BIBLIA
SACRA
LATINO - POLONICA
VULGATÆ EDITIONIS

AUCTORITATE

SIXTI V. ET CLEMENTIS VIII. PONT. MAX.

RECOGNITA

SUMMARIIS ET NOTIS

THEOLOGICIS, HISTORICIS, ET CHRONOLOGICIS

ILLUSTRATA

SECUNDUM EXEMPLAR LATINUM

R. P. THOMÆ AQU. ERHARDI,

ORD. S. BENEDICTI.

POLONICUM VERO

R. P. JACOBI WUYKII,

S. J. THEOLOGI,

REIMPRESSA.

Cum Facultate Ordinarii.

VRATISLAVIAE, TYPIS ACADEMICIS ANNO 1771.

Ex Commissione Reverendissimi ac Illustrissimi Domini Domini Joannis Mauritii de Strachwitz & Mega-Zauche, Dei & Apostolicae S. Sedis Gratia Episcopi Tyberiadensis, Praelati Decani Infulati & Canonici, nec non Collegiatae ad S. Crucem Vratislaviae Praelati Decani, & Canonici, Dioecesis Vratislaviensis Suffraganei, Reverendissimi ac Celsissimi Principis Episcopi Vratislaviensis Vicarii Generalis, & Praefecturae Curiae Episcopalis Judicis &c. revidimus Biblia Latino-Polonica, reperimusque esse Consona (si typi errores, ad cujusque Tomi calcem appensos, eximas) suis exemplaribus, unde deprompta sunt, nimirum: Latina: ex Bibliis Latino-Germanicis P. Thomae Erhardi, Ordinis S. Benedicti; Polonica vero ex Bibliis Polonicis, Vratislaviae Anno 1740 in Typographia Academica luci publicae donatis.

MAURITIUS DE STRACHWITZ,
Episcopus, Vicar, Apostol.

ADAMUS ENTZENDORFFER,
e S. J. Universitatis Leopoldinae S. J. Vratislaviensis p. t. Cancellarius.

DAVID KRUMBHORN,
e Soc. Jesu, Theologiae Dogmatico-Scholasticae Professor publicus, ejusdemque S. Facultatis Decanus,

FERDINANDUS MEISNER,
e Soc. Jesu, Historiae Ecclesiasticae & SS. Rituum Professor publicus.

PROLOGUS.

Operae pretium facturum me putaveram Benevole Lector, si priusquam sacros tibi codices porrigerem, novissime typis expressos, rationem hujus instituti paucis declararem:

Viderat Academica Typographia Vratislavena, annis ab hinc non adeo multis in lucem denuo prodiisse Biblia latino Germanica, notis marginalibus egregie illustrata, atque idcirco a pluribus, qui laboris praestantiam noverant expetita, eoque mox omnem intendit conatum, ut Nobilissimae Polonorum, cumprimis Genti, insigne factura laboris compendium, alia porrigeret, quae latino, polonoque idiomate utriusque Testamenti Paginas exhiberent.

Geminum proinde Bibliorum delegit exemplar: Latinum videlicet unum, alterum Polonicum, utrumque non fidei minus integritate, quam copiosa eruditione locupletatnm.

Ac haec quidem causa erat, cur opus latinum Reverendi Patris Thomae Erhardi assumpserit Ordinis S. Benedicti Professi, ac Theologi. Is etenim ne verborum vel abdita significatio, vel sensus absconditus lectionem moraretur, eorundem in margine explicationem addidit breviusculam, e Virorum illustrium, Sanctorumve sinceris scriptis depromptam; Locos quoque parallelos in margine expressos

intueberis, qui cognatis juncti ſententiis, ampliſſimam dicendi materiem ſuppeditabunt.

Ut ſua deinde puritate niteret idioma Polonicum ex opere Reverendi Patris Jacobi Wuyekii, Societatis Jeſu Theologi deſumptum, labore ſane non modico fuit curatum, factumque ut Summaria Capitum Polonica, Erhardi Summariis exacte reſponderent. Nec proinde aliud ſupererit, quam ut ſtudio in Te noſtro perfruaris Benevole Lector, id, quod unice exoptamus.

Ut tamen Majorum conſuetudini obtemperarem, totius Sancti Libri hujus Oeconomia, ac Synopſis erat concinnanda, quam ſequentibus accipe: Partes Bibliorum duae ſunt, altera Teſtamentum Vetus, Novum altera nuncupatur. Vetus Chriſtum Dominum ſub Figurarum cortice oſtendit, Eundem apertiſſime novum exhibet. In illo loquitur Deus per Moyſem; in hoc per Filium Suum Jeſum Chriſtum. Illud foedus quoddam eſt inter Deum, & Hebraicum populum timore ad praecepta divina implenda adductum; hoc vero foedus eſt inter Deum & Chriſtianum populum, charitatis, atque amoris vinculo Deo, ejusque legibus colligatum.

Partes teſtamenti veteris quatuor numerantur: Lex, Hiſtoria, Sapientia, & Prophetia. Legem Pentateuchus, ſeu volumen quintuplex complectitur in Geneſi, Exodo, Leviticis, Numeris, ac Deuteronomio.

1. Geneſis appellatur, quod prima rerum initia, Sanctorumque Patriarcharum Generationes exhibeat. Pars prior geſta ab Adae productione, usque ad Noeticum cataclysmum continet: altera usque ad ortum Abrahae progreditur; tertia demum complectitur ea, quae usque ad Joſephi Patriarchae mortem evenere. Animadverſione prae caeteris digna eſt in Geneſi Productio Adae, lapſus illius, & paſſim a Deo facta Meſſiae promiſſo.

2. Exodus ſive Exitus Hiſtoriam filiorum Iſrael de Ægyptiaca ſervitute egreſſorum enarrat; ſic ut Pars prima referat, quae ab obitu Joſephi usque ad exitum Iſrael de Ægypto contigere, Pars vero altera indicet, quid in deſerta Arabiae ſolitudine, usque ae Tabernaculi conſtructio-

ſtructionem acciderit. Occurrit in hoc potiſſimum libro Lex a Deo Iſraelitis tradita de Montis Sinai vertice.

3. Leviticus, Levitarum, atque Sacerdotum veterum munera proponit univerſa, adeo ut primum de Sacrificiis, deinde de iis agat, quibus eorundem procurandorum cura fuit demandata.

4. Numerorum Liber Catalogum Iſraelitarum texit, qui armis ferendis idonei, Moyſi, & Aroni videbantur. Tum denique recenſet omnia, quae diſcedentibus a monte Sina Hebraeis, usque ad campeſtria Moab evenerunt.

5. Deuteronomium legem ſecundo latam notat, quam moriturus propediem Moyſes repetiit, ut in Iſraelis memoria firmius infigeretur.

Hiſtoria Pars teſtamenti veteris altera, libris ſeptemdecim abſolvitur: libro videlicet Joſue, Judicum, Ruth, quatuor Regum, duobus Paralipomenon, duobus Esdrae, Tobiae, Judith, Eſther, Job, atque duobus Machabaeorum.

Joſue liber ſtatum Iſraelis narrat a Moyſis obitu usque ad univerſae terrae Chanaan poſſeſſionem. Peccata ibidem patrata, calamitates, eorumque Virorum hiſtoria, per quos vicinorum Regum, ac populorum identidem inſurgentium conatus repreſſi ſunt, libro Judicum argumentum praebent. Liber Ruth exhibet, quas illa calamitates tulerit, quo pacto conjux Booz & Chriſti Domini Avia facta ſit. Primus Regum liber Complectitur geſta ſub Heli & Samuelis, Judicum poſtremorum imperio, alter ea,quae ab interitu Saulis ad ultima usque regni Davidici tempora contigerunt; Regnum Salomonis, imperiumque Judaici populi in duo diviſum regna, Judae nimirum & Iſraelis exponit Liber tertius, & addit quartus omnia, quae imperantibus viginti Regibus Juda, & ſedecim Iſraelis evenerunt, usque ad everſam Hieroſolymam.

Paralipomenon, qui liber verba dierum nuncupatur, facta ab Adamo demortuo, usque ad Babylonicam ſervitutem commemorat. Esdrae Libri primi argumentum eſt reditus hac ex ſervitute filiorum Iſrael Hieroſolymam, urbs, templumque inſtauratum. Alter remigrantes cum libertate in patriam Judaeos, inſtauratam urbem & moenia ſub Esdra primum, dein ad juſtam ſub Nehemiae imperio celſitudinem adducta commemorat.

Tobiae liber, utriusque Patris & Filii vitam penitus exemplarem deſcribit. Liber Judith exhibet, quae fuerit foemina cujus miniſte-

rio

rio ad liberandum populum Deus usus est. In Libro Esther sors Judaeorum ad necem designatorum tristissima, Gratiaque narratur Esther, qua apud Assuerum pollebat, cuique vitam debebant Judaei post Deum suam.

Liber Job praeclara viri constantis gesta, habitaque cum amicis exponit colloquia. Machabaeorum Libri primi argumentum efficiunt victoriae, quas Judas, ac Fratres ejus Machabaei nuncupati plurimas retulerunt. Persecutiones narrantur in altero, quibus sacrificantes idolis Principes, Judaeos oppressere, ut ab avita religione, firmos, constantesque abducerent.

Pars Testamenti veteris Tertia, Sapientia nimirum libris quinque definitur: Proverbiis videlicet, Ecclesiaste, Cantico Canticorum, Sapientia & Ecclesiastico plenis consiliis, atque praeceptis, quibus ad virtutem vocati abstrahebantur a vitiis.

Pars demum Quarta, Prophetia nimirum octo terminatur libris: Psalmis nempe, Isaia, Hieremia, Baruch, Ezechiele, Daniele, Osea, Joele, Amas, Abdia, Jona, Michaea, Habacuc, Sophonia, Aggaeo, Zacharia, & Malachia. Majores sunt Prophetae, Isaias, Hieremias, Ezechiel & Daniel, minores reliqui. 12.

Novi Testamenti Partes sunt Quatuor. Prima doctrinam Christi, & vitam continet, in libris videlicet Evangelistarum descriptam. Secunda res ab Apostolis gestas post Christi ascensionem in Coelum refert, ac hae quidem Acta Apostolorum constituunt Tertia, quae ab iisdem Apostolis ad instructionem nostram conscripta sunt, & in Canonicis eorundem Epistolis expressa, continet. Harum vero quatuordecim scripsit Paulus, unam Jacobus, Petrus duas, tres Joannes Evangelista, & unicam Judas, seu Thaddaeus.

Pars quarta temporum novissimorum Prophetiam, seu Apocalypsim exhibet. Ac his quidem Libris utriusque Testamenti Codices componuntur, quos fusius exponere instituti nostri ratio non patitur, Neque Tua Lector Benevole Eruditio id flagitabit, cui indiculum praesentem inspicienti fida alioqui memoria suggeret, quae prolixius, non sine novis sumptibus forent apponenda. Haec proinde consilia nostra ut Tibi optata eveniant, unice cupimus, precamurque, ut rebus etiam nostris aequum Te praebere non desinas.

IN-

INDICES BIBLICI.

INDEX ETYMOLOGICUS
CONTINENS
HEBRAICORUM, CHALDÆORUM, GRÆCORUMQUE
NOMINUM
ETYMOLOGIAM ET INTERPRETATIONEM.

Auximus hunc indicem quoad pauca nomina Apostolorum, Scriptorum, & Librorum Canonicorum, sed Etymologias omnium virorum, & mulierum, populorum, urbium, fluviorum, montium, Idolorum, &c. dedimus in Manuali nostro Biblico.

A.

Aaron, Mons, sive montanus.
Abba, Pater, Syrum est verbum.
Abraim, Transitus plur. num. sive transeuntes, vel Syriace frumenta.
Abron, Fortitudo, robur.
Abdemelech, Servus Regis.
Abdenago, Servus charitatis.
Abdias, Servus Domini.
Abdon, Servus.
Abel, per aleph, Luctus, Civitas.
Abel, per he in principio, Vanitas, Syriace, vapor, filius Adam.
Abessalom, Pater pacis.
Abia, Pater Domini.
Abiathar, Pater excellens.
Abigail, Pater exultationis.
Abimelech, Pater Rex.
Abinadab, Pater spontaneus.
Abisag, Patris ignorantia.
Abner, Patris lucerna.
Abra, Ancilla, Græcum verbum.
Abram, Pater excelsus.
Abraham, Pater multitudinis.
Absalom, Pater pacis.
Acan, Tribulatio, antemurale.
Accaron, Sterilitas, evulsio.
Achab, Frater patris.
Achaja, Dolor, vel tristitia.
Achaz, Apprehendens, sive possidens.
Achimelech, Frater meus Rex.
Achitob, Frater bonitatis.
Adam, homo, sive terrenus, Rufus, Sanguineus.
Adon, Dominus, aut basis.
Adonai, Domini mei, numero multitudinis unum est ex nominibus Dei, quod Interpres aliquando posuit pro nomine Dei Tetragrammaton.
Adonias, Dominator Dominus.
Ægyptus, Angustiæ, sive tribulationes: Hebraice, Misraim.
Æneas, Laudatus
Æthiopia, Græce, ardorem significat, Hebraice, Cus dicitur, id est, nigredo, vel nigra.
Agabus, Locusta.
Agag, Tectum.
Agar, Peregrina.
Aggæus, Festivus, Lætus.
Ahod, Laudans.
Alexander, Auxiliator, virilis.
Alexandria, Hebraice dicitur No; quod interpretatur crudum, sive irritatio.
Alleluja, Laudate Dominum.
Amalec, Populus lambens.
Amam, Mater, Timor eorum.
Aman, Conturbans.
Amana, Fides, sive veritas.
Amasai, per aleph, Fortis, vel robustus.
Amasai, per ain, Populi munus.
Amelech, Rex.
Amen, Fiat, efficiatur; aut firmum sit.
Aminadab, Populus spontaneus.
Ammon, Populus ejus.
Amnon, Fidelis, aut verax.
Amorrhæi, Amari, Rebelles.
Amos, per aleph, Fortis, pater Isaiæ.
Amos, per ain, Oneratus, unus ex duodecim Prophetis.
Amri, per aleph, Amarus, vel loquens.
Amri, per ain, Manipulus, vel dominium, Princeps militiæ Israeliticæ.
Anania, Nubes Domini.
Anathoth, Responsiones, sive cantica.
Andreas, Fortis virilis.
Anna, Gratiosa, sive misericors.
Antiochia, pro vehiculo.
Aphrica, Hebraice Pul dicitur, id est, casus, vel ruina. Isaiæ 66. 34.
Aphrica, Nah. 3. 9. Put, Crassa, sive pinguis.
Apocalypsis, Revelatio.
Apostolus, Missus, Legatus.
Arabes, Vespertini. 2. Par. 26. 2.
Arabes, Psalm. 71. 15. Hebraice Saba, id est conversio.
Aram, Celsitudo, sublimitas.
Ararat, Maledictio tremoris.
Arbee, Quatuor.
Architriclinus, Princeps triclinii.
Areopagita, De Colle Matris.
Areopagus, Collis Martis.
Areuna, Arca, vel canticum.
Argob, Gleba, vel Glarea.
Armenia, Hebraice dicitur Ararat, maledictio tremoris.
Arnon, exultans.
Arphaxad, Sanans.
Artaxerxes, Lumen, sive maledictio.
Asaph, Congregans.
Aser, per Samech, Vinctus filius Caath.
Aser, per sin, Beatitudo, sive felicitas, filius Jacob.
Assuerus, Princeps, & caput.
Assur, Insidians, sive beatus.
Astaroth, Greges, sive divitiæ.
Athalia, Tempus Domino.
Athenæ, sine cumulo.
Attalia, Augens, vel nutriens.
Ava, Iniquitas.
Axa, Adornata.
Azarias, Auxilium Domini.
Azor, Adjutor.
Azorus, Hebraice Asdod, Deprædatio.

Gad,

Melchiſedec, Rex juſtitiæ.
Melchiſua, Rex Salvator.
Meſopotamia, Regio ſic dicta, quod duobus fluviis, Euphrate & Tigri ambiatur.
Micha, Pauper.
Michael; Quis ſicut Deus?
Michæas, Idem.
Michol, Quis omnia?
Miphiboſeth, de ore ignominia.
Miſael, Quis poſtulatus?
Misle, Proverbia, Nomen libri.
Miſphat, Judicium.
Mna Libra, Talentum.
Moab, de patre.
Moria, Amaritudo.
Moſa, Azymum, per ſade.
Moſa, 1. Par. 8. 9. Onus.
Moſollam, Pacificus.
Moyſes, Attractus (ſub. de aquis.
Myſia, Sceleſta.

N.

Naaman, Pulcher.
Nabal, Stultus.
Nabo, Loquela, Prophetia.
Naboth, idem.
Nabuchodonoſor, Planctus judicii.
Nachor, Raucus, Aridus.
Nadab, Spontaneus.
Nahaſſon, Coluber, Serpens.
Nahum, Conſolator.
Naim, Pulcher.
Nathan, Donatus.
Nathanael, Donum Dei.
Nazaræi, Separati, Sanctificati.
Nazareth, Sanctificata, Separata. Si autem per ſade ſcribatur, Cuſtodita, vel florida interpretatur.
Neapolis, Nova civitas.
Nehemias, Conſolatio.
Nehuſtan, Æneum.
Nemrod, Rebellis.
Nephthali, Æquiparatio.
Ninive, Pulchra.
Noe, Ceſſatio, Requies.
Noema, Decora.

O.

Obadias, Servus Domini.
Obed, Servus.
Obededom, Servus hominis.
Ochozias, Apprehenſio.
Odollam, Teſtimonium illis.
Og, Subcinericius panis.
Olla, Elevatio, Holocauſtum.
Onam, Dolor.
Onana, Dolor, iniquitas.
Oneſimus Utilis.
Oolla, Tabernaculum.
Ophni, Pugnus, Pugillus.
Oreb, Corvus.
Oſee, Salvator.
Oza, Fortitudo.
Ozias, Fortitudo Domini.
Oziel, Fortitudo Dei.

P.

Palæſtina, Conſperſa (ſub. cinere.)
Paracletus, Conſolator, Advocatus.
Paraſceve, Præparatio.
Paſcha, Tranſitus.
Paulus, ex Græco quies, ex Latin. parvus, vel ex utroque os tubæ.
Pentateuchus, Quinque volumina.
Pentecoſte, Quinquageſima (ſub. dies.
Petrus, Saxum, Petra.
Phacee, Aperiens.
Phanuel, videns Deum.
Pharao, Diſſipans.
Phares, Diviſio, Filius Judæ.
Phares, per ſin, 1. Paral. 7. 16. Eques.
Phariſæi, Diviſi.
Phaſe, Tranſitus.
Phasga, Collis.
Philemon, Deoſculans.
Philippenſes, Bellicoſi.
Philippus, Bellicoſus, Amator Equorum
Philiſthæa, Conſperſa cinere.
Phinees, Facies confidentiæ.
Phogor, Hiatus.
Phul, Aphrica.
Pigmæi, Hebraice dicuntur Gamadim.
Probatica Ovina, Locus ubi pecora ſacrificanda tenebantur.
Proſelytus, Advena, Peregrinus.

R.

Raab, Pſalm. 86. 4. Superba, Fortis.
Rabba, Multa, Grandis.
Rachel, Ovis.
Raguel, Paſtor Dei.
Rahab, Lata, Dilata.
Ram, Excelſus.
Rameſſes, Tonitruum tineæ.
Raphael, Medicina Dei.
Raphaim, Gigantes, Medici.
Rebecca, Saginata.
Rebla, Reblata, Rixa.
Rechab, Quadriga.
Remmon, Malum granatum.
Reſpha, Extenſio.
Roboam, Dilatans populum.
Roma, Excelſa, potens.
Ruben, Videns filium.
Ruma, Excelſa.
Ruth, Saturata.

S.

Saaph, Cogitans.
Saba, per ſin, Converſio, Captivitas.
Saba, per Samech, Circuitio.
Sabaoth, Exercitus, in plurali.
Sabatha, Circuitus.
Sabbatiſmus, Requies, Ceſſatio.
Sabbatum, idem.
Sadducæi, Juſti.
Sadoc, Juſtus.
Sale, Miſſio.
Salem, vel Sallem, Pax.
Salmanaſar, Pax ligata.
Salmon, Pacificus.
Salomith, idem. f. g.
Salomon, Pacificus.
Salphaad, Umbra formidinis.
Samaria, Cuſtodia, Adamas.
Samſon, Sol ejus, Nominis, iteratio.
Samuel, Poſitus a Deo.
Saphan, Hericius, Cuniculus.
Saphat, judicans.
Sara, per he in fine, Domina, Uxor Abrahæ.
Sara, per heth, in fine, Odorans Domina odoris.
Sarai, Domina mea.
Sarephtha, Anguſtia buccellæ.
Saron, ſive Sarona, Planities.
Satan, Adverſarius.
Saul, Poſtulatus, Commodatus.
Saul, 1. Reg. 9. 2. Hebraice Sual, Vulpes.
Scenopegia, Feſtum tabernaculorum.
Schibboleth, Spica.
Sedecias, juſtus Domini.
Segor, Parva.
Sehon, Eradicatio.
Sela, Diſſolvens, Filius Judæ.
Sellum, Pacificus.
Sellum Manens.
Sem, Nomen, Fama, Poſitus.
Semei, Obediens.
Semei, 1. Paral. 2 28. Nomen meum.
Sennacherib, Rubus deſtructionis.
Seon, Sonitus.
Sepharvaim, Libri, vel Scribæ.
Sephora, Pulchra, aut Tuba, Exod. 1. 15. per ſin.
Sephora, Exod. 2. 21. Avis, Paſſer, Uxor Moyſis.
Seth, Poſitus.
Setim, Expanſiones.
Siba, Exercitus, Militia.
Sibboleth, Onus.
Sicera, Ebrietas.
Sichem, Humerus.
Sihor, Niger, Turbidus, Nilus.
Siloe, Miſſus, Mittens.
Simeon, Audiens, Exauditio.
Simon, Obediens.
Sin, Rubus, Exod. 16. 1. per Samech.
Sin per Sade, Arma Scutum.
Sion, Acervus, 2. Reg. 5. 7.
Sion, Deut. 4 48. Strepitus.
Sirach, Canticum fratris.
Siſara, Hirundinem videns.

INDEX LECTIONUM, EPISTOLARUM, ET EVANGELIORUM,

QUÆ IN ECCLESIA JUXTA RITUM MISSALIS ROMANI LEGUNTUR.

In novo Testamento dies, quibus leguntur, majusculis litteris in margine apponi curavimus, ac initia Evangeliorum, & Epistolarum in contextu Cruce (†) signari, finem asterisco (*) terminari, ut facilius adverti possint, ac considerari.

INDEX EPISTOLARUM ET EVANGELIORUM.

Dominica secunda post Epiph.
Ep. Sicut. *Rom.* 12 *v.* 6. 16.
Ev. Nuptiæ. *Joan.* 2. 1. 11.
Dominica tertia post Epiph.
Ep. Nolite. *Rom.* 12. 16. 21.
Ev. Cum descendisset. *Matth.* 8. 1. 13.
Dominica quarta post Epiphaniam.
Ep. Nemini. *Rom.* 13. 8. 10.
Ev. Ascendente. *Matth.* 8. 23. 27.
Dominica quinta post Epiphaniam.
Ep. Induite. *Col.* 3. 12. 40.
Ev. Parabolam. *Matth.* 13. 24. 30.
Dominica sexta post Epiphaniam.
Ep. Gratias. 1. *Thess.* 1. 2. 20.
Ev. Parabolam. *Matth.* 13. 31. 35.
Dominica in Septuagesima.
Ep. Nescitis. 1. *Cor.* 9. 24. 5. *c.* 10.
Ev. Simile est. *Matth.* 20. 1 16.
Dominica in Sexagesima.
Ep. Libenter. 2. *Cor.* 11. 19. 9. *c.* 12.
Ev. Cum turba. *Luc.* 8. 4. 15.
Dominica in Quinquagesima
Ep. Si linguis. 1. *Cor.* 13. 1. 13.
Ev. Assumpsit. *Luc.* 18 31. 43.
Feria quarta Cinerum.
Ep. Convertimini. *Joel.* 2 12. 19.
Ev. Cum jejunaris. *Matth* 6. 16. 21.
Feria quinta.
Ep. Ægrotavit. *Is.* 38. 1. 7.
Ev. Cum introisset *Matth.* 8. 5. 13.
Feria sexta.
Ep. Clama. *Is.* 58. 1. 9.
Ev. Audistis. *Matth* 5. 38 7. *c.* 6.
Sabbato.
Ep Si abstuleris. *Is* 58. 9. 14.
Ev. Cum sero. *Marc.* 6. 47. 56.
Dominica I. Quadragesimæ.
Ep. Exhortamur. 2. *Cor.* 6. 1. 10.
Ev. Ductus est *Matth.* 4. 1. 11.
Feria secunda.
Ep. Hæc dicit. *Ezech.* 34. 11. 16.
Ev. Cum venerint. *Matth.* 25. 31. *ad fin.*
Feria tertia.
Ep. Quærite. *Is.* 55. 6. 11.
Ev. Cum intrasset *Matth* 21. 10. 17.
Feria quarta, quatuor Temporum.
LECT. Dixit. *Exod.* 24. 12. *ad fin.*
Ep. Venit. 3. *Reg.* 19. 3. 8.
Ev. Responderunt. *Matth.* 12. 38. *ad fin.*
Feria quinta
Ep. Factus est *Ezech.* 18. 1. 9.
Ev. Jesus. *Matth.* 15. 21. 28.
Feria sexta, quatuor Temporum.
Ep. Anima. *Ezech* 18 20. 28.
Ev. Erit dies. *Joan* 5. 1. 15.
Sabbato, quatuor Temporum.
LECT. 1. Quando. *Deut.* 26. 12. *ad fin.*
2. Si custodieritis. *Deut.* 11. 22. 25.
3. Orationem. 2. *Mach.* 1. 23. 27.
4. Miserere. *Eccli.* 36. 1. 10.
5. Angelus. *Dan.* 3. 49. 51.

Ep. Rogamus. 1. *Thess.* 5. 14. 24.
Ev. Assumit. *Matth.* 17. 1. 9.
Dominica II. in Quadragesima.
Ep. Fratres. 1. *Thess.* 4. 1. 7.
Ev. Assumit. *Matth.* 17. 1. 9.
Feria secunda.
Ep. Domine. *Dan.* 9. 15. 19.
Ev. Ego vado. *Joan.* 8. 21. 29.
Feria tertia.
Ep. Factus est. 3. *Reg.* 17. 8. 16.
Ev. Super. *Matth.* 23. 1. 12.
Feria quarta.
Ep. Mardochæus. *Esth.* 13. 8. 16.
Ev. Ascendens. *Matth.* 20. 17. 28.
Feria quinta.
Ep. Hæc dicit. *Jer.* 17. 5. 10.
Ev. Homo quidam. *Luc.* 16. 19. 31.
Feria sexta.
Ep. Dixit. *Gen.* 37. 6. 22.
Ev. Homo erat. *Matth.* 21. 33. 46.
Sabbato.
Ep. Dixit. *Gen.* 27. 6. 40.
Ev. Homo quidam. *Luc.* 15. 11. *ad fin.*
Dominica III. in Quadragesima.
Ep. Estote. *Ephes.* 5. 1. 9.
Ev. Erat. *Luc.* 11. 14. 28.
Feria secunda.
Ep. Naaman. 4. *Reg.* 5. 1. 14.
Ev. Utique. *Luc.* 4. 23. 30.
Feria tertia.
Ep. Mulier. 4. *Reg.* 4. 1. 7.
Ev. Si peccaverit. *Matth.* 18. 15. 22.
Feria quarta.
Ep. Honora. *Exod.* 20. 12. 24.
Ev. Accesserunt. *Matth.* 15. 1. 21.
Feria quinta.
Ep. Verbum. *Jer.* 7. 1. 7.
Ev. Surgens. *Luc.* 4. 38. *ad fin.*
Feria sexta.
Ep. Cum indigeret *Num.* 20. 2. 13.
Ev. Venit. *Joan.* 4. 5. 42.
Sabbato.
Ep. Erat vir. *Dan.* 13. 1. 62.
Ev. Jesus perrexit. *Joan.* 8 1. 11.

Dom. IV. in Quadragesima.
Ep. Scriptum est. *Gal.* 4. 22. *ad fin.*
Ev. Abiit Jesus. *Joan.* 6. 1. 15.
Feria secunda.
Ep. Venerunt. 3. *Reg.* 3. 16. *ad fin*
Ev. Prope erat. *Joan.* 2. 13. *ad fin.*
Feria tertia.
Ep. Locutus est. *Exod.* 32. 7. 14.
Ev. Jam die. *Joan.* 7. 14. 31.

Feria quarta.
LECT. Sanctificabo. *Ezech* 36. 23. 27.
Ep. Lavamini. *Is.* 1. 16. 19.
Ev. Præteriens. *Joan.* 9 1. 39.
Feria quinta.
Ep. Venit mulier. 4. *Reg.* 4. 25. 38.
Ev. Ibat. *Luc.* 7. 11. 16.

Feria sexta.
Ep. Ægrotavit. 3. *Reg.* 17. 17. *ad fin.*
Ev. Erat quidam. *Joan.* 11. 1. 45.
Sabbato.
Ep. Hæc dicit. *Is* 49. 8. 15.
Ev. Ego sum. *Joan.* 8. 12. 20.
Dominica de Passione.
Ep. Christus. *Hebr.* 9. 11 15.
Ev. Quis ex. *Joan.* 8. 46. *ad fin.*
Feria secunda.
Ep. Factum est. *Joan.* 3. 1. 10.
Ev. Miserunt. *Joan.* 7 32. 39.
Feria tertia.
Ep. Congregati. *Dan.* 14. 27. *ad fin.*
Ev. Ambulabat. *Joan.* 7. 1. 13.
Feria quarta.
Ep. Ego Dominus. *Levit.* 19. 10. 19.
Ev. Facta sunt. *Joan.* 10. 22. 38.
Feria quinta.
Ep. Ne puæsumus. *Dan.* 3. 34. 45.
Ev. Rogabat. *Luc.* 7. 37. *ad finem.*
Feria sexta.
Ep. Domine. *Jer.* 17 13. 18.
Ev. Collegerunt. *Joan.* 11. 47. 54.
In Compassione Beatæ Mariæ.
Ep. Universi. *Judith.* 13. 22.
Ev. Stabant. *Joan.* 19. 25. 27.
Sabbato.
Ep. Dixerunt. *Jer.* 18. 18. *ad finem.*
Ev. Cogitaverunt. *Joan.* 12. 10. 38.
Dominica in Palmis.
Ep. Venerunt. *Exod.* 15. 27. *ad* 6. *c.* 16.
Ev. Cum appropinquasset. *Matth.* 21. 1 10.
Ad Missam.
Ep. Hoc sentite. *Phil.* 2. 5. 11.
Ev. Scitis. *Matth.* 26. 2. *ad fin. c.* 27.
Feria secunda.
Ep. Dominus. *Is.* 50. 5. 10.
Ev. Jesus ante. *Joan.* 12. 1. 9.
Feria tertia.
Ep. Domine. *Jer.* 11. 18. 20.
Ev. Erat Pascha. *Marc.* 14. 1. *ad finem c.* 15.
Feria quarta.
LECT. Dicite. *Is.* 62. 11. 7. *c.* 63.
Ep. Quis credidit. *Is.* 53. 1. *ad finem.*
Ev. Appropinquabat. *Luc.* 22. 1. 53. *cap* 23.
Feria quinta in Cœna Domini.
Ep. Convenientibus. 1. *Cor.* 11. 20. 32.
Ev. Ante diem. *Joan.* 13. 1. 15.
Feria sexta, in Parasceve.
LECT. 1. In tribulatione. *Os.* 6. 1. 6.
2. Dixit Dominus *Exod.* 12. 1. 11.
PASSIO. Egressus est *Joan.* 18. 1. *ad finem. c.* 19.
Sabbato Sancto.
LECT. 1. In principio. *Gen.* 1. 1. *ad* 2. *c.* 2.
2. Noe. *Gen. ex cap.* 5. 6. 7. & 8.
LECT.

LECT. 3. Tentavit. *Gen.* 22. 1. 19.
4. Vigilia. *Exod.* 14. 24. 1. *c.* 15.
5. Hæc est. *Is.* 54. 17. 11. *c.* 55.
6. Audi. *Bar.* 3. 9. *ad finem.*
7. Facta est. *Ezech* 37. 1. 14.
8. Apprehendent. *Is.* 4. 1. *ad fin.*
9. Dixit Dominus *Exod.* 12. 1. 11.
10 Factum est. *Joan.* 3. 1. 10.
11. Scripsit. *Deut.* 31. 22. *ad fin.*
12 Nabuchodonosor. *Deut.* 3 1. 24.
Ep. Si consurrexistis. *Col.* 3. 1. 4.
Ev. Vespere. *Matth.* 28 1. 7.

DOMINICA RESURRECTIONIS DOMIMI.

Ep. Expurgate. 1. *Cor.* 5. 7. 8.
Ev. Maria Magdalena. *Marc.* 16. 1. 7.

Feria secunda post Pascha.

Ep. Vos scitis. *Act.* 10. 37. 43.
Ev. Duo ex. *Luc.* 24. 13. 35.

Feria tertia.

Ep. Viri. *Act* 13. 26. 33.
Ev. Stetit. *Luc.* 24 36. 47.

Feria quarta.

Ep. Deus. *Act.* 3. 13. 19.
Ev. Manifestavit. *Joan.* 21. 1. 14.

Feria quinta.

Ep. Angelus. *Act.* 8. 26. *ad finem.*
Ev. Maria. *Joan.* 20. 12. 18.

Feria sexta.

Ep. Christus 1. *Petr* 3. 18. 22.
Ev. Undecim. *Matth.* 28. 16. *ad fin.*

Sabbato in Albis.

Ep. Deponentes. 1. *Pet.* 2. 1. 10.
Ev. Una Sabbati. *Joan.* 20. 1. 9.

Dominica in Albis.

Ep. Omne. 1. *Joan.* 5. 4 9.
Ev. Cum sero. *Joan.* 20 19. *ad fin.*

Dominica secunda post Pascha.

Ep. Christus. 1 *Petr.* 2. 21. *ad fin.*
Ev. Ego sum. *Joan.* 10 11. 17.

Dominica tertia post Pascha.

Ep. Obsecro. 1. *Petr.* 2. 11. 19.
Ev. Modicum. *Joan.* 16. 16 22.

Dominica quarta post Pascha.

Ep. Omne datum. *Jac.* 1. 17. 21.
Ev. Vado ad eum. *Joan.* 16. 5. 14.

Dominica quinta post Pascha.

Ep. Estote. *Jac.* 1. 22 *ad finem.*
Ev. Amen. *Joan.* 16. 23. 30.

Feria secunda in Rogationibus.

Ep. Confitemini *Jac.* 5. 16. *ad fin.*
Ev. Quis vestrum. *Luc.* 11. 5. 12.

In Vigilia Ascensionis.

Ep. Uni cuique. *Ephes.* 4. 7. 13.
Ev. Sublevabis. *Joan.* 17. 1. 11.

In ASCENSIONE DOMINI.

Ep. Primum. *Act.* 1. 1. 11.
Ev. Recumbentibus. *Marc.* 16. 14. *ad finem.*

Dominica infra Octavam Ascensionis.

Ep. Estote. 1. *Petr.* 4. 7. 21.
Ev. Cum venerit. *Joan.* 15. 26. 5. *c.* 16.

In Vigilia Pentecostes.

LECT. 1 Tentavit. *Gen.* 22. 1. 19.
2. Vigilia. *Exod.* 14. 24. 1. *c.* 15.
3. Scripsit. *Deut.* 31. 22. 30.
4. Apprehendent. *Is.* 4. 1. 6.
5. Audi. *Baruch.* 3. 9. *ad fin.*
6. Facta est. *Ezech.* 37. 1. 13.
Ep. Factum est. *Act.* 19. 1. 8.
Ev. Si diligitis. *Joan.* 14. 15. 21.

DOMINICA PENTECOSTES.

Ep Cum loquerentur. *Act.* 2. 1. 11.
Ev. Si quis *Joan* 14. 23. *ad finem.*

Feria secunda.

Ep. Præcepit. *Act.* 10. 42. 48.
Ev. Sic Deus. *Joan.* 3. 16. 21.

Feria tertia.

Ep. Cum audissent. *Act.* 8. 14. 16.
Ev. Amen, amen. *Joan.* 10. 1. 10.

Feria quatuor Temporum.

Ep. Stans Petrus. *Act.* 2. 14 20.
Ep. Per manus. *Act.* 5. 12. 15.
Ev. Nemo potest. *Joan.* 6. 44. 51.

Feria quinta.

Ep. Philippus. *Act.* 8 5. 8.
Ev. Convocatis. *Luc.* 9. 1. 6.

Feria sexta, quatuor Temporum.

Ep. Exultate. *Joel.* 2. 23. 27.
Ev. Factum est. *Luc.* 5. 17. 26.

Sabbato, quatuor Temporum.

LECT. 1. Effundam. *Joel.* 2. 28. 32. *medium.*
2. Locutusque. *Lev.* 23. 9. 15. 21.
3. Cum intraveris. *Deus.* 26. 1. 11.
4. Si in *Levit.* 26. 3. 12.
5. Angelus. *Dan.* 3. 49. 52.
Ep. Justificavit. *Rom.* 5. 1. 5.
Ev. Surgens. *Luc.* 4. 38. 44.

In FESTO SS TRINITATIS.

Ep. O altitudo. *Rom.* 11. 33. *ad fin.*
Ev. Data est. *Matth* 28. 18. *ad fin.*

Dominica prima post Pentecosten.

Ep. Deus 1. *Joan.* 4. 8. *ad finem.*
Ev. Estote. *Luc.* 6 36. 42.

In FESTO CORPORIS CHRISTI.

Ep. Ego. 1. *Cor.* 11. 23. 19.
Ev. Caro mea. *Joan.* 6. 56. 59.

Domin infra Oct. 2. *post Pentecosten.*

Ep Nolite. 1. *Joan.* 3. 13. 18.
Ev. Homo. *Luc.* 14. 16. 24.

Dominica 3. *post Pentecosten.*

Ep. Humiliamini. 1. *Petr.* 5. 6. 12
Ev. Erant. *Luc.* 15. 1. 10.

Dominica 4. *post Pentecosten.*

Ep. Existimo. *Rom.* 8 18 22.
Ev. Cum turbæ. *Luc.* 5 1. 11.

Dominica 5. *post Pentecosten.*

Ep. Omnes 1 *Petr.* 3. 8 15 *medium.*
Ev. Dico. *Matth.* 5. 20 24.

Dominica 6. *post Pentecosten.*

Ep. Quicunque. *Rom.* 6. 3. 11.
Ev. Cum turba. *Marc.* 8. 1. 9.

Dominica 7. *post Pentecosten.*

Ep. Humanum. *Rom.* 6. 19. *ad fin.*
Ev. Attendite. *Matth.* 7. 15. 21.

Dominica 8. *post Pentecosten.*

Ep. Debitores. *Rom.* 8. 12. 17.
Ev. Homo quidam. *Luc* 16. 1. 19.

Dominica 9. *post Pentecosten.*

Ep. Non sumus. 1. *Cor.* 10. 6. 13.
Ev. Ut appropinquavit. *Luc.* 19 41. 46.

Dominica 10. *post Pentecosten.*

Ep. Scitis. 1 *Cor.* 12 2. 11.
Ev. Dixit. *Luc.* 18. 9. 14.

Dominica 11. *post Pentecosten.*

Ep. Notum 1 *Cor.* 15. 1. 10. *medium.*
Ev. Exiens. *Marc.* 7. 31. *ad finem.*

Dominica 12 *post Pentecosten.*

Ep. Fiduciam. 2. *Cor.* 3. 4. 10.
Ev. Beati. *Luc.* 10. 23. 37.

Dominica 13. *post Pentecosten.*

Ep. Abrahæ. *Gal.* 3. 16. 22.
Ev. Dum iret. *Luc.* 17. 11. 19.

Dominica 14. *post Pentecosten.*

Ep. Spiritu. *Gal.* 5. 16. 24.
Ev. Nemo *Matth.* 6 24. 33.

Dominica 15. *post Pentecosten.*

Ep. Si Spiritu *Gal.* 5. 25. & *c.* 6. *usque v.* 10.
Ev. Ibat. *Luc.* 7. 11. 16.

Dominica 16. *post Pentecosten.*

Ep. Peto ne. *Ephes.* 3 13. *ad finem.*
Ev. Cum intraret. *Luc.* 14. 1. 11.

Dominica 17. *post Pentecosten.*

Ep. Obsecro. *Ephes.* 4. 1. 6.
Ev. Accesserunt. *Matth.* 22. 24. *ad fin.*

Feria quarta, quatuor temporum Sept.

LECT. Ecce dies. *Amos* 9. 13. *ad fin.*
Ep. Congregatus. *Nehem.* 8. 1. 10.
Ev. Respondens. *Marc.* 9. 16. 27.

Feria sexta, quatuor temporum. Sept.

Ep. Convertere. *Os.* 14. 2. *ad finem.*
Ev. Rogabat. *Luc.* 7. 36. *ad finem.*

Sabbato, quatuor temporum Septemb.

LECT. 1. Locutus. *Lev.* 23. 26. 30.
2. A quinto decimo. *Lev* 23. 34. 43.
3. Pasce. *Mich.* 7. 14. *ad finem.*
4. Hæc dicit. *Zach.* 8. 14. 19.
5. Angelus *Dan.* 3. 49. 51.
Ep. Tabernaculum. *Hebr.* 9. 2. 12.
Ev. Dicebat. *Luc.* 13. 6. 18.

Dominica 18. *post Pentecosten.*

Ep. Gratias. 1. *Cor.* 1. 4. 8.
Ev. Ascendens. *Matth.* 9 1. 8.

Dominica 19. *post Pentecosten.*

Ep. Renovamini. *Ephes.* 4. 23. 28.
Ev. Simile. *Matth.* 22. 1. 14.

Dominica 20. *post Pentecosten.*

Ep. Videte. *Ephes.* 5 15. 21.
Ev. Erat. *Joan.* 4. 46. 53.

Dominica 21. *post Pentecosten.*

Ep. Confortamini. *Ephes.* 6. 10. 17.
Ev. Assimilatum. *Matth.* 18. 23. *ad finem.*

Do-

Dominica 22. post Pentecosten.
Ep. Confidimus. *Philipp* 1. 6. 11.
Ev. Abeuntes. *Matth.* 22. 15. 21.
Dominica 23. post Pentecosten.
Ep. Imitatores. *Philip.* 3. 17. 4. *c.* 4.
Ev. Loquente. *Matth.* 9. 18. 25.
Dominica ultima post Pentecosten.
Ep. Non cessamus. *Coloss.* 1. 9. 14.
Ev. Cum videritis. *Matth.* 24. 15. 35.

PROPRIUM SANCTORUM.

Epistolæ & Evangelia, quando non assignantur, sumuntur de Communi infra.

MENSE DECEMBRI.

3. *S. Francisci Xaverii.*
Ep. Corde. *Rom.* 10 10. 18.
Ev. Euntes. *Marc.* 16. 15. 18.
6. *S. Nicolai Episcopi,*
Ep. Mementote. *De Communi.*
Ev. Homo. 1. *De Communi.*
7. *S. Ambrosii Episcopi & Doctoris.*
Ep. Testificor.
Ev. Vos estis *De Communi.*
8. *In Conceptione B. Mariæ Virgin.*
Ep. Dominus. *Prov.* 8. 22. 35.
Ev. Liber. *Matth.* 1. 1. 16.
In Festo S. Thomæ Apostoli.
Ep. Jam non estis. *Ephes.* 2. 19. *ad fin.*
Ev. Thomas. *Joan.* 20. 24. 29.

MENSE JANUARIO.

13 *Cathedræ S. Petri Romanæ.*
Ep. Petrus. 1. *Petr.* 1. 1. 7.
Ev. Venit. *Matth.* 16. 13. 19.
28. *SS. Fabiani & Sebastiani Mart.*
Ep. Sancti.
Ev. Descendens *De Communi.*
25. *In Conversione S. Pauli.*
Ep. Saulus *Act.* 9. 1. 22.
Ev. Ecce. *Matth.* 19. 27. 29.

MENSE FEBRUARIO.

1. *S. Ignatii Episcopi & Martyris.*
Ep. Quis nos. *Rom.* 8. 35. *ad finem.*
Ev. Amen. *Joan.* 12. 24. 26.
2 *In præsentatione Domini, & purificatione Beatæ Mariæ Virginis.*
Ep. Ecce ego *Malach.* 3. 1 4.
Ev. Postquam *Luc.* 2. 22. 32.
3 *S. Blasii Episcopi & Martyris.*
Ep. Benedictus. 2. *Cor.* 1. 3. 7.
Ev. Si quis vult.
7. *S. Romualdi Abbatis.*
Ep. Dilectus.
Ev. Ecce nos. *De Communi.*
9. *S. Apoloniæ Virginis & Martyris.*
Ep. Confitebor.
Ev. Simile erit
24. *vel* 25. *S. Matthiæ Apostoli.*
Ep. Exurgens. *Act.* 1. 15. *ad finem.*
Ev. Confitebor. *Matth.* 11. 25. 30.

MENSE MARTIO.

7. *S. Thomæ de Aquino, Confessoris.*
Ep. Optavi. *Sap.* 7. 7. 14.
Ev. Vos estis. *Matth.* 5. 13. 19.
12. *S. Gregorii Papæ, & Ecclesiæ Doctoris.*
Ep. Testificor.
Ev. Vos estis. *De Communi.*
19. *S. Josephi Sponsi B. Mariæ Virg.*
Ep. Dilectus. *Eccli.* 45. 1. 6.
Ev. Cum Esset. *Matth.* 1. 18. 21.
21. *S. Benedicti Abbatis.*
Ep. Dilectus.
Ev. Ecce. *De Communi.*
25. *In Festo Annuntiationis.*
Ep. Pete tibi *Is.* 7. 10. 15.
Ev. Missus est. *Luc* 1. 26. 38.

MENSE APRILI.

2. *S. Francisci de Paula Confessoris.*
Ep. Quæ mihi.
Ev. Nolite. *De Communi.*
23. *S. Georgii Martyris.*
Ep. Memor 2.
Ev. Ego. 1. *De Communi.*
25. *S. Marci Evangelistæ.*
Ep. Similitudo. *Ezech.* 1. 10. 15.
Ev. Designavit. *Luc.* 10. 1. 9.

MENSE MAJO.

1. *Sanctorum Philippi & Jacobi Apostolorum.*
Ep. Stebunt. *Sap.* 5. 1. 5.
Ev. Non turbetur. *Joan.* 14. 1. 13.
2. *S. Athanasii Episcopi, & Ecclesiæ Doctoris.*
Ep. Non. 2. *Cor.* 4. 5. 14.
Ev. Cum. *Matth.* 10. 23. 28.
3. *In Festo Inventionis S. Crucis.*
Ep. Hoc sentite. *Philip.* 2. 5. 11.
Ev. Erat homo. *Joan.* 3. 1. 15.
8. *In Apparitione S. Michaelis.*
Ep. Significavit. *Apoc.* 1. 1. 5.
Ev. Accesserunt *Matth.* 18. 1. 10.

MENSE JUNIO.

6. *S. Norberti Episcopi.*
Ep. Ecce 1.
Ev. Homo. 1. *De Communi.*
11. *S. Barnabæ Apostoli.*
Ep Multus. *Act.* 11. 21 26. & 13. 1 3.
Ev. Ecce ego. *Matth.* 10 16. 22.
13 *S. Antonii de Padua Confessoris.*
Ep. Spectaculum 2.
Ev. Sint. 1. *De Communi.*
14. *S. Basilii Episcopi, & Ecclesiæ Doctoris.*
Ev. Si quis. *Luc.* 14. 26. 33.
15. *M. Viti, & sociorum Martyrum.*
Ep. Justorum. 1.
Ev. Qui vos. 7. *de Communi.*
23. *Vigilia S. Joannis Baptistæ.*
Ep. Factum est *Jer.* 1. 4. 10.
Ev. Fuit. *Luc.* 1. 5. 17.
24. *In Nativitate S. Joannis Bapt.*
Ep. Audite. *Isa.* 49. 1. 7.
Ev. Elisabeth. *Luc.* 1. 57. 68.
26. *M. Joannis & Pauli Martyr.*
Ep. Hi viri. *Eccli.* 44. 10. 15.
Ev. Attendite *Luc.* 12. 1. 8.
28. *Vigil. Apostol. Petri & Pauli.*
Ep. Petrus. *Act.* 3. 1. 10.
Ev. Simon *Joan.* 21. 15. 19.
29. *In Festo Apostol. Pesri & Pauli.*
Ep. Misit. *Act.* 12. 1. 10.
Ev. Venit. *Matth.* 16. 13. 19.
30. *In Commemoratione S. Pauli Apost.*
Ep. Notum. *Gal.* 1. 11. 20.
Ev. Ecce ego. *Matth.* 6. 16. 22.

MENSE JULIO.

2. *In Visitatione B. Mar. Virginis.*
Ep. Ecce. *Cant.* 2. 8 14.
Ev. Exurgens. *Luc.* 1. 39. 47.
3. *Infra Octav. SS. Apostolorum,*
Ep. Per manus. *Act* 5. 12. 16.
Ev. Ecce nos. *Matth* 19 27. 29.
6. *Octava Apostol. Petri & Pauli.*
Ep. Hi viri. *Eccli.* 44. 10. 15.
Ev. Compulit. *Matth.* 14. 22. 33.
8. *S. Elisabeth. Regin. Portug.*
Ep. Mulierem.
Ev. Simile est. *De Communi.*
10. *SS. Septem Fratrum, &c. Mart.*
Ep. Mulierem. *Prov.* 31. 20. 31.
Ev. Loquente. *Matth.* 12. 46. 50.
12. *S. Joannis Gualberti Abbatis.*
Ep. Dilectus. *Eccli.* 45. 1. 6.
Ev. Audistis. *Matth.* 5. 43. 48.
14. *S. Bonaventuræ Episcopi.*
Ep. Testificor. *De Communi Doctorum.*
Ev. Vos estis sal. *De Communi Doctorum.*
22. *S. Mariæ Magdalenæ.*
Ep Surgam. *Cant.* 3. 2 5. & 8. 6. 7.
Ev. Rogabat. *Luc.* 7. 36. 50.
24. *Vigilia S. Jacobi Apostoli.*
Ep. Benedictio.
Ev. Hoc est. *De Communi.*
25. *S. Jacobi Apostoli.*
Ep. Puto quod 1. *Cor.* 4. 9. 15.
Ev. Accessit. *Matth.* 20. 20. 23.
26. *S. Annæ Matris Mariæ Virgin.*
Ep. Mulierem.
Ev. Simile est. *De Communi.*
29. *S. Marthæ Christi Hospitæ.*
Ep. Qui gloriatur. 2. *Cor.* 10. 17. 2. *c.* 11.
Ev. Intravit. *Luc.* 10. 38. 42.
31. *S Ignatii Confessoris.*
Ep. Memor. 2. *Tim.* 2. 8. 10. & 3. 10. 11.
Ev. Designavit. *Luc.* 10. 1. 9.

MENSE AUGUSTO.

1. *S. Petri ad Vincula.*
Ep. Misit. *Act.* 12. 1. 11.
Ev. Venit. *Matth.* 16. 13. 19.
3. *In Inventione S. Stephani Proto Martyris.*
Ep. Stephanus. *Act.* 6. 8. 10. & 7 54. 59.
Ev. Ecce. *Matth.* 23. 34. 39.
4. *S. Dominici Confessoris.*
Ep. Testificor. 2. *Tim.* 4. 1. 8.
Ev. Sint lumbi. *Luc.* 12. 35. 40.
5. *In Dedicatione S. Mariæ ad Nives.*
Ep. Ab initio. *Eccli.* 24. 14 16.
Ev. Loquente. *Luc.* 11. 27. 28.
6. *In Transfiguratione Domini.*
Ep. Non doctus. 2. *Petr.* 1. 16. 19.
Ev. Assumpsit. *Matth.* 17 1. 9.
7. *S. Cajetani Confessoris.*
Ep. Beatus. *Eccli.* 31. 8. 12.
Ev. Nemo *Matth.* 6. 24. 33.
8. *SS. Cyriaci & Sociorum Mart.*
Ep. Gratias. 1. *Thess.* 2. 13. 16.
Ev. Euntes *Marc.* 16. 15. 18.
9. *In Vigilia S. Laurentii.*
Ep. Confiteor. *Eccli.* 51. 1. 12.
Ev. Si quis vult. *Matth.* 16. 24. 27.
10. *In Festo S. Laurentii M.*
Ep. Qui parce 2 *Cor.* 9. 6. 10.
Ev. Amen. *Joan.* 12 24 26.
15. *In Assumptione B. M. Virginis.*
Ep. In omnibus. *Eccli.* 24. 11. 20.
Ev. Intravit. *Luc.* 10. 38. *ad finem.*
20. *S. Bernardi Abbatis.*
Ep. Justus cor suum. *Eccli.* 39. 6. 14.
Ev. Ecce nos. *Matth.* 19. 27. 29.
24. *S. Bartholomæi Apostoli.*
Ep. Vos estis. 1. *Cor.* 12 27. *ad fin.*
Ev. Exiit *Luc.* 6. 12. 19.
25. *S. Ludovici Regis Franciæ.*
Ep. Justum. *Sap.* 10. 10. 14.
Ev. Homo. *Luc.* 19 12. 26.
28. *S. Augustini Episc. & Eccl. Doct.*
Ep. Testificor. 1. *De communi Doctorum.*
Ev. Vos estis sal *De Communi Doctorum.*
29. *In Decollatione S. Joannis Bapt.*
Ep. Factum est. *Jer.* 1. 17. *ad fin.*
Ev. Misit. *Marc.* 6. 17. 29.
31. *S. Raymundi Nonnati Confess.*
Ep. Beatus.
Ev. Sint. 1. *De Communi.*

MENSE SEPTEMBRI.

1. *S. Ægidii Abbatis.*
Ep. Dilectus. 4.
Ev. Ecce nos. 4. *De communi.*
2. *S. Stephani Regis Hungariæ.*
Ep. Beati. 1.
Ev. Sint lumbi. 1. *De Communi.*
8. *In Nativitate B. Mariæ Virg.*
Ep. Dominus. *Prov.* 8. 22 35.
Ev. Liber. *Matth.* 1. 1. 16.
14. *In Exaltatione sanctæ Crucis.*
Ep. Hoc. *Philip* 2. 5. 11.
Ev. Nunc. *Joan* 12. 31. 36.
17. *Sanctorum Stigmatum Beati Francisci.*
Ep. Mihi. *Gal.* 6 14. 18.
Ev. Si quis vult. *Matth.* 16. 27.
20. *Sanctorum Eustachii, & sociorum Martyrum.*
Ep. Justi. 2.
Ev. Descendens. 2. *De Communi.*
21. *In Festo S. Matthæi Apostoli.*
Ep Similitudo. *Ezech.* 1. 10. 15.
Ev. Vidit. *Matth* 9. 9. 13.
29. *S. Michaelis, & omnium Angelorum.*
Ep. Significavit. *Apoc.* 1. 1. 5.
Ev. Accesserunt *Matth.* 18. 1. 10.
30 *S. Hieronymi Presbyteri, & Ecclesiæ Doctoris.*
Ep. Testificor. 2. *Tim.* 4. 1. 8.

MENSE OCTOBRI.

1. *S. Remigii Episcopi.*
Ep. Ecce. 1.
Ev. Homo. 1. *De Communi.*
2. *Sanctorum Angelorum Custodum.*
Ep. Ecce ego. *Exod.* 23. 20. 23.
Ev. Accesserunt. *Matth.* 18. 1. 10.
4. *S. Francisci Confessoris.*
Ep. Mihi. *Gal.* 6. 14. 18.
Ev. Confiteor. *Matth.* 11. 25. 30.
6. *S. Brunonis Confessoris.*
Ep. Beatus. 1.
Ev. Sint. 1 *De Communi.*
8. *S. Brigittæ Viduæ.*
Ep. Viduas.
Ev. Simile est. *De Communi.*
9. *Sanctorum Dionysii, & sociorum Martyrum.*
Ep. Stans *Act* 17. 22. *ad finem.*
Ev. Attendite. *Luc.* 12. 1. 8.
15. *S. Theresiæ Virginis.*
Ep. Qui.
Ev. Simile erit *De Communi.*
18. *S. Lucæ Evangelistæ.*
Ep. Gratias. 2 *Cor.* 8. 16 *ad finem.*
Ev. Designavit. *Luc.* 10. 1. 9
27. *Vigilia SS. Simonis & Judæ.*
Ep. Spectaculum. 1. *Cor.* 4. 9. 14.
Ev. Ego sum. *Joan* 15. 1. 7.
28. *Sanctorum Simonis & Judæ Apostolorum.*
Ep. Unicuique *Ephes.* 4. 7. 13.
Ev. Hæc mando. *Joan.* 15. 17. 25.
31. *Vigil Omnium Sanctorum.*
Ep. Ecce ego. *Apoc.* 5. 6 12.
Ev. Descendens. *Luc* 6. 17. 23.

MENSE NOVEMBRI.

1. *In Festo omnium Sanctorum.*
Ep. Ecce ego. *Apoc.* 7. 2. 12.
Ev. Videns. *Matth.* 5. 1. 12.
2. *In Commemoratione omnium Fidelium Defunctorum.*
Ep. Ecce. 1. *Cor.* 15. 51. 57.
Ev. Amen. *Joan* 5 25. 29.
11. *S. Martini Episcopi.*
Ep. Ecce 1.
Ev. Homo. 1. *De Communi.*
21. *In Præsentatione Beatæ Mariæ Virginis.*
Ep. Ab initio. *Eccli.* 24. 14. 16.
Ev. Loquente. *Luc.* 11. 27. 28.
22. *S. Cæciliæ Virginis & Martyris.*
Ep. Exaltasti. *Eccli.* 51. 13 17.
Ev. Simile erit. *Matth* 25. 1. 13.
25. *S. Catharinæ Virginis & Mart.*
Ep Confitebor.
Ev Simile erit. 1 *De Communi.*
30. *In Festo S. Andreæ Apostoli.*
Ep Corde. *Rom.* 10. 10 18.
Ev. Ambulans. *Matth.* 4. 18. 22.

COMMUNE SANCTORUM.

In Vigilia Apostolorum.
Ep. Benedictio. *Eccli* 44. 25 9. c. 45.
Ev. Hoc est. *Joan* 15. 12. 16.
Unius Martyris extra tempus Paschale.
Ep. 1. Beatus. *Jac.* 1. 13. 17.
2. Benedictus. 2. *Cor.* 1. 3. 6.
3. Justum. *Sap.* 10. 10. 13.
4. Memor. 2. *Tim.* 2. 8. 9. & 3. 10. 11.
5. Omne. *Jac.* 2. 2 12.
6. Communicantes. 1. *Petr.* 4. 17. *ad finem.*
Ev. 1. Si quis venit. *Luc.* 14. 25. 33.
2. Si quis vult. *Matth.* 16. 24 27
3. Nolite. *Matth.* 10. 34 *ad fin.*
4. Nihil est. *Matth.* 20. 26. 34.
5. Nisi granum. *Joan.* 12. 24 26.
6. Non est. *Matth.* 10 24. 33.
Plur. Mart. extra tempus Paschale.
Ep. 1. Justorum. *Sap.* 3. 1. 7.
2. Justi. *Sap* 5. 16. 19
3. Rememoramini. *Heb.* 10. 32. 37.
4. Reddidit. *Sap.* 10. 17. *ad fin.*
5. Justificati. *Rom.* 5. 1. 4.
6. Non sunt. *Rom.* 8. 18 22.
7. Exhibeamus 2 *Cor.* 6. 4. 9.
8. Sancti. *Hebr.* 11. 33. 38.
9. Respondit. *Apoc.* 7. 13. *ad fin.*
Ev. 1. Cum aud. *Luc.* 11. 9. 19.
2 Descendens. *Luc.* 6. 17. 23.
3. Sedente *Matth.* 24. 3. 13.
4. Videns. *Matth.* 5. 1. 11.
5. Confiteor. *Matth.* 11. 25. *ad finem.*

Ev. 6. Væ vobis. *Luc.* 11. 47. 51.
7. Qui vos. *Luc.* 10. 16. 20.
8. Attendite. *Luc.* 12. 1. 18.

Unius, vel plurium Martyrum tempore Paschali.

Ep. 1. Stabunt. *Sap* 5. 4.
2. Memor. 2. *Tim.* 2. 8. 9. & 3. 10. 11.
3 Benedictus. 1. *Petr.* 1. 3. 6.
4. Post hæc. *Apoc.* 19. 1. 8.
5 Memor. 2. *Tim.* 2. 8. 14.
Ev. 1. Ego sum. *Joan.* 15. 1. 7.
2. Ego sum. *Joan.* 15. 5. 11.
3. Amen. *Joan* 16. 20. 22.
4. Opportet. *Luc.* 9. 22. 26.

Confessoris Pontificis.

Ep. 1. Ecce. *Eccli.* 44. & 45. *quoad sensum, non quoad verba.*
2. Plures. *Hebr.* 7. 23. 16.
3. Omnis. *Hebr.* 5. 1. 3.
4. Mementote. *Hebr.* 13. 7. 16.
Ev. 1. Homo. *Matth* 25. 14. 27.
2. Vigilata. *Matth.* 24. 42. 47.
3. Nemo. *Luc.* 11. 33. 36.
4. Videte. *Marc.* 15. 33. 37.

Doctoris.

Ep. 1. Testificor 2. *Tim.* 4. 1. 8.
2 Cor suum. *Eccli.* 39 6. 13.
Ev. Vos estis. *Matth.* 5. 13. 19.

Confessoris non Pontificis.

Ep. 1. Beatus. *Eccli.* 31. 8. 10.
2. Spectaculum. 1. *Cor.* 4. 9. 15.
3. Quæ mihi. *Philipp.* 3. 7. 11.
4. Dilectus. *Eccli.* 45. 1. 5.
Ev. 1. Sint lumbi. *Luc.* 12. 35. 40.
2. Nolite *Luc.* 12. 32. 34.
3. Homo. *Luc.* 19. 12. 26.
4. Ecce nos. *Matth.* 19. 27. 29.

Virginis & Martyris.

Ep. 1. Confitebor. *Eccli.* 51. 1. 7.
2. Exaltasti. *Eccli.* 51 13. 17.
3. O quam. *Sap.* 4 1. 2.
Ev. 1. Simile erit. *Matth.* 25. 1. 13.
2. Simile est. *Matth.* 13. 44. 52.

Virginis non Martyris.

Ep. 1. Qui gloriatur. 2. *Cor.* 10. 18. 2. *c.* 11.
2. De Virginibus. 1 *Cor.* 7. 25. 3.
Ev. 1. Simile erit. *Matth.* 25. 1. 13.
2. Simile est. *Matth.* 13. 44. 52.

Sanctæ non Virginis.

Ep. ad Confitebor. *Eccli.* 51. 1. 7.
2. Mulierem. *Prov.* 31. 10. *ad finem.*
3. Viduas. 1. *Tim.* 5. 2. 9.
Ev. 1. Simile est. *Matth.* 13. 44. 52.

In Festo Dedicationis Ecclesiæ.

Ep. Vidi. *Apoc.* 21. 2. 4.
Ev. Ingressus. *Luc.* 19. 1. 9.

IN MISSIS VOTIVIS.

De sancta Trinitate.

Ep. Gaudete. 2. *Cor.* 13. 11. 13.
Ev. Cum venerit. *Joan.* 15. 16. 4 *c.* 16.

De sancto Spiritu.

Ep. Cum audissent. *Act* 8. 12. 17.
Ev. Si quis *Joan.* 15. 23 31.

De sanctissimo Sacramento.

Ep. Ego. 1. *Cor.* 11. 23. 29.
Ev. Caro mea. *Joan.* 6. 56. 59.

De Passione, seu de Cruce Domini.

Ep. Hoc. *Philip.* 2. 8. 11.
Ev. Assumpsit. *Matth.* 20. 17. 19.

DE BEATA MARIA.

In Adventu.

Ep. Adjecit *Isai.* 7. 10. 15.
Ev. Missus est. *Luc.* 1. 26. 38.

A Natali Domini ad Purificationem.

Ep. Benignitas. *Tit.* 3 4 7.
Ev. Pastores. *Luc.* 2. 15. 20.

A Purificatione ad Dominicam Passionis.

Ep. Ab initio. *Eccli.* 24. 14. 16.
Ev. Loquente. *Luc.* 11. 27. 28.

Tempore Paschali.

Ep. Ab initio. *Eccli* 24. 14. 16.
Ev. Stabant. *Joan* 19 25. 27.

A Pentecoste ad Adventum.

Ep. & Ev. *Ut supra a Purificatione ad Dominicam Passionis.*

Pro eligendo Summo Pontifice.

Ep. Adeamus. *Hebr.* 4. 16. 7. *c.* 5.
Ev. Si diligitis. *Joan.* 14. 15. 21.

Ad tollendum Schisma.

Ep. Obsecro *Ephes.* 4. 1. 21.
Ev. Pater. *Joan.* 17. 11. 23.

Contra infideles, seu Paganos.

Ep. Mardochæus. *Esth.* 13. 8. 17.
Ev. Quis. *Luc.* 11. 5. 13.

Tempore belli.

Ep. Accesserunt. *Jer* 42. *a* 1. *ad* 2. *med.* & *a* 7. *ad* 12.
Ev. Accesserunt. *Matth.* 24. 3. 8.

Pro pace.

Ep. Fratribus. 2 *Machab.* 1. 1. 5.
Ev. Cum sero *Joan.* 20. 19. 23.

Pro vitanda mortalitate.

Ep. Immisit. 2 *Reg.* 24. 15. 19. & *a med.* 25. *ad finem.*
Ev. Surgens. *Luc.* 4. 38 *ad finem.*

Pro remissione peccatorum.

Ep. Condelector. *Rom.* 7. 22. 25.
Ev. Petite. *Luc.* 11. 9. 13.

Pro quacunque necessitate.

Ep. Si. *Jer.* 14. 7. 9.
Ev. Habete. *Marc.* 11. 22. 26.

Pro Sponsalibus.

Ep. Mulieres. *Ephes.* 5. 22. *ad finem.*
Ev. Accesserunt. *Matth.* 19. 3. 6.

Pro iter agentibus.

Ep. Egressus. *Gen.* 28. *a v.* 10.
Ev. Euntes. *Matth.* 10. 7. 14.

Pro infirmis.

Ep. Tristatur. *Jac.* 5. 13. 16.
Ev. Cum. *Matth.* 8 5. 13.

PRO DEFUNCTIS.

In die Obitus, & in Depositione.

Ep. Nolumus 1. *Thessal* 4 12. *ad fin.*
Ev. Dixit. *Joan.* 11. 21. 27.

In Anniversariis.

Ep. Fortissimus. 2. *Mach.* 12. 42. *ad finem.*
Ev. Omne. *Joan.* 6. 37. 40.

In Missis quotidianis.

Ep. Audivi. *Apoc* 14. *v.* 13.
Ev. Ego sum. *Joan.* 6. 51. 55.

INDEX

INDEX PERSONARUM ET RERUM
PER APPELLATIVA NOMINA.

Serviet iste Indiculus velut Compendium Biblicum aliquibus pro obtinenda aliquali notitia Historiarum, aliis pro conservanda earum memoria, denique quibusdam pro acuenda industria, ut plures ejusmodi Historias Biblicas ad privatum, vel publicum usum colligant. Brevitatis causa capita & versus SS. Bibliorum plerumque omittimus: haberi enim possunt ex sequentibus vel Indice Personarum, vel Rerum, & Materiarum.

A.

B.

C.

D.

E.

Expe-

Perju-

INDEX PERSONARUM ET RERUM
PER PROPRIA, PATRIA, ET GENTILIA NOMINA.

In hoc & sequenti Indice, Candide Lector, primus numerus libri caput denotat; proxime deinde sequentes usque ad hoc signum †, vel (si hoc signum non adsit) ad proximam usque sequentis libri citationem, sunt versuum in eodem capite signatorum notæ. Exempli gratia, in voce Aaron, *Exod. 4. 14 16 30. † 5. 1. † 6. 13. † 7. 1. 2 legendum est: Exodi capite 4. versu 14. versu 16. & versu 30. Item cap 5. versu 1. cap. 6. versu 13. cap. 7. versu 1. & 2. Cum autem asteriscus, seu stella in hunc modum (Levit. 8. *) numero apponitur, indicium est, rem de qua agitur, per plures versus in eo capite tractari: vel significat locum illum esse illustrem, inter reliqua diligentius notandum. Porro, si quod quæris, in versu hic notato contingat non adeo perspicue inveniri; tum aliquot ex propinquis versibus antecedentibus, vel sequentibus tibi erunt perlustrandi. In librorum nominibus ad faciliorem, & certiorem distinctionem id observatum est, ut Eccle. Ecclesiasten, Eccli. Ecclesiasticum, Judic. Judicum, Jud. Judithæ librum denotet.*

A.

Ægyp-

Esther,

F.

G.

H.

I.

verti-

N.

Ro-

S.

INDEX TESTIMONIORUM

EXHIBENS TESTIMONIA EX VETERI CITATA A CHRISTO ET APOSTOLIS IN NOVO TESTAMENTO.

In eum finem huc iſta congeſta ſunt, ut pii lectores nativam aſſequantur intelligentiam eorum, quæ ab ipſo Chriſto vere interprete, & Spiritu ejus per Apoſtolos ſunt tradita & explicata, diſcantque ab eodem Domino non ſemper in ſola littera hærere, ſed aliquando etiam ad ſenſum myſticum tum moralem tum allegoricum aſſurgere.

GENESIS.

1 MAſculum & fœminam fecit eos, *Matth.* 19. *Marc.* 10.
2. Requievit Deus die ſeptima ab omnibus operibus ſuis; *Hebr.* 4.
2. Factus eſt primus homo Adam in animam viventem, 1. *Cor.* 15.
2. Dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, *Matth.* 19. *Marc.* 10. *Epheſ.* 5. 1. *Cor.* 6.
2. Erunt duo in carne una. *Matth.* 19. *Marc.* 10. 1. *Cor.* 6. *Galat.* 3.
12 Exi de terra tua & de cognatione tua, *Actor.* 7.
12. Et in ſemine tuo benedicentur omnes gentes, *Actor.* 3. *Epheſ.* 5.
15. Sic erit ſemen tuum, *Rom.* 4.
15. Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam, *Rom.* 4. *Jac.* 2. *Gal.* 3.
15. Erit ſemen tuum peregrinum in terra non ſua, *Act.* 7.
17. Quia patrem multarum gentium conſtitui te. *Rom.* 4.
18. Secundum hoc tempus veniam, & erit Saræ filius. *Rom.* 9.
21. Ejice ancillam & filium ejus. *Gal.* 4.
21. In Iſaac vocabitur ſibi ſemen. *Rom.* 9.
22. Niſi benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo te. *Hebr.* 6.
22. Quia benedicentur in te omnes gentes. *Gal* 3. *Actor.* 3.
25. Quia major ſerviet minori. *Rom.* 9.

EXODUS.

3. Ego ſum Deus Abraham, &c. *Matth.* 22 *Marc.* 12. *Luc.* 20.
9. In hoc ipſum excitavi te, ut oſtendam in te potentiam meam. *Rom.* 9.
12. Os non comminuetis ex eo. *Joan.* 19.
13. Omne maſculinum adaperiens vulvam, *Luc.* 2.
16. Qui multum, non abundavit, &c. 2. *Cor.* 8.
20. Non Mœchaberis. *Matth* 5.
20. Non adulterabis, non occides, non furtum facies, non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium, non concupiſces. *Rom* 13.
20. Non concupiſces. *Rom.* 7.
20. Non occides. *Matth.* 5. *Luc.* 18
20. Honora patrem tuum, & matrem tuam. *Matth.* 15. *Marc.* 7 *Epheſ* 6.
21. Qui maledixerit patri ſuo, vel matri, morte moriatur. *Matth.* 15. *Marc.* 7.
21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. *Matth.* 5.
22. Principi populi tui non maledices. *Actor.* 12.
24 Hic ſanguis teſtamenti, quod mandavit ad vos Deus. *Hebr.* 9.
5. Vide, omnia facito ſecundum exemplar, quod tibi oſtenſum eſt, &c. *Hebr.* 8. *Actor.* 7.
32. Fac nobis deos, qui præcedant nos. *Actor.* 7.
33. Miſerebor cui voluero, &c. *Rom.* 9.
34. Non ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem ſuam. 2. *Cor.* 3.

LEVITICI.

12. Sancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum. 1. *Petr.* 1.
18. Qui fecerit homo, vivet in ea. *Rom.* 10. *Gal.* 3.
19. Non perjurabis. *Matth.* 5.
19. Diliges proximum tuum ſicut te ipſum. *Rom.* 13. *Gal.* 5. *Jac.* 2. *Matth.* 22. *Marc.* 12.
19 Diliges proximum tuum. *Matth.* 15.
20. Qui maledixerit Patri, & matri, &c. *Matth* 5.
16. Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo, &c. 2. *Cor.* 6.

NUMERI.

9. Os non comminuetis ex eo. *Joan.* 19.

DEUTER.

4. Et enim Deus noſter ignis conſumens eſt. *Hebr.* 12.
5. Non concupiſces. *Rom.* 7. 13.
5. Non occides. *Matth.* 5. *Luc.* 18.
5. Non mœchaberis. *Matth.* 5. *Luc.* 18.
5. Non furtum facies. *Luc.* 18. *Rom.* 13.
5. Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium. *Luc.* 18. *Rom.* 13.
5. Honora patrem & matrem. *Matth.* 15. *Marc.* 7. *Epheſ.* 6.
6. Audi Iſrael, Dominus Deus tuus Deus unus eſt. *Marc.* 12.
6. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, &c. *Matth.* 22 *Marz* 12. *Luc.* 10.
6. 10. Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies. *Matth.* 4. *Luc.* 4.
6. Non tentabis Dominum Deum tuum. *Marc.* 4 *Luc.* 4.
8. Non in ſolo pane vivit homo. *Matth.* 4. *Luc.* 4.
10 Deus perſonam hominis non accipit. *Galat.* 2.
18. Prophetam ſuſcitabit vobis Dominus Deus. *Act.* 3. 7.
19. In ore duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbum. *Matth.* 18. *Joan.* 8. 2. *Cor.* 13.
19 Oculum pro oculo, dentem pro dente, *Matth.* 5.
21. Maledictus omnis, qui pendet in ligno, *Gal.* 3.
25. Non alligabis os bovi trituranti, 1. *Cor.* 9. 1. *Tim.* 5.
25. Si quis mortuus fuerit non habens filium. *Matth.* 21. *Marc.* 12. *Luc.* 20.

27. Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, &c. *Gal.* 3.
30. Qui ascendet in cœlum? *Rom.* 10.
30. Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo. *Rom.* 10.
32. Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, &c. *Rom.* 10.
32. Mihi vindicta; ego retribuam, *Rom.* 12.

JOSUE.

1. Non te deseram, neque derelinquam. *Hebr.* 13.

REGUM II.

7. Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in filium. *Hebr.* 1.

REGUM III.

19. Domine prophetas tuos occiderunt, &c. *Rom.* 11.
19. Reliqui mihi septem millia virorum. *Rom.* 11

JOB.

5. Comprehendam sapientes in astutia eorum. 1. *Cor.* 3.

LIBER PSALM.

2. Quare fremuerunt Gentes. *Actor.* 4.
2. Filius meus es tu, ego hodie genui te. *Actor.* 13. *Hebr.* 1. 5.
2. Reges eos in virga ferrea. *Apoc.* 2. 19.
4. Irascimini, & nolite peccare. *Ephes.* 4.
5. Sepulchrum patens est guttur eorum. *Rom.* 3.
6. Discedite a me, omnes, qui operamini iniquitatem. *Matth.* 7. 25. *Luc.* 13.
8. Ex ore infantium, & lactentium, &c. *Matth.* 21.
8 Quid est homo, quod memor es ejus. *Hebr* 2.
8. Omnia subjecit sub pedibus ejus. 1. *Cor.* 15.
9. Quorum os maledictione, & amaritudine plenum est. *Rom.* 3.
13. Non est justus quisquam, non est intelligens. *Rom.* 3.
13. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. *Rom.* 3.
15. Providebam Dominum in conspectu, &c. *Actor.* 2.
15. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. *Actor.* 2. 27.
17. Ego ero fidens in eum, *Hebr.* 2.
17. Propterea confitebor tibi in Gentibus, Domine. *Rom.* 15.
18. Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum. *Rom.* 10.
21. Eli, Eli, lama sabacthami. *Matth* 27. *Marc* 15.
21. Diviserunt sibi vestimenta mea. *Matth.* 27. *Joan.* 19.
21. Nuntiabo nomen tuum fratribus meis. *Hebr.* 2.
23. Domini est terra, & plenitudo ejus. 1. *Cor.* 10.
24. Odio habuerunt me gratis. *Joan.* 15.
30. In manus tuas commendo spiritum meum. *Luc.* 23.
31. Beati quorum remissæ sunt iniquitates. *Rom* 4.
33. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos. 1. *Petr.* 3.
39. Hostiam & oblationem noluisti. *Hebr.* 10.
40. Qui manducat mecum panem. *Joan.* 13.
43. Propter te mortificamur tota die. *Rom.* 8.
44. Thronus tuus Deus, in sæculum sæculi. *Hebr.* 1.
50. Ut justificeris in sermonibus tuis. *Rom.* 3.
54. Jacta super Dominum curam tuam 1. *Petr.* 5.
61. Unusquisque autem propriam mercedem accipiet. 1. *Cor.* 3.
67. Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem. *Ephes.* 4.
68. Zelus domus tuæ comedit me. *Joan.* 2.
68. Improperia improperantium tibi ceciderunt super me. *Rom.* 15.
68. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum. *Rom.* 11.
68. Fiat commoratio eorum deserta. *Actor.* 1.
68. In siti mea potaverunt me aceto. *Joan.* 19.
77. Aperiam in parabolis os meum, *Matth.* 13.
77. Panem cœli dedit eis. *Joan.* 6.
81. Ego dixi, dii estis. *Joan.* 10.
88. Inveni David servum meum. *Actor.* 13.
90. Angelis suis mandavit de te. *Matth.* 4. *Luc.* 4.
93. Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt. 1. *Cor.* 3.
94. Hodie si vocem ejus audieritis. *Heb.* 3.
94. Sicut juravi in ira mea. *Hebr.* 4.
96. Et adorent eum omnes angeli ejus. *Hebr.* 1.
101. Tu in principio, Domine, terram fundasti. *Hebr.* 1.
103. Qui facit angelos suos spiritus. *Hebr.* 1.
108. Et episcopatum ejus accipiat alter. *Actor.* 1.
109. Dixit Dominus Domino meo, sede &c. *Matth.* 22. *Luc.* 10. *Actor.* 2.
109. Sede a dextris meis. *Hebr.* 1.
109. Donec ponam inimicos tuos scabellum &c. *Hebr.* 1. 1. *Cor.* 13.
109. Tu es sacerdos in æternum &c. *Hebr.* 5. 7.
109. Juravit Dominus, & non pœnitebit eum. *Hebr.* 7.
111. Dispersit, dedit pauperibus, &c. 2. *Cor.* 9.
115. Credidi propter quod locutus sum. 2. *Cor.* 4.
115. Omnis homo mendax. *Rom.* 3.
116 Laudate Dominum omnes gentes, &c. *Rom.* 15.
117. Dominus mihi adjutor; non timebo, quid faciat mihi homo. *Hebr.* 3.
117. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes. *Matth.* 21. *Marc.* 12. *Actor.* 4. 1. *Petr.* 2.
117. Hosanna filio David, Benedictus &c. *Matth.* 21.
131. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. *Actor.* 2.
139. Venenum aspidum sub labiis eorum. *Rom.* 3.

PROVERBIORUM.

3. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. *Rom.* 12.
3. Fili mi, noli negligere disciplinam Domini &c. *Hebr.* 12.
3. Quem diligit Dominus corripit, &c. *Hebr.* 12. *Apoc.* 3.
10. Charitas operit multitudinem peccatorum, 1. *Petr.* 4.
17. Videte, ne quis malum pro malo alicui reddat. 1. *Thess.* 5. 1. *Petr.* 3.
20. Qui maledixerit Patri, &c. *Matth* 15. *Marc.* 7.
25. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, &c *Rom.* 12.
20. Canis reversus ad vomitum suum. 2. *Petr.* 2,

ISAIAS.

1. Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen. *Rom.* 9.
5. Homo plantavit vineam. *Matth.* 21. *Luc.* 20. *Marc.* 12.
6. Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth. *Apoc.* 4.
6. Auditu audietis, & non intelligetis, *Matth.* 13. *Marc.* 4. *Luc.* 8. *Actor.* 28 *Joan.* 12. *Rom.* 11.
7. Ecce virgo in utero habebit. *Matth* 1.
8. Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Deus. *Hebr.* 2.
9. Terra Zabulon, & terra Nephthali. *Matth.* 4.
10. Si fuerit numerus filiorum Israel tamquam arena maris. *Rom.* 9.
11. Revelabitur ille iniquus, quem Dominus interficiet spiritu oris sui. 2. *Thess.* 2.

11. Erit

JEREMIAS.

EZECH.

DANIEL.

OSEE.

JOEL.

INDEX TESTIMONIORUM.

F I N I S.

KSIĘGI GENESIS.

Po Zydowſku BERESZITH.

ROZDZIAŁ I.

O świátá ſtworzeniu, rzeczy ſtworzonych rożnośći, y osdobie; o ſtánie człowieká, ktoremu Bog poddał wſzytko, co ſtworzył.

NA początku ſtworzył Bog niebo y źiemię.

2. A źiemiá byłá puſta y prozna: y ćiemnośći były nád głębokośćią: á Duch Boży unaſzał ſię nád wodámi.

3. Y rzekł Bog: Niech ſię ſtánie świátłość.

4. Y uyźrzał Bog świátłość że byłá dobra: y przedźielił świátłość od ćiemnośći.

5. Y názwał świátłość Dniem, á ćiemność Nocą. Y ſtał ſię wieczor y zuránek, dźień ieden.

6. Y rzekł Bog: Niech ſię ſtánie utwierdzenie miedzy wodámi, á niech przedźieli wody od wod.

7. Y uczynił Bog utwierdzenie, y przedźielił wody, ktore były pod utwierdzeniem, od tych, ktore były nád utwierdzeniem. Y ſtáło ſię ták.

8. Y

LIBER GENESIS.

Hebraice BERESITH.

CAPUT I.

Dominus primo die creat cœlum, terram & lucem. 1. ſecundo firmamentum; 6. Tertio die fecit aridam & vegetabilia; herbas virentes & arbores; 9. Quarto luminaria cœli: ſolem, lunam, ſtellas, 14. Quinto piſces & aves, 20. Sexto beſtias, jumenta & reptilia, denique hominem, cui ſubjecit omnia, quæ creaverat, 24.

IN *a* principio creavit Deus cœlum *b* & terram.

2. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi: & ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquas.

3. Dixitque Deus: *c* Fiat lux. Et facta eſt lux.

4. Et vidit Deus lucem, quod eſſet bona: & diviſit lucem à tenebris.

5. Appellavitque *d* lucem, Diem, & tenebras Noctem: factumque eſt veſpere & mane, dies unus.

6. Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum: & dividat aquas ab aquis.

7. Et fecit Deus firmamentum *e*, diviſitque aquas, quæ erant ſub firmamento, ab his *f* quæ erant ſuper firmamentum. Et factum eſt ita.

a Period. Jul. 7. 10. A. M. 1. Anteæram Chr. com. 4004. * Sabb. Sancto Proph. 1.
b Pſ. 32. 6. 135. 5. Eccl. 18. 1. Actor. 14. 17. 24.
c Heb. 11. 3.
d appellari fecit.
e orbes cœleſtes &c.
f Pſ. 135. 6. 148. 4.

8. Vo-

a Jer. 10.12. 51. 15. Psal. 32. 7.

8. Vocavitque Deus firmamentum *a* Cœlum: & factum est vespere, & mane, dies secundus.

9. Dixit vero Deus: Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt, in locum unum: & appareat arida. Et factum est ita.

b Job. 38. 4. Psal. 88. 12. 135. 6.

10. Et vocavit Deus aridam, *b* Terram, congregationesque aquarum appellavit Maria. Et vidit Deus, quod esset bonum.

c arborem Hebr.

11. Et ait: Germinet terra herbam virentem & facientem semen, & lignum *c* pomiferum faciens fructum juxta genus suum, cujus semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita.

12. Et protulit terra herbam virentem, & facientem semen juxta genus suum, lignumque faciens fructum, & habens unumquodque sementem secundum speciem suam. Et vidit Deus, quod esset bonum.

13. Et factum est vespere & mane, dies tertius.

14. Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento cœli, & dividant diem ac noctem, & sint *d* in signa *e* & tempora *f*, & dies & annos:

d Ps. 135. 7. *e* serenitatis, tempestatis &c. *f* veris, æstatis &c.

15. Ut luceant in firmamento cœli, & illuminent terram. Et factum est ita.

16. Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare majus ut præesset diei: & luminare minus, ut præesset nocti: & stellas.

17. Et posuit eas in firmamento cœli, ut lucerent super terram,

18. Et præessent diei ac nocti, & dividerent lucem ac tenebras. Et vidit Deus, quod esset bonum.

19. Et factum est vespere & mane, dies quartus.

20. Dixit etiam Deus: Producant aquæ reptile animæ viventis, & volatile super terram sub firmamento cœli.

21. Creavitque Deus Cete grandia, & omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas, & omne volatile secundum genus suum. Et vidit Deus, quod esset bonum.

g Dans fæcunditatem. Hebr.

22. Benedixitque *g* eis dicens: Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris: avesque multiplicentur super terram.

23. Et factum est vespere & mane, dies quintus.

24. Dixit quoque Deus: Producat terra animam viventem in genere suo, jumenta & repti-

8. Y názwał Bod utwierdzenie Niebem. Y był wieczor y záránek, dźień wtory.

9. Potym rzekł Bog: Niech się zbiorą wody, ktore są pod niebem, ná iedno mieysce: á niech się ukaże sucha. Y sstáło się ták,

10. Y názwał Bog suchą, Ziemią: á zebránie wod przezwał Morzem. Y widźiał Bog że było dobre.

11. Y rzekł: Niech zrodźi źiemiá źiele źielone, y dáwáiące náśienie: y drzewo rodzáyne, owoc czyniące według rodzáiu swego, ktoregoby naśienie było w sámym sobie ná źiemi. Y sstáło się ták.

12. Y zrodźiłá źiemiá źiele źielone, y dáwáiące naśienie według rodzáiu swego: y drzewo czyniące owoc, y máiąc káżde znich naśienie według rodzáiu swego. Y widźiał Bog że było dobre.

13. Y sstał się wieczor y záránek, dźień trzeći.

14. Y rzekł Bog: Niech się sstáną świátłá ná utwierdzeniu niebá, á niech dźielą dźień od nocy: y niech będą ná znáki, y czásy, y dni y látá:

15. Aby świećiły ná utwierdzeniu niebá, á oświecáły źiemię. Y sstáło się ták.

16. Y uczynił Bog dwie swietle wielkie: świátło więtsze, áby rządźiło dźień, y świátło mnieysze, áby rządźiło noc: y gwiazdy.

17. Y postáwił ie ná utwierdzeniu niebá, áby świećiły nád źiemią:

18. Żeby rządźiły dźień y noc, y dźieliły świátłość od ćiemnośći. Y widźiał Bog iż było dobre.

19. Y sstał się wieczor y záránek, dźień czwarty.

20. Rzekł też Bog: Niech wywiodą wody płaz dusze żywiącey, y ptástwo nád źiemią pod utwierdzeniem niebá.

21. Y stworzył Bog wieloryby wielkie, y wszelką duszę żywiącá y ruszáiącą się, ktorą wywiodły wody według rodzáiu ich: y wszelkie ptástwo według rodzáiu iego. Y widźiał Bog iż było dobre.

22. Y błogosłáwił im, mowiąc: Rośćie, y mnożćie się, y nápełniayćie wody morskie: y ptástwo niech się mnoży ná źiemi.

23. Y sstał się wieczor y záránek, dźień piąty.

24. Rzekł też Bog: Niech zrodźi źiemiá duszę żywiącą według rodzáiu swego: bydło, y płacz

płaz, y bestyie źiemne, według rodzáiow swoich. Y sstáło śię ták.

25. Y uczynił Bog bestyie źiemne według rodźáiow ich, y bydło y wszelki źiemopłaz, według rodzáiu swego. Y widźiał Bog że było dobre.

26. Y rzekł: Uczyńmy człowieká ná wyobráżenie y ná podobieństwo násze: á niech przełożony będźie rybom morskim, y ptástwu powietrznemu, y bestyom, y wszytkiey źiemi, y nád wszelkimi płazy, ktory śię płaza po źiemi.

27. Y stworzył Bog człowieká ná wyobráżenie swoie: ná wyobráżenie Boże stworżył go: mężczyznę y białągłowę stworżył ie.

28. Y błogosłáwił im Bog, y rzekł: Rośćie y mnożćie śię, y napełniayćie źiemię, á czyńćie ią sobie poddáną: y pánuyćię nád rybámy morskimi, y nád ptástwem powietrznym, y nádewszemi źwierżęty, ktore śię rucháią ná źiemi.

29. Y rzekł Bog: Oto dałem wam wszelkie źiele rodzące naśienie ná źiemi, y wszytkie drzewá, ktore same w sobie máią naśienie rodzáiu swego, áby wam były ná pokarm.

30. Y wszytkim źwierżętom źiemnym y wszytkiemu ptástwu powietrznemu, y wszemu co śię rusza, ná źiemi, y w czymkolwiek iest duszá żywiącá, áby miáły co ieść. Y sstáło śię ták.

31. Y widźiał Bog wszytkie rzeczy, ktore był uczynił: y były bárzo dobre. Y sstał śię wieczor y zuránek dźień szosty.

reptilia, & bestias terræ secundum species suas, Factumque est ita.

25. Et fecit Deus bestias terræ juxta species suas, & jumenta, & omne reptile terræ in genere suo. Et vidit Deus, quod esset bonum.

26. Et ait: Faciamus Hominem *a* ad imaginem *b* & similitudinem nostram *c*: & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis, universæque terræ, omnique reptili, quod movetur in terra.

27. Et creavit Deus hominem ad imaginem suam: *d* ad imaginem Dei creavit illum, *e* masculum, & feminam creavit eos.

28. Benedixitque illis Deus, & ait: *f* Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subjicite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & universis animantibus, quæ moventur super terram.

29. Dixitque Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & universa ligna, quæ habent in semetipsis sementem generis sui, *g*, ut sint vobis in escam:

30. Et cunctis animantibus terræ, omnique volucri cœli, & universis quæ moventur in terra, & in quibus est anima vivens, ut habeant ad vescendum. Et factum est ita.

31. *h* Viditque Deus cuncta quæ fecerat: & erant valde bona. Et factum est vespere & mane, dies sextus.

a Inf. 5. 1. † 9. 6. 1. Cor. 11. 7. Col 3. 10. *b* Naturalem, quæ est homini essentialis. *c* supernaturalem, ut consors sit naturæ divinæ & gloriæ. *d* Sap. 2. 23. Eccl. 17. 1. *e* Matth. 19. 4. *f* infr. 8. 17. 19. 1. *g* Infr. 9. 3. *h* Eccl. 39. 21. Marc. 7. 37.

ROZDZIAŁ II.

Bog w dźień śiodmy odpoczynął, y on poświęćił, á człowieká w Ráiu posádźił, z drzewá pewnego owcu ieść zakazał, á z żebrá iego Hewę iemu ná pomoc utworżył.

1. DOkończone są tedy niebiosá y źiemiá y wszystko ochędostwo ich.

2. Y dokonał Bog w dźień śiodmy dźieło swoie, ktore uczynił: y odpoczynął w dźień śiodmy od wszelkiego dźiełá, ktore sprawił.

3. Y błogosłáwił dniowi śiodmemu y poświęćił go: iż weń odpoczynął od wszelkiego dźiełá swego, ktore stworzył Bog, áby uczynił.

4. Te są zrodzenia niebá y źiemie, gdy były stworzone w dźień, ktorego uczynił Pan Bog niebo y źiemię.

5. Wszelką rozczkę polną niż weszłá ná źiemi, y wszelkie źiele kráiny niżli wyniknęło: Nie

CAPUT II.

Deus completo sex diebus opificio septimum benedicit: 3. Hominem in Paradisum variis arboribus fructiferis, ac fluminibus insignitum ponit. 8. Cui Evam ex ipsius costa in adjutorium format. 18. Et matrimonium instituit. 23.

1. IGitur perfecti sunt cœli & terra, & omnis ornatus eorum.

2. Complevitque * Deus die septimo *i* opus * suum, quod fecerat: *k* & requievit die septimo ab universo opere, quod patrarat.

3. Et benedixit diei septimo: & sanctificavit *l* illum: quia in ipso cessaverat ab omni opere suo, quod creavit Deus, ut faceret.

4. Istæ sunt generationes cœli & terræ, quando creata sunt, in die, quo fecit Dominus Deus cœlum & terram.

5. Et omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis prius-

* Per. Jul. 710. A. M. 1. Ante ær. Chr. 4004. *i* Exclusive. *k* Exod. 20. 11. 31. 17. † Deut. 5. 14. Hebr. 4. 4. *l* Dedicavit ad sui cultum.

priusquam germinaret: non enim pluerat Dominus Deus ſuper terram: & homo non erat, qui operaretur terram:

6. Sed fons aſcendebat e terra, irrigans univerſam ſuperficiem terræ.

7. Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viventem. *a*.

8. Plantaverat autem Dominus Deus Paradiſum voluptatis à principio *b*: in quo poſuit hominem, quem formaverat.

9. Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum viſu, & ad veſcendum ſuave: lignum etiam vitæ *c* in medio paradiſi, lignumque ſcientiæ boni & mali.

10. Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradiſum, qui inde dividitur in quatuor capita.

11. Nomen *d* uni Phiſon: ipſe eſt qui circuit omnem terram Hevilath, ubi naſcitur aurum:

12. Et aurum terræ illius optimum eſt: ibi invenitur bdellium *e* & lapis onychinus.

13. Et nomen fluvii ſecundi Gehon *f*: ipſe eſt, qui circumit omnem terram Æthiopiæ.

14. Nomen vero fluminis tertii, Tygris: ipſe vadit contra Aſſyrios. Fluvius autem quartus, ipſe eſt Euphrates.

15. Tulit ergo Dominus Deus hominem, & poſuit eum in paradiſo voluptatis, ut operaretur *g* & cuſtodiret illum:

16. Præcepitque ei dicens: Ex omni ligno paradiſi comede:

17. De ligno autem ſcientiæ boni & mali ne comedas, in quocunque enim die comederis ex eo, morte *h* morieris.

18. Dixit quoque Dominus Deus: Non eſt bonum eſſe hominem ſolum: faciamus ei adjutorium ſimile ſibi.

19. Formatis igitur, Dominus Deus, de humo cunctis animantibus terræ, & univerſis volatibus cœli, adduxit ea ad Adam, ut videret, quid vocaret ea: *i* omne enim, quod vocavit Adam animæ viventis, ipſum eſt nomen *k* ejus.

20. Appellavitque Adam nominibus cuncta animantia & univerſa volatilia cœli, & omnes beſtias terræ: Adæ vero non inveniebatur adjutor ſimilis ejus.

21. Immiſit ergo Dominus Deus ſoporem *l* in Adam: cumque obdormiſſet, tulit unam de coſtis ejus, & replevit carnem pro ea.

22. Et

a 1. Cor. 15. 45.
b Die tertia.
c Lignum vitæ allegorice ſignificat Chriſtum, paradiſus Eccleſiam, quatuor flumina, quatuor virtutes Cardinales.
d Eccl. 24. 35.
e Lapis eſt, Num. 11. 7.
f Nilus.
g Agricultura delitioſa, non laborioſa.
h Duplici, animæ & corporis.
i Pſ. 147. 4.
k congruum explicans proprietatem vel naturam.
l Septuaginta ecſtaſim.

Nie ſpuśćił bowiem był Pan Bog dżdżá ná źiemię, y człowieká nie było, ktoryby ſpráwował źiemię.

6. Ale zdroy wyniknął z źiemie, oblewáiący wſzyſtek wierzch źiemie.

7. Utworzył tedy Pan Bog człowieká z mułu źiemie, y nátchnął w oblicze iego dech żywotá, y ſtał ſię człowiek w duſzę żywiącą.

8. A náſczepił był Pan Bog Ray roſkoſzy od początku, w ktorym poſtáwił człowieká, ktorego utworzył.

9. Y wywiodł Pan Bog z źiemie wſzelkie drzewo piękne ku widzeniu y ku iedzeniu ſmáczne: drzewo też żywotá w pośrzod Raiu, y drzewo wiádomośći dobrego y złego.

10. A rzeká wychodźiłá z mieyſcá roſkoſzy ná oblewánie Ráiu, ktora ſię ztamtąd dźieliłá, ná czterzy głowne rzeki.

11. Imię iedney Phiſon: tá okrąża wſzytkę źiemię Hewilath, gdźie ſię rodźi złoto.

12. A złoto źiemie oney nalepſze ieſt: y tám ſię náyduie bdellium, y kámień Onychin.

13. A imię rzeki wtorey Gehon, tá okrąża wſzyſtkę źiemię Murzyńſką.

14. Imię záś rzeki trzećiey Tygris: tá idźie ku Aſſyriyczykom. Rzeká czwarta ten ieſt Eufrates.

15. Wźiął tedy Pan Bog człowieká, y poſádźił go w ráiu, roſkoſzy, áby ſpráwował y ſtrzegł go.

16. Y roſkazał mu, mowiąc: Z káżdego drzewá Rayſkiego iedź.

17. Ale z drzewá wiádomośći dobrego y złego nie iedz, bo ktorego dniá będźieſz iadł z niego, śmierćią umrzeſz.

18. Rzekł też Pan Bog: Nie dobrze bydź człowiekowi ſámemu: uczynmy mu pomoc iemu podobną.

19. Utworzywſzy tedy Pan Bog z źiemie wſzelkie źwierzętá źiemne, y wſzelkie ptáſtwo powietrzne, przywiodł ie do Adámá, wſzyſtko bowiem co názwał Adam duſzę żywiącą, to ieſt imię iego.

20. Y názwał Adam imionmi ich wſzytkie źwierzętá, y wſzytko ptáſtwo powietrzne, y wſzytkie beſtyie źiemne: lecz Adámowi nie náydował ſię pomocnik podobny iemu.

21. Przepuśćił tedy Pan Bog twárdy ſen ná Adámá: A gdy záſnął, wyiął iedno żebro z niego, y nápełnił ciáłem miáſto niego.

22. Y

22. Y zbudował Pan Bog z żebrá, ktore wyął z Adámá, białągłowę, y przywiodł ią do Adámá.

23. Y rzekł Adam: To teraz kość z kośći moich, y ćiáło z ćiáłá mego: tę będą zwáć Mężyną, bo z mężá wźiętá ieſt.

24. Przetož opuśći człowiek oycá ſwego y mátkę, á przyłączy ſię do żony ſwey, y będą dwoie w iednym ćiele.

25. A byli oboie nádzy, to ieſt, Adam y żoná iego, á niewſtydźili ſię.

22. Et ædificavit Dominus Deus coſtam, quam tulerat de Adam, in mulierem: & adduxit eam ad Adam.

23. Dixitque Adam. *a* Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur *b* Virago, quoniam de viro ſumpta eſt.

24. *c* Quamobrem relinquet homo patrem ſuum, & matrem, & adhærebit uxori ſuæ: *d* & erunt duo in carne una.

25. Erat autem uterque nudus, Adam ſcilicet & uxor ejus: & non erubeſcebant.

a 1. Cor. 11. 9. Eph. 5. 31. *b* q. d. Viræ ut olim Latini. *c* Matth. 19. 5. Marc. 10. 7. *d* 1. Cor. 6.

ROZDZIAŁ III.

Chytrośćią wężá Adam y Hewa do upadku przyprowadzoni, z ráiu po ndznaczonym kárániu wygnani.

1. ALe y Wąż był chytrſzy nád inne wſzytkie źwierzętá ziemne, ktore był Pan Bog ſtworzył. Ktory rzekł do niewiáſty: Czemu wam Bog przykazał żebyśćie nie iedli z káżdego drzewá rayſkiego?

2. Ktoremu odpowiedźiáłá niewiáſtá: Z owocu drzew, ktore ſą w ráiu pożywamy.

3. Ale z owocu drzewá, ktore ieſt w pośrzod ráiu, roſkazał nam Bog ábyſmy nie iedli, y niedotykáli ſię go, byſmy ſnać nie pomárli.

4. Y rzekł wąż do niewiáſty: żadną miárą nie umrzećie śmierćią.

5. Bo wie Bog, iż ktoregokolwiek dniá będźiećie ieść z niego, otworzą ſię oczy wáſze; y będźiećie iáko bogowie, wiedząc dobre y zle.

6. Uyźrzáłá tedy niewiáſtá że dobre było drzewo ku iedzeniu y piękne oczom, y ná weyźrzeniu roſkoſzne: y wźięłá z owocu iego, y iádłá, y dáłá mężowi ſwemu, ktory iadł.

7. Otworzyły ſię oczy oboygá: á gdy poználi że byli nágimi, poſzywali liśćie figowe, y poczynili ſobie zaſłony.

8. A gdy uſłyſzeli głos Páná Bogá przechodzącego ſię po ráiu ná wiátrku z poludniá, ſkrył ſię Adam y żoná iego od oblicza Páná Bogá między drzewá rayſkie.

9. Y záwołał Pan Bog Adámá, y rzekł mu: Gdźieżeś?

10. Ktory odpowiedźiał: Uſłyſzałem twoy głos w ráiu, y zlękłem ſię, przeto żem ieſt nági, y ſkrzyłem ſię.

11. Ktoremu rzekł: A ktoż ći pokazał żeś ieſt

CAPUT III.

Serpentis aſtutia primi parentes Dei præceptum transgrediuntur. 1. Deus arguit eos, 8. Serpentem maledicit & Meſſiam promittit 15. Protoparentes indicta pœna e paradiſo pelluntur. 16.

1. SEd & ſerpens *e* erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus. Qui dixit ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno paradiſi?

2. Cui reſpondit mulier: De fructu lignorum, quæ ſunt in paradiſo, veſcimur:

3. De fructu vero ligni, quod eſt in medio paradiſi, præcepit nobis Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illud, ne forte moriamur.

4. Dixit autem ſerpens ad mulierem: *f* Nequaquam morte moriemini.

5. Scit enim Deus, quod, in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi veſtri: & eritis ſicut dii, ſcientes bonum & malum.

6. Vidit igitur mulier, quod bonum eſſet lignum ad veſcendum & pulchrum oculis, aſpectuq; delectabile: & tulit de fructu illius, & *g* comedit: deditque viro ſuo, qui comedit.

7. Et aperti ſunt oculi amborum: cumque cognoviſſent ſe eſſe nudos, conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibi perizomata. *h.*

8. Et cum audiſſent vocem Domini Dei deambulantis *i* in paradiſo ad auram poſt meridiem, abſcondit ſe Adam & uxor ejus à facie Domini Dei in medio ligni paradiſi,

9. Vocavitque Dominus Deus Adam, & dixit ei: Ubi es?

10. Qui ait: Vocem tuam audivi in paradiſo: & timui, eo quod nudus eſſem: & abſcondi me.

11. Cui dixit: quis enim indicavit tibi, quod nudus

e Naturalis & verus, quem dæmon ingreſſus velut energumenum & organum uſurpabat. S. Aug. l. 14. Civit. c. 11.

f 2. Cor. 11. 3.

g Eccl. 25. 33. 1. Tim. 2. 14.

h Cingula, Sa. Lumbaria Menoch.

i In forma hominis.

nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo præceperam tibi, ne comederes, comedisti?

12. Dixitque Adam: Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi.

13. Et dixit Dominus Deus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Quæ respondit: Serpens decepit me, & comedi.

14. Et ait Dominus Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, & bestias terræ: super pectus tuum gradieris, *a* & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.

15. Inimicitias ponam inter te & mulierem, *b* & semen tuum & semen illius: ipsa *c* conteret caput tuum, & tu insidiaberis *d* calcaneo ejus.

16. Mulieri quoque dixit: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos: in dolore paries filios, & sub viri potestate eris, *e* & ipse dominabitur tui.

17. Adæ vero dixit: quia audisti vocem uxoris tuæ, & comedisti de ligno, ex quo præceperam tibi, ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ.

18. Spinas & tribulos germinabit tibi: & comedes herbam terræ.

19. In sudore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram, de qua sumptus es, quia pulvis *f* es, & in pulverem reverteris.

20. Et vocavit Adam nomen uxoris suæ Heva *g*: eo quod mater *h* esset cunctorum viventium.

21. Fecit quoque Dominus Deus Adæ & uxori ejus tunicas pelliceas, & induit eos.

22. Et ait: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum & malum: nunc ergo ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & vivat in æternum.

23. Et emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis, ut operaretur terram, de qua sumptus est.

24. Ejecitque Adam & collocavit ante paradisum voluptatis Cherubim *i*, & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ.

a Isa. 65. 25. Mich. 7. 17. Isa. 49. 23. Psal. 72. 9.
b Apoc. 12. 1.
c Septuag. ipse, quos sequuntur Iren. Cyprian. & Leo, sed plerique Patres legunt ipsa, ut referatur immediate ad B. V Mariam & ad Christum Filium mulieris, ultimato & præcipue.
d Gen. 49. 17.
e 1. Cor. 14. 3.
f infra 18. 27. Ps. 102 14. 22. 16. Eccl. 12. 7.
g i. Viva.
h Futura.
i Angelos humana forma.

ieſt nágim, iedno żeś iadł z drzewá, z ktoregom ći roſkazał ábyś nie iadł?

12. Y rzekł Adam: Niewiáſtá, ktorąś mi dał zá towárzyſzkę, dáłá mi z drzewá y iádłem.

13. Y rzekł Pan Bog do niewiáſty: Czemuś to uczyniłá? ktora odpowiedźiáłá: Wąż mię zwiodł, y iádłám.

14. Y rzekł Pan Bog do wężá: Iżeś to uczynił, przeklętyś ieſt między wſzyſtkimi źwierzęty y beſtiámi źiemſkimi: ná pierśiách twoich czołgáć ſię będźieſz, á źiemię ieść będźieſz po wſzytkie dni żywotá twego.

15. Położę nieprzyiaźń między tobą, á między niewiáſtą: y między naśieniem twym, á naśieniem iey: oná zetrze głowę twoię, á ty czyháć będźieſz ná piętę iey.

16. Do niewiáſty też rzekł: Rozmnożę nędze twoie, y poczęćia twoie: z boleśćią rodźić będźieſz dźiatki y pod mocą będźieſz mężową, á on będźie pánował nád tobą.

17. Adámowi záś rzekł: Iżeś uſłuchał głoſu żony twoiey, iadłeś z drzewá z ktoregomći był kazał ábyś nie iadł: przeklęta będźie źiemiá w dźiele twoim: w pracách ieść z niey będźieſz po wſzytkie dni żywotá twego.

18. Ciernie y oſty rodźić ći będźie, á źiele będźieſz iadł źiemie.

19. W poćie oblicza twego będźieſz pożywał chlebá, áż ſię wroćiſz do źiemie, z ktoreyeś wźięty: boś ieſt proch, y w proch ſię obroćiſz.

20. Y názwał Adam imię żony ſwey Hewá, iż oná byłá mátką wſzech żywiących.

21. Uczynił też Pan Bog Adámowi y żonie iego ſzáty z ſkorek y przyoblokł ie.

22. Y rzekł: Oto Adam ſtał ſię iáko ieden z nas, wiedzący dobre y złe: teraz tedy, by ſnadź nie śćiągnął ręki ſwey, y nie wźiął też z drzewá żywotá, y nie iadł, á byłby żyw ná wieki.

23. Y wypuśćił go Pan Bog z ráiu roſkoſzy żeby uprawowal źiemię, z ktorey ieſt wźięty.

24. Y wygnał Adámá: y poſtáwił przed ráiem roſkoſzy Cherubim y miecz płomieniſty y obrotny, ku ſtrzeżeniu drogi drzewá żywotá.

CAPUT IV.

Adam ex Eva gignit Cain & Abel. 1. Impius Cain pium Abel occidit, à Deo profugus vivit,

ROZDZIAŁ IV.

Kain Abelá brátá ſwego zabił, dla tego od Bogá karány, był zbiegiem, y zrodźił Henochá; także

kże y Adam zrodźił Setha, temu dle narodźił śię Enos.

& Henoch genuit. 8. Ejus posteri varias adinveniunt artes, 20. Adam Seth generat, cui natus est Enos. 25.

1. ADam potym poznał żonę swoię Hewę, ktora poczęłá y porodźiłá Kainá, mowiąc: Otrzymáłám człowieká przez Bogá.

2. Y záśię porodźiłá brátá iego Abelá. A Abel był pásterzem owiec, á Kain oraczem.

3. Y stáło śię po wielu dni, iż Kain ofiárował Panu dáry z owocow źiemie.

4. Abel też ofiárował z pierworodnych trzody swoiey, y z tłustośći ich: y weyźrzał Pan ná Abelá y ná dáry iego.

5. Ale ná Kainá y ná dáry iego nieweyźrzał. Y rozgniewał śię Kain bárzo, y spadł ná obliczu swoim.

6. Y rzekł Pan do niego: Czemuś śię rozgniewał, y czemu spádłá twarz twoiá?

7. Azá iesli dobrze czynić będźiesz, nie odnieśiesz: á iesli zle, ná tychmiast we drzwiách grzech twoy będźie? Lecz pod tobą będźie pożądliwość iego, á ty nád nią pánowáć będźiesz.

8. Y rzekł Kain do Abela brátá swego: Wynidźmy ná pole. A gdy byli ná polu, powstał Kain ná Abelá brátá swego, y zábił go.

9. Y rzekł Pan do Kainá: Gdźie iest Abel brát twoy? Ktory odpowiedźiał: Niewiem: Zalim ia iest strożem brátá mego?

10. Y rzekł do niego: Coś uczynił? głos krwie brátá twego woła do mnie z źiemie.

11. Teraz tedy będźiesz przeklętym ná źiemi, ktora otworzyłá gębę swą, y przyięłá krew brátá twego z ręki twoiey.

12. Gdy ią sprawowáć będźiesz, nie da tobie użytkow swoich: tuláczem y zbiegiem będźiesz ná źiemi.

13. Y rzekł Kain do Páná: Więtsza iest nieprawość moiá, niżbym miał odpuszczenia bydź godźien.

14. Oto mię dźiś wyganiasz od oblicza źiemie, y skriię śię przed obliczem twoim, y będę tuláczem y zbiegiem ná źiemi: káżdy tedy ktory mię naydźie, zábiie mię.

15. Y rzekł mu Pan: Zadną miárą ták nie będźie: ále káżdy ktoby zábił Káiná, śiodmioráko będźie karán. Y włożył Pan ná Kainá známię, áby go nie zábiiał wszelki, ktoryby go nálazł.

16. Y wyszedszy Kain od oblicza Pańskiego, mieszkał wygnáńcem ná źiemi ku w schodowey częśći Eden.

1. ADam vero cognovit uxorem suam Hevam: quæ concepit & peperit *a* Cain, dicens: Possedi hominem per Deum. *b*

2. Rursumq; peperit fratrem ejus Abel. Fuit autem Abel pastor ovium, & Cain Agricola.

3. Factum est autem post multos dies, ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino.

4. Abel quoq; obtulit *c* de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum: & respexit Dominus ad Abel, & ad munera ejus *d*.

5. Ad Cain vero, & ad munera illius non respexit: iratusque est Cain vehementer, & concidit vultus ejus.

6. Dixitque Dominus ad eum: Quare iratus es? & cur concidit facies tua?

7. Nonne si bene egeris, recipies *e*: sin autem male, statim in foribus peccatum *f* aderit? sed sub te erit appetitus ejus, & tu dominaberis illius.

8. Dixitque *g* Cain ad Abel fratrem suum: Egrediamur foras. Cumque essent in agro, consurrexit Cain adversus fratrem suum Abel, & interfecit eum. *h*

9. Et ait Dominus ad Cain: Ubi est Abel frater tuus? Qui respondit: Nescio: Num custos fratris mei sum ego?

10. Dixitque ad eum: Quid fecisti: vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.

11. Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua.

12. Cum operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos: vagus & profugus *i* eris super terram.

13. Dixitque Cain ad Dominum: Major est iniquitates mea, quam ut veniam merear.

14. Ecce ejicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero vagus & profugus in terra: omnis igitur qui invenerit me, occidet me.

15. Dixitqué ei Dominus: Nequaquam ita fiet: sed omnis, qui occiderit Cain, septuplum *k* punietur. Posuitque Dominus Cain, signum, ut non interficeret eum omnis, qui invenisset eum.

16. Egressusque Cain à facie Domini, habitavit profugus in terra ad orientalem plagam Eden *l*.

a A. M. 2. ante Christ. 4003.
b Dono Dei.
c Heb 11. 4.
d Ignem cælitus mittendo, qui consumeret ea.
e Mercedem.
f Pœna peccati.
g Anno M. 128. ante Chr. 3876.
h Sap. 10. 3. Matt. 23. 35. 1 Joan. 3. 12. Judæ 1. 11.
i Septuaginta: gemens & tremens.
k Gravissime, multipliciter.
l Sc. paradisi, Sa.

17. Y 17. Co-

17. Cognovit autem Cain uxorem suam, quæ concepit, & peperit Henoch: & ædificavit civitatem, vocavitque nomen ejus ex nomine filii sui Henoch.

18. Porro Henoch genuit Irad, & Irad genuit Maviaël, & Maviaël genuit Mathusaël, & Mathusaël genuit Lamech.

19. Qui accepit duas uxores, nomen uni Ada, & nomen alteri Sella.

20. Genuitque Ada Jabel, qui fuit pater habitantium *a* in tentoriis, atque pastorum.

21. Et nomen fratris ejus Jubal: ipse fuit pater canentium cithara & organo *b*.

22. Sella quoque genuit Tubalcain, qui fuit malleator & faber in cuncta opera æris & ferri. Soror vero Tubalcain, Noëma.

23. Dixitque Lamech uxoribus suis Adæ & Sellæ: Auditæ vocem meam uxores Lamech, auscultate sermonem meum: quoniam occidi virum *c* in vulnus meum, & adolescentulum *d* in livorem meum.

24. Septuplum ultio dabitur de Cain: de Lamech vero septuagies septies *e*.

25. Cognovit quoque adhuc Adam uxorem suam: & peperit filium, vocavitque nomen ejus Seth *f* dicens: Posuit mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain.

26. Sed & Seth natus est filius, quem vocavit Enos; Iste cœpit invocare *g* nomen Domini.

a Primus inventor tabernaculorum.
b Inventor musicæ.
c Cain.
d Armigerum venationis comitem, Menoch.
e Matth. 18. 22.
f anno M. 130. ante Chr. 3874.
g Palam & studiosius colere.

17. Z poznał Kain żonę swoię, ktora poczęła y porodźiła Henochá: y zbudował miásto, y názwał imię iego od imięnia syná swego Henoch.

18. Potym Henoch zrodźił Irádá, á Irad zrodźił Máwiáelá, Máwiáeł Máthusáelá, á Máthusáel zrodźił Lámechá.

19. Ktory poiął dwie żenie; imię iedney Ada, á imię drugiey Sellá.

20. Y urodźiłá Adá Jábelá, ktory był oycem mieszkáiących w namiećiech, y pásterzow.

21. Imię záś brátá iego Jubál: ten był oycem gráiących ná árfách y muzyckim nacziniu.

22. Sellá też urodźiłá Tubálkainá, ktory młotem robił, y był rzemieślnikiem wszelkiey roboty od miedźi y żelázá. A śiostrá Tubálkainowá, Noemá.

23. Y rzekł Lámech żonam swym, Adźie y Selli: Słuchayćie głosu mego żony Lámechowe, posłuchayćie mowy moiey: żećiem zábił mężá ná ránę moię, y młodźieniászká ná śiność moię.

24. Siedmioráká pomstá będźie z Kainá, á z Lámechá śiedmdźieśiątśiedm kroć.

25. Poznał też iesźcze Adam żonę swoię, y porodźiłá syná y názwáłá imię iego Seth mowiąc: Położył mi Bog plemię inne miásto Abelá ktorego zábił Kain.

26. Ale y Setowi národźił się syn, ktorego názwał Enos; ten począł wzywáć imięnia Páńskiego.

CAPUT V.

Propagatio Adæ ac posterorum. 3. Anni vitæ ipsorum usque ad Noe. 6.

1. HIc est liber generationis Adam. In die qua creavit Deus hominem, *h* ad similitudinem Dei fecit illum.

2. Masculum & fœminam creavit eos, & benedixit illis *i*: & vocavit nomen eorum Adam *k*, in die quo creati sunt.

3. Vixit autem Adam centum triginta annis; & genuit ad imaginem & similitudinem suam, vocavitque nomen ejus Seth.

4. Et facti sunt dies Adam, *l* postquam genuit Seth, octingenti anni: genuitque filios & filias.

5. Et factum est omne tempus quod vixit Adam, anni nongenti triginta, & mortuus est.

6. Vixit quoque Seth centum quinque annis, & genuit *m* Enos.

h Sap. 2. 23. Eccl. 17. 1. Supr. 1. 27. infr. 9. 6.
i Fœcundos reddidit.
k i. hominem sc. utrumque.
l 1. Par. 1. 1.
m anno M. 235 ante Chr. 3769.

ROZDZIAŁ V.

Rodzái, y Potomstwo Adámowe áż do Noego.

1. TE są księgi rodzái Adámowego. W dźień ktorego stworzył Bog człowieká, ná podobieństwo Boże uczynił go.

2. Mężczyznę y niewiástę stworzył ie, y błogosłáwił im: y názwał imię ich Adam, w dźień ktorego są stworzeni.

3. Y żył Adam sto y trzydźieśći lat, y zrodźił ná wyobrażenie y podobieństwo swoie, y názwal imię iego Seth.

4. Y stáło się dni Adamowych potym iáko zrodźił Sethá ośm set lat: y zrodźił syny y corki.

5. Y stał się wszytek czás ktorego żył Adam, lat dźiewięć set, trzydźieśći: y umárł.

6. Żył też Seth sto y pięć lat, y zrodźił Enosá.

7. Vi- 7. Y

7. Y żył Seth potym iáko zrodźił Enoſá ośm ſet y śiedm lat, y zrodźił ſyny y corki.

8. Y ſtáły ſię wſzytkie dni Sethowe, dźiewięć ſet dwánaśćie lat: y umarł.

9. Enos lepak żył dźiewięćdźieśiat lat, y zrodźił Kainaná.

10. Po ktorego národzeniu żył ośm ſet y piętnaśćie lat, y zrodźił ſyny y corki.

11. Y ſtáły ſię wſzytkie dni Enoſowe dźiewięć ſet y pięć lat: y umárł.

12. Zył też Káinan śiedmdźieśiąt lat, y zrodźił Máláleelá.

13. Y żył Káinan potym iako zrodźił Máláleelá ośm ſet y czterdźieśći lat, y zrodźił ſyny y corki.

14. Y było wſzech dni Káinanowych dźiewięć ſet y dźieśięć lat, y umárł.

15. Máláleel záś żył ſcześćdźieśiąt y pięć lat, y zrodźił Járedá.

16. Y żył Máláleel potym iako zrodźił Járedá ośm ſet trzydźieśći lat, y zrodźił ſyny y corki.

17. Y ſtáły ſię wſzytkie dni Máláleelowe ośm ſet dźiewięćdźieśiąt pięć lat: y umarł.

18. Y żył Járed ſto ſześćdźieśiąt dwie lećie, y zrodźił Henochá.

19. Y żył Járed po tym iáko zrodźił Henochá ośm ſet lat, y zrodźił ſyny y corki.

20. Y ſtáły ſię wſzytkie dni Járedowe dźiewięć ſet ſześćdźieśiąt dwie lećie: y umárł.

21. Henoch lepak żył ſześćdźieśiąt pięć lat, y zrodźił Máthuſalamá.

22. Y chodźił Henoch z Bogiem, y żył potym iako zrodźił Máthuſalę trzy ſtá lat, y zrodźił ſyny y corki.

23. Y ſtáły ſię wſzyſtkie dni Henochowe trzy ſtá ſześćdźieśiąt pięć lat.

24. Y chodźił z Bogiem, y nie było go widáć: bo go wźiął Bog.

25. Zył Máthuſalá ſto ośmdźieśiąt śiedm lat, y zrodźił Lámechá.

26. Y żył Máthuſalá po tym iáko zrodźił Lámechá, śiedm ſet ośmdźieśiąt dwie lećie, y zrodźił ſyny y corki.

27. Y ſtáły ſię wſzytkie dni Máthuſale, dźiewięćſet ſześćdźieśiąt dźiewięc lat: y umarł.

28. Lamech záś żył ſto ośmdźieśiąt dwie lećie y zdrodźił ſyná.

29. Y názwał imię iego Noe, mowiąc: Ten nas poćieſzy z prac y robot rąk náſzych, ná źiemi ktorą Pan przeklął.

7. Vixitq; Seth poſtquam genuit Enos, octingentis ſeptem annis, genuitque filios & filias.

8. Et facti ſunt omnes dies Seth nongentorum duodecim annorum, & mortuus eſt.

9. Vixit vero Enos nonaginta annis, & genuit Cainan.

10. Poſt cujus ortum vixit octingentis quindecim annis, & genuit filios & filias. *a*

11. Factique ſunt omnes dies Enos nongenti quinque anni, & mortuus eſt.

12. Vixit quoque Cainan ſeptuaginta annis, & genuit Malaleel.

13. Et vixit Cainan poſtquam genuit Malaleel, octingentis quadraginta annis, genuitque filios & filias.

14. Et facti ſunt omnes dies Cainan nongenti decem anni, & mortuus eſt.

15. Vixit autem Malaleel ſexaginta quinque annis, & genuit Jared.

16. Et vixit Malaleel poſtquam genuit Jared, octingentis triginta annis: & genuit filios & filias.

17. Et facti ſunt omnes dies Malaleel octingenti nonaginta quinque anni, & mortuus eſt.

18. Vixitque Jared centum ſexaginta duobus annis, & genuit Henoch.

19. Et vixit Jared poſtquam genuit Henoch, octingentis añis, & genuit filios & filias.

20. Et facti ſunt omnes dies Jared nongenti ſexaginta duo anni, & mortuus eſt.

21. Porro Henoch vixit ſexaginta quinque annis, & genuit Mathuſalam.

22. Et ambulavit Henoch cum Deo *b*: & vixit poſtquam genuit Mathuſalam, trecentis annis, & genuit filios, & filias.

23. Et facti ſunt omnes dies Henoch trecenti ſexaginta quinque anni.

24. Ambulavitque cum Deo, & non apparuit quia *c* tulit eum *d* Deus.

25. Vixit quoque Mathuſala centum octoginta ſeptem annis, & genuit Lamech.

26. Et vixit Mathuſala, poſtquam genuit Lamech, ſeptingentis octoginta duobus annis, & genuit filios & filias.

27. Et facti ſunt omnes dies Mathuſala nongenti ſexaginta novem anni, & mortuus eſt.

28. Vixit autem Lamech centum octoginta duobus annis, & genuit filium:

29. Vocavitq; *e* nomen ejus Noe *f* dicens: Iſte conſolabitur nos ab operibus & laboribus manuū noſtrarū in terra, cui maledixit Dominus.

a Plerumque illorum non fit mentio, à quibus Chriſtus & Maria non deſcendunt & à queis non præfigurantur.

b Sanctè vixit. Hebr. Deo placuit, Septuagin.

c anno M. 987. ant. Chr. 3017.

d Vivum in paradiſum Eccl. 44. 16.

e anno M. 1056. ant. Chr. 2948.

f Noë ſignificat requiem.

30. Vixitque Lamech, poſtquam genuit Noë quingentis nonaginta quinque annis, & genuit filios & filias.

31. Et facti ſunt omnes dies Lamech, ſeptingenti ſeptuaginta ſeptem anni, & mortuus eſt. *a* Noë vero, cum quingentorum eſſet annorum, genuit Sem, Cham, & Japhet.

a Sabb. SanctoProph. 2.

30. Y żył Lámech potym iáko zrodźił Noego pięć ſet dźiewięćdźieśiąt pięć lat, y zrodźił ſyny y corki.

31. Y ſtáły ſię wſzytkie dni Lámechowe śiedm ſet śiedmdźieśiąt śiedm lat: y umárł. Noe záś gdy był piąći ſet lat, zrodźił Semá, Chámá, y Jáphetá.

CAPUT VI.

Hominis peccata ſunt diluvii cauſa. 1. Dominus interitum minatur: Noë juſtus invenitur. 7. Arcam fabricare jubetur, in qua ipſe & cuncta animantium genera ſerventur. 14.

1. Cumque cœpiſſent homines multiplicari ſuper terram, & filias procreaſſent.

2. Videntes filii *b* Dei filias hominum quod eſſent pulchræ, acceperunt ſibi uxores ex omnibus, quas elegerant.

3. Dixitq; Deus *c*: Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt: eruntq; dies illius centum viginti annorum. *d*

4. Gigantes autem erant ſuper terram in diebus illis, poſtquam enim ingreſſi ſunt filii Dei ad filias hominum, illæque genuerunt, iſti ſunt potentes à ſæculo viri famoſi. *e*

5. Videns autem Deus, quod multa malitia hominum eſſet in terra, & *f* cuncta cogitatio cordis intenta eſſet ad malum omni tempore,

6. Pœnituit eum, quod hominem feciſſet in terra. Et tactus dolore cordis intrinſecus,

7. Delebo, inquit, hominem, quem creavi, à facie terræ, ab homine usque ad animantia, à reptili usque ad voluces cœli, pœnitet enim me feciſſe eos.

8. Noë vero invenit gratiam coram Domino.

9. Hæ ſunt generationes Noë: *g* Noë vir juſtus atque perfectus fuit in generationibus ſuis, cum Deo ambulavit.

10. Et genuit tres filios, Sem, Cham, & Japhet.

11. Corrupta *h* eſt autem terra coram Deo, & repleta eſt iniquitate.

12. Cumque vidiſſet Deus terram eſſe corruptam (omnis quippe caro *i* corruperat viam ſuam ſuper terram.)

13. Dixit ad Noë: Finis univerſæ carnis venit coram me: repleta eſt terra iniquitate à facie eorum, & ego diſperdam eos cum terra. *k*

14. Fac tibi arcam de lignis lævigatis: manſiun-

b Filii Seth ſic vocantur ob ſanctitatem, q. d. cultores Dei.
c anno M. 1546.
d Quibus elapſis diluvium inducam. Auguſt. Hieron.
e Baruch. 2. 26. Amos 2. 9. Sap. 14. 6. Eccl. 16. 8.
f infr. 8. 21. Math. 15. 19.
g Eccl. 44. 17.
h Flagitiis.
i Homo.
k 1. Petr. 3. 20. 2. Petr. 2. 5.

ROZDZIAŁ VI.

Przyczyná potopu grzech ludzki; wſzákże ſpráwiedliwy był Noe, ktorymu Bog nákazuie budowáć korab, áby w nim Noe z ſwoim národem, y naśienie wſzytkich źwierząt záchowáne było.

1. Gdy ſię ludźie poczęli rozmnażáć ná źiemi, y zrodźili corki.

2. Widząc ſynowie Boży corki ludzkie iż były piękne, wźięli ſobie zá żony ze wſzyſtkich, ktore obráli.

3. Y rzekł Bog: Nie będźie trwał duch moy ná wieki w człowiecze, gdyż ieſt ćiáłem; y będą dni iego ſto y dwádźieśćiá lat.

4. A Obrzymowie byli ná źiemi w one dni: bo gdy weſzli ſynowie Boży do corek ludzkich, á one porodźiły: ći ſą mocarze od wieku mężowie ſławni.

5. A widząc Bog że wiele było złośći ludzkiey ná źiemi, á wſzytká myśl ſercá byłá nápięta ku złemu po wſzytek czás,

6. Zał mu było że uczynił człowieká na źiemi; y ruſzony ſerdeczną boleśćią wewnątrz rzekł;

7. Wygłádzę człowieká, ktoregom ſtworzył z oblicznośći źiemie: od człowieká áż do źwierząt: od źiemopłázu áż do ptáſtwá powietrznego, bo mi żal żem ie uczynił.

8. Noe záś nálazł łáſkę przed Panem.

9. Noego rodzáie te ſą: Noe mąż ſpráwiedliwy y doſkonáły był w rodzáiách ſwoich, z Bogiem chodźił.

10. Y zrodźił trzech ſynow, Semá, Chámá, y Jáphethá.

11. Ale źiemiá ſkáźiłá ſię przed Bogiem, y nápełniłá ſię nieprawośćią.

12. A gdy uyźrzał Bog źiemię bydź ſkáżoną (bo wſzelkie ćiáło popſowáło było drogę ſwą ná źiemi.)

13. Rzekł do Noego: koniec wſzelkiemu ćiáłu przyſzedł przedemną: nápełnioná ieſt źiemiá niepráwośćią od oblicza ich: á iá wytrácę ie z źiemią.

14. Uczyń ſobie korab z drzewá heblowánego

nego: mieſzkániczká w nim poczyniſz, y námážeſz kliiem wewnątrz y zewnątrz.

15. A uczyniſz go ták: Trzyſtá łokiet będźie długość korabiá, pięćdźieśiąt łokiet ſzerokość, á trzydźieśći łokiet wyſokość iego.

16. Okno w korabiu uczyniſz, á ná łokćiu dokonaſz wierzch iego: á drzwi w korabiu poſtáwiſz z boku: ná dolegmáchy y troie piętrá uczyniſz wnim.

17. Oto iá przywiodę wody potopu ná źiemię, ábych wytráćił wſzelkie ćiáło, w ktorym ieſt duch żywotá pod niebem. Wſzytko co ná źiemi ieſt zniſczeie.

18. Y uczynię przymierze moie z tobą: y wnidźieſz do korabiá ty y ſynowie twoi, żoná twoia y żony ſynow twoich z tobą.

19. Y ze wſzech źwierząt wſzelkiego ćiáłá po dwoygu w wiedźieſz do korabiá áby zoſtáły żywe z tobą: ſámcá y ſámicę:

20. Z ptáſtwá według rodzáiu iego: y zbydłá według rodzáiu iego: y ze wſzytkiego źiemopłázu, według rodzáiu iego: po dwoygu z káżdego wnidą ztobą áby mogły żyć.

21. Przetoż weźmieſz zſobą ze wſzelkich pokármow, ktore iedzone bydź mogą, y znieśieſz do śiebie: y będą ták tobie iáko y onym ná pokarm.

22. Y uczynił Noe wſzytko co mu Bog przykazał.

fiunculas in arca facies, & bitumine linies intrinſecus & extrinſecus.

15. Et ſic facies eam: trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius. *a*

16. Feneſtram in arca facies, & in cubito conſummabis ſummitatem ejus: oſtium autem arcæ pones ex latere: deorſum, cœnacula, & triſtega facies in ea.

17. Ecce ego adducam aquas diluvii ſuper terram, ut interficiam omnem carnem, in qua ſpiritus vitæ eſt ſubter cœlum: Univerſa quæ in terra ſunt, conſumentur.

18. Ponamque fœdus *b* meum tecum: & ingredieris arcam tu & filii tui, uxor tua, & uxores filiorum tuorum, tecum.

19. Et ex cunctis animantibus univerſæ carnis bina induces in arcam, ut vivant tecum: maſculini ſexus & fœminini.

20. De volucribus juxta genus ſuum, & de jumentis in genere ſuo, & ex omni reptili terræ ſecundum genus ſuum: bina de omnibus ingredientur tecum *c*, ut poſſint vivere.

21. Tolles igitur tecum ex omnibus eſcis, quæ mandi poſſunt, & comportabis apud te: & erunt tam tibi, quam illis in cibum.

22. Fecit igitur Noë omnia, quæ præceperat illi Deus.

a Tota itaque capacitas fuit cubitorum ſolidorum 450. millium.

b De tua & tuorum ſalute.

c Hebr. venient ad te, ſc. meo juſſu & Angelorum miniſterio.

ROZDZIAŁ VII.

Gdy Noe z ſwemi, y z źwyrzami wſzedł do korabiu, opánowáły wody źiemię ſto y pięćdźieśiąt dni, y wygładźił Bog wſzytko ſtworzenie, ktore żyło ná źiemi.

1. Y Rzekł Pan do niego: Wnidź ty y wſzyſtek dom twoy do korabiá: bom ćiebie widźiał ſpráwiedliwym przed ſobą w narodźie tym.

2. Ze wſzytkich źwierząt czyſtych weźmieſz śiedmiorgo y śiedmiorgo ſámcá y ſámicę: á z źwierząt nieczyſtych po dwoygu y dwoygu ſámcá y ſámicę.

3. Ale y z ptaſtw powietrznych śiedmiorgo y śiedmiorgo ſámcá y ſámicę: áby záchowáne było naśienie ná wſzytkiey źiemi.

4. Jeſcze bowiem, á po śiedmi dniách ſpuſczę deſcz ná źiemię przez czterdźieśći dni y czterdźieśći nocy: y wygładzę z źiemie wſzelkię ſtworzenie, ktorem uczynił.

CAPUT VII.

Ingreſſo Noë cum ſuis in arcam. 1. Venit diluvium, & aqua omnium montium cacumina 150. diebus ſuperans reliqua animantia ſubmergit. 17.

1. Dixitque Dominus ad eum: Ingredere tu, & omnis domus tua, in arcam; te enim *d* vidi juſtum coram me in generatione hac. *e*.

2. Ex omnibus animantibus mundis tolle ſeptena & ſeptena, maſculum & feminam: de animantibus vero immundis duo & duo, maſculum & feminam.

3. Sed & de volatilibus cœli ſeptena & ſeptena, maſculum & feminam: ut ſalvetur ſemen ſuper faciem univerſæ terræ.

4. Adhuc enim, & poſt dies ſeptem ego pluam ſuper terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus: & delebo omnem *f* ſubſtantiam, quam feci, de ſuperficie terræ. *g*

d Heb. 11. 7. 2. Pet. 2. 5.

e Inter homines hujus temporis.

f Animalia.

g non piſces in mari.

5. Fecit ergo Noë omnia quæ mandaverat ei Dominus.

6. Eratque ſexcentorum annorum, quando diluvii aquæ inundaverunt ſuper terram.

7. Et ingreſſus eſt *a* Noë & filii ejus, uxor ejus & uxores filiorum ejus cum eo, in arcam propter aquas diluvii.

8. De animantibus quoque mundis & immundis, & de volucribus, & ex omni, quod movetur ſuper terram,

9. Duo & duo ingreſſa ſunt ad Noë in arcam maſculus & femina, ſicut præceperat Dominus Noë.

10. Cumque tranſiſſent ſeptem dies, aquæ diluvii inundaverunt ſuper terram.

11. Anno ſexcenteſimo *b* vitæ Noë, menſe ſecundo, ſeptimo decimo die menſis, rupti ſunt omnes fontes abyſſi magnæ, & cataractæ cœli apertæ ſunt.

12. Et facta eſt pluvia ſuper terram quadraginta *c* diebus & quadraginta noctibus.

13. In articulo diei illius ingreſſus eſt Noë, & Sem, & Cham, & Japheth, filii ejus; uxor illius, & tres uxores filiorum ejus cum eis, in arcam:

14. Ipſi & omne animal ſecundum genus ſuum, univerſaq; jumenta in genere ſuo, & omne quod movetur ſuper terram in genere ſuo, cunctumque volatile ſecundum genus ſuum, univerſæ aves, omnesque volucres, *d*

15. Ingreſſæ ſunt ad Noë in arcam, bina & bina ex omni carne, in qua erat ſpiritus vitæ.

16. Et quæ ingreſſa ſunt, maſculus & femina ex omni carne introierunt, ſicut præceperat ei Deus: & incluſit eum Dominus deforis. *e*

17. Factumq; eſt diluvium quadraginta diebus *f* ſuper terram: & multiplicatæ ſunt aquæ, & elevaverunt arcam in ſublime à terra.

18. Vehementer enim inundaverunt: & omnia repleverunt in ſuperficie terræ: porro arca ferebatur ſuper aquas.

19. Et aquæ prævaluerunt nimis ſuper terram: opertique ſunt omnes montes excelſi ſub univerſo cælo.

20. Quindecim cubitis altior fuit aqua ſuper montes, quos operuerat.

21. *g* Conſumptaque eſt omnis caro, quæ movebatur ſuper terram, volucrum, animantium, beſtiarum, omniumque reptilium, quæ reptant ſuper terram, univerſi homines,

22. Et

a Matth. 24. 37. Luc 17. 26. 1. Petr. 3. 20.

b Inchoato, non completo: Eſt ergo annus Per Jul. 2365. an M. 1656. ant. Chr. 2348.

c Ut poſſent agere pœnitentiam.

d Aves pennas habent, volucres alas ſine pennis.

e Muniens extrinſecus contra aquas.

f Naturalibus.

g Sap. 10. 4. Eccl. 39. 28. 1. Pet. 3. 20.

5. Uczynił tedy Noe wſzyſtko, co mu Pan kazał.

6. A było mu ſześć ſet lat gdy wody potopu wylały po ziemi.

7. Y wſzedł Noe y ſynowie iego, żoná iego y żony ſynow iego z nim do korabiu dla wod potopu.

8. Z źwierząt też czyſtych y nieczyſtych y z ptáſtwá y ze wſzego co ſię płaza po źiemi.

9. Dwoygo y dwoygo weſzło do Noego w korab, ſámiec y ſámicá, iáko był przykazał Pan Noemu.

10. A gdy minęło śiedm dni, wody potopu wylały po źiemi.

11. Roku ſześćſetnego żywotá Noego, Mieśiącá wtorego, śiedmnaſtego dniá Mieśiąca, przerwáły ſię wſzyſtkie źrzodłá przepaśći wielkiey, y upuśći niebieſkie otworzone ſą.

12. Y ſpadł deſcz ná źiemię czterdźieśći dni y czterdźieśći nocy.

13. Onegoż dniá wſzedł Noe y Sem y Cham y Japhet ſynowie iego, żoná iego, y trzy żony ſynow iego z nimi do korabiá:

14. Sami y wſzelki źwierz według rodzáiu ſwego, y wſzytko bydło według rodzáiu ſwego, y wſzytko co płaza po źiemi według rodzáiu ſwego, y wſzytko latáiące według rodźáiu ſwego, y wſzyſcy ptácy y wſzytko co ma ſkrzydłá.

15. Weſzło do Noego do korabiá, dwoygo y dwoygo ze wſzyſtkiego ćiáłá, w ktorym był duch żywotá.

16. A ktore weſzły, ſámiec y ſámicá ze wſzego ćiáłá weſzły, iáko mu Bog przykazał: y zámknął go Pan z nadworza.

17. Y ſtał ſię potop przez czterdźieśći dni ná źiemi: y w zebráły wody, y podnioſły korab wyſoko od źiemie.

18. Bárzo bowiem były wylały, y wſzytko nápełniły ná wierzchu źiemie: á korab pływał po wodách.

19. A wody ſię zmocniły zbytnie nád źiemią: y okryły ſię wſzytkie gory wyſokie pod wſzytkim niebem.

20. Piętnaśćie łokći wysſza byłá wodá nád gorámi, ktore byłá okryłá.

21. Y zgłádzone ieſt wſzelkie ćiáło, ktore ſię ruchálo ná źiemi, ptakow, źwierząt beſtiy, y wſzytkich źiemopłazow, ktore ſię płazáią po źiemi: wſzyſcy ludźie,

22. Y

22. Y wſzytko w czym ieſt duch żywotá, ná źiemi pomárło.

23. Y wygłádźił Bog wſzytko ſtworzenie, ktore było ná źiemi, od człowieká áż do bydlęćiá, ták źiemopłaz iáko y ptáſtwo powietrzne: y wygłádzone ieſt z źiemie: y zoſtał ſam Noe, y ći ktorzy z nim byli w korabiu.

24. Y opánowáły wody źiemię ſto y pięćdźieśiąt dni.

22. Et cuncta, in quibus ſpiraculum vitæ eſt in terra, mortua ſunt.

23. Et delevit omnem ſubſtantiam, quæ erat ſuper terram, ab homine usque ad pecus, tam reptile quam volucres cæli: & deleta ſunt de terra: remanſit autem ſolus Noë, & qui cum eo erant in arca.

24. Obtinueruntque aquæ terram centum quinquaginta diebus.

ROZDZIAŁ VIII.

Gdy wody pomálu opadáły, y potop uſtawał po wypuśćeniu kruká, y Gołębice Noe z korabiá z ſwemi wychodźi, á zbudowáwſzy ołtarz ofiarowáł cáłopalenia.

1. WSpomniawſzy potym Bog ná Noego, y ná wſzytkie źwierzętá, y ná wſzytkie bydlętá, ktore były znim w korabiu, przywiodł wiátr ná źiemię y upádły wody.

2. Y záwárte ſą źrzodłá przepáśći, y upuſty niebieſkie: y záhámowáne ſą dżdże z niebá.

3. Y wroćiły ſię wody z źiemie idące y wrácáiące ſię, y poczęły opadáć po ſtu y pięćdźieśiąt dni.

4. Y odpoczynął korab mieśiącá śiodmego, dwudźieſtego y śiodmego dniá Mieśiącá ná gorách Armeńſkich.

5. Lecz wody ſchodźiły y opadáły áż do dźieś ątego mieśiącá: dźieśiątego bowiem mieśiącá pierwſzego dniá mieśiącá okazáły ſię wierzchy gor.

6. A gdy minęło czterdźieśći dni, otworzywſzy Noe okno korabiá, ktore był uczynił, wypuśćił kruká:

7. Ktory wychodźił á niewracał ſię, áż oſchły wody ná źiemi.

8. Wypuśćił też gołębicę, zá nim áby poznał ieſli iuż uſtáły wody ná źiemi.

9. Ktora nie ná lazſzy gdźieby odpoczęłá nogá iey, wroćiłá ſię kniemu do korabiu: wody bowiem były po wſzyſtkiey źiemi: y wyćiągnął rękę, á uchwyćiwſzy ią wnioſł do horabiu.

10. A poczekawſzy ieſzcze śiedm dni drugie, powtore wypuśćił gołębicę z korabiu.

11. A oná przylećiáłá do niego podwieczor, nioſąc gáłązkę oliwy z źielonym liśćiem w gębie ſwoiey: á ták poznał Noe że przeſtáły wody ná źiemi.

12. Y poczekał przedśię ieſcze śiedm dni drugich: y wypuśćił gołębicę ktora ſię nie wroćiłá więcey do niego.

CAPUT VIII.

Imminutis paulatim aquis diluvii, poſt corvi ac columbæ emiſſionem. 1. Noë cum univerſis ſuis qui in arca continebantur, egreditur; 16. Altari exſtructo offert holocauſta euchariſtica. 20.

RECordatus autem Deus Noë, cunctorumq; animantium, & omnium jumentorum, quæ erant cum eo in arca, adduxit ſpiritum *a* ſuper terram, & imminutæ ſunt aquæ.

a Ventum ſc. deſiccantem.

2. Et clauſi ſunt fontes abyſſi, & cataractæ cæli: & prohibitæ ſunt pluviæ de cælo.

3. Reverſæque ſunt aquæ de terra euntes & redeuntes: & cœperunt minui poſt centum quinquaginta dies.

4. Requievitque *b* arca menſe ſeptimo, vigeſimo ſeptimo die menſis, ſuper montes Armeniæ.

b Conſedit immota.

5. At vero aquæ ibant, & decreſcebant usque ad decimum menſem: decimo enim menſe, prima die menſis, apparuerunt cacumina montium.

6. Cumque tranſiſſent quadraginta dies, aperiens Noë feneſtram arcæ, quam fecerat, dimiſit corvum.

7. Qui egrediebatur, & non revertebatur *c*, donec ſiccarentur aquæ ſuper terram.

c In arcam ſic myſtice homo carnalis invento cadavere non curat redire in arcam & quietem Chriſti veri Noë.

8. Emiſit quoq; columbam poſt eum, ut videret, ſi jam ceſſaſſent aquæ ſuper faciē terræ.

9. Quæ, cum non inveniſſet, ubi requieſceret pes ejus reverſa eſt ad eum in arcam: aquæ enim erant ſuper univerſam terram: extenditq; manum, & apprehenſam intulit in arcam.

10. Expectatis autem ultra ſeptem diebus aliis, rurſum dimiſit columbam ex arca.

11. At illa venit ad eum ad veſperam, portans ramum olivæ virentibus foliis in ore ſuo: intellexit ergo Noë, quod ceſſaſſent aquæ ſuper terram.

12. Expectavitque nihilominus ſeptem alios dies: & emiſit columbam, quæ non eſt reverſa ultra ad eum.

a Vitæ Noë, fept. fcilicet Mundi 1657.
b Martio.

13. Igitur fexcentefimo primo anno *a*, primo menfe *b*, prima die menfis, imminutæ funt aquæ fuper terram: & aperiens Noë tectum arcæ, afpexit, viditque, quod exiccata effet fuperficies terræ.

c Aprili.

14. Menfe fecundo *c*, feptimo & vigefimo die menfis arefacta eft terra.

15. Locutus eft autem Deus ad Noë, dicens:

16. Egredere de arca, tu & uxor tua, filii tui, & uxores filiorum tuorum tecum.

17. Cuncta animantia, quæ funt apud te, ex omni carne, tam in volatilibus quam in beftiis & univerfis reptilibus, quæ reptant fuper terram, educ tecum, & ingredimini fuper terram: *d* crefcite & multiplicamini fuper eam.

d Sup. 1. 28. Infr. 9. 1.

18. Egreffus eft ergo Noë, & filii ejus, uxor illius, & uxores filiorum ejus, cum eo.

19. Sed & omnia animantia, jumenta, & reptilia, quæ reptant fuper terram, fecundum genus fuum, egreffa funt de arca.

20. Ædificavit autem Noë altare Domino: & tollens de cunctis pecoribus & volucribus mundis, obtulit holocaufta fuper altare.

21. Odoratusque eft Dominus odorem fuavitatis *e*, & ait: Nequaquam ultra maledicam terræ propter homines: *f* fenfus enim & cogitatio humani cordis in malum prona funt ab adolefcentia fua: non igitur ultra percutiam omnem animam viventem, ficut feci.

e Chald. fufcepit cum beneplacito.
f Sup. 6. 5. Matth. 15. 19.

22. Cunctis diebus terræ, fementis & meffis, frigus & æftus, æftas & hyems, nox & dies, non requiefcent. *g*

g Non ceffabunt.

13. A ták fześćfetnego pierwfzego roku pierwfzego mieśiącá, pierwfzego dniá mieśiącá, opádły wody ná źiemi: y otworzywfzy Noe przykryćie korabiá pozrzał, y uyźrzał iż ofechł wierzch źiemie.

14. Mieśiącá wtorego, śiodmego y dwudźieftegō dniá mieśiącá, ofchłá źiemiá.

15. Rzekł tedy Bog do Noego, mowiąc:

16. Wynidź z korabiu ty y żoná twoiá, fynowie twoi y żony fynow twoich z tobą.

17. Wfzytkie źwierzętá, ktore fą u ćiebie ze wfzego ćiáłá, ták w ptáftwie iáko y w beftyách y we wfzelkich płazách, ktore płazáią po źiemi, wywiedź z fobą á wnidźćie ná źiemię: Rośćie y mnożćie fię ná niey.

18. A ták wyfzedł Noe y fynowie iego, żoná iego y żony fynow iego z nim.

19. Ale y wfzytkie źwierzętá, bydłá y płazy, ktore fię płazáią po źiemi według rodzáiu fwego wyfzły z korabiu.

20. Y zbudował Noe ołtarz Pánu: á wźiąwfzy z káżdego bydłá y ptáftwá czyftego, ofiárował cáłopalenia ná ołtarzu.

21. Y záwoniał Pan wonność w dźięczności y rzekł: Zadną miárą więcey nie będę przeklinał źiemie dla ludźi: zmyfł bowiem y myśł fercá człowieczego fkłonne fą do złego od młodźieńftwá fwego: przetoż też nie pobiię więcey wfzytkiey dufze żyiącey iákom uczynił.

22. Po wfzytkie dni źiemie śiew y żniwo, źimno y gorąco, láto y źimá, noc y dźień nie uftáną.

CAPUT IX.

Deus Noë, ac filiis ejus benedicit, cunctaque animantia in cibum tribuens, prohibet illis fanguinem. 1. Pœnam ftatuens homicidio. 5. Fœdus de non inducendo amplius diluvio iride firmat. 9. Noë ebrium ridens filius Cham, in Chanaan filio maledicitur. Sem vero & Japhet benedicuntur. 20.

1. BEnedixitque Deus Noë & filiis ejus. Et dixit ad eos: *h* Crefcite, & multiplicamini, & replete terram.

h Sup. 1. 22. 8. 17.

2. Et terror vefter ac tremor fit fuper cuncta animalia terræ, & fuper omnes volucres cæli, cum univerfis, quæ moventur fuper terram: omnes pifces maris manui veftræ traditi funt.

i Sup. 1. 29.

3. Et *i* omne, quod movetur & vivit, erit vobis

ROZDZIAŁ IX.

Bog błogofłáwił Noego, y fyny iego, á pozwoliwfzy mięfo ná pokarm, krew pożywáć zakázuie. Przymierze między Bogiem, y ludźmi, że żadną miárą nie będźie zágubione wfzelkie ćiáło wodámi potopu, tęczą bywa potwierdzone. Noe Chamá przeklina, Semá záś y Japheta błogofłáwi.

1. Y Błogofłáwił Bog Noego y fyny iego, y rzekł do nich: Rośćie y mnożćie fię, á nápełniaycie źiemię.

2. Aftrách wafz y drżenie niechay będźie nád wfzelkim źwierzęćiem źiemnym, y nádewfzem ptáftwem powietrznym, ze wfzytkiemi ktore fię rufzáią ná źiemi: wfzytkie ryby morfkie ręce wáfzey podáne fą.

3. A wfzytko, co fię rufza y żywie, będźie wam

wam ná pokarm: iáko iárzyny źielone dałem wam wſzytko.

4. Wyiąwſzy że mięſá ze krwią ieść nie będźiećie.

5. Abowiem krwie duſz wáſzych będę ſzukał z ręki wſzelkich beſtiy: y z ręki człowieczey, z ręki mężá y brátá iego będę ſzukał duſze człowiecey.

6. Ktobykolwiek wylał krew człowieczą, będźie wylana krew iego: bo ná obraz Boży uczynion ieſt człowiek.

7. A wy rośćie y mnożćie ſię á wnidźćie ná źiemię y nápełniayćie ią.

8. To też mowił Bog do Noego y do ſynow iego z nim:

9. Oto iá poſtánowię przymierze moie z wámi y z naśieniem wáſzym po was.

10. Y z káżdą duſzą żywiącą, ktora ieſt z wámi, ták, w ptáſtwie iáko y w bydle y we wſzelkim źwierzęćiu źiemnym, ktore wyſzły z korabiu, y ze wſzytkiemi beſtyámi źiemie.

11. Poſtánowię przymierze moie z wámi, y żadną miárą więcey nie będźie zágubione wſzelkie ćiáło wodámi potopu: áni więcey będźie potop puſtoſzący źiemię.

12. Y rzekł Bog: To znák przymierza, ktory dáię między mną y wámi, y do wſzelkiey duſze żywiącey, ktora ieſt zwámi ná rodzáie wieczne:

13. Luk moy położę ná obłokách, y będźie znákiem przymierza między mną á między źiemią.

14. A gdy okryę obłokámi niebo, ukaże ſię łuk moy ná obłokách,

15. Y wſpomnię ná przymierze moie z wámi y ze wſzelką duſzą żywiącą, ktora ćiáło ożywia: y nie będą więcey wody potopu ku wygłádzeniu wſzelkiego ćiáłá.

16. Y będźie łuk ná obłokach y uyrzę go, y wſpomnię ná przymierze wieczne, ktore ſię poſtánowiło między Bogiem, á międźy wſzelką duſzą żywiącą káżdego ćiáłá, ktore ieſt ná źiemi.

17. Y rzekł Bog do Noego: Ten będźie znák przymierza, ktorem poſtánowił między mną á wſzelkim ćiáłem ná źiemi.

18. Byli tedy ſynowie Noego, ktorzy wyſzli z korabiu: Sem, Chám, y Jáphet: á Chám ten ieſt oćiec Chánáán.

19. Ci trzey ſą ſynowie Noego: y od tych rozśiał ſię wſzytek rodzay ludzki po wſzytkiey źiemi,

20. Y

vobis in cibum: quaſi olera virentia *a* tradidi vobis omnia.

4. Excepto, quod carnem cum ſanguine non comedetis. *b*

5. Sanguinem enim *c* animarum *d* veſtrarum requiram de manu cunctarũ beſtiarum *e*: & de manu hominis, de manu viri, & fratris ejus requiram animam hominis. *f*

6. Quicunque *g* effuderit humanum ſanguinem, fundetur *h* ſanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus eſt homo.

7. Vos autem creſcite & multiplicamini, *i* & ingredimini ſuper terram, & implete eam.

8. Hæc quoque dixit Deus ad Noë, & ad filios ejus cum eo:

9. Ecce ego ſtatuam pactum meum vobiſcum, & cum ſemine veſtro poſt vos:

10. Et ad omnem animam viventem, quæ eſt vobiſcum, tam in volucribus quam in jumentis & pecudibus terræ cunctis, quæ egreſſa ſunt de arca, & univerſis beſtiis terræ.

11. *k* Statuam pactum meum vobiſcum, & nequaquam ultra interficietur omnis caro aquis diluvii, neque erit deinceps diluvium diſſipans terram.

12. Dixitque Deus: Hoc ſignum fœderis quod do inter me & vos, & ad omnem animam viventem, quæ eſt vobiſcum in generationes *l* ſempiternas.

13. Arcum *m* meum ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me, & inter terram.

14. *n* Cumque obduxero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus:

15. Et recordabor *o* fœderis mei vobiſcum, & cum omni anima vivente, quæ carnem vegetat: & non erunt ultra aquæ diluvii ad delendam univerſam carnem.

16. Eritque arcus in nubibus, & videbo illum, & recordabor *p* fœderis ſempiterni, quod pactum eſt inter Deum & omnem animam viventem univerſæ carnis, quæ eſt ſuper terram.

17. Dixitque Deus ad Noë: Hoc erit ſignum fœderis quod conſtitui inter me & omnem carnem ſuper terram.

18. Erant ergo filii Noë, qui egreſſi ſunt de arca, Sem, Cham, & Japheth: porro Cham ipſe eſt pater Chanaan.

19. Tres iſt filii ſunt Noë: & ab his diſſeminatum eſt omne genus hominum ſuper univerſam terram.

20. Cœ-

a Seu ut olim olera.
b Jer. 17. 14. Act. 15. 29.
c Pro autem
d Quo animæ in corpore vivunt.
e Vide Exod. 21. Num. 28.
f Occiſi.
g Matth. 26. 52. Apoc. 13. 10.
h Per Judicem.
i Sup. 1. 28. 8. 17.
k Iſa. 5. 4. 9.
l i. e. omnes.
m Iridem.
n Eccl. 43. 12.
o Iris ergo aſſumpta eſt in ſignum ex beneplacito.
p Par eſt etiam homines recordari diluvii, & cauſæ ejus ſcilicet peccatorum.

a Vites in ordinem digerens, fuccum exprimens &c.

b Aversa facie.

c Infimus servus: sc. punietur.

d Cham & Chanaan in posteris, Benedictione & imperio temporali & spirituali. Vide Tirin.

20. Cœpitque Noë vir agricola exercere terram, & plantavit vineam. *a*

21. Bibensque vinum inebriatus est, & nudatus in tabernaculo suo.

22. Quod cum vidisset Cham pater Chanaan, verenda scilicet patris sui esse nudata, nuntiavit duobus fratribus suis foras.

23. At vero Sem & Japheth pallium imposuerunt humeris suis, & incedentes *b* retrorsum, operuerunt verenda patris sui: faciesque eorum aversæ erant, & patris virilia non viderunt.

24. Evigilans autem Noë ex vino, cum didicisset, quæ fecerat ei filius suus minor.

25. Ait: Maledictus Chanaan, servus servorum *c* erit fratribus suis.

26. Dixitque: Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan servus ejus.

27. Dilatet Deus Japheth, & habitet *d* in tabernaculis Sem, sitque Chanaan servus ejus.

28. Vixit autem Noë post diluvium trecentis quinquaginta annis.

29. Et impleti sunt omnes dies ejus nongentorum quinquaginta annorum, & mortuus est.

20. Y począł Noe mąż oracz sprawowáć źiemię, y náśadźił winnicę.

21. Y piiąc wino upił się y obnáżył się w namiećie swoim.

22. Co uyźrzawszy Chám oćiec Chánáán, to iest, że łono oycá iego odkryte było, powiedźiał to dwiemá bráćiey swey ná dworze.

23. Sem tedy y Jáphet włożyli płaszcz ná rámioná swoie, á idąc ná wstecz zákryli łono oyca swego: á oblicza ich były odwrocone, y oycowskiego łoná nie widźieli.

24. A ocućiwszy się Noe z winá, gdy se dowiedźiał co mu uczynił syn iego młodszy.

25. Rzekł, przeklęty Chánáán, niewolnik niewolnikow będźie bráćiey swey.

26. Y rzekł: Błogosłáwiony Pan Bog Semow, niech Chánáán niewolnikiem iego będźie.

27. Niech rozszerzy Bog Jáphetá, y niech mieszka w namiećiech Semowych, á Chánáán niech będźie niewolnikiem iego.

28. Y żył Noe po potopie trzy stá y pięćdźieśiąt lat.

29. Y wypełniły się wszytkie dni iego, dźiewięć set y pięćdźieśiąt lat, y umárł.

CAPUT X.

Genealogia filiorum Noë, à quibus divisæ sunt gentes post diluvium. 1. Genealogia Japheth. 2. Genealogia Cham. 6. Genealogia Sem. 21.

e 1. Par. 1. 5.

f Ab hoc Æthiopes.

g Fortis vel tyramus.

1. HÆ sunt generationes filiorum Noë *e* Sem, Cham, & Japheth: natique sunt eis filii post diluvium.

2. Filii Japhet: Gomer, & Magog & Madai, & Javan, & Thubal, & Mosoch, & Thiras.

3. Porro filii Gomer. Ascenez & Riphath & Thogorma.

4. Filii autem Javan: Elisa & Tharsis, Cetthim & Dodanim.

5. Ab his divisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis, unusquisque secundum linguam suam & familias suas in nationibus suis.

6. Filii autem Cham, Chus, *f* & Mesraim, & Phuth, & Chanaan.

7. Filii Chus: Saba, & Hevila, & Sabatha, & Regma, & Sabatacha. Filii Regma: Saba, & Dadan.

8. Porro Chus genuit Nemrod: ipse cœpit esse potens *g* in terra.

9. Et erat robustus venator coram Domino. Ob hoc exivit proverbium: Quasi Nemrod robustus, venator coram Domino.

10. Fuit

ROZDZIAŁ X.

Rodzáiu opisánie synow Noego, od ktorych są rodźielone narody po potopie.

1. TE są rodzáie synow Noego, Semá, Chámá, y Jáphetá, y narodźiło się im synow po potopie.

2. Synowie Jáphetowi: Gomer y Magog, y Mádái, y Jáwan, y Thubál, y Mosoch, y Thyras.

3. Synowie záś Gomerowi: Askenes y Ryphat y Thogormá.

4. A synowie Jáwánowi: Elisá y Thársis, Cetthim y Dodánim.

5. Od tych rozdźielone są wyspy narodow w kráinách swoich, káżdy według ięzyká swego y domow swych w narodźiech swoich.

6. A synowie Chámowi: Chus y Mesráim y Phuth y Chánáán.

7. Synowie Chusowi: Sábá y Hewilá, y Sábáthá y Regmá y Sábátáchá. Synowie Regmowi: Sábá y Dádán.

8. Záś Chus zrodźił Nemrodá: ten począł bydź możny ná źiemi.

9. Y był duży Lowiec przed Pánem. Przeto wyszłá przypowieść: Jáko Nemrod duży Lowiec przed Panem.

10. A

10. A początek kroleſtwá iego był Bábilon y Arách y Achád y Chálánne w źiemi Sennáár.
11. Z oney źiemie wyſzedł Aſſur, y zbudował Niniwen, y ulice miáſtá, y Cále.
12. Reſen też międźy Niniwen y Chále: to ieſt Miáſto wielkie.
13. Ale Meſráim zrodźił Ludimá y Anámimá, y Láábimá, Nephthumá.
14. Y Phetruſima y Cháſluimá: z ktorych poſzli Philiſtynowie y Káphtorymowie.
15. Chánáán záś zrodźił Sidoná pierworodnego ſwego, Hęthæego,
16. Y Jebuſego, y Amorrego, Gergeſego,
17. Hęwęgo y Aracægo: Sinego,
18. Y Arádego, Sámárægo y Amáthęgo: á potym rozśiały ſię narody Chánáneyczykow.
19. Y były gránice Chánáneyſkie idąc od Sidonu do Gerary áż do Gázy, áż wnidźieſz do Sdomy y Gomorry, y Adámy y Seboimá áż do Lezy.
20. Ci ſą ſynowie Chámowi w rodách y w ięzykách, w pokoleniach źiemiách, y narodách ich.
21. Z Semá też zrodźili ſię z oycá wſzytkich ſynow Heberowych, ſtárſzego brátá Japhetowego.
22. Synowie Semowi: Aelám y Aſſur, y Arphaxád, y Lud y Arám.
23. Synowie Arámowi: Us y Hul y Gether y Mes.
24. Záś Arpháxád zrodźił Salego, z ktorego poſzedł Heber.
25. Heberowi lepak urodźili ſię dwá ſynowie: imię iednego Pháleg, iż we dni iego rozdźieliła ſię źiemiá: á imię brátá iego Jektán.
26. Ktory Jektán zrodźił Elmodádá y Salephá y Aſármothá, Járego,
27. Y Adurámá y Uzalá y Deklę.
28. Y Ebálá y Abimáelá, Sábę.
29. Y Ophirá, y Hewilę y Jobábá. Ci wſzyſcy ſynowie Jektánowi.
30. A mieſzkánie było ich od Meſſy idącym áż do Sepháry gory ná wſchod ſłońcá.
31. Ci ſynowie Semowi, według domow y ięzykow y kráin w narodźiech ſwoich.
32. Te domy Noego według ludźi y narodow ich. Od tych rozdźielone ſą narody ná źiemi po potopie.

10. Fuit autem principium regni ejus Babylon, & Arach *a* & Achad *b* & Chalanne *c* in terra Sennaar.
11. De terra illa egreſſus eſt Aſſur, & ædificavit Niniven, & plateas civitatis, & Chale.
12. Reſen quoque inter Niniven, & Chale: hæc eſt civitas magna.
13. At vero Meſraim genuit Ludim, & Anamim, & Laabim, & Nephthuim,
14. Et Phetruſim, & Chasluim: de quibus egreſſi ſunt Philiſtiim & Caphtorim.
15. Chanaan autem genuit Sidonem primogenitum ſuum, Hethæum,
16. Et Jebuſæum, & Amorrhæum, Gergeſæum,
17. Hevæum, & Aracæum: Sinæum,
18. Et Aradium, Samaræum, & Amathæum: & poſt hæc diſſeminati ſunt populi Chananæorum.
19. Factique ſunt termini Chanaan venientibus à Sidone Geraram usque Gazam, donec ingrediaris Sodomam & Gomorram, & Adamam, & Seboim usque Leſa.
20. Hi ſunt filii Cham in cognationibus, & linguis, & generationibus, terrisque & gentibus ſuis.
21. De Sem quoque nati ſunt, patre omnium filiorum Heber, fratre Japhet majore.
22. Filii Sem: *d* Ælam *e* & Aſſur, & Arphaxad *f*; & Lud, & Aram.
23. Filii Aram: Us, & Hul, & Gether, & Mes.
24. At vero Arphaxad genuit Sale, de quo ortus eſt Heber.
25. Natique ſunt Heber filii duo: nomen uni Phaleg, eo quod in diebus ejus diviſa ſit terra: & nomen fratris ejus Jectan.
26. Qui Jectan genuit Elmodad, & Saleph, & Aſarmoth, Jare,
27. Et Adoram, & Uzal, & Decla,
28. Et Ebal, & Abimaël, Saba,
29. Et Ophir, & Hevila, & Jobab, omnes iſti filii Jectan.
30. Et facta eſt habitatio eorum de Meſſa pergentibus usque Sephar montem orientalem.
31. Iſti filii Sem ſecundum cognationes & linguas, & regiones in gentibus ſuis.
32. Hæ familiæ Noë juxta populos & nationes ſuas. Ab his diviſæ ſunt gentes in terra poſt diluvium.

a Nunc Edeſſa.
b Nunc Niſibus.
c Nunc Seleucia. Sa.
d 1. Par. 1. 17.
e Ab hoc Ælamitæ in Perſide.
f Ab hoc Chaldæi.

CAPUT XI.

Turris Babel ædificatur. Superborum faſtus ac lingua confunditur & ipſi diſperguntur. 7. Sem genealogia usque ad Abram texitur. 10.

1. ERat autem terra labii unius *a*, & ſermonum eorundem.

2. Cumque proficiſcerentur de oriente, invenerunt campum in terra Sennaar, & habitaverunt in eo.

3. Dixitque alter ad proximum ſum: Venite faciamus lateres, & coquamus eos igni. Habueruntque lateres pro ſaxis, & bitumen pro cæmento.

4. Et dixerunt: Venite, faciamus nobis civitatem & turrim; cujus culmen pertingat ad cœlum *b*: & celebremus nomen noſtrum, antequam dividamur in univerſas terras.

5. Deſcendit autem Dominus, ut videret civitatem & turrim, quam ædificabant filii Adam,

6. Et dixit: Ecce, unus eſt populus, & unum labium omnibus: cœperuntque hoc facere, nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere compleant.

7. Venite igitur, deſcendamus, & confundamus ibi linguam eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi ſui.

8. Atque ita diviſit eos Dominus ex illo loco in *c* univerſas terras, & ceſſaverunt ædificare civitatem.

9. Et idcirco vocatum eſt nomen ejus Babel, quia ibi confuſum eſt labium univerſæ terræ: & inde diſperſit eos Dominus ſuper faciem cunctarum regionum.

10. Hæ ſunt generationes Sem: *d* Sem erat centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio *e* poſt diluvium.

11. Vixitque Sem poſtquam genuit Arphaxad, quingentis annis: & genuit filios & filias.

12. Porro Arphaxad vixit triginta quinque annis, & genuit Sale. *f*

13. Vixitque Arphaxad poſtquam genuit Sale, trecentis tribus annis: & genuit filios & filias.

14. Sale quoque vixit triginta annis, & genuit Heber.

15. Vixitque Sale poſtquam genuit Heber, quadringentis tribus annis: & genuit filios & filias.

16. Vixit autem Heber triginta quatuor annis, & genuit *g* Phaleg.

17. Et vixit Heber poſtquam genuit Phaleg,

a Hebræa lingua omnes utebantur. Vide Sap. 10. 5.

b Hier. in c. 14. Iſa. dicit fuiſſe 4. milliarium. Hujus reliquias adhuc ſupereſſe hodie dum teſtantur, qui hæc loca viſerunt.

c Ann. M. circiter 1800. Ant. Chr. 2204.

d 1. Par. 1. 17.

e A. M. 1658.

f Pro Cainan, qui hic omiſſus eſt. vide Luc. 3.

g Ann. M. 1757. Ant. Chr. 2247.

ROZDZIAŁ XI.

W budowaniu wieży Babel pomieſzáni ieſt ięzyk. Rodzay Semá ſyná Noego áż do Abrámá ſię ozwaymuie.

1. A Ziemiá byłá iednego ięzyká y teyże mowy.

2. Y gdy ſzli od wſchodu ſłońcá, náleźli pole ná ziemi Sennáár, y mieſzkáli ná nim.

3. Y rzekli ieden do bliſkiego ſwego: Podźćie náczyńmy cegieł y wypalmy ią ogniem. Y mieli cegłę miáſto kámieniá, á ił kliowáty miáſto wapná.

4. Y rzekli: Podźćie, zbuduymy ſobie miáſto y wieżę, ktoreyby wierzch dośięgał do niebá: á uczyńmy ſławne imię náſze pierwey nizli ſię roſproſzymy po wſzyſtkich ziemiách.

5. Y zſtąpił Pan áby oglądał miáſto y wieżę, ktorą budowáli ſynowie Adámowi:

6. Y rzekł: Oto ieden ieſt lud y ieden ięzyk wſzytkim: á poczęli to czynić, y nie przeſtáną od myśli ſwych áż ie ſkutkiem wypełnią.

7. Przeto podźćie, zſtąpmy, á pomieſzaymy tám ięzyk ich, áby nie ſłyſzał żaden głoſu bliźniego ſwego.

8. Y ták roſproſzył ie Pan z onego mieyſcá po wſzytkich ziemiách, y przeſtáli budowáć miáſtá.

9. Y przetoż názwano imię iego Babel, iż tám pomieſzány ieſt ięzyk wſzytkiey ziemie: y z onąd roſproſzył ie Pan po wſzytkich kráinach.

10. Te ſą rodzáie Semowe: Semowi było ſto lat kiedy zrodźił Arpháxádá, we dwie lećie po potopie.

11. Y żył Sem zrodźiwſzy Arpháxádá pięć ſet lat, y zrodźił ſyny y corki.

12. Arpháxád záś żył trzydźieśći y pięć lat, y zrodźił Salego.

13. Y żył Arpháxád zrodźiwſzy Salego trzy ſtá á trzy látá, y zrodźił ſyny y corki.

14. Sale záś żyl trzydźieśći lat, y zrodźił Heberá.

15. Y żył Sale zrodźiwſzy Heberá, cztery ſtá á trzy látá, y zrodźił ſyny y corki.

16. A Heber żył trzydźieśći y cztery látá, y zrodźił Phalegá.

17. Y żył Heber zrodźiwſzy Phalegá cztery

ry ftá y ttzydźieśći lat; y zrodźił fyny y corki.

18. Zył też Phaleg trzydźieśći lat, y zrodźił Rewá:

19. Y żył Phaleg zrodźiwfzy Rewá dwieśćie y dźiewięć lat, y zrodźił fyny y corki.

20. Rew záśię żył trzydźieśći y dwielećie, y zrodźił Sárugá.

21. Y żył Rew zrodźiwfzy Sárugá dwieśćie y śiedm lat, y zrodźił fyny y corki.

22. Sárug lepak żył trzydźieśći lat, y zrodźił Náchorá.

23. Y żył Sárug zrodźiwfzy Náchorá dwieśćie lat, y zrodźił fyny y corki.

24. Nachor záśię żył dwádźieśćiá y dźiewięć lat, y zrodźił Thárego.

25. Y żył Náchor zrodźiwfzy Thárego fto y dźiewiętnáśćie lat, y zrodźił fyny y co ki.

26. Y żył Tháre śiedmdźieśiąt lat, y zrodźił Abrámá, y Nachorá, y Aráná.

27. A Thárego rodźaie fą te: Tháre zrodźił Abrámá, Náchorá, y Aráná. Arán záś zrodźił Lotá.

28. Y umárł Arán przed Tharim oycem fwoim, w źiemi národzenia fwego w Ur Cháldeyczykow.

29. Y poięli Abram y Náchor żony, imię żony Abrámowey Sárái, á imię żony Náchorowey Melchá, corká Aráná oycá Melchy y oycá Jefchy.

30. A byłá Sárái niepłodną, y nie miáłá dźieći.

31. Wźiął tedy Tháre Abrámá fyná fwego, y Lotá fyná Aránowego wnuká fwego y Sárái niewiaftkę fwoię żonę Abrámá fyná fwego, y wywiodł ie, z Ur Cháldeyczykow áby fzli do źiemie Chánáneyfkiey, y przyfzli áż do Háráná y mieszkáli tám.

32. Y było dni Thárego dwieśćie y pięć lat, y umarł w Háránie.

ROZDZIAŁ XII.

Abram z rofkazánia Bożego z oyczyzny wychodźi, y do Sichem fię uddie; czáfu glodu ále ftąpił do Ægyptu, ktorego żona wźięta do domu Phárdonowego, dla tego Phárdo od Bogá kárány żonę Abrahámowi przywracá.

1. Y Rzekł Pan do Abrámá: wynidź z źiemie twoiey y od rodźiny twoiey, y z domu oycá twego: á idź do źiemie ktorąć ukazę.

quadringentis triginta annis: & genuit filios & filias.

18. Vixit quoque Phaleg triginta annis, & genuit Reu.

19. Vixitq; Phaleg *a* poftquam genuit Reu, ducentis novem annis: & genuit filios & filias.

20. Vixit autem Reu triginta duobus annis, & genuit Sarug.

21. Vixit quoq; Reu poftquam genuit Sarug, ducentis feptem annis: & genuit filios & filias.

22. Vixit vero Sarug triginta annis, & genuit Nachor.

23. Vixitque Sarug poftquam genuit Nachor, ducentis annis: & genuit filios & filias.

24. Vixit autem Nachor viginti novem annis, & genuit Thare.

25. Vixitque Nachor poftquam genuit Thare, centum decem & novem annis: & genuit filios & filias.

26. Vixitque Thare feptuaginta *b* annis, & genuit Abram, & Nachor, & Aran.

27. Hæ funt autem generationes Thare: Thare genuit Abram, Nachor, & Aran. Porro Aran genuit Lot.

28. Mortuusque eft Aran ante Thare patrem fuum, in terra nativitatis fuæ in Ur Chaldæorum.

29. Duxerunt autem Abram & Nachor uxores: nomen uxoris Abram, Sarai: & nomen uxoris Nachor, Melcha filia Aran, patris Melchæ, & patris Jefchæ.

30. Erat autem Sarai fterilis, nec habebat liberos.

31. *c* Tulit itaque Thare Abram filium fuum, & Lot filium Aran, filium filii fui, & Sarai nurum fuam uxorem Abram filii fui, & eduxit *d* eos de Ur *e* Chaldæorum *f* ut irent in terram Chanaan: veneruntque usque Haran *g*, & habitaverunt ibi. *h*

32. Et facti funt dies Thare ducentorum quinque annorum & mortuus eft in Haran.

CAPUT XII.

Abram Deo obtemperans promiffa accepit, & patria relicta, comitante Lot, Domino in Sichem facrificat, 1. Propter famem Ægyptum ingreffus, uxorem fuam vocat fororem. 10. Quam in domum regis fublatam, poftea ditatus recipit. 15.

1. Dixit autem Dominus ad Abram: *i* Egredere de terra tua, *k* & de cognatione tua & de domo patris tui, & veni in terram, quam monftrabo tibi.

a 1. Par. 1. 19.
b 1. Par. 1. 26. Jof. 24. 2.
c Jof. 24. 2. Neh. 9. 7.
d Initio Ann. 2083. circa finem Octobris noftri.
e In Mefopotamia fita.
f Judith. 5. 6.
g in eadem Mefopotamia fitam ab Ure centum circiter leucis Gallicis communibus diftantem.
h Actor. 7. 2.
i Per fex circiter menfes.
k Act. 7. 3.
i Mefopotamia quam nondum totam reliquit.

2. Faciamque te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, eriſque benedictus.

3. Benedicam benedicentibus tibi & maledicam maledicentibus tibi, atque *a* in te benedicentur *b* univerſæ cognationes terræ.

4. Egreſſus eſt itaque Abram, ſicut præceperat ei Dominus, & ivit cum eo Lot: ſeptuaginta quinque annorum erat Abram cum egrederetur *c* de Haran.

5. Tulitque Sarai uxorem ſuam, & Lot filium fratris ſui, univerſamque ſubſtantiam quam poſſederat, & animas quas fecerant *d* in Haran: & egreſſi ſunt, ut irent in terram Chanaan. Cumque veniſſent in eam,

6. Pertranſivit Abram terram usque ad locum Sichem, usque ad convallem illuſtrem *e*: Chananæus autem tunc erat in terra.

7. Apparuit autem Dominus Abram, & dixit ei: *f* Semini tuo dabo terram hanc. Qui ædificavit ibi altare Domino, qui apparuerat ei.

8. Et inde transgrediens ad montem, qui erat contra orientem Bethel, tetendit ibi tabernaculum ſuum, ab occidente habens Bethel, & ab oriente Hai: ædificavit quoque ibi altare Domino, & invocavit nomen ejus.

9. Perrexitque Abram vadens, & ultra progrediens ad meridiem.

10. Facta eſt autem fames in terra: *g* deſcenditque Abram in Ægyptum, ut peregrinaretur ibi: prævaluerat enim fames in terra. *h*

11. Cumque prope eſſet ut ingrederetur Ægyptum, dixit Sarai uxori ſuæ: Novi quod pulchra ſis mulier:

12. Et quod cum viderint te Ægyptii, dicturi ſunt: Uxor ipſius eſt: & interficient me, & te reſervabunt. *i*

13. Dic ergo *k* obſecro te, quod ſoror mea ſis: ut bene ſit mihi propter te, & vivat anima mea ob gratiam tui.

14. Cum itaque ingreſſus eſſet Abram Ægyptum, viderunt Ægyptii mulierem, quod eſſet pulchra nimis.

15. Et nuntiaverunt principes Pharaoni, & laudaverunt eam apud illum: & ſublata eſt mulier in domum Pharaonis.

16. Abram vero bene *l* uſi ſunt propter illam: fueruntque ei oves & boves, & aſini, & ſervi & famulæ, & aſinæ & cameli.

17. Flagellavit autem Dominus Pharaonem plagis

2. A uczynię ćię narodem wielkim, y będęć błogoſłáwił, y uwielbię imię twoie, y będźieſz błogoſłáwiony.

3. Będę błogoſłáwił błogoſłáwiącym tobie, á przeklnę te ktorzy ćię przeklináią, á w tobie będą błogoſławione wſzytkie narody źiemie.

4. Wyſzedł tedy Abram iáko mu Pan przykazał y poſzedł z nim Lot: śiedmdźieśiąt lat było Abrámowi, kiedy wyſzedł z Háráná.

5. Y wźiął Sárái żonę ſwoię, y Lotá ſyná brátá ſwego, y wſzytkę máiętność ktorą mieli y duſze ktorych nábyli w Háránie: y wyſzli áby ſzli do źiemie Chánáán. A gdy przyſzli do niey.

6. Przeſzedł Abram źiemię áż do mieyſcá Sichem, áż do Jáſney doliny: á Chánáneyczyk tedy był w źiemi.

7. Y ukazał ſię Pan Abrámowi, y rzekł mu: Naśieniu twemu dam źiemię tę, ktory zbudował tám ołtarz Panu, ktory mu ſię był ukazał.

8. A z támtąd przeſzedł do gory, ktora byłá ku wſchodowi Bethél, rozbił tám namiot ſwoy, máiąc od zachodu Bethel, á od wſchodu Hay, y zbudował też tám ołtarz Pánu, y wzywał imię iego.

9. Y ćiągnął Abram idąc y daley poſtępuiąc ku południu.

10. Sſtał ſię potym głod w źiemi, y ſtąpił Abram do Ægyptu áby tám gośćiem był, ćiężki bowiem był głod w źiemi.

11. A gdy iuż bliſko był áby wyſzedł do Ægyptu, rzekł do Sárái żony ſwey; Wiem żeś piękna niewiáſtá:

12. A iż gdy ćię uyźrzą Ægyptiánie rzeką: żoná to iego: y zábiią mię, á ćiebie záchowáią.

13. Mow przeto, proſzę ćię, żeś ieſt śioſtrá moiá: áby mi było dobrze dla ćiebie, y duſzá moiá áby żyłá dla ćiebie.

14. Gdy tedy wſzedł Abram do Ægyptu, uyźrzeli Ægyptiánie niewiáſtę że byłá bárzo piękna.

15. Y dáły znáć Kśiążętá Pháráonowi, y chwalili ią przed nim: y wźięto niewiáſtę do domu Pháráonowego.

16. A Abrámowi czynili dobrze dla niey: y miał owce y woły, y oſły, y niewolniki y niewolnice, y oślice y wielbłądy.

17. Ale Pan ſkarał Pháráoná plagámi wielkimi,

a Inf. 18. 18. 22. 18. 26. 4. Gal. 3. 8. Heb. 11. 8.
b Ratione ſeminis tui, id Chriſti, ut explicat Paulus Gal. 3. 16.
c Ann. M. 2083. Ant. Chr. 1921. unde deducendi ſunt anni 430. ab Apoſtol. Gal. 3. 17. memorati.
d Septuagint. poſſederant. Chald. quas legi ſubjecerant.
e Sc. Mambre.
f Infr. 13. 14. 15. 18. 26. 2. Deut. 34. 4.
g Ann. M. 2084. Ant. Chr. 1920.
h Palæſtina.
i Vivam.
k Infr. 20. 12.
l Benefecerunt.

kimi, y dom iego, dla Sárái żony Abrámowey.

18. Y záwołał Pháráo Abrámá, y rzekł mu: Coż wżdy to ieſt coś mi uczynił? Czemuś mi nie oznáymił, że to żoná twoiá?

19. Czemuś powiedźiał że ieſt śioſtrá twoiá, ábym ią wźiął ſobie zá żonę? Ale teraz oto żoná twoiá, weźmiſz ią, á idź.

20. Y przykazał Pháráo o Abrámie mężom y odprowádźili go, y żonę iego, y wſzytko co miał.

plagis maximis, & domum ejus, propter Sarai uxorem Abram.

18. Vocavitque Pharao Abram, & dixit ei: Quidnam eſt hoc quod feciſti mihi? quare non indicaſti, quod uxor tua eſſet?

19. Quam ob cauſam dixiſti eſſe ſororem tuam, ut tollerem eam mihi in uxorem? Nunc igitur ecce conjux tua *a*: accipe eam, & vade.

20. Præcepitque Pharao ſuper Abram viris: & deduxerunt eum, & uxorem illius, & omnia quæ habebat.

a Intacta, Chryſoſt.

ROZDZIAŁ XIII.

Abram dźieli ſię źiemią z Lotem, z mieſzkał w źiemi Chánáneyſkiey, kędy Bog z nowu obiecuie źiemię Chánáneyſką Abráhámowi, y naśieniu iego.

1. A Ták wyſzedł Abram z Ægyptu ſam y żoná iego, y wſzytko co miał, y Lot z nim ku poludniowi.

2. A Abram był bárzo bogáty w ośiádłośći złotá y śrebrá.

3. Y wroćił ſię drogą, ktorą był przyſzedł od południá do Bethel, áż ná mieyſce gdźie przedtym poſtáwił był námiot miedzy Bethel y Hay:

4. Ná mieyſce ołtarzá, ktory tám pierwey był uczynił, y wzywał tám imienia Páńſkiego.

5. Ale y Lot, ktory był z Abrámem, miał trzody owiec y bydło y namioty.

6. Y nie mogli ſię zmieśćić w źiemi, żeby ſpołem mieſzkáli: bo máiętność ich wielka byłá, y niemogli poſpołu mieſzkać.

7. Zkąd też był ſwar miedzy páſterzmi bydłá Abrámowego y Lotowego. A ná on czás Chánáneyczyk y Pherezeyczyk mieſzkáli w oney źiemi.

8. Rzekł tedy Abram do Lotá: Niech proſzę nie będźie ſwaru miedzy mną á tobą y miedy páſterzmi memi, á páſterzmi twemi: ponieważ bráćia ieſteſmy.

9. Oto wſzytká źiemiá ieſt przed tobą: odeydź odemnie proſzę: ieśli w lewo poydźieſz, iá ſię udam w práwo: ieśli w práwo obierzeſz, iá w lewo poydę.

10. Podnioſzy tedy Lot oczy ſwe, uyźrzał wſzytkę w okoł kráinę Jordanu, ktora wſzytká polewána byłá przed tym niż Pan zátráćił Sodomę y Gomorrę, iáko Ray Pánſki, y iáko Ægypt idącym do Segorá.

CAPUT XIII.

Abram & Lot Ægypto egreſſi. 1. Præ opulentia ſeparantur; & Lot Jordanis fines eligente, Abram habitat in terra Chanaan: 5. Deus promiſſiones de multiplicando ſemine, terraque poſſidenda, repetit. 14.

1. A Scendit ergo Abram de Ægypto ipſe & uxor ejus, & omnia quæ habebat, & Lot cum eo, ad Auſtralem plagam. *b*

2. Erat autem dives valde in poſſeſſione auri & argenti.

3. Reverſusque eſt per iter, quo venerat; à meridie in Bethel, usque ad locum ubi prius fixerat tabernaculum inter Bethel & Hai:

4. In loco altaris *c* quod fecerat prius, & invocavit ibi nomen Domini.

5. Sed & Loth, qui erat cum Abram, fuerunt greges ovium, & armenta, & tabernacula.

6. Nec poterat eos capere terra, ut habitarent ſimul: *d* erat quippe ſubſtantia eorum multa, & nequibant habitare communiter. *e*

7. Unde & facta eſt rixa inter paſtores gregum Abram & Lot. Eo autem tempore Chananæus & Pherezæus habitabant in terra illa.

8. Dixit ergo Abram ad Lot: Ne quæſo ſit jurgium inter me & te, & inter paſtores meos, & paſtores tuos: fratres enim ſumus.

9. Ecce univerſa terra coram te *f* eſt: recede à me, obſecro: ſi ad ſiniſtram ieris, ego dexteram tenebo: ſi tu dexteram elegeris, ego ad ſiniſtram pergam.

10. Elevatis itaque Lot oculis, vidit omnem circa regionem Jordanis, quæ univerſa irrigabatnr, antequam ſubverteret Dominus Sodomam & Gomorrham, ſicut paradiſus Domini, & ſicut Ægyptus venientibus in Segor.

b Reſpectu Palæſtinæ.

c Sup. 12. 7.

d Infr. 39. 7.

e ſimul.

f in tua electione.

11. Elegitque ſibi Lot regionem circa Jordanem, & receſſit ob Oriente: diviſique ſunt alterutrum à fratre ſuo. *a*.

a alter ab altero.

12. Abram habitavit in terra Chanaan: Lot vero moratus eſt in oppidis, quæ erant circa Jordanem, & habitavit in Sodomis.

13. Homines autem Sodomitæ peſſimi erant, & peccatores coram Domino nimis.

14. Dixitq; Dominus ad Abram, poſtquam diviſus eſt ab eo Lot: † Leva oculos tuos, & vide à loco, in quo nunc es, ad aquilonem & meridiem, ad orientem & occidentem.

† Sup. 12. 1. Infr. 15. 18. 26. 4. Deut. 34. 4.

15. Omnem terram, quam conſpicis, tibi dabo & ſemini tuo usque in ſempiternum.

16. Faciamq; ſemen tuum ſicut pulverem *b* terræ: ſi quis poteſt hominũ numerare pulverem terræ, ſemen quoq; tuũ numerare poterit.

b præ multitudine.

17. Surge, & perambula terram in longitudine, & in latitudine ſua: quia tibi daturus ſum eam.

18. Movens igitur tabernaculum ſuum Abram, venit & habitavit juxta convallem Mambre, quæ eſt in Hebron; ædificavitque ibi altare Domino. *c*

c in honorem Domini.

11. Y obrał ſobie Lot kráinę nád Jordanem, y odſzedł ze wſchodu ſłońcá: y odłączyli ſię bráćia ieden od drugiego.

12. Abram mieſzkał w źiemie Chánáneyſkiey: á Lot przebywał w mieśćiech, ktore były nád Jordanem y mieſzkał w Sodomie.

13. A ludźie Sodomſcy byli bárzo źli, y zbytnie grzeſznicy przed Pánem.

14. Y rzekł Pan do Abrámá, gdy ſię iuż był Lot odłączył od niego: Podnieś oczy twoie, y poyźrzy z mieyſcá ná ktorymeś teraz, ná pułnocy y ná południe, ná wſchod y ná zachod.

15. Wſzytkę źiemię, ktorą widźiſz, tobie dam y naśieniu twemu áż ná wieki.

16. Y uczynię náśienie twoie iáko proch źiemie: Jeśli kto z ludźi może zliczyć proch źiemie, naśienie też twoie zliczyć będźie mogł.

17. Wſtáń á zchodź źiemię wdłużą y w ſzerzą iey: bo ią tobie dam.

18. Ruſzywſzy tedy namiot ſwoy Abram przyſzedł y mieſzkał przy dolinie Mámbre, ktora ieſt w Hebron: y zbudował tám ołtarz Panu.

CAPUT XIV.

Devictis quinque regibus, ac ſpoliatis Sodomis 1. Lot cum aliis captivus ducitur à quatuor regibus victoribus 12. Quos Abram perſequens, captivos ſpoliaque reducit; 14. Benedictionem à Melchiſedech accipit, & cuncta regi Sodomorum reddit. 18.

1. FActum eſt autem in illo tempore, ut Amraphel rex Sennaar: & Arioch rex Ponti *d* & Chodorlahomor rex Elamitarum *e* & Thadal rex gentium.

d Hebr. Elaſar.
e Perſarum Sà.

2. Inirent bellum contra Bara regem Sodomorum, & contra Berſa regem Gomorrhæ, & contra Sennaab regem Adamæ, & contra Semeber regem Seboim, contraque regem Balæ, ipſa eſt Segor.

3. Omnes hi convenerunt in vallem ſilveſtrem, quæ nunc eſt mare ſalis. *f*

f Infr. 19. 24.

4. Duodecim enim annis ſervierant Chodorlahomor, & tertio decimo anno receſſerunt ab eo. *g*

g tributum negando.

5. Igitur quarto decimo anno *h* venit Chodorlahomor, & reges, qui erant cum eo: percuſſeruntque Raphaim *i* in Aſtarothcarnaim, & Zuzim *k* cum eis & Emim *l* in Save Cariathaim.

h Anno M. 2092. Ant. Chr. 1912.
i i. Gigantes.
k terribiles.
l Horrendos.

6. Et

ROZDZIAŁ XIV.

Woyná przećiw Sodomczykom. Wſzytká maiętność Sodomſká, y Gomorſká, ktemu y Lot á maiętność iego zábráná od Zwyćięźcow, ktorych Abram prześláduiąc poráził, wſzytkę máiętność, y Lotá, brátá ſwego przywroćił, ktorymu Abráhámowi Melchiſedech błogoſłáwił.

1. YSſtáło ſię w on czás, iż Amráphel krol Sennáár, y Arioch krol Pontſki, y Chodorláhomor krol Elámitow y Thadáł krol pogáńſki.

2. Wznieśli woynę przećiw Barowi krolowi Sodomſkiemu, y przećiw Berſy krolowi Gomorſkiemu, y przećiw Sennáábowi krolowi Adámy, y przeciw Semeberowi krolow Seboimſkiemu, y przećiw krolowi Balei, tá ieſt Segor.

3. Wſzyſcy ći zeſzli ſię w dolinę leśną, ktora teraz ieſt morzem ſłonym,

4. Dwánaśćie bowiem lat ſłużyli Chodorláhomorowi, á trzynaſtego roku odſtąpili od niego.

5. A ták czternaſtego roku przyćiągnął Chodorlahomor, y krolowie, ktorzy z nim byli: y poráźili Ráphaimy w Aſtárothkarnaimie, y Zuzimy z nimi, y Emimy w Sáwie Káriátháim,

6. Y

6. Y Chorreyczyki ná gorách Seir, áż do pol Phárán, ktora ieſt ná puſzczy.

7. Y wroćili ſię, y przyſzli do źrzodłá Miſphát, to ieſt Kades: y wybili wſzytkę kráinę Ámálecytow y Amorreyczyká, ktory mieſzkał w Áſáſonthamár.

8. Y wyſzli krol Sodomſki y krol Gomorſki y krol Adámſki, y krol Seboimſki, ktemu y krol Balei, ktora ieſt Segor: y uſzykowáli woyſko przećiwko im w dolinie leśney:

9. To ieſt, przećiw Chodorláhomorowi krolowi Elámitow, y Thadálowi krolowi pogáńſkiemu, y Amráphelowi krolowi Senáárſkiemu y Ariochowi krolowi Pontſkiemu, czterzey krolowie przećiw pięćią.

10. A doliná leśna miáłá wiele ſtudźien kliowátych. Krol tedy Sodomſki y Gomorſki podáli tył y tám polegli: á ktorzy zoſtáli, ućiekli ná gorę.

11. Y zábráli wſzytkę máiętność Sodomſką y Gomorſką, y wſzytko co do żywnośći náleży, y poſzli.

12. Ktemu y Lotá y máiętność iego ſynowcá Abrámowego, ktory mieſzkał w Sodomie.

13. A oto ieden, ktory był uſzedł, oznaymił Abrámowi Hebręowi, ktory mieſzkał w dolinie Mámbrego Amorreyczyká, brátá Echol, y brátá Aner, ći bowiem uczynili byli przymierze z Abramem.

14. Co uſłyſzawſzy Abram, to ieſt, iż poiman Lot brát iego, zebrał gotowych domowych ſług ſwoich trzy ſtáy ośmnaśćie: y pogon uczynił áż do Dan.

15. A rozdźieliwſzy towárzyſze, przypadł ná nie w nocy: y poráźił ie, y gonił ie áż do Hoby, ktora ieſt po lewey ſtronie Dámáſzku.

16. Y przywroćił názad wſzytkę máiętność, y Lotá brátá ſwego z máiętnośćią iego, y niewiáſty y lud.

17. Y wyiáchał krol Sodomſki przećiw iemu, gdy ſię wracał od porażki Chodorláhomorá, y krolow, ktorzy z nim byli w dolinie Sawe, ktora ieſt doliná krolewſka.

18. Ali Melchiſedech krol Salem wyniosſzy chleb y wino, bo był kápłanem Bogá nawyſzego.

19. Błogoſłáwił mu y rzekł: Błogoſłáwiony Abram Bogu wyſokiemu, ktory ſtworzył niebo y źiemię:

20. Y błogoſłáwiony Bog wyſoki, ktorego obroną nieprzyiaćiele ſą w rękách twoich. Y dał mu dźieśięćiny ze wſzytkiego.

21. Wy-

6. Et Chorræos in montibus Seir, usque ad Campeſtria Pharan, quæ eſt in ſolitudine.

7. Reverſique ſunt, & venerunt ad fontem Miſphat *a*, ipſa eſt Cades, & percuſſerunt omnem regionem Amalecitarum, & Amorrhæum, qui habitabat in Aſaſonthamar.

8. Et egreſſi ſunt, rex Sodomorum, & rex Gomorrhæ, rexque Adamæ, & rex Seboim, nec non & rex Balæ, quæ eſt Segor: & direxerunt aciem contra eos in valle ſilveſtri:

9. Scilicet adverſus Chodorlahomor regem Elamitarum, & Thadal regem Gentium, & Amraphel regem Sennaar, & Arioch regem Ponti: quatuor reges adverſus quinque.

10. Vallis autem ſilveſtris habebat puteos multos bituminis. Itaque rex Sodomorum, & Gomorrhæ terga verterunt: cecideruntque ibi: & qui remanſerant, fugerunt ad montem.

11. Tulerunt autem omnem ſubſtantiam Sodomorum, & Gomorrhæ, & univerſa, quæ ad cibum pertinent, & abierunt:

12. Nec non & Lot & ſubſtantiam ejus filium fratris Abram, qui habitabat in Sodomis.

13. Et ecce unus, qui evaſerat, nuntiavit Abram Hebræo, qui habitabat in convalle Mambre Amorrhæi, fratris Eſcol; & fratris Aner: hi enim pepigerant fœdus cum Abram.

14. Quod cum audiſſet Abram, captum videlicet Lot fratrem ſuum, numeravit *b* expeditos vernaculos ſuos trecentos decem & octo: & perſecutus eſt usque Dan.

15. Et diviſis ſociis *c*, irruit ſuper eos nocte: percuſſitque eos, & perſecutus eſt eos usque Hoba, quæ eſt ad levam Damaſci.

16. Reduxitque omnem ſubſtantiam, & Lot fratrem ſuum cum ſubſtantia illius, mulieres quoque & populum.

17. Egreſſus eſt autem rex Sodomorum in occurſum ejus poſtquam reverſus eſt à cæde Chodorlahomor, & regum, qui cum eo erant in valle Save, quæ eſt vallis regis.

18. *d* At vero Melchiſedech rex Salem, proferens panem & vinum, erat enim Sacerdos Dei altiſſimi, *e*

19. Benedixit ei, & ait: Benedictus Abram Deo excelſo, qui creavit cœlum & terram:

20. Et benedictus Deus excelſus, quo protegente, hoſtes in manibus tuis ſunt. Et dedit ei decimas ex omnibus. *f*

21. Di-

a Judicii, ſc. prope petram, ubi Deus populum judicavit. Num. 20. 11.

b alias, armavit.

c alii copiis.

d Hebr. 7. 1.

e qui ſolebat pro materia ſacrificii uſurpare panem & vinum, ſic edoctus à Deo.

f ſpoliis.

21. Dixit autem rex Sodomorum ad Abram, Da mihi animas, cætera tolle tibi.

22. Qui reſpondit ei: Levo manum meam ad Dominum Deum excelſum poſſeſſorem cœli & terræ.

23. Quod à filo ſubtegminis usque ad corrigiam caligæ, non accipiam ex omnibus, quæ tua ſunt, ne dicas: Ego ditavi Abram:

24. Exceptis his, quæ comederunt juvenes *a* & partibus virorum, qui venerunt mecum, Aner, Eſcol, & Mambre: iſti accipient partes ſuas.

a ſervi mei.

CAPUT XV.

Deus Abræ de poſteritate deſperanti filium promittit, 4. Cui credens Abram: & in ſignum promiſſæ terræ præſcriptum à Domino offert ſacrificium, 9. Audit ſuæ poſteritatis futuram peregrinationem. 13.

1. His itaque transactis *b* factus eſt ſermo Domini ad Abram per viſionem dicens: noli timere Abram, ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis.

b Ann. M. 2092. Ant. Chr. 1912.

2. Dixitque Abram: Domine Deus, quid dabis mihi? ego vadam absque liberis: & filius procuratoris domus meæ iſte Damaſcus Eliezer.

3. Addiditque Abram: Mihi autem non dediſti ſemen *c*: & ecce vernaculus meus, hæres meus erit.

c filios.

4. Statimque ſermo Domini factus eſt ad eum, dicens: Non erit hic hæres tuus: ſed qui egredietur de utero tuo, ipſum habebis hæredem.

5. Eduxitque eum foras, & ait illi: *d* Suſpice cœlum & numera ſtellas, ſi potes. Et dixit ei: Sic erit Semen tuum. *e*

d Rom. 4. 18.
e innumerabile.

6. *f* Credidit Abram Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam.

f Rom. 4. 3. Gal. 3. 6. Jac. 2. 23.

7. Dixitque ad eum: Ego Dominus, qui eduxi te de Ur Chaldæorum, ut darem tibi terram iſtam, & poſſideres eam.

8. At ille ait: Domine Deus, unde ſcire poſſum, quod poſſeſſurus ſim eam?

9. Et reſpondens Dominus: Sume, inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque & columbam.

10. Qui tollens univerſa hæc, *g* diviſit ea per medium, & utrasque partes contra ſe altrinſecus *h* poſuit; aves autem non diviſit.

g Jerem. 34. 18.
h hinc inde.

11. De-

21. Y rzekł krol Sodomſki do Abrámá: Day mi duſze, inne rzeczy pobierz ſobie.

22. A on mu odpowiedźiał: Podnoſzę rękę moię do Páná Bogá wyſokiego, dźierżawce niebá y źiemie,

23. Że od nići wątkowey, áż do rzemyká obuwia, nie wezmę ze wſzytkiego co twego ieſt, żebyś nie rzekł: Jám ubogácił Abrámá:

24. Wyiąwſzy to co ſtrawili młodźieńcy, á dźiały mężow, ktorzy ieżdźili zemną, Anerá, Æſcholá, y Mambrego: ći wezmą dźiały ſwoie.

ROZDZIAŁ XV.

Abráhámowi o Potomkach wątpiącemu przyślubia Bog Syná, ktoremu wierząc Abráhám ſtawa ſię uſprawiedliwionym; á ná znák obiecane źiemie, náznáczoną od Bogá ofiáre offiáruie y ſłyſzy ſwych potomkow pielgrzymowánie.

1. TO tedy odpráwiwſzy ſtáło ſię ſłowo Páńſkie do Abrámá, w widźeniu mowiąc: Nie boy ſię Abrámie, iam ieſt obrońcą twoim, y zapłátą twą zbytnie wielką.

2. Y zrzekł Abram: Panie Boże coż mi daſz? ia zeydę bez dźiatek á ſyn ſzáfárzá domu mego ten Dámáſzek Eliezer.

3. Y przydał Abram: A mnieś nie dał potomká, ále oto domowy ſługá moy, dźiedźicem moim będźie.

4. Y wnetże ſłowo Páńſkie ſtáło ſię do niego mowiąc: Nie będźie ten dźiedźicem twoim: ále ktory wynidźie z żywotá twego, tego będźieſz miał dźiedźicem.

5. Y wywiodł go z domu, y rzekł mu: Weyźrży ná niebo, á zlicz gwiazdy ieśli możeſz. Y rzekł mu: Ták będźie naśienie twoie.

6. Uwierzył Abram Bogu: y poczytano mu ieſt ku ſpráwiedliwość.

7. Y rzekł do niego: Ja Pan, ktorym ćię wywiodł z Ur Cháldeyczykow ábych ći dał tę źiemię, y żebyś ią pośiadł.

8. A on rzekł: Pánie Boże zkąd wiedźieć mogę że ią pośiędę?

9. A odpowiádáiąc Pan: Weźmi mi, práwi, iáłowicę trzećioletnią, y kozę trzećioletnią, y báráná trzech lat, ſynogárlicę też y gołębicę.

10. Ktory wźiąwſzy to wſzyſtko, przedźielił ie ná poły, á obie częśći przećiw ſobie iednę ku drugiey położył: ále ptakow nie rośćinał.

11. Y

11. Y zlećieli ptacy ná ono mięſo, á Abram ie odganiał.

12. A gdy słońce záchodźiło, przypadł twárdy ſen ná Abrámá y ſtrách wielki y ćiemny przypadł nań.

13. Y rzeczono do niego: Wiedz wprzod wiedząc, iż gośćiem będźie naśienie twoie w źiemi nie ſwoiey, y podbiią ie w niewolą, y utrapią ie przez cztery ſtá lat.

14. A wſzákoż narod, u ktorego w niewoli będą, ia ſądźić będę: á potym wynidą z wielką máiętnośćią.

15. Ale ty poydźieſz do oycow twoich w pokoiu, pogrzebiony w ſtárośći dobrey.

16. A w czwartym pokoleniu, wrocą ſię tu: bo ieſzcze nie wypełniły ſię nieprawośći Amorreyczykow áż do tego czáſu.

17. A gdy záſzło słońce, powſtála mglá ćiemna, y ukazał ſię piec kurzący ſię, y pochodnia ogniſta przechozącą miedzy onemi przedźiały.

18. Onego dniá uczynił Pan przymierze z Abrámem, mowiąc: Naśieniu twemu dam tę źiemię od rzeki Ægiptſkiey, áż do rzeki wielkiey Euphrateſá.

19. Cyneyczyki y Cenezeyczyki, Cedmoneyczyki.

21. Y Heteyczyki y Pherezeyczyki Raphaimy też.

21. Y Amorreyczyki, y Chánáneyczyki, y Gergezeyczyki y Jebuzeyczyki.

11. Deſcenderuntque volucres ſuper cadavera, & abigebat eas Abram.

12. Cumque ſol occumberet, ſopor irruit ſuper Abram, & horror magnus & tenebroſus invaſit eum.

13. Dictumque eſt ad eum: Scito prænoſcens quod *a* peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua, & ſubjicient eos ſervituti, & affligent quadringentis annis. *b*

14. Verumtamen gentem, cui ſervituri ſunt, ego judicabo: *c* & poſt hæc egredientur cum magna ſubſtantia.

15. Tu autem ibis ad patres tuos in pace ſepultus in ſenectute bona.

16. Generatione autem quarta revertentur huc: necdum enim completæ ſunt iniquitates Amorrhæorum usque ad præſens tempus.

17. Cum ergo occubuiſſet ſol, facta eſt caligo tenebroſa & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis tranſiens inter diviſiones illas. *d*

18. In illo die *e* pepigit Dominus fœdus cum Abram, dicens: Semini tuo dabo terram hanc à fluvio Ægypti usque ad fluvium magnum Euphraten.

19. Cinæos, & Cenezæos, Cedmonæos,

20. Et Hethæos, & Phærezeos, Raphaim quoque,

21. Et Amorrhæos, & Chananæos, & Gerneſæos, & Jebuſæos.

a Actor. 7. 6.
b Hi 400. anni referuntur ad omnia illa' tria, peregrinum erit, ſubjicient, & affligent, Vide Chronolog. in Manuali meo Biblic.
c puniam.
d hoſtiæ.
e Sup. 12. 7. 13. 15. Infr. 26. 4. Deut. 34. 4. † 2. Par. 9. 26. † 1. Reg. 4. 20. † 3. Reg. 4. 21.

ROZDZIAŁ XVI.

Sarái żoná Abrámowa dáie ſługę ſwą Agár mężowi zá żonę, ktorá kiedy poczęłá, wzgárdźiłá pánią ſwoią, zá co trapiona od Sarái ućiekłá, ále zá rozkázem Aniołá wroćiłá ſię, á porodźiłá Iſmáela.

1. SArái tedy żoná Abrámowá nie rodźiłá dźieći: ále máiąc niewolnicę Ægiptiánkę imieniem Agar.

2. Rzekłá mężowi ſwemu: Oto zámknął mię Pan, ábych nie rodźiłá: Wnidź do ſługi moiey ázali ſnadź wżdy z niey będę miáłá dźiatki. A gdy on przyzwolił ná proſbę iey.

3. Wźięłá Agárę Ægiptiánkę ſługę ſwą, po dźieśiąći lat iáko mieſzkáć poczęli w źiemi Chánáneyſkiey, y dálá ią mężowi ſwemu zá żonę.

4. Ktory wſzedł do niey. Ale oná widząc że poczęłá, wzgárdźiłá pánią ſwoią.

CAPUT XVI.

Agar à domina traditur Abræ uxor: cum concepiſſet, dominamque contemneret, ab illa afflicta fugam init: 4. Sed juſſu Angeli eidem ſubmiſſa, redit. 7. Parit Iſmaëlem. 15.

1. IGitur Sarai, uxor Abram, non genuerat liberos, ſed habens ancillam Ægyptiam nomine Agar.

2. Dixit marito ſuo: Ecce, concluſit *f* me Dominus, ne parerem: ingredere ad ancillam meam, ſi forte ſaltem ex illa ſuſcipiam filios. Cumque ille acquieſceret deprecanti,

3. Tulit Agar *g* Ægyptiam ancillam ſuam, poſt annos decem quam habitare cœperant in terra Chanaan: & dedit eam viro ſuo uxorem.

4. Qui ingreſſus eſt ad eam. At illa concepiſſe ſe videns, deſpexit dominam ſuam.

f ſterilem fecit.
g Ann. M. 2093. Ant. Chr. 1911.

5. Dixitque Sarai ad Abram: Inique agis contra me: ego dedi ancillam meam in ſinum tuum, quæ videns quod conceperit, deſpectui me habet. Judicet Dominus inter me & te.

6. Cui reſpondens Abram: Ecce, ait, ancilla tua in manu *a* tua eſt, utere ea, ut libet. Affligente igitur eam Sarai, fugam iniit.

7. Cumque inveniſſet eam Angelus Domini juxta fontem aquæ in ſolitudine, qui eſt in via Sur *b* in deſerto,

8. Dixit ad illam: Agar ancilla Sarai, unde venis? & quo vadis? quæ reſpondit: A facie Sarai dominæ meæ ego fugio.

9. Dixitque ei Angelus Domini: Revertere ad dominam tuam, & humiliare ſub manu illius.

10. Et rurſum: Multiplicans, inquit, multiplicabo ſemen tuum, & non numerabitur præ multitudine.

11. Ac deinceps: Ecce, ait, concepiſti, & paries filium: vocabisque nomen ejus Iſmaël, eo quod audierit Dominus afflictionem tuam. *c*

12. Hic erit ferus homo, manus ejus contra omnes, & manus omnium contra eum: & e regione univerſorum fratrum ſuorum figet tabernacula.

13. Vocavit autem nomen Domini, qui loquebatur ad eam: Tu Deus, qui vidiſti me. Dixit enim: Profecto hic vidi poſteriora videntis me. *d*

14. Propterea appellavit puteum illum, Puteum Viventis & Videntis me. Ipſe eſt inter Cades & Barad.

15. Peperitque Agar Abræ filium: qui vocavit nomen ejus Iſmaël.

16. Octoginta & ſex annorum erat Abram, quando peperit ei Agar Iſmaëlem.

a poteſtate.

b qua itur in Sur, inde in Ægyptum.

c Orationem in afflictione Sa.

d 4. Exod. 33. 20. 23. Inf. 24. 62.

CAPUT XVII.

Abræ repetuntur promiſſiones, ipſius & Sarai nomina immutantur, circumciſio præcipitur, 1. Filius ex Sara promittitur una cum ſucceſſu Iſmaelis. 15. Abraham circumciſionis præceptum exequitur. 23.

1. POſtquam vero nonaginta & novem annorum eſſe cœperat, *e* apparuit ei Dominus: Dixitque ad eum: Ego Deus omnipotens: ambula coram me, & eſto perfectus.

2. Ponamque fœdus meum inter me & te, & multiplicabo te vehementer nimis.

3. Cecidit Abram pronus in faciem.

e Ann. M. 2107. Ant. Chr. 1897.

4. Di-

5. Y rzekłá Sárái do Abrámá. Nieſpráwiedliwie czyniſz przećiw mnie: iam dáłá ſługę do łoná twego, ktora widząc że poczęłá, gárdźi mną, niech rozſądźi Pan miedzy mną á tobą.

6. Ktorey odpowiádáiąc Abram: oto, práwi, ſługá twoiá w ręku twoich ieſt, czyń z nią iákoć ſię podoba. A gdy ią trapiłá Sárái, ućiekłá.

7. Y gdy ią nalazł Anyoł Páńſki u źrzodłá wody w puſtyny, ktore ieſt ná drodze Sur ná puſzczy.

8. Rzekł do niey: Agar ſługo Sárái, zkąd idźieſz? y dokąd idźieſz? Ktora odpowiedźiáłá: Od oblicza Sárái pániey moiey ia ućiekam.

9. Y rzekł iey Anyoł Páńſki: Wroć ſię do pániey ſwey, á ukorz ſię pod ręką iey.

10. Y záś rzekł: Mnożąc rozmnożę náśienie twe, y nie będźie zliczone prze mnoſtwo.

11. Y potym rzekł: Otoś poczęłá, y porodźiſz ſyná: y názowieſz imię iego Iſmáel, przeto iż uſłyſzał Pan utrapienie twoie.

12. Ten będźie dźiki człowiek: ręce iego przećiwko wſzytkim, á ręce wſzytkich przećiw iemu: á ná przećiwko wſzytkiey bráćiey ſwey rozbiie námioty.

13. Y názwáłá imię Páná, ktory mowił do niey: Ty Boże ktoryś mię uyźrzał. Rzekłá bowiem: Záiſte tum widźiáłá tył widzącego mię.

14. Przetoż názwáłá ſtudnię onę, Studnia żywiącego y widzącego mnie. Tá ieſt miedzy Kadeś y Bárád.

15. Y urodźiłá Agár Abrámowi ſyná: ktory názwał imię iego Iſmáel.

16. Ośmdźieśiąt y ſześć lat miał Abram, gdy mu Agár urodźiłá Iſmaelá.

ROZDZIAŁ XVII.

Bog przymierze ſtánowi z Abrámem, á ták iego idk y Sárái imię odmienia: Obrzezánie ná znák przymierza rozkázuie, y obiecuie mu Syná z Sáry: Abram Rozkaz Boſki wypełnia.

1. ZA czym gdy dźiewiąćidźieśiąt y dźiewiąći lat bydź począł, ukazał mu ſię Pan: y rzekł do niego: Iam Bog wſzechmogący chodź przedemną, á bądź doſkonáły.

2. A uczynię przymierze moie miedzy mną y tobą, y rozmnożę ćię zbytnie wielce.

3. Padł Abram pochyłony ná oblicze.

4. Y

4. Y rzekł mu Bog: Iam ieſt, á przymierze moie z tobą, y będźieſz oycem wiela narodow.

5. Y imię twoie nie będźie dáley zwáne Abram: Ale będźieſz zwán Abráhám: bom ćię oycem wiela narodow poſtánowił.

6. Uczynię, że ſię rozmnożyſz bárzo wielce, y rozkrzewię ćie w narody, y krolowie z ćiebie wynidą.

7. Y poſtánowię umowę miedzy mną á tobą, y miedzy naśieniem twym po tobie w narodźiech ich, prymierzem wiecznym: żebym był Bogiem twoim y naśienia twego po tobie.

8. Y dam tobie y naśieniu twemu źiemię pielgrzymowánia twego, wſzytkę źiemię Chánáneyſką w ośiádłość wieczną, y będę Bogiem ich.

9. Y rzekł záśię Bog do Abráhámá: Y ty tedy będźieſz ſtrzegł przymierza mego, y naśienie twoie po tobie w narodźiech ſwoich.

10. To ieſt przymierze moie, ktore záchowaćie miedzy mną á wámi y naśieniem twym po tobie: Obrzezány będźie z was káżdy mężczyzná:

11. A obrzeżećie ćiáło odrzezku wáſzego, áby było ná znák Przymierza miedzy mną y wámi.

12. Dźiećiątko ośmi dni będźie obrzezáno miedzy wámi, káżdy mężczyżná w narodźiech wáſzych: ták w domu urodzony ſługá iáko y kupiony, będźie obrzezány, y ktorykolwiek nie ieſt z pokolenia wáſzego:

13. Y będźie umowá moiá ná ćiele wáſzym ná przymierze wieczne.

14. Mężczyzná ktorego odrzeſku ćiáło nie będźie obrzezáne, będźie wygłádzona duſzá oná z ludu ſwego: iż przymierze moie wzruſzył.

15. Rzekł też Bog do Abráhámá: Sárái żonę twoię nie będźieſz zwał Sárái ále Sarą.

16. Y będę iey błogoſłáwił, y damći z niey ſyná, ktoremu błogoſłáwić będę, y będźie w narody, y krolowie ludow wynidą z niego.

17. Upádł Abráhám ná oblicze ſwoie, y rośmiał ſię mowiąc w ſercu ſwoim: Co mnie-maſz że ſtoletniemu ſyn ſię urodźi? y Sará w dźiewięćdźieśiąt lat porodźi?

18. Y rzekł do Bogá: O by Iſmáel żył przed tobą.

19. Y rzekł Bog do Abráhámá: Sará żoná twoiá urodźi tobie ſyná, y názowieſz imię iego Iſáák, y poſtánowię umowę moię iemu ná przymierze wieczne, y naśieniu iego po nim.

20. O Iſmáelá też wyſłuchałem ćię. Oto bło-

4. Dixitq; ei Deus: Ego ſum, & pactum meum tecum, *a* erisque pater multarum Gentium.

5. Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram: ſed appellaberis Abraham: quia patrem multarum gentium conſtitui te.

6. Faciamque te creſcere vehementiſſime, & ponam te in gentibus, regesque ex te egredientur.

7. Et ſtatuam pactum meum inter me & inter ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis, fœdere ſempiterno: ut ſim Deus tuus *b* & ſeminis tui poſt te.

8. Daboque tibi & ſemini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in poſſeſſionem æternam, eroque Deus eorum.

9. Dixit iterum Deus ad Abraham: *c* Et tu ergo cuſtodies pactum meum, & ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis.

10. Hoc eſt pactum meum, quod obſervabitis inter me & vos, & ſemen tuum poſt te: Circumcidetur ex vobis omne maſculinum:

11. Et circumcidetis carnem præputii veſtri ut ſit *d* in ſignum fœderis inter me & vos.

12. Infans octo dierum circumcidetur in vobis, omne maſculinum in generationibus veſtris: tam vernaculus, quam emptitius circumcidetur, & quicunque non fuerit de ſtirpe veſtra.

13. Erit pactum meum in carne veſtra in fœdus æternum.

14. Maſculus, cujus præputii caro circumciſa non fuerit, delebitur *e* anima illa de populo ſuo: quia pactum meum irritum fecit.

15. Dixit quoque Deus ad Abraham: Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai, ſed Saram. *f*

16. Et benedicam ei, & ex illa dabo tibi filium, cui benedicturus ſum, eritque in nationes, & reges populorum orientur ex eo.

17. Cecidit Abraham in faciem ſuam, & riſit, dicens in corde ſuo: Putasne *g* centenario naſcetur filius? & Sara nonagenaria pariet?

18. Dixitque ad Deum: Utinam Iſmaël vivat coram te. *h*

19. Et ait Deus ad Abraham: *i* Sara uxor tua pariet tibi filium, vobisque nomen ejus Iſaac *k*, & conſtituam pactum meum illi in fœdus ſempiternum, & ſemini ejus poſt eum.

20. Super Iſmaël quoque exaudivi te, ecce,

a Eccli. 44. 20. Rom. 4. 17.

b Tibi benefaciens & à te colendus.

c Act. 8.

d Rom. 4. 11. Lev. 12. 3. Luc. 2. 21.

e peribit ob peccatum originale S. Aug.

f id eſt, dominam.

g id dixit ex admiratione.

h vitam tibi probatam & acceptam.

i Infr. 18. 10. & 21. 2.

k i. e. riſum & gaudium.

ce benedicam ei, & augebo & multiplicabo eum valde: duodecim duces generabit, & faciam illum in gentem magnam.

a nempe de naſcituro ex eo Chriſto. Sa.

21. Pactum vero meum *a* ſtatuam ad Iſaac, quem pariet tibi Sara tempore iſto in anno altero.

b i. Angelus Dei nomine loquens.

22. Cumque finitus eſſet ſermo loquentis cum eo, aſcendit Deus *b* ad Abraham.

23. Tulit autem Abraham Iſmaël filium ſuum, & omnes vernaculos domus ſuæ: univerſosque, quos emerat, cunctos mares ex omnibus viris domus ſuæ: & circumcidit carnem præputii eorum ſtatim in ipſa die *c* ſicut præceperat ei Deus.

c prompte Deo obediens.

24. Abraham nonaginta & novem erat annorum, quando circumcidit carnem præputii ſui.

25. Et Iſmaël filius tredecim annos impleverat tempore circumciſionis ſuæ.

26. Eadem die circumciſus eſt Abraham & Iſmaël filius ejus.

27. Et omnes viri domus illius, tam vernaculi, *d* quam emptitii & alienigenæ, pariter circumciſi ſunt.

d Hebr. domi nati.

błogoſławię mu, y rozmnożę y rozſzerzę go bárzo: dwánaśćie kśiążąt zrodźi, y rozkrzewię go w narod wielki.

21. Ale przymierze moie uſtáwię do Iſáákả, ktorego tobie urodźi Sará o tym czáśie w roku drugim.

22. A gdy ſię dokonáłá rzecz mowiącego z nim wſtąpił Bog od Abráhámá.

23. Y wźiął Abráhám Iſmáelá ſyná ſwego, y wſzytkie ſługi urodzone w domu iego: y wſzytkie, ktore był kupił, wſzytkie mężczyzny ze wſzech mężow domu ſwego: y obrzezał ćiáło odrzeſku ich, záraz onegoż dniá iáko mu był Bog przykazał.

24. Abráhámowi było dźiewięćdźieśiąt y dźiewięć lat kiedy obrzezał ćiáło odrzezku ſwego.

25. A Iſmáel ſyn trzynaśćie lat miał ſpełná czáſu obrzezánia ſwego.

26. Tegoż dniá obrzezan ieſt Abráhám y Iſmáel ſyn iego.

27. Y wſzyſcy mężowie domu iego, ták w domu urodzeni iáko y kupieni, y cudzoźiemcy poſpołu obrzezáni ſą.

CAPUT XVIII.

Angeli ab Abraham hoſpitio ſuſcepti. Filium promittunt ex Sara. 9. Sodomorum everſio prædicitur, pro quibus Abraham ſæpius deprecatur. 17.

e Eodem an. 2107.

1. Apparuit *e* autem ei Dominus in convalle Mambre ſedenti in oſtio tabernaculi ſui in ipſo fervore diei.

2. Cumque elevaſſet oculos, apparuerunt ei tres viri ſtantes prope eum: quos cum vidiſſet, *f* cucurrit in occurſum eorum de oſtio tabernaculi, & adoravit in terram.

f Hebr. 13. 2.

3. Et dixit: Domine, ſi inveni gratiam in oculis tuis, ne tranſeas ſervum tuum:

4. Sed afferam pauxillum aquæ, & lavate pedes veſtros, & requieſcite ſub arbore. *g.*

g quæ erat ante tabernaculum.

5. Ponamque buccellam panis, & confortate cor veſtrum, poſtea tranſibitis: idcirco enim declinaſtis ad ſervum veſtrum. Qui dixerunt, fac, ut locutus es.

6. Feſtinavit Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitque ei: Accelera, tria ſata ſimilæ commiſce, & fac ſubcinericios panes.

7. Ipſe vero ad armentum cucurrit, & tulit inde

ROZDZIAŁ XVIII.

Pan ſię ukazał Abráhámowi w poſtáći trzech Aniołow, ktore Abráhám wdźięcznie przyimuie, á Bog mu obietnicę o urodzeniu ſyná powtárza: Sarę że ſię z tego śmiáłá zgromił; Przepowiádá káránie Sodomy y Gomorry, zá ktore Abráhám ſię modli.

1. Y Ukazał mu ſię Pan w dolinie Mámbre śiedzącemu we drzwiách namiotu ſwego w ſámo gorąco dniowe.

2. A gdy podnioſł oczy ſwe, ukazáli mu ſię trzey mężowie ſtoiący bliſko niego: ktore uyźrzawſzy wybieżał przećiwko im ze drzwi namiotu, y pokłonił ſię do źiemie.

3. Y rzekł: Pánie ieślim nálazł łáſkę w oczách twoich, nie miiay ſługi twego:

4. Ale przynioſę troſzkę wody, á umyyćie nogi wáſze, y odpoczyńćie pod drzewem.

5. Y przynoſę kęs chlebá, y pośilćie ſerce wáſze, potym poydźiećie: dla tegośćie bowiem zſtąpili do ſługi ſwego. A oni rzekli: uczyń iákoś rzekł.

6. Pośpieſzył ſię Abráhám w namiot do Sáry y rzekł iey: Spieſz ſię, trzy miárki świátłey mąki rozczyń, á náczyń podpłomykow.

7. Sam też do bydłá pobieżał, y wźiął ztámtąd

tąd ćielę młodźiuchne y wyborne, y dał páchołęćiu: ktory poſpieſzył y uwárzył ie.

8. Wźiął też, máſłá y mleká y ćielę, ktore był uwárzył, y położył przed nimi: á ſam ſtał wedle nich pod drzewem.

9. A gdy ſię náiedli, rzekli do niego: Gdźie ieſt Sará żoná twoiá? on odpowiedźiał: Oto w namiećie ieſt.

10. Ktoremu rzekł, wrácáiąc ſię przyidę do ćiebie o tym czáśie dali Bog zdrowie, á Sará żoná twoiá będźie ſyná miáłá. Co uſłyſzawſzy Sárá, rośmiałá ſię zá drzwiámi namiotu.

11. A byli oboie ſtárzy y zeſzłego wieku, y iuż były uſtáły Sarze białogłowſkie rzeczy,

12. Ktora rośmiałá ſię potáiemnie mowiąc: Gdym ſię iuż zſtárzałá y Pan moy ieſt ſtáry, roſkoſzy pátrzyć będę?

13. Y rzekł Pan do Abráhámá: Czemu ſię rośmiałá Sárá mowiąc: Izaż prawdźiwie porodzę bábą będąc?

14. Izali Bogu ieſt co trudnego? iáko ſię rzekło, wrocę ſię do ćiebie o tymże czáśie, dali Bog zdrowie, y będźie miáłá Sará ſyná.

15. Záprzáłá Sará mowiąc: Nie śmiałám ſię: boiáźnią przeſtráſzoná. A Pan: Nie ieſt, práwi, ták: áleś ſię śmiałá.

16. Gdy tedy wſtáli z onąd mężowie, obroćili oczy ku Sodomie, á Abráhám ſzedł weſpoł prowádząc ie.

17. Y rzekł Pan: Izali mogę zátáić przed Abráhámem co uczynię:

18. Ponieważ on ma bydź w lud wielki, y śiły mocney, y błogoſłáwione bydź máią w nim wſzytkie národy źiemie?

19. Wiem bowiem iż roſkaże ſynom ſwoim y domowi ſwemu po ſobie, áby ſtrzegli drogi Páńſkiey, y czynili ſąd y ſpráwiedliwość: áby przywiodł Pan dla Abráhámá wſzytko co mowił do niego.

20. Rzekł tedy Pan: Krzyk Sodomy y Gomorry rozmnożył ſię, y grzech ich zbytnie oćiężał.

21. Zſtąpię y oglądam ieſliż krzyk, ktory mie doſzedł ſkutkiem wypełnili, czyli nie ták ieſt, ábym wiedźiał.

22. Y obroćili ſię z onąd y poſzli do Sodomy: Lecz Abráhám ieſzcze ſtał przed Pánem.

25. Y przyſtąpiwſzy ſię rzekł: Izali zátráćiſz ſpráwiedliwego z niezbożnym?

4. Je-

inde vitulum tenerrimum & optimum, deditque puero: qui feſtinavit & coxit illum.

8. Tulit quoque butyrum & lac, & vitulum, quem coxerat, & poſuit coram eis: ipſe vero ſtabat juxta eos ſub arbore.

9. Cumque comediſſent, dixerunt *a* ad eum: Ubi eſt Sara uxor tua? ille reſpondit: Ecce in tabernaculo eſt.

a unus illorum.

10. Cui dixit: *b* Revertens veniam ad te tempore iſto, vita comite, & habebit filium Sara uxor tua. Quo audito, Sara riſit poſt oſtium tabernaculi.

b Sup. 17. 19. Infr. 21. 1. Rom. 9. 9.

11. Erant autem ambo ſenes, provectæque ætatis, & deſierant Saræ fieri muliebria, *c*

c menſtrua.

12. Quæ riſit occulte, dicens: Poſtquam conſenui, & dominus meus *d* vetulus eſt, voluptati operam dabo?

d 1. Pet. 3. 6.

13. Dixit autem Dominus ad Abraham: Quare riſit Sara, dicens: Num vere paritura ſum anus?

14. Numquid Deo quidquam eſt difficile? juxta condictum revertar ad te hoc eodem tempore *e*, vita comite, & habebit Sara filium.

e Sequenti anno.

15. Negavit Sara dicens: Non riſi: timore perterrita. Dominus autem: Non eſt, inquit, ita: ſed riſiſti. *f*

f Riſum Saræ arguit Dominus, quia fuit dubitationis.

16. Cum ergo ſurrexiſſent inde viri, direxerunt oculos contra Sodomam: & Abraham ſimul gradiebatur, deducens eos.

17. Dixitque Dominus: Num celare potero Abraham, quæ geſturus ſum:

18. Cum futurus ſit in gentem magnam, ac robuſtiſſimam *g*, & benedicendæ ſint in illo *h* omnes nationes terræ?

g Sup. 12. 3. Infr. 22. 18.

h per ſemen illius ſc. Chriſtum.

19. Scio enim, quod præcepturus ſit filiis ſuis, & domui ſuæ poſt ſe, ut cuſtodiant viam Domini, & faciant judicium & juſtitiam: ut adducat Dominus propter *i* Abraham omnia, quæ locutus eſt ad eum.

i Hebr. ſuper.

20. Dixit itaque Dominus: Clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggravatum eſt nimis.

21. Deſcendam & videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint: an non eſt ita, ut ſciam. *k*

k Quas pœnas ſint puniendi: Hic loquitur Deus more humano.

22. Converteruntque *l* ſe inde, & abierunt Sodomam, Abraham vero adhuc ſtabat coram Domino.

l ſc. duo alii Angeli.

23. Et appropinquans ait: Numquid perdes juſtum cum impio?

24. Si

24. Si fuerint quinquaginta justi in civitate *a* peribunt simul? & non parces loco illi propter quinquaginta justos, si fuerint in eo?

a Sodoma, quæ caput erat aliarum civitatum.

25. Absit à te, ut rem hanc facias, & occidas justum cum impio, fiatque justus sicut impius, non est hoc tuum: qui judicas omnem terram, nequaquam facies judicium hoc.

26. Dixitque Dominus ad eum: Si invenero Sodomis quinquaginta justos in medio civitatis *b* dimittam omni loco propter eos.

b intra ambitum civitatis.

27. Respondensque Abraham, ait: Quia semel cœpi, loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis & cinis.

28. Quid si minus quinquaginta justis quinque fuerit? delebis, propter quadraginta quinque, universam urbem? Et ait: Non delebo, si invenero ibi quadraginta quinque.

29. Rursumque locutus est ad eum: Sin autem quadraginta ibi inventi fuerint, quid facies? Ait: Non percutiam propter quadraginta.

30. Ne quæso, inquit, indigneris Domine, si loquar: Quid si ibi inventi fuerint triginta? Respondit: Non faciam, si invenero ibi triginta.

31. Quia semel, ait, cœpi, loquar ad Dominum meum: Quid si ibi inventi fuerint viginti? Ait: Non interficiam propter viginti.

32. Obsecro, inquit, ne irascaris Domine, si loquar adhuc semel: Quid si inventi fuerint ibi decem? Et dixit: Non delebo propter decem.

33. Abiitque Dominus *c*, postquam cessavit loqui ad Abraham: & ille reversus est in locum suum.

c Angelus Deum repræsentans.

24. Jeśliż będźie pięćdźieśiąt sprawiedliwych w mieśćie, zginąż społem? y nieprzepuśćisz mieyscu onemu dla pięćidźieśiąt sprawiedliwych, ieśliż będą w nim?

25. Niech to dáleko będźie od ćiebie, ábyś tę rzecz uczynić miał, y zábił sprawiedliwego z niezbożnym, á żeby był sprawiedliwy iáko y niezbożny, nie twoia to: ktory sądźisz wszytkę źiemię, żadną miárą nię uczynisz sądu tego.

26. Y rzekł Pan do niego: Jeśli naydę w Sodomie pięćdźieśiąt sprawiedliwych w sámym mieśćie, odpuszczę wszytkiemu mieyscu dla nich.

27. A opowiádáiąc Abráhám rzekł: Iżem raz począł, będę mowił do Páná mego, áczem proch y popioł.

28. A iesliby mniey pięćią było sprawiedliwych, niż pięćdźieśiąt: czy zátráćisz dla czterdźiestu y pięći wszytko miásto? Y rzekł: Nie zátrácę, iesli tám naydę czterdźiestu pięći.

29. Rzekł ieszcze do niego. A iesli się tám náydą czterdźieśći, co uczynisz? Odpowiedźiał: nie zátrácę dla czterdźiestu.

30. Rzekł: Nie gniewáy się Pánie proszę ieśli przemowię. A iesli się tám naydą trzydźieśći? Odpowiedźiał: Nie uczynię, iesli tám naydę trzydźiestu.

31. Rzekł: Gdyżem raz począł, będę mowił do Páná mego: A iesli się tám naydą dwádźieśćiá: Odpowiedźiał: Nie zátrácę dla dwudźiestu.

32. Proszę, rzekł, nie gniewáy się Pánie, ieśli ieszcze raz przerzekę: A iesli się tám naydą dźieśięć? Odpowiedźiał: Nie zátrácę dla dźieśiąći.

33. Y poszedł Pan iáko przestał mowić do Abráhámá: á on się też wroćił ná mieysce swoie.

CAPUT XIX.

Lot Angelos hospitio suscipit, à Sodomitis vim patitur: 1. Cum uxore & utraque filia à Sodomitico ereptus incendio, 16. Uxorem in via amisi.: Inebriatus, cum utraque filia incestum commisit; unde ortum Moabitæ & Ammonitæ habent. 31.

1. VEneruntque *d* duo Angeli Sodomam vespere, & sedente Lot in foribus civitatis Qui cum vidisset eos, surrexit, & ivit obviam eis: adoravitque pronus in terram,

d eodem ann. 2107. Hebr. 13. 2.

2. Et dixit: Obsecro, Domini, declinate in domum pueri *e* vestri, & manete ibi: lavate

e servi.

ROZDZIAŁ XIX.

Loth Anyoły przyimuie, ktore Sodomczycy żelżyć chćieli: Aniolowie Lotá wywiodli z Sodomy z żonę y z corkámi iego, á Sodomę wywráćili: Zoná Lotowá oględuiąc się, w stup soli się obroćiłá. Loth z piiáństwá, Corki iego z głupstwá grzeszą, zkąd pochodzą Moábitowie y Ammonitowie.

1. Y Przyszli dwá Aniołowie do Sodomy w wieczor, y gdy Lot śiedźiał w Bronie mieskiey. Ktory uyźrzawszy ie, wstał y szedł przećiwko nim y pokłonił się twarzą do źiemie.

2. Y rzekł: Proszę Pánowie, wstąpćie do domu pácholęćiá wászego, á zostańćie w nim. Umyy-

Umyyćie nogi ſwoie, á ráno poydźiećie w drogę wáſzę. A oni odpowiedźieli. By namniey, ále ná ulicy zoſtániemy.

3. Przymuśił ich bárzo áby ſtánęli u niego: á gdy weſzli do domu iego, ſpráwił uctę y nápiekł chlebá przáſnego y iedli.

4. Ale pierwey niż poſzli ſpáć, ludźie z miáſtá obſtąpili dom, od chłopięćiá áż do ſtárego, wſzytek lud poſpołu.

5. Y záwołáli Lotá y rzekli mu: Gdźie ſą mężowie, ktorzy weſzli do ćiebie w nocy? wywiedź ie tu, ábychmy ie poználi.

6. Wyſzedſzy do nich Lot, zámknąwſzy drzwi zá ſobą y rzekł:

7. Nie czyńćie, proſzę bráćiá moi, nie czyńćie tey złośći.

8. Mam dwie corce, ktore ieſzcze nie poznáły mężá: wywiodę ie do was, á czyńćie z nimi iáko ſię wam podoba, byleśćie iedno mężom tym nic złego nie czynili, bo weſzli pod ćieniem dáchu mego.

9. A oni rzekli: Podźże tám. Y záśię rzekli: Przyſzedłeś tu iáko przychodźień, czyli ábyś ſądźił? ćiebie tedy ſamego bárźiey niżli ie dręczyć będźiemy. Y czynili gwałt Lotowi bárzo ćiężko: y iuż blizu było że drzwi wyłomili.

10. A oto wyćiągnęli rękę mężowie y wwiedli Lotá w dom do śiebie, zámknęli drzwi:

11. A one, ktorzy przed domem byli, pozárażáli ślepotą od namnieyſzego áż do nawiętſzego, ták iż drzwi náleść nie mogli.

12. Y rzekli do Lotá: Maſz tu kogo z ſwoich? źięćiá ábo ſyny ábo corki, wſzytkie, ktorzy ſą wyprowadz z miáſtá tego:

13. Zgłádźiemy bowiem to mieyſce, przeto iż przemogł krzyk ich przed Pánem, ktory nas poſłał ábyśmy ie wytrácili.

14. Wyſzedſzy tedy Lot, mowił do źięćiow ſwoich, ktorzy mieli poiąć corki iego, y rzekł: Wſtańćie, wynidźćie z mieyſcá tego: bo zátráći Pan miáſto to. Y zdał ſię im iákoby żártom mowił,

15. A gdy było ráno przymuſzáli go Anyołowie mowiąc. Wſtań, weźmi żonę twoię y dwie corce, ktore máſz, ábyś y ty poſpołu nie zginął we złośći miáſtá.

16. A gdy ſię on oćiągał, uięli rękę iego y rękę żony iego y dwu corek iego, przeto iż mu Pan folgował.

17. Y wywiedli go, y poſtáwili przed miáſtem:

vate pedes veſtros, & mane proficiſcemini in viam veſtram. Qui dixerunt: Minime, ſed in platea manebimus.

3. Compulit illos oppido ut diverterent ad eum: ingreſſisque domum illius fecit convivium, & coxit azima, & comederunt.

4. Prius autem quam irent cubitum, viri civitatis vallaverunt domum à puero usque ad ſenem, omnis populus ſimul.

5. Vocaveruntque Lot, & dixerunt ei: Ubi ſunt viri, qui introierunt ad te nocte? educ illos huc, ut cognoſcamus eos.

6. Egreſſus ad eos Lot, poſt tergum occludens oſtium, ait:

7. Nolite, quæſo, fratres mei, nolite malum hoc facere.

8. Habeo duas filias, quæ necdum cognoverunt virum: educam *a* eas ad vos, & abutimini eis, ſicut vobis placuerit. dummodo viris iſtis nihil mali faciatis, quia ingreſſi ſunt ſub umbra culminis mei.

a ſperabat ſic populum placare. Chryſoſt.

9. At illi dixerunt: Recede illuc. Et rurſus: Ingreſſus es, inquiunt, ut advena; numquid ut judices? te ergo ipſum magis quam hos affligemus. *b* Vimque faciebant Lot vehementiſſime: jamque prope erat, ut effringerent fores.

b 2. Petr. 2. 8.

10. Et ecce miſerunt manum viri, & introduxerunt ad ſe Lot, clauſeruntque oſtium.

11. Et eos, qui foris erant: *c* percuſſerunt cæcitate à minimo usque ad maximum, ita ut oſtium invenire non poſſent.

c Sap. 19. 16. 4. Reg. 6. 18.

12. Dixerunt autem ad Lot: Habes hic quempiam tuorum? generum, aut filios, aut filias, omnes, qui tui ſunt, educ de urbe hac:

13. Delebimus enim locum iſtum, eo quod increverit clamor eorum coram Domino, qui miſit nos, ut perdamus illos.

14. Egreſſus itaque Lot, locutus eſt ad generos ſuos, qui accepturi erant filias ejus, & dixit: Surgite, egredimini de loco iſto: quia delebit Dominus civitatem hanc. Et viſus eſt eis quaſi ludens *d* loqui.

d non ſerio.

15. Cumque eſſet mane, cogebant eum Angeli, dicentes: Surge, tolle uxorem tuam, & duas filias, quas habes: ne & tu pariter pereas in ſcelere *e* civitatis.

e ſupplicio ſceleris.

16. Diſſimulante illo, apprehenderunt manum ejus, & manum uxoris, ac duarum filiarum ejus, eo quod parceret Dominus illi.

17. *f* Eduxeruntque eum, & poſuerunt extra

f Sap. 10. 6.

tra civitatem: ibique locuti sunt ad eum, dicentes: Salva animam tuam: noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione: sed in monte salvum te fac, ne & tu simul pereas.

18. Dixitq; Lot ad eos: Quæso Domine mi,

19. Quia invenit servus tuus gratiam coram te, & magnificasti misericordiam tuam, quam fecisti mecum: ut salvares animam meam, nec possum in monte salvari, ne forte apprehendat me malum, & moriar.

20. Est civitas hæc juxta: ad quam possum fugere, parva, & salvabor in ea: numquid non modica est, *a* & vivet anima mea?

21. Dixitque ad eum: Ecce etiam in hoc suscepi preces tuas, ut non subvertam urbem pro qua locutus es.

22. Festina *b* & salvare ibi: quia non potero facere quidquam, donec ingrediaris illuc. Idcirco vocatum est nomen urbis illius Segor. *c*

23. Sol egressus est super terram, & Lot ingressus est Segor.

24. Igitur Dominus *d* pluit super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem à Domino de cælo:

25. Et subvertit civitates has, & omnem circa regionem, universos habitatores urbium, & cuncta terræ virentia.

26. *e* Respiciensque uxor ejus post se, versa est in statuam salis. *f*

27. Abraham autem consurgens mane, ubi steterat prius *g* cum Domino,

28. Intuitus est Sodomam & Gomorrham, & universam terram regionis illius: viditque ascendentem favillam de terra quasi fornacis fumum.

29. Cum enim subverteret Deus civitates regionis illius, recordatus Abrahæ, liberavit Lot de subversione urbium in quibus habitaverat.

30. Ascenditque Lot de Segor, & mansit in monte, duæ quoque filiæ ejus cum eo (timuerat enim manere in Segor) & mansit in spelunca ipse, & duæ filiæ ejus cum eo.

31. Dixitque major ad minorem; *h* Pater noster senex est, & nullus virorum remansit in terra, qui possit ingredi ad nos juxta morem universæ terræ.

32. Veni, inebriemus eum vino, dormiamusque cum eo, ut servare possimus ex patre nostro semen.

33. De-

a q. d. pauci sunt in ea incolæ, adeoque pauciora & leviora crimina.
b Sap. 10. 6.
c i. parva, ante vocabatur Bala, erat quinta urbs Pentapolis jam igni destinata cum reliquis, sed precibus Lot conservata est.
d Deut. 29. 23. Isaiæ 13. 19. Jer. 50. 40. Ezech. 16. 49. Oseæ 11. 8. Amos. 4. 11. Luc. 17. 29. Judæ 7.
e Luc. 7. 32.
f quia sal sapientiæ symbolum hic positus est ad eruditionem insipientium.
g Sup. 18. 1.
h Lector juvenis, ut monent SS. Patres, ejusmodi acta, & objecta prætereat vel omittat: quia præsertim hic sola littera occidit.

stem: y tám mowili do niego, mowiąc: Záchoway duszę twoią: nie oglądáy się ná zad, áni postaway we wszytkiey w okol kráinie: ále ná gorze záchoway się, byś y ty pospołu nie zginął.

18. Y rzekł Lot do nich: Proszę Pánie moy.

19. Poniewaz nálazł sługá twoy łáskę przed tobą, á uwielbiłeś miłośierdźie twoie, ktoreś uczynił zemną, ábyś záchował duszę moię: y ná gorze nie mogę bydź záchowány, by mię snadź nie záchwyćiło złe y nie umárł.

20. Jest miásto tu blisko, do ktorego mogę ućiec, máłe, á będę w nim záchowan: ázaż nie máłe iest? á będźie żywá duszá moiá.

21. Y rzekł do niego: Oto y w tym przyiąłem prośbę twoią, ábych nie wywroćił miástá o ktoreś mowił.

22. Spiesz że się, á záchoway się tám: bo niebędę mogł nic uczynić áż tám wnidźiesz: Dla tegoż przezwáne iest imię miástu onemu Segor.

23. Słońce wzeszło ná źiemię á Lot wszedł do Segorá.

24. Tedy Pan dżdżył ná Sodomę y Gomorrę śiárką y ogniem od Páná z niebá.

25. Y wywroćił miástá te, y wszytkę w koł kráinę, wszytkie obywátele miast y, wszytko co się źieleni ná źiemi.

26. A obeyźrzawszy się żoná iego názad, obroconá iest w słup soli.

27. Abráhám lepak wstawszy ráno, gdźie pierwey stał z Pánem,

28. Poyźrzał ná Sodomę y Gomorrę, y ná wszytkę źiemię oney kráiny, y uyrzał wzgorę lecący perz z źiemie, iáko dym z piecá.

29. Gdy bowiem wywracał Bog miástá oney kráiny, wspomniawszy ná Abráhámá, wybáwił Lotá z wywrocenia miast w ktorych mieszkał.

30. Y wyszedł Lot z Segorá, y mieszkał ná gorze, y dwie corce iego z nim (bał się bowiem mieszkáć w Segorze) y mieszkał w iáskini sam, y dwie corce iego z nim.

31. Y rzekłá stársza do młodszey: Oćiec nász stáry iest, á żaden z mężczyzny nie zostáł ná źiemi ktoryby mogł wniść do nas według obyczáiu wszytkiey źiemie.

32. Podź upoymy go winem y śpimy z nim, ábyśmy mogły záchowáć naśienie z oycá nászego.

33. Dáły

33. Dáły tedy oycu ſwemu pić winá oney nocy: y weſzłá ſtárſza, y ſpáłá z oycem: á on nie czuł, áni kiedy ſię układáłá corká, áni kiedy wſtáłá.

34. Drugiego też dniá rzekłá ſtárſza do młodſzey: otom wczorá ſpáłá z oycem moim: daymyſz mu pić winá y tey nocy, y będźieſz ſpáłá z nim, ábyſmy záchowáły naśienie z oycá náſzego.

35. Y dáły tákże oney nocy oycu ſwemu pić wino: y wſzedſzy młodſza corká ſpáłá z nim: Lecz áni tedy poczuł kiedy z nim ſpáłá, ábo kiedy wſtáłá.

36. Poczęły tedy dwie corce Lotowe z oycá ſwego.

37. Y porodźiłá ſtárſzá ſyná, y názwáłá imię iego Moáb, ten ieſt oycem Moábitow, áż do dźiſeyſzego dniá.

38. Młodſza też porodźiłá ſyná, y názwáłá imię iego Ammon (to ieſt ſyn ludu mego) ten ieſt oćiec Ammonitow áż podźiś dźień.

ROZDZIAŁ XX.

Abráhám przechodźi do Gerar, gdźie Abimelech Krol wźiął żonę iego z niewiádomośći: ktorą zá Rozkazem Páńſkim oddał Abráhámowi; á Abráhám modląc ſię zá Abimelechá wyproſił od Bogá zdrowie domu Krolewſkiemu.

1. PUśćiwſzy ſię z támtąd Abráhám do źiemie południowey, mieſzkał miedzy Kades y Sur, y był gośćiem w Geraris

2. Y powiádał o Sarze żenie ſwoiey: śioſtrą moią ieſt. Poſłał tedy Abimelech krol Gerary y wźiął ią.

3. Ale przeſzedł Bog do Abimelechá przez ſen w nocy, y rzekł mu: Oto umrzeſz dla niewiáſty ktorąś wźiął: ma bowiem mężá.

4. A Abimelech nie dotknął ſię iey był y rzekł: Pánie, izażli lud niewiedzący y niewinny zábiieſz?

5. Zaż mi ſam nie mowił: śioſtrá moiá ieſt, y ſámá mowiłá: brát moy ieſt? W proſtośći ſercá mego y czyſtośći rąk moich uczyniłem to.

6. Y rzekł do niego Bog: Y ia wiem żeś proſtym ſercem uczynił: y dla tegom ćie ſtrzegł, ábyś nie zgrzeſzył przećiwko mnie, y niedopuśćiłem ábyś ſię iey tykał.

7. Teraz tedy wroć żonę mężowi iey, bo Prorokiem ieſt: y będźie ſię modlił zá ćię, y żyw będźieſz: ále gdźie nie będźieſz chćiał wro-

33. Dederunt itaque patri ſuo bibere vinum nocte illa: Et ingreſſa eſt major, dormivitque cum patre: at ille non ſenſit, nec quando accubuit filia, nec quandō ſurrexit.

34. Altera quoque die dixit major ad minorem: Ecce dormivi heri cum patre meo, demus ei bibere vinum etiam hac nocte, & dormies cum eo, ut ſalvemus ſemen de patre noſtro.

35. Dederunt etiam & illa nocte patri ſuo bibere vinum, ingreſſaque minor filia, dormivit cum eo: & ne tunc quidem ſenſit, quando concubuerit, vel quando illa ſurrexerit.

36. Conceperunt ergo duæ filiæ Lot de patre ſuo.

37. Peperitque major filium, & vocavit nomen ejus Moab: ipſe eſt pater Moabitarum usque in præſentem diem.

38. Minor quoque peperit filium, & vocavit nomen ejus Ammon, id eſt, filius populi mei: ipſe eſt pater Ammonitarum usque hodie.

CAPUT XX.

Abimelech Rex Geraræ Abrahæ peregrinanti uxorem tollit: punitus & monitus à Deo. 1. Expoſtulat cum Abraham. 9. Illamque cum donis intactam reddit 14. ac orante Abraham ſalus domui regis reſtituitur. 17.

1. PRofectus inde *a* Abraham in terram auſtralem, habitavit inter Cades & Sur: & peregrinatus eſt in Geraris. *b*

2. Dixitque de Sara uxore ſua: Soror mea eſt. Miſit ergo Abimelech Rex Geraræ & tulit eam.

3. Venit autem Deus ad Abimelech per ſomnium nocte, & ait illi: En morieris propter mulierem, quam tuliſti: habet enim virum.

4. Abimelech vero non tetigerat eam, & ait: Domine, num gentem ignorantem & juſtam interficies?

5. Nonne ipſe dixit mihi: Soror mea eſt: & ipſa ait: Frater meus eſt? in ſimplicitate cordis mei, & munditia manuum mearum feci hoc.

6. Dixitque ad eum Deus. Et ego ſcio, quod ſimplici corde feceris: & ideo cuſtodivi te, ne peccares in me, & non dimiſi, ut tangeres eam.

7. Nunc ergo redde viro ſuo uxorem, quia propheta eſt: & orabit pro te, & vives: ſi autem nolueris reddere, ſcito, quod

a A convalle Mambre.
b Eodem an. 2107.

quod morte morieris tu, & omnia, quæ tua ſunt.

8. Statimque de nocte conſurgens Abimelech, vocavit omnes ſervos ſuos: & locutus eſt univerſa verba hæc in auribus eorum, timueruntque omnes viri valde.

9. Vocavit autem Abimelech etiam Abraham, & dixit ei: Quid feciſti nobis? quid peccavimus in te, quia induxiſti ſuper me & ſuper regnum meum peccatum grande? quæ non debuiſti facere, feciſti nobis.

10. Rurſumque expoſtulans, ait: Quid vidiſti, ut hoc faceres?

11. Reſpondit Abraham: Cogitavi mecum dicens: Forſitan non eſt timor Dei in loco iſto: & interficient me propter uxorem meam:

12. Alias autem & *a* vere ſoror mea eſt, filia *b* patris mei, & non filia matris meæ *c*, & duxi eam in uxorem.

13. Poſtquam autem eduxit me Deus de domo patris mei, dixi ad eam: *d* hanc miſericordiam facies mecum: In omni loco, ad quem ingrediemur, dices quod frater tuus ſim.

14. Tulit igitur Abimelech oves & boves, & ſervos & ancillas, & dedit Abraham: redditque illi Saram uxorem ſuam,

15. Et ait: Terra coram vobis eſt, ubicumque tibi placuerit, habita.

16. Saræ autem dixit: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen oculorum *e* ad omnes qui tecum ſunt, & quocunque perrexeris: mementoque te deprehenſam.

17. Orante autem Abraham, ſanavit Deus Abimelech & uxorem; ancillasque ejus, & pepererunt:

18. Concluſerat *f* enim Dominus omnem vulvam domus Abimelech propter Saram uxorem Abrahæ.

CAPUT XXI.

Naſcitur Iſaac, circumciditur, & ablactatur; 1. Iſmael cum matre domo pellitur in deſertis victurus. 10. Abimelech cum Abraham fœdus medio juramento percutit. 22.

1. Viſitavit autem Dominus Saram ſicut *g* promiſerat: & implevit, quæ locutus eſt.

2. Concepitque, & *h* peperit filium in ſenectute ſua, tempore quo prædixerat ei Deus.

3. Vo-

a Sup. 12. 13.
b i. Neptis at ſæpe Hebr. Erat enim filia Aram filii majoris Thare alio nomine dicta Jeſcha Sup. 11. 29. Hier. Aug. Joſeph. Hebræi in Sederol. Sic & Lot ejusdem Arani filius Sup. 11. 27. Abrahæ frater dicitur. Sup. 13. 8. 14. 14. Vide etiam inf. 26. 7.
† 29. 12. & Tob. 8. 9.
c Inde apparet Aran (ex quo Sara) & Abraham non eadem matre genitos. Aug.
d Infr. 21. 23.
e pro defenſione pudoris.
f i. ſterilem reddiderat.
g Sup. 17. 19.
† 18. 10.
h Gal. 4. 23. Hebr. 11. 11.

wroćić, wiedz iż śmierćią umrzeſz ty y wſzytko co twego ieſt.

8. Y wnetże wſtawſzy w nocy Abimelech, zezwał wſzytkie ſługi ſwoie: y powiedźiał te wſzytkie rzeczy w uſzy ich, y polękáli ſię wſzyſcy mężowie bárzo.

9. Y wezwał też Abimelech Abráhámá, y rzekł mu: Coś nam uczynił? coſmy zgrzeſzyli przećiw tobie, iżeś przywiodł ná mię y ná kroleſtwo moie grzech wielki? Czegoś czynić nie miał, uczyniłeś nam.

10. Y powtore uſkárżáiąc ſię rzekł: Cożeś upátrował żebyś to uczynił?

11. Odpowiedźiał Abráhám: Myśliłem ſobie mowiąc: Podobno niemáſz boiáźni Bożey ná tym mieyſcu, y zábiią mię dla żony moiey:

12. A też y prawdźiwie śioſtrą moią ieſt: corká oycá mego, ácz nie corká mátki moiey, y poiąłem ią zá żonę.

13. Ale gdy mię Bog wywiodł z domu oycá mego, rzekłem do niey: To miłośierdźie uczyniſz zemną: Ná káżdym mieyſcu, do ktorego przyidźiemy powieſz żem brátem twoim.

14. Nábrał tedy Abimelech owiec y wołow y ſług y ſłużebnic, y dał Abráhámowi: y wroćił mu Sárę żonę iego.

15. Y rzekł: Ziemiá przed wámi ieſt, gdźieć ſię kolwiek podoba, mieſzkay.

16. A Sarze powiedźiał: Oto tyśiąc śrebrnikow dałem brátu twemu, to będźieſz miáłá ná záſłonę oczu przed wſzytkimi, ktorzy ſą z tobą, y gdźiekolwiek poydźieſz: á pámiętay że ćie doſzto.

17. Zá modlitwą iednák Abráhámową uzdrowił Bog Abimelechá y żonę y ſłużebnice iego, y porodźiły:

18. Záwárł był bowiem Pan káżdy żywot domu Abimelechowego, dla Sary żony Abráhámowey.

ROZDZIAŁ XXI.

Sará urodźiłá Abráhámowi Iſáaká, á Abráhám wyrzućił Agár z Iſmáelem, ktorą Bog ćieſzy ná puſzczy. Abimelech przymierze ſtánowi z Abráhámem.

1. A Pan náwiedźił Sarę iáko był obiecał, y wypełnił co powiedźiał.

2. Y poczęł y urodźiłá ſyná w ſtárośći ſwoiey, czáſu, ktory iey był Bog przepowiedźiał.

3. Y

3. Y názwał Abráhám imię syná swego, ktorego mu zrodźiłá Sará, Iśáák:

4. Obrzezał go dniá osmego, iáko mu Bog przykazał.

5. Gdy mu było sto lat: w tym wieku oycowskim národźił się Iśáák.

6. Y rzekłá Sará: śmiech mi uczynił Bog: ktokolwiek usłyszy, pomoże mi śmiechu.

7. Y záśię rzekłá: Ktoby wierzył że Abráhám usłyszeć miał, iż Sará pierśiámi karmi syná, ktorego mu iuż stáremu urodźiłá?

8. Rosło tedy dźiećię, y odchowáne iest, y uczynił Abráhám wielką ucztę w dźień odchowánia iego.

9. A gdy uźrzáłá Sará syná Agáry Ægiptiánki, gráiącego z Iśáákiem synem swoim, rzekłá do Abráhámá:

10. Wyrzuć tę niewolnicę y syná iey: nie będźie bowiem dźiedźicem syn niewolnice z synem moim Iśáákiem.

11. Przykro to przyiął Abráhám dla syná swego.

12. Ktoremu rzekł Bog: Niechći się nie zda ostro o dźiecięćiu y o niewolnicy twoiey: we wszytkim cokolwiek rzecze Sará, słuchay głosu iey: Bo w Iśááku będźieć názwáne naśienie.

13. Aleć y syná niewolnice rozmnożę w narod wielki, ponieważ naśieniem twoim iest.

14. Wstał tedy Abráhám ráno, y wźiąwszy chleb, y bukłak wody, włożył ná plecy iey, y oddał iey dźiećię y odpráwił ią. Ktora poszedszy błądźiłá w pusczy Bersábee.

15. A gdy nie stáło wody w bukłaku, porzućiłá dźiećię pod iednym z drzew, ktore tám były.

16. Y odeszłá y uśiádłá przećiw niemu z dáleká ile łuk zástrzelić może, rzekłá bowiem: Nie będę pátrzyłá ná umieráiące dźiećię: á śiedząc ná przeciwko podniosłá głos swoy y płákáłá.

17. Y wysłuchał Bog głos dźiecęcy. Y záwołał Anyoł Boży Agáry z niebá, mowiąc: Co czynisz Agár? nie boy się: wysłuchał bowiem Bog głos dźiecęcy z mieyscá, ná ktorym iest.

18. Wstań weźmi dźiećię, á uymi ie zá rękę iego: Bo w narod wielki rozmnoże go.

19. Y otworzył Bog oczy iey: ktora uyźrzawszy studnię wody, szłá y napełniłá bukłak, y dáłá pić dźiećięćiu.

20. Y był z nim: ktory urosł y mieszkał ná pusczy, y stał się z młodośći strzelcem.

3. Vocavitque Abraham nomen filii sui quem genuit ei Sara, Isaac *a*,

4. Et circumcidit eum octavo die, sicut *b* præceperat ei Deus,

5. Cum centum esset annorum: hac quippe ætate patris, natus est Isaac.

6. Dixitque Sara: Risum *c* fecit mihi Deus: quicunque audierit, corridebit mihi.

7. Rursumque ait: Quis auditurum crederet Abraham, quod Sara lactaret filium, quem peperit ei jam seni?

8. Crevit igitur puer, & ablactatus est *d* fecitque Abraham grande convivium in die ablactationis ejus.

9. Cumque vidisset Sara filium Agar Ægyptiæ ludentem *e* cum Isaac filio, dixit ad Abraham:

10. Ejice ancillam hanc, & filium ejus, non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac.

11. Dure accepit hoc Abraham pro filio suo.

12. Cui dixit Deus: non tibi videatur asperum super puero, & super ancilla tua: omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem ejus: quia *f* in Isaac vocabitur tibi semen.

13. Sed & filium ancillæ faciam in gentem magnam, quia semen tuum est.

14. Surrexit itaque Abraham mane, & tollens panem & utrem aquæ, imposuit scapulæ ejus, tradiditque puerum, & dimisit *g* eam. Quæ cum abiisset, errabat in solitudine Bersabee.

15. Cumque consumpta esset aqua in utre, abjecit puerum *h* subter unam arborum, quæ ibi erant.

16. Et abiit, seditque e regione procul, quantum potest arcus jacere, dixit enim: Non videbo morientem puerum: & sedens contra, levavit vocem suam, & flevit.

17. Exaudivit autem Deus vocem pueri: vocavitque Angelus Dei Agar de cœlo, dicens: Quid agis, Agar? noli timere, exaudivit enim Deus vocem pueri de loco, in quo est.

18. Surge, tolle puerum, & tene manum illius: quia in gentem magnam faciam eum.

19. Aperuitque oculos ejus Deus: quæ videns puteum aquæ, abiit, & implevit utrem, deditque puero bibere.

20. Et fuit cum eo: qui crevit, & moratus est in solitudine, factusque est juvenis sagittarius.

a Ann. M. 2108. Ant. Chr. 1896.
b Sup. 17. 10. Matth. 1. 2.
c i. gaudium.
d Ætatis suæ an. 5. Hieron. Mundi 2113. Ant. Chr. 1891.
e i. deludentem, imo & persequentem, ut explicat Apost. Gal. 4. 30. & ponderat August. ibidem, à qua persecutione & feminis promissione 400. anni afflictionis sunt deducendi, in exitu ex Ægypto terminandi.
f Rom. 9. 7. Heb. 11. 18.
g Ann. M. 2113. Ant. Chr. 1891.
h Non ab humero, sed ab animo, August. quippe jam annor. 15. ut vult idem, vel potius 18. ut Hier. & multi Hebr.

21. Habitavitque in deſerto Pharan, & accepit illi mater ſua uxorem de terra Ægypti.

22. Eodem tempore dixit Abimelech, & Phicol princeps exercitus ejus, ad Abraham: Deus tecum eſt in univerſis, quæ agis.

23. Jura ergo per Deum, ne noceas mihi, & poſteris meis, ſtirpique meæ: ſed juxta miſericordiam *a*, quam feci tibi, facies mihi, & terræ in qua verſatus es advena.

a id eſt, beneficium & gratiam Supr. 20. 13.

24. Dixitque Abraham: Ego jurabo.

25. Et increpavit Abimelech propter puteum aquæ, quem vi abſtulerant ſervi ejus.

26. Reſpondítq; Abimelech: Neſcivi, quis fecerit hanc rem: ſed & tu non indicaſti mihi, & ego non audivi præter hodie.

27. Tulit itaque Abraham oves & boves, & dedit Abimelech: percuſſeruntque ambo fœdus.

28. Et ſtatuit Abraham ſeptem agnas gregis ſeorſum.

29. Cui dixit Abimelech: Quid ſibi volunt ſeptem agnæ iſtæ, quas ſtare feciſti ſeorſum?

30. At ille: Septem, inquit, agnas accipies de manu mea: ut ſint mihi in teſtimonium, quoniam ego fodi puteum iſtum.

31. Idcirco vocatus eſt locus ille Berſabee *b* quia ibi uterque juravit.

b puteus juramenti.

32. Et inierunt fœdus pro puteo juramenti.

33. Surrexit autem Abimelech, & Phicol princeps exercitus ejus, reverſique ſunt in terram Palæſtinorum. Abraham vero plantavit nemus in Berſabee, & invocavit ibi nomen Domini Dei æterni.

34. Et fuit colonus *c* terræ Palæſtinorum diebus multis.

c incolæ.

21. Y mieſzkał w puſzczy Pharan, y wźięłá mu mátká iego żonę z źiemie Ægiptſkiey.

22. Tegoż czáſu rzekł Abimelech y Phikoł Hetmam woyſká iego do Abráhámá: Bog z tobą ieſt we wſzytkim co czyniſz.

23. A ták przyśięż przez Bogá, że mi nie będźieſz ſzkodźił, áni potomnym moim, áni pokoleniu memu: ále według miłośierdźia ktoremći uczynił, uczyniſz mnie, y źiemi w ktoreieś przebywał przychodniem.

24. Y rzekł Abráhám: Ia przyśięgę.

25. Y ſtrofował Abimelechá o ſtudnią wody ktorą gwałtem odięli byli ſłudzy iego.

26. Y odpowiedźiał Abimelech: Niewiedźiałem ktoby to uczynił: náwet y tyś mi nie oznaymił, y iam nie ſłyſzał o tym dopiero dźiś.

27. Nábrał tedy Abráhám owiec y wołow y dał Abimelechowi, y uczynili obá przymierze.

28. Y poſtáwił Abráhám śiedmioro owiec z trzody oſobno.

29. Ktoremu rzekł Abimelech: Ná co to śiedmioro owiec, ktoreś poſtáwił oſobno?

30. A on: Siedmioro, práwi, owiec weźmieſz z ręki moiey, áby mi były ná świádectwo żem ia wykopał tę ſtudnią.

31. Y dla tego názwano mieyſce ono Berſábee: iż tám obá przyśięgli.

32. Y weſzli w przymierze o ſtudnią przyśięgi.

33. Y wſtał Abimelech, y Phikoł Hetman woyſká iego, y wroćili ſię do źiemie Páleſtyńſkiey. A Abráhám náſádźił gay w Berſábei, y wzywał tám imienia Páná Bogá wiecznego.

34. Y był obywátelem źiemie Páleſtyńſkiey przez wiele czáſow.

CAPUT XXII.

Fides & obedientia Abrahæ in filii immolatione probatur. 1. Ob promptam obedientiam ei benedictiones à Deo confirmantur; 15. Filii Nachor Fratris Abrahæ numerantur. 20.

1. QUæ poſtquam geſta ſunt †, *d* tentavit Deus Abraham, & dixit ad eum: Abraham, *e* At ille reſpondit: Adſum. *f*

2. Ait illi: Tolle filium tuum unigenitum quem diligis, Iſaac, & vade in terram viſionis *g*: atque ibi offeres eum in holocauſtum ſuper unum montium, quem monſtravero tibi.

† Sabb. Sancto Proph. 3. item Vigil. Pentecoſt. Proph. 1.
d Judith, 8. 22 Hebr. 11. 17.
e Ann. M. 2135. Ant. Chr. 1869.
f Hebr. ecce ego.
g montem Moria.

ROZDZIAŁ XXII.

Bog doświadcza poſłuſzeńſtwá Abrámowego: káże ſobie Iſááká ofiárowáć, á doznáwſzy poſłuſzeńſtwo iego, nie da Iſááká zábiiáć ále báráná miáſto niego przyimuie: Náśienie Nachorá brátá Abráhámowego rozmnożone.

1. CO gdy ſię zſtáło, kuśił Bog Abráhámá, y rzekł do niego: Abráhámie, Abráhámie. A on odpowiedźiał: owom ia.

2. Rzekł mu: weźmi ſyná twego iednorozonego, ktorego miłuieſz, Iſááká, á idź do źiemie Widzenia: y tám go ofiáruieſz ná całopalenie, ná iedney gorze, ktorą ukażę tobie.

3. Abráhám tedy wstawszy w nocy, ośiodłał osłá swego: wźiąwszy z sobą dwu młodźieńcow, y Isááká syná swego: á narąbawszy drew do cáłopalenia, szedł ná mieysce ná ktore mu Bog roskazał.

4. A dniá trzećiego, podniosszy oczy, uyźrzał mieysze z dáleká:

5. Y rzekł do sług swoich, poczekayćie tu z osłem: á ia z dźiećięćiem áż do onąd pospieszywszy, skoro uczynimy pokłon, wroćimi się do was.

6. Nábrał też drew cáłopalenia, y włożył ná Isááká syná swego, á sam niosł w rękách ogień y miecz. A gdy obá szli pospołu,

7. Rzekł Isáák oycu swemu: Oycze moy. A on odpowiedźiał: Czego chcesz synu. Oto, práwi, ogień y drwá. á gdźiec ofiárá cáłopalenia?

8. A Abráhám rzekł: Bog opátrzy sobie ofiárę cáłopalenia synu moy. Szli tedy pospołu.

9. Y przyszli ná mieysce ktore mu ukazał Bog, ná ktorym zbudował ołtarz, y ułożył drwá ná nim: á związawszy Isááká syná swego, włożył go ná ołtarz ná stos drew.

10. Y wyćiągnął rękę y porwał miecz, áby ofiárował syná swego.

11. A oto Anyoł Páński z niebá záwołał mowiąc: Abráhámie, Abráhámie. Ktory odpowiedźiał: Owom ia.

12. Y rzekł mu: Nie śćiągay ręki twey ná dźiećię. áni mu czyń namniey: terazem doznał że się boisz Bogá, y nie zfolgowałeś iedynemu synowi twemu dla mnie.

13. Podniosł Abráhám oczy swoie, y uyźrzał zá sobą báráná. á on uwiązł zá rogi w ćierniu: ktorego wźiąwszy ofiárował cáłopalenie miásto syná.

14. Y názwał imię mieyscá onego, Pan widźi. Z tądże áż po dźiśdźień zowią: Na gorze Pan uyźrzy.

15. Y záwołał Anyoł Páński Abráhámá powtore z niebá mowiąc:

16. Przez mię sámego przyśiągłem, mowi Pan: ponieważeś uczynił tę rzecz, á nie zfolgowałeś synowy twemu iednorodziemu dla mnie:

17. Błogosłáwić ći będę y rozmnożę naśienie twoie iáko gwiazdy niebieskie, y iáko piasek ktory iest ná brzegu morskim: pośiędźie naśienie twoie brony nieprzyiaćioł swoich.

3. Igitur Abraham de nocte consurgens, stravit asinum suum, ducens secum duos juvenes, & Isaac filium *a* suum: Cumque concidisset ligna in holocaustum, abiit ad locum quem præceperat ei Deus.

4. Die autem tertio, elevatis oculis, vidit locum procul:

5. Dixitque ad pueros suos: Expectate hic cum asino: ego & puer illuc usque properantes, postquam adoraverimus, revertemur ad vos.

6. Tulit quoque ligna holocausti, & imposuit super Isaac filium suum: ipse vero portabat in manibus ignem & gladium. Cumque duo pergerent simul,

7. Dixit Isaac patri suo: Pater mi. At ille respondit: Quid vis, fili? Ecce, inquit, ignis & ligna: ubi est victima holocausti?

8. Dixit autem Abraham: Deus providebit sibi victinam holocausti, fili mi. Pergebant ergo pariter:

9. Et venerunt ad locum *b* quem ostenderat ei Deus: in quo ædificavit altare, & desuper ligna composuit: cumque alligasset Isaac filium suum, posuit eum in altare super struem lignorum.

10. Extenditque manum *c*: & arripuit gladium, ut immolaret filium suum.

11. Et ecce Angelus Domini de cœlo clamavit, dicens: Abraham, Abraham. Qui resdondit: Adsum.

12. Dixitque ei: Non extendas manum tuam super puerum, neque facias illi quidquam: nunc cognovi quod times Deum, & non pepercisti unigenito filio tuo propter me.

13. Levavit Abraham oculos suos, viditque post tergum arietem inter vepres hærentem cornibus, quem assumens obtulit holocaustum pro filio.

14. Apellavitque nomen loci illius, Dominus videt. Unde usque hodie dicitur: In monte Dominus videbit. *d*

15. Vocavit autem Angelus Domini Abraham secundo de cœlo, dicens:

16. Per memetipsum juravi *e*, dicit Dominus: quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me:

17. Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli *f*, & velut arenam, quæ est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum.

a Tunc annum agentem 37. ut Genebrardus post Sederolam & Hebr. traditiones.

b Montis Moriæ partem, quæ postea dicta est mons Calvariæ, in quo & Christus immolatus fuit.

c Jac. 2. 21.

d Septuag. visus est.

e Ps. 104. 9. Eccli. 44. 21. 1. Mach. 2. 32. Luc. 1. 73. Hebr. 6. 13. 7.

f Vid. supr. 15. 5.

a Sup. 12. 3. 18. 18. Inf. 26. 4. Eccli. 44. 25. Act. 3. 25.
b Christo tibi promisso v. Gal. 3. 16.

18. Et *a* benedicentur in semine tuo *b* omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ.

19. Reversus est Abraham ad pueros suos, abjeruntque Bersabee simul, & habitavit ibi.

20. His ita gestis, nuntiatum est Abrahæ, quod Melcha quoque genuisset filios Nachor fratri suo,

c De hujus stirpe Job fuit, juxta Hieron.

21. Hus primogenitum *c*, & Buz fratrem ejus, & Camuel patrem Syrorum,

22. Et Cased, & Azau, Pheldas quoque & Jedlaph,

23. Ac Bathuel, de quo nata est Rebecca: octo istos genuit Melcha, Nachor fratri Abrahæ.

24. Concubina vero illius, nomine Roma, peperit Tabee, & Gaham, & Tahas, & Maacha.

CAPUT XXIII.

Sara mortua plangitur. 1. In spelunca duplici quam Abraham ab Ephron cum agro præsenti emit pecunia, sepelitur. 3.

1. Vixit autem Sara centum viginti septem annis.

d Anno M. 2145. Ant. Chr. 1859.

2. Et mortua est *d* in civitate Arbee, quæ est Hebron, in terra Chanaan: venitque Abraham, ut plangeret & fleret eam.

3. Cumque surrexisset ab officio funeris, locutus est ad filios Heth, dicens:

4. Advena sum & peregrinus apud vos: date mihi jus sepulchri vobiscum, ut sepeliam mortuum meum. *e*

e Funus Saræ

f Magnus princeps.

5. Responderunt filii Heth, dicentes:

6. Audi nos domine, princeps Dei *f* es apud nos: in electis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum: nullusque te prohibere poterit, quin in monumento ejus sepelias mortuum tuum.

g gratias agens se incurvavit. Sa.

7. Surrexit Abraham, & adoravit *g* populum terræ, filios videlicet Heth:

8. Dixitque ad eos: si placet animæ vestræ, ut sepeliam mortuum meum, audite me, & intercedite pro me apud Ephron filium Seor:

9. Ut det mihi speluncam duplicem, quam habet in extrema parte agri sui: pecunia digna tradat eam mihi coram vobis in possessionem sepulchri.

h Inter Hethæos.

10. Habitabat autem Ephron in medio filiorum Heth *h*. Respondit que Ephron ad Abraham

---

18. Y Błogosłáwione będą w náśieniu twoim wszytkie narody źiemię, żeś był posłuszny głosu mego.

19. Y wroćił się Abráhám do sług swoich, y przyszli pospołu do Bersábei, y mieszkał tám.

20. Gdy się to ták sstáło, dano znáć Abráhámowi, że też Melchá národźiłá synow Nachorowi brátu iego.

21. Hus pierworodnego y Buz brátá iego, y Kámuel oycá Syriyczykow.

22. Y Kased, y Azáw, Pheldas też y Iedlaph.

23. Y Báthuel, z ktorego się urodźiłá Rebeká: ośmi tych urodźiłá Melchá Nachorowi brátu Abráhámowemu.

24. A nałożnicá iego, imieniem Romá, urodźiłá Taber, y Gáhám, y Táhás, y Mááchá.

ROZDZIAŁ XXIII.

Sará Abráhámowi umárłá, ktorą w iáskini dwoistey od Ephroná odkupioney pogrzebł.

1. A Sará żyłá sto dwádźieśćiá śiedm lat.

2. Y umárłá w mieśćie Arbee, ktore iest Hebron, w źiemi Chánáneyskiey: przyszedł Abráhám áby żáłował, y płákał iey.

3. A wstawszy od posługi ćiáłá, mowił do synow Hetowych, mowiąc:

4. Iestem przychodniem y gośćiem u was: dayćie mi práwo pogrzebu z wámi, ábych pogrzebł umárłego mego.

5. Odpowiedźieli synowie Hetowi, mowiąc:

6. Słuchai nas Pánie: Książęćiem Bożym iesteś u nas, w wybornych grobiech nászych pogrzeb umárłego swego: y żaden ći bronić nie będźie mogł, ábyś w grobie iego nie miał pogrześć umárłego swego.

7. Powstał Abráhám y pokłonił się ludowi źiemie, to iest synom Hethowym:

8. Y rzekł do nich: Iesli się podoba duszy wászey żebych pogrzebł umárłego mego, słuchayćie mię, á przyczyńćie się zá mną do Ephroná syná Seorowego:

9. Aby mi spuśćił iáskinią dwoistą ktorą ma w ostátniey częśći polá swego: zá pieniądze słuszne niechay mi ią spuśći przed wámi w ośiádłość grobu.

10. A Ephron mieyszkał w pośrzodku synow Hethowych. Y odpowiedźiał Ephron Abrá-

Abráhámowi w głos przed wſzytkimi, ktorzy wchodźili w bronę miáſtá onego, mowiąc:

11. Zadną miárą niech ták nie będźie Pánie moy: ále ty raczey poſłuchay co mowię: Pole tobie dáię, y iáſkinię ktora ná nim ieſt, przy bytnośći ſynow ludu mego, pogrzeb umárłego ſwego.

12. Pokłonił ſię Abráhám przed ludem oney źiemie.

13. Y rzekł do Ephroná, w kole ludu: Proſzę doſłuchay mie: Dam pieniądze zá pole: przyimi ie, á ták pogrzebię umárłego mego ná nim.

14. Y odpowiedźiał Ephron:

15. Pánie moy, ſłuchay mie, Ziemiá ktorey żądaſz, zá cztery ſtá ſyklow śrebrá ſtoi: táć ieſt cená miedzy mną á tobą: ále zaż to wielka? pogrzeb umárłego ſwego.

16. Co gdy uſłyſzał Abráhám, odważył pieniądze, ktorych Ephron záżądał, gdźie ſłyſzeli ſynowie Hethowi, cztery ſtá ſyklow śrebrá dobrey monety poſpolitey.

17. Y potwierzone ieſt pole niekiedy Ephronowe, ná ktorym byłá iáſkiniá dwoiſta ná przećiwko Mámbre, ták ſámo iáko y iáſkiniá, y wſzytkie drzewá iego, we wſzytkich gránicách iego w około,

18. Abráhámowi w ośiádłość, ná co pátrzáli ſynowie Hethowi, y wſzyſcy ktorzy wchodźili w bramę miáſtá onego.

19. Y ták pogrzebł Abráhám Sarę żonę ſwą w iáſkini polá dwoiſtey, ktora leżáłá przećiwko Mámbre. To ieſt Hebron w źiemi Chánáneyſkiey.

20. Y potwierdzone ieſt pole y iáſkiniá ktora byłá ná nim, Abráhámowi w ośiádłość grobu od ſynow Hethowych.

ROZDZIAŁ XXIV.

Abráhám poſyła ſługę do Mezopotámiiey ſzukáć żony Iſáákowi; ſługá proſząc Bogá o ſzczęſliwe powodźienie, Rebekę Iſáákowi przyprowádźił, ktorą Iſáák wźiął zá żonę.

1. A Abráhám był ſtáry y podeſzły w leciech: á Pan mu we wſzytkim błogoſłáwił:

2. Y rzekł do ſtárſzego ſługi domu ſwego, ktory władał wſytkim co miał:

2. Położ rękę twoię pod biodrę moię,

3. Abych ćie poprzyśiągł przez Páná Bogá niebá

ham cunctis audientibus, qui ingrediebantur portam civitatis illius, dicens:

11. Nequaquam ita fiet, domine mi, ſed tu magis auſculta, quod loquor; Agrum trado tibi, & ſpeluncam, quæ in eo eſt, præſentibus filiis populi mei, ſepeli mortuum tuum.

12. Adoravit Abraham coram populo terræ,

13. Et locutus eſt ad Ephron circumſtante plebe: Quæſo, ut audias me: Dabo pecuniam pro agro: ſuſcipe eam, & ſic ſepeliam mortuum meum in eo.

14. Reſponditque Ephron:

15. Domine mi, audi me: Terra, quam poſtulas, quadringentis ſiclis argenti valet: iſtud eſt pretium inter me & te: ſed quantum eſt hoc? ſepeli mortuum tuum.

16. Quod cum audiſſet Abraham, appendit pecuniam, quam Ephron poſtulaverat, audientibus filiis Heth, quadringentos ſiclos argenti probatæ monetæ publicæ.

17. Confirmatusque eſt ager quondam Ephronis, in quo erat ſpelunca duplex, reſpiciens *a* Mambre, tam ipſe, quam ſpelunca, & omnes arbores ejus in cunctis terminis ejus per circuitum.

18. Abrahæ in poſſeſſionem, videntibus filiis Heth, & cunctis, qui intrabant portam civitatis illius.

19. Atque ita ſepelivit Abraham Saram uxorem ſuam in ſpelunca agri duplici, quæ reſpiciebat Mambre. *b* Hæc eſt Hebron in terra Chanaan.

20. Et confirmatus eſt *c* ager, & antrum, quod erat in eo, Abrahæ in poſſeſſionem monumenti à filiis Heth.

CAPUT XXIV.

Abraham ſervum adjurat & in Meſopotamiam ad quærendam uxorem Iſaac mittit, qui ſigno a Deo petito, Rebeccam invenit, 1. Eam ſ habito parentum, ac fratris ipſiusque puellæ conſenſu adducit ad Iſaac. 33. Quam ille ducit in uxorem. 62.

1. Erat autem Abraham ſenex * dierumq; multorũ: & Dnus in cunctis benedixerat ei.

2. Dixitque *d* ad ſervum ſeniorem domus ſuæ *e*, qui præerat omnibus quæ habebat: Pone manum tuam ſubter femur meum *f*,

3. Ut adjurem te per Dominum, Deum cœli

a Oppoſita oppido Mambre.

b Infr. 35. 27.

c i. translatus eſt ſtabili jure.

* 140. annorum.

d Anno M. 2148 Ant. Chr. 1856.

e de quo ſuper 15. 2.

f Infr. 47. 29. hic ritus adjurandi peculiaris Patriarchis, plenus erat myſterii, & deſignabat Meſſiam ex eorum femore ac ſemine naſciturum.

cœli & terræ, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus Chananæorum, inter quos habito:

4. Sed ad terram & cognationem *a* meam proficiſcaris, & inde accipias uxorem filio meo Iſaac.

a familiam Nachor.

5. Reſpondit ſervus: Si noluerit mulier venire mecum in terram hanc, numquid reducere debeo filium tuum ad locum, de quo tu egreſſus es?

6. Dixitque Abraham: Cave, ne quando reducas filium meum illuc.

7. Dominus Deus cœli, qui tulit me de domo patris mei: & de terra nativitatis meæ, qui locutus eſt mihi, & juravit mihi dicens: *b* Semini tuo dabo terram hanc: ipſe mittet Angelum ſuum coram te, *c* & accipies inde uxorem filio meo:

b Sup. 12. 7. † 13. 15. 15. 18. Infr. 26. 2.

c Infr. 48. 16.

8. Sin autem mulier noluerit ſequi te, non teneberis juramento: filium meum tantum ne reducas illuc.

9. Poſuit ergo ſervus manum ſub femore Abraham domini ſui, & juravit illi ſuper ſermone hoc.

10. Tulitque decem camelos de grege domini ſui, & abiit, ex omnibus bonis ejus portans ſecum, profectusque perrexit in Meſopotamiam ad urbem *d* Nachor.

d i. Haran, in qua Nachor, ejusque poſteri habitavere infr. 27. 43.

11. Cumque camelos feciſſet accumbere extra oppidum juxta puteum aquæ veſpere, tempore quo ſolent mulieres egredi ad hauriendam aquam, dixit:

12. Domine Deus domini mei Abraham occurre *e*, obſecro, mihi hodie, & fac miſericordiam cum domino meo Abraham.

e fac occurrere. Quod opto.

13. Ecce ego ſto prope fontem aquæ, & filiæ habitatorum hujus civitatis egredientur ad hauriendam aquam.

14. Igitur puella, *f* cui ego dixero: Inclina hydriam tuam, ut bibam: & illa reſponderit: Bibe, quin & camelis tuis dabo potum: ipſa eſt, quam præparaſti ſervo tuo Iſaac: & per hoc intelligam, quod feceris miſericordiam cum domino meo.

f ex inſtinctu Dei hoc ſibi ſignum conſtituit.

15. Necdum intra ſe verba compleverat, & ecce Rebecca egrediebatur, filia Bathuel, filii Melchæ uxoris Nachor fratris Abraham, habens hydriam in ſcapula ſua: *g*

g Exod. 2. 16. infr. 29. 8.

16. Puella decora nimis, virgoque pulcherrima, & incognita viro: deſcenderat autem ad fontem, & impleverat hydriam, ac revertebatur.

17. Oc-

niebá y źiemie, żebyś nie brał żony ſynowi memu z corek Chánáneyſkich, miedzy ktoremi mieſzkam:

4. Ale żebyś do źiemie y do rodźiny moiey iechał, y tám z tąd wźiął żonę ſynowi memu Iſáákowi.

5. Odpowiedźiał ſługá: Ieśli białagłowá nie będźie chciálá iść zemną do tey źiemie, izaź odprowádźić mam ſyná twego ná mieyſce z ktoregoś ty wyſzedł?

6. Y rzekł Abráhám: ſtrzeż ábyś tám kiedy nie odprowadzał ſyná mego.

7. Pan Bog niebieſki, ktory mię wźiął z domu oycá mego, y z źiemie urodzenia mego, ktory mowił zemną, y przyśiągł mi mowiąc: Naśieniu twemu dam tę źiemię: on pośle Anyołá ſwego przed tobą, y weźmieſz z támtąd żonę ſynowi memu.

8. A ieſli nie zechce białagłowá iácháć z tobą, tedy nie będźieſz obowiązány przyśięgą: kylko ſyná mego nie odprowadzay tám.

9. Podłożył tedy ſługá rękę ſwoię pod biodrę páná ſwego, y przyśiągł mu ná tę mowę.

10. Y wźiął dźieśięć wielbłądow z ſtádá y poſzedł, nioſąc z ſobą ze wſzytkich dobr iego: á poiechawſzy udał ſię do Mezopotámiie, do miáſtá Máchor.

11. Y poſtáwiwſzy wielbłądy przed miáſtem u ſtudnie w wieczor, o czáśie ktorego zwykły wychodźić niewiáſty czerpáć wodę rzekł:

12. Pánie Boże páná moiego Abráhámá, proſzę potkay mie dźiś, á uczyń miłośierdźie z pánem moim Abráhámem.

13. Oto ia ſtoię bliſko ſtudnie, á corki obywátelow tego miáſtá wynidą czerpáć wodę.

14. Przetoż pánienká, ktorey ia rzekę: Náchyl wiádrá twego że ſię nápiię: á oná odpowie: Piy, y owſzem y wielbłądy twoie nápoię: tá ieſt ktorąś zgotował ſłudze ſwemu Iſáákowi: y przez to zrozumiem, żeś uczynił miłośierdźie z pánem moim.

15. Ieſzcze był w ſobie ſłow nie dokończył, á oto Rebeká wychodźiłá, corká Báthuelá, ſyná Melchy, żony Nachorá brátá Abráhámowego, maiąc wiádro ná rámieniu ſwoim:

16. Dźieweczká zbytnie ſliczna y pánná bárzo piękna, y niepoznána od mężá. A zeſzłá do ſtudniey, y nápełniłá byłá wiádro, y wracáłá ſię.

17. Y

17. Y zábieżał iey ſługá, y rzekł: Trochę wody ábym ſię nápił day mi z wiádrá twego.

18. Ktora odpowiedźiáłá: Piy pánie moy, y prędźiuchno złożyłá wiádro ná rękę ſwoię, y dáłá mu pić.

19. A gdy ſię nápił, przydáłá: Y owſzem y wielbłądom twoim náczerpam wody, áż ſię wſzyſzy nápiią.

20. Y wylawſzy wiádro w korytá, bieżáłá záśię do ſtudnie czerpáć wody: y náczerpawſzy, wſzytkim wielbłądom dáłá.

21. A on milcząc przypátrowáł ſię iey, chcąc wiedźieć ieſliby zdárzył Pan drogę iego, czy nie.

22. A gdy ſię nápili wielbłądowie, dobył mąż nauſznic złotych, ktore ważyły dwá ſyklá, y mánelli tyleż ważących ſyklow dźieśięć.

23. Y rzekł do niey: Czyiáś ty corká? powiedz mi: ieſtli w domu oycá twego mieyſce ku ſtaniu?

24. Ktora odpowiedźiáłá: Ieſtem corká Bathuelá ſyná Melchy, ktorego urodźiłá Nachorowi.

25. Y przydáłá mowiąc: Plew też y śiáná doſtátek ieſt u nas, y mieyſce przeſtrone do ſtania.

26. Y náchilił ſię człowiek, y pokłonił ſię Pánu,

27. Mowiąc: Błogoſłáwiony Pan Bog páná mego Abráhámá, ktory nie oddalił miłośierdźia y prawdy ſwey od Páná mego, y proſtą drogą przywiodł mię w dom brátá páná mego.

28. Bieżáłá tedy dźieweczká, y powiedźiáłá w domu mátki ſwey wſzytko co ſłyſzáłá.

29. A Rebeká miáłá brátá imieniem Lábáná, ktory prędko wyſzedł do człowieká, kędy byłá ſtudnia.

30. A gdy uyźrzał nauſznice y mánelle ná ręku śioſtry ſwey, y uſłyſzał wſzytki ſłowá powiádáiącey: To mi mowił człowiek: przyſzedł do mężá ktory ſtał u wielbłądow, y bliſko ſtudnie wody:

31. Y rzekł do niego: Wnidź błogoſłáwiony Páńſki: przecz ná dworze ſtoiſz? nágotowałem dom y mieyſce wielbłądom.

32. Y doprowádźił go do goſpody, y rozśiodłał wielbłądy, y dał plew y śiáná, y wody ná umyćie nog iego, y mężow ktorzy z nim przyiecháli.

ćc. Y

17. Occurritque ei ſervus, & ait: Pauxillum aquæ mihi ad bibendum præbe de hydria tua.

18. Quæ reſpondit: Bibe, domine mi, celeriterque depoſuit hydriam ſuper ulnam ſuam, & dedit ei potum.

19. Cumque ille bibiſſet, adjecit: Quin & camelis tuis hauriam aquam, donec cuncti bibant.

20. Effundensque hydriam in canalibus, recurrit ad puteum, ut hauriret aquam: & hauſtam omnibus camelis dedit.

21. Ipſe autem contemplabatur *a* eam tacitus, ſcire volens utrum proſperum iter ſuum feciſſet Dominus, an non.

a Hebr. obſtupebat in ea.

22. Poſtquam autem biberunt cameli, protulit vir inaures aureas, appendentes ſiclos duos, & armillas totidem pondo ſicclorum decem.

23. Dixitque ad eam: Cujus es filia? indica mihi: eſt in domo patris tui locus ad manendum?

24. Quæ reſpondit: Filia ſum Bathuelis, filii Melchæ, quem peperit ipſi Nachor:

25. Et addidit, dicens: Palearum quoque & fœni plurimum eſt apud nos, & locus ſpatioſus ad manendum.

26. Inclinavit ſe homo, & adoravit Dominum.

27. Dicens: Benedictus Dominus Deus domini mei Abraham, qui non abſtulit miſericordiam & veritatem *b* ſuam à domino meo, & recto itinere me perduxit in domum fratris domini mei.

b Infr. 49.

28. Cucurrit itaque puella, & nuntiavit in domum matris ſuæ *c* omnia, quæ audierat.

c in eam domus partem ubi cum puellis degebat.

29. Habebat autem Rebecca fratrem nomine Laban, qui feſtinus egreſſus eſt ad hominem, ubi erat fons.

30. Cumque vidiſſet inaures & armillas in manibus ſororis ſuæ, & audiſſet cuncta verba referentis: Hæc locutus eſt mihi homo: venit ad virum, qui ſtabat juxta camelos, & prope fontem aquæ:

31. Dixitque ad eum: Ingredere, benedicte Domini: cur foris ſtas? præparavi domum & locum camelis.

32. Et introduxit eum in hoſpitium, ac deſtravit *d* camelos, deditque paleas & fœnum, & aquam ad lavandos pedes ejus, & virorum qui venerant cum eo.

d Clitellas detraxit.

F

33. Et

33. Et appositus est in conspectu ejus panis, *a* qui ait: Non comedam, donec loquar sermones meos. Respondit ei: * Loquere;

a i Cibus.

34. At ille: Servus, inquit, Abraham sum:

35. Et Dominus benedixit domino meo valde, magnificatusque *b* est: & dedit ei oves & boves, argentum, & aurum, servos & ancillas, camelos, & asinos.

b 70. Exaltatus est.

36. Et peperit Sara uxor domini mei filium domino meo in senectute sua, deditque illi omnia, quæ habuerat.

37. Et adjuravit me dominus meus, dicens: Non accipies uxorem filio meo de filiabus Chananæorum, in quorum terra habito:

38. Sed ad domum patris mei perges, & de cognatione mea accipies uxorem filio meo:

39. Ego vero respondi domino meo: Quid si noluerit venire mecum mulier?

40. Dominus, ait, in cujus conspectu ambulo *c* mittet Angelum suum tecum, & diriget viam tuam: accipesque uxorem filio meo de cognatione mea & de domo patris mei.

c Cui placere studeo.

41. Innocens erit à maledictione *d* mea, cum veneris ad propinquos meos, & non dederint tibi.

d Absolutus à juramento.

42. Veni ergo hodie ad fontem aquæ, & dixi: Domine Deus domini mei Abraham, si direxisti viam meam, in qua nunc ambulo,

43. Ecce sto juxta fontem aquæ; & virgo, quæ egredietur ad hauriendam aquam, audierit à me: Da mihi pauxillum aquæ ad bibendum ex hydria tua:

44. Et dixerit mihi: Et tu bibe, & camelis tuis hauriam: ipsa est mulier, quam præparavit Dominus filio domini mei.

45. Dumque hæc tacitus mecum volverem, apparuit Rebecca veniens cum hydria, quam portabat in scapula, descenditque ad fontem, & hausit aquam. Et aio ad eam: Da mihi paululum bibere.

46. Quæ festinans deposuit hydriam de humero, & dixit mihi: Et tu bibe, & camelis tuis tribuam potum. Bibi, & adaquavit camelos.

e Dedi, ut posset suspendere.

47. Interrogavique eam, & dixi: Cujus es filia? Quæ respondit: Filia Bathuelis sum, filii Nachor, quem peperit ei Melcha. Suspendi *e* itaque inaures ad ornandam faciem ejus, & armillas posui in manibus ejus.

f i. Neptem ut sæpe: erat enim filia Bathuelis filii Nachor fratris Abraham. Sup. vers. 24. cum cap. 21. 27.

48. Pronusque adoravi Dominum, benedicens Domino Deo domini mei Abraham, quin

33. Y położono przed nim chlebá. Ktory rzekł: Nie będę iadł, áż odmowię rzecz swoię. Odpowiedźiał mu: Mow.

34. A on rzekł: Iestem sługá Abráhámow.

35. A Pan błogosłáwił Pánu memu bárzo, y uwielmożony iest: y nádał mu owiec y wołow, śrebrá y złotá, niewolnikow y niewolnic, wielbłądow y osłow.

36. Y urodźiłá Sará żoná páná mego syná pánu memu w stárośći swoiey, y dał mu wszytko co miał.

37. Y poprzyśiągł mie pan moy mowiąc: Nie weźmiesz żony synowi memu z corek Chánáneyskich w ktorych źiemi mieszkam.

38. Ale do domu oycá mego poiedźiesz, y z rodźiny moiey weźmiesz żonę synowi memu.

39. A iam odpowiedźiał pánu memu: A iesli nie będźie chciáłá zemną iácháć białagłowá?

40. Pan, práwi, przed ktorego oblicznośćią chodzę, pośle Anyołá swego z tobą, y zdárzy droge twoię: y weźmiesz żonę synowi memu z rodźiny moiey y z domu oycá mego.

41. Nie winiem będźiesz záklęćia mego, gdy przyidźiesz do powinowátych moich, á nie dadzą ći.

42. Przyszedłem tedy dźiśia do studnie wody y rzekłem: Pánie Boże páná mego Abráhámá, iesliś zdárzył drogę moię, po ktorey teraz chodzę:

43. Oto stoię u studniey wody, á pánná, ktora wynidźie czerpáć wody, usłyszy odemnie: Day mi trochę wody pić z wiádrá twego:

44. A rzecze mi: y ty piy, y wielbłądom twoim náczerpam, tá iest białagłowá ktorą zgotował Pan synowi páná mego.

45. A gdym to z sobą milcząc rozbierał: ukazáłá się Rebeká idąc z wiádrem ktore niosłá ná rámieniu: y zeszłá do studniey, y náczerpáłá wody. Y rzekę do niey: Day mi trochę pić.

46. Ktora spiesznie złożyłá wiádro z rámieniá, y rzekłá mi: Y ty piy, y wielbłądom twoim dam pić: y piłem, y nápoiłá wielbłądy.

47. Y spytałem iey, y rzekłem: Czyiáś corká? Ktora odpowiedźiáłá: Iestem corká Báthuelá syná Nachorowego, ktorego mu urodźiłá Melchá. Záwieśiłem tedy nausznice ná ozdobę oblicza iey y mánelle włożyłem ná ręce iey.

48. Y náchyliwszy się pokłoniłem się Pánu, błogosłáwiąc Páná Bogá páná mego Abráhámá, ktory

ktory mię przywiodł proſtą drogą, ábym wźiął corkę brátá páná mego ſynowi iego.

49. A przetoż ieſliż czynićie miłośierdźie y prawdę z pánem moim, oznáymicie mi: á ieſli ſię co inſzego podoba, y to mi powiedzcie, ábym poſzedł w prawo ábo w lewo.

50. Y odpowiedźieli Lábán y Báthuel: Od Páná wyſzłá mowa: nie możemy nád wolą iego co inego mowić z tobą.

51. Oto Rebeká przed tobą ieſt, weźmi ią, á iedź, á niech będźie żoną ſyná páná twego, iáko rzekł Pan.

52. Co gdy uſłyſzał ſługá Abráhámow, padſzy pokłonił ſię do źiemie Pánu.

53. Y dobywſzy naczenia śrebrnego y złotego, y ſzat, dał ie Rebecce zá dár: bráćiey tákże iey, y mátce dał upominki.

54. Y ſpráwiwſzy gody iedząc y piiąc poſpołu, zoſtáli tám. A ráno wſtawſzy ſługá rzekł: Puśćie mię, ábym poiáchał do páná mego.

55. Y odpowiedźieli bráćia iey y mátká: Niech zmieſzka pánienká áby dźieśięć dni u nas, á potym poiedźie.

56. A on rzekł: Nie zátrzymawayćie mie, gdyż Pan zdarzył drogę moię: puśćie mie, ábym iáchał do páná mego.

57. Y rzekli: Záwołaymy pánny, á dowiedzmy ſię iey woley.

58. A gdy przyzwána przyſzłá, ſpytáli: Chceſz iácháć z tym człowiekiem? Ktora rzekłá, poiádę.

59. A ták puśćili ią, y mámkę iey, y ſługę Abráhámowego, y towárzyſtwo iego.

60. Winſzuiąc ſzczęśćia śieſtrze ſwey, y mowiąc: śioſtráś náſzá ieſt: rozmnoż ſię w tyśiąc tyśięcy, y niech pośiędźie naśienie twoie brony nieprzyiaćioł ſwoich.

61. Rebeká tedy y dźiewki iey wśiadſzy ná wielbłądy, iácháły zá onym mężem: ktory ſię ſpieſzno wracał do páná ſwego.

62. A tego czáſu przechadzał ſię Iſáák po drodze ktora wiedźie do ſtudnie, ktorey imię ieſt żywiącego y widzącego: mieſzkał bowiem w źiemi ku południowi.

63. A wiſzedł był dla rozmyślánia ná polu, iuż ku wieczorowi: á podnioswſzy oczy ſwe, uyźrzał wielbłądy idące zdáleká.

64. Rebeká też uyźrzawſzy Iſááká zśiadłá z wielbłądá,

65. Y rzekłá do ſługi: Co ono zá człowiek ktory

qui perduxit me recto itinere, ut ſumerem filiam, fratris domini mei filio ejus.

49. Quamobrem ſi facitis miſericordiam & veritatem cum domino meo, indicate mihi; ſin autem aliud placet, & hoc dicite mihi, ut vadam ad dexteram, ſive ad ſiniſtram.

50. Reſponderuntque Laban & Bathuel: A Domino egreſſus eſt ſermo: non poſſumus extra placitum ejus quidquam aliud loqui tecum.

51. En Rebecca coram te eſt, tolle eam, & proficiſcere, & ſit uxor filii domini tui, ſicut locutus eſt *a* Dominus.

52. Quod cum audiſſet puer Abraham, procidens adoravit in terram Dominum.

53. Prolatisque vaſis argenteis, & aureis, ac veſtibus, dedit ea Rebeccæ pro munere, fratribus quoque ejus, & matri dona obtulit.

54. Inito convivio, veſcentes pariter & bibentes manſerunt ibi. Surgens autem mane, locutus eſt puer: Dimittite me, ut vadam ad dominum meum.

55. Reſponderuntque fratres ejus & mater: Maneat puella ſaltem decem dies apud nos, & poſtea proficiſcetur.

56. Nolite, ait, me retinere, quia Dominus direxit viam meam: dimittite me, ut pergam ad dominum meum.

57. Et dixerunt: Vocemus puellam, & quæramus ipſius voluntatem.

58. Cumque vocata veniſſet, ſciſcitati ſunt: vis ire cum homine iſto? Quæ ait: Vadam.

59. Dimiſerunt ergo eam, & nutricem illius, ſervumque Abraham, & comites ejus,

60. Imprecantes proſpera ſorori *b* ſuæ, atque dicentes: Soror noſtra es, creſcas in mille millia *c*, & poſſideat ſemen tuum portas inimicorum ſuorum.

61. Igitur Rebecca, & puellæ illius aſcenſis camelis, ſecutæ ſunt virum: qui feſtinus revertebatur ad dominum ſuum.

62. Eo autem tempore deambulabat Iſaac per viam, quæ ducit ad Puteum, cujus nomen eſt *d* Viventis & Videntis *e*: habitabat enim in terra auſtrali.

63. Et egreſſus fuerat ad meditandum *f* in agro, inclinata jam die: cumque elevaſſet oculos, vidit camelos venientes procul.

64. Rebecca quoque, conſpecto Iſaac, deſcendit de camelo,

65. Et ait ad puerum: Quis eſt ille homo qui

a Signo quo ſuam declaravit voluntatem.

b i. Conſanguineæ.

c Deus det tibi plurimam poſteritatem.

d Supr. 16. 14.

e Dei.

f Chald. orandum Græce ad ſe exercendum exercitio ſe ſpirituali.

qui venit per agrum in occurſum nobis? Dixitque ei: Ipſe eſt dominus meus. At illa tollens cito pallium, operuit ſe.

66. Servus autem cuncta, quæ geſſerat, narravit Iſaac.

67. Qui introduxit eam in tabernaculum Saræ matris ſuæ, & accepit eam uxorem: & in tantum dilexit eam, ut dolorem, qui ex morte matris *a* ejus acciderat, temperaret.

a Triennio ante defunctæ ſup. cap. 23.

CAPUT XXV.

Abraham multis ex Cetura ſuſceptis filiis moritur. 1. Iſmael quoque obiit, poſtquam duodecim genuit duces. 12. Iſaac pro uxore ſua ſterili precatus geminos gignit Eſau & Jacob, 20. Ille vendit primogenita ſua. 29.

1. ABraham vero aliam duxit uxorem nomine Ceturam *b*:

b 1.Par.1.23. Circa an. M. 2150. Ante Chr. 1854. Ante mortem Abrahæ, 33.

2. Quæ peperit ei Zamran, & Jecſan, & Madan, & Madian, & Jesboc, & Sue.

3. Jecſan quoque genuit Saba, & Dadan. Filii Dadan fuerunt Aſſurim *c*, & Latuſim, & Loomim.

c Sunt nomina populorum.

4. At vero ex Madian ortus eſt Epha, & Opher, & Henoch, & Abida, & Eldaa: omnes hi filii Ceturæ.

5. Deditque Abraham cuncta, quæ poſſederat Iſaac.

6. Filiis autem concubinarum *d* largitus eſt munera, & ſeparavit eos ab Iſaac filio ſuo, dum adhuc ipſe viveret, ad plagam orientalem.

d Uxorum minus principalium.

7. Fuerunt autem dies vitæ Abrahæ, centum ſeptuaginta quinque anni.

8. Et deficiens mortuus eſt *e* in ſenectute bona, provectæque ætatis, & plenus dierum: congregatusque eſt ad populum ſuum.

e Anno M. 2183. Ant. Chr. 2121. Poſt adventum in terram Chanaan annos 100. Poſt natum Jacob ann. 15.

9. Et ſepelierunt eum Iſaac & Iſmaël filii ſui in ſpelunca duplici, quæ ſita eſt in agro Ephron filii Seor Hethæi, e regione Mambre,

10. Quem emerat à filiis Heth: ibi ſepultus eſt ipſe, & Sara uxor ejus.

11. Et poſt obitum illius benedixit Deus Iſaac filio ejus, qui habitabat juxta puteum nomine Viventis & Videntis.

12. Hæ ſunt generationes Iſmaël filii Abrahæ, quem peperit ei Agar Ægyptia, famula Saræ:

13. Et hæc nomina filiorum ejus in vocabulis & generationibus ſuis. *f* Primogenitus Iſmaëlis Nebaioth, deinde Cedar, & Adbeel, & Mabſam.

f 1. Par. 1, 29.

14. Maſma

ktory idźie przez pole prećiwko nam? y rzekł iey: To ieſt dan moy. A ona wźiąwſzy prędho płaſz nakryłá ſię.

66. A ſługá wſzytko co ſpráwił, powiedźiał Iſáákowi.

67. Ktory wprowádźił ią do namiotu Sary mátki ſwey, y wźiął ią zá żonnę: y ták bárzo ią miłował, że żalu, ktory był przypadł z śmierći mátki iego, ulżył.

ROZDZIAŁ XXV.

Abráhám z Ceturą nápłodźił Synow. Tenże umárł, y od Synow pogrzebiony ieſt: Iſmáelowe potomſtwo, wiek, y śmierć. Iſáák dwuch Synow ſpłodźił, z ktorych ſtárſzy pierworodztwo ſwe młodſzemu záprzedał.

1. ABráhám poiął drugą żonę imieniem Ceturę:

2. Ktora mu urodźiłá Zámráná y Iekſáná y Mádáná y Mádiáná, y Iesboká y Suego.

3. Iekſan też zrodźił Sábę y Dádáná: ſynowie Dádánowi byli Aſurymowie y Látuſymowie y Loomimowie.

4. Z Mádiáná lepak poſzedł Ephá y Opher, y Henoch, y Abidá y Eldaá: wſzyſcy ći ſynowie Cetury.

5. Y dał Abráhám wſzytko co pośiadł Iſáákowi:

6. A ſynom nałożnic dał dáry, y oddźielił ie od Iſááká ſyná ſwego, poki ieſzcze ſam był żyw, ku wſchodowey częśći.

7. A Abráhámowi było dni żywotá, ſto śiedmdźieśiąt y pięć lat.

8. Y uſtáiąc umárł w ſtárośći dobrey, y w zeſzłym wieku, y pełen dni, y zgromádzony ieſt do ludu ſwego.

9. Y pogrzebli go Iſáák y Iſmáel ſynowi iego w iáſkini dwoiſtey, ktora leży ná polu Ephroná ſyná Seorowego Heteyczyká, ná przećiwko Mámbre.

10, Ktore był kupił od ſynow Hethowych: tám pogrzebion ieſt ſam y Sará żoná iego.

11. A po śmierći iego błogoſłáwił Bog Iſáákowi ſynowi iego, ktory mieſzkał u ſtudnie názwáney żywiącego y widzącego.

12. Te ſą rodzáie Iſmáelá ſyná Abráhámowego, ktorego mu urodźiłá Agár Ægyptiánká, ſłużebnicá Sary:

13. Y te imioná ſynow iego w nazwiſkách y w rodzaiách ich. Pierworodny Iſmáelow Nábaioth, potym Cedár, y Adbeel y Mábſam.

14. Má-

14. Máſmá też, y Dumá y Máſzá.

15. Hadar y Themá, y Iethur, y Naphis y Kedma.

16. Ci ſą ſynowie Iſmáelowi: y te imioná po zamkách y miáſteczkách ich, dwánaśćie kśiążąt pokolenia ich.

17. Y ſtáło ſię lat żywotá Iſmáelowego ſto trzydźieśći y śiedm, y uſtáiąc umárł, y przyłożon do ludu ſwego.

18. A mieſzkał od Hewili, áż do Sar, ktora leży náprzećiwko Ægyptowi wchodzącym do Aſſyriiey: przed obliczem wſzyſtkiey bráćiey ſwey umárł.

19. Te też ſą rodźaie Iſááká ſyná Abráhámowego: Abráhám zrodźił Iſááká:

20. Ktory máiąc lat czterdźieśći poiął żonę Rebekę, corkę Báthuelá Syriyczyká z Mezopotámiiey, śioſtrę Lábánowe.

21. Y prośił Iſáák Páná zá żoná ſwą, iż byłá niepłodną, ktory wyſłuchał go, y dał poczęćie Rebece.

22. Ale ſię tłukły w żywoćie iey dźiatki, ktora rzekłá: Ieſliż mi ták bydź miáło, co było do tym żem poczęłá? Y poſzłá áby ſię porádźiłá Páná.

23. Ktory odpowiádáiąc rzekł: Dwá narodowie ſą w żywoćie twoim, y dwoi ludźie z żywotá twego rozdźielą ſię, á ieden lud zwyćięży drugi lud, y ſtárſzy będźie ſłużył młodſzemu.

24. Iuż był przyſzedł czás porodzenia, á oto bliźniętá nálázły ſię w żywoćie iey.

25. Ktory pierwey wyſzedł, liſowáty był, y wſzytek iáko ſkorá koſmáty: y názwáne ieſt imię iego Ezaw. Zrázu drugi wychodząc, piętę brátá trzymał ręką: y dla tego názwał go Iákobem.

26. Sześćdźieśiát lat było Iſáákowi, gdy mu ſię dźiatki národźiły.

27. Ktore gdy urosły, ſtał ſię Ezaw mąż biegły w myśliſtwie y człowiek oracz: A Iákob mąż proſty mieſzkał w namiećiech.

28. Iſáák miłował Ezawá ztąd, iż iadał z łowu iego: á Rebeká miłowálá Iákobá.

29. Y uwárzył Iákob káſzę: do ktorego przyſzedwſzy Ezaw z polá ſprácowány,

30. Rzekł: Day mi z wárzywá tego czerwonego, bom ſię bárzo ſprácował. Y z teyże przyczyny názwano imię iego Edom.

31. Ktoremu rzekł Iákob: Przeday mi pierworodztwo twoie.

32. A

---

14. Maſma quoque, & Duma, & Maſſa,

15. Hadar, & Thema, & Jethur, & Naphis, & Cedma.

16. Iſti ſunt filii Iſmaëlis: & hæc nomina per caſtella & oppida eorum, duodecim principes tribuum ſuarum. *a*

17. Et facti ſunt anni vitæ Iſmaëlis centum triginta ſeptem, deficiensque mortuus eſt *, & appoſitus ad populum ſuum.

18. Habitavit autem ab Hevila usque Sur, quæ reſpicit Ægyptum introeuntibus Aſſyrios *b*, coram cunctis fratribus ſuis obiit.

19. Hæ quoque ſunt generationes Iſaac filii Abraham: Abraham genuit Iſaac,

20. Qui cum quadraginta eſſet annorum *c*, duxit uxorem Rebeccam filiam Bathuelis Syri de Meſopotamia, ſororem Laban.

21. Deprecatusque eſt Iſaac Dominum pro uxore ſua *d*, eo quod eſſet ſterilis: qui exaudivit eum, & dedit conceptum Rebeccæ.

22. Sed collidebantur in utero ejus parvuli: quæ ait: Si ſic mihi futurum erat, quid neceſſe fuit concipere? Perrexitque *e* ut conſuleret Dominum.

23. Qui reſpondens ait: *f* Duæ gentes ſunt in utero tuo, & duo populi ex ventre tuo dividentur, populusque populum ſuperabit, & major ſerviet minori. *g*

24. Jam tempus pariendi advenerat, & ecce gemini in utero ejus reperti ſunt.

25. *h* Qui prior egreſſus eſt, rufus erat, & totus in morem pellis hiſpidus: vocatumque eſt nomen ejus Eſau: Protinus alter egrediens, plantam fratris tenebat manu: & idcirco appellavit eum Jacob. *i*

26. Sexagenarius erat Iſaac, quando nati ſunt ei parvuli. *k*

27. Quibus adultis, factus eſt Eſau vir gnarus venandi, & homo agricola: Jacob autem vir ſimplex habitabat in tabernaculis.

28. Iſaac amabat Eſau, eo quod de venationibus illius veſceretur: & Rebecca diligebat Jacob.

29. Coxit autem Jacob pulmentum: ad quem cum veniſſet Eſau de agro laſſus,

30. Ait: Da mihi de coctione hac rufa, quia oppido laſſus ſum. Quam ob cauſam vocatum eſt nomen ejus Edom. *l*

31. Cui dixit Jacob: Vende mihi primogenita tua.

32. Ille

a Vid. ſup. 17. 20.

* Anno M. 2231. Ante Chr. 1773.

b qua itur ad Aſſyr.

c A.M. 2148 Ant. Chriſt. 1856.

d poſt 20. annos.

e ad Sacerdotem Chryſoſt.

f Rom. 9. 10.

g Tempore David Idumæi ſubjecti erant Judæis

h Oſee. 12. 3.

i Matth. 1. 2.

k Anno M. 2168 Ant. Chr. 1836.

l Heb. 12. 16. Abd. 1. 1.

32. Ille reſpondit: En morior, quid mihi proderunt primogenita? *a*

33. Ait Jacob: Jura ergo mihi. Juravit ei Eſau, & vendidit primogenita.

34. Et ſic accepto pane & lentis edulio, comedit, & bibit, & abiit; parvipendens quod primogenita vendidiſſet.

a Jura, ſeu ſucceſſio in principatu & ſacerdotio ac duabus bonorum partibus. Sà

CAPUT XXVI.

Iſaac ob famem in Geraris peregrinatus accipit terræ promiſſionem & ſeminis benedictionem. 1. Reprehenditur ab Abimelech: quod Rebeccam dixerit ſuam eſſe ſororem. 6. Vehementer ditatur: unde Geraritæ invidentes illi puteos obſtruunt. 14. Sed confortatus à Deo percutit cum Abimelech fœdus. 24. Eſau uxores ducit Hethæas. 34.

1. ORta autem fame ſuper terram, poſt eam ſterilitatem, quæ acciderat in diebus Abraham, abiit Iſaac ad Abimelech regem Palæſtinorum in Gerara. *b*

2. Apparuitque ei Dominus, & ait: Ne deſcendas in Ægyptum, ſed quieſce in terra, quam dixero tibi.

3. Et peregrinare in ea, eroque tecum, & benedicam tibi: tibi enim & ſemini tuo dabo univerſas regiones has, *c* complens juramentum, quod ſpopondi Abraham patri tuo.

4. Et multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli: daboque poſteris tuis univerſas regiones has; *d* & BENEDICENTUR in ſemine tuo omnes gentes terræ:

5. Eo quod obedierit Abraham voci meæ, & cuſtodierit præcepta & mandata mea, & ceremonias legesque ſervaverit.

6. Manſit itaque Iſaac in Geraris.

7. Qui cum interrogaretur à viris loci illius ſuper uxore ſua, reſpondit: Soror mea eſt: timuerat enim confiteri, quod ſibi eſſet ſociata conjugio, reputans ne forte interficerent eum propter illius pulchritudinem.

8. Cumque pertranſiſſent dies plurimi, & ibidem moraretur, proſpiciens Abimelech rex Palæſtinorum per feneſtram, vidit eum jocantem *e* cum Rebecca uxore ſua.

9. Et accerſito eo, ait: Perſpicuum eſt, quod uxor tua ſit; cur mentitus es eam ſororem tuam eſſe? Reſpondit; Timui, ne morerer propter eam.

b Anno M. circiter 2100.

c Supr. 12. 7. 15. 18.

d Sup. 12. 3. 18 18. 22. 17. Inf. 28. 14. Gal. 3. 16.

e Licentia maritali liberius agentem.

10. Di-

32. A on odpowiedźiał: Oto umieram, coż mi pomoże pierworodztwo?

33. Rzekł Iákob: Przyśiężże mi. Y przyśiągł mu Ezaw, y przedał pierworodztwo.

34. Y ták wźiąwſzy chleb y potráwę ſoczewice, iadł y pił y poſzedł, lekce ſobie wážąc że pierworodztwo przedał.

ROZDZIAŁ XXVI.

Iſáák w Gerarze mieſzka, gdźie mu ſię nápierwey Bog ukazał: żonę ſwoią śioſtrą zowie: Krol Abimelech uyźrzáwſzy go żártuiącego z nią, poznał, że byłá żoną iego. Záczym rozkazał ludowi ſwemu, áby ſię iey nikt nie tykał. Abimelech uczynił przymierze z Iſáákiem.

1. A Gdy był głod w źiemi po onym nie urodzáiu ktory był zá czáſow Abráhámowych, poſzedł Iſáák do Abimelechá krolá Páleſtyńſkiego do Gerary.

2. Y ukazał mu ſię Pan, y rzekł: Nie sſtępuy do Ægyptu, ále mieſzkay w źiemi ktorą ia tobie powiem,

3. Y bądź gośćiem w niey, á będę z tobą, y będęć błogoſłáwił: tobie bowiem y náśieniu twemu dam te wſzytkie kráie pełniąc przyśięgę, ktorąmem przyrzekł Abráhámowi oycu twemu.

4. Y rozmnożę naśienie twoie iáko gwiazdy niebieſkie; y dam potomkon twoim wſzytkie te kráiny. Y BĘDĄ BŁOGOSŁAWIONE w naśieniu twoim wſzytkie narody źiemie:

5. Dla tego iż był poſłuſzny Abráhám igłoſu mego, y ſtrzegł przykazánia y mandatow moich, y záchował Ceremoniæ y práwá moie.

6. Mieſzkał tedy Iſáák w Gerarach.

7. Ktorego gdy pytáli mężowie mieyſcá onego o żenie iego, odpowiedźiał: śioſtrá moiá ieſt: bo ſię bał wyznáć że mu byłá złączona małżeńſtwem: mniemáiąc by go ináć nie zábili dla iey piękności.

8. A gdy minęło dni wiele, á támże mieſzkał: wyglądáiąc Abimelech krol Pálæſtyńſki oknem, uyźrzał go żártuiącego z Rebeką żoną ſwoią.

9. A przyzwawſzy go rzekł: Iáſna rzecz ieſt że to żoná twoiá: Czemużeś ſkłamał żeby to byłá śioſtrá twoiá? Odpowiedźiał: Bałem ſię ábych nie zginął dla niey.

10. Y

10. Y rzekł Abymelech: Czemuś nas oſzukał? mogłby ſię był kto z ludu zyść z żoną twoią, y przywiodłbyś był ná nas grzech wielki.

11. Y przykazał wſzytkiemu ludowi mowiąc. Ktoby ſię dotknął żony człowieká tego, śmiercią umrze.

12. Y śiał Iſáák w oney źiemi, y nálazł onego Roku tyle ſto kroć: Y błogoſłáwił mu Pan.

13. Y zbogácił ſię człowiek, y poſtępował mnożąc ſię y rosnąc, aż zoſtał zbytnie wielkim.

14. Miał też ſtádá owiec y bydłá, y czeládźi mnoſtwo. Przeto zayźrząc mu Pálæſtynowie,

15. Wſzytkie ſtudnie, ktore byli wykopáli ſłudzy oycá iego Abráhámá, ná on czás záſypáli, nápełniwſy źiemią:

16. Ták iż y ſam Abimelech mowił do Iſááká: odeydź od nas, sſtałeś ſię bowiem dáleko od nas możnieyſzym.

17. A on odchodząc żeby przyſzedł do potoku Gerary, y tám mieſzkał,

18. Wykopał záśię drugie ſtudnie, ktore u-kopáli byli ſłudzy oycá iego Abráhámá, y ktore po śmierći iego niegdy Philiſtynowie byli záſypáli, y názwał ie temiſz imiony, ktòremi przedtym názwał był ociec.

19. Y kopáli ná ſtrumieniu, y náleźli wodę żywą.

20. Ale y tám był poſwarek páſterzow Gerary przećiw páſterzom Iſáákowym, mowiących: Náſzá to wodá: prze co imię ſtudnie, z tego co ſię sſtáło, názwał Potwarzą.

21. Wykopáli ieſzcze y inſzą: y o tę także ſwárzyli ſię, y názwał ią Nieprzyiáźnią.

22. A odſzedſzy z támtąd, ukopał inſzą ſtudnią, o ktorą iuż ſporu nie wiedli: á ták nazwał imię iey, Rozſzerzenie, mowiąc: Teraz rozſzerzył nas Pan, y dał rość na źiemi.

23. Y wſtąpił z onego mieyſcá do Berſábei,

24. Gdźie mu ſię Pan ukazał teyże nocy, mowiąc: Iam ieſt Bog Abráhámá oycá twego, nie boy ſię, bo ia z tobą ieſtem: będęć błogoſłáwił, y rozmnożę naśienie twoie dla ſługi mego Abráhámá.

25. Przetoż tám zbudował ołtarz: á wzywáiąc imienia Páńſkiego rozbił namiot: y roſkazał ſługam ſwym áby kopáli ſtudnią.

26. Na ktore mieyſce gdy przyſzli z Gerary Abi-

10. Dixitque Abimelech: Quare impoſuiſti nobis? potuit coire quiſpiam de populo cum uxore tua, & induxeras ſuper nos grande peccatum. Præcepitq; omni populo dicens:

11. Qui tetigerit hominis hujus uxorem, morte morietur.

12. Sevit autem Iſaac in terra illa *a*, & invenit in ipſo anno centuplum *b*: benedixitque ei Dominus.

a Conducta, non ſua.
b Quam ſeminaverat.

13. Et locupletatus eſt homo, & ibat proficiens atque ſuccreſcens, donec magnus vehementer effectus eſt:

14. Habuit quoque poſſeſſiones ovium & armentorum, & familiæ plurimum: ob hoc invidentes ei Palæſtini,

15. omnes puteos, quos foderant ſervi patris illius Abraham, illo tempore obſtruxerunt, implentes humo:

16. In tantum, ut ipſe Abimelech diceret ad Iſaac: Recede à nobis, quoniam potentior nobis factus es valde.

17. Et ille diſcedens, ut veniret ad torrentem Geraræ, habitaretque ibi:

18. Rurſum fodit alios puteos, quos foderant ſervi patris ſui Abraham, & quos, illo mortuo, olim obſtruxerant Philiſthiim: appellavitque eos eisdem nominibus *c* quibus ante pater vocaverat.

c ſc. gratam patris memoriam.

19. Foderuntque in Torrente *d* & repererunt aquam vivam. *e*

d ſeu valle Geraræ.
e Fontanam perpetuo ſcaturientem.

20. Sed & ibi jurgium fuit paſtorum Geraræ adverſus paſtores Iſaac, dicentium: Noſtra eſt aqua, quam ob rem nomen putei ex eo, quod acciderat, vocavit Calumniam. *f*

f alii, contentionem.

21. Foderunt autem & alium: & pro illo quoque rixati ſunt, appellavitq; eum, Inimicitias.

22. Profectus inde fodit alium puteum, pro quo non contenderunt: itaque vocavit nomen ejus. Latitudo, dicens: Nunc dilatavit *g* nos Dominus, & fecit creſcere ſuper terram.

g Pſal. 4. 1.

23. Aſcendit autem ex illo loco in Berſabee,

24. Ubi apparuit ei Dominus in ipſa nocte dicens: Ego ſum Deus *h* Abraham patris tui, noli timere, quia ego tecum ſum: benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum propter ſervum meum Abraham.

h Ille verus, diligens & dilectus Abrahæ.

25. Itaque ædificavit ibi altare: & invocato nomine Domini, extendit tabernaculum: præcepitque ſervis ſuis, ut foderent puteum.

26. Ad quem locum cum veniſſent de Geraris,

raris, Abimelech, & Ochozath amicus illius, & Phicol dux militum,

27. Locutus eſt eis Iſaac: Quid veniſtis ad me hominem, quem odiſtis, & expuliſtis à vobis?

28. Qui reſponderunt: Vidimus tecum eſſe Dominum, & idcirco nos diximus: Sit juramentum inter nos, & ineamus fœdus,

29. Ut non facias nobis quidquam mali, ſicut & nos nihil tuorum attigimus, nec fecimus quod te læderet: ſed cum pace dimiſimus auctum benedictione Domini.

30. Fecit ergo eis convivium & poſt cibum & potum,

31. Surgentes mane *a* juraverunt ſibi mutuo: dimiſitque eos Iſaac pacifice in locum ſuum.

32. Ecce autem venerunt in ipſo die ſervi Iſaac, annuntiantes ei de putuo, quem foderant, atque dicentes: Invenimus aquam.

33. Unde appellavit eum, Abundantiam: & nomen urbi impoſitum eſt Berſabee, usque in præſentem diem.

34. Eſau vero quadragenarius *b* duxit uxores, Judith filiam Beeri Hethæi, & Baſemath filiam Elon ejusdem loci:

35. *c* Quæ ambæ offenderant *d* animum Iſaac & Rebeccæ.

a ſc. jejuni & ſobrii præſtabant juramentum.

b Anno M. 2208. Ant. Chr. 1796.

c Infr. 17. 46.

d Hebr. erant amaritudo ſpiritus. An. M. 2245. Anno Chr. 1759. Ætatis Iſaaci 137. annos 44. antequam moreretur.

Abimelech, y Ochozath przyiaćiel iego, y Phikol Hetman żołnierſtwá,

27. Rzekł do nich Iſáák: Przecześćie przyſzli do mnie, człowieká ktorego nie náwidźićie, y wypędźiliśćie od śiebie?

28. A oni odpowiedźieli: Widźieliſmy iż Pan ieſt z tobą, y dla tegoſmy rzekli: Niech będźie przyśięgá miedzy námi, y uczyńmy przymierze.

29. Abyś nam nie czynił nic złego, iako y my niceſmy twego nie ruſzyli, ániſmy uczynili cobi ćie obráźiło: áleſmy ćie w pokoiu puśćili rozmnożonego błogosłáwieńſtwem Pańſkim.

30. Y ſpráwił im ucztę. A gdy ſię náiedli y nápili,

31. Wſtawſzy ráno przyśięgli ſobie ſpolnie: y puśćił ie Iſáák w pokoiu ná mieyſce ich.

32. Alić oto przyſzli tegoż dniá ſłudzy Iſáákowi, powiádáiąc mu o ſtudniey ktorą wykopáli, y mowiąc: Náleźliſmy wodę.

33. Z kąd názwał ią Doſtátkiem: á imię miáſtu dano Berſábee áż do dniá dźiśieyſzego.

34. A Ezaw máiąc czterdźieśći lat doiął żony: Iudyth, corkę Beery Heteyczyká, y Báſemáth corkę Elon z tegoż mieyſcá.

35. Ktore obie obráźiły ſerce Iſááká y Rebeki.

CAPUT XXVII.

Jacob matris conſilio benedictionem loco Eſau obtinet, 6. Et Eſau aliquid de benedictione exorat. 34. Jacob ut ejus odium fugeret monitus à matre in Haran ad Laban concedit. 41.

1. SEnuit autem Iſaac, & caligaverunt oculi ejus, & videre non poterat: vocavitque * Eſau filium ſuum majorem, & dixit ei: Fili mi? Qui reſpondit: Adſum.

2. Cui pater: Vides, inquit, quod ſenuerim, & ignorem diem mortis meæ.

3. Sume arma tua, pharetram, & arcum, & egredere foras: cumque venatu aliquid apprehenderis,

4. Fac mihi inde pulmentum, ſicut velle me noſti, & affer, ut comedam: & benedicat tibi anima mea, antequam moriar.

5. Quod cum audiſſet Rebecca, & ille abiiſſet in agrum, ut juſſionem patris impleret,

6. Dixit

ROZDZIAŁ XXVII.

Iſáák w ſtárośći Synom błogoſławi: Iakob Syn młodzy od mátki w ſzáty Ezáwowe ubrany, ubieżał go do błogoſłáwieńſtwá: zá czym Ezáw oſzukány, ná Iákobá ſię rozgniewał: ktoremu mátká do Harán wyść káżа.

1. Z Stárzał ſię tedy Iſáák, y zácmiły ſię oczy iego, y widźieć niemogł, y záwołał Ezawc ſyná ſwego ſtárſzego, y rzekł mu: Synu moy? Ktory odpowiedźiał: Owom ia.

2. Ktoremu oćiec: Widźiſz (rzekł) żem ſię zſtárzał, á niewiem dniá śmierći moiey.

3. Weźmi broń twoię, ſáydak y łuk, á wynidź ná pole: á gdy poluyąc co ugoniſz,

4. Uczyń mi ztąd potráwę iáko wieſz wolą moię, y przynieś ábym iadł: áby błogoſłáwiłá tobie duſzá moiá, niż umrę.

5. Co gdy uſłyſzáłá Rebeká, on też odſzedł ná pole, áby roſkazániu oycowſkiemu doſyć uczynił,

6. Rzekłá

6. Rzekłá ſynowi ſwemu Iákobowi: Słyſzáłám oycá twego gadáiącego z Ezawem brátem twoim, y mowiącego mu:

7. Przynieś mi z łowu twego, á uczyń potráwę ábym iadł y błogoſłáwił ći przed Pánem pierwey niżli umrę.

8. Teraz tedy ſynu moy, przeſtań ná rádźie moiey:

9. A ſzedſzy do trzody przynieś mi dwoie koźląt co lepſzych, abych z nich uczyniłá potráwy oycu twemu, ktorych rad pożywa:

10. Ktore gdy mu przynieśieſz, á náie ſię, ábyć błogoſłáwił pierwey niżli umrze.

11. Ktorey on odpowiedźiał: Wieſz iż Ezaw brát moy ieſt człowiek koſmáty, á ia goły:

12. Ieſli ſię mnie dotknie oćiec moy, á poczuie, boię ſię áby nie mniemał, żem chćiał z niego ſzydźić, y przywiodę ná ſię przeklęctwo miáſto błogoſłáwieńſtwá.

13. Do ktorego mátká: Ná mnie, pry, niech będźie to przeklęctwo ſynu moy: tylko ſłuchay głoſu mego, á ſzedſzy przynieś com rzekłá.

14. Poſzedł y przynioſł, y dał mátce. Zgotowáłá oná potráwy iáko wiedźiáłá że chćiał oćiec iego.

15. A w ſzáty Ezawowe bárzo dobre, ktore u śiebie miáłá domá, obloklá go:

16. Y ſkorki koźlęce obwinęłá w koło ręku, y gołość ſzyie iego okryłá.

17. Y dáłá potráwę, y chleb ktorego byłá nápiekłá oddáłá.

18. Ktore on wnioſzſzy rzekł: Oycze moy? A on odpowiedźiał: Słyſzę ktoś ty ieſt, ſynu moy?

19. Y rzekł Iákob: Iam ieſt pierworodny twoy Ezaw: uczyniłem iákoś mi roſkazał: wſtań, śiądź, á iedz z łowu mego, áby mi błogoſłáwiłá duſzá twoią.

20. Iſáák záśię rzekł do ſyná ſwego: Iákożeś ták rychło náleść mogł ſynu moy? Ktory odpowiedźiał: Wola Boża byłá, że mi ſię prędko nágodźiło czegom chćiał:

21. Y rzekł Iſáák: Przyſtąp ſam, żebym ſię ćiebie dotknął ſynu moy, á doznał ieſliś ty ieſt ſyn moy Ezaw, czyli nie.

22. Przyſtąpił on do oycá, á pomácawſzy go rzekł Iſáák: Głos w prawdźie głos Iakobow ieſt: ále ręce ſą ręce Ezáwowe.

23. Y nie poznał go, iż koſmáte ręce podobieńſtwo ſtárſzego wyrażáły. A ták błogoſłáwiąc mu,

24. Rzekł:

6. † Dixit filio ſuo Jacob: Audivi patrem tuum loquentem cum Eſau fratre tuo, & dicentem ei:

7. Affer mihi de venatione tua, & fac cibos, ut comedam, & benedicam tibi coram Domino *a* antequam moriar.

8. Nunc ergo, fili mi, acquieſce conſiliis meis:

9. Et pergens ad gregem, affer mihi duos hædos optimos, ut faciam ex eis eſcas patri tuo, quibus libenter veſcitur:

10. Quas cum intuleris, & comederit, benedicat tibi, priusquam moriatur.

11. Cui ille reſpondit: Noſti, quod Eſau frater meus homo piloſus *b* ſit, & ego lenis:

12. Si attrectaverit me pater meus, & ſenſerit, timeo, ne putet me ſibi voluiſſe illudere, & inducam ſuper me maledictionem pro benedictione.

13. Ad quem mater: In me ſit, ait, iſta maledictio, fili mi: tantum audi vocem meam, & pergens affer, quæ dixi.

14. Abiit, & attulit, deditque matri. Paravit illa cibos, ſicut velle noverat patrem illius.

15. Et veſtibus *c* Eſau valde bonis, quas apud ſe habebat domi, induit eum:

16. Pelliculasque hœdorum circumdedit manibus, & colli nuda protexit.

17. Deditque pulmentum, & panes, quos coxerat, tradidit.

18. Quibus illatis dixit: Pater mi? At ille reſpondit: Audio. Quis es tu, fili mi?

19. Dixitque Jacob *d*: Ego ſum primogenitus tuus *e* Eſau: feci ſicut præcepiſti mihi: ſurge, ſede, & comede de venatione mea, ut benedicat mihi anima tua.

20. Rurſumque Iſaac ad filium ſuum: Quo modo, inquit, tam cito invenire potuiſti, fili mi? Qui reſpondit: Voluntas Dei fuit, ut cito occurreret mihi, quod volebam.

21. Dixitque Iſaac: Accede huc, ut tangam te, fili mi, & probem utrum tu ſis filius meus Eſau, an non.

22. Acceſſit ille ad patrem, & palpato eo, dixit Iſaac: Vox quidem, vox Jacob eſt: ſed manus, manus ſunt Eſau.

23. Et non cognovit eum, quia piloſæ manus ſimilitudinem majoris expreſſerant. Benedicens ergo illi,

G 24. Ait:

† Sabb. poſt Dom. 2. Quadr.

a Domino approbante.

b Heber. Sair, unde mons Seir.

c Veſtes Eſau allegorice humanam naturam, quam Chriſtus aſſumpſit, collare & chirotheca hædinæ peccata noſtra ſignificant, quæ Chriſtus in ſe ſuſcepit diluenda v. Aug. lib. contra mendac. c. 10.

d Annum agebat tum 77.

e Jure ſucceſſionis quod emerat, figuratus & perſonatus.

24. Ait: Tu es filius meus Esau? Respondit, Ego sum.

25. At ille: Affer mihi, inquit, cibos de venatione tua, fili mi, ut benedicat tibi anima mea. Quos cum oblatos comedisset, obtulit ei etiam vinum: quo hausto,

26. Dixit ad eum: Accede ad me, & da mihi osculum, fili mi.

27. Accessit, & osculatus est eum. Statimque ut sensit vestimentorum illius fragrantiam, benedicens illi, ait: Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus.

28. Det tibi Deus de rore cœli, & de pinguedine *a* terræ abundantiam frumenti & vini.

a Fertilitate.

29. Et serviant tibi populi, & adorent te tribus: esto dominus fratrum tuorum, & incurventur ante te filii matris tuæ: & qui maledixerit tibi, sit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur.

30. Vix Isaac sermonem impleverat: & egresso Jacob foras. venit Esau,

31. Coctosque de venatione cibos intulit patri, dicens: Surge, pater mi, & comede de venatione filii tui: ut benedicat mihi anima tua.

32. Dixitque illi Isaak: Quis enim es tu? Qui respondit: Ego sum filius tuus primogenitus Esau.

33. Expavit Isaac stupore vehementi: & ultra quam credi potest, admirans, ait: Quis igitur ille est, qui dudum captam venationem attulit mihi, & comedi ex omnibus priusquam tu venires? benedixique ei, & erit benedictus.

34. Auditis Esau sermonibus patris, irrugiit clamore magno: & consternatus, ait: Benedic etiam & mihi, pater mi.

35. Qui ait: Venit germanus tuus fraudulenter *b*, & accepit benedictionem tuam.

b Fraus videbatur quod erat mysterium.

36. At ille subjunxit: Juste vocatum est nomen ejus Jacob: supplantavit enim me in altera vice: *c* primogenita mea ante tulit, & nunc secundo surripuit benedictionem meam. Rursumque ad patrem: Numquid non reservasti, ait. & mihi benedictionem?

c Sup. 25. 34.

37. Respondit Isaac: Dominum tuum illum constitui *d* & omnes fratres ejus servituti illius subjugavi: frumento & vino stabilivi eum, & tibi post hæc, fili mi, ultra quid faciam?

d Quod impletum est cum David subjugavit Idumæos. 3. Reg. 8. 14.

38. Cui

24. Rzekł: Tyżeś ieſt ſyn moy Ezaw? Odpowiedźiał: Iam ieſt.

25. A on: doday mi, práwi, potráwy z łowu twego, ſynu moy, ábyć błogoſłáwiłá duſzá moiá. Ktore gdy podáne iadł, podał mu też y winá, ktorego nápiwſzy ſię,

26. Rzekł do niego: Przyſtąpże do mnie; á cáłuy mię ſynu moy.

27. Przyſtąpił y cáłował go. Y wnet ſkoro poczuł wonność ſzat iego, błogoſłáwiąc mu rzekł: Oto wonność ſyná mego iáko wonność polá pełnego, ktoremu błogoſłáwił Pan.

28. Dayżeć Boże z roſſy niebiſkiey, y z tłuſtośći żiemſkiey obfitość zboża y winá.

29. Y niechći ſłużą narodowie, y niechći ſię kłániáią pokolenia: bądź pánem bráćiey twoiey, á niech ſię pochyláią przed tobą ſynowie mátki twoiey. Ktoby ćię przeklinał, niech ten przeklętym będźie: á ktoby ćię błogoſłáwił, niech będźie błogoſłáwieńſtwá pełen.

30. Ledwie był Iſáák rzeczy dokonał: á ſkoro od niego wyſzedł Iákob, przyſzedł Ezaw,

31. Y uwárzone z łowu potráwy pzynioſł oycu, mowiąc: Wſtań oycze moy, á iedz z łowu ſyná twego: áby mi błogoſłáwiłá duſzá twoiá.

32. Y rzekł mu Iſáák: Ktożeś ty ieſt? ktory odpowiedźiał: Iam ieſt ſyn twoy pierworodny Ezaw.

33. Ulękł ſię Iſáák zdumieniem wielkim: á bárźiey niż kto wierzyć może, dźiwuiąc ſię rzekł: Ktoż tedy ono ieſt, ktory mi dawno łow ugoniony przynioſł, y iadłem ze wſzytkiego pierwey niżliś ty przyſzedł: y błogoſłáwiłem mu, y będźie błogoſłáwionym?

34. Uſłyſzawſzy Ezaw ſłowá oycowſkie záryczał głoſem wielkim: á ćiężko zfráſowány, rzekł: Błogoſław też y mnie oycze moy.

35. Ktory rzekł: Przyſzedł rodzony twoy zdradliwie, y wźiął błogoſłáwieńſtwo twoie.

36. A on zátym przydał: Słuſznieć názwano ieſt imię iego Iákob: podſzedł mię bowiem iuż oto drugi raz: pierworodźieńſtwo moie przedtym wźiął, á teraz powtore podchwyćił błogoſłáwieńſtwo moie. Y záś do oycá: Izali, práwi, niezoſtáwiłeś y mnie błogoſłáwieńſtwá?

37. Odpowiedźiał Iſáák: Pánemem go twoim poſtánowił, y wſzytkę bráćią iego poddałem mu w niewolą, z bożem y winem umocniłem go: á tobie potym ſynu moy co dáley czynić mam:

38. Kto-

38. Ktoremu Ezaw: Izali, pry, iedno tylko masz błogosławieństwo oycze? mnie też proszę abyś błogosławił. A gdy łkániem wielkim płakał,

39. Wzruszony Isáák, rzekł do niego: w tłustości ziemie, á w rośie niebieskiey z wierzchu

40. Będźie błogosławieństwo twoie. Z mieczá żyć będźiesz, á będźiesz służył brátu twemu: ále przydźie czás, kiedy zrzućisz y rozwiążesz iárzmo iego z szyie twoiey.

41. Nienawidźiał tedy záwsze Ezaw Iákobá, dla błogosławieństwá, ktorym mu błogosłáwił oćiec: y rzekł w sercu swoim: Przyydą dni żáłoby oycá mego, y zábiię Iákobá brátá mego.

42. Powiedźiano to Rebece: ktora posławszy y wezwawszy Iákobá syná swego, rzekłá do niego: Oto Ezaw brát twoy groźi áby ćię zábił.

43. Przeto teraz synu moy, słuchay głosu mego, á wstawszy ućiecz do Lábáná brátá mego do Hárán:

44. Y pomieszkasz z nim przez máły czás, áż się uspokoi zapálczywość brátá twego,

45. Y przestánie rozgniewánie iego, y zápomni tego coś mu uczynił: potym poszlę a przyprowádzę ćię tu ztámtąd. Przecz obudwu synow dniá iednego mam ostradáć?

46. Y rzekłá Rebeká do Isááká: Teskno mię żyć dlá corek Heteyskich, ieśliże poymie Iákob żonę z narodu tey źiemie, żyć niechcę.

38. Cui Esau: Num unam, inquit, tantum benedictionem habes, pater? mihi quoque obsecro ut benedicas. Cumque ejulatu magno fleret, *a*

39. Motus Isaac *b* dixit ad eum: In pinguedine terræ, & in rore cœli desuper

40. Erit benedictio tua. Vives in gladio, & fratri tuo servies: tempusque veniet *c*, cum excutias, & solvas jugum ejus de cervicibus tuis.

41. Oderat ergo semper Esau Jacob pro benedictione qua benedixerat ei pater: dixitque in corde suo: *d* Venient dies luctus patris mei, & occidam Jacob fratrem meum.

42. Nuntiata sunt hæc Rebeccæ: quæ mittens & vocans Jacob filium suum, dixit ad eum: Ecce Esau frater tuus minatur, ut occidat te.

43. Nunc ergo, fili mi, audi vocem meam, & consurgens fuge ad Laban fratrem meum in Haran:

44. Habitabisque cum eo dies paucos, donec requiescat furor fratris tui,

45. Et cesset indignatio ejus, obliviscaturque eorum, quæ fecisti in eum: postea mittam, & adducam te inde huc. Cur utroque orbabor filio in uno die?

46. Dixitque Rebecca ad Isaac: *e* Tædet me vitæ meæ propter filias Heth: si acceperit Jacob uxorem de stirpe hujus terræ, nolo vivere.

a Hebr. 8. 17.
b Hebr. 11. 20.
c Sub Joram jugo excussso 4. Reg. 8. 22. fuit Idumæa per annos 760. libera usque ad Joan. Hircan. qui eam iterum subegit eique circumcisionem imposuit. At post hæc, annis circiter 90. per Herodem Idumæum & posteros ejus Judæis imperavit V. Joseph. & Chronol. nostram in Manuali Biblico.
d Abd. 1. 10.
e Sup. 26. 35.

ROZDZIAŁ XXVIII.

Idąc Jákob do Mezopotámiey we śnie Páná uyźrzał, y támże wźiąwszy obietnicę od niego o rozkrzewieniu plemienia swego ocknąwszy ślubem się Pánu obwiązał.

1. WEzwał tedy Isáák Iákobá, y błogosławił go, y roskazał mu mowiąc: Nie poymuy żony z narodu Chánáneyskiego,

2. Ale idź, á uday się do Mezopotámiiey Syryiskiey, do domu Báthuelá oycá mátki twoiey, y weźmi sobie z támtąd żonę z corek Lábáná wuiá twego.

3. A Bog wszechmogący niech ći błogosłáwi, y niech ćię rozrodźi y rozmnoży: ábyś był ná mnostwo ludźi.

4. A niechći da błogosławieństwá Abráhámowe y naśieniu twemu po tobie: ábyś ośiądł źiemię pielgrzymowánia twego, ktorą obiecał dźiádowi twemu,

CAPUT XXVIII.

Jacob in Mesopotamiam transit. 1. Videt in somnis scalæ innixum Dominum: & accipit promissiones. 20. Experrectus erigit altare, votum Deo vovet: & prosequitur. 18.

1. VOcavitque itaque Isaac Jacob *f*, & benedixit eum, præcepitque ei dicens: Noli accipere conjugem de genere Chanaan:

2. Sed vade, & proficiscere *g* in Mesopotamiam Syriæ, ad domum Bathuel patris matris tuæ, & accipe tibi inde uxorem de filiabus Laban, avunculi tui.

3. Deus autem omnipotens benedicat tibi, & crescere te faciat, atque multiplicet: ut sis in turbas populorum.

4. Et det tibi benedictiones Abrahæ, & semini tuo post te: ut possideas terram peregrinationis tuæ, quam pollicitus est avo tuo.

f eodem an. 2245.
g Sept. Surgens fuge, unde Sapient. 10. vocatur Jacob profugus iræ fratris.

5. *a* Cumque dimiſiſſet eum Iſaac, profectus venit in Meſopotamiam Syriæ ad Laban filium Bathuel Syri, fratrem Rebeccæ matris ſuæ.

6. Videns autem Eſau, quod benedixiſſet pater ſuus Jacob & miſiſſet eum in Meſopotamiam Syriæ, ut inde uxorem duceret, & quod poſt benedictionem præcepiſſet ei, dicens: Non accipies uxorem de filiabus Chanaan:

7. Quodque obediens Jacob parentibus ſuis iſſet in Syriam:

8. Probans *b* quoque quod non libenter aſpiceret filias Chanaan pater ſuus:

9. Ivit ad Iſmaëlem *c*, & duxit uxorem, absque iis, quas prius habebat, Maheleth filiam Iſmaël filii Abraham, ſororem Nabaioth.

10. Igitur † egreſſus Jacob de Berſabee, pergebat Haran. *d*

11. Cumque veniſſet ad quendam locum, & vellet in eo requieſcere poſt ſolis occubitum, tulit de lapidibus, qui jacebant, & ſupponens capiti ſuo, dormivit in eodem loco.

12. Viditq; in ſomnis ſcalam ſtantem ſuper terram, & cacumen illius tangens cœlum: Angelos quoque Dei aſcendentes & deſcendentes *e* per eam *f*,

13. Et Dominum innixum ſcalæ dicentem ſibi *g*: Ego ſum Dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Iſaac: Terram, in qua dormis, tibi dabo & ſemini tuo.

14. Eritque ſemen tuum quaſi pulvis terræ: *h* dilataberis ad Occidentem, & Orientem, & Septemtrionem, & Meridiem & *i* BENEDICENTUR IN TE & *k* in ſemine *l* tuo cunctæ tribus terræ.

15. Et ero cuſtos tuus, quocumque perrexeris, & reducam te in terram hanc, nec dimittam, niſi complevero univerſa, quæ dixi.

16. Cumq; evigilaſſet Jacob de ſomno, ait: Vere Dominus eſt in loco iſto, & ego neſciebam.

17. Pavensque: Quam terribilis eſt, inquit, locus iſte! non eſt hic aliud niſi domus Dei, & porta cœli.

18. Surgens ergo Jacob mane, tulit lapidem, quem ſuppoſuerat capiti ſuo, & erexit in titulum, *m* fundens oleum deſuper.

19. Appellavitque nomen urbis Bethel: quæ prius Luza vocabatur.

20. Vovit etiam votum, dicens: Si fuerit Deus mecum, & cuſtodierit me in via, per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad veſcendum, & veſtimentum ad induendum,

21. Re-

a Oſee. 12. 12.
b Intelligens.
c i. Iſmaelitas, nam Iſmael ante annos 14. mortuus erat. Sup. 25. 17.
† Pro Peregr Epiſtol.
d Quæ 18. aut 20. dierum itinere diſtabat leucarum Gallicarum commun. circiter 230.
e Joan. 1. 51. Matth. 4. 11.
f Scala hæc ſignificat Chriſti crucem aliaque myſteria.
g Infr. 35. 1. 48. 3.
h Deut. 2. 20. 19. 8.
i Sup. 26. 4.
k Ita & ſignificat id eſt.
l Filio Chriſto.
m Infr. 31. 13. 46.

5. A gdy go wyſłał Iſáák, poſzedſzy przyſzedł do Mezopotámiiey Syriyſkiey, do Lábáná ſyná Báthuelowego Syriyczyká, brátá Rebeki mátki ſwey.

6. A widząc Ezaw że błogoſłáwił oćiec iego Iákobowi, y posłał go do Mezopotámiiey Syriyſkiey, áby z támtąd doiął żonę: á iż po błogoſłáwienńſtwie przykazał mu mowiąc: Nie weźmieſz żony z corek Chánáneyſkich:

7. A iż Iákob poſłuſzny rodźicow ſwych poſzedł do Syriiey:

8. Doznawſzy też że oćiec iego nie rad widźiał corek Chánáneyſkich:

9. Szedł do Iſmáelá, y poiął żonę, procz tych ktore pierwey miał, Máhelethę corkę Iſmáelá ſyná Abráhámowego, śioſtrę Nábáiotowę.

10. A ták wyſzedſzy Iácob z Berſábei, ſzedł do Hárán.

11. A gdy przyſzedł do nieiákiegoś mieyſcá, y chćiał ná nim odpoczynąc, po zachodu ſłońcá, wźiął z kámieni ktore leżáły, á podłożywſzy pod głowę ſwoię, ſpał ná tymże mieyſcu.

12. Y uyźrzał we ſnie drábinę ſtoiącą ná źiemi, á wierzch iey dośięgáiąci niebá: y Anyoły Boże wſtępuiące y zſtępuiące po niey,

13. A Páná wſpieráiącego ſię ná drábinie, y mowiącego iemu: Iam ieſt Pan Bog Abráhámá oycá twego, y Bog Iſáaká: źiemię ná ktorey ſpiſz, tobie dam y naśieniu twemu.

14. Y będźie naśienie twe iáko proch źiemie: rozſzerzyſz ſię ná zachod y ná wſchod: ná połnocy y ná południe: y BĘDĄ BŁOGOSŁAWIONE W TOBIE y w naśieniu twoim wſzytkie pokoleniá źiemie.

15. Y będę ſtrozem twoim gdźiekolwiek poydźieſz, y prywrocę ćie do tey źiemie: y nie opuſzę áż wypełnię wſzytko com rzekł.

16. A gdy ſię ocknął Iákob ze ſnu, rzekł: Prawdźiwie Pan ieſt ná tym mieyſcu, á iam niewiedźiał.

17. Y zlęknąwſzy ſię: O iáko, práwi, to mieyſce ieſt ſtráſzne. Nie ieſt tu inſzego nic, iedno dom Boży á broná niebieſka.

18. Wſtawſzy tedy ráno Iákob, wźiął kámień, ktory był podłożył pod głowę ſwą, y poſtáwił go ná znák, nálawſzy oliwy ná wierzch.

19. Y názwał imię Miáſtu Bethel, ktore pierwey Luzą názywano.

20. Uczynił też ſzlub mowiąc: Ieſliż będźie Bog zemną, á będźie mie ſtrzegł ná drodze ktorą ia idę, y da mi chlebá ku iedzeniu, á odźienie ku obleczeniu,

21. Y

21. Y ieſli ſię zwrocę ſzczęśliwie do domu oycá mego: będźie mi Pan zá Bogá.

22. A kámień ten ktorym poſtáwił ná znák, będźie zwan Domem Bożym: á ze wſzytkiego co mi daſz, dźieśięćiny ofiáruię tobie.

21. Reverſusque fuero proſpere ad domum patris mei: erit mihi Dominus in Deum.

22. Et lapis iſte, quem erexi in titulum, vocabitur Domus Dei: cunctorumque, quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. *a*

a In ſacrificium.

ROZDZIAŁ XXIX.

Przyſzedſzy Iákob do Lábáná, ſłużył mu zá Rachel corkę iego śiedm lat, á gdy go Lią przy pokłádźinách podeſzto: záś y drugą śiedm lát zá Ráchel ſłużył. Będąc potym Ráchel niepłodną, Lia czterzech Synow porodźiłá.

1. POſzedſzy tedy Iákob, przyſzedł do źiemie ná wſchod ſłońcá.

2. Y uyźrzał ſtudnią ná polu, troie też ſtádá owiec, leżące przy niey: bo z niey nápawano bydło, á wierzch iey wielkim kámieniem záwierano.

3. A był obyczay, iż gdy ſię wſzytkie owce zeſzły, tedy odwaláli kámień, á nápoiwſzy ſtádá, záśię ná wierzch ſtudnie kłádli.

4. Y rzekł do páſterzow: Bráćia, zkądeśćie? ktorzy odpowiedźieli, z Hárán.

5. Ktorych pytáiąc, rzekł: Znaćieli Lábáná ſyná Náchorowego? odpowiedźieli: Znamy.

6. Rzekł: Zdrowli? Odpowiedźieli: Zdrow: á oto Ráchel corká iego idźie z ſtádem ſwoim.

7. Y rzekł Iákob: Ieſzczeć dáleko do wieczorá, á ieſzcze nie czás gnáć ſtádá do owczárniey: nápoyćie pierwey owce, á ták ie záśię ná paſzą żeńćie.

8. Ktorzy odpowiedźieli: Niemożemy, aż ſię wſzytkie ſtádá zgromádzą, y odwálimy kámień z wierzchu ſtudnie, ábyſmy nápoili ſtádá.

9. Ieſzcze mowili, á oto Ráchel przychodźiłá z owcámi oycá ſwego: bo ſámá páſłá trzodę.

10. Ktorą uyźrzawſzy Iákob, á wiedząc iż byłá wuieczna śioſtrá iego, y owce Lábáná wuiá iego: odwálił kámień ktorym ſię ſtudnia záwierałá.

11. Y nápoiwſzy trzodę pocáłował ią: y podnioſzy głos płákał,

12. Y oznaymił iey, iż był brátem oycá iey, á ſynem Rebeki: á oná poſpieſzywſzy ſię powiedźiáłá to oycu ſwemu.

13. Ktory uſłyſzawſzy iż przyſzedł Iákob ſyn śioſtry iego, wybieżał przećiw iemu: y obłápiwſzy go y pocáłowawſzy w wiodł do domu ſwego. A uſłyſzawſzy przyczyny drogi,

14. Odpo-

CAPUT XXIX.

Jacob à Laban ſuſceptus, 1. Septem annis pro Rachel ſervit; cui cum ſuppoſita eſſet Lia, ſeptem alios annos implet pro Rachel, 18. quæ ſterilis eſt, 31. Sed Lia quatuor filios parit. 32.

1. PRofectus ergo Jacob venit *b* in terram Orientalem.

b Eodem anno 2245.

2. Et vidit, puteum in agro, tres quoque greges ovium accubantes juxta eum: nam ex illo adaquabantur pecora, & os ejus grandi lapide claudebatur.

3. Morisque erat, ut cunctis ovibus congregatis devolverent lapidem, & refectis gregibus rurſum ſuper os putei ponerent.

4. Dixitque ad paſtores: Fratres, unde eſtis? Qui reſponderunt: de Haran.

5. Quos interrogans: Numquid, ait, noſtis Laban filium Nachor? Dixerunt: Novimus.

6. Sanusne eſt? inquit. Valet, inquiunt: & ecce Rachel filia ejus venit cum grege ſuo.

7. Dixitque Jacob: Adhuc multum diei ſupereſt, nec eſt tempus, ut reducantur ad caulas greges: date ante potum ovibus, & ſic eas ad paſtum reducite.

8. Qui reſponderunt: Non poſſumus, donec omnia pecora congregentur, & amoveamus lapidē de ore putei, ut adaquemus greges.

9. Adhuc loquebantur, & ecce Rachel veniebat cum ovibus patris ſui, nam gregem ipſa paſcebat.

10. Quam cum vidiſſet Jacob, & ſciret conſobrinam ſuam, ovesque Laban avunculi ſui: amovit lapidem, quo puteus claudebatur:

11. Et adaquato grege, oſculatus eſt eam: & elevata voce flevit,

12. Et indicavit ei, quod frater eſſet patris ſui, & filius Rebeccæ: at illa feſtinans nuntiavit patri ſuo.

13. Qui cum audiſſet veniſſe Jacob filium ſororis ſuæ, cucurrit obviam ei: complexusque eum, & in oſcula ruens, duxit in domum ſuam. Auditis autem cauſis itineris,

14. Re-

* Consanguineus.

14. Respondit: Os meum es, * & caro mea. Et postquam impleti sunt dies mensis unius,

15. Dixit ei: Num quia frater meus es, gratis servies mihi? dic quid mercedis accipias?

a Allegoricè Rachel Dei charitatem & contemplationem: Lia proximi charitatem & vitam activam significat. S. Francisc. Salef. tr. de div. amore.

16. Habebat vero duas filias, nomen majoris Lia: minor vero appellabatur Rachel. *a*

17. Sed Lia lippis erat oculis: Rachel decora facie, & venusto aspectu.

18. Quam diligens Jacob, ait: Serviam tibi pro Rachel filia tua minore, septem annis.

19. Respondit Laban: Melius est, ut tibi eam dem quam alteri viro, mane apud me.

20. Servivit ergo Jacob pro Rachel septem annis: & videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine.

b id est 7. anni servitutis.

† A. M. 2252. Ant. Christ. 1752.

21. Dixitque ad Laban *b*: Da mihi uxorem meam: quia jam tempus impletum est, † ut ingrediar ad illam.

22. Qui vocatis multis amicorum turbis ad convivium, fecit nuptias.

23. Et vespere Liam filiam suam introduxit ad eum.

24. Dans ancillam filiæ, Zelpham nomine. Ad quam cum ex more Jacob fuisset ingressus, facto mane vidit Liam:

25. Et dixit ad socerum suum: Quid est, quod facere voluisti? nonne pro Rachel servivi tibi? quare imposuisti mihi?

26. Respondit Laban: Non est in loco nostro consuetudinis, ut minores ante tradamus ad nuptias.

c i. Nuptiarum harum solemnitati debitam. Vid. Judic. 14. 12.

27. Imple hebdomadam dierum hujus copulæ *c*: & hanc quoque dabo tibi pro opere, quo serviturus es mihi septem annis aliis.

28. Acquievit placito: & hebdomada transacta Rachel duxit uxorem:

29. Cui pater servam Balam tradiderat.

30. Tandemque potitus optatis nuptiis amorem sequentis priori prætulit, serviens apud eum septem annis aliis.

d Reddens fœcundam

31. Videns autem Dominus, quod despiceret Liam, aperuit vulvam ejus *d*, sorore sterili permanente.

e Anno M. 2253. Ant. Chr 1751. Ætatis Jacob 85.

32. Quæ conceptum genuit filium *e*, vocavitque nomen ejus Ruben, dicens: Vidit Dominus humilitatem meam, nunc amabit me vir meus.

f Anno M. 2245.

33. Rursumque concepit & peperit filium, *f* & ait: Quoniam audivit me Dominus haberi contemptui, dedit etiam istum mihi: vocavitque nomen ejus Simeon.

34. Con-

14. Odpowiedźiał: Iesteś kość moiá y ćiáło moie. A gdy śię wypełniły dni Mieśiącá iednego,

15. Rzekł mu: Izaż, żeśmi brát, dármo mi służyć będźiesz? powiedz co zá wysługe chcesz wźiąć.

16. A miał dwie corce, imię stárszey Lia: á młodszą zwano Ráchel.

17. Ale Lia byłá ćiekących oczu: Ráchel oblicza pięknego, y weyźrzenia wdźięcznego.

18. Ktorą miłuiąc Iákob, rzekł: Będęć służył zá Ráchelę corkę twoię młodszą, śiedm lat.

19. Odpowiedźiał Lábán: Lepieyći żeć ią tobie dam, niż inszemu mężowi, mieszkay u mnie.

20. Służył tedy Iákob zá Ráchelę śiedm lat; á zdały mu śię kilká dni dla wielkiey miłośći.

21. Y rzekł do Lábáná: Day mi żonę moię gdyż śię iuż czás wypełnił, ábych wszedł do niey.

22. Ktory wezwawszy wiele gromad przyiaćioł ná gody sprawił wesele.

23. A w wieczor Lią corkę swą w wiodł do niego,

24. Dawszy sługę corce imięniem Zelphę. Do ktorey według obyczáiu wszedszy Iákob, gdy było ráno uyźrzał Lią:

25. Y rzekł do Swiekrá swego: Coż iest, coś chćiał uczynić? Izalim nie zá Ráchelę tobie służył? Czemuś mię oszukał?

26. Odpowiedźiał Lábán: Nie iest to w zwyczáiu u nas, ábyśmy pierwey młodsze za mąż wydawáli.

27. Wypełni tydźień dni tego złączenia: á damći y tę drugą zá pracą ktorą mi będźiesz służył drugie śiedm lat.

28. Przestał ná zdániu: ágdy tydźień minął, poiął Ráchelę zá żonę:

29. Ktorey oćiec dał zá służebnicę Balę.

30. Y ták dostąpiwszy pożądánego wesela, miłość wtorey przekłádał nád pierwszą, służąc u niego drugą śiedm lat.

31. A widząc Pan iż niedbał o Lią, otworzył żywot iey, á śiostrá niepłodną zostáłá.

32. Ktora poczawszy porodźiłá syná, y názwáłá imię iego Ruben mowiąc: Uyźrzał Pan uniżenie moie, teraz mię będźie miłował małżonek moy.

33. Y záśię poczęłá y porodźiłá syná y rzekłá: Iż usłyszał Pan mną pogardzoną, dał mi też y tego, y názwáłá imię iego Symeon.

34. Y

34. Y poczęłá trzeći raz y urodźiłá innego ſyná y rzekłá: Y tą rázą przyłączy ſię ku mnie małżonek moy, gdyżem mu trzech ſynow urodźiłá: y dla tego názwáłá imię iego Lewi.

35. Poczwarte poczęłá y porodźiłá ſyná, y rzekłá: Teraz iuż będę wyznawáć Pánu, y przetoż názwáłá go Iudą, y przeſtáłá rodźić.

34. Concepitque tertio, genuit alium filium *a*: dixitque: Nunc quoque copulabitur mihi maritus meus, eo quod peperim ei tres filios: & idcirco appellavit nomen ejus Levi.

35. Quarto concepit, & peperit filium *b*, & ait: Modo confitebor Domino, & ob hoc vocavit eum, Judam *c*, ceſſavitque parere.

a Anno M. 2255.
b Anno M. 2256. Matth. 1 2.
c i. Confeſſionem.

ROZDZIAŁ XXX.

O zawiśći Ráchel ku Liey śieſtrze ſwey w niepłodnośći, y o wſpomnieniu Páńſkim ná Ráchel, á o poczęćiu, y porodzeniu Ioſephá. O zmowie, ktora ſię ſtáłá miedzy Lábánem á Iákobem zá ſłużbą iego. Y o zbogáceniu Iákobá.

1. Widząc tedy Ráchel że niepłodną byłá, zayźrzáłá śieſtrze ſwey, y rzekłá mężowi ſwemu: Day mi dźieći, ináczey umrę.

2. Ktorey Iákob rozgniewány odpowiedźiał: Zażem ia zá Bogá ktory ćię z zbáwił owocu żywotá twoiego?

3. A oná: Mam, powieda, ſłużebnicę Balę: wnidź do niey, áby porodźiłá ná kolánách moich, á żebym miáłá ſyny z niey.

4. Y dáłá mu Balę w małżeńſtwo: ktora,

5. Gdy wſzedł mąż do niey, poczęłá y porodźiłá ſyná.

6. Y rzekłá Ráchel: Przyſądźił mi Pan, y wyſłuchał głos moy, dawſzy mi ſyná. Y dla tego dáłá mu imię Dán.

7. Y záśię Bálá począ wſzy urodźiłá drugiego,

8. Zá ktorego rzekłá Ráchel: zrownał mię Bog z śioſtrą moią, y przemogłám, y názwáłá go Nephtalim.

9. A poczuwſzy Liá iż przeſtáłá rodźić, Zelphę ſługę ſwą mężowi oddáłá.

10. Ktora gdy po poczęćiu porodźiłá ſyná,

11. Rzekłá: Szczęśliwie, y dla tego przezwáłá imię iego Gad.

12. Porodźiłá też Zelphá drugiego.

13. Y rzekłá Liá: To ná błogosłáwieńſtwo moie: Błogosłáwioną bowiem zwáć mię będą niewiáſty. Y dla tego názwáłá go Aſer.

14. A Ruben wyſzedſzy czáſu żniwá pſzenicznego ná pole, nálazł Mándrágory: ktore mátce Liiey przynioſł. Y rzekłá Ráchel: Day mi część z Mándrágor ſyná twego.

15. Oná odpowiedźiáłá: Máłoć ſię ieſzcze zda żeś mi odwabiłá mężá, áż ieſzcze Mándrágory ſyná mego chceſz pobrác. Rzekłá Ráchel: Nie-

CAPUT XXX.

Rachel ſterilis ancillam ſuam marito tradit, ex qua ſuſcipit filios: 1. Similiter facit & Lia, quæ & ipſa duos filios & filiam parit. 9. Rachel vero Joſeph. 22. Laban de mercede paciſcitur cum Jacob; plurimum ditatur. 25.

1. CErnens autem Rachel, quod infœcunda eſſet, invidit ſorori ſuæ, & ait marito ſuo: Da mihi liberos, alioquin moriar.

2. Cui iratus reſpondit Jacob: Num pro Deo ego ſum, qui privavit te fructu ventris tui?

3. At illa: Habeo, inquit, famulam Balam: ingredere ad illam, ut pariat ſuper genua mea, & habeam ex illa filios.

4. Deditque illi Balam in conjugium: quæ,

5. Ingreſſo ad ſe viro, concepit, & peperit filium.

6. Dixitque Rachel: Judicavit mihi Dominus, & exaudivit vocem meam, dans mihi filium, & idcirco appellavit nomen ejus, Dan *d*.

7. Rurſumque Bala concipiens peperit alterum.

8. Pro quo ait Rachel: Comparavit me Deus cum ſorore mea, & invalui: vocavitque eum Nephtali *e*.

9. Sentiens Lia quod parere deſiiſſet, Zelpham ancillam ſuam marito tradidit.

10. Qua poſt conceptum edente filium,

11. Dixit: Feliciter: & idcirco vocavit nomen ejus, Gad *f*.

12. Peperit quoque Zelpha alterum.

13. Dixitque Lia: Hoc pro beatitudine mea: Beatam quippe me dicent mulieres: propterea appellavit eum Aſer *g*.

14. Egreſſus autem Ruben tempore meſſis triticeæ in agrum, reperit mandragoras: quas matri Liæ detulit. Dixitque Rachel: Da mihi partem de mandragoris *h* filii tui.

15. Illa reſpondit: Parumne tibi videtur, quod præripueris maritum mihi, niſi etiam mandragoras filii mei tuleris? ait Rachel: Dor-

d i. Judicium. Vide Indicem Etymologicum in Manuali Biblico.
e i. æquiparationem.
f i. Felicem.
g i. Beatitudinem.
h Mandragoræ poma pulchra ſunt, odorifera, & vim philtri quodammodo habentia.

Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filii tui.

16. Redeuntique ad vefperam Jacob de agro, egreffa eft in occurfum ejus Lia, & ad me, inquit, intrabis: quia mercede conduxi te pro mandragoris filii mei. Dormivitque cum ea nocte illa.

17. Et exaudivit Deus preces ejus: concepitque, & peperit filium quintum.

18. Et ait: Dedit Deus mercedem mihi, quia dedi ancillam meam viro meo: appellavitque nomen ejus Iffachar *a*.

19. Rurfum Lia concipiens, peperit fextum filium,

20. Et ait: Dotavit me Deus dote bona: etiam hac vice mecum erit maritus meus, eo quod genuerim ei fex filios: & idcirco appellavit nomen ejus Zabulon.

21. Poft quem peperit filiam, nomine Dinam.

22. Recordatus quoque Dominus Rachelis, exaudivit eam, & aperuit vulvam ejus.

23. Quæ concepit & peperit filium *b* dicens: Abftulit Deus opprobrium meum.

24. Et vocavit nomen ejus Jofeph *c* dicens: Addat mihi Dominus filium alterum.

25. Nato autem Jofeph, dixit Jacob *d* focero fuo: Dimitte me, ut revertar in patriam, & ad terram meam.

26. Da mihi uxores, & liberos meos, pro quibus fervivi tibi, ut abeam: tu nofti fervitutem, qua fervivi tibi.

27. Ait illi Laban: Inveniam gratiam in confpectu tuo: experimento didici, quia benedixerit mihi Deus propter te:

28. Conftitue mercedem tuam, quam dem tibi.

29. At ille refpondit: Tu nofti quomodo fervierim tibi, & quanta in manibus meis fuerit poffeffio tua.

30. Modicum habuifti, antequam venirem ad te, & nunc dives effectus es: benedixitque tibi Dominus ad introitum meum. Juftum eft igitur, ut aliquando provideam etiam domui meæ.

31. Dixitque Laban: Quid tibi dabo? At ille ait: Nihil volo: fed fi feceris, quod poftulo, iterum pafcam, & cuftodiam pecora tua.

32. Gyra omnes greges tuos, & fepara cunctas oves varias, & fparfo vellere *e*: & quod-

a i. Mercedem.

b Anno M. 2259. Ant. Chr. 1745.

c Augmentum.

d Jacobi anno 91. ut patet infra cap. 47. verf. 9. finito 14. fervitutis fuæ. Ac proinde 77. annorum fuit, cum ad Laban venit.

e Sparfis in vellere maculis.

Niechayże fpi z tobą tey nocy zá Mándrágory fyná twego.

16. A gdy fię Iákob wracał pod wieczor z polá, wyfzłá przećiw iemu Liá, y rzekłá: Mafz wnidź y do mnie: bom ćię zapłátą ziednáłá fobie zá Mándrágory fyná mego. Y fpał z nią oney nocy.

17. Y wyfłuchał Bog profby iey: y poczęłá y porodźiłá fyna piątego,

18. Y rzekłá: Dał mi Bog zapłátę, iżem dáłá fługę moię mężowi memu, y názwáłá imię iego Iffachar.

19. Y záśię Liá począ wfzy porodźiłá fzoftego fyná,

20. Y rzekłá: Upofáżył mię Bog pofagiem dobrym: iuż y tym rázem będźie zemną małżonek moy, przeto żem mu urodźiłá fześć fynow: y dla tego názwáłá imię iego Zábulon.

21. Poktorym urodźiłá corkę imięniem Dynę.

22. Wfpomniał też Pan ná Ráchelę, y wyfłuchał ią, y otworzył żywot iey.

23. Ktora poczęłá y porodźiłá fyná, mowiąc? odiął Bog zelżywość moię.

24. Y názwáłá imię iego Iozeph, mowiąc: Niech mi przyda Pan fyná drugiego.

25. A gdy fię urodźił Iozeph, rzekł Iákob do Swiekrá fwego: Puść mię ábych fię wroćił do oyczyzny y do źiemie moiey.

26. Day mi żony y dźieći moie, zá ktoremći fłużył, że poydę: ty wiefz pofługę moię ktorąći fłużył.

27. Rzekł mu Lábán: Niechay naydę łáfkę przed obliczem twoim: Skutkiemem doznał tego, iż mi błogofłáwił Bog dla ćiebie

28. Poftánow zapłátę twoię ktorąc dáć mam.

29. A on odpowiedźiał: Ty wiefz iákomći fłużył, á iáko wielka byłá w rękách moich máiętność twoiá.

30. Máłoś miał pierwey, niżem przyfzedł do ćiebie: á teraz ftałeś fię bogátym, y błogofłáwiłći Pan ná przyfzćie moie. Słufzna tedy rzecz ieft, ábych też kiedy fwoy dom opátrzył.

31. Y rzekł Lábán: Cożći mam dáć? A on rzekł: Nie chcę nic, ále iefli uczynifz czego żądam, będę iefzcze páść, y ftrzegł bydłá twego.

32. Obeydź wfzyftkie trzody fwoie, á odłącz wfzytkie owce pftre nákrapianey wełny:

á

á cokolwiek płowego bláchowánego y pſtrego będźie, ták miedzy owcámi iáko y miedzy kozámi, będźie zapłátá moiá.

33. Y odpowie mi iutro ſpráwiedliwość moiá, kiedy umowy czás przyidźie przed tobą: A wſzytko co nie będźie pſtre áni bláchowáne, áni płowe, ták miedzy owcámi iáko y kozámi, złodźieyſtwe mi zádádzą.

34. Y rzekł Lábán: Wdźięcznie przyimuię czego żądaſz.

35. Y odłączył onego dniá kozy y owce y bárány pſtre y bláchowáne: á wſzytkę trzodę iednoſtáyney bárwy, to ieſt białey ábo czarney wełny, oddał w ręce ſynom ſwoim.

36. Y uczynił plác drogi ná trzy dni, miedzy ſobą á miedzy źięćiem ktory páſł inne trzody iego.

37. Iákob tedy nábrawſzy prętow topolowych źielonych, y migdałowych, y iáworowych, obłupił ie mieyſcámi: y odárſzy ſkorki, w tych ktore odárte były białość ſię pokazáłá: owe záś lepak ktore cáłe były źielone zoſtáły, y ták tym ſpoſobem ſtáłá ſię bárwá odmienna:

38. Y nákładł ich do koryt, gdźie lano wodę, áby przyſzedſzy pić trzody, miáły przed oczymá pręty, á pátrząc ná nie poczynáły.

39. Y ſtáło ſię w onym zágrzaniu złączenia że owce pátrzáły ná pręty y rodźiły bláchowáne, y pſtre, y rozną fárbą nákrapiáne.

40. Y rozdźielił ſtádo Iákob, y położył pręty w korytá przed oczy báránow: á wſzytkie były białe y czarne Lábánowe: inſze záś wſzytkie Iákobowe, rozdźieliwſzy miedzy ſobą trzody.

41. Gdy tedy pierwſze przypuſczenie do owiec bywáło, kładł Iákob pręty w korytá wod przed oczy báránow y owiec, áby zápátrzywſzy ſię ná nie poczynáły:

42. Ale kiedy pozdne przypuſczánie było, y poczęćie poślednie, nie kładł ich. Y doſtáły ſię ktore były pozdne Lábánowi, á ráne Iákobowi.

43. Y zbogáćił ſię on człowiek niezmiernie, y miał trzod wiele, ſłużebnic y ſług, wielbłądow y osłow.

ROZDZIAŁ XXXI.

Iákob nawięcey áby uſłuchał Páná, zebrał ſię do Oyczyzny kryiomko z żonámi y z dźiećmi: Ráchel

quodcumque furvum *a* & maculoſum, variumque fuerit, tam in ovibus quam in capris, erit merces mea.

a i. Subnigrum.

33. Reſpondebitque mihi *b* cras *c* juſtitia mea, quando placiti tempus advenerit coram te: & omnia, quæ non fuerint varia, & maculoſa, & furva, tam in ovibus quam in capris, furti me arguent.

b q. d. Deus mihi favebit propter juſtitiam.

c i. Futuro tempore.

34. Dixitque Laban: Gratum habeo, quod petis.

35. Et ſeparavit in die illa capras, & oves, & hircos, & arietes, varios atque maculoſos: cunctum autem gregem unicolorem, id eſt, albi & nigri velleris, tradidit in manu filiorum ſuorum.

36. Et poſuit ſpatium itineris trium dierum inter ſe & generum, qui paſcebat reliquos greges ejus.

37. Tollens ergo Jacob virgas populeas virides, & amygdalinas, & ex platanis, ex parte decorticavit eas: detractisque corticibus, in his, quæ ſpoliata fuerant, candor apparuit: illa vero, quæ integra fuerant, viridia permanſerunt: atque in hunc modum color effectus eſt varius.

38. Poſuitque eas in canalibus, ubi effundebatur aqua: ut cum veniſſent greges ad bibendum, ante oculos haberent virgas, & in aſpectu earum conciperent.

39. Factumque eſt, ut in ipſo calore coitus, oves intuerentur virgas, & parerent maculoſa, & varia, & diverſo colore reſperſa.

40. Diviſitque gregem Jacob, & poſuit virgas in canalibus ante oculos arietum: erant autem alba & nigra quæque Laban: cætera vero Jacob, ſeparatis inter ſe gregibus.

41. Igitur quando primo tempore *d* aſcendebantur oves, ponebat Jacob virgas in canalibus aquarum ante oculos arietum & ovium, ut in earum contemplatione conciperent:

d Martio.

42. Quando vero ſerotina *e* admiſſura erat, & conceptus extremus, non ponebat eas. Factaque ſunt ea quæ erant ſerotina, Laban: & quæ primi temporis, Jacob.

e In Septembri, cum fœtus debilior.

43. Ditatusque eſt homo ultra modum, & habuit greges multos, ancillas & ſervos, camelos & aſinos.

CAPUT XXXI.

Jacob, jubente Domino ad Patrem cum omnibus ſuis tacitus revertitur, 1. Quem Laban inſequi-

ſequitur: Rachel patris idolis ablatis, ipſum quærentem aſtu decipit. 22. Tandem Jacob & Laban inito fœdere, ad propria quisque diſcedit. 36.

1. POſtquam autem audivit verba filiorum Laban dicentium: Tulit Jacob omnia, quæ fuerunt patris noſtri, & de illius facultate ditatus, factus eſt inclytus:

2. Animadvertit quoque faciem Laban, quod non eſſet erga ſe ſicut heri & nudius tertius *a*.

3. Maxime dicente ſibi Domino: Revertere in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam, eroque tecum.

4. Miſit, *b* & vocavit Rachel & Liam in agrum, ubi paſcebat greges:

5. Dixitque eis: Video faciem patris veſtri, quod non ſit erga me ſicut heri & nudius tertius: Deus autem patris mei fuit mecum.

6. Et ipſæ noſtis, quod totis viribus meis ſervierim patri veſtro.

7. Sed & pater veſter circumvenit me, & mutavit mercedem meam decem *c* vicibus: & tamen non dimiſit eum Deus, ut noceret mihi.

8. Si quando dixit: Variæ erunt mercedes tuæ: pariebant omnes oves varios fœtus, quando vero e contrario ait: Alba quæque accipies pro mercede: omnes greges alba pepererunt.

9. Tulitque Deus ſubſtantiam patris veſtri, & dedit mihi.

10. Poſtquam enim conceptus ovium tempus advenerat, levavi oculos meos, & vidi in ſomnis aſcendentes mares ſuper feminas, varios & maculoſos, & diverſorum colorum.

11. Dixitque Angelus Dei ad me in ſomnis: Jacob! Et ego reſpondi: Adſum.

12. Qui ait: Leva oculos tuos, & vide univerſos maſculos aſcendentes ſuper feminas, varios, maculoſos atque reſperſos. Vidi enim omnia, quæ fecit tibi Laban.

13. Ego ſum Deus *d* Bethel, *e* ubi unxiſti lapidem, & votum voviſti mihi. Nunc ergo ſurge, & egredere de terra hac, revertens in terram nativitatis tuæ.

14. Reſponderuntque Rachel & Lia: Numquid habemus reſidui quidquam in facultatibus & hæreditate domus patris noſtri?

15. Nonne quaſi alienas reputavit nos, & vendidit, comeditque pretium noſtrum?

16. Sed Deus tulit opes patris noſtri, & eas

a ſeu antea.

b Anno M. 2265. Ant. Chr. 1739. Ætatis ſuæ 104.

c id eſt multis.

d Sup. 28. 18.

e Angelus Dei nomine loquens, ſe Deum vocat.

Ráchel bogi oycowe zánioſłá, y wywiodłá oycá foremnie ſzukáiącego. Potym z Lábánem Iákob przymierze uczyniwſzy, wroćił ſię do ſwego.

1. POtym gdy uſłyſzał słowá Synow Lábánowych, mowiących: Pobrał Iákob wſzyſtko co miał oćiec náſz, á z iego máiętnośći zbogáćiwſzy ſię, zſtał ſię zacnym:

2. K temu obaczył twarz Lábánowa że nie byłá przećiw niemu iáko wczorá y dźiś trzećí dźień,

3. A nawięcey że mu Pan mowił: Wroć ſię do źiemie oycow twoich: y do rodźiny twoiey, á będę z tobą.

4. Poſłał y wyzwał Ráchelę y Lią ná pole, gdźie páſł trzody,

5. Y rzekł im: Widzę twarz oycá wáſzego że nie ieſt przećiw mnie iáko wczorá y dźiś trzećí dźień: lecz Bog oycá mego był zemną.

6. Y ſáme wiećie, iżem że wſzytkich śił moich ſłużył oycu wáſzemu.

7. Ale y oćiec wáſz oſzukał mie. y odmienił zapłátę moię po dźieśięćkroć: á przedśię nie dopuśćił mu Bog áby mi ſzkodźił.

8. Ieſli kiedy rzekł: pſtre będą zapłatą twoią, wſzytkie owce rodźiły pſtre przypłodki: kiedy záś przećiwnym obyczáiem mowił: Białe wſzytkie wezmieſz zá myto: wſzytkie trzody rodźiły białe.

9. Y odiął Bog wſzytek dobytek oycá wáſzego, á dał mi.

10. Gdy bowiem czás poczynánia owiec przyſzedł, podnioſłem oczy ſwe, y widźiałem przez ſen wſtępuiące ſámce ná ſámice pſtre, y błáchowáne, y rozmáitey bárwy.

11. Y rzekł Anyoł Boży we ſnie do mnie: Iákobie? A iam odpowiedźiał: Owom ia.

12. Ktory rzekł: Podnieś oczy twoie, á obácz wſzytkie ſámce wſtępuiące ná ſámice, pſtre, błáchowáne, y nákrapiáne. Bom widźiał wſzytko coć Lábán uczynił.

13. Iamći ieſt Bog Bethel, gdźieś námázał kámień, y ſzlubiłeś mi ſzlub. Teraz tedy wſtań, á wynidź z tey źiemie wracáiąc ſię do źiemie národzenia twego.

14. Y odpowiedźiely Ráchel y Liá: Izaż ieſzcze mamy iáką cząſtkę w máiętnośći y w dźiedźictwie domu oycá náſzego?

15. Izaż nas zá obce nie poczytał, y przedał, y ziadł zapłatę náſzę?

16. Ale Bog odiął máiętnośći oycá náſzego, y

y podał ie nam y synom náſzym: á ták wſzytko uczyń coć Bog przykazał.

10. Wſtał tedy Iákob, á wſádźiwſzy dźieći y żony ſwe ná wielbłądy, poſzedł.

18. Y zábrał wſytkę máiętność ſwoię, y trzody, y czego iedno w Mezopotámiiey nábył, idąc do Izááká oycá ſwego, do źiemie Chánáneyſkiey.

19. Ná ten czás poſzedł był Lábán ſtrzyc owce, á Ráchel ukrádłá báłwány oycá ſwego.

20. A Iákob niechćiał oznáymić świekrowi ſwemu że ućiekał.

21. A gdy poſzedł ták ſam, iáko wſzytko do czego miał práwo, y przepráwiwſzy ſię przez rzekę, ciągnął ku gorze Gálááa,

22. Dano znáć Lábánow dniá trzećiego, że ućiekał Iákob.

23. Ktory wźiąwſzy bráćią ſwoię, gonił go przez ſedm dni: y pośćignął go ná gorze Gálááa.

24. Y widźiał we ſnie Bogá mowiącego do śiebie: Strzeż ábyś nic przykro nie mowił przećiw Iákobowi.

25. Y iuż był Iákob rozbił namiot ná gorze: y gdy go on dogonił, z bráćią ſwą, ná teyże gorze Gálááa rozbił namiot.

26. Y rzekł do Iákobá: Czemuś ták uczynił, żeś krom wiedzenia mego zábrał corki moie, iákoby mieczem poimáne?

27. Przecześ bez wiádomośći moiey: chćiał ućiec, áni dáć mi znáć, żebym ćię był odprowádźił z weſelem y z pieśniámi, y z bębny, y z cytrámi?

28. Nie dopuśćiłeś ábym pocáłował ſyny moie y corki: głupieś uczynił: á teraz wprawdźie.

29. Możeć ręká moiá złym oddáć: ále Bog oycá wáſzego wczorá mi rzekł: ſtrzeż ábyś nie mowił przećiw Iákobowi nic przykrego.

30. Niech ták będźie, chćiáłoć ſię iácháć do ſwoich, y prágnąłeś domu oycá twego: czemużeś pokradł Bogi moie?

31. Odpowiedźiał Iákob: Zem odiáchał bez wiádomośći twoiey, bałem ſię byś mi mocą nie pobrał corek twoich.

32. A co mię w złodźieyſtwie pomawiaſz: u kogokolwiek naydźieſz Bogi twoie, niech zábit będźie przed bráćią náſzą. Szukay, cokolwiek twego u mnie naydźieſz, to weźmi. To mowiąc, niewiedźiał żeby Ráchel ukrádłá báłwány.

33. Wſze-

eas tradidit nobis, ac filiis noſtris: unde omnia, quæ præcepit tibi Deus, fac.

17. Surrexit itaque Jacob, & impoſitis liberis ac conjugibus ſuis ſuper camelos, abiit.

18. Tulitque omnem ſubſtantiam ſuam, & greges, & quidquid in Meſopotamia acquiſierat, pergens ad Iſaac patrem ſuum in terram Chanaan.

19. Eo tempore ierat Laban ad tondendas oves, & Rachel furata eſt idola *a* patris ſui.

20. Noluitque Jacob confiteri *b* ſocero ſuo, quod fugeret.

21. Cumque abiiſſet tam ipſe quam omnia, quæ juris ſui erant, & amne *c* transmiſſo pergeret contra montem Galaad,

22. Nuntiatum eſt Laban die tertio, quod fugeret Jacob.

23. Qui aſſumptis fratribus ſuis, perſecutus eſt eum diebus ſeptem: & comprehendit eum in monte Galaad. *d*

24. Viditque in ſomnis dicentem ſibi Deum: Cave ne quidquam aſpere loquaris contra Jacob.

25. Jamque Jacob extenderat in monte tabernaculum: cumque ille conſecutus fuiſſet eum cum fratribus ſuis, in eodem monte Gaalaad fixit tentorium.

26. Et dixit ad Jacob: Quare ita egiſti, ut clam me abigeres filias meas quaſi captivas gladio?

27. Cur ignorante me fugere voluiſti, nec indicare mihi, ut proſequerer te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis?

28. Non es paſſus, ut oſcularer filios *e* meos & filias: ſtulte operatus es: & nunc quidem.

29. Valet manus mea reddere tibi malum: ſed Deus Patris veſtri heri dixit mihi: *f* Cave ne loquaris contra Jacob quidquam durius.

30. Eſto, ad tuos ire cupiebas, & deſiderio erat tibi domus patris tui: cur furatus es deos meos?

31. Reſpondit Jacob: Quod inſcio te profectus ſum, timui, ne violenter auferres filias tuas.

32. Quod autem furti me arguis: apud quemcumque inveneris deos tuos, necetur coram fratribus noſtris. Scrutare, quidquid tuorum apud me inveneris, & aufer. Hæc dicens, ignorabat, quod Rachel furata eſſet idola.

33. In-

a Forte ut occaſionem & materiam idololatriæ parenti ſubtraheret.

b Indicare.

c Euphrate, qui Meſopotamiam à Syria dividit.

d Sic poſtea dicto.

e nepotes ex filiabus.

f Infr. 48.

33. Ingreſſus itaque Laban tabernaculum Jacob & Liæ, & utriusque famulæ, non invenit. Cumque intraſſet tentorium Rachelis,

34. Illa feſtinans abſcondit idola ſubter ſtramenta cameli, & ſedit deſuper: ſcrutantique omne tentorium, & nihil invenienti,

35. Ait: Ne iraſcatur dominus meus, quod coram te aſſurgere nequeo: quia juxta conſuetudinem feminarum *a* nunc accidit mihi. Sic deluſa ſollicitudo quærentis eſt.

a q. d. laboro fluxu menſtruorum.

36. Tumensque Jacob, cum jurgio ait: Quam ob culpam meam, & ob quod peccatum meum ſic exarſiſti poſtme,

37. Et ſcrutatus es omnem ſupellectilem meam? Quid inveniſti de cuncta ſubſtantia domus tuæ? pone hic coram fratribus meis & fratribus tuis, & judicent inter me & te.

38. Idcirco viginti annis fui tecum? oves tuæ & capræ ſteriles non fuerunt, arietes gregis tui non comedi:

39. Nec captum à beſtia oſtendi tibi, ego damnum omne reddebam: quidquid furto peribat, à me exigebas:

40. Die noctuque æſtu *b* urebar, & gelu, *c* fugiebatque ſomnus ab oculis meis.

b junge cum die &c.
c i. noctu.

41. Sicque per viginti annos in domo tua ſervivi tibi, quatuordecim pro filiabus, & ſex pro gregibus tuis: immutaſti quoque mercedem meam decem vicibus. †

† ſeu multis.

42. Niſi Deus patris mei Abraham, & timor *d* Iſaac affuiſſet mihi, forſitan modo nudum me dimiſiſſet: afflictionem meam & laborem manuum mearum reſpexit Deus, & arguit te heri.

d Eſt metonymia actus potentiæ pro objecto: timor, id eſt Deus quem timet Iſaac.

43. Reſpondit ei Laban: Filiæ meæ & filii, & greges tui, & omnia, quæ cernis, mea ſunt: quid poſſum facere filiis & nepotibus meis?

44. Veni ergo, & ineamus fœdus: ut ſit in teſtimonium inter me & te.

45. Tulit itaque Jacob lapidem, & erexit illum in titulum *e*:

e ſeu monumentum.

46. Dixitque fratribus ſuis *f*: Afferte lapides. Qui congregantes fecerunt tumulum, comederuntque ſuper eum:

f Affinibus qui venerant cum Laban ſup. 23.

47. Quem vocavit Laban, Tumulum teſtis: & Jacob, Acervum teſtimonii, uterque juxta proprietatem linguæ ſuæ. *g*

g Laban Syriace, & Jacob Hebraice.

48. Dixitque Laban: Tumulus iſte erit teſtis inter me & te hodie, & idcirco

33. Wſzedſzy tedy Lábán do namiotu Iákobá, y Liiey, y obu ſłużebnic, nie nálazł. A gdy wchodźił do namiotu Ráchele,

34. Oná ſpieſzno báłwány ſkryłá pod mierzwę wielbłądowe, y śiádłá ná niey: á gdy wſzytek namiot zmácał, á nic nie nálazł:

35. Rzekłá mu: Niech ſię nie gniewa Pan moy, żeć przed tobą powſtáć niemogę: bo według obyczáiu niewieśćiego teraz ná mię przypádło: y ták oſzukána ieſt pilność ſzukáiącego.

36. A nádąwſzy ſię Iákob z fukiem rzekł: Prze ktorą winę moię y ktory grzech moy, tákeś ſię zápalił zá mną,

37. Y wymácałeś wſzytek ſprzęt moy? Cożeś nálazł ze wſzytkie máiętnośći domu twego? położ tu przed bráćią moią y bráćią twoią, á niech rozſądzą miedzy mną á tobą.

38. Y przetożem przez dwádźieśćiá lat był z tobą? owce twoie y kozy nie były nie płodne, nie iadłem báránow trzody twoiey:

39. Anim ći porwánego od źwierzá pokázował, iam wſzyſtkę ſzkodę nádgradzał: cokolwiek kradźieżą ginęło, ná mnieś tego śćigał.

40. Wednie y w nocy ćierpiałem gorąco y źimno, y niepoſtawał ſen ná oczách moich.

41. Y tákemći przez dwádźieśćiá lat w domu twym ſłużył: czternaśćie zá corki, á ſześć zá trzody twoie: Odmieniałeś też po dźieśięć kroć zapłátę moię.

42. By był Bog oycá mego Abráhámá, á boiáźń Iſááká nie byłá przy mnie, ſnadźbyś mię był teraz puśćił nágiego: ná utrapienie moie, y ná prace rąk moich, weyźrzał Bog, y ſtrofował ćię wczorá.

43. Odpowiedźiał mu Lábán: Corki moie y ſynowie, y trzody twoie y wſzyſtko to co widźiſz, moie ieſt: Coż mam czynić ſynom y wnukom moim?

44. Podźżeż tedy, á uczyńmy przymierze: áby było ná świádectwo miedzy mną á tobą.

45. Wźiął tedy Iákob kámień, y poſtáwił ji ná znák:

46. Y rzekł bráćiey ſwoiey, Nánośćie kámienia: ktorzy nánośiwſzy uczynili kupę, y iedli ná niey:

47. Ktorą názwał Lábán kupą świádká: á Iákob, kupą świádectwá, obá według włáſnośći ięzyká ſwego.

48. Y rzekł Lábán: Kupá tá będźie świádkiem miedzy mną á tobą dźiśia, y dla tego názwano

zwano ieſt imię iey Gáláád, to ieſt, kupá świádká.

49. Niechai widźi y ſądźi Pan miedzy námi gdy odeydźiemi od śiebie,

50. Ieſli będźieſz trapił corki moie, y ieſli poymieſz inſze żony nád nie: Niemaſz tu inſzego świádká mowy náſzey oprocz Bogá, ktory obecnie pátrzy.

51. Y rzekł záśię do Iákobá: oto kupá tá y kámień ktorym poſtáwił miedzy mną á tobą,

52. Swiádkiem będźie: kupá tá mowię y kámień niech będźie ná świádectwo, ieſlibym ábo ia przeſzedł ią idąc do ćiebie, ábo ty przeſzedłbyś ią myśląc mi co złego.

53. Bog Abráhámow y Bog Náchorow niech rozſądźi miedzy námi Bog oycá ich. Przyśiągł tedy Iákob przez boiaźń oycá ſwego Iſáaká:

54. Y ofiárowawſzy ofiáry ná gorze, wezwał bráćiey ſwey, áby iedli chleb. Ktorzy náiadſzy ſię zoſtáli tám.

55. Lábán w nocy wſtawſzy pocáłował ſyny y corki ſwe y błogoſłáwił im: y wroćił ſię ná mieyſce ſwoie.

co appellatum eſt nomen ejus Galaad, id eſt, Tumulus teſtis.

49. Intueatur, & judicet Dominus inter nos, quando receſſerimus à nobis,

50. Si afflixeris filias meas, & ſi introduxeris alias uxores ſuper eas: nullus ſermonis noſtri teſtis eſt absque DEO, qui præſens reſpicit:

51. Dixitque rurſus ad Jacob: En tumulus hic: & lapis, quem erexi inter me & te,

52. Teſtis erit: tumulus, inquam, iſte & lapis ſint in teſtimonium, ſi aut ego tranſiero illum pergens ad te, aut tu præterieris, malum mihi cogitans.

53. Deus Abraham, & Deus Nachor, judicet inter nos, Deus patris eorum. Juravit ergo Jacob per timorem patris ſui Iſaac:

54. Immolatisque victimis in monte, vocavit fratres ſuos, ut ederent panem. Qui, cum comediſſent, manſerunt ibi.

55. Laban vero de nocte *a* conſurgens, oſculatus eſt filios & filias ſuas, & benedixit illis: reverſusque eſt in locum ſuum.

a i. ſummo mane.

ROZDZIAŁ XXXII.

Iákob Anioły uyźrzawſzy, poſłał dáry brátu Ezau, á zá ten czás z Aniołem ſię mocował, y tám Błogoſłáwieńſtwo y odmienienie imioná doſtał.

1. IAkob też ſzedł zácżętą drogę: y potkáli go Anyołowie Boży.

2. Ktore uyźrzawſzy, rzekł: Oboz to Boży: y názwał imię mieyſcá onego Máhánáim, to ieſt Oboz:

3. Poſłał też y poſły przed ſobą do Ezawá brátá ſwego do źiemie Seir do kráiny Edom.

4. Y przykazał im mowiąc: Ták rzeczećie pánu memu Ezawowi: To mowi brát twoy Iákob: u Lábáná byłem gośćiem, y mieſzkałem áż do dźiśieyſzego dniá.

5. Mam woły, y oſły, y owce, y ſługi, ſłużebnice, y ſzlę teraz poſelſtwo do páná mego, ábych nálazł łáſkę przed obliczem twoim.

6. Y wroćili ſię poſłowie do Iákobá, mowiąc: Przyſzliſmy do Ezawá brátá twego, á oto poſpieſza zábieżeć ći ze cztermi ſty mężow.

7. Zlękł ſię Iákob bárzo: y przeſtraſzony rozdźielił lud ktory z nim był: tákże trzody, y owce, y woły, y wielbłądy ná dwá huſcá,

CAPUT XXXII.

Jacob videt tutelares Angelos. 1. Nuntios & munera ad fratrem ſuum Eſau territus mittit. 3. Cum Angelo luctans, benedictionem ac nominis mutationem tacto femoris nervo accipit. 24.

1. JAcob *b* quoque abiit itinere quo cœperat *c*: fueruntque ei obviam Angeli Dei.

2. Quos cum vidiſſet, ait: Caſtra Dei ſunt hæc: & appellavit nomen loci illius Mahanaim, id eſt, Caſtra.

3. Miſit autem & nuntios ante ſe ad Eſau fratrem ſuum in terram Seir, in regionem Edom:

4. Præcepitque eis, dicens: Sic loquimini domino meo Eſau: Hæc dicit frater *d* tuus Jacob: Apud Laban peregrinatus ſum, & fui usque in præſentem diem.

5. Habeo boves & aſinos, & oves, & ſervos & ancillas, mittoq; nunc legationem ad dominũ meum: ut inveniam gratiam in conſpectu tuo.

6. Reverſique ſunt nuntii ad Jacob dicentes: Venimus ad Eſau fratrem tuum, & ecce properat tibi in occurſum cum quadringentis viris.

7. Timuit Jacob valde: & perterritus diviſit populum, qui ſecum erat, greges quoque & oves & boves, & camelos in duas turmas,

b Infr. 48. 16.
c eodem an. 2265.
d Septuag. ſervus.

8. Dicens: Si venerit Eſau ad unam turmam, & percuſſerit eam, alia turma, quæ reliqua eſt, ſalvabitur.

9. Dixitque Jacob: Deus patris mei Abraham, & Deus patris mei Iſaac: Domine! qui dixiſti mihi: Revertere in terram tuam, & in locum nativitatis tuæ, & benefaciam tibi:

10. Minor *a* ſum cunctis miſerationibus tuis, & veritate tua *b* quam explevisti ſervo tuo. In baculo meo *c* tranſivi Jordanem iſtum: & nunc cum duabus turmis regredior.

11. Erue me de manu fratris mei Eſau, quia valde eum timeo, ne forte veniens percutiat matrem cum filiis.

12. Tu locutus es, quod benefaceres mihi: & dilatares ſemen meum ſicut arenam maris, quæ præ multitudine numerari non poteſt.

13. Cumq; dormiſſet ibi nocte illa ſeparavit de his, quæ habebat, munera Eſau fratri ſuo:

14. Capras ducentas, hircos viginti, oves ducentas, & arietes viginti.

15. Camelos fœtas cum pullis ſuis triginta, vaccas quadraginta, & tauros viginti, aſinas viginti, & pullos earum decem.

16. miſit per manus ſervorum ſuorum ſingulos ſeorſum greges, dixitque pueris ſuis: Antecedite me; & ſit ſpatium inter gregem & gregem.

17. Et precepit priori, dicens: Si obvium habueris fratrem meum Eſau, & interrogaverit te: Cujus es? aut, Quo vadis? aut Cujus ſunt iſta, quæ ſequeris?

18. Reſpondebis: Servi tui Jacob, munera miſit domino meo Eſau; ipſe quoque poſt nos venit.

19. Similiter dedit mandata ſecundo, & tertio, & cunctis, qui ſequebantur greges dicens: Iisdem verbis loquimini ad Eſau, cum inveneritis eum.

20. Et addetis: Ipſe quoque ſervus tuus Jacob iter noſtrum inſequitur: dixit enim *d*: Placabo illum muneribus, quæ præcedunt, & poſtea videbo illum, forſitan propitiabitur mihi.

21. Præceſſerunt itaque munera ante eum, ipſe vero manſit nocte illa in caſtris. *e*

22. Cumque mature ſurrexiſſet, tulit duas uxores ſuas, & totidem famulas, cum undecim filiis, & tranſivit vadum Jacob.

23. Traductisque omnibus, quæ ad ſe pertinebant,

24. Manſit ſolus: & ecce vir *f* luctabatur cum eo usque mane.

25. Qui

a Inferior ſeu indignus.
b Fide promiſſorum.
c Nihil præterea habens Nota myſtice baculus Jacob, virga Moyſis & Aaron myſteria & beneficia Crucis Chriſti ſignificant.
d apud ſe.
e i. loco, quem caſtra vocavit. v. 2.
f Angelus ſub ſpecie & habitu viri. Oſee c. 12. v. 2. repræſentans Deum hic v. 28. Deus appellatur.

8. Mowiąc: Ieſli przydźie Ezaw do iednego huſcá, á poráźi ji, tedy huſiec drugi, ktory zoſtánie będźie záchowány.

9. Y rzekł Iákob, Boże oycá mego Abráhámá, y Boże oycá mego Iſááká: Pánie ktoriś mi rzekł: Wroć ſię do źiemie twoiey. y ná mieyſce národzenia twego, á uczynięć dobrze:

10. Mnieyſzy ieſtem niż wſzyſtki ſmiłowániá twoie, y prawdá twoiá ktorąś wypełnił ſłudze twemu. O laſce moiey przeſzedłem ten Iordan: á teraz ze dwiemá huſcámi ſię wracam.

11. Wyrwy mię z ręki brátá mego Ezawá, boć ſię go bárzo boię: by ſnadź przyſzedſzy nie pobił mátki z ſynámi.

12. Tyś rzekł, żeś mi miał dobrze czynić y rozmnożyć naśienie moie iáko piaſek morſki, ktory prze mnoſtwo zliczon bydź niemoże.

13. A gdy tám ſpał oney nocy, oddźielił z tego co miał dáry Ezáwowi brátu ſwemu.

14. Koz dwie śćie, kozłow dwádźieśćiá, owiec dwie śćie, y báránow dwádźieśćiá.

15. Wielbłądźic źrzebnych ze źrzebięty ich trzydźieśći, krow czterdźieśći, y bykow dwádźieśćiá, oślic dwádźieśćiá, y ośląt ich dźieśięc.

16. Y poſłał przez ręce ſług ſwoich, káżdą trzodę zoſobná, y rzekł ſługom ſwoim: Idźćie przed mną: á niech będźie płác między ſtádem y ſtádem.

17. Y przykazał pierwſzemu, mowiąc: Ieſli potkaſz brátá mego Ezawá: á zopyta ćię Czyieś ty? ábo, Gdźie idźieſz? ábo, Czyie to co żenieſz?

18. Odpowieſz: ſługi twego Iákobá, dáry to poſłał pánu memu Ezáwowi: ſam też zá námi idźie.

19. Tákże dał roſkaźánie wtoremu y trzećiemu, y wſzyſtkim ktorzy gnáli ſtádá mowiąc: Temiż ſłowy mowćie do Ezáwá gdy go znaydźiećie.

20. Y przydaćie: Sam też ſługá twoy Iákob idźie zá námi, mowił bowiem, ubłagam go dárámi ktore uprzedzáią, á potym go uyźrzę, owa ſię zmiłuie nádemną.

21. Uprzedźiły tedy przed nim dáry, á ſam zoſtał oney nocy w obozie.

22. A wſtawſzy w czás, wźiął dwie żenie ſwe, y tyleſz ſłużebnic z iedenaśćią ſynow, y przepráwił ſię przez brod Iákob.

23. Y przeprowádźiwſzy wſzyſtko, co do niego należáło,

24. Zoſtał ſam; á oto mąż biedźił ſię z nim áż do zaránia.

25. Kto-

25. Ktory widząc iż go nie mogł przemoc, dotknął ſię żyły biodry iego, á nátychmiaſt uſchłá:

26. Y rzekł do niego: Puść mię, bo iuż wſchodźi zorzá. Odpowiedźiał, Niepuſzę ćię áż mi błogoſłáwiſz.

27. Y rzekł: Co zá imię twoie? odpowiedźiał: Iákob.

28. A on rzekł: Zadną miárą nie będźie názwáne imię twoie Iákob, ále Izráel: bo ieſliś przećiw Bogu był mocnym, dáleko więcey przećiw ludźiom przemożeſz.

29. Spytał go Iákob: Powiedz mi, iákim ćię imięnim zową? Odpowiedźiał. Przez ſię pytaſz o imieniu moim? Y błogoſłáwił mu ná onymże mieyſcu.

30. Y názwał Iákob imię onego mieyſcá Phánuel, mowiąc: Widźiałem Bogá twarzą w twarz, á zbáwioná ieſt duſzá moiá.

31. Y wnet mu wzeſzło ſłońce ſkoro przeſzedł Phánuel: á on chramał na noge.

32. Dla ktorey przyczyny nie iadáią żyły ſynowie Izráel, ktora uſchnęłá w biedrze Iákobowey, áż do dniá dźiśieyſzego: iż ſię dotknął żyły biodry iego y zmartwiáłá:

25. Qui cum videret, quod eum ſuperare non poſſet, tetigit nervum femoris ejus, & ſtatim emarcuit.

26. Dixitque ad eum: Dimitte me, jam enim aſcendit aurora. Reſpondit: Non dimittam te, niſi benedixeris mihi.

27. Ait ergo: Quod nomen eſt tibi? Reſpondit: Jacob.

28. At ille: Nequaquam, inquit, Jacob appellabitur *a* nomen tuum, ſed Iſraël *b* quoniam ſi contra Deum fortis fuiſti, quanto magis contra homines prævalebis?

a tantum. *b* i. Videns Deum.

29. Interrogavit eum Jacob: Dic mihi, quo appellaris nomine? Reſpondit: Cur quæris nomen meum? Et benedixit ei in eodem loco.

30. Vocavitque Jacob nomen loci illius Phanuel *c*, dicens: Vidi Deum facie ad faciem, & ſalva facta eſt anima mea.

c i. facies Dei.

31. Ortusque eſt ei ſtatim ſol, poſtquam transgreſſus eſt Phanuel, ipſe vero claudicabat pede.

23. Quam ob cauſam non comedunt nervum filii Iſrael, qui emarcuit in femore Jacob usque in præſentem diem, eo quod tetigerit nervum femoris, & obſtupuerit.

ROZDZIAŁ XXXIII.

Iákobá Ezau łáſkáwie przyiął, y ledwie ſię dał uprośić, by od niego dáry przziął. Poty Ezau do Sehyr, Iákob do Salew, kędy y rolą kupił, y Ołtarz Bogu wywiodł, rozeſzli ſię.

1. A Podniosſzy Iákob oczy ſwe, uyźrzał Ezáwá iádącego, á z nim cztery ſtá mężow: y rozdźielił ſyny Liiey y Ráchel, y obu ſłużebnic:

2. Y poſtáwił obie ſłużebnice y dźieći ich ná przodku: á Lią y ſyny iey ná wtorym mieyſcu: Ráchelę záś y Iozephá ná oſtátku.

3. A ſam wprzod idąc pokłonił ſię áż do źiemie śiedm kroć, áż nádiáchał brat iego.

4. Bieżąc tedy Ezaw przećiw brátu ſwemu, obłapił go; y śćiſkáiąc ſzyię iego, cáłuiąc płákał.

5. A podniosſzy oczy, uyźrzał niewiáſty y rzekł: A ći, co zacz ſą? á ieśli do ćiebie należą? Odpowiedźiał: Drobiożdżek ieſt, ktory dárował Bog mnie ſłudze twemu.

6. A przybliżywſzy ſię ſłużebnice y ſynowie ich, nákłonili ſię.

7. Przy-

CAPUT XXXIII.

Jacob ab Eſau benigne exceptus, & ægre adigit, ut munera accipiat, domumque revertitur: 3. Jacob in Socoth, inde in Salem profectus, agri partem emit, fixisque tabernaculis altare erigit. 16.

1. ELevans autem Jacob oculos ſuos, vidit *d* venientem Eſau, & cum eo quadringentos viros: diviſitque filios Liæ & Rachel, ambarumque famularum:

d Eodem an. 2265.

2. Et poſuit utramq; ancillam, & liberos earũ in principio: Liam vero filios ejus in ſecundo loco: Rachel autem & Joſeph noviſſimos.

3. Et ipſe progrediens adoravit pronus in terram ſepties, donec appropinquaret frater ejus.

4. Currens itaque Eſau obviam fratri ſuo, amplexatus eſt eum: ſtringensque collum ejus & oſculans flevit.

5. Levatisque oculis, vidit mulieres & parvulos earum, & ait: Quid ſibi volunt iſti? & ſi ad te pertinent? Reſpondit: Parvuli ſunt, quos donavit mihi Deus ſervo tuo.

6, Et appropinquantes ancillæ & filii earum, incurvati ſunt.

7. Ac-

7. Accessit quoque Lia cum pueris suis: & cum similiter adorassent, extremi Joseph, & Rachel adoraverunt.

8. Dixitque Esau: Quænam sunt istæ turmæ, quas obviam habui? Respondit: ut invenirem gratiam coram domino meo.

9. At ille ait: Habeo plurima, frater mi, sint tua tibi.

10. Dixitque Jacob: Noli ita, obsecro: sed, si inveni gratiam in oculis tuis, accipe munusculum de manibus meis: sic enim vidi faciem tuam, quasi viderim vultum Dei *a*: esto mihi propitius,

11. Et suscipe benedictionem *b* quam attuli tibi, & quam donavit mihi Deus tribuens omnia. Vix, fratre compellente, suscipiens,

12. Ait: Gradiamur simul, eroque socius itineris tui.

13. Dixitque Jacob: Nosti, domine mi, quod parvulos habeam teneros, & oves & boves, fœtas mecum; quas si plus in ambulando fecero laborare, morientur una die cuncti greges.

24. Præcedat dominus meus ante servum suum; & ego sequar paulatim vestigia ejus, sicut videro parvulos meos posse, donec veniam ad dominum meum in Seir *c*.

15. Respondit Esau: Oro te, ut de populo, qui mecum est, saltem socii remaneant viæ tuæ. Non est, inquit, necesse: hoc uno tantum indigeo, ut inveniam gratiam in conspectu tuo domine mi.

16. Reversus est itaque illo die Esau itinere quo venerat in Seir.

17. Et Jacob venit in Socoth *d*: ubi ædificata domo & fixis tentoriis, appellavit nomen loci illius Socoth, id est, tabernacula.

18. Transivitque in Salem *e* urbem Sichimorum, quæ est in terra Chanaan, postquam reversus est de Mesopotamia Syriæ: & habitavit juxta oppidum:

19. Emitque partem agri, in qua fixerat tabernacula, à filiis Hemor patris Sichem, centum agnis *f*.

20. Et erecto ibi altari *g*, invocavit super illud fortissimum Deum Israel.

a i. Angeli, & excellenter speciosum & gratum.

b i. munus de benedictione Dei.

c sc. ita proponebat, sed postea mentem mutavit.

d Ubi videtur aliquot annos habitasse.

e quæ Joan. 4. dicitur Sichar.

f i. denariis, in quibus signum erat agni.

g Eodem loco in quo Abraham primum suum altare erexerat. supr. c. 12. Et ubi fons Jacob erat, de quo Joan. 4.

7. Przystąpiłá też Lia z dźiećmi swymi: á gdy się tákież pokłonili, ostáteczni Iozeph y Ráchel pokłon uczynili.

8. Y rzekł Ezaw: Coż to zá hufy ktorem potkał? Odpowiedźiał: Abych ználazł łáskę przed pánem moim.

9. A on rzekł: Mam dosyć bráćie moy, miey ty swoie.

10. Y rzekł Iákob: Niechćiey ták proszę: ále iesli̇m ználazł łáskę w oczáach twoich, przyimi máły dar z ręku moich: bom ták widźiał oblicze twoie, iákobym widźiał oblicze Boże. Bądź mi lutośćiw,

11. A przyimi błogosłáwieństwo ktoremći przyniosł, y ktore mi dárował Bog dáiący wszytko. Ledwie zá przymuszenim bráterskim, przyimuiąc,

12. Rzekł: Iedźmy pospołu, á będę towárzyszem drogi twoiey.

13. Y rzekł Iákob: Wiesz pánie moy, że drobiożdżek młodźiuśienki, owce też y krowy ćielne mam zsobą: ktorym iesli gwałt uczynię w chodzeniu, odeydą mi iednego dniá wszytkie stádá.

14. Niech wprzod iedźie pan moy przed sługą swoim: á ia poydę z lekká zá nim w tropy iego, iáko obaczę, że nádęży moy drobiożdżek, áż przyidę do páná mego do Seir.

15. Odpowiedźiał Ezaw: Proszę ćię, niechay wżdy z ludu ktory iest zemną, zostáną towárzysze drogi twoiey. A on rzekł: Nie potrzebá tego: tylko mi tego trzebá, ábym nálazł łáskę przed obliczem twoim pánie moy.

16. Wroćił się tedy onego dniá Ezaw drogą ktorą był przyiáchał, do Seir.

17. A Iákob przyszedł do Sochot: gdźie zbudowawszy dom á rozbiwszy namioty, názwał imię mieyscá onego Sochot, to iest Námioty.

18. Y przeszedł do Salem miástá Sichimczykow, ktore iest w źiemi Chánáneyskie, potym iáko się zwroćił z Mezopotámiiey Syriyskiey, y mieszkał przy miásteczku:

19. Y kupił sztukę polá, ná ktorey był rozbił namioty, od synow Hemorá oycá Sichemowego, zá sto iágniąt,

20. Y zbudowawszy tám ołtarz, wzywał ná nim namocnieyszego Bogá Izráelowego.

CAPUT XXXIV.

Ob Dinæ raptum ac stuprum, 1. Sichimitæ circumcisi, & ex vulnere decumbentes, 13. à Simeo-

ROZDZIAŁ XXXIV.

Dla gwałtu ktory się Dynie stał, Sychomowie náprzod się obrzezali: potym od Synow Iákobowych

wych byli wygłádzeni, y miásto zburzono: dla czego wżdam Iákob Syny swe Symeoná y Lewi pofukał.

meone & Levi Dinæ fratribus perimuntur, ac urbs illorum à reliquis Jacob filiis vastatur: quapropter Simeon & Levi à patre arguuntur, 25.

1. Y Wyszłá Dyná corká Liiey, áby oglądáłá niewiásty oney kráiny.
2. Ktorą uyźrzawszy Sichem syn Hemorá Heweyskiego kśiążę oney źiemie, rozmiłował się iey: y porwał, y spał z nią, gwałt uczyniwszy pánnie.
3. Y spoiłá się z nią duszá iego, á smutną ubłagał łágodnemi słowy.
4. Y szedszy do Hemorá oycá swego, rzekł: Weźmi mi tę dźieweczkę zá żonę.
5. Co gdy usłyszał Iákob w niebytnośći synow, y około pasze bydłá zábáwionych, milczał áż się wroćili.
6. A gdy wyszedł Hemor oćiec Sichemow, áby mowił z Iákobem,
7. Oto synowie iego przychodźili z polá: y usłyszawszy co się stáło, rozgniewáli się bárzo, przeto że sprosną rzecz uczynił w Israelu, á zgwałćiwszy corkę Iákobowę, nieprzystoyną rzecz zbroił.
8. Mowił tedy Hemor do nich: Duszá Sichem syná mego spoiłá się z corką wászą: dayćie mu ią zá żonę:
9. A poymuymy się z obu stron: corki wásze wydayćie zá nas, á corki násze poymuyćie:
10. A mieszkayćie z námi. Ziemiá w mocy wászey iest, sprawuyćie, hándluyćie, á osadzayćie ią.
11. Ale y Sichem rzekł do oycá, y do bráćiey iey: Niech naydę łáskę u was: á co iedno postánowićie to dam:
12. Podwyższćie wiáná, y dárow żądayćie, á chętnie dam co záchcećie: tylko mi dayćie dźieweczkę zá żonę.
13. Odpowiedźieli synowie Iákobá Sichemowi y oycu iego ná zdrádźie, roziadszy się o zgwałcenie śiostry:
14. Niemożemy uczynić czego żądaćie, áni dáć śiostry nászey człowiekowi nieobrzezánemu: co się niegodźi, niesłuszna y obrzydła rzecz u nas.
15. Ale ták się możem porownáć, ieśli zechcećie bydź nam podobni, á obrzeże się miedzy wámi káżdy mężczyzná:
16. Tedy damy, y weźmiemy wzaiem corki wásze y násze: y będźiemy mieszkáć z wámi, y będźiemy ludem iednym:

17. Lecz

1. EGressa est † autem Dina filia Liæ, ut videret mulieres regionis illius.
2. Quam cum vidisset Sichem filius Hemor Hevæi, princeps terræ illius, adamavit eam: & rapuit, & dormivit cum illa, vi opprimens virginem.
3. Et conglutinata est *a* anima ejus cum ea, tristemque delinivit blanditiis.
4. Et pergens ad Hemor patrem suum: Accipe, inquit, mihi puellam hanc conjugem.
5. Quod cum audisset Jacob, absentibus filiis, & in pastu pecorum occupatis, siluit, donec redirent.
6. Egresso autem Hemor patre Sichem, ut loqueretur ad Jacob,
7. Ecce filii ejus veniebant de agro: auditoque quod acciderat, irati sunt valde, eo quod fœdam rem operatus esset in Israël, &, violata filia Jacob, rem illicitam perpetrasset.
8. Locutus est itaque Hemor ad eos: Sichem filii mei adhæsit anima filiæ vestræ: date eam illi uxorem.
9. Et jungamus vicissim connubia: filias vestras tradite nobis, & filias nostras accipite.
10. Et habitate nobiscum: terra in potestate vestra est, exercete, negotiamini, & possidete eam.
11. Sed & Sichem ad Patrem & ad fratres ejus ait: Inveniam gratiam coram vobis: & quæcumque statueritis, dabo *b*:
12. Augete dotem, & munera postulate, & libenter tribuam, quod petieritis: tantum date mihi puellam hanc uxorem.
13. Responderunt filii Jacob Sichem & patri ejus in dolo, sævientes ob stuprum sororis:
14. Non possumus facere, quod petitis, nec dare sororem nostram homini incircumciso: quod illicitum & nefarium est apud nos.
15. Sed in hoc valebimus fœderari, si volueritis esse similes nostri, & circumcidatur in vobis omne masculini sexus:
16. Tunc dabimus & accipiemus mutuo filias vestras ac nostras, & habitabimus vobiscum, erimusque unus populus:

† Ann. M. circiter 2273. Ant. Christ. 1731. cum esset Dina annorum circiter 15.

a vehementer amavit & impotenter.

b in compensationem injuriæ & donationem propter nuptias.

17. Si

17. Si autem circumcidi nolueritis, tollemus filiam noſtram *a*, & recedemus.

18. Placuit oblatio eorum Hemor & Sichem filio ejus:

19. Nec diſtulit adoleſcens, quin ſtatim quod petebatur, expleret: amabat enim puellam valde, & ipſe erat inclytus *b* in omni domo patris ſui.

20. Ingreſſique portam urbis, locuti ſunt ad populum:

21. Viri iſti pacifici ſunt, & volunt habitare nobiſcum: negotientur in terra, & exerceant eam, quæ ſpatioſa & lata cultoribus indiget: filias eorum accipiemus uxores, & noſtras illis dabimus.

22. Unum eſt, quo differtur tantum bonum: Si circumcidamus maſculos noſtros, ritum gentis imitantes:

23. Et ſubſtantia eorum, & pecora, & cuncta, quæ poſſident, noſtra erunt: tantum in hoc aſquieſcamus, & habitantes ſimul, unum efficiemus populum.

24. Aſſenſique ſunt omnes, circumciſis cunctis maribus.

25. Et ecce, die tertio, quando graviſſimus vulnerum dolo, eſt, arreptis, duo filii Jacob, Simeon & Levi fratres Dinæ, gladiis, ingreſſi ſunt urbem *c* confidenter: *d* interfectiſque omnibus maſculis,

26. Hemor & Sichem pariter necaverunt, tollentes Dinam de domo Sichem ſororem ſuam.

27. Quibus egreſſis, irruerunt ſuper occiſos cæteri filii Jacob: & depopulati ſunt *e* urbem in ultionem ſtupri.

28. Oves eorum, & armenta, & aſinos, cunctaque vaſtantes quæ in domibus & in agris erant:

29. Parvulos quoque eorum & uxores duxerunt captivas.

30. Quibus patratis audacter, Jacob dixit ad Simeon & Levi: Turbaſtis me, & odioſum feciſti me Chananæis & Pherezæis habitatoribus terræ hujus. Nos pauci ſumus: illi congregati percutient me, & delebor ego, & domus mea.

32. Reſponderunt: Numquid ut ſcorto abuti debuere ſorore noſtra?

a Dehoneſtatam relinquentes vos Deo puniendos.
b præcipuus.
c ſtipati manu famulorum.
d Infr. 69. 6. 11.
e diripientes quæ placebant, cætera perdentes.

CAPUT XXXV.

Jacob idola ſuorum juxta Sichem defodit, &

17. Lecz ieſli ſię obrzezáć nie będźiećie chćieli weźmiemy corkę náſzę, y odeydźiemy.

18. Podobáło ſię podánie ich Hemorowi y Sichemowi ſynowi iego:

19. Y nie odłożył młodźieniec żeby niemiał záraz uczynić, o co proſzono: miłował bowiem bárzo onę dźieweczkę, á ſam był zacny we wſzyſtkim domu oycá ſwego.

20. Y wſzedſzy w bronę mieyſką mowili do ludu:

21. Mężowie ći ſpokoyni ſą, á chcą mieſzkáć z námi: niech handluią w źiemi, y niechay ią ſpráwuią, ktora będąc ſzeroka y przeſtrona, ſprawcow potrzebuie: corki ich będźiemy bráć zá żony, á náſze Im dawáć będźiemy.

22. Iedná rzecz ieſt Ktorą ſię nam odwłoczy rzecz ták dobra: ieſli obrzeżemy mężczyzny náſze, narodu obyczáiu náſzláduiąc.

23. Y máiętność ich, y bydłá, y co iedno máią, naſze będą: ná to tylko pozwolmy, á mieſzkáiąc ſpołem, ieden lud uczynimy.

24. Y zezwolili wſzyſcy, obrzezawſzy wſzytkie mężczyzny.

25. Áli oto dniá trzećiego, gdy naćiężſza boleść z ran bywa: porwawſzy dwá ſynowie Iákobowi, Symeon y Lewi bráćia Dyny miecze, weſzli do miáſtá śmiele: y pobiwſzy wſzytkę mężczyznę,

26. Hemorá y Sychemá weſpoł zámordowáli, wźiąwſzy z domu Sychemá Dynę śioſtrę ſwoię.

27. A gdy oni wyſzli, przypádli ná pobite drudzy ſynowie Iákobowi: y ſplądrowáli miáſto ná pomſtę zgwałcenia.

28. Owce ich, y rogáte bydłá y oſły, y wſzytko puſtoſząc co w domiech y ná polách było.

29. Dźiatki też ich y żony w niewolą zábrali.

30. Co gdy zbroili śmiele, Iákob rzekł do Symeoná y Lewi: Záfráſowáliśćie mię, y przywiedliśćie mię w ohydę Chánaneyczykom y Pherezeyczykom, obywátełom tey źiemie. Nas niewiele, oni zgromádźiwſzy ſię porążą mię, y zginę ia, y dom moy:

31. A oni odpowiedźieli: Izali iáko wſzetecznice mieli źle używáć śioſtry naſzey?

ROZDZIAŁ XXXV.

Zákopawſzy báłwány Iákob przy Sychem, zá roſka-

roſkazániem Páńſkim ſzedł do Bethel: tám Ráchel przy porodzeniu Beniáminá umárłá: Ruben z Báłą ſpał; Liczbá ſynow Iákobowych: y Iſáák przy Synoch umarł.

1. TYm czáſem mowił Bog do Iákobá: Wſtańá wſtąp do Bethel, y mieyſzkay tám, á uczyń ołtarz Bogu, ktoryć ſię ukazał, kiedyś ućiekał przed Ezáwem brátem twoim.

2. Iákob tedy zezwawſzy dom wſzytek ſwoy, rzekł: Odrzuććie Bogi cudze, ktorzy w poſrzodku was ſą, á oczyśććie ſię, y odmieńćie ſzáty wáſze.

3. Wſtańćie, á wſtąpmy do Bethel, ábyſmy tám uczynili ołtarz Bogu, ktory mie wyſłuchał w dźień utrapienia mego, y był mi towárzyſzem drogi moiey.

4. Oddáli mu tedy wſzytkie Bogi cudze ktore mieli, y nauſznice ktore ná uſzách ich były: á on wkopał ie pod Terebintem, ktory ieſt zá miáſtem Sichem.

5. A gdy wyiácháli, ſtrách Boży nápadł wſzytkie okoloczne miáſtá, że nie śmieli gonić odchodzących.

6. Przyſzedł tedy Iákob do Luzy, ktora ieſt w źiemi Chánáneyſkiey, przezwiſkiem Bethel, ſam y wſzytek lud z nim:

7. Y zbudował tám ołtarz, y názwał imię onego mieyſcá, Dom Boży, bo mu ſię tám Bog był ukazał, gdy ućiekał przed brátem ſwoim.

8. Tegoż czáſu umárłá Deborá mámká Rebeczyná, y pogrzebioná ieſt ná dole Bethel pod dębem: y názwano imię onego mieyſcá Dąb płáczu.

9. Y ukazał ſię powtore Bog Iákobowi, gdy ſię wroćił z Mezopotámiiey Syriyſkiey, y błogoſłáwił mu,

10. Mowiąc: Nie będźieſz więcey zwan Iákobem: ále Iſráel będźie imię twoie. Y názwał go Iſráelem,

11. Y rzekł mu: Iam Bog wſzechmogący, rozradzay ſię y mnoż ſię, narody y ludźie narodow będą z ćiebie, krolowie z biodr twoich wynidą.

12. Y źiemię ktorąm dał Abráhámowi y Iſáákowi dam tobie, y naśieniu twemu po tobie.

13. Y odſzedł od niego.

14. A on poſtáwił znák kámienny ná mieyſcu gdźie z nim Bog mowił: ofiáruiąc ná nim mokre ofiáry, y leiąc oliwę,

15. Y názywáiąc imię onego mieyſcá Bethel.

16. A

& jubente Domino aſcendit in Bethel, ubi Debora moritur: 1. Naſcitur Benjamin cum morte matris Rachel: 16. Ruben cum Bala dormit: numerantur filii Jacob 22. Cujus pater Iſaac moritur 28.

1. INterea locutus *a* eſt DEUS ad Jacob: Surge, & aſcende Bethel, & habita ibi, facque altare Deo, *b* qui apparuit tibi, quando fugiebas Eſau fratrem tuum.

2. Jacob vero convocata omni domo ſua, ait: Abjicite deos alienos, qui in medio veſtri ſunt, & mundamini, ac mutate veſtimenta veſtra *c*.

3. Surgite, & aſcendamus in Bethel, ut faciamus ibi altare Deo; qui exaudivit me in die tribulationis meæ, & ſocius fuit itineris mei.

4. Dederunt ergo ei omnes deos alienos, quos habebant, & inaures, quæ erant in auribus eorum: at ille infodit *d* ea ſubter terebintum, quæ eſt poſt urbem Sichem.

5. Cumque profecti eſſent, terror Dei invaſit omnes per circuitum civitates, & non ſunt auſi perſequi recedentes.

6. Venit igitur Jacob Luzam, quæ eſt in terra Chanaan, cognomento Bethel: ipſe & omnis populus cum eo.

7. Ædificavitque ibi altare, & appellavit nomen loci illius, Domus Dei: ibi enim *e* apparuit ei Deus, cum fugeret fratrem ſuum.

8. Eodem tempore mortua eſt Debora nutrix Rebeccæ, & ſepulta eſt ad radices Bethel ſubter quercum: vocatumque eſt nomen loci illius, quercus fletus.

9. Apparuit autem iterum Deus Jacob poſtquam reverſus eſt de Meſopotamia Syriæ, benedixitque ei,

10. Dicens: *f* Non vocaberis ultra *g* Jacob, ſed *h* Iſrael erit nomen tuum. Et appellavit eum Iſrael,

11. Dixitque ei: Ego Deus omnipotens: creſce, & multiplicare: gentes & populi nationum ex te erunt, reges de lumbis tuis egredientur.

12. Terramque, quam dedi *i* Abraham & Iſaac, dabo tibi & ſemini tuo poſt te.

13. Et receſſit ab eo.

14. Ille vero erexit titulum lapideum in loco, quo locutus fuerat ei Deus: libans ſuper eum libamina, & effundens oleum.

15. Vocanſque nomen loci illius, Bethel.

a Eodem anno 2273.
b Supr. 2. 13.
c q. d. accipite veſtes mundas.
d Exod. 32. 20. 2. Reg. 18. 4.
e Sup. 28. 18.
f Supr. 32. 28.
g tantum.
h Simul.
i promiſi.

a Anno M. 2274. Ant. Chr. 1730. Anno Jacobi 106. Josephi 15.

16. *a* Egressus autem inde, venit verno tempore ad terram, quæ ducit Ephratam: in qua cum parturiret Rachel,

17. Ob difficultatem partus periclitari cæpit. Dixitque ei obstetrix: Noli timere, quia & hunc habebis filium.

18. Egrediente autem anima præ dolore, & imminente jam morte, vocavit nomen filii sui, Benoni, id est filius doloris mei: pater vero appellavit eum Benjamin, id est filius dexteræ.

19. Mortua est ergo Rachel, & sepulta est in via, quæ ducit Ephratam, hæc est Bethlehem.

b columnam *c* Infr. 48. 7.

20. Erexitque Jacob titulum *b* super sepulchrum ejus: *c* Hic est titulus monumenti Rachel, usque in præsentem diem.

d Eodem anno.

e Mille passus à Bethlehem juxta quam Angeli pastoribus nuntiarunt Dominum natum.

21. *d* Egressus inde fixit tabernaculum trans Turrem gregis, *e*

f Infr. 49. 4.

g uxore minus principali.

22. *f* Cumque habitaret in illa regione, abiit Ruben, & dormivit cum Bala concubina *g* patris sui: quod illum minime latuit. Erant autem filii Jacob duodecim.

32. Filii Liæ: primogenitus Ruben, & Simeon, & Levi, & Judas, & Issachar, & Zabulon.

24. Filii Rachel: Joseph & Benjamin.

25. Filii Balæ ancillæ Rachelis: Dan & Nephtali.

h nempe fere omnes; nam Benjamin natus est juxta Bethlehem, sup. v. 18.

26. Filii Zelphæ ancillæ Liæ: Gad & Aser: hi sunt filii Jacob, qui nati sunt ei in Mesopotamia Syriæ. *h*

i Anno M. 2275. Ant. Chr. 1729.

27. *i* Venit etiam ad Isaac patrem suum in Mambre, Civitatem Arbee, hæc est Hebron: in qua peregrinatus est Abraham & Isaac.

28. Et completi sunt dies Isaac centum octoginta annorum.

k Anno M. 2288. Ant. Chr. 1716. Anno Jacobi 120. Josephi 29.

29. Consumtusque ætate mortuus est *k* & appositus est populo suo senex & plenus dierum: & sepelierunt eum Esau & Jacob filii sui.

CAPUT XXXVI.

Esau cum uxoribus & filiis à fratre Jacob, ob nimiam utriusque opulentiam separatur; filiorum Esau genealogia cum habitatione describitur. 1. Duces & Reges de Esau, 15.

1. HÆ sunt autem generationes Esau, ipse est Edom.

l hæc dicitur sup. c. 26. 34. Basemath &c.

2. Esau accepit uxores de filiabus Chanaan: Ada, *l* filiam Elon Hethæi, & Oolibama filiam Anæ filiæ Sebeon Hevæi:

3. Ba-

16. A odszedszy z támtąd, przyszedł czásu wiosny do źiemie ktora wiedźie do Ephraty: w ktorey gdy się Ráchel rodząc prácowáłá,

17. Dla trudnośći porodzenia, poczęłá w niebespieczeństwie bydź: y rzekłá iey bábá: Nie boy się, bo y tego syná będźiesz miáłá.

18. A gdy wychodźiłá duszá iey od bolesći, y gdy iuż śmierć nádchodźiłá, názwáłá imię syná swego Benoni, to iest, syn bolesći moiey: á ociec názwał go Beniámin, to iest syn práwice.

19. Umárłá tedy Ráchel, y pogrzebioná iest ná drodze, ktora wiedźie do Ephraty, tá iest Bethlehem.

20. Y postáwił Iákob znák ná grobie iey: tenći iest znák grobu Ráchel, áż do dniá dźiśieyszego.

21. A wyszedszy z támtęd, rozbił namiot, zá Wieżą stádá.

22. A gdy mieszkał w oney kráinie, poszedł Ruben y spał z Bálą nałożnicą oycá swego: co iemu nie táyno było. A było synow Iákobowych dwánaśćie.

23. Synowie Liiey: pierworodny Ruben, y Symeon, y Lewi, & Iudás, y Isáchár, y Zábulon.

24. Synowie Ráchel, Iozeph y Beniámin.

25. Synowie Bále sługi Ráchel, Dán, y Nephtali.

26. Synowie Zelphy, sługi Liiey, Gad y Aser: ći są synowie Iákobowi, ktorzy się mu urodźili w Mezopotámiiey Syriyskiey.

27. Przyszedł też do Isááká oycá swego do Mámbre miástá Arbee, to iest Hebron: gdźie był gośćiem Abráhám y Isáák.

28. Y spełniło się dni Isáákowych sto ośmdźieśiąt lat.

29. Y stárzawszy się umarł, y przyłożon iest do ludu swego stáry y dni pełen: y pogrzebli go Ezaw y Iákob synowie iego.

ROZDZIAŁ XXXVI.

Ezau dla wielkiey obfitośći z żoną y z dźiećmi odszedł od Iákobá brátá swego. Rod też wszystek Ezau w Kśiążętách y w Krolách opisuie.

1. A Te są rodzáie Ezáwowe, ten iest Edom.

2. Ezaw poiął żony z corek Chánáneyskich: Adę corkę Eloná Hetheyskiego, y Oolibámę corkę Ąny, corki Sebeoná Heweyskiego:

3. Y

3. Y Báſemath corkę Iſmáelowę śioſtrę Nábáiáthowę.

4. Y urodźiłá Adá Elipházá: á Báſemáth urodźiłá Ráhuelá:

5. Oolibamá urodźiłá Iehus y Ihelon y Kore. Ci ſynowie Ezáwowi: ktorzy ſię urodźili w źiemi Chánáneyſkiey.

6. Y wźiął Ezaw żony ſwoie, y ſyny y corki, y wſzytkie duſze domu ſwego, y máiętność, y bydło, y wſzytko co mogł mieć w źiemi Chánáneyſkiey: y poſzedł do inſzey kráiny, y odſzedł od brátá ſwego Iákobá.

7. Bo byli bárzo máiętni, á mieſzkáć poſpołu nie mogli: y nie mogłá ich znieść źiemiá pielgrzymownia ich, dla mnoſtwá trzod.

8. Y mieſzkał Ezaw ná gorze Seir, ten ieſt Edom.

9. A te ſą pokołeniá Ezáwá oycá Edom ná gorze Seir,

10. Y te imioná ſynow iego. Elipház ſyn Ady żony Ezaw: Ráhuel záś ſyn Báſemath żony iego.

11. Y byli ſynowie Elipházowi: Theman, Omár, Sepho, y Gáthám, y Cenez.

12. A Thámná byłá nałożnicá Eliphází ſyná Ezaw: ktora mu urodźiłá Amálechá. Ci ſą ſynowie Ady żony Ezáwowey.

13. A ſynowie Ráhuel: Náháth, y Zárá, Sámmá, y Mezá. To ſynowie Baſemáth żony Ezáwowey.

14. Ci też byli ſynowie Oolybamy corki Any corki Sebeonowey żony Ezáwowey, ktore mu urodźiłá, Iehus, y Ihelon, y Kore:

15. Te kśiążętá ſynow Ezáwowych: ſynowie Eliphází pierworodnego Ezáwowego: kśiążę Omár: kśiążę Sepho: kśiążę Cenez,

16. Kśiąże Kore, kśiążę Gáthám, kśiążę Amálech. Ci ſynowie Elipház w źiemi Edomſkiey, y ciż ſynowie Ady:

17. Ci záś ſynowie Ráhuelá ſyná Ezáwowego: kśiążę Náháth, kśiążę Zára, kśiążę Sámmá, kśiążę Mezá. A te kśiążętá Ráhuelá w źiemi Edomſkiey. Ci ſynowie Báſemáth żony Ezáwowey.

18. Ci lepak ſynowie Oolibamy żony Ezáwowey. Kśiążę Iehus, kśiążę Ihelon, kśiążę Kore, te kśiążętá Oolibámy corki Aney żony Ezáwowey.

19. Ci ſą ſynowie Ezáwowi, y ći kśiążętá ich: Ten ieſt Edom.

20. Ci záś ſynowie Seir Horreyczyká mieſzkáńcy

3. Baſemath quoque filiam Iſmaël ſororem Nabaioth.

4. *a* Peperit autem Ada, Eliphaz: Baſemath genuit Rahuel:

5. Oolibama genuit Jehus & Ihelon & Core, hi filii Eſau, qui nati ſunt ei in terra Chanaan.

6. Tulit autem Eſau uxores ſuas & filios & filias, & omnem animam domus ſuæ, & ſubſtantiam, & pecora, & cuncta quæ habere poterat *b* in terra Chanaan: & abiit in alteram regionem, receſſitque à fratre ſuo Jacob.

7. *c* Divites enim erant valde, & ſimul habitare non poterant: nec ſuſtinebat eos terra peregrinationis eorum præ multitudine gregum.

8. *d* Habitavitque Eſau in monte Seir, ipſe eſt Edom.

9. Hæ autem ſunt generationes Eſau patris Edom in monte Seir,

10. Et hæc nomina filiorum ejus *e* Eliphaz filius Adæ uxoris Eſau: Rahuel quoque filius Baſemath uxoris ejus.

11. Fueruntque Eliphaz filii: Theman, Omar, Sepho & Gatham, & Cenez.

12. Erat autem Thamna, concubina Eliphaz filii Eſau: quæ peperit ei Amalech, hi ſunt filii Ada uxoris Eſau.

13. Filii autem Rahuel: Nahath & Zara, Samma & Meza, hi filii Baſemath uxoris Eſau.

14. Iſti quoque erant filii Oolibama filiæ Anæ filiæ Sebeon, uxoris Eſau, quos genuit ei: Jehus & Ihelon & Core.

15. Hi duces filiorum Eſau. Filii Eliphaz primogeniti Eſau: dux Theman, dux Omar, dux Sepho, dux Cenez.

16. Dux Core, dux Gatham, dux Amalech, hi filii *f* Eliphaz in terra Edom, & hi filii Ada.

17. Hi quoque filii Rahuel filii Eſau: dux Nahath, dux Zara, dux Samma, dux Meza. Hi autem duces Rahuel in terra Edom: iſti filii Baſemath uxoris Eſau.

18. Hi autem filii Oolibama uxoris Eſau: Dux Jehus, dux Ihelon, dux Core. Hi duces Oolibama filiæ Anæ uxoris Eſau.

19. Iſti ſunt filii Eſau, & hi duces eorum: ipſe eſt Edom.

20. *g* Iſti ſunt filii Seir, Horræi, habitatores

a 1. Par. 1. 35.
b Hebr. acquiſierat.
c Sup. 13. 6.
d Joſ. 24. 4.
e 1. Par. 1. 34.
f Hebr. Chald. & 70. duces.
g 1. Par. 1. 38.

tores terræ *a*: Lotan, & Sobal, & Sebeon, & Ana,

a sc. qui antea Esau principes ibi erant S. Hieronym.

21. Et Dison, & Eser: & Disan. Hi duces Horræi, filii Seir in Terra Edom.

22. Facti sunt autem filii Lotan: Hori & Heman. Erat autem soror Lotam, Thamma.

23. Et isti filii Sobal: Aluan & Manahat & Ebal, & Sepho, & Onam.

24. Et hi filii Sebeon: Aia & Ana. Iste est Ana, qui invenit aquas calidas *b* in solitudine, cum pasceret asinos Sebeon patris sui:

b deprehendit eorum vim medicam, & usum corporibus esse salutarem.

25. Habuitque filium Dison, & filiam Oolibama.

26. Et isti filii Dison: Hamdan & Eseban, & Jethram, & Charan.

27. Hi quoque filii Eser: Balaan, & Zavan, & Acan.

28. Habuit autem filios Disan: Hus & Aram.

29. Hi duces Horræorum: dux Lotan, dux Sobal, dux Sebeon, dux Ana,

30. Dux Dison, dux Eser, dux Disan: isti duces Horræorum, qui imperaverunt in Terra Seir.

31. Reges autem, qui regnaverunt in Terra Edom, antequam haberent regem filii Israël, fuerunt hi *c*:

c hæc, ut multa alia dicit Moses prophetico spiritu.

32. Bela filius Beor, nomenque urbis ejus Denaba.

33. Mortuus est autem Bela, & regnavit pro eo Jobab *d* filius Zaræ de Bosra.

d hic est Job, speculum patientiæ Tirin.

34. Cumque mortuus esset Jobab, regnavit pro eo Husam de terra Themanorum.

35. Hoc quoque mortuo regnavit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madiam in regione Moab: & nomen urbis ejus Avith.

36. Cumque mortuus esset Adad regnavit pro eo Semla de Masreca.

37. Hoc quoque mortuo, regnavit pro eo Saul de fluvio Rohoboth.

38. Cumque & hic obiisset, successit in regnum Balanan filius Achobor.

39. Isto quoque mortuo, regnavit pro eo Adar, nomenque urbis ejus Phau, & appellabatur uxor ejus Meetabel, filia Matred filiæ Mezaab.

40. Hæc ergo nomina ducum Esau *e* in cognationibus, & locis, & vocabulis, suis: dux Thamna, dux Alva, dux Jetheth,

e i. filiorum.

41. Dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon,

42. Dux Cenez, dux Theman, dux Mabsar,

43. Dux

szkáńcy w źiemi: Lotán, y Sobal, y Sebeon, y Aná.

21. Y Dison, y Eser, y Disan. Te kśiążętá Horreyskie, synowie Seir w źiemi Edom.

22. Y byli synowie Lotán: Hory, y Hemán. A śiostrá Lotánowá byłá Thámná.

23. A ći synowie Sobálowi: Aluan y Mánáhát, y Ebál, y Sepho, y Onám.

24. Ci záś synowie Sebeon: Aiá y Aná. Ten iest Aná ktory wynálazł ćieplice ná puszczy, gdy pasł osły Sebeoná oycá swego.

25. A miał syná Dysoná y corkę Oolibamę.

26. A ći synowie Dyson: Hámdan, y Eseban, y Iethram y Charan.

27. Ci záś synowie Eserowi: Báláán, y Zawán, y Akan.

28. A Dysan miał syny: Husá y Arámá.

29. Te kśiążętá Horreyczykow: kśiążę Lotan, kśiążę Sobal, kśiążę Sebeon, kśiążę Aná,

30. Kśiążę Dison, kśiążę Eser, kśiążę Disan: te kśiążętá Horreyczykow, ktorzy roskázowáli w źiemi Seir.

31. A Krolowie ktorzy krolowáli w źiemi Edom, pierwey niżli mieli królá synowie Israelscy, byli ći:

32. Belá syn Beorow, á imię miástá iego Denábá.

33. A umárł Belá, y krolował miásto niego Iobáb, syn Zárego z Bosry.

34. A gdy umárł Iobáb, krolował miásto niego Husam z źiemie Themánczykow.

35. Po tego też śmierći, krolował miásto niego Adád syn Bádádow, ktory poráźił Mádiáná w kráinie Moáb: á imię miástá iego Awith.

36. Y gdy umárł Adád, krolował miásto niego Semlá z Másreki.

37. A po tego też śmierći, krolował miásto niego Saul od rzeki Rohoboth.

38. A gdy y ten umarł, nástąpił ná krolestwo Bálánán syn Achoborow.

39. A po iego też śmierći ikrolował miásto niego Adár, á imię miástá iego Phau: á żonę iego zwano Meetabel, corká Mátred corki Mezáąb.

40. te tedy imioná kśiążąt Ezaw według rodzáiow y mieysc y imion ich: kśiążę Thámná, kśiążę Aluá, kśiążę Ietheth,

41. Kśiążę Oolibámá, kśiążę Elá, kśiążę Phimon,

42. Kśiążę Cenes, kśiążę Themán, kśiążę Mábsár,

43. Kśiążę

43. Kśiążę Mágdiel, kśiążę Hirám: te kśiążętá Edomſkie, mieſzkáiące w źiemi pánowánia ſwego, ten ieſt Ezaw oćiec Idumeyczykow.

ROZDZIAŁ XXXVII.

Ioſeph gdy ſwemi ſny bráty ná ſię więcey zruſzył, ledwo że nie zábit od nich; zá rádą Iudy, przedan pierwey Iſmáelitom, od Oycá opłákány; w Ægyptćie záprzedan potym Putyfárowi.

1. A Iákob mieſzkał w źiemi Chánáneyſkiey, w ktorey oćiec iego był gośćiem.

2. A te ſą pokoleniá iego: Iozeph gdy miał ſzeſnaśćie lat, páſł trzodę z bráćią ſwą ieſzcze pácholęćiem: y był z ſynámi Bale y Zelphy, żon oycá ſwego: y oſkárżył bráćią ſwą przed oycem o grzech bárzo ſproſny.

3. A Iſráel miłował Iozephá nád wſzyſtkie ſyny ſwe, przeto, iż go był wſtárośći ſwey urodźił: y uczynił mu ſuknią wzorzyſtą.

4. Y widząc bráćia iego, że go miłował oćiec nádewſzyſtki ſyny: nienawidźieli go, y niemogli nic łáſkáwie z nim mowić.

5. Przydáło ſię też, iż ſen ktory widźiał, powiedał bráćiey ſwey: co było przyczyną więtſzey nienawiśći.

6. Y rzekł do nich. ſłuchayćie ſnu mego ktorym widźiał.

7. Zdáło mi ſię żeſmy wiązáli ſnopy ná polu: á ſnop moy iákoby powſtał y ſtánął, á wáſze ſnopy około ſtoiące kłániáły ſię ſnopowi memu.

8. Odpowiedźieli bráćia iego: Izali krolem náſzym będźieſz? ábo poddáni będźiemy páńſtwu twemu? Tá tedy przyczyná ſnow y mow, zazdrośći y nienawiśći żagwie przydawáłá.

9. Widźiał też y drugi ſen, ktory powiádáiąc bráćiey, mowił: Widźiałem przez ſen, iákoby mi ſię ſłońce y kśiężyc y iedenáśćie gwiazd kłáiniáło.

10. Co gdy oycu ſwemu y bráćiey ſwey powiedźiał, złáiał go oćiec iego y rzekł: Coż ſię rozumie przez ten ſen ktoryś widźiał? Izali ia y mátká twoiá y bráćia twoi kłániáć ćiſię będźiemy do źiemie?

11. Zayźrzeli mu tedy bráćia iego: á oćiec milcząc rzecz uważał.

12. A gdy bráćia iego, páſąc bydło oycá ſwego, mieſzkáli w Sichem,

13. Rzekł do niego Iſráel: Bráćia twoi páſą owce w Sichimie; podź poſlę ćię do nich.

14. Kto-

43. Dux Magdiel, dux Hiram: hi duces Edom habitantes in terra imperii ſui, ipſe eſt Eſau pater Idumæorum.

CAPUT XXXVII.

Joſeph fratres apud patrem accuſat, viſaque ſomnia narrans, fratrum odium in ſe concitat. 6. Quare primum volentes illum occidere, conſilio Judæ vendunt Iſmaëlitis, inſcio Ruben: 26. A patre lugetur, & in Ægypto Putiphari venditur. 31.

1. Habitavit autem Jacob in terra Chanaan, *a* in qua pater ſuus peregrinatus eſt.

2. Et hæ ſunt generationes ejus: Joſeph cum ſedecim eſſet annorum *b* paſcebat gregem cum fratribus ſuis adhuc puer: & erat cum filiis Balæ & Zelphæ uxorum patris ſui: accuſavitque fratres ſuos apud patrem crimine peſſimo.

3. Iſraël autem diligebat Joſeph ſuper omnes filios ſuos, eo quod in ſenectute genuiſſet eum: fecitque ei tunicam polymitam.

4. Videntes autem fratres ejus quod à patre plus cunctis filiis amaretur, oderant eum, nec poterant ei quidquam pacifice loqui.

5. Accidit quoque, ut viſum ſomnium referret fratribus ſuis: quæ cauſa majoris odii ſeminarium fuit.

6. † Dixitque ad eos: Audite ſomnium meum, quod vidi:

7. Putabam nos ligare manipulos in agro: & quaſi conſurgere manipulum meum, & ſtare, veſtroſque manipulos circumſtantes adorare manipulum meum.

8. Reſponderunt fratres ejus: Numquid rex noſter eris? aut ſubjiciemur ditioni tuæ? Hæc ergo cauſa ſomniorum atque ſermonum, invidiæ & odii fomitem miniſtravit.

9. Aliud quoq; vidit ſomnium, quod narrans fratribus, ait: Vidi per ſomnium, quaſi ſolem, & lunam, & ſtellas undecim, adorare me.

10. Quod cum patri ſuo, & fratribus retuliſſet, increpavit eum pater ſuus, & dixit: Quid ſibi vult hoc ſomnium, quod vidiſti? num ego & mater tua, & fratres tui adorabimus te *c* ſuper terram?

11. Invidebant ei igitur fratres ſui: pater vero rem tacitus conſiderabat.

12. Cumque fratres illius in paſcendis gregibus patris morarentur in Sichem,

13. Dixit ad eum Iſraël: Fratres tui paſcunt oves in Sichimis: veni, mittam te ad eos.

14. Quo

a Nempe in Hebron, Supra 35. 27.

b Completorum ſcilicet, unde codices Heb. Chald. & Græci illum notant 17. annorum tunc fuiſſe: nempe inchoatorum. Anno M. 2276. Ant. Chr. 1728.

† Fer. 6. Poſt Dom. 2. Quadr. Curet devotus lector, in ejusmodi hiſtoriis aſſurgere ad ſenſum myſticum conſiderando in Joſepho Chriſtum venditum &c.

c id in Chriſto impletum eſt, ait S. Auguſtinus in Geneſ. b. 123.

14. Quo reſpondente, Præſto ſum, ait ei: Vade, & vide, ſi cuncta proſpera ſint erga fratres tuos, & pecora: & renuntia mihi, quid agatur.

15. Miſſus de valle Hebron, venit in Sichem: Invenitque eum vir errantem in agro: & interrogavit, quid quæreret.

16. At ille reſpondit: Fratres meos quæro, indica mihi, ubi paſcant greges.

17. Dixitque ei vir: Receſſerunt de loco iſto: audivi autem eos dicentes: Eamus in Dothain. Perrexit ergo Joſeph poſt fratres ſuos, & invenit eos in Dothain.

18. Qui cum vidiſſent eum procul, antequam accederet ad eos, cogitaverunt illum occidere:

19. Et mutuo loquebantur: Ecce ſomniator venit:

20. Venite, occidamus eum, & mittamus in ciſternam veterem: dicemusque: Fera peſſima devoravit eum: & tunc apparebit, quid illi proſint ſomnia ſua.

21. *a* Audiens autem hoc Ruben, nitebatur liberare eum de manibus eorum, & dicebat:

22. Non interficiatis animam ejus, nec effundatis ſanguinem: ſed projicite eum in ciſternam hanc *b*, quæ eſt in ſolitudine, manusque veſtras ſervate innoxias: hoc autẽ dicebat, volens eripere eum de manibus eorum, & reddere patri ſuo.

23. Confeſtim igitur ut pervenit ad fratres ſuos, nudaverunt eum tunica talari & polymita:

24. Miſeruntque eum in ciſternam veterem, *c* quæ non habebat aquam.

25. Et ſedentes ut comederent panem, viderunt Iſmaëlitas viatores venire de Galaad, & camelos eorum, portantes aromata, & reſinam, & ſtacten *d* in Ægyptum.

26. Dixit ergo Judas fratribus ſuis: quid nobis prodeſt, ſi occiderimus fratrem noſtrum, & celaverimus ſanguinem ipſius?

27. Melius eſt, ut venumdetur Iſmaëlitis, & manus noſtræ non polluantur: frater enim, & caro noſtra eſt. Acquieverunt fratres ſermonibus illius.

28. Et prætereuntibus *e* Madianitis negotiatoribus, extrahentes eum de ciſterna *f*, vendiderunt eum Iſmaëlitis, viginti argenteis *g*: qui duxerunt eum in Ægyptum.

29. Reverſusque Ruben ad ciſternam, non invenit puerum:

30. Et

a Infr. 24. 22.

b veterem.

c Hebr. vacuam.

d ſeu myrrhæ liquorem.

e Sap. 10. 13.

f Anno M. 2276. Ant. Chr. 1728. Ætatis ejus. 17 (Joſeph l. 2. cap. 3.) Ante Iſaaci obitum 12.

g ſeu ſiclis.

14. Ktory gdy odpowiedźiał: Gotowem, rzekł mu: Idź, á obacz ieſli ſię wſzyſtko ſzczęśliwie powodźi bráćiey y bydłu: á day mi znáć co ſię dźieie.

15. Poſłány z doliny Hebron przyſzedł do Sichem: y nádſzedł go ieden mąż błądzącego po polu, y ſpytał czegoby ſzukał:

16. A on odpowiedźiał: Bráćiey moiey ſzukam: powiedz mi kędy páſą trzody.

17. Y rzekł mu mąż: Odeſzli z mieyſcá tego: á ſłyſzałem ie mowiące: Podźmy do Dotháin. Poſzedł tedy Iozeph zá bráćią ſwoią y nálazł ie w Dotháin.

18. Ktorzy uyźrzawſzy go zdaleká, niżli przyſzedł do nich, myślili go zábić:

19. Y mowili do śiebie: Onoć idźie widoſen:

20. Podźćie zábiymy go y wrzućmy do ſtudnie ſtárey: y rzeczem zły źwierz go pożárł: á tám ſię pokaże, co mu pomogą ſny iego.

21. Co uſłyſzawſzy Ruben, ſtárał ſię wybáwić go z rąk ich, y mowił:

22. Nie zábiiayćie duſze iego, áni wylewayćie krwie, ále wrzuććie go do ſtudnie tey ktora ieſt ná puſzczy, á ręce wáſze záchowayćie niewinne: á to mowił, chcąc go wyrwáć z ręku ich y wroćić oycu ſwemu.

23. Wnet tedy ſkoro przyſzedł do bráćiey ſwey, zewlekli go z oney ſuknie długiey y wzorzyſtey,

24. Y wpuśćili go do ſtudnie ſtárey ktora nie miáłá wody.

25. A uśiadſzy áby iedli chleb, uyźrzeli Iſmáelity podrożne iádąc z Gáláád, y wielbłądy ich nioſące korzenie, y Reſinę, y ſtáktę do Ægyptu.

26. Rzekł tedy Iudas do bráćiey ſwey: Coż nam pomoże ieſli zábiiemy brátá náſzego y zátáiemy krew iego?

27. Lepiey że go przedamy Iſmáelitom, á ręce náſze niech ſię nie máżą, brát bowiem y ćiáło náſze ieſt: y przyzwolili bráćia ná mowy iego.

28. A gdy miiáli Mádiánitowie kupcy, wyćiągnąwſzy go z ſtudnie, przedáli go Iſmáelitom zá dwádźieśćiá ſrebrnikow, ktorzy go záwieźli do Ægyptu.

29. Y wroćiwſzy ſię Ruben do ſtudnie nie nálazł chłopięćiá:

30. Y

30. Y rozdárſzy odźienie, idąc do bráćiey ſwey rzekł: chłopięćiá niewidáć, á ia dokąd poydę?

31. Y wźięli ſuknię iego, y we krwi kozlęcey ktore byli zábili omoczyli.

32. Poſławſzy ktorzyby ią donieśli do oycá, y mowili: Tęſmy nálezli: oglą̇day ieſli ieſt ſuknia ſyná twego czy nie.

33. Ktorą poznawſzy oćiec, rzekł: Suknia ſyná mego ieſt, źwierz okrutny ziadł go, beſtia pożárłá Iozephá.

34. Y rozdárſzy ſzáty, oblokł ſię w włośienicę, płącząc ſyná ſwego przez długi czás.

35. A gdy ſię zeſzły wſzytkie dźieći iego, áby ulżyli żalu oycowſkiego, niechćiał przypuśćić poćieſzenia, ále rzekł: Zſtąpię do ſyná mego płácząc do piekłá: A gdy on ták trwał w żáłobie,

36. Mádiánitowie przedáli Iozephá w Ægyptćie Putiphárowi trzebieńcowi Pháráoná hetmánowi żołnierſtwá.

30. Et ſciſſis veſtibus pergens ad fratres ſuos, ait: Puer non comparet, & ego quo ibo?

31. Tulerunt autem tunicam ejus, & in ſanguine hœdi, quem occiderant, tinxerunt?

32. Mittentes qui ferrent ad patrem, & dicerent: Hanc invenimus: vide, utrum tunica filii tui ſit an non?

33. Quam cum agnoviſſet pater, ait: Tunica filii mei eſt, fera peſſima comedit eum, beſtia devoravit Joſeph.

34. Sciſſisque veſtibus, indutus eſt cilicio *a* lugens filium ſuum multo tempore.

35. Congregatis autem cunctis liberis ejus ut lenirent dolorem patris, noluit conſolationem accipere, ſed ait: Deſcendam ad filium meum lugens in infernum *b*. Et illo perſeverante in fletu,

36. Madianitæ vendiderunt Joſeph in Ægypto Putiphari eunucho *c* Pharaonis, magiſtro militum.

a Hebr. ſacco.

b limbum.

c principi ſeu cubiculario.

ROZDZIAŁ XXXVIII.

Iudás miał trzy ſyny z żoną Chánáneyſką: Dwiema dał Thámár, á po śmierći ich ſam ią, niewiedząc, poznał, y miał Phâres y Zárám.

1. TEgoż czáſu odſzedſzy Iudás od bráćiey ſwey, zſtąpił do mężá Odollámitſkiego ná imię Hirám.

2. Y uyźrzał tám corkę człowieká Chánáneyſkiego imieniem Sue: y poiąwſzy zá żonę, wſzedł do niey.

3. Ktora poczęłá y porodźiłá ſyná, y názwał imię iego Her.

4. Y záśię począwſzy płod národzonego ſyná názwáłá Onan.

5. Porodźiłá też trzećiego: ktorego názwáłá Selá, po ktorego národzeniu więcey rodźić przeſtáłá.

6. A Iudás dał żonę pierworodnemu ſwemu Her, imieniem Thámár.

7. A Her był pierworodny Iudy złośliwy przed oblicznośćią Páńſką: y od niego zábit ieſt.

8. Rzekł tedy Iudás do Onaná ſyná ſwego: Wnidź do żony brátá twego, á złącz ſię z nią, ábyś wzbudźił naśienie brátu twemu.

9. On widząc, że ſię nie iemu ſynowie rodźić mieli, gdy wchodźił do żony brátá ſwego,

CAPUT XXXVIII.

Judas ex uxore Chananæa tres filios ſucepit. Primum & deinde ſecundum Thamar copulat: quibus mortuis. 6. Eam inſcius pro ſcorto cognovit, quo concubitu Phares & Zaram genuit 16.

1. EOdem tempore *d* deſcendens Judas à fratribus ſuis, divertit ad Virum Odollamitem, nomine Hiram.

2. *e* Viditque ibi filiam hominis Chananæi, vocabulo Sue: & accepta uxore, ingreſſus eſt ad eam.

3. Quæ concepit, & peperit filium, & vocavit nomen ejus Her.

4. *f* Rurſumque concepto fœtu, natum filium vocavit Onan.

5. Tertium quoque peperit, quem appellavit Sela; quo nato, parere ultra ceſſavit.

6. Dedit autem Judas uxorem primogenito ſuo Her. nomine Thamar.

7. *g* Fuit quoque Her primogenitus Judæ, nequam *h* in conſpectu Domini: & ab eo occiſus eſt.

8. Dixit ergo Judas ad Onan filium ſuum: Ingredere ad uxorem fratris tui, & ſociare illi, ut ſuſcites ſemen fratri tuo.

9. Ille ſciens non ſibi naſci filios *i*, introiens ad uxorem fratris ſui, ſemen fundebat

d paulo ante venditionem Joſeph. v. inf. 46. 12.

e 1. Par. 2. 1.

f Num. 26, 19.

g Num. 6. 19.

h impediens generationem, ne Thamar perderet venuſtatem Tirin. 1. Par. 2. 3.

i non ſuo, ſed fratris nomine vocandos.

debat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur.

10. Et idcirco percussit eum Dominus, quod rem detestabilem faceret.

11. Quam ob rem dixit Judas Thamar nurui suæ: Esto vidua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus: timebat enim, ne & ipse moreretur, sicut fratres ejus. Quæ abiit, & habitavit in domo patris sui.

12. Evolutis autem multis diebus, mortua est filia Sue uxor Judæ: qui post luctum consolatione suscepta, ascendebat ad tonsores ovium suarum, Ipse & Hiras opilio *a* gregis Odollamites, in Thamnas.

a Hebr. ejus amicus seu socius, de quo hic v. 1.

13. Nuntiatumque est Thamar, quod socer illius ascenderet in Thamnas ad tondendas oves.

14. Quæ, depositis viduitatis vestibus, assumpsit theristrum: & mutato habitu, sedit in bivio itineris, quod ducit Thamnam: eo quod crevisset Sela, & non eum accepisset maritum.

15. Quam cum vidisset Judas *b*, suspicatus est esse meretricem: operuerat enim vultum suum, ne agnosceretur.

b Contigit post venditionem Joseph. Gen. 46. 12.

16. Ingrediensque ad eam, ait: Dimitte me, ut coëam tecum: nesciebat enim, quod nurus sua esset.

17. Qua respondente: Quid dabis mihi, ut fruaris concubitu meo? Dixit: Mittam tibi hœdum de gregibus. Rursumque illa dicente: Patiar, quod vis, si dederis mihi arrhabonem, donec mittas, quod polliceris.

18. Ait Judas: Quid tibi vis quo arrhabone dari? Respondit: Annulum tuum, & armillam, & baculum, quem manu tenes. Ad unum igitur coitum mulier concepit,

19. Et surgens abiit: depositoque habitu, quem sumpserat, induta est viduitatis vestibus.

20. Misit autem Judas hœdum per pastorem *c* suum Odollamitam, ut reciperet pignus, quod dederat mulieri: qui, cum non invenisset eam,

c Hebr. amicum & socium suum, de quo supra v. 1. & 12.

21. Interrogavit homines loci illius: Ubi est mulier, quæ sedebat in bivio? Respondentibus cunctis: Non fuit in loco isto meretrix;

22. Reversus est ad Judam, & dixit ei: Non inveni eam: sed homines loci illius dixerunt mihi: nunquam sedisse ibi scortum.

23. Ait

go, wypuszczał naśienie ná źiemię, áby się dźieći imieniem brátá iego nie rodźiły.

10. Y z tey przyczyny zábił go Pan, że rzecz brzydliwą czynił.

11. Y przetoż rzekł Iudás Thámárze niewiastce swoiey: Bądź wdową w domu oycá twego áż urośćie Selá syn moy: bał się bowiem by y on nie umárł, iáko bráćia iego. Ktora poszłá, y mieszkáłá w domu oycá swego.

12. A gdy minęło wiele dni, umárłá corká Suego żoná Iudászowá: ktory po żáłobie wźiąwszy poćieszenie, szedł do strzygących owce swe sam y Hirás owcarz trzody Odollámitá, do Lhámnás.

13. Y powiedźiano Thámárze, że świekier iey idźie do Thámnás ná strzyżenie owiec.

14. Ktora złożywszy száty wdowstwá, wźięłá ná się rąbek á odmieniwszy száty, uśiádłá ná rostáiu drogi, ktora wiedźie do Thámnás: dla tedo, że iuż był dorosł Selá, á nie wźięłá go zá mężá.

15. Ktorą uyźrzawszy Iudás, mniemał żeby byłá wszetecznicá: bo byłá nákryłá twarz swoię áby iey niepoznano:

16. Y wszedszy do niey, rzekł: Dopuść mi ábym miáł sprawę z tobą: bo nie wiedźiał żeby iego niewiastká byłá.

17. Ktora gdy odpowiedźiáłá: Co mi dasz, żebyś záżył obcowánia mego? Rrekł: Poszlęć koźiełká z trzod. A gdy záś oná rzekłá: Dopuszę ezego chcesz, ieśli mi dasz zastáwę áż przyszlesz co obiecuiesz.

18. Rzekł Iudás: Co chcesz żebym ći dał w zástáwie? Odpowiedźiáłá: Pierśćień twoy, y mánellę y laskę ktorą w ręce trzymasz. Ná iedno tedy zeszćie niewiástá poczęłá.

19. Y powstawszy poszłá: y złożywszy odźienie, ktore ná sobie miáłá, oblokłá się w száty wdowstwá.

20. Y posłał Iudás koźiełká przez pásterzá swego Odollámitę, áby odebrał zastáwę ktorą był dał niewieśćie: ktory nie nálazszy iey,

21. Pytał ludźi mieyscá onego: Gdźie iest niewiástá ktora śiedźiáłá ná rostáiu. A gdy wszyscy odpowiedźieli, że nie byłá ná tym mieyscu nierządnicá:

22. Wroćił się do Iudy y rzekł mu: Nie nálazłem iey: lecz y ludźie mieyscá onego powiedáli mi, że tám nigdy nie śiedźiáłá wszetecznicá.

23. Rzekł

23. Rzekł Iudás: Niechże ſobie ma: kłamſtwá iśćie nam zádáć niemoże, iam poſłał koźlę ktorem był obiecał, á tyś iey nie nálazł.

24. Alię po trzech mieśiącách powiedźiano ludźie, mowiąc: Wyſtąpiłá Thámár niewiaſtká, y zda ſię że ſię żywot iey wzdyma. Y rzekł Iudás, Wywiedźćie ią áby byłá ſpaloná.

25. Ktorą gdy wiedźiono ná śmierć, poſłáłá do świekrá ſwego, mowiąc: Z tego męża ktorego te rzeczy ſą, iam poczęłá: poznay cziy to pierśćien y mánellá y laſká.

26. Ktory poznawſzy ſwe dáry rzekł: Sprawiedliwſza nád mię, żem iey nie dał Seli ſynowi memu. Wſzákoż więcey iey nie uznał.

27. A gdy przychodźił czás porodzenia, ukazáły ſię bliźniętá w żywoćie: á w ſámym wychodzeniu dźiatek, ieden wyśćibił rękę, ná ktorey bábá uwiązáłá nić czerwoną, mowiąc:

28. Ten naprzod wynidźie.

29. Ale gdy on záś wćiągnął rękę, wyſzedł drugi: y rzekłá niewiáſtá: Czemu przerwána ieſt dla ćiebie przegrodá? y z tey przyczyny názwano imię iego Phares.

30. Potym wyſzedł brát iego, ná ktorego ręce byłá nić czerwona: ktorego názwáłá Zárą.

23. Ait Judas: Habeat ſibi, certe mendacii arguere nos non poteſt, ego miſi hœdum, quem promiſeram, & tu non inveniſti eam.

24. Ecce autem poſt tres menſes nuntiaverunt Judæ, dicentes: Fornicata eſt Thamar nurus tua, & videtur uterus illius intumeſcere. Dixitque Judas: Producite eam, ut comburatur. *a*

a adulterii pœna tunc ignis fuit.

25. Quæ, cum duceretur ad pœnam, miſit ad ſocerum ſuum, dicens: De viro, cujus hæc ſunt, concepi: cognoſce cujus ſit annulus, & armilla, & baculus.

26. Qui agnitis muneribus, ait: Juſtior me eſt, quia non tradidi eam Sela filio meo. Attamen ultra non cognovit eam.

27. *b* Inſtante autem partu, apparuerunt gemini in utero: atque in ipſa effuſione infantium, unus protulit manum, in qua obſtetrix ligavit coccinum, dicens:

b Matth. 1.3.

28. Iſte egredietur prior.

29. Illo vero retrahente manum, egreſſus eſt alter: dixitque mulier: Quare diviſa eſt propter te maceria *c*? & ob hanc cauſam vocavit nomen ejus Phares.

c membrana qua involvitur fœtus.

30. *d* Poſtea egreſſus eſt frater ejus, in cujus manu erat coccinum: quem appellavit Zara.

d 1. Par. 2.4.

ROZDZIAŁ XXXIX.

Gdy ſię Iozephowi ná wſzem ſzczęśliwie wodźiło, Páni gdy go pożyć ná nierząd nie mogłá, oſkárżyłá go przed Pánem, á on do ćiemnice go wrzućił, wſzákże y tám Pan Bog go nieopuśćił.

1. Iozeph tedy był záwiedźion do Ægyptu, y kupił go Putiphar, trzebiniec Rháráonow, hetman woyſká, mąż Ægyptiánin z ręku Iſmáelitow, od ktorych był przywiedźiony.

2. Y był Pan z nim, y był mężem we wſzyſtkim ſzczęśliwie poſtępuiąc: y mieſzkał w domu páná ſwego,

3. Ktory bárzo dobrze wiedźiał że Pan ieſt z nim, á iż wſzytko co czynił, on ſzczęśćił w ręku iego.

4. Y nálazł Iozeph łáſkę przed pánem ſwoim, y ſłużył mu: od ktorego będąc przełożonym nád wſzyſtkim, rządźił dom ſobie zwierzony y wſzytko co mu było zlecono:

5. Y błogoſłáwił Pan domowi Ægyptiánina dla

CAPUT XXXIX.

Proſpere agit Joſeph apud herum Putipharum, 1. Contemnit heram ſæpius de concubitu interpellantem. 7. Accuſatur apud dominum, in carcerem conjicitur: ubi cuſtodis gratiam nactus, omnium vinctorum curam habet 13.

1. IGitur Joſeph ductus eſt in Ægyptum, emitque eum Putiphar eunuchus *e* Pharaonis, princeps exercitus, vir Ægyptius de manu Iſmaëlitarum à quibus perductus erat.

e miniſter regius.

2. Fuitque Dominus cum eo, & erat vir in cunctis proſpere agens: habitavitque in domo domini ſui,

3. Qui optime noverat Dominum eſſe cum eo, & omnia, quæ gereret, ab eo dirigi *f* in manu illius.

f proſperari

4. Invenitque Joſeph gratiam coram domino ſuo, & miniſtrabat ei, à quo præpoſitus omnibus, gubernabat creditam ſibi domum, & univerſa, quæ ei tradita fuerant:

5. Benedixitque Dominus domui Ægyptii propter

propter Joſeph, & multiplicavit tam in ædibus quam in agris cunctam ejus ſubſtantiam:

6. Nec quidquam aliud noverat *a*, niſi panem, quo veſcebatur. Erat autem Joſeph pulchra facie, & decorus aſpectu.

a rejectæ omni curæ in Joſeph,

7. Poſt multos *b* itaque dies injecit domina ſua oculos ſuos in Joſeph, & ait dormi mecum.

b Anno M. circiter 2286 Ant. Chriſt. 1718. vita Joſephi 27. Torn. & Abul.

8. Qui nequaquam acquieſcens operi nefario, dixit ad eam: Ecce dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat, quid habeat in domo ſua:

9. Nec quidquam eſt, quod non in mea ſit poteſtate, vel non tradiderit mihi, præter te, quæ uxor ejus es: quomodo ergo poſſum hoc malum *c* facere, & peccare in Deum meum? *d*

c Hebr. malum grande, *d* tam benignum & providum.

10. Hujuſcemodi verbis per ſingulos dies & mulier moleſta erat adoleſcenti, & ille recuſabat ſtuprum.

11. Accidit autem quadam die, ut intraret Joſeph domum, & operis quidpiam absque arbitris faceret:

12. Et illa apprehenſa lacinia *e* veſtimenti ejus, diceret: Dormi mecum. Qui relicto in manu ejus pallio fugit, & egreſſus eſt foras.

e i. Extrema fimbria, ſeu ora veſtimenti.

13. Cumque vidiſſet mulier veſtem in manibus ſuis, & ſe eſſe contemptam *f*,

f quod fugiſſet foras.

14. Vocavit ad ſe homines domus ſuæ, & ait ad eos: En introduxit virum Hebræum, ut illuderet nobis: ingreſſus eſt ad me, ut coiret mecum: cumque ego ſucclamaſſem,

15. Et audiſſet vocem meam, reliquit pallium, quod tenebam, & fugit foras.

16. In argumentum ergo fidei retentum pallium oſtendit marito revertenti domum,

17. Et ait: Ingreſſus eſt ad me ſervus Hebræus, quem adduxiſti, ut illuderet mihi:

18. Cumque audiſſet me clamare, reliquit pallium, quod tenebam, & fugit foras.

19. His auditis dominus, & nimium credulus verbis conjugis, iratus eſt valde:

20. *g* Tradiditque Joſeph in carcerem, ubi vincti regis cuſtodiebantur, & erat ibi clauſus.

g Pſal. 104. 18.

21. Fuit autem Dominus cum Joſeph, & miſertus illius dedit ei gratiam in conſpectu principis carceris.

22. Qui tradidit in manu *h* illius univerſos vinctos, qui in cuſtodia tenebantur: & quidquid fiebat, ſub ipſo erat.

h ſeu cura.

23. Nec

dla Iozepha: y rozmnożył ták w domu, iáko y ná polu, wſzytkę máiętność iego:

6. Y nioczym inſzym niewiedźiał, iedno o chlebie ktorego pożywał. A Iozeph był piękney twarzy, y wdźięczny ná weyźrzeniu.

7. Po wielu tedy dny, obroćiłá páni iego oczy ſwe ná Iozephá, y rzekłá, Spi zemną.

8. Ktory żadnym ſpoſobem niechcąc zezwolić ná zły uczynek, rzekł do niey: Oto pan moy, dawſzy mi w moc wſzytko, niewie co ma w domu ſwoim:

9. Y niemaſz żadney rzeczy ktoraby nie byłá w mocy moiey: ábo czegoby mi nie poruczył, procz ćiebie ktoraś ieſt żoną iego: iákoż tedy mogę tę złość uczynić, y zgrzeſzyć przećiw Bogu memu?

10. Tákimić ſłowy ná káżdy dźień, y niewiáſtá przykrzyłá ſię młodźieńcowi: y on ſię zbraniał cudzołoztwá.

11. Y przydáło ſię dniá iednego, że Iozeph wſzedł do domu, y ſpráwował coś bez pomocnikow:

12. A oná uchwyćiwſzy kray ſzáty iego, rzekłá: Spi zemną. Ktory zoſtáwiwſzy w ręce iey płaſz, ućiekł, y wyſzedł precz.

13. A gdy uyźrzáłá niewiáſtá ſzátę w rękách ſwoich, á iż byłá wzgárdzona,

14. Záwołáłá do śiebie ludźi domu ſwego, y rzekłá do nich: Oto wprowádźił męźá Hebreyczyká áby nas náigrawał: wſzedł do mnie, áby leżał zemną: á gdym ia zákrzyknęłá,

15. Y uſłyſzał głos moy: zoſtáwił płaſzcz ktorym trzymáłá, y ućiekł precz.

16. Ná znák tedy wiáry, płaſzcz zátrzymány ukazáłá mężowi, gdy ſię wroćił do domu,

17. Y rzekłá: Wſzedł do mnie niewolnik Hebreyczyk, ktoregoś przywiodł áby mię náigrawał:

18. A gdy uſłyſzał żem wołáłá, zoſtáwił płaſz ktorym trzymáłá, y ućiekł precz.

19. To gdy uſłyſzawſzy Pan, á názbyt prędko wierząc ſłowam żony, rozgniewał ſię bárzo.

20. Y dał Iozephá do ćiemnice, gdźie więźniow krolewſkich ſtrzeżono, y był tám w zámknieniu.

21. Pan iednák był z Iozephem, y ſmiłowawſzy ſię nád nim, dał mu łáſkę przed oblicznośćią przełożonego nád ćiemnicą,

22. Ktory podał w rękę iego wſzytkie więźnie ktorzy byli w ćiemnicy, á cokolwiek ſię dźiało, pod nim było.

23. Y

23. Y niewiedźiał nioczym, zwierzywſzy iemu wſzytkiego: Pan bowiem był z nim, y ſzczęśćił wſzytkie ſpráwy iego.

ROZDZIAŁ XL.

Jozeph dwiemá Urzędnikom Pháráonowym ſny wykłada prawdźiwie: ták iż ſię wſzyſtko potym wypełniło.

1. CO gdy ſię ták ſtáło, tráfiło ſię że przewinili dwá trzebieńcy, Podczáſzy krolá Ægyptſkiego, y piekarz pánu ſwemu.

2. Y rozgniewawſzy ſię ná nie Pháráon, (bo ieden był przełożony piwnicznych, á drugi nád piekárzmi.

3. Dał ie do ćiemnice hetmáná żołnierzow, w ktorey był więźniem y Iozeph.

4. Ale ſtroż ćiemnice poruczył ie Iozephowi, ktory im też ſłużył: wyſzło nieco czáſu á oni pod ſtrażą byli.

5. Y mieli obádwá ſen nocy iedney według wykłádu im przyſtoynego:

6. Do ktorych gdy wſzedł Iozeph ráno, y uyźrzał ie ſmutne,

7. Zopytał ich mowiąc: Czemu ſmutnieyſza ieſt dźiś nád zwyczay twarz wáſzá?

8. Ktorzy odpowiedźieli: Widźieliſmy ſen á nie..áſz ktoby nam wyłożył. Y rzekł do nich Iozeph: Izali nie Boży ieſt wykład? powiedzćie mi cośćie widźieli.

9. Powiedźiał pierwſzy przełożony piwnicznich ſen ſwoy: Widźiałem przed ſobą winny ſzczep.

10. Ná ktorym były trzy gáłąſki, znienagłá wyraſtáiąc w pąkowie, á po kwiećiu iágody doſtawáiące:

11. Y kubek Pháráonow w ręce moiey: wźiąłem tedy iágody y wyćiſnąłem w kubek ktorym trzymał, y podałem kubek Pháráonowi.

12. Odpowiedźiał Iozeph: ten ieſt ſnu wykład: Trzy gáłąſki, ſą ieſzcze trzy dni:

13. Po ktorych wſpomni Pháráo ná poſługi twoie, y przywroći ćię ku pierwſzemu ſtanowi: y podaſz mu kubek według urzędu twego, iákoś przed tym zwykł był czynić.

14. Tylko pámiętay ná mię gdy ſię będźieſz miał dobrze, á uczyń zemną miłośierdźie, ábyś námienił Pháráonowi, iżby mię wywiodł z tey ćiemnice:

15. Bo kradźieżą wźięto mię z źiemie He-

23. Nec noverat aliquid, cunctis ei creditis: Dominus enim erat aum illo, & omnia opera ejus dirigebat *a*.

CAPUT XL.

Eunuchorum Pharaonis in carcere ſomnia. 1. Joſeph illa exponens, alterum officio reſtituendum, alterum ſuſpendio finiendum prædicit, 18.

1. HIs ita geſtis *, accidit ut peccarent duo eunuchi, pincerna regis Ægypti, & piſtor, domino ſuo. *b*

2. Iratusque contra eos Pharao (nam alter pincernis præerat, alter piſtoribus.

3. Miſit eos in carcerem principis militum, in quo erat vinctus & Joſeph.

4. At cuſtos carceris *c* tradidit *d* eos Joſeph, qui & miniſtrabat eis. Aliquantulum temporis fluxerat, & illi in cuſtodia tenebantur.

5. Videruntque ambo ſomnium nocte una juxta interpretationem congruam *e* ſibi:

6. Ad quos cum introiſſet Joſeph mane & vidiſſet eos triſtes,

6. Sciſcitatus eſt eos dicens: Cur triſtior eſt hodie ſolito facies veſtra?

8. Qui reſponderunt: Somnium vidimus, & non eſt, qui interpretetur nobis. Dixitque ad eos Joſeph: Numquid non Dei eſt interpretatio *f*? referte mihi, quid videritis.

9. Narravit prior, præpoſitus pincernarum, ſomnium ſuum: Videbam coram me vitem,

10. In qua erant tres propagines, creſcere paulatim in gemmas, & poſt flores uvas matureſcere:

11. Calicemque Pharaonis in manu mea: tuli ergo uvas, & expreſſi in calicem, quem tenebam, & tradidi poculum Pharaoni.

12. Reſpondit Joſeph: Hæc eſt interpretatio ſomnii: Tres propagines, tres adhuc dies ſunt:

13. Poſt quos recordabitur *g* Pharao miniſterii tui, & reſtituet te in gradum priſtinum: dabisque ei calicem juxta officium tuum, ſicut ante facere conſueveras.

14. Tantum memento mei *h*, cum bene tibi fuerit, & facias mecum miſericordiam: ut ſuggeras Pharaoni, ut educat me de iſto carcere:

15. Quia furto ſublatus ſum de terra

a ſecundabat.

* Anno M. 2287. Ant. Chr. 1717.

b i. in dominum.

c Hebr. princeps militum.

d in curam.

e officio, eventui.

f q. d. poteſt per aliquem interpretari Dei auxilio.

g Hebr. elevabit caput tuum.

h ut faveas mihi apud Pharaonem, ut hinc educar.

Hebræorum, & hic innocens in lacum misſus ſum.

16. Videns piſtorum magiſter quod prudenter ſomnium diſſolviſſet, ait: Et ego vidi ſomnium, quod tria caniſtra farinæ haberem ſuper caput meum:

17. Et in uno caniſtro, quod erat excelſius, portare me omnes cibos, qui fiunt arte piſtoria, avesque comedere ex eo.

18. Reſpondit Joſeph: Hæc eſt interpretatio ſomnii: Tria caniſtra, tres adhuc dies ſunt:

19. Poſt quos auferet Pharao caput tuum *a* ac ſuſpendet te in cruce *b*, & lacerabunt volucres carnes tuas.

20. Exinde dies tertius natalitius Pharaonis erat: qui faciens grande convivium pueris ſuis, recordatus eſt inter epulas magiſtri pincernarum, & piſtorum principis.

21. Reſtituitque alterum in locum ſuum, ut porrigeret ei populum:

22. Alterum ſuſpendit in patibulo, ut conjectoris veritas probaretur *c*.

23. Et tamen ſuccedentibus proſperis, præpoſitus pincernarum oblitus eſt interpretis ſui.

a ſeu te.
b Hebr. in ligno.
c Hebr. ſicut Joſeph fuerat interpretatus.

breyſkiey, á tu mię do tego dołu niewinnie wſádzono.

16. Widząc przełożony nád piekárzmi iż mądrze ſen wyłożył, rzekł: Iam też widźiał ſen: żem trzy koſze mąki miał ná głowie moiey:

17. A w iednym koſzu ktory był nawyſſzy, nioſłem wſzelákie potráwy, ktore przemyſłem piekárſkim czynione bywáią, á ptácy iedli z niego.

18. Odpowiedźiał Jozeph: Ten ieſt wykład ſnu: Trzy koſze, trzy dni ieſzcze ſą:

19. Po ktorych weźmie Pháráo gárdło twoie, y záwieśi ię ná krzyżu, á ptacy będą obieráć ćiáło twoie.

20. Dźień trzeći potym był národzenia Pháráonowego: ktory uczyniwſzy wielką ucztę ſługom ſwoim, wſpomniał przy dobrey myśli ná przełożonego piwnicznych, y ná ſtárſzego nad piekárzmi.

21. Y przywrocił iednego ná mieyſce ſwe, áby mu kubek podawał:

22. A drugiego obieśił ná ſzubienicy, áby ſię práwdá wykłádáczá zyśćiłá.

23. A przedśię zá ſzczęſnym powodzeniem przełożony piwnicznych przepomniał wykłádáczá ſwego.

CAPUT XLI.

Somnia Pharaonis de bobus & ſpicis. 1. Joſeph ea interpretatur, 9. Toti Ægypto præficitur, & ex Aſeneth data ſibi à Pharaone uxore duos ſuſtulit filios ante ſeptem famis annos. 39.

1. POſt duos annos vidit * Pharao ſomnium. Putabat ſe ſtare ſuper fluvium *d*,

2. De quo aſcendebant ſeptem boves, pulchræ & craſſæ nimis: & paſcebantur in locis paluſtribus *e*.

3. Aliæ quoque ſeptem emergebant de flumine, fœdæ confectæque macie: & paſcebantur in ipſa amnis ripa, in locis virentibus:

4. Devoraveruntque eas, quarum mira ſpecies & habitudo corporum erat. Expergefactus Pharao,

5. Rurſum dormivit, & vidit alterum ſomnium: Septem ſpicæ pullulabant in culmo uno *f*, plenæ atque formoſæ:

6. Aliæ quoque totidem ſpicæ tenues & percuſſæ uredine oriebantur,

7. Devorantes omnem priorum pulchritudinem. Evigilans Pharao poſt quietem,

* A.M. 2289. Ant. Chriſt. 1715.
d Nilum.
e alii prato.
f ſeu calamo frumenti.

ROZDZIAŁ XLI.

Jozeph Pháráonowi ſny o Wolech y Kłośiech wyłożył: á potym ſprawcą po Krolu pierwſzym w Ægytćie zoſtał, y dwu ſynow z żoną przed głodem miał.

1. PO dwu Lat widźiał Pháráo ſen. Zdáło mu ſię że ſtał nád rzeką,

2. Z ktorey wychodźiło śiedm krow pięknych y bárzo tłuſtych: y páſły ſię ná mieyſcach mokrych.

3. Drugie też śiedm wynarzáły ſię z rzeki ſzpetne y chude: y páſły ſię ná ſámym brzegu rzeki ná mieyſcách źielonych:

4. Y pożárły one ktorych dźiwna piękność y tłuſtość ćiáłá byłá. Ocućiwſzy ſię Pháráon,

5. Znowu záſnął, y widźiał drugi ſen: śiedm kłoſow wychodźiło z iednego źdźbłá pełnych y cudnych:

6. Drugich też tákże wiele kłoſow ſczupłych y zwárzeniem zárážonych wyraſt ło,

7. Pożeráiące wſzytkę cudność pierwſzych. Ocućiwſzy ſię Pháráo ze ſnu,

8. Y ráno ſtráchem zdięty poſłał do wſzytkich wieſczkow Ægyptu, y wſzytkich mędrcow: y przyzwánym powiedźiał ſen: á nie było ktoby wyłożył.

9. Tám dopiero wſpomniawſzy przełożony nád piwnicznemi, rzekł: Wyznawam grzech ſwoy:

10. Rozgniewány krol ná ſługi ſwe, mnie y przełożonego nád piekárzmi kazał wrzućić do ćiemnice hetmáná żołnierzow:

11. Gdźie iedney nocy obádwá widźieliſmy ſen oznaymiáiący przyſzłe rzeczy.

12. Pył tám młodźieniec Hebreyczyk tegoż hetmáná nád żołnierzmi ſłużebnik: ktoremu ſny powiedźiawſzy,

13. Uſłyſzeliſmy, cokolwiek potym ſkutek rzeczy pokazał, bom ia przywrocon ieſt ná urząd moy: á onego ná krzyżu záwieſzono.

14. Nátychmiaſt ná roſkazánie krolewſkie wywiedźionego z ćiemnice Jozephá oſtrzyżono: á odmieniwſzy ſzátę ſtáwili przed nim.

15. Ktoremu on rzekł: Miałem ſny, á niemáſz ktoby wyłożył: ktore ſłyſzałem że ty bárzo mądrze wykłádaſz.

16. Odpowiedźiał Iozeph: Bezemnie Bog odpowie, rzeczy ſzczęśliwe Pháráonowi.

17. Powiedźiał tedy Pháráo co widźiał: Zdáło mi ſię żem ſtał ná brzegu rzeki.

18. A śiedm krow z rzeki wyſtępowáło bárzo piękne y tłuſtego ćiáłá, ktore ná paſzey ługowiſká trawę iadły.

19. Ali po tych wyſzły drugie śiedm krow ták ſzpetne y chude, żem nigdy tákich w źiemi Ægyptſkiey niewidźiał:

20. Ktore ziadſzy y ſtrawiwſzy pierwſze,

21. Zadnego znaku ſytośći nie dáły: ále tákowąż chudośćią y ſzpetnośćią gnuśniáły. Ocknąwſzy ſię znowu twárdo záſnąwſzy,

22. Widźiałem ſen: śiedm kłoſow wyraſtáło ze źdźbłá iednego pełnych y bárzo pięknych,

23. A po nich drugie śiedm ćienkich y zwárzeniem záráżonych ze źdźbłá wychodźiło:

24. Ktore pierwſzych piękność pożárły. Powiedźiáłem ſen wieſczkom: ále niemaſz żádnego coby wyłożył.

25. Odpowiedźiał Iozeph: ſen krolewſki ieden ieſt: co Bog ma uczynić, oznaymił Pháráonowi.

26. Siedm krow pięknych y śiedm kłoſow pełnych: śiedm lat ſą żyznych: y iedno znáczenie ſnu zámykáią.

27. Siedm

8. Et facto mane, pavore perterritus, miſit ad omnes conjectores Ægypti, cunctosque ſapientes & accerſitis narravit ſomnium, nec erat, qui interpretaretur.

9. Tunc demum reminiſcens pincernarum magiſter, ait: Confiteor peccatum meum:

10. Iratus rex ſervis ſuis, me & magiſtrum piſtorum retrudi juſſit in carcerem principis militum;

11. Ubi una nocte uterque vidimus ſomnium præſagum futurorum.

12. Erat ibi puer *a* Hebræus, ejusdem ducis militum famulus: cui narrantes ſomnia,

13. Audivimus, quidquid poſtea rei probavit eventus: ego enim redditus ſum officio meo: & ille ſuſpenſus eſt in cruce.

14. Protinus ad regis imperium eductum de carcere Joſeph totonderunt: ac veſte mutata obtulerunt ei.

15. Cui ille ait: Vidi ſomnia, nec eſt, qui ediſſerat: quæ audivi te ſapientiſſime conjicere. *b*

16. Reſpondit Joſeph: Absque me *c* Deus reſpondebit *d* proſpera Pharaoni.

17. Narravit ergo Pharao, quod viderat: Putabam me ſtare ſuper ripam fluminis,

18. Et ſeptem boves de amne conſcendere pulchras nimis, & obeſis carnibus; quæ in paſtu paludis virecta carpebant:

19. Et ecce has ſequebantur aliæ ſeptem boves in tantum deformes & macilentæ, ut nunquam tales in terra Ægypti viderim:

20. Quæ, devoratis & conſumptis prioribus,

21. Nullum ſaturitatis dedere veſtigium: ſed ſimili macie & ſqualore torpebant. Evigilans rurſus ſopore depreſſus,

22. Vidi ſomnium: Septem ſpicæ pullulabant in culmo uno plenæ atque pulcherrimæ.

23. Aliæ quoque ſeptem tenues & percuſſæ uredine, oriebantur e ſtipula:

24. Quæ priorum pulchritudinem devoraverunt. Narravi conjectoribus ſomnium, & nemo eſt, qui ediſſerat.

25. Reſpondit Joſeph: Somnium regis unum eſt *e*: quæ facturus eſt Deus, oſtendit Pharaoni.

26. Septem boves pulchræ, & ſeptem ſpicæ plenæ, ſeptem ubertatis anni ſunt: eamdemque vim ſomni comprehendunt.

27. Sepsem

a Juveni v. Joan. 21. 5.

b Interpretari.

c q. d. non ego, ſed Deus, ut vertit Symmachus, ſive non tam ego quam Deus.

d Matth. 10. 20.

e ſc. ſignificatione.

27. Septem quoque boves tenues atque macilentæ, quæ aſcenderunt poſt eas, & ſeptem ſpicæ tenues & vento urente percuſſæ, ſeptem anni venturæ ſunt famis.

28. Qui hoc ordine complebuntur.

29. Ecce ſeptem anni venient fertilitatis magnæ in univerſa terra Ægypti:

30. Quos ſequentur ſeptem anni alii tantæ ſterilitatis, ut oblivioni tradatur cuncta retro abundantia: conſumptura eſt enim fames omnem terram.

31. Et uberitatis magnitudinem perditura eſt inopiæ magnitudo,

32. Quod autem vidiſti ſecundo ad eamdem rem pertinens ſomnium: firmitatis *a* indicium eſt, eo quod fiat ſermo Dei, & velocius impleatur.

a Confirmationis & certitudinis.

33. Nunc ergo provideat rex virum ſapientem & induſtrium, & præficiat eum Terræ Ægypti:

34. Qui conſtituat præpoſitos per cunctas regiones: & quintam partem fructuum per ſeptem annos fertilitatis,

35. Qui jam nunc futuri ſunt, congreget in horrea: & omne frumentum ſub Pharaonis poteſtate condatur, ſerveturque in urbibus.

36. Et præparetur futuræ ſeptem annorum fami, quæ oppreſſura eſt Ægyptum, & non conſumetur terra inopia.

37. Placuit Pharaoni conſilium & cunctis miniſtris ejus:

38. Locutusque eſt ad eos: Num invenire poterimus talem virum, qui ſpiritu Dei plenus ſit?

39. Dixit ergo ad Joſeph: Quia oſtendit tibi Deus omnia, quæ locutus es, numquid ſapientiorem & conſimilem tui invenire potero;

40. *b* Tu eris ſuper domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet: uno tantum regni ſolio te præcedam,

b Pſal. 104. 21. 1. Mac. 2. 53. Act. 7. 10.

41. Dixitque rurſus Pharao ad Joſeph: Ecce conſtitui te ſuper univerſam terram Ægypti.

42. Tulitque annulum de manu ſua, & dedit eum in manu ejus: veſtivitque eum ſtola byſſina, & collo torquem auream circumpoſuit.

43. Fecitque eum aſcendere ſuper currum ſuum ſecundum, clamante præcone, ut omnes coram eo genu flecterent, & præpoſitum eſſe ſcirent univerſæ terræ Ægypti.

44. Dixit

27. Siedm też krow chudych á ſzpetnych, ktore wyſzły po nich, y śiedm kłoſow ćienkich y wiátrem wárzącym záráżonych, ſą śiedm lat głodu przyſzłego.

28. Ktore ſię tym porządkiem wypełnią.

29. Oto przyidą śiedm lat żyznośći wielkiey po wſzytkiey źiemi Ægyptſkiey:

30. Po ktorych náſtąpią drugie śiedm lat tákiego nieurodzáiu, że ſię zápomni wſzyſtká obfitość przeſzła, głod bowiem popſuie wſzytkę źiemię,

31. A wielkość obfitośći wygubi wielkość niedoſtátku.

32. A żeś powtore widźiał ſen ku teyże rzeczy należący: znák ieſt pewnośći, że ſię sſtánie mowá Boża, y prędko ſię wypełni.

33. Teraz tedy niech opátrzy krol mężá mądrego y dowćipnego, á niech go przełoży nád źiemią Ægyptſką:

34. Ktory niech poſtánowi urzędniki po wſzytkich kráinách: á piątą część urodzáiu przez śiedm lat żyznych,

35. Ktore iuż teraz przyidą, niech zbiera do gumien: á wſzyſtko zboże pod mocą Pháráonową niech ſypáne y chowáne będźie po mieśćiech:

36. A niech ſię nágotuie ná śiedm lat przyſzłego głodu, ktory ma ućiſnąć Ægypt, á niech nie ginie źiemiá od niedoſtátku.

37. Podobáłá ſię rádá Pháráonowi y wſzytkim ſługom iego.

38. Y mowił do nich: Izali możem náleść tákowego mężá, ktoryby duchá Bożego pełen był?

39. Y rzekł do Jozephá: Ponieważći Bog ukazał to wſzytko coś mowił: izali mędrſzego y podobnego tobie náleść będę mogł?

40. Ty będźieſz nád domem moim, á ná roſkazánie uſt twoich wſzytek lud poſłuſzen będźie: ſámą tylko ſtolicą krolewſką przodkowáćći będę.

41. Y rzekł ieſzcze Pháráon do Jozephá: Oto poſtáwiłem ćie nádewſzytką źiemią Ægyptſką.

42. Y zdiął pierśćień z ręki ſwey, y dał ji ná rękę iego: y ubrał go w ſzátę biśiorową, y włożył łáńcuch złoty ná ſzyię iego.

43. Y kazał mu wśięść ná ſwoy wtory woz, á woźny wołał, áby ſię wſzyſcy przed nim kłániáli, y wiedźieli że był przełożonym nádewſzytką źiemią Ægyptſką.

44. Y

44. Y rzekł ieſzcze krol do Jozephá: Iam ieſt Pháráon, bez twego roſkazánia niepodnieśie żaden ręki ábo nogi we wſzytkie źiemi Ægyptſkiey.

45. Y odmienił imię iego, y názwał go ięzykiem Ægyptſkim, Zbáwićielem świátá. Y dał mu zá żonę Aſeneth corkę Putiphárá kápłaná Heliopolſkiego. Wyiáchał tedy Iozeph ná źiemię Ægyptſką.

46. (A trzydźieśći mu lat było, gdy ſtánął przed oblicznośćią krolá Pháráoná) y obiáchał wſzytkie kráiny Ægyptſkie.

47. Y przyſzedł urodzay śiedmi lat: á zboże w ſnopy powiązáne zwieźiono do gumien Ægyptſkich.

48. Wſzytká też obfitość zbóż po wſzytkich mieśćiech ſypána byłá.

49. Y był táki doſtátek pſzenice, że piáſkowi morſkiemu rownáłá, á obfitość miárę prześiągáłá.

50. Y urodźili ſię Iozephowá dwá ſynowie przedtym niż głod záſzedł: ktore mu urodźiłá Aſeneth corká Putiphárá kápłaná Heliopolſkiego.

51. Y názwał imię pierworodnego Mánáſſes, mowiąc: Zápomnieć mi dał Bog trudnośći moich, y domu oycá mego.

52. A imię wtorego názwał Ephraim, mowiąc: Dał mi Bog urość w źiemi uboztwá mego.

53. Gdy tedy minęło śiedm łat żyznośći, ktore były w Ægyptćie:

54. Poczęły przychodźić śiedm lat niedoſtátku, ktore był przepowiedźiał Jozeph: y po wſzytkim świećie głod przemogł: á we wſzytkiey źiemi Ægyptſkiey był chleb.

55. Ktorey gdy głod dokuczał, wołał lud do Pháráoná żywnośći proſząc. Ktory im odpowiedźiał: Idźćie do Iozephá, á cokolwiek on wam rzecze, czyńćie.

56. A głod brał moc co dźień po wſzytkiey źiemi, y otworzył Ioſeph wſzyſtkie gumná, y przedawał Ægyptiánom: bo y onych głod był ućiſnął.

57. Y wſzytkie Prowincye przyieżdżáły do Ægyptu, áby kupowáły zywność, á nędze niedoſtátku ulżyły.

44. Dixit quoque rex ad Joſeph: Ego ſum Pharao: abſque tuo imperio non movebit quiſquam manum aut pedem in omni terra Ægypti.

45. Veritque nomen ejus, & vocavit eum lingua Ægyptiaca, Salvatorem mundi *a*. Deditque illi uxorem Aſeneth filiam Putiphare *b* ſacerdotis Heliopoleos. Egreſſus eſt itaque Joſeph ad terram Ægypti:

46. (Triginta *c* autem annorum erat, quando ſterit in conſpectu regis Pharaonis) & circuivit omnes regiones Ægypti.

47. Venitque fertilitas ſeptem annorum: & in manipulos redactæ ſegetes congregatæ ſunt in horrea Ægypti.

48. Omnis etiam frugum abundantia in ſingulis urbibus condita eſt.

49. Tantaque fuit abundantia tritici, ut arenæ maris coæquaretur, & copia menſuram excederet.

50. *d* Nati ſunt autem Joſeph filii duo, antequam veniret fames: quos peperit ei Aſeneth filia Putiphare ſacerdotis *e* Heliopoleos.

51. Vocavitque nomen primogeniti, Manaſſes *f* dicens: Oblivisci me fecit Deus omnium laborum meorum, & domus patris mei.

52. Nomen quoque ſecundi appellavit Ephraim *g* dicens: Creſcere me fecit Deus in terra paupertatis meæ.

53. Igitur tranſactis ſeptem uberitatis annis, qui fuerant in Ægypto:

54. Cœperunt venire *h* ſeptem anni inopiæ, quos prædixerat Joſeph: & in univerſo orbe fames prævaluit, in cuncta autem terra Ægypti panis erat.

55. Qua eſuriente, clamavit populus ad Pharaonem, alimenta petens. Quibus ille reſpondit: Ite ad Joſeph: & quidquid ipſe vobis dixerit, facite.

56. Creſcebat autem quotidie fames in omni terra: aperuitque Joſeph *i* univerſa horrea, & vendebat Ægyptiis nam & illos oppreſſerat fames.

57. Omneſque provinciæ veniebant in Ægyptum, ut emerent eſcas, & malum inopiæ temperarent.

a Hinc in pluribus Chriſtum verum mundi ſalvatorem figurat.
b hic alius eſt à Putiphare de quo c. 39
c A.M. 2289 confer. cum cap. 47. verſ. 9.
d Inf. 48. 20. 49. 5.
e Chald. principis.
f i. faciens oblivisci.
g i. Fructificationes.
h Anno M. 2296. Ant. Chr. 1708.
i tunc annum agens 37.

ROZDZIAŁ XLII.

Jozephowi brácia pierwſzy raz po Zboże do Ægyptu przyiáchali niełáſkáwie przyięći, więźniámi

CAPUT XLII.

Fratres Joſeph in Ægyptum pro emendis frumentis à patre miſſi, durius ab illo tractantur,

tur, & in carcerem conjiciuntur: 3. Simeone in vinculis relicto revertuntur, & pecuniam in ſaccis una cum frumento inſcii referunt. 18. Jacob eapropter affligitur. 29.

a Anno M. 2297. Ant. Chr. 1707.

1. AUdiens autem Jacob *a* quod alimenta venderentur in Ægypto, dixit filiis ſuis: Quare negligitis?

2. Audivi, quod triticum venundetur in Ægypto: deſcendite, & emite nobis neceſſaria, ut poſſimus vivere, & non conſumamur inopia.

3. Deſcendentes igitur fratres Joſeph decem, ut emerent frumenta in Ægypto,

4. Benjamin domi retento à Jacob, qui dixerat fratribus ejus: Ne forte in itinere quidquam patiatur mali:

5. Ingreſſi ſunt terram Ægypti cum aliis, qui pergebant ad emendum. Erat autem fames in terra Chanaan.

6. Et Joſeph erat princeps in terra Ægypti, atque ad ejus nutum frumenta populis vendebantur. Cumque adoraſſent eum *b* fratres ſui,

b profunda inclinatione ut Pro regem.

7. Et agnoviſſet eos, quaſi ad alienos durius loquebatur, interrogans eos: Unde veniſtis? Qui reſponderunt: De terra Chanaan, ut emamus victui neceſſaria.

8. Et tamen fratres ipſe cognoſcens, non eſt cognitus ab eis *c*.

c ſc. ex divina diſpoſitione, ut Jacobi virtus & patientia exerceretur.

9. Recordatusque ſomniorum, quæ aliquando viderat, ait ad eos: Exploratores eſtis: ut videatis infirmiora terræ, veniſtis.

10. Qui dixerunt: Non eſt ita, domine, ſed ſervi tui venerunt, ut emerent cibos.

11. Omnes filii unius viri ſumus: pacifici venimus, nec quidquam famuli tui machinantur mali.

12. Quibus ille reſpondit: Aliter eſt: immunita terræ hujus conſiderare veniſtis.

13. At illi: Duodecim, inquiunt, ſervi tui, fratres ſumus, filii viri unius in terra Chanaan: minimus cum patre noſtro eſt, alius non eſt ſuper.

14. Hoc eſt, ait, quod locutus ſum: Exploratores eſtis.

15. Jam nunc experimentum veſtri capiam: per ſalutem Pharaonis non egrediemini *d* hinc, donec veniat frater veſter minimus.

d omnes, unum enim retinuit.

16. Mittite ex vobis unum, & adducat eum: vos autem eritis in vinculis, donec probentur, quæ dixiſtis, utrum vera an falſa

źnimi byli: ná koniec Symeoná w więźieniu zoſtáwiwſzy z pieniądzmi, y ze zbożem do domu ſwego przyſzli.

1. AUſłyſzawſzy Iákob, że żywność przedawano w Ægyptćie, rzekł Synom ſwoim: Czemu niedbaćie?

2. Słyſzałem że pſzenicę przedáią w Ægyptćie, iedźćie, á nákupćie nam potrzeb, ábyſmy żyć mogli, á nie niſzczeli niedoſtátkiem.

3. Iáchawſzy tedy dźieśięć bráćiey Jozephowych, áby kupili zboża w Ægyptćie,

4. A Beniáminá zátrzymał domá Iákob, ktory był rzekł bráćiey iego, by ſnadź ná drodze nie ućierpiał co złego,

5. Wiácháli do źiemie Ægyptſkiey z drugimi ktorzy iácháli kupowáć: á głod był w źiemi Chánáneyſkiey.

6. A Iozeph był kśiążęćiem w źiemi Ægyptſkiey, y podług woley iego ludźiom przedawano zboże. A gdy mu śię pokłonili bráćia iego,

7. Y poznał ie: iákoby do obcych przyſroſzym mowił, pytáiąc ich: Zkądeśćie przyſzli? Ktorzy odpowiedźieli: z źiemie Chánáneyſkiey, żebyſmy kupili potrzeb ku żywnośći.

8. A wſzákże ſam bráćią poznawſzy, od nich nie był poznány.

9. A wſpomniawſzy ná ſny ktore kiedyś widźiał, rzekł do nich: Szpiegowieśćie: przyſzliśćie wypátrowáć ſłábſze mieyſzá źiemie.

10. Ktorzy rzekli: Nie ták ieſt, Pánie, ále ſłudzy twoi przyſzli áby kupili żywnośći.

11. Wſzyſcyſmy ſynowie męźá iednego: ſpokoyniſmy przyſzli, á nic złego ſłudzy twoi nie myślą.

12. Ktorym on odpowiedźiał: Ináczey ieſt: przyſzliśćie przypátrowáć śię nieobronnym mieyſcom tey źiemie.

13. A oni rzekli: Dwánaśćie ſłudzy twoi bráćia ieſteſmy, ſynowie męźá iednego w źiemi Chánáneyſkiey: námłodſzy przy oycu ieſt, á drugiego iuż niemaſz.

14. Toć ieſt, práwi, com rzekł: ſzpiegowieśćie wy.

15. Iuż was teraz doświadczę przez Pháráonowe zdrowie, nie wynidźiećie ztąd, áż przydźie brát wáſz námnieyſzy.

16. Poſzliyćie z was iednego, á niech go przywiedźie: á wy będźiećie w więźieniu, áż będźie doświádczono cośćie rzekli, ieſli prawdá

wdá ieſt ábo falſz: bo ináczey przez zdrowie Pháráonowe ſzpiegowie ieſteśćie.

17. Y dał ie pod ſtraż do trzech dni.

18. A dniá trzećiego wywyedźionym z ćiemnice rzekł: Uczyńćie com powiedźiał, á żyć będźiećie: bo ſię Bogá boię:

19. Ieſliśćie ſpokoyni, brát wáſz ieden niech będźie związan w ćiemnicy: á wy iedźćie, á wieźćie zboże ktoreśćie kupili do domow wáſcych,

20. A brátá wáſzego młodſzego do mnie przywiedźćie, ábym mow wáſzych doświádczyć mogł, á żebyśćie niepomarli. Uczynili iáko był rzekł,

21. Y mowili ieden do drugiego: Słuſznie to ćierpiemy, boſmy zgrzeſzyli przećiw brátu náſzemu, widząc utrapienie duſze iego, gdy ſię nam modlił, á niewyſłuchálimy: dla tegoż przyſzedł ná nas ten kłopot.

22. Z ktorych ieden Ruben, rzekł: A zam wam niemowił? Nie grzeſzćie przećiw dźiećięćiu: á nieſłucháliśćie mię: otoż krwie iego dochodzą.

23. A niewiedźieli żeby rozumiał Iozeph: Przeto iż przez tłumáczá mowił do nich.

24. Y odwroćił ſię trochę y płákał: á wroćiwſzy ſię mowił do nich.

25. Y wźiąwſzy Symeoná, y związawſzy przy nich, kazał ſługom áby nápełnili wory ich pſzenicą, á iżby odłożyli pieniądze káżdego w workách ich, dawſzy nád to ſtráwy ná drogę: ktorzy ták uczynili.

26. A oni nioſąc zboże ná oſłách ſwoich poiácháli.

27. A ieden otworzywſzy wor, áby dał ieść bydlęćiu w goſpodźie, uyźrzawſzy pieniądze ná wierzchu worká,

28. Rzekł bráćiey ſwey: Wrocono mi pieniądze, owo ie mam w worze. Y zdumiawſzy ſię y zátrwożywſzy, ieden z drugim mowił. Coż to ieſt co nam Bog uczynił?

29. Y przyiácháli do Iákobá oycá ſwego do źiemie Chánáneyſkiey, y powiedźieli mu wſzytko co ſię im przydáło, mowiąc:

30. Mowił do nas Pan źiemie ſrogo, y miał nas zá ſzpiegi kráiny.

31. Ktoremuſmy odpowiedźieli: ſpokoyni ieſteśmy, áni żadney zdrády myślimi.

32. Dwánaśćie bráćiey nas z iednego oycá urodzeni Ieſteſmy: iednego iuż niemáſz, nam-łodſzy przy oycu náſzym ieſt w źiemi Chánáneyſkiey.

ſa ſint: alioquin per ſalutem Pharaonis exploratores eſtis.

17. Tradidit ergo illos cuſtodiæ tribus diebus,

18. Die autem tertio eductis de carcere, ait: Facite, quæ dixi, & vivetis: Deum enim timeo.

19. Si pacifici eſtis, frater veſter unus ligetur in carcere: vos autem abite, & ferte frumenta, quæ emiſtis, in domos veſtras,

20. *a* Et fratrem veſtrum minimum ad me adducite, ut poſſim veſtros probare ſermones, & non moriamini. Fecerunt, ut dixerat,

21. Et locuti ſunt ad invicem: Merito hæc patimur *b* quia peccavimus in fratrem noſtrum videntes anguſtiam animæ illius, dum deprecaretur nos, & non audivimus: idcirco venit ſuper nos iſta tribulatio.

22. E quibus unus Ruben, ait: Numquid non dixi vobis: *c* Nolite peccare in puerum: & non audiſtis me? en ſanguis ejus exquiritur. *d*

23. Neſciebant autem, quod intelligeret Joſeph: eo quod per interpretem loqueretur ad eos.

24. Avertitque ſe parumper, & flevit: & reverſus locutus eſt ad eos.

25. Tollensque Simeon, & ligans illis præſentibus, juſſit miniſtris, ut implerent eorum ſaccos tritico, & reponerent pecunias ſingulorum in ſacculis ſuis, datis ſupra cibariis in viam: qui fecerunt ita.

26. At illi portantes frumenta in aſinis ſuis, profecti ſunt.

27. Apertoque unus ſacco, ut daret jumento pabulum in diverſorio, contemplatus pecuniam in ore ſacculi,

28. Dixit fratribus ſuis: Reddita eſt mihi pecunia, en habetur in ſacco. Et obſtupefacti turbatique, mutuo dixerunt: Quidnam eſt hoc, quod fecit nobis Deus?

29. Veneruntque ad Jacob patrem ſuum in terram Chanaan, & narraverunt ei omnia, quæ accidiſſent ſibi, dicentes:

30. Locutus eſt nobis dominus terræ dure, & putavit nos exploratores eſſe provinciæ.

31. Cui reſpondimus: Pacifici ſumus, nec ullas molimur inſidias.

32. Duodecim fratres uno patre geniti ſumus: unus non eſt ſuper, minimus cum patre noſtro eſt in terra Chanaan,

a Infr. 43. 3. & 5.

b ſc. oculos culpa claudit, pœna aperit. S. Gregor.

c ſup. 37. 22.

d docebit Spiritus ſancti unctio pium lectorem aſſurgere ad ſenſus myſticos, ut in ejusdem locis conſideret myſteria & eliciat documenta moralia.

33. Qui ait nobis: Sic probabo, quod pacifici ſitis: fratrem veſtrum unum dimittite apud me, & cibaria domibus veſtris neceſſaria ſumite, & abite,

34. Fratremque veſtrum minimum adducite ad me, ut ſciam, quod non ſitis exploratores: & iſtum, qui tenetur in vinculis, recipere poſſitis: ac deineeps, quæ vultis, emendi habeatis licentiam.

35. His dictis, cum frumenta effunderent, ſinguli repererunt *a* in ore ſaccorum ligatas pecunias: exterritisque ſimul omnibus.

a coram patre ſimulabant ſe id neſcire, ne gravius increparentur.

36. Dixit pater Jacob: Abſque liberis me eſſe feciſtis, Joſeph non eſt ſuper, Simeon tenetur in vinculis, & Benjamin auferetis: in me hæc omnia mala reciderunt.

37. Cui reſpondit Ruben: Duos filios meos interfice, ſi non reduxero illum tibi: trade illum in manu mea, & ego eum tibi reſtituam.

38. At ille: Non deſcendet, inquit filius meus vobiſcum: frater ejus mortuus eſt, & ipſe ſolus remanſit: ſi quid ei adverſi acciderit in terra, ad quam pergitis, deducetis canos meos cum dolore ad inferos.

33. Ktory nam rzekł: Ták doznam iżeśćie ſpokoyni: Brátá wáſzego iednego zoſtawćie u mnie, á żywnośći domom wáſzym potrzebney nábierzćie y iedźćie,

34. A brátá wáſzego namłodſzego przywiedźćie do mnie, ábych wiedźiał żeśćie nie ſzpiegowie: y tego ktory ieſt w więźieniu, żebyśćie záś wźiąć mogli: á nápotym żebyśćie mieli wolność kupowánia co chcećie.

35. To powiedźiawſzy gdy zboże wyſypowáli, nálazł káżdy ná wierzchu worow záwiązáne pieniądze: á gdy ſię wſzyſcy polękáli,

36. Rzekł oćiec Iákob: Sprawiliśćie, żem bez dźieći: Iozephá iuż niemáſz, Symeoná trzymáią w więźieniu, á Beniáminá weźmiećie: ná mię ſię to wſzyſtko złe obáliło.

37. Ktoremu odpowiedźiał Ruben: Dwu ſynow moich zábiy, ieſlić go záś nie przywiodę: day go do ręki moiey, á ia go tobie wrocę.

38. Ale on rzekł: Nie poydźie ſyn moy zwámi: brát iego umárł, á ten ſam zoſtał, ieſli mu ſię co przećiwnego przyda w źiemi do ktorey ſię bierzećie, tedy doprowádźićie ſzedźiwość moię z żáłośćią do piekłá.

CAPUT XLIII.

Cogente fame fratres in Ægyptum revertentes cum muneribus ac pecunia, Benjamin ſecum ducunt: 1. Excuſant ſe ob inventam pecuniam in ſaccis. 19. Educto Simeone de carcere, ſimul epulantur cum Joſeph. 26.

1. INterim *b* fames omnem terram vehementer premebat:

b Anno M. 2298. Ant. Chr. 1706.

2. Conſumptisque cibis quos ex Ægypto detulerant, dixit Jacob ad filios ſuos: Revertimini, & emite nobis pauxillum eſcarum.

3. Reſpondit Judas: Denuntiavit nobis vir ille ſub atteſtatione jurisjurandi, dicens: Non videbitis faciem meam, niſi fratrem veſtrum minimum adduxeritis vobiſcum.

4. Si ergo vis eum mittere nobiſcum, pergemus pariter, & ememus tibi neceſſaria:

5. Sin autem non vis, non ibimus: vir enim, ut ſæpe diximus, denuntiavit nobis, dicens: *c* Non videbitis faciem meam abſque fratre veſtro minimo. *d*

c Sup. 42. 20.
d q. d. abſque illo nullus ad me aditus vobis patebit.

6. Dixit eis Iſraël: in meam hoc feciſtis miſeriam, ut indicaretis ei & alium habere vos fratrem.

ROZDZIAŁ XLIII.

Záledwie brácia wſzyſzy Iozephowi otrzymáli u oycá, że z nimi Beniáminá poſłal, ktorzy z dáry przyiáchawſzy, y Symeoná wybáwili, y z Iozephem godowáli.

1. TYm czáſem głod w ſzytkę źiemię bárzo śćiſkał.

2. A gdy ſtrawili żywność ktorą byli przywieźli z Ægyptu, rzekł Iákob do ſynow ſwoich: Wroććie ſię, á nákupćie nam trochę zywnośći.

3. Odpowiedźiał Iudás: Wypowiedźiał nam mąż on oświadczáiąc ſię pod przyśięgą mowiąc: Nie uyźrzyćie oblicza mego, ieſli brátá wáſzego namłodſzego nieprzywiedźiećie z ſobą.

4. Ieſli tedy chceſz go poſłáć z námi, poiedźiemy ſpołem y nákupiemyć potrzeb:

5. Ale ieſli niechceſz, nie poiedźiemy: Mąż bowiem iákoſmy nieraz rzekli, wypowiedźiał nam mowiąc: Nie uyźrzyćie oblicza mego bez brátá wáſzego namlodſzego.

6. Rzekł im Izráel: Ná moięśćie to nędzę uczynili, żeśćie mu powiedźieli, iż u innego maćie brátá.

7. A oni odpowiedźieli: Pytał nas on człowiek porządnie o rodźie náſzym: ieſli oćiec żyw: ieſli mamy brátá: á myſmy odpowiedźieli iemu porządkiem wedle tego o co pytał: Izaliſmy mogli wiedźieć że miał rzec: Przywiedźćie brátá wáſzego z ſobą?

8. Judás też rzekł oycu ſwemu: Pośli dźiećię zemną żebychmy poiecháli á żyć mogli: byſmy nie pomárli my y dźiatki náſze.

9. Ia biorę dźiećię, z ręki moiey dochodź go, ieſlić go nie przywiodę á nie wrocę tobie, będę winien grzechu przećiw tobie ná wſzelki czás.

10. By byłá nie przeſzkodźiłá odwłoká, iużbyſmy byli drugi raz przyiácháli.

11. Izráel tedy oćiec ich rzekł do nich: Ieſliż ták potrzebá nieśie, uczyńćieſz co chcećie: nábierzćie co lepſzych pożytkow źiemie w naczynia wáſze, y donieśćie mężowi dáry, trochę reſiny, y miodu, y ſtoraku, ſtákti, y terebintu y migdáłow.

12. Pieniądze też dwoie nieśćie z ſobą, y one ktoreśćie nalezli w workách odnieśćie, by ſię ſnać omyłką nieſtáło:

13. Ale y brátá wáſzego weźmićie, á iedźćie do mężá.

14. A Bog moy wſzechmocny niechay go wam uczyni łáſkáwym: y niech odeśle z wámi brátá wáſzego ktorego trzyma: y tego Beniáminá: á ia iáko ośierocíáły bez dźiatek będę.

15. Wźięli tedy mężowie dáry y dwoie pieniądze y Beniáminá: y iácháli do Ægyptu, y ſtánęli przed Iozephem.

16. Ktore on uyźrzawſzy y Beniáminá z nimi, roſkázał ſzáfárzowi domu ſwego, mowiąc: Wprowadź męże w dom, á nábiy bydłá, y nágotuy ucztę: bo zemną będą ieść w południe.

17. Uczynił on iáko mu roſkazano, y wwiodł męże do domu.

18. Y tám zlękſzy ſię, rzekli ieden do drugiego: Dla pieniądzy ktoreſmy z pierwu odnieśli w worzech náſzych, wwiedźiono nas: áby potwarz ná nas zwálił, y gwałtem podbił w niewolą y nas y oſły náſze.

19. Przetoż ieſzcze we drzwiách przyſtąpiwſzy do ſzáfárzá domowego,

20. Rzekli: Prośimy ćie pánie, ábyś nas wyſłuchał: Iuż przed tym przyiácháliſmy kupowáć żywnośći,

21. Kto-

7. At illi reſponderunt: Interrogavit nos homo per ordinem noſtram progeniem: ſi pater viveret: ſi haberemus fratrem: & nos reſpondimus ei conſequenter juxta id, quod fuerat ſciſcitatus: numquid ſcire poteramus, quod dicturus eſſet: Adducite fratrem veſtrum vobiſcum?

8. Judas quoque dixit patri ſuo; Mitte puerum *a* mecum, ut proficiſcamur, & poſſimus vivere: ne moriamur nos & parvuli noſtri.

9. *b* Ego ſuſcipio puerum *c*: de manu mea require illum; niſi reduxero, & reddidero eum tibi, ero peccati reus in te omni tempore.

10. Si non interceſſiſſet dilatio, jam vice altera veniſſemus.

11. Igitur Iſraël pater eorum dixit ad eos: Si ſic neceſſe eſt, facite, quod vultis: ſumite de optimis terræ fructibus in vaſis veſtris, & deferte viro munera, modicum reſinæ, & mellis, & ſtoracis, ſtaches, & terebinthi, & amygdalarum.

12. Pecuniam quoque duplicem ferte vobiſcum: & illam *d*, quam inveniſtis in ſacculis, reportate, ne forte errore factum ſit;

13. Sed & fratrem veſtrum tollite, & ite ad virum.

14. Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem: & remittat vobiſcum fratrem veſtrum, quem tenet, & hunc Benjamin: ego autem quaſi orbatus absque liberis *e* ero.

15. Tulerunt ergo viri munera, & pecuniam duplicem, & Benjamin: deſcenderuntque in Ægyptum, & ſteterunt coram Joſeph.

16. Quos cum ille vidiſſet, & Benjamin ſimul, præcepit diſpenſatori domus ſuæ, dicens: Introduc viros domum, & occide victimas *f*, & inſtrue convivium: quoniam mecum ſunt comeſturi meridie.

17. Fecit ille, quod ſibi fuerat imperatum, & introduxit viros domum.

18. Ibique exterriti, dixerunt mutuo: Propter pecuniam, quam retulimus prius in ſaccis noſtris, introducti ſumus: ut devolvat in nos calumniam, & violenter ſubjiciat ſervituti, & nos, & aſinos noſtros.

19. Quamobrem in ipſis foribus accedentes ad diſpenſatorem domus.

20. Locuti ſunt: Oramus domine, ut audias nos. *g* Jam ante deſcendimus, ut emeremus eſcas:

21. Qui-

a i. Fratrem natu minimum: alioquin enim erat jam ante nor. 24. filiosque genuerat, infr. 46. 21.

b infr. 44. 32.

c ſpondeo pro puero, Hebr.

d i. etiam.

e Interim.

f Animalia quæ occidi debent.

g Sup. 41. 3.

21. Quibus emptis, cum veniſſemus ad diverſorium, aperuimus ſaccos noſtros, & invenimus pecuniam in ore ſaccorum: quam nunc eodem pondere reportavimus.

22. Sed & aliud attulimus argentum, ut emamus, quæ nobis neceſſaria ſunt: non eſt in noſtra conſcientia, *a* quis poſuerit eam in marſupiis *b* noſtris.

23. At ille reſondit: Pax vobiſcum *c*, nolite timere: Deus veſter, & Deus patris veſtri, dedit vobis theſauros in ſaccis veſtris: nam pecuniam, quam dediſtis mihi, probatam ego habeo *d*. Eduxitque ad eos Simeon.

24. Et introductis domum attulit aquam, & laverunt pedes ſuos, deditque pabulum aſinis eorum.

25. Illi vero parabant munera, donec ingrederetur Joſeph meridie: audierant enim, quod ibi comeſturi eſſent panem *e*.

26. Igitur ingreſſus eſt Joſeph domum ſuam, obtuleruntque ei munera, tenentes in manibus ſuis: & adoraverunt proni in terram *f*.

27. At ille, clementer reſalutatis eis, interrogavit eos, dicens: Salvusne eſt pater veſter ſenex, de quo dixeratis mihi? Adhuc vivit?

28. Qui reſponderunt: Soſpes eſt ſervus tuus pater noſter, adhuc vivit. Et incurvati, adoraverunt eum.

29. Attollens autem Joſeph oculos, vidit Benjamin fratrem ſuum uterinum, & ait: Iſte eſt frater veſter parvulus, de quo dixeratis mihi? Et rurſum: Deus, inquit, miſereatur tui, fili mi.

30. Feſtinavitque *g* quia commota fuerant viſcera ejus ſuper fratre ſuo, & erumpebant lachrymæ; & introiens cubiculum flevit.

31. Rurſumque lota facie egreſſus, continuit ſe, & ait: Ponite panes *h*.

32. Quibus appoſitis, ſeorſum Joſeph, & ſeorſum fratribus, Ægyptiis quoque, qui veſcebantur ſimul, ſeorſum (illicitum eſt enim Ægyptii comedere cum Hebræis, & profanum *i* putant hujuſcemodi convivium.)

33. Sederunt coram eo, primogenitus juxta primogenita ſua, & minimus juxta ætatem ſuam *k*. Et mirabantur nimis.

34. Sumptis partibus quas ab eo acceperant: majorque pars venit Benjamin, ita ut quinque partibus excederet. Biberuntque & inebriati *l* ſunt cum eo.

a Hebr. neſcimus.
b ſaccis.
c ſecuritas à periculo.
d Hebr. venit ad me.
e Cibos.
f flexo poplite velut principem.
g Quaſi ad aliud negotium evocatus.
h Cibos.
i Hebr. abominabile.
k ſc. ultimus ſedit.
l ſatiatis Sà ex S. Auguſtino.

21. Ktorych nákupiwſzy, gdyſmy przyiáchali do goſpody, otworzyliſmy wory naſze y náleźliſmy pieniądze ná wierzchu worow, ktoreſmy teraz pod tąż wagą odnieśli.

22. Lecz y drugie ſrebro przynieśliſmy, ábyſmy nákupili co nam potrzebá: Niemáſz w ſumnieniu náſzym ktoby ie włożył do workow náſzych.

23. A on odpowiedźiał: Pokoy z wámi, nieboyćie ſię: Bog wáſz, y Bog oycá wáſzego dał wam ſkárby do worow wáſzych: bo pieniądze ktoreśćie mi dáli, dobre ia u śiebie mam. Y wywiodł do nich Symeoná.

24. A wwiodſzy ie w dom, przynioſł wody y umyli nogi ſwe: dał też y oſſom ich obrok.

25. A oni gotowáli dáry áż przyſzedł Iozeph w południe: ſłyſzeli bowiem że tám chlebá pożywáć mieli.

26. Wſzedł tedy Iozeph do domu ſwego y ofiárowáli mu dáry, trzymáiąc w rękách ſwoich: y pokłonili ſię mu áż do ziemie.

27. A on łáſkáwie ie pozdrowiwſzy, pytał ich, mowiąc: Zdrowże ieſt oćiec wáſz ſtáry, o ktorymeśćie mi powiádáli? żywieſzcze?

28. Ktorzy odpowiedźieli: Zdrow ieſt ſługá twoy oćiec náſz, ieſzcze żyw. Y ſchyliwſzy ſię pokłonili ſię mu.

29. Tedy podnioſzy Iozeph oczy, uyźrzał Beniáminá brátá ſwego rodzonego, y rzekł: Ten ieſt brát wáſz máluczki, o ktorymeśćie mi powiádáli? Y z nowu: Bog ći, pry bądź miłośćiw ſynu miły.

30. Y pokwápił ſię: bo ſię wzruſzyły były wnętrzności iego nád brátem ſwym, y łzy ſię mu rzucáły: y wſzedſzy do komory płákał.

31. Y záśię umywſzy twarz wyſzedł, y wſtrzymał ſię, y rzekł: Kłádźćie chleb.

32. Ktory położywſzy, oſobno Iozephowi, á oſobno bráćiey, Ægyptiánom też ktorzy poſpołu iedli, oſobno (niegodźi ſię bowiem Ægytiánom iádáć z Hebreyczyki, y máią zá nieczyſtą tákową bieśiádę.)

33. Siedli przed nim, pierworodny według pierworodźienſtwá ſwego, á namłodſzy według lat ſwoich: Y dźiwowáli ſię bárzo.

34. Wźiąwſzy częśći ktore od niego bráli: á więtſza część doſtáłá ſię Beniáminowi: ták iż piąćią częśći przechodźiłá. Y pili, y popili ſię z nim.

CA- RO-

ROZDZIAŁ XLIV.

Iozeph kubek kazawszy w wor Beniáminow skryć Bráti hámuie, trapi, frásuie. Iudás się zá Beniáminá w niewolą ofiáruie.

1. A Iozeph roskazał Száfárzowi domu swego, mowiąc: Nápełni wory ich zbożem, ile wziąć mogą: á włoż káżdego pieniądze na wierzchu woru iego.

2. A kubek moy srebrny y pieniądze ktore dał zá pszenicę, włoż ná wierzch woru młodszego. Y sstáło się ták.

3. A gdy było ráno, puszczono ie z osły ich.

4. Y iuż byli z miástá wyiácháli, y niedaleko odiácháli: kiedy Iozeph záwoławszy száfárzá domu, rzekł: Wstań, á goń męże: á poimawszy ich, mow: Przecześćie oddáli złe zá dobre?

5. Kubek ktoryśćie ukrádli iest ten, z ktorego pan moy piia, y w ktorym zwykł wrożyć: bárzośćie złą rzecz uczynili.

6. Uczynił on iáko był kazał. Y poimawszy ich, mowił do nich od słowá do słowá.

7. Ktorzy odpowiedźieli: Czemu ták mowi pan nász, żeby słudzy twoi, tákiey złośći dopuśćić się mieli?

8. Pieniądze ktoresmy náleźli ná wierzchu worow odnieślismy do ćiebie z źiemie Chánáneyskiey: á iákoż zá tym iśdź może, ábysmy ukráść mieli z domu páná twego złoto ábo srebro?

9. U ktoregokolwiek z sług twoich naydźie się to czego szukasz, niech umrze, á my będźiemy niewolnikámi Páná nászego.

10. Ktory rzekł im: Niechay będźie według wyroku wászego: u ktoregokolwiek się naydźie, ten niech będźie niewolnikiem moim, á wy będźiećie niewinnemi,

11. Y ták złożywszy prędko wory ná źiemię, otworzył káżdy swoy.

12. Ktore przeszukawszy począwszy od stárszego áż do młodszego, nálazł kubek w worze Beniáminowym.

13. A oni rozdárszy száty, y włożywszy záś ćiężar ná osły, wroćili się do miástá.

14. Y pierwszy Iudás z bráćią wszedł do Iozephá, (bo iesżcze był nie odszedł z mieyscá) y wszyscy przed nim upádli pospołu ná źiemię.

15. Kto-

CAPUT XLIV.

Joseph absconso scypho suo in sacco Benjamin, revocatos ab itinere fratres furti arguit: 1. Qui procidentes coram Joseph deprecantur universi. 11. Judas pro Benjamin se in servitutem offert. 18.

1. PRæcepit autem Joseph dispensatori domus suæ, dicens: Imple saccos eorum frumento, quantum possunt capere: & pone pecuniam singulorum in summitate sacci.

2. Scyphum autem meum argenteum, & pretium, quod dedit tritici, pone in ore sacci junioris. Factumque est ita.

3. Et orto mane, dimissi sunt *a* cum asinis suis,

4. Jamque urbem exierant, & processerant paululum: tunc Joseph accersito dispensatore domus: Surge, inquit, & persequere viros: & apprehensis dicito: Quare reddidistis malum pro bono?

5. Scyphus, quem furati estis, ipse est, in quo bibit dominus meus, & in quo augurari solet *b*: pessimam rem fecistis.

6. Fecit ille, ut jusserat. Et apprehensis per ordinem locutus est.

7. Qui responderunt: Quare sic loquitur dominus noster, *c* ut servi tui tantum flagitii commiserint?

8. Pecuniam, quam invenimus in summitate saccorum, reportavimus ad te de terra Chanaan: & quo modo consequens est, ut furati simus de domo domini tui aurum vel argentum?

9. Apud quemcunque fuerit inventum servorum tuorum, quod quæris, moriatur, & nos erimus servi domini nostri *d*

10. Qui dixit eis: Fiat juxta vestram sententiam: apud quemcunque fuerit inventum, ipse sit servus meus, vos autem eritis innoxii.

11. Itaque festinato deponentes in terram saccos, aperuerunt singuli.

12. Quos scrutatus, incipiens à majore usque ad minimum, invênit scyphum in sacco Benjamin.

13. At illi, scissis vestibus, oneratisque rursum asinis, reversi sunt in oppidum.

14. Primusque Judas *e* cum fratribus ingressus est ad Joseph (necdum enim de loco abierat) omnesque ante eum pariter in terram corruerunt.

15. Qui-

a Inopinato discessu læti, ac doli ignari.

b sc. ex opinione vulgi.

c Hebr. absit ut servi &c.

d i. tui.

e Non immemor promissi quo se patri obstrinxerat.

15. Quibus ille ait: Cur ſic agere voluiſtis? an ignoratis, quod non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia?

16. Cui Judas: Quid reſpondebimus, inquit, domino meo? vel quid loquemur, aut juſte poterimus obtendere? Deus invenit iniquitatem *a* ſervorum tuorum: en omnes ſervi ſumus domini mei, & nos, & apud quem inventus eſt ſcyphus.

a ſc. quam commiſimus vendendo fratrem.

17. Reſpondit Joſeph: Abſit à me, ut ſic agam: qui furatus eſt ſcyphum, ipſe ſit ſervus meus: vos autem abite liberi ad patrem veſtrum.

18. Accedens autem propius Judas confidenter ait: Oro domine mi, loquatur ſervus tuus verbum in auribus tuis, & ne iraſcaris famulo tuo: tu es enim poſt Pharaonem.

19. Dominus meus. *b* Interrogaſti prius ſervos tuos: Habetis patrem, aut fratrem?

b Sup. 42. 11. & 13.

20. Et nos reſpondimus tibi domino meo: Eſt nobis pater ſenex, & puer parvulus, qui in ſenectute illius natus eſt: cujus uterinus frater mortuus eſt: & ipſum ſolum habet mater ſua, pater vero tenere diligit eum.

21. Dixiſtique ſervis tuis: Adducite eum ad me, & ponam oculos meos ſuper illum *c*.

c ut illum videam, illique faveam.

22. Suggeſſimus domino meo; Non poteſt puer relinquere patrem ſuum: ſi enim illum dimiſerit, morietur.

23. *d* Et dixiſti ſervis tuis: Niſi venerit frater veſter minimus vobiſcum, non videbitis amplius faciem meam.

d Sup. 43. 3. & 5.

24. Cum ergo aſcendiſſemus ad famulum tuum patrem noſtrum, narravimus ei omnia, quæ locutus eſt dominus meus.

25. Et dixit pater noſter: Revertimini, & emite nobis parum tritici.

26. Cui diximus: Ire non poſſumus *e*: ſi frater noſter mimimus deſcenderit nobiſcum, proficiſcemur ſimul: alioquin illo abſente, non audemus videre faciem viri.

e ſc. ſine Benjamin.

27. Ad quæ ille reſpondit: Vos ſcitis, quod duos genuerit mihi uxor mea *f*.

f Rachel, quam ſolam propria electione duxerat. pr. 37. 23. 33.

28. Egreſſus eſt unus, & dixiſtis: Beſtia devoravit eum: & hucusque non comparet.

29. Si tuleritis & iſtum, & aliquid ei in via contigerit, deducetis canos meos cum mœrore ad inferos.

30. Igitur ſi intravero ad ſervum tuum patrem noſtrum, & puer defuerit, (cum anima *g* illius ex hujus anima pendeat.)

g Vita.

31. Vi-

15. Ktorym on rzekł: Czemuśćie ták chćieli czynić? Izali niewiećie że mi niemáſz podobnego w náuce wieſzczbiárſkiey?

16. Ktoremu Iudás: Coż: pry, odpowiemy pánu memu? ábo co rzeczemy? ábo czym ſię ſpráwiedliwie zákłádáć? Bog nálazł nieprá-wość ſług twoich: otoſmy wſzyſcy ſą niewolnikámi páná mego, y my, y ten u ktorego náleźiono kubek.

17. Odpowiedźiał Iozeph: Boże mię uchoway ábych ták miał czynić: ktory ukradł kubek, ten niech będźie niewolnikiem moim, á wy odidźćie wolni do oycá wáſzego.

18. Y przyſtąpiwſzy bliżey Iudás śmiele rzekł: Proſzę, pánie moy, niechay przemowi niewolnik twoy słowo w uſzy twoie, á nie gniewáy ſię ná ſługę twego: tyś bowiem ieſt po Pháráonie,

19. Pan moy. Spytałeś pierwey ſług twoich; Maćie oycá ábo brátá?

20. A myſmy odpowiedźieli tobie pánu memu: Mamy oycá ſtárego, y chłopię máłe ktore ſię urodźiło w ſtárośći iego: ktorego rodzony brát umárł, á tego ſámego mátká ma, á oćiec go ſerdecznie miłuie.

21. Y rzekłeś ſługom twoim: Przywiedźćie go do mnie, á położę oczy moie nań.

22. Námieniliſmy pánu memu: Niemoże chłopię opuśćić oycá ſwego: bo ieſli go opuśći, umrze.

23. Y rzekłeś ſługom twoim: Ieſli nie przydźie brát wáſz namłodſzy z wámi, nie uyźrzyćie więcey oblicza moiego.

24. A ták gdyſmy przyiácháli do ſługi twego oycá naſzego, dowiedźieliſmy mu wſzytko co do nas pán moy mowił.

25. Y rzekł oćiec náſz: Wroććie ſię á kupćie nam trochę pſzenice.

26. Ktoremuſmy rzekli: Iśdź niemożemy: ieſli brát náſz namłodſzy poiedźie známi, poiedźiem poſpołu: ináczey, bez niego nieśmiemy widźieć oblicze męża.

27. Ná co on odpowiedźiał: Wy wiećie iż mi dwu porodźiłá żoná moiá.

28. Wyſzedł ieden, y powiedźieliśćie: Zwierz go pożárł: y do tychmiaſt go niewidáć.

29. Ieſli weźmiećie y tego, á ſtánie mu ſię co ná drodze, doprowádźićie ſzedźiwość moię z żáłośćią do piekłá.

30. Przetoż ieſli wnidę do ſługi twego oycá náſzego, á dźiecięćiá nie będźie (ponieważ duſzá iego záwiſłá ná duſzy tego.)

31. A

31. A uyźrzy że go niemáſz známi, umrze y doprowádzą ſludzy twoi ſzedźiwość iego z żáłośćią do piekłá.

32. Ia właſnie niech będę niewolnikiem twoim, ktorym go wźiął ná wiárę moię, y ſzlubiłem, mowiąc: Ieſlić go záśię nieprzywiodę, będę winien grzechu przećiw oycu memu po wſzytek czás.

33. Zoſtánę tedy ſługą twoim zá to dźiećię ná poſludze páná mego, á dźiećie niech iedźie z bráćią ſwą.

34. Niemogę ſię bowiem wroćić do oycá mego bez dźiećięćiá: ábych świádkiem żáłośći, ktora ućiśnie oycá mego, nie był.

32. Viderítque eum non eſſe nobiſcum, morietur, & deducent famuli tui canos ejus cum dolore ad inferos.

32. Ego proprie ſervus tuus ſim, qui in meam hunc recepi fidem, & ſpopondi dicens: *a* Niſi reduxero eum, peccati reus ero in patrem meum omni tempore. *a* Sup. 43. 9.

33. Manebo itaque ſervus tuus pro puero in miniſterio domini mei, & puer aſcendat cum fratribus ſuis.

34. Non enim poſſum redire ad patrem meum, abſente puero: ne calamitatis, quæ oppreſſura eſt patrem meum, teſtis aſſiſtam.

ROZDZIAŁ XLV.

Iozeph ſię juſz bráćiey dał znáć, wita y obłápia ie. Phárao ſię dowiedźiał y z rádośćią to przyiął, y roſkazał áby ſię oćiec iego z rodźiną ſwą do Ægyptu przenioſł. Toż Iozeph roſkazał bráćiey, y obdárzywſzy ie do oycá z dáry, y z poſelſtwem odeſłał.

1. NIemogł ſię dáley ſtrzymáć Iozeph przed wielą przy nim ſtoiących: przeto przykazał áby wſzyſcy precz wyſzli, á żaden obcy nie był przy poznániu ſpołecznym.

2. Y podnioſł głos z płaczem: ktory ſłyſzeli Ægyptiánie y wſzyſtek dom Pháráonow.

3. Y rzekł bráćiey ſwey: Iamći ieſt Iozeph: ieſzczeli żyw oćiec moy? Niemogli bráćia odpowiedźieć wielką boiáźnią przeſtráſzeni.

4. Do ktorych on rzekł łáſkáwie: Przyſtąpćie ſię do mnie. A gdy przyſtąpili bliſko, Iamći ieſt, práwi, Iozeph brát wáſz, ktoregośćie przedáli do Ægyptu.

5. Nieboyćie ſię, y niech ſię wam niezda rzecz ćiężka, żeśćie mię przedáli do tych kráiow: Dla zdrowia bowiem wáſzego poſłał mię Bog przed wámi do Ægyptu.

6. Dwie lećie bowiem temu iáko głod począł bydź ná źiemi: á ieſzcze pięć lat zoſtáie, ktorych nie będźie ſię mogło oráć áni żąć.

7. Y Bog mię wprzod poſłał ábyśćie byli záchowáni ná źiemi, á żebyśćie mogli mieć pokármy ku żywnośći.

8. Nie wáſzą rádą, ále zá Bożą wolą tu ieſtem poſłány: ktory mię uczynił iáko oycem Pháráonowym, y pánem wſzytkiego domu iego, y przełożonym we wſzytkiey źiemi Ægyptſkiey.

9. Spie-

CAPUT XLV.

Joſeph ſe fratribus manifeſtat. 1. Præcipit advocare patrem cum univerſa domo: fratresque cum muneribus ad patrem remittit. 16. Qui iſto nuntio valde lætatur. 25.

1. NOn ſe poterat ultra cohibere Joſeph multis coram abſtantibus: unde præcepit, ut egrederentur cuncti foras, & nullus intereſſet alienus agnitioni mutuæ.

2. Elevavitq; vocem cum fletu: quam audierunt Ægyptii, omniſque domus Pharaonis.

3. Et dixit fratribus ſuis: Ego ſum Joſeph: adhuc pater meus vivit? Non poterant reſpondere fratres nimio terrore perterriti.

4. Ad quos ille clementer: Accedite, inquit, ad me. Et cum acceſſiſſent prope, *b* Ego ſum, ait, Joſeph, frater veſter, quem vendidiſtis in Ægyptum. *b* Act. 7. 13.

5. Nolite pavere, neque vobis durum *c* eſſe videatur, quod vendidiſtis me in his regionibus: *d* pro ſalute enim veſtra miſit me Deus ante vos in Ægyptum. *c* ſeu] tormentum modo. *d* Infr. 50. 20.

6. Biennium eſt enim, quod cœpit fames eſſe in terra: & adhuc quinque anni reſtant, quibus nec arari poterit nec meti.

7. Præmiſitque me Deus ut reſervemini ſuper terram, & eſcas ad vivendum habere poſſitis.

8. Non veſtro conſilio, ſed DEI voluntate huc miſſus ſum: qui fecit me quaſi patrem *e* Pharaonis, & dominum univerſæ domus ejus, ac principem in omni terra Ægypti. *e* i. inſtructorem & doctorem.

M

9. Fe-

9. Feſtinate, & aſcendite ad patrem meum, & dicetis ei: Hæc mandat filius tuus Joſeph: Deus fecit me Dominum univerſæ terræ Ægypti: deſcende ad me, ne moreris,

10. Et habitabis in terra Geſſen: eriſque juxta me tu, & filii tui, & filii filiorum tuorum, oves tuæ, & armenta tua, & univerſa, quæ poſſides.

11. Ibique te paſcam (adhuc enim quinque anni reſidui ſunt famis) ne & tu pereas, & domus tua, & omnia, quæ poſſides.

12. En oculi veſtri, & oculi fratris mei Benjamin vident, quod os meum *a* loquatur ad vos.

a materna lingua ſine interprete, me Joſephum eſſe.

13. Nuntiate patri meo univerſam gloriam meam, & cuncta quæ vidiſtis in Ægypto: feſtinate, & adducite eum ad me.

14. Cumque amplexatus recidiſſet in collum Benjamin fratris ſui, flevit: illo quoque ſimiliter flente ſuper collum ejus.

15. Oſculatusque eſt Joſeph omnes fratres ſuos, & ploravit ſuper ſingulos: poſt quæ auſi ſunt loqui ad eum.

16. Auditumque eſt, & celebri ſermone vulgatum in aula regis: Venerunt fratres Joſeph: & gaviſus eſt Pharao, atque omnis familia ejus.

17. Dixitque ad Joſeph, ut imperaret fratribus ſuis, dicens: Onerantes jumenta, ite in terram Chanaan:

18. Et tollite inde patrem veſtrum & cognationem, & venite ad me: & ego dabo vobis omnia bona Ægypti, ut comedatis medullam *b* terræ.

b Hebr. pinguedinem.

19. Præcipe etiam, ut tollant plauſtra de terra Ægypti, ad ſubvectionem parvulorum ſuorum ac conjugum: & dicito: Tollite patrem veſtrum, & properate quantocius venientes.

20. Nec dimittatis quidquam de ſupellectili veſtra: quia omnes opes Ægypti, veſtræ erunt.

21. Feceruntque filii Iſraël, ut eis mandatum fuerat. Quibus dedit Joſeph plauſtra, ſecundum Pharaonis imperium: & cibaria in itinere.

22. Singulis quoque proferri juſſit binas ſtolas *c*: Benjamin vero dedit trecentos argenteos cum quinque ſtolis optimis:

c Hebr. Veſtes mutatorias v. 4. Reg. 5. & Zach. 3. ubi mutatoriæ veſtes ſignificant pretioſas.

23. Tantumdem pecuniæ & veſtium mittens patri ſuo, addens & aſinos decem, qui ſub-

9. Spieſzćie ſię y iedźćie do oycá mego, á powiedźćie mu: Toć wſkázuie ſyn twoy Iozeph: Bog mię uczynił pánem wſzytkiey źiemie Ægyptſkiey, przyiedź do mnie, nie mieſzkay.

10. Y będźieſz mieſzkał w źiemi Geſſen, á będźieſz przy mnie ty y ſynowie twoi, y ſynowie ſynow twoich, owce twoie y bydło twoie, y wſzyſtko co maſz.

11. Y tám ćię będę żywił, (bo ieſzcze zoſtáie pięć lat głodu) ábyś y ty nie zginął, y dom twoy, y wſzyſtko co maſz.

12. Oto oczy wáſze y oczy brátá mego Beniáminá widzą że uſtá moie mowią do was.

13. Oznáymićieſz oycu memu wſzytkę zacność moię, y wſzytko cośćie widźieli w Ægyptćie. Spieſzćieſz ſię á przywieźćie go do mnie.

14. A gdy obłápiáiąc padł ná ſzyię Beniáminá brátá ſwego, płákał: á on też tákże płákał ná ſzyi iego.

15. Y cáłował Iozeph wſzytkę bráćią ſwoię y płákał nád káżdym: po tym śmieli mowić do niego.

16. Y uſłyſzano ieſt, y gęſtą mową rozgłoſzono ná dworze krolewſkim: Przyiácháli bráćia Iozephowi, y urádował ſię Pháráo y wſzyſtek dom iego.

17. Y rzekł do Iozephá, áby roſkazał bráćiey ſwey: mowiąc: Nákładſzy ná bydlętá, iedźćie do źiemie Chánáneyſkiey,

18. A weźćie z támtąd oycá wáſzego y rodźinę, á przyiedźćie do mnie, á ia wam dam wſzyſtkie dobrá Ægyptſkie, ábyśćie używáli tłuſtości źiemie.

19. Roſkaż też áby wźięli wozy z źiemie Ægyptſkiey, dla odwieźienia dźiatek y żon ſwych: á mow: Weźmićie oycá wáſzego á ſpieſzćie ſię co naprędzey przyieżdżáiąc.

20. A niezoſtáwiayćie nie z ſprzętu wáſzego, bo wſzyſtkie bogáctwá Ægyptſkie wáſze będą.

21. Y uczynili ſynowie Izráelowi iáko im kazáno. Ktorym dał Iozeph wozy, według Pháráonowego roſkazánia y ſtráwy ná drogę.

22. Káždemu też kazał przynieść dwie ſzáćie: á Beniáminowi dał trzy ſtá śiebrnikow z piąćią ſzat co nalepſzych.

23. Ták wiele też pieniądzy y ſza[t] poſyłáiąc oycu ſwemu, przydawſzy y oſłow dźieśęć,

kto-

ktorzyby odwieźli ze wszystkich bogactw Ægyptu: y tákże wiele oślic niosących pszenice y chleb w drodze.

24. Puścił tegy bráćią swą: á gdy odieżdżáli, mowił im: Nie gniewayćie się w drodze.

25. Ktorzy wyiáchawszy z Ægyptu, przyszli do źiemie Chánáneyskiey do oycá swego Iákobá.

26. Y oznaymili mu, mowiąc: Iozeph syn twoy żyw, á on pánuie wewszystkiey źiemi Ægyptskiey. Co usłyszawszy Iákob, iákoby z ćiężkiego snu ocknąwszy, przedśię im niewierzył.

27. Oni przedśię powiádáli mu wszytek porządek rzeczy. A gdy uyźrzał wozy y wszysko co mu posłał, ożył duch iego,

28. Y rzekł: Dosyć mi ná tym, iesli ieszcze syn moy Iozeph żyw ie, poydę, á oglądam go pierwey niżli umrę.

subveherent ex omnibus divitiis Ægypti: & totidem asinas, triticum in itinere *a* panesque portantes.

24. Dimisit ergo fratres suos, & proficiscentibus ait: Ne irascamini *b* in via.

25. Qui ascendentes ex Ægypto, venerunt in terram Chanaan ad patrem suum Jacob.

26. Et nuntiaverunt ei, dicentes: Joseph filius tuus vivit: & ipse dominatur in omni terra Ægypti. Quo audito Jacob quasi de gravi somno evigilans, tamen non credebat eis.

27. Illi e contra referebant omnem ordinem rei. Cumque vidisset plaustra, & universa quæ miserat, revixit spiritus ejus.

28. Et ait: Sufficit mihi, si adhuc Joseph filius meus vivit: vadam, & videbo illum antequam moriar.

a Hebr. pro patre suo ad iter.

b ne contendatis.

ROZDZIAŁ XLVI.

Iákob wźiąwszy znowu obietnicę od Bogá, ze wszystkim rodem prowádźi się do Ægyptu: Imioná narodu iego wypisuie. Iozeph wyiáchawszy przeciw niemu, káże mu się powiádáć Pásterzem owiec.

1. Y Poiáchawszy Izráel ze wszystkim co miał, przyiáchał do studnie przyśięgi, y nábiwszy tám ofiar, Bogu oycá swego Izááká,

2. Usłyszał go w widzeniu w nocy, á on go woła y mowi k niemu, Iákobie: ktoremu odpowiedźiał: Owom ia.

3. Rzekł mu Bog: Iam iest namocnieyszy Bog oycá twego: nie boy się, iedź do Ægyptu, bo ćię tám rozmnożę w narod wielki.

4. Ia tám z tobą zstąpię, y ia ćię z támtąd przyprowádzę wrácaiącego się: Iozeph też położy ręce swe ná oczy twoie.

5. Y powstał Iákob od studnie przyśiągi: y wźięli go synowie, z dźiatkámi y z żonámi swoimi ná wozy, ktore był posłał Pháráon áby wieźiono stárcá,

6. Y wszystko co miał w źiemi Chánáneyskiey: y przyiáchał do Ægyptu ze wszystkim náśienim swoim.

7. Synowie iego y wnukowie, corki, y wszystek rod wespoł.

8. A te są imioná synow Izráelowych, ktorzy weszli do Ægyptu, on z syny swemi. Pierworodny Ruben.

CAPUT XLVI.

Jacob renovata Dei promissione cum filiis ac nepotibus, qui recensentur, in Ægyptum descendit. 1. Occurrens eis Joseph suadet, ut Pharaoni dicant se pastores ovium esse 29.

1. PRofectusque Israël cum omnibus quæ habebat, venit * ad Puteum juramenti, & mactatis ibi victimis Deo patris sui Isaac,

2. Audivit eum per visionem noctis vocantem se, & dicentem sibi: Jacob, Jacob. Cui respondit: Ecce adsum.

3. Ait illi Deus: Ego sum fortissimus Deus patris tui: noli timere, descende in Ægyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi.

4. Ego descendam tecum illuc, & ego inde adducam te *c* revertentem: Joseph quoque ponet manus suas super oculos tuos.

5. Surrexit autem Jacob à puteo juramenti: *d* tuleruntque eum filii cum parvulis & uxoribus suis in plaustris, quæ miserat Pharao ad portandum senem,

6. Et omnia quæ possederat in Terra Chanaan: *e* venitque in Ægyptum cum omni semine suo.

7. Filii ejus, & nepotes, filiæ, & cuncta simul progenies.

8. Hæc sunt autem nomina filiorum Israël, qui ingressi sunt in Ægyptum, ipse cum liberis suis, *f* Primogenitus Ruben.

* Ineunte 3. Anno famis A.M. 2298. Ant. Christ. 1706.

c posteros tuos & ossa tua.

d Act. 7. 15.

e Jos. 24. 5. Psal. 104. 23. Isai. 52. 4.

f Exod. 1. 2. 6 14. Num. 26. 5. 1. Par. 5. 1.

9. Sy- M 2 9. Filii

9. Filii Ruben: Henoch & Phallu & Hesron & Charmi.

10. *a* Filii Simeon: Jamuel & Jamin & Ahod, & Jachin & Sohar, & Saul filius Chanaanitidis.

11. *b* Filii Levi: Gerson & Caath & Merari.

12. *c* Filii Juda: Her & Onan & Sela & Phares & Zara. Mortui sunt autem Her & Onan in terra Chanaan. Natique sunt filii Phares: Hesron & Hamul.

13. *d* Filii Issachar: Thola & Phua & Job & Semron.

14. Filii Zabulon: Sared & Edon & Jahelel.

15. Hi filii Liæ quos genuit in Mesopotamia Syriæ cum Dina filia sua: omnes animæ filiorum ejus & filiarum, triginta tres. *e*

16. Filii Gad: Sephion & Haggi & Suni & Esebon & Heri & Arodi & Areli.

17. Filii Aser, Jamne & Jesua & Jessui & Beria, Sara quoque soror eorum. Filii Beria: Heber & Melchiel.

18. Hi Filii Zelphæ, quam dedit Laban Liæ filiæ suæ: & hos genuit Jacob sedecim animas.

19. Filii Rachel uxoris Jacob: Joseph & Benjamin.

20. *f* Natique sunt *g* Joseph filii in Terra Ægypti, quos genuit ei Aseneth filia Putiphare sacerdotis Heliopoleos: Manasses & Ephraim.

21. Filii Benjamin: *h* Bela & Bechor & Asbel & Gera & Naaman & Echi & Ros & Mophim & Ophim & Ared.

22. Hi filii Rachel quos genuit Jacob: omnes animæ, quatuordecim.

23. Filii Dan: Husim.

24. Filii Nephthali: Jasiel & Guni & Jeser & Sallem.

25. Hi filii Balæ quam dedit Laban Racheli filiæ suæ: & hos genuit Jacob: omnes animæ septem.

26. Cunctæ animæ, quæ ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, & egressæ sunt de femore illius, absque uxoribus filiorum ejus, sexaginta sex *i*.

27. Filii autem Joseph, qui nati sunt ei in terra Ægypti, animæ duæ. *k* Omnes animæ domus Jacob, quæ ingressæ sunt in Ægyptum, fuere septuaginta. *l*

28. Misit autem Judam ante se ad Joseph, ut nuntiaret ei, & occurreret in Gessen *m*.

29. Quo

a Ex 6. 15. † 1. Par. 4. 24.
b 1. Par. 6. 1.
c 1. Par. 2. 3. † 4. 21.
d 1. Par. 7. 1.
e Qui numerus ita est intelligendus, ut Her & Onan sublatis: (quippe in terra Chanaan mortuis) ipse Jacob cum aliis jungatur, ut asserit Hieron. Unde etiam sup. v. 8. sic exprimitur, ipse cum liberis suis. Cui consonat. v. 27. Omnes animæ Domus Jacob.
f 1. Par. 7. 30.
g Sup. 41. 50.
h 1. Par. 7. 6. 8. 1.
i ibi non comprehenditur Jacob.
k Deut. 10. 22.
l hic & Jacob & Joseph comprehenduntur.
m hæc postea dicta est Tebais Sà.

9. Synowie Rubenowi: Henoch, y Phallu, y Hesron, y Chármi.

10. Synowie Simeonowi: Iámuel, y Iámin, y Ahod, y Iachin, y Sohár, y Saul Syn Chánáneyſkiey niewiáſty.

11. Synowie Lewi Gerſon, y Káath, y Meráry.

12. Synowie Iudy Her, y Onán, y Selá, y Pháres, y Zárá. Lecz Hery Onán, umárli w źiemie Chánáneyſkiey. Y urodźili ſię ſynowie Pháreſowi, Heſron, y Hámul.

13. Synowie Iſſáchárowi: Tholá, y Phua, y Iob, y Semron.

14. Synowie Zábulonowi: Sáred, y Elon, y Iáhelel.

15. Ci ſynowie Liiey, ktore urodźiłá w Mezopotámiiey Siriyſkiey z Dyną corką ſwą: wſzyſtkich duſz ſynow iego y corek, trzydźieśći y trzy.

16. Synowie Gádowi Sephion, y Haggi, y Suni, y Eſebon, y Heri, y Arody, y Areli.

17. Synowie Aſſer: Iámme, y Ieſua, y Ieſſui, y Beria, y Sárá śioſtrá ich: Synowie Bery, Heber, y Melchiel.

18. To ſynowie Zelphy, ktorą dał Lábán Liiey corce ſwey: y te urodźiłá Iákobowi ſzeſnaśćie duſz.

19. Synowie Ráchel żony Iákobowey Iozeph, y Benjámin.

20. Y urodźili ſię Iozephowi ſynowie w źiemi Ægyptſkiey, ktore mu urodźiłá Aſſeneth corká Putiphárá kápłaná Heliopolſkiego: Mánáſſes y Ephraim.

21. Synowie Beniáminowi: Belá, y Bechor, y Asbel, y Gerá, y Náámán, y Echi, y Ros, y Mophim, y Ophim, y Arad.

22. Ci ſynowie Ráchel ktore urodźiłá Iákobowi: wſzytkiach duſz czternáśćie.

23. Synowie Dán, Huſim.

24. Synowie Nephtalim: Iaśiel, y Guni, y Ieſer, y Sallem.

25. To ſynowie Bálley, ktorą dał Lábán Rácheli corce ſwey: y te urodźiłá Iákobowi: wſzytkich duſz śiedm.

26. Wſzytkich duſz ktore weſzły z Iákobem do Ægyptu, y wyſzły z biodry iego, oprocz żon ſynow iego, ſześćdźieśiąt y ſześć.

27. A ſynowie Iozephowi, ktorzy mu ſię urodźili w źiemi Ægyptſkiey, duſze dwie: Wſzytkich duſz domu Iákobowego, ktorego weſzły do Ægyptu było śiedmdźieśiąt.

28. Y poſłał Iudę przed ſobą do Iozephá, áby mu oznaymił y záiáchał do Geſſen.

29. Dokąd

29. Dokąd gdy przyſzedł, záprzągſzy Iozeph ſwoy woz, wyiáchał przećiw oycu ſwemu ná onoż mieyſce: á uyźrzawſzy go, rzućił ſię ná ſzyię iego, y obłápiaiąc go płákał.

30. Y rzekł oćiec do Iozephá: Iuż weſoło umrę: gdyżem oglądał oblicze twoie, á ćiebie żywego zoſtáwuię.

31. A on rzekł do bráćiey ſwey, y do wſzytkiego domu oycá ſwego: Poiádę y opowiem Pháráonowi, y rzekę mu: Bráćia moy y dom oycá mego, ktorzy byli w źiemy Chánáneyſkiey, przyiácháli do mnie:

32. A ſą mężowie páſterze owiec, y báwią ſię wychowániem trzod: owce ſwe y bydłá, y wſzytko co mogli mieć przywiedli z ſobą.

33. A gdy was przyzowie y rzecze: Co zá robotá wáſzá?

34. Odpowiećie: Mężowie páſterze ieſteſmy ſłudzy twoi, od dźiećińſtwá náſzego áż dotąd, y my, y oycowie náſzy. A to rzeczećie, ábyśćie mieſzkáć mogli w źiemi Geſſen: bo ſię brzydzą Ægyptiánie wſzelkimi páſterzmi owiec.

29. Quo cum perveniſſet, juncto Joſeph curru ſuo, aſcendit obviam patri ſuo ad eumdem locum: videnſque eum, irruit ſuper collum ejus, & inter amplexus flevit.

30. Dixitque pater ad Joſeph: Jam lætus moriar, quia vidi faciem tuam, & ſuperſtitem te relinquo.

31. At ille locutus eſt ad fratres ſuos, & ad omnem domum patris ſui: Aſcendam & nuntiabo Pharaoni, dicamque ei: Fratres mei, & domus patris mei, qui erant in terra Chanaan, venerunt ad me:

32. Et ſunt viri paſtores ovium, curamque habent alendorum gregum: pecora ſua, & armenta, & omnia quæ habere potuerunt, adduxerunt ſecum,

33. Cumque vocaverit vos, & dixerit: quod eſt opus veſtrum?

34. Reſpondebitis: Viri paſtores ſumus ſervi tui, ab infantia noſtra uſque in præſens, & nos & patres noſtri. Hæc autem dicetis, ut habitare poſſitis in terra Geſſen: quia deteſtantur Ægypti omnes paſtores ovium, *a*

a quia mactant animalia, quæ illi colunt.

ROZDZIAŁ XLVII.

Iákob do Ægyptu przyiáchał, y oſádźił ſię w Geſſen: Głod ták párł Ægyptczyki, że y bydło, y źiemię ná krolá poprzedáli: Potym piątą część pożytkow Krolowi poſtąpili ná wieczność: Iákob potym Iozephá o pogrzeb ſwoy przyśięgą záwiązał.

1. PRzyiáchawſzy tedy Iozeph, oznaymił Pháráonowi, mowiąc: Oćiec moy y bráćia, owce ich y bydło, y wſzyſtko co máią, przyſzli z źiemie Chánáneyſkiey, á oto ſtoią w źiemi Geſſen.

2. Oſtátnich też z bráćiey ſwey piąći mężow poſtáwił przed krolem.

3. Ktorych on zopytał: Co zá robotę maćie? odpowiedźieli: Páſterze owiec ieſteſmy ſłudzy twoi, y my, y oycowie náſzy.

4. Przyſzliſmy w gośćinę do źiemie twoiey: bo niemáſz trawy trzodam ſług twoich, iż ćiężki głod w źiemi Chánáneyſkiey, y proſimy ábyś nam ſługam twoim kazał bydź w źiemi Geſſen.

5. Rzekł tedy krol do Iozeph: oćiec twoy y bráćia twoi przyiácháli do ćiebie.

6. Ziemiá Ægyptſka ieſt przed tobą: każ im mieſzkáć

CAPUT XLVII.

Introducto Jacob cum filiis ad Pharaonem, terra Geſſen conceditur; 1. Fames cogit Ægyptios vendere pecora & terram; hinc quinta pars fructuum regibus Ægypti perpetuo cedit, 15. Poſt annos ſeptendecim Jacob adjurat Joſeph de ſua ſepultura. 27.

1. INgreſſus ergo Joſeph nuntiavit Pharaoni, dicens: Pater meus & fratres, oves eorum & armenta & cuncta quæ poſſident, venerunt de terra Chanaan, & ecce conſiſtunt in terra Geſſen.

2. Extremos *b* quoque fratrum ſuorum quinque viros conſtituit coram rege:

b abjectiori aſpectu, ſc. ne rex eos faceret milites.

3. Quos ille interrogavit: Quid habetis operis? Reſponderunt: Paſtores ovium ſumus ſervi tui, & nos, & patres noſtri.

4. Ad peregrinandum in terra tua venimus: quoniam non eſt herba gregibus ſervorum tuorum, ingraveſcente fame in terra Chanaan: petimuſque, ut eſſe *c* nos jubeas ſervos tuos in terra Geſſen.

c Habitare.

5. Dixit itaque rex ad Joſeph: Pater tuus & fratres tui venerunt ad te.

6. Terra Ægypti in conſpectu tuo eſt: in opti-

optimo loco fac eos habitare, & trade eis terram Gessen. Quod si nosti in eis esse viros industrios, constitue illos magistros pecorum meorum.

7. Post hæc introduxit Joseph patrem suum ad regem, & statuit eum coram eo: qui benedicens *a* illi,

8. Et interrogatus ab eo: Quot sunt dies annorum vitæ tuæ?

9. Respondit: Dies peregrinationis meæ centum triginta *b* annorum sunt, parvi *c* & mali *d*, & non pervenerunt usque ad dies patrum meorum, quibus peregrinati sunt.

10. Et benedicto rege, egressus est foras.

11. Joseph vero patri & fratribus suis dedit possessionem in Ægypto in optimo terræ loco, Ramesses, ut præceperat Pharaon.

12. Et alebat eos, omnemque domum patris sui, præbens cibaria singulis.

13. In toto enim orbe panis deerat, & oppresserat fames terram, maxime Ægypti & Chanaan.

14. E *e* quibus omnem pecuniam congregavit pro venditione frumenti, & intulit eam in ærarium regis.

15. Cumque defecisset emptoribus pretium, venit cuncta Ægyptus ad Joseph, dicens: *f* Da nobis panes: quare morimur coram te, deficiente pecunia?

16. Quibus ille respondit; Adducite pecora vestra, & dabo vobis pro eis cibos, si pretium non habetis.

17. Quæ cum adduxissent, dedit eis alimenta pro equis, & ovibus, & bobus, & asinis: sustentavitque eos illo anno pro commutatione pecorum.

18. Venerunt quoque anno secundo *g*, & dixerunt ei: Non celabimus dominum nostrum, quod deficiente pecunia, pecora simul defecerunt: nec clam te est, quod absque corporibus & terra nihil habeamus.

19. Cur ergo moriemur, te vidente? & nos & terra nostra tui erimus: eme nos in servitutem regiam, & præbe semina, ne pereunte cultore redigatur terra in solitudinem.

20. Emit igitur Joseph omnem terram Ægypti, vendentibus singulis possessiones suas præ magnitudine famis. Subjecitque eam Pharaoni,

21. Et cunctos populos ejus, à novissimis

a Salutem imprecans.

b Joseph vero 39. (tunc annum agebat, utpote 30. annorum, cum stetit coram Phar. ante copiæ an. 7. & duos famis. (sup. cap. 41.) Ac proinde natus est anno patris 91. ut notavimus sup. 30. 25.

c i. pauci.

d Pleni ærumnis.

e Anno M. 2300.

f Anno M. 2301. Ant. Chr. 2703.

g Altero à venditione pecorum, & Mundi 2302 qui est septimus & postremus famis.

mieszkáć ná nalepszym mieyscu, á day im ziemię Gessen. Ieśli wiesz że miedzy nimi są mężowie dowćipni, uczyń ie przełożonemi nád dobytki memi.

7. Potym wprowádźił Iozeph oycá swego do krolá y postáwił go przed nim; ktory błogosłáwiąc mu,

8. Y spytány od niego: Wiele ieſt dni lat wieku twego?

9. Odpowiedźiał: Dni pielgrzymowánia mego ieſt sto y trzydźieśći lat, krotkie á złe, y niedoszły áż do dni oycow moich, ktorych pielgrzymowáli.

10. Y błogosłáwiwszy krolá, wyszedł precz.

11. A Iozeph oycu y bráćiey swey dał ośiádłość w Ægyptćie ná naylepszym mieyszu źiemie, Rámesses, iáko był roſkazał Pháráon.

12. Y żywił ie y wszytek dom oycá swego dodáiąc żywnośći káżdemu.

13. Po wszytkim świećie bowiem chlebá nie było, á głod śćisnął był źiemię, nawięcey Ægyptską y Chánáneyską.

14. Z ktorych wszytkie pieniądze zebrał zá przedánie zbożá, y wniosł ie do skarbu krolewskiego.

15. A gdy nie sstáło płacey kupuiącym, przyszedł wszystek Ægypt do Iozephá, mowiąc: Day nam chlebá, przecz umieramy przed tobą, gdyż iuż niesstáie pieniądzy?

16. Ktorym odbowiedźiał: Przypędźćie mi bydło wásze, y dam wam za nie żywnożći, ieśli płacey niemaćie.

17. Ktore gdy przywiedli, dał im żywnośći zá konie, y zá owce, y zá woły, y zá osły, y żywił ie onego roku zá odmiánę bydłá.

18. Przyszli też do niego drugiego roku, y rzekli mu: Nie zátáimy przed pánem nászym, że gdy niesstáło pieniędzy, bydłá wespoł niesstáło: á nietáynoć, że krom ćiał y źiemie nic niemamy.

19. Czemuż tedy umrzemy przed oczymá twemi? my y źiemiá nászá twoi będźiemy: zákup nas ná służbę kroleską, á day nam náśienia, áby nie spustoszálá źiemiá gdyby zginął ktoby ią spráwował.

20. Kupił tedy Iozeph wszytkę źiemię Ægyptską, gdy káżdy przedawał ośiádłość swą dla wielkośći głodu. Y poddał ią Pháráonowi,

21. Y wszytkie ludźie iey od ostátnich gránic

nic Ægyptſkich, áż do koniecznych gránic iey.

22. Oprocz źiemie kápłáńſkiey, ktora im byłá daná od krola: ktorym y żywność náznáczoną z gumien poſpolitych dawano: y przetoż nie muśieli przedawáć ośiádłośći ſwoich.

23. Y rzekł Iozeph do ludu: Oto iáko widźićie y was y źiemię wáſzę Pháráon odźierżał: bierzćie naśienie, á ośieyćie role,

24. Abyśćie mogli mieć zboże. Piątą część daćie krolowi, á drugie cztery puſczam wam ná naśienie y ná wychowánie czeládźi y dźiatek wáſzych.

25. Ktorzy odpowiedźieli: Zdrowie náſze w ręce twoiey: niech tylko weyźrzy ná nas pan náſz, á z weſelem będźiemy ſłużyć krolowi.

26. Od onego czáſu áż do dniá dźiśieyſzego we wſzytkie źiemi Ægyptſkiey piątą część krolom płácą, y weſzło to iáko zá práwo, oprocz źiemie kápłáńſkiey, ktora wolna byłá od tey condicyiey.

27. Mieſzkał tedy Izráel w Ægyptćie, to ieſt, w źiemi Geſſen, y pośiadł ią y rozkrzewił, y rozmnożył ſię názbyt.

28. Y żył w niey śiedmnáśćie lat: y sſtáły ſię wſzytkie dni żywotá iego ſto czterdźieśći y śiedm lat.

29. A gdy widźiał że ſię przybliżał dźień śmierći iego, przyzwał Syná ſwego Iozephá, y rzekł do niego: Ieſlim nálazł łáſkę przed obliczem twoim, położ rękę twoię pod biodrę moię: y uczyniſz mi miłośierdźie y prawdę, żebyś mię nie grzebł w Ægyptćie:

30. Ale niechay ſpię z oycy memi, y wynieś mię z tey źiemie, á pochoway w grobie przodkow moich. Ktoremu odpowiedźiał Iozeph: Ia uczynię coś roſkazał.

31. A on rzekł: Przyśiężże mi tedy. Ktory gdy przyśiągł, pokłonił ſię Izráel Bogu obroćiwſzy ſię ku głowie łożá.

ROZDZIAŁ XLVIII.

Iozeph oycá Iákobá niemocnego náwidźił: Potym Iákob ſyny iego ſobie ſpoſobił, y błogoſłáwił, młodſzego, nád wolą Iozephową, przełożywſzy ſtárſzemu.

1. TO gdy ſię ták odpráwiło, dano znáć Iozephowi, iż zániemogł oćiec iego: ktory wźiąwſzy dwu ſynow Manáſſeſſá y Ephráimá, wybrał ſię w drogę.

2. Y

mis terminis Ægypti usque ad extremos fines ejus,

22. Præter terram ſacerdotum *a*, quæ à rege tradita fuerat eis: quibus & ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbebantur, & idcirco non ſunt compulſi vendere poſſeſſiones ſuas.

23. Dixit ergo Joſeph ad populos: En ut cernitis, & vos & terram veſtram Pharao poſſidet: accipite ſemina & ſerite agros,

24. Ut fruges habere poſſitis. Quintam partem regi dabitis: quatuor reliquas permitto vobis in ſementem, & in cibum familiis & liberis veſtris.

25. Qui reſponderunt: Salus noſtra in manu tua eſt: reſpiciat nos tantum dominus noſter, & læti ſerviemus regi.

26. Ex eo tempore usque in præſentem diem, in univerſa terra Ægypti, regibus quinta pars ſolvitur, & factum eſt quaſi in legem absque terra ſacerdotali, quæ libera ab hac conditione fuit.

27. Habitavit ergo Iſraël in Ægypto, id eſt, in terra Geſſen, & poſſedit eam: auctusque eſt, & multiplicatus nimis.

28. & vixit in ea decem & ſeptem annis: factique ſunt omnes dies vitæ illius centum quadraginta ſeptem annorum.

29. Cumque appropinquare *b* cerneret diem mortis ſuæ, vocavit filium ſuum Joſeph, & dixit ad eum: Si inveni gratiam in conſpectu tuo, pone manum tuam *c* ſub femore meo: & facies mihi miſericordiam & veritatem, ut non ſepelias me in Ægypto:

30. Sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condasque in ſepulchro majorum meorum *d*. Cui reſpondit Joſeph: Ego faciam, quod juſſiſti.

31. Et ille: Jura ergo, inquit, mihi. Quo jurante, adoravit Iſraël Deum, converſus ad lectuli caput *e*.

CAPUT XLVIII.

Joſeph ægrotantem inviſit patrem, iſte ejus filios Manaſſen & Ephraim ſibi adoptat, 1. Eos benedicens minorem contradicente Joſeph majori præponit; 13. Supra fratres partem unam Joſeph tribuit. 22.

1. HIs ita rransactis, nuntiatum eſt * Joſeph, quod ægrotaret pater ſuus: qui aſſumptis duobus filiis Manaſſe & Ephraim, ire perrexit.

2. Dictum-

a Ob immunitatem bonorum ſacerdotalium, quamvis Joſeph idolorum cultoribus non faveret.

b Anno M. 2315. Ant. Chr. 1689.

c Sup. 24. 2.

d Sup. 23. 17.

e Septuag. ad ſummitatem virgæ ſuæ.

* Eodem an. 2315.

2. Dictumque eſt ſeni: Ecce filius tuus Joſeph venit ad te. Qui confortatus *a* ſedit in lectulo.

a Reſumptis viribus.

3. Et ingreſſo ad ſe ait: Deus omnipotens *b* apparuit mihi in Luza quæ eſt in terra Chanaan: Benedixitque mihi,

b Sup. 28. 13.

4. Et ait: Ego te augebo & multiplicabo, & faciam te in turbas populorum: daboque tibi terram hanc, & ſemini tuo poſt te, in poſſeſſionem ſempiternam.

5. Duo ergo filii tui, qui *c* nati ſunt tibi in terra Ægypti, antequam huc venirem ad te, mei erunt *d* Ephraim & Manaſſes, ſicut Ruben & Simeon reputabuntur mihi. *e*

c Sup. 41. 50.
d Joſ. 13. 7. 29.
e Conſtituent tribum & familiam duplicem.

6. Reliquos autem quos genueris poſt eos, tui erunt, & nomine fratrum ſuorum vocabuntur *f* in poſſeſſionibus ſuis.

f comprehendentur ſub Ephraim & Manaſſe.

7. Mihi enim, quando veniebam de Meſopotamia, *g* mortua eſt Rachel in terra Chanaan, in ipſo itinere, eratque vernum tempus: & ingrediebar Ephratam, & ſepelivi eam juxta viam Ephratæ, quæ alio nomine appellatur Bethlehem.

g Sup. 35. 19.

8. Videns autem filios ejus, dixit ad eum: Qui ſunt iſti?

9. Reſpondit: Filii mei ſunt, quos donavit mihi Deus in hoc loco. Adduc, inquit, eos ad me, ut benedicam illis.

10. Oculi enim Iſraël caligabant præ nimia ſenectute, & clare videre non poterat. Applicitosque ad ſe deoſculatus, & circumplexus eos,

11. Dixit ad filium ſuum: Non ſum fraudatus aſpectu tuo: inſuper oſtendit mihi Deus ſemen tuum.

12. Cumque tuliſſet eos Joſeph de gremio patris adoravit pronus in terram.

13. Et poſuit Ephraim ad dexteram ſuam, id eſt, ad ſiniſtram Iſraël, Manaſſen vero in ſiniſtra ſua, ad dexteram ſcilicet patris, applicuitque ambos ad eum.

14. Qui extendens manum dexteram poſuit ſuper caput Ephraim minoris fratris: ſiniſtram autem ſuper caput Manaſſe, qui major natu erat, commutans manus.

15. *h* Benedixitque Jacob filiis Joſeph, & ait: Deus, in cujus conſpectu ambulaverunt patres mei Abraham & Iſaac, Deus qui paſcit me ab adoleſcentia mea usque in præſentem diem:

h Hebr. 11. 21.

16. *i* Angelus, qui eruit me de cunctis malis,

i Sup. 31. 29. 32. 2. Matth. 18. 10.

2. Y powiedźiáno ſtárcowi, oto ſyn twoy Iozeph przyiáchał do ćiebie. Ktory pokrzepiwſzy ſię uśiadł ná łożku.

3. A gdy wſzedł do niego, rzekł: Bog wſzechmogący ukazał mi ſię w Lużie, ktora ieſt w źiemi Chánáneyſkiey, y błogoſłáwił mi,

4. Y rzekł: Ia ćiebie rozkrzewię y rozmnożę, y uczynię ćię w gromády ludźi, y damći tę źiemię y naśieniu twemu po tobie w ośiádłość wieczną.

5. Dwá tedy ſynowie twoi, ktorzyć ſię urodźili w źiemi Ægyptſkiey pierwey niżem ia tu przyſzedł do ćiebie, moi będą: Ephraim y Mánáſſes, iáko Ruben y Symeon poczytáni mi będą.

6. Inni záśię ktore zrodźiſz po tych, twoi będą, á imieniem bráćiey ſwey będą zwáni w ośiadłośćiách ſwych.

7. Mnie bowiem kiedym ſzedł z Mezopotámiiey umárłá Ráchel w źiemi Chánáneyſkiey ná ſámey drodze, á był czás wioſny: y wchodźiłem do Ephraty, y pogrzebłem ią przy drodze Ephraty, ktorą inſzym imieniem zowią Bethlehem.

8. Y uyźrzawſzy ſyny iego, rzekł do niego: Co zacz ći ſą?

9. Odpowiedźiał Iozeph: ſynowie moi ſą, ktore mi dárował Bog ná tym mieyſcu. Przywiedź ie, práwi, do mnie, żebych im błogoſłáwił.

10. Oczy bowiem Izráelowe záćmione były od wielkiey ſtárośći, y iáſnie widźieć niemogł. A przytulone do śiebie, pocáłowawſzy y obłápiwſzy ie,

11. Rzekł do ſyná ſwego: Niepoſtrádałem widzenia twoiego: nád to pokazał mi Bog naśienie twoie.

12. A gdy ie wźiął Iozeph z łoná oycowego, pokłonił ſię niſko áż do źiemie.

13. Y poſtáwił Ephraimá po práwey ręce ſwoiey, to ieſt, po lewey Izráelowey: á Mánáſſeſſá po lewey ſwoiey, to ieſt, po práwey oycowſkiey, y przytulił obu do niego.

14. Ktory śćiągnąwſzy práwą rękę włożył ná głowę Ephraimá mnieyſzego brátá, á lewą ná głowę Mánáſſeſſá, ktory był ſtárſzy, ręce przełożywſzy.

15. Y błogoſłáwił Iákob ſynom Iozéphowym, y rzekł: Bog przed ktorego obliczem chodźili oycowie moy, Abráhám, y Izáák, Bog ktory mię żywi od młodośći moiey, áż do tego dniá:

16. Anyoł ktory mię wyrwał ze wſzytkiego

go złego, niech błogosławi tym dźieciom: á niech będźie wzywano nád nimi imię moie, á imioná oycow moich, Abráhámá, y Izáaká: y niech rostą w mnostwo ná ziemi.

17. A widząc Iozeph że oćiec iego położył práwą rękę ná głowę Ephraimowę, nie miło mu bárzo było: y uiąwszy rękę oycowę, chćiał ią podnieść z głowy Ephraimowey, á przenieść ná głowę Mánássessowę.

18. Y rzekł do oycá: Nie ták ma bydź oycze: bo ten iest pierworodny: położ práwicę twą ná głowę iego:

19. Ktory zbraniáiąc się, rzekł: Wiemći sýnu moy, wiem: y tenci wprawdźie urośćie w lud y rozmnoży się: wszakże brát iego młodszy, będźie więtszy nádeń, y naśienie iego rozmnoży się w narody.

20. Y błogosławił im czásu onego, mowiąc: W tobie będźie błogosłáwion Izráel, y będą mowić: Niechći uczyni Bog iáko Ephraimowi, y iáko Mánássessowi. Y postáwił Ephraimá przed Mánássessem.

21. Y rzekł do Iozephá syná swego: Oto ia umieram, á będźie Bog z wámi, y przywroći was do źiemie oycow wászych.

22. Dáię tobie część iednę mimo bráćią twoię, ktorąm wźiął z ręki Amorreyczyká mieczem y łukiem moim.

ROZDZIAŁ XLIX.

Iákob Synom swym z osobná błogosłáwiąc, przyszłe też rzeczy przepowiádáiąc, náznáczywszy mieysce pogrzebu swego, umárł.

1. A Iákob zezwał syny swe y rzekł im: Zbierzćie się ábym oznaymił co ma przyśdź ná was we dni ostátnie.

2. Zbierzćie się, á słuchayćie synowie Iákobowi, słuchayćie Izráelá Oycá wászego.

3. Ruben pierworodny moy, tyś śiłá moiá y początek boleśći moie, pierwszy w dárzech, więtszy w roskazowániu.

4. Wylaneś iáko wodá, nie rość: boś wstąpił ná łoże oycá twego, y splugáwileś pośćiel iego.

5. Symeon y Lewi bráćia: naczynia nieprawośći walczące.

6. W rádę ich niechay nie wchodźi duszá moiá, á w zborze ich niechay nie będźie sławá moiá: bo w zapálczywośći swey zábili mężá, á w swey woli podkopáli mur.

17. Prze-

lis, benedicat pueris istis: & invocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham & Isaac, & crescant in multitudinem super terram.

17. Videns autem Joseph quod posuisset pater suus dexteram manum super caput Ephraim, graviter accepit: & apprehensam manum patris levare conatus est de capite Ephraim, & transferre super caput Manasse.

18. Dixitque ad patrem: Non ita convenit pater: quia hic est primogenitus, pone dexteram tuam super caput ejus.

19. Qui renuens ait: Scio fili mi, scio & iste quidem erit in populos, & multiplicabitur: sed frater ejus minor *a* major erit illo: & semen illius crescet in gentes.

20. Benedixitque eis in tempore illo, dicens: in te benedicetur Israël, atque dicetur: Faciat tibi Deus sicut Ephraim & sicut Manasse. Constituitque Ephraim ante Manassen.

21. Et ait ad Joseph filium suum: En ego morior, & erit Deus vobiscum, reducetque vos ad terram vestrorum.

22. Do tibi partem *b* unam extra fratres tuos, quam tuli de manu *c* Amorrhæi in gladio & arcu meo.

CAPUT XLIX.

Jacob singulis filiis suis benedicens, quorundam defectus arguit & futura illis prædicit. 1. Tandem declarato sepulturæ suæ loco moritur. 29.

1. Vocavit autem Jacob filios suos, & ait eis: Congregamini, ut annuntiem, quæ ventura sunt vobis in diebus novissimis. *d*

2. Congregamini, & audite filii Jacob, audite Israël patrem vestrum.

3. *e* Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei: prior in donis *f*, major in imperio.

4. Effusus es sicut aqua, non crescas: *g* quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum ejus.

5. Simeon & Levi fratres *h*: vasa iniquitatis bellantia.

6. In consilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorum non sit gloria mea: *i* quia in furore suo occiderunt virum *k* & in voluntate sua suffoderunt murum.

N

7. Ma-

a ex Ephraim Josue & primi reges Israel: hinc & Prophetæ illud regnum Ephraim sæpe nominant.

b Hebr. Sichem quod ænigmatice ipsum locum significat. Unde Joan. 4. 5. dicitur, Jacob illud prædium vicinum urbi Sichar (quæ est Sichima) dedisse filio Joseph. Vid. Jos. 16. 1. & seq.

c Jos. 24. 8.

d i. futuris.

e Deut. 33. 6.

f sc. jure primogenituræ. sed Deus aliter disponet.

g supr. 35. 22. 1. Par. 5. 1.

h Socii in scelere.

i Sup. 34. 25.

k Sichimitas

7. Maledictus furor eorum, quia pertinax: & indignatio eorum, quia dura: *a* dividam eos *b* in Jacob, & dispergam eos in Israël.

a Jos. 19. 1. *b* i. Levitas.

8. Juda, te laudabunt fratres tui: manus tua in cervicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filii patris tui.

9. *c* Catulus leonis Juda: ad prædam fili mi ascendisti: requiescens accubuisti ut leo, & quasi leæna, quis suscitabit eum?

c 1. Par. 5. 2.

10. *d* NON AUFERETUR sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat, qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium *e*.

d Matth. 2. 6. Joan. 1. 45.

e Futurus Salvator, non solum Judæorum sed & gentium.

11. Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, o fili mi, asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum.

12. Pulchriores sunt oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores.

13. Zabulon in littore maris habitabit, & in statione navium pertingens usque ad Sidonem.

14. Issachar asinus fortis accubans inter terminos.

15. Vidit requiem, quod esset bona: & terram, quod optima: & supposuit humerũ suum ad portandum *, factusq; est tributis serviens.

* Onus tributorum.

16. Dan judicabit populum suum *f* sicut & alia tribus in Israël.

f in Samsone impletum est.

17. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro.

18. SALUTARE *g* tuum expectabo Domine:

g non temporale, quia jam moriturus, sed sempiternum in altera vita.

19. Gad, accinctus præliabitur ante eum: & ipse accingetur retrorsum.

20. Aser, pinguis panis ejus, & præbebit delicias regibus.

21. Nephtali, cervus emissus, & dans eloquia pulchritudinis.

22. *h* Filius accrescens Joseph, filius accrescens & decorus aspectu: filiæ discurrerunt super murum.

h 1. Par. 5. 1.

23. Sed exasperaverunt eum, & jurgati sunt, inviderunt que illi habentes jacula.

24. Sedit in forti arcus ejus, & dissoluta sunt vincula brachiorum & manuum illius per manus potentis *i* Jacob: inde pastor *k* egressus est lapis *l* Israël.

i Dei. *k* pascens fratres. *l* firmamentum.

25. Deus patris tui erit adjutor tuus, & omnipotens benedicet tibi benedictionibus cœli desuper, benedictionibus abyssi jacentis

7. Przeklęta zapálczywość ich, iż uporna: á gniew ich, iż niezmiękczony: Rozłączę ie w Iákobie y rozproszę ie w Izráelu.

8. Iudo, ćiebie chwalić będą bráćia twoi: ręká twoiá ná szyiách nieprzyiációł twoich, kłániáćći się będą synowie oycá twego.

9. Sczenię lwie Iudá: do łupu synu moy wstąpiłeś: odpoczywáiąc ległeś iáko lew, y iáko lwicá, ktoż go wzbudźi?

10. NIE BĘDZIE ODIĘTY sceptr od Iudy, áni WODZ, z biodr iego, áż przydźie ktory ma bydź posłan, á on będźie oczekawániem narodow.

11. Przywięzuiąc do winnice źrzebię swoie, á do winney máćice, o synu moy, oślicę swoię. Omyie w winie szátę swoię, á we krwi iágod winnych płászcz swoy.

12. Cudnieysze są oczy iego niż wino, á zęby iego bielsze niż mleko.

13. Zábulon ná brzegu morskim mieszkáć będźie: y ná stániu okrętow, dośięgáiąc áż do Sydonu.

14. Issáchár ośieł mocny, leżący miedzy gránicámi.

15. Upátrzył pokoy że iest dobry, y źiemię że bárzo dobra: y podłożył rámię swoie ku noszeniu, y został podatkom służący.

16. Dán, sądźić będźie lud swoy, iáko y inne pokolenie w Izráelu.

17. Niech będźie Dán wężem ná drodze, żmiią ná śćieżce, kąsáiąc kopytá końskie, áby spadł iezdźiec iego ná zad.

18. ZBAWIENIA twego będę czekał Pánie.

19. Gad, przepasány będźie walczył przed nim: á on przepasány będźie pozad.

20. Asser, tłusty chleb iego, y będźie dawał roskoszy krolom.

21. Nephtáli, ieleń wypuszczony, y dáiąc wymowę piękności.

22. Syn przy rastáiący Iozeph, syn przyrastáiący y śliczny ná weyźrzeniu, corki przebiegáły się ná murze.

23. Ale roziątrzyli go y swárzyli się y zayźrzeli mu, máiący strzały.

24. Uśiadł w mocnym łuk iego, y rozwiązáne są związki rámion y rąk iego, przez ręce mocnego Iákobowego: ztámtąd wyszedł pásterz, kámień Izráelski.

25. Bog oycá twego będźie pomocnikiem twoim: á wszechmogący będźieć błogosłáwieństwy niebieskimi zwierzchu, błogosłáwieństwy

wieństwy przepáśći leżącey ná dole, błogosłáwieństwy pierśi y żywotá.

26. Błogosłáwieństwá oycá twego zmocnione są błogosłáwieństwy oycow iego: áżby przyszło pożądánie págorkow wiecznych: niechay będą ná głowie Iozephowey, y ná ćiemieniu Názáreyczyká miedzy bráćią swoią.

27. Benjamin wilk drapieżny, ráno będźie iadł łup, á wieczor będźie dźielił korzyśći.

28. Wszyscy ći we dwunaśćie pokoleniách Izráelowych: to im mowił oćiec ich, y błogosłáwił káżdemu błogosłáwieństwy włásnemi.

29. Y roskazał im, mowiąc: Ia się przyłączam do ludu mego: pogrzebćiesz mię z oycy memi w iáskini dwoistey, ktora iest ná polu Ephroná Heteyczyká,

30. Ná przećiwko Mámbre w źiemi Chánáneyskiey, ktorą kupił Abráhám z polem u Ephroná Heteyczyká w ośiádłość grobu.

31. Tám go pogrzebli y Sarę żonę iego: tám pogrzebion iest Izáák z Rebeką zoną swoią: tám y Lia pochowána leży.

32. A dokonawszy roskazánia ktoremi syny náuczał, złożył nogi swe ná łożko, y umárł: y przyłożon iest do ludu swego.

centis deorsum, benedictionibus uberum & vulvæ *a*.

26. Benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum ejus: donec veniret desiderium *b* collium æternorum: fiant in capite Joseph, & in vertice Nazaræi inter fratres suos.

27. Benjamin lupus rapax *c*, mane comedet prædam, & vespere dividet spolia.

28. Omnes hi in tribubus Israël duodecim: hæc locutus est eis pater suus, benedixitque singulis, benedictionibus propriis.

29. Et præcepit eis, dicens: Ego congregor ad populum meum *d*, sepelite me cum patribus meis in spelunca duplici, quæ est in agro Ephron Hethæi,

30. Contra Mambre in terra Chanaan *e*, quam emit Abraham cum agro ab Ephron Hethæo in possessionem sepulchri.

31. Ibi sepelierunt eum, & Saram uxorem ejus: ibi sepultus est Isaac cum Rebecca conjuge sua: ibi & Lia condita jacet.

32. Finitisque mandatis quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectulum & obiit: appositusque est ad populum *f* suum.

a filiorum.
b Christus desideratus Patribus.
c Impletum in Saulo, sive Paulo, qui fuit ex tribu Benjamin. v. Aug. serm. 14. de Sanct.
d in limbo.
e Sup. 23. 17.
f Anno M. 2315. Ant. Chr. 1689.

ROZDZIAŁ L.

Iozeph ciało Oycá swego z czelnieyszemi Ægypczyki odprowádźił, y pogrzebł z uczćiwym á niemáłim obchodem w źiemi Chánáneyskiey. Bráćia fráśobliwi o odpuszczenie przewiny żądáiąc: ktorym potym przykazáwszy przenieśienie swe z Ægyptu, umárł w pokoiu.

1. CO uyźrzawszy Iozeph, padł ná twarz oycá swego płácząc y cáłuiąc go.

2. Y roskazał sługam swym lekárzom, áby wonnemi máśćiámi námázáli oycá.

3. Ktorzy gdy roskazániu dosyć czynili, wyszło czterdźieśći dni: ten bowiem obyczay był ciał martwych námázánych. Y płákał go Ægypt śiedmdźieśiąt dni.

4. A gdy wyszedł czás żáłoby, rzekł Iozeph do sług Pháráonowych: Ieslim nálazł łáskę przed obliczem wászym, mowćie w uszy Pháráonowe,

5. Dla tego, że mię oćiec moy poprzyśiągł, mowiąc: Oto umieram: w grobie moim ktorym sobie wykopał w źiemi Chánáneyskiey pogrzebiesz mię. Poiádę tedy á pogrzebię oycá mego, y wrocę się.

CAPUT L.

Joseph corpus patris cum senioribus Ægypti in terra Chanaan cum solemnitate sepelit. 1. Fratres ob irrogatam injuriam sibi timentes, consolatur: 15. De suis ossibus in terram Chanaan deferendis mandans quiescit in pace. 22.

1. QUod cernens Joseph, ruit super faciem patris flens & deosculans eum.

2. Præcepitque servis suis medicis, ut aromatibus condirent patrem.

3. Quibus jussa explentibus, transierunt quadraginta dies: iste quippe mos erat cadaverum conditorum: flevitque eum Ægyptus septuaginta diebus.

4. Et expleto planctus tempore, locutus est Joseph ad familiam Pharaonis: Si inveni gratiam in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis:

5. Eo quod pater meus adjuraverit me *g*, dicens: En morior, in sepulchro meo *h* quod fodi *i* mihi in terra Chanaan, sepelies me. Ascendam igitur, & sepeliam patrem meum, ac revertar.

g Jurare fecerit.
h Sup. 47. 29.
i [illegible]

6. Dixitque ei Pharao: Aſcende & ſepeli patrem tuum, ſicut adjuratus es.

7. Quo aſcendente, ierunt cum eo omnes ſenes domus Pharaonis, cunctique majores natu terræ Ægypti.:

8. Domus Joſeph cum fratribus ſuis, absque parvulis & gregibus, atque armentis, quæ derelinquerant in terra Geſſen.

9. Habuit quoque in comitatu currus & equites: & facta eſt turba non modica.

10. Veneruntque ad Aream Atad, quæ ſita eſt trans Jordanem: ubi celebrantes exequias planctu magno atque vehementi, impleverunt ſeptem dies. *a*

11. Quod cum vidiſſent habitatores Terræ Chanaan, dixerunt: Planctus magnus eſt iſte Ædyptiis. Et idcirco vocatum eſt nomen loci illius, Planctus Ægypti.

12. Fecerunt ergo filii Jacob ſicut præceperat eis:

13. Et portantes eum in terram Chanaan, *b* ſepelierunt eum in ſpelunca duplici, *c* quam emerat Abraham cum Agro in poſſeſſionem ſepulchri ab Ephron Hethæo contra feciem Mambre.

14. Reverſusque eſt Joſeph in Ægyptum cum fratribus ſuis, & omni comitatu, ſepulto patre.

15. Quo mortuo timentes fratres ejus & mutuo colloquentes: Ne forte memor ſit injuriæ, quam paſſus eſt, & reddat nobis omne malum, quod fecimus,

16. Mandaverunt ei dicentes: Pater tuus præcepit nobis antequam moreretur,

17. Ut hæc tibi verbis illius diceremus: Obſecro, ut obliviſcaris *d* ſceleris fratrum tuorum, & peccati atque malitiæ, quam exercuerunt in te: nos quoque oramus, ut ſervis Dei patris tui dimittas iniquitatem hanc. Quibus auditis flevit Joſeph.

18. Veneruntque ad eum fratres ſui: & proni adorantes in terram dixerunt: Servi tui ſumus.

19. Quibus ille reſpondit: Nolite timere: num Dei poſſumus reſiſtere voluntati?

20. *e* Vos cogitaſtis de me malum: ſed Deus vertit illud in bonum, ut exalteret me, ſicut in præſentiarum cernitis, & ſalvos faceret *f* multos populos.

21. Nolite timere: ego paſcam *g* vos & parvulos veſtros. Conſolatusque eſt eos, & blande ac leniter eſt locutus.

22. Et

a Eccli. 22. v. 13.
b Act. 7. 16.
c Sup. 23. 17.
d Hebr. parcas & mittas.
e Sup. 45. 5.
f Hebr. vivificaret.
g Sup. 47. 12.

6. Y rzekł mu Pháráon: Iedź, á pogrzeb oycá twego, iákoś ieſt poprzyśiężony.

7. A gdy on iechał, iecháli znim wſzyſcy ſtárſzy domu Pháráonowego, y wſzyſcy ſtárſzy źiemie Ægypſkiey:

8. Dom Iozephow z bráćią iego, oprocz máłych dźiatek, y trzod, y bydłá, ktore zoſtáwili w źiemi Geſſen.

9. Miał też wozy y iezdne: y zebrał ſię poczet niemáły.

10. Y przyiecháli ná plác Atad, ktory leży nád Iordanem: kędy ſpráwuiąc obchod z płáczem bárzo wielkim y ćiężkim, wypełnili śiedm dni.

11. Co gdy uyźrzeli obywátele źiemie Cháńáneyſkiey, rzekli: Płácz to wielki ieſt Ægyptiánow: y dla tego názwano ieſt imię onego mieyſcá, płácz Ægyptſki.

12. Uczynili tedy ſynowie Iákobowi iáko im był przykazał.

13. Y donioſzy go do źiemie Chánáneyſkiey, pogrzebli go w iáſkini dwoiſtey, ktorą był kupił Abráhám z polem, w ośiádłość grobu, od Ephroná Heteyczyká przećiwko Mámbre.

14. Y wroćił ſię Iozeph do Ægyptu z bráćią ſwą y wſzytkim towárzyſtwem pochowawſzy oycá.

15. Po ktorego śmierći, boiąc ſię bráćia iego, y mowiąc miedzy ſobą: By ſnadź nie pámiętał ná krzywdę ktorą odnioſł, á nie oddał nam wſzytkiego złego ktoreſmy czynili,

16. Wſkazáli do niego mowiąc: Oćiec twoy roſkazał nam przed tym niźli umárł,

17. Abyſmy to powiedźieli ſłowy iego: Proſzę ábyś zápámiętał złego uczynku bráćiey twoiey, y grzechu, y złośći, ktorą wyrządźili tobie: My też prośimy, ábyś ſługam Bogá oycá twego odpuśćił tę niepráwość. Co uſłyſzawſzy Iozeph płákał.

18. Y przyſzli do niego bráćia iego: á pokłoniwſzy ſię niſko áż do źiemie, rzekli: Ieſteſmy ſłudzy twoi.

19. Ktorym on odpowiedźiał: Nieboyćie ſię: izali ſprzećiwić ſię możemy woli Bożey?

20. Wyśćie o mnie złe myślili: ále Bog obroćił to w dobre, áby mię wywyſzył, ták iáko teraz widźićie, á żeby wiele ludu záchował.

21. Nieboyćie ſię: Ia żywić będę was, y dźiatki wáſze. Y ćieſzył ie, y łágodnie y łáſkáwie mowił,

22. Y

22. Y mieſzkał w Ægyptćie ze wſzytkim domem oycá ſwego, y żył ſto y dźieśięć lat. Y Widźiał ſyny Ephraimowe áż do trzećiego pokolenia. Synowie też Máchirá ſyná Mánáſſeſſowego porodźili ſię ná koleniech Iozephowych.

23. Ktore rzeczy gdy przeſzły, rzekł bráćiey ſwey: Po śmierći moiey Bog was náwiedźi, y uczyni że wynidźiećie z źiemie tey, do źiemie ktorą przyśiągł Abráhámowi, Izáákowi, y Iákobowi:

24. A gdy ie poprzyśiągł, y rzekł: Bog was náwiedźi: wynieśćieſz kośći moie z ſobą z mieyſcá tego:

25. Umárł, wypełniwſzy ſto y dźieśięć lat żywotá ſwego. Y pomázány wonnemi máśćiámi, włożony ieſt do trunny w Ægyptćie.

22. Et habitavit in Ægypto cum omni domo patris ſui: vixitque centum decem annis. Et vidit Ephraim filios usque ad tertiam generationem. *a* Filii quoque Machir filii Manaſſe nati ſunt in genibus Joſeph.

23. Quibus transactis *b* locutus eſt fratribus ſuis: Poſt mortem meam Deus viſitabit vos, & aſcendere vos faciet de terra iſta ad terram, quam juravit Abraham, Iſaac, & Jacob.

24. Cumque adjuraſſet eos atque dixiſſet: Deus viſitabit vos: *c* aſportate oſſa mea vobiſcum de loco iſto:

25. Mortuus eſt expletis centum decem vitæ ſuæ annis. *d* Et conditus aromatibus, repoſitus eſt in loculo in Ægypto.

a Num. 32. 39.
b Hebr. 11. 22.
c Exod. 13. 19. Joſ. 24. 32.
d Anno M. 2369. Ant. Chr. 1635. Cum per annos 80. Ægypto præfuiſſet.

KSIĘGI EXODUS.

Po Zydowſku

ואלה שמות VEELLE SEMOTH.

ROZDZIAŁ I.

Imioná Synow Izráelowych, ktorzy weſzli do Ægyptu: Pháráo mnożenie ich robotámi, chłopiąt zábijániem, topieniem, prozno ſię kuśi pſowáć: Bab chytrość, y od Bogá zápłátá.

1. TE ſą imioná ſynow Izráelowych, ktorzy weſzli do Ægyptu z Iákobem: káżdy z nich z domy ſwemi weſzli:

2. Ruben, Symeon, Lewi, Iudás,

3. Iſſáchár, Zábulon, y Beniámin,

4. Dan y Nephtháli, Gád y Aſer.

5. Było tedy wſzytkich duſz tych ktorzy wyſzli z biodry Iákobowey, śiedmdźieśiąt: á Iozeph był w Ægyptćie.

6. Ktory gdy umárł, y wſzyſcy bráćia iego, y wſzytek, on rodzay,

7. Synowie Izráelowi uroſli, y iákoby wyraſtáiący rozmnożyli ſię: y zmnocniwſzy ſię zbytnie nápełnili źiemię.

8. Powſtał tym czáſem krol nowy nad Ægyptem, ktory niewiedźiał o Iozephie:

9. Y rzekł do ludu ſwego, oto lud ſynow Izráelowych wielki, y mocnieyſzy ieſt nád nas.

LIBER EXODI.

Hebraice

ואלה שמות VEELLESEMOTH.

CAPUT I.

Nomina filiorum Iſrael, qui Ægyptum ingreſſi ſunt, 1. Eorum multiplicationem novus Pharao fruſtra impedire nititur onerum impoſitione, 8. Maſculorum cæde, & dum obſtetrices miſerentur, illorum ſubmerſione. 22.

1. HÆc ſunt nomina filiorum * Iſraël, qui ingreſſi ſunt in Ægyptum cum Jacob: ſinguli cum domibus *e* ſuis introierunt:

2. Ruben, Simeon, Levi, Judas,

3. Iſſachar, Zabulon & Benjamin,

4. Dan, & Nephthali, Gad, & Aſer.

5. Erant igitur omnes animæ eorum, qui egreſſi ſunt de femore Jacob, ſeptuaginta *f*: Joſeph autem in Ægypto erat.

6. Quo mortuo, & univerſis fratribus ejus, omnique cognatione illa,

7. *g* Filii Iſraël creverunt, & quaſi germinantes multiplicati ſunt: ac roborati nimis impleverunt terram.

8. Surrexit interea *h* rex novus ſuper Ægyptum, qui ignorabat Joſeph *i*:

9. Et ait ad populum ſuum: Ecce populus filiorum Iſraël multus, & fortior nobis eſt.

* Geneſ. 47. 8.
e Familiis.
f Gen. 46. 27.
g Act. 7. 17.
h Rameſces-Miamum qui per 66. ann. regnavit: ab ann. mundi 2427. ad an. 2494.
i & beneficia ejus olim Ægypto collata.

10. Venite, ſapienter opprimamus eum, ne forte multiplicetur: & ſi ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis noſtris, expugnatisque nobis egrediatur de terra.

11. Præpoſuit itaque eis magiſtros operum, ut affligerent eos oneribus: ædificaveruntque urqes tabernaculorum *a* Pharaoni, Phithom & Rameſſes.

a Chald. theſaurorum.

12. Quantoque opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur, & creſcebant:

13. Oderantque filios Iſraël Ægyptii, & affligebant illudentes eis:

14. Atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus duris luti & lateris; omnique famulatu, quo in terra operibus premebantur.

15. Dixit autem Rex Ægypti obſtetricibus Hebræorum: quarum una vocabatur Sephora, altera Phua,

16. Præcipiens eis: Quando obſtetricabitis Hebræas, & partus tempus advenerit: ſi maſculus fuerit, interficite eum; ſi fœmina, reſervate.

17. Timuerunt autem obſtetrices Deum, *b* & non fecerunt juxta præceptum regis Ægypti, ſed conſervabant mares.

b Hebr. Elohim ſc. judicem.

18. Quibus ad ſe accerſitis, rex ait: Quidnam eſt hoc, quod facere voluiſtis, ut pueros ſervaretis:

19. Quæ reſponderunt: Non ſunt Hebrææ ſicut Ægyptiæ mulieres: ipſæ enim obſtetricandi habent ſcientiam, & priusquam veniamus ad eas, pariunt.

20. Bene ergo fecit Deus obſtetricibus: & crevit populus, confortatusque eſt nimis

21. Et quia timuerunt obſtetrices Deum, ædificavit eis domos. *c*

c Auxit earum familiam prole & opibus non remunerans mendacium ſed pietatem.

22. Præcepit ergo Pharao omni populi ſuo, dicens: Quidquid maſculini ſexus natum fuerit, in flumen projicite: quidquid fœminini reſervate.

10. Podźćie mądrze potłummy go, by ſię ſnadź nie mnożył: á ieſliby|przypádłá ná nas woyná, by ſię nie przyłączył nieprzyiáćiołom náſzym, á ráźiwſzy nas nie wyſzedł z źiemie.

11. Uſtáwił tedy nád nimi przełożone robot, áby ie trapili ćiężarámi: y zbudowáli miáſtá przybytkow Pháráonowi, Phitom, y Rámeſſes.

12. A im bárźiey ich tłumili, tym więcey ſię mnożyli y roſli.

13. Y nie náwidźieli Ægyptiánie ſynow Izráełowych, y trapili ie naygráwáiąc ich:

14. Y ku gorzkośći przywodźili żywot ich robotámi ćiężkimi, gliny y cegły, y wſzeláką ſłużbą, ktorą byli obćiążeni w robotách około źiemie.

15. Y rzekł krol Ægyptſki bábam Hebreyczykow: z ktorych iednę zwano Zephorá, á drugą Phua:

16. Przykázuiąc im. Gdy będźiećie bábić Hebreiánkom, á przyidźie czás rodzenia, ieſli ſię ſyn urodźi, zábiyćie go, á ieſli corká, záchowayćie.

17. Lecz báby bały ſię Bogá y nie uczyniły według przykazánia kroIá Ægyptſkiego, ále záchowáły chłopiątká.

18. Ktorych wezwawſzy krol do śiebie, rzekł: Coż to ieſt cośćie chćiáły uczynić żeśćie chłopiętá záchowały?

19. Ktore odpowiedźiáły, Nie ſąć Hebreiánki iáko Ægyptſkiey niewiáſty: bo ſáme umieią bábić, y pierwey rodzą niżli przydźiem do nich.

20. Uczynił tedy Bog bábam dobrze: y rozkrzewił ſię lud y zmocnił ſię zbytnie.

21. A iż ſię báły Bogá báby zbudował im domy.

22. Roſkazał tedy Pháráon wſzytkiemu ludowi ſwemu, mowiąc: Co ſię kolwiek mężkiey, płći urodźi, to wrzuććie do rzeki: á cokolwiek niewieśćiey, zachowayćie.

CAPUT II.

Moyſes aquis expoſitus, & inde extractus, à matre nutritur juſſu filiæ Pharaonis, quæ ipſum adoptavit, 1. Propter Ægyptii cædem in Madian metu regis fugit; 11. Ubi accepta uxore filia ſacerdotis duos genuit filios. 21.

1. EGreſſus eſt poſt hæc vir de domo Levi: *d* & accepit uxorem ſtirpis ſuæ.

d infr. 6. 20.

2. Quſ

ROZDZIAŁ II.

Moyżeſz ná wodę wyrzucony, od Krolewney wyięty, od mátki wláſney karmiony, y od Krolewney zá Syná ſpoſobiony, z Ægyptu dla mężoboyſtwá ućieka do Mádyan, y tám ſię żeni, y płodźi.

1. WYſzedł potym mąż z domu Lewi, y poiął żonę pokolenia ſwego,

2. Kto-

2. Ktora poczęłá y porodźiłá fyná: á widząc go bydź nadobnym, kryłá go przez trzy mieśiące.

3. A gdy iuż táić niemogłá, wźięłá plećiankę z śitowia, y námázáłá ią kliiem y smołą, y włożyłá w nię dźiećiątko, y włożyłá ie miedzy rogoż ná brzegu rzeki,

4. A śiostrá iego stałá zdáleká, y przypátrowáłá śię co śię sstánie.

5. Alić oto zstępowáłá corká Pháráonowá, áby śię kąpáłá w rzece: á pánny iey chodźiły po brzegu rzeki. Ktora uyźrzawszy plećiankę miedzy rogożiem, posłáłá iednę z służebnie swoich, y przyniesioną,

6. Otworzywszy, á widząc w niey dźiećiątko płáczące, zmiłowawszy śię nád nim, rzekłá, z dźiatek to Hebreyskich iest ten.

7. Ktorey śiostrá dźiećięćiá rzekłá, chcesz że poydę y záwołamći niewiásty Hebreyskiey, ktorácby mogłá chowáć dźiećię?

8. Odpowiedźiáłá: Idź. Poszłá dźieweczká, y záwołáłá mátki swey.

9. Do ktorey rzekszy corká Pháráonowá: Weźmi (pry) to dźiećię á wychoway mi, ia tobie dam twą zapłátę. Przyięłá niewiástá, y karmiłá dźiećię: á gdy podrosło oddáłá corce Pháráonowey.

10. Ktore oná przywłasczyłá zá syná, y názwáłá imię iego Moyżesz, mowięc, Iżem go z wody wyięłá.

11. W one dni gdy był urosł Moyzesz, wyszedł do bráćiey swey: y uyźrzał ich utrapienie, y mężá Ægyptczyká biiącego iednego z Hebreyczykow bráćiey iego.

12. A gdy śię obeyźrzał tám y sám, y widźiał że nikogo nie mász, zábiwszy Ægyptczyká skrył go w piasek,

13. A wyszedszy dniá drugiego uyźrzał dwu Hebreyczykow, á oni śię wádzą: y rzekł onemu ktory krzywdę czynił, Czemu biiesz bliżniego twego?

14. Ktory odpowiedźiał, ktoż ćię postáwił Kśiążęćiem y sędźim nád nami? czy mię ty chcesz zábić iákoś wczorá zábił Ægyptczyká? Ulękł śię Moyżesz y rzekł, Iákoż śię tá rzecz obiáwiłá?

15. Y usłyszał tę mowę Pháráon, y szukał zábić Moyzeszá: ktory ućiekszy od obliczá iego: mieszkał w źiemi Mádiiáńskiey, y śiedźiał u studnie.

16. A kápłan Mádiiáński miał śedm corek, ktore

2. Quæ concepit, & *a* peperit filium *b*: & videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus.

3. Cumque jam celare non posset, sumpsit fiscellam scirpeam, & linivit eam bitumine ac pice, posuitque intus infantulum, exposuit eum in carecto ripæ fluminis.

4. Stante procul sorore ejus, & considerante eventum rei.

5. *c* Ecce autem descendebat filia Pharaonis, ut lavaretur in flumine: & puellæ ejus gradiebantur per crepidinem *d* alvei. Quæ cum vidisset fiscellam in papyrione *e*, misit unam e famulabus: & allatam.

6. Aperiens, cernensque in ea parvulum vagientem, miserta ejus, ait: De infantibus Hebræorum est hic.

7. Cui soror pueri: Vis, inquit, ut vadam, & vocem tibi mulierem Hebræam, quæ nutrire possit infantulum?

8. Respondit: Vade. Perrexit puella & vocavit matrem suam.

9. Ad quam locuta filia Pharaonis: Accipe, ait, puerum istum, & nutri mihi: ego dabo tibi mercedem tuam. Suscepit mulier, & nutrivit puerum: adultumque tradidit filiæ Pharaonis.

10. Quem illa adoptavit in locum filii, vocavitque nomen ejus, Moyses, dicens: Quia de aqua tuli eum.

11. In diebus illis postquam creverat *f* Moyses, egressus est ad fratres suos: viditque afflictionem eorum, & virum *g* Ægyptiũ percutientem quemdam de Hebræis *h* fratribus suis.

12. Cumque circumspexisset huc atque illuc, & nullum adesse vidisset, percussum Ægyptium abscondit *i* sabulo.

13. Et egressus die altero conspexit duos Hebræos rixantes: dixitque ei, qui faciebat injuriam: Quare percutis proximum tuum?

14. Qui respondit: Quis te constituit principem & judicem super nos? num occidere me tu vis, sicut heri occidisti Ægyptium? Timuit Moyses, & ait: Quomodo palam factum est verbum *k* istud?

15. Audivitque Pharao sermonem hunc, & quærebat occidere Moysen: qui fugiens de conspectu ejus, moratus est in terra Madian, & sedit juxta puteum.

16. Erant autem sacerdoti *l* Madian septem filiæ,

a Hebr. 11. 23:
b Anno M. 2433. Ant. Chr. 1571. An. 41. post mortem Levi.
c Act. 7. 21. Hebr. 11. 23.
d Littus.
e Carecto.
f An. ætatis 40. M. 2473. Ant. Chr. 1531.
g Unum ex præfectis operum. Philo.
h Hebr. 11. 28.
i Fluvii arena.
k Res hæc Hebr.
l Chald. principi.

filiæ, quæ venerunt ad hauriendam aquam: & impletis canalibus adaquare cupiebant greges patris sui.

17. Supervenere paſtores, & ejecerunt eas: ſurrexitque Moyſes, & defenſis puellis, adaquavit oves earum.

18. Quæ cum revertiſſent ad Raguel patrem *a* ſuum, dixit ad eas: Cur velocius veniſtis ſolito:

19. Reſponderunt: Vir Ægyptius liberavit nos de manu paſtorum, inſuper & hauſit aquam nobiſcum, potumque dedit ovibus.

20. At ille: ubi eſt? inquit, quare dimiſiſtis hominem? vocate eum, ut comedat panem.

21. Juravit ergo Moyſes, quod habitaret cum eo. *b* Accepitque Sephoram filiam ejus uxorem:

22. Quæ peperit ei filium, quem vocavit Gerſam *c*, dicens: Advena fui in terra aliena. Alterum vero peperit, quem vocavit Eliezer *d*, dicens: Deus enim patris mei adjutor meus eripuit me de manu Pharaonis.

23. Poſt multum vero temporis mortuus eſt rex Ægypti: & ingemiſcentes filii Iſraël, propter opera vociferati ſunt: aſcenditque clamor eorum ad Deum ab operibus *e*.

24. Et audivit gemitum eorum, ac recordatus eſt fœderis, quod pepigit cum Abraham, Iſaac, & Jacob.

25. Et reſpexit Dominus filios Iſraël, & cognovit eos.

a Patrem hic quidam avum interpretantur, & colligi poſſe videtur ex Num. 10. 29. confer cum Geneſ. 24. 28.

b Infr. 18. 2. 1. Par. 23. 15.

c Hebr. Gerſam, ſignificat advenam

d Significat Dei adjutorium.

e Servitute & oppreſſione.

ktore przyſzły czerpáć wody: á nápełniwſzy korytá, chciáły nápoić trzody oycá ſwego:

17. Nádeſzli páſterze y odegnáli ie: Y wſtał Moyzeſz, á obroniwſzy dźiewki, nápoił owce ich.

18. Ktore gdy ſię wróćiły do Ráguelá oycá ſwego, rzekł do nich: Przeczeſćie nád zwyczay rychley przyſzły?

19. Odpowiedźiáły: Człowiek Ægyptczyk wybáwił nas z ręki páſterzow: nád to y náczerpał wody z námi, y dał pić owcom.

20. Tedy on rzekł: A gdźie ieſt? Czemuśćie puśćiły człowieká? záwołaycie go áby iadł chleb.

21. Przyśiągł tedy Moyzeſz, że miał z nim mieſzkáć, y wźiął Sephorę corkę iego zá żonę:

22. Ktora mu urodźiłá ſyná, ktorego názwał Gerſám, mowiąc: Byłem przychodniem w źiemi cudzey. Urodźiłá záś drugiego, ktorego názwał Eliezer, mowiąc: Bog bowiem oycá mego pomocnik moy, wyrwał mię z ręki Pháráonowey.

23. A po niemáłym czáśie umárł krol Ægyptſki, á wzdycháiąc ſynowie Izráelowi dla robot wołáli, y wſtąpiło wołánie ich do Bogá od robot.

24. Y uſłyſzał nárzekánie ich, y wſpomniał ná przymierze ktore uczynin z Abráhámem, Izáákiem, y Iákobem.

25. Y weyźrzał Pan ná ſyny Izráelowe, y poznał ie.

CAPUT III.

Dominus Moyſi paſcenti oves ſoceri, in rubo apparens, mittit eum ad filios Iſrael de manu Pharaonis liberandos, 1. Moyſes renitens inſtruitur & confirmatur à Domino. 11.

1. MOyſes * autem paſcebat oves Jethro ſoceri ſui ſacerdotis Madian: cumque minaſſet gregem ad interiora deſerti, venit ad montem Dei Horeb.

2. Apparuitque ei Dominus *f* in flamma ignis de medio rubi: & videbat, quod rubus *g* arderet, & non combureretur.

3. Dixit ergo Moyſes: Vadam, & videbo viſionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.

* A.M. 2513. Ant. Chriſt. 1491. Moyſis 80.

f Angelus, ut docet S. Stephanus. Act. 7. 30.

g Rubus ardens & illæſus ſignificat, Iſrael in Ægypto, afflictum, ſed ope divina illæſum, & myſtice plura alia.

ROZDZIAŁ III.

Moyżeſzowi páſącem owce Ietrowe świekrá ſwego, Bog ſię we krze gorżiącym ukazát, ſzląc go do ſynow Izráelſkich, ktore miał z niewoli Pháráonowey wywieść.

1. A Moyzeſz páſł owce Iethro świekrá ſwego kápłaná Mádiiáńſkiego: á gdy zágnał trzodę w głębokość puſtynie, przyſzedł do góry Bożey Horeb.

2. Y ukazał mu ſię Pan w płomieniu ogniſtym z pośrzodku krzá: y widźiał iż kierz gorzał, á niezgorzał.

3. Y rzekł Moyzeſz, Poydę, á ogłądam widzenie to wielkie, czemu nie zgore ten kierz.

4. A widząc Pan iż ſzedł pátrzyć, záwołał go z pośrzodku krzá, y rzekł: Moyzeſzu, Moyzeſzu. Ktory odpowiedźiał: Owom ia.

5. A on do niego: Nie przyſtępuy ſám: rozzuy boty z nog twoich: mieyſce bowiem ná ktorym ſtoyſz, źiemiá święta ieſt.

6. Y rzekł: Iam ieſt Bog oycá twego, Bog Abráhámá, Bog Izááká, y Bog Iákobá. Zákrył Moyzeſz oblicze ſwe: bo nieśmiał pátrzyć ná przećiw Bogu.

7. Ktoremu rzekł Pan: Widźiałem utrapienie ludu mego w Ægyptćie, y ſłyſzałem krzyk iego dla ſurowośći tych, ktorzy ſą przełożeni nád robotámi:

8. A wiedząc boleść iego, zſtąpiłem ábych go wyzwolił z rąk Ægyptiánow, y wywiodł z źiemie oney, do źiemie dobrey y przeſtroney: do źiemie ktora odływa mlekiem y miodem, ná mieyſce Chánáneyczyká, y Heteyczyká, y Amorreyczyká, y Pherezeyczyká, y Heweyczyká, y Iebuzeyczyká.

9. Krzyk tedy ſynow Izráelowych przyſzedł do mnie, y widźiałem ich utrapienie, ktorym od Ægyptian ſą ućiſnieni.

10. Ale podź á poſzlę ćie do Pháráoná, ábyś wywiodł lud moy, ſyny Izráelewe z Ægyptu.

11. Y rzekł Moyzeſz do Bogá: Ktożem ia ieſt, ábych ſzedł do Pháráoná, á wywiodł ſyny Izráelowe z Ægyptu?

12. Ktory mu rzekł: Ia będę z tobą: á to będźieſz miał ná znák, żem ćie poſłał: Gdy wywiedźieſz lud moy z Ægyptu, ofiáruieſz Bogu ná tey gorze.

13. Rzekł Moyzeſz do Bogá: Oto ia poydę do ſynow Izráelowych, y rzekę im: Bog oycow wáſzych poſłał mię do was. Ieſli mi rzeką: ktore ieſt imię iego? Coż im powiem?

14. Rzekł Bog do Moyzeſzá: IAM IEST KTORYM IEST: Rzekł: Ták powieſz ſynom Izráelowym: KTORY IEST poſłał mię do was.

15. Y rzekł záśię Bog do Moyzeſzá: To powieſz ſynom Izráelowym: Pan Bog oycow wáſzych, Bog Abráhámow, y Bog Izáákow, y Bog Iákobow, poſłał mię do was: To ieſt imię ná wieki, y to pámiętne moie ná rodzay y rodzay.

16. Idź á zgromadz ſtárſze Izráelſkie, y rzeczeſz

4. Cernens autem Dominus *a* quod pergeret ad videndum, vocavit eum de medio rubi, & ait: Moyſes, Moyſes: qui reſpondit: Adſum.

5. At ille: Ne appropies, inquit, huc: ſolve calceamentum de pedibus tuis: locus enim, in quo ſtas, terra ſancta eſt.

6. Et ait: *b* Ego ſum Deus patris tui: Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Jacob. Abſcondit Moyſes faciem ſuam: non enim audebat ſuſpicere contra Deum.

7. Cui ait Dominus: Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem ejus audivi propter duritiam eorum, qui præſunt operibus.

8. Et ſciens dolorem ejus, deſcendi, ut liberem eum de manibns Ægyptiorum, & educam de terra illa in terram bonam, & ſpatioſam, in terram, quæ fluit lacte & melle, *c* ad loca Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Hevæi, & Jebuſæi.

9. Clamor ergo filiorum Iſraël venit ad me: vidique afflictionem eorum, qua ab Ægyptiis opprimuntur.

10. Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, ut educas populum meum, filios Iſraël, de Ægypto.

11. Dixitque Moyſes ad Deum: Quis ſum ego, ut vadam ad Pharaonem, & educam filios Iſraël de Ægypto?

12. Qui dixit ei: Ego ero tecum: & hoc habebis ſignum, quod miſerim te: Cum eduxeris populum meum de Ægypto, immolabis *d* DEO ſuper montem iſtum.

13. Ait Moyſes ad Deum: Ecce ego vadam ad filios Iſraël, & dicam eis: Deus patrum veſtrornm miſit me ad vos. Si dixerint mihi: Quod eſt nomen ejus? quid dicam eis?

14. Dixit DEUS ad Moyſen: EGO SUM, QUI SUM *e*. Ait: Sic dices filiis Iſraël: QUI EST *, miſit me ad vos.

15. Dixitque iterum Deus ad Moyſen: Hæc dices filiis Iſraël: Dominus Deus patrum veſtrorum, Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Jacob miſit me ad vos: hoc nomen mihi eſt in æternum, & hoc memoriale meum *f* in generationem & generationem.

16. Vade, & congrega ſeniores Iſraël, & dices

a Chald. Angelus Domini, ſeu Chriſtus ipſe, qui eſt magni conſilii Angelus. Aug. in Exod. q. 3.

b Matth. 22. 32. Marc. 12. 27. Luc. 20. 36.

c Fertiliſſimam.

d Hebr. ſervietis ſeu coletis.

e A me ipſo non aliunde habens originem.

* ſeu Jehova.

f Ut homines mei recordentur in illo.

dices ad eos: Dominus Deus patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob, dicens: Visitans visitavi vos, & vidi omnia, quæ acciderunt vobis in Ægypto:

17. Et dixi, ut educam vos de afflictione Ægypti, in terram Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Hevæi, & Jebusæi, ad terram fluentem lacte & melle.

18. Et audient vocem tuam: ingredierisque tu, & seniores Israël ad regem Ægypti, & dices ad eum: Dominus Deus Hebræorum vocavit nos: ibimus *a* viam trium dierum in solitudinem, ut immolemus Domino Deo nostro.

a Hebr. eamus quæso q.d. petimus ut liceat.

19. Sed ego scio, quod non dimittet vos rex Ægypti, ut eatis, nisi per manum validam.

20. Extendam enim manum meam, & percutiam Ægyptum in cunctis mirabilibus meis, quæ facturus sum in medio eorum: post hæc dimittet vos.

21. Daboque gratiam populi huic coram Ægyptiis: *b* & cum egrediemini, non exibitis vacui:

b Infr. 11. 2. 12. 35.

22. Sed postulabit mulier à vicina sua, & ab hospita sua, vasa argentea & aurea, ac vestes: ponetisque eas super filios & filias vestras, & spoliabitis Ægyptum.

czesz do nich: Pan Bog oycow wászych, ukazał mi się, Bog Abráhámow, Bog Izáákow, y Bog Iákobow, mowiąc: Náwiedzáiąc náwiedźiłem was, y widźiałem wszytko co się wam przydáło w Ægyptćie.

17. Y rzekłem żebym was wywiodł z utrapienia Ægyptskiego, do źiemie Chánáneyczyká, y Heteyczyká, y Amorreyczyká, y Pherezeyczyká, y Heweyczyká, y Iebuzeyczyká, do źiemie opływáiącey mlekiem y miodem.

18. Y posłucháią głosu twego: y wnidźiesz ty stárszy Izráelscy do krolá Ægyptskiego, y rzeczesz do niego: Pan Bog Hebreyczykow wezwał nas: poydźiemy w drogę trzech dni ná puszczą, àbyśmy ofiáry czynili Pánu Bogu nászemu.

19. Lecz ia wiem że was nie puśći krol Ægyptski ábyśćie szli, iedno przez możną rękę.

20. Wyćiągnę bowiem rękę moię, á będą karał Ægypt wszytkimi cudámi moimi, ktore uczynię wpośrzod ich: potym was wypuśći.

21. Y dam łáskę ludowi temu u Ægyptiánow: y gdy wychodźić będźiećie, nie wynidźiećie prozni:

22. Ale prośić bębźie niewiástá u sąśiády swey y u gospodiney swey, naczynia srebrnego y złotego y szat: y włożyćie ie ná syny y ná corki wásze, y złupićie Ægypt.

CAPUT IV.

Moyses tria signa à Deo accipit. 1. In Ægyptum cum uxore proficiscitur. 10. Uxor circumcidens filium liberat eum à periculo. 24. Aaron fratri Moysi occurrit, simulque veniunt ad filios Israel. 27.

1. Respondens Moyses: ait: Non credent mihi, neque audient vocem meam, sed dicent: Non apparuit tibi Dominus.

c Hæc tria portenta significant Israelitarum afflictionem & simul eorum reoemtionem.

2. Dixit ergo ad eum: Quid est, quod tenes in manu tua? Respondit: Virga.

3. Dixitque Dominus: Projice eam in terram. Projecit, & versa est in colubrum, ita ut fugeret Moyses.

4. Dixitque Dominus: Extende manum tuam, & apprehende caudam ejus. Extendit, & tenuit, versaque est in virgam.

5. Ut credant, *d* inquit, quod apparuerit tibi Dominus Deus patrum suorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob.

d his signis.

6. Dixitque Dominus rursum: Mitte manum

ROZDZIAŁ IV.

Moyzesz wziąwszy od Bogá trzy znáki, idźie do Ægyptu z żoną y z dźiećmi: żoná obrzezáłá syná, gniew Boży ubłagáłá: potkawszy się z Aaronem pospołu szli do Synow Israelskich.

1. Odpowiedáiąc Moyzesz, rzekł: Nie uwierzą mi, y nie usłucháią głosu mego, ále rzeką: Nie ukazał się tobie Pan.

2. Rzekł tedy do niego: Co ieſt co trzymasz w ręce twoiey? Odpowiedźiał: Laská.

3. Y rzekł Pan: Porzuć ią ná źiemię. Porzućił, y obroćiłá się w węźá, ták iż ućiekał Moyżesz.

4. Y rzekł Pan: Wyćiągni rękę twą, á uymi ogon iego: Wyćiągnął y uiął: y obroćiłá się w łáskę.

5. Aby, práwi, uwierzyli, że się tobie ukazał Pan Bog oycow ich: Bog Abráhámow, Bog Izáákow, y Bog Iákobow.

6. Y rzekł Pan iesze: Włoż rękę twoię w zánáـ

zánádrá twe. Ktorą gdy włożył w zánádrá, wyiął trędowátą iáko śnieg.

7. Włoż, pry, znowu rękę ſwą w zánádrá: włożył, y wyiął záś, y byłá podobna innemu ćiáłu.

8. Ieſlić, práwi, nie uwierzą, y nie poſłucháią mowy znáku pierwſzego, uwierzą ſłowu znáku pośledniego.

9. A ieſli áni tym dwiemá znákom nie uwierzą, y nie poſłucháią głoſu twego: weź wodę rzeczną y wyley ią ná ſuchą, á cokolwiek wyczerpnieſz z rzeki, w krew ſię obroći.

10. Rzekł Moyzeſz: Proſzę Pánie, nie ieſtem wymowny od wczoráyſzego y dźiś trzećiego dniá: y odkądeś przemowił do ſługi twego, ſſtałem ſię nieſpoſobnieyſzego y nierychleyſzego ięzyká.

11. Rzekł Pan do niego: Ktoż uczynił uſtá człowiecze? ábo kto uczynił niemego y głuchego, widzącego y ślepego? Izali nie ia?

12. Idźże tedy, iá będę w uśćiech twoich; y nauczę ćie co maſz mowić.

13. A on rzekł: Proſzę, Pánie, poſzli kogo maſz poſłáć.

14. Rozgniewány Pan ná Moyzeſzá, rzekł: Aaron brát twoy Lewitá, wiem iż wymowny ieſt: Oto ten wynidźie przećiw tobie, á uyźrzawſzy ćię rozráduie ſię ſercem.

15. Mow do niego, y położ ſłowá moie w uśćiech iego, á ia będę w uśćiech twoich, y w uśćiech iego, y pokáżę wam co czynić maćie.

16. On będźie mowił zá ćię do ludu, y będźie uſty twemi, á ty mu będźieſz w tych rzeczách ktore ku Bogu należą.

17. Laſkę też tę weźmi w rękę twoię, ktorą czynić będźieſz znáki.

18. Odſzedł Moyzeſz y wroćił ſię do Iethro świekrá ſwego, y rzekł mu: Poydę á wrocę ſię do bráćiey moiey do Ægyptu, żebym obaczył ieſli ieſze żywi. Ktoremu rzekł Iethro: Idź w pokoiu.

19. Rzekł tedy Pan do Moyzeſzá w Mádián: Idź á wroć ſię do Ægyptu. Pomárli bowiem wſzyſcy, ktorzy ſzukáli duſze twoiey.

20. Wźiął tedy Moyzeſz żonę ſwą y ſyny ſwoie, y wſádźił ie ná oſłá, y wroćił ſię do Ægyptu, nioſąc laſkę Bożą w ręce ſwoiey.

21. Y rzekł Pan wrácáiącemu ſię do Ægyptu: Pátrz ábyś wſzytkie dźiwy, ktorem położył w ręce twey, czynił przed Pháráonem: Ia zátwárdzę ſerce iego, y niepuśći ludu.

num tuam in ſinum tuum. Quam cum miſiſſet in ſinum, protulit leproſam inſtar nivis.

7. Retrahe, ait, manum tuam in ſinum tuum, Retraxit & protulit iterum, & erat ſimilis carni reliquæ.

8. Si non crediderint, inquit, tibi, neque audierint ſermonem ſigni prioris, credent verbo ſigni ſequentis.

9. Quod ſi nec duobus quidem his ſignis crediderint, neque audierint vocem tuam: ſume aquam fluminis, & effunde eam ſuper aridam, & quidquid hauſeris de fluvio, vertetur in ſanguinem.

10. Ait: Moyſes: Obſecro Domine, non ſum eloquens ab heri *a* & nudius tertius: & ex quo locutus es ad ſervum tuum, impeditioris & tardioris linguæ ſum.

11. Dixit Dominus ad eum: Quis fecit os hominis: aut quis fabricatus eſt mutum & ſurdum, videntem & cæcum? nonne ego?

12. Perge igitur, † & ego ero in ore tuo *b* doceboque te, quid loquaris.

13. At ille: Obſecro, inquit, Domine, mitte, quem miſſurus es. *c*

14. Iratus Dominus in Moyſen, ait: Aaron frater tuus Levites, ſcio quod eloquens ſit: ecce ipſe egreditur in occurſum tuum, videnſque te lætabitur corde.

15. Loquere ad eum, & pone verba mea in ore ejus: & ego ero in ore tuo, & in ore illius, *d* & oſtendam vobis, quid agere debeatis.

16. Ipſe loquetur pro te ad populum; & erit os tuum: tu autem eris ei in his, quæ ad Deum pertinent. *e*

17. Virgam quoque hanc ſume in manu tua, in qua facturus es ſigna.

18. Abiit Moyſes, & reverſus eſt ad Jethro ſocerum ſuum, dixitque ei: Vadam & revertar ad fratres meos in Ægyptum, ut videam, ſi adhuc vivant. Cui ait Jethro: Vade in pace.

19. Dixit ergo Dominus ad Moyſen in Madian: Vade, & revertere in Ægyptum: Mortui ſunt enim omnes, qui quærebant animam tuam. *f*

20. Tulit ergo Moyſes uxorem ſuam, & filios ſuos, & impoſuit eos ſuper aſinum *g* reverſusque eſt in Ægyptum, portans virgam Dei in manu ſua.

21. Dixitque ei Dominus revertenti in Ægyptum: Vide, ut omnia oſtenta, quæ poſui in manu tua, facias coram Pharaone: ego indurabo *h* cor ejus, & non dimittet populum.

a q. d. nunquam.

† Matth. 10. 20.

b Reddam te facundum.

c Magis idoneum vel etiam Meſſiam.

d Infr. 7. 2.

e q. d. conſulens pro eo Deum.

f Vitam.

g Pro aſinos. ſà.

h Permittam indurari, ſubtrahendo gratiam. Greg. 11. Mor 5.

22. Dicesque ad eum: Hæc dicit Dominus: Filius meus primogenitus Iſraël.

23. Dixit tibi: Dimitte filium meum, ut ſerviat mihi; & noluiſti dimittere eum: ecce ego interficiam filium tuum primogenitum.

24. Cumque eſſet in itinere, in diverſorio occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum.

25. Tulit illico Sephora *a* acutiſſimam petram, & circumcidit præputium filii ſui, tetigitque pedes ejus *b*, & ait: Sponſus ſanguinum tu mihi es. *c*

26. Et dimiſit eum *d* poſtquam dixerat: Sponſus ſanguinum, ob circumciſionem.

27. Dixit autem Dominus ad Aaron: Vade in occurſum Moyſi in deſertum. Qui perrexit obviam ei in Montem Dei *e*, & oſculatus eſt eum.

28. Narravitque Moyſes Aaron omnia verba Domini, quibus miſerat eum: & ſigna, quæ mandaverat.

29. Veneruntque ſimul & congregaverunt cunctos ſeniores filiorum Iſraël.

30. Locutusque eſt Aaron *f* omnia verba, quæ dixerat Dominus ad Moyſen: & fecit ſigna coram populo,

31. Et credidit populus. Audieruntque quod viſitaſſet Dominus filios Iſraël, & quod reſpexiſſet afflictionem illorum: & proni adoraverunt.

a Quæ Angeli monitu cognoverat Deum iratum eſſe Moyſi, quod filium juniorem hucuſque non circumciderat, Tirin.
b ſc. Moyſis.
c Redemi te ſanguine filii mei.
d ſc. Angelus.
e ſc. Sina.
f Moyſis interpres.

22. Y rzeczeſz do niego: To mowi Pan: Syn moy pierworodny Izráel.

23. Rzekłem tobie: Puść ſyná mego áby mi ſłużył: á niechćiałeś go puśćić: Oto ia zábiię ſyná twego pierworodnego.

24. A gdy był ná drodze, w goſpodźie zábieżał mu Pan, y chćiał go zábić.

25. Wźięłá prędko Zephorá bárzo oſtry kámień, y obrzezáłá odrzezek ſyná ſwego, y tknęłá ſię nog iego, y rzekłá: Obłubieńcem krwie tyś mi ieſt.

26. Y puśćił go, ſkoro rzekłá: Oblubieniec krwie dla obrzezánia.

27. Y rzekł Pan do Aaroná: Idź przećiwko Moyżeſzowi ná puſzczą. Ktory wyſzedł przećiw iemu ná Gorę Bożą, y pocáłował go.

28. Y powiedźiał Moyzeſz Aaronowi wſzyſtkie ſłowá Páńſkie, ktoremi go poſłał, y znáki ktore roſkazał.

29. Y przyſzli poſpołu, y zgromádźili wſzyſtkie ſtárſze ſynow Izráelowych.

30. Y powiedał Aaron wſzytkie ſłowá, ktore był rzekł Pan do Moyzeſzá: y czynił znáki przed ludem.

31. Y uwierzył lud. Y uſłyſzeli, że náwiedźił Pan ſyny Izráelſkie, á iż weyźrzał ná ich utrapienie: á ſchyliwſzy ſię pokłon uczynili.

CAPUT V.

Moyſes & Aaron Pharaoni referunt Dei mandata, ille contemnit, graviusque Iſraelitas premens negat & paleas; 1. Quod illi conqueruntur Moyſi, ſed Moyſes Domino. 15.

1. POſt hæc ingreſſi ſunt *g* Moyſes & Aaron, & dixerunt Pharaoni: Hæ dicit Dominus Deus Iſraël: Dimitte populum meum ut *h* ſacrificet mihi in deſerto.

2. At ille reſpondit: Quis eſt Dominus, ut audiam vocem ejus, & dimittam Iſraël? neſcio Dominum, & Iſraël non dimittam.

3. Dixeruntque: Deus Hebræorum vocavit nos, ut eamus viam trium dierum in ſolitudinem, ut ſacrificemus Domino Deo noſtro: ne forte accidat nobis peſtis aut gladius.

4. Ait ad eos rex Ægypti: Quare Moyſes & Aaron ſolicitatis *i* populum ab operibus ſuis? ite ad onera veſtra.

5. Dixit-

g An. Moyſis 80. Aaronis 83. Mundi 2513 Ant. Chr. 1491.
h Hebr. ut feſtum celebreret ſc. ſolemniter ſacrificando.
i Hebr. ceſſare facitis.

ROZDZIAŁ V.

Moyzeſz z Aáronem poruczenie Boſkie Phárâonowi powiádáią, ktore on wzgárdźiwſzy tym okrutniey ćiężył Żydy nie dáiąc im plew. Co Moyzeſz uſłyſzawſzy prośi Páná zá nimi.

1. WEſzli potym Moyżeſz y Aaron, y rzekli Pkáráonowi: To mowi Pan Bog Izráelow: Puść moy lud, áby mi ofiárował ná puſczy.

2. A on odpowiedźiał: Kto ieſt Pan, żebym ſłuchał głoſu iego, á puśćił Izráelá? Nie znam Páná, á Izráelá nie puſczę.

3. Y rzekli: Bog Hebreyczykow wezwał nas, ábyſmy ſzli trzy dni drogi ná puſczą, y ofiárowáli Pánu Bogu náſzemu: by ſnadź nieprzyſzedł ná nas mor ábo miecz.

4. Rzekł do nich krol Ægyptſki: Przecz Moyżeſzu y Aaronie, odmawiaćie lud od robot ich? idźćie do ćiężarow wáſzych.

5. Y

5. Y rzekł Pháráon: Wielki ieſt lud źiemie, widźićie iż ſię tłum rozkrzewił: Iáko dáleko więcey, ieſli im daćie od robot odpoczynek?

6. Roſkazał tedy w on dźień przyſtáwom nád robotámi, y wyćiągáczom ludu, mowiąc:

7. Zadną miárą nápotym nie będźiećie dawáć plew ludowi do czynienia cegły, iáko przed tym, ále ſámi niech idą, á niech zbieráią ſłomę.

7. A miárę cegieł ktorą pierwey czynili, włożyćie ná nie, á namniey nie umnieyſzyćie: ábowiem proznuią, y dla tego wołáią, mowiąc: Idźmy á ofiáruymy Bogu náſzemu.

9. Niech będą ućiſnieni robotámi, y niechay ie wypełnią; áby nie przeſtawáli ná ſłowách kłamliwych.

10. Y ták wyſzedſzy przyſtáwowie nád robotámi, y wyćięgácze, rzekli do ludu: Ták mowi Pháráon: Nie dáię wam plew:

11. Idźćie á zbieraycie, ieſli gdźie náleźć będźiećie mogli, á namniey ſię nie umnieyſzy z roboty wáſzey.

12. Y rozproſzył ſię lud po wſzytkiey źiemi Ægyptſkiey ná zbieránie plew.

13. A przyſtáwowie nád robotámi, przynágláli im mowiąc: Wypełniayćie robotę wáſzę ná káżdy dźień, iákośćie pierwey zwykli byli czynić, gdy wam dawano plewy.

14. Y śieczeni byli biczmi, ktorzy byli nád robotámi ſynow Izráelowych, od wyćięgáczow Pháráonowych, mowiąc: Przecz nie wypełniaćie miáry cegieł iáko pierwey, áni wczorá, áni dźiś?

15. Y przyſzli przełożeni ſynow Izráelowych, y wołáli do Pháráoná, mowiąc: Przecz ták czyniſz przećiw ſługom twoim?

16. Plew nam nie dáią, á cegły iáko pierwey czynić każą: Oto nas ſługi twoie biczmi śieką, á nieſpráwiedliwie ſię dźieie przećiw ludowi twemu.

17. Ktory rzekł: Proznuiećie, y dla tego mowićie: Podźmy á ofiáruymy Pánu.

18. Przetoż idźćie á robćie: Plew nie dádzą wam, á oddaćie zwykłą liczbę cegieł.

19. Y baczyli przełożeni ſynow Izráelowych, że ſię źle z nimi dźiało, iż im mowiono: Nie umnieyſzy ſię nic z cegieł ná káżdy dźień.

20. Y zábieżeli Moyzeſzowi y Aaronowi, ktorzy ſtali ná przećiwko wychodzącym od Pháráoná:

5. Dixitque Pharao: Multus eſt populus terræ, videtis, quod turba ſuccreverit: quanto magis ſi dederitis eis requiem ab operibus?

6. Præcepit ergo in die illo præfectis operum & exactoribus populi, dicens:

7. Nequaquam ultra dabitis paleas populo ad conficiendos lateres, ſicut prius: ſed ipſi vadant, & colligant ſtipulas.

8. Et menſuram laterum, quam prius faciebant, imponetis ſuper eos, nec minuetis quidquam: vacant enim, & idcirco vociferantur, dicentes: Eamus, & ſacrificemus Deo noſtro.

9. Opprimantur operibus, & expleant ea: ut non acquieſcant verbis mendacibus.

10. Igitur egreſſi præfecti operum & exactores, ad populnm dixerunt: Sic dicit Pharao: Non do vobis paleas:

11. Ite, & colligite ſicubi invenire poteritis, nec minuetur quidquam de opere veſtro.

12. Diſperſusque eſt populus per omnem terram Ægypti ad colligendas paleas. *a*

a Sic dæmon ſua mancipia paleis ſeu rebus terrenis occupat.

14. Præfecti quoque operum inſtabant, dicentes: Complete opus veſtrum quotidie, ut prius facere ſolebatis, quando dabantur vobis paleæ.

14. Flagellatique ſunt, qui præerant operibus filiorum Iſraël, ab exactoribus Pharaonis dicentibus: Quare non impletis menſuram laterum ſicut prius, nec heri, nec hodie?

15. Veneruntque præpoſiti filiorum Iſraël, & vociferati ſunt ad Pharaonem, dicentes: Cur ita agis contra ſervos tuos?

16. Paleæ non dantur nobis, & lateres ſimiliter imperantur: en *b* famuli tui flagellis cædimur, & injuſte agitur contra populum tuum.

b Injuriæ invidiam in præfectos derivant, ne ſc. regem offendant.

17. Qui ait: Vacatis otio, & idcirco dicitis: Eamus & ſacrificemus Domino.

18. Ite ergo, & operamini: paleæ non dabuntur vobis, & reddetis conſuetum numerum laterum.

19. Videbantque ſe præpoſiti filiorum Iſraël in malo, eo quod diceretur eis: Non minuetur quidquam de lateribus per ſingulos dies.

20. Occurreruntque Moyſi & Aaron, qui ſtabant ex adverſo, egredientibus à Pharaone:

21. Et dixerunt ad eos: Videat Dominus & judicet, quoniam fœtere *a* feciſtis odorem *b* noſtrum coram Pharaone & ſervis ejus, & præbuiſtis ei gladium, ut occideret nos.

a Abominabilem.
b Famam & nomen.

22. Reverſusque eſt Moyſes ad Dominum, & ait: Domine, cur affixiſti *c* populum iſtum? quare miſiſti me?

c Inquirent orat, Aug.

23. Ex eo enim, quo ingreſſus ſum ad Pharaonem, ut loquerer in nomine tuo, afflixit populum tuum: & non liberaſti eos.

21. Y rzekli do nich: Niech weyźrzy Pan á oſądźi, żeśćie wonność náſzę uczynili śmierdzącą przed Pháráonem y ſługámi iego, y podáliśćie mu miecz, áby nas zábił.

22. Y wroćił ſię Moyżeſz do Páná, y rzekł: Pánie, czemuś utrapił ten lud? czemuś mię poſłał?

23. Bo od onego czáſu iákom wſzedł do Pháráoná ábych mowił w imię twoie, utrapił lud twoy: á niewybáwiłeś ich.

CAPUT VI.

Conſolatur Deus Iſraelitas per Moyſen terræ Chanaan promiſſione; 1. Recenſetur genealogia Ruben, Simeonis & Lewi, usque ad Moyſen & Aaron, 14.

d Eodem an. 25.13.11.

1. DIxitque *d* Dominus ad Moyſen: Nunc videbis, quæ facturus ſim Pharaoni: per manum enim fortem dimittet eos, & in manu robuſta ejiciet illos de terra ſua.

2. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen dicens: Ego Dominus,

3. Qui apparui Abraham, Iſaac, & Jacob, in Deo omnipotente *e* & nomen meum ADONAI *f* non indicavi eis.

e Me omnipotentem demonſtrans.
f Hebr. Jehova, quod nomen Hebræi ex reverentia non pronuntiant, ſed ei ſubſtituunt Adonai.

4. Pepigique fœdus cum eis, ut darem eis Terram Chanaan, terram peregrinationis eorum, in qua fuerant advenæ.

5. Ego audivi gemitum filiorum Iſrael, quo Ægypti oppreſſerunt eos, & recordatus ſum pacti mei.

6. Ideo dic filiis Iſrael: Ego Dominus qui educam vos de ergaſtulo *g* Ægyptiorum, & eruam de ſervitute: ac redimam in brachio excelſo, & judiciis *h* magnis.

g Hebr. oneribus.
h Signis.

7. Aſſumam vos mihi in populum, & ero veſter Deus: & ſcietis, quod ego ſum Dominus Deus veſter, qui eduxerim vos de ergaſtulo Ægyptiorum:

8. Et induxerim in terram, ſuper quam levavi manum meam *i* ut darem eam Abraham, Iſaac, & Jacob: daboque illam vobis poſſidendam, ego Dominus.

i Sublata manu juravi promittens.

9. Narravit ergo Moyſes omnia filiis Iſrael: qui non acquieverunt ei propter anguſtiam ſpiritus, & opus duriſſimum.

10. Locutusq; eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

11. Ingredere, & loquere ad Pharaonem regem Ægypti, ut dimittat filos Iſrael de terra ſua.

12. Re-

ROZDZIAŁ VI.

Pan Bog przez Moyżeſzá y Aaroná ćieſzy lud Iſráelſki, obiecuiąc im źiemię Chánáneyſką, y wylicza Narod Synow Iákobowych po domiech, áż do Moyżeſzá y Aaroná.

1. Y Rzekł Pan do Moyżeſzá: Teraz uyźrzyſz co uczynię Pháráonowi: Przez rękę bowiem mocną wypuśći ie, y w ręce śilney wyrzući ie z źiemie ſwey.

2. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc: Ia Pan,

3. Ktorym ſię ukazał Abráhámowi, Izáákowi, y Iákobowi w Bogu wſzechmocnym: á imienia mego ADONAI nie oznaymiłem im:

4. Y uczyniłem przymierze z nimi, ábych im dał źiemię Chánáneyſką, źiemię pielgrzymowánia ich, w ktorey przychodniámi byli.

5. Iam uſłyſzał wzdychánie ſynow Izráelowych, ktorym ie utrapili Ægyptiánie: y wſpomniałem ná przymierze moie.

6. Przetoż powiedz ſynom Izráelowym: Ia Pan, ktory was wywiodę z więźienia Ægyptczykow, y wyrwę z niewoley: y odkupię w rámieniu wywyśſzonym y w ſądách wielkich

7. Y wezmę was ſobie zá lud, y będę wáſzym Bogiem: y poznaćie żem ia ieſt Pan Bog wáſz, ktorym was wywiodł z więźienia Ægyptczykow,

8. Y wprowádźił do źiemie, nád ktorą podnioſłem rękę moię, żebym ią dał Abráhámowi, Izáákowi, y Iákobowi: y dam ią wam pośieśdź, ia Pan.

9. Powiedźiał tedy Moyżeſz wſzyſtko ſynom Izráelowym: ktorzy nie uſłucháli go, dla ućiążenia duchá, y dla roboty bárzo ćiężkiey.

10. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

11. Wnidź, á mow do Pháráoná krolá Ægydtſkiego, áby puśćił ſyny Izráelowe z źiemie ſwey.

12. Od-

12. Odpowiedźiał Moyżeſz przed Pánem: Oto ſynowie Izráelowi nie ſłucháią mię, á iákoż uſłucha Pháráo, zwłaſzá, żem ieſt nie obrzezány uſty?

13. Y mowił Pan do Moyżeſzá y Aaroná, y dał roſkazánie do ſynow Izráelowych, y do Pháráoná krolá Ægyptſkiego, áby wywiedli ſyny Izráelowe z źiemie Ægyptſkiey.

14. Ci ſą przednieyſzy domow w rodźiech ich. Synowie Ruben pierworodnego Izráelowego: Henoch y Phállu, Heſron, y Chármi.

15. Te rodzáie Ruben. Synowie Symeonowi: Iámuel, y Iámin, y Ahod, y Iáchin, y Soar, y Saul, ſyn Chánáneyſkiey niewiáſty. Ten rod Symeonow.

16. A te imioná ſynow Lewi według rodzáiu ich: Gerſon, y Kááth, y Meráry. A lat żywotá Lewi było, ſto trzydźieśći y śiedm.

17. Synowie Gerſonowi, Lobni, y Semei, według rodzáiow ich.

18. Synowie Kááth: Amrám, y Iſáár, y Hebror, y Oziel. Lat też żywotá Kááth, ſto trzydźieśći y trzy.

19. Synowie Merárego, Moholi, y Muſi. Te ſą rodzáie Lewi według fámiliy ich.

20. Y poiął Amrám żonę Iochábed, śioſtrę ſtryieczną ſwoię: ktora mu urodźiłá Aaroná y Moyżeſzá. A było lat żywotá Amrám, ſto trzydźieśći y śiedm.

21. Synowie też Iſáár, Kore, y Nepheg, y Zechri.

22. Synowie też Oziel, Miſáel, y Eliſáphán, y Sethri.

23. Y poiął Aaron żonę Elizabethę corkę Aminadáb śioſtrę Náháſoná, ktora mu urodźiłá Nádábá, y Abiu, y Eleázár, y Ithámárá.

24. Synowie też Korego: Aſer, y Elkaná, y Abiáſáph: te ſą rodzáie Koritow.

25. Ale Eleázár ſyn Aaronow poiął żonę z corek Phutie: ktora mu urodźiłá Phineeſá. Ci ſą przednieyſzy fámiliy Lewitow w rodzáiach ich.

26. Ten ieſt Aaron y Moyżeſz, ktorym przykazał Pan, áby wywiedli ſyny Izráelowe z źiemie Ægyptſkiey: według hufcow ich.

27. Ci ſą ktorzy mowią do Pháráoná krolá Ægyptſkiego, áby wywiedli ſyny Izráelowe z Ægyptu: ten ieſt Moyżeſz y Aaron,

28. W dźień w ktory mowił Pan do Moyżeſzá w źiemi Ægyptſkiey.

12. Reſpondit Moyſes coram Domino: Ecce filii Iſrael non audiunt me: & quomodo audiet Pharao, præſertim cum incircumciſus *a* ſim labiis?

13. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen & Aaron, & dedit mandatum ad filios Iſrael & ad Pharaonem regem Ægypti, ut educerent filios Iſrael de terra Ægypti.

14. *b* Iſti ſunt principes domorum per familias ſuas. Filii Ruben primogeniti Iſraelis: Henoch & Phallu, Heſron & Charmi.

15. Hæ cognationes Ruben: *c* Filii Simeon: Jamuel & Jamin, & Ahod, & Jachin, & Soar, & Saul filius Chananitidis. Hæ progenies Simeon.

16. Et hæc nomina filiorum Levi per cognationes ſuas *d*: Gerſon & Caath & Merari. Anni autem vitæ Levi fuerunt centum triginta ſeptem *e*.

17. *f* Filii Gerſon: Lobni & Semei, per cognationes ſuas.

18. *g* Filii Caath: Amram, & Iſaar, & Hebron, & Oziel. Anni quoque vitæ Caath, centu triginta tres.

19. Filii Merari: Moholi & Muſi: hæ cognationes Levi per familias ſuas.

20. Accepit autem Amram uxorem Jochabed patruelem ſuam: quæ peperit ei Aaron & Moyſen. Fueruntque anni vitæ Amram, centum triginta ſeptem.

21. Filii quoque Iſaar: Core, & Nepheg, & Zechri.

22. Filii quoque Oziel, Miſael, & Eliſaphan, & Sethri.

23. Accepit autem Aaron uxorem Eliſabeth, filiam Aminadab, ſororem Nabaſſon, quæ peperit ei Nadab, & Abiu, & Eleazar, & Ithamar.

24. Filii quoque Core: Aſer, & Elcana, & Abiaſaph: hæ ſunt cognationes Coritarum.

25. At vero Eleazar filius Aaron accepit uxorem de filiabus Phutiel: quæ peperit ei Phinees. Hi ſunt principes familiarum Leviticarum per cognationes ſuas.

26. Iſte eſt Aaron *h* & Moyſes, quibus præcepit Dominus, ut educerent filios Iſrael de Terra Ægypti per turmas ſuas.

27. Hi ſunt, qui loquuntur ad Pharaonem regem Ægypti, ut educant filios Iſrael de Ægypto: iſte eſt Moyſes & Aaron,

28. In die qua locutus eſt Dominus ad Moyſen, in Terra Ægypti.

a Impeditus, infacundus & ineptus in loquendo.

b Gen. 46. 9. Num. 26. 5. 1. Par. 5. 1.

c 1. Par. 4. 24.

d Familias.

e Mortuus eſt ergo an. M. 2392. (natus quippe an. 2255. Gen. 29. 34) atque adeo 121. an. ante Exodum.

f 1. Par. 6. 1. 23. 6.

g Num. 3. 19. & 26. 57. 58. 1. Par. 6. v. & 23. 12.

h Aaron interdum præponitur, quia major natu, interdum poſtponitur, quia inferior dignitate, Sà.

29. Et locutus eſt Dominus ad Moyſen, dicens: Ego Dominus: loquere ad Pharaonem regem Ægypti omnia, quæ ego loquor tibi.

30. Et ait Moyſes coram Domino: En incircumciſus labiis ſum, quomodo audiet me Pharao?

CAPUT VII.

Moyſes & Aaron ad Pharaonem loquuntur, 1. Virgam vertunt in ſerpentem, 10. Aquam virgæ percuſſam in ſanguinem: quæ faciunt & Magi ſuis incantationibus; ideo Pharao magis induratur, 19.

1. Dixitque Dominus ad Moyſen *a*, Ecce conſtitui te Deum *b* Pharaonis: & Aaron frater tuus erit propheta tuus.

2. Tu loqueris ei *c* omnia, quæ mando tibi: & ilie loquetur ad Pharaonem, ut dimittat filios Iſrael de terra ſua.

3. Sed ego indurabo cor ejus, & multiplicabo ſigna & oſtenta mea in terra Ægypti.

4. Et non audiet vos: immittamque manum meam ſuper Ægyptum, & educam exercitum & populum meum filios Iſrael de terra Ægypti per judicia maxima.

5. Et ſcient Ægyptii, quia ego ſum Dominus, qui extenderim manum meam ſuper Ægyptũ, & eduxerim filios Iſrael de medio eorum.

6. Fecit itaque Moyſes & Aaron, ſicut præceperat Dominus: ita egerunt.

7. Erat autem Moyſes octoginta annorum, & Aaron octoginta trium, quando locuti ſunt ad Pharaonem.

8. Dixitque Dominus ad Moyſen & Aaron:

9. Cum dixerit vobis Pharao: Oſtendite ſigna; dices ad Aaron: Tolle virgam tuam, & projice eam coram Pharaone, ac vertetur in colubrum.

10. Ingreſſi itaque Moyſes & Aaron ad Pharaonem, fecerunt, ſicut præceperat Dominus: tulitq; *d* Aaron virgam coram Pharaone & ſervis ejus, quæ verſa eſt in colubrum.

11. *e* Vocavit autem Pharao ſapientes & maleficos: & fecerunt etiam ipſi per incantationes Ægyptiacas & arcana quædam ſimiliter.

12. Projeceruntque ſinguli virgas ſuas, quæ verſæ ſunt in dracones: ſed devoravit virga *f* Aaron virgas *g* eorum.

13. Induratumque eſt cor Pharaonis, & non audivit eos, ſicut præceperat Dominus.

a Eodem an. 2513.
b ſcilicet participatione divinæ meæ potentiæ, in puniendo Pharaone.
c Sup. 4. 15.
d Hebr. Chald. Gr. projecit.
e Quorum principes Jannes & Mambres 1. Tim. 3. 8.
f ſeu coluber ex virga.
g ſeu dracones ex virgis

14. Dixit

29. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc: Ia Pan, mow do Pháráoná krolá Ægyptſkiego wſzytko co ia mowię do ćiebie.

30. Y rzekł Moyżeſz przed Pánem, Otom nie obrzezány ieſt uſty, iákoż mię uſłucha Pháráo?

ROZDZIAŁ VII.

Moyżeſz z Aáronem do Pháráoná mowią: Łáſkę w wężá: wody w krew obrácáią. Co y czárnokſiężnicy uczynili, y dla tego zakáminiáło ſerce Pháráonowi.

1. Y Rzekł Pan do Moyżeſzá, otom ćię poſtáwił Bogiem Pháráonowym, á Aáron Brát twoy będźie prorokiem twoim.

2. Ty mu powieſz wſzyſtko coć roſkázuię: á on będźie mowił do Pháráoná, áby puśćił ſyny Izráelowe z źiemie ſwey.

3. Lecz ia zátwárdzę ſerce iego, y rozmnożę znáki y cudá moie w źiemi Ægyptſkiey,

4. Y nie uſłucha was: y ſpuſczę rękę moię ná Ægypt, y wywiodę woyſko y lud moy ſyny Izráelowe z źiemie Ægyptſkiey przez ſądy bárzo wielkie.

5. Y będą wiedźieć Ægyptiánie żem ia ieſt Pan ktorym wyćiągnął rękę moię ná Ægypt, y wywiodłem ſyny Izráelowe poſrzodku ich.

6. Uczynił tedy Moyżeſz y Aaron, iáko im Pan przykazał: ták uczynili.

7. A było Moyżeſzowi ośmdźieśiąt lat, Aaronowi ośmdźieśiąt y trzy, gdy mowili do Pháráoná.

8. Y rzekł Pan do Moyżeſzá y Aaroná:

9. Gdy wam rzecze Pháráo, ukażćie znáki: rzeczeſz do Aaroná, weźmi láſkę twoię, á porzuć ią przed Pháráonem, y obroći ſię w wężá.

10. Wſzedſzy tedy Moyżeſz y Aaron do Pháráoná, uczynili iáko był Pan przykazał. Y wźiął Aaron láſkę przed Pháraonem y ſługámi iego, ktora ſię obroćiłá w wężá.

11. Ale Pháráo wezwał mędrcow y czárownikow: y uczynili też oni przez czáry Ægyptſkiey, y iákieś táiemne ſpráwy tymże ſpoſobem.

12, Y porzućili káżdy láſkę ſwoię, ktore ſię obroćiły w ſmoki: Ale Aaronowá láſká pożárłá ich láſki.

13. Y zátwárdźiáło ſerce Pháráonowe, y nie uſłuchał ich, iáko był Pan przykazał.

14. Y

14. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, obćiężáło ſerce Pháráonowe, niechce puśćić ludu.

15. Idź do niego ráno, oto wynidźie do wody: y ſtánieſz ná potkániu iego przy brzegu rzeki, á láſkę, ktora ſię obroćiłá w ſmoká weźmieſz w rękę ſwoię.

16. Y rzeczeſz do niego: Pan Bog Hebreyczykow poſłał mię do ćiebie, mowiąc, Puść lud moy, áby mi ofiárował ná puſzczy: á áż do tąd niechćiałeś uſłucháć.

17. Przetoż toć powiáda Pan, z tąd poznaſz żem ia Pan: oto uderzę láſką ktora ieſt w ręce moiey, w wodę rzeki, á obroći ſię w krew.

18. Ryby też, ktore ſą w rzece pozdycháią, y záśmierdzą ſię wody, y będą trapieni Ægyptiánie piiący wodę rzeczną.

19. Rzekł też Pan do Moyżeſzá: Mow do Aaroná: Weźmi láſkę twoię, á wyćiągni rękę twą ná wody Ægyptſkie, y ná rzeki ich y ná ſtrugi, y káłuże, y ná wſzelkie ieźiorá wod, áby ſię obroćiły w krew: á niech będźie krew po wſzytkiey źiemi Ægyptſkiey, ták w naczyniách drzewiánych, iáko y w kámiennych.

20. Y uczynili Moyżeſz y Aaron iáko im Pan przykazał: y podnioſzy láſkę, uderzył w wodę rzeczną przed Pháráonem y ſługámi iego: ktora ſię obroćiłá w krew.

21. A ryby, ktore były w rzece pozdycháły: y záśmierdźiáłá ſię rzeká, y niemogli Ægyptiánie pic wody rzeczney, y byłá krew we wſzytkiey źiemi Ægyptſkiey.

22. Y uczynili tákież Czárownicy Ægyptſcy czárámi ſwemi: y zátwárdźiáło ſerce Pháráonowe, y nie uſłuchał ich: iáko był przykazał Pan.

23. Y odwroćił ſię, y wſzedł do domu ſwego, á nie przyłożył ſercá áni tym rázem.

24. Y wykopáli wſzyſcy Ægyptiánie około rzeki wodę áby pili: bo niemogli pić wody rzeczney.

25. Y wyſzło śiedm dni, iáko záráźił Pan rzekę.

14. Dixit autem Dominus ad Moyſen: Ingravatum eſt cor Pharaonis, non vult dimittere populum.

15. Vade ad eum mane, ecce egredietur ad aquas: & ſtabis in occurſum ejus ſuper ripam fluminis: & virgam, quæ converſa eſt in draconem, tolles in manu tua.

16. Dicesque ad eum: Dominus Deus Hebræorum miſit me ad te, dicens: Dimitte populum meum ut ſacrificet mihi in deſerto: & usque ad præſens audire noluiſti.

17. Hæc igitur dicit Dominus: In hoc ſcies, quod ſim Dominus: ecce percutiam virga, quæ in manu mea eſt, aquam fluminis, & *a* vertetur in ſanguinem.

a Circa menſis 6. (qui deinceps erit 12.) diem 18. plaga i. contigit.

18. Piſces quoque, qui ſunt in fluvio, morientur, & computreſcent *b* aquæ & affligentur Ægyptii bibentes aquam fluminis.

b Hebr. fœtebunt.

19. Dixit quoque Dominus ad Moyſen: Dic ad Aaron, Tolle virgam tuam, & extende manum tuam ſuper aquas Ægypti, & ſuper fluvios eorum, & rivos ac paludes, & omnes lacus aquarum, ut vertantur in ſanguinem: & ſit cruor in omni terra Ægypti, tam in ligneis vaſis quam in ſaxeis.

20. Feceruntque Moyſes & Aaron ſicut præceperat Dominus: *c* & elevans virgam percuſſit aquam fluminis coram Pharaone & ſervis ejus: quæ verſa eſt in ſanguinem.

c Infr. 17. 5. Pſ. 77. 44.

21. Et piſces, qui erant in flumine, mortui ſunt: computruitque fluvius, & non poterant Ægyptii bibere aquam fluminis, & fuit ſanguis in tota terra Ægypti.

22. *d* Feceruntque ſimiliter malefici Ægyptiorum incantationibus ſuis: & induratum eſt cor Pharaonis, nec audivit eos, ſicut præceperat Dominus.

d Sap. 17. 7.

23. Avertitque ſe, & ingreſſus eſt domum ſuam, nec appoſuit cor etiam hac vice.

24. Foderunt autem omnes Ægyptii per circuitum fluminis aquam, ut biberent: non enim poterant bibere de aqua fluminis.

25. Impletique ſunt ſeptem dies *e* poſtquam percuſſit Dominus fluvium.

e quibus ſanguis duravit

ROZDZIAŁ VIII.

Wtora plagá ná Ægypt, Záby: Trzećia, Mſzyce: Czwarta, Muchy: Ná te wſzytkie Pháráo obiecuie wypuśćić lud Zydowſki, ále gdy zá przyczyną Moyżeſzową przeſtawáły, nieuczynił.

CAPUT VIII.

Secunda Ægypti plaga eſt ranarum; pro quarum ablatione promittit Pharao populum dimittere, nec facit: 5. Additur tertia ſciniphum, 16. Et quarta muſcarum, Pharao poſt ſingulas induratur. 20.

a Plagæ II. contigit. circa 25. diem ejusdem mensis.

b Instinctu divinitus insito, vel actæ ab angelis.

c Sap. 17. 7.

d Sc. dæmonum ministerio.

e Promiserat

f Preces & petitionem.

1. Dixit quoque Dominus ad Moysen *a*: Ingredere ad Pharaonem, & dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi:

2. Sin autem nolueris dimittere, ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis.

3. Et ebullietfluvius ranas: quæ ascendent, & ingredientur *b* domum tuam, & cubiculum lectuli tui, & super stratum tuum, & in domos servorum tuorum, & in populum tuum, & in furnos tuos, & in reliquias ciborum tuorum:

4. Et ad te, & ad populum tuum, & ad omnes servos tuos, intrabunt ranæ.

5. Dixitque Dominus ad Moysen: Dic ad Aaron: Extende manum tuam super fluvios ac super rivos & paludes, & educ ranas super Terram Ægypti.

6. Et extendit Aaron manum super aquas Ægypti, & ascenderunt ranæ, operueruntque Terram Ægypti.

7. *c* Fecerunt autem & malefici per incantationes suas similiter *d*, eduxeruntque ranas super Terram Ægypti.

8. Vocavit autem Pharao Moysen & Aaron, & dixit eis: Orate Dominum ut auferat ranas à me & à populo meo: & dimittam populum, ut sacrificet Domino.

9. Dixitque Moyses ad Pharaonem: Constitue mihi, quando deprecer pro te, & pro servis tuis, & pro populo tuo, ut abigantur ranæ à te, & à domo tua, & à servis tuis. & à populo tuo, & tantum in flumine remaneant.

10. Qui respondit: Cras. At ille: Juxta, inquit, verbum tuum faciam: ut scias, quoniam non est sicut Dominus Deus noster.

11. Et recedent ranæ à te, & à domo tua, & à servis tuis, & à populo tuo; & tantum in flumine remanebunt.

12. Egressiq; sunt Moyses & Aaron à Pharaone: & clamavit Moyses ad Dominũ pro sponsione ranarum, quam condixerat *e* Pharaoni.

13. Fecitque Dominus juxta verbum *f* Moysi: & mortuæ sunt ranæ de domibus, & de villis, & de agris.

14. Congregaveruntque eas in immensos aggeres, & computruit terra.

15. Videns autem Pharao quod data esset requies, ingravavit cor suum, & non audivit eos, sicut præceperat Dominus.

16. Dixitque Dominus ad Moysen: Loquere ad Aaron; Extende virgam tuam, & per-

1. RZekł też Pan do Moyżeszá: Wnidź do Pháráoná, á rzeczesz do niego: To mowi Pan: Puść lud moy, áby mi ofiárował.

2. A iesli nie będźiesz chćiał puśćić, oto ia zárážę wszytkie gránice twe żábámi.

3. Y wykipi rzeká żáby: ktore wylázą y wnidą do domu twego, y do komory łożká twego, y ná pośćiel twoię, y do domow sług twoich, y ná lud twoi, y do piecow twoich, y w ostátki potraw twoich,

4. Y do ćiebie, y do ludu twego, y do wszystkich sług twoich wlázą żáby.

5. Y rzekł Pan do Moyżeszá: Rzecz do Aaroná: Wyćiągni rękę twą ná rzeki y ná strugi, y ná káłuże, á wywiedź żáby ná źiemię Ægyptską.

6. Y wyćiągnął Aaron rękę ná wody Ægyptskiey: y wylázły żáby, y okryły źiemię Ægyptską.

7. Ale y czárownicy uczynili czárámi swemi tymże sposobem: y wywiedli żáby na źiemię Ægyptską.

8, Y wezwał Pháráo Moyżeszá y Aaroná, y rzekł im: Modlćie śię do Páná, żeby oddalił żáby odemnie y od ludu mego; á puszę lud żeby ofiárował Pánu.

9. Y rzekł Moyżesz do Pháráoná: Postánow mi czás kiedy śię mam modlić zá ćię, y zá sługi twoie, y zá lud twoy, áby były odpędzone żáby od ćiebie, y od domu twego y od sług twoich, y od ludu twego: á tylko w rzece zostáły.

10. Ktory odpowiedźiał: Iutro. A on według słowá twego, pry, uczynię: ábyś wiedźiał, że niemász iáko Pan Bog nász.

11. Y odeydą żáby od ćiebie, y od domu twego, y od sług twoich, y od ludu twego: á tylko w rzece zostáną.

12. Y wyszli Moyżesz y Aaron od Pháráoná: y wołał Moyżesz do Páná o obietnicę żab, ktorą był przyrzekł Pháráonowi.

13. Y uczynił Pan według słowá Moyżeszowego: y wyzdycháły żáby z domow, y ze wśi, y z pol.

14. Y zgromádźili ie ná niezmierne kupy, y zniłá źiemiá.

15. A widząc Pháráo że dano odpoczynek, obćiążył serce swe, y nie usłuchał ich, iáko Pan przykazał.

16. Y rzekł Pan do Moyżeszá: Mow do Aaroná: Wyćiągni laskę twoię, á uderz w proch źiemię

źiemie, á niech będą mſzycę po wſzytkiey źiemi Ægyptſkiey.

17. Y uczynili ták. Y wyćiągnął Aaron rękę trzymáiąc laſkę, y uderzył w proch źiemie, y ſtáły ſię mſzyce ná ludźiech y ná bydle: wſzytek proch źiemie obroćił ſię we mſzyce po wſzytkiey źiemi Ægyptſkiey.

18. Uczynili tymże ſpoſobem czárownicy czárámi ſwemi, áby wywiedli mſzyce, ále niemogli: y były mſzyce ták ná ludźiech, iáko y ná bydle.

19. Y rzekli czárownicy do Pháráoná: Pálec to Boży ieſt. Y zátwárdźiáło ſerce Pháráonowe, y nie poſłuchał ich, iáko przykazał Pan.

20. Rzekł też Pan do Moyżeſze: Wſtań ráno, á ſtań przed Pháráonem: boć wynidźie do wody: y rzeczeſz do niego: To mowi Pan: Puść lud moy, áby mi ofiárował.

21. A ieſli go nie puśćiſz, oto ia przypuſzczę ná ćię, y ná ſługi twoie, y ná lud twoy, y ná domy twoie, wſzeláki rodzay much, y będą pełne domy Ægyptſkiey much rozmáitego rodzáiu, y wſzytká źiemiá ná ktorey będą.

22. Y uczynię w on dźień dźiwną źemię Geſſen, w ktorey lud moy ieſt, że tám nie będźie much: y poznáſz żem ia Pan w pośrzodku źiemie.

23. Y uczynię przedźiał miedzy ludem moim, á lydem twoim: iutro ten znák będźie.

24. Y uczynił Pan ták, y przyſzłá muchá bárzo ćiężka w domy Pháráonowe, y ſług iego, y do wſzytkie źiemie Ægyptſkiey: y popſowáłá ſię źiemiá od tákowych much.

25. Y przyzwał Pháráo Moyżeſzá y Aaroná, y rzekł im: Idźćie, á ofiáruyćie Bogu wáſzemu w tey źiemi.

26. Y rzekł Moyżeſz: Nie może ták bydź: brzydliwośći bowiem Ægyptiánow będźiemy ofiárowáć Pánu Bogu náſzemu? Bo ieſli będźiem zábiiáć to co chwalą Ægyptiánie przed nimi, ukámionuią nas.

27. Trzy dny drogi poydźiemy ná puſzczą: á ofiárowáć będźiemy Pánu Bogu náſzemu, iáko nam przykazał.

28. Y rzekł Pháráo: Iać was puſczę ábyśćie ofiárowáli Pánu Bogu waſzemu ná puſzczy: wſzákże dáley nie záchodźcie: prośćie zá mną.

29. Y rzekł Moyżeſz: Wyſzedſzy od ćiebie będę

percute pulverem terræ: & ſint ſciniphes *a* in univerſa Terra Ægypti.

17. Feceruntque ita. Et extendit *b* Aaron manum, virgam tenens: percuſſitque pulverem terræ, & facti ſunt ſciniphes in hominibus, & in jumentis: omnis pulvis terræ verſus eſt in ſciniphes per totam Terram Ægypti.

18. Feceruntque *c* ſimiliter malefici incantationibus ſuis, ut educerent ſciniphes, & non potuerunt: erantque ſciniphes tam in hominibus quam in jumentis.

19. Et dixerunt malefici ad Pharaonem: Digitus *d* Dei eſt hic: induratumque eſt cor Pharaonis & non audivit eos, ſicut præceperat Dominus.

20. Dixit quoque Dominus ad Moyſen: Conſurge diluculo, & ſta coram Pharaone: egredietur enim ad aquas: & dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Dimitte populum meum, ut ſacrificet *e* mihi.

21. Quod ſi non dimiſeris eum, ecce ego immittam in te, & in ſervos tuos, & in populum tuum, & in domos tuas, omne genus muſcarum *f*: & implebuntur domus Ægyptiorum muſcis diverſi generis *g* & univerſa terra, in qua fuerint.

22. Faciamque mirabilem in die illa Terram Geſſen, in qua populus meus eſt, ut non ſint ibi muſcæ: & ſcias, quoniam ego Dominus in medio terræ.

23. Ponamq; diviſionem inter populum meum & populum tuum, cras *h* erit ſignum iſtud.

24. Fecitque Dominus ita. Et venit muſca graviſſima *i* in domos Pharaonis & in ſervorum ejus, & in omnem Terram Ægypti: corruptaque eſt terra ab hujusmodi muſcis *k*.

25. Vocavitq; Pharao Moyſen & Aaron, & ait eis: Ite & ſacrificate Deo veſtro in terra hac.

26. Et ait Moyſes: Non poteſt ita fieri: abominationes *l* enim Ægyptiorum immolabimus Domino Deo noſtro. Quod ſi mactaverimus ea, quæ colunt Ægyptii coram eis, lapidibus nos obruent.

27. Viam trium dierum pergemus in ſolitudinem: & ſacrificabimus Domino Deo noſtro *m* ſicut præcepit nobis.

28. Dixitque Pharao: Ego dimittam vos, ut ſacrificetis Domino Deo veſtro in deſerto: verumtamen longius ne abeatis, rogate pro me.

29. Et ait Moyſes: Egreſſus à te, orabo Do-

a Muſcæ minutiſſimæ & inquietiſſimæ. Hier. & Aug.
b Circa 27. diem.
c conati ſunt facere.
d Virtus & potentia.
e Hebr. ſerviat.
f Circa 28. diem.
g Chald. miſtionem beſtiarum.
h 29. die.
i i. Numeroſa, vel moleſtiſſima Vid. Sap 16. 9.
k Myſtice per actus avaritiæ & cupiditatis corrumpitur omnis terra mundi.
l Chald. animal, quod colunt.
m Sup. 3. 1.

Dominum: & recedet muſca à Pharaone, & à ſervis ſuis, & à populo ejus cras: verumtamen noli ultra fallere, ut non dimittas populum ſacrificare Domino.

30. Egreſſusque Moyſes à Pharaone, oravit Dominum *a*.

a 30. die.

31. Qui fecit juxta verbum illius: & abſtulit muſcas à Pharaone, & á ſervis ſuis, & à populo ejus: non ſuperfuit ne una quidem.

32. Et ingravatum eſt cor Pharaonis, ita ut nec hac quidem vice dimitteret populum.

CAPUT IX.

Quinta plaga eſt peſtis in jumentis. 3. Sexta ulcerum, 8. Septima grandinis; 23. Promittit Pharao ſe dimiſſurum populum, ſi ceſſet, verum non complet: nullus autem ex Iſrael in his malis ullum patitur damnum, 27.

b Circa 7. Menſis (qui paulo poſt primi nomen accepit) diem. 1.

1. DIxit autem *b* Dominus ad Moyſen: Ingredere ad Pharaonem, & loquere ad eum: Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Dimitte populum meum, ut ſacrificet mihi.

2. Quod ſi adhuc renuis, & retines eos:

3. Ecce manus mea erit ſuper agros tuos: & ſuper equos, & aſinos, & camelos, & boves, & oves, peſtis valde gravis.

4. Et faciet Dominus mirabile, inter poſſeſſiones Iſrael, & poſſeſſiones Ægyptiorum, ut nihil omnino pereat ex his, quæ pertinent ad filios Iſrael.

5. Conſtituitque Dominus tempus, dicens: *c* Cras faciet Dominus verbum iſtud in terra.

c 2. die.

6. Fecit ergo Dominus verbum hoc altera die: mortuaque ſunt omnia animantia *d* Ægyptiorum: de animalibus vero filiorum Iſrael nihil omnino periit.

d Sc. pecora, quæ erant in agris.

7. Et miſit Pharao ad videndum: nec erat quidquam mortuum de his, quæ poſſidebat Iſrael: Ingravatumque eſt cor Pharaonis, & non dimiſit populum.

8. Et dixit Dominus ad Moyſen & Aaron: Tollite plenas manus cineris de camino, & ſpargat illum Moyſes in cœlum coram Pharaone.

9. Sitq; pulvis ſuper omnem terram Ægypti: erunt enim in hominibus & jumentis ulcera, & veſicæ turgentes in univerſa terra Ægypti.

10. *e* Tuleruntque cinerem de camino, & ſteterunt coram Pharaone, & ſparſit illum Moyſes in cœlum: factaq; ſunt ulcera veſicarum turgentium in hominibus, & jumentis:

e Circa 3. diem.

11. Nec

będę prośił Páná: y odeydźie muchá od Pháráoná, y od ſług iego, y od ludu iego iutro: wſzákże niechćiey więcey omyláć, byś puśćić niemiał ludu ofiárowáć Pánu.

30. Y wyſzedſzy Moyżeſz od Pháráoná modlił śię do Páná,

31. Ktory uczynił według ſłowá iego, y odiął muchy od Pháráoná, y od ſług iego, y od ludu iego nie zoſtáłá y iedná.

32. Y oćiężáło ſerce Pháráonowe, ták iż áni tym rázem nie puśćił ludu,

ROZDZIAŁ IX.

Piątą plagę, zdychánie bydłá: Szoſtą, wrzodow: Siodmą, gromu y grádu, ktoremi Bog karał Ægypt, zámyka.

1. A Pan rzekł do Moyżeſzá: Wnidź do Pháráoná, y mow do niego: To mowi Pan Bog Hebreyczykow: Puść lud moy, áby mi ofiárował.

2. A ieſli śię ieſcze zbraniaſz, y zátrzymaſz ie:

3. Oto ręká moiá będźie ná polá twoie: y ná konie, y oſly, y wielbłądy, y owce, mor bárzo ćiężki.

4. Y uczyni Pan dźiwną rzecz miedzy ośiádłośćiámi Izráelſkimi, y ośiadłośćiámi Ægyptſkimi, ż zgołá nic nie zginie z tego co należy do ſynow Izráelowych.

5. Y poſtánowił Pan czás, mowiąc: Iutro uczyni Pan ſłowo to ná źiemi.

6. Uczynił tedy Pan ſłowo to názáiutrz: y pozdychálo wſzytko bydło Ægyptſkie: á z bydłá ſynow Izráelowych zgołá nic nie zginęło.

7. Y poſłał Pháráo áby oglądano: y nie zdechło nic z tego co dźierżał Izráel. Y oćiężáło ſerce Pháráonowe, y niepuśćił ludu.

8. Y rzekł Pan do Moyżeſzá y Aaroná: Weźmićie pełne gárśći popiołu z kominá, á niech ie rozſypie Moyżeſz ku niebu przed Pháráonem.

9. Y niechay będźie proch ná wſzytkę źiemię Ægyptſką: bo będą ná ludźiách y ná bydlętách wrzody, y pryſczele nádęte po wſzytkiey źiemi Ægyptſkiey:

10. Y wźięli popiołu z kominá, y ſtánęli przed Pháráonem y rozſypał ji Moyżeſz ku niebu: y uczyniły śię wrzody pryſczelow nádętych ná ludźiách y bydle.

11. Y

11. Y niemogli czárownicy ſtáć przed Moyżeſzem, dla wrzodow ktore ná nich były, y ná wſzyſtkiey źiemi Ægyptſkiey.

12. Y zátwárdźił Pan ſerce Pháráonowe, y nie uſłuchał ich iáko mowił Pan do Moyżeſzá.

13. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: Ráno powſtań y ſtań przed Pháráonem, y rzeczeſz do niego: To mowi Pan Bog Hebreyczykow: Puść lud moy, áby mi ofiárował.

14. Bo zátym rázem puſzczę wſzytkie plagi moie ná ſerce twoie, y ná ſługi twoie, y ná lud twoy: ábyś wiedźiał, że niemaſz mnie podobnego ná wſzytkiey źiemi.

15. Teraz bowiem śćiągnąwſzy rękę ſkarzę ćię, y lud twoy morem, y zginieſz z źiemie.

16. Y dla tego wyſtáwiłem ćię, ábych pokazał nád tobą moc moię, á imię moie opowiedáne było po wſzytkiey źiemi.

17. Ieſcze trzymaſz lud moy, á niechceſz go wypuśćić?

18. Oto ia iutro teyże godźiny ſpuſzczę grad bárzo wielki, iáko nie był w Ægyptćie, odedniá ktorego ieſt záłożon, áż do tego czáſu.

19. A ták pośli iuż teraz á zbierz bydło twoie, y wſzytko co maſz ná polu: bo ludźie, y bydło, y wſzytko co ſię naydźie ná polu, á nie będźie zgromádzono z polá, y ſpádnie grad ná nie, pozdycha.

20. Kto ſię bał ſłowá Páńſkiego z ſług Pháráonowych, kazał ućiekáć ſługom ſwym y bydłu do domu:

21. A kto niedbał ná ſłowo Páńſkie, zoſtáwił ſługi ſwe y bydło ná polu.

22. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, Wyćiągni rękę twą ku niebu, że będźie grad po wſzyſtkiey źiemi Ægyptſkiey ná ludźie y ná bydło, y ná wſzyſtko źiele polne w źiemi Ægyptſkiey.

23. Y zćiągnął Moyżeſz laſkę ku niebu, á Pan dał gromy, y grad, y łyſkáwice biegáiące po źiemi: y ſpuśćił Pan grad ná źiemię Ægyptſką.

24. A grad y ogień, poſpołu zmieſzáne pádał: y był ták wielki, iáki nigdy przed tym nie był widźiány we wſzyſtkiey źiemi Ægyptſkiey, iako narod támten ſtánął

25. Y pobił grad we wſzyſtkiey źiemi Ægyptſkiey wſzytko co było ná polu od człowieká áż do bydlęćiá: y wſzelkie źiele polne pobił grad, y wſzelkie drzewo kráiny połamał.

11. Nec poterant malefici *a* ſtare coram Moyſe propter ulcera, quæ in illis erant, & in omni Terra Ægypti.

a Qui adhuc Moyſi obnitebantur calumniis. &c.

12. Induravitque Dominus cor Pharaonis, & non audivit eos, ſicut locutus eſt Dominus ad Moyſen.

13. Dixitque Dominus ad Moyſen: Mane conſurge, & ſta coram Pharaone, & dices ad eum: Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Dimitte populum meum, ut ſacrificet mihi.

14. Quia in hac vice mittam omnes plagas meas ſuper cor tuum, & ſuper ſervos tuos, & ſuper populum tuum: ut ſcias, quod non ſit ſimilis mei in omni terra.

15. Nunc enim extendens manum percutiam te, & populum tuum peſte *b*, peribiſque de terra.

b Interfectis primogenitis.

16. Idcirco *c* autem poſui te *d*, ut oſtendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra.

c Rom. 9. 17.
d In mundo vel in regno.

17. Adhuc retines populum meum, & non vis dimittere eum?

18. En pluam cras *e* hac ipſa hora grandinem multam nimis, qualis non fuit in Ægypto, à die qua fundata eſt, usque in præſens tempus.

e Circa 4. diem.

19. Mitte ergo jam nunc *f*, congrega jumenta tua, & omnia, quæ habes in agro: homines enim, & jumenta & univerſa, quæ inventa fuerint foris, nec congregata de agris, cecideritque ſuper ea grando, morientur.

f Sc. clementia iram pœnamque temperat.

20. Qui timuit verbum Domini de ſervis Pharaonis, fecit confugere ſervos ſuos & jumenta in domos:

21. Qui autem neglexit ſermonem Domini, dimiſit ſervos ſuos & jumenta in agris.

22. Et dixit Dominus ad Moyſen: Extende manum tuam in cœlum, ut fiat grando in univerſa Terra Ægypti, ſuper homines, & ſuper jumenta, & ſuper omnem herbam agri in Terra Ægypti.

23. *g* Extenditque Moyſes virgam in cœlum, & Dominus dedit tonitrua *h*, & grandinem, ac diſcurrentia fulgura ſuper terram: pluitque Dominus grandinem ſuper Terram Ægypti.

g Sap. 16. 16. 19. 19.
h Circa 5. diem.

24. Et grando *i* & ignis miſta pariter ferebantur: tantæque fuit magnitudinis, quanta ante numquam apparuit in univerſa Terra Ægypti, ex quo gens illa condita eſt.

i Alias nullæ pluviæ & grandines ſolent in Ægypto decidere. v. Tirin.

25. Et percuſſit grando in omni Tera Ægypti cuncta, quæ fuerunt in agris, ab homine usque ad jumentum: cunctamque herbam agri percuſſit grando, & omne lignum regionis confregit.

26. Tantum in Terra Geſſen, ubi erant filii Iſrael, grando non cecidit.

27. Miſitq; Pharao, & vocavit Moyſen & Aaron, dicens ad eos: Peccavi etiam nunc Dominus juſtus: ego & populus meus, impii

28. Orate Dominum ut deſinant tonitrua Dei *a*, & grando: ut dimittam vos, & nequaquam hic ultra maneatis.

a Sc. magna.

26. Ait Moyſes: Cum egreſſus fuero de urbe, extendam palmas meas ad Dominum: & ceſſabunt tonitrua, & grando non erit: ut ſcias, quia Domini eſt terra:

30. Novi autem, quod & tu, & ſervi tui necdum timeatis Dominum Deum.

31. Linum ergo & hordeum læſum eſt, eo quod hordeum eſſet virens, & linum jam folliculos germinaret:

32. Triticum autem & far no ſunt læſa, quia ſerotina *b* erant.

b i. nondum in calamum aſſurrexerant.

33. Egreſſusque Moyſes à Pharaone ex urbe, tetendit manus ad Dominum: & *c* ceſſaverunt tonitrua & grando, nec ultrá ſtillavit pluvia ſuper terram.

c Circa 6. diem.

34. Videns autem Pharao, quod ceſſaſſet pluvia & grando, & tonitrua, auxit peccatum *d*

d Hebr. addidit ad peccandum.]

35. Et ingravatum eſt cor ejus, & ſervorum illius, & induratum nimis: nec dimiſit filios Iſrael, ſicut præceperat Dominus per manum Moyſi.

26. Tylko w źiemi Geſſen, gdeźie byli ſynowie Izráelowi, grad nie pádał.

27. Y poſłał Pháráo, y wezwał Moyżeſzá y Aaroná mowiąc do nich: Zgrzeſzyłem y teraz: Pan ſprawiedliwy: ia y lud moy niezbożni.

28. Modlćie ſię do Páná áby przeſtáły gromy Boże y grad: żebym was puśćił, ábyśćie żadną miárą więcey tu nie mieſzkáli.

29. Rzekł Moyżeſz, gdy wynidę z miáſtá, podnioſę ręce me do Páná, y przeſtáną gromy, y grádu nie będźie: ábyś wiedźiał, że Páńſka ieſt źiemiá:

30. Aleć wiem, że y ty y ſłudzy twoi ieſcze ſię nie boićie Páná Bogá:

31. Len tedy y ięczmień nárážony ieſt: przeto iż ięczmień był źielony, á len iuż głowki wypuſczał:

32. Ale pſzenicá y żyto nie ſą náruſzone, bo pozne były.

33. Y wyſzedſzy Moyżeſz od Pháráoná z miáſtá, wyćiągnął ręce do Páná: y przeſtáły gromy y grad, y nie kropnął więcey deſzcz ná źiemię.

34. A widząc Pháráo że przeſtał deſzcz, y grad, y gromy, przyczynił grzechu:

35. Y oćiężáło ſerce iego, y ſług iego, y zátwárdźiáło zbytnie, y nie puśćił ſynow Izráelowych, iáko przykazał Pan przez rękę Moyżeſzową.

CAPUT X.

Octavum ſignum eſt locuſtarum, 12. Nonum tenebrarum, propter quas permittit Pharao, ut exeant. 12. Sed protinus idem denegat, Moyſique minatur, 27.

1. ET dixit Dominus ad Moyſen: Ingredere adPharaonem: ego enim induravi cor ejus, & ſervorum illius: ut faciam ſigna mea hæc in eo.

2. Et narres in auribus filii tui, & nepotum tuorum, quoties contriverim Ægyptios, & ſigna mea fecerin in eis, & ſciatis, quia ego Dominus.

3. *e* Introierunt ergo Moyſes & Aaron ad Pharaonem, & dixerunt ei: Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Usquequo non vis ſubjici mihi? dimitte populum meum, ut ſacrificet *f* mihi.

4. *g* Sin autem reſiſtis, & non vis dimittere eũ: ecce ego inducam cras locuſtam *h* in fines tuos:

e Circa 7. diem.
f Hebr. ſerviat.
g Sap. 16.9.
h Hebr. arbe ſignificat locuſtam & locuſtarum multitudinem.

5. Quæ

ROZDZIAŁ X.

Oſmą plagę o ſzdráńczy: y dźiewiątą o ćiemnośćiach. Ktoremi Pan treſtał Pháráoná.

1. Y Rzekł Pan do Moyżeſzá: Wnidź do Pháráoná: iam bowiem zátwárdźił ſerce iego, y ſług iego: ábych uczynił znáki moie te ná nim:

2. A żebyś powiádał w uſzy ſyná twego, y wnukow twoich, ilem kroć ſtárł Ægyptiány, y znáki moie czyniłem nád nimi: á żebyśćie wiedźieli żem ia Pan.

3. Weſzli tedy Moyżeſz y Aaron do Pháráoná y rzekli mu: To mowi Pan Bog Hebreyczykow: Dokądże mi ſię niechceſz poddáć? puść lud moy, żeby mi ofiárował.

4. A ieſli ſię ſprzećiwiaſz, á niechceſz go puśćić, oto ia przywiodę iutro ſzáráńczą ná granice twoie;

5. Ktora

5. Ktora okriie wierzch źiemie,, áby iey námniey widáć nie było: ále żeby źiedzono było coby zoſtáło po grádźie. Pogryźie bowiem wſzytkie drzewá, ktore wſchodzą ná polách.

6. Y nápełni domy twoie, y ſług twoich y wſzytkich Ægyptiánow: iáko wielkiey nie widźieli oycowie twoi, y dźiádowie, iáko poczęli bydź ná źiemi, áż do dniá ninieyſzego. Y odwroćił ſię, y wyſzedł od Pháráoná.

7. Rzekli tedy ſłudzy Pháráonowi do niego: Długoż bedźiemy ćierpieć to zgorſzenie? puść ludźie áby ofiárowáli Pánu Bogu ſwemu. Izali nie widźiſz że zniſczał Ægypt?

8. Y záwołáli záśię Moyżeſzá z Aaronem do Pháráoná: ktory rzekł im: Idźćie ofiáruyćie Pánu Bogu wáſzemu: Ktorzyſz ſą co poydą?

9. Rzekł Moyżeſz: Z dźiećmi náſzemi y z ſtárcámi poydźiemy, z ſynmi y z corkámi, z owcámi y z bydłem: bo ieſt wielkie święto Páná Bogá náſzego.

10. Y odpowiedźiał Pháráo: Niech ták bedźie Pan z wámi: iáko ia was puſczę, y dźieći wáſze. Ktoż o tym wątpi że co nagorzey myślićie?

11. Niebędźieć ták: ále idźćie ſámi mężowie, á ofiáruyćie Pánu, bośćie y ſámi o to prośili. Y wnetże wyrzuceni ſą od oczu Pháráoná.

12. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: Wyćiągni rękę twą ná źiemię Ægyptſką do ſzáráńczy, że wſtąpi ná nie, y pożrze wſzytko źiele ktore zoſtáło po grádźie.

13. Y wyćiągnął Moyżeſz laſkę ná źiemię Ægyptſką: á Pan przywiodl wiátr párzący przez on cáły dźień y noc: á gdy było ráno, wiátr párzący podnióſł ſzáráńczą.

14. Ktorá wſtąpiłá ná wſzytkę źiemię Ægyptſką: y uśiádłá po wſzytkich gránicach Ægyptſkich niezliczona, iákiey nie było przed onym czáſem, áni potym będźie.

15. Y okryłá wſzytek wierzch źiemię puſtoſząc wſzytko. Pożárta ieſt tedy wſzytká trawá źiemie, y cokolwiek owocu ná drzewie było, co był zoſtáwił grad: y nie zoſtáło prawie nic źielonego ná drzewie, y ná źielu źiemnym, we wſzytkim Ægyptćie.

16. Przetoż co rychley Pháráo wezwał Moyżeſzá y Aaroná, y rzekł im: Zgrzeſzyłem przećiw PánuBogu wáſzemu y przećiwko wam.

17. Ale teraz odpuśććie mi grzech ieſcze ten raz,

5. Quæ operiat ſuperficiem terræ, ne quidquam ejus appareat, ſed comedatur quod reſiduum fuerit grandini: corrodet enim omnia ligna, quæ germinant in agris.

6. Et implebunt domos tuas, & ſervorum tuorum, & omnium Ægyptiorum: quantam non viderunt patres tui, & avi, ex quo orti ſunt ſuper terram, usque in præſentem diem. Avertitque ſe, & egreſſus eſt à Pharaone.

7. Dixerunt autem ſervi Pharaonis ad eum: Uſquequo patiemur hoc ſcandalum *a*: dimitte homines, ut ſacrificent Domino Deo ſuo, nonne vides, quod perierit Ægyptus?

a Damnum & perniciem.

8. Revocaveruntque Moyſen & Aaron ad Pharaonem: qui dixit eis: Ite, ſacrificate Domino Deo veſtro; quinam ſunt, qui ituri ſunt?

9. Ait Moyſes: cum parvulis noſtris & ſenioribus pergemus, cum filiis & filiabus, cum ovibus & armentis: eſt enim ſolemnitas Domini Dei noſtri.

10. Et reſpondit Pharao: Sic Dominus ſit vobiſcum *b*, quo modo ego dimittam vos, & parvulos veſtros? cui dubium eſt, quod peſſime cogitetis?

b Eſt imprecatio cum myćteriſmo irriſione.

11. Non fiet ita, ſed ite tantum viri, & ſacrificate Domino: hoc enim & ipſi petiſtis. Statimque ejećti ſunt de conſpećtu Pharaonis.

12. Dixit autem Dominus ad Moyſen: Extende manum tuam ſuper terram Ægypti ad locuſtam, ut aſcendat ſuper eam, & devoret omnem herbam, quæ reſidua fuerit grandini.

13. Et *c* extendit Moyſes virgam ſuper terram Ægypti: & Dominus induxit ventum urentem *d* tota die illa & nocte: & mane facto, ventus urens levavit locuſtas.

c Circa diem 8.

d Chald. orientalem.

14. Quæ aſcenderunt ſuper univerſam terram Ægypti: & ſederunt in cunćtis finibus Ægyptiorum innumerabiles, quales ante illud tempus non fuerant, nec poſtea futuræ ſunt.

15. Operueruntque univerſam ſuperficiem terræ, vaſtantes omnia. Devorata eſt igitur herba terræ, & quidquid pomorum *e* in arboribus fuit, quæ grando dimiſerat: nihilque omnino virens relićtum eſt in lignis, & in herbis terræ, in cunćta Ægypto.

e Hebr. Frućtuum.

16. Quam ob rem feſtinus Pharao vocavit Moyſen & Aaron, & dixit eis: Peccavi in Dominum Deum veſtrum, & in vos.

17. Sed nunc dimitte peccatum mihi etiam hac

hac vice, & rogate Dominum Deum veſtrum, ut auferat à me mortem iſtam.

18. Egreſſusque Moyſes de conſpectu Pharaonis, oravit Dominum.

a Circa diem 9. myſtice locuſta ſeu avarus per ventum occidentalem i. mortem projicitur in mare, ſeu amaritudinem inferni.

19. *a* Qui flare fecit ventum ab occidente vehementiſſimum, & arreptam locuſtam projecit in Mare rubrum; non remanſit ne una quidem in cunctis finibus Ægypti.

20. Et induravit Dominus cor Pharaonis, nec dimiſit filios Iſrael.

21. Dixit autem Dominus ad Moyſen: Extende manum tuam in cœlum: & ſint tenebræ ſuper terram Ægypti tam denſæ, ut palpari queant.

b Circa diem 10.

22. Extenditque *b* Moyſes manum in cœlum: & factæ ſunt tenebræ horribiles in univerſa terra Ægypti tribus diebus.

c Sap. 17. 2.

d Sap. 18. 1.

23. *c* Nemo vidit fratrem ſuum, nec movit ſe de loco, in quo erat: *d* ubicumque autem habitabant filii Iſrael, lux erat.

24. Vocavitque Pharao Moyſen & Aaron, *e* & dixit eis: Ite, ſacrificate *f* Domino: oves tantum veſtræ & armenta remaneant, parvuli veſtri eant vobiſcum.

e Poſt tres dies tenebrarum.

f Hebr. ſervite.

25. Ait Moyſes: Hoſtias quoque & holocauſta dabis nobis, quæ offeramus Domino Deo noſtro.

26. Cuncti greges pergent nobiſcum: non remanebit ex eis ungula, quæ neceſſaria ſunt in cultum Domini Dei noſtri: præſertim cum ignoremus, quid debeat immolari, donec ad ipſum locum perveniamus.

27. Induravit autem Dominus cor Pharaonis, & noluit dimittere eos.

28. Dixitque Pharao ad Moyſen: Recede à me, & cave, ne ultra videas faciem meam: quocumque die apparueris mihi, morieris.

29. Reſpondit Moyſes: Ita fiet, ut locutus es, non videbo *g* ultra faciem tuam.

g Sc. niſi me accerſieris.

raz, á prośćie Páná Bogá wáſzego, áby odemnie tę śmierć oddalił.

18. Y wyſzedſzy Moyżeſz od oblicza Pháráonowego modlił ſię do Páná.

19. Ktory kazał wiać wiátrowi z zachodu bárzo mocnemu, y porwawſzy ſzáráńczą, wrzućił do morzá czerwonego, y iedná niezoſtáłá we wſzyſtkich gránicách Ægypſkich.

20. Y zátwárdźił Pan ſerce Pháráonowe, y niepuśćił ſynow Izráelowych.

21. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: Wyćiągni rękę twą ku niebu, y niech będą ćiemnośći ná źiemi Ægyptſkiey ták gęſte, żeby ſię ich mogł dotknąć.

22. Y wyćiągnął Moyżeſz rękę ku niebu, y były ćiemnośći ſtráſzliwe po wſzytkiey źiemi Ægyptſkiey przez trzy dni.

23. Żaden nie widźiáł brátá ſwego, áni ſię ruſzył z mieyſcá ná ktorym był: A gdźiekolwiek mieſzkáli ſynowie Izráelowi, byłá świátłość.

24. Y wezwał Pháráon Moyżeſzá y Aaroná y rzekł im: Idźćie, ofiáruyćie Pánu: tylko owce wáſze y bydło niech zoſtánie, dźieći wáſze niech idą z wámi.

25. Rzekł Moyżeſz: ofiáry też y cálopalenia daſz nam, ktore ofiárowáć mamy Pánu Bogu náſzemu.

26. Wſzytkie ſtádá poydą z námi: nie zoſtánie z nich áni kopyto: ktorych potrzebá do ſłużby Páná Bogá náſzego: á zwłaſzczá że niewiemy co ſię ma ofiárowác, áż ná ſámo mieyſce przyydźiemy.

27. Y zátwárdźił Pan ſerce Pháráonowe, y niechćiał ich puśćić.

28. Y rzekł Pháráo do Moyżeſzá: Idź precz odemnie, á ſtrzeż ſię ábyś więcey nie widźiał oblicza mego: ktorego kolwiek mi ſię dniá ukażeſz, umrzeſz.

29. Odpowiedźiał Moyżeſz: Ták będźie iákoś rzekł, nie uyźrzę więcey oblicza twego.

CAPUT XI.

Ante decimum ſignum Dominus hortatur Hebræos ad Ægypti ſpoliationem: 2. Moyſes Domini juſſu decimam & ultimam plagam minatur. 4.

1. ET dixit Dominus ad Moyſen: Adhuc una plaga tangam Pharaonem & Ægyptum, poſt hæc dimittet vos, & exire compellet.

h Sup. 3. 22. Infr. 12. 35.

2. *h* Dices ergo omni plebi, ut poſtulet vir

ROZDZIAŁ XI.

Pierwey niż dźieſiąty znák Pan uczynił: upomina ie y uczy iáko Ægyptczyki mieli złupić.

1. Y Rzekł Pan do Moyżeſzá: Ieſcze iedną plagą dotknę Pháráoná y Ægyptu, á potym puśći was, y przymuśi wyniśdź.

2. A przeto powieſz wſzytkiemu ludowi, żeby

żeby żądał mąż od przyiaćielá swego, á niewiástá od sąśiády swoiey, naczynia srebrnego y złotego.

3. A Pan dał łaskę ludowi swemu przed Ægyptiány, y był Moyżesz mąż bárzo wielki w źiemi Ægyptskiey przed sługámi Pháráonowemi, y wszytkim ludem.

4. Y rzekł: To mowi Pan: O połnocy wynidę do Ægyptu:

5. Y umrze wszelkie pierworodne w źiemi Ægyptskiey, od pierworodnego Pháráonowego, ktory śiedźi ná stolicy iego, áż do pierworodnego niewolnice, ktora iest przy żárnách, y wszelkie pierworodne bydląt.

6. Y będźie krzyk wielki we wszystkiey źiemi Ægyptskiey, iáki áni przed tym był, áni potym będźie.

7. A u wszytkich synow Izráelowych, nie zámruknie pies, od człowieká áż do bydlęćiá: ábyśćie wiedźieli, iák wielkim cudem dźieli Pan Ægyptiány y Izráelá.

8. Y zoidą wszyscy sludzy twoi ći do mnie, y pokłonią mi śię mowiąc: Wynidź ty y wszytek lud tobie poddány, á potym wynidźiemy.

9. Y wyszedł od Pháráoná bárzo rozgniewány. Y rzekł Pan do Moyżeszá: Nie usłucha was Pháráon, áby śię wiele znákow sstáło w źiemi Ægyptskiey.

10. A Moyżesz y Aaron uczynili wszytkie cudá ktore są nápisáne, przed Pháráonem: y zátwárdźił Pan serce Pháráonowe: y nie puśćił synow Izráełowych z źiemie swoiey.

vir ab amico suo, & mulier à vicina sua, vasa argentea & aurea *a*.

3. Dabit autem Dominus gratiam populo suo coram Ægyptiis. *b* Fuitque Moyses vir magnus valde in Terra Ægypti, coram servis Pharaonis & omni populo.

4. Et ait: Hæc dicit Dominus: Media nocte *c* egrediar in Ægyptum:

5. Et morietur omne primogenitum in Terra Ægyptiorum, à primogenito Pharaonis, qui sedet in solio ejus, usque ad primogenitum ancillæ, quæ est ad molam, & omnia primogenita jumentorum.

6. Eritque clamor magnus in universa Terra Ægypti, qualis nec ante fuit, nec postea futurus est.

7. Apud omnes autem filios Israel non mutiet canis *d* ab homine usque ad pecus: ut sciatis, quanto miraculo dividat Dominus Ægyptios & Israel.

8. Descendentque omnes servi tui isti ad me, & adorabunt me, dicentes: Egredere tu, & omnis populus, qui subjectus est tibi: post hæc egrediemur.

9. Et exivit à Pharaone iratus nimis. Dixit autem Dominus ad Moysen: Non audiet vos Pharao, ut multa signa fiant *e* in Terra Ægypti.

10. Moyses autem & Aaron fecerunt omnia ostenta, quæ scripta sunt, coram Pharaone. Et induravit Dominus cor Pharaonis, nec dimisit filios Israel de terra sua.

a Deus ut absolutus rerum omnium Dominus innuit Hebræis, se eadem illis donare.
b Eccl. 45.
c Die 14. ejusdem mensis Abib, qui cum septimus esset, exinde primus numeratus est. Infr. 12. 2.
d Nullæ erit perturbatio.
e Ea occasione.

ROZDZIAŁ XII.

Sposob iedzenia y obchodu Báránká Wielkonocnego ktorego krwią odrzwi pomázowáno: Pierworodne rzeczy Ægyptskie pozábiiał Pan: Potym lud Izráelski wyszedł złupiwszy Ægypczyki.

1. RZekł też Pán do Moyżeszá y Aaroná w źiemi Ægyptskiey:

2. Ten mieśiąc wam początkiem mieśiącow: pierwszym będźie miedzy mieśiącámi roku.

3. Mowćie do wszego zgromádzenia synow Izráelowych, y powiedzćie im: Dźieśiątego dniá tego mieśiącá niech weźmie káżdy báránká według fámiliiey y domow swoich.

4. A ieśli mnieysza liczbá iest, niżby dosyć było

CAPUT XII.

Paschalis agni ritus declaratur. 3. Celebratur, ejusque sanguine domorum superliminaribus illito, 21. Omnia Ægypti primogenita cæduntur, 29. Israelitæ cum divitiis Ægypti egrediuntur, de ritu Phase ac esu azymorum, & tempore habitationis Israel in Ægypto, 30.

1. *f* DIxit quoque Dominus ad Moysen & Aaron in terra Ægypti:

2. Mensis iste, vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni.

3. Loquimini ad universum cœtum filiorum Israel, & dicite eis: Decima die mensis hujus *g* tollat unusquisque agnum per familias & domos suas.

4. Sin autem minor est numerus, ut sufficere

f Fer. 6. in Parasc. Epist. 2. Item Sab. Sanct. Proph 3.
g Id est, Abib, qui Nisan, Sà.

cere poſſit ad veſcendum agnum, aſſumet vicinum ſuum, qui junctus eſt domui ſuæ, juxta numerum animarum, quæ ſufficere poſſunt ad eſum agni.

5. Erit autem agnus absque macula *a* maſculus, anniculus *b*: juxta quem ritum tolletis hœdum.

6. Et ſervabitis eum usque ad quartamdecimam diem menſis hujus: immolabitq; eum univerſa multitudo filiorũ Iſrael ad veſperam.

7. Et ſument de ſanguine ejus, ac ponent ſuper utrumque poſtem, & in ſuperliminaribus domorum, in quibus comedent illum.

8. Et edent carnes nocte illa aſſas igni, & azymos panes cum lactucis agreſtibus *c*.

9. Non comedetis ex eo crudum *d* quid, nec coctum aqua, ſed tantum aſſum igni: caput cum pedibus ejus & inteſtinis vorabitis.

10. Nec remanebit quidquam ex eo usque mane *e*: ſi quid reſiduum fuerit, igni comburetis *f*.

11. Sic autem comedetis illum: Renes veſtros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis feſtinanter *g*: eſt enim Phaſe (id eſt tranſitus) Domini.

12. Et tranſibo per Terram Ægypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum in terra Ægypti ab homine usque ad pecus: & in cunctis diis Ægypti faciam judicia, ego Dominus.

13. Erit autem ſanguis vobis in ſignum in ædibus, in quibus eritis: & videbo ſanguinem, & tranſibo *h* vos *i*: neć erit in vobis plaga diſperdens, quando percuſſero terram Ægypti.

14. Habebitis autem hunc diem in monumentum *k*: & celebratis eam ſolemnem Domino in generationibus veſtris cultu ſempiterno.

15. Septem diebus azyma comedetis: in die primo non erit fermentum in domibus veſtris: quicumque comederit fermentatum, peribit anima illa de Iſrael, à primo die uſque ad diem ſeptimum.

16. Dies prima erit ſancta atque ſolemnis, & dies ſeptima eadem feſtivitate venerabilis: nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad veſcendum pertinent *l*.

17. Et obſervabitis azyma, *m*: eadem enim ipſa die educam exercitum veſtrum de Terra Ægypti, & cuſtodietis diem iſtum in generationes veſtras ritu perpetuo.

18. Pri-

a Vitio, ſed integer.
b Unius anni, non major.
c Chald. & Hebr. cum herbis amaris.
d non plene aſſum: ſc. ſine charitate omnia cruda ſunt & inſipida. 1. Cor. 13.
e Hic Septuag. addunt, & os non confringetis ex eo, quod citatur Joan. 19.
f Lev. 7. 15.
g Myſtice ad cæleſtem patriam anhelantes. Greg.
h In Angelo.
i Sine noxa.
k Tanti beneficii.
l tantum cibum licebit parare.
m In ſignum liberationis ab amaritudine ſervitutis.

było do źiedzenia báránká, weźmie ſąśiádá ſwego, ktory mieſzka podle domu iego, wedle liczby duſz, ktorychby doſyć było do iedzenia báránká.

5. A báránek będźie bez zmázy ſ'mczyk, roczny: wedle ktorego obrzędu weźmiećie y kożiełká.

6. Y będźiećie go chowáć áż do czternaſtego dniá mieśiącá tego, y ofiáruie go wſzytkozgromádzenie ſynow Izáelowych ku wieczorowi.

7. Y wezmą ze krwie iego, y położą ná obá podwoie, y ná naprożniki domow, w ktorych go będą pożywáć.

8. Y będą ieść mięſo iego oney nocy, ogniem pieczone, y práſne chleby z polną ſáłatą.

9. Nie będźiećie nic z niego ieść ſurowego, áni wárzonego w wodźie, ále tylko pieczone ogniem: głowę y z nogámi iego y z ſtrzewy źiećie.

10. Y nie zoſtánie nic z niego do poránku; ieſli co zoſtánie, ogniem ſpalićie.

11. A pożywáć go ták będźiećie: Biodra ſwe opáſzećie, á boty będźiećie mieć ná nogách, trzymáiąc kiie w rękách, á będźiećie ieść ſpieſzno: bo ieſt Phaſe (to ieſt przeſzćie) Páńſkie.

12. Y przeydę przez źiemię Ægyptſką nocy oney, y zábiię wſzelkie pierworodne w źiemi Ægyptſkiey od człowieká áż do bydlęćiá: y nád wſzytkimi Bogi Ægyptſkimi uczynię ſądy; ia Pan.

13. Ale krew będźie wam ná znák ná domiech w ktorych będźiećie: y uyźrzę krew y minę waś: y nie będźie u was plagá zágubiáiąca, kiedy uderzę źiemię Ægyptſką.

14. A ten dźień będźiećie mieć ná pámiątkę: y będźiećie ji obchodźić zá święto uroczyſte Pánu, w rodzáiách wáſzych ſłużbą wieczną.

15. Siedm dni przaſniki ieść będźiećie: pierwſzego dniá nie będźie kwáſu w domiech wáſzych: ktobykolwiek iadł kwáſzone, zginie duſzá oná z Izráelá, od pierwſzego dniá áż do dniá śiodmego.

16. Dźień pierwſzy będźie święty y uroczyſty, y dźień śiodmy tymże święceniem uczczony: żadney roboty nie będźiećie w nie czynić, wyiąwſzy to co náleży ku iedzeniu.

17. Y będźiećie záchowywáć przaſniki: bo w tenże ſam dźień wywiodę woyſko wáſze z źiemie Ægyptſkiey, y ſtrzedz będźiećie dniá tego w rogzáiách wáſzych obrzędem wiecznym.

18. Pier-

18. Pierwſzego mieśiącá czternaſtego dniá mieśiącá ku wieczorowi będźięćie ieść przaſniki, áż do dniá dwudźieſtego pierwſzego tegoż mieśiącá ku wieczorowi.

19. Przez śiedm dni nie naydźie śię kwás w domiech wáſzych: ktoby iadł kwáſzone, zginie duſzá iego z gromády Izráelſkiey, ták z gośći iáko z obywátelow źiemie.

20. Nic kwáſzonego nie będźiećie ieść: we wſzytkich mieſzkániách wáſzych przaſniki ieść będźiećie.

21. Y przyzwał Moyżeſz wſzytkich ſtárſzych ſynow Izráelowych, y rzekł do nich: Idźćie wźiąwſzy bydlę po fámiliách wáſzych á ofiáruyćie Phaſe.

22. A ſnopek hizopu omocżćie we krwi ktora ieſt ná progu, á pokropćie nią náprożnik y obá podwoie: żaden z was niech nie wychodźi ze drzwi domu ſwego, áż do záránia.

23. Przeydźie bowiem Pan zábiiáiąc Ægyptiány: á gdy uyźrzy krew ná naprożniku, y ná obu podwoiách, przeſtąpi drzwi domu, y niedopuśći zábiiáczowi wniśdź do domow wáſzych y obráżáć.

24. Strzeż ſłowá tego zá práwo tobie y ſynom twoim áż ná wieki.

25. A gdy wnidźiećie do źiemie, ktorą wam da Pan iáko obiecał, záchowaćie te ceremonie.

26. A gdy wam rzeką ſynowie wáſzy: Coż to zá nabożenſtwo?

27. Powiećie im: Ofiárá przeſzćia Páńſkiego ieſt, kiedy przeſtępował domy ſynow Izráelowych w Ægyptćie, zábiiáiąc Ægyptiány, á domy náſze wyzwaláiąc. Y ſchyliwſzy śię lud pokłonił śię.

38. A wyſzedſzy ſynowie Izráelowi, uczynili iáko Pan roſkazał Moyżeſzowi y Aaronowi.

29. Y ſtáło śię w pułnocy, pobił Pan wſzelkie pierworodne w źiemi Ægyptſkiey, od pierworodnego Pháráonowego, ktory śiedźiał ná ſtolicy iego, áż do pierworodnego poimáney, ktorá byłá w ćiemnicy: y wſzelkie pierworodne bydląt.

30. Y wſtał Pháráo w nocy, y wſzyſcy ſłudzy iego, y wſzytek Ægypt: y wſczął śię wielki krzyk w Ægyptćie: bo nie było domu w ktorymby nie leżał umárły.

31. Y wyzwawſzy Pháráo Moyżeſzá y Aaroná w nocy, rzekł: Wſtańćie, á wynidźćie od

18. *a* Primo menſe, quartadecima die menſis ad veſperam comedetis azyma, usque ad diem vigeſimam primam ejusdem menſis ad veſperam.

19. Septem diebus fermentum non invenietur in domibus veſtris: qui comederit fermentatum, peribit anima ejus de cœtu Iſrael, tam de advenis quam de indigenis terræ.

20. Omne fermentatum non comedetis: in cunctis habitaculis veſtris edetis azyma.

21. Vocavit autem Moyſes omnes ſeniores filiorum Iſrael, & dixit ad eos: Ite tollentes animal *b* per familias veſtras, & immolate Phaſe *c*.

22. *d* Faſciculumque hyſſopi tingite in ſanguine, qui eſt in limine, & aſpergite ex eo ſuperliminare, & utrumque poſtem: nullus veſtrum egrediatur oſtium domus ſuæ usque mane *e*.

23. Tranſibit enim Dominus percutiens Ægyptios: cumque viderit ſanguinem in ſuperliminari, & in utroque poſte, tranſcendet oſtium domus, & non ſinet percuſſorem *f* ingredi domos veſtras & lædere.

24. Cuſtodi verbum iſtud legitimum tibi & filiis tuis usque in æternum.

25. Cumque introieritis terram, quam Dominus daturus eſt vobis ut pollicitus eſt, obſervabitis cæremonias *g* iſtas.

26. Et cum dixerint vobis filii veſtri: Quæ eſt iſta religio?

27. Dicetis eis: Victima tranſitus Domini eſt, quando tranſivit ſuper domos filiorum Iſrael in Ægypto, percutiens Ægyptios, & domos noſtras liberans. Incurvatusque populus adoravit.

28. Et egreſſi filii Iſrael fecerunt, ſicut præceperat Dominus Moyſi & Aaron.

29. Factum eſt autem in noctis medio, *h* percuſſit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti, à primogenito Pharaonis, qui in ſolio ejus ſedebat *i*, usque ad primogenitum captivæ, quæ erat in carcere, & omne primogenitum jumentorum.

30. Surrexitque Pharao nocte, & omnes ſervi ejus, cunctaque Ægyptus: & ortus eſt clamor magnus in Ægypto: neque enim erat domus, in qua non jaceret mortuus.

31. Vocatisque Pharao, Moyſe & Aaron nocte, ait: Surgite & egredimini à populo meo,

a Levit. 23. 5. Num. 28. 16.
b Pecus.
c Victimam paſchalem.
d Hebr. 11. 28.
e Sponte, ab Ægyptiis coacti poterant tamen exire.
f Angelum malum, indicatur, Pſ. 77.
g Servitium ſeu cultum.
h Sup. 11. 5.
i Seſſurus erat.

meo, vos & filii Iſrael, ite, immolate Domino ſicut dicitis.

32. Oves veſtras & armenta aſſumite, ut petieratis, & abeuntes benedicite mihi *a*.

33. Urgebantque Ægyptii populum de terra exire velociter, dicentes: Omnes moriemur.

34. Tulit igitur populus conſperſam *b* farinam, antequam fermentaretur: & ligans in palliis, poſuit ſuper humeros ſuos.

35. Feceruntque filii Iſrael *c* ſicut præceperat Moyſes: & petierunt ab Ægyptiis vaſa argentea & aurea veſtemque plurimam.

36. Dominus autem dedit gratiam populo coram Ægyptiis, ut commodarent eis: & ſpoliaverunt Ægyptios.

37. Profectique ſunt *d* filii Iſrael de Ramesse in Socoth, ſexcenta fere millia peditum virorum, absque parvulis.

38. Sed & vulgus promiſcuum innumerabile aſcendit cum eis, oves & armenta & animantia diverſi generis multa nimis.

39. Coxeruntque farinam, quam dudum de Ægypto conſperſam tulerant: & fecerunt ſubcinericios panes azymos: neque enim poterant fermentari cogentibus exire Ægyptiis, & nullam facere ſinentibus moram: nec pulmenti quidquam occurrerat præparare.

40. *e* Habitatio autem filiorum Iſrael, qua manſerunt in Ægypto, fuit quadringentorum triginta annorum.

41. Quibus expletis, eadem die egreſſus eſt omnis exercitus Domini de Terra Ægypti.

42. Nox iſta eſt obſervabilis Domini, quando eduxit eos de Terra Ægypti: hanc obſervare debent omnes filii Iſrael in generationibus ſuis.

43. Dixitque Dominus ad Moyſen & Aaron: Hæc eſt religio Phaſe: Omnis alienigena non comedet ex eo.

44. Omnis autem ſervus emptitius circumcidetur, & comedet.

45. Advena & mercenarius non edent ex eo.

46. In una domo comedetur, nec efferetis de carnibus ejus foras, nec *f* os illius confringetis.

47. Omnis cœtus filiorum Iſrael faciet illud.

48. Quod ſi quis peregrinorum in veſtram volue-

od ludu mego, wy y ſynowie Izráelowi, idźćie ofiáruyćie Pánu iáko powiedaćie.

32. Owce wáſze y bydło zábierzćie, iákośćie żądáli: á odchodząc błogoſławćie mi.

33. Y przynaglali Ægyptiánie ludowi, áby co rychley z źiemie wyſzedł, mowiąc: Wſzyſcy pomrzemy.

34. Wźiął tedy lud rozczynioną mąkę, pierwey niż zákwáſzone było, á záwiązawſzy w płaſcze kłádli ná rámioná ſwoie.

35. Y uczynili ſynowie Izráelſcy iáko był przykazał Moyżeſz: y prośili u Ægyptiánow naczynia ſrebrnego y złotego, y ſzat bárzo wiele.

36. A Pan dał łáſkę ludowi przed Ægyptiány że im pozyczáli: y złupili Ægyptiány.

37. Y wyćiągneli ſynowie Izráelowi z Rámeſſe do Sokotk, około ſześći ſet tyśięcy pieſzych mężow, okrom dźieći.

38. Ale y gmin poſpolity niezliczony ſzedł z nimi, owce y bydłá, y źwierząt rozmáitych bárzo wiele:

39. Y popiekli mąkę ktorą dawno byli z Ægyptu rozczynioną wynieśli, y náczynili podpłomykow przáſnych: bo niemogły bydź zákwáſzone, że przymuſzáli wyniśdź Ægyptiánie, y niedopuſczáli czynić żadney odwłoki: áni ſobie namnieyſzey potrawki nágotowáć.

40. A mieſzkánie ſynow Izráelowych, ktorym mieſzkáli w Ægyptćie, było cztery ſtá trzydźieśći lat.

41. Ktore gdy ſię wypełniły, tegoż dniá wyſzło wſzytko woyſko Páńſkie z źiemie Ægyptſkiey.

42. Noc tá godná záchowánia Pánu, kiedy ie wywiodł z źiemie Ægyptſkiey: tę záchowywáć máią wſzyſcy ſynowie Izráelſcy, w rodźáiach ſwoich.

43. Y rzekł Pan do Moyżeſzá y do Aaroná: Ten ieſt obrząd Phaſe: Zaden obcy nie będźie iadł z niego.

44. A káżdy niewolnik kupiony obrzezány będźie, y ták będźie pożywał.

45. Przychodźień y naiemnik, nie będą ieść z niego.

46. W iednym domu będźie iedzony, y nie wynieśiećie nic z domu z mięſá iego, áni połamiećie iego kośći.

47. Wſzytko zgromádzenie ſynow Izráelowych czynić go będźie.

48. A ieſliby kto z przychodniow chćiał przeyść

a Orate pro me.
b Aqua.
c Sap. 3. 22. 11. 2.
d Primo menſe, id eſt Abib die 15. ſub mediam noctem. An. M. 2512. Per Jul. 3223 Ant. Chriſt. 1491. Poſt vocationem Abrahæ 430 Poſt ejectum Iſmael (qui primus electum ſemen perſecutus eſt) 400. Poſt migrationem Jacob in Ægyptum 215.
e Hebræus itaque verſ. 40. ſic verti poteſt: Peregrinatio autem filiorum Iſrael, qui (non qua) manſerunt in Ægypto, fuerat 430. annorum. Quod firmant, tum Septuaginta, tum Codex Samaritanus qui hos 430. annos à peregrinatione Abrahæ numerandos exprimunt; ut volunt omnes fere Patres, & Apoſtol. Gal. 3. 16. 18.
f Num. 9. 12. 14. Joan. 19. 36.

przeyść do wáſzego mieſzkánia, y czynić Pháſe Pánu, pierwey będźie obrzezan wſzelki mężczyzná iego, á w ten czás będźie porządnie obchodźił: y będźie iáko obywátel źiemie: Ale ieſliby kto nie był obrzezány nie będźie iadł z niego.

49. Toż práwo będźie domowemu y mieſzkáńcowi, ktory gośćiem ieſt u was.

50. Y uczynili wſzyſcy ſynowie Izráelſcy, iáko roſkazał Pan Moyżeſzowi y Aaronowi.

51. A tegoż dniá wywiodł Pan ſyny Izráelowe z źiemie Ægyptſkiey hufcámi ich.

ROZDZIAŁ XIII.

Wyzwolenie z Ægyptu Pan pámiętáć uroczyſtym tego dniá obchodem, y poświącániem pierworodnych, rozkazał; A Izráel idąc po puſzczy miał wodzem ſłup ogniſty, y obłoczny.

1. Y Mowił Pan do Moyżeſza, mowiąc:

2. Poświęć mi káżde pierworodne otwarzáiące żywot miedzy ſyny Izráelowemi, ták z ludźi iáko y z bydląt: wſzytko bowiem ieſt moie.

3. Y rzekł Moyżeſz do ludu: Pámiętayćieſz ná ten dźień, ktoregośćie wyſzli z Ægyptu, y z domu niewolſtwá: bo mocną ręką wywiodł was Pan z mieyſcá tego; ábyśćie nie iedli kwáſzonego chlebá.

4. Dźiśia wychodźićie mieśiącá nowych zboż.

5. A gdy ćię wprowádźi Pan do źiemie Chánáneyczyká, y Heteyczyká, y Amorreyczyká, y Heweyczyká, y Iebuzeyczyká, ktorą przyśiągł oycom twoim żebyć ią dał, źiemię płynącą mlekiem y miodem: będźieſz obchodźić ten obyczay obrzędow mieśiącá tego.

6. Siedm dni ieść będźieſz przaſniki á w dźień śiodmy będźie święto Pánu.

7. Przaſniki ieść będźiećie przez śiedm dni: nie ukaże ſię u ćiebie nic kwáſzonego, áni we wſzytkich gránicách twoich.

8. Y będźieſz powiádał ſynowi twemu dniá onego, mowiąc: To ieſt co mi uczynił Pan kiedym wyſzedł z Ægyptu.

9. Y będźie iáko znák ná ręce twoiey, y iáko pámiątká przed oczymá twemi: y áby zakon Páńſki był záwſze w uśćiech twoich, bo ręką mocną wyprowádźił ćię Pán z Ægyptu.

10. Strzedz

voluerit tranſire coloniam, & facere Phaſe Domini, circumcidetur prius omne maſculinum ejus, & tunc rite celebrabit: eritque ſicut indigena terræ: ſi quis autem circumciſus non fuerit, non veſcetur ex eo.

49. Eadem lex erit indigenæ & colono, qui peregrinatur apud vos.

50. Feceruntque omnes filii Iſrael, ſicut præceperat Dominus Moyſi & Aaron.

51. Et eadem die eduxit Dominus filios Iſrael de terra Ægypti per turmas ſuas.

CAPUT XIII.

Liberationis de Ægypto Dominus meminiſſe jubet religione Phaſe ac primogenitorum conſecratione, 1. Iſrael per deſertum egrediens, oſſa Jacob ſecum defert, 17. Columna ignis ac nubis ducatum præſtat, 21.

1. LOcutusque *a* eſt Dominus ad Moyſen dicens:

a Nempe in Socoth.

2. *b* Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vulvam in filiis Iſrael, tam de hominibus quam de jumentis: mea ſunt enim omnia.

b Infr. 34. 19. Lev. 27. 26. Num. 8. 16. Luc. 2. 23.

3. Et ait Moyſes ad populum: Mementote diei hujus, in qua egreſſi eſtis de Ægypto & de domo ſervitutis, quoniam in manu forti eduxit vos Dominus de loco iſto: ut non comedatis fermentatum panem.

4. Hodie egredimini menſe novarum frugum.

5. Cumque introduxit *c* te Dominus in Terram Chananæi & Hethæi & Amorrhæi & Hevæi & Jebuſæi, quam juravit patribus tuis, ut daret tibi terram fluentem lacte & melle *d*, celebrabis hunc morem ſacrorum menſe iſto.

c Ante id tempus lex hæc illos non obligabat.

d i. Optimam.

6. Septem diebus veſceris azymis: & in die ſeptimo erit ſolemnitas Domini.

7. Azyma comedetis ſeptem diebus: non apparebit apud te aliquid fermentatum, nec in cunctis finibus tuis.

8. Narrabisque filio tuo in die illo, dicens: Hoc eſt, quod fecit mihi Dominus, quando egreſſus ſum de Ægypto.

9. Et erit quaſi ſignum in manu tua, & quaſi monumentum ante oculos tuos: & ut lex Domini ſemper ſit in ore tuo, in manu enim forti eduxit te Dominus de Ægypto.

10. Cu-

10. Custodies hujusmodi cultum statuto tempore à diebus in dies *a*.

a i. Semper quot annis.

11. Cumque introduxerit te Dominus in terram Chananæi, sicut juravit tibi & patribus tuis, & dederit tibi eam:

12. *b* Separabis omne, quod aperit vulvam Domino, & quod primitivum est in pecoribus tuis: quidquid habueris masculini sexus, consecrabis Domino.

b Infr. 22. 29 & 34. 19.

13. Primogenitum asini mutabis ove *c*: quod si non redemeris, interficies. Omne autem primogenitum hominis de filiis tuis, pretio redimes *d*.

c Immolanda pro asino.

d Sc. quinque siclis. Num. 3.

14. Cumque interrogaverit te filius tuus cras *e*, dicens: Quid est hoc? respondebis ei: In manu forti eduxit nos Dominus de terra Ægypti, de domo servitutis.

e Futuro tempore.

15. Nam cum induratus esset Pharao, & nollet nos dimittere, occidit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti, à primogenito hominis usque ad primogenitum jumentorum: idcirco immolo Domino omne, quod aperit vulvam masculini sexus, & omnia primogenita filiorum meorum redimo.

16. *f* Erit igitur quasi signum in manu tua, & quasi appensum quid *g*, ob recordationem, inter oculos tuos: eo quod in manu forti eduxit nos Dominus de Ægypto.

f Deut. 6. 8.

g Hebr. frontale, seu fronti appositum.

17. Igitur cum emisisset Pharao populum, non eos duxit Deus per viam terræ Philisthiim, quæ vicina est: reputans ne forte pœniteret eum, si vidisset adversum se bella consurgere, & reverteretur in Ægyptum.

18. Sed circumduxit per viam deserti, quæ est juxta Mare rubrum: & armati ascenderunt filii Israel de terra Ægypti.

19. Tulit quoque Moyses ossa Joseph secum: eo quod adjurasset filios Israel, dicens: *h* Visitabit vos Deus, efferte ossa mea hinc vobiscum.

h Gen. 50. 24.

20. Profectique de Socoth castrametati sunt in Etham in extremis finibus solitudinis.

21. *i* Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis: ut dux esset itineris utroque tempore.

i Num. 14. 2. Esdr. 9. 12. & 19. 1. Cor. 10. 1.

22. Numquam defuit columna nubis *k* per diem, nec columna ignis per noctem, coram populo.

k Mystice significat Christum & Spiritum Sanctum SS. Ambr. Greg.

10. Strzedz będźiesz tákowey ustáwy czásu náznáczonego odedni do dni.

11. A gdy ćię wprowádźi Pan do źiemie Chánáneyczyká, iáko przyśiągł tobie y oycom twoim, y da ią tobię:

12. Odłączysz káżde ktore otwiera żywot Pánu, co pierworodnego iest w bydłách twoich, co iedno będźie sámczey płći, to poświęćisz Pánu.

13. Pierworodne osłowe odmienisz owcą: á ieśli nieodkupisz, zábiiesz. A káżde pierworodne człowiecze z synow twoich, zapłátą odkupisz.

14. A gdy ćię zopyta syn twoy iutro, mowiąc: Coż to iest? odpowiesz mu: Mocną ręką wywiodł nas Pan z źiemie Ægyptskiey, z domu niewoley.

15. Bo gdy był zátwárdzon Pháráo, á niechćiał nas puśćić: zábił Pan wszelkie pierworodne w źiemi Ægyptskiey, od pierworodnego człowieczego, áż do pierworodnego bydlęcego: przetoż ofiáruię Pánu wszelkie co otwiera żywot sámczey płći, á wszystkie pierworodne z synow moich odkupuię.

16. Będźie tedy iáko znák ná ręce twoiey, y iáko co záwieszonego, dla wspomnienia, miedzy oczymá twemi: że mocną ręką wywiodł nas Pan z Ægyptu.

17. Gdy tedy Pháráo wypuśćił lud, nie wiodł ich Bog drogą źiemie Philistyńskiey, ktora bliska iest, myśląc: by snadź nie żáłował, gdyby uyźrzał, áno przećiw iemu walki powstáią, y niewroćił się do Ægyptu.

18. Ale obwodźił drogą pustyniey, ktora iest nád morzem czerwonym: á wyszli zbroyno synowie Izráelowi z źiemie Ægyptskiey.

19. Wźiął też Moyżesz kośći Iozephowe zsobą: przeto że był poprzyśiągł syny Izráelowe, mowiąc: Náwiedźi was Bog: wynieśćie ztąd kośći moie zsobą.

20. Y wyćiągnąwszy z Sokoth, położyli się obozem w Ethám ná ostatnich gránicách pustyniey.

21. A Pan szedł przed nimi ná okázánie drogi, wednie w słupie obłoku, á w nocy w słupie ognistym: żeby był wodzem ná drodze oboiego czásu.

22. Nigdy nie odchodźił słup obłoku wednie, á słup ognisty w nocy przed ludem.

CAPUT XIV.

Pharao Israelem persequitur, 5. Sed non assequi-

ROZDZIAŁ XIV.

Gdy Pháráo śćiga Isráelity, po suszy w morze

rze wszedszy: ze wszystkimi iezdnemi, y z wozy utonął.

1. A Pan mowił do Moyżeszá, mowiąc:

2. Mow Synom Izráelowym: Wroćiwszy się, niech się obozem położą przećiw Phihahiroth, ktore iest miedzy Mágdalem, á morzem przećiw Beelsephon: przećiw niemu oboz położyćie nád morzem.

3. Y rzecze Pháráo o syniech Izráelowych: Scisnieni są w ziemi, záwárłá ie pusczá.

4. Y zátwárdzę serce iego, y gonić was będźie: y uwielbion będę w Pháráonie, y we wszytkim woysku iego: á poznáią Ægyptiánie, żem ia iest Pan. Y uczynili ták.

5. Y dano znáć krolowi Ægyptskiemu, że uciekł lud: y odmięniło się serce Pháráonowe y sług iego nád ludem, y rzekli: Cożesmy chćieli uczynić, żesmy puśćili Izráelá, áby nam nie służył?

6. Záprzągł tedy woz, y wszystek lud swoy wźiął z sobą.

7. wźiął sześć set wozow wybornych, y cokolwiek w Ægyptćie wozow było: y wodze woyská wszystkiego.

8. Y zátwárdźił Pan serce Pháráoná krolá Ægyptskiego, y gonił syny Izráelowe: lecz oni wyszli byli w ręce wysokiey.

9. Y gdy Ægyptiánie nástępowáli w tropy idących przed sobą, náleźli ich w oboźie nád morzem: wszyscy iezdni y wozy Pháráonowe, y wszystko woysko byli w Phiháhiroth ná przećiwko Beelsephon.

10. A gdy się przybliżył Pháráo, podniozszy synowie Izráelowi oczy, uyźrzeli Ægyptiány zá sobą: y bali się bárzo: y wołáli do Páná.

11. Y rzekli do Moyżeszá: Podobno nie było grobow w Ægyptćie, dla tegoś nas pobrał ábyśmy pomárli ná pusczy? cożeś to chćiał uczynić, żeś nas wyprowádźił z Ægyptu?

12. A zá nie tá iest mowá ktorąsmy do ćiebie mowili w Ægyptćie, mowiąc: Idź precz od nas, ábyśmy służyli Ægyptiánom? dáleko bowiem lepiey było służyć im, niżli pomrzeć ná pusczy.

13. Y rzekł Moyżesz do ludu: Nieboyćie się: stoyćie, á pátrzayćie ná wielkie spráwy Páńskie, ktore uczyni dźiśia: Bo Ægyptiánow ktorych teraz widźićie, żadną miárą więcey nie uyźrzyćie, áż ná wieki.

14. Pan

sequitur, 19. Hebræi sicco pede mare transeunt, 21. Pharao post illos ingrediens, cum universo equitatu ac curribus submergitur, 24.

1. LOcutus est autem Dominus ad Moysen, dicens:

2. Loquere filiis Israel: Reversi *a* castrametentur e regione Phihahiroth, quæ est inter Magdalum & mare contra Beelsephon: in conspectu ejus castra ponetis super mare.

3. Dicturusque est Pharao super filiis Israel: Coarctati sunt in terra, conclusit eos desertũ.

4. Et indurabo cor ejus, ac persequetur vos: & glorificabor *b* in Pharaone, & in omni exercitu ejus: scientque Ægyptii, quia ego sum Dominus. Feceruntque ita.

5. Et nuntiatum est regi Ægyptiorum, quod fugisset populus; immutatumque est cor Pharaonis & servorum ejus super populo, & dixerunt: Quid voluimus facere, ut dimitteremus Israel, ne serviret nobis?

6. Junxit ergo currum *c*, & omnem populum suum assumpsit secum.

7. Tulitque sexcentos currus electos, & quidquid in Ægypto curruum fuit: & duces totius exercitus.

8. Induravitque Dominus cor Pharaonis regis Ægypti, & persecutus est filios Israel: at illi egressi erant in manu excelsa.

9. *d* Cumque persequerentur Ægyptii vestigia præcedentium, repererunt eos in castris super mare: omnis equitatus & currus Pharaonis, & universus exercitus, erant in Phihahiroth contra Beelsephon.

10. Cumque appropinquasset Pharao, levantes filii Israel oculos, viderunt Ægyptios post se: & timuerunt valde, clamaveruntque ad Dominum,

11. Et dixerunt ad Moysen: Forsitan non erant sepulchra in Ægypto, ideo tulisti nos ut moreremur in solitudine? quid hoc facere voluisti, ut educeres nos ex Ægypto?

12. Nonne iste est sermo, quem loquebamur ad te in Ægypto, dicentes: Recede à nobis *e*, ut serviamus Ægyptiis? multo enim melius erat servire eis, quam mori in solitudine.

13. Et ait Moyses ad populum: Nolite timere: state, & videte magnalia Domini, quæ facturus est hodie: Ægyptios enim, quos nunc videtis, nequaquam ultra videbitis *f* usque in sempiternum.

14. Do-

a Reflectentes, Sà.

b Gloriosus apparebo.

c Olim e curribus pugnabant.

d Jos. 24. 6. 1. Mac. 4. 9.

e Septuag. dimitte nos.

f Vivos sc.

14. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis.

15. Dixitque Dominus ad Moyſen: Quid clamas *a* ad me? Loquere filiis Iſrael, ut proficiſcantur.

a Sc. corde oras, clamore ſeu affectu magno.

16. Tu autem eleva virgam tuam, & extende manum tuam ſuper mare, & divide illud, ut gradiantur filii Iſrael in medio mari per ſiccum.

17. Ego autem indurabo cor Ægyptiorum, ut perſequantur vos: & glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu ejus, & in curribus & in equitibus illius.

18. Et ſcient Ægyptii, quia ego ſum Dominus, cum glorificatus fuero in Pharaone, & in curribus atque in equitibus ejus.

19. Tollensque ſe Angelus Dei, præcedebat caſtra Iſrael, abiit poſt eos: & cum eo pariter columna nubis, priora dimittens, poſt tergum.

20. Stetit, inter caſtra Ægyptiorum & caſtra Iſrael: & erat nubes tenebroſa *b*, & illuminans noctem *c*, ita ut ad ſe invicem toto noctis tempore, accedere non valerent.

b Ægyptiis. *c* Judæis.

21. Cumque extendiſſet Moyſes manum ſuper mare, abſtulit illud Dominus flante vento vehementi & urente *d* tota nocte, & vertit in ſiccum: diviſaque eſt aqua.

d Chald. orientali.

22. *e* Et ingreſſi ſunt filii Iſrael per medium ſicci maris: erat enim aqua quaſi murus à dextra eorum & læva.

e Pſal. 77. 13. 104. 37. Pſ. 113. 3. Hebr. 11. 29.

23. Perſequentesque Ægyptii ingreſſi ſunt poſt eos, & omnis equitatus Pharaonis currus ejus & equites, per medium maris.

24. *f* Jamque advenerat vigilia matutina, *g* & ecce reſpiciens Dominus ſuper caſtra Ægyptiorum per columnam ignis & nubis, interfecit exercitum eorum:

f Sabb. Sancto Proph. 4. Vigil. Pentecoſt. Proph. 2. *g* Sap. 18. 15.

25. Et ſubvertit rotas curruum, ferebanturque in profundum. Dixerunt ergo Ægyptii: Fugiamus Iſraelem: Dominus enim pugnat pro eis contra nos.

26. Et ait *h* Dominus ad Moyſen: Extende manum tuam ſuper mare, ut revertantur aquæ ad Ægyptios ſuper currus & equites eorum.

h Dixerat jam prius.

27. Cumque extendiſſet Moyſes manum contra mare, reverſum eſt primo diluculo ad priorem locum: fugientibusque Ægyptiis occurrerunt aquæ, & involvit eos Dominus in mediis fluctibus.

28. Reverſæque ſunt aquæ, & operuerunt cur-

14. Pan będźie ſwalczył zá was, á wy milczeć będźiećie.

15. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: Coż wołaſz do mnie? mow ſynom Izráelſkim, áby ćiągnęli.

16. A ty podnieś laſkę twoię, y śćiągni rękę twoię ná morze, á przedźiel ie: áby ſzli ſynowie Izráelowi śrzodkiem morzá po ſuſzy.

17. A ia zátwárdzę ſerce Ægyptiánow żeby was gonili: y uwielbion będę w Pháráonie, y we wſytkim woyſku iego, y w woźiech, y w iezdnych iego.

18. Y wiedźieć będą Ægyptiánie, żem ia ieſt Pan, gdy będę uwielbion w Pháráonie, y w woźiech tákże, y w iezdnych iego.

19. A ruſzywſzy ſię Anyoł Boży, ktory ſzedł przed obozem Izráelſkim, záſzedł zá nie; y z nim poſpołu ſłup obłokowy, przodek opuśćiwſzy pozad.

20. Stánął, miedzy obozem Ægyptſkim, á miedzy obozem Izráelſkim, á był obłok ćiemny y oświecáiący noc, ták iż iedni do drugich przez cáłą noc przyſtąpić niemogli.

21. A gdy Moyżeſz wyćiągnął rękę ná morze, zniosł ie Pan wiánim wiátru gwałtownego y párzącego cáłą noc, y obroćił w ſuſzą: y rozſtąpiłá ſię wodá.

22. Y weſzli ſynowie Izráelowi przez pośrzodek ſuchego morzá: bo byłá wodá iáko mur po práwey y po lewey ſtronie ich.

23. A Ægyptiánie goniąc weſzli zá nimi, y wſzytká iezdá Pháráonowá, wozy iego y iezdni przez pośrzodek morzá.

24. Y iuż byłá ſtraż zéránna przyſzłá: álić oto weyźrzawſzy Pan ná woyſko Ægyptiánow przez ſłup ogniá y obłoku, pobił woyſko ich:

25. Y powywracał kołá wozow, y pogrążeni w głębią. Rzekli tedy Ægyptiánie: Ućiekaymy przed Izráelem: Pan bowiem walczy zá nimi przećiwko nam.

26. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: Wyćiągni rękę twą ná morze, że ſię wrocą wody ná Ægyptiány, ná wozy y ná iezdne ich.

27. A gdy wyćiągnąś Moyżeſz rękę przećiw morzu, zwroćiło ſię ná pierwſzym świtániu, ná pierwſze mieyſce: á ućiekáiącym Ægyptiánom záſkoczyły wody, y ogárnął ie Pan w pośrzod nawáłnośći.

28. Y wroćiły ſię wody, y okryły woży y

y iezdne wſzytkiego woyſká Pháráonowego, ktorzy goniąc weſzli byli w morze: náwet y iednego z nich nie zoſtáło.

29. A ſynowie Izráelowi ſzli przez pośrzodek ſuchego morzá, á wody im były iáko miáſto muru po práwey y lewey ſtronie.

30. Y wybáwił Pan w on dźień Izráelá z ręki Ægyptiánow.

31. Y widźieli Ægyptiány martwe ná brzegu morſkim, y rękę wielką ktorey użył Pan przećiwko im: y bał ſię lud Páná, y uwierzyli Pánu, y Moyżeſzowi ſłudze.

ROZDZIAŁ XV.

Podźiękowáwſzy Izráelitowie Pánu Bogu śpiewánim, przyſzli do Máráth, gdźie gdy ſię wody gorzkie obroćiły w ſłodkie, przyſzli do Helim.

1. SPiewał tedy Moyżeſz y ſynowie Izráelſcy tę pieśń Pánu: y rzekli: Spiewaymy Pánu chwalebnie: bowiem uwielbiony ieſt, koniá y ieźdźcá zrzućił w morze.

2. Moc moiá y chwałá moiá Pan, y ſtał mi ſię zbáwieniem: Ten Bog moy y wielbić go będę: Bog oycá mego, y wywyſzáć go będę.

3. Pan iáko mąż waleczny wſzechmocny imię iego.

4. Wozy Pháráonowe, y woyſko iego wrzućił w morze: celnieyſze kśiążętá iego potonęły w Czerwonym morzu.

5. Głębokośći okryły ie, poſzli w głębią iáko kámień.

6. Práwicá twoiá, Pánie, uwielbiona ieſt w mocy, práwicá twoiá, Pánie, uderzyłá nieprzyiaćielá.

7. A w wielkośći chwały twoiey złożyłeś przećiwniki twoie: ſpuśćiłeś gniew twoy, ktory ie pożárł iáko ſłomę.

8. A w duchu zápálczywośći twoiey zgromádźiły ſię wody: ſtánęłá wodá płynąca: ſkupiły ſię głębokośći w pośrzod morzá.

9. Rzekł nieprzyiaciel: Będę gonił y poymam: rozdźielę horzyśći, náſyći ſię duſzá moiá: dobędę mieczá mego, y pobiie y ręká moiá.

10. Wionął wiátr twoy, y okryło ie morze: potonęli iáko ołow w wodách gwałtownych.

currus & equites cuncti exercitus Pharaonis, qui ſequentes ingreſſi fuerant mare *a*: nec unus quidem ſuperfuit ex eis.

29. Filii autem Iſrael perrexerunt per medium ſicci maris, & aquæ eis erant quaſi pro muro à dextris & à ſiniſtris:

30. Liberavitque Dominus in die illa *b* Iſrael de manu Ægyptiorum.

31. Et viderunt Ægyptios mortuos ſuper littus maris, & manum magnam, quam exercuerat Dominus contra eos: timuitque populus Dominum, & crediderunt Domino, & Moyſi ſervo ejus.

a Myſtice Mare ſignificat baptiſmum. 1. Cor. 10.

b Menſis 1. id eſt, Abib, die 21. poſtremo videlicet Azymorum.

CAPUT XV.

Moyſes cum filiis Iſrael Deo gratias agit, 1. Similiter & ſoror Maria cum mulieribus, 20. Iſraelitæ veniunt in Mara, ubi amaritudo aquarum in dulcedinem vertitur, 23. Ipſi veniunt in Elim, 27.

1. TUnc *c* cecinit Moyſes & filii Iſrael carmen hoc Domino, & dixerunt: Cantemus Domino *d*: glorioſe enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem dejecit in mare.

2. *e* Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem: iſte Deus meus, & glorificabo eum: Deus patris mei, & exaltabo eum.

3. Dominus *f* quaſi vir pugnator, omnipotens nomen ejus.

4. Currus Pharaonis & exercitum ejus projecit in mare: electi principes ejus ſubmerſi ſunt in Mari rubro.

5. Abyſſi operuerunt eos, deſcenderunt in profundum quaſi lapis.

6. Dextera tua Domine magnificata eſt *g* in fortitudine: dextera tua, Domine, percuſſit inimicum.

7. Et in multitudine gloriæ tuæ depoſuiſti adverſarios tuos: miſiſti iram tuam, quæ devoravit eos ſicut ſtipulam.

8. Et in ſpiritu furoris tui *h* congregatæ *i* ſunt aquæ: ſtetit unda fluens *k* congregatæ ſunt abyſſi in medio mari.

9. Dixit inimicus: Perſequar & comprehendam, dividam ſpolia, implebitur *l* anima mea: evaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea.

10. Flavit ſpiritus *m* tuus, & operuit eos mare: ſubmerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus.

c Sap. 10. 20.

d Ad Domini laudem.

e Pſ. 117. 14. Iſaiæ 12. 2.

f Hebr. Jehova i. ille qui eſt.

g Potentem & magnam ſe oſtendit.

h Vento vehementi.

i Contra Ægyptios.

k Sicut acervus.

l Voluptate.

m Ventus.

11. Quis ſimilis tui in fortibus, Domine? quis ſimilis tui, magnificus in ſanctitate, terribilis atque laudabilis, faciens mirabilia?

12. Extendiſti manum tuam, & devoravit eos terra *a*.

13. Dux fuiſti in miſericordia tua populo, quem redemiſti: & portaſti *b* eum in fortitudine tua, ad habitaculum ſanctum tuum.

14. Aſcenderunt *c* populi, & irati ſunt: dolores obtinuerunt *d* habitatores Philiſthiim.

15. Tunc conturbati ſunt principes Edom, robuſtos Moab obtinuit tremor: obriguerunt omnes habitatores Chanaan.

16. Irruat ſuper eos formido & pavor, in magnitudine brachii tui: fiant immobiles quaſi lapis, donec pertranſeat populus tuus Domine, donec pertranſeat populus tuus iſte, quem poſſediſti.

17. Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmiſſimo habitaculo tuo, quod operatus es Domine: ſanctuarium tuum Domine, quod firmaverunt *e* manus tuæ.

18. Dominus regnabit in æternum, & ultra.

19. Ingreſſus eſt enim eques *f* Pharao cum curribus & equitibus ejus in mare: & reduxit ſuper eos Dominus aquas maris: filii autem Iſrael ambulaverunt per ſiccum in medio ejus.

20. Sumpſit ergo Maria propheteſſa, ſoror Aaron, tympanum in manu ſua: egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis & choris,

21. Quibus præcinebat, dicens: Cantemus Domino, glorioſe enim magnificatus eſt equum & aſcenſorem ejus dejecit in mare.

22. Tulit autem Moyſes Iſrael de mari rubro, & egreſſi ſunt in deſertum Sur: ambulaveruntque tribus diebus *g* per ſolitudinem, & non inveniebant aquam.

23. Et venerunt in Mara, nec poterant bibere aquas de Mara, eo quod eſſent amaræ: unde & congruum loco nomen impoſuit, vocans illum Mara, id eſt, amaritudinem.

24. Et murmuravit populus contra Moyſen, dicens: Quid bibemus?

25. At ille clamavit ad Dominum: qui oſtendit ei lignum *h*: quod, *i* cum miſiſſet in aquas, in dulcedinem verſæ ſunt. Ibi conſtituit ei præcepta, atque judicia, & ibi tentavit eum,

26. Dicens: Si audieris vocem Domini Dei tui,

a Demerſos in mare.
b Portabis.
c Tentabunt reſiſtere.
d Obtinebunt: præterita pro futuris ponit.
e pro firmabunt.
f Equitatus Pharaonis.
g Nempe 22. 23. & 24. ejusdem menſis.
h Myſtice hoc lignum Crucem & virtutem dominicæ paſſionis deſignat.
i Judith. 5. 15. Eccli. 38. 5.

11. Ktoż podobien tobie miedzy mocarzámi Pánie? Kto podobny tobie? wielmożny w świątośći, ſtráſzny y chwalebny, czyniący dźiwy.

12. Sćiągnąłeś rękę twoię, y pożárłá ie źiemiá.

13. Byłeś wodzem w miłośierdźiu twoim ludowi ktoryś odkupił: y nioſłeś go w mocy twoiey do mieſzkánia twego świętego.

14. Ruſzyli ſię narodowie, y rozgniewáli ſię; boleśći obięły obywátele Philiſtyńſkie.

15. Tedy ſię ſtrwożyły Kśiążętá Edom, mocarze Moab ſtrách zdiął, zdrętwieli wſzyſcy obywátele Chánáneyſcy.

16. Niech pádnie ná nie ſtrách y lękánie w wielkośći rámięniá twego, niech ſię sſtáną nieruchomi iáko kámien, áż przeydźie lud twoy Pánie, áż przeydźie lud twoy ten, ktoryś otrzymał.

17. Wprowádźiſz ji y wſádźiſz ná gorze dźiedźiectwá twego, w namocnieyſzym mieſzkániu twoim, ktoreś urobił Pánie, świątnicą twoią, Pánie, ktorą umocniły ręce twoie.

18. Pan będźie krolował, ná wieki y dáley.

19. Wiáchał bowiem konny Pháráo, z wozmi y z iezdnemi ſwemi w morze: u wroćił ná nie Pan wody morſkie: á ſynowie Izráelowi chodźili po ſuſzy przez pośrzodek iego.

20. Wźięłá tedy Márya Prorokini śioſtrá Aaronowá bębęn w rękę ſwoię, y wyſzły wſzytkie białęgłowy zá nią z bębny, y z Muzyką,

21. Ktorym záczynáłá mowiąc: Spiewaymy Pánu, chwalebnie bowiem uwielbiony ieſt, koniá y ieźdźca iego zrzućił w morze.

22. A Moyżeſz wywiodł Izráelá z morzá czerwonego, y wyſzli w puſczą Sur: y ſzli przez trzy dni po puſczy, á nie náydowáli wody.

23. Y przyſzli do Márá, y nie mogli pić wod z Márá, dla tego że były gorzkie: Z kąd y ſłuſzne imię dał mieyſzu, zowiąc ie Márá, to ieſt, gorzkość

24. Y ſzemrał lud przećiw Moyżeſzowi mowiąc: Coż będźiem pić?

25. A on záwołał do Páná, ktory ukazał mu drzewo; ktore gdy włożył do wod odmieniły ſię w ſłodkość. Tám uſtawił mu przykázánia y ſądy, y tám go kuśił,

26. Mowiąc: Ieſli uſłuchaſz głoſu Páná Bogá

gá twego, á bedźieſz przed nim dobrze czynił, y bedźieſz poſłuſzen roſkazániu iego, y bedźieſz ſtrzegł wſzytkich przykazań iego, żadney niemocy, ktorą włożył ná Ægypt, nie przywiodę ná ćię: iam bowiem Pan, lekarz twoy.

27. Y przyſzli do Elim ſynowie Izráelowi, gdźie było dwánaśćie źrzodeł wod y śiedmdźieśiąt palm, y obozem ſtánęli przy wodźie.

tui, & quod rectum eſt coram eo feceris, & obedieris mandatis ejus *a* cuſtodierisque omnia præcepta illius, cunctum languorem, quem poſui in Ægypto, non inducam ſuper te: ego enim Dominus ſanator tuus.

27. *b* Venerunt autem in Elim filii Iſrael, ubi erant duodecim *c* fontes aquarum, & ſeptuaginta palmæ: & caſtra metati ſunt juxta aquas.

a Huc ſpectat locus Jer. 7. 21.

b Num. 33. 9.

c Allegorice duodecim Apoſtoli & ſeptuaginta Chriſti diſcipuli deſignantur, quorum opera Chriſtus totius mundi ſitim, famemque ſpiritualem depulit Sap. 11. 2.

ROZDZIAŁ XVI.

Gdy Synowie Izráelſcy o pokarm nárzykáią, dał im Pan doſtátek przepiorek y Mánny: y roſkazánie o zbierániu iey, y záchowániu oſobno.

1. Y Ruſzyli ſię z Elim, y przyſzło wſytko mnoſtwo ſynow Izráelowych ná puſzczą Sin, ktora ieſt miedzy Elim y Sinai: piętnaſtego dniá mieśiącá wtorego po tym, iáko wyſzli z źiemie Ægyptſkiey.

2. Y ſzemráło wſzyſtko zgromádzenie ſynow Izráelowych przećiw Moyżeſzowi y Aaronowi ná puſzczy.

3. Y wowili ſynowie Izráelſcy do nich: O byſmy byli pomárli od ręki Páńſkiey w źiemi Ægyptſkiey, gdyſmy śiedźieli nád gárncy mięſá, y iedliſmy chleb w ſytośći, czemuśćie nas wywiedli ná tę puſzczą, ábyśćie wſzytko mnoſtwo głodem pomorzyli?

4. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: oto ia ſpuſzczę wam chleb z niebá: niechay wychodźi lud, á zbiera coby doſyć było, ná káżdy dźień: ábym go doświadczył, ieſliż chodźi w zakonie moim, ábo nie?

5. A dniá ſzoſtego niechay nágotuią coby wnieśli: á niech będźie tyle dwoie niż co zbieráć zwykli ná káżdy dźień.

6. Y rzekł Moyżeſz y Aaron do wſzytkich ſynow Izráelowych: W wieczor poznaćie, że was Pan wyprowádźił z źiemie Ægyptſkiey:

7. A ráno uyźrzyćie chwałę Páńſką: uſłyſzał bowiem ſzemránie wáſze przećiw Pánu: á mi co ieſteſmy, żeśćie ſzemráli prećiwko nam?

8. Y rzekł Moyżeſz: W wieczor da wam Pan ieść mięſo, á ráno chleb w ſytośći: przeto że uſłyſzał ſzemránia wáſze, ktorymeśćie ſzemráli przećiw iemu, my bowiem co ieſteſmi?

CAPUT XVI.

Murmurant in Sin pro cibo Iſraelitæ, 1. Pluit Dominus coturnices & Man ad ſaturitatem, 12. Juſſio Domini de Manna colligendo, 14. & eodem in monumentum reponendo, ac cuſtodiendo Sabbato, 23. Iſrael comedit Manna 40. annis. 35.

1. PRofectique ſunt de Elim, & venit omnis multitudo filiorum Iſrael in deſertum Sin, quod eſt inter Elim & Sinai: quintodecimo die menſis ſecundi *d*, poſtquam egreſſi ſunt de terra Ægypti.

2. Et murmuravit omnis congregatio filiorum Iſrael contra Moyſen & Aaron in ſolitudine.

3. Dixeruntque filii Iſrael ad eos: Utinam mortui eſſemus per manum Domini in terra Ægypti, quando ſedebamus ſuper *e* ollas carnium; & comedebamus panem in ſaturitate: cur eduxiſtis nos in deſertum iſtud, ut occideretis omnem multitudinem fame?

4. Dixit autem Dominus ad Moyſen: Ecce, ego pluam vobis panes de cœlo: egrediatur populus, & colligat, quæ ſufficiunt per ſingulos dies: ut tentem *f* eum, utrum ambulet in lege mea *g*, an non.

5. Die autem ſexto parent, quod inferant: *h* & ſit duplum, quam colligere ſolebant per ſingulos dies.

6. Dixerunsque Moyſes & Aaron ad omnes filios Iſrael: Veſpere ſcietis, quod Dominus eduxerit vos de terra Ægypti:

7. Et mane videbitis gloriam Domini; audivit enim murmur veſtrum contra Dominum: nos vero quid ſumus, quia muſſitaſtis contra nos?

8. Et ait Moyſes: Dabit vobis Dominus veſpere carnes edere, & mane panes in ſaturitate: eo quod audierit murmurationes veſtras, quibus murmurati eſtis contra eum: nos

d eodem anno M. 2513.

e i. juxta deſiderabant alias carnes quam pecorum, quæ habebant.

f Probem.

g Colligendo ſolum, quantum diei ſufficiat.

h In tabernacula.

nos enim quid ſumus? nec contra nos eſt murmur veſtrum, ſed contra Dominum.

9. Dixit quoque Moyſes & Aaron: Dic univerſæ congregationi filiorum Iſrael: Accedite coram Domino: audivit enim murmur veſtrum.

10. Cumq; loqueretur Aaron ad omnem cœtum filiorum Iſrael, reſpexerunt ad ſolitunem & ecce gloria *a* Domini apparuit in nube.

11. Locutus eſt autem Dominus ad Moyſen, dicens:

12. Audivi murmurationes filiorum Iſrael, loquere ad eos: Veſpere comedetis carnes, & mane ſaturabimini panibus: ſcietisque, quod ego ſum Dominus Deus veſter.

13. Factum eſt ergo veſpere, & *b* aſcendens coturnix, cooperuit caſtra: mane quoque ros jacuit per circuitum caſtrorum.

14. Cumque operuiſſet ſuperficiem terræ, apparuit in ſolitudine *c* minutum, & quaſi pilo tuſum *d*, in ſimilitudinem pruinæ ſuper terram.

15. Quod cum vidiſſent filii Iſrael, dixerunt ad invicem: Manhu? (quod ſignificat: Quid eſt hoc?) ignorabant enim, quid eſſet. Quibus ait Moyſes: *e* Iſte eſt panis *f*, quem Dominus dedit vobis ad veſcendum.

16. Hic eſt ſermo, quem præcepit Dominus: Colligat unusquisque ex eo, quantum ſufficit ad veſcendum: gomor per ſingula capita, juxta numerum animarum veſtrarum, quæ habitant in tabernaculo, ſic tolletis.

17. Feceruntque ita filii Iſrael, & collegerunt: alius plus, alius minus.

18. Et menſi ſunt ad menſuram gomor *g* nec, qui plus collegerat, habuit amplius: nec, qui minus paraverat, reperit minus: ſed ſinguli juxta id, quod edere poterant, congregaverunt

19. Dixitque Moyſes ad eos: Nullus relinquat ex eo in mane.

20. Qui non audiverunt eum, ſed dimiſerunt quidam ex eis usque mane, & ſcatere cœpit vermibus, atque computruit *h*, & iratus eſt contra eos Moyſes.

21. Colligebant autem mane ſinguli, quantum ſufficere poterat ad veſcendum: cumque incaluiſſet ſol, liquefiebat.

22. In die autem ſexta collegerunt cibos duplices, id eſt, duo gomor per ſingulos homines: venerunt autem omnes principes multitudinis, & narraverunt Moyſi.

a Eccli. 45. 3.

b Num. 11. 31.

c Sap. 16. 20. Num. 11. 7. Pſ. 77. 24. Joan. 6. 31.

d Chald. quaſi decorticatum i. album.

e 1. Cor. 10. 3.

f Myſtice Manna quam plurima, ſignificat, SS. Euchariſtiam, gratiam conſolationis, delicias Beatorum.

g 2. Cor. 6. 15.

h Nota figuram contra avaros. Jacob. 5. 2.

ſmi? áni przećiwko nam ieſt ſzemránie wáſze, ále przećiwko Pánu.

9. Rzekł też Moyżeſz do Aaroná: Powiedz wſzytkiemu zebrániu ſynow Izráelſkich: Przyſtąpćie przed Páná: bo ſłyſzał ſzemránie wáſze.

10. A gdy mowił Aaron do wſzytkiego zgromádzenia ſynow Izráelowych, poyźrzeli ku puſczy, á oto chałá Páńſkiá ukazáłá ſię w obłoku.

11. Y rzekł Pan do Moyżeſza, mowiąc:

12. Słyſzałem ſzemránia ſynow Izráelowych, mow do nich, w wieczor będźiećie ieść mięſo, á ráno náſyćićie ſię chlebem: y doznaćie żem ia ieſt Pan Bog wáſz.

13. Sſtáło ſię tedy w wieczor, y wzlećiawſzy przepiorki, okryły oboz: poránu też roſſá leżáłá około obozu.

14. A gdy okryłá wierzch źiemie, ukazáło ſię ná puſczy coś drobnego á iákoby w ſtępie utłuczonego, ná podobieńſtwo ſrzonu ná źiemi.

15. Co gdy uyźrzeli ſynowie Izráelſcy, rzekli ieden do drugiego: Mán hu? (co znáczy: Coż to ieſt?) bo niewiedźieli co było. Ktorym rzekł Moyżeſz: Ten ieſt chleb ktory wam dał Pan ku iedzeniu.

16. Táieſt mowá ktorą przykazał Pan: Niech zbiera káżdy z niego ile potrzebá ku iedzeniu: gomor ná káżdą głowę, według liczby duſz wáſzych, ktore mieſzkáią w namiećie, ták nábierzećie.

17. Y uczynili ták ſynowie Izráelowi: y názbierali ieden więcey, drugi mniey.

18. Y mierzyli wedle miáry gomor: Ani ktory więcey názbierał, więcey miał: áni krory mnie był nágotował, nálazł mniey: ále káżdy według tego co mogł źieść názbierał.

19. Y rzekł Moyżeſz do nich: Zaden niech nie zoſtáwia z niego do záránia.

20. Ktorzy nie poſłucháli go, ále zoſtáwili niektorzy z nich áż do poránku: y ięło ſię zálęgáć chrobáctwem y pogniło. Y rozgniewał ſię przećiw im Moyżeſz.

21. Y zbieráli po ránu káżdy, ile mogło bydź doſyć ku iedzeniu: á gdy ſię zágrzało ſłońce, topniáło.

22. A dniá ſzoſtego zbieráli dokármy we dwoy naſob, to ieſt, dwá gomor ná káżdego człowieká. Y przyſzli wſzyſcy przełożeni poſpolſtwá, y powiedźieli Moyżeſzowi:

23. Ktory im rzekł: To ieſt co mowił Pan: Odpoczynięnie Szábáthu iutro ieſt poświęcone Pánu: cokolwiek maćie robić, robćie, á co maćie wárzyć, warzćie: á cokolwiek zoſtánie, ſchowayćie do iutrá.

24. Y uczynili ták iáko Moyżeſz przykazał, á nie zgniło, áni ſię w nim robak nálazł.

25. Y rzekł Moyżeſz: Iedzćie to dźiśia: bo Szábáth ieſt Páńſki: nie naydźie ſię dźiś ná polu.

26. Przez ſześć dni zbierayćie, á dniá śiodmego Szábátk ieſt Páńſki, przeto ſię nie naydźie.

27. Y przyſcedł śiodmi dźień: á wyſzedſzy y ludu áby zbieráli, nie náleźli.

28. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: Pokiż niechcećie záchowáć roſkazánia mego y zakonu mego?

29. Pátrzćie iż Pan dał wam Szábáth, y przeto w dźień ſzoſty dał wam pokarm dwoiáki: każdy niech mieſzka ſam u śiebie, żaden niech nie wychodźi z mieyſcá ſwego dniá śiodmego.

30. Y obchodźił Szábáth lud dniá śiodmego.

31. Y názwał dom Izráelow imię iego Man: ktore było iáko naśienie koryándru białe, á ſmák iego, iáko białego chlebá z miodem.

32. Y rzekł Moyżeſz: Tá ieſt mowá, ktorą Pan przykazał: Nápełni gomor z niego, á niech chowan będźie ná przyſzłe potym rodzáie, áby ználi chleb, ktorymem was kermił ná puſczy, kiedy wyprowadzeni ieſteśćie z źiemie Ægyptſkiey.

33. Y rzekł Moyżeſz do Aaroná: Weźmi ſtátek ieden, á náſyp weń Man, ile może w śię wźiąć gomor, y położ przed Pánem, ku záchowániu ná rodzáie wáſze,

34. Iáko przykazał Pan Moyżeſzowi: Y położył go Aaron w przybytku ná záchowánie.

35. A ſynowie Izráelowi iedli Man, czterdźieśći lat, áż weſzli do źiemie mieſzkálney: Tym pokármem żywieni ſą, áż przyſzli do gránic źiemie Chánáneyſkiey.

36. A gomor ieſt dźieśiąta część Ephy.

23. Qui ait eis: Hoc eſt, quod locutus eſt Dominus: Requies ſabbati ſanctificata eſt Domino *a* cras. Quodcumque operandum eſt, facite: &, quæ coquenda ſunt, coquite: quidquid autem reliquum fuerit, reponite usque in mane.

a ad Domini honorem.

25. Feceruntque ita, ut præceperat Moyſes, & non computruit, neque vermis inventus eſt in eo.

25. Dixitque Moyſes: Comedite illud hodie, quia ſabbatum eſt Domini: non invenietur hodie in agro.

26. Sex diebus colligite: in die autem ſeptimo ſabbatum eſt Domini: idcirco non invenietur.

27. Venitque ſeptima dies: & egreſſi de populo ut colligerent, non invenerunt.

28. Dixit autem Dominus ad Moyſen: Usquequo non vultis cuſtodire mandata mea, & legem meam?

29. Videte, quod Dominus dederit vobis ſabbatum, & propter hoc die ſexta tribuit vobis cibos duplices: maneat unusquisq; apud ſemetipſū, nullus egrediatur de loco ſuo die ſeptimo.

30. Et ſabbatizavit populus die ſeptimo.

31. Appellavitque domus Iſrael nomen ejus Man: quod erat quaſi ſemen coriandri *b* album *c*, guſtusque ejus quaſi ſimilæ cum melle.

b Figura. *c* Colore.

32. Dixit autem Moyſes: Iſte eſt ſermo, quem præcipit Dominus: Imple gomor ex eo, & cuſtodiatur in futuras retro generationes *d*: ut noverint panem, quo alui vos in ſolitudine, quando educti eſtis de terra Ægypti.

d q. d. poſteros veſtros, hæc per anticipationem dicta, quia facta ſunt poſt extructum tabernaculum.

33. Dixitque Moyſes ad Aaron: Sume vas unum, & mitte ibi Man, quantum poteſt capere gomor, & repone coram Domino *e* ad ſervandum in generationes veſtras.

e i. in arca teſtimonii.

34. Sicut præcepit Dominus Moyſi: Poſuitque illud Aaron in tabernaculo reſervandum.

35. Filii autem Iſrael *f* comederunt Man quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem: hoc cibo aliti ſunt, usquequo tangerent fines terræ Chanaan.

f 2. Eſdr. 9. 21. Judith. 5. 15.

36. Gomor autem decima pars eſt Ephi.

ROZDZIAŁ XVII.

Gdy lud przećiw Moyżeſzowi w Ráphidym ſzemrał o wodę, dał im Pan z ſkáły wodę: A Joſue Amálechá poraża, poki ná gorze Moyżeſz ręce ku Pánu wznośi.

CAPUT XVII.

Rurſum filii Iſrael murmurant in Raphidim pro aqua 1. Dat Dominus aquam de petra, 6. Dum Moyſes in monte extenſis manibus orat, vincuntur Amalecitæ, 8.

1 IGitur profecta omnis multitudo filiorum Iſrael de deſertoSion per manſiones ſuas, juxta ſermonem Domini, *a* caſtrametati ſunt in Raphidin, ubi non erat aqua ad bibendum populo.

2. Qui jurgatus contra Moyſen, ait: Da nobis aquam, ut bibamus. Quibus reſpondit Moyſes: Quid jurgamini contra me? cur tentatis Dominum?

3. Sitivit ergo ibi populus præ aquæ penuria, & murmuravit contra Moyſen, dicens: Cur feciſti nos exire de Ægypto, ut occideres nos, & liberos noſtros, ac jumenta ſiti?

4. Clamavit autem Moyſes ad Dominum, dicens: Quid faciam populo huic? adhuc paululum, & lapidabit me.

5. Et ait Dominus ad Moyſen: Antecede populum, & ſume tecum de ſenionibus Iſrael: & virgam, qua *c* percuſſiſti fluvium, tolle in manu tua, & vade.

6. En ego ſtabo ibi coram te ſupra petram Horeb: percutiesque petram, & exibit ex ea aqua, ut bibat populus. Fecit Moyſes ita coram ſenioribus Iſrael:

7. Et vocavit nomen loci illius, Tentatio, propter jurgium filiorum Iſrael, & quia tentaverunt Dominum, dicentes: Eſtne Dominus in nobis, an non?

8. *d* Venit autem Amalec, & pugnabat contra Iſrael in Raphidim.

9. Dixitque Moyſes ad Joſue: Elige viros; & egreſſus pugna contra Amalec: cras ego ſtabo in vertice collis, habens virgam Dei in manu mea.

10. Fecit Joſue, ut locutus erat Moyſes, & pugnavit contra Amalec: Moyſes autem & Aaron & Hur aſcenderunt ſuper verticem collis.

11. Cumque levaret Moyſes manus *e*, vincebat Iſrael: ſin autem paululum remiſiſſet, ſuperabat Amalec.

12. Manus autem Moyſi erant graves: ſumentes igitur lapidem, poſuerunt ſubter eum, in quo ſedit: Aaron autem & Hur, ſuſtentabant manus ejus ex utraque parte. Et factum eſt, ut manus illius non laſſarentur usque ad occaſum ſolis.

13. Fugavitque Joſue Amalec, & populum ejus in ore gladii.

14. Dixit autem Dominus ad Moyſen: Scribe hoc ob monimentum in libro, & trade auribus

a Eodem an. M. 2513. & eodem menſe 1.
b Num. 20. 4.
c Supr. 14. 21. Pſal. 77. 15. 1. Cor. 10. 4.
d Deut. 15. 17. Iudith. 4. 13. Sapt. 11. 3.
e in formam crucis, juxta communem Patrum ſententiam. Tirin.

1. WYćiągnąwſzy tedy wſzytko mnoſtwo ſynow Izráelowych z puſczy Sin z ſtánowiſki ſwemi, według mowy Páńſkiey: położyli ſię obozem w Ráphidim gdźie nie było wody ku pićiu ludowi.

2. Ktory ſwárząc ſię z Moyżeſzem, mowił: Day nam wody, ábychmy pili. Ktorym odpowiedźiał Moyżeſz: Co ſię ſwárzyćie zemną? Przecz kuśićie Páná?

3. Y prágnął tám lud dla niedoſtátku wody, y ſzemrał przećiw Moyżeſzowi, mowiąc: Czemuś nas wywiodł z Ægyptu, ábyś pomorzył nas, y dźieci náſze, y bydło prágnieniem?

4. Y wołał Moyżeſz do Páná, mowiąc: Coż mam czynić ludowi temu? ieſcze máluczko, á ukámionuię mię.

5. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: Idź przed ludem, á weźmi z ſobą z ſtárſzych Izráelowych: y laſkę ktorąś uderzył w rzekę, weźmi w rękę twoię, á idź.

6. Oto ia ſtánę tám przed tobą ná ſkále Horeb: y uderzyſz w ſkáłę, á wypłynie z niey wodá, áby pił lud: Uczynił ták Moyżeſz przed ſtárſzemi Izráelowemi:

7. Y názwał imię mieyſcá onego, kuſzenie, dla ſwaru ſynow Izráelowych, á iż kuśili Páná, mowiąc: Ieſtli Pan miedzy námi, czyli nie?

8. Y przyſzedł Amálek, y walczył przećiwko Izráelowi w Ráphidim.

9. Y rzekł Moyżeſz do Iozuego: Wybierz męże, á wyſzedſzy walcz przećiw Amálekowi: ia iutro ſtánę ná wierzchu págorku, máiąc laſkę Bożą w ręce moiey.

10. Uczynił Iozue iáko rzekł Moyżeſz, y potykał ſię z Amálekiem: Lecz Moyżeſz y Aaron y Hur wſtąpili ná wierzch págorku.

11. A gdy podnośił Moyżeſz ręce, przemagał Izráel: á ieſli trochę opuśćił, przewyćiężał Amálek.

12. A ręce Moyżeſzowe były ćiężkie: wźiąwſzy tedy kámień, podłożyli pod eń, ná ktorym uśiadł: á Aaron y Hur podpieráli ręce iego z obudwu ſtron. Y ſtáło ſię, że ſię iego ręce nie ſprácowáły áż do zachodu ſłońcá.

13. Y obroćił w tył Iozue Amálek, y lud iego páſczeką mieczá.

14. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: Nápiſz to dla pámięći w kśięgi y poday uſzam Iozuego: bo

bo wygłádzę pámiątkę Amálekowę pod niebem.

15. Y zbudował Moyżesz ołtárz: y názwał imię iego, Pan Podwyższenie moie, mowiąc:

16. Iż ręká stolice Páńskiey y woyná Páńską będźie przećiw Amálekowi od rodzáiu do rodzáiu.

ROZDZIAŁ XVIII.

Ietro Cieść Moyżeszow, usłyszawszy sprawy, ktore z nim Pan poczynił, z żoną y z dźiećmi iego przyszedł do Moyżeszá, y porádźił mu dobrze o postánowieniu Sędakow, y innych Urzędnikow.

1. Y Gdy usłyszał Iethro Kápłan Mádiáński, powinny Moyżeszow, wszytko co uczynił Bog Moyżeszowi, y Izráelowi ludowi swemu, á iż wywiodł Pan Izráelá z Ægyptu:

2. Wźiął Sephorę żonę Moyżeszowę, ktorą był odesłał,

3. Y dwu synow iey, z ktorych iednego zwano Gersam, iż rzekł oćiec: Byłem przychodniem w źiemi cudzey.

4. A drugiego Eliezer: Bog bowiem, prawi, oycá mego pomocnik moy, y wyrwał mię od mieczá Pháráonowego.

5. Przyszedł tedy Iethro powinny Moyżeszow y synowie iego, y żoná iego ná puszczą do Moyżeszá, gdźie się był obozem położył przy gorze Bożey.

6. Y wskazał do Moyżeszá, mowiąc: Ia Iethro powinny twoy idę do ćiebie, y żoná twoiá, y dwá synowie twoi z nią.

7. Ktory wyszedszy ná przećiwko powinnemu swemu, pokłonił się, y pocáłował go: y przywitáli się spolnie, słowy spokoynemi. A gdy wszedł do namiotu,

8. Rospowiedźiał Moyżesz powinnemu swemu wszytko co był uczynił Pan Pháráonowi y Ægyptiánom dla Izráelá: y wszytkę pracą ktora ie potkálá w drodze, á że ie Pan był wybáwił.

9. Y rádował się Iethro ze wszytkich dobr ktore uczynił Pan Izráelowi iż go wybáwił z ręki Ægyptiánow,

10. Y rzekł: Błogosławiony Pan, ktory was wybáwił z ręki Ægyptiánow, y z ręki Pháráonowey, ktory wyrwał lud swoy z ręki Ægyptskiey.

11. Tera-

auribus *a* Josue: delebo enim memoriam Amalec sub cœlo.

15. Ædificavitque Moyses altare: & vocavit nomen ejus, Dominus exaltatio mea, dicens:

16. Quia manus solii Domini, & bellum Domini erit contra Amalec, à generatione in generationem.

CAPUT XVIII.

Jethro socer Moysis uxorem cum filiis ad eum reducit, audiensque Dei opera Domino sacrificat, 1. Dat Moysi sanum consilium de constituendis judiciorum magistratibus, 13. Moyses obsequens judices creat & magistratus, 24.

1. CUmque audisset *b* Jethro, sacerdos *c* Madian *d*, cognatus *e* Moysi, omnia, quæ fecerat Deus Moysi, & Israel populo suo, & quod eduxisset Dominus Israel de Ægypto:

2. Tulit Sephoram uxorem Moysi, quam remiserat:

3. Et duos filios ejus, quorum unus vocabatur Geram, dicente patre: *f* Advena fui in terra aliena.

4. Alter vero Eliezer: Deus enim, ait, patris mei adjutor meus, & eruit me de gladio Pharaonis.

5. Venit ergo Jethro cognatus Moysi, & filii ejus, & uxor ejus, ad Moysen in desertum, ubi erat castrametatus juxta montem Dei.

6. Et mandavit *g* Moysi, dicens: Ego Jethro cognatus tuus venio ad te, & uxor tua, & duo filii tui cum ea.

7. Qui egressus in occursum cognati sui, adoravit, & osculatus est eum, salutaveruntque se mutuo verbis pacificis. Cumque intrasset tabernaculum,

8. Narravit Moyses cognato suo cuncta, quæ fecerat Dominus Pharaoni, & Ægyptiis propter Israel; universumque laborem, qui accidisset eis in itinere, & quod liberaverat eos Dominus.

9. Lætatusque est Jethro super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus Israeli, eo quod eruisset eum de manu Ægyptiorum,

10. Et ait: Benedictus Dominus, qui liberavit vos de manu Ægyptiorum, & de manu Pharaonis, qui eruit populum suum de manu Ægypti.

11. Nunc

a Commenda & inculca

b Seu semper. An. M. 2514. Ant. Chr. 1490. Ab exitu anno 2. mense item 2.

c Chald. princeps.

d Quæ civitas erat Amalecitarum

e Hebr. Socer. Sic & Cald. Græc. Samaritan. Syrus & Arabs tum ibi tum in seq. Sic etiam noster. Sup. 3. 1.

f Sup. 2. 22.

g Nuntiari.

11. Nunc cognovi, quia magnus Dominus super omnes deos: eo quod *a* superbe *b* egerint contra illos *c*.

a Sup. 1. 14. & 5. 7. & 10. 10. & 14. 8.
b Ægyptii.
c Hebræos.

12. Obtulit ergo Jethro cognatus Moysi holocausta & hostias Deo: veneruntque Aaron & omnes seniores Israel, ut comederent panem cum eo coram Deo.

13. Altera autem die sedit Moyses, ut judicaret populum, qui assistebet Moysi, à mane usque ad vesperam.

14. Quod cum vidisset cognatus ejus, omnia scilicet, quæ agebat in populo, ait: Quid est hoc, quod facis in plebe? cur solus sedes, & omnis populus præstolatur de mane usque ad vesperam?

15. Cui respondit Moyses: Venit ad me populus quærens sententiam Dei *d*.

d Secundum Dei voluntatem vel oraculum.

16. Cumque acciderit eis aliqua disceptatio, veniunt ad me, ut judicem inter eos, & ostendam præcepta Dei & leges ejus.

17. At ille: Non bonam, inquit, rem facis:

18. Stulto *e* labore consumeris & tu, & populus iste, qui tecum est: ultra vires tuas est negotium, *f* solus illud non poteris sustinere.

e Hebr. mimimo. Sept. intolerabili.
f Deut. 1. 12.

19. Sed audi verba mea atque consilia, & erit Deus tecum *g*. Esto tu populo in his, quæ ad Deum pertinent, ut referas, quæ dicuntur, ad eum:

g Ut tibi bene succedat.

20. Ostendasque populo cæremonias & ritum colendi, viamque, per quam ingredi debeant, & opus, quod facere debeant.

21. Provide autem de omni plebe viros potentes *h*, & timentem Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint avaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos.

h Strenuos & laboris patientes.

22. Qui judicent populum omni tempore: quidquid autem majus fuerit, referant ad te, & ipsi minora tantummodo judicent: leviusque sit tibi, partito in alios onere.

23. Si hoc feceris, implebis imperium Dei, & præcepta ejus poteris sustentare: & omnis hic populus revertetur ad loca sua cum pace.

24. Quibus auditis, Moyses fecit omnia, quæ ille suggesserat.

25. Et electis viris strenuis de cuncto Israel, constituit eos principes populi, tribunos *i*, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos.

i Hebr. qui mille præsint. Vide Num. 10. 20.

26. Qui

11. Terazem doznał, że wielki Pan náde wszytkie Bogi: przeto że się przeciwko nim pyszno obchodźili.

12. Ofiárował tedy Iethro powiony Moyżeszow cáłopalenia y ofiáry Bogu: y przyszedł Aaron y wszyscy stárszy Izráelowi, áby chleb z nim iedli przed Bogiem.

13. A drugiego dniá śiadł Moyżesz, áby sądźił lud, ktory stał przy Moyżeszu od poránku áż do wieczorá.

14. Co gdy uyźrzał powinny iego, to iest, wszytko co czynił z ludem, rzekł: Coż to iest, co czynisz z tym ludem? Czemu sam śiedźisz, á wszytek lud czeka od poránku áż do wieczorá?

15. Ktoremu odpowiedźiał Moyżesz: przyszedł lud do mnie pytáć się wyroku Bożego.

16. A gdy im spor iáki przypádnie, przychodzą do mnie, ábym rozsądźił miedzy nimi, y pokozał przykazanie Boże, y práwá iego.

17. Ali on: Nie dobrą, pry, rzecz czynisz:

18. Głupią pracą, psuiesz się y ty, y lud ten ktory z tobą iest: nád twe śiły iest spráwá, sam iey nie będźiesz mogł zdołáć.

19. Ale posłuchay słow moich y rády, á będźie Bog z tobą. Bądź ty ludowi w tych rzeczách ktore ku Bogu náleżą, ábyś odnośił co mowią do niego:

20. Y ukázował ludowi ceremonie, y porządek służenia y drogę ktoraby chodźić mieli, y dźieło ktoreby czynić mieli.

21. A opátrz ze wszystkiego ludu męże potężne, y bogoboyne, w ktorychby byłá prawdá, y ktorzyby nienawidźieli łákomstwá: y postánow z nich tyśiączniki y setniky, y pięćdźieśiątniki: y dźieśiątniki,

22. Ktorzyby lud sądźili ná káżdy czás: á cokolwiek będźie wietszego, niech odnoszą do ćiebie, á sámi tylko mnieysze rzeczy niechay sądzą: y żebyć lżey było, podźieliwszy ćiężar miedzy insze.

23. Ieśli to uczynisz, wypełnisz roskazánie Bożkie, y przykazánie iego będźiesz mogł znośić: y lud ten wszytek będźie się wracał z pokoiem ná mieysca swoie.

24. Co usłyszawszy Moyżesz, uczynił wszytko co mu był podał.

25. A wybrawszy męże potężne ze wzytkiego Izráelá, postánowił ie przełożonemi nád ludem, tyśiączniki, y setniki, y pięćdźieśiątniki y dźieśiątniki.

26. Kto-

26. Ktorzy ſądźili lud czáſu káżdego: á cokolwiek było ważnieyſzego, odnośili do niego, łácnieyſze tylko ſądząc.

27. Y odpráwił powinnego ſwego: ktory wroćiwſzy ſię odſzedł do źiemie ſwoiey.

ROZDZIAŁ XIX.

Wſpomniawſzy Pan dobrodźieyſtwo wyzwolenia z niewoley, przy gorze Synái kazał lud poświęćić: áby Pan zſtąpił mowić do Moyżeſzá przed poſpolitym ludem.

1. MIeśiącá trzećiego wyſzćia Izráelá z źiemie Ægyptſkiey, w tenże dźień przyſzli ná puſtynią Sinai.

2. Bo wyćiągnąwſzy z Ráphidim, y przyſzedſzy áż do puſczy Sinai, położyli ſię obozem ná tymże mieyſcu, y tamże rozbił Izráel namioty przećiw gorze.

3. Moyżeſz wſtąpił do Bogá, y záwołał go Pan z gory, y rzekł: To powieſz domowi Iákobowemu, y oznaymiſz ſynom Izráelowym:

4. Wyśćie ſámi widźieli, com ucynił Ægyptiánom, y iákom was nośił ná ſkrzydłách orłowych, y wźiął ſobie.

5. Ieſli ſłucháć będźiećie głoſu mego, y ſtrzedz umowy moiey, będźiećie mi włáſnośćią, ze wſzech narodow: ábowiem moiá ieſt wſzytká źiemiá.

6. A wy będźiećie mi kroleſtwem kápłáńſkim, y narodem świętym. Te ſą ſłowá ktore mowić będźieſz do ſynow Izráelowych.

7. Przyſzedł Moyżeſz: y zezwawſzy ſtárſze ludu, przełożył im wſzytki ſłowá, ktore Pan roſkazał.

8. Y odpowiedźiał wſzytek lud poſpołu: Wſzytko co Pan rzekł, uczynimy. A gdy odnióſł Moyżeſz ſłowá ludu do Páná,

9. Rzekł mu Pan: Iuż teraz przyidę do ćiebie we mgle obłoku áby mię ſłyſzał lud mowiącego do ciebie, á wierzyłći ná wieki. Odnióſł tedy Moyżeſz ſłowá ludu do Páná.

10. Ktory mu rzekł: Idź do ludu: á poświęć ie dźiśia y iutro, y niech wypiorą ſzáty ſwoie.

11. A niech będą gotowi ná dźień trzeći: trzećiego dniá bowiem znidźie Pan przed wſzytkim ludem ná gorę Sinai.

26. Qui judicabant plebem omni tempore: quidquid autem gravius erat, referebant ad eum, faciliora tantummodo judicantes.

27. Dimiſitque cognatum ſuum: qui reverſus abiit in terram ſuam.

CAPUT XIX.

Dominus juxta montem Sinai commemorat liberationis ex Ægypto beneficium, 1. & populum ſanctificari jubet, ac præparari ad excipiendam legem 7. Deſcendit in fulgure & tonitru, montem replens fumo, & buccinæ clangore, 16. Vocat Moyſen coram omni plebe ipſi locuturus, 20.

1. MEnſe tertio egreſſionis Iſrael de terra Ægypti, in die hac *a* venerunt in ſolitudinem Sinai *b*.

2. Nam profecti de Raphidim, & pervenientes usque in deſertum Sinai, caſtrametati ſunt in eodem loco, ibique Iſrael fixit tentoria e regione montis.

3. *c* Moyſes autem aſcendit ad Deum, vocavitque eum Dominus de monte, & ait: Hæc dices domui Jacob, & annunciabis filiis Iſrael:

4. Vos *d* ipſi vidiſtis, quæ fecerim Ægyptiis, quo modo portaverim vos ſuper alas aquilarum *e*, & aſſumpſerim mihi.

5. Si ergo audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: *f* mea eſt enim omnis terra.

6. *g* Et vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta: hæc ſunt verba quæ loqueris ad filios Iſrael.

7. Venit Moyſes: & convocatis majoribus natu populi, expoſuit omnes ſermones, quos mandaverat Dominus.

8. Reſponditque omnis populus ſimul: Cuncta, quæ locutus eſt Dominus, faciemus. Cumque retuliſſet Moyſes verba populi ad Dominum.

9. Ait ei Dominus: Jam nunc veniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. Nuntiavit ergo Moyſes verba populi ad Dominum.

10. Qui dixit ei: Vade ad populum, & ſanctifica *i* illos hodie, & cras, laventque veſtimenta ſua.

11. Et ſint parati in diem tertium: in die enim tertia deſcendet Dominus coram omni plebe ſuper montem Sinai.

a Id eſt: ejusdem numeri, videlicet tertia menſis, tertii ubi annum fere integrum manſerunt, vid. Num. 10. 11. 12.
b Num. 33. 15.
c Act. 7. 28.
d Deut. 29. 2.
e Ut ſolent aquilæ.
f Pſal. 23. 1.
g 1. Pet. 2. 9.
h In qua Deus regnet, & rite colatur.
i præpara.

12. Conſtituesque terminos populo per circuitum, & dices ad eos: Cavete, ne aſcendatis in montem: *a* nec tangatis fines illius: omnis, qui tetigerit montem, morte morietur.

13. Manus non tanget eum, ſed lapidibus opprimetur *b*, aut confodietur jaculis, ſive jumentum fuerit, ſive homo, non vivet. Cum cœperit clangere *c* buccina tunc aſcendant in montem.

14. Deſcenditque Moyſes de monte ad populum, & ſanctificavit eum. Cumque laviſſent veſtimenta ſua,

15. Ait ad eos: Eſtote parati in diem tertium *d* & ne appropinquetis uxoribus veſtris.

16. Jamque advenerat tertius dies, & mane inclaruerat: & ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes denſiſſima operire montem, clangorque buccinæ vehementius perſtrepebat: & timuit populus, qui erat in caſtris.

17. Cumque eduxiſſet eos Moyſes in occurſum Dei de loco caſtrorum, ſteterunt ad radices montis.

18. *e* Totus autem mons Sinai fumabat: eo quod deſcendiſſet Dominus ſuper eum in igne & aſcenderet fumus ex eo quaſi de fornace: eratque omnis mons terribilis *f*.

19. Et ſonitus buccinæ paulatim creſcebat in majus, & prolixius tendebatur: Moyſes loquebatur, & Deus reſpondebat *g* ei.

20. Deſcenditque Dominus ſuper montem Sinai in ipſo montis vertice, & vocavit Moyſen in cacumen ejus. Quo cũ aſcendiſſet,

21. Dixit ad eum: Deſcende, & conteſtare populum: ne forte velit tranſcendere terminos ad videndum Dominum, & pereat ex eis plurima multitudo.

22. Sacerdotes *h* quoque, qui accedunt ad Dominum, ſanctificentur, ne percutiat eos.

23. Dixitque Moyſes ad Dominum: Non poterit vulgus aſcendere in montem Sinai: tu enim teſtificatus es: & juſſiſti, dicens: Pone terminos circa montem, & ſanctifica illum.

24. Cui ait Dominus: Vade, deſcende: aſcendesq; tu, & Aaron tecum: ſacerdotes autẽ & populus ne tranſeant terminos, nec aſcendant ad Dominum, ne forte interficiat illos.

25. Deſcenditque Moyſes ad Populum, & omnia narravit eis.

a Hebr. 12. 18

b Ut ſacrilegus.

c Hebr. prolixum ſonum edere.

d ſc. Pentecoſtes. vide Sà.

e Deut. 4. 11.

f Chald. & Heb. contremiſcens.

g Hebr. in voce clara.

h i. Primogenitos, quos ſibi Deus conſecraverat (ſup. 13. 2.) Num. 8. 16. & ſequ. Hi enim adminiſtraverunt Sacra, donec Levitæ in eorum ordinem ſuccederent. Vid. inf. 24. 5.

12. Y zámierzyſz gránicę ludowi w około, y powieſz im: Strzeżćie ſię ábyśćie nie wſtępowáli ná gorę, áni ſię dotykáli gránic iey: wſzelki ktoby ſię dotknął gory, śmierćią umrze.

13. Ręká ſię go nietknie, ále kámieńmi zábit będźie, ábo ſtrzalámi uſtrzelan, bądź bydlę będźie, bądź człowiek, nie będźie żył. Gdy trąbá brzmieć pocznie, tedy niech wſtąpią ná gorę.

14. Y zſtąpił Moyżeſz z gory do ludu y poświęćił ji. A gdy wyprali ſzáty ſwe,

15. Rzekł do nich: Bądźćie gotowi ná dźień trzeći, á nie przyſtępuyćie do żon wáſzych.

16. Y iuż był przyſzedł trzeći dźień, á záránie záświtło: álić oto poczęły bydź ſłyſzánie gromy, y łyſkáć ſię błyſkáwice, á obłok bárzo geſty okrywáć gorę, á brzmienie trąby im dáley tym więcey ſię rozlegáło: y zlękł ſię lud ktory był w obożie.

17. A gdy ie wywiodł Moyżeſz ná zábieżenie Bogu z mieyſcá obozu, ſtánęli pod ſámą gorą.

18. A wſzytká gorá Sinai kurzyłá ſię: przeto iż był Pan zſtąpił ná nię w ogniu, y wyſtępował dym z niey iáko z pieca: á wſzytká gorá byłá ſtráſzliwa.

19. A głos trąby z lekká ſię bárźiey rozlegał, y dłużey ſię rozwłoczył: Moyżeſz mowił, á Bog mu odpowiádał.

20. Y zſtąpił Pan ná gorę Sinai ná ſam wierzch gory, y weźwał Moyżeſzá ná wierzch iey: Tám gdy wſtąpił,

21. Rzekł do niego: Zſtąp, á oświádcz ludowi: by ſnadź niechćiał przeſtąpić gránić chcąc widźieć Páná, y niezginęło z nich bárzo wielkie mnoſtwo.

22. Kápłáni też ktorzy przyſtępuią do Páná, niech ſię poświęcą, żeby ich nie pobił.

23. Y rzekł Moyżeſz do Páná: Nie będźie mogł lud wſtąpić ná gorę Sinai: tyś ſię bowiem oświadczył y roſkazał mowiąc: Złóż gránice około gory, y poświęć ią.

24. Ktoremu Pan rzekł: Idź zſtąp: á wſtąpiſz ty y Aaron z tobą: Lecz kápłani y lud niech nieprzeſtępuią gránic, áni wſtępuią do Páná, by ich ſnadź nie pobił.

25. Y zſtąpił Moyżeſz do ludu, y wſzytko im powiedźiał.

ROZDZIAŁ XX.

Moyżesz dźieśięćioro Przykazánie Boże bierze od Páná. Sposob budowánia Ołtarza Pánu opisuie.

1. Y Mowił Pan wszytkie te słowá,

2. Iam iest Pan Bog twoy, ktorym ćię wywiodł z źiemie Ægyptskiey, z domu niewoley.

3. Nie będźiesz miał Bogow cudzych przede mną.

4. Nie uczynisz sobie ryćiny, áni żadnego podobieństwá, ktore iest ná niebie wzgorę, y ktore ná źiemi nisko, áni z tych rzeczy, ktore są w wodách pod źiemią.

5. Nie będźiesz się im kłániał, áni służył, ia iestem Pan Bog twoy mocny, zapálczywy, náwiedzáiący nieprawość oycow nád synmi, do trzećiego y czwartego pokolenia, tych ktorzy mię nienawidzą:

6. Y czyniący miłośierdźie ná tyśiące tym, ktorzy mię miłuią y strzegą przykazánia mego.

7. Nie będźiesz brał imięnia Páná Bogá twego ná dáremno: bo nie będźie miał zá niewinnego Pan tego, ktoryby wźiął imię Páná Bogá swego nádáremno.

8. Pámiętay, ábyś dźień Sobotni święćił.

9. Sześć dni robić będźiesz, y będźiesz czynił wszytkie dźiełá twoie.

10. Ale dniá śiodnego Szabbát Páná Bogá twego iest: nie będźiesz czynił żadney roboty weń, ty y syn twoy, y corká twoiá, sługá twoy, y służebnicá twoiá, bydlę twoie, y gość ktory iest miedzy bronámi twemi.

11. Przez sześć dni bowiem czynił Pan niebo y źiemie y morze, y wszytko co w nich iest, y odpoczął dniá śiodmego, y przetoż błogosłáwił Pan dniowi Sobotniemu y poświęćił ji.

12. Czći oycá twego y mátkę twoię, ábyś był długowieczny ná źiemi, ktorą Pan Bog twoy da tobie.

13. Nie będźiesz zábiiał.

14. Nie będźiesz cudzołożył.

15. Nie będźiesz krádźieży czynił.

16 Nie będźiesz mowił przećiw bliźniemu twemu świádectwá fałszywego.

17. Nie będźiesz pożądał domu bliźniego twego: áni będźiesz prágnął żony iego, nie sługi, nie służebnice, nie osłá, áni żadney rzeczy ktora iego iest.

18. A

CAPUT XX.

Dominus Decalogum promulgat. Territus populus mavult, Moyse internuntio, Dei mandata sibi exponi. 18. Terreum aut lapideum de insectis lapidibus altare fieri jubetur, ad quod non sit per gradus ascendendum. 21.

1. LOcutusque *a* est Dominus cunctos sermones hos:

2. Ego *b* sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis.

3. Non habebis deos coram me.

4. *c* Non facies tibi sculptile: neque omnem similitudinem quæ est in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum, quæ sunt in aquis sub terra.

5. Non adorabis ea, neque coles: ego sum Dominus Deus tuus fortis, *d* zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me:

6. Et faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea

7. Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum *e*. Nec enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra.

8. *f* Memento, ut diem sabbati sanctifices.

9. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua.

10. Septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est: non facies omne opus in eo, tu, & filius tuus & filia tua, servus tuus & ancilla tua, jumentum tuum, & advena qui est intra portas tuas.

11. *g* Sex enim diebus fecit Dominus cœlum & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt, & requievit in die septimo, idcirco benedixit Dominus diei sabbati, & sanctificavit *h* eum.

12. *i* Honora *k* patrem tuum & matrem tuam, ut sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi.

13. *l* Non occides.

14. Non mœchaberis.

15. Non furtum facies.

16. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

17. *m* Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia, quæ illius sunt.

18. Cun-

a Eodem mense 3. ab exitu Anno M. 2513.
b Deut. 5. 6. Psal. 80. 11.
c Lev. 26. 1. Deut. 4. 15. Jos. 24. 14. Psal. 96. 7.
d Zelotypus, non ferens, ut cultus mihi debitus alteri tribuatur.
e Lev. 29. 12. Deut. 5. 11. Matth. 5. 22.
f Inf. 31. 13. Deut. 5. 13. Ez. 20. 12.
g Gen. 2. 2.
h Instituit pro sui cultu
i Fer. 4. post Dom. 3. Quadr.
k Deut. 5. 16. Matth. 15. 4. Eph. 6. 2.
l Matth. 5. 21.
m Rom. 7. 7. & 13. 9.

18. Cunctus autem populus videbat *a* voces & lampades, & sonitum buccinæ, montemque fumantem: & perterriti ac pavore concussi, steterunt procul,

19. Dicentes Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur.

20. Et ait Moyses ad populum: Nolite timere: ut enim probaret vos, venit Deus, & ut terror illius esset in vobis, & non peccaretis.

21. Stetitque populus de longe *b*. Moyses autem accessit ad caliginem, inqua erat Deus.

22. Dixit præterea Dominus ad Moysen: Hæc dices filiis Israel: Vos vidistis, quod de cœlo *c* locutus sim vobis.

23. Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis.

24. *d* Altare de terra facietis mihi, & offeretis super eo holocausta & pacifica vestra, oves vestras & boves in omni loco, in quo memoria fuerit nominis mei: veniam ad te, & benedicam tibi.

25. *e* Quod si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus: si enim levaveris cultrum super eo, polluetur *f*.

16. Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reveletur turpitudo tua.

a Percipiebat.
b Deut. 18. 16. Hebr. 12. 18.
c Acre.
d Infr. 27. 8. & 38. 7.
e Deut. 27. 5. Jos. 8. 31.
f Sc. pollutum habetur, quicquid fit secus quam Deus vult.

18. A wszytek lud widźiał głosy błyskánia, y brzmienie trąby, y kurzącą się gorę: á przestrászeni y boiáźnią zdięći, stánęli zdálecza.

19. Mowiąc Moyżeszowi: Mow ty do nas, y słucháć będźiemy: niech Pan do nas nie mowi, bychmy snadź nie pomárli.

20. Y rzekł Moyżesz do ludu: Nieboyćie się: bo áby was doświádczył, przyszedł Bog, y áby strách iego był w was, y żebyśćie nie grzeszyli.

21. Y stánął lud z dáleká. A Moyżesz przystąpił do mgły, w ktorey był Bog.

22. Rzekł nád to Pan do Moyżeszá: To powiesz synom Izráelowym: Wyśćie widźieli żem z niebá mowił do was.

23. Nie będźiećie czynić Bogow srebrnych, áni Bogow złotych będźiećie czynić sobie.

24. Ołtarz mi z źiemie uczynićie, y ofiárowáć ná nim będźiećie cáłopalenia y zapokoyne wásze, owce wásze y woły, ná wszelkim mieyscu, ná ktorymby byłá pámiątká imięnia mego: przydę do ćiebie, á będęć błogosłáwił.

25. A ieśli mi uczynisz ołtarz kámienny, nie buduyże go z ćiosánego kámienia: bo ieślibyś podniosł nań noż twoy, będźie splugáwiony.

26. Nie będźiesz wstępował po stopniách do ołtarzá mego, żeby się nie odkryłá szkárádość twoiá.

CAPUT XXI.

Præcepta judicialia quoad emptitios servos, & ancillas, 1. Furta, homicidia, parricidia, parentum maledicta, rixas, & talionis pœnas, 12. Atque cornupetam bovem, 28.

1. HÆc sunt judicia *g* quæ propones eis.

2. Si *h* emeris servum Hebræum, sex annis serviet tibi: in septimo egredietur liber gratis.

3. Cum quali veste intraverit, cum tali exeat: si habens uxorem, & uxor egredietur simul.

4. Sin autem dominus dederit illi uxorem, & pepererit filios & filias: mulier & liberi ejus erunt domini sui, ipse vero exibit cum vestitu suo *i*.

5. Quod si dixerit servus: Diligo dominum meum & uxorem ac liberos, non egrediar liber:

6. Of-

g Præcepta judicialia.
h Deut. 15. 12. Jer. 34. 14.
i Hebr. cum corpore, q. d. solus.

ROZDZIAŁ XXI.

Sądowe práwá o sludze álbo służebnicy kupnych, o Mężoboystwách, o krádźiectwách, o tych ktorzy Rodźicom łáią, álbo ie biią, swárzą się, y o wole rogámi bodącym.

1. TE są sądy, ktore im przełożysz.

2. Ieśli kupisz niewolniká Hebreyczyká, będźieć służył sześć lat, śiodmego odeydźie wolny dármo:

3. Z iákąby suknią wszedł, z táką niech wynidźie: Ieśli máiąc żonę, y żoná wespoł wynidźie.

4. ieśliby Pan iego dał mu żonę, y urodźiłáby syny y corki: niewiásta y dźieći iey będą Páná iego, á sam wynidźie z odźieniem swoim.

5. Ieśliby rzekł niewolnik: Miłuię Páná mego, y żonę, y dźieći, nie wynidę wolnym:

6. Stáwi

6. Stáwi go Pan przed bogi, y będźie przyftáwion do drzwi y podwoiow, y przekole ucho iego fzydłem, y będźie mu niewolnikiem ná wieki.

7. Iefli kto przeda corkę fwoię, żeby byłá flugą: nie wynidźie iáko zwykły wychodźić niewolnice.

8. Iefli fię niefpodoba oczom páná fwego ktoremu dána byłá, odpráwi ią: á ludowi obcemu przedáć nie będźie miał mocy, iefli ią wzgárdźi.

9. Ale gdźieby ią fynowi fwemu poſzlubił, wedle obyczáiu corek uczyni iey.

10. A iefli mu drudą weźmie, opátrzy pánnie wefele, y fzáty, y zadłaty wftydu nie odmowi.

11. Iefli trzech tych rzeczy nie uczyni, winidźie dármo bez pieniędzy.

12. Kto uderzy człowieká, chąc zábić, niechay śmierćią umrze.

13. Ale ktoby zdrádą nie czyhál, ále go Bog podał w ręce iego: náznáczę tobie mieyfce ná ktore ma ućiec.

14. Iefliby kto umyflnie zábił bliźniego fwego, y náfádźiwfzy fię zdrádą, od ołtarzá mego oderwiefz go, áby umárł.

15. Ktoby uderzył oycá fwego ábo mátkę, niech śmierćią umrze.

16. Ktoby ukradł człowieká á przedał by go, przekonány w wyftępku, niechay śmierćią umrze.

17. Ktoby złorzeczył oycu fwemu ábo mátce, śmierćią niechay umrze.

18. Iefliby fię zwádźili mężowie, á uderzyłby ieden bliźniego fwego kámieniem ábo pięśćią, á on by nie umárł, ále by leżał ná łożku:

19. Iefliby wftał y chodźiłby krom domu fo łafce fwoiey: nie winiem będźie ktoryby uderzył: wfzákże ták, żeby iego y nakłády ná lekárze nágrodźił.

20. Ktoby ubił niewolniká fwego ábo niewolnicę łaſką, y umárliby w rękach iego: grzechu winien będźie.

21. Ale iefli przez ieden dźień ábo dwá żyw zoftánie, nie będźie podległy karániu: bo zá pieniądze iego ieft.

22. Iefliby fię powádźili mężowie, á uderzyłby ktory niewiáftę brzemienną, ták żeby poroniłá, ále fámá żywá zoftáłá: podłęże fzkodźie, iieby mąż niewiáfty záżądał: á rozfądzcy ofądzą.

6. Offeret eum dominus diis *a* & applicabitur ad oftium & poftes *b* perforabitque aurem ejus fubula: & erit ei fervus in fæculum *c*.

7. Si quis vendiderit filiam fuam in famulam, non egredietur, ficut ancillæ exire confueverunt.

8. Si difplicuerit oculis domini fui, cui tradita fuerat, dimittet eam: populo autem alieno *d* vendendi non habebit poteftatem, fi fpreverit eam.

9. Sin autem filio fuo defponderit eam, juxta morem filiarum faciet illi *e*.

10. Quod fi alteram ei acceperit, providebit puellæ nuptias, & veftimenta, & pretium pudicitiæ non negabit.

11. Si tria ifta non fecerit, egredietur gratis absque pecunia.

12. *f* Qui percufferit hominem volens occidere morte moriatur.

13. Qui autem non eft infidiatus, fed Deus illum tradidit in manus ejus: *g* conftituam tibi locum, in quem fugere debeat.

14. Si quis per induftriam occiderit proximum fuum, & per infidias: ab altari meo evelles eum, ut moriatut *h*.

15. Qui percufferit patrem fuum aut matrem, morte moriatur.

16. Qui furatus fuerit hominem, & vendiderit eum, convictus noxæ, morte moriatur.

17. *i* Qui maledixerit patri fuo, vel matri, morte moriatur.

18. Si rixati fuerint viri, & percufferit alter proximum fuum lapide vel pugno, & ille mortuus non fuerit, fed jacuerit in lectulo:

19. Si furrexerit, & ambulaverit foris fuper baculum fuum, innocens *k* erit, qui percuſferit; ita tamen, ut operas ejus & impenfas in medicos reftituat.

20. Qui percufferit fervum fuum vel ancillam virga, & mortui fuerint in manibus ejus, criminis *l* reus erit.

21. Sin autem uno die vel duobus fupervixerit, non fubjacebit pœnæ, quia pecunia illius eft.

22. Si rixati fuerint viri, & percufferit quis mulierem prægnantem, & abortivum quidem *m* fecerit, fed ipfa vixerit: fubjacebit damno, quantum maritus mulieris expetierit, & arbitri *n* judicaverint.

a Judicibus, qui nomine & vice Dei judiciariam poteftatem exercent.
b Urbis.
c Usque ad Jubilæum.
d Gentili.
e Dotando eam.
f Lev. 24 17.
g Deut. 19. 2.
h 3. Reg. 2. 30.
i Lev. 20. 9. Prov 20. 20. Matth. 15. 4. Marc. 7. 10.
k Ab homicidio.
l Homicidii, adeoque pœnæ mortis.
m Vivum.
n Judices.

23. Sin autem mors ejus fuerit ſubſecuta, reddet animam pro anima,

24. *a* Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede.

25. Aduſtionem pro aduſtione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore.

26. Si percuſſerit quiſpiam oculum ſervi ſui aut ancillæ, & luſcos eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo, quem eruit.

27. Dentem quoque ſi excuſſerit ſervo vel ancillæ ſuæ, ſimiliter dimittet eos liberos.

28. Si bos cornu percuſſerit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur: & non comedentur carnes ejus, dominus quoque bovis innocens erit.

29. Quod ſi bos cornupeta fuerit ab heri & nudius tertius *b*, & conteſtati ſunt dominum ejus, nec recluſerit eum, occideritque virum aut mulierem: & bos lapidibus obruetur, & dominum ejus occident *c*.

30. Quod ſi pretium fuerit ei impoſitum, dabit pro anima ſua, quidquid fuerit poſtulatus.

31. Filium quoque & filiam *d* ſi cornu percuſſerit, ſimili ſententiæ ſubjacebit.

32. Si ſervum ancillamque invaſerit, triginta ſiclos argenti domino dabit, bos vero lapidibus opprimetur.

33. Si quis aperuerit ciſternam, & foderit, & non operuerit eam, cecideritque bos aut aſinus in eam.

34. Reddet dominus ciſternæ pretium jumentorum: quod autem mortuum eſt, ipſius erit.

35. Si bos alienus bovem alterius vulneraverit, & ille mortuus fuerit: vendent bovem vivum, & divident pretium, cadaver autem mortui inter ſe diſpertient.

36. Sin autem ſciebat, quod bos cornupeta eſſet ab heri & nudius tertius, & non cuſtodivit eum dominus ſuus: reddet bovem pro bove, & cadaver integrum accipiet.

a Lev. 24. 20. Deut. 19. 21. Matth. 5. 38.
b Antea.
c Sc. ex judicis ſententia cujusquam.
d 2. Reg. 12. 6.

23. Ale gdźieby śmierć ná nię zátym przyſzłá, odda duſzę zá duſzę.

24. Oko zá oko, ząb zá ząb, rękę zá rękę, nogę zá nogę,

25. Spárzelinę zá ſpárzelinę, ránę zá ránę, śiność zá śiność.

26. Ieſliby kto uderzył w oko niewolniká ſwego, ábo niewolnicę, y uczyniłby ie iednookie, puśći ie wolno zá oko ktore wybił.

27. Ieſliby też wybił ząb niewolnikowi, ábo niewolnicy ſwoiey, tymże ſpoſobem wolne ie wypuśći.

28. Ieſliby woł rogiem ubodł mężá ábo niewiáſtę y umárliby., ukámionuią go: y nie będą ieść mięſá iego, pan też wołu nie będźie winien.

29. Ale ieſliby woł był rogobodźiec od wczoráyſzego y dźiś trzećiego dniá, y oświadczyli ſię przed pánem iego, á onby go nie zawárł: y zábyłby mężá ábo niewiáſtę: tedy y wołu ukámionuią, y páná iego zábiią.

30. A ieſliby nádgrodę włożono nań, da zá duſzę ſwoię cokolwiek záżądáią.

31. Syná też y corkę ieſli rogiem uderzy, tákiemuż dekretowi podłęże.

32. Ieſli ſię ná niewolniká y niewolnicę rzući, trzydźieśći ſyklow ſrebrá da Pánu, á woł ukámionowan będźie.

33. Ieſliby kto otworzył ſtudnię y wykopał, á nie nákryłby iey, á wpadłby w nie woł ábo ośieł:

34. Pan ſtudnie odda zapłátę bydląt, á co zdechło, iego będźie.

35. Ieſliby woł cudzy zránił wołu czyiego á onby zdechł: przedádzą wołu żywego, y rozdźielą zapłátę: á mięſo martwego miedzy ſię podźielą.

36. Ale ieſli wiedźiał że woł był rogobodźcą od wczoráyſzego y dźiś trzećiego dniá, á nie ſtrzegł go Pan iego, odda wołu zá wołu, á mięſo weźmie cáłe.

CAPUT XXII.

Sanciuntur leges judiciales, de furti damnique illati pœna, 1. Lex depoſiti, commodati, 7. Stupri lex. Idolatriæ ſupplicium: advenæ, viduæ & pupillo nocentium pœnæ, 16. Mutui, uſuræ, pignoris, ac decimarum leges, 25.

1. SI quis furatus fuerit bovem, aut ovem, & occiderit vel vendiderit: quinque boves

ROZDZIAŁ XXII.

O Krádźieſtwie, ſzkodźie, záſtáwie, pożyczániu; y o gwałceniu Práwá, o gośćiá, wdowę y śierotę karánie, y o poſłuſzeńſtwie, y Dźieśięćinách.

1. IEſliby kto ukradł wołu, ábo owcę, y zábił ábo przedał; pięć wołow oddá zá iedne

iednego wołu, á cztery owce za iednę owcę.

2. Iesliby wyłámuiąc złodźiey dom ábo podkopuiąc był náleźiony, á wźiąwszy ránę umárłby: ten kto go ránił, nie będźie winiem krwie.

3. Ale iesliby to po weszćiu słońcá uczynił, mężoboystwo popopełnił, y sam umrze. Iesliby niemiał, coby zá kradźież oddał, sam niech záprzedan będźie:

4. Iesli u niego, co ukradł, naydźie żywo, lub wołu, lub ossá, lub owcę, we dwoy násob wroći.

5. Iesli kto uszkodźi pole ábo winnicę, y puśći bydlę swe áby spásło cudze: cokolwiek nalepszego będźie miał ná polu swym ábo w winnicy, według oszácowánia szkody nádrodźi.

6. Iesliby wyszedszy ogień nátráfił ćiernie, y záiąłby kody zboża, ábo stoiące zboże ná polu, nágrodźi szkodę kto ogień zápalił.

7. Iesli kto zlećił przyiaćielowi pieniądze, ábo státek ku schowániu, á temu by ktory ie przyiął, ukrádźiono ie: iesli się náyduie złodźiey, dwoiáko nágrodźi:

8. Iesli niewiedzą o złodźieiu: páná domu stáwią przed bogi, y przyśięże że nieśćiągnął ręki ná rzecz bliźniego swego,

9. Ku uczynieniu zdrády, ták o wołu, iáko y o ossá, y o owcę y o szátę, y cokolwiek szkodę przynieść może: oboygu spráwá przytoczy się przed bogi: á iesli oni osądzą, dwoiáko nágrodźi bliźniemu swemu.

10. Iesli kto zleći bliźniemu swemu ossa, wołu, owcę, y wszelkie bydlę ná chowánie, á zdechło by, ábo znędzniáło, ábo było wźięte od nieprzyiaćielá, á niktby tego nie widźiał:

11. Przyśięgá będźie w pośrzodku, że nieśćiągnął ręki ná rzecz bliźniego: y przyimie Pan przyśięgę, á on nie będźie muśiał nágrádzáć.

12. Ale iesliby ukrádźione było nágrodźi szkodę Pánu.

13. Iesli od źwierzá záiedźione, niech odniesie do niego co zábite iest, á nie nágrodźi.

14. Ktoby u bliźniego swego czego z tych rzeczy pożyczył, á znędzniałoby ábo zdechło w niebytmośći páná, nágrodźić będźie muśiał.

15. Ale iesliby pan był ná ten czás, nie nágrodźi,

boves pro uno bove restituet, & quatuor oves pro una ove.

2. Si effringens fur domum sive suffodiens fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit: percussor non erit reus sanguinis.

3. Quod si orto sole *a* hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipse morietur. Si non habuerit, quod pro furto reddat, ipse venumdabitur.

a Sc noctur-num furem licebat occidere non diurnum.

4. Si inventum fuerit apud eum, quod furatus est, vivens, sive bos, sive asinus, sive ovis, duplum restituet.

5. Si læserit quispiam agrum vel vineam, & dimiserit jumentum suum, ut depascatur aliena: quidquid optimum habuerit in agro suo, vel in vinea, pro damni æstimatione restituet.

6. Si egressus ignis invenerit spinas, & comprehenderit acervos frugum, sive stantes segetes in agris, reddet damnum, qui ignem succenderit.

7. Si quis commendaverit amico pecuniam, aut vas in custodiam, & ab eo, qui susceperat, furto ablata fuerint: si invenitur fur, duplum reddet.

8. Si latet fur, dominus domus applicabitur ad deos *b*, & jurabit, quod non extenderit manum in rem proximi sui.

b Sc. Judices.

9. Ad perpetrandam fraudem, tam in bove, quam in asino, & ove ac vestimento, & quidquid damnum inferre potest, ad deos utriusque causa perveniet: & si illi judicaverint, duplum restituet proximo suo.

10. Si quis commendaverit proximo suo asinum, bovem, ovem, & omne jumentum, & custodiam, & mortuum fuerit, aut debilitatum, vel captum ab hostibus, nullusque hoc viderit *c*:

c Sc. periisse animal sine ipsius culpa.

11. Jusjurandum erit in medio, quod non tenderit manum ad rem proximi sui: suscipietque dominus juramentum, & ille reddere non cogetur.

12. *d* Quod si furto ablatum fuerit, restituet damnum domino.

d Gen. 31, 39.

13. Si comestum à bestia, deferat ad eum quod occisum est, & non restituet.

14. Qui à proximo suo quidquam horum mutuo postulaverit, & debilitatum aut mortuum fuerit domino, non præsente, reddere compelletur.

15. Quod si impræsentiarum dominus fuerit,

rit, non reſtituet, maxime ſi conductum venerat pro mercede operis ſui *a*.

a Servitii ipſius animalis.
b Deut. 22. 28.

16. *b* Si ſeduxerit quis virginem necdum deſponſatam dormieritque cum ea: dotabit eam, & habebit eam uxorem.

17. Si pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam juxta modum dotis, quam virgines accipere conſueverunt.

18. Maleficos non patieris vivere.

19. Qui coierit cum jumento, morte moriatur.

c Lev. 19. 4.

20. Qui *c* immolat diis, occidetur, præterquam Domino ſoli.

21. Advenam non contriſtabis, neque affliges eum: advenæ enim & ipſi fuiſtis in terra Ægypti.

d Zach. 7. 10.

22. *d* Viduæ & pupillo non nocebitis.

23. Si læſeritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum:

e Vehementer iraſcar.

24. Et indignabitur furor meus *e* percutiamque vos gladio, & erunt uxores veſtræ viduæ, & filii veſtri pupilli.

25. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quaſi exactor, nec uſuris opprimes.

f Deut. 24. 13.

26. *f* Si pignus à proximo tuo acceperis veſtimentum, ante ſolis occaſum reddes ei.

27. Ipſum enim eſt ſolum, quo operitur, indumentum carnis ejus, nec habet aliud, in quo dormiat: ſi clamaverit ad me, exaudiam eum, quia miſericors ſum.

g Judicibus & ſuperioribus, qui Dei nomine præſunt. Act. 25. 5.

28. Diis non detrahes, & *g* principi populi tui non maledices.

h Deo rerum omnium principio.
i Sup. 13. 2. 12 Infr. 34. 19. Ezech. 44. 30.
k Lev. 22. 8.

29. Decimas tuas & primitias tuas non tardabis reddere *h*: primogenitum filiorum tuorum dabis mihi *i*.

30. De bobus quoque, & ovibus ſimiliter facies: ſeptem diebus ſit cum matre ſua: die octava reddes illum mihi.

31. Viri ſancti eritis mihi: *k* carnem, quæ à beſtiis fuerit prægustata, non comedetis, ſed projicietis canibus.

dgrodźi, zwłaſzczá ieſli náięte przyſzło zá zapłátę pracey iego.

16. Ieſliby kto zwiodł pánnę ieſzcze niepoſzlubioną, y ſpałby z nią, da iey wiáno, y będźie ią miał zá żonę.

17. Ieſli oćiec pánny dáć nie będźie chćiał: odłoży pieniądze, według obyczáiu wiáná, ktore pánny bráć zwykły.

18. Czárownikom żyć nie dopuśćiſz.

19. Ktoby nierząd płodźił z bydlęćiem, śmierćią niechay umrze.

20. Kto ofiáruie bogom, zábit będźie, oprocz ſámemu Pánu.

21. Przychodniá nie záſmućiſz, áni go ućiśnieſz: bośćie y ſámi przychodniámi byli w źiemi Ægyptſkiey.

22. Wdowie y śieroćie ſzkodźić nie będźiećie.

23. Ieſli ie obráźićie, będą wołáć do mnie, á ia wyſłucham wołánie ich:

24. Y rozgniewa ſię zapálczywość moiá, y pobiię was mieczem, y będą żony wáſze wdowámi, á ſynowie wáſzy śierotámi.

25. Ieſli pieniądzy pożyczyſz ludowi memu ubogiemu ktory mieſzka ztobą: nie będźieſz mu przynaglał, iáko wyćięgácz, áni lichwámi ućiſznieſz.

26. Ieſli w zaſtáwie od bliźniego twego weźmieſz odźienie, przed zachodem ſłońcá wroćiſz ie.

27. Abowiem to ſámo ieſt, czym ſię odźienie ćiáłá iego: á innego nic nie ma w czymby ſpał: będźieli wołał do mnie wyſłucham go, bom ieſt miłośierny.

28. Bogom uwłaczáć nie będźieſz, á przełożonemu nád ludem twoim nie będźieſz złorzeczył.

29. Dźieśięćin twoich y pierwiaſtek twoich oddáć nie omieſzkaſz: pierworodnego z ſynow twoich daſz mi.

30. Z wołow też y z owiec tymże ſpoſobem uczyniſz: śiedm dni niechay będźie przy mátce ſwoiey, á dniá oſmego, oddaſz mi go.

31. Mężámi swiętemi mnie będźiećie: mięſá ktoregoby źwierz pierwey ſkoſztował, ieść nie będźiećie, ále pſom wyrzućićie.

CAPUT XXIII.

Leges pro judicibus: de bove & aſino inimici ſervando: non accipiendis muneribus, 1. De anni & diei ſeptimi quiete, tribusque feſtis præcipuis,

ROZDZIAŁ XXIII.

Práwá Sędźiom opiſuie, iáko ſię mdią przećiwko nieprzyiáćielowi, iáko ná ſądźie około dárow ſpráwowáć: O trzech uroczyſtych świętách opiſa-

opiſánie, y zápłáty tym, ktorzy Boże Przykázánie pełnią.

1. NIe będźieſz przyimował głoſu kłamliwego, y nie przyłożyſz ręki twoiey ábyś záś niezbożnym miał mowić fałſzywe świádectwo.

2. Nie poydźieſz zá gromádą ku źle czynieniu: áni u ſądu nie przeſtánieſz ná zdániu wiela ich, ábyś od prawdy odſtąpił.

3. Nád ubogim też nie ulituieſz ſię u ſądu.

4. Ieſli podkaſz wołu nieprzyiaćielá twego, ábo oſłá błądzącego, odwiedź go do niego.

5. Ieſli uyźrzyſz oſłá nie nawidzącego ćiebie, á on leży pod brzemieniem, nie minieſz, ále podźwignieſz z nim.

6. Nie náchyliſz ſię ná ſąd ubogiego.

7. Kłámſtwá ſię ſtrzedź będźieſz. Niewinnego y ſpráwiedliwego nie zábiieſz: bo ſię brzydzę niezbożnym.

8. Ani dárow bráć będźieſz, ktore y mądre záślepiáią, y wywracáią ſłowá ſpráwiedliwych.

9. Przychodniowi przykrzyć ſię nie będźieſz, wiećie bowiem duſze przychodniow, gdyżeśćie y ſámi przychodniámi byli w źiemi Ægyptſkiey.

10. Sześć lat záśiewáć będźieſz źiemię twoię, y zbierzeſz zboże iey.

11. Ale śiodmego roku zániechaſz iey, y daſz iey odpocząć: áby iedli ubodzy ludu twego: á cokolwiek zbędźie, niechay iedzą źwierzętá polne: Ták uczyniſz w winnicy y w oliwnicy twoiey.

12. Sześć dni robić będźieſz: śiodmego dniá przeſtánieſz, áby odpoczął woł y ośieł twoy: y ochłodźił ſię ſyn niewolnice twoiey y przychodźień.

13. Wſzyſtko com wam powiedźiał, chowayćie. A przez imię cudzych bogow nie będźiećie przyśięgáć, áni będźie ſłyſzáne z uſt wáſzych.

14. Trzykroć ná káżdy rok świętá mi obchodźić będźiećie.

15. Swiętá przaſnikow ſtrzedz będźieſz, śiedm dni ieść będźieſz przáſniki, iákom ći roſkazał, czáſu mieśiącá nowych kiedyś wyſzedł z Ægyptu: Nie ukażeſz przed oczymá memi prozen.

16. A święto żniwá pierwiaſtek prace twoiey, cośkolwiek śiałná roli. Swięto też ná ſchodźie roku, gdy zbierzeſz wſzytkie zbożá twe z polá.

17. Trzy-

cipuis, 10. De Angelo in ducem itineris præmittendo, & præmiis ſervantium præcepta, 20.

1. NOn ſuſcipies vocem mendacii: nec junges manum tuam, ut pro impio dicas falſum teſtimonium.

2. Non ſequeris turbam ad faciendum malum: nec in judicio plurimorum acquieſces ſententiæ, ut à vero devies.

3. Pauperis quoque non miſereberis in judicio *a*.

4. *b* Si occurreris bovi inimici tui, aut aſino erranti, reduc ad eum.

5. Si videris aſinum odientis te jacere ſub onere, non pertranſibis, ſed ſublevabis cum eo.

6. Non declinabis in judicium pauperis *c*.

7. Mendacium fugies. *d* Inſontem & juſtum non occides: quia averſor impium.

8. *e* Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & ſubvertunt verba *f* juſtorum.

9. Peregrino moleſtus non eris: ſcitis enim advenarum animas: quia & ipſi *g* peregrini fuiſtis in terra Ægypti.

10. Sex annis ſeminabis terram tuam, & congregabis fruges ejus.

11. Anno autem ſeptimo *h* dimittes eam, & requieſcere facies, ut comedant pauperes populi tu *i*: & quidquid reliquum fuerit, edant beſtiæ agri: ita facies in vinea, & in oliveto tuo.

12. Sex diebus operaberis: ſeptimo die ceſſabis, ut requieſcat bos & aſinus tuus: & refrigeretur filius ancillæ tuæ, & advena.

13. Omnia, quæ dixi vobis, cuſtodite. Et per nomen externorum deorum non jurabitis, neque audietur *k* ex ore veſtro.

14. Tribus vicibus per ſingulos annos mihi feſta celebrabitis.

15. Solemnitatem azymorum cuſtodies. Septem diebus comedes azyma *l* ſicut præcepi tibi, tempore menſis novorum *m*, quando egreſſus es de Ægypto: *n* non apparebis in conſpectu meo vacuus *o*.

16. Et ſolemnitatem meſſis primitivorum operis tui *p*, quæcunque ſeminaveris in agro: ſolemnitatem quoque in exitu anni, quando congregaveris omnes fruges tuas de agro.

17. Ter

a Favendo inique, multo minus divitis.
b Deut. 22. 1.
c Inique favendo.
d Dan. 13. 53.
e Deut. 16. 19. Eccli. 20. 31.
f Negotia & cauſas.
g Gen. 46. 6.
h Lev. 15. 4.
i Sponte nata.
k Hebr. reſpiret, eorum mentio.
l Sup. 13. 3. 4. Infr. 34. 22.
m Fructuum.
n Deut. 16. 16. Eccl. 35. 6.
o Sine oblatione.
p Cuſtodies.

a Infr. 34. 23. Deut. 16. 16. *b* In templo.

17. *a* Ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram Domino Deo tuo *b*.

18. Non immolabis super fermento sanguinem victimæ meæ, nec remanebit adeps solemnitatis meæ usque mane.

c Infr. 34. 26 *d* Deut. 14. 21. *e* Vel una cum matre.

19. *c* Primitias frugum terræ tuæ deferes in domum Domini Dei tui. *d* Non coques hœdum in lacte matris suæ *e*.

20. Ecce ego mittam Angelum meum, qui præcedat te, & custodiat in via, & introducat in locum, quem paravi.

f Sustinet personam meam.

21. Observa eum, & audi vocem ejus, nec contemnendum putes: quia non dimittet, cum peccaveris, & est nomen meum in illo *f*.

g Deut 7. 11. *h* Infr. 33. 2. Jos. 24. 11.

22. *g* Quod si audieris vocem ejus, & feceris omnia, quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te.

23. *h* Præcedetque te Angelus meus, & introducet te ad Amorrhæum, & Hethæum, & Pherezæum, Chananæumque, & Hævæum, & Jebusæum, quos ego conteram.

i Deut. 7. 22.

24. Non adorabis deos eorum, nec coles eos; non facies opera eorum, sed *i* destrues eos, & confringes statuas eorum.

k q. d. nutriam te abundanter.

25. Servietisque Domino Deo vestro, ut benedicam panibus tuis & aquis *k*, & auferam infirmitatem de medio tui.

26. Non erit infœcunda, nec sterilis in terra tua; numerum dierum tuorum implebo.

l Ante te.

27. Terrorem meum mittam in præcursum tuum *l*, & occidam omnem populum, ad quem ingredieris: cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam:

m Deut. 7. 20.

28. Emittens *m* crabrones prius, qui fugabunt Hevæum, & Chananæum, & Hethæum, antequam introeas.

n Bestiales cupiditates ob nimiam felicitatem Deut. 7. 22.

29. Non ejiciam eos à facie tua anno uno: ne terra in solitudinem redigatur, & crescant contra te bestiæ *n*.

30. Paulatim expellam eos de conspectu tuo, donec augearis, & possideas terram.

o Euphratem.

31. Ponam, autem terminos tuos à Mari rubro usque ad Mare Palæstinorum, & à deserto usque ad fluvium *o*: tradam in manibus vestris habitatores terræ, & ejiciam eos de conspectu vestro.

p Infr. 34 15. Deut. 7. 2.

32. *p* Non inibis cum eis fœdus, nec cum diis eorum.

33. Non habitent in terra tua, ne forte peccare te faciant in me, si servieris diis eorum: quod tibi certe erit in scandalum.

CA-

17. Trzykroć do roku ukaże się wszelki mężczyzná twoy przed Pánem Bogiem twoim.

18. Nie będźiesz ofiárował przy kwáśie krwie ofiáry moiey, áni zostánie tłustość świętá mego áż do záránia.

19. Pierwoćiny zboż źiemie twoiey przyniesiesz do domu Pána Bogá twego. Nie będźiesz wárzył koźlęćiá w mleku mátki iego.

20. Oto ia poszlę Anyołá mego, ktoryby szedł przed tobą, y strzegł ná drodze, y wyprowádźił ćię ná mieysce ktorem nágotował.

21. Szánuy go, y słuchay głosu iego, áni go lekce poważay: boć nie odpuśći kiedy zgrzeszysz, y iest imię moie w nim.

22. A iesli usłuchasz głosu iego, á uczynisz wszytko, co mowię: Nieprzyiaćielem będę nieprzyiaćiolom twoim, y utrapię ktorzy ćię trapią.

23. Y poydźie Anyoł moy przed tobą, y wprowádźi ćię do Amorreyczyká, y Heteyczyká, y Pherezeyczyká, y Chánáneyczyká, y Heweyczyká, y Iebuzeyczyká, ktore ia zetrę.

24. Nie pokłonisz się bogom ich, áni im służyć będźiesz: nie będźiesz czynił to co oni czynią: ále ie popsuiesz y połamiesz báłwámy ich.

25. A służyć będźiećie Pánu Bogu wászemu: ábym błogosłáwił chlebom twoim y wodam, á odiął niemoc z pośrzodku ćiebie.

26. Nie będźie nierodzáyna áni niepłodna w źiemi twoiey, liczbę dni twoich wypełnię.

27. Strách moy puszczę ná uprzedźenie twoie, y pobiię wszytek lud do ktorego wnidźiesz: y wszytkich nieprzyiaćioł twoich przed tobą tył obrocę:

28. Puśćiwszy pierwey śierszenie przed tobą, ktore wypędzą Heweyczyká, y Chánáneyczyká, y Heteyczyká, pierwey niżli wnidźiesz.

29. Nie wyrzucę ich przed obliczem twoim zá ieden rok: áby się źiemiá w pustynią nie obroćiłá, y nie námnożyło się ná ćię bestiy.

30. Pomáłu ie wypędzę z oczu twych, áż się rozmnożysz, y pośiędźiesz źiemię.

31. A gránice twoie położę od morzá czerwonego, áż do morzá Páléstyńskiego, á od puszczey áż do rzeki: podam w ręce wásze obywátele źiemie, y wyrzucę ie od ocz wászych.

32. Niepostánowisz z nimi przymierza, áni z bogámi ich.

33. Niechay nie mieszkáią w źiemi twoiey: by ćię snadź nie przyprawili o grzech przećiwko mnie, ieslibyś służył Bogom ich; co tobie pewnie będźie ku zgorszeniu.

CA-

ROZDZIAŁ XXIV.

Uczyniwszy Pánu Bogu ofiáry, y pokropiwszy lud krwią przymierza: Moyżesz sam ná gorę wstąpił, gdźie z Pánem czterdźieśći dni mieszkał.

1. MOyżeszowi też rzekł: Wstąp do Páná ty, y Aaron, Nádáb, y Abiu, y śiedmdźieśiąt stárszych z Izráelá, y pokłonićie się zdáleká.

2. A sam Moyżesz wstąpi do Páná, á oni nie przybliżą się: áni lud nie wstąpi z nim.

3. Przyszedł tedy Moyżesz, y powiedźiał ludowi wszystkie słowá Páńskie, y sądy. Y odpowiedźiał wszytek lud iednym głosem: Wszytkie słowá Páńskie ktore mowił, uczynimy.

4. Y nápisał Moyżesz wszytkie słowá Páńskie: á ráno wstawszy, zbudował ołtarz przy sámey gorze, y dwánaśćie tytułow, według dwánaśćie pokoleń Izráelowych.

5. Y posłał młodźieńce z synow Izráelowych, y ofiárowáli cáłopalenia, y ofiárowáli ofiáry zapokoyne Pánu ćielce.

6. Wźiął tedy Moyżesz połowicę krwie, y wlał w czászę: á drugą połowicę wylał ná ołtarz.

7. Y wźiąwszy księgi przymierza, czytał, á lud słuchał: ktorzy rzekli: Wszytko co rzekł Pan, uczynimy, y będźiemy posłuszni.

8. A on wźiętą krwią pokropił lud, y rzekł: Tá iest krew przymierza, ktore Pan postánowił z wámi ná wszystkie te słowá.

9. Y wstąpili Moyżesz y Aaron, Nádáb y Abiu, y śiedmdźieśiąt z stárszych Izráelowych.

10. Y uyźrzeli Bogá Izráelowego: á pod nogámi iego iáko robotá kámieniá Száfirowego, á iáko niebo gdy pogodne iest.

11. Ani śćiągnął ręki swey ná te, ktorzy dáleko odstąpili z synow Izráelowych, y widźieli Bogá, y iedli y pili.

12. Y rzekł Pan do Moyżeszá: Wstąp do mnie ná gorę, y bądź tám: á damći tablice kámienne, y zakon y przykazánie, ktorem nápisał, ábyś ie náuczył.

13. Wstáli Moyżesz y Iozue sługá iego: y wstępuiąc Moyżesz ná gorę Bożą.

14. Rzekł do stárszych: Poczekayćie tu áż się wrocimy do was. Maćie Aaroná y Hur z sobą,

CAPUT XXIV.

Moyses promulgat Domini legem 3. Oblatis sacrificiis, fœderis sanguine populum respergit. Cæteris ad radicem montis manentibus 4. Ipse solus in montem ascendit, ubi cum Domino quadraginta diebus agit. 12.

1. MOysi quoque dixit: Ascende ad Dominum tu & Aaron, Nadab & Abiu, & septuaginta senes ex Israel, & adorabitis procul.

2. Solusque Moyses ascendet ad Dominum, & illi non appropinquabunt: nec populus ascendet cum eo.

3. Venit ergo Moyses & narravit plebi omnia verba Domini, atque judicia: respon-ditque omnis populus una voce: Omnia verba Domini, quæ locutus est, faciemus.

4. Scripsit autem Moyses universos sermones Domini: & mane consurgens ædificavit altare ad radices montis, & duodecim titulos *a*, per duodecim tribus Israel.

5. Misitque juvenes *b* de filiis Israel, & obtulerunt holocausta, immolaveruntque victimas pacificas Domino, vitulos.

6. Tulit itaque Moyses dimidiam partem sanguinis, & misit in crateras: partem autem residuam fudit super altare.

7. Assumensque volumen fœderis *c*, legit audiente populo: qui dixerunt: Omnia, quæ locutus est Dominus, faciemus, & erimus obedientes.

8. Ille vero sumptum sanguinem respersit in populum, & ait: Hic est *d* sanguis fœderis *e* quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his.

9. Ascenderuntq; Moyses & Aaron, Nadab & Abiu, & septuaginta de senioribus Israel:

10. Et viderunt Deum Israel *f*: & sub pedibus ejus, quasi opus lapidis saphirini, & quasi cælum, cum serenum est.

11. Nec super eos, qui procul recesserant de filiis Israel, misit manum suam, videruntque Deum, & comederunt, ac biberunt.

12. *g* Dixit autem Dominus ad Moysen: Ascende ad me in montem, & esto ibi: daboque tibi tabulas lapideas, & legem ac mandata, quæ scripsi: ut doceas eos.

13. Surrexerunt Moyses & Josue minister ejus: ascendensque Moyses in montem Dei,

14. Senioribus ait: Expectate hic donec revertamur ad vos: Habetis Aaron & Hur vobi-

a Columnas Sa.

b Chald. & Arab. primogenitos, ante institutum scilicet Leviticum sacerdotium Vid. sup. 19. 22.

c Librum legis.

d Hebr. 9. 20.

e Figura sanguinis Christi.

f Humana & augusta specie Judicis se ostentantem ait Tirin.

g Feria † Quat. Temp. Quad.

vobiſcum: ſi quid natum fuerit quæſtionis, referetis ad eos.

15. Cumque aſcendiſſet Moyſes, operuit nubes montem,

16. Et habitavit gloria Domini ſuper Sinai, tegens illum nube ſex diebus: ſeptimo autem die vocavit eum de medio caliginis *a*.

17. Erat autem ſpecies gloriæ Domini, quaſi ignis ardens ſuper verticem montis, in conſpectu filiorum Iſrael.

18. Ingreſſusque Moyſes medium nebulæ, aſcendit in montem: & fuit ibi quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.

a Caligo Dei, qui alioquin lux eſt, incomprehenſibilitatem ſignificat. Deut. 9. 9.

CAPUT XXV.

Sequuntur leges cæremoniales. Jubet primitias ac dona offerri ad Dei tabernaculum formandum, 2. Ad arcam fœderis & propitiatorium, 10. Ad menſam, & ſepticeps candelabrum, cunctaque pertinentia, 31.

1. LOcutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

2. Loquere filiis Iſrael, ut tollant mihi primitias ab *b* omni homine, qui offeret ultroneus, accipietis eas.

3. Hæc ſunt autem, quæ accipere debetis: aurum, & argentum, & æs,

4. Hyacinthum *c* & purpuram, coccumque bis tinctum, & byſſum, pilos caprarum,

5. Et pelles arietum rubricatas, pellesque janthinas, & ligna ſetim:

6. Oleum ad luminaria concinnanda, aromata in unguentum: & thymiamata boni odoris:

7. Lapides onychinos, & gemmas ad ornandum ephod ac rationale.

8. Facientque mihi ſanctuarium, & habitabo in medio eorum:

9. *d* Juxta omnem ſimilitudinem tabernaculi, quod oſtendam tibi, & omnium vaſorum, in cultum ejus: ſicque facietis illud:

10. Arcam de lignis ſetim compingite, cujus longitudo habeat duos & ſemis cubitos: latitudo, cubitum & dimidium, altitudo, cubitum ſimiliter ac ſemiſſem.

11. Et deaurabis eam auro mundiſſimo intus & foris: faciesque ſupra, coronam *e* auream per circuitum:

12. Et quatuor circulos aureos quos pones per quatuor arcæ angulos: duo circuli ſint in latere uno, & duo in altero.

13. Fa-

b Infr. 35. 5.

c Sericum aut lanam aut pannos coloris cærulei &c.

d Ad ungendos Sacerdotes. Hebr. 5. 2.

e Seu labium.

ſobą, ieſli ſię iáka ſpráwá otworzy, odnieśiećie do nich.

15. A gdy wſtąpił Moyżeſz, okrył obłok gorę,

16. Y mieſzkáłá chwałá Páńſká ná Sinai, zákrywſzy ią obłokiem przez ſześć dni: á śiodmego dniá záwołał go z pośrzodku mgły.

17. A pozor chwały Páńſkiey był iáko ogień pałáiący ná wierzchu gory przed oczyma ſynow Izráelowych.

18. Y wſzedſzy Moyżeſz w pośrzodek mgły wſtąpił ná gorę, y był tám czterdźieśći dni, y czterdźieśći nocy.

ROZDZIAŁ XXV.

Roſkazáno dáć Pierwiaſtki, y ofiárowáć Pánu ná ſpráwienie Przybytku, Archy, Stołu, Lichtarzá, y ſprzętow ich.

1. Y Rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

2. Mow ſynom Izráelowym, áby mi wźięli pierwiaſtki od káżdego człowieká, ktory ofiáruie dobrowolnie, weźmiećie ie.

3. A to ieſt co bráć maćie, złoto y ſrebro y miedź,

4. Hyácint, y ſzárłat, y kármázyn dwákroć fárbowány, y biśior, y śierć koźią,

5. Y ſkory báránie czerwono fárbowáne, y ſkory fiołkowe, y drzewo Setim:

6. Oliwę do przyprawienia świátłá, wonne rzeczy ná máść, y kádzenia dobrey woniey:

7. Kámienie onychiny, y drogie kámienie ná ozdobienie Ephod y Rátionałá.

8. Y uczynią mi Swiątnicę, y będę mieſzkał w pośrzodku ich:

9. Wedle wſzytkiego podobną przybytku, ktory ukażę tobie, y wſzytkiego naczynia ku ſłużbie iego: A uczynićie ią ták:

10. Skrzynię z drzewá Setim ſpoyćie, ktorey długość niech ma puł trzećiá łokćiá, ſzerokość pułtorá, wyſokość tákże pułtorá.

11. Y pozłoćiſz ią złotem co naczyſtſzym wewnątrz y z wierzchu: y uczyniſz ná niey koronę złotą wkoło:

12. Y cztery kolcá złote, ktore przypráwiſz do czterech węgłow ſkrzynie: dwá kolcá niech będą ná iednym boku, á dwá na drugim.

13. Uczy-

13. Uczyniſz też drążki z drzewá Setim, y powleczeſz ie złotem:

14. Y przewleczeſz ie przez kolcá ktore ſą ná bokách ſkrzynie, áby ią ná nich noſzono:

15. Ktore záwſze będą w kolcách, á nigdy z nich wyięte nie będą.

16. Y włożyſz do ſkrzynie świádectwo ktore dam tobie.

17. Uczyniſz y ubłagálnią ze złotá naczyſtſzego: półtrzećiá łokćiá będźie miáłá długość iey, á półtorá łokćiá ſzerokość.

18. Dwá też Cherubiny złote y bite uczyniſz po obu ſtron wyrocznice.

19. Cherub ieden niech będźie ná iednym boku, á drugi ná drugim.

20. Obádwá boki ubłagálnie niechay zákrywáią rozśćiegáiąc ſkrzydłá, á zákrywáiąc ubłagálnią, y niechay ieden ná drugiego pátrzy, obroćiwſzy twarzy ná ubłagálnią, ktorą ma bydź nákryta ſkrzyniá,

21. Do ktorey włożyſz świádectwo ktore dam tobie.

22. Ztámtąd będę przykázował, y będę mowił do ćiebie, nád ubłagálnią y z pośrzodku dwu Cherubow, ktorzy będą ná ſkrzyni świádectwá, wſzytko co roſkażę przecz ćię ſynom Izráelowym:

23. Uczyniſz też y ſtoł z drzewá Setim, máiący dwá łokćie w zdłuſz, á łokieć w ſzerz, á ná zwyſz półtorá łokćiá.

24. Y pozłoćiſz ji złotem naczyſtſzym: y uczyniſz mu liſtwę złotą w koło,

25. A ná liſtwie koronę mieyſcámi głádką, ná cztery pálce wyſoką, á ná niey drugą koronę złoćiuchną.

26. Zgotuieſz też cztery kolcá złote, y przypráwiſz ie do czterech węgłow tegoż ſtołá káżdey nogi.

27. Pod koroną będą kolcá złote, áby drążki przez nie przewłoczono, á możono ſtoł nośić.

28. Sáme też drążki uczyniſz z drzewá Setim, y powleczeſz złotem dla noſzenia ſtołu.

29. Spráwiſz też miſki y czáſze, kádźiedlnice y kubki, w ktorych máią bydź ofiárowáne mokre ofiáry ze złotá naczyſtſzego.

30. Y będźieſz kładł ná ſtoł chleby pokłádne przed obliczem moim záwſze.

31. Uczyniſz też lichtarz ukowány ze złotá naczyſtſzego, ſłupiec iego y piorá, czáſzki y gałki, y lilie z niego pochodzące.

32. Sześć

13. Facies quoque vectes de lignis ſetim, & operies eos auro.

14. Inducesque per circulos, qui ſunt in arcæ lateribus, ut portetur in eis:

15. Qui ſemper erunt in circulis, nec unquam extrahentur ab eis.

16. Ponesque in arca teſtificationem *a* quam dabo tibi.

17. Facies & propitiatorium de auro mundiſſimo: duos cubitos & dimidium tenebit longitudo ejus, & cubitũ ac ſemiſſem latitudo.

18. Duos quoque Cherubim aureos & productiles facies, ex utraque parte oraculi.

19. Cherub unus ſit in latere uno, & alter in altero.

20. Utrumque latus propitiatorii tegant, expandentes alas, & operientes oraculum, reſpiciantque ſe mutuo verſis vultibus in propitiatorium, quo operienda eſt arca,

21. In qua pones teſtimonium, quod dabo tibi.

22. Inde *b* præcipiam, & loquar ad te ſupra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim, qui erunt ſuper arcam teſtimonii, cuncta quæ mandabo per te filiis Iſrael.

23. Facies & menſam de lignis Setim habentem duos cubitos longitudinis, & in latitudine cubitum, & in altitudine cubitum ac ſemiſſem.

24. Et inaurabis eam auro puriſſimo: faciesque illi labium *c* aureum per circuitum,

25. Et ipſi labio coronam interraſilem *d* altam quatuor digitis, & ſuper illam alteram coronam aureolam.

26. Quatuor quoque circulos aureos præparabis, & pones eos in quatuor angulis ejusdem menſæ per ſingulos pedes.

27. Supter coronam erunt circuli aurei, ut mittantur vectes per eos, & poſſit menſa portari.

28. Ipſos quoque vectes facies de lignis Setim, & circumdabis auro ad ſubvehendam menſam.

29. Parabis & acetabula *e*, ac phialas *f*, thuribula, & cyathos, in quibus offerenda ſunt libamina, ex auro puriſſimo.

30. Et pones ſuper menſam panes propoſitionis *g* in conſpectu meo ſemper.

31. Facies & candelabrum ductile *h* de auro mundiſſimo, haſtile ejus, & calamos, ſcyphos, & ſphærulas, ac lilia, ex ipſo procedentia.

32. Sex

a Legem divinam tabulis lapideis inſcriptam.

b Tanquam ex oraculo.

c Hebr. coronam.

d Sculpturis ornatam.

e Scutellas pro panibus

f Ad libamina.

g Quos proponi jubeo Tirin.

h Malleo factum.

32. Sex calami egredientur de lateribus, tres ex uno latere, & tres ex altero.

33. Tres ſcyphi quaſi in nucis *a* modum per calamos ſingulos, ſphærulaque ſimul & lilium; & tres ſimiliter ſcyphi inſtar nucis in calamo altero, ſphærulaque ſimul & lilium: hoc erit opus ſex calamorum, qui producendi ſunt de haſtili:

a Amygdalinæ per medium diviſæ.

34. In ipſo autem candelabro *b* erunt quatuor ſcyphi in nucis modum, ſphærulæque per ſingulos & lilia.

b i. e. in ipſo haſtili.

35. Spærulæ ſub duobus calamis *c* per tria loca, qui ſimul ſex fiunt, procedentes de haſtili uno.

c Sc. infra utrumque calamum. Sà.

36. Et ſphærulæ igitur & calami ex ipſo erunt, univerſa ductilia de auro puriſſimo.

37. Facies & lucernas ſeptem, & pones eas ſuper candelabrum, ut luceant ex adverſo.

38. Emunctoria quoque, & ubi, quæ emuncta ſunt, extringuantur, fiant de auro puriſſimo.

39. Omne pondus candelabri cum univerſis vaſis ſuis habebit talentum auri puriſſimi.

40. Inſpice *d*, & fac ſecundum exemplar quod tibi in monte monſtratum eſt.

d Hebr. 8. 5. Act. 7. 44.

CAPUT XXVI.

Forma ac conſtructio tabernaculi Moſaici quod ſingulas partes, inprimis cortinarum &c. 1. Tabularum, baſium, 15. Veli pro Sanctuario, & alterius pro Sancto Sanctorum, 31.

1. TAbernaculum vero ita facies: Decem cortinas de byſſo retorta, & hyacintho, ac purpura, coccoque bis tincto, varietas *e* opere plumario facies.

e Chald. figuras Cherubim, q. d. Sparſas imaginibus alatis.

2. Longitudo cortinæ unius habebit viginti octo cubitos: latitudo quatuor cubitorum erit. Unius menſuræ fient univerſa tentoria.

3. Quinque cortinæ ſibi jungentur mutuo, & aliæ quinque nexu ſimili cohærebunt.

4. Anſulas hyacinthinas in lateribus ac ſummitatibus *f* facies cortinarum, ut poſſint invicem copulari.

f i. extremitatibus: quia cortinæ quinque cum aliis cortinis quinque per anſulas centum ad 50. aureos circulos conjungebantur.

5. Quinquagenas anſulas cortina habebit in utraque parte, ita inſertas, ut anſa contra anſam veniat, & altera alteri poſſit aptari.

6. Fa-

32. Sześć pior wynidźie z bokow, trzy z boku iednego, á trzy z drugiego.

33. Trzy czáſzki iákoby ná kſztałt orzechá ná káżdym piorze, y gałká weſpoł y lilia: y tákże trzy czáſzki ná kſztałt orzechá ná piorze drugim, y gałká weſpoł y lilia, tá będźie robotá ſześći pior, ktore máią wywiedźione bydź z ſłupcá:

34. Ale ná ſámym lichtarzu będą cztery czáſzki ná kſztałt orzechá, gałki też u káżdey y lilie.

35. Gałki pod dwiemá piorámi ná trzech mieyſcách, ktorych weſpoł ſześć będźie wychodzących z ſłupcá iednego.

36. A ták, y gałki y piorá z niego będą wſzyſtkie ukowáne ze złotá naczyſtſzego.

37. Uczyniſz też śiedm lamp, á poſtáwiſz ie ná lichtarzu áby świećiły ná przećiwko.

38. Nożyczki też, y w czym uſtrzyżki będą gáſzone, niech będą ze złotá náczyſtſzego.

39. Wſzyſtká wagá lichtarzá ze wſzyſtkim naczyniem iego, będźie miáłá tálent złotá naczyſtſzego.

40. Pátrzay á uczyń ná kſztałt ktory ć ná gorze ukazány ieſt.

ROZDZIAŁ XXVI.

Kſztałt y Wizerunk budowánia Przybytku, Záſłony, Archy, Ubłagálnice, Stołu, Lichtarzá, y inſzych rzeczy.

1. PRzybytek záśię ták uczyniſz: Dźieśięć opon z biśioru kręconego, y z hiácyntu, y ſzárłatu, y z kármázynu dwákroć fárbowánego z odmiennich máśći, robotą háftárſką uczyniſz.

2. Dłuż opony iedney, będźie miáłá ośm y dwádźieśćiá łokiet: ſzerz ná cztery łokćie będźie. Pod iedną miárą uczynione będą wſzytkie opony.

3. Pięć opon będą ſpináne, iedná z drugą, y druga pięć tákże złączone będą.

4. Petliczki z Hyácintu po bokách y po wierzchách opon uczyniſz: áby ſię mogły iedná z drugą ſpináć.

5. Pięćdźieśiąt petlic oponá będźie miáłá po obu ſtronách, ták przypráwionych, áby petlicá przećiw petlicy przyſzłá, á iedná mogłá ſię ſpiąć z drugą.

6. Uczy-

6. Uczyniſz też pięćdźieśiąt kołek złotych, ktoremi opon zaſłony ſpięte bydź máią, żeby przybytek był ieden.
7. Uczyniſz też dek włośiánych iedenaśćie, dla okrywánia przykryćia przybytku.
8. Długość deki iedney będźie miáłá trzydźieśći łokiet, á ſzerokość cztery: rowna miárá będźie wſzytkich dek.
9. Z ktorych pięć zepnieſz oſobno, á ſześć złączyſz iednę z drugą: ták żebyś ſzoſtą dekę ná czele przykryćia we dwoię złożył.
10. Poczyniſz też pięćdźieśiąt petlic ná kráiu deki iedney, áby ſię mogłá z drugą ſpináć: y pięćdźieśiąt petlic ná kráiu drugiey deki, áby ſię z drugą złączyłá.
11. Ktemu uczyniſz pięćdźieśiąt háftek miedźiánych, ktoremiby petlice były zápináne, áby iedno ze wſzytkich przykryćie było.
12. A co zbywáć będźie z dek, ktore ſię ná przykryćie gotuią, to ieſt, iedná deká ktora zbywa, połowicą iey zákryieſz tył przybytku.
13. A po iedney ſtronie łokieć będźie wiśiał, á drugi po drugiey, ktory zbywa w długośći dek, okrywáiąc obádwá boki przybytku.
14. Uczyniſz też przykryćie drugie ná wierzch z ſkor báránich czerwono fárbowánych: á nád to ieſzcze inne przykryćie z ſkor fiołkowey fárby.
15. Náczyniſz też deſczek ſtoiących przybytku z drzewá Setim,
16. Z ktorych káżda dźieśięć łokiet będźie mieć ná dłużą, á ná ſzerzą pułtorá.
17. Ná bokách deſczki, dwoie ſugowánie będźie, ktoremi deſczká iedná z drugą ſię ſpoi: y tym ſpoſobem wſzytkie deſczki będą zgotowáne.
18. Z ktorych dwádźieśćiá będą ná południowym boku, ktory pátrzy ná wiátr południowy:
19. Ktorym czterdźieśći podſtáwkow ſrebrnych uleieſz, áby po dwu podſtáwku pod káżdą deſczką ná dwu węgłách było podłożono.
20. Ná drugim też boku przybytku, ktory pátrzy ná połnocy, dwádźieśćiá deſczek będźie,
21. Máiący czterdźieśći podſtáwkow ſrebrnych: dwá podſtawki pod káżdą deſczką będą podłożone.
22. A ná zachodnią ſtronę przybytku uczyniſz ſześć deſczek,

6. Facies & quinquaginta circulos *a* aureos quibus cortinarum vela jungenda ſunt, ut unum tabernaculum fiat.
7. Facies & ſaga cilicina *b* undecim, ad operiendum tectum tabernaculi *c*.
8. Longitudo ſagi unius habebit triginta cubitos: & latitudo, quatuor: æqua erit menſura ſagorum omnium.
9. E quibus quinque junges ſeorſum, & ſex ſibi mutuo copulabis, ita ut ſextum ſagum in fronte *d* tecti duplices.
10. Facies & quinquaginta anſas in ora ſagi unius, ut conjungi cum altero queat: & quinquaginta anſas in ora ſagi alterius, ut cum altero copuletur.
11. Facies & quinquaginta fibulas æneas, quibus jungantur anſæ, ut unum ex omnibus operimentum fiat.
12. Quod autem ſuperfuerit in ſagis quæ parantur tecto, id eſt, unum ſagum *e*, quod amplius eſt, ex medietate ejus operies poſteriora tabernaculi.
13. Et cubitus ex una parte pendebit, & alter ex altera, qui plus eſt in ſagorum longitudine, utrumque latus tabernaculi protedens.
14. Facies & operimentum aliud tecto de pellibus arietum rubricatis: & ſuper hoc rurſum aliud operimentum de janthinis pellibus.
15. Facies & tabulas ſtantes tabernaculi de lignis Setim,
16. Quæ ſingulæ denos cubitos in longitudine habeant, & in latitudine ſingulos ac ſemiſſem.
17. In lateribus tabulæ, duæ incaſtraturæ fient, quibus tabula alteri tabulæ connectatur: atque in hunc modum cunctæ tabulæ parabuntur.
18. Quarum viginti erunt in latere meridiano, quod vergit ad auſtrum.
19. Quibus quadraginta baſes argenteas fundes: ut binæ baſes ſingulis tabulis per duos angulos ſubjiciantur.
20. In latere quoque ſecundo tabernaculi quod vergit ad aquilonem, viginti tabulæ erunt,
21. Quadraginta habentes baſes argenteas: binæ baſes ſingulis tabulis ſupponentur.
22. Ad occidentalem vero plagam tabernaculi facies ſex tabulas.

a Alligandos utrinque anſulis.
b de pilis caprarum.
c Sc. ſuper cortinas primas. Sà.
d Ad anteriorem partem tabernaculi.
e Sc. un. decimum.

23. Et rurſum alias duas quæ in angulis erigantur poſt tergum tabernaculi.

24. Eruntque conjunctæ à deorſum usque ſurſum, & una omnes compago retinebit. Duabus quoque tabulis, quæ in angulis ponendæ ſunt, ſimilis junctura ſervabitur.

25. Et erunt ſimul tabulæ octo, baſes earum argenteæ ſedecim, duabus baſibus per unam tabulam ſupputatis.

26. Facies & vectes de lignis Setim quinque *a* ad continendas tabulas in uno latere tabernaculi,

a Sc. quinque ordines vectium.

27. Et quinque alios in altero, & ejusdem numeri ad occidentalem plagam:

28. Qui mittentur per medias tabulas á ſummo usque ad ſummum *b*.

b Ab una extremitate ad alteram.

29. Ipſas quoque tabulas deaurabis, & fundes in eis annulos aureos, per quos vectes tabulata contineat: quos operies laminis aureis.

30. Et eriges tabernaculum juxta exemplar quod tibi in *c* monte monſtratum eſt.

c Sup. 25. 40.

31. Facies & velum de hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & byſſo retorta, opere plumario & pulchra varietate *d* contextum:

d Hebr. Cherubim ſc. figuris quæ pueros alatos referrent.

32. Quod appendes ante quatuor columnas de lignis Setim, quæ ipſæ quidem deauratæ erunt, & habebunt capita aurea, ſed baſes argenteas.

33. Inferetur autem velum per circulos, intra quod pones arcam teſtimonii quo & Sanctuarium, & Sanctuarii ſanctuaria *e* dividentur.

e Hebraice Sanctitas Sanctitatum ſeu Sanctum Sanctorum.

34. Pones & propitiatorium ſuper arcam teſtimonii in Sancto ſanctorum:

35. Menſamque extra velum: & contra menſam candelabrum in latere tabernaculi meridiano: menſa enim ſtabit in parte aquilonis.

36. Facies & tentorium in introitu tabernaculi de hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & byſſo retorta, opere plumarii.

37. Et quinque columnas deaurabis lignorum Setim, ante quas ducetur tentorium: quarum erunt capita aurea, & baſes æneæ.

23. Y záśię inne dwie, ktore ná węgłách niech będą poſtáwione ná zádźie przybytku.

24. Y będą ſpoione od dołu áż do wierzchu, á wſzytkie iedná ſugá będźie trzymáłá. Dwiemá też deſczkam, ktore ná węgłách poſtáwione będźie.

25. A będźie poſpołu ośm deſczek, á podſtáwkow ich ſrebrnych ſzeſnaśćie, dwá podſtawki ná iednę deſczkę licząc.

26. Uczyniſz y drążki z drzewá Setim, pięć ná zátrzymánie deſczek po iednym boku przybytku,

27. A pięć drugich po innym, y tyle drugie ná ſtronę zachodnią:

28. Ktore będą przewleczone przez pośrzodek deſczek od końcá do końcá.

29. Sáme też deſczki pozłoćiſz, á uleieſz ná nie kolcá złote, przez ktoreby drążki ſpoione deſczki trzymáły: ktore okryieſz bláchámi złotemi.

30. Y wyſtáwiſz przybytek tym kſztałtem ktoryć ná gorze ukazáno.

31. Uczyniſz y zaſłonę z Hiácyntu y ſzárłatu y z kármázynu dwákroć fárbowánego, y z biśioru kręconego, robotą háftárſką, y piękną odmiáną utkáną,

32. Ktorą záwieśiſz przed czteremá ſłupámi z drzewá Setim, ktore ácz ſame pozłocone będą, y mieć będą kápitellá złote, ále podſtawki ſrebrne.

33. A záwleczona będźie zaſłoná przez kolcá, zá ktorą poſtáwiſz ſkrzynię świádectwá, ktora miedzy świętnicą y świątnicámi świątnice dźielić będźie.

34. Położyſz y Ubłagálnią ná ſkrzyni świádectwá w świętym świętych:

35. Y ſtoł przed zaſłoną: á przećiwko ſtołowi lichtarz ná boku przybytku południowym: ſtoł bowiem będźie ſtał ná ſtronie połnocney.

36. Uczyniſz y tendę we drzwiách przybytku z Hiácyntu modrego, y ſzárłatu, y kármázynu dwákroć fárbowánego, y biśioru kręconego robotą háftárſką.

37. Y pięć ſłupow pozłoćiſz drzewá Setim, przed ktoremi rozćiągniona będźie tendá: ktorych kápitellá będą złote, á podſtáwki miedźiáne.

ROZDZIAŁ XVXII.

Roſkázuią czynić Ołtarz y ſień Przybytkową: ſłupy y oley do kágáńcow.

1. UCzyniſz y ołtarz z drzewá Setim, ktory będźie miał pięć łokiet w dłuż, á tákże wiele wſzerz, to ieſt, kwádratowy, á trzy łokćie wzwyſz.

2. Rogi záś ná czterech węglách z niego wynidą: y okryieſz ji miedźią.

3. Y náczyniſz ku potrzebam iego, kotłow dla zſypowánia popiołu, y kleſcze, y widełki, y naczynia do bránia w śię ogniá, wſzytkie naczynia z miedzi poczyniſz.

4. Kratkę też ná kſztałt śieći miedźiáną, u ktorey ná czterech rogách będą cztery kołká miedziáne.

5. Ktore włożyſz pod ogniſko ołtarzá, y będźie kratká áż do poł ołtarzá.

6. Uczyniſz też dwá drążki do ołtarzá z drzewá Setim, ktore opráwiſz blàchámi miedźianemi.

7. Y przewleczeſz przez kolcá, y będą z obu ſtron ołtarzá do noſzenia.

8. Nie zupełny ále cczy y prozny wewnątrz uczyniſz ji, iákoć ná gorze pokazano.

9. Uczyniſz y śień przybytku, w ktorey po ſtronie południowey przećiw południu będą opony z biśioru kręconego: ſto łokći iedná ſtroná będźie mieć ná dłużą.

10. A ſłupow dwádźieśćiá z tákże wielą podſtawkow miedźiánych: ktore będą miáły kápitellá z rzezániem ſwoim ſrebrne.

11. Tymże też ſpoſobem ná połnocney ſtronie w dłuż będą opony ná ſto łokći, ſłupow dwádźieśćiá, y podſtawkow miedźiánych pod tąż liczbą, á kápitella ſłupow z rzezániem ſwoim ſrebrne.

12. A w ſzerokośći śieni, ktora pátrzy ná zachod, będą opony ná pięćdźieśiąt łokiet, á ſłupow dźieśięć, y podſtawkow ich tákże wiele.

13. W teyże też ſzerokośći śieni, ktora pátrzy ná wſchod ſłońcá, pięćdźieśiąt łokci będźie,

14. W ktorych piętnaśćie łokiet opony, iedney ſtronie náznáczone będą, y trzy ſłupy y tákże wiele podſtawkow:

15. A ná drugiey ſtronie będą opony máiące piętnaśćie łokći, ſłupy trzy y tákże wiele podſtawkow.

CAPUT XXVII.

Altare holocauſtorum deſcribitur, 1. Atrium tabernaculi cum columnis & tentoriis, 9. Et oleum lucernarum parari jubetur. 10.

1. FAcies & altare *a* de lignis ſetim, quod habebit quinque cubitos in longitudine, & totidem in latitudine, id eſt quadrum, & tres cubitos in altitudine.

2. Cornua autem per quatuor angulos ex ipſo erunt: & operies illud ære.

3. Faciesque in uſus ejus lebetes ad ſuſcipiendos cineres, & forcipes atque fuſcinulas *b*, & ignium receptacula: omnia vaſa ex ære fabricabis.

4. Craticulamque in modum retis æneam: per cujus quatuor angulos erunt quatuor annuli ænei.

5. Quos pones ſubter arulam altaris: eritque craticula usque ad altaris medium.

6. Facies & vectes altaris de lignis ſetim duos, quos operies laminis æneis:

7. Et induces per circulos, eruntque ex utroque latere altaris ad portandum.

8. *c* Non ſolidum, ſed inane & cavum intrinſecus facies illud, ſicut tibi in monte monſtratum eſt.

9. Facies & atrium tabernaculi *d*, in cujus auſtrali plaga contra meridiem erunt tentoria de byſſo retorta: centum cubitos unum latus tenebit in longitudine.

10. Et columnas viginti cum baſibus totidem æneis, quæ capita cum cælaturis ſuis habebunt argentea.

11. Similiter & in latere aquilonis per longum erunt tentoria centum cubitorum, columnæ viginti, & baſes æneæ ejusdem numeri, & capita earum cum cælaturis ſuis argentea.

12. In latitudine vero atrii, quod reſpicit ad occidentem, erunt tentoria per quinquaginta cubitos, & columnæ decem, baſesque totidem.

13. In ea quoque atrii latitudine, quæ reſpicit ad orientem, quinquaginta cubiti erunt.

14. In quibus quindecim cubitorum tentoria lateri uno deputabuntur, columnæque tres & baſes totidem.

15. Et in latere altero erunt tentoria cubitos obtinentia quindecim, columnæ tres, & baſes totidem.

a Inf. 38. 6. holocauſtorum, quod extra tabernaculi tectum ſub dio erat. Utrumque altare myſtice ſignificat Chriſti crucem, & altare novi teſtamenti.

b Inſtrumenta ad extrahendas ex olla carnes.

c Sup. 20. 24.

d Singulæ tabernaculi partes adumbrant varia myſteria de corpore Chriſti, naturali, & myſtico; de B. V. Maria & quavis fideli anima.

16. In introitu vero atrii fiet tentorium cubitorum viginti ex hyacintho & purpura, coccoque bis tincto, & bysso retorta, opere plumarii: columnas habebit quatuor, cum basibus totidem.

17. Omnes columnæ atrii per circuitum vestitæ erunt argenteis laminis, capitibus argenteis, & basibus æneis.

18. In longitudine occupabit atrium cubitos centum, in latitudine quinquaginta, altitudo quinque cubitorum *a* erit: fietque de bysso retorta, & habebit bases æneas.

a Ut possit populus undique tabernaculum videre,

19. Cuncta vasa tabernaculi in omnes usus & cæremonias, tam paxillos ejus, quam atrii, ex ære facies.

20. Præcipe filiis Israel, ut afferant tibi oleum de arboribus olivarum purissimum, piloque contusum: ut ardeat lucerna semper *b*.

b Per totam noctem.

22. In tabernaculo testimonii *c*, extra velum quod oppansum est testimonio. Et collocabunt eam Aaron & filii, ut usque mane luceat coronam Domino. Perpetuus erit cultus per successiones eorum a filiis Israel.

c Arca.

16. A w weſzćiu do śieni ſpráwią oponę ná dwudźieſtu łokiet z Hiácyntu, y z ſzárlatu, y z kármázynu dwákroć fárbowanego, y biśioru kręconego, robotą háftárſką: ſłupy cztery będźie miáłá, z tákże wielą podſtawkow.

17. Wſzytkie ſłupi śieni w koło będą powleczone ſrebrnemi bláchámi z kápitellámi ſrebrnemi y z podſtawkámi miedźiánemi.

18. Wzdłuż záſtąpi śień ſto łokiet, wſzerz pięćdźieśiąt, wzwyſz ná piąći łokiet będźie, á będźie z biśioru kręconego, y będźie miała podſtawki miedźiáne.

19. Wſzytko naczynie przybytku ku wſzelákim potrzebam y obrzędom, ták kołki iego, iáko y śieni z miedźi poczyniſz.

20. Przykaż ſynom Izráelowym, áby przynieśli do ćiebie oliwy z oliwnego drzewá co naczyſtſzey, w ſtępie tłuczoney: áby gorzáłá lámpá záwſze.

21. W przybytku świádectwá, przed záſłoną ktora ieſt záwieſzona przed świádectwem. A będą ią ſtáwiáć Aaron, y ſynowie iego, aby áż do poránku świecilá przed Pánem, wieczna będźie ſłużbá przez ſucceſſye ich od ſynow Izráelowych.

CAPUT XXVIII.

Pontificalia indumenta Aaronis & filiorum ejus describuntur. Superhumerale, 6. Rationale cum lapidibus duodecim, 15. Tunica superhumeralis hyacinthina, 31. Vitta cum tiara, 36. Tunica, balteus, 39. Feminalia linea, 42.

1. Applica quoque ad te Aaron fratrem tuum cum filiis suis de medio filiorum Israel, ut sacerdotio fungantur mihi, Aaron, Nadab, & Abiu, Eleazar, & Ithamar.

2. Faciesque vestem sanctam Aaron fratri tuo, in gloriam & decorem *d*.

d Splendorem & ornamentum.

3. Et loqueris cunctis sapientibus corde, quos replevi spiritu prudentiæ, ut faciant vestes Aaron, in quibus sanctificatus ministret mihi.

4. Hæc autem erunt vestimenta quæ facient: Rationale *e*, & superhumerale *f*, tunicam & lineam strictam, cidarim *g*, & balteum. Facient vestimenta sancta fratri tuo Aaron & filiis ejus, ut sacerdotio fungantur mihi.

e Septuag. Logion, Hebr. pectorale.
f Hebr. Ephod.
g Tiaram.
Nota, Aaronis indumenta Christi dotes & beneficia adumbrant, simulque moraliter sacerdotes utriusque testamenti in bonis moribus informant.

5. Accipientque aurum, & hyacinthum, & purpuram, coccumque bis tinctum, & byssum.

6. Fa-

ROZDZIAŁ XXVIII.

Odźienie Biſkupie Aaronowe, y Synow iego opiſuie.

1. PRzyłącz też do śiebie Aaroná brátá twego z ſynámi iego, z pośrzodku ſynow Izráelowych, áby mi urząd kápłáńſki ſpráwowáli: Aaron, Nádáb, y Abiu, Eleázár, y Ithámár:

2. Y ſpráwiſz ſzáty święte Aaronowi brátu twemu ku czći y ozdobie.

3. Y będźieſz mowił wſzytkim mądrego ſercá, ktorem nápełnił duchem umieiętnośći, áby uczynili ſzáty Aaronowi, w ktorychby mi poświęcony ſłużył.

4. A ſzáty, ktore poczynią, te będą: Rátionał y Nárámiennik, ſzátę y koſzulę wązką, czapkę y pás. Uczynią święte ſzáty Aaronowi brátu twemu y ſynom iego, áby mi kápłáńſki urząd ſpráwowáli.

5. Y nábiorą złotá, y hiácyntu, y ſzárłatu, y kármázynu dwákroć fárbowánego, y biśioru.

6. Ale

6. Ale Nárámiennik uczynią ze złotá y hiácyntu, y szárłatu, y kármázynu dwákroć fárbowánego, y biśioru kręconego robotą háftárską.

7. Dwá kráie będzie miał złączone ná obudwu bokách końcow, żeby się w iedno zeszły.

8. Sámo też tkánie y wszytká rozmáitość roboty będźie ze złotá, y z hiácyntu, y szárłatu, y kármázynu dwákroć fárbowánego, y biśioru kręconego.

9. Y weźmiesz dwá kámieniá Onychiny, y wyryiesz ná nich imioná synow Izráelowych.

10. Sześć imion ná iednym kámieniu, á sześć drugich ná drugim według porządku národzenia ich.

11. Robotą śnicerá y rzeżących kámienie drogie, wyryiesz ie imiony synow Izráelowych, y osádźisz ie we złote osádzenia:

12. Y położysz ná obu bokách nárámiennika pámiątkę synow Izráelowych. Y będźie nośił Aaron imioná ich przed Pánem ná obu rámionách, dla wspominánia.

13. Uczynisz też y haczki ye złotá,

14. Y dwá łáncuszki z naczystszego złotá wespołek się dźierżące, ktore záłożysz ná haczki.

15. Rátionał też sądu urobisz háftárską robotą, według tkánia Nárámienniká, ze złotá, z hiácyntu, y szárłatu, y kármázynu dwákroć fárbowánego y biśioru kręconego.

16. Czworográniſty będźie y dwoiſty: miárę piędźi będźie miał, ták w zdłuż iáko w szerz.

17. Y násádźisz weń cztery rzędy kámienia. W pierwszym rzędźie będźie kámień Sárdius, y Topáśius, y Smárag.

18. We wtorym Kárbunculus, Sáphir, y Iáspis,

19. W trzećim, Ligurius, Achátes y Amethiſt:

20. W czwartym, Chrysolit, Onychin, y Beryl: będą osádzone we złoto w rzędźiech swoich.

21. Y będą miáły imioná synow Izráelowych: dwánaśćie imion będą wyrzezáne, káżdy kámień imieniem káżdego, przez dwánaśćie pokolenia.

22. Uczynisz w Rátionale łáncuszki, ieden drugiego się dźierżący, ze złotá naczyſtszego:

23. Y dwá pierśćienie złote, ktore przypráwisz przy obu końcách Rátionału:

24. A łáńcuchy złote złączysz pierśćieniámi, ktore są ná kráiách iego:

6. Facient autem superhumerale de auro & hyacintho & purpura, coccoque bis tincto, & bysso retorta, opere polymito.

7. Duas oras junctas habebit in utroque latere summitatum, ut in unum redeant.

8. Ipsa quoque textura & cuncta operis varietas erit ex auro, & hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & bysso retorta.

9. Sumesque duos lapides onychinos, & sculpes in eis nomina filiorum Israel:

10. Sex nomina in lapide uno, & sex reliqua in altero, juxta ordinem nativitatis eorum.

11. Opere sculptoris & cælatura gemmarii, sculpes eos nominibus filiorum Israel, inclusos auro atque circumdatos:

12. Et pones in utroque latere superhumeralis, memoriale filiis Israel. Portabitque Aaron nomina *a* eorum coram Domino super utrumque humerum, ob recordationem.

13. Facies & uncinos ex auro.

14. Et duas catenulas ex auro purissimo sibi in vicem cohærentes, quas inseres uncinis.

15. Rationale quoque judicii *b* facies opere polymito juxta texturam superhumeralis, ex auro, hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & bysso retorta.

16. Quadrangulum erit & duplex mensuram palmi habebit tam in longitudine quam in latitudine.

17. Ponesque in eo quatuor ordines lapidum: in primo versu erit lapis sardius, *c* & topazius, & smaragdus:

18. In secundo carbunculus, sapphirus, & jaspis:

19. In tertio ligurius, achates, & amethystus:

20. In quarto chrysolitus, onychinus, & berillus. Inclusi auro erunt per ordines suos.

21. Habebuntque nomina filiorum Israel: duodecim nominibus cælabuntur, singuli lapides nominibus singulorum per duodecim tribus.

22. Facies in rationali catenas sibi invicem cohærentes ex auro purissimo:

23. Et duos annulos aureos, quos pones in utraque rationalis summitate:

24. Catenasque aureas junges annulis, qui sunt in marginibus ejus:

a Mystice sacerdos suorum subditorum nomina ferre debet in humeris, eorum onera portando, & peccata deprecando.

b Quia sine illo nunquam jus dicebat in re gravi.

c Chald. ait in Sardio fuisse scriptum Ruben, in topazio Simeonem &c. Hæ gemmæ 12. articulos, & duodecim Apostolorum virtutes, dotes, & præmia mystice præsignificabant.

25. Et ipſarum catenarum extrema duobus copulabis uncinis in utroque latere ſuperhumeralis, quod rationale reſpicit.

26. Facies & duos annulos aureos, quos pones in ſummitatibus rationalis, in oris, quæ e regione ſunt ſuperhumeralis, & poſteriora ejus aſpiciunt.

27. Nec non & alios duos annulos aureos, qui ponendi ſunt in utroque latere ſuperhumeralis deorſum, quod reſpicit contra faciem juncturæ inferioris, ut aptari poſſit cum ſuperhumerali.

28. Et ſtringatur rationale annulis ſuis cum annulis ſuperhumeralis, vitta hyacinthina, ut maneat junctura fabrefacta, & a ſe invicem rationale & ſuperhumerale nequeant ſeparari.

a Extremitatibus Sacerdos debet ſubditorum nomina ferre in pectore per amorem Tirin. Heb. Urim illuminationes. Hebr. Tummim perfectiones v Tirinum & S. Thomam 1. 2. q. 102. art. 5.

29. Portabitque Aaron nomina *a* filiorum Iſrael in rationali judicii ſuper pectus ſuum, quando ingredietur Sanctuarium, memoriale coram Domino in æternum.

30. Pones autem in rationali judicii Doctrinam & Veritatem, quæ erunt in pectore Aaron, quando ingredietur coram Domino: & geſtabit judicium filiorum Iſrael in pectore ſuo, in conſpectu Domini ſemper.

31. Facies & tunicam ſuperhumeralis totam hyacinthinam,

32. In cujus medio ſupra erit capitium, & ora per gyrum ejus textilis, ſicut fieri ſolet in extremis veſtium partibus, ne facile rumpatur.

33. Deorſum vero, ad pedes ejuſdem tunicæ, per circuitum, quaſi mala punica facies, ex hyacintho, & purpura & cocco bis tincto, mixtis in medio tintinnabulis,

34. Ita ut tintinnabulum ſit aureum & malum punicum, rurſumque tintinnabulum aliud aureum & malum punicum.

b Figurabant Apoſtolos quorum ſonus in omnem terram exiit. Eccl. 45. 11.

35. *b* Et veſtietur ea Aaron in officii miniſterii, ut audiatur ſonitus, quando ingreditur, & egreditur Sanctuarium in conſpectu Domini, & non moriatur.

36. Facies & laminam de auro puriſſimo: in qua ſculpes opere cælatoris: Sanctum Domino.

37. Ligabiſque eam vitta hyacinthina, & erit ſuper tiaram,

c i. qui non rite offerunt ea, quæ debent.

38. Imminens fronti pontificis. Portabitque Aaron iniquitates eorum *c*, quæ obtulerunt & ſanctificaverunt filii Iſrael, in cun-

25. A ſámych łáńcuchow końce, dwiemá haczkámi ſpoiſz, ná obudwu bokách nárámienniká, ktory ieſt przeciwko Rátionałowi.

26. Uczyniſz y dwá pierśćienie złote, ktore przypráwiſz ná końcách Rátionału, ná kráiách ktore ſą przećiwko nárámiennikowi y ku tyłowi iego ſię máią.

27. K temu y drugie dwá pierśćienie złote, ktore máią bydź położone ná obu bokách nárámienniká ná doł, ktory pátrzy przećiw ſpoieniu dolnemu, áby ſię mogł przyſtoſowáć z nárámiennikiem,

28. Y ſpiął ſię Rátionał pierśćieniámi ſwemi z pierśćieniámi nárámienniká ſznurem hiácyntowym, iżeby trwáło ſpoienie pięknie urobione: á Rátioráł y Nárámiennik od śiebie niemogły bydź odłączone.

29. Y będźie nośił Aaron imioná ſynow Izráelowych w Rátionále ſądu ná pierśiách ſwoich, gdy będźie wchodźił do świątnice pámiątkę przed Pánem ná wieki.

30. A położyſz ná Rátionale ſądu, Náukę y Prawdę, ktore będą ná pierśiách Aaronowych, gdy wnieźie przed Páná: y ponieśie ſąd ſynow Izráelowych ná pierśiách ſwoich przed obliczem Páńſkim záwżdy.

31. Uczyniſz też ſzátę Nárámienniká wſzytkę z hiácyntu,

32. U ktorey we śrzodku ná wierzchu będźie káplerzyk, á bramá około niego tkána, iáko bywa ná kráiách ſzat, áby ſię łácno nie zdárł.

33. A u dołu przy nogách teyże ſzáty w około uczyniſz iáko málogránaty z hiacyntu y ſzárłatu, y z kármázynu dwákroć fárbowánego, przeplátáiąc w pośrzodku dzwonki wkoło,

34. Ták żeby dzwoneczek był złoty, á málogránat: y záśię drugi dzwoneczek złoty y málogránat.

35. A w tę ſzátę będźie ſię obłoczył Aaron w odpráwowániu ſłużby, żeby ſłyſzano dzwięk kiedy wchodźi y wychodźi z świątnice przed obliczem Páńſkim, y nie umárł.

36. Uczyniſz też bláchę ze złota naczyſtſzego: ná ktorey wyryieſz robotą ſznicerſką Święte Pánu.

37. Y przywiążeſz ią ſznurem z hiácyntu, y będźie ná czapce,

38. Nád czołem nawyſſzego kápłaná: y ponieśie Aaron niepráwość tych rzeczy, ktore ofiárowáli, y poświęćili ſynowie Izraelowi we

we wszytkich dárách y upominkách swoich. A bláchá będźie záwżdy ná czele iego, áby im był miłośćiw Pan.

39. Y zcieśnisz szátą biśiorem, y uczynisz czapkę z biśioru, y pás robotą háftárską.

40. Ale synom Aaronowym száty lniáne poczynisz, y pásy, y czapki, ku czći y ku ozdobie:

41. Y ubierzesz w to wszytko Aaroná brátá twego, y syny iego z nim. Y wszytkich ręce poświęćisz y świętemi ie uczynisz, áby mi kápłáńskí urząd sprawowáli.

42. Poczynisz też im umbránia lnáne, áby zákryli ćiáło sromoty swey, od biodr áż do udow:

43. A będą ich używáć Aaron y synowie iego, kiedy wchodźić będą do przybytku świádectwá, ábo gdy przystępuią do ołtarzá, áby służyli w świątnicy, żeby winni grzechu nie umárli. Práwo więczne będźie Aaronowi y naśieniu iego po nim.

cunctis muneribus & donariis suis. Erit autem lamina semper in fronte ejus, ut placatus sit eis Dominus.

39. Stringesque tunicam bysso, & tiaram byssinam facies, & balteum *a* opere plumarii.

40. Porro filiis Aaron tunicas lineas parabis, & balteos ac tiaras in gloriam & decorem:

41. Vestiesque his omnibus Aaron fratrem tuum & filios ejus cum eo. Et cunctorum consecrabis manus, sanctificabisque illos, ut sacerdotio fungantur mihi.

42. Facies & feminalia linea *b*, ut operiant carnem turpitudinis suæ, a renibus usque ad femora:

43. Et utentur eis Aaron & filii ejus, quando ingredientur tabernaculum testimonii, vel quando appropinquant ad altare ut ministrent in sanctuario, ne iniquitatis rei moriantur. Legitimum sempiternum erit Aaron, & semini ejus post eum.

a Ad cingendum Ephod.

b Ex bysso, ait Josephus & Sa.

ROZDZIAŁ XXIX.

Iákie poświącánie było Kápłánow: sposob ofiárowánia zá nie: kto pożywał tákowych ofiar: y o dwu Báránkách rocznych, ktore ná káżdy dźień miáno ofiárowáć.

1. ALe y to uczynisz, żeby mi byli ná kápłáństwo poświęceni. Weźmi ćielcá z stádá y dwá bárány bez mákuły.

2. Y chleby przaśne, y osuch bez kwásu, ktoryby był oliwą záczyniony, krople też przáśne oliwą námázáne: z przedniey mąki pszeniczney, wszytkiego náczynisz,

3. A włożywszy w kosz ofiáruiesz: á ćielcá y dwu báránow.

4. Y przywiedźiesz Aároná y syny iego do drzwi przybytku świádectwá. A omywszy oycá z synmi iego wodą,

5. Obleczesz Aroná w száty iego: to iest w koszulę y w szátę, y w nárámiennik, y w Rátionał, ktory śćiągniesz pásem.

6. Y włożysz czapkę ná głowę iego, y bláchę świętą ná czapkę,

7. Y oleiek námázywánia wleiesz ná głowę iego: á tym sposobem będźie poświęcon.

8. Syny tákież iego przywiedźiesz, y obleczesz ie w száty lniáne, y páłem opászesz,

9. Aaroná mowię y syny iego, y włożysz ná-

CAPUT XXIX.

De sacerdotum consecratione, 1. purificatione 5. rituque oblationis pro illis, 11. eorum functione, & de vescentibus ex oblatis 35. De jugi sacrificio seu duobus agnis quotidie offerendis 38.

1. SEd & hoc facies, ut mihi in sacerdotio consecrentur *c*. Tolle vitulum de armento, & arietes duos immaculatos *d*.

2. Panesque azymos, & crustulam *e* absque fermento, quæ conspersa sit oleo, lagana quoque azyma oleo lita: de simila triticea cuncta facies.

3. Et posita in canistro offeres: vitulum autem & duos arietes.

4. Et Aaron ac filios ejus applicabis ad ostium tabernaculi testimonii. Cumque laveris patrem cum filiis suis aqua.

5. Indues Aaron vestimentis suis, id est, linea & tunica, & superhumerali & rationali, quod constringes balteo.

6. Et pones tiaram in capite ejus, & laminam sanctam super tiaram,

7. Et oleum unctionis fundes super caput *f* ejus: atque hoc ritu consecrabitur.

8. Filios quoque illius applicabis, & indues tunicis lineis, cingesque balteo.

9. Aaron scilicet & liberos ejus, & impones

c Levit. 9. 2.

d Integros, sine defectu.

e Placentulas.

f Hoc peculiare fuit summo sacerdoti.

pones eis mitras: eruntque ſacerdotes mihi religione perpetua. Poſtquam initiaveris manus eorum,

10. *a* Applicabis & vitulum coram tabernaculo teſtimonii. Imponentque Aaron & filii ejus manus *b* ſuper caput illius,

11. Et mactabis eum in conſpectu Domini, juxta oſtium tabernaculi teſtimonii.

12. Sumptumque de ſanguine vituli, pones ſuper cornua altaris digito tuo, reliquum autem ſanguinem fundes juxta baſim ejus.

13. *c* Sumes & adipem totum, qui operit inteſtina, & reticulum jecoris ac duos renes, & adipem, qui ſuper eos eſt, & offeres incenſum *d* ſuper altare:

14. Carnes vero vituli & corium & fimum combures foris extra caſtra, eo quod pro peccato *e* ſit.

15. Unum quoque arietem ſumes, ſuper cujus caput ponent Aaron & filii ejus manus.

16. Quem cum mactaveris, tolles de ſanguine ejus, & fundes circa altare.

17. Ipſum autem arietem ſecabis in fruſta: lotaque inteſtina ejus ac pedes pones ſuper conciſas carnes, & ſuper caput illius.

18. Et offeres totum arietem in incenſum ſuper altare: oblatio *f* eſt Domino, odor ſuaviſſimus victimæ Domini

19. Tolles quoque arietem alterum, ſuper cujus caput Aaron & filii ejus ponent manus.

20. Quem cum immolaveris, ſumes de ſanguine ejus, & pones ſuper extremum auriculæ dextræ Aaron & filiorum ejus, & ſuper pollices manus eorum ac pedis dextri, fundesque ſanguinem ſuper altare per circuitum.

21. Cumque tuleris de ſanguine, qui eſt ſuper altare, & de oleo unctionis, aſperges Aaron, & veſtes ejus, filios & veſtimenta eorum. Conſecratisque ipſis & veſtibus,

22. Tolles adipem de ariete, & caudam & arvinam *g*, quæ operit vitalia, ac reticulum jecoris, & duos renes, atque adipem, qui ſuper eos eſt, armumque dextrum, eo quod ſit aries conſecrationis:

23. Tortamque panis unius, cruſtulam conſperſam oleo, laganum de caniſtro azymorum, quod poſitum eſt in conſpectu Domini:

24. Ponesque omnia ſuper manus *h* Aaron & filiorum ejus, & ſanctificabis eos elevans *i* coram Domino.

25. Su-

a Lev. 1. 3.
b Impoſitione manuum ſignificabant ſe victimam Deo tradere vel ad cultum deferendum vel gratias agendas &c.
c Lev. 3. 3.
d Incenſum vocatur victima incenſa.
e Sacrificium
f Holocauſtum. q. d. totum combuſtum.
g Sc. adipem
h Hinc conſecratio ſacerdotis dicitur impletio manus.
i Sc. oblationem. Sic & Euchariſtie in Miſſæ ſacrificio elevatur.

nanie czapki, á będą mi kápłany ſłużbą wieczną. Gdy poświęćiſz ręce ich,

10. Przywiedźieſz y ćielcá przed przybytek świádectwá: y włożą Aaron y ſynowie iego ręce ná głowę iego,

11. Y zábijeſz go przed oczymá Páńſkimi, u drzwi przybytku świádectwá.

12. A co weźmieſz ze krwie ćielcá, włożyſz ná rogi ołtarzá pálcem twoim, á oſtátek krwie wyleieſz u podſtáwniká iego.

13. Weźmieſz też łoy wſzytek ktory okrywa ielitá, y odźieżę z wątroby, y dwie nerce, y łoy ktory ná nich ieſt, y ofiáruieſz zapał ná ołtarzu.

14. Mięſo záś ćielcá, y ſkorę, y gnoy ſpaliſz precz zá obozem, przeto iż zá grzech ieſt.

15. Iednego też báráná weźmieſz, ná ktorego głowę włożą Aaron y ſynowie iego ręce.

16. Ktorego gdy zábijeſz, weźmieſz ze krwie iego y wyleieſz około ołtarzá.

17. A ſámego báráná ná ſztuki zrąbiſz, á omywſzy trzewá iego y nogi, włożyſz ná zrąbáne mięſo, y ná głowę iego.

18. Y ofiáruieſz cáłego báráná ná zapał ná ołtarzu: ofiárá ieſt Pánu, wonność nawdźięcznieyſza ofiáry Páńſkiey.

19. Weźmieſz też báráná drugiego, ná ktorego głowę Aaron y ſynowie iego włożą ręce.

20. Ktorego ofiárowáwſzy, weźmieſz ze krwie iego, y włożyſz ná koniec uchá práwego Aaronowego y ſynow iego, y ná wielkie pálce ręki ich y nogi práwey, y wyleieſz krew ná ołtarzu wkoło.

21. A gdy iuż weźmieſz ze krwie, ktora ieſt ná ołtarzu, y z oleyku námázywánia: pokropiſz Aaroná y ſzáty iego, ſyny y ſzáty ich. A poświęćiwſzy ie y ſzáty,

22. Weźmieſz z báráná łoy, y ogon, y tłuſtość ktorá okrywa wnętrze, y odźieżę wątroby, y dwie nerce, y łoy ktory ieſt ná nich, y łopátkę prawą, przeto iż ieſt báran poświęcenia:

23. Y bochen chlebá ieden, oſuch oliwą pokropiony, y krepel z koſzá przaſnikow, ktory przed obliczem Páńſkim ieſt poſtáwiony:

24. Y włożyſz to wſzytko ná ręce Aaroná y ſynow iego, y poświęćiſz ie podnoſząc przed Pánem.

25. Y

25. Y weźmiesz wszytko z ręku ich: y zápalisz ná ołtarzu ná całopalenie, wonność nawdżięcznieyszą przed obliczem Páńskim, bo ofiárá iego iest,

26. Weźmiesz też mostek z báráná, ktorym iest poświęcon Aaron, y poświęcisz ji podnosząc przed Pánem, y dostánie się ná twoię część.

27. Y poświęcisz y mostek poświęcony, y łopátkę ktorąś oddźielił z báráná,

28. Ktorym Aaron y synowie iego są poświęceni, y dostáną się ná część Aaronową y synow iego práwem wiecznym od synow Izráelowych: bo są pierwociny y przodki ofiar ich zapokoynych ktore ofiáruią Pánu.

29. Ale szátę świętą ktorey używáć będźie Aaron, będą mieć synowie iego po nim, żeby ie w niey námázowano y ręce ich poświęcano.

30. Siedm dni będźie iey używał, ktory miásto niego będźie postánowion nawyszym kápłanem z synow iego, y ktory będźie wchodźił do przybytku świadectwá, áby w świątnicy służył.

31. Ale báráná doświęcenia weźmiesz, y uwárzysz mięso iego ná mieyscu świętym:

32. Ktore ieść będźie Aaron y synowie iego. Chleby tákże, ktore są w koszu w śieni przybytku świádectwá, ieść będą,

33. Aby byłá ofiárá ubłagálna, á ręce ofiáruiących były poświęcone. Obcy nie będźie iadł z nich bo święte są.

34. A iesli co zostánie z mięsá święconego ábo z chlebow do zárania, spalisz ostátki ogniem: nie będą ich ieść, bo poświęcone są.

35. Wszytko, comći przykazał, uczynisz nád Aaronem y nád syny iego. Siedm dni będźiesz poświącał ręce ich:

36. Y ćielcá zá grzech ofiárowáć będźiesz co dźień ná oczyśćienie. Y oczyśćisz ołtarz gdy ofiáruiesz ofiárę oczyśćienia, y námáżesz ji ná poświęcenie.

37. Siedm dni będźiesz ołtarz oczyśćiał y poświęcał, y będźie świętym świętych: káżdy ktoby się go dotknął będźie poświęcony.

38. A to iest co czynić będźiesz ná ołtarzu: dwá báránki roczne co dźień ustáwicznie,

39. Iednego báránká poránu, á drugiego w wieczor,

40. Dźieśiątą część przedniey mąki zákropioney z oliwą zbitą, ktoraby miáłá miárę czwar-

25. Suscipiesque universa de manibus eorum: & incendes super altare in holocaustum, odorem suavissimum in conspectu Domini, quia oblatio ejus est.

26. Sumes quoque pectusculum de ariete, quo initiatus est Aaron, sanctificabisque illud elevatum coram Domino & cedet in partem tuam.

27. Sanctificabisque & pectusculum consecratum, & armum, quem de ariete separasti,

28. Quo initiatus est Aaron & filii ejus, cedentque in partem Aaron & filiorum ejus jure perpetuo a filiis Israel: quia primitiva sunt & initia de victimis eorum pacificis, quæ offerunt Domino.

29. Vestem autem sanctam, qua utetur Aaron, habebunt filii ejus post eum, ut ungantur in ea, & consecrentur manus eorum.

30. Septem diebus *a* utetur illa, qui pontifex pro eo fuerit constitutus de filiis ejus, & qui ingredietur tabernaculum testimonii, ut ministret in Sanctuario.

31. Arietem autem consecrationis tolles & coques carnes ejus in loco sancto:

32. Quibus vescetur Aaron & filii ejus *b*. Panes quoque, qui sunt in canistro, in vestibulo tabernaculi testimonii comedent,

33. Ut sit placabile sacrificium, & sanctificentur offerentium manus. Alienigena non vescetur ex eis, quia sancti *c* sunt.

34. Quod si remanserit de carnibus consecratis, sive de panibus usque mane, combures reliquias igni: non comedentur, quia sanctificata sunt.

35. Omnia, quæ præcepi tibi, facies super Aaron & filiis ejus. Septem diebus *d* consecrabis manus eorum:

36. Et vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum, Mundabisque *e* altare, cum immolaveris expiationis hostiam, & unges illud in sanctificationem.

37. Septem diebus expiabis altare, & sanctificabis, & erit Sanctum Sanctorum: omnis, qui tetigerit illud, sanctificabitur.

38. Hoc est, quod facies in altari: *f* Agnos anniculos duos per singulos dies jugiter,

39. Unum agnum mane, & alterum vespere *g*,

40. Decimam partem similæ conspersæ oleo tuso, quod habeat mensuram quartam par-

a Sc. continuis, quibus durabat ritus consecrationis.

b Lev. 8. 31. & 24. 9. Matth. 12. 4.

c Sanctificati panes & cibi.

d Exod. 40. 13. Lev. 8. 1.

e Expiabis, oblató vitulo.

f Num. 28. 3. Dan. 8. 12. Apoc. 13. 8.

g Allegorice hoc juge sacrificium significabat Christi sacrificium matutinum quod in circumcisione, & vespertinum, quod in cruce obtulit, item Eucharisticum, quod jugiter seu quotidie offert in Missa S. Th.

partem hin, & vinum ad libandum ejusdem mensuræ in agno uno.

41. Alterum vero agnum offeres ad vesperam juxta ritum matutinæ oblationis, & juxta ea, quæ diximus, in odorem suavitatis:

42. Sacrificium *a* est Domino, oblatione perpetua in generationes vestras, ad ostium tabernaculi testimonii coram Domino, ubi constituam, ut loquar ad te.

43. Ibique præcipiam filiis Israel, & sanctificabitur altare in gloria mea *b*.

44. Sanctificabo & tabernaculum testimonii cum altari, & Aaron cum filiis suis, ut sacerdotio fungantur mihi.

45. Et habitabo *c* in medio filiorum Israel, eroque eis Deus,

46. Et scient, quia ego Dominus Deus eorum, qui eduxi eos de terra Ægypti; ut manerem inter illos, ego Dominus Deus ipsorum.

a Sc. holocaustum.

b Ob gloriosam meam præsentiam.

c Præsens adero protegens & favens eis.

czwártą część hin, y winá ku ofierze napoyney pod tąż miárą do báránká iednego.

41. Báránká záś drugiego ofiáruiesz ku wieczorowi wedle obrzędu poránney ofiáry, y wedle tego, cosmy powiedźieli, ná wonność wdźięczności:

42. Ofiárá iest Pánu, ofiárowániem wiecznim ná pokolenia wásze, u drzwi przybytku świádectwá przed Pánem, gdźie postánowię, ábych mowił do ćiebie.

43. Y tám będę przykázował synom Izráelowym, y poświęći się ołtarz w chwale moiey.

44. Poświęcę y przybytek świádectwa z ołtarzem, y Aaroná z synmi iego, żeby mi urząd kápláński sprawowáli.

45. Y będę mieszkał w pośrzodku synow Izráelowych, y będę im Bogiem.

46. Y poznáią żem ia Pan Bog ich; ktorym ie wyprowádźił z źiemie Ægypskiey, żebych mieszkał międźy nimi, ia Pan Bog ich.

CAPUT XXX.

Institutio altaris thymiamatis, 1. Et pecuniæ in usus tabernaculi exigendæ, 12. Labii ænei construendi, 18. & unguenti sacri, quo ungendi erant sacerdotes & vasa templi Thymiamatis in altari quotidie adolendi, 34.

1. FAcies quoque altare ad adolendum thymiama, de lignis setim,

2. Habens cubitum longitudinis, & alterum latitudinis, id est, quadrangulum, & duos cubitos in altitudine. Cornua ex ipso *d* procedent.

3. Vestiesque illud auro purissimo, tam craticulam ejus, quam parietes per circuitum, & cornua. Faciesque ei coronam aureolam *e* per gyrum,

4. Et duos annulos aureos sub corona per singula latera, ut mittantur in eos vectes, & altare portetur.

5. Ipsos quoque vectes facies de lignis setim, & inaurabis.

6. Ponesque altare contra velum *f*, quod ante arcam pendet testimonii coram propitiatorio, quo tegitur testimonium *g*, ubi loquar tibi.

7. Et adolebit incensum super eo Aaron *h*, suave fragrans, mane. Quando componet *i* lucernas, incendet illud:

8. Et quando collocabit eas *k* ad vesperum, uret thymiama sempiternum coram Domino in generationes vestras:

d eodem ligno producta. Sa.

e seu auream.

f Sc. e regione sed extra Sancta Sanctorum.

g Arca testimonii.

h Subintellige vel filii.

i Repurgando.

k Incendendo.

9. Non

ROZDZIAŁ XXX.

Sposob budowánia ołtarzá kádźidlnego, y pieniędzy wybieránie ná potrzeby Przybytkowe. Wánny y máśći wonney sprawienie, y innych rzeczy, ktore do Przybytku przynależáły.

1. UCzynisz też ołtarz, dla palenia wonnych rzeczy z drzewá Setim,

2. Máiący łokieć w dłuż, á drugi w szerz, to iest kwádrátowy, dwá łokćiá ná wysz. Rogi z niego będą wychodźiły.

3. Y powleczesz ji złotem naczystszym, ták kratkę iego, iáko y śćiány w koło, y rogi. A uczynisz mu koronkę złoćiuchną w koło,

4. Y dwá pierśćieniá złote pod koroną po káżdym boku, áby w nie wkłádano drążki, y był noszony ołtarz.

5. Sáme też drążki uczynisz z drzewá Setim y pozłoćisz.

6. Y postáwisz ołtarz przećiw zasłonie, ktora wiśi przed skrzynią świádectwá, przed ubłagálnią, ktorą zákrywaią świádectwo, gdźie będę mawiał tobie.

7. Y będźie palił ná nim Aaron zápal wdźięczno wonny ráno, gdy przyprávowáć będźie lámpy, zápali go:

8. A gdy ie stáwiáć będźie pod wieczor, będźie palił wonności wieczne przed Pánem ná pokolenia wásze.

9. Ne

9. Nie będźiećie ná nim ofiárowáć kádzenia inákſzey przypráwy, áni obiáty, y ofiáry, áni będźiećie ofiárowáć mokrey ofiáry.

10. A Aaron będźie ſię modlił ná rogách iego raz w rok, we krwi ofiáry zá grzech, y będźie błagał ná nim w rodzáiach wáſzych. Swięty nád świętymi będźie Pánu.

11. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

12. Gdy zbierzeſz ſummę ſynow Izráelowych, według liczby, da káżdy okup zá duſze ſwe Pánu, y nie będźie ná nie karánie, gdy będą policzeni.

13. Káżdy ktory idźie w poczet, da to, puł ſyklá według wagi kośćielney. Sykiel ma dwádźieśćia pieniędzy. Puł ſyklá będźie ofiárowáno Pánu.

14. Ktorego máią w liczbie, ode dwudźieſtu lat y wyſſzey, da okup.

15. Bogáty nie przyłoży do puł ſyklá, á ubogi nic nie umnieyſzy.

16. A wźiąwſzy pieniądze, ktore złożone będą od ſynow Izráelowych, daſz ná potrzeby przybytku świádectwá, áby byłá pámiątká ich przed Pánem, á żeby był miłośćiw duſzam ich.

17. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

18. Uczyniſz y umywálnią miedźiáną z podſtawkiem iey, do umywánia: y poſtáwiſz ią miedzy przybytkiem świádectwá y ołtarzem. A nálawſzy wody,

19. Będą w niey umywáć Aaron y ſynowie iego ręce ſwe y nogi,

20. Gdy będą mieli wchodźić do przybytku świádectwá, y gdy będą mieli przyſtąpić do ołtarzá, áby ofiárowáli ná nim kádzenie Pánu,

21. By ſnádź nie pomárli. Práwo wieczne będźie iemu y naśieniu iego w potomſtwách.

22. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

23. Weźmi ſobie rzeczy wonnych, mirrhy pierwſzey y wyborney pięć ſet ſyklow, cynámomu połowicę, to ieſt, dwie śćie y pięćdźieśiąt ſyklow, tátárſkiego źiela też dwie śćie pięcdźieśiąt,

24. A Káſsiiey pięć ſet ſyklow wedle wagi Swiątnice, á oliwy z oliwnic miárę hin:

25. Y ſpráwiſz oleiek pomázowánia święty, máść ſpráwioną robotą Aptekárſką.

26. Y pomáżeſz nią przybytek świádectwá y ſkrzynię teſtámentu,

9. Non offeretis ſuper eo thymiama compoſitionis alterius, nec oblationem & victimam, nec libabitis libamina *a*.

a Hæc facienda erant ſuper altare holocauſti.

10. Et deprecabitur Aaron ſuper cornua ejus ſemel per annum, in ſanguine, quod oblatum eſt pro peccato, & placabit ſuper eo in generationibus veſtris. Sanctum ſanctorum *b* erit Domino.

b Seu ſanctiſſimum.

11. Locutusq; eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

12. *c* Quando tuleris ſummam filiorum Iſrael juxta numerum, dabunt ſinguli pretium pro animabus ſuis Domino, & non erit plaga in eis, cum fuerint recenſiti.

c Num. 1. 2.

13. Hoc autem dabit omnis, qui tranſit ad nomen, dimidium ſicli juxta menſuram templi *d*. Siclus viginti obolos habet. Media pars ſicli offeretur Domino.

d Lev. 27. 25. Num. 3. 47. Ezech. 45. 12.

14. Qui habetur in numero, a viginti annis & ſupra, dabit pretium *e*.

e Oblationem ad redimendam animam ſeu vitam ſuam.

15. Dives non addet ad medium ſicli, & pauper nihil minuet.

16. Suſceptamque pecuniam, quæ collata eſt a filiis Iſrael, trades in uſus tabernaculi teſtimonii, ut ſit monimentum eorum coram Domino, & propitietur animabus eorum.

17. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

18. Facies & labrum *f* æneum cum baſi ſua ad lavandum: ponesque illud inter tabernaculum teſtimonii & altare. Et miſſa aqua.

f Concham.

19. Lavabunt in ea Aaron, & filii ejus manus ſuas ac pedes *g*,

g Nudis pedibus miniſtrabant.

20. Quando ingreſſuri ſunt tabernaculum teſtimonii, & quando acceſſuri ſunt ad altare, ut offerant in eo thymiama Domino,

21. Ne forte moriantur: Legitimum ſempiternum erit ipſi, & ſemini ejus per ſucceſſiones *h*.

h Hebr. generationes.

22. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

23. Sume tibi aromata, primæ myrrhæ & electæ *i* quingentos ſiclos, & cinnamomi medium, id eſt, ducentos quinquaginta ſiclos, calami *k* ſimiliter ducentos quinquaginta,

i Puræ & præcipuæ.

k Aromatici.

24. Caſiæ autem quingentos ſiclos in pondere ſanctuarii, olei de olivetis menſuram Hin:

25. Faciesque unctionis oleum ſanctum unguentum compoſitum opere unguentarii,

26. Et unges ex eo tabernaculum teſtimonii, & arcam teſtamenti,

27. Mensamque cum vasis suis, candelabrum, & utensilia ejus, altaria thymiamatis,

28. Et holocausti & universam supellectilem, quæ ad cultum eorum pertinet.

29. Sanctificabisque omnia, & erunt Sancta sanctorum: qui tetigerit ea, sanctificabitur *a*.

30. Aaron & filios ejus unges, sanctificabisque eos, ut sacerdotio fungantur mihi.

31. Filiis quoque Israel dices: Hoc oleum unctionis sanctum erit mihi *b* in generationes vestras.

32. Caro hominis *c* non ungetur ex eo, & juxta compositionem ejus non facietis aliud, quia sanctificatum est, & sanctum erit vobis.

33. Homo quicunque tale composuerit, & dederit ex eo alieno *d*, exterminabitur de populo suo.

34. Dixitque Dominus ad Moysen: Sume tibi aromata, stacten & onycha *e*, galbanum boni odoris, & thus lucidissimum, æqualis ponderis erunt omnia:

35. Faciesque thymiama *f* compositum opere unguentarii, mixtum diligenter, & purum, & sanctificatione dignissimum *g*.

36. Cumque in tenuissimum pulverem universa contuderis, pones ex eo coram tabernaculo testimonii, in quo loco apparebo tibi. Sanctum sanctorum *h* erit vobis thymiama.

37. Talem compositionem non facietis in usus vestros, quia samctum est Domino.

38. Homo quicunque fecerit simile, ut odore illius perfruatur, peribit de populis suis.

a Ut qui rem sanctissimam tetigerit, abstinebit a profanis.
b Sc. solum assumetur in usus sanctos.
c Non sacerdotis.
d Non sacerdoti.
e Unguem aromaticum
f Aromaticum suffimentum.
g Ob sanctitatem pretiosissimum.
h i. Sanctissimum.

27. Y stoł z naczyniem iego, lichtarz, y naczynia iego, ołtarze kádzenia,

28. Y cálopalenia, y wszytek státek do służby ich należący.

29. Y poświęćisz wszytko, y będą święte nád świętemi: kto się ich dotknie: poświęcon będźie.

30. Aaroná y syny iego pomáżesz y poświęćisz ie, áby mi spráwowáli urząd kápłáńſki.

31. Synom też Izráelowym powiesz: oleiek ten pomázowánia będźie mi święty w narodźiech wászych.

32. Ciáło człowiecze nie będźie nim pomázowáne, y według złożęnia iego nie uczynićie drugiego, bo poświęcony iest, y święty wam będźie.

33. Człowiek ktorybykolwiek złożył tákowy, y dałby obcemu z niego, wygłádzon będźie z ludu swego.

34. Y rzekł Pan do Moyżeszá: Weźmi sobie rzeczy wonnych: Stákty, y Onychy y Gálbánu dobrey woniey, y Kádźidłá náświetleyszego, rowney wagi będźie wszytko,

35. Y uczynisz kádzenie spráwione robotą Aptekárſką, zmieszáne z pilnośćią, y czyste y poświęcenia bárzo godne.

36. A gdy to wszytko w drobniuchny proch stłuczesz, położysz z niego przed prybytkiem świádectwá, ná ktorym mieyscu ukażę się tobie, święte nád świętemi będźie wam kadzenie.

37. Tákowego złożenia nie będźiećie czynić ná potrzeby wásze, bo święte iest Pánu.

38. Człowiek ktorybykolwiek uczynił podobne áby wonnośći iego używał, wykorzenion będźie z ludźi swoich.

CAPUT XXXI.

Deputantur a Domino Beseleel & Oliab ad exstructionem tabernaculi ac cœterorum quæ dicta sunt: 1. De Sabbati observatione, 13. De tabulis a Domino Moysi datis, 18.

1. LOcutusque est Dominus ad Moysen, dicens:

2. Ecce, vocavi ex nomine *i* Beseleel filium Uri filii Hur de tribu Juda.

3. Et implevi eum spiritu Dei *k*, sapientia, & intelligentia, & scientia, in omni opere,

4. Ad excogitandum quidquid fabrefieri potest ex auro, & argento, & ære.

i q. ad hoc nominatim elegi.
k Divino & excellenti.

ROZDZIAŁ XXXI.

Náznáczył Pan Bezeleelá, y Ooliábá ná budowánie Przybytku, y innych rzeczy, ktore roſkazał: o strzeżeniu soboty; y o tablicách, ktore Pan Moyżeszowi dał.

1. Y Rzekł Pan do Moyżeszá, mowiąc:

2. Otom wezwał miánowićie Bezeleelá syná Uriego, syná Hurowego, z pokolenia Iudy,

3. Y nápełniłem go duchem Bożym, mądrośćią y rozumieniem y umieiętnośćią w káżdym rzemieśle,

4. Ku wymyśleniu, co iedno może bydź urobiono ze złotá, y srebrá, y miedźi,

5. Mármuru, y kámienia drogiego, y z rozlicznośći drzew.

6. Y dałem mu towárzyszá Ooliábá syná Achisámech z pokolenia Dan. A w sercekáżdego ćwiczonego dałem mądrość: áby uczynili wszytko, comći roskazał,

7. Przybytek przymierza, y skrzynię świádectwá, y ubłagálnią ktora nád nią iest, y wszytko naczynie przybytkowe,

8. Y stoł y naczynia iego, lichtarz naczystszy z naczyniem iego, y ołtarze kádzenia,

9. Y cálopalenia, y wszytko naczynie ich, y mnywálnią z podstawkiem iey,

10. Száty święte do służby Aaronowi kápłanowi, y synom iego, áby odpráwowáli urząd swoy w poświęconych.

11. Oleiek pomázowánia y kádzenie z rzeczy wonnych w świątnicy: wszytko, comći roskazał, uczynią.

12. Y rzekł Pan do Moyżeszá, mowiąc:

13. Mow synom Izráelowym y rzeczesz do nich: Pátrzćie, ábyśćie strzegli Szábátu mego: bo známieniem iest między mną á między wámi w rodzáiách wászych: ábyśćie wiedźieli, żem ia Pan, ktory was poświącam.

14. Strzeżćie Szábátu mego, święty bowiem iest wam: ktoby ji zmázał, śmierćią umrze: ktoby weń czynił robotę, zginie duszá iego z pośrzodku ludu swego.

15. Sześć dni będźiećie czynić robotę: dniá śiodmego szábát iest, odpoczynienie święte Pánu. Káżdy ktoby w ten dźień co robił, umrze.

16. Niechay strzegą synowie Izráelowi szábátu y niech ji święcą w swych rodzáiách. Prymierze iest wieczne,

17. Między mną á syny Izráelowymi, y známię wiekuiste: przez sześć dni bowiem uczynił Pan niebo y źiemię, á w śiodmy od roboty przestał,

18. Y dał Pan Moyżeszowi, dokonawszy tych mow ná gorze Sinái, dwie tablice świádectwá kámienne, pisáne pálcem Bożym.

ROZDZIAŁ XXXII.

Moyżesz Bogá prośi dla ulania Cielcá: Tablice zszczepał: Cielcá spalił: Aaroná zfukał: Bałwochwálce kazał zábiiáć: á ostátkowi odpuszczenie u Páná otrzymał.

5. Marmore, & gemmis, & diversitate lignorum.

6. Dedique ei socium Ooliab filium Achisamech de tribu Dan. Et in corde omnis eruditi *a* posui sapientiam: ut faciant cuncta quæ præcepi tibi.

7. Tabernaculum fœderis, & arcam testimonii, & propitiatorium, quod super eam est, & cuncta vasa *b* tabernaculi,

8. Mensamque & vasa ejus, candelabrum purissimum cum vasis suis, & altaria thymiamatis,

9. Et holocausti, & omnia vasa eorum, labrum cum basi sua,

10. Vestes sanctas in ministerio Aaron sacerdoti, & filiis ejus, ut fungantur officio suo in sacris.

11. Oleum unctionis, & thymiama aromatum in sanctuario, omnia quæ præcepi tibi, facient.

12. Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens:

13. Loquere filiis Israel, & dices ad eos *c*: Videte, ut sabbatum meum custodiatis: quia signum est inter me & vos in generationibus vestris: ut sciatis, quia ego Dominus, qui sanctifico vos.

14. Custodite sabbatum meum *d*: sanctum est enim vobis: qui pollucrit illud, morte morietur *e*: qui fecerit in eo opus, peribit anima illius de medio populi sui.

15. Sex diebus facietis opus: in die septimo sabbatum est, requies sancta Domino: omnis, qui fecerit opus in hac die, morietur.

16. Custodiant filii Israel Sabbatum, & celebrent illud in generationibus suis. Pactum est sempiternum

17. Inter me & filios Israel: signumq; perpetuum *f*. Sex enim diebus fecit Dominus cœlum & terram, & in septimo ob opere cessavit.

18. *g* Deditque Dominus Moysi, completis *h* hujuscemodi sermonibus in monte Sinai duas tabulas testimonii lapideas, scriptas digito Dei.

a Seu aliorum, ut possint hos duos juvare.
b Instrumenta.
c Sap 20. 8. Ezech. 20. 12.
d Nolo prædicta fieri in sabbato.
e Judicis sententia.
f Gen. 1. 31. & 2. 2.
g Finitis 40. diebus & 40. noctibus.
h Deut. 9. 10.

CAPUT XXXII.

Ingratus populus vitulum adorat. 1. Moyses culpam populi deprecatur. 11. Tabulas frangit, vitulum comburit; Aaronem objurgat; idololatras occidi jubet, 19. Cæterisque veniam impetrat. 31.

1. VIdens autem populus quod moram faceret deſcendendi de monte Moyſes, 4. congregatus ad verſus Aaron * dixit *a*: Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant *b*: Moyſi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus, quid acciderit.

2. Dixitque ad eos Aaron: Tollite inaures aureas, de uxorum filiorumque & filiarum veſtrarum auribus, & afferte ad me.

3. Fecitque populus, quæ juſſerat, deferens inaures ad Aaron.

4. *c* Quas cum ille accepiſſet, formavit opere fuſorio, & fecit ex eis vitulum *d* conflatilem. Dixeruntque: Hi ſunt dii tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Ægypti.

5. Quod cum vidiſſet Aaron, ædificavit altare coram eo, & præconis voce clamavit dicens: Cras ſolemnitas Domini *e* eſt.

6. Surgentesque mane, obtulerunt holocauſta, & hoſtias pacificas, *f* & ſedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere *g*.

7. † Locutus eſt autem Dominus ad Moyſen, dicens *h*: Vade, deſcende: peccavit populus tuus, quem eduxiſti de terra Ægypti.

8. Receſſerunt cito de via, quam oſtendiſti eis: feceruntque ſibi vitulum conflatilem, & adoraverunt, atque immolantes ei hoſtias, dixerunt *: Iſti ſunt dii tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Ægypti.

9. Rurſumque ait Dominus ad Moyſen *i*: Cerno quod populus iſte duræ cervicis ſit:

10. Dimitte me, ut iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamque te in gentem magnam.

11. Moyſes autem orabat Dominum Deum ſuum, dicens *k*: Cur, Domine, iraſcitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxiſti e terra Ægypti, in fortitudine magna, & in manu robuſta?

12. Ne quæſo dicant Ægyptii: Callide eduxit eos, ut interficeret in montibus, & deleret e terra: quieſcat *l* ira tua, & eſto placabilis ſuper nequitia populi tui.

13. Recordare Abraham, Iſaac, & Iſrael ſervorum tuorum, quibus juraſti per temetipſum, dicens *m*: Multiplicabo ſemen veſtrum ſicut ſtellas cœli, & univerſam terram hanc, de qua locutus ſum dabo ſemini veſtro, & poſſidebitis eam ſemper.

14. Placatusque eſt Dominus ne faceret malum *n*, quod locutus fuerat adverſus populum ſuum.

15. Et

* Menſe' 4. ab exitu A. M. 2513.
a Act. 7. 40.
b Ducant per deſertum.
c Pſal. 105. 19.
d Sc. volebant adorare Apim Ægyptium, qui bos erat.
e Non dicit vituli, quia ſperabat Moyſen prius rediturum.
f 1. Cor. 10. 7.
g More idololatrarum.
† Fer. 3. poſt Dom. 4. Quadr.
h Deut. 9. 12.
* 3. Reg. 12. 28.
i Infr. 33. 3. Deut. 9. 13.
k Num. 14. 13.
l Pſ. 105. 23.
m Gen. 12. 7. 15. 7. 48. 16.
n Sc. ne deleret populum, ſed mitiori plagæ caſtigaret.

1. A Widząc lud, iż omieſzkawał Moyżeſz znijść z gory, zebrawſzy ſię przećiw Aaronowi, rzekł: Wſtań, uczyń nam Bogi, ktorzyby ſzli przed námi: Moyżeſzowi bowiem temu mężowi, ktory nas wywiodł z źiemie Ægyptſkiey, niewiemy, co ſię ſtáło.

2. Y rzekł do nich Aaron: Pobierzćie nauſznice złote z uſzu żon, y ſynow, y corek wáſzych, á przynieśćie do mnie.

3. Y uczynił lud, co roſkazał, przynoſząc zauſznice do Aaroná.

4. Ktore on wźiąwſzy, uformował robotą odlewáną, y uczynił z nich ćielcá odlanego, y rzekli: Ci ſą Bogowie twoi Izráelu, ktorzy ćię wywiedli z źiemie Ægyptſkiey.

5. Co uyźrzawſzy Aaron, zbudował ołtarz przed nim, y głoſem woźnego wołał, mowiąc: Iutro ieſt święto Páńſkie.

6. Y wſtawſzy ráno ofiárowáli cáłopalenia, y ofiáry zápokoyne, y uśiadł lud ieść y pić y wſtáli grác.

7. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc: Idź, zſtąp, zgrzeſzył lud twoy, ktoryś wywiodł z źiemie Ægyptſkiey.

8. Uſtąpili rychło z drogi ktorąś im ukazał, y uczynili ſobie ćielcá odlewánego y pokłonili ſię, y ofiáruiąc mu ofiáry rzekli: Ci ſą Bogowie twoi Izráelu, ktorzy ćię wywiedli z źiemie Ægyptſkiey.

9. Y záśię rzekł Pan do Moyżeſzá: Widzę że ten lud ieſt twárdego kárku:

10. Puść mię, że ſię rozgniewa zápálczywość moiá ná nie, y wygłádzę ie, á ćiebie uczynię w lud wielki.

11. Ale Moyżeſz modlił ſię Pánu Bogu ſwému, mowiąc: Przecz, Pánie, gniewa ſię zápálczywość twoiá przećiw ludowi twemu, ktoryś wywiodł z źiemie Ægyptſkiey, śiłą wielką, y ręką mocną?

12. Niech proſzę nie mowią Ægyptiánie, Chytrze ie wywiodł, áby ie pobił ná gorách, y wygłádźił z źiemie: Niech ućichnie gniew twoy, á bądź litośćiwy nád złośćią ludu twego.

13. Wſpomni ná Abráhámá, Izááká, y Izráelá ſługi twoie, ktorymeś przyśiągł ſam przez śię, mowiąc: Rozmnożę naśienie wáſze iáko gwiazdy niebieſkie: y wſzytkę tę źiemię, o ktoreiem mowił, dam naśieniu wáſzemu: á będźiećie ią trzymáć záwſze:

14. Y ubłagány ieſt Pan, żeby nie uczynił złego, ktore mowił przećiw ludowi ſwemu.

15. Y

15. Y wroćił ſię Moyżeſz z gory nioſąc dwie tablicy świádectwá w rękách ſwoich, piſáne z obu ſtron,

16. Y uczynione robotą Bożą: piſmo też Boże było ná tablicách wyrzezáne.

17. A uſłyſzawſzy Iozue głos ludu wołáiącego, rzekł do Moyżeſzá: głos bitwy ſłycháć w obozie.

18 Ktory odpowiedźiał: Nie ieſt to głos upomináiących ku bitwie, áni wrzaſk przyćiſkáiących ku ućiekániu: ále głos śpiewáiących ia ſłyſzę.

19. A gdy ſię przybliżył do obozu, uyźrzał ćielcá y tańce, y rozgniewawſzy ſię bárzo, porzućił z ręki tablice, y ſtłukł ie pod gorą.

20. Y porwawſzy ćielcá, ktorego byli uczynili, ſpalił, y ſkruſzył áż ná proch, ktory wyſypał ná wodę, y dał z niego pić ſynom Izráelowym.

21. Y rzekł do Aaroná: Cożći ten lud uczynił, żebyś przywiodł nań grzech bárzo wielki?

22. Ktoremu on odpowiedźiał: Niech ſię niegniewa Pan moy: ty bowiem ten lud znaſz, że ſkłonny ieſt do złego:

23. Rzekli mi: Uczyń nam bogi ktorzyby ſzli przed námi: temu bowiem Moyżeſzowi, ktory nas wiwiodł z źiemie Ægyptſkiey, niewiemy, co ſię ſtáło.

24. Ktorymem ia rzekł: Kto z was ma złoto? przynieśli y dáli mi: y wrzućiłem ie w ogień, y wyſzedł ten ćielce.

25. Widząc tedy Moyżeſz że lud był obnáżony, (bo ji był złupił Aaron dlá zelżywośći plugáſtwá, á miedzy nieprzyiaćioły nágim zoſtáwił.)

26. Y ſtoiąc w bronie obozu, rzekł: Ieſli kto ieſt Páńſki, przyłącz ſię do mnie. Y zebráli ſię do niego wſzyſcy ſynowie Lewi:

27. Ktorym rzekł: Ták mowi Pan Bog Izráelow: Niech mąż przypaſze miecz ná biodrę ſwoię: idźćieſz, á wrácayćie ſię od brany áż do brany przez pośrzodek obozu, á zábiiayćie káżdy brátá y przyiaćielá y bliźniego ſwego.

28. Y uczynili ſynowie Lewi według mowy Moyżeſzowey, y poległo w on dźień około dwudźieſtu y trzech tyśięcy ludźi.

29. Y rzekł Moyżeſz: Poświęćiliśćie ręce wáſze dźiśia Pánu, káżdy w ſynie y w brácie ſwoim, áby wam było dáne błogoſłáwieńſtwo

30. A

15. Et reverſus eſt Moyſes de monte, portans duas tabulas teſtimonii in manu ſua, ſcriptas ex utraque parte,

16. Et factas opere Dei: ſcriptura quoque erat ſculpta in tabulis.

17. Audiens autem Joſue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moyſen: Ululatus pugnæ auditur in caſtris.

18. Qui reſpondit: Non eſt clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam, ſed vocem cantantium ego audio.

19. Cumque appropinquaſſet ad caſtra: vidit vitulum, & choros: iratusque valde, projecit de manu tabulas, & confregit eas ad radicem montis:

20. Arripiensque vitulum, quem fecerant, combuſſit, & *a* contrivit usque ad pulverem, quem ſparſit in aquam, & dedit ex eo potum filiis Iſrael *b*.

a Deut. 9. 21.

b Ut diſceret contemnere, quod in ſeceſſum projici videbat.

21. Dixitque ad Aaron: Quid tibi fecit hic populus, ut induceres ſuper eum peccatum maximum?

22. Cui ille reſpondit: Ne indignetur Dominus meus: tu enim noſti populum iſtum, quod *c* pronus ſit ad malum:

c 1. Joan. 5. 19.

23. Dixerunt mihi: Fac nobis deos, qui nos præcedant: huic enim Moyſi, qui nos eduxit de terra Ægypti, neſcimus, quid acciderit.

24. Quibus ego dixi: Quis veſtrum habet aurum? Tulerunt, & dederunt mihi: & projeci illud in ignem, egreſſusque eſt hic vitulus.

25. Videns ergo Moyſes populum, quod eſſet nudatus, (ſpoliaverat *d* enim eum Aaron propter ignominiam ſordis *e*, & inter hoſtes nudum conſtituerat.)

d Auro & gratia Dei.
e Idoli.

26. Et ſtans in porta caſtrorum, ait: Si quis eſt Domini *f*, jungatur mihi. Congregatique ſunt ad eum omnes filii Levi:

f Ejus gloriæ defenſor.

27. Quibus ait: Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Ponat vir gladium ſuper femur ſuum: ite, & redite de porta usque ad portam per medium caſtrorum, & occidat unusquisque *g g* fratrem & amicum, & proximum ſuum.

g g Deut. 33. 9.

28. Feceruntque filii Levi juxta ſermonem Moyſi, cecideruntque in die illa quaſi viginti tria millia hominum.

29. Et ait Moyſes: Conſecraſtis manus veſtras hodie Domino: unusquisque in filio, & in fratre ſuo, ut detur vobis benedictio:

30. Fa-

30. Facto autem altero die, locutus est Moyses ad populum: Peccastis peccatum maximum: ascendam ad Dominum, si quo modo quivero eum deprecari *a* pro scelere vestro.

31. Reversusque ad Dominum, ait: Obsecro, peccavit populus iste peccatum maximum, feceruntque sibi deos aureos: aut dimitte eis hanc noxam,

32. Aut si non facis, dele me de libro *b* tuo quem scripsisti.

33. Cui respondit Dominus: qui peccaverit mihi, delebo eum de libro meo:

34. Tu autem vade, & duc populum istum quo locutus sum tibi: Angelus meus præcedet te. Ego autem in die ultionis visitabo & hoc peccatum eorum.

35. Percussit ergo *c* Dominus populum pro reatu vituli, quem fecerat Aaron.

a Chald. placere, Hebr. expiare, sc. precando.

b Sc. prædestinatorum seu viventium.

c Tunc & postea.

30. A gdy náſzedł dźień drugi, rzekł Moyżeſz do ludu: Zgrzeſzyliśćie grzech bárzo wielki: wſtąpię do Páná, ieſlibym go iako zá grzech wáſz mogł ubłágáć.

31. V wroćiwſzy ſię do Páná rzekł: Proſzę zgrzeſzył ten lud grzech bárzo wielki, y uczynili ſobie Bogi złote:

32. Abo im odpuść tę winę, ábo ieſli nie uczyniſz, wymaż mię z kśiąg twoich, ktoreś nápiſał.

33. Ktoremu odpowiedźiał Pan: Kto zgrzeſzy mnie, wymáżę go z kśiąg moich:

34. Ale ty idź, á prowadz ten lud, gdźiem ći powiedźiał: Anyoł moy poydźie przed tobą. A ia w dźień pomſty náwiedzę y ten grzech ich.

35. Skarał tedy Pan lud zá grzech ćielcá, ktorego był uczynił Aaron.

CAPUT XXXIII.

Deus minatur populo, 1. Populus luget, 4. Sed Dei minas in populum ſedat Moyſes, & Dominus cum Moyſe facie ad faciem loquitur, 5. Cupit iſte videre faciem & gloriam Domini, 13.

1. LOcutusque est Dominus ad Moysen, dicens: Vade, ascende de loco isto tu, & populus tuus *d* quem eduxisti de Terra Ægypti, in terram quam juravi Abraham, Isaac, & Jacob, dicens *e*: Semini tuo dabo eam:

2. Et *f* mittam præcursorem tui Angelum, ut ejiciam *g* Chananæum, & Amorrhæum, & Hethæum, & Pherezæum. & Hevæum, & Jebusæum,

3. Et intres in terram fluentem lacte & melle. Non enim ascendam tecum, quia *h* populus duræ cervicis es: ne forte disperdam te in via.

4. Audiensque populus sermonem hunc pessimum *i*, luxit, & nullus ex more indutus est cultu suo.

5. Dixitque Dominus ad Moysen: loquere filiis Israel: Populus duræ cervicis es, semel ascendam in medio tui, & delebo te. Jam nunc depone *k* ornatum tuum, ut sciam quid faciam tibi.

6. Deposuerunt ergo filii Israel ornatum suum a monte *l* Horeb.

7. Moyses quoque tollens tabernaculum, teten-

d Non dixit meus, quia ab ipso defecerat.

e Gen. 12. 7.

f Sup. 32 34

g Deut. 7. 22 Jos. 24. 11.

h Sup. 32. 9. Deut. 9. 13.

i Iræ plenum & acerbum.

k In signum pœnitentiæ.

l Pro ad montem.

ROZDZIAŁ XXXIII.

Moyżeſz gdy gniew Páńſki ná lud ubłágał, lud ſię zá to Pánu korzył: oblicznie ſię Bog z Moyżeſzem rozmawia: ktory áby mogł widźieć twarz, y chwałę Páńſką, proſi.

1. Y Rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc: Idź ruſz ſię z tego mieyſcá ty y lud twoy ktoryś wywiodł z źiemie Ægyptſkiey, do źiemie, ktorąm przyśiągł Abráhámowi, Izáákowi, y Iákobowi, mowiąc: Naśieniu twemu dam ią:

2. Y poślę przeſłáńcá twego Anyołá, ábym wyrzućił Chánáneyczyká, y Amorreyczyká, y Heteyczyká, y Pherezeyczyká, y Heweyczyká, y Iebuzeyczyká,

3. Y ábyś wſzedł do źiemie płynącey mlekiem y miodem. Bo nie poydę z tobą, boś ieſt lud twardego kárku: bych ćię ſnadź nie wytráćił ná drodze.

4. Y uſłyſzawſzy lud mowę te bárdzo złą, płákał, y żaden wedle zwyczáiu nie włożył ná śię ochędożki ſwoiey.

5. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: Mow ſynom Izráelowym: Ludeś twardego kárku, raz przyidę w pośrzod ćiebie, y wygładzę ćię. Iuż teraz złoż ochędoſtwo twoie z śiebie, ábych wiedźiał co mam czynić z tobą.

6. Y złożyli ſynowie Izráelowi ochędoſtwo ſwoie od gory Horeb.

7. Moyżeſz też wźiąwſzy przybytek, rozbił

bił zá obozem dáleko, y názwał imię iego, Przybytek przymierza. A wſzytek lud, ktory miał o co pytáć, wychodźił do przybytku przymierza, przed oboz.

8. A gdy wychodźił Moyżeſz do przybytku, wſtawał wſzytek lud, y ſtał káždy we drzwiách namiotu ſwego, y pátrzáli w tył Moyżeſzá, áż wſzedł do namiotu.

8. A gdy on wſzedł do przybytku przymierza, zſtępował ſłup obłoku, y ſtał u drzwi, y mowił z Moyżeſzem:

10. Y widźieli wſzyſcy że ſłup obłokowy ſtał u drzwi przybytku. Y ſtáli oni y klániáli ſię przezedrzwi namiotu ſwego.

11. A Pan mowił do Moyżeſzá twarzą w twarz, iáko zwykł człowiek mowić do pryiaćielá ſwego. A gdy ſię on wrácał do obozu, ſługá iego Iozue ſyn Nun pácholę, nieodchadzał z przybytku.

12. Y rzekł Moyżeſz do Páná. Każeſz ábym wywiodł ten lud: á nie oznaymuieſz mi kogo pośleſz zemną, zwłaſczá żeś powiedźiał: Znam ćię po imieniu, y nálazłes łáſkę przedemną.

13. Ieſlim tedy nálazł łáſkę przed obliczem twoim, ukaż mi twarz twoię, żebym ćię poznał, y nálazł łáſkę przed oczymá twemi: weyźrzy ná lud ſwoy, ten narod.

14. Y rzekł Pan: Oblicze moie poydźie przed tobą, y damći odpoczynienie.

15. Y rzekł Moyżeſz, ieſli nie ty ſam wprzod poydźieſz, nie wywodź nas z mieyſcá tego.

16. Albowiem po czymże będźiem mogli poznáć, ia y lud twoy, żeſmy náleźli łáſkę przed obliczem twoim, ieſli nie poydźieſz z námi, żebyſmy byli chwaleni od wſzytkich narodow, ktore mieſzkáią ná źiemi?

17. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: y to ſłowo, ktoreś rzekł, uczynię: náláźłeś bowiem łáſkę przedemną, y ćiebie ſámego znam po imieniu.

18. Ktory rzekł: Ukaż mi chwałę twoię.

19. Odpowiedźiał: Ia wſzytko dobre tobie pokażę, y będę názywał w imię Páńſkie przed tobą: y zlituię ſię nád kim będę chćiał, y będę miłośćiw komu mi ſię podobáć będźie.

20. Y záśię rzekł: Nie będźieſz mogł widźieć oblicza mego: nie uyźrzy mię bowiem człowiek, á będźie żyw.

21. Y ieſcze: Oto ieſt (pry) mieyſce u mnie, y ſtánieſz ná ſkále.

22. A

tetendit extra caſtra procul, vocavitque nomen ejus, Tabernaculum fœdeais *a*. Et omnis populus, qui habebat aliquam quæſtionem, egrediebatur ad Tabernaculum fœderis, extra caſtra.

8. Cumque egrederetur Moyſes ad tabernaculum, ſurgebat univerſa plebs, & ſtabat unusquisque in oſtio papilionis ſui aſpiciebantque tergum Moyſi, donec ingrederetur tentorium *b*.

9. Ingreſſo autem illo tabernaculum fœderis, deſcendebat columna nubis, & ſtabat ad oſtium, loquebaturque cum Moyſe.

10. Cernentibus univerſis, quod columna nubis ſtaret ad oſtium tabernaculi. Stabantque ipſi, & adorabant per *c* fores tabernaculorum ſuorum *d*.

11. Loquebatur autem Dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum. Cumque ille reverteretur in caſtra, miniſter ejus Joſue filius Nun, puer, non recedebat de tabernaculo.

12. Dixit autem Moyſes ad Dominum: Præcipis ut educam populum iſtum: & non indicas mihi quem miſſurus es mecum, præſertim cum dixeris: Novi te ex nomine, & inveniſti gratiam coram me.

13. Si ergo inveni gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi faciem tuam, *e*, ut ſciam te, & inveniam gratiam ante oculos tuos, reſpice populum tuum gentem hanc.

14. Dixitque Dominus: Facies mea *f* præcedet te, & requiem dabo tibi.

15. Et ait Moyſes: Si non tu ipſe præcedas, ne educas nos de loco iſto.

16. In quo enim ſcire poterimus ego & populus tuus inveniſſe nos gratiam in conſpectu tuo, niſi ambulaveris nobiſcũ, ut glorificemur abg omnibꝰ populis qui habitant ſuper terram: *g*

17. Dixit autem Dominus ad Moyſen: Et verbum iſtud, quod locutus es, faciam: inveniſti enim gratiam coram me, & teipſum novi ex nomine.

18. Qui ait: Oſtende mihi gloriam *h* tuam.

19. Reſpondit: Ego oſtendam omne *i* bonum tibi, & vocabo in nomine Domini coram te: & *k* miſerebor, cui voluero, & clemens ero, in quem mihi placuerit.

20. Rurſumq; ait: Non poteris videre faciem meam *l*: non enim videbit me homo, & vivet.

21. Et iterum: Ecce, inquit, eſt locus apud me, & ſtabis ſupra petram.

22. Cum-

a Quod tabulas legis ſeu fœderis contineret.

b Atrium tabernaculi.

c ſc. ad fores.

d Convertentes ſe ad tabernaculum ſanctum quod Moyſes extra caſtra extulerat.

e Chald. viam bonitatis tuæ.

f Q. d. ego ipſe.

g Septuag. præ omnibus.

h Sc. majeſtatem, q. d. te.

i ſeu me.

k Rom. 9.15.

l in hac mortali vita.

22. Cumque tranſibit gloria mea, ponam te in foramine petræ, & protegam dextra mea, donec tranſeam:

23. Tollamque manum meam, & videbis poſteriora mea *a*: faciem autem meam videre non poteris.

a Myſtice Moyſi & Apoſtolis non facies, id eſt, deitas ſed dorſum. i. e. humanitas Chriſti hic videnda promittitur. Auguſtin.

CAPUT XXXIV.

Moyſes reparatis tabulis, iterum aſcendit montem, 1. Dominus fœdus cum populo renovat prohibensque idololatriam, repetit aliqua præcepta de primogenitis, &c. 10. Verba fœderis ſui ſcribit in tabulis, 28. Moyſes cornutus de monte deſcendit, ac velata facie populo loquitur. 29,

* Deut. 10. 1.

1. AC deinceps: * Præcide, ait, tibi duas tabulas lapideas inſtar priorum & ſcribam ſuper eas verba, quæ habuerunt tabulæ, quas fregiſti.

2. Eſto paratus mane, ut aſcendas ſtatim in montem Sinai, ſtabisque mecum ſuper verticem montis.

3. Nullus aſcendat tecum, nec videatur quiſpiam per totum montem: boves quoque & oves non paſcantur econtra.

4. Excidit ergo duas tabulas lapideas, quales antea fuerant: & de nocte *b* conſurgens aſcendit in montem Sinai: ſicut præceperat ei Dominus, portans ſecum tabulas.

b Summo mane.

5. Cumque deſcendiſſet Dominus per nubem, ſtetit Moyſes cum eo *c*, invocans nomen Domini.

c Sc. nube tectus.

6. Quo tranſeunte coram eo, ait: Dominator Domine Deus, miſericors & clemens, patiens & multæ miſerationis, ac verax,

7. Qui *d* cuſtodis miſericordiam in millia: qui aufers iniquitatem, & ſcelera, atque peccata, *e* nullusque apud te per ſe innocens eſt. *f* Qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus in tertiam & quartam progeniem.

d Deut. 5. 2. 10. Jer. 32. 18.
e Pſal. 142. 2.
f Deut. 5. 9. Jerem. 32. 18.

8. Feſtinusque Moyſes, curvatus eſt pronus in terram, & adorans.

9. Ait: Si inveni gratiam in conſpectu tuo Domine, obſecro, ut gradiaris nobiſcum (populus enim duræ cervicis eſt) & auferas iniquitates noſtras atque peccata, nosque poſſideas *g*.

g Ut tuos ſeu ut tuam hæreditatem.

10. Reſpondit Dominus *h*: ego inibo pactum videntibus cunctis, ſigna faciam, quæ nunquam viſa ſunt ſuper terram, nec in ullis gen-

h Deut. 5. Jerem. 32. 40.

---

22. A gdy przeydźie chwałá moiá, poſtáwię ćię w rozpádlinie ſkáły y zákryię práwicą moią, áż minę:

23. Y odeymę rękę moię y uyźrzyſz tył moy, lecz obliczá mego widźieć nie będźieſz mogł.

ROZDZIAŁ XXXIV.

Moyżeſz ſpráwiwſzy inne tablice, zákazawſzy też towárzyſtwá z Pogány, y Báłwochwálſtwá: przykazawſzy o pierworodnych, ſoboćie, Práśnikach, y innych Swiętách: nie iedząc czterdźieśći dni, z rogámi z gory zſtąpił, á zákrywſzy twarz z ludźmi mowił.

1. Y Potym: Wyćieſz (práwi) ſobie dwie tablici kámienne ná kſztałt pierwſzych, á nápiſzę ná nich ſłowá, ktore miáły tablice ktoreś potłukł.

2. Bądź gotow ráno żebyś wſtąpił záraz ná gorę Sinái, y ſtánieſz zemną ná wierzchu gory.

3. Zaden z tobą niech nie wſtępuie, y niech nie będźie widáć nikogo po wſzytkiey gorze: woły też y owce niech ſię nie páſzą ná przećiw.

4. Wyćioſał tedy dwie tablicy kámienne, iákie przed tym były, y w nocy wſtawſzy wſtąpił ná gorę Sinái, iáko mu był Pan przykazał nioſąc z ſobą tablice.

5. A gdy zſtąpił Pan przez obłok, ſtánął Moyżeſz z nim, wzywáiąc imieniá Páńſkiego,

6. Ktory gdy przechodźił przed nim, rzekł: Pánuiący Pánie Boże miłośierny y łáſkáwy, ćierpliwy, y mnogiey litośći, y prawdźiwy,

7. Ktory ſtrzeżeſz miłośierdźiá ná tyśiące: ktory zgłádzaſz nieprawość, y niezbożnośći y grzechy, á żaden u ćiebie nie ieſt ſam przez śię niewinny. Ktory nieprawość oycow oddáieſz ſynom y wnukom do trzećiego y czwartego pokolenia.

8. Y pośpieſzywſzy ſię Moyżeſz, ſchylił ſię twarzą do źiemie, y kłániáiąc ſię,

9. Rzekł: Ieſlim nálazł łáſkę przed obliczem twoim Pánie, proſzę ábyś ſzedł z námi (lud bowiem twárdego kárku ieſt) á zgłádźił nieprawośći náſze y grzechy, á nas pośiadł.

10. Y odpowiedźiał Pan: Ia poſtánowię przymierze gdy wſzyſcy pátrząć będą, cudá czynić będę iákich nigdy nie widano ná źiemi

y u żadnych narodow: áby uyźrzał ten lud w ktorego pośrzodku ieſteś ſpráwę Páńſką ſtrá-ſzną, ktorą mam uczynić.

11 Strzeżże wſzytkiego, co tobie dźiś rozká-zuię: ia ſam wyrzucę przed obliczem twoim Amorreyczyká, y Chananeyczyká, y Hetey-czyká, Pherezeyczyká też, y Heweyczyká, y Jebuzeyczyka.

12. Strzeż ábyś nigdy z obywátelmi źiemie oney niemiał przyiaćielſtwá, ktoreby tobie by-ło ku upadku:

13. Ale ołtarze ich zepſuy, bałwány połamm, y gáie wyrąbay:

14. Nie kłániay ſię Bogu cudzemu. Pan zápálczywy imię iego, Bog zawiſtny ieſt.

15. Nie czyń przymierza z ludźmi onych kráiow, by záś, gdy oni będą cudzołożyć z bogámi ſwemi, y kłániáć ſię bálwánom ich, nie wezwał ćię ktory, ábyś iadł z rzeczy ofiá-rowánych.

16. Ani żony z corek ich weźmieſz ſynom twoim, áby, gdy one będą cudzołożyć, nie-przywiedli ſynow twoich ku cudzołoztwu z bogi ſwemi.

17. Bogow litych ſobie nie uczyniſz.

18. Swiętá przaſnikow ſtrzedz będźieſz: Śiedm dni ieść będźieſz przaſniki, iákomći przy-kazał czáſu mieśiącá nowin w księżycu bo-wiem czáſu wioſny wyſzedłeś z Ægyptu.

19. Wſzytko, co otwarza żywot ſámczey płći, moie będźie. Ze wſzytkiego bydłá ták z wołow iáko y z owiec, moie będźie.

20. Pierworodne oſłowe odkupiſz owcą: á ieſli áni okupu zá nie daſz, zábite będźie. Pier-worodnego ſynow twych odkupiſz: y nie u-każeſz ſię przed oczymá memi prozny.

21. Sześć dni robić będźieſz, śiodmego dnia przeſtánieſz oráć y żąć.

22. Swięto tegodniow uczyniſz ſobie w pierwiaſtkách zboża żniwá twego pſzeniczne-go, y Swięto gdy ná z wroceniu rocznego czáſu wſzytko ſię chowa.

23. Trzech czáſow roku ukaże ſię wſzelki mężczyzná twoy przed obliczność wſzech-mogącego Páná Bogá Izráelſkiego.

24. Bo gdy zniosę narody od oblicza twego, y rozſzerzę gránice twoie, żaden nie będźie ná zdrádźie źiemi twoiey, gdy ty poydźieſz, y gdy ſię pokażeſz przed obliczem Páná Bogá twego trzykroć do roku.

25. Nie będźieſz ofiárował przy kwáśie, krwie

gentibus: ut cernat populus iſte, in cujus es medio, opus Domini terribile, quod fa-cturus ſum.

11. Obſerva cuncta, quæ hodie mando ti-bi: ego ipſe ejiciam ante faciem tuam *a* A-morrhæum, & Chananæum, & Hethæum, Pherezæum quoque & Hevæum, & Jebu-ſæum.

12. Cave, ne unquam cum habitatoribus terræ illius jungas amicitias, quæ ſunt tibi in ruinam:

13. Sed aras eorum deſtrue, confringe ſtatuas, lucosque ſuccide:

14. Noli adorare deum alienum. Domi-nus zelotes nomen ejus, Deus eſt æmulator.

15. *b* Ne ineas pactum cum hominibus il-larum regionum: ne cum fornicati *c* fuerint cum diis ſuis, & adoraverint ſimulachra eo-rum, vocet te quispiam, ut comedas de im-molatis.

16. *d* Nec uxorem de filiabus eorum ac-cipies filiis tuis: ne, poſtquam ipſæ fue-rint fornicatæ, fornicari faciant & filios tuos in deos ſuos.

17. Deos conflatiles non facies tibi.

18. Solemnitatem azymorum cuſtodies. Septem diebus veſceris azymis, ſicut præce-pi tibi, in tempore menſis novorum: men-ſe enim verni temporis egreſſus es de Ægypto.

19. *e* Omne, quod aperit vulvam generis maſculini meum erit: de cunctis animanti-bus tam de bobus quam de ovibus, meum erit.

20. Primogenitum aſini redimes ove: ſin autem nec pretium pro eo dederis, occide-tur. Primogenitum filiorum tuorum redimes: nec apparebis in conſpectu meo vacuus.

21. Sex diebus operaberis, die ſeptimo ceſſabis arare & metere.

22. *f* Solemnitatem hebdomadarum fa-cies tibi in primitiis frugum meſſis tuæ tri-ticeæ, & ſolemnitatem, quando redeunte *g* anni tempore cuncta conduntur.

23. *h* Tribus temporibus anni apparebit omne maſculinum tuum in conſpectu omni-potentis Domini Dei Iſrael.

24. Cum enim tulero gentes a facie tua, & dilatavero terminos tuos, nullus inſidia-bitur terræ tuæ, aſcendente te, & apparen-te in conſpectu Domini Dei tui ter in an-no.

25. *i* Non immolabis ſuper fermento ſan-gui-

a Populi tui, cujus perſo-nam hic Moyses ſu-ſtinet.

b Sup. 23. 32. Deut. 7. 2.

c Spirituali-ter per ido-lolatriam.

d 3 Reg. 11. 2. Deut. 7. 3.

e Sup. 13. 2. 12. & 22. 29.

f Sup. 23. 15.

g Æquino-ctio autum-nali.

h Sup. 23. 17. Deut. 16. 16.

i Sup. 23. 18. & 39.

guinem hoſtiæ meæ: neque reſidebit mane de victima ſolemnitatis Phaſe.

26. Primitias frugum terræ tuæ offeres in domo Domini Dei tui. *a* Non coques hædum in lacte matris ſuæ.

27. Dixitque Dominus ad Moyſen: Scribe tibi verba hæc, quibus & tecum & cum Iſrael pepigi fœdus.

28. Fuit ergo ibi cum Domino *b* quadraginta dies & quadraginta noctes: panem non comedit & aquam non bibit, & ſcripſit *c* in tabulis verba fœderis decem.

29. Cumque deſcenderet Moyſes de monte Sinai, tenebat duas tabulas teſtimonii, & ignorabat, quod cornuta *d* eſſet facies ſua ex conſortio ſermonis Domini.

30. Videntes autem Aaron & filii Iſrael cornutam Moyſi faciem, timuerunt prope accedere.

31. Vocatique ab eo reverſi ſunt tam Aaron, quam Principes Synagogæ. Et poſtquam locutus eſt ad eos,

32. Venerunt ad eum etiam omnes filii Iſrael: quibus præcepit cuncta quæ audierat a Domino in monte Sinai.

33. Impletiſque ſermonibus, *e* poſuit velum ſuper faciem ſuam.

34. Quod ingreſſus ad Dominum, & loquens cum eo, auferebat, donec exiret, & tunc loquebatur ad filios Iſrael omnia, quæ ſibi fuerant imperata.

35. Qui videbant faciem egredientis Moyſi eſſe cornutam, ſed operiebat ille rurſus faciem ſuam, ſi quando loquebatur ad eos.

a Sup. 23. 19. Deut. 14. 21.
b Sup. 24. 18. Deut. 9. 9. & 18.
c Deus Deut. 4. 13.
d Radios emittens, Hebr. radians. Sept. glorificata 1. Splendida.
e 2 Cor. 3. 13. velamen Moyſis myſtice ſignificat umbras & figuras legis veteris Tirin. Menſe 6. ab exitu, Anno M. 2513.

krwie ofiáry moiey: áni zoſtánie ráno z ofiáry świętá Phaſe.

26. Pierwiaſtki zbożá ziemie twey ofiáruieſz w domu Páná Bogá twego. Nie będźieſz wárzył koźlęćiá w mleku mátki iego.

27. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: Nápiſz ſobie te słowá, ktoremi y z tobą y z Izráelem uczyniłem przymierze.

28. Był tedy tám z Pánem czterdźieśći dni, y czterdźieśći nocy: chlebá nie iadł y wody nie pił, y nápiſał ná tablicách słow przymierza dźieśięć:

29. A gdy ſchodźił Moyżeſz z gory Synai, trzymał dwie tablice świádectwá, á niewiedźiał że twarz iego rogáta byłá, z ſpołeczności mowy Páńſkiey.

30. A widząc Aaron y ſynowie Izráelowi rogátą twarz Moyżeſzowę: bali ſię przyſtąpić bliſko do niego.

31. Y záwołáni od niego, wroćili ſię ták Aaron iáko przełożeni zgromádzenia. A potym iáko odpráwił rzecz do nich,

32. Przyſzli też do niego wſzyſcy ſynowie Izráelowi: ktorym przykazał wſzytko, co ſłyſzał od Páná ná gorze Synai.

33. A ſkończywſzy mowy, włożył zaſłonę ná twarz ſwoię.

34. Ktorą wchodząc do Páná, y mowiąc z nim zeymował áż wyſzedł, á tedy mowił do ſynow Izráelowych wſytko, co mu było roſkazáno.

34. Ktorzy widźieli twarz wychodzącego Moyżeſzá rogátą, ále on záśię zákrywał twarz ſwoię, ieſli kiedy do nich mowił.

CAPUT XXXV.

Exponit Moyſes Dei mandata de Sabbato, primitiis & donariis ad fabricam tabernaculi, 1. Hæc mente promptiſſima offeruntur, 20. Artifices deputati a Domino dicuntur Beſeleel & Ooliab 30.

1. IGitur congregata omni turba filiorum Iſrael, dixit ad eos: Hæc ſunt quæ juſſit Dominus fieri.

2. Sex diebus facietis opus: ſeptimus dies erit vobis ſanctus, ſabbatum, & requies Domini: qui fecerit opus in eo, occidetur.

3. Non ſuccendetis ignem *f* in omnibus habitaculis veſtris per diem ſabbati.

4. Et ait Moyſes ad omnem catervam filio-

f ad lucrum, vel ad coquendum., nam ad illuminandum, & ad calefaciendum licebat.

ROZDZIAŁ XXXV.

Moyżeſz przykazał ſtrzedz pilnie Soboty. Kazáno dáć podárzá ná budowánie Przybytku, y ſprzętow iego. Ná to wyſádzeni Beſeleel y Ooliab.

1. ZEbrawſzy tedy wſzytko zgromádzenie ſynow Izráelowych, rzekł do nich: Te ſą rzeczy, ktore Pan czynić roſkazał.

2. Sześć dni będźiećie robić: śiodmy dźień będźie wam święty, Szábát, y odpoczynienie Páńſkie: ktoby robił weń, zabit będźie.

3. Nie wzniećićie ogniá we wſzyſtkich mieſzkániach wáſzych przez dźień Sobotni.

4. Y rzekł Moyżeſz do wſzytkiey gromády ſynow

ſynow Izráelowych: Tá ieſt mowá, ktorą przykazał Pan, mowiąc:

5. Odłączćie u was pierwiaſtki Pánu. Káżdy dobrowolny y ochotnym ſercem niech ie ofiáruie Pánu: złoto, y ſrebro, y miedź.

6. Y hiácynt, y ſzárłat, y kármázyn dwákroć fárbowány, y biśior, śierść kozią,

7. Y ſkory czerwono fárbowáne y fiołkowey máśći, drzewo Setim:

8. Y Oliwę ku przyprávie świátłá, y áby uczyniona byłá máść y kádzenie nawdźięcznieyſze,

9. Kámienie Onychiny, y kámienie drogie ná ozdobienie Narámienniká y Rátionału.

10. Ktokolwiek miedzy wámi mądry ieſt, niech przyidźie, y czyni co Pan roſkazał:

11. To ieſt, przybytek y dách iego y przykryćie, pierśćienie y deſki z drążkámi, kołki y podſtawki:

12. Skrzynię y drążki, ubłagálnią y zaſłonę, ktorą przed nią zápuſczáią:

13. Stoł z drążkámi, y z naczyniem y z chlebem pokłádnym:

14. Lichtarz ku trzymániu świáteł, naczynie iego, y lámpy, y oliwę ná pośiłek ogniá.

15. Ołtars kádzenia, y drążki, y oleiek pomázánia, y kádzenie z wonnych rzeczy, oponę do drzwi przybytku.

16. Ołtarz cáłopalenia, y kratkę iego miedźiáną, z drążkámi y z naczyniem iego: umywálnią y podſtaweh iey:

17. Opony do śieni z ſłupámi y z podſtawkámi, zaſłonę we drzwiách u śieni:

18. Kołki przybytku y śieni z powrozkámi ſwymi:

19. Száty ktorych używáią ná ſłużbie świątnice, odźienie Aaroná nawyſſzego kápłáná y ſynow iego, áby mi ſpráwowali urząd kápłáńſki.

20. Y wyſzedſzy wſzytko zgromádzenie ſynow Izráelowych od oblicznośći Moyżeſzá,

21. Ofiárowáli umyſłem bárzo ochotnym y nabożnym pierwiaſtki Pánu, ná czynienie roboty przybytku świádectwá. Cokolwiek ná ſłużbę y ná ſzáty święte było potrzebá,

22. Mężowie z niewiáſtámi dodáli mánelle, y nauſznice, pierśćienie, y práwnice, y wſzytko naczynie złote ná dáry Páńſkie ieſt odłożono.

23. Ieſli kto miał hiácynt, y ſzárłat, y kármazyn

liorum Iſrael: Iſte eſt ſermo quem præcepit Dominus, dicens:

5. Separate apud vos primitias Domino. Omnis *a* voluntarius & prono animo offerat eas Domino: aurum & argentum, & æs,

a Sup. 25. 2.

6. Hyacinthum & purpuram, coccumque bis tinctum & byſſum, pilos caprarum,

7. Pelleſque arietum rubricatas, & janthinas, ligna Setim,

8. Et oleum ad luminaria concinnanda & ut conficiatur unguentum, & thymiama ſuaviſſimum,

9. Lapides onychinos, & gemmas ad ornatum ſuperhumeralis & rationalis.

10. Quiſquis veſtrum ſapiens eſt, veniat, & faciat, quod Dominus imperavit:

11. Tabernaculum ſcilicet & tectum ejus, atque operimentum *b*, annulos, & tabulata cum vectibus, paxillos & baſes:

b Cortinas & pelles.

12. Arcam & veſtes, propitiatorium, & velum, quod ante illud oppanditur:

13. Menſam cum vectibus & vaſis, & propoſitionis panibus:

14. Candelabrum ad luminaria ſuſtentanda, vaſa illius & lucernas, & oleum ad nutrimenta ignium:

15. Altare thymiamatis, & veſtes & oleum unctionis & thymiama ex aromatibus: Tentorium ad oſtium tabernaculi:

16. Altare holocauſti, & craticulam ejus æneam cum vectibus & vaſis ſuis: labrum & baſim ejus:

17. Cortinas atrii cum columnis & baſibus, tentorium *c* in foribus veſtibuli,

c i. velum.

18. Paxillos tabernaculi & atrii cum funiculis ſuis:

19. Veſtimenta, quorum uſus eſt in miniſterio ſanctuarii *d*, veſtes Aaron pontificis ac filiorum ejus, ut ſacerdotio fungantur mihi.

d Ad involvendas res tabernaculi.

20. Egreſſaque omnis multitudo filiorum Iſrael de conſpectu Moyſi,

21. Obtulerunt mente promptiſſima atque devota primitias Domino, ad faciendum opus tabernaculi teſtimonii. Quidquid ad cultum & ad veſtes ſanctas neceſſarium erat,

22. Viri cum mulieribus præbuerunt armillas & inaures, annulos & dextralia *e*: omne vas aureum in donaria Domini ſeparatum eſt.

e Brachiorum ornamenta.

23. Si quis habebat hyacinthum & purpuram,

ram, coccumque bis tinctum, byssum & pilos caprarum, pelles arietum rubricatas, & janthinas,

24. Argenti, ærisque metalla, obtulerunt Domino, lignaque Setim in varios usus.

25. Sed & mulieres doctæ, quæ neverant, dederunt hyacinthum, purpuram, & vermiculum, ac byssum,

26. Et pilos caprarum, sponte propria cuncta tribuentes.

27. Principes vero obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad superhumerale & rationale,

28. Aromataque & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum unguentum, ac thymiama odoris suavissimi componendum.

29. Omnes viri & mulieres mente devota obtulerunt donaria; ut fierent opera, quæ jusserat Dominus per manum Moysi. Cuncti filii Israel voluntaria Domino dedicaverunt.

30. Dixitque Moyses ad filios Israel *a*: Ecce, vocavit Dominus ex nomine *b* Beseleel filium Uri filii Hur de tribu Juda.

a Sup. 31. 2. *b* Nominatim.

31. Implevitque eum spiritu Dei, sapientia & intelligentia, & scientia, & omni doctrina,

32. Ad excogitandum, & faciendum opus in auro & argento, & ære,

33. Sculpendisque lapidibus, & opere carpentario *c*. Quidquid fabre adinveniri potest,

c Arte lignaria.

34. Dedit in corde ejus: Ooliab quoque filium Achisamech de tribu Dan:

35. Ambos erudivit sapientia, ut faciant opera abietarii *d*, polymitarii, ac plumarii *e* de hyacintho ac purpura, coccoque bis tincto, & bysso, & texant omnia, ac nova *f* quæque reperiant.

d i. Fabrilia. *e* Phrygia. *f* pulchra & ingeniosa, ut indicant Hebr..

mázyn dwákroć fárbowány, biśior, y śierść koźią, skory báránie czerwono fárbowáne, y fiołkowey máśći,

24. Srebrá y miedźi, y kruszce, ofiárowáli Pánu, y drzewo Setim ná rozmáite potrzeby.

25. Lecz y niewiásty náuczone, co náprzędły, dáły hiácynt, szárłat, y kármázyn, y biśior,

26. Y śierść koźią, z dobrey woley wszytko dawáiąc.

27. Przełożeni záśię ofiárowáli kámienie Onychiny, y kámienie drogie ná Narámiennik, y ná Rátionał.

28. Y rzeczy wonnych, y oliwy ná przypráwę świátel, y ná przyprawienie máśći, y ná złożenie kádzenia bárzo wdźięczney woniey.

29. Wszyscy mężowie y niewiásty sercem nabożnym ofiárowáli dáry, áby uczynione były roboty, ktore kazał Pan przez ręke Moyżeszá. Wszyscy synowie Izráelowi dobrowolne Pánu oddáli.

30. Y rzekł Moyżesz do synow Izráelowych: Oto wezwał Pan ná imię Beseleelá syná Uriego, syná Hurego, z pokolenia Iudy:

31. Y nápełnił go duchem Bożym, mądrośćią, y rozumieniem, y umieiętnośćią, y wszelką nauką,

32. Ku wymyśleniu y uczynieniu roboty, we złoćie, we srebrze, y miedźi,

33. Z w rzezániu kámieniá, y w robotie ćieśielskiey. Cokolwiek misternego wynáleźiono bydź może:

34. Dał do sercá iego: Ooliábá też syná Achisámech z pokolenia Dan:

35. Obudwu wyćwiczył mądrośćią, áby czynili robotę ćieśielską, tkácką, y háftárską, z hiácyntu, y szárłatu, y kármázynu dwákroć fárbowánego, y biśioru, áby tkáli wszytko, y nowe wszelákie rzeczy wynáydowáli.

CAPUT XXXVI.

Oblatis plusquam opus erat donariis, 1. Paratur tabernaculum juxta omnes partes suas 8.

1. Fecit ergo Beseleel, & Ooliab, & omnis vir sapiens, *g* quibus dedit Dominus sapientiam & intellectum, ut scirent fabre operari, quæ in usus Sanctuarii necessaria sunt, & quæ præcepit Dominus.

g Sup. 26. 1. Anno M. 2514. Ant. Chr. 1490.

2. Cum-

ROZDZIAŁ XXXVI.

Gdy więcey niż było potrzebá zdano podárza, czyniono Przybytek ze wszystkimi potrzebámi iego: iáko są Opony, Kołdry, Przykryćie, Deszczki, Drążki, y Zásłoná.

1. Uczynił tedy Beseleel y Ooliab, y káżdy mąż mądry, ktorym dał Pan mądrośći y rozum, áby umieli misternie urobić, co do potrzeby świątnice należy, y co Pan przykazał.

2. Y

2. Y gdy ich wezwał Moyżeſz y każdego męża wyćwiczonego, ktoremu dał Pan mądrość, y ktorzy ſię dobrowolnie ofiárowali ná robotę:

3. Oddał im wſzytkie dáry ſynow Izráelowych. Ktorzy gdy z pilnośćią robili, ná każdy dźień ráno ſluby lud ofiarował.

4. Dla czego rzemieſlnicy przymuſzeni przyść,

5. Mowili Moyżeſzowi: więcey lud ofiáruie, niżli potrzebá.

6. Kazał tedy Moyżeſz woźnego głoſem wołáć: Ani mąż áni niewiáſtá niechay nic więcey nie dawa ná robotę świątnice. Y ták przeſtano od ofiárowánia,

7. Przeto że rzeczy ofiárowánych doſyć było y zbywáło.

8. Y uczynili wſzyſcy mądrzy ſercem ku wykonániu roboty przybytku, opon dźieśięć, z biśioru kręconego, y hiácyntu, y ſzárłatu, y z kármázynu dwákroć fárbowánego robotą wzorzyſtą, y rzemieſłem tkáckim:

9. Z ktorych iedná miáłá ná dłużą dwádźieśćiá y ośm łokiet, á ná ſzerzą cztery, iedná miárá byłá wſzytkich opon.

10. Y złączył pięć opon iédnę z drugą, y drugie pięć złączył poſpołu.

11. Poczynił też petlice z hiácyntu po kráiu opony iedney z obu ſtron, y po kráiu opony drugiey tákże:

12. Aby przećiw ſobie zeſzły ſię weſpoł petlice, y iedná ſię z drugą ſpináłá.

13. Przeto ulał y pięćdźieśiąt kolcow złotych, ktoreby uymowáły petlice opon, y był ieden przybytek.

14. Uczynił też dek iedenaśćie z koźiey śierśći, dla przykrywánia wierzchu przybytkowego.

15. Iedná deká w zdłuż miáłá trzydźieśći łokći, á w ſzerz cztery łokćie: Iedney miáry były wſzytkie deki:

16. Z ktorych pięć złączył oſobno, á ſześć innych oſobno.

17. Y uczynił petlic pięćdźieśiąt ná kráiu deki iedney, á pięćdźieśiąt ná kráiu deki drugiey, ábi ſię poſpołu ſchodźiły.

18. Y haczkow miedźiánych pięćdźieśiąt, ktoremiby ſię ſpináło przykryćie, áby iedno przykryćie ze wſzytkich dek było.

19. Uczynił y przykryćie przybytku z ſkor báránich czerwono fárbowánych, y drugie zwierzchu przykryćie z ſkor fiołkowey máśći.

20. Ná-

2. Cumque vocaſſet eos Moyſes, & omnem eruditum virum, cui dederat Dominus ſapientiam, & qui ſponte ſua obtulerant ſe ad faciendum opus *a*.

3. Tradidit eis univerſa donaria filiorum Iſrael. Qui cum inſtarent operi, quotidie mane vota *b* populus offerebat.

4. Unde artifices venire compulſi,

5. Dixerunt Moyſi: Plus offert populus quam neceſſarium eſt.

6. Juſſit ergo Moyſes præconis voce cantari *c*: Nec vir nec mulier quidquam offerat ultra in opere Sanctuarii. Sicque ceſſatum eſt a muneribus offerendis,

7. Eo quod oblata ſufficerent & ſuperabundarent.

8. Feceruntque omnes corde ſapientes ad explendum opus tabernaculi *d*, cortinas decem de byſſo retorta, & hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, opere vario, & arte polymita:

9. Quarum una habebat in longitudine viginti octo cubitos, & in latitudine quatuor. Una menſura erat omnium cortinarum.

10. Conjunxitque cortinas quinque, alteram alteri, & alias quinque ſibi invicem copulavit.

11. Fecit & anſas hyacinthinas in ora cortinæ unius ex utroque latere, & in ora cortinæ alterius ſimiliter,

12. Ut contra ſe invicem venirent anſæ, & mutuo jungerentur.

13. Unde & quinquaginta fudit circulos aureos *e*, qui morderent *f* cortinarum anſas, & fieret unum tabernaculum.

14. Fecit & ſaga undecim de pilis caprarum ad operiendum tectum tabernaculi:

15. Unum ſagum in longitudine habebat cubitos triginta, & in latitudine cubitos quatuor: unius menſuræ erant omnia ſaga:

16. Quorum quinque junxit ſeorſum, & ſex alia ſeparatim.

17. Fecitque anſas quinquaginta in ora ſagi unius, & quinquaginta in ora ſagi alterius, ut ſibi invicem jungerentur.

18. Et fibulas æneas quinquaginta, quibus necteretur tectum, ut unum pallium ex omnibus ſagis fieret.

19. Fecit & opertorium tabernaculi de pellibus arietum rubricatis: aliudque deſuper velamentum de pellibus janthinis.

20. Fe-

a Sc. tabernaculi. 1 Par. 21 29.
b Spontaneas oblationes.
c Evulgari.
d Tabernaculum figurabat Eccleſiam; candelabrum & tabulæ, doctrinam & legem Chriſti, virga Aaron ejus ſacerdotium & Manna Euchariſtiæ Sacramentum.
e Seu junci-nos.
f Prehenderent.

20. Fecit & tabulas tabernaculi de lignis Setim ſtantes *a*.

a Erectas.

21. Decem cubitorum erat longitudo tabulæ unius: & unum ac ſemis cubitum latitudo retinebat.

22. Binæ incaſtraturæ erant per ſingulas tabulas, ut altera alteri jungeretur. Sic fecit in omnibus tabernaculi tabulis.

23. E quibus viginti ad plagam meridianam erant contra Auſtrum,

24. Cum quadraginta baſibus argenteis. Duæ baſes ſub una tabula ponebantur ex utraque parte angulorum, ubi incaſtraturæ laterum in angulis terminantur.

25. Ad plagam quoque tabernaculi, quæ reſpicit ad Aquilonem, fecit viginti tabulas,

26. Cum quadraginta baſibus argenteis, duas baſes per ſingulas tabulas.

27. Contra occidentem vero, id eſt, ad eam partem tabernaculi, quæ mare reſpicit, fecit ſex tabulas,

28. Et duas alias per ſingulos angulos tabernaculi retro:

29. Quæ junctæ erant a deorſum usque ſurſum, & in unam compaginem pariter ferebantur. Ita fecit ex utraque parte per angulos:

30. Ut octo eſſent ſimul tabulæ, & haberent baſes argenteas ſedecim, binas ſcilicet baſes ſub ſingulis tabulis.

31. Fecit & vectes de lignis Setim, quinque ad continendas tabulas unius lateris tabernaculi,

32. Et quinque alios ad alterius lateris coaptandas tabulas, & extra hos quinque alios vectes ad occidentalem plagam tabernaculi contra mare.

33. Fecit quoque vectem alium, qui per medias tabulas ab angulo usque ad angulum perveniret.

34. Ipſa autem tabulata *b* deauravit, fuſis baſibus earum argenteis. Et circulos eorum fecit aureos, per quos vectes induci poſſent: quos & ipſos laminis aureis operuit.

b Quatuor latera tabernaculi.

35. Fecit & velum *c* de hyacintho, & purpura, vermiculo, ac byſſo retorta, opere polymitario, varium atque diſtinctum *d*:

c Sc. ante ſancta ſanctorum.
d Figuris Cherubim.

36. Et quatuor columnas de lignis Setim, quas cum capitibus deauravit, fuſis baſibus earum argenteis.

37. Fecit & tentorium *e* in introitu tabernaculi ex hyacintho, purpura, vermiculo, byſſoque retorta, opere plumarii;

e aliud velum exterius.

38. Et

20. Nárobił y deſczek przybytku z drzewá Setim ſtoiących.

21. Dźieśięć łokći byłá dłużá deſczki iedney, á pułtorá łokćiá ſzerzą miáłá.

22. Dwoie fugowánie było w káżdey deſce, áby ſię iedná z drugą ſchodźiłá. Ták uczynił u wſzytkich deſczek przybytku.

23. Z ktorych dwádźieśćiá ná ſtronę południową były, przećiwko wiátru południowemu,

24. Ze czterdźieśćią podſtawkow ſrebrnych. Dwá podſtawki pod iednę deſczkę kłádźiono z obu ſtron węgłow, gdźie ſię fugowániá bokow ná węgłách kończą.

25. Ná ſtronę też przybytku, ktora patrzy ná pułnocy, uczynił dwádźieśćiá deſczek,

26. Ze czterdźieſtą podſtawkow ſrebrnych, dwá podſtawki do káżdey deſczki.

27. A ku zachodowi, to ieſt, ná tę ſtronę przybytku, ktora ku morzu pátrzy, uczynił ſześć deſczek,

28. Y inne dwie ná káżdym węgle przybytku w tyle:

29. Ktore były ſpoione od ſpodku áż do wierzchu, á w iedno ſię ſpoienie poſpołu zchodźiły. Ták uczynił z obu ſtron ná węglách:

30. Zeby ośm było poſpołu deſczek, y miáły podſtáwkow ſrebrnych ſzeſnaśćie, to ieſt dwá podſtawki pod káżdą deſczką.

31. Uczynił też drążki z drzewá Setim, pięć ku trzymániu deſczek iedney ſtrony przybytku,

32. A pięć drugich ku źiećiu deſczek drugiey ſtrony: y krom tych inną pięć ná zachodnią ſtronę przybytku przećiw morzu.

33. Uczynił też drążek inny, ktoryby przez śrzodek deſczek od węgłá áż do węgłá przechodźił.

34. A deſczki ſáme pozłoćił ulawſzy podſtawki ich ſrebrne. A kolcá ich złote poczynił, przez ktoreby drążki możono wkłádáć; ktore też ſáme złotemi bláſzkámi okrył.

35. Uczynił y zaſłonę z hiácynthu, y ſzárłatu, y kármázynu, y biśioru kręconego robotą tkácką mienioną y przetykáną:

36. Y cztery ſłupy z drzewá Setim, ktore zwierzchámi pozłoćił, ulawſzy podſtawki ich ſrebrne.

37. Uczynił też záſłonę we weſzśćiu przybytku z hiácynthu, ſzárłatu, z kármázynu, y biśioru kręconego, robotą háftárſką;

38. Y

38. Y ſłupow pięć z wierzchámi ich, ktore powlokł złotem, á podſtawki ich ulał miedźiáne.

ROZDZIAŁ XXXVII.

Archę, Ubłagałnią, Stoł, Lichtarz, Kágáńce, Ołtarz kádźidlny, y ſámego Kádźidłá ſpráwiene zámika.

1. A Beſeleel urobił y ſkrzynię z drzewá Setim, máiącą pułtrzećiá łokćiá wzdłuż á pułtorá łokćiá w ſzerz, wysſza też ná pułtorá łokćiá byłá: y oblokł ią złotem co naczyſtſzym we wnątrz y zwierzchu.

2. Y uczynił iey koronę złotą wokoło,

3. Ulawſzy cztery kolcá złote po czterech węgłách iey: dwá kolcá po iedney ſtronie, á dwá po drugiey.

4. Drążki też uczynił z drzewá Setim, ktore powlokł złotem,

5. Y ktore włożył w kolcá, ktore były po bokách ſkrzynie, ku noſzeniu iey.

6. Uczynił też ubłagálnią, to ieſt wyrocznicę ze złotá naczyſtſzego ná pułtrzećiá w dłuż, á ná pułtorá w ſzerz.

7. Ktemu dwá Cherubiny ze złotá bitego, ktore poſtáwił z obu ſtron ubłagálnie:

8. Cherubá iednego ná wierzchu iedney ſtrony, á Cherubá drugiego ná wierzchu drugiey ſtrony, dwu Cherubinow ná obu wierzchách ubłagálnie,

9. Rozćiągáiące ſkrzydłá, y nákrywáiące ubłagánią, á ſpolnie ná śię y ná nię pátrzące.

10. Uczynił y ſtoł z drzewá Setim, w zdłuż ná dwá łokćiá, á w ſzerz ná ieden łokieć, ktory miał w zwyſz pułtorá łokćiá.

11. Y powlokł ji złotem co naczyſtſzym, y uczynił mu liſtwę złotą w koło,

12. A ſámey liſtwie koronę złotą mieyſcámi gładką ná cztery pálce, á ná teyże drugą koronę złotą.

13. Ulał y cztery kolcá złote: ktore przypráwił do czterech węgłow u káżdey nogi ſtołu

14. Przećiwko koronie: y wpráwił w nie drążki, żeby mogł bydź noſzony ſtoł.

15. Sáme też drążki uczynił z drzewá Setim, y powlokł ie złotem.

16. Y

38. Et columnas quinque cum capitibus ſuis, quas operuit auro, baſesque earum fudit æneas.

CAPUT XXXVII.

Formatur arca, & propitiatorium, 1. Menſa, candelabrum, lucernæ, altare thymiamatis, 15. Unguentum ſacrum ipſumque thymiama. 29.

1. FEcit * autem Beſeleel & arcam de lignis Setim, habentem duos ſemis cubitos *a* in longitudine, & cubitũ ac ſemiſſem in latitudine, altitudo quoque unius cubiti fuit & dimidii, veſtivitq; eam auro puriſſimo intus ac foris.

> * Ejusdem anni 2514. primo ſemeſtri.
>
> *a* Id eſt duos & ſemicubitos, ut patet ex v. 6.

2. Et fecit illi coronam auream per gyrum,

3. Conflans quatuor annulos aureos per quatuor angulos ejus: duos annulos in latere uno, & duos in altero.

4. Vectes quoque fecit de lignis Setim, quos veſtivit auro.

5. Et quos miſit in annulos, qui erant in lateribus arcæ ad portandum eam,

6. Fecit & propitiatorium, id eſt, oraculum, de auro mundiſſimo, duorum cubitorum & dimidii in longitudine, & cubiti ac ſemis in latitudine.

7. Duos etiam Cherubim ex auro ductili, quos poſuit ex utraque parte propitiatorii:

8. Cherub unum in ſummitate unius partis & Cherub alterum in ſummitate *b* partis alterius: duos Cherubim in ſingulis ſummitatibus propitiatorii,

> *b* Extremitate lateris.

9. Extendentes alas, & tegentes propitiatorium, ſeque mutuo, & illud reſpicientes.

10. Fecit & menſam de lignis Setim in longitudine duorum cubitorum, & in latitudine unius cubiti, quæ habebat in altitudine cubitum ac ſemiſſem.

11. Circumdeditque eam auro mundiſſimo, & fecit illi labium aureum per gyrum,

12. Ipſique labio coronam auream interraſilem quatuor digitorum, & ſuper eamdem alteram coronam auream.

13. Fudit & quatuor circulos aureos, quos poſuit in quatuor angulis per ſingulos pedes menſæ

14. Contra *c* coronam: miſitque in eos vectes, ut poſſit menſa portari.

> *c* Id eſt, ſubter, ut expreſſe dicitur c. 25. v. 27.

15. Ipſos quoque vectes fecit de lignis Setim, & circumdedit eos auro,

16. Et

16. Et vaſa ad diverſos uſus menſæ, acetabula, phialas, & cyathos, & thuribula, ex auro puro, in quibus offerenda ſunt libamina.

17. Fecit & candelabrum ductile de auro mundiſſimo. De cujus vecte calami, ſcyphi, ſphærulæque ac lilia *a* procedebant:

a Alii flores.

18. Sex in utroque latere, tres calami ex parte una, & tres ex altera:

19. Tres ſcyphi in nucis modum per calamos ſingulos, ſphærulæque ſimul & lilia, & tres ſcyphi inſtar nucis in calamo altero, ſphærulæque ſimul & lilia. Æquum *b* erat opus ſex calamorum, qui procedebant de ſtipite candelabri.

b Sc. æquale.

20. In ipſo autem vecte *c* erant quatuor ſcyphi in nucis modum, ſphærulæque per ſingulos ſimul & lilia:

c Seu ſtipite candelabri.

21. Et ſphærulæ ſub duobus calamis per loca tria, qui ſimul ſex fiunt calami procedentes de vecte uno.

22. Et ſphærulæ igitur, & calami ex ipſo erant, univerſa ductilia ex auro puriſſimo.

23. Fecit & lucernas ſeptem cum emunctoriis ſuis, & vaſa, ubi ea, quæ emuncta ſunt, extinguantur, de auro mundiſſimo.

24. Talentum auri appendebat candelabrum cum omnibus vaſis ſuis.

25. Fecit & altare thymiamatis de lignis ſetim, per quadrum ſingulos habens cubitos, & in altitudine duos: e cujus angulis procedebant cornua.

26. Veſtivitque illud auro puriſſimo, cum craticula ac parietibus & cornibus.

27. Fecitque ei coronam aureolam per gyrum, & duos annulos aureos ſub corona per ſingula latera, ut mittantur in eos vectes, & poſſit altare portari.

28. Ipſos autem vectes fecit de lignis ſetim, & operuit laminis aureis.

29. Compoſuit & oleum ad ſanctificationis unguentum, & thymiama de aromatibus mundiſſimis, opere pigmentarii.

16. Y naczynie ku roznym potrzebam ſtołowym, miſki, czáſze y kubki, y kádźidlnice, ze złotá czyſtego, w ktorych máią bydź ofiárowáne mokre ofiáry.

17. Uczynił też lichtarz kowány ze złotá naczyſtſzego. Zktorego ſłupcá, piorá, czáſzki, y gałki, y lilie pochodźiły:

18. Sześć ná obu ſtronách, trzy piorá z iedney ſtrony, á trzy z drugiey:

19. Trzy czáſzki ná kſztałt orzechá ná káżdym piorze, á gałki weſpoł y lilia: á trzy czáſzki ná kſztałt orzechá ná piorze drugim, á gałki weſpoł y lilie. Iednáka byłá robotá ſześći pior, ktore pochodźiły z ſłupcá lichtarzowego.

20. A ná ſámym ſłupcu były cztery czáſzki ná kſztałt orzechá, á gałki przy káżdey weſpoł y lilie:

21. Y gałki podedwiemá piorámi ná trzech mieyſcách, ktorych poſpołu ieſt ſześć pior wychodzących z ſłupcá iednego:

22. A ták y gałki y piorá z niego były wſzytkie, ukowáne ze złotá naczyſtſzego.

23. Uczynił też śiedm lamp z nożyczkámi ich, y naczynie w ktorychby uſtrzyżki gáſzono, ze złotá naczyſtſzego.

24. Tálent złotá ważył lichtarz ze wſzytkim naczyniem ſwoim.

25. Uczynił y ołtarz do kádzenia z drzewá Setim ná czterz ſtrony máiący po łokćiu, á názwyſz dwá: z ktorego węgłow wychodźiły rogi:

26. Y powlokł ji złotem naczyſtſzym, z kratką, y śćiánámi, y rogámi.

27. Y uczynił mu koronę złoćiuchną w koło, y dwie kolcá złote pod koroną ná káżdym boku, áby w nie wkłádano drążki, y mogł bydź noſzony ołtarz.

28. A ſáme drążki uczynił z drzewá Setim, y powlokł bláchámi złotemi.

29. Złożył też oleiek ná máść poświęcenia, y kádzenie z wonnych rzeczy naczyſtſzych robotą Aptekárſką.

CAPUT XXXVIII.

Formatur altare holocauſti, 1. labrum æneum & atrium cum columnis, & velis, 9. Oblata donaria recenſentur, 24.

1. FEcit * & altare holocauſti de lignis ſetim, quinque cubitorum per quadrum, *d* & trium in altitudine:

* 2 Par. 1. 5. ejusdem an. 2514. primo ſemeſtri.

d Par erat longitudo, & latitudo.

ROZDZIAŁ XXXVIII.

Czynią Ołtarz ofiárny, y Fontánę miedźidną, y Sień, y obliczáią ofiárowáne podárzá.

1. UCzynił y ołtarz cáłopalenia z drzewá Setim, po pięći łokiet ná cztery ſtrony, á trzy ná zwyſz;

2. Cu- 2. Kto-

2. Ktorego rogi z węgłow wychodźiły: y powlokł ji bláchámi miedźiánemi.

3. A ná potrzeby iego nágotował z miedźi naczynia roznego, kotłow, kleſczy, widełek, oſęczek, y naczynia do bránia w śię ogniá.

4. Y okratę iego ná kſztałt śieći uczynił miedźiáną, ſá pod nią w pośrzod ołtarzá ogniſko.

5. Ulawſzy cztery kolcá ná tákże wiele końcow kraty, ná zákłádánie drążkow ku noſzeniu:

6. Ktore y ſáme uczynił z drzewá Setim, y powlokł bláchámi miedźiánemi:

7. Y wpráwił ie w kolcá, ktore ná bokáck ołtarzá wychodźiły. A ſam ołtarz nie był wewnątrz zupełny, ále wydrożáły z deſczek, á czczy wewnątrz.

8. Udźiáłał y umywálnią miedźiáną z podſtawkiem iey ze źwierćiadł niewiaſt, ktore ſtrzegły u drzwi przybytku.

9. Uczynił y śień, ná ktorey ſtronie południowey były opony z biśioru kręconego, ná ſto łokći,

10. Słupow miedźiánych dwádźieśćiá z podſtawkámi ſwymi: wierzchy ſłupow y wſzytko roboty rzezánie ſrebrne.

11. Tákże ná ſtronie od pułnocy, opony, ſłupy, y podſtawki, y wierzchy ſłupow teyże miary, y roboty, y kruſzcu były.

12. A ná tey ſtronie, ktora pátrzy ná zachod, były opony ná pięćdźieśiąt łokiet, ſłupow dźieśięć z podſtawkámi ſwymi miedźiánych, á wierzchy ſłupow y wſzytko roboty rzezánie ſrebrne.

13. Ná wſchod záś ſłońcá zgotował opony ná pięćdźieśiąt łokiet:

14. Z ktorych piętnaśćie łokiet trzech ſłupow, z podſtawkámi ſwemi ieden bok dźierżał:

15. A ná drugiey ſtronie, (bo miedzy obiemá uczynił wchodzenie do przybytku) były tákież opony ná piętnaśćie łokći, y trzy ſłupy, y ták wiele podſtawkow.

16. Wſzytkie opony do śieni utkáne były z biśioru kręconego.

17. Podſtawki ſłupow były miedźiáne, á wierzchy ich ze wſzytkim ſwym rzezániem ſrebrne; ále y ſáme ſłupy do śieni ſrebrem opráwił.

18. A w weśćiu iey uczynił oponę káſtárſką robotą z hiácyntu, z ſzárłatu, kármázynu,

2. Cujus cornua de angulis procedebant, operuitque illud laminis æneis.

3. Et in uſus ejus paravit ex ære vaſa diverſa, lebetes, forcipes, fuſcinulas, uncinos, & ignium receptacula.

4. Craticulamque ejus in modum retis fecit æneam, & ſubter eam in altaris medio arulam,

5. Fuſis quatuor annulis per totidem retiaculi ſummitates *a*, ad immittendos vectes ad portandum:

6. Quos & ipſos fecit de lignis ſetim, & operuit laminis æneis:

7. Induxitque in circulos, qui in lateribus altaris eminebant. Ipſum autem altare *b* non erat ſolidum, ſed cavum ex tabulis, & intus vacuum.

8. Fecit & labrum æneum cum baſi ſua de ſpeculis mulierum, quæ excubabant *c* in oſtio tabernaculi.

9. Fecit & atrium, in cujus auſtrali plaga erant tentoria de byſſo retorta, cubitorum centum,

10. Columnæ æneæ viginti cum baſibus ſuis, capita columnarum, & tota operis cælatura argentea.

11. Æque ad ſeptentrionalem plagam tentoria, columnæ, baſesque & capita columnarum, ejusdem menſuræ, & operis ac metalli, erant.

12. In ea vero plaga, quæ ad Occidentem reſpicit, fuerunt tentoria cubitorum quinquaginta, columnæ decem cum baſibus ſuis æneæ, & capita columnarum, & tota operis cælatura argentea.

13. Porro contra orientem quinquaginta cubitorum paravit tentoria:

14. E quibus quindecim cubitos columnarũ trium, cum baſibus ſuis, unum tenebat latus:

15. Et in parte altera (quia inter utraque introitum tabernaculi fecit) quindecim æque cubitorum erant tentoria, columnæque tres, & baſes totidem.

16. Cuncta atrii tentoria byſſus retorta texuerat.

17. Baſes columnarum fuere æneæ, capita autem earum cum cunctis cælaturis ſuis argentea: ſed & ipſas columnas atrii veſtivit argento.

18. Et in introitu ejus opere plumario fecit tentorium ex hyacintho, purpura, vermiculo,

a Extremitates.

b Sup. 27. 8.

c id eſt circa oſtium tabernaculi excubabant, ſeu miniſtrabant, tum ex pietate tum manuali ſedulitate, vigilantes in oratione relicta vanitate & ornatu. Sà. & Tirin.

culo, & abysso retorta, quod habebat viginti cubitos in longitudine, altitudo vero quinque cubitorum erat, juxta mensuram, quam cuncta atrii tentoria habebant.

19. Columnæ autem in egressu fuere quatuor cum basibus æneis, capitaque earum & cælaturæ argenteæ.

20. Paxillos quoque tabernaculi & atrii per gyrum fecit æneos.

21. Hæc sunt instrumenta tabernaculi testimonii, quæ enumerata sunt juxta præceptum Moysi in cæremoniis Levitarum *a* per manum Ithamar filii Aaron sacerdotis:

a in ministerium Levitarum, quorum erat dissolvere, transferre & iterum componere tabernaculum.

22. Quæ Beseleel filius Uri filii Hur de tribu Juda, Domino per Moysen jubente compleverat.

23. Juncto sibi socio Ooliab filio Achisamech de tribu Dan: qui & ipse artifex lignorum egregius fuit: & polymitarius atque plumarius *b* ex hyacintho, purpura, vermiculo & bysso.

b Acu pictor.

24. Omne aurum, quod expensum est in opere Sanctuarii, & quod oblatum est in donariis, viginti novem talentorum fuit, & septingentorum triginta siclorum, ad mensuram Sanctuarii.

25. Oblatum est autem ab his, qui transierunt ad numerum, a viginti annis & supra, de sexcentis tribus millibus, & quingentis quinquaginta armatorum *c*.

c Aptorum ad arma ferenda seu ad bellum, Sup. 28. 6. Ejusdem Ann. 2514. primo semestri.

26. Fuerunt præterea centum talenta argenti, e quibus conflatæ sunt bases Sanctuarii, & introitus, ubi velum pendet.

27. Centum bases factæ sunt de talentis centum, singulis talentis per bases singulas supputatis.

28. De mille autem septingentis & septuaginta quinque fecit capita columnarum, quas & ipsas vestivit argento.

29. Æris quoque oblata sunt talenta septuaginta duo millia, & quadringenti supra sicli,

30. Ex quibus fusæ sunt bases in introitu tabernaculi testimonii, & altare æneum cum craticula sua, omniaque vasa, quæ ad usum ejus pertinent,

31. Et bases atrii tam in circuitu quam in ingressu ejus, & paxilli tabernaculi atque atrii per gyrum.

nu, y z bisioru kręconego, ktora miáłá dwádźieśćiá łokći ná dłużą, á wyſz ná pięć łokiet byłá, według miáry, ktorą wſzytkie opony śienne miáły.

19. A ſłupow w weſzćiu było cztery, z podſtawkámi miedźiánemi, á wierzchy ich y rzezánie ſrebrne.

20. Kołki też do przybytku y do śieni wkoło, uczynił miedźiáne.

21 Te ſą naczyniá przybytku świádectwá, ktore policzone ſą wedle przykazánia Moyżeſzowego w Ceremoniách Lewitow, przez rękę Ithámárá ſyná Aaroná kápłáná,

22. Ktore Beſeleel ſyn Urego ſyná Hurowego z pokolenia Iudy, zá roſkazánim przez Moyżeſzá Páńſkim wykonał,

23. Wźiąwſzy k ſobie towárzyſzá Ooliábá ſyná Achiſámech z pokolenia Dan, ktory też ſam rzemieśnik około drzewá wyborny był, y tkacz, y háftarz, z hiácyntu, z ſzárłatu, kármázynu, y z bisioru.

24. Wſzytkiego złotá ktore wydano ná budowánie świątnice, y ktore ofiárowáno w podárzech, dwádźieśćiá y dźiewięć tálentow było, y śiedm ſet y trzydźieśći ſykłow ná wagę świątnice.

25. A ofiárowáno było od tych ktorzy ſzli w poczet, od dwudźieſtu lat y wyſzey, z ſześći ſet y trzech tyśięcy, y z pięći ſet y z pięćidźieśiąt zbroynych,

26. Było nád to ſto tálentow ſrebrá, z ktorych ulane ſą podſtawki świątnice y weſzćia gdźie zaſłoná wiśi.

27. Sto podſtawkow uczynione ſą ze ſto tálentow, káżdy tálent ná káżdy podſtáwek licząc.

28. A z tyśiącá y śiedmi ſet y śiedmidźieśiąt y pięći, uczynił wierzchy ſłupow, ktore też ſáme powlokł ſrebrem.

29. Miedźi też ofiárowáno tálentow śiedmdźieśiąt y dwá tyśiącá, y czteryſtá nád to ſyklow,

30. Z ktorych ulano podſtawki w weſzćiu przybytku świádectwá, y ołtarz miedźiány z kratką iego y wſzytkie naczyniá, ktore ku potrzebam iego należą,

31. Y podſtawki śieni ták w koło iáko y w weſzćiu do niey, y kołki do przybytku, y do śieni, w około.

ROZDZIAŁ XXXIX.

Ubior Biskupi, y kápłáńſki czynią, y wſzyſtko, co mu było przykazáno ſpráwić, uczyniono.

1. Z Hiácyntu záśię, z ſzárłatu, z kármázynu, y biśioru poczynił ſzáty, w ktoreby ſię obłoczył Aaron, kiedy ſłużył w świątnicy, iáko przykazał Pan Moyżeſzowi.

2. A ták ſpráwił Nárámiennik ze złotá, z hiácyntu, y ſzárłatu, y kármázynu dwákroć fárbowánego, y biśioru kręconego,

3. Robotą tkácką, y náſtrzygł bláſzek złotych y wyćiągnął ie ná nići, áby ſię mogły przeplatáć z pierwſzych farb wątkiem,

4. Y dwá kráie weſpołek ſię złączáiące ná obu bokách końcow,

5. Y paś z tychże máśći, iáko był Pan przykazał Moyżeſzowi.

6. Zgotował y dwá kámienie Onychinowe oſádzone y wpráwione we złoto, y ryte robotą złotniczą imiony ſynow Izráelowych:

7. Y przypráwił ie ná bokách Nárámienniká ná pámiątkę ſynow Izráelowych, iáko Pan przykazał Moyżeſzowi.

8. Udźiáłał też Rátionał robotą wzorzyſtą według roboty Nárámienniká ze złotá, z hiácyntu, ſzárłatu, kármazynu dwákroć fárbowánego, y biśioru kręconego:

9. Ná cztery gránie, dwoiſty, ná piędźi.

10. Y náſádźił weń cztery rzędy drogich kámieni. W pierwſzym rzędźie był Sárdius, Topáſius, Smárágd.

11. We wtorym, Kárbunculus, Száfir, y Iáſpis.

12. W trzećim, Ligurius, Achátes, Ametziſt.

13. W czwartym, Chryſolith, Onychin, y Berillus: oſádźone y opráwione złotem w rzędźieck ſwoich.

14. A tá dwánaśćie kámieni były rzezáne imionmi dwunaśćie pokolenia Izráelowego, káżdy imieniem káżdego.

15. Udźiáłáli u Rátionału y łáńcuſzki weſpołek ſpięte, ze złotá naczyſtſzego:

16. Y dwá haczki, y tákże wiele obrączek złotych. A obrączki przypráwili ná obu kráiách Rátionáłu,

17. Z ktorychby wiśiáły dwá łáńcuſzki złote, ktore záłożyli ná haczki, ktore ná rogách Nárámienniká były wyſádzone.

18. Te

CAPUT XXXIX.

Pontificalia 1. ſacerdotaliaque conficiuntur ornamenta, 25. Totumque injunctum opus perficitur & offertur. 31.

1. De hyacintho vero & purpura, vermiculo ac byſſo fecit * veſtes, quibus indueretur Aaron, quando miniſtrabat in ſanctis *a*, ſicut præcepit Dominus Moyſi.

2. Fecit igitur ſuperhumerale de auro, hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & byſſo retorta,

3. Opere polymitario; inciditque bracteas aureas, & extenuavit in fila, ut poſſent torqueri *b* cum priorum colorum ſubtegmine.

4. Duasque oras ſibi invicem copulatas in utroque latere ſummitatum *c*,

5. Et balteum ex eisdem coloribus, ſicut præceperat Dominus Moyſi.

6. Paravit & duos lapides onychinos aſtrictos, & incluſos auro, & ſculptos arte gemmaria nominibus filiorum Iſrael.

7. Poſuitque eos in lateribus ſuperhumeralis, in monimentum filiorum Iſrael, ſicut ſicut perceperat Dominus Moyſi.

8. Fecit & rationale opere polymito juxta opus ſuperhumeralis, ex auro, hyacintho, purpura, coccoque bis tincto, & byſſo retorta:

9. Quadrangulum *d*, duplex *e*, menſuræ palmi.

10. Et poſuit in eo gemmarum ordines quatuor. In primo verſu *f* erat ſardius *g*, topazius, ſmaragdus.

11. In ſecundo, carbunculus, ſapphirus, & jaſpis.

12. In tertio, ligurius, achates, & amethyſtus.

13. In quarto, chryſolithus, onychinus, & berillus, circumdati & incluſi auro per ordines ſuos.

14. Ipſique lapides duodecim, ſculpti erant nominibus duodecim tribuum Iſrael, ſinguli per nomina, ſingulorum.

15. Fecerunt in rationali & catenulas ſibi invicem cohærentes, de auro puriſſimo:

16. Et duos uncinos, totidemque annulos aureos. Porro annulos poſuerunt in utroque latere rationalis.

17. E quibus penderent duæ catenæ aureæ, quas inſeruerunt uncinis, qui in ſuperhumeralis angulis eminebant.

18. Hæc

* Sup. 28. 6. ejusdem An. 2514. primo ſemeſtri.
a ſeu ſanctuario.
b Texi.
c Extremitatum.
d ſeu quadratum.
e Duplicatum.
f Ordine.
g Iſtæ duodecim gemmæ myſtice ſignificant. 12. Patriarchas & Apoſtolos & eorum dotes ac virtutes.

18. Hæc & ante & retro ita conveniebant ſibi, ut ſuperhumerale & rationale *a* mutuo necterentur.

a Supra c. 28. 22. & 23.

19. Stricta ad balteum, & annulis fortius copulata, quos jungebat vitta hyacinthina, ne laxa fluerent, & a ſe invicem moverentur, ſicut præcepit Dominus Moyſi.

20. Fecerunt quoque tunicam ſuperhumeralis totam hyacinthinam,

21. Et capitium in ſuperiori parte contra medium *b*, oramque per gyrum capitii textilem:

b Hebr. in medio.

22. Deorſum autem ad pedes mala punica ex hyacintho, purpura, vermiculo, ac byſſo retorta:

23. Et tintinnabula de auro puriſſimo, quæ poſuerunt inter malogranata, in extrema parte tunicæ per gyrum:

24. Tintinnabulum autem aureum, & malum punicum *c*, quibus ornatus incedebat pontifex, quando miniſterio fungebatur, ſicut præceperat Dominus Moyſi.

c Sc. ſibi mutuo per vices & alternatim jungebantur. Tintinnabula iſta ſignificant Chriſti & Apoſtolorum prædicationem.

25. Fecerunt & tunicas byſſinas opere textili Aaron & filiis ejus:

26. Et mitras cum coronulis ſuis ex byſſo:

27. Feminalia quoque linea, byſſina:

28. Cingulum vero de byſſo retorta, hyacintho, purpura, ac vermiculo bis tincto arte plumaria, ſicut præceperat Dominus Moyſi.

29. Fecerunt & laminam ſacræ *d* venerationis de auro puriſſimo, ſcripſeruntque in ea opere gemmario, Sanctum Domini:

d Hebr. coronæ ſanctæ

30. Et ſtrinxerunt eam cum mitra vitta hyacinthina, ſicut præceperat Dominus Moyſi.

31. Perfectum eſt igitur omne opus tabernaculi & tecti teſtimonii: feceruntque filii Iſrael cuncta, quæ præceperat Dominus Moyſi.

32. Et obtulerunt tabernaculum & tectum *e* & univerſam ſupellectilem, annulos, tabulas, vectes, columnas ac baſes.

e Tentorium.

33. Opertorium de pellibus arietum rubricatis, & aliud operimentum de janthinis pellibus,

34. Velum, arcam, vectes, propitiatorium,

35. Menſam cum vaſis ſuis & propoſitionis panibus:

36. Candelabrum, lucernas & utenſilia earum cum oleo:

37. Al-

18. Te y naprzod y názad ták ſię ſobą ſchodźiły, iż Nárámiennik y Rátionał poſpołu ſię wiązáły,

19. Do páſá przypięte, y obrączkámi tężey przyćiągnione, ktore złączał ſznur z hiácyntu, áby wolno nie wiśiáły, y nie ruſzáły ſię od śiebie, ták iáko Pan przykazał Moyżeſzowi.

20. Uczynili też y ſzátę Nárámienniká wſzytkę z hiácyntu,

21. Y káplerzyk ná wierzchu iey przećiw ſrzodkowi, y bram około káplerzyká tkány:

22. A ná dole u nog málogranátu z hiácyntu, ſzárłatu, kármázynu, y z biśioru kręconego.

23. Y dzwoneczki ze złotá naczyſtſzego, ktore przypráwili miedzy málogránatámi u dołu oney ſzáty wkoło:

24. A dzwonyſzek złoty y málogránat, w ktore ubrány chodźił nawyſzy kápłan kiedy ſłużbę odpráwował, iáko był Pan przykazał Moyżeſzowi.

25. Poczynili też ſuknie z biśioru robotą tkácką Aaronowi y ſynom iego:

26. Y czapki z koronkámi ich biśiorowe.

27. Y ubraniá płoćienne z biśioru:

28. A páś z biśioru kręconego, hiácyntu, ſzárłatu, y kármázynu dwákroć fárbowánego, robotą háftárſką, iáko Pan był przykazał Moyżeſzowi.

29. Správili y błáchę świętego uczczenia ze złotá naczyſtſzego, y nápiſáli ná niey robotą złotniczą, Swięte Páńſkie:

30. Y przywiązáli ią do czapki ſznurem hiácyntowym, iáko był Pan przykazał Moyżeſzowi,

31. Dokończono tedy wſzytkiey roboty przybytku y wierzchu świádectwá: y uczynili ſynowie Izráelowi wſzytko, co był Pan przykazał Moyżeſzowi,

32. Y oddáli przybytek y wierzch, y wſzytkie naczynia, kolcá, deſczki, drążki, ſłupy, y podſtawki,

33. Przykryćie z ſkor báránich czerwono fárbowánych, y drugie przykryćei z fiołkowey máśći ſkor.

34. Zaſłonę, ſkrzynię, drążki, ubłagálnią,

35. Stoł z naczyniem iego y z chleby pokłádnemi:

36. Lichtarz, lámpy y naczynie ich z oliwą;

37. Ol-

37. Ołtarz złoty y oleiek, y kádzenie z wonnych rzeczy.
38. Y oponę w weſzćiu przybytku:
39. Ołtarz miedźiány, kratkę, drążki, y wſzytkie naczynia iego: umywálnią z podſtáwkiem iey: opony do śieni, y ſłupy z podſtáwkámi ſwymi:
40. Oponę w weſzćiu śieni, y powrozki do niey y kołki. Ná żadnym naczyniu nie ſchodźiło, ktore ná ſłużbę przybytku, y ná wierzch przymierza poczynić roſkazáno.
41. Száty też, ktorych kápłani używáią w świątnicy, to ieſt Aaron y ſynowie iego,
42. Oddáli ſynowie Izráelowi, iáko Pan był przykazał.
43. Ktore gdy Moyżeſz uyźrzał wſzytkie wykonáne, błogoſłáwił im.

ROZDZIAŁ XL.

Roſkazáno w pierwſzy dźień pierwſzego mieśiącá wznieść Przybytek, y poświęćić: co gdy uczyniono, Obłok Páńſki ná Przybytek zſtąpił, y nápełnił chwały iego.

1. Y Rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:
2. Mieśiącá pierwſzego dniá pierwſzego księżycá, poſtáwiſz przybytek świádectwá,
3. Y poſtáwiſz w nim ſkrzynię, y zápuśćiſz przed nią záſłonę:
4. A wnioſzy ſtoł, położyſz ná nim coć porządnie przykazáno. Lichtarz będźie ſtał z lámpámi ſwemi,
5. Y ołtarz złoty ná ktorym palą kádzenie, przed ſkrzynią świádectwá. Oponę záwieśiſz w weſzćiu przybytku,
6. A przed nią ołtarz cáłopalenia:
7. Umywálnią między ołtarzem á przybytkiem, ktorą nápełniſz wodą.
8. A śień obtoczyſz oponámi, y weſzćie do niey.
9. A wźiąwſzy oleiek pomązánia, námáżeſz przybytek z naczyniem iego, áby były poświęcone:
10. Ołtarz cáłopalenia, y wſzytkie naczynia iego:
11. Umywálnią z podſtawkiem iey, wſzytko oleykiem pomázánia poświęćiſz, áby były święte świętych.
12. Y przywiedźieſz Aaroná y ſyny iego do

37. Altare aureum, & unguentum *a*: & thymiama ex aromatibus:
38. Et tentorium *b* in introitu tabernaculi:
39. Altare æneum, retiaculum, vectes, & vaſa ejus omnia: labrum cum baſi ſua: tentoria atrii, & columnas cum baſibus ſuis:
40. Tentorium in introitu atrii, funiculosque illius & paxillos. Nihil ex vaſis defuit, quæ in miniſterium tabernaculi, & in tectum fœderis juſſa ſunt fieri.
41. Veſtes quoque, quibus ſacerdotes utuntur in ſanctuario, Aaron ſcilicet & filii ejus,
42. Obtulerunt *c* filii Iſrael, ſicut præceperat Dominus.
43. Quæ poſtquam Moyſes cuncta vidit completa, benedixit *d* eis.

a Oleum unctionis.
b Velum.
c Hebr. attulerunt ad Moyſen.
d Laudavit & bene precatus eſt.

CAPUT XL.

Primo menſe tabernaculum erigi & conſecrari præcipitur 1; Quo facto Dei majeſtas illud replet, nube tabernaculum continue operiente, niſi dum eſſet proficiſcendum 32.

1. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:
2. Menſe primo *e*, prima die menſis, eriges tabernaculum teſtimonii,
3. Et pones in eo arcam, demittesque ante illam velum:
4. Et illata menſa, pones ſuper eam quæ rite præcepta ſunt *f*. Candelabrum ſtabit cum lucernis ſuis,
5. Et altare aureum, in quo adoletur incenſum, coram arca teſtimonii. Tentorium in introitu tabernaculi pones,
6. Et ante illud altare holocauſti:
7. Labrum inter altare & tabernaculum, quod implebis aqua.
8. Circumdabisque atrium tentoriis, & ingreſſum ejus.
9. Et aſſumpto unctionis oleo unges tabernaculum cum vaſis ſuis, ut ſanctificentur:
10. Altare holocauſti & omnia vaſa ejus:
11. Labrum cum baſi ſua: omnia unctionis oleo conſecrabis, ut ſint Sancta ſanctorum.
12. Applicabisque Aaron & filios ejus ad

e Anni ſecundi ab egreſſu ex Ægypto.
f Diſpones eam, ſicut ego diſponi juſſi.

ad fores tabernaculi teſtimonii, & lotos aqua,

13. *a* Indues ſanctis veſtibus, ut miniſtrent mihi, & unctio eorum in ſacerdotium ſempiternum proficiat.

14. Fecitque Moyſes omnia, quæ præceperat Dominus.

15. Igitur menſe primo anni ſecundi, prima *b* die menſis, collocatum eſt tabernaculum.

16. Erexitque *c* Moyſes illud, & poſuit tabulas ac baſes & vectes, ſtatuitque columnas,

17. Et expandit tectum ſuper tabernaculum, impoſito deſuper operimento, ſicut Dominus imperaverat.

18. Poſuit & teſtimonium *d* in arca, ſubditis infra vectibus, & oraculum *e* deſuper.

19. Cumque intuliſſet arcam in tabernaculum, appendit ante eam velum, ut expleret Domini juſſionem.

20. Poſuit & menſam in tabernaculo teſtimonii ad plagam Septemtrionalem extra velum,

21. Ordinatis coram propoſitionis panibus, ſicut præceperat Dominus Moyſi.

22. Poſuit & candelabrum in tabernaculo teſtimonii e regione menſæ in parte auſtrali.

23. Locatis per ordinem lucernis, juxta præceptum Domini.

24. Poſuit & altare *f* aureum ſub tecto teſtimonii contra velum,

25. Et adolevit ſuper eo incenſum aromatum; ſicut juſſerat Dominus Moyſi.

26. Poſuit & tentorium in introitu tabernaculi teſtimonii.

27. Et altare holocauſti in veſtibulo teſtimonii, offerens in eo holocauſtum, & ſacrificia, ut Dominus imperaverat.

28. Labrum quoque ſtatuit inter tabernaculum teſtimonii & altare, implens illud aqua.

29. Laveruntque Moyſes & Aaron ac filii ejus manus ſuas & pedes,

30. Cum ingrederentur tectum fœderis, & accederent ad altare; ſicut præceperat Dominus Moyſi.

31. Erexit & atrium per gyrum tabernaculi & altaris, ducto in introitu ejus tentorio. Poſtquam omnia perfecta ſunt,

32. Ope-

a Sup. 29. 35. Lev. 8. 2.
b Nempe ab exitu. ut ſit menſis 7. ejusdem An. M. 2514. Ant. Chriſt. 1490.
c Num. 7. 1.
d Decalogi tabulas.
e Propitiatorium.
f Thymiamatis.

do drzwi przybytku świádectwá, y omyte wodą,

13. Obleczeſz w ſzáty święte, áby mi ſłużyli, á pomázánie ich ná kápłáńſtwo wieczne pomogło.

14. Y uczynił Moyżeſz wſzytko co Pan przykazał.

15. A ták mieśiącá pierwſzego roku wtorego, pierwſzego dniá mieśiącá, poſtáwiony ieſt przybytek.

16. Y podnióſł ji Moyżeſz, y poſtáwił deſczki, y podſtawki, y drążki, y poſtáwił ſłupy,

17. Y rozćiągnął wierzch nád przybytkiem, włożywſzy ná wierzch przykryćie, iáko Pan był roſkazał.

18. Włożył też świádectwo do ſkrzynie, záłożywſzy ná doł drążki, á wyrocznicę ná wierzch.

19. A wniozſzy ſkrzynię do przybytku, záwieśił przed nią zaſłonę, áby wypełnił Páńſkie roſkazánie.

20. Poſtáwił y ſtoł w przybytku świádectwá ná pułnocną ſtronę przed zaſłoną,

21. Sporządźiwſzy ná oczách chleby pokłádne, iáko był przykazał Pan Moyżeſzowi:

22. Poſtáwił y lichtarz w przybytku świádectwá, ná przećiwko ſtołowi, ná ſtronie południowey,

23. Poſtánowiwſzy porządnie lámpy według prykazánia Páńſkiego.

24. Poſtáwił y ołtarz złoty pod przykryćiem świádectwá przećiwko zaſłonie,

25. Y palił ná nim kádzenie wonnych rzeczy, iáko był roſkazał Pan Moyżeſzowi.

26. Záwieśił też oponę w weſzćiu przybytku świádectwá,

27. Y ołtarz cáłopalenia w śieny świádectwá, ofiáruiąc ná nim cáłopálenie, y ofiáry, iáko był Pan roſkazał.

28. Umywálnią też poſtáwił między przybytkiem świádectwá y ołtarzem, nápełniwſzy ią wodą.

29. Y umywáli Moyżeſz y Aaron y ſynowie iego ręce ſwe y nogi,

30. Gdy wchodźili pod przykryćie przymierzá y przyſtępowáli do ołtarzá, iáko był Pan przykazał Moyżeſzowi.

31 Poſtáwił też śień około przybytku, y ołtarzá, y rośćiągnąwſzy oponę w weſzćiu iey. Gdy ſię wſzytko dokończyło,

32. Okrył

32. Okrył obłok przybytek świádectwá, á chwałá Páńska nápełniłá ji:

33. Y nie mogł Moyżesz wniśdź pod przykrycie przymierza, bo był obłok zákrył wszytko, á máiestat Páński błyskał się, bo obłok zákrył był wszytko.

34. Iesli kiedy obłok odstępował od przybytku, ćiągnęli synowie Izráelowi hufámi swemi:

35. Iesli wiśiał nád przybytkiem, mieszkáli ná tymże mieyscu.

36. Obłok bowiem Páński wiśiał nád przybytkiem we dnie, á ogień w nocy, co widźieli wszyscy ludźie Izráelscy po wszytkich stánowiskách swoich.

32. *a* Operuit nubes, tabernaculum testimonii, & gloria Domini implevit illud.

33. Nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, & majestate Domini coruscante *b*, quia cuncta nubes operuerat.

34. Si quando nubes tabernaculum deserebat; proficiscebantur filii Israel per turmas suas:

35. Si pendebat desuper, manebant in eodem loco.

36. Nubes quippe Domini incubabat per diem tabernaculo, & ignis in nocte, videntibus cunctis populis Israel per cunctas mansiones *c* suas.

a Num. 9. 15. 3. Reg. 8. 10.

b Hebr. tabernaculum implens.

c Hebr. profectiones.

KSIĘGI LEVITICUS.

Po Zydowsku ויקרא VAIKRA.

ROZDZIAŁ I.

Troidkey poloney ofiáry, ktorą Holokaustum zową, ofiárowánia sposob opisuie, z wołow, owiec, y ptakow.

1. Y Záwołał Moyżeszá, y mowił mu Pan z przybytku świádectwá, mowiąc:

2. Mow synom Izráelowym, y rzeczesz do nich: Człowiek ktoryby z was ofiárował ofiárę Pánu, z bydłá, to iest, z wołow á z owiec, ofiáruiąc ofiáry.

3. Iesliby cáłopalenie było ofiárá iego, y z rogátego bydłá sámcá bez mákuły, będźie ofiárował u drzwi przybytku świádectwá, áby sobie ubłagał Páná:

4. Y położy rękę ná głowę ofiáry, y będźie przyiemna y pomocna ku oczyśćieniu iego:

5. Y ofiáruie ćielcá przed Pánem, y będą ofiárowáć synowie Aaránowi kápłani krew iego, wylewáiąc w koło ołtarzá, ktory iest przededrzwiami przybytku.

6. Y obłupiwszy skorę ofiáry, zrąbią członki w kęsy,

7. Y podpalą ogień ná ołtarzu, stos drew pierwey ułożywszy:

LIBER LEVITICUS.

Hebraice ויקרא VAICRA.

CAPUT I.

Varius ritus ac modus holocaustorum præscribitur, videlicet: Armentorum, 3. Pecudum, 10. Avium offerendarum, 14.

1. VOcavit * autem Moysen, & locutus est ei Dominus de tabernaculo testimonii, dicens:

2. Loquere filiis Israel & dices ad eos: Homo, qui obtulerit ex vobis hostiam Domino de pecoribus, id est, de bobus & ovibus offerens victimas,

3. *d* Si holocaustum fuerit ejus oblatio, ac de armento *e*; masculum immaculatum offeret ad ostium tabernaculi testimonii, ad placandum sibi Dominum:

4. Ponetq; manũ super caput hostiæ, & acceptabilis erit, atq; in expiationem ejus proficiens:

5. Immolabitque vitulum coram Domino, & offerent filii Aaron sacerdotes sanguinem ejus, fundentes per altaris circuitum, quod est ante ostium tabernaculi.

6. Detractaque pelle hostiæ, artus in frusta concident;

7. Et subjicient in altari ignem, strue lignorum ante composita:

* Ejusdem an. 2. ab exitu mense 1. fit septimus ann. 2514. Ant. Chr. an. 1490.

d Exod. 29. 10.

e Deus ad Sacrificiorum usum elegit animalia communia in usu, mansueta & apta ad repræsentanda Christi mysteria: bos enim, allegorice significat Christi fortitudinem & labores; ovis innocentiam; columba mansuetudinem &c. sed caper nostrorum peccatorum fœtorem, turtur contemplationem, Beda.

8. Et membra quæ ſunt cæſa, deſuper ordinantes, caput videlicet: & cuncta quæ adhærent jecori,

9. Inteſtinis & pedibus lotis aqua: adolebitque ea ſacerdos ſuper altare in holocauſtum & ſuavem odorem Domino.

10. Quod ſi de pecoribus oblatio eſt, de ovibus ſive de capris holocauſtum, maſculum absque macula offeret:

11. Immolabitque ad latus altaris, quod reſpicit ad Aquilonem, coram Domino: ſanguinem vero illius fundent ſuper altare filii Aaron per circuitum.

12. Dividentque membra, caput, & omnia quæ adhærent jecori: & ponent ſuper ligna, quibus ſubjiciendus eſt ignis:

13. Inteſtina vero & pedes lavabunt aqua. Et oblata omnia adolebit ſacerdos ſuper altare, in holocauſtum & odorem ſuaviſſimum Domino.

14. Si autem de avibus, holocauſti oblatio fuerit Domino, de turturibus, aut pullis columbæ.

15. Offeret eam *a* ſacerdos ad altare: & retorto ad collum capite, ac rupto vulneris loco, decurrere faciet ſanguinem ſuper crepidinem altaris:

16. Veſiculam vero gutturis, & plumas projiciet prope altare ad orientalem plagam, in loco in quo cineres effundi ſolent *b*,

17. Confringetq; aſcellas *c* ejus, & non ſecabit, neque ferro dividet eam, & adolebit ſuper altare, lignis igne ſuppoſito. Holocauſtum eſt & oblatio ſuaviſſimi odoris Domino.

a Oblationem.

b Poſtea extra caſtra efferendi, Infr. c. 6.

c Axillas, ſeu alas.

8. A członki ktore ſą zrąbáne ná wierzchu porządnie położywſzy, to ieſt głowę y wſzytko co ieſt przy wątrobie,

9. Ielitá y nogi upłokawſzy w wodźie: y ſpali ie kápłan ná ołtarzu ná cáłopalenie y ná wdźięczną wonią Pánu.

10. A ieſli ofiárá ieſt z drobu, zowiec ábo z koz cáłopalenie; ſámcá bez mákuły odda:

11. A ofiáruie go u boku ołtarzá, ktory pátrzy ku pułnocy, przed Pánem: á krew iego wyleią ná ołtarz ſynowie Aaronowi w koło:

12. Y rozbierzą członki, głowę, y wſzytko co ieſt przy wątrobie, y włożą ná drwá, pod ktore ma bydź podłożony ogień:

13. A ielitá y nogi wypłoczą w wodźie. A wſzytko co ofiárowáno zápali kápłan ná ołtarzu ná cáłopalenie, y wonność nawdźięcznieyſzą Pánu.

14. A ieſliby z ptáſtwá cáłopalenia byłá ofiárá Pánu, z ſynogárlic álbo gołąbiąt:

15. Ofiáruie ią kápłan u ołtarzá: y zákręćiwſzy mu głowę do ſzyie, y przerwawſzy mieyſce rány, da wyćiec krwi iego ná kray ołtarzá:

16. A pęcherzyk gardźielny y pierze porzući bliſko ołtarzá ku wſchodniey ſtronie, ná mieyſce gdźie popioł wyſypuią:

17. Y połamie ſkrzydłá iego, y nie pokráie, áni przetnie iey żelázem, y ſpali ná ołtarzu, podedrwá ogień podłozywſzy. Cáłopalenie ieſt y ofiárá woniey nawdźięcznieyſzey Pánu.

CAPUT II.

Ritus oblationis ſacrificiorum. Simila oleo conſperſa, thuris, 1. Panum, laganorum, 4. Acque primitiarum, addito in omnibus ſale, nusquam fermento, nec melle. 14.

1. ANima * cum obtulerit oblationem ſacrificii *d* Domino, ſimila erit ejus oblatio, fundetq; ſuper eam oleum, & ponet thus,

2. Ac deferet ad filios Aaron ſacerdotes: quorum unus tollet pugillum plenum ſimilæ & olei, ac totum thus, & ponet memoriale ſuper altare in odorem ſuaviſſimum Domino.

3. *e* Quod autem reliquum fuerit de ſacrificio, erit Aaron & filiorum ejus, Sanctum ſanctorum *f* de oblationibus Domini.

* Eodem an. 2 ab exitu, menſis primi die primo.

d Ciborii.

e Eccli. 7. 34.

f Sacroſanctum ſeu ſolis ſacerdotibus comedendum.

ROZDZIAŁ II.

Sposob ofiárowánia Chlebowey ofiáry, to ieſt mąki białey oleiem pokropioney: Kádźidłá, Chlebá, Plackow, y Pierwoćin, bez kwáſu y miodu.

1. DUſzá, gdy przynieśie obiátę ofiáry Pánu: białá mąká będźie ofiárá iey. Y náleie ná nię oliwy, y włoży kádźidłá,

2. Y przynieśie do ſynow Aaronowych kápłanow: z ktorych ieden weźmie garść pełną mąki białey y oliwy, y wſzytko kádźidło, y położy pámiątkę ná ołtarzu, ná wonność nawdźięcznieyſzą Pánu.

3. A co zoſtánie z ofiáry, będźie Aaronowe y ſynow iego, święte świętych z ofiár Páńſkich.

4. Ale gdy ofiáruiesz ofiárę upieczoną w piecu: z białey mąki, to iest chleby bez kwásu oliwą rozmieszáne, y kreple przáśne oliwą pomązáne.

5. Iesli obiátá twoiá będźie z panwie białey mąki oliwą rozmieszána y bez kwásu,

6. Podźielisz ią w kęsy, y wleiesz ná nię oliwy.

7. Ale iesli z rostu będźie ofiárá, tákże biáła mąká oliwą będźie záczyniona:

8. Ktorą ofiáruiąc Pánu, oddasz w ręce kápłáńskie.

9. Ktory gdy ią będźie ofiárował, weźmie pámiętne z ofiáry, y spali ná ołtarzu ná wonność wdźięczności Pánu:

10. A cokolwiek zostánie, będźie Aaronowe y synow iego święte świętych z obiat Páńskich.

11. Wszelka obiátá, ktorą ofiáruią Pánu, bez kwásu czyniona będźie, y bynamniey kwásu áni miodu nie będą palić ná ofierze Pánu.

12. Pierwoćiny tylko tych rzeczy będźiećie ofiárowáć y dáry: ále ná ołtarz nie włożą ich ná wonność wdźięczności.

13. Cokolwiek ofiáry będźiesz ofiárował, solą posolisz, áni odeymiesz soli przymierza Bogá twego z ofiáry twoiey. Przy wszelkiey obiáćie twoiey ofiáruiesz sol.

14. Ale iesli ofiáruiesz dar pierwszego zboża twego Pánu, z kłosow iescze źielonych, będźiesz prażył ogniem, y zetrzesz ie iáko krupy, y ták ofiáruiesz pierwoćiny twoie Pánu,

15. Nálawszy z wierzchu oliwy, á włożywszy kádźidłá: bo iest obiátá Páńska.

16. Z ktorey kápłan spali ná pámiątkę dáru część stártych krup, y oliwy, y kádźidło wszytko.

ROZDZIAŁ III.

Iáko ofiárowáć ofiáry Spokoynych, z wołow, owiec, iágniąt, y koz.

1. IEsliby ofiárá zapokoynych byłá ofiárá, á chćiałby z skotu ofiárowáć, sámcá álbo sámicę, bez mákuły ofiáruie przed Pánem.

2. Y położy rękę ná głowie ofiáry swey, ktora ofiárowána będźie w weszćiu prybytku świádectwá, y wyleią synowie Aaronowi kápłáni krew w koło ołtarzá.

4. Cum autem obtuleris sacrificium coctum in clibano: de simila, panes scilicet absque fermento, conspersos oleo, & lagana azyma oleo lita.

5. Si oblatio tua fuerit de sartagine, similæ conspersæ oleo & absque fermento,

6. Divides eam minutatim, & fundes super eam oleum.

7. Sin autem de craticula fuerit sacrificium, æque simila oleo conspergetur;

8. Quam offerens Domino, trades manibus sacerdotis.

9. Qui cum obtulerit eam, tollet memoriale *a* de sacrificio, & adolebit super altare in odorem suavitatis Domino:

10. Quidquid autem reliquum est, erit Aaron, & filiorum ejus, Sanctum sanctorum de oblationibus Domini.

11. Omnis oblatio, quæ offertur Domino, absque fermento fiet, nec quidquam fermenti ac mellis *b* adolebitur in sacrificio Domino.

12. Primitias tantum eorum offeretis ac munera: super altare vero non imponentur in odorem suavitatis.

13. Quidquid obtuleris sacrificii *c*, sale condies, nec auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione tua offeres sal.

14. Si autem obtuleris munus primarum frugum tuarum Domino de spicis adhuc virentibus, torrebis igni, & confringes in morē farris, & sic offeres primitias tuas Domino,

15. Fundens supra oleum, & thus imponens, quia oblatio Domini est.

16. De qua adolebit sacerdos in memoriam muneris *d* partem farris fracti & olei ac totum thus.

a Partem quæ Deo in memoriam reducat offerentem &c.

b Quia fermentum symbolum est corruptionis, tropologice peccati; mel vero symbolum voluptatis.

c Marc. 9. 48.

d Ut Deus meminerit offerentis.

CAPUT III.

Quo pacto offerantur hostiæ pacificorum nempe: De bobus, 1. Ovibus, agnis, 6. Capris, 12. Prohibet esum sanguinis & adipis. 17.

1. QUod si hostia* pacificorum *e* fuerit ejus oblatio, & de bobus voluerit offerre, marem sive feminam, immaculata offeret coram Domino.

2. Ponetque manum super caput victimæ suæ, quæ immolabitur in introitu tabernaculi testimonii, fundentque filii Aaron sacerdotes sanguinem per altaris circuitum.

* Eodem an. 2. ab exitu mensis 1. die primo.

e Pro pace & prosperitate impetrata vel impetranda.

3. Et offerent de hoſtia pacificorum in oblationem Domino *a* adipem, qui operit vitalia, & quidquid pinguedinis eſt intrinſecus.

a Exodi 29. 12.

4. Duos renes cum adipe quo teguntur ilia, & reticulum *b* jecoris cum renunculis:

b Arvinam ſeu pinguedinem, quæ hepar circumdat.

5. Adolebuntque ea ſuper altare in holocauſtum, lignis igne ſuppoſito: in oblationem ſuaviſſimi odoris Domino.

6. Si vero de ovibus fuerit ejus oblatio & pacificorum hoſtia, ſive maſculum obtulerit, ſive feminam, immaculata erunt.

7. Si agnum obtulerit coram Domino,

8. Ponet manum ſuam ſuper caput victimæ ſuæ: quæ immolabitur in veſtibulo tabernaculi *c* teſtimonii: fundentque filii Aaron ſanguinem ejus per circuitum altaris.

c Sc. atrii.

9. Et offerent de pacificorum hoſtia ſacrificium Domino: adipem & caudam totam.

10. Cum renibus, & pinguedinem, quæ operit ventrem, atque univerſa vitalia, & utrumque renunculum cum adipe, qui eſt juxta ilia, reticulumque jecoris cum renunculis.

11. Et adolebit ea ſacerdos ſuper altare in pabulum ignis & oblationis Domini.

12. Si capra fuerit ejus oblatio, & obtulerit eam Domino,

13. Ponet manum ſuam *d* ſuper caput ejus: immolabitque eam in introitu tabernaculi teſtimonii. Et fundent filii Aaron ſanguinem ejus per altaris circuitum

d Hoc ritu tradet eam Domino.

14. Tollentque ex ea in paſtum ignis Dominici adipem, qui operit ventrem, & qui tegit univerſa vitalia:

15. Duos renunculos cum reticulo, quod eſt ſuper eos juxta ilia, & arvinam jecoris cum renunculis:

16. Adolebitque ea ſuper altare ſacerdos, in alimoniam ignis, & ſuaviſſimi odoris. Omnis adeps Domini erit *e*,

e Incendetur ad honorem Domini.

17. Jure perpetuo in generationibus, & cunctis habitaculis veſtris: nec ſanguinem nec adipem omnino comedetis.

3. Y będą ofiárowáć z ofiar zapokoynych, ná obiátę Pánu, łoy ktory okrywa wnętrze, y cokolwiek ieſt tłuſtośći we wnątrz:

4. Dwie nerce z łoiem, ktory okrywá trzewá, y odźiedzę wątroby z nereczkámi.

5. Y ſpalą to ná ołtarzu ná cáłopalenie, drwá podniećiwſzy, ná obiátę nawdźięcznieyſzey wonnośći Pánu.

6. A ieſli z owiec będźie dar y z zapokoynych ofiárá: bądź ſámcá ofiáruie, bądź ſámicę, bez mákuły będą.

7. Ieſli báránká będźie ofiárował przed Pánem,

8. Położy rękę ſwą ná głowę ofiáry ſwey: ktora ofiárowána będźie w śieni przybytku świádectwa: y wyleią ſynowie Aáronowi krew iey w koło ołtarzá.

9. Y ofiáruią z ofiáry zapokoynych ofiárę Pánu: łoy y ogon wſzytek

10. Z nerkámi, y tłuſtość ktora okrywa brzuch y wſzytko wnętrze, y obiedwie nereczce z tłuſtym, ktore ieſt przy trzewách, y odźiedzę wątrobną z nereczkámi.

11. Y ſpali ie kápłan ná ołtarzu ná ſtráwę ogniá y obiáty Pánu.

12. Ieſliby kozá byłá obiátá iego, á ofiárowałby ią Pánu:

13. Położy rękę ſwą ná iey głowę, y ofiáruie ią w weſzćiu przybytku świádectwá, y wyleią ſynowie Aaronowi krew iey w koło ołtarzá.

14. Y wezmą z niey ná páſtwę ogniá Páńſkiego łoy, ktory okrywa brzuch, y ktory zákrywa wſzytko wnętrze,

15. Dwie nerce z odźiedzą, ktora ieſt ná nich wedle trzew, y tłuſtość wątroby z nereczkámi.

16. Y ſpali ie ná ołtarzu kápłan ná żywność ogniá y nawdźięcznieyſzey woniey. Wſzelki łoy będźie Páńſki,

17. Práwem wiecznym w rodzáiách wáſzych, y wſzech mieſzkániách wáſzych, áni krwie, áni łoiu koniecznie ieść nie będźiećie.

CAPUT IV.

Modus offerendi hoſtias pro peccato per ignorantiam commiſſo, Sacerdotis 3. Populi 13. Principis 22. Hominis privati, 27.

1. LOcutusque *f* eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

f Eodem anno 2. ab exitu, menſis 1. die primo.

2. Lo-

ROZDZIAŁ IV.

Spoſob ofiárowánia ofiar zá kápłáná, zá Przełożonego nád ludem, y zá Poſpolitego człowieká, ktoryby ſię czego dopuśćił prze niewiádomość.

1. Y Rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

Mow

2. Mow ſynom Izráelowym: Duſzá ktoraby zgrzeſzyłá z niewiádomośći, y ze wſzytkich roſkázań Páńſkich, ktore przykazał áby nie czyniono, uczyniłáby co:

3. Ieſliby kápłan, ktory ieſt pomázan, zgrzeſzył, przywodząc lud ku grzechowi, ofiáruie zá grzech ſwoy ćielcá bez mákuły Pánu:

4. Przywiedźie go do drzwi przybytku świádectwá przed Páná, y położy rękę ná głowę iego, y ofiáruie go Pánu.

5. Poczerpnie też ze krwie ćielcowey wnoſząc ią do przybytku świádectwá.

6. Y omoczywſzy pálec we krwi, pokropi nią śiedm kroć przed Pánem przećiwko zaſłonie świątnice.

7. Y włoży z teyże krwie na rogi ołtarzá kádzenia nawdźięcznieyſzego Pánu, ktory ieſt w przybytku świádectwá, á oſtátek wſzytek krwie wyleie ná podſtawek ołtarzá cáłopalenia, ktory ieſt w weſzćiu przybytku.

8. A łoy ćielcá wiymie zá grzech, ták ten ktory okrywa wnętrznośći, iáko y wſzytko co wewnętrzu ieſt:

9. Dwie nereczce y odźiedźkę, ktora ná nich ieſt przy trzewách y tłuſtość wątroby z nereczkámi.

10. Iáko wybieráią z ćielká ofiáry zapokoynych y ſpali ie ná ołtarzu cáłopalenia.

11. A ſkorę y wſzytko mięſo z głową y z nogámi, y z wnętrzem, y z gnoiem,

12. Y z oſtátkiem mięſá, wynieśie zá oboz ná mieyſce czyſte, gdźie wyſypuią popioł: y zápali ie ná ſtośie drew, ktore ná mieyſcu wyſypánego popiołu ſpalone będą.

13. A ieſliby wſzytek lud Izráelſki niewiedźiał, á z niewiádomośći uczynił, co przećiw przykazániu Páńſkiemu ieſt,

14. A potymby obaczył grzech ſwoy: ofiáruie zá grzech ſwoy ćielcá, y przywiedźie go do drzwi przybytku.

15. Y włożą ſtárſzy z ludu ręce ſwe ná głowę iego przed Pánem: y ofiárowawſzy ćielká przed oblicznośćią Páńſką,

16. Wnieśie kápłan ktory ieſt pomázány ze krwie iego do przybytku świádectwá,

17. Omoczywſzy pálec, pokrapiáiąc śiedm kroć przećiw zaſłonie.

18. Y włoży z teyże krwie ná rogi ołtarzá, ktory ieſt przed Pánem w przybytku świádectwá: á oſtátek oney krwie wyleie przy podſtawku ołtarzá cáłopalenia, ktory ieſt przede drzwiámi przybytku świádectwá.

2. Loquere filiis Iſrael: anima, quæ peccaverit per ignorantiam, & de univerſis mandatis Domini, quæ præcepit, ut non fierent, quippiam fecerit:

3. Si Sacerdos, qui unctus *a* eſt, peccaverit, delinquere faciens populum, offeret pro peccato ſuo vitulum immaculatum Domino:

4. Et adducet illum ad oſtium tabernaculi teſtimonii coram Domino: ponetque manum ſuper caput ejus, & immolabit eum Domino:

5. Hauriet quoque de ſanguine vituli, inferens illum in tabernaculum teſtimonii.

6. Cumque intinxerit digitum in ſanguine, aſperget eo ſepties coram Domino contra velum ſanctuarii.

7. Ponetque de eodem ſanguine ſuper cornua altaris thymiamatis gratiſſimi Domino, quod eſt in tabernaculo teſtimonii: omnem autem reliquum ſanguinem fundet in baſim altaris holocauſti in introitu *b* tabernaculi.

8. Et adipem vituli auferet pro peccato, tam eum, qui vitalia *c* operit, quam omnia, quæ intrinſecus *d* ſunt:

9. Duos renunculos, & reticulum, quod eſt ſuper eos juxta ilia, & adipem jecoris cum renunculis,

10. Sicut aufertur de vitulo hoſtiæ pacificorum: & adolebit ea ſuper altare holocauſti.

11. Pellem vero & omnes carnes cum capite & pedibus & inteſtinis & fimo,

12. Et reliquo corpore, efferet *e* extra caſtra in locum mundum, ubi cineres effundi ſolent: incendetque ea ſuper lignorum ſtruem, quæ in loco effuſorum cinerum cremabuntur.

13. Quod ſi omnis turba Iſrael ignoraverit, & per imperitiam fecerit, quod contra mandatum Domini eſt,

14. Et poſtea intellexerit peccatum ſuum, offeret pro peccato ſuo vitulum, adducetque eum ad oſtium tabernaculi.

15. Et ponent ſeniores populi manus ſuper caput ejus coram Domino. Immolatoque vitulo in conſpectu Domini,

16. Inferet ſacerdos, qui unctus eſt, de ſanguine ejus in tabernaculum teſtimonii,

17. Tincto digito aſpergens ſepties contra velum.

18. Ponetque de eodem ſanguine in cornibus altaris, quod eſt coram Domino in tabernaculo teſtimonii: reliquum autem ſanguinem fundet juxta baſim altaris holocauſtorum, quod eſt in oſtio tabernaculi teſtimonii:

a Solemni illa unctione de qua Exod 29. v. 7. adeoque ſummus Pontifex.

b Seu quod eſt in introitu.

c Præcordia.

d Seu viſcera tegunt.

e Hæc Ceremonia erat tacita oratio, ut Deus peccata populi cum victima extra caſtra cremaret & aboleret.

19. Omnemque ejus adipem tollet, & adolebit ſuper altare:

20. Sic faciens & de hoc vitulo, quo modo fecit & prius: & rogante *a* pro eis ſacerdote, propitius erit eis Dominus.

21. Ipſum autem vitulum efferet extra caſtra, atque comburet ſicut & priorem vitulum: quia eſt pro peccato multitudinis.

22. Si peccaverit princeps *b* & fecerit unum e pluribus per ignorantiam, quod Domini lege prohibetur.

23. Et poſtea intellexerit peccatum ſuum, offeret hoſtiam Domino, hircum de capris immaculatum.

24. Ponetque manum ſuam ſuper caput ejus: cumque immolaverit eum in loco ubi ſolet mactari holocauſtum coram Domino, quia pro peccato eſt:

25. Tinget ſacerdos digitum in ſanguine hoſtiæ pro peccato, tangens *c* cornua altaris holocauſti, & reliquum fundens ad baſim ejus.

26. Adipem vero adolebit ſupra, ſicut in victimis pacificorum fieri ſolet: rogabitq; pro eo *d* ſacerdos, & pro peccato ejus, & dimittetur ei.

27. Quod ſi peccaverit anima per ignorantiam *e* de populo terræ *f*, ut faciat quidquam de his, quæ Domini lege prohibentur, atque delinquat,

28. Et cognoverit peccatum ſuum, offeret capram immaculatam.

29. Ponetque manum ſuper caput hoſtiæ, quæ pro peccato eſt, & immolabit eam in loco holocauſti.

30. Tolletque ſacerdos de ſanguine in digito ſuo: & tangens cornua altaris holocauſti, reliquum fundet ad baſim ejus.

31. Omnem autem adipem auferens, ſicut auferri ſolet de victimis pacificorum, adolebit ſuper altare in odorem ſuavitatis Domino: rogabitque pro eo, & dimittetur ei.

32. Sin autem de pecoribus obtulerit victimam pro peccato, ovem ſcilicet immaculatam;

33. Ponet manum ſuper caput ejus, & immolabit eam in loco, ubi ſolent cædi holocauſtorum hoſtiæ.

34. Sumetque ſacerdos de ſanguine ejus digito ſuo, & tangens cornua altaris holocauſti, reliquum fundet ad baſim ejus.

35. Omnem quoque adipem auferens, ſicut

a Chald. propitiante.
b Præſes vel dignitate eminens.
c Sanguine.
d Hebr. expiabit eum.
e per errorem & incogitantiam.
f Aliquis de plebe.

19. Y wſzytek łoy iego weźmie, y ſpali ná ołtarzu:

20. Ták czyniąc y z tym ćielcem iáko uczynił y pierwey: á gdy ſię będźie kapłan modlił zá nimi, będźie im Pan miłośćiw.

21. A ſámego ćielcá wynieśie zá oboz, y ſpali, iáko y pierwſzego ćielcá: bo ieſt zá grzech poſpolſtwá.

22. Ieſliby zgrzeſzył kśiążę, á uczyni niewiádomie iedno z wielu, co ſię Páńſkim zakonem zákázuie,

23. A potymby obaczył grzech ſwoy, ofiáruie ofiárę Pánu, kozłá od koz bez mákuły.

24. Y położy rękę ſwą ná głowę iego: á ofiárowawſzy go ná mieyſcu, gdźie zwykli zábiiáć cáłopalenie przed Pánem, ponieważ zá grzech ieſt,

25. Omoczy kápłan pálec we krwi ofiáry zá grzech y dotykáiąc rogow ołtarzá cáłopalenia, á oſtátek wylewáiąc u podſtawku iego.

26. A łoy ſpali ná wierzchu, iáko ieſt obyczay czynić przy ofiárach zapokoynych: y będźie ſię kápłan modlił záń y zá grzech iego, á będźie mu odpuſczon.

27. Ieſliby zgrzeſzyłá duſzá niewiádomie z ludu źiemie, że uczyni cokolwiek z tych rzeczy, ktorych ſię zakonem Páńſkim zákázuie á wyſtąpiłáby,

28. Y poznáłá grzech ſwoy: ofiáruie kozę bez mákuły.

29. Y włoży rękę ná głowę ofiáry, ktora zá grzech ieſt, y ofiáruie ię ná mieyſcu cáłopalenia.

30. Y weźmie kápłan ze krwie ná pálec ſwoy: á dotknąwſzy ſię rogow ołtarzá cáłopalenia, oſtátek wyleie u podſtawku iego.

31. A wſzytkę tłuſtość wybrawſzy, iáko wybieráią z ofiár zapokoynych, ſpali ná ołtarzu ná wonność wdźięczności Pánu: y będźie ſię modlił zá nim, á będzie mu odpuſczono.

32. A ieſliby z drobu ofiárował ofiárę zá grzech, to ieſt owcę bez mákuły:

33. Położy rękę ná głowę iey, y ofiáruie ią ná mieyſcu, kędy biią ofiáry cáłopalenia.

34. Y weźmie kápłan krwie iey pálcem ſwym, á dotknąwſzy ſię rogu ołtarzá cáłopalenia, oſtátek wyleie u podſtawku iego.

35. Wſzytek też łoy wybrawſzy, iáko wybieráią

bieráią łoy báráni, ktorego ofiáruią zá zapokoyne: ſpali ná ołtarzu ná zapał Pánu: y będźie ſię modlił zań y zá grzech iego, á będźie mu odpuſzczono.

ROZDZIAŁ V.

O ofiárách zá grzechy zámilczenia prawdy: dla przyśięgi, ſpyſkłánia ſię omylnie, dla złego używánia rzeczy świętych, y dla niewiádomośći.

1. JEſliby zgrzeſzyłá duſzá, y uſłyſzáłáby głos przyśięgáiącego, á byłby świádek, że ábo ſam widźiał, ábo wie o tym: ieſli nieoznaymi, ponieśie niepráwość ſwoyę.

2. Duſzá ktora ſię dotknie czego nieczyſtego, łub od źwierzá zábitego, łub przez ſię zdechłego, ábo ktoregożkolwiek inſzego płázu: á zápomni nieczyſtoty ſwoiey, winná ieſt, y wyſtąpiłá:

3. A ieſli ſię dotknie czego z człowieczey nieczyſtośći, według wſzelkiey nieczyſtośći, ktorą ſię zwykł mázáć: á zápámiętawſzy, potym ſię obaczy, podlęże wyſtępkowi.

4. Duſzá ktoraby przyśięgłá, á wyrzekłáby uſty ſwemi, ábo żle, ábo dobrze uczynić, á toby przyśięgą y mową potwierdźiłá, á zápomniawſzy potymby obaczyłá wyſtępek ſwoy:

5. Niechay czyni pokutę zá grzech,

6. A niech ofiáruie z trzody owcę ábo kozę, y będźie ſię kápłan modlił zá nię, y zá grzech iey.

7. A ieſliby niemogłá ofiárowáć drobu: niech ofiáruie parę ſynogárlic, ábo dwoie gołąbiąt Pánu, iedno zá grzech, á drugie ná cáłopalenie.

8. Y da ie kápłanowi: ktory pierwſze ofiáruiąc zá grzech, záłomi głowę iego ku ſkrzydełkom, ták żeby u ſzyie wiśiáłá, á nie do końcá ſię urwáłá,

9. Y pokropi krwią iego śćiánę ołtarzá, á cokolwiek zoſtánie, da wykápáć ná fundáment iego, bo zá grzech ieſt.

10. Drugi záś ſpali ná cáłopalenie, iáko ieſt obyczay: y będźie ſię kápłan modlił záń, y zá grzech iego, á będźie mu odpuſczon.

11. A ieſliby nie mogłá ręká iego ofiárowáć páry ſynogárlic, ábo dwoygá gołąbiąt, ofiáruie zá grzech ſwoy białey mąki dźieśiątą część Ephy, nie wleie do niey oliwy, áni kádźidłá nic nie włoży, bo zá grzech ieſt.

12. Y

cut auferri ſolet adeps arietis, qui immolatur pro pacificis; cremabit ſuper altare in incenſum Domini: rogabitque *a* pro eo, & pro peccato ejus, & dimittetur ei.

a Hebr. expiabit eum ſacerdos peccato.

CAPUT V.

De hoſtiis pro peccatis alienis ex ſilentio veritatis. 1. Quomodo expianda ſint peccata ex errore, juramento, ſacrorum abuſu atque ignorantia contracta, 4.

1. SI peccaverit * anima *b* & audierit vocem jurantis *c*, teſtisque fuerit, quod aut ipſe vidit, aut conſcius eſt: niſi indicaverit, portabit iniquitatem ſuam.

2. Anima, quæ tetigerit aliquid immundum, ſive quod occiſum a beſtia eſt, aut per ſe mortuũ aut quodlibet aliud reptile *d*: & oblita fuerit immunditiæ ſuæ, rea eſt, & deliquit:

3. Et ſi tetigerit quidquam de immunditia hominis, juxta omnem impuritatem, qua pollui ſolet, oblitaque cognoverit poſtea, ſubjacebit *e* delicto.

4. Anima, quæ juraverit, & protulerit labiis ſuis, ut vel male quid faceret, vel bene, & idipſum juramento & ſermone firmaverit, oblitaque *f* poſtea intellexerit delictum ſuum,

5. Agat pœnitentiam pro peccato,

6. Et offerat de gregibus agnam ſive capram, orabitque pro ea ſacerdos & pro peccato ejus:

7. Sin autem non potuerit offerre pecus, offerat *g* duos turtures, vel duos pullos columbarum Domino, unum pro peccato, & alterum in holocauſtum,

8. Dabitque eos ſacerdoti: qui primum offerens pro peccato, retorquebit caput ejus ad pennulas *h*, ita ut collo hæreat, & non penitus abrumpatur.

9. Et aſperget de ſanguine ejus parietem altaris. Quidquid autem reliquum fuerit, faciet diſtillare ad fundamentum ejus, quia pro peccato eſt.

10. Alterum vero adolebit in holocauſtum, ut fieri ſolet: rogabitque pro eo ſacerdos & pro peccato ejus, & dimittetur ei.

11. Quod ſi non quiverit manus ejus duos offerre turtures, aut duos pullos columbarum, offeret pro peccato ſuo ſimilæ partem ephi decimam. Non mittet in eam oleum *i* nec thuris aliquid imponet, quia pro peccato eſt.

Tra-

* Eodem an. menſe & die

b i. e. Homo.

c Adjurantis judicis, ut dicat veritatem.

d Immundum.

e Sc. niſi ſe purget.

f Contra juramentum fecerit.

g Infr. 12. 8. Luc. 2. 24.

h colli, Hebr. contra cervicem.

i Symbolum lætitiæ, quia pro peccato dolendum.

12. Tradetque eam ſacerdoti: qui plenum ex ea pugillum hauriens, cremabit ſuper altare, in monimentum ejus *a*, qui obtulerit;

13. Rogans pro illo & expians, reliquam vero partem ipſe habebit in munere.

14. Locutusq; eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

15. Anima ſi prævaricans cæremonias per errorem in his, quæ Domino ſunt ſanctificata, peccaverit *b*, offeret pro delicto ſuo arietem immaculatum de gregibus, qui emi poteſt duobus ſiclis, juxta pondus Sanctuarii:

16. Ipſumque, quod intulit damni, reſtituet, & quintam partem ponet ſupra, tradens ſacerdoti, qui rogabit pro eo offerens arietem, & dimittetur ei.

17. Anima, ſi peccaverit per ignorantiam, feceritque unum ex his, quæ Domini lege prohibentur, & peccati rea intellexerit iniquitatem ſuam,

18. Offeret arietem immaculatum de gregibus ſacerdoti, juxta menſuram æſtimationemque peccati: qui orabit pro eo, quia neſciens fecerit: & dimittetur ei.

19. Quia per errorem deliquit in Dominum.

a Ut Deus ejus meminerit.

b Non debite tractando vel furando de conſecratis, decimis &c.

12. Y da ią kápłanowi: ktory nábrawſzy z niey pełną gárść, ſpali ná ołtarzu, ná pámiątkę onego, ktory ofiárował,

13. Modląc ſię zá nim, y oczyśćiáiąc: á oſtátek będźie ſobie miał w upominku.

14. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

15. Duſzá ieſliby przeſtępuiąc uſtáwy z omyłki w tych rzeczách, ktore Pánu ſą poświęcone, zgrzeſzyłá: ofiáruie zá grzech ſwoy báráná bez mákuły z trzod, ktorego kupić może zá dwá ſyklá według wagi świątnice.

16. A tę ſzkodę, ktorą uczynił, nágrodźi, y piątą część náddá oddáiąc kápłanowi, ktory ſię będźie modlił zá nim ofiáruiąc báráná, á będźie mu odpuſzczono.

17. Duſzá ieſli z niewiádomośći zgrzeſzy, y uczyni iednę rzecz z tych, ktorych ſię zákázuie zakonem Páńſkim, á będąc winná grzechu obaczy niepráwość ſwoię:

18. Ofiáruie báráná bez mákuły z trzod kápłanowi, według miáry y oſzácowánia grzechu: ktory ſię będźie modlił zań, gdyż niewiádomie uczynił, á będźie mu odpuſzczono.

19. Bo przez omyłkę wyſtąpił przećiw Pánu.

CAPUT VI.

Oblatio pro peccato ex certa ſcientia commiſſo contra proximum, 1. Leges holocauſti & ignis perpetui, 9. Singulorum ſacrificiorum. 14. Oblationem ſacerdotis in die unctionis ſuæ: 20. In genere de hoſtia pro peccato: quive & quando his veſci poſſint. 25.

1. Locutus eſt * Dominus ad Moyſen, dicens:

2. Anima, quæ peccaverit, & contempto Domino negaverit proximo ſuo depoſitum, quod fidei ejus creditum fuerat, vel vi aliquid extorſerit, aut calumniam fecerit,

3. Sive rem perditam invenerit, & inficians inſuper pejeraverit, & quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus ſolent peccare *c* homines,

4. Convicta delicti, reddet.

5. Omnia, quæ per fraudem voluit obtinere, integra, & *d* quintam inſuper partem domino, cui damnum intulerat.

6. Pro peccato autem ſuo offeret arietem immaculatum de grege, & dabit eum ſacerdoti, juxta æſtimationem menſuramque delicti:

7. Qui rogabit pro eo coram Domino, & di-

* Eodem menſe & anno, M. ſc. 2514.

c auferendo aliena.

d Num. 5. 7.

ROZDZIAŁ VI.

Ofiárá zá grzech wiádomy: Uſtáwá około ofiáry paloney ogniá uſtáwicznego: Ofiáry przy święceniu kápłanow, y o ofiárze zá grzechy: á kto y kędy máią ich ieść.

1. Y Rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

2. Duſzá ktora zgrzeſzy, á wgárdźiwſzy Pánu, záprzy bliźniemu rzeczy do ſchowánia dáney, ktorey iey powierzono; ábo co gwałtem wyćiśnie, ábo potwarz uczyni,

3. Abo naydźie rzecz ſtráconą, á záprzawſzy ſię nád to przyśiąże fálſzywie, y cokolwiek innego uczyni z wielu rzeczy, w ktorych zwykli ludźie grzeſzyć,

4. Przekonana w grzechu, przywroći.

5. Wſzytko, co zdrádą chćiáłá otrzymáć zupełnie, y nád to piątą część Pánu, ktoremu ſzkodę uczyniłá.

6. A zá grzech ſwoy ofiáruie báráná bez mákuły z trzody, y da go kápłanowi, według oſzácowánia y miáry przewinienia:

7. Ktory ſię będźie modlił zań przed Pánem, á bę-

á będźie mu odpuſzczoná káżda rzecz, ktorą czyniąc zgrzeſzył.

8. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

9. Roſkaż Aaronowi y ſynom iego: Ten ieſt zakon cáłopalenia: Będźie palona ná ołtarzu cáłą noc áż do zaránia: ogień z tegoż ołtarzá będźie.

10. Oblecze ſię kápłan w ſzátę y w ubránie płoćienne: y wybierze popioł, ktory żrzący ogień ſpalił, y poſypawſzy ji przy ołtarzu,

11. Zewlecze pierwſze odźienie, á obłokſzy ſię w inne, wynieśie ji zá oboz, á ná mieyſcu bárzo czyſtym ſpali ji, áż ſię w perz obroći.

12. A ogień ná ołtarzu záwżdy będźie gorzał, ktory będźie żywił kápłan podkłádáiąc drwá ráno ná káżdy dźień, y włożywſzy nań cáłopalenie, będźie ná nim palił łoie zapokoynych.

13. Ogień ten uſtáwiczny ieſt, ktory nigdy nie uſtánie ná ołtarzu.

14. Ten ieſt zakon obiáty, y mokrych ofiar, ktore ofiárowáć będą ſynowie Aaronowi przed Pánem y przed ołtarzem.

15. Weźmie kápłan garść białey mąki oliwą rozczynioney, y wſzytko kádźidło, ktore ná mące ieſt położone: y ſpali ie ná ołtarzu ná pámiątkę woniey nawdźięcznieyſzey Pánu:

16. A oſtátek białey mąki źie Aaron z ſynmi ſwemi bez kwáſu, á źie ná mieyſcu świętym śieni przybytku.

17. A kwáſzona nie będźie dla tego, iż ſię część iey ofiáruie ná zapal Páńſki. Swięte świętych będźie, iáko zá grzech y zá wyſtępek:

18. Mężczyzná tylko z pokolenia Aaronowego ieść ie będźie. Zakonne y wieczne będźie w pokoleniách wáſzych z ofiar Páńſkich. Káżdy kto ſię ich dotknie, będźie poświęcony.

19. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

20. Tá ieſt obiátá Aaroná y ſynow iego, ktorą ofiárowáć máią Pánu w dźień pomázowánia ſwego. Dźieśiątą część Ephy mąki białey ofiáruią w ofierze wieczney, połowicę iey ráno, á połowicę iey wieczor:

21. Ktora w panewce záczynion oliwą uſmáżona będźie. A ofiáruie ią ćiepłą ná wonność nawdźięcznieyſzą Pánu,

22. Kápłan, ktory ná oycowſkie mieyſce prawnie wſtąpił, á ſpalą wſzytkę ná ołtarzu.

23. Káżda bowiem ofiárá kápłáńſka wſzytká

mittetur illi pro ſingulis *a*, quæ faciendo peccavit.

8. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

9. Præcipe Aaron & filiis ejus: Hæc eſt lex holocauſti: Cremabitur in altari tota nocte usque mane: ignis ex eodem altari erit.

10. Veſtietur tunica ſacerdos & feminalibus lineis: tolletque cineres, quos vorans ignis exuſſit, & ponens juxta altare,

11. Spoliabitur prioribus veſtimentis, indutusque aliis, efferet eos extra caſtra, & in loco mundiſſimo usque ad favillam conſumi faciet.

12. Ignis autem in altari ſemper ardebit, quem nutriet ſacerdos ſubjiciens ligna mane per ſingulos dies, & impoſito holocauſto, deſuper adolebit adipes pacificorum.

13. Ignis eſt iſte *b* perpetuus, qui numquam deficiet in altari.

14. Hæc eſt lex ſacrificii & libamentorum, quæ offerent filii Aaron coram Domino, & coram altari.

15. Tollet ſacerdos pugillum ſimilæ quæ conſperſa eſt oleo, & totum thus, quod ſuper ſimilam poſitum eſt: adolebitque illud in altari, in monimentum odoris ſuaviſſimi Domino:

16. Reliquam autem partem ſimilæ comedet Aaron cum filiis ſuis absque fermento: & comedet in loco Sancto Atrii tabernaculi.

17. Ideo autem non fermentabitur, quia pars ejus in Domino offertur incenſum *c*. Sanctum ſanctorum erit, ſicut pro peccato atque delicto.

18. Mares tantum ſtirpis Aaron comedent illud. Legitimum *d* ac ſempiternum erit generationibus veſtris de ſacrificiis Domini: omnis qui tetigerit illa, ſanctificabitur *e*.

19. Locutusq; eſt Doming ad Moyſen, dicens:

20. Hæc eſt oblatio Aaron, & filiorum ejus, quam offerre debent Domino in die unctionis ſuæ. Decimam partem ephi offerent ſimilæ in ſacrificio ſempiterno, medium ejus mane, & medium ejus veſpere:

21. Quæ in ſartagine oleo conſperſa frigetur. Offeret autem eam calidam *f*, in odorem ſuaviſſimum Domino,

22. Sacerdos qui jure patri ſucceſſerit, & tota cremabitur in altari.

23. Omne enim ſacrificium ſacerdotum *g* igne

a quodlibet peccatum.

b Qui nempe divinitus accenſus fuit, Lev. 9. Myſtice ignis charitatis ſemper ardere debet in ara cordis, & nutriri ligno, ſeu meditatione dominicæ paſſionis & crucis.

c Incendendo.

d Hebr. ſtatutum.

e prius ſanctificabitur & conſecrabitur.

f Hebr. frictam & in fruſta diviſam.

g cibarium

igne conſumetur, nec quisquam comedet ex eo.

24. Locutus eſt autem Dominus ad Moyſen, dicens:

25. Loquere Aaron & filiis ejus: Iſta eſt lex hoſtiæ pro peccato *a*: in loco, ubi offertur holocauſtum, immolabitur coram Domino. Sanctum ſanctorum eſt *b*.

26. Sacerdos qui offert, comedet eam in loco ſancto, in atrio tabernaculi.

27. Quidquid tetigerit carnes ejus, ſanctificabitur. Si de ſanguine illius veſtis fuerit aſperſa, lavabitur in loco ſancto.

28. Vas autem fictile, in quo cocta eſt, confringetur: quod ſi vas æneum fuerit, defricabitur, & lavabitur aqua.

29. Omnis maſculus de genere ſacerdotali veſcetur de carnibus ejus, qui Sanctũ ſanctorũ eſt.

30. Hoſtia enim quæ cæditur pro peccato, *c* cujus ſanguis infertur in tabernaculum teſtimonii ad expiandum in Sanctuario, non comedetur, ſed comburetur igni.

a Principis vel plebis: nam hoſtia pro peccato totius populi, aut ſacerdotis tota cremabatur ſup. 4. & 6. *b* valde ſancta.

c Supr. 4. 5. Hebr. 13. 11.

tká będźie ſpalona, á żaden z niey nie będźie pożywał.

24. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

25. Mow Aaronowi y ſynom iego: Ten ieſt zakon ofiáry zá grzech: Ná mieyſcu, gdźie ofiáruią cáłopalenie, będźie ofiárowána przed Pánem, Swięte świętych ieſt.

26. Kápłan ktory ofiáruie, będźie ią iadł ná mieyſcu świętym, w śieni przybytku.

27. Cokolwiek ſię dotknie mięſá iey, będźie poświęcone. Ieſli ſzátá krwią iey będźie pokropiona, wypiorą ią ná mieyſcu świętym.

28. A naczynie gliniáne, w ktorym ią wárzono, ſtłuką, á ieſli naczynie będźie mieďźiáne, wytrą ie y wymyią wodą.

29. Káżdy mężczyzná z rodu kápłáńſkiego będźie mięſá iey pożywał, bo święte świętych ieſt.

30. Ofiárá bowiem ktorą biią zá grzech, ktorey krew noſzą do przybytku świádectwá dla oczyśćienia w świątnicy, nie będźie iedźiona, ále ſpalona ogniem.

CAPUT VII.

Ritus oblationis hoſtiæ pro delicto, 1. Hoſtia ac victima pacificorum: 11. Adeps & ſanguis in univerſum comedi prohibetur, 23. Pectuſculum & armus dexter eſt ſacerdotis offerentis, 30.

1. HÆc quoque lex * hoſtiæ pro delicto *d*, Sancta Sanctorum *e* eſt:

2. Idcirco ubi immolabitur holocauſtum, mactabitur & victima pro delicto: ſanguis ejus per gyrum altaris fundetur.

3. Offerent ex ea caudam & adipem, qui operit vitalia:

4. Duos renunculos, & pinguedinem, quæ juxta ilia eſt, reticulumque jecoris cum renunculis.

5. Et adolebit ea ſacerdos ſuper altare: incenſum eſt Domini pro delicto.

6. Omnis maſculus de ſacerdotali genere, in loco ſancto veſcetur his carnibus, quia Sanctum ſanctorum eſt.

7. Sicut pro peccato offertur hoſtia, ita & pro delicto: utriusque hoſtiæ lex una erit: ad ſacerdotem, qui eam obtulerit, pertinebit.

8. Sacerdos qui offert holocauſti victimam, habebit pellem ejus.

9. Et omne ſacrificium ſimilæ, quod coqui-

* Eodem menſe & anno M. ſc. 2514.
d Seu peccato omiſſionis aut per imprudentiam commiſſo.
e Sacro ſancta, ideoque ſolis Sacerdotibus comedenda.

ROZDZIAŁ VII.

Spoſob ofiárowánia. ofiáry zá grzech, y ofiáry ſpokoyney: Łoiu álbo tłuſtośći, y krwie wobec zakázuią pożywáć.

1. TEn też zakon ofiáry zá wyſtępek święte świętych ieſt.

2. Przetoż gdźie będźie ofiárowáne cáłopalenie, zábiią y ofiárę zá wyſtępek: krew iey w koło ołtarzá wyleią.

3. Ofiáruią z niey ogon y łoy okrywáiący wnętrze:

4. Dwie nereczce y tłuſtość, ktora ieſt przy trzewách, y odźiedzę wątroby z nereczkámi.

5. Y ſpali ie kápłan ná ołtarzu: zapał ieſt Pánu zá wyſtępek.

6. Káżdy mężczyzná z rodu kápłańſkiego, ná mieyſcu świętym będźie tego mięſá pożywał, ábowiem święte świętych ieſt.

7. Iáko bywa ofiárowáno ofiárá zá grzech, ták y zá wyſtępek: oboiey ofiáry ieden zakon będźie: ná kápłaná, ktrory ią ofiáruie, przyydźie.

8. Kápłan ktory ofiáruie cáłopalenia ofiárę, będźie miał ſkorę iey.

9. Y káżda ofiárá z białey mąki, ktorą pieką

ką w piecu, y cokolwiek ná roſtćie, ábo w panewce bywa przyprawione, tego kápłaná będźie, ktory ią ofiáruie:

10. Choćia oliwą záczyniona, choćia ſuche rzeczy będą, wſzytkim ſynom Aaronowym rowną miárą ná káżdego będźie podźielona.

11. Ten ieſt zakon ofiáry zapokoynych, ktorą ofiáruią Pánu.

12. Ieſli ná dźiękowánie ofiárá będźie, ofiáruią chleby bez kwáſu oliwą pomázáne, y kreple przaſne oliwą pomázáne, y białą mąkę wárzoną, y kołacze oliwą námázáne:

13. Chleby też kwáſzone z ofiárą dźiękowánia, ktorą zá zapokoyne ofiáruią:

14. Z ktorych ieden zá pierwoćiny będźie ofiárowan Pánu, y doſtánie ſię kápłanowi, ktory wyleie krew ofiáry.

15. Ktorey mięſo tegoż dniá ieść będą, áni zoſtánie nic z niego áż do poránku.

16. Ieſli ślubem ábo dobrowolnie kto ofiáruie ofiárę, tegoż tákież dniá źiedźiona będźie: ále y ieſliby co ná záiutrz zoſtáło, może bydź iedźiono,

17. Ale coby kolwiek nálazł dźień trzeći, ogień ſtrawi.

18. Ieſliby kto pożywał mięſá ofiáry zapokoyney dniá trzećiego, ná dáremna będźie ofiárá, ány pomoże ofiáruiącemu: y owſzem ktorabykolwiek duſzá tákim ſię iedłem ſplugáwiłá, przeſtępſtwá winná będźie.

19. Mięſo ktoreby ſię dotknęło czego nieczyſtego, nie będźie iedźione, ále ogniem będźie ſpalone: kto będźie czyſty, będźie go pożywał.

20. Duſzá zmázána, ktoraby iádłá z mięſá ofiáry zapokoynych, ktora ieſt ofiárowána Pánu, zginie z ludu ſwego.

21. A ktoraby ſię dotknęłá nieczyſtoty człowieczey ábo bydlęcey, ábo wſzelkiey rzeczy ktora ſplugáwić może, á iádłaby z tákowego mięſá, zginie z ludźi ſwoich.

22. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

23. Mow ſynom Izráelowym: Łoiu owczego, y wołowego, y koźiego, ieść nie będźiećie.

24. Łoy śćierwu zdechliny, y tego bydlęćiá, ktore źwierz ugonił, będźiećie mieć ná rozmaite potrzeby.

25. Ieſliby kto łoy, ktory ma bydź ofiárowány ná zapal Páńſki, iadł, zginie z ludu ſwego.

26. Krwie

quitur in clibano, & quidquid in craticula, vel in ſartagine præparatur, ejus erit ſacerdotis, a quo offertur:

10. Sive oleo conſperſa, ſive arida fuerint, cunctis filiis Aaron menſura aquæ per ſingulos dividetur.

11. Hæc eſt lex hoſtiæ pacificorum, quæ offertur Domino.

12. Si pro gratiarum actione oblatio fuerit, offerent panes *a* abſque fermento conſperſos oleo, & lagana azyma uncta oleo, coctamque ſimilam, & colyridas *b* olei admiſtione conſperſas:

13. Panes quoque fermentatos cum hoſtia gratiarum, *c* quæ immolatur pro pacificis *d*:

14. Ex quibus unus pro primitiis offeretur Domino, & erit ſacerdotis, qui fundet hoſtiæ ſanguinem:

15. Cujus carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eis quidquam usque mane.

16. Si voto vel ſponte quiſpiam obtulerit hoſtiam, eadem ſimiliter edetur die: ſed & ſi quid in craſtinum remanſerit, veſci licitum eſt:

15. Quidquid autem tertius invenerit dies, ignis abſumet.

18. Si quis de carnibus victimæ pacificorum die tertio comederit, irrita *e* fiet oblatio nec proderit offerenti: quin potius quæcumque anima tali ſe edulio contaminaverit, prævaricationis rea erit.

19. Caro, quæ aliquid tetigerit immundum, non comedetur, ſed comburetur igni: qui fuerit mundus, veſcetur ex ea *f*.

20. Anima polluta quæ ederit de carnibus, hoſtiæ pacificorum, quæ oblata eſt Domino, peribit de populis ſuis.

21. Et quæ tetigerit immunditiam hominis, vel jumenti, ſive omnis rei quæ polluere poteſt, & comederit de hujuscemodi carnibus, interibit de populis ſuis.

22. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

23. Loquere filiis Iſrael: Adipem ovis & bovis, & capræ non comedetis.

24. Adipem cadaveris morticini, & ejus animalis quod a beſtia captum eſt, habebitis in varios uſus.

25. Si quis adipem, qui offerri debet in incenſum Domini, comederit, peribit *g* de populo ſuo.

26. San-

a Hebr. placentas.
b Placentas.
c Sc. eucharistica, ſeu pro gratiarum actione.
d pro pace vel proſperitate obtenta.
e Hebr. non erit accepta.
f Sc. hoſtia pacifica, non ſolus ſacerdos.
g Seu ejicietur vel dignus eſt morte.

26. Sanguinem quoque omnis animalis non ſumetis in cibo, tam de avibus quam de pecoribus.

27. Omnis anima, quæ ederit ſanguinem, peribit de populis ſuis.

28. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

29. Loquere filiis Iſrael, dicens: qui offert victimam pacificorum Domino, offerat ſimul & ſacrificium, id eſt libamenta ejus.

30. Tenebit manibus adipem hoſtiæ, & pectuſculum, cumque ambo oblata Domino conſecraverit, tradet ſacerdoti,

31. Qui adolebit adipem ſuper altare, pectuſculum autem erit Aaron, & filiorum ejus.

32. Armus quoque dexter de pacificorum hoſtiis cedet in primitias ſacerdotis.

33. Qui obtulerit ſanguinem & adipem filiorum Aaron, ipſe habebit & armum dextrum in portione ſua.

34. Pectuſculum enim elevationis *a*, & armum ſeparationis tuli a filiis Iſrael de hoſtiis eorum pacificis, & dedi Aaron ſacerdoti, & filiis ejus lege perpetua, ab omni populo Iſrael.

a Sc. elevabatur & agitabatur a dextra in ſiniſtram.

35. Hæc eſt unctio *b* Aaron & filiorum ejus in cæremoniis Domini, die qua obtulit eos Moyſes, ut ſacerdotio fungerentur,

b Merces & ſtipendium ob unctionem, &c.

32. Et quæ præcepit eis dari Dominus a filiis Iſrael religione perpetua in generationibus ſuis.

37. Iſta eſt lex holocauſti, & ſacrificii pro peccato atque delicto, & pro conſecratione & pacificorum victimis:

38. Quam conſtituit Dominus Moyſi in monte Sinai, quando mandavit filiis Iſrael, ut offerrent oblationes ſuas Domino in deſerto Sinai.

CAPUT VIII.

Aaron conſecratur a Moyſe Pontifex; filii Aaronis conſecrantur Sacerdotes, & tabernaculum ungitur cum omni ſuppellectili.

1. LOcutusque eſt * Dominus ad Moyſen, dicens:

* Eodem an. 2. ab exitu menſis 2. initio. An. M. 2514. Ant. Chr. 1490.

2. Tolle *c* Aaron cum filiis ſuis, veſtes eorum, & unctionis oleum, vitulum pro peccato, duos arietes, caniſtrum cum azymis,

3. Et congregabis omnem cætum ad oſtium tabernaculi.

c Exod. 29. 35 & 40. 13.

4. Fecit

26. Krwie też wſzelkiego źwierzęćiá nie weźmiećie ná pokarm ták z ptakow, iáko z bydląt.

27. Wſzelka duſzá ktoraby iádłá krew, zginie z ludźi ſwoich.

28. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

29. Mow ſynom Izráelowym mowiąc: kto ofiáruie ofiárę zapokoynych Pánu, niech záraz ofiáruie y obiátę, to ieſt, mokre ofiáry iey.

30. Będźie trzymał w rękach łoy ofiáry, y moſtek: á gdy oboie ofiárowawſzy Pánu poświęći, odda kápłanowi:

31. Ktory ſpali łoy ná ołtarzu, á moſtek będźie Aaronow y ſynow iego.

32. Łopátká też práwa z ofiar zapokoynych doſtánie ſię zá pierwoćiny kápłanowi.

33. Ktoby z ſynow Aaronowych ofiárował krew y łoy, ten będźie miał y łopátkę práwą zá część ſwoię.

34. Abowiem moſtek podnoſzenia, y łopátkę odłączenia wźiąłem od ſynow Izráelowych z ofiar ich zapokoynych: y dałem Aaronowi kápłanowi y ſynom iego práwem wiecznym, od wſzytkiego ludu Izráelſkiego.

35. To ieſt pomázánie Aaroná y ſynow iego w obrzędźiech Páńſkich dniá ktorego ie ofiárował Moyżeſz, żeby kápłáńſki urząd odpráwowáli,

36. Y co im dawáć przykazał Pan od ſynow Izráelowych uſtáwą wieczną w rodzáiách ich.

37. Ten ieſt zakon cáłopalenia y ofiáry zá grzech y zá wyſtępek, y zá poświęcenie, y ofiár zapokoynych:

38. Ktore uſtáwił Pan Moyżeſzowi ná gorze Synai, kiedy przykazał ſynom Izráelowym, áby ofiárowáli ofiáry ſwe Pánu, ná puſczy Synai.

ROZDZIAŁ VIII.

Poświącánie Aaroná y ſynow iego, Przybytku y wſzyſtkiego ſprzętu iego.

1. Y Rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

2. Weźmi Aaroná z ſynámi iego, ſzáty ich, y oleiek pomázánia, ćielcá zá grzech, dwu báránow, koſz z praſnikámi,

3. Y zgromádźiſz wſzytko zgromádzenie, do drzwi przybytku.

4. Uczy-

4. Uczynił Moyżeſz iáko Pan roſkazał. Y zgromádźiwſzy wſzytek lud przededrzwi przybytku,

5. Rzekł: Tá ieſt mowá, ktorą Pan roſkazał uczynić.

6. Y nátychmiaſt ofiárował Aaroná y ſyny iego: y omywſzy ie,

7. Ubrał nawysſzego kápłaná w koſzulę lniáną, opaſawſzy go páſem, y oblokſzy go w ſzátę z Hiácyntu, y ná wierzch rámiennik włożył:

8. Ktory ściągnąwſzy páſem przyſtoſował do Rátionału, w ktorym byłá Náuká y Prawdá.

9. Czapką też nákrył głowę, á ná niey przećiw czele przypráwił bláchę złotą poświęconą ná poświęceniu iáko mu był Pan przykazał.

10. Wźiął y oleiek námázywánia, ktorym námázał przybytek ze wſzytkim naczyniem iego.

11. A gdy poświęcáiąc pokropił ołtarz śiedmkroć, námázał ji, y wſzytkie naczynia iego, y umywálnią z podſtawkiem iey oleykiem poświęcił.

12. Ktory wylawſzy na głowę Aaronowę, pomázał go y poświęcił:

13. Syny tákież iego ofiárowawſzy, oblokł w ſzáty lniáne, y opaſał páſy, y włożył czapki, iáko był Pan roſkazał.

14. Ofiárował y ćielcá zá grzech, y gdy ná głowę iego włożył Aaron y ſynowie iego ręce ſwe,

15. Ofiárował go nábrawſzy krwie, y omoczywſzy pálec, dotknął ſię rogow ołtarzowych w koło; Ktory oczyśćiwſzy y poświęćiwſzy, wylał oſtátek krwie do ſpodku iego.

16. A łoy ktory był ná wnętrzu, y odźiedzę wątrobną, y dwie nereczce z ſtuſtością ich ſpalił ná ołtarzu:

17. Cielcá z ſkorą y z mięſem y gnoiem paląc zá obozem, iáko Pan był przykazał.

18. Ofiárował y báráná ná cáłopalenie: ná ktorego głowę gdy Aaron y ſynowie iego włożyli ręce ſwe,

19. Ofiárował go, y wylał krew iego w koło ołtarzá.

20. A ſámego báráná w ſztuki zśiekawſzy, głowę iego, y członki, y łoy ſpalił ogniem,

21. Spłokawſzy pierwey ielitá z nogámi, Y záraz cáłego báráná ſpalił ná ołtarzu, przeto iż był cáłopaleniem nawdźięcznieyſzey woniey Pánu, iáko mu był przykazał.

22. Ofiá-

4. Fecit Moyſes, ut Dominus imperaverat. Congregataque omni turba ante fores tabernaculi,

5. Ait: Iſte eſt ſermo, quem juſſit Dominus fieri.

6. Statimque obtulit Aaron & filios ejus Cumque laviſſet eos,

7. Veſtivit pontificem ſubucula linea, accingens eum balteo, & induens eum tunica hyacinthina, & deſuper humerale impoſuit,

8. Quod adſtringens cingulo aptavit rationali, in quo erat Doctrina & Veritas *a*.

9. Cidari quoque texit caput: & ſuper eam, contra frontem, poſuit laminam auream conſecratam in ſanctificatione, ſicut præceperat ei Dominus.

a Hebr. Urim & Thummim, vide Exod. 28. 30.

10. Tulit & unctionis oleum, quo linivit tabernaculum cum omni ſuppellectili ſua.

11. Cumque ſanctificans aſperſiſſet altare ſeptem vicibus, unxit illud *b*, & omnia vaſa ejus labrumque cum baſi ſua ſanctificavit oleo,

12. *c* Quod fundens ſuper caput *d* Aaron, unxit eum, & conſecravit:

13. Filios quoque ejus oblatos veſtivit tunicis lineis, & cinxit balteis, impoſuitque mitras, ut juſſerat Dominus.

14. Obtulit & vitulum pro peccato: cumque ſuper caput ejus poſuiſſet Aaron & filii ejus manus ſuas,

11. Immolavit eum: hauriens ſanguinem, & tincto digito, tetigit cornua altaris per gyrum: quo expiato & ſanctificato, fudit reliquum ſanguinem ad fundamenta *e* ejus.

b altare holocauſtorum.

c Eccl. 45. 18.

d Quo ſignificatur à pontifice tanquam à capite poteſtatem conſecrandi & offerendi derivari in omnes alios ſacerdotes.

e Baſim.

16. Adipem vero, qui erat ſuper vitalia, & reticulum jecoris, duoſque renunculos cum arvinulis ſuis, adolevit ſuper altare:

17. Vitulum cum pelle & carnibus, & fimo, cremans extra caſtra, ſicut præceperat Dominus.

18. Obtulit & arietem in holocauſtum: ſuper cujus caput cum impoſuiſſent Aaron & filii ejus manus ſuas,

19. Immolavit eum, & fudit ſanguinem ejus per circuitum altaris.

20. Ipſumque arietem in fruſta concidens, caput ejus, & artus, & adipem adolevit igni,

21. Lotis prius inteſtinis & pedibus, totumque ſimul arietem incendit ſuper altare, eo quod eſſet holocauſtum ſuaviſſimi odoris Domino, ſicut præceperat ei.

22. Ob-

22. Obtulit & arietem ſecundum, in conſecratione ſacerdotum: poſueruntque ſuper caput ejus Aaron & filii ejus manus ſuas.

23. Quem cum immolaſſet Moyſes ſumens de ſanguine ejus, tetigit extremum auriculæ dextræ *a* Aaron, & pollicem manus ejus dextræ ſimiliter & pedis.

24. Obtulit & filios Aaron: cumque de ſanguine arietis immolati tetigiſſet extremum auriculæ ſingulorum dextræ, & pollices manus *b* ac pedis dextri, reliquum fudit ſuper altare per circuitum:

25. Adipem vero, & caudam, omnemque pinguedinem, quæ operit inteſtina, reticulumque jecoris, & duos renes cum adipibus ſuis, & armo dexto ſeparavit.

26. Tollens autem de caniſtro azymorum, quod erat coram Domino, panem abſque fermento, & collyridam *c* conſperſam oleo, laganumq; poſuit ſuper adipes, & armum dextrũ,

27. Tradens ſimul omnia Aaron & filiis ejus. Qui poſtquam levaverunt ea coram Domino,

28. Rurſum ſuſcepta de manibus eorum adolevit ſuper altare holocauſti, eo quod conſecrationis eſſet oblatio, in odorem ſuavitatis, ſacrificii *d* Domino.

29. Tulitque pectuſculum, elevans illud coram Domino, de ariete conſecrationis in partem ſuam, ſicut præceperat ei Dominus.

30. Aſſumensq; unguentum *e*, & ſanguinem, qui erat in altari, aſperſit ſuper Aaron & veſtimenta ejus, & ſuper filios illius ac veſtes eorũ.

31. Cumque ſanctificaſſet eos in veſtitu ſuo, præcepit eis, dicens: Coquite carnes ante fores tabernaculi *f*, & ibi comedite eas: panes quoque conſecrationis edite, qui poſiti ſunt in caniſtro, ſicut præcepit mihi Dominus, dicens: *g* Aaron & filii ejus comedent eos:

32. Quidquid autem reliquum fuerit de carne & panibus, ignis abſumet.

33. De oſtio quoque tabernaculi non exibitis ſeptem diebus: usque ad diem quo complebitur tempus conſecrationis veſtræ: ſeptem enim diebus finitur conſecratio:

34. Sicut & impræſentiarum factum eſt, ut ritus ſacrificii compleretur.

35. Die ac nocte *h* manebitis in tabernaculo: obſervantes cuſtodias Domini, ne moriamini: ſic enim mihi præceptum eſt.

36. Feceruntque Aaron & filii ejus cuncta,

a Sc. ſacerdos debet audire legem Domini.

b Sc. ſacerdos debet audita fortiter & velociter exequi.

c Placentam.

d Sc. igniti ut eſt in Hebr.

e Oleum unctionis.

f Sc. atrii.

g Exod. 29. 32. & 36. 22. & 40. 9. & Infr. 24. 9.

h Hebr. & ſeptuag. addunt ſeptem diebus.

22. Ofiárował y báráná wtorego, ná poświęceniu káplanow: y włożyli ná głowę iego Aaron y ſynowie iego ręce ſwoie.

23. Ktorego ofiárowawſzy Mojżeſz, wźiąwſzy ze krwie iego, dotknął ſię końcá uchá práwego Aaronowego, y wielkiego pálcá prawey ręki, tákże też y nogi.

24. Ofiárował y ſyny Aaronowe. A gdy krwią báráná ofiárowánego dotknął ſię końcá práwego uchá káżdego z nich, y pálcá wielkiego ręki y nogi práwey, oſtátek wylał ná ołtarz w około.

25. A łoy y ogon y wſzytkę tłuſtość, ktora okrywa ielitá y odźiedzę wątroby, y dwie nerce z łoiem ich, y łopátkę práwą oddźielił.

26. A wźiąwſzy z koſzá przáſnikow, ktory był przed Pánem, chleb bez kwáſu, y kołacz oliwą záczyniony, y krepel włożył ná łoie, y łopátkę práwą,

27. Daiąc weſpoł wſzyſtko Aaronowi y ſynom iego: ktorzy gdy ie podnieśli przed Pánem,

28. Záśię wźiąwſzy ie z ręku ich, ſpalił ná ołtarzu cáłopalenia, bo byłá obiátá poświęcenia, ná wdźięczną wonność ofiary Pánu.

29. Y wźiął moſtek, podnoſząc ji przed Pánem, z báráná poświęcenia zá część ſwoię, iáko mu Pan był przykazał.

30. A wźiąſzy oleiek, y krew, ktora byłá ná ołtarzu, pokropił Aaroná y ſzáty iego, y ſyny iego, y ſzáty ich.

31. A gdy ie poświęćił w ubierze ich, przykazał im, mowiąc: Warzćie mięſo przede drzwiámi przybytku, á tam ie iedźćie, chleby też poświęcenia iedźćie, ktore w koſzſą włożone, iáko mi Pan przykazał, mowiąc: Aaron y ſynowie iego źiedzą ie:

32. A cokolwiek zoſtánie mięſá y chlebá, ogień ſtrawi.

33. Zedrzwi też przybytku nie wynidźiećie przez śiedm dni, áż do dniá ktorego ſię wypełni czáś poświęcenia wáſzego; Przez śiedm dni bowiem kończy ſię poświęcenie:

34. Iáko ſię y teraz ſtáło, áby ſię porządek poświęcenia wypełnił.

35. We dni y w nocy mieſzkáć będźiećie w przybytku, pilnuiąc ſtráży Pańſkiey, ábyśćie nie pomárli: bo mi ták przykazáno.

36. Y uczynili Aaron y ſynowie iego wſzytkie

tkie rzeczy, ktore mowił Pan przez rękę Moyżeszową.

ROZDZIAŁ IX.

Przy ofiárowániu zá grzech Kápłáńſki y wſzech ludźi, z ſtąpił ogień od Bogá, y ſpalił ofiáry.

1. A Gdy przyſzedł dźień oſmy, wezwał Moyżeſz Aároná y ſynow iego, y ſtárſzych Izráelſkich, y rzekł do Aaroná:

2. Weźmi z ſtádá ćielcá zá grzech, y báráná cáłopalenie, obu bez mákuły, ofiáruy ie przed Pánem.

3. A do ſynow Izráelowych mowić będźieſz: Weźmićie kozłá zá grzech, y ćielcá y báránká roczne á bez mákuły ná cáłopalenie,

4. Wołu y báráná ná zapokoyne: y ofiáruyćie ie przed Pánem, przy ofierze káżdego, białą mąkę oliwą záczynioną ofiáruiąc, dźiś bowiem Pan ukaże ſię wam.

5. Przynieśli tedy wſzytko co roſkazał Moyżeſz do drzwi przybytku: gdźie gdy wſzytek lud ſtał,

6. Rzekł Moyżeſz: Tá ieſt mowá, ktorą Pan przykazał, Czyńćie á ukaże ſię wam chwałá iego.

7. Y rzekł do Aaroná: Przyſtąp do ołtarzá, á ofiáruy zá grzech twoy: ofiáruy cáłopalenie, á modl ſię ſam zá śię y zá lud. A gdy zábiieſz ofiárę ludu, modl ſię zá nim, iáko przykázał Pan.

8. Y wnet Aaron przyſtąpiwſzy do ołtarzá, ofiárował ćielcá zá grzech ſwoy:

9. Ktorego krew podáli mu ſynowie iego: w ktorey omoczywſzy pálec, dotknął ſię rogow ołtarzowych, á oſtátek wylał u ſpodku iego

10. A łoy y nereczki y odźiedzę wątroby ktore ſą zá grzech, ſpalił ná ołtarzu, iáko Pan był przykazał Moyżeſzowi:

11. A mięſo y ſkorę iego zá obozem ſpalił ogniem.

12. Ofiárował y ofiárę cáłopalenia: y podáli mu ſynowie iego krew iey, ktorą wylał w koło ołtarzá,

13. Sámę też ofiárę zrąbawſzy w ſztuki, z głową y z káżdym członkiem podáli. Co on wſzytko ná ołtarzu ogniem ſpalił,

14. Wypłokawſzy pierwey w wodźie ielitá y nogi.

15. A

CAPUT IX.

Primitias ſacrificiorum Aaron celebrat & offert pro ſe ipſo, 8. Pro populo, 15. Populo benedicit, & gloria Domini apparet, ignisque devorat holocauſtum, 22.

1. FActo autem octavo die, vocavit* Moyſes Aaron & filios ejus, ac majores natu Iſrael, dixitque ad Aaron:

2. *a* Tolle de armento vitulum pro peccato *b*, & arietem in holocauſtum utrumque immaculatum, & offer illos coram Domino.

3. Et ad filios Iſrael loqueris: Tollite hircum pro peccato *c*, & vitulum atque agnum anniculos, & ſine macula, in holocauſtum,

4. Bovem & arietem pro pacificis: & immolate eos coram Domino, in ſacrificio ſingulorum ſimilam conſperſam oleo offerentes: hodie enim Dominus apparebit vobis.

5. Tulerunt ergo cuncta, quæ juſſerat Moyſes ad oſtium tabernaculi: ubi cum omnis multitudo aſtaret,

6. Ait Moyſes: iſte eſt ſermo, quem præcepit Dominus: Facite, & apparebit vobis gloria ejus.

7. Et dixit ad Aaron: accede ad altare, & immola pro peccato tuo: offer holocauſtum, & deprecare *d* pro te & pro populo tuo: cumque mactaveris hoſtiam populi, ora pro eo, ſicut præcepit Dominus.

8. Statimque Aaron accedens ad altare, immolavit vitulum pro peccato ſuo.

9. Cujus ſanguinem obtulerunt ei filii ſui: in quo tingens digitum, tetigit cornua altaris, & fudit reſiduum ad baſim ejus.

10. Adipemque & renunculos, ac reticulum jecoris, quæ ſunt pro peccato, adolevit *e* ſuper altare, ſicut præceperat Dominus Moyſi:

11. Carnes vero & pellem ejus extra caſtra combuſſit igni.

12. Immolavit & holocauſti victimam: obtuleruntque ei filii ſui ſanguinem ejus, quem fudit per altaris circuitum.

13. Ipſam etiam hoſtiam in fruſta conciſam, cum capite & membris ſingulis obtulerunt: quæ omnia ſuper altare cremavit *f* igni,

14. Lotis aqua prius inteſtinis & pedibus.

15. Et

* Eodem An. 2 ab exitu, die 8. An. M. 2514.

a Exod 29 1.

b offerendum.

c offerendum.

d Heb. expia Chald. propitiare, Deum propitium redde.

e Adolenda poſuit, nam poſtea deſcendit ignis.

f cremanda poſuit.

15. Et pro peccato populi offerens, mactavit hircum: expiatoque altari,

16. Fecit holocaustum,

17. Addens in sacrificio libamenta, quæ pariter offeruntur, & adolens ea super altare, absque cæremoniis holocausti matutini.

18. Immolavit & bovem atque arietem hostias pacificas populi: obtuleruntque ei filii sui sanguinem, quem fudit super altare in circuitum.

19. Adipem autem bovis, & caudam arietis renunculosque cum adipibus suis, & reticulum jecoris,

20. Posuerunt super pectora, cumque cremati essent adipes super altare,

21. Pectora eorum, & armos dextros separavit Aaron, elevans coram Domino, sicut præceperat Moyses.

22. Et extendens manus ad populum, benedixit ei, Sicque completis hostiis pro peccato, & holocaustis, & pacificis, descendit.

23. Ingressi autem Moyses & Aaron in tabernaculum testimonii, & deinceps egressi benedixerunt populo *a*. Apparuitque gloria Domini omni multitudini:

24. Et ecce egressus ignis *b* a Domino, devoravit holocaustum, & adipes, qui erant super altare. Quod cum vidissent turbæ, laudaverunt Dominum, ruentes in facies suas.

a 2. Mac. 2. 10.

b Mystice hic ignis est Spiritus Sancti gratia, quæ foveri debet pia meditatione & sancta operatione.

15. A zá grzech ludu ofiáruiąc zábił kozłá: á oczyśćiwszy ołtarz,

16. Uczynił cálopalenie,

17. Przydawszy w ofierze mokre ofiáry ktore pospołu ofiáruią, y páląc ie ná ołtarzu oprocz obrzęrow cáłopalenia porannego,

18. Ofiárował y wołu y báráná ofiáry zapokoyne ludu: y podáli mu synowie iego krew, ktorą wylał ná ołtarz wokoło.

19. A łoy wołowy y ogoń báráni, y nereczki z tłustośćią ich, y odźieckę wątroby,

20. Włożyli ná mostki; A gdy się spaliły łoie ná ołtarzu,

21. Mostki ich y łopátki práwe oddźielił Aaron podnosząc przed Pánem, iáko był roskazał Moyzesz.

22. A wyćiągnąwszy rękę do ludu, błogosłáwił mu. Y dokonawszy ták ofiar zá grzech y cáłopalenia y zapokoynych, zstąpił.

23. A wszedszy Moyżesz y Aaron do przybytku świádectwá y záśię wyszedszy błogosłáwili ludowi. Y ukazáłá się chwałá Páńska wszytkiemu zgromádzeniu:

24. A oto wyszedszy ogień od Páná, pożárł cáłopalenie y łoie, ktore były ná ołtarzu. Co gdy uyźrzáły tłuscze, chwaliły Páná, pádáiąc ná twarzy swoie.

CAPUT X.

Ignem alienum adolent Nadab & Abiu, ideo cœlesti igne consumpti planguntur a populo, non a sacerdotibus, 1. Vinum & sicera sacerdotibus interdicitur, quamdiu in tabernaculo deserviunt, 8. Præcipitur, ut residuum oblationis comedant. 12.

1. Arreptisque † Nadab & Abiu filii Aaron thuribulis, *c* posuerunt ignem, & incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum *d*: quod eis præceptum non erat.

2. Egressusque ignis a Domino, devoravit eos, & mortui sunt coram Domino.

3. Dixitque Moyses ad Aaron: Hoc est, quod locutus est Dominus: Sanctificabor *e* in iis, qui appropinquant mihi, & in conspectu omnis populi glorificabor. Quod audiens tacuit Aaron.

4. Vocatis autem Moyses Misaele & Elisaphan filiis Oziel, patrui Aaron, ait ad eos: Ite

† Eodem mense & ann. 2514.

c Num 3. 4. 26. 61. 1. Par 24. 2.

d mystice ignis alienus, seu profanus significat amorem proprium, igni sacro seu amori divino contrarium. 1. Cor. 3. 13.

e Sanctum me ostendã puniens violantes sanctitatem.

ROZDZIAŁ X.

Nádáb y Abiu ogień Boski spalił, ktorych ludźie wszyscy, krom kápłánow, płáczą. Zákazáno kápłánom winá pić: ále áby ostátek ofiar iadáli, przykazáno.

1. Y Porwawszy Nádáb y Abiu synowie Aaronowi kádźidlnice, włożyli ogniá y kádźidłá ná wierzch ofiáruiąc przed Pánem ogień obcy: czego im było nie przykazáno.

2. Y wyszedszy ogień od Páná, pożárł ie, y umárli przed Pánem.

3. Y rzekł Moyżesz do Aaroná: To iest co Pan mowił: Poświęcon będę w tych ktorzy się przybliżáią do mnie, á przed oczymá wszytkiego ludu rozsławion będę. Co słysząc milczał Aaron.

4. Y záwoławszy Moyżesz Miśáelá y Elisapháná synow Ozielá stryiá Aaronowego, rzekł do

nich: Idźćie á weźmićie bráćią wáſzę od oblicza świątnice, á wynieśćie zá oboz.

5. Y wnet ſzedſzy, wźięli ie iáko leżeli obleczeni w ſzáty płóćienne, y wyrzućili precz, iáko im było roſkazáno.

6. Y rzekł Moyżeſz do Aaroná, y do Eleázárá, y Ithámárá ſynow iego, Głow wáſzych nie odkrywayćie, á ſzat wáſzych nie rozdźieráyćie, byśćie ſnadź nie pomárli, á ná wſzytko zgromádzenie nie przyſzedł gniew. Bráćia wáſzy y wſzytek dom Izráelow niech płáczą ogniá, ktory Pan wzniećił.

7. Ale wy nie wynidźiećie ze drzwi przybytku, ináczey zginiećie: Oleiek bowiem świętego pomázánia ieſt ná was. Ktorzy uczynili wſzytko wedłu przykazánia Moyżeſzowego.

8. Y rzekł Pan do Aaroná:

9. Winá y wſzelkiego, co upoić może, pić nie będźiećie ty y ſynowie twoi, gdy wchodźićie do przybytku świádectwá, ábyśćie nie pomárli: bo przykazánie wieczne ieſt w rodzáie wáſze.

10. A żebyśćie mieli umieiętność rozeznánia między rzeczą świętą, nieświętą, między zmázáną y czyſtą:

11. A żebyśćie uczyli ſyny Izráelowe wſzytkich uſtaw moich, ktore mowił Pan do nich przez rękę Moyżeſzowę.

12. Y mowił Moyżeſz do Aaroná, y do Eleázárá y Ithámárá ſynow iego, ktorzy byli zoſtáli: Weźmićie ofiárę, ktora zoſtáłá z obiáty Páńſkiey, y iedzćie ią bez kwáſu przy ołtarzu, bo święte nád świętemi ieſt.

13. Ale ieść będźiećie ná mieyſcu świętym, co dano tobie y ſynom twoim z obiát Páńſkich, iáko mi przykazano.

14. Moſtek też ktory ofiárowano, y łopátkę ktorą oddźielono, ieść będźiećie ná przeczyſtym mieyſcu, ty y ſynowie twoi y corki twoie z tobą: bo tobie y ſynom twoim odłożone ſą z ofiár zbáwiennych ſynow Izráelowych:

15. Przeto iż łopátkę, y moſtek, y łoy ktory palą ná ołtarzu, podnośili przed Pánem, y przynależą tobie y ſynom twoim práwem wiecznym, iáko Pan przykazał.

16. A w tym koźlá, ktory był ofiárowan zá grzech, gdy Moyżeſz ſzukał, nálazł że był ſpalon: y rozgniewawſzy ſię ná Eleázárá y Ithámárá ſyny Aaronowe ktorzy pozoſtáli, rzekł:

17. Czemuśćie nie iedli ofiáry zá grzech ná mieyſcu

Ite & tollite fratres veſtros de conſpectu Sanctuarii, & aſportate extra caſtra.

5. Confeſtimque pergentes, tulerunt eos ſicut jacebant, veſtitos lineis tunicis & ejecerunt foras, ut ſibi fuerat imperatum.

6. Locutusque eſt Moyſes ad Aaron, & ad Eleazar, & Ithamar filios ejus: Capita veſtra nolite nudare *a* & veſtimenta nolite ſcindere, ne forte moriamini, & ſuper omnem cœtum oriatur indignatio. Fratres veſtri, & omnis domus Iſrael, plangant incendium, quod Dominus ſuſcitavit:

7. Vos autem non egrediemini fores tabernaculi, alioquin peribitis: oleum quippe ſanctæ unctionis eſt ſuper vos. Qui fecerunt omnia juxta præceptum Moyſi.

8. Dixit quoque Dominus ad Aaron:

9. Vinum, & omne *b*, quod inebriare poteſt, non bibetis tu & filii tui, quando intratis in tabernaculum teſtimonii *c*, ne moriamini: quia præceptum ſempiternum eſt in generationes veſtras.

10. Et ut habeatis ſcientiam *d* diſcernendi inter ſanctum & profanum, inter pollutum & mundum:

11. Doceatisque filios Iſrael omnia legitima mea, quæ locutus eſt Dominus ad eos per manum Moyſi.

12. Locutusque eſt Moyſis ad Aaron, & ad Eleazar, & Ithamar, filios ejus, qui erant reſidui: Tollite ſacrificium, quod remanſit de oblatione Domini, & comedite illud abſque fermento juxta altare, quia Sanctum Sanctorum eſt.

13. Comedetis autem in loco ſancto: quod datum eſt tibi & filiis tuis de oblationibus Domini, ſicut præceptum eſt mihi.

14. Pectuſculum quoque, quod oblatum eſt, & armum, qui ſeparatus eſt, edetis in loco mundiſſimo *e* tu & filii tui, & filiæ tuæ tecum: tibi enim ac liberis tuis repoſita ſunt de hoſtiis ſalutaribus *f* filiorum Iſrael:

15. Eo quod armum & pectus, & adipes, qui cremantur in altari, elevaverunt *g* coram Domino, & pertineant ad te, & ad filios tuos, lege perpetua, ſicut præcepit Dominus.

16. *h* Inter hæc hircum, qui oblatus fuerat pro peccato, cum quæreret Moyſes, exuſtum reperit: iratusque contra Eleazar, & Ithamar filios Aaron, qui remanſerant, ait:

17. Cur non comediſtis hoſtiam pro peccato

a Lugentium more.
b Hebr. ſiceram.
c Sc. adminiſtrandum
d q. d. ne vinum vos impediat.
e ab iis quæ ſolent polluere.
f Sc. Pacificis.
g Elevando obtulerunt per ſacerdotem.
h 2. Mach. 2. 11.

cato in loco ſancto: quæ Sancta Sanctorum eſt, & data vobis, ut portetis *a* iniquitatem multitudinis, & rogetis *b* pro ea in conſpectu Domini.

a Ut auferatur per ſacrificia & preces.
b Hebr. ex votis.

18. Præſertim cum de ſanguine illius non ſit illatum intra Sancta, & comedere debueritis eam in ſanctuario, ſicut præceptum eſt mihi?

19. Reſpondit Aaron: Oblata eſt hodie victima pro peccato, & holocauſtum coram Domino: mihi autem accidit, quod vides. Quomodo potui comedere eam, aut placere Domino in cæremoniis mente lugubri?

20. Quod cum audiſſet Moyſes, recepit ſatisfactionem.

CAPUT XI.

Animalium mundorum ab immundis ſeparatio, eorumque uſus, 2. Animalia munda ſunt, quæ dividunt ungulam & ruminant. 3. Ex piſcibus mundi ſunt, qui habent pinnulas & ſquamas. 9. Ex avibus viginti ſpeces immundæ recenſentur. 13. Denique immundum eſt omne reptile in terra. 29.

*Eodem an. M. 2514. Ant. Chr. 1490. Ab exitu 2. menſe 2.

1. Locutusque eſt* Dominus ad Moyſen & Aaron, dicens:

2. Dicite filiis Iſrael *c*: Hæc ſunt animalia, quæ comedere debetis de cunctis animantibus terræ:

c Deut. 14. 3.

3. Omne, quod habet diviſam ungulam, & ruminat in pecoribus, comedetis.

4. Quidquid autem ruminat quidem & habet ungulam, ſed non dividit eam, ſicut camelus & cætera, non comedetis illud, & inter immunda reputabitis.

5. Chœrogryllus *d* qui ruminat, ungulamque non dividit, immundus eſt.

d Certum genus cuniculi.

6. Lepus quoque: nam & ipſe ruminat, ſed ungulam non dividit.

7. Et ſus *e*: qui, cum ungulam dividat, non ruminat.

e 2 Mac. 6. 18.

8. Horum carnibus non veſcemini, nec cadavera contingetis, quia immunda ſunt vobis.

9. Hæc ſunt, quæ gignuntur in aquis, & veſci licitum eſt. Omne, quod habet pinnulas & ſquamas, tam in mari quam in fluminibus & ſtagnis, comedetis.

10. Quidquid autem pinnulas & ſquamas non habet eorum, quæ in aquis moventur & vivunt, abominabile vobis,

11. Execrandumque erit, carnes eorum non comedetis, & morticina vitabis.

12. Cun-

mieyſcu świętym, gdyż święte świętych ieſt, y dáná wám, ábyśćie nośili niepráwość zgromádzenia, y modlili ſię zá nim przed obliczem Páńſkim:

18. Zwłaſzá iż ze krwie iey nie wnieśiono do świątnice, á mieliśćie ią ieść w świątnicy, iáko mi przykazano?

19. Odpowiedźiał Aaron: Ofiárowána ieſt dźiś ofiárá zá grzech y cáłopálenie przed Pánem: mnie záś przydáło ſię, cowidźiſz: iákożem ią mogł ieść, ábo ſię podobáć Pánu w obrzędách ſercem żáłoſnym?

20. Co gdy uſłyſzał Moyżeſz, przyiął dość uczynienie.

ROZDZIAŁ XI.

Oddźielenie y rozſądek źwierząt czyſtych y plugáwych, y używánie ich, ták iżby ſynowie Izráelſcy świętemi byli, iáko y Pan Bog ich.

1. Y Rzekł Pan do Moyżeſzá y Aaroná, mowiąc:

2. Mowćie ſynom Izráelowym: Te ſą źwierzętá, ktore ieść máćie, ze wſzytkich źwierząt źiemſkich:

3. Wſzelkie, ktore ma rozdźielone kopyto, á przeżuwa w bydle, ieść będźiećie.

4. Lecz ktorekolwiek ácz przeżuwa y ma kopyto, ale nie dźieli go, iáko wielbłąd y ine, ieść go nie będźiećie, y między nieczyſte policzyćie.

5. Ież ktory przeżuwa, y kopyto nie dźieli, nieczyſty ieſt.

6. Záiąc też bo y ten przeżuwa, ále kopyto nie dźieli.

7. Y świniá: ktora ácz dźieli kopyto, nie przeżuwa.

8. Tych mięſá ieść nie będźiećie, áni ſię ścierwow dotkniećie: bo wam ſą nie czyſte.

9. Te ſą ktore ſię rodzą w wodźie, y godzą ſię ieść. Wſzelkie co ma ſkrzelle y łuſki, ták w morzu iáko w rzekách y w ieźiorách ieść będźiećie.

10. Lecz cokolwiek ſkrzelli y łuſki nie ma, z tych ktore ſię w wodźie rucháią y żywią: omierzłe wam,

11. Y obrzydłe będźie, mięſá ich ieść nie będźiećie, á zdechlin wiárowáć ſię będźiećie.

12. Wſzy-

12. Wſzytko, co nie ma ſkrzel y łuſki w wodách, nieczyſte będźie.

13. Te ſą, ktorych z ptaſtwá ieść nie maćie, y ſtrzedz ſię ich maćie: Orłá, y Gryphá, y orłá morſkiego,

14. Y kánie, y ſęmpá, według rodzáiu iego,

15. Y wſzelkiego kruczego rodzáiu, ná podobieńſtwo iego,

16. Struſá, y ſowy, y łyſki, y iáſtrzębá według rodzáiu ſwego:

17. Puchaczá, y norká, y Ibę,

18. Y łábęćiá, y bąká, y porphyrioná,

19. Herodyáná, y chárádryoná według rodzáiu ſwego, dudká też y nietoperzá.

20. Wſzelkie z latáiących, ktore chodźi ná czterech nogách, obrzydłe wam będźie.

21. A cokolwiek ácz chodźi ná czterech nogách, ále ma dłużſze poſzlednie golenie, ktoremi ſkacze po źiemi,

22. Ieść maćie: iáko ieſt ſzáráńcza w rodzáiu ſwoim, y áttákus, y ophiomáchus, y koniczek, káżde według rodzáiu ſwego.

23. A cokolwiek z latáiących cztery tylko nogi ma, obrzydłe wam będźie:

24. A ktokolwiek ſię dotknie zdechliny ich, ſplugáwi ſię, y będźie nieczyſtym áż do wieczorá:

25. A ieſliby potrzebá było áby nioſł co z tych zdechłego, wypierze ſzáty ſwoie, y będźie nieczyſty áż do zachodu ſłońcá.

26. Wſzelkie źwierzę ktore ácz ma kopyto, ále go nie dźieli, áni przeżuwa, nieczyſte będźie: á kto ſię go dotknie, ſplugáwi ſię.

27. Co chodźi ná łápách ze wſzytkich źwierząt, ktore chodźą ná czterech nogách, nieczyſte będźie: kto ſię dotknie śćierwu ich, będźie zmázány áż do wieczorá.

28. A ktoby tákie śćierwy nośił, wypierze ſzáty ſwoie, á nieczyſty bedźie áż do wieczorá: wſzytko to bowiem plugáwe wam ieſt.

29. Te też między plugáwemi będą poczytáne, z tych ktore ſię ruſzáią ná źiemi, łáśicá, y myſz, y krokodyl, káżde według rodźáiu ſwego,

30. Mygále, Chámeleon, y tárántulá, y iáſczorká, y kret:

31. Wſzytko to nieczyſte ieſt. Kto ſię dotknie

12. Cuncta, quæ non habent pinnulas & ſquamas in aquis, polluta erunt.

13. Hæc ſunt, quæ de avibus comedere non debetis, & vitanda ſunt vobis: Aquilam, & gryphem, & haliæetum *a*,

14. Et milvum ac vulturem juxta genus ſuum,

15. Et omne corvini generis in ſimilitudinem ſuam,

16. Struthionem, & noctuam, & larum, & accipitrem juxta genus ſuum,

17. Bubonem, & mergulum, & ibin *b*,

18. Et cygnum, & onocrotalum *c*, & porphyrionem *d*,

19. Herodionem & charadrion juxta genus ſuum, upupam quoque, & veſpertilionem.

20. Omne de volucribus, quod graditur ſuper quatuor pedes, abominabile erit vobis,

21. Quidquid autem ambulat quidem ſuper quatuor pedes, ſed habet longiora retro crura, per quæ ſalit ſuper terram,

22. Comedere debetis, ut eſt bruchus in genere ſuo, & attacus *e* atque ophyomachus, *f* ac locuſta, ſingula juxta genus ſuum.

23. Quidquid autem ex volucribus quatuor tantum habet pedes, execrabile erit vobis:

24. Et quicumque morticina eorum tetigerit, polluetur, & erit immundus usque ad veſperum,

25. Et ſi neceſſe fuerit, ut portet quippiam horum mortuum, lavabit veſtimenta ſua, & immundus erit usque ad occaſum ſolis.

26. Omne animal, quod habet quidem ungulam, ſed non dividit eam, nec ruminat, immundum erit: & qui tetigerit illud *g* contaminabitur.

27. Quod ambulat ſuper manus *h*, ex cunctis animantibus, quæ incedunt quadrupedia, immundum erit: qui tetigerit morticina eorum, polluetur usque ad veſperum.

28. Et qui portaverit hujuscemodi cadavera, lavabit veſtimenta ſua, & immundus erit usque ad veſperum: quia omnia hæc immunda ſunt vobis.

29. Hæc quoque inter polluta reputabuntur de his, quæ moventur in terra, muſtela & mus & crocodilus, ſingula juxta genus ſuum.

30. Mygale *i*, & chamæleon *k* & ſtellio, & lacerta, & talpa:

31. Omnia hæc immunda ſunt. Qui tetigerit

a Marinam aquilam

b Ibis Ægypti avis eſt ſerpentibus infeſta.

c ſc. aſini crepitaculum: avis abſonæ vocis eſt.

d Avium vel nuſtiſſimam.

e Species locuſtæ cum modicis alis.

f Genus locuſtæ ſine alis, ſerpentibus inimicum, ut nomen indicat.

g Sc. mortuum.

h Ut ſimia, lupus, canis.

i Mygale ſic dicitur quaſi mus & muſtela.

k Serpit ut lacerta.

gerit morticina eorum, immundus erit usque ad vesperum:

32. Et super quod ceciderit quidquam de morticinis eorum, polluetur, tam vas ligneum & vestimentum, quam pelles & cilicia: & in quocumque fit opus, tingentur aqua, & polluta erunt usque ad vesperum, & sic postea mundabuntur.

33. Vas autem fictile, in quod horum quidquam intro ceciderit, polluetur, & idcirco frangendum est.

34. Omnis cibus, quem comedetis, si fusa fuerit super eum aqua *a*, immundus erit: & omne liquens, quod bibitur de universo vase, immundum erit.

35. Et quidquid de morticinis hujuscemodi ceciderit super illud, immundum erit: sive clibani, sive chytropodes *b* destruentur, & immundi erunt.

36. Fontes vero & cisternæ: & omnis aquarum congregatio munda erit. Qui morticinum eorum tetigerit, polluetur.

37. Si ceciderit super sementem, non polluet eam.

38. Si autem quispiam aqua sementem perfuderit, & postea morticinis tacta fuerit, illico polluetur.

39. Si mortuum fuerit animal, quod licet vobis comedere, qui cadaver ejus tetigerit, immundus erit usque ad vesperum:

40. Et qui comederit ex eo quippiam, sive portaverit: lavabit vestimenta sua, & immundus erit usque ad vesperum.

41. Omne, quod reptat super terram, abominabile erit, nec assumetur in cibum.

42. Quidquid super pectus *c* quadrupes graditur, & multos habet pedes, sive per humum trahitur, non comedetis, quia abominabile est.

43. Nolite contaminare animas vestras, nec tangatis quidquam eorum, ne immundi sitis.

44. Ego enim sum Dominus Deus vester: *d* sancti estote, quia ego sanctus sum. Ne polluatis animas vestras *e* in omni reptili, quod movetur super terram.

45. Ego enim sum Dominus, qui eduxi vos de terra Ægypti, ut essem vobis in Deum. Sancti eritis, quia ego sanctus sum.

46. Ista est lex animantium ac volucrum, & omnis animæ viventis, quæ movetur in aqua, & reptat in terra,

47. Ut

a Sc. polluta.

b Ollarum sustentacula.

c Sc. rependo.

d I. Petr. I. v. 16.

e] Volebat Deus, ut ex munditie & sanctitate legali assurgerent ad munditiem internam, adeoque studerent veræ sanctitati corporis & mentis.

knie śćierwu ich, nieczysty będźie áż do wieczorá:

32. Y ná cokolwiek upádnie co z śćierwu ich, splugáwione będźie, ták naczynie drzewiáne, y szátá, iáko y skory y włośienice: y w czym kolwiek robią, będą w wodźie omoczone, y będą zmázáne áż do wieczorá, á ták potym będą oczyśćione.

33. A naczynie gliniáne, w ktoreby co z tych wpádło, splugáwione będźie, y przetoż ma bydź stłuczono.

34. Wszelki pokarm, ktory ieść będźiećie, iesli wleią nań wody, nieczysty będźie: y wszelka rzecz mokra y ktorą piją z wszelkiego naczynia, nieczysta będźie.

35. Y cokolwiek z dechlin tákowych pádnie ná nie, nieczyste będźie: bądź piece, bądź panwie, będą skáżone, y nieczyste będą.

36. A źrzodłá y studnie, y káżde zgromádzenie wod, czyste będźie. Ktoby śię śćierwow tych rzeczy dotknął, splugáwion będźie.

37. Iesli upádnie ná náśienie, nie splugáwi go.

38. Ale iesli kto wodą poleie naśienie, á potym śię go zdechliná dotknie, nátychmiast będźie splugáwione.

39. Iesli zdechnie bydlę, ktore śię wam ieść godźi, kto śię śćierwu iego dotknie, nieczysty będźie áż do wieczorá:

40. A ktoby iadł co z niego, áboby nośił, upierze száty swoie, y nieczysty będźie áż do wieczorá.

41. Wszelkie co płaza po źiemi, obrzydłe będźie, áni będźie brano ná pokarm.

42. Cokolwiek ná pierśiách łáźi o czterech nogách, y nog wiele ma, ábo śię włoczy po źiemi, ieść nie będźiećie, bo brzydkie iest.

43. Nie plugawćie dusz wászych, áni śię dotykayćie nie tych rzeczy, ábyśćie nie byli nieczystymi.

44. Bom ia iest Pan Bog wász: bądźćie świętymi, bom ia święty iest. Nie plugawćie dusz wászych żadnym płazem, ktory śię rucha po źiemi.

45. Bom ia iest Pan, ktorym was wywiodł z źiemie Ægypskiey, ábych wam był zá Bogá. Swiętymi będźiećie, bom ia święty iest.

46. Tenći iest zakon źwierząt y ptakow, y wszelkiey duszy żywiącey, ktora śię rucha w wodźie y płaza śię po źiemi,

47. Aby-

47. Abyśćie ználi rozność czystego y nieczystego, y wiedźieli ćobyśćie ieść, ábo odrzućáć mieli.

ROZDZIAŁ XII.

Niewiásty, ktora rodźi, nieczystość, y oczyśćienia obyczay y ofiárá.

1. Y Rzekł Pan do Moyżeszá, mowiąc:

2. Mow synom Izráelowym, y rzeczesz do nich: Niewiástá ieśli przyiąwszy naśienie, porodźi mężczyznę, będźie przez śiedm dni według dni odłączenia mieśięczney.

3. A ósmego dniá będźie obrzezano dźiećiątko:

4. A oná trzydźieśći y trzy dni mieszkáć będźie we krwi oczyśćienia swego. Zadney rzeczy świętey niedotknie się, y nie wnidźie do świątnice, áż się wypełnią dni oczyśćienia iey.

5. A ieśli dźieweczkę urodźi, nieczysta będźie dwie niedźieli, według zwyczáiu choroby mieśięczney, á sześćdźieśiąt y sześć dni będźie mieszkáć we krwi oczyśćienia swego.

6. A gdy się wypełnią dni oczyśćienia iey, zá syná, ábo zá corkę, przynieśie báránká rocznego ná cáłopalenie, y gołąbię ábo synogarlicę zá grzech, do drzwi przybytku świádectwá, y odda kápłanowi,

7. Ktory ie ofiáruie przed Pánem, y będźie się modlił zá nie, y ták będźie oczyśćiona, od płynienia krwie iey, ten iest zakon rodzącey syná ábo dźiewkę.

8. A iesliby nie nálázłá ręká iey ániby mogłá ofiárowáć báránká: weźmie parę synogárlic, ábo dwoie gołąbiąt, iedno ná cáłopalenie, á drugie zá grzech, y będźie się modlił zá nie kápłan, y ták będźie oczyśćiona.

ROZDZIAŁ XIII.

Sposob poznánia Trędu ná człowiecze, y ná száćie.

1. Y Rzekł Pan do Moyżeszá y Aaroná mowiąc:

2. Człowiek ná ktorego skorze y ćiele pokaże się rozna bárwá, ábo krostá, ábo co lśniącego się, to iest, plagá trądu: przywiedźion będźie do Aaroná kápłaná, ábo do iednego ktoregożkolwiek z synow iego.

47. Ut differentias noveritis mundi & immundi, & sciatis, quid comedere, & quid respuere debeatis.

CAPUT XII.

Puerperæ immunditia, & mundatio cum oblatione.

1. LOcutusque * est Dominus ad Moysen, dicens:

*Eodem mense & an. 2514.

2. Loquere filiis Israel, & dices ad eos *a*: Mulier, si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, juxta dies separationis menstruæ.

a Luc. 2, 22.

3. *b* Et die octavo circumcidetur infantulus:

b Luc. 2. 21. Joan. 7. 22.

4. Ipsa vero triginta tribus diebus, manebit *c* in sanguine purificationis suæ. Omne sanctum non tanget, nec ingredietur in Sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ.

c Velut immunda.

5. Sin autem feminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus, juxta ritum fluxus menstrui, & sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ.

6. Cumque expleti fuerint dies purificationis suæ, pro filio, sive pro filia, deferet agnum anniculum in holocaustum, & pullum columbæ sive turturem pro peccato ad ostium tabernaculi *d* testimonii, & tradet sacerdoti,

d atrii.

7. Qui offeret illa coram Domino, & orabit pro ea, & sic mundabitur a profluvio sanguinis sui: ista est lex parientis masculum aut feminam.

8. Quod si non invenerit manus ejus, nec potuerit offerre agnum, sumet *e* duos turtures vel duos pullos columbarum, unum in holocaustum, & alterum pro peccato: orabitque pro ea sacerdos, & sic mundabitur.

e Sup. 5. 7. & 11. Luc. 2. 24.

CAPUT XIII.

Septem genera & signa lepræ in homine, 3. Leges & cautelæ leprosis observandæ, 44. De lepra in vestimento, 47.

1. LOcutusque est * Dominus ad Moysen, & Aaron, dicens:

*Eodem mense & ann. 2514.

2. Homo, in cujus cute & carne ortus fuerit diversus color sive pustula, aut quasi lucens quippiam, id est, plaga lepræ, adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad unum quemlibet filiorum ejus.

3. Qui cum viderit lepram in cute, & pilos in album mutatos colorem, ipſamque ſpeciem lepræ humiliorem cute & carne reliqua; plaga lepræ eſt, & ad arbitrium *a* ejus ſeparabitur.

a Judicium.

4. Sin autem lucens candor fuerit in cute, nec humilior carne reliqua, & pili coloris priſtini, recludet eum ſacerdos ſeptem diebus,

5. Et conſiderabit die ſeptimo: & ſiquidem lepra ultra non creverit, nec tranſierit in cute priores terminos, rurſum recludet eum ſeptem diebus aliis.

6. Et die ſeptimo contemplabitur: ſi obſcurior fuerit lepra, & non creverit in cute, mundabit *b* eum, quia ſcabies eſt: lavabitque homo veſtimenta ſua, & mundus erit.

b Sc. mundum declarabit.

7. Quod ſi, poſtquam a ſacerdote viſus eſt, & redditus munditiæ, iterum lepra creverit; adducetur ad eum,

8. Et immunditiæ condemnabitur.

9. Plaga lepræ ſi fuerit in homine, adducetur ad ſacerdotem,

10. Et videbit eum. Cumque color albus, *c* in cute fuerit, & capillorum mutaverit aſpectum, ipſa quoque caro viva *d* apparuerit,

c Chald. alba macula.
d Sc. in macula ſeu cicatrice.

11. Lepra vetuſtiſſima judicabitur, atque inolita cuti. Contaminabit itaque eum ſacerdos, & non recludet, quia perſpicuæ immunditiæ eſt.

12. Sin autem effloruerit diſcurrens lepra in cute, & operuerit omnem cutem a capite usque ad pedes, quidquid ſub aſpectum oculorum cadit,

13. Conſiderabit eum ſacerdos, & teneri lepra mundiſſima judicabit: eo quod omnis in candorem verſa ſit, & idcirco homo mundus erit.

14. Quando vero caro vivens *e* in eo apparuerit,

e Sc. rupta cute.

15. Tunc ſacerdotis judicio polluetur *f*, & inter immundos reputabitur: caro enim viva, ſi lepra aſpergitur, immunda eſt.

f Immundus habebitur.

16. Quod ſi rurſum verſa fuerit in alborem, & totum hominem operuerit,

17. Conſiderabit eum ſacerdos, & mundum eſſe decernet.

18. Caro autem & cutis, in qua ulcus natum eſt, & ſanatum,

19. Et in loco ulceris cicatrix alba apparuerit ſive ſubruſa, adducetur homo ad ſacerdotem:

20. Qui

3. Ktory gdy uyźrzy trąd ná ſkorze, y włoſy w białą bárwę odmienione, y ſám kſztałt trądu niżſzy niżli ſkorá y inne ćiáło: plagá trądu ieſt, y ná zdánie iego będźie odłączony.

4. Ale ieſli lſniąca ſię białość będźie ná ſkorze, á nie niżſza niżli inne ćiáło, y włoſy teyże bárwy co y pierwey: zámknie go kápłan przez śiedm dni,

5. Y oglądá dniá śiodmego: á ieſliby trąd dáley ſię nie ſzerzył, y nie przeſtąpił ná ſkorze pierwſzych gránic: záśię go zámknie drugą śiedm dni.

6. A śiodmego dniá oglądá: Ieſliby ćiemnieyſzy był trąd, á ná ſkorzeby nie uroſł, oczyśći go, bo świerzb ieſt: y upierze człowiek ſzáty ſwoie, á będźie czyſtym.

7. Lecz ieſliby potym, iáko go kápłan oglądał, y przywrocon był do chędogośći, záś trąd uroſł, przywiodą go do niego,

8. Y będźie oſądzony zá nieczyſtego.

9. Plagá trądu ieſliby byłá ná człowiecze, przywiodą go do kápłana,

10. Y oglądá go. A gdy biała bárwá ná ſkorze będźie, y zmieni włoſow pozor, y ſáme też mięſo żywe ſię ukaże:

11. Zá trąd záſtárzáły będźie oſądzony y wroſły w ſkorę. Splugáwi go tedy kápłan, á nie zámknie, bo iáſną nieczyſtotę ma.

12. Ale ieſli ſię rozkwitł rozchodząc ſię trąd po ſkorze, y okrył wſzytkę ſkorę od głowy áż do nog: cokolwiek okiem oglądano bydź może,

13. Obeźrzy go kápłan, y że ma czyſty trąd, oſądźi: przeto że ſię wſzytek w białość obroćił, y dla tego człowiek czyſty będźie.

14. A kiedy ſię ná nim żywe mięſo pokaże,

15. Tedy zá rozſądkiem kápłáńſkim ſplugáwiony będźie, y miedzy nieczyſte policzony, mięſo bowiem żywe ieſli ieſt trędem nákáżone, nieczyſte ieſt.

16. Lecz ieſli ſię záśię obroći w białość, y okryie wſzyſtkiego człowieká,

17. Oglądá go kápłan y oſądźi czyſtym.

18. Ciáło záś y ſkorá, ná ktorey ſię wrzod uczynił y zgoił,

19. A ná mieyſcu wrzodu ukazáłáby ſię blizná biáła ábo przyczerwieńſzym, przywiodą człowieká do kápłaná;

20. Kto-

20. Ktory gdy uyźrzy mieyſce trędu niżſze niż inſze ćiáło, y włoſy w białość obrocone, ſplugáwi go: plagá bowiem trędu uczyniłá ſię we wrzedźie.

21. A ieſli włos dawną ma bárwę, á blizná przyćiemnieyſzym, á nie głębſza niżli bliſkie ćiáło, zámknie go przez śiedm dni.

22. A ieſliby urosłá, przyſądźi mu trąd.

23. Lecz ieſli ſtánie ná ſwym mieyſcu, blizná ieſt wrzodowa, á człowiek czyſty będźie.

24. A ćiáło y ſkorá, ktorąby ogień ſpalił, ieſli uzdrowione, ma bliznę białą ábo czerwoną,

25. Ogląda ią kápłan, álić ſię w białość odmieniłá, á mieyſce iey ieſt głębſze niżli inna ſkorá: ſplugáwi go, bo ſię plagá trędu ná bliznie záczęłá.

26. A ieſliby ſię w włoſow bárwá nie odmięniłá, áni plagá niżſza ieſt niżli inſze ćiáło, á kſztałt ſam trędu ieſt przyćiemnieyſzym, zámknie go przez śiedm dni,

27. A śiodmego dniá ogląda; Ieſli ſię rozſzerzył ná ſkorze trąd, ſplugáwi go.

28. Lecz ieſliby ná ſwym mieyſcu białość ſtánęłá nie doſyć iáſna, plagá ſpalenia ieſt, y przeto będźie oczyśćion, blizná bowiem ieſt ſpalenia.

29. Mąż ábo Niewiáſtá w ktoregoby głowie ábo brodźie wyraſtał trąd: ogląda ie kápłan.

30. A ieſliż głębſze będźie mieyſce niżli inne ćiáło, á włos żołty, y nád zwyczay ćienſzy, ſplugáwi ie, bo trąd głowy y brody ieſt

31. Ale ieſli uyźrzy mieyſce zmázy rowne bliſkiemu ćiáłu, y włos czarny; zámknie go przez śiedm dni,

32. A dniá śiodmego ogląda. Ieſli nie przyrosło zmázy, á włos ſwą bárwę ma, á mieyſce ſadzeli rowne innemu ćiáłu:

33. Ogolą człowieká oprocz mieyſcá zmázy, y zámkną go przez drugą śiedm dni.

34. Ieſli dniá śiedmego uyźrzą áno ſtoi ſadzel ná ſwym mieyſcu, á nie ieſt głębſzy niżli inne ćiáło, oczyśći go, y wymywſzy ſzáty ſwe czyſty będźie.

35. Ale ieſli po oczyśćieniu urośćie záś zmázá ná ſkorze,

36. Nie będźie więcey pátrzył, ieſli włos w żołtą bárwę ieſt odmieniony ábo nie, bo iáwnie nieczyſty ieſt.

20. Qui cum viderit locum lepræ humiliorem carne reliqua, & pilos verſos in candorem, contaminabit eum: plaga enim lepræ orta eſt in ulcere.

21. Quod ſi pilus coloris eſt priſtini, & cicatrix ſubobſcura, & vicina carne non eſt humilior, recludet eum ſeptem diebus:

22. Et ſi quidem creverit, adjudicabit eum lepræ.

23. Sin autem ſteterit in loco ſuo, ulceris eſt cicatrix, & homo mundus erit.

24. Caro autem & cutis, quam ignis exuſſerit, & ſanata albam ſive rufam habuerit cicatricem.

25. Conſiderabit eam ſacerdos, & ecce verſa eſt in alborem, & locus ejus reliqua cute eſt humilior, contaminabit eum: quia plaga lepræ in cicatrice orta eſt,

26. Quod ſi pilorum color non fuerit immutatus *a*, nec humilior plaga carne reliqua, & ipſa lepræ ſpecies fuerit ſubobſcura, recludet eum ſeptem diebus,

a Sc in albedinem.

27. Et die ſeptimo contemplabitur: ſi creverit in cute lepra, contaminabit eum.

28. Sin autem in loco ſuo candor ſteterit non ſatis clarus, plaga combuſtionis eſt, & idcirco mundabitur *b*, quia cicatrix eſt combuſturæ.

b Munda Judicabitur.

29. Vir, ſive mulier, in cujus capite vel barba graminaverit lepra, videbit eos ſacerdos.

30. Et ſiquidem humilior fuerit locus carne reliqua, & capillus flavus, ſolitoque ſubtilior; contaminabit eos, quia lepra capitis ac barbæ eſt.

31. Sin autem viderit locum maculæ æqualem vicinæ carni, & capillum nigrum: recludet eum ſeptem diebus,

32. Et die ſeptimo intuebitur. Si non creverit macula, & capillus ſui coloris eſt, & locus plagæ carni reliquæ æqualis:

33. Radetur homo *c* abſque loco maculæ, & includetur ſeptem diebus aliis.

c Ut clarius appareat poſt ſeptem dies an ſerpſerit lepra.

34. Si die ſeptimo viſa fuerit ſtetiſſe plaga in loco ſuo, nec humilior carne reliqua, mundabit eum, lotisque veſtibus ſuis mundus erit.

35. Sin autem poſt emundationem rurſus creverit macula in cute,

36. Non quæret amplius, utrum capillus in flavum colorem ſit immutatus, quia aperte immundus eſt,

37. Porro si steterit macula, & capilli nigri fuerint, noverit hominem sanatum esse, & confidenter eum pronuntiet mundum.

38. Vir, sive mulier, in cujus cute candor apparuerit,

39. Intuebitur eos sacerdos. Si deprehenderit subobscurum alborem lucere in cute, sciat, non esse lepram, sed maculam coloris candidi, & hominem mundum.

40. Vir, de cujus capite capilli fluunt, calvus & mundus est:

41. Et si a fronte ceciderint pili, recalvaster & mundus est:

42. Sin autem in calvitio sive in recalvatione albus vel rufus color fuerit exortus,

43. Et hoc sacerdos viderit, condemnabit eum haud dubie lepræ, quæ orta est in calvitio.

44. Quicunque ergo maculatus fuerit *a* lepra, & separatus est ad arbitrium sacerdotis.

45. Habebit vestimenta dissuta *b*, caput nudum, os veste contectum, contaminatum, ac sordidum se clamabit.

46. Omni tempore, quo leprosus est, & immundus, solus habitabit extra castra.

47. Vestis lanea sive linea, quæ lepram habuerit,

48. In stamine atque subtegmine, aut certe pellis, vel quidquid ex pelle confectum est,

49. Si alba *c* vel rufa macula fuerit infecta, lepra reputabitur, ostendeturque sacerdoti,

50. Qui consideratam recludet septem diebus:

51. Et die septimo rursus aspiciens si deprehenderit crevisse, lepra perseverans est: pollutum judicabit vestimentum, & omne, in quo fuerit inventa:

52. Et idcirco comburetur flammis.

53. Quod si eam viderit non crevisse,

54. Præcipiet, & lavabunt id, in quo lepra est, recludetque illud septem diebus aliis.

55. Et cum viderit faciem *d* quidem pristinam non reversam, nec tamen crevisse lepram, immundum judicabit, & igne comburet, eo quod infusa sit in superficie vestimenti vel per totum, lepra.

56. Sin autem obscurior fuerit locus lepræ, postquam vestis est lota, abrumpet eum, & a solido dividet.

a Mistice per lepram intelligitur peccatum contagiosum (ut hæresis est) pariens scandalum & publicam ruinam.

b In signum luctus.

c Chald. pallida.

d Colorem.

57. Quod

37. Ale iesli zmázá stánie, á włosy czarne będą, niechay wie, że człowiek iest uzdrowiony, á śmiele go czystym niech osądźi.

38. Mąż albo Niewiástá, u ktorego ná skorze ukaże się białość,

39. Ogląda ie kápłan; á iesli naydźie że się przyćiemnieysza białość lśniná skorze, niechay wie, że nie iest trąd, ále pláná biała, á człowiek czysty.

40. Mąż z ktorego głowy włosy lázą, łysy á czysty iest:

41. A iesli od czołá włosy mu oblázły, przełyśiáły y czysty iest.

42. Ale iesli ná łyśinie, ábo ná przełyśieniu biała álbo czerwona bárwá się ukaże,

43. A kápłan to uyźrzy, przysądźi mu bez wątpienia trąd, ktory urosł ná łyśienie.

44. Ktokolwiek tedy będźie splugáwion trądem, á oddźielon iest zá rozsądkiem kápłáńskiem:

45. Będźie miał száty rozprote, głowę odkrytą, ustá szátą zákryte, y będźie wołał że iest splugáwiony y smrodliwy.

46. Przez wszytek czás, poki iest trędowátym y nieczystym, sam będźie mieszkał zá obozem.

47. Szátá sukienna, ábo płoćienna, ktoraby miáłá trąd,

48. Ná osnowie ábo ná wątku, ábo więc skorá, ábo cokolwiek z skory uczyniono,

49. Iesli białą ábo czerwoną zmázą będźie záráżona, zá trąd będźie mianá, y kápłanowi będźie okazána.

50. Ktory oglądáną zámknie przez śiedm dni:

51. A śiodmego dniá záś obeźrzawszy, iesli uyźrzy że się rozszerzyło, trąd trwáły iest: osądźi szátę bydź nieczystą, y káżdą rzecz ná ktorey się naydźie:

52. A przetoż będźie spalona ogniem.

53. Lecz iesli uyźrzy że iey nie przybyło,

54. Roskaże y wymyią to, ná czym iest trąd, y zámknie ono przez drugą śiedm dni.

55. A gdy obaczy że się pierwsza fárbá nie przywroćiłá, á przećię nie przyrosło trądu, osądźi zá nieczystą, y spali ogniem, przeto że się rozlał po wierzchu száty, ábo po wszytkiey trąd.

56. A iesli przyćiemnieyszym będźie mieysce trądu po wypráuiu száty, odedrze ie, y oddźieli od cálego.

57. A

57. A iesliby się dáley ukazał ná tych mieysca̓ch, ktore pierwey były bez mákuły, trąd latáiący y nieśtáteczny, ma bydź ogniem spalono.

58. Iesli ustánie, wymyie ono co chędogie iest, wodą powtore, y będźie czyste.

59. Toć iest zakon trądu száty sukienney, y płoćienney, osnowy y wątku, y káżdego sprzętu skorzánego, iáko ma bydź oczyśćiona ábo splugáwiona.

ROZDZIAŁ XIV.

Ofiáry ktoremi oczyśćiáno trąd, ták z człowieká iáko z domu, álbo z száty.

1. Y Mowił Pan do Moyżeszá rzekąc:

2. Tá iest ustáwá trędowátego, gdy będźie miał bydź oczyśćiony. Przywiodą go do kápłaná:

3. Ktory wyszedszy z obozu, gdy naydźie że trąd iest oczyśćiony,

4. Przykaże owemu, ktory śię czyśći, áby ofiárował dwu wroblow żywych zá się, ktore śię ieść godzą, y drewno cedrowe, y kármázyn, y hizop.

5. Y każe iednego z wroblow ofiárowáć ná naczyniu gliniánym nád wodą żywą:

6. A drugiego żywego z drewnem cedrowym, y z kármázynem, y z hizopem omoczy we krwi wroblá ofiárowánego,

7. Ktorą pokropi onego ktory ma bydź oczyśćiony śiedm kroć, áby był práwnie oczyśćiony: y puśći wroblá żywego, áby ulećiał ná pole.

8. A gdy wypierze człowiek száty swe, ogoli wszytkie włosy ćiáłá, y omyie śię wodą: y oczyśćiony wnidźie do obozu, wszákże ták, żeby mieszkał przed namiotem swoim przez śiedm dni,

9. A dniá śiodmego ogoli włosy ná głowie, y brodę, y brwi, y po wszytkim ćiele włosy: á omywszy powtore száty y ćiáło,

10. Osmego dniá weźmie dwá báránki bez mákuły, y owcę roczną bez mákuły, y trzy dźieśiąte częśći białey mąki ná ofiárę, ktoraby byłá záczyniona oliwą, á osobno kwartę oliwy.

11. A gdy kápłan oczyśćiáiący człowieká, postáwi go, y to wszystko przed Pánem we drzwiách przybytku świádectwá,

12. Weźmie báránka y ofiáruie go zá występek,

57. Quod si ultra apparuerit in his locis, quæ prius immaculata erant, lepra volatilis & vaga: debet igne comburi.

58. Si cessaverit, lavabit aqua ea, quæ pura sunt, secundo, & munda erunt.

59. Ista est lex lepræ vestimenti lanei & linei, staminis, atque subtegminis, omnisque suppellectilis pelliceæ, quomodo mundari debeat, vel contaminari *a*.

a Censeri munda vel contaminata.

CAPUT XIV.

Lepræ expiandæ sacrificia pro homine a lepra curato, 4. Pro domo, ac vestimento 34.

1. LOcutusque * est Dominus ad Moysen, dicens:

* Eodem mense & anno 2514.

2. Hic est ritus leprosi, quando mundandus est: *b* Adducetur ad sacerdotem,

b Matth. 8. 4.

3. Qui egressus de castris, cum invenerit lepram esse mundatam,

4. *c* Præcipiet ei, qui purificatur, ut offerat duos passeres vivos pro se, quibus vesci licitum est, & lignum cedrinum, vermiculumque *d* & hysopum:

c Marc. 1. 44. Luc. 5. 14.

d Chald. coccinum alii cocum bis trinctum.

5. Et unum ex passeribus immolari jubebit in vase fictili super aquas viventes *e*:

e Fontanam vel fluvialem.

6. Alium autem vivum cum ligno cedrino, & cocco & hyssopo tinget in sanguine passeris immolati,

7. Quo asperget illum, qui mundandus est, septies, ut jure purgetur: & dimittet passerem vivum, ut in agrum avolet.

8. Cumque laverit homo vestimenta sua, radet omnes pilos corporis, & lavabitur aqua: purificatusque ingredietur castra, ita duntaxat, ut maneat extra tabernaculum suum septem diebus.

9. Et die septimo radet capillos capitis, barbamque & supercilia, ac totius corporis pilos. Et lotis rursum vestibus & corpore,

10. Die octavo assumet duos agnos immaculatos, & ovem anniculam absque macula, & tres decimas *f* similæ in sacrificium, quæ conspersa sit oleo, & seorsum olei sextarium.

f Sc. unam decimam pro qualibet ove, in sacrificium farreum.

11. Cumque sacerdos purificans hominem, statuerit eum, & hæc omnia coram Domino in ostio tabernaculi testimonii.

12. Tollet agnum, & offeret eum pro delicto,

licto, oleique ſextarium; & oblatis ante Dominum omnibus,

13. Immolabit agnum, ubi ſolet immolari hoſtia pro peccato, & holocauſtum, id eſt, in loco ſancto. Sicut enim pro peccato, ita & pro delicto ad ſacerdotem pertinet hoſtia: Sancta Sanctorum *a* eſt.

14. Aſſumensque ſacerdos de ſanguine hoſtiæ, quæ immolata eſt pro delicto, ponet ſuper extremum auriculæ dextræ ejus, qui mundatur, & ſuper pollices manus dextræ & pedis:

15. Et de olei ſextario mittet in manum ſiniſtram,

16. Tingetque digitum dextrum in eo, & aſperget coram Domino ſepties.

17. Quod autem reliquum eſt ei in læva manu, fundet ſuper extremum auriculæ dextræ ejus, qui mundatur, & ſuper pollices manus ac pedis dextri, & ſuper *b* ſanguinem, qui effuſus eſt pro delicto,

18. Et ſuper caput ejus.

19. Rogabitque *c* pro eo coram Domino, & faciet ſacrificium pro peccato: tunc immolabit holocauſtum,

20. Et ponet illud in altari cum libamentis ſuis *d*, & homo rite mundabitur.

21. Quod ſi pauper eſt, & non poteſt manus ejus invenire, quæ dicta ſunt, pro delicto aſſumet agnum ad oblationem, ut roget pro eo ſacerdos, decimamque partem ſimilæ conſperſæ oleo in ſacrificium, & olei ſextarium,

22. *e* Duosque turtures ſive duos pullos columbæ, quorum unus ſit pro peccato, & alter in holocauſtum:

23. Offeretque ea die octavo purificationis ſuæ ſacerdoti, ad oſtium tabernaculi *f* teſtimonii coram Domino.

24. Qui ſuſcipiens agnum pro delicto & ſextarium olei, levabit ſimul:

25. Immolatoque agno, de ſanguine ejus ponet ſuper extremum auriculæ illius, qui mundatur, & ſuper pollices manus ejus ac pedis dextri:

26. Olei vero partem mittet in manum ſuam ſiniſtram,

27. In quo tingens digitum dextræ manus aſperget ſepties coram Domino:

28. Tangetque extremum dextræ auriculæ illius, qui mundatur, & pollices manus ac pedis dextri, in loco ſanguinis, qui effuſus eſt pro delicto:

29. Re-

a Q. d. ſanctiſſima.

b i. ultra.

c Hebr. expiabit.

d Oblatione ſimilæ, olei & vini.

e Sup 5. 7. 11. 12 & 8. Luc. 2. 24.

f atrii.

pek, y kwartę oliwy: á ofiárowawſzy wſzytko przed Pánem,

13. Ofiáruie báránká, gdźie obyczay ofiárowáć ofiárę zá grzech y cáłopalenie, to ieſt, ná mieyſcu świętym. Iáko bowiem zá grzech, ták y zá wyſtępek kápłanowi należy ofiárá: Swiętá świętych ieſt.

14. Y wźiąwſzy kápłan krwie ofiáry, ktora ofiárowána ieſt zá wyſtęp, włoży ná koniec uchá práwego, tego, ktory ſię czyśći, y ná wielkie pálce práwey ręki y nogi.

15. A z kwarty oliwy wleie ná lewą rękę ſwą,

16. Y omoczy w niey palec práwey ręki, y pokropi przed Pánem śiedmkroć.

17. A co zoſtáło oliwy w lewey ręce, wyleie ná koniec uchá práwego, tego, ktory ſię czyśći, y ná wielkie pálce ręki y nogi práwey, y ná krew ktora wylana ieſt zá wyſtępek,

18. Y ná głowę iego.

19. Y będźie ſię zá nim modlił przed Pánem, y uczyni ofiárę zá grzech. Tedy ofiáruie cáłopalenie,

20. Y włoży ie ná ołtarz z mokremi ofiárámi ſwemi, y człowiek porządnie oczyśćiony będźie.

21. Ale ieſli ieſt ubogi, á nie może ręká iego náleźć tego co ſię rzekło: zá wyſtęp weźmie báránká ná ofiárę, żeby ſię zá nim kápłan modlił, y dźieśiątą część białey mąki záczynioney oliwą ná ofiárę, y kwartę oliwy,

22. Y parę ſynogárlic, ábo dwoie gołąbiąt, z ktorych iedno niech będźie zá grzech, á drugie ná cáłopalenie.

23. Y ofiáruie oſmego dniá oczyśćienia ſwego kápłanowi do drzwi przybytku świádectwá przed Pánem.

24. Ktory wźiąwſzy báránká zá grzech y kwartę oliwy, podnieśie poſpołu:

25. Y ofiárowawſzy báránká, ze krwie iego włoży ná koniec uchá práwego tego ktory ſię czyśći, y ná wielkie pálce ręki iego y nogi práwey:

26. A część oliwy náleie ná rękę ſwą lewą,

27. W ktorey omoczywſzy pálec práwey ręki, pokropi śiedm kroć przed Pánem:

28. Y dotknie ſię końcá uchá práwego tego, ktory ſię czyśći, y wielkich pálcow ręki y nogi práwey, ná mieyſcu krwie, ktora ieſt wylana zá wyſtęp:

29. A

29. A oſtátek oliwy, ktora ieſt w lewey ręce, wyleie ná głowę czyśćionego, áby zań ubłagał Páná:

30. A ſynogárlice ábo gołębie ofiáruie;

31. Iedno zá wyſtęp, á drugie ná cáłopalenie z mokremi ofiárámi ſwemi.

32. Táć ieſt ofiárá trędowátego, ktory mieć nie może wſzytkiego ku oczyśćieniu ſwemu.

33. Y rzekł Pan do Moyżeſzá y do Aaroná, rzekąc:

34. Gdy wnidźiećie do źiemie Chánáneyſkiey, ktorą ia wam dam w dźierżáwę, ieſli będźie záráżenie trędu w domie:

35. Poydźie ten ktorego ieſt dom, opowiádáiąc kápłanowi y rzecze: Iákoby záráżenie trędu widźi mi ſię bydź w domu moim.

36. A on przykaże, áby wſzytko wynieśli z domu pierwey, niżliby wſzedł do niego y oględał, ieſli ieſt trędowáty: áby ſię nie ſplugáwiły wſzytkie rzeczy ktore ſą w domu: A potym wnidźie, áby oględał trąd domu:

37. A ieſli uyźrzy ná śćiánách iego, iákoby dołki bládośćią ábo czerwonośćią ſzpetne, y głębſze niżli inſza śćiáná,

38. Tedy wynidźie z domu, y wnet zámknie ji przez śiedm dni.

39. A wroćiwſzy ſię dniá śiodmedo, ogląda ji. A ieſli uyźrzy że przyroſło trędu,

40. Każe wyłomić kámienie, ná ktorym trąd ieſt, y wyrzućić ie przed miáſto ná mieyſce nieczyſte:

41. A ſam dom oſkrobáć wewnątrz w około, y wyſypáć proch ſkrobániá przed miáſto ná mieyſce nieczyſte,

42. A kámienie inne wpráwić ná mieyſce tych, ktore wybráno, y wapnem inym dom potynkowáć.

43. A ieſli potym, iáko kámienie wyłamáno y proch wyſkrobáno, y inſzym wapnem potynkowáno,

44. Wſzedſzy kápłan, uyźrzałby, że ſię trąd wroćił, á śćiány plámámi ſplugáwione, trąd ieſt trwáły, y dom nieczyſty:

45. Ktory wnet rozwálą, á kámienie iego y drzewo, y wſzytek proch wyrzucą przed miáſto ná mieyſce nieczyſte.

46. Ktoby wſzedł do onego domu, gdy ieſt zámkniony, nieczyſty będźie áż do wieczorá:

47. A ktoby ſpał w nim y iadł co, wypierze ſzáty ſwe.

29. Reliquam autem partem olei, quæ eſt in ſiniſtra manu, mittet ſuper caput purificati, ut placet pro eo Dominum:

30. Et turturem ſive pullum columbæ offeret,

31. Unum pro delicto, & alterum in holocauſtum cum libamentis ſuis.

32. Hoc eſt ſacrificium leproſi, qui habere non poteſt omnia in emendationem ſui.

33. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen & Aaron, dicens:

34. Cum ingreſſi fueritis Terram Chanaan, quam ego dabo vobis in poſſeſſionem, ſi fuerit plaga *a* lepræ in ædibus,

35. Ibit, cujus eſt domus, nuntians ſacerdoti, & dicet: Quaſi plaga lepræ videtur mihi eſſe in domo mea.

36. At ille præcipiet, ut efferant univerſa de domo, priusquam ingrediatur eam, & videat, utrum leproſa ſit, ne immunda fiant omnia, quæ in domo ſunt. Intrabitque poſtea, ut conſideret lepram domus:

37. Et cum viderit in parietibus illius quaſi valliculas *b* pallore ſive rubore deformes, & humiliores ſuperficie reliqua.

38. Egredietur oſtium domus, & ſtatim claudet illam ſeptem diebus.

39. Reverſusque die ſeptimo, conſiderabit eam. Si invenerit creviſſe lepram,

40. Jubebit erui lapides, in quibus lepra eſt, & projici eos extra civitatem in locum immundum:

41. Domum autem ipſam radi intrinſecus per circuitum, & ſpargi pulverem raſuræ extra urbem in locum immundum,

42. Lapidesque alios reponi pro his, qui ablati fuerunt, & luto alio liniri domum.

43. Sin autem, poſtquam eruti ſunt ladides, & pulvis eraſus, & alia terra lita,

44. Ingreſſus ſacerdos viderit reverſam lepram, & parietes reſperſos maculis, lepra eſt perſeverans, & immunda domus:

45. Quam ſtatim deſtruent, & lapides ejus ac ligna, atque univerſum pulverem projicient extra oppidum in locum immundum.

46. Qui intraverit domum, quando clauſa eſt *c*, immundus erit usque ad veſperum:

47. Et qui dormierit in ea, & comederit quippiam, lavabit veſtimenta ſua.

a Hebr. & ſeptuag. ſi dedero plagam: nempe a Deo ſunt ejusmodi flagella.

b ſc Foveas, foſſas, vel cavitates eroſas a lepra.

c Sc a ſacerdote.

48. Quod si introiens sacerdos viderit lepram non crevisse in domo, postquam denuo lita fuerit, purificabit *a* eam reddita sanitate:

a Mundam declarabit.

49. Et in purificationem ejus sumet duos passeres, lignumque cedrinum, & vermiculum atque hyssopum:

50. Et immolato uno passere in vase fictili super aquas vivas,

51. Tollet lignum cedrinum, & hyssopum, & coccum & passerem vivum, & tinget omnia in sanguine passeris immolati, atque in aquis viventibus, & asperget domum septies,

52. Purificabitque eam tam in sanguine passeris quam in aquis viventibus, & in passere vivo, lignoque cedrino & hyssopo atque vermiculo.

53. Cumque dimiserit passerem avolare in agrum libere, orabit pro domo, & jure mundabitur.

54. Ista est lex omnis lepræ & percussuræ.

55. Lepræ vestium & domorum:

56. Cicatricis & erumpentium papularum, lucentis maculæ, & in varias species, coloribus immutatis,

57. Ut possit sciri, quo tempore mundum quid, vel immundum sit.

CAPUT XV.

Leges de expiatione Viri seminiflui, 2. Qui coitum habuit cum fœmina, 16. Mulieris menstruosæ 19. Patientis fluxum sanguinis, 25.

1. LOcutusque *b* est Dominus ad Moysen & Aaron, dicens:

b Eodem mense || & ann. 2514.

2. Loquimini filiis Israel, & dicite eis: Vir, qui patitur fluxum *c* seminis, immundus erit.

c Mistice doctor impurus, ait, S. Gregor.

3. Et tunc judicabitur huic vitio subjacere, cum per singula momenta adhæserit carni ejus, atque concreverit fœdus humor.

4. Omne stratum, in quo dormierit, immundum erit, & ubicumque sederit.

5. Si quis hominum tetigerit lectum ejus, lavabit vestimenta sua: & ipse lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum:

6. Si sederit, ubi ille sederat, & ipse lavabit vestimenta sua: & lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum:

7. Qui

48. Lecz iesli wszedszy kápłan uyźrzy, że trądu nie przyrosło w domu potym, iáko znowu był tynkowány: oczyśći go, po wroceniu zdrowia:

29. A ná oczyśćienie iego weźmie parę wroblow, y drewná cedrowego, y kármázynu, y hizopu:

50. A ofiárowawszy wroblá iednego ná naczyniu gliniánym nád wodą żywą,

51. Weźmie drewno cedrowe, y hizop, y kármázyn, y wroblá żywego, y omoczy wszytko we krwi wroblá ofiárowánego, y w wodźie żywey: y pokropi dom śiedmkroć,

52. Y oczyśći ji ták we krwi wroblowey, iáko y w wodźie żywey, y w wroblu żywym, y drzewie cedrowym, y hizopie, y kármázynie.

53. A puśćiwszy wroblá latáć wolno ná pole, będźie się modlił zá dom, y práwnie będźie oczyśćiony.

54. Tenći iest zákon wszelkiego trędu y záráżenia:

55. Trędu szat y domow.

56. Y blizny, y wyrzucáiących się krost y łsknącey się plány, y gdy się ná rozne bárwy odmienią fárby,

57. Aby się mogło wiedźieć, ktorego czásu iest iáko rzecz czysta, ábo nieczysta.

ROZDZIAŁ XV.

Oczyśćiánie Mężá, ktorego nieczystość naśienna ćiecze, y niewiásty, ktora przyrodzone rzeczy ćierpi.

1. Y Rzekł Pan do Moyżeszá y do Aaroná, mowiąc:

2. Mowćie synom Izráelowym, y powiedźcie im: Mąż, ktory ćierpi naśienia płynienie, nieczysty będźie.

3. A ná ten czás będźie osądzony, że podległ tey chorobie, gdy ná káżdy czás przylgnie do ćiáłá iego, y spiecze się plugáwa wilgotność.

4. Káżda pośćiel ná ktoreyby spał, nieczysta będźie, y gdźiebykolwiek śiedźiał.

5. Iesli się ktory człowiek dotknie łożá iego, upierze száty swe, y sam omywszy się wodą, nieczysty będźie áż do wieczorá.

6. Iesliby śiedźiał tám gdźie on śiedźiał, y ten wymyie száty swe, á omywszy się wodą, nieczysty będźie áż do wieczorá.

7. Kto-

7. Ktoby fię dotknął ćiáłá iego, wymyie fzáty fwe, á fam omywfzy fię wodą, nieczyfty będźie áż do wieczorá.

8. Ieśli ślinę tákowy człowiek rzući ná tego, ktory czyfty ieft, upierze fzáty fwe, á omywfzy fię wodą, nieczyfty będźie áż do wieczorá.

9. Siodło, ná ktorymby śiedźiał, nieczyfte będźie:

10. Y cokolwiek było pod tym, ktory płynienie náśienia ćierpi, nieczyfte będźie áż do wieczorá. Ktoby nośił cokolwiek z tych rzeczy, wypierze fzáty fwe: á fam omywfzy fię wodą, nieczyfty będźie áż do wieczorá.

11. Káżdy, kogoby dotknął, ktory tákowy ieft, nie omywfzy pierwey ręku, wypierze fzáty fwe, á omywfzy fię wodą, nieczyfty będźie áż do wieczorá.

12. Naczynie gliniáne, ktorego fię dotknie, będźie ftłuczone: á naczynie drzewiáne będźie wymyte wodą.

13. Ieśli będźie uzdrowiony, ten ktory tákową niemoc ćierpi, náliczy śiedm dni po oczyśćieniu fwoim, á omywfzy odźienie y wfzytko ćiáło w wodźie żywey, będźie czyfty.

14. A dniá ofmego weźmie parę fynogárlić, ábo dwoie gołąbiąt, y przyidźie przed oblicze Páńfkie, do drzwi przybytku świádectwá, y da ie kápłanowi.

15. Ktory uczyni iedno zá grzech, á drugie ná całopalenie, y będźie fię modlił zá nim przed Pánem, áby był oczyśćion od płynienia naśienia fwego.

16. Mąż, z ktorego wynidźie naśienie złączenia, omyie wodą wfzytko ćiáło fwe: y nieczyfty będźie áż do wieczorá.

17. Szátę y fkorę, ktorą będźie miał, wymyie wodą, y nieczyfta będźie áż do wieczorá.

18. Niewiáftá, z ktorą fpał, omyie fię wodą, y nieczyfta będźie áż do wieczorá.

19. Niewiáftá, ktora co mieśiąc ćierpi płynienie krwie, przez śiedm dni będźie odłączona.

20. Káżdy, kto fię iey dotknie, będźie nieczyfty áż do wieczorá.

21. Y ná czymby fpáłá ábo śiedźiáłá we dni odłączenia fwego, fplugáwione będźie.

22. Ktoby fię dotknął łożá iey, upierze fzáty fwe: á fam też omywfzy fię wodą, nieczyfty będźie áż do wieczorá.

23. Wfzelkiego naczynia, ná ktorymby oná śie-

7. Qui tetigerit carnem ejus, lavabit veftimenta fua: & ipfe lotus aqua, immundus erit usque ad vefperum:

8. Si falivam hujuscemodi homo jecerit fuper eum, qui mundus eft, lavabit *a* veftimenta fua: & lotus aqua immundus erit usque ad vefperum.

9. Sagma *b*; fuper quo federit, immundum erit:

10. Et quidquid fub eo fuerit, qui fluxum feminis patitur, pollutum erit usque ad vefperum. Qui portaverit horum aliquid, lavabit veftimenta fua: & ipfe lotus aqua, immundus erit usque ad vefperum.

11. Omnis, quem tetigerit, qui talis eft, non lotis ante manibus, lavabit veftimenta fua: & lotus aqua, immundus erit usque ad vefperum.

12. Vas fictile, quod tetigerit, confringetur: vas autem ligneum lavabitur aqua.

13. Si fanatus fuerit, qui hujuscemodi fuftinet paffionem, numerabit feptem dies poft emundationem fui, & lotis veftibus & toto corpore in aquis viventibus *c*, erit mundus.

14. Die autem octavo fumet duos turtures, aut duos pullos columbæ, & veniet in confpectum Domini ad oftium tabernaculi teftimonii, dabitque eos facerdoti:

15. Qui faciet *d* unum pro peccato, & alterum in holocauftum: rogabitque pro eo coram Domino, ut emundetur a fluxu feminis fui.

16. Vir, de quo egreditur femen coitus *, lavabit aqua omne corpus fuum: & immundus erit usque ad vefperum.

17. Veftem & pellem, quam habuerit, lavabit aqua, & immunda erit usque ad vefperum.

18. Mulier, cum qua coierit, lavabitur aqua, & immunda erit usque ad vefperum.

19. Mulier, quæ redeunte menfe patitur fluxum fanguinis, feptem diebus feparabitur *e*.

20. Omnis, qui tetigerit eam, immundus erit usque ad vefperum:

21. Et in quo dormierit, vel federit diebus feparationis fuæ, polluetur.

22. Qui tetigerit lectum ejus, lavabit veftimenta fua: & ipfe lotus aqua, immundus erit usque ad vefperum.

23. Omne vas *f*, fuper quo illa federit, quis-

a Is qui confputus eft.
b Sella vel ftratum.
c Chald. fontis.
d Offeret feu facrificabit.
* Deus has leges tulit, ut petulantiores ad honeftam & decentem continentiam induceret. Tirin.
e a confortio & lecto.
f Inftrumentum.

quisquis attigerit, lavabit veſtimenta ſua: & ipſe lotus aqua, pollutus erit usque ad veſperum.

24. Si coierit cum ea vir tempore ſanguinis menſtrualis, immundus erit ſeptem diebus, & omne ſtratum, in quo dormierit, polluetur.

25. Mulier, quæ patitur multis diebus fluxum ſanguinis non in tempore menſtruali, vel quæ poſt menſtruum ſanguinem fluere non ceſſat, quamdiu ſubjacet huic paſſioni, immunda erit, quaſi ſit in tempore menſtruo.

26. Omne ſtratum, in quo dormierit, & vas, in quo ſederit, pollutum erit.

27. Quicumque tetigerit ea, lavabit veſtimenta ſua: & ipſe lotus aqua, immundus erit usque ad veſperum.

28. Si ſteterit ſanguis, & fluere ceſſaverit, numerabit ſeptem dies purificationis ſuæ:

29. Et die octavo offeret pro ſe ſacerdoti duos turtures, aut duos pullos columbarum, ad oſtium tabernaculi teſtimonii:

30. Qui unum faciet pro peccato, & alterum in holocauſtum, rogabitque *a* pro ea coram Domino, & pro fluxu immunditiæ ejus.

a Hebr. expiabit eam.

31. Docebitis ergo filios Iſrael, ut caveant immunditiam, & non moriantur in ſordibus ſuis, cum polluerint tabernaculum meum, quod eſt inter eos.

32. Iſta eſt lex ejus, qui patitur fluxum ſeminis, & qui polluitur coitu,

33. Et quæ menſtruis temporibus ſeparatur, vel quæ jugi fluit ſanguine, & hominis, qui dormierit cum ea.

CAPUT XVI.

Ritus ſervandus in Feſto Kippurim ſeu expiationis: Quando & quomodo ſacerdos debeat Sanctuarium expiare, & emiſſarium caprum abigere.

*Ann. M. 2514. Ant. Chr. 1490. Ab exitu an. 2. Circa diem decimum menſis 2.

1. LOcutusque* eſt Dominus ad Moyſen poſt mortem duorum filiorum Aaron, quando *b* offerentes ignem alienum interfecti ſunt:

2. Et præcepit ei, dicens: Loquere ad Aaron fratrem tuum, *c* ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod eſt intra velum coram propitiatorio, quo tegitur arca, ut non moriatur (quia in nube apparebo ſuper oraculum.)

b Sup. 10. 1
c Exod. 30. 10. Hebr. 9. 7.

śiedźiáłá, ktoby śię kolwiek dotknął, upierze ſzáty ſwe: á ſam omywſzy śię wodą, nieczyſty będźie áż do wieczorá.

24. Ieſliby ſpał z nią mąż czáſu krwie mieśięczney, nieczyſty będźie przez śiedm dni: y wſzelka pośćiel ná ktoreyby ſpał nieczyſta będźie.

25. Niewiáſtá, ktora ćierpi przez wiele dni płynienie krwie nie ná czás mieśiącow, ábo ktorá po mieśięczney krwi płynąć nie przeſtáie, poki podległá tey niemocy, nieczyſta będźie iákoby byłá czáſu mieśięcznego.

26. Wſzelka pośćiel, ná ktoreyby ſpáłá, y naczynie, ná ktorymby śiedźiáłá, ſplugáwione będźie.

27. Ktokolwiek śię ich dotknie, wypierze ſzáty ſwe: á ſam omywſzy śię wodą, nieczyſty będźie áż do wieczorá.

28. A ieſli śię záſtánowi krew, y przeſtánie płynąć, náliczy śiedm dni czyśćienia ſwego:

29. A oſmego dniá ofiáruie zá śię kápłanowi parę ſynogárlic, ábo dwoie gołąbiąt do drzwi przybytku świádectwá:

30. Ktory iedno uczyni zá grzech, á drugie ná cáłopalenie, y będźie śię modlił zá nię przed Pánem, y zá płynienie nieczyſtośći iey.

31. Przetoż náucząc będźiećie ſyny Izráelowe, áby śię ſtrzegli nieczyſtośći, y nie pomárli w plugáſtwách ſwych, gdyby ſplugáwili przybytek moy, ktory ieſt między wámi.

32. Tenći ieſt zakon tego, ktory ćierpi płynienie naśienia, y ktory śię plugáwi ſpráwą z niewiáſtą,

33. Y ktora mieśięcznych czáſow bywa wyłączona, ábo ktora uſtáwiczną krwią płynie, y człowieká ktoryby ſpał z nią.

ROZDZIAŁ XVI.

Kiedy álbo kápłan miał wchodźić do świątnice: y oczyśćić ią z Przybytkiem y z Ołtarzem, y iáko miał kozłá żywego ofiárowáć.

1. YMowił Pan do Moyżeſzá po śmierći dwu ſynow Aaronowych, kiedy ofiáruiąc cudzy ogień zábići ſą:

2. Y przykazał mu, mowiąc: Mow do Aaroná brátá twego, áby nie káżdego czáſu wchodźił do świątnice, ktora ieſt zá zaſłoną przed ubłagálnią, ktora ieſt nákryta ſkrzyniá, áby nie umárł, (bo w obłoku ukázowáć śię będę nád wyrocznicą.)

3. Aż to pierwey uczyni: Cielcá zá grzech ofiáruie, á báráná ná cáłopalenie.

4. Oblecze się w szátę lniáną, á ubrániem lniánym okryie łono: opásze się pásem lniánym, á czapkę lniáną weźmie ná głowę: bo te száty są święte, w ktore wszytkie, omywszy się oblecze się.

5. Y przyimie od wszytkiego zgromádzenia synow Izráelowych dwu kozłow zá grzech, á iednego báráná ná cáłopalenie.

6. A gdy ofiáruie cielcá, y modlić się będźie zá się y zá dom swoy,

7. Dwu kozłow postáwi przed Pánem we drzwiách przybytku świádectwá:

8. Y puściwszy ná obudwu losy, ieden Pánu, á drugi kozłowi wypuszczálnemu,

9. Ktorego los wynidźie Pánu, ofiáruie go zá grzech:

10. A ktorego ná kozłá wypuszczálnego, postáwi go żywego przed Pánem, áby uczynił modlitwę nád nim, á wypuśćił go ná puszczą.

11. To rządzenie odpráwiwszy, ofiáruie ćielcá, á modląc się zá śię y zá dom swoy, ofiáruie go:

12. A wźiąwszy kádźilnicę, ktorą węgłem zarzystym nápełni z ołtarzá, y nábrawszy ręką przyprawionego kádzenia wonnego ná zápał, wniedźie zá zasłonę do świątnice:

13. Aby nákładszy ná ogień wonnośći, mgłá ich y párá okryłá wyrocznicę, ktora iest nád świádectwem, á nie umárł.

14. Weźmie też krwie ćielcowey, y pokropi pálcem śiedmkroć przećiw ubłagálniey ná wschod słońcá.

15. A gdy zábiie kozłá zá grzech ludu, wniesie krew iego zá zasłonę, iáko iest przykazano o krwi ćielcowey, áby pokropił przećiwko wyrocznicy,

16. A oczyśćił świątnicę od nieczystot synow Izráelowych, y od przestępstwá ich, y wszytkich grzechow. Wedle tego obrzędu uczyni przybytkowi świádectwá, ktory rozbity iest miedzy nimi w pośrzodku plugástw mieszkánia ich.

17. Záden człowiek niechay nie będźie w przybytku kiedy nawyssy kápłan wchodźi do świątnice, áby się modlił zá śię y zá dom swoy, y zá wszytko zgromádzenie Izráelskiey, poki nie wynidźie.

18. A gdy wynidźie do ołtarzá ktory iest przed Pánem, niech się modli zá śię, á wźiąwszy

3. Nisi hæc ante fecerit *a*: Vitulum pro peccato offeret, & arietem in holocaustum.

4. Tunica linea vestietur, feminalibus lineis verenda celabit: accingetur zona linea, cidarim lineam imponet capiti: hæc enim vestimenta sunt sancta: quibus cunctis, cum lotus fuerit, induetnr,

5. Suscipietque ab universa multitudine filiorum Israel duos hircos pro peccato, & unum arietem in holocaustum.

6. Cumque obtulerit vitulum *b*, & oraverit pro se & pro domo sua,

7. Duos hircos stare faciet coram Domino in ostio tabernaculi testimonii:

8. Mittensque super utrumque sortem, unam Domino, & alteram capro emissario *c*:

9. Cujus exierit sors Domino, offeret illum pro peccato:

10. Cujus autem in caprum emissarium, statuet eum vivum coram Domino, ut fundat preces super eo, & emittat eum in solitudinem.

11. His rite celebratis, offeret vitulum, & rogans pro se & pro domo sua, immolabit eum:

12. Assumptoque thuribulo, quod de prunis altaris impleverit, & hauriens manu compositum thymiama in incensum, ultra velum intrabit in Sancta:

13. Ut positis super ignem aromatibus, nebula eorum, & vapor operiat oraculū, quod est supra testimonium *d*, & non moriatur.

14. Tollet quoque de sanguine vituli, & asperget digito septies contra propitiatorium ad orientem.

15. Cumque mactaverit hircum pro peccato populi, inferet sanguinem ejus intra velum, sicut præceptum est de sanguine vituli, ut aspergat e regione oraculi,

16. Et expiet sanctuarium ab immunditiis *e* filiorum Israel, & a prævaricationibus eorum, cunctisque peccatis. Juxta hunc ritum faciet tabernaculo testimonii, quod fixum est inter eos in medio sordium habitationis eorum.

17. *f* Nullus hominum sit in tabernaculo, quando pontifex Sanctuarium ingreditur, ut roget pro se & pro domo sua, & pro universo cœtu Israel, donec egrediatur

18. Cum autem exierit ad altare, quod coram Domino est, oret pro se, & sumptum san-

a Sc. semel in anno.

b Deo postea immolandum.

c postea emittendo.

d Arcam testimonii.

e Sc. peccatis, quibus quodammodo pollui videbatur.

f Luc. 1. 10.

ſanguinem vituli atque hirci fundat ſuper cornua ejus per gyrum:

19. Aſpergensque digito ſepties, expiet, & ſanctificet illud ab immunditiis filiorum Iſrael.

20. Poſtquam emundaverit Sanctuarium, & tabernaculum, & altare, tunc offerat hircum viventem:

21. Et poſita utraque manu ſuper caput ejus, confiteatur omnes iniquitates filiorum Iſrael, & univerſa delicta atque peccata eorum: quæ imprecans capiti ejus, emittet illum per hominem paratum, in deſertum.

22. Cumque portaverit hircus omnes iniquitates eorum *a* in terram ſolitariam, & dimiſſus fuerit in deſerto,

23. Revertetur Aaron in tabernaculum teſtimonii, & depoſitis veſtibus, quibus prius indutus erat, cum intraret Sanctuarium, relictisque ibi,

24. Lavabit carnem ſuam in loco ſancto, indueturque veſtibus ſuis. Et poſtquam egreſſus obtulerit holocauſtum ſuum, ac plebis, rogabit tam pro ſe, quam pro populo:

25. Et adipem, qui oblatus eſt pro peccatis, adolebit ſuper altare.

26. Ille vero, qui dimiſerit caprum emiſſarium, lavabit veſtimenta ſua & corpus aqua, & ſic ingredietur in caſtra.

27. Vitulum autem & hircum, qui pro peccato fuerant immolati, & quorum ſanguis illatus eſt in Sanctuarium, ut expiatio compleretur, aſportabunt foras caſtra *b*, & comburent igni tam pelles quam carnes eorum ac fimum:

28. Et quicumque combuſſerit ea, lavabit veſtimenta ſua & carnem aqua, & ſic ingredietur in caſtra.

29. Eritque vobis hoc legitimum ſempiternum: *c* Menſe ſeptimo, decima die menſis, affligetis *d* animas veſtras, nullumque opus facietis, ſive indigena, ſive advena, qui perigrinatur inter vos.

30. In hac die expiatio erit veſtri, atque mundatio ab omnibus peccatis veſtris: coram Domino mundabimini.

31. Sabbatum enim requietionis *e* eſt, & affligetis animas veſtras religione perpetua.

32. Expiabit autem ſacerdos, qui unctus fuerit, & cujus manus initiatæ ſunt, ut ſacerdotio fungatur pro patre ſuo: indueturque ſtola linea & veſtibus ſanctis,

33. Et

a Miſtice duo hirci ſignificant Chriſtum ut hoſtia, eſt cruenta & incruenta pro peccatis noſtris. Tiria. v. 20.

b Hebr. 13. 11.

c Infr. 23. 27. 28.

d Jejunando.

e Id eſt quies quietis ſeu ſumma quies.

wſzy krew ćielcową y kozłową, niech ią wyleie ná rogi iego w około,

19. Y kropiąc pálcem śiedm kroć, niech ji oczyśći, y poświęći od nieczyſtoty ſynow Izráelowych.

20. A gdy oczyśći świątnicę, y przybytek, y ołtarz, tedy niech ofiáruie kozłá żywego:

21. A włożywſzy obiedwie ręce ná głowę iego, niechay wyzna wſzytkie niepráwośći ſynow Izráelowych, y wſzytkie wyſtępki y grzechy ich: ktoremi przeklináiąc głowę iego, wypuśći go przez człowieká nágotowánego ná puſczą.

22. A gdy zánieśie kożieł wſzytkie niepráwośći ich do źiemie puſtey, á będźie puſczon ná puſtynią,

23. Wroći ſię Aaron do przybytku świádectwá, á złożywſzy ſzáty, w ktore pierwey był obleczony, gdy wchodźił do świątnice, y tám ie zoſtáwiwſzy,

24. Omyie ćiáło ſwe ná mieyſcu świętym, y oblecze ſię w ſzáty ſwe. Y potym gdy wyſzedźiy ofiáruie cáłopalenie ſwoie y poſpolſtwá będźie ſię modlił ták zá śie iáko y zá lud:

25. A łoy, ktory ieſt ofiárowány zá grzechy, ſpali ná ołtarzu.

26. On záś, ktory wypuśći kozłá wypuſczálnego, omyie ſzáty ſwe y ćiáło wodą, y ták wnidźie do obozu.

27. A ćielcá y kozłá, ktore zá grzech były ofiárowáne, y ktorych krew wnieśiona ieſt do świątnice, áby ſię wykonáło oczyśćienie, wyniosą przez zá oboz, y ſpalą ogniem, ták ſkory iáko mięſo ich y gnoy ich.

28. A ktobykolwiek ie ſpalił, wymyie ſzáty ſwe y ćiáło wodą, y ták wnidźie do obozu.

29. Y będźie wam to zá uſtáwę wieczną: Mieśiącá śiodmego, dźieśiątego dniá mieśiącá trápić będźiećie duſze wáſze, y żadney roboty czynić nie będźiećie, bądź obywátel, bądź przychodźień, ktory gośćiem ieſt między wámi.

30. Tego dniá będźie oczyśćienie wáſze y ochędożenie od wſzyſtkich grzechow wáſzych: przed Pánem będźiećie oczyśćieni.

31. Bo Szábát odpoczynienia ieſt, y trápić będźiećie duſze wáſze uſtáwą wieczną.

32. A oczyśćiáć będźie kápłan, ktory ieſt pomázány, y ktorego ręce ſą poświęcone, áby kápłáńſki urząd ſpráwował miáſto oycá ſwego: á oblecze ſię w ſzátę lniáną y w odźienie święte,

33. Y

33. Y oczyśći świątnicę, y przybytek świádectwá, y ołtarz: kápłany też y wszytek lud.

34. Y będźie wam to zá ustáwę wieczną, ábyśćie się modlili zá syny Izráelowe y zá wszytkie grzechy ich raz w rok. Uczynił tedy Moyżesz, iáko mu Pan był przykazał.

ROZDZIAŁ XVII.

Nigdźiey iedno u drzwi Przybytkowych ma bydź ofiárowáno, á krwie y zdechliny zákazáno.

1. Y Mowił Pan do Moyżeszá, mowiąc:

2. Mow Aaronowi y synom iego, y wszytkim synom Izráelowym mowiąc do nich: Tá iest mowá, ktorą Pan roskazał, mowiąc:

3. Káżdy człowiek z domu Izráelowego, ieśli zábiie wołu ábo owcę, ábo kozę, w obozie ábo zá obozem,

4. A nie ofiáruie u drzwi przybytku ofiáry Pánu, krwie winien będźie: iákoby krew wylał, ták zginie z pośrodku ludu swe go.

5. Przetoż kápłanowi ofiárowáć máią synowie Izráelowi ofiáry swe, ktore zábiią ná polu, áby były poświęcone Pánu przededrzwiámi przybytku świádectwá, á niech ie ofiáruią zá ofiáry zapokoyne Pánu.

6. Y wyleie kápłan krew ná ołtarz Páński u drzwi przybytku świádectwá, y spali łoy ná wonność wdźięczności Pánu:

7. A żadną miárą więcey nie będą ofiárowáć ofiar swych czártom, z ktoremi cudzołożyli. Ustáwá wieczna będźie im, y potomkom ich.

8. Y do nich rzeczesz: Człowiek z domu Izráelowego y z przychodniow, ktorzy gośćmi są u was, ktory ofiáruie cáłopalenie ábo ofiárę,

9. A do drzwi przybytku świádectwá nie przywiedźie iey, áby byłá ofiárowána Pánu: zginie z ludu swego.

10. Człowiek káżdy z domu Izráelowego y z przychodniow, ktorzy gośćmi są między nimi, iesliby iadł krew, zátwardzę twarz moię przećiw duszy iego, y wygubię ią z ludu iey,

11. Bo duszá ćiáłá we krwi iest: á iam ią dal

33. Et expiabit Sanctuarium & tabernaculum testimonii atque altare, sacerdotes quoque & universum populum.

34. Eritque vobis hoc legitimum sempiternum, ut oretis pro filiis Israel, & pro cunctis peccatis eorum semel in anno. Fecit igitur sicut præceperat Dominus Moysi.

CAPUT XVII.

Soli Deo, & nusquam nisi ad ostium tabernaculi sacrificandum. 1. Atque a sanguine & morticino abstinendum. 10.

1. ET locutus est * Dominus ad Moysen, dicens:

2. Loquere Aaron, & filiis ejus, & cunctis filiis Israel, dicens ad eos: Iste est sermo quem mandavit Dominus, dicens:

3. Homo quilibet de domo Israel, si occiderit *a* bovem aut ovem, sive capram, in castris vel extra castra,

4. Et non obtulerit *b* ad ostium tabernaculi oblationem Domino, sanguinis reus erit: quasi si sanguinem *c* fuderit, sic peribit de medio populi sui.

5. Ideo sacerdoti offerre debent filii Israel hostias suas, quas occident in agro, ut sanctificentur Domino, ante ostium tabernaculi testimonii, & immolent eas hostias pacificas Domino.

6. Fundetque sacerdos sanguinem super altare Domini ad ostium tabernaculi testimonii, & adolebit adipem in odorem suavitatis Domino:

7. Et nequaquam ultra immolabunt hostias suas dæmonibus, cum quibus fornicati sunt. Legitimum sempiternum erit illis & posteris eorum.

8. Et ad ipsos dices: Homo de domo Israel, & de advenis, qui peregrinantur apud vos, qui obtulerit holocaustum sive victimam,

9. Et ad ostium tabernaculi testimonii non adduxerit eam, ut offeratur Domino, interibit de populo suo.

10. Homo quilibet de domo Israel, & de advenis, qui peregrinantur inter eos, si comederit sanguinem, confirmabo faciem meam contra animam illius *d*, & disperdam eam de dopulo suo,

11. Quia anima *e* carnis in sanguine est *f*:

* Eodem anno & mense.
a Causa sacrificii.
b Per Sacerdotes immolanda.
c Humanum.
d Irascar valde.
e Vitæ.
f Præcipue e sanguine pendet.

& ego dedi illum vobis, ut ſuper altare in eo expietis pro animabus veſtris, & ſanguis pro animæ piaculo ſit.

12. Idcirco dixi filiis Iſrael: Omnis anima ex vobis non comedet ſanguinem, nec ex advenis, qui peregrinantur apud vos.

13. Homo quicunque de filiis Iſrael, & de advenis, qui peregrinantur apud vos, ſi venatione atque aucupio ceperit feram vel avem, quibus veſci licitum eſt, fundat ſanguinem ejus, & operiat illum terra.

14. *a* Anima enim omnis carnis in ſanguine eſt: unde dixi filiis Iſrael: Sanguinem univerſæ carnis non comedetis, quia anima carnis in ſanguine eſt: & quicumque comederit illum, interibit:

15. Anima, quæ comederit morticinum, vel captum a beſtia, tam de indigenis, quam de advenis, lavabit veſtimenta ſua & ſemetipſum aqua, & contaminatus erit usque ad veſperum: & hoc ordine mundus fiet.

16. Quod ſi non laverit veſtimenta ſua & corpus, portabit iniquitatem ſuam. *b*

a Gen. 9. 4. Sup. 7. 26.

b ſc. punietur.

CAPUT XVIII.

Gradus conjugii illiciti: Inter conſanguineos 6. Inter affines. 14. Prohibet Deus gentium opera in varia carnali turpitudine. 20.

1. LOcutus eſt *Dominus ad Moyſen, dicens:

2. Loquere filiis Iſrael, & dices ad eos: Ego Dominus Deus veſter:

3. Juxta conſuetudinem Terræ Ægypti, in qua habitaſtis, non facietis: & juxta morem Regionis Chanaan, ad quam ego introducturus ſum vos, non agetis, nec in legitimis *c* eorum ambulabitis.

4. Facietis judicia mea, & præcepta mea ſervabitis, & ambulabitis in eis. Ego Dominus Deus veſter.

5. *d* Cuſtodite leges meas atque judicia, quæ faciens homo, vivet in eis. Ego Dominus.

6. Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedet, ut revelet turpitudinem ejus. Ego Dominus.

7. Turpitudinem *e* patris tui & turpitudinem matris tuæ, non diſcooperies: mater tua eſt. Non revelabis turpitudinem ejus.

8. Turpitudinem uxoris patris tui non diſcooperies; turpitudo enim patris tui *f* eſt.

* Eodem anno ab exitu 2. menſe 2. Ann. M. 2514.

c ſc. ritibus, Septuag. legibus.

d Ezech. 20. 11. Rom. 10. 5. Gal. 3. 12.

e Nuditatem & verenda; ſic dicuntur, quod ea nudari turpe ſit.

f Ad patrem pertinet; ei turpe & injurioſum eſt.

9. Tur-

dał wam, ábyśćie nią ná ołtarzu oczyśćiáli zá duſze wáſze, á krew byłá ná oczyścienie duſze.

12. Przeto żem rzekł ſynom Izráelowym: żadną duſzá z was nie będźie iádłá krwie, áni z przychodniow, ktorzy gośćmi ſą u was.

13. Człowiek ktorykolwiek z ſynow Izráelowych, y z przychodniow, ktorzy gośćmi ſą u was, ieſli łowem álbo ptáſznictwem uchwyći źwierzá, álbo ptaká, ktore ſię ieść godźi: niechay wyleie krew z niego, á okryie ią źiemią.

14. Duſzá bowiem káżdego ćiáłá we krwi ieſt: przetom rzekł ſynom Izráelowym: krwie wſzelkiego ćiáłá ieść nie będźiećie, bo duſzá ćiáłá we krwi ieſt: á ktokolwiekby ią iadł, zginie.

15. Duſzá, ktoraby iádłá zdechlinę ábo co uchwyconego od beſtiy, ták z obywátelow iáko y z przychodniow, omyie ſzáty ſwe, y ſam śiebie wodą, y nieczyſty będźie áż do wieczorá, y tym porządkiem ſtánie ſię czyſtym.

16. Lecz ieſli nie omyie ſzat ſwych y ćiáłá, ponieśie niepráwość ſwoię.

ROZDZIAŁ XVIII.

Stopnie Málżeńſtwá nieprzyſtoynego, y rozmáite plugawośći ćieleſne.

1. RZekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

2. Mow ſynom Izráelowym: y rzeczeſz do nich: Ia Pan Bog wáſz:

3. Według obyczáiu źiemie Ægyptſkiey, w ktoreyieśćie mieſzkáli, czynić nie będźiećie: y według obyczáiu źiemie Chánáneyſkiey, do ktorey ia was wprowádzę, nie będźiećie czynić, áni w uſtáwach ich chodźić będźiećie.

4. Czynić będźiećie ſądy moie y przykazánia mego ſtrzedz, y chodźić w nim będźiećie: ia Pan Bog wáſz.

5. Strzeżćie praw moich y ſądow, ktore człowiek pełniąc żyć będźie w nich. Ia Pan.

6. Zaden człowiek do bliſkiey krwi ſwey nie przyſtąpi, áby odkrył ſromotę iey. Ia Pan.

7. Sromoty oycá twego, y ſromoty mátki twey nie odkryieſz: mátká twoiá ieſt, nie odkryieſz ſromoty iey.

8. Sromoty żony oycá twego nie odkryieſz: bo ſromatá oycá twego ieſt.

9. Sro-

9. Sromoty śioſtry twey z oycá ábo z mátki, ktora w domu, álbo gdźie indźie urodzona ieſt, nie odkryieſz.

10. Sromoty corki ſyná twego, ábo wnuczki z corki twey nie odkryieſz, bo ſromotá twoiá ieſt.

11. Sromoty corki żony oycá twego, ktorą urodźiłá oycu twemu, á ieſt śioſtrá twoiá, nie odkryieſz.

12. Sromoty śioſtry oycá twego nie odkryieſz: bo ćiáło ieſt oycá twego.

13. Sromoty śioſtry mátki twey nie odkryieſz, przeto że ćiáło ieſt mátki twoiey.

14. Sromoty ſtryiá twego nie odkryieſz, áni przyſtąpiſz do żony iego, ktora ćię powinowáctwem dośięga.

15. Sromoty niewiaſtki twoiey nie odkryieſz, bo ieſt żoná ſyná twego: áni odkryieſz ſromoty iey.

16. Sromoty żony brátá twego nie odkryieſz, bo ſromotá brátá twego ieſt.

17. Sromoty żony twey y corki iey nie odkryieſz. Corki ſyná iey, y corki corki iey nie weźmieſz, ábyś miał odkryć ſromotę iey: bo ćiáło iey ſą, á tákie złączenie káźirodztwo ieſt.

18. Sioſtry żony twey ná nałożnictwo przy niey nie weźmieſz, áni odkryieſz ſromoty iey, poki ieſcze oná żywá.

19. Do niewiáſty, ktora ćierpi przyrodzoną chorobę, nie przyſtąpiſz, áni odkryieſz ſproſnośći iey.

20. Z żoną bliźniego twego ſpáć nie będźieſz, áni ſię naśienia zmieſzániem ſplugáwiſz.

21. Z naśienia twego nie daſz, áby ie ofiárowano bałwánowi Moloch, áni ſplugáwiſz imienia Bogá twego. Ia Pan.

22. Z mężczyzną nie złączay ſię złączeniem niewieśćim: bo brzydkość ieſt.

23. Z żadnym bydlęćiem nie złączyſz ſię, áni ſię z nim ſplugáwiſz. Niewiáſtá niech niepodlega bydlęćiu, áni ſię złącza z nim: bo há niebna złość ieſt.

24. Ani ſię plugawćie temi wſzytkimi rzeczámi, ktoremi ſię ſplugáwili wſzyſcy narodowie, ktore ia wyrzucę przed obliczem wáſzym,

25. Y ktoremi ieſt ſplugáwiona źiemiá, ktorey ia złośći náwiedzę, áby wyrzućiłá obywátele ſwoie.

26. Strzeżćie uſtaw moich y ſądow, á nie czyńćie ze wſzech tych brzydkośći, ták obywátel

9. Turpitudinem ſororis tuæ ex patre, ſive ex matre, quæ domi vel foris genita eſt, non revelabis.

10. Turpitudinem filiæ filii tui vel neptis ex filia non revelabis: quia turpitudo tua eſt.

11. Turpitudinem filiæ uxoris patris tui, quam peperit patri tuo, & eſt ſoror tua, non revelabis.

12. Turpitudinem ſororis patris tui non diſcooperies: quia caro *a* eſt patris tui.

13. Turpitudinem ſororis matris tuæ non revelabis, eo quod caro ſit matris tuæ.

14. Turpitudinem patrui tui non revelabis, nec accedes ad uxorem ejus, quæ tibi affinitate conjungitur.

15. Turpitudinem nurus tuæ non revelabis, quia uxor filii tui eſt, nec diſcooperies ignominiam ejus.

16. Turpitudinem uxoris fratris tui *b* non revelabis: quia turpitudo fratris tui eſt.

17. Turpitudinem uxoris tuæ & filiæ ejus non revelabis. Filiam filii ejus, & filiam filiæ illius non ſumes, ut reveles ignominiam ejus: quia caro illius ſunt, & talis coitus inceſtus eſt.

18. Sororem uxoris tuæ in pellicatum illius *c* non accipies, nec revelabis turpitudinem ejus adhuc illa vivente.

19 Ad mulierem, quæ patitur menſtrua, non accedes, nec revelabis fœditatem ejus.

20. Cum uxore proximi tui non coibis, nec ſeminis commiſtione macularberis.

21. De ſemine tuo *d* non dabis, ut conſecretur idolo Moloch, nec pollues nomen Dei tui. Ego Dominus.

22. Cum maſculo non commiſcearis coitu fœmineo, quia abominatio eſt.

23. Cum omni pecore non coibis, nec macularberis cum eo. * Mulier non ſuccumbet jumento, nec miſcebitur ei: quia ſcelus *e* eſt.

24. Nec polluamini in omnibus his, quibus contaminatæ ſunt univerſæ gentes, quas ego ejiciam ante conſpectum veſtrum,

25. Et quibus polluta eſt terra: cujus ego ſcelera viſitabo *f*, ut evomat habitatores ſuos.

26. Cuſtodite legitima mea atque judicia, & non faciatis ex omnibus abominationibus

 iſtis

a Chald. & 70. propinqua ſeu conſanguinea.

b Liberos relinquentis.

c Chald. ad tribulationem ejus.

d Inf. 20. 2.

* Inf. 20. 16.

e Heb. confuſio & abominatio.

f Puniam.

istis, tam indigena quam colonus, qui peregrinantur apud vos.

27. Omnes enim execrationes istas fecerunt accolæ terræ, qui fuerunt ante vos, & polluerunt eam.

28. Cavete ergo, ne & vos similiter evomat, cum paria feceritis, sicut evomuit gentem, quæ fuit ante vos.

29. Omnis anima, quæ fecerit de abominationibus his quippiam, peribit *a* de medio populi sui.

a Sc. Occidetur per judicem.

30. Custodite mandata mea. Nolite facere, quæ fecerunt hi, qui fuerunt ante vos, & ne polluamini in eis. Ego Dominus Deus vester.

CAPUT XIX.

Repetit varia præcepta, 1. Nova tradit: non secundum agrum diverso semine, non induendum vestem ex lino & lana, &c. 19.

1. LOcutus * est Dominus ad Moysen, dicens:

2. Loquere ad omnem cœtum filiorum Israël, & dices ad eos: *b* Sancti estote, quia ego sanctus sum, Dominus Deus vester.

3. Unusquisque patrem suum, & matrem suam timeat. Sabbata mea custodite. Ego Dominus Deus vester.

4. Nolite converti ad idola, nec deos conflatiles faciatis vobis. Ego Dominus Deus vester.

5. Si immolaveritis hostiam pacificorum Domino, ut sit placabilis,

6. Eo die, quo fuerit immolata, comedetis eam, & die altero; quidquid autem residuum fuerit in diem tertium, igne comburetis.

7. Si quis post biduum comederit ex ea, profanus erit *c* & impietatis reus:

8. Portabitque iniquitatem suam *d*, quia sanctum Domini polluit *e*, & peribit anima illa de populo suo.

9. *f* Cum messueris segetes terræ tuæ, non tondebis usque ad solum superficiem terræ: nec remanentes spicas colliges.

10. Neque in vinea tua racemos & grana decidentia congregabis, sed pauperibus & peregrinis carpenda dimittes. Ego Dominus Deus vester.

11. Non facietis furtum. Non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum.

* Eodem anno & mense.
† Fer. 4. post. Dom. Passion. Epist.
b Sup. 11. 44. 1. Pet. 1. 16.
c Chald. abominatio erit.
d pœnam iniquitatis.
e Chald. profanavit.
f Infr. 24. 22.

12. Non

wátel iáko mieszkániec, ktory gośćiem iest u was.

27. Abowiem te wszytkie brzydkośći czynili obywátele źiemie, ktorzy byli przed wámi, y splugáwili ią.

28. Przetoż strzeżćie, áby y was tákże nie wyrzućiłá, gdy byśćie tym podobne rzeczy czynili, iáko wyrzućiłá narod, ktory był przed wámi.

29. Wszelka duszá, ktoráby co uczyniłá z tych brzydliwośći, zginie z pośrzodku ludu swego.

30. Strzeżćież mándatow moich. Nie czyńćie, co czynili ći, co przed wámi byli, á nie plugawćie się w nich. Ia Pan Bog wász.

ROZDZIAŁ XIX.

Náuki y przykazánia rozmáite, ktore się śćiągdáią do sądow, y ku dobrym obyczáiom.

1. RZekł Pan do Moyżeszá, mowiąc:

2. Mow do wszego zgromádzenia synow Izráelowych, y rzeczesz do nich: Swiętemi bądźćie, bom ia Swięty iest, Pan Bog wász.

3. Káżdy się boy oycá swego y mátki swey. Sábbátow moich strzeżćie. Ia Pan Bog wász.

4. Niezwracayćie się do báłwanow, áni Bogow litych sobie czyńćie. Ia Pan Bog wász.

5. Ieśli ofiárowáć będźiećie ofiárę zapokoyną Pánu, áby byłá ubłagálna:

6. Tegoż dniá, ktorego będźie ofiárowána, będźiećie ią ieść y dniá drugiego; A cokolwiek zostánie do dniá trzećiego, ogniem spalićie.

7. Ieśli kto po dwu dniu będźie iadł z niey, przeklęty będźie y winien niezbożnośći.

8. Y poniesie nieprawość swoię, bo święte Páńskie pomázał, y zginie duszá oná z ludu swego.

9. A gdy żąć będźiesz zboże z źiemie twoiey, nie będźiesz golił źiemie áż do gruntu: áni pozostałych kłosow zbierzesz.

10. Ani w winnicy twoiey gron y iágod upádáiących zbierzesz, ále ubogim y gośćiom ná zbieránie zostáwisz. Ia Pan Bog wász.

11. Nie będźiećie czynić kradźieży, Nie będźiećie kłámáć, Ani będźie oszukiwał żaden bliźniego swego.

12. Nie

12. Nie będźiesz krzywoprzyśięgał w imię moie, y nie splugáwisz imięniá Bogá twego: Ia Pan.

13. Nie będźiesz kładł potwarzy ná bliźniego, áni go gwałtem śćiśniesz. Nie zmeszka pracá naiemniká twego u ćiebie áż do zaránia.

14. Nie będźiesz złorzeczył głuchemu, áni przed ślepym nie będźiesz kładł zawády: ále się będźiesz bał Páná Bogá twego, bom ia iest Pan.

15. Nie będźiesz czynił niepráwośći, áni niesprawiedliwie sądźić będźiesz. Nie pátrz ná osobę ubogiego, áni czći twarzy możnego. Sprawiedliwie sądź bliźniemu twemu.

16. Nie będźiesz potwarcą, áni podsczuwáczem między ludem. Nie będźiesz stał przećiw krwi bliźniego twego. Ia Pan.

17. Nie miey w nienawiśći brátá twego w sercu twoim, ále go iáwnie karz ábyś nie miał grzechu dla niego.

18. Nie szukay pomsty, áni pámiętáć będźiesz krzywdy sąśiádow twoich. Będźiesz miłował przyiaćielá twego iáko sam śiebie. Ia Pan.

19. Praw moich strzeżćie. Bydlęćiá twego nie spusczay z bydlęty rodzáiu inszego. Roley twoiey nie ośieway rozmáitym naśieniem. Száty, ktora ze dwu rzeczy iest utkána, nie obleczesz.

20. Człowiek ieśliby spał z niewiástą złączeniem naśienia, ktoraby byłá niewolnicą choć ná wydániu, ále nie okupioną, áni wolnośćią dárowáną: oboie ubići będą, y nie umrą, ponieważ nie byłá wolną.

21. A zá występek swoy ofiáruie Pánu u drzwi przybytku świádectwá báráná:

22. Y będźie się káplan modlił zań, y zá grzech iego przed Pánem, á będźie mu záś miłośćiw, y odpusczony grzech będźie.

23. Gdy wnidźiećie do źiemie, y násczepićie w nie drzewá rodzáynego, oderznie ćie iáko rzecz nieczystą: owoce ktore rodzą przez trzy látá nieczyste wam będą, áni ich ieść będźiećie.

24. Ale czwartego roku wszelki owoc ich, będźie poświęcony chwalebny Pánu.

25. A piątego roku będźiećie ieść owoc pozbieráwszy iáblká ktore z śiebie dáią. Ia Pan Bog wász.

26. Nie będźiećie ieść ze krwią. Nie będźiećie wrożyć, y snow nie będźiećie przestrzegáć.

27. Ani

12. *a* Non perjurabis in nomine meo, nec polllues nomen Dei tui. Ego Dominus.

13. *b* Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. *c* Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane.

14. Non maledices surdo, nec coram cœco pones offendiculum: sed timebis Dominum Deum tuum, quia ego sum Dominus.

15. Non facies, quod iniquum est, nec injuste judicabis. *d* Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Juste judica proximo tuo.

16. Non eris criminator, nec susurro in populo. Non stabis contra sanguinem proximi tui. Ego Dominus.

17. *e* Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed *f* publice argue eum, ne habeas super illo peccatum.

18. Non quæras ultionem: nec memor eris injuriæ civium tuorum. *g* Diliges amicum tuum sicut te ipsum. Ego Dominus.

19. Leges meas custodite. Jumentum tuum non facies coire cum alterius generis animantibus. Agrum tuum non seres diverso semine. *h* Veste, quæ ex duobus texta est, non indueris.

20. Homo si dormierit cum muliere coitu seminis, quæ sit ancilla etiam nubilis, & tamen pretio non redempta, nec libertate donata *i*: vapulabunt ambo, & non morientur, quia non fuit libera.

21. Pro delicto autem suo offeret Domino ad ostium tabernaculi testimonii arietem:

22. Orabitque pro eo sacerdos, & pro peccato ejus coram Domino, & repropitiabitur ei, dimitteturque peccatum.

23. Quando ingressi fueritis terram, & plantaveritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum: *k* poma, quæ germinant, immunda erunt vobis, nec edetis ex eis.

24. Quarto autem anno omnis fructus eorum sanctificabitur *l* laudabilis Domino.

25. Quinto autem anno comedetis fructus, congregantes poma, quæ proferunt. Ego Dominus Deus vester.

26. Non comedetis cum sanguine. Non augurabimini, nec observabitis somnia.

27. Ne-

a Exod. 20. 7.
b Eccl. 10. 6.
c Deut. 24. 14. Tob. 4. 15.
d Deut. 1. 17. & 16. 19. Prov. 24. 23. Eccli. 42. 1. Jac. 2. 2.
e 1. Joan 2. 11. & 3. 14.
f Eccl 19. 13. Matt. 18. 15. Luc. 17. 3.
g Matth. 5. 43. & 22. 39. Luc. 6. 27. Rom. 13. 9.
h Mistice videtur prohiberi rerum confusio & omnis inordinata actio.
i Tunc enim esset lapidanda.
k Primos fructus trium annorum quasi immundos projicietis. Sa ex Heb.
l A solis sanctificatis, sacerdotibus & Levitis edi poterit.

Moregentilium hoc ritu se ipsos idolis devoventium. Jer. 9. v. ult.

b More Ægyptiorum.

27. Neque in rotundum *a* attondebitis comam: nec radetis barbam.

28. Et super mortuo non incidetis carnem vestram, neque figuras aliquas aut stigmata facietis vobis *b*. Ego Dominus.

29. Ne prostituas filiam tuam, ne contaminetur terra, & impleatur piaculo.

c Reveremini.

30. Sabbata mea custodite, & Sanctuarium meum metuite *c*. Ego Dominus.

31. Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini per eos. Ego Dominus Deus vester.

32. Coram cano capite consurge, & honora personam senis: & time Dominum Deum tuum. Ego sum Dominus.

d Exod. 22. 21.

e Sept. non affligatis eum.

33. Si habitaverit advena *d* in terra vestra, & moratus fuerit inter vos, non exprobretis ei *e*:

34. Sed sit inter vos quasi indigena: & diligetis eum quasi vosmetipsos: fuistis enim & vos advenæ in Terra Ægypti. Ego Dominus Deus vester.

35. Nolite facere iniquum aliquid in judicio, in regula, in pondere, in mensura.

36. Statera justa, & æqua sint pondera, justus modius, æquusque sextarius. Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra Ægypti.

37. Custodite omnia præcepta mea, & universa judicia, & facite ea. Ego Dominus.

27. Ani w koło będźiećie strzydz włosow, áni brody golić będźiećie.

28. Y zá umárłego nie będźiećie rzezáć ćiáłá wászego, ánі znákow iákich, áni piątná sobie czynić będźiećie. Ia Pan.

29. Nie daway ná wszeteczność corki twoiey, áby się nie splugáwiłá źiemiá, y nie nápełniłá się grzechem.

30. Sábátow moich strzeżcie, á świątnice moiey boyćie się. Ia Pan.

31. Nie skłániayćie się do czárownikow, áni się wieszczkow ni ocz pytayćie, ábyśćie się przez nie splugáwili. Ia Pan Bog wász.

32. Przed głową szedźiwą powstań, á czći osobę stárego: á boy się Páná Bogá twego. Iam iest Pan.

33. Będźieli przychodźień mieszkał w źiemie wászey, á będźie przebywał między wámi: nie urągayćie mu:

34. Ale niech będźie między wámi iáko obywátel: y będźiećie go miłowáć iáko sámi śiebie: bośćie y wy byli przychodniámi w źiemi Ægyptskiey. Ia Pan Bog wász.

35. Nie czyńćie nic przewrotnego w sądźie, w práwidle, w wadze, y w mierze.

36. Szale spráwiedliwe, y rowne niech będą gwichty, spráwiedliwy korzec, y kwarty spráwiedliwe. Ia Pan Bog wász, ktorym was wywiodł z źiemie Ægyptskiey.

37. Strzeżćież wszego przykazánia mego y wszech sądow, á czyńćie ie. Ia Pan.

CAPUT XX.

Morte plectendi sunt, qui de semine suo Moloch offerunt, qui ariolos consulunt, 2. Qui parentibus maledicunt, 9. Qui varios exercent coitus illicitos, 10.

** Eodem mense & an. 2514.*

f Sup. 13. 21.

1. LOcutusque est * Dominus ad Moysen, dicens:

2. Hæc loqueris filiis Israel: Homo de filiis Israel, & de advenis, qui habitant in Israel, *f* si quis dederit de semine suo idolo Moloch, morte moriatur: populus terræ lapidabit eum.

3. Et ego ponam faciem meam contra illum: succidamque eum de medio populi sui, eo quod dederit de semine suo Moloch, & contaminaverit Sanctuarium meum, ac polluerit nomen sanctum meum.

ROZDZIAŁ XX.

Ci, ktorzy ofiáruią Bałwánom z plemienia swego: ktorzy Czárownikow álbo wrożek się dokładáią: ktorzy Rodźicom łáią, y z bydlęty nieucżćiwe spráwy miewáią, máią być śmierćią strácent.

1. Y Mowił Pan do Moyżeszá, mowiąc:

2. To powiesz synom Izráelowym: Człowiek z synow Izráelowych, y z przychodniow, ktorzy mieszkáią w Izráelu, iesliby ktory dał z naśienia swego báłwánowi Moloch, śmierćią niech umrze: lud źiemie ukámionuie go.

3. A ia stáwię twarz moię przećiwko iemu: y wytnę go z pośrzodku ludu iego, przeto że dał z naśienia swego Moloch, splugáwił świątnicę moię, y zmazał święte imię moie.

4. A ieſliby lud źiemie, niedbáiąc y iákoby lekce poważáiąc roſkazánie moie, wypuśćił człowieká, ktory z naśienia ſwego dał Moloch, ániby go chćiał zábić,

5. Stáwię twarz ſwą przećiw onemu człowiekowi y przećiw powinowáctwu iego, y wytnę y ſámego y wſzyſtkich ktorzy mu przyzwolili áby cudzołożył z Moloch, z pośrzodku ludu iego.

6. Duſzá ktoraby ſię ſkłoniłá do czárownikow, y wieſczkow, y cudzołożyłáby z nimi, poſtáwię twarz moię przećiw iey, y wygłádzę ią z pośrzod ludu iey.

7. Poświącaycie ſię á bądźcie świętymi, bom ia ieſt Pan Bog wáſz.

8. Strzeżćie przykazánia mego, á czyńćie ie: Ia Pan, ktory was poświącam.

9. Ktoby złorzeczył oycu ſwemu ábo mátce, śmierćią niechay umrze: oycu y mátce złorzeczył, krew iego niech będźie ná nim.

10. Ieſliby kto cudzołożył z żoną drugiego, á cudzołoſtwá ſię dopuśćił z żoną bliźniego ſwego, śmierćią niechay umrą y cudzołożnik y cudzołożnicá.

11. Ktoby ſpał z mácochą ſwoią, á odkryłby ſromotę oycá ſwego, niechay oboie śmierćią umrze: krew ich niechay będźie ná nich.

12. Ieſliby kto ſpał z niewiáſtką ſwoią, oboie niechay umrze, bo hániebną złość popełnili: krew ich niech będźie ná nich.

13. Ktoby ſpał z mężczyzną złączeniem niewieśćim, obádwá hániebną złość zbroili: śmierćią niechay umrą: krew ich niechay będźie ná nich.

14. Ktoby poiąwſzy zá żonę corkę, poiął mátkę iey, hániebną złość zbroił: żywo z nimi będźie gorzał, nie zoſtánie ták wielki grzech w pośrzodku was.

15. Ktoby ſię z bydlęćiem y źwierzęćiem złączył, śmierćią niechay umrze: źwierzę też zábiyćie.

16. Niewiáſtá ktoraby podległá ktoremukolwiek bydlęćiu, poſpołu z nim będźie zábita, krew ich niech będźie ná nich.

17. Ktobykolwiek poiął śioſtrę ſwą, corkę oycá ſwego, ábo corkę mátki ſwey, y uyźrzałby ſromotę iey, y onáby widźiáłá ſromotę brátá ſwego, ſproſną rzecz uczynili: zábići będą przed oczymá ludu ſwego, dla tego, że ſromotę ſwą ieden drugiemu odkryli, y poniosą nieprawość ſwoię.

18. Kto-

4. Quod ſi negligens populus terræ, & quaſi parvipendens imperium meum, dimiſerit hominem, qui dedit de ſemine ſuo Moloch, nec voluerit eum occidere:

5. Ponam faciem meam ſuper hominem illum, & ſuper cognationem ejus, ſucciſamque & ipſum, & omnes, qui conſenſerunt ei, ut fornicaretur cum Moloch, de medio populi ſui.

6. Anima quæ declinaverit ad magos & ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi ſui.

7. *a* Sanctificamini & eſtote ſancti, quia ego ſum Dominus Deus veſter.

8. Cuſtodite præcepta mea, & facite ea: Ego Dominus, qui ſanctifico vos.

9. *b* Qui maledixerit patri ſuo, aut matri, morte moriatur: patri, matrique maledixit, ſanguis ejus ſit ſuper eum *c*.

10. *d* Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetraverit cum conjuge proximi ſui, morte moriatur & mœchus & adultera.

11. Qui dormierit cum noverca ſua & revelaverit ignominiam patris ſui, morte moriantur ambo: ſanguis eorum ſit ſuper eos.

12. Si quis dormierit cum nuru ſua, uterque moriatur, quia ſcelus operati ſunt: ſanguis eorum ſit ſuper eos.

13. Qui dormierit cum maſculo coitu fœmineo, uterque operatus eſt nefas: morte moriantur: ſit ſanguis eorum ſuper eos.

14. Qui ſupra uxorem filiam, duxerit matrem ejus, ſcelus operatus eſt: vivus ardebit cum eis *e*, nec permanebit tantum nefas in medio veſtri.

15. Qui cum jumento & pecore coierit, morte moriatur: pecus quoque occidite.

16. *f* Mulier quæ ſuccubuerit cuilibet jumento, ſimul interficietur cum eo: ſanguis eorum ſit ſuper eos.

17. Qui acceperit ſororem *g* ſuam, filiam patris ſui, vel filiam matris ſuæ, & viderit turpitudinem ejus, illaque conſpexerit fratris ignominiam; nefariam rem operati ſunt: occidentur in conſpectu populi ſui, eo quod turpitudinem ſuam mutuo revelaverint, & portabunt iniquitatem *h* ſuam.

18. Qui

a 1. Pet. 1. 16.
b Exod. 21. 17. Prov. 20. 20. Matt. 15. 4. Marc. 7. 10.
c Reus eſt mortis.
d Deut. 22. Joan. 8. 2.
e Sc. ſi ſceleris conſciæ & complices ſint.
f Sup. 18. 23.
g Sup. 18. 6.
h pœnam iniquitatis.

19. Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo, & revelaverit turpitudinem ejus, ipsaque aperuerit *a* fontem sanguinis sui, interficientur ambo de medio populi sui.

a pudenda detexerit

19. Turpitudinem materteræ, & amitæ tuæ non discooperies: qui hoc fecerit, ignominiam carnis suæ nudavit, portabunt ambo iniquitatem suam.

20. Qui coierit cum uxore patrui, vel avunculi sui, & revelaverit ignominiam cognationis suæ, portabunt ambo peccatum suum, absque liberis morientur.

21. Qui duxerit uxorem fratris sui *b*, rem facit illicitam *c*, turpitudinem fratris sui revelavit absque liberis erunt.

b Sc. filios relinquentis.
c Heb. fœdam, seu abominandam.

22. Custodite leges meas, atque judicia & facite ea: ne & vos evomat *d* terra, quam intraturi estis, & habitaturi.

d ejiciat sc. e vita per mortem.

23. Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum ante vos. Omnia enim hæc fecerunt, & abominatus sum eas.

24. Vobis autem loquor: Possidete terram eorum, quam dabo vobis in hæreditatem, terram fluentem lacte & melle. Ego Dominus Deus vester, qui separavi vos a cæteris populis.

25. Separate ergo & vos jumentum mundum ab immundo, & avem mundam ab immunda: ne polluatis animas vestras in pecore, & avibus, & cunctis, quæ moventur in terra & quæ vobis ostendi esse polluta.

26. *e* Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, & separavi vos a cæteris populis, ut essetis mei.

e 1. Petr. 1. 16.

27. *f* Vir sive mulier, in quibus pythonicus, vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur. Lapidibus obruent eos: sanguis eorum sit *g* super illos.

f Deut. 18. 11. 1. Reg. 28. 7.
g sc. occidantur.

18. Ktoby spał z niewiástą w płynieniu miesięcznym, y odkryłby sromotę iey, y onáby otworzyłá źrzodło krwie swoiey: oboie zábići będą z pośrzodku ludu swego.

19. Sromoty śiostry mátki twoiey, y śiostry oycá twego nie odkryiesz: ktoby to uczynił, sromotę ćiáłá swego obnáżył, poniosą oboie niepráwość swoię.

20. Ktoby spał z żoną stryiá ábo wuiá swego, y odkryłby sromotę krewnośći swoiey, poniosą oboie grzech swoy: bez dźieći umrą.

21. Ktoby poiął żonę brátá swego, czyni rzecz ktora się niegodźi: sromotę brátá swego odkrył, bez dźieći będą.

22. Strzeżćie ustaw moich y sądow, á czyńćie ie: áby y was nie wyrzućiłá źiemiá, do ktorey maćie wniść, y mieszkáć.

23. Nie chodźćie w ustáwách narodow, ktore ia wypędzę przed wámi. Wszytko to bowiem czynili y zbrzydźiłem się nimi.

24. Wam záś powiádam, pośiądźćie źiemię ich, ktorą wam dam w dźiedźictwo, źiemię płynącą mlekiem y miodem. Ia Pan Bog wász, ktorym was odłączył od niemych narodow.

25. Odłączćiesz wy też bydlę czyste od nieczystego, y ptaká czystego od nieczystego, ábyśćie nie splugáwili dusz wászych, bydlęty y ptaki, y wszytkim tym co się rucha ná źiemi, y ktorem wam pokazał bydź nieczyste.

26. Będźiećie mi świętymi, bo święty iestem ia Pan, y odłączyłem was od inszych ludow, ábyśćie byli moi.

27. Mąż ábo niewiástá, w ktorychby był duch pythonow, ábo wieszczy, śmierćią niech umrą: kámienim ie pobiią, krew ich niech będźie ná nich.

CAPUT XXI.

Leges pro sacerdotibus: Quibus funeribus interesse possint, 1. Quales ducere uxores debeant, 7. Pontifex plures alias leges observet, 10. Qui inepti sint ad sacerdotium, 17.

1. Dixit quoque * Dominus ad Moysen: Loquere ad sacerdotes filios Aaron, & dices ad eos: Ne contaminetur sacerdos in mortibus *h* civium suorum,

2. Nisi tantum in consanguineis, ac propinquis, id est, super patre & matre, & filio, & filia, fratre quoque,

*Eodem An. 2. ab exitu mense 2. Ann. M. 2514 Ant. Chr. 1490.
h Tangendo cadaver, &c.

3. Et

ROZDZIAŁ XXI.

Ná ktorych pogrzebiech mogli kápłáni bywáć, á iákowe żony poymowáć, ktorzy się niegodźili ná kápłáństwo, y o corce kápłáńskiey gdyby wystąpiłá.

1. Rzekł też Pan do Moyżeszá: Mow do kápłánow, synow Aaronowych, y rzeczesz do nich: niech się nie máże kápłan śmierćiámi sąśiádow swoich,

2. Chybá krewnych á bliskich, to iest, oycá y mátki, y syná y corki, y brátá,

3. Y

3. Y śioſtry pánny, ktora nie ſzłá zá mąż:
4. Lecz áni kśiążęćiem ludu ſwego nie ſplugáwi ſię.
5. Nie będą golić głowy áni brody, áni ná ćiele ſwym będą czynić rzezánia.
6. Swiętymi będą Bogu ſwemu, á nie ſplugáwią imienia iego: ábowiem zapał Páńſki, y chleby Bogá ſwego ofiáruią, á przetoż świętymi będą.
7. Nierządnice y podłey wſzetecznice nie poymą zá żonę, áni tey ktora odrzucona ieſt od męża: bo poświęceni ſą Bogu ſwemu,
8. Y chleby pokłádne ofiáruią: Niechże tedy świętymi będą, bom y ia Swięty ieſt Pan, ktory ie poświącam.
9. Kápłáńſka corká, ieſliby záſtána byłá w nierządźie, y zgwałćiłá imię oycá ſwego, ogniem będźie ſpalona.
10. Arcykápłan, to ieſt, nawiętſzy kápłan miedzy bráćią ſwoią, ná ktorego głowę wylany ieſt oleiek pomázánia, y ktorego ręce ná kápłáńſtwo ſą poświęcone, y obleczony ieſt w ſzáty święte: głowy ſwey nie odkryie, ſzat nie rozedrze:
11. Y do żadnego umárłego zgołá nie wnidźie. Y oycem ſwym y mátką nie będźie ſię plugáwił,
12. Ani wynidźie z Swiętych, áby nie ſplugáwił Swiątnice Páńſkiey, bo oleiek świętego pomázánia Bogá iego ieſt ná nim. Ia Pan.
13. Pánnę zá małżonkę weźmie:
14. Lecz wdowy, y odrzuconey, y plugáwey, y nierządnice niepoymie, ále pánienkę z ludu ſwego:
15. Aby nie zmieſzał plemienia rodzáiu ſwego z poſpolitym człowiekiem ludu ſwego: bom ia Pan, ktory go poświącam.
16. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:
17. Mow do Aaroná: człowiek z naśienia twego, według domow, ktoryby miał zmázę, nie będźie ofiárował chlebá Bogu ſwemu,
18. Ani przyſtąpi do ſłużby iego: ieſli będźie ślepy, ieſli chromy, ieſli máłego noſá ábo wielkiego, ábo krzywego,
19. Ieſli złamáney nogi, ieſli ręki,
20. Ieſli gárbáty, ieſli płynących oczu, ieſli máiący bielmo ná oku, ábo świerzb uſtáwiczny, ieſli párchy ná ćiele, ábo wypukły.
21. Wſzelki, ktoryby miał wádę z naśienia Aaroná kápłaná, nie przyſtąpi ofiárowáć ofiar Pánu, áni chlebow Bogu ſwemu:

22. Wſzák-

3. Et ſorore virgine, quæ non eſt nupta viro:
4. Sed nec in principe populi ſui contaminabitur.
5. *a* Non radent caput, nec barbam, neque in carnibus ſuis facient inciſuras.
6. Sancti erunt Deo ſuo, & non polluent nomen ejus: incenſum enim Domini, & panes Dei ſui offerunt, & ideo ſancti erunt.
7. *b* Scortum & vile proſtibulum non ducent uxorem, nec eam, quæ repudiata eſt a marito: quia conſecrati ſunt Deo ſuo,
8. Et panes propoſitionis offerunt *c*. Sint ergo ſancti, quia & ego ſanctus ſum, Dominus, qui ſanctifico eos.
9. Sacerdotis filia, ſi deprehenſa fuerit in ſtupro, & violaverit nomen patris ſui, flammis exuretur.
10. Pontifex id eſt, ſacerdos maximus inter fratres ſuos, ſuper cujus caput fuſum eſt unctionis oleum, & cujus manus in ſacerdotio conſecratæ ſunt, veſtitusque eſt ſanctis veſtibus, caput ſuum non diſcooperiet, veſtimenta non ſcindet *d*:
11. Et ad omnem mortuum non ingredietur omnino: ſuper patre quoque ſuo & matre non contaminabitur.
12. Nec egredietur de ſanctis *e*, ne polluat Sanctuarium Domini, quia oleum ſanctæ unctionis Dei ſuper eum eſt. Ego Dominus.
13. *f* Virginem ducet uxorem:
14. Viduam autem & repudiatam, & ſordidam, atque meretricem non accipiet, ſed puellam de populo ſuo:
15. Ne commiſceat ſtirpem generis ſui vulgo gentis ſuæ: quia ego Dominus, qui ſanctifico eum.
16. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:
17. Loquere ad Aaron: homo de ſemine tuo per familias, qui habuerit maculam *g*, non offeret panes Deo ſuo,
18. Nec accedet ad miniſterium ejus: ſi cæcus fuerit, ſi claudus, ſi parvo, vel grandi, vel torto naſo,
19. Si fracto pede, ſi manu,
20. Si gibbus, ſi lippus, ſi albuginem habens in oculo, ſi jugem ſcabiem, ſi impetiginem in corpore, vel herniofus *h*.
21. Omnis, qui habuerit maculam de ſemine Aaron Sacerdotis, non accedet offerre hoſtias Domino, nec panes Deo ſuo:

22. Ve-

a Sup. 19. 27. Ezech. 44. 20.
b Sup. 19. 29.
c Sc. minores ſacerdotes ſingulis ſabbatis.
d Q. d. non faciat, quæ ſolent, qui mortuos lugent.
e Sc. ea de cauſa.
f Ezech. 44. 22.
g Vitium corporis conſpicuum.
h Habent teſticulos conﬁuſos vel unum.

a ſc. propoſitionis cibis oblatis in tentorio.

22. Veſcetur tamen panibus *a*, qui offeruntur in Sanctuario,

23. Ita duntaxat, ut intra velum non ingrediatur, nec accedat ad altare, quia maculam habet, & contaminare non debet Sanctuarium meum. Ego Dominus, qui ſanctifico eos.

24. Locutus eſt ergo Moyſes ad Aaron, & ad filios ejus, & ad omnem Iſrael, cuncta, quæ fuerant ſibi imperata.

22. Wſzákże będźie pożywał chlebá, ktory ofiáruią w świątnicy,

23. Ale ták, żeby zá zaſłonę nie wchodźił, áni do ołtarzá przyſtępował: ponieważ ma wádę, á nie ma plugáwić świątnice moiey. Ia Pan, ktory ie poświącam.

24. Mowił tedy Moyżeſz do Aaroná y do ſynow iego, y do wſzytkiego Izráelá, wſzyſtko co mu było roſkazano.

CAPUT XXII.

Immundi & alienigenæ ab eſu Sanctificatorum abſtinere debent, 1. Oblatio ſit ſine macula & vitio, 18.

* Eodem menſe & anno.

b Sc. quando ſunt immundi.

1. LOcutus* quoque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

2. Loquere ad Aaron & ad filios ejus, ut caveant *b* ab his, quæ conſecrata ſunt filiorum Iſrael, & non contaminent nomen ſanctificatorum mihi, quæ ipſi offerunt. Ego Dominus.

3. Dic ad eos, & ad poſteros eorum: Omnis homo, qui acceſſerit de ſtirpe veſtra ad ea, quæ conſecrata ſunt, & quæ obtulerunt filii Iſrael Domino, in quo eſt immunditia *c*, peribit coram Domino. Ego ſum Dominus.

c Allegorice omnis illa mundities offerentium & comedentium victimas ſignificat, inſignem puritatem requiri a volentibus participare de ſacrificio corporis & ſanguinis Chriſti. *S.* Baſil.

4. Homo de ſemine Aaron, qui fuerit leproſus, aut patiens fluxum ſeminis, non veſcetur de his, quæ ſanctificata ſunt mihi, donec ſanetur. Qui tetigerit immundum ſuper mortuo, & ex quo egreditur ſemen quaſi coitus,

5. Et qui tangit reptile, & quodlibet immundum, cujus tactus eſt ſordidus,

6. Immundus erit usque ad veſperum, & non veſcetur his, quæ ſanctificata ſunt: ſed cum laverit carnem ſuam aqua,

7. Et occubuerit ſol, tunc mundatus veſcetur de ſanctificatis, quia cibus illius eſt.

d Sup. 17. 15. Exod. 22. 31. Deut. 14. 21. Ezech. 44. 31.

8. *d* Morticinum & captum a beſtia non comedent, nec polluentur in eis. Ego ſum Dominus.

9. Cuſtodiant præcepta mea, ut non ſubjaceant peccato, & moriantur in Sanctuario *e*, cum polluerint illud. Ego Dominus, qui ſanctifico eos.

e Sc. obprofanatum ſanctuarium.

f Num. 3. & 16.

10. Omnis alienigena *f* non comedet de ſanctificatis, inquilinus ſacerdotis & mercenarius non veſcentur ex eis.

11. Quem

ROZDZIAŁ XXII.

Ktorzyby ſię mieli wśćiągáć od tych rzeczy, ktore ſą Pánu Bogu poświęcone, á ktore rzeczy mieliby ofiárowáć.

1. MOwił też Pan do Moyżeſzá rzekąc:

2. Mow do Aaroná y do ſynow iego, áby ſię ſtrzegli tych rzeczy, ktore ſą poświęcone ſynow Izráelowych, y nie ſplugáwiáli imienia rzeczy mnie poświęconych, ktore oni ofiáruią. Ia Pan.

3. Mow do nich y do potomkow ich: Wſzelki człowiek, ktory przyſtąpi z rodu wáſzego do tych rzeczy, ktore ſą poświęcone, y ktore ofiárowáli ſynowie Izráelowi Pánu, w ktorym ieſt nieczyſtotá, zginie przed Pánem. Ia ieſtem Pan.

4. Człowiek z naśienia Aaronowego, ktoryby był trędowáty, ábo płynienie naśienia ćierpiący: nie będźie iadł z tych rzeczy, ktore mi ſą poświęcone, áż będźie uzdrowion. Ktoryby ſię dotknął nieczyſtego od zmárłego, y z ktorego wychodźi náśienie iákoby złączenia,

5. Y ktory ſię dotyka płazu y czegokolwiek nieczyſtego, ktorego dotknienie ieſt nieczyſte:

6. Nieczyſty będźie áż do wieczorá, y nie będźie iadł tych rzeczy, ktore ſą poświęcone; ále gdy omyie ćiáło ſwoie wodą,

7. A ſłońce zaydźie: tedy oczyśćiony będźie pożywał rzeczy poświęconych; bo pokarm iego ieſt.

8. Zdechliny y uchwyconego od źwierzá nie będą ieść, áni ſię ſplugáwią nimi. Iam ieſt Pan.

9. Niechay ſtrzegą przykazánia mego, áby nie podlegli grzechowi, y nie umárli w Swiątnicy, gdyby ią ſplugáwili. Ia Pan ktory ie poświącam.

10. Zaden obcy nie będźie iadł rzeczy poświęconych: komornik kápłáńſki, y naiemnik ieść z nich nie będą.

11. Ale

11. Ale ktorego kápłan kupił, y ktoryby był rodźić domu iego, ći będą ieść z nich.

11. Iesli corká kápłáńska poydźie zá kogokolwiek z ludu: z tych rzeczy, ktore są poświęcone y z pierwoćin nie będźie iádłá.

13. Ale iesli wdowá, álbo odrzucona, y bez dźiátek wroći się do domu oycá swego: iáko pánienką zwykłá byłá, będźie ieść pokármy oycá swego. Wszelki obcy ieść z nich niema wolnośći.

14. Ktoby z niewiádomośći iadł poświęcone, nádda piątą część do tego co ziadł, y da kápłanowi do Swiątnice.

15. Ani splugáwią poświęconych rzeczy synow Izráelowych, ktore ofiáruią Pánu:

16. By snadź nie podięli karánia zá grzech swoy, gdyby iedli poświęcone. Ia Pan, ktory ie poświącam.

17. Y rzekł Pan do Moyżeszá, mowiąc:

18. Mow do Aaroná y synow iego, y do wszytkich synow Izráelowych, y rzeczesz do nich: Człowiek z domu Izráelowego y z przychodniow mieszkaiących u was, ktoryby ofiárował ofiárę swą, ábo szluby pełniąc, ábo dobrowolnie ofiáruiąc, cobykolwiek ofiárował ná cáłopalenie Pánu,

19. Aby było ofiárowáno przez was, samiec będźie bez mákuły z wołow, y z owiec, y z koz.

20. Ieslibi miał wádę, nie ofiáruiećie áni będźie przyiemno.

21. Człowiek ktoryby ofiárował ofiárę zapokoynych Pánu, ábo szluby pełniąc, ábo dobrowolnie ofiáruiąc: ták z wołow iáko z owiec wády niemáiące ofiáruie, áby przyiemno było: żadna wádá w nim nie będźie.

22. Iesli będźie ślepe, iesli ułomne, iesli bliznę máiące, iesli brodawki ábo świerzb, ábo párch, nie ofiáruiećie ich Pánu, áni pálćie z nich ná ołtarzu Páńskim.

23. Wołu y owcę, ucho y ogon ućiąwszy dobrowolnie ofiárowáć możesz: ále szlub z nich wypełniony bydź niemoże.

24. Zadnego źwierzęćiá ktoreby miáło ábo stárte, ábo stłuczone, ábo wyrznione á wyięte iąderká, nie ofiáruiećie Pánu, á w źiemi wászey tego koniecznie nie czyńćie.

25. Z ręki cudzoźiemcá nie będźiećie ofiárowáć chlebá Bogu wászemu, y cokolwiekby inszego chćiał dáć: bo są wszytkie skáżone y pomázáne, nie przyimiećie ich.

26. Y

11. Quem autem sacerdos emerit & qui vernaculus domus ejus fuerit, hi comedent ex eis:

12. Filia sacerdotis cuilibet *a* ex populo nupta fuerit: de his, quæ sanctificata sunt, & de primitiis non vescetur.

a Sc. qui non est ex sacerdotali genere,

13. Sin autem vidua, vel repudiata, & absque liberis reversa fuerit ad domum patris sui: sicut puella consueverat, aletur cibis patris sui. Omnis alienigena comedendi ex eis non habet potestatem.

14. Qui comederit de sanctificatis per ignorantiam, addet quintam partem cum eo, quod comedit, & dabit sacerdoti in Sanctuariū.

15. Nec contaminabunt sanctificata filiorum Israel, quæ offerunt Domino:

16. Ne forte sustineant iniquitatem delicti sui, cum sanctificata comederint. Ego Dominus, qui sanctifico eos.

17. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens:

18. Loquere ad Aaron & filios ejus, & ad omnes filios Israel, dicesque ad eos: Homo de domo Israel, & de advenis, qui habitant apud vos, qui obtulerit oblationem suam, vel vota solvens, vel sponte offerens, quidquid illud obtulerit in holocaustum Domini,

19. Ut offeratur *b* per vos, masculus immaculatus erit ex bobus, & ovibus, & ex capris:

20. Si maculam habuerit, non offeretis, neque erit acceptabile.

b ut acceptum sit Deo, sicut explicat Chald.

21.* Homo, qui obtulerit victimam pacificorum Domino, vel vota solvens, vel sponte offerens, tam de bobus quam de ovibus, immaculatum offeret, ut acceptabile sit: omnis macula non erit in eo.

* Deut. 15. 21. Eccli. 35. 14.

22. Si cœcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulas *c*, aut scabiem, aut impetiginem: non offeretis ea Domino, nec adolebitis ex eis super altare Domini.

c Verrucas seu pustulas.

23. Bovem & ovem, aure & cauda amputatis, voluntarie offerre potes, votum autem ex eis solvi non potest.

24. Omne animal, quod vel contritis, vel tusis, vel sectis ablatisque testiculis est, non offeretis Domino, & in terra vestra hoc omnino ne faciatis.

25. De manu alienigenæ *d* non offeretis panes Deo vestro, & quidquid aliud dare voluerit *e*: quia corrupta, & maculata sunt omnia: non suscipietis ea.

d Gentilis seu infidelis.

e Ut illud in propria specie offeratis.

26. Lo-

26. Locutusq; eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

27. Bos, ovis, & capra, cum genita fuerint, ſeptem diebus erunt ſub ubere matris ſuæ: die autem octavo, & deinceps offerri poterunt Domino.

28. Sive illa bos, ſive ovis, non immolabuntur una die cum fœtibus ſuis.

29. Si immolaveritis hoſtiam pro gratiarum actione Domino, ut poſſit eſſe placabilis,

30. Eodem die comedetis eam, non remanebit quidquam in mane alterius diei. Ego Dominus.

31. Cuſtodite mandata mea, & facite ea. Ego Dominus.

a Faciendo ut propter vos male audiat.

32. Ne polluatis *a* nomen meum ſanctum, ut ſanctificetur in medio filiorum Iſrael. Ego Dominus, qui ſanctifico vos,

33. Et eduxi de terra Ægypti, ut eſſem vobis in Deum. Ego Dominus.

CAPUT XXIII.

De feſtis ſervandis. Sabbati, 3. Paſchæ, 5. Hebdomadarum ſeu Pentecoſtes, 15. Tubarum, 24. Expiationis, 27. Tabernaculorum, 34. Collectæ, 36.

* Eodem menſe 2. & anno 2514. ab exitu 2.

b Sancte celebrando.

c Nec cibi præparationem in ſabbato concedit.

d Exod. 12. 18. Num. 28. 16.

e Sed cibi præparationem concedit in feſtis.

f Holocauſtum.

g Sc. intermediis, non autem primo.

† Sabb. 4 Temp. Pentec. epiſt. 2.

1. LOcutusque eſt * Dominus ad Moyſen, dicens:

2. Loquere filiis Iſrael, & dices ad eos: Hæ ſunt feriæ Domini, quas vocabitis ſanctas *b*.

3. Sex diebus facietis opus: dies ſeptimus, quia ſabbati requies eſt; vocabitur ſanctus: omne opus *c* non facietis in eo. Sabbatum Domini eſt in cunctis habitationibus veſtris.

4. Hæ ſunt ergo feriæ Domini ſanctæ, quas celebrare debetis temporibus ſuis.

5. *d* Menſe primo, quarta decima die menſis ad veſperum, Phaſe Domini eſt:

6. Et quintadecima die menſis hujus, ſolemnitas azymorum Domini eſt. Septem diebus azyma comedetis.

7. Dies primus erit vobis celeberrimus, ſanctusque: omne opus ſervile non facietis in eo *e*:

8. Sed offeretis ſacrificium in igne *f* Domino ſeptem diebus: dies autem ſeptimus erit celebrior & ſanctior *g*: nullumque ſervile opus facietis in eo.

9. † Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

10. Loquere filiis Iſrael, & dices ad eos:

Cum

26. Y mowił Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

27. Woł, owcá, y kozá, gdy ſię urodzą, śiedm dni będą pod cyckiem mátki ſwoiey: á oſmego dniá, y potym mogą bydź ofiárowáne Pánu.

28. Choć to krowá, choć owćá, nie będą ofiárowáne iednego dniá z płodem ſwym.

29. Ieſli ofiárowáć będźiećie ofiárę zá dźięk czynienie Pánu, áby mogłá bydź ubłagálna,

30. Tegoż dniá ią źiećie, nie zoſtánie nic do poránku drugiego dniá. Ia Pan.

31. Strzeżćie roſkazań moich, y czyńćie ie. Ia Pan.

32. Nie plugawćie imienia mego świętego, ábych był święcon w pośrzodku ſynow Izráelowych. Ia Pan, ktory was poświącam,

33. Y wywiodłem z źiemie Ægyptſkiey, ábym wam był zá Bogá. Ia Pan.

ROZDZIAŁ XXIII.

Uroczyſtośći Swiąt wielkonocnych, Swiątecznych Tegodniow, Żniw, Trąb, Oczyśćienia, Kuczek, y iáką ſpráwą máią bydź ſpráwowáne.

1. Y Mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

2. Mow ſynom Izráelowym, y rzeczeſz do nich: Te ſą świętá Páńſkie, ktore będźiećie zwáć świętemi.

3. Sześć dni będźiećie robić: dźień śiodmy, że ieſt odpoczynienie Sábátu, będźie názwan święty, żádney roboty weń robić nie będźiećie. Sábát Páńſki ieſt we wſzech mieſzkániach wáſzych.

4. Te ſą tedy świętá Páńſkie święte, ktore obchodźić maćie czáſow ſwoich.

5. Mieśiącá pierwſzego czternaſtego dniá mieśiącá ku wieczoru Pháze Páńſkie ieſt:

6. A piętnaſtego dniá tego kśiężycá wielkie święto przaſnikow ieſt Pánu. Siedm dni przaſniki ieść będźiećie.

7: Dźień pierwſzy będźie wam przechwalebny y święty: żadney roboty ſłużebniczey weń robić nie będźiećie:

8. Ale ofiárowáć będźiećie ofiárę w ogniu Pánu przez śiedm dni, á dźień śiodmy będźie chwalebnieyſzy y świętſzy: y żadney roboty ſłużebniczey nie uczynićie weń.

9. Y mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

10. Mow ſynom Izráelowym, y rzeczeſz

do

do nich: Gdy wnidźiećie do źiemie, ktorą ia wam dam, y pożniećie zboże: przynieśiećie snopy kłosow pierwoćiny żniwá wáſzego do kápłaná.

11. Ktory podnieśie snopek przed Pánem, áby przyiemny był zá was drugiego dniá Sábbátu, y poświęći go.

12. Y tego dniá ktorego poświęcáią snopek, będźie zábit báránek niepokalány roczny ná cáłopalenie Pánu.

13. Y mokre ofiáry z nim będą ofiárowáne, dwie dźieśiąte częśći białey mąki oliwą zá-czynioney ná zapal Páńſki, y ná wonność nawdźięcznieyſzą: á mokra też ofiárá winá czwarta część hyn.

14. Chlebá y práżmá, áni krup nie będźiećie ieść ze zbożá, áż do dniá, ktorego ofiáruiećie z niego Bogu wáſzemu: Przykazánie ieſt wieczne w rodzáiách y wſzech mieſzkániach wáſzych.

15. Liczyć tedy będźiećie od drugiego dniá Sábátu, ktoregośćie ofiárowáli snopek pierwoćin, śiedm tegodniow zupełnych,

16. Aż do drugiego dniá wypełnienia śiodmego tegodniá, to ieſt pięćdźieśiąt dni: y ták ofiárę nową Pánu ofiáruiećie,

17. Ze wſzytkich mieſzkań wáſzych dwá chleby pierwoćin, ze dwu dźieśiątych częśći białey mąki kwáſzoney, ktore upieczećie ná pierwoćiny Pánu.

18. Y ofiáruiećie z chlebem śiedm báránkow bez mákuły rocznych, y ćielcá iednego z ſtádá, y dwu báránow, y będą ná cáłopalenie z mokremi ofiárámi ſwemi, ná wonność nawdźięcznieyſzą Pánu.

19. Uczynićie też kozłá zá grzech y dwu báránkow rocznych ofiáry zapokoynych.

20. A gdy ie podnieśie kápłan z chlebámi pierwoćin przed Pánem, doſtáną mu ſię ná użytek iego.

21. Y názowiećie ten dźień przechwalebny y naświętſzy: żadney roboty ſłużebnizey weń robić nie będźiećie. Uſtáwá wieczna będźie we wſzech mieſzkániách y w rodzáiách wáſzych.

22. A gdy będźiećie żąć zboże źiemie wáſzey, nie będźiećie go przyżynáć áż do źiemie: áni pozoſtáłych kłosow zbierzećie: ále ie ubogim y przychodniom zoſtáwićie. Iam ieſt Pan Bog wáſz.

23. Y mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

Cum ingreſſi fueritis terram, quam ego dabo vobis, & meſſueritis ſegetem *a*, feretis manipulos ſpicarum, primitias meſſis veſtræ ad ſacerdotem:

11. Qui elevabit faſciculum coram Domino, ut acceptabile ſit pro vobis, altero die Sabbati *b*, & ſanctificabit illum.

12. Atque in eodem die, quo manipulus conſecratur, cædetur agnus immaculatus anniculus in holocauſtum Domini.

13. Et libamenta offerentur cum eo, duæ decimæ ſimilæ conſperſæ oleo in incendium Domini, odoremque ſuaviſſimum: liba quoque vini, quarta pars Hin.

14. Panem, & polentam, & pultes non comedetis ex ſegete, usque ad diem, qua offeretis ex ea Deo veſtro. Præceptum eſt ſempiternum in generationibus, cunctisque habitaculis veſtris.

15. *c* Numerabitis ergo ab altero die Sabbati, in quo obtuliſtis manipulum primitiarum, ſeptem hebdomadas plenas,

16. Usque ad alteram diem expletionis hebdomadæ, ſeptimæ, id eſt, quinquaginta dies: & ſic offeretis ſacrificium novum *d* Domino.

17. Ex omnibus habitaculis veſtris, panes primitiarum duos de duabus decimis ſimilæ fermentatæ, quos coquetis in primitias Domini.

18. Offeretisque cum panibus ſeptem agnos immaculatos anniculos, & vitulum de armento unum, & arietes duos, & erunt in holocauſtum cum libamentis ſuis, in odorem ſuaviſſimum Domino.

19. Facietis & hircum pro peccato, duosque agnos anniculos hoſtias pacificorum.

20. Cumque elevaverit eos ſacerdos cum panibus primitiarum coram Domino, cedent in uſum ejus.

21. Et vocabitis hunc diem celeberrimum *e* atque ſanctiſſimum: omne opus ſervile non facietis in eo. Legitimum ſempiternum erit in cunctis habitaculis, & generationibus veſtris.

22. *f* Poſtquam autem meſſueritis ſegetem terræ veſtræ, non ſecabitis eam usque ad ſolum: nec remanentes ſpicas colligetis, ſed pauperibus & peregrinis dimittetis eas. Ego ſum Dominus Deus veſter.

23. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

a Hordeaceam de triticea, v. Exod. 34.

b c. Poſtridie paſchæ ſeu 16. lunam paſcha 15.

c Deut. 16. 9.

d ex novo frumento.

e In memoriam datæ legis.

f Sup. 19. 9.

a Num. 29. 1.
b Sc. Ad præparationem scenopegiæ.

24. *a* Loquere filiis Israel: Mense septimo, prima die mensis, erit vobis sabbatum, memoriale, clangentibus tubis *b*, & vocabitur sanctum:

25. Omne opus servile non facietis in eo, & offeretis holocaustum Domino.

† Sabb. 4. Temp. Sept.
c Sup. 16. 29.
d in memoriam veniæ datæ populo ad preces Moysis pro adoratione vituli.
e Num. 29. 7.
f Jejunando.

26. † Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens:

27. *c* Decimo die mensis hujus septimi, dies expiationum erit celeberrimus *d*, & vocabitur sanctus *e*: affligetisque *f* animas vestras in eo, & offeretis holocaustum Domino.

28. Omne opus servile non facietis in tempore diei hujus: quia dies propitiationis est, ut propitietur vobis Dominus Deus vester.

29. Omnis anima, quæ afflicta non fuerit die hac, peribit de populis suis:

30. Et quæ operis quippiam fecerit, delebo eam de populo suo.

31. Nihil ergo operis facietis in eo: legitimum sempiternum erit vobis in cunctis generationibus, & habitationibus vestris.

32. Sabbatum requietionis est, & affligetis animas vestras die nono mensis: A vespera usque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra.

33. Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens:

34. Loquere filiis Israel: A quinto decimo die mensis hujus septimi, erunt feriæ tabernaculorum septem diebus Domino.

g Joan. 7. 37.

35. Dies primus vocabitur *g*, celeberrimus atque sanctissimus: omne opus servile non facietis in eo.

h Sc. plebis ad celebritatem.

36. Et septem diebus offeretis holocausta Domino: dies quoque octavus erit celeberrimus atque sanctissimus, & offeretis holocaustum Domino: est enim cœtus atque collectæ *h*: omne opus servile non facietis in eo.

37. Hæ sunt feriæ Domini, quas vocabitis celeberrimas atque sanctissimas, offeretisque in eis oblationes Domino, holocausta & libamenta juxta ritum uniuscujusque diei:

i i. præter ea, quæ in sabbatis offeruntur.
* Sabb. 4. Temp. Sept.

38. Exceptis sabbatis *i* Domini, donisque vestris, & quæ offeretis ex voto, vel quæ sponte tribuetis Domino.

39. * A quintodecimo ergo die mensis septimi, quando congregaveritis omnes fructus terræ vestræ, celebrabitis ferias Domini

24. Mow synom Izráelowym: Mieśiącá śiodmego, pierwszego dniá mieśiącá będźie wam Sábát, pámiętne, gdy uderzą w trąby, y będźie názwány święty:

25. Zadney roboty służebniczey weń robić nie będźiećie, y ofiáruiećie cáłopalenie Pánu.

26. Y mowił Pan do Moyżeszá, rzekąc:

27. Dźieśiątego dniá mieśiącá tego śiodmego dźień oczyśćiána będźie przechwalebny, y będźie zwan święty: y będźiećie weń dręczyć dusze wásze, y ofiáruiećie cáłopalenie Pánu.

28. Wszelkiey roboty służebniczey robić nie będźiećie czásu dniá tego, bo dźień ubłagánia iest, áby wam był miłośćiw Pan Bog wász.

29. Wszelka duszá, ktoraby nie byłá udręczona tego dniá, zginie z ludźi swoich.

30. A ktoraby iákąkolwiek robotę robiłá, zgłádźę ią z ludu iey.

31. Przetoż nić robić nie będźiećie weń: ustáwá wieczna będźie wam, we wszech rodzáiách y mieszkániách wászych.

32. Sábát odpoczynienia iest, y będźiećie trapić dusze wásze dźiewiątego dniá mieśiącá. Od wieczorá do wieczorá święćić będźiećie świętá wásze.

33. Y mowił Pan do Moyżeszá, rzekąc:

34. Mow synom Izráelowym: Od piętnastego dniá mieśiącá tego śiodmego, będą świętá kuczek śiedm dni Pánu.

35. Pierwszy dźień będźie názwány przechwalebny y naświętszy: żadney roboty służebniczey weń robić nie będźiećie.

36. A przez śiedm dni ofiáruiećie cáłopalenia Pánu. Dźień też ośmy będźie przechwalebny y naświętszy, y ofiáruiećie cáłopalenie Pánu: iest bowiem zgromádzenia y zebránia: żadney roboty służebniczey weń robić nie będźiećie.

37. Teć są świętá Páńskie, ktore zwáć będźiećie nasławnieyszemi, y naświętszemi, y będźiećie w nie ofiárowáć obyáty Pánu, cáłopalenia y mokre ofiáry, według obyczáiu dniá káżdego:

38. Okrom Sobot Páńskich: y dárow wászych, y ktore ofiárowáć będźiećie z szlubu, ábo ktore dobrowolnie dawáć będźiećie Pánu.

39. Od piętnastego tedy dniá mieśiącá śiodmego, gdy zbierzećie wszytkie owoce źiemie wászey, będźiećie obchodźić świętá Pánu przez

ni

śiedm

śiedm dni, dniá pierwſzego y oſmego będźie Sábát, to ieſt odpoczynienie.

40. Y weźmiećie ſobie dniá pierwſzego owoce z drzewá nápięknieyſzego, y rozczki pálmowe y gáłązki drzewá geſtych gáłęźi, y wierzbiny od potoku, y będźiećie ſię weſelić przed Pánem Bogiem wáſzym.

41. Y święćić będźiećie święto iego śiedm dni przez rok. Uſtáwá wieczna będźie w rodźáiách wáſzych. Mieśiącá śiodmego świętá będźiećie święćić,

42. Y będźiećie mieſzkáć w kuczkách przez śiedm dni. Wſzelki, kto ieſt z rodu Izráelowego będźie mieſzkał w kuczkách:

43. Aby ſię náuczyli potomkowie wáſzy, żem kazał w kuczkách mieſzkáć ſynom Izráelowym, gdym ie wywiodł z źiemie Ægyptſkiey. Ia Pan Bog wáſz.

44. Y mowił Moyżeſz o świętách wielkich Páńſkich do ſynow Izráelowych.

ROZDZIAŁ XXIV.

Spoſob ſpráwiánia Lámp do Kośćiołá Chlebow oblicznośći, y karánie bluźnierzow, y tych ktorzy kogo ſzkodzą.

1. Y Mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

2. Przykaż ſynom Izráelowym, ábyć przynieśli oliwy z drzewá oliwnego przeczyſtey y przeźrzoczyſtey, dla przypráwienia lamp uſtawicznie,

3. Przed záſłoną świádectwá w przybytku przymierza. Y będźie ie ſtáwiał Aaron, od wieczorá áż do záránia przed Pánem, ſłużbą y obrzędem wiecznym w rodźáiách wáſzych.

4. Ná lichtarzu przeczyſtym będźie ie záwżdy ſtáwiał przed obliczem Páńſkim.

5. Weźmieſz też biáłey mąki y upieczeſz z niey dwánaśćie chlebow, z ktorych káżdy będźie miał dwie dźieśiąte częśći,

6. Z ktorych po ſześći ieden przećiw drugiemu ná ſtole przeczyſtym przed Pánem położyſz,

7. Y włożyſz ná nie kádźidłá naiáſnieyſzego, áby był chleb ná pámiątkę obiáty Páńſkiey.

8. Ná káżdą ſobotę będą ie odmieniáć przed Pánem, przyięte od ſynow Izráelowych przymierzem wiecznym:

9. Y będą Aaronowe y ſynow iego, áby ie iedli ná mieyſcu świętym: bo święte świętych ieſt z ofiar Páńſkich práwem wiecznym.

10. A

ni ſeptem diebus, die primo & die octavo erit ſabbatum, id eſt requies.

40. Sumetisque vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ *a*, ſpatulasque *b* palmarum, & ramos ligni denſarum *c* frondium, & ſalices de torrente, & lætabimini coram Domino Deo veſtro.

41. Celebrabitisque ſolemnitatem ejus ſeptem diebus per annum: legitimum ſempiternum erit in generationibus veſtris. Menſe ſeptimo feſta *d* celebrabitis,

42. Et habitabitis in umbraculis ſeptem diebus. Omnis, qui de genere eſt Iſrael, manebit in tabernaculis:

43. Ut diſcant poſteri veſtri, quod in tabernaculis habitare fecerim filios Iſrael, cum educerem eos de Terra Ægypti. Ego Dominus Deus veſter.

44. Locutusque eſt Moyſes ſuper ſolemnitatibus Domini ad filios Iſrael.

a Chald. citri.
b Frondes ſeu ramos.
c Myrti ſecundum quosdam.
d i. dicta.

CAPUT XXIV.

Ritus concinnandarum lucernarum, 2. panum propoſitionis, 5. Pœna blaſphemorum, 10. Talionis pœna ſtatuitur in homicidas &c. 17.

1. ET locutus eſt* Dominus ad Moyſen, dicens:

2. Præcipe filiis Iſrael, ut afferant tibi oleum de olivis puriſſimum, ac lucidum, ad concinnandas lucernas jugiter,

3. Extra velum teſtimonii in tabernaculo fœderis Ponetque *e* eas Aaron a veſpere usque ad mane *f* coram Domino, cultu rituque perpetuo in generationibus veſtris.

4. Super candelabrum mundiſſimum ponentur ſemper in conſpectu Domini.

5. Accipies quoque ſimilam, & coques ex ea duodecim panes, qui ſinguli habebunt duas decimas:

6. Quorum ſenos altrinſecus *g* ſuper menſam puriſſimam coram Domino ſtatues:

7. Et pones ſuper eos thus lucidiſſimum, *h* ne ſit panis monimentum oblationis Domini.

8. Per ſingula ſabbata mutabuntur coram Domino ſuſcepti a filiis Iſrael fœdere ſempiterno:

9. Eruntque Aaron & filiorum ejus, ut comedant eos in loco ſancto: quia Sanctum ſanctorum eſt de ſacrificiis Domini jure perpetuo.

10. Ec-

* Eodem menſe & anno.
e Accendet.
f Ergo de die fuere extinctæ.
g Ex altera parte.
h Sep. thus purum & ſalem.

a Anno 2. ab exitu, mensis 2. circiter die 15.

10. Ecce *a* autem egressus filius mulieris Israelitidis, quem pepererat de viro Ægyptio inter filios Israel, jurgatus est in castris cum viro Israelita.

11. Cumque blasphemasset nomen, & maledixisset ei, adductus est ad Moysen. (Vocabatur autem mater ejus Salumith, filia Dabri de tribu Dan.)

12. Miseruntque eum in carcerem, donec nossent, quid juberet Dominus.

13. Qui locutus est ad Moysen, dicens:

b Testantes se audivisse.

14. Educ blasphemum extra castra, & ponant omnes, qui audierunt, manus suas *b* super caput ejus, & lapidet eum populus universus.

15. Et ad filios Israel loqueris: Homo, qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum *c*.

c Ejus pœnam sustineat.

16. Et qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo, sive ille civis, sive peregrinus fuerit. Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur.

d Exod. 21. 12.

17. *d* Qui percusserit, & occiderit hominem, morte moriatur.

18. Qui percusserit animal, reddet vicarium, id est animam pro anima.

e Vulnus seu plagam

19. Qui irrogaverit maculam *e* cuilibet civium suorum: sicut fecit, sic fiet ei:

f Exod. 21. 24. Deut. 19. 21. Matt. 5. 38.

20. *f* Fracturam pro fractura *g*, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet: qualem inflixerit maculam, talem sustinere cogetur.

g Sustineat.

21. Qui percusserit jumentum, reddet aliud. Qui percusserit hominem, punietur.

h Hebr. unum.

22. Æquum *h* judicium sit inter vos, sive peregrinus, sive civis peccaverit: quia ego sum Dominus Deus vester.

23. Locutusque est Moyses ad filios Israel: & eduxerunt eum, qui blasphemaverat, extra castra, ac lapidibus oppresserunt. Feceruntque filii Israel, sicut præceperat Dominus Moysi.

10. A oto wyszedszy syn niewiasty Izráelskiey, ktorego miáłá z mężem Ægyptcyáninem miedzy syny Izráelowymi, swárzył się w obożie z mężem Izráelskim.

11. A gdy zbluźnił imię Páńskie y złorzeczył mu, przywiedźiono go do Moyżeszá. (A zwano mátkę iego Sálumith, corká Dabry z pokolenia Dán.)

12. Y wsádzono go do ćiemnice, áżby się dowiedźieli, coby roskazał Pan.

13. Ktroy rzekł do Moyżeszá, mowiąc:

14. Wywiedź bluźniercę zá oboz, á niech włozą wszyscy, ktorzy słyszeli, ręce swe ná głowę iego, y niech go ukáminionuie wszytek lud.

15. A do synow Izráelowych mowić będźesz: Człowiek ktoryby złorzeczył Bogu swemu, poniesie grzech swoy.

16. A ktoby bluźnił imię Páńskie, śmierćią niech umrze, kámieńmi go zábiie wszystek lud, choćby on obywátel, choć przychodźień był. Ktoby bluźnił imię Páńskie, śmierćią niech umrze.

17. Ktoby uderzył, y zábił człowieká, śmierćią niech umrze.

18. Ktoby zábił bydlę, da inne, to iest duszę zá duszę.

19. Ktoby oszpećił kogokolwiek z sąśiádow swoich, iáko uczynił, ták mu się stánie.

20. Złamánie zá złamánie, oko zá oko, ząb zá ząb odda. Iáką uczynił zmázę, táką ćierpieć będźie muśiał.

21. Kto zábiie bydlę, odda insze. Kto zábiie człowieká, będźie karan.

22. Iednáki sąd niechay będźie miedzy wámi, bądźby przychodźień, bądź obywátel zgrzeszył: bom ia iest Pan Bog wász.

23. Y mowił Moyżesz do synow Izráelowych: y wywiedli onego, ktory był zbluźnił, zá oboz, y zábili go kámieńmi: Y uczynili synowie Izráelowi ták, iáko był przykazał Pan Moyżeszowi.

CAPUT XXV.

Lex & sabbatum Anni septimi, 3. Quinquagesimi jubilæum seu remissio; fratres nec usura, nec servitute perpetua opprimendi sunt, sed potius redimendi.

* Eodem mense 2. & anno 2514.

1. LOcutusque est * Dominus ad Moysen in monte Sinai, dicens:

2. Lo-

ROZDZIAŁ XXV.

Postánowienie o śiodnym y Miłośćiwym lećie, o Lichwie, o Zniewoleniu, y o poimánych odkupieniu.

1. Y Mowił Pan do Moyżeszá ná gorze Sinái, rzekąc;

2. Mow

2. Mow synom Izráelowym, y rzeczesz do nich: Gdy wnidźiećie do źiemie, ktorą ia wam dam, Sobotuy Sobotę Pánu.

3. Sześć lat záśiewáć będźiesz pole twoie, y sześć lat obrzynáć będźiesz winnicę twoię, y zbieráć owoce iey:

4. Ale śiodmego roku Sábát będźie źiemi odpoczynienia Páńskiego: polá záśiewáć nie będźiesz, y winnice nie będźiesz obrzynáć.

5. Co sámá źiemiá zrodźi, żąć nie będźiesz: y iágod winnych pierwoćin twoich zbieráć nie będźiesz iákoby zbieránie winá: bo rok odpoczynienia iest źiemie.

6. Ale wam będą ná pokarm, tobie y niewolnikowi twemu, niewolnicy y naiemnikowi twemu, y przychodniowi, ktorzy gośćmi są u ćiebie:

7. Bydłu twemu y dobytkowi wszytko, co się zrodźi, będźie ku iedzeniu.

8. Náliczysz też sobie śiedm tegodniow lat, to iest, po śiedm kroć śiedm, ktore pospołu czynią lat czterdźieśći y dźiewięć:

9. Y zátrąbisz w trąbę mieśiącá śiodmego dźieśiątego dniá mieśiącá, czásu ubłagánia, po wszytkiey źiemi wászey.

10. Y poświęćisz rok pięćdźieśiąty, y ogłosisz odpuszczenie wszytkim obywátelom źiemie twoiey; ábowiem ten iest Jubileusz. Wroći się człowiek do máiętnośći swoiey, y káżdy się wroći do domu dawnego:

11. Bo Iubileusz iest, y pięćdźieśiąty rok. Nie będźiećie śiać áni żąć co się sámo ná polu rodźi, y pierwoćin zbieránia winá niezbierzećie,

12. Dla poświęcenia Iubileuszá, ále nátychmiast ofiárowáne ieść będźiećie.

13. Roku Iubileuszá wrocą się wszyscy do máiętnośći swych.

14. Gdy co przedasz sąśiádowi swemu, ábo kupisz u niego, nie zásmucay brátá twego, ále według liczby lat Iubileuszá kupisz u niego,

15. A według poráchowánia zboża przeda tobie.

16. Im więcey zostánie lat po Iubileuszu, tym większa będźie zapłátá: á im mniey czásu náliczysz, tym tańsze kupno będźie. Czás bowiem zboża przeda tobie.

17. Nie trapćie bráćiey z pokolennia wászego, ále się niech káżdy boi Bogá swego, bo ia Pan Bog wász.

18. Czyń-

2. Loquere filiis Israel, & dices ad eos: Quando ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, sabbatizetis sabbatum Domino.

3. *a* Sex annis seres agrum tuum, & sex annis putabis vineam tuam, colligesque fructus ejus:

4. Septimo autem anno sabbatum erit terræ requietionis Domini: agrum non seres, & vineam non putabis.

5. Quæ sponte gignet humus, non metes, & uvas primitiarum tuarum non colliges quasi vindemiam: annus enim requietionis terræ est:

6. Sed erunt vobis in cibum, tibi *b* & servo tuo, ancillæ & mercenario tuo, & advenæ, qui peregrinantur apud te:

7. Jumentis tuis & pecoribus omnia, quæ nascuntur, præbebunt cibum.

8. Numerabis *c* quoque tibi septem hebdomadas annorum, id est, septies septem, quæ simul faciunt annos quadraginta novem:

9. Et clanges buccina mense septimo, decima die mensis, propitiationis tempore in universa terra vestra.

10. Sanctificabisque annum quinquagesimum *d*, & vocabis *e* remissionem cunctis habitatoribus terræ tuæ: ipse est enim Jubilæus. Revertetur homo ad possessionem suam, & unusquisque rediet ad familiam pristinam:

11. Quia Jubilæus *f* est & quinquagesimus annus. Non seretis, neque metetis sponte in agro nascentia, & primitias vindemiæ non colligetis,

12. Ob sanctificationem Jubilæi, sed statim oblata comedetis,

13. Anno Jubilæi redient omnes ad possessiones suas.

14. Quando vendes quippiam civi tuo, vel emes ab eo, ne contristes fratrem tuum, sed juxta numerum annorum Jubilæi emes ab eo,

15. Et juxta supputationem frugum vendet tibi *g*.

16. Quanto plures anni remanserint post Jubilæum, tanto crescet & pretium, & quanto minus temporis numeraveris, tanto minoris & emptio constabit: tempus enim frugum vendet tibi.

17. Nolite affligere contribules vestros, sed timeat unusquisque Deum suum, quia ego Dominus Deus vester.

18. Fa-

a Exod. 23. 10.

b q. d. poteris & tu edere, sed non totum tibi colligere.

c Incipiendo a septembri.

d Jubilæum, qui allegorice symbolum est remissionis peccatorum & anagogice resurrectionis: quia tunc fiet plena remissio, paradisi restitutio, perfecta manumissio, sabbatum & quies æterna. Tirin.

e Denunciabis.

f q. d. remissionis & libertatis.

g q. d. non agrum vendit sed fructus.

18. Facite præcepta mea, & judicia custodite, & implete ea, ut habitare possitis in terra absque ullo pavore,

19. Et gignat vobis humus fructus suos, quibus vescamini usque ad saturitatem, nullius impedimentum formidantes:

20. Quod si dixeritis: Quid comedemus anno septimo, si non severimus, neque collegerimus fruges nostras?

21. Dabo benedictionem meam vobis anno sexto, & faciet fructus trium annorum:

22. Seretisque anno octavo, & comedetis veteres fruges usque ad nonum annum: donec nova nascantur, edetis vetera.

23. Terra quoque non vendetur in perpetuum: quia mea est; & vos advenæ & coloni mei estis.

24. Unde cuncta regio possessionis vestræ sub redemptionis conditione vendetur.

25. Si attenuatus *a* frater tuus vendiderit possessiunculam suam, & voluerit propinquus ejus, potest redimere, quod ille vendiderat.

a Pressus inopia.

26. Sin autem non habuerit proximum, & ipse pretium ad redimendũ potuerit invenire:

27. Computabuntur fructus ex eo tempore, quo vendidit: & quod reliquum est, reddet emptori, sicque recipiet possessionem suam.

28. Quod si non invenerit manus ejus, ut reddat pretium, habebit emptor quod emerat, usque ad annum Jubilæum. In ipso enim omnis venditio redibit ad dominum, & ad possessorem pristinum.

29. Qui vendiderit domum intra urbis muros, habebit licentiam redimendi, donec unus impleatur annus.

30. Si non redemerit, & anni circulus fuerit evolutus, emptor possidebit eam, & posteri ejus in perpetuum, & redimi non poterit, etiam in Jubilæo.

31. Sin autem in villa fuerit domus, quæ muros non habet, agrorum jure vendetur: si ante redempta non fuerit, in Jubilæo revertetur ad dominum.

32. Ædes Levitarum, quæ in urbibus sunt, semper possunt redimi:

33. Si redemptæ non fuerint, in Jubilæo revertentur ad dominos, quia domus urbium Levitarum pro possessionibus sunt inter filios Israel.

34. Suburbana *b* autem eorum non vendant, quia possessio sempiterna *c* est.

b Agros ubi pecora pascebant.
c Perpetuo retinenda.

35. Si

18. Czyńćie przykazánia moie, á ſądow przeſtrzegayćie y wypełniayćie ie, ábyśćie mogli mieſzkáć w źiemi bez wſzelkiego ſtráchu,

19. A żeby wam źiemiá rodźiłá urodźáie ſwoie ktorychbyśćie używáli áż do ſytośći, nie boiąc ſię naiázdu od nikogo.

20. A ieſli rzeczećie: Co będźiemy ieść śiodmego roku, ieſli nie będźiemy śiać áni zbieráć zboża náſzego?

21. Dam wam błogoſłáwieńſtwo moie roku ſzoſtego, y uczyni urodzay trzech lat:

22. Y będźiećie śiać oſmego roku, á będźiećie ieść ſtáre zboże áż do dźiewiątego roku: áż ſię urodzą nowe, ieść będźiećie ſtáre.

23. Ziemiá też nie będźie przedána ná wieczność: bo moiá ieſt, á wyśćie przychodniowie y kmiećie moi.

24. Przetoż wſzelka źiemiá ośiádłośći wáſzey pod condicią wykupienia przedána będźie.

25. Ieſli z ubożawſzy brát twoy przeda máiętnoſtkę ſwoię, á chćiałby bliſki iego, może wykupić, co on był przedał.

26. A ieſliby nie miał bliſkiego, á ſamby mogł zapłátę ná okup náleść:

27. Będą poráchowáne pożytki od tego czáſu, iáko przedał: á co zoſtánie, odda temu co kupił, y ták odbierze maiętność ſwoię.

28. A ieſli nie naydźie ręká iego, żeby oddał zapłatę, będźie trzymał kupiec, co kupił, áż do roku Iubileuſzá: W nim bowiem káżde przedánie wroci ſię do Páná, y do dźierżawce pierwſzego.

29. Ktoby przedał dom w murze mieyſkim, będźie miał wolność odkupienia, áż ſię ieden rok ſkończy.

30. Ieſli nie wykupi, a rok minie, ten ktory ji kupił, będźie ji miał y potomkowie iego ná wieczność, á nie będźie mogł bydź wykupiony áni w Iubileuſz.

31. Ale ieſli dom ieſt we wśi, ktora nie ma murow, polnym práwem przedan będźie: ieſli pierwey nie będźie wykupione, w Iubileuſz wroci ſię do Páná.

32. Domy Lewitow, ktore ſą w mieśćiech, záwżdy mogą bydź wykupione:

33. Ieſli ich nie wykupią, w Iubileuſz wrocą ſię do Pánow: bo domy miaſt Lewitſkich, miáſto máiętnośći ſą miedzy ſynmi Izráelowymi.

34. Ale domy ich ná przedmieśćiu niech nie bedą przedáne, bo ieſt ośiádłość wieczna.

35. Ieſli

35. Ieſli z ubożeie brát twoy, á oſłábieie, ręká iego, y przyimieſz go iáko przychodniá, y gośćiá, á będźie żył z tobą,
36. Nie weźmieſz lichwy od niego, áni więcey niżeś dał: boy ſię Bogá twego, żeby żyć mógł twoy brát przy tobie.
37. Pieniędzy twoich nie daſz mu ná lichwę, y zboża nád zwyſz nie będźieſz wyćiągał.
38. Ia Pan Bog wáſz, ktorym was wywiodł z źiemie Ægyptſkiey, ábym wam dał źiemię Chánáneyſką, á był Bogiem wáſzym.
39. Ieſli uboſtwem przyćiśniony záprzeda ſię tobie brát twoy, nie będźieſz go ćiśnął ſłużbą niewolniczą,
40. Ale iáko naiemnik y oracz będźie u ćiebie, áż do roku Iubileuſzá będźie robił u ćiebie,
41. A potym wynidźie z dźiatkámi ſwemi, y wroći ſię do rodźiny y do máiętnośći oycow ſwoich.
42. Słudzy bowiem moi ſą, y iam ie wywiodł z źiemie Ægyptſkiey: niech nie będą przedawáni iáko niewolnicy:
43. Nie trap go mocą, ále ſię boy Bogá twego.
44. Niewolnik y niewolnicá niech wam będźie z narodow, ktore ſą w okolicy wáſzey,
45. Y z przychodniow, ktorzy gośćiámi ſą u was, ábo ktorzy ſię z nich urodzą w źiemi wáſzey, te będźiecie mieć zá ſługi:
46. Y práwem dźiedźicznym podaćie ie potomkom, y odźierżyćie ná wieki; ále bráciey wáſzey ſynow Izráelowych nie ućiſkaycie mocą.
47. Ieſli ſię zmocni u was ręká przychodniá y gośćiá, á brát twoy z ubożawſzy przeda ſię mu, ábo ktoremukolwiek z rodu iego:
48. Po záprzedániu może bydź odkupion. Ktory chce z bráciey iego, odkupi go.
49. Y ſtriy, y ſtryieczny brát, y krewny, y powinowáty. A ieſli y ſam będźie mogł, odkupi ſię,
50. Obráchowawſzy tylko látá od czáſu záprzedánia ſwego, áż do roku Iubileuſzá: á pieniądze, zá ktore był przedan, według liczby lat, y iáko naiemnikowi płácą zráchowawſzy.
51. Ieſli więcey lat będźie, ktore zoſtáią áż do Iubileuſzá, wedle tychże odda y okup.
52. A ieſli máło, poráchuie ſię z nim we-

35. Si attenuatus fuerit frater tuus, & infirmus manu, & ſuſceperis eum quaſi advenam & peregrinum, & vixerit tecum,
36. Nec accipias uſuras ab eo, nec amplius quam dediſti. Time Deum tuum, ut vivere poſſit frater tuus apud te.
37. Pecuniam tuam non dabis ei ad uſuram, & frugum ſuperabundantiam non exiges.
38. Ego Dominus Deus veſter, qui eduxi vos de Terra Ægypti, ut darem vobis Terram Chanaan, & eſſem veſter Deus.
39. Si paupertate compulſus vendiderit ſe tibi frater tuus, non eum opprimes ſervitute famulorum,
40. Sed quaſi mercenarius & colonus erit, usque ad annum Jubilæum operabitur apud te,
41. Et poſtea egredietur cum liberis ſuis, & revertetur ad cognationem & ad poſſeſſionem patrum ſuorum.
42. Mei enim ſervi ſunt *a*, & ego eduxi eos de Terra Ægypti: non væneant conditione ſervorum:
43. Ne affligas eum per potentiam, ſed metuito Deum tuum.
44. Servus & ancilla ſit vobis de nationibus *b*, quæ in circuitu veſtro ſunt.
45. Et de advenis, qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra veſtra, hos habebitis famulos *c*;
46. Et hæreditario jure transmittetis ad poſteros, ac poſſidebitis in æternum *d*: fratres autem veſtros filios Iſrael ne opprimatis per potentiam.
47. Si invaluerit *e* apud vos manus advenæ atque peregrini, & attenuatus frater tuus vendiderit ſe ei, aut cuiquam de ſtirpe ejus:
48. Poſt venditionem poteſt redimi. Qui voluerit ex fratribus ſuis, redimet eum,
49. Et patruus, & patruelis, & conſanguineus, & affinis. Sin autem & ipſe potuerit, redimet ſe,
50. Supputatis duntaxat annis a tempore venditionis ſuæ *f* usque ad annum Jubilæum: & pecunia, qua venditus fuerat, juxta annorum numerum & rationem mercenarii ſupputata.
51. Si plures fuerint anni, qui remanent usque ad Jubilæum, ſecundum hos reddet & pretium.
52. Si pauci, ponet rationem cum eo juxta

a Non tantum creatione ſed & redemptione.
b Gentibus.
c Servos.
d Perpetuo, toto vitæ tempore.
e Sc. opibus.
f Sc. de pretio detrahebatur tanto plus, quo pauciores reſtabant anni usque ad jubilæum.

ta annorum numerum, & reddet emptori, quod reliquum eſt annorum,

53. Quibus ante ſervivit mercedibus imputatis: non affliget eum violenter in conſpectu tuo.

54. Quod ſi per hæc redimi non potuerit, anno Jubilæo egredietur cum liberis ſuis.

55. Mei enim ſunt ſervi, filii Iſrael, quos eduxi de Terra Ægypti.

według liczby lat, y odda kupcowi co zoſtáło lat,

53. Ktorych pierwey ſłużył zapłáty wráchowawſzy: Nie będźie go dręczył gwałtownie przed oczymá twemi.

54. A ieſliby przez to nie mogł bydź odkupiony, roku Iubileuſzu wynidźie z dźiećmi ſwemi.

55. Moi bowiem ſłudzy ſą ſynowie Izráelowi, ktorem wywiodł z źiemie Ægyptſkiey.

CAPUT XXVI.

Dei præcepta ſervantibus viginti octo benedictiones promittuntur, 1. Inobedientibus totidem maledictiones, 14.

1. EGo Dominus * Deus veſter: *a* Non facietis vobis idolum & ſculptile, nec titulos erigetis, nec inſignem lapidem ponetis in terra veſtra, ut adoretis eum. Ego enim ſum Dominus Deus veſter.

2. Cuſtodite ſabbata mea, & pavete ad Sanctuarium meum. Ego Dominus.

3. *b* * Si in præceptis meis ambulaveritis, & mandata mea cuſtodieritis, & feceritis ea, dabo vobis pluvias temporibus ſuis,

4. Et terra gignet germen ſuum, & pomis arbores replebuntur.

5. Apprehendet *c* meſſium tritura vindemiam, & vindemia occupabit *d* ſementem: & comedetis panem veſtrum in ſaturitate, & abſque pavore habitabitis in terra veſtra.

6. Dabo pacem in finibus veſtris: dormietis, & non erit, qui exterreat. Auferam malas beſtias: & gladius *e* non tranſibit terminos veſtros.

7. Perſequemini inimicos veſtros, & corruent coram vobis.

8. Perſequentur quinque *f* de veſtris centum alienos, & centum de vobis decem millia: cadent inimici veſtri gladio in conſpectu veſtro.

9. Reſpiciam vos, & creſcere faciam: multiplicabimini, & firmabo pactum meum vobiſcum.

10. Comedetis vetuſtiſſima veterum *g*: & vetera novis ſupervenientibus projicietis.

11. Ponam tabernaculum meum in medio veſtri, & non abjiciet vos anima mea.

12. Am-

* Eodem menſe & anno.
a Exod. 20. 4. Deut. 5. 8. Pſal. 96. 7.
b Deut. 28. 1.
* Sabb. 4. Temp Pent. Epiſt. 4.
c Eo uſque durando.
d Seu durabit uſque ad tempus ſeminandi.
e i. bellum.
f Pauci vim plurimos.
g Vetera diutiſſime ſervata.

ROZDZIAŁ XXVI.

Tym, ktorzy przykazánie Páná Bogá pełnią, zápłáty opiſuią; á ktorzy przeſtępuią, karánie wielkie.

1. IA Pan Bog wáſz: Nie będźiećie ſobie czynić báłwaná áni ryćiny, áni znákow ſtáwiáć będźiećie, áni kámieniá znácznego poſtáwićie w źiemi wáſzey, żebyśćie ſię mu kłániáli. Bom ia ieſt Pan Bog wáſz.

2. Záchowayćie święta moie, á ná świątnicę moię ſtráchayćie ſię: Ia Pan.

3. Ieſli w przykazániach moich chodźić będźiećie, á mándaty moie záchowaćie y wypełnićie ie,

4. Dam wam dżdże czáſow ſwoich, á źiemiá da urodzay ſwoy, y owocu drzewá pełne będą.

5. Zaymie młodźbá żniwá zbieránie winá, á zbieránie winá nádeyźie śiew: y będźiećie ieść chleb wáſz w ſytośći, y bez ſtráchu mieſzkáć będźiećie w źiemi wáſzey.

6. Dam pokoy ná gránicách wáſzych: będźiećie ſpáć, á nie będźie, ktoby przeſtrááſzył. Odeymę złe źwierzę: á miecz nie przeydźie gránic wáſzych.

7. Będźiećie ugániáć nieprzyiaćioły wáſze, y upádną przed wámi.

8. Będą gonić pięć wáſzych ſto obcych, á ſto z was dźieśięć tyśięcy: polęgą nieprzyiaćiele wáſzy mieczem przed oczymá wáſzemi.

9. Weyźrzę ná was y rozkrzewię, rozmnożyćie ſię, y utwierdzę przymierze moie z wámi.

10. Będźiećie ieść naſtárſze ſtárych rzeczy, á ſtáre, gdy nowe náſtáną, wyrzućićie.

11. Poſtáwię przybytek moy w pośrzodku was, á nie odrzući was duſzá moiá.

12. Będę

12. Będę chodźił miedzy wámi, y będę Bogiem wáſzym, á wy będźiećie ludem moim.

13. Ia Pan Bog wáſz, ktorym was wywiodł z źiemie Ægyptiánow, żebyśćie im nie ſłużyli, y ktorym połamał łáńcuchy ſziy wáſzych, żebyśćie proſto chodźili.

14. A ieſli mię nie uſłuchaycie, y nie záchowaćie wſzytkich przykazań moich,

15. Ieſli wzgárdźicie práwá moie, y ſądy moie lekce doważyćie, ábyśćie nie uczynili tego, com ia poſtánowił, y wniwecz obroćićie przymierze moie:

16. Ia też wam to uczynię: Náwiedzę was prędko ubołtwem y gorącośćią, ktoraby pokáźiłá oczy wáſze, y znędźiłá duſze wáſze. Prozno śiać będźiećie śiew, ktory od nieprzyiaćioł pożárty będźie.

17. Poſtáwię twarz moię przećiwko wam, y upádniećie przed nieprzyiaćioły wáſzymi, y będźiećie poddáni tym, ktorzy was máią w nienawiśći, będźiećie ućiekáć, choć was nikt gonić nie będźie.

18. A ieſli áni ták nie uſłuchaćie mię, przydam karánia wáſzego śiedmiorako dla grzechow wáſzych,

19. Y zetrę pychę zátwárdzenia wáſzego. Y dam wam niebo z wierzchu iáko żelazo, á źiemię miedźiáną.

20. Wniwecz poydźie pracá wáſzá, nie da źiemiá pożytku, áni drzewá dádzą owocow.

21. Ieſli chodźić będźiećie przećiwko mnie, á nie zechcećie mię ſłucháć, przydam kaźni wáſzey śiedmioráko dla grzechow wáſzych:

22. Y puſczę ná was beſtiie polne, ktoreby poiádły was y dobytek wáſz, y przywiodły do trochy wſzytko, á drogi wáſze żeby ſpuſtoſzáły.

23. A ieſliż áni ták nie będźiećie chćieć przyiąć kárnośći, ále przećiwko mnie poydźiećie:

24. Ia też przećiwko wam przećiwny poydę, y uderzę was śiedm kroć dla grzechow wáſzych,

25. Y przywiodę ná was miecz mſczący ſię przymierza mego. A gdy ućieczećie do miaſt, puſczę powietrze miedzy was, y będźiećie poddáni w ręce nieprzyiaćielſkie,

26. Gdy złomię podporę chlebá wáſzego: ták iż dźieśięć niewiaſt záraz w iednym piecu będą piec chleb, y będą ji oddáwáć pod wagą, y będźiećie ieść, á nie náiećie śię.

12. *a* Ambulavo inter vos, & ero Deus veſter, voſque eritis populus meus.

13. Ego Dominus Deus veſter: qui eduxi vos de terra Ægyptiorum, ne ſerviretis eis, & qui confregi catenas cervicum veſtrarum, ut incederetis erecti *b*.

14. *c* Quod ſi non audieritis me, nec feceritis omnia mandata mea,

15. Si ſpreveritis leges meas, & judicia mea contempſeritis, ut non faciatis ea, quæ a me conſtituta ſunt, & ad irritum perducatis pactum meum:

16. Ego quoque hæc faciam vobis: Viſitabo *d* vos velociter in egeſtate, & ardore, qui conficiat oculos veſtros, & conſumat animas veſtras. Fruſtra ſeretis ſementem, quæ ab hoſtibus devorabitur.

17. Ponam faciem *e* meam contra vos, & corruetis coram hoſtibus veſtris, & ſubjiciemini his, qui oderunt vos: fugietis, nemine perſequente.

18. Sin autem nec ſic obedieritis mihi, addam correptiones *f* veſtras ſeptuplum *g* propter peccata veſtra,

19. Et conteram ſuperbiam duritiæ *h* veſtræ. Daboque vobis cælum deſuper ſicut ferrum *i*, & terram æneam *k*.

20. Conſumetur incaſſum labor veſter, non proferet terra germen, nec arbores poma præbebunt.

21. Si ambulaveritis ex adverſo mihi, nec volueritis audire me, addam plagas veſtras in ſeptuplum propter peccata veſtra:

22. Immittamque in vos beſtias agri, quæ conſumant vos, & pecora veſtra, & ad paucitatem cuncta redigant, deſertæque fiant viæ veſtræ.

23. Quod ſi nec ſic volueritis recipere diſciplinam, ſed ambulaveritis ex adverſo mihi:

24. Ego quoque contra vos adverſus incedam, & percutiam vos ſepties *l* propter peccata veſtra.

25. Inducamque ſuper vos gladium ultorem fœderis mei *m*. Cumque confugeritis in urbes, mittam peſtilentiam in medio veſtri & trademini in manibus hoſtium,

26. Poſtquam confregero baculum panis veſtri: ita ut decem mulieres in uno clibano coquant panes, & reddant eos ad pondus: & comedetis, & non ſaturabimini.

a 2. Cor. 6. 16.
b i. liberi a jugo.
c Deut. 28. 15. Thren. 2. 17. Mal. 2. 2.
d ſc. puniam.
e Seu iram, quæ vultu oſtenditur.
f i. pœnas.
g i. multipliciter.
h Chald. gloriam fortitudinis ſeu vires, quibus gloriamini.
i q. d. non dabit pluviam.
k i. non feret fructum.
l ſeu multipliciter.
m A vobis violati.

27. Sin autem nec per hæc audieritis me, ſed ambulaveritis contra me:

28. Et ego incedam adverſus vos in furore contrario, & corripiam vos ſeptem *a* plagis propter peccata veſtra,

29. Ita ut comedatis carnem filiorum *b* veſtrorum & filiarum veſtrarum.

30. Deſtruam excelſa veſtra, & ſimulachra confringam. Cadetis inter ruinas idolorum veſtrorum, & abominabitur vos anima mea,

31. In tantum, ut urbes veſtras redigam in ſolitudinem, & deſerta faciam Sanctuaria veſtra, nec recipiam ultra odorem ſuaviſſimum.

32. Diſperdamque *c* terram veſtram, & ſtupebunt ſuper ea inimici veſtri, cum habitatores illius fuerint.

33. Vos autem diſpergam in Gentes, & evaginabo poſt vos gladium, eritque terra veſtra deſerta, & civitates veſtræ dirutæ.

34. Tunc placebunt terræ ſabbata ſua cunctis diebus ſolitudinis ſuæ: Quando fueritis

35. In terra hoſtili, ſabbatizabit, & requieſcet in ſabbatis ſolitudinis ſuæ, eo quod non requieverit in ſabbatis veſtris, quando habitabatis in ea.

36. Et qui de vobis remanſerint, dabo pavorem in cordibus eorum in regionibus hoſtium, terrebit eos ſonitus folii volantis, *d* & ita fugient quaſi gladium: cadent, nullo perſequente,

37. Et corruent ſinguli ſuper fratres ſuos quaſi bella *e* fugientes, nemo veſtrum inimicis audebit reſiſtere:

38. Peribitis inter gentes & hoſtilis vos terra conſumet.

39. Quod ſi & de iis aliqui remanſerint, tabeſcent in iniquitatibus ſuis, in terra inimicorum ſuorum, & propter peccata patrum ſuorum & ſua affligentur:

40. Donec confiteantur iniquitates ſuas, & majorum ſuorum, quibus prævaricati ſunt in me, & ambulaverunt ex adverſo mihi.

41. Ambulabo igitur & ego contra eos, & inducam illos in terram hoſtilem, donec erubeſcat incircumciſa *f* mens eorum: tunc orabunt pro impietatibus ſuis.

42. Et recordabor fœderis mei, quod pepigi cum Jacob, & Iſaac, & Abraham. Terræ quoque memor ero;

a Seu, multis.

b Id factum in obſidione Samariæ 4. Reg. 6. item in obſidione Jeruſalem ſub Tito.

c Chald. & Septuag. deſolatam reddam.

d Chald. decidentis.

e Gladios.

f Improba.

43. Quæ

22. A ieſli áni przez to nie uſłuchaćie mię, ále poydźiećie przećiwko mnie:

28. Y ia poydę przećiwko wam, w zápálczywośći przećiwney, y ſkarzę was śiedmią plag dla grzechow wáſzych:

29. Ták iż będźiećie ieść ćiáłá ſynow wáſzych, y corek wáſzych.

30. Popſuię wyżyny wáſze, y báłwány połamię. Pádniećie miedzy obáliny báłwánow wáſzych, y będźie ſię brzydźiłá wámi duſzá moiá,

31. Ták bárzo, iż miáſtá wáſze obrocę w puſtynią, y ſpuſtoſzę świątnice wáſze, y nie przyimę więcey wonnośći nawdźięczniey-ſzey,

32. Y popſuię źiemię wáſzę, y zdumieię ſię nád nią nieprzyiáćiele wáſzy, gdy będą w niey mieſzkáć.

33. A was rozproſzę między narody, y dobędę mieczá zá wámi, będźie źiemiá wáſzá puſtá, á miáſtá wáſze zburzone.

34. Tedy ſię będą podobáły źiemi Sábáty iey, po wſzytkie dni puſtek iey: kiedy będźiećie

35. W źiemi nieprzyiaćielſkiey, będźie Sobotowáłá, y odpocznie Sábáty puſtek ſwoich: przeto że ſobie nie odpoczęłá w Sábáty wáſze, gdyśćie mieſzkáli ná niey.

36. A ktorzy z was zoſtáną, dam ſtrách do ſercá ich w źiemiách nieprzyiáćielſkich, przeſtráſzy ie chrzęſt liſtu lecącego, y ták będą ućiekáć iáko przed mieczem: będą pádáć, choć ich nikt nie goni,

37. Y pádnie káżdy ná brátá ſwego, iáko ućiekáiący przed woyną, żaden z was nie będźie ſię śmiał ſprzećiwić nieprzyiaćielowi:

38. Pogíniećie między pogány, y poie was źiemiá nieprzyiaćielſka.

39. A ieſli y z tych niektorzy zoſtáną, uſchną w nieprawośćiách ſwoich, w źiemi neprzyiaćioł ſwoich, y zá grzechy oycow ſwych y ſwoie, utrapieni będą.

40. Aż wyznáię nieprawośći ſwoie y przodkow ſwoich, ktoremi wyſtąpili przećiwko mnie, y chodźili ſprzećiwiáiąc mi ſię.

41. Chodźić tedy y ia będę przećiwko im, y wwiodę ie do źiemie nieprzyiaćioł ich, áż ſię záwſtydźi nieobrzezáne ſerce ich: toż ſię modlić będą zá niezbożnośći ſwoie.

42. Y wſpomnię ná przymierze moie, ktorem uczynił z Iákobem, y z Izáákiem, y z Abráhámem. Y wſpomnię też ná źiemię,

43. Kto-

43. Ktora będąc od nich opuſczona, będźie ſię ſobie podobáłá w świętách ſwoich, ćierpiąc puſtki dla nich. A oni będą ſię modlić A oni będą ſię modlić zá grzechy ſwoie, iż odrzućili ſądy moie, y práwá moie wzgárdźili.

44. Wſzákże też gdy byli w źiemi nieprzyiaćielſkiey, nie do końcám ich odrzućił, á nim ich ták wzgárdźił, żeby wyniſczeni byli, y żebych zrzućił przymierze moie z nimi. Iam bowiem ieſt Pan Bog ich,

45. Y wſpomnię ná przymierze moie dawne, kiedym ie wywiodł z źiemie Ægyptſkiey przed oczymá narodow, ábym był Bogiem ich. Ia Pan. Teć ſą ſądy, y przykazánia, y práwá, ktore dał Pan między ſobą á między ſynmi Izráelowymi ná gorze Sinái, przez ręce Moyżeſzowe.

43. Quæ cum relicta fuerit ab eis, complacebit ſibi in ſabbatis ſuis *a*, patiens ſolitudinem propter illos. Ipſi vero rogabunt pro peccatis ſuis, eo quod abjecerint judicia mea, & leges meas deſpexerint.

a In quietibus ſuis & ceſſatione.

44. Et tamen etiam cum eſſent in terra hoſtili, non penitus abjeci eos, neque ſic deſpexi, ut conſumerentur, & irritum facerem pactum meum cum eis. Ego enim ſum Dominus Deus eorum,

45. Et recordabor fœderis mei priſtini, quando eduxi eos de terra Ægypti in conſpectu gentium, ut eſſem Deus eorum. Ego Dominus. Hæc ſunt judicia atque præcepta & leges, quas dedit Dominus inter ſe & filios Iſrael in monte Sinai per manum Moyſi.

ROZDZIAŁ XXVII.

Obietnice y ſluby rozmáite: tudźież y wypełnienia ich, y dźieśięćin płácenie.

1. Y Mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

2. Mow ſynom Izráelowym, y rzeczeſz do nich: Człowiek ktory uczyni ſzlub, á poślubi Bogu duſzę ſwoię, pod ſzácunkiem da okup.

3. Ieſli będźie mężczyzná od dwudźieſtego roku, áż do ſześćdźieśiątego roku: da pięćdźieśiąt ſyklow ſrebrá wedle kośćielney wagi:

4. Ieſli niewiáſtá, trzydźieśći.

5. A od piątego roku áż do dwudźieſtego, mężczyzná da dwádźieśćiá ſyklow, niewiáſtá dźieśięć.

6. Od iednego mieśiącá, áż do piątego roku, zá mężczyznę dádzą pięć ſyklow: á zá żenſczyznę trzy.

7. Mężczyzná w ſześćidźieśiąt lat y dáley, da piętnaśćie ſyklow, niewiáſtá dźieśięć.

8. Ieſli będźie ubogi, á ſzácunku oddáć nie będźie mogł: ſtánie przed kápłanem, á ile on oſzácuie, y obaczy że może oddąc, tyle da.

9. Ale bydlę, ktore może bydź ofiárowáne Pánu, ieſliby kto ſzlubował, święte będźie,

10. Y nie będźie mogło bydź odmienione, to ieſt, áni lepſze zá gorſze, áni gorſze zá lepſze: á ieſli odmieni, y to ktore ieſt odmienione, y ono zá ktore odmienione ieſt, będźie poświęcone Pánu.

CAPUT XXVII.

De variis votis & illorum perſolutione, 1. De decimis, & illarum redemptione, 30.

1. LOcutusque eſt * Dominus ad Moyſen, dicens:

* Eodem menſe 2. & anno M. 2514. ab exitu 2.

2. Loquere filiis Iſrael, & dices ad eos: Homo, qui votum fecerit, & ſpoponderit Deo animam ſuam *b*, ſub æſtimatione *c* dabit pretium *d*.

b Vitam & perſonam, ad ſerviendum Deo perpetuo.
c Sacerdotum.
d Si velit votum redimere vel permutare.

3. Si fuerit maſculus a vigeſimo anno usque ad ſexageſimum annum, dabit quinquaginta ſiclos argenti ad menſuram Sanctuarii:

4. Mulier triginta.

5. A quinto autem anno usque ad vigeſimum, maſculus dabit viginti ſiclos: fæmina decem.

6. Ab uno menſe usque ad annum quintum, pro maſculo dabuntur quinque ſicli, pro fæmina tres.

7. Sexagenarius & ultra maſculus dabit quindecim ſiclos: fæmina decem.

8. Si pauper fuerit, & æſtimationem reddere non valebit, ſtabit coram ſacerdote: & quantum ille æſtimaverit, & viderit eum poſſe reddere, tantum dabit.

9. Animal autem, quod immolari poteſt Domino, ſi quis voverit, ſanctum erit,

10. Et mutari non poterit, id eſt, nec melius malo, nec pejus bono. Quod ſi mutaverit: & ipſum quod mutatum eſt, & illud pro quo mutatum eſt, conſecratum erit Domino.

11. Animal immundum, quod immolari Domino non poteſt, ſi quis voverit, adducetur ante ſacerdotem.

12. Qui judicans utrum bonum *a* an malum *b* ſit, ſtatuet pretium.

13. Quod ſi dare *c* voluerit is, qui offert, addet ſupra æſtimationem quintam partem.

14. Homo ſi voverit domum ſuam, & ſanctificaverit Domino, conſiderabit eam ſacerdos, utrum bona an mala ſit, & juxta pretium, quod ab eo fuerit conſtitutum, venumdabitur:

15. Sin autem ille, qui voverat, voluerit redimere eam, dabit quintam partem æſtimationis ſupra, & habebit domum.

16. Quod ſi agrum poſſeſſionis ſuæ voverit, & conſecraverit Domino: juxta menſuram ſementis æſtimabitur pretium. Si triginta modiis *d* hordei ſeritur terra, quinquaginta ſiclis venumdetur argenti.

17. Si ſtatim ab anno incipientis Jubilæi voverit agrum, quanto valere poteſt, tanto æſtimabitur.

18. Sin autem poſt aliquantum temporis: ſupputabit ſacerdos pecuniam juxta annorum, qui reliqui ſunt, numerum usque ad Jubilæum, & detrahetur ex pretio.

18. Quod ſi voluerit redimere agrum ille, qui voverat, addet quintam partem æſtimatæ pecuniæ & poſſidebit eum.

20. Sin autem noluerit redimere, ſed alteri cuilibet fuerit venumdatus, ultra eum, qui voverat, redimere non poterit:

21. Quia cum Jubilæi venerit dies, ſanctificatus erit Domino, & poſſeſſio conſecrata ad jus pertinet *e* ſacerdotum.

22. Si ager emptus eſt, & non de poſſeſſione majorum ſanctificatus fuerit Domino,

23. Supputabit ſacerdos juxta annorum numerum usque ad Jubilæum, pretium: & dabit ille, qui voverat eum, Domino.

24. In Jubilæo autem revertetur ad priorem dominum, qui vendiderat eum, & habuerat in ſorte poſſeſſionis ſuæ.

25. Omnis æſtimatio ſiclo ſanctuarii ponderabitur. *f* Siclus viginti obolos habet.

26. Primogenita, quæ ad Dominum pertinent, nemo ſanctificare poterit & vovere: ſive bos, ſive ovis fuerit, Domini ſunt.

27. Quod ſi immundum eſt animal, redimet, qui obtulit, juxta æſtimationem tuam *g*, & addet

a Sc. aptum ad offerendum.
b Seu ineptum ad offerendum.
c Sc. pretium pro illo.
d Sc. uno chomor ſeu coro.
e Rediens in jubilæo ad eos.
f Exod. 30. 13 Num. 3. 47 Ezech. 45. 12.
g i. ſacerdotis.

11. Bydlę nieczyſte ktore Pánu ofiárowáne bydź nie może, ieſliby kto ſzlubił, będźie przywiodźione przed kápłaná.

12. Ktory oſądźiwſzy ieſli dobre ieſt ábo złe, uſtáwi zapłátę.

13. Ktorą będźieli chćiał dáć ten ktory ofiáruie: nád oſzácowánie piątą część.

14. Człowiek ieſli ſzlubi dom ſwoy, y poświęći Pánu, ogląda ji kápłan, ieſli ieſt dobry ábo zły, y wedle ceny, ktora od niego poſtánowiona będźie, przedan będźie.

15. Lecz ieſli ten, ktory ſzlubił, będźie ji chćiał odkupić, da piątą część oſzácowánia nád zwyſz, y będźie miał dom.

16. A ieſli rolą ośiádłośći ſwey ſzlubi y poświęći Pánu: według miáry záśiwku będźie ſzácowána ceną; ieſli trzydźieſtą korcy ięczmienia záśiewáią źiemię, zá pięćdźieśiąt ſyklow ſrebrá ma bydź przedána.

17. Ieſli záraz od roku záczętego Iubileuſzá poślubi rolą, zá co może ſtáć, zá to będźie oſzácowána.

18. Ale ieſli wyſzło nieco czáſu: kápłan poráchuie pieniądze według liczby lat, ktore ieſzcze zbywáią áż do Iubileuſzá, y wytrącono będźie z zapłáty.

19. A ieſli będźie chćiał odkupić rolą, ten ktory ią ſzlubił, nádda piątą część oſzácowánych pieniędzy, y otrzyma ią.

20. Lecz ieſli nie będźie chćiał odkupić, ále komu inſzemu będźie záprzedána: iuż więcey ten ktory ią ſzlubił, odkupić iey nie będźie mogł.

21. Bo gdy przydźie dźień Iubileuſzu, będźie poświęcona Pánu, á máiętność poświęcona do práwá należy kápłáńſkiego.

22. Ieſli pole kupione ieſt, á nie z oyczyſtey ośiádłośći, poświęcone będźie Pánu:

23. Zráchuie kápłan według liczby lat áż do Iubileuſzá cenę, y da ten, ktory ią był ſzlubił Pánu.

24. A w Iubileuſzu wróći ſię do pierwſzego Páná, ktory ie był przedał, y miał ie w dźiale máiętnośći ſwoiey.

25. Wſzelki ſzácunek będą ważyć ſyklem Swiątnice. Sykiel ma dwádźieśćiá pieniędzy.

26. Pierworodnych, ktore należą Pánu, żaden niemoż poświęćić, áni ſzlubić, bądź woł, bądź owcá, Páńſkie ſą.

27. A ieſli ieſt bydlę nieczyſte, odkupi ten, ktory ofiárował, według ſzácunku twego, y nádda piątą część ceny. Ieſli nie będźie chćiał odku-

odkupić, przedáne będźie innemu, zá cokolwiek od ćiebie będźie oszácowáne.

28. Wszelkie co poświęcone będźie Pánu, bądź człowiek, bądź bydlę, ábo rolá, nie będźie przedano, áni będźie mogło bydź odkupiono. Cokolwiek raz będźie poświęcono, święte świętych będźie Pánu.

29. Y wszelkie poświęcenie ktore ofiáruie człowiek, nie będźie odkupione, ále śmierćią umrze.

30. Wszytkie dźieśięćiny źiemie, choć ze zboża, choć y z owocu drzewá, Páńskie są, y iemu śię poświęcáią.

31. Ieśli kto chce odkupić dźieśięćiny swoie, nádda piątą część ich.

32. Wszytkich dźieśięćin wołu, y owce, y kozy, ktore przechodzą pod laską pásterzową, cokolwiek dźieśiąte przydźie, poświęcone Pánu będźie.

33. Nie będą wybieráć áni dobrego áni złego, áni innym będźie odmienione: Ieśli kto odmieni, y to co śię odmieniło, y zá co śię odmieniło, będźie poświęcone Pánu, y nie będźie odkupione.

34. Te są przykazánia, ktore roskazał Pan Moyżeszowi do synow Izráelowych ná gorze Sinai.

addet quintam partem pretii. Si redimere noluerit, vendetur alteri, quantocumque a te fuerit æstimatum.

28. *a* Omne, quod Domino consecratur, sive homo fuerit, sive animal, sive ager, non vendetur, nec redimi poterit. Quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino.

a Jos. 6. 17. & 25.

29. Et omnis consecratio, quæ offertur ab homine, non redimetur, sed morte morietur.

30. Omnes decimæ terræ, sive de frugibus, sive de pomis arborum, Domini sunt, & illi sanctificantur.

31. Si quis autem voluerit redimere decimas suas, addet quintam partem earum.

32. Omnium decimarum bovis & ovis & capræ, quæ sub pastoris virga transeunt *b*, quidquid decimum venerit, sanctificabitur Domino.

b i. numerantur, cum danda est decima.

33. Non eligetur *c* nec bonum nec malum, nec altero commutabitur. Si quis mutaverit, & quod mutatum est, & pro quo mutatum est, sanctificabitur Domino, & non redimetur.

c A dante decimam, sed dabit, quod sorte obvenit.

34. Hæc sunt præcepta, quæ mandavit Dominus Moysi ad filios Israel in monte Sinai.

KSIĘGI NUMERI, Po Zydowsku ויּדבּר VAIEDABBER.

LIBER NUMERORUM, Hebraice ויּדבּר VAIEDABBER.

ROZDZIAŁ I.

Wyliczenie pocztow dwánaśćie z Pokolenia synow Izráelskich; á synowie Lewi ku służbie kośćielney odłączeni, y náznáczeni.

1. Y Mowił Pan do Moyżeszá ná puszczy Synai w przybytku przymierza, pierwszego dniá Mieśiącá wtorego, roku wtorego po wyszćiu ich z Ægyptu, rzekąc:

2. Zbierzćie summę wszytkiego zgromádzenia synow Izráelowych według rodzáiow y domow ich y imioná káżdego, cokolwiek ieſt płći mężkiey,

CAPUT I.

Numerantur duodecim tribuum bellici viri, 2. Inveniuntur 603550. bello apti, 45. Filii Levi non numerantur, sed ad deferendum tabernaculum instituuntur, 49.

1. Locutusq; est Dominus ad Moysen in deserto Sinai *d* in tabernaculo fœderis primadie mensis secundi *e*, anno altero egressionis * eorum ex Ægypto, dicens:

d Prope montem Sinai.
e Sc. April.
* Mundi. 2514. Ant. Chr. 1490.

2. *f* Tollite summam universæ congregationis filiorum Israel per cognationes, & domos suas *g* & nomina singulorum, quidquid sexus est masculini,

f Exod 30. 12.
g Chald. patrum, suorum.

3. A vigesimo anno & supra, omnium virorum fortium *a* ex Israel, & numerabitis eos per turmas suas *b* tu & Aaron.

4. Eruntque vobiscum principes tribuum ac domorum in cognationibus suis,

5. Quorum ista sunt nomina: De Ruben, Elisur filius Sedeur *c*.

6. De Simeon, Salamiel filius Surisaddai.

7. De Juda, Nahasson filius Aminadab.

8. De Issachar, Nathanael filius Suar.

9. De Zabulon, Eliab filius Helon.

10. Filiorum autem Joseph, de Ephraim, Elisama filius Ammiud. De Manasse, Gamaliel filius Phadassur.

11. De Benjamin, Abidan filius Gedeonis.

12. De Dan, Ahiezer filius Ammisaddai.

13. De Aser, Phegiel filius Ochran.

14. De Gad, Eliasaph filius Duel.

15. De Nephtali, Ahira filius Enan.

16. Hi nobilissimi principes multitudinis per tribus & cognationes suas, & capita exercitus Israel:

17. Quos tulerunt *d* Moyses & Aaron cum omni vulgi multitudine:

18. Et congregaverunt primo die mensis secundi, recensentes eos per cognationes, & domos, ac familias, & capita, & nomina singulorum, a vigesimo anno & supra,

19. Sicut præceperat Dominus Moysi. Numeratique sunt in deserto Sinai.

20. De Ruben primogenito Israelis per generationes & familias ac domos suas, & nomina capitum singulorum, omne quod sexus est masculini a vigesimo anno & supra, procedentium *e* ad bellum,

21. Quadraginta sex millia quingenti.

22. De filiis Simeon per generationes ac familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt per nomina & capita singulorum, omne, quod sexus est masculini a vigesimo anno & supra, procedentium ad bellum,

23. Quinquaginta novem millia trecenti.

24. De filiis Gad per generationes & familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt per nomina singulorum a viginti annis & supra, omnes, qui ad bella procederent,

25. Quadraginta quinque millia sexcenti quinquaginta.

26. De filiis Juda per generationes & familias

a Sc. aptos ad militiam
b Chald. per vexilla sua
c. mos Hebræorum est, loco cognominis addere nomen patris.
d Retulerant in tabulas census.
e i. qui procedere poterant.

3. Od dwudźiestu lat y wysszey, wszystkich mężow mocnych w Izráelu, á policzyćie ie według hufcow ich, ty y Aaron.

4. A z wámi będą kśiążętá pokolenia y domow w rodźinách swych,

5. Ktorych te są imioná. Z Ruben, Elisur syn Sedeur.

6. Z Simeon, Sálamieł syn Surysáddái.

7. Z Iudá, Náásson, syn Aminádáb.

8. Z Issáchár, Náthánael syn Suar:

9. Z Zábulon, Eliáb syn Helon.

10. A synow Iozephowych z Ephraim: Elisámá syn Amiud. Z Mánásse, Gámáliel syn Phádássur.

11. Z Beniámin, Abidan syn Gedeonow.

12. Z Dan, Ahieser syn Ammisádái:

13. Z Asar, Phegiel syn Ochran.

14. Z Gad, Eliazáph syn Duel.

15. Z Nephtali, Ahirá syn Enan.

16. Ci nazacnieyszy kśiążętá ludu w pokoleniách y w rodzáiách swoich, y głowy woy, ská izráelowego:

17. Ktore wźięli Moyżesz y Aaron ze wszystkim mnostwem pospolstwá:

18. Y zgromádźili: pierwszego dniá mieśiącá wtorego, popisuiąc ie według rodu, y domow, y fámiliy, y głow, y imion káżdego, od dwudźiestego roku y wysszey,

19. Iáko był przykazał Pan Moyżeszowi. Y policzeni są ná puszczy Synai.

20. Z Ruben pierworodnego Izráelowego, według rodow, y fámiliy, y domow ich, y imion káżdey głowy, wszytkiey płći mezkiey od dwudźiestego roku y wychodzących ná woynę,

21. Czterdźieśći y sześć tyśięcy y pięć set.

22. Z synow Simeon według rodźáiow, y fámiliy, y domow rodźin ich, policzeni są po imionách y po głowách káżdego, wszytkie mężczyzny od dwudźiestego roku y wysszey, wychodzących ná woynę,

23. Pięćdźieśiąt y dźiewiąć tyśięcy y trzy stá.

24. Z synow Gad, według rodzáiow, y fámiliy, y domow rodźin ich, náliczeni są po imionách káżdego od dwudźiestu lat y wysszey, wszyscy, ktorzyby na woynę wychodźili,

25. Czterdźieśći y pięć tyśięcy, sześć set y pięćdźieśiąt.

26. Z synow Iudá, według rodzáiow, y fámiliy,

miliy, y domow rodźin ich po imionách káżdego, od dwudźiestego roku y wysszey, wszyscy, ktorzy mogli ná woynę wychodźić,

27. Náliczeni są śiedm dźieśiąt y cztery tyśiące, y sześć set.

28. Z synow Issáchár, według rodzáiow, y fámiliy, y domow rodźin ich, po imionách káżdego, od dwudźiestego roku y wysszey, wszyscy, ktorzyby ná woynę wychodźili,

29 Náliczeni są pięćdźieśiąt y cztery tyśiące, y cztery stá.

30 Z synow Zábulon, według rodzáiow, y domow rodźin ich, náliczeni są po imieniu káżdego, od dwudźiestego roku y wysszey, wszyscy, ktorzy mogli ná woynę wychodźić,

31. Pięćdźieśiąt y śiedm tyśięcy, y cztery stá.

32. Z synow Iozeph, z synow Ephráim, według rodzáiow, y fámiliy, y domow rodźin ich, náliczeni są po imieniu káżdego, od dwudźiestego roku y wysszey, wszyscy, ktorzy mogli ná woynę wychodźić,

33. Czterdźieśći tyśięcy, pięć set.

34. A z synow Mánásse, według rodzáiow, y fámiliy, y domow rodźin ich, popisáni są po imieniu káżdego, od dwudźiestego roku y wysszey, wszyscy, ktorzy mogli ná woynę wychodźić,

35. Trzydźieśći dwá tyśiącá, dwie śćie.

36. Z synow Beniáminowych, według rodzáiow, y fámiliy, y domow rodzin ich, náliczeni są imionmi káżdego, od dwudźiestego roku y wysszey, wszyscy, ktorzy mogli wychodźić ná woynę,

37. Trzydźieśći pięć tyśięcy, cztery stá.

38. Z synow Dán, według rodzáiow, y fámiliy, y domow rodźin ich, náliczeni są káżdego imieniem, od dwudźiestego roku y wysszey, wszyscy, ktorzy mogli ná woynę wychodźić,

39. Sześćdźieśiąt, dwá tyśiącá, śiedm set.

40. Z synow Aser, według rodzáiow, y fámiliy, y domow rodźin ich, náliczeni są po imionách káżdego od dwudźiestego roku y wysszey, wszyscy, ktorzy mogli wyniść ná woynę.

41. Czterdźieśći tyśięcy y tyśiąc, pięć set.

42. Z synow Nephtháli, według rodzáiow, y fámiliy, y domow rodźin ich, náliczeni są imieniem káżdego, od dwudźiestego roku y wysszey, wszyscy, ktorzy mogli wychodźić ná woynę,

lias ac domos cognationum suarum, per nomina singulorum a vigesimo anno & supra omnes, qui poterant ad bella procedere,

27. Recensiti sunt septuaginta quatuor millia sexcenti.

28. De filiis Issachar, per generationes & familias ac domos cognationum suarum, per nomina singulorum a vigesimo anno & supra, omnes, qui ad bella procederent,

29. Recensiti sunt quinquaginta quatuor millia quadringenti.

30. De filiis Zabulon per generationes & familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt per nomina singulorum a vigesimo anno & supra, omnes, qui poterant ad bella procedere,

31. Quinquaginta septem millia quadringenti.

32. De filiis Joseph *a*, filiorum Ephraim per generationes & familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt per nomina singulorum a vigesimo anno & supra, omnes qui poterant ad bella procedere,

a Post filios Liæ enumerantur filii Rachel.

33. Quadraginta millia quingenti,

34. Porro filiorum Manasse per generationes & familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt per nomina singulorum a viginti annis & supra omnes, qui poterant ad bella procedere,

35. Triginta duo millia ducenti.

36. De filiis Benjamin per generationes & familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt nominibus singulorum a vigesimo anno & supra, omnes qui poterant ad bella procedere,

37. Triginta quinque millia quadringenti.

38. De filiis Dan per generationes & familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt nominibus singulorum a vigesimo anno & supra, omnes, qui poterant ad bella procedere,

39. Sexaginta duo millia septingenti,

40. De filiis Aser per generationes & familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt per nomina singulorum a vigesimo anno & supra omnes, qui poterant ad bella procedere,

41. Quadraginta millia & mille quingenti.

42. De filiis Nephthali per generationes & familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt nominibus singulorum a vigesimo anno & supra, omnes, qui poterant ad bella procedere,

43. Quinquaginta tria millia quadringenti.

44. Hi sunt, quos numeraverunt Moyses & Aaron, & duodecim principes Israel, singulos per domos cognationum suarum.

45. Fueruntque omnis numerus filiorum Israel per domos & familias suas a vigesimo anno & supra, qui poterant ad bella procedere;

a Eodem numero inventi sunt supra Exo. 38. 25.

46. Sexcenti tria millia *a* virorum quingenti quinquaginta.

47. Levitæ autem in tribu familiarum suarum non sunt numerati cum eis.

48. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens:

49. Tribum Levi noli numerare, neque pones summam eorum cum filiis Israel:

b Instrumenta, & supellectilem.

50. Sed constitue eos super tabernaculum testimonii & cuncta vasa *b* ejus, & quidquid ad cæremonias pertinet. Ipsi portabunt tabernaculum & omnia utensilia ejus, & erunt in ministerio, ac per gyrum tabernaculi metabuntur.

c Qui non sit de tribu Levi.

d Judicum sententia.

e Hebr. vexilla.

51. Cum proficiscendum fuerit, deponent Levitæ tabernaculum: cum castra metandum, erigent. Quisquis externorum *c* accesserit, occidetur *d*.

52. Metabuntur autem castra filii Israel unusquisque per turmas & cuneos *e* atque exercitum suum.

53. Porro Levitæ per gyrum tabernaculi figent tentoria, ne fiat indignatio super multitudinem filiorum Israel, & excubabunt in custodiis tabernaculi testimonii.

54. Fecerunt ergo filii Israel juxta omnia, quæ præceperat Dominus Moysi.

CAPUT II.

Præscribitur ordo castra metandi circa tabernaculum: Ad orientem tribus Juda cum Issachar, & Zabulon ordinatur, 3. Ad meridiem Ruben, Simeon & Gad, 10. In medio Levitæ cum tabernaculo, 17. Ad occidentem Ephraim, Manasse, & Benjamin, 18. Ad Aquilonem Dan, Aser, Nephthali, 25.

* Anno M. 2514. Ant. Chr. 1490.

1. LOcutusque * est Dominus ad Moysen & Aaron, dicens:

2. Singuli per turmas, signa, atque vexilla, & domos cognationum suarum, castra metabuntur filii Israel, per gyrum tabernaculi fœderis.

f Sc. tribu Juda.

3. Ad orientem Judas *f* figet tentoria per tur-

43. Pięćdźieśiąt trzy tyśiące, cztery stá.

44. Ci są, ktore policzyli Moyżesz y Aaron, y dwánáśćie kśiążąt Izráelskich, káżdego według domow rodzáiow ich.

45. Y byłá wszytká summá synow Izráelowych według domow, y fámiliy ich, od dwudźiestego roku y wyszey, ktorzy mogli wchodźić ná woynę,

46. Po sześć kroć sto tyśięcy y trzy tyśiące mężow, pięć set y pięćdźieśiąt.

47. Lecz Lewitow w pokoleniu fámiliy swoich, nie liczono z nimi.

48. Y mowił Pan do Moyżeszá, rzekąc:

49. Pokolenia Lewi nie licz, y nie położysz summy ich z synmi Izráelowemi:

50. Ale ie postánow nád przybytkiem świádectwá, y wszytkim naczyniem iego, y cokolwiek ku Cæremoniam należy. Ci nośić będą przybytek, y wszytko naczynie iego: y będą w posługowániu, y w około przybytku obozem się położą.

51. Gdy będźiećie mieć ćiągnąć, Lewitowie przybytek skłádáć będą: á gdy się obozem położyć, postáwią: á ktoby obcy przystąpił, zábit będźie.

52. A synowie Izráelowi będą stać obozem, káżdy wedle hufcow y pułkow y woysk swoich.

53. A Lewitowie wkoło przybytku na mioty rozbiiáć będą, áby nie przyszedł gniew ná zgromádzenie synow Izráelowych, y będą czuć ná straży przybytku świádectwá.

54. Uczynili tedy synowie Izráelowi wedle wszytkiego, co był przykazał Pan Moyżeszowi.

ROZDZIAŁ II.

Ktore pokolenie ná ktorey stronie świátá miáło położyć oboz swoy przy Przybytku Swiádectwá, wyliczywszy wszystkie Kśiążętá, opisuie.

1. Y Mowił Pan do Moyżeszá y Aaroná rzekąc,

2 Káżdy wedle hufcow, znákow y chorągwi, y domow rodźin swoich, obozem się położą synowie Izráelowi w około przybytku przymierza.

3. Ná wschod słońcá Iudás rozbiie namioty, według

według hufcow woyſká ſwoiego: á będźie Hetmánem ſynow iego Náháſſon ſyn Aminadáb.

4. A wſzytká ſummá ludu woiennego z pokolenia iego, śiedmdźieśiąt y cztery tyśiące, y ſześć ſet.

5. Podle niego położyli ſię obozem pokolenia Iſſáchár, ktorego Hetman był Náthánáel ſyn Suár,

6. A wſzyſtek poczet żołnierzow iego, pięćdźieśiąt cztery tyśiące, cztery ſtá.

7. W pokoleniu Zábulon Hetmánem był Eliab ſyn Helon.

8. Wſzytko z pokolenia iego woyſko żołnierzow, pięćdźieśiąt śiedm tyśięcy, cztery ſtá.

9. Wſzytkich, ktorych w obożie Iudy náliczono było, ſto ośmdźieśiąt, ſześć tyśięcy, cztery ſtá: á wedle hufcow ſwoich pierwſzy wynidą.

10. W obożie ſynow Ruben ku południowey ſtronie, Hetmánem będźie Eliſur ſyn Sedeur:

11. A wſzytko woyſko żołnierzow iego ktorzy ſą policzeni, czterdźieśći ſześć tyśięcy, pięć ſet.

12. Podle niego obozem ſię położyli z pokolenia Simeon: ktorych Hetman był Sálámiel ſyn Suryſádái:

13. A wſzytko woyſko żołnierztwá iego, ktore policzono, pięćdźieśiąt, dźiewięć tyśięcy, trzy ſtá.

14. W pokoleniu Gad, Hetmánem był Eliazaph ſyn Duel,

15. A wſzytko woyſko żołnierzow iego, ktory ſą policzeni, czterdźieśći pięć tyśięcy, ſześć ſet, pięć dźieśiąt.

16. Wſzytkich popiſánych w obożie Ruben, ſto pięćdźieśiąt tyśięcy, tyśiąc, cztery ſtá pięćdźieśiąt w huſiech ſwoich: we wtorym rzędźie poćiągną.

17. A podnioſą przybytek świádectwá według urzędow Lewitow y hufcow ich, iáko podnieśion będźie, ták też y złożon, káżdy wedle mieyſc y porządkow ſwoich ćiągnąć będźie.

18. Ku zachodniey ſtronie będźie oboz ſynow Ephráim, ktorych Hetman był Eliſámá, ſyn Ammiud:

19. Wſzytko woyſko żołnierzow iego, ktorzy ſą policzeni, czterdźieśći tyśięcy pięć ſet.

20. A z nimi pokolenie ſynow Mánáſſe, ktorych Hetman był Gámáliel ſyn Phádáſſur.

21. A

turmas exercitus ſui: eritque princeps filiorum ejus Nahaſſon filius Aminadab:

4. Et omnis de ſtirpe ejus ſumma pugnantium, ſeptuaginta quatuor millia ſexcenti.

5. Juxta eum caſtra metati ſunt de tribu Iſſachar, quorum princeps fuit Nathanael filius Suar.

6. Et omnis numerus pugnatorum ejus, quinquaginta quatuor millia quadringenti.

7. In tribu Zabulon princeps fuit Eliab filius Helon.

8. Omnis de ſtirpe ejus exercitus pugnatorum, quinquaginta ſeptem millia quadringenti.

9. Univerſi, qui in caſtris Judæ annumerati ſunt, fuerunt centum octoginta ſex millia quadringenti: & per turmas ſuas primi egredientur *a*.

10. In caſtris filiorum Ruben ad meridianam plagam erit princeps Eliſur filius Sedeur:

11. Et cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui numerati ſunt, quadraginta ſex millia quingenti.

12. Juxta eum caſtra metati ſunt de tribu Simeon: quorum princeps fuit Salamiel filius Suriſaddai.

13. Et cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui numerati ſunt, quinquaginta novem millia trecenti.

14. In tribu Gad princeps fuit Eliaſaph filius Duel *b*.

15. Et cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui numerati ſunt, quinquaginta novem millia ſexcenti quinquaginta.

16. Omnes, qui recenſiti ſunt in caſtris Ruben, centum quinquaginta millia & mille quadringenti quinquaginta per turmas ſuas, in ſecundo loco proficiſcentur.

17. Levabitur *c* autem tabernaculum teſtimonii per officia Levitarum & turmas eorum, quomodo erigetur, ita & deponetur. Singuli per loca & ordines ſuos proficiſcentur.

18. Ad occidentalem plagam erunt caſtra filiorum Ephraim, quorum princeps fuit Eliſama filius Ammiud.

19. Cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui numerati ſunt, quadraginta millia quingenti.

20. Et cum eis tribus filiorum Manaſſe, quorum princeps fuit Gamaliel filius Phadaſſur.

21. Cun-

a Tradunt Hebræi vexillum Judæ leonem, Ruben hominem; Ephraim, bovem; Dan, aquilam prætuliſſe. Scilicet, ſicut 12. tribuum principes præfigurant duodecim Apoſtolos, ita quatuor primaria vexilla præfigurant quatuor Evangelia.

b Chald. Dehuel 70. Raguel.

c Sc. Poſt caſtra Ruben in medio quatuor vexillorum primariorum. v. infra, c. 10.

21. Cunctusque exercitus pugnatorum ejus, qui numerati sunt, triginta duo millia ducenti.

21. A wſzytko woyſko żołnierzow iego, ktorzy ſą policzeni, trzy dźieśći y dwá tyśiącá, dwieśćie.

22. In tribu filiorum Benjamin princeps fuit Abidan filius Gedeonis.

22. W pokoleniu ſynow Beniámin Hetman był Abidan ſyn Gedeonow:

23. Et cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui recenſiti ſunt, triginta quinque millia quadringenti.

23. A wſzytko woyſko żołnierzow iego, ktorzy popiſáni ſą, trzydźieśći pięć tyśięcy, cztery ſtá.

24. Omnes, qui numerati ſunt in caſtris Ephraim, centum octo millia, centum per turmas ſuas: tertii proficiſcentur.

24. Y wſzytkich policzonych w obozie Ephráim, ſto ośm tyśięcy ſto w huſiech ſwoich: ći poćiągną trzeći.

25. Ad Aquilonis partem caſtra metati ſunt filii Dan: quorum princeps fuit Ahiezer filius Ammiſaddai.

25. Ku połnocney ſtronie położyli ſię obozem ſynowie Dan, ktorych Hetman był Aliezer ſyn Ammiſſaddai.

26. Cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui numerati ſunt, ſexaginta duo millia ſeptingenti.

26. Wſzytko woyſko żołnierzow iego, ktorzy ſą policzeni, ſześćdźieśiąt, dwá tyśiącá, śiedm ſet.

27. Juxta eum fixere tentoria de tribu Aſer: quorum princeps fuit Phegiel filius Ochran.

27. Podle niego rozbili namioty z pokolenia Azer: ktorych Hetman był Phegiel ſyn Ochran.

28. Cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui numerati ſunt, quadraginta millia & mille quingenti.

28. A wſzytko woyſko żołnierzow iego, ktorzy policzeni ſą, czterdźieśći tyśięcy, tyśiąc, pięć ſet.

29. De tribu filiorum Nephthali princeps fuit Ahira filius Enan.

29. Z pokolenia ſynow Nephtháli Hetman był Ahirá ſyn Enán.

30. Cunctus exercitus pugnatorum ejus, quinquaginta tria millia quadringenti.

30. A wſzytko woyſko żołnierzow iego, pięćdźieśiąt trzy tyśiące cztery ſtá.

31. Omnes, qui numerati ſunt in caſtris Dan, fuerunt centum quinquaginta ſeptem millia ſexcenti: & noviſſimi proficiſcentur.

31. Wſzytkich policzonych w obozie Dan było ſto pięćdźieśiąt, śiedm tyśięcy, ſześć ſet: á oſtátni poćiągną.

32. Hic numerus filiorum Iſrael per domos cognationum ſuarum & turmas diviſi exercitus, ſexcenta tria millia quingenti quinquaginta.

32. Tá liczbá ſynow Izráelowych według domow rodźin ich, y według hufow rozdźielonego woyſká, po ſześć kroć ſto tyśięcy, trzy tyśiące, pięć ſet, pięćdźieśiąt.

33. Levitæ autem non ſunt numerati inter filios Iſrael: ſic enim præceperat Dominus Moyſi.

33. A Lewitow nie liczono między ſyny Izráelowymi: ták bowiem był przykazał Pan Moyżeſzowi.

34. Feceruntque filii Iſrael juxta omnia, quæ mandaverat Dominus. Caſtra metati ſunt per turmas ſuas, & profecti per familias ac domos patrum ſuorum.

34. Y uczynili ſynowie Izráelowi wedle wſzytkiego co był Pan roſkazał. Stánowili ſię obozem według hufow ſwoich, y ćiągnęli według fámiliy y domow oycow ſwoich.

CAPUT III.

Dominus filios Aaron conſtituit Sacerdotes, 1. & Levitas aſſumit in ſuum miniſterium circa tabernaculum pro primogenitis Iſrael. 11. Numerantur Levitæ cum ſuis principibus ac miniſteriis, & diſtribuuntur in tres claſſes, 14. Reliqua primogenita numerorum Levitarum excellentia pretio redimuntur. 46.

1. HÆ ſunt generationes Aaron & Moyſi, in

ROZDZIAŁ III.

Lewity Pan ku poſłudze ſwey Kośćielney ná mieyſce pierworodnych ſynow ludu Izráelſkiego wezwał, y obrał, y policzyć kazał: Kśiążętá im y poſługi włáſne náznáczył.

1. TE ſą rodźáie Aaroná y Moyżeſzá, w dźień

dźień ktorego mowił Pan do Moyżeszá ná gorze Sinái.

2. A te imioná synow Aaronowych: pierworodny iego Nádáb, potym Abiu, y Eleázár, y Ithámár.

3. Te imioná synow Aaronowych kápłanow, ktorych pomázano, y ktorych ręce nápełniono y poświęcono, áby kápłáński urząd spráwowáli.

4. Nádáb bowiem y Abiu pomárli, gdy ofiárowáli ogień obcy przed obliczem Páńskim ná pusczy Sinái, bez potomstwá: y odpráwowáli kápłáński urząd Eleázár y Ithámár przed Aaronem oycem swoim.

5. Y mowił Pan do Moyżeszá, rzekąc:

6. Przywiedź pokolenie Lewi, y postaw przed oczymá Aaroná kápłaná, áby mu służyli,

7. Y strzegli y pilnowáli, cokolwiek należy do służby zgromadzenia przed przybytkiem świádectwá,

8. Y niech strzegą naczynia przybytkowego, służąc ná posłudze iego.

9. Y dáruiesz Lewity,

10. Aaronowi y synom iego, ktorym dáni są od synow Izráelowych. A Aaroná y syny iego postánowisz nád służbą kápłáńską. Obcy, ktoryby ku posługowániu przystąpił, umrze.

11. Y mowił Pan do Moyżeszá, rzekąc:

12. Iam wźiął Lewity od synow Izráelowych miásto wszelkiego pierworodnego otwarzáiącego żywot między syny Izráelowymi, y będą Lewitowie moi.

13. Bo moy iest káżdy pierworodny od tąd: iákom pobił pierworodne w źiemi Ægyptskiey, poświęciłem sobie cokolwiek się pierwszego rodźi w Izráelu od człowieká áż do bydlęćiá, moi są: Ia Pan.

14. Y mowił Pan do Moyżeszá ná pusczy Synai rzekąc:

15. Policz syny Lewi według domow oycow ich, y fámiliy, káżdego mężczyznę od iednego mieśiącá y wyszey.

16. Policzył Moyżesz iáko Pan przykazał,

17. Y náleźieni są synowie Lewi po imionách swych: Gerson y Kááth y Meráry.

18. Synowie Gerson: Lebni y Semei.

19. Synowie Kááth: Amram y Iesaar, Hebron y Ozyel.

20. Sy-

in die, qua locutus est Dominus ad Moysen in monte Sinai.

2. *a* Et hæc nomina filiorum Aaron: primogenitus ejus Nadab, deinde Abiu, & Eleazar, & Ithamar.

3. Hæc nomina filiorum Aaron sacerdotum, qui uncti sunt, & quorum repletæ & consecratæ manus, ut sacerdotio fungerentur.

4. *b* Mortui sunt enim Nadab & Abiu, cum offerrent ignem alienum in conspectu Domini in deserto Sinai, absque liberis: functique sunt sacerdotio Eleazar, & Ithamar coram Aaron patre suo.

5 Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens:

6. Applica *c* tribum Levi, & fac stare in conspectu Aaron sacerdotis, ut ministrent ei, & excubent,

7. Et observent, quidquid ad cultum pertinet multitudinis *d* coram tabernaculo testimonii,

8. Et custodiant vasa tabernaculi, servientes in ministerio ejus.

9. Dabisque dono Levitas

10. Aaron & filiis ejus, quibus traditi sunt a filiis Israel. Aaron autem & filios ejus constitues super cultum sacerdotii. Externus *e*, qui ad ministrandum accesserit, morietur *f*.

11. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens:

12. Ego tuli Levitas a filiis Israel pro omni primogenito, qui aperit vulvam in filiis Israel, eruntque Levitæ mei.

13. *g* Meum est enim omne primogenitum: ex quo percussi primogenitos in Terra Ægypti; sanctificavi *h* mihi, quidquid primum nascitur in Israel ab homine usque ad pecus, mei sunt: Ego Dominus.

14. Locutusque est Dominus ad Moysen in deserto Sinai, dicens:

15. Numera filios Levi per domos patrum suorum & familias, omnem masculum ab uno mense & supra.

16. Numeravit Moyses, ut præceperat Dominus,

17. *i* Et inventi sunt filii Levi per nomina sua, Gerson, & Caath, & Merari.

18. Filii Gerson: Lebni & Semei.

19. Filii Caath: Amram & Jesaar, Hebron & Oziel.

20. Fi-

a Exod. 6. 23.
b Lev. 10. 1. & 2. 1. Par. 24. 2.
c Fac accedere.
d Q. d. ut pro populo ministrent.
e Sc. non sacerdos.
f Judicum sententia.
g Exod. 13. 2. Infr. 8. 16.
h Sc. retinui mihi tanquam rem sanctam.
i Exod. 6. 16.

20. Filii Merari: Moholi & Musi.

21. De Gerson fuere familiæ duæ, Lebnitica, & Semeitica:

22. Quarum numeratus est populus sexus masculini ab uno mense & supra, septem millia quingenti.

23. Hi post tabernaculum metabuntur ad Occidentem,

24. Sub principe Eliasaph filio Lael.

25. Et habebunt excubias *a* in tabernaculo fœderis,

26. Ipsum tabernaculum & operimenta ejus, tentorium, quod trahitur ante fores tecti *b* fœderis, & cortinas atrii: tentorium quoque, quod appenditur in introitu atrii tabernaculi, & quidquid ad ritum altaris pertinet, funes tabernaculi & omnia utensilia ejus.

a I. habebunt custodienda quæ sequuntur.
b I. tabernaculi.

27. Cognatio Caath habebit populos Amramitas & Jesaaritas & Hebronitas & Ozielitas. Hæ sunt familiæ Caathitarum recensitæ per nomina sua:

28. Omnes generis masculini ab uno mense & supra, octo millia sexcenti habebunt excubias *c* Sanctuarii,

c Vigilabunt in custodia.

29. Et castra metabuntur ad meridianam plagam.

30. Princepsque eorum erit Elisaphan filius Oziel:

31. Et custodient arcam, mensamque & candelabrum, altaria *d* & vasa Sanctuarii, in quibus ministratur, & velum *e*, cunctamque hujuscemodi supellectilem.

d Incensi, & holocausti.
e Quod soppanditur sancto sanctorum: nam alia vela a Gersonitis portabantur.

32. Princeps autem principum Levitarum Eleazar filius Aaron sacerdotis, erit super excubitores custodiæ sanctuarii.

33. At vero de Merari erunt populi Moholitæ & Musitæ recensiti per nomina sua:

34. Omnes generis masculini ab uno mense & supra, sex millia ducenti.

35. Princeps eorum Suriel filius Abihaiel: in plaga septemtrionali castra metabuntur.

36. Erunt sub custodia eorum tabulæ tabernaculi & vectes, & columnæ ac bases earum, & omnia, quæ ad cultum hujuscemodi pertinent:

37. Columnæque atrii per circuitum cum basibus suis, & paxilli cum funibus.

38. Castra metabuntur ante tabernaculum fœderis, id est ad orientalem plagam, Moyses & Aaron cum filiis suis, habentes custodiam Sanctuarii in medio filiorum Israel: quisquis alienus accesserit *f*, morietur.

f I. ad ministrandum.

39. Omnes

20. Synowie Merary: Moholi y Musy.

21. Od Gersoná były dwie fámilie, Lebnitska y Semeyska:

22. Ktorych náliczono ludu płći mężkiey, od iednego Mieśiącá y wysszey, śiedm tyśięcy y pięć set.

23. Ci zá przybytkiem kłádź śię obozem będą, ná zachod słońcá,

24. Pot Hetmánem Eliasaph synem Lael.

25. A będą mieć straż w przybytku przymierza,

26. Sam przybytek y przykryćie iego, zasłonę ktorą záćiągáią przededrzwiámi przykryćia przymierza, y opony śieni, oponę też ktorą záwiesząią w weszćiu śieni przybytku, cokolwiek do służby ołtarzá należy, powrozy przybytkowe y wszytkie státki iego.

27. Rod Kááth, będźie miał lud Amrámity, y Iesáárity, y Hebronity, y Ozyelity. Teć są domy Kááthitow, policzone po imionách swoich,

28. Wszytkich rodzáiu męzkiego, od iednego miesącá y wysszey, ośm tyśięcy, sześć, set: będą mieć straży Swiątnice,

29. Y położą śię obozem ná południową stronę.

30. A Hetman ich bedźie Elisaphan syn Ożiel,

31. Y będą strzedz skrzynie, y stołu, y lichtarzá, ołtarzow y naczynia Swiątnice, ktoremi służbę spráwuią, y zasłony, y wszelki tákowy sprzęt.

32. A Hetman Hetmánow Lewitckich Eleázár syn Aaroná kápłaná będźie nád straży Swiątnice.

33. A od Meráry będą ludowie Moholitowie y Muzytowie, policzeni imionmi swymi:

34. Wszytkich rodzáiu męskiego, od iednego mieśiącá y wysszey, sześć tyśięcy, dwie śćie.

35. Hetman ich Suriel, syn Abihaiel: ná połnocney stronie, obozem śię położą.

36. Pod ich strażą będą deszczki przybytkowe, y drążki, y słupy, y podstawki ich, y wszytko, co ku tákowey służbie należy:

37. Y słupi śienne w około z podstawkámi swemi, y kołki z powrozámi.

38. Stánowić śię obozem będą przed przybytkiem przymierza, to iest, ná wschod słońcá, Moyżesz y Aaron z syny swemi, trzymáiąc straż Swiątnice w pośrzodku synow Izráelowych. Ktokolwiek obcy przystąpi, umrze.

39. Wszy-

39. Wſzytkich Lewitow, ktore policzyli Moyżeſz y Aaron wedle przykazánia Páńſkiego, według domow ich, rodzáiu mężkiego, od mieśiącá iednego y wysſzey, było dwádźieśćiá dwá tyśiącá.

40. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: Policz pierworodne płći mężkiey z ſynow Izráelowych, od iednego mieśiącá y wysſzey, y będźieſz miał ſummę ich.

41. Y weźmieſz mi Lewity miáſto wſzytkich pierworodnych ſynow Izráelowych, Iam ieſt Pan: y bydło ich miáſto wſzego pierworodnego bydłá ſynow Izráelowych.

42. Policzył Moyżeſz, iáko był Pan przykazał, pierworodne ſynow Izráelowych.

43. Y było mężczyzn wedle imion ſwych, od mieśiącá iednego y wysſzey, dwádźieśćiá dwá tyśiącá, dwieśćie, śiedmdźieśiąt trzey.

44. Y mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

45. Weźmi Lewity miáſto pierworodnych ſynow Izráelowych: y bydło Lewitow miáſto bydłá ich, y będą moimi Lewitowie. Ia ieſtem Pan.

46. A w okupie dwu ſet śiedmidźieśiąt trzech, ktorzy przechodzą liczbę Lewitow z pierworodnych ſynow Izráelowych,

47. Weźmieſz po pięći ſyklow ná káżdą głowę wedle wagi Swiątnice. Sykiel ma dwádźieśćiá pieniędzy.

48. Y daſz pieniądze Aaronowi y ſynom iego, okup tych, ktorzy ſą nádzwyſz.

49. Wźiął tedy Moyżeſz pieniądze tych, ktorzy byli nádzwyſz, y ktore odkupili od Lewitow,

50. Zá pierworodne ſynow Izráelowych, tyśiąc, trzy ſtá, ſześćdźieśiąt pięć ſyklow, wedle wagi Swiątnice.

51. Y dał ie Aaronowi y ſynom iego według ſłowá ktore mu był Pan przykazał.

ROZDZIAŁ IV.

Urzędy y uczynnośći Lewitow po Fámiliách y Národźiech ich opiſuie y rozdźie.

1. Y Mowił Pan do Moyżeſzá y Aaroná, rzekąc:

2. Weźmi Summę ſynow Kááth z pośrzodku Lewitow według domow y fámiliy ich,

3. Od

39. Omnes Levitæ, quos numeraverunt *a* Moyſes & Aaron juxta præceptum Domini per familias ſuas in genere maſculino a menſe uno & ſupra, fuerunt viginti duo millia.

a Anno M. 2514. Ant. Chr. 1490.

40. Et ait Dominus ad Moyſen: Numera primogenitos ſexus maſculini de filiis Iſrael ab uno menſe & ſupra, & habebis ſummam eorum.

41. Tollesque Levitas mihi pro omni primogenito filiorum Iſrael: Ego ſum Dominus: & pecora eorum pro univerſis primogenitis pecorum filiorum Iſrael.

42. Recenſuit Moyſes, ſicut præceperat Dominus, primogenitos filiorum Iſrael.

43. Et fuerunt maſculi per nomina ſua á menſe uno & ſupra, viginti duo millia ducenti ſeptuaginta tres.

44. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

45. Tolle Levitas pro primogenitis filiorum Iſrael, & pecora Levitarum pro pecoribus eorum, eruntque Levitæ mei. Ego ſum Dominus.

46. In pretio *b* autem ducentorum ſeptuaginta trium, qui excedunt numerum Levitarum de primogenitis filiorum Iſrael,

b Pro, in pretium ſc. redemptionis.

47. Accipies quinque ſiclos per ſingula capita ad menſuram Sanctuarii. *c* Siclus habet viginti obolos.

c Exod. 30. 13. Lev. 27. 25. Infr. 18. 16. Ezech. 45. 12.

48. Dabisque pecuniam Aaron & filiis ejus, pretium eorum, qui ſupra ſunt.

49. Tulit igitur Moyſes pecuniam eorum, qui fuerant amplius, & quos redemerant a Levitis.

50. Pro primogenitis filiorum Iſrael, mille trecentorum ſexaginta quinque ſiclorum juxta pondus Sanctuarii.

51. Et dedit eam Aaron & filiis ejus juxta verbum, quod præceperat ſibi Dominus.

CAPUT IV.

Ritus & officia Levitarum diſtribuuntur: Arca involvenda committitur Aaron & filiis ejus. 5. Caathitis eadem portanda aſſignatur una cum menſa, candelabro, altari utroque, 15. Gerſonitis vela, & cortinæ omnes, 21. Meraritis tabulæ, columnæ, baſes, &c. 29. Numerus Levitarum, 46.

1. LOcutusque * Dominus ad Moyſen, & Aaron, dicens:

* Anno M. 2514. ab exitu 2. menſe 2.

2. Tolle ſummam filiorum Caath de medio Levitarum por domos & familias ſuas,

3. A

3. A trigeſimo anno & ſupra, usque ad quinquageſimum annum, omnium, qui ingrediuntur, ut ſtent, & miniſtrent in tabernaculo fœderis.

4. Hic eſt cultus *a* filiorum Caath: Tabernaculum fœderis, & Sanctum ſanctorum

a Officium ſeu miniſterium.

5. Ingredientur Aaron & filii ejus, quando movenda ſunt caſtra, & deponent velum, quod pendet ante fores, involventque eo arcam teſtimonii,

6. Et operient rurſum velamine janthinarum pellium, extendentque deſuper pallium totum hyacinthinum, & inducent vectes.

7. Menſam quoque propoſitionis involvent hyacinthino pallio & ponent cum ea thuribula & mortariola *b*, cyathos & crateras ad liba fundenda: panes ſemper *c* in ea erunt:

b Alias acetabula, alii cochlearia

c En figuram Euchariſtiæ quæ ſemper eſt in Eccleſia.

8. Extendentque deſuper pallium coccineum, quod rurſum operient velamento janthinarum pellium, & inducent vectes.

9. Sument & pallium hyacinthinum, quo operient candelabrum cum lucernis & forcipibus ſuis & emunctoriis & cunctis vaſis olei, quæ ad concinnandas lucernas neceſſaria ſunt:

10. Et ſuper omnia ponent operimentum janthinarum pellium, & inducent vectes.

11. Nec non & altare aureum involvent hyacinthino veſtimento, & extendent deſuper operimentum janthinarum pellium, inducentque vectes.

12. Omnia vaſa, quibus miniſtratur in Sanctuario, involvent hyacinthino pallio, & extendent deſuper operimentum janthinarum pellium, inducentque vectes.

13. Sed & altare *d* mundabunt cinere, & involvent illud purpureo veſtimento,

d Holocauſti.

14. Ponentque cum eo omnia vaſa, quibus in miniſterio ejus utuntur, id eſt, ignium receptacula, fuſcinulas ac tridentes, uncinos & batilla. Cuncta vaſa altaris operient ſimul velamine janthinarum pellium, & inducent vectes,

15. Cumque involverint Aaron & filii ejus Sanctuarium & omnia vaſa ejus in commotione caſtrorum, tunc intrabunt *e* filii Caath, ut portent involuta: & non tangent vaſa Sanctuarii, ne moriantur. Iſta ſunt onera filiorum Caath in tabernaculo fœderis:

e 1. Par. 15. 15.

16. Super quos *f* erit Eleazar filius Aaron ſacerdotis, ad cujus curam pertinet oleum ad

f Sc. præfectus, 70. Epiſcopus

3. Od trzydźieſtego roku y wyſzey áż do pięćdźieśiątego roku: wſzytkich, ktorzy wchodzą áby ſtáli y ſłużyli w przybytku przymierza.

4. Tá ieſt ſłużbá ſynow Kááth: do przybytku przymierza y do Swiętego Swiętych

5. Wnidźie Aaron y ſynowie iego, gdy ſię będźie miał ruſzyć oboz, y zeymą záſłonę, ktora wiśi przededrzwiami, y uwiną w nię ſkrzynię świádectwá,

6. Y okryią záś przykryćiem z ſkor fiołkowey fárby, y rozćiągną ná wierzchu przykryćie wſzytko z hiácyntu, y záłożą drążki.

7. Stoł też pokłádánia obwiną przykryćiem z hiácyntu, y pokłádą z nim kádźidlnice y możdźierzyki, kubki y czáſze do lania ofiar mokrych: chleb záwſze ná nim będźie:

8. Y rozćiągną z wierzchu nákryćie kármázynowe, ktore záś nákryią przykryćiem z ſkor fiołkowey máśći, y záwiodą drążki.

9. Wezmą też przykryćie z hiácyntu, ktorym nákryią lichtarz z lámpámi y kleſzczykámi, y z ućieradły iego, y ze wſzytkim naczyniem oliwnym, ktore do przyprawienia lamp ſą potrzebne:

10. A ná wſzytko włożą przykryćie z ſkor fiołkowey fárby, y záłożą drążki.

11. Ołtarz záśię złoty obwiną odźieniem z hiácyntu, y rozćiągną z wierzchu dekę z ſkor fiołkowey máśći, y záłożą drążki.

12. Wſzytko naczynie, ktorym ſłużą w Swiątnicy, obwiną w przykryćie z hiácyntu, y rozćiągną z wierzchu dekę z ſkor fiołkowey máśći, y záłożą drążki.

13. Ale y ołtarz oczyśćią z popiołu y obwiną ji odźieniem ſzárłatnym,

14. Y włożą z nim wſzytko naczynie ktorego używáią do ſłużby iego, to ieſt naczynia do bránia w śię ogniá, widełki, trzyżębáte widły, háki, y łopáty. Wſzytko naczynie ołtarzá nákryią deką z ſkor fiołkowey máśći, y záłożą drążki.

15. A gdy uwiną Aaron y ſynowie iego Swiątnicę, y wſzytko naczynie iey, gdy ſię będźie ruſzał oboz, tedy wnidą ſynowie Kááth, áby nieśli uwinione: y nie dotkną ſię naczynia Swiątnice, áby nie pomárli. Te ſą brzemioná ſynow Kááth w przybytku przymierza:

16. Nád ktoremi będźie Eleázár ſyn Aaroná kápłáná: do ktorego ſtáránia należy oliwá do

do przyprawienia lamp y zapał złożony, y ofiárá, ktorą záwſze ofiáruią, y oleiek námazywánia, y cokolwiek do ſłużby przybytku należy, y wſzego naczynia, ktore ſą w Swiątnicy.

17. Y rzekł Pan do Moyżeſzá y Aaroná, mowiąc:

18. Nie wytrácayćie ludu Kááth z pośrzodku Lewitow:

19. Ale to im uczyńćie, áby żyli, á nie pomárli, ieſli ſię dotkną Swiętych nád Swiętymi. Aaron y ſynowie iego wnidą, y oni rozłożą robotę káżdego, y rozdźielą, co kto ma nieść.

20. Inſzy żadną dwornośćią niech nie widzą rzeczy, ktore ſą w Swiętnicy, pierwey niżli ie obwiną, ináczey pomrą.

21. Y mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

22. Weźmi też ſummę ſynow Gerſon według domow y fámiliy y rodźin ich,

23. Od trzydźieśći lat y wyſzey áż do lat pięćidźieśiąt. Policz wſzytkie, ktorzy wchodzą y ſłużą w przybytku przymierza.

24. Ten ieſt urząd domu Gerſonitow,

25. Aby nośili opony przybytku, y wierzch przymierza, przykryćie drugie, á nád wſzyſtko zaſłonę fiołkowey máśći, y zaſłone ktorá wiśi w weſzćiu przybytku przymierza,

26. Opony śienne y zaſłonę w weſzćiu ktore ieſt przed przybytkiem. Wſzytko co do ołtarzá należy, powrozky y naczynia poſługowánia,

27. Ná roſkazánie Aaronowe y ſynow iego, poniosą ſynowie Gerſon, y będźie wiedźiał káżdy, ktoremu ćiężarowi ma bydź podległy.

28. Tá ieſt ſłużbá fámiliy Gerſonitow w przybytku przymierza, á będą pod ręką Ithámárá ſyná Aaroná kápłaná.

29. Syny też Meráry wedle fámiliy y domow oycow ich policzyſz,

30. Od trzydźieſtu lat y wyſzey áż do pięćidźieśąt lat, wſzytkich ktorzy wchodzą ná urząd poſługi ſwey, y ſłużbę przymierza świádectwá.

31. Te ſą brzemioná ich: będą nośić deſczki przybytku y drążki iego, ſłupy y podſtawki ich,

32. Słupy też śieni w około z podſtawkámi, y z kołkámi, y z powrozámi ich. Wſzytko naczy-

ad concinnandas lucernas, & compoſitionis incenſum, & ſacrificium, quod ſemper offertur, & oleum unctionis, & quidquid ad cultum tabernaculi pertinet, omniumque vaſorum, quæ in Sanctuario ſunt.

17. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen & Aaron, dicens:

18. Nolite perdere *a* populum Caath de medio Levitarum:

19. Sed hoc facite eis, ut vivant, & non moriantur, ſi tetigerint Sancta ſanctorum. Aaron & filii ejus intrabunt, ipſique diſponent opera ſingulorum, & divident, quid portare quis debeat.

20. Alii nulla curioſitate videant, quæ ſunt in Sanctuario, priusquam involvantur, alioquin morientur.

21. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

22. Tolle ſummam etiam filiorum Gerſon per domos ac familias & cognationes ſuas,

23. A triginta annis & ſupra, usque ad annos quinquaginta. Numera omnes, qui ingrediuntur, & miniſtrant in tabernaculo fœderis.

24. Hoc eſt officium familiæ Gerſonitarum,

25. Ut portent cortinas tabernaculi, & tectum fœderis operimentum aliud, & ſuper omnia velamen janthinum tentoriumque, quod pendet in introitu tabernaculi fœderis.

26. Cortinas atrii, & velum in introitu, quod eſt ante tabernaculum *b*. Omnia, quæ ad altare pertinent, funiculos, & vaſa miniſterii,

27. Jubente Aaron & filiis ejus, portabunt filii Gerſon: & ſcient ſinguli, cui debeant oneri mancipari.

28. Hic eſt cultus familiæ Gerſonitarum in tabernaculo fœderis, eruntque ſub manu *c* Ithamar filii Aaron ſacerdotis.

29. Filios quoque Merari per familias & domos patrum ſuorum recenſebis:

30. A triginta annis & ſupra, usque ad annos quinquaginta omnes, qui ingrediuntur ad officium miniſterii ſui & cultum fœderis teſtimonii *d*.

31. Hæc ſunt onera eorum: Portabunt tabulas tabernaculi & vectes ejus, columnas ac baſes earum,

32. Columnas quoque atrii per circuitum cum baſibus & paxillis de funibus ſuis. Omnia

a Sc. relinquendo prædicta præcepta vel permittendo, ut nuda tangant vel videant.

b i. atrium.

c Imperio ſeu poteſtate.

d Hebr. Chald. & 70. tabernaculi teſtimonii.

mnia vaſa & ſuppellectilem ad numerum accipient, ſicque portabunt.

33. Hoc eſt officium familiæ Meraritarum & miniſterium in tabernaculo fœderis: eruntque ſub manu Ithamar filii Aaron ſacerdotis.

34. Recenſuerunt igitur Moyſes & Aaron & principes Synagogæ filios Caath per cognationes & domos patrum ſuorum,

35. A triginta annis & ſupra, usque ad annum quinquageſimum omnes, qui ingrediuntur ad miniſterium tabernaculi fœderis:

36. Et inventi ſunt duo millia ſeptingenti quinquaginta.

37. Hic eſt numerus populi Caath, qui intrant *a* tabernaculum fœderis: hos numeravit Moyſes & Aaron juxta ſermonem *b* Domini per manum Moyſi.

a 70. Miniſtrant in tabernaculo. *b* Imperium Domini.

38. Numerati ſunt & filii Gerſon per cognationes & domos patrum ſuorum.

39. A triginta annis & ſupra, usque ad quinquageſimum annum omnes, qui ingrediuntur, ut miniſtrent in tabernaculo fœderis:

40. Et inventi ſunt duo millia ſexcenti triginta.

41. Hic eſt populus Gerſonitarum, quos numeraverunt Moyſes & Aaron juxta verbum Domini.

42. Numerati ſunt & filii Merari per cognationes & domos patrum ſuorum,

43. A triginta annis & ſupra usque ad annum quinquageſimum omnes, qui ingrediuntur ad explendos ritus tabernaculi fœderis;

44. Et inventi ſunt tria millia ducenti.

45. Hic eſt numerus filiorum Merari, quos recenſuerunt Moyſes & Aaron juxta imperium Domini per manum Moyſi.

46. Omnes, qui recenſiti ſunt de Levitis, & quos recenſeri fecit ad nomen *c* Moyſes, & Aaron, & principes Iſrael, per cognationes & domos patrum ſuorum,

c Nominatim.

47. A triginta annis & ſupra, usque ad annum quinquageſimum, ingredientes ad miniſterium tabernaculi, & onera portanda,

48. Fuerunt ſimul octo millia quingenti octoginta.

49. Juxta verbum Domini recenſuit eos Moyſes unumquemque juxta officium & onera ſua, ſicut præceperat ei Dominus.

naczynie y ſprzęt pod liczbą wezmą y ták poniosą.

33. Ten ieſt urząd fámiliy Merárczykow, y ſłużbá w przybytku przymierza, á będą pod ręką Ithámárá ſyná Aaroná kápłaná.

34. Policzyli tedy Moyżeſz y Aaron y przełożeni Synágogi ſyny Kááth według rodow y domow oycow ich,

35. Od trzydźieſtu lat y wyſszey áż do pięćdźieśiątego roku, wſzyſtkie ktorzy wchodzą ná poſługę przybytku przymierza:

36. Y nálázło ſię ich dwá tyśiącá, śiedm ſed pięćdźieśiąt.

37. Ten ieſt poczet ludu Kááth, ktorzy wchodzą do przybytku przymierza: te policzył Moyżeſz y Aaron, według ſłowá Páńſkiego przez rękę Moyżeſzá.

38. Zliczeni też ſą y ſynowie Gerſon, według rodow y domow oycow ich,

39. Od trzydźieſtu lat y wyſszey, áż do piąćidźieśiątego roku, wſzyſcy ktorzy wchodzą, áby ſłużyli w przybytku przymierza:

40. Y nálázło ſię ich dwá tyśiącá, ſześć ſet, trzydźieśći.

41. Ten ieſt lud Gerſonitow, ktore policzyli Moyżeſz y Aaron wedle ſłowá Páńſkiego.

42. Policzeni ſą y ſynowie Meráry, według rodow y domow oycow ich,

43. Od trzydźieſtu lat y wyſszey, áż do piąćidźieśiątego roku, wſzyſcy ktorzy wchodzą do wypełnienia porządku przybytku przymierza:

44. Y nálázło ſię ich, trzy tyśiące, dwieśćie:

45. Ten ieſt poczet ſynow Meráry, ktore policzyli Moyżeſz y Aaron, według roſkazánia Páńſkiego przez rękę Moyżeſzá.

46. Wſzyſcy, ktorzy policzeni ſą z Lewitow, y ktore popiſáć kazał miánowićie Moyżeſz y Aaron, y przełożeni Izráelſcy, według rodow y domow oycow ich.

47. Od trzydźieſtu lat y wyſszey, áż do pięćdźieśiątego roku, wchodzący ná ſłużbę przybytku, y ná noſzenie brzemion,

48. Było wobec ośm tyśięcy, pięć ſet ośm dźieśiąt.

49. Według ſłowá Páńſkiego policzył ie Moyżeſz, káżdego według urzędu y brzemienia, iáko mu był Pan przykazał.

ROZDZIAŁ V.

Nieczyſtych á plugáwych w obozie nie chowáć, ále precz wyrzucáć: ſpoſob ofiárowánia zá grzech przez niedbáłość uczyniony; Práwo o záwiſney miłośći Mężá przećiw Zenie.

1. Y Mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

2. Przykaż ſynom Izráelowym, áby wyrzućili z obozu wſzelkiego trędowátego, y ktory náśieniem płynie, y ſplugáwił ſię umárłym:

3. Ták mężczyznę iáko y niewiáſtę wyrzuććie z obozu, áby go nie ſplugáwili, gdyżem mieſzkał zwámi.

4. Y uczynili ták ſynowie Izráelowi, y wyrzućili ie z obozu, iáko mowił Pan Moyżeſzowi.

5. Y mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

6. Mow do ſynow Izráelowych: Mąż ábo niewiáſtá, gdy uczynią ze wſzytkich grzechow, ktore ſię zwykły ludźiom przygadzáć, á przez niedbáłość przeſtąpią przykazánie Páńſkie, y zgreſzą,

7. Wyznáią grzech ſwoy y oddádzą ſamę głowną rzecz y piątą część nádzwyſz onemu, przećiw ktoremu zgrzeſzyli.

8. A ieſliby nie był, ktoby odebrał, dádzą Pánu, y będźie kápłáńſkie, wyiąwſzy báráná, ktory bywa ofiárowan ná oczyśćienie, áby byłá ofiárá ubłagálna.

9. Wſzytkie też pierwoćiny, ktore ofiáruią ſynowie Izráelowi, należą do kápłana:

10. Y cokolwiek do świątnice ofiáruią od káżdego, y dáią w ręce kápłáńſkie, iego będźie.

11. Y mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

12. Mow do ſynow Izráelowych, y rzeczeſz do nich: Mąż, ktoregoby żoná wyſtąpiłá, y wzgárdźiwſzy małżonkiem.

13. Spáłáby z inſzym mężem, á tegoby mąż doznáć niemogł, ále táiemne ieſt cudzołoztwo, á świádkámi niemoże bydź dowiedźione, iż iey nie záſtono w cudzołoztwie:

14. Ieſli duch podeyźrzenia wzruſzy mężá przećiw żenie ſwey, ktora ábo ieſt ſplugáwioná, ábo fałſzywe domniemánie ná nie kłádą:

15. Przywiedźie ią do kápłaná, y ofiáruie obiátę zá nie dźieśiątą część korcá mąki ięczmienney: nie wleie ná nię oliwy, áni włoży kádźi-

CAPUT V.

Qui immundi extra castra arcendi: 2. Satisfactio trangreſſionis per negligentiam 6. de primitiis ac oblationibus, 9. De lege zelotypiæ. 11. De modo cognoſcendi adulterium per aquam maledictionis. 16.

1. LOcutusque eſt * Dominus ad Moyſen, dicens:

2. Præcipe filiis Iſrael, ut ejiciant de caſtris omnem leproſum, & qui ſemine fluit, pollutusque eſt ſuper mortuo:

3. Tam maſculum quam feminam ejicite de caſtris, ne contaminent ea, cum habitaverim vobiſcum.

4. Feceruntque ita filii Iſrael, & ejecerunt eos extra caſtra, ſicut locutus erat Dominus Moyſi.

5. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

6. Loquere ad filios Iſrael: Vir, ſive mulier, cum fecerint ex omnibus peccatis, quæ ſolent hominibus accidere, & per negligentiam *a* transgreſſi fuerint mandatum Domini, atque deliquerint.

7. Confitebuntur *b* peccatum ſuum, & reddent ipſum caput *c*, quintamque partem deſuper ei, in quem peccaverint.

8. Sin autem non fuerit, qui recipiat, dabunt Domino, & erit ſacerdotis, excepto ariete, qui offertur pro expiatione, ut ſit placabilis hoſtia.

9. Omnes quoque primitiæ, quas offerunt filii Iſrael, ad ſacerdotem pertinent:

10. Et quidquid in Sanctuarium offertur a ſingulis, & traditur manibus ſacerdotis, ipſius erit.

11. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

12. Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos: Vir, cujus uxor erraverit, maritumque contemnens.

13. Dormierit cum altero viro, & hoc maritus deprehendere non quiverit, ſed latet adulterium, teſtibus argui non poteſt, quia non eſt inventa in ſtupro:

14. Si ſpiritus zelotypiæ concitaverit virum contra uxorem ſuam, quæ vel polluta eſt, vel falſa ſuſpicione appetitur,

15. Adducet eam ad ſacerdotem, & offeret oblationem pro illa, decimam partem pro

* Ann. M. 2514. Ant. Chr. 1490. ab exitu 2. menſe 2.

a 70. Per contemptum.

b Sacerdoti ſc. cujus erat dijudicare inter lepram & lepram, inter peccata & delicta; & per iſtam confeſſionem adumbratur noſtra novæ legis confeſſio ſacramentalis. v. Tit. in Levit. 5. v. 5.

c i. ſortem principalem, ſeu totum damnum.

pro illa, decimam partem sati farinæ hordeaceæ: non fundet super eam oleum, nec imponet thus: quia sacrificium zelotypiæ est, & oblatio investigans *a* adulterium.

16. Offeret igitur eam sacerdos, & statuet coram Domino.

17. Assumetque aquam sanctam *b* in vase fictili, & pauxillum terræ *c* de pavimento tabernaculi mittet in eam.

18. Cumque steterit mulier in conspectu Domini, discooperiet caput ejus & ponet super manum illius sacrificium recordationis *d*, & oblationem zelotypiæ: ipse autem tenebit aquas amarissimas, in quibus cum execratione maledicta congessit.

19. Adjurabitque eam, & dicet: Si non dormivit vir alienus tecum, & si non polluta es deserto mariti thoro, non te nocebunt aquæ istæ amarissimæ, in quas maledicta congessi.

20. Sin autem declinasti a viro tuo, atque polluta es, & concubuisti cum altero viro:

21. His maledictionibus subjacebis, det te Dominus in maledictionem, exemplumque cunctorum in populo suo: putrescere faciat femur tuum, & tumens uterus tuus disrumpatur.

22. Ingrediantur aquæ maledictæ in ventrem tuum, & utero tumescente putrescat femur tuum. Et respondebit mulier: Amen, Amen.

23. Scribetque Sacerdos in libello ista maledicta, & delebit ea aquis amarissimis, in quas maledicta congessit,

24. Et dabit ei bibere. Quas cum exhauserit,

25. Tollet sacerdos de manu ejus sacrificium zelotypiæ, & elevabit illud coram Domino, imponetque *e* illud super altare: ita duntaxat, ut prius,

26. Pugillum sacrificii tollat de eo, quod offertur, & incendat super altare: & sic potum det mulieri aquas amarissimas,

27. Quas cum biberit, si polluta est, & contempto viro adulterii rea, pertransibunt eam aquæ maledictionis, & inflato ventre computrescet femur: eritque mulier in maledictionem, & in exemplum omni populo.

28. Quodsi polluta non fuerit, erit innoxia, & faciet liberos.

29. Ista est lex zelotypiæ. Si declinaverit mulier a viro suo, & si polluta fuerit,

a Chald. commemorans seu in memoriam reducens iniquitatem.
b Sc. ex labro sancto, quod erat ante altare holocausti.
c Sc. pulveris.
d reducens in memoriam iniquitatem adulterii.
e Chald. & 70. offeret.

kádźidłá: ponieważ ofiárá podeyźrzenia iest, y obiátá dochodząca cudzołoztwá.

16. Ofiáruie ią tedy kápłan y postáwi przed Pánem.

17. Y weźmie wody świętey w naczyniu gliniánym, y trochę źiemie ze tłá przybytku wsypie w nię.

18. A gdy stánie niewiástá przed obliczem Páńskim, odkryie głowę iey, y włoży ná ręce iey ofiárę wspominánia, y obiátę podeyrzenia: á sam będźie trzymał wody bárzo gorskie, ná ktore ze złorzeczeniem klątew nákładł.

19. Y poprzyśięże ią rzecze: Iesli nie spał mąż obcy z tobą, y iesliś nie iest splugáwiona opuśćiwszy łoże małżonkowe, nie zászkodząć te wody bárdzo gorzkie w ktorem klątew nákładł.

20. Ale iesliżeś ustąpiłá od męża twego, y iestes splugáwiona, á obcowáłáś z inszym mężem:

21. Tym przeklętctwam podlężesz: Niechay ćię da Pan ná przeklęctwo, y przykład wszystkich w ludźie swoim: niech uczyni, że wygniie łono twoie, á brzuch twoy opuchnąwszy niech się rospuknie.

22. Niechay wnidą wody przeklęte do brzuchá twego, á gdy opuchnie żywot, niech wygniie łono. Y odpowie oná niewiástá, Amen, Amen.

23. Y nápisze kapłan ná kśiążkách te przeklęctwá, y zmáże ie wodą bárzo gorzką ná ktorą klątew nákładł,

24. Y da iey pić. Ktorą gdy wypiie,

25. Weźmie kápłan z ręki iey ofiárę podeyrzenia, y podnieśie ią przed Pánem, y włoży ią ná ołtarz: wszákże ták, że pierwey,

26. Garść ofiáry weźmie z tego, co ofiáruią, y spali ná ołtarzu: y ták da pić niewieśćie wodę bárzo gorzką.

27. Ktorą gdy wypiie, iesli splugáwiona iest, á wzgárdźiwszy mężá cudzołostwá winná, rozeydźie się po niey wodá przeklęctwá, y gdy się brzuch wezdmie, łono wygniie: y będźie niewiástá ná przeklęctwo, y ná przykład wszytkiemu ludowi.

28. Ale iesli nie iest splugáwiona, będźie bez obráżeniá, y dźiatki mieć będźie.

29. Tenći iest zakon podeyrzenia. Iesli ustąpi żoná od mężá swego, y iesli splugáwiona będźie,

30. A mąż duchem podeyrzenia wzruſzony, przywiedźie ią przed oblicze Páná, y uczyni iey kápłan wedle wſzyſtkiego, co ieſt nápiſáno:

31. Mąż bez winy będźie, á oná odnieśie nieprawość ſwoię.

30. Maritusque zelotypiæ ſpiritu concitatus adduxerit eam in conſpectu Domini, & fecerit ei ſacerdos juxta omnia, quæ ſcripta ſunt:

31. Maritus absque culpa erit, & illa recipiet *a* iniquitatem ſuam.

a i. dabit pœnas.

ROZDZIAŁ VI.

Poświącánie y oddawánie Názdreyczykow, y ktoremi słowy Kápłáni mieli ludźiam Błogosłáwić.

1. Y Mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

2. Mow do ſynow Izráelowych, y rzeczeſz do nich: Mąż ábo Niewiáſtá gdy uczynią ſlub áby ſię poświęćili: y chcą ſię Pánu poświęćić:

3. Od winá, y od wſzelkiego co upoić może, wſtrzymawáć ſię máią. Octu z winá, y z ktoregokolwiek innego napoiu, y cokolwiek z iágody winney wytłacżáią, pić nie będą: Iágod winnych świeżych áni ſuchych ieść nie będą,

4. Po wſzytkie dni, przez ktore Pánu ſlubem ſą poświęceni: cokolwiek z winnice bydź może: od rozynki áż do iágodki, ieść nie będą.

5. Przez wſzytek czás odłączenia iego brzytwá nie przeydźie przez głowę iego, áż wypełni dni, przez ktore ſię poświęćił Pánu. Świętym będźie zápuſzczeniem włoſow głowy iego.

6. Przez wſzytek czás poświęcenia ſwego do umárłego nie wnidźie,

7. Ani ſię y oycá, y mátki, y brátá, y ſioſtry pogrzebem zmáże: bo poświęcenie Bogá iego ieſt ná głowie iego.

8. Po wſzyſtkie dni odłączenia ſwego, świętym będźie Pánu.

9. A ieſliby kto umárł nagle przed nim, ſplugáwi ſię głowá poświęcenia iego: ktorą ná tychmiaſt ogoli onegoż dniá oczyśćienia ſwego, y záśię śiodmego,

10. A oſmego dniá ofiáruie parę ſynogárlić, ábo dwoie gołąbiąt, kápłanowi w weſzćiu przymierza świádectwá.

11. Y uczyni kápłan iedno zá grzech, á drugie ná cáłopalenie, y będźie ſię modlił zá nim, bo zgrzeſzył nád umárłym: y poświęći głowę iego w on dźień:

12. Y poświęći Pánu dni odłączenia iego, ofiá-

CAPUT VI.

De votis & Nazaræorum conſecratione, 1. Purificatione, 9. Oblatione, & ſeparatione 13. Quibus verbis ſacerdotes populo benedicerent, 22.

1. Locutusque eſt * Dominus ad Moyſen, dicens;

* Eodem Ann. 2514. ab exitu, 2. menſe 2.

2. Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos: vir, ſive mulier, cum fecerint votum, ut ſanctificentur, & ſe voluerint Domino conſecrare *b*:

b Allegorice hæc omnia aptantur Chriſto Nazareno, ejusque affeclis, nimirum Religioſis novi teſtamenti v. SS. Cyrill. Greg. Thomam apud Tirin

3. A vino, & omni, quod inebriare poteſt, abſtinebunt. Acetum ex vino, & ex qualibet alia potione *c*, & quidquid de uva exprimitur, non bibent: uvas recentes ſiccasque non comedent.

c Simili ſeu inebriante.

4. Cunctis diebus, quibus ex voto Domino conſecrantur, quidquid ex vinea eſſe poteſt, ab uva paſſa usque ad acinum non comedent.

5. Omni tempore ſeparationis ſuæ *d* novacula non tranſibit *e* per caput ejus, usque ad completum diem, quo Domino conſecratur. Sanctus erit, creſcente cæſarie capitis ejus.

d Judic. 13. 5.

e Sc. radendo.

6. Omni tempore conſecrationis ſuæ ſuper mortuum non ingredietur *f*.

f i. non inter erit funeri.

7. Nec ſuper patris quidem & matris & fratris ſororisque funere contaminabitur, quia conſecratio Dei ſui ſuper caput ejus eſt.

8. Omnibus diebus ſeparationis ſuæ ſanctus erit Domino.

9. Sin autem mortuus fuerit ſubito quispiam coram eo, polluetur caput conſecrationis ejus: quod radet illico in eadem die purgationis ſuæ, & rurſum ſeptima.

10. In octava autem die offeret duos turtures, vel duos pullos columbæ, ſacerdoti in introitu fœderis teſtimonii,

11. Facietque ſacerdos unum pro peccato, & alterum in holocaſtum, & deprecabitur pro eo, quia peccavit *g* ſuper mortuo: ſanctificabitque caput ejus in die illo:

g ſeu contaminatus eſt mortui præſentia.

12. Et conſecrabit Domino dies ſeparatio-nis

nis illius, offerens agnum anniculum pro peccato: ita tamen ut dies priores irriti fiant, *a* quoniam polluta eſt ſanctificatio ejus.

13. Iſta eſt lex conſecrationis *b*. Cum dies, quos ex voto decreverat, complebuntur: adducet eum ad oſtium tabernaculi fœderis,

14. Et offeret oblationem ejus Domino, agnum anniculum immaculatum in holocauſtum, & ovem anniculam immaculatam pro peccato, & arietem immaculatam, hoſtiam pacificam,

15. Caniſtrum quoque panum azymorum, qui conſperſi ſint oleo, & lagana absque fermento uncta oleo, ac libamina ſingulorum:

16. Quæ offeret ſacerdos coram Domino, & faciet tam pro peccato, quam in holocauſtum.

17. Arietem vero immolabit hoſtiam pacificam Domino, offerens ſimul caniſtrum azymorum, & libamenta, quæ ex more debentur.

18. *c* Tunc radetur Nazaræus ante oſtium tabernaculi fœderis cæſarie conſecrationis ſuæ *d*: tolletque capillos ejus, & ponet ſuper ignem, qui eſt ſuppoſitus ſacrificio pacificorum.

19. Et armum coctum arietis, tortamque absque fermento unam de caniſtro, & laganum azymum unum, & tradet in manus Nazaræi, poſtquam raſum fuerit caput ejus.

20. Suſceptaque rurſum ab eo, elevabit in conſpectu Domini: & ſanctificata ſacerdotis erunt, ſicut pectuſculum, quod ſeparari juſſum eſt, & femur. Poſt hæc poteſt bibere Nazaræus vinum.

21. Iſta eſt lex Nazaræi, cum voverit oblationem ſuam Domino tempore conſecrationis ſuæ, exceptis his quæ invenerit manus ejus: juxta quod mente devoverat, ita faciet ad perfectionem ſanctificationis ſuæ.

22. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

23. Loquere Aaron & filiis ejus: ſic benedicetis filiis Iſrael, & dicetis eis:

24. *e* Benedicat *f* tibi Dominus, & cuſtodiat te.

25. Oſtendat Dominus faciem ſuam *g* tibi, & miſereatur tui.

26. Convertat Dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem *h*.

27. Invocabuntque nomen meum ſuper filios Iſrael, & ego benedicam eis.

a Non computentur. *b* Hebr. Nazaræi.

c. Act. 21. 24. *d* i. quam geſtavit tempore Nazaræatus.

e Eccli. 36. 19. *f* Cumulet te bonis. *g* Chald. majeſtatem ſuam. *h* i. felicitatem.

ofiáruiąc báránká rocznego zá grzech: wſzákże ták áby dni pierwſze wniwecz poſzły, poniewáż ſplugáwione poświęcenie iego.

13. Ten ieſt zakon poświęcenia. Gdy ſię wypełnią dni, ktore był ſlubem poſtánowił: przywiedźie go do drzwi przybytku przymierzy,

14. Y ofiáruie obiátę iego Pánu, báránká rocznego bez mákuły ná cáłopalenie, y owcę roczną bez zmázy zá grzech, y báránká bez mákuły ofiárę zapokoyną,

15. Y koſz chlebow przaſnych oliwą záczynionych, y kreplow bez kwáſu oliwą pomázánych, y mokre ofiáry káżdego,

16. Ktore ofiáruie kápłan przed Pánem, y uczyni ták zá grzech, iáko y ná cáłopalenie.

17. A Báránká ofiáruie ofiárę zapokoyną Pánu, ofiáruiąc weſpoł koſz przáſnikow y mokre ofiáry wedle zwyczáiu powinne.

18. Toſz ogolony będźie Názáreus przededrzwiámi przybytku przymierza z włoſow poświęcenia ſwego: y weźmie włoſy iego y włoży ná ogień ktore ieſt podłożony pod ofiárę zapokoynych.

19. Y łopátkę uwárzoną báráná, y chleb przez kwáſu ieden z koſzá, y krepel przáſny ieden, y da w ręce Názáreuſzá, po ogoleniu głowy iego.

20. Y wźiąwſzy ie záś od niego, podnieśie przed obliczem Páńſkim. A poświęcone Kápłáńſkie będą, iáko moſtek, ktory odłączyć kazano, y łopátká. Potym może pić Názáreus wino.

21. Tenći ieſt zakon Názáreuſzá, kiedy ſlubi obiátę ſwą Pánu czáſu poświęcenia ſwego, oprocz tego co naydźie ręki iego wedle tego, iáko był ná umyśle ſlubił, ták uczyni ku wykonániu poświęcenia ſwego.

22. Y mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

23. Mow Aaronowi y ſynom iego: Ták błogoſłáwić będźiećie ſynom Izráelowym, y rzeczećie im:

24. Niechayći Pán błogoſłáwi, y niechay ćię ſtrzeże.

25. Niech pokaże Pan oblicze ſwoie tobie, y niech ſię zmiłuie nád tobą.

26. Niech obroći Pan twarz ſwoię ku tobie, y niech ći da pokoy.

27. Y będą wzywáć imienia mego nád ſynmi Izráelowymi, á ia im błogoſłáwić będę.

ROZDZIAŁ VII.

Podárza á ofiáry Kźiążąt Izráelſkich według pokolenia ich, ná, poświącánie Przybytku Bożego y Ołtarzá. Pan z Ubłagalnie mowi do Moyżeſzá.

1. Ysſtáło ſię w dźień, ktorego dokończył Moyżeſz przybytku y poſtáwił ji: y námázał y poświęćił ji ze wſzytkim ſprzętem iego, ołtarz tákże, y wſzytko naczynie iego:

2. Ofiárowáły kśiążętá Izráelſkie, y głowy fámiliy, ktore były w káżdym pokoleniu, y przełożeni nád temi, ktorzy policzeni byli,

3. Dáry przed Pánem: ſześć wozow przykrytych ze dwunáśćią wołow. Ieden woz dárowáło dwoie kśiążąt, á káżdy po iednym wołu, y ofiárowáli ie przed przybytkiem.

4. Y rzekł Pan do Moyżeſzá:

5. Przyimi od nich, áby były ná poſługę przybytku, á daſz ie Lewitom według porządku poſługi ich.

6. A ták przyiąwſzy Moyżeſz wozy y woły, oddał ie Lewitom.

7. Dwá wozy y czterech wołow dał ſynom Gerſon, według tego iáko potrzebowáli.

8. Cztery drugie wozy y ośm wołow dał ſynom Meráry, według urzędow y ſłużby ich, pod ręką Ithámárá ſyná Aaroná kápłaná.

9. A ſynom Kááth nie dał wozow y wołow: bo w świątnicy ſłużą, á brzemióná ná ſwych rámionách noſzą.

10. Ofiárowáły tedy Kśiążętá ná poświęcenie ołtarzá w dźień, ktorego ieſt pomázány, dar ſwoy przed ołtarz.

11. Y rzekł Pán do Moyżeſzá: Káżde Kśiążę káżdego dniá niech ofiáruie dáry ná poświęcenie ołtarzá.

12. A ták pierwſzego dniá ofiárował dar ſwoy Náháſſon ſyn Aminádáb z pokolenia Iudá,

13. A były w nim miſká ſrebrna, ktora ważyłá ſto y trzydźieśći ſyklow, czáſzá ſrebrna máiąca śiedmdźieśiąt ſyklow wedle wagi świątnice, obie pełne biáłey mąki záczynioney oliwą ná ofiárę:

14. Możdżerzyk z dźieśiąći ſyklow złotych pełen kádźidłá:

15. Wołu z ſtádá, y báráná, y báránká rocznego ná cálopalenie:

16. Y kozłá zá grzech:

17. A

CAPUT VII.

Oblationes Principum duodecim tribuum in dedicatione tabernaculi & altaris. 2. Oblatio cujuslibet principis pro ſe, 12. Loquitur Dominus Moyſi de propitiatorio. 89.

1. Factum eſt *a* autem in die, qua complevit Moyſes tabernaculum, & erexit illud, unxitque & ſanctificavit cum omnibus vaſis ſuis, altare ſimiliter & omnia vaſa ejus,

2. Obtulerunt *b* principes Iſrael & capita familiarum, qui erant per ſingulas tribus, præfectique eorum, qui numerati fuerant,

3. Munera coram Domino, ſex plauſtra tecta cum duodecim bobus. Unum plauſtrum obtulere duo duces, & unum bovem ſinguli, obtuleruntque ea in conſpectu tabernaculi.

4. Ait autem Dominus ad Moyſen:

5. Suſcipe ab eis, ut ſerviant in miniſterio tabernaculi, & trades ea Levitis juxta ordinem miniſterii ſui.

6. Itaque cum ſuſcepiſſet Moyſes plauſtra & boves, tradidit eos Levitis.

7. Duo plauſtra & quatuor boves dedit filiis Gerſon, juxta id, quod habebant neceſſarium *c*.

8. Quatuor alia plauſtra & octo boves dedit filiis Merari, ſecundum officia & cultum ſuum, ſub manu Ithamar filii Aaron ſacerdotis.

9. Filiis autem Caath non dedit plauſtra & boves: quia in Sanctuario ſerviunt, & onera propriis portant humeris.

10. Igitur obtulerunt duces in dedicationem altaris, die, qua unctum eſt, oblationem ſuam ante altare.

11. Dixitque Dominus ad Moyſen: ſinguli duces per ſingulos dies offerant munera in dedicationem altaris.

12. Primo die obtulit oblationem ſuam Nahaſſon filius Aminadab de tribu Juda:

13. Fueruntque in ea, acetabulum *d* argenteum pondo centum triginta ſiclorum, phiala *e* argentea habens ſeptuaginta ſiclos, juxta pondus Sanctuarii, utrumque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium *f*.

14. Mortariolum ex decem ſiclis aureis plenum incenſo:

15. Bovem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum:

16. Hircumque pro peccato;

17. Et

a Exod. 40. 16.
b Eodem menſe & an. 2514.
c Ad ſuum miniſterium.
d Hebr. ſcutella magna. 70. diſcus.
e Vas libatorium.
f Cibarium Hebr. Mincha.

17. Et in ſacrificio pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc eſt oblatio Nahaſſon filii Aminadab.

18. Secundo die obtulit Nathanael filius Suar, dux de tribu Iſſachar,

19. Acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos, juxta pondus Sanctuarii, utrumque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium:

20. Mortariolum *a* aureum habens decem ſiclos, plenum incenſo:

a Alii, cochlear ſeu vas ad continendum thus &c.

21. Bovem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum:

22. Hircumque pro peccato:

23. Et in ſacrificio pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Nathanael filii Suar.

24. Tertio die principes filiorum Zabulon, Eliab filius Helon,

25. Obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos, ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium:

26. Mortariolum aureum appendens decem ſiclos, plenum incenſo:

27. Bovem *b* de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum:

b Hebr. Chald. & 70. vitulum ſeu juvencum.

28. Hircumque pro peccato:

29. Et in ſacrificio pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc eſt oblatio Eliab filii Helon.

30. Die quarto princeps filiorum Ruben, Eliſur filius Sedeur,

31. Obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos, ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium:

32. Mortariolum aureum appendens decem ſiclos, plenum incenſo:

33. Bovem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum,

34. Hircumque pro peccato:

35. Et in hoſtias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Eliſur filii Sedeur.

36. Die

17. A ná ofiárę zapokoynych wołow dwu, báránow pięć, kozłow pięć báránkow rocznych pięć. Táć ieſt ofiárá Náháſſoná ſyná Aminádáb.

18. Wtorego dniá ofiárował Náthánáel ſyn Suár kśiąże z pokolenia Iſſáchár,

19. Miſkę ſrebrnà ważącą ſto y trzydźieśći ſyklow, czáſzę ſrebrną máiącą śiedmdźieśiąt ſyklow wedle wagi świątnice, obie pełne białey mąki oliwą záczynioney ná ofiárę:

20. Możdżerzyk złoty máiący dźieśięć ſyklow pełen kádźidłá:

21. Wołu z ſtádá, y báráná, y báránká rocznego ná cáłopalenie:

22. Y kozłá zá grzech:

23. A ná ofiárę zapokoynych wołow dwu, báránow pięć, kozłow pięć, báránkow rocznych pięć. Tá byłá ofiárá Náthánáelá ſyná Suar.

24. Trzećiego dniá kśiąże ſynow Zábulon Eliáb ſyn Helon,

25. Ofiárował miſkę ſrebrnę ważącą ſto y trzydźieśći ſyklow, czáſzę ſrebrną máiącą śiedmdźieśiąt ſyklow ná wágę świątnice obie pełne białey mąki oliwą záczynioney ná ofiárę:

26. Możdżerzyk złoty ważący dźieśięć ſyklow pełen kádźidłá:

27. Wołu z ſtádá, y báráná, y báránká rocznego ná cáłopálenie.

28. Y kozłá zá grzech:

29. A ná ofiárę zapokoynych, wołow dwu, báránow pięć, kozlow pięć, báránkow rocznych pięć. Táć ieſt ofiárá Eliáb ſyná Helon.

30. Dniá czwartego kśiążę ſynow Ruben Eliſur ſyn Sedeur,

31. Ofiárował miſkę ſrebrną ważącą ſto y trzydźieśći ſyklow, czáſzę ſrebrną máiącą śiedmdźieśiąt ſyklow ná wagę świątnice, obię pełne białey mąki oliwą záczynioney ná ofiárę:

32. Możdżerzyk złoty ważący dźieśięć ſyklow pełen kadźidłá:

33. Wołu z ſtádá, y báráná, y báránká rocznego ná cáłopálenie:

34. Y kozłá zá grzech:

35. A ná ofiárę zapokoynych wołow dwu, báránow pięć, kozłow pięć, báránkow rocznych pięć. Táć byłá ofiárá Eliſur ſyná Sedeur,

36. Dniá

36. Dniá piątego kśiąże ſynow Simeon Sálámiel ſyn Suryſáddái,

37. Ofiárowal miſkę ſrebrną ważącą ſto y trzydźieśći ſyklow, czáſzę ſrebrną máiącą ſiedmdźieśiąt ſyklow ná wagę świątnice, obie pełne białey mąki oliwą záczynioney ná ofiárę:

38. Możdżerzyk złoty ważący dźieśięć ſyklow pełen kádźidłá:

39. Wołu z ſtadá, y báráná, y báránká rocznego ná cáłopalenie:

40. Y kozłá zá grzech:

41. A ná ofiáry zapokoyne wołow dwu, báránow pięć, kozłow pięć, báránkow rocznych pięć; táć byłá ofiárá Sálámiel ſyna Suryſáddái.

42. Dniá ſzoſtego kśiąże ſynow Gad Eliáſaph ſyn Duel,

43. Ofiárował miſkę ſrebrną ważącą ſto y trzydźieśći ſykłow, czáſzę ſrebrną máiącą ſiedmdźieśiąt ſyklow ná wagę świątnice, obie pełne białey mąki oliwą záczynioney ná ofiárę:

44. Możdżerzyk złoty ważący dźieśięć ſyklow, pełen kádźidłá:

45. Wołu z ſtádá, y báráná, y báránká rocznego ná cáłopalenie:

46. Y Kozłá zá grzech:

47. A ná ofiáry zapokoynych wołow dwu, báránow pięć, kozłow pięć, báránkow rocznych pięć. Táć byłá ofiárá Eliáſáph ſyná Duel.

48. Dniá śiodmego kśiąże ſynow Ephráim Eliſamá ſyn Ammiud,

49. Ofiárował miſkę ſrebrną ważącą ſto y trzydźieśći ſykłow, czáſzę ſrebrną máiącą ſiedmdźieśiąt ſyklow ná wagę świątnice obie pełne białey mąki oliwą záczynioney ná ofiárę:

50. Możdżerzyk złoty ważący dźieśięć ſyklow pełen kádźidłá:

51. Wołu z ſtádá, y báráná y báránká rocznego ná cáłopalenie:

52. Y kozłá zá grzech:

53. A ná ofiáry zapokoynych wołow dwu, báránow pięć, kozłow pięć, báránkow rocznich pięć. Táć byłá ofiárá Eliſám ſyná Ammiud.

54. Dniá oſmego kśiąże ſynow Mánáſſe, Gámáliel ſyn Phádáſſur,

55. Ofiárował miſkę ſrebrną, ważącą ſto y trzy-

36. Die quinto princeps filiorum Simeon, Salamiel filius Suriſaddai.

37. Obtulit acetabulum argenteum *a* appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos, ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium:

38. Mortariolum aureum appendens decem ſiclos, plenum incenſo:

39. Bovem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum,

40. Hircumque pro peccato:

41. Et in hoſtias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Salamiel filii Suriſaddai,

42. Die ſexto princeps filiorum Gad, Eliaſaph filius Duel,

43. Obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos, ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium:

44. Mortariolum aureum appendens decem ſiclos, plenum incenſo:

45. Bovem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum,

46. Hircumque pro peccato:

47. Et in hoſtias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc eſt oblatio Eliſaph filii Duel.

48. Die ſeptimo princeps filiorum Ephraim Eliſama filius Ammiud,

49. Obtulit *b* acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos, juxta pondus Sanctuarii, utrumque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium:

50. Mortariolum aureum habens decem ſiclos, plenum incenſo:

51. Bovem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum:

52. Hircumque pro peccato:

53. Et in hoſtias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Eliſama filii Ammiud.

54. Die octavo princeps filiorum Manaſſe, Gamaliel filius Phadaſſur,

55. Obtulit acetabulum argenteum appendens

a Nota, omnia vaſa ſanctuarii debuiſſe eſſe aurea, ſed iſta ſc. argentea ſerviiſſe non uſibus ſanctuarii ſed altaris holocauſtorum in atrio ante ſanctuarium. Tirin.

b Singillatim ſingulorum principum munera recenſentur: quia Deus ſingulorum opera & munera ſingillatim annotat & remuneratur.

dens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos, ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium:

56. Mortariolum aureum appendens decem ſiclos, plenum incenſo:

57. Bovem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum:

58. Hircumque pro peccato:

59. Et in hoſtias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Gamaliel filii Phadaſſur.

60. Die nono princeps filiorum Benjamin, Abidan filius Gedeonis.

61. Obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos, ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium:

62. Et mortariolum aureum appendens decem ſiclos, plenum incenſo:

63. Bovem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum:

64. Hircumque pro peccato:

65. Et in hoſtias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Abidar filii Gedeonis.

66. Die decimo princeps filiorum Dan, Ahiezer filius Ammiſaddai,

67. Obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos, ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium:

68. Mortariolum aureum appendens decem ſiclos, plenum incenſo:

69. Bovem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum:

70. Hircumque pro peccato:

71. Et in hoſtias pacificorũ boves duos, arietes quinque, hircos quinq́, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Ahiezer filii Am̃iſaddai.

72. Die undecimo princeps filiorum Aſer, Phegiel filius Ochran,

73. Obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos, ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium:

74. Mor-

trzydźieśći Syklow, czáſzę ſrebrną, máiącą śiedmdźieśiąt ſyklow ná wagę świątnice, obie pełne białey mąki oliwą záczynioney ná ofiárę:

56. Możdżerzyk złoty, ważący dźieśięć ſyklow pełen kádźidłá:

57. Wołu z ſtádá, y báráná, y báránká rocznego ná cáłopalenie:

58. Y kozłá zá grzech:

59. A ná ofiáry zapokoynych, wołow dwu, báránow pięć, kozłow pięć, báránkow rocznych pięć. Táć byłá ofiárá Gámalielá ſyná Phádáſſur.

60. Dniá dźiewiątego kśiążę ſynow Beniámin, Abidan ſyn Gedeonow,

61. Ofiárowáł miſkę ſrebrną ważącą ſto y trzydźieśći ſyklow, czáſzę ſrebrną, máiącą śiedmdźieśiąt ſyklow ná wagę świątnice, obie pełne białey mąki oliwą záczynioney ná ofiárę:

62. Y możdżerzyk złoty ważący dźieśięć ſyklow pełen kádzenia:

63. Wołu z ſtádá, y báráná, y báránká rocznego ná cáłopalenie:

64. Y kozłá zá grzech:

65. A ná ofiáry zapokoynych, wołow dwu, báránow pięć, kozłow pięć, báránkow rocznych pięć. Táć byłá ofiárá Abidan ſyná Gedeonowego.

66. Dniá dźieśiątego kśiążę ſynow Dan, Ahiezer ſyn Ammiſáddái,

67. Ofiárował miſkę ſrebrną, ważącą ſto y trzydźieśći ſyklow, czáſzę ſrebrną, máiącą śiedmdźieśiąt ſyklow ná wagę świątnice, obie pełnę mąki oliwą záczynioney ná ofiárę:

68. Możdżerzyk złoty, ważący dźieśięć ſyklow pełen kádźidłá:

69. Wołu z ſtádá, y báraná, y báránká rocznego ná cáłopalenie:

70. Y kozłá zá grzech:

71. A ná ofiáry zapokoynych wołow dwu, báránow pięć, kozłow pięć, báránkow rocznych pięć. Táć byłá ofiárá Ahiezer ſyná Ammiſáddái.

72. Dniá iedennaſtego, kśiążę ſynow Aſſer, Phegiel ſyn Ochran,

73. Ofiárował miſkę ſrebrną, ważącą ſto y trzydźieśći ſyklow, czáſzę ſrebrną, máiącą śiedmdźieśiąt ſyklow ná wagę świątnice, obie pełne białey mąki oliwą záczynioney ná ofiárę:

74. Moż-

74. Możdżerzyk złoty máiący dźieśięć syklow pełen kádźidłá:

75. Wołu z stádá, y báráná, y báránká rocznego ná cáłopalenie:

76. Y kozłá zá grzech:

77. A ná ofiáry zapokoynych wołow dwu, báránow pięć, kozłow pięć, báránkow rocznych pięć. Táć byłá ofiárá Phegiel syná Ochran.

78. Dniá dwunastego kśiążę synow Nephtáli, Ahirá syn Enán,

79. Ofiárował misę srebrną, ważącą sto y trzydźieśći syklow, czászę srebrną, máiącą śiedmdźieśiąt syklow ná wagę świątnice, obie pełne mąki oliwą záczynioney ná ofiárę:

80. Możdżerzyk złoty, ważący dźieśięć syklow pełen kádźidłá:

81. Wołu z stádá, y báráná, y báránká rocznego ná cáłopalenie:

82. Y kozłá zá grzech:

83. A ná ofiáry zapokoynych wołow dwu, báránow pięć, kozłow pięć, báránkow rocznych pięć. Táć byłá ofiárá Ahirá syná Enán.

84. Te rzeczy ná poświącánie ołtarzá są ofiárowáne od kśiążąt Izráelowych, w dźień ktorego poświęcon iest: misek srebnych dwánaśćie: czasz srebrnych dwánaśćie: możdżerzykow złotych dwánaśćie:

85. Ták że sto y trzydźieśći syklow srebrá miáłá miská iedná, á śiedmdźieśiąt syklow czászá iedná: to iest, wobec wszytkiego naczynia ze srebrá syklow dwá tyśiącá, cztery stá wagi świątnice.

86. Możdżerczykow złotych dwánáśćie pełnych kádźidłá, po dźieśiąci syklách ważących wagą świątnice: to iest wespoł złotá syklow sto y dwádźieśćiá:

87. Wołow z stádá ná cáłopalenie dwánáśćie, báránow dwánáśćie, báránkow rocznych dwánáśćie, y mokre ofiáry ich, kozłow dwánáśćie za grzech:

88. Ná ofiáry zapokoynych wołow dwádźieśćiá y cztery, báránow sześćdźieśiąt, kozłow sześćdźieśiąt, báránkow rocznych sześćdźieśiąt. Te rzeczy są ofiárowáne ná poświącániu ołtarzá, gdy ji pomázano.

89. A gdy wchodźił Moyżesz do przybytku przymierza, áby się rádźił wyrocznice, słyszał głos mowiącego do śiebie z ubłagálnie, ktora byłá nád skrzynią świádectwá miedzy dwiemá Cherubiny, zkąd też mawiał do niego.

74. Mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso:

75. Bovem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum,

76. Hircumque pro peccato:

77. Et hostias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Phegiel filii Ochran.

78. Die duodecimo princeps filiorum Nephthali, Ahira filius Enan.

79. Obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum simila oleo conspersa in sacrificium:

80. Mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso:

81. Bovem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum:

82. Hircumque pro peccato:

83. Et in hostias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Ahira filii Enan.

84. Hæc in dedicatione altaris *a* oblata sunt a principibus Israel, in die, qua consecratum est. Acetabula argentea duodecim: Phialæ argenteæ duodecim: mortariola aurea duodecim:

85. Ita ut centum triginta siclos argenti haberet unum acetabulum, & septuaginta siclos haberet una phiala: id est, in commune vasorum omnium ex argento sicli duo millia quadringenti, pondere sanctuarii.

86. Mortariola aurea duodecim plena incenso, denos siclos appendentia pondere Sanctuarii: id est, simul auri sicli centum viginti:

87. Boves de armento in holocaustum duodecim, arietes duodecim, agni anniculi duodecim, & libamenta eorum: hirci duodecim pro peccato.

88. In hostias pacificorum, boves viginti quatuor, arietes sexaginta, hirci sexaginta, agni anniculi sexaginta. Hæc oblata sunt in dedicatione altaris, quando unctum est.

89. Cumque ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis, ut consuleret *b* oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super arcam testimonii inter duos Cherubim, unde & loquebatur ei.

a Holocaustorum quod speciálem habebat dedicationem, sc. quotidianam unctionem per septem dies, &c.

b Hebr. ad loquendum cum Domino.

CAPUT VIII.

Candelabri & lucernarum situs ac forma: 2. Singularis modus & forma consecrandi Levitas præscribitur, 6. Eorum ætas qua ministerium inchoare & qua ab illo cessare debeant, 24.

1. LOcutusque est Dominus ad Moysen *, dicens:

2. Loquere Aaron, & dices ad eum: Cum posueris septem lucernas, candelabrum in australi parte erigatur. Hoc igitur præcipe, ut lucernæ contra *a* boream e regione respiciant ad mensam panum propositionis, contra eam partem, quam candelabrum respicit, lucere debebunt.

3. Fecitque Aaron, & imposuit lucernas super candelabrum, ut præceperat Dominus Moysi.

4. Hæc autem erat factura *b* candelabri, ex auro ductili, tam medius stipes, quam cuncta, quæ ex utroque calamorum latere nascebantur: juxta exemplum, quod ostendit Dominus Moysi, ita operatus est candelabrum.

5. Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens:

6. Tolle Levitas de medio filiorum Israel, & purificabis eos.

7. Juxta hunc ritum: Aspergantur aqua lustrationes *c*, & radant omnes pilos carnis suæ. Cumque laverint vestimenta sua, & mundi fuerint,

8. Tollent bovem *d* de armentis, & libamentum ejus similam oleo conspersam: bovem autem alterum de armento tu accipies pro peccato:

9. Et applicabis Levitas coram tabernaculo fœderis, convocata omni multitudine filiorum Israel.

10. Cumque Levitæ fuerint coram Domino, ponent filii Israel manus suas super eos:

11. Et offeret Aaron Levitas, munus *e* in conspectu Domini a filiis Israel, ut serviant in ministerio ejus.

12. Levitæ quoque ponent manus suas super capita boum, e quibus unum facies pro peccato, & alterum in holocaustum Domini, ut depreceris *f* pro eis.

13. Statuesque Levitas in conspectu Aaron & filiorum ejus, & consecrabis oblatos Domino,

14. Ac separabis de medio filiorum Israel, ut sint mei.

15. Et postea ingredientur tabernaculum fœderis *g*, ut serviant mihi. Sicque purificabis

* An. M. 2514. ab exitu, 2. mense 2. Ant. Chr. 1490.

a Seu ad.

b Fusius eam describit. Exod. 25. 31.

c Descriptio habetur infra. c. 10.

d Chald. & 70. Vitulum.

e i. Oblationem.

f Hebr. ut expies.

g i. atrium.

ROZDZIAŁ VIII.

Mieysce, kształt, y sdnie Lichtarzá: Ldtá y poświącánie Lewitow.

1. Y Mowił Pan do Moyżeszá, rzekąc:

2. Mow Aaronowi y rzeczesz do niego: Gdy postáwisz śiedm lamp, lichtarz ná stronie południowey niech postáwion będźie. To tedy prykaż, áby lámpy ku połnocy z przećiwia pátrzyły ku stołowi chlebow pokłádnych: ku tey stronie, ku ktorey się lichtarz obroćił, świećić máią.

3. Y uczynił Aaron, y wstáwił lámpy ná lichtarz, iáko roskazał Pan Moyżeszowi.

4. A robotá lichtarzá tá byłá ze złotá kowánego, ták słupiec śrzedni, iáko y wszytko co z obu stron pior wychodźiło: ná kształt ktory ukazał Pan Moyżeszowi, ták urobił lichtarz.

5. Y mowił Pan do Moyżeszá, rzekąc:

6. Weźmi Lewity z pośrzod synow Izráelowych, á oczyść ie.

7. Wedle tego porządku: Niech będą pokropieni wodą oczyśćienia, á niech ogolą wszytkie włosy ćiáłá swego. A gdy wymyią száty swe, y oczyśćieni będą,

8. Weźmą wołu z stad, y mokrą ofiárę iego białą mąkę oliwą zaczynioną, á wołu drugiego z stádá ty weźmiesz zá grzech:

9. Y przywiedźiesz Lewity przed przybytek przymierza, zwoławszy wszytkiego mnostwá synow Izráelowych.

10. A gdy Lewitowie będą przed Pánem: włożą synowie Izráelowi ręce swe ná nie.

11. Y ofiáruie Aaron Lewity, dar przed oczymá Páńskimi od synow Izráelowych, áby służyli ná posłudze iego.

12. Lewitowie też położą ręce swe ná głowy wołow, z ktorych iednego uczynisz zá grzech, á drugiego ná cáłopalenie Páńskie, ábyś się modlił zá nimi.

13. Y postáwisz Lewity przed oczyma Aaroná y synow iego, y poświęćisz ofiárowáne Pánu,

14. Y odłączysz z pośrzodku synow Izráelowych, áby byli moi.

15. A potym wnidą do przybytku przymierza áby mi służyli. Y ták oczyśćisz y poświęćisz

ćiſz ie ná ofiárę Pánu: bo dárem dárowáni mi ſą od ſynow Izráelowych.

16. Miáſto pierworodnych ktore otwarzáią wſzelki żywot w Izráelu, wźiąłem ie.

17. Moie bowięm ſą wſzyſtkie pierworodne ſynow Izráelowych, ták z ludźi, iáko y z bydłá. Odedniá ktoregom pobił wſzelkie pierworodne w źiemi Ægyptſkiey, poświęćiłem ie ſobie:

18. Y wźiąłem Lewity miáſto wſzech pierworodnych ſynow Izráelowych:

19. Y dárowałem ie Aaronowi y ſynom iego z pośrzodku ludu, áby mi ſłużyli miáſto Izráelá w przybytku przymierza, á modlili ſię zá nie, áby nie było plági ná lud, ieſliby śmieli przyſtąpić do świątnice.

20. Y uczynili Moyżeſz y Aaron y wſzytko mnoſtwo ſynow Izráelowych z Lewitámi, co był roſkazał Pan Moyżeſzowi:

21. Y oczyśćieni ſą, y wymyli ſzáty ſwoie. Y podniosł ie Aaron przed Pánem, y modlił ſię zá nimi,

22. Aby oczyśćieni weſzli ná urzędy ſwe do przybytku przymierza przed Aaroná y ſyny iego. Iáko roſkazał Pan Moyżeſzowi o Lewitách, ták ſię ſtáło.

23. Y mowił Pan do Moyżeſza, rzekąc:

24. To ieſt práwo Lewitow, od dwudźieſtu y pięći lat y wyśſzey, wchodźić będą, áby ſłużyli w przybytku przymierza.

25. A gdy pięćdźieśiąt lat wieku wypełnią, ſłużyć przeſtáną:

26. Y będą pomocnikámi bráćiey ſwey w przybytku przymierza, áby ſtrzegli tego co im zlecą, ále robot ſámych niech nie czynią. Ták rozrządźiſz Lewitom ná ſtrażey ich.

cabis & conſecrabis eos in oblationem Domini: quoniam dono donati ſunt mihi a filiis Iſrael.

16. *a* Pro primogenitis, quæ aperiunt omnem vulvam in Iſrael, accepi eos.

17. Mea ſunt enim omnia primogenita filiorum Iſrael, tam ex hominibus quam ex jumentis. Ex die, quo percuſſi omne primogenitum in terra Ægypti, ſanctificavi eos mihi:

18. Et tuli Levitas pro cunctis primogenitis filiorum Iſrael:

19. Tradidique eos dono Aaron & filiis ejus de medio populi, ut ſerviant mihi pro Iſrael in tabernaculo fœderis, & orent pro eis, ne ſit in populo plaga, ſi auſi fuerint accedere ad Sanctuarium *b*.

20. Feceruntque Moyſes & Aaron & omnis multitudo filiorum Iſrael ſuper Levitis, quæ præceperat Dominus Moyſi:

21. Purificatique ſunt, & laverunt veſtimenta ſua. Elevavitque *c* eos Aaron in conſpectu Domini, & oravit pro eis,

22. Ut purificati ingrederentur ad officia ſua in tabernaculum fœderis coram Aaron & filiis ejus. Sicut præceperat Dominus Moyſi de Levitis, ita factum eſt.

23. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

24. Hæc eſt lex Levitarum: A viginti quinque annis & ſupra, ingredientur, ut miniſtrent in tabernaculo fœderis.

25. Cumque quinquageſimum annum ætatis impleverint, ſervire ceſſabunt,

26. Eruntque miniſtri fratrum ſuorum in tabernaculo fœderis, ut cuſtodiant *d* quæ ſibi fuerint commendata, odera *e* autem ipſa non faciant. Sic diſpones Levitis in cuſtodiis ſuis.

a Exod. 13. 2. Sup. 3. 13. Luc. 2. 23.

b i. tabernaculum, ut miniſtrent.

c i. obtulit elevando.

d Sc. vaſa.

e Sc. quæ antea faciebant.

ROZDZIAŁ IX.

Ktorego czáſu Przewod obchodzić mieli, tákże y nieczyśći álbo podrożni: Obłok obtoczywſzy Przybytek Boży, wiodł woyſko Zydowſkie.

1. MOwił Pan do Moyżeſzá ná puſczy Sinai roku wtorego po wyſzćiu ich z źiemie Ægyptſkiey, mieśiącá pierwſzego, rzekąc:

2. Nidch uczynią ſynowie Izráelowi Pháſe czáſu ſwego,

3. Czternaſtego dniá Mieśiącá tego ku wieczoru,

CAPUT IX.

Phaſe in monte Sinai præcipitur & celebratur, 2. Quo tempore debeant Phaſe celebrare mundi & quo immundi: 10. Nubes tabernaculum operiens ducit exercitum. 15.

1. LOcutusque eſt Dominus ad Moyſen in deſerto Sinai, anno ſecundo poſtquam egreſſi ſunt de terra Ægypti, menſe primo *f*, dicens:

2. *g* Faciant filii Iſrael Phaſe in tempore ſuo,

3. Quarta decima die menſis hujus ad veſperam,

f Menſe quidem 1. anni 2. ab exitu: Sed menſe 7. Ann. M. 2514. Ant. Chr. 1490.

g Exod. 12. 3.

ſperam, juxta omnes cæremonias & juſtificationes *a* ejus.

a Ritus a Deo præſcriptos.

4. Præcipitque Moyſes filiis Iſrael, ut facerent Phaſe.

5. Qui fecerunt tempore ſuo *b*: quartadecima die menſis ad veſperam, in monte Sinai. Juxta omnia, quæ mandaveratDominus Moyſi, fecerunt filii Iſrael.

b Chald. in menſe Niſan.

6. Ecce autem quidam immundi ſuper anima hominis *c* qui non poterant facere Phaſe in die illo, accedentes ad Moyſen & Aaron,

c i. cadavere, quia funeri intererant.

7. Dixerunt eis: Immundi ſumus ſuper anima hominis: quare fraudamur *d*, ut non valeamus oblationem offerre Domino in tempore ſuo inter filios Iſrael?

d i. prohibemur.

8. Quibus reſpondit Moyſes: State, ut conſulam, quid præcipiat Dominus de vobis.

9. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

10. Loquere filiis Iſrael: Homo *e*, qui fuerit immundus ſuper anima, ſive in via procul in gente veſtra, faciat Phaſe Domino.

e De gente veſtra. i. Iſrael.

11. In menſe ſecundo, quartadecima die menſis ad veſperam: cum azymis & lactucis agreſtibus comedent illud:

12. Non relinquent ex eo quippiam usque mane, *f* & os ejus non confringent, omnem ritum Phaſe obſervabunt.

f Exod. 12. 46. Joan. 19. 36.

13. Si quis autem & mundus eſt, & in itinere non fuit, & tamen non fecit Phaſe, exterminabitur anima illa de populis ſuis, quia ſacrificium Domino non obtulit tempore ſuo: peccatum *g* ſuum ipſe portabit.

g Peccati pœnas.

14. Peregrinus quoque & advena ſi fuerint apud vos, facient Phaſe Domino juxta cæremonias & juſtificationes ejus. Præceptum idem erit apud vos tam advenæ quam indigenæ.

15. *h* Igitur die qua erectum eſt tabernaculum, operuit illud nubes. A veſpere autem ſuper tentorium erat quaſi ſpecies ignis usque mane.

h Exod. 40. 36. Sap. 7. 1.

16. Sic fiebat jugiter: per diem operiebat illud nubes, & per noctem quaſi ſpecies ignis.

17. Cumque ablata fuiſſet nubes, quæ tabernaculum protegebat, tunc proficiſcebantur filii Iſrael: & in loco, ubi ſtetiſſet nubes, ibi caſtra metabuntur.

18. Ad imperium Domini *i* proficiſcebantur, & ad imperium illius figebant tabernaculum

i Moventis per angelum columnam nubis.

culum

czoru, według wſzyſtkich obrzędow y uſpráwiedliwienia łey.

4. Y przykazał Moyżeſz ſynom Izáelowym áby uczynili Pháſe,

5. Ktorzy uczynili czáſu ſwego, czternaſtego dniá Mieśiącá ku wieczoru ná borze Sinai. Wedle wſzytkiego co był roſkazał Pan Moyżeſzowi, ták uczynili ſynowie Izráelowi.

6. Ale oto niktorzy ſplugáwieni duſzą człowieká, nie mogli czynić Pháſe dniá onego, przyſtąpiwſzy do Moyżeſzá y Aaroná,

7. Y rzekli im: Nie czyśćiſmy dla duſze człowieczey. Przecz nam odeymuią że nie możem ofiárowáć ofiáry Pánu czáſu ſwego miedzy ſyny Izráelowymi?

8. Ktorym odpowiedźiał Moyżeſz: Poſtoyćie, áż ſię porádzę, co Pan o was każe.

9. Y mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

10. Mow ſynom Izráelowym: Człowiek ktory będźie nieczyſtym dla duſze, ábo w drodze dáleko, w narodźie wáſzym, niechay czyni Pháſe Pánu.

11. Mieśiącá wtorego, czternaſtego dniá mieśiącá ku wieczoru: z przaſnikámi y z połną ſálatą ieść ie będą:

12. Nie zoſtáwią nic z niego áż do zaránia, y kośći iego nie złamią: wſzyſtek porządek Pháſe záchowáią.

13. Ale ieſli kto y czyſty ieſt, y nie był wdrodze, á przećię nie czynił Pháſe, będźie wygłádzona duſzá oná z ludu ſwego, bo ofiáry Pánu nie ofiárował czáſu ſwego: grzech ſwoy ſam ponieśie.

14. Gość też y przychodźień ieſli będą u was, uczynią Pháſe Pánu, według Ceremoniy y uſpráwiedliwienia iey. Uſtáwá iednáſz będźie u was ták przychodniowi iáko y obywátelowi.

15. Dniá tedy ktorego poſtáwion był przybytek, okrył ii obłok. A od wieczorá nád przybytkiem było iáko widzenie ogniá áż do zaránia.

16. Ták ſię dźiało uſtáwicznie: we dnie okrywał ii obłok, á w nocy iáko widzenie ogniá.

17. A gdy był odięty obłok, ktory okrywał przybytek, tedy ſię ruſzáli ſynowie Izráelowi: á ná mieyſcu kędy ſtánął obłok, tám ſię obozem położyli.

18. Ná roſkazánie Páńſkie ćiągnęli, y ná roſkazánie iego ſtánowili przybytek: przez

wſzy-

wſzytkie dni, przez ktore ſtał obłok nád przybytkiem, mieſzkáli ná tymże mieyſcu:

19. A ieſli ſię tráfiło, że przez długi czás trwał nád nim, byli ſynowie Izraełowi ná ſtrażách, á nie ruſzáli ſię,

20. Ile dni był obłok nád przybytkiem. Ná roſkazánie Páńſkie rozbiiáli namioty, y ná roſkazánie iego ſkładáli.

21. Ieſli był obłok od wieczorá áż do zaránia, á wnet ráno odſzedł od namiotu, ćiągnęli: á ieſli po dniu y nocy odſtąpił, rozbieráli namioty.

22. A ieſli przez dwá dni ábo przez ieden Mieśiąc ábo dłużſzy czás ſtał nád namiotem, mieſzkáli ſynowie Izráelowi ná tymże mieyſcu, y nie ruſzáli ſię: ále wnet ſkoro odſtąpił, ruſzáli oboz.

23. Na ſłowo Páńſkie rozbiiáli namioty y ná ſłowo iego ćiągnęli: y byli na ſtraży Páńſkiey według roſkazánia iego przez rękę Moyżeſzá.

culum *a*. Cunctis diebus, quibus ſtabat nubes ſuper tabernaculum, manebant in eodem loco:

a 1. Cor. 10. 1.

19. Et ſi eveniſſet, ut multo tempore maneret ſuper illud, erant filii Iſrael in excubiis Domini, & non proficiſcebantur,

20. Quot diebus fuiſſet nubes ſuper tabernaculum. Ad imperium Domini erigebant tentoria, & ad imperium illius deponebant.

21. Si fuiſſet nubes a veſpere usque mane, & ſtatim diluculo tabernaculum reliquiſſet, proficiſcebantur: &, ſi poſt diem & noctem receſſiſſet, diſſipabant *b* tentoria.

b Diſſolvebant.

22. Si vero biduo aut uno menſe vel longiori tempore fuiſſet ſuper tabernaculum, manebant filii Iſrael in eodem loco, & non proficiſcebantur: ſtatim autem ut receſſiſſet, movebant caſtra.

23. Per verbum Domini figebant tentoria, & per verbum illius proficiſcebantur, eratque in excubiis Domini juxta imperium ejus per manum Moyſi.

ROZDZIAŁ X.

O użytku Trąb, ná ktorych trąbienie woyſká ſię ruſzáły z mieyſcá: O przyrodnym Moyżeſzowym Hobáb, ktorego ſobie Przewodnikiem chćiał mieć, y o podnoſzeniu, y ſkłádániu Przybytku Bożego.

1. Y Mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

2. Uczyń ſobie dwie trąbie ſrebrne kowáne, ktoremibyś mogł zwoływáć lud, gdy ſię ma ruſzyć oboz.

3. A gdy w trąby zátrąbiſz, zgromádźi ſię do ćiebie wſzytek lud do drzwi przybytku przymierza.

4. Ieſli raz zátrąbiſz: przyidą do ćiebie kśiążętá, y głowy mnoſtwá Izráelowego.

5. A ieſli dłużſze y przerywáne trąbienie zábrzmi, ruſzą obozy pierwſzy, ktorzy ſą ná wſchod ſłońcá.

6. A ná wtore trąbienie y tákoweſz brzmienie trąby, złożą namioty ktorzy mieſzkáią ná południe. Y tymże ſpoſobem y drudzy uczynią, gdy będą trąbić ná ruſzenie.

7. Lecz gdy ſię będźie miał lud zgromádźić, będźie proſte brzmienie trąb, á nie przerywáiąc brzmieć będą.

8. A trąbić będą ſynowie Aaronowi kápłani w trąby: y będźie tá uſtáwá wieczna w rodźáiách wáſzych.

CAPUT X.

Lex de duabus tubis & earum uſu: 2. Quo ordine mota ſint caſtra de deſerto Sinai: 11. Orat Moyſes cognatum Hobab, ut cum ipſis proficiſcatur: 28. Nubes & Moyſis oratio, cum arca elevaretur vel deponeretur. 34.

1. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen *c*, dicens:

c Ann. 2. menſe 2. exitu, Mundi, 2514.

2. Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus convocare poſſis multitudinem, quando movenda ſunt caſtra.

3. Cumque increpueris tubis, congregabitur ad te omnis turba ad oſtium tabernaculi fœderis.

4. Si ſemel *d* clangueris, venient ad te principes, & capita multitudinis Iſrael.

d Hebr. cum una ſola.

5. Si autem prolixior atque conciſus *e* clangor increpuerit, movebunt caſtra primi, qui ſunt ad orientalem plagam.

e Chald. cum ululatione.

6. In ſecundo autem ſonitu & pari ululatu tubæ, levabunt tentoria, qui habitant ad meridiem, & juxta hunc modum reliqui facient, ululantibus tubis in profectionem.

7. Quando autem congregandus eſt populus, ſimplex tubarum clangor erit, & non conciſe ululabunt.

8. Filii autem Aaron ſacerdotes clangent tubis: eritque hoc legitimum ſempiternum in generationibus veſtris.

9. Si exieritis ad bellum de terra veſtra contra hoſtes, qui dimicant adverſum vos, clangetis ululantibus tubis, & erit recordatio veſtri *a* coram Domino Deo veſtro, ut eruamini de manibus inimicorum veſtrorum.

a Deus recordabitur veſtri.

10. Si quando habebitis epulum *b*, & dies feſtos, & calendas *c*, canetis tubis ſuper holocauſtis, & pacificis victimis, ut ſint vobis in recordationem Dei veſtri. Ego Dominus Deus veſter.

b Hebr. lætitiam.
c 70. neomenias i. novilunia & principia menſium.

11. Anno ſecundo *d*, menſe ſecundo, vigeſima die menſis, elevata eſt nubes de tabernaculo fœderis:

d Sc. ab exitu.

12. Profectique ſunt filii Iſrael per turmas ſuas de deſerto Sinai *e*, & recubuit nubes in ſolitudine Pharan.

e Ubi per integrum annum hæſerant. Vide Exod. 19. 1.

13. Moveruntque caſtra primi juxta imperium Domini in manu Moyſi.

14. *f* Filii Juda per turmas ſuas: quorum princeps erat Nahaſſon filius Aminadab.

f Sup. 1. 7.

15. In tribu filiorum Iſſachar fuit princeps Nathanael filius Suar.

16. In tribu Zabulon erat princeps Eliab filius Helon.

17. Depoſitumque eſt tabernaculum, quod portantes egreſſi ſunt filii Gerſon & Merari.

18. Profectique ſunt & filii Ruben, per turmas & ordinem ſuum: quorum princeps erat Heliſur filius Sedeur.

19. In tribu autem filiorum Simeon, princeps fuit Salamiel filius Suriſaddai.

20. Porro in tribu Gad erat princeps Eliaſaph, filius Duel.

21. Profectique ſunt & Caathitæ portantes Sanctuarium *g*. Tamdiu tabernaculum portabatur, donec venirent ad erectionis locum.

g i. res Sanctuarii.

22. Moverunt caſtra & filii Ephraim per turmas ſuas, in quorum exercitu princeps erat Eliſama filius Ammiud.

23. In tribu autem filiorum Manaſſe princeps fuit Gamaliel, filius Phadaſſur.

24. Et in tribu Benjamin erat dux Abidan filius Gedeonis.

25. Noviſſimi caſtrorum omnium profecti ſunt filii Dan per turmas ſuas, in quorum exercitu princeps fuit Ahiezer filius Ammiſaddai.

26. In tribu autem filiorum Aſer erat princeps Phegiel filius Ochran.

27. Et in tribu filiorum Nephthali princeps fuit Ahira filius Enan.

28. Hæc

9. Ieſli wyćiągniećie ná woynę z źiemie wáſzey ná nieprzyiaćiele, ktorzy walczą przećiwko wam: będźiećie trąbić głośno brzmiącemi trąbámi, y będźie wſpomnienie ná was przed Pánem Bogiem wáſzym: ábyśćie byli wyrwáni z rąk nieprzyiaćioł wáſzych.

10. Ieſli kiedy będźiećie mieć ucztę, y dni święte, y now mieśiącow, trąbić będźiećie trąby nád cáłopaleniem, y nád ofiárámi zapokoynemi, áby wam były ná wſpomnienie Bogá wáſzego. Ia Pan Bog wáſz.

11. Roku wtorego, mieśiącá wtorego, dwudźieſtego dniá mieśiącá podniosł ſię obłok od przybytku przymierza:

12. Y ruſzyli ſię ſynowie Izráelowi ufcámi ſwemi z puſtynie Sinái, y położył ſię obłok ná puſczy Pháran,

13. Y ruſzyli oboz pierwſzy według roſkazánia Páńſkiego przed rękę Moyżeſzá,

14. Synowie Iudowi z ufcy ſwemi: ktorych Hetman był Náháſſon ſyn Aminádáb.

15. W pokoleniu ſynow Iſſáchár Hetmánem był Náthánáel ſyn Suár.

16. W pokoleniu Zábulon Hetmánem był Eliáb ſyn Helon.

17. Y złożony ieſt przybytek, ktory niosąc wyſzli ſynowie Gerſon y Meráry.

18. Y ruſzyli ſię też ſynowie Ruben ufcámi y porządkámi ſwemi, ktorych Hetmanem był Heliſur ſyn Sedeur.

19. A w pokoleniu ſynow Simeon, Hetmánem był Sálámiel ſyn Suriſáddái.

20. A w pokoleniu Gád, Hetmánem był Eliáſáph ſyn Duel.

21. Y ruſzyli ſię też Kááthitowie niosący świątnicę. Ták długo przybytek nieśiony był, áż przyſzli ná mieyſce ſtánowiſká.

22. Ruſzyli oboz y ſynowie Ephráim ufcámi ſwemi, w ktorych woyſku Hetmánem był Eliſámá ſyn Ammiud.

23. A w pokoleniu ſynow Mánáſſe, Hetmánem był Gámáliel ſyn Phádáſur.

24. A nád pokoleniem Beniámin, Hetman był Abidán ſyn Gedeonow.

25. Náoſtátku obozow wſzytkich ćiągnęli ſynowie Dan ufcy ſwemi, w ktorych woyſku Hetmanem był Ahieſer ſyn Ammiſáddái.

26. A w pokoleniu ſynow Aſer, Hetmánem był Phegiel ſyn Ochrán.

27. A w pokoleniu ſynow Nephtáli, Hetmánem był Ahirá ſyn Ená.

28. Te

28. Te ſą obozy y ćiągnienia ſynow Izráelowych według ufcow ich, gdy ſię ruſzáli.

29. Y rzekł Moyżeſz, Hobáb ſynowi Ráguelá Mádiánity krewnemu ſwemu: Ciągniemy do mieyſcá, ktore nam Pan dáć ma: podź z námi, żebyſmyć uczynili dobrze: bo Pan obiecał dobrá Izráelowi.

30. Ktoremu on odpowiedźiał: Nie poydę z tobą, ále ſię wrocę do źiemie ſwey, w ktoreiem ſię národźił.

31. A on: Nie opuſczay, pry, nas: bo ty wieſz, ná ktorych mieyſcách po puſczy oboz ſtánowić mamy, y będźieſz przewodnikiem náſzym.

32. A gdy przidźieſz známi, cokolwiek nalepſzego będźie z bogactw, ktore nam Pan da, tobie damy.

33. Ciągnęli tedy od gory Páńſkiey drogą trzech dni, á ſkrzyniá przymierza Páńſkiego ſzłá przed nimi przez trzy dni, upátruiąc mieyſce obozowi.

34. Obłok też Páńſki był nád nimi wednie, gdy ćiągnęli.

35. A gdy podnoſzona byłá ſkrzyniá, mawiał Moyżeſz: Powſtań Pánie, á niech ſię rozproſzą nieprzyiaćiele twoi, á niech ućiekáią, ktorzy ćię nienawidzą, od oblicza twego.

36. A gdy ią ſkłádano, mowił: Náwroć ſię Pánie do mnoſtwá woyſká Izráelſkiego.

ROZDZIAŁ XI.

Zydowie zá ſzemrániem przećiwko Pánu Ptaki otrzymáli: Moyżeſzowego Duchá Pan udźielił śiedmidźieśiąt Stárſzym z ludu: Pan pokarał plagą wielką lud dla ich ządze: Mieyſcu imię dáno Groby ządz.

1. W Tym czáśie wſczęło ſię ſzemránie ludu, iákoby ſtyſkuiącego dla prace przećiw Pánu. Co uſłyſzawſzy Pan rozgniewał ſię. Y zápaliwſzy ſię ná nie ogień Páńſki, pożárł oſtátnią część obozu.

2. A gdy wołał lud do Moyżeſzá, modlił ſię Moyżeſz do Páná, y západł ogień.

3. Y názwał imię onego mieyſcá Zápalenie: iż ſię przećiwko nim zápalił ogień Páńſki.

4. Lud bowiem poſpolity, ktory był wyſzedł z nimi, chćiwośćią był zápalony, śiedząc

28. Hæc ſunt caſtra, & profectiones filiorum Iſrael per turmas ſuas quando egrediebantur.

29. Dixitque Moyſes Hobab *a* filio Raguel Madianitæ, cognato ſuo: Proficiſcimur ad locum, quem Dominus daturus eſt nobis: veni nobiſcum, ut bene faciamus tibi: quia Dominus bona promiſit Iſraeli.

30. Cui ille reſpondit: Non vadam tecum, ſed revertar in terram *b* meam, in qua natus ſum.

31. Et ille: Noli, inquit, nos relinquere: tu enim noſti, in quibus locis per deſertum caſtra ponere debeamus, & eris ductor noſter.

32. Cumque nobiſcum veneris, quidquid optimum fuerit ex opibus, quas nobis traditurus eſt Dominus, dabimus tibi.

33. Profecti ſunt ergo de monte Domini viam trium dierum, arcaque fœderis Domini præcedebat eos, per tres dies *c* providens *d* caſtrorum locum.

34. Nubes quoque Domini ſuper eos erat per diem, cum incederent.

35. Cumque elevaretur arca, dicebat Moyſes: *e* Surge Domine, & diſſipentur inimici tui, & fugiant, qui oderunt te: a facie tua.

36. Cum autem deponeretur *f*, ajebat: Revertere Domine ad multitudinem exercitus Iſrael.

CAPUT XI.

Murmurans populus igne plectitur, 1. Carnes & cibos Ægyptios deſiderat, nauſeans Manna, 4. Moyſes onus officii ſui Deo conqueritur. 10. Deus illius onus in ſeptuaginta ſeniores partitur, qui omnes prophetant: 16. Promittit Dominus carnes per menſem ſe daturum, 21. Sed populum propter carnium concupiſcentiam punit 31.

1. INterea * ortum eſt *g* murmur populi, quaſi dolentium pro labore, contra Dominum. Quod cum audiſſet Dominus, iratus eſt. Et *h* accenſus in eos ignis Domini devoravit extremam caſtrorum partem.

2. Cumque clamaſſet populus ad Moyſen, oravit Moyſes ad Dominum, & abſorptus eſt *i* ignis.

3. Vocavitq; nomen loci illius; Incenſio: eo quod incenſus fuiſſet contra eos ignis Domini.

4. Vulgus quippe promiſcuum, quod aſcenderat cum eis, flagravit deſiderio, ſedens & flens,

a Hebræus Samaritanus, Chald. & Septuagint. habent Hobab ſocero ſuo, ut de Jethro Exod. 18. & eadem utrobique videtur referri hiſtoria, hic fuſius.

b Exod. 18. 27.

c Quibus pervenerunt ad deſertum Pharan, ubi dies 23. conſederunt.

d Quia ſubſtinebat ubi figenda erant caſtra.

e Pſal. 67. 2.

f Hebr. quieſceret.

* Eodem ann. 2514.

g Num. 33. 16. Pſalm. 77. 19. 1. Cor. 10. 10.

h Pſalm. 77. 21.

i ſeu Extinctus.

flens, junctis sibi pariter filiis Israel, & ait: *a* Quis dabit nobis ad vescendum carnes?

5. Recordamur piscium, quos comedebamus in Ægypto gratis: in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porrique, & cepe, & alia.

6. Anima nostra arida *b* est, nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi Man.

7. *c* Erat autem Man quasi semen coriandri, coloris bdellii *d*.

8. Circuibatque populus, & colligens illud, frangebat molla, sive terebat in mortario coquens in olla, & faciens ex eo tortulas *e* saporis quasi panis oleati *f*.

9. Cumque descenderet nocte super castra ros, descendebat pariter & Man.

10. Audivit ergo Moyses flentem populum per familias, singulos per ostia tentorii sui. Iratusque est furor Domini valde: sed & Moysi intoleranda res visa est.

11. Et ait ad Dominum: Cur afflixisti servum tuum? quare non invenio gratiam coram te? & cur imposuisti pondus universi populi hujus super me?

12. Numquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam, ut dicas mihi: Porta eos in sinu tuo sicut portare solet nutrix infantulum, & defer in terram, pro qua jurasti patribus eorum?

13. Unde mihi carnes ut dem tantæ multitudini? flent contra me, dicentes: Da nobis carnes, ut comedamus.

14. Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia gravis est mihi.

15. Sin aliter tibi videtur, obsecro, ut interficias me, & inveniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis.

16. Et dixit Dominus ad Moysen: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti, quod senes populi sint ac magistri *g*: & duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciesque ibi stare tecum.

17. Ut descendam, & loquar tibi, & auferam *h* de spiritu tuo *i*, tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi, & non tu solus graveris.

18. Populo quoque dices: *k* Sanctificamini, cras comedetis carnes. Ego enim audivi vos dicere: Quis dabit nobis escas carnium?

a 1. Cor. 10. 3.

b i. non contenta.

c Exod. 16. 14. Psalm. 77. 24. Sap. 16. 20. Joan. 6. 31.

d Bdellium gemma alba est aliis perla.

e Seu placentas.

f Nota: poterat manna comedi etiam crudum & infractum.

g Hebr. principes, 70. scribæ.

h Accipiam quin tibi adimam.

i Spiritu ait S. Aug. l. 5. de Trinit.

k In crastinum præparamini.

dząc y płácząc, przyłączywszy k sobie syny Izráelowe, y mowił: Ktoż nam da mięsá do iedzenia?

5. Wspominamy ná ryby, ktoresmy jadáli w Ægyptćie dármo: przychodzą ná pámięć ogorki, y málony, y łuczki, y cebule y czosnki.

6. Duszá nászá schnie, ninacz inszego nie pátrzą oczy násze iedno ná Mán.

7. A było Mán iáko naśienie koryándrowe bárwy bdelliowey.

8. Y obchodźił lud y zbieráiąc ji meł w żárnách, ábo tłukł w moździerzu wárząc w gárncu, y czyniąc z niego plácki smáku iáko-by chlebá z oliwą.

9. A gdy pádáłá w nocy ná oboz rosá, spadáło pospołu y Mán.

10. Usłyszał tedy Moyżesz lud płáczący po domách swych, káżdego we drzwiách namiotu swoiego. Y rozgniewáłá się zápálczywość Páńská bárzo: ále y Moyżeszowi zdáłá się rzecz nieznośna.

11. Y rzekł do Páná: Czemuś udręczył sługę twego? przecz nie náyduię łáski przed tobą? A czemuś włożył ćiężar wszystkiego ludu tego ná mię?

12. Y zálim ia począł to wszystko mnostwo, ábom ie urodźił, żebyś mi rzekł: Nieś ie ná łonie twoim, iáko zwykłá nośić mámká dźiećiątko, y zánieś do źiemie, ktorąś przyśiągł oycom ich?

13. Zkądże ia mam wźiąć mięso ábych dał ták wielkiemu mnostwu? płáczą ná mię, mowiąc: Day nam mięsá ábyśmy iedli.

14. Niemogę sam zdźierżeć wszystkiego ludu tego, bo mi ćiężki iest.

15. A ieśli się tobie ináczey zda, proszę ábyś mię zábił, á niechay naydę łáskę w oczách twoich, ábych nie ćierpiał ták wiele złego.

16. Y rzekł Pan do Moyżeszá: Zbierz mi śiedm dźieśiąt mężow z stárszych Izráelowych, ktore ty znász, że są stárszymi ludu y mistrzámi: y przywiedźiesz ie do drzwi przybytku przymierza, y każesz im tám stać z sobą,

17. Zebym zstąpił y mowił do ćiebie: y odeymę z duchá twego y dam im, áby dźwigáli z tobą brzemię tego ludu, á nie ty sam był obćiążon.

18. A do ludu rzeczesz: Poświęć ćie się: iutro będźiećie ieść mięso. Bom ia słyszał was mo-

mowiąc: Kto nam da potráwy mięſá? dobrze nam było w Ægyptćie. Zeby wam dał Pan mięſá, y żebyśćie iedli:

19. Nie przez ieden dźień áni dwá, ábo pięć ábo dźieśięć, áni też dwádźieśćiá,

20. Ale przez mieśiąc dni, áż poleźie przez nozdrze wáſze, y obróći ſię w brzydliwość: dla tego, żeśćie odpędźili Páná, ktory ieſt w pośrzodku was, y płákáliśćie przed nim, mowiąc: Przeczeſmy wyſzli z Ægyptu?

21. Y rzekł Moyżeſz: Sześć ſet tyśięcy pieſzych ieſt ludu tego, á ty mowiſz: Dam im ieść mięſá przez cáły mieśiąc?

22. Y zali owiec y wołow mnoſtwá nábiią, żeby im doſtáło ku iedzeniu? ábo ſię wſzytkie ryby morſkie ná kupę zbiorą, áby ie náſyćiły?

23. Ktoremu odpowiedźiał Pan: A zaż ręká Páńſká ieſt niemocna? Iuż teraz uyźrzyſz, ieſli ſię moiá mowá ſkutkiem wypełni.

24. Przyſzedł tedy Moyżeſz, y powiedźiał ludowi ſłowá Páńſkie, zebrawſzy śiedmdźieśiąt mężow z ſtárcow Izráelſkich, ktore poſtáwił około przybytku.

25. Y zſtąpił Pan przez obłok, y mowił do niego odeymuiąc z duchá, ktory był w Moyżeſzu, y dáiąc śiedmidźieśiąt mężom. A gdy duch odpoczynął ná nich, prorokowáli, áni potym przeſtáli.

26. A w obozie zoſtáli byli dwá mężowie z ktorych iednego zwano Eldád, á drugiego Medád, ná ktorych duch odpoczynął. Bo y oni byli popiſáni, y nie wyſzli byli do przybytku.

27. A gdy prorokowáli w obozie, przybieżáło páchołę y dáło znáć Moyżeſzowi, rzekąc: Eldád y Medád prorokuią w obozie.

28. Wnet Iozue ſyn Nun ſługá Moyżeſzow, y wybrány z wielu rzekł: Pánie moy Moyżeſzu zábroń im.

29. A on: Co im zayrzyſz dla mnie? Ktoby dał, áby wſzyſtek lud prorokował, á żeby im dał Pan duchá ſwego?

30. Y wrócił ſię Moyżeſz y ſtárſzy Izráelſcy do obozu.

31. A wiátr wyſzedſzy od Páná, porwawſzy z zamorza przepiorki, przynioſł y puśćił ná oboz, drogą, ile iednego dniá uyść może ze wſzytkich ſtron obozu w koło: y latáły po powietrzu ná dwá łokćiá wzwyſz nád źiemią.

32. Wſta-

nium? bene nobis erat in Ægypto. Ut det vobis Dominus carnes, & comedatis:

19. Non uno die, nec duobus, vel quinque aut decem, nec viginti quidem,

20. Sed usque ad menſem dierum *a* donec exeat per nares veſtras, & vertatur in nauſeam, eo quod repuleritis Dominum, qui in medio veſtri eſt, & fleveritis coram eo, dicentes: Quare egreſſi ſumus ex Ægypto?

a integrum.

21. Et ait Moyſes: Sexcenta millia peditum hujus populi ſunt, & tu dicis: Dabo eis eſum carnium menſe integro?

22. * Numquid ovium & boum multitudo cædetur, ut ſufficere poſſit ad cibum? vel omnes piſces maris in unum congregabuntur, ut eos ſatient?

* Joan 6. 10.

23. Cui reſpondit Dominus *b*: Numquid manus *c* Domini invalida eſt? Jam nunc videbis, utrum meus ſermo opere compleatur.

b Iſai 59. 1.
c i. Potentia.

24. Venit igitur Moyſes, & narravit populo verba Domini, congregans ſeptuaginta viros de ſenibus Iſrael, quos ſtare fecit circa tabernaculum.

25. Deſcenditque Dominus per nubem, & locutus eſt ad eum, auferens de ſpiritu, qui erat in Moyſe, & dans ſeptuaginta viris. Cumque requieviſſet in eis ſpiritus, prophetaverunt, nec ultra ceſſaverunt *d*.

d prophetare, quoties opus fuit.

26. Remanſerant *e* autem in caſtris duo viri, quorum unus vocabatur Eldad, & alter Medad, ſuper quos requievit Spiritus: nam & ipſi deſcripti fuerant, & non exierant ad tabernaculum.

e Ex humilitate.

27. Cumque prophetarent in caſtris, cucurrit puer, & nuntiavit Moyſi, dicens: Eldad & Medad prophetant in caſtris.

28. Statim Joſue filius Nun, miniſter Moyſi, & electus e pluribus, ait: Domine mi Moyſes, prohibe eos.

29. At ille: Quid, inquit, æmularis pro me? quis tribuat, ut omnis populus prophetet, & det eis Dominus Spiritum ſuum?

30. Reverſuſque eſt Moyſes, & majores natu Iſrael in caſtra.

31. *f* Ventus autem egrediens a Domino, arreptans trans mare coturnices detulit, & demiſit in caſtra itinere, quantum uno die confici poteſt, ex omni parte caſtrorum, per circuitum, volabantque in aere duobus cubitis altitudine ſuper terram.

f Pſal. 77. 26. & 27. Vide ſuppeditationem aliam coturnicum Exod. 16. 13.

32. Sur-

32. Surgens ergo populus toto die illo, & nocte, ac die altero, congregavit coturnicum, qui parum, decem coros: & ficcaverunt eas per gyrum castrorum.

33. *a* Adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat *b* hujuscemodi cibus: & ecce furor Domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis.

34. Vocatusque est ille locus, sepulchra concupiscentiæ: ibi enim sepelierunt populum, qui desideraverat. Egressi autem de sepulchris concupiscentiæ, venerunt in Haseroth, & manserunt ibi.

a Psal. 77. 30.
b Heb. necdum concisus sc. dentibus.

32. Wstawszy tedy lud przez wszytek on dźien y noc, y drugiego dniá, názbieráli przepiorek, kto máło, dźieśięć korcy: y suszyli ie około obozu.

33. Ieszcze mięso było w zębiech ich, áni był ustał tákowy pokarm: á oto zápálczywość Páńska wzruszywszy się ná lud, uderzyłá ji plagą zbytnie wielką.

34. Y názwáno ono mieysce, Groby pożądánia: bo tám pogrzebli lud, ktory pożądał. A ruszywszy się z Grobow pożądánia, przyszli do Haseroth: y mieszkáli tám.

CAPUT XII.

Aaron & Maria in mitissimum Moysen murmurant, apud quos Deus Moysen laudat a familiaritate erga Dominum, 1. Maria lepra percussa, orante Moyse, post septem dies sanitati restituitur.

1. LOcutaque * est Maria & Aaron contra Moysen propter uxorem ejus Æthiopissam *c*,

2. Et dixerunt: Num per solum Moysen locutus est Dominus? nonne & nobis similiter est locutus? Quod cum audiisset Dominus,

3. (Erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra)

4. Statim locutus est ad eum, & ad Aaron & Mariam: Egredimini vos tantum tres ad tabernaculũ fœderis. Cumque fuissent egressi,

5. Descendit Dominus in columna nubis, & stetit in introitu tabernaculi vocans Aaron, & Mariam. Qui cum issent.

6. Dixit ad eos: Audite sermones meos: Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione *d* apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum.

7. At non talis servus meus Moyses *e*, qui in omni domo mea fidelissimus est:

8. *f* Ore enim ad os *g* loquor ei: & palam, & non per ænigmata & figuras Dominum videt. Quare ergo non timuistis detrahere servo meo Moysi?

9. Iratusque contra eos, abiit:

10. Nubes quoque recessit, quæ erat super tabernaculum: & ecce Maria apparuit *h* candens lepra quasi nix. Cumque respexisset eam Aaron, & vidisset perfusam lepra,

11. Ait ad Moysen: Obsecro Domine mi, ne imponas *i* nobis hoc peccatum, quod stulte commisimus,

12. Ne

* Eodem An. 2514.
c Sephoram videlicet, Madianitidem, ex Æthiopia orientali, sive Arabia ab eo ductam.
d Sc. ecstasi.
e Hebr. 3. 2.
f Exod 33. 11
g Familiariter.
h. Deut. 24. 9.
i q. d. ignosce.

ROZDZIAŁ XII.

Márya z Aaronem przećiwko Moyżeszowi szemrzą: ktorego Pan u nich pierwey schwáliwszy, one pofukał, á Máryą trędem zárdźił.

1. Y Mowiłá Mária y Aaron przećiw Moyżeszowi dla żony iego Murzynskiey,

2. Y rzekli: Y zali tylko przez Moyżeszá sámego mowił Pan? á za y nam tákiesz nie mowił? Co gdy usłuszał Pan,

3. (Bo Moyżesz był mąż bárzo ćichy nád wszytkie ludźie, ktorzy mieszkáli ná źiemi)

4. Wnet rzekł do niego, y do Aaroná, y do Máriiey: Wynidźćie tylko was troie do przybytku przymierza. A gdy wyszli,

5. Stąpił Pan w słupie obłokowym, y stánął w weszćiu przybytku, wołáiąc Aaroná y Máriiey. Ktorzy gdy szli,

6. Rzekł do nich: Słuchayćie słow moich: Iesli kto będźie miedzy wámi prorok Páński, w widzeniu ukażę mu się, ábo przez sen będę mowił do niego.

7. Ale nie táki sługá moy Moyżesz, ktory we wszystkim domu moim nawierniey szy ieſt:

8. Abowiem usty do ust mowię iemu: y iáwnie, á nie przez zasłony, y figury Páná widźi. Czemużeśćie się nie bali uwłaczáć słudze memu Moyżeszowi.

9. Y rozgniewawszy się ná nie, odszedł.

10. Y obłok też odszedł, ktory był nád przybytkiem: álić oto Mária ukázálá się zbielálą trądem iáko śnieg. A gdy ná nię weyrzał Aaron, y uyrzał trędem osypáną,

11. Rzekł do Moyżeszá: Proszę Pánie moy, nie kłádź ná nas grzechu tego, ktoregosmy się głupie dopuśćili:

12. Aby

12. Aby się nie ſtáłá tá iáko martwa, y iáko niedoſzły płod, ktory wypada z żywotá mátki ſwey. Oto iuż połowicá ćiáłá iey pożárta ieſt od trądu.

13. Y wołał Moyżeſz do Páná: Boże, proſzę, uzdrow ią:

14. Ktoremu Pan odpowiedźiał: Gdyby był oćiec iey plunął ná iey oblicze: zażby nie miáłá byłá przynamniey przez śiedm dni wſtydem ſię zápłonąc? Niech będźie wyłączoną z obozu ná śiedm dni, a potym będźie záś przyzwána.

15. Wyłączona tedy ieſt Mária z obozu przez śiedm dni: á lud nie ruſzył ſię z mieyſcá onego, áż záś przyzwána byłá Mária.

12. Ne fiat hæc quaſi mortua, & ut abortivum, quod projicitur de vulva matris ſuæ: ecce jam medium carnis ejus devoratum eſt a lepra.

13. Clamavitque Moyſes ad Dominum, dicens: Deus, obſecro, ſana eam.

14. Cui reſpondit Dominus: Si pater ejus ſpuiſſet in faciem illius *a*, nonne debuerat ſaltem ſeptem diebus rubore ſuffundi *b*? Separetur ſeptem diebus extra caſtra, & poſtea revocabitur.

15. Excluſa eſt itaque Maria extra caſtra ſeptem diebus: & populus non eſt motus de loco illo, donec revocata eſt Maria.

a Q. d. quanto magis, cum lepra velut ſputo eam perfuderim ego.
b Præ rubore non comparere.

ROZDZIAŁ XIII.

Poſłał Moyżeſz ſzpiegi do źiemie obiecáney: Ktorzy ná znák obfitośći przynieśli gałąſki z owocámi y groná: przedſię iednák, oprocz Káleba a Jozuego, wzruſzyli w ludu ſzemránie.

1. Y Ruſzył ſię lud z Háſeroth, rozbiwſzy namioty w puſtyni Pharan,

2. Y tám mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

3. Pośli męże, ktorzyby oglądáli źiemię Chánáneyſką, ktorą mam dáć ſynom Izráelowym, po iednemu z káżdego pokolenia, z przednieyſzych.

4. Uczynił Moyżeſz, co Pan kazał, z puſczy Pharan, poſławſzy męże przednieyſze, ktorych te ſą imioná:

5. Z pokolenia Ruben, Sámuá ſyná Zechur.
6. Z pokolenia Simeon, Sáphát ſyná Huri.
7. Z pokolenia Iudá, Káleb ſyná Iephone.
8. Z pokolenia Iſáchár, Igal ſyná Iozephá.
9. Z pokolenia Ephráim, Ozee ſyná Nun.
10. Z pokolenia Beniámin, Phálty ſyna Ráphu.
11. Z pokolenia Zábulon, Geddiel ſyná Sodi.
12. Z pokolenia Iozeph ſceptru Mánáſſe, Gáddi ſyná Sus.
13. Z pokolenia Dan, Ammiel ſyná Gemálli.
14. Z pokolenia Aſer, Sthur ſyná Micháelá.
15. Z pokolenia Nephtáli, Náhábi ſyná Uapſy.
16. Z pokolenia Gad, Guel ſyná Máhiego.

17. Te ſą imioná mężow, ktore poſłał Moyżeſz ná oglądánie źiemie: y názwał Ozeaſzá ſyná Nun, Iozue.

CAPUT XIII.

Miſſi exploratores ad conſiderandam terram promiſſionis 4. Palmitem cum botro aliisque fructibus in fertilitatis ſignum referunt; 24. ac univerſi, præter Caleb & Joſue, murmur in populo concitant, 29. Caleb conatur murmur compeſcere. 31.

1. PRofectusque *c* eſt populus de Haſeroth, fixis tentoriis in deſerto Pharan.

2. Ibique locutus eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

3. Mitte viros, qui conſiderent Terram Chanaan, quam daturus ſum filiis Iſrael, ſingulos de ſingulis tribubus, ex principibus.

4. Fecit Moyſes, quod Dominus imperaverat, de deſerto Pharan *d* mittens principes viros, quorum iſta ſunt nomina.

5. De tribu Ruben, Sammua filium Zechur.
6. De tribu Simeon, Saphat filium Huri.
7. De tribu Juda, Caleb filium Jephone.
8. De tribu Iſſachar, Igal filium Joſeph.
9. De tribu Ephraim, Oſee filium Nun *e*.
10. De tribu Benjamin, Phalti filium Raphu.
11. De tribu Zabulon, Geddiel filium Sodi.
12. De tribu Joſeph, ſceptri *f* Manaſſe, Gaddi filium Suſi.
13. De tribu Dan, Ammiel filium Gemalli.
14. De tribu Aſer, Sthur, filium Michael.
15. De tribu Nephthali, Nahabi filium Vapſi.
16. De tribu Gad, Guel filium Machi.

17. Hæc ſunt nomina virorum, quos miſit Moyſes ad conſiderandam terram: Vocavitque Oſee filium Nun, Joſue *g*.

c Eodem an. 2514. ab Exitu 2. & menſe. 4.
d Sive Cades barne. Inf. 27. Inf. 32. 8. Deut. 1. 22. & 9. 23. Joſ. 14. 7.
e 70. Nave.
f Chald. ex tribu.
g Sive Jeſu. Act. 7. 45. & Hebr. 4. 8.

18. Misit ergo eos Moyses ad considerandam Terram Chanaan, & dixit ad eos: Ascendite per meridianam plagam. Cumque veneritis ad montes,

19. Considerate terram, qualis sit, & populum, qui habitator est ejus, utrum fortis sit an infirmus: si pauci numero an plures:

20. Ipsa terra, bona an mala: urbes quales, muratæ an absque muris.

21. Humus, pinguis an sterilis, nemorosa an absque arboribus. Confortamini, & afferte nobis de fructibus terræ. Erat autem tempus, quando jam præcoquæ *a* uvæ vesci possunt.

22. *b* Cumque ascendissent, exploraverunt Terram à deserto Sin, usque Rohob intrantibus Emath.

23. Ascenderùntque ad meridien, & venerunt in Hebron, ubi erant *c* Achimam & Sisai & Thomai filii Enac *d*: nam Hebron septem annis ante Tanim urbem Ægypti condita est.

24. *e* Pergentesque usque ad Torrentem botri, absciderunt palmitem cum uvá sua *f*, quem portaverunt in vecte duo viri. De malis quoq; granatis & de ficis loci illius tulerunt:

25. Qui appellatus est Nehelescol, id est, Torrens botri, eo quod botrum portassent inde filii Israel.

26. *g* Reversique exploratores Terræ post quadraginta dies *h*, omni regione circuita,

27. Venerunt ad Moysen & Aaron & ad omnem cœtum filiorum Israel in desertum Pharan, quod est in Cades *i*. Locutique eis & omni multitudini ostenderunt fructus Terræ:

28. Et narraverunt, dicentes: Venimus in Terram, ad quam misisti nos, quæ revera fluit lacte & melle, ut ex his fructibus cognosci potest:

29. Sed cultores fortissimos habet, & urbes grandes atque muratas. Stirpem Enaç vidimus ibi.

30. Amalec habitat in meridie, Hethæus & Jebusæus & Amorrhæus in montanis: Chananæus vero moratur juxta mare & circa fluenta Jordanis.

31. Inter hæc Caleb compescens murmur populi, qui oriebatur contra Moysen, ait: Ascendamus, & possideamus Terram, quoniam poterimus obtinere eam.

32. Alii vero, qui fuerant cum eo, dicebant:

a i. præcoces.
b Mense 5. anni 2. ab exitu.
c Jos. 15. 14.
d seu Gigantum.
e Deut. 1. 24.
f Hebr. & 70. botro uno.
g Deut. 1. 24.
h Mense 6. anni 2. ab exitu circa finem.
i Jos. 14. dicitur Cades Barne.

18. Posłał ie tedy Moyżesz ná oglądánie źiemie Chánáneyskiey, y rzekł do nich: Idźćie południową stroną. A gdy przyidźiećie ná gory,

19. Oglądáćie źiemię iáká iest: y lud, ktory iest obywátelem iey, ieśli iest mocny ábo słáby: ieśli ich máła liczbá czy więcey:

20. Sámá źiemiá dobra czy zła: iákie miástá, murowáne czy bez muru:

21. Ziemiá tłusta, czy niepłodna, gáista ábo bez drzew. Bierzćie serce, á przynieśćie nam z owocow źiemie. A był czás, gdy iuż skorożrzáłe iágody winne ieść może.

22. A gdy poszli, wyszpiegowáli źiemię od puszczy Sin, áż do Rohob wchodzącym do Emát.

23. Y poszli ná południe, y przyszli do Hebron, gdźie byli Achiman, y Siśái, y Tholmái synowie Enák. Bo Hebron śiedm lat przed Thánim miástem Ægyptskim zbudowáne iest.

24. Y szedszy áż do strumieniá groná, urznęli gáłąś winną z iágodą iey, ktorą nieśli ná drągu dwá mężowie. Z málogránatow też y fig mieyscá onego nábráli,

25. Ktore názwáne iest Nehel Eschol, to iest strumień groná, dla tego, że ztámtąd grono winne przynieśli synowie Izráelowi.

26. Y wroćili się szpiegierze z źiemie po czterdźieśći dni, obszedszy wszytkę kráinę,

27. Przyszli do Moyżeszá y Aarona y do wszytkiego zgromádzeniá synow Izráelowych ná pustynią Pháràn, ktora iest w Kádes. A powiedźiawszy im y wszytkiemu mnostwu ukazáli owoce źiemie.

28. Y powiádáli rzekąc: Przyszlismy do źiemie, do ktoryś nas posłał, ktora záiste opływa mlekiem y miodem, iáko z tych owocow poznáć się może:

29. Ale obywátele ma bárzo mocne, y miástá wielkie y murowane. Widźieliśmy tám pokolenie Enák.

30. Amálek mieszka ná południe: Heteyczyk, y Iebuzeyczyk, y Amorrheyczyk po gorách: Chánáneyczyk záś mieszka nád morzem y przy rzece Iordanie.

31. W tym Káleb hámuiąc szemránie ludu, ktore się wszczynáło przećiw Moyżeszowi, rzekł: Podźmy á pośiądźmy źiemię, bo ią odźierżeć będźiem mogli.

32. Lecz drudzy, ktorzy z nim byli, mowili-

li: Zadną miárą nie możemy ćiągnąć do tego ludu, bo mocnieyszy ieſt niżli my.

33. Y uwlekli źiemi, ktorą byli oglądáli, przed synmi Izráelowymi, mowiąc: Ziemiá, ktorąſmy przeyźrzeli, pożera obywátele ſwe: lud ktoryſmy widźieli, wyſokiego wzroſtu ieſt.

34. Támeſmy widźieli dźiwy z ſynow Enák z rodu Obrzymſkiego: do ktorych przyrownáni zdáliſmy ſię iáko ſzáráńcza.

ROZDZIAŁ XIV.

Iosue y Káleb dármo chcą zábürzenie ludu ſkromić: Moyżeſz Páná tuli prośbámi: wſzytkim ná puſzczy śmierć oſądzono, procz Kálebá y Ioſue: Żydy nieprzyiaćiel pośiekt iáko ſkrzętne.

1. Y Ták wrzeſcząc wſzytek gmin, płákał nocy oney,

2. Y ſzemráli przećiw Moyżeſzowi y Aaronowi wſzyſcy ſynowie Izráelowi, mowiąc:

3. O bychmy byli pomárli w Ægyptcie: y ná tey wielkiey puſtyni dáy Boże byſmy poginęli, y nie wprowádźił nas Pan do tey źiemie, ábyſmy nie upádli od mieczá, á żony y dźiatki náſze nie były záprowádzone w niewolą. Y záli nielepiey wroćić ſię do Ægyptu?

4. Y rzekł ieden do drugiego: Poſtánowmy ſobie wodzá, á wroćmy ſię do Ægyptu.

5. Co uſłyſzawſzy Moyżeſz y Aaron, upádli ná źiemię przede wſzyſtkim gminem ſynow Izráelowych.

6. Ale Iozue ſyn Nun y Káleb ſyn Iephone, ktorzy też oględowáli źiemię, rozdárli ſzáty ſwe,

7. Y do wſzego zgromádzenia ſynow Izráelowych mowili: Ziemiá, ktorąſmy obeſzli, bárzo dobra ieſt.

8. Będźieli nam Pan miłośćiw, wprowádźi nas do niey, y da nam źiemię mlekiem y miodem płynącą.

9. Niechćieyćie ſpornemi bydź przećiw Pánu, y nie boyćie ſię ludźi źiemie oney: bo iáko chleb ták ie pożeść możemy. Odſtąpiłáć od nich wſzelka obroná: Pan z námi ieſt, nie boyćie ſię.

10. A gdy wołáło wſzyſtko zgromádzenie, y chćiáło ie kámieńmi pobić, ukazáłá ſię chwałá Páńſká nád wierzchem przymierza wſzyſtkim ſynom Izráelowym.

bant: Nequaquam ad hunc populum valemus aſcendere, quia fortior nobis eſt.

33. Detraxeruntque Terræ, quam inſpexerant, apud filios Iſrael, dicentes: Terra, quam luſtravimus, devorat *a* habitatores ſuos: populus, quem aſpeximus, proceræ ſtaturæ eſt.

a Seu occidit, ſeu inſalubris eſt.

34. Ibi vidimus monſtra quædam filiorum Enac de genere giganteo: quibus comparati, quaſi locuſtæ videbamur.

CAPUT XIV.

Murmur populi fruſtra ſedare conantur Joſue & Caleb, 6. Iratum Dominum placat Moyſes, 12. Omnes morti in deſerto addicuntur præter Caleb & Joſue, 22. Pugnantes Iſraelitæ contra Domini voluntatem cæduntur ab hoſtibus, 40.

1. IGitur vociferans omnia turba flevit nocte illa *b*,

b Sc. ſequenti.

2. Et murmurati ſunt contra Moyſen & Aaron cuncti filii Iſrael, dicentes:

3. Utinam mortui eſſemus in Ægypto: & in hac vaſta ſolitudine utinam pereamus, & non inducat nos Dominus in Terram iſtam, ne cadamus gladio & uxores ac liberi noſtri ducantur captivi. Nonne melius eſt reverti in Ægyptum?

4. Dixeruntq; alter ad alterum: Conſtituamus nobis ducem, & revertamur in Ægyptum.

5. Quo audito Moyſes & Aaron ceciderunt proni in terram coram omni multitudine filiorum Iſrael.

6. *c* At vero Joſue filius Nun, & Caleb filius Jephone, qui & ipſi luſtraverant terram, ſciderunt veſtimenta ſua,

c Eccli 46. 9. 1. Mach. 2. 55. 56.

7. Et ad omnem multitudinem filiorum Iſrael locuti ſunt: Terra, quam circuivimus, valde bona eſt.

8. Si propitius fuerit Dominus, inducet nos in eam, & tradet humum lacte & melle manantem.

9. Nolite rebelles eſſe contra Dominum: neque timeatis populum Terræ hujus, quia ſicut panem ita eos poſſumus devorare: receſſit ab eis omne præſidium *d*: Dominus nobiſcum eſt, nolite metuere.

d Hebr. umbra, ſc. protegens eos.

10. Cumque clamaret omnis multitudo, & lapidibus eos vellet opprimere, apparuit gloria Domini ſuper tectum fœderis cunctis filiis Iſrael.

11. Et dixit Dominus ad Moyſen: Usquequo detrahet *a* mihi populus iſte? Quousque non credent mihi, in omnibus ſignis, quæ feci coram eis?

12. Feriam igitur eos peſtilentia, atque conſumam: te autem faciam principem ſuper gentem magnam, & fortiorem, quam hæc eſt.

13. Et ait Moyſes ad Dominum: Ut audiant Ægyptii, de quorum medio eduxiſti populum iſtum,

14. Et habitatores terræ hujus, qui audierunt, quod tu Domine in populo iſto ſis & facie videaris ad faciem *b*, & nubes tua protegat illos, & in columna nubis præcedas eos per diem, & in columna ignis per noctem:

15. Quod occideris tantam multitudinem quaſi unum hominem, & dicant:

16. Non poterat introducere populum in terram, pro qua juraverat; *c* idcirco occidit eos in ſolitudine.

17. Magnificetur ergo fortitudo Domini ſicut juraſti, dicens:

18. *d* Dominus patiens & multæ miſericordiæ, *e* auferens iniquitatem & ſcelera, nullumque innoxium derelinquens *f*, qui viſitas peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem.

19. Dimitte, obſecro, peccatum populi hujus ſecundum magnitudinem miſericordiæ tuæ, ſicut propitius fuiſti egredientibus de Ægypto usque ad locum iſtum.

20. Dixitque Dominus: Dimiſi *g* juxta verbum tuum.

21. Vivo ego: & implebitur gloria Domini univerſa terra.

22. Attamen omnes homines, qui viderunt majeſtatem *h* meam, & ſigna, quæ feci in Ægypto & in ſolitudine, & tentaverunt me jam per decem *i* vices, nec obedierunt voci meæ,

23. *k* Non videbunt Terram, pro qua juravi patribus eorum, nec quisquam ex illis, qui detraxit mihi, intuebitur eam.

24. Servum meum Caleb, qui plenus alio ſpiritu *m* ſecutus eſt me, inducam in Terram hanc, quam circuivit, & ſemen ejus poſſidebit eam.

25. Quoniam Amalecites & Chananæus habitant in vallibus *n*. Cras movete caſtra, & revertimini in ſolitudinem per viam Maris rubri.

26. Lo-

a Hebr. irritabit me.
b Exod. 13. 21.
c Exod. 32. 28.
d Pſalm. 102. 8.
e Exod. 34. 7.
f Exod. 20. 5.
g Q. d. non puniam.
h Hebr. gloriam.
i Plures.
k Deus. 1. 35.
l Joſ. 14. 6.
m Sc. meliore.
n Latentes in inſidiis.

11. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: Dokądże będźie mi uwłaczał ten lud? Pokiż mi wierzyć nie będą, náwſzyſtkie známioná, ktorem czynił przed nimi?

12. Uderzę ie tedy morem, y wytrácę: á ćiebie uczynię Kśiążęćiem nád narodem wielkim, y mocnieyſzym, niż ten ieſt.

13. Y rzekł Moyżeſz do Páná: áby uſłyſzeli Ægyptiánie, z ktorych pośrzodku wywiodłeś ten lud:

14. Y obywátele tey źiemie, ktorzy ſłyſzeli, żeś ty Pánie ieſt miedzy tym ludem, y bywáſz widźian twarzą w twarz, á iż ie twoy obłok zákrywa, á iż w ſłupie obłokowym chodźiſz przed nimi wednie, á w ſłupie ognistym w nocy:

15. Ześ pobił tákie mnoſtwo iáko człowieká iednego: y rzekliby:

16. Nie mogł wprowádźić ludu do źiemie, ktorą im był przyśiągł: y przeto ie pobił ná puſczy:

17. Niechay tedy będźie uwielbiona moc Páńſká, iákoś przyśiągł, mowiąc:

18. Pan ćierpliwy y wielkiego miłośierdźia, odeymuiący nieprawość y grzechy, y żadnego niewinnego nieopuſzczáiący, ktory náwiedzaſz grzechy oycow ná ſyniech do trzećiego y czwartego pokolenia.

19. Odpuść, proſzę, grzech ludu tego według wielkośći miłośierdźia twego, iákoś był miłośćiw wychodzącym z Ægyptu áż do tego mieyſcá.

20. Y rzekł Pan: Odpuśćiłem według słowá tego.

21. Zywię ia: y będźie nápełniona chwałą Páńſką wſzytká źiemiá.

22. Wſzákże wſzyſcy ludźie, ktorzy widźieli máieſtat moy, y cudá, ktorem czynił w Ægyptćie y ná puſczy, á kuśili mię iuż przez dźieśięć kroć, áni byli poſłuſzmi głoſu mego,

23. Nie oglądáią źiemię o ktorą przyśiągł oycom ich: áni żaden z tych, ktory mi uwłokł, nie uyźrzy iey.

24. Sługę mego Kálebá, ktory pełen duchá mego ſzedł zá mną, wprowádzę do tey źiemie, ktorą obſzedł; á naśienie iego odźiedźiczy ią.

25. Iż Amálekitá y Chánáneyczyk mieſzkáią po dolinách: iutro ruſzćie oboz, y wroććie ſię ná puſczą drogą morzá czerwonego.

26. Y

26. Y mowił Pan do Moyżeszá y Aaroná, rzekąc:

27. Dokądże tá zła gromádá szemrze przećiwko mnie? Nárzekánia synow Izráelowych słyszałem.

28. Przeto powiedz im: Zywę ia, mowi Pan: iákośćie mowili gdym ia słyszał, ták wam uczynię.

29. Ná tey pustyni będą leżeć trupy wásze. Wszyscy, ktorzyśćie policzeni od dwudźiestu lat y wysszey, á szemráliśćie przećiwko mnie,

30. Nie wnidźiećie do źiemie, o ktorą podniosłem rękę moię, żebym wam mieszkáć dał, oprocz Kálebá syná Iephone, á Iozue syná Nun.

31. A dźiatki wásze, o ktorycheśćie mowili, że miáły bydź korzyśćią nie przyiaćiołom, wprowádzę, áby widźiáły źiemię, ktora się wam niepodobáłá.

32. Trupy wásze będą leżeć ná puszczy.

33. Synowie wászy będą tułáczámi ná pustyni lat czterdźieśći, y poniosą cudzołoztwo wásze, áż zniszczeią trupy oycowskie ná puszczy:

34. Według liczby czterdźieśći dni, przez ktoreśćie oględowáli źiemię, rok zá dźień przyczytan będźie. Y przez czterdźieśći lat odnieśiećie nieprawośći wásze, y poznáćie pomstę moię:

35. Bo iákom rzekł, ták uczynię wszytkiey tey złey gromádźie, ktora powstáłá przećiwko mnie; ná tey pustyni ustánie y pomrze.

36. Wszyscy tedy mężowie, ktore był posłał Moyżesz ná przepátrowánie źiemie, y ktorzy wroćiwszy się ku szemrániu przywiedli wszytek gmin przećiwko niemu, uwłocząc źiemi, żeby zła byłá,

37. Pomárli y pobići są przed obliczem Páńskim.

38. Lecz Iozue syn Nun, y Káleb syn Iephone, żywi zostáli ze wszytkich, ktorzy byli szli oględowáć źiemię.

39. Y mowił Moyżesz wszystkie te słowá do wszech synow Izráelowych, y płákał lud bárzo.

40. Alić oto bárzo ráno wstawszy wstąpili ná wierzch gory, y rzekli: Gotowismy iść ná mieysce, o ktorym Pan mowił: bosmy zgrzeszyli.

41. Ktorym rzekł Moyżesz: Czemu przestępuiećie słowo Páńskie, co się wam nie poszczęśći?

42. Nie

26. Locutusque est Dominus ad Moysen, & Aaron, dicens:

27. Usquequo multitudo hæc pessima murmurat contra me? querelas filiorum Israel audivi.

28. Dic ergo eis: Vivo ego, ait Dominus: sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis.

29. *a* In solitudine hac jacebunt cadavera vestra. Omnes, qui numerati estis a viginti annis & supra, & murmurastis contra me,

30. *b* Non intrabitis Terram, super quam levavi manum meam, ut habitare vos facerem, præter Caleb filium Jephone, & Josue filium Nun.

31. Parvulos autem vestros, de quibus dixistis, quod prædæ hostibus forent, introducam, ut videant Terram, quæ vobis displicuit.

32. Vestra cadavera jacebunt in solitudine.

33. Filii vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta, & portabunt *c* fornicationem vestram, donec consumantur cadavera patrum in deserto,

34. Juxta numerum quadraginta dierum, quibus considerastis Terram: *d* annus pro die imputabitur. *e* Et quadraginta *f* annis recipietis iniquitates vestras, & scietis ultionem meam:

35. Quoniam sicut locutus sum, ita faciam omni multitudini huic pessimæ, quæ consurrexit adversum me: in solitudine hac deficiet, & morietur.

36. *g* Igitur omnes viri, quos miserat Moyses ad contemplandam Terram, & qui reversi murmurare fecerant contra eum omnem multitudinem, detrahentes Terræ quod esset mala,

37. Mortui sunt *h* atque percussi in conspectu Domini.

38. Josue autem filius Nun, & Caleb filius Jephone, vixerunt ex omnibus, qui perrexerant ad considerandam Terram.

39. Locutusque est Moyses universa verba hæc ad omnes filios Israel, & luxit populus nimis.

40. Et ecce mane primo surgentes ascenderunt verticem montis, atque dixerunt: Parati sumus ascendere ad locum, de quo Dominus locutus est: quia peccavimus.

41. Quibus Moyses: Cur, inquit, transgredimini verbum Domini, quod vobis non cedet in prosperum?

a Psal. 105. 26. Num. 26. 65. & 32. 10.
b Deut. 1. 35.
c Dabunt poenas infidelitatis vestræ seu defectionis a Deo.
d Ezech. 4. 6.
e Psal. 94. 10.
f Ab Exodo scilicet numerandis. Vide Num. 32. 13.
g 1. Cor. 10. 10. Hebr. 3. 17. Judæ 1. 5.
h Sc. vel tunc vel postea.

42. No-

a Deut. 1. 42.

42. *a* Nolite ascendere: non enim est Dominus vobiscum; ne corruatis coram inimicis vestris.

43. Amalecites & Chananæus ante vos sunt, quorum gladio corruetis, eo quod nolueritis acquiescere *b* Domino, nec erit Dominus vobiscum.

44. At illi contenebrati *c* ascenderunt in verticem montis. Arca autem testamenti Domini & Moyses non recesserunt de castris,

45. Descenditque Amalecites, & Chananæus, qui habitat in monte, & percutiens eos atque concidens, persecutus est eos usque Horma.

b 70. Obedire. Chald. Colere Dominum.

c Chald. impie egerunt, ut ascenderent.

42. Nie chodźćie: bo nie iest Pan zwámi: ábyśćie nie polegli przed nieprzyiácioły wászymi.

43. Amálekitá y Chánáneyczyk przed wámi są, ktorych mieczem polężećie, przeto żeśćie niechćieli słucháć Páná, áni będźie Pan zwámi.

44. Lecz oni záćmieni wstąpili ná wierzch gory. A skrzyniá Testámentu Páńskiego y Moyżesz nie odeszli z obozu.

45. Y zstąpił Amálekitá y Chánáneyczyk, ktory mieszkał ná gorze, y pobiwszy ie y pośiekszy gonił ie áż do Hormy.

CAPUT XV.

De libamentis in terra promissionis offerendis: 4. & de primitiis Deo separandis, 18. De pœna peccati per ignorantiam aut superbiam commissi, 22. Lapidatur, qui Sabbato ligna collegit. 32. Fimbriæ ac vittæ per quatuor angulos palliorum ponendæ, 37.

1. LOcutusque est Dominus ad Moysen, dicens:

2. * Loquere ad filios Israel, & dices ad eos: Cum ingressi fueritis terram habitationis vestræ, quam ego dabo vobis,

3. Et feceritis oblationem Domino in holocaustum, aut victimam, vota solventes, vel sponte offerentes munera, aut in solemnitatibus vestris adolentes odorem suavitatis Domino, de bobus sive de ovibus *d*:

4. Offeret, quicumque immolaverit victimam, sacrificium similæ, decimam partem ephi conspersæ oleo, quod mensuram habebit quartam partem hin:

5. Et vinum ad liba fundenda ejusdem mensuræ dabit in holocaustum sive in victimam. Per agnos singulos,

6. Et arietes *e* erit sacrificium similæ duarum decimarum, quæ conspersa sit oleo tertiæ partis hin:

7. Et vinum ad libamentum tertiæ partis ejusdem mensuræ offeret in odorem suavitatis Domino.

8. Quando vero de bobus feceris holocaustum aut hostiam, ut impleas votum vel pacificas victimas,

9. Dabis per singulos boves similæ tres decimas conspersæ oleo, quod habeat medium mensuræ hin:

* Quæ hic habentur & 4. seq. capita videntur referenda ad stationem Cadesbarne, ubi multo tempore consedisse dicuntur. Deut. 1. 46. vel ad proxime sequentes stationes.

d Hebr. pecudibus

e sc. singulos.

ROZDZIAŁ XV.

Co mieli ofiárowáć przyszedszy do źiemie obiecáney: pomstá pysznych: Kámionują człowieká, ktory w Sobotę drwá zbierał: o podołkách dla pámięći Przykazánia Bożego.

1. MOwił Pan do Moyżeszá, rzekąc:

2. Mow do synow Izráelowych, á rzecz do nich: Gdy wnidźiećie do źiemie mieszkánia wászego, ktorą ia wam dam,

3. A uczynićie obiátę Pánu ná cáłopalenie, ábo ofiárę śluby oddáiąc, ábo z dobrey woley ofiáruiąc dáry, ábo ná uroczyste świętá wásze, paląc wonność wdźięczności Pánu z wołow ábo z owiec:

4. Ktorykolwiekby ofiárował ofiárę, będźie ofiárował obiátę, Białey mąki dźieśiątą część Ephy záczynioną oliwą, ktora będźie miáłá mirrhę czwartą część hin:

5. A winá ná lanie mokrych ofiar pod tąż miárą da do cáłopalenia, ábo do ofiáry. Przy káżdym báránku,

6. Y báránie będźie obiátá białey mąki ze dwu dźieśiątych częśći, ktoraby záczyniona byłá oliwą trzećiey częśći hin.

7. A winá ná mokrą ofiárę trzećiey częśći teyże miáry będźie ofiárował ná wonność wdźięczności Pánu.

8. A kiedy z wołow uczynisz cáłopalenie, ábo ofiárę żebyś wypełnił ślub ábo ofiáry zápokoyne,

9. Dasz do káżdego wołu białey mąki trzy dźieśiąte częśći záczynioney oliwą, coby miáło poł miáry hin:

10. Y winá ná lanie mokrey ofiáry teyże miáry ná obiátę nawdźięcznieyſzey wonnośći Pánu.

11. Ták uczyniſz,

12. Przy káżdym wole, y báránie, y báránku, y koźiełku.

13. Ták obywátele iáko y cudcoźiemcy

14. Tymże ſpoſobem ofiáry będą ofiárowáć.

15. Iedno przykazánie y ſąd będźie ták wam, iáko przychodniom źiemie.

16. Mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

17. Mow ſynom Izráelowym, y rzecz do nich:

18. Gdy wnidźiećie do źiemie, ktorą wam dam,

19. A będźiećie ieść chleb oney kráiny, oddźielićie pierwoćiny Pánu,

20. Z pokármow wáſzych. Iáko z boiewiſk pierwoćiny oddźielaćie:

21. Ták y z pokármow dáćie pierwoćiny Pánu.

22. A ieſli z niewiádomośći przeſtąpićie cokolwiek z tych rzeczy, ktore mowił Pán do Moyżeſzá,

23. Y roſkazał przezeń do was, odedniá ktorego począł roſkázowáć y dáley,

24. Y zápomni uczynić mnoſtwo: ofiáruie ćielcá z ſtádá, cáłopalenie ná wonność przewdźięczną Pánu, y obiátę iego y mokrą ofiárę, iáko Ceremonię chcą, y kozłá zá grzech:

25. Y będźie prośił kápłan zá wſzytko zgromádzenie ſynow Izráelowych, á będźie im odpuſczono, ponieważ nie umyślnie zgrzeſzyli: przećię iednák ofiáruiąc zapał Pánu zá śię, y zá grzech, á omylenie ſwoie:

26. Y będźie odpuſczono wſzytkiemu ludowi ſynow Izráelowych, y przychodniom ktorzy gośćmi ſą miedzy nimi: ponieważ wina ieſt wſzytkiego tudu z niewiádomośći:

27. A ieſli iedná duſzá zgrzeſzy niewiedząc, ofiáruie kozę roczną zá grzech ſwoy:

28. Y będźie ſię kápłan modlił zá nią, że z niewiádomośći zgrzeſzyłá przed Pánem: y uprośi iey odpuſczenie, á będźie iey odpuſczono.

29. Ták obywátelom iáko y przychodniom zakon ieden będźie wſzytkim, ktorzyby zgrzeſzyli niewiedząc.

30. Ale duſzá ktoraby z hárdośći co uczyniłá, chocby był obywátel, choćia gość (ponieważ

10. Et vinum ad liba fundenda ejusdem menſuræ in oblationem ſuaviſſimi odoris Domino.

11. Sic facies.

12. Per ſingulos boves & arietes & agnos & hædos.

13. Tam indigenæ quam peregrini

14. Eodem ritu offerent ſacrificia.

15. Unum præceptum erit atque judicium *a* tam vobis quam advenis terræ.

16. Locutus eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

17. Loquere filiis Iſrael, & dices ad eos:

18. Cum veneritis in terram, quam dabo vobis,

19. Et comederitis de panibus regionis illius, ſeparabitis primitias Domino

20. De cibis veſtris *b*. Sicut de areis primitias ſeparatis,

21. Ita & de pulmentis dabitis primitiva Domino.

22. Quod ſi per ignorantiam *c* præterieritis quidquam horum, quæ locutus eſt Dominus ad Moyſen,

23. Et mandavit per eum ad vos, a die qua cœpit jubere & ultra,

24. Oblitaque fuerit facere multitudo: offeret vitulum de armento, holocauſtum in odorem ſuaviſſimum Domino, & ſacrificium ejus ac liba *d*, ut cæremoniæ poſtulant, hircumque pro peccato:

25. Et rogabit *e* ſacerdos pro omni multitudine filiorum Iſrael: & dimittetur eis, quoniam non ſponte *f* peccaverunt, nihilominus offerentes incenſum *g* Domino pro ſe & pro peccato atque errore ſuo:

26. Et dimittetur univerſæ plebi filiorum Iſrael, & advenis, qui peregrinantur inter eos: quoniam culpa eſt omnis populi per ignorantiam.

27. Quod ſi anima una neſciens peccaverit, offeret capram anniculam pro peccato ſuo:

28. Et deprecabitur pro ea ſacerdos, quod inſcia peccaverit coram Domino: impetrabitque ei veniam, & dimittetur illi.

29. Tam indigenis quam advenis una lex erit omnium, qui peccaverint ignorantes.

30. Anima vero, quæ per ſuperbiam aliquid commiſerit, ſive civis ſit ille, ſive peregri-

a ritus & conſuetudo.

b Sc. partem.

c Errorem ſeu incogitantiam.

d ſc. libamina.

e Chald. & 70. propitiabit.

f Hebr. per errorem ſeu ignorantiam.

g Seu ſacrificium quod incenditur.

regrinus (quoniam adverſus Dominum rebellis fuit) peribit *a* de populo ſuo:

a Occidetur ſc. Judicis ſententia.

31. Verbum enim Domini contempſit, & præceptum illius fecit irritum: idcirco delebitur, & portabit iniquitatem * ſuam.

* dabit pœnas iniquitatis

32. Factum eſt autem, cum eſſent filii Iſrael in ſolitudine, & inveniſſent hominem colligentem ligna in die Sabbati,

33. Obtulerunt eum Moyſi & Aaron & univerſæ multitudini.

34. Qui recluſerunt eum in carcerem, neſcientes, quid ſuper eo facere deberent.

35. Dixitque Dominus ad Moyſen: Morte moriatur homo iſte, obruat eum lapidibus omnis turba extra caſtra.

36. Cumque eduxiſſent eum foras obruerunt lapidibus, & mortuus eſt, ſicut præceperat Dominus.

37. Dixit quoque Dominus ad Moyſen:

38. Loquere filiis Iſrael, & dices ad eos *b*, ut faciant ſibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas:

b Deut. 22. 12. Matth. 23. 5.

39. Quas cum viderint, recordentur omnium mandatorum Domini, nec ſequantur cogitationes ſuas & oculos per res varias fornicantes *c*,

c Deficientes a Deo.

40. Sed magis memores præceptorum Domini faciant ea, ſintque ſancti Deo ſuo.

41. Ego Dominus Deus veſter, qui eduxi vos de terra Ægypti, ut eſſem Deus veſter.

nieważ przećiwko Pánu ſprzećiwny był) zginie z ludu ſwego:

31. Słowo bowiem Páńſkie wzgárdźił, y przykazánie iego zgwałćił, przetoż zgládzon będźie y ponieśie nieprawość ſwoię.

32. Y ſtáło ſię, gdy byli ſynowie Izráelowi ná puſzczy, y náleźli człowieká zbieráiącego drwá w dźień Sobotni,

33. Stáwili go Moyżeſzowi, y Aaronowi, y wſzytkiemu zgromádzeniu.

34. Ktorzy zámknęli go w ćiemnicy, niewiedząc, coby znim czynić mieli.

35. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: Smierćią niech umrze ten człowiek: niech go kámieńmi zábiie wſzytká rzeſza zá obozem.

36. Y wywiozſzy go precz, zábili go kámieńmi, y umárł, iáko Pan przykazał.

37. Y rzekł Pan do Moyżeſzá:

38. Mow ſynom Izráelowym, y rzeczeſz do nich: áby ſobie poczynili bramy ná rogách płaſczow, przypráwiwſzy do nich ſznurki z hiácyntu:

39. Ná ktore gdy weyźrzą, niech wſpomináią ná wſzytkie przykazánia Páńſkie, áni ſię niech nie udawáią zá myślámi ſwemi, y zá oczámi po rozmáitych rzeczách cudzołożąc:

40. Ale ráczey pámiętáiąc ná przykazánie Páńſkie, niech ie pełnią y niech będą świętymi Bogu ſwoiemu.

41. Iam Pan Bog wáſz, ktorym was wywiodł z źiemie Ægyptſkiey, ábym był Bogiem wáſzym.

CAPUT XVI.

Core, Dathan & Abiron ſeditionem movent, 1. Vivos trrra abſorbet, & ignis interficit 250. viros offerentes incenſum, 31. Alios 14700. murmurantes conſumit incendium 41. Quod Aaron offerendo thymiama ſiſtit, 47.

1. ECce autem Core filius Iſaar, filii Caath, filii Levi, & Dathan atque Abiron filii Eliab, Hon quoque filius Pheleth de filiis Ruben,

2. Surrexerunt contra Moyſen, aliique filiorum Iſrael ducenti quinquaginta viri proceres ſynagogæ, & qui tempore concilii *d* per nomina vocabantur.

d 70. Qui ſenatores conſilii.

3. *e* Cumque ſtetiſſent adverſum Moyſen & Aaron, dixerunt: Sufficiat vobis *f*, quia omnis multitudo ſanctorum eſt, & in ipſis eſt Dominus: Cur elevamini ſuper populũ Domini?

e Eccli. 45. 22. 1. Cor. 10. 10. Judæ. 1. 12.

f i. ſors veſtra.

4. Quod

ROZDZIAŁ XVI.

Chore, Dáthán, y Abiron rozruch miedzy łudźimi uczynili, y pożárłá źiemiá żywolud iny przyzwaláiący im, á ſáme z towárzyſtwem ogień ſpalił: tudźież y inych ſzemrzących czternaśćie tyśiąc y śiedm ſet.

1. ALić oto Kore ſyn Iſáár, ſyná Kááth, ſyná Lewi, y Dáthan, y Abiron, ſynowie Eliáb, Hon też ſyn Pheleth, z ſynow Ruben,

2. Powſtáli przećiw Moyżeſzowi, y inni z ſynow Izráelowych dwieśćie pięćdźieśiąt mężow, przednieyſzy z Synágogi, y ktorych czáſu rády miánowićie przyzywáno.

3. Y gdy ſtánęli przećiw Moyżeſzowi y Aaronowi, rzekli: Mieyćie doſyć, bo wſzytek lud świętych ieſt, á ieſt Pan miedzy nimi: Przecz śię wynaſzaćie nád ludem Páńſkim?

4. Co

4. Co gdy usłyszał Moyzesz, upadł ná oblicze swoie:

5. Y mowił do Kore, y do wszytkiego mnostwo: Iutro ráno okaże Pan, ktorzy do niego należą, y święte przyłączy do śiebie: á ktore obierze, przybliżą się do niego.

6. To tedy uczynićie: Weźmi káżdy kádźidlnicę swoię, ty Kore y wszystek zbor twoy:

7. A nábrawszy iutro ogniá, nákłádźćie nań kádźidłá przed Pánem: á kogokolwiek obierze, ten będźie święty: bárzo się wynośćie synowie Lewi.

8. Y rzekł záś do Korego: Słuchayćie synowie Lewi:

9. Y zali wam máło, że was oddźielił Bog Izráelow od wszystkiego ludu, y przyłączył sobie, ábyśćie mu służyli w służbie przybytku, y stali przed mnostwem ludu y służyli mu?

10. Dla tegoż kazał przystąpić do śiebie tobie, y wszytkiey bráćiey twey synow Lewi, ábyśćie też sobie kápłáństwo przywłaszáli,

11. A żeby wszystek zbor twoy powstał przećiw Pánu? bo coż iest Aaron żebyśćie szemráli przećiw iemu?

12. Posłał tedy Moyżesz, áby záwołáł Dáthán y Abiron syny Eliáb. Ktorzy odpowiedźieli: Nie poydźiemy

13. Máloli ná tym masz, żeś nas wywiodł z źiemie, ktora mlekiem y miodem płynęłá, ábyś pobił ná pustyni, iedno ábyś pánowал nád námi?

14. Poprawdźie w wiodłeś nas do źiemie, ktora płynie strumieńmi mleká y miodu, y dałeś nam ośiádłośći pol y winnic. Czyli y oczy náße chcesz wyłupić? niepoydźiemy.

15. Y rozgniewány Moyżesz bárzo, rzekł do Páná: Nie pátrz ná ich ofiáry: ty wiesz żem nigdy áni ośiełká nie wźiął od nich, á nim utrapił żadnego z nich.

16. Y rzekł do Korego: Ty y wszystek zbor twoy stańćie osobno przed Pánem, á Aaron iutrzeyszego dniá osobno.

17. Weźćiesz káżdy kádźidlnice wásze, á nákłádźćie ná nie kádźidłá, ofiáruiąc Pánu, dwie śćie pięćdźieśiąt kádźidlnic: Aaron też niechay trzyma kádźidlnicę swoię.

18. Co gdy uczynili, gdy stał Moyżesz y Aaron,

19. Y zgromádźili przećiwko im wszytek lud do drźwi przybytku: ukazáłá się wszytkim chwałá Páńská.

4. Quod cum audiisset Moyses, cecidit pronus in faciem:

5. Locutusque ad Core & ad omnem multitudinem: Mane, inquit, notum faciet *a* Dominus, qui ad se pertineant, & sanctos *b* applicabit sibi: & quos elegerit, appropinquabunt ei.

6. Hoc igitur facite: Tollat unusquisque thuribula sua, tu Core, & omne concilium tuum:

7. Et hausto cras igne, ponite desuper thymiama coram Domino: & quemcunque elegerit, ipse erit sanctus *c*: Multum erigimini filii Levi.

8. Dixit rursum ad Core: Audite filii Levi

9. Num parum vobis est, quod separavit vos Deus Israel ab omni populo, & junxit sibi, ut serviretis ei in cultu tabernaculi, & staretis coram frequentia populi, & ministraretis ei?

10. Idcirco ad se fecit accedere te & omnes fratres tuos filios Levi, ut vobis etiam sacerdotium vendicetis,

11. Et omnis globus *d* tuus stet contra Dominum? quid est enim Aaron, ut murmuretis contra eum?

12. Misit ergo Moyses, ut vocaret Dathan & Abiron filios Eliab. Qui responderunt: non venimus.

13. Numquid parum est tibi, quod eduxisti nos de terra, quæ lacte & melle manabat, ut occideres in deserto, nisi & dominatus fueris nostri?

14. Revera induxisti *e* nos in terram, quæ fluit rivis lactis & mellis, & dedisti nobis possessiones agrorum & vinearum. an & oculos nostros vis eruere? non venimus.

15. Iratusque Moyses valde, ait ad Dominum: Ne respicias Sacrificia eorum: tu scis, quod ne asellum quidem umquam acceperim ab eis, nec afflixerim quempiam eorum.

16. Dixitque ad Core: Tu, & omnis congregatio tua state seorsum coram Domino, & Aaron die crastino separatim.

17. Tollite singuli thuribula vestra, & ponite super ea incensum, offerentes Domino ducenta quinquaginta thuribula: Aaron quoque teneat thuribulum suum.

18. Quod cum fecissent, stantibus Moyse & Aaron,

19. Et coacervassent adversum eos omnem multitudinem *f* ad ostium tabernaculi, apparuit cunctis gloria domini.

a 70. habent cognovit Dominus, qui sunt ejus, ut est 2. Tim. 2. 19.

b Sc. quos volet sacerdotes.

c Addictus sanctis ministeriis.

d Cœtus.

e Moysi per ironiam & sarcasmum ita exprobrant.

f sc. suorum, ut 70. interpretantur.

20. Locutusque Dominus ad Moyſen, & Aaron, ait:

21. Separamini de medio congregationis hujus, ut eos repente diſperdam.

22. Qui ceciderunt proni in faciem, atque dixerunt: Fortiſſime Deus ſpirituum univerſæ carnis, num uno peccante, contra omnes ira tua deſæviet?

23. Et ait Dominus ad Moyſen:

24. Præcipe univerſo populo: ut ſeparetur a tabernaculis Core, & Dathan & Abiron.

25. Surrexitque Moyſes, & abiit ad Dathan & Abiron: & ſequentibus eum ſenioribus Iſrael,

26. Dixit ad turbam: Recedite a tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere, quæ ad eos pertinent, ne involvamini *a* in peccatis eorum.

27. Cumque receſſiſſent a tentoriis eorum per circuitum, Dathan & Abiron egreſſi ſtabant in introitu papillionum ſuorum, cum uxoribus & liberis, omnique frequentia *b*.

28. Et ait Moyſes: In hoc ſcietis, quod Dominus miſerit me, ut facerem univerſa, quæ cernitis, & non ex proprio ea corde protulerim:

29. Si conſueta hominum morte interierint, & viſitaverit eos plaga, qua & cæteri viſitari ſolent, non miſit me Dominus:

30. Sin autem novam *c* rem fecerit Dominus, ut aperiens terra os ſuum deglutiat eos, & omnia, quæ ad illos pertinent, deſcenderintque viventes *d* in infernum *e*, ſcietis, quod blasphemaverint Dominum.

31. *f* Confeſtim igitur, ut ceſſavit loqui, dirupta eſt terra ſub pedibus eorum:

32. Et aperiens os ſuum, devoravit illos cum tabernaculis ſuis & univerſa ſubſtantia eorum.

33. Deſcenderuntq; vivi in infernum operti humo, & perierunt de medio multitudinis.

34. At vero omnis Iſrael, qui ſtabat per gyrum: fugit ad clamorem pereuntium dicens: Ne forte & nos terra deglutiat.

35. Sed & ignis egreſſus a Domino, interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incenſum.

36. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

37. Præcipe Eleazaro filio Aaron ſacerdoti, ut tollat thuribula, quæ jacent in incendio,

a Eorum ſuppliciis.

b Hebr. & Chald. familia.

c i. inuſitatam.

d Nota, fuiſſe tamen mortuos, antequam pervenirent, vide Apoc 19.

e Damnotorum. SS. Epiph. Hieron

f Deut. 11. 6. Pſ. 105. 17. & 18.

20. Y mowiąc Pan do Moyżeſzá y Aaroná rzekł:

21. Odłączćie ſię z pośrzodku zboru tego, że ie znagłá zátrácę,

22. Ktorzy upádli ná twarz y rzekli: Namocnieyſzy Boże Duchow wſzelkiego ćiáłá, izali gdy ieden zgrzeſzy, przećiw wſzyſtkim gniew twoy ſrożyć ſię będźie?

23. Y rzekł Pan do Moyżeſzá:

24. Roſkaż wſzyſtkiemu ludu, áby ſię odłączył od namiotow Kore, y Dáthán, y Abiron.

25. Y wſtał Moyżeſz, y ſzedł do Dáthán y Abiron: á gdy ſzli zá nim ſtárſzy Izráelowi,

26. Rzekł do ludu: Odſtąpćie od namiotow ludźi niezbożnych, á nie dotykáyćie ſię co do nich należy, ábyśćie nie byli zágárnieni w grzechách ich.

27. A gdy odſtąpili od namiotow ich w około: Dáthán y Abiron wyſzedſzy ſtali w weſzćiu namiotow ſwoich z żonámi y z dźiećmi, y ze wſzytkim zborem.

28. Y rzekł Moyżeſz: Po tym poznaćie, że mię Pan poſłał, ábych czynił wſzytko, co widźićie, á nie zwłaſnegom to ſercá wymyślił.

29. Ieſli zwyczáyną ludźiom śmierćią zginą, y náwiedźi ie plagą, ktorą y inni náwiedzeni bydź zwykli, nie poſłał mię Pan:

30. Ale ieſli nową rzecz uczyni Pan, że otworzywſzy źiemiá páſczekę ſwą pożrze ie, y wſzyſtko co do nich należy, y zſtąpią żywi do piekłá, poznaćie, że zbluźnili Páná.

31. Nátychmiaſt tedy ſkoro przeſtał mowić, rozſtąpiłá ſię źiemiá pod nogámi ich:

32. Y otworzywſzy páſczekę ſwą, pożárłá ie z namioty ich, y ze wſzyſtką máiętnośćią ich.

33. Y zſtąpili żywo do piekłá, okryći źiemią, y zginęli z pośrzodku zgromádzenia.

34. Ale y wſzyſtek Izráel, ktory ſtał około, ućiekł ná krzyk ginących, mowiąc: By ſnadź y naś źiemiá nie pożarłá.

35. Lecz y ogień wyſzedſzy od Páná zábił dwie śćie pięćdźieśiąt mężow, ktorzy ofiárowáli kádzenie.

36. Y mowił Pán do Moyżeſzá, rzekąc:

37. Przykaż Eleázárowi ſynowi Aaronowemu kápłánowi, áby pozbierał kádźidlnice ktore

ktore leżą ná pogorzelisku, á ogień tám y sám niech rozmiece: bo są poświęcone.

38. Smierćią grzesznikow, á niech ie rozbiie ná bláchy, y przybiie do ołtarzá, przeto że ofiárowano w nich kádzenie Pánu y poświęcone są: áby ie widźieli ná znák y pámiątkę synowie Izráelowi:

39. Y pozbierał Eleázár kápłan kádźidlnice miedźiáne w ktorych ofiárowali oni, ktorych ogień pożárł, y rozbił ie ná bláchy, przybiiáiąc do ołtarzá:

40. Aby mieli nápotym synowie Izráelowi, czymby się upomnieli, żeby żaden nieprzystępował obcy, y ktory nie iest z naśienia Aáronowego do ofiárowánia kádźidłá Pánu, áby nie ćierpiał iáko ućierpiał Kore y wszytek zbor iego, iáko mowił Pan przez Moyżeszá.

41. Lecz wszytko mnostwo synow Izráelowych szemráło názáiutrz przećiw Moyżeszowi y Aaronowi, rzekąc: Wyśćie pobili lud Páński.

42. A gdy się wszczynał rozruch, y tumult rosł,

43. Moyżesz y Aaron ućiekli do przybytku przymierza. Ktory, gdy weszli, okrył obłok, y ukazáłá się chwałá Páńska.

44. Y rzekł Pan do Moyżeszá:

45. Wynidźćie z pośrzodku tego zgromádzenia, y teraz ie zgłádzę. A gdy leżeli ná źiemi,

46. Rzekł Moyżesz do Aaroná: Weźmi kádźidlnicę, á nábrawszy ogniá z ołtarzá, nákładź nań kádźidłá, szedszy prędko do ludu, ábyś się modlił zá nimi: bo iuż wyszedł gniew od Páná, á plagá się srozy.

47. Co gdy uczynił Aaron, y wbieżał w pośrzod ludu, ktory iuż ogień porażał, ofiárował kádzenie:

48. A stoiąc miedzy martwemi y żywemi prosił zá ludem, y przestáłá plagá.

49. A było, ktorzy są pobići, czternaśćie tyśięcy y śiedm set ludźi, oprocz tych, ktorzy poginęli w rozruchu Korego.

50. Y wroćił się Aaron do Moyżeszá do drzwi przybytku przymierza, gdy zgubienie przestáło.

dio, & ignem huc illucque dispergat: quoniam sanctificata sunt.

38. In mortibus peccatorum *a*: producatque ea in laminas, & affigat altari, eo quod oblatum sit in eis incensum Domino, & sanctificata sint, ut cernant ea pro signo & monimento filii Israel.

39. Tulit ergo Eleazar sacerdos thuribula ænea, in quibus obtulerant hi, quos incendium devoravit, & produxit *b* ea in laminas affigens altari *c*:

40. Ut haberent postea Israel, quibus commonerentur, ne quis accedat alienigena, & qui non est de semine Aaron, ad offerendum incensum Domino, ne patiatur, sicut passus est Core & omnis congregatio ejus, loquente Domino, ad Moysen.

41. Murmuravit autem omnis multitudo filiorum Israel sequenti die contra Moysen & Aaron, dicens: Vos interfecistis populum Domini.

42. Cumque oriretur seditio, & tumultus incresceret,

43. Moyses & Aaron fugerunt ad tabernaculum fœderis. Quod, postquam ingressi sunt, operuit nubes, & apparuit gloria Domini.

44. Dixitque Dominus ad Moysen:

45. Recedite de medio hujus multitudinis, etiam nunc *d* delebo eos. Cumque jacerent in terra,

46. Dixit Moyses ad Aaron: Tolle thuribulum, & hausto igne de altari, mitte incensum desuper, pergens cito ad populum, ut roges *e* pro eis: *f* jam enim egressa est ira a Domino, & plaga desævit.

47. Quod cum fecisset Aaron, & cucurrisset ad mediam multitudinem, quam jam vastabat incendium, obtulit thymiama:

48. Et stans inter mortuos ac viventes, pro populo deprecatus est, & plaga cessavit.

49. Fuerunt autem, qui percussi sunt, quatuordecim millia hominum, & septingenti, absque his, qui perierant in seditione Core.

50. Reversusque est Aaron ad Moysen ad ostium tabernaculi fœderis, postquam quievit interitus.

a Licet eis usi sint peccatores. q. d. sancta sunt, quia ad Dei ultionem quodammodo cooperata sunt.
b seu curavit produci per artificem.
c Holocausti.
d Hebr. in momento.
e 70. ut propities.
f Sap. 18. 21.

ROZDZIAŁ XVII.

Wźięte roszczki ode dwunaśćie Kśiążąt Izráelskich: tylko Aaronowá zákwitłá y owoc dáłá: y schowána iest do Przybytku Bożego.

CAPUT XVII.

Sumptis virgis a duodecim tribuum principibus, 2. Sola Aaronis virga floret, ac fructum producit, 7. Servatur in tabernaculo testimonii, 10.

1. ET locutus est Dominus ad Moyſen, dicens:

2. Loquere ad filios Iſrael, & accipe ab eis virgas ſingulas per cognationes ſuas *a*, a cunctis principibus tribuum, virgas duodecim, & uniuscujusque nomen ſuperſcribes virgæ ſuæ.

3. Nomen autem Aaron erit in tribu Levi, & una virga cunctas ſeorſum familias continebit:

4. Ponesque eas in tabernaculo fœderis coram teſtimonio *b*, ubi loquar ad te.

5. Quem ex his elegero, germinabit virga ejus: & cohibebo a me querimonias filiorum Iſrael, quibus contra vos murmurant.

6. Locutusque eſt Moyſes a filios Iſrael: & dederunt ei omnes principes virgas per ſingulas tribus: fueruntque virgæ duodecim absque virga Aaron.

7. Quas cum poſuiſſet Moyſes coram Domino in tabernaculo teſtimonii:

8. Sequenti die regreſſus invenit germinaſſe virgam *c* Aaron in domo Levi: & turgentibus gemmis eruperant flores, qui, foliis dilatatis, in amygdalas deformati ſunt.

9. Protulit ergo Moyſes omnes virgas de conſpectu Domini ad cunctos filios Iſrael: videruntque & receperunt ſinguli virgas ſuas.

10. Dixitque Dominus ad Moyſen: Refer virgam Aaron in tabernaculum teſtimonii, *d* ut ſervetur ibi in ſignum rebellium filiorum Iſrael, & quieſcant querelæ eorum á me, ne moriantur.

11. Fecitque Moyſes, ſicut præceperat Dominus.

12. Dixerunt autem filii Iſrael ad Moyſen: Ecce conſumpti ſumus, omnes perivimus.

13. Quicumque accedit *e* ad tabernaculum Domini, moritur: Num usque ad internecionem cuncti delendi ſumus?

a Chald. domos patrum ſuorum.

b Coram arca teſtimonii ſive fœderis.

c Virga myſtice multa ſignificat 1. B. V. Mariam, cujus flos & fructus Chriſtus. 2. Chriſtum reſurgentem. 3. Chriſti Eccleſiam in reſurrectione refloreſcentem &c.

d Hebr. 9. 4.

e i. uſurpans ſibi miniſterium.

1. Y Mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

2. Mow do ſynow Izráelowych, á weźmi od nich po laſce wedle pokolenia ich, od wſzytkich kśiążąt pokolenia, laſek dwánaśćie, y káżdego imię nápiſzeſz ná laſce iego.

3. A imię Aaronowe będźie w pokoleniu Lewi, y iedná laſká wſzytkie z oſobná fámilie mieć będźie:

4. Y położyſz ie w przybytku przymierza przed świádectwem, gdźie będę mowił do ćiebie.

5. Ktorego z tych obiorę, zákwitnie laſká iego: y záhámuię od śiebie uſkárzánia ſynow Izráelowych, ktoremi ſzemrzą przećiwko wam.

6. Y mowił Moyżeſz do ſynow Izráelowych: y dáli mu wſzytkie kśiążętá laſki z káżdego pokolenia: y było laſek dwánáśćie oprocz laſki Aaronowey.

7. Ktore gdy położył Moyżeſz przed Pánem w przybytku świádectwá:

8. Názáiutrz wroćiwſzy śię nálazł, iż zákwitnęłá laſká Aronowá w domu Lewi: y gdy nápęczniáło pąkowie, wyſzły kwiátki, ktore, gdy śię liſt rozwił, w migdały śię obroćiły.

9. Y wynioſł Moyżeſz wſzytkie laſki od oblicznośći Páńſkiey do wſzytkich ſynow Izráelowych: y uyźrzeli, y odebráli káżdy laſkę ſwoię.

10. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: Odnieś laſkę Aaronowę do przybytku świádectwá, áby tám byłá chowána ná znák ſprzećiwnych ſynow Izráelowych, á uſtáły ſzemránia ich odemnie, áby nie pomárli.

11. Y uczynił Moyżeſz, iáko mu Pan przykazał.

12. Y rzekli ſynowie Izráelowi do Moyżeſzá: Oto zniſczeliſmy, wſzyſcyſmy zginęli.

13. Kto iedno przyſtąpi do przybytku Páńſkiego, umiera. Izali áż do ſczętká wſzyſcy wytráceni bydź mamy?

CAPUT XVIII.

De onere ſacerdotum & excubiis Levitarum: 1. Aſſignantur pro ſtipendio primitiæ & oblationes ac ſacrificia ſacerdotibus, 8. Decimæ Levitis, 21. Qui earum decimam rurſum dabant Aaron, 29.

1. DIxitque Dominus ad Aaron, Tu, & filii tui, & domus patris tui tecum, por-

ROZDZIAŁ XVIII.

O pracy y ſtrożach Lewitow: Pierwociny y Ofiáry Kápłánow, á dźieśięćiny Lewitom náznáczone: Ktorzy zás z tych dźieśięcinę dawáli Aaronowi.

1. Y Rzekł Pan do Aaroná: Ty y ſynowie twoi y dom oycá twego z tobą, ponieśiećie

śiećie nieprawość świątnice: Y ty y synowie twoi wespoł dźierżeć ná sobie będźiećie grzechy kápłáństwá wászego.

2. Lecz y bráćią twoię z pokolenia Lewi, y sceptr oycá twego wezmi z sobą, á niech pogotowiu będą, y niechći posługuią: á ty y synowie twoi służyć będźiećie w przybytku świádectwá.

3. Y będą czuć Lewitowie ná roskazánie twoie, y ná wszystkie roboty przybytku: wszákże ták, áby do naczynia świątnice áni do ołtarzá nie przystępowáli, żeby y oni nie pomárli, y wy pospołu nie poginęli.

4. Ale niech z tobą będą, á niechay czuią ná strażách przybytku y ná wszytkich obrzędách iego. Obcy nie będźie się mieszał miedzy wás.

5. Czuyćie ná straży świątnice, y ná służbie ołtarzá, áby nie powstał gniew ná syny Izráelowe.

6. Iam wam dał bráćią wászę Lewity z pośrzodku synow Izráelowych, y dałem dar Pánu, áby służyli w posługách przybytku iego.

7. A ty y synowie twoi strzeżćie kápłáństwá wászego: á wszytko, co do służby ołtarzá należy, y zá zasłoną iest, przez kápłany będźie sprawowano. Ieśli kto obcy przystąpi, zábit będźie.

8. Y mowił Pan do Aaroná: Otomći dał straż pierwoćin moich. Wszytkie rzeczy ktore poświącáne bywáią od synow Izráelowych dałem tobie y synom twoim zá urząd kápłáński práwá wieczne.

9. A ták to będźiesz brał z tych rzeczy, ktore poświęcone bywáią, y ofiárowáne są Pánu. Káżda obiátá, y ofiárá, y cokolwiek zá grzech y zá występek bywa mi oddano, y dostáie się świętym świętych, twoie będźie y synow twoich.

10. W świątnicy to będźiesz iadł: Mężczyzná tylko to będźie ieść, bo poświęcone iest tobie.

11. A pierwoćiny, ktoreby ślubowáli y ofiárowáli synowie Izráelowi, dałem tobie y synom twoim y corkom twym, práwem wiecznym. Kto czysty iest w domu twoim, będźie ich pożywał.

12. Wszystko co nalepszego oliwy y wina y zboża, cokolwiek pierwoćin ofiáruią Pánu, dałem tobie.

13. Wszelkiego zboża początki, ktore rodźi źiemiá,

portabitis iniquitatem Sanctuarii *a*: & tu & filii tui simul sustinebitis peccata sacerdotii vestri.

2. Sed & fratres tuos de tribu Levi, & sceptrum *b* patris tui sume tecum, præstoque sint, & ministrent tibi: tu autem & filii tui ministrabitis in tabernaculo testimonii.

3. Excubabuntque Levitæ ad præcepta tua, & ad cuncta opera tabernaculi: ita dumtaxat, ut ad vasa *c* Sanctuarii & ad altare non accedant *d*, ne & illi moriantur, & vos pereatis simul.

4. Sint autem tecum, & excubent in custodiis tabernaculi, & in omnibus cæremoniis ejus. Alienigena *e* non miscebitur vobis.

5. Excubate in custodia Sanctuarii, & in ministerio altaris: ne oriatur indignatio super filios Israel.

6. Ego dedi vobis fratres vestros Levitas de medio filiorum Israel, & tradidi donum Domino *f*, ut serviant in ministeriis tabernaculi ejus.

7. Tu autem & filii tui custodite sacerdotium vestrum, & omnia, quæ ad cultum altaris pertinent, & intra velum sunt, per sacerdotes administrabuntur. Si quis externus *g* accesserit, occidetur.

8. Locutusque est Dominus ad Aaron: Ecce dedi tibi custodiam primitiarum mearum. Omnia, quæ sanctificantur a filiis Israel, tradidi tibi & filiis tuis pro officio sacerdotali legitima sempiterna.

9. Hæc ergo accipies de his, quæ sanctificantur, & oblata sunt Domino. Omnis oblatio, & sacrificium, & quidquid pro peccato atque delicto redditur mihi, & cedit in Sancta sanctorum, tuum erit, & filiorum tuorum.

10. In Sanctuario *h* comedes illud: mares tantum edent ex eo, quia consecratum est tibi.

11. Primitias autem, quas voverint & obtulerint filii Israel, tibi dedi, & filiis tuis, ac filiabus tuis jure perpetuo: qui mundus est in domo tua, vescetur eis.

12. Omnem medullam *i* olei, & vini, ac frumenti, quidquid offerunt primitiarum Domino, tibi dedi.

13. Universa frugum initia *k*, quas gignit humus, & Domino deportantur, cedent in usus

a Sc. pœnas dabitis, si quid peccabitur in cæremoniis.
b Virgam seu tribum.
c Utenda, alioqui portabant, sed tecta & involuta.
d Sc. sacrificaturi.
e i. de tribu alia.
f Donatos Domino.
g i. non sacerdos.
h i. atrio.
i i. quod optimum est.
k i. primitiæ.

uſus tuos: qui mundus eſt in domo tua, veſcetur eis.

14. Omne, *a* quod ex voto reddiderint filii Iſrael, tuum erit.

15. Quidquid primum erumpit e vulva cunctæ carnis, quam offerunt Domino, ſive ex hominibus, ſive de pecoribus fuerit, tui juris erit: ita dumtaxat, ut pro hominis primogenito pretium accipias, & omne animal, quod immundum eſt, redimi facias,

16. Cujus redemptio erit poſt unum menſem *b*, ſiclis argenti quinque, pondere Sanctuarii, *c* Siclus viginti obolos habet.

17. Primogenitum autem bovis & ovis & capræ non facies redimi, quia ſanctificata ſunt Domino. Sanguinem tantum eorum fundes ſuper altare, & adipes adolebis in ſuaviſſimum odorem Domino.

18. Carnes vero in uſum tuum cedent, ſicut pectuſculum *d* conſecratum & armus dexter, tua erunt.

19. Omnes primitias Sanctuarii, quas offerunt filii Iſrael Domino, tibi dedi, & filiis ac filiabus tuis, jure perpetuo. Pactum ſalis *e* eſt ſempiternum coram Domino, tibi ac filiis tuis.

20. Dixitque Dominus ad Aaron: In terra eorum nihil poſſidebitis, nec habebitis partem inter eos: ego pars & hæreditas tua in medio filiorum Iſrael.

21. Filiis autem Levi dedi omnes decimas Iſraelis in poſſeſſionem, pro miniſterio, quo ſerviunt mihi in tabernaculo fœderis:

22. Ut non accedant ultra filii Iſrael ad tabernaculum, nec committant peccatum mortiferum,

23. Solis filiis Levi mihi in tabernaculo ſervientibus, & portantibus *f* peccata populi: legitimum ſempiternum erit in generationibus veſtris. *g* Nihil aliud poſſidebunt,

24. Decimarum oblatione contenti, quas in uſus eorum & neceſſaria ſeparavi.

25. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

26. Præcipe Levitis, atque denuntia: Cum acceperitis a filiis Iſrael decimas, quas dedi vobis, primitias earum offerte Domino, id eſt, decimam partem decimæ,

27. Ut reputetur vobis in oblationem primitivorum, tam de areis quam de torcularibus:

28. Et

a i. animal excepto cane, qui interficiebatur. v. Exodi 34.

b Ætatis primogeniti.

c Exod. 30. 13. Lev. 27. 25. Sup. 3. 47. Ezech. 45. 12.

d Hoſtiæ pacificæ.

e i. incorruptum & firmum.

f Seu expiantibus.

g Deut. 18. 1.

ziemiá, á bywáią odnieśione Pánu, doſtáną ſię ná twoie potrzeby: kto czyſty ieſt w domu twoim, pożywáć ich będźie.

14. Wſzyſtko, co z ślubu oddáwáć będą ſynowie Izráelowi, twoie będźie.

15. Cokolwiek pierwſzego wychodźi z żywotá wſzego ćiáłá, ktore ofiáruią Pánu, bądź z ludźi, bądź z bydłá będźie, do twego práwá należeć będźie: wſzákże ták, ábyś zá pierworodne człowiecze okup brał, á wſzelkie źwierzę nieczyſte odkupić kazał.

16. Ktorego okup będźie, po mieśiącu, pięćią ſyklow ſrebrá ná wagę świątnice. Sykiel ma dwádźieśćiá pieniędzy.

17. Lecz pierworodnego krowiego y owczego y koźiego nie daſz odkupowáć, bo ſą poświęcone Pánu. Krew tylko ich wyleieſz na ołtarz, á łoie ſpaliſz ná przewdźięczną wonność Pánu.

18. Mięſo záś ná twoie ſię potrzeby doſtánie, iáko moſtek poświęcony y łopátká práwa, twoie będą.

19. Wſzyſtkie pierwoćiny świątnice, ktore ofiáruią ſynowie Izráelowi Pánu, dałem tobie y ſynom y corkom twoim práwem wiecznym. Umowá około ſoli ieſt wieczna przed Pánem tobie y ſynom twoim.

20. Y rzekł Pan do Aaroná: W źiemi ich nic nie pośiędźiećie, áni częśći miedzy nimi mieć będźiećie: iám część y dźiedźictwo twoie w pośrzodku ſynow Izráelowych.

21. A ſynom Lewi, dałem wſzyſtkie dźieśięćiny ſynow Izráelowych w ośiádłość zá ſłużbę, ktorą mi ſłużą w przybytku przymierza:

22. Aby więcey nie przyſtępowáli ſynowie Izráelowi do przybytku, áni ſię dopuſzczáli grzechu śmiertelnego,

23. Gdyż ſámi ſynowie Lewi mnie w przybytku ſłużą, y grzechy ludu noſzą. Uſtáwá wieczna będźie w rodzáiách wáſzych. Nic inſzego dźierżeć nie będą,

24. Przeſtawáiąc ná ofierze dźieśięćin, ktorem ná używánie ich y ná potrzeby oddźielił.

25. Y mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

26. Przykaż Lewitom y opowiedz: Gdy weźmiećie od ſynow Izráelowych dźieśięćiny, ktorem wam dał, pierwoćiny ich ofiáruyćie Pánu, to ieſt dźieśiątą część dźieśięćiny,

27. Aby wam poczytano zá ofiárę pierwoćin, ták z boiowiſk iáko y z pras:

28. Y

28. Y wſzytkich rzeczy, ktorych bierzećie pierwoćiny ofiáruyćie Pánu, y dayćie Aaronowi kápłanowi.

29. Wſzytko, co ofiárowáć będźiećie z dźieśięćin, y oddźielićie ná podárze Pánu, nalepſze y wyborne będźie.

30. Y rzeczeſz do nich: Ieſli co przednieyſze y lepſze rzeczy ofiáruiećie z dźięśięćin: będźie wam poczytano, iákobyśćie z boiowiſká y z práſy pierwoćiny dáli:

31. A będźiećie ie ieść ná káždym mieyſcu wáſzym, ták wy ſámi, iáko y czeladź wáſzá: bo ieſt zapłátá zá ſłužbę, ktorą ſłužyćie w przybytku świádectwá.

32. A nie będźiećie grzeſzyć w tym, przednie ſobie y tłuſte rzeczy záchowuiąc, ábyśćie nie ſplugáwili ofiar ſynow Izráelowych, y nie pomárli.

28. Et univerſis, quorum accipitis primitias, offerte Domino, & date Aaron ſacerdoti *a*.

29. Omnia, quæ offeretis ex decimis, & in donaria Domini, ſeparabitis, optima & electa erunt.

30. Dicesque ad eos: Si præclara & meliora quæque obtuleritis ex decimis, reputabitur vobis quaſi de area & torculari dederitis primitias:

31. Et comedetis eas *b* in omnibus locis veſtris, tam vos quam familiæ veſtræ: quia pretium eſt pro miniſterio, quo ſervitis in tabernaculo teſtimonii.

32. Et non peccabitis ſuper hoc, egregia vobis & pinguia reſervantes, ne polluatis oblationes filiorum Iſrael, & moriamini.

a ſc. dividendã inter ſacerdotes.

b Decimas.

ROZDZIAŁ XIX.

Z popiołu Iáłowice rydzáwey ſpaloney, czyniono wody oczyśćiánia, ktorych ná rozmáite potrzeby y oczyśćiánia užywáno

1. Y Mowił Pan do Moyžeſzá y Aaroná, rzekąc:

2. Tá ieſt uſtáwá ofiáry, ktorą Pan uſtáwił. Przykaž ſynom Izráelowym, áby przywiedli do ćiebie krowę czerwoną lat zupełnych, w ktoreyby nie było žadney zmázy, ániby nośiłá iárzmá:

3. Y oddáćie ią Eleázárowi kápłanowi: Ktory wywiodſzy ią zá oboz, ofiáruie przed oczymá wſzytkich:

4. Y omoczywſzy pálec we krwi iey, pokropi śiedm kroć przećiw drzwiam przybytkowym,

5. Y ſpali ią przed oczymá wſzytkich, ták ſkorę y mięſo iey, iáko krew y gnoy w ogień wrzućiwſzy.

6. Drewno též cedrowe, y hiſop, y kármázyn dwá ktroć fárbowány, kapłan wrzući w płomień, ktory krowę žrze.

7. A ná ten czáś dopiero omywſzy ſzáty y ćiáło ſwoie, wnidźie do obozu, y zmázány będźie áž do wieczorá.

8. Ale y on, ktory ią ſpali, omyie ſzáty ſwe y ćiáło, y nieczyſty będźie áž do wieczorá.

CAPUT XIX.

Ex cinere vaccæ ruſæ fit aqua expiationis, qua variæ immunditiæ abluuntur: de moriente in tabernaculo; vaſe non habente operculum; tangente cadaver hominis. 2. De vivis aquis ſuper cineres fundendis pro expiatione immundorum, 17.

1. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, & Aaron, dicens:

2. Iſta eſt religio victimæ, quam conſtituit Dominus. Præcipe filiis Iſrael, ut adducant ad te vaccam ruſam *c* ætatis integræ, in qua nulla ſit macula, nec portaverit jugum:

3. Tradetisque eam Eleazaro ſacerdoti: *d* qui eductam extra caſtra, immolabit *e* in conſpectu omnium:

4. Et tingens digitum in ſanguine ejus, aſperget contra fores tabernaculi *f* ſeptem vicibus,

5. Comburetque *g* eam cunctis videntibus, tam pelle & carnibus ejus quam ſanguine & fimo flammæ traditis.

6. Lignum quoque cedrinum, & hyſſopum, coccumque bis tinctum ſacerdos mittet in flammam, quæ vaccam vorat.

7. Et tunc demum, lotis veſtibus & corpore ſuo, ingredietur in caſtra, commaculatusque erit usque ad veſperum,

8. Sed & ille, qui combuſſerit eam, lavabit veſtimenta ſua & corpus, & immundus erit usque ad veſperum.

c Allegorice ſignificat Chriſti carnem innocentiſſimam oblatam pro laſciva noſtra carne v. Hebr. 9. v. 11.

d Hebr. 13. 11.

e i. mactandam curabit.

f i. atrii.

g Sc. ſacerdos, cui id commiſſum fuerit.

9. Colliget autem vir mundus cineres vaccæ, & effundet eos extra caſtra in loco puriſſimo, & ſint multitudini filiorum Iſrael in cuſtodiam, & in *a* aquam aſperſionis: quia pro peccato vacca combuſta eſt.

a Aqua iſta erat typus noſtræ aquæ luſtralis, imo præfigurabat baptiſmi & pœnitentiæ lavacrum S. Aug.

10. Cumque laverit, qui vaccæ portaverat cineres, veſtimenta ſua, immundus erit usque ad veſperum. Habebunt hoc filii Iſrael, & advenæ, qui habitant inter eos, ſanctum jure perpetuo.

11. Qui tetigerit cadaver hominis, & propter hoc ſeptem diebus fuerit immundus,

12. Aſpergetur ex hac aqua die tertio & ſeptimo, & ſic mundabitur. Si die tertio aſperſus non fuerit, ſeptimo non poterit emundari.

13. Omnis, qui tetigerit humanæ animæ morticinum, & aſperſus hac commiſtione non fuerit, polluet tabernaculum Domini, & peribit *b* ex Iſrael: quia aqua expiationis non eſt aſperſus, immundus erit, & manebit ſpurcitia ejus ſuper eum.

b i. ejicietur. Gen. 17. idem verbum, vertit, delebitur.

14. Iſta eſt lex hominis, qui moritur in tabernaculo: Omnes, qui ingrediuntur tentorium illius, & univerſa vaſa, quæ ibi ſunt, polluta erunt ſeptem diebus.

15. Vas, quod non habuerit operculum nec ligaturam deſuper, immundum erit.

16. Si quis in agro tetigerit cadaver occiſi hominis, aut per ſe mortui, ſive os illius, vel ſepulchrum, immundus erit ſeptem diebus.

17. Tollentque de cineribus combuſtionis atque peccati *c*, & mittent aquas vivas ſuper eos in vas:

18. In quibus, cum homo *d* mundus tinxerit hyſſopum, aſperget ex eo omne tentorium, & cunctam ſuppellectilem & homines hujuscemodi contagione pollutos:

c i. ad expiationem peccati, ſeu victimæ pro peccato.

d i. qui ſit ſacerdos.

19. Atque hoc modo mundus luſtrabit immundum tertio & ſeptimo die. Expiatusque, die ſeptimo, lavabit & ſe & veſtimenta ſua & immundus erit usque ad veſperum.

20. Si quis hoc ritu non fuerit expiatus, peribit anima illius de medio Eccleſiæ: quia ſanctuarium Domini polluit, & non eſt aqua luſtrationis aſperſus.

21. Erit hoc præceptum legitimum ſempiternum. Ipſe quoque, qui aſpergit aquas, lavabit veſtimenta ſua. Omnis, qui tetigerit aquas expiationis, immundus erit usque ad veſperum.

22. Quidquid tetigerit immundus, immun-

9. A mąż czyſty zbierze pipioł krowy, y wyſypie ji zá obozem ná mieyſcu przeczyſtym, áby był zgromádzeniu ſynow Izráelowych ná ſtraż y ná wodę pokrapiánia: bo krowá zá grzech ieſt ſpaloná.

10. A wypłokawſzy, ktory nośił popioł krowy, ſzáty ſwoie, nieczyſtym będźie áż do wieczorá. Będą to mieć ſynowie Iſráelowi y przychodniowie mieſzkáiący miedzy nimi rzecz świętą práwem wiecznym.

11. Ktoby ſię dotknął trupá człowieczego, á dla tego byłby nieczyſty przez śiedm dni:

12. Będźie pokropion tą wodą trzećiego dniá y śiodmego, y ták oczyśćion będźie. Ieſli trzećiego dniá nie będźie pokropion, śiodmego nie będźie mogł bydź oczyśćiony.

13. Káżdy ktoby ſię dotknął duſze ludzkiey martwizny, á nie byłby pokropiony tym zmieſzániem, ſplugáwi przybytek Páńſki, y zginie z Izráelá: iż wodą oczyśćienia nie ieſt pokropiony, nie czyſty będźie, y zoſtánie ná nim plugáſtwo iego.

14. Ten ieſt zákon o człowieku, ktory umiera w namiećie: Wſzyſcy ktorzy wchodzą do namiotu iego, y wſzyſtko naczynie, ktore tám ieſt, nieczyſte będźie przez śiedm dni:

15. Naczynie, ktoreby nie miáło wieká ábo przywiązánia zwierzchu, nieczyſte będźie.

16. Ieſli ſię kto ná polu dotknie trupá człowieká zábitego, ábo też ſwą śmierćią umárłego, ábo kośći iego, ábo grobu, nieczyſty będźie przez śiedm dni.

17. Y wezmą popiołu ſpalenia y grzechu, y wleią wody żywey nań w naczynie.

18. W ktorey gdy mąż czyſty omoczy hizop, pokropi nim wſzyſtek namiot wſzyſtko naczynie, y ludźie tákową zárázą ſplugáwione:

19. Y tym obyczáiem czyſty oczyśći nieczyſtego trzećiego y śiodmego dniá, á oczyśćiony dniá śiodmego, omyie y ſam śiebie y ſzáty ſwoie y nieczyſty będźie áż do wieczorá.

20. Ieſli kto tym ſpoſobem nie będźie oczyśćiony: zginie duſzá iego z pośrzodku zgromádzenia: bo świątnicę Páńſką ſplugáwił, á nie pokropion ieſt wodą oczyśćienia.

21. Będźie to przykazánie uſtáwą wieczną. Ten też ktory kropi wodą, wymyie ſzáty ſwoie. Káżdy ktory ſię dotknie wody oczyśćiánia, nieczyſty będźie áż do wieczorá.

22. Czego ſię kolwiek dotknie nieczyſty, nie-

nieczyſtym uczyni: á duſzá ktora ſię dotknie czego z tych rzeczy, nieczyſtą będźie áż do wieczorá.

ROZDZIAŁ XX.

Márya umárłá: ſzemrzącemu ludu wodá z ſporu dána z ſkáły: á Ædom gdy ich przez źiemię niechćiał przepuśćić, událi ſię do gory Hor: tám Eleazár ná Kápłáńſtwo poświęcony, á Aaron umárł.

1. Y Przyſzli ſynowie Izráelowi, y wſzyſtko mnoſtwo ná puſczą Sin, Mieśiącá pierwſzego: y mieſzkał lud w Kádes. Y umárłá tám Márya, y pogrzebiona ieſt ná tymże mieyſcu.

2. A gdy lud nie miał wody, zeſzli ſię przećiw Moyżeſzowi y Aaronowi:

3. A uczyniwſzy rozruch mowili: Obyſmy byli zginęli miedzy bráćią náſzą przed Pánem.

4. Przeczześćie záwiedli zgromádzenie Páńſkie ná puſczą, ábyſmy y my pomárli y dobytki náſze?

5. Czemuśćie nam kazáli wyniść z Ægyptu, y przywiedliśćie ná to mieyſce bárzo złe, ktore záśiewáne bydz nie może, áni fig rodźi, áni winnic, áni pomágránátow, nákoniec nie ma y wody ku piću?

6. Y wſzedſzy Moyżeſz y Aaron, rozpuśćiwſzy lud, do przybytku przymierza, upádli twarzą ná źiemię, y wołáli do Páná, y rzekli: Pánie Boże wyſłuchay wołánie tego ludu, á otworz im ſkarb twoy źrzodło wody żywey, áby náſyćiwſzy ſię, przeſtáło ſzemránie ich: y ukazálá ſię chwałá Páńſká nád nimi:

7. Y rzekł Pan do Moyżeſzá, mowiąc:

8. Weźmi laſkę, á zgromadz lud, ty y Aaron brát twoy, y mowćie do ſkáły przed nimi, á oná da wodę. A gdy wywiedźieſz wodę z ſkáły, będźie piło wſzytko zgromádzenie, y bydło iego.

9. Y wźiął Moyżeſz laſkę, ktora byłá przed obliczem Páńſkim, iáko mu roſkazał,

10. Zgromádźiwſzy lud przed ſkáłę, y rzekł im: Słuchayćie ſprzećiwni y niewierni: Izali z tey ſkáły będźiemy wam wodę wywieśdź mogli?

11. A gdy podnioſł Moyżeſz rękę, uderzywſzy

mundum faciet: & anima, quæ horum quippiam *a* tetigerit, immunda erit uſque ad veſperum.

a tactum ab immundo.

CAPUT XX.

Maria moritur, 1. Murmuranti populo, 2. Aqua contradictionis e petra fluit: 9. Negante tranſitum Edom, diſcedunt ad montem Hor; 14. Ubi conſecrato in ſummum ſacerdotem Eleazaro moritur Aaron, 23.

1. VEneruntque *b* filii Iſrael, & omnis multitudo in deſertum Sin menſe primo: & manſit populus in Cades. Mortuaque eſt ibi Maria *c*, & ſepulta in eodem loco.

2. Cumque indigeret aqua populus *d*, convenerunt adverſum Moyſen & Aaron:

3. Et verſi in ſeditionem, dixerunt: Utinam periiſſemus inter fratres noſtros coram Domino.

4. *e* Cur eduxiſtis Eccleſiam *f* Domini in ſolitudinem, ut & nos & noſtra jumenta moriamur?

5. Quare nos feciſtis aſcendere de Ægypto, & adduxiſtis in locum iſtum peſſimum, qui ſeri non poteſt, qui nec ficum gignit, nec vineas, nec malogranata, in ſuper & aquam non habet ad bibendum?

6. Ingreſſusque Moyſes & Aaron, dimiſſa multitudine, tabernaculum fœderis, corruerunt proni in terram, clamaveruntque ad Dominum, atque dixerunt: Domine Deus audi clamorem hujus populi, & aperi eis theſaurum tuum fontem aquæ vivæ, ut ſatiati, ceſſet murmuratio eorum. Et apparuit gloria Domini ſuper eos.

7. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

8. Tolle virgam, & congrega populum, tu & Aaron frater tuus, & loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas. Cumque eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo & jumenta ejus.

9. *g* Tulit igitur Moyſes virgam, quæ erat in conſpectu Domini, ſicut præceperat ei,

10. Congregata multitudine ante petram, dixitque eis: Audite rebelles & increduli: *h* Num *i* de petra hac vobis aquam poterimus ejicere?

11. Cumque elevaſſet Moyſes manum, percu-

b An 40. ab exitu, M. 2552. Ant. Chr. 1452.
c Quatuor menſibus ante Aaron & 11. ante Moyſen.
d Fer. 6. poſt. Dom. 3. Quadr.
e Exod. 17. 3.
f 70. Synagogam.
g Exod. 17. 5. 6. Sap. 11. 4.
h Pſal. 77. 15. 20. 1. Cor. 10. 4.
i Hic Moyſes dubitavit de potentia Dei Aug. in Num. q. 19.

percutiens virga bis silicem, egressæ sunt aquæ largissimæ, ita ut populus biberet & jumenta.

12. Dixitque Dominus ad Moysen & Aaron: *a* Quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis *b* me coram filiis Israel, non introducetis hos populos in Terram, quam dabo eis.

a Deut. 1. 37.
b Me glorificando.

13. Hæc est aqua contradictionis *c*, ubi jurgati sunt filii Israel contra Dominum, & sanctificatus est in eis.

c. Chald. jurgii.

14. Misit interea nuntios Moyses de Cades ad regem Edom, qui dicerent: Hæc mandat frater tuus Israel: Nosti omnem laborem, qui apprehendit nos,

15. Quomodo descenderint patres nostri in Ægyptum, & habitaverimus ibi multo tempore, afflixerintq; nos Ægyptii, & patres nostros:

16. Et quomodo clamaverimus ad Dominum, & exaudierit nos, miseritque Angelum, qui eduxit nos de Ægypto. Ecce in urbe Cades, quæ est in extremis finibus tuis, positi.

17. Obsecramus, ut nobis transire liceat per terram tuam. Non ibimus per agros, nec per vineas, non bibemus *d* aquas de puteis tuis, sed gradiemur via publica, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinantes, donec transeamus terminos tuos.

d i. gratis Aug.

18. Cui respondit Edom: non transibis per me, alioquin armatus occurram tibi.

19. Dixeruntque filii Israel: Per tritam gradiemur viam: & si biberimus aquas tuas nos & pecora nostra, dabimus, quod justum est: nulla erit in pretio difficultas, tantum velociter transeamus.

20. At ille respondit: Non transibis. Statimque egressus est obvius cum infinita multitudine *e*, & manu forti,

e Chald. exercitu multo.

21. Nec voluit acquiescere deprecanti, ut concederet transitum per fines suos, quamobrem divertit ab eo Israel.

22. Cumque castra movissent de Cades venerunt in montem Hor, qui est in finibus terræ Edom:

23. Ubi locutus est Dominus ad Moysen:

24. Pergat *f*, inquit, Aaron ad populos suos: non enim intrabit Terram, quam dedi filiis Israel, eo quod incredulus fuerit ori meo, ad Aquas contradictionis.

f Hebr. colligatur.

25. *g* Tolle Aaron & filium ejus cum eo, & duces in montem Hor.

g Infr. 33. 38. Deut. 32. 50.

26. Cumque nudaveris patrem veste sua, indues ea Eleazarum filium ejus: Aaron colligetur, & morietur ibi.

27. Fe-

wszy dwá kroć láską w skále, wyszły wody bárzo obfite, ták iż pił lud y bydło.

12. Y mowił Pan do Moyżeszá y Aaroná: Iżeśćie mi nie wierzyli, ábyśćie mię byli poświęćili przed synmi Izráelowymi: nie w wiedźiećie tych ludow do źiemie ktorą im dam.

13. Tá iest wodá przećiwieństwá, gdźie się swárzyli synowie Izráelowi przećiwko Pánu, y poświęcony iest w nich.

14. Posłał tym czásem Moyżesz posły z Kádes do krolá Edom, ktorzyby powiedźieli: To wskázuie brát twoy Izráel: Wiesz wszytkę pracą, ktora nas potkáłá,

15. Iáko zstąpili oycowie nászy do Ægyptu, y mieszkáliśmy tám przez długi czás, y trapili nás Ægyptiánie y oyce násze:

16. Y iákośmy wołáli do Páná, y wysłuchał nas, y posłał Anyołá, ktory nas wywiodł z Ægyptu. Oto w mieśćie Kádes, ktore iest ná ostátnich gránicách twoich, położeni,

17. Prośiemy, áby nam wolno było przeyść przez źiemię twoię. Nie poydźiemy przez polá, áni przez winnice, nie będźiemy pić wody z studźien twoich, ále poydźiem drogą pospolitą, ni ná práwo ni ná lewo nie śstępuiąc, áż przeydźiemy gránice twoie.

18. Ktoremu Edom odpowiedźiał: Nie poydźiesz przez mię, bo ináczey zbroyno ć záiádę.

19. Y rzekli synowie Izráelowi: Bitym gośćińcem poydźiemy: á iesli będźiemy pić wodę twoię my y bydło násze, damy, co słuszna iest: żadney nie będźie o zápłátę trudnośći, tylko niech prędko przeydźiemy.

20. A on odpowieźiał: Nie przeydźiesz. Y nátychmiast wyćiągnął przećiwko, z niezliczonym ludem y ręką mocną,

21. Y niechćiał przyzwolić prószącemu, áby był dopuśćił przeszćia przez gránice swoie. A przetoż odwrot uczynił od niego Izráel.

22. A gdy ruszyli oboz z Kádes, przyszli do gory Hor, ktora iest ná gránicách źiemie Edom:

23. Gdźie mowił Pan do Moyżeszá, rzekąc:

24. Niechay Aaron idźie do ludu swego: bo nie wnidźie do źiemie, ktorą dáł synom Izráelowym, przeto że niedowiárkiem był ustam moim u wody przećiwieństwá.

25. Weźmi Aaroná, y syná iego z nim, á záwiedźiesz ie ná gorę Hor.

26. A obnáżywszy oycá z száty iego, obleczesz w nię Eleázárá syná iego, á Aaron zebrány będźie, y umrze tám.

27. Uczy-

27. Uczynił Moyżeſz, iáko był Pan przykazał: y wſtąpili ná gorę Hor przed wſzyſtkim mnoſtwem.

28. Y zewlokſzy Aaroná z ſzat iego, oblokł w nie Eleázárá ſyna iego.

29. A gdy on umárł ná wierzchu gory; zſtąpił z Eleázárem.

30. A wſzytek lud widząc iż Aaron umárł, płákał nád nim trzydźieśći dni po wſzytkich fámiliách ſwoich.

ROZDZIAŁ XXI.

Lud Iſráelſki zwalczył Królá Chánánezſkiego: á gdy ſzemráli przećiwko Pánu o drogę, wężámi ſkaráni: á ku zábieżeniu tákiey pladze, Miedźiánego wężá záwieſzono, y uzdrawiał lud. Seon y Og Krolowie zwalczeni.

1. CO gdy uſłyſzał Chananeyczyk Krol Arad, ktory mieſzkał ná południe, to ieſt, że przyćiągnął Izráel drogą ſzpiegow, walczył przećiw iemu, á zoſtawiſzy zwyćiężcą, pobrał z niego korzyśći.

2. Lecz Izráel ſlubem ſię Pánu obowięzuiąc, rzekł; Ieſli podaſz ten lud w rękę moię, zgłádzę miáſtá iego.

3. Y wyſłuchał Pan prośbę Izráelá, y podał Chánáneyczyká, ktorego on wybił, wywroćiwſzy miáſtá iego: y názwał imię mieyſcá onego Hormá, to ieſt przeklęctwo.

4. Y ruſzyli ſię z gory Hor drogą, ktora wiedźie do morzá czerwonego, áby obeſzli źiemię Edom. Y począł ſobie teſknić lud w drodze y w pracey.

5. Y mowiąc przećiw Bogu y Moyżeſzowi, rzekł: Czemuś nas wywiodł z Ægyptu, ábyſmy pomárli ná puſtyni? Niemáſz chlebá, niemáſz wody: duſzá náſzá iuż ſię brzydźi tym bárzo lekkim pokármem.

6. Przetoż Pan przepuśćił ná lud węże ogniſte, zá ktorych ránámi y śmierćiámi bárzo wielu,

7. Przyſzli do Moyżeſzá, y rzekli: Zgrzeſzyliſmy, żechmy mowili przećiw Pánu y tobie: proś áby oddalił od nas węże. Y modlił ſię Moyżeſz zá ludem:

8. Y rzekł Pan do niego: Uczyń wężá miedźiánego, á wyſtaw go ná znák: ktory ukąſzony weyźrzy nań, żyw będźie.

9. Uczynił tedy Moyżeſz Wężá Miedźiánego, y wyſtáwił go ná znák: ná ktorego gdy ukąſzeni pátrzyli, byli uzdrowieni.

10. Y

27. Fecit Moyſes, ut præceperat Dominus: & aſcenderunt *a* in montem Hor coram omni multitudine.

28. Cumque Aaron ſpoliaſſet veſtibus ſuis, induit eis Eleazarum filium ejus.

29. Illo mortuo in montis ſupercilio, deſcendit cum Eleazaro.

30. Omnis autem multitudo videns occubuiſſe Aaron, flevit *b* ſuper eo triginta diebus per cunctas familias ſuas.

CAPUT XXI.

Vincitur ab Iſrael rex Chananæus: 1. Serpentes in populum itineris tædio murmurantem immittuntur, 5. Sed eorum morſibus ſerpens æneus medetur: 8. Iſraelitæ cædunt Sehon, 21. & Og reges, 33.

1. QUod cum audiſſet *c* Chananæus Rex Arad, qui habitabat ad meridiem, veniſſe ſcilicet Iſrael per exploratorum viam, pugnavit contra illum, & victor exiſtens, duxit ex eo prædam.

2. At Iſrael voto ſe Domino obligans *d* ait: Si tradideris populum iſtum in manu mea, delebo urbes ejus.

3. Exaudivitque Dominus preces Iſrael, & tradidit Chananæum, quem ille interfecit ſubverſis urbibus ejus: & vocavit nomen loci illius Horma *e*, id eſt, anathema.

4. Profecti ſunt autem & de monte Hor, per viam, quæ ducit ad Mare rubrum, ut circumirent terram Edom. Et tædere cœpit populum itineris ac laboris:

5. Locutuſque conrra Deum & Moyſen, ait: Cur eduxiſti nos de Ægypto, ut moreremur in ſolitudine? Deeſt panis, non ſunt aquæ: anima noſtra jam nauſeat *f* ſuper cibo iſto leviſſimo *g*.

6. *h* Quamobrem miſit Dominus in populum ignitos *i* ſerpentes, ad quorum plagas & mortes plurimorum,

7. Venerunt ad Moyſen, atque dixerunt: Peccavimus, quia locuti ſumus contra Dominum & te: ora, ut tollat a nobis ſerpentes. Oravitque Moyſes pro populo.

8. Et locutus eſt Dominus ad eum: Fac ſerpentem æneum, & pone eum pro ſigno: qui percuſſus aſpexerit eum, vivet.

9. Fecit ergo Moyſes Serpentem Æneum *k*, & poſuit eum pro ſigno: quem cum percuſſi aſpicerent, ſanabantur.

10. Pro-

a Eodem anno, ſed. menſe 5.

b Non lacrymæ ſignificantur ſed exequiarum celebritas. Hieronym. Epiſt. 25.

c Eodem an. 2552. menſe 6.

d Num. 33. 40.

e ſc. everſio ſeu deſtructio.

f 70. gravata eſt

g 70. vacuo, alii, viliſſimo. Sic carnales faſtidiunt Chriſti manna, ſacramenta & myſteria.

h Judith. 8. 25. Sap. 16. 5. 1 Cor. 10. 9.

i Quorum morſus urebat.

k Joan. 3. 14. myſtice ſignificat Chriſtum: fuſe exponit S. Auguſtin.

10. Profectique filii Iſrael caſtrametati ſunt in Oboth.

11. Unde egreſſi fixere tentoria in Jeabarim: in ſolitudine, quæ reſpicit Moab contra orientalem plagam.

12. Et inde moventes, venerunt ad Torrentem Zared.

13. Quem *a* relinquentes caſtra metati ſunt contra Arnon *b*, quæ eſt in deſerto, & prominet in finibus Amorrhæi. *c* Siquidem Arnon terminus eſt Moab, dividens Moabitas, & Amorrhæos.

14. Unde dicitur in libro *d* bellorum Domini: Sicut fecit in Mari rubro, ſic faciet in torrentibus Arnon.

15. Scopuli torrentium inclinati ſunt, ut requieſcerent in Ar, & recumberent in finibus Moabitarum.

16. Ex eo loco apparuit puteus, ſuper quo locutus eſt Dominus ad Moyſen: Congrega populum, & dabo ei aquam.

17. Tunc cecinit Iſrael carmen iſtud: Aſcendat puteus. Concinebant:

18. Puteus, quem foderunt principes, & paraverunt duces multitudinis in datore legis, *e* & in baculis ſuis *f*. De ſolitudine, Matthana.

19. De Matthana in Nahaliel: De Nahaliel in Bamoth.

20. De Bamoth, vallis eſt in regione Moab, in vertice Phatga, quod reſpicit contra deſertum.

21. *g* Miſit autem Iſrael nuntios ad Sehon regem Amorrhæorum, dicens:

22. Obſecro, ut tranſire mihi liceat per terram tuam; non declinabimus in agros & vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur, donec tranſeamus terminos tuos.

23. Qui concedere noluit, ut tranſiret Iſrael per fines ſuos; quin potius exercitu congregato, egreſſus eſt obviam in deſertum, & venit in Jaſa, pugnavitque contra eum.

24. *h* A quo percuſſus eſt in ore gladii, & poſſeſſa eſt terra ejus ab Arnoe usque Jeboc, & filios Ammon: quia forti præſidio tenebantur termini Ammonitarum.

25. Tulit ergo Iſrael omnes civitates ejus, & habitavit in urbibus Amorrhæi, in Heſebon ſcilicet, & viculis ejus.

26. Urbs Heſebon fuit Sehon regis Amorrhæi, qui pugnavit contra regem Moab: & tu-

a Deut. 2. 9. *b* Anno M. 2553. *c* Judic. 11. 18 Deut. 2. 24. *d* Hic liber, ut plures alii, cum tempore intercidit; & videtur metrico verſu conſcriptus, ut patet ex pauculis verſibus, qui hic ex eo citantur. *e* i. Moyſe. *f* Sc. terram aperientes. *g* Deut. 2. 26. Judic. 11. 19. *h* Pſal. 134. 10. Amos 2. 8.

10. Y ruſzywſzy ſię ſynowie Izráelowi obozem ſtánęli w Oboth.

11. Skąd wyćiągnąwſzy rozbili namioty w Ieábárim ná puſzczy, ktora pátrzy ku Moab przećiwko wſchodniey ſtronie.

12. A ztámtąd ſię ruſzywſzy przyſzli do ſtrumieniá Zared.

13. Ktory puśćiwſzy obozem ſtánęli przećiw Arnon, ktore ieſt ná puſzczy, á wyſádzá ſię ná gránicách Amorreyczyká. Bo Arnon ieſt gránicą Moábſką, dźieląc Moábity od Amorreyczykow.

14. Zkąd mowią w kśięgách woien Páńſkich: Iáko uczynił ná morzu czerwonym, ták uczyni ná potocech Arnońſkich.

15. Skáły potokow náchyliły ſię, áby odpoczynęły w Ar, y uśiádły ná gránicách Moábſkich.

16. A z tego mieyſcá okazáłá ſię ſtudniá, o ktorey Pan mowił do Moyżeſzá: Zgromadz lud, á dam im wody.

17. Tedy śpiewał Izráel tę pieśń: Wyſtąp ſtudnio. Śpiewáli:

18. Studniá, ktorą wykopáły kśiążętá, y zgotowáli Hetmánowie ludu w zákonodawcy y w laſkách ſwoich. Z puſtynie do Máthány.

19. Z Máthány do Náháliel; Z Náháliel do Bámoth.

20. Z Bámoth, doliná ieſt w kráinie Moáb ná wierzchu Pháſgá, ktora pátrzy przećiw puſzczy.

21. Y poſłał Izráel poſły do Sehoná Królá Amorreyſkiego, mowiąc:

22. Proſzę, áby mi wolno było przeyść przez źiemię twoię: nie zſtąpiemy ná polá y winnice, nie będźiemy pić wody z ſtudźien: drogą krolewſką poydźiemy, áż przeydźiemy gránice twoie.

23. Ktory niechćiał dozwolić, áby przeſzedł Izráel przez gránice iego, y owſzem zebrawſzy woyſko wyiáchał przećiwko ná puſzczą, y przyiáchał do Iáſá, y walczył przećiw iemu.

24. Od ktorego porážony ieſt páſczeką mieczá, y otrzymána ieſt źiemiá iego od Arnon áż do Iebok y ſynow Ammon: bo mocną obroną były opátrzone gránice Ammonitow.

25. Pobrał tedy Iſzráel wſzytkie miáſtá iego, y mieſzkał w mieśćiech Amorreyſkich, to ieſt w Heſebon, y we wśiách iego.

26. Miáſto Heſebon było Sehoná krolá Amor-

Amorreyſkiego, ktory walczył przećiwko krolowi Moáb: y wźiął wſzytkę, źiemię ktora pod iego władzą byłá áż po Arnon.

27. Przetoż mowią w przypowieśći: Podźćie do Heſebon, niech ſię zbuduie y wyſtáwi miáſto Sehon:

28. Ogień wyſzedł z Heſebon, płomień z miáſteczká Sehon, y pożárł Ar Moábitow y obywátele wyżyn Arnon.

29. Biádá tobie Moáb, zginąłeś ludu Chámos. Podał ſyny iego ná ućiekánie, á corki w poimánie krolowi Amorreyczykow Sehon.

30. Iarzmo ich záginęło od Heſebon áż do Dibon, ſprácowáni przyſzli do Nophe, y áż do Medábá.

31. Mieſzkał tedy Izráel w źiemi Amorreyczyká.

32. Y poſłał Moyżeſz, ktorzyby wyſzpiegowáli Iázer: ktorego wioſki pobráli, y pośiedli obywátele.

33. Z obrocili ſię y ſzli drogą Báſán, y záſtąpił im Og krol Báſán, ze wſzytkim ludem ſwym, chcąc dáć bitwę w Edrái.

34. Y rzekł Pan do Moyżeſzá: Nie boy śię go, bom go dał w rękę twoię, y wſzytek lud y źiemię iego: y uczyniſz mu ták, iákoś uczynił Sehonowi krolowi Amorreyczykow, obywátelowi Heſebon.

35. Poráźili tedy y tego z ſynmi iego, y wſzytek lud iego áż do ſczątku, y pośiedli źiemię iego.

ROZDZIAŁ XXII.

Krol Moábſki Bálák po dwákroć Báláámá przyzywa áby złorzeczył ludu Izráelſkiemu, ále mu tego Bog bronił, á ná Koniec Anioł go zgromił, á Ośłicá przemowiłá.

1. Y Ruſzywſzy ſię ſtánęli obozem ná polách Moáb, gdźie zá Iordanem Iericho leży.

2. A widząc Bálák ſyn Sephorow wſzyſtko co uczynił Izráel Amorreyczykowi,

3. A iż ſię go zlękli Moábitowie, á iż naiázdu iego zdźierżeć nie mogli,

4. Rzekł do ſtárſzych Madian: Ták wygłádźi ten lud wſzyſtkiego, ktorzy w gránicách náſzych mieſzkáią, iáko zwykł woł trawę áż do korzenia wyiadáć. Ten był ná ten czás Krołem w Moáb.

tulit omnem terram, quæ ditionis illius fuerat, usque Arnon.

27. Idcirco dicitur in Proverbio: Venite in Heſebon, ædificetur, & conſtruatur civitas Sehon.

28. Ignis egreſſus eſt de Heſebon, flamma de oppido Sehon, & devoravit Ar Moabitarum, & habitatores excelſorum Arnon.

29. *a* Væ tibi Moab, periſti popule Chamos *b*. Dedit filios ejus in fugam, & filias in captivitatem, regi Amorrhæorum Sehon.

30. Jugum ipſorum diſperiit ab Heſebon usque Dibon, laſſi pervenerunt in Nophe, & usque Medaba.

31. Habitavit itaque Iſrael in terra Amorrhæi.

32. Miſitque Moyſes, qui explorarent Jazer: cujus ceperunt viculos, & poſſederuut *c* habitatores.

33. *d* Verteruntque ſe, aſcenderunt per viam Baſan, *e* & occurrit eis Og Rex Baſan cum omni populo ſuo, pugnaturus in Edrai.

34. Dixitque Dominus ad Moyſen: Ne timeas eum, quia in manu tua tradidi illum, & omnem populum, ac terram ejus: faciesque illi, ſicut feciſti Sehon regi Amorrhæorum habitatori Heſebon.

35. Percuſſerunt igitur & hunc cum filiis ſuis, univerſumque populum ejus usque ad internecionem, & poſſederunt terram illius.

a Judic. 11. 24. 2. Reg. 11. 7.

b Moabitæ ſic vocantur ab idolo Chamos, quod colebant.

c 7. expulerunt.

d Deut. 4. 3. 29 7.

e Eodem Ann. 2553.

CAPUT XXII.

Bis vocatur Balaam a rege Balac, ut Iſraelitis malediceret, 5. Dominus illum prohibet, 9. Angelus 21. per aſinam loquens eum corripit, 28. & monet. Ne aliud quam Domini verba loquatur. 35.

1. PRofectique caſtra metati ſunt in campeſtribus Moab, ubi trans Jordanem Jericho ſita eſt.

2. Videns autem Balac *f* filius Sephor omnia, quæ fecerat Iſrael Amorrhæo,

3. Et quod pertimuiſſent eum Moabitæ, & impetum ejus ferre non poſſent,

4. Dixit ad Majores natu Madian: ita delebit hic populus omnes, qui in noſtris finibus commorantur, quo modo ſolet bos herbas usque ad radices carpere. Ipſe erat eo tempore rex in Moab.

Anno M. 2543 Ant. Chr. 1451.

f Rex Moab.

a Joſ. 24. 9. *b* Euphratem. Joſeph. Antiq. 4. c. 4. Confer cum cap. 23. 7. inf. & Deut. 23. 4.

5. *a* Miſit ergo nuncios ad Balaam filium Beor ariolum, qui habitabat ſuper flumen *b* terræ filiorum Ammon, ut vocarent eum, & dicerent: Ecce egreſſus eſt populus ex Ægypto, qui operuit ſuperficiem terræ, ſedens contra me.

6. Veni igitur, & maledic populo huic, quia fortior me eſt: ſi quo modo poſſim percutere & ejicere eum de terra mea: novi enim, quod benedictus ſit, cui benedixeris, & maledictus, in quem maledicta congeſſeris.

7. Perrexeruntque ſeniores Moab, & Majores natu Madian, habentes divinationis pretium in manibus. Cumque veniſſent ad Balaam, & narraſſent ei omnia verba Balac,

8. Ille reſpondit: Manete hic nocte, & reſpondebo, quidquid mihi dixerit Dominus. Manentibus illis apud Balam, venit Deus *c*, & ait ad eum:

c i. Angelus Dei.

9. Quid ſibi volunt homines iſti apud te?

10. Reſpondit: Balac filius Sephor rex Moabitarum miſit ad me,

11. Dicens: Ecce populus, qui ingreſſus eſt de Ægypto, operuit ſuperficiem terræ, veni, & maledic ei, ſi quo modo poſſim pugnans abigere eum.

12. Dixitque Deus ad Balaam: Noli ire cum eis: neque maledicas populo: quia benedictus eſt.

13. Qui mane conſurgens dixit ad principes: Ite in terram veſtram, quia prohibuit me Dominus venire vobiſcum.

14. Reverſi principes dixerunt ad Balac: Noluit Balaam venire nobiſcum.

15. Rurſum ille multo plures & nobiliores quam ante miſerat, miſit.

16. Qui cum veniſſent ad Balaam, dixerunt: Sic dicit Balac filius Sephor: Ne cuncteris venire ad me:

17. Paratus ſum honorare te, & quidquid volueris, dabo tibi: veni, & maledic populo iſti.

d Inf. 24. 13.

18. Reſpondit Balaam *d*: Si dederit mihi Balac plenam domum ſuam argenti & auri, non potero immutare verbum Domini Dei mei, ut vel plus vel minus loquar.

19. Obſecro, ut hic maneatis etiam hac nocte, & ſcire queam, quid mihi rurſum reſpondeat Dominus.

20. Venit ergo Deus ad Balaam nocte, & ait ei: Si vocare te venerunt homines iſti, ſurge,

5. A ták poſłał poſły do Bálááma ſyná Beorowego wieſczká, ktory mieſzkał nád rzeką ziemie ſynow Ammon, áby go przyzwáli, y rzekli: Oto lud wyſzedł z Ægyptu, ktory okrył wierzch źiemie, záſádźiwſzy ſię przećiwko mnie.

6. A ták przyiedź, á złorzecz temu ludowi, bo mocnieyſzy ieſt nád mię: zabym go iáko mogł porážić y wygnáć z źiemie moiey. Wiem bowiem iż błogoſławion będźie, kogo ty błogoſłáwiſz, á przeklęty ná ktorego złorzeczeńſtwá zgromádźiſz.

7. Y poſzli ſtárſzy Moáb y ſtárſzy Mádián máiąc w ręku zapłátę wrożby. A gdy przyſzli do Bálááma, y powiedźieli mu wſzyſtkie ſłowá Bálakowe:

8. On odpowiedźiał: Zoſtańćie tu przez noc, á odpowiem, cokolwiek mi Pan rzecze. A gdy zoſtáli u Bálááma, przyſzedł Bog, y rzekł do niego:

9. Co to zacz ći ludźie u ćiebie?

10. Odpowiedźiał: Bálák ſyn Sephorow krol Moábitow poſłał do mnie,

11. Mowiąc: Oto lud, ktory wyſzedł z Ægyptu, okrył wierzch źiemie: przyiedź, á przeklni ji, á zabym iáko mogł walcząc odpędźić go.

12. Y rzekł Bog do Bálááma: nie chodź z nimi, y nie klni ludu: bo ieſt błogoſłáwiony.

13. Ktory ráno wſtawſzy rzekł do kśiążąt: Idźćie do źiemie wáſzey, bo mi Bog zákazał iść zwámi.

14. Wroćiwſzy ſię kśiążętá rzekli do Báláká: Niechćiał Báláám przyść známi.

15. On znowu poſłáł dáleko więcey y zacnieyſzych, niżli przed tym był poſłáł.

16. Ktorzy przyiáchawſzy do Bálááma, rzekli: Ták mowi Bálák ſyn Sephor: Nieoćiągay ſię przyść do mnie.

17. Ieſtem gotow uczćić ćię, y cokolwiek záchceſz, damći: Przydź á złorzecz ludowi temu.

18. Odpowiedźiał Bálááṁ: By mi dał Bálák pełen dom ſwoy ſrebrá y złotá: nie będę mogł odmienić ſłowá Páná Bogá mego, żebych ábo więcey ábo mniey mowił.

19. Proſzę, żebyśćie tu zoſtáli ieſzcze przez tę noc, żebym mogł wiedźieć, co mi powtore Pan odpowie.

20. Przyſzedł tedy Bog do Bálááma w nocy, y rzekł mu: Ieſli wezwáć ćię przyſzli ći ludźie, wſtań

wſtań, á idź z nimi: ále ták, ábyś coć roſkażę, czynił.

21. Wſtał Báláám ráno, y ośiodławſzy oſlicę ſwą, iáchał z nimi.

22. Y rozgniewał ſię Bog, y ſtánął Anyoł Páńſki ná drodze przećiw Báláámowi, ktory śiedźiał ná oſlicy, á dwu ſług miał z ſobą.

23. Uyźrzawſzy oſlicá Aniołá ſtoiącego ná drodze z dobytym mieczem, odwroćiłá ſię z drogi, y ſzłá po roli. Ktorą gdy bił Báláám, y chćiał ná ſzćieżkę náwieść,

24. Stánął Anyoł w ćieśni dwu płotow, ktoremi winnice ogrodzone były.

25. Ktorego widząc oſlicá przytárłá do ściány, y ſtárłá nogę śiedzącego. A on ią powtore bił:

26. A przećię iednák Anyoł przeſzedſzy ná mieyſce ćiáſne, gdźie áni w práwo áni w lewo nie mogłá uſtąpić, záſtąpił iey drogę.

27. Y gdy widźiáłá oſlicá Aniołá ſtoiącego, upádłá pod nogámi śiedzącego. Ktory rozgniewawſzy ſię, bárźiey kiiem boki iey obiiał.

28. Y otworzył Pan uſtá oſlice y przerzekłá: Cożemći uczyniłá? przecz mię biieſz oto iuż trzeći kroć?

29. Odpowiedźiał Báláám, Yżeś záſłużyłá, y ſzydźiłáś zemnie: Obych miał miecz, żebym ćię zábił.

30. Rzekłá oſlicá: ázam nie bydlę twoie, ná ktorymeś záwſze zwykł śiedźieć áż po dźiśieyſzy dźień? powiedz, comći tákowego kiedy uczyniłá? A on rzekł: Nigdy.

31. Nátychmiáſt otworzył Pan oczy Báláámowi, y uyźrzał Aniołá ſtoiącego ná drodze z gołym mieczem, y pokłonił ſię twarzą do źiemie.

32. Ktoremu Anyoł: Czemu, pry, trzeći kroć biieſz oſlicę twoię? Iam przyſzedł, ábych ſię tobie ſprzećiwiał, bo przewrotna ieſt drogá twoiá, á mnie przećiwna:

33. Y by byłá oſlicá nie zſtąpiłá z drogi, dáiąc mieyſce ſprzećiwiáiącemu ſię, zábiłbych ćię był, á onáby żywa zoſtáłá.

34. Rzekł Báláám: Zgrzeſzyłem, nie wiedząc żebyś ty ſtał przećiw mnie: y teraz ieſliċ ſię nie podoba ábych iáchał, wrocę ſię.

35. Rzekł Anyoł: Iedź z tymi: á ſtrzeż ſię, ábyś nic inſzego nie mowił, iedno coć roſkażę. Y iáchał z kśiążęty.

36. Co uſłyſzawſzy Bálak, wyiáchał przećiwko niemu do Miáſteczká Moábitow, ktore leży ná oſtátnich gránicách Arnon.

ſurge, & vade cum eis: ita dumtaxat, ut quod tibi præcepero, facias.

21. Surrexit Balaam mane, & ſtrata aſina ſua profectus eſt cum eis.

22. *a* Et iratus eſt *b* Deus. Stetitque Angelus Domini in via contra Balaam, qui inſidebat aſinæ, & duos pueros habebat ſecum.

23. Cernens aſina Angelum ſtantem in via, evaginato gladio, avertit ſe de itinere, & ibat per agrum. Quam cum verberaret Balaam, & vellet ad ſemitam reducere,

24. Stetit Angelus in anguſtiis duarum maceriarum, quibus vineæ cingebantur.

25. Quem videns aſina, junxit ſe parieti, & attrivit ſedentis pedem. At ille iterum verberabat eam:

26. Et nihilominus angelus ad locum anguſtum tranſiens, ubi nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram poterat deviare, obvius ſtetit.

27. Cumque vidiſſet aſina ſtantem angelum, concidit ſub pedibus ſedentis; qui iratus, vehementius cædebat fuſte latera ejus.

28. Aperuitque Dominus os aſinæ, & locuta *c* eſt: Quid feci tibi? cur percutis me? ecce jam tertio?

29. Reſpondit Balaam: Quia commeruiſti, & illuſiſti mihi: utinam haberem gladium, ut te percuterem *d*.

30. Dixit aſina: Nonne animal tuum ſum, cui ſemper ſedere conſuevisti usque in præſentem diem? dic, quid ſimile unquam fecerim tibi? At ille ait: Nunquam.

31. Protinus aperuit Dominus oculos Balaam, & vidit angelum ſtantem in via evaginato gladio, adoravitque eum pronus *e* in terram.

32. Cui Angelus: Cur, inquit, tertio verberas aſinam tuam? Ego veni, ut adverſarer tibi, quia perverſa eſt via *f* tua, mihique contraria:

33. Et niſi aſina declinaſſet de via, dans locum reſiſtenti, te occidiſſem, & illa viveret.

34. Dixit Balaam: Peccavi, neſciens quod tu ſtares contra me: & nunc, ſi diſplicet tibi, ut vadam, revertar.

35. Ait Angelus: Vade cum iſtis, & cave, ne aliud, quam præcepero tibi, loquaris. Ivit igitur cum principibus.

36. Quod cum audiſſet Balac, egreſſus eſt in occurſum ejus, in oppido Moabitarum, quod ſitum eſt in extremis finibus Arnon.

a 2. Pet. 2. 15
b Quia ille malo ibat animo.
c Angelo linguam ejus movente. Tropologice aſina eſt caro, quæ flagellata Balaamo, i. menti Deum oſtendit, ut bruta mens poſt bruti flagra inſtructionem admittat. S. Greg.
d Chald. occiderem.
e 70. Incurvatus ſuper faciem.
f i. Intentio.

37. Dixitque ad Balaam: Miſi nuntios, ut vocarem te, cur non ſtatim veniſti ad me? an quia mercedem adventui tuo reddere nequeo?

38. Cui ille reſpondit: Ecce adſum: numquid loqui potero aliud, niſi quod Deus poſuerit in ore meo?

a Hebr. in urbem Churſoth. platearum. Sa.

39. Perrexerunt ergo ſimul, & venerunt in urbem *a*, quæ in extremis regni ejus finibus erat.

40. Cumque occidiſſet Balac boves & oves, miſit ad Balaam, & principes, qui cum eo erant, munera.

41. Mane autem facto duxit eum ad excelſa Baal, & intuitus eſt extremam partem populi.

CAPUT XXIII.

Balaam loco maledictionis benedicit populo Iſrael, 8. Iterum benedicens, multa proſpera de illo vaticinatur. 18.

1. Dixitque Balaam ad Balac: Ædifica mihi hic ſeptem aras, & para totidem vitulos, ejusdemque numeri arietes.

b Balac & Balaam, ut patet ex Hebr.

2. Cumque feciſſet juxta ſermonem Balaam, impoſuerunt ſimul *b* vitulum & arietem ſuper aram.

c Chald. oſtenderit.

3. Dixitque Balaam ad Balac: Sta pauliſper juxta holocauſtum tuum, donec vadam, ſi forte occurrat mihi Dominus, & quodcumque imperaverit *c*, loquar tibi.

4. Cumque abiiſſet velociter, occurrit illi Deus. Locutusque ad eum Balaam: Septem, inquit, aras erexi, & impoſui vitulum & arietem deſuper.

5. Dominus autem poſuit verbum in ore ejus, & ait: Revertere ad Balac, & hæc loqueris.

6. Reverſus invenit ſtantem Balac juxta holocauſtum ſuum, & omnes principes Moabitarum:

d i Prophetia, continente parabolam.

7. Aſſumtaque parabola *d* ſua dixit: De Aram adduxit me Balac rex Moabitarum, de montibus Orientis: Veni, inquit, & maledic Jacob: propera, & deteſtare Iſrael.

8. Quomodo maledicam, cui non maledixit Deus? Qua ratione deteſter, quem Dominus non deteſtatur?

e a gentibus ſegregatus.

9. De ſummis ſilicibus videbo eum, & de collibus conſiderabo illum. Populus ſolus *e* habitabit, & inter gentes non reputabitur.

10. Quis

37. Y rzekł do Báláámá: Poſłałem poſły ábych ćię przyzwał: Czemużeś nie záraz przyiáchał do mnie? Czy dla tego że zapłáty zá przyiazd twoy oddáć nie mogę?

38. Ktoremu on odpowiedźiał: Otoż mię maſz: Azaż co innego mowić mogę, iedno co Bog włoży w uſtá moie?

39. Y iácháli poſpołu, y przyiácháli do miáſtá, ktore było ná oſtátnich gránicách króleſtwá iego.

40. Y nábiwſzy Bálák wołow y owiec, poſłał do Báláámá y kśiążąt, ktorzy z nim byli, dáry.

41. A gdy było ráno, wiodł go ná wyżyny Báálowe, y uyźrzał oſtátnią część ludu.

ROZDZIAŁ XXIII.

Báláám kazał ſobie śiedm Ołtarzow uczynić, áby ludu złorzeczył: ále Pan Bog złorzenie obroćił w błogoſłáwieńſtwo: Potym ná iną gorę wiodł go Krol Bálák.

1. Y Rzekł Báláám do Báláká: Zbuduy mi tu śiedm ołtarzow, á nágotuy tákże wiele ćielcow y teyże liczby báránow.

2. A gdy uczynił wedle mowy Báláám, włożyli poſpołu ćielcá y báráná ná ołtarz.

3. Y rzekł Báláám do Báláká: Poſtoy trochę u twego cáłopalenia, áż poydę, owa mię podobno Pan potka: á cokolwiek roſkaże, powiem ći.

4. A gdy odſzedł prędko, zábieżał mu Bog, y mowił do niego Báláám: Poſtáwiłem práwi śiedm ołtarzow, y włożyłem ćielcá y báráná ná wierzch.

5. A Pan włożył ſłowo w uſta iego: Y rzekł: Wroć ſię do Báláká, á to będźieſz mowił.

6. Wroćiwſzy ſię záſtał Báláaká ſtoiącego przy cáłopaleniu ſwoim, y wſzyſtkie kśiążętá Moábitow:

7. Y wźiąwſzy przypowieść ſwoię, rzekł: Z Arám przywiodł mię Bálák Krol Moábitow z gor wſchodnich: Podź, práwi, á złorzecz Iákobowi: ſpieſz ſię, á przeklinay Izráelá.

8. Iáko mam złorzeczyć, ktoremu nie złorzeczył Bog? A iáko mam przeklináć tego, ktorego Pan nie przeklina?

9. Z naywyſſzych ſkał uyźrzę go, á z págorkow oglądam go. Lud ſam mieſzkáć będźie, á miedzy narody nie będźie policzon.

10. Kto

10. Kto przeliczyć może proch Iákobow, y widźieć liczbę pokolenia Izráelowego? Niech umrze duſzá moiá śmierćią ſpráwiedliwych, á niech ſię ſtáną oſtátnie rzeczy moie tym podobne.

11. Y rzekł Bálák do Báláámá: Coż to ieſt co czyniſz? Abyś przeklinał nieprzyiaćioły moie, przyzwałem ćię: á ty przećiwnym obyczáiem błogoſłáwiſz im.

12. Ktoremu on odpowiedźiał: Azaz mogę co inſzego mowić, iedno co każe Pan?

13. Rzekł tedy Bálák: Podź zemną ná drugie mieyſce, ſkądbyć część Izráelá uyźrzał, á wſzytkiego widźieć nie mogł: támtąd go przeklinay.

14. A gdy go záwiodł ná mieyſce wyſokie ná wierzch gory Pháſgi, zbudował Báláám śiedm ołtarzow, y włożywſzy ná wierzch ćielcá y báráná,

15. Rzekł do Báláká: Stoy tu u cáłopalenia twego, áż ia ná przećiw pobieżę.

16. Ktoremu gdy Pan záſzedł, y włożył ſłowo w uſtá iego, rzekł: Wroć ſię do Báláká, á to mowić mu będźieſz.

17. Wroćiwſzy ſię nálazł go ſtoiącego u cáłopalenia ſwego, y kśiążętá Moábitow z nim. Do ktorego Bálák: Co, práwi, mowił Pan?

18. A on wźiąwſzy ſwą przypowieść rzekł: Stoy Báláku á ſłuchay, ſłyſz ſynu Sephorow:

19. Nie ieſt Bog iáko człowiek, áby kłamał: áni iáko ſyn człowieczy, żeby ſię odmieniał. Rzekł tedy, á nie uczyni? mowił, á nie wypełni?

20. Ku błogoſłáwieniu przywiedźiony ieſtem, błogoſłáwieńſtwá zábronić nie mogę.

21. Niemáſz bálwáná w Iákobie, áni widáć wyobrażenia w Izráelu. Pan Bog iego ieſt z nim, á trąbienie zwyćięſtwá krolewſkiego w nim.

22. Bog wywiodł z Ægyptu, ktorego moc podobna ieſt Rynocerotowi.

23. Niemáſz wieſzczby w Iákobie, áni wrożki w Izráelu. Czáſow ſwoich będźie powiedźiano Iákobowi y Izráelowi, co Bog uczynił.

24. Oto lud iáko lwicá powſtánie, á iáko lew ſię podnieśie: nie lęże, áż pożrze korzyść, á krew pobitych wypiie.

25. Y rzekł Bálák do Báláámá: Ani go przeklinay, áni go błogoſław.

26. A on odpowiedźiał: zámći nie mowił, że cokolwiek mi Bog roſkaże, to uczynię?

27. Y

10. Quis dinumerare poſſit pulverem *a* Jacob, & noſſe numerum ſtirpis Iſrael? Moriatur *b* anima mea morte juſtorum, & fiant noviſſima mea horum ſimilia.

11. Dixitque Balac ad Balaam: Quid eſt hoc, quod agis? Ut maledíceres inimicis meis vocavi te: & tu econtrario benedicis eis.

12. Cui ille reſpondit: Num aliud poſſum loqui, niſi quod juſſerit Dominus?

13. Dixit ergo Balac: Veni mecum in alterum locum, unde partem Iſrael videas, & totum videre non poſſis, inde maledicito ei.

14. Cumque duxiſſet eum in locum ſublimem *c*, ſuper verticem montis Phasga, ædificavit Balaam ſeptem aras, & impoſitis ſupra vitulo atque ariete,

15. Dixit ad Balac: Sta hic juxta holocauſtum tuum, donec ego obvius *d* pergam.

16. Cui cum Dominus occurriſſet, poſuiſſetque verbum in ore ejus, ait: Revertere ad Balac, & hæc loqueris ei.

17. Reverſus invenit eum ſtantem juxta holocauſtum ſuum, & principes Moabitarum cum eo. Ad quem Balac: Quid, inquit, locutus eſt Dominus?

18. At ille aſſumpta parabola ſua, ait: Sta Balac, & auſculta, audi fili Sephor:

19. Non eſt Deus quaſi homo, ut mentiatur: nec ut filius hominis, ut mutetur *e*. Dixit ergo, & non faciet? locutus eſt, & non implebit?

20. Ad benedicendum adductus ſum, benedictionem prohibere non valeo.

21. Non eſt idolum in Jacob, nec videtur ſimulachrum in Iſrael. Dominus Deus ejus cum eo eſt, & clangor *f* victoriæ regis in illo.

22. *g* Deus eduxit illum de Ægypto, cujus fortitudo ſimilis eſt Rhinocerotis *h*.

23. Non eſt augurium in Jacob, nec divinatio in Iſrael. Temporibus ſuis dicetur Jacob & Iſrael, quid operatus ſit Deus.

24. Ecce populus ut leæna conſurget, & quaſi leo erigetur: non accubabit, donec devoret prædam, & occiſorum ſanguinem bibat.

25. Dixitque Balac ad Balaam: Nec maledicas ei, nec benedicas.

26. Et ille ait: Nonne dixi tibi, quod quidquid mihi Deus imperaret, hoc facerem?

27. Et

a Parvulos.

b ſeu ſeparetur a corpore per mortem.

c Chald. agrum ſpeculæ.

d Sc. Deo

e Hebr. pœniteat.

f Chald. majeſtas.

g Infr. 24. 8.

h Rhinoceros toto corpore ſquamis duriſſimis eſt loricatus, pellemque habet tanta ſpiſſitudine, ut ægre jaculo penetrari queat. Pugnaturus cum elephante cornu ſuum, quod unicum habet inare, ad ſaxa limat & exacuit. Tirin & alii in Job. 39.

17. Et ait Balac ad eum: Veni, & ducam te ad alium locum: si forte placeat Deo, ut inde maledicas eis.

28. Cumque duxisset eum super verticem montis Phogor, qui respicit solitudinem,

29. Dixit ei Balaam: Ædifica mihi hic septem aras, & para totidem vitulos, ejusdemque numeri arietes.

30. Fecit Balac, ut Balaam dixerat: imposuitque vitulos & arietes per singulas aras.

27. Y rzekł Bálák do niego: Podź, á záwiodę ćię ná inne mieysce: ieśli snadź spodoba się Bogu, żebyś ie z támtąd przeklinał.

28. A gdy go záwiodł ná wierzch gory Phogor, ktora pátrzy ku puszczy.

29. Rzekł mu Báláám: Zbuduy mi tu śiedm ołtarzow, á nágotuy tyleż ćielcow y teyże liczby báránow.

30. Uczynił Bálák, iáko rzekł Báláám. Y włożył ćielce y bárány ná káżdy ołtarz.

CAPUT XXIV.

Balaam tertio benedicit, & prospera vaticinatur de Israel, 5. Prædicit ex eo Christum instar stellæ exoriturum, 15. Item de Amalecitis, Cinæis, & Romanis vastandis & perdendis, 20.

1. Cumque vidisset Balaam, quod placeret Domino, ut benediceret Israeli, nequaquam abiit, ut ante perrexerat, ut augurium quæreret: sed dirigens contra desertum vultum suum,

2. Elevans oculos, vidit Israel in tentoriis commorantem per tribus suas: & irruente *a* in se spiritu Dei,

3. Assumpta parabola ait: Dixit Balaam filius Beor: dixit homo, cujus obturatus est oculus:

4. Dixit auditor sermonum Dei, qui visionem omnipotentis intuitus est, qui cadit *b*, & sic aperiuntur oculi *c* ejus:

5. Quam pulchra tabernacula tua Jacob, & tentoria tua Israel!

6. Ut valles nemorosæ *d*, ut horti juxta fluvios irrigui, ut tabernacula quæ fixit Dominus, quasi cedri prope aquas.

7. Fluet aqua de situla ejus, & semen illius erit in aquas *e* multas. Tolletur propter Agag, rex ejus, & auferetur regnum illius.

8. Deus eduxit illum de Ægypto, *f* cujus fortitudo similis est Rhinocerotis. Devorabunt *g* gentes hostes illius, ossaque eorum confringent, & perforabunt sagittis.

9. Accubans dormivit ut leo, & quasi leæna, quam suscitare nullus audebit. Qui benedixerit tibi, erit & ipse benedictus: qui maledixerit, in maledictione reputabitur.

10. Iratusque Balac contra Balaam, complo-

a Veniente.
b Sc. corpore in ecstasi.
c Mentis.
d Chald. torrentes defluentes.
e Populos,
f Sup. 23. 22.
g Hebr. comedent.

ROZDZIAŁ XXIV.

Báláám po trzeći kroć błogosłáwi, y szczęśliwe rzeczy winszuie ludu Iżidelskiemu: y okryśluie, Amálechitách, Cyneyczykoch, y Rzymiánoch wiele opowiáda rzeczy przyszłych.

1. Y Gdy obaczył Báláám że się podobáło Pánu, áby błogosłáwił Izráelá, żadną miárą nie wychodźił, iáko przed tym chodźił szukáć wieszczby: ále obroćiwszy twarz swoię ku puszczy,

2. Y podniowszy oczy, uyźrzał Izráelá w namieciech mieszkáiącego według pokolenia iego: y gdy nápadł nań duch Boży,

3. Wźiąwszy przypowieść mowił: Rzekł Báláám syn Beor: rzekł człowiek, ktorego oko ieſt zátkáne:

4. Rzekł słuchácz powieśći Bożych: ktory widzenie wszechmogącego widźiał, ktory upada, y ták się otwieráią oczy iego:

5. Iáko piękne przybytki twoie Iákobie, y namioty twoie Izráelu!

6. Iáko niżiny gáiste, iáko sády przy rzekách wilgotne, iáko namioty ktore postáwił Pan, iáko cedry przy wodách.

7. Popłynie wodá z wiádrá iego, á náśienie iego będźie w wody wielkie. Będźie wźięt dla Agágá krol iego, y odięte będźie kroleſtwo iego.

8. Bog wywiodł go z Ægyptu, ktorego moc podobna ieſt Rynocerotowey: Pożrzą narody nieprzyiaćiele iego, á kośći ich połamią, y podźiuráwią strzałámi.

9. Położywszy się spał iáko lew, y iáko lwicá, ktorey żaden obudźić nie będźie śmiał. Ktoryć będźie błogosłáwił, będźie y sam błogosłáwiony: kto będźie złorzeczył, w złorzeczeńſtwie poczytan będźie.

10. Y rozgniewawszy się Bálák ná Báláámá, kláś-

kłánąwszy rękomá mowił: Ná złorzeczenie nieprzyiáćiołom moim przyzwalem ćię: ktorym przećiwnym obyczáiem błogosłáwiłeś po trzećie.

11. Wroć się ná mieysce twoie. Postánowiłem wprawdźie uczćić ćię známienićie, ále ćię Pan zbáwił nágotowáney czći.

12. Odpowiedźiał Báláám do Báláká: Azam posłom twoim, ktoreś do mnie posłał, nie mowił:

13. By mi dał Bálák pełen dom swoy srebrá y złotá, nie mogę przestąpić słowá Páná Bogá mego, ábym co dobrego ábo złego miał mowić z sercá swego: ále cokolwiek Pan rzecze, to mowić będę?

14. Wszákże wráćáiąc się do ludu mego, dam rádę, co twoy lud uczyni temu ludowi czásu ostátecnego.

15. Wźiąwszy tedy przypowieść znowu mowił: Rzekł Báláám syn Beor, Rzekł człowiek, ktorego oko iest zátkáne:

16. Rzekł słuchácz powieśći Bożych, ktory zna náukę Nawyższego, y widzenia Wszechmocnego widźi, ktory upadáiąc ma oczy otworzone.

17. Uyźrzę go, ále nie teraz: oglądam go, ále nie zbliská. Wznidźie Gwiazda z Iákobá, y powstánie laská z Izráelá, y pobiie książętá Moáb, y spustoszy wszytkie syny Seth.

18. Y będźie Idumeá dźierżáwá iego: dźiedźictwo Seir dostánie się nieprzyiáćiołom iego: lecz Izráel mężnie sobie będźie poczynał.

19. Z Iákobá będźie, ktoryby pánował, y wytráćił ostátki miástá.

20. A gdy uyźrał Amáleká, wźiąwszy przypowieść rzekł: Początek národow Amálek, ktorego ostátki zágubione będą.

21, Uyźrzał też Cyneyczyká: y wźiąwszy przypowieść rzekł Mocneć wprawdźie iest mieszkánie twoie, ále choćbyś położył ná skále gniazdo twe,

22. A byłbyś wybrány z narodu Cynowego, dokiż będźiesz mogł wytrwáć? Assur ćię bowiem poyma.

23. Y wźiąwszy przypowieść záśię mowił: Ach, kto będźie żyw, gdy to Bog uczyni?

24. Przypłyną w gálerách ze Włoch, zwyćiężą Assyriyczyki, y zburzą Hebreyczyki, á ná ostátek y sámi zginą.

25. Y wstał Báláám, y wroćił się ná mieysce swoie: Bálák się też drogą, ktorą był przyiáchał, wroćił.

plosis manibus ait: Ad maledicendum inimicis meis vocavi te, quibus e contrario tertio benedixisti:

11. Revertere ad locum tuum. Decreveram quidem magnifice honorare te, sed Dominus privavit te honore disposito.

12. Respondit Balaam ad Balac: Nonne nuntiis tuis, quos misisti ad me, dixi:

13. *a* Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti & auri, non potero præterire sermonem Domini Dei mei, ut vel boni quid, vel mali proferam ex corde meo: sed quidquid Dominus dixerit, hoc loquar?

14. Verumtamen pergens ad populum meum, dabo consilium, quid populus tuus populo huic faciat extremo tempore.

15. Sumpta igitur parabola, rursum ait: Dixit Balaam filius Beor: dixit homo, cujus obturatus est oculus:

16. Dixit auditor sermonem Dei, qui novit doctrinam Altissimi, & visiones Omnipotentis videt, qui cadens apertos habet oculos *b*,

17. Videbo eum *c*, sed non modo, intuebor illum, sed non prope. *d* Orietur Stella ex Jacob, & consurget virga de Israel: & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth.

18. Et erit Idumæa possessio ejus: hæreditas Seir cedet inimicis suis: Israel vero fortiter aget.

19. De Jacob erit, qui dominetur, & perdat reliquias civitatis *e*.

20. Cumque vidisset Amalec, assumens parabolam, ait: Principium Gentium Amalec, cujus extrema perdentur.

21. Vidit quoque Cinæum *f*: & assumpta parabola, ait: Robustum quidem est habitaculum tuum: sed si in petra posueris nidum tuum,

22. Et fueris electus de stirpe Cin, quamdiu poteris permanere? Assur enim capiet te.

23, Assumptaque parabola iterum locutus est: Heu, quis victurus est, quando ista faciet Deus?

24. *g* Venient in trieribus *h* de Italia *i*, superabunt Assyrios, vastabuntque Hebræos & ad extremum etiam ipsi *k* peribunt.

25. Surrexitque Balaam, & reversus est in locum suum: Balac quoque via, qua venerat, rediit.

a Sup. 22. 18.
b Mentis.
c Sc. Christum.
d Matth. 2. 2. Christus ex Israel oriundus est vera stella mundi propter lucem suæ doctrinæ, & virga propter regiam suam potestatem.
e Mundi.
f i. Jethronis familiam. Vid. Judic. 1. 16.
g Dan. 11. 30.
h I. triremibus.
i Chald. Romani.
k i. Romani.

CAPUT XXV.

Ob fornicationem Iſrael cum Madianitis jubet Deus principes ſuſpendi, 1. Phinees occidens fornicantem avertit plagam, 6. Accipit perpetuum ſacerdotium, eo quod divino zelo Zambri, & Cozbi pugione confodiſſet, 10. Jubet Dominus Iſrael pugnare contra Madian, 16.

a Ann. M. 2553. Ant. Chr. 1451.
b Ubi permanſerunt, donec ſub Joſue profecti Jordanem tranſierunt Joſ. 3. 1.
c Joſ 22. 17. Pſalm 105. 28. Apoc 2. 14.
d Deut. 4. 3.
e Exod. 32. 27.

1. MOrabatur *a* autem eo tempore Iſrael in Settim *b* & fornicatus eſt populus cum filiabus Moab,

2. Quæ vocaverunt eos ad ſacrificia ſua. At illi comederunt, & adoraverunt deos earum.

3. *c* Initiatusque eſt Iſrael Beelphegor: & iratus Dominus,

4. Ait ad Moyſen: *d* Tolle cunctos principes populi, & ſuſpende eos contra ſolem in patibulis; ut avertatur furor meus ab Iſrael.

5. Dixitque Moyſes ad judices Iſrael: *e* Occidat unusquisque proximos ſuos, qui initiati ſunt Beelphegor.

f Adductam in caſtra.
g Pſalm. 105 30. 1. Mach. 2. 26. 1 Cor. 10. 8.
h Chald. & 70. haſta ſeu lancea

6. Et ecce unus de filiis Iſrael intravit coram fratribus ſuis ad ſcortum Madianitidem, *f* vidente Moyſe, & omni turba filiorum Iſrael, qui flebant ante fores tabernaculi.

7. *g* Quod cum vidiſſet Phinees filius Eleazari filii Aaron ſacerdotis, ſurrexit de medio multitudinis, & arrepto pugione *h*,

8. Ingreſſus eſt poſt virum Iſraelitem in lupanar, & perfodit ambos ſimul, virum ſcilicet & mulierem in locis genitalibus.

i i. Peſtis.
k Sc. peſte

9. Ceſſavitque plaga *i* a filiis Iſrael:

10. Et occiſi ſunt *k* viginti quatuor millia hominum. Dixitque Dominus ad Moyſen:

11. Phinees filius Eleazari filii Aaron ſacerdotis avertit iram meam a filiis Iſrael: quia zelo meo commotus eſt contra eos, ut non ipſe delerem filios Iſrael in zelo meo.

l Eccli. 45. 30. 1. Mach. 2. 54
m 70. pactum pacis.

12. Idcirco loquere ad eum: *l* Ecce do ei pacem fœderis mei *m*,

13. Et erit tam ipſi quam ſemini ejus pactum ſacerdotii ſempiternum, quia zelatus eſt pro Deo ſuo, & expiavit ſcelus filiorum Iſrael.

14. Erat autem nomen viri Iſraelitæ, qui occiſus eſt cum Madianitide, Zambri filius Salu, dux de cognatione & tribu Simeonis.

15. Por-

ROZDZIAŁ XXV.

Izráel ſię ſplugáwił corkámi Mádiáńſkiemi, dla czego Pan Kśiążętá kazał zwieśić ku ſłońcu. Phinees odźierzał Kápłáńſtwo wieczne, przeto że zábił Zámbrego y Gozbę ná nierządźie.

1. IZrál mieſzkał ná ten czás w Setim, y cudzołożył lud z corkámi Moáb,

2. Ktore wezwáły ich ná ofiáry ſwoie. A oni iedli y kłániáli ſię Bogom ich.

3. Y poświęcony ieſt Izráel Beelphegorowi: á rozgniewawſzy ſię Pan,

4. Rzekł do Moyżeſzá: Weźmi wſzytkie kśiążętá ludu, á powieś ie przećiw ſłońcu ná ſzubienicách, áby ſię odwroćił gniew moy od Izráelá.

5. Y rzekł Moyżeſz do Sędźiow Izráelſkich: Zábiy káżdy bliżnie ſwe, ktorzy ſą poświęceni do Beelphegorá.

6. A oto ieden z ſynow Izráelowych wſzedł przed bráćią ſwą do nierządnice Mádiánitki, przed oczymá Moyżeſzowemi y wſzytkie rzeſzey Izráelowey, ktorzy płákáli u drzwi przybytku.

7. Co gdy uſłyſzał Phinees ſyn Eleázárá, ſyná Aaronowego kápłaná, wſtał pośrzodku zrgomádzenia, á porwawſzy puginał,

8. Wſzedł zá onym mężem Izráelſkim do nierządnego gmáchu, y przebył oboie záraz, to ieſt mężá y niewiáſtę przez ſkryte mieyſcá.

9. Y uſtáłá plágá od ſynow Izráelowych:

10. A pobito ich dwádźieśćiá y cztery tyćięce ludźi. Y rzekł Pan do Moyżeſzá:

11. Phinees ſyn Eleázárá, ſyná Aaronowego kápłaná, odwroćił gniew moy od ſynow Izráelowych: iż zapálczywośćią moią wzruſzył ſię przećiwko im, ábych ia ſam nie wytráćił ſynow Izráelowych w zapálczywośći moiey.

12. Przetoż mow do niego: Oto dáię mu pokoy przymierza mego,

13. A będźie ták iemu iáko y naśieniu iego przymierze kápłáńſtwá wieczne, iż ſię zápalił zá Bogá ſwego, y oczyśćił złość ſynow Izráelowych.

14. A było imię mężá Izráelſkiego, ktory zábit ieſt z Mádiánitką, Zámbry ſyn Salu, kśiążę z rodzáiu y z pokolenia Simeonowego.

15. A

15. A niewiáſtę Mádiánitkę, ktora poſpołu zábitą ieſt, zwano Kozbi, corká Sur kśiążęćiá zacnego Mádiáńſkiego:
16. Y mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:
17. Nieprzyiáćielmi wás niech poczuią Mádiánitowie, á pobiyćie ie:
18. Ponieważ y oni nieprzyiaćielſkie przećiwko wam uczynili, y oſzukáli zdrádą przez báłwáná Phogor, y Kozbi corkę kśiążęćiá Mádiáńſkiego śioſtrę ſwą, ktora zábita ieſt w dźień kaźni dla świętokrayſtwá Phogor.

15. Porro mulier Madianitis, quæ pariter interfe&a eſt, vocabatur Cozbi, filia Sur principis nobiliſſimi Madianitarum.
16. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:
17. *a* Hoſtes vos ſentiant Madianitæ, & percutite eos:
18. Quia & ipſi hoſtiliter egerunt contra vos, & decepere inſidiis per idolum Phogor, & Cozbi filiam ducis Madian ſororem ſuam, *b* quæ percuſſa eſt in die plagæ pro ſacrilegio Phogor.

a Infr. 31. 2.
b q. d. civem ſuam.

ROZDZIAŁ XXVI.

Drugi raz poczytdią ſyny Izráelowe, gdy iuż do źiemie obiecáney wniść mieli, tylko te, ktorzy ku boiu ſpoſobni.

1. POtym iáko krew winnych wylana ieſt, rzekł Pan do Moyżeſzá y Eleázárá ſyná Aaronowego kápłaná:
2. Policzćie wſzytek poczet ſynow Izráelowych od dwudźieſtu lat, y wysſzey, według domow y rodzáiow ich wſzyſtkich, ktorzy mogą wychodźić ná woynę.
3. Mowił tedy Moyżeſz y Eleázár kápłan ná polu Moáb nád Jordanem przećiw Jerychu, do tych, ktorzy byli
4. Od dwudźieſtu lat y wysſzey, iáko Pan był roſkazał. Ktorych tá ieſt liczbá:
5. Ruben pierworodny Izráelow, tego ſyn Henoch, od ktorego dom Henochitow: y Phállu, od ktorego dom Phálluitow:
6. Y Heſron, od ktorego dom Heſronitow: y Chármi, od ktorego dom Chármitow.
7. Te ſą domy z pokolenia Ruben: ktorych pocztu nálázło ſię czterdźieśći trzy tyśiące, y śiedm ſet trzydźieśći.
8. Syn Phallu Eliáb.
9. Tego ſynowie Namuel, y Dáthán, y Abiron. Ci ſą Dáthán y Abiron przednieyſzy z ludu, ktorzy powſtáli przećiw Moyżeſzowi y Aaronowi w rozruchu Korego, kiedy ſię byli zbuntowáli przećiw Pánu:
10. A otworzywſzy ſię źiemiá pożárłá Korego, y wiele ich pomárło, kiedy ſpalił ogień dwie śćie pięćdźieśiąt mężow. Y ſtał ſię wielki cud.
11. Ze gdy Kore ginął, ſynowie iego nie poginęli,

12. Sy-

CAPUT XXVI.

Iſraelitæ bello apti & Terram promiſſionis ingreſſuri numerantur, 2. Numero 601730. inveniuntur, 51. Seorſum filii Levi numerantur, 57.

1. POſtquam *c* noxiorum ſanguis effuſus eſt, dixit Dominus ad Moyſen & Eleazarum filium Aaron ſacerdotem:
2. *d* Numerate omnem ſummam filiorum Iſrael a viginti annis & ſupra, per domos & cognationes ſuas, cunctos, qui poſſunt ab bella procedere.
3. Locuti ſunt itaque Moyſes & Eleazar ſacerdos in campeſtribus Moab ſuper Jordanem *e* contra Jericho, ad eos qui erant
4. A viginti annis & ſupra, ſicut Dominus imperaverat. Quorum iſte eſt numerus.
5. Ruben primogenitus Iſrael. *f* Hujus filius, Henoch, a quo familia Henochitarum: & Phallu, a quo familia Phalluitarum:
6. Et Hesron, a quo familia Hesronitarum: & Charmi, a quo familia Charmitarum.
7. Hæ ſunt familiæ de ſtirpe Ruben, quarum numerus inventus eſt quadraginta tria millia, & ſeptingenti triginta.
8. Filius Phallu, Eliab.
9. Hujus filii, Namuel & Dathan & Abiron. Iſti ſunt Cathan & Abiron principes populi, *g* qui ſurrexerunt contra Moyſen & Aaron in ſeditione Core, quando adverſus Dominum rebellaverunt:
10. Et aperiens terra os ſuum devoravit Core, morientibus plurimis, quando combuſſit ignis ducentos quinquaginta viros. Et factum eſt grande miraculum,
11. Ut, Core pereunte, filii illius non perirent.

Eodem An. 2553
c Chald. poſt plagam.
d Sup. 1. 2. & 3.
e Chald. prope Jordanem.
f Gen. 46. 9. Exod. 6. 14. 1. Par. 5. 3.
g Sup. 16. 1. & 2.

12. Filii

12. Filii Simeon per cognationes ſuas: Namuel, ab hoc familia Namuelitarum: Jamin, ab hoc familia Jaminitarum: Jachin, ab hoc familia Jachinitarum:

13. Zare, ab hoc familia Zareitarum: Saul, ab hoc familia Saulitarum *a*.

a Ahod ſextus filius omittitur, quia mortuus eſt ſine liberis.

14. Hæ ſunt familiæ de ſtirpe Simeon, quarum omnis numerus fuit, viginti duo millia ducenti.

15. Filii Gad per cognationes ſuas: Sephon, ab hoc familia Sephonitarum: Aggi, ab hoc familia Aggitarum: Suni, ab hoc familia Sunitarum:

16. Ozni, ab hoc familia Oznitarum: Her, ab hoc familia Heritarum:

17. Arod, ab hoc familia Aroditarum: Ariel, ab hoc familia Arielitarum:

18. Iſtæ ſunt familiæ Gad, quarum omnis numerus fuit, quadraginta millia quingenti.

19. *b* Filii Juda, Her & Onan, qui ambo mortui ſunt in terra Chanaan.

b Gen, 38. 3. & 4.

20. Fueruntque filii Juda, per cognationes ſuas: Sela, a quo familia Selaitarum: Phares, a quo familia Phareſitarum: Zare, a quo familia Zareitarum.

21. Porro filii Phares: Hesron, a quo familia Hesronitarum: & Hamul, a quo familia Hamulitarum.

22. Iſtæ ſunt familiæ Juda, quarum omnis numerus fuit, ſeptuaginta ſex millia quingenti.

23. Filii Iſſachar per cognationes ſuas: Thola, a quo familia Tholaitarum: Phua, a quo familia Phuaitarum:

24. Jaſub, a quo familia Jaſubitarum: Semran, a quo familia Semranitarum:

25. Hæ ſunt cognationes Iſſachar, quarum numerus fuit, ſexaginta quatuor millia trecenti.

26. Filii Zabulon per cognationes ſuas: Sared, a quo familia Sareditarum: Elon, a quo familia Elonitarū: Jalel, a quo familia Jalelitarū.

27. Hæ ſunt cognationes Zabulon, quarum numerus fuit, ſexaginta millia quingenti.

18. Filii Joſeph per cognationes ſuas, Manaſſe & Ephraim.

29. De Manaſſe ortus eſt Machir, a quo familia Machiritarum. *c* Machir genuit Galaad, a quo familia Galaaditarum.

c Joſ. 17. 1.

30. Galaad habuit filios: Jezer, a quo familia Jezeritarum: & Helec, a quo familia Helecitarum;

31. Et

12. Synowie Symeon według rodzáiow ſwoich: Námuel, od tego dom Námuelitow: Iamin od tego dom Iáminitow: Iachin od tego dom Iáchinitow:

13. Zare, od tego dom Zareitow: Saul, od tego dom Saulitow.

14. Te ſą domy z pokolenia Simeon, ktorych wſzytek poczet był dwádźieśćiá, dwá tyśiącá, dwie śćie:

15. Synowie Gad, wedle rodzáiow ſwoich: Sephon, od tego dom Sephonitow: Aggi, od tego dom Aggitow: Suni, od tego dom Sunitow:

16. Ozni, od tego dom Oznitow: Her, od tego dom Heritow:

17. Arod, od tego dom Aroditow: Ariel, od tego dom Arielitow:

18. Te ſą domy Gad, ktorych wſzytek poczet był czterdźieśći tyśięcy, pięć ſet.

19. Synowie Iudá, Her y Onan, ktorzy obá umárli w źiemi Chánáneyſkiey.

20. A byli ſynowie Iudowi według rodzáiow ſwych: Sela, od ktorego dom Seláitow: Phares, od ktorego dom Pháreſytow: Zare, od ktorego dom Zareitow.

21. Záś ſynowie Pháreſowi: Heſron, od ktorego dom Heſronitow: y Hámul, od ktorego dom Hámulitow.

22. Te ſą domy Judowe: ktorych wſzytek poczet był śiedmdźieśiąt ſześć tyśięcy, pięć ſet:

23. Synowie Iſſáchár według rodzáiow ſwoich: Tholá, od ktorego dom Tholáitow: Phua, od ktorego dom Phuáitow:

24. Iáſub, od ktorego dom Iáſubitow: Semran, od ktorego dom Semránitow.

25. Te ſą rodźáie Iſſáchár, ktorych poczet był ſześćdźieśiąt cztery tyśiące, trzy ſtá.

26. Synowie Zábulon wedle rodzáiow ich: Sared, od ktorego dom Sareditow: Elon, od ktorego dom Elonitow? Ialel, od ktorego dom Ialelitow.

27. Te ſą rodźáie Zabulon, ktorych poczet był ſześćdźieśięcy pięć ſet.

28. Synowie Jozephowi według rodzáiow ſwoich: Mánáſſe y Ephraim.

29. Z Mánáſſe poſzedł Máchir, od ktorego dom Máchiritow. Máchir zrodźił Gáláádá, od ktorego dom Gálááditow.

30. ¶ Gáláád miał ſyny: Iezer, od ktorego dom Iezerytow; y Helek, od ktorego dom Helekitow;

31. Y

31. Y Afriel, od ktorego dom Afrielitow: Sechem, od ktorego dom Sechemitow:

32. Y Semidá, od ktorego dom Semidáitow: y Hepher, od ktorego dom Hepheritow.

33. Abył Hepher oćiec Sálpháádow, ktory nie miał fynow, ále tylko corki, ktorych te fą imioná: Máálá, y Noá, y Heglá, y Melchá y Therfá.

34. Te fą fámilie Mánáffe: á poczet ich, pięćdźieśiąt dwá tyśiącá, śiedm fet.

35. A fynowie Ephraim według rodzáiow ich ći byli: Suthálá, od ktorego dom Suthá-láitow: Becher, od ktorego dom Becheritow: Tehen, od ktorego dom Tehenitow:

36. A fyn Suthálá był Heran, od ktorego dom Heránitow.

37. Te fą rodzáie fynow Ephráimowych, ktorych poczet był trzydźieśći dwá tyśiącá, pięć fet.

38. Ci fą fynowie Iozephowi, według domow ich. Synowie Beniáminowi wrodzáiách ich: Belá, od ktorego dom Beláitow: Asbel, od ktorego dom Asbelitow: Achirám, od ktorego dom Achirámitow:

39. Suphám, od ktorego dom Suphámitow: Huphám, od ktorego dom Huphámitow:

40. Synowie Belá, Heret y Noeman. Od Heredá dom Hereditow, od Noemán, dom Noemanitow.

41. Ci fą fynowie Beniaminowi wedle rodzáiow fwoich, ktorych poczet był czterdźieśći, pięć tyśięcy, fześć fet.

42. Synowie Dan według rodzáiow fwoich: Suhám, od ktorego dom Suhámitow: te fą rodzáie Dán według domow ich.

43. Wfzyfcy byli Suhámitowie: ktorych poczet był fześćdźieśiąt, cztery tyśiące, cztery ftá.

44. Synowie Afer według rodzáiow fwych: Iemná, od ktorego dom Iemnáitow: Ieffui, od ktorego dom Ieffuitow: Brie, od ktorego dom Brieitow.

45. Synowie Brie: Heber, od ktorego dom Heberitow: y Melchiel, od ktorego dom Melchielitow.

46. A imię corki Afer byłá Sárá.

47. Te fą rodzáie fynow Aferowych: á poczet ich pięćdźieśiąt, trzy tyśiące, czteri ftá.

48. Synowie Nephtháli według rodzáiow ich: Iefiel, od ktorego dom Iefielitow: Guni, od ktorego dom Gunitow;

49. Iefer

31. Et Afriel, a quo familia Afrielitarum: & Sechem, a quo familia Sechemitarum;

32. Et Semida, a quo familia Semidaitarum: *a* & Hepher, a quo familia Hepheritarum.

33. Fuit autem Hepher pater Salphaad, qui filios non habebat: fed tantum filias, quarum ifta funt nomina: *b* Maalo, & Noa, & Hegla, & Melcha, & Therfa.

34. Hæ funt familiæ Manaffe, & numerus earum, quinquaginta duo millia feptingenti.

35. Filii autem Ephraim per cognationes fuas, fuerunt hi: Suthala, a quo familia Suthalaitarum: Becher, a quo familia Becheritarum: Thehen, a quo familia Thehenitarum.

36. Porro filius Suthala fuit Heran, a quo familia Heranitarum.

37. Hæ funt cognationes filiorum Ephraim, quarum numerus fuit, triginta duo millia quingenti.

38. Ifti funt filii Jofeph per familias fuas. Filii Benjamin in cognationibus fuis: Bela, a quo familia Belaitarum: Asbel, a quo familia Asbelitarum: Ahiram, a quo familia Ahiramitarum.

39. Supham, a quo familia Suphamitarum: Hupham, a quo familia Huphamitarum.

40. Filii Bela, Hered, & Noeman. De Hered, familia Hereditarum: de Noeman, familia Noemanitarum *c*.

41. Hi funt filii Benjamin per cognationes fuas, quorum numerus fuit, quadraginta quinque millia fexcenti.

42. Filii Dan per cognationes fuas: Suham, a quo familia Suhamitarum. Hæ funt cognationes Dan per familias fuas.

43. Omnes fuere Suhamitæ, quorum numerus erat, fexaginta quatuor millia quadringenti.

44. Filii Afer per cognationes fuas: Jemna, a quo familia Jemnaitarum: Jeffui, a quo familia Jeffuitarum: Brie, a quo familia Brieitarum.

45. Filii Brie: Heber, a quo familia Heberitarum: & Melchiel, a quo familia Melchielitarum.

46. Nomen autem filiæ Afer, fuit Sara.

47. Hæ cognationes filiorum Afer, & numerus eorũ, quinquaginta tria millia quadringenti

48. Filii Nephthali per cognationes fuas: Jefiel, a quo familia Jefielitarum: Guni, a quo familia Gunitarum;

49. Je-

a Infr. 27. 1.

b Ibid.

c Quinque filii Benjamin omittuntur, quia aut mortui funt fine liberis, aut in pofteris eorum familia interiit.

49. Jeſer, a quo familia Jeſeritarum: Sellem, a quo familia Sellemitarum.

50. Hæ ſunt cognationes filiorum Nephthali per familias ſuas: quorum numerus, quadraginta quinque millia quadringenti.

51. Iſta eſt ſumma filiorum Iſrael, qui recenſiti ſunt *a*, ſexcenta millia, & mille ſeptingenti triginta.

a Numeratione ſecunda.

52. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:

53. Iſtis dividetur terra juxta numerum vocabulorum *b* in poſſeſſiones ſuas.

b ſc. familiarum per vocabula.

54. Pluribus *c* majorem partem dabis, & paucioribus minorem: ſingulis, ſicut nunc recenſiti ſunt, tradetur poſſeſſio:

c ſeu majori tribui.

55. Ita dumtaxat, ut ſors Terram tribubus dividat & familiis.

56. Quidquid ſorte contigerit, hoc vel plures accipiant, vel pauciores,

57. *d* Hic quoque eſt numerus filiorum Levi per familias ſuas: Gerſon, a quo familia Gerſonitarum: Caath, a quo familia Caathitarum: Merari, a quo familia Meraritarum.

d Exod. 6. 16.

58. Hæ ſunt familiæ Levi: Familia Lobni, familia Hebroni, familia Moholi, familia Muſi, familia Core. At vero Caath genuit Amram.

59. Qui habuit uxorem Jochabed filiam *e* Levi, quæ nata eſt ei in Ægyto: hæc genuit Amram viro ſuo filios, Aaron & Moyſen, & Mariam ſororem eorum.

e i. neptem.

60. De Aaron orti ſunt Nadab & Abiu & Eleazar & Ithamar:

61. Quorum *f* Nadab & Abiu mortui ſunt, cum obtuliſſent ignem alienũ coram Domino.

f Levi. 10. 1. Sup. 3. 4. 1. Par. 24. 2.

62. Fueruntq; omnes, qui numerati ſunt, viginti tria millia generis maſculini, ab uno menſe & ſupra: quia non ſunt recenſiti inter filios Iſrael, nec eis cum cæteris data poſſeſſio eſt.

63. Hic eſt numerus filiorum Iſrael, qui deſcripti ſunt a Moyſe & Eleazaro ſacerdote, in campeſtribus Moab ſuper Jordanem contra Jericho.

64. Inter *g* quos nullus fuit eorum, qui ante numerati ſunt a Moyſe & Aaron in deſerto Sinai.

g 1. Cor. 10. 5.

65. *h* Prædixerat enim Dominus, quod omnes morerentur in ſolitudine. Nullusque remanſit ex eis, niſi Caleb filius Jephone, & Joſue filius Nun.

h Supr. 14. 23. & 24.

CA-

49. Ieſer, od ktorego dom Ieſeritow: Selem, od ktorego dom Selemitow.

50. Te ſą rodzáie ſynow Nephtháli według domow ſwoich: ktorych poczet czterdźieśći pięć tyśięcy, cztery ſtá.

51. Tá ieſt ſummá ſynow Izráelowych, ktorzy policzeni ſą, ſześć ſet tyśięcy, tyśiąc, śiedm ſet, trzydźieśći.

52. Y mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

53. Tym podźielona będźie źiemiá według liczby imion, w odśiádłośćiách ich.

54. Ktorych będźie więcey, więtſzą część dáſz, á ktorych mniey, mnieyſzą: káżdemu iáko teraz policzeni ſą, będźie daná ośiádłość:

55. Wſzákoż ták, áby los źiemię dźielił pokoleniom y fámiliom:

56. Cokolwiek loſem przypádnie, to niechay weźmie ábo więtſza liczbá, ábo mnieyſza.

57. Ten też ieſt poczet ſynow Lewi, według domow ſwoich: Gerſon, od ktorego dom Gerſonitow: Kááth, od ktorego dom Kááthitow: Merári, od ktorego dom Meráritow.

58. Te ſą domy Lewi: Dom Lobni, dom Hebroni, dom Moholi, dom Muſi, dom Kore. Lecz Kááth zrodźił Amram:

59. Ktory miał żonę Jochabed corkę Lewi, ktora mu ſię urodźiłá w Ægyptćie. Tá urodźiłá Amram mężowi ſwemu ſyny, Aaroná, y Moyżeſzá, y Márią śioſtrę ich.

60. Z Aaroná poſzli Nádáb, y Abiu, y Eleázár, y Ithámár:

61. Z ktorych Nádáb, y Abiu pomárli, gdy ofiárowáli ogień obcy przed Pánem.

62. A było wſzytkich ktorzy ſą policzeni, dwádźieśćiá trzy tyśiące mężczyzny od iednego mieśiącá y wyſzey: bo ich nie liczono miedzy ſyny Izráelowymi, áni im z drugimi dano ośiádłośći.

63. Ten ieſt poczet ſynow Izráelowych, ktorzy ſą popiſáni od Moyżeſzá y Eleázárá kápłaná ná polách Moáb nád Iordanem przećiw Ierichowi.

64. Miedzy ktorymi nie był żaden z tych, ktorzy przed tym policzeni byli od Moyżeſzá y Aaroná ná puſczy Sinai.

65. Abowiem im był Pan przepowiedźiał, że wſzyſcy mieli pomrzeć ná puſczy. Y żadnego z nich nie zoſtáło, iedno Káleb ſyn Jephone, á Jozue ſyn Nun.

ROZ-

ROZDZIAŁ XXVII.

Práwo o dźiedźiczeniu á przypadkach: Pan Moyżeszowi y śmierć opowiedźiał, y namiástká náznáczył.

1. Y Przyszły corki Sálpháád syná Hepher, syná Gáláád, syná Máchir, syná Mánásse, ktory był synem Josephowym: ktorych są imioná: Máálá, y Noá, y Heglá, y Melchá, y Thersá.

2. Y stáněły przed Moyżeszem y Eleázárem kápłánem y przedewszemi kśiążęty ludu, u drzwi przybytku przymierza, y rzekły:

3. Oćieć nász umárł ná pusczy, á nie był w rozruchu, ktory śię wzburzył przećiw Pánu zá Korego, ále w swym grzechu umárł: ten nie miał mężczyzny synow, przecz ginie imię iego z domu iego, przeto że nie miał syná? Dayćie nam imienie miedzy krewnymi oycá nászego.

4. Y odniosł Moyżesz sprawę ich do sądu Páńskiego.

5. Ktory rzekł do niego:

6. Słuszney rzeczy żądáią corki Sálpháád: day im imienie miedzy krewnymi oycá ich, á niechay po nim ná dźiedźictwo nástąpią.

7. A do synow Izráelowych to mowić będźiesz:

8. Człowiek gdy umrze bez syná, ná corkę spádnie dźiedźictwo:

9. Iesli corki nie miał, będźie miał potomki bráćią swą.

10. A iesliby y bráćiey nie było, daćie dźiedźictwo bráćiey oycá iego.

11. A iesliby áni stryiow miał: dano będźie dźiedźictwo tym, ktorzy mu są nablizszy. Y będźie to synom Izráelowym święte wieczną ustáwą, iáko przykazał Pan Moyżeszowi:

12. Rzekł też Pan do Moyżeszá: Wstąp ná te gorę Abárim, á oglądáy ztámtąd źiemię, ktorą dam synom Izráelowym:

13. A gdy ią oglądasz, poydźiesz y ty do ludu twego, iáko brát twoy Aaron:

14.Ześćie mię obráźili ná pusczy Sin w przećiwieństwie pospolstwá, ániśćie mię chćieli poświęćić przed nim nád wodámi. Te są wody przećiwieństwá w Kádes pustynie Sin.

15. Ktoremu odpowiedźiał Moyżesz:

16. Niech

CAPUT XXVII.

Filiæ Salphaad patris portionem postulant. 1. Jussu Domini impetrant, & lex fertur, ut deficiente prole mascula filiæ succedant in hæreditatem, 7. Prædicitur Moysis moriturus, ubi ex monte Terram promissionis conspexerit. 12. Jubetur pro se constituere Josue ducem populi. 18.

1. ACcesserunt * autem filiæ Salphaad *a*, filii Hepher, filii Galaad, filii Machir, filii Manasse, qui fuit filius Joseph: quarum sunt nomina, Maala, & Noa, & Hegla, & Melcha, & Thersa.

2. Steteruntque coram Moyse & Eleazaro sacerdote, & cunctis principibus populi, ad ostium tabernaculi fœderis, atque dixerunt:

3. Pater noster mortuus est in deserto, nec fuit in seditione, quæ *b* concitata est contra Dominum sub Core, sed in peccato suo *c* mortuus est: hic non habuit mares filios. Cur tollitur nomen illius de familia sua, quia non habuit filium? Date nobis possessionem inter cognatos patris nostri.

4. Retulitque Moyses causam earum ad judicium Domini.

5. Qui dixit ad eum:

6. Justam rem postulant filiæ Salphaad: da eis possessionem inter cognatos patris sui, & ei in hæreditatem succedant.

7. Ad filios autem Israel loqueris hæc:

8. Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam ejus transibit hæreditas.

9. Si filiam non habuerit, habebit successores fratres suos.

10. Quod si & fratres non fuerint, dabitis hæreditatem fratribus patris ejus.

11. Sin autem nec patruos habuerit, dabitur hæreditas his, qui ei proximi sunt, eritque hoc filiis Israel sanctum *d* lege perpetua, sicut præcepit Dominus Moysi.

12. Dixit *e* quoque Dominus ad Moysen: Ascende *f* in montem istum Abarim, & contemplare inde Terram, quam daturus sum filiis Israel.

13. Cumque videris eam, ibis & tu ad populum tuum, sicut ivit frater tuus Aaron:

14. *g* Quia offendistis me in deserto Sin in contradictione multitudinis, nec sanctificare me *h* voluistis coram ea super aquas. Hæ sunt aquæ contradictionis in Cades deserti Sin.

15. Cui respondit Moyses:

16. Pro-

* Eodem an. 2553.
a Supr. 26. 32. & 33. Infr. 36. 1. Jos. 17. 1.
b Super. 16. 1.
c Seu ob Peccatum murmurationis.
d i. sancitum.
e Eodem. an. 2553.
f Deut. 32. 49.
g Sup 20. 12. Deut. 32. 51.
h Seu glorificare.

16. Provideat Dominus Deus ſpiritum omnis carnis, hominem, qui ſit ſuper multitudinem hanc.

17. Et poſſit exire & intrare *a* ante eos, & educere *b* eos vel introducere *c* : ne ſit populus Domini ſicut oves absque paſtore,

18. Dixitque Dominus ad eum: *d* Tolle Joſue filium Nun, virum, in quo eſt Spiritus, & pone *e* manum tuam ſuper eum.

19. Qui ſtabit coram Eleazaro ſacerdote & omni multitudine :

20. Et dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ *f*, ut audiat eum omnis ſynagoga filiorum Iſrael.

21. Pro hoc, ſi quid agendum erit, Eleazar ſacerdos conſulet Dominum. Ad verbum ejus egredietur & ingredietur ipſe, & omnes filii Iſrael cum eo, & cætera multitudo.

22. Fecit Moyſes, ut præceperat Dominus Cumque tuliſſet Joſue, ſtatuit eum coram Eleazaro ſacerdote & omni frequentia populi.

23. Et impoſitis capiti ejus manibus, cuncta replicavit, quæ mandaverat Dominus.

a I. regere. *b* i. ad bellum. *c.* in terram. *d* Deut. 3. 21. *e* Hoc ritu ſignificabat Moyſes, ſe poteſtatem ſuam in Joſue transmittere. *f* Dignitatem & auctoritatem Joſue communicabis.

16. Niech opátrzy Pan Bog duchow wſzego ćiáłá, człowieká ktoryby był nád tym zgromádzeniem:

17. Y mogłby wychodźić y wchodźić przed nimi, á wywodźić ie ábo wprowádzáć: áby lud Páńſki nie był, iáko owce bez páſterzá.

18. Y rzekł Pan do niego: Weźmi Iozuego ſyná Nun, mężá w ktorym ie Duch, y włoż rękę twoię nań.

19. Ktory ſtánie przed Eleázárem kápłanem y przedewſzyſtkim mnoſtwem:

20. Y daſz mu przykazánia przed oczymá wſzyſtkich y część chwały twoiey, áby go ſłuchało wſzyſtko zgromádzenie ſynow Izráelowych.

21. Zá niego, ieſli co przyidźie czynić, Eleázár kápłan będźie ſię rádźił Páná. Náſłowo iego będźie wychodźił y wchodźił on, y wſzyſcy ſynowie Izráelowi z nim ſy inſze mnoſtwo.

22. Uczynił Moyżeſz, iáko był Pan roſkazał. Y wźiąwſzy Jozuego, poſtáwił go przed Eleázárem kápłanem, y przed wſzyſtkim mnoſtwem ludu.

23. A włożywſzy ręce ná głowę iego, wſzyſtko powtorzył, co był Pan roſkazał.

CAPUT XXVIII.

Ordo ſacrificiorum conſtituitur, Sacrificia quotidiana, 1. & diei ſeptimi, ſeu ſabbati 9. Calendarum, 11. & in ſolemnitate Azymorum, 18. Hebdomadarum. 26.

1. Dixit quoque Dominus ad Moyſen:

2. Præcipe filiis Iſrael, & dices ad eos, Oblationem meam & panes, & incenſum odoris ſuaviſſimi offerte per tempora ſua *g*.

3. Hæc ſunt ſacrificia, quæ offerre debitis : *h* Agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocauſtum ſempiternum;

4. Unum offeretis mane, & alterum ad veſperam :

5. Decimam partem ephi ſimilæ, quæ conſperſa ſit oleo puriſſimo, & habeat *i* quartam partem Hin.

6. Holocauſtum juge eſt, quod obtuliſtis in monte Sinai in odorem ſuaviſſimum incenſi Domini.

7. Et libabitis *k* vini quartam partem Hin per agnos ſingulos in Sanctuario Domini.

8. Al-

g i. ſtatis temporibus. *h* Exod. 29. 38. *i* Sc. olei. *k* Sc. effundetis ad Dei honorem.

ROZDZIAŁ XXVIII.

Opiſuie ofiáry káżdego dniá: Tegodniowe: Mieśiączne: Uroczyſte dwie: Práſnic y Tegodniow.

1. Rzekł też Pan do Moyżeſzá:

2. Roſkaż ſynom Izráelowym, y rzeczeſz do nich: Obiátę moię y chleby, y zapał wonnośći przewdźięczney ofiáruyćie wedle czáſow ſwoich.

3. Te ſą ofiáry ktore ofiárowáć maćie: Báránki roczne niepokaláne dwá ná káżdy dźień ná cáłopalenie wieczne;

4. Iednego ofiáruyćie ráno, á drugiego pod wieczor:

5. Dźieśiątą część Ephy białey mąki, ktoraby rozczyniona byłá oliwą przeczyſtą, y miáłá czwartą część hin.

6. Całopalenie uſtáwiczne ieſt, ktoreśćie ofiárowáli ná gorze Sinai ná wonność przewdźięczną zapału Páńſkiego.

7. A ofiáruiećie winá czwartą część hin do káżdego báránká w świątnicy Páńſkiey.

8. Y

8. Y drugiego báránká tákież ofiáruiećie ku wieczoru wedle wszytkiego porządku ofiáry ráney, y mokrych ofiár iey obiátę przewdźięczney wonnośći Pánu.

9. Ale w dźień sobotni ofiáruyćie dwu báránkow rocznych niepokalánych, y dwie dźieśiąte częśći biáłey mąki oliwą rozczynioney ná ofiárę y mokre ofiáry.

10. Ktore porządnie wylewáią ná káżdą sobotę ná cáłopalenie wieczne.

11. A pierwszego dniá kśiężycá ofiáruiećie cáłopalenie Pánu ćielcow z stádá dwu, báráná iednego, báránkow rocznych śiedm niepokalánych,

12. Y trzy dźieśiąte częśći biáłey mąki oliwą záczynioney ná ofiárę do ćielcá káżdego: y dwie dźieśiąte częśći biáłey mąki oliwą rozczynioney do káżdego báráná:

13. A dźieśiątą część dźieśiątey częśći biáłey mąki z oliwy ná ofiárę do káżdego báránká. Cáłopalenie przewdźięczney wonnośći y zapału iest Pánu.

14. A mokre ofiáry winá, ktore przy káżdey ofierze máią bydź wylewáne, te będą: Połowicá hin do káżdego ćielcá, trzećia część przy báránie, czwarta przy báránku. To będźie cáłopalenie przez wszytkie mieśiące, ktore w obroćie rocznym po sobie nástępuią.

15. Kożieł też ofiárowan będźie Pánu zá grzechy ná cáłopalenie wieczne z mokremi ofiárámi iego.

16. A mieśiącá, pierwszego, czternastego dniá mieśiącá, Pháse Páńskie będźie,

17. A piętnastego dniá uroczyste święto: Śiedm dni przasniki ieść będą.

18. Z ktorych dźień pierwszy chwálebny y święty będźie: wszelkiey roboty służebniczey weń robić nie będźiećie.

19. Y ofiáruiećie zapał całopalenie Pánu, ćielcow z stádá dwu, báráná iednego, báránkow rocznych bez mákuły śiedm:

20. Y obyáty káżdego z nich z białey mąki, ktoraby byłá oliwą zákropiona, trzy dźieśiąte częśći do káżdego ćielcá, á dwie dźieśiąte do báráná,

21. A dźieśiątą część dźieśiątey do káżdego báránká, to iest do śiedmi báránkow.

22. Y kozłá zá grzech iednego, żeby było oćiśćienie zá was,

23. Oprocz cáłopalenia záránnego, ktore záwsze ofiárowáć będźiećie.

24. Ták

8. Alterumque agnum similiter offeretis ad vesperam, juxta omnem ritum sacrificii matutini, & libamentorum ejus, oblationem suavissimi odoris Domino.

9. *a* Die autem Sabbati offeretis duos agnos anniculos *b* immaculatos, & duas decimas similæ oleo conspersæ in sacrificio, & liba.

a Matth. 12. 5.
b Non majores uno anno.

10. Quæ rite funduntur per singula sabbata in holocaustum sempiternum.

11. In calendis autem offeretis holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos septem immaculatos,

12. Et tres decimas similæ oleo conspersæ in sacrificio per singulos vitulos: & duas decimas similæ oleo conspersæ per singulos arietes:

13. Et decimam decimæ *c* similæ ex oleo in sacrificio per agnos singulos: holocaustum suavissimi odoris atque incensi est Domino.

c Unum gomor, quod est decima pars ephi, est decima cori.

14. Libamenta autem vini, quæ per singulas fundenda sunt victimas, ista erunt: media pars Hin per singulos vitulos, tertia per arietem, quarta per agnum: hoc erit holocaustum per omnes menses, qui sibi anno vertente succedunt.

15. Hircus quoque offeretur Domino pro peccatis in holocaustum sempiternum cum libamentis suis.

16. *d* Mense autem primo, quartadecima die mensis, Phase Domini erit,

d Exodi 12. 18. Levit. 23.

17. Et quintadecima die solemnitas: septem diebus vescentur in azymis.

18. Quarum dies prima venerabilis & sancta erit: omne opus servile non facietis in ea.

19. Offeretisque incensum holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem:

20. Et sacrificia singulorum ex simila, quæ conspersa sit oleo, tres decimas per singulos vitulos, & duas decimas per arietem,

21. Et decimam decimæ per agnos singulos; id est, per septem agnos.

22. Et hircum pro peccato unum, ut expietur pro vobis,

23. Præter holocaustum matutinum, quod semper offeretis.

24. Ita

24. Ita facietis per fingulos dies feptem dierum in fomitem ignis *a*, & in odorem fvaviffimum Domino, qui furget de holocaufto, & de libationibus fingulorum.

a q. d. in holocauftum.

25. Dies quoque feptimus celeberrimus & fanctus erit vobis: omne opus fervile non facietis in eo.

26. Dies etiam primitivorum *b*, quando offeretis novas fruges Domino, expletis hebdomadibus *c*, venerabilis & fancta erit: omne opus fervile non facietis in ea.

b Seu novarum frugum *c* i. feptem.

27. Offeretisque holocauftum in odorem fuaviffimum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, & agnos anniculos immaculatos feptem.

28. Atque in facrificiis eorum, fimilæ oleo confperfæ tres decimas per fingulos vitulos, per arietes *d*, duas *e*,

d Singulos. *e* i. decimas.

29. Per agnos decimam decimæ, qui fimul funt agni feptem: hircum quoque,

30. Qui mactatur pro expiatione: præter holocauftum fempiternum & liba ejus.

31. Immaculata offeretis omnia cum libationibus fuis.

24. Ták czynić będźiećie na káżdy dźień z śiedmiu dni ná podniátę ogniá, y ná wonność przewdźięczną Pánu, ktora powftánie z cáłopalenia, y z mokrych ofiar káżdego.

25. Dźień też śiodmy przechwalebny y święty wam będźie: wfzelkiey roboty flużebniczey weń nie uczynićie.

26. Dźień pierwoćin, kiedy yfiáruićie nowe zbożá Pánu, gdy fię wypełnią tegodnie chwálebny y święty będźie: wfzelkiego dźiełá flużebniczego weń czynić nie będźiećie.

27. Y ofiáruiećie cáłopalenie ná wonność przewdźięczną Pánu, ćielcow dwu, báráná iednego, y báránkow rocznych bez zmázy śiedmi:

28. A ná obiátę ich białey mąki oliwą rozczynioney trzy dźieśiąte częśći do ćielcá káżdego, do báránow dwie,

29. Do báránkow dźieśiątą część dźieśiątey częśći, ktorych pofpołu ieft śiedm báránkow: kozłá też,

30. Ktorego zábiiáią ná oczyśćienie: oprocz cáłopalenia wiecznego, y mokrych ofiar iego,

31. Niepokaláne ofiáruiećie wfzytkie y z ich mokremi ofiárámi.

CAPUT XXIX.

Solemnitates menfis feptimi, nempe folemnitas tubarum, 2. Expiationis, 7. Tabernaculorum, quæ octo diebus varias habent oblationes, 12.

1. MEnfis etiam feptimi prima dies venerabilis & fancta erit vobis: omne opus fervile non facietis in ea, quia dies clangoris eft & tubarum.

2. Offeretisque holocauftum in odorem fuaviffimum Domino, vitulum de armento unum, arietem unum, & agnos anniculos immaculatos feptem:

3. Et in facrificiis eorum, fimilæ oleo confperfæ tres decimas per fingulos vitulos, duas decimas per arietem.

4. Unam decimam per agnum, qui fimul funt agni feptem *f*:

f Chald. fic fiet omnibus feptem.

5. Et hircum pro peccato, qui offeretur in expiationem populi,

6. Præterea holocauftum calendarum cum facrificiis fuis, & holocauftum fempiternum cum libationibus folitis; eisdem cæremoniis

ROZDZIAŁ XXIX.

Uroczyfte święta Kśiężycá śiodmego, y ofiáry ktore mieli w nie ofiárowáć, z wftáfzczá święta Kuczek przez ośm dni opifuie.

1. MIeśiącá też śiodmego pierwfzy dźień chwálebny y święty będźie wam. Wfzelkiego dźiełá niewolniczego czynić weń nie będźiećie, bo ieft dźień trąbienia y trąb.

2. Y ofiáruiećie cáłopalenia ná wonność przewdźięczną Pánu, ćielcá z ftádá iednego, báráná iednego, y báránkow rocznych bez zmázy śiedmi:

3. A ná obiáty ich białey mąki oliwą záczynioney trzy dźieśiąte częśći do káżdego ćielcá: dwie dźieśiąte do báráná,

4. A iednę dźieśiątą do báránká, ktorych pofpołu ieft báránkbw śedm.

5. Y kozłá zá grzech, ktorego ofiáruią ná oczyśćienie ludu,

6. Oprocz cáłopalenia ná nowiu kśiężycow y zobiátámi iego, y cáłopalenia wiecznego z zwykłemi ofiárámi mokremi. Temiż obrzędy ofiá-

ofiárowáć będźiećie ná wonność przewdźięczną zapał Pánu.

7. Dźieśiąty też dźień mieśiącá tego śiodmego, będźie wam święty chwalebny, y będźiećie trapić duſze wáſze: wſzelkiego dźiełá niewolniczego czynić weń nie będźiećie,

8. Y ofiáruiećie cáłopalenie Pánu na wonność przewdźięczną, ćielcá z ſtádá iednego, báránkow rocznych bez zmázy śiedmi:

9. A ná obiátę ich białey mąki oliwą rozczynioney trzy dźieśiąte części do ćielcá káždego: dwie dźięśiąte do báráná.

10. A dźieśiątą część dźieśiątey części do káždego báránká, ktorych weſpoł ieſt báránkow śiedm.

11. Y kozłá zá grzech, oprocz tego, co ieſt obyczay ofiárowáć zá wyſtępek ná oczyśćienie, y cáłopalenie wieczne, z obiátą y mokremi ofiárámi ich.

12. A piętnaſtego dniá mieśiącá śiodmego, ktory wam święty y chwalebny będźie, wſzelkiego dźiełá niewolniczego weń czynić nie będźiećie, ále święćić będźiećie święto uroczyſte Pánu śiedm dni.

13. Y ofiáruiećie cáłopalenie ná wonność przewdźięczną Pánu, ćielcow z ſtádá trzynaśćie, báránow dwu, báránkow rocznych bez zmázy czternaśćie:

14. A ná mokre ofiáry ich białey mąki oliwą záczynioney, trzy dźieśiąte części do ćielcá káždego, ktorych poſpołu ieſt ćielcow trzynaśćie, á dwie dźieśiąte części báránow iednemu, to ieſt, poſpołu báránom dwiemá:

15. A dźieśiątą część dźieśiątey części káždemu báránkowi, ktorych poſpołu ieſt báránkow czternáśćie,

16. Y kozłá zá grzech, oprocz cáłopalenia wiecznego, y obiáty, y mokrey ofiary iego.

17. Drugiego dniá ofiáruiećie ćielcow z ſtádá dwánáśćie, báránow dwu, báránkow rocznych bez zmázy czternáśćie:

18. Y obiáty, y mokre ofiáry káždego, do ćielcow, y báránow, y báránkow porządnie odpráwowáć będźiećie:

19. Y kozłá zá grzech, oprocz cáłopalenia wiecznego, y obiáty, y mokrey ofiáry iego.

20. Dniá trzećiego ofiáruiećie ćielcow iedennaśćie, báránow dwu, báránkow rocznych bez zmázy czternaśćie:

21. Y obiáty, y mokre ofiáry káždego, do ćielcow, y báránow, y báránkow, porządnie odpráwowáć będźiećie:

22. Y

moniis offeretis in odorem ſuaviſſimum incenſum Domino.

7. *a* Decima quoque dies menſis hujus ſeptimi erit vobis ſancta atque venerabilis, & affligetis *b* animas veſtras; omne opus ſervile non facietis in ea.

a Lev. 16. 29. & 23. 7.

b Sc. Jejunio.

8. Offeretisque holocauſtum Domino in odorem ſuaviſſimum, vitulum de armento unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos ſeptem:

9. Et in ſacrificiis eorum, ſimilæ oleo conſperſæ tres decimas per ſingulos vitulos, duas decimas per arietem:

10. Decimam decimæ per agnos ſingulos, qui ſunt ſimul agni ſeptem:

11. Et hircum pro peccato, absque his, quæ offerri pro delicto ſolent in expiationem, & holocauſtum ſempiternum, cum ſacrificio & libaminibus eorum.

12. Quintadecima vero die menſis ſeptimi, quæ vobis ſancta erit atque venarabilis, omne opus ſervile non facietis in ea, ſed celebrabitis ſolemnitatem *c* Domino ſeptem diebus:

c Tabernaculorum.

13. Offeretisque holocauſtum in odorem ſuaviſſimum Domino, vitulos de armento tredecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim:

14. Et in libamentis eorum, ſimilæ oleo conſperſæ tres decimas per vitulos ſingulos, qui ſunt ſimul vituli tredecim: & duas decimas arieti uno, id eſt, ſimul arietibus duobus,

15. Et decimam decimæ *d* agnis ſingulis, qui ſunt ſimul agni quatuordecim:

d Sc. unum gomor. Sup. 18. v. 13.

16. Et hircum pro peccato, absque holocauſto ſempiterno, & ſacrificio, & libamine ejus.

17. In die altero *e* offeretis vitulos de armento duodecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim:

e i ſecundo.

18. Sacrificiaque & libamina ſingulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis:

19. Et hircum pro peccato, absque holocauſto ſempiterno, ſacrificioque & libamine ejus.

20. Die tertio offeretis vitulos undecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim:

21 Sacrificiaque & libamina ſingulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis:

22. Et

22. Et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque & libamine ejus.

23. Die quarto offeretis vitulos decem, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim:

24. Sacrificiaque & libamina singulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis:

25. Et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus & libamine.

26. Die quinto offeretis vitulos novem, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim:

27. Sacrificiaque & libamina singulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis:

28. Et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus & libamine.

29. Die sexto offeretis vitulos octo, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim:

30. Sacrificiaque & libamina singulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis:

31. Et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno: sacrificioq; ejus & libamine.

32. Die septimo offeretis vitulos septem, & arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim:

33. Sacrificiaque & libamina singulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis:

34. Et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus & libamine.

35. Die octavo, qui est celeberrimus *a*, omne opus servile non facietis.

36. Offerentes holocaustum in odorem suavissimum Domino, vitulum unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem:

37. Sacrificiaque & libamina singulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis:

38. Et hircum pro peccato, absque *b* holocausto sempiterno, sacrificioque ejus & libamine.

39. Hæc offeretis Domino in solemnitatibus vestris: præter vota & oblationes spontaneas in holocausto, in sacrificio, in libamine, & in hostiis pacificis.

a Chald. collecta seu congregatio populi.

b Hoc est, præter juge sacrificium duorum agnorum. Tirin.

22. Y kozłá zá grzech, oprocz cáłopalenia wiecznego, y obiáty, y mokrey ofiáry iego.

23. Dniá czwartego ofiáruiećie ćielcow dźieśięć, báránow dwu, báránkow rocznych bez zmázy czternaśćie:

24. Y obiáty, y mokre ofiáry káżdego, do ćielcow, y báránow, y báránkow, porządnie odpráwowáć będźiećie:

25. Y kozłá zá grzech, oprocz cáłopalenia wiecznego, y obiáty iego, y mokrey ofiáry.

26. Dniá piątego ofiáruiećie ćielcow dźiewięć, báránow dwu, báránkow rocznych bez zmázy czternáśćie:

27. Y obiáty, y mokre ofiáry káżdego, do ćielcow, y báránow, y báránkow, porządnie odpráwowáć będźiećie,

28. Y kozłá zá grzech, oprocz cáłopalenia wiecznego, y obiáty iego, y mokrey ofiáry.

29. Dniá szostego ofiáruiećie cielcow ośm, báránow dwu, báránkow rocznych bez zmázy czternaśćie:

30. Y obiáty, y mokre ofiáry káżdego, do ćielcow, y báránow, y báránkow, porządnie odpráwowáć będźieśie:

31. Kozłá też zá grzech, oprocz cáłopalenia wiecznego, y obiáty iego, y mokrey ofiáry.

32. Dniá śiodmego ofiáruiećie cielcow śiedm, y báránow dwu, báránkow rocznych bez zmázy czternaśćie,

33. Y obiáty, y mokre ofiáry káżdego, do ćielcow, y báránow, y báránkow, porządnie odpráwowáć będźiećie:

34. Y kozłá zá grzech, oprocz cáłopalenia wiecznego, y obiáty iego, y mokrey ofiáry.

35. Dniá ośmego, ktory iest przechwalebny, wszelkiego dźiełá służebniczego czynić nie będźiećie,

36. Ofiáruiąc cáłopalenie ná wonność przewdźięczną Pánu, ćielcá iednego, báráná iednego, báránkow rocznych bez zmázy śiedm:

37. Y obiáty, y mokre ofiáry káżdego, do ćielcow, y báránow, y báránkow, porządnie odpráwowáć będźiećie,

38. Y kozłá zá grzech, oprocz cáłopalenia wiecznego, y obiáty iego, y mokrey ofiáry.

39. To ofiárowáć będźiećie Pánu ná uroczyste świętá wásze: oprocz ślubow y dobrowolnych ofiar wászych wcáłopaleniu, wybráne w mokrey ofiárze, y ofiárách zapokoynych.

ROZDZIAŁ XXX.

O ślubie y Przyśiędze Męſkiey: á kiedy ślub álbo przyśięgá Pánien, álbo żon waży, álbo nie waży.

1. Y Powiedźiał Moyżeſz ſynom Izráelowym wſzytko, co mu Pan był roſkazał:

2. Y mowił do kśiążąt pokolenia ſynow Izráelowych: Tá ieſt mowá, ktorą Pan przykazał:

3. Ieſli ktory mąż ſlubi Pánu, ábo ſię obowiąże przyśięgą: nie złamie ſłowá ſwego, ále wſzyſtko, co obiecał, wypełni.

4. Białagłowá ieſliby co ſlubiłá á przyśięgą ſię obowiązáłá, ktora ieſt w domu oycá ſwego, y w lećiech ieſcze dźiewczęcych, ieſli ſię dowie oćiec o ſlubie ktory obiecáłá, y o przyśiędze ktorą obowiązáłá duſzę ſwą, á będźie milczał, ſlubu winná będźie:

5. Cokolwiek obiecáłá y przyśięgłá, ſkutkiem wypełni.

6. Ale ieſliby záraz ſkoro uſłyſzał był przećiw temu oćiec, y ſluby y przyśięgi iey ważne nie będą, áni winná będźie obietnice, przeto iż oćiec był przećiw temu.

7. Ieſli będźie miáłá mężá, y ſlubiłáby co, á ſłowo by raz z uſt iey wyſzedſzy duſzę iey przyśięgą obowiązáło:

8. Ktorego dniá mążby uſłyſzał, y nie ſprzećiwił ſię, ſlubu winná będźie, y odda, cokolwiek obiecáłá.

9. Ale ieſliby uſłyſzawſzy záraz ſię ſprzećiwił, y wniwecz obroćił obietnice iey, y ſłowá ktoremi obowiązáłá duſzę ſwoię, miłośćiw iey będźie Pan.

10. Wdowá y odrzucona cokolwiek ſlubią, oddádzą.

11. Zoná w domu mężá, gdy ſię ſlubem obowiąże y przyśięgą,

12. Ieſliby uſłyſzał mąż á milczał áni ſię ſprzećiwił obietnicy, odda, cokolwiek obiecáłá.

13. Ale ieſliby ſię wnet ſprzećiwił: nie będźie winná obietnice, bo ſię mąż ſprzećiwił: á Pan iey miłośćiw będźie.

14. Ieſliby ſlubiłá y przyśięgą ſię obowiązáłá, żeby poſtem ábo innych rzeczy ſtrzymániem trápiłá duſzę ſwoię: ná woley mężá będźie, żeby czyniłá, ábo nie czyniłá.

15. Ieſliby uſłyſzawſzy mąż zámilczał, á do drugiego dniá odłożył zdánie: cokolwiek byłá

CAPUT XXX.

De voto ac juramento virorum, 1. Quando puellarum ſeu filiarum, 6. & quando uxorum rata ſint, vel irrita. 9.

1. NArravitque Moyſes filiis Iſrael omnia, quæ ei Dominus imperarat:

2. Et locutus eſt ad principes tribuum filiorum Iſrael: Iſte eſt ſermo, quem præcepit Dominus:

3. Si quis virorum votum Domino voverit, aut ſe conſtrinxerit juramento: non faciet irritum verbum ſuum, ſed omne, quod promiſit, implebit.

4. Mulier ſi quidpiam voverit, & ſe conſtrinxerit juramento, quæ eſt in domo patris ſui, & in ætate adhuc puellari: ſi cognoverit pater votum, quod pollicita eſt, & juramentum, quo obligavit animam ſuam, & tacuerit, voti rea *a* erit:

5. Quidquid pollicita eſt & juravit, opere complebit.

6. Sin autem, ſtatim ut audierit, contradixerit pater: & vota & juramenta ejus irrita erunt, nec obnoxia tenebitur ſponſioni, eo quod contradixerit pater.

7. Si maritum habuerit, & voverit aliquid, & ſemel de ore ejus verbum egrediens animam ejus obligaverit juramento:

8. Quo die audierit vir, & non contradixerit, voti rea erit, reddetque, quodcumque promiſerat.

9. Sin autem audiens ſtatim contradixerit, & irritas fecerit pollicitationes ejus, verbaque quibus obſtrinxerat animam ſuam: propitius erit *b* ei Dominus.

10. Vidua & repudiata, quidquid voverint, reddent:

11. Uxor in domo viri, cum ſe voto conſtrinxerit & juramento,

12. Si audierit vir, & tacuerit, nec contradixerit ſponſioni, reddet, quodcumq; promiſerat.

13. Sin autem extemplo contradixerit, non tenebitur promiſſionis rea: quia maritus contradixit, & Dominus ei propitius erit.

14. Si voverit, & juramento ſe conſtrinxerit, ut per jejunium, vel cæterarum rerum abſtinentiam, affligat animam ſuam, in arbitrio viri erit, ut faciat, ſive non faciat.

15. Quod ſi audiens vir tacuerit, & in alteram diem diſtulerit ſententiam: quidquid vove-

a Seu obligata.

b Non indignabitur uxori, ſi non ſervet votum a marito irritatum.

voverat, atque promiserat, reddet: quia, statim ut audivit, tacuit.

16. Sin autem contradixerit, postquam rescivit, portabit ipse iniquitatem *a* ejus.

a i pœnam, si impediat voti expletionem.

17. Istæ sunt leges, quas constituit Dominus Moysi, inter virum & uxorem, inter patrem & filiam, quæ in puellari adhuc ætate est, vel quæ manet in parentis domo.

CAPUT XXXI.

Cæsis Madianitis virgines solæ reservantur, 7. reduces ex pugna expiantur, 19. Substantia ex æquo dividitur pugnantibus & plebi, 25. primitiæ Sacerdoti ac Levitis traduntur. 28. Pretiosa ex auro, & gratiæ Deo offeruntur, 48.

* Ann. M. 2553. Ant. Chr. 1451.

1. LOcutusque est * Dominus ad Moysen, dicens:

2. Ulciscere prius filios Israel de Madianitis, & sic colligeris ad populum tuum.

3. Statimque Moyses, *b* Armate, inquit, ex vobis viros ad pugnam, qui possint ultionem Domini expetere de Madianitis.

b Sup. 25. 17.

4. Mille viri de singulis tribubus eligantur ex Israel, qui mittantur ad bellum.

5. Dederuntque millenos de singulis tribubus, id est, duodecim millia expeditorum ad pugnam;

6. Quos misit Moyses cum Phinees filio Eleazari sacerdotis, vasa quoque sancta, & *c* tubas ad clangendum tradidit ei.

c Et, significat, id est, ut alibi sæpe.

7. Cumque pugnassent contra Madianitas atque vicissent, omnes mares occiderunt.

8. *d* Et reges eorum, Evi, & Recem, & Sur, & Hur, & Rebe, quinque principes gentis: Balaam *e* quoque filium Beor, interfecerunt gladio.

d Jos. 13. 21.

e Sc. vel redierat, vel solum recesserat in locum i. hospitium suum, Aug. in Num. q. 61.

9. Ceperuntque mulieres eorum, & parvulos omniaque pecora, & cunctam supellectilem: quidquid habere potuerant, depopulati sunt:

10. Tam urbes quam viculos & castella flamma consumpsit.

11. Et tulerunt prædam, & universa, quæ ceperant tam ex hominibus quam ex jumentis

12. Et adduxerunt ad Moysen, & Eleazarum sacerdotem, & ad omnem multitudinem filiorum Israel: reliqua autem utensilia portaverunt ad castra in campestribus Moab juxta Jordanem contra Jericho.

13. Egres-

łá ślubiłá, y obiecáłá, oddá: ponieważ skoro usłyszał, zámilczał.

16. Lecz iesli był przeciw temu, iáko się dowiedźiał: on poniesie nieprawość iey.

17. Te są práwá, ktore ustáwił Pan Moyżeszowi miedzy mężem y żoną, miedzy oycem y corką, ktora iest iescze w lećiech dźiewczynych, ábo ktora mieszka w oycowskim domu.

ROZDZIAŁ XXXI.

Porážiwszy Mádyáńczyki, sáme tylko Pánny záchowáli: Plony w rowny dźiał dáno miedzy wálecznikí, y pospolstwo: Pierwoćiny Kápłánom y Lewitom z nich oddźieldią y dáry Pánu dźiękuiąc ofiáruią hoyne.

1. Y Mowił Pan do Moyżeszá rzekąc:

2. Pomśći się pierwey krzywdy synow Izráelowych nád Mádiánitámi, y ták zebran będźiesz do ludu twego.

3. Y wnet Moyżesz: Uzbroyćie, pry, z was męże ku bitwie, ktorzyby mogli uczynić pomstę Páńską nád Mádiánity,

4. Tyśiąc mężow z káždego pokolenia niech będźie wybránych z Izraelá, ktorzyby posłáni byli ná woynę.

5. Y wypráwili po tyśiącu z káždego pokolenia, to iest, dwánaśćie tyśięcy gotowych do bitwy:

6. Ktore posłał Moyżesz z Phineysem synem Eleázárá kápłaná: naczynie też święte y trąby ná trąbienie dał mu.

7. Y podkawszy się z Mádyáńczyki y zwyćiężywszy ie, wszytkę mężczyznę pobili,

8. Y Krole ich, Ewi, y Recem, y Sur, y Hur, y Rebe, pięć kśiążąt narodu: Báláámá też syná Beorowego mieczem zábili.

9. Y pobráli niewiásty y dźiatki ich, y wszystko bydło, y wszytek sprzęt, cokolwiek mogli mieć, splądrowáli:

10. Ták miástá iáko wśi y miásteczká ogień pożárł.

11. Y pobráli plony, y wszytko co poimáli ták z ludźi iáko z bydłá:

12. Y przywiedli do Moyżeszá, y Eleázárá kápłaná, y do wszytkiego zgromádzenia synow Izráelowych. Inny lepak státek zniesli do obozu ná polách Moáb nád Jordanem przećiwko Jerychu.

13. Y

13. Y wyszli Moyżesz y Eleázár kápłan, y wszyscy przełożeni Synágogi przećiwko im z obozu.

14. Y rozgniewány Moyżesz ná Hetmany woyská, ná tyśiączniki y ná setniki, ktorzy byli przyszli z woyny,

15. Rzekł: Czemuśćie niewiásty záchowáli?

16. Záż nie te są, ktore zwiodły syny Izráelowe zá poduszczeniem Báláámowym, y przywiodły was ku zgrzeszeniu przećiw Pánu grzechem Phogor, prze co y lud iest pokarán?

17. A ták wsytkie zábiyćie, cokolwiek iest mężczyzny y miedzy dźiećmi: y niewiásty ktore iuż poznáły męże w złączeniu, pozábiiayćie:

18. A dźieweczki y wszystkie białegłowy pánny záchowayćie sobie:

19. A mieszkayćie śiedm dni zá obozem. Ktoby zábił człowieká, ábo się dotknął zábitego, oczyśćion będźie dniá trzećiego y śiodmego.

20. Y wszytek łup bądźby szátá byłá, bądź naczynie, y coby ku używániu zgotowano było, ze skor kożich y śierći y drzewá, będźie oczyśćiono.

21. Eleázár też kápłan do mężow woyská, ktorzy się potykáli, ták mowił: To iest przykazánie zakonu, ktore roskazał Pan Moyżeszowi:

22. Złoto y srebro, y miedź, y żelázo, y ołow, y cená,

23. Y wszystko, co może przeyść przez płomień, ogniem się oczyśći: á cokolwiek ogniá strzymáć nie może, wodą oczyśćienia będźie poświęcono:

24. Y wymyiećie száty wásze dniá śiodmego, á oczyśćieni potym do obozu wnidźiećie.

25. Rzekł też Pan do Moyżeszá:

26. Weźmićie summę tego, co poimano od człowieká áż do bydlęćiá, ty y Eleázár kápłan y przełożeni pospolstwá:

27. Y w rowny dźiał rozdźielisz korzyść miedzy te, ktorzy się potykáli y wyszli na woynę, y miedzy wszytek inny lud pospolity.

28. Y oddźielisz część Pánu od tych, ktorzy walczyli y byli ná woynie, iednę duszę z piąćiu set, ták z ludźi iáko y z wołow y osłow y owiec,

29. Y dasz ią Eleázárowi kápłanowi, bo pierwoćiny Páńskie są.

13. Egressi sunt autem Moyses & Eleazar sacerdos, & omnes principes synagogæ in occursum eorum extra castra.

14. Iratusque Moyses principibus exercitus tribunis, & centurionibus qui venerant de bello,

15. Ait: Cur fœminas reservastis?

16. *a* Nonne istæ sunt, quæ deceperunt filios Israel ad suggestionem Balaam, & prævaricari vos fecerunt in Domino super peccato *b* Phogor, unde & percussus est populus?

a Sup. 25. 18.

b i. cultu idoli Phogor.

17. *c* Ergo cunctos interficite, quidquid est generis masculini, etiam in parvulis: & mulieres, quæ noverunt viros in coitu, jugulate:

c Jud. 21. 11.

18. Puellas autem & omnes feminas virgines reservate vobis:

19. Et manete extra castra septem diebus. Qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustrabitur die tertio & septimo.

20. Et de omni præda, sive vestimentum fuerit, sive vas, & aliquid in utensilia præparatum, de caprarum pellibus, & pilis, & ligno, expiabitur.

21. Eleazar quoque sacerdos, ad viros exercitus, qui pugnaverant, sic locutus est: Hoc est præceptum legis, *d* quod mandavit Dominus Moysi:

d Lev. 6. 28. 11. 32. 15. 11.

22. Aurum & Argentum, & æs, & ferrum, & plumbum, & stannum,

23. Et omne, quod potest transire per flammas, igne purgabitur *e*: quidquid autem ignem non potest sustinere, aqua expiationis sanctificabitur:

e Insuper & aqua expiatoria.

24. Et lavabitis vestimenta vestra die septimo, & purificati postea castra intrabitis.

25. Dixit quoque Dominus ad Moysen:

26. Tollite summam eorum, quæ capta sunt ab homine usque ad pecus, tu & Eleazar sacerdos & principes vulgi:

27. Dividesque ex æquo *f* prædam, inter eos, qui pugnaverunt egressique sunt ad bellū, & inter omnem reliquam multitudinem:

f In duas partes æquales.

28. Et separabis partem Domino ab his, qui pugnaverunt & fuerunt in bello, unam animam de quingentis, tam ex hominibus quam ex bobus & asinis & ovibus.

29. Et dabis eam Eleazaro sacerdoti, quia primitiæ Domini sunt.

30. Ex media quoque parte filiorum Iſrael accipies quinquageſimum *a* caput hominum, & boum, & aſinorum, & ovium, cunctorum animantium, & dabis ea *b* Levitis, qui excubant in cuſtodiis tabernaculi Domini.

a Sc. unum ex quinquaginta
b Sc. mediam partem prædæ.

31. Feceruntque Moyſes & Eleazar, ſicut præceperat Dominus.

32. Fuit autem præda, quam exercitus ceperat, ovium ſexcenta ſeptuaginta quinque millia,

33. Boum ſeptuaginta duo millia,

34. Aſinorum ſexaginta millia & mille:

35. Animæ hominum ſexus feminei, quæ non cognoverant viros, triginta duo millia.

36. Dataque eſt media pars his, qui in prælio fuerant, ovium, trecenta triginta ſeptem millia quingentæ:

37. E quibus in partem Domini ſupputatæ ſunt oves ſexcentæ ſeptuaginta quinque.

38. Et de bobus triginta ſex millibus, boves ſeptuaginta & duo:

39. De aſinis triginta millibus quingentis, aſini ſexaginta unus:

40. De animabus hominum ſedecim millibus ceſſerunt in partem Domini triginta duæ animæ.

41. Tradiditque Moyſes numerum primitiarum Domini Eleazaro ſacerdoti, ſicut fuerat ei imperatum,

42. Ex media parte filiorum Iſrael, quam ſeparaverat his, qui in prælio fuerant.

43. De media vero parte, quæ contigerat reliquæ multitudini, id eſt, de ovibus trecentis triginta ſeptem millibus quingentis,

44. Et de bobus triginta ſex millibus,

45. Et de aſinis triginta millibus quingentis,

46. Et de hominibus ſedecim millibus,

47. Tulit Moyſes quinquageſimum caput, & dedit Levitis, qui excubabant in tabernaculo Domini, ſicut præceperat Dominus.

48. Cumque acceſſiſſent principes exercitus ad Moyſen, & tribuni, centurionesq;, dixerunt:

49. Nos ſervi tui recenſuimus numerum pugnatorum, quos habuimus ſub manu noſtra: & ne unus quidem defuit.

50. Ob hanc cauſam offerimus in donariis Domini ſinguli, quod in præda auri potuimus invenire, periſcelides & armillas, annulos & dextralia, ac murænulas *c*, ut depreceris pro nobis Dominum.

c Murænulæ ſunt ornamenta colli, periſcelides crurum, dextralia dextri, armillæ utriusque brachii.

51. Suſceperuntque Moyſes & Eleazar ſacerdos, omne aurum in diverſis ſpeciebus,

52. Pon-

30. Z połowice też ſynow Izráelowych, weźmieſz pięćdźieśiątą głowę ludźi y z wołow y oſłow y owiec, wſzyſtkich źwierząt, y daſz ie Lewitom, ktorzy czują ná ſtraży przybytku Páńſkiego.

31. Y uczynili Moyżeſz y Eleázár, iáko Pan przykazał.

32. A było plonu, ktory woyſko poimáło, owiec po ſześć kroć ſto tyśięcy, śiedmdźieśiąt y pięć tyśięcy,

33. Wołow śiedmdźieśiąt y dwá tyśiącá.

34. Oſłow ſześćdźieśiąt tyśięcy y tyśiąc:

35. Duſz ludzkich płći żeńſkiey, ktore nie uznáły mężow, trzydźieśći y dwá tyśiącá.

36. Y daná ieſt połowicá tym, ktorzy w bitwie byli, owiec po trzy kroć ſto tyśięcy, trzydźieśći y śiedm tyśięcy, pięć ſet:

37. Z ktorych ná ſtronę Páńſkę náliczono owiec ſześć ſet, śiedm dźieśiąt pięć.

38. A z wołow trzydźieśći ſześć tyśięcy, wołow śiedmdźieśiąt dwá:

39. Z oſłow trzydźieſtu tyśięcy, pięć ſet, oſłow ſześćdźieśiąt ieden:

40. Z duſz ludzkich ſzeſnaſtu tyśięcy, doſtáło ſię ná Páńſką ſtronę, trzydźieśći dwie duſzy.

41. Y oddał Moyżeſz liczbę pierwoćin Páńſkich Eleázárowi kápłanowi,

42. Iáko mu było roſkazano z połowice ſynow Izráelowych, ktorą był oddźielił, tym co w bitwie byli.

43. A z połowice, ktora ſię doſtáłá innemu poſpolſtwu, to ieſt z owiec po trzy kroć ſto tyśięcy, trydźieśći śiedm tyśięcy y z pięći ſet,

44. Y z wołow trzydźieśći ſześć tyśięcy,

45. Y z oſłow trzydźieśći tyśięcy, y pięći ſet,

46. Y z ludźi ſzeſnaſtu tyśięcy,

47. Wźiął Moyżeſz pięćdźieśiątą głowę, y dał Lewitom, ktorzy ſtraż trzymáli w przybytku Páńſkim, iáko Pan był przykazał.

48. A gdy przyſtąpili do Moyżeſzá przełożeni woyſká tyśiącznicy y ſetnicy, rzekli:

49. My ſłudzy twoi, obliczyliſmy poczty ludźi woiennych, ktoreſmy mieli pod ręką náſzą: á nie zginął y ieden.

50. Y dla tego ofiáruiemy w dáry Páńſkie káżdy coſmy mogli náleść w korzyśći złotá. Nágolenice złote, y máneлle, pierśćienie, y práwnice, y łáńcuſzki: ábyś ſię modlił zá námi do Páná.

51. Y przyięli Moyżeſz y Eleázár kápłan wſzytko złoto w roznych rzeczách,

52. Pdo

52. Pod wagą szesnastu tyśięcy, śiedmi set, piąćidźieśiąt syklow, od tyśiącznikow y od setnikow.

53. Bo káżdy, co ná woynie uchwyćił, iego było.

54. A wźiąwszy, wnieśli do przybytku świádectwá, ná pámiątkę synow Izráelowych przed Pánem.

52. Pondo sedecim millia, septingentos quinquaginta siclos, a tribunis & centurionibus.

53. Unusquisque enim, quod in præda rapuerat, suum erat.

54. Et susceptum intulerunt in tabernaculum testimonii, in monimentum filiorum Israel coram Domino.

ROZDZIAŁ XXXII.

Synom Ruben y Gád, połowicy pokolenia Manassesowego, dáno część ich zá Jordánem: á oni się obowiązáli bráćią swoią do ziemie obiecáney z broyno doprowádźić.

1. A Synowie Ruben y Gad mieli wiele bydłá, y mieli w bydle máiętność niezliczoną. A gdy obaczyli Iázer y Gáláád źiemie sposobne do chowánia bydłá,

2. Przyszli do Moyżeszá y Eleázárá kápłaná y do przełożonych pospolstwá, y rzekli:

3. A Tároth, y Dibon, y Iázer, y Nemrá, Hezebon, y Eleále, y Sábam, y Nebo, y Beon,

4. Ziemiá, ktorą zwoiował Pan przed obliczem synow Izráelowych, źiemiá iest bárzo obsita ná chowánie bydłá: á my słudzy twoi mamy wiele bydłá:

5. Y prośimy, ieslismy náleźli łáskę przed tobą, ábyś ią nam sługom twoim dał zá ośiádłość, á nie kazał nam przepráwić się przez Jordan.

6. Ktorym odpowiedźiał Moyżesz: A więc bráćia wászy poydą ná woynę, á wu ty śiedźieć będźiećie?

7. Czemu káźićie serce synow Izráelowych, żeby nie śmieli przeyść ná mieysce, ktore im Pan da?

8. Y záli nie ták czynili oycowie wászy, gdym posłał z Kádesbárne ná szpiegowánie źiemie?

9. Y gdy przyszli áż do Doliny groná, oglądawszy wszytkę źiemię, skáźili serce synom Izráelowym, że nie weszli ná gránice, ktore im Pan dał.

10. Ktory rozgniewawszy się przyśiągł, mowiąc:

11. Iesli oglądáią ludźie ći, ktorzy wyszli z Ægyptu odedwudźiestu lat y wyszey, źiemię, ktorąm pod przyśięgą obiecał Abráhámowi, Izáákowi, y Iákobowi: y niechćieli iść zá mną,

12. Oprocz

CAPUT XXXII.

Filii Ruben & Gad & dimidia tribus Manasse terram Galaad utpote fertilem postulant, 1. Arguuntur a Moyse, 6. Postulatam tamen obtinent portionem trans Jordanem, modo fratres suos in Terra promissionis armati præcedant. 20

1. Filii autem *a* Ruben & Gad habebant pecora multa, & erat illis in jumentis infinita substantia. Cumque vidissent Jazer & Galaad aptas animalibus alendis terras,

a Deut. 3. 12.

2 Venerunt *b* ad Moysen, & ad Eleazarum sacerdotem, & principes multitudinis, atque dixerunt:

b Eodem ann. 2553. Ant. Chr. 1451.

3. Ataroth, & Dibon, & Jazer, & Nemra, Hesebon, & Eleale, & Saban, & Nebo, & Beon,

4. Terra, quam percussit Dominus in conspectu filiorum Israel, regio uberrima est ad pastum animalium: & nos servi tui habemus jumenta plurima:

5. Precamurque, si invenimus gratiam coram te, ut des nobis famulis tuis eam in possessionem, nec facias nos transire Jordanem.

6. Quibus respondit Moyses: Numquid fratres vestri ibunt ad pugnam, & vos hic sedebitis?

7. Cur subvertitis mentes Filiorum Israel, ne transire audeant in locum, quem eis daturus est Dominus?

8. Nonne ita egerunt patres vestri, quando misi de Cadesbarne ad explorandam Terram?

9. Cumque *c* venissent usque ad Vallem botri, lustrata omni regione, subverterunt corda filiorum Israel, ut non intrarent fines, quos eis Dominus dedit.

c Sup. 13. 24.

10. Qui *d* iratus Juravit, dicens:

d Sup. 14. 29.

11. Si videbunt homines isti, qui ascenderunt ex Ægypto, a viginti annis & supra, Terram, quam sub juramento pollicitus sum Abraham, Isaac & Jacob; & noluerunt sequi me,

12. Præter

12. Præter Caleb filium Jephone Cenezæum, & Josue filium Nun: isti impleverunt voluntatem meam

13. Iratusque Dominus adversum Israel, circumduxit eum per desertum quadraginta annis *a* donec consumeretur universa generatio, quæ fecerat malum in conspectu ejus.

14. Et ecce, inquit, vos surrexistis pro patribus vestris, incrementa & alumni *b* hominum peccatorum: ut augeretis furorem Domini contra Israel.

15. Quod si nolueritis sequi eum, in solitudine populum derelinquet, & vos causa eritis necis *c* omnium.

16. At illi prope accedentes, dixerunt: Caulas ovium fabricabimus, & stabula jumentorum,parvulis quoque nostris urbes munitas:

17. Nos autem ipsi armati & accincti pergemus ad prælium ante filios Israel *d*, donec introducamus eos ad loca sua. Parvuli nostri, & quidquid habere possumus, eruntin urbibus muratis, propter habitatorum insidias.

18. Non revertemur in domos nostras, usque dum possideant filii Israel hæreditatem suam,

19. Nec quidquam quæremus trans Jordanem, quia jam habemus nostram possessionem in orientali ejus plaga.

20. Quibus Moyses ait: *e* Si facitis, quod promitttiis, expediti pergite coram Domino ad pugnam:

21. Et omnis vir bellator armatus Jordanem transeat, donec subvertat Dominus inimicos suos.

22. Et subjiciatur ei omnis Terra: tunc eritis inculpabiles apud Dominum & apud Israel, & obtinebitis regiones, quas vultis, coram Domino

23. Sin autem, quod dicitis, non feceritis, nulli dubium est, quin peccetis in Deum: & scitote, quoniam peccatum vestrum apprehendet *f* vos

24. Ædificate ergo urbes parvulis vestris, caulas, & stabula ovibus ac jumentis: &, quod polliciti estis, implete.

25. Dixeruntq; *g* filii Gad & Ruben ad Moysen: Servi tui sumus, faciemus, quod jubet dominus noster

26. Parvulos nostros, & mulieres, & pecora, ac jumenta relinquemus in urbibus Galaad:

27. Nos autem famuli tui omnes expediti pergemus ad bellum, sicut tu domine loqueris.

28. Præcepit

a Ab Exodo ipso numerandis: cum constet filios eorum post annos 38. a missione de Cadesbarne, terram promissionis ingressos. Confer. cum Deut. 2. 14.

b Chald. discipuli.

c Hebr. perditionis.

d Priores in antecustodia vulgo Avant. guarde.

e Jos. 1. 14.

f [illegible] ad Supplicium.

g Jos. 4. 12.

12. Oprocz Kálebá syná Iephone Cenezeyczyká, á Jozuego syná Nun, ći wypełnili wolą moię.

13. Y rozgniewawszy się Pan ná Izráelá, obwodźił go po puszczy czterdźieśći lat, áż wyginął wszytek narod, ktory był złe uczynił przed oczymá iego.

14. A oto wy, práwi, powstáliśćie miásto oycow wászych, rozmnożenie y wychowánie ludźi grzesznych, ábyśćie przyczynili zápálczywośći Páńskiey przećiw Izráelowi.

15. Iesli nie będźiećie chćieli iśdź zá nim, ná pustyni lud opuśći, á wy przyczyną będźiećie śmierći wszytkich.

16. A oni blisko przystąpiwszy, rzekli: Owczárnie owcom zbuduiemy, y chlewy dla bydłá, dźiatkom też nászym miástá obronne:

17. A my sámi zbroyni y przepásáni poydźiemy ná woynę przed synmi Izráelowymi, áż ie ná mieyscá ich wprowádźiemy. Dźiatki násze, y cokolwiek mieć możemy, będą w mieśćiech murowánych, dlá zdrády obywátelow.

18. Nie wroćiemy się do domow nászych, áż odźierżą synowie Izráelowi dźiedźictwo swoie:

19. Y nie będźiemy nic domágáć się zá Iordanem, bo iuż mamy dźierzáwę nászę ná wschodniey iego stronie.

20. Ktorym rzekł Moyżesz: Iesli chcećie uczynić, co obiecuiećie, idźćiesz przed Pánem gotowi ná woynę:

21. A káżdy mąż waleczny niech przeydźie Iordan zbroyno, áż Pan wywroći swe nieprzyiaćioły,

22. A będźie mu poddána wszytká źiemiá: tedy będźiećie bez winy u Páná y u Izráelá, y otrzymaćie kráiny, ktorych chcećie, przed Pánem.

23. Ale iesli tego, co powiádaćie, nie uczynićie: nikt nie wątpi, że grzeszyćie przećiw Bogu: á wiedźćie, iż grzech wász záchwyći was.

24. A ták buduyćie miástá dźiatkom wászym, y owczárnie y chlewy owcam y dobytkom wászym: á to, cośćie obiecáli, wypełnićie.

25. Y rzekli synowie Gád y Ruben do Moyżeszá: Iesteśmy sludzy twoi, uczyniemy, co nász Pan każe.

26. Dźiatki násze, y niewiásty, y bydłá y dobytki zostáwiemy w miástách Gáláád:

27. A my sludzy twoi wszyscy gotowi poydźiemy ná woynę, iáko ty Pánie mowisz.

28. Przy-

28. Przykazał tedy Moyżesz Eleázárowi kápłánowi, y Jozuemu synowi Nun, y książętom domow wedle pokolenia Izráelowego, y rzekł do nich:

29. Iesli przeydą synowie Gad y synowie Ruben z wámi Jordan wszyscy zbroyno ku bitwie przed Pánem, y wam źiemiá będźie poddána: dayćie im Gáláád w ośiádłość.

30. Ale iesliby przeiśdź niechćieli zbroyno zwámi do źiemie Chánáán, między wámi mieyscá ku mieszkániu niech wezmą,

31. Odpowiedźieli synowie Gád y synowie Ruben: Iáko mowił Pan sługom swoim ták uczynimy:

32. Sámi zbroyno poydźiemy przed Pánem do źiemie Chánáán, y wyznawamy żesmy ośiádłość iuż wźięli zá Iordanem.

33. A ták dał Moyżesz synom Gád, y Ruben, y połowicy pokolenia Mánásse syná Iozephowego, krolestwo Sehon krolá Amorreyczyká, y krolestwo Og krolá Bázán, y źiemie ich z miásty swemi w około.

34. Zbudowáli tedy synowie Gád, Dibon, y Atároth, y Aroer,

35. Y Ethroth, y Sophan, y Iázer, y Iekbáá,

36. Y Bethnemrá, y Bethárán, miástá obronne, y stania bydłu swemu,

37. A synowie Ruben zbudowáli Hezebon, y Eleále, y Káriátháim,

38. Y Nabo, y Báálmeon, odmieniwszy im imioná, Sábámá też: dáiąc názwiská miástom ktore zbudowáli.

39. Lecz synowie Máchir, syná Mánásse szli do Gáláád, y spustoszyli ią zábiwszy Amorreyczyká obywátelá iey.

40. Dał tedy Moyżesz źiemię Gáláád Máchir synowi Mánásse, ktory mieszkał w niey.

41. A Iáir syn Mánásse poszedł y wźiął wioski iey, ktore názwał Háwoth Iáir, to iest wśi Iáir.

42. Nobe też poszedł, y wźiął Chánáth z wioskámi iey: y názwał ią imieniem swoim Nobe.

28. Præcepit ergo Moyses Eleazaro sacerdoti, & Josue filio Nun, & principibus familiarum per tribus Israel, & dixit ad eos:

29. Si *a* transierint filii Gad & filii Ruben vobiscum Jordanem, omnes armati ad bellum coram Domino, & vobis fuerit Terra subjecta: date eis Galaad in possessionem.

a Josue. 13. 8. 22. 4.

30. Sin autem noluerint transire armati vobiscum in Terram Chanaan, inter vos habitandi accipiant loca.

31. Responderuntque filii Gad, & filii Ruben: Sicut locutus est dominus servis suis, ita faciemus:

32. Ipsi armati pergemus coram Domino in terram Chanaan, & possessionem jam suscepisse nos confitemur trans Jordanem.

33. Dedit *b* itaque Moyses filiis Gad & Ruben, & dimidiæ tribui Manasse filii Joseph, regnum Sehon regis Amorrhæi, & regnum Og regis Basan, & terram eorum cum urbibus suis per circuitum.

b Jos. 22. 4.

34. Igitur extruxerunt filii Gad, Dibon, & Ataroth, & Aroer,

35. Et Etroth, & Sophan, & Jazer, & Jegbaa.

36. Et Bethnemra, & Betharan, urbes munitas, & caulas pecoribus suis.

37. Filii vero Ruben ædificaverunt Hesebon, & Eleale, & Cariathaim,

38. Et Nabo, & Baalmeon, versis nominibus, Sabama quoque imponentes *c* vocabula urbibus quas extruxerant.

c Nova,

39. Porro *d* filii Machir, filii Manasse perrexerunt in Galaad, & vastaverunt eam interfecto Amorrhæo habitatore ejus.

d Gen. 50. 22.

40. Dedit ergo Moyses Terram Galaad Machir *e* filio Manasse, qui habitavit in ea.

e Posteris Machir.

81. Jair autem filius Manasse abiit, & occupavit vicos ejus, quos appellavit Havoth-Jair, id est villas Jair.

42. Nobe quoque perrexit, & apprehendit Chanath cum viculis suis; vocavitque eam ex nomine suo Nobe.

ROZDZIAŁ XXXIII.

Obliczywszy czterdźieśći y dwoie stáciy, w ktorych Izráelczycy postawáli przez ten czás, iáko wyszli z Ægyptu, áż do wesźćia do źiemie obiecáney: każe Pan Chánáneyczyki wybić: Aáron też ná gorze umárł.

CAPUT XXXIII.

Mansiones 42. filiorum Israel per varia loca in deserto recensentur, 1. Chananæi a Domino jubentur interimi. 51.

1. HÆ sunt mansiones filiorum Israel, qui egressi sunt de Ægypto per turmas suas in manu *a* Moysi & Aaron,

a In ducatu.

2. Quas descripsit Moyses juxta castrorum loca, quæ Domini jussione mutabant.

3. Profecti igitur de Ramesse mense primo, quintadecima die mensis primi, altera die Phase, filii Israel in manu excelsa, videntibus cunctis Ægyptiis,

4. Et sepelientibus primogenitos, quos percusserat Dominus (nam & in diis *b* eorum exercuerat ultionem.)

b Sc. idolis.

5. Castra metati sunt in Soccoth.

6. Et de Soccoth venerurt in Etham, quæ est in extremis finibus solitudinis.

7. Inde *c* egressi venerunt contra Phihahiroth, quæ respicit Beelsephon, & castra metati sunt ante Magdalum.

c Exod. 14. 2.

8. Profectique de Phihahiroth, transierunt per medium mare in solitudinem: & *d* ambulantes tribus diebus per desertum Etham, castra metati sunt in Mara.

d Exod. 15. 22.

9. Profectique *e* de Mara venerunt in Elim, ubi erant duodecim fontes aquarum, & palmæ septuaginta: ibique castrametati sunt.

e Exod. 15. 27.

10. Sed & inde egressi, fixerunt tentoria super Mare rubrum. Profectique de Mari rubro,

11. Castra metati sunt in deserto Sin *f*.

f Per Samech seu Sclarum.

12. Unde egressi, venerunt in Daphca.

12. Profectique de Daphca, castra metati sunt in Alus.

14. Egressique de Alus, in Raphidim fixere tentoria *g* ubi populo defuit aqua ad bibendum.

g Exod. 17. 1.

15. Profectique de Raphidim, castra metati sunt in deserto Sinai.

16. Sed & de solitudine *h* Sinai egressi, venerunt ad sepulchra concupiscentiæ.

h Exod. 18. 2.

17. Profectique *i* de sepulchris concupiscentiæ, castra metati sunt in Haseroth.

i Sup. 11. 34.

18. Et *k* de Haseroth venerunt in Rethma.

k Sup. 13. 1.

19. Profectique de Rethma, castra metati sunt in Remmomphares.

20. Unde egressi venerunt in Lebna.

21. De Lebna castra metati sunt in Ressa.

22. Egressique de Ressa venerunt in Ceelatha.

23. Unde profecti, castra metati sunt in monte Sepher.

24. Egressi de monte Sepher, venerunt in Arada.

25. Inde

1. TE są stanowiska synow Izráelowych, ktorzy wyszli z Ægyptu huscámi swymi pod ręką Moyżeszá, y Aaroná.

2. Ktore spisał Moyżesz według mieysc obozow, ktore ná roskazánie Páńskie odmieniáli.

3. A ták wyćiągnąwszy z Rámesze, mieśiącá pierwszego, piętnastego dniá mieśiącá pierwszego, drugiego dniá Pháse, synowie Izráelowi ręką wyniosłą, gdy ná to pátrzyli wszyscy Ægyptiánie,

4. Y grzebli pierworodne, ktore był Pan pobił (bo y w bogách ich pokazał był pomstę)

5. Położyli się obozem w Sokot.

6. A z Sokot przyszli do Ethám, ktore iest ná ostátnich gránicách puszczey.

7. Z támtąd się ruszywszy, przyszli przećiw Phiháhiroth, ktore pátrzy ku Beelsephon, y położyli się obozem przed Mágdalem.

8. A odćiągnąwszy od Phiháhiroth, przeszli przez pośrzod morzá ná puszczą, á idąc przez trzy dni po puszczy Ethám, położyli się w Márá.

9. A ruszywszy się z Márá, przyszli do Elim, gdźie było dwánáśćie źrzodeł wodnych, y śiedmdźieśiąt palm: y stánowili się tám.

10. Ale y z támtąd wyszedszy, rozbili námioty nád morzem czerwonym. A od ćiągnąwszy od morzá czerwonego,

11. Położyli się obozem ná puszczy Sin.

12. Zkąd wyszedszy, przyszli do Dáphká.

13. A wyszedszy z Daphká, stánęli obozem w Alus.

14. A wyćiągnąwszy z Alus, w Ráphidim rozbili namioty, gdźie lud nie miał wody ku pićiu.

15. A wyćiągnąwszy z Ráphidim, stánęli obozem ná puszczy Sinái.

16. Ale y z puszczy Sinái wyszedszy, przyszli do Grobow pożądánia.

17. A odćiągnąwszy od Grobow pożądania, położyli się obozem w Háseroth.

18. A z Háseroth przyszli do Retmá.

19. A wyćiągnąwszy z Rethmá, stánęli obozem w Remmomphares.

20. Zkąd wyszedszy, przyszli do Lebná.

21. Z Lebná położyli się obozem w Reśie.

22. A wyszedszy z Reśá przyszli do Ceelathá.

23. Zkąd wyćiągnąwszy, położyli się obozem ná gorze Sepher.

24. A odszedszy od gory Sepher, przyszli do Arádá.

25. Ztám-

25. Ztámtąd wyćiągnąwſzy, ſtánęli obozem w Máceloth.
26. A wyćiągnąwſzy z Máceloth, przyſzli do Tháath.
27. Z Tháath położyli ſię obozem w Tháre.
28. Zkąd wyſzedſzy, rozbili namioty w Methká.
29. A z Methká położyli ſię obozem w Heſmoná.
30. A wyćiągnąwſzy z Heſmoná, przyſzli do Moſeroth.
31. A z Moſeroth położyli ſię obozem w Beneiákán.
32 A wyiáchawſzy z Beneiáákán, przyſzli do gory Gadgad.
33. Zkąd ruſzywſzy ſię, obozem ſtánęli w Jetebathá.
34. A z Ietebathá przyſzli do Hebroná.
35. A z Hebroná wyſzedſzy, ſtánęli obozem w Aſyongaber.
36. Z támtąd wyiáchawſzy, przyſzli ná puſczą Sin, tá ieſt Kádes.
37. A wyćiągnąwſzy z Kádes, położyli ſię obozem ná gorze Hor, ná oſtátnich gránicách źiemie Edom.
38. Y wſtąpił Aaron kápłan ná gorę Hor, ná roſkazánie Páńſkie: y tám umárł roku czterdźieſtego wyſzćia ſynow Izráelowych z Ægyptu, mieśiącá piątego, pierwſzego dniá Mieśiącá:
39. Gdy mu było lat ſto dwádźieśćiá trzy,
40. Y uſłyſzał Chánáneyczyk krol Arad, ktory mieſzkał ná południe, iż ſynowie Izráelowi przyſzli do źiemie Chánáneyſkiey.
41. A ruſzywſzy ſię od gory Hor, położyli ſię obozem w Sálmon.
42. Zkąd wyſzedſzy, przyſzli do Phunon.
43. A wyćiągnąwſzy z Phunon obozem ſtánęli w Obot.
44. A z Oboth przyſzli do Ieábárim, ktore ieſt ná gránicách Moábitow.
45. A ruſzywſzy ſię z Ieábárim, rozbili namioty w Dybongad.
46. Zkąd wyſzedſzy ſtánęli obozem w Helmondebláthaim.
47. A ruſzywſzy ſię z Helmondeblátáim, przyſzli do gor Abárim przećiwko Nabo.
48. A od gor Abárim odćiągnąwſzy przeſzli ná polá Moábſkie nád Jordanem przećiw Ierychowi.
49. Y tám ſię położyli obozem od Bethſimoth

25. Inde proficiſcentes, caſtra metati ſunt in Maceloth.
26. Profectique de Maceloth, venerunt in Thahath.
27. De Thahath, caſtra metati ſunt in Thare.
28. Unde egreſſi, fixere tentoria in Methcha.
29. Et de Methcha, caſtra metati ſunt in Hesmona.
30. Profectique de Hesmona, venerunt in Moſeroth.
31. Et de Moſeroth caſtra metati ſunt in Benejaacan.
32. Profectique *a* de Benejaacan, venerunt in montem Gadgad.
33. Unde profecti, caſtra metati ſunt in Jetebatha.
34. Et de Jetebatha, venerunt in Hebrona.
35. Egreſſique de Hebrona, caſtra metati ſunt in Aſiongaber.
36. Inde *b* profecti, venerunt in deſertum Sin *c*, hæc eſt Cades.
37. Egreſſique de Cades, caſtra metati ſunt in monte Hor, in extremis finibus Terræ Enom.
38. Aſcenditque *d* Aaron ſacerdos in montem Hor, jubente Domino: & ibi mortuus eſt anno quadrageſimo egreſſionis filiorum Iſrael, ex Ægypto, * menſe quinto, prima die menſis.
39. Cum eſſet annorũ centum viginti trium.
40. Audivitque Chananæus rex Arad, qui habitabat ad meridiem, in Terram Chanaan veniſſe filios Iſrael.
41. Et profecti de monte Hor, caſtra metati ſunt in Salmona.
42. Unde egreſſi, venerunt in Phunon.
43. Profectique de Phunon caſtra metati ſunt in Oboth.
44. Et de Oboth, venerunt in Jeabarim, quæ eſt in finibus Moabitarum.
45. Profectique de Jeabarim, fixere tentoria in Dibongad.
46. Unde egreſſi, caſtra metati ſunt in Helmondeblathaim.
47. Egreſſique de Helmondeblathaim, venerunt ad montes Abarim contra Nabo.
48. Profectique de montibus Abarim, tranſierunt ad campeſtria Moab, ſupra *e* Jordanem contra Jericho.
49. Ibique caſtra metati ſunt de Bethſimoth

a Deut. 10. 7.
b Sup. 20. 1.
c Per Zade ſcuts.
d Sup. 20. 25. Deut. 32. 50.
* Ann M. 2552. Ant. Chr. 1452.
e i. prope.

a Chald. campestribus.
b Ann. M. 2553.

moth usque ad Abelſatim in planioribus *a* locis Moabitarum,

50. Ubi locutus eſt Dominus ad Moyſen *b*:

51. Præcipe filiis Iſrael, & dic ad eos: Quando tranſieritis Jordanem, intrantes Terram Chanaan,

c Deut. 7. 5. Judic. 2. 2.
d Aras, & columnas.

52. Diſperdite cunctos habitatores Terræ illius: *c* confringite titulos *d*, & ſtatuas comminuite, atque omnia excelſa vaſtate,

53. Mundantes terram, & habitantes in ea: ego enim dedi vobis illam in poſſeſſionem,

e i. majori tribui.

54. Quam dividetis vobis ſorte. Pluribus *e* dabitis latiorem, & paucis anguſtiorem. Singulis ut ſors ceciderit, ita tribuetur hæreditas. Per tribus & familias poſſeſſio dividetur.

f Hebr. expellere. 70. perdere.
g Q. d. moleſtiſſimi.

55. Sin autem nolueritis interficere *f* habitatores Terræ: qui remanſerint, erunt vobis quaſi clavi in oculis, & lanceæ in lateribus *g*, & adverſabuntur vobis in Terra habitationis veſtræ:

56. Et quidquid illis cogitaveram facere, vobis faciam.

moth áż do Abelſátym ná rownieyſzych mieyſcách Moábitow.

50. Gdźie mowił Pan do Moyżeſzá:

51. Przykaż ſynom Izráelowym, á mow do nich: Gdy ſię przeprawićie przez Jordan, wſzedſzy zo źiemie Chánáneyſkiey,

52. Wytráćieſz wſzyſtkie obywátele oney źiemie: połamćie znáki, y báłwány pokruſzćie, y wſzyſtkie ich wyżyny ſpuſtoſzćie:

53. Oczyśćiáiąc źiemię, u mieſzkáiąc w niey. Bom ia ią dał wam w ośiádłość,

54. Ktorą miedzy ſię loſem podźielićie. Tym ktorych więcey będźie, ſzerſzą daćie, á ktorych mniey, węższą. Káżdemu iáko los pádnie, ták będźie dáne dźiedźictwo. Według pokolenia y domow ośiádłość będźie podźielona.

55. Lecz ieſli nie będźiećie chćieć wytráćić obywátelow źiemie, ktorzy zoſtáną, będą wam iáko goźdźie w oczách, y oſczepy w bokách, y będą ſię wam przećiwić w źiemi mieſzkánia wáſzego:

56. A cokolwiekem im był umyślił uczynić, wam uczynię.

CAPUT XXXIV.

Terræ promiſſionis ſitus, & limites juxta varias orbis plagas: Deus eam ſorte dividendam præcipit, 3. Deſignat duodecim principes, qui eam dividant, 17.

h Ann. M. 2553. Ant. Chr. 1451.
i Sc. ſi me audieritis.
k Joſ. 15. 1.
l Per Zade.
m i. mortuum.
n Sc. Rhinocoluram ſeu fluvium, qui ſeparat Ægyptum a terra Chanaan, & prope Rhinocoluram urbem influit in mare.
o Sc. Hor, alium ab illo, in quo mortuus eſt Aaron.

1. LOcutusque eſt Dominus *h* ad Moyſen, dicens:

2. Præcipe filiis Iſrael, & dices ad eos: Cum ingreſſi fueritis Terram Chanaan, & in poſſeſſionem vobis ſorte ceciderit, his finibus terminabitur *i*.

3. Pars *k* meridiana incipiet a ſolitudine Sin *l*: quæ eſt juxta Edom: & habebit terminos contra orientem mare ſalſiſſimum *m*.

4. Qui circuibunt auſtralem plagam per aſcenſum Scorpionis, ita ut tranſeant in Senna, & perveniant a meridie usque ad Cadesbarne, unde egredientur confinia ad villam nomine Adar, & tendent usque ad Aſemona.

5. Ibitque per gyrum terminus ab Aſemona usque ad Torrentem *n* Ægypti, & maris magni littore finietur.

6. Plaga autem occidentalis a mari magno incipiet, & ipſo fine claudetur.

7. Porro ad ſeptentrionalem plagam a mari magno termini incipient, pervenientes usque ad montem altiſſimum *o*.

8. A

ROZDZIAŁ XXXIV.

Ográniczywſzy cztery częśći źiemie obiecdney, według czterech ſtron Swiátá, dźielić roſkazáno ie loſem, y náznáczono kto ią miał wydźieláć.

1. Y Mowił Pan do Moyżeſzá, rzekąc:

2. Przykaż ſynom Izráelowym y rzeczeſz do nich: Gdy wnidźiećie do źiemie Chánáneyſkiey, á w ośiadłość wam loſem pádnie, temi gránicámi ográniczona będźie.

3. Stroná od południá pocznie ſię od puſczy Sin, ktora ieſt wedle Edom: y będźie miáłá gránice ná wſchod ſłońcá morze ſłone.

4. Ktore okrąża ſtronę południową przez wſtępowánie Scorpioná, ták żeby przeſzły do Senná, y przyſzły od południá áż do Kádesbárne, zkąd wynidą gránice od wśi imieniem Adár, y pociągną do Aſemoná.

5. Y poydźie kolem gránicá od Aſemony áż do potoká Ægyptſkiego, y morzá wielkiego brzegiem ſię ſkończy.

6. A ſtroná zachodnia pocznie ſię od morzá wielkiego, y tymże ſię końcem zámknie.

7. A ná pułnocną ſtronę, od morzá wielkiego gránice ſię záczną przychodźące áż do gory nawyſzey,

8. Od

8. Od ktorey poydą do Emath áż do gránic Sedádá:

9. Y poydą gránice áż do Zephroná y do wśi Enan. Te będą gránice ná ſtronie połnocney.

10. Z támtąd wymierzone będą gránice przećiw wſchodniey ſtronie ode wśi Enan áż do Sephámá,

11. A od Sephámá zſtąpią gránice do Reblá przećiw ſtudni Dáphnim: Ztámtą przyidą przećiw wſchodu ſłońcá do morzá Cenerech,

12. Y pociągną áż do Jordanu, á ná oſtátek morzem ſłonym ſię zámkną. Tę źiemię będźiećie mieć wedle gránic iey w okoł.

13. Y przykazał Moyżeſz ſynom Izráelowym, mowiąc: Tá będźie źiemiá, ktorą pośiędźiećie loſem, y ktorą kazał Pan dáć dźiewięćiorgu pokoleniu, y połowicy pokolenia.

14. Abowiem pokolenie ſynow Ruben według domow ſwoich, y pokolenie ſynow Gád według liczby rodow, połowicá też pokolenia Mánáſſe,

15. To ieſt, puł trzećiá pokolenia wźięły część ſwoię zá Jordanem przećiw Ierichowi ná wſchodnią ſtronę.

16. Y rzekł Pan do Moyżeſzá:

17. Te ſą imioná mężow, ktorzy wam źiemię podźielą: Eleázár kápłan, y Jozue ſyn Nun,

18. Y iedno kśiążę z káżdego pokolenia,

19. Ktorych te ſą imioná: z pokolenia Judy, Káleb ſyn Jephone.

20. Z pokoleniá Simeon, Sámuel ſyn Ammiud.

21. Z pokolania Beniámin, Elidád ſyn Cháſelon.

22. Z pokolenia ſynow Dán, Bokki ſyn Jogli.

23. Z ſynow Jozephowych, z pokolenia Mánáſſe, Hánniel ſyn Ephod.

24. Z pokolenia Ephráim, Kámuel ſyn Sephthan.

25. Z pokolenia Zábulon, Eliſaphán ſyn Phárnách.

26. Z pokolenia Iſſáchár, kśiążę Phálthiel ſyn Ozán.

27. Z pokolenia Aſer, Ahiud ſyn Sálomi.

28. Z pokolenia Nephtáli, Phedáel ſyn Ammiud.

29. Ci ſą, ktorym przykazał Pan, áby podźielili ſynom Izráelowym źiemię Chánáneyſką.

8. A quo venient in Emath usque ad terminos Sedada:

9. Ibuntque confinia usque ad Zephrona, & villam Enan; hi erunt termini in parte Aquilonis.

10. Inde metabuntur fines contra orientalem plagam de villa Enan usque Sephama,

11. Et de Sephama deſcendent termini in Rebla *a* contra fontem Daphnim: inde pervenient contra Orientem ad mare Cenereth *b*,

12. Et tendent usque ad Jordanem, & ad ultimum ſalſiſſimo claudentur mari. Hanc habebitis Terram per fines ſuos in circuitu.

13. Præcepitque Moyſes filiis Iſrael, dicens: Hæc erit terra, quam poſſidebitis ſorte, & quam juſſit Dominus dari novem tribubus, & dimidiæ tribui.

14. Tribus enim filiorum Ruben per familias ſuas, & tribus filiorum Gad juxta cognationum numerum, media quoque tribus Manaſſe,

15. Id eſt, duæ ſemis *c* tribus acceperunt partem ſuam trans Jordanem contra Jericho ad orientalem plagam.

16. Et ait Dominus ad Moyſen:

17. Hæc *d* ſunt nomina virorum, qui Terram vobis divident, Eleazar ſacerdos, & Joſue filius Nun,

18. Et ſinguli principes *e* de tribubus ſingulis,

19. Quorum iſta ſunt vocabula: De tribu Juda, Caleb filius Jephone.

20. De tribu Simeon, Sammuel filius Ammiud.

21. De tribu Benjamim, Elidad filius Chaſelon.

22. De tribu filiorum Dan, Bocci filius Jogli.

23. Filiorum Joſeph de tribu Manaſſe, Hanniel filius Ephod.

24. De tribu Ephraim, Camuel filius Sephthan.

25. De tribu Zabulon, Eliſaphan filius Pharnach.

26. De tribu Iſſachar, dux Phaltiel filius Ozan.

27. De tribu Aſer, Ahiud filius Salomi.

28. De tribu Nephthali, Phedael filius Ammiud.

29. Hi ſunt, quibus præcepit Dominus, ut dividerent filiis Iſrael Terram Chanaan.

a alias Reblatatha ubi Nabuchodonoſor ſua ſtativa fixit 4. Reg. ult.
b Seu lacum Geneſareth.
c i. duæ, & dimidia tribus.
d i. Joſ. 14. 1. & 2.
e Myſtice ſignificant Apoſtolos, qui divident promiſſam cœlorum terram. Lauret. in ſylva.

CAPUT XXXV.

Assignari jubentur urbes & suburbana Levitis, 1. Urbes refugii pro homicidio, 6. lex homicidii voluntarii, & non voluntarii. 16. Unius testimonio nemo puniendus. 30.

Eodem an. 2553.

1. HÆc quoque locutus est Dominus ad Moysen in campestribus Moab supra Jordanem, contra Jericho:

2. Præcipe *a* filiis Israel, ut dent Levitis de possessionibus suis,

3. Urbes ad habitandum & suburbana earum per circuitum: ut ipsi in oppidis maneant, & suburbana *b* sint pecoribus ac jumentis:

4. Quæ a muris civitatum forinsecus, per circuitum mille passuum spatio tendentur.

5. Contra Orientem duo millia erunt cubiti, & contra Meridiem similiter erunt duo millia: ad mare quoque, quod respicit ad Occidentem, eadem mensura erit, & septentrionalis plaga æquali termino finietur: eruntque urbes in medio, & foris suburbana.

6. De *c* ipsis autem oppidis, quæ Levitis dabitis, sex *d* erunt in fugitivorum auxilia separata, ut fugiat ad ea, qui fuderit sanguinem: & exceptis his, alia quadraginta duo oppida,

7. Id est, simul quadraginta octo cum suburbanis suis.

8. Ipsæque urbes, quæ dabuntur de possessionibus filiorum Israel, ab his, qui plus habent, plures auferentur: & qui minus, pauciores: singuli juxta mensuram *e* hæreditatis suæ dabunt oppida Levitis.

9. Ait Dominus ad Moysen:

10. Loquere filiis Israel, & dices ad eos *f*: Quando transgressi fueritis Jordanem in terram Chanaan,

11. Decernite, quæ urbes esse debeant in præsidia fugitivorum, qui nolentes *g* sanguinem fuderint.

12. In quibus cum fuerit profugus, cognatus occisi non poterit eum occidere, donec stet in conspectu multitudinis, & causa illius judicetur.

13. De *h* ipsis autem urbibus, duæ ad fugitivorum subsidia separantur,

14. Tres erunt trans Jordanem, & tres in terra Chanaan,

15. Tam filiis Israel, quam advenis atque peregrinis, ut confugiat ad eas, qui nolens sanguinem fuderit.

16. Si

a Jos. 21. 2.
b Prædia & pascua.
c Deut. 19. 2. Jos. 20. 2.
d Quorum tria ab ipso Moyse trans Jordanem designata sunt. Deut. 4. 41.
e Proportionem.
f Deut. 19. 2. Jos. 20. 2.
g Chald. per ignorantiam, errorem.
h Deut. 4. 41. Jos. 20. 7. 8.

ROZDZIAŁ XXXV.

Miáſtá Lewitom roſkázuie Pan oddźielić, y ty zbrodniom drugie ku ućieczce. Práwo o Męzoboyſtwie dobrowolnym, y przygodnym. Iednego świádectwo nieważne.

1. TO też mowił Pan do Moyżeſzá ná polách Moáb nád Jordanem, przećiw Iechowi:

2. Przykaż ſynom Izráelowym, áby dáli Lewitom z ośiádłośći ſwych,

3. Miáſtá ku mieſzkániu, y przedmieśćia ich w około: áby ſámi mieſzkáli w mieśćiech, á przedmieśćia żeby były dla bydłá y dobytku:

4. Ktore od murow mieyſkich z zámurza w okolo rośćiągną ſię ná tyśiąc krokow,

5. Ku wſchodu będą dwá tyśiącá łokći, ku południu tákież będą dwá tyśiącá: ku morzu też ktore pátrzy ná záchod ſłońcá, táż miárá będźie, á ſtroná pułnocna tákimże kreſem ſię ſkończy: á miáſtá będą w pośrzodku, á zá miáſty przedmieśćia.

6. A z ſámych miáſteczek, ktore Lewitom daćie, ſześć będą ná rátunek zbiegom odłączone, áby ućiekł do nich, ktoby krew rozlał: á oprocz tych innych czterdźieśći y dwie miáſteczek,

7. To ieſt wobec czterdźieśći ośm z przedmieśćiámi ſwemi.

8. A tych miaſt ktore będą dáne z dźierżaw ſynow Izráelowych, od tych ktorzy więcey máią, więcey odięto będźie, á ktorzy mniey máią, mniey, káżdy według miáry dźiedźictwá ſwego, da miáſtá Lewitom.

9. Rzekł Pan do Moyżeſzá:

10. Mow ſynom Izráelowym, y rzeczeſz im: Kiedy przeydźiećie przez Jordan do źiemie Chánáneyſkiey,

11. Poſtánowićie, ktore miáſtá máią bydź ná pomoc zbiegow, ktorzy niechcąc krew rozlali:

12. W ktorych kiedy będźie zbieg, krewny zábitego nie będźie mogł go zábić, áż ſtánie przed oblicznośćią gromády, á ſpráwá iego ſądzona będźie.

13. A z tych miaſt, ktore ſię ná pomoc zbiegow oddźieláią,

14. Trzy będą zá Jordanem, á trzy w źiemi Chánáneyſkiey,

15. Ták ſynom Izráelowym, iáko y przychodniom y gośćiom, áby ućiekł do nich ktoby niechcąc krew rozlał.

16. Ieśli-

16. Iesliby kto uderzył żelázem, á umárłby ktory uderzony ieſt: winien będźie mężoboyſtwá, y ſam umrze.

17. Iesliby kámieniem ćiſnął, á uderzony umárł, tákże karan będźie.

18. Iesli drewnem uderzony umrze: mężoboyce krwią zemſczony będźie.

19. Bliſki zábitego, mężoboycę zábiie zaraz, ſkoro go poima.

20. Iesli kto z nienawiśći człowieká popchnie, ábo nań co rzući z zaſády:

21. Abo będąc mu nieprzyiaćielem ręką uderzy, á on umrze: ten ktory uderzył, winien będźie mężoboyſtwá: krewny zábitego, záraz, ſkoro go naydźie, zábiie.

22. A iesliby z przygody, y bez waśni,

23. Y bez nieprzyiáźni co tákowego uczynił,

24. A toby ſię przed ludem pokazáło, y między tym ktory uderzył y bliſkim, ſpráwá o krewby ſię roztrząſnęłá:

25. Wybáwion będźie niewinny z ręki mſczącego ſię, y będźie przez wyrok przywrocon do miáſtá, do ktorego był ućiekł, y będźie tám mieſzkał, áż wielki kápłan, ktory oleiem świętym ieſt pomázány, umrze.

26. Iesli mężoboycá zá gránicámi miaſt, ktore wygnáńcom ſą náznáczone,

27. Będźie náleźiony, y zábity od tego, ktory ſię mśći krwie, bez winy będźie, ktory go zábił.

28. Miał bowiem zbieg áż do śmierći kápłaná nawyſzego śiedźieć w mieśćie. A gdy on umrze mężoboycá, wroći ſię do źiemie ſwoiey.

29. To wieczno będźie, y zá práwo we wſzyſtkich mieſzkániach wáſzych.

30. Mężoboycá zá świádkámi karan będźie: ná świádectwo iednego żaden zdány nie będźie.

31. Nie weźmiećie okupu od tego, ktory winien krwie, nátychmiaſt y ſam umrze.

32. Wywoláni y zbiegowie przed śmierćią kápłaná wielkiego żadną miárą do miaſt ſwoich wroćić ſię nie będą mogli:

33. Abyśćie nie ſplugáwili źiemię mieſzkánia wáſzego, ktora ſię krwią niewinnych ſplugáwi: á ináczey oczyśćiona bydź nie może, iedno krwią tego ktory przelał krew drugiego.

34. Y ták będźie oczyśćiona ośiádłość wáſzá, gdyż ia zwámi mieſzkam. Iam bowiem ieſt Pan, ktory mieſzkam miedzy ſynmi Izráelowymi.

ROZ-

16. Si quis ferro percuſſerit, & mortuus fuerit, qui percuſſus eſt: reus erit homicidii, & ipſe morietur.

17. Si lapidem jecerit, & ictus occubuerit: ſimiliter punietur.

18. Si ligno percuſſus interierit: percuſſoris ſanguine vindicabitur.

19. Propinquus occiſi, homicidam interficiet *a*: ſtatim, ut apprehenderit eum interficiet.

20. Si *b* per odium quis hominem impulerit, vel jecerit quippiam in eum per inſidias,

21. Aut cum eſſet inimicus, manu percuſſerit, & ille mortuus fuerit: percuſſor homicidii reus erit: cognatus occiſi ſtatim, ut invenerit eum, jugulabit *c*.

22. Quod ſi fortuito, & abſque odio,

23. Et inimicitiis, quidquam horum fecerit,

24. Et hoc audiente populo fuerit comprobatum, atque inter percuſſorem & propinquum ſanguinis quæſtio ventilata *d*:

25. Liberabitur innocens de ultoris manu, & reducetur per ſententiam in urbem, ad quam confugerat, manebitque ibi, donec ſacerdos magnus, qui oleo ſancto unctus eſt *e*, moriatur.

26. Si interfector extra fines urbium, quæ exulibus deputatæ ſunt,

27. Fuerit inventus, & percuſſus ab eo, qui eſt ultor ſanguinis: abſque noxa erit, qui eum occiderit:

28. Debuerat enim profugus usque ad mortem Pontificis in urbe reſidere. Poſtquam autem ille obierit, homicida revertetur in terram ſuam.

29. Hæc ſempiterna erunt, & legitima in cunctis habitationibus veſtris.

30. Homicida ſub teſtibus punietur *f*: ad unius teſtimonium nullus condemnabitur.

31. Non accipietis pretium ab eo, qui reus eſt ſanguinis, ſtatim & ipſe morietur.

32. Exules & profugi ante mortem Pontificis nullo modo in urbes ſuas reverti poterunt:

33. Ne polluatis terram habitationis veſtræ, quæ inſontium cruore maculatur, nec aliter expiari poteſt, niſi per ejus ſanguinem, qui alterius ſanguinem fuderit.

34. Atque ita emundabitur *g* veſtra poſſeſſio, me commorante vobiſcum. Ego enim ſum Dominus, qui habito inter filios Iſrael.

CA-

a Poterit occidere data ſententia a judice.

b Deut. 19. 11

c Hebr. interficiet.

d Examinata ſeu diſcuſſa.

e Myſticæ cauſa eſt ut ſignificaretur, quod peccatori reo non niſi morte Chriſti obveniat libertas & reditus in cœli patriam; & quod interea in urbe Aſyli, i. Eccleſia ſub ſacerdotum tutela vivere debeat.

f Heb. occidetur.

g Hebr. non polluetur.

CAPUT XXXVI.

Tribus per connubia non miſceantur, ne poſſeſſiones confundantur, 5.

a Sup. 27. 1. 1. ACceſſerunt *a* autem & principes familiarum Galaad filii Machir, filii Manaſſe de ſtirpe filiorum Joſeph: locutiq; ſunt Moyſi coram Principibus Iſrael, atq; dixerunt:

2. Tibi Domino noſtro, præcepit Dominus, ut terram ſorte divideres filiis Iſrael, & ut filiabus Salphaad fratris noſtri dares poſſeſſionem debitam patri:

3. Quas, ſi alterius tribus homines uxores acceperint, ſequetur poſſeſſio ſua, & translata ad aliam tribum, de noſtra hæreditate minuetur.

4. Atque ita fiet, ut cum jubilæus, id eſt, quinquageſimus annus remiſſionis advenerit, confundatur ſortium diſtributio, & aliorum poſſeſſio ad alios tranſeat.

5. Reſpondit Moyſes filiis Iſrael, & Domino præcipiente, ait: Recte tribus filiorum Joſeph locuta eſt.

6. Et hæc lex ſuper filiabus Salphaad a Domino promulgata eſt: *b* nubant, quibus volunt, tantum ut ſuæ tribus hominibus: (*b* Tob. 7. 14.)

7. Ne commiſceatur poſſeſſio filiorum Iſrael de tribu in tribum. Omnes enim viri ducent uxores *c* de tribu & cognatione ſua:

8. Et cunctæ fœminæ *d* de eadem tribu maritos accipient: ut hæreditas permaneat in familiis,

9. Nec ſibi miſceantur tribus, ſed ita maneant,

10. Ut a Domino ſeparatæ ſunt. Feceruntque filiæ Salphaad, ut fuerat imperatum:

11. Et nupſerunt, Maala, & Therſa, & Hegla, & Melcha, & Noa, filiis patrui ſui,

12. De familia Manaſſe, qui fuit filius Joſeph: & poſſeſſio, quæ illis fuerat attributa, manſit in tribu & familia patris earum.

13. Hæc ſunt mandata atque judicia, quæ mandavit Dominus per manum Moyſi ad filios Iſrael, in campeſtribus Moab ſupra *e* Jordanem contra Jericho.

c Sc. quæ ſuccedunt in hæreditate paterna, non nubent viris extra ſuam tribum.

d i. ſuccedentes in hæreditate.

e Prope, ut vertit Chald.

ROZDZIAŁ XXXVI.

Pokolenia áby ſię zeymowániew żon niemieſzáli: áby ſię dźierżáwy á imienia roznych nie pomieſzáli.

1. PRzyſtąpiły y Xiążętá domow Gáláád ſyná Máchir, ſyná Mánáſſe z pokolenia ſynow Jozephowych: Y mowili Moyżeſzowi przed kśiążęty Izráelſkimi y rzekli:

2. Tobie Pánu náſzemu przykazał Pan, ábyś źiemię loſem podźielił ſynom Izráelowym, á żebyś corkom Sálpháád brátá náſzego dáł ośiádłość oycu należącą:

3. Ktore ieſli ludźie inſzego pokolenia zá żony wezmą, poydźie zá nimi ośiádłość ich: y gdy przenieśiona do inſzego pokolenia będźie, umnieyſzy ſię náſzego dźiedźictwá.

4. A zátym ſię ſtánie, że gdy Jubileuſz, to ieſt pięćdźieśiąty rok odpuſczenia przyidźie, pomieſza ſię loſow podźielenie, y ośiádłość iednych przeydźie do drugich.

5. Odpowiedźiał Moyżeſz ſynom Izráelowym y zá roſkazániem Páńſkim mowiąc: Dobrze pokolenie ſynow Jozephowych rzekło.

6. Y to práwo o corkách Sálpháád od Páná ieſt wydáne: Niechay idą zá kogo chcą, tylko żeby zá ſwego pokolenia ludźie:

7. Aby ſię nie mieſzáłá ośiádłość ſynow Izráelowych z pokolenia w pokolenie. Bo wſzyſcy mężowie poymowáć będą żony z pokolenia y rodu ſwego:

8. Y wſzytkie białegłowy z tegoż pokolenia męże wezmą: áby dźiedźictwo zoſtawáło w domiech,

9. A żeby ſię nie mieſzáły pokolenia, ále ták zoſtáły,

10. Iáko od Páná ſą oddźielone. Y uczyniły corki Sálpháád, iáko było roſkazano:

11. Y ſzły Máálá, y Therſá, Heglá, y Melchá, y Noa zá ſyny ſtryiá ſwego.

12. Z fámiliey Mánáſſe, ktory był ſyn Jozephow: y ośiádłość ktora im było dana zoſtáłá ſię w pokoleniu y w domu oycá ich.

13. Te ſą przykazánia y ſądy, ktore roſkazał Pan przez rękę Moyżeſzá do ſynow Izráelowych, ná polách Moáb nád Jordanem przećiw Jerychowi.

KSIĘGI DEUTERONOMIUM.

Po Zydowsku

אלה הדברים. ELLE HADDEBARIM.

ROZDZIAŁ I.

Krotkie rozpomindnie y opisánie tych rzeczy, ktore potykáły Izráelczyki ná Puszczy, y Kázn zá niedowiárstwo.

1. TE są słowá, ktore mowił Moyżesz do wszego Izráela zá Iordanem ná pustini polney, przeciw morzu czerwonego, miedzy Phárán, y Thophel, y Laban, y Háseroth, gdźie iest bárzo wiele złotá:

2. Iedennaśćie dni od Horeb przez drogę gory Seir áż do Kádesbárne.

3. Czterdźiestego roku, iedenastego mieśiącá mowił Moyżesz do synow Izráelowych wszytko co mu był przykazał Pan, áby im powiedźiał:

4. Potym iáko zábił Sehon krolá Amorrheyskiego, ktory mieszkał w Hesebon, y Og krolá Básan ktory mieszkáł w Astároth y w Edrai,

5. Zá Iordanem w źiemi Moáb. Y począł Moyżesz wykłádáć zakon, y mowić:

6. Pan Bog nász mowił do nas ná Horeb rzekąc: Dosyć wam, żeśćie ná tey gorze mieszkáli.

7. Wroććie się á ćiągnićie ku gorze Amorreyczykow, y do inich, ktore iey są nabliższe polne y gorzyste y niższe mieyscá ku południu y nád brzegiem morzá źiemie Chánáneyczykow y Libanu, áż do wielkiey rzeki Euphratesá.

8. Oto, práwi, dałem wam: wnidźćie á posiądźćie ią, o ktorą przyśiągł Pan oycom wászym, Abráámowi Izáákowi y Iákobowi, żeby ią dał im, y naśieniu ich po nich.

9. Y rzekłem wam ná on czás:

10. Nie mogę was sam znieść: Bo Pan Bog wász rozmnożył was, á iest was dźiś iáko gwiazd niebieskich bárzo wiele.

11. (Pan Bog oycow wászych, niechay przyczyni do tey liczby wiele tyśięcy, á niech wam błogosłáwi iáko rzekł.)

12. Nie mogę ia sam wászych spraw znośić, y brzemion y swarow.

13. Po-

LIBER DEUTERONOMII.

Hebraice

אלה הדברים. ELLE HADDEBARIM.

CAPUT I.

Brevis Epilogus eorum, quæ Israel in deserto contigerant, 1. De pœna infideli populo post reditum exploratorum inflicta in Cadesbarne, 20.

1. HÆc sunt verba, quæ locutus est Moyses ad omnem Israel trans Jordanem in solitudine campestri, contra Mare rubrum, inter Pharan & Thophel & Laban & Haseroth, ubi auri est plurimum *a*:

2. Undecim diebus *b* de Horeb per viam montis Seir usque ad Cadesbarne.

3. Quadragesimo anno *c*, undecimo mense, prima die mensis, locutus est Moyses ad filios Israel omnia, quæ præceperat illi Dominus, ut diceret eis:

4. Postquam *d* percussit Sehon Regem Amorrhæorum, qui habitat in Hesebon: & Og regem Basan, qui mansit in Astaroth, in Edrai,

5. Trans Jordanem in terra Moab. Cœpitque Moyses explanare legem, & dicere:

6. Dominus Deus noster locutus est ad nos in Horeb, dicens: Sufficit vobis, quod in hoc monte mansistis:

7. Revertimini, & venite ad montem Amorrhæorum, & ad cætera, quæ ei proxima sunt campestria atque montana & humiliora loca contra meridiem, & juxta littus Maris *e*, Terram Chananæorum, & Libani usque ad flumen magnum Euphratem:

8. En, inquit, tradidi vobis, ingredimini, & possidete eam, super qua juravit Dominus patribus vestris, Abraham, Isaac, & Jacob, ut daret illam eis, & semini eorum post eos.

9. Dixique vobis illo in tempore:

10. Non *f* possum solus sustinere vos, quia Dominus Deus vester multiplicavit vos: & estis hodie sicut stellæ cæli, plurimi.

11. (Dominus Deus patrum vestrorum addat ad hunc numerum multa millia, & benedicat vobis sicut locutus est.)

12. Non valeo solus negotia vestra sustinere, & pondus ac jurgia.

Date

a 70. aurifodinæ.
b I. itur.
c Ab exitu, Ann. M. 2553 Ant. Chr. 1451.
d Num. 21. 24.
e Sc. magni.
f Exod. 18. 18.

13. Date ex vobis viros ſapientes & gnaros, & quorum converſatio ſit probata in tribubus veſtris, ut ponam eos vobis principes.

14. Tunc reſpondiſtis mihi: Bona res eſt, quam vis facere.

15. Tulique de tribubus veſtris viros ſapientes & nobiles *a*, & conſtitui eos principes, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios ac decanos, qui docerent vos ſingula,

16. Præcepique eis, dicens: Audite illos, & *b* quod juſtum eſt, judicate: ſive civis ſit ille, ſive pereginus.

17. Nulla *c* erit diſtantia perſonarum, ita parvum audietis ut magnum: nec accipietis cujusquam perſonam, quia Dei judicium eſt *d*. Quod ſi difficile vobis viſum aliquid fuerit, referte ad me, & ego audiam.

18. Præcepique omnia, quæ facere deberetis.

19. Profecti autem de Horeb, tranſivimus per eremum *e* terribilem & maximam, quam vidiſtis, per viam montis Amorrhæi, ſicut præceperat Dominus Deus noſter nobis. Cumque veniſſemus in Cadesbarne.

20. Dixi vobis: Veniſtis ad montem Amorrhæi, quem Dominus Deus noſter daturus eſt nobis.

21. Vide Terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi: aſcende & poſſide eam, ſicut locutus eſt Dominus Deus noſter patribus tuis: noli timere, nec quidquam paveas.

22. Et *f* acceſſiſtis ad me omnes, atque dixiſtis: Mittamus viros, qui conſiderent Terram: & renuntient, per quod iter debeamus aſcendere, & ad quas pergere civitates.

23. Cumque mihi ſermo placuiſſet, miſi ex vobis duodecim viros, ſingulos de tribubus ſuis.

24. Qui cum perrexiſſent, & aſcendiſſent in montana, venerunt usque ad Vallem botri: & conſiderata terra,

25. Sumentes de fructibus ejus, ut oſtenderent ubertatem, attulerunt ad nos, atque dixerunt: Bona eſt terra, quam Dominus Deus noſter daturus eſt nobis.

26. Et noluiſtis aſcendere, ſed increduli ad ſermonem Domini Dei noſtri.

27. Murmuraſtis in tabernaculis veſtris, atque dixiſtis: Odit nos Dominus, & idcirco

a Hebr. notos, I. ſpectatæ virtutis

b Joan. 7. 24.

c Lev. 19. 15. Infr. 10. 19. Prov. 24. 23. Eccli. 42. 1. Jacobi 2. 1.

d i. e. Judex ſuſtinet perſonam Dei.

e Pharan. Num. 13. 1.

f Num. 13. 3. & 32. 8.

13. Podaycie z was męże mądre y umieiętne, y ktorych obcowánie byłoby doświadczone w pokoleniách wáſzych, że ie poſtáwię przełożonymi nád wámi.

14. Tedyście mi odpowiedźieli: Dobra rzecz ieſt, ktorą chceſz uczynić.

15. Y wźiąłem z pokoleń wáſzych męże mądre y ſláchetne, y uczyniłem ie kśiążęty, tyśiącznikámi, y ſetnikámi, y pięćdźieśiątniki, y dźieśiątniki, ktorzyby was uczyli káždey rzeczy,

16. Y przykazałem im mowiąc: Słuchaycie ich, á co ſpráwiedliwa ieſt ſądźćie; choćby obywátel był on, choćia gość.

17. Rozność żadna oſob nie będźie, ták máłego wyſłuchaćie iáko y wielkiego, y nie będźiećie mieć względu ná oſobę żadnego, ponieważ ſąd Boży ieſt. Ieſliby ſię wam zdáło co trudnego, odnieśćie do mnie, á ia wyſłucham.

18. Y przykazałem wſzytkie rzeczy ktorebyśćie czynić mieli.

19. A ruſzywſzy ſię od Horeb, przeſzliſmy przez puſczą ſtráſzliwą y wielką, ktorąśćie widźieli, drogą gory Amorrheyſkiey, iáko nam był przykazał Pan Bog náſz. A gdyſmy przyſzli do Kádesbárne,

20. Rzekłem wam: Przyſzliśćie do gory Amorrheyczyká, ktorego Pan Bog náſz da nam.

21. Oglądaj źiemię, ktorą Pan Bog twoy dał tobie: wſtępuy á pośiaday ią, iáko mowił Pan Bog náſz oycom twoim: nie boy ſię y namniey ſię nie lękay.

22. Y przyſtąpiliśćie do mnie wſzyſcy, y rzekliśćie: Poſlimy męże, ktorzyby oglądáli źiemię, y oznaymili, ktorąbyſmy ſię drogą puśćić mieli, y do ktorych miaſt ſię udáć.

23. A gdy mi ſię mowá podobáłá, poſłałem z was dwánaśćie mężow, po iednemu z pokoleń ſwych.

24. Ktorzy poſzedſzy y wſtąpiwſzy ná mieyſcá gorzyſte, przyſzli áż do Doliny groná: á wypátrzywſzy źiemię,

25. Nabrawſzy owocow iey, áby okazáli żyzność, przynieśli do nas, y rzekli: Dobra ieſt źiemiá, ktorą Pan Bog náſz da nam.

26. Y niechćieliśćie wſtąpić: ále niewierni ná mowę Páná Bogá náſzego,

27. Szemráliśćie w namiećiech wáſzych, y rzekliśćie: Nienawidźi nas Pan, y przeto wy-

wywiodł nas z źiemie Ægyptſkiey, áby nas wydał w ręce Amorreyczyká y wytráćił.

28. Dokąd poydźiemy? Posłowie przeſtrá-ſzyli ſerce naſze mowiąc: Náder wielkie mnoſtwo ieſt, y nád nas wzroſtem wysſze: miáſtá wielkie, y áż do niebá obronne, widźieliſmy tám ſyny Enáćim.

29. A ia rzekłem wam, Nie lękayćie ſię, ánł ſię ich boyćie:

30. Pan Bog, ktory ieſt wodzem wáſzym, ſam będźie walczył zá was, iáko uczynił w Ægyptćie, ná co wſzyſcy pátrzyli.

31. Y ná puſczy (ſameś widźiał) nośił ćię Pan Bog twoy, iáko zwykł nośić człowiek máluczkiego ſyná ſwego, po wſzyſtkiey drodze, ktorąśćie chodźili, á żeśćie przyſli ná to mieyſce.

32. Lecz áni ták uwierzyliśćie Pánu Bogu wáſzemu,

33 Ktory ſzedł przed wámi w drodze, y wymierzał mieyſce, gdźiebyśćie namioty rozbiiáć mieli, w nocy ukázuiąc wam drogę przez ogień, á wednie przez ſłup obłokowy.

34. A gdy uſłyſzał Pan głos mow wáſzych, rozgniewány przyśiągł: y rzekł:

35. Nie oglądá żaden z ludźi tego narodu niecnotliwego źiemie dobrey, ktorąmem pod przyśięgą obiecał oycom wáſzym.

36. Oprocz Káleb ſyná Iephone, ten bowiem ią oglądá, y iemu dam źiemię ktorą deptał, y ſynom iego, ponieważ náſládował Páná.

37. A nie ma iść w podźiwienie rozgniewánie ná lud, gdyż y ná mię rozgniewány Pan dla was rzekł: áni ty nie wnidźieſz tám:

38. Ale Iozue ſyn Nun ſługá twoy, ten wnidźie zá ćię. Tego upominay y pośilay, á on Ioſem podźieli źiemię Izráelowi.

39. Dźiatki wáſze, o ktorycheśćie powiádáli, że ie zábiorą w niewolą, y ſynowie, ktorzy dźiś miedzy złym á dobrym nie znáią rozności, ći wnidą: y onym dam źiemię, á pośiędą ią.

40. A wy ſię wroććie, á ćiągnićie w puſczą, drogą morzá czerwonego.

41. Y odpowiedźieli mi: Zgrzeſzyliſmy Pánu, poydźiemy y walczyć będźiemy, iáko przykazał Pan Bog náſz. A gdyśćie ubrawſzy ſię we zbroie ſzli na gorę,

42. Rzekł mi Pan: Mow do nich: Nie wſtępuycie áni walczćie, bo nie ieſtem zwámi: byśćie

circo eduxit nos de Terra Ægypti, ut traderet nos in manu Amorrhæi, atque deleret.

28. Quo aſcendemus? nuntii terruerunt cor noſtrum, dicentes: Maxima multitudo eſt, & nobis ſtatura procerior: urbes magnæ, & ad cœlum usque munitæ, filios Enacim *a* vidimus ibi.

29. Et dixi vobis: Nolite metuere, nec timeatis eos:

30. Dominus Deus, qui ductor eſt veſter, pro vobis ipſe pugnabit, ſicut fecit in Ægypto cunctis videntibus.

31. Et in ſolitudine (ipſe vidiſti) portavit te Dominus Deus, tuus, ut ſolet homo geſtáre parvulum filium ſuum, in omni via, per quam ambulaſtis, donec veniretis ad locum iſtum.

32. Et nec ſic quidem crediſtis Domino Deo veſtro,

33. Qui *b* præceſſit vos in via, & metatus eſt locum *c*, in quo tentoria figere deberetis, nocte oſtendens vobis iter per ignem, & die per columnam nubis.

34. Cumque audiſſet Dominus vocem ſermonum veſtrorum, iratus juravit, & ait:

35. Non *d* videbit quispiam de hominibus generationis hujus peſſimæ Terram bonam, quam ſub juramento pollicitus ſum patribus veſtris:

36. Præter Caleb filium Jephone: ipſe enim videbit eam, & ipſi dabo Terram, quam calcavit, & filiis ejus, quia ſecutus eſt Dominum.

37. Nec miranda indignatio in populum, cum mihi quoque iratus Dominus propter vos dixerit: Nec tu ingredieris illuc:

38. Sed Joſue filius Nun miniſter tuus, ipſe intrabit pro te: hunc exhortare & robora *e*, & ipſe ſorte Terram dividet Iſraeli.

39. Parvuli veſtri, de quibus dixiſtis, quod captivi ducerentur, & filii, qui hodie boni ac mali ignorant diſtantiam, ipſi ingredientur & ipſis dabo terram, & poſſidebunt eam

40. Vos autem revertimini, & abite in ſolitudinem per viam Maris rubri.

41. Et *f* reſpondiſtis mihi: Peccavimus Domino: aſcendemus & pugnabimus, ſicut præcepit Dominus Deus noſter. Cumque inſtructi armis pergeretis in montem,

42. Ait mihi Dominus: Dic ad eos: *g* Nolite aſcendere, neque pugnetis, non enim ſum vobiſcum

a Gigantum.
b Exod. 13. 21 Num. 14. 14.
c i. deſignavit.
d Num. 14. 23. Pſal. 94. 11.
e Q. d. jube eſſe bono animo.
f Num. 14. 40.
g Num 14. 42.

vobiſcum: ne cadatis coram inimicis veſtris.

43. Locutus ſum, & non audiſtis: ſed adverſantes imperio Domini, & tumentes ſuperbia aſcendiſtis in montem.

44. Itaque egreſſus Amorrhæus, qui habitabat in montibus, & obviam veniens, perſecutus eſt vos, ſicut ſolent apes perſequi: & cecidit de Seir usque Horma.

45. Cumque reverſi ploraretis coram Domino, non audivit vos *a* nec voci veſtræ voluit acquieſcere.

46. Sediſtis ergo in Cadesbarne multo tempore.

CAPUT II.

Moyſes beneficia repetit exhibita populo transeunti per Idumæam, 4. Moab, 9. & Ammon, 18. Refert regis Sehon & terræ ipſius expugnationem. 24

1. PRofectique inde venimus in ſolitudinem *b*, quæ ducit ad Mare rubrum, ſicut mihi dixerat Dominus: & circuivimus montem Seir longo tempore.

2. Dixitque Dominus ad me:

3. Sufficit vobis circuire *c* montem iſtum: ite contra Aquilonem:

4. Et populo præcipe, dicens: Tranſibitis per *d* terminos fratrum veſtrorum filiorum Eſau, qui habitant in Seir, & timebunt vos.

5. Videte ergo diligenter, ne moveamini contra eos: neque enim dabo vobis de terra eorum, quantum poteſt unius pedis calcare veſtigium, quia in poſſeſſionem Eſau dedi montem Seir.

6. Cibos emetis ab eis pecunia, & comedetis: aquam emptam haurietis, & bibetis.

7. Dominus Deus tuus benedixit *e* tibi in omni opere manuum tuarum: novit iter tuum, quomodo tranſieries ſolitudinem hanc magnam, per quadraginta annos habitans tecum Dominus Deus tuus, & nihil tibi defuit.

8. Cumque tranſiſſemus fratres noſtros filios Eſau, qui habitabant in Seir, per viam campeſtrem de Elath, & de Aſiongaber, venimus ad iter, quod ducit in deſertum Moab *f*.

9. Dixitq; Dominus ad me: Non pugnes *g* contra Moabitas, nec ineas adverſus eos prælium: non enim dabo tibi quidquam de terra eorum, quia filiis Loth tradidi Ar in poſſeſſionem.

10. Emim

a Volentes ingredi terram promiſſionis.
b Sc. Sin.
c Satis circuiſtis.
d Per extremos Idumææ fines, & oras.
e i benefecit.
f Moab urbis & provinciæ nomen.
g Num. 21. 13.

byśćie záś nie upádli przed nieprzyiaćioły wáſzymi.

43. Mowiłem wam, á nieſłucháliśćie: ále ſprzećiwiáiąc ſię roſkazániu Páńſkiemu, y nádęći pychą poſzliśćie ná gorę.

44. A ták wyſzedſzy Amorrheyczyk, ktory mieſzkał ná gorách, y záiáchawſzy gonił was, iáko zwykły gonić pſczoły: Y bił was od Seir áż do Hormá.

45. Agdyśćie wroćiwſzy ſię płákáli przed Pánem, nie wyſłuchał was, áni chćiał przyzwolić ná głos wáſz.

46. Siedźieliśćie tedy w Kádesbárne przez czáś długi.

ROZDZIAŁ II.

Powtarza dobrodźieyſtwá Páńſkie, ktore uczynił ludu Izráelowemu: Wálki przećiw Ammon y Moab zákazuie, y zwalczenie Krolá Seoná y źiemie iego.

1. A Wyćiągnąwſzy ztámtąd przyſzliſmy w puſczą, ktora wiedźie do morzá czerwonego, iáko mi Pan mowił: y krążyliſmy około gory Seir przez czáś długi.

2. Y rzekł Pan do mnie:

3. Doſyćeśćie krążyli około tey gory: idźćie ku połnocy.

4. A ludowi przykaż, mowiąc: Przeydźiećie przez gránice bráćiey wáſzey ſynow Ezaw, ktorzy mieſzkáią w Seir, y będą ſię was báć.

5. Pátrzćieſz tedy pilnie, ábyśćie ſię nie ruſzyli przećiwko im. Bo nie dám wam źiemie ich, coby mogłá ſtopá iedney nogi záſtąpić, bom zá ośiádłość Ezaw gorę Seir dał.

6. Zywność kupićie u nich zá pieniądze, y ieść będźiećie: wodę kupioną czerpáć y pić będźiećie.

7. Pan Bog twoy błogoſłáwiłći we wſzelkiey ſpráwie rąk twoich: Wie drogę twoię, iákoś przeſzedł tę puſczą wielką, przez czterdźieśći lat mieſzkáiący z tobą Pan Bog twoy, á ni náczymći nie ſchodźiło.

8. A gdyſmy minęli bráćią náſzę ſyny Ezaw, ktorzy mieſzkáli ná Seir, drogą polną z Eláth, y z Aſyongáber, przyſzliſmy do drogi, ktora wiedźie ná puſczą Moáb:

9. Y rzekł Pan do mnie: Nie walcz przećiw Moábitom, áni ſię z nimi potykay: boć nie dam nic z źiemie ich, iżem ſynom Lothowym dał Ar w ośiádłość.

10. Emim

10. Emim pierwszy byli obywátele iey, lud wielki y potężny, y ták wysoki, że ie z pokolenia Enácim iáko obrzymy bydź rozumiano,

11. Y byli podobni synom Enácim, náwet Moábitowie zową ie Emim.

12. A w Seir pierwey mieszkáli Horreyczykowie: ktore wypędźiwszy y wygłádźiwszy, mieszkáli synowie Ezaw, iáko uczynił Izráel w źiemi ośiádłośći swey, ktorą mu Pan dał.

13. Ruszywszy się tedy, ábyśmy się przepráwili przez potok Záred, przyszliśmy do niego.

14. A czásu wszytkiego, ktoregośmy chodźili od Kádesbárne, áż do przeszćia potoku Záred, było trzydźieśći y ośm lat: áż wyginął wszytek rod ludźi walecznych z obozu, iáko był przyśiągł Pan:

15. Ktorego ręká byłá przećiwko im, áby wyginęli z pośrzodku obozu.

16. A gdy wyginęli wszyszy walecznicy,

17. Mowił Pan do mnie, rzekąc:

18. Ty dźiś przeydźiesz gránice Moáb, miásto imieniem Ar:

19. A przystąpiwszy do bliskich mieysc synow Ammon, strzeż się, ábyś nie walczył przećiwko im, áni się ruszay ná bitwę: boć nie dam z źiemie synom Ammon: gdyżem ią dał w ośiádłość synom Lothowym.

20. Zá źiemię obrzymow miano ią, y w niey dawno przed tym mieszkáli obrzymowie, ktore Ammonitowie zową Zomzommim.

21. Lud wielki y mnogi, y w zrostu wysokiego, iáko Enácim, ktore wygłádźił Pan przed nimi:

22. Y dał im mieszkáć miásto nich, iáko uczynił synom Ezaw, ktorzy mieszkáią ná Seir, wygłádźiwszy Horreyczyki, á dawszy im źiemię ich, ktorą trzymáią áż do tego czásu.

23. Heweyczyki też, ktorzy mieszkáli w Háserym áż do Gásám Káppádoczánie wygnáli: Ktorzy wyszedszy z Káppádociiey, wygłádźili ie, y mieszkáli miásto nich.

24. Wstáńćie á przeydźiećie strumień Arnon: otom dał w rękę twoię Sehon krolá Hesebon Amorreyczyká, y źiemię iego poczni pośiádáć, á stocz przećiw niemu bitwę.

25. Dźiśia poczną puszczáć strách y boiaźń twoię ná ludy, ktorzy mieszkáią podewszytkim niebem, áby usłuszawszy imię twoie lękáli się, y iáko zwykli rodzące drżeli y boleśćią źięći byli.

26. Po-

10. Emim *a* primi fuerunt habitatores ejus, populus magnus, & validus, & tam excelsus, ut de Enacim stirpe,

11. Quasi gigantes crederentur, & essent similes filiorum Enacim. Denique Moabitæ appellant eos Emim.

12. In Seir autem prius habitaverunt Horrhæi: quibus expulsis atque deletis, habitaverunt filii Esau, sicut fecit Israel in terra possessionis suæ, quam dedit illi Dominus.

13. Surgentes ergo ut transiremus Torrentem Zared, venimus ad eum.

14. Tempus autem, quo ambulavimus de Cadesbarne usque ad transitū torrrentis Zared, triginta & octo annorū fuit *b*: donec consumeretur omnis generatio *c* hominum bellatorum de castris, sicut juraverat Dominus:

15. Cujus manus *d* fuit adversum eos, ut interirent de castrorum medio.

16. Postquam autem universi ceciderunt pugnatores.

17. Locutus est Dominus ad me, dicens:

18. Tu transibis hodie *e* terminos Moab, urbem nomine Ar:

19. Et accedens in vicina filiorum Ammon, cave, ne pugnes contra eos, nec movearis ad prælium: non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filiis Loth dedi eam in possessionem.

20. Terra gigantum reputata est, & in ipsa olim habitaverunt gigantes, quos Ammonitæ vocant Zomzomim *f*,

21. Populus magnus, & multus, & proceræ longitudinis, sicut Enacim, quos delevit Dominus a facie eorum; & fecit illos habitare pro eis,

22. Sicut fecerat filiis Esau, qui habitabant in Seir, delens Horrhæos, & terram eorum illis tradens, quam possident usque in præsens.

23. Hæveos quoque, qui habitabant in Haserim usque Gazam, Cappadoces expulerunt: qui egressi de Cappadocia deleverunt eos, & habitaverunt pro illis.

24. Surgite, & transite torrentem Arnon *g*: ecce tradidi in manu tua Sehon regem Hesebon Amorrhæum, & terram ejus incipe possidere, & committe adversus eum prælium.

25. Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos, qui habitant sub omni cœlo *h*, ut audito nomine tuo paveant, & in morem parturientium contremiscant, & dolore teneantur.

26. Misi

a Emim id est, terribiles robore & proceritate gigantes.

b Confer. Num. 14. 34. & 32. 13.

c alias congregatio.

d i. e. potentia.

e Ann. M. 2553. Ant. Chr. 1451.

f seu sceleratos.

g Eodem an. 2553.

h seu ubique.

a Num. 21. 21.

26. Misi *a* ergo nuntios de solitudine Cademoth ad Sehon regem Hesebon, verbis pacificis, dicens:

27. Transibimus per terram tuam, publica gradiemur via: non declinabimus neque ad dexteram, neque ad sinistram.

28. Alimenta pretio vende nobis, ut vescamur: aquam pecunia tribue, & sic bibemus, Tantum *b* est, ut nobis concedas transitum.

b i. Satis.

29. Sicut fecerunt *c* filii Esau, qui habitabant in Seir, & Moabitæ, qui morantur in Ar, donec veniamus ad Jordanem, & transeamus ad Terram, quam Dominus Deus noster daturus est nobis.

c Aliqui saltem, quod antea negaverant.

30. Noluitq; Sehon rex Hesebon dare nobis transitum: quia induraverat Dominus Deus tuus spiritum ejus, & obfirmaverat cor illius, ut traderetur in manus tuas, sicut nunc vides.

31. Dixitque Dominus ad me: *d* Ecce cœpi tibi tradere Sehon, & terram ejus, incipe possidere eam.

d Amos. 2. 9.

32. Egressusq; est Sehon obviam nobis cum omni populo suo ad prælium in Jasa.

33. Et tradidit eum Dominus Deus noster nobis: percussimusque eum cum filiis suis & omni populo suo.

34. Cunctasq; urbes in tempore illo cepimus, interfectis *e* habitatoribus earum, viris ac mulieribus & parvulis; non reliquimus in eis quidquam.

e Juxta præceptum Domini, ut patet infr. c. 20. 16.

35. Absq; jumentis, quæ in partem venere prædantium: & spoliis urbium, quas cepimus.

36. Ab Aroer, quæ est super ripam torrentis Arnon, oppido, quod in valle situm est, usque Galaad. Non fuit vicus & civitas, quæ nostras effugeret manus: omnes tradidit Dominus Deus noster nobis

37. Absque terra filiorum Ammon, ad quam non accessimus: & cunctis, quæ adjacent torrenti Jeboc, & urbibus montanis, universisque locis, a quibus nos prohibuit Dominus Deus noster.

26. Posłałem tedy posły z pusce Kádemoth do Sehon Kroĺá Hesebon słowy spokoynemi, mowiąc:

27. Przeydźiem przez źiemię twoię, drogą pospolitą poydźiem: nie zstąpiemy áni w prawo, áni w lewo.

28. Zywnośći przeday nam za pienądze, żebyśmy iedli: wody zá pieniądze użycz, y ták pić będźiemy. To tylko, ábyś nam pozwolił przeszćia,

29. Iáko uczynili synowie Ezaw, ktorzy mieszkáią ná Seir, y Moábitowie, ktorzy mieszkáią w Ar: áż przyidźiem do Jordanu y przeydźiemy do źiemie, ktorą Pan Bog nász da nam.

30. Y niechćiał Sehon Krol Hesebon pozwolić nam przeszćia: iż był zátwárdźił Pan Bog twoy duchá iego, y zátwárdźił był serce iego, áby był podan w ręce twoie, iáko teraz widźisz.

31. Y rzekł Pan do mnie: Otomći począł podawáć Sehon y źiemię iego, poczni ią pośiadáć.

32. Y wyszedł Sehon przećiwko nam ze wszystim ludem swym ku bitwie do Iasá.

33. Y podał go nam Pan Bog nász: y porážiliśmy go y syny iego ze wszytkim ludem iego.

34. Y wzytkie miástá ná on czás wźięliśmy, wybiwszy obywátele ich, męże y niewiásty y dźiatki. Niezostáwiliśmy w nich niczego.

35. Oprocz bydłá, ktore się dostáły łup biorących: á korzyśći miast ktoreśmy wźięli,

36. Od Aroer, ktore iest nád brzegiem potoku Arnon, miásteczká ktore w dolinie leży, áż do Gáláád. Nie było wśi y miástá ktoreby uszło rąk naszych; wszystkie nam Pan Bog nász podał.

37. Oprocz źiemie synow Ammon, do ktoreyieśmy nieprzystąpili: y wszytkich ktore przyległy strumieniowi Iebok, y miast ná gorách, y wszytkich mieysc, do ktorych nam niedopuśćił Pán Bog nász.

CAPUT III.

ROZDZIAŁ III.

Eodem an. 2553

Pugna contra Og regem Basan, & lectus ejus, atque sors duarum tribuum & semis citra Jordanem: 1. Refert Moyses, quomodo precatus sit, ut liceat sibi Terram promissam ingredi 23.

Opisuie powtore Walkę przećiw Og Krolowi Bázan, y łożko iego, y dźiał dwu pokoleniu, Ruben y Gád, y połowicę Mánásessowego: Prośbá Moyżeszowá do Bogá, áby mogł wnidź do źiemie obiecáney.

f Basan est regio Traconitis.
g Num. 21. 33. Infr. 29. 7.

1. Itaque conversi ascendimus per iter Basan *f*: egressusque est *g* Og rex Basan in oc-

1. A Ták obroćiwszy się ślismy drogą Bázán: y wyszedł Og Krol Bázán przećiwk-

ćiwko nam z ludem swym ku bitwie w Edrái.

2. Y rzekł Pan do mnie: Nie boy śię go: bo w rękę twoię dány ieſt ze wſzytkim ludem y źiemią iego: y uczyniſz mu, iákoś uczynił Sehon Krolowi Amorrheyczykow, ktory mieſzkał w Heſebon.

3. Dał tedy Pan Bog náſz w ręce náſze, y Ogá Krola Bázán, y wſzyſtek lud iego: y poráźiliſmy ie áż do ſczątku,

4. Burząc wſzytkie miáſtá iego iednego czáſu: nie było miáſteczká, ktoreby nas uſzło, ſześćdźieśiąt miaſt, wſzytkę kráinę Argob, kroleſtwá Og w Bázán.

5. Wſzytkie miáſtá były obronione mury wyſokimi y bramámi y z zaworámi, oprocz miáſteczek niezliczonych, ktore nie miáły murow.

6. Y zgłádźiliſmy ie, iákoſmy byli uczynili Sehon Krolowi Heſebon, wytráćiwſzy wſzelkie miáſto, męże y niewiáſty y dźiatki.

7. Lecz bydło y korzyśći miaſt rozebráliſmy.

8. Y wźięliſmy w on czás źiemię z ręki dwu Krolow Amorrheyczykow, ktorzy byli zá Jordanem: od potoku Arnon, áż do gory Hermon,

9. Ktorą Sydończycy Sárion zową, á Amorrheyczycy Sánir:

10. Wſzyſtkie miáſtá, ktore leżą wrowniey, y wſzytkę ziemię Gálááď y Bázán áż do Selchá y Edra miaſt kroleſtwá Og w Bázán.

11. Bo tylko ſam Og krol Bázán zoſtał śię był z narodu Obrzymow. Ukázuią łoże iego żelázne, ktore ieſt w Rábáth ſynow Ammon, dźiewięć lokiet máiące wzdłuż, á cztery w ſzerz, ná miarę łokćiá ręki męſkiey.

12. Y pośiedliſmy ná on czás źiemię, od Aroer, ktore ieſt nád brzegiem potoku Arnon, áż do połowice gory Gálááď: á miáſtá iego dałem Ruben y Gad.

13. A oſtátek Gálááď, y wſzyſtek Bázán kroleſtwá Og, dałem połowicy pokolenia Mánáſſe, wſzytkę kráinę Argob: y wſzytkę Bázán zową źiemią obrzymow.

14. Iáir ſyn Mánáſſe pośiadł wſzyſtkę kráinę Argob, áż do gránic Geſſury y Mácháty. Y názwał od imieniá ſwego Bázán Háwoth Iáir: to ieſt, wśi Iáir, áż dodnia dźiśieyſzego.

15. Máchirowi też dałem Gálááď.

16. A pokoleniu Ruben y Gád, dałem od źiemie

occurſum nobis cum populo ſuo ad bellandum in Edrai.

2. Dixitque Dominus ad me: Ne timeas eum: quia in manu tua traditus eſt cum omni populo ac terra ſua: faciesque ei, ſicut feciſti *a* Sehon regi Amorrhæorum, qui habitavit in Heſebon.

3. Tradidit *b* ergo Dominus Deus noſter in manibus noſtris etiam Og regem Baſan & univerſum populum ejus: percuſſimusque eos usque ad internecionem,

4. Vaſtantes cunctas civitates illius uno tempore: non fuit oppidum, quod nos effugeret: ſexaginta urbes, omnem regionem Argob regni Og in Baſan.

5. Cunctæ urbes erant munitæ muris altiſſimis, portisque & vectibus, absque oppidis innumeris, quæ non habebant muros.

6. Et delevimus eos, ſicut feceramus Sehon regi Heſebon, diſperdentes omnem civitatem, virosque ac mulieres & parvulos:

7. Jumenta autem & ſpolia urbiū diripuimus.

8. Tulimusque illo tempore terram de manu duorum regum Amorrhæorum, qui erant trans Jordanem: a torrente Arnon usque ad montem Hermon,

9. Quem Sidonii Sarion vocant, & Amorrhæi Sanir *c*:

10. Omnes civitates, quæ ſitæ ſunt in planitie, & univerſam Terram Galaad & Baſan usq; ad Selcha & Edrai civitates regni Og in Baſan.

11. Solus quippe Og rex Baſan reſtiterat *d* de ſtirpe gigantum. Monſtratur lectus ejus ferreus, qui eſt in Rabbath filiorum Ammon, novem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis ad menſuram cubiti virilis manus *e*.

12. Terramque poſſedimus tempore illo ab Aroer, quæ eſt ſuper ripam torrentis Arnon, usque ad mediam partem montis Galaad: & civitates illius *f* dedi Ruben & Gad.

13. Reliquam autem partem Galaad, & omnem Baſan regni Og, tradidi mediæ tribui Manaſſe, omnem regionem Argob: cunctaque Baſan vocatur Terra gigantum.

14. Jair filius *g* Manaſſe poſſedit omnem regionem *h* Argob usque ad terminos Geſſuri, & Machati. Vocavitque ex nomine ſuo Baſan, Havoth Jair, id eſt, Villas Jair, usque in præſentem diem.

15. Machir quoque dedi Galaad.

16. Et tribubus Ruben & Gad dedi de terra Galaad

a Num. 21. 34.
b Num. 21. 35.
c Alii Sion, Antilibano contiguum infr. 4. 48.
d i. remanſerat
e Q. d. communis & vulgaris.
f Num. 23. 29.
g i. nepos.
h Num. 21. 34.

Galaad usque ad Torrentem Arnon medium torrentis, & confinium usque ad torrentem Jeboc, qui eſt terminus filiorum Ammon:

17. Et planitiem ſolitudinis, atque Jordanem, & terminos Cenereth *a* usque ad mare deſerti, quod eſt ſalſiſſimum *b*, ad radices montis Phasga contra orientem.

18. Præcepique vobis in tempore illo, dicens: Dominus Deus veſter dat vobis terram hanc in hæreditatem, expediti præcedite fratres veſtros filios Iſrael omnes viri robuſti:

19. Absque uxoribus, & parvulis, atque jumentis. Novi enim, quod plura habeatis pecora, &in urbibus remanere debebunt, quas tradidi vobis,

20. Donec requiem tribuat Dominus fratribus veſtris, ſicut vobis tribuit: & poſſideant ipſi etiam Terram, quam daturus eſt eis trans Jordanem: tunc revertetur unusquisque in poſſeſſionem ſuam, quam dedi vobis.

21. Joſue *c* quoque in tempore illo præcepi, dicens: Oculi tui viderunt, quæ fecit Dominus Deus veſter duobus his regibus: ſic faciet omnibus regnis, ad quæ tranſiturus es.

22. Ne timeas eos: Dominus enim Deus veſter pugnabit pro vobis.

23. Precatusque ſum Dominum in tempore illo, dicens:

24. Domine Deus, tu cœpiſti oſtendere ſervo tuo magnitudinem tuam, manumque fortiſſimam: neque enim eſt alius Deus, vel in cœlo, vel in terra, qui poſſit facere opera tua, & comparari fortitudini tuæ.

25. Tranſibo igitur, & videbo terram hanc optimam trans Jordanem, & montem iſtum egregium, *d* & Libanum *e*.

26. Iratusque eſt Dominus mihi propter vos, nec audivit me, ſed dixit mihi: Sufficit tibi: nequaquam ultra loquaris de hac re ad me.

27. Aſcende cacumen Phasgæ, & oculos tuos circumfer ad occidentem & ad aquilonem, auſtrumque & orientem, & aſpice. *f* Nec enim tranſibis Jordanem iſtum.

28. Præcipe Joſue, & corrobora eum atque conforta: quia ipſe præcedet *g* populum iſtum, & dividet eis Terram, quam viſurus es.

29 Manſimusque in valle contra fanum *h* Phogor *i*.

a i. maria ſeu Lacus Geneſaret.
b i. mortuum, ſive lacum Aſphaltitem Num. 34. 3.
c Num. 27. 18.
d In quo templum ædificandum.
e Chald. domum ſanctuarii ſc. ex cedris Libani conſtruendam.
f infr. 31. 2. & 34. 4.
g ſeu ducet.
h i. templum
i eſt nomen idoli.

CAPUT IV.

Hortatur Moyſes ad ſervanda Dei præcepta, com-

źiemie Gáláád áż do potoku Arnon, puł potoku y ukráinę áż do potoku Jebok, ktora ieſt gránicá ſynow Ammon:

17. Y rowninę puſtynie y Jordan, y gránice Cenereth áż do morzá puſczey ktore ieſt naſłońſze, pod gorę Pháſgá ku wſchodu ſłońcá.

18. Y roſkazałem wam ná on czás, mowiąc: Pan Bog wáſz dáie wam tę źiemię w dźiedźictwo, gotowi idźćie przed bráćią wáſzą ſynmi Izráelowymi, wſzyſcy mężowie duży:

19. Bez żon y dźieći y bydłá: wiem bowiem że więcey dobytku maćie, y w mieśćiech zoſtáć muſzą, ktorem wam dał,

20. Aż odpoczynienie da Pan bráćiey wáſzey, iáko wam dał: y pośiędą oni też źiemię, ktorą im da zá Jordanem: tedy ſię káżdy wroći do ośiádłośći ſwey, ktorąmem wam dał.

21. Jozuemu też ná on czáś przykazałem rzekąc: Oczy twoie widźiáły, co uczynił Pan Bog wáſz tym dwiemá Krolom: tákżec uczyni wſzytkim kroleſtwam, do ktorych przeydźieſz.

22. Nie boy ſię ich: bo Pan Bog wáſz będźie walczył zá was.

23. Y prośiłem Páná w on czás, mowiąc:

24. Pánie Boże, tyś począł pokázowáć ſłudze twemu wielkość twoię, y rękę bárzo mocną. Bo niemáſz inſzego Bogá áni ná niebie áni ná źiemi, ktoryby mogł czynić dźiełá twoie, y przyrownáć mocy twoiey.

25. Przyydę tedy, oglądam źiemię tę niepoſpolitą zá Jordanem, y gorę tę wyborną, y Liban.

26. Y rozgniewał ſię Pan ná mię dla was, áni mię wyſłuchał, ále mi powiedźiał: Doſyć maſz: żadną miárą nie mow więcey do mnie o tey rzeczy.

27. Wſtąp ná wierch Pháſgi, á obroć w koło oczy twoie, ná zachod y ná połnocy, y ná południe y ná wſchod, á pátrz, bo nie przeydźieſz przez ten Jordan.

28. Przykaż Jozuemu, umocni go y potwierdź, on bowiem poydźie przed tym ludem, y podźieli im źiemię, ktorą oglądaſz.

29. Y mieſzkáliſmy w dolinie przećiw báłwánicy Phogor.

ROZDZIAŁ IV.

Upomina Moyżeſz lud Izráelſki ku záchowániu

wdniu Przykazánia Bożego, grożąc przestępcom; zákázuie obrázow mieć ku chwáleniu ich: Smierć swoię opowiáda: trzy miástá ku ućiecze wywołánym odłączył.

1. A Teraz Izráelu słuchay przykazánia y sądow, ktorych ia ćiebie uczę: ábyś ie czyniąc żył, á wszedszy pośiadł źiemię, ktorą Pan Bog oycow wászych da wam.

2. Nie przydaćie do słowá, ktore wam mowię, áni uymiećie z niego: strzeżćie mándatow Páná Bogá wászego, ktore ia wam roskázuię.

3. Oczy wásze widźiáły wszytko, co uczynił Pan przećiw Beelphegor, iáko pokruszył wszytkie chwalce iego z pośrzodku was.

4. A wy, ktorzy stoićie przy Pánu Bogu wászym, żywiśćie wszyscy áż do dniá dźiśieyszego.

5. Wiećie, żem was náuczał przykázánia y spráwiedliwośći, iáko mi roskazał Pan Bog moy, ták ie czynić będźiećie w źiemi, ktorą pośiędźiećie:

6. Y záchowaćie ie, á wypełnićie skutkiem. To bowiem iest wászá mądrość, y rozum przed ludźmi, żeby usłyszawszy te wszytkie przykazánia, rzekli: Oto lud mądry y rozumny, narod wielki.

7. Y niemász inszego narodu ták wielkiego, ktoryby miał Bogi ták przybliżáiące się do niego, iáko Pan Bog nász przytomny iest ná wszytkie prośby násze.

8. Bo ktoryż inszy narod iest ták zacny, żeby miał Ceremonię y sądy spráwiedliwe, y wszytek zakon, ktory ia dźiś przełożę przed oczy wásze?

9. Strzeż tedy sam śiebie, y dusze swey pilnie. Nie zápominay słow, ktore widźiáły oczy twoie, á niechay nie wypadáią z sercá twego po wszytkie dni żywotá twego. Będźiesz ich náuczał syny y wnuki twoie,

10. Ode dniá, ktoregoś stánął przed Pánem Bogiem twoim ná Horeb, gdy mi Pan mowił, rzekąc: Zgromadź do mnie lud, áby słucháli mow moich, á nauczyli się bać mnie przez wszytek czás ktorego żyią ná źiemie, á náuczáli syny swoie.

11. Y przystąpiliśćie pod gorę, ktora gorzáłá áż do niebá: y byłá ná niey ciemność, y obłok, y mgłá.

12. Y mowił Pan do was z pośrzodku ogniá: słyszeliśćie głos słow iego, áleśćie kształtu zgołá nie widźieli.

comminando transgressoribus, 1. prohibet omnem imaginem, quæ ad idololatriam induceret, suam prædicit mortem, 15. Tres urbes refugii separat pro homicidiis casualibus, 41.

1. ET nunc, Israel, audi præcepta & judicia, quæ ego doceo te: ut faciens ea, vivas, & ingrediens possideas Terram, quam Dominus Deus patrum vestrorum daturus est vobis.

2. Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo: custodite mandata Domini Dei vestri, quæ ego præcipio vobis.

3. Oculi *a* vestri viderunt omnia, quæ fecit Dominus contra Beelphegor, quomodo contriverit omnes cultores ejus *b* de medio vestri.

4. Vos autem, qui adhæretis Domino Deo vestro, vivitis universi usque in præsentem diem.

5. Scitis, quod docuerim vos præcepta atque justitias, sicut mandavit mihi Dominus Deus meus: sic facietis ea in Terra, quam possessuri estis:

6. Et observabitis & implebitis opere. Hæc est enim vestra sapientia, & intellectus coram populis, ut audientes universa præcepta hæc, dicant: En populus sapiens & intelligens, gens magna,

7. Nec est alia natio tam grandis *c*, quæ habeat deos appropinquantes sibi *d*, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris.

8. Quæ est enim alia gens sic inclyta, ut habeat cæremonias, justaque judicia & universam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros?

9. Custodi igitur temetipsum, & animam tuam solicite. Ne obliviscaris verborum *e*, quæ viderunt oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ. Docebis ea filios ac nepotes tuos.

10. A die, in quo stetisti coram Domino Deo tuo in Horeb, quando Dominus locutus est mihi dicens: Congrega ad me populum, ut audiant sermones meos, & discant timere me omni tempore, quo vivunt in terra, doceantque filios suos.

11. Et accessistis ad radices montis, qui ardebat usque ad cœlum: erantque in eo tenebræ, & nubes, & caligo.

12. Locutusque est Dominus ad vos de medio ignis. Vocem verborum ejus audistis, & formam penitus non vidistis.

a Num. 24. 4.
b Sc. Madianatas.
c i. eximia & excellens.
d Sc. ita sibi faventes.
e i. rerum.

13. Et oſtendit vobis pactum ſuum, quod præcepit, ut faceretis, & *a* decem verba, quæ ſcripſit in duabus tabulis lapideis.

a Exod. 20. 21. 22. & 23. capitibus.

14. Mihique mandavit in illo tempore, ut docerem vos cæremonias & judicia, quæ facere deberetis in Terra, quam poſſeſſuri eſtis.

15. Cuſtodite igitur ſolicite animas veſtras. *b* Non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die, qua locutus eſt vobis Dominus in Horeb de medio ignis:

b Vide Exod. 24. 10.

16. Ne forte decepti faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem aut imaginem maſculi vel feminæ,

17. Similitudinem omnium jumentorum, quæ ſunt ſuper terram, vel avium ſub cœlo volantium,

18. Atque reptilium, quæ moventur in terra, ſive piſcium, qui ſub terra morantur in aquis:

19. Ne forte elevatis oculis ad cœlum, videas Solem & Lunam, & omnia aſtra cœli, & errore deceptus adores ea, & colas, quæ creavit *c* Dominus Deus tuus in miniſterium cunctis gentibus, quæ ſub cœlo ſunt.

c Chald. præparavit.

20. Vos autem tulit Dominus, & eduxit de fornace *d* ferrea Ægypti, ut haberet populum hæreditarium, ſicut eſt *e* in præſenti die.

d i. ſervitute duriſſima.
e i. apparet.

21. Iratusque *f* eſt Dominus contra me propter ſermones veſtros, & juravit, ut non tranſirem Jordanem, nec ingrederer Terram optimam, quam daturus eſt vobis.

f Sup. 1. 37.

22. Ecce morior in hac humo, non tranſibo Jordanem: vos tranſibitis, & poſſidebitis terram egregiam.

23. Cave, ne quando obliviſcaris pacti Domini Dei tui, quod pepigit tecum: & facias tibi ſculptam ſimilitudinem *g* eorum, quæ fieri Dominus prohibuit:

g Chald. ſimulacrum.

24. Quia *h* Dominus Deus tuus ignis conſumens eſt, Deus æmulator *i*.

h Hebr. 12. 29.
i Zelotes, qui vult ſolus coli.

25. Si genueritis filios ac nepotes, & morati fueritis in Terra, deceptique feceritis vobis aliquam ſimilitudinem, patrantes malum coram Domino Deo veſtro, ut eum ad iracundiam provocetis:

26. Teſtes invoco hodie cœlum & terram *k*, cito perituros vos eſſe de Terra, quam tranſito Jordane poſſeſſuri eſtis. Non habitabitis in ea longo tempore, ſed delebit vos Dominus,

k Cœli & terræ incolas.

27. At-

13. Y okazał wam przymierze ſwoie, ktore roſkazał żebyśćie czynili, y dźieśięć ſłow, ktore nápiſał ná dwu tablicách kámiennych.

14. Mnie też roſkazał ná on czás, ábych was náuczył obrzędow y ſądow ktorebyśćie záchowáć, mieli w źiemi ktorą pośiędźiećie.

15. A przeto ſtrzeżćie pilnie duſz wáſzych. Nie widźieliśćie żadnego podobieńſtwá w dźień, ktorego Pan mowił do was ná Horeb z pośrzodku ogniá:

16. Abyśćie ſnać oſzukáni, nie uczynili ſobie podobieńſtwá rytego, ábo obrázu mężczyzny, ábo niewiáſty,

17. Wyobráżenia wſzelkich źwierząt, ktore ſą ná źiemi, ábo z ptáſtwá pod niebem latáiącego,

18. Y płazu, ktory płaza po źiemi, ábo ryb ktore ſą w wodách pod źiemią:

19. Aby ſnać podniozſzy oczy w niebo, nie uyźrzał ſłońcá, y kśiężycá, y wſzytkich gwiazd niebieſkich, y uwiedźiony błędem, nie kłániał ſię im, y nie ſłużył, ktore ſtworzył Pan Bog twoy ná poſługę wſzytkim narodom, ktore ſą pod niebem.

20. Lecz was wźiął Pan, y wywiodł z piecá żeláznego Ægypſkiego, áby miał lud dźiedźiczny, iáko ieſt dźiśieyſzego dniá.

21. Y rozgniewał ſię Pan ná mię dla mow wáſzych, y przyśiągł, że nie przeydę zá Jordan, y nie wnidę do źiemie nalepſzey, ktorą wam da.

22. Oto umieram w tey źiemi, nie przeydę Jordanu: wy przeydźiećie, y pośiędźiećie źiemię wyborną.

23. Oſtrzegáyże ſię, ábyś kiedy niezápomniał przymierza Páná Bogá twego, ktore uczynił z tobą: y uczynił ſobie rytego podobieńſtwá tych rzeczy, ktorych Pan czynić zákazał:

24. Bo Pan Bog twoy ieſt ogień trawiący, Bog zawiſny.

25. Ieſli zrodźićie ſyny y wnuki, á będźiećie mieſzkáć w źiemi, á zwiedźieni uczynićie ſobie iákie podobieńſtwo, broiąc złość przed Pánem Bogiem wáſzym, żebyśćie go ku gniewu przywiedli,

26. Zá świádki biorę dźiś niebo y źiemię, że rychło zginiećie z źiemie, ktorą przeſzedſzy Jordan pośiędźiećie. Nie będźiećie w niey przez długi czás mieſzkáć, ále wygládźi was Pan,

27. Y

27. Y rozprofzy po wfzytkich narodźiech, y máło was zoftánie między narody, do ktorych was Pan záwiedźie.

28. A tám będźiećie flużyć ibogom, ktorzy ręką człowieczą fą udźiáłáni, drewnu á kámieniu, ktorzy nie widzą, áni flyfzą, áni iedzą, áni wącháią.

29. A gdy fzukáć będźiefz tám Páná Bogá twego, naydźiefz go: iefli go iedno cáłym fercem fzukáć będźiefz, y wfzytkim utrapieniem dufze twoiey.

30. Gdy ćię naydą wfzytkie te rzeczy, ktore fą przepowiedźiáne, oftátniego czáfu náwroćifz fię do Páná Bogá twego, y będźiefz flucháł głofu iego

31. Abowiem Bog miłośierny Pan Bog twoy ieft, nie opuśći ćię, áni do końcá zgłádźi, áni zápámięta przymierza, ná ktore przyśiągł oycom twoim.

32. Pytay fię o dawnych czáśiech, ktore były przed tobą, ode dniá ktorego ftworzył Bog człowieká ná źiemi, od kráiu niebá áż do kráiu iego: iefli fię kiedy táka rzecz sftáłá, ábo kiedy doznano ieft,

33. Aby flyfzał lud głos Bogá mowiącego z pośrzodku ogniá, iákoś ty flyfzał, á żyweś zoftał:

34. Iefli uczynił Bog, że wfzedł y wźiął fobie lud z pośrzodku narodow, przez dośwsomeiádczánie, znáki, y cudá, przez woynę, y mocną rękę, y wyćiągnione rámię, y ftráfzne widzenia: wedle wfzytkiego co czynił dla was Pan Bog wáfz w Ægyptćie, ná co pátrzyły oczy twoie:

35. Abyś wiedźiał, iż Pan fam ieft Bogiem, á niemáfz innego oprocz niego.

36. Dałći flyfzeć fwoy głos z niebá, áby ćię náuczył, y ná źiemi ukazałći ogień fwoy bárzo wielki, y flyfzałeś flowá iego z pośrzodku ogniá,

37. Abowiem umiłował oyce twoie, y obrał náśienie ich po nich, y wywiodł ćię idąc przed tobą w mocy fwoiey wielkiey z Ægyptu:

38. Aby wygłádźił narody bárzo wielkie, y mocnieyfze nád ćię ná wefzćie twoie y wprowádźił ćię, y dałći źiemię ich w ośiádłość, iáko to widźifz dniá dźiśieyfzego.

39. A ták poznay dźiśia, á myśl w fercu fwoim, że Pan fam ieft Bogiem ná niebie wyfoko, y ná źiemi nifko, á niemáfz innego.

40. Strzeż

27. Atque difperget in omnes gentes, & remanebitis pauci in nationibus *a*, ad quas vos ducturus eft Dominus.

a Inter gentes.

28. Ibique fervietis diis, qui hominum manu fabricati funt, ligno & lapidi, qui non vident, nec audiunt, nec comedunt, nec odorantur.

29. Cumque quæfieris ibi Dominum Deum tuum, invenies eum: fi tamen toto corde quæfieris, & tota tribulatione animæ tuæ.

30. Poftquam te invenerint omnia, quæ prædicta funt, noviffimo tempore reverteris *b* ad Dominum Deum tuum, & audies vocem ejus.

b Pro: fi reverteris.

31. Quia Deus mifericors, Dominus Deus tuus eft: non dimittet te, nec omnino delebit, neque oblivifcetur pacti, in quo juravit patribus tuis.

32. Interroga de diebus antiquis, qui fuerunt ante te ex die, quo creavit Deus hominem fuper terram, a fummo cœlo usque ad fummum ejus *c* fi facta eft aliquando hujuscemodi res, aut umquam cognitum eft,

c i. ab oriente ad occidentem.

33. Ut audiret populus vocem Dei loquentis de medio ignis, ficut tu audifti, & vixifti?

34. Si fecit Deus, ut ingrederetur, & tolleret fibi Gentem de medio nationum per tentationes, figna, atque portenta, per pugnam, & robuftam manum, extentumque brachium, & horribiles vifiones *d* juxta omnia, quæ fecit pro vobis Dominus Deus vefter in Ægypto, videntibus oculis tuis.

d Sap. 17. & 18.

35. Ut fcires, quoniam Dominus ipfe eft Deus, & non eft alius præter eum?

36. De cœlo te fecit audire vocem fuam, ut doceret te, & in terra oftendit tibi ignem fuum maximum, & audifti verba illius de medio ignis:

37. Quia dilexit patres tuos, & elegit femen eorum poft eos. *e* Eduxitque te præcedens in virtute fua magna ex Ægypto,

e Exod. 13. 21.

38. Ut deleret nationes maximas & fortiores te in introitu tuo: & introduceret te, daretque tibi terram earum in poffeffionem, ficut cernis in præfenti die.

39. Scito ergo hodie, & cogitato in corde tuo, quod Dominus ipfe fit Deus in cœlo furfum, & in terra deorfum, & non fit alius.

40. Cu-

40. Custodi præcepta ejus atque mandata, quæ ego præcipio tibi: ut bene sit tibi, & filiis tuis post te, & permaneas multo tempore super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi.

40. Strzeż przykazánia y mándatow iego, ktore ia przykázuię tobie: ábyć dobrze było tobie, y synom twym po tobie, á żebyś przez długi czás trwał ná ziemi, ktorą Pan Bog twoy da tobie.

a Num. 35. 14.

41. Tunc *a* separavit Moyses tres civitates trans Jordanem ad orientalem plagam;

41. Tedy oddźielił Moyżesz trzy miástá zá Jordanem ná wschodnią stronę,

b Chald. per errorem seu ignorantiam

42. Ut confugiat ad eas, qui occiderit nolens *b* proximum suum, nec sibi fuerit inimicus ante unum & alterum diem, & ad harum aliquam urbium possit evadere:

42. Aby do nich ućiekał, ktoby zábił niechcąc bliźniego swego, áni mu był nieprzyjaćielem przed iednym y drugim dniem, y do ktorego z tych miast ubieć mogł.

c Jos. 20. 8.

43. Bosor *c* in solitudine, quæ sita est in terra campestri de tribu Ruben. & Ramoth in Galaad, quæ est in tribu Gad: & Golan in Basan, quæ est in tribu Manasse.

43. Bozor ná puszczy, ktore leży ná rowney ziemi, z pokolenia Ruben: y Rámot w Gáláád, ktore iest w pokoleniu Gád: y Golan w Bázán, ktore iest w pokoleniu Mánasse.

d De qua in seq. cap.

44. Ista est lex *d*, quam posuit Moyses coram filiis Israel:

44. Tenći iest zakon, ktory położył Moyżesz przed syny Izráelowymi,

45. Et hæc testimonia & ceremoniæ atque judicia, quæ locutus est ad filios Israel, quando egressi sunt de Ægypto,

45. Y te świádectwá, y obrzędy, y sądy, ktore mowił do synom Izráelowych, kiedy wyszli z Ægyptu,

46. Trans Jordanem in valle contra fanum Phogor in terra Sehon regis Amorrhæi, qui habitavit in Hesebon, quem percussit Moyses. Filii quoque Israel egressi ex Ægypto,

46. Zá Jordanem w dolinie przećiw báłwánicy Phogor w ziemi Sehoná krolá Amorrheyskiego, ktory mieyszkał w Hesebon, ktorego zábił Moyżesz. Synowie też Izráelowi wyszedszy z Ægyptu,

47. Possederunt terram ejus, & terram Og regis Basan, duorum regum Amorrhæorum, qui erant trans Jordanem ad solis ortum:

47. Pośiedli ziemię iego, y ziemię Og krolá Bázan, dwu krolow Amorrheyskich, ktorzy byli zá Jordanem ná wschod słońcá:

e Per Schin. seu sch scribitur, sed Sion in Jerusalem per Z seu Zade.

48. Ab Aroer, quæ sita est super ripam torrentis Arnon usque ad montem Sion *e*, qui est & Hermon,

48. Od Aroer, ktore leży ná brzegu potoku Arnon, áż do gory Sion, ktora iest też Hermon,

49. Omnem planitiem trans Jordanem ad Orientalem plagam, usque ad Mare solitudinis, & usque ad radices montis Phasga,

49. Wszystkę rowninę zá Jordanem ná wschodnią stronę áż do morzá pustini, y áż pod gorę Pháśgá.

CAPUT V.

Præcepta decalogi repetit & explanat, 1. Revocat in memoriam filiorum Israel, cum Dei vocem audirent, & montem ardere viderent. 23.

ROZDZIAŁ V.

Powtarza, y wykłada dźieśięćioro Boże Przykazánie: Boiáźń synow Izráelskich, gdy usłyszeli głos Boży, y gdy uyzrzeli gorę gorąiącą.

* Eodem A. M. 2553. mense 11. anno 40. ab exitu.

1. VOcavitque Moyses * omnem Israelem, & dixit ad eum: Audi, Israel cæremonias atque judicia, quæ ego loquor in auribus vestris hodie: discite ea, & opere complete.

1. Y Wezwał Moyżesz wszego Izráelá, y rzekł do niego: Słuchay Izráelu Ceremoniy y sądow, ktore ia dźiś mowię w uszy wásze: náuczćie śię ich, y skutkiem wypełniayćie.

2. Dominus Deus noster pepigit nobiscum fœdus in Horeb.

2. Pán Bog nász uczynił z námi przymierze ná Horeb.

f i. solum.

3. Non cum patribus nostris iniit pactum, sed nobiscum *f*, qui impræsentiarum sumus, & vivimus.

3. Nie z oycy nászemi uczynił przymierze, ále z námi, ktorzy tu ná ten czás iesteśmy y żywiemy.

4. Fa- 4. Twar-

4. Twarzą w twarz mowił do nas ná gorze z pośrzodku ogniá.

5. Iam zmowcą y śrzodkiem był między Pánem á między wám czáśu onego, ábych wam opowiádał słowá iego. Boście się bali ogniá, y nie wstąpiliście ná gorę, y mowił:

6. Ia Pan Bog twoy, ktorym cię wywiodł z ziemie Ægyptskiey, z domu niewoley.

7. Nie będźiesz miał bogow cudzych przed oczymá memi.

8. Nie uczynisz sobie ryćiny, áni podobieństwá wszytkich rzeczy, ktore są ná niebie wzgorę, y ktore ná źiemi nisko, y ktore są w wodách pod źiemią.

9. Nie będźiesz się im kłániał, áni służył. Bom ia iest Pan Bog twoy, Bog zawistny, oddáiący nieprawość oycow ná syniech do trzećiego y czwartego pokolenia, tym ktorzy mię nienawidzą:

10. A czyniący miłośierdźie ná wiele tyśięcy, miłuiącym mię y strzegącym przykazań moich.

11. Nie będźiesz używał imienia Páná Bogá twego ná dáremno: bo nie uydźie karánia, ktoryby ná prozną rzecz wźiął imię iego.

12. Záchowáy dźień Sobotny ábyś ji święćił, iákoć przykazał Pan Bog twoy.

13. Sześć dni robić będźiesz, y uczynisz wszytkie roboty twoie.

14. Siodmy dźień iest Sábbáth, to iest odpoczynienie Páná twego. Nie będźiesz weń czynił żadney roboty, ty, y syn twoy, y corká, służebnik y służebnicá, y woł, y ośieł, y káżde bydlę twoie, y gość, ktory iest między bramámi twoimi: áby odpoczynął służebnik y służebnicá twoiá, iáko y ty.

15. Pámiętay, żeś y sam służył w Ægyptćie, y wywiodł ćię ztámtąd Pan Bog twoy ręką mocną y rámieniem wyćiągnionym. Y przetożći przykazał ábyś záchował dźień Sobotni.

16. Czći oycá twego, y mátkę, iákoć przykazał Pan Bog twoy, ábyś żył przez długi czás, á żebyć się dobrze wiodło ná źiemi, ktorą Pan Bog twoy da tobie.

17. Nie będźiesz zábiiał:

18. Ani będźiesz cudzołożył:

19. Y krádźieży nie będźiesz czynił.

20. Ani będźiesz mowił przećiw bliźniemu twemu fálszywego świádectwá.

21. Nie będźiesz pożądał żony bliźniego twego, nie domu, nie sługi, nie roley, nie służebnice, nie wołu,

4. Facie ad faciem locutus est nobis in monte de medio ignis.

5. Ego sequester & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, ut annuntiarem vobis verba ejus. Timuistis enim ignem, & non ascendistis in montem, & ait:

6. Ego *a* Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis.

7. Non *b* habebis deos alienos in conspectu meo.

8. Non *c* facies tibi sculptile, nec similitudinem omnium, quæ in cœlo sunt desuper, & quæ in terra deorsum, & quæ versantur in aquis sub terra.

9. Non *d* adorabis ea, & non coles. Ego enim sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator, & reddens iniquitatem patrum super filios in tertiam & quartam *e* generationem his, qui oderunt me.

10. Et faciens misericordiam in multa millia diligentibus me, & custodientibus præcepta mea.

11. Non *f* usurpabis nomen Domini Dei tui frustra *g*: quia non erit impunitus, qui super re vana nomen ejus assumpserit.

12. *h* Observa diem Sabbati, ut sanctifices eum, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus.

13. Sex diebus, operaberis, & facies omnia opera tua.

14. Septimus *i* dies Sabbati est, id est, requies Domini *k* Dei tui. Non facies in eo quidquam operis tu, & filius tuus, & filia, & servus & ancilla, & bos, & asinus, & omne jumentum tuum, & peregrinus, qui est intra portas tuas: ut requiescat servus tuus, & ancilla tua, sicut & tu.

15. Memento, quod & ipse servieris in Ægypto, & eduxerit te inde Dominus Deus tuus in manu forti, & brachio extento. Idcirco præcepit tibi, ut observares diem Sabbati *l*.

16. Honora *m* patrem tuum, & matrem, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus, ut longo vivas tempore, & bene sit tibi in terra, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi.

17. Non occides.

18. Neque mœchaberis.

19. Furtumque non facies.

20. Nec loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

21. Non *n* concupisces uxorem proximi tui: non domum, non agrum, non servum, non

a Exod. 20. 1. Lev. 27. 1. Psal. 80: 11.
b Exod. 20. 3. Psal. 80. 10.
c Exod. 20. 4. Lev. 26. 1. Psal. 96. 7.
d Exod. 34. 14.
e in nepotes & pronepotes.
f Exod. 20. 7. Lev. 19. 12. Matth. 5. 33.
g 70. in vanum.
h i. sancte colas.
i Gen. 2. 2. Exod. 20. 10. Hebr. 4. 4.
k i. ad honorem Domini.
l i. in memoriam illius beneficii.
m Exod. 20. 12. Eccli. 3. 9. Matth. 15. 4. Marc 7. 10. Ephes. 6. 2.
n Matth. 5. 28. Rom. 7. 7.

a ſc. clara, exaudibili.
b Homo.
c Pro, utinam, ſeu opto.
d in monte.
e Hebr. ſtatuta, Chald. pacta 70. juſtificationes.
f Q. d. nullo modo.
g Prorogentur.

non ancillam, non bovem, non aſinum, & univerſa, quæ illius ſunt.

22. Hæc verba locutus eſt Dominus ad omnem multitudinem veſtram in monte de medio ignis & nubis, & caliginis, voce magna, *a* nihil addens amplius: & ſcripſit ea in duabus tabulis lapideis, quas tradidit mihi.

23. Vos autem poſtquam audiſtis vocem de medio tenebrarum, & montem ardere vidiſtis, acceſſiſtis ad me omnes principes tribuum, & majores natu, atque dixiſtis:

24. Ecce oſtendit nobis Dominus Deus noſter Majeſtatem & magnitudinem ſuam: vocem ejus audivimus de medio ignis, & probavimus hodie, quod loquente Deo cum homine, vixerit homo.

25. Cur ergo moriemur, & devorabit nos ignis hic maximus? Si enim audierimus ultra vocem Domini Dei noſtri, moriemur.

26. Quid eſt omnis caro *b*, ut audiat vocem Dei viventis, qui de medio ignis loquitur, ſicut nos audivimus, & poſſit vivere?

27. Tu magis accede: & audi cuncta, quæ dixerit Dominus Deus noſter tibi: loquerisque ad nos, & nos audientes faciemus ea.

28. Quod cum audiſſet Dominus, ait ad me: Audivi vocem verborum populi hujus, quæ locuti ſunt tibi: bene omnia ſunt locuti.

29. Quis det *c* talem eos habere mentem, ut timeant me, & cuſtodiant univerſa mandata mea in omni tempore, ut bene ſit eis & filiis eorum in ſempiternum?

30. Vade & dic eis: Revertimini in tentoria veſtra.

31. Tu vero hic ſta mecum *d*, & loquar tibi omnia mandata mea, & cæremonias *e* atque judicia: quæ docebis eos, ut faciant ea in Terra, quam dabo illis in poſſeſſionem.

32. Cuſtodite igitur & facite, quæ præcepit Dominus Deus vobis: non declinabitis neque ad dextram, neque ad ſiniſtram *f*:

33. Sed per viam, quam præcepit Dominus Deus veſter, ambulabitis, ut vivatis, & bene ſit vobis, & protelentur *g* dies in terra poſſionis veſtræ.

wołu, nie oſłá, y wſzytkich rzeczy, ktore iego ſą.

22 Teć ſłowá mowił Pan do wſzytkiego zgromádzenia wáſzego ná gorze z pośrzodku ogniá, y obłoku y mroku, głoſem wielkim, nic więcey nie przydáiąc: y nápiſał ie ná dwu tablicách kámiennych, ktore mi dał.

23. A wy gdyśćie uſłyſzeli głos z pośrzodku ćiemnośći, á widźieli gorę goráiącą, przyſtąpiliśćie do mnie wſzytkie kśiążętá pokolenia, y ſtárſzy, y rzekliśćie:

24. Oto nam ukazał Pan Bog náſz máieſtat y wielkość ſwoię. Głos iego ſłyſzeliſmy z pośrzodku ogniá, y doznaliſmy dźiś, że gdy Bog mowił z człowiekiem, zoſtał żyw człowiek.

25. Przeczże tedy pomrzemy, pożrze nas ten ogień bárzo wielki? bo ieſli więcey uſłyſzemy głos Páná Bogá náſzego, pomrzemy.

26. Coż ieſt wſzelkie ćiáło, áby ſłucháć miáło głoſu Bogá żywiącego, ktory z pośrzodku ogniá mowi, iákoſmy ſłyſzeli, á mogło bydź żywo?

27. Ty ráczey idź: á ſłuchay wſzytkiego coć rzecze Pan Bog náſz: á mowić będźieſz do nas, á my uſłyſzawſzy czynić ie będźiemy.

28. Co uſłyſzawſzy Pan, rzekł do mnie: Słyſzałem głos ſłow ludu tego, ktore mowił do ćiebie: dobrze wſzytko mowili.

29. Ktoby to dał, áby tákie ſerce mieli, żeby ſię mnie báli, y ſtrzegli wſzytkich roſkazań moich po wſzytek czáś, áby im dobrze było, y ſynom ich ná wieki?

30. Idź, á powiedz im: Wroććie ſię do namiotow wáſzych.

31. A ty ſtoy tu zemną, á powiem tobie wſzytkie przykazánia moie, y Ceremonię, y ſądy: ktorych ich uczyć będźieſz, áby ie czynili w źiemi, ktorą im dam w ośiádłość.

32. Strzeżćież tedy y czyńćie, co wam Pan Bog przykazał: nie uſtąpićie áni ná práwo áni na lewo:

33. Ale drogą, ktorą przykazał Pan Bog wáſz chodźić będźiećie, ábyśćie żyli, y dobrze ſię wam dźiáło, á przedłużyły ſię dni w źiemi ośiádłośći wáſzey.

CAPUT VI.

Moyſes inculcat præceptum diligendi Deum ex toto corde, 1. Ejus mandata ſolicite ſervanda, & poſteris inculcanda, 10.

1. Hæc

ROZDZIAŁ VI.

Aby miłowáli Páná Bogá, á báli ſię go, upomina. Tákież áby go nie kuśili, ále zakona áby uczyli ſyny ſwoie.

1. Te

1. TE ſą przykazánia y Ceremonie y ſądy, ktorych roſkazał Pan Bog wáſz, ábych was náuczył, y ábyśćie ie czynili w źiemi, do ktorey przychodźićie pośieść ią:

2. Abyś ſię bał Páná Bogá twego, y ſtrzegł wſzyſtkich mándatow przykazań iego, ktore ia przykázuię tobie, y ſynom y wnukom twoim, po wſzyſtkie dni żywotá twego, áby ſię przedłużyły dni twoie.

3. Słuchay Izáelu, á pilnuy, ábyś czynił coć Pan przykazał, y miał ſię dobrze, y rozmnożył ſię bárźiey, iákoć obiecał Pan Bog oycow twoich, Ziemię mlekiem y miodem płynącą.

4. Słuchay Izráelu, Pan Bog náſz, Pan ieden ieſt.

5. Będźieſz miłował Páná Bogá twego ze wſzytkiego ſercá twego y ze wſzyſtkiey duſze twoiey, y ze wſzyſtkiey śiły twoiey.

6. Y będą te ſłowá, ktore ia dźiś przykázuię tobie, w ſercu twoim:

7. Y będźieſz ie powiedał ſynom twoim, y będźieſz w nich rozmyślał ſiedząc w domu twoim, y idąc w drodze, ſpiąc y wſtáiąc.

8. Y przywiążeſz ie iáko znák do ręki twoiey, y będą y ruſzáć ſię będą miedzy oczymá twemi,

9. Y nápiſzeſz ie ná podwoiu y ná drzwiách domu twego.

10. A gdy ćię wprowádźi Pan Bog twoy do źiemie, o ktorą przyśiągł oycom twym, Abráhámowi, Izáákowi, y Iákobowi: y dać miáſtá wielkie y bárzo dobre, ktorycheś nie budował,

11. Y domy pełne wſzyſtkich bogactw ktorycheś nie zbudował, ſtudnie ktorycheś nie kopał, winnice y oliwnice ktorycheś nie ſádźił,

12. A będźieſz iadł y náieſz ſię:

13. Strzeż pilnie, á byś nie zápomniał Páná ktory ćię wywiodł z Ziemie Ægypſkiey, z domu niewoli. Páná twego báć ſię będźieſz, y iemu ſámemu ſłużyć, y przez imię iego przyśięgáć będźieſz.

14. Nie poydźiećie zá bogi cudzemi wſzyſtkich narodow, ktore ſą około was:

15. Abowiem Bog zawiſny, Pan Bog twoy w pośrzodku ćiebie: by ſię kiedy nie rozgniewáłá zápálczywość Páná Bogá twego przećiw tobie, á nie zniosł cię z wierzchu źiemie.

16. Nie będźieſz kuśił Páná Bogá twego, iákoś kuśił ná mieyſcu kuſzenia.

17. Strzeż

1. HÆc ſunt præcepta, & cæremoniæ, atque judicia, quæ mandavit * Dominus Deus veſter, ut docerem vos, & faciatis ea in Terra, ad quam transgredimini poſſidendam:

2. Ut timeas Dominum Deum tuum, & cuſtodias omnia mandata & præcepta ejus, quæ ego præcipio tibi, filiis ac nepotibus tuis, cunctis diebus vitæ tuæ, ut prolongentur dies tui.

3. Audi Iſrael, & obſerva, ut facias, quæ præcepit tibi Dominus, & bene ſit tibi, & multipliceris amplius *a*, ſicut pollicitus eſt Dominus Deus patrum tuorum tibi terram lacte & melle manantem.

4. Audi Iſrael, Dominus Deus noſter, Dominus unus eſt.

5. Diliges *b* Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua.

6. Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo:

7. Et narrabis *c* ea filiis tuis, & meditaberis in eis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque conſurgens.

8. Et ligabis ea quaſi ſignum in manu tua, eruntque & movebuntur inter oculos tuos *d*,

9. Scribesque ea in limine & oſtiis domus tuæ.

10. Cumque introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, pro qua juravit patribus tuis, Abraham, Iſaac & Jacob: & dederit tibi civitates magnas & optimas, quas non ædificaſti:

11. Domos plenas cunctarum opum, quas non extruxiſti, ciſternas, quas non fodiſti, vineta & oliveta, quæ non plantaſti,

12. Et comederis, & ſaturatus fueris:

13. Cave diligenter, ne obliviſcaris Domini, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo ſervitutis. *e* Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſervies, ac per nomen illius jurabis.

14. Non ibitis poſt deos alienos cunctarum Gentium, quæ in circuitu veſtro ſunt:

15. Quoniam Deus æmulator *f* Dominus Deus tuus in medio tui: nequando iraſcatur furor Domini Dei tui contra te, & auferat te de ſuperficie terræ.

16. Non *g* tentabis Dominum Deum tuum, ſicut tentaſti in loco tentationis *h*.

17. Cu-

* Eodem A. Mun. 2555. menſe 11. an. 40. ab exitu.

a Chald. valde.

b Infr. 11. 13. Matth. 22. 37. Marc. 12. 30. Luc. 10. 27.

c Heb. inculcabis, repetes.

d Paraboliće, hoc eſt, ne eorum unquam obliviſcaris.

e Infr. 10. 20. Matt. 4. 10. Luc. 4. 8.

f I. vult ſolus coli ut Deus.

g Matth. 4. 7. Luc. 4. 13.

h Exod. 17. 7.

17. Custodi præcepta Domini Dei tui, ac testimonia & cæremonias, quas præcepit tibi:

18. Et fac, quod placitum *a* est & bonum in conspectu Domini, ut bene sit tibi: & ingressus possideas terram optimam, de qua juravit Dominus patribus tuis:

19. Ut deleret omnes inimicos tuos coram te, sicut locutus est.

20. Cumque interrogaverit te filius tuus cras *b*, dicens: Quid sibi volunt testimonia hæc, & cæremoniæ, atque judicia, quæ præcepit Dominus Deus noster nobis:

21. Dices ei: Servi eramus Pharaonis in Ægypto, & duxit nos Dominus de Ægypto in manu forti:

22. Fecitque signa atque prodigia magna & pessima in Ægypto contra Pharaonem, & omnem domum illius, in conspectu nostro,

23. Et eduxit nos inde, ut introductis daret terram, super qua juravit patribus nostris.

24. Præcepitque nobis Dominus, ut faciamus omnia legitima *c* hæc, & timeamus Dominum Deum nostrum, ut bene sit nobis cunctis diebus vitæ nostræ *d* sicut est *e* hodie.

25. Eritque nostri misericors *f* si custodierimus, & fecerimus omnia præcepta ejus coram Domino Deo nostro, sicut mandavit nobis.

a Chald. rectum.
b i. futuris temporibus
c Chald. præcepta.
d 70. ut vivamus.
e Apparet.
f Habr. misericordia nobis. Chald præmium.

17. Strzeż przykazánia Páná Bogá twego, y świádectw y Céremoniy, ktoreć przykazał:

18. A czyń to, co się podoba y co dobre iest przed oczymá Páńskimi, á byś się miał dobrze: á wszedszy pośiadł źiemię bárzo dobrą, o ktorą przyśiągł Pan oycom twoim,

19. Że miał wygłádźić wszystkie nieprzyiaćioły twe przed tobą, iáko powiedźiał.

20. A gdy ćię zopyta syn twoy iutro mowiąc: Co znáczą te świádectwá y Céremonię, y sądy, ktore nam przykazáł Pan Bog nász?

21. Rzeczesz mu: Byliśmy niewolnikámi Pháráonowymi w Ægyptćie, y wywiodł nas Pan z Ægyptu mocną ręką:

22. Y czynił znáki y cudá wielkie á bárzo zle w Ægyptćie przećiw Pháráonowi y wszystkiemu domowi iego, przed oczymá nászemi,

23. Y wywiodł nas z onąd, áby w prowádzonym dał źiemię, o ktorą przyśiągł oycom nászym.

24. Y przykazał nam Pan, żebyśmy czynili wszystkie te práwá, y bali się Páná Bogá nászego, żeby nám było dobrze po wszystkie dni żywotá nászego, iáko iest dźiś.

25. Y będźie nam miłośćiw, ieśli będźiem strzedz y czynić wszystkie przykazania iego przed Pánem Bogiem nászym, iáko nam roskazał.

CAPUT VII.

Nulla cum gentibus societas contrahenda, sed earum aræ, luci ac simulacra delenda: 1. Memorans Dei beneficia promittit ejus præcepta observantibus, ubertatem, 12. Et divinum auxilium contra Chananæos. 18.

1. CUm introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, quam possessurus ingrederis, & deleverit Gentes multas coram te, *g* Hethæum, & Gergezeum, & Amorrhæum, Chananæum, & Pherezæum, & Hevæum, & Jebusæum, septem Gentes multo majoris numeri quam tu es, & robustiores te:

2. Tradideritque eas Dominus Deus tuus tibi, percuties eas usque ad internecionem. *h* Non inibis cum eis fœdus, nec misereberis earum,

3. Neque sociabis cum eis conjugia. Filiam tuam non dabis filio ejus; nec filiam illius accipies filio tuo:

Eodem An. M. 2553. mense 11. Anno 40. ab exitu.
g Exod. 23. 23. & 33. 2.
h Exod. 23. 32. 34. & 15. 16.

ROZDZIAŁ VII.

Zákazuie stowárzyszenia Pogány, y owszem Ołtarze, Lásy; Báłwány wytráćić roskázuie, obiecuiąc gotową pomoc Páńską, y obsitość ná wszystkim, gdźieby Przykazánia iego strzegli y czynili.

1. GDy ćię w wiedźie Pan Bog twoy do źiemie, do ktorey wchodźisz, ábyś ią pośiadł, á wygłádźi wiele narodow przed tobą, Heteyczyká, y Gergezeyczyká, y Amorrheyczyká, Chánáneyczyká, y Pherezeyczyká, y Heweyczyká, y Iebuzeyczyká, śiedm narodow dáleko więtszey liczby niż ty iesteś, y mocnieyszych nád ćię:

2. Y gdy ie Pan Bog twoy podda tobie, wybiiesz ie do sczętu. Nie weźmiesz z nimi przymierza, áni się zlituiesz nád nimi, áni się małżeństwy znimi złączáć będźiesz.

3. Corki twey nie dász synowi iego, áni corki iego weźmiesz synowi twemu;

4. Bo zwiedźie ſyná twego, że nie poydźie zá mną, ále ráczey áby ſłużył cudzym bogom. Y rozgniewa ſię zapálcywość Páńſká, y wygłádźi ćię prędko.

5. Ale owſzem to im uczyńićie: Ołtarze ich wywroććie, y bálwány po kruſzćie, y gáie wyrąbayćie, y ryćiny popalćie.

6. Boś ieſt lud święty Pánu Bogu twemu. Ciebie obrał Pan Bog twoy, ábyś mu był ludem oſobliwym, że wſzytkich ludow, ktorzy ſą ná źiemi.

7. Nieprzetoć żeśćie wſzyſtkie narody liczbą przechodźili, do was ſię przyłączył Pan, y obrał was, gdyż was mniey ieſt, niżli wſzytkich ludow:

8. Ale iż was Pan umiłował, y ſtrzegł przyśięgi, ktorą przyśiągł oycom wáſzym. Y wywiodł was mocną ręką, y wykupił z domu niewoley, z ręki Pháráoná krolá Ægyptſkiego.

9. Y będźieſz wiedźiał, że Pan Bog twoy ſam ieſt Bog mocny y wierny, ſtrzegąc przymierza y miłośierdźia tym, ktorzy go miłuią, y tym ktorzy ſtrzegą przykazánia iego, do tyśiącá rodzáiow:

10. A oddáiący nienawidzącym go záraz, ták że ie wytráći, y dáley nie odłoży, tudźieſz im oddawáiąc co záſłużyli.

11. Przetoż ſtrzeż przykazań, y cęremoniy, y ſądow, ktore ia tobie dźiś roſkázuię, ábyś czynił.

12. Ieſli uſłyſzawſzy te ſądy będźieſz ich záchował y czynił, będźie ſtrzegł y Pan Bog twoy przymierza tobie y miłośierdźia, ktore przyśiągł oycom twoim:

13. Y umiłuie ćię, y rozmnoży, y będźie błogoſłáwił owocowi żywotá twego, y owocowi źiemie twoiey, zbożu twemu, y zbieraniu winá, oliwie, y ſtádom, trzodom owiec twoich ná źiemi, zá ktorą przyśiągł oycom twym, żeby ią dał tobie.

14. Błogoſłáwiony będźieſz miedzy wſzyſtkimi narody. Nie będźie u ćiebie niepłodnego oboiey płći, ták w ludźiach iáko y w trzodách twoich.

15. Odeymie Pan od ćiebie wſzelką niemoc, y chorob Ægyptſkich bárzo złych, ktore znaſz, nieprzepuśći ná ćię, ále ná wſzytkie nieprzyiáćiołu twoie.

16. Pożrzeſz wſzytkie narody, ktore Pan Bog twoy da tobie. Nie złolguie im oko twoie,

4. Quia ſeducet filium tuum, ne ſequatur me, & ut magis ſervias diis alienis: iraſceturque furor Domini, & delebit te cito.

5. Quin potius hæc facietis eis: *a* Aras eorum ſubvertite, & confringite ſtatuas, lucosque ſuccidite, & ſculptilia comburite.

6. Quia *b* populus ſanctus es Domino Deo tuo. *c* Te elegit Dominus Deus tuus, ut ſis ei populus peculiaris de *d* cunctis populis, qui ſunt ſuper terram.

7. Non quia cunctas Gentes numero vincebatis, & vobis junctus eſt *e* Dominus, & elegit vos, cum omnibus ſitis populis pauciores:

8. Sed quia dilexit vos Dominus, & cuſtodivit *f* juramentum, quod juravit patribus veſtris: eduxitque vos in manu forti, & redemit de domo ſervitutis, de manu Pharaonis regis Ægypti.

9. Et ſcies, quia Dominus Deus tuus, ipſe eſt Deus fortis & fidelis, cuſtodiens pactum & miſericordiam diligentibus ſe, & his, qui cuſtodiunt præcepta ejus in mille *g g* generationes:

10. Et reddens *h* odientibus ſe ſtatim, ita ut diſperdat eos, & ultra non differat, protinus eis reſtituens, quod merentur.

11. Cuſtodi ergo præcepta & cæremonias atque judicia, quæ ego mando tibi hodie, ut facias.

12. Si, poſtquam audieris hæc judicia, cuſtodieris ea, & feceris, cuſtodiet & Dominus Deus tuus pactum tibi, & miſericordiam, quam juravit prtribus tuis:

13. Et diliget te ac multiplicabit, benedicetque fructui ventris tui, & fructui terræ tuæ, frumento tuo, atque vindemiæ, oleo, & armentis, gregibus ovium tuarum ſuper Terram, pro qua juravit patribus tuis ut daret eam tibi.

14. Benedictus eris inter *i* omnes populos. Non *k* erit apud te ſterilis utriusque ſexus, tam in hominibus quam in gregibus tuis.

15. Auferet Dominus a te omnem languorem: & infirmitates Ægypti peſſimas, quas noviſti, non inferet tibi, ſed cunctis hoſtibus tuis.

16. Devorabis *l* omnes populos, quos Dominus Deus tuus daturus eſt tibi. Non par-

a Exod 23. Infr. 12. 3. & 16. 21.
b Infr. 14. 2.
c Infr. 23. 18.
d Chald. 70. præ cunctis.
e i Complexus eſt, Chald. complacuit in vobis.
f Servavit.
g i. plurimas.
h Sc. pœnam.
i Chald. ſuper.
k Exod. 23. 26 Hæc verba non continent præceptum, ſed ad ſolam benedictionem pertinent.
l Chald. conſumes.

 cet

cet eis oculus tuus, nec ſervies diis eorum, ne ſint in ruinam tui.

17. Si dixeris in corde tuo: Plures ſunt gentes iſtæ quam ego, quomodo potero delere eas?

18. Noli metuere, ſed recordare, quæ fecerit Dominus Deus tuus Pharaoni, & cunctis Ægyptiis.

19. Plagas maximas, quas viderunt oculi tui, & ſigna, atque portenta, manumque robuſtam, & extentum brachium, ut educeret te Dominus Deus tuus: ſic faciet cunctis populis, quos metuis.

20. Inſuper *a* & crabrones *b* mittet Dominus Deus tuus in eos, donec deleat omnes, atque diſperdat, qui te fugerint, & latere potuerint.

a Exod. 23. 28. Joſ. 24. 12
b Sc. muſcas crudeles & venenatas.

21. Non timebis eos, quia Dominus Deus tuus in medio tui eſt, Deus magnus & terribilis:

22. Ipſe conſumet nationes has in conſpectu tuo paulatim atque per partes. Non poteris eas delere pariter *c*: ne forte multiplicentur contra te beſtiæ terræ *d*.

c Hebr. cito,
d i feræ.

23. Dabitque eos Dominus Deus tuus in conſpectu tuo; & interficiet illos, donec penitus deleantur.

24. Tradetque reges eorum in manus tuas, & diſperdes nomina eorum ſub cœlo: nullus poterit reſiſtere tibi, donec conteras eos.

25. Sculptilia *e* eorum igne combures: non concupiſces argentum & aurum, de quibus facta ſunt, neque aſſumes ex eis tibi quidquam, ne offendas *f*, propterea quia abominatio eſt Domini Dei tui.

e 2. Mac. 12. 40.
f Hebr. ne illaqueeris.

26. Nec inferes quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema *g*, ſicut & illud eſt. Quaſi ſpurcitiam deteſtaberis, & velut inquinatum ac ſordes abominationi habebis, quia anathema eſt *h*.

g i. abominatio Deo.
h Seu debet deſtrui.

CAPUT VIII.

Pergit Moyſes hortari ad obſervantiam divinorum mandatorum. Propter accepta beneficia inter afflictiones, quas Dominus eis in deſerto immiſerat, ne Dei fiant immemores. 1. Propter beneficia accipienda in terra Chanaan, 7. Propter ſtatuta transgreſſoribus ſupplicia, 19.

1. OMne mandatum, quod ego præcipio tibi hodie *i*, cave *k* diligenter, ut facias, ut poſſitis vivere, & multiplicemini, ingreſſique poſſideatis Terram, pro qua juravit Dominus patribus veſtris.

i Eodem Anno M. 3553. menſe 11. anno 40. ab exitu.
k Pro, vide.

2. Et

twoie, áni będźieſz ſłużył bogom ich, ábyć nie byli ku upadku twemu.

17. Ieſlibyś rzekł w ſercu twoim: Więcey ieſt narodow tych niżeli mnie, iákoż ie będę mogł wygłádźić?

18. Nie boy ſię, ále pomni co uczynił Pan twoy Pháráonowi, y wſzytkim Ægyptiánom,

19. Plagi bárdzo wielkie, ktore widźiáły oczy twoie, y znáki y cudá, y rękę mocną y rámię wyćiągnione, áby ćię wywiodł Pan Bog twoy. Tákże uczyni wſzytkim ludom, ktorych ſię boiſz.

20. Nád to y śierſzenie poſle Pan Bog twoy ná nie, áż wygłádźi wſzytkie y wytráci ktorzyby ſię przed tobą wybiegáli, y zátáić ſię mogli.

21. Nie będźieſz ſię ich bał, bo Pan Bog twoy ieſt w pośrzodku ćiebie, Bog wielki y ſtráſzny:

22. On wyniſczy te narody przed oczymá twemi polekku y potroſze. Nie będźieſz ich mogł rázem wygłádźić: by ſię ſnać nie námnożyło przećiwko tobie beſtiy źiemie.

23. Y da ie Pan Bog twoy przed oczymá twemi, y pobiie ie áż wyginą do ſczętu.

24. Y poda krole ich w ręce twoie, y wytráćiſz imioná ich pod niebem: żadenći ſię nie będźie mogł ſprzećiwić, áż ie zetrzeſz.

25. Ryćiny ich ogniem popaliſz: nie będźieſz pożądał ſrebrá y złotá, z ktorego ſą uczynione, áni weźmieſz nic ſobie z nich, ábyś ſię nie potknął dla tego, że obrzydłość ieſt Páná Bogá twego.

26. Ani w nieśieſz z báłwáná do domu twego, byś ſię nie zſtał przeklęctwem, iáko y on ieſt. Iáko ſproſnośćią brzydźić ſię będźieſz, y iáko ſplugáwienie y ſmrod omierźiſz ſobie, bo przeklęctwem ieſt.

ROZDZIAŁ VIII.

Przypomina Zydom utrapienia y Dobrodźieyſtwá, ktore im Pan ná puſzczy czynił: áby y tych, y Páná Bogá ſwego niezápomináli.

1. WSzelkie roſkazánie, ktore ia dźiś przykázuię tobie, ſtrzeż pilnie, ábyś czynił: ábyśćie mogli żyć, y rozmnożeni byli, y wſzedſzy pośiedli źiemię, o ktorą przyśiągł Pan oycom wáſzym.

przez

2. Y pomnieć będźiesz ná wszytkę drogę, przez ktorą ćię przyprowádźił Pan Bog twoy przez czterdźieśći lat po pusczy, áby ćię trapił y doświádczył, á żeby wiádomo było, co w sercu twoim tkwiáło, ieslibyś strzegł przykazánia iego, czyli nie.

3. Trapił ćię niedostátkiem, y dałći pokarm mannę, ktoreyeś nie znał ty y oycowie twoi: ábyć okazał, iż nie samym chlebem żyie człowiek, ále wszelkim słowem, ktore wychodźi z ust Páńskich.

4. Odźienie twoie, ktorymeś się odźiewał, námniey nie zwiotszáło, y nogá twoiá nie stárłá się. Oto czterdźiesty rok iest.

5. Abyś rozmyślił w sercu twoim, iż iáko człowiek ćwiczy syná swego, ták Pan twoy ćwiczył ćiebie,

6. Abyś strzegł przykazánia Páná Boga twego, y chodźił drogámi iego, y bał się go.

7. Abowiem Pan Bog twoy wprowádźi ćię do źiemie dobrey, źiemie strumieni y wod y źrzodeł: ná ktorey polách y gorách wynikáią rzek głębokośći:

8. Źiemię pszenice, ięczmieniá, y winnic, w ktorey figi y pomágránaty, y oliwnice się rodzą: źiemię oliwy y miodu.

9. Gdźie bez wszego niedostátku będźiesz iadł chleb twoy, y wszytkich rzeczy dostátku záżywáć będźiesz: ktorey kámienie są żelázo, á z gor iey kruszce miedźi kopáią:

10. Abyś, gdy będźiesz pożywał y násyćisz się, błogosłáwił Páná Bogá twego zá źiemię niepospolitą, ktorąć dał.

11. Pilnuyże á strzeż się, ábyś kiedy nie zápomniał Páná Bogá twego, á nie zániedbał przykazánia iego, y sądow, y Ceremoniy, ktore ia dźiś przykázuię tobie:

12. By zás gdy się náiesz y násyćisz, domow pięknych nábuduiesz, y námieszkasz się w nich,

13. Y będźiesz miał stádá krow, y trzody owiec, srebrá y złotá, y wszytkich rzeczy dostátek:

14. Nie podniosło się serce twoie, y nie wspomniałbyś Páná Bogá twego, ktory ćię wywiodł z źiemie Ægyptskiey, z domu niewoley:

15. Y był przewodnikiem twoim ná pusczy wielkiey y strászney, ná ktorey był wąż duchem pálący, y niedźwiadek, y źmiiá, á żadney zgołá nie było wody: Ktory wywiodł strumienie z twardey skáły.

2. Et recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, ut affligeret te, atque tentaret, & nota fierent, quæ in tuo animo versabantur, utrum custodires mandata illius, an non.

3. Afflixit te penuria *a*, & dedit tibi cibum Manna, quod ignorabas tu & patres tui: ut ostenderet tibi, quod non *b* in solo pane vivat homo, sed in omni verbo *c* quod egreditur de ore Dei.

4. Vestimentum tuum, quo operiebaris, nequaquam vetustate defecit, & pes tuus non est subtritus *d*, en quadragesimus annus est.

5. Ut recogites *e* in corde tuo, quia sicut erudit filium suum homo, sic Dominus Deus tuus erudivit te.

6. Ut custodias mandata Domini Dei tui, & ambules in viis ejus, & timeas eum.

7. Dominus enim Deus tuus introducet te in terram bonam, terram rivorum aquarumque & fontium: in cujus campis & montibus erumpunt fluviorum abyssi:

8. Terram frumenti, hordei, ac vinearum, in qua ficus, & malogranata, & oliveta nascuntur: terram olei ac mellis.

9. Ubi absque ulla penuria comedes panem tuum, & rerum omnium abundantia perfrueris: cujus lapides ferrum *f* sunt, & de montibus ejus æris metalla fodiuntur:

10. Ut, cum comederis, & satiatus fueris, benedicas Domino Deo tuo pro terra optima, quam dedit tibi.

11. Observa, & cave, nequando obliviscaris Domini Dei tui, & negligas mandata ejus atque judicia & cæremonias, quas ego præcipio tibi hodie:

12. Ne postquam comederis & satiatus fueris, domos pulchras ædificaveris, & habitaveris in eis,

13. Habuerisque armenta boum, & ovium greges, argenti & auri, cunctarumque rerum copiam,

14. Elevetur cor tuum, & non reminiscaris Domini Dei tui, qui eduxit de terra Ægypti, de domo servitutis:

15. Et ductor tuus fuit in solitudine magna atque terribili, *g* in qua erat serpens flatu adurens, & scorpio ac dipsas *h*, & nullæ omnino aquæ; *i* qui eduxit rivos de petra durissima.

a Hebr. fame.
b Matt 4. 4. Luc. 4. 4.
c Sc. re. & præcepto.
d Chald. calceamenta tua non sunt contrita Hebr. pes tuus non tumuit.
e Hebr. recogita. Chald. scies seu cognosces.
f Q. d. ubi fodinæ ferri.
g Num. 20. 9. 21. 6
h Dipsas serpens a Dipsan, id est sitire sic dictus, quod ad morsos siti cruciet & extinguat.
i Exod. 17. 6.

a Exod. 16. 14.

16. Et *a* cibavit te Manna in ſolitudine quod neſcierunt patres tui. Et poſtquam afflixit ac probavit, ad extremum miſertus eſt tui,

17. Ne diceres in corde tuo: Fortitudo mea, & robur manus meæ, hæc mihi omnia præſtiterunt.

18. Sed recorderis Domini Dei tui, quod ipſe vires tibi præbuerit, ut impleres pactum ſuum, ſuper quo juravit patribus tuis, ſicut præſens indicat dies.

19. Sin autem oblitus Domini Dei tui, ſecutus fueris deos alienos, colueriſque illos & adoraveris: ecce nunc prædico tibi, quod omnino diſpereas.

b Pro, delebit certo.

20. Sicut Gentes, quas delevit *b* Dominus in introitu tuo, ita & vos peribitis, ſi inobedientes fueritis voci Domini Dei veſtri.

16. Y karmił ćię mánną ná puſzczy, ktorey nie ználi oycowie twoi, á utrapiwſzy ćię y doświádczywſzy, ná óſtátek zmiłował ſię nád tobą.

17. Abyś nie rzekł w ſercu twoim: Siłá moiá á moc ręki moiey to mi wſzytko ſpráwiły.

18. Ale żebyś pomniał ná Páná Bogá twego, że on tobie śił dodał, áby wypełnił ſwe przymierze, o ktore przyśiągł oycom twoim, iáko dźień dźiśieyſzy pokazuie.

19. Ale ieſli zápomniawſzy Páná Bogá twego, poydźieſz zá Bogámi cudzymi, á będźieſz im ſłużył y kłániał ſię im: oto teraz przepowiádam tobie, że koniecznie zginieſz.

20. Iáko narodowie, ktore wygubił Pan ná weſzćie twoie, ták y wy záginiećie, ieſli nie będźiećie poſłuſzni głoſu Páná Bogá wáſzego.

CAPUT IX.

Reprimit elationem, ne futuras victorias ſibi, ſed Domino adſcribant, cum ſemper Deo adverſati ſint. 1. Præſertim illis exprobrat idololatriam in adoratione vituli. 16.

ROZDZIAŁ IX.

Zápomindiąc, iáko ſię zdwżdy ku Pánu Bogu przykro ſtáwili: tłumi ich dumę: by lepák przyſzłych zwyćięſtw ſobie nie przypiſowáli.

Eodem an. M. 2553. menſe 11. anni 40. ab exitu.

c Hoc tempore, ſeu paulo poſt.

1. AUdi Iſrael: Tu transgredieris hodie *c* Jordanem, ut poſſideas nationes maximas & fortiores te, civitates ingentes & ad cœlum usque muratas,

Gigantum.

2. Populum magnum atque ſublimen, filios Enacim *d*, quos ipſe vidiſti, & audiſti, quibus nullus poteſt ex adverſo reſiſtere.

3. Scies ergo hodie, quod Dominus Deus tuus ipſe tranſibit ante te, ignis devorans atque conſumens, qui conterat eos, & deleat, atque diſperdat ante faciem tuam velociter, ſicus locutus eſt tibi.

e i delendæ.

4. Ne dicas in corde tuo, cum deleverit eos Dominus Deus tuus in conſpectu tuo: Propter juſtitiam meam introduxit me Dominus, ut terram hanc poſſiderem, cum propter impietates ſuas iſtæ deletæ *e* ſint nationes.

f Chald. rectitudinem.

5. Neque enim propter juſtitias tuas, & æquitatem *f* cordis tui, ingredieris, ut poſſideas terram earum: ſed quia illæ egerunt impie, introeunte te deletæ ſunt: & ut compleret verbum ſuum Dominus, quod ſub juramento pollicitus eſt patribus tuis, Abraham, Iſaac, & Jacob.

6. Scito ergo, quod non propter juſtitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram

1. SLuchay Izráelu: Ty dźiś przeydźieſz Jordan, ábyś pośiadł narody bárzo wielkie, y mocnieyſze nád ćię, miáſtá okrutne, y wymurowáne áż do niebá,

2. Lud wielki y wyſoki, ſyny Enáćim, ktoreś ſam widźiał y ſłyſzał, przećiwko ktorym nikt ſię ſprzećiwić nie może.

3. Będźieſz tedy wiedźiał dźiśia, że Pan Bog twoy ſam przeydźie przed tobą, ogień pożeráiący y niſczący, ktory ie ſkruſzy y wygłádźi, y wytráći przed obliczem twoim prędko, iákoć powiedźiał.

4. Nie mowże w ſercu twoim, gdy ie wygłádźi Pán Bog twoy przed tobą: Dla ſpráwiedliwośći moiey wprowádźił mię Pan, ábych tę źiemię pośiadł, ponieważ dla niezbożnośći ich wytrácone ſą te narody.

5. Abowiem nie dla ſpráwiedliwośći twoich, y práwośći ſerca twego wnidźieſz, ábyś pośiadł źiemię ich: ále iż oni niezbożnie czynili, ná weſzćie twe ſą wygłádzeni: á żeby Pan wypełnił ſłowo ſwe, ktore pod przyśięgą obiecał oycom twoim Ábráhámowi, Izáákowi, y Iákobowi.

6. Przeto wiedz, że nie dla ſpráwiedliwośći twoich Pan Bog twoy dał tobie w ośiádłość

dłość tę niepoſpolitą źiemię: gdyżeś ty ieſt lud twárdego kárku.

7. Pámiętay, á nie zápominay, iakoś ku gniewu przywodźił Páná Bogá twego ná puſczy. Od onego dniá, ktoregoś wyſzedł z Ægyptu áż do tego mieyſcá, záwżdyś przećiwko Panu ſpor trzymał.

8. Bo y ná Horeb obruſzyłeś go, y rozgniewány chćiał ćię wygłádźić,

9. Gdym wſtąpił ná gorę, ábych wźiął tablice kámienne, tablice przymierza, ktore uczynił z wámi Pan: y trwałem ná gorze czterdźieśći dni y nocy, chlebá nie iedząc y wody nie piiąc.

10. Y dał mi Pan dwie tablicy nápiſáne palcem Bożym, y zámykáiące w ſobie wſzyſtkie słowá ktore wam mowił ná gorze z pośrzodku ogniá, gdy ſię zebránie ludu zgromádźiło.

11. A gdy minęło czterdźieśći dni y czterdźie- nocy, dał mi Pan dwie tablicy kámienne, tablice przymierza,

12. Y rzekł mi: Wſtań, á znidź z tąd rychło: bo lud twoy, ktoryś wywiodł z Ægyptu, opuśćili prędko drogę, ktorąś im ukazał, y uczynili ſobie zlićinę:

13. Y záśię rzekł Pan do mnie: Widzę, iż ten lud ieſt twárdego kárku:

14. Puść mię, że ji zetrę, y wygłádzę imię iego z podniebia: á poſtánowię ćiebie nád ludem, ktoryby był więtſzy y mocnieyſzy niżli ten.

15. A gdym zſtępował z goráiącey gory, á dwie tablicy przymierza trzymałem obiemá rękomá:

16. A uyźrzałem, żeśćie zgrzeſzyli Panu Bogu wáſzemu, y uczyniliśćie ſobie ćielcá litego, á opuśćiliśćie rychło drogę iego, ktorą wam okazał:

17. Porzućiłem, tablice z ręku moich, y ztłukłem ie przed oczymá wáſzemi.

18. Y padłem przed Pánem iáko pierwey, przez czterdźieśći dni y nocy chleba nie iedząc y wody nie piiąc dla wſzyſtkich grzechow wáſzych, ktoryćheśćie nábroili przećiw Pánu, y iego do gniewu przywiedli:

19. Bom ſię bał zápálczywośći y gniewu iego, ktorym wzruſzony ná was, chćiał was wygłádźić. Y wyſłuchał mię Pan y tym rázem.

20. Ná Aaroná też barzo rozgniewány, chćiał go zetrzeć: y zá niego tákież modliłem ſię.

ram hanc optimam in poſſeſſionem, cum duriſſimæ cervicis ſis populus.

7. Memento, & ne obliviſcaris, quomodo ad iracundiam provocaveris Dominum Deum tuum in ſolitudine. Ex eo die, quo egreſſus es ex Ægypto usque ad locum iſtum, ſemper adverſum Dominum contendiſti.

8. Nam *a* & in Horeb provocaſti eum, & iratus delere re voluit,

9. Quando *b* aſcendi in montem, ut acciperem tabulas lapideas, tabulas pacti, quod pepegit vobiſcum Dominus: & perſeveravi in monte quadraginta diebus ac noctibus, panem non comedens, & aquam non bibens.

10. Deditque *c* mihi Dominus duas tabulas lapideas ſcriptas digito Dei, & continentes omnia verba, quæ vobis locutus eſt in monte de medio ignis, quando concio populi congregata eſt.

11. Cumque tranſiſſent quadraginta dies, & totidem noctes, dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas, tabulas fœderis,

12. Dixitque mihi: *d* Surge, & deſcende hinc cito: quia populus tuus, quem eduxiſti de Ægypto, deſeruerunt velociter viam, quam demonſtraſti *e* ei s, feceruntque ſibi conflatile.

13. Rurſumque ait Dominus ad me: cerno, quod populus iſte duræ cervicis ſit:

14. Dimitte me, ut conteram eum, & deleam nomen ejus ſub cœlo, & conſtituam te ſuper Gentem, quæ hac major & fortior ſit.

15. Cumque de monte ardente deſcenderem, & duas tabulas fœderis utraque tenerem manu.

16. Vidiſſemque vos peccaſſe Domino Deo veſtro, & feciſſe vobis vitulum conflatilem, ac deſeruiſſe velociter viam ejus, quam vobis oſtenderat.

17. Projeci tabulas *f* de manibus meis, confregique eas in conſpectu veſtro.

18. Et procidi ante Dominum ſicut prius, quadraginta *g* diebus, & noctibus panem non comedens, & aquam non bibens, propter omnia peccata veſtra, quæ geſſiſtis contra Dominum, & eum ad iracundiam provocaſtis:

19. Timui enim indignationem, & iram illius, qua adverſū vos concitatus, delere vos voluit. Et exaudivit me Dominus etiam hac vice.

20. Adverſum Aaron quoque vehementer iratus, voluit cum contetere, & pro illo ſimiliter deprecatus ſum.

a Exod. 17. 6. & 19. 3.
b Exod. 14. 18.
c Exod. 31. 18. & 32. 15.
d Exod, 32. 7.
e 70. præcepiſti.
f Exod. 32.
g Iterum quadragenam in monte exigens. Exod. 34. 2.

21. Peccatum autem veſtrum, quod feceratis, id eſt, vitulum, arripiens, igne combuſſi, & in fruſtra comminuens, omninoque in pulverem redigens, projeci in torrentem, *a* qui de monte deſcendit.

a i aquam torrentis, ſc quam eis potandam dedit.

22. In *b* incendio quoque & in tentatione, & in Sepulchris concupiſcentiæ provocaſtis Dominum:

b Num 11. 1. & 16 2. & 21. 5.

23. Et quando miſit vos de Cadesbarne, dicens: Aſcendite & poſſidete Terram, quam dedi vobis, & non crediſtis ei, neque vocem ejus audire voluiſtis:

24. Sed ſemper fuiſtis rebelles a die, qua noſſe vos cœpi.

25. Et jacui coram Domino quadraginta diebus ac noctibus *c*, quibus eũ ſuppliciter deprecabar, ne deleret vos, ut fuerat comminatus:

c En Moyſes tres quadragenas in monte Horeb ſeu Sinai exigit.

26. Et orans dixi: Domine Deus, ne diſperdas populum tuum, & hæreditatem tuam, quam redemiſti in magnitudine tua, quos eduxiſti de Ægypto in manu forti.

27. Recordare ſervorum tuorum, Abraham, Iſaac, & Jacob: ne aſpicias duritiam populi hujus, & impietatem atque peccatum:

28. Ne forte dicant habitatores terræ de qua eduxiſti nos: Non poterat Dominus introducere eos in Terram, quam pollicitus eſt eis, & oderat illos: idcirco eduxit, ut interficeret eos in ſolitudine.

29. Qui ſunt populus tuus & hereditas tua, quos eduxiſti in fortitudine tua magna, & in brachio tuo extento.

21. A grzech wáſz, ktoryśćie byli uczynili, to ieſt ćielcá, pochwyćiwſzy ſpaliłem ogniem, y ſkruſzywſy go w kęſy, á prawie w proch obroćiwſzy, wrzućiłem w potok, ktory ćiecze z gory.

22. Wpożarze też, y w kuſzeniu, y u Grobow pożądánia draźniliśćie Páná:

23. Y kiedy was poſłał z Kádesbárne mowiąc: wſtąpćie á dośiądźćie źiemię, ktorą wam dał: y wzgárdźiliśćie roſkazániem Páná Bogá wáſzego, y nie wierzyliśćie mu, y ániśćie głoſu iego ſłuchać chćieli,

24. A leśćie záwſze byli ſprzećiwnymi od tego dniá, ktoregom was poznáwáć począł.

25. Y lezałem przed Pánem czterdźieśći dni y nocy, przez ktorem go uniżenie prośił, áby was nie wygłádźił, iáko był zágroźił:

26. Y modląc ſię mowiłem: Pánie Boże nié zátracay ludu twego y dźiedźictwá twego, ktoreś odkupił w wielkośći twoiey, ktoreś wywiodł z Ægyptu mocną ręką.

27. Pomni ná ſługi twoie Abráámá, Izááká y Iákobá: nie pátrz ná twárdość ludu tego, y ná niezbożność y ná grzech.

28. Aby ſnać nie rzekli obywátele źiemie z ktoreyeś nas wywiodł: Nie mogł ich Pan w prowádźić do źiemie, ktorą im obiecał, y nienawidźiał ich: przeto ie wywiodł, áby ie pobił ná puſczy.

29. Ktorzy ſą lud twoy y dźiedźictwo twoie, ktoreś wywiodł w mocy twey wielkiey, y w rámieniu twoim wyćiągnionym.

CAPUT X.

Tabularum ſecuudarum inſtauratio, Levitarum officia, timor & dilectio Dei ad ſervanda præcepia movere debent: 1. Præputium cordis circumcidendum, peregrini amandi, & per Dei nomen jurandum &c. 10.

1. IN *d* tempore illo dixit Dominus ad me: *e* Dola tibi duas tabulas lapideas, ſicut priores fuerunt, & aſcende ad me in montem: faciesque arcam ligneam,

d Eodem Ann. M. 2553

e Exod. 34. 1.

2. Et ſcribam in tabulis verba, quæ fuerunt in his, quas ante confregiſti, ponesque eas in arca.

3. Feci igitur arcam de ligis Setim *. Cumque dolaſſem duas tabulas lapideas inſtar priorum, aſcendi in montem, habens eas in manibus.

* Hebræi ſcribunt Setim, i. arborem, cujus ligna imputribilia.

ROZDZIAŁ X.

O drugich tablicách zmiánkę czyni, o śmierći Aáronowey: áby ſię Bogá báli, á miłowáli go, á obrzezáli ſercá ſwe, miłowáli ludźie podrożne, á przez imię iego przyśięgáli.

1. NA on czáś rzekł Pan do mnie: Wygłádź ſobie dwie tablicy kámienne, iáko były pierwſze, á wſtąp do mnie ná gorę: y uczyniſz ſkrzynię drzewiáną,

2. Y napiſzę ná tablicách ſłowá ktore były ná tych coś ie przed tym potłukł, y włożyſz ie do ſkrzynie.

3. Uczyniłem tedy ſkrzynię z drzewá Setim. A wygłádźiwſzy dwie tablicy kámienne, ná kſztałt pierwſzych, wſtąpiłem ná gorę, máiąc ie w ręku.

4. Y nápiſał ná tablicách wedle tego co pierwey był napiſał ſłow dźieśięć, ktore mowił Pan do was ná gorze z pośrzodku ogniá, gdy ſię był lud zgromádźił: y dał mi ie.

5. Y wroćiwſzy ſię z gory zſtąpiłem, y włożyłem tablice do ſkrzynie, ktorąm był udźiáłał, ktore do tego czáſu tám ſą, iáko mi Pan przykazał.

6. A ſynowie Izráelowi ruſzyli oboz z Beroth ſynow Iákan do Moſerá, gdźie Aaron umárł y pogrzebion ieſt, miáſto ktorego kápłańſki urząd odpráwował Eleázár ſyn iego.

7. Z támtąd przyſzli do Gádgád: z ktorego mieyſcá wyćiągnąwſzy, położyli ſię obozem w Iethebáthá w źiemi wod y potokow.

8. Ná ten czás odłączył pokolenie Lewi, áby nośiło ſkrzynię przymierza Páńſkiego, y ſtało przed nim w ſłużbie, y błogoſłáwiło w imię iego áż do dniá dźiśieyſzego.

9. Przeco nie miał Lewi częśći áni ośiádłośći z bráćią ſwą: bo ſam Pan ieſt dźiedźictwem iego, iáko mu obiecał Pan Bog twoy.

10. A iam ſtał ná gorze, iáko y pierwey, czterdźieśći dni y nocy: y wyſłuchał mię Pan y onego rázu, y ćiebie zátráćić niechćiał.

11. Y rzekł mi: Idź, á uprzedzay lud, że wnidźie y pośiędźie źiemię, ktorą przyśiągł oycom ich, żebym im dał.

12. A teraz Izráelu, czegoż Pan Bog twoy żąda od ćiebie, iedno ábyś ſię bał Páná Bogá twego, á chodźił w drogách iego, á miłował go, y ſłużył Pánu Bogu twemu ze wſzytkiego ſercá twego, y ze wſzyſtkiey duſze twoiey:

13. A żebys ſtrzegł przykazánia Páńſkiego y Cęremoniy iego, ktore ia dźiś tobie przykázuię, ábyć ſię dobrze dźiało?

14. Oto Páná Bogá twego ieſt niebo, y niebo niebá, źiemiá y wſzyſtko co ieſt ná niey:

15. A wżdy z oycámi twemi ſpoił ſię Pan, y umiłował ie, y obrał naśienie ich po nich, to ieſt was, ze wſzyſtkich narodow, iáko ſię dźiś pokázuie.

16. A ták obrzeżćie odrzezek ſercá wáſzego, á kárku wáſzego dáley nie zátwárdzayćie:

17. Abowiem Pan Bog wáſz ſam ieſt Bogiem bogow. Y Pánem pánuiących, Bog wielki y możny y ſtráſzny, ktory nie przyimuie oſoby, áni dárow.

18. Czy-

4. Scripſitq; in tabulis, juxta id, quod prius ſcripſerat, verba decem, quæ locutus eſt Dominus ad vos in monte de medio ignis, quando populus congregatus eſt, & dedit eas mihi.

5. Reverſusque de monte, deſcendi, & poſui tabulas in arcam, quam feceram, quæ huſcusque ibi ſunt, ſicut mihi præcepit Dominus.

6. Filii *a* autem Iſrael moverunt caſtra ex Beroth filiorum Jacan in Moſera, ubi *b* Aaron mortuus ac ſepultus eſt, pro quo ſacerdotio functus eſt Eleazar filius ejus.

7. Inde *c* venerunt in Gadgad: de quo loco profecti, caſtra metati ſunt in Jetebatha, in Terra aquarum atque torrentium.

8. Eo tempore ſeparavit *d* tribum Levi, ut portaret arcam fœderis Domini, & ſtaret coram eo in miniſterio, ac benediceret *e* in nomine illius usque in præſentem diem.

9. Quam ob rem non habuit Levi partem, neque poſſeſſionem cum fratribus ſuis: quia ipſe Dominus poſſeſſio ejus eſt, ſicut promiſit ei Dominus DEus tuus.

10. Ego autem ſteti in monte, ſicut prius, quadraginta diebus ac noctibus: exaudivitque me Dominus etiam hac vice, & te perdere noluit.

11. Dixitque mihi: Vade, & præcede populum, ut ingrediatur, & poſſideat Terram, quam juravi patribus eorum, ut traderem eis.

12. Et nunc Iſrael, quid Dominus Deus tuus petit a te, niſi ut timeas Dominum DEUM tuum, & ambules in viis ejus, & diligas eum, ac ſervias Domino DEO tuo in toto corde tuo, & in tota anima tua:

13. Cuſtodiasque mandata Domini, & cæremonias ejus, quas ego hodie præcipio tibi, ut bene ſit tibi?

14. En Domini DEI tui cœlum eſt, & cœlum cœli *f* terra, & omnia, quæ in ea ſunt:

15. Et tamen patribus tuis conglutinatus eſt Dominus, & amavit eos, elegitque ſemen eorum poſt eos, id eſt, vos, de cunctis Gentibus ſicut hodie comprobatur.

16. Circumcidite igitur præputium cordis veſtri *g* & cervicem veſtram, ne induretis amplius:

17. Quia Dominus Deus veſter, ipſe eſt Deus deorum, & Dominus dominantium, DEus magnus & potens, & terribilis, qui *h* perſonam non accipit, nec munera.

18. Facit

a Num. 33. 31.
b Num 20. 28. & 29.
c Id eſt ex Beroth non autem ex Moſera, Num. 32 31.
d Hebr. & Chald ſeparavit Dominus.
e ſc. bene precatur populo, Vide Num. 6.
f i. altiſſimum, ſeu empyreum.
g i. auferte impedimenta.
h 2. Par 19. 7 Job 34. 19 Sap. 6 8. Eccli. 35. 15. Act. 10. 34. Rom. 2. 11. Gal. 2. 6.

18. Facit judicium pupillo & viduæ, amat peregrinum, & dat ei victum atque vestitum.

19. Et vos ergo amate peregrinos, quia & ipsi fuistis advenæ in Terra Ægypti.

20. Dominum *a* DEum tuum timebis, & ei soli servies: ipsi adhærebis, jurabisque in nomine illius.

21. Ipse est laus tua *b*, & DEUS tuus, qui fecit tibi hæc magnalia & terribilia, quæ viderunt oculi tui.

22. In *c* septuaginta animabus descenderunt patres tui in Ægyptum: & ecce nunc multiplicavit te Dominus Deus tuus sicut astra cœli.

a Super. 6. 13. Matth. 4. 10. Luc. 4. 8.
b Et gloria vera.
c Gen. 46. 27. Exod. 1. 5.

18. Czyni sąd śierotie y wdowie, miłuie przychodnią, y dáie żywność y odźienie.

19. Y wy tedy miłuyćie przychodnie, bośćie y sámi byli przychodniámi w źiemi Ægyptskiey.

20. Páná Bogá twego będźiesz się bał, y iemu samemu służył: będźiesz stał przy nim, y w imię iego przyśięgáć będźiesz.

21. On iest chwałá twoiá, y Bog twoy ktory uczynił z tobą te wielmożne y strászliwe rzeczy, ktore widźiáły oczy twoie.

22. Wśiedmidźieśąt dusz zstąpili oycowie twoi do Ægyptu, á teraz oto rozmnożył ćię Pan Bog twoy iáko gwiazdy niebieskie.

CAPUT XI.

Recenset Moyses supplicia Pharonis & perduellium, 2. Multa bona promittit servantibus ejus præcepta, mala autem non servantibus, 9. Adeoque proponit benedictionem & maledictionem. 26.

Eodem An. M. 2553. Ant. Chr. 1451. mense 11. anno 40. ab exitu.

1. AMa itaque Dominum Deum tuum, & observa præcepta ejus & ceremonias judicia atque mandata, omni tempore.

2. Cognoscite *d* hodie, quæ ignorant filii vestri, qui non viderunt disciplinam Domini Dei vestri, magnalia ejus & robustam manum, extentumque brachium,

d seu recogitate.

3. Signa & opera, quæ fecit in medio Ægypti Pharaoni regi, & universæ terræ ejus,

4. Omnique exercitui Ægyptiorum, & equis ac curribus: quomodo operuerint eos aquæ maris rubri, cum vos persequerentur, & deleverit eos Dominus usque in præsentem diem:

5. Vobisque quæ fecit in solitudine, donec veniretis ad hunc locum:

6. Et *e* Dathan atque Abiron, filiis Eliab, qui fuit filius Ruben: quos *f* aperto ore suo terra absorbuit, cum domibus & tabernaculis, & universa substantia eorum, quam habebant in medio Israel.

e Num. 16. 1.
f Num. 16. 32.

7. Oculi vestri viderunt omnia opera Domini magna, quæ fecit,

8. Ut custodiatis universa mandata illius, quæ ego hodie præcipio vobis, & possitis introire, & possidere Terram, ad quam ingredimini,

9. Multoque in ea vivatis tempore: quam sub juramento pollicitus est Dominus patribus

ROZDZIAŁ XI.

Przypomina rozmáik dobrodźieystwá Boże, y obiecuie wiele dobrego chowáczom, á złego przestępcom Przykazánia Bożego: to iest błogosłáwieństwo y przeklęctwo.

1. MIłuy tedy Páná Bogá twego, y chowáy przykazánia iego y Ceremonię, sądy y Mándaty przez wszytek czás.

2. Poznayćie dźiś czego nie znáią synowie wászy, ktorzy nie widźieli káry Páná Bogá wászego, wielkośći iego, y mocney ręki y rámieniá wyćiągnionego,

3. Znákow y spraw, ktore uczynił w pośrzod Ægyptu Pháráonowi Krolowi, y wszytkiey źiemi iego,

4. Y wszytkiemu woysku Ægyptiánow, y koniom y wozom: iáko ie okryły wody morzá czerwonego, gdy was gonili, y zgłádźił ie Pan áż do dniá dźiśieyszego:

5. Wam też co uczynił ná puszczy, á żeśćie przyszli ná to mieysce:

6. Y Dáthán y Abiron synom Eliáb, ktory był synem Ruben, ktore otworzywszy pászczękę swą źiemiá pożárłá z domy y z namioty y ze wszytką máiętnośćią ich, ktorą mieli w pośrzodku Izráelá.

7. Oczy wásze widźiáły wszystkie sprawy Páńskie wielkie, ktore uczynił,

8. Abyśćie strzegli wszystkie przykazánia iego, ktore ia wam dźiś przykázuię: y mogli wnijść y pośieść źiemię, do ktorey wchodźićie,

9. Y żyć w niey przez czás długi: ktorą pod przyśięgą obiecał Pan oycom wászym,

y naśieniu ich, mlekiem y miodem płynącą.

10. Ziemiá bowiem, do ktorey wchodźiſz pośieść ią, nie ieſt iáko źiemiá Ægyptſka, z ktoreyeś wyſzedł, gdźie pośiawſzy naśienie ná kſztałt ogrodow wody prowádzą oblewáiące.

11. Ale ieſt źiemiá gorzyſta y poliſta, z niebá dżdżu czekáiącá.

12. Ktorą Pan Bog twoy záwſze náwiedza, á oczy iego ná niey ſą od początku roku áż do końcá iego.

13. Ieſli tedy będźiećie poſłuſzni roſkazániom moim, ktore ia wam dźiś przykázuię, ábyśćie miłowáli Páná Bogá wáſzego, y ſłużyli mu że wſzyſtkiego ſercá wáſzego, y ze wſzyſtkiey duſze wáſzey:

14. Da deſcz źiemi wáſzey, czeſny y pozny, ábyśćie zebráli zboże y wino y oliwę,

15. Y śiáno z pol ná żywność dobytkow, y ábyśćie ſámi iedli, y náſyćili ſię.

16. Strzeżćież, by ſię ſnać nie uwiodło ſerce wáſze, y nie odſtąpili od Páná, y ſłużyli cudzym Bogom, y kłániáli ſię im:

17. A Pan rozgniewány nie zámknął niebá, y dżdże nie pádáły, áni źiemiá dawáłá urodzáiu ſwego, y ſámi zginęli prędko z źiemie wyborney, ktorą wam Pan dáć ma.

18. Włożćie te ſłowá moie do ſerc y do myſli wáſzych, á záwieśćie ie ná znák ná rękách, y miedzy oczymá wáſzemi położćie.

19. Náuczaycie ſyny wáſze, áby ie rozmyſláli, kiedy śiedźieć będźieſz w domu twym, y chodźić będźieſz w drodze, y ukłádźieſz ſię y wſtánieſz.

20. Nápiſzeſz ie ná podwoiách y drzwiách domu twego:

21. Aby ſię rozmnożyły dni twoie y ſynow twoich w źiemi, ktorą przyśiągł Pan oycom twoim, żeby dał im, poki niebo wiśi nád źiemią.

22. Ieſli bowiem ſtrzedz będźiećie roſkazań, ktore ia wam przykázuię, y czynić ie będźiećie, ábyśćie miłowáli Páná Bogá wáſzego, y chodźili we wſzytkich drogách iego, trzymáiąc ſię go,

23. Wytráći Pan wſzyſtkie te narody przed obliczem wáſzym, y pośiędźiecie ie, ktore ſą więtſze y mocnieyſze niżli wy.

24. Wſzelkie mieyſze, ná ktore ſtąpi nogá wáſzá, wáſze będźie. Od puſczy y od Libanu, od rzeki wielkiey Euphráteſá áż do morzá zachodniego będą gránice wáſze.

bus veſtris, & ſemini eorum, lacte & melle manantem.

10. Terra enim, ad quam ingrederis poſſidendam, non eſt ſicut Terra Ægypti, de qua exiſti, ubi jacto ſemine in hortorum morem aquæ ducuntur *a* irriguæ:

11. Sed montuoſa eſt & campeſtris, de cœlo expectans pluvias.

12. Quam Dominus Deus tuus ſemper inviſit *b*, & oculi illius in ea ſunt a principio anni usque ad finem ejus.

13. Si *c* ergo obedieritis mandatis meis, quæ ego hodie præcipio vobis, ut diligatis Dominum Deum veſtrum, & ſerviatis ei in toto corde veſtro, & in tota anima veſtra:

14. Dabit pluviam terræ veſtræ temporaneam *d* & ſeronitam *e*, ut colligatis frumentum, & vinum, & oleum,

15. Fœnumque ex agris ad paſcenda jumenta, & ut ipſi comedatis ac ſaturemini.

16. Cavete, ne forte decipiatur cor veſtrum, & recedatis a Domino, ſerviatisque diis alienis, & adoretis eos:

17. Iratusque Dominus claudat cœlum, & pluviæ non deſcendant, nec terra det germen ſuum, pereatisque velociter de terra optima, quam Dominus daturus eſt vobis.

18. Ponite *f* hæc verba mea in cordibus & in animis veſtris, & ſuſpendite ea pro ſigno in manibus, & inter oculos veſtros collocate.

19. Docete filios veſtros, ut illa meditentur, quando ſederis in domo tua, & ambulaveris in via, & accubueris *g*, atque ſurrexeris.

20. Scribes ea ſuper poſtes *h*, & januas domus tuæ:

21. Ut multiplicentur dies tui, & filiorum tuorum, in Terra, quam juravit Dominus patribus tuis, ut daret eis, quamdiu cœlum imminet terræ.

22. Si † enim cuſtodieritis mandata, quæ ego præcipio vobis, & feceritis ea, ut diligatis Dominum Deum veſtrum, & ambuletis in omnibus viis ejus, adhærentes ei,

23. Diſperdet Dominus omnes gentes iſtas ante faciem veſtram, & poſſidebitis eas *i*, quæ majores & fortiores vobis ſunt.

24. Omnis *k* locus, quem calcaverit pes veſter, veſter erit, A deſerto *l*, & a Libano *m*, a flumine magno Euphrate usque ad mare occidentale erunt termini veſtri.

a Sc. per ſulcos.
b 70. viſitat.
c Sup. 10. 12.
d Sc. jacto ſemente in autumno.
e Quando jam grandior eſt ſeges.
f Sup. 6. 6.
g Ad dormiendum.
h Eſt hyperbolica commendatio.
† Sabb. 4. Temp. Quadr. Epiſt. 2.
i Sc. earum bona.
k Joſ. 1. 3.
l Sc. meridie.
m ſc. ſeptentrione.

25. Nullus ſtabit contra vos: terrorem veſtrum & formidinem dabit Dominus Deus veſter ſuper omnem terram, quam calcaturi eſtis, ſicut locutus eſt vobis.

26. En propono in conſpectu veſtro hodie benedictionem *a* & maledictionem *b*.

27. Benedictionem, ſi obedieritis mandatis Domini Dei veſtri, quæ ego hodie præcipio vobis:

28. Maledictionem, ſi non obedieritis mandatis Domini Dei veſtri, ſed receſſeritis de via, quam ego nunc oſtendo *c* vobis, & ambulaveritis poſt deos alienos, quos ignoratis.

29. Cum vero introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, ad quam pergis habitandam, pones benedictionem *d* ſuper montem Garizim, maledictionem *e* ſuper montẽ Hebal:

30. Qui ſunt trans Jordanem, poſt viam, quæ vergit ad ſolis occubitum, in Terra Chananæi, qui habitat in campeſtribus contra Galgalam, quæ eſt juxta vallem tendentem, & intrantem procul.

31. Vos enim tranſibitis Jordanem, ut poſſideatis terram, quam Dominus Deus veſter daturus eſt vobis, ut habeatis, & poſſideatis illam.

32. Videte ergo, ut impleatis cæremonias atque judicia, quæ ego hodie ponam in conſpectu veſtro.

a Felicitatem & præmia.
b Seu infelicitatem & ſupplicia.
c Hebr. præcipio.
d Hoc eſt, eos, qui benedictionem proclamabunt, a dextris in monte Garizim.
e Qui maledictionem a ſiniſtris.

25. Żaden nie ſtánie przećiwko wam, ſtrách wáſz y boiaźń puśći Pan Bog wáſz ná káżdą źiemię, ktorą deptáć będźiećie, iáko wam powiedźiał.

26. Oto kłádę przed oczy wáſze dźiś błogoſłáwieńſtwo y przeklęctwo:

27. Błogoſłáwieńſtwo: ieſli poſłuſzni będźiećie przykazániu Páná Bogá wáſzego, ktore ia wam dźiś przykázuię:

28. Przeklęctwo: ieſli nie będźiećie poſłuſzni mándatom Páná Bogá wáſzego, ále zſtąpićie zdrogi, ktorą ia wam teraz ukázuię, y poydźiećie zá bogámi cudzymi, ktorych nie znaćie.

29. A gdy cię wprowádźi Pan Bog twoy do źiemie, do ktorey idźieſz ná mieſzkánie: położyſz błogoſłáwieńſtwo ná gorze Gáryzym, przeklęctwo ná gorze Hebal:

30. Ktore ſą zá Jordanem zá droga, ktora idźie ná zachod ſłońcá, w źiemi Chánáneyczyká, ktory mieſzka w polách przećiw Gálgáłá, ktora ieſt podle doliny ćiągnącey ſię y záchodzącey dáleko.

31. Wy bowiem przeydźiećie Jordan, ábyśćie pośiedli źiemię, ktorą Pan Bog wáſz da wam, ábyśćie ią mieli y pośiedli.

32. Pátrzćieſz tedy, ábyśćie wypełnili Ceremonię y ſądy, ktore ia dźiś położę przed oczy wáſze.

CAPUT XII.

Præcipit exterminari idolalatriam, decimas ac primitias reddi & ſacrificia certo loco, quem elegerit Deus, exſolvi, 5. Concedit cibos mundos ubique comedi, ſanguinem autem & omnem cibum immundum vetat, 20.

1. HÆc ſunt præcepta atque judicia, quæ facere debetis in terra, quam Dominus Deus patrum tuorum daturus eſt tibi, ut poſſideas eam cunctis diebus, quibus ſuper humum gradieris.

2. Subvertite omnia loca, in quibus coluerunt gentes, quas poſſeſſuri eſtis, deos ſuos ſuper montes excelſos, & colles, & ſuper omne lignum frondoſum.

3. Diſſipate *f* aras eorum, & confringite ſtatuas, lucos igne comburite, & idola comminuite: diſperdite nomina eorum de locis illis.

4. Non facietis ita *g* Domino Deo veſtro:

5. Sed ad locũ, quem elegerit Dominus Deus veſter de cunctis tribubus veſtris, ut ponat nomen ſuum ibi, & habitet in eo, venietis:

Eodem ann. M. 2553. menſe 11. anno 40. ab exitu.

f Sup. 7. 25. 2 Mach. 12. 40.
g Ut gentes in quovis loco ſacrificantes.

ROZDZIAŁ XII.

Każe wykorzenić Báłwochwálſtwo, Dźieśięćiny: y Pierwoćiny dawáć, Ofiáry nápewnym mieyſcu ofiárowáć, y pożywánia krwie zdkazuie.

1. TE ſą przykázánia y ſądy, ktore czynić maćie w źiemi, ktorą Pan Bog oycow twoich da tobie, ábyś ią pośiadł po wſzytkie dni, ktorych chodźić będźieſz po źiemi.

2. Wywroććie wſzytkie mieyſcá, ná ktorych chwalili Pogánie, ktore pośiędźiećie, bogi ſwoie, ná gorách wyſokich y págorkách, y pod káżdym drzewem gáłęźiſtym.

3. Porozwalayćie ołtarze ich, y połamćie ſłupi, Gáie ogniem ſpalćie, báłwány pokruſzćie: wygładźćie imioná ich z onych mieyſc.

4. Nie uczynićie ták Pánu Bogu wáſzemu:

5. Ale ná mieyſce, ktore obierże Pan Bog wáſz ze wſzech pokoleń wáſzych, áby tám położył imię ſwoie, y mieſzkał ná nim, przyidźiećie:

6. Y ofiárowáć będźieći ná mieyſcu onym cáłopalenia y ofiáry wáſze, dźieśięćiny, y pierwoćiny rąk wáſzych, y śluby, y dary, y pierworodne krow y owiec.

7. Y tám będźiećie ieść przed oczymá Páná Pogá wáſzego: y weſelić ſię będźiećie we wſzem, do czego śćiągniećie rękę wy y domy wáſze, w ktorych będźie wam błogosłáwił Pan Bog wáſz.

8. Nie będźiećie tám czynić co my tu dźiś czynimy, káżdy co ſię mu dobrze zda.

9. Bośćie áż do tego czáſu nie przyſzli do odpoczynienia y ośiádłośći, ktorą wam da Pan Bog wáſz.

10. Przeydźiećie Jordan, y mieſzkáć będźiećie w źiemi, ktorą wam da Pan Bog wáſz: żebyśćie odpoczynęli od wſzytkich nieprzyiaćioł w około, y bez wſzelkiey boiáźni mieſzkáli ná mieyſcu,

11. Ktore obierze Pan Bog wáſz, áby imię iego było ná nim, tám wſzyſtko co przykázuię, znośić będźiećie, cáłopalenia y ofiáry y dźieśięćiny, y pierwoćiny rąk wáſzych: y cokolwiek przedniego ieſt w dárzech, ktore ſzlubićie Pánu.

12. Tám używáć będźiećie przed Pánem Bogiem wáſzym, wy y ſynowie y corki wáſze, ſłudzy y ſłużebnice, y Lewitá, ktory w mieśćiech wáſzych mieſzka, bo nie ma inſzego dźiału y ośiádłośći między wámi.

13. Streż, ábyś nie ofiárował cáłopalenia twoich ná káżdym mieyſcu, ktore uyźrzyſz:

14. Ale ná tym, ktore obierze Pan w iednym z pokolenia twoim, będźieſz ofiárował ofiáry, y uczyniſz, cokolwiek przykázuię tobie.

15. A ieſlibyś chćiał ieść, y iedzenie mięſá podobáłoćby ſię, zábiy á iedz według błogosłáwieńſtwá Páná Bogá twego, ktore tobie dał w mieśćiech twoich: choć nieczyſte będźie, to ieſt máiące zmázę y ułomne: choćia czyſte, to ieſt cále y bez zmázy, ktore ſię ofiárowáć godźi, iáko ſárnę y ieleniá ieść będźieſz:

16. Bez iedzenia tylko krwie, ktorą ná źiemię iáko wodę wyleieſz.

17. Nie będźieſz mogł ieść w miáſteczkách twoich dźieśięćiny zboża, y winá, y oliwy twoiey, pierworodztwá bydłá y drobu, y wſzytkich rzeczy, ktorebyś ślubował, y dobrowolnie ofiárowáć chćiał, y pierwoćin rąk twoich,

6. Et offeretis in loco illo holocauſta, & victimas veſtras, decimas & primitias manuum veſtrarum *a*, & vota atque donaria, primogenita boum & ovium.

7. Et comedetis ibi in conſpectu Domini Dei veſtri: ac lætabimini *b* in cunctis, ad quæ miſeritis manum vos & domus veſtræ, in quibus benedixerit vobis Dominus Deus veſter.

8. Non facietis ibi, quæ nos hic facimus hodie ſinguli, quod ſibi rectum videtur.

9. Neque enim usque in præſens tempus veniſtis ad requiem, & poſſeſſionem, quam Dominus Deus veſter daturus eſt vobis.

10. Tranſibitis Jordanem, & habitabitis in terra, quam Dominus Deus veſter daturus eſt vobis, ut requieſcatis a cunctis hoſtibus per circuitum: & abſque ullo timore habitetis.

11. In loco, quem elegerit *c* Dominus Deus veſter, ut ſit nomen ejus in eo: illuc omnia quæ præcipio, conferetis, holocauſta & hoſtias, ac decimas, & primitias manuum veſtrarum: & quidquid præcipuum in muneribus, quæ vovebitis Domino.

12. Ibi epulabimini coram Domino Deo veſtro, vos & filii ac filiæ veſtræ, famuli & famulæ, atque Levites, qui in urbibus veſtris commoratur: neque enim habet aliam partem & poſſeſſionem inter vos.

13. Cave, ne offeras holocauſta tua in omni loco, quem videris:

14. Sed in eo, quem elegerit Dominus, in una tribuum tuarum offeres hoſtias, & facies, quæcunque præcipio tibi.

15. Sin autem comedere volueris, & te eſus carnium delectaverit, occide, & comede juxta benedictionem *d* Domini Dei tui, quam dedit tibi in urbibus tuis: ſive immundum fuerit, hoc eſt, maculatum & debile: ſive mundum, hoc eſt, integrum & ſine macula, quod offerri licet, ſicut capream & cervum comedes *e*.

16. Absque eſu dumtaxat ſanguinis, quem ſuper terram quaſi aquam effundes *f*.

17. Non poteris comedere in oppidis tuis decimam frumenti, & vini, & olei tui, primogenita armentorum & pecorum, omnia, quæ voveris, & ſponte offerre volueris, & primitias manuum tuarum;

a Sc. provenientes ex labore manuum.
b Proſperabimini.
c deſignarit.
d i. opes.
e Quæ ſc. animalia, ſolum reſpective immunda ſunt, i. offerri nequeunt ſed comedi.
f Sc. totum, ut nec gutta remaneat.

18. Ale Xx 2 18. Sed

18. Sed coram Domino Deo tuo comedes ea, in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, tu & filius tuus, & filia tua, & servus & famula, atque Levites, qui manet in urbibus tuis: & lætaberis & reficieris coram Domino Deo tuo, in cunctis, ad quæ extenderis manum tuam.

19. Cave, ne derelinquas Levitem in omni tempore, quo versaris in terra.

a Gen. 28. 14. Exod. 34. 24. infr. 19. 1.

20. Quando *a* dilataverit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut locutus est tibi, & volueris vesci carnibus, quas desiderat anima tua.

21. Locus autem, quem elegerit Dominus Deus tuus, ut sit nomen ejus ibi, si procul fuerit, occides de armentis & pecoribus, quæ habueris, sicut præcepi tibi, & comedes in oppidis tuis, ut tibi placet.

22. Sicut comeditur caprea & cervus, ita vesceris eis: & mundus & immundus in commune vescentur.

b i. vita quia vita eo alitur & conservatur.

23. Hoc solum cave, ne sanguinem comedas: sanguis enim eorum pro anima *b* est: & idcirco non debes animam comedere cum carnibus:

24. Sed super terram fundes quasi aquam,

25. Ut bene sit tibi & filiis tuis post te, cum feceris, quod placet in conspectu Domini.

26. Quæ autem sanctificaveris, & voveris Domino, tolles, & venies ad locum, quem elegerit Dominus:

27. Ei offeres oblationes tuas carnem & sanguinem super altare Domini Dei tui: sanguinem hostiarum fundes in altari: carnibus autem ipse vesceris.

28. Observa, & audi omnia, quæ ego præcipio tibi, ut bene sit tibi & filiis tuis post te in sempiternum, cum feceris, quod bonum est, & placitum in conspectu Domini Dei tui.

c Infra 19. 1.

29. Quando *c* disperdiderit Dominus Deus tuus ante faciem tuam gentes, ad quas ingredieris possidendas, & possederis eas, atque habitaveris in terra earum:

30. Cave, ne imiteris eas postquam te fuerint introeunte subversæ, & requiras cæremonias earum, dicens: sicut coluerunt gentes istæ deos suos, ita & ego colam.

31. Non facies similiter Domino Deo tuo. Omnes enim abominationes, quas aversatur Dominus, fecerunt diis suis, offerentes filios & filias, & comburentes igni.

32. Quod

18. Ale przed Pánem Bogiem twoim ieść ie będźiesz, ná mieyscu, ktore obierze Pan Bog twoy, ty y syn twoy, y corká twoiá, y sługá, y służebnicá, y Lewit, ktory mieszka w mieśćiech twoich: y będźiesz się weselił y pośilał przed Pánem Bogiem twoim, we wszystkim, do czego śćiągniesz rękę twoię.

19. Strzeż, ábyś nie opuszczał Lewity, przez wszytek czás, ktorego mieszkasz ná źiemi.

20. Gdy rozprzestrzeni Pan Bog twoy gránice twoie, iákoć powiedźiał, á będźiesz chćiał ieść mięsá, ktorego prágnie duszá twoiá:

21. A mieysce, ktoreby obrał Pan Bog twoy áby tám było imię iego, iesli dáleko będźie: zábiiesz z bydłá y z drobu, ktore mieć będźiesz, iákomći przykazał, y będźiesz iadł w miásteczkách twoich, iákoć się podoba.

22. Iáko iedzą sárnę y ieleniá, ták ono ieść będźiesz: y czysty iáko y nieczysty pospołu ieść będą.

23. Tylko się tego strzeż, ábyś krwie nie iadł, bo krew ich iest miásto dusze: y przetoż nie masz ieść dusze z mięsem:

24. Ale ná źiemię wyleiesz iáko wodę,

25. Aby się dobrze dźiáło tobie y synom twoim po tobie, gdy uczynisz, co się podoba przed oczymá Páńskimi.

26. A co poświęćisz y poślubisz Pánu, weźmiesz y przydźiesz ná mieysce, ktore obierze Pan:

27. Y ofiáruiesz ofiáry twoie, mięso y krew, ná ołtárzu Páná Bogá twego, krew ofiar wyleiesz ná ołtárzu, á mięso sam ieść będźiesz.

28. Strzeżże á słuchay wszytkiego, co ia przykázuię tobie, áby dobrze było tobie y synom twoim po tobie ná wieki, gdy będźiesz czynił co iest dobrego y przyiemnego przed oczymá Páná Bogá twego.

29. Gdy wytráći Pan Bog twoy przed obliczem twoim narody, do ktorych wnidźiesz pośieść ie, á pośiędźiesz ie, y mieszkáć będźiesz w źiemi ich,

30. Strzeż, ábyś ich nie násládował, gdy ná twoie weszćie będą wygłádzeni, y nie pytał się o Cęremoniách ich mowiąc: Iáko chwalili ći narodowie bogi swoie, ták y ia chwalić będę.

31. Nie uczynisz ták Pánu Bogu twemu. Wszytkie bowiem brzydliwośći, ktorych nienawidźi Pan, czynili Bogom swoim, ofiáruiąc syny y corki, y paląc ogniem.

32. Co

32. Co przykázuie tobie, to tylko czyń Pánu: á nic nie przydaway áni umnieyſzay.

ROZDZIAŁ XIII.

Fáłſzywemu Prorokowi, áby nie wierzyli, ktoryby ich znáki á cudy chćiał odwieść od Bogá, á iáko go karáć, y te ktorzy kniemu przyſtáną.

1. IEſli powſtánie w pośrzodku ćiebie Prorok, ábo ktoryby mowił, że ſen widźiał y opowiedźiałby znák y cudo,

2. A ſtáło by ſię ták iáko powiedźiał y rzekłćiby: Podźmy á náśláduymy bogow obcych, ktorych nieznaſz, á ſłużmy im.

3. Nie uſłuchaſz ſłow onego proroká ábo widoſná: bo kuśi was Pan Bog wáſz, áby iáwno było ieſli go miłuiećie, czy nie, ze wſzytkiego ſercá, y ze wſzytkiey duſze wáſzey.

4. Páná Bogá wáſzego náſzláduyćie, á iego ſię boyćie, y ſtrzeżćie przykazánia iego, y ſłuchayćie głoſu iego: iemu ſłużyć będźiećie, y iego ſię będźiećie trzymáć:

5. A on prorok ábo ſnow wymyślácz zábit będźie: bo mowił, áby was odwiodł od Páná Bogá wáſzego, ktory was wywiodł z źiemie Ægyptſkiey, y odkupił was z domu niewoley, áby ćię uwiodł w błąd z drogi, ktorą tobie przykazał Pan Bog twoy: á znieśieſz złe z pośrzod śiebie.

6. Ieſliby ćię chćiał námowić brát twoy ſyn mátki twoiey, ábo ſyn twoy, ábo corká, ábo żoná ktora ieſt ná łonie twoim, ábo przyiáćiel ktorego miłuieſz iáko duſzę ſwoię, potáiemnie mowiąc: Podźmy, á ſłużmy bogom cudzym, ktorych nie znaſz ty, y oycowie twoi,

7. Wſzytkich w okoł narodow, ktorzy bliſko ábo dáleko ſą od początku áż do końcá źiemie:

8. Nieprzyzwalay mu, áni ſłuchay, áni mu niech nie przepuſcza oko twoie, żebyś ſię nád nim ſmiłował, y zátáił go:

9. Ale nátychmiáſt zábieſz, niechay naprzod będźie ná nim ręká twoiá, á potym wſzytek lud niech puśći rękę.

10. Kámieńmi utłoczon zábit będźie: bo ćię chćiał oderwáć od Páná Bogá twego, ktory ćię wywiodł z źiemie Ægyptſkiey, z domu niewoley:

11. Aby wſzytek Izráel uſłyſzawſzy bał ſię, á zá-

32. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino *a*: nec addas quidquam, nec minuas.

CAPUT XIII.

Pſeudo propheta a Deo avertens occidi debet, quantumvis propinquus ſit vel amicus, 1. Imo & urbs vaſtari funditus, cujus habitatores id facere conati fuerint, 12.

1. SI ſurrexerit in medio tui prophetes *b*, aut qui ſomnium vidiſſe ſe dicat, & prædixerit ſignum atque portentum,

2. Et evenerit, quod locutus eſt, & dixerit tibi: Eamus & ſequamur deos alienos, quos ignoras, & ſerviamus eis:

3. Non audies verba prophetæ illius aut ſomniatoris: quia tentat vos Dominus Deus veſter, ut palam fiat *c*, utrum diligatis eum an non, in toto corde, & in tota anima veſtra.

4. Dominum Deum veſtrum ſequimini, & ipſum timete, & mandata illius cuſtodite, & audite vocem ejus: ipſi ſervietis, & ipſi adhærebitis.

5. Propheta autem ille & fictor ſomniorum interficietur: quia locutus eſt, ut vos averteret a Domino Deo veſtro, qui eduxit vos de terra Ægypti, & redemit vos de domo ſervitutis: ut errare te faceret de via, quam tibi præcepit Dominus Deus tuus; & auferes malum de medio tui.

6. Si tibi voluerit perſuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus vel filia, ſive uxor, quæ eſt in ſinu tuo, aut amicus, quem diligis ut animam tuam, clam dicens: Eamus, & ſerviamus diis alienis, quos ignoras tu, & patres tui,

7. Cunctarum in circuitu gentium, quæ juxta vel procul ſunt, ab initio usque ad finem terræ,

8. Non acquieſcas ei, nec audias, neque parcat ei oculus tuus, ut miſerearis & occultes eum,

9. Sed ſtatim *d* interficies. *e* Sit primum manus tua ſuper eum, & poſtea omnis populus mittat manum.

10. Lapidibus obrutus necabitur: quia voluit te abſtrahere a Domino Deo tuo, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo ſervitutis:

11. Ut omnis Iſrael audiens timeat, & nequa-

a Ne quid aliter aut contrarium facias addendo aut minuendo.

b Eodem An. M. 2553. ant. Chr. 1451. menſe 11. anni 40. ab exitu.

b i. qui ſe talem dicat.

c Chald. ſciatur.

d Per ſententiam judicis.

e Infr. 17. 7.

quaquam ultra faciat quippiam hujus rei simile.

12. Si audieris in una urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus dabit tibi ad habitandum dicentes aliquos,

13. Egressi sunt filii Belial *a* de medio tui, & averterunt habitatores urbis suæ, atque dixerunt: Eamus, & serviamus diis alienis, quos ignoratis:

14. Quære solicite & diligenter, rei veritate perspecta, si inveneris certum esse, quod dicitur, & abominationem hanc opere perpetratam,

15. Statim percuties habitatores urbis illius in ore gladii, & delebis eam ac omnia, quæ in illa sunt, usque ad pecora.

16. Quidquid etiam suppellectilis fuerit, congregabis in medio platearum ejus, & cum ipsa civitate succendes, ita ut universa consumas Domino Deo tuo *b*, & sit tumulus sempiternus: non ædificabitur amplius,

17. Et non adhærebit de illo anathemate quidquam in manu tua; ut avertatur Dominus ab ira furoris sui, & misereatur tui, multiplicetque te, sicut juravit patribus tuis,

28. Quando audieris *c* vocem Domini Dei tui, custodiens omnia præcepta ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, ut facias, quod placitum est in conspectu Domini Dei tui.

a i. Valde impii, facinorosi, rebelles: Belial enim significat, sine jugo.
b In honorem ejus.
c i. obedieris.

á żadną miárą więcey nie czynił nic tey rzeczy podobnego.

12. Ieśli usłyszysz w iednym miaśt twoch, ktore Pan Bog twoy da tobie ku mieszkániu, niektore mowiące:

13. Wyszli synowie Beliál z pośrzodku ćiebie, y odwroćili obywátele miástá swego y rzekli: Podźmy á służmy cudzym bogom, ktorych nieznaćie:

14. Pytay się uśilnie y z pilnośćią: dowiedźiawszy się prawdy, ieśli naydźiesz, że pewna co powiádáią y że tá obrzydłość skutkiem się wypełniłá:

15. Wnet wybiiesz obywátele miástá onego w pászczece mieczá, y zgłádźisz ie, y wszystko co w nim ieſt, áż do bydlęćiá.

16. Cokolwiekby też było sprzętu, zgromádźisz w pośrzod ulic iego, y z sámym miástem zápalisz, ták żebyś wszystko zniszczył Pánu Bogu twemu, y było grobem wiekuistym, nie będźie więcey budowáne,

17. Ani przylnie nic do ręki twey z onego przekłęctwá: áby się odwroćił Pan od gniewu zápálczywośći swoiey, y smiłował się nád tobą, y rozmnożył ćię, iáko przyśiągł oycom twoim:

18. Gdy będźiesz słuchał głosu Páná Bogá twego, strzegąc wszystkiego przykazánia iego, ktore ia dźiś przykázuię tobie, ábyś czynił, co się podoba przed oczymá Páná Bogá twego,

CAPUT XIV.

Gentium ritus super mortuo fugiendus: animalium mundorum & immundorum discretio: 1. Decimæ solvendæ sunt. 22. & hic novas instituit, 28.

1. FIlii estote *d* Domini Dei vestri: non vos incidetis *e*, nec facietis calvitium super mortuo:

2. Quoniam *f* populus sanctus es Domino Deo tuo: & te elegit, ut sis ei in populũ peculiarê, de cunctis gentibus, quæ sunt super terram.

3. Ne *g* comedatis, quæ immunda sunt.

4. Hoc est animal, quod commedere debetis, bovem, & ovem, & capram,

5. Cervum & capream, bubalum *h* tragelaphum *i*, pygargum *k*, orygem, camelopardalũ.

6. Omne animal, quod in duas partes findit ungulam, & ruminat comedetis.

7. De his autem, quæ ruminant, & ungulam non

d Eodem An 2563.
e Sc cultris more gentilium.
f Sup. 7. 6. Infr 26. 18.
g Lev 11. 4.
h Bovem sylvestrem.
i Hircocervum quem Aristotiles vocat equocervum, quod juba equum referat, cornibus & barba hircum, reliqua corporis forma cervum. Tirin.
k Speciem aquilæ, alii unicornum.

ROZDZIAŁ XIV.

Obchodow Pogáńskich się strzedz przy umarłym: rozeznánie mieć czystych zwierząt od nieczystych, Dźieśięćiny dawáć roskázuie.

1. SYnámi bądźćie Páná Bogá wászego: Nie będźiećie się rzázáć, áni czynić będźiećie łyśiny nád umárłym.

2. Boś lud święty ieſt Pánu Bogu twemu, á ćiebie obrał, ábyś mu był zá lud osobliwy, ze wszystkich narodow, ktorzy są ná źiemi.

3. Nie iadayćie rzeczy, ktore nieczyste są.

4. Ten ieſt zwierz, ktory ieść będźiećie, Wołu y owcę y kozę,

5. Ieleniá y sárnę, báwołá, dźiką kozę, łánią, oryxá, y wielbłądopárdá.

6. Wszelkie zwierzę ktore dźieli ná dwoię kopyto, á przeżuwa, ieść będźiećie.

7. A z tych záś, ktore przężuwáią, ále kopytá

tá nie dźielą, ieść nie maćie: iáko wielbłądá, záiącá, ieżá: Te iż przeżuwáią á kopytá nie dźielą, nieczyste wam będą.

8. Swiniá też, że dźieli kopyto, á nie przeżuwa, nieczysta będźie, mięsá ich ieść nie będźiećie, á ścierwu sie nie dotkniećie.

9. To ieść będźiećie ze wszytkich mieszkáiących w wodźie: ktore máią skrzelle y łuski, iedźćie:

10. Ktore bez skrzel y łuski są, nie iedzćie, bo są nieczyste.

11. Wszystkie ptaki czyste iedzćie,

12. Nieczystych nie iedzćie: to iest: Orłá y Gryphá, y Orłá morskiego,

13. Ixioná y Sempą y Kánie według rodzáiu swego:

14. Y wszego rodzáiu kruczego.

15. Y strusá y sowy y łyski, y iástrząbá, według rodzáiu swego:

16. Herodioná y łábęćiá, y ibę,

17. Y norká, porphyrioná, y nocnego kruká,

18. Bąká, y Chárádrioná, káżde według rodzáiu swego: dudká też y nietoperzá.

19. Y wszelkie, ktore płaza á skrzydełká mą, nieczyste będźie, y nie będźie iedźiono.

20. Wszelkie co czyste iest, iedzćie.

21. A cokolwiek zdechliną iest, nie iedzćie z niego: Przychodniowi, ktory iest między bramámi twymi, day żeby iadł, ábo mu przeday: boś ty iest lud święty Páná Bogá twego. Niewarz koźlęćiá w mleku mátki iego.

22. Dźieśiątą część oddźielisz ze wszystkich pożytkow twoich, ktore sie rodzą ná źiemi ná káżdy rok,

23. Y będźiesz iadł przed oczymá Páná Bogá twego ná mieyscu, ktore obierze, áby ná nim wzywano imięniá iego, dźieśięćinę zboza twego y winá y oliwy, y pierworodne z bydłá y z owiec twoich: ábyś sie náuczył bać Páná Bogá twego ná káżdy czás.

24. A gdy dálsza będźie drogá, y mieysce, ktoreby obrał Pan Bog twoy, y błogosłáwiłći, á nie będźiesz mogł do niego tych wszytkich rzeczy donieść:

25. Przedasz wszystko, y w pieniądze obrocisz, y poniesiesz reką twoią, y poydźiesz ná mieysce, ktoreby obrał Pan Bog twoy:

26. Y kupisz z tychże pieniędzy cokolwiekći sie będźie podobáło, bądź z wołow, bądź z owiec, winá też y sicery, y wszego, czego pożąda

non findunt, comedere non debetis, ut camelum, leporem, chœrogrillum *a*, hæc quia ruminant, & non dividunt ungulam, immunda erunt vobis.

a Chald. cuniculum

8. Sus quoque, quoniam dividit ungulam, & non ruminat, immunda erit: carnibus eorum non vescemini, & cadavera non tangetis.

9. Hæc comedetis ex omnibus, quæ morantur in aquis: quæ habent pinnulas & squamas comedite:

10. Quæ absque pinnulis & squamis sunt, ne comedatis, quia immunda sunt.

11. Omnes aves mundas comedite.

12. Immundas ne comedatis: aquilam scilicet & gryphem, & haliæetum *b*,

b Marinam aqilam.

13. Ixion *c*, & vulturem ac milvum juxta genus suum:

c Vulturis genus.

14. Et omne corvini generis,

15. Et struthionem, ac noctuam, & larum, atque accipitrem juxta genus suum:

16. Herodium ac cygnum, & ibin.

17. Ac mergulum, porphyrionem, & nycticoracem.

18. Onocratalum *d*, & charadrium, singula in genere suo, upupam quoque & vespertilionem

d v. Lev. 11.

19. Et omne, quod reptat, & pennulas habet, immundum erit, & non comedetur.

20. Omne, quod mundum est, comedite.

21. Quidquid autem morticinum est, ne vescamini ex eo. Peregrino, qui intra portas est, da, ut comedat, aut vende ei: quia tu populus sanctus Domini Dei tui es. Non *e* coques hædum in lacte matris suæ.

e Exod. 23. 19. & 34. 26.

22. Decimam partem separabis de cunctis fructibus tuis, qui nascuntur in terra per annos singulos,

23. Et comedes *f* in conspectu Domini Dei tui, in loco, quem elegerit, ut in eo nomen illius invocetur, decimam frumenti tui, & vini & olei, & primogenita de armentis & ovibus tuis: ut discas timere Dominum Deum tuum omni tempore.

f Sc. de part. ejus decimæ Num. 18.

24. Cum autem longior fuerit via, & locus, quem elegerit Dominus Deus tuus, tibiq; benedixerit, nec potueris ad eũ hæc cuncta portare,

25. Vendes omnia, & in pretium rediges, portabisque manu tua, & proficisceris ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus:

26. Et emes ex eadem pecunia, quidquid tibi placueris, sive ex armentis, sive ex ovibus, vinum quoque & siceram, & omne, quod desiderat

ſiderat anima tua: & comedes coram Domino Deo tuo, & epulaberis tu & domus tua;

27 Et Levites, qui intra portas tuas eſt, cave, ne derelinquas eum, quia non habet aliam partem in poſſeſſione tua.

a Sc. in fine. *b* Præter eam, quæ quotannis debebatur

28. Anno tertio *a* ſeparabis aliam *b* decimam ex omnibus, quæ naſcuntur tibi eo tempore: & repones intra januas tuas.

29. Venietque Levites, qui aliam non habet partem, nec poſſeſſionem tecum, & peregrinus ac pupillus & vidua, qui intra portas tuas ſunt, & comedent & ſaturabuntur: ut benedicat tibi Dominus DEus tuus in cunctis operibus manuum tuarum, quæ feceris.

pożąda duſzá twoiá: á będźieſz iadł przed Pánem Bogiem twoim, y będźieſz używał ty y dom twoy,

27. Y Lewit, ktory ieſt między bramámi twemi: ſtrzeż, ábyś go nie opuſzczał, bo niema inney częśći w ośiádłośći twoiey.

28. Roku trzećiego odłączyſz drugą dźieśięćinę ze wſzego, coć ſię rodźi ná on czáś, y odłożyſz w domu ſwoim.

29. Y przydźie Lewit, ktory niema inſzey częśći áni ośiádłośći z tobą, y przychodźień y śirotá y wdowá, ktorzy ſą między bramámi twemi, y będą ieść, y náſycą ſię: ábyć błogoſłáwił Pan Bog twoy we wſzyſtkich ſpráwách rąk twoich, ktore czynić będźieſz.

CAPUT XV.

Lex remiſſionis ſeptimi anni in quos exerceatur: de ſervo Hebræo, qui noluerit manumitti: De primogenitis Domino ſanctificandis & comedendis. 19.

c Sc. in fine.

1. SEptimo anno *c* facies remiſſionem.

2. Quæ hoc ordine celebrabitur. Cui debetur aliquid ab amico vel proximo ac fratre ſuo, repetere non poterit, quia annus remiſſionis eſt Domini.

3. A peregrino & advena exiges: civem & propinguum repetendi non habebis poteſtatem.

d Q. d. ne patiare Judæum mendicare.

4. Et omnino indigens & mendicus non erit inter vos *d*, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in terra, quam traditurus eſt tibi in poſſeſſionem.

5. Si tamen audieris vocem Domini Dei tui, & cuſtodieris univerſa, quæ juſſit, & quæ ego hodie præcipio tibi, benedicet tibi, ut pollicitus eſt.

e i. mutuum dabis.

6. Fœnerabis *e* gentibus, multis, & ipſe a nullo accipies mutuum. Dominaberis nationibus plurimis, & tui nemo dominabitur.

7. Si unus de fratribus tuis, qui morantur intra portas civitatis tuæ, in terra, quam Dominus DEus tuus daturus eſt tibi, ad paupertatem venerit: non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum.

f Matth. 6. 42 Luc. 6. 34.

8. Sed aperies eam pauperi *f*, & dabis mutuum, quo eum indigere perſpexeris.

g Exod. 33. 10. Lev: 25. 2.

9. Cave, ne forte ſubrepat tibi impia cogitatio, & dicas in corde tuo: Appropinquat ſeptimus *g* annus remiſſionis; & avertas oculos

ROZDZIAŁ XV.

Práwo odpuſzczenia roku śiodmego, ktorym obyczáiem obchodźić: O ſludze Zydowinie, ktoryby miał bydź wolnym, y o pierwſzych rzeczy ofiárowániu.

1. Siodmego Roku będźieſz czynił odpuſt,

2. Ktory tym porządkiem obchodzony będźie. Ktoremu co winien przyiaćiel álbo bliźni y brát iego, nie będźie ſię mogł upominać: bo ieſt Rok odpuſczenia Páńſkiego.

3. Od gośćiá y przychodniá wyćiągáć będźieſz: u ſąśiádá y bliſkiego nie będźieſz miał mocy upominác ſię:

4. A zgołá ubogi y żebrak nie będźie miedzy wámi: áby tobie błogoſłáwił Pan Bog twoy w źiemi, ktorąć da wośiádłość.

5. Ieſli iednák będźieſz ſłuchał głoſu Páná Bogá twego, á ſtrzegł wſzyſtkiego coć roſkazał, y co ia dźiś przykázuię tobie: błogoſłáwićći będźie, iáko obiecał.

6. Będźieſz pożyczał wielom narodom: á ſam u żadnego pożyczáć nie będźieſz. Będźieſz pánował nád wielą narodow, á nád tobą nikt pánowáć nie będźie.

7. Ieſli ieden z bráćiey twoiey, ktorzy mieſzkáią miedzy bramámi miáſtá twego, w źiemi, ktorąć da Pan Bog twoy, do uboſtwá przyydźie: nie zátwárdźiſz ſercá twego, áni śćiśnieſz ręki,

8. Ale ią otworzyſz ubogiemu, y pożyczyſz, czego baczyſz, że potrzebuie.

9. Strzeż, ábyć ſnáć nie wkrádłá ſię myſl niezbożna, y żebyś nie rzekł w ſercu ſwym: Nádchodźi śiodmy rok odpuſczenia; á odwroćiłbyś

ćiłbyś oczy twe od ubogiego brátá twego, niechcąc mu czego żąda pożyczyć: by nie wołał przećiwko tobie do Páná, á obroćiłoby ſię w grzech.

10. Ale mu daſz: á nie uczyniſz nic chytrze w záłożeniu potrzeb iego: áby tobie błogoſłáwił Pan Bog twoy ná wſzelki czás, y ná wſzem do czego śćiągnieſz rękę.

11. Nie zeydźie ná ubogich w źiemi mieſzkánia twego: przeto ia roſkázuię tobie, ábyś otwarzał rękę bráta twemu potrzebuiącemu y ubogiemu, ktory z tobą mieſzka w źiemi.

12. Gdyć będźie przedány brát twoy Hebreyczyk ábo Hebreiánká, á ſłużyć ći będźie ſześć lat, śiodmego roku wolnym go wypuśćiſz:

13. A ktorego wolnośćią dáruieſz, żadnym ſpoſobem proznym mu odeyść nie dopuśćiſz:

14. Ale mu daſz ná drogę z owiec, y z boiowiſká y z práſy twoiey, ktoremi Pan Bog twoy błogoſłáwił tobie.

15. Pámiętay żeś y ſam ſłużył w źiemi Ægyptſkiey, á wybáwił ćię Pan Bog twoy, y przetoż ia teraz przykázuię tobie.

16. A ieſli rzecze, niechcę wyniść: przeto iż ćię miłuię y dom twoy: á baczy że ſię ma dobrze u ćiebie:

17. Weźmieſz ſzydło, á przekoleſz ucho iego we drzwiách domu twego, y będźie tobie ſłużył ná wieki. Służebnicy też tákże uczyniſz.

18. Nie odwrácay od nich oczu twoich, gdy ie wolno puśćiſz: bo wedle mytá naiemniká przez ſześć lat ſłużył tobie: ábyć błogoſłáwił Pan Bog twoy we wſzyſtkich ſpráwách ktore czyniſz.

19. Z pierworodnych, ktore ſię rodzą w bydle y w owcách twoich: cokolwiek ieſt płći ſámczey, poświęćiſz Pánu Bogu twemu. Nie będźieſz robił pierworodnym krowy, áni będźieſz ſtrzygł pierworodnych owiec.

20. Przed oczymá Páná Bogá twego będźieſz ie iadł ná káżdy rok ná mieyſcu, ktore obierze Pan, ty y dom twoy.

21. A ieſliby miáło wádę, ábo chrome było, ábo ſlepe, ábo ná ktorym członku ſzpetne ábo ułomne: nie będźie ofiárowáne Pánu Bogu twemu:

22. Ale miedzy bramámi miáſtá twego źieſz ie, ták czyſty iáko y nieczyſty iednáko ieść ie będźie, iáko ſárnę ábo ieleniá.

23. To tylko záchowaſz, ábyś krwie ich nie iadł, ále ią wyleieſz ná źiemię iáko wodę.

los tuos a paupere fratre tuo, nolens ei, quod poſtulat, mutuum commodare: ne clamet contra te ad Dominum, & fiat tibi in peccatum.

10. Sed dabis ei: nec ages quidpiam callide in ejus neceſſitatibus ſublevandis: ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni tempore, & in cunctis, ad quæ manum miſeris.

11. Non *a* deerunt pauperes in terra habitationis tuæ: idcirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo egeno, & pauperi, qui tecum verſatur in terra.

12. Cum *b* tibi venditus *c* fuerit frater tuus Hebræus, aut Hebræa, & ſex annis ſervierit tibi in ſeptimo anno dimittes eum liberum:

13. Et quem libertate donaveris, nequaquam vacuum abire patieris:

14. Sed dabis viaticum *d* de gregibus, & de area, & torculari tuo, quibus Dominus Deus tuus benedixerit tibi.

15. Memento, quod & ipſe ſervieris in Terra Ægypti, & liberaverit te Dominus Deus tuus, & idcirco ego nunc præcipio tibi.

16. Sin autem dixerit: Nolo egredi: eo quod diligat te, & domum tuam, & bene ſibi apud te eſſe ſentiat:

17. Aſſumes ſubulam, & perforabis aurem ejus in janua domus tuæ, & ſerviet tibi usque in æternum: ancillæ quoque ſimiliter facies *e*.

18. Non avertas ab eis oculos tuos, quando dimiſeris eos liberos: quoniam juxta mercedem mercenarii per ſex annos ſervivit tibi: ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in cunctis operibus, quæ agis.

19. De primogenitis, quæ naſcuntur in armentis, & in ovibus tuis, quidquid eſt ſexus maſculini ſanctificabis *f* Domino Deo tuo. Non operabis in primogenito bovis, & non tondebis primogenita ovium.

20. In conſpectu Domini Dei tui comedes ea *g* per annos ſingulos, in loco, quem elegerit Dominus, tu & domus tua.

21. Sin *h* autem habuerit maculam, vel claudũ fuerit, vel cæcum, aut in aliqua parte deforme vel debile, non immolabitur Domino Deo tuo:

22. Sed intra portas urbis tuæ comedes illud: tam mundus quam immundus ſimiliter veſcentur eis, quaſi caprea, & cervo.

23. Hoc ſolum obſervabis, ut ſanguinem eorum non comedas, ſed effundes in terram quaſi aquam *i*.

a Matth. 26. 11.
b Exod. 21. 2. Jer. 34. 14.
c Ultro.
d i. abundans.
e Sc. donando libertatem, non perforando aurem.
f i. offeres ut rem ſanctam.
g i. partem datam a ſacerdotibus.
h Lev. 22. 20. & 21. Eccli. 35. 14.
i Sc. ut nihil ſanguinis remaneat.

CAPUT XVI.

Tres præcipuæ anni solemnitates: Azymorum, 1. Hebdomadarum, 10. Et Tabernaculorum, 13. Quod tribus vicibus omne masculinum in conspectu Domini debeat apparere, 16. Ordinat de justis judicibus constituendis, & de cavendis occasionibus idololatriæ, 18.

Eodem an. M. 2553. Ant. Chr. 1451.

1. OBserva mensem novarum frugum, & verni primum temporis, ut facies Phase *a* Domino Deo tuo: quoniam in isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de Ægypto nocte

a Immolando victimas solitas

2. Immolabisque Phase Domino Deo tuo de ovibus, & bobus, in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi

3. Non comedes in eo panem fermentatum; Septem diebus comedes absque fermento afflictionis *b* panem, quoniam in pavore egressus es de Ægypto: ut memineris diei egressionis tuæ de Ægypto, omnibus diebus vitæ tuæ.

b i. Azymum, qui index erat & monimentum afflictionis Ægyptiacæ; item pœnitentiæ macerationis & abstinentiæ.

4. Non apparebit fermentum in omnibus terminis tuis septem diebus, & non remanebit de carnibus ejus, quod immolatum est vespere in die primo usque mane.

5. Non poteris immolare Phase in qualibet urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus daturus est tibi?

6. Sed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi: immolabis Phase vespere ad solis occasum, quando egressus es *c* de Ægypto.

c Sc. illa nocte.

7. Et coques *d*, & comedes in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, maneque consurgens vades in tabernacula tua.

d i. parabis, sc. assando.

8. Sex diebus comedes azyma, & in die septima, quia collecta est Domini Dei tui, non facies opus *e*.

e Sc. servile Lev. 23.

9. Septem hebdomadas numerabis tibi ab ea die, qua falcem in segetem miseris *f*:

f Seu a die, qua oblatus est manipulus primitiarum, qui primum metebatur, Sa.

10. Et celebrabis diem festum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem spontaneam manus tuæ, quam offeres juxta benedictionem Domini Dei tui:

11. Et epulaberis coram Domino Deo tuo, tu, filius tuus, & filia tua, servus tuus, & ancilla tua, & Levites, qui est intra portas tuas, advena ac pupillus & vidua, qui morantur vobiscum: in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus ut habitet nomen ejus ibi:

12. Et

ROZDZIAŁ XVI.

Opisuie osobliwe trzy uroczyste Swiętá, Prásnić, Tegodniow, y Kuczek: y postánowienie sprawiedliwych.

1. ZAchoway mieśiąc nowego zboża, y pierwszy czás wiosny, ábyś czynił Pháse Pánu Bogu twemu. Bo w tym mieśiącu wywiodł ćię Pan Bog twoy z Ægyptu w nocy.

2. Y będźiesz ofiárował Pháse Pánu Bogu twemu z owiec y z wołow ná mieyscu, ktore obierze Pan Bog twoy, áby tám mieszkáło imię iego.

3 Nie będźiesz w nie iadł chlebá kwászonego: Siedm dni będźiesz iadł bez kwásu, chleb utrapienia, boś w strachu wyszedł z Ægyptu: ábyś pámiętał ná dźień wyśćia twego z Ægyptu, po wszytkie dni żywotá twego.

4. Nie ukaże się kwás we wszech gránicách twoich przez śiedm dni, y nie zostánie z mięsa tego, co ofiárowano iest wieczor dniá pierwszego, áż do zaránia.

5. Nie będźiesz mogł ofiárowáć Pháse w ktorymkolwiek mieśćie twoim, ktore Pan Bog twoy da tobie:

6. Ale ná mieyscu, ktore obierze Pan Bog twoy, áby tám przebywáło imię iego, ofiáruiesz Pháse w wieczor ná zachodźie słońcá, kiedyś wyszedł z Ægyptu.

7. Y upieczesz, y źiesz ná mieyscu ktore obierze Pan Bog twoy, á ráno wstawszy, poydźiesz do przybytkow twoich.

8. Sześć dni będźiesz iadł przaśniki: á w dźień śiodmy, iż iest zebránie Páná Bogá twego, roboty czynić nie będźiesz.

9. Siedm tegodniow náliczysz sobie od onego dniá, ktorego śierp we zboże zápuśćisz.

10. Y będźiesz obchodźił święto Tegodniow Pánu Bogu twemu, ofiárę dobrowolną ręki twoiey, ktorą ofiáruiesz według błogosłáwienia Páná Bogá twego,

11. Y będźiesz używał przed Pánem Bogiem twoim, ty, y syn twoy, y corká twoiá, sługá twoy y służebnicá twoiá, y Lewit ktory iest miedzy bramámi twymi, y przychodźień, y śirotá, y wdowá ktorzy mieszkáią zwámi, ná mieyscu ktore obierze Pan Bog twoy, áby tám mieszkáło imię iego:

12. Y

12. Y będźieſz wſpominał, iżeś niewolnikiem był w Ægyptcie; y będźieſz ſtrzegł y czynił, co przykazano.

13. Swięto też Kuczek obchodźić będźieſz przez śiedm dni, gdy zbierzeſz z boiowiſká y z práſy pożytki twoie:

14. Y będźieſz używał w święto twoie, ty, y ſyn twoy, y corká, ſługá twoy, y ſłużebnicá, Lewit też y przychodźień, y śierotá y wdowá, ktorzy ſą miedzy bramámi twymi.

15. Siedm dni Panu Bogu twemu świętá obchodźić będźieſz ná mieyſcu, ktore obierze Pan, y błogoſłáwićći będźie Pan Bog twoy we wſzech urodzáiách twoich, y we wſzelkiy ſpráwie rąk twoich, y będźieſz w rádości.

16. Trzy kroć do roku ukaże ſię káżdy mężczyzná twoy przed oblicznośćią Páná Bogá twego, na mieyſcu, ktore obierze: ná święto Przaſnikow, ná święto Tegodniow, y ná święto Kuczek. Nie ukażeſz śię przed Pánem prozny.

17. Ale ofiáruie káżdy wedle tego, co będźie miał, podług błogoſłáwieńſtwá Páná Bogá ſwego, ktore mu da.

18. Sędźie y urzędniki poſtánowiſz we wſzytkich bramách twoich, ktoreć da Pan Bog twoy w káżdym pokoleniu twoim: áby ſądźili lud ſądem ſpráwiedliwym,

19. Ani ſię ná drugą ſtronę nie náchyláli. Nie będźieſz przymował oſob, áni brał dárow: bo dáry záślepiáią oczy mądrych, á odmieniáią ſłowá ſpráwiedliwych.

20. Spráwieliwie, co ieſt ſpráwiedliwego, konáć będźieſz: ábyś żył y pośiadł źiemię, ktorąć da Pan Bog twoy.

21. Nie będźieſz ſádźił gáiu y wſzelkiego drzewá przy ołtarzu Páná Bogá twego.

22. Ani ſobie udźiáłaſz, áni poſtánowiſz ſłupá; ktorych nienawidźi Pán Bog twoy.

ROZDZIAŁ XVII.

Nie ládá ofiárá Pánu má bydź ofiárowána: Bałwochwálſtwo iáko káráć: w wielkich rzeczách dokłádáć ſię naywyżſzego Kápłaná, y w obierániu Królá ſpráwá.

1. NIe będźieſz ofiárował Pánu Bogu twemu owce y wołu ná ktorym ieſt zmázá, ábo iáka ſkázá: bo brzydliwość ieſt Pánu Bogu twemu.

2. Gdy-

---

12. Et recordaberis, quoniam ſervus fueris in Ægypto: cuſtodiesque ac facies, quæ præcepta ſunt.

13. Solemnitatem quoque tabernaculorum celebrabis per ſeptem dies, quando collegeris de area & torculari fruges tuas:

14. Et epulaberis in feſtivitate tua, tu filius tuus, & filia, ſervus tuus, & ancilla, Levites quoque & advena, pupillus ac vidua, qui intra portas tuas ſunt.

15. Septem diebus Domino Deo tuo feſta celebrabis, in loco, quem elegerit Dominus: benedicetque tibi Dominus Deus tuus in cunctis frugibus tuis, & in omni opere manuum tuarum, erisque in lætitia.

16. Tribus vicibus per annum apparebit omne maſculinum tuum in conſpectu Domini Dei tui, in loco, quem elegerit: in ſolemnitate azymorum, in ſolemnitate hebdomadarum, & in ſolemnitate tabernaculorum. Non *a* apparebit ante Dominum vacuus:

17. Sed offeret unusquisque, ſecundum quod habuerit juxta benedictionem Domini Dei ſui, quam dederit ei.

18. Judices & magiſtros conſtitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi, per ſingulas tribus tuas: ut judicent populum juſto judicio,

19. Nec in alteram partem declinent. Non *b* accipies perſonam, nec munera: quia munera excæcant oculos ſapientum, & mutant *c* verba juſtorum.

20. Juſte, quod juſtum eſt, perſequeris: ut vivas, & poſſideas Terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi.

21. Non plantabis lucum, & omnem arborem juxta altare Domini Dei tui.

22. Nec facies tibi, neque conſtitues ſtatuam *d*; quæ odit Dominus Deus tuus.

CAPUT XVII.

Hoſtia deligenda, idololatria punienda: 1. In gravi difficultate ad ſummum ſacerdotem ejusque concilium recurrendum, illique ſub pœna mortis obediendum, 8. Quæ regi nonniſi ex ſemine Iſrael eligendo, ſint obſervanda 14.

1. NOn immolabis Domino Deo tuo ovem, & bovem, in quo eſt macula, aut *e* quippiam vitii: quia abominatio eſt Domino Deo tuo.

2. Cum

a Exod. 23. 15. & 34. 20. Eccli. 35. 6.

b Exod. 23. 8. Lev. 19. 15. Sup. 1. 17. Eccli. 20. 31.

c Chald. pervertunt.

d Ritu & more gentilium.

Eodem An. M. 2553

e Pro, id eſt.

2. Cum reperti fuerint apud te intra unam portarum *a* tuarum, quas Dominus Deus tuus dabit tibi, vir aut mulier, qui faciant malum in conſpectu Domini Dei tui, & transgrediantur pactum illius,

a i. urbium.

3. Ut vadant & ſerviant diis alienis, & adorent eos, ſolem & lunam, & omnem militiam cœli *b* quæ non præcepi:

b i. aliquam ex ſtellis.

4. Et hoc tibi fuerit nuntiatum, audiensque inquiſieris diligenter, & verum eſſe repereris, & abominatio facta eſt in Iſrael:

5. Educes virum ac mulierem, qui rem ſceleratiſſimam perpetrarunt, ad portas civitatis tuæ, & lapidibus obruentur.

6. In *c* ore duorum, aut trium teſtium peribit, qui interficietur. Nemo occidatur, uno contra ſe dicente teſtimonium.

c Infr. 19. 15. Matth. 18. 16. 2. Cor. 13. 1.

7. Manus teſtium prima interficiet eum, *d* & manus reliqui populi extrema mittetur, ut auferas malum *e* de medio tui.

d Sup. 13. 9. *e* i. auctorem mali.

8. Si difficile & ambiguum apud te judicium eſſe perſpexeris inter ſanguinem, & ſanguinem, cauſam, & cauſam, lepram & lepram: & judicum intra portas tuas videris verba variari: ſurge, & aſcende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus.

9. Veniesque *f* ad ſacerdotes Levitici generis, & ad judicem *g*, qui fuerit illo tempore: quæresque ab eis, qui indicabunt tibi judicii veritatem.

f 2. Par. 19. 8. *g* Sc. ſupremum.

10. Et facies *h*, quodcumque dixerint, qui præſunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te

h i. exequeris.

11. Juxta legem ejus *i*, ſequerisque ſententiam eorum: nec declinabis ad dexteram neque ad ſiniſtram.

i Seu interpretationem.

12. Qui autem ſuperbierit, nolens obedire ſacerdotis *k* imperio, qui eo tempore miniſtrat *l* Domino Deo tuo, & decreto judicis, morietur homo ille, & auferes malum *m* de Iſrael:

k i. ſummi. *l* Fungitur pontificatu. *m* i. Perniciosum hominem.

13. Cunctusque populus audiens timebit, ut nullus deinceps intumeſcat ſuperbia.

14. Cum ingreſſus fueris Terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & poſſederis eam, habitaverisque in illa, & dixeris: Conſtituam ſuper me regem, ſicut habent omnes per circuitum nationes:

15. Eum conſtitues, quem Dominus Deus tuus

2. Gdyby ſię náleźli u ćiebie wiedney z bram twoich, ktoreć da Pan Bog twoy, mąż ábo niewiáſtá, ktorzyby uczynili złość przed oczymá Páná Bogá twego, y przeſtąpili przymierze iego,

3. Żeby ſzli y ſłużyli cudzym bogom, y kłániáli ſię im, ſłońcu y kśiężycowi, y wſzelkiemu woyſku niebieſkiemu, czegom nie przykazał:

4. A oznaymionoćby to, y uſłyſzawſzy wywiedźiałbyś ſię pilnie, y nálazłbyś że prawdá ieſt: y obrzydłość uczyniona ieſt w Izráelu:

5. Wywiedźieſz mężá y niewiáſtę, ktorzy rzecz bárzo złośliwą uczynili, do bram miáſtá twego, y będą ukámionowáni.

6. W uśćiech dwu ábo trzech świádkow zginie, ktory będźie zábit. A żadnego niech nie zábiiáią, gdy ieden przećiw iemu dáie świádectwo.

7. Ręká świádkow pierwſza zábiie go, á ręká inſzego ludu oſtátnia rzući ſię nań: ábyś odiął złe z pośrzod śiebie:

8. Ieſli trudny á wątpliwy u ćiebie ſąd obaczyſz między krwią á krwią, miedzy ſpráwą á ſpráwą, trądem á trądem: y ſędźiow między bramámi twemi obaczyſz ſłowá rozne: wſtań á wſtąp ná mieyſce, ktore obrał Pan Bog twoy.

9. Y przyidźieſz do kápłanow rodu Lewitſkiego, y do ſędźiego, ktory ná on czás będźie: y pytáć ſię od nich będźieſz: ktorzy oznáymią tobie ſądu prawdę.

10. Y uczyniſz, cokolwiek ći powiedzą przełożeni mieyſcá, ktore obrał Pan, y nauczą ćię.

11. Według zákonu iego: y będźieſz zdánia ich náſzládował. Ani uſtąpiſz ni w práwo ni w lewo.

12. A ktoby hárdym był, niechcąc bydź poſłuſznym roſkazánia kápłaná, ktory ná on czás ſłuży Pánu Bogu twemu, y dekretu ſędźiego, umrze on człowiek, y odeymieſz złe z Izráelá:

13. A wſzytek lud uſłyſzawſzy będźie ſię bał, áby ſię potym żaden pychą nie nádymał.

14. Gdy wnidźieſz do źiemie, ktorąć da Pan Bog twoy, á pośiędźieſz ią y będźieſz mieſzkał w niey, y rzecześz: Poſtánowię nád ſobą Krolá, iáko máią wſzytkie narody okoliczne:

15. Poſtánowiſz tego, ktorego Pan Bog twoy obie-

obierze z liczbz bráćiey twoiey. Nie będźiesz mogł innego narodu człowieká krolem uczynić, ktoryby nie był brát twoy.

16. A gdy będźie postánowiony, nie będźie chował wiele koni, áni záśię wprowádźi ludu do Ægyptu, liczbą iezdy zmocniony: zwłaszczá iż wam Pan przykazał, ábyśćie się żadną miárą tąż drogą więcey nie wracáli.

17. Nie będźie miał śiłá żon, ktoreby przyłudźiły serce iego, áni srebrá áni złotá niezmierne wagi.

18. Ale gdy uśiędźie ná stolicy krolestwá swego, wypisze sobie powtorzenie práwá zakonu tego ná księgách, wźiąwszy exemplarz od kápłanow pokolenia Lewitskiego.

19. Y będźie miał z sobą, y będźie ie czytał po wszytkie dni żywotá swego, ábo się uczył báć Páná Bogá swego, y strzedz słow y Ceremoniy iego, ktore w zakonie są przykázáne.

20. A niech się nie podnośi serce iego w pychę nád bráćią swą, áni się uchila ná práwą ábo ná lewą stronę, áby długi czás krolował on sam y synowie iego nád Izráelem.

tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus.

16. Cumque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Ægyptum, equitatus numero sublevatus præsertim cum Dominus præceperit vobis, ut nequaquam amplius per eandem viam revertamini.

17. Non habebit uxores plurimas *a*, quæ alliciant animum ejus, neque argenti & auri immensa pondera.

18. Postquam autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium *b* legis hujus in volumine, accipiens exemplar a sacerdotibus Leviticæ tribus,

19. Et habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba & cæremonias ejus, quæ in lege præcepta sunt.

20. Nec elevetur cor ejus in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dexteram vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, & filii ejus super Israel.

a Sc. paucas habere poterat, ut David; non multas ut Salomon. Aug. q. 27. in Deut.

b Chald. exemplum, vulgo transsumptum. Hebr. duplum seu duplicationem.

ROZDZIAŁ XVIII.

Kápłanom y Lewitom Miásto dźiedźictwá dáne są ofiáry: o Proroku prawdźiwym y fálesznym.

1. NIe będą mieć kápłany y Lewitowie, y wszyscy, ktorzy z tegoż pokolenia są, części y dźiedźictwá z innym Izráelem, bo ofiáry Páńskie y obiáty iego ieść będą,

2. Y nie inszego nie wezmą z ośiádłośći bráćiey swoiey: bo Pan iest ich dźiedźictwo, iáko im powiedźiał.

3. Ten będźie sąd kápłanow od ludu y od tych, ktorzy przynoszą ofiáry: choćia wołu, choćia owcę ofiáruią, dádzą kápłanowi łopátkę y káldun:

4. Pierwoćiny zboża, winá, y oliwy, y część wełny z strzyżenia owiec.

5. Iego bowiem obrał Pan Bog twoy ze wszech pokoleni twoich, áby stał y służył imieniowi Páńskiemu sam y synowie iego ná wieki.

6. Iesli wynidźie Lewit z iednego miast twoich, ze wszytkiego Izráelá w ktorym mieszka, á będźie chćiał iśdź prágnąc mieysca, ktore Pan obrał:

CAPUT XVIII.

Sacerdotibus & Levitis pro possessione cedunt oblationes ac sacrificia, 1 Cavenda omnis superstitio 10: De vero Propheta suscitando 15. & falso propheta interficiendo, 20.

1. NOn *c* habebunt sacerdotes & Levitæ, & omnes, qui de eadem tribu sunt, partem & hæreditatem cum reliquo Israel, quia sacrificia Domini, & oblationes ejus comedent,

2. Et nihil aliud accipient de possessione fratrum suorum: Dominus enim ipse est hæreditas eorum, sicut locutus est illis.

3. Hoc erit judicium *d* sacerdotum a populo, & ab his, qui offerunt victimas: sive bovem, sive ovem immolaverint, dabunt sacerdoti armum ac ventriculum *e*:

4. Primitias *f* frumenti, vini, & olei, & lanarum partem ex ovium tonsione.

5. Ipsum enim elegit Dominus Deus tuus de cunctis tribubus tuis, ut stet, & ministret nomini Domini ipse, & filii ejus in sempiternum.

6. Si exierit Levites ex una urbium tuarum ex omni Israel, in qua habitat, & voluerit venire, desiderans locum, quem elegerit Dominus,

Eodem an. 2553.

c Num. 18. 20. & 23. Sup. 10. 9. 1. Cor. 9. 13.

d Jus, Chald. pertinens ad sacerdotes.

e Hebr. & maxillas.

f Num. 18. 21.

7. Miniſtrabit in nomine Domini Dei ſui, ſicut omnes fratres ejus Levitæ, qui ſtabunt *a* eo tempore coram Domino.

8. Partem ciborum eamdem accipiet, quam & cæteri: excepto eo *b*, quod in urbe ſua ex paterna ei ſucceſſione debetur.

9. Quando ingreſſus fueris Terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, cave, ne imitari velis abominationes illarum gentium.

10. Nec *c* inveniatur in te, qui luſtret *d* filium ſuum, aut filiam, ducens per ignem: aut qui ariolos ſciſcitetur, & obſervet ſomnia atque auguria, nec ſit maleficus,

11. Nec incantator, nec qui pythones conſulat, nec divinos *e*, aut quærat a mortuis veritatem.

12. Omnia enim hæc abominatur Dominus, & propter iſtiusmodi ſcelera delebit eos in introitu tuo.

13. Perfectus eris, & absque macula cum Domino Deo tuo.

14. Gentes iſtæ, quarum poſſidebis terram augures & divinos audiunt: tu autem a Domino Deo tuo aliter inſtitutus es.

15. Prophetam *f* de gente tua & de fratribus tuis ſicut me, ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus: ipſum audies,

16. Ut petiſti a Domino Deo tuo *g* in Horeb, quando concio congregata eſt, atque dixiſti: Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar.

17. Et ait Dominus mihi: Bene omnia ſunt locuti.

18. Prophetam *h* ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui: & ponam verba mea in ore ejus *i*, loqueturque ad eos omnia, quæ præcepero illi.

19. Qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor exiſtam.

20. Propheta autem, qui arrogantia depravatus voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi, ut diceret, aut ex nomine alienorum deorum, interficietur.

21. Quod ſi tacita cogitatione reſponderis: Quomodo poſſum intelligere verbum, quod Dominus non eſt locutus?

22. Hoc habebis ſignum: Quod in nomine Domini propheta ille prædixerit, & non eve-

a i. miniſtrabunt.
b i. ultra id.
c Lev. 20. 27.
d i. expiet.
e 1. Reg. 28. 7.
f Joſue & alios prophetas in typo, ſed Chriſtum in veritate Joan. 1. 45. 46. Act. 3. 22.
g Exod. 20. 21.
h Joan. 1. 45.
i Convenit, omnibus prophetis ſed per excellentiam vel maxime Chriſto Joan. 14. 10.

7. Będźie ſłużył w imię Páná Bogá ſwego, iáko y wſzyſcy bráćia iego Lewitowie, ktorzy ſtać będą ná on czás przed Pánem.

8. Część pokarmow weźmie też, ktorą y inni: oprocz tego, co w mieśćie iego, z oycowſkiego ſpadku iemu należy.

9. Gdy wnidźieſz do źiemie, ktorąc da Pan Bog twoy, ſtrzeż ſię, ábyś niechćiał náſzládowáć brzydliwośći onych narodow.

10. Ani ſię niech nie nayduie w tobie, ktoryby oczyśćiał ſyná ſwego ábo corkę, przewodząc przez ogień: ábo ktoryby ſię rádźił práktykarzow, y wierzył ſnom y wrożkom, y áni niech nie będźie guſtarz,

11. Ani czárownik, áni ktoby ſię duchow złych rádźił, áni wieſczkow, ábo ſię od umárłych prawdy dowiádował.

12. Tym bowiem wſzytkim brzydźi ſię Pan, y dla tákich złośći wygubi ie Pan ná weſzćie twoie.

13. Doſkonáłym będźieſz y bez zmázy z Pánem Bogiem twoim.

14. Narody te, ktorych źiemię pośiędźieſz, wieſczkow y práktykarzow ſłucháią: ty źáśię ináczey ieſteś od Páná Bogá twego náuczony.

15. Proroka z narodu twego y z bráćiey twoiey, iáko mnie, wzbudźi tobie Pan Bog twoy, tego ſłucháć będźieſz,

16. Iákoś żądał u Páná Bogá twego ná Horeb, gdy ſię zgromádzenie zebrálo, y rzekleś: Więcey nie będę ſłuchał głoſu Páná Bogá mego, á ogniá tego bárzo wielkiego więcey nie uyźrzę, ábych nie umárł.

17. Y rzekł mi Pan: Dobrzeć wſzytko mowili.

18. Proroká im wzbudzę z pośrzod bráćiey ich, podobnego tobie: y włożę ſłowá moie w uſtá iego, y będźie mowił do nich wſzytko, co mu przykażę.

19. A ktoby ſłow iego, ktore będźie wowił w imię moie, ſłucháć niechćiał, ia zemśćićielem będę.

20. A prorok, ktoryby hárdośćią zepſowány chćiał mowić w imię moie, czegom mu ia nie przykazał, żeby mowił, ábo imieniem cudzych bogow, zábit będźie.

21. A ieſli táiemną myślą odpowieſz: Iáko mogę rozumieć ſłowo, ktorego Pan nie mowił?

22. Ten znák będźieſz miał: Co w imię Páńſkie prorok on przepowie, á nie ſtán ſię

śię: tego Pan nie mowił, ále z dumy umysłu swego prorok wymyślił; y przetoż bać śię go nie będźiesz.

evenerit, hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui propheta confinxit; & idcirco non timebis eum.

ROZDZIAŁ XIX.

Odiąć każe Miástá dla ućieczki tym, ktorzyby co niechcąc zrobili, o świádkách prawdźiwych y fałszywych.

1. GDy wytráći Pan Bog twoy narody, ktorych źiemię da tobie y pośiędźiesz ią, y będźiesz mieszkał w iey mieśćiech y w domiech.

2. Trzy miástá odłączysz sobie w pośrzodku źiemie, ktorą Pan Bog twoy da tobie w ośiádłość,

3. Usławszy pilnie drogę: á ná trzy rowno częśći wszytkę źiemie twey kráinę rozdźielisz: áby miał z bliská, ktory dla mężoboystwá zbiegiem iest, gdźieby mogł uyść.

4. To będźie práwo mężoboyce ućiekáiącego, ktorego żywot ma bydź záchowan: ktoby zábił bliźniego swego niewiedząc, y o ktorym śię pokázuie, że wczorá y dźiś trzeći dźień żadney przećiw niemu nienawiśći nie miał,

5. Ale że poszedł z nim po prostu do lásá rąbáć drew, á rąbiąc drzewo wypádłáby śiekierá z ręki, yż żelázo spadszy z toporzyská, uderzyłoby przyiaćielá iego y zábiło: ten do iednego z przerzeczonych miast ućiecze, á będźie żyw:

6. By snać bliski tego, ktorego krew iest wylaná, boleśćią wzruszony nie gonił y nie uchwyćił go, gdyby dłuższa drogá byłá, y zábiłby onego, ktory nie iest winien śmierći: ponieważ przećiwko onemu, ktory zabit iest, pokázuie śię, że żadney przed tym nienawiśći niemiał.

7. A przeto przykázuię tobie, ábyś trzy miástá, iedno od drugiego rownie dáleko, oddźielił.

8. A gdy Pan Bog twoy rozszerzy gránice twoie, iáko przyśiągł oycom twoim, á dá wszytkę źiemię, ktorą im obiecał,

9. (Ieśli iednák strzedz będźiesz rozkazánia iego, á uczynisz co dźiś przykázuię tobie, ábyś miłował Páná Bogá twego, y chodźił drogámi iego przez wszytek czás) przydasz sobie trzy drugie miástá y przerzeczonych trzech miast liczbę dwoiáką uczynisz:

10. Aby

CAPUT XIX.

Jubet designari tres urbes refugii, 1. & datur facultas easdem duplicandi, 9. Exponitur, qui ad eas tute confugient, & qui non gaudeant jure asyli. 11. Præcipit de veris falsisque testibus, & de terminis non transferendis, 16.

1. CUm disperdiderit Dominus Deus tuus gentes, quarum tibi traditurus est terram, & possederis eam, habitaverisque in urbibus ejus & in ædibus: [Eodem an. 2553.]

2. Tres *a* civitates separabis tibi in medio Terræ, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in possessionem, [*a* Num. 35. 11. Jos. 20. 2.]

3. Sternens diligenter viam *b*: & in tres æqualiter partes totam Terræ tuæ provinciam divides: ut haberet e vicino, qui propter homicidium profugus est, quo possit evadere. [*b* Sc. ad illas.]

4. Hæc erit lex homicidæ fugientis, cujus vita servanda est: qui percusserit proximum suum nesciens, & qui heri & nudius tertius *c* nullum contra eum odium habuisse comprobatur: [*c* I. antea.]

5. Sed abiisse cum eo simpliciter in sylvam ad ligna cædenda, & in succisione lignorum securis fugerit manu, ferrumque lapsum de manubrio amicum ejus percusserit, & occiderit: hic ad unam supradictarum urbium confugiet, & vivet:

6. Ne forsitan proximus *d* ejus, cujus effusus est sanguis, dolore stimulatus, persequatur, & apprehendat eum, si longior via fuerit, & percutiat animam ejus, qui non est reus mortis: quia nullum contra eum, qui occisus est, odium prius habuisse monstratur. [*d* Cognatus &c.]

7. Idcirco præcipio tibi, ut tres civitates æqualis inter se spatii dividas.

8. Dum *e* autem dilataverit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut juravit patribus tuis, & dederit tibi cunctam Terram, quam eis pollicitus est, [*e* Gen. 28. 14 Exod. 34. 24. Sup. 12. 20.]

9. (Si tamen custodieris mandata ejus & feceris, quæ hodie præcipio tibi, ut diligas Dominum Deum tuum, & ambules in viis ejus omni tempore) addes tibi tres alias civitates, & supradictarum trium urbium numerum duplicabis:

10. Ut

10. Ut non effundatur fanguis innoxius in medio Terræ, quam Dominus Deus tuus dabit tibi poffidendam, ne fis fanguinis reus.

11. Si quis *a* autem odio habens proximum fuum, infidiatus fuerit vitæ ejus, furgensque percufferit illum, & mortuus fuerit, fugeritque ad unam de fupradictis urbibus,

12. Mittent feniores civitatis illius, & arripient eum de loco effugii, tradentque in manu proximi, cujus fanguis effufus eft, & morietur.

13. Non mifereberis ejus, & auferes innoxium fanguinem *b* de Ifrael, ut bene fit tibi.

14. Non affumes, & transferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores in poffeffione tua, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in Terra, quam aceeperis poffidendam.

15. Non *c* ftabit *d* teftis unus contra aliquem, quidquid illud peccati & facinoris fuerit: fed in ore duorum aut trium teftium ftabit *e* omne verbum *f*.

16. Si fteterit teftis mendax contra hominem, accufans cum prævaricationis,

17. Stabunt ambo, quorum caufa eft, ante Dominum in confpectu facerdotum & judicum, qui fuerint in diebus illis.

18. Cumque *g* diligentiffime perfcrutantes invenerint falfum teftem dixiffe contra fratrem fuum mendacium:

19. Reddent ei, ficut fratri fuo facere cogitavit, & auferes malum de medio tui:

20. Ut audientes cæteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere.

21. Non mifereberis ejus *h*, fed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges *i*.

a Num. 35. 20.
b i. innocentis occiforem.
c Sup. 17. 6. Matth. 18. 16. 2. Cor. 13. 1.
d i. non admittetur.
e i. confirmabitur.
f Accufatio. &c.
g Dan. 13. 62.
h Exod. 21. 23. & 24. Lev. 24. 20. Matth. 5. 38.
i i. eo fupplicio afficietur, quo accufatus afficiendus erat. Eodem an. 2553.

CAPUT XX.

Leges de bello gerendo. Qui tempore pugnæ fint domum remittendi, 5. In urbe bello capta imperat mafculos occidi, infantibus parci, 13. Sed in Chananitide omnes etiam infantes & femellas occidi, 16. Quæ arbores cædendæ ad machinas inftruendas, & quæ relinquendæ, 19.

1. Si exieris ad bellum contra hoftes tuos, & videris equitatus, & currus, & majorem quam tu habeas adverfarii exercitus multitudinem, non timebis eos: quia Dominus Deus tuus tecum eft, qui eduxit te de Terra Ægypti.

2. Ap-

10. Aby nie wylewano krwie niewinney w pośrzod źiemie, ktorą Pan Bog twoy datobie w ośiádłość, ábyś nie był krwie winien.

11. Lecz iefli kto máiąc w nienawiśći bliźniego fwego, záfádźił fię ná gárdło iego, á powftawfzy uderzył go y umárłby á ućiekł do iednego z miaft wyfzey námienionych:

12. Poślą ftárfzy miáftá onego, y porwą go z mieyfcá ućieczki, y wydádzą go w rękę blifkiemu, ktorego krew ieft wylaná, y umrze.

13. Nie zmiłuiefz fię nád nim, y odeymiefz krew niewinną z Izráelá, ábyć fię dobrze dźiało.

14. Nie weźmiefz áni przenieśiefz gránice fąśiádá twego, ktore założyli przodkowie w máiętnośći twoiey, ktorąć da Pan Bog twoy w źiemi, ktorą weźmiefz w ośiádłośći.

15. Nie ftánie ieden świádek przećiw żadnemu iakibykolwiek on grzech y złość byłá: ále w uśćiech dwu ábo trzech świádkow ftánie káżde fłowo.

16. Iefliby ftánął świádek kłamliwy przećiw człowiekowi, winuiąc go o przeftępftwo:

17. Stáną obá, ktorzy máią fpráwę przed Pánem, przed oblicznośćią kápłanow y fędźiow, ktorzy ná ten czás będą.

18. A gdy bárzo pilnie fię wywiáduiąc doydą tego, że fałfzywy świádek mowił kłamftwo ná brátá fwego:

19. Oddádzą mu, iáko brátu fwemu uczynić myflił,

20. Y znieśiefz złe z pośrzodku ćiebie, áby drudzy ufłyfzawfzy bali fię, á żadną miárą nic śmieli nic tákowego czynić.

21. Nie zmiłuiefz fię nád nim, ále dufzę zá dufzę, oko zá oko, ząb zá ząb, rękę zá rękę, nogę zá nogę wyćięgáć będźiefz.

ROZDZIAŁ XX.

Czáfu woyny, ktore do domu zdś odefłdć; Prá-wá woienne iáko záchowdć: ktore drzewá wyrębowáć ná potrzeby woienne, á ktorym dáć pokoy.

1. Jefli fię rufzyfz ná woynę przećiw nieprzyiaćiołom twoim, á uyźrzyfz iezdne y wozy, y więtfze niżbyś ty miał nieprzyiaćielfkiego woyfká mnoftwo, nie będźiefz fię ich bał: bo Pan Bog twoy ieft z tobą, ktory ćię wywiodł z źiemie Ægyptfkiey.

2. A

2. A gdy śię iuż przybliżáć będźie podkánie, ſtánie kápłan przed woyſkiem uſzykowánym, y będźie ták mowił do ludu:

3. Słuchay Izráelu, wy dźiś przećiwko nieprzyiaćiołom wáſzym bitwę ztaczaćie: niechże śię nie lęka ſerce wáſze, nie boyćie śię, nie uſtępuyćie, áni śię ich ſtráchayćie:

4. Bo Pan Bog wáſz ieſt w pośrzodku was, y zá wámi przećiw nieprzyiaćiołom będźie wálczył, áby was wyrwał z niebeſpieczeńſtwá.

5. Kápitanowie tákież w káżdym huſie w uſzách woyſká obwołáią: ktory ieſt człowiek, ktory zbudował dom nowy á ieſzcze go nie odnowił: niech idźie y wroći śię do domu ſwego, by ſnać nie umárł ná woynie, y innyby ji odnawiáć muśiał.

6. Ktory ieſt człowiek, ktory náſádźił winnicę, á ieſzcze tą nie uczynił poſpolitą, z ktoreyby śię godźiło wſzyſtkim pożywáć: niech idźie y wroći śię do domu ſwego: by ſnać nie umárł ná woynie, á inſzyby powinność iego odpráwował.

7. Ktory ieſt człowiek, ktory zrękował żonę, á niepoiął iey: niech idźie y wroći śię do domu ſwego: by ſnać nie umárł ná woynie, á inſzyby ią poiął człowiek.

8. To powiedźiawſzy, przydádzą oſtátek y rzeką do ludu: ktory ieſt człowiek boiáźliwy y ſercá lękliwego, niech idźie y wroći śię do domu ſwego: by nie káźił ſercá bráćiey ſwey, iáko on ſam ſtráchem ieſt przeráżony.

9. A gdy umilkną wodzowie woyſká, y koniec mowy uczynią, káżdy ſwoy huſiec ku podkániu będźie gotował.

10. Ieſli kiedy przyćiągnieſz, ábyś dobywał miáſtá, pierwey mu pokoy ofiáruieſz.

11. Ieſliż przyimie á otworzyć brámy, wſzyſtek lud, ktory w nim ieſt, záchowan będźie, y będźie tobie ſłużył pod podatkiem.

12. Lecz ieſli przymierza nie będźie chćiał uczynić, y záćznie przećiw tobie woynę, będźieſz go dobywał.

13. A gdy ie Pan Bog twoy poda w rękę twoie, pobiieſz wſzyſtko, co ieſt w nim płći mężkiey w páſczece mieczá:

14. Oprocz niewiaſt, á niemowiąt, bydłá, y inſzych rzeczy, ktore ſą w mieśćie: wſzyſtkę korzyść woyſku podźieliſz, y pożywáć będźieſz z łupu nieprzyiáćioł twoich, ktoryć Pan Bog twoy da.

2. Appropinquante autem jam prælio, ſtabit ſacerdos ante aciem, & ſic loquetur ad populum:

3. Audi Iſrael, vos hodie contra inimicos veſtros pugnam committitis, non pertimeſcat cor veſtrum, nolite metuere, nolite cedere, nec formidetis eos:

4. Quia Dominus Deus veſter in medio veſtri eſt, & pro vobis contra adverſarios dimicabit, ut eruat vos de periculo.

5. Duces quoque per ſingulas turmas audiente exercitu proclamabunt: *a* Quis eſt homo, qui ædificavit domum novam, & non dedicavit *b* eam? vadat & revertatur in domum ſuam, ne forte moriatur in bello, & alius dedicet eam.

6. Quis eſt homo, qui plantavit vineam, & necdum fecit eam eſſe communem *c*, de qua veſci omnibus liceat? vadat, revertatur in domum ſuam, ne forte moriatur in bello, & alius homo ejus fungatur officio.

7. Quis eſt homo, qui deſpondit uxorem, & non accepit eam *d*? vadat, & revertatur in domum ſuam, ne forte moriatur in bello, & alius homo accipiat eam.

8. His dictis addent reliqua, & loquentur ad populum: *e* Quis eſt homo formidoloſus, & corde pavido? vadat, & revertatur in domum ſuam, ne pavere faciat corda fratrum ſuorum, ſicut ipſe timore perterritus eſt.

9. Cumque ſiluerint duces exercitus, & finem loquendi fecerint, unusquisque ſuos ad bellandum cuneos præparabit *f*.

10. Si quando acceſſeris ad expugnandam civitatem, offeres ei primum pacem.

11. Si receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea eſt, ſalvabitur, & ſerviet tibi ſub tributo.

12. Sin autem fœdus inire noluerit, & cœperit contra te bellum, oppugnabis eam.

13. Cumque tradiderit Dominus Deus tuus illam in manu tua, percuties omne, quod in ea generis maſculini eſt, in ore *g* gladii,

14. Absque mulieribus, & infantibus, jumentis, & ceteris, quæ in civitate ſunt. Omnem prædam exercitui divides, & comedes de ſpoliis hoſtium tuorum, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi.

a 1. Mac. 3. 56.
b i. iniciavit. Sc. habitando.
c Utendo ejus fructibus, qui per quatuor primos annos erant intacti.
d In domum.
e Judic. 7. 3.
f i. aciem inſtruet.
g Acie, quæ ſauciat, & vorat.

15. Sic facies cunctis civitatibus, quæ a te procul valde ſunt, & non ſunt de his urbibus, quas in poſſeſſionem accepturus es.

16. De his autem civitatibus, quæ dabuntur tibi, nullum omnino permittes vivere:

17. Sed interficies in ore gladii, Hethæum videlicet, & Amorrhæum, & Chananæum, Pherezæum, & Hevæum & Jebuſæum, ſicut præcepit tibi Dominus Deus tuus:

18. Ne forte doceant vos facere cunctas abominationes, quas ipſi operati ſunt diis ſuis, & peccetis in Dominum Deum veſtrum.

19. Quando obſederis civitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis, ut expugnes eam, non ſuccides arbores de quibus *a* veſci poteſt, nec ſecuribus per circuitum debes vaſtare regionem: quoniam lignum eſt, & non homo, nec poteſt bellantium contra te augere numerum.

a i. fructibus earum.

20. Si qua autem ligna non ſunt pomifera, ſed agreſtia, & in cæteros apta uſus, ſuccide, & inſtrue machinas, donec capias civitatem, quæ contra te dimicat.

15. Ták uczyniſz wſzyſtkim miáſtom, ktore ſą bárzo dáleko od ćiebie, á nie ſą z tych miaſt, ktore wezmieſz w ośiádłość.

16. A z tych miaſt, ktore dáne będą tobie, nikogo z gołá żywo nie zoſtáwiſz:

17. Ale pobiieſz w páſczece mieczá, to ieſt Hetheyczyká, y Amorrheyczyká, y Chánáneyczyká, Pherezeyczyká, y Heweyczyká, y Jebuzeyczyká, iákoć Pan Bog twoy przykazał:

18. Aby ſnać was nie nauczyli czynić wſzyſtkich obrzydliwośći, ktore ſámi czynili bogom ſwoim: á zgrzeſzylibyśćie przećiw Pánu Bogu wáſzemu.

19. Gdy oblężeſz miáſto przez czás długi, á obtoczyſz ie ſzáńcámi, ábyś go dobył: nie będźieſz wyćinał drzew, z ktorych ieść ſię może, áni śiekierámi w około puſtoſzyć maſz kráinę: bo drewno ieſt, á nie człowiek, áni może walczączych przećiw tobie przyczynić liczby.

20. Lecz ieſli ktore drzewá nie ſą rodzące owocu, ále leśne, y ná inſze potrzeby ſłużące? wytni á ſporządź máchiny, áż dobędźieſz miáſtá, ktore przećiwko tobie walczy.

CAPUT XXI.

Cautio ſuper homicidio occulto. 1. Muliere in bello capta 10. De primogenito ex odioſa: ne jure primogeniti privetur 15. De filio contumace, ut lapidetur. 18. De eo qui ſuſpenſus eſt in ligno. 22.

1. QUando inventum fuerit in terra, quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi, hominis cadaver occiſi, & ignorabitur cædis reus,

Eodem an. 2553. Ant. Chr. 1451. menſe 11. ann. 40. ab exitu.

2. Egredientur majores natu, & judices tui, & metientur a loco cadaveris ſingularum per circuitum ſpatia civitatum:

3. Et quam viciniorem cæteris eſſe perſpexerint, ſeniores civitatis illius tollent vitulam de armento, quæ non traxit jugum, nec terram ſcidit vomere:

4. Et ducent eam ad vallem aſperam atque ſaxoſam, quæ nunquam arata eſt nec ſementem recepit: & cædent in ea cervices vitulæ:

5. Accedentque ſacerdotes filii Levi, quos elegerit Dominus Deus tuus, ut miniſtrent ei, & benedicant *b* in nomine ejus, & ad verbum eorum, omne negotium, & quidquid mundum, vel immundum eſt, judicetur.

b Sc. populo.

6. Et

ROZDZIAŁ XXI.

Spráwá o Mężoboyſtwie taiemnym, niewieśćie ná woynie poimáney; o nieposłuſznym ſynie, y o tym, ktoregoby obieſzono.

1. GDyby náleźiono w źiemi, ktorą Pan Bog twoy da tobie, trupá człowieká zábitego, á niewiedźianoby o winnym mężoboyſtwá:

2. Wynidą ſtárſzy, y ſędźiowie twoi, y rozmierzą od mieyſcá trupu odległość káżdego miáſtá okolicznego:

3. A ktore obaczą bliżſze nád inſze: ſtárſzy onego miáſtá wezmą iáłowicę z ſtádá, ktora nie ćiągnęłá iárzmá, áni źiemie lemieſzem prołá,

4. Y záwiodą ią do doliny oſtrey y kámieniſtey, ktora nigdy nie ieſt orána, áni śiewu przyięłá: y utną ná niey ſzyię iáłowicy,

5. Y przyſtąpią kápłani ſynowie Lewi, ktoreby obrał Pan Bog twoy áby mu ſłużyli, y błogosłáwili w imię iego, á według ſłowá ich káżda ſpráwá, y co ieſt czyſte ábo nieczyſte, było oſądzono.

6. Y

6. Y przyydą ſtárſzy miáſtá onego do zábitego, y omyią ręce ſwe nád iáłowicą, ktora w dolinie zábita ieſt,

7. Y rzeką: Ręce náſze tey krwie nie wylały, áni oczy nie widźiáły.

8. Bądź miłośćiw ludowi twemu Izráel, ktoryś odkupił Pánie, á niepoczytay krwie niewinney w pośrzodku ludu Izráelſkiego. Y będźie odięta od nich winá krwie:

9. A ty dáleko będźieſz ode krwie niewinnego, ktora wylaná ieſt, gdy uczyniſz, co Pan przykazał.

10. Ieſli wynidźieſz ná woynę przećiw nieprzyiaćiołom twoim, á poda ie Pan Bog twoy w ręce twoie, y poimaſz więźnie,

11. A uyźrzyſz w liczbie poimánych niewiáſtę nadobną, á rozmiłuieſz ſię iey, y będźieſz ią chćiał mieć zá żonę,

12. W wiedźieſz ią w dom twoy: ktora ogoli włoſy, y obrzeże páznogćie,

13. Y złoży odźienie, w ktorym ieſt poimána: á śiedząc w domu twoim będźie płákáć oycá y mátki ſwey mieśiąc ieden, á potym wnidźieſz do niey, y będźieſz ſpał z nią, á będźie żoną twoią.

14. A ieſli potym nie będźieć ſię podobáłá, puśćiſz ią wolno, áni będźieſz mogł przedáć zá pieniądze, áni mocą ućiſnąć: ponieważeś ią poniżył.

15. Ieſli będźie miał człowiek dwie żenie, iedną miłą á drugą omierzłą, á miáłyby z niego dźiatki, á byłby ſyn omierzłey pierworodny:

16. A chćiałby máiętność między ſwe ſyny rozdźielić: nie będźie mogł ſyná miłey uczynić pierworodnym, y przełożyć nád ſyná omierzłey:

17. Ale ſyná omierzłey przyzna zá pierworodnego, y da mu z tego, co ma, wſzytko dwoiáko ten bowiem początkiem ieſt ſynow iego, y iemu przynależy pierworodztwo.

18. Ieſli zrodźi człowiek ſyná oćiętnego y upornego, ktoryby nie ſłuchał oycowſkiego ábo máćierzyńſkiego roſkazánia, á ſkarány, wzgárdźiby poſłuſznym bydź:

19. Poimáią go y powiodą do ſtárſzych miáſtá onego, y do bramy ſądowey,

20. Y rzeką do nich: Ten náſz ſyn, uporny y oćiętny ieſt: náſzego upominánia ſłucháć niechce, bieśiádámi ſię báwi, y nierządem, y ucztámi;

21. Ká-

6. Et venient majores natu civitatis illius ad interfectum, lavabuntque manus ſuas ſuper vitulam, quæ in valle percuſſa eſt,

7. Et dicent: Manus noſtræ non effuderunt ſanguinem hunc, nec oculi viderunt.

8. Propitius eſto populo tuo Iſrael, quem redemiſti Domine, & ne reputes *a* ſanguinem innocentem in medio populi tui Iſrael. Et auferetur ab eis reatus ſanguinis:

a i. imputes nobis

9. Tu *b* autem alienus eris ab innocentis cruore, qui fuſus eſt, cum feceris, quod præcepit Dominus.

b Sc. e populo,

10. Si egreſſus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos Dominus Deus tuus in manu tua, captivosque duxeris:

11. Et videris in numero captivorum mulierem pulchram, & adamaveris eam, volueriſque habere uxorem,

12. Introduces eam in domum tuam: quæ radet cæſariem, & circumcidet ungues,

13. Et deponet veſtem, in qua capta eſt: ſedensque in domo tua, flebit patrem, & matrem ſuam *c* uno menſe: & poſtea intrabis ad eam, dormiesque cum illa, & erit uxor tua *d*.

c Sc. eorum abſentiam.
d Sc. ad fidem converſa.

14. Si autem poſtea non ſederit animo tuo, dimittes eam liberam, nec vendere poteris pecunia, nec oprimere per potentiam: quia humiliaſti eam.

15. Si habuerit homo uxores duas, unam dilectam, & alteram odioſam, genuerintque ex eo liberos, & fuerit filius odioſæ primogenitus,

16. Volueritque ſubſtantiam inter filios ſuos dividere: non poterit filium dilectæ facere primogenitum, & præferre filio odioſæ,

17. Sed *e* filium odioſæ agnoſcet primogenitum, dabitque ei de his, quæ habuerit cuncta duplicia: iſte eſt enim principium liberorum ejus, & huic debentur primogenita *f*.

e i. Par. 5. 1.
f i. jus primogenituræ,

18. Si genuerit homo filium contumacem & protervum, qui non audiat patris aut matris imperium, & coercitus obedire contempſerit.

19. Apprehendent eum, & ducent ad ſeniores civitatis illius, & ad portam judicii,

20. Dicentque ad eos: Filius noſter iſte protervus & contumax eſt, monita noſtra audire contemnit, comeſſationibus vacat *g*, & luxuriæ atque conviviis;

g Chald. vorator & potator.

21. La-

21. Lapidibus eum obruet populus civitatis: & morietur, ut auferatis malum de medio vestri, & universus Israel audiens pertimescat.

23. Quando peccaverit homo, quod morte plectendum est, & adjudicatus morti appensus fuerit in patibulo,

23. Non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem die sepelietur? quia *a* maledictus a Deo est, qui pendet in ligno: & nequaquam contaminabis Terram tuam, quam Dominus Deus tuus dederit tibi in possessionem.

a Sic Christus ut maxime se abjiceret, crucem elegit, factus pro nobis maledictum, ut nos a maledictione redimeret. Gal. 3. v. 13.

CAPUT XXII.

Pietas in rem proximi exercenda, 1. de veste alterius sexus, de invento nido, de cirrcumdando tecto domus, de non commiscendis rebus diversi generis, de fimbriis, 5. De insimulatione Sponsæ & signis virginitatis, 13. De pœna adulterorum. 22. De corrupta in urbe vel in agro, & uxore patris non ducenda. 28.

Eodem an. 2553

1. NOn *b* videbis bovem fratris tui, aut ovem errantem, & præteribis: sed reduces fratri tuo,

b Exod. 33. 4.

2. Etiamsi non est propinquus *c* frater tuus, nec nosti eum: duces in domum tuam, & erunt apud te, quamdiu quærat ea frater tuus & recipiat.

c Prope te habitans.

3. Similiter facies de asino, & de vestimento, & de omni re fratris tui, quæ perierit: si inveneris eam, ne negligas quasi alienam.

4. Si videris asinum fratris tui aut bovem cecidisse in via, non despicies, sed sublevabis cum eo.

5. Non induetur mulier veste viili *d*, nec vir utetur veste feminea: abominabilis enim apud Deum est, qui facit hæc.

d Sc. ut nequitiis ansa præcidatur.

6. Si ambulans per viam, in arbore vel in terra nidum avis inveneris, & matrem pullis, vel ovis desuper incubantem: non tenebis eam cum filiis:

7. Sed abire patieris, captos tenens filios: ut bene sit tibi, & longo vivas tempore.

8. Cum ædificaveris domum novam, facies murum tecti per circuitum: ne effundatur sanguis in domo tua, & sis reus labente alio, & in præceps ruente.

9. Non feres vineam tuam altero semine: ne & sementis, quam sevisti, & quæ nascuntur ex vinea, pariter sanctificentur *e*.

e i. e. polluantur: quia Hebræum cadasah utrumque contrariorum significat, sicut latine sanctum per antiphrasin subinde etiam rem perditam & detestandam.

10. Non

21. Kámieńmi go utłoczy lud miáſtá, y umrze: ábyśćie odięli złe z pośrzodku was, á wszytek Izrael słysząc áby się bał.

22. Gdy popełni człowiek co śmierćią karano bydź ma, á skazány ná śmierć, záwieszony będźie ná szubienicy:

23. Nie zostánie ná drzewie trup iego: ále tegoż dniá będźie pogrzebiony: bo przekłęty od Bogá iest, ktory wiśi ná drzewie: y żadną miárą nie splugáwisz źiemie twoiey, ktorąć Pan Bog da w ośiádłość.

ROZDZIAŁ XXII.

Iákoby się mieli sprawić przećiwko bydlęćiu álbo iney rzeczy należioney, o pokućie zá cudzołostwo, o Pánnie nárușzoney w mieśćie álbo ná polu zgwałconey.

1. NIe uyźrzysz wołu brátá twego ábo owcę błądzącą, y miniesz, ále przywiedźiesz brátu twemu:

2. Choćiaż nie iest bliski brát twoy, áni go znasz: przywiedźiesz do domu twego, y będą u ćiebie poki ich szukáć będźie twoy brát, y odbierze.

3. Tákże uczynisz z osłem, y z szátą, y z káżdą rzeczą brátá twego, ktoraby zginęłá: iesli ią naydźiesz, nie zániedbay iákoby cudzey.

4. Iesli uyźrzysz osłá brátá twego, ábo wołu, á on padł ná drodze, nie przenieśiesz okiem, ále z nim podnieśiesz.

5. Nie oblecze się niewiástá w męzkie odźienie, áni mąż używáć będźie száty niewieśćiey: bo brzydki iest u Páná, ktory to czyni.

6. Iesli idąc w drodze ná drzewie ábo ná źiemi gniazdo ptaszę naydźiesz, á mátkę ná ptaszętách, ábo ná iáycách śiedzącą: nie poimasz iey z dźiećmi:

7. Ale odlećieć dopuśćisz máiąc poimáne dźiećí: ábyć się dobrze dźiáło, á dlugi czás żył.

8. Gdy zbuduiesz dom nowy, uczynisz mur dáchu w około: áby nie byłá wylaná krew w domu twoim, á byłbyś winien, gdyby się kto zemknął, y spadł ná doł.

9. Nie będźiesz pośiewał winnice twey roznym naśieniem: by się y śiew ktoryś śiał, y co się rodźi z winnice, záraz nie poświęćiło.

10. Nie

10. Nie będźieſz orał wołem poſpołu y oſłem.

11. Nie obleczeſz ſię w ſzátę, ktora z wełny y ze lnu ieſt utkána.

12. Sznurki ná kráiách poczyniſz ná cztérech końcách płáſczá twego, ktorym ſię odźiewáć będźieſz.

13. Ieſli mąż poymie żonę, á potymby ią miał w nienawiśći,

14. Y ſzukałby przyczyn dla ktorychby ią opuśćił, zarzucáiąc iey złą ſławę, y rzekłby: Poiąłem tę żonę, y wſzedſzy do niey, nie nálazłem ią pánną:

15. Wezmą ią oćiec y mátká iey, y przynioſą zſobą znáki pánieńſtwá iey do ſtárſzych miáſtá, ktorzy ſą w bramie:

16. Y rzecze oćiec: Corkę moię dałem temu zá żonę, ktorą iż ma w nienáwiśći,

17. Kłádźie ná nię złą ſławę, że powiáda, Nie nálazłem corki twoiey pánną: á oto te ſą znáki pánieńſtwá corki moiey. Y rozwiną odźienie przed ſtárſzymi miáſtá:

18. Y poimáią ſtárſzy onego miáſtá mężá, y ubiią go,

19. Skázuiąc go nád to ná ſto ſyklow ſrebrá, ktore da oycowi dźiewki: iż puśćił złą ſławę ná pánnę Izráelſką: y będźie ią miał zá żonę, y nie będźie iey mogł opuśćić przez wſzytkie dni żywotá ſwego.

20. A ieſli prawdá ieſt co zárzucał, y nie nálázło ſię w dźiewce pánieńſtwo:

21. Wyrzucą ią zedrzwi domu oycá iey, y kámienmi ztluką ią mężowie miáſtá onego y umrze: bo uczyniłá háńbę w Izráelu, że nierząd popełniłá w domu oycá ſwego, á odeymies złe z pośrzod śiebie.

22. Ieſliby mąż ſpał z żoną drugiego, oboie umrze, to ieſt cudzołożnik y cudzołożnicá, á odeymieſz złe z Izráelá.

23. Ieſliby dźieweczkę pánnę zrękował mąż, á nálazłby ią kto w mieśćie y leżałby z nią,

24. Oboie wywiedźieſz do brony miáſtá onego, y kámieńmi utłoczeni będą: dźiewká że nie wołáłá będąc w mieśćie: mężczyzná iż poniżył żonę bliźniego ſwego: á odeymieſz złe z pośrzod śiebie.

25. Ale ieſli ná polu nálazł mąż dźiewkę, ktora zrękowána ieſt, á uchwyćiwſzy leżałby z nią, on ſam umrze:

26. Dźiewká nic ćierpieć nie będźie, áni ieſt winná śmierći: bo iáko zboycá powſtáie prze-

10. Non arabis in bove ſimul & aſino *a*.

11. Non indueris veſtimento, quod ex lana linoque contextum eſt *b*.

12. Funiculos *c* in fimbriis *d* facies per quatuor angulos pallii tui *e*, quo operieris.

13. Si duxerit vir uxorem, & poſtea odio habuerit eam,

14. Quæſieritque occaſiones, quibus dimittat eam, objiciens ei nomen *f* peſſimum, & dixerit: Uxorem hanc accepi, & ingreſſus ad eam, non inveni virginem:

15. Tollent eam pater & mater ejus, & ferent ſecum ſigna virginitatis ejus ad ſeniores urbis, qui in porta ſunt.

16. Et dicet pater: Filiam meam dedi huic uxorem: quam, quia odit,

17. Imponit ei nomen peſſimum, ut dicat: Non inveni filiam tuam virginem: & ecce, hæc ſunt ſigna virginitatis filiæ meæ: expandent veſtimentum *g* coram ſenioribus civitatis:

18. Aprehendentque ſenes urbis illius virum, & verberabunt illum,

19. Condemnantes inſuper centum ſiclis argenti, quos dabit patri puellæ: quoniam diffamavit nomen peſſimum ſuper virginem Iſrael: habebitque eam uxorem, & non poterit dimittere eam omnibus diebus vitæ ſuæ.

20. Quod ſi verum eſt, quod objicit, & non eſt in puella inventa virginitas,

21. Ejicient eam extra fores domus patris ſui, & lapidibus obruent viri civitatis illius, & morietur: quoniam fecit nefas in Iſrael, ut fornicaretur in domo patris ſui: & auferes malum de medio tui.

22. Si *h* dormierit vir cum uxore alterius, uterque morietur, id eſt, adulter & adultera: & auferes malum de Iſrael.

23. Si puellam virginem deſponderit vir, & invenerit eam aliquis in civitate, & concubuerit cum ea,

24. Educes utrumque ad portam civitatis, illius, & lapidibus obruentur: puella, quia non clamavit, cum eſſet in civitate: vir, quia humiliavit uxorem proximi ſui: & auferes malum de medio tui.

25. Sin autem in agro repererit vir puellam, quæ deſponſata eſt, & apprehendens concubuerit cum ea, ipſe morietur ſolus:

26. Puella nihil patietur, nec eſt rea mortis: quoniam ſicut latro conſurgit contra fra-

a Quia impares ſunt viribus.
b Sc. diſplicet Deo confuſio.
c Num. 15. 38.
d Vel fimbrias ex funiculis. Hebr. funiculos & fimbrias.
e Veſtis ſuperioris.
f i. crimen.
g Sc. quo uſa eſt prima nocte, induſium.
h Lev. 20. 10.

fratrem ſuum, & occidit animam ejus, ita & puella perpeſſa eſt.

a i. præſumendum eſt clamaſſe.

27. Sola erat in agro: clamavit *a*, & nullus affuit, qui liberaret eam.

28. Si invenerit vir puellam virginem: quæ non habet ſponſum, & apprehendens concubuerit cum illa, & res adjudicium venerit,

b Exod. 22. 16.

29. Dabit *b*, qui dormivit cum ea, patri puellæ quinquaginta ſiclos argenti, & habebit eam uxorem, quia humiliavit illam: non poterit dimittere eam cunctis diebus vitæ ſuæ.

30. Non accipiet homo uxorem patris ſui nec revelabit operimentum ejus.

CAPUT XXIII.

De arcendis vel admittendis in Eccleſiam cœtumque fidelium. 1. Idumæus & Ægyptius non ſunt abjiciendi. 7. De pollutione nocturna, & loco ad neceſſaria naturæ deputando: De fugienda fornicatione mercede proſtibuli, 17. De fugienda uſura erga fratres. 19. De voto, de vinea & ſegete proximi 21.

Eodem An. 2553.

c Sc. ducens uxorem quia ineptus eſt ad generandum.

d Sc. ut ducat Iſraelitidem.

e 2. Eſdr. 13. 1.

f Sc. ut Iſraelitidem ducant.

g Num. 22. 5. Joſ. 24. 9.

1. NOn intrabit eunuchus atritis vel amputatis teſticulis & abſciſſo veretro, Eccleſiam Domini. *c*

2. Non ingredietur mamzer, hoc eſt, de ſcorto natus, in Eccleſiam Domini *d*, usque ad decimam generationem.

3. Ammonites *e* & Moabites etiam poſt decimam generationem non intrabunt Eccleſiam Domini, in æternum *f*:

4. Quia noluerunt vobis occurrere cum pane & aqua in via, quando egreſſi eſtis de Ægypto: & *g* quia conduxerunt contra te Balaam filium Beor de Meſopotamia Syriæ, ut malediceret tibi.

5. Et noluit Dominus Deus tuus audire Balaam, vertitque maledictionem ejus in benedictionem tuam, eo quod diligeret te.

6. Non facies cum eis pacem, nec quæras eis bona cunctis diebus vitæ tuæ in ſempiternum.

7. Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus eſt: nec Ægyptium, quia advena fuiſti in terra ejus.

8. Qui nati fuerint ex eis, tertia generatione intrabunt in Eccleſiam Domini.

9. Quando egreſſus fueris adverſus hoſtes tuos in pugnam, cuſtodies te ab omni re mala

10. Si

przećiw brátu ſwemu, y zábiią go: ták ſię y dźiewce przydáło.

27. Sámá byłá ná polu, wołáłá, y nikt nie przybył, ktoby ią wybáwił.

28. Ieſli naydźie mąż dźieweczkę pánnę, ktora nie ma oblubieńcá, á uchwyćiwſzy będźie ſpał z nią, á rzecz do ſądu przyidźie:

29. Da on ktory ſpał z nią, oycu dźiewki pięćdźieśiąt ſyklow ſrebrá, y będźie ią miał zá żonę, iż ią poniżył: nie będźie iey mogł opuśćić przez wſzytkie dni żywotá ſwego.

30. Nie poymie człowiek żony oycá ſwego, áni odkryie przykryćia iego.

ROZDZIAŁ XXIII.

Komu ſię nie godźi do Kośćiołá wnidź, á komu godźi; o ſplugáwieniu nocnym: o potrzebie przyrodzoney: o nierządnych niewiáſtách: o Lichwie, Słubie: o winnicy y z bożu Bliźniego.

1. NIe wnidźie rzezániec ktory ma ſtárte ábo wyrznione iądrá, y urzniony korzeń do kośćiołá Páńſkiego.

2. Nie wnidźie Mámzer, to ieſt znierządnice urodzony do kośćiołá Páńſkiego áż do dźieśiątego pokoleniá.

3. Ammonit y Moábit, áni po dźieśiątym pokoleniu nie wnidą do kośćiołá Páńſkiego ná wieki.

4. Bo wam niechćieli zábieżeć z chlebem y z wodą ná drodze, kiedyśćie wyſzli z Ægyptu, á iż náięli przećiw tobie Báláámá ſyná Beorowego z Mezopotámiiey Syryiſkiey, áby ćię przeklinał:

5. Y niechćiał Pan Bog twoy ſłucháć Báláámá, y obroćił przeklęctwo iego w błogoſłáwieńſtwo twe, dla tego, że ćię umiłował.

6. Nie uczyniſz z nimi pokoiu, áni ſię będźieſz ſtáráł o ich dobre przez wſzytkie dni żywotá twego ná wieki.

7. Nie maſz ſię brzydźić Idumeyczykiem, bo brát twoy ieſt, áni Ægypczykiem, boś przychodniem był w źiemi iego.

8. Ktorzy ſię z nich národzą, w trzećim pokoleniu wnidą do kośćiołá Páńſkiego.

9. Kiedy wynidźieſz przećiw nieprzyiaćiołom twoim ná woynę, ſtrzedz ſię będźieſz od wſzelkiey złey rzeczy.

10. Ieſli

10. Iesli będźie miedzy wámi człowiek, ktoryby śię snem nocnym splugáwił: wynidźie zá oboz,

11. Y nie wroći śię, áż śię ku wieczorowi omyie wodą, á po zachodźie słońcá wroći śię do obozu.

12. Będźiesz miał mieysce zá obozem, gdźie będźie wychodźił ná potrzebę przyrodzoną,

13. Niosąc kołek zá pásem, á dgy uśiędźiesz, wykopasz w koło: á wykopáną źiemią okryiesz to czegoś pozbył:

14. Bo Pan Bog twoy chodźi w pośrzodku obozu áby ćię wyrwał, y podałći nieprzyiaćiele twoie: y niech będźie oboz twoy święty, á niech nie będźie w nim widáć żadnego plugáſtwá, áby ćię nie opuśćił.

15. Nie wydász niewolniká Pánu iego, ktoryby śię ućiekł do ćiebie.

16. Będźie mieszkał z tobą ná mieyscu, ktore mu śię podoba, y wiednym z miast twoich odpocznie: nie zásmucay go.

17. Nie będźie nierządnicá z corek Izráelowych, áni nierządnik z synow Izráelowych.

18. Nie będźiesz ofiárował zapłáty wszetecznice, áni zapłáty pśá w domu Páná Bogá twego, cożkolwiekby było coś ślubował: bo oboie brzydkość iest u Páná Bogá twego.

19. Nie pożyczysz brátu twemu ná lichwę pieniędzy, áni zboża, áni żadney inney rzeczy:

20. Ale obcemu. Lecz brátu twemu tego, czego mu trzebá, bez lichwy pożyczysz: ábyć błogosłáwił Pan Bog twoy w káżdey spráwie twey w źiemi do ktorey wnidźiesz pośieść ią.

21. Gdy ślup poślubisz Pánu Bogu swemu, nie będźiesz zwłaczał oddáć: bo śię go będźie upominał Pan Bog twoy, á ieslibyś zwłaczał, będźieć zá grzech poczytano.

22. Iesli niechcesz obiecáć, bez grzechu będźiesz.

23. Ale co raz wyszło z ust twoich, záchowasz, y uczynisz iákoś obiecał Pánu Bogu twemu, á właſną wolą y usty twymi wyrzekłeś.

24. Gdy wnidźiesz do winnice bliźniego twego, iedz iágod ileć śię podoba: á z winnice z sobą nie wynoś.

25. Iesli wnidźiesz we zboże bliźniego twego, rwáć kłosy będźiesz, y ręką zetrzesz, ále śierpem żąć nie masz.

10. Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra,

11. Et non revertetur, priusquam ad vesperam lavetur aqua *a*: & post solis occasum regredietur in castra.

12. Habebis locum extra castra, ad quem egrediaris ad requisita naturæ,

13. Gerens paxillum in balteo: cumque sederis, fodies per circuitum, & egesta humo operies,

14. Quo relevatus es (Dominus enim Deus tuus ambulat in medio castrorum, ut eruat te, & tradat tibi inimicos tuos) & sint castra tua sancta, & nihil in eis appareat fœditatis, ne derelinquat te.

15. Non trades servum Domino suo *b*, qui ad te confugerit *c*.

16. Habitabit tecum in loco, qui ei placuerit, & in una urbium tuarum requiescet: ne contristes eum.

17. Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel.

18. Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis *d* in domo Domini Dei tui, quidquid illud est, quod voveris: quia abominatio est utrumque apud Dominum Deum tuum.

19. Non fœnerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges nec quamlibet aliam rem,

20. Sed alieno *e*. Fratri autem tuo absque usura id, quo indiget, commodabis: ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo in Terra, ad quam ingredieris possidendam.

21. Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus Deus tuus: & si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.

22. Si nolueris polliceri, absque peccato eris:

23. Quod autem semel egressum est de labiis tuis, observabis, & facies sicut promisisti Domino Deo tuo, & propria voluntate & ore tuo locutus es.

24. Ingressus vineam proximi tui *f* comede uvas, quantum tibi placuerit: foras autem ne efferas tecum.

25. Si intraveris *g* in segetem amici tui, franges spicas, & manu conteres: falce autem non metes.

a i. expiatoria, ad id præparata.

b Gentili.

c Sc. ut fiat proselytus. Aug. q. 37. in Deut.

d Sc. venditi, est enim animal palam lasciviens.

e Videtur id licuisse sc. in punitionem gentilium.

f Sc. ad vindemiandum mercede conductus.

g Sc. conductus.

CAPUT XXIV.

Libellus repudii permittitur: 1. De misericordia in debitores pauperes: 6. Non neganda merces: 14. de judicio advenæ & pupilli, de reliquiis messis ac vidiemiæ. 16.

Eodem an. 1553

1. SI *a* acceperit homo uxorem, & habuerit eam, & non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam fœditatem: scribet *b* libellum repudii, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo sua.

2. Cumque egressa alterum maritum duxerit,

3. Et ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudii, & dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit,

4. Non poterit prior maritus recipere eam in uxorem: quia polluta est *c* & abominabilis facta est coram Domino: ne peccare facias Terram tuam, quam Dominus Deus tuus tradiderit tibi possidendam.

5. Cum acceperit homo nuper uxorem, non procedet ad bellum, nec ei quippiam necessitatis injungetur publicæ, sed vacabit absque culpa domi suæ, ut uno anno lætetur cum uxore sua.

6. Non accipies loco pignoris inferiorem & superiorem molam: quia animam suam opposuit tibi.

7. Si deprehensus fuerit homo solicitans fratrem suum de filiis Israel, & vendito eo acceperit pretium, interficietur, & auferes malum de medio tui.

8. Observa diligenter, ne incurras *d* plagam lepræ, sed facies, quæcumque docuerint te sacerdotes Levitici generis juxta id, quod præcepi eis, & imple solicite.

9. Mementote, quæ fecerit Dominus Deus vester Mariæ in via, cum egrederemini de Ægypto.

10. Cum repetes a proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris domum ejus, ut pignus auferas:

11. Sed *e* stabis foris, & ille tibi proferet, quod habuerit:

12. Sin autem pauper est, non pernoctabit apud te pignus,

13. Sed statim reddes ei ante solis occasum: ut dormiens in vestimento suo, benedicat tibi, & habeas justitiam coram Domino Deo tuo.

14. Non

a Matt. 5. 32. & 19. 6. Marc. 10. 4.

b Non dicit quidem licere, sed jubet, ne dimittatur sine libello.

c Sc. concubitu secundi viri: hinc arguunt non licuisse secundo nubere.

d Divina ultione infligendam, si superioribus maxime sacerdotibus non obtemperes, ut contigit Mariæ Num. 12. v. 10. Oziæ regi 2. Par. 26. quod vel maxime de spirituali lepra, seu hæresi verum est.

e Exod. 22. 26.

ROZDZIAŁ XXIV.

Dopuscza mężom żenie dáć list opuszczenia: o miłośierdźiu przećiwko dłużnikom ubogim: o sądźie cudzoźiemcá y śieroty: o ostátkách żniw y win.

1. JEsli poymie człowiek żonę, y będźie ią miał, y nie naydźie łáski przed oczymá iego dla iákiego plugástwá: nápisze list rozwodny, y da w rękę iey y puśći ią z domu swego.

2. A gdy odszedszy poydźie zá inszego mężá,

3. Y onby ią też miał w nienawiśći, y dałby iey list rozwodny, y puśćiłby ią z domu swego, áboby więc umárł:

4. Nie będźie mogł pierwszy mąż znowu wźiąć zá żonę: bo iest splugáwiona, y zstałá się brzydką przed Pánem: byś nie przypráwił o grzech źiemie twoiey, ktorąćby Pan Bog twoy dał ábyś pośiadł.

5. Gdy weźmie człowiek świeżo żonę, nie wynidźie ná woynę, áni nań żadna potrzebá pospolita włożona nie będźie, ále wolen będźie bez winy w domu swym, áby się przez ieden rok weselił z żoną swą.

6. Nie będźiesz brał w zastáwie spodniego y zwierzchniego kámieniá młyńskiego, ábowiem duszę swą zástáwił u ćiebie.

7. Iesliby się nálazł człowiek, námawiáiący brátá swego z synow Izráelowych, á przedawszy go wźiąłby pieniądze: będźie zábit, á odeymiesz złe z pośrzod śiebie.

8. Strzeż pilnie, ábyś nie wpadł zárázę trądu, ále uczynisz wszytko, czegokolwiek ćię náuczą kápłani rodu Lewitckiego, według tego iákom im przykazał, y wypełnisz z pilnośćią.

9. Pámiętayćie, co uczynił Pan Bog wász Máriiey ná drodze, gdyśćie wychodźili z Ægyptu.

10. Gdy się będźiesz upominał u bliźniego twego iákiey rzeczy, ktorąć dłużen: nie wnidźiesz do domu iego, ábyś wźiął zastáwę:

11. Ale będźiesz stał przed domem, á ónći wynieśie, co będźie miał.

12. Lecz iesli ubogi iest, nie przenocuie u ćiebie zastáwá:

13. Ale mu ią záraz wroćisz przed zachodem słońcá: áby śpiąc w odźieniu swoim, błogosłáwił tobie, á żebyś miał spráwiedliwość przed Panem Bogiem twoim.

14. Nie

14. Nie odmowiſz mytá potrzebnego y ubogiego brátá twego: choć przychodniá, ktory z tobą mieſzka w źiemi, y miedzy brámámi twemi:

15. Ale tegoż dniá oddaſz mu zapłátę prace iego przed zachodem słońcá: bo ubogi ieſt, á z tego żywi duſzę ſwoię: áby nie wołał do Páná przećiw tobie, y byłoćby poczytano zá grzech.

16. Nie będą zábići oycowie zá ſyny, áni ſynowie zá oyce: ále káżdy zá grzech ſwoy umrze.

17. Nie wywroćiſz ſądu przychodniá áni śieroty, áni weźmieſz w záſtáwie ſzáty wdowy.

18. Pámiętay, żeś służył w Ægyptćie, y wybáwił ćię ztámtąd Pan Bog twoy. Przeto przykázuię tobie, ábyś tę rzecz czynił.

19. Gdy będźieſz żął zboże ná ſwym polu, á zápomniawſzy ſnop zoſtáwiſz: nie wroćiſz ſię ábyś go wźiął: ale przychodniowi y śierоćie y wdowie wźiąć dopuśćiſz. Abyć błogosłáwił Pan Bog twoy we wſzelkiey robocie rąk twoich.

20. Ieſli zbierzeſz owoce oliwne, cokolwiek ná drzewiech zoſtánie, nie wroćiſz ſię żebyś zebrał: ále zoſtáwiſz przychodniowi, śieroćie y wdowie.

21. Ieſli obierzeſz winnicę twoię: nie zbierzeſz gron pozoſtáłych: ále ſię doſtáną ná potrzebę przychodniowi, śieroćie y wdowie.

22. Pomni, żeś y ty służył w Ægyptćie, y przetoć przykázuię, ábyś czynił tę rzecz.

14. Non *a* negabis mercedem indigentis, & pauperis fratris tui, ſive advenæ, qui tecum moratur in terra, & intra portas tuas eſt:

15. Sed eadem die reddes ei pretium laboris ſui ante ſolis occaſum, quia pauper eſt, & ex eo ſuſtentat animam ſuam: ne clamet contra te ad Dominum, & reputetur tibi in peccatum:

16. Non *b* occidentur patres pro filiis: nec filii pro patribus, ſed unusquisque pro peccato ſuo morietur *c*.

17. Non pervertes judicium advenæ & pupilli, nec auferes pignoris loco viduæ veſtimentum.

18. Memento, quod ſervieris in Ægypto *d*, & eruerit te Dominus Deus tuus inde. Idcirco præcipio tibi ut facias hanc rem.

19. Quando meſſueris ſegetem in agro tuo, & oblitus manipulum reliqueris, non reverteris, ut tollas illum: ſed advenam, & pupillum, & viduam auferre patieris, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere manuum tuarum:

20. Si fruges collegeris olivarum, quidquid remanſerit in arboribus, non reverteris, ut colligas: ſed relinques advenæ, pupillo, ac viduæ.

21. Si vindemiaveris vineam tuam, non colliges remanentes racemos, ſed cedent in uſus advenæ, pupilli, ac viduæ.

22. Memento, quod & tu ſervieris in Ægypto & idcirco præcipio tibi, ut facias hanc rem *e*.

a Lev. 19. 13. Tob. 4. 15.
b 4. Reg. 14. 6. 2. Par. 25. 4 Ezech. 18. 20.
c i. Occidetur judicis ſententia.
d Ex recordatione divinæ beneficentiæ ſeu liberationis ex Ægypto ad obediendum Domino exciteris.
e Actum miſericordiæ.

ROZDZIAŁ XXV.

Przy kárániu winnego co zá ſpráwá, iáko brát umárłego brátá żonę miał poymowáć, á milczałiby, czym miał bydź Karan, w wáżeniu fałſzu zákázuie, Amalechyty wytráćić każe.

1. IEſli będźie ſpráwá miedzy ktoremi, á ućieką ſię do Sędźiow: kogo uznáią bydź ſpráwiedliwym, temu ſpráwiedliwośći zwyćięſtwo przyſądzą: kogo niezbożnym, oſądzą zá niezbożnego.

2. A ieśli tego, ktory zgrzeſzył, obaczą godnego bićia: położą go, y przed ſobą bić każą. Według miáry grzechu, będźie y rázow miárá.

3. Wſzákże ták, żeby liczby czterdźieſtey nie-

CAPUT XXV.

Judices aſſiſtant cauſæ juſtæ: & quot plagis reus cædendus, 1. Bovi trituranti os non alligandum, ſemen fratri ſuſcitandum, pœna mulieris verenda apprehendentis, 4. Non committenda in pondere & menſura injuſtitia, Amalezitæ delendi. 13.

1. SI fuerit cauſa inter aliquos, & interpellaverint judices: quem juſtum eſſe perſpexerint, illi juſtitiæ palmam dabunt: quem impium, condemnabunt impietatis.

2. Sin autem eum, qui peccavit, dignum viderint plagis: proſternent, & coram ſe facient verberari. Pro menſura peccati erit & plagarum modus *f*

3. Ita duntaxat *g*, ut quadragenarium nume-

Eodem an. M. 2553. Ant. Chr. 1451.
f Sc. lege definitus.
g 2. Cor. 11. 24.

a Sc. e vita; alii: legunt, obeat.
b 1 Cor. 9. 9. 1. Tim. 5. 18.
c Matth. 22. 24. Marc. 12. 19. Luc. 20. 28.
d Etiamsi habeat aliam uxorem. S. Justin. q. 132.
e Sc. ubi jus dicebatur.
f Ruth. 4. 5.
g Hebr. perfectum & justum.
h Exod. 17. 8.

numerum non excedant: ne fœde laceratus ante oculos tuos abeat *a* frater tuus.

4. Non ligabis *b* os bovis terentis in area fruges tuas.

5. Quando *c* habitaverint fratres simul, & unus ex ei absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri: sed accipiet eam frater ejus *d* & suscitabit semen fratris sui.

6. Et primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, ut non deleatur nomen ejus ex Israel.

7. Sin autem noluerit accipere uxorem fratris sui, quæ ei lege debetur, perget mulier ad portam civitatis *e*, & interpellabit majores natu, dicetque: *f* Non vult frater viri mei suscitare nomen fratris sui in Israel; nec me in conjugem sumere.

8. Statimque accersiri eum facient, & interrogabunt. Si responderit: Nolo eam uxorem accipere,

9. Accedet mulier ad eum coram senioribus, & tollet calceamentum de pede ejus, spuetque in faciem illius, & dicet: Sic fiet homini, qui non ædificat domum fratris sui.

10. Et vocabitur nomen illius in Israel, Domus discalceati.

11. Si habuerint inter se jurgium viri duo, & unus contra alterum rixari cœperit, volensque uxor, alterius eruere virum suum de manu fortioris, miseritque manum, & apprehenderit verenda ejus:

12. Abscides manum illius, nec flecteris super eam ulla misericordia.

13. Non habebis in sacculo diversa pondera, majus & minus;

14. Nec erit in domo tua modius major & minor:

15. Pondus habebis justum & verum *g*, & modius æqualis & verus erit tibi: ut multo vivas tempore super Terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi:

16. Abominatur enim Dominus Deus tuus eum, qui facit hæc, & aversatur omnem injustitiam.

17. Memento *h*, quæ fecerit tibi Amalec in via, quando egrediebaris ex Ægypto:

18. Quomodo occurrerit tibi: extremos agminis tui, qui lassi residebant, ceciderit, quando tu eras fame & labore confectus, & non timuerit Deum.

19. Cum ergo Dominus Deus tuus dederit tibi

nieprzeszły: áby szkárádźie pośieczony przed oczymá twemi nie odszedł brát twoy.

4. Nie záwiążesz gęby wołowi trącemu ná boiowisku zboże twoie.

5. Gdyby mieszkáli bráćia pospołu, á ieden z nich zczedłby bez potomstwá, żoná zmárłego nie poydźie zá innego: ále ią poymie brát iego, y wzbudźi naśienie brátá swego:

6. Y pierworodnego z niey syná imieniem iego názowie, áby nie było zgłádzone imię iego z Izráelá.

7. A ieśliby nie chćiał poiąć żony brátá swego, ktora mu práwem należy: poydźie niewiástá do bramy mieyskiey, ućiecze śię do stárszych, y rzecze: Niechce brát mężá mego wzbudźić imieniá brátá swego w Izráelu; áni mnie poiąć zá żone.

8. Y wnet każą go przyzwáć, y zopytáią. Iesli odpowie: Niechcę iey wźiąć zá żonę:

9. Przystąpi niewiástá do niego przed stárszymi, á śćiągnie bot z nogi iego, y plunie mu w twarz iego, y rzecze: Ták śię stánie człowiekowi, ktory niebuduie domu brátá swego.

10. Y názową imię iego w Izráelu: Dom rozzutego.

11. Iesliby mieli miedzy sobą poswar dwá mężowie, y ieden z drugim wádźicby śię począł: á chcąc żoná iednego wyrwáć mężá swego z ręki mocnieyszego, y śćiągnęłáby rękę y uchwyćiłáby zá męzki członek iego:

12. Utniesz iey rękę, áni śię zmiękczysz nád nią żadnym miłośierdźiem.

13. Nie będźiesz miał w worku roznych gwichtow: większego y mnieyszego:

14. Ani będźie w domu twoim korzec więtszy y mnieyszy.

15. Wagę będźiesz miał spráwiedliwą y prawdźiwą, y korzec rowny y prawdźiwy będźiesz miał, ábyś długi czás żył ná źiemi, ktorąć Pan Bog twoy da.

16. Brzydźi śię bowiem Pan twoy tym, ktory to czyni, y mierźi go wszelka niespráwiedliwość.

17. Pomni, coć uczynił Amálek w drodze, kiedys wychodźił z Ægyptu:

18. Iákoć zábieżał: y ostáteczne woyská twego, ktorzy ustawszy odpoczywáli, pobił, kiedyś ty był głodem y pracą strapiony, á nie bał śię Bogá.

19. Gdyć tedy, Pan Bog twoy da odpocznie-

cznienie, á podbiię wszystkie wokoł narody w ziemi ktorąć obiecał: wygłádźisz imię iego z podniebia; Strzeż, ábyś niezápomniał.

tibi requiem, & subjecerit cunctas per circuitum nationes in Terra, quam tibi pollicitus est: delebis nomen *a* ejus sub cœlo. Cave, ne obliviscaris.

a Chald. memoriam.

ROZDZIAŁ XXVI.

Pierwsze rzeczy y dźieśięćiny komu, gdźie, á iáko miály bydź dawáne.

1. A Gdy wnidźiesz do ziemie, ktorąć Pan Bog twoy da ábyś ośiadł y pośiędźiesz ią, y mieszkáć w niey będźiesz:

2. Weźmiesz ze wszego zboża twego pierwoćiny, y włożysz ie w kosz, y poydźiesz do mieysca, ktore Pan Bog twoy obierze, áby tám wzywano imienia iego:

3. Y przystąpiwszy do kápłaná, ktory ná on czás będźie, y rzeczesz do niego: Wyznawam dźiś przed Pánem Bogiem twoim, żem wszedł do ziemie, o ktorą przyśiągł oycom nászym, żeby ią nam dał.

4. Y przyiąwszy kápłan kosz z ręki twoiey, postáwi przed ołtarzem Páná Bogá twego:

5. Y będźiesz mowił przed oczymá Páná Bogá twego: Syriyczyk przeszládował oycá mego, ktory szedł do Ægyptu, y gośćiem był tám w liczbie bárzo máley: y rozmnożył się w narod wielki, y mocny, y nieprzeliczonego mnostwá.

6. Y trapili nas Ægyptiánie y przeszládowáli, kłádąc brzemioná bárzo ćiężkie:

7. Y wołáliśmy do Páná Bogo oycow nászych: ktory nas wysłuchał, y weyźrzał ná uniżenie násze, y ná pracą, y ná ućiśnienie:

8. Y wywiodł nas z Ægyptu ręką mocną y rámieniem wyćiągnionym, w strachu wielkim, w znákách y cudách:

9. Y wprowádźił ná to mieysce, y podał nam źiemię mlekiem y miodem płynącą.

10. A przetoż teraz ofiáruię pierwsze urodzáie zboża ziemie, ktorą mi dał Pan. Y zostáwisz ie przed oczymá Páná Bogá twego, y pokłoniwszy się Pánu Bogu twemu.

11. Y używáć będźiesz we wszytkich dobrách, ktore Pan Bog twoy da tobie, y domowi twemu, ty y Lewit, y przychodźień ktory z tobą iest:

12. Gdy wypełnisz dźieśięćinę wszech urodźáiow twoich, roku dźieśięćin trzećiego dasz Lewitowi, y przychodniowi, y śierocie, y wdo-

CAPUT XXVI.

Primitiæ frugum Deo offerendæ. 1. Decimæ ubi & quibus exsolvendæ, & sub qua verborum forma. 12. Israel soli Deo serviat. 16.

1. CUmque intraveris Terram, quam Dominus Deus tuus tibi daturus est possidendam, & obtinueris eam, atque habitaveris in ea:

Sabb. 4. Temp. Pent. Epist. 3.

2. Tolles de cunctis frugibus tuis primitias, & pones in cartallo *b*; pergesque ad locum, quem Dominus Deus tuus elegerit, ut ibi invocetur nomen ejus:

b i. canistro.

3. Accedesque ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum: Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingressus sum in Terram, pro qua juravit patribus nostris, ut daret eam nobis.

4. Suscipiensque sacerdos cartallum de manu tua, ponet ante altare Domini Dei tui:

5. Et loqueris in conspectu Domini Dei tui: Syrus *c* persequebatur patrem meum, qui descendit in Ægyptum, & ibi geregrinatus est in paucissimo numero: crevitque in gentem magnam ac robustam & infinitæ multitudinis.

c i. Laban ut hic Chald. & Arabs Syrum vocat ob habitationem in Mesopotamia Syriæ.

6. Afflixeruntque nos Ægyptii, & persecuti sunt imponentes onera gravissima:

7. Et clamavimus ad Dominum Deum patrum nostrorum: qui exaudivit nos, & respexit humilitatem *d* nostram, & laborem, atque angustiam:

d seu afflictionem.

8. Et eduxit nos de Ægypto in manu forti, & brachio extento, in ingenti pavore, in signis atque portentis:

9. Et introduxit ad locum istum, & tradidit nobis terram lacte & melle manantem.

10. Et idcirco nunc offero primitias frugum Terræ, quam Dominus dedit mihi. Et dimittes eas in conspectu Domini Dei tui, & adorato Domino Deo tuo.

11. Et epulaberis in omnibus bonis, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi, & domui tuæ, tu & Levites, & advena, qui tecum est.

12. Quando *e* compleveris decimam cunctarum frugum tuarum, anno decimarum tertio, dabis Levitæ, & advenæ, & pupillo & viduæ,

e Sabb. 4. Temp. Quadr. Epist. 1.

viduæ, ut comedant intra portas tuas, & ſaturentur,

13. Loquerisque in conſpectu Domini Dei tui: Abſtuli, quod ſanctificatum *a* eſt de domo mea, & dedi illud Levitæ & advenæ, & pupillo ac viduæ, ſicut juſſiſti mihi: non præterivi mandata tua, nec ſum oblitus imperii tui.

a Seu Juſſu Dei ſeparatim a reliquis profanis rebus, ſupr. 14. 29. Num. 18. 9.

14. Non comedi ex eis in luctu meo *b*, nec ſeparavi ea in qualibet immunditia, nec expendi ex his quidquam in re funebri. Obedivi voci Domini Dei mei, & feci omnia, ſicut præcepiſti mihi.

b Sc. ob egeſtatem.

15. *c* Reſpice de ſanctuario tuo, & de excelſo cœlorum habitaculo, & benedic populo tuo Iſrael, & Terræ, quam dediſti nobis, ſicut juraſti patribus noſtris, terræ lacte & melle mananti.

c Iſai 63. 15. Bar. 2. 16.

16. Hodie *d* Dominus Deus tuus præcepit tibi, ut facias mandata hæc atque judicia: & cuſtodias & impleas ex toto corde tuo, & ex tota anima tua.

d Sc. mandata manent.

17. Dominum elegiſti hodie, ut ſit tibi Deus, & ambules in viis ejus: & cuſtodias cæremonias illius, & mandata, atque judicia, & obedias ejus imperio.

18. Et *e* Dominus elegit te hodie, ut ſis ei populus peculiaris, ſicut locutus eſt tibi, & cuſtodias omnia præcepta illius:

e Sup. 7. 6.

19. Et faciat te excelſiorem cunctis gentibus, quas creavit, in laudem & nomen *f*, & gloriam ſuam: ut ſis populus ſanctus *g* Domini Dei tui, ſicut locutus eſt.

f Celebre.

g Deo ſacer.

wdowie, áby iedli między bramámi twemi, y náiedli ſię:

13. Y rzeczeſz przed oczymá Páná Bogá twego: Wynioſłem, co ieſt poświęcono z domu mego, y dałem to Lewitowi, y przychodniowi, y śierоćie, y wdowie, iákoś mi roſkazał: nie przeſtąpiłem przykazánia twego, ánim zápomniał roſkazánia twego.

14. Nie iadłem z nich w żáłobie moiey, ánim ich oddźielił w iákieykolwiek nieczyſtośći, ánim wydał z tych rzeczy nic ná rzecz pogrzebną. Byłem poſłuſzen głoſu Páná Bogá mego, y uczyniłem wſzytko, iákoś mi przykazał.

15. Weyźrzyſz z świątnice twoiey, y z wyſokiego niebios mieſzkánia, á błogoſław ludowi twemu Izráelſkiemu, y źiemi, ktorąś nam dał, iákoś przyśiągł oycom náſzym źiemi mlekiem y miodem płynącey.

16. Dźiśia Pan Bog twoy przykazał tobie, ábyś czynił te przykazánia y ſądy: y ſtrzegł, y pełnił ze wſzytkiego ſercá twego, y ze wſzytkiey duſze twoiey.

17. Panaś dźiś obrał, ábyć był Bogiem, á żebyś chodźił drogámi iego, y ſtrzegł Ceremoniy iego, y przykazánia y ſądow, á był poſłuſzen roſkazániu iego.

18. Y Pan obrał ćię dźiś, ábyś mu był ludem oſobliwym, ták iákoć powiedźiał, á żebyś ſtrzegł wſzytkiego przykazánia iego:

19. Y żeby ćię uczynił wyſſzym náde wſzytkie narody, ktore ſtworzył ku chwale y imieniu y ſławie ſwoiey: ábyś był ludem świętym Páná Bogá twego, iáko mowił.

CAPUT XXVII.

Altare lapideum erigendum, lexque lapidibus inſcribenda: 1. Benedictiones piorum de monte Garizim & maledictiones impiorum de Hebal. 12.

1. PRæcepit autem Moyſes & ſeniores Iſrael, populo dicentes: Cuſtodite omne mandatum quod præcipio vobis hodie.

Eodem menſe 11. anno. 40. ab exitu ab orbe condito 2553.

2. Cumque tranſieritis Jordanem in Terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, eriges ingentes lapides, & calce *h* lævigabis eos,

h Sc. dealbando, Chald. linies.

3. Ut poſſis in eis ſcribere omnia verba legis hujus *i*, Jordane transmiſſo, ut introeas Terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, terram lacte & melle manantem, ſicut juravit patribus tuis.

i Sc. decalogum vel omnia præcepta.

4. Quan-

ROZDZIAŁ XXVII.

Ołtarz każe budowáć, y Zakon á Práwo ná kámieniu wybić: Błogoſłáwieńſtwá cnotliwych, y Przeklęctwá złych.

1. Y Przykazał Moyżeſz y ſtárſzy Izráelá ludowi, mowiąc: Strzeż ćie wſzytkiego roſkazánia, ktore wam dźiś przykázuię.

2. A gdy przeydźiećie przez Jordan do źiemie ktorąć Pan Bog twoy da: poſtáwiſz kámienie wielkie, y potynkuieſz ie wapnem,

3. Abyś mogł ná nich nápiſáć wſzytkie ſłowá zakonu tego, przepráwiwſzy ſię przez Jordan: ábyś wſzedł do źiemie ktorąć Pan Bog twoy da, źiemię mlekiem y miodem płynącą, iáko przyśiągł oycom twoim.

4. Gdy

4. Gdy tedy przeydźiećie Jordan, poſtawćie kámienie, ktore ia wam dźiś przykázuię ná gorze Hebál, y potynkuieſz ie wapnem:

5. Y zbuduieſz tám ołtarz Pánu Bogu twemu z kámieniá, ktorego ſię żelázo nie tknęło,

6. A z kámieniá nie ćioſánego y nie wygładzonego: y ofiáruieſz ná nim cálopalenia Pánu Bogu twemu,

7. Y ofiáruieſz ofiáry zapokoyne, y będźieſz tám iádł y używał przed Pánem Bogiem twoim.

8. Y nápiſzeſz ná kámieniách wſzytkie ſłowá zákonu tego znácznie y iáſnie.

9. Y rzekli Moyżeſz y kápłani z rodu Lewitſkiego do wſzytkiego Izráelá: Pilnuy á ſłuchay Izráelu: Dźiśia zoſtałeś ludem Páná Bogá twego:

10. Będźieſz ſłuchał głoſu iego, y będźieſz czynił roſkazánia y ſpráwiedliwośći, ktore ia przykázuię tobie.

11. Y przykazał Moyżeſz ludowi dniá onego, mowiąc:

12. Ci ſtáną ná błogoſłáwienie ludowi ná gorze Gárizim, przepráwiwſzy ſię przez Jordan: Simeon, Lewi, Judas, Iſſáchár, Jozeph, y Beniámin.

13. A przećiwko ći ſtáną ná przeklinánie ná gorze Hebál: Ruben, Gád, y Aſer, y Zábulon, Dán, y Nephtháli.

14. Y będą mowić Lewitowie, y rzeką do wſzech mężow Izráelſkich głoſem wynioſłym:

15. Przeklęty człowiek ktory dźiáła ryćinę y zlićine, brzydliwość Páńſką, robotę rąk rzemięſlniczych y ſtáwi ji w ſkrytośći. A odpowie wſzytek lud, y rzecze, Amen.

16. Przeklęty ktory nie czći oycá ſwego y mátki. Y rzecze wſzyſtek lud, Amen.

17. Przeklęty ktory przenośi gránice bliźniego ſwego. Y rzecze wſzytek lud, Amen.

18. Przeklęty ktory czyni że ślepy błądźi w drodze. Y rzecze wſzytek lud, Amen.

19. Przeklęty ktory wywráca ſąd przychodniá, śieroty, y wdowy. Y rzecze wſzytek lud, Amen.

20. Przeklęty ktory ſpi z żoną oycá ſwego, y odkrywa przykryćie łożká iego. Y rzecze wſzytek lud, Amen.

21. Przeklęty ktory nierząd płodźi z wſzeląkim bydlęćiem. Y rzecze wſzytek lud, Amen.

22. Przeklęty ktory ſpi z śioſtrą ſwoią, z corką oycá ſwego, ábo mátki ſwey. Y rzecze wſzytek lud, Amen.

4. Quando ergo tranſieritis Jordanem, erigite lapides, quos ego hodie præcipio vobis, in monte Hebal, & lævigabis eos calce:

5. Et ædificabis ibi altare Domino Deo tuo, *a* de lapidibus, quos ferrum non tetigit,

6. Et de ſaxis informibus & impolitis: & offeres ſuper eo holocauſta Domino Deo tuo.

7. Et immolabis hoſtias pacificas, comedesque ibi, & epulaberis coram Domino Deo tuo.

8. Et ſcribes ſuper lapides omnia verba legis hujus plane & lucide *b*.

9. Dixeruntque Moyſes & ſacerdotes Levitici generis ad omnem Iſraelem: Attende & audi Iſrael: hodie *c* factus es populus Domini Dei tui:

10. Audies vocem ejus, & facies mandata atque juſtitias, quas ego præcipio tibi:

11. Præcepitque Moyſes populo in die illo, dicens.

12. Hi ſtabunt ab benedicendum populo ſuper montem Garizim, Jordane transmiſſo: Simeon, Levi, Judas, Iſſachar, Joſeph, & Benjamin.

13. Et e regione iſti ſtabunt ad maledicendum in monte Hebal: Ruben, Gad, & Aſer, & Zabulon, Dan, & Nephthali.

14. Et *d* pronuntiabunt Levitæ *e*, dicentque ad omnes viros Iſrael excelſa voce:

15. Maledictus homo. qui facit ſculptile & conflatile, abominationem Domini, opus manuum artificium, ponetque iilud in abſcondito. Et reſpondebit omnis populus, & dicet: Amen.

16. Maledictus, qui non honorat patrem ſuum & matrem. Et dicet omnis populus: Amen.

17. Maledictus, qui transfert terminos proximi ſui. Et dicet omnis populus: Amen.

18. Maledictus, qui errare facit cæcum in itinere. Et dicet omnis populus: Amen.

19. Maledictus, qui pervertit judicium advenæ, pupilli, & viduæ. Et dicet omnis po pulus: Amen.

20. Maledictus, qui dormit cum uxore patris ſui, & revelat operimentum lectuli ejus. Et dicet omnis populus: Amen.

21. Maledictus, qui dormit cum omni jumento. Et dicet omnis populus: Amen.

22. Maledictus, qui dormit cum ſorore ſua, filia patris ſui, vel matris ſuæ. Et dicet omnis populus: Amen.

a Exod. 20. 25. Joſ. 8. 31.

b i. litteris claris & legibilibus.

c q. d. hodie cogita factum, hodie incipe vitam novam.

d Dan. 9. 11.

e Ad litteram hæ cæremoniæ ſerviebant ad inſtaurandum fœdus cum Deo & populum excitandum ad acurationem legis obſervantiam, Anagogice vero typus erant extremi judicii, quando verus Joſue ſeu Chriſtus in ingreſſu futuræ vitæ oves a dextris benedicet, hædos autem a ſiniſtris perpetua feriet maledictione.

23. Maledictus, qui dormit cum socru sua. Et dicet omnis populus: Amen.

24. Maledictus qui clam percusserit proximum suum. Et dicet omnis populus: Amen.

25. Maledictus, qui accipit munera, ut percutiat animam *a* sanguinis *b* innocentis, & dicet omnis populus: Amen.

a i. vitam auferat.
b i. hominis.

26. Maledictus, qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit. Et dicet omnis populus: Amen.

CAPUT XXVIII.

Multiplex promittitur observantibus legem benedictio; 1. Transgredientibus maledicto 15.

Eodem Anno M. 2553. Ant. Chr. 1451. mense 11 ann. 40. ab exitu.

1. SI autem audieris vocem Domini Dei tui, ut facias atque custodias omnia mandata ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, faciet te Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus, quæ versantur in terra.

2. Venientque super te universæ benedictiones istæ *c*, & apprehendent te; si tamen præcepta ejus audieris.

c Seu bona, quæ sequuntur.

3. Benedictus tu in civitate, & benedictus in agro.

4. Benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, fructusque jumentorum tuorum, greges armentorum tuorum, & caulæ ovium tuarum.

5. Benedicta horrea tua, & benedictæ reliquiæ tuæ *d*.

d Fructus, qui reponuntur.

6. Benedictus eris tu ingrediens & egrediens *e*.

e i. in actionibus tuis.

7. Dabit Dominus inimicos tuos, qui consurgunt adversum te, corruentes in conspectu tuo: per unam viam venient contra te, & per septem fugient a facie tua.

8. Emittet Dominus benedictionem super cellaria tua, & super omnia opera manuum tuarum: benedicetque tibi in terra, quam acceperis.

9. Suscitabit *f* te Dominus sibi in populum sanctum, sicut juravit tibi, si custodieris mandata Domini Dei tui, & ambulaveris in viis ejus.

f Chald. constituet.

10. Videbuntque omnes terrarum populi, quod nomen Domini invocatum sit super te, & timebunt te.

11. Abundare te faciet Dominus omnibus bonis, fructu uteri tui, & fructu jumento-

23. Przeklęty ktory śpi z świekrą swoią. Y rzecze wszytek lud, Amen.

24. Przeklęty ktory táiemnie zábiie bliźniego swego. Y rzecze wszytek lud, Amen.

25. Przeklęty ktory bierze dáry, áby zábił duszę krwie niewinney. Y rzecze wszytek lud, Amen.

26. Przeklęty kto nie trwa w słowiech zákonu tego, áni ich skutkiem pełni. Y rzeczę wszytek lud, Amen.

ROZDZIAŁ XXVIII.

Opisuie y wyddie Błogosłáwieństwá rozmáite ná te, ktorzy chowáć będą Przykazánie Páńskie; á przeklęctwá ná przestępce.

1. A ieśli będźiesz słuchał głosu Páná Bogá twego, ábyś czynił y záchował wszystkie przykázánia iego, ktore ia dźiś przykázuię tobie, uczyni ćie Pan Bog twoy wyższym nád wszytkie narody ktore są ná źiemi.

2. Y przyidą ná ćię te wszystkie błogosłáwieństwá, y imą się ćiebie: ieśli iednák słucháć będźiesz przykazánia iego.

3. Błogosłáwionyś ty w mieśćie y błogosłáwiony ná polu.

4. Błogosłáwiony owoc żywotá twego, y owoc źiemie twey, y owoc bydłá twoiego, stádá, dobytkow twoich, y owczárnie owiec twoich.

5. Błogosłáwione gummá twoie y błogosłáwione ostátki twoie.

6. Błogosłáwiony będźiesz ty wchodząc y wychodząc.

7. Da Pan nieprzyiaćioły twoie, ktorzy powstáią przećiw tobie, padźiące przed oczymá twymi: iedną drogą wynidą przećiw tobie, á śiedmią drog ućiekáć będą przed obliczem twoim.

8. Spuśći Pan błogosłáwieństwo ná spiżárnie twoie, y ná wszystkie dźiełá rąk twoich, y będźieć błogosłáwił w źiemi ktorą weźmiesz.

9. Wystáwićię Pan sobie zá lud święty, iákoć przyśiągł: ieśli będźiesz strzegł przykazánia Páná Bogá twego, y chodźił drogámi iego.

10. Y uyźrzą wszystkie narody źiem, że imię Páńskie wzywáne iest nád tobą, y bać się będą ćiebie.

11. Dać Pan obfitość wszego dobrá, owocu żywotá twego, y owocu bydłá twego, y owo-

owocu źiemie twey, ktorą przyśiągł Pan oycom twoim, ábyć ią dał.

12. Otworzy ſkarb ſwoy bárzo dobry niebo, áby dáło deſzcz źiemi twey czáſu ſwego, y będźie błogoſłáwił wſzyſtkim robotom rąk twoich: Y będźieſz pożyczał wielom narodom, á ſam u nikogo pożyczáć nie będźieſz.

13. Poſtáwi ćię Pan głową á nie ogonem: y będźieſz záwſze ná wierzchu, á nie ná ſpodku: ieſli iednák ſłucháć będźieſz przykazánia Páná Bogá twego, ktore ia dźiś przykázuię tobie, á będźieſz ſtrzegł y czynił,

14. A nie uſtąpiſz od niego, ni ná práwo ni ná lewo, áni poydźieſz zá bogámi cudzymi, áni im ſłużyć będźieſz.

15. Ale ieſli nie będźieſz chćiał ſłucháć głoſu Páná Bogá twego, ábyś ſtrzegł y czynił wſzyſtko roſkazánie iego y Cęremonię, ktore ia dźiś przykázuię tobie: przyidą ná ćię te wſzytkie przeklęctwá, y chwycą ſię ćiebie.

16. Przeklęty będźieſz w mieśćie, przeklęty ná polu.

17. Przeklęte gumno twoie, y przeklęte oſtátki twoie.

18. Przeklęty owoc żywotá twego, y owoc źiemie twoiey, ſtádá wołow twoich, y trzody owiec twoich.

19. Przeklęty będźieſz wchodząc y przeklęty wychodząc.

20. Przepuśći Pan ná ćię głod y łáknienie, y przeklęctwo ná wſzytkie ſpráwy, ktore będźieſz czynił: áż ćię zetrze y zátráći predko, dla wynálazkow twoich bárzo złych, w ktorycheś mię opuśćił.

21. Niechći przyda Pan morowe powietrze, áż ćię wyniſzczy z źiemie do ktorey wnidźieſz pośieść ią.

22. Niechay ćię Pan ſkarze niedoſtátkiem, gorączką y źimnicą, upaleniem y gorącem, y ſkáżonym powietrzem y rdzą, á niech ćię dogania, áż wyginieſz.

23. Niechay będźie niebo ktore nád tobą ieſt miedźiáne: á źiemiá ktorą depceſz, żelázna.

24. Niech da Pan zá deſcz źiemi twoiey proch, á z niebá niech ná ćię zſtąpi popioł, áż będźieſz wniwecz obrocon.

25. Niechay ćię poda Pan upadáiącego przed nieprzyiaćioły twymi, iedną drogą wychodź przeciwko im, á śiedmią ućiekay, á bądź rozproſzon po wſzyſtkich kroleſtwách źiemie.

26. Y niech będźie trup twoy pokármem wſzy-

torum tuorum, fructu terræ tuæ, quam juravit Dominus patribus tuis, ut daret tibi.

12. Aperiet Dominus theſaurum ſuum optimum, Cœlum, ut tribuat pluviam terræ tuæ in tempore ſuo: benedicetque cunctis operibus manuum tuarum. Et fœnerabis *a* gentibus multis, & ipſe a nullo fœnus *b* accipies.

13. Conſtituet te Dominus in caput, & non in caudam *c* & eris ſemper ſupra, & non ſubter: ſi tamen audieris mandata Domini Dei tui, quæ ego præcipio tibi hodie, & cuſtodieris, & feceris,

14. Ac non declinaveris ab eis, nec ad dexteram *d*, nec ad ſiniſtram *e*, nec ſecutus fueris deos alienos, neque colueris eos.

15. Quod *f* ſi audire nolueris vocem Domini Dei tui, ut cuſtodias, & facias omnia mandata ejus & cæremonias, quas ego præcipio tibi hodie, venient ſuper te omnes maledictiones iſtæ, & apprehendent te

16. Maledictus eris in civitate, maledictus in agro.

17. Maledictum horreum tuum, & maledictæ reliquiæ tuæ.

18. Maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, armenta boum tuorum, & greges ovium tuarum.

19. Maledictus eris ingrediens, & maledictus egrediens.

20. Mittet Dominus ſuper te famem *g* & eſuriem, & increpationem in omnia opera tua, quæ tu facies: donec conterat te, & perdat velociter, propter adinventiones tuas peſſimas, in quibus reliquiſti me.

21. Adjungat *h* tibi Dominus peſtilentiam, donec conſumat te de terra, ad quam ingredieris poſſidendam.

22. Percutiat te Dominus egeſtate, febri & frigore, ardorre & æſtu, & aere corrupto ac rubigine *i*, & perſequatur donec pereas.

23. Sit cœlum, quod ſupra te eſt, æneum *k*: & terra, quam calcas, ferrea *l*.

24. Det Dominus imbrem terræ tuæ pulverem, & de cœlo deſcendat *m* ſuper te cinis, donec conteraris.

25. Tradat te Dominus corruentem ante hoſtes tuos: per unam viam egrediaris contra eos, & per ſeptem fugias, & diſpergaris per omnia regna terræ:

26. Sitque cadaver tuum in eſcam cunctis vola-

a Mutuum dabis.
b Sc. mutuum.
c Q. d. primum, non ultimum.
d i. amore felicitatis.
e Sc. timore calamitatis. Aug q. 48. in Deut.
f Lev. 26. 14. Thren 2. 17. Baruc. 1. 20. Mal. 2. 2.
g 70. egeſtatem.
h Pro, adjunget, ſic & in ſeq. ut patet ex Hebr.
i Conſumente ſegetes.
k Non dans pluviam.
l Non dans fructum.
m Sc. pro imbre.

volatilibus cœli, & beſtiis terræ, & non ſit, qui abigat.

27. Percutiat te Dominus ulcere Ægypti, & partem corporis, per quam ſtercora egeruntur, ſcabie quoque & prurigine *a*: ita ut curari nequeas.

a Hebr. Hæmorrhoidibus.

28. Percutiat te Dominus amentia & cæcitate ac furore mentis,

29. Et palpes in maridie *b*, ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas. Omnique tempore calumniam ſuſtineas, & opprimaris violentia, nec habeas, qui liberet te.

b Ex illa mentis cæcitate.

30. Uxorem accipias, & alius dormiat cum ea. Domum ædifices, & non habites in ea. Plantes vineam, & non vindemies eam.

31. Bos tuus immoletur *c* coram te, & non comedas ex eo. Aſinus tuus rapiatur in conſpectu tuo, & non reddatur tibi. Oves tuæ dentur inimicis tuis, & non ſit, qui te adjuvet.

c Immolatione profana.

32. Filii tui & filiæ tuæ tradantur alteri populo, videntibus oculis tuis, & deficientibus ad conſpectum eorum tota die, & non ſit fortitudo *d* in manu tua.

d Ad eos eripiendos.

33. Fructus terræ tuæ, & omnes labores tuos, comedat populus, quem ignoras: & ſis ſemper calumniam ſuſtinens, & oppreſſus cunctis diebus,

34. Et ſtupens ad terrorem eorum, quæ videbunt oculi tui,

35. Percutiat te Dominus ulcere peſſimo in genibus & in ſuris *e*, ſanarique non poſſis a planta pedis usque ad verticem tuum.

e ſeu tibiis Chald. coxis.

36. Ducet te Dominus, & regem tuum, quem conſtitueris ſuper te, in gentem, quam ignoras tu & patres tui: & ſervies ibi diis alienis, ligno, & lapidi.

37. Et eris perditus in proverbium ac fabulam omnibus populis, ad quos te introduxerit Dominus.

38. Sementem *f* multam jacies in terram, & modicum congregabis: quia locuſtæ devorabunt omnia.

f Mich. 6. 15. Aggæi. 1. 6.

39. Vineam plantabis, & fodies: & vinum non bibes, nec colliges ex ea quippiam: quoniam vaſtabitur vermibus.

40. Olivas habebis in omnibus terminis tuis, & non ungeris oleo: quia defluent *g*, & peribunt.

g i. in nihilum.

41. Filios generabis & filias, & non frueris eis, quoniam ducentur in captivitatem.

42. Om-

wſzytkim ptakom powietrznym y źwierzom źiemnym, niech nie będźie, ktoby odpędzał.

27. Niechay ćię záráźi Pan wrzodem Ægyptſkim, y część ćiáłá, przez ktorą plugáſtwá wychodzą, kroſtámi y świerzbem: ták żebyś nie mogł bydź uleczon.

28. Niechay ćię ſkarze Pan odeſzćiem od rozumu y ślepotą, y ſzaleńſtwem,

29. Y mácay o południu, iáko zwykł mácáć ſlepy w ciemnośćiách, á nie proſtuy drog twoich. Y przez wſzytek czás odnoś potwarz, á bądź gwałtem potłumion, áni miey ktoby ćię wybáwił.

30. Poymi żonę, á drugi niechay z nią ſpi: dom zbuduy, á w nim nie mieſzkay: náſadź winnicę, á nie zbieray z niey winá.

31. Wołu twego niech zábiią przed tobą, á nie iedz z niego: oſłá twego niech porwą przed oczymá twymi, á niechći go nie wrocą: Owce twoie niech będą dáne nieprzyiaćiołom twoim, á niech nie będźie ktoby ć dopomogł.

32. Synowie twoi y corki twe niech będą dáne inſzemu narodowi, ná co będą pátrzáć oczy twoie, y uſtáwáć pátrząc ná nie przez cáły dźień: á niech nie będźie śiły w ręce twoie.

33. Owoce źiemie twey, y wſzyſtkie prace twoie, niechay poie lud, ktorego nie znaſz: á bądź záwſze potwarz ćierpiący y ućiśnion po wſzytkie dni,

34. Y zdumłáły od ſtráchu tych rzeczy, ktore bedą widźiáły oczy twoie.

35. Niech ćię záráźi Pan złym wrzodem ná koleniech y ná łyſtáck, y niech ćię nie mogą uleczyć, od ſtopy nogi áż do wierzchu twego.

36. Záwiedźie ćię Pan, y Krolá twego, ktorego uſtáwiſz nád ſobą, do narodu, ktorego nie znaſz ty y oycowie twoi, y będźieſz tám ſłużył bogom cudzym, drewnu y kámieniu.

37. Y będźieſz ſtrácony, przypowieśćią y baśnią wſzyſtkim narodom, do ktorych ćię Pan w prowádźi.

38. Siew wielki wrzućiſz w źiemię, á máło zbierzeſz: bo wſzytko pożrze ſzáráńcza.

39. Winnicę náſádźiſz y okopaſz: á winá pić nie będźieſz, y nic z niey nie zbierzeſz: bo ią robacy ſpuſtoſzą.

40. Oliwy mieć będźieſz we wſzech gránicách twoich, á oliwą ſię mázáć nie będźieſz: bo opadáią y zginą.

41. Synow y corek národźiſz, á niezáżyieſz ich: bo ie záwiodą w niewolą.

42. Wſzy

42. Wszystkie drzewá twoie, y owoce źiemie twoiey rdzá zniszczy.

43. Przychodźień, ktory mieszka z tobą, wstąpi ná ćię, y będźie wyszy: á ty zstąpisz, y będźiesz niższy.

44. On tobie pożyczáć będźie, á ty mu nie będźiesz pożyczał. On będźie głową, á ty ogonem.

45. Y przyidą ná ćię wszystkie te przeklęctwá, y goniąc poimáią ćię áż zginiesz: żeś nie słuchał głosu Páná Bogá twego, ániś chował przykazánia iego, y Cęremoniy, ktoreć roskazał.

46. Y będą ná tobie znáki y cudá, y ná plemieniu twoim áż ná wieki:

47. Przeto żeś nie służył Pánu Bogu twemu w weselu y w rádośći sercá, dla wszystkich rzeczy dostátku:

48. Będźiesz służył nieprzyiaćielowi twemu, ktorego Pan ná ćię przepuśći, w głodźie y w prágnieniu, y we wszelákim niedostátku: y włoży iárzmo żelázne ná szyię twoię, áż ćię zetrze.

49. Przywiedźie ná ćię Pan narod z dáleká y z ostátnich gránic źiemie, ná podobieństwo orłá z pędem lecącego: ktorego ięzyká nie będźiesz mogł rozumieć:

50. Narod bárzo wszeteczny, ktory nie uczći stárego, áni się ulituie nád máłym,

51. Y pożrze owoc bydłá twego, y pożytki źiemie twey: áz zginiesz, y nie zostáwić pszenice, winá y oliwy, stad krow, y trzod owiec: áż ćię wygubi,

52. Y zetrze we wszystkich miástách twoich, y obálą się mury twoie mocne y wysokie, ktorymeś dufał we wszytkiey źiemi twoiey. Będźiesz obleżon w mieśćiech twoich we wszystkiey źiemi twey, ktorąć da Pan Bog twoy:

53. Y będźiesz iadł owoc żywotá twego, y mięso synow twoich y corek twoich, ktoreć Pan Bog twoy da, w ućiśnieniu y spustoszeniu, ktorym ćię śćiśnie twoy nieprzyiaćiel.

54. Człowiek roskoszny y zbyteczny bárzo, będźie záyźrzał brátu swemu, y żenie ktora leży ná łonie iego,

55. Aby im nie dał mięsá synow swoich, ktore będźie iadł: przeto że nic inszego nie ma w obleżeniu y niedostátku, ktorym ćię spustoszą nieprzyiaćiele twoi, we wszytkich mieśćiech twoich.

42. Omnes arbores tuas, & fruges terræ tuæ rubigo consumet.

43. Advena, qui tecum versatur in terra, ascendet super te, eritque sublimior: tu autem descendes, & eris inferior.

44. Ipse fœnerabit tibi, & tu non fœnerabis ei. Ipse erit in caput, & tu eris in caudam.

45. Et venient super te omnes maledictiones istæ, & persequentes apprehendent te, donec intereas: quia non audisti vocem Domini Dei tui, nec servasti mandata ejus & cæremonias, quas præcepit tibi.

46. Et erunt in te signa atque prodigia *a*, & in semine tuo usque in sempiternum:

47. Eo quod non servieris Domino Deo tuo in gaudio, cordisque lætitia, propter rerum omnium abundantiam *b*.

48. Servies inimico tuo, quem immittet tibi Dominus, in fame & siti, & nuditate, & omni penuria: & ponet jugum ferreum *c* super cervicem tuam, donec te conterat.

49. Adducet Dominus super te Gentem de longinquo, & de extremis terræ finibus in similitudinem aquilæ *d* cum impetu: cujus linguam intelligere non possis:

50. Gentem procacissimam *e*, quæ non deferat seni, nec misereatur parvuli,

51. Et devoret fructum jumentorum tuorum, ac fruges Terræ tuæ: donec intereas. & non relinquat tibi triticum, vinum & oleum, armenta boum, & greges ovium: donec te disperdat,

52. Et conterat in cunctis urbibus tuis, & destruantur muri tui firmi atque sublimes, in quibus habebas fiduciam in omni Terra tua. Obsideberis intra portas tuas in omni Terra tua, quam dabit tibi Dominus Deus tuus:

53. Et *f* comedes fructum uteri tui, & carnes filiorum tuorum, & filiarum tuarum, quas dederit tibi Dominus Deus tuus, in angustia & vastitate *g* qua opprimet te hostis tuus.

54. Homo delicatus in te, luxuriosus valde invidebit fratri suo, & uxori, quæ cubat in sinu suo,

55. Ne det eis de carnibus filiorum suorum, quas comedet: eo quod nihil aliud habeat in obsidione & penuria, qua vastaverint te inimici tui intra omnes portas tuas.

a Insignes & portentosæ calamitates.

b Datam a Deo.

c Grave & durissimum.

d Thren. 4. 19 Jerem. 4. 13. ubi de Chaldæis: forte etiam alludit ad Romanorum aquilas, a quibus Judæi horrenda passi sunt.

e Impudentia.

f Thren. 4. 10. Baruc. 2. 2. & 3.

g 70 afflictione.

56. Tenera mulier & delicata, quæ ſuper terram ingredi non valebat, nec pedis veſtigium figere, propter molitiem & teneritudinem nimiam, invidebit viro ſuo, qui cubat in ſinu ejus ſuper filii & filiæ carnibus,

a 70. inteſtinis, Chald. filiis parvulis.

57. Et illuvie ſecundarum *a*, quæ egrediuntur de medio feminum ejus, & ſuper liberis, qui eadem hora nati ſunt: comedent enim eos clam propter rerum omnium penuriam in obſidione & vaſtitate, qua opprimet te inimicus tuus intra portas tuas *b*.

b Urbis tuæ.

58. Niſi cuſtodieris & feceris omnia verba legis hujus, quæ ſcripta ſunt in hoc volumine, & timueris nomen ejus glorioſum & terribile, hoc eſt, Dominum Deum tuum:

59. Augebit Dominus plagas tuas, & plagas ſeminis tui, plagas magnas & perſeverantes, infirmitates peſſimas & perpetuas.

60. Et convertet in te omnes afflictiones Ægypti, quas timuiſti, & adhærebunt tibi:

61. Inſuper & univerſos languores, & plagas, quæ non ſunt ſcriptæ in volumine legis hujus, inducet Dominus ſuper te, donec te conterat:

62. Et remanebitis pauci numero, qui prius eratis ſicut aſtra cœli præ multitudine, quoniam non audiſti vocem Domini Dei tui.

63. Et ſicut ante lætatus eſt Dominus ſuper vos, bene vobis faciens, vosque multiplicans: ſic lætabitur diſperdens vos atque ſubvertens ut auferamini de Terra, ad quam ingredieris poſſidendam.

64. Diſperget te Dominus in omnes populos a ſummitate *c* terræ usque ad terminos ejus: & ſervies ibi diis alienis, quos & tu ignoras & patres tui, lignis & lapidibus.

c Extremitate.

65. In gentibus quoque illis non quieſces, neque erit requies veſtigio pedis tui. Dabit enim tibi Dominus ibi cor pavidum, & deficientes oculos, & animam conſumptam mœrore:

66. Et erit vita tua quaſi pendens *d* ante te. Timebis nocte & die, & non credes vitæ tuæ.

d In periculo poſita & ſuſpenſa. Allegorice Chriſtus vita, id eſt, auctor vitæ tuæ pendebit ante te in cruce. SS. Aug. Leo.

67. Mane dices: Quis mihi det veſperum? & veſpere: Quis mihi det mane? propter cordis tui formidinem, qua terreberis, & propter ea, quæ tuis videbis oculis.

68. Reducet

56. Niewiáſtá pieſzona á roſkoſznicá, ktora po źiemi chodźić nie mogłá, áni ſtopy nog poſtáwić, od roſkoſzy y pieſczoty wielkiey, będźie zayźrzáłá mężowi ſwemu, ktory leży ná łonie iey dla mięſá ſyná y corki,

57. Y czepká, ktory wychodźi z pośrzod łoná iey, y dla dźiatek, ktore ſię teyże godźiny urodźiły. Bo ie będą ieść potáiemnie, dla niedoſtátku wſzech rzeczy w oblężeniu y ſpuſtoſzeniu, ktorym ćię śćiśnie twoy nieprzyiaćiel w mieśćiech twoich.

58. Ieſli nie będźieſz ſtrzegł y czynił wſzyſtki ſłowá zakonu tego, ktore w tych księgách ſą nápiſáne, á nie będźieſz ſię bał imieniá iego chwálebnego y ſtráſznego, to ieſt Páná Bogá twego:

59. Rozmnoży Pan plági twoie, y plági naśienia twego, plági wielkie y trwáłe, choroby złe y uſtáwiczne.

60. Y obroći ná ćię wſzyſtkie utrapienia Ægyptſkie, ktorycheś ſię lękał, y chwycą ſię ćiebie:

61. Nád to wſzyſtkie niemocy y plági, ktore nie ſą nápiſáne w księgách zakonu tego, przywiedźie Pan ná ćię, áż ćię zetrze:

62. Y zoſtániećie w máłey liczbie, ktoryśćie przed tym byli iáko gwiazdy niebieſkie prze mnoſtwo: przeto żeś nie ſłuchał głoſu Páná Bogá twego.

63. A iáko ſię przed tym rádował Pan nád wámi, czyniąc wam dobrze y rozmnażáiąc was: ták ſie będźie rádował trácąc was y wywracáiąc, żebyśćie znieśieni byli z źiemie, do ktorey wnidźieſz pośieść ią.

64. Rozproſzy ćię Pan miedzy wſzyſtkie narody od końcá źiemie, áż do gránic iey: y tám będźieſz ſłużył bogom cudzym, ktorych y ty nie znaſz y oycowie twoi, drewnom y kámieniom.

65. Miedzy narody też onemi nie uſpokoiſz ſię, áni będźie miáłá odpoczynku ſtopá nogi twoiey. Dać tám bowiem Pan ſerce lękliwe, y oczy uſtáiące, y duſzę żáłośćią utrapioną,

66. Y będźie żywot twoy iákoby wiſzący przed tobą. Będźieſz ſię bał w nocy y we dnie, á niebędźieſz wierzył żywotowi twemu.

67. Poránu będźieſz mowił: Kto mi da wieczor? á w wieczor: Kto mi da zaránie? dla ſtrwożenia ſercá twego, ktorym ſię ſtráchać będźieſz, y dla tego co widźieć będźieſz oczymá twymi.

68. Odwie-

68. Odwiedźie ćię Pan w okręćiech do Ægyptu tą drogą, o ktoreyći mowił, żebyś iey więcey nie widźiał. Tám będźiesz záprzedan nieprzyiaćiołom twoim zá niewolniki, y zá niewolnice, á nie będźie, ktoby kupował.

68. Reducet te Dominus classibus in Ægyptum per viam, de qua dixit tibi, ut eam amplius non videres. Ibi venderis inimicis tuis in servos & ancillas, & non erit, qui emat.

ROZDZIAŁ XXIX.

Przymierze y przyśięgá ludu Izráelskiego z Pánem Bogiem, y groźbá tym, ktorzyby to Przymierze złamali.

1. TE są słowá przymierza, ktore Pan przykazał Moyżeszowi postánowić z synmi Izráelowymi w źiemi Moáb: oprocz onego przymierza, ktore z nim stánowił ná Horeb.

2. Y zwołał Moyżesz wszytkiego Izráelá, y rzekł do niego: Wyśćie widźieli wszytko, co czynił Pan przed wami w źiemi Ægyptskiey Pháráonowi, y wszytkim sługom iego, y wszytkiey źiemi iego:

3. Pokusy wielkie, ktore widźiáły oczy twoie, znáki one y cudá wielkie,

4. Y nie dał wam Pan sercá rozumnego, y oczu widzących, y uszu ktore mogą słyszec, áż do dniá dźiśieyszego.

5. Wiodł was przez czterdźieśći lat po puszczy: á nie wytárły śię száty wásze, áni boty nog wászych nie popsowáły śię od stárośći.

6. Chlebáśćie nie iedli, winá y sicery nie piliśćie: ábyśćie wiedźieli, żem ia iest Pan Bog wász.

7. Y przyszliśćie ná to mieysce: y wyiechał Sehon krol Hesebon, y Og krol Bázán, záieżdż á iąc nam ku bitwie. Y porázilismy ie:

8. Y wźięlismy źiemię ich, y dálismy ią w ośiádłość Rubenowi, y Gádowi, y połowicy pokolenia Mánásse.

9. A ták strzeżćie słow przymierza tego, y pełnićie ie: ábyśćie rozumieli wszystko, co czynićie.

10. Wy dźiśia stoićie wszyscy przed Pánem Bogiem wászym, Xiążętá wásze, y pokolenia y stárszy y náuczyćiele, y wszytek lud Izraelski,

11. Dźiatki y żony wásze, y przychodźień ktory z tobą mieszka w obozie, procz tych ktorzy drwá rąbią, y tych ktorzy wodę noszą:

12. Abyś przeszedł w przymierzu Páná Bogá twego, y w przyśiędze, ktorą dźiś Pan Bog twoy stánowi z tobą:

13. Aby ćię wystáwił sobie zá lud, á sam był

CAPUT XXIX.

Hortans ad servandum fœdus cum Domino, pollicetur, 1. Sed fœdifragis comminatur, 19.

1. HÆc sunt verba fœderis, quod præcepit Dominus Moysi, ut feriret cum filiis Israel in Terra Moab: præter illud fœdus, quod cum eis pepigit in Horeb.

Eodem mense 11. & anno 2553.

2. Vocavitque Moyses omnem Israel, & dixit ad eos: *a* Vos vidistis universa, quæ fecit Dominus coram vobis in terra Ægypti Pharaoni, & omnibus servis ejus, universæque terræ illius:

a Exod. 19. 4.

3. Tentationes magnas, quas viderunt oculi tui, signa illa, portentaque ingentia.

4. Et non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures, quæ possunt audire *b*, usque in præsentem diem.

b Sc. & obtemperare, ob vestram culpam. Aug. q. 51. in Deut.

5. Adduxit *c* vos quadraginta annis per desertum: non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt.

c Sup. 8. 2.

6. Panem non comedistis, vinum & siceram non bibistis: ut sciretis, quia ego sum Dominus Deus vester *d*.

d Habens curam vestri.

7. Et venistis ad hunc locum: *e* egressusque est Sehon rex Hesebon, & Og rex Basan, occurrentes nobis ad pugnam. Et percussimus eos,

e Sup. 3. 1.

8. Et tulimus terram eorum, ac tradidimus possidendam *f* Ruben & Gad, & dimidiæ tribui Manasse.

f Sup. 3. 15. Num. 32. Jos. 13. 8. & 22. 4.

9. Custodite ergo verba pacti hujus, & implete ea: ut intelligatis *g* universa, quæ facitis.

g i. prudenter agatis.

10. Vos statis hodie cuncti coram Domino Deo vestro *h* principes vestri, & tribus, ac majores natu, atque doctores, omnis populus Israel,

h seu coram Arca Domini vel Domino ubique præsente.

11. Liberi & uxores vestræ, & advena, qui tecum moratur in castris, exceptis *i* lignorum cæsoribus, & his, qui comportant aquas:

i i. præter q. d. etiam cæsores lignorum.

12. Ut transeas in fœdere *k* Domini Dei tui, & in jurejurando, quod hodie Dominus Deus tuus percutit tecum:

k sc. fœdus ineas.

13. Ut suscitet te sibi in populum, & ipse sit

ſit Deus tuus, ſicut locutus eſt tibi, & ſicut juravit patribus tuis, Abraham, Iſaac, & Jacob.

14. Nec vobis ſolis ego hoc fœdus ferio, & hæc juramenta confirmo.

15 Sed cunctis præſentibus, & abſentibus *a*.

16. Vos enim noſtis, quomodo habitaverimus in terra Ægypti, & quo modo tranſierimus per medium nationum, quas tranſeuntes,

17. Vidiſtis abominationes, & ſordes, id eſt, idola eorum, lignum & lapidem, argentum & aurum, quæ colebant.

18. Ne forte ſit inter vos vir aut mulier, familia aut tribus, cujus cor averſum eſt hodie a Domino Deo noſtro: ut vadat, & ſerviat diis illarum Gentium: & ſit inter vos radix germinans fel *b*, & amaritudinem.

19. Cumque audierit verba juramenti hujus, benedicat *c* ſibi in corde ſuo, dicens: Pax erit mihi, & *d* ambulabo in pravitate cordis mei, & abſumat ebria *e* ſitientem *f*.

20. Et Dominus non ignoſcat ei: ſed tunc quam maxime furor ejus fumet, & zelus contra hominem illum, & ſedeant ſuper eum omnia maledicta, quæ ſcripta ſunt in hoc volumine: & deleat Dominus nomen ejus ſub cœlo.

21. Et conſumat eum in perditionem ex omnibus tribubus Iſrael, juxta maledictiones, quæ in libro legis hujus ac fœderis continentur.

22. Dicetque ſequens generatio, & filii, qui naſcentur deinceps, & peregrini, qui de longe venerint, videntes plagas Terræ illius, & infirmitates, quibus eam afflixerit Dominus,

23. Sulphure & ſalis ardore comburens, ita ut ultra non ſeratur, nec virens quippiam germinet, in exemplum *g* ſubverſionis Sodomæ, & Gomorrhæ, Adamæ, & Seboim, quas ſubvertit Dominus in ira & furore ſuo.

24. Et dicent omnes Gentea: *h* Quare ſic fecit Dominus Terræ huic? quæ eſt hæc ira furoris ejus immenſa?

25. Et reſpondebunt: Quia dereliquerunt pactum Domini, quod pepigit cum patribus eorum, quando eduxit eos de Terra Ægypti:

26. Et ſervierunt diis alienis, & adoraverunt

a Futuris.

b Peccata gravia. Sa.

c Promittat proſpera.

d Q. d. etſi ambulavero.

e ſc. mens

f Cupiditatem, ut ſuccedat ſacietas.

g Gen. 19. 24.

h 3. Reg. 9. 8. Jer. 22. 8.

był Bogiem twoim, iákoć powiedźiał, y iáko przyśiągł oycom twoim, Abráhámowi, Izáákowi, y Iákobowi:

14. Ani wam ſámym ia to przymierze czynię, y te przyśięgi utwierdzam:

15. Ale wſzytkim ktorzy tu ſą, y ktorych niemáſz.

16. Wy bowiem wiećie, iákoſmy mieſzkáli w źiemi Ægyptſkiey, y iákoſmy przeſzli przez pośrzodek narodow, przez ktore idąc.

17. Widźieliśćie obrzydłośći y ſmrody, to ieſt bałwány ich, drewno y kámień, ſrebro y złoto ktore chwalili.

18. By ſnać nie był między wámi mąż, ábo niewiáſtá, dom ábo pokolenie, ktorego ſerce odwróciło ſię dźiś od Páná Bogá náſzego, żeby ſzedł y ſłużył bogom onych narodow: y byłby między wámi korzeń rodzący żołć y gorzkość.

19. A gdyby uſłyſzał ſłowá tey przyśięgi, błogoſłáwiłby ſobie w ſercu ſwoim mowiąc: Pokoy mi będźie, y będę chodźił w nieprawośći ſercá mego: á niech ſtrawi piiána prágnącą,

20. A Pan niech mu nieodpuśći: ále ná ten czás nawięcey niech ſię zápali gniew iego, y zapálczywość przećiw onemu człowiekowi, y niech uśiędą ná nim wſzytkie przeklęctwá, ktore w tych kśięgách ſą nápiſáne: y niech wymáze Pan imię iego z podniebios,

21. Y wyniſczy go ná zátrácenie ze wſzech pokoleni Izráelowych według przeklętw ktore ſię w kśięgách zakonu y tego przymierza zámykáią.

22. Y rzecze narod potomny, y ſynowie ktorzy ſię potym urodzą, y obcy ktorzy z dáleká przyiádą, widząc ſkaránia tey źiemie, y niemocy ktoremi ią Pan utrapił,

23. Siárką, y ſolną gorącośćią ſpaliwſzy, ták żeby iey potym nie śiano, áni nic żielonego nie rodźiłá, ná kſztałt wywrocenia Sodomy y Gomorrhy, Adámy y Seboim, ktore wywróćił Pan w gniewie y w zapálczywośći ſwoiey.

24. Y rzeką wſzyſzy narodowie: Czemu ták Pan uczynił tey źiemi? Coż to zá gniew zapálczywośći iego gwałtowny?

25. Y odpowiedzą: Iż opuśćili przymierze Páńſkie, ktore uczynił z oycy ich, kiedy ie wywiodł z źiemie Ægyptſkiey:

26. Y ſłużyli cudzym bogom, y kłániáli ſię

ſię tym, ktorych nieználi, y ktorym nie byli dáni:

27. Y dla tego ſię zápalił gniew páńſki ná tę źiemię, że przywiodł ná nię wſzytkie przeklęctwá, ktore w tych kśięgách ſą nápiſáne:

28. Y wyrzućił ie z źiemie ſwey w gniewie, y w zápálczywośći, y rozgniewániu wielkim, y porzućił ie w cudzą źiemię, iáko ſię dźiś pokázuie.

29. Táiemnice Pánu Bogu náſzemu: ktore ſą iáwne, nam y ſynom náſzym áż ná wieki, ábyſmy czynili wſzytkie słowá zakonu tego.

runt eos, quos neſciebant, & quibus non fuerant attributi *a*:

27. Idcirco iratus eſt furor Domini contra Terram iſtam, ut induceret ſuper eam omnia maledicta, quæ in hoc volumine ſcripta ſunt:

28. Et ejecit eos de terra ſua in ira & in furore, & in indignatione maxima, projecitque in terram alienam, ſicut hodie comprobatur.

29. Abſcondita *b* Domino Deo noſtro, quæ manifeſta ſunt nobis & filiis noſtris usque in ſempiternum *c*, ut faciamus univerſa verba legis hujus.

a i dedicati, Chald. qui nequeunt benefacere.

b Sc. reſervantur puniendа.

c ad nos pertinet punire. Sa.

ROZDZIAŁ XXX.

Prawdźiwa pokutá Páná Bogá ubłaga: o bliſkośći Przykazánia Bożego: przekłáda Zydom złe y dobre, áby ſobie wybieráli co chćieli.

1. GGy tedy ná ćię przydą te wſzytkie mowy, błogoſłáwieńſtwo álbo przeklęctwo, ktorem przełożył przed oczy twoie: á ruſzony żalem ſercá twego między wſzytkiemi narody, do ktorych ćię rozproſzy Pan Bog twoy,

2. Y náwroćiſz ſię do niego, y uſłuchaſz roſkazánia iego, iáko ia dźiś przykázuię tobię, z ſynámi twemi, ze wſzytkiego ſercá twego, y ze wſzytkiey duſze twoiey:

3. Przywroći Pan Bog twoy poimánie twoie, y ſmiłuie ſię nád tobą, y zbierze ćię znowu ze wſzytkich narodow, między ktore ćię był pierwey rozproſzył.

4. Byś był y ná kráie niebá rozproſzony, ztámtąd ćię wyćiągnie Pan Bog twoy,

5. Y weźmie y wprowádźi do źiemie, ktorą pośiedli oycowie twoi, y otrzymaſz ią: á błogoſłáwiący ći rozmnoży ćię w więtſzą liczbę niż byli oycowie twoi.

6. Obrzeże Pan Bog twoy ſerce twe y ſerce naśienia twego: żebyś miłował Páná Bogá twego ze wſzytkiego ſercá twego, y ze wſzytkie duſze twoiey, ábyś mogł żyć.

7. A te wſzytkie przeklęctwá obroći ná nieprzyiaćioły twoie, y ná te, ktorzy ćię nienawidzą y przeſzláduią.

8. A ty ſię náwroćiſz, y uſłuchaſz głoſu Páná Bogá twego: y będźieſz czynił wſzytkie przykazánia iego, ktore ia dźiś roſkázuię tobie:

CAPUT XXX.

Vera pœnitentia Deum placat: ut pœnitentes liberet e captivitate, 1. Præceptum nobis datum, non longe a nobis ſeparatur. 11. Proponitur bonum & malum: ut ultro bonum eligentes, vivamus; & non pereamus, malo adhærentes. 15. Teſtes invocantur cœlum & terræ. 19.

1. CUm ergo venerint ſuper te omnes ſermones iſti, benedictio, ſive maledictio, quam propoſui in conſpectu tuo: & ductus pœnitudine cordis tui in univerſis gentibus, in quas diſperſerit te Dominus Deus tuus,

2. Et reverſus fueris ad eum, & obedieris ejus imperiis, ſicut ego hodie præcipio tibi, cum filiis tuis, in toto corde tuo, & in tota anima tua:

3. Reducet Dominus Deus tuus captivitatem tuam, ac miſerebitur tui, & rurſum congregabit te de cunctis populis, in quos te ante diſperſit.

4. Si ad cardines cæli *d* fueris diſſipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus,

5. Et *e* aſſumet, atque introducet in Terram, quam poſſederunt patres tui, & obtinebis eam: & benedicens tibi, majoris numeri te eſſe faciet, quam fuerunt patres tui.

6. Circumcidet *f* Dominus Deus tuus cor tuum, & cor ſeminis tui: ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, ut poſſis vivere.

7. Omnes autem maledictiones has convertet ſuper inimicos tuos, & eos, qui oderunt te, & perſequuntur.

8. Tu autem reverteris *g*, & audies vocem Domini Dei tui: facieſque univerſa mandata, quæ ego præcipio tibi hodie:

Eodem menſe 11. & anno 2553.

d extremæ orbis.

e 2. Mac. 1. 29.

f Purificabit.

g ſeu Revertere.

9. Et abundare te faciet Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum, in sobole uteri tui, & in fructu jumentorum tuorum, in ubertate terræ tuæ, & in rerum omnium largitate. Revertetur *a* enim Dominus, ut gaudeat super te in omnibus bonis, sicut gavisus est in patribus tuis:

a Sc. ab ira convertetur.

10. Si tamen audieris vocem Domini Dei tui, & custodieris præcepta ejus, & ceremonias, quæ in hac lege conscripta sunt: & revertaris ad Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua.

11. Mandatum hoc *b*, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum,

b Contentum in Deuteronomio ad manum tibi est, & facile factu cum divina gratia. Rom. 1. 6.

12. Nec in cælo situm, ut possis dicere: Quis nostrum valet ad cælum ascendere, ut deferat illud ad nos, & audiamus atque opere compleamus?

13. Neque trans mare positum, ut causeris, & dicas: Quis ex nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos usque deferre, ut possimus audire & facere, quod præceptum est?

14. Sed juxta te *c* est sermo valde, in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illum,

c In tua potestate: potes intelligere & facere.

15. Considera, quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & e contrario mortem & malum *d*:

d Eccl. 15. 17. Septuag. vitam & mortem, bonum & malum.

16. Ut diligas Dominum Deum tuum, & ambules in viis ejus, & custodias mandata illius ac ceremonias atque judicia: & vivas, atque multiplicet te, benedicatque tibi in Terra, ad quam ingredieris possidendam.

17. Si autem aversum fuerit cor tuum, & audire nolueris, atque errore deceptus adoraveris deos alienos, & servieris eis:

18. Prædico tibi hodie, quod pereas, & parvo tempore moreris in Terra, ad quam, Jordane transmisso, ingredieris possidendam.

19. Testes invoco hodie cælum & terram, quod proposuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas & semen tuum:

20. Et diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, & illi adhæreas (ipse est enim vita tua *e*, & longitudo dierum tuorum) ut habites in Terra, pro qua juravit Dominus patribus tuis, Abraham, Isaac, & Jacob, ut daret eam illis.

e Efficiens & largiens vitam naturæ gratiæ & gloriæ.

CA-

9. Y uczyni Pan Bog twoy, że będźiesz obfitował we wszytkich spráwách rąk twoich, w płodźie żywotá twego, y w owocu bydłá twego, y w urodzáiu źiemie twoiey, y w żyznośći wszech rzeczy. Abowiem náwróći się Pan, áby śię weselił nád tobą we wszytkich dobrách, iáko się weselił nád oycy twemi:

10. Iesli iednák będźiesz słuchał głosu Páná Bogá twego, y strzegł przykazánia iego, y Ceremoniy, ktore w tym zakonie są nápisáne: y náwroćisz się do Páná Bogá twego, ze wszytkiego sercá twego, y ze wszytkiey dusze twoie.

11. Roskazánie to, ktore ia dźiś przykázuię tobie, nie ieśći nád tobą, áni dáleko odległe,

12. Ani położone ná niebie, żebyś mogł mowić: Ktoż z nas może wstąpić do niebá, áby ie znioſł do nas, y żebyśmy słyszeli y skutkiem pełnili?

13. Ani zá morzem leżące, ábyś przyczyny wynáydował, y rzekł: Kto z nas będźie mogł przepłynąć morze, á przyniesz ie áż do nas: ábyśmy słyszeli y czynili, co ieſt przykazano?

14. Ale bárzo blisko ćiebie ieſt mowá w uśćiech twoich, y w sercu twoim, ábyś ji czynił.

15. Uważ, żećiem dźiś położył przed oczy twoie, żywot y dobre, á z drugiey strony, śmierć y złe:

16. Abyś miłował Páná Bogá twego, á chodźił w drogách iego, y strzegł roskazánia iego, y Ceremoniy, y sądow: y ábyś żył, á żeby ćię rozmnożył y błogosłáwiłći w źiemi do ktorey wchodźisz pośieść ią.

17. Lecz iesli się odwroći serce twoie, y nie będźiesz chćiał słucháć, á błędem zwiedźiony pokłonisz się cudzym bogom, y będźiesz im służył:

18. Przepowiádamći dźiśia, że zginiesz, á máły czás będźiesz mieszkał w źiemi, do ktorey wnidźiesz przepráwiwszy się przez Jordan pośieść ią.

19. Wzywam świádkow dźiś Niebá y Ziemie, żem położył przed was żywot y śmierć, błogosłáwieństwo y przeklęctwo. Obierayże tedy żywot, ábyś y ty żył y naśienie twoie:

20. Y miłował Páná Bogá twego, y był posłuszny głosu iego, y stał przy nim (bo on ieſt żywotem twoim, y przedłużeniem dni twoich) ábyś mieszkał w źiemi, o ktorą przyśiągł Pan oycom twoim, Abráhámowi, Izáákowi, y Iákobowi, żeby ią dał im.

ROZ-

ROZDZIAŁ XXXI.

Moyżeſz ná ſwe mieyſce poſtánawia Jozue: Kśięgi drugiego zakonu każe piſáć, y w Arce Bożey chowáć.

1. SZedł tedy Moyżeſz, y mowił wſzyſtkie te słowá do wſzytkiego Izráelá,

2. Y rzekł do nich: Sto y dwá dźieśćiá lat mi dźiś, niemogę dáley wychodźić y wchodźić, á zwłaſcá że mi też Pan powiedźiał: Nie przeydźieſz tego Jordanu.

3. Pan Bog tedy twoy przeydźie przed tobą: on wygłádźi wſzytkie te narody przed oczymá twymi, y pośiędźieſz ie: á ten Jozue przeydźie przed tobą, iáko Pan mowił.

4. Y uczyni im Pan, iáko uczynił Sehon y Og Krolom Amorrheyczykow, y źiemi ich, y wygłádźi ie.

5. Gdy tedy y te wam podda, tákże im uczynićie, iákom wam roſkazał.

6. Mężnie czynćie á umocniayćie śię: nie boyćie śię, áni śię lękayćie ná uyźrzenie ich, ábowiem Pan Bog twoy ſam ieſt wodzem twoim, á nie opuśći, áni ćię odſtąpi.

7. Y záwołał Moyżeſz Jozuego, y rzekł mu przed wſzytkim Izráelem, Umacniay śię y bądź mężnym: ty bowiem wprowádźiſz ten lud do źiemie, ktorą Pan przyśiągł dáć oycom ich, y ty ią loſem podźieliſz.

8. A Pan ktory ieſt wodzem wáſzym, ten będźie z tobą: nie opuśći ćię áni odſtąpi: nie boy śię áni śię lękay.

9. Nápiſał tedy Moyżeſz ten zakon, y dał ji kápłanom ſynom Lewi, ktorzy nośili ſkrzynię przymierza Páńſkiego, y wſzyſtkim ſtárſzym Izráelſkim:

10. Y przykazał im, mowiąc: Po śiedmi lat, roku odpuſczenia, w święto Kuczek,

11. Gdy śię znidą wſzyſcy z Izráelá, áby śię pokazáli przed oczymá Páná Bogá twego ná mieyſcu, ktore obierze Pan, czytáć będźieſz słowá zakonu tego przed wſzyſtkim Izráelem, co oni ſłyſzeć będą,

12. Y w iedno wſzytek lud zebrawſzy ták męże iáko y niewiáſty, dźiatki y przychodnie, ktorzy ſą miedzy brámámi twemi, áby ſłuchaiąc uczyli śię, y bali śię Páná Bogá wáſzego, y ſtrzegli, y pełnili wſzytkie słowá zakonu tego.

13. Sy-

CAPUT XXXI.

Moyſes Joſue ſibi ſufficit in ducem, 1. Deuteronomium ſcribi jubet, & prælegi. 9. Deus Joſue ducem populi confirmat. 14. Jubet ſcribi Canticum Deuteronomii, de quo in ſequenti capite. 19. & Deuteronomium in arca ſervari. 26.

1. ABiit itaque Moyſes, & locutus eſt omnia verba hæc ad univerſum Iſrael.

2. Et dixit ad eos: Centum viginti annorum ſum hodie, non poſſum ultra egredi & ingredi, præſertim cum & Dominus dixerit mihi: * Non tranſibis Jordanem iſtum.

3. Dominus ergo Deus tuus tranſibit ante te: ipſe delebit omnes gentes has in conſpectu tuo, & poſſidebis eas *a*: & Joſue iſte tranſibit ante te, ſicut locutus eſt Dominus.

4. Facietque Dominus eis *b*, ſicut fecit Sehon Og regibus Amorrhæorum, & terræ eorum, delebitque eos.

5. Cum ergo & hos tradiderit vobis *c*, ſimiliter facietis eis, ſicut præcepi vobis.

6. Viriliter agite, & confortamini: nolite timere, nec paveatis ad conſpectum eorum: quia Dominus Deus tuus ipſe eſt ductor tuus, & non dimittet, nec derelinquet te.

7. Vocavitque Moyſes Joſue, & dixit ei coram omni Iſrael: *d* Confortare, & eſto robuſtus *e*: tu enim introduces populum iſtum in terram, quam daturum ſe patribus eorum juravit Dominus, & tu eam ſorte divides.

8. Et Dominus, qui ductor eſt veſter, ipſe erit tecum: non dimittet, nec derelinquet te: noli timere, nec paveas.

9. Scripſit itaque Moyſes legem hanc *f*, & tradidit eam ſacerdotibus filiis Levi, qui portabant *g* arcam fœderis Domini, & cunctis ſenioribus Iſrael.

10. Præcepitque eis dicens: Poſt ſeptem annos *h*, anno remiſſionis, in ſolemnitate tabernaculorum,

11. Convenientibus cunctis ex Iſrael, ut appareant in conſpectu Domini Dei tui, in loco, quem elegerit Dominus, leges verba legis hujus coram omni Iſrael, audientibus eis,

12. Et in unum omni populo congregato, tam viris quam mulieribus, parvulis & advenis, qui ſunt intra portas tuas: ut audientes diſcant, & timeant Dominum Deum veſtrum, & cuſtodiant, impleantque omnes ſermones legis hujus.

13. Filii

Eodem mense 11. anni 40. ab exitu, orbe condito 2553.

* Sup. 3. 27 Num. 27. 13.

a i. earum terram

b Num. 21. 24.

c Sup. 7. 2.

d Joſ. 1. 6. 3. Reg. 2. 2.

e ſeu fortis animo.

f Sc. Deuteronomium.

g Sc. humeris, cum caſtra movebantur.

h Seu ſeptimo anno.

13. Filii quoque eorum, qui nunc ignorant: ut audire possint, & timeant Dominum Deum suum cunctis diebus, quibus versantur in Terra, ad quam vos, Jordane transmisso, pergitis obtinendam.

14. Et ait Dominus ad Moysen: Ecce prope sunt dies mortis tuæ, voca Josue, & state in tabernaculo *a* testimonii, ut præcipiam ei. Abierunt ergo Moyses & Josue, & steterunt in tabernaculo testimonii:

15. Apparuitque Dominus ibi in columna nubis, quæ stetit in introitu tabernaculi.

16. Dixitque Dominus ad Moysen: Ecce tu dormies cum patribus tuis, & populus iste consurgens fornicabitur post deos alienos in Terra, ad quam ingreditur, ut habitet in ea: ibi derelinquet me, & irritum faciet fœdus, quod pepigi cum eo.

17. Et irascetur furor meus contra eum in die illo: & derelinquam eum, & abscondam faciem meam *b* ab eo, & erit in devorationem: invenient eum omnia mala & afflictiones, ita ut dicat in illo die: Vere quia non est Deus mecum, invenerunt me hæc mala.

18. Ego autem abscondam, & celabo faciem meam in die illo, propter omnia mala, quæ fecit, quia secutus est deos alienos.

19. Nunc itaque scribite vobis canticum istud *c*, & docete filios Israel: ut memoriter teneant, & ore decantent, & sit mihi carmen istud pro testimonio inter filios Israel:

20. Introducam enim eum in Terram, pro qua juravi patribus ejus, lacte & melle manantem. Cumque comederint, & saturati, crassique fuerint, avertentur ad deos alienos, & servient eis: detrahentque *d* mihi, & irritum facient pactum meum.

21. Postquam invenerint eum mala multa & afflictiones, respondebit ei canticum istud pro testimonio, quod nulla delebit oblivio ex ore seminis sui. Scio enim cogitationes ejus, quæ facturus sit hodie, antequam introducam eũ in Terram, quam ei pollicitus sum.

22. Scripsit ergo Moyses canticum, & docuit filios Israel.

23. Præcepitque Dominus Josue filio Nun, & ait: confortare, & esto robustus: tu enim introduces filios Israel in Terram, quam pollicitus sum, & ego ero tecum:

24. Postquam ergo scripsit Moyses verba legis hujus in volumine, atque complevit:

25. Præ-

a i. in atrio tabernaculi.

b Vultum beneficum, subtrahens meam protectionem & beneficentiam.

c De quo infra.

d seu spernent. Hebr. irritabunt me.

13. Synowie też ich, ktorzy teraz niewiedzą, áby mogli słucháć y bali się Páná Bogá swego, po wszytkie dni ktorych mieszkáią ná źiemi, do ktorey wy przepráwiwszy się przez Jordan idźiećie otrzymáć ią.

14. Y rzekł Pan do Moyżeszá: Oto blisko są dni śmierći twoiey: záwołáy Jozuego á stoyćie w przybytku świádectwá, że mu przykażę. Poszli tedy Moyżesz y Jozue, y stánęli w przybytku świádectwá:

15. Y ukazał się tám Pan w słupie obłokowym, ktory stánął w weszćiu przybytku.

16. Y rzekł Pan do Moyżeszá: Oto ty zásniesz z oycy twemi, á ten lud powstawszy będźie cudzołożył zá bogi cudzymi w źiemi, do ktorey idźie áby w niey mieszkał: tám mię odstąpi, y zgwałći przymierze, ktorem z nim postánowił.

17. Y rozgniewa się zapálczywość moiá przećiw iemu dniá onego, y opuszczę go, y skryię oblicze moie przed nim, y będźie ná pożarćie: naydźie go wszytko złe, y ućiski, ták iż rzecze w on dźień: Prawdźiwie iż nie iest Bog zemną, nálazły mię te złe.

18. A ia skryię y zátáię oblicze moie w on dźień, dla wszystkiego złego ktore czynił, iż się udał zá bogi cudzymi.

19. Teraz tedy nápiszćie sobie tę pieśń, á náuczćie syny Izráelowe: áby ná pámięć umieli y usty śpiewáli, y niech mi będźie tá pieśń ná świadectwo miedzy synmi Izráelá.

20. Wprowádzę go bowiem do źiemie, o ktorąm przyśiągł oycom iego, mlekiem y miodem płynącey. A gdy się náiedzą y násyeą, y utyią, odwrocą się do cudzych bogow, y będą im służyć: y uwłoczyć mi będą y zrzucą przymierze moie.

21. Gdy go naydźie wiele złego y ućiski: odpowie mu tá pieśń ná świádectwo, ktorey nie wymáże żadne zápámiętánie z ust naśienia twego. Bo ia wiem myśli iego, co będźie czynił dźiś, pierwey niż go w wiodę do źiemie ktorą mu obiecał.

22. Nápisał tedy Moyżesz pieśń, y náuczył syny Izráelowe.

23. Y przykazał Pan Jozuemu synowi Nun, y rzekł: Umacniay się y bądź duży, ty bowiem w wiedźiesz syny Izráelowe do źiemie, ktorąm obiecał, y ia będę z tobą.

24. Gdy tedy nápisał Moyżesz słowá zakonu tego w księgách, y dokonał;

25. Przy-

25. Przykazał Lewitom, ktorzy nośili ſkrzynię przymierza Páńſkiego, mowiąc:

26. Weźmićie te księgi, á położćie ie przy boku ſkrzynie przymierza Páná Bogá wáſzego: żeby tám były przećiw tobie ná świádectwo.

27. Znam ia bowiem upor twoy, y kárk twoy bárzo twárdy. Ieſcze gdym był żyw y chodźił zwámi, záwżdyśćie ſpornie czynili przećiw Pánu: iákoż dáleko więcey gdy umrę?

28. Zgromadźćieſz do mnie wſzyſtkie ſtárſze wedle pokoleni wáſzych, y náuczyćiele, y będę mowił słowá te w uſzy ich, y będę wzywał ná nie niebá y źiemie.

29. Wiem bowiem, że po śmierći moiey zle czynić będźiećie, y uſtąpićie prędko z drogi ktorą wam przykazał: y zábieżą wam złe oſtátniego czáſu, kiedy czynić będźiećie złość przed oblicznośćią Páńſką, ábyśćie go rozdráźnili robotámi rąk wáſzych.

30. Y mowił Moyżeſz, gdy słyſzáło wſzyſtko zgromádzenie Izráelſkie słowá pieśni tey, y áż do końcá wyprávił.

25. Præcepit Levitis *a* qui portabant arcam fœderis Domini, dicens:

26. Tollite librum iſtum, & ponite eum in latere arcæ *b* fœderis Domini Dei veſtri: ut ſit ibi contra te in teſtimonium.

27. Ego enim ſcio contentionem *c* tuam, & cervicem tuam duriſſimam *d*. Adhuc vivente me, & ingrediente vobiſcum, ſemper contentioſe egiſtis contra Dominum: quanto magis cum mortuus fuero?

28. Congregate ad me omnes majores natu per tribus veſtras, atque doctores, & loquar audientibus eis ſermones iſtos, & invocabo contra eos cælum & terram.

29. Novi enim, quod poſt mortem meam inique agetis, & declinabitis cito de via, quam præcepi vobis: & occurrent vobis mala in extremo tempore, quando feceritis malum in conſpectu Domini, ut irritetis eum per opera manuum veſtrarum.

30. Locutus eſt ergo Moyſes, audiente univerſo cœtu Iſrael, verba carminis hujus, & ad finem usque complevit.

ROZDZIAŁ XXXII.

Pieśń Moyżeſzowa o dobrodźieyſtwách Bożych, á niewdźięczności Zydow,

1. SLuchayćie niebioſá co mowię, niech słucha źiemiá słow uſt moich.

2. Niechay ſię zrośćie iáko deſcz nauká moiá, niechay płynie iáko rosá wymowá moiá, iáko deſcz ná źiele, á iáko krople ná trawę.

3. Bo będę wzywał imienia Páńſkiego: dayćie wielmożność Bogu náſzemu.

4. Boże ſprawy ſą doſkonáłe, á wſzytkie drogi iego ſądy: Bog wierny á bez wſzelkiey nieprawośći, ſprawiedliwy y práwy.

5. Zgrzeſzyli mu, á nie ſynowie iego w ſmrodách: narod zły y przewrotny.

6. Izali to oddawaſz Pánu ludu głupi á ſzálony: ázaż nie on ieſt oycem twoim, ktory ćię pośiadł y uczynił, y ſtworzył ćię?

7. Wſpomni ná dawne dni, rozmyſlay káżdy rodzay: ſpytay oycá twego, y oznaymi tobie: ſtárſzych twoich y powiedzą.

8. Gdy dźielił Nawyſſzy narody: gdy oddźielał ſyny Adámowe, záłożył gránice narodow; według liczby ſynow Izráelſkich.

CAPUT XXXII.

Canticum Moyſi, quo Dei refert beneficia, populique ingratitudinem ſæpius caſtigatam: 1. Jubetur Moyſes montem Abarim aſcendere, ut promiſſam terram contempletur. 48.

1. AUdite cæli, quæ loquor, audiat terra verba oris mei,

2. Concreſcat ut pluvia *e* doctrina mea, fluat ut ros eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtillæ ſuper gramina.

3. Quia nomen Domini invocabo: date magnificentiam *f* Deo noſtro.

4. Dei perfecta ſunt opera, & omnes viæ ejus judicia: Deus fidelis *g*, & absque ulla iniquitate, juſtus & rectus.

5. Peccaverunt ei, & non filii ejus *h*, in ſordibus: generatio prava atque perverſa.

6. Hæccine reddis Domino, popule ſtulte & inſipiens? numquid non ipſe eſt pater tuus qui poſſedit te, & fecit *i*, & creavit *k* te?

7. Memento *l*, dierũ antiquorũ, cogita generationes ſingulas: interroga patrem tuũ, & annuntiabit tibi: majores tuos, & dicent *m* tibi.

8. Quando dividebat Altiſſimus gentes: quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum juxta numerũ filiorũ Iſrael.

a i. ſacerdotibus filiis Levi, patet ex Joſue 3. & 6 Tirin.
b extra arcam, ubi etiam repoſita erat Urna aurea continens Manna, & virgam Aaron, Heb, 9. Nam intus in arca ſolum erant duæ tabulæ Moyſis, 3. Reg. 8. v 9. imo 4. Reg. 12 dicitur hic ipſe Liber Deuteronomii, non amplius in Sancto Sanctorum neque in Sanctuario, ſed in Gazophilacio repertus.
c Hebr. rebellionem.
d Seu impatientem jugi.

Eodem An. M. 2553. Ant. Chr. 1451. menſe 11. anni 40. ab exitu.

e Ut more pluviæ corda auditorum irriget.
f Sc. magnificam laudem.
g In promiſſis.
h Quia degeneres
i Sc. corpus.
k Sc. animam.
l Job. 8 8.
m Sc. Dei opera.

9. Pars autem Domini, populus ejus: Jacob funiculus hæreditatis ejus.

10. Invenit eum in terra deſerta, in loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis: circumduxit eum, & docuit: & cuſtodivit quaſi pupillam oculi ſui.

11. Sicut aquila provocans ad volandum pullos ſuos, & ſuper eos volitans, expandit alas ſuas, & aſſumpſit eum, atque portavit in humeris ſuis.

12. Dominus ſolus Dux ejus fuit: & non erat cum eo Deus alienus,

13. Conſtituit eum ſuper excelſam terram: ut comederet fructus agrorum, ut ſugeret mel de petra *a*, oleumque de ſaxo duriſſimo.

14. Butyrum de armento, & lac de ovibus cum adipe agnorum, & arietum filiorum Baſan *b*: & hircos cum medulla tritici, & ſanguinem uvæ biberet meraciſſimum.

15. Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitravit; incraſſatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem ſuum, & receſſit a Deo ſalutari *c* ſuo.

16. Provocaverunt *d* eum in diis alienis, & in abominationibus *e* ad iracundiam concitaverunt,

17. Immolaverunt dæmoniis, & non Deo, diis, quos ignorabant: novi recentesque venerunt, quos non coluerunt patres eorum.

18. Deum, qui te genuit dereliquiſti, & oblitus es Domini creatoris tui.

19. Vidit Dominus, & ad iracundiam concitatus eſt: quia provocaverunt eum filii ſui & filiæ.

20. Et ait: Abſcondam faciem *f* meam ab eis, & conſiderabo noviſſima eorum: generatio enim perverſa eſt, & infideles filii.

21. Ipſi me provocaverunt in eo, qui non erat Deus, & irritaverunt in vanitatibus ſuis: & *g* ego provocabo eos in eo, qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo illos.

22. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit usque ad inferni noviſſima: devorabitque terram cum germine ſuo, & montium fundamenta comburet.

23. Congregabo ſuper eos mala, & ſagittas meas complebo in eis

24. Conſumentur fame, & devorabunt eos aves morſu amariſſimo *h*: dentes beſtiarum immittam in eos, cum furore trahentium ſuper terram, atque ſerpentium.

a Sc. montes Palæſtinæ] tam fertiles ſunt, ut apes in petris ſponte mellificent, & olivæ inter ſaxa mire fructificent. Tirin.
b i. pinguium.
c Chald. redemptore 70. ſalvatore.
d ad iram.
e Sc. idolis.
f Chald. majeſtatem.
g Jerem. 15. 14. Sc. rejectis Judæis gentilem populum aſſumam, & communicabo gentibus meam ſapientiam & legem Rom. 10. 19.
h 70. immedicabili.

25. Foris

9. A część Páńſká lud iego: Iákob ſznur dźiedźictwá iego.

10. Nalazł go w źiemi puſtey, ná mieyſcu ſtráchu y głębokiey puſtyniey: Obwiodł go y uczył: y ſtrzegł iáko źrzenice oká ſwego.

11. Iáko Orzeł wywabiáiący ku latániu orletá ſwe, y nád nimi latáiący, rozſzyrzył ſkrzydłá ſwoie, y wźiął go, y nośił ná rámionách ſwoich.

12, Pan ſam wodzem iego był: á nie był z nim Bog obcy.

13. Poſtáwił go ná wyſokiey źiemi: áby iadł owoce polne, żeby ſſał miod z opoki, á oliwę z natwárdſzey ſkáły.

14. Máſło z krow, á mleko z owiec z tłuſtośćią iágniąt, y báránow ſynow Bázán: y kozły z nalepſzą pſzenicą, y krew iágody pił iáko naſczerſzą.

15. Roztył miły, y odwierzgnął: roztywſzy, ztłuśćiawſzy, nápęczniawſzy, opuśćił Bogá Stworzyćielá ſwego, y odſtąpił od Bogá zbáwićielá ſwego.

16. Rozdraźnili go w bogách cudzych, y w obrzydłośćiách ku gniewu wzruſzyli.

17. Ofiárowáli czártom á nie Bogu: bogom, ktorych nie ználi: nowotni y świeży przyſzli, ktorych nie chwalili oycowie ich.

18. Bogá, ktory ćię urodźił, opuśćiłeś y zápomniałeś Páná ſtworzyćielá twego.

19. Uyźrzał Pan, y do gniewu wzruſzony ieſt: iż go rozdraźnili ſynowie iego y corki.

20. Y rzekł: Skryię oblicze moie od nich, á będę ſię przypátrował końcowi ich: Narod bowiem przewrotny ieſt, y niewierni ſynowie.

21. Oni mię rozdraźnili w tym, ktory nie był Bogiem: y rozgniewáli w proznościách ſwoich: á ia draźnić ie będę w tym, ktory nie ieſt ludem, y w głupim narodźie gniewáć ich będę.

22. Ogień zápalił ſię w zapálczywośći moiey, y będźie gorzał áż do ſpodku piekłá: y pożrze źiemię z iey urodzáiem, y grunty gor wypali.

23. Zgromádzę ná nie złe, y ſtrzały moie wyſtrzelam w nie.

24. Wyzdycháią głodem y pożrzą ie ptacy klwániem bárzo przykrym: zęby beſtiy zápuſczę w nie, z iádem wlekących ſię po źiemi, y płazáiących.

25. Z

25. Z nadworza puſtoſyć ie będźie miecz, á wewnątrz ſtrách, młodźieńcá, weſpoł y pánnę, ſsącego z człowiekiem ſtárym.

26. Rzekłem: Kędyż ſą? uczynię że uſtánie z ludźi pámiątká ich.

27. Ale dla gniewu nieprzyiaćioł odłożyłem: by ſnac nie pyſznili ſię nieprzyiaćiele ich, y nie rzekli: Ręká náſzá wyſoká, á nie Pan, ſpráwiłá to wſzyſtko.

28. Národ bez rády ieſt, y bez roſtropnośći.

29. Day Boże, áby mądrzy byli, y rozumieli, y oſtáteczne rzeczy opátrowáli.

30. Jáko ieden ugania tyśiąc, á dwá w tył obracáią dźieśięć tyśięcy? izali nie przeto, iż Bog ich záprzedał ie, á Pan záwárł ie?

31. Nie ieſt bowiem Bog náſz iáko bogowie ich: y nieprzyiaćiele náſzy ſą ſędźiowie.

32. Z winnice Sodomſkiey, winnicá ich, y z przedmieśćia Gomorrhy winna iágodá ich, iágodá żołći, á groná bárzo gorſkie.

33. Zołć ſmokow wino ich, á iad żmiiowy nie uleczony.

34. Izali te rzeczy nie ſą ſkryte umnie, y zápieczętowáne w ſkárbiech moich?

35. Moiáć ieſt pomſtá, á ia oddam ná czás, áby ſię powinęłá nogá ich: bliſko ieſt dźień zginienia, y czáſy ſię ku przybyćiu kwápią.

36. Będźie ſądźił Pan lud ſwoy, á nád ſługámi ſwymi ſmiłuie ſię: Uyźrzy iż zemdláłá ręká, y zámknieni też uſtáli, á ktorzy zoſtali zniſzczeli.

37. Y rzecze: Gdźież ſą bogowie ich, w ktorych nádźieię mieli?

38. Z ktorych ofiar iadáli tłuſtość, á pili wino mokrych ofiar? niechay w ſtáną á rátuią was, á niech was w potrzebie obronią.

39. Obaczćieſz, żem ia ieſt ſam á nie máſz inſzego Bogá oprocz mnie, ia zábiię y ia ożywię: zránię y ia złeczę: á niemáſz ktoby z ręki moiey mogł wyrwáć.

40. Podnioſę ku niebu rękę moię, y rzekę: Zywię ia ná wieki.

41. Ieſli záoſtrzę iáko błyſkáwicę miecz moy, y pochwyći ſąd ręká moiá: oddam pomſtę nieprzyiaćiołom moim, y tym ktorzy mię nienawidźieli odwetuię.

42. Upoię ſtrzały moie krwią ich, á miecz moy pożrze mięſo, ze krwie pobitych, y z poimánia odkrytey nieprzyiaćielſkiey głowy.

43. Chwal-

25. Foris vaſtabit eos gladius, & intus pavor, juvenem ſimul ac virginem, lactantem cum homine ſene,

26. Dixi: Ubinam ſunt? ceſſare faciam ex hominibus memoriam eorum.

27. Sed propter iram inimicorum diſtuli, ne forte ſuperbirent hoſtes eorum, & dicerent: Manus noſtra excelſa, & non Dominus fecit hæc omnia.

28. Gens abſq; conſilio eſt, & ſine prudentia.

29. Utinam *a* ſaperent, & intelligerent, ac noviſſima providerent.

30. Quomodo perſequatur unus mille *b*: & duo fugent decem millia *c*? nonne ideo: quia Deus ſuus vendidit eos, & Dominus concluſit illos

31. Non enim eſt Deus noſter, ut dii eorum: & inimici noſtri ſunt judices *d*

32. De vinea Sodomorum, vinea eorum, & de ſuburbanis *e* Gomorrhæ: uva eorum uva fellis *f*, & botri amariſſimi.

33. Fel draconum vinum eorum & venenum aſpidum inſanabile.

34. Nonne hæc *g* condita *h* ſunt apud me, & ſignata in theſauris *i* meis?

35. Mea *k* eſt ultio, & ego retribuam in tempore, ut labatur pes eorum: juxta eſt dies perditionis, & adeſſe feſtinant tempora.

36. Judicabit Dominus populum ſuum, & *l* in ſervis ſuis miſerebitur *m*: videbit, quod infirmata ſit manus *n*, & clauſi quoque defecerunt, reſiduique conſumpti ſunt.

37. Et dicet *o*: Ubi ſunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam?

38. De quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum: ſurgant & opitulentur vobis, & in neceſſitate vos protegant.

39. Videte, quod ego ſim ſolus *p*, & non ſit alius Deus præter me *q* ego occidam, & ego vivere faciam: percutiam, & ego ſanabo, *r* & non eſt, qui de manu mea poſſit eruere.

40. Levabo ad cælum manum meam *s*, & dicam; Vivo ego in æternum.

41. Si acuero, ut fulgur gladium meum, & arripuerit judicium manus mea: reddam ultionem hoſtibus meis, & his, qui oderunt me, retribuam.

42. Inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gladius meus devorabit carnes, de cruore occiſorum, & de captivitate *t*, nudati inimicorum capitis.

a Jer. 9. 12.
b i. multos.
c Multo plures.
d De potentia Dei noſtri teſtes.
e Agris.
f Hebr. veneni: q. d. quoad ſtudia & actiones ſunt ſimiles Sodomitis. &c.
g Mala.
h Non obliviſcar.
i Seu occultis diſpoſitionibus.
k Eccl. 28. 1. Rom. 12. 19. Hebr. 10. 30.
l 2. Mac. 7. 6.
m Ulciſcens eorum hoſtes.
n Potentis hoſtium
o Jer. 2. 28.
p Verus Deus.
q 1. Reg. 2. 6. Tob. 13. 2. Sap. 16. 13.
r Joh. 10. 7. Sup. 16. 15.
s Jurans.
t Seu captivis, qui nudo capite ſolent abduci.

34. Lau-

a 2. Mach. 7. 6.

43. Laudate *a* gentes populum ejus, quia ſanguinem ſervorum ſuorum ulciſcetur: & vindictam tribuet in hoſtes eorum, & propitius erit terræ populi ſui.

44. Venit ergo Moyſes, & locutus eſt omnia verba cantici hujus in auribus populi, ipſe & Joſue filius Nun.

45. Complevitque omnes ſermones iſtos, loquens ad univerſum Iſrael:

46. Et dixit ad eos: Ponite corda veſtra in omnia verba, quæ ego teſtificor vobis hodie, ut mandetis ea filiis veſtris cuſtodire & facere, & implere univerſa, quæ ſcripta ſunt legis hujus:

47. Quia non incaſſum præcepta ſunt vobis, ſed ut ſinguli in eis viverent: quæ facientes longo perſeveretis tempore in Terra, ad quam, Jordanem transmiſſo, in gredimini poſſidendam.

48. Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, in eadem die, dicens:

b Partem montis Abarim.

49. Aſcende in montem iſtum Abarim, id eſt, tranſitum, in montem Nebo *b*, qui eſt in terra Moab contra Jericho: & vide terram Chanaan, quam ego tradam filiis Iſrael obtinendam, & morere in monte,

c Num. 20. 26. & 27. 13.

50. Quem conſcendens jungeris populis tuis, *c* ſicut mortuus eſt Aaron frater tuus in monte Hor, & appoſitus populis ſuis:

d Num. 20. 12. & 27. 14.

51. Quia *d* prævaricati eſtis contra me, in medio filiorum Iſrael, ad Aquas contradictionis in Cades deſerti Sin: & non ſanctificaſtis me inter filios Iſrael.

52. Econtra videbis terram, & non ingredieris in eam, quam ego dabo filiis Iſrael.

CAPUT XXXIII.

Moyſes moriturus duodecim tribubus benedicit vaticinando.

e Ex illius montis vertice ſuam legem promulgans.

f Monte Idumææ ab ignitis ſerpentibus per ſerpentem æneum nos curando.

g Inſtar ignis illuminans & mentem inflammans.

h. In fida Dei protectione Sap. 3. 1.

i Ei obſequentes.

1. HÆc eſt benedictio, qua benedixit Moyſes, homo Dei, filiis Iſrael ante mortem ſuam.

2. Et ait: Dominus de Sinai *e* venit, & de Seir *f* ortus eſt nobis: apparuit de monte Pharan, & cum eo ſanctorum millia. In dextera ejus ignea lex *g*.

3. Dilexit populos, omnes ſancti in manu illius ſunt *h*: & qui appropinquant pedibus ejus *i*: accipient de doctrina illius.

4. Le-

43. Chwalćie narodowie lud iego, bo ſię krwie ſług ſwoich mśćić będźie: y pomſtę odda nád nieprzyiaćioły ich, á będźie miłośćiw źiemi ludu ſwego.

44. Przyſzedł tedy Moyżeſz, y mowił wſzyſtkie ſłowá tey pieśni do uſzu ludu, on y Jozue ſyn Nun.

45. Y dokonał tych wſzyſtkich powieśći, mowiąc do wſzytkiego Izráelá.

46. Y rzekł do nich: Przyłożćie ſercá wáſze do wſzytkich ſłow, ktore ia dźiś wam oświadczam: ábyśćie roſkazáli ſynom wáſzym chowáćie y czynić, y wypełnić wſzyſtko, co nápiſano ieſt tego zakonu:

47. Bo nie dármo ie wam przykazano, ále áby káżdy z was żył w nich: ktore czyniąc trwálibyśćie przez długi czás ná źiemi, do ktorey przepráwiwſzy ſię przez Jordan wchodźićie pośieść ią.

48. Y mowił Pan do Moyżeſzá tegoż dniá, rzekąc:

49. Wſtąp ná tę gorę Abárim, (to ieſt, przeſzćia) ná gorę Nebo, ktora ieſt w źiemi Moábſkiey przećiw Jerychu: á oglądáy źiemię Cháneyſką, ktorą ia dam ſynom Izráelowym odźierżeć ią, á umrzy ná gorze.

50. Ná ktorą wſtąpiwſzy będźieſz przyłączon do ludow twoich, iáko umárł Aaron brát twoy ná gorze Hor, y przyłożon ieſt do ludow ſwoich:

51. Bośćie wyſtąpili przećiwko mnie w pośrzodku ſynow Izráelowych u wody w Kades puſtyni Syn: á niepoświęćiliśćie mię miedzy ſynmi Izráelowymi.

52. Z przećiwia oglądaſz źiemię, á niewnidźieſz do niey, ktorą ia dam ſynom Izráelowym.

ROZDZIAŁ XXXIII.

Moyżeſz przed śmierćią oſtátnie dáie błogoſłáwieńſtwá káżdemu z oſobná pokoleniu Izráelſkiemu.

1. TO ieſt błogoſłáwieńſtwo, ktorym błogoſłáwił Moyżeſz, człowiek Boży, ſynom Izráelowym przed śmierćią ſwą.

2. Y rzekł: Pan z Sinái przyſzedł, y z Seir wyſzedł nam, ukazał ſię z gory Phárán, á z nim świętych tyśiące. W práwicy iego ogniſty zakon.

3. Umiłował narody, wſzyſcy święći ſą w ręku iego, á ktorzy przybliżáią ſię do nog iego, wezmą z nauki iego.

4. Za-

4. Zakon nam przykazał Moyżeſz zá dźiedźictwo mnoſtwá Jákobowego.

5. Będźie u naprawſzego krolem zgromádźiwſzy kśiążętá ludu z pokoleńmi Izráelowemi.

6. Niech żywie Ruben, á niech nie umiera, á niechay będźie máły w liczbie.

7. To ieſt błogosłáwieńſtwo Judowe: Uſłyſz Pánie głos Judow, á do ludu iego wprowadź go: ręce iego będą ſię zań biły, y pomocnikiem iego przećiwko nieprzyiaćiołom iego będźie.

8. Lewiemu też rzekł: Doſkonáłość twoiá y nauká twoiá mężowi świętemu, ktoregoś doświádczył w pokuſzeniu, y oſądźiłeś u wod ſprzećiwieńſtwá.

9. Ktory rzekł oycu ſwemu y mátce ſwey: Nie znam was, á bráćiey ſwey: Niewiem o was: y nie ználi ſynow ſwoich. Ci ſtrzegli mow twoich, y przymierze twe záchowáli.

10. Sądy twoie o Jákobie, y zakon twoy o Izráelu: będą kłáść kádzenie w zapálczywośći twoiey, y całopalenie ná ołtarzu twoim.

11. Błogosław Pánie mocy iego, á ſprawy rąk iego przyimi: Potłucz grzbiety nieprzyiaćioł iego: á ktorzy go nienawidzą, niechay nie powſtáną.

12. Beniáminowi też rzekł: Namilſzy Páńſki będźie mieſzkał u niego beſpiecznie: iáko w łożnicy cáły dźień mieſzkáć będźie, á między rámiony iego będźie odpoczywał.

13. Jozephowi też rzekł: Z błogosłáwienia Páńſkiego źiemiá iego z owocow niebieſkich y roſy głębokośći podległey.

14. Z iábłek owocow słońcá y kśiężycá,

15. Z wierzchu ſtárych gor, z owocow págorkow wiecznych:

16. Y z urodzáiow źiemie, y z obfitośći iey. Błogosłáwieńſtwo onego, ktory ſię we krzu ukazał, niechay przydźie ná głowę Jozephowę, y ná wierzch głowy Názáreuſzá między bráćią iego.

17. Iáko pierworodnego byłá piękność iego, rogi Rhinocerotá, rogi iego, temi rozmiece narody áż ná kráie źiemie: teć ſą mnoſtwá Ephráim, y te tyśiące Mánáſſe.

18. A Zábulonowi rzekł: Weſel ſię Zábulon w wyſzćiu twoim, á Iſſáchár w namiećiech twoich.

19. Ludźi przyzową ná gorę: tám ofiárowáć będą ofiáry ſpráwiedliwośći: ktorzy po-

4. Legem præcepit nobis Moyſes, hæreditatem multitudinis Jacob.

5. Erit apud rectiſſimum, rex, congregatis principibus populi cum tribubus Iſrael.

6. Vivat Ruben, & non moriatur, & ſit parvus in numero.

7. Hæc eſt Judæ Benedictio: Audi Domine vocem Judæ, & ad populum ſuum introduc eum: manus ejus pugnabunt pro eo, & adjutor illius contra adverſarios ejus erit.

8. Levi quoque ait: Perfectio tua, & doctrina tua viro ſancto tuo [a], quem probaſti in tentatione, & judicaſti ad Aquas contradictionis [b].

9. Qui [c] dixit patri ſuo, & matri ſuæ: Neſcio vos: & fratribus ſuis: Ignoro vos: & neſcierunt filios ſuos. Hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſervaverunt,

10. Judicia tua o Jacob, & legem tuam o Iſrael: ponent [d] thimiama in furore tuo, & [e] holocauſtum ſuper altare tuum.

11. Benedic Domine fortitudini ejus, & opera manuum illius ſuſcipe. Percute dorſa inimicorum ejus: & qui oderunt eum, non conſurgant.

12. Et Benjamin ait: Amantiſſimus Domini habitabit confidenter * in eo: quaſi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros illius requieſcet.

13. Joſeph quoque ait: De benedictione Domini terra ejus, de pomis cæli, & rore, atque abyſſo ſubjacente.

14. De pomis fructum ſolis ac lunæ [f].

15. De vertice antiquorum montium, de pomis collium æternorum:

16. Et de frugibus terræ, & de plenitudine ejus. Benedictio illius [g], qui apparuit in rubo, veniat ſuper caput Joſeph, & ſuper verticem Nazaræi inter fratres ſuos.

17. Quaſi primogeniti tauri pulchritudo ejus, cornua Rhinocerotis cornua [h] illius: in ipſis ventilabit Gentes usque ad terminos terræ. Hæ ſunt multitudines Ephraim; & hæc millia Manaſſe.

18. Et Zabulon ait: Lætare Zabulon in exitu tuo [i], & Iſſachar in tabernaculis tuis.

19. Populos vocabunt ad montem [k]: ibi immolabunt victimas juſtitiæ. Qui inunda-

[a] Aaroni.
[b] Num. 20.
[c] Exod. 32. 27. Lev. 10. 5.
[d] Id eſt, poſuerunt.
[e] ad te placandum.
* Seu ſecure, in pace.
[f] Optimis propter influentiam ſolis & lunæ.
[g] Exod. 3. 2.
[h] Sc. Vires.
[i] Ad bellum.
[k] Sc. ubi templum.

tionem *a* maris quaſi lac ſugent, & theſauros abſconditos arenarum.

20. Et Gad ait: Benedictus in latitudine Gad: quaſi leo requievit, cepitque brachium & verticem *b*.

21. Et vidit principatum ſuum, quod in parte ſua doctor eſſet repoſitus: qui fuit cum principibus populi; & fecit juſtitias Domini & judicium ſuum cum Iſrael.

22. Dan quoque ait: Dan *c* catulus leonis, fluet largiter *d* de Baſan *e*.

23. Et Nepthali dixit: Nepthali abundantia perfruetur, & plenus erit benedictionibus Domini; mare & meridiem poſſidebit.

24. Aſer quoque ait: Benedictus in filiis Aſer, ſit placens fratribus ſuis, & tingat in oleo pedem ſuum.

25. Ferrum & æs calceamentum ejus *f*. Sicut dies juventutis tuæ, ita & ſenectus tua.

26. Non eſt Deus alius ut Deus rectiſſimi *g*: aſcenſor cæli auxiliator tuus: Magnificentia ejus diſcurrunt nubes,

27. Habitaculum ejus ſurſum, & ſubter brachia ſempiterna: ejicit a facie tua inimicum, dicetque: Conterere.

28. Habitabit Iſrael confidenter, & ſolus: Oculus Jacob in terra frumenti & vini, cælique caligabunt rore.

29. Beatus es tu Iſrael: quis ſimilis tui, popule, qui ſalvaris in Domino? ſcutum auxilii tui, & gladius gloriæ tuæ *h*: negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis.

a Hebr. affluentiam.
b Sc. hoſtium.
c Ob fortitudinem præſertim Samſonis ex hac tribu.
d Procedet fortiter.
e Ut ſolent leones de Baſan.
f Abundabit oleo, ferro, &c.
g Chald. dilecti. ſc. populi Iſrael.
h Sc. eſt Dominus.

wodź morſką będą ſſáć iáko mleko, y ſkárby zákryte piaſku.

20. Y Gádowi rzekł: Błogosłáwiony w ſzerokośći Gád; iáko lew odpoczynął, y wźiął rámię y głowę.

21. Y oglądał páńſtwo ſwoie, że w częśći iego náuczyćiel ieſt odłożony: ktory był z kśiążęty ludu, y czynił ſpráwiedliwośći Páńſkie, y ſąd iego z Izráelem.

22. Dánowi też rzekł: Dán ſczenię lwie poplynie hoynie z Bázán.

23. A Nephthálemu rzekł: Nephtháli będźie używał obfitośći, y pełen będźie błogosłáwieńſtwá Páńſkiego, morze y południe pośiędźie.

24. Aſerowi też rzekł: Błogosłáwiony w ſyniech Aſer, niech będźie przyiemny bráćiey ſwey, á niech omacza w oliwie nogę ſwoię.

25. Zelázo y miedź obuwie iego. Iáko dni młodośći twoiey, ták y ſtárość twoiá.

26. Niemáſz innego Bogá, iáko Bog nápráwſzego: wśiádácz niebieſki pomocnikiem twoim. Wielmożnośćią iego obłoki przebiegáią.

27. Mieſzkánie iego wzgorę, á ze ſpodku rámioná wieczne: wyrzući przed obliczem twoim nieprzyiaćielá, y rzecze: Skruſz ſię.

28. Będźie mieſzkał Izráel beſpiecznie, y ſám. Oko Jákobowe w źiemi zbożá y winá, á niebioſá záchmurzą ſię roſą.

29. Błogosłáwionyś ty Izráelu: kto podobny tobie ludu ktory zbáwion bywaſz w Pánu? tarcz pomocy twoiey, y miecz chwały twoiey: záprzą ſię ćiebie nieprzyiaćiele twoi, á ty po ſzyiách ich deptáć będźieſz.

CAPUT XXXIV.

Contemplata terram moritur Moyſes, & occulte a Deo ſepultus a populo, 1. Illique Joſue ſubſtituitur. 9. Commendatur Propheta Moyſes a Dei familiaritate, & factis per ipſum ſignis. 10.

1. Aſcendit *i* ergo Moyſes de campeſtribus Moab ſuper Montem Nebo, in verticem Phasga contra Jericho: oſtenditque ei Dominus omnem terram Galaad usque Dan.

2. Et univerſum Nepthali, terramque Ephraim & Manaſſe, & omnem terram Juda usque ad mare noviſſimum,

3. Et auſtralem partem, & latitudinem campi Jericho civitatis palmarum usque Segor.

Eodem an. M. 2553. menſe 12. anni 40. ab exitu, prima die menſis.
i Super. 3. 27. & 32. 49. 2. Mac. 2. 4.

ROZDZIAŁ XXXIV.

Moyżeſz ná gorę wſtąpił: źiemię obiecáną oglądał: umárł: lud go płácze, á ná mieyſce iego Jozue wſtąpił.

1. Wſtąpił tedy Moyżeſz z pol Moáb ná gorę Nebo, ná wierzch Pháſgá, przećiwko Jerichu: y ukazał mu Pan wſzytkę źiemię Gáláád áż do Dán,

2. Y wſzytkiego Nephtháli, y źiemię Ephráim y Mánáſſe, y wſzytkę źiemię Iudy áż do morzá oſtatniego,

3. Y ſtronę południową, y ſzerokość polá Jerichá miáſtá palm áż do Segor.

4. Di- 4. Y

4. Y rzekł Pan do niego: Táć ieſt źiemiá, o ktorąm przyśiągł Abráhámowi, Izáákowi, y Jákobowi, mowiąc: naśieniu twemu dam ią. Widźiáłeś ią oczymá ſwemi, ále nie przeydźieſz do niey.

5. Y umárł tám Moyżeſz ſługá Páńſki w źiemi Moábſkiey ná roſkazánie Páńſkie:

6. Y pogrzebł go w dolinie źiemie Moábſkiey przećiwko Phogor: á nie dowiedźiał ſię człowiek o grobie iego áż do teráznieyſzego dniá.

7. Moyżeſzowi ſto y dwádźieśćiá lat było gdy umárł: á nie záćmiło ſię oko iego, áni ſię poruſzyły żęby iego.

8. Y płákáli go ſynowie Izráelowi ná polách Moáb trzydźieśći dni: y ſpełniły ſię dni płáczu płáczących Moyżeſzá.

9. A Jozue ſyn Nun nápełnion ieſt Duchá mądrośći, bo Moyżeſz nań włożył ręce ſwoie. Y byli mu poſłuſzni ſynowie Izráelowi, y uczynili iáko Pan roſkazał Moyżeſzowi.

10. Y nie powſtał nápotym prorok w Izráelu iáko Moyżeſz, ktoregoby znał Pan twarzą w twarz,

11. W wſzytkich znákách y ćudách, ktore poſłał przezeń żeby czynił w źiemi Ægyptſkiey Pháráonowi y wſzytkim ſługom iego, y wſzytkiey źiemi iego,

12. Y wſzeláką rękę mocną, y dźiwy wielkie, ktore czynił Moyżeſz przed wſzytkim Izráełem.

4. Dixitque Dominus ad eum: *a* Hæc eſt terra, pro qua juravi Abraham, Iſaac, & Jacob, dicens: Semini tuo dabo eam. Vidiſti eam oculis tuis, & non tranſibis ad illam.

5. Mortuusque eſt ibi Moyſes ſervus Domini, in terra Moab *b* jubente Domino:

6. Et ſepelivit eum in valle Terræ Moab contra Phogor: & non cognovit homo ſepulchrum ejus usque in præſentem diem.

7. Moyſes centum & viginti annorum erat quando mortuus eſt: non caligavit oculus ejus, nec dentes illius moti ſunt.

8. Fleveruntque *c* eum filii Iſrael in campeſtribus Moab triginta diebus *d*: & completi ſunt dies planctus lugentium Moyſen.

9. Joſue vero filius Nun repletus eſt Spiritu ſapientiæ, quia Moyſes poſuit ſuper eum manus ſuas. Et obedierunt ei filii Iſrael, feceruntque, ſicut præcepit Dominus Moyſi.

10. Et non ſurrexit *e* ultra propheta in Iſrael ſicut Moyſes, quem noſſet Dominus facie ad faciem *f*,

11. In omnibus ſignis atque portentis, quæ miſit per eum, ut faceret in Terra Ægypti Pharaoni, & omnibus ſervis ejus, univerſæque terræ illius.

12. Et cunctam manum robuſtam, magnaque mirabilia, quæ fecit Moſes coram univerſo Iſraeſ.

a Gen. 12. 7. & 15.

b Antiqua ex qua ab Amorrhæis ejecti fuerant.

c Non lacrymis ſed pompa funeris. Sa ex S. Hieronym.

d Toto videlicet menſe illo 12.

e Extitit & hominibus innotuit.

f i. familiariſſime.

KSIĘGI JOSUE.
Po Zydowſku
יהושע JEHOSUA.
ROZDZIAŁ I.

Pan Bog dodáie myśli Joſue, á on ludu roſkazał ſię ná drogę gotowáć, á lud mu poſłuſzeńſtwo ślubuie.

1. Y Sſtáło ſię po śmierći Moyżeſzá ſługi Páńſkiego, iż mowił Pan do Jozuego ſyná Nun, ſłużebniká Moyżeſzowego, y rzekł mu:

2. Moyżeſz ſługá moy umárł: Wſtań, á prze-

LIBER JOSUE
Hebraice
יהושע JEHOSUA.
CAPUT I.

Joſue confortatus a Domino monet populum, ut ſe ad Jordanis tranſitum præparent; 1. Et ut tribus Ruben, Gad, & dimidia Manaſſe, armatæ fratres ſuos ad promiſſam Terram deducant. 12.

1. ET factum eſt poſt mortem Moyſi ſervi Domini, ut loqueretur Dominus ad Joſue filium Nun, miniſtrum Moyſi, & diceret ei:

2. Moyſes ſervus meus mortuus eſt: ſurge, & tran-

Anno M. 2553. dimidiato, ante Chriſtum 1451. menſe 1. anni 41. ab exitu.

& transi Jordanem iſtum tu, & omnis populus tecum, in Terram, quam ego dabo filiis Iſrael.

a Deut 11. 24.

3. *a* Omnem lucum, quem calcaverit veſtigium pedis veſtri, vobis tradam, ſicut locutus ſum Moyſi.

4. A deſerto, & Libano usque ad fluvium magnum Euphraten, omnis terra Hethæorum usque ad mare magnum contra ſolis occaſum erit terminus veſter.

b Infr. 3. 7. Hebr. 13. 5.

5. Nullus poterit vobis reſiſtere cunctis diebus vitæ tuæ; *b* ſicut fui cum Moyſe, ita ero tecum; non dimittam, nec derelinquam te.

c Deut. 31. 7. & 23. 3. Reg. 2. 2.

6. Confortare *c*, & eſto robuſtus: tu enim ſorte divides populo huic Terram, pro qua juravi patribus ſuis, ut traderem eam illis.

7. Confortare igitur, & eſto robuſtus valde: ut cuſtodias, & facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyſes ſervus meus: ne declines ab ea ad dexteram vel ad ſiniſtram, ut intelligas cuncta, quæ agis.

d Proſperabis.

8. Non recedat volumen legis hujus ab ore tuo: ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut cuſtodias, & facias omnia, quæ ſcripta ſunt in eo: tunc diriges *d* viam tuam, & intelliges eam.

9. Ecce præcipio tibi, confortare, & eſto robuſtus. Noli metuere, & noli timere: quoniam tecum eſt Dominus Deus tuus in omnibus, ad quæcumque perrexeris.

10. Præcepitque Joſue principibus populi, dicens: Tranſite per medium caſtrorum, & imperate populo, ac dicite:

e Sc. Manna, quod nondum ceſſaverat

f Q. poſt paucos dies.

11. Præparate vobis cibaria *e*: quoniam poſt diem tertium *f* tranſibitis Jordanem, & intrabitis ad poſſidendam Terram, quam Dominus Deus veſter daturus eſt vobis.

12. Rubenitis quoque, & Gaditis, & dimidiæ tribui Manaſſe ait:

13. Mementote ſermonis, quem præcepit vobis Moyſes famulus Domini, dicens: Dominus Deus veſter dedit vobis requiem, & omnem terram.

g Num. 32. 26.

14. Uxores *g* veſtræ, & filii, ac jumenta manebunt in Terra, quam tradidit vobis Moyſes trans Jordanem: vos autem tranſite armati ante fratres veſtros, omnes fortes manu, & pugnate pro eis,

15. Donec det Dominus requiem fratribus veſtris ſicut & vobis dedit, & poſſideant ipſi quo-

przepraw ſię przez ten Jordan, ty y wſzytek lud z tobą do źiemie, ktorą ia dam ſynom Izráelowym.

3. Wſzelkie mieyſce, po ktorym deptáć będźie ſtopá nogi wáſzey, dam wam, iákom rzekł Moyżeſzowi.

4. Od puſczey y od Libanu, áż do rzeki wielkiey Euphráteſa, wſzytká źiemiá Heteyczykow, áż do morzá wielkiego ná zachod ſłońcá, będźie gránicą wáſzą.

5. Żaden ſię wam ſprzewić nie będźie mogł, po wſzytkie dni żywotá twego: iákom był z Moyżeſzem ták będę z tobą: nie opuſcę ćię, áni ćię odſtąpię.

6. Zmacniay ſię, á bądź dużym: ábowiem ty loſem podźieliſz ludowi temu źiemię, o ktorąm oycom ich przyśiągł, żebym ią dał im.

7. Zmacniay ſię tedy, á bądź mocnym bárzo: ábyś ſtrzegł y czynił wſzytek zakon, ktoryć roſkazał Moyżeſz ſługá moy: nie uſtępuy od niego w práwo áni w lewo, ábyś rozumiał wſzytko, co czyniſz.

8. Niechay nie odſtępuie kśięgá zakonu tego od uſt twoich: ále w niey będźieſz rozmyślał we dnie y w nocy, ábyś ſtrzegł y czynił wſzytko co w niey nápiſano: ná ten czás wyproſtuieſz drogę twoię, y wyrozumieſz ią.

9. Otoć przykázuię, zmacniay ſię, á bądź duży. Nie boy ſię, áni ſię lękay, bo ztobą ieſt Pan Bog twoy we wſzytkim, do czegokolwiek ſię obroćiſz.

10. Y przykazał Jozue przełożonym nád ludem mowiąc: Przeydźćie przez pośrzodek obozu, y rozkażćie ludowi, y mowćie:

11. Nágotuyćie ſobie ſtráwy, po trzech dniách bowiem poydźiećie zá Jordan, y wnidźiećie pośieśdź źiemię, ktorą Pan Bog wáſz da wam.

12. Rubenitom też y Gáditom, y połowicy pokolenia Mánáſſe rzekł:

13. Pamiętayćie ná mowę, ktorą wam roſkazał Moyżeſz ſługá Páńſki, mowiąc: Pan Bog wáſz dał wam odpoczynienie, y wſzytkę źiemię.

14. Żony wáſze, y ſynowie, y dobytki zoſtáną w źiemi, ktorą wam dał Moyżeſz zá Jordanem: á wy przeydźćie zbroyni przed bráćią wáſzą, wſzyſcy ręką mocni, á walczćie zá nimi.

15. Aż da Pan odpoczynienie bráćiey wáſzey, iáko y wam dał, że też y oni ośięgną źiemię, ktorą

ktorą Pan Bog wáſz da im: á ták wroćićie ſię do źiemie ośiádłośći wáſzey, y będźiećie w niey mieſzkáć, ktorą wam dał Moyżeſz ſługá Páńſki zá Jordanem ná wſchod ſłońcá.

16. Y odpowiedźieli Jozuemu, y rzekli: Wſzytko, coś nam roſkazał, uczyniemy: y gdźiekolwiek pośleſz, poydźiemi.

17. Iákoſmy we wſzem byli poſłuſzni Moyżeſzowi, ták będźiem poſłuſzni y tobie: tylko niech Pan Bog twoy będźie z tobą, iáko był z Moyżeſzem.

18. Ktoby ſię ſprzećiwił uſtom twoim, á nie byłby poſłuſzny wſzytkim mowam, ktore mu przykażeſz, niechay umrze: tylko ty zmacniay ſię, á mężnie ſobie poczynay.

quoque Terram, quam Dominus Deus veſter datuus eſt eis: & ſic revertemini in Terram poſſeſſionis veſtræ, & habitabitis in ea, quam vobis dedit Moyſes famulus Domini trans Jordanem contra *a* ſolis ortum.

a id eſt ad.

16. Reſponderuntque ad Joſue, atque dixerunt: Omnia, quæ præcepiſti nobis, faciemus: & quocumque miſeris, ibimus.

17. Sicut obedivimus in cunctis Moyſi, ita obediemus & tibi: tantum ſit Dominus Deus tuus tecum, ſicut fuit cum Moyſe.

18. Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit cunctis ſermonibus, quos præceperis ei, moriatur: tu tantum confortare, & viriliter age.

ROZDZIAŁ II.

Poſłáno ſzpiegi do Miáſtá Jerycho, ktorych Ráháb nieuććiwá Białagłowá przechowáłá wźiąwſzy od nich obietnicę łutośći.

1. POſłał tedy Jozue ſyn Nun z Setim dwu mężow ſzpiegow potáiemnie, y rżekł im: Idźćie á wypátruyćie źiemię, y miáſto Jericho. Ktorzy wyſzedſzy weſzli w dom niewiáſty wſzeteczney, imieniu Ráháb, y ſtánęli u niey.

2. Y dano znáć krolowi Jericho, y powiedźiáno: Oto mężowie z ſynow Izráelowych weſzli tu w nocy, żeby wypátrowáli źiemię,

3. Y poſłał krol Jericho do Ráháb, mowiąc: Wywiedź męże, ktorzy przyſzli do ćiebie, y weſzli do domu twego: bo ſzpiegowie ſą, y wſzytkę źiemię wypátrowáć przyſzli.

4. A wźiąwſzy niewiáſtá męże ſkryłá, y rzekłá: Znam ſię do tego, przyſzli do mnie, áłem nie wiedźiáłá ſkąd byli:

5. A gdy bramę zámykano, gdy iuż było ćiemno, y oni záraz wyſzli, niewiem gdźie poſzli: gońćie ie prędko, á poimaćie ie.

6. A oná ie w wiodłá ná áltánę domu ſwego, y nákryłá ie páźdźierzem lnu, ktore tám było.

7. A ći, ktorzy byli poſłáni, śćigáli ie drogą ktora wiedźie do brodu Jordanu: á gdy oni wyſzli, wnet zámkniono bramę.

8. Ieſcze byli nie záſnęli, ktorzy ſię kryli, á oto niewiáſtá wſtąpiłá do nich, y rzekłá:

9. Wiem, że Pan dał wam źiemię: ábowiem przypadł ſtrách wáſz ná nas, że zemdleli wſzyſcy obywátele źiemi.

10. Sły-

CAPUT II.

Miſſi exploratores in Urbem Jericho, a Rahab meretrice occultantur; 4. Et promiſſa illi miſericordia ac indemnitate a morte liberantur.

1. MIſit * igitur Joſue filius Nun de Setim duos viros exploratores in abſcondito: & dixit: Ite, & conſiderate Terram, urbemque Jericho. Qui pergentes ingreſſi ſunt domum mulieris meretricis, nomine Rahab, & quieverunt apud eam.

* Eodem anno 2553. menſe 1. anni 41. ab exitu.

2. Nutiatumque eſt regi Jericho, & dictum: Ecce viri ingreſſi ſunt huc per noctem de filiis Iſrael, ut explorarent Terram.

3. Miſitque Rex Jericho ad Rahab, dicens: Educ viros, qui venerunt ad te, ingreſſi ſunt domum tuam: exploratores quippe ſunt, & omnem Terram conſiderare venerunt.

4. Tollensque *b* mulier viros, abſcondit, & ait: Fateor, venerunt ad me, ſed neſciebam, unde eſſent:

b Infr. 6. 17. Et ſi Rahab per quatuor officioſa mendacia venialiter peccavit; per opera tamen fidei, charitatis, obedientiæ & piæ fortitudinis juſtificata eſt Hebr. 11. 31. Jacob. 2. 25.

5. Cumque porta clauderetur in tenebris & illi pariter exierunt, neſcio, quo abierunt perſequimini cito, & comprehendetis eos.

6. Ipſa autem fecit aſcendere viros in ſolarium domus ſuæ, operuitque eos ſtipula lini, quæ ibi erat.

7. Hi autem, qui miſſi fuerant, ſecuti ſunt eos per viam, quæ ducit ad vadum Jordanis illiſque egreſſis ſtatim porta clauſa eſt.

8. Necdum obdormierant, qui latebant, & ecce mulier aſcendit ad eos, & ait:

9. Novi, quod Dominus tradiderit vobis Terram: etenim irruit in nos terror veſter, & elanguerunt omnes habitatores Terræ.

10. Au-

a Exod. 14. 21. *b* Num. 21. 24.

10. Audivimus, quod *a* ſiccaverit Dominus aquas Maris rubri ad veſtrum introitum, quando egreſſi eſtis ex Ægypto: *b* & quæ feceritis duobus Amorrhæorum regibus, qui erant trans Jordanem, Sehon & Og, quos interfeciſtis.

11. Et hæc audientes pertimuimus, & elanguit cor noſtrũ, nec remanſit in nobis ſpiritus ad introitum veſtrum: Dominus enim Deus veſter, ipſe eſt Deus in cælo ſurſum, & in terra deorſum.

c Infr. 6. 22.

12. Nunc *c* ergo jurate mihi per Dominum, ut, quomodo ego miſericordiam feci vobiſcum, ita & vos faciatis cum domo patris mei: detisque mihi verum *d* ſignum,

d Chald. veritatis.

13. Ut ſalvetis patrem meum & matrem, fratres ac ſorores meas, & omnia, quæ illorum ſunt, & eruatis animas noſtras a morte.

14. Qui reſponderunt ei: Anima noſtra ſit pro vobis in mortem *e* ſi tamen non prodideris nos: cumque tradiderit nobis Dominus terram, faciemus in te miſericordiam, & veritatem.

e Q. d. pereamus, niſi fecerimus.

15. Demiſit ergo eos per funem de feneſtra: domus enim ejus hærebat muro:

16. Dixitque ad eos: Ad montana conſcendite, ne forte occurrant vobis revertentes: ibique latitate tribus diebus, donec redeant, & ſic ibitis per viam veſtram.

17. Qui dixerunt ad eam: innoxii erimus a juramento hoc *f*, quo adjuraſti nos:

f Q. d. quia ſervabimus.

18. Si ingredientibus nobis Terram, ſignum fuerit funiculus iſte coccineus, & ligaveris eum in feneſtra, per quam demiſiſti nos: & patrem tuum ac matrem, fratresque & omnem cognationem tuam congregaveris in domum tuam.

19. Qui oſtium domus tuæ egreſſus fuerit, ſanguis ipſius erit in caput ejus *g*, & nos erimus alieni *h*. Cunctorum autem ſanguis, qui tecum in domo fuerint, redundabit in caput noſtrum, ſi eos aliquis tetigerit.

g I. erit ſibi ipſi cauſa mortis. *h* a culpa.

20. Quod ſi nos prodere volueris, & ſermonem iſtum proferre in medium, erimus mundi *i* ab hoc juramento, quo adjuraſti nos.

i Immunes, quia non tenebimur.

21. Et illa reſpondit: Sicut locuti eſtis, ita fiat. Dimittensque eos ut pergerent, appendit funiculum coccineum in feneſtra.

22. illi vero ambulantes pervenerunt ad montana, & manſerunt ibi tres dies, donec reverterentur, qui fuerant perſecuti: quærentes enim per omnem viam, non repererunt eos.

23. Qui-

10. Słyſzeliſmy, że Pan wyſuſzył wody morzá czerwonego ná weſzćie wáſze, kiedyśćie wyſzli z Ægyptu, y cośćie uczynili dwiemá krolom Amorrheyczykow, ktorzy byli zá Jordanem: Sehon y Og, ktoreśćie pobili.

11. A to ſłyſząc polękáliſmy ſię, y zemdláło ſerce náſze, y nie oſtał ſie w nas duch ná przyſzćie wáſze: Bo Pan Bog wáſz ſam ieſt Bog ná niebie wzgorę, y ná źiemi niſko.

12. Przetoż teraz przyśiężćie mi przez Páná, iż iákom ia nád wámi użyłá miłośierdźia, ták y wy ábyśćie uczynili z domem oycá mojego: y daycie mi znák pewny,

13. Że záchowaćie żywo oycá mego y mátkę, bráćią y śioſtry moie, y wſzytko co ich ieſt, á wyzwolićie duſze náſze od śmierći.

14. Ktorzy odpowiedźieli iey: Duſzá náſzá niechay będźie zá was ná śmierć: wſzákże ieſli nas nie wydaſz. A gdy nam Pan da źiemię, okażemy nád tobą miłośierdźie y prawdę.

15. Spuśćiłá ie tedy ná powroźie z okná, bo dom iey był przy murze.

16. Y rzekłá im: Wſtąpćie ná gory, áby ſnać was nie potkáli wracáiący ſię: á tám ſię kryićie przez trzy dni, áż ſię wrocą, á ták poydźiećie drogą wáſzą.

17. Ktorzy rzekli do niey: Będźiem wolni od tey przyśięgi, ktorąs nas poprzyśięgłá:

18. Ieſli gdy wnidźiemy do tey źiemie, znákiem będźie ten powrozek czerwony, á uwiążeſz go w oknie z ktoregoś nas ſpuśćiłá: á oycá twego y mátkę, y bráćią y wſzytkę twą rodźinę zgromádźiſz do domu ſwego.

19. Kto ze drzwi domu twego wynidźie, krew iego będźie ná głowę iego, á my będźiem niewinni. Ale krew wſzytkich, ktorzy z tobą w domu będą, obroći ſię ná głowę náſzę, ieſli ſię ich kto dotknie.

20. Ale ieſli nas będźieſz chćiáłá wydáć, y te mowę obiáwić, będźiem wolni od tey przyśięgi, ktorąś nas poprzyśięgłá.

21. A oná odpowiedźiáłá: Iákośćie rzekli, ták niechay będźie. Y puśćiwſzy ie áby poſzli, uwiązáłá powrozek czerwony w oknie.

22. A oni idąc przyſzli do gor, y mieſzkáli tám przez trzy dni, áż ſię wroćili ći, ktorzy gonili: bo náſzukawſzy ſię po wſzytkich drogách, nie náleźli ich.

23. Kto-

23. Ktorzy gdy weſzli w miáſto, wroćili ſię y zſtąpili ſzpiegowie z gory: á przepráwiwſzy ſię przez Jordan przyſzli do Jozuego ſyná Nun, y powiedźieli mu wſzytko, co ſię im było przydáło

24. Y rzekli: Dał Pan wſzytkę tę źiemię w ręce náſze, y upádli od ſtráchu wſzyſcy obywátele iey.

ROZDZIAŁ III.

Mocą á dźiwem oſobliwym od Bogá Jordan wyſechł, y ták lud Izráelſki przeſzedł do źiemie obiecáney.

1. WStawſzy tedy Jozue w nocy, ruſzył ſię z obozem: á wyćiągnąwſzy z Setim, przyſzli do Jordanu on y wſzyſcy ſynowie Izráelowi, y mieſzkáli tám trzy dni.

2. Ktore gdy minęły, przeſzli woźniowie przez pośrzod obozu,

3. Wołáiąc y mowiąc: Gdy uyźrzyćie ſkrzynię przymierza Páná Bogá wáſzego, y kápłany rodu Lewitſkiego nioſące ią, wy ſię też ruſzćie, á idźćie zá idącemi wprzod:

4. A niechay będźie plác między wámi á między ſkrzynią ná dwá tyśiącá łokiet: ábyśćie zdáleká mogli widźieć, ktorą drogą iśdź maćie: bośćie przed tym nią nie chodźili: á ſtrzeżćie ſię, ábyśćie ſię nie przybliżáli do ſkrzynie.

5. Y rzekł Jozue do ludu: Poświęććie ſię: bo iutro Pan uczyni między wámi cudá.

6. Y rzekł do kápłanow: Weźmićie ſkrzynię przymierza, á idźćie przed ludem: Ktorzy czyniąc doſyć roſkazániu, wźięli, y ſzli przed nimi.

7. Y rzekł Pan do Jozuego: Dźiś ćię pocznę wywyſzáć przede wſzytkim Izráelem: áby wiedźieli, iż iákom był z Moyżeſzem, tákem ieſt y z tobą.

8. A ty roſkaż kápłanom, ktorzy nioſą ſkrzynię przymierza, á rzecz im: Gdy wnidźiecie w częśc wody Jordanu, ſtańćie w niey.

9. Y rzekł Jozue do ſynow Izráelowych: Przyſtąpćie ſám, á ſłuchayćie ſłowá Páná Bogá wáſzego,

10. Y záś: Po tym, pry poznaćie że Pan Bog żywiący ieſt w pośrzodku was, y wytráći przed oczymá wáſzemi Chánáneyczyká, y Hetheyczyká, Heweyczyká, y Pherezeyczyká, Gergezeyczyká też y Jebuzeyczyká, y Amorrheyczyká.

23. Quibus urbem ingreſſis, reverſi ſunt, & deſcenderunt exploratores de monte, & transmiſſo Jordane, venerunt ad Joſue filium Nun, narraveruntque ei omnia, quæ acciderant ſibi,

24. Atque dixerunt: Tradidit Dominus omnem terram hanc in manus noſtras, & timore proſtrati ſunt cuncti habitatores ejus.

CAPUT III.

Siccatum Dei miraculo Jordanem præeunte arca, populus tranſit. 14.

1. IGitur Joſue de nocte conſurgens * movit caſtra: egredientesque de Setim, venerunt ad Jordanem ipſe & omnes filii Iſrael, & morati ſunt ibi tres dies.

* Eodem anno & menſe.

2. Quibus evolutis, tranſierunt præcones per caſtrorum medium,

3. Et clamare cœperunt: Quando videritis arcam fœderis Domini Dei veſtri & ſacerdotes ſtirpis Leviticæ portantes eam, vos quoque conſurgite, & ſequimini præcedentes:

4. Sitque inter vos & arcam *a* ſpatium cubitorum duum millium: ut procul videre poſſitis, & noſſe, per quam viam ingrediamini: quia prius non ambulaſtis per eam: & cavete, ne appropinquetis ad arcam.

a Colligunt inde Doctores, columnam nubis itineris ducem ceſſaſſe; myſtice in veri Joſue ſeu Jeſu Chriſti principatu nulla amplius nubes eſt vel caligo.

5. Dixitque Joſue ad populum: Sanctificamini: cras enim faciet Dominus inter vos mirabilia.

6. Et ait ad ſacerdotes: Tollite arcam fœderis, & præcedite populum. Qui juſſa complentes, tulerunt, & ambulaverunt ante eos.

7. Dixitque Dominus ad Joſue: Hodie incipiam exaltare te coram omni Iſrael: ut ſciant, quod ſicut cum Moyſe fui, ita tecum ſim.

8. Tu autem præcipe ſacerdotibus, qui portant arcam fœderis, & dic eis: Cum ingreſſi fueritis partem aquæ Jordanis, ſtate in ea.

9. Dixitque Joſue ad filios Iſrael: Accedite huc, & audite verbum Domini Dei veſtri.

10. Et rurſum: In hoc, inquit, ſcietis, quod Dominus Deus vivens in medio veſtri eſt, & diſperdet in conſpectu veſtro Chananæum & Hetheum, Hevæum, & Pherezæum, Gergeſæum quoque & Jebuſæum, & Amorrhæum.

a Act. 7. 45.

11. Ecce, *a* arca federis Domini omnis terræ antecedet vos per Jordanem.

12. Parate duodecim viros de tribubus Iſrael, ſingulos per ſingulas tribus.

13. Et cum poſuerint veſtigia pedum ſuorum ſacerdotes, qui portant arcam Domini Dei univerſæ terræ, in aquis Jordanis, aquæ, quæ inferiores ſunt, decurrent, atque deficient; quæ autem deſuper veniunt, in una mole conſiſtent.

14. Igitur egreſſus eſt populus de tabernaculis ſuis, ut tranſiret Jordanem: & ſacerdotes, qui portabant arcam fœderis, pergebant ante eum.

b Die 10. menſis 1. (Inf. 4. 19.) eodem videlicet, quo Agnus Paſchalis erat ſeligendus.

c Eccli. 24. 36.

15. Ingreſſisque eis Jordanem *b*, & pedibus eorum in parte aquæ tinctis (Jordanis autem ripas alvei ſui tempore *c* meſſis impleverat)

16. Steterunt aquæ deſcendentes in loco uno, & ad inſtar montis intumeſcentes apparebant procul ab urbe, quæ vocatur Adom usque ad locum Sarthan: quæ autem inferiores erant, in Mare ſolitudinis (quod nunc vocatur mortuũ) deſcenderunt, usquequo omnino deficerent.

17. Populus autem incedebat contra Jericho: & ſacerdotes, qui portabant arcam fœderis Domini, ſtabant ſuper ſiccam humum in medio Jordanis accincti, omnisque populus per arentem alveum tranſibat *d*.

d Hoc eodem loco poſtea Joannes baptizavit. puta in Bethabara ſeu Bethania Joan. 1. 28.

11. Oto ſkrzyniá przymierza Páná wſzey źiemie poydźie przed wámi przez Jordan.

12. Nágotuyćieſz dwánaśćie mężow z pokolenia Izráelowego: po iednemu z káżdego pokolenia.

13. A gdy położą ſtopy nog ſwoich kápláni, ktorzy niosą ſkrzynię Páná Bogá wſzey źiemie w wodźie Jordanowey: wody ktore ſą po niżey, zbieżą y opádną: á ktore powyſſz idą, w iedney kupie ſię záſtánowią.

14. Wyſzedł tedy lud z namiotow ſwych, áby przeſzedł Jordan: á kápłáni, ktorzy nieśli ſkrzynię przymierza, ſzli przed nim.

15. A gdy oni weſzli w Jordan, á nogi ich w części wody omoczone były (á Jordan brzeg łożá ſwego czáſu żniwá był nápełnił.)

16. Stanęły wody zćiekáiące, ná iednym mieyſcu, y iáko gorá podnoſząc ſię widźiáne były dáleko, od miáſtá ktore zową Adom, áż do mieyſcá Sárthán: á ktore były niżſze, do morzá puſtynie (ktore teraz martwym zową) ſpłynęły, áż do ſczętu uſtáły.

17. A lud ſzedł ná przećiwko Jerichowi: á kápłáni, ktorzy nieśli ſkrzynię przymierza Páńſkiego, ſtáli ná ſuchey źiemi w pośrzod Jordanu przepáſáni, áż wſzytek lud przez ſuche łoże przechodźił.

CAPUT IV.

Duodecim lapides de Jordane ſiccato ad poſterorum memoriam colliguntur, 5. Aliique duodecim in ipſo Jordanis alveo, ubi ſteterat arca, ſtatuuntur. 9.

1. QUibus transgreſſis dixit Dominus ad Joſue.

2. Elige duodecim viros ſingulos per ſingulas tribus.

3. Et præcipe eis, ut tollant de medio Jordanis alveo, ubi ſteterunt pedes ſacerdotum, duodecim duriſſimos lapides, quos ponetis in loco caſtrorum, ubi fixeritis hac nocte tentoria.

e Figurant 12. Apoſtolos.

4. Vocavitque Joſue duodecim viros *e*, quos elegerat de filiis Iſrael, ſingulos de ſingulis tribubus,

5. Et ait ad eos: Ite ante arcam Domini Dei veſtri ad Jordanis medium, & portate inde ſinguli ſingulos lapides in humeris veſtris, juxta numerum filiorum Iſrael,

6. Ut

ROZDZIAŁ IV.

Wynieśiono dwánaśćie kámieni ze śrzodku Jordaná ná pámiątkę potomnym czáſom, á drugą dwánaśćie we śrzodku łożyſká Jordanowego poſtáwiono.

1. KTorzy gdy przeſzli, rzekł Pan do Jozuego:

2. Obierz dwunaśćie mężow, po iednemu z káżdego pokolenia:

3. A roſkaż im, áby wźięli z pośrzodku łożá Jordanu, gdźie ſtały nogi kápłanow, dwánaśćie natwárdſzych kámieni, ktore położyćie ná mieyſcu obozu, gdźie rozbiiećie namioty tey nocy.

4. Y wezwał Jozue dwunaśćie mężow, ktore wybrał z ſynow Izráelowych po iednemu z káżdego pokolenia,

5. Y rzekł do nich: Idźćie przed ſkrzynię Páná Bogá wáſzego do pośrzodku Jordaná, á wynieśćie ztámtąd káżdy po iednym kámieniu ná rámionach wáſzych, według liczby ſynow Izráelowych:

6. Aby

6. Aby był znák w pośrzod was: á gdy was będą pytáć synowie wászy iutro, mowiąc: Co znáczy kámienie?

7. Odpowiećie im: Ustáły wody Jordanowe przed skrzynią prymierza Páńskiego, gdy szłá przezeń: y dla tego położono te kámienie ná pámiątkę synow Izráelowych, áż ná wieki.

8. Uczynili tedy synowie Izráelowi ták, iáko im roskazał Jozue, niosąc z pośrzodku Jordanowego łożá dwánaśćie kámieni, iáko mu był Pan roskazał, według liczby synow Izráelowych, áż ná mieysce, ná ktorym się obożem położyli, y tám ie pokłádli.

9. Drugie też dwánaśćie kámieni położył Jozue ná środ łożá Jordanu, kędy stali kápłani, ktorzy nieśli skrzynię przymierza: y są tám áż do teráznieyszego dniá.

10. A kápłani, ktorzy nieśli skrzynię, stáli w pośrzod Jordanu, áź się wypełniło wszytko, co Jozuemu, żeby mowił do ludu, przykazał był Pan, y powiedźiał mu Moyżesz. Y śpieszył się lud, y przeszedł.

11. A gdy wszyscy przeszli, przeszłá y skrzyniá Páńska, y kápłani szli przed ludem.

12. Synowie też Ruben, y Gad, y poł pokolenia Mánásse, szli zbroyno przed synámi Izráelowymi, iáko im był Moyżesz przykazał:

13. Y czterdźieśći tyśięcy ludźi walecznych, ufcámi, y klinámi szli po rowninách y polách miástá Jerichá.

14. Onego dniá uwielbił Pan Jozuego przedewszystkim Izráelem, áby się go bali, iáko się bali Moyżeszá, poki żył.

15. Y rzekł do niego.

16. Przykaż kápłanom, ktorzy niosą skrzynię przymierza, áby wystąpili z Jordanu.

17. Ktory przykazał im, mowiąc: Wystąpćie z Jordanu.

18. A gdy wystąpili niosąc skrzynię przymierza Páńskiego, y suchą źiemię deptáć poczęli, wroćiły się wody Jordanu do łożá swego, y płynęły iáko przed tym zwykły były.

19. A lud wyszedł z Jordanu dźieśiątego dniá mieśiącá pierwszego, y położyli się obozem w Gálgálách ná wschodnią stronę miástá Jerichá.

20. Dwánaśćie też kámieni, ktore z Jordanowego łożá wźieli byli, postáwił Jozue w Gálgálách,

6. Ut sit signum *a* inter vos: & quando interrogaverint vos filii vestri cras *b*, dicentes: Quid sibi volunt isti lapides?

7. Respondebitis eis: Defecerunt aquæ Jordanis ante arcam fœderis Domini, cum transiret eum: idcirco positi sunt lapides isti in monumentum filiorum Israel usque in æternum.

8. Fecerunt ergo filii Israel, sicut præcepit eis Josue, portantes de medio Jordanis alveo duodecim lapides *c*, ut Dominus ei imperarat, juxta numerum filiorum Israel, usque ad locum, in quo castra metati sunt: ibique posuerunt eos.

9. Alios quoque duodecim lapides posuit Josue in medio Jordanis alveo, ubi steterunt sacerdotes, qui portabant arcam fœderis: & sunt ibi usque in præsentem diem.

10. Sacerdotes autem, qui portabant arcam, stabant in Jordanis medio, donec omnia complerentur *d*, quæ Josue, ut loqueretur ad populum, præceperat Dominus *e*, & dixerat ei Moyses. Festinavitque populus, & transiit.

11. Cumque transissent omnes, transivit & arca Domini, sacerdotesque pergebant ante populum.

12. Filii quoque Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse, armati præcedebant filios Israel, *f* sicut eis præceperat Moyses:

13. Et quadraginta pugnatorum millia per turmas & cuneos, incedebant per plana atque campestria urbis Jericho.

14. In die illo magnificabit Dominus Josue coram omni Israel, ut timerent eum, sicut timuerant Moysen, dum adviveret *g*.

15. Dixitque ad eum:

16. Præcipe sacerdotibus, qui portant arcam fœderis de Jordane.

17. Qui præcepit eis dicens: Ascendite de Jordane.

18. Cumque ascendissent portantes arcam fœderis Domini, & siccam humum calcare cœpissent: reversæ sunt aquæ in alveum suum, & fluebant, sicut ante consueverant.

19. Populus autem ascendit de Jordane, decimo die mensis primi *h*, & castra metati sunt in Galgagis contra Orientalem plagam urbis Jericho.

20. Duodecim quoque lapides, quos de Jordanis alveo sūpserant, posuit Josue in Galgalis,

a sc. memoriale rei factæ.
b i. futuro tempore.
c Hi mystice designant 12 fidei articulos.
d Sc. Josue intra Jordanis alveum juxta sacerdotes & arcam consistente.
e Deut. 3. & 4.
f Num. 32. 28.
g Pro adhuc viveret.
h Sc. Nisan, qui respondet nostro Martio, interdum & Aprili.

21. Et dixit ad filios Iſrael: Quando interrogaverint filii veſtri cras patres ſuos, & dixerint eis: Quid ſibi volunt lapides iſti?

22. Docebitis eos, atque dicetis: per arentem alveum tranſivit Iſrael Jordanem iſtum,

23. Siccante Domino Deo veſtro aquas ejus in conſpectu veſtro, donec tranſiretis:

24. Sicut *a* fecerat prius in mari rubro, quod ſiccavit, donec tranſiremus:

a Exod. 14. 21.

25. Ut diſcant omnes terrarum populi fortiſſimam Domini manum, ut & vos timeatis Dominum Deum veſtrum omni tempore.

21. Y rzekł do ſynow Izráelowych: Kiedy ſpytáią ſynowie wáſzy iutro oycow ſwych, y rzeką im: Co znáczy to kámienie?

22. Náuczyćie ich, y rzeczećie: Przez ſuche łoże przeſzedł Izráel Jordan ten:

23. Gdy oſuſzył Pan Bog wáſz wody iego przed oczymá wáſzemi, ážešćie przeſzli:

24. Iáko był pierwey uczynił ná czerwonym morzu, ktore oſuſzył, áżeſmy przeſzli:

25. Aby poznáły wſzytkie narody źiemſkie, przemocną rękę Páńſką á żebyśćie ſię y wybáli Páná Bogá wáſzego po wſzytek czás.

CAPUT V.

Terrentur Chananæi, circumciſio fit in Galgalis, & Phaſe celebratur; 3. Deficit manna, ubi de fructibus terræ Chanaan edunt, 12. Angelus Domini armatus Joſue apparet. 13.

1. POſtquam ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Jordanem ad Occidentalem plagam, & cuncti reges Chanaan, qui propinqua poſſidebant magni maris loca, quod ſiccaſſet Dominus fluenta Jordanis coram filiis Iſrael, donec tranſirent, diſſolutum eſt cor eorum, & non remanſit in eis ſpiritus, timentium introitum filiorum Iſrael.

2. Eo tempore *b* ait Dominus ad Joſue: Fac tibi cultros lapideos *c*, & circumcide ſecundo filios Iſrael,

3. Fecit, quod juſſerat Dominus, & circumcidit filios Iſrael in Colle præputiorum *d*.

4. Hæc autem cauſa eſt ſecundæ circumciſionis: Omnis populus, qui egreſſus eſt de Ægypto generis maſculini, univerſi bellatores viri, mortui ſunt in deſerto per longiſſimos viæ circuitus, qui omnes circumciſi erant

5. Populus autem qui natus eſt in deſerto,

6. Per quadraginta annos itineris latiſſimæ ſolitudinis incircumciſus fuit: donec conſumerentur, qui non audierant vocem Domini, & quibus ante juraverat, ut non oſtenderet eis terram lacte, & melle manantem.

7. Horum filii in locum ſucceſſerunt patrum, & circumciſi ſunt a Joſue: quia ſicut nati fuerant, in præputio erant, nec eos in via aliquis circumciderat.

8. Poſtquam autem omnes circumciſi ſunt, manſerunt in eodem caſtrorum loco, donec ſanarentur.

9. Dixitque Dominus ad Joſue: Hodie abſtuli

b Dic, ut videtur, ſequente, hoc eſt 11. menſis primi.
c Chald. acutos.
d Sic dictus eſt locus poſtea.

ROZDZIAŁ V.

Polękáli ſię Chánáneyczykowie, obrzezuią ſię Izráelczykowie, Pháze przeſzćia obchodzą, uſtáłá Mánná, Anioł Páńſki ſię ukazał Jozuemu.

1. GDy tedy uſłyſzeli wſzyſcy krolowie Amorrheyczykow, ktorzy mieſzkali zá Jordanem ku zachodu ſłońcá, y wſzyſcy krolowie Chánáán, ktorzy dźierżeli bliſkie wielkiego morzá mieyſcá, że wyſuſzył Pan wody Jordanowe przed ſynmi Izráelowymi, áż przeſzli: upádło ſerce ich, y niezoſtał w nich duch, boiących ſię weſzćia ſynow Izráelowych.

2. Tego czáſu rzekł Pan do Jozuego: Uczyń ſobie noże kámienne á obrzezeż powtore ſyny Izráelowe.

3. Uczynił, co Pan kazał, y obrzezał ſyny Izráelowe ná pagorku odrzezkow.

4. A tá ieſt przyczyná wtorego obrzezánia: Wſzytek lud, ktory wyſzedł z Ægyptu płći męzkiey, wſzyſcy woienni mężowie pomárli na puſczy, przez bárzo wielkie krążenie drogi, ktorzy wſzyſcy byli obrzezáni.

5. A lud ktory ſię urodźił ná puſczy,

6. Przez czterdźieśći lat drogi bárzo ſzerokiey puſtynie, był nieobrzezány: áż wymárli ći, ktorzy nieſłucháli głoſu Páńſkiego, y ktorym przedtym przyśiągł był, żeby im nie ukazał źiemię mlekiem y miodem płynącą.

7. Tych ſynowie náſtąpili ná mieyſce oycow, y od Jozuego obrzezáni ſą: ponieważ iáko ſię urodźili, w nieodrzezku byli, áni ich żaden ná drodze był obrzezał.

8. A gdy byli wſzyſcy obrzezáni, mieſzkáli ná tymże mieyſcu obozu, áż ſię wygoili.

9. Y rzekł Pan do Jozuego; Dźiśia zdiąłem z was

z was zelżywość Ægyptſką. Y názwano imię onego mieyſcá Gálgálá, áż do dniá terazniey-ſzego.

10. Y mieſzkáli ſynowie Izráelowi w Gálgálách, y czynili Pháſe czternaſtego dniá mieśiącá ku wieczoru ná poláah Jerycho:

11. Y iedli zboże źiemie drugiego dnia, przáſni chleb y prażmo tegoż roku.

12. Y przeſtálá Mánná, ſkoro poczęli ieść zboże źiemie, áni używali więcey ſynowie Izráelowi onego pokármu, ále iedli ze zboża źiemie Chánáneyſkiey roku tego.

13. A gdy Jozue był ná polu Miáſtá Jerychá, podnióſł oczy, y uyźrzał mężá ſtoiącego przećiwko iemu, dźierżącego dobyty miecz, y ſzedł do niego, [y rzekł: Náſześ, czyli nieprzyiaćielſki?

14. A on odpowiedźiał: Nie: álem ieſt Hetman woyſká Páńſkiego, y terazem przyſzedł.

15. Upadł Jozue twarzą ná źiemię, y pokłoniwſzy ſię rzekł: Co Pan moy mowi do ſługi ſwego?

16. A on: Zzuy, pry, obuwie twoie z nog twoich: bo mieyſce, ná ktorym ſtoiſz, święte ieſt. Y uczynił Jozue, iáko mu było roſkazano.

abſtuli opprobrium *a* Ægypti a vobis. Vocatumque eſt nomen loci illius Galgala *b*, usque in præſentem diem.

10. Manſeruntque filii Iſrael in Galgalis, & fecerunt Phaſe, *c* quartadecima die menſis ad veſperum in campeſtribus Jericho:

11. Et comederunt *d* de frugibus Terræ die altero *e*, azymos panes, & polentam ejusdem anni.

12. Defecitque Manna *f* poſtquam comederunt de frugibus Terræ, nec uſi ſunt ultra cibo illo filii Iſrael, ſed comederunt de frugibus præſentis anni Terræ Chanaan.

13. Cum autem eſſet Joſue in agro urbis Jericho, levavit oculos, & vidit virum ſtantem contra ſe, evaginatum tenentem gladium, perrexitque ad eum, & ait: Noſter es, an adverſariorum?

14. Qui reſpondit. Nequaquam: ſed ſum princeps exercitus Domini *g*, & nunc venio.

15. Cecidit Joſue pronus in terram. Et adorans ait: Quid Dominus meus loquitur ad ſervum ſuum?

16. Solve, *h* inquit, calceamentum tuum de pedibus tuis, locus enim, in quo ſtas, ſanctus eſt *i*. Fecitque Joſue, ut ſibi fuerat imperatum.

a Sc. præputium.
b id eſt, oblatio.
c Die 14. menſis 1.
d Poſtquam obtuliſſent primitias,
e i. poſtridie paſchæ.
f Anno 2553. dimidiato.
g Michael princeps Synagogæ. Dan. 10. v. 21. &c. 12. 1.
h Exod. 3 5. Act. 7. 33.
i Sc. ob meam præſentiam.

ROZDZIAŁ VI.

O dobyćiu y ſkáżeniu Miáſtá Jerycho, o záchowániu Ráab niewiáſty, y przeklęctwo Miáſtá tego.

1. A Jerycho zámknione było, y opátrzone dla boiaźni ſynow Izráelowych, y żáden wyniśdź nieśmiał ábo wniśdź.

2. Y rzekł Pan do Jozuego: Otom dał w ręce twe Jerycho, y krolá iego, y wſzytkie męże mocne.

3. Obchodźćie miáſto wſzyſcy mężowie waleczni raz ná dźień: á ták czynić będźiećie przez ſześć dni.

4. A śiodmego dniá kápłani niechay wezmą śiedm trąb, ktorych używáią w Jubileuſz, á niech idą przed ſkrzynią przymierza, y śiedm kroć obeydźiećie miáſto, á kápłani będą trąbic w trąby.

5. A gdy zábrzmi głos trąbe dłuższy y drobnieyſzy, y w uſzách ſię wáſzych rozlegáć będźie, krzyknie wſzytek lud okrzykiem wielkim, á upádną z gruntu mury mieyſkie, y wni-

CAPUT VI.

Poſt varios ſeptem dierum circuitus muri collabuntur, & Jericho capta funditus deletur. 1. Servatur Rahab cum ſuis: 22. Reædificatori urbis maledicitur. 26.

1. Jericho autem clauſa erat atque munita, timore filiorum Iſrael, & nullus egredi audebat aut ingredi.

2. Dixitque Dominus * ad Joſue: Ecce dedi in manu tua Jericho, & regem ejus, omnesque fortes viros.

3. Circuite *k* urbem cuncti bellatores ſemel per diem: ſic facietis ſex diebus *l*.

4. Septimo autem die ſacerdotes tollant ſeptem buccinas, quarum uſus eſt in Jubilæo, & præcedant arcam fœderis: ſeptiesque circuibitis civitatem, & ſacerdotes clangent buccinis *m*.

5. Cumque inſonuerit vox tubæ longior atque concíſior, & in auribus veſtris increpuerit, conclamabit omnis populus vociferatione maxima, & muri funditus corruent civi-

* Eodem Anno M. 2553. Ant. Chr. 1451.
k Hæc circuitio inchoata videtur poſtri die paſchæ.
l Per ſex dies, quotidie ſemel, ſed ſeptimo die ſepties, ut dicitur hic v. 5.
m Sc. ex cornibus arietum ut eſt in Hebr.

civitatis, ingredienturque ſinguli per locum, contra quem ſteterint.

6. Vocavit ergo Joſue filius Nun ſacerdotes, & dixit ad eos: Tollite arcam fœderis: & ſeptem alii ſacerdotes tollant ſeptem Jubilæorum buccinas, & incedant ante arcam Domini.

7. Ad populum quoque ait: Ite, & circuite civitatem, armati, præcedentes arcam Domini.

8. Cumque Joſue verba finiſſet, & ſeptem ſacerdotes ſeptem buccinis clangerent ante arcam fœderis Domini,

9. Omnisque præcederet armatus exercitus, reliquum vulgus arcam ſequebatur, ac buccinis *a* omnia concrepabant.

10. Præceperat autem Joſue populo dicens: Non clamabitis, nec audietur vox veſtra: neque ullus ſermo ex ore veſtro egredietur, donec veniat dies, in quo dicam vobis: Clamate, & vociferamini.

11. Circuivit ergo arca Domini civitatem ſemel per diem, & reverſa in caſtra, manſit ibi.

12. Igitur Joſue de nocte *b* conſurgente, tulerunt ſacerdotes arcam Domini.

13. Et ſeptem ex eis ſeptem buccinas, quarum in jubilæo uſus eſt: præcedebantque arcam Domini ambulantes atque clangentes: & armatus populus ibat ante eos, vulgus autem reliquum ſequebatur arcam, & buccinis perſonabant *c*.

13. Circuieruntque civitatem ſecundo die ſemel, & reverſi ſunt in caſtra. Sic fecerunt ſex diebus.

15. Die autem ſeptimo, diluculo conſurgentes, circuierunt urbem, ſicut diſpoſitum erat, ſepties.

16 Cumque ſeptimo circuitu clangerent buccinis ſacedotes, dixit Joſue ad omnem Iſrael: Vociferamini: tradidit enim vobis Dominus civitatem:

17. Sitque civitas hæc anathema *d*: & omnia, quæ in ea ſunt, Domino *e*: ſola Rahab meretrix vivat cum univerſis, qui cum ea in domo ſunt *f*: abſcondit enim nuntios, quos direximus.

18. Vos autem cavete, ne de his, quæ præcepta ſunt, quippiam contingatis, & ſitis prævaricationis rei, & omnia caſtra Iſrael ſub peccato ſint, atque turbentur.

19. Quidquid autem auri & argenti fuerit, & va-

a i. ſacerdotum.

b i. valde mane.

c Sc. campus.

d Q. d. prorſus deleatur.

e i. ad honorem Domini.

f Sup. 2. 4. Hebr. 11. 31.

wnidźie każdy w miáſto tym mieyſcem, przećiw ktoremu ſtał.

6. Weźwał tedy Jozue ſyn Nun kápłanow, y rzekł do nich: Weźmićie ſkrzynię przymierza, á śiedm innych kápłanow niechay wezmą śiedm trąb Jubileuſzow, á niech idą przed ſkrzynią Páńſką.

7. Do ludu też rzekł: Idźćie, á obeydźćie miáſto, idąc zbroyni przed ſkrzynią Páńſką.

8. A gdy ſłowá ſkończył Jozue, y śiedm kápłanow śiedmią trąb trąbili przed ſkrzynią przymierza Páńſkiego,

9. A wſzytko woyſko zbroyne ſzło wprzod, oſtátek ludu poſpolitego ſzło zá ſkrzynią, á trąbienie ſię po wſzech mieyſcách rozlegáło.

10. A przykazał był Jozue ludowi, mowiąc: Niebędźiećie wołáć, áni uſłyſzan będźie głoś wáſz, áni żadna mowá z uſt wáſzych nie wynidźie, áż przydźie dźień, ktoregowam rzekę: Wołayćie, á krzyczćie.

11. Obchodźiłá tedy ſkrzyniá Páńſká miáſto raz ná dźień, á wroćiwſzy ſię do obozu, zoſtáłá tám.

12. Gdy tedy Jozue wſtał w nocy, wźięli kápłani ſkrzynię Páńſką,

13. Y śiedm z nich śiodm trąb, ktorych w Jubileuſzu używáią, y ſzli przed ſkrzynią Páńſką chodząc y trąbiąc, á lud zbroyny ſzedł przed nimi, á oſtátek ludu poſpolitego ſzło zá ſkrzynią, á trąby ſię rozlegáły.

14. Y obeſzli wtorego dniá miáſto ieden raz, y wroćili ſię do obozu. Ták czynili przez ſześć dni.

15. A dniá śiodmego wſtawſzy ráno, obeſzli miáſto iáko ſporządzono było, śiedm kroć.

16. A gdy zá śiodmym obeſzćiem trąbili kápłani w trąby, rzekł Jozue do wſzytkiego Izráelá, Krzyczćie: bo wam Pan dał miáſto:

17. Y niech to miáſto będźie Anathemá y wſzytko co w nim ieſt Pánu: ſámá Ráháb nierządnicá, niech zoſtánie żywa, ze wſzytkimi ktorzy ſą z nią w domu: ábowiem zátáiłá poſły, ktoreſmy byli poſłáli.

18. A wy ſię oſtrzegayśie, ábyśćie z tych rzeczy, o ktorych roſkazano, niczego nie tykáli, y bylibyśćie winni przeſtępſtwá, á wſzytek oboz Izráelſki byłby pod grzechem y zámieſzány.

19. A cokolwiek będźie złotá y ſrebrá, y naczy-

naczynia miedźiánego y żelázá: to Pánu niechay będźie poświęcono, do ſkárbow iego odłożone.

20. Gdy tedy wſzytek lud krzyczał, á w trąby trąbiono, ſkoro w uſzách mnoſtwá głos y trąbienie zábrzmiáło, nátychmiaſt mury upádły: y wſzedł káżdy przez mieyſce, ktore przećiw niemu było, y wźięli miáſto,

21. Y pobili wſzytko, co w nim było, od mężá áż do niewiáſty, od dźiećięćiá aż do ſtárego. Woły też y owce y oſły wſzytkie páſczeką mieczá pobili.

22. A dwiemá mężom, ktorzy ſzpiegámi byli poſłáni, rzekł Jozue: Wnidźćie do domu niewiáſty (nierządnice), á wywiedźćie ią, y wſzytko co iey ieſt, iákośćie iey przyśięgą potwierdźili.

23. Y wſzedſzy młodźieńcy, wywiedli Ráháb y rodźice iey, y bráćią też, y wſzytek ſprzęt y narod iey, y zá obozem Izráelowym kazáli mieſzkáć.

24. A miáſto y wſzytko, co w nim było zápalili, oprocz złota y ſrebrá, y naczynia miedźiánego y żelázá, ktore do ſkárbu Páńſkiego oddáli.

25. Lecz Ráháb nierządnicę y dom oycá iey, y wſzytko co miáłá, zoſtáwił żywo Jozue, y mieſzkáli w pośrzodku Izráelá, áż do teráznieyſzego dniá: dla tego że zátáiłá poſły, ktore był poſłał, áby wyſzpiegowáli Jericho. Onego czáſu wydał klątwę Jozue, mowiąc:

26. Przeklęty mąż przed Pánem, ktoryby wzbudźił, á zbudował miáſto Jericho. Ná pierworodnym ſwym niech záłoży grunty iego, á ná oſtátecznym z dźieci niech poſtáwi bramy iego.

27. Y był Pan z Jozuem, á imię iego rozſławiło ſię po wſzytkiey źiemi.

& vaſorum æneorum ac ferri, Domino conſecretur, repoſitum in theſauris ejus.

20. Igitur *a* omni populo vociferante, & clangentibus tubis, poſtquam in aures multitudinis vox ſonitusque increpuit, muri illico corruerunt *b*: & aſcendit unusquisque per locum, qui contra ſe erat: *c* ceperuntque civitatem,

21. Et interfecerunt omnia: quæ erant in ea, a viro usque ad mulierem, ab infante usque ad ſenem. Boves quoque & oves & aſinos in ore gladii percuſſerunt.

22. Duobus autem viris, *d* qui exploratores miſſi fuerant, dixit Joſue: Ingredimini domum mulieris meretricis, & producite eam, & omnia, quæ illius ſunt, ſicut illi juramento firmaſtis.

23. Ingreſſique *e* juvenes, eduxerunt Rahab, & parentes ejus, fratres quoque, & cunctam ſupellectilem ac cognationem illius, & extra caſtra Iſrael manere fecerunt.

24. Urbem *f* autem, & omnia, quæ erant in ea, ſuccenderunt; absque auro & argento, & vaſis æneis, ac ferro, quæ in ærarium Domini conſecrarunt.

25. Rahab *g* vero meretricem, & domum patris ejus, & omnia, quæ habebat, fecit Joſue vivere, & habitaverunt in medio Iſrael usque in præſentem diem: eo quod abſconderit nuntios, quos miſerat, ut explorarent Jericho. In tempore illo, imprecatus eſt Joſue, dicens:

26. Maledictus *h* vir coram Domino, qui ſuſcitaverit & ædificaverit civitatem Jericho. In primogenito ſuo *i* fundamenta illius jaciat, & in noviſſimo *k* liberorum ponat portas ejus.

27. Fuit ergo Dominus cum Joſue, & nomen ejus vulgatum eſt in omni terra.

a Hebr. 11. 30.
b Hebr. abſorpti ſunt.
c 2. Mach. 12. 15.
d Supr. 2. 1. & 14.
e Hebr. 11. 31.
f Infr. 8. 2.
g Hæc Salmoni nupta Booz peperit avum David. Matt. 1. 5.
h 3. Reg. 16. 34.
i Sc. mortuo,
k i. mortuo, q. d. moriantur ei omnes filii.

ROZDZIAŁ VII.

Stáłá ſię porážká ludu Izráelſkiego u Miáſtá Hay, dla krádźieży rzeczy przeklętych. Spoſob idko ſię o złodźieiu dowiedźieli, y karánie iego.

CAPUT VII.

Explorata Hai cedit populus Iſrael hoſtibus propter furtum Achan de anathemate Jericho; 1. Quapropter Joſue Dominum conſulit. 6. Miſſa ſorte Achan lapidatur juſſa Domini, & omnis ejus familia & ſuppellex concrematur, 18.

1. A Synowie Izráelowi przeſtąpili przykazánia, y przywłaſczyli z przeklęctwá. Bo Achan ſyn Chármi, ſyná Zábdi, ſyná Záre

1. Filii *l* autem Iſrael prævaricati ſunt * mandatum, & uſurpaverunt de anathemate. *m* Nam Achan filius Charmi, filii Zabdi, filii

l Infr. 22. 20.
* Eodem an. 2553.
m 1. Par. 2.

filii Zare de tribu Juda, tulit aliquid de anathemate: iratusque est Dominus contra filios Israel.

2. Cumque mitteret Josue de Jericho viros contra Hai *a*, quæ est juxta Bethaven, ad Orientalem plagam oppidi Bethel, dixit eis: Ascendite, & explorate Terram. Qui præcepta complentes exploraverunt Hai.

a Urbem Amorrhæorum.

3. Et reversi dixerunt ei: Non ascendat omnis populus, sed duo vel tria millia virorum pergant, & deleant civitatem: quare omnis populus frustra vexabitur contra hostes paucissimos?

4. Ascenderunt ergo tria millia pugnatorum. Qui statim terga vertentes,

5. Percussi sunt a viris urbis Hai, & corruerunt ex eis triginta sex homines: persecutique sunt eos adversarii de porta usque ad Sabarim *b* & ceciderunt per prona fugientes: pertimuitque cor populi, & instar aquæ liquefactum est.

b i. confractiones quod ibi confractus sit exercitus.

6. Josue vero scidit vestimenta sua, & pronus cecidit in terram coram arca Domini usque ad vesperam, tam ipse quam omnes senes Israel: miseruntque pulverem super capita sua,

7. Et dixit Josue: Heu Domine Deus, quid voluisti traducere populum istum Jordanem fluvium, ut traderes nos in manus Amorrhæi, & perderes? utinam ut cœpimus Mansissemus trans Jordanem.

8. Mi Domine Deus, quid dicam, videns Israelem hostibus suis terga vertentem?

9. Audient Chananæi, & omnes habitatores Terræ, & pariter conglobati circumdabunt nos, atque delebunt nomen nostrum de Terra: & quid facies magno nomini tuo *c*?

c Q. d. consule famæ tuæ, ne dicant gentes, te non servare promissa.

10. Dixitque Dominus ad Josue: Surge, cur jaces pronus in terra?

11. Peccavit Israel, & prævaricatus est pactum meum: tuleruntque de anathemate, & furati sunt atque mentiti, & absconderunt inter vasa sua.

12. Nec poterit Israel stare ante hostes suos, eosque fugiet: quia pollutus est anathemate: Non ero ultra vobiscum, donec conteratis eum, qui hujus sceleris reus est,

13. Surge, sanctifica populum, & dic eis: *d* Sanctificamini in crastinum: hæc enim dicit Dominus Deus Israel: Anathema in medio tui est Israel: non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te, qui hoc contaminatus est scelere.

d Lev. 20. 7. Num. 11. 18. Supr. 3. 5. 1. Reg. 16. 5.

14. Acce-

re z pokolenia Judá, wźiął nieco z rzeczy przeklętych: y rozgniewał się Pan ná syny Izráelowe.

2. Y gdy posłał Jozue z Jerychá męże przećiwko Háy, ktore iest podle Betháwen, ná wschod ná stronę miásteczká Bethel, rzekł im: Idźćie, á wypátruyćie źiemię. Ktorzy czyniąc dosyć roskazániu wypátrzyli Háy.

3. A powróćiwszy się rzekli mu: Niechay nie ćiągnie wszytek lud, ále dwá ábo trzy tyśiące mężow niech idą, á zgłádzą miásto: czemu wszytek lud prozno trudźić się ma przećiw trosze nieprzyiaciół?

4. Ciągnęło tedy trzy tyśiące walecznikow. Ktorzy wnet tył podawszy,

5. Poráženi są od mężow miástá Háy, y poległo z nich trzydźieśći y sześć mężow: y gonili ie nieprzyiaćiele od bramy áż do Sábárim, y bili że uciekáiące z gory: y ulękło się serce ludu, y rozpłynęło się iáko wodá.

6. A Jozue rozdarł odźienie swoie, y padł ná twarz ná źiemię przed skrzynią Páńską áż do wieczorá, ták sam iáko y wszyscy stárszy Izráelowi: y posypáli prochem głowy swoie,

7. Y rzekł Jozue: Ach Pánie Boże ná coś chćiał ten lud przewieśdź przez rzekę Jordan, żebyś nas wydał w ręce Amorrheyczyká, y wygłádźił? O bychżesmy byli, iákosmy poczęli, mieszkáli zá Jordanem.

8. Moy Pánie Boże, co rzekę, widząc Izráelá nieprzyiaćiołom swym tył podáiącego?

9. Usłyszą Chánáneyczykowie, y wszyscy obywátele źiemie, á społecznie się skupiwszy, obtoczą nas, y wygłádzą imię nász z źiemie, á coż uczynisz wielkiemu imieniowi twemu?

10. Y rzekł Pan do Jozuego: Wstań, przecz leżysz twarzą ná źiemi?

11. Zgrzeszył Izráel, y przestąpił przymierze moie: y wźięli z przeklęctwá, y pokrádli y skłamáli, y skryli między naczyniem swoim.

12. Ani będźie mogł ostáć Izráel przed nieprzyiaćiołmi swymi, y będźie ućiekał przed nimi: bo splugáwiony iest przeklęctwem: nie będę dáley z wámi, áż wyniszczyćie tego, ktory grzechu tego winien iest.

13. Wstań poświęć lud, á rzecz im Poświęććie się ná iutro, to bowiem mowi Pan Bog Izráelow: Przeklęctwo w pośrzod ćiebie iest Izráelu: Nie będźiesz mogł stać przed nieprzyiaćiołmi twymi, áż będźie wygłádzon z ćiebie, ktory się tym grzechem splugáwił.

14. A

14. A przyſtępowáć będźiećie ráno káżdy według pokoleni wáſzych: á ktorekolwiek pokolenie los naydźie, przyſtąpi według plemion ſwoich, á plemię według domow, á dom według mężow.

15. A ktokolwiek ſię w tym grzechu naydźie, ſpalon będźie ogniem ze wſzytką máiętnośćią ſwą: iż przeſtąpił przymierze Páńſkie, y uczynił niegodną rzecz w Izráelu.

16. A ták Jozue wſtawſzy ráno, przywiodł Izráelá, według pokolenia ich, y nálázło ſię pokolenie Judá.

17. Ktore gdy wedle fámiliiey ſwey przywodzono, nálázłá ſię fámiliá Záre. Tę też po domiech przywodząc, nálazł Zábdi.

18. Ktorego dom podźieliwſzy ná káżdego mężá, nálazł Achán ſyná Chármi, ſyná Zábdi ſyná Záre, z pokolenia Judá.

19. Y rzekł Jozye do Acháná: Synu moy, day chwałę Pánu Bogu Izráelowemu, á wyznay, y powiedz mi, coś uczynił, nie tay.

20. Y odpowiedźiał Achán Jozuemu, y rzekł mu: Prawdźiwiem ia zgrzeſzył Pánu Bogu Izráelowemu, y ták á tákem uczynił.

21. Uyźrzałem bowiem między korzyśćią płaſcz kármezynowy bárzo dobry, y dwieśćie ſyklow ſrebrá, y pręt złoty, pięćdźieśiąt ſyklow ważący, ułákomiwſzy ſię wźiąłem, y ſkryłem w źiemi przećiw pośrzodku namiotu mego, y ſrebrom wykopawſzy źiemię zákrył.

22. Poſłał tedy Jozue ſługi, ktorzy bieżawſzy do namiotu iego, náleźli wſzytkie rzeczy ſkryte ná onymże mieyſcu, y ſrebro poſpołu.

23. Y wźiąwſzy z namiotu przynieśli ie do Jozuego y do wſzytkich ſynow Izráelowych, y porzućili przed Pánem.

24. Wźiąwſzy tedy Jozue Achámá ſyná Záre y ſrebro y płaſcz, y pręt złoty, ſyny też y corki iego, woły, y oſły, y owce, y ſam namiot, y wſzytek ſprzęt: (y wſzytek Izráel z nim) wiedli ich do doliny Achor:

25. Kędy rzekł Jozue: Iżeś nas pótworzył, niechże ćię wytráci Pan tego dniá. Y ukámionował go wſzytek Izráel: y wſzytko co było iego ogniem ſpalono.

26. Y zgromádźili ná nim wielką kupę kámienia, ktora trwa áż do dniá dźiśieyſzego, y odwroćiłá ſię zápálczywość Páńſká od nich: Y názwano imię mieyſcá onego, Doliná Achor áż po dźiś dźień.

14. Accedetisque mane ſinguli per tribus veſtras: & quamcumque tribum ſors invenerit *a*, accedet per cognationes ſuas, & cognatio per domos, domusque per viros.

15. Et quicumque ille in hoc facinore fuerit deprehenſus, comburetur igni cum omni ſubſtantia ſua: quoniam prævaricatus eſt pactum Domini, & fecit nefas in Iſrael.

16. Surgens itaque Joſue mane, applicuit Iſrael per tribus ſuas, & inventa eſt tribus Juda.

17. Quæ cum juxta familias ſuas eſſet oblata, inventa eſt familia Zare. Illam quoque per domos offerens, reperit Zabdi

18. Cujus domum in ſinguios dividens viros invenit Achan filium Carmi, filii Zabdi, filii Zare de tribu Juda.

19. Et ait Joſue ad Achan: Fili mi, da gloriam *b* Domino Deo Iſrael, & confitere, atque indica mihi, quid feceris, ne abſcondas.

20. Reſponditque Achan Joſue, & dixit ei: Vere ego peccavi Domino Deo Iſrael, & ſic & ſic feci.

21. Vidi enim inter ſpolia pallium coccineum *c* valde bonum, & ducentos ſiclos argenti, regulamque *d* auream quinquaginta ſiclorum: & concupiſcens abſtuli, & abſcondi in terra contra medium tabernaculi mei, argentumque foſſa homo operui.

22. Miſit ergo Joſue miniſtros: qui currentes ad tabernaculum illius, repererunt cuncta abſcondita in eodem loco, & argentum ſimul.

23. Auferentesque de tentorio tulerunt ea ad Joſue, & ad omnes filios Iſrael, projeceruntque ante Dominum *e*.

24. Tollens itaque Joſue Achan filium Zare, argentumque, & pallium, & auream regulam, filios quoque & filias ejus, boves & aſinos, & oves, ipſumque tabernaculum, & cunctam ſuppellectilem (& omnis Iſrael cum eo) duxerunt eos ad Vallem Achor *f*:

25. Ubi dixit Joſue: Quia turbaſti nos, exturbet te Dominus in die hac. Lapidavitque eum omnis Iſrael: & cuncta, quæ illius erant, igne conſumpta ſunt.

26. Congregaveruntque ſuper eum *g* acervum magnum lapidum, qui permanet usque in præſentem diem. Et averſus eſt furor Domini ab eis. Vocatumque eſt nomen loci illius, vallis Achor, usque hodie.

a Ex his patet ſortes ex inſtinctu imo juſſu divino adhibitas fuiſſe, ſecus in eis ad judicandum reum nulla vis fuiſſet Tirin.

b Ad Dei gloriam confitere veritatem & dic peccatum tuum.

c Hebr. Babylonicum.

d I. laminam ſeu virgulam.

e I. arcam Domini.

f I. turbationes, de qua ſtatim.

g 2. Reg. 18. 17.

CAPUT VIII.

Josue jussu Domini ascendit ad expugnandam urbem Hai 3. Ea expugnata rex ejus suspenditur, 19. Erecto altari lapideo Deuteronomium super lapides scribitur, 30. Proclamatur benedictio de monte Garicim & maledictio de monte Hebal 34.

*Eodem an. 2553.

1. DIxit * autem Dominus ad Josue: Ne timeas, neque formides: tolle tecum omnem multitudinem pugnatorũ, & consurgens ascende in oppidum Hai. Ecce tradidi in manu tua regem ejus, & populum, urbemque & terram.

a Sup. 6. 24.

2. Faciesque urbi Hai, & regi ejus, *a* sicut fecisti Jericho, & regi illius: prædam vero & omnia animantia diripietis vobis; pone insidias urbi post eam.

3. Surrexitq; Josue, & omnis exercitus bellatorum cum eo, ut ascenderent in Hai, & electa triginta millia virorum fortium misit nocte,

4. Præcepitque eis, dicens: Ponite insidias post civitatem: nec longius recedatis; & eritis omnes parati.

5. Ego autem, & reliqua multitudo, quæ mecum est, accedemus ex adverso contra urbem. Cumque exierint contra nos, *b* sicut ante fecimus, fugiemus & terga vertemus:

b Sup. 7. 4.

6. Donec persequentes ab urbe longius protrahantur: putabunt enim nos fugere sicut prius.

7. Nobis ergo fugientibus, & illis persequentibus, consurgetis de insidiis, & vastabitis civitatem: tradetque eam Dominus Deus vester in manus vestras.

8. Cumque ceperitis, succendite eam, & sic omnia facietis, ut jussi.

9. Dimisitque eos & perrexerunt ad locum insidiarum, sederuntque inter Bethel & Hai, ad occidentalem plagam urbis Hai: Josue autem nocte illa in medio mansit populi.

10. Surgensque diluculo recensuit socios, & ascendit cum senioribus in fronte exercitus vallatus auxilio pugnatorum.

11. Cumque venissent, & ascendissent ex adverso civitatis, steterunt ad Septentrionalẽ urbis plagam, inter quam, & eos erat vallis media.

12. Quinque autem millia viros *c* elegerat, & posuerat in insidiis inter Bethel *d*, & Hai, ex occidentali parte ejusdem civitatis:

13. Omnis vero reliquus exercitus ad aquilo-

c Sc. præter illos de quibus supra.

d Quæ postea dicta ast Bethaven, i. domus iniquitatis seu idoli, ob vitulos ibi positos a Jeroboam.

ROZDZIAŁ VIII.

Dobyli miástá Hay, Królá obieśili, zbudowáli Ołtarz kámienny, Deutoronom Kśięgi ná kámieniu rzeżą, á Ludu Błogosłáwieństwo dáno.

1. Y Rzekł Pan do Jozuego: Nie boy śię, áni śię lękay: weźmi z sobą wszystek lud woienny, á wstawszy ćiągni do miástá Hay. Otom dał w rękę twoię Królá iego, y lud, y miásto, y źiemię.

2. Y uczynisz miástu Hay y Krolowi iego, iákoś uczynił Jerychowi y Krolowi iego: á ktorzyść y wszystko bydło rozbierzćie sobie: Záſadź záſadzkę miástu zá nim.

3. Y wstał Jozue y wszytko woysko walecznikow z nim, áby ćiągnęli do Hay: á wybrawszy trzydźieśći tyśięcy mocnych mężow posłał nocą,

4. Y roskazał im mowiąc: Ucyńćie záſadzkę zá miástem: áni odchodźćie dáley: y będźiećie wszyscy gotowi.

5. A ia, y ostátek ludu, ktory zemną iest, przystąpimy z czołá przećiw miástu. A gdy wynidą przećiw nam: iákośmy przed tym uczynili, ućieczemy, y tył podamy:

6. Aż goniący opodal od miástá záćiągną śię: bo będą rozumieć, że ućiekamy, iáko pierwey.

7. A ták gdy my będźiem ućiekáć á oni gonić: wstániećie z záſadzki, y burzyć będźiećie miásto, y da ie Pan Bog wász w ręce wásze.

8. A wźiąwszy zápalćie ie, y ták wszystko uczyńćie, iákom roskazał.

9. Y odpráwił ie, y poszli ná mieysce záſadzki, y uśiedli miedzy Bethel y Hay, ná zachodnią stronę miástá Hay: A Jozue nocy oney został w pośrzodku ludu.

10. Y wstawszy ráno uszykował towárzysze, y szedł z stárszymi ná czele woyská, obtoczony pośiłkiem walecznikow.

11. A gdy przyszli y przystąpili przećiw miástu, stánęli ná połnocney stronie miásta, miedzy ktorem á nimi byłá doliná w pośrzodku.

12. A obrał był pięć tyśięcy mężow, y położył ie ná záſadzce miedzy Bethel y Hay, z zachodney strony tegoż miástá:

13. A inne wszystko woysko ku połnocy śię szyko-

ſzykowáło, ták iż oſtáteczni onego ludu, záchodney ſtrony miáſtá dośięgáli. Szedł tedy Jozue nocy oney, y ſtánął w pośrzodku doliny.

14. Co gdy uyźrzał Krol Hay, poſpieſzył ſię ráno, y wyſzedł ze wſzyſtkim woyſkiem miáſtá, y obrocił ſzyk ku puſczy, nie wiedząc że wtył zátáiłá ſię záſadzká.

15. A Jozue y wſzyſtek Izráel uſtąpił z mieyſcá, zmyſláiąc boiaśń, y ućiekáiąc drogą puſtynie.

16. A oni okrzyk uczyniwſzy ſpołem, y ieden drugiemu ſercá dodáiąc, pogonią uczynili zá nimi.

17. A gdy odeſzli od miáſtá á nie zoſtał y ieden w mieśćie Hai y Bethel, ktoryby nie gonił Izráelá (iáko byli wybiegli zoſtáwiwſzy miáſtá otworzone.

18. Rzekł Pan do Jozuego: Podnieś puklerz ktory w ręce twey ieſt przećiw miáſtu Hai, bo ie tobie dam.

19. A gdy podniosł puklerz przećiwko miáſtu, záſadzká ktora ſię byłá zátáiłá, powſtáłá záraz: y ubieżawſzy miáſto wźięli y zápalili ie.

20. A mężowie miáſtá, ktorzy gonili Jozuego, obeyźrzáwſzy ſię, á uyźrzawſzy dym miáſtá że áż do niebá wſtępuie, nie mogli dáley támſy ſam ſię rozbieżeć: zwłaſczá że ći, ktorzy wrzkomo ućiekáli y mieli ſię ku puſczy, przećiwko goniącym mężnie ſię záſtáwili.

21. A widząc Jozue y wſzytek Izráel, że miáſto wźięto, á że dym z miáſtá wychodźił, wroćiwſzy ſię poráźił męże Hái.

22. Bo też y oni, ktorzy byli wźieli y zápalili miáſto, wybieżawſzy z miáſtá przećiw ſwoim, ięli bić nieprzyiaćiele w poſrzodku zámknione. Gdy tedy z obu ſtron nieprzyiáćiele bito, ták iż żaden z ták wielkiego ludu nie uſzedł:

23. Krolá też miáſtá Hái poimáli żywo, y przywiedli do Jozuego.

24. A ták gdy byli pobići wſzyſcy, ktorzy Izrżelá ćiągnącego ku puſczy gonili, y ná tymże mieyſcu od mieczá polegli, wroćiwſzy ſię ſynowie Izráelowi, zburzyli miáſto.

25. A było tych, ktorzy tego dniá polegli, od mężá áż do niewiáſty, dwánáśćie tyśięcy człowieká wſzytkich miáſtá Hái.

26. A Jozue nie ſpuśćił ręki ſwey, ktorą był wzgorę

lonem aciem dirigebat, ita ut noviſſimi illius multitudinis occidentalem plagam urbis attingerent. Abiit ergo Joſue nocte illa, & ſtetit in vallis medio.

14. Quod cum vidiſſet Rex Hai, feſtinavit mane, & egreſſus eſt cum omni exercitu civitatis, direxitque aciem contra deſertum ignorans, quod poſt tergum laterent inſidiæ.

15. Joſue vero, & omnis Iſrael ceſſerunt loco, ſimulantes metum, & fugientes per ſolitudinis viam.

16. At illi vociferantes pariter, & ſe mutuo cohortantes, perſecuti ſunt eos. Cumque receſſiſſent a civitate,

17. Et ne unus quidem in urbe Hai, & Bethel, remanſiſſet, qui non verſequeretur Iſrael (ſicut eruperant aperta oppida relinquentes,)

18. Dixit Dominus ad Joſue: Leva clypeum *a* qui in manu tua eſt, contra urbem Hai, quoniam tibi tradam eam.

19. Cumque elevaſſet clypeum ex adverſo civitatis, inſidiæ, quæ latebant, ſurrexerunt confeſtim: & pergentes ad civitatem, ceperunt, & ſuccenderunt eam.

20. Viri autem civitatis, qui perſequebantur Joſue, reſpicientes, & videntes fumum urbis ad cælum uſque conſcendere, non potuerunt ultra huc illucque diffugere: præſertim cum hi, qui ſimulaverant fugam, & tendebant ad ſolitudinem, contra perſequentes fortiſſime reſtitiſſent.

21. Videnſque Joſue, & omnis Iſrael: quod capta eſſet civitas, & fumus urbis aſcenderet, reverſus, percuſſit viros Hai.

22. Siquidem & illi, qui ceperant, & ſuccenderant civitatem, egreſſi ex urbe contra ſuos *b*, medios hoſtium ferire cœperunt. Cum ergo ex utraque parte adverſarii cæderentur, ita ut nullus de tanta multitudine ſalvaretur,

13. Regem quoque urbis apprehenderunt viventem, & obtulerunt Joſue.

24. Igitur omnibus interfectis, qui Iſraelem ad deſerta tendentem fuerant perſecuti, & in eodem loco gladio corruentibus, reverſi filii Iſrael percuſſerunt civitatem.

25. Erant autem, qui in eodem die conciderant a viro uſque ad mulierem, duodecim millia hominum, omnes urbis Hai,

26. Joſue vero non contraxit manum, quam

a Chald. haſtam, Myſtice ſignificat crucem Domini, in cujus virtute noſtros hoſtes vincimus, & Hai ſeu mundum ſubjugamus. S. Aug. Tir.

b i. obviam ſuis.

quam in fublime porrexerat, tenens clypeum donec interficerentur omnes habitatores Hai.

27. Jumenta autem, & prædam civitatis diviferunt fibi filii Ifrael, ficut præceperat Dominus Jofue,

28. Qui fuccendit urbem, & fecit eam tumulum fempiternum:

29. Regem quoque ejus fufpendit in patibulo *a* usque ad vefperam, & folis occafum. Præcepitque Jofue, & depofuerunt cadaver ejus de cruce: projeceruntque in ipfo introitu civitatis, congefto fuper eum magno acervo lapidũ, qui permanet usꝗ in præfentem diem.

30. Tunc ædificavit Jofue altare Domino Deo Ifrael in monte Hebal,

31. Sicut *b* præceperat Moyfes famulus Domini filiis Ifrael, & fcriptum eft in volumine legis Moyfi: Altare vero de lapidibus impolitis, quos ferrum non tetigit: & obtulit fuper eo holocaufta Domino, immolavitque pacificas victimas,

32. Et fcripfit fuper lapides Deuteronomium legis *c* Moyfi, quod ille digefferat coram filiis Ifrael.

33. Omnis autem populus, & majores natu, ducesque ac judices ftabant ex utraque parte arcæ, in confpectu facerdotum, qui portabant arcam fœderis Domini, ut advena ita & indigena. Media pars eorum juxta montem Garizin, & media juxta montem Hebal, ficut præceperat Moyfes famulus Domini. Et primum quidem benedixit populo Ifrael.

34. Poft hæc legit *d* omnia verba benedictionis, & maledictionis, & cuncta, quæ fcripta erant in legis volumine.

35. Nihil ex his, quæ Moyfes jufferat, reliquit intactum, fed univerfa replicavit coram omni multitudine Ifrael, mulieribus ac parvulis & advenis, qui inter eos morabantur *e*.

a 70. in didymo feu cruce, quæ ex duobus lignis committitur.

b Exod. 20. 25. Deut. 27. 5.

c I. decalogum Hebr. duplicationem legis feu duplicatum exemplar.

d i. curavit legi per facerdotes.

e Sc. ad fidem converfi.

wzgorę podnioſł, trzymáiąc puklerz, áż pobito wſzytkie obywátele Hay.

27. A bydło y korzyść miáſtá podźielili miedzy ſię ſynowie Izráelowi, iáko był Pan przykazał Jozuemu.

28. Ktory zápalił miáſto, y uczynił z niego mogiłę wieczną:

29. Krolá też iego obieśił ná ſzubienicy áż do wieczorá y do zachodu ſłońcá. Y przykazał Jozue y źięto trupá iego z krzyżá, y porzućili w ſámym weſzćiu miáſtá, nákładſzy nań wielką kupę kámienia, ktora trwa áż do dniá dźiśieyſzego.

30. Tedy Jozue zbudował ołtarz Pánu Bogu Izráelowemu ná gorze Hebál:

31. Iáko był przykazał Moyżeſz ſługá Páńſki ſynom Izráelowym, y nápiſano ieſt w kśięgách zakonu Moyżeſzowego: á ołtarz z kámienia niećioſánego, ktorego ſię żelázo nietknęło: y ofiárował ná nim cáłopalenia Pánu, y ofiárował ofiáry zapokoyne.

32. Y nápiſał ná kámieniách powtorzenie práwá zakonu Moyżeſzowego, ktory on był ſporządźił przed ſynmi Izráelowymi.

33. A wſzyſtek lud, y ſtárſzy, y kśiążętá, y ſędźiowie ſtáli po obu ſtron ſkrzynie przed oczymá kápłanow, ktorzy nośili ſkrzynię przymierza Páńſkiego, iáko przychodźień, ták y obywátel. Połowicá ich podle gory Gárizym, połowicá podle gory Hebal iáko był przykazał Moyżeſz ſługá Páńſki. A naprzod błogoſłáwił ludowi Izráelowemu.

34. Potym czytał wſzytkie ſłowá błogoſłáwieńſtwá y przeklęctwá, y wſzytko co nápiſano w kśięgách zakonu.

35. Nic z tych rzeczy ktore Moyżeſz był kazał, nie opuśćił niedotknionego: ále wſzytko powtorzył przedewſzytkim zgromádzeniem Izráelowym, przed niewiáſtámi y dźiatkámi, y przychodniámi, ktorzy mieſzkáli między nimi.

CAPUT IX.

Gabaonitæ ſimulatione longi itineris imponentes Joſue & principibus Iſraelitarum, medio juramento ſalvantur; 3. Inſecuto tamen murmure, perpetua famulitio adſtringuntur. 18.

1. QUibus auditis, cuncti reges trans Jordanem, qui verfabantur in montanis & campeftribus, in maritimis ac litore magni maris,

ROZDZIAŁ IX.

Gábáonitowie uczyniwſzy poſtáć dálekiey drogi, y zwiodſzy Jozue ſwą przyśięgą, záchowáli żywot ſwoy, ále ie przedſię ná poſługę ſynom Izráelſkim záwiązáno.

1. CO gdy uſłyſzeli, wſzyſcy krolowie zá Jordanem, ktorzy mieſzkáli po gorách y po polách ná pomorzu y brzegu wielkiego morzá

morzá, ći też ktorzy mieſzkáli przy Libanie, Heteyczyk, y Amorrheyczyk, Chánáneyczyk, Pherezeyczyk, y Heweyczyk, y Jebuzeyczyk,

2. Zebráli ſię poſpołu, áby walczyli przećiw Jozuemu y Izráelowi iednym ſercem y iedną wolą.

3. Ale ći, ktorzy mieſzkáli w Gábáonie, ſłyſząc wſzytko co uczynił Iozue, Iericho, y Hay.

4. Y chytrze myśląc nabráli ſobie żywnośći ſtáre wory ná oſły włożywſzy, y łágwice ſkorzáne winne podárte y pozſzywáne,

5. Y boty bárzo wiotche, ktore ná znák ſtárośći łátámi zſzyte były, obleczeni wodźienie ſtáre: chleb też ktory ná podrożną ſtráwę nieśli, był twárdy, y w kęſy podrobiony:

6. Y przyſzli do Jozuego, ktory ná ten czás mieſzkał w obozie w Gálgáli, y rzekli mu y ſpołem wſzytkiemu Izráelowi: Z dálekiey źiemie przyſzliſmy, pokoy zwámi uczynić prágnąc. Y odpowiedźieli mężowie Izraelſcy do nich y rzekli:

7. Byśćie ſnadź w źiemi, ktora nam loſem należy, nie mieſzkáli, y niemogliſmy zwámi przymierza uczynić.

8. A oni do Jozuego: Słudzy, pry, twoi ieſteſmy. Ktorym rzekł Jozue: Cośćie wy wżdy zacz? y zkądeśćie przyſzli?

9. Odpowiedźieli: Z źiemie bárzo dálekiey przyſzli ſłudzy twoi do ćiebie w imię Páná Bogá twego: Boſmy ſłyſzeli ſławę mocy iego, wſzytko co uczynił w Ægyptćie,

10. Y dwiemá krolom Amorrheyczykow, ktorzy byli zá Jordanem, Sehonowi krolowi Heſebon, y Og krolowi Bázán, ktory był w Aſtároth:

11. Y rzekli nam ſtárſzy y wſzyſcy obywátele źiemie náſzey: Weźmićie w ręce żywnośći dla bárzo dálekiey drogi, á zábieżćie im y mowćie: Słudzy wáſzy ieſteſmy, uczyńćie známi przymierze.

12. Oto chleb, gdyſmy wyſzli z domow náſzych, żebyſmy ſzli do was, ćiepłyſmy wźięli, teraz ſię zſechł y pokruſzył ſię od wielkiey ſtárośći.

13. Lagwice winne nowe ſmy napełnili, teraz ſię popękáły, y poproly ſzáty, y boty ktoreſmy oblekli, y ktore ná nogach mamy, dla dálekośći dłużſzey drogi wytárły ſię, á ledwie oblećiáły.

14. Przy-

maris, hi quoque, qui habitabant juxta Libanum, Hethæus, & Amorrhæus, Chananæus Pherezæus, & Hevæus, & Jebuſæus,

2. Congregati ſunt * pariter, ut pugnarent contra Joſue, & Iſrael uno animo, eademque ſententia.

3. At hi, qui habitabant in Gaban *a*, audientes cuncta, quæ fecerat Joſue, Jericho, & Hai,

4. Et callide cogitantes, tulerunt ſibi cibaria, ſaccos veteres aſinis imponentes, & utres vinarios ſciſſos atque conſutos,

5. Calceamentaque perantiqua, quæ ad indicium vetuſtatis pittaciis *b* conſuta erant, induti veteribus veſtimentis: panes quoque, quos portabant ob viaticum, duri erant, & in fruſta *c* comminuti:

6. Perrexeruntque ad Joſue, qui tunc morabatur in caſtris Galgalæ, & dixerunt ei, atque ſimul omni Iſraeli: De terra longinqua venimus, pacem vobiſcum facere cupientes. Reſponderuntque viri Iſrael ad eos, atque dixerunt:

7. Ne forte in terra, quæ nobis ſorte debetur, habitetis, & non poſſimus fœdus inire vobiſcum.

8. At illi ad Joſue: Servi, inquiunt, tui ſumus. Quibus, Joſue, ait: Quinam eſtis vos? & unde veniſtis?

9. Reſponderunt: De terra longinqua valde venerunt ſervi tui in nomine Domini Dei tui. Audivimus enim famam potentiæ ejus, cuncta, quæ fecit in Ægypto,

10. Et *d* duobus regibus Amorrhæorum, qui fuerunt trans Jordanem, Sehon regi Heſebon, & Og regi Baſan, qui erat in Aſtaroth:

11. Dixeruntque nobis ſeniores, & omnes habitatores Terræ noſtræ: Tollite in manibus cibaria ob longiſſimam viam, & occurrite eis, & dicite: Servi veſtri ſumus, fœdus inite nobiſcum.

12. En panes, quando egreſſi ſumus de domibus noſtris, ut veniremus ad vos, calidos ſumpſimus, nunc ſicci facti ſunt, & vetuſtate nimia comminuti.

13. Utres vini novos implevimus, nunc rupti ſunt & ſoluti: veſtes & calceamenta, quibus induimur, & quæ habemus in pedibus, ob longitudinem longioris viæ trita ſunt, & pene conſumpta.

14. Suſ-

* Eodem anno M. 2553. Ant. Chr. 1451. ab exitu 41.

a S. Hieron. ait fuiſſe Metropolim Hevæorum, de hac & inf. c. 10. v. 2.

b fruſtis corii.

c Hebr. punctati, ſc. mucidi ſeu corroſi.

d Num. 21. 13.

14. Susceperunt igitur de cibariis *a* eorum, & os *b* Domini non interrogaverunt *c*.

15. Fecitque *d* Josue cum eis pacem, & inito fœdere pollicitus est, quod non occiderentur: principes quoque multitudinis juraverunt eis.

16. Post dies autem tres initi fœderis, audierunt, quod in vicino habitarent, & inter eos futuri essent.

17. Moveruntque castra filii Israel, & venerunt in civitates eorum die tertio, quarum hæc vocabula sunt, Gabaon, & Caphira, & Beroth, & Cariathiarim.

18. Et non percusserunt eos, eo quod jurassent eis principes multitudinis in nomine Domini Dei Israel. Murmuravit itaque omne vulgus contra principes.

19. Qui responderunt eis: Juravimus illis in nomine Domini Dei Israel, & idcirco non possumus eos contingere.

20. Sed hoc faciemus eis: Reserventur quidem, ut vivant, ne contra nos ira Domini concitetur, si pejeraverimus:

21. Sed sic vivant, ut in usus universæ multitudinis ligna cedant, aquasque comportent *e*. Quibus hæc loquentibus,

22. Vocavit Gabaonitas Josue, & dixit eis: Cur nos decipere fraude voluistis, ut diceretis: Procul valde habitamus a vobis, cum in medio nostri sitis?

23. Itaque sub maledictione eritis, & non deficiet de stirpe vestra ligna cædens, aquasque comportans in domum Dei mei.

24. Qui responderunt: Nuntiatum est nobis servis tuis, quod promisisset Dominus Deus tuus Moysi servo suo, ut traderet vobis omnem Terram, & disperderet cunctos habitatores ejus. Timuimus igitur valde, & providimus animabus nostris, vestro terrore compulsi, & hoc consilium inivimus,

25. Nunc autem in manu tua sumus: quod tibi bonum & rectum videtur, fac nobis.

26. Fecit ergo Josue, ut dixerat, & liberavit eos de manu filiorum Israel, ut non occiderentur.

27. Decrevitque in illo die eos esse in ministerio cuncti populi, & altaris Domini, cædentes ligna & aquas comportantes, usque in præsens tempus, in loco, quem Dominus elegisset

a i. comedentes in signum fœderis.
b i. sententiam.
c i temere, præcipitanter, & inconsulto Domino fidem dederunt.
d 2. Reg. 21. 2.
e Ut servi publici, primo quidem toti populo, sed successu temporis solum in usus taberculi & templi: unde Nathinæi, id est, donati vocati sunt, scilicet Levitis additi, quasi subdiaconi 1. Esd. 2. 43.

14. Przyięli tedy z żywnośći ich, á ust się Páńskich nie pytáli.

15. Y uczynił Jozue z nimi pokoy, y postánowiwszy przymierze obiecał, że nie mieli bydź pobići: Kśiążętá też ludu pryśięgli im.

16. A po trzech dniách po uczynieniu przymierza, usłuszeli że blisko mieszkáli, á miedzy nimi bydź mieli.

17. Y ruszyli oboz synowie Izráelscy, y przyćiągnęli do ich miast trzećiego dniá, ktorych te są imioná: Gábáon, y Káphirá, y Beroth, y Káriáthiárim.

18. Y niepobili ich, przeto że im byli przyśięgli kśiążętá ludu w imię Páná Bogá Izráelskiego. Szemrał tedy wszytek gmin prećiw kśiążętom.

19. Ktorzy im odpowiedźieli: Przyśięglismy im w imię Páná Bogá Izráelowego, á przeto się ich tknąć niemozemy.

20. Ale to im uczynimy: Niech záchowáni będą áby żyli, by się ná nas gniew Páński nie wzruszył, ieslibyśmy krzywoprzyśięgli:

21. Ale ták, niech żywo zostáną, áby ná potrzeby wszystkiego pospolstwá drwá rąbáli y wodę nośili. A gdy to mowili,

22. Záwołał Jozue Gábáonczykow, y rzekł im: Czemuśćie nas zdr á dą oszukáć chćieli, żeśćie powiedźieli: bárzo dáleko od was mieszkamy, gdyż w pośrzodku nas iesteśćie?

23. A przetoż pod przeklęctwem będźiećie, á nie ustánie z narodu wászego drwá rąbiący, y wodę noszący do domu Bogá mego.

24. Ktorzy odpowiedźieli: Oznaymiono nam sługom twoim, że obiecał Pan Bog twoy Moyżeszowi słudze swemu, żeby podał wam wszytkę źiemię, y wytráćił wszystkie obywátele iey. Zlękliśmy się tedy bárzo, y opátrzyliśmy dusze násze, wászym stráchem przypędzeni, y teyeśmy rázy użyli.

25. A teraz w ręce twoiey iesteśmy, coć się zda dobrego y słusznego, czyń z námi.

26. Uczynił tedy Jozue, iáko był rzekł, y wybáwił ie z ręku synow Izráelowych, żeby ich nie pobito.

27. Y postanowił onego dniá, áby oni byli ná posłudze wszydze wszystkiego ludu y ołtarzá Páńskiego, rąbiąc drwá y wodę nosząc, áż doʃteráznieyszego czásu, ná mieyscu, ktoreby był Pan obrał.

ROZDZIAŁ X.

O zwalczeniu piąci Krolow y zwieszeniu ich, o przedłużeniu dnia zá modlitwą Jozue, y o inszych miast dobyciu.

1. CO gdy usłyszał Adonisedek krol Ierozolimski, to iest że wziął Iozue Hay, y zburzył ie (bo iáko był uczynił Ierychowi y krolowi iego, ták też uczynił Háy y krolowi iego) á iż Gábáonczycy zbieżeli do Izráelá, y byli z nim w przymierzu,

2. Zląkł się bárzo Bo wielkie miásto było Gábáon, á iedno z miast krolewskich, y większe niżli miasteczko Háy, á wszyscy walecznicy iego bárzo mocni.

3. Posłał tedy Adonisedek Krol Ieruzálem do Ohámá krolá Hebron, y do Phárámá krolá Ierimoth, do Iáphiá też krolá Láchis, y do Dábir krolá Eglon, mowiąc:

4. Do mnie przyiedźcie á dayćie pomoc, że dobędźiemy Gábáon, czemu zbiegł do Iozuego y do synow Izráelowych.

5. Zebráni tedy iecháli pięć Krolow Amorreyskich: Krol Ieruzalem, Krol Hebron, Krol Ierimoth, Krol Láchis, Krol Eglon pospołu z woyski swemi, y położyli się obozem około Gábáon, dobywáiący go.

6. Lecz obywátele Gábáon miástá obłężonego, posłáli do Iozuego, ktory ná ten czás mieszkał w obozie u Gálgáli, y rzekli mu: Nie záwściągay rąk swych od pomocy sług twoich: Przyciągni rychło, á wyzwol nas, y day pomoc: bo się ziácháli przeciwko nam wszyscy krolowie Amorreyczykow, ktorzy mieszkáią po gorách.

7. Y ruszył się Iozue z Gálgáli, y wszytko woysko walecznikow z nim mężowie co mocnieyszy.

8. Y rzekł Pan do Jozuego: Nie boy się ich: bom ie podał w ręce twoie: żadenci się z nich oprzeć nie będźie mogł.

9. Przypadł tedy ná nie Iozue z prędká, całą noc ciągnąc z Gálgáli.

10. Y potrwożył ie Pan przed obliczem Izráelá: y stárł porażką wielką w Gábáonie, y gonił ie drogą wstępu do Bethoron, y bił áż do Azeki, y do Má edy.

11. A gdy ućiekáli przed synmi Izráelowemi,

CAPUT X.

Adonisedec rex Jerusalem cum quatuor regibus oppugnat Gabaon. 1. Josue succurrens Gabaonitis, quinque reges oppugnantes Gabaon vincit, 6. Immoto sole unius diei spatio, 12. Illos ex spelunca extractos jubet suspendi. 17. Pluresque alias civitates capit. 28.

1. QUæ cum audisset *Adonisedec rex Jerusalem, quod scilicet cepisset Josue Hai, & subvertisset eam (sicut enim fecerat Jericho & regi ejus, sic fecit Hai, & regi illius) & quod transfugissent Gabaonitæ ad Israel, & essent fœderati eorum,

2. Timuit valde. Urbs enim magna erat Gabaon, & una civitatum regalium, & major oppido Hai, omnesque bellatores ejus fortissimi.

3. Misit ergo Adonisedec rex Jerusalem ad Oham regem Hebron, & ad Pharam regem Jerimoth, ad Japhia quoque regem Lachis, & ad Dabir regem Eglon, dicens:

4. Ad me ascendite, & ferte præsidium, ut expugnemus Gabaon, quare *a* transfugerit ad Josue, & ad filios Israel.

5. Congregati igitur ascénderunt quinque reges Amorrhæorum, rex Jerusalem, rex Hebron, rex Jerimoth, rex Lachis, rex Eglon, simul cum exercitibus suis, & castra metati sunt circa Gabaon: oppugnantes eam.

6. Habitatores autem Gabaon urbis obsessæ miserunt ad Josue, qui tunc morabatur in castris apud Galgalam, & dixerunt ei: Ne retrahas manus tuas ab auxilio servorum tuorum: ascende cito, & libera nos, ferque præsidium? convenerunt enim adversum nos omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant in montanis.

7. Ascenditque Josue de Galgalis, & omnis exercitus bellatorum cum eo, viri fortissimi.

8. Dixitque dominus ad Josue: Ne timeas eos: in manus enim tuas tradidi *b* illos: nullus ex eis tibi resistere poterit.

9. Irruit itaque Josue super eos repente, tota nocte ascendens de Galgalis:

10. Et *c* conturbavit eos Dominus a facie Israel: contrivitque plaga magna in Gabaon, ac perse utus est eos per viam ascensus Bethhoron, & percussit usque Azeca & Maceda.

11. Cumque fugerent filios Israel, & essent in

* Fodem ann. 2552. desinente.

a Pro quod.

b i. tradam,

c Confer. 1. Reg. 7. 10.

in deſcenſu Bethhoron, Dominus miſit ſuper eos lapides magnos de cœlo usque ad Azeca: & mortui ſunt multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percuſſerant filii Iſrael *a*.

12. Tunc locutus *b* eſt Joſue Domino, in die, qua tradidit Amorrhæum in conſpectu filiorum Iſrael, dixitque coram eis: Sol contra Gabaon ne movearis, & luna contra vallem Ajalon

13. Steteruntque *c* Sol & Luna, donec ulciſceretur ſe gens de inimicis ſuis. Nonne ſcriptum eſt hoc in libro Juſtorum? Stetit itaque Sol in medio cœli *d* & non feſtinavit occumbere ſpatio unius diei.

14. Non fuit antea nec poſtea tam longa dies *e* obediente Domino voci hominis, & pugnante pro Iſrael.

15. Reverſusque eſt Joſue cum omni Iſrael in caſtra Galgalæ.

16. Fugerant enim quinque reges, & ſe abſconderant in ſpelunca urbis Maceda.

17. Nuntiatumque eſt Joſue, quod inventi eſſent quinque reges latentes in ſpelunca urbis Maceda.

18. Qui præcepit ſociis, & ait: Volvite ſaxa ingentia ad os ſpeluncæ, & ponite viros induſtrios, qui clauſos cuſtodiant:

19. Vos autem nolite ſtare, ſed perſequimini hoſtes, & extremos quosque fugientium cædite: nec dimittatis eos urbium ſuarum intrare præſidia, quos tradidit Dominus Deus in manu veſtras.

20. Cæſis ergo adverſariis plaga magna, & usque ad internecionem pene conſumptis, hi qui Iſrael effugere potuerunt, ingreſſi ſunt civitates munitas.

21. Reverſusque eſt omnis exercitus ad Joſue in Maceda, ubi tunc erant caſtra, ſani & integro numero: nullusque contra filios Iſrael mutire auſus eſt.

22. Præcepitque Joſue, dicens: Aperite os ſpeluncæ, & producite ad me quinque reges *f*, qui in ea latitant.

23. Feceruntque miniſtri, ut ſibi fuerat imperatum: & eduxerunt ad eum quinque reges de ſpelunca, regem Jeruſalem, regem Hebron, regem Jerimoth, regem Lachis, regem Eglon.

24. Cumque educti eſſent ad eum, vocavit omnes viros Iſrael, & ait ud principes exer-

a Joſue hanc ſaxorum procellam precibus impetravit Eccli. 46. 6.

b i. orando.

c Eccli. 46. 5. Iſ. 28. 21.

d Pugnante vero Joſue ſeu JEſu in Cruce, ſol & luna in medio cœli continuerunt radios ſuos.

e Nam duravit. 36. horis Juſtin. in Triph. Chald. Sa.

f Myſtice quinque reges Amorrhæorum ſeu mundanorum ſunt oblectamenta quinque ſenſuum.

mi, á byli ná zſtępowániu z Bethoron, Pan ſpuśćił ná nie kámienie wielkiey z niebá, áż do Azeki: y pomárło ich dáleko więcey od kámieniá grádowego, niż co ie mieczem pobili ſynowie Izráelowi.

12. Mowił tedy Iozue Pánu dniá, ktorego podał Amorreyczyká przed oczymá ſynow Izráelowych, y rzekł przed nimi: Słońce przećiw Gábáon nie ruſzay ſię, á Kśiężycu przećiw dolinie Aiálon.

13. Y ſtánęło Słonce y Kśiężyć, áż ſię pomśćił lud nád nieprzyiaćioły ſwemi. Azaż tego nie nápiſano w księgách ſpráwiedliwych? Stánęło tedy słońce w poł niebá, y nie pośpieſzyło ſię zápáść przez ieden dźień.

14. Nię był przedtym áni potym ták długi dźień, gdy uſłuchał Pan głoſu człowieká, y walczył zá Izráelem.

15. Y wroćił ſię Iozue ze wſzytkim Izráelem do obozu Gálgál.

16. Ućiekli bowiem byli pięć Krolow, y ſkryli ſię w iáſkini miáſtá Mácedá.

17. Y dáno znáć Iozuemu, że náleźiono piąći Krolow kryiących ſię w iáſkini miáſtá Mácedy.

18. Ktory przykazał towárzyſzom, y rzekł: Przywalćie okrutne kámienie do dźiury iáſkiniey, á poſtawćie męże dowćipne, ktorzyby zámknionych ſtrzegli:

19. A wy nie ſtoyćie, ále gońćie nieprzyiaćioły, y oſtátniego káżdego ućiekáiącego śieczćie, á nie dopuſczayćie im wniść do obrony miaſt ich, ktore podał Pan Bog w ręce wáſze.

20. Pobiwſzy tedy nieprzyiaćioły porażką bárzo wielką, á niemal do ſczętu wytráćiwſzy, ći, ktorzy mogli uyść Izráelá, weſzli do miaſt obronnych.

21. Y wroćiło ſię wſzytko woyſko do Iozuego, do Mácedy, gdźie ná ten czás oboz leżał, zdrowo y w zupełney liczbie: á żaden przećiw ſynom Izráelowym, y gęby otworzyć nieśmiał.

22. Y przykazał Iozue, mowiąc: Otworzćie dźiurę iáſkiniey, y wywiedźćie do mnie piąći krolow, ktorzy ſię w niey kryią.

23. Y uczynili ſłudzy, iáko im było roſkazáno: y wywiedli do niego piąći krolow z iáſkinie: krolá Ieruzalem, krolá Hebron, krolá Ierimoth, krolá Láchis, krolá Eglon.

24. A gdy byli wywiedźieni przeden, przyzwáł wſzytkich mężow Izráelſkich, y rzekł do Het-

Hetmánow woyſká, ktorzy z nim byli: Idźćie y kłádźćie nogi ná kárki tych krolow. Ktorzy gdy poſzli, y leżących kárki nogámi deptáli.

25. Záśię rzekł do nich: Nie boyćie śię, áni śię lękayćie, umacniayćie śię, á bądźćie mężni: bo ták uczyni Pan wſzytkim nieprzyiaćiołom wáſzym przećiw ktorym walczyćie.

26. Y pobił Iozue y pozábiiał ie y záwieśił ná pięći palách: y wiśieli áż do wieczorá.

27. A gdy záchodźiło słońce, roſkazáł towárzyſzom áby ie złożyli z ſzubienic: ktorzy złożone wrzućili do iáſkinie, do ktorey śię byli pokryli, y położyli ná dźiurę iey kámienie okrutne, ktore trwáią áż po dźiś dźień.

28. Tegoż też dniá Mácedo wźiął Iozue, y poráźił ią w páſczece mieczá, y krola iey zábił, y wſzytkie obywátele iey: nie zoſtáwił w niey choć máłego ſczątku. Y uczynił krolowi Mácedá, iáko był uczynił krolowi Iericho.

29. Y przeſzedł ze wſzytkim Izráelem z Mácedy do Lebny, y walczył przećiwko nie:

30. Ktorą podał Pan z krolem iey w ręce Izráelá: y poráźili miáſto páſczeką mieczá, y wſzytkie obywátele iego: nie zoſtáwili w nim żadnego ſczątká. Y uczynili krolowi Lebney, iáko byli uczynili krolowi Iericho.

31. Z Lebny przeſzedł do Láchis ze wſzytkim Izráelem, á woyſko wkoło uſzykowawſzy, dobywał go

32. Y dał Pan Láchis w ręce Izráelá, y wźiął ie dniá wtorego, y poráźił páſczeką mieczá y wſzelką duſzę ktora byłá w nim, iáko był uczynił Lebnie.

33. Tego czáſu przyćiągnął Horám krol Gázer, áby rátował Láchis: ktorego Iozue poráźił ze wſzytkim ludem iego áż do ſczętu.

34. Y przeſzedł z Láchis do Eglon, y obległ,

35. Y dobył go tegoż dniá: y pobił páſczeką mieczá wſzytkie duſze, ktore były w nim, wedle wſzytkiego, co był uczynił Láchis.

36. Pociągnął też ze wſzytkim Izráelem z Eglon do Hebron, y walczył przećiw niemu:

37. Wźiął ii, y pobił páſczeką mieczá, Krolá też iego, y wſzytkie miáſteczká kráiny oney, y wſzytkie duſze, ktore w niey mieſzkáły; nie zoſtáwił w niey żadnego ſczątku: iáko

exercitus, qui ſecum erant: Ite, & ponite pedes ſuper colla regum iſtorum. Qui cum perrexiſſent, & ſubjectorum colla pedibus calcarent,

24. Rurſum ait ad eos: Nolite timere, nec paveatis, confortamini & eſtote robuſti: ſic enim faciet Dominus cunctis hoſtibus veſtris, adverſum quos dimicatis.

26. Percuſſitque Joſue, & interfecit eos, atque ſuſpendit ſuper quinque ſtipites, fueruntque ſuſpenſi usque ad veſperum,

27. Cumque *a* occumberet ſol, præcepit ſociis, ut deponerent eos de patibulis. Qui depoſitos projecerunt in ſpeluncam, in qua latuerant, & poſuerunt ſuper os ejus ſaxa ingentia, quæ permanent usque in præſens *b*.

27. Eodem quoque die *c* Macedam cepit Joſue, & percuſſit eam in ore gladii regemque illius interfecit, & omnes habitatores ejus: non dimiſit in ea ſaltem parvas reliquias. Fecitque regi Maceda, ſicut fecerat regi Jericho.

29. Tranſivit autem cum omni Iſrael de Maceda in Lebna, & pugnabat contra eam:

30. Quam tradidit Dominus cum rege ſuo in manus Iſrael: percuſſeruntque urbem in ore gladii, & omnes habitatores ejus: non dimiſerunt in ea ullas reliquas. Feceruntque regi Lebna, *d* ſicut fecerant regi Jericho.

31. De Lebna tranſivit in Lachis cum omni Iſrael: & exercitu per gyrum diſpoſito oppugnabat eam.

32. Tradiditque Dominus Lachis in manus Iſrael, & cepit eam die altero, atque percuſſit in ore gladii, omnemque animam, quæ fuerat in ea, ſicut fecerat Lebna.

33. Eo tempore aſcendit Horam rex Gazer ut auxiliaretur Lachis: quem percuſſit Joſue cum omni populo ejus usque ad internecionem.

34. Tranſivitque de Lachis in Eglon, & circumdedit,

35, Atque expugnavit eam eadem die: percuſſitque in ore gladii omnes animas, quæ erant in ea, juxta omnia, quæ fecerat Lachis,

36. Aſcendit quoque cum omni Iſrael de Eglon in Hebron, & pugnavit contra eam:

37. Cepit eam, & percuſſit in ore gladii, regem *e* quoque ejus, & omnia oppida regionis illius, univerſasque animas, quæ in ea fuerant commoratæ; non reliquit in ea ullas reliquias

a Deut. 21. 23.

b Hic expletur annus 2553.

c Supr. quo eam oppugnavit. Hæc autem cum ſequentibus videntur usque ad finem. cap. 11. ad an. 2559. extendenda ut patet ex petitione Caleb infr. cap. 14. Ab autumno anno 2554. quo poſt ceſſationem Mannæ, Iſraelitis terram ſerere primum contigit, numerandus eſt annus I. georgiæ, & radix ann. ſabbaticorum hic figenda.

d Sup. 6. 2.

e Novum ſcilicet, cum prior ante ſuſpenſus fuerit, Sub. 26.

liquias: ſicut fecerat Eglon, ſic fecit & Hebron: cuncta, quæ in ea reperit, conſumens gladio.

38. Inde reverſus in Dabir,

39. Cepit eam, atque vaſtavit: regem quoque ejus atque omnia per circuitum oppida percuſſit in ore gladii: non dimiſit in ea ullas reliquias: ſicut fecerat Hebron & regibus earum, ſic fecit Dabir & regi illius.

40. Percuſſit itaque Joſue omnem terram montanam & meridianam atque campeſtrem, & Aſedoth *a*, cum regibus ſuis: non dimiſit in ea ullas reliquias, ſed omne, quod ſpirare poterat, interfecit, ſicut præceperat ei Dominus Deus Iſrael,

41. A Cadesbarne usque Gazam. Omnem Terram Goſen usque Gabaon,

42. Univerſosque reges, & regiones eorum, uno *b* impetu cepit, atque vaſtavit. Dominus enim Deus Iſrael pugnavit pro eo.

43. Reverſusque eſt cum omni Iſrael ad locum caſtrorum in Galgala.

a i. urbem & regionem.

b i. una expeditione & continuato bello.

iáko był uczynił Eglon, ták uczynił y Hebron, wzytko, co w nim nálazł, mieczem wytráciwſzy.

38. Z támtąd wroćiwſzy ſię do Dabir,

39. Wźiął ji, y zburzył, krolá też iego y wſzytkie okoliczne miáſteczká pobił páſczeką mieczá: nie zoſtáwił w nim żadnego ſczątku: iáko był uczynił Hebron, y Lebnie, y krolom ich, ták uczynił Dábir y krolowi iego.

40. Poráźił tedy Jozue wſzytkę źiemię gorną y południową, y polną, y Aſedoth z krolmi ich: nie zoſtáwił w niey ſczątku żadnego, ále wſzytko co tchnąć mogło, pobił, iáko mu był przykazał Pán Bog Izráelſki,

41. Od Kádesbárne áż do Gázy, wſzytkę źiemię Gozen áż do Gábáon,

42. Y wſzytkie krole y kráiny ich zá iednym nátárćiem wźiął y zburzył: ábowiem Pan Bog Izráelſki walczył zá nim.

43. Y wroćił ſię ze wſzytkim Izráelem ná mieyſce obozu do Gálgálá.

CAPUT XI.

Expugnat Joſue Jabin cum aliis plurimis regibus ac populis, & omnia ſervans, quæ Dominus Moyſi præceperat.

1. QUæ cum audiſſet *c* Jabin rex Aſor, miſit ad Jobab regem Madon, & ad regem Semeron, atque ad regem Achſaph:

2. Ad reges quoque Aquilonis, qui habitabant in montanis & in planitie contra meridiem Ceneroth *d*, in campeſtribus quoque & in regionibus Dor juxta mare:

3. Chananæum quoque ab Oriente & Occidente, & Amorrhæum atque Hethæum ac Pherezæum, & Jebuſæum in montanis: Hevæum quoque, qui habitabat ad radices Hermon in Terra Maspha.

4. Egreſique ſunt omnes cum turmis ſuis *e*, populus multus nimis, ſicut arena, quæ eſt in littore maris, equi quoque & currus immenſæ multitudinis.

5. Conveneruntque omnes reges iſti in unum ad Aquas Merom, ut pugnarent contra Iſrael.

6. Dixitque Dominus ad Joſue: Ne timeas eos: cras enim hac eadem hora ego tradam omnes iſtos vulnerandos *f* in conſpectu Iſrael: equos eorum ſubnervabis *g*, & currus igne combures.

c Devictis 5. regibus omnes reliqui Iſraeli ſeſe oppoſuerunt, cum quibus Joſue bellum geſſit.

d i. mari Geneſareth.

e Peditum trecentis millibus. Equitum decem millibus Curruum 20 mill. Joſeph. Antiq. l. 5. c. 1. ſive 2.

f Chald. occiſos.

g i. inciſis crurum nervis, reddes eos inutiles.

ROZDZIAŁ XI.

Jozue pordźił Jábiná z wielá inych Krolow y ludźi, pełniąc wſzytko, co mu iedno Pan Bog roſkazał.

1. CO gdy uſłyſzał Iábin Krol Aſor, poſłał do Iobábá Krolá Mádon, y do Krolá Semeron, y do Krolá Achſaph:

2. Do krolow też połnocnych, ktorzy mieſzkáli ná gorách, y ná rowninie ku południu Ceneroth, ná polách y w kráinach Dor wedle morzá,

3. Chánáneyczyká też od wſchodu y záchodu ſłońcá, y Amorrheyczyká, y Heteyczyká, y Pherezeyczyká, y Iebuzeyczyká ná gorách: Heweyczyká też ktory mieſzkał pod gorą Hermon w źiemi Máſphá.

4. Y wyćiągnęli wſzyſcy z woyſki ſwemi, lud bárzo wielki, iáko piaſek ktory ieſt ná brzegu morſkim, konie też y wozy niezmierney liczby.

5. Y źiácháli ſię ći wſzyſcy krolowie w kupę u wod Merom, áby walczyli przećiw Izráelowi.

6. Y rzekł Pan do Iozuego: Nieboy ſię ich: bo iutro o teyże godźinie ia te wſzytkie podam ná zránienie przed oczymá Izráelá: koniom ich żyły poderzniéſz, á wozy ogniem popaliſz.

7. Y przyciągnął Iozue y wszytko woysko z nim przeciwko im u wod Merom znagłá, y przypadli ná nie,

8. Y dał ie Pan w ręce Izráelowi, ktorzy poráźili ie y gonili ie áż do Sydonu wielkiego, y wod Mázerephoth, y polá Másphe, ktore iest ná wschodnią stronę iego. Ták pobił wszytkie, że żadnego nie zostáwił z nich sczątká:

9. Y uczynił, iáko mu był Pan przykazał, koniom ich żyły poderznął, á wozy ogniem spalił.

10. A wroćiwszy się záraz, wźiął Asor, á krolá iego mieczem zabił: bo Asor z stárodawná miedzy wszytkimi krolestwy temi przodek trzymał.

11. Y wybił wszytkie dusze, ktore tám mieszkáły, niezostáwił w nim sczątku żadnego, ále áż do wytrácenia wszytko spustoszył, y miásto sámo ogniem zgłádźił.

12. Y wszytkie okoliczne miástá y krole ich poimał, pobił y wyniszczył, iáko mu był przykazał Moyżesz sługá Páński.

13. Oprocz miast, ktore były ná págorkách y ná kopcách położone, inne zápalił lud Izráelski: iedno tylko Asor bárzo obronne ogniem spalił.

14. A wszytkę korzyść tych miast y bydło rozdźielili miedzy się synowie Izráelowi, wszytkie ludźie wybiwszy.

15. Iáko był przykazał Pan Moyżeszowi słudze swemu, ták Moyżesz przykazał Iozuemu, á on wszytko wypełnił: nie opuśćił ze wszytkiego przykazániá y iednego słowá, ktore był Pan roskazał Moyżeszowi.

16. Wźiął tedy Iozue wszytkę źiemię gorną, y południową, y źiemię Gosen, y rowninę, y zachodnią stronę, y gorę Izráel y polá iey:

17. Y część gory, ktora idźie ku Seir, áż do Báálgád, po rowninie Libanu, pod gorę Hermon: wszytkie krole ich pomiał, poráźił y pozábiiał.

18. Przez długi czás walczył Iozue przećiwko tym krolom.

19. Nie było miástá, ktoreby się poddáło synom Izráelowym, oprocz Heweyczyká, ktory mieszkał w Gábáon: bo wszytkich walcząc dostał.

20. Abowiem byłá wola Páńska, áby się zátwárdźiły sercá ich, á walczyli przećiw Izráe-

7. Venitque Josue, & omnis exercitus cum eo, adversus illos ad Aquas Merom subito, & irruerunt super eos,

8. Tradiditque illos Dominus in manus Israel. Qui percusserunt eos, & persecuti sunt usque ad Sidonem magnam, & Aquas Maserephoth *a* campumque Masphe, qui est ad Orientalem illius partem. Ita pecussit omnes ut nullas dimitteret ex eis reliquias.

9. Fecitque, sicut præceperat ei Dominus equos eorum subnervavit, currusque combussit igni.

10. Reversusque statim cepit Asor: & regem ejus percussit gladio. Aser enim antiquitus inter omnia regna hæc principatum tenebat.

11. Percussitque omnes animas, quæ ibidem morabantur. non dimisit in ea ullas reliquias, sed usque ad internecionem universa vastavit, ipsamque urbem peremit incendio.

12. Et omnes per circuitum civitates, regesque earum cepit, percussit, atque delevit, sicut *b* præceperat ei Moyses famulus Domini,

12. Absque urbibus, quæ erant in collibus & in tumulis sitæ, cæteras succendit Israel, unam *c* tantum Asor munitissimam flamma consumpsit.

14. Omnemque prædam istarum urbium ac jumenta diviserunt sibi filii Israel, cunctis hominibus interfectis.

15. Sicut *d* præceperat Dominus Moysi servo suo, ita præcepit Moyses Josue, & ille universa complevit: non præteriit de universis mandatis, nec unum quidem verbum, quod jusserat Dominus Moysi.

16. Cepit itaque Josue omnem Terram montanam, & meridianam, terramqe Gosen, & planitiem, & oecidentalem plagam, montemque Israel *e*, & campestria ejus:

17. Et partem montis, quæ ascendit Seir usque Baalgad, per planitiem Libani subter montem Hermon: omnes reges eorum cepit percussit, & occidit.

18. Multo, tempore *f* pugnavit Josue contra reges istos.

19. Non fuit civitas, quæ se traderet filiis Israel, præter Hevæum, qui habitabat in Gabaon: omnes enim bellando cepit.

20. Domini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, & pugnarent contra

a Chald. Salinas aquarum.

b Deut 7. 1.

c Ex sitis in collibus.

d Exod. 34. 11. Deut 7. 1.

e Samariæ, qui Facta secessione decem tribuum sub Jerohoamo vocatus est mons Israel.

f Toto videlicet sexennio ut patebit infra c. 14. 10.

tra Israel & caderent, & non mererentur ullam clementiam, ac perirent, sicut præceperat Dominus Moysi.

21. In illo tempore venit Josue, & interfecit Enacim *a* de montanis *b*, Hebron, & Dabir, & Anab, & de omni monte Juda & Israel, urbesque eorum delevit.

a i. Gigantes.
b Sc. locis.

22. Non reliquit ullum de stirpe Enazim in Terra filiorum Israel: absque civitatibus Gaza, & Geth, & Azoto, in quibus solis relicti sunt.

23. Cepit ergo Josue omnem terram, sicut locutus est Dominus ad Moysen, & tradidit eam in possessionem filiis Israel secundum partes & tribus suas, *c* quievitque Terra a præliis.

c Infr. 14. 15.

CAPUT XII.

Numerantur reges 31. citra & ultra Jordanem, quos percusserant Moyses 1. & Josue 7.

Hoc caput est præmissio ad divisionem terræ sequentem, ut videantur, a quibus Regibus fuerit antea possessa.

1. HI sunt reges quos percusserunt filii Israel, & possederunt Terram eorum trans Jordanem ad solis ortum, a torrente Arnon usque ad montem Hermon, & omnem Orientalem plagam, quæ respicit solitudinem.

2. Sehon rex Amorrhæorum, qui habitavit in Hesebon, dominatus est ab Aroer, quæ sita est super ripam torrentis Arnon, & mediæ partis in valle, dimidiæque Galaad, usque ad torrentem Jacob, qui est terminus filiorum Ammon.

4. Et a solitudine usque ad mare Ceneroth *d* contra Orientem, & usque ad Mare deserti, quod est mare salsissimum, ad Orientalem plagam per viam, quæ ducit Bethsimoth: & australi parte, quæ subjacet Asedoth, Phasga.

d i. Genesareth.

4. Terminus Og regis Basan, de reliquiis Raphaim, qui habitavit in Astaroth, & in Edrai, & dominatus est in monte Hermon, & in Salecha, atque in universa Basan usque ad terminos

5. Gessuri, & Machati *e*, & dimidiæ partis Galaad: terminos Sehon regis Hesebon.

e Quæ & Maacha urbs Amorrhæorum.

9. Moyses famulus Domini, & filii Israel percusserunt eos, tradiditque Terram eorum Moyses in possessionem Rubenitis, & Gaditis & dimidiæ tribui Manasse.

7. Hi

Izráelowi, y legli, á niegodni byli żadnego miłośierdźia, y wyginęli, iáko był przykazał Pan Moyżeszowi.

21. Onego czásu przyszedł Jozue, y wybił Enácim z gor, Hebron y Dabir y z Anáb, y ze wszelkiey gory Judy y Izráelá, y miástá ich zgłádźił.

22. Niezostáwił żadnego z pokolenia Enácim w źiemi synow Izráelowych: oprocz miást Gázy y Geth y Azotu, w ktorych sámych zostáwieni są.

23. Wźiął tedy Iozue wszytkę źiemię, iáko mowił Pan do Moyżeszá, y dał ią w ośiádłość synom Izráelowym, według dźiáłow y pokolenia ich, y uspokoiłá się źiemiá od woien.

ROZDZIAŁ XII.

Wylicza ieden á trzydźieśći Krolow, z tę y z onę stronę Jordánu, ktorych porázili Moyżesz a Iozue.

1. CI są krolowie, ktore pobili synowie Izráelowi, y pośiedli źiemię ich zá Jordanem ná wschod słońcá, od potoku Arnon áż do gory Hermon, y wszytkę stronę wschodnią, ktora pátrzy do pustyniey.

2. Sehon Krol Amorrheyski, ktory mieszkał w Hesebon, pánował od Aroer, ktore leży nád bregiem potoku Arnon, y połowicy ná dolinie, y połowicy Gáláád, áż do potoku Iábok, ktory iest gránicą synow Ammonowych.

3. Y od pustynie áż do morzá Cenerot ku wschodu słońcá, y áż do morzá pustynie, ktore iest morze nasłonsze, ku wschodniey stronie drogą, ktora wiedźie do Bethsimoth: y od południowey strony, ktora leży pod Asedoth Pháśgá.

4. Gránicá Ogá Krolá Bázán z szczątku Ráphaim, ktory mieszkał w Astároth, y w Edrái, y pánował ná gorze Hermon, y w Sálechá, y we wszytkim Bázán, áż do gránic

5. Gesury, y Máchaty, y połowicy Gáláád gránic Sehoná krolá Hesebon.

6. Moyżesz sługá Páński, y synowie Izráelowi pobili ie, y dał źiemie ich Moyżesz w ośiádłość Rubenitom, y Gáditom, y połowicy pokolenia Mánáſſe.

7. Ci

7. Ci ſą Krolowie źiemie, ktore pobił Iozue y ſynowie Izráelowi zá Iordanem ku zachodney ſtronie od Báálgád, ná polu Libanu, áż do gory, ktorey część idźie do Seir: y dał ią Iozue w ośiádłość pokoleniam Izráelowym, káżdemu ſwoy dźiał,

8. Ták po gorách, iáko y ná rowninách, y w polách. W Aſedoth, y ná puſtyni, y ná południu był Heteyczyk, y Amorrheyczyk, Chánáneyczyk, y Pherezeyczyk, Heweyczyk, y Iebuzeyczyk.

9. Krol Ierychá ieden, Krol Háy, ktory ieſt po boku Bethel, ieden.

10. Krol Ieruzalem ieden, Krol Hebron ieden,

11. Krol Ierimoth iede, Krol Láchis ieden,

12. Krol Eglon ieden, Krol Gázer ieden.

13. Krol Dábir ieden, Krol Gáder ieden.

14. Krol Hermá ieden, Krol Hered ieden.

16. Krol Lebni ieden, Krol Odullám ieden,

16. Krol Mácedy ieden, Krol Bethel ieden,

17. Krol Táphuá ieden, Krol Opher ieden,

18. Krol Aphek ieden, Krol Sáron ieden,

19. Krol Mádon ieden, Krol Aſor ieden,

20. Krol Semeron ieden, Krol Achſáph ieden,

21. Krol Thenák ieden, Krol Mágeddá ieden,

22. Krol Kádes ieden, Krol Iáchánán Cármelu ieden,

23. Krol Dor, y kráiny Dor ieden, Krol narodow Gálgál ieden,

24. Krol Therſy ieden: wſzytkich Krolow trzydźieśći y ieden.

7. Hi ſunt reges Terræ, quos percuſſit Joſue, & filii Iſrael, trans Jordanem ad Occidentalem plagam, a Baalgadin campo Libani usque ad montem, cujus pars aſcendit in Seir: tradiditque eam Joſue in poſſeſſionem tribubus Iſrael, ſingulis partes ſuas,

8. Tam in montanis quam in planis atque campeſtribus. In Aſedoth, & in ſolitudine, ac in meridie Hethæus fuit, & Amorrhæus, Chananæus, & Pherezæus, Hæveus & Jebuſæus.

9. Rex Jericho *a* unus, Rex Hai, quæ eſt ex latere Bethel, unus:

10. Rex Jeruſalem unus, rex Hebron unus:

11. Rex Jerimoth unus, rex Lachis unus,

12. Rex Eglon unus *b*, rex Gazer unus,

13. Rex Dabir unus, rex Gader unus,

14. Rex Herma unus, rex Hered unus,

15. Rex Lebna unus, rex Odullam unus,

16. Rex Maceda unus, rex Bethel unus,

17. Rex Taphua unus, rex Opher unus,

18. Rex Aphec unus, rex Saron unus,

19. Rex Madon unus, rex Aſor unus,

20. Rex Semeron unus, rex Achſaph unus,

21. Rex Thenac unus, rex Mageddo unus,

22. Rex Cades unus, rex Jachanan Carmeli unus,

23. Rex Dor, & provinciæ Dor unus, rex Gentium Galgal unus,

24. Rex Terſa unus: omnes reges triginta unus *c*.

a Cum iſto tranſito Jordane primo pugnatum eſt, ſupr. 6.

b Chriſtus noſter dux, Moyſes & Joſue eſt; illius exemplo & adjutorio ſingulos & omnes hoſtiles reges, i. dæmones ſuperare debemus

c Quos ſuperavit Joſue non uno die ſed multo tempore Sup. c. 11.

ROZDZIAŁ XIII.

Każe Pan Jozuemu, áby dźielił źiemię Izráelſkim pokoleniam, naznáczywſzy dźiał Rubenowi, Gád, y połowicy pokolenia Nánáſſeſſowemu.

1. JOzue ſtáry y zeſzłego wieku był, y rzekł Pan do niego: Stárzałeś ſię y długiegoś wieku, źiemiá bárzo ſzeroka zoſtáłá, ktora ieſzcze nie ieſt loſem podźielona:

2. To ieſt wſzytká Gálilęá, Philiſthyim, y wſzytká Geſſury.

3. Od mętney rzeki, ktora oklewa Ægypt, áż do gránic Akkáron ku połnocy: źiemiá Chánáán, ktora ſię ná pięć krolikow Philiſthynſkich dźieli, ná Gazeyczyki, y Azotczyki, ná Aſkálonity, Getheyczyki, y Akkáronity.

CAPUT XIII.

Jubet Dominus Joſue, ut terram jam occupatam dividat. 1. Recenſentur & partes ante aſſignatæ tribubus Ruben, Gad & dimidiæ tribui Manaſſe trans Jordanem. 23.

1. JOſue ſenex, provectæque ætatis erat, & dixit * Dominus ad eum: Senuiſti, & longævus es, terraque latiſſima derelicta eſt, quæ necdum ſorte diviſa eſt:

2. Omnis videlicet Galilæa, Philiſthiim, & univerſa Geſſuri.

3. A fluvio turbido *d*, qui irrigat Ægyptum usque ad terminos Accaron contra Aquilonem: Terra Chanaan, quæ in quinque regulos, Philiſthiim dividitur, Gazæos, & Azotios, Aſcalonitas, Gethæos, & Accaronitas.

* Anno M. 2559. ætatis Joſue circiter 101.

d Nilo, vel ejus rivo.

4. Ad meridiem vero sunt Hevæi, omnis Terra Chanaan, & Maara Sidoniorum usque Apheca, & terminos Amorrhæi,

5. Ejusque confinia *a*: Libani quoque regio contra Orientem, a Baalgad sub monte Hermon, donec ingrediaris Emath *b*,

6. Omnium, qui habitant in monte, a Libano usque ad Aquas Maserephoth, universique Sidonii. Ego sum, qui delebo eos a facie filiorum Israel. Veniat ergo in partem hæreditatis Israel, sicut præcepi tibi.

7. Et nunc divide terram in possessionem novem tribubus, & dimidiæ tribui Manasse,

8. Cum qua Ruben, & Gad possederunt terram, *c* quam tradidit eis Moyses famulus Domini, trans fluenta Jordanis, ad orientalem plagam.

9. Ab Aroer, quæ sita est in ripa torrentis Arnon, & in vallis medio, universaque campestria Medaba, usque Dibon:

10. Et cunctas civitates Sehon, regis Amorrhæi, qui regnavit in Hesebon usque ad terminos filiorum Ammon.

11. Et Galaad, ac terminum Gessuri, & Machati, & omnem montem Hermon, & universam Basan, usque ad Salecha.

12. Omne regnum Og in Basan, qui regnavit in Astaroth & Edrai, ipse fuit de reliquiis Raphaim *d*: percussitque eos Moyses, atque delevit.

13. Nolueruntque disperdere filii Israel Gessuri, & Machati: & habitaverunt in medio Israel usque in præsentem diem.

14. Tribui *e* autem Levi non dedit possessionem: sed sacrificia, & victimæ Domini Dei Israel ipsa est ejus hæreditas, sicut locutus est illi *f*.

15. Dedit ergo Moyses possessionem tribui filiorum Ruben juxta cognationes suas *g*.

16. Fuitque terminus eorum ab Aroer, quæ sita est in ripa torrentis Arnon, & in valle ejusdem torrentis media: universam planitiem, quæ ducit Medaba,

17. Et Hesebon, cunctosque viculos earum qui sunt in campestribus: Dibon quoque, & Bamothbaal, & oppidum Baalmaon,

18. Et Jassa, & Cedimoth, & Mephaath,

19. Et Cariathaim, & Sabama, & Sarathasar in monte convallis.

20. Bethphogor, & Asedoth Phasga & Bethiesimoth,

a Hebr. terra Gihli seu Giblæorum.
b i. Antiochiam. S. Hieronym.
c Num. 32. 33.
d i. Gigantum,
e Num. 18 20
f Sc. tribui per Moysen.
g Sc. singulis pro rata parte.

21. Et

4. A ku południu záśię, ſą Heweyczycy, wſzytká źiemiá Chánáán, y Máárá Sydończykow áż do Aphek, y gránic Amorrheyczyká,

5. Y ukráiny iego. Kráiná też Libanu ná wſchod ſłońcá, od Báálgád pod gorą Hermon, áż wnidźieſz do Emáth.

6. Wſzytkich, ktorzy mieſzkáią ná gorze od Libánu áż do wod Máſerephot, y wſzyſcy Sydończycy. Iam ieſt ktory ie wygłádzę od oblicza ſynow Izráelowych. Niecháyże to wnidźie w dźiedźicswá Izráel, iákomći przykazał.

7. A teraz rozdźiel źiemię w ośiádłość dźiewięćiorgu pokoleniu, y połowicy pokolenia Mánáſſe,

8. Z ktorym Ruben y Gád pośiedli źiemi, ktorą im dał Moyżeſz ſługá Páńſki zá rzeką Jordanu ku wſchodniey ſtronie.

9. Od Aroer, ktore leży ná brzegu potoku Arnon, y ná śrzodku doliny, y wſzytkie polá Medabá áż do Dibon:

10. Wſzytkie miáſtá Sehon Krolá Amorrheyſkiego, ktory krolował w Heſebon, áż do gránic ſynow Ammon,

11. Y Gáláád, y gránice Geſſury y Mácháty, y wſzytkę gorę Hermon, y wſzytek Bázán áż do Sálechá,

12. Wſzytko Kroleſtwo Og w Bázán, ktory krolował w Aſtároth y Edrái, on był z [illegible]zątku Rápháim, y pobił ie Moyżeſz y wygłádźił.

13. Y niechćieli ſynowie Izráelowi wytráćić Geſſury y Mácháty: y mieſzkáli między Izráelem áż do dniá dźiśieyſzego.

14. Lecz pokoleniu Lewi nie dał ośiádłośći: ále obiáty y ofiáry Páná Bogá Izráelſkiego, to ieſt dźiedźictwo iego, iáko mu powiedźiał.

15. Dał tedy Moyżeſz ośiádłość pokoleniu ſynow Ruben według rodzáiow ich.

16. A byłá ich gránicá od Aroer, ktore leży ná bregu potoku Arnon, y w pośrzod doliny tegoż potoku: wſzytkę rowninę ktora wiedźie do Medábá,

17. Y Heſebon, y wſzytkie miáſteczká ich, ktore ſą w polách: Dibon też y Bámothbáál, y miáſteczko Báálmeon,

18. Y Jáſſá, y Cedimoth, y Mephááth,

19. Y Káriátháim, y Sábámá, y Sárátháſár ná gorze doliny.

20. Betphogor, y Aſedoth, Pháſgá, y Bethieſimoth,

21. Y wszytkie miáſtá ſpolne, y wszytkie Kroleſtwá, Sehon Królá Amorrheyſkiego, ktory krolował w Heſebon, ktorego zábił Moyżeſz z kśiążęty Mádián: Heueá, y Recem, y Sur, y Hur, y Rebe Kśiążętá Sehon obywátele żiemi.

22. Y Báláámá ſyná Beor wieſczká zábili ſynowie Izráelowi mieczem z innymi pobitymi.

23. A gránicá ſynow Ruben byłá, Iordan rzeká. Tá ieſt ośiádłość Rubenitow, według rodow ich, miaſt y wioſek.

24. Y dał Moyżeſz pokoleniu Gád y ſynom iego, wedle rodow ich ośiádłość, ktorey ten ieſt dźiał.

25. Gránicá Jáſer y wszytkie miáſtá Gáláád, y połowicá żiemie ſynow Ammon áż do Aroer, ktory ieſt przećiwko Rábbá.

26. Y od Heſebon áż do Rámoth, Máſphe, y Bethonim y od Mánáim, áż do gránic Dábir.

27. W dolinie też Betháráń, y Bethnemrá, y Sokoth, y Sáphon, oſtátnią część Kroleſtwá Sehon Królá Heſebontego też gránicá ieſt Iordan, áż do oſtátniey częśći morzá Cenereth zá Iordanem ku wſchodniey ſtronie.

28. Tá ieſt ośiádłość ſynow Gád, według domow ich, miáſtá y wioſki ich.

29. Dał też połowicy pokolenia Mánáſſe y ſynom iego, według rodzaiow ich ośiádłość,

30. Ktorey ten ieſt początek: Od Mánáim wszytek Bázán, y wszytkie Kroleſtwo Og Królá Bázáńſkiego, y wszytkie wśi Iáir, ktore ſą w Bázán, ſześćdźieśiąt miáſteczek.

31. Y połowicę Gáláád, y Aſtároth, y Edráy miáſtá Kroleſtwá Og w Bázán, ſynom Máchir syná Mánáſſe, połowicy ſynom Máchir według rodow ich.

32. Tę ośiadłość podźielił Moyżeſz ná polách Moáb zá Iordanem, przećiw Ierychu ku wſchodniey ſtronie.

33. A pokoleniu Lewi nie dał ośiádłośći: bo Pan Bog Izráelow ſam ieſt ośiádłośćią ich, iáko mu powiedźiał.

ROZDZIAŁ XIV.

Káleffowi ſię doſtáło Miáſto Hebron: bo mu był Pan Bog prez Moyżeſzá dáć obiecał.

1. TO ieſt, co pośiedli ſynowie Izráelowi w żiemi Chánáán, ktorą im dáli Eleázár

21. Et omnes urbes campeſtres, univerſaque regna Sehon regis Amorrhæi, qui regnavit in Heſebon, [a] quem percuſſit Moyſes cum principibus Madian: Hevæum, & Recem, & Sur, & Hur, & Rebe duces Sehon habitatores Terræ.

22. Et Balaam filiũ Beor ariolũ occiderunt filii Iſrael gladio cum cæteris interfectis.

23. Factusque eſt terminus filiorum Ruben Jordanis fluvius. Hæc eſt poſſeſſio Rubenitarum per cognationes ſuas urbium, & viculorum.

24. Deditque Moyſes tribui Gad, & filiis ejus per cognationes ſuas poſſeſſionem, cujus hæc diviſio eſt.

25. Terminus Jaſer, & omnes civitates Galaad, & dimidiam partem terræ filiorum Ammon, [b] usq; ad Aroer, quæ eſt contra Rabba.

26. Et ab Heſebon uſq; Ramoth, Masphe & Betonim: & a Manaim usq; ad terminos Dabir:

27. In valle quoque Betharan, & Bethnemra, & Socoth, & Saphon reliquam partem regni Sehon regis Heſebon: hujus quoque finis, Jordanis eſt, usque ad extremam partem maris Cenereth [c] trans Jordanem ad plagam orientalem.

28. Hæc eſt poſſeſſio filiorum Gad per familias ſuas, civitates & villæ earum.

29. Dedit & dimidiæ tribui Manaſſe, filiisque ejus juxta cognationes ſuas poſſeſſionem

30. Cujus hoc principium eſt: a Manaim univerſam Baſan, & cuncta regna Og regis Baſan, omnesque vicos Jair, qui ſunt in Baſan, ſexaginta oppida:

31. Et dimidiam partem Galaad & Aſtaroth & Edrai, urbes regni Og in Baſan: filiis [d] Machir, filii Manaſſe dimidiæ parti filiorum Machir juxta cognationes ſuas.

32. Hanc poſſeſſionem diviſit Moyſes in campeſtribus Moab trans Jordanem contra Jericho Orientalem plagam.

33. Tribui [e] autem Levi non dedit poſſeſſionem: quoniam Dominus Deus Iſrael ipſe eſt poſſeſſio ejus, ut locutus eſt illi.

CAPUT XIV.

Caleb accipit Hebron in Hæriditatem ſibi a Deo promiſſam.

1. HOc eſt, quod poſſederunt filii Iſrael in terra Chanaan, quam dederunt ei Eleazar

[a] Num. 31. 8.
[b] Sc. olim, ſed captam a Sehon rege.
[c] i. Geneſareth.
[d] i. nepotibus.
[e] Num. 18. 20.

zar ſacerdos, Joſue filius Nun, & principes familiarum per tribus Iſrael.

2. Sorte omnia dividentes, *a* ſicut præceperat Dominus in manu Moyſi, novem tribubus, & dimidiæ tribui.

3. Duabus enim tribubus, & dimidiæ, dederat Moyſes trans Jordanem poſſeſſionem: absque Levitis, qui nihil terræ acceperunt inter fratres ſuos:

4. Sed in eorum ſucceſſerunt locum filii Joſeph in duas diviſi tribus, Manaſſe & Ephraim: nec acceperunt Levitæ aliam in terra partem, niſi urbes ad habitandum, & ſuburbaña earum ad alenda jumenta & pecora ſua.

5. Sicut præceperat Dominus Moyſi, ita fecerunt filii Iſrael, & diviſerunt terram.

6. Acceſſerunt itaque filii Juda ad Joſue in Galgala, locutusque eſt ad eum Caleb filius Jephone Cenezæus *b*: Noſti, quid locutus ſit Dominus *c* ad Moyſen hominem Dei de me & te in Cadesbarne.

7. Quadraginta annorum eram, quando miſit *d* me Moyſes famulus Domini de Cadesbarne ut conſiderarem Terram, nuntiavique ei quod mihi verum videbatur.

8. Fratres autem mei, qui aſcenderant me cum, diſſolveruut cor populi: & nihilominus ego ſecutus ſum Dominum Deum meum.

9. Juravitque Moyſes in die illo; dicens Terra, quam calcavit pes tuus, erit poſſeſſio tua, & filiorum tuorum in æternum: quia ſecutus es Dominum Deum meum:

10. Conceſſit ergo Dominus vitam mihi, ſicut pollicitus eſt, usque im præſentem. Quadraginta & quinque anni ſunt *e* ex quo locutus eſt Dominus verbum iſtud ad Moyſen, quando ambulabat Iſrael per ſolitudinem: hodie Octoginta quinque annorum ſum,

11. Sic valens, ut eo valebam tempore, quando ad explorandum miſſus ſum: *f* illius in me temporis fortitudo usque hodie perſeverat, tam ad bellandum, quam ad gradiendum.

12. Da ergo mihi montem iſtum, quem pollicitus eſt Dominus te quoque audiente, *g* in quo Enacim *h* ſunt, & urbes magnæ atque munitæ: ſi forte ſit Dominus mecum, & potuero delere eos? ſicut promiſit mihi.

13. Benedixitque ei Joſue: & tradidit ei Hebron *i* in poſſeſſionem.

14. Atque ex eo fuit Hebron Caleb filio Jephone

a Num. 34. 13.
b 1. filius Cenez.
c Num. 14. 24.
d Num. 13. 4.
e Ergo anno 7. poſtquam ingreſſi ſunt terram hanc quam adierunt poſt an. 38 a miſſione Caleb e Cadesbarne. Deut. 2. 14. Unde Joſue integrum ſexennium in debellandis Chanaan impendit, cum ann. 2559 terminandum: Atque hinc anni intermiſſionis legalis incipiunt ſc. anno M. 2560. Ant. Chr. 1444.
f Eccl. 46. 11.
g Num. 14. 24.
h i. gigantes.
i i. e. agros & villas illius: ipſa urbe cum ſuburbiis ſacerdotibus in civitatem refugii tradita infr. 21. 13. & 1. Par. 6. 56.

zár kápłan, y Iozue ſyn Nun, y Kśiążętá domow wedle pokoleni Izráelowych:

2. Loſem wſzytko dżieląc, iáko był przykazał Pan w ręce Moyżeſzowey dżiewięćiorgu pokoleniu, y połowicy pokolenia.

3. Bo dwoygu pokoleniu, y połowicy, dał był Moyżeſz ośiádłość zá Iordanem: oprocz Lewitow, ktorzy nic źiemie nie wźięli między bráćią ſwoią:

4. Ale ná ich mieyſce náſtąpili ſynowie Iozeph rozdżieleni ná dwoie pokolenia, Mánáſſe y Ephráim: áni wźięli Lewitowie innego dźiału w źiemi, iedno miáſtá ná mieſzkánie, á przedmieśćia ich ná chowánie dobytkow y bydłá ſwego.

5. Iáko był przykazał Pan Moyżeſzowi, ták uczynili ſynowie Izráelowi, y podżielili źiemię.

6. Przyſtąpili tedy ſynowie Iudá do Iozuego w Gálgálu, y rzekł do niego Káleb ſyn Iephone Cenezeyczyk: Wieſz, co mowił Pan do Moyżeſzá człowieká Bożego, o mnie y o tobie w Kádesbárnie.

7. Czterdżieśći mi lat było, kiedy mie ſłał Moyżeſz ſługá Páńſki z Kádesbárny, żebym wypátrował źiemię: y powiedżiałem mu, co mi ſię zdáłá prawdá.

8. Lecz bráćia moi, ktorzy chodźili zemną, ſkáźili ſerce ludu: á iam przećię náſzládował Páná Bogá mego.

9. Y przyśiągł Moyżeſz dnia onego, mowiąc: Ziemiá, po ktorey deptáłá noga twoiá, będźie ośiádłośćią twoią, y ſynow twoich ná wieki, iżeś náſzladował Páná Bogá mego.

10. Użyczył mi tedy Pan żywotá, iáko obiecał, áż do dniá dżiśieyſzego. Czterdżieśći y pięć lat temu, iáko mowił Pan to ſłowo do Moyżeſzá, gdy Izráel chodżił po puſczy: dźiśia mam ośmdżieśiąt y pięć lat,

11. Ták duży, iákom był duż ná on czás, gdym był poſłan ná ſzpiegowánie, onego czáſu śiłá we mnie áż do dniá dźiśieyſzego trwa, ták ku boiowániu, iáko ku chodzeniu.

12. Dáyże mi tedy tę gorę, ktorą Pan obiecał, coś y ſam ſłyſzał, ná ktorey ſą Enáćim, y miáſtá wielkie, y obronne, ieſli śnać Pan będźie zemną, y będe mogł wygłádźić ie: iáko mi obiecał.

13. Y błogoſłáwił mu Iozue: y dał mu Hebron w ośiádłość,

14. Y od tego czáſu doſtał ſię Hebron Káleb

leb ſynowi Iephone Cenezeyczykowi áż do dniá dźiśieyſzego: iż náſzládował Páná Bogá Izráelſkiego.

15. Imię Hebroná zwane przed tym Káriáth-Arbe: Adam nawiętſzy między Enáćim tám leży: y przeſtáłá źiemiá od woyny.

ROZDZIAŁ XV.

Ktore Miáſtá, á ktore Kráiny doſtáły ſię pokoleniu Judá, y o gorze Kalebowey.

1. DZiał tedy ſynow Judy, według rodzáiow ich ten był. Od gránice Edom, puſzcza Sin ná południe, y áż do oſtátniey częśći południowey ſtrony.

2. Początek iey od końcá morzá naſłońſzego, y od ięzyká iego, ktory pátrza ná południe.

3. A wychodźi przećiw wſtępu Scorpioná, y przechodźi do Sin: á wſtępuie do Kádesbárne y záchodźi do Efron, wſtępuiąc do Addár, y okrążáiąc Kárkáá,

4. A ztąd przechodząc do Aſemoná, y przychodząc do potoku Ægyptu: y będą gránice iego morze wielkie. Ten będźie koniec ſtrony południowey.

5. A od wſzodu słońcá będźie początek, morze naſłońſze áż do końcá Iordanu: y to co pátrzy ku połnocy, od ięzyká morſkiego, áż do teyże rzeki Iordanu.

6. Y wſtępuie gránicá do Beth Hágle, á przechodźi od połnocy do Beth Aráby: wſtępuiąc do kámieniá Boen ſyná Ruben.

7. Y ćiągnąc áz do gránic Debery z Doliny Achor, przećiw połnocy pátrząc ku Gálgálu, ktore ieſt przećiw wſtępowi Adommim, od południowey ſtrony potoká: y przechodźi wody ktore zową Zrzodło słońcá: á końce iey bedą do zrzodłá Rogel.

8. Y wſtępuie przez dolinę ſyná Ennom, z boku Iebuzeyczyká ná południe, to ieſt Ieruzalem: á zonąd ſię wynoſząc ná wierzch gory, ktora ieſt przećiw Ge-ennom ná zachod słońcá ná wierzchu Doliny Rápháim ku połnocy.

9. Y przechodźi od wierzchu gory áż do źrzodłá wody Nephtoá, y przychodźi áż do wśi gory Ephron: y chyli ſię do Báálá, ktory ieſt Káriáthiárim, to ieſt, miáſto láſow.

11. Y

---

phone Cenezæo usque in præſentem diem: quia ſecutus eſt Dominum Deum Iſrael.

15. Nomen Hebron ante vocabatur Cariath-Arbe: Adam maximus ibi inter Enacim ſitus eſt; & terra *a* ceſſavit a præliis.

a Sup. 11. 23.

CAPUT XV.

Sors tribus Juda, civitates & villæ earum. 1. Othoniel Axam filiam Caleb, ob expugnatam Cariath Sepher, accipit cum terra irrigua. 17. Urbes tribus Judæ. 20.

1. IGitur ſors filiorum Judæ per cognationes ſuas iſta fuit* A termino Edom *b*, deſertum Sin contra Meridiem, & usque ad extremam partem Auſtralis plagæ.

2. Initium ejus a ſummitate maris ſalſiſſimi, & a lingua ejus *c*, quæ reſpicit Meridiem.

3. Egrediturque contra aſcenſum Scorpionis *d*, & pertranſit in Sina *e*: aſcenditque in Cadesbarne, & pervenit in Eſron, aſcendens ad Addar, & circuiens Carcaa,

4. Atque inde pertranſiens in Aſemona, & perveniens ad Torrentem Ægypti: eruntque termini ejus mare magnum. Hic erit finis Meridianæ plagæ.

5. Ab Oriente vero erit initium, mare ſalſiſſimum usque ad extrema Jordanis; & ea, quæ reſpiciunt ad Aquilonem, a lingua maris usque ad eundem Jordanis fluvium.

6. Aſcenditque terminus in Beth Hagla, & tranſit ab Aquilone in Beth Araba: aſcendens ad lapidem Boen filii Ruben.

7. Et tendens usque ad terminos Debera de Valle Achor, contra Aquilonem reſpiciens Galgala, quæ eſt ex adverſo Aſcenſionis Adommim, ab Auſtrali parte torrentis: tranſitque aquas, quæ vocantur Fons ſolis: & erunt exitus ejus ad fontem Rogel *f*.

8. Aſcenditque per convallem filii Ennom ex latere Jebuſæi ad Meridiem, hæc eſt Jeruſalem *g* & inde ſe erigens ad verticem montis, qui eſt contra Ge-ennom ad Occidentem in ſummitate vallis Raphaim contra Aquilonem.

9. Pertranſitque a vertice montis usque ad fontem aquæ Nephtoa & pervenit usque ad vicos montis Ephron: inclinaturque in Baala quæ eſt Cariathiarim, id eſt, urbs ſilvarum:

10. Et

* Anno M. 2560. Hæc diſtributio facta in Galgalis videtur.
b Num. 34. 3.
c i. ſinu maris inſtar linguæ.
d i. urbem alias acrabathane.
e i. urbem Sina unde & nomen deſerto.
f i. fullonis.
g quæ eſt in tribu Benjamin.

10. Et circuit de Baala contra Occidentem, usque ad montem Seir: transitque juxta latus montis Jarim ad Aquilonem in Cheslon: & descendit in Beth-sames, transitq; in Thamna:

11. Et pervenit contra Aquilonem partis Accaron ex latere: inclinaturque Sechrona, & transit montem Baala: pervenitque in Jebneel, & magni maris contra Occidentem fine concluditur.

12. Hi sunt termini filiorum Juda per circuitum in cognationibus suis,

13. Caleb vero filio Jephone dedit partem in medio filiorum Juda, sicut præceperat ei Dominus: Cariath-Arbe *a* patris *b* Enac, ipsa est Hebron.

a i. civitas. *b* Sc. gigantis hoc nomine.

14. Delevitque *c* ex ea Caleb tres filios Enac, Sesai & Ahimam, & Tholmai de stirpe Enac.

c Judic. 1. 20. Num. 13. 23.

15. Atque inde conscendens venit ad habitatores Dabir, quæ prius vocabatur Cariath-Sepher, id est, civitas litterarum *d*.

d Q. d. academia.

16. Dixitque Caleb: Qui percusserit Cariath-Sepher, & ceperit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem.

17. Cepitque eam Othoniel filius Cenez frater Caleb junior: deditque ei Axam filiam suam uxorem.

18. Quæ cum pergerent simul, suasa est a viro suo ut peteret a parte suo agrum *e* suspiravitque, ut sedebat in asino. Cui Caleb, Quid habes, inquit?

e i fertilem.

19. At illa respondit: Da mihi benedictionem *f*: Terram australem, & arentem dedisti mihi, junge & irriguam. Dedit itaque ei Caleb irriguum superius & inferius *g*.

f Chald. possessionem & hæreditatem.

g Duplices scaturigines, unas, quibus clivosa; & alias inferiores, quibus loca plana irrigari possent Tir. Sic Christus animæ petenti concedit irriguum superius per contemplationem cælestium, & inferius per meditationem gehennæ.

20. Hæc est possessio tribus Filiorum Juda per cognationes suas.

21. Erantque civitates ab extremis partibus filiorum juxta Juda terminos Edom a Meridie: Cabseel & Eder & Jagur,

22. Et Cina & Dimona & Adada,

23. Et Cades & Asor & Jethnam,

24. Ziph & Telem & Baloth,

25. Asor nova & Carioth, Hesron, hæc est Asor.

26. Amam, Sama, & Molada,

27. Et Asergadda & Hassemon & Bethphelet

28. Et Hasersual & Bersabee & Baziothia,

29. Et Baala & Iim & Esem,

30. Et Eltholad & Cesil & Harma,

31. Et Siceleg & Medemena & Sensenna,

32. Le-

10. Y kołem idźie od Báále ná zachod áż do gory Seir: y przechodźi podle boku gory Járym ná połnocy do Chesson: y ſtępuie do Beth-sámes, á przechodźi do Thámná.

11. Y przychodźi ku połnocy częśći Akáron: y chyli ſię do Sechroná, y bieży przez gorę Báálá, y przychodźi do Jebneel, y wielkiego morzá ku zachodowi końcem ſię zámyka.

12. Te ſą gránice ſynow Judá w okolo, według rodow ich.

13. A Káleb ſynowi Iephone dał część w pośrzodku ſynow Iudá, iáko mu był Pan przykazał: Káriáth-Arbe oycá Enák, to ieſt Hebron.

14. Y wygłádźił z niey Káleb trzech ſynow Enák, Seſái, y Achimám, y Tholmái, z rodu Enák.

15. A z onąd poſtąpiwſzy przyſzedł do obywátelow Dábir, ktore pierwey zwano Káriáth-Sepher, to ieſt, miáſto náuk.

16. Y rzekł Káleb: Kto poráźi Káriáth-Sepher, á weźmie ji, temu dam Akſzę corkę moię zá żonę.

17. Y wźiął ji Othoniel ſyn Kenez brát Kálebow młodſzy: y dał mu Akſzę corkę ſwą zá żonę.

18. Ktora, gdy iácháli poſpołu, námowioná byłá od męża ſwego, áby prośiłá u oycá ſwego polá, y wzdychałá, iáko śiedźiáłá ná oſle. Ktorey Káleb: Cośći pry?

19. A oná odpowiedźiáłá: Day mi błogoſłáwieńſtwo: Ziemię ku południu y ſuchą dałeś mi, przyday y mokrą. Y dał iey Káleb mokrą źiemię wyſzą y niżſzą.

20. Tá ieſt ośiádłość pokolenia ſynow Iudá według rodzáiow ich.

21. A były miáſtá od oſtátnich gránic ſynow Iudá, podle gránic Edom od południa: Kábſeel, y Eder, y Iágur,

22. Y Ciná, y Dimoná, y Adádá,

23. Y Kádes, y Aſor, y Iethnám,

24. Ziph, y Thelem, y Báloth,

25. Aſor nowe y Kárioth, Heſron to ieſt Aſor.

26. Amam, Sámá, y Moládá,

27. Y Aſergáddá, y Háſſemon, y Betphelet,

28. Y Háſerſuál, y Berſábee, y Báziothiá,

29. Y Báálá, y Iim, y Eſem,

30. Y Eltholád, y Keſil, y Hármá,

31. Y Siceleg, y Medemená, y Senſenná,

32. Le-

32. Lebáoth, y Selim, y Aen, y Remon, wszystkich miast dwádźieśćiá y dźiewięć, y wśi ich.

33. A ná polách, Estáol, y Sáreá y Asená,

34. Y Zánoe, y Aengánnim, y Tháphuá, y Enáim,

35. Y Ierimoth, y Adullám, Socho y Aseká,

36. Y Sáráim, y Adithháim, y Gederá, y Gederotháim: miast czternaśćie, y wśi ich.

37. Sánán, y Hádássá, y Mágdálgád,

38. Deleán, y Másephá, y Iekthel,

39. Láchis, y Báskáth, y Eglon,

40. Chebbon, y Lehemán, y Cethlis,

41. Y Gideroth, y Beth-dágon, y Náámá, y Mácedá: miast szesnaśćie, y wśi ich.

42. Lábáná, y Ether, y Asán,

43. Iephthá, y Esná, y Nesib,

44. Y Ceilá, y Achzib, y Máresá: miást dźiewięć, y wśi ich.

45. Akkáron ze wśiámi y wioskámi swemi.

46. Od Akkároná áż do morzá wszytkie ktore się chylą ku Azotowi, y wśi ich.

47. Azot z miásteczkámi, y ze wśiámi swemi. Gázá z miásteczkámi, y ze wśiámi swemi, áż do potoku Ægyptu, y morze wielkie gránicá iey.

48. A ná gorze Sámir, y Iether, y Sokoth,

49. Y Dánná, y Káriáth-Senná, to iest Dábir.

50. Anáb, y Istemo, y Anim,

51. Gosen, y Olon, y Gilo: miast iedennáśćie, y wśi ich.

52. Aráb, y Rumá, y Esáán,

53. Y Iánum, y Beth-tháphuá, y Apheká,

45. Athmáthá, y Káriáth-árbe, to iest Hebron, y Sior: miast dźiewięć, y wśi ich.

55. Máon, y Kármel, y Ziph, y Iothá,

56. Iesráel, y Iukádám, y Zánoe.

57. Akkáin, Gábáá, y Thámná: miást dźieśięć, y wśi ich.

58. Hálhul, y Beszur, y Gedor,

59. Y Máreth, y Betánot, y Eltekon: miast sześć, y wśi ich.

60. Káriáth-báál, to iest Káriáth-iárim miásto lasow, y Arebbá: dwie mieśćie, y wśi ich.

61. Ná pusczy Beth-árábá, Meddin y Sáchácha:

62. Y Nebsán, y miásto soli y Engáddy: sześć miast, y wśi ich.

63. Lecz Iebuzeyczyká obywátelá Ieruzalem nie mogli synowie Iudá wygłádźić: y miesz-

22. Lebaoth & Selim & Aen & Remon. Omnes civitates viginti novem, & villæ earũ.

33. In campestribus vero: Estaol & Sarea & Asena,

34. Et Zanoe & Ængannim & Taphua & Enaim,

35. Et Jerimoth & Adullam, Socho & Azeca,

36. Et Saraim & Adithaim & Gedera & Gederothaim; urbes quatuordecim, & villæ earũ.

37. Sanan & Hadassa & Magdalgad,

38. Delean & Mosepha & Jecthel,

39. Lachis & Bascath & Eglon,

40. Chebbon & Leheman & Cethlits,

41. Et Gideroth & Beth-dagon & Naama & Maceda: civitates sedecim, & villæ earum.

42. Labana & Ether & Asan,

43. Jephtha & Esna & Nesib,

44. Et Ceila & Achzib & Maresa: civitates novem: & villæ earum.

45. Accaron cum vicis & villulis suis.

46. Ab Accaron usque ad mare: omnia quæ vergunt ad Azotum & viculos ejus.

47. Azotus cum vicis & villulis suis. Gaza cum vicis & villulis suis, usque ad torrentem Ægypti, & mare magnum terminus ejus.

48. Et in monte: Samir & Jether & Socoth,

49. Et Danna & Cariath-senna, hæc est Dabir:

50. Anab & Istemo & Anim,

51. Gosen & Olon & Gilo: civitates undecim & villæ earum.

52. Arab & Ruma & Esaan,

53. Et Janum & Beth-thaphua & Apheca,

54. Atmatha & Cariath-arbe, hæc est Hebron, & Sior: civitates novem, & villæ earum.

55. Maon, & Carmel, & Ziph, & Jota,

56. Jesrael, Jucadam, & Zanoe,

57. Accain, Gabaa, & Thamna: civitates decem, & villæ earum.

58. Halhul, & Bessur, & Gedor,

59. Mareth, & Bethanoth, & Eltecon: civitates sex, & villæ earum.

60. Cariath-baal, hæc est Cariath-iarim urbs silvarum, & arebba: civitates duæ, & villæ earum.

61. In deserto Beth-araba, Meddin, & Sachacha,

62. Et Nebsan, & civitas salis, & Engaddi: civitates sex & villæ earum.

63. Jebusæum *a* autem habitatorem Jerusalem non potuerunt filii Juda delere; habitavit-

a Pro Jebusæos, sic dictos a Jebus Philistæo.

tavitque Jebusæus cum filiis Juda in Jerusalem usque in præsentem diem.

CAPUT XVI.

Sors Ephraim, urbes & viculi eorum: mansitque inter hos Chananæus tributarius.

1. Cecidit quoque sors filiorum Joseph, ab Jordane contra Jericho & aquas ejus ab Oriente: solitudo, quæ ascendit de Jericho ad montem Bethel:

2. Et egreditur de Bethel *a* Luca, transitque terminum Archi, Atharoth:

3. Et descendit ad Occidentem juxta terminum Jephleti, usque ad terminos Beth-horon inferioris, & Gazer: finiunturque regiones ejus mari magno:

4. Possederuntque filii Joseph, Manasses & Ephraim.

5. Et factus est terminus filiorum Ephraim per cognationes suas: & possessio eorum contra Orientem Ataroth Addar usque Beth-horon superiorem.

6. Egrediunturque confinia in mare: Machmethath vero Aquilonem respicit, & circuit terminos contra Orientem in Thanath-selo; & pertransit ab Oriente Janoe:

7. Descenditque de Janoe in Ataroth & Naaratha: & pervenit in Jericho, egrediturque ad Jordanem,

8. De Taphua pertransit contra mare in Vallem arundineti, suntque egressus ejus mare salsissimum *b*. Hæc est possessio tribus filiorum Ephraim per familias suas.

9. Urbesque separatæ sunt filiis Ephraim in medio possessionis filiorum Manasse, & villæ earum.

10. Et non interfecerunt filii Ephraim Chananæum, qui habitabat in Gazer: habitavitque Chananæus in medio Ephraim usque in diem hanc tributarius.

a i. Quæ & Luza v. inf. c. 18. 13.

b Hic puta mare mediterraneum cum Serario.

CAPUT XVII.

Mediæ tribui Manasse & filiabus Salphaad sortes assignantur, 1. Jubet Josue filios Joseph, ut terminos suos armis producant, 14.

1. Cecidit* autem sors tribui Manasse (ipse enim est primogenitus Joseph) Machir primogenito Manasse patri Galaad *c*, qui fuit vir

* Eodem 2560.

c i. Galaaditarum.

---

mieszkał Iebuzeyczyk z syny Iudá w Ieruzalem áż do dniá dźiśieyszego.

ROZDZIAŁ XVI.

Dźiał pokolenia Effráim, miásta y wioski, Chánáneus mieszka miedzy nimi, dáiąc im dań.

1. PAdł też łos synow Iozephowych od Iordanu ku Ierychu y wodam iego od wschodu słońcá: pustyniá: ktora idźie od Ierychá do gory Bethel:

2. A wychodźi od Bethel do Luzy: y idźie przez gránicę Archi, Athároth.

3. Y schodźi ku zachodu wedle gránice Iephlet, áż do gránic Beth-horon niższego y Gázerá: y kończą śię kráiny iego morzem wielkim:

4. Y ośiedli synowie Iozephowi Mánásses y Ephráim.

5. Y stáłá śię granicá synow Ephráim według rodzáiow ich: y ośiádłość ich ku wschodu słońcá Atároth Addár, áż do Beth-horoná wyższego.

6. Y wychodzą gránice áż do morzá: Máchmetháth lepák pátrzy ku połnocy, y okrąża gránice ku wschodu słońcá do Thánáth-Selu: y przechodźi od wschodu Iánoe.

7. A idźie od Iánoe do Atároth y Náárátha: y przychodźi do Ierychá: y wychodźi do Iordanu.

8. Z Táphuá záśię przechodźi ku morzu ná dolinę trzćinistą, y są wyszćia iey do morzá nasłońszego. Tá iest ośiádłość pokolenia synow Ephráim, według domow ich.

9. Wydźielono też miástá synom Ephráim w pośrzodku ośiádłośći synow Mánásse, y wśi ich.

10. Y nie wybili synowie Ephráimowi Chanáneyczyká, ktory mieszkał w Gázer, y mieszkał Chánáneyczyk w pośrzod Ephráimá, áż do tego dniá dań płácąc.

ROZDZIAŁ XVII.

Ośiádłość á dźiał dáią połowicy drugiey pokolenia Mánássessowego, y corkam Sálfáádowym, y przydáno ku dźiału Jozephowemu.

1. A Los padł pokoleniu Mánásse (bo ten iest piermorodny Iozephow) Máchir pierworodnemu Mánásse Oycu Gáláád, ktory był

był mąż waleczny, y miał ośiádłość Gáláád y Bázán:

2. Y innym synom Mánáſſe według domow ich, synom Abiezer, y synom Helek, y synom Esryel, y synom Sechem, y synom Hepher, y synom Semidách. Ci ſą synowie Mánáſſe syná Iozephowego, mężczyzny według rodzáiow ich.

3. Lecz Sálpháád synowi Hepher syná Gáláád, syná Máchir, syná Mánáſſe nie urodźili ſię synowie, ále tylko corki: Ktorych te ſą imioná: Máálá y Noá y Heglá y Melchá y Therſá.

4. Y przyszły przed oczy Eleázárá kápłáná, y Iozuego syná Nun, kśiążąt wowiąc: Pan przykazał przez rękę Moyżeszá, áby nam dano ośiádłość w pośrzodku bráćiey. Y dał im według Páńskiego roſkazánia ośiádłość w pośrzodku bráćiey oycá ich.

5. Y pádło sznurow Mánáſſe, dźieśięć oprocz źiemie Gáláád y Bázan zá Iordanem.

6. Bo corki Mánáſſe otrzymáły dźiedźictwo w pośrzoku synow iego. A źiemiá Gáláád pádłá ná dźiał synom Mánáſſe, ktorzy byli zostáli.

7. A gránicá Mánáſſe byłá od Aser, do Máchmetáth, ktory pátrzy ku Sichem: á wychodźi po práwey ſtronie podle obywátelow źrzodłá Táphue.

8. W dźiale bowiem Mánáſſe przypádłá byłá źiemiá Táphue, ktora ieſt podle gránic Mánáſſe synow Ephráim.

9. A gránicá Doliny trzćinney idźie ku południu potoká miaſt Ephráim, ktore ſą w pośrzodku miaſt Mánáſſe: gránicá Mánáſſe od połnocy potoká, á koniec iey ćiągnie do morzá:

10. Ták iż ośiádłość Ephráim ieſt od południá, á od połnocy Mánáſſe, á oboie zámyka morze, y ſchodzą ſię z ſobą w pokoleniu Aſer od połnocy, á w pokoleniu Iſſáchár od wſchodu.

11. Y było dźiedźictwo Mánáſſe w Iſſáchár y w Aser, Bethſam y wśi iego, y Iebláám ze wśiámi iego, y obywátele Dor z miáſteczkámi swymi, obywátele też Endor ze wśiámi swymi: tákże obywátele Thenák ze wśiámi swymi, y obywátele Mágeddo ze wśiámi swymi, y trzećia część miáſtá Nopheth.

12. Y niemogli synowie Mánáſſe tych miaſt wywroćić, ále począł Chánáneyczyk mieszkáć w źiemi swey.

13. A potym gdy ſię zmocnili synowie Izráelowi:

vir pugnator, habuitque poſſeſſionem Galaad & Baſan.

2. Et *a* reliquis filiorum *b* Manaſſe juxta familias ſuas, filiis Abiezer, & filiis Helec, & filiis Eſriel, & filiis Sechem, & filiis Hepher, & filiis Semida. Iſti ſunt filii Manaſſe filii Joſeph, mares, per cognationos ſuas.

a Num. 26. 30.
b i. Dimidiæ tribui.

3. Salphaad *c* vero filio Hepher filii Galaad, filii Machir, fili Manaſſe, non erant filii, ſed ſolæ filiæ, quarum iſta ſunt nomina, Maala & Noa & Hegla, & Melcha & Therſa.

c Num. 27. 1. & 36. 11.

4. Veneruntque in conſpectu Eleazari ſacerdotis, & Joſue filii Nun, & principum, dicentes: Dominus præcepit per Manum Moyſi, ut daretur nobis poſſeſſio in medio fratrum noſtrorum. Deditq; eis juxta imperium Domini poſſeſſionem in medio fratrum *d* patris eorum.

d cognatorum.

5. Et ceciderunt funiculi *e* Manaſſe, decem absque terra Galaad & Baſan trans Jordanem.

e Sc. portiones.

6. Filiæ enim Manaſſe poſſederunt hæreditatem in medio filiorum ejus. Terra autem Galaad cecidit in ſortem filiorum Manaſſe, qui reliqui erant,

7. Fuitque terminus Manaſſe ab Aſer, Machmethat, quæ reſpicit in Sichem: & egreditur ad dexteram juxta habitatores Fontis Taphnæ.

8. Etenim in ſorte Manaſſe ceciderat Terra Taphuæ, quæ eſt juxta terminos Manaſſe filiorum Ephraim.

9. Deſcenditque terminus *f* Vallis arundineti in Meridiem torrentis civitatum Ephraim, quæ in medio ſunt urbium Manaſſe: terminus Manaſſe ab Aquilone torrentis, & exitus ejus pergit ad mare:

f Ad vallem.

10. Ita ut poſſeſſio Ephraim ſit ab Auſtro, & ab Aquilone Manaſſe, & utramque claudat mare *g*, & conjungantur ſibi in tribu Aſer ab Aquilone, & in tribu Iſſachar ab Oriente.

g Sc. magnum.

11. Fuitque hæreditas Manaſſe in Iſſachar & in Aſer, Bethſan *h* & viculi ejus, & Jeblaam cum viculis ſuis, & habitatores Dor cum oppidis ſuis, habitatores quoque Endor cum viculis ſuis: ſimiliterque habitatores Thenac cum viculis ſuis, & habitatores Mageddo cum viculis ſuis, & tertia pars urbis Nopheth.

h Poſtea dicta Scythopolis.

12. Nec potuerunt filii Manaſſe has civitates ſubvertere, ſed cæpit Chananæus habitare in terra ſua.

13. Poſtquam autem convaluerunt filii Iſrael ſub-

subjecerunt Chananæos, & fecerunt sibi tributarios *a*, nec interfecerunt eos.

a Sc. contra præceptum Domini, sed jam Josue non erat dux illorum præ senectute Aug. q. 21. in Josue.

14. Locutique sunt filii Joseph ad Josue, & dixerunt: Quare dedisti mihi possessionem sortis & funiculi unius, cum sim tantæ multitudinis, & benedixerit mihi Dominus?

15. Ad quos Josue ait: Si populus multus es, ascende in sylvam, & succide tibi spatia in terra Pherezæi & Raphaim: quia angusta est tibi possessio montis Ephraim.

16. Cui responderunt filii Joseph: Non poterimus ad montana conscendere, cum ferreis *b* curribus utantur Chananæi, qui habitant in terra campestri, in qua sitæ sunt Betsan cum viculis suis, & Jezrael mediam possidens vallem.

b i. falcatis, seu falcibus instructis.

19. Dixitque Josue ad domum Joseph, Ephraim & Manasse: Populus es, & magnæ fortitudinis, non habebis sortem unam,

18. Sed transibis ad montem, succides tibi atque purgabis ad habitandum spatia: & poteris ultra procedere, cum subverteris Chananæum, quem dicis ferreos habere currus, & esse fortissimum.

lowi: podbili Chánáneyczyki, y uczynili ie sobie hołdowniki, áni wytráćili ich.

14. Y mowili synowie Iozeph do Iozuego y rzekli: Czemuś mi dał ośiádłość losu y sznurá iednego, gdyżem ieſt ták wielkiey liczby, y błogosłáwił mi Pan?

15. Do ktorych Iozue rzekł: Ieśliś ieſt lud wielki, idźże do láſá á wyśiecz sobie płáce w źiemi Pherezeyczyká y Ráphaim: boć ćiásna ieſt ośiádłość gory Ephráim.

16. Ktoremu odpowiedźieli synowie Iozephowi: Nie będźiem mogli wniść ná gory, ponieważ wozow żeláznych używáią Chánáneyczykowie, ktorzy mieszkáią ná rowney źiemi, w ktorey leżą Bethſán ze wśiámi swymi, y Iezráel ktory pośiadł połowicę doliny.

17. Y rzekł Iozue do domu Iozeph, Ephráim y Mánásse: Ludeś ty mnogi y wielkiey mocy, nie będźiesz miał dźiału iednego,

18. Ale przeiydźiesz ná gorę, y wyrąbisz sobie y wypráwisz mieyscá ku mieszkániu, y będźiesz mogł dáley postąpić, kiedy zburzysz Chánáneyczyká, o ktorym powiedasz, że ma wozy żelázne, y ieſt bárzo mocny.

CAPUT XVIII.

Mittuntur qui terram accuratius dimetiantur, ut reliquis etiam tribubus sua portio detur, 4. Assignatur sors Benjamin, 12.

1. Congregatique sunt * omnes filii Israel in Silo *c*, ibique fixerunt tabernaculum testimonii, & fuit eis Terra subjecta.

* Eodem an. 2560. desinente, *c* Vulgo Rama ad septentrionem Bethel.

2. Remanserant autem filiorum Israel septem tribus, quæ necdum acceperant possessiones suas.

3. Ad quos Josue ait *d*: Usquequo marcetis ignavia, & non intratis ad possidendam Terram quam Dominus Deus patrum vestrorum dedit vobis?

d Puta anno sequenti, mundi 2561. Ant. Chr. 1443. sequens enim exprobratio videtur supponere eos aliquamdiu inertes & otiosos fuisse.

4. Eligite de singulis tribubus ternos viros ut mittam eos, & pergant, atque circumeant Terram, & describant eam juxta numerũ uniuscujusque multitutidinis: referantque ad me, quod descripserint.

5. Dividite vobis Terram in septem partes: Judas sit in terminis suis ab Australi plaga, & domus Joseph ab Aquilone.

6. Mediam inter hos Terram in septem partes describite; & huc venietis ad me, ut coram

ROZDZIAŁ XVIII.

Posyłáią Męże ku opiſániu źiemie, ktora miáłá bydź ostátnich śiedmi pokolenia, y dáno dźiał Beniáminowemu pokoleniu.

1. Y Zebráli się wszyscy synowie Izráelowi do Silo, y tám postáwili przybytek świádectwá, y byłá im źiemiá poddána.

2. A zostáło było śiedmioro pokoleni synow Izráelowych, ktore iesżcze nie wźięły były ośiádłośći swoiey.

3. Do ktorych rzekł Iozue: Dokądże gniiećie leniſtwem, á niewchodźićie, żebyśćie pośiedli źiemię, ktorą wam dał Pan Bog oycow wászych?

4. Obierzćie z káżdego pokolenia po trzech mężách, że ie poszlę, áby szli y obeszli źiemię, y rozpiſáli ią według liczby káżdego zgromádzenia: á że mi przyniosą, co spiſáli.

5. Rozdźielćie sobie źiemię ná śiedm częśći: Iudás niech będźie w gránicách swych od południowey strony, á dom Iozephow od połnocy,

6. A śrzednią miedzy temi źiemię rozpiszćie ná śiedm częśći: á przyydźiećie tu do mnie, że

że przed Pánem Bogiem wáſzym puſzczę wam tu loś:

7. Bo niemáſz miedzy wámi dźiału Lewitow, ále kápłáńſtwo Páńſkie ieſt ich dźiedźictwo. Lecz Gad y Ruben y poł pokolenia Mánáſſe iuż byli wźięli ośiádłośći ſwe zá Iordanem ná wſchodnią ſtronę, ktore im dał Moyżeſz ſługá Páńſki.

8. A gdy wſtáli meżowie, áby ſzli ná rozpiſánie źiemie, przykazał im Iozue mowiąc: Obydźćie źiemię, á ſpiſzćie ią, á wroććie ſię do mnie: żebym tu przed Pánem w Silo puśćił wam los.

9. Y ták poſzli: y obeyźrzawſzy ią, ná śiedm częśći rodźielili, ſpiſawſzy ná kśięgách. Y wroćili ſię do Iozuego do obozu Silo.

10. Ktory puśćił loſy przed Pánem w Silo, y rozdźielił źiemię ſynom Izráelowym ná śiedm dźiałow.

11. Y padł los pierwſzy ſynow Beniáminowych według fámiliy ich, żeby pośiedli źiemię miedzy ſyny Iudowemi á ſyny Iozephowemi.

12. A byłá gránicá ich ku połnocy od Iordanu: idąc wedle boku Ierichá połnocney ſtrony, á ztámtąd ku zachodu ná gory wſtępuiąc, y przychodząc do puſzczy Bethawen,

13. A przechodząc wedle Luzy ná południe, to ieſt Bethel: y zſtępuie do Atárotháddar ná gorę, ktora ieſt ná południe Bethhoron niżſzego.

14. A chyli ſię krążąc ku morzu ná południe gory, ktora pátrzy ku Beth horon przećiw wiátru południowemu: y kończyny iego ſą Káriath-báál, ktory zową y Káriáth-iárim, miáſto ſynow Iudá, tá ieſt ſtroná ku morzu ná zachod.

15. A od południá, od ſtrony Káriáth-iárim wychodźi gránicá ku morzu, á przychodźi áż do źrzodłá wod Nephtoa.

16. Y zſtępuie ná część gory, ktora pátrzy ná Dolinę ſynow Ennom: á ieſt przećiw połnocney ſtronie, ná oſtátniey częśći Doliny Ráphaim. Y zchodźi w Geennom (to ieſt w Dolinę Ennom) według boku Iebuzeyczyká ná południe: y przychodźi do źrzodłá Rogel,

17. Przechodząc ku połnocy y wychodząc do Enſemes, to ieſt, do źrzodłá ſłonecznego:

18. A przechodźi áż do kopcow, ktore ſą przećiwko wſtępowániu Adommim: y ſchodźi

coram Domino Deo veſtro mittam vobis hic ſortem:

7. Quia non eſt inter vos pars Levitarum ſed ſacerdotium Domini eſt eorum hæreditas. Gad autem & Ruben, & dimidia tribus Manaſſe, jam acceperant poſſeſſiones ſuas trans Jordanem ád Orientalem plagam: quas dedit eis Moyſes famulus Domini.

8. Cumque ſurrexiſſent viri, ut pergerent ad deſcribendam Terram, præcepit eis Joſue, dicens: Circuite Terram, & deſcribite eam, ac revertimini ad me, ut hic coram Domino, in Silo, mittam vobis ſortem.

9. Itaque perrexerunt: & luſtrantes eam, in ſeptem partes diviſerunt, ſcribentes in volumine. Reverſique ſunt ad Joſue in caſtra Silo *a*.

a Poſt ſeptem menſes.

10. Qui miſit ſortes coram Domino in Silo, diviſitque Terram filiis Iſrael in ſeptem partes.

11. Et aſcendit ſors prima filiorum Benjamin per familias ſuas, ut poſſiderent Terram inter filios Juda & filios Joſeph.

12. Fuitque terminus eorum contra Aquilonem a Jordane: pergens juxta latus Jericho Septentrionalis plagæ, & inde contra Occidentem ad montana conſcendens, & perveniens ad ſolitudinem Bethaven,

13. Atque pertranſiens juxta *b* Luzam ad Meridiem, ipſa eſt Bethel: deſcenditque in Ataroth-Addar, in montem, qui eſt ad Meridiem Beth-horon inferioris.

b Gen. 28. 19.

14. Et inclinatur circuiens contra mare ad Meridiem montis, qui reſpicit Beth-horon contra Africum *c*: ſuntque exitus ejus in Chariath-baal, quæ vocatur & Chariath-iarim, urbem filiorum Juda. Hæc eſt plaga contra mare *d*, ad Occidentem.

c i. partem meridionalem.

d Sc. ſalſum ſeu mortuum.

15. A Meridie autem ex parte *e* Cariath-iarim egreditur terminus contra mare, & pervenit usque ad fontem aquarum Nepthoa,

e i. extremitate.

16. Deſcenditque in partem montis, qui reſpicit Vallem filiorum Ennom: & eſt contra Septentrionalem plagam in extrema parte Vallis Raphaim. Deſcenditque in Geennom (id eſt, Vallem Ennom) Juxta latus Jebuſæi ad Auſtrum: & pervenit ad fontem Rogel,

17. Tranſiens ad Aquilonem, & egrediens ad Enſemes, id eſt, fontem ſolis:

18. Et pertranſit usque ad tumulos, qui ſunt e regione aſcenſus Adommim: deſcen-

ditque ad Aben-boen, id eſt, lapidem Boen filii Ruben: & pertranſit ex latere Aquilonis ad campeſtria: deſcenditque in planitiem,

19. Et prætergreditur contra Aquilonem Beth-hagla: ſuntque exitus ejus contra linguam *a* maris ſalſiſſimi ab Aquilone in fine Jordanis ad Auſtralem plagam:

a i. ſinum

20. Qui eſt terminus illius ab Oriente. Hæc eſt poſſeſſio filiorum Benjamin per terminos ſuos in circuitu, & familias ſuas,

21. Fueruntque civitates ejus, Jericho & Beth-hagla & Vallis Caſis,

22. Beth-Araba & Samariam & Bethel *b*,

b i. altera: quæ & Luza in tribu Benjamin.

23. Et Avim, & Aphara, Ophera,

24. Villa Emona, & Ophni & Gabee: civitates duodecim, & villæ earum.

25. Gabaon, & Rama, & Beroth,

26. Et Meſphe, & Caphara, & Amoſa,

27. Et Recem, Jarephel, & Tharela,

28. Et Sela, Eleph, & Jebus, quæ eſt Jeruſalem *c*, Gabaath, & Cariath: civitates quatuordecim, & villæ earum. Hæc eſt poſſeſſio filiorum Benjamin juxta familias ſuas.

c Pars ejus altera erat in tribu Juda.

dźi do Aben-boen, to jeſt, kámienia Boená ſyná Ruben: y przechodźi z boku połnocy ná polá: y zſtępuie ná rowninę,

19. Y miia ku połnocy Beth-háglá y ſą kończyny iego ku ięzykowi morzá naſłońſzego od połnocy ná końcu Jordaná ná południową ſtronę:

20. Ktory ieſt gránicá iego od wſchodu, tá ieſt ośiádłość ſynow Beniáminowych według gránic iego wokoło, y według domow ich.

21. A były miáſtá iego, Jericho y Beth-háglá, y doliná Káſis.

22. Beth-árábá y Sámáráim y Bethel,

23. Y Awim y Aphárá y Opherá,

24. Wieś Emoná y Ophni y Gábee, miáſt dwánáśćie, y wśi ich.

25. Gábáon y Rámá y Beroth,

26. Y Meſphe, y Kápházá, y Amoſá,

27. Y Recem, Járephel y Tárelá,

28. Y Selá, Eleph y Jebus, to ieſt Jeruzálem, Gábááth y Káriáth, miaſt czternáśćie, y wśi ich. Tá ieſt ośiádłość ſynow Beniáminowych według domow ich.

CAPUT XIX.

Aſſignantur ſortes ſex tribubus: Simeon Zabulon, Iſſachar, Aſer, Nepthalim, Dan, 1. Joſue portio in medio Iſrael aſſignatur. 49.

1. ET egreſſa eſt* ſors ſecunda filiorum Simeon per cognationes ſuas fuitque hæreditas

*Eodem an. 2561.

2. Eorum in medio poſſeſſionis filiorum Juda: Berſabee, & Salbee, & Molada,

3. Et Haſerſual, Bala, & Aſem,

4. Et Eltholad, Bethul, & Harma,

5. Et Siceleg, & Beth-marchaboth, & Haſerſuſa,

6. Et Beth-lebaoth, & Sarohen: civitates tredecim, & villæ earum:

7. Ain, & Remmon, & Athar, & Aſan: civitates quatuor, & villæ earum:

8. Omnes viculi per circuitum urbium iſtarum usque ad Baalath-Beer-Ramath contra Auſtralem plagam. Hæc eſt hæreditas filiorum Simeon juxta cognationes ſuas,

9. In poſſeſſione & funiculo filiorum Juda: quia major *d* erat: & idcirco filii Simeon poſſederunt in medio hæreditatis eorum.

d Sc. quam ut eum ſolus Judas poſſidere poſſet.

10. Ceciditque ſors tertia filiorum Zabulon

ROZDZIAŁ XIX.

Náznáczono dźiały ſześći pokoleniu, Symonowemu, Zábulonowemu, Iſáchárowemu, Aſerowemu, Nephtálimowemu, Dánowemu, y Jozue.

1. Y Wyſzedł los wtory ſynow Simeon według dowow ich: á było dźiedźictwo

2. Ich w pośrzodku ośiádłośći ſynow Juda: Berſábee y Sabee y Moladá,

3. Y Háſerſual, Bálá y Aſem,

4. Y Eltholad, Bethul y Hármá,

5. Y Siceleg y Beth-márcháboth y Háſerſuſá,

6. Y Beth-lebáoth y Sárohen: miaſt trzynaśćie y wśi ich.

7. Ain y Remmon y Athár y Aſan: miaſt cztery y wśi ich:

8. Wſzytkie wśi wokoło tych miaſt áż do Báláth Beerá-Rámathy ku południowey ſtronie: To ieſt dźiedźictwo ſynow Symeon według rodzáiow ich,

9. W ośiádłośći y ſnurze ſynow Judá: iż był więtſzy. Y dla tego ſynowie Symeonowi wźięli ośiádłość w pośrzodku dźiedźictwá ich.

10. Y padł los trzeći ſynow Zábulon według ro-

dźáiow ich: á byłá gránicá dźiedźictwá ich áż do Sárid.

11. Y wstępuie od morzá y Merale, á przychodźi do Debbáseth, áż do potoká, ktory iest przeciw Jekonam.

12. Y wraca się od Saredá ku wschodowi do gránic Ceseleth-thabor: y wychodźi do Dábereth, y wstępuie ku Jáphie.

13. A ztámtąd przechodźi áż do wschodniey strony Geth-hepher y Thákásyn, y wychodźi do Remmon y Amthár y Noá.

14. Y krąży ku połnocy Hánáthon: á wyszćiá iego są Doliná Jephtahel,

15. Y Kateth y Náálol y Semeron y Jerałá y Bethlehem: miást dwánaśćie y wśi ich.

16. To iest dźiedźictwo pokolenia synow Zábulon, według rodzáiow ich, miástá y wśi ich.

17. Issáchárowi wyszedł los czwarty według rodzáiow iego.

18. A było dźiedźictwo iego Jezráel y Kásáloth y Sunem,

19. Y Hápháráim y Seon y Anáháráth.

20. Y Rábboth y Cesion, Abes,

21. Y Rámeth y Engánnim y Enháddá, y Bethpheses.

22. A przychodźi gránicá iego áż do Thabor y Sehesim y Beth-sames: á będą kończyny ich Jordan: miast szesnaśćie y wśi ich.

23. Tá iest ośiádłość synow Issáchár według rodzáiow ich, miástá y wśi ich.

24. Y padł los piąty pokoleniu synow Aser według rodzáiow ich:

25. A byłá gránicá ich Háłkáth, y Cháli, y Beten, y Axáph,

26. Y Elmelech, y Amáád, y Messal: y przychodźi áż do Kármelá morzá, y Sihor y Lábánáth:

27. Y wraca się ku wschodowi Bethdagon: á przychodźi áż do Zábulon y Doliny Jephtháel ku połnocy do Bethemek y Nehiel. Y wychodźi po lewey stronie Kábul,

28. Y Abran y Rohob, y Hámon, y Kaná, áż do Sidonu wielkiego.

29. Y wraca się do Hormá, áż do miástá bárzo obronnego Tyru, y áż do Hozá: á końce iey będą do morzá z sznurá Achzybá:

30. Y Ammá, y Aphek, y Rohob: miast dwádźieśćiá y dwie y wśi ich.

31. Tá iest ośiádłość synow Aser, według rodzáiow ich, y miástá y wśi ich.

32. Sy-

lon per cognationes suas: & factus est terminus possessionis eorum usque Sarid.

11. Ascenditque de Mari & Merala, & pervenit in Debbaseth, usque ad torrentem, qui est contra Jeconam.

12. Et revertitur de Sared contra Orientem in fines *a* Ceseleth-thabor: & egreditur ad Dabereth, ascenditque contra Japhie.

13. Et inde pertransit usque ad orientalem plagam Geth-hepher *b*, Thacasin: & egreditur in Remmon, Amthar, & Noa.

14. Et circuit ad Aquilonem Hanathon suntque egressus ejus Vallis Jephtahel:

15. Et Cateth, & Naalol, & Semeron, & Jedala, & Bethlehem *c*: civitates duodecim & villæ earum.

16. Hæc est hæreditas tribus filiorum Zabulon per cognationes suas, urbes, & viculi earum.

17. Issachar egressa est sors quarta per cognationes suas:

18. Fuitque ejus hæreditas, Jezrael *d* & Casaloth & Sunem,

19. Et Hapharaim & Seon, & Anaharath.

20. Et Rabboth, & Cesion, Abes,

21. Et Rameth, & Engannim, & Enhadda, & Bethpheses,

22. Et pervenit terminus ejus usque Thabor *e*, & Sehesima, & Beth-sames: eruntque exitus ejus Jordanis: civitates sedecim, & villæ earum.

23. Hæc est possessio filiorum Issachar per cognationes suas, urbes & viculi earum.

24. Ceciditque sors quinta tribui filiorum Aser per cognationes suas:

25. Fuitque terminus eorum *f* Halcath & Chali, Bethen, Axaph,

26. Et Elmelech, & Amaad, & Messal: & pervenit, usque ad Carmelum maris, & Sihor & Labanath,

27. Ac revertitur contra Orientem Bethdagon: & pertransit usque Zabulon, & Vallem Jepthael contra Aquilonem in Bethemec & Nehiel. Egrediturque ad lævam Cabul,

28. Et Abran, & Rohob, & Hamon, & Cana, usque ad Sidonem magnam.

29. Revertiturque in Horma usque ad civitatem munitissimam Tyrum, & usque Hosa: eruntque exitus ejus in mare de funiculo Achziba:

30. Et Amma, & Aphec, & Rohob: civitates viginti duæ, & villæ earum.

31. Hæc est possessio filiorum Aser per cognationes suas, urbesque, & viculi earum.

a i. limites.

b Civitas Jonæ Prophetæ.

c Sc. altera in tribu Juda.

d Urbs valde nobilis.

e est Civitas.

f Tribus Aser.

32. Filio-

32. Filiorum Nephthali sexta sors cecidit per familias suas;

33. Et cœpit Terminus de Heleph, & Elon in Saanaim, & Adami, quæ est Neceb, & Jebnael usque Lecum: & egréssus eorum usque ad Jordanem:

34. Revertiturque terminus contra Occidentem in Azanot-thabor, atque inde egreditur in Hucuca, & pertransit in Zabulon contra Meridiem, & in Aser contra Occidentem, & in Juda ad Jordanem contra ortum solis:

35. Civitates munitissimæ, Assedim, Ser, & Emath, & Reccath, & Cenereth *a*,

a Ab hac dictum est mare Genesareth, vide nostrum Indicem Geoghraphicum.

36. Et Edema, & Arama, Asor,

37. Et Cedres, & Edrai, Enhasor,

38. Et Jeron, & Magdalel, Horem, & Bethanath & Bethsames: civitates decem & novem, & villæ earum.

39. Hæc est possessio tribus filiorum Nephthali per cognationes suas, urbes, & viculi earum.

40. Tribui filiorum Dan per familias suas egressa est sors septima:

41. Et fuit terminus possessionis ejus Saraa & Esthaol, & Hirsemes, id est, civitas solis.

42. Selebin, & Aialon, & Jethela,

43. Elon, & Themna, & Acron,

44. Elthece, Gebbethon, & Balaath,

45. Et Jud, & Bane, & Barach, & Gethremmon:

46. Et Mejarcon, & Arecon, cum termino, qui respicit Joppen,

47. Et ipso fine concluditur. Ascenderuntque filii Dan, & pugnaverunt contra Lesem *b*, ceperuntque eam, & percusserunt eam in ore gladii, & possederunt, & habitaverunt in ea, vocantes nomen ejus Lesem-Dan, ex nomine Dan patris sui.

b Quæ postea Cæsarea Philippi.

48. Hæc est possessio tribus filiorum Dan, per cognationes suas, urbes & viculi earum.

49. Cumque complesset sorte dividere Terram singulis per tribus suas, dederunt filii Israel possessionem Josue filio Nun in medio sui,

50. Juxta præceptum Domini, urbem quam postulavit, Thamnath Saraa in monte Ephraim & ædificavit civitatem, habitavitque in ea.

51. Hæ sunt possessiones, quas sorte diviserunt Eleazar sacerdos, & Josue filius Nun, & principes familiarum ac tribuum filiorum Israel

32. Synow Nephtáli szosty los padł, według domow ich:

33. Y poczęłá się gránicá od Helephá, y Elon, y Sáánánim, y Adámi, ktora iest Neceb, y Jebnael áż do Lekum: á końce ich áż do Jordanu:

34. Y wraca się gránicá ku zachodowi do Azánotthábor, áż ztámtąd wychodźi od Hukuki, y przechodźi do Zábulon ku południu, y do Aser ku zachodu, á do Judá do Jordanu ku wschodowi słońcá.

35. Miástá bárzo obronne, Assedim, Ser y Emáth, y Rekkáth y Cenereth,

36. Y Edemá, y Arámá, Asor,

37. Y Cedes, y Edrai, Enhásor,

38. Y Jeron y Mágdáiel, Horem y Betháńáth, y Bethsames: miast dźiewiętnáśćie y wśi ich.

39. Tá iest ośiádłość pokolenia synow Nephtáli, według rodzáiow ich, miástá y wśi ich.

40. Pokoleniu synow Dán według domow ich wyszedł los śiodmy:

41. A byłá gránicá ośiádłośći iego Sará, y Esthaol, y Hirsemes, to iest, miásto słoneczne.

42. Selebin y Aialon, y Jethelá,

43. Elon, y Themná y Akron,

44. Elthece, Gebbethon, y Bálááth,

45. Y Jud, y Bane, y Bárách, y Gethremmon,

46. Y Meiárkon, y Arekon, z gránicą, ktora ku Joppen pátrzy,

47. Y tym końcem się zámyka. Y wyszli synowie Dánowi, y walczyli przećiw Lesem, y wźięli ie, y poráźili ie pászczeką mieczá, y pośiedli, y mieszkáli w nim, názywáiąc imię iego Lesem Dán, od imienia Dán oycá swego.

48. Tá iest ośiádłość pokolenia synow Dán, według rodow ich, miástá y wśi ich.

49. A gdy dokończył losem dźielić źiemię, káżdemu według pokolenia ich: dáli synowie Izráelowi ośiádłość Jozuemu synowi Nun w pośrzod śiebie,

50. Według przykazánia Páńskiego, miásto ktorego żądał Thámáth Sáráe ná gorze Ephráim, y zbudował miásto, y mieszkał w nim.

51. Teć są ośiádłośći, ktore losem podźielili Eleázár kápłan, y Jozue syn Nun, y kśiążętá domow y pokolenia synow Izráelowych w

w Silo przed Pánem u drzwi przybytku świádectwá, y podźielili źiemię.

Iſrael, in Silo, coram Domino ad oſtium tabernaculi teſtimonii, partitique ſunt Terram *a*.

a Atque ita diſtributioni terræ finis eſt impoſitus, annis poſt electionem patrum circiter 450. (Act. 13. 20.) A nato enim Iſaaco, ſunt anni 453. a rejecto Iſmaele 448. utrobique circiter 450.

ROZDZIAŁ XX.

Miáſta ku ućiecze Mężoboycom z tráfunku oddźieláią. y czás mieſzkánia w nich, álbo wrocenia ſię do ſwego, opiſuie.

1. Y Mowił Pan do Jozuego, rzekąc: Mow ſynom Izráelowym, á powiedz im:

2. Oddźielćie miáſtá zbiegow, o ktorychem mowił do was przez rękę Moyżeſzá:

3. Aby ućiekał do nich, ktobykolwiek duſzę zábił niewiedząc: y mogłby uyśdź gniewu bliźniego, ktory ſię mśći krwie:

4. Gdy ſię do iednego z tych miaſt ućiecze: ſtánie przed bramą mieyſką, y będźie mowił ſtárſzym miáſtá onego to, co go pokaże niewinnym: y ták go przyimą, y dádzą mu mieyſce ku mieſzkániu.

5. A gdy pomśćićiel krwie gonić go będźie, nie wydádzą w ręce iego: bo niewiedząc zábił bliźniego iego, áni ſię pokázuie, że przed dwiemá ábo przed trzemá dni był iego nieprzyiaćielem.

6. Y będźie mieſzkał w mieśćie onym, áż ſtánie przed ſądem ſpráwuiąc ſię uczynku ſwego, y áż umrze kapłan wielki, ktory ná ten czás będźie: tedy ſię wroći mężoboycá, y wnidźie do miáſtá y domu ſwego z ktorego był ućiekł.

7. Y náznáczyli Cedes w Gálileiey gory Nephtáli, y Sichem ná gorze Ephraim, y Káriáthárbe, to ieſt Hebron ná gorze Judá.

8. A zá Jordanem ku wſchodniey ſtronie Jerichá, náznáczyli Boſor, ktore leży w polney puſczy z pokolenia Ruben, y Rámoth w Gáláád z pokolenia Gad, y Gaulon w Bázán z pokolenia Mánaſſe.

9. Te miáſtá náznáczone ſą wſzytkim ſynom Izráelowym, y przychodniom ktorzy mieſzkáli miedzy nimi: áby ućiekł do nich ten, ktoryby duſzę niewiedząc zábił, áby nie umárł w ręce bliſkiego, ktory ſię chce pomśćić krwie wylaney, ážby ſtánął przed ludem, máiąc dáć ſpráwę o ſobie.

CAPUT XX.

Sex refugii civitates, & qui ad eas poſſint confugere & quamdiu ibi remanere debeant.

1. ET locutus eſt Dominus *b* ad Joſue, dicens: Loquere filiis Iſrael, & dic eis:

2. Separate urbes fugitivorum, *c* de quibus locutus ſum ad vos per manum Moyſi:

3. Ut confugiat ad eas, quicunque animam percuſſerit neſcius: & poſſit evadere iram proximi, qui ultor eſt ſanguinis:

4. Cum ad unam harum confugerit civitatum, ſtabit ante portam civitatis, & loquetur ſenioribus urbis illius ea, quæ ſe comprobent innocentem: Sicque ſuſcipient eum, & dabunt ei locum ad habitandum.

5. Cumque ultor ſanguinis eum fuerit perſecutus, non tradent in manus ejus: quia ignorans percuſſit proximum ejus, nec ante biduum, triduumve ejus probatur inimicus.

6. Et habitabit in civitate illa, donec ſtet ante judicium cauſam reddens facti ſui, & moriatur ſacerdos magnus, qui fuerit in illo tempore, tunc revertetur homicida, & ingredietur civitatem & domum ſuam, de qua fugerat.

7. Decreveruntque *d* Cedes in Galilæa montis Nephthali, & Sichem in monte Ephraim, & Cariatharbe, ipſa eſt Hebron, in monte Juda,

8. Et trans Jordanem contra Orientalem plagam Jericho, *e* ſtatuerunt Boſor, quæ ſita eſt in campeſtri ſolitudine, de tribu Ruben, & Ramoth in Galaad de tribu Gad, & Gaulon in Baſan de tribu Manaſſe.

9. Hæ civitates conſtitutæ ſunt cunctis filiis Iſrael, & advenis *f*, qui habitabant inter eos: ut fugeret ad eas, qui animam neſcius percuſſiſſet, & non moreretur in manu proximi, effuſum ſanguinem vindicare cupientis, donec ſtaret ante populum expoſiturus cauſam ſuam.

b Anno M. 2562.

c Num 35. 10. Deut. 19. 2. Moraliter urbes refugii ſignificant ſacramentum & opera pœnitentiæ, per quæ ad Deum confugimus, & remiſſionem obtinemus.

d Chald. conſtituerunt, Hebr. ſanctificaverunt

e Deut. 4. 43.

f Proſelytis ſeu ad Judaiſmum converſis.

ROZDZIAŁ XXI.

Lewitow Miáſtá naznáczone z ich przedmieśćiámi. A gdy ſię iuż obietnicá Páńſka wypełniłá, ſtał ſię pokoy y odpoczynek ſynom Izráelſkim.

CAPUT XXI.

Levitis aſſignantur civitates quadraginta octo cum ſuburbanis; 3. Deus complet promiſſa Patribus, concedens plenam pacem & quietem. 41.

* Eodem an. 2562.

1. ACcesseruntque * principes familiarum Levi ad Eleazarum sacerdotem, & Josue filium Nun, & ad duces cognationum per singulas tribus filiorum Israel:

2. Locutique sunt ad eos in Silo Terræ Chanaan, atque dixerunt: *a* Dominus præcepit per manum Moysi, ut darentur nobis urbes ad habitandum, & suburbana earum ad alenda jumenta,

3. Dederuntque filii Israel de possessionibus suis juxta imperium Domini civitates, & suburbana earum.

4. Egressaque est sors in familiam Caath filiorum Aaron sacerdotis, de tribubus Juda, & Simeon & Benjamin, civitates tredecim:

5. Et reliquis filiorum Caath *b*, id est, Levitis, qui superfuerant, de tribubus Ephraim, & Dan, & dimidia tribu Manasse, civitates decem,

6. Porro filiis Gerson egressa est sors, ut acciperent de tribubus Issachar, & Aser, Nephthali, dimidiaque tribu Manasse in Basan, civitates numero tredecim.

7. Et filiis Merari per cognationes suas, de tribubus Ruben & Gad, & Zabulon, urbes duodecim.

8. Dederuntque filii Israel Levitis civitates & suburbana earum, sicut præcepit Dominus per manum Moysi, singulis sorte tribuentes.

9. De tribubus filiorum Juda, & Simeon dedit Josue civitates: *c* quarum ista sunt nomina,

10. Filiis Aaron per familias Caath Levitici generis (prima enim sors illis egressa est)

11. Cariath-arbe patris Enac, quæ vocatur Hebron, in monte Juda, & suburbana ejus per circuitum.

12. Agros *d* vero & villas ejus dederat Caleb filio Jephone ad possidendum

13. Dedit ergo filiis Aaron sacerdotis Hebron confugii civitatem, ac suburbana ejus: & Lobnam cum suburbanis suis:

14. Et Jether, & Estemo,

15. Et Holon, & Dabir,

16. Et Ain, & Jetha, & Beth-sames, cum suburbanis suis: civitates novem, de tribubus, ut dictum est, duabus.

17. De tribu autem filiorum Benjamin, Gabaon, & Gabae,

18. Et Anathoth *e* & Almon, cum suburbanis suis: civitates quatuor.

19. Om-

a Num. 35. 2.

b Sc. qui non erant de familia Aaron.

c 1. Par. 6. 2.

d Sup. 14. 14. 1. Par. 6. 56.

e Patria Jeremiæ, tribus milliaribus ab Jerusalem. Sa.

1. Y Przystąpiły Książętá domow Lewi do Eleázárá Kápłana, y do Jozuego Syná Nun, y do Książąt rodow wedle káżdego pokolenia synow Izráelowych:

2. Y mowili do nich w Silo ziemie Chánáán y rzekli: Pan przykazał przez rękę Moyżeszá, áby nam dano miástá dla mieszkánia, y przedmieśćia ich dla chowánia bydłá.

3. Y dáli synowie Izráelowi z ośiádłośći swych, według roſkazánia Páńskiego miástá y przedmieśćiá ich.

4. Y wyszedł los ná dom Káád synow Aároná Kápłaná, z pokolenia Judá, y Symeon y Beniámin, miast trzynaśćie:

5. A drugim synom Káàth, to iest Lewitom, ktorzy zbywáli z pokolenia Ephráim y Dán, y od połowice pokolenia Mánásse, miást dźieśięć.

6. Potym synom Gerson wyszedł los, áby wźięli od pokolenia Issáchár y Aser y Nephtháli, y pol pokolenią Manásse w Bázán miast liczbą trzynaśćie.

7 A synom Merári według domow ich z pokolenia Ruben y Gád y Zábulon miast dwánaśćie.

8. Y dáli synowie Izráelowi Lewitom miástá y przedmieśćia ich, iáko Pan przykazał przez rękę Moyżeszá, káżdemu losem oddźieláiąc.

9. A z pokolenia synow Judá y Symeon dał Jozue miástá: ktorych te są imioná:

10. Synom Aaronowym wedle fámiliy Káàth Lewitckiego rodu (bo im pierwszy los wyszedł)

11. Káriáth-árbe oycá Enák, ktore zowią Hebron, ná gorze Judá, y przedmieśćia iego w około.

12. Ale polá y wśi iego, dał był Kálebowi synowi Jephone w ośiádłość.

13. Dał tedy synom Aaroná kápłaná Hebron miásto ućieczki, y przedmieśćia iego; y Lobnę z przedmieśćiámi swymi:

14. Y Jether, y Estemo,

15. Y Holon, y Dábir,

16. Y Ain, y Jeta, y Beth-sames, z ich przedmieśćiámi: miast dźiewięc od pokolenia, iáko się powiedźiáło, dwoygá.

17. A od pokolenia synow Beniámin, Gábáon, y Gábáe,

18. Y Anáthoth y Almen, z przedmieśćiámi swymi; miástá cztery.

19. Wszy-

19. Wſzyſtkich ſpolem miaſt ſynow Aaroná kápłana, trzynaśćie z przedmieśćiámi ſwymi.

20. A innym wedle domow ſynow Kááth rodu Lewitckiego dáná ieſt tá ośiádłość.

21. Z pokolenia Ephráim miáſtá ućieczki, Sichem z przedmieśćiámi ſwymi ná gorze Ephráim, y Gazer,

22. Y Cibſáim, y Beth-horon, z przedmieśćiámi miaſt cztery.

23. Od pokolenia też Dán, Eltheko y Gábáthon,

24. Y Aiálon y Gethremmon, z przedmieśćiámi ich, miaſt cztery.

25. A od połowice pokolenia Mánáſſe Thánách y Gethremmon z przedmieśćiámi ſwymi dwie mieśćie.

26. Wſzyſtkie dźieśięć miaſt y przedmieśćia ich dáne ſą ſynom Kááth niżſzego ſtanu.

27. Synom też Gerſon rodu Lewitckiego dał od połowice pokolenia Mánáſſe, miáſtá ućieczki Gaulon w Bázán, y Boſrę z przedmieśćiámi ich, dwie mieśćie.

28. A od pokolenia Iſſáchár Ceſion y Dábereth,

29. Y Járámoth, y Engánim, z przedmieśćiámi ich, cztery miáſtá.

30. A z pokolenia Aſer, Máſál y Abdon,

31. Y Helkáth, y Rohob, z przedmieśćiámi ich, miáſtá cztery.

32. Z pokolenia też Nephtháli miáſtá ućieczki Cedes w Galileiey, y Hámmoth-Dor, y Kárthán, z przedmieśćiámi ich trzy miáſtá.

33. Wſzytkich miaſt domow Gerſon, trzynaśćie, z przedmieśćiámi ſwemi.

35. Synom lepák Meráry Lewitom niżſzego ſtánu, według domow ich dano ieſt od pokolenia Zábulon Jeknám, y Kárthá,

35. Y Dámná, y Náálol, miaſt cztery z ich przedmieśćiámi.

36. A z pokolenia Ruben zá Jordanem przećiwko Jerychu miáſtá ućieczki, Boſor w puſtyni, Miſor, y Jáſer, y Jethſon, y Mepháát, miáſtá cztery z przedmieśćiámi ſwemi.

37. A od pokolenia Gád miáſtá ućieczki, Rámoth w Galáád, y Mánáim, y Heſebon, y Jázer, miaſt cztery z ich przedmieśćiámi.

38. Wſzytkich miaſt ſynow Meráry według domow y rodow ich, dwánaśćie.

39. A ták wſzytkich miaſt Lewitckich w pośrzodku ośiádłośći ſynow Izráelowych było czterdźieśći y ośm,

19. Omnes ſimul civitates filiorum Aaron ſacerdotis, tredecim, cum ſuburbanis ſuis,

20. Reliquis vero per familias filiorum Caath Levitici generis, hæc eſt data poſſeſſio.

21. De tribu Ephraim urbes confugii, Sichem cum ſuburbanis ſuis in monte Ephraim, & Gazer:

22. Et Cibſaim, & Beth-oron, cum ſuburbanis ſuis, civitates quatuor.

23. De tribu quoque Dan, Eltheco & Gabathon,

24. Et Aialon & Gethremmon *a*, cum ſuburbanis ſuis, civitates quatuor.

a Hoc nomine duplex erat civitas.

25. Porro de dimidia tribu Manaſſe, Thanach, & Getremmon, cum ſuburbanis ſuis, civitates duæ.

26. Omnes civitates decem, & ſuburbana earum, datæ ſunt filiis Caath inferioris gradus *b*.

b Sc. qui non erant ſacerdotes.

27. Filii quoque Gerſon Levitici generis dedit de dimidia tribu Manaſſe confugii civitates, Gaulon in Baſan, & Boſram, cum ſuburbanis ſuis, civitates duas.

28. Porro de tribu Iſſachar, Ceſion, & Dabereth,

29. Et Jaramoth, & Engannim, cum ſuburbanis ſuis, civitates quatuor.

30. De tribu autem Aſer, Maſal, & Abdon.

31. Et Helcath & Rohob, cum ſuburbanis ſuis, civitates quatuor.

32. De tribu quoque Nephthali civitates confugii, Cedes in Gallilæa, & Hamoth-Dor & Carthan, cum ſuburbanis ſuis civitates tres.

33. Omnes urbes familiarum Gerſon tredecim cum ſuburbanis ſuis.

34. Filiis autem Merari Levitis inferioris gradus per familias ſuas data eſt de tribu Zabulon Jecnam & Cartha.

35. Et Damna & Naalol, civitates quatuor cum ſuburbanis ſuis.

36. De tribu Ruben ultra Jordanem contra Jericho civitates refugii, Boſor in ſolitudine, Miſor & *c* Jaſer & Jethſon & Mephaath, civitates quatuor cum ſuburbanis ſuis.

c Miſor videtur conjungendum cum Jaſer, ut unam eandemque urbem conſtituat. Tirin.

37. De tribu Gad civitates confugii, Ramoth in Galaad, & Manaim & Heſebon & Jaſer, civitates quatuor cum ſuburbanis ſuis.

38. Omnes urbes filiorum Merari per familias & cognationes ſuas, duodecim.

39. Itaque civitates univerſæ Levitarum in medio poſſeſſionis filiorum Iſrael fuerunt quadraginta octo

40. Cum ſuburbanis ſuis, ſingulæ per familias diſtributæ.

41. Deditque Dominus Deus Iſraeli omnem terram *a*, quam traditurum ſe patribus eorum juraverat: & poſſederunt illam, atque habitaverunt in ea.

a Auguſtin. q. 21. in Joſue ait, datam omnem partim in poſſeſſionem partim in exercitationem ſc. belli.

42. Dataque eſt ab eo pax *b* in omnes per circuitum nationes: nullusque eis hoſtium reſiſtere *c* auſus eſt, ſed cuncti eorum in ditionem redacti ſunt.

43. Ne unum quidem verbum, quod illis præſtiturum ſe eſſe promiſerat, irritum fuit, ſed rebus expleta ſunt.

b Eadem de quo ſupra cap. 11. 23. & 14. 15. anno M. 2560. facta

c Sub duce Joſue.

CAPUT XXII.

Remiſſæ ad ſuam poſſeſſionem trans Jordanem tribus Ruben & Gad & dimidia Manaſſe, ſuſpicionem movent ceteris tribubus propter extructum altare; 9. Sed miſſi legati ſuſcipiunt juſtam eorum excuſationem. 21.

1. EOdem tempore * vocavit Joſue Rubenitas, & Gaditas, & dimidiam tribum Manaſſe,

* Eodem an. 1562. Ant. Chr. 1442.

2. Dixitque ad eos: Feciſtis omnia, quæ præcepit vobis Moyſes famulus Domini; mihi quoque in omnibus obediſtis,

3. Nec reliquiſtis fratres veſtros longo tempore, usque in præſentem diem, cuſtodientes imperium Domini Dei veſtri.

4. Quia igitur dedit Dominus Deus veſter fratribus veſtris quietem & pacem, ſicut pollicitus eſt: revertimini, & ite in tabernacula veſtra, & in terram poſſeſſionis, *d* quam tradidit vobis Moyſes famulus Domini trans Jordanem:

d Num. 32. 33. Sup. 1. 13. & 13. 8.

5. Ita dumtaxat, ut cuſtodiatis attente, & opere compleatis mandatum & legem, quam præcepit vobis Moyſes famulus Domini, ut diligatis Dominum Deum veſtrum, & ambuletis in omnibus viis ejus, & obſervetis mandata illius, adhæreatisque ei, ac ſerviatis in omni corde, & in omni anima veſtra.

6. Benedixitque *e* eis Joſue, & dimiſit eos. Qui reverſi ſunt in tabernacula.

e i. bene precando.

7. Dimidiæ autem tribui Manaſſe poſſeſſionem Moyſes dederat in Baſan: & idcirco mediæ, quæ ſuperfuit, dedit Joſue ſortem inter cæteros fratres ſuos trans Jordanem ad Occidentalem plagam. Cumque dimitteret eos in tabernacula ſua, & benedixiſſet eis,

8. Dixit

40. Z ich przedmieśćiámi, káżde według domow rozdáne.

41. Y dał Pan Bog Izráelowi wſzykę źiemię, ktorą był przyśiągł dáć oycom ich: y pośiedli ią, y mieſzkáli w niey.

42. Y dan ieſt od niego pokoy ná wſzyſtkie wokoł narody, y żaden z nieprzyiáćioł nieśmiał ſię im ſprzećiwić, ále wſzyſcy pod ich moc podbići ſą.

43. Ani iedno ſłowo, ktore im był obiecał ſpełnić, nie chybiło: ále ſię rzeczą wypełniło wſzytko.

ROZDZIAŁ XXII.

Pułtrzećiu pokoleniu Jozue káże ſię wroćić iuż do imienia ſwego zá Jordan, oni tedy uczynili miedzy ſobą Ołtarz wielki: prze ktory mieli od inych pokolenia poſelſtwo: ále tego ſłuſzną obmowę dáli.

1. TEgoż czáſu przyzwał Jozue Rubenitow y Gádytow y połowicę pokolenia Mánáſſe,

2. Y rzekł do nich: Uczyniliśćie wſzyſtko, co wam przykazał Moyżeſz ſługá Páńſki: mnieśćie też we wſzytkim byli poſłuſzni,

3. A nie opuśćiliśćie bráćiey wáſzey przez długi czás, áż do dniá dźiśieyſzego, przeſtrzegaiąc roſkazánia Páná Bogá wáſzego.

4. Ponieważ tedy dał Pan Bog wáſz, bráćiey wáſzey odpoczynek y pokoy, iáko był obiecał: wroććieſz ſię, á idźćie do przybytkow wáſzych, y do źiemie ośiádłośći, ktorą wam dał Moyżeſz ſługá Páńſki zá Jordanem.

5. Wſzákże ták, żebyśćie ſtrzegli pilnie y ſkutkiem wypełnili przykazánia y zakon, ktory wam przykazał Moyżeſz ſługá Páńſki, żebyśćie miłowáli Páná Bogá wáſzego, á chodźili wſzytkimi drogámi iego, y záchowáli przykazánia iego, y dźierżeli ſię go, y ſłużyli ze wſzyſtkiego ſercá y ze wſzyſtkiey duſze wáſzey.

6. Y błogoſłáwił im Jozue, y puśćił ie, ktorzy ſię wroćili do przybytkow ſwoich.

7. A połowicy pokolenia Mánáſſe dał był Moyżeſz ośiádłość w Bazán: y przetoż połowicy, ktora oſtáłá, dał Jozue dźiał miedzy ną bráćią ich zá Jordanem ku zachodney ſtronie. A gdy ie puſczał Jozue do przybytkow ich, y błogoſłáwił im,

8. Rzekł

8. Rzekł do nich: Z wielką máiętnośćią y bogactwy wracáćie śię do śiedlisk wászych, ze srebrem y złotem, z miedźią y z żelázem, y z odźieniem rozmáitym: podźielćiesz korzyść nieprzyiaćielską z bráćią wászą.

9. Y wroćili śię y poszli synowie Ruben, y synowie Gád, y poł pokolenia Mánásse od synow Izráelowych z Silo, ktore leży w Chánáán: áby weszli do Gáláád, źiemie ośiadłośći swoiey, ktorą otrzymáli według roskazániá Páńskiego przez rękę Moyżeszá.

10. A gdy przyszli do págorkow Jordáńskich do źiemie Chánáneyskiey, zbudowáli przy Jordanie ołtarz niezmiernie wielki.

11. Co gdy usłyszeli synowie Izráelowi, y do nich odnieśli pewni powiedcze, że synowie Ruben y Gad y poł pokolenia Mánásse zbudowáli ołtarz w źiemi Chánáneyskiey, ná págorkách Jordanowych, przećiwko synom Izráelowym:

12. Zeszli śię wszyscy do Silo, áby ćiągnęli y walczyli przećiwko im.

13. A w tym czáśie posłáli do nich do źiemie Gáláád Phineeszá syná Eleázárá kápłaná,

14. Y dźieśięć Kśiążąt z nim, po iednemu z káżdego pokolenia.

15. Ktorzy przyszli do synow Ruben y Gad y połowice pokolenia Mánásse do źiemie Gáláád, y rzeli do nich:

16. To roskázuie wszytek lud Páński: Coż to iest zá przestępstwo? Czemuśćie opuśćili Páná Bogá Izráelskiego zbudowawszy ołtarz świętokradzki, á od służby iego odstąpiwszy?

17. Czy máło ná tym maćie, żeśćie zgrzeszyli w Beelphegor, y áż do dźiśieyszego dniá zmázá tego grzechu ná nas trwa, y śiłá z ludu upádło.

18. A wyśćie dźiś opuśćili Páná, á iutro ná wszytkiego Izráelá gniew iego srożyć śię będźie.

19. Iesli rozumiećie, że nieczysta iest źiemiá ośiadłośći wászey, przeprowadźćiesz śię do źiemie w ktorey iest przybytek Páński, á mieszkayćie miedzy námi: tylko żebyśćie od Páná, y od nászey społecznośći nieodstąpili zbudowawszy ołtarz mimo ołtarz Páná Bogá nászego.

20. Izali Achan syn Zare nie przestąpił przykazánie Páńskie, y ná wszytek lud Izráelski gniew iego przypadł? A on był ieden człowiek, á boday był sam zginął w grzechu swoim.

21. Y odpowiedźieli synowie Ruben y Gad, y poł pokolenia Mánásse kśiążętom poselstwá Izráelskiego;

8. Dixit ad eos: In multa substantia atque divitiis *a* revertimini ad sedes vestras, cum argento & auro ære ac ferro, & veste multiplici: dividite prædam hostium cum fratribus vestris *b*.

9. Reversique sunt, & abierunt filii Ruben, & filii Gad, & dimida tribus Manasse, a filiis Israel de Silo, quæ sita est in Chanaan, ut intrarent Galaad Terram possessionis suæ, quam obtinuerant juxta imperium Domini in manu Moysi.

10. Cumque venissent ad tumulos *c* Jordanis in terram Chanaan, ædificaverunt juxta Jordanem altare infinitæ *d* magnitudinis.

11. Quod cum audissent filii Israel, & ad eos certi nuntii detulissent, ædificasse filios Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse, altare in Terra Chanaan, super Jordanis tumulos, contra filios Israel:

12. Convenerunt omnes in Silo, ut ascenderent, & dimidicarent contra eos.

13. Et interim miserunt ad illos in Terram Galaad Phinees filium Eleazari sacerdotis,

14. Et decem principes cum eo, singulos de singulis tribubus.

15. Qui venerunt ad filios Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse, in Terram Galaad, dixeruntque ad eos:

16. Hæc mandat omnis populus Domini: Quæ est ista transgressio? Cur reliquistis Dominum Deum Israel, ædificantes altare sacrilegum & a cultu illius recedentes:

17. An parum vobis est *e* quod peccastis in Beelphegor *f* & usque in præsentem diem macula hujus sceleris in nobis permanet? multique de populo corruerunt.

18. Et vos hodie *g* reliquistis Dominum, & cras *h* in universum Israel ira ejus desæviet.

19. Quod si putatis immundam esse terram possessionis vestræ, transite ad terram, in qua tabernaculum Domini est, & habitate inter nos: tantum, ut a Domino, & a nostro consortio non recedatis, ædificato altari præter altare Domini Dei nostri.

20. Nonne *i* Achan filius Zare præteriit mandatum Domini, & super omnem populum Israel ira ejus incubuit? Et ille erat unus homo *k* atque utinam solus periisset in scelere suo.

21. Respenderuntque filii Ruben & Gad, & dimidia tribus Manasse, principibus legationis Israel:

a 70. cum multis opibus & jumentis.
b Sicut Deus præceperat. Num. 31. 27.
c Fines seu oras.
d i. maxima.
e Num 25. 3. Deut. 4. 3.
f Idolo Moabitarum, illud colendo.
g i. nunc.
h i. Sc. paulo post.
i Supr. 7. 1.
k Qui solus peccaverat.

22. Fortiſſimus Deus Dominus, Fortiſſimus Deus Dominus, ipſe novit, & Iſrael ſimul intelliget: ſi prævaricationis animo hoc altare conſtruximus, non cuſtodiat nos, ſed puniat nos in præſenti:

23. Et ſi ea mente fecimus, ut holocauſta, & ſacrificium, & pacificas victimas ſuper eo imponeremus, ipſe quærat, & judicet:

24. Et non ea magis cogitatione atque tractatu, ut diceremus: Cras *a* dicent filii veſtri filiis noſtris: Quid vobis & Domino Deo Iſrael?

25. Terminum poſuit Dominus inter nos & vos, o filii Ruben, & filii Gad, Jordanem fluvium: & idcirco partem non habetis in Domino. Et per hanc occaſionem avertent filii veſtri filios noſtros a timore Domini. Putavimus itaque melius,

26. Et diximus: Extruamus nobis altare, non in holocauſta, neque ad victimas offerendas,

27. Sed in teſtimonium inter nos & vos, & ſobolem noſtram veſtramque progeniem, ut ſerviamus Domino, & juris noſtri ſit offerre & holocauſta, & victimas, & pacificas hoſtias: & nequaquam dicant cras filii veſtri filiis noſtris: Non eſt vobis pars in Domino.

28. Quod ſi voluerint dicere, reſpondebunt eis: Ecce altare Domini, quod fecerunt patres noſtri, non in holocauſta, neque in ſacrificium, ſed in teſtimonium noſtrum ac veſtrum *b*.

29. Abſit a nobis hoc ſcelus, ut recedamus a Domino, & ejus veſtigia relinquamus, extructo altari ad holocauſta & ſacrificia, & victimas offerendas, præter altare Domini Dei noſtri, quod extructum eſt ante tabernaculum ejus.

30. Quibus auditis, Phinees ſacerdos, & principes legationis Iſrael, qui erant cum eo, placati ſunt: & verba filiorum Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe, libentiſſime ſuſceperunt.

31. Dixitque Phinees, Filius Eleazari, ſacerdos ad eos: nunc ſcimus, quod nobiſcum ſit Dominus, quoniam alieni eſtis a prævaricatione hac, & liberaſtis filios Iſrael de manu Domini.

32. Reverſusque eſt cum principibus a filiis Ruben, & Gad, de Terra Galaad, finium Chanaan, ad filios Iſrael, & retulit eis.

33. Pla-

a Futuro ſeu brevi tempore.

b Poſſunt ergo etiam altaria, & imagines erigi, in memoriam Chriſti & Sanctorum ad recolenda Dei beneficia, Sanctorum acta, & accendendam fidem, ſuadendam imitationem &c. Serarius.

22. Namocnieyſzy Bog Pan, Namocnieyſzy Bog Pan, ſam wie, y Izráel poſpołu zrozumie: ieſli przeſtępſtwá umyſłem ten ołtarzeſmy zbudowáli, niechay nas nie ſtrzeże, ále nas niechay ſkarze teraz:

23. Y ieſliſmy ji tym ſerzem uczynili, ábyſmy cáłopalenia y obiáty y ofiáry zapokoyne nań kładli, on niechay ſzuka y ſądźi:

24. A nie ráczey z tey myśli y namowy, żeſmy mowili: Jutro rzeką ſynowie wáſzy ſynom náſzym: Coż wam y Pánu Bogu Izráelſkiemu?

25. Gránice położył Pan miedzy námi y wámi, o ſynowie Ruben y ſynowie Gad, Jordan rzekę: á przetoż niemaćie częśći w Pánie. A zá tą przyczyną ſynowie wáſzy odwrocą ſyny náſze od boiáźni Páńſkiey. Zdáło ſię nam tedy lepiey.

26. Y rzekliſmy: Zbuduymy ſobie ołtarz nie ná cáłopalenia, áni ná ofiárowánie ofiar,

27. Ale ná świádectwo miedzy námi y wámi, y dźiećmi náſzemi á potomſtwem wáſzym, ábyſmy ſłużyli Pánu, á mieli práwo ofiárowáć y cáłopalenia y obiáty y zapokoyne ofiáry: á żadną miárą niemowili iutro ſynowie wáſzy ſynom náſzym: Niemaćie wy cząſtki w Pánie.

28. A ieſliby chćieli mowić, odpowiedzą im: Oto ołtarz Páńſki, ktory uczynili oycowie náſzy, nie ná cáłopalenia, áni na ofiárę, ále ná świádectwo náſze y wáſze.

29. Boże nas uchoway tego grzechu, żebyſmy odſtąpili od Páná, y opuśćili ſzlády iego, zbudowáwſzy ołtarz ná cáłopalenia y obiáty, y ná ofiárowánie ofiar, oprocz ołtarzá Páná Bogá náſzego, ktory zbudowano przed przybytkiem iego.

30. Co uſłyſzawſzy Phinees kápłan y książętá poſelſtwá Izráelowego, ktorzy z nim byli, ubłagáli ſię: á ſłowá ſynow Ruben y Gad y połpokolenia Mánáſſe bárzo wdźięcznie przyięli.

31. Y rzekł Phinees, ſyn Eleazárá, kápłan do nich: Terazeſmy doználi, że ieſt Pan z námi, ponieważeśćie wolni od tego przeſtępſtwá, y wybáwiliśćie ſyny Izráelowe z ręki Páńſkiey.

32. Y wroćił ſię z książęty od ſynow Ruben y Gad z źiemie Gáláád z gránic Chánaneyſkich do ſynow Izráelowych, y dał im ſpráwę.

23. Y

23. Y podobáłá ſię mowá wſzytkim, ktorzy ſłyſzeli. Y chwalili Bogá ſynowie Izráelowi, á nie mowili dáley, żeby mieli iśdź przećiwko im, y walczyć á zgłádźić źiemię ich ośiádłośći.

24. Y názwáli ſynowie Ruben, y ſynowię Gad ołtarz, ktory byli zbudowáli: świádectwo náſze, że Pan ſam ieſt Bog.

23. Placuitque ſermo cunctis audientibus. Et laudaverunt *a* Deum filii Iſrael, & nequaquam ultra dixerunt, ut aſcenderent contra eos, atque pugnarent, & delerent Terram poſſeſſionis eorum.

34. Vocaveruntque filii Ruben, & Gad, altare, quod extruxerant, teſtimonium noſtrum, *b* quod Dominus ipſe ſit Deus.

a Hebr. benedixerunt.

b Nempe in teſtimonium.

ROZDZIAŁ XXIII.

Jozue zſtarzawſzy ſię upomina lud Izráelſki, á broni im towárzyſtwá mieć z pogány, y z wſzyſtkimi narody.

1. A Gdy przeſzedł długi czás, potym iáko był Pan dał pokoy Izráelowi; poddawſzy wſzytkie okoliczne narody, á Jozue iuż był długiego wieku y bárzo zeſzły w lećiech:

2. Przyzwał Jozue wſzyſtkiego Izráelá y ſtárſzych, y Kśiążąt y wodzow, miſtrzow, y rzekł do nich: Iam ſię zſtárzał, y iużem ſczedł w lećiech:

3. A wy widźićie wſzyſto, co uczynił Pan Bog wáſz wſzytkim narodom okolicznym, iáko ſam walczył zá wámi.

4. A że wam iuż teraz loſem rozdźielił wſzytkę źiemię od wſchodniey ſtrony Jordanu áż do morzá wielkiego, y wiele ieſcze zoſtáwa narodow:

5. Pan Bog wáſz wytráći ie y znieśie od oblicza wáſzego, y pośiędźiećie źiemię, iáko wam obiecał.

6. Tylko ſię umacniayćie, á ſtáráyćie ſię pilnie, ábyśćie ſtrzegli wſzytkiego, co ieſt nápiſano w kśięgách zakonu Moyżeſzowego: á nie uſtępowáli od tego áni ná práwo áni ná lewo:

7. Abyśćie wſzedſzy do Pogánow, ktorzy miedźi wámi będą, nie przyśięgáli w imię bogow ich, y nie ſłużyli im, y niekłániáli ſię im:

8. Ale ſtoyćie przy Pánu Bogu wáſzym: cośćie czynili áż do dniá tego.

9. A tedy znieśie Pan Bog przed oczymá wáſzemi narody wielkie y bárzo mocne, á żaden ſię wam ſprzećiwić nie będźie mogł.

10. Ieden z was będźie uganiał tyśiąc mężow nieprzyiaćielſkich: iż Pan Bog wáſz ſam zá wámi będźie walczył, iáko obiecał.

11. Tylko tego co napilniey przeſtrzegayćie, ábyśćie miłowáli Páná Bogá wáſzego.

12. A

CAPUT XXIII.

Joſue ſenex jamque moribundus, exhortatur filios Iſrael ad ſervanda Dei præcepta. 1. Præſertim ad cavendam ſocietatem cum Gentibus. 12.

1. EVoluto autem multo tempore *c*, poſtquam pacem dederat Dominus Iſraeli, ſubjectis in gyro nationibus univerſis, & Joſue jam longævo, & perſenilis ætatis:

2. Vocavit * Joſue omnem Iſraelem, majoresque natu, & principes duces *d* & magiſtros *e*, dixitque ad eos: Ego ſenui, & progreſſioris ætatis ſum:

3. Vosque cernitis omnia, quæ fecerit Dominus Deus veſter cunctis per circuitum nationibus, quomodo pro vobis ipſe pugnaverit:

4. Et nunc quia vobis ſorte diviſit omnem Terram, ab Orientali parte Jordanis usque ad mare magnum, multæque adhuc ſuperſunt nationes:

5. Dominus Deus veſter diſperdet eas, & auferet a facie veſtra, & poſſidebitis Terram, ſicut vobis pollicitus eſt.

6. Tantum confortamini, & eſtote ſoliciti, ut cuſtodiatis cuncta, quæ ſcripta ſunt in volumine legis Moyſi: & non declinetis ab eis neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram:

7. Ne, poſtquam intraveritis ad Gentes, quæ inter vos futuræ ſunt, juretis in nomine deorum earum, & ſerviatis eis, & adoretis illos:

8. Sed adhæreatis Domino Deo veſtro: quod feciſtis usque in diem hanc:

9. Et tunc auferet Dominus Deus in conſpectu veſtro gentes magnas & robuſtiſſimas, & nullus vobis reſiſtere poterit,

10. Unus e vobis perſequetur hoſtium mille viros: quia Dominus Deus veſter pro vobis ipſe pugnabit, ſicut pollicitus eſt.

11. Hoc tantum diligentiſſime præcavete, ut diligatis Dominum Deum veſtrum.

12. Quod

c Puta annis circiter octo poſt prædicta. (Confert cap. 11. 12.)

* Anno M. 2570. Ant. Chr 1434. ætatis Joſue 110. & ultimo.

d Hebr. Chald. & Græcus legunt Judices.

e Septuaginta ſribas, i. doctores,

12. Quod si volueritis gentium harum, quæ inter vos habitant, erroribus adhærere, & cum eis miscere connubia, atque amicitias copulare:

13. Jam nunc scitote, quod Dominus Deus vester non eas deleat ante faciem vestram, sed sint vobis in foveam *a* ac laqueum, & offendiculum ex latere vestro, & sudes in oculis vestris, donec vos auferat atque disperdat de Terra hac optima, quam tradidit vobis.

14. En *b* ego hodie ingredior viam universæ terræ *c*, & toto animo *d* cognoscetis, quod de omnibus verbis, quæ se Dominus præstiturum vobis esse pollicitus est, unum non prætererierit incassum.

15. Sicut ergo implevit opere, quod promisit: & prospera cuncta venerunt: sic adducet super vos, quidquid malorum comminatus est, donec vos auferat atque disperdat de Terra hac optima, quam tradidit vobis,

16. Eo quod præterieritis pactum Domini Dei vestri, quod pepigit vobiscum, & servierit diis alienis, & adoraveritis eos: cito atque velociter consurget in vos furor Domini, & auferemini ab hac Terra optima, quam tradidit vobis.

a In scandalum.
b 3. Reg. 2. 2.
c Omnium hominum, quibus statutum est semel mori. Sa.
d Certissime.

12. A iesli będźiećie chćieć do błędow narodow tych, ktorzy miedzy wámi mieszkáią, przystáć, y z nimi się mieszáć małżeństwy y złączáć przyiaćielstwá:

13. Iuż teraz wiedzćie, że ich niewygłádźi Pan przed obliczem wászym, ále wam będą dołem y urázem z boku wászego, y kołmi w oczách wászych, áż was znieśie y wytráći z źiemie tey nalepszey, ktorą wam dał.

14. Oto iuż ia dźiś idę w drogę wszystkiey źiemie, a wszystkim sercem uznaćie, iż ze wszytkich słow, ktore Pan żyśćić obiecał y iedno nie chybiło.

15. Przeto iáko skutkiem wypełnił, co obiecał, y szczęśliwe rzeczy wszytkie przyszły: ták przywiedźie ná was czymkolwiek złym groźił, áż was znieśie y wytráći z źiemie tey naiepszey, ktorą wam dał,

16. Dla tego żeśćie przestąpili przymierze Páná Bogá wászego, ktore z wámi postánowił, y służyliśćie bogom cudzym, y kłániáli się im, prędko á z pośpiechem powstánie ná was zápálczywość Páńska, y znieśieni będźiećie z tey źiemie bárzo dobrey, ktorą wam dał.

CAPUT XXIV.

Commemorantur beneficia Israelitis a Deo exhibita, fœdus populi Cum Domino. 1. Mors Josue; 29. Sepultura ossium Joseph, 32. Mors Eleazari sacerdotis. 33.

1. Congregavitque Josue *e* omnes tribus Israel in Sichem *f*, & vocavit majores natu, ac principes, & judices, & magistros: steteruntque in conspectu Domini:

2. Et ad populum sic locutus: Hæc dicit Dominus Deus Israel: trans fluvium *g* habitaverunt patres vestri, ab initio, *h* Thare pater Abraham, & Nachor, servieruntque diis alienis

3. Tuli *i* ergo patrem vestrum Abraham de Mesopotamiæ finibus: & adduxi eum in Terram Chanaan: multiplicavique semen ejus.

4. Et *k* dedi ei Isaac: *l* Illique rursum dedi Jacob & Esau. *m* E quibus, Esau dedi montem Seir ad possidendam: *n* Jacob vero, & filii ejus descenderunt in Ægyptum.

e Eodem an. 2570.
f In Silo, erat in agro Sichemico: colligitur ex seqq. & v. 25.
g In urbe Ure trans Euphratem in Mesopotamia sita. Confer. Act. 7. 2. & Gen. 11. 31.
h Gen. 11. 26.
i Gen. 11. 31.
k Gen. 21. 2.
l Gen 25. 26
m Gen 36. 8.
n Gen. 46. 6.

5. Misi-

ROZDZIAŁ XXIV.

Przypomina krotko Jozue Dobrodźieystwá Boże ludu Izráelskiemu; Lud ślubuie Bogu służyć; śmierć Jozue, pogrzeb kośći Jozeffowych, śmierć Eleázárá Kápłaná.

1. Y Zebrał Jozue wszystkie pokolenia Izráelowe do Sichem, y zezwał stárszych, y Książąt, y Sędźiow, y mistrze:

2. Y stánęli przed oczymá Páńskimi: y do ludu tak mowił: To mowi Pan Bog Izráelow: Zá rzeką mieszkáli oycowie wászy od początku, Tháre oćiec Abráhámow y Náchorow: y służyli bogom cudzym.

3. Wźiąłem tedy oycá wászego Abráhámá z gránic Mezopotámiiey: y przywiodłem do źiemie Chánáán: y rozmnożyłem naśienie iego,

4. Y dałem mu Izááká: á iemu záś dałem Iákobá y Ezáwá. Z ktorych Ezáwowi dałem gorę Seir w ośiádłość: á Iákob y synowie iego zászli do Ægyptu.

5. Y

5. Y posłałem Moyżeszá y Aároná, y poráźiłem Ægypt mnogimi znáki y cudámi.

6. Y wywiodłem was y oyce wásze z Ægyptu, y przyszliśćie do morzá: y gonili Ægyptiánie oyce wásze z wozmi y z iezdą aż do morzá czerwonego.

7. A synowie Izráelowi wołáli do Páná: ktory położył ćiemność między wámi y Ægyptćiany, y przywiodł ná nie morze y okryło ie: Widźiáły oczy wásze wszytko, com w Ægyptćie uczynił, y mieszkáliśćie na puszczy przez czás długi:

8. Y wwiodłem was w źiemię Amorreyczyká, ktory mieszkał zá Jordanem. A gdy walczyli przećiwko wam, dałem ie w ręce wásze, y pośiedliśćie źiemię ich, y pobiliśćie ie.

9. Y powstał Bálák syn Sephor Krol Moáb, y walczył przećiw Izráelowi. Y posłał y przyzwał Báláámá syná Beor, áby was przeklinał:

10. A iam go słucháć niechćiał, ále przećiwnym obyczáiem przezeń błogosłáwiłem wam, y wybáwiłem was z ręki iego.

11. Y przeszliśćie Jordan, y przyszliśćie do Jerychá. Y walczyli ná was mężowie miástá onego Amorreyczyk, y Pherezeyczyk, y Chánáneyczyk, y Hetheyczyk, y Gergezeyczyk, y Heweyczyk, y Iebuzeyczyk: y dałem ie w ręce wásze.

12. Y posłalem przed wámi śierszenie: y wyrzućiłem ie z mieysc ich, dwu Krołow Amorrheyskich, nie przez miecz, áni przez łuk twoy.

13. Y dałem wam źiemię, w ktoreyeśćie nie robili, y miástá ktorycheśćie nie budowáli, żebyśćie mieszkáli w nich: winnice y oliwnice ktorycheśćie nie sádźili.

14. Teraz tedy boyćie się Páná, á służćie mu doskonáłym sercem y náprawdźiwszym: á znieśćie bogi, ktorym służyli oycowie wászy w Mezopotámiiey, y w Ægyptcie: á służćie Pánu.

15. A ieśli się wam zda źle żebyśćie służyli Pánu, dáią wam obieráć: obierzćie dźiś, co się podoba, komu ráczey służyć maćie, ieśli bogom, ktorym służyli oycowie wászy w Mezopotámiiey: czyli bogom Amorrheyczykow, w ktorych źiemi mieszkaćie: á ia y dom moy służyć Pánu będźiemy.

16. Y odpowiedźiał lud, y rzekł: Nie day tego

5. Misique *a* Moysen & Aaron, & percussi Ægyptum multis signis atque portentis.

6. Eduxique *b* vos & patres vestros de Ægypto, & venistis ad mare: persecutique sunt *c* Ægyptii patres vestros cum curribus & equitatu, usque ad Mare rubrum.

7. Clamaverunt autem ad Dominum filii Israel: qui posuit tenebras inter vos & Ægyptios, & adduxit super eos mare, & operuit eos. Viderunt oculi vestri cuncta, quæ in Ægypto fecerim, & habitastis in solitudine multo tempore:

8. Et introduxi vos in Terram Amorrhæi, qui habitabat trans Jordanem. *d* Cumque pugnarent contra vos, tradidi eos in manus vestras, & possedistis Terram eorum atque interfecistis eos

9, Surrexit autem Balac filius Sephor rex Moab, & pugnavit contra Israelem. *e* Misitque & vocavit Balaam filium Beor, ut malediceret vobis:

10. Et ego nolui audire eum, sed e contrario per illum benedixi vobis, & liberavi vos de manu ejus.

11. Transistisque *f* Jordanem: & venistis ad Jericho. Pugnaveruntque contra vos viri civitatis ejus, Amorrhæus, & Pherezæus, & Chananæus, & Hethæus, & Gergesæus, & Hevæus, & Jebusæus: & tradidi illos in manus vestras.

12. Misique *g* ante vos crabones *h*: & ejeci eos de locis suis, duos reges Amorrhæorum, non in gladio, nec in arcu tuo.

13. Dedique vobis Terram, in qua non laborastis, & urbes, quas non ædificastis, ut habitaretis in eis: vineas & oliveta, quæ non plantastis.

14. Nunc ergo *i* timete Dominum, & servite ei perfecto corde atque verissimo *k* & auferte deos, quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia, & in Ægypto, ac servite Domino.

15. Sin autem malum vobis videtur, ut Domino serviatis, optio vobis datur: eligite hodie, quod placet, cui servire potissimum debeatis, utrum diis, quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia *l*. an diis Amorrhæorum, in quorum Terra habitatis: ego autem & domus mea serviemus Domino.

16. Responditque populus, & ait: Absit a nobis,

a Exod. 3. 10.
b Exod. 12. 37.
c Exod. 14. 9.
d Num. 21. 24.
e Num. 22. 5
f Sup. 3. 14 & 6. 1. & 11. 3.
g Exod. 23. 28. Deut. 7. 20. Sup. 11. 20.
h i. muscas venenatas.
i 1. Reg. 7. 3 Tob 14. 10.
k Chald. in simplicitate & veritate.
l Nempe in in Ure urbe Chaldæorum. Vide supr. vers. 2.

nobis, ut relinquamus Dominum, & serviamus diis alienis.

17. Dominus Deus noster ipse eduxit nos & Patres nostros de Terra Ægypti, de domo servitutis: fecitque videntibus nobis signa ingentia, & custodivit nos in omni via, per quam ambulavimus, & in cunctis populis, per quos transivimus.

18. Et ejecit universas gentes, Amorrhæum habitatorem Terræ, quam nos intravimus. Serviemus igitur Domino, quia ipse est Deus noster.

19. Dixitque Josue ad populum: Non poteritis servire Domino *a*: Deus enim sanctus, & fortis æmulator est *b*, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis.

a Simul cum idolis.
b Zelotes qui non patitur socium in amore & cultu sui.

20. Si dimiseritis Dominum, & servieritis diis alienis, convertet se, & affliget, vos atque subvertet, postquam vobis præstiterit bona.

21. Dixitque populus ad Josue: Nequaquam ita, ut loqueris, erit, sed Domino serviemus.

22. Et Josue ad populum, Testes, inquit, vos estis, quia ipsi elegeritis vobis Dominum, ut serviatis ei. Responderuntque: Testes.

23. Nunc ergo, ait auferte deos *c* alienos de medio vestri, & inclinate corda vestra ad Dominum Deum Israel.

c Idola capta in bello, Sa.

24. Dixitque populus ad Josue: Domino Deo nostro serviemus, & obedientes erimus præceptis ejus.

25. Percussit ergo Josue in die illo fœdus, & proposuit populo præcepta atque judicia in Sichem.

26. Scripsit quoque omnia verba hæc in volumine legis Domini: & tulit lapidem pergrandem, posuitque eum supterquercum, quæ erat in Sanctuario Domini:

27. Et dixit ad omnem populum: En lapis iste erit vobis in testimonium, quod *d* audieritis omnia verba Domini, quæ locutus est vobis: ne forte postea negare *e* velitis, & mentiri Domino Deo vestro.

d Non lapis audit sed Christus hic significatur. Aug. q. 30.
e Pactum initium.

28. Dimisitque populum, singulos in possessionem suam.

29. Et post hæc mortuus est Josue filius Nun servus Domini, centum & decem annorum:

30. Sepelieruntque eum in finibus possessionis suæ in Thamnath-sare, quæ est sita in monte Ephraim, a Septentrionali parte montis Gaas.

31. Ser-

tego Boże, ábyśmy opuśćić mieli Páná, á służyć Bogom cudzym.

17. Pan Bog nász ten nas wiwiodł sam y oyce násze z ziemie Ægyptskiey, z domu niewoley: y uczynił przed oczymá nászemi cudá bárzo wielkie, y strzegł nas po wszytkiey drodze, ktorąśmy chodźili, y między wszytkimi narody, przez ktoreśmy przeszli.

18. Y wyrzućił wszytkie narody, Amorrheyczyká obywátelá ziemie, do ktoreiesmy weszli. Przetoż będźiem służyć Pánu, bo on iest Bogiem nászym.

19. Y rzekł Iozue do ludu: Nie będźiećie mogli służyć Pánu: ábowiem Bog święty, y mocny zawistnik iest; áni przepuśći złośćiam y grzechom wászym.

20. Iesli opuśćićie Páná, á będźiećie służyć bogom cudzym, obroći się y utrapi was, y wywroći zátym iáko wam uczynił dobrze.

21. Y rzekł lud do Jozuego: Zadną miárę nie będźie ták, iáko mowisz, ále Pánu służyć będźiemy.

22. A Iozue do ludu: Swiádkámi, pry wy iesteśćie, żeśćie sámi sobie obráli Páná, ábyśćie mu służyli. Y odpowiedźieli: Swiádkámi.

23. Teraz tedy, rzekł, znieśćie bogi cudze z pośrzodku was, á nákłońćie sercá wásze ku Pánu Bogu Izráelowemu.

24. Y rzekł lud do Iozuego: Pánu Bogu nászemu służyć będźiemy, y będźiemy posłuszni przykazániu iego.

25. Y postánowił Iozue przymierze dniá onego, y położył przed ludem przykazánia y sądy w Sichem.

26. Nápisał też wszytkie te słowá w księgách zakonu Páńskiego: y wźiął kámień bárzo wielki, y położył ji pod dębem, ktory był w świątnicy Páńskiey:

27. Y rzekł do wszego ludu: Oto ten kámień będźie wam ná świádectwo: że słyszał wszytkie słowá Páńskie, ktore wam mowił: byśćie snać potym niechćieli záprzeć y skłámáć Pánu Bogu wászemu.

28. Y rospuśćił lud káżdego do ośiádłośći iego.

29. A potym umárł Iozue syn Nun sługá Páński, máiąc sto y dziesięć lat:

30. Y pogrebli go ná gránicy ośiádłośći iego w Thámnáth-sáre, ktore leży ná gorze Ephráim, ná pulnocney stronie gory Gáás.

31. Y

31. Y ſłużył Izráel Pánu po wſzytkie dni Iozuego, y ſtárſzych, ktorzy przez długi czás żyli po Iozuem, y ktorzy wiedźieli wſzytkie ſpráwy Páńſkie, ktore był uczynił w Izráelu.

32. Kośći też Iozephowe, ktore byli wźięli ſynowie Izráelowi z Ægyptu, pogrzebli w Sichem, ná częśći polá ktore był kupił Iákob u ſynow Hemorá oycá Sichem zá ſto młodych owiec, y było w ośiádłośći ſynow Iozephowych.

33. Eleázár też ſyn Aaronow umárł: y pogrzebli go w Gábááth Phineeſá ſyná iego, ktore mu dano ná gorze Ephráim.

31. Servivitque Iſrael Domino cunctis diebus Joſue, & ſeniorum, qui longo vixerunt tempore poſt Joſue, & qui noverunt omnia opera Domini, quæ fecerat in Iſrael.

32. Oſſa *a* quoque Joſeph, quæ tulerant filii Iſrael de Ægipto, ſepelierunt in Sichem, in parte agri, *b* quem emerat Jacob a filiis Hemor patris Sichem, centum novellis ovibus *c*, & fuit in poſſeſſionem filiorum Joſeph.

33. Eleazar quoque filius Aaron mortuus eſt: & ſepelierunt eum in Gabaath Phinees filii ejus, quæ data eſt ei in monte Ephraim.

a Gen. 50. 24. Exod. 13. 19.
b Gen. 33. 19.
c Nummis habentibus imaginem ovis ſeu agni.

KSIĘGI SĘDZIOW.

Po Zydowſku

שופטים. SOPHETIM.

ROZDZIAŁ I.

Iáko Judás z Symeonem brátem walczyli przećiwko nieprzyiaćiełom, y iáko porážili ie, y dobywáli miaſt ich. Otoniel poiął dźiewkę Kálebowę Akſę. Chánáneyczycy Hołd płácą.

1. PO śmierći Iozuego radźili ſię Synowie Izráelowi Páná mowiąc: Kto poydźie przed námi przećiw Chánáneyczykowi, á będźie Hetmánem woyny?

2. Y rzekł Pan: Judáś poydźie: otom dał źiemię w ręce iego.

3. Y rzekł Judáś Simeonowi brátu ſwemu: Podź zemną do dźiału mego, á walcz przećiw Chánáneyczykowi, że ia też poydę z tobą do dźiału twego. Y poſzedł z nim Simeon.

4. Y wyćiągnął Judáś, y dał Pan Chánáneyczyká y Pherezeyczyká w ręce ich: y pobili w Bezek dźieśięć tyśięcy mężow.

5. Y nálezli Adonibezeká w Bezek, y walczyli przećiw iemu, y poráźili Chánáneyczyká y Pherezeyczyká.

6. A Adonibezek ućiekł: ktorego dogoniwſzy poimáli, obćiąwſzy końce rąk y nog iego.

7. Y rzekł Adonibezek: Siedmdźieśiąt Krolow z obćiętemi końcámi rąk y nog zbieráli pod ſtołem moim odrobiny pokármow: iákom

LIBER JUDICUM.

Hebraice

שופטים. SOPHETIM.

CAPUT I.

Tribus Juda cum tribu Simeon plurimas Gentium civitates expugnat. 4. Othoniel obtinet Cariath-Sepher, & in præmium accipit Axam. 12. Chananæi plurimis in locis contra Dei præceptum non expelluntur ſed tributarii ſervantur. 21.

1. POſt mortem Joſue * conſuluerunt filii Iſrael Dominum, dicentes: Quis aſcendet ante nos contra Chananæum, & erit dux belli?

2. Dixitque Dominus: Judas *d* aſcendet: ecce tradidi Terram in manus ejus.

3. Et ait Judas Simeoni fratri ſuo: Aſcende mecum in ſortem meam, & pugna contra Chananæum, ut & ego pergam tecum in ſortem tuam. Et abiit cum eo Simeon.

4. Aſcenditque Judas, & tradidit Dominus Chananæum ac Pherezæum in manus eorum: & percuſſerunt in Bezec decem millia virorũ.

5. Inveneruntque Adonibezec *e* in Bezec, & pugnaverunt contra eum, ac percuſſerunt Chananæum, & Pherezæum.

6. Fugit autem Adonibezec: quem perſecuti comprehenderunt, cæſis ſummitatibus manuum ejus ac pedum.

7. Dixitque Adonibezec: Septuaginta reges *f*, amputatis manuum ac pedum ſummitatibus, colligebant ſub menſa mea ciborum reli-

* Anno M. 2570 Ant. Chr. 1434.
d i. tribus Juda. Sic infra tribus Simeon. Dux vero tribus Juda erat Caleb.
e Interpretatur Dominus Bezec.
f i. Regulos.

reliquias: ſicut feci, ita reddidit mihi Deus. Adduxeruntq; eum in Jeruſalē, & ibi mortuus eſt.

8 Oppugnantes *a* ergo filii Juda Jeruſalē, ceperunt eam, & percuſſerunt in ore gladii, tradentes cunctam incendio civitatem.

9. Et poſtea deſcendentes pugnaverunt contra Chananæum, qui habitabat in montanis, & ad Meridiem, & in campeſtribus.

10. Pergensque *b* Judas contra Chananæum, qui habitabat in Hebron (cujus nomen fuit antiquitus Cariath-Arbe) percuſſit Seſai & Ahiman, & Tholmai:

11. Atque inde porfectus abiit ad habitatores Dabir, cujus nomen vetus erat, Cariath-Sepher, id eſt, civitas *c* litterarum.

12. Dixitque Caleb: Qui percuſſerit Cariath-Sepher, & vaſtaverit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem.

13. Cumque cepiſſet eam Othoniel filius Cenez frater *d* Caleb minor, dedit ei Axam filiam ſuam conjugem.

14. Quam pergentem in itinere monuit vir ſuus, ut peteret a patre ſuo agrum. Quæ cum ſuſpiraſſet ſedens in aſino, dixit ei Caleb: Quid habes?

15. At illa reſpondit: Da mihi benedictionem, quia terram arentem dediſti mihi: da & irriguam aquis. Dedit ergo ei Caleb irriguum ſuperius, & irriguum inferius.

16. Filii autem Cinæi *e* cognati Moyſi, aſcenderunt de civitate palmarum *f*, cum Juda, in deſertum ſortis ejus *g*, quod eſt ad Meridiem Arad, & habitaverunt cum eo.

17. Abiit autem Judas cum Simeone fratre ſuo, & percuſſerunt ſimul Chananæum, qui habitabat in Sephaath, & interfecerunt eum. Vocatumque eſt nomen urbis, Horma, id eſt, anathema.

18. Cepitque Judas Gazam cum finibus ſuis, & Aſcalonem, atque Accaron cum terminis ſuis.

19. Fuitque Dominus cum Juda, & montana poſſedit: nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant.

20. Dederuntq; Caleb Hebron, *h* ſicut dixerat Moyſes, qui delevit ex ea tres filios Enac *i*.

21. Jebuſæum autem habitatorem Jeruſalem non deleverunt *k* filii Benjamin: habitavitque Jebuſæus cum filiis Benjamin in Jeruſalem, usque in præſentem diem.

22. Domus quoque Joſeph aſcendit in Bethel *l*, fuitque Dominus cum eis.

23. Nam

---

kom czynił, ták mi Bog oddał, y przywiedli go do Ieruzálem, y tám umárł.

8. Dobywáiąc tedy ſynowie Iudá Ieruzálem, wźięli ie y poráźili ie páſczeką mieczá, dáwſzy ná ſpalenie wſzyſtko miáſto.

9. A potym wyſzedſzy walczyli przećiw Chánáneyczykowi, ktory mieſzkał ná gorách, y ná południe, y ná polách.

10. Y wyćiągnąwſzy Judáś przećiw Chánáneyczykowi, ktory mieſzkał w Hebron, (ktorego imię z ſtárodawná było Káriáth-arbe) zábił Seſái, y Ahiman y Tholmái:

11. A z onąd poſzedſzy ruſzył ſię ku obywátelom Dábir, ktorego imię ſtáre było Káriáth-Sepher, to ieſt miáſto nauk.

12. Y rzekł Káleb: Ktoby dobył Káriáth-Sepher, y ſpuſtoſzył ji, dam mu Akſzę corkę moię zá żonę.

13. A gdy go dobył Othoniel ſyn Cenez brát Kálebow mnieyſzy, dał mu Akſzę corkę ſwą zá żonę.

14. Ktorą iádącą w drodze upominał mąż iey, áby prośiłá u oycá ſwego pole. Ktora gdy wzdycháłá śiedząc ná oſle, rzekł iey Káleb: Coż ći?

15. A oná odpowiedźiáłá: Day mi błogoſłáwieńſtwo, ponieważeśmi dał ſuchą źiemię: day y oblaną wodámi. Y dał iey Káleb mokrą źiemię wysſzą y niżſzą.

16. A ſynowie Cineſá powinnego Moyżeſzowego wyſzli z miáſtá Palm z ſynmi Judá w puſczą dźiału iego, ktora ieſt ná południe Arad, y mieſzkáli z nim.

17. Y poſzedł Judás z Simeonem brátem ſwym, y poráźili Chánáneyczyká, ktory mieſzkał w Sepháád y zábili go: y nazwano imię miáſtá onego, Hormá, to ieſt, przeklęctwo.

18. Wźiął też Judáś Gázę z gránicámi iey, y Aſkalon y Akkáron, z ich gránicámi.

19. Y był Pan z Judą y pośiadł podgorze: y nie mogł wygłádźić mieſzkáiących w dolinie, iż mieli doſyć wozow kośiſtych.

20. Y dáli Kálebowi Hebron, iáko mowił Moyżeſz, ktory wygłádźił z niego trzech ſynow Enák.

21. Lecz Iebuzeyczyká obywátelá Ieruzálem niewygłádźili ſynowie Beniámin; y mieſzkał Iebuzeyczyk z ſynmi Beniámin w Ieruzalem áż do dniá dźiśieyſzego.

22. Dom też Iozephow udał ſię do Bethel, y był Pan z nimi.

23. Bo

---

a Pro oppugnaverant, & ceperant. Hæc per æthologiam hic adducuntur, ut appareat qua occaſione Deus tribum Judæ reliquis prætulerit.
b Joſue. 15. 14.
c Academia celebris, ubi litteræ tradebantur & monumenta vetera aſſervabantur.
d Id eſt nepos, ut nunc loquuntur, ſive fratris filius.
e Jethro dictus eſt Cinæus a gente. Vide infr. 24. 21.
f Hoc eſt Jericho Deut. 34. 3.
g Quamvis ipſe Jericho noluiſſet cum Iſraelitis aſcendere (Num. 10. 30.) tamen filii ejus ſe iis conjunxerunt ut patet hic, & infra 4. 11. item 1. Reg. 15. 6. ac 1. Par. 2. 55. vid. inf. 4 11.
h Num. 14. 24.
i Gigantes v. Joſ. 15. 11.
k Ex ignavia & lucri cupiditate, ut ſcilicet bellandi finem facerent, illosque tributarios haberent.
l Altera Bethel eſt in tribu Benjamin Joſ. 18. 13.

23. Bo dgy oblegli miáſto, ktore pierwey zwano Luzá,

24. Uyrzeli człowieká wychodzącego z miáſtá, y rzekli do niego: Ukaż nam weſzćie do miáſtá á uczynimy z tobą miłośierdźie.

25. Ktory gdy im ukazał, poráźili miáſto páſczeką mieczá, á onego człowieká y wſzytek rod iego puścili.

26. Ktory puſczony ſzedł do źiemie Hetthym, y zbudował tám miáſto, y nazwał ie Luzą, ktore ták zową áż do dniá dźiśieyſzego.

27. Mánáſſes też nie wygłádźił Bethſan y Thánák ze wśiámi ich, y obywátelow Dor y Jebláám y Mágeddo, ze wśiámi ich, y pocżął Chánáneyczyk mieſzkáć z nimi.

28. Ale potym gdy ſię zmocnił Izráel, uczynił ie hołdownikámi, á wygłádźić niechćiał.

29. Ephráim też nie wybił Chánáneyczyká ktory mieſzkał w Gázer, ále mieſzkał z nim.

30. Zábulon nie wytrácił obywátelow Cethron y Náálol: ále mieſzkał Chánáneyczyk w pośrzodku iego, y ſtał mu ſię hołdownikiem.

31. Aſer też nie wygłádźił obywátelow Accho y Sidonu, Aháláb, y Acháſib, y Helbá, y Aphek y Rohob:

32. Y mieſzkał w pośrzodku Chánáneyczyká obywátelá oney źiemie, áni go zábił.

33. Nephtháli też nie wygłádźił obywátelow Bethſames y Bethánáth: y mieſzkał miedzy Chánáneyczykiem obywátelem źiemie, y byli mu Bethſámitowie y Bethánitowie hołdownicy.

34. Y ściſznął Amorrheyczyk ſyny Dánowe ná gorze, áni im dał mieyſcá, áby zeſzli ná rowninę:

35. Y mieſzkał ná gorze Hares, co ſię wykłáda ſkorupiány, w Aiálon y w Salebim. Y ſtáłá ſię ćiężka ręká domu Iozephowego, y ſtał mu ſię hołdownikiem.

36. A byłá gránicá Amorrheyczyká od wſtępu Scorpioná, ſkáłá y wyſſze mieyſcá.

23. Nam cum obſiderent urbem, quæ prius Luza vocabatur,

24. Viderunt hominem egredientem de civitate, dixeruntque ad eum: Oſtende nobis introitum civitatis, & faciemus tecum miſericordiam.

25. Qui cum oſtendiſſet eis, percuſſerunt urbem in ore gladii: hominem autem illum, & omnem cognationem ejus, dimiſerunt,

26. Qui dimiſſus, abiit in Terram Hetthim, & ædificavit ibi civitatem, vocavitque eam Luzam: quæ ita appellatur usque in præſentem diem,

27. Manaſſes quoque non delevit Bethſan, & Thanac cum viculis ſuis, & habitatores Dor, & Jeblaam, & Mageddo cum viculis ſuis. cœpitque Chananæus habitare cum eis.

28. Poſtquam autem confortatus eſt *a* Iſrael, fecit eos tributarios, & delere noluit.

a i. prævaluit.

29. Ephraim etiam non interfecit Chananæum, qui habitabat in Gazer, ſed habitavit cum eo.

30. Zabulon non delevit habitatores Cetron, & Naalol: ſed habitavit Chananæus in medio ejus, factusque eſt ei tributarius.

31. Aſer quoque non delevit habitatores Accho, & Sidonis, Ahalab, & Achazib, & Helba, & Aphec, & Rohob:

32. Habitavitque in medio Chananæi habitatoris illius terræ, nec interfecit eum.

33. Nephthali quoque non delevit habitatores Bethſames, & Bethanath: & habitavit inter Chananæum habitatorem Terræ, fueruntque ei Bethſamitæ, & Bethanitæ tributarii.

34. Arctavitque Amorrhæus filios Dan in monte, nec dedit eis locum, ut ad planiora deſcenderent.

35. Habitavitque in monte Hares, quod interpretatur teſtaceo, in Aialon, & Salebim. Et aggravata eſt manus domus Joſeph *b*, factusque eſt ei tributarius.

36. Fuit autem terminus Amorrhæi ab Aſcenſu Scorpionis, Petra *c*, & ſuperiora loca.

b Supra Amorrhæum, quia Ephraim & Manaſſe venerunt auxilio Danitis.

c Urbs eſt Arabiæ.

ROZDZIAŁ II.

Anioła Pan poſłał, áby zgromił lud zá przeſtąpienie, po śmierći Jozue lud zgrzeſzył, w nie-

CAPUT II.

Angelus Dei beneficia Iſraeli propalam commemorat, 1. Audiens populus ſuam deflet ingratitudinem. 4. Poſt mortem Joſue & coævorum; Iſrael

Israel frequenter liberatus, semper in pejora recidit, 11.

1. **A**Scenditque Angelus *a* Domini de Galgalis ad locum flentium, & ait: Eduxi vos de Ægypto, & introduxi in Terram, pro qua juravi patribus vestris: & pollicitus sum, ut non facerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum:

2. Ita dumtaxat, ut non feriretis fœdus cum habitatoribus Terræ hujus, sed aras eorum subverteretis: & noluistis audire vocem meam: cur hoc fecistis?

3. Quam ob rem nolui delere eos a facie vestra: ut habeatis hostes, & dii eorum sint vobis in ruinam *b*.

4. Cumque loqueretur Angelus Domini hæc verba ad omnes filios Israel, elevaverunt, ipsi vocem suam, & fleverunt.

5. Et vocatum est nomen loci illius: Locus flentium, sive lacrymarum: immolaveruntque ibi hostias Domino.

6. Dimisit *c* ergo Josue populum, & abierunt filii Israel unusquisque in possessionem suam, ut obtinerent eam;

7. Servieruntque Domino cunctis diebus ejus, & seniorum, qui longo post eum vixerunt tempore *d*, & noverant omnia opera Domini, quæ fecerat cum Israel.

8. Mortuus est autem Josue filius Nun, famulus Domini, centum, & decem annorum.

9. Et sepelierunt eum in finibus possessionis suæ in Thamnath-sare in monte Ephraim, a Septentrionali plaga montis Gaas.

10. Omnisque illa generatio congregata est ad patres suos: & surrexerunt alii *e*, qui non noverant *f* Dominum, & opera, quæ fecerat cum Israel.

11. Eeceruntque filii Israel malum in conspectu Domini, & servierunt Baalim *g*.

12. Ac Dimiserunt Dominum Deum patrum suorum, qui eduxerat eos de Terra Ægypti: & secuti sunt deos alienos, deosque populorum, qui habitabant in circuitu eorum, & adoraverunt eos: & ad iracundiam concitaverunt Dominum,

13. Dimittentes eum, & servientes Baal, & Astaroth.

14. Iratusque Dominus contra Israel, tradidit eos in manus diripientium: qui ceperunt eos & vendiderunt hostibus, qui habitabant per gyrum; nec potuerunt resistere adversariis suis.

15. Sed

a Propheta aut spiritus angelicus.

b 70. scandalum.

c Jos. 24. 28.

d Puta per annos 15. usque ad ann. 2585.

e Puta per annos 6. ab an. 2585. ad an. 2591. quo tempore ea contigerunt, quæ referuntur in ultimis quinque cap. libri hujus.

f Ut colerent & obedirent ei.

g S. idolis.

nieprzyiaćielskie ręce przyszedł, za grzech gdy lituie, wyswobodzony iest od Páná.

1. **Y** Wstąpił Anyoł Páński z Gálgál ná mieyscé płáczących, y rzekł: Wywiodłem was z Ægyptu, y wprowádźiłem do źiemie, o ktorąm przyśiągł oycom wászym: y obiecałem żebych nie zgwałćił przymierza mego z wámi ná wieki,

2. Ale ták, żebyśćie nie czynili przymierza z obywátelmi tey źiemie, ále żebyśćie ołtarze ich powywracáli: á niechćieliśćie słuchać głosu mego: czemużeśćie to uczynili?

3. A przetoż niechćiałem ich wytráćić od oblicza wászego: żebyśćie mieli nieprzyiaćiele, á bogowie ich byli wam ná upadek.

4. A gdy mowił Anyoł Páński te słowá do wszech synow Izráelowych, podnieśli oni głos swoy, y płákáli.

5. Y názwano imie mieyscu onemu: Mieysce płáczących, ábo łez: y ofiárowáli tám ofiáry Pánu.

6. Rozpuśćił tedy Jozue lud, y poszli synowie Izráelowi káżdy do ośiádłośći swey, áby ią otrzymáli:

7. Y służyli Pánu przez wszytkie dni iego, y stárszych, ktorzy po nim przez długi czás żyli, y wiedźieli wszytkie spráwy Páńskie, ktore czynił z Izráelem.

8. Y umarł Jozue syn Nun sługá Páński, máiąc sto y dźieśięć lat,

9. Y pogrzebli go ná gránicy ośiádłośći iego w Thámnáth-sáre ná gorze Ephraim od połnocney strony gory Gááz,

10. Y wszytek on rodzay zgromádzon iest do oycow swoich. Y powstáli inni, ktorzy nie ználi Páná, y uczynkow, ktore czynił z Izráelem.

11. Y czynili synowie Izráelowi złe, przed oczymá Páńskimi, y służyli Báálim.

12. Y opuśćili Páná Bogá oycow swoich, ktory ie był wywiodł z źiemie Ægyptskiey: y poszli zá bogi cudzemi, y zá bogi onych narodow, ktore mieszkáły około nich, y kłániáli śię im, y ku gniewu pobudźili Páná,

13. Opuszczáiąc go, á służąc Báál y Asthároth.

14. Y rozgniewawszy śię Pan ná Izráelá podał ie w ręce łupieżcow, ktorzy ie poimáli, y przedáli nieprzyiaćiołom, ktorzy mieszkáli wkoło: áni śię mogli sprzećiwić nieprzyiaćiołom swoim;

15. Ale

15. Ale gdźie ſię kolwiek chćieli obroćić, tám ręká Páńſká byłá nád nimi, iáko powiedźiał y przyśiągł im: y byli bárzo udręczeni.

16. Y wzbudźił Pan Sędźie, ktorzy ich wyzwaláli z rąk puſtoſzących: ále y tych ſłucháć niechćieli,

17. Cudzołożąc z bogámi cudzemi, y kłániáiąc ſię im. Prędko opuśćili drogę, ktorą chodźili oycowie ich: á ſłyſząc przykazánia Páńſkie, wſzytkie rzeczy przećiwne czynili.

18. A gdy Pan wzbudzał ſędźie zá czáſu ich, wzruſzał ſię miłośierdźiem y ſłuchał wzdychánia utrapionych y wybáwiał ie z morderſtwá puſtoſzących.

19. A potym gdy umárł ſędźia, wracáli ſię, y dáleko gorſze rzeczy czynili oycowie ich, idąc zá cudzemi bogámi, ſłużąc im y kłaniáiąc ſię im. Nieopuśćili wynalazkow ſwoich, y drogi bárzo twárdey, ktorą ſię chodźić byli nałożyli.

20. Y rozgniewáłá ſię zapálczywość Páńſká ná Izráelá, y rzekł: Ponieważ ten lud zgwałćił przymierze moie, ktorem był uczynił z oycy ich, á głoſu mego ſłucháć wzgárdźił:

21. Y ia nie wygłádzę narodow, ktore zoſtáwił Iozue y umárł:

22. Ze przez nie doświadczę Izráelá ieſli ſtrzegą drogi Páńſkiey, y chodzą w niey, iáko ſtrzegli oycowie ich, czyli nie.

23. A tak zoſtáwił Pan wſzytkie narody te, y niechćiał rychło wywroćić, áni ich dał w ręce Iozuemu.

ROZDZIAŁ III.

Stowárzyſzył ſię Izráel z Pogány, ktore Pan ná ich prożbę zoſtáwił: á przetoż też częſto go tępią okoliczni á obcy Krolowie, ále gdy ſię obaczył á náwroćił, wźiął wyzwolenie przez Otonielá.

1. TE ſą narody, ktore Pan zoſtáwił, áby przez nie ćwiczył Izráelá, y wſzytkich ktorzy nie wiedźieli o walkách Chánáneyczykow:

2. Aby ſię potym náuczyli ſynowie ich potykáć z nieprzyiaćioły, á mieć zwyczay walczenia:

3. Pięćioro kśiążąt Philiſthyńſkich, y wſzytkiego Chánáneyczyká, y Sydończyká, y Heweyczyká, ktory mieſzkał ná gorze Libánie, od gory Báál Hermon, áż do weſzćia Emáth.

15. Sed quocunque pergere voluiſſent, manus Domini ſuper eos erat, ſicut locutus eſt, & juravit eis: & vehementer afflicti ſunt.

16. Suſcitavitque Dominus judices *a*, qui liberarent eos de vaſtantibus manibus: ſed nec eos audire voluerunt,

a Vindices ac populi defenſores: ſinguli ut glorioſi & ſancti laudantur. Eccli. 46. 13. Hebr. 11. 32.

17. Fornicantes cum diis alienis, & adorantes eos. Cito deſeruerunt viam, per quam ingreſſi fuerant patres eorum: & audientes mandata Domini, omnia fecere contraria.

18. Cumque Dominus judices ſuſcitaret, in diebus eorum flectebatur miſericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vaſtantium.

19. Poſtquam autem mortuus eſſet judex, revertebantur, & multo faciebant pejora, quam fecerant patres eorum, ſequentes deos alienos, ſervientes eis, & adorantes illos. Non dimiſerunt adinventiones ſuas, & viam duriſſimam, per quam ambulare conſueverunt.

20. Iratusque eſt furor Domini in Iſrael, & ait: Quia irritum fecit gens illa pactum meum, quod pepigeram cum patribus eorum, & vocem meam audire contemſit:

21. Et ego non delebo gentes, quas dimiſit Joſue, & mortuus eſt:

22. Ut in ipſis experiar *b* Iſrael, utrum cuſtodiant viam Domini, & ambulent in ea, ſicut cuſtodierunt patres eorum, an non.

b 70. tentem.

23. Dimiſit ergo Dominus omnes nationes has, & cito ſubvertere noluit, nec tradidit in manus Joſue.

CAPUT III.

Iſrael ſociatur gentibus a Domino derelictis, & ipſius exercitationem: 5. Ideo ſepius per extraneos reges affligitur, 8. Sed reſipiſcens, per Othoniel, Aod, & Samgar liberatur: 9.

1. HÆ ſunt gentes quas Dominus dereliquit, ut erudiret *c* in eis Iſraelem, & omnes, qui non noverant bella *d* Chananæorum.

c Hebr. tentaret. *d* Sc. ſuperiora.

2. Ut poſtea diſcerent filii eorum certare cum hoſtibus, & habere conſuetudinem præliandi:

3. Quinque ſatrapas *e* Philiſtinorum, omnemque Chananæum, & Sidonium, atque Hævæum, qui habitabat in monte Libano, de monte Baal Hermon usque ad introitum Emath.

e I. principes.

4. Dimiſitque eos, ut in ipſis experiretur Iſraelem, utrum audiret mandata Domini, quæ præceperat patribus eorum per manum Moyſi, an non.

5. Itaque filii Iſrael habitaverunt in medio Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Hevæi, & Jebuſæi:

6. Et duxerunt uxores filias eorum, ipſique filias ſuas filiis eorum tradiderunt, & ſervierunt diis eorum.

7. Feceruntque malum in conſpectu Domini, & obliti ſunt Dei ſui, ſervientes Baalim & Aſtaroth.

8. Iratusque contra Iſrael Dominus, tradidit eos in manus Chuſan Raſathaim regis Meſopotamiæ, ſervieruntque ei octo annis *a*.

9. Et clamaverunt ad Dominum: qui ſuſcitavit eis ſalvatorem, & liberavit eos, Othoniel videlicet filium Cenez, fratrem *b* Caleb minorem:

10. Fuitque in eo Spiritus Domini, & judicavit Iſrael. Egreſſusque eſt ad pugnam, & tradidit Dominus in manus ejus Chuſan Raſathaim regem Syriæ, & oppreſſit eum.

11. Quievitque terra quadraginta annis, *c* & mortuus eſt Othoniel filius Cenez.

12. Addiderunt autem filii Iſrael facere malum in conſpectu Domini: qui confortavit adverſum eos Eglon regem Moab: quia fecerunt malum in conſpectu ejùs.

13. Et copulavit ei filios Ammon, & Amalec, abiitque & percuſſit Iſrael, atque poſſedit Urbem palmarum *d*.

14. Servieruntque filii Iſrael Eglon regi Moab decem & octo annis *e*:

15. Et poſtea clamaverunt ad Dominum qui ſuſcitavit eis ſalvatorem vocabulo Aod, filium Gera, filii Jemini *f*, qui utraque manu pro dextra utebatur. Miſeruntque filii Iſrael per illum munera Eglon regi Moab.

16. Qui fecit ſibi gladium ancipitem, habentem in medio capulum longitudinis palmæ manus, & accinctus eſt eo ſubter ſagum in dextro femore.

17. Obtulitque munera Eglon regi Moab. Erat autem Eglon craſſus nimis.

18. Cumque obtuliſſet ei munera, proſecutus eſt ſocios, qui cum eo venerant.

19. Et reverſus de Galgalis *g*, ubi erant idola, dixit ad Regem: Verbum ſecretum habeo ad te, o Rex. Et ille imperavit ſilentium *h*: egreſſisque omnibus, qui circa eum erant,

20. In-

a Ab anno mundi 2591. ad 2599.

b id eſt nepotem V. ſupr. 1. 12.

c Ad quadrageſimum annum, poſt quietem ſcilicet a Joſue in ea primum conſtitutam. Joſ. 14. 10. Hæc ſecunda pax fuerit ſancita anno M. 2599. Ant. Chr. 1405.

d i. Jericho.

e Ab Anno mundi 2661. ad ann. 2679.

f Sc. de tribu Benjamin.

g Sc. ubi ſocios dimiſerat.

h Juſſit ipſum tacere, donec recederent, qui aderant.

4. Y zoſtáwił ie, áby przez nie doświádczał Izráelá, ieſliby ſłuchał roſkazánia Páńſkiego, ktore był przykazał oycom ich przez rękę Moyżeſzá, czyli nie.

5. A ták ſynowie Izráelowi mieſzkáli w pośrzodku Chánáneyczyka, y Hetheyczyká, y Amorrheyczyká, y Pherezeyczyká, y Heweyczyká, y Iebuzeyczyká:

6. Y poymowáli corki ich zá żony, y ſámi corki ſwe ſynom ich dawali, y ſłużyli bogom ich.

7. Y czynili złe przed oczymá Páńſkimi, y zápámiętáli Bogá ſwego, ſłużąc Báálim y Aſtároth.

8. Y rozgniewawſzy ſię Pan ná Izráelá dał ie w ręce Chuſan Ráſátháim Krolá Mezopotámſkiego, y ſłużyli mu ośm lat.

9. Y wołáli do Páná: ktory im wzbudźił zbáwićielá, y wybáwił ie, to ieſt: Othonielá Syná Cenez brátá Kálebowego młodſzego:

10. Y był w nim duch Páńſki, y ſądźił Izráelá. Y wyiáchał ná woynę, y dał Pan w ręce iego Chuſán Ráſátháim Krolá Syriyſkiego, y ſtłumił go.

11. Y ućichnęłá źiemiá czterdźieśći lat, y umárł Othoniel ſyn Cenez.

12. Y przydáli ſynowie Izráelowi złe czynić przed oczymá Páńſkimi: ktory zmocnił przećiwko im Eglonā Krolá Moábſkiego: przeto iż złe czynili przed oblicznośćią iego.

13. Y przyłączył mu ſyny Ammon, y Amálek: y wyiáchał y poráźił Izráelá, y pośiadł Miáſto palm.

14. Y ſłużyli ſynowie Izráelſcy Eglonowi Krolowi Moáb ośmnaśćie lat:

15. A potym wołáli do Páná: ktory im wzbudźił zbáwićielá imieniem Aod, ſyná Gery, ſyná Jemini, ktory obudwu rąk miáſto práwey używał. Y poſłáli ſynowie Izráelowi przezeń dáry Eglonowi krolowi Moábſkiemu.

16. Ktory uczynił ſobie miecz obudwu oſtrzu, máiący w pośrzodku rękoieść w zdłuſz ná dłoni, y przypáſał go pod płáſczem ná práwym boku.

17. Y przynioſł dáry Eglon Krolowi Moáb. A był Eglon człowiek bárzo tłuſty.

18. A gdy mu oddał dáry, ſzedł zá towárzyſzmi, ktorzy z nim byli przyſzli.

19. A wroćiwſzy ſię záś z Gálgál, gdźie były bałwány, rzekł do Krola: ſłowo táiemne mam do ćiebie o Krolu. A on roſkazał pomilczeć: á gdy wſzyſcy wyſzli, ktorzy przy nim byli,

20. Wſzedł

20. Wſzedł Aod do niego: á śiedźiał ná letniey ſáli ſam, y rzekł: Słowo Boże mam do ćiebie. Ktory wnet powſtał z ſtolice.

21. Y śćiągnął Aod lewą rękę, dobył mieczá z práwey biodry ſwey, y wráźił ji w brzuch iego,

22. Ták mocno, ze rękoieść weſzłá zá żelázem w ránę, y przetłuſtem ſádłem śćiſnęłá ſię. Y nie wyiął mieczá, ále iáko uderzył, zoſtáwił w ćiele: y wnet przez táiemne mieyſcá nátury rzućił ſię gnoy z brzuchá.

23. Aod lepák záwárſzy barzo pilnie drzwi ſale, y zámknąwſzy zamkiem,

24. Wyſzedł tyłem. A ſługy krolewſcy wſzedſcy, uyźrzeli záwárte drzwi ſale, y rzekli: Podobno ſobie wczáś czyni w gmáchu letnim.

25. A náczekawſzy ſię długo aż ſię wſtydźili, á widząc że nikt nie otwarzał, wźięli klucz, y otworzywſzy náleźli páná ſwego ná źiemi leżącego umárłym.

26. A Aod gdy ſię oni trwożyli, ućiekł, y minął mieyſce bálwánow zkąd ſię był wroćił. Y przyſzedł do Seiráth:

27. A nátychmiaſt zátrąbił w trąbę ná gorze Ephráim: y poſzli z nim ſynowie Izráelowi, á on ná czele ſzedł.

28. Ktory rzekł do nich: Poydźćie zá mną: ábowiem dał Pan nieprzyiaćiele náſze Moábity w ręce náſze. Y ſzli zá nim, y ubiegli brody Jordaná, przez ktore ſię przepráwuią do Moáb: y niedopuśćili nikomu przechodźić:

29. Ale poráźili ná on czás Moábitow około dźieśięć tyśięcy wſzytkich dużych y mocnych mężow, żaden z nich uyść nie mogł.

30. Y uniżon był Moáb dniá onego pod ręką Izráelá: y ućichłá źiemiá ośmdźieśiąt lat.

31. Potym był Sámgár ſyn Anáth, ktory zábił ſześć ſet mężow Philiſthyńſkich lemieſzem: y ten też bronił Izráelá.

20. Ingreſſus eſt Aod ad eum: ſedebat autem in æſtivo cœnaculo *a* ſolus, dixitque: Verbum Dei habeo ad te. Qui ſtatim ſurrexit in throno.

21. Extenditque Aod ſiniſtram manum, & tulit ſicam de dextro femore ſuo, infixitque eam in ventre ejus.

22. Tam valide, ut capulus ſequeretur ferrum in vulnere, ac pinguiſſimo adipe ſtringeretur. Nec eduxit gladium, ſed ita, ut percuſſerat, reliquit in corpore: ſtatimque per ſecreta naturæ alvi ſtercora proruperunt.

23. Aod autem clauſis diligentiſſime oſtiis cœnaculi, & obfirmatis ſera,

24. Per poſticum egreſſus eſt. Servique regis ingreſſi viderunt clauſas fores cœnaculi atque dixerunt: Forſitan purgat alvum in æſtivo cubiculo.

25. Expectanteſque diu, donec erubeſcerent, & videntes quod nullus aperiret, tulerunt clavem: & aperientes invenerunt dominum ſuum in terra jacentem mortuum.

26. Aod autem dum illi turbarentur, effugit, & pertranſiit locum idolorum, unde reverſus fuerat. Venitque in Seirath:

27. Et Statim inſonuit buccina in monte Ephraim: deſcenderuntque cum eo filii Iſrael, ipſo in fronte gradiente.

28. Qui dixit ad eos: Sequimini me: tradidit enim Dominus inimicos noſtros Moabitas in manus noſtras. Deſcenderuntque poſt eum, & occupaverunt vada Jordanis, quæ transmittunt in Moab: & non dimiſerunt tranſire quemquam:

29. Sed percuſſerunt Moabitas in tempore illo, circiter decem millia, omnes robuſtos & fortes viros: nullus eorum evadere potuit.

30. Humiliatusque eſt Moab in die illo ſub manu Iſrael, & quievit Terra octoginta *b* annis.

31. Poſt hunc fuit Samgar filius Anath, qui percuſſit de Philiſthiim ſexcentos viros vomere & ipſe quoque defendit Iſrael *c*.

a Sc. cauſa refrigerationis.

b Id eſt, octogeſimo anno: ſc. poſt priorem quietem ab Othoniele datam Ergo anno 2679. Ant. Chr. 1325.

c Incertum quanto tempore.

ROZDZIAŁ IV.

Debborá Prorokini y Báruk, walczą przećiw Zyzárze Hetmánowi Krolá Jábin, ktorego ućiekáiącego zábiłá Jábel żoná Aberowá.

1. Y Przydáli ſynowie Izráelowi złe czynić przed oczymá Pánſkimi, po śmierći Aodowey,

CAPUT IV.

Debbora prophetiſſa & Barac adverſus Siſaram principem militiæ Gabin regis Chanaan, feliciter dimicant. 4. Jabel uxor Haber eum profugum occidit. 17.

1. ADdideruntque filii Iſrael facere malum in conſpectu Domini poſt mortem Aod,

2. Et tradidit * illos Dominus in manus Jabin regis Chanaan, qui *a* regnavit in Afor: habuitque ducem exercitus fui nomine Sifaram, ipfe autem habitabat in Harofeth gentium.

3. Clamaveruntq; filii Ifrael ad Dominum: non gentos enim habebat falcatos currus, & per viginti annos *b* vehementer oppresserat eos.

4. Erat autem Debbora prophetis uxor Lapidoth, quæ judicabat populum in illo tempore.

5. Et fedebat fub palma *c*, quæ nomine iliius vocabatur, inter Rama & Bethel in monte Ephraim: afcendebantque ad eam filii Ifrael in omne judicium.

6. Quæ mifit & vocavit Barac filium Abinoem de Cedes Nephthali: dixitque ad eũ: Præcepit tibi Dominus Deus Ifrael: vade, & duc exercitum in montem Thabor, tollesque tecum decem millia pugnatorum de filiis Nephthali, & de filiis Zabulon:

7. Ego autem adducam ad te in loco torrentis Cifon *d* Sifaram principem exercitus Jabin, & currus ejus, atque omnem multitudinem, & tradam eos in manu tua.

8. Dixitque ad eam Barac: Si venis mecum, vadam: fi nolueris venire mecum, non pergam.

9. Quæ dixit ad eum: Ibo quidem tecum fed in hac vice victoria non reputabitur tibi, quia in manu mulieris tradetur Sifara. Surrexit itaque Debbora, & perrexit cum Barac in Cedes.

10. Qui accitis Zabulon & Nephthali, afcendit cum decem millibus pugnatorum, habens Debboram in comitatu fuo.

11. Haber *e* autem Cinæus recefferat quondam a cæteris Cinæis fratribus fuis filiis Hobab *f*, cognati *g* Moyfi: & tetenderat tabernacula usque ad vallem, quæ vocatur Sennim & erat juxta Cedes.

12. Nuntiatumq; eft Sifaræ, quod afcendiffet Barac filius Abinoem in montem Thabor:

13. Et congregavit nongentos falcatos currus, & omnem exercitum de Harofeth gentium ad torrentem Cifon.

14. Dixitque Debbora ad Barac: Surge, hæc eft enim dies, in qua tradidit Dominus Sifaram in manus tuas: en ipfe ductor eft tuus. Defcendit itaque Barac de monte Thabor, & decem millia pugnatorum cum eo.

15. Per-

* 1. Reg. 12. 9.
a Sc. recuperato regno majorum, quod amiferant fub Jofue.
b Ergo ab ann. 2699. ad annum 2719 quo iterum quievit terra infra 5. 32.
c habitans fub ea, vel fedens pro tribunali fub aliqua palma famofa.
d Oritur ex Thabor.
e Jethronis familia bifariam eft divifa: Horum alii cum tribu Juda habitarunt, ex quibus orti funt Rechabitæ (1. Par. 2. 55.) Alii ab iftis feparati ad tribum Manaffe fe transtulerunt, quorum dux & princeps fuit ille Haber.
f Vid. Num. 10. 29.
g Chald. foceri.

2. Y dał ie Pan w ręce Jabin Krolá Chánáneyfkiego, ktory krolował w Afor: á miał Hetmáná woyfká fwego, imieniem Sifárę, á fam mieszkał w Hárofeth pogáńfkim.

3. Y wołáli fynowie Izráelowi do Páná: bo miał dźiewięć fet wozow kośiftych, á przez dwádźieśćiá lat bárzo ie był śćifnął.

4. A byłá Debborá Prorokini żoná Lápidoth, ktora fądźiłá lud czáfu onego.

5. A śiedźiáłá pod pálmą, ktorą imięniem iey zwano, miedzy Rámá á Bethel ná gorze Ephráim: y chodźili do niey fynowie Izráelowi ná káżdy fąd.

6. Ktora pofłáłá y przyzwáłá Báráká fyná Abinoem z Kedes Nephthali: y rzekłá do niego: Przykazałći Pan Bog Izráelow: Idź, á wiedź woyfko ná gorę Thabor, á weźmiefz zfobą dźieśięć tyśięcy rycerzow z fynow Nephthali y z fynow Zábulon:

7. A ia przywiodę do ćiebie, ná mieyfce potoká Cifon, Sifárę hetmáná woyfká Jábin, y wozy iego, y wfzytek lud: á dam ie w rękę twoię.

8. Y rzekł do niey Bárák: Iefli poydźiefz zemną, poydę: iefli nie będźiefz chćiáłá iśdź zemną, nie poydę.

9. Ktora rzekłá do niego: Poydęć z tobą, ále tego rázu zwyćięztwá nie przypifzą tobie: bo w niewieśćiey ręce będźie dan Sifárá. A ták powftáłá Debborá, y pofzłá z Bárákiem do Kedes.

10. Ktory przyzwawfzy Zábulon y Nephthali wyiáchał z dźieśiąćią tyśięcy walecznikow, máiąc Debborę w towárzyftwie fwym.

11. A Háber Cyneyczyk oddźielił śię był niekiedy od infzych Cyneyczykow bráćiey fwych, fynow Hobáb, powinnego Moyżefzowego: y rozbił był namioty áż do doliny, ktorą zową Sennim, á był podle Kedes.

12. Y oznaymiono Sifárze że wftąpił Bárak fyn Abinoem ná gorę Thabor,

13. Y zebrał dźiewięć fet kośiftych wozow, y wfzytko woyfko z Hárofeth pogáńfkiego do potoká Cifon.

14. Y rzekłá Debborá do Báráká: Wftań, boć ten ieft dźień, ktorego dał Pan Sifárę w ręce twoie. oto on ieft fam wodzem twoim. Tedy zftąpił Bárak z gory Thabor, y dźieśięć tyśięcy walecznikow z nim.

15. Y

15. Y przeſtráſzył Pan Siſárę y wſzytkie wozy iego, y wſzytek lud páſczeką mieczá przed Bárakiem: tak barzo, że Siſárá ſkoczywſzy z wozá, pieſzo uciekał,

16. A Bárak gonił uciekáiące wozy y woyſko, áż do Hároſeth pogáńſkiego, y wſzyſtko mnoſtwo nieprzyiácielſkie áż do ſczętu poległo.

17. A Siſárá uciekáiąc przyſzedł do namiotu Jáhel żony Haber Cyneyczyká. Bo był pokoy miedzy Jabin Krolem Azor, á domem Haber Cyneyczyká.

18. Wybieżawſzy tedy Jáhel przećiwko Siſárze, rzekłá do niego: Wnidź do mnie páṅie moy: Wnidź, nieboy ſię. Ktory gdy wſzedł do iey namiotu, y przykryty od niey płaſczem,

19. Y rzekł do niey: Day mi proſzę ćie trochę wody, boć prágnę bárzo. Ktora otworzyłá łagwicę mleká, y dáłá mu pić, y nákryłá go.

20. Y rzekł Siſárá do niey: Stoy u drzwi namiotu, á gdy kto przydźie pytáiąc ćię y rzekąc: Ieſt że tu kto? odpowieſz: Niemáſz nikogo.

21. Wźięłá tedy Jahel zoná Haber gwoźdź namiotowy, biorąc ſpołem y młot: y wſzedſzy potáiemnie y milczkiem, przyłożyłá gwoźdź ná ſkroń głowy iego, y uderzywſzy weń młotem wbiłá w mozg áż do źiemie: ktory ſpánie z śmierćią złączywſzy uſtał y umárł.

22. Alić oto Bárák goniąc Siſárę przybiegał: á Jáhel wyſzedſzy przećiw iemu, rzekłá mu: Podź, á ukáżęć mężá, ktorego ſzukaſz. Ktory wſzedſzy do niey, uyźrzał Siſárę leżącego martwym, á gwoźdź wbity w ſkroni iego.

23. Unizył tedy Bog dniá onego Jábin Krolá Chánáán przed ſynmi Izráel:

24. Ktorzy codźień ſię wzmagáli, á mocną ręką tłumili Jábin Krolá Chánáneyſkiego, áż go zgłádźili.

15. Perterruitque *a* Dominus Siſaram, & omnes currus ejus, univerſamque multitudinem, in ore gladii, ad conſpectum Barac: in tantum, ut Siſara de curru deſiliens, pedibus fugeret,

a Pſalm. 12. 10. Hebr. contrivit.

16. Et Barac perſequeretur fugientes currus, & exercitum, usque ad Haroſeth gentium, & omnis hoſtium multitudo usque ad internecionem caderet.

17. Siſara autem fugiens pervenit ad tentorium Jahel uxoris Haber Cinæi. Erat enim pax inter Jabin regem Azor, & Domum Haber Cinæi.

18. Egreſſa igitur Jahel in occurſum Siſaræ, dixit ad eum: Intra ad me domine mi: intra, ne timeas. Qui ingreſſus tabernaculum ejus, & opertus ab ea pallio,

19. Dixit ad eam: Da mihi, obſecro, paululum aquæ, quia, ſitio valde. Quæ aperuit utrem lactis, & dedit ei bibere, & operuit illum.

20. Dixitque Siſara ad eam: Sta ante oſtium tabernaculi: & cum venerit aliquis interrogans te, & dicens: Numquid hic eſt aliquis? Reſpondebis: Nullus eſt.

21. Tulit itaque Jahel uxor Haber clavum tabernaculi *b*, aſſumens pariter & malleum: & ingreſſa abſcondite, & cum ſilentio poſuit ſupra tempus capitis ejus clavum, percuſſumque malleo defixit in cerebrum usque ad terram: qui ſoporem morti conſocians defecit, & mortuus eſt *c*.

b i. unum ex tabernaculo. *c* 5. & ipſe cecidit palpitans inter pedes ejus & expiravit.

22. Et ecce Barac ſequens Siſaram veniebat: egreſſaque Jahel in occurſum ejus, dixit ei: Veni, & oſtendam tibi virum, quem quæris. Qui, cum intraſſet ad eam, vidit Siſaram jacentem mortuum, & clavum infixum in tempore ejus.

23. Humiliavit ergo Deus in die illo Jabin regem Chanaan coram filiis Iſrael:

24. Qui creſcebant quotidie, & forti manu opprimebant Jabin regem Chanaan, donec delerent eum.

ROZDZIAŁ V.

Pieśń Debory y Bárákowá, czyniących dźięki Pánu Bogu zá zwyćięſtwo.

1. Y Spiewáli Deborá y Bárák ſyn Abinoem dniá onego, mowiąc:

2. Ktorzyśćie dobrowolnie ofiárowáli z Izráe-

CAPUT V.

Canticum gratiarum actionis Debboræ & Barac poſt victoriam. 2. Quies in Iſrael. 32.

1. Cecineruntque Debbora, & Barac filius Abinoem in illo die, dicentes:

2. Qui ſponte obtuliſtis de Iſrael animas ve-

a i. Idumæa reſidens in Arca & nobiſcum ambulans.
b Quaſi præ timore ſudantes.
c Sc. præ timore.
d i. inuſitata.
e Ut equitetis commode.
f Sc. egrediens intrepide.
g i. Iſrael
h Sc. aſſumens.
i Sc. Aſſumens fortes & victores.

veſtras ad periculum, benedicite Domino.

3. Audite reges, auribus percipite principes: Ego ſum, ego ſum, quæ Domino canam, Pſallam Domino Deo Iſrael.

4. Domine cum exires de Seir *a*, & tranſires per regiones Edom, terra mota eſt, cælique ac nubes diſtillaverunt *b* aquis.

5. Montes fluxerunt a facie Domini, & Sinai a facie Domini Dei Iſrael:

6. In diebus Samgar filii Anath, in diebus Jahel, quieverunt ſemitæ: & qui ingrediebantur per eas, ambulaverunt *c* per calles devios.

8. Ceſſaverunt fortes in Iſrael, & quieverunt: donec ſurgeret Debbora, ſurgeret mater in Iſrael.

8. Nova bella *d* elegit Dominus, & portas hoſtium ipſe ſubvertit: clypeus & haſta ſi apparuerint in quadraginta millibus Iſrael.

9. Cor meum diligit principes Iſrael: qui propria voluntate obtuliſtis vos diſcrimini, benedicite Domino.

10. Qui aſcenditis ſuper nitentes aſinos *e*, & ſedetis in judicio, & ambulatis in via, loquimini.

11. Ubi colliſi ſunt currus, & hoſtium ſuffocatus eſt exercitus, ibi narrentur juſtitiæ Domini & clementia in fortes, tunc deſcendit populus Domini ad portas *f*, & obtinuit principatum.

12. Surge, ſurge Debbora, ſurge ſurge, & loquere canticum: ſurge Barac, & apprehende captivos tuos fili Abinoem.

13. Salvatæ ſunt reliquiæ populi, Dominus in fortibus *g* dimicavit.

14. Ex Ephraim *h* delevit eos in Amalec, & poſt eum ex Benjamin *i* in populos tuos o Amalec: de Machir principes deſcenderunt & de Zabulon, qui exercitum ducerent ad bellandum.

15. Duces Iſſachar fuere cum Debbora, & Barac veſtigia ſunt ſecuti, qui quaſi in præceps ac barathrum ſe diſcrimini dedit: diviſo contra ſe Ruben, magnanimorum reperta eſt contentio.

16. Quare habitas inter duos terminos, ut audias ſibilos gregum? diviſo contra ſe Ruben, magnanimorum reperta eſt contentio.

17. Galaad trans Jordanem quieſcebat, & Dan

Izráelá duſze wáſze ná niebeſpieczeńſtwo, błogoſławćie Pánu.

3. Słuchayćie Krolowie, bierzćie w uſzy kśiążętá: Iam ieſt, iam ieſt, ktora Pánu záśpiewam, śpiewáć będę Pánu Bogu Izráelowemu.

4. Pánie, gdyś wychodźił z Seir, á przechodźiłeś przez kráiny Edom źiemiá ſię wzruſzyłá, á niebieſá y obłoki kropiły wdą:

5. Gory ſpłynęły od obliczá Páńſkiego, y Sinái od obliczá Páná Bogá Izráelowego.

6. Zá czáſu Sámgár ſyná Anáth, zá czáſu Jáhel odpoczęły ſzcieſzki: á ktorzy chodźili przez nie ſzli drożkámi zdrożnemi.

7. Uſtáli mocni w Izráelu, y ućichnęli: áż powſtáłá Debborá, powſtáłá mátká w Izráelu.

8. Nowe woyny obrał Pan, á bramy nieprzyiacielſkie ſam wywroćił: tarcza y drzewce ieſliby ſię ukázáły we czterdźieśći tyśięcy Izráelá.

9. Serce moie miłuie kśiążętá Izráelſkie: ktorzyśćie ſię dobrowolnie wydáli ná niebeśpieczeńſtwá, błogoſławćie Pánu.

10. Ktorzy wśiádáćie ná oſły świetne, y záśiádaćie ná ſądźiech, á chodźićie drogę, mowćie.

11. Gdźie ſię potłukły wozy, y woyſko nieprzyiáćielſkie zátłumione ieſt, tám niechay powiádáią ſpráwiedliwośći Páńſkie, y łáſkę przećiwko mocnym Izráelá: tedy zſtąpił lud Páńſki do bram y otrzymał zwierzchność.

12. Powſtań, powſtań Debboro, powſtań, á záczynay pieśń: wſtań Báráku, á poimay więźnie twoie ſynu Abinoem.

13. Záchowáne ſą oſtátki ludu, Pan w mocnych ſię potykał.

14. Z Ephráimá wygłádźił ie w Amáleku, á po nim z Beniáminá przećiwko ludu twemu o Amáleku: z Máchirá kśiążętá wyſzli, á z Zábuloná ktorzy wywiedli woyſko ku woiowániu.

15. Kśiążętá Iſáchár były z Debborą y w Bárákowe tropy ſzli, ktory iákoby z gory y w przepáść w niebeśpieczeńſtwo ſię wdał: rozerwány będąc Ruben przećiw ſobie, ludźi wielkiey myśli nálázło ſię ſprzeczánie.

16. Czemu mieſzkaſz między dwiemá gránicámi, ábyś ſłuchał kſzykánie trzod? rozerwány będąc Ruben przećiw ſobie, ludźi wielkiey myśli nálázło ſię ſprzeczánie.

17. Gáláád zá Jordanem odpoczywał, á Dán báwił

bawił śię okrętámi: Aſer mieſzkał ná brzegu morſkim, á przebywał w porćiech.

18. Ale Zábulon y Nephthali wydáli duſze ſwe ná śmierz w kráynie Merome.

19. Przyiácháli Krolowie y walczyli, walczyli Krolowie Chánáán w Thonách przy wodách Mágeddo, á przećię nic nie odnieśli łupiąc.

20. Z niebá walczono przećiwko im: gwiazdy trwáiąc w rzedźie y w biegu ſwoim, przećiwko Siſárze walczyły.

21. Potok Ciſon niosł trupy ich, potok Kádumim, potok Ciſon, podepe duſzo moiá duże.

22. Kopytá koniom padáły gdy ućiekáli pędem, y gdy ſpadáli ná ſzyie co mocnieyſzy nieprzyiáćiele.

23. Przeklinayćie źiemię Meroz rzekł Anyoł Páńſki: złorzeczćie obywátelom iey, iż nie przyſzli ná pomoc Páńſką, ná pomoc namocnieyſzym iego.

24. Błogosłáwiona między niewiáſtámi Jáhel żoná Háber Cyneyczyká, y niech będźie błogosłáwiona w namiećie ſwoim.

25. Wody proſzącemu, mleká dałá, á w kubku kśiążąt przyniosłá máſłá.

26. Lewą ręką śćiągnęłá do gwoźdźiá, á práwą do kowálſkich młotow, y uderzylá Siſarę, ſzukáiąc w głowie mieyſcá ránie, y ſkroń mocno dźiuráwiąc.

27. Padł iey miedzy nogi uſtał y umárł: walał śię przed iey nogámi, ylezał bez duſze y nędzny.

28. Oknem wyglądáiąc, wyłá mátká iego: y z ſale mowiłá: Przecz mieſzka wroćić śię woz iego? czemu leniwo ſzły nogi poczwornych iego?

29. Iedná co mędrſza nád inne żony iego, te świekrze słowá odpowiedźiáłá:

30. Podobno teraz dźieli korzyśći, á obieráią mu co nacudnieyſzą białągłowę: ſzáty rozmáitey maśći Siſárze dáią zá łup, y ſprzęt rozmáity zbieráią mu ná ozdobę ſzyiam.

31. Ták niechay zginą wſzyſcy nieprzyiaćiele twoi Pánie: á ktorzy ćię miłuią, iáko śię iáśni słońce kiedy wſchodźi, ták niechay świecą.

32. Y byłá w pokoiu źiemiá przez czterdźieśći lat.

ROZDZIAŁ VI.

Mádyáńczykowie zniewolili lud Izráelſki, Anioł

Dan vacabat navibus: Aſer habitabat in littore maris, & in portubus morabatur.

18. Zabulon vero & Nephthali obtulerunt animas ſuas morti in regione Merome.

19. Venerunt reges, & pugnaverunt, pugnaverunt reges Chanaan in Thanach juxta aquas Mageddo, & tamen nihil tulere prædantes.

20. De cœlo dimicatum eſt contra eos: ſtellæ *a* manentes in ordine, & curſu ſuo, adverſus Siſaram pugnaverunt.

21. Torrens Ciſon traxit cadavera eorum, torrens Cadumim *b*, torrens Ciſon: conculta anima mea robuſtos.

22. Ungulæ equorum ceciderunt, fugientibus impetu, & per præceps ruentibus fortiſſimis hoſtium.

23. Maledicite terræ Meroz *c*, dixit Angelus *d* Domini: maledicite habitatoribus ejus, quia non venerunt ad auxilium Domini, in adjutorium fortiſſimorum ejus.

24. Benedicta inter mulieres Jahel uxor Haber Cinæi, & benedicatur in tabernaculo ſuo.

25. Aquam petenti lac dedit, & in phiala principum *e* obtulit butyrum *f*.

26. Siniſtram manum miſit ad clavum, & dexteram ad fabrorum malleos, percuſſitque Siſaram quærens in capite vulneri locum, & tempus valde perforans.

27. Inter pedes ejus ruit, defecit, & mortuus eſt: volvebatur ante pedes ejus, & jacebat exanimis, & miſerabilis.

28. Per feneſtram reſpiciens ululabat mater ejus: & de cœnaculo loquebatur: Cur moratur regredi currus ejus? quare tardaverunt pedes quadrigarum illius?

29. Una ſapientior cæteris uxoribus ejus, hæc ſocrui verba reſpondit:

30. Forſitan nunc dividit ſpolia, & pulcherrima feminarum eligitur ei: veſtes diverſorum colorum Siſaræ traduntur in prædam, & ſupellex varia ad ornanda colla congeritur.

31. Sic *g* pereant omnes inimici tui Domine: qui autem diligunt te, ſicut ſol in ortu ſuo ſplendet, ita rutilent.

32. Quievitque Terra per quadraginta *h* annos.

CAPUT VI.

Iſraelitæ in priora recidunt ſcelera: hinc op-pri-

a i. Angeli.

b Etimolog. antiquiſſimus.

c Meroz urbs erat prælii, in gratitudine infamis exciſa vel ſaltem æterna oblivione ſepulta eſt. Tirin.

d Loquens per me.

e Q. d. pulchra.

f Sc. lac.

g Ut Siſara.

h Id eſt ad quadrageſimum annum poſt priorem quietem ab Ehude reſtituram Ergo anno mundi 2719. Ant. Chr. 1285.

primuntur a Madianitis, 2. Gedeon decernitur a Deo eorum liberator, 11. Qui altare Deo erigit deſtruens aram Baal & duplex ſignum in ovis vellere accipit, 27.

1. FEcerunt autem filii Iſrael malum in conſpectu Domini: qui tradidit illos in manu Madian ſeptem annis *,

* Ab Ann. M. 2752. ad annum. 2759.

2. Et oppreſſi ſunt valde ab eis. Feceruntque ſibi antra, & ſpeluncas in montibus, & munitiſſima ad repugnandum loca.

3. Cumque ſeviſſet Iſrael, aſcendebat Madian, & Amalec, cæteriq; Orientaliũ nationum,

4. Et apud *a* eos figentes tentoria, ſicut erant in herbis, cuncta vaſtabant *b* usque ad introitum Gazæ: nihilque omnino ad vitam pertinens relinquebant in Iſrael, non oves, non boves, non aſinos.

a i. contra eos. *b* i. fructus terræ.

5. Ipſi enim, & univerſi greges eorum veniebant cum tabernaculis ſuis, & inſtar locuſtarum univerſa complebant, innumera multitudo hominum, & camelorum, quidquid tetigerant devaſtantes.

6. Humiliatusque eſt Iſrael valde in conſpectu Madian.

7. Et clamavit ad Dominum poſtulans auxilium contra Madianitas.

8. Qui miſit ad eos virum prophetam *c*, & locutus eſt: Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Ego vos feci conſcendere de Ægypto, & eduxi vos de domo ſervitutis.

c i. Phineem filium Eleazari ſecundum Hebræos.

9. Et Liberavi de manu Ægyptiorum, & omnium inimicorum, qui affligebant vos: ejecique eos ad introitum veſtrum, & tradidi vobis Terram eorum.

10. Et dixi: Ego Dominus Deus veſter, ne timeatis deos Amorrhæorũ, in quorũ terra habitatis. Et noluiſtis audire vocem meam.

11. Venit autem Angelus Domini *d*, & ſedit ſub quercu, quæ erat in Ephra: & pertinebat ad Joas patrem familiæ Ezri. Cumque Gedeon filius ejus excuteret atque purgaret frumenta in torculari *e*, ut fugeret Madian.

d Ann M. 2759. Ant. Chr. 1245.

e i. loco ubi erat torcular.

12. Apparuit ei Angelus Domini, & ait: Dominus tecum, virorum fortiſſime.

13. Dixitque ei Gedeon: Obſecro, mi Domine, ſi Dominus nobiſcum eſt, cur apprehenderunt nos hæc omnia? ubi ſunt mirabilia ejus, quæ narraverunt patres noſtri, atque dixerunt: De Ægypto eduxit nos Dominus? Nunc autem dereliquit nos Dominus, & tradidit in manu Madian,

14. Re-

niol ſię Boży Gedeonowi ukazał, Otoniel mu uczynił Ofiáry, zburzył báłwána Báál, potym go Bog poſilił ná nieprzyiaćielá.

1. Y Uczynili Synowie Izráelowi złe przed oczymá Páńſkimi: ktory ie dał w rękę Mádián przez śiedm lat:

2. Y byli bárzo od nich ućiśnieni. Y poczynili ſobie iámy y iáſkinie w gorách, y mieyſcá bárzo obronne ná odpor.

3. A gdy Izráel záśiał, przyiezdżał Mádián y Amálek, y inne wſchodnie narody:

4. Y u nich rozbiwſzy namioty, iáko było w trawie wſzytko pſowáli, áż do weſzćia Gázy: á zgołá nic do żywnośći należącego w Izráelu nie zoſtáwiáli, áni owiec, áni wołow, áni osłow.

5. Bo y ſami y wſzytkie trzody ich przyćiągáli z namiotámi ſwymi, á iáko ſzáráńczá wſzytkie mieyſcá nápełniáłá niezliczona wielkość ludźi y wielbłądow, puſtoſząc wſzytko czego ſię dotknęli.

6. Y poniżony ieſt bárzo Izráel przed oczymá Mádián.

7. Y wołał do Páná, proſząc pomocy przećiw Mádiánitom.

8. Ktory poſłał do nich mężá proroká, y rzekł: To mowi Pan Bog Izráelow: Iám uczynił żeśćie wyſzli z Ægyptu, y wywiodłem was z domu niewoley,

9. Y wybáwiłem z ręki Ægyptiánow, y wſzytkich nieprzyiáćioł, ktorzy was trapili: y wygnałem ie ná weſzćie wáſze, y dałem wam ich źiemię.

10. Y rzekłem: Iam Pan Bog wáſz, nie boyćie ſię bogow Amorrheyczykow, w ktorych źiemi mieſzkáćie. A niechćieliśćie ſłucháć głoſu mego.

11. Y przyſzedł Anyoł Páńſki, y śiedźiał pod dębem, ktory był w Ephrá, y należał do Ioáſá oycá domu Ezri. A gdy Gedeon ſyn iego młoćił y czyśćił zboże w práśie, áby ućiekł przed Mádiánity,

12. Ukazał ſię mu Anyoł Páńſki, y rzekł: Pan z tobą z mężow namocnieſzy.

13. Y rzekł mu Gedeon: Proſzę moy Pánie, ieſli ieſt Pan z nami, czemuż nas podkáło to wſzytko? gdźież ſą dźiwy iego, ktore powiádáli oycowie náſzy, y mowili: Wywiodł nas Pan z Ægyptu, á teraz opuśćił nas Pan y dał w ręce Mádiáńſkie.

14. Y

14. Y weyźrzał nań Pan, y rzekł: Idź w tey mocy twoiey, á wybáwiſz Izráelá z ręki Mádiáńſkiey: wiedz żem ćię poſłał.

15. Ktory odpowiedáiąc rzekł: Proſzę moy Pánie, w czym wybáwię Izráelá? oto dom moy napodleyſzy ieſt w Mánáſſe, á ia namnieyſzy w domu oycá mego.

16. Y rzekł mu Pan: Ia będę z tobą: y poráźiſz Mádiánity iáko iednego męża.

17. A on: Ieſlim, pry, nálazł łáſkę przed tobą, dáy mi znák, żeś ty ieſt, ktory mowiſz do mnie.

18. Ani odchodź z tąd, áż ſię wrocę do ćiebie, nioſąc ofiárę y ofiáruiąćći. Ktory odpowiedźiał: Iá będę czekał przyśćia twego.

19. Wſzedł tedy Gedeon, y upiekł koźlątko, y z miáry mąki przáſnego chlebá, y włożywſzy mięſo w koſz, á polewkę mieśną wlawſzy w gárniec, przynioſł wſzyſtko pod dąb, y ofiárowal mu.

20. Ktoremu rzekł Anyoł Páńſki: Weźmi mięſo y przáſne chleby, y położ ná ſkále oney á poley polewką. A gdy ták uczynił,

21. Śćiągnął Anyoł Páńſki koniec laſki ktorą trzymał w ręce, y dotknął mięſá y przáſnych chlebow, y wyſtąpił ogień z ſkáły, y ſtrawił mięſo y przaſniki: á Anyoł Páńſki zniknął z oczy iego.

22. A uyźrzawſzy Gedeon, że był Anyoł Páńſki, rzekł: Ah moy Pánie Boże, iżem widźiał Aniolá Páńſkiego twarzą w twarz.

23. Y rzekł mu Pan: Pokoy z tobą: nie boy ſię, nie umrzeſz.

24. Zbudował tedy tám Gedeon ołtarz Pánu, y názwał ji, Páńſki pokoy, áż do dniá dźiśieyſzego. A gdy był ieſcze w Ephrá, ktorá ieſt domu Ezri,

25. Nocy oney rzekł Pan do niego: Weźmi byká oycá twego, á drugiego byká, śiedmiletnego, y rozwaliſz ołtarz Báálow, ktory ieſt oycá twego; á gay, ktory ieſt okolo ołtarzá wyrąbay:

26. Y zbuduieſz ołtarz Pánu Bogu twemu ná wierzchu tey ſkáły, ná ktoreieś pierwey ofiárę położył; y weźmieſz byká wtorego, y ofiáruieſz cáłopalenie, ná ſtośie drew ktorych z gáiu wyśieczeſz.

27. Wźiąwſzy tedy Gedeon dźieśięć mężow ſłużebnikow ſwoich, uczynił iáko mu był Pan przykazał. Lecz boiąc ſię domu oycá ſwego y ludźi miáſtá onego, niechciał tego we

14. Reſpexitque ad eum Dominus *a*, & ait: *b* Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Iſrael de manu Madian: ſcito *c*, quod miſerim te.

15. Qui reſpondens ait: Obſecro, mi Domine, in quo liberabo Iſrael? ecce familia mea *d* infima eſt in Manaſſe, & ego minimus in domo patris mei.

16. Dixitque ei Dominus: Ego ero tecum; & percuties Madian quaſi unum virum.

17. Et ille: Si inveni, inquit, gratiam coram te, da mihi ſignum, quod tu ſis *e*, qui loqueris ad me.

18. Nec recedas hinc, donec revertar ad te, portans ſacrificium, & offerens tibi. Qui reſpondit: Ego præſtolabor adventum tuum.

19. Ingreſſus eſt itaque Gedeon, & coxit hœdum, & de farinæ modio *f* azymos panes: carnesque ponens in caniſtro, & jus carnium mittens in ollam, tulit omnia ſub quercu, & obtulit ei.

20. Cui dixit Angelus Domini: Tolle carnes, & azymos panes, & pone ſupra petram illam, & jus deſuper funde. Cumque feciſſet ita,

21. Extendit Angelus Domini ſummitatem virgæ, quam tenebat in manu, & tetigit carnes, & panes azymos: aſcenditque ignis de petra, & carnes azymosque panes conſumpſit: Angelus autē Domini evanuit *g* ex oculis ejus.

22. Videnſque Gedeon, quod eſſet Angelus Domini, ait: Heu mi Domine Deus! quia vidi Angelum Domini facie ad faciem.

23. Dixitque ei Dominus *h*: Pax tecum: ne timeas, non morieris.

24. Ædificavit ergo ibi Gedeon altare Domino vocavitque illud, Domini pax, usque in præſentem diem. Cumque adhuc eſſet in Ephra, quæ eſt familiæ Ezri,

25. Nocte illa dixit Dominus ad eum: Tolle taurum patris tui *i*, & alterum taurum annorum ſeptem, deſtruesque aram Baal, quæ eſt patris tui: & nemus, quod circa aram eſt, ſuccide:

26. Et ædificabis *k* altare Domino Deo tuo in ſummitate petræ hujus, ſuper quam ante ſacrificium poſuiſti; tolleſque taurum ſecundum, & offeres holocauſtum ſuper ſtruem lignorum, quæ de nemore ſucciderís.

27. Aſſumptis ergo Gedeon decem viris de ſervis ſuis fecit, ſicut præceperat ei Dominus. Timens autem domum patris ſui, & homi-

a Per Angelum
b 1. Reg. 12. 11.
c i. tunc ſcies.
d Hebr. chilias ſeu millenarium meum ſic & Mich 5. v. 2. In millibus judæ.
e Sc. Dei Angelus.
f Hebr. Epha.
g Hebr. abiit.
h Sc Angelus Domini diſcedens.
i Sc. deſtinatum ad ſacrificium idolorum.
k Deus diſpenſavit cum Gedeon, ut ſacerdotió fungeretur & holocauſtum offerret procul a tabernaculo; ſic & poſtea diſpenſavit cum Samuel 1. Reg 9. & 16. & cum Elia 3. Reg. 18.

homines illius civitatis, per diem noluit id facere, ſed omnia nocte complevit.

28. Cumque ſurrexiſſent viri oppidi ejus mane, viderunt deſtructam aram Baal, lucumque ſucciſum, & taurum alterum impoſitum ſuper altare, quod tunc ædificatum erat.

29. Dixeruntque ad invicem: Quis hoc fecit? Cumque perquirerent auctorem facti, dictum eſt: Gedeon filius Joas fecit hæc omnia.

30. Et dixerunt ad Joas: Produc filium tuum huc, ut moriatur: quia deſtruxit aram Baal, & ſuccidit nemus.

31. Quibus ille reſpondit: Numquid ultores eſtis Baal, ut pugnetis pro eo? qui adverſarius eſt ejus, moriatur, antequam lux craſtina veniat: ſi Deus eſt, vindicet ſe dē eo, qui ſuffodit aram ejus.

32. Ex illo die vocatus eſt Gedeon, Jerobaal *a*, eo quod dixiſſet Joas: Ulciſcatur ſe de eo Baal, qui ſuffodit aram ejus.

33. Igitur omnis Madian, & Amalec, & Orientales populi congregati ſunt ſimul: & tranſeuntes Jordanem, caſtra metati ſunt in valle Jezrael.

34 Spiritus autem Domini induit Gedeon qui clangens buccina convocavit domum Abiezer *b*, ut ſequeretur ſe.

35. Miſitque nuntios in univerſum Manaſſen qui & ipſe ſecutus eſt eum: & alios nuntios in Aſer, & Zabulon, & Nepthali, qui occurrerunt ei.

36. Dixitque Gedeon ad Deum: Si ſalvum facis per manum meam ſicut locutus es,

37. Ponam hoc vellus lanæ in area: ſi ros in ſolo vellere *c* fuerit, & in omni terra ſiccitas, ſciam, quod per manum meam, ſicut locutus es, liberabis Iſrael.

38. Factumque eſt ita. Et de nocte *d* conſurgens, expreſſo vellere, concham *e* rore implevit.

39. Dixitque rurſus ad Deum: Ne iraſcatur furor tuus contra me, ſi adhuc ſemel tentavero, ſignum quærens in vellere. Oro, ut ſolum vellus ſiccum ſit, & omnis terra rore madens.

40. Fecitque Deus nocte illa, ut poſtulaverat: & fuit ſiccitas in ſolo vellere, & ros in omni terra.

CA-

a i. impugnans Baal.

b Sc. cognatos ſuos.

c Ros in vellere myſtice eſt Chriſtus in utero Virginis. Pſal. 71. v. 6.

d i. mane.

e Chald. phialam.

we dnie czynić, ále wſzyſtko w nocy odpráwił.

28. A gdy wſtáli ráno ludźie miáſtá onego, uyźrzeli rozwálony ołtarz Báálow, y gay wyrąbány, y byká drugiego włożonego ná ołtárz, ktory ná ten czáś był zbudowány.

29. Y rzekli ieden do drugiego: Kto to uczynił? A gdy ſię dowiádowáli, ktoby to uczynił, powiedźiano: Gedeon ſyn Ioás to wſzyſtko uczynił.

30. Y rzekli do Ioás: Wywiedź tu ſyná twego, żeby umárł: Bo rozwálił ołtarz Báálow, y gay wyrąbał.

31. Ktorym on odpowiedźiał: Izáśćie wy mśćićiele Báálowi, żebyśćie ſię záſtáwiáli zań? Kto iego przećiwnikiem ieſt niech umrze, niż dźień iutrzeyſzy przyidźie: Ieſli Bog ieſt, niech ſię pomśći ná tym, ktory podkopał ołtarz iego.

32. Od onego dniá názwan ieſt Gedeon Jerobáál, przeto, iż rzekł Joás: niech ſię pomśći nád tym Báál, ktory podkopał ołtarz iego.

33. Wſzytek tedy Mádyán y Amálek, y wſchodni narodowie zebráli ſię poſpołu: y przepráwiwſzy ſię przez Jordan położyli ſię obozem w dolinie Iezráel,

34. A Duch Páńſki oblokł Gedeoná, ktory zátrąbiwſzy w trąbę, zwołał dom Abiezer, áby ſzedł zá nim.

35. Y poſłał poſły do wſzyſtkiego Mánaſſe, ktory y ſam ſzedł zá nim, y drugie poſły do Aſer y do Zábulon, y do Nephtháli, ktorzy mu záiácháli.

36. Y rzekł Gedeon do Bogá: Ieſli zbáwiſz przez rękę moię Izráelá, iákoś powiedźiał,

37. Położę to runo wełny ná bołowiſku: ieſli roſá będźie ná ſámey wełnie, á ná wſzytkiey źiemi ſuchość, będę wiedźiał że przez rękę moię, iákoś rzekł, wyzwoliſz Izráelá.

38. Y ſtáło ſię ták. A wſtawſzy w nocy wyćiśnąwſzy runo, nápełnił miednicę roſy.

39. Y rzekł záś do Bogá: Niech ſię nie gniewa zapálczywość twa ná mię, ieſli ſię ieſzcze z raz pokuſzę, ſzukáiąc znáku ná runie. Proſzę niechay ſámo runo ſucho będźie, á wſzytká źiemiá zmokłá od roſy.

40. Y uczynił Bog oney nocy, iáko żądał: y byłá ſuchość ná ſámym runie, á roſá po wſzytkiey źiemi.

ROZ-

ROZDZIAŁ VII.

Obrał ludu Gedeon ku woynie godnego u wod, á usłyszawszy sen iednego człowieká z Mádiánitow, uderzył ná nie, o zwyćięstwie we trzech set ludźi, o zábiciu Orebá y Zebá.

1. JErobáál tedy, ktory y Gedeon, w nocy wstawszy y wszytek lud z nim, przyćiągnął do źrzodłá, ktore zową Hárad, á woysko Mádiáńskie było w dolinie ku połnocney stronie pagorku wysokiego.

2. Y rzekł Pan do Gedeoná: Wielki ieśt lud z tobą, áni będźie dan Mádian w ręce iego, áby się nie chwalił przećiw mnie Izráel, y rzekł: Mocą moią ięstem wybáwiony.

3. Mow do ludu, á opowiedz gdźie wszyscy usłyszą: Kto ieśt boiáźliwy á lękliwy, niech się wroći. Y odiácháło z gory Gáláád, y wroćiło się z ludu dwádźieśćiá y dwá tyśiącá mężow, á tylko dieśięc tyśięcy zostáło.

4. Y rzekł Pan do Gedeoná: Jescze wielki lud ieśt, wiedź ie do wody, á tám ich doświadczę, á o ktorymći powiem áby ztobą szedł, ten niech idźie: ktoremu iśdź zákażę, niech się wroći.

5. A gdy przyszedł lud do wody, rzekł Pan do Gedeoná: Ktorzy ięzykiem łeptáć będą wodę, iáko pśi zwykli łeptáć, oddźielisz ie osobno: á ktorzy ukłęknąwszy ná koláná pić będą, będą ná drugiey stronie.

6. Byłá tedy liczbá tych, ktorzy ręką do ust miecąc, łeptáli wodę, trzy stá mężow, á inny wszytek lud pił poklęknąwszy.

7. Y rzekł Pan do Gedeoná: We trzech set mężow, ktorzy łeptáli wodę, wybáwię was, y dam w rękę twą Mádián: á inny wszytek lud niech się wroći ná mieysce swoie.

8. Nábrawszy tedy wedle pocztu stráwy y trąb, roskazał wszytkiemu innemu mnostwu odyśc do przybytkow swoich: á sam ze trzemá sty mężow puśćił się ná woynę. A oboz Mádiáński był ná spodku w dolinie.

9. Teyże nocy rzekł Pan do niego: Wstań, á znidź do obozu: bomći ie dał w rękę twoię.

10. A ieśli się sam iśdź boisz, niechay znidźie ztobą Phárá sługá twoy.

11. A gdy usłyszysz co mowią, tedy się pośiłą ręce twoie, y bespieczniey do obozu nieprzyiaćielskiego znidźiesz. Szedł tedy sam y

CAPUT VII.

Gedeon seligit ad aquas aptos ad bellandum, audito unius Madianitæ somnio, in eos irruit, tubis, lagenis ac lucernis armatus, 4. Madianitæ se mutua cæde trucidant, & vulnerant, 19. Duo eorum principes Oreb, & Zeb interficiuntur, 25.

1. IGitur Jerobaal, qui & Gedeon, de nocte *a* consurgens, & omnis populus cum eo, venit * ad fontem, qui vocatur Harad. Erant autem castra Madian in valle ad Septentrionalem plagam collis excelsi.

2. Dixitque Dominus ad Gedeon: Multus tecum est populus, nec tradetur Madian in manus ejus: ne glorietur contra me Israel, & dicat: meis viribus liberatus sum.

3. Loquere ad populum, & cunctis audientibus prædica *b*: Qui formidolosus, & timidus est, revertatur. Recesseruntque de monte Galaad, & reversi sunt de populo viginti duo millia virorum, & tantum decem millia remanserunt.

4. Dixitque Dominus ad Gedeon: Adhuc populus multus est, duc eos ad aquas, & ibi probabo illos: & de quo dixero tibi, ut tecum vadat, ipse pergat: quem ire prohibuero, revertatur.

5. Cumque descendisset populus ad aquas, dixit Dominus ad Gedeon: Qui lingua lambuerint aquas, sicut solent canes lambere, separabis eos seorsum: qui autem curvatis genibus biberint, in altera parte erunt *c*.

6. Fuit itaque numerus eorum, qui manu ad os projiciente lambuerant aquas, trecenti viri: omnis autem reliqua multitudo flexo poplite biberat.

7. Et ait Dominus ad Gedeon: In trecentis viris, qui lambuerunt aquas, liberabo vos, & tradam in manu tua Madian: omnis autem reliqua multitudo revertatur in locum suum.

8. Sumptis itaque pro numero cibariis & tubis, omnem reliquam multitudinem abire præcepit ad tabernacula sua: & ipse cum trecentis viris se certamini dedit. Castra autem Madian erant subter in valle.

9. Eadem nocte dixit Dominus ad eū: surge & descende in castra: quia tradidi eos in manu tua

10. Sin autem solus ire formidas, descendat tecum Phara puer *d* tuus.

11. Et cum audieris, quid loquantur, tunc confortabuntur manus tuæ, & securior ad ho-

a Hebr. mane.
* Eodem An. 2759.
b Deut. 20. 8. 1. Mac. 3. 56.
c Inepti ad pugnam sic ad pugnam contra diabolum inepti sunt, qui inordinate quandam delectationem quærunt.
d i. famulus.

hoſtium caſtra deſcendes. Deſcendit ergo ipſe, & Phara puer ejus in partem caſtrorum, ubi erant armatorum vigiliæ *a*.

12. Madian autem, & Amalec, & omnes Orientales populi fuſi jacebant in valle, ut locuſtarum multitudo: cameli quoque innumerabiles erant, ſicut arena, quæ jacet in littore maris.

13. Cumq; veniſſetGedeon, narrabat aliquis ſomnium proximo ſuo: & in hunc modum referebat, quod viderat: Vidi ſomnium, & videbatur mihi quaſi ſubcinericius panis ex hordeo volvi, & in caſtraMadian deſcendere: cumque perveniſſet ad tabernaculum *b*, percuſſit illud, atque ſubvertit: & terræ funditus coæquavit.

14. Reſpondit is, cui loquebatur: Non eſt hoc aliud, niſi gladius Gedeonis filii Joas viri Iſraelitæ: tradidit enim Dominus in manus ejus Madian, & omnia caſtra ejus.

15. Cumq; audiſſet Gedeon ſomnium, & interpretationem ejus, adoravit *c*: & reverſus eſt ad caſtra Iſrael, & ait: Surgite, tradidit enim Dominus in manus noſtras caſtra Madian.

16. Diviſitq; trecentos viros in tres partes, & dedit tubas in manibus eorum, lagenasque vacuas *d* ac lampades *e* in medio lagenarum.

17. Et dixit ad eos: Quod me facere videritis, hoc facite: ingrediar partem caſtrorum, &, quod fecero, ſectamini.

18. Quando perſonuerit tuba in manu mea, vos quoque per caſtrorum circuitum clangite, & conclamate: Domino & Gedeoni *f*.

19. Ingreſſusque eſt Gedeon, & trecenti viri, qui erant cum eo, in partem caſtrorum, incipientibus vigiliis noctis mediæ, & cuſtodibus ſuſcitatis, cœperunt buccinis clangere, & complodere inter ſe lagenas.

20. Cumque per gyrum caſtrorum in tribus perſonarent locis, & hydrias confregiſſent, tenuerunt ſiniſtris manibus lampades, & dextris ſonantes tubas, clamaveruntque: Gladius Domini & Gedeonis *g*.

21. Stantes ſinguli in loco ſuo per circuitum caſtrorum hoſtilium. Omnia itaque caſtra turbata ſunt, & vociferantes, ululantesque fugerunt:

22. Et nihilominus inſiſtebant trecenti viri buccinis perſonantes. *h* Immiſitque Dominus gladium in omnibus caſtris, & mutua ſe cæde truncabant,

23. Fugientes usque ad Bethſetta, & crepi-

dinem

a Hebr. & Chald. ultimi.

b Sc. ducis.

c Sc. Dominum, gratias agens.

d v. 20. Vocat hydrias ſcilicet teſtaceas.

e Ligneos torres cera vel reſina oblitos, qui ignem facile fovent, & vento magis accenduntur.

f Sc. Victoria.

g Sc. vincet.

h Pſal. 82. 10.

y Phárá ſługá iego ná część obozu, gdźie byłá ſtraż zbroynych.

12. A Mádián y Amálek, y wſzyſzy wſchodni narodowie pokładſzy ſię leżeli w dolinie iáko mnoſtwo ſzáráńczy: wielbłądowie też niezliczeni byli, iáko piaſek, ktory leży ná brzegu morſkim.

13. A gdy przyſzedł Gedeon, powiádał ktoś towárzyſzowi ſwemu ſen: y tym ſpoſobem powiedał, co widźiał: Widźiałem ſen, y zdáło mi ſię, iákoby popłomyck ięczmienny toczył ſię, y do obozu Mádián zſtępował: á przyſzedſzy do namiotu, uderzył weń y wywróćił, y źiemią do gruntu porownał.

14. Odpowiedźiał ten, ktoremu powiádał: Nie ieſt to nic inſzego, iedno miecz Gedeoná ſyná Joáſá mężá Izráelſkiego: bo dał Pan w ręce iego Mádiáná y wſzytek oboz iego.

15. A uſłyſzawſzy Gedeon ſen, y wykład iego, pokłonił ſię: y wróćił ſię do obozu Izráelſkiego, y rzekł: Wſtańćie, bo dał Pan w ręce náſze oboz Mádiáńſki.

16. Y rozdźielił trzy ſtá mężow ná trzy częśći: y dał im w ręce trąby, y flaſze cze, á pochodnie w pośrzodku flaſz,

17. Y rzekł do nich: Co uyźrzyćie że ia czynić będę, to czyńćie: wnidę w część obozu, á co uczynię, náſzláduićie.

18. Kiedy zábrzmi trąbá w ręce moiey, tedy wy też około obozu trąbćie, á okrzyk czyńćie, Pánu y Gedeonowi.

19. Y wſzedł Gedeon y trzy ſtá mężow ktorzy byli z nim w część obozu, gdy ſię záczynáłá ſtraż połnocna, á pobudźiwſzy ſtroże ięli trąbić w trąby, y tłuc iednę o drugą fláſzę.

20. A gdy w koło obozu ná trzech mieyſcách trąbili y potłukli fláſze, trzymáli w lewych rękách pochodnie, á w práwych trąby brzmiące, y wołáli: Miecz Páńſki y Gedeonow.

21. Stoiąc káżdy ná ſwym mieyſcu wkoło obozu nieprzyiaćielſkiego. A ták ſtrwożył ſię wſzytek oboz, á wrzeſcząc y wyiąc ućiekli:

22. A przedśię náćieráli trzy ſtá mężow trąbiąc w trąby. Y wpuśćił Pan miecz ná wſzytek oboz, y ſámi ſię miedzy ſobą zábiiáli,

23. Ućiekáiąc ąż do Bethſethá, y brzegu Abelmehulá w Tebbáth. A okrzyk uczyni-

wſzy

wſzy mężowie Izráel z Nephtháli y Aſer y wſzytkiego Mánáſſe, gonili Mádian.

24. Y poſłał Gedeon poſły ná wſzytkę gorę Ephráim, mowiąc: Idźćie ná zábieżenie Mádián, á ubieżćie wody, áż do Bethberá y Jordánu. Y wołał wſzytek Ephráim, y ubiegł wody, y Jordan áż do Bethberá.

25. Y poymawſzy dwu mężow Mádiáńſkich, Orebá y Zeb, zábił Orebá ná ſkále Oreb, á Zebá ná práśie Zeb. Y gonili Mádián niosąc głowy Oreb y Zeb do Gedeoná zá rzekę Jordan,

dinem *a* Abelmehula in Tebbath. Conclamantes *b* autem viri Iſrael de Nephthali, & Aſer, & omni Manaſſe, perſequebantur Madian.

24. Miſitq; Gedeon nuntios in omnem montem Ephraim, dicens: Deſcendite in occurſum Madian, & occupate aquas usq; Bethbera atq; Jordanem. Clamavitq; *c* omnis Ephraim, & præoccupavit aquas atq; Jordanem usq; Bethbera,

25. Apprehenſosque *d* duos viros *e* Madian, Oreb, & Zeb, interfecit Oreb in Petra Oreb, Zeb vero in Torculari Zeb. Et perſecuti ſunt Madian, capita Oreb, & Zeb portantes ad Gedeon trans fluenta Jordanis

a i limitem. *b* Chald. congregati. *c* Chald congregatur-que. *d* Pſal. 82. 12. Iſai. 10. 26. *e* 70. principes.

ROZDZIAŁ VIII.

Spor Effráimow przećiwko Gedeonowi, o Mężách Sokkoth y Phánuel, dáne Gedeonowi złote Kolſtki, o Abimelechu ſynie iego, y o śmierći Gedeonowey.

1. Y Rzekli do niego mężowie Ephráim: Co to ieſt coś chćiał uczynić, żeś nas nie wezwał, gdyś wyiáchał ná woynę przećiw Mádiánitom? ſwárząc ſię mocno á máło nie gwałt czyniąc.

2. Ktorym on odpowiedźiał: Co żem ia mogł tákiego uczynic, iákośćie wy uczynili? á zá nie lepſze ieſt grono winá Ephráimowe, niżli zbieránie winá Abiezerowe?

3. W ręce wáſze Pan dał kśiążętá Mádián, Oreb y Zeb: Cożem ia tákiego mogł uczynić, iákośćie wy uczynili? Co gdy wyrzekł, ućichł duch ich, ktorym ſię nádymáli przećiw iemu.

4. A gdy przyſzedł Gedeon do Jordanu, przepráwił ſię przezeń ze trzemá ſty mężow, ktorzy z nim byli: á od ſprácowánia, ućiekáiących gonić nie mogli.

5. Y rzekł do mężow Sokkoth: Dáyćie, proſzę, chlebá ludowi, ktory ieſt zemną: bo bárzo uſtáli: ábyſmy mogli śćigáć Zebee y Sálmáná Krole Mádian.

6. Odpowiedźieli przełożeni Sokkoth: Podobno dłoni ręku Zebee y Sálmáná ſą w ręce twoiey, y dla tego chceſz, ábyſmy dáli woyſku twemu chlebá?

7. Ktorym on rzekł: Więc kiedy da Pan Zebee y Sálmáná w ręce moie, ſkruſzę ćiáłá wáſze z ćierniem y oſtem puſtynie.

8. A

CAPUT VIII.

Ephraim inſurgens adverſus Gedeon blandis verbis ab ipſo placatur. 1. Viri Soccoth & Phanuel negant Gedeoni panes. 4. Gedeon devictis Zebee & Salmana illos perdit. 10. & hos interficit, 18. Ex inauribus aliisque populi donis facit Ephod, 24. Generat 70. filios ex uxoribus, & unum ex concubina; 29. moritur. 32. Iſrael redit ad idololatriam. 33.

1. Dixeruntque * ad eum viri Ephraim: Quid eſt hoc, quod facere voluiſti, ut nos non vocares, cum ad pugnam pergeres contra Madian? jurgantes fortiter, & prope vim inferentes.

2. quibus ille reſpondit: Quid enim tale facere potui, quale vos feciſtis? nonne melior eſt racemus Ephraim, vindemiis Abiezer *f*?

3. In manus veſtras Dominus tradidit principes Madian, Oreb, & Zeb: quid tale facere potui, quale vos feciſtis? Quod cum locutus eſſet, requievit ſpiritus eorum, quo tumebant contra eum.

4. Cumque veniſſet Gedeon ad Jordanem, tranſivit eum cum tercentis viris, qui ſecum erant: & præ laſſitudine, fugientes perſequi non poterant.

5. Dixitque ad viros Soccoth: Date, obſecro, panes populo, qui mecum eſt, quia valde defecerunt: ut poſſimus perſequi Zebee, & Sallmana reges Madian.

6. Reſponderunt principes Soccoth: Forſitan palmæ manuum Zebee: & Salmana in manu tua ſunt, & idcirco poſtulas, ut demus exercitui tuo panes.

7. Quibus ille ait: Cum ergo tradiderit Dominus Zebee, & Salmana in manus meas conteram carnes veſtras cũ ſpinis tribulisq; deſerti,

8. Et

* Eodem an. 2795.

f Q. d. familiæ meæ.

8. Et inde conſcendens, venit in Phanuel: locutusque eſt ad viros loci illius ſimilia. Cui & illi reſponderunt, ſicut reſponderant viri Soccoth.

9. Dixit itaque & eis: Cum reverſus fuero victor in pace, deſtruam turrim hanc.

10. Zebee autem, & Salmana requieſcebant cum omni exercitu ſuo. Quindecim enim millia viri remanſerant ex omnibus turmis Orientalium populorum, cæſis centum viginti millibus bellatorum educetium gladium.

11. Aſcendensque *a* Gedeon per viam eorum *b*, qui in tabernaculis morabantur, ad Orientalem partem Nobe, & Jegbaa, percuſſit caſtra hoſtium, qui ſecuri erant, & nihil adverſi ſuſpicabantur.

a Oſee. 10. 14.
b Chald. Arabum.

12. Fugeruntque Zebee, & Salmana, quos perſequens Gedeon comprehendit, turbato omni exercitu eorum.

13. Revertensque de bello ante ſolis ortum *c*,

c Sc. una nocte totum bellum confecerat. Sa.

14. Apprehendit puerum de viris Soccoth: interrogavitque eum nomina principum, & ſeniorum Soccoth, & deſcripſit ſeptuaginta ſeptem viros.

15. Venitque ad Soccoth, & dixit eis: En Zebee, & Salmana, ſuper quibus exprobraſtis mihi, dicentes: Forſitan manus Zebee, & Salmana in manibus tuis ſunt, & idcirco poſtulas, ut demus viris, qui laſſi ſunt, & defecerunt, panes.

16. Tulit ergo ſeniores civitatis, & ſpinas deſerti ac tribulos, & contrivit *d* cum eis, atque comminuit viros Soccoth.

d Sc. nudos.

17. Turrim quoque Phanuel ſubvertit, occiſis habitatoribus civitatis.

18. Dixitque ad Zebee, & Salmana: Quales fuerunt viri, quos occidiſtis in Thabor? Qui reſponderunt: Similes tui, & unus *e* ex eis quaſi filius regis.

e Pro unusquisque. Sa.

19. Quibus ille reſpondit: Fratres mei *f* fuerunt: filii matris meæ. Vivit Dominus, quia ſi ſervaſſetis eos, non vos occiderem.

f Sc. ex matre.

20. Dxitque Jether primogenito ſuo: Surge, & interfice eos. Qui non eduxit gladium: timebat enim, quia adhuc puer erat.

21. Dixeruntque Zebee, & Salmana: Tu ſurge, & irrue in nos: quia juxta ætatem robur

8. A wyiáchawſzy z onąd przyſzedł do Phánuel: y mowił tákież do mężow mieyſcá onego. Ktoremu y ći odpowiedźieli, iáko odpowiedźieli byli mężowie Sokkoth.

9. Rzekł tedy y im: Gdy ſię wrocę zwyćiężcą w pokoiu, rozwálę tę wieżę.

10. A Zebee y Sálmáná odpoczywáli że wſzytkim woyſkiem ſwoim. Abowiem piętnaśćie tyśięcy mężow zoſtáło było ze wſzythich hufow ludźi wſchodnich, á pobito ſto y dwádźieśćiá tyśięcy walecznikow dobywáiących mieczá.

11. Y iáchawſzy Gedeon drogą tych, ktorzy mieſzkáli w namiećiech, ná wſchodnią ſtronę Nobe y Iezbáá, poráźił oboz nieprzyiaćielſki, ktorzy ſię byli ubeſpieczyli á nic ſię nie obawiáli preciwnego.

12. Yući͏ekli Zebee y Sálmáná, ktorych goniąc Gedeon poimał, wſzytko ich woyſko rozgromiwſzy.

13. A wracáiąc ſię z woyny przed weſzćiem ſłońcá,

14. Poimał páchołę z mężow Sokkoth: y wypytał ſię ná nim imion kśiążąt y ſtárſzych Sokkoth, y nápiſał śiedmdźieśiąt y śiedm mężow.

15. Y przyſzedł do Sokkoth, y rzekł im: Owoz Zebee y Sálmáná, o ktoreśćie mi przymawiáli rzekąc: Podobno ręce Zebee y Sálmány ſą w rękách twoich, y przeto żądaſz, ábyſmy dáli mężom, ktorzy ſię ſprácowáli y uſtáli, chlebá?

16. Wźiął tedy ſtárſze miáſtá y ćiernie z puſczey y oſet, y zſtárł z nimi y pogruchotał męże Sokkoth.

17. Wieżę też Phánuel wywroćił, wybiwſzy obywátele miáſtá.

18. Y rzekł do Zebee y do Sálmáná: Iácy byli mężowie, ktoreśćie pomordowáli ná Thábor? Ktorzy odpowiedźieli: Tobie podobni, a ieden z nich iáko ſyn krolewſki.

19. Ktorym on odpowiedźiał: Bráćia moi byli, ſynowie mátki moiey. Zywie Pan, byśćie ie byli żywo záchowáli, żebych was nie zábił.

20. Y rzekł Getherowi pierworodnemu ſwemu: Wſtań, á zábiy ie. Ktory niedobył mieczá: bo ſię bał, iż ieſcze był páchołęćiem.

21. Y rzekli Zebee y Sálmáná: Ty wſtań á rzuć ſię ná nas: bo wedle lat ieſt śiłá człowieczá.

wiecza. Wstał Gedeon, y zábił Zebee y Sálmáná, y wźiął stroie y pukle, ktoremi szyie wielbłądow krolewskich zwykły bydź ozdobione.

22. Y rzekli wszyscy mężowie Izráelscy do Gedeoná: Pánuy ty nád námi, y syn twoy, y syn syná twego: gdyżeś nas wybáwił z ręki Mádián.

23. Ktorym on odpowiedźiał: Nie będę áni będźie pánował nád wámi syn moy: ále Pan nád wámi pánowáć będźie.

24. Y rzekł do nich: ledney prośby żądam od was: Dayćie mi nausznice z korzyśći wászey. Bo nausznice złote Izmáelitowie zwykli byli miewáć:

25. Ktorzy odpowiedźieli: Bárzo rádźi dámy. Y rośćiągnąwszy płaszcz ná źiemi, miotáli nań nausznice z korzyśći:

26. Y byłá wagá prosżonych nausznic, tyśiąc y śiedm set syklow złotá, oprocz stroiow y klenotow, y szat szárłatowych ktorych Krolowie Mádián zwykli byli używáć, y oprocz hálzbántow złotych wielbłądow.

27. Y uczynił z niego Gedeon Ephod, y położył ji w mieśćie swoim Ephrá. Y cudzożył wszytek Izráel w nim, y stáło śię Gedeonowi y wszytkiemu domowi iego ná upad.

28. Y zniżon był Mádián przed synmi Izráelowymi, y niemogli więcey szyie podnieść: ále byłá w pokoiu źiemiá przez czterdźieśći lat, przez ktore Gedeon rządźił.

29. Szedł tedy Jerobáál syn Joás, y mieszkał w domu swym:

30. A miał śiedmdźieśiąt synow, ktorzy poszli z biodr iego: dla tego że miał wiele żon.

31. A nałożnicá iego, ktorą miał w Sichem, urodźiłá mu syná imieniem Abimelechá.

32. Y umárł Gedeon syn Joáś w starośći dobrey, y pogrzebion iest w grobie Joás oycá swego w Ephrá z domu Ezry.

33. A potym iáko umárł Gedeon, odwroćili śię synowie Izráelowi, y cudzołożyli z Báálim. Y uczynili przymierze z Báál, áby im był zá Bogá:

34. Ani wspomnieli ná Páná Bogá swego, ktory ie wyrwał z rąk wszytkich nieprzyiacioł ich okolicznych:

35. Ani uczynili miłośierdźia nad domem Jerobáál Gedeoná, według wszego dobrá, ktore był uczynił Izráelowi.

ROZ-

bur est hominis. Surrexit Gedeon, *a* & interfecit Zebee, & Salmana: & tulit ornamenta *b* ac bullas, quibus colla regalium camelornm decorari solent.

22. Dixeruntque omnes viri Israel ad Gedeon: Dominare nostri tu, & filius tuus, & filius filii tui: quia liberasti eos de manu Madian.

23. Quibus ille ait: Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur vobis Dominus.

24. Dixitque ad eos: Unam petitionem postulo a vobis: Date mihi inaures ex præda vestra. Inaures enim aureas Ismaelitæ habere consueverant.

25. Qui responderunt: Libentissime dabimus, Expandentesque super terram pallium projecerunt in eo inaures de præda:

26. Et fuit pondus postulatarum inaurium, mille septingenti auri sicli, absque ornamentis, & monilibus *c*, & veste purpurea, quibus reges Madian uti soliti erant, & præter torques aureas camelorum.

27. Fecitque ex eo Gedeon Ephod, & posuit illud in civitate sua Ephra. Fornicatusque est *d*, omnis Israel in eo, & factum est Gedeoni *e*, & omni domui ejus in ruinam *f*.

28. Humiliatus est autem Madian coram filiis Israel, nec potuerunt ultra cervices elevare, sed quievit terra *g* per quadraginta annos, quibus Gedeon præfuit.

29. Abiit itaque Jerobaal filius Joas, & habitavit in domo sua:

30. Habuitque septuaginta filios, qui egressi sunt de femore ejus: eo quod plures haberet uxores.

31. Concubina autem illius, quam habebat in Sichem, genuit ei filium nomine Abimelech.

32. Mortuusque est Gedeon filius Joas in senectute bona, & sepultus est in sepulchro Joas patris sui in Ephra de familia Ezri.

33. Postquam autem mortuus est Gedeon, aversi sunt filii Israel, & fornicati sunt cum Baalim *h*. Percusseruntque cum Baal fœdus, ut esset eis in deum:

34. Nec recordati sunt Domini Dei sui, qui eruit eos de manibus inimicorum suorum omnium per circuitum:

35. Nec fecerunt misericordiam cum domo Jerobaal Gedeon, juxta omnia bona, quæ fecerat Israeli.

a Psal. 82. 12.
b Hebr. lunulas, sc. ob figuram.
c Chald. coronis.
d sc. per idololatriam.
e In posteris ejus
f In occasionem idololatriæ.
g Sive ad annum quadragesimum, in diebus Gedeonis. Post ultimam, videlicet quietem a Debbora restitutam: ergo ad annum usque 2759. Ant. Chr. 1245.
h Per annos 10.

CA-

CAPUT IX.

Abimelech occisis 70. fratribus suis, imperium sibi tyranice usurpat; 5. In expugnanda turri Sichem, a muliere fragmine molæ opprimitur. 51.

1. ABiit * autem Abimelech filius Jerobaal in Sichem ad fratres matris suæ, & locutus est ad eos, & ad omnem cognationem domus patris matris suæ, dicens:

* ann. M. 2768. Ant. Chr. 1236.

2. Loquimini ad omnes viros Sichem: Quid vobis est melius, ut dominentur vestri septuaginta viri omnes filii Jerobaal, an ut dominetur unus vir? simulque considerate, quod os vestrum, & caro vestra sum.

3. Locutique sunt fratres matris ejus de eo ad omnes viros Sichem universos sermones istos, & inclinaverunt cor eorum post Abimelech, dicentes: Frater noster est.

4. Dederuntque illi septuaginta pondo argenti de fano Baalberit. Qui conduxit sibi ex eo viros inopes, & vagos *a*, secutique sunt eum.

a 70. & vacuos, q. d. vanos & otiosos.

5. Et venit in domum patris sui in Ephra, & occidit fratres suos filios Jerobaal septuaginta *b* viros, super lapidem unum: remansitque Joatham filius Jerobaal minimus, & absconditus est.

b i fere.

6. Congregati *c* sunt autem omnes viri Sichem, & universæ familiæ urbis Mello: abieruntque, & constituerunt regem Abimelech, juxta quercum, quæ stabat in Sichem.

c Anno M. 2769. Ant. Chr. 1235.

7. Quod cum nuntiatum esset Joatham, ivit, & stetit in vertice montis Garizim: elevataque voce clamavit, & dixit: Audite me viri Sichem, ita audiat vos Deus.

8. Ierunt ligna, ut ungerent super se regem: dixeruntque olivæ: Impera nobis.

9. Quæ respondit: Numquid possum deserere pinguedinem meam, qua & dii *d* utuntur & homines, & venire, ut inter *e* ligna promovear *f*?

d Sc. in templis.
e Hebr. super.
f 70. Ut imperem arboribus.

10. Dixeruntque ligna ad arborem ficum: Veni, & super nos regnum accipe.

11. Quæ respondit eis: Numquid possum deserere dulcedinem meam, fructusque suavissimos, & ire, ut inter cætera ligna promovear?

12. Locutaque sunt ligna ad vitem: Veni, & impera nobis.

13. Quæ

ROZDZIAŁ IX.

Abimelech wybiwszy śiedmdźieśiąt bráćiey swych, procz Joátána namłodszego, Ten mowi przypowieść Sychymskim miesczánom, zwałczył Abimelech Sychymczyki, potym y sam mánie od niewiásty zábit.

1. Y Poszedł Abimelech syn Jerobáál do Sichem do bráćiey mátki swey, y mowił do nich, y do wszytkiey rodźiny domu oycá mátki swey, mowiąc:

2. Mowćie do wszytkich mężow Sichem: Co wam lepszego: żeby pánowali nád wámi śiedmdźieśiąt mężow, wszyscy synowie Izráelowi, czyli áby pánował ieden mąż? á przytym obaczćie, żem kość wászá, y ćiáło wásze.

3. Y mowili bráćia mátki iego o nim do wszech mężow Sichem wszytkie te mowy. Y nákłoniło śię serce ich zá Abimelechem, mowiąc: Brát nász iest.

4. Y dáli mu śiedmdźieśiąt funtow srebrá ze Zboru Báálberyt. Ktory nápr[z]iymował sobie zá nie mężow nędznikow, y tułáczow, y chodźili zá nim.

5. Y przyszedł do domu oycá swego do Ephrá, y zábił bráćią swą syny Jerobáálowe śiedmdźieśiąt mężow ná iednym kámieniu: y zostáł Joáthán syn Jerobáálow namnieyszy, y skryto go.

6. Y zebráli śię wszyscy mężowie Sichem, y wszytkie domy miástá Mello: y poszli y uczynili Krolem Abimelechá podle dębu, ktory stał w Sichem.

7. Co gdy powiedźiano Joáthám, szedł y stánął ná wierzchu gory Gárizim: y podniowszy głos, wołał, y rzekł: Posłuchayćie mię mężowie Sichem, ták was Bog niech słucha.

8. Poszły drzewá, áby pomázáły nád sobą Krolá: y rzekły oliwie: Roskázuy nam:

9. Ktora odpowiedźiáłá: Aza mogę opuśćić tłustość moię, ktorey używáią y bogowie y ludźie, á iść, żebych między drzewy wyniesiona byłá?

10. Y rzekły drzewá do Figowego drzewá: Poydź, á przyimi krolestwo nád námi.

11. Ktore im odpowiedźiáło: Aza mogę opuśćić słodkość moie, y owoce przewdźięczne, á iśdź ábych między inszemi drzewy było wynieśione?

12. Y rzekły drzewá do máćice winney: Poydź, á roskázuy nam:

13. Kto-

13. Ktora im odpowiedźiáłá: Izali mogę opuśći wino moie, ktore uweſela Bogá y ludźie, y między inſzemi drzewy bydź wynieśiona?

14. Y rzekły wſzytkie drzewá do rhámnu: Poydź, á kroluy nád námi.

15. Ktory im odpowiedźiał: Ieſli mię prawdźiwie krolem nad ſobą ſtánowićie, przydźćieſz á odpoczywayćie pod ćieniem moim: á ieſli niechcećie, niechay wynidźie ogień z rhámnu, á niech pożrze Cedry Libáńſkie.

16. Teraz tedy, ieſliśćie práwie y krom grzechu poſtánowili Abimelechá Krolem nád wámi, á ieſliśćie ſię dobrze obeſzli z Jerobáálem a z domem iego, y oddáliśćie mu dobrodźieyſtwá iego,

17. Ktory walczył zá was, y duſzę ſwoię dał w niebeſpieczeńſtwo, áby was wyrwał z ręki Mádián:

18. Ktorzyśćie teraz powſtáli ná dom oycá mego, y pozábiiáliśćie ſyny iego, śiedmdźieśiąt mężow ná iednym kámieniu: á uczyniliśćie Krolem Abimelechá ſyná ſłużebnice iego nád obywátelmi Sichem, przeto że brátem wáſzym ieſt.

19. Ieſli tedy dobrze á krom grzechu obeſzliśćie ſię z Jerobáálem y z domem iego, weſelćie ſię dźiś z Abimelechá, y on ſię z was niechay weſeli.

20. Ale ieſli przewrotnie, niech ogień wynidźie z niego, á niech zniſzczy obywátele Sichem, y miáſteczko Mello: y niech wynidźie ogień z mężow Sichem, y z miáſteczká Mello, á niech pożrze Abimelechá.

21. Co gdy wyrzekł, ućiekł, y poſzedł do Berá: y mieſzkał tám dla boiáźni Abimelechá brátá ſwego.

22. Krolował tedy Abimelech nád Izráelem trzy látá.

23. Y poſłał Pan duchá złego między Abimelechá á między obywátele Sichem, ktorzy ięli ſię nim brzydźić,

24. Y niecnotą mordu śiedmdźieśiąt ſynow Jerobáál, y wylanie krwie ich ięli wkłádáć ná Abimelechá brátá ich, y ná inne kśiążętá Sichimow, ktorzy mu byli pomogli.

25. Y záſádźili ſię nań ná wierzchu gor: á gdy czekáli przyiázdu iego, rozboiem ſię báwili, biorąc łup z miiáiących, y powiedźiano Abimelechowi.

26. Y przyſzedł Gáál ſyn Obed z bráćią ſwą, y przeſzedł do Sichem. Ná ktorego przyſzćie wźiąwſzy ſerce obywátele Sichem,

27. Wy-

13. Quæ reſpondit eis: Numquid poſſum deſerere vinum meum, quod lætificat Deum *a* & homines, & inter ligna cætera promoveri?

14. Dixeruntque omnia ligna ad rhamnum *b*. Veni, & impera ſuper nos.

15. Quæ reſpondit eis: Si vere me regem vobis conſtituitis, venite, & ſub umbra mea requieſcite *c*: ſi autem non vultis, egrediatur ignis de rhamno, & devoret cedros Libani.

16. Nunc igitur ſi recte absque peccato conſtituitis ſuper vos regem Abimelech, & bene egiſtis cum Jerobaal, & cum domo ejus, & reddidiſti vicem beneficiis ejus, qui pugnavit pro vobis,

17. Et animam ſuam dedit periculis, ut erueret vos de manu Madian,

18. Qui nunc ſurrexiſtis contra domum patris mei, & interfeciſtis filios ejus ſeptuaginta viros ſuper unum lapidem, & conſtituiſtis regem Abimelech filium ancillæ ejus ſuper habitatores Sichem, eo quod frater veſter ſit:

19. Si ergo recte & absque vitio egiſtis cum Jerobaal, & domo ejus, hodie lætamini in Abimelech *d* & ille lætetur in vobis.

20. Sin autem perverſe: egrediatur ignis ex eo, & conſumat habitatores Sichem, & oppidum Mello: egrediaturque ignis de viris Sichem, & de oppido Mello, & devoret Abimelech.

21. Quæ cum dixiſſet, fugit, & abiit in Bera: habitavitque ibi ob metum Abimelech fratris ſui.

22. Regnavit itaque Abimelech ſuper Iſrael tribus annis *e*.

23. Miſitque Dominus ſpiritum *f* peſſimum inter Abimelech & habitatores Sichem: qui cœperunt eum deteſtari.

24. Et ſcelus interfectionis ſeptuaginta filiorum Jerobaal, & effuſionem ſanguinis eorum conferre in Abimelech fratrem ſuum, & in cæteros Sichimorum principes, qui eum *g* adjuverant.

25. Poſueruntque inſidias adverſus eum in ſummitate montium: & dum illius præſtolabantur adventum, exercebant latrocinia, agentes prædas de prætereuntibus; nuntiatumque eſt Abimelech.

26. Venit autem Gaal filius Obed cum fratribus ſuis, & tranſivit in Sichimam. Ad cujus adventum erecti habitatores Sichem,

27. Egreſ-

a Sc. in libamine.

b Genus rubi, quo ſignificatur Abimelech.

c Chald. habitate.

d Sub ejus umbra & protectione.

e Ad annum usque 2771. Ant. Chr. 1233.

f Diſſenſionis. S. Aug.

g Sc. in cæde.

27. Egressi sunt in agros, vastantes vineas, uvasque calcantes *a*: & factis cantantium choris, ingressi sunt fanum dei sui, & inter epulas & pocula maledicebant Abimelech,

a Se in torculari seu lacu.

28. Clamante Gaal filio Obed: Quis est Abimelech, & quæ est Sichem, ut serviamus ei? numquid non est filius Jerobaal, & constituit principem Zebul servum suum super viros Emor patris Sichem? Cur ergo serviemus ei?

29. Utinam daret aliquis populum istum sub manu mea, ut auferrem de medio Abimelech. Dictumque est Abimelech: Congrega exercitus multitudinem, & veni.

30. Zebul enim princeps civitatis, auditis sermonibus Gaal filii Obed, iratus est valde,

31. Et misit clam ad Abimelech, nuntios, dicens: Ecce, Gaal filius Obed venit in Sichimam cum fratribus suis, & oppugnat *b* adversum te civitatem.

b Pro occupat.

22. Surge itaque nocte cum populo, qui tecum est, & latita in argro:

33. Et primo mane oriente sole *c* irrue super civitatem. Illo autem egrediente adversum te cum populo suo, fac ei, quod potueris,

c Hebr. circa ortum Solis, sc. ejus fulgore diluculo apparente.

34. Surrexit itaque Abimelech cum omni exercitu suo nocte, & tetendit insidias juxta Sichimam in quatuor locis.

35. Egressusque est Gaal filius Obed, & stetit in introitu portæ civitatis. Surrexit autem Abimelech, & omnis exercitus cum eo de insidiarum loco.

36. Cumque vidisset populum Gaal, dixit ad Zebul: Ecce de montibus multitudo descendit. Cui respondit: Umbras montium vides quasi capita hominum, & hoc errore deciperis.

37. Rursumque Gaal ait: Ecce populus de umbilico *d* terræ descendit, & unus cuneus venit per viam, quæ respicit quercum *e*

d i. editiore loco vel medio.

e Hebr. quercus Mehonanim, 70. quercus aspicientium, i. augnum

38. Cui dixit Zebul: Ubi est nunc os tuum, quo loquebaris? Qui est Abimelech, ut serviamus ei? Nonne hic populus est, quem despiciebas? Egredere, & pugna contra eum.

39. Abiit ergo Gaal, spectante Sichimorum populo, & pugnavit contra Abimelech,

40. Qui persecutus est eum fugientem, & in urbem compulit: cecideruntque ex parte ejus plurimi, usque ad portam civitatis:

41. Et Abimelech sedit in Rama: Zebul autem

27. Wyszli ná polá pustosząc winnice, y depcąc winá, y uczyniwszy śpiewáiących tańce weszli do Zboru Bogá swego, á przy biesiedźie y kuflách złorzeczyli Abimelechowi.

28. A Gáál syn Obed wołał: Coż iest Abimelech, y co iest Sichem, żebyśmy mu służyli? Izaż nie iest syn Jerobáálow, y postánowił Hetmánem Zebulá sługę swego nád mężámi Emor oycá Sichem? Czemuż mu tedy służyć będźiem?

29. O by kto dał ten lud pod rękę moię, żebych sprzątnął Abimelechá. Y rzeczono Abimelechowi: Zbierz mnostwo woyská, á przyiedź.

30. Bo Zebul przełożony nád miástem usłyszawszy słowá Gáál syná Obed, rozgniewał się bárzo,

31. Y posłał potáiemnie do Abimelechá posły, mowiąc: Oto Gáál syn Obed przyszedł do Sichem z bráćią swą, y biie ná miásto przećiw tobie.

32. A ták rusz się mocą z ludem ktory ztobą iest, á zátáy się w polu:

33. A ráno, gdy wschodźi słońce, przypádni ná miásto. A gdy on wyiedźie ná ćię z ludem swoim, uczyń mu co będźiesz mogł.

34. Wstał tedy Abimelech ze wszytkim woyskiem swym w nocy, y záśadzkę uczynił podle Sichem ná czterech mieyscách.

35. Y wyszedł Gáál syn Obed, y stánął w weszciu bramy mieyskiey. Y wstał Abimelech y wszytko woysko z nim z mieyscá záśády.

36. A gdy uyźrzał lud Gáál, rzekł do Zebulá: Ono lud z gor zstępuie. Ktoremu on odpowiedźiał: Cienie gor widźisz iákoby głowy ludzkie á tą omyłką się mylisz.

37. Y rzekł záśię Gáál: Ono lud występuie z pośrzodká źiemie, á ieden huf idźie drogą, ktora pátrzy ku dębu.

38. Rzekł mu Zebul: Gdźież teraz gembá twoiá, ktorąś mowił? Coż iest Abimelech ábyśmy mu służyli? Izali nie to iest lud, ktoryś lekce ważył? Wynidźże á walcz przećiw iemu.

39. Tedy wyszedł Gáál, ná co pátrzył lud Sichem, y potkał się z Abimelechem:

40. Ktory go gonił ućiekáiącego, y wpędźił do miástá y poległo z strony iego bárzo wiele, áż do brámy mieyskiey.

41. A Abimelech mieszkał w Rumie: á Zebul,

buł, Gáálá y towárzyſze iego wygnał z miáſtá, áni dopuśćił w nim mieſzkáć.

42. Názáiutrz tedy wyſzedł lud w pole. Co gdy powiedźiano Abimelechowi,

43. Wywiodł woyſko ſwoie, y rozdźielił ná trzy huſy, uczyniwſzy záſádzki w polu. A widząc iż lud wychodźił z miáſtá, powſtał y rzućił ſię ná nie,

44. Z huſem ſwoim, dobywáiąc y leżąc około miáſtá: á dwá huſy błąkáiące ſię po polu nieprzyiaćiele gonili.

45. Ale Abimelech przez cáły on dźień dobywał miáſtá: ktore wźiął, pozábiiawſzy obywátele iego, y ſámo rozwáliwſzy, ták iż ſol ná nim poſiał.

46. Co gdy uſłyſzeli, ktorzy mieſzkáli ná wieży Sichimow, weſzli do Zboru bogá ſwego Beryth, gdźie byli z nim przymierze uczynili, y ztąd mieyſce imię było wźięło ktore było bárzo obronne.

47. Abimelech też uſłyſzawſzy że mężowie wieże Sichimow wſpoł ſię ſkupili,

48. Wſtąpił ná gorę Selmon, ze wſzytkim ludem ſwoim: á pochwyćiwſzy śiekierę ućiął gáłąź z drzewá, y włożoną niosąc ná rámieniu, rzekł do towárzyſzow: Co widźićie że ia czynię, wnet uczyńćie.

49. A ták ubiegáiąc ſię nárąbáwſzy gáłęźi z drzew, ſzli zá wodzem. Ktorzy obłożywſzy wieżę zápalili: y ták ſię ſtáło, że dymem y ogniem tyśiąc człowieká zginęło, mężow poſpołu y niewiaſt, obywátelow wieże Sichim.

50. A Abimelech ruſzywſzy ſię ztámtąd, przyćiągnął do miáſteczká Thebes, ktore obtoczywſzy obległ woyſkiem.

51. A w pośrzod miáſtá byłá wieżá wyſoka, do ktorey byli ućiekli poſpołu mężowie y niewiáſty, y wſzyſcy przednieyſzy miáſtá, záwárſzy drzwi bárzo mocno, á ſtoiąc ná dáchu wieże po mieyſcách obronnych.

52. Y przyſzedſzy Abimelech pod wieżę mężnie wálczył: á przyſtąpiwſzy ku drzwiam, chćiał ogień záłożyć:

53. Alić oto iedná niewiáſtá, ułomek kámienia żárnowego z wierzchu zrzućiwſzy, uderzyłá w głowę Abimelechowe, y rozbiłá mozg iego.

54. Ktory wnet záwołał giermká ſwego, y rzekł do niego: Dobądź mieczá ſwego, á zábiy mię: áby ſnáć niemowiono, żem od nie-

autem, Gaal & ſocios *a* ejus expulit de urbe, nec in ea paſſus eſt commorari.

42. Sequenti ergo die egreſſus eſt populus in campum. *b* Quod cum nuntiatum eſſet Abimelech,

43. Tulit exercitum ſuum, & diviſit in tres turmas, tendens inſidias in agris. Videnſque quod egrederetur populus de civitate, ſurrexit, & irruit in eos

44. Cum cuneo ſuo, oppugnans, & obſidens civitatem: duæ autem turmæ palantes per campum adverſarios perſequebantur.

45. Porro Abimelech omni die illo oppugnabat urbem: quam cepit, interfectis habitatoribus ejus, ipſaque deſtructa, ita ut ſal in ea diſpergeret *c*.

46. Quod, cum audiſſent, qui habitabant in turre Sichimorum, ingreſſi ſunt fanum dei ſui Berith *d*, ubi fœdus cum eo pepigerant, & ex eo locus nomen acceperat, qui erat munitus valde.

47. Abimelech quoque audiens viros turris Sichimorum pariter conglobatos,

48. Aſcendit in montem Selmon cum omni populo ſuo: & arrepta ſecuri, præcidit arboris ramum, impoſitumque ferens humero, dixit ad ſocios: Quod me videtis facere, cito facite.

49. Igitur certatim ramos de arboribus præcidentes, ſequebantur ducem. Qui circumdantes præſidium, ſuccenderunt; atque ita factum eſt, ut fumo & igne mille homines necarentur, viri pariter & mulieres, habitatorum turris Sichem.

50. Abimelech autem inde proficiens venit ad oppidum Thebes, quod circumdans obſidebat exercitu.

51. Erat autem turris excelſa *e* in media civitate, ad quam confugerant, ſimul viri ac mulieres, & omnes principes civitatis, clauſa firmiſſime janua, & ſuper turris tectum ſtantes per propugnacula.

52. Accedenſque Abimelech juxta turrim, pugnabat fortiter: & appropinquans oſtio, ignem ſupponere nitebatur:

53. Et *f* ecce una mulier fragmen molæ deſuper jaciens, illiſit capiti Abimelech, & confregit cerebrum ejus.

54. Qui *g* vocavit cito armigerum ſuum, & ait ad eum: Evagin gladium tuum, & percute me *h*: ne forte dicatur *i*, quod a femi-

a Hebr. fratres.

b Sc. ad ſua negotia.

c Sc. ut ſolum fieret ſterile.

d Ut loci munitione ac religione ſe tuerentur.

e 70. fortis.

f 2. Reg. 11. 21.

g 1. Reg. 31. 4. 1. Par. 10. 4.

h i. interfice.

i Imo dicitur & dicetur ſemper. 2. Reg. 11. 21.

na interfectus ſim. Qui juſſa perficiens, tnterfecit eum.

55. Illoque mortuo, omnes, qui cum eo erant de Iſrael, reverſi ſunt in ſedes ſuas:

56. Et reddidit Deus malum, quod fecerat Abimelech contra patrem ſuum, interfectis ſeptuaginta fratribus ſuis.

57. Sichimitis quoque, quod operati erant, retributum eſt, & venit ſuper eos maledictio Joatham filii Jerobaal.

CAPUT X.

Abimelech, Thola & huic vita functo Jair dux ſuccedit; 3. Iſraelitæ in idolatriam lapſi traduntur Philiſtæis, & Ammonitis; 19. Pœnitentibus Dominus ingraditudinem improperat. & eorum miſeretur. 10.

1. POſt Abimelech ſurrexit dux in Iſrael Thola filius Phua patrui Abimelech, vir de Iſſachar, qui habitavit in Samir montis Ephraim:

2. Et judicavit Iſraelem viginti, & tribus * annis, mortuusque eſt, ac Sepultus in Samir.

3. Huic ſucceſſit Jair Galaadites, qui judicavit Iſraelem per viginti & duos *a* annos,

4. Habens triginta filios ſedentes *b* ſuper triginta pullos aſinarum *c*, & principes triginta civitatum, quæ ex nomine ejus ſunt appellatæ Havoth Jair, id eſt, oppida Jair uſque in præſentem diem, in Terra Galaad.

5. Mortuusque eſt Jair. ac ſepultus in loco, cui eſt vocabulùm Camon.

6. Filii autem Iſrael peccatis veteribus jungentes nova, fecerunt malum in conſpectu Domini, & ſerviernnt idolis, Baalim, & Aſtaroth: & diis Syriæ ac Sidonis, & Moab, & filiorum Ammon, & Philiſtiim; dimiſeruntque Dominum, & non coluerunt eum.

7. Contra quos Dominus iratus, tradidit eos in manus Philiſtiim, & filiorum Ammon.

8. Afflictique ſunt, vehementer oppreſſi per annos decem, & octo *d*, omnes, qui habitabant trans Jordanem in Terra Amorhæi, qui eſt in Galaad:

9. In tantum, ut filii Ammon, Jordane transmiſſo, vaſtarent Judam, & Benjamin, & Ephraim: afflictusque eſt Iſrael nimis.

10. Et clamantes ad Dominum *e* dixerunt: Peccavimus tibi, quia dereliquimus Dominum Deum noſtrum, & ſervivimus Baalim.

11. Qui-

* Ad annum usque 2794.
a Ad ann. 2816.
b i. ſolitos equitare.
c Sc. mulos. ſeu mulas.
d Ab anno 2798 ad annum. 2816. ſub adminiſtratione Jairi.
e Ipſomet anno 18 hujus oppreſſionis.

wiáſty zábit. Ktory czyniąc doſyć roſkazániu, zábił go.

55. A gdy on umárł, wſzyſcy, ktorzy z nim byli z Izráelá, wroćili ſię do domow ſwoich.

56. Y oddał Bog Abimelechowi złe, ktore był uczynił przećiw oycu ſwemu, zábiwſzy ſiedmdźieśiąt bráćiey ſwoich.

57. Sichimitom też co byli uczynili, oddáło ſię, y przyſzło ná nie przeklęctwo Joáthámá ſyná Jerobáálowego.

ROZDZIAŁ X.

O dwu ſędźidch Izdelſkich Tholá y Jáyrá, o Báłwochwálſtwie iudu Izrdelſkiego, y o tym idko kardny zá to przez Philiſtyny.

1. PO Abimelechu powſtał wodz w Izráelu Tholá ſyn Phuá ſtryiá Abimelechowego mąż z Iſſáchár, ktory mieſzkał w Sámir gory Ephraim:

2. Y ſądźił Izráela trzy y dwádźieśćiá lat, y umárł y pogrzebion w Sámir.

3. Po tym náſtąpił Jáir Gáláádczyk, ktory ſądźił Izráelá dwádźieśćiá y dwie lećie,

4. Máiąc trzydźieśći ſynow śiedzących ná trzydźieśći źrzebách oſlic, y przełożonych nád trzydźieśćią miaſt, ktore od imienia iego ſą názwáne Hawoth Jáir, to ieſt miáſteczká Jáirowe áż do dniá dźieśieyſzego, w źiemi Gáláád.

5. Y umárł Jáir, y pogrzebion ieſt ná mieyſcu, ktore zową Kámon.

6. A ſynowie Izráelowi do ſtarych grzechow przyczyniáiąc nowe, czynili złe przed oczymá Páńſkimi, y ſłużyli báłwanom, Báálim y Aſtároth, y bogom Syriyſkim y Sidońſkim y Moábſkim, y ſynow Amon y Philiſtimſkim: á opuśćili Páná, y nie ſłużyli mu.

7. Ná ktore ſię Pan rozgniewawſzy, dał ie w ręce Philiſtynow, y ſynow Ammon.

8. Y byli utrapieni y bárzo ućiśnieni przez lat ośmnaśćie, wſzyſcy, ktorzy mieſzkáli zá Jordanem w źiemi Amorrheyczyká, ktory ieſt w Gáláád:

9. Ták dalece, że ſynowie Ammonowi przeprawiwſzy ſię przez Jordan, puſtoſzyli Judá y Beniámin y Ephráim y był Izráel zbytnie utrapiony.

10. Y wołáiąc do Páná, rzekli: Zgrzeſzyliſmy tobie, żeſmy opuśćili Páná Bogá náſzego, á ſłużyliſmy Báálim.

11. Kto-

11. Ktorym rzekł Pan: Aza nie Ægyptiánie y Amorrheyczyk, y ſynowie Ammon y Philiſtinowie,

12. Sidończycy też y Amálekitowie y Chánáneyczycy trapili was, y wołáliśćie do mnie y wyrwałem was z ręki ich?

13. A wżdyśćie mię opuśćili y ſłużyliśćie bogom cudzym: przeto nie przydam żebych was więcey wybáwił:

14. Idźćie á wzywayćie bogow ktoreśćie obráli ſobie: oni was niech wybáwią czáſuućiſku.

15. Y rzekli ſynowie Izráelowi do Páná: Zgrzeſzyliſmy: odday ty nam coć ſię kolwiek podoba: tylko nas teraz wybaw.

16. A to mowiąc: wſzyſtkie báłwány cudzych bogow z gránic ſwoich wyrzućili, y ſłużyli Pánu Bogu: ktory ſię użalił nędze ich.

17. Synowie tedy Ammon zwoławſzy ſię w Gáláád rozbili namioty: przećiw ktorym zebrawſzy ſię ſynowie Izráelowi, położyli ſie obozem w Máſphá.

18. Y rzekły Kśiążętá Gáláád káżdy do bliźniego ſwego: Kto ſię z nas napierwey pocznie potykáć z ſyny Ammonowymi, będźie wodzem ludu Gáláád.

11. Quibus locutus eſt Dominus *a*: Numquid non Ægyptii, & Amorrhæi, filiique Ammon, & Philiſthiim,

a i. per Angelum vel Prophetam.

12. Sidonii quoque, & Amalec, Chanaan *b* oppreſſerunt vos, & clamaſtis ad me, & erui vos de manu eorum?

b Chald. Mahon, i. Mahonitæ.

13. Et tamen reliquiſtis me, & coluiſtis deos alienos: idcirco non addam, ut ultra vos liberem:

14. Ite, & invocate deos, quos elegiſtis: ipſi vos liberent in tempore anguſtiæ.

15. Dixeruntque filii Iſrael ad Dominum: Peccavimus, redde tu nobis, quidquid tibi placet: tantum nunc libera nos.

16. Quæ dicentes, omnia de finibus ſuis alienorum deorum idola projecerunt, & ſervierunt Domino Deo; qui doluit *c* ſuper miſeriis eorum.

c i. compaſſus eſt & miſertus.

17. Itaque filii Ammon conclamantes *d* in Galaad fixere tentoria: contra quos congregati filii Iſrael, in Maſpha caſtra metati ſunt.

d Chald. congregati.

18. Dixeruntque principes Galaad ſinguli ad proximos ſuos: Qui primus ex nobis contra filios Ammon cœperit dimicare, erit Dux populi Galaad.

ROZDZIAŁ XI.

Jephte zápalony Duchem Bożym, ſtał ſię Sędźią, wiedźie woynę z Krolem Ammonithow, á gdy go zwyćiężył, ofiárował iedyną corkę ſwą.

1. BYł ná on czáś Jephte Gáláádczyk, mąż bárzo mocny á waleczny, ſyn nierządney niewiáſty, ktory ſię urodźił z Gáláád.

2. A miał Gáláád żonę, z ktorą miał ſyny: ktorzy gdy dorośli, wygnáli Jedhtę, mowiąc: Dźiedźicem w domu oycá náſzego nie będźieſz mogł bydź, boś ſię z inſzey mátki národźił.

3. Przed ktorymi on ućiekáiąc y chroniąc ſię, mieſzkał w źiemi Tob: y zgromádźili ſię do niego mężowie nędznicy, y zboycy, y chodźili zá nim iáko zá Kśiążęćiem.

4. Ná ten czás walczyli ſynowie Ammon przećiw Izráelowi.

5. Ktorzy gdy bárzo dokuczáli, poſzli ſtárſzy z Gáláádu, áby wźięli ſobie ná pomoc Jephtę z źiemie Tob.

6. Y rzekli do niego: Podź á bądź Kśiążęćiem naſzym, á walcz przećiw ſynom Ammon.

CAPUT XI.

Jephte Judex factus 5. Dei ſpiritu accenſus, de pace agit cum rege Ammonitarum: ſed fruſtra, 12. Arma capit, eum que ſuperat, 29. Juxta votum filiam ſuam unicam ſacrificat Deo. 34.

1. FUit illo tempore Jephte Galaadites vir fortiſſimus atque pugnator, filius mulieris meretricis *e*, qui natus eſt de Galaad.

e Jephte nothus & ſpurius ſed ob probitatem & animi magnitudinem per diſpenſationem in lege Deut. 23 ad principatum evectus eſt,

2. Habuit autem Galaad uxorem, de qua ſuſcepit filios: qui poſtquam creverant, ejecerunt Jephte, dicentes: Heres in domo patris noſtri eſſe non poteris quia de altera matre natus es,

3. Quos ille fugiens atque devitans, habitavit in Terra Tob: congregatique ſunt ad eum viri inopes, & latrocinantes, & quaſi principem ſequebantur.

4. In illis diebus pugnabant filii Ammon contra Iſrael.

5. Quibus acriter inſtantibus: perrexerunt majores natu de Galaad, ut tollerent in auxilium ſui Jephte de terra Tob:

6. Dixeruntque ad eum: Veni, & eſto princeps noſter, & pugna contra filios Ammon.

a Gen. 26. 27.

7. Quibus ille reſpondit: *a* Nonne vos eſtis, qui odiſtis me, & ejeciſtis de domo patris mei, & nunc veniſtis ad me neceſſitate compulſi?

8. Dixeruntque principes Galaad ad Jephte: Ob hanc igitur cauſam nunc ad te venimus, ut proficiſcaris nobiſcum, & pugnes contra filios Ammon, ſiſque dux omnium, qui habitant in Galaad.

9. Jephte quoque dixit eis: Si vere veniſtis ad me, ut pugnem pro vobis contra filios Ammon, tradideritque eos Dominus in manus meas, ego ero veſter princeps?

10. Qui reſponderunt ei: Dominus, qui hæc audit, ipſe mediator ac teſtis eſt, quod noſtra promiſſa faciemus *b*.

b Conſtituentes te principem.

11. Abiit *c* itaqae Jephte cum principibus Galaad, fecitque eum omnis populus principem ſui. Locutusque eſt *d* Jephte omnes ſermones ſuos coram Domino *e* in Maſpha.

c Anno M. 2817. Ant. Chr. 1177.
d Repetivit illud pactum.
e i. arca Domini.

12. Et miſit nuntios ad regem filiorum Ammon, qui ex perſona ſua dicerent: Quid mihi tibi eſt, quia veniſti contra me, ut vaſtares terram meam?

f Num. 21. 24.

13. Quibus ille reſpondit: *f* Quia tulit Iſrael terram meam, quando aſcendit de Ægypto, a finibus Arnon usque Jacob atque Jordanem; nunc ergo eum pace redde mihi eam.

14. Per quos rurſum mandavit Jephte, & imperavit eis, ut dicerent regi Ammon:

15. Hæc dicit Jephte: Non tulit Iſrael Terram Moab, nec Terram filiorum Ammon:

16. Sed quando de Ægypto conſcenderunt ambulavit per ſolitudinem usque ad Mare rubrum, & venit in Cades.

g Num. 20. 14.

17. Miſitque *g* nuntios ad regem Edom, dicens. Dimitte me, ut tranſeam per terram tuam. Qui noluit acquieſcere precibus ejus Miſit quoque ad regem Moab, qui. & ipſe tranſitum præbere contempſit. Manſit itaque in cades,

18. Et circuivit ex latere Terram Edom, & Terram Moab: venitque contra Orientalem plagam Terræ Moab, & caſtra metatus eſt trans Arnon: *h* nec voluit intrare terminos Moab: Arnon quippe confinium eſt Terræ Moab.

h Num. 21. 13.

19. Miſit itaque Iſrael nuntios ad Sehon regem Amorrhæorum, qui habitabat in Heſebon, & dixerunt ei Dimitte, ut tranſeam per terram tuam usque ad fluvium,

20. Qui,

7. Ktorym odpowiedźiał: Aza nie wy ieſteśćie ktorzyśćie mię nie nawidźieli, y wyrzućili z domu oycá mego, á teraz niewolą przymuſzeni przyſzliśćie do mnie?

8. Y rzekły Kśiążętá Galáád do Jephtego: Przetożeſmy teraz przyſzli do ćiebie, ábyś iáchał z námi, y walczył przećiw ſynom Ammon, á był Kśiążęćiem wſzyſtkich, ktorzy mieſzkáią w Galáád.

9. Jephte też rzekł im: Ieſliśćie prawdźiwie przyſzli do mnie, ábych walczył zá wámi przećiw ſynom Ammon, á dałby ie Pan w ręce moie: ia będę Kśiążęćiem wáſzym?

10. Ktorzy odpowiedźieli mu: Pan ktory to ſłyſzy, ten ieſt pośrzednikiem y świádkiem, że náſzę obietnicę uczynimy.

11. Jáchał tedy Jephte z Kśiążęty Galáád, y uczynił go wſzytek lud Kśiążęćiem ſwoim. y mowił Jephte wſzyſtkie mowy ſwe przed Pánem w Máſphá.

12. Y poſłał poſły do Krolá ſynow Ammon, ktorzyby imieniem iego mowili: Co mnie y tobie ieſt, żeś przyćiągnął przećiwko mnie, ábyś puſtoſzył źiemię moię?

13. Ktorym on odpowiedźiał: Iż wźiął Izráel źiemię moię, kiedy wyſzedł z Ægyptu, od gránic Arnon áż do Jábok y do Jordanu: teraz tedy wroć mi ią z pokoiem.

14. Przez ktore znowu wſkazał Jephte, y roſkazał im, áby mowili Krolowi Ammon:

15. To mowi Jephte: Nie wźiął Izráel źiemię Moáb, áni źiemię ſynow Ammon:

16. Ale kiedy ſzli z Ægypru, chodźiał przez puſzczą áż do morzá czerwonego, y przyſzedł do Kádes.

17. Y poſłał poſły do Krolá Edom mowiąc: Przepuść mię, ábych przeſzedł przez źiemię twoię. Ktory niechćiał zezwolić ná prośbę iego. Poſłał też do Krolá Moáb, ktory mu też przeſzćia dozwolić wzgárdźił: Y ták mieſzkał w Kádes,

18. Y obſzedł z boku źiemię Edom, y źiemię Moáb: y przyſzedł ná wſchodnią ſtronę źiemie Moáb, y położył ſię obozem zá Arnon: áni chćiał wniść zá gránice Moáb: Arnon bowiem ieſt pogránicze źiemie Moáb.

19. Poſłał tedy Izráel poſły do Sehoná Krola Amorrheyſkiego, ktory mieſzkał w Heſebon, y rzekli mu: Dopuść ábych przeſzedł przez źiemię twoię áż do rzeki.

20. Kto-

20. Ktory też wzgárdźiwszy słowá Izráelowe, niedopuśćił mu przeyść przez gránice swoie: ále niezliczony lud zebrawszy, wyiácháł przećiw iemu do Jássá, y mocno odpor czynił.

21. Y dał go Pan w ręce Izráelowe ze wszystkim woyskiem iego, ktory go poráźił, y pośiadł wszytkę źiemię Amorrheyczyká obywátelá oney kráiny,

22. Y wszystkie gránice iego od Arnon áż do Jábok, y od pustynie áż do Jordaná.

23. Pan tedy Bog Izráelski wywroćił Amorrheyczyká, gdy walczył nań lud iego Izráelski: á ty teraz chcesz pośieść źiemię iego?

24. Aza to co pośiadł Chámos bog twoy, tobie práwem nie przynależy? A co Pan Bog nász zwyćięzcá otrzymał, ná nászę też ośiádłość się dostánie:

25. Chybá byś ty był lepszy niżli Bálák syn Sephor Krol Moábski: ábo pokázáć możesz, że się wádźił z Izráelem, y walczył przećiw iemu,

26. Gdy mieszkał w Hesebon y w wioskách iego, y w Aroer, y wśiách iego, ábo we wszytkich miástách nád Jordanem przez trzy stá lat. Czemużeśćie przez ták długi czás o to upominánie się nic nie czynili?

27. A ták nie ia grzeszę przećiwko tobie, ále ty przećiwko mnie źle czynisz, nákázuiąc mi woyny niespráwiedliwe. Niechay sądźi Pan Sędźia tego dniá miedzy Izráelem á miedzy syny Ammon.

28. Y niechćiał Krol synow Ammonowych przestáć ná słowiech Jephtego: ktore przez posły wskazał.

29. A ták stał się nád Jephtem Duch Páński, á obchodząc Galáád y Mánásse, Másphá też Galáád, á stámtąd ćiągnąc do synow Ammon,

30. Slubił ślub Pánu, mowiąc: Jeśli dasz syny Ammon w ręce moie:

31. Ktokolwiek pierwszy wynidźie ze drzwi domu mego, á zábieży mi wracáiącemu się w pokoiu od synow Ammon, tego ofiáruię cáłopalenie Pánu.

32. Y przeszedł Jephte do synow Ammon, áby walczył przećiw nim: ktore Pán dał w ręce iego.

33. Y pobił ie od Aroer, áż gdy przydźiesz do Mennith, dwádźieśćiá miast, y áż do Abel, ktore

20. Qui, & ipse Israel verba despiciens, non dimisit eum transire per terminos suos: sed infinita multitudine congregata, egressus est contra eum in Jasa, & fortiter resistebat *a*.

21. Tradiditque eum Dominus in manus Israel cum omni exercitu suo, qui percussit eum, & possedit omnem Terram Amorrhæi habitatoris regionis illius,

22. Et universos fines ejus, de Arnon usque Jacob, & de solitudine usque ad Jordanem.

23. Dominus ergo Deus Israel subvertit Amorrhæum, pugnante contra illum populo suo Israel, & tu nunc vis possidere terram ejus?

24. Nonne ea, quæ possidet *b* Chamos deus tuus, tibi jure debentur? Quæ autem Dominus Deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionem:

25. Nisi *c* forte melior es Balac filio Sephor rege Moab: aut docere potes, quod jurgatus sit contra Israel, & pugnaverit contra eum,

26. Quando habitavit *d* in Hesebon, & viculis ejus, & in Aroer, & villis illius, vel in cunctis civitatibus juxta Jordanem, per trecentos annos *e*. Quare tanto tempore nihil super hac repetitione tentastis?

28. Igitur non ego pecco in te, sed tu contra me male agis, indicens mihi bella non justa. Judicet Dominus arbiter hujus diei, inter Israel, & inter filios Ammon.

28. Noluitque acquiescere rex filiorum Ammon verbis Jephte, quæ per nuntios mandaverat.

29. Factus est ergo super Jephte Spiritus Domini, & circuiens Galaad & Manasse, Maspha quoque Galaad, & inde transiens ad filios Ammon,

30. Votum vovit Domino, *f* dicens: Si tradideris filios Ammon in manus meas,

31. Quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, mihique occurrerit revertenti cum pace a filiis Ammon, eum holocaustum offeram Domino.

32. Transivitque Jephte ad filios Ammon, ut pugnaret contra eos: quos tradidit Dominus in manus ejus.

33. Percussitque ab Aroer usque dum venias in Mennith, viginti civitates, & usque ad Abel,

a Chald. pugnavit cum Israel.

b Hebr. te possidere fecit juxta vestram sententiam.

c Num. 22. 2.

d Israel.

e Utitur Jephte, cujus verba Scriptura refert, numero rotundo, cum sint præcise anni 265. ab eo tempore, quo Moyses Amorrhæos debellaverat. Num. 21.

f Sc. non temere sed instinctu Spiritus Sancti.

Abel, quæ eſt vineis conſita, plaga magna nimis: humiliatique ſunt filii Ammon a filiis Iſrael.

34. Revertente autem Jephte in Maspha domum ſuam, occurrit ei unigenita filia ſua cum tympanis, & choris: non enim habebat alios liberos.

35. Qua viſa, ſcidit veſtimenta ſua, & ait: Heu me, filia mea, decepiſti *a* me, & ipſa decepta es: aperui enim *b* os meum ad Dominum, & aliud facere non potero.

a Q. d. magno errore mihi obviam veniſti.
b i. votum feci.

36. Cui illa reſpondit: Pater mi, ſi aperuiſti os tuum ad Dominum, fac mihi, quodcumque pollicitus es, conceſſa tibi ultione atque Victoria de hoſtibus tuis.

37. Dixitque ad patrem: hoc ſolum mihi præſta, quod deprecor: Dimitte me, ut duobus menſibus circumeam montes, & plangam virginitatem meam cum ſodalibus meis.

38. Cui ille reſpondit: Vade. Et dimiſit eam duobus menſibus. Cumque abiiſſet cum ſociis ac ſodalibus ſuis, flebat virginitatem ſuam in montibus.

39. Expletisque duobus menſibus, reverſa eſt ad patrem ſuum, & fecit ei, ſicut voverat *c*, quæ ignorabat virum. Exinde mos increbruit in Iſrael, & conſuetudo ſervata eſt:

c Sic Chriſtus ſuam carnem Deo devovit & obtulit. Hebr. 10. 6.

40. Ut poſt anni circulum conveniant in unum filiæ Iſrael, & plangant filiam Jephte Galaaditæ diebus quatuor.

CAPUT XII.

Euphratæi adverſus Jephte inſurgentes ad vada Jordanis occiduntur; cum vocem Scibboleth proferre non poſſent; 1. Quo vita functo, ſucceduut duces Abeſan, Ahialon, & Abdon. 7.

1. ECce autem in Ephraim orta eſt ſeditio, Nam tranſeuntes contra Aquilonem, dixerunt ad Jephte: Quare vadens ad pugnam contra filios Ammon, vocare nos noluiſti, ut pergeremus tecum? Igitur incendemus domum tuam.

2. Quibus ille reſpondit: Diſceptatio erat mihi, & populo meo contra filios Ammon vehemens: vocavique vos, ut præberetis mihi auxilium, & facere noluiſtis.

3. Quod cernens poſui animam meam in manibus meis *d*, tranſivique ad filios Ammon, & tradidit eos Dominus in manus meas. Quid

d Expoſui periculo.

---

ktore ieſt oſádzone winnicámi, porażką bárzo wielką. Y uniżeni ſą ſynowie Ammon od ſynow Izráelowych.

34. A gdy ſię wrácał Jephte do Máſphá domu ſwego, wybiegłá przećiw iemu iedyna corká iego z bębnámi y z tańcy: bo nie miał innych dźieći.

35. Ktorą uyźrzawſzy, rozdárł ſzáty ſwe, y rzekł: Ah mnie corko moiá, oſzukáłáś mię, y ſámáś oſzukána ieſt, bom otworzył uſtá moie do Páná, á ináczey uczynić nie będę mogł.

36. Ktoremu oná odpowiedźiáłá: Oycze moy, ieſliś otworzył uſtá twoie do Páná, uczyń mi cośkolwiek obiecał: gdyżći dał Pan pomſtęy z wyćięſtwo nád nieprzyiaćioły twymi.

37. Y rzekłá do oycá: To mi tylko uczyń, o co proſzę: Puść mię, ábych przez dwá mieśiąca obchodźiłá gory á opłákáłá dźiewictwo moie z towárzyſzkámi moimi.

38. Ktorey on odpowiedźiał: Idź, y puśćił ią ná dwá mieśiącá. A gdy odeſzłá z rowienniczkámi y towárzyſzkámi ſwymi, płákáłá dźiewictwá ſwego ná gorách.

39. A wypełniwſzy dwá mieśiącá, wroćiłá ſię do oycá ſwego, y uczynił iey, iáko był obiecał, ktora nie uznáłá mężá. Ztądże weſzło w zwyczay w Izráelu, y obyczáy záchowány ieſt:

40. Że po roku ſchodzą ſię corki Izráelſkie ná iedno mieyſze, y płáczą corki Jephtego Galáádczyka przez cztery dni.

ROZDZIAŁ XII.

Pokolenie Effráim, ktore było powſtáło ná Jephte, porážono przy Jordanie, o śmierći Jephte, y innych trzech Sędźi.

1. ALić oto w Ephraimie wſczął ſię tumult: bo przeſzedſzy ku połnocy rzekli do Jephtego: Czemuś iádąc ná woynę przećiwko ſynom Ammon niechćiáleś nas záwołáć, ábyſmy iácháli ztobą? Przetoż zápalemy dom twoy.

2. Ktorym on odpowiedźiał: Miáłem ia, y lud moy, ſpor wielki z ſynmi Ammon: y wzywałem was, ábyśćie mi pomoc dáli, y niechćieliśćie uczynić.

3. Co widząc, położyłem duſzę moię w rękách moich, y przeſzedłem do ſynow Ammon, y dał ie Pan w ręce moie. A cożem zawi-

záwinił, ábyśćie przećiwko mnie powſtáli ná woynę?

4. Zwoławſzy tedy do śiebie wſzytkie mężé Gáláád, walczył przećiwko Ephráimowi: y poráźili mężowie Gáláád Ephraimá, że był rzekł: Zbiegiém ieſt Gáláád od Ephraimá, y mieſzka w pośrzodku Ephraim y Mánáſſe.

5. Y ośiedli Gáláádczykowie brody Jordáńſkie, przez ktore ſię Ephraim wrácáć miał. A gdy przyſzedł do nich z liczby Ephraim, ućiekáiąc, y mowił: Proſzę, dopuśćie mi ſię przepráwić: mowili mu Gáláádczykowie: Czy Ephrateyczykeś ty? ktory gdy mowił: Nie ieſtem.

6. Pytáli go: Mowże Schibboleth, co ſię wykłáda kłos. A on odpowiedał, Sibboleth: tąż literą kłoſu wyráźić niemogąc. Y wnet doimawſzy go zábiiáli u ſámego przepráwiánia ſię przez Jordan. Y poległo w on czás z Ephraim czterdźieśći y dwá tyśiącá.

7. Sądźił tedy Jephte Gáláádczyk Izráelá ſześć lat, y umárł y pogrzebion w mieśćie ſwym Gáláád.

8. Potym ſądźił Izráelá Abeſan z Bethlehem:

9. Ktory miał trzydźieśći ſynow y trzydźieśći zorek, ktore wydáiąc z domu dał zá mąż, y teyże liczby ſynom ſwym wźiął żony, wprowádzáiąc do domu ſwego. Ktory śiedm lat ſądźił Izráelá:

10. Y umárł, y pogrzebion w Bethlehem.

11. Po ktorym náſtąpił Ahialon Zábulończyk: y ſądźił Izráelá dźieśięć lat:

12. Y umárł, y pogrzebion ieſt w Zábulon.

13. Potym ſądźił Izráelá Abdon ſyn Illel Pháráthończyk:

14. Ktory miał czterdźieśći ſynow, á trzydźieśći wnukow z nich, wśiádáiących ná śiedmdźieśiąt źrzebcow oślic, á ſądźił Izráelá ośm lat:

15. Y umárł, y pogrzebion ieſt w Pháráton źiemie Ephraim, ná gorze Amálek.

Quid commerui, ut adverſum me conſurgatis in prælium?

4. Vocatis itaque ad ſe cunctis viris Galaad, pugnabat contra Ephraim, percuſſeruntque viri Galaad Ephraim, quia dixerat: Fugitivus *a* eſt Galaad de Ephraim, & habitat in medio *b* Ephraim, & Manaſſe.

5. Occupaveruntque Galaaditæ vada Jordanis, per quæ Ephraim reverſurus erat. Cumque veniſſet ad ea de Ephraim numero fugiens, atque dixiſſet: Obſecro, ut me tranſire permittatis: dicebant ei Galaaditæ: Numquid Ephrathæus es? quo dicente: Non ſum,

6. Interrogabant eum: Dic ergo Scibboleth *c*, quod interpretatur Spica. Qui reſpondebat, Sibboleth *d*, eadem littera ſpicam exprimere non valens. Statimque apprehenſum jugulabant in ipſo Jordanis tranſitu. Et ceciderunt in illo tempore de Ephraim quadraginta duo millia.

7. Judicavit itaque Jephte Galaadites Iſrael ſex *e* annis: & mortuus eſt, ac ſepultus in civitate ſua Galaad.

8. Poſt hunc judicavit Iſrael Abeſan *f* de Bethlehem:

9. Qui habuit triginta filios & totidem filias, quas emittens foras, maritis dedit, & ejusdem numeri filiis ſuis accepit uxores, introducens in domum ſuam. Qui ſeptem annis *g* judicavit Iſrael.

10. Mortuusque eſt, ac ſepultus in Bethlehem.

11. Cui ſucceſſit Ahiałon Zabulonites: & judicavit Iſrael decem *h* annis:

12. Mortuusque eſt, ac ſepultus in Zabulon.

13. Poſt hunc judicavit Iſrael Abdon, filius Illel Pharathonites:

14. Qui habuit quadraginta filios, & triginta ex eis nepotes, aſcendentes ſuper ſeptuaginta pullos aſinarum, & judicavit Iſrael octo annis *i*:

15. Mortuusque eſt, ac ſepultus in Parathon terræ Ephraim, in monte Amalec.

a Q. d. vilis & apoſtata.
b Sc. duarum tribuum.
c Sc. per Schin.
d Sc. per Samech, etymolog. ſignificat alveum, aquarum decurſum.
e Nempe ad annum usque 2823.
f Hic quibusdam eſt Booz, certe coævus illi videtur.
g ad annum 2830.
h Ad annum 3840.
i Ad annum 2848. Poſt hunc Heli judicavit Iſraelem annis 40. 1. Reg. 4. 18 vel potius Samſon vindex Iſraelis & Judex inf. 15. 20.

ROZDZIAŁ XIII.

Pan Bog dał lud Izráelſki Filiſtynom w moc, dla grzechu ich. Anioł mátce pierwey, potym oycu národzenie Sámſoná zwiáſtował, á gdy ſię národźił, dał mu Pan Bog błogoſłáwieńſtwo.

1. Y Znowu ſynowie Izráelowi uczynili złe przed

CAPUT XIII.

Iſraelitæ in idolatriam relapſi, Philiſtæis traduntur, 1. Samſon naſcitur, ab Angelo prædicitur matri, & patri, 3. natusque 24. a Domino benedicitur. 25.

1. Rurſumque * filii Iſrael fecerunt malum in

* Sub. 10. 6.

in conſpectu Domini: qui tradidit eos in manus Philiſtinorum quadraginta annis

2. Erat autem quidam vir de Saraa, & de ſtirpe Dan, nomine Manue habens uxorem ſterilem.

3. Cui apparuit Angelus Domini *a*, & dixit ad eam: Sterilis es absque liberis: *b* ſed concipies & paries filium:

4. Cave *c* ergo, ne bibas vinum ac ſiceram, nec immundum quidquam comedas:

5. Quia concipies, & paries filium, cujus non tanget caput novacula: erit enim Nazaræus Dei ab infantia ſua, & ex matris utero, & ipſe incipiet liberare Iſrael de manu Philiſtinorum.

6. Quæ cum veniſſet ad maritum ſuum, dixit ei: Vir Dei *d* venit ad me, habens vultum angelicum *e*, terribilis *f* nimis. Quem cum interrogaſſem, quis eſſet, & unde veniſſet, & quo nomine vocaretur, noluit mihi dicere:

7. Sed hoc reſpondit: Ecce concipies & paries filium: cave, ne vinum bibas, nec ſiceram, & ne aliquo veſcaris immundo: erit enim puer Nazaræus Dei ab infantia ſua, ex utero matris ſuæ usque ad diem mortis ſuæ.

8. Oravit itaque Manue Dominum, & ait: Obſecro Domine, ut vir Dei, quem miſiſti, veniat iterum, & doceat nos: quid debeamus facere de puero, qui naſciturus eſt.

9. Exaudivitque Dominus deprecantem Manue, & apparuit rurſum Angelus Dei uxori ejus ſedenti in agro. Manue autem maritus ejus non erat cum ea. Quæ cum vidiſſet Angelum,

10. Feſtinavit, & cucurrit ad virum ſuum: nuntiavitque ei, dicens: Ecce apparuit mihi vir *g*, quem ante videram.

11. Qui ſurrexit, & ſecutus eſt uxorem ſuam: veniensque ad virum, dixit ei, Tu es, qui locutus es mulieri? Et ille reſpondit: Ego ſum.

12. Cui Manue: Quando, inquit, ſermo tuus fuerit expletus, quid vis, ut faciat puer? aut a quo ſe obſervare debebit?

13. Dixitque Angelus Domini ad Manue: Ab omnibus, quæ locutus ſum uxori tuæ, abſtineat ſe:

14. Et quidquid ex vinea naſcitur, non comedat, vinum & ſiceram non bibat, nullo veſcatur

a Anno M. 2848. judicantis Heli anno 1.
b Gen. 16. 11. 1. Reg. 1. 20. Luc. 1. 31.
c Num. 6. 34.
d i. Propheta.
e Elegantiſſimum.
f Reverendus.
g Angelus in ſpecie Virili.

przed oblicznośćią Páńſką: ktory ie dał w ręce Philiſtynow przez czterdźieśći lat.

2. Y był ieden mąż z Sáráá, y z pokolenia Dán, imieniem Mánue, máiący niepłodną zonę.

3. Ktorey ſię ukazał Anyoł Páńſki, y rzekł do niey: Niepłodnaś ieſt, y bez dźiatek: ále poczznieſz y porodźiſz ſyná:

4. Strzeżże, ábyś nie piłá winá y ſycery, áni iádłá nic nieczyſtego:

5. Abowiem poczznieſz y porodźiſz ſyná, ktorego głowy brzytwá ſię niedotknie: bo będźie názáreyczyk Boży z dźiećińſtwá ſwego, y z żywotá mátki, á on pocznie wybáwiáć Izráelá z ręki Philiſtynow.

6. Ktora gdy przyſzłá do mężá ſwego, rzekłá mu: Mąż Boży przyſzedł do mnie, máiąc twarz Anyelſką, ſtráſzny bárzo. Ktorego gdym pytala, ktoby był, y zkądby przyſzedł, y iákimby go imieniem zwano, niechćiał mi powiedźieć:

7 Ale to odpowiedźiał: Oto poczznieſz y porodźiſz ſyná: Strzeż ábyś nie piłá winá, áni ſycery, y nie iádłá czego nieczyſtego: bo dźiećię będźie názáreyczyk Boży z dźiećińſtwá ſwego, z żywotá mátki ſwey, áż do dniá śmierći ſwey.

8. Modlił ſię tedy Mánue do Páná, y rzekł: Proſzę, Pánie, áby mąż Boży, ktoregoś poſłał, powtore przyſzedł, y náuczył nas cobyſmy czynić mieli z dźiećięćiem, ktore ſię národźi.

9. Y wyſłuchał Pan modlącego ſię Mánue, y ukazał ſię znowu Anyoł Boży żenie iego śiedzącey ná polu. A Mánue mąż iey nie był znią. Ktora uyźrzawſzy Anyołá,

10. Spieſzyłá ſię y bieglá do mężá ſwego: y powiedziáłá mu mowiąc: Oto mi ſię ukazał mąz, ktoregom pierwey widźiáłá.

11. Ktory wſtał, y ſzedł zá żoną ſwoią, y przyſzedſzy do mężá, rżekł mu: Tyżeś ieſt ktoryś mowił do niewiáſty? A on odpowiedźiał: Iam ieſt.

12. Ktoremu Mánue: Kiedy, pry, źiśći ſię mowá twoiá, co chceſz, áby czyniło dźiećie? ábo czego ſię ſtrzedz będźie miáło?

13. Y rzekł Anyoł Páńſki do Mánuego: od wſzego, com powiedźiał żenie twoiey, niech ſię wſtrzyma:

14. A cokolwiek ſię z winnice rodźi, niechay nie iada: winá y ſycery niech nie piie, niczego nieczyſtego niech niepożywa: á com iey

iey roſkazał, to niechay wypełni y przeſtrzega.

15. Y rzekł Mánue do Anyołá Páńſkiego: Proſzę ćie, ábyś zezwolił ná prośbę moię, y żebyſmyć uczynili koźlątko z koz.

16. Ktoremu odpowiedźiał Anyoł: Ieſli mię przymuſzaſz, nie będę iadł chlebá twego: ále ieſli chceſz uczynić cáłopalenie, ofiáruyże ie Pánu. A niewiedźiał Mánue, że to był Anyoł Páńſki.

17. Y rzekł do niego: Iákoć imie, áby ieſli ſię ſpełni ſłowo twoie, uczćiliſmy ćię.

18. Ktoremu on odpowiedźiał: Przecz ſię pytaſz o imię moie, ktore ieſt dźiwne?

19. A ták wźiął Mánue koźlę z koz y mokre ofiáry, y położył ná ſkále, ofiáruiąc Pánu, ktory czyni dźiwy: á ſam y żoná iego pátrzyli.

20. A gdy wyſtępował płomień ołtarzá ku niebu, Anyoł Páńſki wſtąpił poſpołu w płomieniu. Co gdy uyźrzeli Mánue y żoná iego, upádli ná twarzy ſwe ná źiemię,

21. Y więcey ſię im nie ukazał Anyoł Páńſki. Y záraz poznał Mánue, że był Anyoł Páńſki.

22. Y rzekł do żony ſwey: Smierćią pomrzemy, boſmy widźieli Bogá. Ktoremu żoná odpowiedźiáłá:

23. By nas Pan chćiał pobić, nie przyiąłby był cáłopalenia y mokrych ofiar z ręku náſzych, ániby nam był ukazał tego wſzytkiego, ániby tego, co ma przyśdź, obiáwił.

24. Porodźiłá tedy ſyná, y názwáłá imię iego Sámſon. Y uroſło dźiećię, y błogoſłáwił mu Pan.

25. Y począł Duch Páńſki bydź z nim w obozie Dán miedzy Sáráą, á miedzy Eſtháol.

ROZDZIAŁ XIV.

O żenie Sámſonowey, o Lwie, ktorego roztárgał, o gadce, ktorą zágadł towárzyſtwu, o zábiciu trzydźieśći Filiſtynow.

1. SZedł tedy Samſon do Thámnáth. Y uyźrzawſzy tám niewiáſtę z corek Philiſtyńſkich,

2. Szedł, y powiedźiał oycu ſwemu y mátce ſwey, mowiąc: Widźiałem niewiáſtę w Thámnathá z corek Philiſtyńſkich: ktorą, proſzę, żebyśćie mi wźięli zá żonę.

3. Kto-

ſcatur immundo: & quod ei præcepi, impleat atque cuſtodiat.

15. Dixitque Manue ad Angelum Domini: Obſecro te, ut acquieſcas precibus meis, & faciamus tibi hœdum de capris.

16. Cui reſpondit Angelus: ſi me cogis, non comedam panes tuos: ſi autem vis holocauſtum facere, offer illud Domino *a*. Et neſciebat Manue, quod Angelus Domini eſſet.

17. Dixitque ad eum: Quod eſt tibi nomen, ut, ſi ſermo tuus fuerit expletus, honoremus te?

18. Cui ille reſpondit: *b* Cur quæris nomen meum, quod eſt mirabile:

19. Tulit itaque Manue hœdum de capris, & libamenta, & poſuit ſuper petram, offerens Domino, qui facit mirabilia *c*: ipſe autem & uxor ejus intuebantur.

20. Cumque aſcenderet flamma altaris in cælum, Angelus Domini pariter in flamma aſcendit. Quod cum vidiſſent Manue, & uxor ejus, proni ceciderunt in terram,

21. Et ultra eis non apparuit Angelus Domini. Statimque intellexit Manue Angelum Domini eſſe,

22. Dt dixit ad uxorem ſuam: Morte moriemur, quia vidimus Deum.

23. Cui reſpondit mulier: Si Dominus nos vellet occidere, de manibus noſtris holocauſtum & libamina non ſuſcepiſſet, nec oſtendiſſet nobis hæc omnia, neque ea, quæ ſunt ventura, dixiſſet.

24. Peperit itaque filium *d*, & vocavit nomen ejus Samſon *e*. Crevitque puer, & benedixit ei Dominus.

25. Cœpitque Spiritus Domini eſſe cum eo *f* in caſtris Dan inter Saraa & Eſthaol.

CAPUT XIV.

Samſon uxorem ducit Philiſthæam; leonem lacerat. 5. In ejus ore mel reperit; ab eo parabolam ſumens, proponit ænigma ſodalibus, 8. Illi interpretationem ex uxore intelligentes, ſolvunt. Samſon iratus recedit & uxor datur alteri. 19.

1. DEſcendit * ergo Samſon in Thamnath *g*: videnſque ibi mulierem de filiabus Philiſthiim,

2. Aſcendit, & nuntiavit patri ſuo, & matri ſuæ, dicens: Vidi mulierem in Thamnatha de filiabus Philiſthinorum: quam, quæſo, ut mihi accipiatis uxorem.

3. Cui

a Manue homo profanus erat de tribu Dan, ſed Deus cum illo diſpenſavit, ut poſſet holocauſtum offere, ſicut ſupra c. 6. cum Gedeone.

b Gen. 32. 29.

c Chald. fecit mirabile quiddam, nempe ſequitur.

d Anno M. 2849.

e Interpretatur Sol juſtitiæ ab Aria, ab aliis ſol parvus: ſic appellavit vel monitu Angeli vel divina inſpiratione, ut Chriſtum magnum juſtitiæ ſolem Mal. 4. 2. præfiguraret.

f Cum ætatis annum ageret. 18.

* Anno M. 2867. Ant Chr. 1137.

g Civitas eſt in monte Ephraim.

3. Cui dixerunt pater & mater sua: Numquid non est mulier in filiabus fratrum tuorum, & in omni populo meo, quia vis accipere uxorem de Philisthiim: qui incircumcisi sunt? Dixitque Samson ad patrem suum: Hanc mihi accipe: quia placuit oculis meis *a*.

4. Parentes autem ejus nesciebant, quod res a Domino fieret, & quæreret *b* occasionem contra Philisthiim: eo enim tempore Philisthiim dominabantur Israeli.

a Hebr. recta est in oculis meis, sc. ad finem mihi a Deo propositum.
b Samson.

5. Descendit itaque Samson cum patre suo & matre in Thamnatha. Cumque venissent ad vineas oppidi, apparuit catulus leonis sævus, & rugiens, & occurrit ei.

6. Irruit autem Spiritus Domini in Samson, & dilaceravit leonem, quasi hœdum in frusta discerpens, nihil omnino habens in manu: & hoc patri & matri *c* noluit indicare.

c A quibus ipse diverterat.

7. Descenditque, & locutus est mulieri, quæ placuerat oculis ejus.

8. Et post aliquot dies revertens ut acciperet eam, declinavit, ut videret cadaver leonis, & ecce examen apum *d* in ore leonis erat ac favus mellis.

d Leo mortuus mystice Christum, mel Eucharistiam, examen apum Christianos significat S. August.

9. Quem cum sumpsisset in manibus, comedebat in via: veniensque ad patrem suum & matrem, dedit eis partem, qui & ipsi comederunt: nec tamen eis voluit indicare quod mel de corpore leonis assumpserat.

10. Descendit itaque pater ejus ad mulierem, & fecit filio suo Samson convivium. Sic enim juvenes facere consueverant.

11. Cum ergo cives loci illius vidissent eum, dederunt ei sodales triginta, ut essent cum eo.

12. Quibus locus est Samson: Proponam vobis problema *e*: quod si solveritis mihi intra septem dies convivii, dabo vobis triginta sindones, & totidem tunicas:

e Ænigma.

13. Sin autem non potueritis solvere, vos dabitis mihi triginta sindones, & ejusdem numeri tunicas, *f* Qui responderunt ei: Propone problema, ut audiamus.

f Heb. mutatorias vestes, sc. pretiosas.

14. Dixitque eis: De comedente exivit cibus, & de forti egressa est dulcedo. Nec potuerunt per tres dies propositionem solvere.

15. Cumque adesset dies septimus, dixerunt ad uxorem Samson: Blandire viro tuo, & suade ei, ut indicet tibi, quid significet problema. Quod si facere nolueris, incendemus te, &

3. Ktoremu rzekli oćiec y mátká iego: Azaż niemáſz niewiásty miedzy corkámi bráćie twoiey, y miedzy wſzytkim ludem moim, że chceſz wźiąć żonę u Philiſtynow, ktorzy ſą nieobrzezáni? Y rzekł Sámſon do oycá ſwego: Tę mi weźmi: bo ſię podobáłá oczom moim.

4. A rodźicy iego niewiedźieli, że rzecz dźiałá ſię od Páná, y ſzukał przyczyny ná Philiſtyny: bo ná on czás Philiſtynowie pánowáli nád Izráelem.

5. Poſzedł tedy Sámſon z oycem ſwym y z mátką do Thámnathá. A gdy przyſzli do winnic mieyſkich, ukazał ſię młody lew ſrogi á ryczący, y zábieżał mu.

6. Lecz przypadł Duch Páńſki ná Sámſoná, y rozdárł lwá, iákoby koźlę ná ſztuki roztárgáiąc, niemáiąc zgołá nic w ręku, á tego oycu y mátce niechćiał oznáymić.

7. Y ſzedł, y mowił z niewiáſtą, ktora ſię byłá podobáłá oczom iego.

8. A po kilku dni wracáiąc ſię, áby ią poiął, zſtąpił áby oglądał śćierw lwi, á oto roy pſczoł był w paſczece lwiey, y plaſtr miodu.

9. Ktory wźiąwſzy w ręce, iadł ná drodze: y przyſzedſzy do oycá ſwego y mátki, dał im część, ktorzy też ſámi iedli: á przećię im niechćiał powiedźieć, że był miod z śćierwu lwiego wybrał.

10. Przyſzedł tedy oćiec iego do niewiáſty, y ſpráwił Synowi ſwemu Sámſonowi ucztę. Bo ták młodźieńcy zwykli byli czynić.

11. Gdy tedy go uyźrzeli mieſczánie onego mieyſcá, dáli mu towárzyſzow trzydźieśći, żeby znim byli.

12. Ktorym rzekł Sámſon: Zádam wam gádkę: ktorą ieſli mi zgádniećie przez śiedm dni weſela, dam wam trzydźieśći prześćierádł, y trzydźieśći ſukien:

13. A ieſli nie będźiećie mogli zgádnąć: tedy wy mnie daćie trzydźieśći czechłow y trzydźieśći ſukien. Ktorzy mu odpowiedźieli: Zádáy gadkę, że uſłyſzymy.

14. Y rzekł im: Z iedzącego wyſzedł pokarm: á z mocnego wyſzłá ſłodkość. Y niemogli przez trzy dni zgádnąc gadki.

15. A gdy przychodźił śiodmy dźień, rzekli do żony Sámſonowey: Pochlebuy mężowi twemu, á námowiągo, żeć powie, co znáczy gadká; á ieſli nie będźieſz chćiáłá uczynić, zápa-

zápalimy ćię y z domem oycá twego. Czyliśćie nas przeto prośili ná weſele, żebyśćie nas złupili?

16. Ktora łzy u Sámſoná wylewáłá y uſkarżáłá ſię, mowiąc: Maſz mię w nienawiśći, á nie miłuieſz: Dla tegoż gadki, ktorąś zádał ſynom ludu mego, niechceſz mi wyłożyć. A on odpowiedźiał: Oycu memu y mátce niechćiałem powiedźieć, á tobie będę mogł powiedźieć?

17. Przez śiedm tedy dni weſela płákáłá przed nim, áż dniá śiodmego gdy mu ſię uprzykrzyłá, wyłożył, ktora wnet powiedźiáłá ſąśiádom ſwoim.

18. A oni mu rzekli dniá śiodmego przed zachodem ſłońcá: Co ſłodſzego nád miod? á co mocnieyſzego nád lwá? Ktory rzekł do nich: Byśćie byli nie oráli iáłowicą moią, nie náleźlibyśćie byli gadki moiey.

19. Przypadł tedy nań Duch Páńſki, y ſzedł do Aſkálona, y zábył tám trzydźieśći mężow: ktorych ſzáty wźiąwſzy dał tym, ktorzy byli gadkę zgádli. Y rozgniewány bárzo ſzedł do domu oycá ſwego:

20. A żoná iego ſzłá zá mężá, iednego z przyiaćioł iego y z ſwátow.

ROZDZIAŁ XV.

Sámſon zboże Filiſtynom popalił liſzkámi, potárgawſzy powrozy, ktoremi był związan. Czeluśćią oſłą tyśiąc Filiſtynow zábił, y wody ſię z niey nápił dźiwnie.

1. A Po niewielkim czáśie, gdy nádchodźiły dni pſzenicznego żniwá, przyſzedł Sámſon, chcąc náwiedźić żonę ſwoię, y przynioſł iey koźlę z koz. A gdy według zwyczáiu chćiał wniśdź do iey komory, zbronił mu oćiec iey, mowiąc:

2. Mniemałem że iey nienawidźiſz, á przetom ią wydał zá przyiaćiela twego: ále ma śioſtrę, ktora młodſzą y cudnieyſzą ieſt niż oná, niechći będźie miáſto niey żoną.

3. Ktoremu Sámſon odpowiedźiał: Od tego dniá nie będźie ná mnie winá przećiw Philiſthynom: Bo wam będę złość wyrządzał.

4. Y poſzedł y poimał trzy ſtá liſzek, y ogony ich do ogonow przywiązał, á w pośrzodku przywiązał pochodnie:

5. Ktore ogniem zápaliwſzy, roſpuśćił, áby

y

te, & domum patris tui. An idcirco vocaſtis nos ad nuptias, ut ſpoliaretis?

16. Quæ fundebat apud Samſon lacrymas, & querebatur dicens: Odiſti me, & non diligis: idcirco problema, quod propoſuiſti filiis populi mei, non vis mihi exponere. At ille reſpondit: Patri meo & matri nolui dicere: & tibi indicare potero?

17. Septem igitur diebus convivii flebat ante eum: tandemque die ſeptimo, cum ei eſſet moleſta, expoſuit. Quæ ſtatim indicavit civibus ſuis.

18. Et illi dixerunt ei die ſeptimo ante ſolis occubitum: Quid dulcius melle, & quid fortius leone? Qui ait ad eos: Si non araſſetis in vitula mea *a*, non inveniſſetis propoſitionem meam.

19. Irruit itaque in eum Spiritus Domini, deſcenditque Aſcalonem, & percuſſit ibi triginta viros. Quorum ablatas veſtes dedit iis, qui problema ſolverant. Iratusque nimis aſcendit in domum patris ſui *b*:

20. Uxor autem ejus accepit maritum unum de amicis ejus & pronubis *c*.

CAPUT XV.

Per vulpes Samſon Philiſthæorum ſegetes incendit; 4. Ligatus Philiſthæis traditur, ſed fractis funibus, quibus ligatus erat, mille Philiſthæos aſini maxilla proſternit; 12. Sitiens ex ejus dente molari aquas obtinet. 18.

1. POſt aliquantulum autem temporis *, cum dies triticeæ meſſis inſtarent, venit Samſon, inviſere volens uxorem ſuam, & attulit ei hœdum de capris. Cumque cubiculum ejus ſolito vellet intrare, prohibuit eum pater illius, dicens:

2. Putavi, quod odiſſes eam, & ideo tradidi illam amico tuo: ſed habet ſororem, quæ junior, & pulchrior illa eſt, ſit tibi pro ea uxor.

3. Cui Samſon reſpondit: Ab hac die non erit culpa in me contra Philiſthæos: faciam enim vobis mala.

4. Perrexitque, & cepit trecentas vulpes, caudasque earum junxit ad caudas, & faces ligavit in *d* medio:

5. Quas igne ſuccendens, dimiſit, ut huc illuc-

a Q. d. niſi meæ uxoris opera uſi eſſetis.

b Myſtice Chriſtus verus Samſon, Synagogæ propter perfidiam iratus merito illam deſeruit.

c i. Sodalibus convivii nuptialis

* Anno M. 2368. Ant. Chr. 1136.

d i. titiones.

illucque difcurrerent. Quæ ftatim perrexerunt in fegetes Philifthinorum *a*. Quibus fuccenfis, & commportatæ jam fruges, & adhuc ftantes in ftipula, concrematæ funt, in tantum, ut vineas quoque & oliveta flamma confumeret.

6. Dixeruntque Philifthiim: Quis fecit hanc rem? Quibus dictum eft: Samfon gener Thamnathæi: quia tulit uxorem ejus, & alteri tradidit, hæc operatus eft. Afcenderuntque Philifthiim: & combufferunt tam mulierem, quam patrem ejus.

7. Quibus ait Samfon: Licet hæc feceritis, tamen adhuc ex vobis expetam ultionem, & tunc quiefcam.

8. Percuffitque eos ingenti plaga, ita, ut ftupentes furam femori imponerent. Et defcendens habitavit in fpelunca petræ Etam.

9. Igitur afcendentes Philifthiim in terram Juda caftra metati funt in loco, qui poftea vocatus eft Lechi; id eft, maxilla, ubi eorum effufus eft exercitus.

10. Dixeruntque ad eos de tribu Juda: Cur afcendiftis adverfum nos? Qui refponderunt: Ut ligemus Samfon, venimus: & reddamus ei, quæ in nos operatus eft.

11. Defcenderunt ergo tria millia virorum de Juda, ad fpecum filicis Etam, dixeruntque ad Samfon: Nefcis, quod Philifthiim imperent nobis? Quibus ille ait: Sicut fecerunt mihi, fic feci eis.

12. Ligare, inquiunt, te venimus, & tradere in manus Philifthinorum. Quibus Samfon: Jurare, ait, & fpondete mihi, quod non occidetis me.

13. Dixerunt: Non te occidemus, fed vinctum trademus. Ligaveruntque eum duobus novis funibus, *b* & tulerunt eum de petra Etam.

14. Qui cum veniffet ad locum maxillæ, & Philifthiim vociferantes occurriffent ei, irruit Spiritus Domini in eum: & ficut folent ad odorem ignis lina confumi, ita vincula, quibus ligatus erat, diffipata funt & foluta.

15. Inventamque maxillam, id eft, mandibulam afini *c*, quæ jacebat, arripiens, interfecit in ea mille viros,

16. Et ait: In maxilla afini, in mandibula pulli afinarum delevi eos, & percuffi mille viros.

17. Cumque hæc verba canens compleffet projecit mandibulam de manu, & vocavit nomen

a Vulpes funt doctores fraudulenti & hæretici, qui blandis verbis promittunt falutem fed caudis fuis ignem æternum fecum trahunt, SS. Ambr. & Aug.

b 70. rudentibus, feu funibus craffis.

c Sic myftice Chriftus verus Samfon in maxilla afini, feu per inftrumenta vilia & per rudes, maxima quæque patrare folet. S. Aug.

y tám y fám biegáły. Ktore wnet wbiegły w zboże Philifthyńfkie: ktore zápaliwfzy, y zgromádzone iuż zboże, y co iefcze w kłośie ftáło pogorzáło, ták dálece, że też y winnice y oliwnice ogień popalił.

6. Y rzekli Philifthynowie: Kto to uczynił? Ktorym powiedźiáno: Sámfon źięć Thámnátczyká, że wźiął żonę iego, y dał drugiemu, to uczynił. Y fzli Philifthynowie, y fpalili ták niewiáftę, iáko oycá iey.

7. Ktorym rzekł Sámfon: Acześćie to uczynili, wfákże iefcze z was wezmę pomftę á tedy przeftánę.

8. Y poráźił ie porażką, ták iż zdumiawfzy fię łuftę ná biodrę zákłádáli. A pofzedfzy miefzkał w iáfkini fkáły Etám.

9. Przyćiągnąwfzy tedy Philifthynowie do źiemie Judá, położyli fię obozem ná mieyfcu, ktore potym názwano Lechi, to ieft czeluść: gdźie fię ich woyfko było rozłożyło,

10. Y rzekli do nich z pokoleniá Judá: Czemuśćie przyćiągnęli ná naś? oni odpowiedźieli: Abyfmy związáli Sámfoná, przyfzlifmy, y żebyfmy mu oddáli, co nam wyrządźił.

11. A ták fzło trzy tyśiące mężow z Judá do iáfkinie fkáły Ethám, y rzekli do Sámfoná: Niewiefz iż Philifthynowie pánuią nád námi? Czemuś to chćiał uczynić? Ktorym on rzekł: Iáko mi uczynili, tákem im uczynił.

12. Przyfzlifmy ćię, pry, zwiędźáć, y wydáć w ręce Philifthynow. Ktorym Sámfon: Przyśiężćie, pry, á przyrzeczćie mi, że mię nie zábiiećie.

13. Rzekli: Nie zábiiemy ćię, ále związánego wydamy. Y związáli go dwiemá nowemi powrozámi, y wźięli go z fkáły Ethám.

14. Ktory gdy przyfzedł do mieyfcá Czeluśći, á Philifthynowie krzycząc, wybiegli przećiw iemu, przypadł nań Duch Páńfki: á iáko zwykły ná zápách ogniá lny fię pálić, ták powrozy ktoremi był związan rozlećiáły fię y rozwiązáły.

15. Y náleźioną czeluść, to ieft fczekę ofłą, ktora leżáłá, porwawfzy, zábił nią tyśiąc mężow,

16. Y rzekł: Czeluśćią ofłą, fczeką źrzebcá oślic zgłádźiłem ie, y zábiłem tyśiąc mężow.

17. A gdy tych flow śpiewáiąc dokończył, porzućił czeluść z ręki, y názwał imię miey-

mieyſzá onego Rámáth-Lechi, co ſię wykłáda, podnieśienie czeluśći.

18. A gdy prágnął bárzo, wołał do Páná, y rzekł: Tyś dał przez rękę ſługi twego, to wybáwienie bárzo wielkie y zwyćięſtwo: á oto od prágnienia umieram, y wpádnę w ręce nieobrzezánych.

19. Y otworzył Pan trzonowy ząb w czeluśći ośley, y wyſzły z niego wody. Ktorych ſię nápiwſzy, ochłodźił duchá, y pośilił ſię. Y przetoż náźwano ono mieyſce: Zrzodło wzywáiącego z czeluśći, áż do dniá dźiśieyſzego.

20. Y ſądźił Izráelá zá dni Philiſthynow dwádźieśćia lat.

ROZDZIAŁ XVI.

Sámſon brony wyniosł z Gázy. Dálilá go oſzukáłá á podeſzłá. Filiſtynowie go ięli, oślepili, potym z nieprzyiaćielmi ſwemi umarł obáliwſzy dom.

1. SZedł też do Gázy, y uyźrzał tám niewiáſtę nierządnicę y wſzedł do niey.

2. Co gdy uſłyſzeli Philiſthynowie, y gruchnęło u nich, że Sámſon wſzedł do miáſtá, obtoczyli go, poſtáwiwſzy ſtraż w bramie mieyſkiey, y tám cáłą noc milczkiem czekáiąc, áby ſkoro dźień wychodzącego zábili.

3. Ale Sámſon ſpał áż do połnocy: á ztámtąd powſtawſzy wźiął oboie wrotá u bramy z podwoiámi ich y z zamkiem, y włożywſzy ie ná rámioná ſwe zánioſł ná wierzch gory, ktora pátrzy ku Hebron.

4. Potym rozmiłował ſię niewiáſty, ktora mieſzkáłá w Dolinie Sorek, á zwano ią Dálilá.

5. Y przyiácháli do niey kśiążętá Philiſthyńſkie, y rzekli: oſzukay go, á wywiedź ſię od niego, w czym ták wielką moc ma, á iákobyſmy go zwyćiężyć mogli, y związánego utrapić. To ieſli uczyniſz, damyć káżdy tyśiąc y ſto ſrebrnikow.

6. Rzekłá tedy Dálilá do Sámſoná: Powiedz mi, proſzę, w czym ieſt nawięcſza moc twoiá, á co ieſt, czymbyś związány wyrwáć ſię nie mogł?

7. Ktorey odpowiedźiał Sámſon: Gdyby mię śiedmią powrozow żyliſtych ieſcze nie uſchłych y ieſcze wilgotnych związano, będę ſłábym, iáko inni ludźie,

8. Y

nomen loci illius Ramath-lechi, quod interpretatur elevatio maxillæ.

18. Sitiensque valde: clamavit ad Dominum, & ait: Tu dediſti in manu ſervi tui ſalutem hanc maximam atque victoriam: en ſiti morior, incidamque in manus incircumciſorum.

19. Aperuit itaque Dominus molarem dentem *a* in maxilla aſini, & egreſſæ ſunt ex eo aquæ. Quibus hauſtis, refocillavit ſpiritum, & vires recepit. Idcirco appellatum eſt nomen loci illius, Fons invocantis *b* de maxilla, usque in præſentem diem.

a Illam maxillæ concavitatem
b S. Deum.

20. Judicavitque Iſrael in diebus Philiſthiim viginti annis *c*.

c Inf. 16. 31.

CAPUT XVI.

Samſon portas Gazæ urbis ſuis humeris defert in montem, 3. A Dalila, cui ſæpius illuſerat, cognita cauſa fortitudinis, detonſus excæcatur ab hoſtibus; 6. Quos tandem una ſecum interimit mortuusque triumphat. 23.

1. ABiit quoque in Gazam, & vidit ibi mulierem meretricem, * ingreſſusque eſt ad eam.

* Anno M. circiter. 2880.

2. Quod cum audiſſent Philiſthiim, & percrebuiſſet apud eos, intraſſe urbem Samſon, circumdederunt eum, poſitis in porta civitatis cuſtodibus: & ibi tota nocte cũ ſilentio præſtolantes, ut facto mane exeuntem occiderent.

3. Dormivit autem Samſon usque ad medium noctis: & inde *d* conſurgens apprehendit ambas portæ fores cum poſtibus ſuis & ſera, impoſitasque humeris ſuis portavit ad verticem montis, qui reſpicit Hebron.

d 70. media nocte.

4. Poſt hæc amavit mulierem *e*, quæ habitabat in Valle Sorec, & vocabatur Dalila.

e Anno M. circiter 2885.

5. Venerunt que ad eam principes Philiſthinorum, atque dixerunt: Decipe eum, & diſce ab illo, in quo habeat tantam fortitudinem, & quo modo eum ſuperare valeamus, & vinctum affligere. Quod, ſi feceris, dabimus tibi ſinguli mille, & centum argenteos *f*.

f Sc. ſiclos Sa.

6. Locuta eſt ergo Dalila ad Samſon: Dic mihi, obſecro, in quo ſit tua maxima fortitudo, & quid ſit, quo ligatus erumpere nequeas?

7. Cui reſpondit Samſon: Si ſeptem nerviceis *g* funibus necdum ſiccis, & adhuc humentibus, ligatus fuero, infirmus ero, ut cæteri homines.

g Sc. factis ex nervis boum Chald. funibus recentibus, 70. humidis funibus.

8. At-

8. Attuleruntque ad eam ſatrapæ Philiſthinorum ſeptem funes, ut dixerat: quibus vinxit eum.

8. Latentibus apud ſe inſidiis, & in cubiculo finem rei expectantibus, clamavitque ad eum: Philiſthiim ſuper te Samſon. Qui rupit vincula, quo modo ſi rumpat quis filum de ſtuppæ tortum putamine, cum odorem ignis acceperit: & non eſt cognitum, in quo eſſet fortitudo ejus.

10. Dixitque ad eum Dalila: Ecce illuſiſti mihi, & falſum locutus es: ſaltem nunc indica mihi, quo ligari debeas *a*.

11. Cui ille reſpondit: ſi ligatus fuero novis funibus, qui nunquam fuerunt in opere, infirmus ero; & aliorum hominum ſimilis.

12. Quibus rurſum Dalila vinxit eum, & clamavit: Philiſthiim ſuper te Samſon, in cubiculo inſidiis præparatis: Qui ita rupit vincula quaſi fila telarum.

13. Dixitque Dalila rurſum ad eum: Uſquequo decipis me, & falſum loqueris? oſtende, quo vinciri debeas. Cui reſpondit Samſon: Si ſeptem crines *b* capitis mei cum licio plexueris *c*, & clavum his circumligatam terræ fixeris infirmus ero.

14. Quod cum feciſſet Dalila, dixit ad eum: Philiſthiim ſuper te Samſon. Qui conſurgens de ſomno extraxit clavum cum crinibus, & licio.

15. Dixitque ad eum Dalila: Quomodo dicis, quod amas me, cum animus tuus non ſit mecum? Per tres vices mentitus es mihi, & noluiſti dicere in quo ſit maxima fortitudo tua.

16. Cumque moleſta eſſet ei, & per multos dies jugiter adhæreret, ſpatium ad quietem non tribuens, defecit anima ejus, & ad mortem usque laſſata eſt.

17. Tunc aperiens veritatem rei, dixit ad eam: Ferrum nunquam aſcendit ſuper caput meum, quia Nazaræus, id eſt, conſecratus Deo ſum de utero matris meæ: ſi raſum fuerit caput meum *d*, recedet a me fortitudo mea, & deficiam, eroque ſicut cæteri homines.

18. Videnſque illa quod confeſſus ei eſſet omnem animum ſuum, miſit ad principes Philiſthinorum ac mandavit: Aſcendite adhuc ſemel, quia nunc mihi aperuit cor ſuum. Qui aſcenderunt, aſſumpta pecunia, quam promiſerant.

19. At

a i. poſſis.

b i. cincinnos.

c Implicaveris.

d Hinc patet Samſonis fortitudinem fuiſſe qualitatem ſupernaturaliter illius membris inditam a crinibus tanquam ſigno, dependentem, propter expreſſum pactum, ſi Nazaræus perſeveraret, ut tam eximium robur ſub re viliſſima & debiliſſima ad comprimendam animi ſuperbiam ſecure lateret SS. Chryſoſt. Ambr.

8. Y przynioſły do niey kśiążętá Philiſthyńſkie śiedm powrozow, iáko byłá rzekłá, ktoremi go związáłá,

9. Gdy ſię u niey záſadzká zátáiłá, y w komorze końcá rzeczy czekáłá: Y záwołáłá nań: Philiſthynowie nád tobą Sámſon: ktory rozerwał powrozy, iáko gdyby kto przerwał nić ukręconą z pázdźierzy zgrzebnych, gdy zápách ogniá poczuie, y nie poznano w czymby byłá moc iego.

10. Y rzekła do niego Dálilá: Otoś mię oſzukał, y nieprawdęś powiedźiał: wżdy teraz powiedz mi, czymby ćię zwięzác.

11. Ktorey on odpowiedźiał: Gdyby mię związano nowemi powrozámi, ktorych nigdy nie używano, ſłáby będę, y innym ludźiom podobny.

12. Ktoremi znowu Dálilá związáłá go, y záwołáłá: Philiſthynowie nád tobą Sámſonie, w komorze záſádzkę nágotowawſzy, ktory ták porwał powrozy iáko nići płotná.

13. Y rzekłá záś Dálilá do niego: Pokiż mię zdradzaſz, y kłamſtwo powłádaſz? Okaż czymbyś miał bydź związány. Ktorey Sámſon odpowiedźiał: Ieſli śiedm włoſow z głowy moiey z nićią oſnowáną ſplećieſz, á gwoźdź w nie obwiniony wbiieſz w źiemię, ſłábym będę.

14. Co gdy uczyniłá Dálilá, rzekłá do niego: Philiſthynowie nád tobą Sámſonie. Lecz on wſtawſzy ze ſnu, wyrwał gwoźdź z włoſámi y z oſnowániem.

15. Y rzekłá do niego Dálilá: Iákoż powiádaſz, żebyś mię miłował: ponieważ ſerce twoie nie ieſt zemną? Trzykroćeś mną ſkłamał, á niechćiałeś powiedźieć, w czym ieſt bárzo wielka moc twoiá.

16. A gdy mu dokuczałá, y przez wieli dni yſtawicznie przy nim tkwiáłá, czaſu do odpoczynienia nie daiąc, uſtała duſza iego, y aż do śmierći ſię ſpracowáłá.

17. Tedy otwieráiąc prawdę, rzekł do niey: Zelázo nigdy nie poſtáło ná głowie moiey, bom ieſt Názáreuſz, to ieſt poświęcony Bogu z żywotá mátki moiey: ieſliby mi głowę ogolono, odeydźie odemnie moc moiá y uſtánę, y będę iáko inni ludźie.

18. A oná widząc, że iey wyznał wſzytek umyſł ſwoy, poſłáłá do kśiążąt Philiſthyńſkich, y roſkazáłá: Przy iedźcie ieſcze raz, boć mi teraz otworzył ſerce ſwoie. Ktorzy przyiáchali wźiąwſzy pieniądze, ktore byli obiecáli.

19. A

19. A oná uſpiłá go ná koleniech ſwoich, y położyłá głowę iego ná ſwym łonie. Y przyzwáłá bárwierzá, y ogoliłá śiedm włoſow iego, y poczęłá go odpycháć y wygániáć od śiebie: bo nátychmiaſt moc odeſzłá od niego:

20. Y rzekłá: Philiſthynowie nád tobą Sámſonie. Ktory ze ſnu wſtawſzy, rzekł w ſercu ſwoim: Wynidę, iákom przed tym czynił, á otrząſnę ſię: niewiedząc że Pan odſtąpił od niego.

21. Ktorego poimawſzy Philiſthynowie, nátychmiaſt mu oczy wyłupili, y wiedli go do Gázy związawſzy łáncuchámi, á zámknąwſzy go w ćiemnicy, zárná obrácáć przymuśili.

22. Y iuż włoſy iego podraſtáć poczynáły,

23. A Kśiążętá Philiſthyńſkie zeſzły ſię były poſpołu żeby ofiárowáły ofiáry wielkie Dágonowi bogu ſwemu, y weſelili ſię mowiąc: dał bog náſz nieprzyiaćielá náſzego Sámſon w ręce náſze.

24. Co też lud widząc chwalił bogá ſwego, y toż mowił: Dał bog náſz nieprzyiaćielá náſzego w ręce náſze, ktory ſpuſtoſzył źiemię náſzę y wielu pobił.

25. A gdy byli dobrey myśli, weſeląc ſię po bieśiádách, naiadſzy ſię iuż, przykazáli, áby záwołano Sámſoná, y áby grał przed nimi. Ktory przywiedźiony z ćiemnice grał przed nimi, y poſtáwili go między dwiemá ſłupy.

26. Ktory rzekł pácholęćiu, ktory go prowádźił: Puść mię, że ſię dotknę ſłupow, ná ktorych ſtoi wſzytek dom, á podeprę ſię ná nich, y trochę odpocznę.

27. A dom pełen był mężow y niewiaſt, y były tám wſzytkie kśiążętá Philiſthyńſkie, á z dáchu y z ſale około trzech tyśięcy oboiey płći pátrzących ná gráiącego Sámſoná.

28. A on wzywáiąc Páná, rekł: Pánie Boże, wſpomni ná mię, á przywroć mi teraz pierwſzą moc, Boże moy, ábych ſię pomśćił nád nieprzyiaćioły memi, á zá utrácenie obu oku iednę pomſtę odnioſę.

29. Y uiąwſzy obádwá ſłupy, ná ktorych ſtał dom, ieden z nich práwą ręką, á drugi lewą trzymáiąc,

30. Rzekł: Niech umrze duſzá moiá z Philiſthynámi. Y zátrząſnąwſzy mocno ſłupámi, upadł dom ná wſzytkie Kśiążętá, y ná inny lud, ktory tám był: y dáleko ich więcey umie-

19. At illa dormire eum fecit ſuper genua ſua, & in ſinu ſuo reclinare caput. Vocavitque tonſorem, & raſit ſeptem crines ejus, & cœpit abigere eum, & a ſe repellere: ſtatim enim ab eo fortitudo diſceſſit:

20. Dixitque: Philiſthiim ſuper te Samſon *a*. Qui de ſomno conſurgens, dixit in animo ſuo: Egrediar ſicut ante feci, & me excutiam, neſciens quod receſſiſſet ab eo Dominus.

21. Quem cum apprehendiſſent Philiſthiim ſtatim eruerunt oculos ejus, & duxerunt Gazam vinctum catenis, & clauſum in carcere molere fecerunt.

22. Jamque capilli ejus renaſci cœperant,

23. Et principes Philiſthinorum convenerunt in unum, ut immolarent hoſtias magnificas Dagon deo ſuo, & epularentur, dicentes: Tradidit Deus noſter inimicum noſtrum Samſon in manus noſtras.

24. Quod etiam podulus videns, laudabat Deum ſuum, eademque dicebat: Tradidit Deus noſter adverſarium noſtrum in manus noſtras, qui delevit terram noſtram, & occidit plurimos.

25. Lætantesque per convivia, ſumptis jam epulis, præceperunt, ut vocaretur Samſon, & ante eos luderet *a*. Qui adductus de carcere ludebat ante eos, feceruntqne eum ſtare inter duas columnas.

26. Qui dixit puero regenti greſſus ſuos: Dimitte me, ut tangam columnas, quibus omnis imminet domus, & recliner ſuper eas, & paululum requieſcam.

27. Domus autem erat plena virorrm ac mulierum, & erant ibi omnes principes Philiſthinorum, ac de tecto, & ſolario circiter tria millia utriusque ſexus ſpectantes *b* ludentem Samſon.

28. At ille invocato Domino ait: Domine Deus memento mei, & redde mihi nunc fortitudinem priſtinam Deus meus, ut ulſciſcar me de hoſtibus meis, & pro amiſſione duorum luminum unam ultionem recipiam.

29. Et apprehendens ambas columnas, quibus initebatur domus, alteramque earum dextera, & alteram læva tenens.

30. Ait *c*: Moriatur anima mea cum Philiſthiim. Concuſſisque fortiter columnis, cecidit domus ſuper omnes principes, & cæteram multitudinem, quæ ibi erat: multoque plures

a Sic caro & carnalis concupiſcentia animam hoſtibus prodit & tradit.

a Et ipſi cæco illuderent.

b Alii I. ſpectabant.

c Excitatus peculiari Dei afflatu.

plures interfecit moriens *a*, quam ante vivus occiderat.

31. Descendentes autem fratres ejus, & universa cognatio tulerunt corpus ejus & sepelierunt inter Saraa, & Esthaol in sepulchro patris sui Manue; judicavitque Israel viginti annis *b*.

a Sic Christus moriens hostes nostros, mortem & diabolum superavit.

b Ergo usque ad annum 2887.

umieráiác, niżli przed tym żywy będąc zábił.

31. A przyszedszy bráćia iego, y wszytek rod, wźięli ćiáło iego, y pogrzebli między Sáráá y Esthául w grobie oycá iego Mánue; á sądźił Izráelá dwádźieśćiá lat.

CAPUT XVII.

Mater Michæ conflat filio de servato argento idolum; 1. Cui ille primo filium suum, deinde Levitem Bethlehemitem præficit sacerdotem. 5.

1. FUit eo tempore * vir quidam de monte Ephraim nomine Michas.

2. Qui dixit Matri suæ: mille, & centum argenteos, quos separaveras tibi, & super quibus me audiente juraveras, ecce ego habeo, & apud me sunt. Cui illa respondit: Benedictus filius meus Domino.

3. Reddidit ergo eos matri suæ, quæ dixerat ei: Consecravi, & vovi hoc argentum Domino, ut de manu mea suscipiat filius meus, & faciat sculptile atque conflatile: & nunc tradoillud tibi.

4. Reddidit igitur eos matri suæ: quæ tulit ducentos argenteos, & dedit eos argentario, ut faceret ex eis sculptile atque conflatile, quod fuit in domo Michæ.

5. Qui ædiculam quoque in ea Deo separavit, & fecit Ephod, & Theraphim *c*, id est, vestem sacerdotalem, & idola: implevitque unius filiorum suorum manum, & factus est ei sacerdos.

6. In diebus illis non erat rex in Israel, sed unusquisque, quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat.

7. Fuit quoque alter adolescens de Bethlehem Juda, ex cognatione ejus *d*: eratque ipse Levites, & habitabat ibi.

8. Egressusque de civitate Bethlehem, peregrinari voluit, ubicumque sibi commodum reperisset. Cumque venisset in montem Ephraim, iter faciens, & declinasset parumper in domum Michæ,

9. Interrogatus est ab eo unde venisset. Qui respondit: Levita sum de Bethlehem Juda, & vado, ut habitem, ubi potuero, & utile mihi esse perspexero.

10. Dixitque Michas: Mane apud me, & esto

* Hæc & sequentia ad tempus anarchiæ post Josue & superstitum illi seniorum mortem, referenda videntur, anno mundi circiter 2585. Vid. sup. cap. 2.

c Idola & imagines futura prænuntiantes.

d Sc. Juda.

ROZDZIAŁ XVII.

Mátká Micheowá sprawiłá sobie báłwána. Michasz naprzod syná swego, potym Lewitę zostáwił u niego Kápłánem.

1. BYł ná on czás ieden mąż z gory Ephráim imieniem Michás.

2. Ktory rzekł mátce swey: tyśiąc y sto srebrnikow, ktores sobie byłá oddźieliłá, y ná ktoreś, gdym ia słyszał, przyśięgłá, oto ia mam, y są przy mnie. Ktoremu oná odpowiedźiáłá: błogosłáwiony syn moy Pánu.

3. Wroćił ie tedy mátce swey, ktora mu byłá rzekłá: Poświęćiłám y ślubiłám to srebro Pánu, áby z ręki miey przyiął syn moy y uczynił ryćinę y lićinę: á teraz oddawam ie tobie.

4. Wroćił ie tedy mátce swey: ktora wźięłá dwie śćie srebrnych, y dáłá ie złotnikowi, żeby z nich uczynił ryćinę y lićinę, ktora byłá w domu Michy,

5. Ktory zborek też w nim Bogu odłączył, y uczynił Ephod y Theráphim, to iest szátę kápłáńską, y báłwány, y nápełnił rękę iednego z synow swych, y był mu kápłánem.

6. W one dni nie było Krolá w Izráelu, ále káżdy, co się mu zdáło práwego, to czynił.

7. Był też drugi młodźieniec z Bethlehem Judy z pokolenia iego: á ten był Lewit, y mieszkał tám.

8. Y wyszedszy z miástá Bethlehem, chćiał gośćiem bydź, gdźieby sobie w czás nálazł. A gdy przyszedł ná gorę Ephráim będąc w drodze, y stąpił trochę do domu Michá,

9. Spytan iest od niego zkądby przyszedł. Ktory odpowiedźiał: Iestem Lewit z Bethlehem Judy, á idę, żebych mieszkał, kędy będę mogł, y gdźieby mi się zdáło z moim pożytkiem.

10. Y rzekł Michás: Mieszkay u mnie, á bądź

bądź mi oycem y kápłanem: á damći ná káżdy rok dźieśięć śrebrnikow, y dwie ſzáćie, y czego do żywnośći potrzebá.

11. Przyzwolił y mieſzkáł u człowieká, y był mu iáko ieden z ſynow.

12. Y nápełnił Michás rękę iego, y miał młodźieńcá kápłanem u śiebie, mowiąc:

13. Teraz wiem, że mi Bog uczyny dobrze, máiącemu kápłaná z rodu Lewitckiego.

ROZDZIAŁ XVIII.

Synowie Dan idąc ná woynę do Miáſtá Lais, wźięli báłwáná Michowego, y Lewitę iego.

1. WOne dni nie było Kroĺá w Izráelu, á pokolenie Dán ſzukáło ſobie ośiádłośći, w ktoreyby mieſzkáło: bo áż do onego dniá miedzy innemi pokoleńmi nie wźięło było działu.

2. A ták posłáli ſynowie Dán, z pokolenia y domu ſwego pięći mężow bárzo mocnych z Sáráá y z Eſtháol, áby wyſzpiegowáli źiemię y pilnie wypátrzyli: y rzekli im: Idźćie á wyſzpieguyćie źiemię. Ktorzy gdy poſzedſzy, przyſzli ná gore Ephraim, y weſzli do domu Michy, odpoczynęli tám:

3. A poznawſzy głos młodźieńcá Lewity, y ſtoiąc w iego goſpodźie, rzekli do niego: Kto ćię tu przywiodł? co tu czyniſz? dla czegoś tu chćiał przyśdź?

4. Ktory im odpowiedźiał: To á to mi uczynił Michás, y náiął mię zá myto, ábych mu był kápłanem.

4. Y prośili go áby ſię rádźił Paná, żeby mogli wiedźieć, ieſli ſczęśliwą drogą ſzli, y ieſli rzecz miáłá mieć ſkutek.

6. Ktory im odpowiedźiał: Idźćie w pokoiu: Pan pátrzy ná drogę wáſzę y ná ſzćie, ktorym idźiećie.

7. Poſzedſzy tedy pięć mężow, przyſzli do Láiś: y uyźrzeli lud mieſzkáiący w nim bez żadney boiáźni, według zwyczáiu Sydończykow, beſpiecznie y ſpokoynie, bo ſię im żaden nie ſprzećiwił, y wielkich bogactw, á dáleko od Sydonu, y od wſzytkich ludźi odźieleni.

8. Y wroćiwſzy ſię do bráćiey ſwey do Sáráá y Eſtháol, á coby ſpráwili, pytáiącym odpowiedźieli:

eſto mihi parens ac ſacerdos: daboque tibi per annos ſingulos decem argenteos *a*, ac veſtem duplicem *b*, & quæ ad victum ſunt neceſſaria.

a Sc. ſiclos.
b Sc. æſtivam & hybernam.

11. Acquievit, & manſit apud hominem, fuitque illi quaſi unus de filiis.

12. Implevitque *c* Michas manum ejus, & habuit puerum ſacerdotem apud ſe.

c Dando in manum quod offerret.

13. Nunc ſcio, dicens, quod benefaciet mihi Deus habenti Levitici generis ſacerdotem.

CAPUT XVIII.

Miſſis exploratoribus, ſexcenti viri de tribu Dan, quærentes ſibi poſſeſſionem, auferunt Michæ idolum cum ſacerdote, 11. Illudque in recens captam urbem Lais tranſferunt, 27.

1. IN diebus illis non erat rex * in Iſrael, & tribus Dan quærebat poſſeſſionem ſibi, ut habitaret in ea: uſque ad illum enim diem inter cæteras tribus ſortem *d* non acceperat.

* Tempore ſcilicet ſupradictæ anarchiæ.
d Satis amplam & tantæ multitudinis capacem. Joſ. 19.

2. Miſerunt ergo filii Dan, ſtirpis, familiæ ſuæ quinque viros fortiſſimos de Saraa, & Eſthaol, ut explorarent terram, & diligenter inſpicerent: dixeruntque eis: Ite: & conſiderate terram. Qui cum pergentes veniſſent in montem Ephraim, & intraſſent domum Michæ, requieverunt ibi *e*:

e Chald. pernoctarunt.

3. Et agnoſcentes vocem adoleſcentis Levitæ, utentesque illius diverſorio, dixerunt ad eum: Quis te huc adduxit? quid hic agis? quam ob cauſam huc venire voluiſti?

4. Qui reſpondit eis: Hæc & hæc præſtitit mihi Michas, & me mercede conduxit, ut ſim ei ſacerdos.

5. Rogaverunt autem eum, ut conſuleret Dominum, ut ſcire poſſent, an proſpero itinere pergerent, & res haberet effectum.

6. Qui reſpondit eis: Ite in pace: Dominus reſpicit *f* viam veſtram, & iter, quo pergitis.

f i. favet & dirigit.

7. Euntes igitur quinque viri venerunt Lais *g*: videruntque populum habitantem in ea abſque ullo timore, juxta conſuetudinem Sidoniorum, ſecurum, & quietum, nullo ei penitus reſiſtente, magnarumque opum, & procul a Sidone atque a cunctis hominibus ſeparatum.

g Hæc poſtea dicta eſt Cæſarea Philippi.

8. Reverſique ad fratres ſuos in Saraa, & Eſthaol, & quid egiſſent ſciſcitantibus reſponderunt:

9. Surgite, aſcendamus ad eos: vidimus enim terram valde opulentam, & uberem: nolite negligere, nolite ceſſare: Eamus, & poſſideamus eam, nullus erit labor.

10. Intrabimus ad ſecuros in regionem latiſſimam, tradetque nobis Dominus locum, in quo nullius rei eſt penuria eorum, quæ gignuntur in terra.

11. Profecti igitur ſunt de cognatione Dan, id eſt, de Saraa, & Eſthaol, ſexcenti viri accincti armis bellicis,

12. Aſcendentesque manſerunt in Cariathiarim Judæ: qui locus, ex eo tempore, Caſtrorum Dan nomen accepit, & eſt poſt tergum Cariathiarim.

13. Inde tranſierunt in montem Ephraim. Cumque veniſſent ad domum Michæ,

14. Dixerunt quinque viri, qui prius miſſi fuerant ad conſiderandam terram Lais, cæteris fratribus *a* ſuis: Noſtis, quod in domibus iſtis ſit Ephod, & Theraphim, & ſculptile, atque conflatile: videte: videte, quid vobis placeat.

a Reliquis Danitis & contribulibus.

15. Et cum paululum declinaſſent, ingreſſi ſunt domum adoleſcentis Levitæ, qui erat in domo Michæ: ſalutaveruntque eum verbis pacificis.

16. Sexcenti autem viri ita, ut erant armati, ſtabent ante oſtium.

17. At illi, qui ingreſſi fuerant domum juvenis, ſculptile, & Ephod, & Theraphim, atque conflatile tollere nitebantur, & ſacerdos ſtabat ante oſtium, ſexcentis viris fortiſſimis haud procul expectantibus.

18. Tulerunt igitur, qui intraverant ſculptile, Ephod, & idola *b*, atque conflatile. Quibus dixit ſacerdos: Quid facitis?

b 70. Theraphim. Chald. ſimilitudines ſeu imagines.

19. Cui reſponderunt: Tace, & pone digitum *c* ſuper os tuum: venique nobiſcum, ut habeamus te patrem, ac ſacerdotem. Quid tibi melius eſt, ut ſis ſacerdos in domo unius viri, an in una tribu, & familia in Iſrael?

c 70. manum.

20. Quod cum audiſſet, acquievit ſermonibus eorum, & tulit Ephod, & idola, ac ſculptile, & profectus eſt cum eis.

21. Qui cum pergerent, & ante ſe ire feciſſent parvulos ac jumenta, & omne, quod erat pretioſum,

22. Et jam a domo Michæ eſſent procul, viri, qui habitabant in ædibus Michæ conclamantes *d* ſecuti ſunt,

d Chald. Congregati.

23. Et

9. Wſtańcie, podźmy do nich, boſmy widźieli źiemię bárzo bogátą y obfitą: nie zániedbywayćie, nie przeſtáyćie, podźmy á pośiądźmy ią, nie będźie żadney prace.

10. Wnidźiemy do przeſpiecznych, do kráiny bárzo ſzerokiey, á da nam Pan mieyſce, ná ktorym niemáſz niedoſtátku żadney rzeczy z tych, ktore ſię ná źiemi rodzą.

11. Wyiácháli tedy z pokolenia Dán, to ieſt, z Sáráá y z Eſtháol ſześć ſet mężow przepaſánych bronią woienną,

12. A ſzedſzy położyli ſię w Káriáthiárim Judzkim: ktore mieyſce od onego czáſu, Oboz Dán imię wźięło: á ieſt zá Káriáthiárim.

13. Ztámtąd przeſzli ná gorę Ephraim. A gdy przyſzli do domu Michy,

14. Rzekli pięć mężow, ktorzy pierwey poſłáni byli ná wyſzpiegowánie źiemie Láiś, do drugiey bráćiey ſwoiey: Wiećie, że w tych domiech ieſt Ephod y Theráphim, y rytiná y lićiná: pátrzćieſz, co ſię wam podoba.

15. A trochę uſtąpiwſzy, weſzli do domu młodźieńcá Lewity, ktory był w domu Michy, y pozdrowili go ſłowy ſpokoynemi.

16. A ſześć ſet mężow ták iáko byli zbroyni, ſtáli przededrzwiámi.

17. Lecz oni, ktorzy byli weſzli do domu młodźieńcá, rytinę y Ephod y Teráphim, y lićinę wźiąć uśiłowáli, á kápłan ſtał przededrzwiámi, á ſześć ſet mężow mocnych nie dáleko czekáli.

18. Wźięli tedy, ktorzy byli weſzli, rytinę, Epod y báłwány y lićinę. Ktorym rzekł kápłan: Coż czynićie?

19. Ktoremu odpowiedźieli: Milcz, á położ pálec ná uſtá twoie: á podź známi, żebyſmy ćię mieli zá oycá y kápłáná. Coć lepiey, żebyś był kápłanem w domu iednego mężá, czyli w iednym pokoleniu y fámiliiey w Izráelu?

20. Co gdy uſłyſzał, przyzwolił ná ich powieśći, y wźiął Ephod y báłwány y rytinę, y ſzedł źnimi.

21. Ktorzy gdy odeſzli, puśćiwſzy przed ſobą dźiatki y bydło, y wſzytko co było koſztownego,

22. Y iuż dáleko było od domu Michy: mężowie ktorzy mieſzkáli w domu Michy, zwoławſzy ſię gonili ich,

23. Y

23. Y poczęli wołáć zá nimi. Ktorzy obeyźrzawszy się, rzekli do Michy: Czego chcesz? Przecz wołasz?

24. Ktory odpowiedźiał: Bogi moie, ktorem sobie spráwił, pobráliśćie y kápłaná, y wszytko co mam, á mowićie: Coć iest?

25. Y rzekli mu synowie Dán: Strzeż się ábyś więcey do nas nie mowił, y nieprzyszli do ćiebie mężowie rozgniewáni, á zginąłbyś sam y z domem twoim.

26. Y ták zączętą drogą szli. A widząc Michás, że są mocnieyszy nádeń, wroćił się do domu swego.

27. A sześć set mężow wźięli kápłaná, y cosmy wyszey powiedźieli: y przyszli do Láis, do ludu spokoynego y bespiecznego, y poráźili ie pászczeką mieczá: y miásto spálili,

28. A żaden ich zgołá nie rátował, że dáleko mieszkáli od Sydonu, á z żadnemi ludźmi nie mieli towárzystwá áni spráwy żadney. A było miásto położone w kráinie Rohob, ktore z nowu zbudowawszy, mieszkáli w nim,

29. Dawszy miástu imię Dán, wedle imienia oycá swego, ktorego zrodźił Izráel, ktore przed tym Láis zwano.

30. Y postáwili sobie rycinę, y Jonáthán syná Gersam syná Moyżeszowego, y syny iego kápłany w pokoleniu Dán, áż do dniá poimánia swego.

31. Y został u nich bałwan Michow przez wszytek czás, poki był dom Boży w Silo. Ná on czás nie było Krolá w Izráelu.

ROZDZIAŁ XIX.

Lewitowi iednemu Gábáonitowie żonę umorzyli sprosnie á okrutnie, ktorą mąż ná dwánaśćie częśći rozśiekszy, posłał po iedney sztuce do káżdego pokolenia.

1. BYł nieiáki mąż Lewit mieszkáiący w boku gory Ephraim, ktory poiął żonę z Bethlehem Judy:

2. Ktora go opuśćiłá, y wroćiłá się do domu oycá swego do Bethlehem, y mieszkáłá u niego cztery mieśiące.

3. Y szedł zá nią mąż iey, chcąc się z nią poiednáć, y łágodnie użyć, y z sobą przywieźdź, máiąc w towárzystwie chłopcá y dwá osły

23. Et post tergum clamare cœperunt. Qui cum respexissent, dixerunt ad Micham: Quid tibi vis? cur clamas?

24. Qui respondit: deos meos, quos mihi feci, tulistis, & sacerdotem, & omnia, quæ habeo, & dicitis? Quid tibi est?

25. Dixeruntque ei filii Dan: Cave, ne ultra loquaris ad nos, & veniant ad te viri animo concitati, & ipse cum omni domo tua pereas.

26. Et sic cœpto itinere perrexerunt. Videns autem Michas, quod fortiores se essent, reversus est in domum suam.

27. Sexcenti autem viri tulerunt sacerdotem, &, quæ supra diximus: veneruntque in Lais ad populum quiescentem atque securum, & percusserunt eos in ore gladii; urbemque incendio tradiderunt,

28. Nullo penitus ferente præsidium, eo quod procul habitarent a Sidone, & cum nullo hominum haberent quidquam societatis ac negotii. Erat autem civitas sita in regione Rohob: quam rursum extruentes habitaverunt in ea.

29. Vocato nomine civitatis Dan, juxta vocabulum patris sui, quem genuerat Israel, quæ prius Lais dicebatur.

30. Posueruntque *a* sibi sculptile *b*, & Jonathan filium Gersam filii Moysi, ac filios ejus sacerdotes in tribu Dan, usque ad diem captivitatis suæ.

a Danitæ. *b* Michæ.

31. Mansitque apud eos idolum Michæ omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo. *c* In diebus illis non erat rex in Israel.

c Hic secundum Hebræos incipit caput 19.

CAPUT XIX.

Levita uxorem sibi reconciliatam, a parentum domo reducit. 1. Ipsa a Gabaonitis, qui erant de tribu Benjamin, propudiosa libidine extinguitur. 22. Maritus in duodecim partes corpore secto, ad singulas tribus singulas mittit portiones. 29.

1. FUit * quidam vir Levites habitans in latere montis Ephraim, qui accepit uxorem de Bethlehem Juda:

* Eodem tempore.

2. Quæ reliquit eum *d*, & reversa est in domum patris sui in Bethlehem, mansitque apud eum quatuor mensibus.

d Chald. contempsit Hebr. fornicata est.

3. Secutusque est eam vir suus, volens reconciliari ei, atque blandiri, & secum reducere, habens in comitatu puerum, & duos asinos;

nos: quæ ſuſcepit eum, & introduxit in domum patris ſui. Quod cum audiſſet ſocer ejus, eumque vidiſſet, occurrit ei lætus,

4. Et amplexatus eſt hominem. Manſitque gener in domo ſoceri tribus diebus, comedens cum eo & bibens familiariter,

5. Die autem quarto de nocte *a* conſurgens, proficiſci voluit. Quem tenuit ſocer, & ait ad eum: Guſta prius pauxillum panis, & conforta ſtomachum, & ſic proficiſceris.

6. Sederuntque ſimul, ac comederunt & biberunt. Dixitque pater puellæ ad generum ſuum: Quæſo te, ut hodie hic maneas, pariterque lætemur.

7. At ille conſurgens, cœpit velle proficiſci. Et nihilominus obnixe eum ſocer tenuit *b*, & apud ſe fecit manere.

8. Mane autem facto, parabat Levites iter. Cui ſocer rurſum: Oro te, inquit, ut paululum cibi capias, & aſſumptis viribus, donec increſcat *c* dies, poſtea proficiſcaris. Comederunt ergo ſimul.

9. Surrexitque adoleſcens, ut pergeret cum uxore ſua & puero. Cui rurſum locutus eſt ſocer: Conſidera, quod dies ad occaſum declivior ſit, & propinquat ad veſperum: mane apud me etiam hodie, & duc lætum diem, & cras proficiſceris, ut vadas in domum tuam.

10. Noluit gener acquieſcere ſermonibus ejus: ſed ſtatim perrexit, & venit contra Jebus *d*, quæ altero nomine vocatur Jeruſalem, ducens ſecum duos aſinos onuſtos, *e* & concubinam.

11. Jamque erant juxta Jebus, & dies mutabatur in noctem: dixitque puer ad dominum ſuum: Veni, obſecro, declinemus ad urbem Jebuſæorum, & maneamus in ea.

12. Cui reſpondit dominus: Non ingrediar oppidum gentis alienæ, quæ non eſt de filiis Iſrael, ſed tranſibo uſque Gabaa:

13. Et cum illuc pervenero, manebimus in ea aut certe in urbe Rama.

14. Tranſierunt ergo Jebus, & cœptum carpebant iter, occubuitque eis ſol juxta Gabaa, quæ eſt in tribu Benjamin:

15. Diverteruntque ad eam, ut manerent ibi. Quo cum intraſſent, ſedebant in platea civitatis, & nullus eos recipere voluit hoſpitio.

16. Et ecce, apparuit homo ſenex, revertens de agro & de opere ſuo veſperi, qui & ipſe de monte erat Ehpraim, & peregrinus habi-

a Hebr. mane.

b Ex amica hoſpitalitate.

c Hebr. inclinet, ut ſc. æſtus remittat.

d e regione Jebus.

e Chald. & 70. ſtratos.

oſły: ktora przyięłá go y wwiodłá do domu oycá ſwego. Co gdy uſłyſzał Swiekier iego, uyźrzawſzy go, zábieżał mu z rádośćią,

4. Y obłápił go. Y mieſzkał źięć w domu Swiekrá trzy dni iedząc y piiąc z nim przyiaćielſkiey.

5. A czwartego dniá wſtawſzy w nocy, chćiał odiácháć. Ktorego zátrzymał Swiekier, y rzekł do niego: Ziedź pierwey trochę chlebá, á pokrzep żołądká, y ták poiedźieſz.

6. Y śiedźieli zſobą, y iedli y pili. Y rzekł oćiec dźiewki do źięćiá ſwego: Proſzęćie zoſtań tu ieſcze przez dźiś, á bądźmy weſpoł dobrey myśli.

7. Ale on wſtawſzy począł chćieć odiecháć. A Swiekier przedśię uśilnie go wśćiągał, y zátrzymał przy ſobie.

8. A gdy było ráno, gotował ſię Lewit w drogę. Ktoremu záś rzekł Swiekier: Proſzę ćię, źiedz co trochę á pośiliwſzy ſię, áż dniá przybędźie, potym poiedźieſz. Y ták iedli zſobą.

9. Y wſtał młodźieniec, áby iáchał z żoną ſwą y z chłopcem. Ktoremu záś rzekł Swiekier: Obacz, żeć ſię iuż dźień chyli ku zachodu, á wieczor náchodźi: zoſtań u mnie ieſcze dźiś á ſtraw dźień weſoło, á iutro poydźieſz, ábyś ſzedł do domu twego.

10. Niechćiał źięć przyzwolić ná mowę iego: ále wnet poiáchał, y przyſzedł przećiw Jebuz, ktore inſzym imieniem zową Jeruzálem, wiodąc z ſobą dwá oſły z brzemiony y nałożnicę.

11. Y iuż byli u Jebuz, á dźień ſię odmieniał w noc, y rzekł ſługá do Páná ſwego: Podź proſzę, wſtąpwá do miáſtá Jebuzeyczykow á zoſtańmy w nim.

12. Ktoremu odpowiedźiał Pan: Nie wſtąpię do miáſtá obcego narodu, ktory nie ieſt z ſynow Izráelowych, ále przeydę áż do Gábáá:

13. A tám przyſzedſzy, ſtániemy w nim: ábo więc w mieśćie Ramá.

14. A ták minęli Jebuz y ſzli záczętą drogą, y záſzło im ſłońce u Gábáá, ktore ieſt w pokoleniu Beniámin:

15. Y weſzli do niego, áby tám zoſtáli. Gdźie gdy wſzedſzy, śiedźieli ná ulicy mieyſckiey, á żaden ich niechćiał przyiąc do goſpody.

16. Alić oto przyſzedł człowiek ſtáry, wracáiący ſię z polá y od roboty ſwey wieczor, ktory

ktory też był z gory Ephráim, á gośćiem mieſzkał w Gábáá, á ludźie oney kráiny byli ſynowie Jemini.

17. Y podniozſzy oczy uyźrzał ſtárzec człowieká śiedzącego z tłomoczki ſwemi, ná ulicy miáſtá, y rzekł do niego: Zkąd idźieſz? á dokąd idźieſz?

18. Ktory mu odpowiedźiał: Wyiácháliſmy z Bethlehem Judy, á idźiem do mieyſcá náſzego, ktore ieſt w boku gory Ephráim, z kądeſmy byli wyſzli do Bethlehem: á teras idźiemy do domu Bożego, á żaden nas niechce przyiąć pod dách ſwoy:

19. Máiących plewy y śiáno ná obrok oſłom, á chleb y wino ná moię, y ſłużebnice twoiey potrzebę, y chłopcá, ktory ieſt zemną: niczego nie potrzebuiemy, iedno goſpody.

20. Ktoremu ſtárzec odpowiedźiał: Pokoy z tobą niech będźie; ia dam czego potrzebá, tylko proſzę, żebyś nie ſtał ná ulicy.

21. Y wwiodł go do domu ſwego, y dał oſłom obrok: á ſkoro umyli nogi ſwoie, wźiął ie ná ucztę.

22. A gdy oni używáli, á po utrudzeniu z drogi, iedząc y piiąc ćiálá pośiláli: przyſzli mężowie miáſtá onego ſynowie Beliál (to ieſt bez iárzmá) a obſtąpiwſzy dom ſtárcow, we drzwi bić poczęli, wołáiąc ná Páná domu y mowiąc: Wywiedź mężá, ktory wſzedł do domu twego, że będźiem znim czynić, co chcemy.

23. Y wyſzedł do nich ſtárzec, y rzekł: Niechćieyćie bráćia, niechćieyćie czynić tego złego: bo wſzedł człowiek do goſpody moiey, á przeſtańćie od tego ſzaleńſtwá:

24. Mam corkę dźiewicę, á ten człowiek ma nałożnicę, wywiodę ie do was, że ie poniżyćie, á wáſzę pſotę wypełnićie, tylko proſzę tey niecnoty przećiw przyrodzeniu z mężem nie czyńćie.

25. Niechćieli ſłucháć mowy iego. Co widząc on człowiek, wywiodł do nich nálożnicę ſwoię, y dał ią ná ſwą wolą ich: z ktorą gdy cáłą noc pſotę płodźili, puśćili ią ráno.

26. A niewiáſtá gdy ćiemnośći miiáły, przyſzłá do drzwi domu, w ktorym iey Pan mieſzkał y tám upádłá.

27. A gdy było ráno, wſtał człowiek y otworzył drzwi, áby zácztętą drogę ſkończył: á oto nałożnicá iego leżálá przede drzwiámi rozśćiągnąwſzy ręcę ná progu.

28. Do

habitabat in Gaabaa. Homines autem regionis illius erant filii Jemini. *a*

a Benjamitæ.

17. Elevatisque oculis, vidit ſenex ſedentem *b* hominem cum ſarcinulis ſuis in platea civitatis: & dixit ad eum: Unde venis? & quo vadis?

b Chald. viatorem.

18. Qui reſpondit ei: Profecti ſumus de Bethlehem Juda, & pergimus ad locum noſtrum, qui eſt in latere montis Ephraim, unde ieramus in Bethlehem: & nunc vadimus ad domum Dei *c*, nullusque ſub tectum ſuum nos vult recipere,

c Quæ tunc in Silo erat.

19. Habentes paleas & fœnum in aſinorum pabulum, & panem ac vinum in meos & ancillæ tuæ uſus, & pueri, qui mecum eſt: nulla re indigemus, niſi hoſpitio.

20. Cui reſpondit ſenex: Pax tecum ſit; ego præbebo omnia, quæ neceſſaria ſunt, tantum, quæſo, ne in platea maneas.

21. Introduxitque eum in domum ſuam, & pabulum aſinis præbuit: ac poſtquam laverunt pedes ſuos, recepit eos in convivium.

22. Illis epulantibus, & poſt laborem itineris, cibo & potu reficientibus corpora, venerunt viri civitatis, filii, Belial, (id eſt, absque jugo) & circumdantes domum ſenis, fores pulſare cœperunt, clamantes ad dominum domus, atque dicentes: *d* Educ virum, qui ingreſſus eſt domum tuam, ut abutamur eo *e*.

d Gen. 19. 5.

e Chald. & 70. cognoſcamus eum.

23. Egreſſusque eſt ad eos ſenex, & ait: Nolite fratres, nolite facere malum hoc: quia ingreſſus eſt homo hoſpitium meum, & ceſſate ab hac ſtultitia *f*:

f Chald. ignominia, ſeu turpitudine.

24. Habeo filiam virginem, & hic homo habet concubinam, educam eas ad vos, ut humilietis eas, & veſtram libidinem compleatis: tantum, obſecro, ne ſcelus hoc contra naturam *g* operemini in virum.

g Chald, rem hanc ignominioſam.

25. Nolebant acquieſcere ſermonibus illius: Quod cernens homo eduxit ad eos concubinam ſuam, & eis tradidit illudendam: qua cum tota nocte abuſi eſſent, dimiſerunt eam mane.

26. At mulier, recedentibus tenebris, venit ad oſtium domus, ubi manebat dominus ſuus, & ibi corruit,

27. Mane facto, ſurrexit homo, & aperuit oſtium, ut cœptam expleret viam: & ecce concubina ejus jacebat ante oſtium ſparſis in limine manibus.

28. Cui

28. Cui ille, putans eam quieſcere, loquebatur: Surge, & ambulemus. Qua nihil reſpondente, intelligens, quod erat mortua; tulit eam, & impoſuit aſino, reverſusque eſt in domum ſuam.

29. Quam cum eſſet ingreſſus, arripuit gladium, & cadaver uxoris cum oſſibus ſuis in duodecim partes, ac fruſta *a* concidens, miſit in omnes terminos Iſrael.

a Sc. etiam duas partes miſit duabus dimidiis Manaſſe tribubus.

30. Quod cum vidiſſent ſinguli, conclamabant: Numquam res talis facta eſt in Iſrael, ex eo die, quo aſcenderunt patres noſtri de Ægypto, uſque in præſens tempus: ferte ſententiam, & in commune decernite, quid facto opus ſit.

28. Do ktorey on, mniemáiąc żeby ſpálá, mowił: Wſtań, á idźmy. Ktora gdy nic nie odpowiedźiałá, obaczywſzy że umárłá: wźiął ią, y włożył ná oſłá, y wroćił ſię do domu ſwego.

29. Do ktorego wſzedſzy, porwał miecz, á ćiáło żony y z kośćiámi iey, ná dwánaśćie częśći y ſztuk zrąbawſzy, rozeſłał po wſzyſtkich gránicách Izráelſkich.

30. Co káżdy uyźrzawſzy ſpołem wołáli: Nigdy ſię tákowa rzecz nie ſtáłá w Izráelu od tego dniá, ktorego wyſzli oycowie náſzy z Ægyptu áż do tego czáſu: Wydayćie wyrok, á ſpołecznie poſtánowćie, co trzebá czynić.

CAPUT XX.

Ob hoc ſcelus pugnantes reliquæ tribus adverſus Benjamin, ſemel iterumque bello inferiores fiunt, 1. Sed tertio juſſu Domini committentes prælium, tribum illam, præter ſexcentos penitus delent. 16.

1. EGreſſi itaque ſunt * omnes filii Iſrael, & pariter congregati, quaſi vir unus, *b* de Dan usque Berſabee, & Terra Galaad, ad Dominum in Maſpha.

* Eodem tempore.

b Oſee 9. 9.

2. Omnesque anguli *c* populorum, & cunctæ tribus Iſrael in Eccleſiam populi Dei convenerunt, quadraginta millia peditum pugnatorum.

c i. capita & primates.

3. (Nec latuit filios Benjamin, quod aſcendiſſent filii Iſrael in Maſpha.) Interrogatusque Levita, maritus mulieris interfectæ, quomodo tantum ſcelus perpetratum eſſet?

4. Reſpondit: Veni in Gabaa Benjamin cum uxore mea, illucque diverti:

5. Et ecce, homines civitatis illius circumdederunt nocte domum, in qua manebam, volentes me occidere *d*, & uxorem meam incredibili furore libidinis vexantes, denique mortua eſt.

d Sc. libidine præpoſtera.

6. Quam arreptam, in fruſtra concidi, miſique partes in omnes terminos poſſeſſionis veſtræ: quia nunquam tantum nefas, & tam grande piaculum factum eſt in Iſrael.

7. Adeſtis omnes filii Iſrael, decernite, quid facere debeatis.

8. Stansque omnis populus, quaſi unius hominis *e* ſermone reſpondit: Non recedemus in tabernacula noſtra, nec ſuam quisquam intrabit domum;

e Communi conſenſu.

9. Sed

ROZDZIAŁ XX.

Wſzyſtek lud Izráelſki walczy ná pokolenie Beniámin, dla zámordowáney niewiáſty: zá trzeći kroć ie poráźili, y wytráćili co do ſzczędu, procz ſześć ſet mężow, ktorzy byli ućiekli ná puſzczą.

1. WYſzli tedy wſzyſcy ſynowie Izráelowi, y zgromádźiwſzy ſię weſpoł iáko mąż ieden, od Dán áż do Berſábee y źiemie Gáláád do Páná do Máſphá:

2. Y wſzyſcy węgłowie ludu, y wſzytkie pokolenia Izráelowe zeſzły ſię do zgromádzenia ludu Bożego, cztery ſtá tyśięcy pieſzych walecznikow.

3. (Ani to táyno było ſynom Beniámin, że ſię zeſzli ſynowie Izráelowi w Máſphá.) Y ſpytány Lewitá mąż niewiáſty zámordowáney, iáko ſię ták wielka złość sſtáłá,

4. Odpowiedźiał: Przyſzedłem do Gábáá Beniámin z żoną ſwą, y támem ſtánął:

5. Alić oto ludźie onego miáſtá obſtąpili w nocy dom w ktorymem ſtał, chcąc mię zábić, á żonę moię nieſłycháną zapálczywośćią wſzeteczeńſtwá gwałcąc, náwet umárłá.

6. Ktorą porwawſzy rozśiekałem w ſztuki, y rozeſłałem częśći po wſzytkich gránicách ośiádłośći wáſzey: bo nigdy táka niecnotá, y ták hániebny grzech nie sſtał ſię w Izráelu.

7. Ieſteśćie tu wſzyſcy ſynowie Izráelowi, poſtánowćieſz, co czynić maćie.

8. Y ſtoiąc wſzytek lud, iáko iednego człowieká mową odpowiedźiał: Nie wroćimy ſię do przybytkow náſzych, ani żaden nie wnidźie do domu ſwego:

9. Ale

9. Ale to przećiw Gábáá ſpolnie uczyńmy.
10. Niech będą obráni dźieśięć mężow ze ſtá, ze wſzytkich Pokoleni Izráelſkich, á ſto z tyśiącá, á tyśiąc z dźieśiąći tyśięcy, żeby znośili żywność woyſku, y ábyſmy mogli walczyć przećiw Gábáá Beniámin, á oddáć mu zá niecnotę, co záſłużył.
11. Y zebrał ſię wſzytek Izráel do miáſtá, iáko ieden człowiek, iednáką myślą, y iedną rádą.
12. Y poſłáli poſły do wſzytkiego pokolenia Beniámin, coby im mowili: Czemu ſię ták hániebna złość nálázłá między wámi?
13. Wydaycie ludźie z Gábáá, ktorzy te złość popełnili, áby pomárli, á było znieśione złe z pośrzodku Izráelá. Ktorzy niechćieli uſłucháć roſkazánia bráćiey ſwe ſynow Izráelowych:
14. Ale ze wſzytkich miaſt, ktore w ich dźiale były, zeſzli ſię do Gábáá, áby im dáli pomoc, y walczyli ze wſzytkim ludem Izráelſkim.
15. Y nálázło ſię dwádźieśćiá y pięć tyśięcy z Beniáminá dobywáiących mieczá, oprocz obywátelow Gabáá,
16. Ktorych było śiedm ſet mężow dużych, ták lewą iáko práwą ręką wálczących: y ták procámi kámienie ná pewna ćiſkáiących, że y włos mogli ubić, y żadną miárą ná inną ſtronę raz kámienny ſię nie unośił.
17. Mężow też Izráelſkich, oprocz Beniáminá, nálázło ſię cztery ſtá tyśiecy dobywáiących mieczow, y gotowych ku bitwie.
18. Ktorzy wſtawſzy przyſzli do domu Bożego, to ieſt do Silo, y rádźili ſię Bogá, y mowili: Kto będźie w woyſku náſzym hetmánem walki przećiw ſynom Beniámin? Ktorym odpowiedźiał Pan: Judás niech będźie hetmánem waſzym.
19. Y wnet ſynowie Izráelowi wſtawſzy ráno, położyli ſię obozem u Gabáá:
20. Aztámtąd wyſzedſzy ku bitwie przećiw Beniáminowi, miáſtá dobywáć poczęli.
21. Y wypadſzy ſynowie Beniámin z Gábáá, zábili dniá onego z ſynow Izráelowych dwádźieśćiá y dwá tyśiącá mężow.
22. Znowu ſynowie Izráelowi, y mocy y liczbie ufáiąc, ná tymże mieyſcu, ná ktorym ſię pierwey potykáli, uſzykowáli woyſko:
23. Wſzákże ták, że pierwey ſzli y płákáli przed

9. Sed hoc contra Gabaa in commune faciamus.
10. Decem viri eligantur e centum ex omnibus tribubus Iſrael, & centum de mille & mille de decem millibus, ut comportent exercitui cibaria, & poſſimus pugnare contra Gabaa Benjamin, & reddere ei pro ſcelere, quod meretur.
11. Convenitque univerſus Iſrael ad civitatem, quaſi homo unus, eadem mente, unoque conſilio.
12. Et miſerunt nuntios ad omnem tribum Benjamin, qui dicerent: Cur tantum nefas in vobis repertum eſt?
13. Tradite homines de Gabaa, qui hoc flagitium perpetrarunt, ut moriantur, & auferatur malum de Iſrael. Qui noluerunt fratrum ſuorum filiorum Iſrael audire mandatum:
14. Sed ex cunctis urbibus, quæ ſortis ſuæ erant, convenerunt in Gabaa, ut illis ferrent auxilium, & contra univerſum populum Iſrael dimicarent.
15. Inventique ſunt viginti quinque millia de Benjamin educentium gladium, præter habitatores Gabaa,
16. Qui ſeptingenti erant viri fortiſſimi *a*, ita ſiniſtra ut dextra *b* præliantes; & ſic fundis lapides ad certum jacientes, ut capillum quoque poſſent percutere, & nequaquam in alteram partem ictus lapidis deferretur.
17. Virorum quoque Iſrael, absque filiis Benjamin, inventa ſunt quadringenta millia educentium gladios, & paratorum ad pugnam.
18. Qui ſurgentes venerunt in domum Dei hoc eſt, in Silo, conſuluerunt que *c* Deum, atque dixerunt: Quis erit in exercitu noſtro princeps certaminis contra filios Benjamin? Quibus reſpondit Dominus: Judas ſit dux veſter.
19. Statimque filii Iſrael ſurgentes mane, caſtra metati ſunt juxta Gabaa:
20. Et inde procedentes ad pugnam contra Benjamin, urbem oppugnare cœperunt.
21. Egreſſique filii Benjamin de Gabaa, occiderunt de filiis Iſrael die illo viginti duo millia virorum *d*.
22. Rurſum filii Iſrael & fortitudine & numero confidentes, in eodem loco, in quo prius certaverant, aciem direxerunt:
23. Ita tamen, ut prius aſcenderent & flerent coram Domino usque ad noctem, conſulerent-

a Robuſtiſſimi corpore.
b Ambidextri.
c Per pontificem Phinees.
d Cur Deus rite conſultus permiſerit tanta ſtrage affligi Iſraelitas, pulchre explicant SS. Auguſtin. Greg. ſc. ut puniret peccata, præſertim idololatriæ, quam tolerabant in tribu Dan.

rentque eum, & dicerent: Debeo ultra procedere ad dimicandum contra filios Benjamin fratres meos, an non? Quibus ille respondit: Ascendite ad eos, & inite certamen.

24. Cumque filii Israel altera die contra filios Benjamin ad prælium processissent,

25. Eruperunt filii Benjamin de portis Gabaa: & occurrentes eis, tanta in illos cæde bacchati sunt, ut decem & octo millia virorum educentium gladium prosternerent.

26. Quamobrem omnes filii Israel venerunt in domum Dei, & sedentes flebant coram Domino: jejunaveruntque die illo usque ad vesperam, & obtulerunt ei holocausta, atque pacificas victimas,

27. Et super statu suo interrogaverunt. Eo tempore ibi *a* erat arca fœderis Dei,

a Sc. in Silo.

28. Et Phinees filius *b* Eleazari filii Aaron præpositus domus *c*. Consuluerunt igitur Dominum, atque dixerunt: Exire ultra debemus ad pugnam contra filios Benjamin fratres nostros, an quiescere? Quibus ait Dominus: Ascendite, cras enim tradam eos in manus vestras.

b Sic patet hanc historiam contigisse paulo post mortem Josue.
c i. summus sacerdos.

29. Posueruntque filii Israel insidias per circuitum urbis Gabaa:

30. Et tertia vice, sicut semel & bis, contra Benjamin exercitum produxerunt.

31. Sed & filii Benjamin audacter eruperunt de civitate, & fugientes adversarios longius persecuti sunt, ita, ut vulnerarent ex eis, sicut primo die & secundo, & cæderent per duas semitas vertentes terga, quarum una ferebatur in Bethel, & altera in Gabaa, atque prosternerent triginta circiter viros:

32. Putaverunt enim solito eos more cedere. Qui fugam arte simulantes, inierunt consilium, ut abstraherent eos de civitate, & quasi fugientes ad supradictas semitas perducerent.

33. Omnes itaque filii Israel surgentes de sedibus suis, tetenderunt aciem in loco, qui vocatur Baalthamar *d*. Insidiæ quoque, quæ circa urbem erant, paulatim se aperire cœperunt,

d Chald. in planitie Jericho.

34. Et ab Occidentali urbis parte *e* procedere. Sed & alia decem millia virorum de universo Israel, habitatores urbis ad certamina provocabant. Ingravatumque est bellum contra filios Benjamin: & non intellexerunt, quod ex omni parte illis instaret interitus.

e 70. ab arundineto Gabaa.

35. Per-

przed Pánem áż do nocy: y rádźili śię go, y mowili: Mamli ieſcze iśdź ku bitwie przećiw ſynow Beniámin bráćiey moiey, czyli nie? Ktorym on odpowiedźiał: Idźćie do nich, á potykayćie śię.

24. A gdy ſynowie Izráelowi drugiego dniá wyſzli ku potkániu z ſyny Beniáminowi:

25. Wypádli ſynowie Beniámin z bram Gábáá: y potkawſzy śię z nimi ták ſzalenie ie mordowáli, że ośmnaśćie tyśięcy mężow dobywáiących mieczá położyli.

26. Przetoż wſzyſcy ſynowie Izráelowi przyſzli do domu Bożego, á śiedząc płákáli przed Pánem: y pośćili dniá onego áż do wieczorá, y ofiárowáli mu całopalenia y zapokoyne ofiáry,

27. Y pytáli śię o ſwym powodzeniu. Ná ten czáś byłá tám ſkrzyniá przymierza Bożego,

28. A Phinees ſyn Eleázárá ſyná Aaronowego był przełożonym domu. Rádźili śię tedy Páná, y rzekli: Mamyli ieſcze wyniśdź ná woynę przećiw ſynom Beniáminowym bráćiey náſzey, czyli zániecháć? Ktorym Pan rzekł: Idźćie, bo iutro dam ie w ręce wáſze.

29. Y záſádźili ſynowie Izráelowi záſadzkę około miáſtá Gabáá,

30. Y trzeći kroć, iáko raz y dwá rázy przećiw Beniáminowi woyſko wywiedli.

31. Lecz y ſynowie Beniáminowi śmiele z miáſtá wyćiekli, yući ekáiące przećiwniki opodal gonili, ták iż ránili z nich iáko pierwſzego y wtorego dniá, y śiekli tył dwiemá drogámi podáiące, z ktorych iedná bieżáłá do Bethel, á druga do Gabáá, y poráźili około trzydźieśći mężow:

32. Bo mniemáli, żeby zwykłym obyczáiem uſtępowáli. Ktorzy ućiekánie ſztucznie zmyśláiąc, námowili śię áby ich od miáſtá odwiedli, á iákoby ućiekáiąc ná drogi przerzeczone náwiedli.

33. A ták wſzyſcy ſynowie Izráelowi wſtáwſzy z mieyſc ſwoich, uſzykowáli śię ná mieyſcu, ktore zową Báálthámár. Záſadzká też, ktora około miáſtá byłá, polekku śię ięłá ukázowáć,

34. Y od zachodniey ſtrony miáſtá wychodźić. Ale y druga dźieśięć tyśięcy mężow ze wſzego Izráelá, obywátele miáſtá ku bitwie wyzywáli. Y zmocniłá śię bitwá przećiw ſynom Beniáminowym: á nie wiedźieli że ze wſzytkich ſtron nádchodźił ich upadek.

35. Y

35. Y poráźił ie Pan przed oczymá ſynow Izráelowych, y zábili z nich onego dniá dwádźieśćiá y pięć tyśięcy y ſto mężow, wſzytko walecznych y dobywáiących mieczá.

36. A ſynowie Beniáminowi obaczywſzy że im iuż nie rowno, ięli ućiekáć. Co uyźrzawſzy ſynowie Izráelowi, dáli im mieyſce do ućiekánia, áby ná gotową záſadzkę wpádli, ktorą u miáſtá byli záſádźili.

37. Ktorzy gdy znagłá z mieyſc ſkrytych powſtáli, á Beniámin tył śiekącym podawał, weſzli do miáſtá, y poráźili ie páſczeką mieczá.

38. A ſynowie Izráelſcy dáli byli znák tym, ktore ná záſadzkách poſádźili, by wźiąwſzy miáſto ogień zápalili: żeby dym ku gorze wſtępuiący znáczył że miáſto wźięte.

39. Co gdy uyźrzeli ſynowie Izráelowi w ſámym potykániu będący (bo mniemáli ſynowie Beniáminowi, żeby ućiekáli y potężniey gonili, zábiwſzy z woyſká ich mężow trzydźieśći,)

40. Y widźieli iáko ſłup dymu z miáſtá wychodzący: Beniámin też obeyźrzawſzy śię, gdy obaczył, że iuż miáſto wźięte a płomień wyſoko idźie:

41. Ci, ktorzy pierwey wrzkomo ućiekáli, obroćiwſzy twarz, mocniey odpieráli. Co obaczywſzy ſynowię Beniáminowi tył podáli,

42. Y ku drodze puſtynie iśdź poczęli, gdźie ich też nieprzyiaćiele gonili. Ale y ći, ktorzy byli miáſto zápalili, záſkoczyli im.

43. Y ták śię ſtáło, że ie z obu ſtron nieprzyiaćiele śiekli, y nie było żadnego odpoczynku umieráiącym. Legli y poráženi ſą ná wſchodnią ſtronę miáſtá Gabaá.

44. A było tych, ktorzy ná tymże mieyſcu pobići ſą, ośmnaśćie tyśięcy mężow wſzytko duży walecznicy.

45. Co gdy uyźrzeli, ktorzy byli zoſtáli z Beniámin, ućiekli ná puſtynią, y ſzli do ſkáły, ktorey imię ieſt Remmon. Y w onym ućiekaniu tułáiących śię y tám y ſám biegáiących, zábili pięć tyśięcy mężow. A gdy ieſzcze dáley ućiekáli, gonili ich y zábili ieſzcze drugie dwá tyśiącá.

46. Y ták śię ſtało, że wſzytkich ktorzy polegli z Beniáminá ná roznych mieyſcách, było

35. Percuſſitque eos Dominus in conſpectu filiorũ Iſrael, & interfecerunt ex eis in illo die viginti quinque millia, & centum viros, omnes bellatores & educentes gladium.

36. Filii autem Benjamin, cum ſe inferiores eſſe vidiſſent, cœperunt fugere. Quod cernentes filii Iſrael, dederunt eis ad fugiendum locum, ut ad præparatas inſidias devenirent, quas juxta urbem poſuerant,

37. Qui cum repente de latibulis ſurrexiſſent, & Benjamin terga cædentibus daret, ingreſſi ſunt civitatem, & percuſſerunt eam in ore gladii.

38. Signum autem dederant filii Iſrael his, quos in inſidiis collocaverant, ut poſtquam urbem cepiſſent, ignem accenderent: ut aſcendente in altum fumo captam urbem demonſtrarent.

39. Quod cum cernerent filii Iſrael in ipſo certamine poſiti, (putaverunt enim filii Benjamin eos fugere, & inſtantius perſequebantur, cæſis de exercitu eorum triginta viris,)

40. Et viderent quaſi columnam fumi de civitate conſcendere; Benjamin quoque aſpiciens retro, cum captam cerneret civitatem, & flammas in ſublime ferri:

41. Qui prius ſimulaverant fugam, verſa facie fortius reſiſtebant. Quod cum vidiſſent filii Benjamin, in fugam verſi ſunt,

42. Et ad viam deſerti ire cœperunt, illuc quoque eos adverſariis perſequentibus. Sed & hi qui urbem ſuccenderant, occurrerunt eis.

43. Atque ita factum eſt, ut ex utraque parte ab hoſtibus cæderentur, nec erat ulla requies morientium. Ceciderunt, atque proſtrati ſunt ad Orientalem plagam urbis Gabaa

44. Fuerunt autem qui in eodem loco interfecti ſunt, decem & octo millia virorum, omnes robuſtiſſimi pugnatores,

45. Quod cum vidiſſent, qui remanſerant de Benjamin, fugerunt in ſolitudinem: & pergebant ad Petram, cujus vocabulum eſt Remmon *a*. In illa quoque fuga palantes, & in diverſa tendentes, occiderunt quinque millia virorum. Et cum ultra tenderent, perſecuti ſunt eos, & interfecerunt etiam alia duo millia.

46. Et ſic factum eſt, ut omnes, qui ceciderant de Benjamin in diverſis locis, eſſent vigin-

a Remmon ſignificat malum granatum: unde Joſephus vocat Petram Roob, nam roa Græcis ſignificat malum granatum.

viginti quinque millia, pugnatores ad bella promptissimi.

47. Remanserunt itaque de omni numero Benjamin, qui evadere, & fugere in solitudinem potuerunt, sexcenti viri *a* sederuntque in petra Remmon mensibus quatuor.

48. Regressi autem filii Israel, omnes reliquias civitatis, a viris usque ad jumenta, gladio percusserunt, cunctasque urbes & viculos Benjamin vorax flamma consumpsit.

a Ut justitiam aliqua misericordia temperaret.

było dwádźieśćiá y pięć tyśięcy walecznikow do woyny prawie gotowych.

47. A ták zostáło ze wszytkiego pocztu Beniáminowego, ktorzy uyść y uciec ná pusczą mogli, sześć set mężow, y uśiedli ná skále Remmon przez cztery mieśiące.

48. A wroćiwszy się synowie Izráelowi, wszytkie ostátki miástá od ludźi áż do bydląt, mieczem pobili, y wszytkie miástá y wśi Beniáminowe żrzący płomień pożárł.

CAPUT XXI.

Instauratur tribus Benjamin ex quadringentis virginibus in cæde habitatorum Jabes Galaad reservatis, 1. Et ex raptis ducentis virginibus, quæ ducebant choros in Silo, 19.

1. JUraverunt *b* quoque filii Israel in Maspha & dixerunt: Nullus nostrum dabit filiis Benjamin de filiabus suis uxorem.

2. Veneruntque omnes ad domum Dei in Silo, & in conspectu ejus sedentes *c* usque ad vesperam, levaverunt vocem, & magno ululatu cœperunt flere, dicentes:

3. Quare Domine Deus Israel factum est hoc malum in populo tuo *d*, ut hodie una tribus auferretur ex nobis?

4. Altera autem die diluculo consurgentes, extruxerunt altare, obtuleruntque ibi holocausta, & pacificas victimas, & dixerunt:

5. Quis non ascendit in exercitu Domini de universis tribubus Israel? Grandi enim juramento se constrinxerant, cum essent in Maspha, interfici eos, qui defuissent.

6. Ductique pœnitentia filii Israel super fratre suo *e* Benjamin, cœperunt dicere: Ablata est tribus una de Israel.

7. Unde uxores accipient? omnes enim in commune *f* juravimus, non daturos nos his filias nostras.

8. Idcirco dixerunt: Quis est de universis tribubus Israel, qui non ascendit ad Dominum in Maspha? Et ecce inventi sunt habitatores Jabes Galaad *g* in illo exercitu non fuisse.

9. (Eo quoque tempore, cum essent in Silo, nullus ex eis ibi repertus est.)

10. Miserunt itaque decem millia viros robustissimos, & præceperunt eis: Ite, & percutite habitatores Jabes Galaad in ore gladii, tam uxores, quam parvulos eorum.

b Eodem tempore.

c Sessio significat habitum flentium & luctum: sessio enim opponitur resurrectioni, v. Ps. 138. 2. Thren. 3. 63.

d Chald. & 70. Israel.

e Nam omnes tribus communem patrem habebant, sc. Jacob.

f Hebr. per Dominum.

g Urbis percelebris ultra Jordanem.

ROZDZIAŁ XXI.

Mężom, ktorzy zostáli z pokolenia Beniámin dáno żony z Jábez Galáád, y z Sylo, ktore porwáli, gdy tańcowáły.

1. PRzyśięgli też synowie Izráelowi w Másphá, y rzekli: Zaden z nas nie da synom Beniáminowym z corek swych żony.

2. Y przyszli wszyscy do domu Bożego do Silo, á śiedząc przed oczymá iego áż do wieczorá, podnieśli głos, y wielkim krzykiem ięli płákáć, mowiąc:

3. Przecz Pánie Boże Izráelow stáło się to złe w ludu twoim, że dźiś iedno pokolenie z nas znieśione iest?

4. A drugiego dniá ráno wstawszy zbudowáli ołtarz, y ofiárowáli tám cáłopalenia y zapokoyne ofiáry, y rzekli:

5. Kto nie szedł w woysku Páńskim ze wszech pokoleni Izráelowych? Bo się byli wielką przyśięgą záwiązáli, będąc w Másphá, że mieli bydź zábići, ktorychby niedostawáło.

6. Y żalem źięći synowie Izráelowi, nád brátem swym Beniáminem, ięli mowić: Znieśione iest iedno pokolenie z Izráelá,

7. Z kądże wezmą żony? bośmy wszyscy społecznie przyśięgli, że my nie damy tym corek naszych.

8. Przetoż rzekli: Kto iest ze wszytkich pokoleni Izráelowych, ktory nie przyszedł do Páná do Másphá? álić oto náleźli się obywátele Jabes Galáád, że nie byli w onym woysku.

9. (Ná on czás też gdy byli w Silo, żaden tám z nich nie był náleźiony.)

10. Posłáli tedy dźieśięć tyśięcy mężow namocnieyszych, y przykazáli im: Idźćie á pobićie obywátele Jabes Galáád pászczeką mieczá, ták żony iáko y dźiatki ich.

11. A to ieſt, co záchowáć maćie: Káždego mężczyznę, y niewiáſty, ktore uznáły męże, pobiyćie, á pánny záchowayćie.

12. Y nálázło ſię z Jábes Galáád cztery ſtá pánien, ktore nie uznáły łożá męzkiego: y przywiedli ie do obozu do Silo w źiemi Chánáneyſkiey.

13. Y poſłáli poſły do ſynow Beniáminowych, ktorzy byli ná ſkále Remmon, y roſkazáli im, áby ie przywiedli w pokoiu.

14. Y przyſzli ſynowie Beniáminowi onego czáſu, y dano im żony z corek Jabes Galáád; ále innych nie náydowáli, ktoreby tymże ſpoſobem wydáli.

15. Y lud wſzytek Izáelſki bárzo żałował, y pokutę czynił, zá wygubienie iednego pokolenia z Izráelá.

16. Y rzekli ſtárſzy: Coż uczynimy drugim, ktorzy żon nie wźięli? wſzytkie niewiáſty Beniáminowe poległy,

17. A wielkim ſtárániem, y niezmierną pilnośćią trzebá nam opátrzyć, áby nie zginęło iedno pokolenie z Izráelá.

18. Bo corek náſzych dáć im niemożemy, będąc przyśięgą y klątwą obowiązáni, ktorąſmy rzekli: Przeklęty, ktoby dał z corek ſwych żonę Beniáminowi,

19. Y nárádźili ſię, y rzekli: Oto ieſt święto Páńſkie w Silo uroczyſte, ktore leży ku połnocy miáſtá Bethel, y ná wſchodnią ſtronę drogi, ktora z Bethelá idźie ku Sichymie, á ná południe miáſteczká Leboná.

20. Y przykazáli ſynom Beniáminowym, y rzekli: Idźćie, á ſkriyćie ſię w winnicách.

21. A gdy uyźrzyćie, że corki Silo do tańca według zwyczáiu wynidą: wyſkoczćie znaglá z winnic, y uchwyććie z nich káżdy po iedney żenie, á bieżćie do źiemie Beniámin.

22. A gdy przydą oycowie ich y bráćia y przećiw wam żáłowáć ſię poczną y prawowáć, rzeczemy im: Smiłuyćie ſię nád nimi; boć ich nie pobráli práwem woiuiących y zwyćiężcow: ále gdy prośili, áby wźięli, niedáliśćie, y z wáſzey ſtrony zgrzeſzyło ſię.

23. Y uczynili ſynowie Beniámin, iáko im kazano; y wedle liczby ſwoiey porwáli ſobie z tych, ktore táńcowáły, po żenie: y ſzli do ośiádłośći ſwych, buduiąc miáſtá y mieſzkáiąc w nich.

24. Sy-

11. Et hoc erit, quod obſervare debebitis: *a* Omne generis maſculini, & mulieres, quæ cognoverunt viros, interficite, virgines autem reſervate.

12. Inventæqne ſunt de Jabes Galaad quadringentæ virgines *b*, quæ neſcierunt viri thorum, & adduxerunt eas ad caſtra in Silo, in Terram Chanaan.

13. Miſeruntque nuntios ad filios Benjamin, qui erant in Petra Remmon, & præceperunt eis, ut eos ſuſciperent in pace *c*.

14. Veneruntque filii Benjamin in illo tempore, & datæ ſunt eis uxores de filiabus Jabes Galaad; alias autem non repererunt, quas ſimili modo traderent.

15. Univerſusque Iſrael valde doluit, & egit pœnitentiam ſuper interfectione unius tribus ex Iſrael.

16. Dixeruntque majores natu: Quid faciemus reliquis, qui non acceperunt uxores? omnes in Benjamin fæminæ conciderunt.

17. Et magna nobis cura ingentique ſtudio providendum eſt, ne una tribus deleatur ex Iſrael.

18. Filias enim noſtras eis dare non poſſumus *d*, conſtricti juramento, & maledictione, qua diximus: Maledictus, qui dederit de filiabus ſuis uxorem Benjamin.

19. Ceperuntque conſilium, atque dixerunt: Ecce ſolemnitas Domini eſt in Silo anniverſaria, quæ ſita eſt ad Septentrionem urbis Bethel, & ad Orientalem plagam viæ, quæ de Bethel tendit ad Sichimam, & ad Meridiem oppidi Lebona.

20. Præceperuntque filiis Benjamin, atque dixerunt: Ite, & latitate in vineis.

21. Cumque videritis filias Silo ad ducendos choros ex more *e* procedere, exite repente de vineis, & rapite ex eis ſinguli uxores ſingulas, & pergite in terram Benjamin.

22. Cumque venerint patres earum, ac fratres, & adverſum vos queri cœperint, atque jurgari, dicemus eis: Miſeremini eorum; non enim rapuerunt eas jure bellantium atque victorum, ſed rogantibus, ut acciperent, non dediſtis, & a veſtra parte peccatum eſt *f*.

23. Feceruntque filii Benjamin, ut ſibi fuerat imperatum; & juxta numerum ſuum, rapuerunt ſibi de his, quæ ducebant choros, uxores ſingulas: abieruntque in poſſeſſionem ſuam, ædificantes urbes, & habitantes in eis.

24. Filii

a Num 31. 17 & 18.

b Adultæ.

c 70. vocaverunt eos in pace.

d Per conſcientiam erroneam id exiſtimantes.

e Sc. patrio, & feſto Scenopegiæ convenienti.

f Sc. non bene cuſtodiendo, Sa.

24. Filii quoque Iſrael reverſi ſunt per tribus & familias in tabernacula ſua. In diebus illis non erat rex in Iſrael: ſed unusquisque, quod ſibi rectum videbatur, hoc faciebat.

LIBER RUTH.

Hebraice

רות. RUTH.

CAPUT I.

Elimelech Bethlehemita urgente fame cum Noemi concedit in terram Moab, ibique cum filiis moritur. 1. Noemi cum Ruth, & Ortha redire parat in patriam. 6. Orpha revertente, Ruth pergit, & cum ſocru venit in Bethlehem, 14.

1. IN diebus * unius judicis, quando judices præerant, facta eſt fames in Terra *a*. Abiitque homo de Bethlehem Juda, ut peregrinaretur in regione Moabitide cum uxore ſua ac duobus liberis.

2. Ipſe vocabatur Elimelech, & uxor ejus Noemi, & duo filii, alter Mahalon, & alter Chelion, Ephratæi *b* de Bethlehem Juda. Ingreſſique regionem Moabitidem *c* morabantur ibi.

3. Et mortuus eſt Elimelech, maritus Noemi; remanſitque ipſa cum filiis.

4. Qui acceperunt uxores Moabitidas, quarum una vocabatur Orpha, altera vero Ruth. Manſeruntque ibi decem annis,

5. Et ambo mortui ſunt, Mahalon videlicet, & Chelion; remanſitque mulier orbata duobus liberis ac marito.

6. Et ſurrexit, ut in patriam pergeret, cum utraque nuru ſua, de regione Moabitide: audierat enim, quod reſpexiſſet Dominus populum ſuum, & dediſſet eis eſcas.

7. Egreſſa eſt itaque de loco peregrinationis ſuæ, cum utraque nuru *d*: & jam in via revertendi poſita in Terram Juda,

8. Dixit ad eas: Ite in domum matris veſtræ, faciat vobiſcum Dominus miſericordiam, ſicut feciſtis cum mortuis, & mecum.

9. Det vobis invenire requiem in domibus virorum, quos ſortituræ eſtis. Et oſculata eſt eas. Quæ elevata voce flere cœperunt,

10. Et

* Anno M. circiter 2706. Ant. Chr. 1298.

a Sc. Juda.

b Ex Ephrata.

c Quæ pars eſt Arabiæ, cujus metropolis Petra.

d Humanitatis cauſa illam comitante.

24. Synowie też Izráelſcy, wroćili ſię według pokoleni y fámiliy, do przybytkow ſwoich. Wedni one nie było Krolá w Izráelu: ále káżdy, co ſię mu zdáło dobrego, to czynił.

KSIĘGI RUTH.

Po Zydowſku

רות. RUTH.

ROZDZIAŁ I.

Elimelech dla wielkiego głodu, z żoną y dźiećmi ſzedł do Moáb, támże y z ſyny zmárł; á Noemá żoną wroćiłá ſię zaś do Bethleem z niewiáſtą ſwoią Ruth.

1. ZA czáſu iednego ſędźiego, gdy Sędźiowie byli przełożonemi, ſtał ſię głod w źiemi. Y ſzedł człowiek z Bethlehem Judá, áby gośćiem był w kráinie Moab z żoną ſwą, y ze dwiemá ſynomá.

2. Sámego zwano Elimelech, á żonę iego Noemi, á dwu ſynow, iednego Máhálon, á drugiego Chelion, Ephratczykowie z Bethlehem Judá. Y wſzedſzy w kráinę Moábitſką, mieſzkáli tám.

3. Y umárł Elimelech mąż Noemi; y zoſtáłá ſámá z ſynámi.

4. Ktorzy poięli żony Moábitki, z ktorych iednę zwano Orphá, á drugą Ruth. Y mieſzkáli tám dźieśięć lat,

3. Y obá umárli, to ieſt, Mahálon y Chelion; y zoſtáłá niewiáſtá ośierośiałá bez dwu ſynow, y bez mężá.

6. Y wezbráłá ſię áby ſzłá do oyczyzny z obiemá niewiaſtkomá ſwemi z kráiu Moábitſkiego: bo ſłyſzała, że weyźrzał Pan ná lud ſwoy, y dał im żywność.

7. Wyſzła tedy z mieyſcá gośćiny ſwoiey, z obiemá niewiaſtkomá: á będąc iuż w drodze náwrocenia ſię do źiemie Judá,

8. Rzekła do nich: Idźćie do domu mátki wáſzey, niechay uczyni zwámi Pan miłośierdźie, iákośćie czyniły z nieboſczykámi y zemną.

9. Niechay wam da náleźć odpoczynienie w domiech mężow, ktorych doſtániećie. Y pocałowáła ie. Ktore wyniosſzy głos, ięły płákáć,

10. Y

10. Y mowić: Poydźiem ztobą do ludu twoiego.

11. Ktorym oná odpowiedźiáłá: Wroććie śię corki moie, przez idźiećie zemną? Azaż ieſzcze mam ſyny w żywoćie moim, żebyśćie śię mężow ze mnie ſpodźiewáć mogły?

12. Wroććie śię corki moie á idźćie: bom śię iuż zſtárzáłá, áni śię godzę do związku małżeńſkiego; choćbych mogłá tey nocy począć y porodźić ſyny,

13. Ieſlibyśćie ich czekáć chćiáły, ážby podrośli, y lat młodźieńſtwá doſzli, pierwey będźiećie bábámi, niżli zá mąż doydźiećie. Niechćieyćie proſzę, corki moie: bo wáſze utrapienie bárźiey mię ćiśnie: y wyſzłá ręká Páńſká przećiwko mnie.

14. Podnioſzy tedy głos záśię ięły płákáć: Orphá pocáłowáłá Swiekrę y wroćiłá śię: Ruth zoſtáłá przy Swiekrze ſwey.

15. Ktorey rzekłá Noemi: Oto śię wroćiłá iątrew twoiá do ludu ſwego, y do bogow ſwoich, idź z nią.

16. Ktora odpowiedźiałá: Nieprzećiw mi śię, ábych ćię opuśćiłá y odeſzłá: bo gdźie śię kolwiek obroćiſz, poydę: á gdźie będźieſz mieſzkáć, y ia poſpołu mieſzkáć będę: Lud twoy, lud moy: á Bog twoy, Bog moy.

17. Ktora ćię źiemiá umárłą przyimie, ná tey umrę y támże mieyſce wezmę. To mi niech uczyni Pan, y to niech przyczyni, ieſli nie ſámá śmierć mnie y ćiebie rozłączy.

18. Widząc tedy Noemi że upornym ſercem umyśliłá Ruth z nią iśdź, niechćiáłá śię przećiwić, áni więcey rádźić, żeby śię do ſwych wroćiłá:

19. Y poſzły poſpołu, y przyſzły do Bethlehem. Ktore gdy do miáſtá weſzły, prędka śię u wſzytkich ſłáwá rozgłośiłá: y mowiły niewiáſty: Táć to ieſt Noemi.

20. Ktorym rzekłá: Nie zowćie mię Noemi, (to ieſt, piękną,) ále mię zowćie Mará (to ieſt, gorzką) boć mię gorzkośćią bárzo nápełnił wſzechmogący.

21. Wyſzłám byłá pełna, á prozną mię przywroćił Pan. Czemuż mię tedy zowiećie Noemi, ktorą Pan poniżył, á wſzechmogący utrapił?

22. Przyſzłá tedy Noemi z Ruth Moábitką niewiaſtką ſwą z źiemie gośćiny ſwoiey, y wroćiłá śię do Bethlehem, kiedy naprzod ięczmień żęto.

10. Et dicere: Tecum pergemus ad populum tuum.

11. Quibus illa reſpondit: Revertimini filiæ meæ, cur venitis mecum? num ultra habeo filios in utero meo, ut viros ex me ſperare poſſitis?

12. Revertimini *a* filiæ meæ, & abite: jam enim ſenectute confecta ſum, nec apta vinculo conjugali. Etiam ſi poſſem hac nocte concipere, & parere filios,

13. Si eos expectare velitis, donec creſcant, & annos pubertatis impleant, ante eritis vetulæ, quam nubatis. Nolite, quæſo, filiæ meæ: quia veſtra anguſtia magis me premit, & egreſſa eſt manus Domini contra me.

14. Elevata igitur voce, rurſum flere cœperunt: Orpha oſcultata eſt ſocrum, reverſa eſt: Ruth *b* adhæſit ſocrui ſuæ.

15. Cui dixit Noemi: En reverſa eſt cognata tua ad populum ſuum, & ad deos ſuos, vade cum ea.

16. Quæ reſpondit: Ne adverſeris mihi, ut relinquam te, & abeam: quocumque enim perrexeris, pergam? & ubi morata fueris, & ego pariter morabor. Populus tuus populus meus & Deus tuus Deus meus.

17. Quæ te terra morientem ſuſceperit, in ea moriar: ibique locum accipiam ſepulturæ. Hæc mihi faciat Dominus, & hæc addat, ſi non ſola mors me, & te ſeparaverit.

18. Videns ergo Noemi, quod obſtinato animo *c* Ruth decreviſſet ſecum pergere, adverſari noluit, nec ad ſuos ultra reditum perſuadere:

19. Profectæque ſunt ſimul, & venerunt in Bethlehem. Quibus urbem ingreſſis, velox apud cunctos fama percrebuit: dicebantque mulieres: Hæc eſt illa Noemi.

20. Quibus ait: Ne vocetis me Noemi (id eſt, pulchram) ſed vocate me Mara (id eſt, amaram) quia amaritudine valde replevit me Omnipotens.

21. Egreſſa ſum plena *d*, & vacuam reduxit me Dominus. Cur ergo vocatis me Noemi, quam Dominus humiliavit, & afflixit Omnipotens?

22. Venit ergo Noemi cum Ruth Moabitide nuru ſua, de terra pergrinationis ſuæ: ac reverſa eſt in Bethlehem, quando primum hordea metebantur.

a Non jubet, ſed ex urbanitate vult eis eſſe liberum.

b Ex præfata urbe Petra oriunda, S. Hier. in Iſai 16. 1.

c Sumitur in bonum partem pro conſtanti voluntate.

d Sc. liberis, nummis vigore, ſpecie, gratia, favore, &c.

CAPUT II.

Ruth spicas in agro Booz affinis colligit: 1, Gratiam apud eum invenit, 8. Vesperi ad socrum reversa, multum frumenti & ciborum reliquias affert. 17.

1. ERat autem viro Elimelech consanguineus *a* homo potens, & magnarum opum, nomine Booz.

a Nepos ex fratre.

2. Dixitque Ruth Moabitis ad socrum suam: Si jubes, vadam in agrum, & colligam spicas, quæ fugerint manus metentium, ubicumque clementis in me patrisfamilias repererero gratiam, Cui illa respondit: Vade filia mea.

3. Abiit itaque, & colligebat spicas post terga metentium. Accidit autem, ut ager ille haberet dominum, nomine Booz, qui erat de cognatione Elimelech.

4. Et ecce, ipse veniebat de Bethlehem, dixitque messoribus: Dominus *b* vobiscum. Qui responderunt ei: benedicat tibi Dominus.

b Sit suo præsidio, & gratiæ auxilio.

5. Dixitque Booz juveni, qui messoribus præerat: Cujus est hæc puella?

6. Cui respondit: Hæc est Moabitis, quæ venit cum Noemi, de regione Moabitide,

7. Et rogavit *c*, spicas colligeret remanentes, sequens messorum vestigia: & de mane usque nunc stat in agro, & ne ad momentum quidem domum reversa est.

c Me præfectum agrorum.

8. Et ait Booz ad Ruth: Audi filia, ne vadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas ab hoc loco: sed jungere puellis meis,

9. Et ubi messuerint, sequere. Mandavi enim pueris meis, ut nemo molestus sit tibi: sed etiam si sitieris, vade ad sarcinulas, & bibe aquas, de quibus & pueri bibunt.

10, Quæ cadens in faciem suam, & adorans *d* super terram, dixit ad eum: Unde mihi hoc, ut invenirem gratiam ante oculos tuos, & nosse me dignareris peregrinam mulierem?

d In signum reverentiæ.

11. Cui ille respondit: Nuntiata sunt mihi omnia, quæ feceris socrui tuæ post mortem viri tui: &, quod reliqueris parentes tuos, & terram, in qua nata es, & veneris ad populum *e*, quem antea nesciebas.

e Sc. nostrum, nostram suscipiens religionem

12. Reddat tibi Dominus pro opere tuo, & plenam mercedem recipias a Domino Deo Israel, ad quem venisti, & sub cujus confugisti alas *f*.

f Cum relictis diis Moab in Judæorum religionem transires,

13. Quæ ait: Inveni gratiam apud oculos

ROZDZIAŁ II.

Ruth ná roli Booz zbiera zostáwiáiące Kłosy, y nálázłá łáskę u niego: támże z iego żeńcy iádłá ná polu.

1. ELimelech mąż miał krewnego człowieká možnego y wielkich bogactw, imieniem Booz.

2. Y rzekłá Ruth Moábitká do świekry swey: Iesli każesz, poydę ná pole, á będę zbieráć kłosy, ktoreby uszły ręku żencow gdźiekolwiek gospodarzá ná się łáskáwego naydę łáskę. Ktorey oná odpowiedźiáłá: Idź corko moiá.

3. Szłá tedy y zbierálá kłosy zá żeńcámi. Y tráfiło się, że ono pole miáło Páná imieniem Booz, ktory był z rodu Elimelech.

4. A oto sam przychodźił z Bethlehem, y rzekł do żeńcow: Pan z wámi. Ktorzy mu odpowiedźieli: Niech ći błogosłáwi Pan.

5. Y rzekł Booz młodźieńcowi, ktory sta nád żeńcámi: Czyiá to dźiewká?

6. A on odpowiedźiał: Tá iest Moábitká, ktora przyszłá z Noemi, z kráiu Moábitskiego,

7. Y prośiłá, áby zbieráłá kłosy pozostałe idąc w tropy żeńcow: á od poránku áż do tąd stoi ná polu, y áni ná máłą chwilę wroćiłá się do domu.

8. Y rzekł Booz do Ruth: Słuchay corko, niechodź ná insze pole ná zbieránie, áni odchodź z tego mieysca; ále się przyłącz do dźiewek moich,

9. A gdźie żąć będą, idź pozad. Bom ia przykazał párobkom moim, ábyć żaden przykry nie był, y owszem iesli uprágniesz, idź do łagwie, á piy wody, z ktorych piią y párobcy.

10. Ktora upadszy ná oblicze swe, y pokłoniwszy się do źiemie rzekłá do niego: Z kądże to mnie żem nálázłá łáskę w oczu twoich, y raczysz mię znáć niewiástę cudzoźiemkę?

11. Ktorey on odpowiedźiał: Powiedźiano mi wszytko, coś uczyniłá świekrze twey po śmierći mężá twego, á żeś opuśćiłá rodźice twoie, y źiemię w ktoreyeś się rodźiłá, y przyszłáś do ludu, ktoregoś przedtym nie znáłá.

12. Niechżeć Pan odda zá uczynek twoy, y zupełną zapłátę weźmi od Páná Bogá Izráelowego, do ktoregoś przyszłá, y pod ktoregoś skrzydłá się ućiekłá.

13. Ktora zaś rzekłá; Nálázłám łáskę w oczu

twych pánie moy, ktoryś mię pociesżył, á mowiłeś do ſercá ſłużebnice twey, ktora nie ieſtem podobná iedney z ſłużebnic twoich.

14. Y rzekł do niey Booz: Gdy godźiná iedzenia będźie, przydź tu, á iedz chleb y omaczay ſkibkę twoię w occie. A ták śiádłá przy boku żeńcow, y nágromádźiłá ſobie práżmá, y iádłá y náiádłá ſię, á oſtátek wźięłá.

15. A ztątąd wſtáłá, żeby kłoſy wedle obyczáiu zbierálá. Y przykazał Booz párobkom ſwoim, mowiąc: By też y żąć z wámi chćiáłá, nie brońcie iey:

16. Y z wáſzych też ſnopow umyſlnie rzucayćie, y zoſtáć dopuſczayćie, áby bez wſtydu zbierálá, á zbieráiącey żaden nie łay.

17. A ták zbierálá ná polu áż do wieczorá: á co názbierálá laſką wybiwſzy y wymłoćiwſzy, nálázłá ięczmieniá iákoby miárę Ephy, to ieſt trzy wiertle.

18. Ktore nioſąc wroćiłá ſię do miáſtá, y okazálá świekrze ſwoiey: y nád to wyięłá y dáłá iey zoſtátkow pokármu ſwego, ktorego ſię byłá náiádłá.

19. Y rzekłá iey świekrá: Gdźieś dźiśia zbierálá, á gdźieś robiłá? niech będźie błogoſłáwion, ktory ſię nád tobę ſmiłował. Y powiedźiáłá iey u kogo robiłá: y imię powiedźiáłá mężá, że go zwano Booz.

20. Ktorey odpowiedźiáłá Noemi: Niech będźie błogoſłáwiony od Páná, ponieważ też łáſkę, ktorą pokázował żywym, záchował y umárłym. Y záśię rzekłá: Krewny náſz ieſt człowiek.

21. A Ruth: To mi też, pry, roſkazał, żebym ſię ták długo przyłączyłá do żeńcow iego, áż wſzyſtko zboże pożną.

22. Ktorey rzekłá świekrá: Lepieyći, miła corko, żebyś z dźiewkámi iego wychodźiłá ná żniwo, ábyć ſię kto ná cudzym polu nie ſprzećiwił.

23. A ták przyłączyłá ſię do dźiewek Booz. Y ták długo z nimi żęłá, áż ięczmień y pſzęnicę do gumien ſchowano.

ROZDZIAŁ III.

Ruth zá rádą świekry ſwoiey, położyłá ſię u nog Booz ſpiącego: zyſkáłá u niego łáſkę, y podárze odnioſłá, ſześć korcow ięczmieniá.

1. Y

los tuos domine mi, qui conſolatus es me & locutus es ad cor ancillæ tuæ, quæ non ſum ſimilis unius puellarum tuarum.

14. Dixitque ad eam Booz: Quando hora veſcendi fuerit, veni huc, & comede panem, & intinge bucellam tuam in aceto *a*. Sedit itaque ad meſſorum latus, & congeſſit polentam *b* ſibi, comeditque, & ſaturata eſt, & tulit reliquias *c*.

15. Atque inde ſurrexit, ut ſpicas ex more colligeret. Præcepit autem Booz pueris ſuis, dicens: Etiamſi vobiſcum metere voluerit, ne prohibeatis eam:

16. Et de veſtris quoque manipulis projicite de induſtria, & remanere permittite, ut absque rubore colligat, & colligentem nemo corripiat.

17. Collegit ergo in agro usque ad veſperam: &, quæ collegerat virga cædens, & excutiens, invenit hordei quaſi ephi menſuram, id eſt, tres modios *d*.

18. Quos portans reverſa eſt in civitatem, & oſtendit ſocrui ſuæ: inſuper protulit, & dedit ei de reliquiis cibi ſui, quo ſaturata fuerat.

19. Dixitque ei ſocrus ſua: Ubi hodie collegiſti, & ubi feciſti opus? ſit benedictus, qui miſertus eſt tui: indicavitque ei, apud quem fuiſſet operata: & nomen dixit viri, quod Booz vocaretur.

20. Cui reſpondit Noemi: Benedictus ſit a Domino: quoniam eandem gratiam *e*, quam præbuerat vivis, ſervavit, & mortuis *f*. Rurſumque ait: Propinquus noſter eſt homo.

21. Et Ruth: Hoc quoque, inquit, præcepit mihi, ut tamdiu meſſoribus ejus jungerer, donec omnes ſegetes meterentur.

22. Cui dixit ſocrus: Melius eſt, filia mea, ut cum puellis ejus exeas ad metendum *g*, ne in alieno agro quiſpiam reſiſtat tibi.

23. Juncta eſt itaque puellis Booz: & tamdiu cum eis meſſuit, donec hordea & triticum in horreis conderentur.

a Chald. in pulmento cocto in aceto.
b I. farto ſtum. Sa.
c Q. d. ſuperfuit, quod ſecum ferret.
d L. tria ſata.
e Hebr. & 70. miſericordiam.
f Pergens propter eos nobis benefacere.
g Ad ſpicilegium quaſi ad parvam meſſem.

CAPUT III.

Ruth ſocrus conſilio ad pedes Booz dormientis recumbit & nuptias verecunde poſtulat. 1. Accepto læto reſponſo ſex hordei menſuras ad ſocrum defert, 10.

1. Po-

1. POſtquam autem reverſa eſt ad ſocrum ſuam, audivit ab ea: Filia mea, quæram tibi requiem *a*, & providebo, ut bene ſit tibi.

2. Booz iſte, cujus puellis in agro juncta es, propinquus noſter eſt, & hac nocte aream hordei ventilat *b*.

3. Lavare igitur, & ungere, & induere cultioribus veſtimentis, & deſcende in aream. Non te videat homo *c*, donec eſum, potumque finierit.

4. Quando autem ierit ad dormiendum, nota locum in quo dormiat: veniesque & diſcooperies pallium, quo operitur a parte pedum, & projicies te, & ibi jacebis: ipſe autem dicet tibi, quid agere debeas.

5. Quæ reſpondit: Quidquid præceperis, faciam.

6. Deſcenditque in aream, & fecit omnia, quæ ſibi imperaverat ſocrus.

7. Cumque comediſſet Booz, & bibiſſet, & factus eſſet hilarior *d*, iſſetque ad dormiendum juxta acervum manipulorum, venit abſcondite, & diſcooperto pallio a pedibus ejus, ſe projecit.

8. Et ecce, nocte jam media expavit homo, & conturbatus eſt: viditque mulierem jacentem ad pedes ſuos,

9. Et ait illi: Quæ es? Illaque reſpondit: Ego ſum Ruth ancilla tua: expande pallium tuum *e* ſuper famulam tuam, quia propinquus es *f*.

10. Et ille: Benedicta, inquit, es a Domino filia, & priorem miſericordiam poſteriore ſuperaſti: quia non es ſecuta *g* juvenes, pauperes ſive divites.

11. Noli ergo metuere: ſed quidquid dixeris mihi, faciam tibi. Scit enim omnis populus, qui habitat intra portas urbis meæ, mulierem te eſſe virtutis.

12. Nec abnuo me propinquum, ſed eſt alius me propinquior.

13. Quieſce hac nocte: & facto mane, ſi te voluerit propinquitatis jure retinere, bene res acta eſt; ſin autem ille noluerit, ego te absque ulla dubitatione ſuſcipiam, vivit Dominus. Dormi usque mane.

14. Dormivit itaque ad pedes ejus usque ad noctis abſceſſum. Surrexit itaque antequam homines ſe cognoſcerent mutuo, & dixit Booz: Cave, ne quis noverit, quod huc veneris.

15. Et rurſum, Expande, inquit, pallium tuum,

- *a* Sc. nuptias.
- *b* Ventilare parat.
- *c* Sc. Booz.
- *d* Citra temulentiam, ut oſtendunt quæ ſequuntur.
- *e* Q. d. ſuſcipe me in tutelam, ſeu in uxorem.
- *f* Sc. qui debeas ſuſcitare ſemen cognato defuncto.
- *g* Sc. inhoneſte.

1. Y Potym gdy ſię wróciłá do świekry ſwoiey, uſłyſzáłá od niey: Corko moiá poſzukamći odpoczynienia, y opátrzę, ábyś ſię miáłá dobrze.

2. Booz ten, do ktoregoś ſię dźiewek ná polu przyłączyłá, ieſt bliſki náſz, á tey nocy boiowiſko ięczmieniu wieie.

3. Umiy ſię tedy, námaż ſię, y oblecz ſię w ochędożnieyſze ſzáty, idźże do boiowiſká, niechay ćię nie widzi człowiek, áż ſię náie y nápiie.

4. A gdy poydźie ſpáć, upátrzże mieyſce, ná ktorym będźie ſpał: á przyidźieſz y odkryieſz płaſcz, ktorym ſię odźieie od nog y porzućiſz ſię, y tám leżeć będźieſz: á on tobie powie, cobyś miáłá czynić.

5. Ktorá odpowiedźiáłá: Cokolwiek roſkażeſz, uczynię.

6. Y ſzłá do boiowiſká, y uczyniłá wſzytko, co iey byłá świekrá roſkazáłá.

7. A gdy ſię náiadł Booz y nápił, y podweſelił ſobie, y ſzedł ſpáć przy ſtogu ſnopow, przyſzłá potáiemnie, y odkrywſzy płaſcz od nog iego, porzućiłá ſię.

8. Alić oto iuż o połnocy zlękł ſię człowiek, y ſtrwożył ſię: y uyźrzał niewiáſtę leżącą u nog ſwoich,

9. Y rzekł iey: Ktoś ieſt? A oná odpowiedźiáłá: Iam ieſt Ruth ſłużebnicá twoiá: rozćiągni płaſcz twoy ná ſługę twoię, boś ieſt powinowáty.

10. A on: Błogoſłáwiona, pry, leſteś corko od Páná, y pierwſze miłośierdźie poślednieyſzymeś przewyſzyłá: gdyześ nie poſzłá zá młodźieńcy ubogimi ábo bogátemi.

11. A ták nie boy, ſię, ále cokolwiek mi rzekznieſz, uczynię tobie. Bo wie wſzytek lud, ktory mieſzka między bramámi miáſtá mego, żeś ty ieſt cnotliwa niewiáſtá.

12. Y nie odmawiam żem ieſt bliſkim, ále ieſt inſzy nad mię.

13. Odpoczyń tey nocy: á gdy będźie ráno, ieſli ćię będźie chćiał zátrzymáć práwem bliſkośći, dobre ſię rzecz ſtáłá; á ieſli on nie zechce, ia ćiebie bez żadney wątpliwośći przyimię, żywie Pan. Spi áż do záránia.

14. A ták ſpáłá u nog iego áż do odeſzćia nocy. Wſtáłá tedy pierwey, niż ludźie ieden drugiego poznáć mogli, y rzekł Booz: Strzeż, áby kto nie wiedźiał, żeś tu przyſzłá.

15. Y znowu: Rozćiągni, pry, płaſcz twoy,

twoy, ktorym śię odźiewaſz, trzymayże obiemá rękomá. Ktora gdy rozćiągnęłá y trzymáłá, námierzył ſześć korcy ięczmieniá, á włożył ná nię. Ktore niosąc weſzłá do miáſtá,

16. Y przyſzłá do świekry ſwoiey. Ktora iey rzekłá: Cożeś ſpráwiłá corko? Y powiedźiáłá iey wſzytko, co iey uczynił człowiek.

17. Y rzekłá: Oto ſześć korcy ięczmieniá dał mi, y rzekł: Niechcę, ábyś śie prozno wroćiłá do świekry ſwoiey.

18. Y rzekłá Noemi: Poczekay corko, áż uyźrzemy, co zá koniec rzecz będźie miáłá, boć nie przeſtánie człowiek, áż ſpełni, co mowił.

tuum, quo operiris, & tene utraque manu. Qua extendente, & tenente, menſus eſt ſex modios *a* hordei, & poſuit ſuper eam. Quæ portans ingreſſa eſt civitatem,

a Alii, ſeu epha.

16. Et venit ad ſocrum ſuam. Quæ dixit ei: Quid egiſti filia? Narravitque ei: omnia, quæ ſibi feciſſet homo.

17. Et ait: Ecce ſex modios hordei dedit mihi, & ait: Nolo vacuam te reverti ad ſocrum tuam.

18. Dixitque Noemi: Expecta, filia, donec videamus, quem res exitum habeat. Neque enim ceſſabit homo, niſi compleverit, *b* quod locutus eſt.

b Hebr. additur, hodie.

ROZDZIAŁ IV.

Booz poiął ſobie Ruth, gdy iey niechćiał ten poiąć, kto był iego bliſzſzy; y miał znią Obed dźiádá Dawidowego.

1. SZedł tedy Booz do bramy, śiadł tám. A gdy uyźrzał powinowátego, o ktorym pierwey mowá byłá, mimo idącego, rzekł do niego: Zſtąp trochę á śiądź tu: pomieniwſzy go imieniem iego. Ktory zſtąpił y uśiadł.

2. A Booz wźiąwſzy dźieśiąći mężow z ſtárſzych miáſtá, rzekł do nich: Siądźćie tu.

3. A gdy oni śiedli, rzekł do powinowátego: Część polá brátá náſzego Elimelechá przeda Noemi, ktora śię wroćiłá z kráiu Moábitſkiego:

4. Com chćiał ábyś ſłyſzał, y żebymći powiedźiał przed wſzytkimi śiedzącemi y ſtárſzemi z ludu mego. Ieſli chceſz otrzymáć práwem bliſkośći, kup, á otrzymáy; á ieſlić śię niepodoba, y to ſámo mi powiedz, ábym wiedźiał, cobym miał czynić: bo niemáſz żadnego bliſkiego, wyiąwſzy ćiebie, ktoryś pierwſzym, á mnie, ktorym ieſt wtory. A on powiedźiał: Ia pole kupię.

5. Ktoremu rzekł Booz: Kiedy kupiſz pole z ręki niewiáſty: Ruth też Moábitkę, ktora byłá żoną zmárłego, maſz poiąć: ábyś wzbudźił imię bliſkiego twego, w dźiedźictwie iego.

6. Ktory odpowiedźiał: Odſtępuię práwá bliſkośći: bo potomſtwá domu mego głádźić niemam. Ty używay przywileiu mego, ktorego ia rad zeznawam, że niemam.

CAPUT IV.

Booz accipit poſſeſſionem Elimelech, renuntiante alio propinquiore jure propinquitatis, 1. Ducit Ruth in uxorem, ex qua genuit Obed avum David regis. 9.

1. ASCendit ergo Booz ad portam *c*, & ſedit ibi. Cumque vidiſſet propinquum præterire, de quo prius ſermo habitus eſt, dixit ad eum: Declina pauliſper, & ſede hic: vocans eum nomine ſuo. Qui divertit, & ſedit.

c Sc. urbis, ubi olim judicia fiebant.

2. Tollens autem Booz decem viros de ſenioribus civitatis, dixit ad eos: Sedete hic.

3. Quibus ſedentibus, locutus eſt ad propinquum: Partem agri fratris noſtri Elimelech vendet *d* Noemi, quæ reverſa eſt de regione Moabitide:

d Hebr. vendidit, i. vult vendere.

4. Quod audire te volui, & tibi dicere coram cunctis ſedentibus, & majoribus natu de populo meo. Si vis poſſidere jure propinquitatis, eme, & poſſide. Sin autem diſplicet tibi, hoc ipſum indica mihi, ut ſciam, quid facere debeam: Nullus enim eſt propinquus, excepto te, qui prior es, & me, qui ſecundus ſum. At ille reſpondit: Ego agrum emam.

5. Cui dixit Booz: Quando emeris agrum de manu mulieris, Ruth quoque Moabitidem, quæ uxor defuncti fuit, debes accipere: ut ſuſcites nomen propinqui tui in hæreditate ſua *e*.

e Gignas filium, qui juxta legem cenſeatur filius & hæres illius mortui legalis parentis.

6. Qui reſpondit: Cedo juri propinquitatis: neque enim poſteritatem familiæ meæ delere debeo, Tu meo utere privilegio, quo me libenter carere profiteor.

7. Hic *a* autem erat mos antiquitus in Israel inter propinquos, ut si quando alter alteri suo juri cedebat, ut esset firma concessio, solvebat homo *b* calceamentum suum, & dabat proximo suo. Hoc erat testimonium cessionis in Israel.

8. Dixit ergo propinquo suo Booz: Tolle calceamentum tuum. Quod statim solvit de pede suo *c*.

9. At ille majoribus natu, & universo populo: Testes vos, inquit, estis hodie, quod possederim omnia, quæ fuerunt Elimelech, & Chelion, & Mahalon, tradente Noemi:

10. Et Ruth Moabitidem, uxorem Mahalon, in conjugium sumpserim, ut suscitem nomen defuncti in hæreditate sua, ne vocabulum *d* ejus de familia sua ac fratribus, & populo deleatur. Vos, inquam, hujus rei testes estis.

11. Respondit omnis populus, qui erat in porta, & majores natu: Nos testes sumus: faciat Dominus hanc mulierem, quæ ingreditur domum tuam, sicut Rachel & Liam *e*, quæ ædificaverunt domum Israel: ut sit exemplum virtutis in Ephrata, & habeat celebre nomen in Bethlehem:

12. Fiatque domus tua, sicut domus Phares *f* quem Thamar peperit Judæ, de semine, quod tibi dederit Dominus ex hac puella.

13. Tulit itaque Booz Ruth *g* & accepit uxorem: ingressusque est ad eam, & dedit illi Dominus, ut conciperet, & pareret filium.

14. Dixeruntque mulieres ad Noemi: Benedictus Dominus, qui non est passus, ut deficeret successor familiæ tuæ, & vocaretur nomen ejus in Israel:

15. Et habeas, qui consoletur animam tuam, & enutriat senectutem. De nuru enim tua natus est, quæ te diligit: & multo tibi melior *h* est, quam si septem haberes filios.

16. Susceptumque Noemi puerum, posuit in sinu suo, & nutricis ac gerulæ fungebatur officio.

17. Vicinæ autem mulieres congratulantes ei, & dicentes: Natus est filius Noemi: vocaverunt nomen ejus Obed: hic est pater Isai, patris David.

18. Hæ sunt generationes Phares: *i* Phares genuit Esron,

19. Esron genuit Aram *k*, Aram genuit Aminadab,

a Deut 25. 7.

b Cedens juri suo.

c In signum, q. d. tu possideas.

d Nomen.

e Quæ & ipsæ patriam reliquerunt.

f Gen. 38. 29.

g Tropologice Ruth exemplar est perfectissimarum virtutum, allegorice Booz Christum & Ruth Ecclesiam præfigurat.

h Sc ipsa nurus.

i Ista Genealogia, eodem modo texitur 1. Paral. 2. 5 & 11. 15. Item Matth. cap. 1 & Luc. 3

k Hebr. & Chald. Ram.

20. Ami-

7. A ten był obyczay zdawná w Izráelu miedzy powinnymi, że ieśli kiedy ieden drugiemu swego práwá ustępował, áby ustępowánie było ważne, z zuwał człowiek trzewik swoy y dawał ji bliskiemu swemu: to było świádectwo ustępowánia w Izráelu.

8. Rzekł tedy Booz bliskiemu swemu: Zdeymiże trzewik twoy. Ktory wnet zdiął z nogi swoiey.

9. A on stárszym y wszemu ludowi: Wy dźiś, pry, iesteśćie świádkámi, żem otrzymał wszytko, co było Elimelechowo y Chelionowo y Máhálonowo, zá powzdániem Noemi:

10. Y Ruth Moábitkę żonę Máhálon wźiąłem w małżeństwo, ábych wzbudźił imię zmárłego w dźiedźictwie iego, áby imię iego z domu iego y zbráćiey y z ludu nie zginęło. Wy, mowię, iesteśćie tey rzeczy świádkámi.

11. Odpowiedźiał wszytek lud ktory był w bramie, y stárszy: My iesteśmy świádkámi: Niech uczyni Pan tę niewiástę, ktora wstępuie do domu twego, iáko Ráchel y Lią, ktore zbudowáły dom Izráelow: áby byłá przykłádem cnoty w Ephratá, á miáłá sławne imię w Bethlehem:

12. A niech będźie dom twoy, iáko dom Pháres, ktorego Thámár porodźiłá Judowi, z naśienia, ktoreć Pan da z tey białeygłowy.

13. Wźiął tedy Booz Ruth y poiął zá żonę, y wszedł do niey: y dał iey Pan że poczęłá y porodźiłá syná.

14. Y rzekły niewiásty do Noemi: Blogosłáwiony Pan, ktory nie dopuśćił, żeby ustał potomek domu twego, y żeby imię iego było miánowáne w Izráelu.

15. Y miáłábyś, ktoby ćieszył duszę twoię, á żywił stárość: bo z niewiastki twoiey urodźił się, ktora ćię miłuie: y iestći dáleko lepsza, niż gdybyś miáłá śiedmi synow.

16. Wźiąwszy tedy Noemi dźiećię, położyłá ie ná łonie swoim, y mámki y piástunki urząd odpráwowáłá.

17. A sąśiádki ráduiąc się z nią y mowiąc: Urodźił się syn Noemi: názwáły imię iego Obed: tenci iest oćiec Izai oycá Dawidowego.

18. Te są rodzáie Pháres: Pháres zrodźił Ezron,

19. Ezron zrodźił Aram, Aram zrodźił Aminadáb,

20. Ami-

20. Aminádáb zrodźił Náháſſon, Náháſſon zrodźił Sálmon,

21. Sálmon zrodźił Booz, Booz zrodźił Obed,

22. Obed zrodźił Izai, á Izai zrodźił Dawidá.

PIERWSZE KSIĘGI
SAMUELOWE,
Ktore my
PIERWSZE KROLEWSKIE
zowiemy:
Po Zydowſku שמואל א

ROZDZIAŁ I.

Iáko Elkáná miał dwie żenie, iednę niepłodną, ktorą zwáno Anná: tá prośiłá Páná Bogá o Syná. Y dał iey Sámuelá, ktorego odchowawſzy, afiárowáłá Pánu.

1. BYł mąż ieden z Rámátháim-Sophim, z gory Ephráim, á imię iego Elkaná, ſyn Jerohám, ſyná Eliu, ſyná Thohu, ſyná Suph Ephráteyczyk:

2. Y miał dwie żenie, imię iedney Anná, á imię drugiey Phenenná. Y miáłá Phenenná ſyny: ále Anná nie miáłá dźiatek.

3. Y chadzał on mąż z miáſtá ſwego ná dni uſtáwione, áby ſię kłániał y ofiárował Pánu zaſtępow, do Silo. A tám byli dwá ſynowie Heli, Ophni y Phineeś kápłani Páńſcy.

4. Przyſzedł tedy dźień y ofiárował Elkáná, y dał Phenennie żenie ſwey y wſzyſtkim ſynom iey y corkom częśći:

5. A Annie dał część iednę ſmutny, bo Annę miłował. Ale Pan zámknął był żywot iey.

6. Trapiłá ią też przećiwnicá iey y bárzo fráſowáłá ták bárzo, że urągála, iż Pan zámknął żywot iey:

7. Y ták czynił ná káżdy rok, kiedy gdy czás nádſzedł chodźili do kośćiołá Páńſkiego: y ták ią drażniłá, á oná płákáłá, y nie iádłá.

8. Rzekł tedy iey Elkáná mąż iey: Anno czemu płáczeſz? á przecz nie ieſz? á przecz co ſię fráſuie ſerce twoie, á zam ia nie lepſzy tobie, niżli dźieśięć ſynow?

9. Y

LIBER PRIMUS
SAMUELIS,
Qem Nos
PRIMUM REGUM
Dicimus.
Hebraice שמואל א

CAPUT I.

Anna mater Samuelis ob ſterilitatem ab æmula affligitur, 1. Filium a Deo poſtulat, voto facto in Silo, 9. Samuelem parit, Domino offert, ut ſerviat ei ſemper, 20.

1. FUit vir unus de Ramathaim-Sophim, de monte Ephraim, & nomen ejus Eclana, filius Jeroham, filii Eliu, filii Thohu, filii Suph, Ephrathæus *a*:

2. Et habuit duas uxores, nomen uni Anna, & nomen ſecundæ Phenenna. Fueruntq; Phenennæ filii; Annæ autem non erant liberi.

3. Et aſcendebat vir ille de civitate ſua ſtatutis diebus *b*, ut adoraret & ſacrificaret Domino exercituum *c* in Silo. Erant autem ibi duo filii Heli, Ophni & Phinees, ſacerdotes Domini.

4. Venit ergo dies, & immolavit Eclana, deditque Phenennæ uxori ſuæ, & eunctis filiis ejus & filiabus partes:

5. Annæ autem dedit partem unam triſtis, quia Annam diligebat. Dominus autem concluſerat vulvam ejus.

6. Affligebat quoq; eam æmula *d* ejus, & vehementer angebat, in tantum, ut exprobraret, quod Dominus concluſiſſet vulvam ejus:

7. Sicque faciebat per ſingulos annos, cum redeunte tempore aſcenderent ad templum Domini; & ſic provocabat eam. Porro illa flebat, & non capiebat cibum.

8. Dixit ergo ei Elcana vir ſuus: Anna, cur fles? & quare non comedis? & quam ob rem affligitur cor tuum? numquid non ego melior tibi ſum, quam decem filii?

9. Sur-

a Non ex tribu Ephraim ſed Levi, ſic tamen dictus, quod in civitate Levitica Rama, ſita in tribu Ephraim, natus erat & educatus.

b Ter quot annis.

c Cœleſtium

d Hebr. inimica, ſeu anguſtiatrix.

9. Surrexit autem Anna, poſtquam comederat, & biberat in Silo. Et Heli *a* ſacerdote ſedente ſuper ſellam ante poſtes templi Domini.

10. Cum eſſet Anna amaro animo, oravit ad Dominum, flens largiter,

11. Et votum vovit, dicens: Domine exercituum, ſi reſpiciens videris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisque ſervæ tuæ ſexum virilem: dabo eum Domino *b* omnibus diebus vitæ ejus, & novacula non aſcendet ſuper caput ejus *c*.

12. Factum eſt autem cum illa multiplicaret preces coram Domino, ut Heli obſervaret os ejus.

13. Porro Anna loquebatur in corde ſuo tantumque labia illius movebantur, & vox penitus non audiebatur. Æſtimavit ergo eam Heli temulentam,

14. Dixitque ei: Usquequo ebria eris? digere pauliſper vinum, quo mades.

15. Reſpondens Anna: Nequaquam, inquit, domine mi: nam mulier infelix nimis ego ſum, vinumque & omne, quod inebriare poteſt *d*, non bibi, ſed effudi animam meam in conſpectu Domini.

16. Ne reputes ancillam tuam quaſi unam de filiabus Belial *e*: quia ex multitudine doloris *f*, & mœroris mei, locuta ſum usque in præſens,

17. Tunc Heli ait ei: Vade in pace: & Deus Iſrael det tibi petitionẽ tuam, quam rogaſti eũ.

18. Et illa dixit: Utinam inveniat ancilla tua gratiam in oculis tuis *g*. Et abiit mulier in viam ſuam, & comedit, vultusque illius non ſunt amplius in diverſa *h* mutati.

19. Et ſurrexerunt mane, & adoraverunt coram Domino: reverſiq; ſunt, & venerunt in domũ ſuam Ramatha. Cognovit autem Elcana Annam uxorẽ ſuam: & recordatus eſt ejus Dominus.

20. Et factum eſt poſt circulum dierũ, concepit Anna, & peperit filiũ *i*, vocavitque nomen ejus Samuel, eo quod a Domino poſtulaſſet eũ.

21. Aſcendit autem vir ejus Elcana, & omnis domus ejus, ut immolaret Domino hoſtiam ſolemnem *k* & votum ſuum,

22. Et Anna non aſcendit: dixit enim viro ſuo: Non vadam, donec ablactetur infans, & ducam eum, ut appareat ante conſpectum Domini, & maneat ibi jugiter.

23. Et

a Anno ejus adminiſtrationis 1. Ætatis vero 58 infr. 4. 15. Mundi 2848 Ant. Chr. 1156. Vide ſupr. not. ad Judic. 12. 14.

b Sc. ut ei ſerviat dum vixerit.

c Q. d. vivet ut Nazaræus.

d Hebr. ſiceram.

e Q. d. improbam.

f 70 meditationis.

g Sc. ut pro me ores.

h Sc. in triſtitiam.

i Anno M. 2849. Ant. Chr. 1155. adminiſtrationis. Heli. 2.

k Hebr. anniverſariam.

9. Y wſtáłá Anná náiadſzy ſię y nápiwſzy w Silo. A gdy Heli kápłan śiedźiał ná ſtołku przededrzwiámi kośćiołá Páńſkiego,

10. Będąc Anná gorzkiego ſercá, modliłá ſię do Páná, płácząc hoynie:

11. Y ſzlubiłá ſzlub mowiąc: Pánie zaſtępow, ieſli weyźrzawſzy weyźrzyſz ná utrápienie ſłużebnice twoiey, á wſpomniſz ná mię, á nie zápámiętaſz ſłużebnice twoie, á daſz ſłudze twoiey płeć męſką, dam go Pánu przez wſzytkie dni żywotá iego, á brzytwá nie poſtoi ná głowie iego.

12. Y ſtáło ſię gdy oná przedłużáłá modlitwy przed Pánem, że Heli przypátrował ſię uſtam iey.

13. Ale Anná mowiłá w ſercu ſwoim, á tylko ſię uſtá iey ruſzáły, ále głoſu iey z gołá ſłycháć nie było. Mniemał tedy Heli, żeby piiána byłá.

14. Y rzekł iey, Dokądże piiáną będźieſz? wytrzeźw ſię trochę od winá, ktorymeś ſię upiłá.

15. Odpowiedźiáłá Anná: Nie, pry, Pánie moy: bom ia niewiáſtá ieſt bárzo nieſzczęſna, á winá, y wſzelakiey rzeczy, ktora upoić może nie piłám, álem wylałá duſzę moię przed oczymá Páńſkimi.

16. Nie rozumiey o ſłudze twoiey, iáko o iedney z corek Beliál, bo z wielkośći boleśći y z fráſunku mego mowiłám áż dotąd.

17. Rzekł tedy Heli: Idź w pokoiu; á Bog Izráel niechći dá prośbę twoię, o ktorąś go prośiłá.

18. A oná rzekłá: O by nálázłá ſłużebnicá twoiá łáſkę w oczách twoich. Y poſzłá niewiáſtá w drogę ſwoię, y iádłá, á twarz iey iuż ſię więcey rozno nie odmieniáłá.

19. Y wſtáli ráno y pokłonili ſię przed Pánem, y wroćili ſię, y przyſzli do domu ſwego do Rámáthá. Y poznał Elkáná Annę żonę ſwoię, y wſpomniał ná nię Pan.

20. Y ſtáło ſię po obroćie dni, poczęłá Anná, y porodźiłá ſyná, y názwáłá imię iego Sámuel: przeto iż go u Páná żądałá.

21. Y ſzedł mąż iey Elkáná y wſzytek dom iego, áby ofiárował Pánu ofiárę uroczyſtą, y ſzlub ſwoy.

22. Lecz Anná nie ſzłá: bo mowiłá mężowi ſwemu: Nie poydę, áż ſię oſtáwi dźiećię y záwiodę ie, że ſię ukaże przed obliczem Páńſkim, y zoſtánie tám uſtáwicznie.

23. Y

23. Y rzekł iey Elkaná mąż iey: Czyń, coć ſię zda dobrego, á zoſtań, áż ie oſtáwiſz: á proſzę, áby Pan wypełnił słowo ſwoie. Aták zoſtáłá niewiáſtá y karmiłá pierśiámi ſyná ſwego, áż go odſádźiłá od mleká.

24. Y przywiodłá go z ſobą, gdy go oſtáwiłá ze trzemá ćielcám, y ze trzema korcámi mąki, y z gárncem winá, y przywiodłá go do domu Páńſkiego do Silo. A było dźiećię ieſcze málutkie:

25. Y ofiárowáli ćielcá, y przywiedli dziećię do Heli.

26. Y rzekłá Anná: Proſzę moy Pánie, żywie duſzá twoiá pánie: iamći to oná niewiáſtá, ktoram ſtáłá przed tobą tu modląc ſię Pánu.

27. Otom dźiećię prośiłá, y dał mi Pan prośbę moię, ktoreyem u niego prośiłá.

28. Przetoż y ia pożyczyłám go Pánu ná wſzyſtkie dni, ktorych będźie pożyczony Pánu. Y pokłonili ſię tám Pánu. A Anná modliłá ſię y rzekłá:

ROZDZIAŁ II.

Pieśń Anny mátki Sámuelowey, złość ſynow Heli kápłaná, karánie oycowſkie ſynow, ále nie potężne: Pan Bog gromi y opowiáda ſkaránie ich.

1. ROzrádowálo ſię ſerce moie w Pánu, y podnioſł ſię rog moy w Bogu moim: rozſzerzyły ſię uſtá moie nád nieprzyiaćioły memi: bom ſię uweſeliłá w zbáwieniu twoim.

2. Niemáſz świętego iáko ieſt Pan: bo niemáſz inſzego oprocz ćiebie, y niemáſz mocnego iáko Bog náſz.

3. Nie przyczyniayćie mowić wynioſłych rzeczy, chłubiąc ſię: niech odſtąpią od uſt wáſzych ſtáre, ábowiem Bog umieiętnośći Pan ieſt, á iemu ſię gotuią myśli.

4. Luk mocarzow zwyćiężon ieſt, á nie mocni ſą mocą przepáſáni.

5. Náſyceni pierwey, zá chleb ſię náymowáli: á głodni ſą náſyceni, áż niepłodna porodźiłá wielu, á ktora miáłá wiele ſynow, zemdlałá.

6. Pan umarza y ożywia, dowodźi do piekłá y odwodźi.

7. Pan ubogiego czyni y z bogaczá, poniża y podwyſza.

8. Wzbudza z prochu nędznego: á z gnoiu podno-

23. Et ait ei Elcana vir ſuus: Fac, quod bonum tibi videtur, & mane, donec ablactes eum: precorque, ut impleat Dominus verbum ſuum *a*. Manſit ergo mulier, & lactavit filium ſuum, donec amoveret eum a lacte.

24. Et adduxit eum ſecum, poſtquam ablactaverat *b*, in vitulis tribus, & tribus modiis farinæ, & amphora vini, & adduxit eum ad domum Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus:

25. Et immolaverunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli.

26. Et ait Anna: Obſecro mi Domine, vivit anima tua domine: ego ſum illa mulier, quæ ſteti coram te hic orans Dominum.

27. Pro puero iſto oravi, & dedit mihi Dominus petitionem meam, quam poſtulavi eum.

28. Idcirco & ego commodavi *c* eum Domino cunctis diebus, quibus fuerit commodatus *d* Domino, Et adoraverunt ibi Dominum. *Et oravit Anna, & ait:

CAPUT II.

Annæ canticum pro gratiarum actione, 1. Ob peccata filiorum Heli, & nimiam patris indulgentiam, qui ſolis verbis eos arguebat, 12. Fit domui ejus comminatio, ac mors filiorum prædicitur. 27.

1. EXultavit cor meum in Domino, & exaltatum eſt cornu *e* meum in Deo meo: dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos; quia lætata ſum in ſalutari tuo.

2. Non eſt ſanctus, ut eſt Dominus: neque enim eſt alius extra te, & non eſt fortis ſicut Deus noſter.

3. Nolite multiplicare loqui ſublimia *f*, gloriantes: recedant vetera de ore veſtro: quia Deus ſcientiarum *g* Dominus eſt, & ipſi præparantur cogitationes *h*.

4. Arcus fortium ſuperatus eſt, & infirmi accincti ſunt robore.

5. Repleti prius, pro panibus ſe locaverunt: & famelici ſaturati ſunt, donec ſterilis peperit plurimos: &, quæ multos habebat filios, infirmata *i* eſt.

6. Dominus mortificat *k* & vivificat, deducit ad inferos & reducit.

7. Dominus pauperem facit & ditat, humiliat, & ſublevat.

8. Suſcitat de pulvere egenum, & de ſtercore

a Sc. quod per Heli promiſit.
b Puta ætatis pueri anno 3. Vide 2. Mach. 7. 27.
c Ex voto Dei miniſterio mancipavi.
d Donatus.
e Robur & gloria.
f i. ſuperba.
g Novit omnia cognoſcibilia.
h Ipſi patent intima cordis.
i i. liberis orbata.
k Deut 32. 39. Tob. 13. 2. Sap. 16. 13.

core *a* elevat pauperem *b*: ut ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat. Domini enim ſunt cardines terræ *c*, & poſuit ſuper eos orbem.

9. Pedes *d* ſanctorum ſuorum ſervabit, & impii in tenebris conticeſcent *e*: quia non in fortitudine ſua roborabitur vir.

10 Dominum formidabunt adverſarii ejus: & ſuper ipſos in cœlis tonabit. Dominus judicabit fines terræ, & dabit imperium regi ſuo *f*, & ſublimabit cornu *g* Chriſti ſui *h*.

11. Et abiit Elcana Ramatha, in domum ſuam: puer autem erat miniſter in conſpectu Domini ante faciem *i* Heli ſacerdotis.

12. Porro filii Heli, filii Belial *k*, neſcientes Dominum,

13. Neque officium ſacerdotum ad populum: ſed quicumque immolaſſet victimam, veniebat puer *l* ſacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuſcinulam tridentem in manu ſua,

14. Et mittebat eam in lebetem, vel in caldariam, aut in ollam, ſive in cacabum: & omne, quod levabat fuſcinula *m*, tollebat ſacerdos ſibi. Sic faciebant univerſo Iſraeli venientium in Silo.

15. Etiam antequam adolerent adipem *n*, veniebat puer ſacerdotis, & dicebat imolanti: Da mihi carnem, ut coquam ſacerdoti; non enim accipiam a te carnem coctam, ſed crudam *o*.

16. Dicebatque illi immolans: Incendatur primum juxta morem hodie adeps, & tolle tibi, quantumque *p* deſiderat anima tua. Qui reſpondens ajebat ei: Nequaquam: nunc enim dabis, alioquin tollam vi.

17. Erat ergo peccatum puerorum grande nimis coram Domino: quia retrahebant homines a ſacrificio Domini. *

18. Samuel autem miniſtrabat ante faciem Domini, puer, accinctus Ephod lineo.

19. Et tunicam parvam faciebat ei mater ſua, quam afferebat ſtatutis diebus *q*, aſcendens cum viro ſuo, ut immolaret hoſtiam ſolemnem *r*.

20. Et benedixit Heli Elcanæ & uxori ejus: dixitque ei: Reddat tibi Dominus ſemen de muliere hac, pro fœnore, quod commodaſti Domino. Et abierunt in locum ſuum.

21. Viſitavit ergo Dominus Annam, & concepit, & peperit tres filios, & duas filias: & magnificatus eſt puer Samuel apud Dominum.

22. Heli

a Statu ſordido.
b i. Chriſtum & ejus diſcipulos.
c i. columnæ. myſtice Apoſtoli.
d Affectus.
e i. obmuteſcent.
f Sc. Meſſiæ Chriſto.
g Chald. regnum.
h Hebr. Meſſiæ ſui.
i i. ſub diſciplina.
k Chald. improbi, 70. peſtilentes.
l Famulus vel filius.
m Contra legem Lev. 7.
n Hoſtiæ pacificæ.
o Volebant crudas, ut eas gulæ ſuæ lautius præpararent.
p Sc. de carne elixa.
* Sc. nolebant offerre ob ſacerdotum avaritiam.
q Hebr. annuatim.
r Hebr. anniverſariam, ſc. feſto convenientem.

podnośi ubogiego: áby śiedźiał z kśiążęty, á ſtolicę chwały trzymał. Abowiem Páńſkie ſą zawiáſy źiemie, y ná nich świát záłożył.

9. Nogi świętych ſwoich záchowa: á niezbożnicy umylkną w ćiemnośćiách: bo nie w śile ſwoiey będźie ſię zmocnił mąż.

10. Páná báć ſię będą przećiwnicy iego: á nád nimi będźie grzmiał w niebie: Pan będźie ſądźił gránice źiemie, y da pánowánie krolowi ſwemu, y wywyśzy rog Chryſtuſá ſwoiego.

11. Y odſzedł Elkáná do Ramáthá do domu ſwego: á dźiećię było ſługą przed oczymá Pánu przed obliczem Heli kápłaná.

12. Lecz ſynowie Heli, ſynowie Belial, nieznáiący Páná,

13. Ani urzędu kápłáńſkiego do ludu: ále ktokolwiek ofiárował ofiárę, przychodźił ſługá kápłáńſki, gdy wrzało mięſo, y máiący widełki o trzech zębách w ręce ſwoiey,

14. Y wpuſzczał ji w kośćioł, ábo w kośćiołek, ábo w gárniec, ábo w panewkę: y wſzytko, co widełkámi podnioſł, brał ſobie kápłan. Ták czynili wſzyſtkiemu Izráelowi przychodzącym do Silo.

15. Ieſcze niżli łoy palono, przychodźił ſługá kápłáńſki y mawiał ofiáruiącemu: Day mi mięſá, że uwárzę kápłanowi: bo nie wezmę od ćiebie mięſá wárzonego, ále ſurowe.

16. Y mowił mu ofiáruiący: Niechay pierwey ſpalą łoy według obyczáiu dźiśia, á weź ſobie, cokolwiek prágnie duſzá twoiá. Ktory odpowiádáiąc mowił mu: Zadną miárą, teraz bowiem daſz, ináczey gwałtem wezmę.

17. Y był grzech bárzo wielki onych ſług przed Pánem: iż odtrącáli ludźie od ofiáry Páńſkiey.

18. A Sámuel poſługował przed obliczem Páná, chłopiątko przepáſáne Ephod lniánym.

19. A mátká iego czyniłá mu máłą ſukienkę, ktorą przynośiłá pewnych dni, gdy przychodźiłá z mężem ſwoim, áby ofiárowáłá ofiárę uroczyſtą.

20. Y błogoſłáwił Heli Elkánie y żenie iego, y rzekł mu: Niechći odda Pan naśienie z tey niewiáſty, zá pożyczek, ktoregoś użyczył Pánu. Y poſzli ná mieyſce ſwoie.

21. Potym náwiedźił Pan Annę, y poczęłá y porodźiłá trzech ſynow y dwie corce: á Sámuel chłopiątko wſłáwiło ſię u Páná.

22. Ale

22. Ale Heli był bárzo ſtáry, y ſłyſzał wſzytko, co czynili ſynowie iego wſzytkiemu Izráelowi: y iáko ſypiáli z niewiáſtami, ktore ſtrzegły u drzwi przybytku:

23. Y rzekł im: Czemu czynićie rzeczy tákowe, ktore ia ſłyſzę, rzeczy bárzo złe, od wſzytkiego ludu?

24. Nie czyńćie ſynowie moi: bo to nie dobra ſławá, ktorą ią ſłyſzę, że przywodźićie lud Páńſki ku przeſtępſtwu.

25. Ieſli zgrzeſzy mąż przećiw mężowi, może mu ſię Bog dáć ubłágáć: ále ieſli mąż zgrzeſzy przećiw Pánu, kto ſię zań będźie modlił? Y nie ſłucháli głoſu oycá ſwego: bo ie Pan chćiał pobić.

26. Lecz młodźieniaſzek Sámuel poſtępował, y roſł, y podobał ſię ták Pánu iáko y ludźiom.

27. Y przyſzedł mąż Boży do Heli, y rzekł do niego: To mowi Pan: Zażem ſię nie iáwnie obiáwił domowi oycá twego, gdy byli w Ægyptćie w domu Pháráonowym?

28. Y obrałem go ze wſzech pokoleni Izráelowych ſobie zá kápłaná, żeby wſtępował do ołtarzá mego, y áby mi zápalał kádźidło, á nośił Ephod przedemną: y dałem domowi oycá twego wſzytkie ofiáry ſynom Izráelowych.

29. Przecześćie nogą odepchnęli ofiáry moie, y dáry moie, ktorem roſkazał áby ofiárowáne były w kośćiele: á więcyeś uczćił ſyny ſwoie niżli mnie, ábyśćie iedli pierwoćiny wſzytkich ofiar ludu moiego Izráelſkiego?

30. Przetoż mowi Pan Bog Izráelow: Mowiąc rzekłem, żeby dom twoy, y dom oycá twego ſłużył przed oczymá moimi áż ná wieki. Ale teraz mowi Pan: Niech to daleko będźie odemnie, ále ktokolwiek mię wielbić będźie, wielbic go będę: á ktorzy mną gárdzą, bezecni będą.

31. Oto dni przychodzą: y odetnę rámię twoie, y rámię domu oycá twego, iż nie będźie ſtárcá w domu twoim.

32. A będźieſz pátrzyć na przećiwniká twego w kośćiele, we wſzem ſczęśćiu Izráelowym: y nie będźie ſtárcá w domu twoim po wſzytkie dni.

33. Wſzákże nie wykorzenię do końcá mężá z ciebie od ołtarzá mego: ále áby uſtáły oczy twoie, y ſchłá duſzá twoiá: á wielka część domu twego zemrze, gdy do lat mężkich przyidźie.

34. A

22. Heli autem erat ſenex valde, & audivit omnia, quæ faciebant filii ſui univerſo Iſraeli: & quomodo dormiebant cum mulieribus, quæ obſervabant *a* ad oſtium tabernaculi *b*:

23. Et dixit eis: Quare facitis res hujuscemodi, quas ego audio, res peſſimas, ab omni populo?

24. Nolite filii mei: non enim eſt bona fama, quam ego audio, ut transgredi faciatis populum Domini.

25. Si peccaverit vir in virum, placari ei poteſt Deus: ſi autem in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro eo? Et non audierunt vocem patris ſui: quia voluit Dominus occidere eos.

26. Puer autem Samuel proficiebat, atque creſcebat, & placebat tam Domino, quam hominibus.

27. Venit autem vir Dei *c* ad Heli, & ait ad eum: Hæc dicit Dominus: Numquid non aperte revelatus ſum *d* domui patris tui, cum eſſent in Ægypto in domo Pharaonis?

28. Et elegi eum ex omnibus tribubus Iſrael mihi in ſacerdotem, ut aſcenderet ad altare meum, & adoleret mihi incenſum, & portaret ephod coram me: & dedi domui patris tui omnia de ſacrificiis *e* filiorum Iſrael.

29. Quare calce abjeciſtis victimam meam, & munera mea, quæ præcepi, ut offerentur in templo: & magis honoraſti filios tuos, quam me, ut comederetis primitias omnis ſacrificii Iſrael populi mei?

30. Propterea ait Dominus Deus Iſrael: *f* Loquens locutus ſum *g*, ut domus tua, & domus patris tui, miniſtraret in conſpectu meo, usque in ſempiternum. Nunc autem dicit Dominus: Abſit hoc a me: ſed quicumque glorificaverit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles *h*.

31. Ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum *i*, & brachium domus patris tui, ut non ſit ſenex in domo tua.

32. Et videbis *k* æmulum tuum in templo, in univerſis proſperis Iſrael: & non erit ſenex in domo tua omnibus diebus.

33. Verum tamen non auferam penitus virum ex te ab altari meo, ſed ut deficiant oculi tui & tabeſcat anima tua: & pars magna domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem venerit.

a Alii, excubabant ſcrutando
b i. atrii.
c i. quidam propheta.
d Innotui,
e partem de omnibus ſacrificiis.
f 3. Reg. 2. 27
g i. decreveram.
h i. contemptibiles.
i i. robur & dignitatem ſummi ſacerdotii.
k i. per poſteros tuos.

34 Hoc

34. Hoc autem erit tibi signum, quod venturum est duobus filiis tuis, Ophni & Phinees: *a* in die uno morientur ambo.

a Infr. 4. 11.

35. Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem *b*, qui juxta cor meum & animam meam faciet: & ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Christo meo *c* cunctis diebus.

b Sadoc.

c Salomone & aliis regibus.

36. Futurum est autem, ut quicumque remanserit in domo tua, veniat, ut oretur pro eo, & offerat nummum argenteum, & tortam panis, dicatque: Dimitte me, obsecro, ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis.

34. A toć będźie ná znák, co przyjdźie ná dwu synow twoich, Ophni y Phinees: Dniá iednego obádwá umrą.

35. Y wzbudzę sobie kápłaná wiernego, ktory według sercá mego y wedle duszе moiey czynić będźie: y zbuduię mu dom wierny, y będźie chodźił przed pomázáńcem moim po wszytkie dni.

36. A przyjdźie do tego, że ktokolwiek pozostánie w domu twym, przyjdźie áby się zań modlono, á żeby ofiárował pieniądz srebrny, y bochenek chlebá, y rzekł: Przypuść mię, proszę, do iedney częśći kápłáńskiey, ábych iadł sztukę chlebá.

CAPUT III.

Samuel quater a domino vocatur, 1. Admonetur de malis domui Heli imminentibus, 10. Eadem illi refert: & Prohetis Israeli innotescit. 18.

1. Puer *autem Samuel ministrabat Domino coram Heli, & sermo Domini erat pretiosus *d* in diebus illis, non erat visio manifesta.

*Anno M. 2861. Ætatis Samuel 12. exacto, Joseph.

d Q. d. rarus tunc propheta, & prophetia

2. Factum est ergo in die quadam, Heli jacebat in loco suo, & oculi ejus caligaverant, nec poterat videre:

3. Lucerna Dei antequam extingueretur *e*, Samuel dormiebat in templo *f* Domini, ubi erat arca Dei,

e Tum adhuc omnes lucernæ in candelabro lucerent.

f i. atrio prope tabernaculum.

4. Et vocavit Dominus Samuel. Qui respondens, ait: Ecce ego.

5. Et cucurrit ad Heli, & dixit: Ecce ego: vocasti enim me. Qui dixit: Non vocavi: revertere, & dormi. Et abiit, & dormivit.

6. Et adjecit Dominus rursum vocare Samuelem. Consurgensque Samuel, abiit ad Heli, & dixit: Ecce ego: quia vocasti me. Qui respondit: Non vocavi te fili mi, revertere, & dormi.

7. Porro Samuel necdum sciebat Dominum, neque revelatus ei fuerat sermo *g* Domini,

g Chald. prophetia.

8. Et adjecit Dominus, & vocavit adhuc Samuelem tertio. Qui consurgens abiit ad Heli.

9. Et ait: Ecce ego: quia vocasti me. Intellexit ergo Heli, quia Dominus vocaret puerum: & ait ad Samuelem: Vade, & dormi: & si deinceps vocaverit te, dices: Loquere Domine, quia audit servus tuus. Abiit ergo Samuel, & dormivit in loco suo *h*.

h Chald in atrio Levitarum.

10. Et venit Dominus & stetit *i*; & vocavit,

i Sc. apparens in forma visibili.

ROZDZIAŁ III.

Sámuelá Pan po cztery kroć wołał, y źidwił mu, co miáło Heli potkáć: co mu záś Sámuel opowiáda.

1. LEcz młodźieniaszek Samuel służył Pánu przed Heli, á słowo Páńskie było drogie w one dni, nie było widzenia iáwnego.

2. Stáło się tedy dniá niektorego, Heli leżał ná mieyscu swoim, á oczy iego zácmiły się były, y nie mogł widźieć.

3. Niż lámpá Boża byłá zagásżona, Sámuel spał w kośćiele Páńskim, gdźie byłá skrzyniá Boża.

4. Y záwołał Pan Sámuelá. Ktory odpowiádáiąc rzekł: Owom ia.

5. Y bieżał do Heli, y rzekł: Owom ia: boś mię wołał. Ktory rzekł: Nie wołałem: wroć śię, á spi. Y poszedł, á spał.

6. Y przydał Pan znowu záwołáć Sámuelá. A Sámuel wstawszy szedł do Heli, y rzekł: Owom ia: boś mię wołał. Ktory odpowiedźiał: Nie wołałem ćię synu moy: wroć śię, á spi.

7. A Sámuel iescze nie znał Páná, áni mu byłá obiáwiona mowá Páńska.

8. Y przydał Pan, y záwołał iescze Sámuelá trzeći kroć. Ktory wstawszy szedł do Heli,

9. Y rzekł: Owom ia, boś mię wołał. Do rozumiał się tedy Heli, iż Pan wołał młodźieńcá: y rzekł do Sámuelá: Idź á spi: á ieśli ćię potym záwoła, rzeczesz: Mow Pánie, bo słucha sługá twoy. Y szedł Sámuel, á spał ná mieyscu swoim.

10. Y przyszedł Pan, y stánął: y záwołał, iáko

iáko był zawołał powtore: Sámuel, Sámuel. Y rzekł Sámuel: Mow Pánie, bo słucha sługá twoy.

11. Y rzekł Pan do Sámuelá: Oto ia czynię słowo w Izráelu, ktore ktokolwiek usłyszy, zábrzmię obie uszy iego.

12. Dniá onego wzbudzę przećiw Heli wszytko, com mowił ná dom iego: pocznę y wykonam:

13. Bom mu odpowwiedźiał, żem miał sądźić dom iego ná wieki, dla niepráwośći, przeto iż wiedźiał że nieprzystoynie czynili synowie iego, á nie karał ich.

14. Y dla tego przyśiągłem domowi Heli, że się nie oczyśći niepráwość domu iego ofiárámi y dárámi áż ná wieki.

15. Y spał Sámuel áż do záránia, y otworzył drzwi domu Páńskiego. A Sámuel bał się oznaymić widzenia Heli.

16. Wezwał tedy Heli Sámuelá, y rzekł: Sámuelu synu moy? Ktory odpowiedáiąc rzekł: Owom ia.

17. Y zopytał go: Co iest zá mowá, ktorą mowił Pan do ćiebie? Proszę ćię, nie tay przedemną. Toć niechay Bog uczyni, y toć niech przyczyni, iesli zátáisz przedemną mowę ze wszytkich słow, ktoreć są rzeczone.

18. Oznaymił mu tedy Sámuel wszytkie mowy, y nie zátáił przed nim. A on odpowiedźiał: Pan ći iest: co dobre iest w oczách iego, niechay czyni.

19. Ale Sámuel rosł, á Pan był z nim, y nie upádło ze wszytkich słow iego ná źiemię.

20. Y poznał wszytek Izráel od Dán áż do Bersabee, że Sámuel był wierny prorok Páńskí.

21. Y przydał Pan że się ukazał w Silo, bo się był obiáwił Pan Sámuelowi w Silo według słowá Páńskiego. Y źiśćilá się mowá Sámuelowá wszemu Izráelowi.

vit, sicut vocaverat secundo: Samuel Samuel. Et ait Samuel: Loquere Domine, quia audit servus tuus,

11. Et dixit Dominus ad Samuelem: Ecce ego facio verbum in Israel: quod, quicunque audierit, tinnient *a* ambæ aures ejus.

12. In die illa suscitabo adversum Heli omnia, quæ locutus sum super domum ejus: incipiam, & complebo.

13. Prædixi enim ei, quod judicaturus *b* essem domum ejus in æternum, propter iniquitatem, eo quod noverat indigne agere filios suos, & non corripuerit *c* eos.

14. Idcirco juravi domui Heli, quod non expietur iniquitas domus ejus victimis & muneribus *d* usque in æternum.

15. Dormivit autem Samuel usque mane, aperuitque ostia domus Domini. Et Samuel timebat indicare visionem Heli.

16. Vocavit ergo Heli Samuelem, & dixit: Samuel fili mi? Qui respondens, ait: Præsto sum.

17. Et interrogavit eum: Quis est sermo, quem locutus est Dominus ad te? oro te, ne celaveris me. *e* Hæc faciat tibi Deus: & hæc addat, si absconderis a me sermonem, ex omnibus verbis, quæ dicta sunt tibi.

18. Indicavit itaque ei Samuel universos sermones, & non abscondit ab eo. Et ille respondit: Dominus est: quod bonum est in oculis suis, faciat,

19. Crevit autem Samuel, & Dominus erat cum eo, & non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram *f*.

20. Et cognovit universus Israel a Dan *g*, usque Bersabee, quod fidelis Samuel propheta esset Domini.

21. Et addidit Dominus, ut appareret in Silo, quoniam revelatus fuerat Dominus Samueli in Silo, juxta verbum Domini. Et evenit sermo *h* Samuelis universo Israeli.

a Præ timore.
b Puniturus peccata.
c Sciut oportebat.
d i. oblationibus.
e Adjurabat eum imprecando mala.
f Nihil dixit inane,
g Urbe prius Lais dicta, postea Cæsarea Philippi.
h Juxta sermonem ejus.

ROZDZIAŁ IV.

Philistyni porázili lud Izráelski po dwá kroć, Archę Bożą wźięli, syny kápłaná Heli pobili; z stołká spadł, szyię złomił, Niewiástká iego przy porodzeniu umárłá.

1. Y Sstáło się w one dni, zebráli się Philisthynowie ná woynę: y wyszedł Izráel przećiwko Philisthynom ku bitwie, y położył się

CAPUT IV.

Cæduntur Israelitæ a Philisthæis 1. Adducta in castra arca rursus cæduntur, captaque arca duo filii Heli occiduntur; 4. Quibus auditis. Heli corruens occumbit, ac nurus ejus in partu moritur. 12.

1. ET * factum est in diebus illis, *i* convenerunt Philisthiim in pugnam: & egressus est Israel obviam Philisthiim in prælium, & ca-

* Anno M. 2888. Ant. Chr. 1116.
i Mortuo Samsone. Judic. 16. 31.

a Id nomen poſtea impoſitum.

&c caſtra metatus eſt juxta lapidem adjutorii *a*. Porro Philiſthiim venerunt in Aphec,

2. Et inſtruxerunt aciem contra Iſrael. Inito autem certamine, terga vertit Iſrael Philiſthæis: & cæſa ſunt in illo certamine paſſim per agros, quaſi quatuor millia virorum.

3 Et reverſus eſt populus ad caſtra: dixeruntque majores natu de Iſrael: Quare percuſſit nos Dominus *b* hodie coram Philiſthiim? afferamus ad nos de Silo arcam fœderis Domini, & veniat in medium noſtri, ut ſalvet nos de manu inimicorum noſtrorum.

b Q. d. cum tamen ipſe mandaverit per Samuelem bellum contra Philiſthæos.

4. Miſit ergo populus in Silo, & tulerunt inde arcam fœderis Domini exercituum ſedentis ſuper Cherubim: erantque duo filii Heli cum arca fœderis Dei, Ophni & Phinees.

5. Cumque veniſſet arca fœderis Domini in caſtra, vociferatus eſt *c* omnis Iſrael clamore grandi, & perſonuit terra.

c Clamore jubilationis.

6. Et audierunt Philiſthiim vocem clamoris dixeruntque: Quænam eſt hæc vox clamoris magni in caſtris Hebræorum? Et cognoverunt, quod arca Domini veniſſet in caſtra.

7. Timueruntque Philiſthiim, dicentes: Venit Deus *d* in caſtra. Et ingemuerunt, dicentes:

d Judæorum.

8, Væ nobis: non enim fuit tanta exultatio heri, & nudius tertius: væ nobis. Quis nos ſalvabit de manu Deorum ſublimium *e* iſtorum? hi ſunt Dii, qui parcuſſerunt Ægyptum omni plaga, in deſerto *f*.

e Hebr. fortium

f i. prope deſertum in mari rubro.

9. Confortamini, & eſtote viri, Philiſthiim: ne ſerviatis Hebræis, ſicut & illi ſervierunt vobis *g*: confortamini, & bellate.

g Per 40. annos. Judic. 11. 1.

10. Pugnaverunt ergo Philiſthiim, & cæſus eſt Iſrael, & fugit unusquisque in tabernaculum ſuum: & facta eſt plaga magna nimis: & ceciderunt de Iſrael triginta millia peditum.

11. Et arca Dei capta eſt: duo quoque filii Heli mortui ſunt, Ophni & Phinees.

12. Currens autem vir de Benjamin ex acie, venit in Silo in die illa, ſciſſa veſte & conſperſus pulvere caput.

13. Cumque ille veniſſet, Heli ſedebat ſuper ſellam contra viam ſpectans *h*. Erat enim cor ejus pavens pro arca Dei. Vir autem ille poſtquam ingreſſus eſt, nuntiavit urbi: & ululavit omnis civitas.

h Hebr. ſpeculans Chald. proſpiciens.

14. Et audivit Heli ſonitum clamoris, dixit-

ſię obozem ú Kámieniá pomocy. A Philiſthynowie przyćiągnęli do Aphek.

2. Y zſzykowáli woyſko przećiw Izráelowi. A potkawſzy ſię tył podał Izráel Philiſthynowi, y pobito w onym potkániu wſzędźie po polách, iáko cztery tyśiące mężow.

3. Y wroćił ſię lud do obozu: y rzekli ſtárſzy z Izráel: Przecz nas dźiś Pan poráźił przed Philiſthyny? Przynieśmy do śiebie z Silo ſkrzynię przymierza Páńſkiego, á niech przyidźie między nas, że nas wybáwi z ręki nieprzyiáćioł náſzych.

4. Poſłał tedy lud do Silo, y wźięli ztámtąd ſkrzynię przymierza Páná zaſtępow śiedzącego ná Cherubiniech: á byli dwá ſynowie Heli z ſkrzynią przymierza Bożego, Ophni y Phinees.

5. A gdy przyſzłá ſkrzyniá przymierza Páńſkiego do obzu, krzyczał wſzytek Izráel głoſem wielkim, y rozlegáło ſię po źiemi.

6. Y uſłyſzeli Philiſthynowie głos wołánia, y rzekli: Co to zá głos krzyku wielkiego w obozie Hebreyſkim? y dowiedźieli ſię, że ſkrzyniá Páńſka przyſzłá do obozu.

7. Y zlękli ſię Philiſthynowie, rzekąc: Przyſzedł Bog do obozu. Y wzdycháli, mowiąc:

8. Biádaſz nam: bo nie byłá táka rádość wczorá y dźiś trzeći dźień. Biádá nam. Kto nas wybáwi z ręki tych bogow wyſokich? Ci ſą Bogowie, ktorzy poráźili Ægypt wſzelką plagą, ná puſczy.

9. Umacniayćie ſię, á bądźćie mężámi Philiſthynowie: ábyśćie nie ſłużyli Hebreyczykom, iáko y oni wam ſłużyli: Umacniayćie ſię, á biyćie ſię.

10. Zwiedli tedy bitwę Philiſthynowie, y porażon Izráel, y ućiekł káżdy do namiotu ſwego: y byłá porażká bárzo wielka: y poległo z Izráelá trzydźieśći tyśięcy pieſzych.

11. Y ſkrzynię Bożą wźięto: y dwá ſynowie Heli umárli, Ophni y Phinees.

12. A bieżąc mąż z Beniámin z woyſká, przyſzedł do Silo w on dźień, rozdárſzy ſzátę, á prochem głowę poſypawſzy.

13. A gdy on przyſzedł, Heli śiedźiał ná ſtołku pátrząc ku drodze. Bo ſię ſerce iego lękáło o ſkrzynię Bożą. A on mąż ſkoro wſzedł powiedźiał miáſtu: y płákáło wſzytko miáſto.

14. Y uſłyſzał Heli głos wołánia, y rzekł:

Co

Co to zá głos tey trwogi? A on pośpieſzył ſię y przyſzedł, y oznaymił Heli.

15. Lecz Heli iuż miał dźiewięćdźieśiąt y ośm lat, y oczy iego zácmiły ſię były, y nie mogł doyźrzeć.

16. Y rzekł do Heli: Iam ieſt, ktorym przyſzedł z bitwy, y iam ktorym dźiś ućiekł z woyſká. Ktoremu on rzekł: Coż ſię ſtáło ſynu moy?

17. Odpowiádáiąc on ktory oznaymiał: Ućiekł, pry, Izráel przed Philiſthynmi, y ſtał ſię wielki upadek w ludu, nád to y dwá ſynowie twoi umárli, Ophni y Phinees, y ſkrzyniá Boża wźięta ieſt.

18. A gdy on pomięnił ſkrzynię Bożą, ſpadł z ſtołká názad u drzwi, y złamawſzy ſzyię umárł. Bo był człowiek ſtáry y letni: á on ſądźił Izráelá czterdźieśći lat.

19. A niewiaſtká iego, żoná Phineeſá byłá brzemienną y bliſká porodzenia: y uſłyſzawſzy nowinę, że wźięta ſkrzyniá Boża, á iż umárł świekier iey, y mąż iey, náchyliłá ſię y porodźiłá: bo przypádły ná nię bole nagłe.

20. A w ſámym momenćie śmierći iey, rzekły ktore ſtały około niey: Nie boy ſię, boś urodźiłá ſyná. Ktora nie odpowiedźiáłá im, áni obaczyłá.

21. Y názwáłá dźiećię Ichábod, mowiąc: Odięta ieſt chwałá od Izráelá, bo wźięta ieſt ſkrzyniá Boża, y dla świekrá ſwego, y dla męża ſwego:

22. Y rzekłá: Odięta ieſt chwałá od Izráelá, dla tego że wźięta ieſt ſkrzyniá Boża.

xitque: Quis eſt hic ſonitus tumultus hujus? At ille feſtinavit, & venit, & nuntiavit Heli.

15. Heli autem erat nonaginta & octo annorum, & oculi ejus caligaverant, & videre non poterat.

16. Et dixit ad Heli: Ego ſum, qui veni de prælio, & ego, qui de acie fugi hodie. Cui ille ait: Quid actum eſt fili mi?

17. Reſpondens autem ille, qui nuntiabat: Fugit, inquit, Iſrael coram Philiſthiim, & ruina magna facta eſt in populo: inſuper & duo filii tui mortui ſunt, Ophni & Phinees, & arca Dei capta eſt.

18. Cumque ille nominaſſet arcam Dei, cecidit de ſella retrorſum juxta oſtium, & fractis cervicibus mortuus eſt *a*. Senex enim erat vir & grandævus: & ipſe judicavit Iſrael quadraginta annis *b*.

19. Nurus autem ejus, uxor Phinees, prægnans erat vicinaque partui: & audito nuntio, quod capta eſſet arca Dei, & mortuus eſſet ſocer ſuus, & vir ſuus, incurvavit ſe, & peperit, irruerant enim in eam dolores ſubiti.

20. In ipſo autem momento mortis ejus, dixerunt ei, quæ ſtabant circa eam: Ne timeas, quia filium peperiſti. Quæ non reſpondit eis, neque animadvertit.

21. Et vocavit puerum, Ichabod *c*, dicens: Tranſlata eſt gloria de Iſrael, quia capta eſt arca Dei, & pro ſocero ſuo & pro viro ſuo;

22. Et ait: Tranſlata eſt gloria ab Iſrael, eo quod capta eſſet arca Dei.

a Quia filios delinquentes non abjecerat.

b Exinde Samuel annos natus 39.

c i. ubi gloria. vide indicem Etym. in Manuali.

ROZDZIAŁ V.

Philiſtynowie Archę Bożą poſtáwili wedle báłwáná Dagon, tedy báłwan padł przed Archą, y połamał ſię; Pan Bog kárze Philiſtyny niemocámi, y myſzámi, y odeſłáli Archę Philiſtynowie.

1. LEcz Philiſtynowie wźięli ſkrzynię Bożą, y zánieśli ią od kámieniá pomocy do Azotu.

2. A Philiſtinowie wźięli ſkrzynię Bożą, y w nieśli ią do Zboru Dagon, y poſtáwili ią podle Dagoná.

3. A gdy ná świtániu wſtáli Azotczánie názáiutrz, oto Dagon leżał twarzą ná źiemi przed ſkrzynią Páńſką, y podnieśli Dagoná y poſtáwili go záś ná mieyſce iego.

4. Y záśię ráno názáiutrz wſtawſzy náleźli Da-

CAPUT V.

Dagon coram arca ſemel ac iterum corruit, abſciſſis in limine capite & manibus, 1. Philiſthæi quoque mariſcis & muribus percuſſi, 1. Arcam a ſe repellunt, 11.

1. PHiliſthiim autem tulerunt * arcam Dei, & aſportaverunt eam a Lapide adjutorii in Azotum.

2. Tuleruntque Philiſthiim arcam Dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & ſtatuerunt eam juxta Dagon.

3. Cumque ſurrexiſſent diluculo Azotii altera die, ecce Dagon jacebat pronus *d* in terra ante arcam Domini *e*: & tulerunt Dagon, & reſtituerunt eum in locum ſuum.

4. Rurſumque mane die altera conſurgentes,

* Eodem anno 2888.

d Sc. ſuper faciem.

e U intelligerent, quanto præſtantior eſſet Hebræorum Deus.

tes, invenerunt Dgaon jacentem ſuper faciem ſuam in terra coram arca Domini: caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum ejus abſciſſæ erant ſuper limen:

a Sc. corpus ſine capite

5. Porro Dagon ſolus truncus *a* remanſerat in loco ſuo. Propter hanc cauſam non calcant ſacerdotes Dagon, & omnes, qui ingrediuntur templum ejus, ſuper limen Dagon in Azoto, usque in hodiernum diem.

b Pſ. 77. 66. *c* Hæmerrhodibus, mariſcis & tuberculis in ano. *d* Agris infeſti.

6. Aggravata eſt autem manus Domini ſuper Azotios, & demolitus eſt eos; *b* & percuſſit in ſecretiori parte natium Azotum *c*, & fines ejus. Et ebulierunt villæ & agri in medio regionis illius, & nati ſunt mures *d*, & facta eſt confuſio mortis magnæ in civitate.

7. Videntes autem viri Azotii hujuscemodi plagam, dixerunt: Non maneat arca Dei Iſrael apud nos: quoniam dura eſt manus ejus ſuper nos, & ſuper Dagon deũ noſtrũ.

8. Et mittentes congregaverunt omnes ſatrapas Philiſthinorum ad ſe, & dixerunt: Quid faciemus de arca Dei Iſrael? Reſponderuntque Gethæi: Circumducatur arca Dei Iſrael. Et circumduxerunt arcam Dei Iſrael.

e i. percuſſio, ſeu plaga. Diſce, irreverentiam & abuſum rerum ſacrarum terribiliter puniri.

9. Illis autem circumducentibus eam, fiebat manus *e* Domini per ſingulas civitates interfectionis magnæ nimis: & percutiebat viros uniuscujusque urbis, a parvo usque ad majorem & computreſcebant prominentes extales eorum. Inieruntque Gethæi conſilium; & fecerunt ſibi ſedes pelliceas.

10. Miſerunt ergo arcam Dei in Accaron. Cumque veniſſet arca Dei in Accaron, exclamaverunt Accaronitæ, dicentes: Adduxerunt ad nos arcam Dei Iſrael, ut interficiat nos & populum noſtrum.

11. Miſerunt itaque & congregaverunt omnes ſatrapas Philiſthinorum, qui dixerunt: Dimittite arcam Dei Iſrael, & revertatur in locum ſuum,, & non interficiat nos cum populo noſtro.

f Hebr. contritio. *g* Eſt hyperbole.

12. Fiebat enim pavor *f* mortis in ſingulis urbibus, & graviſſima valde manus Dei. Viri quoque, qui mortui non fuerant, percutiebantur in ſecretiori parte natium: & aſcendebat ululatus uniuscujusq; civitatis in cælum *g*.

Dagoná leżącego twarzą ſwą ná źiemi przed ſkrzynią Páńſką: á głowá Dágonowá, y obie dłoni rąk iego ućięte były ná progu:

5. A Dagoná ſámego tułow zoſtał, á był ná ſwym mieyſcu. Dlá tey przyczyny ofiárownicy Dagon, y wſzyſcy ktorzy w chodzą do Zboru iego, nie depcą ná prog Dagon w Azoćie, áż do dniá dźiśieyſzego.

6. Lecz ręká Páńſká obćiążyłá ſię nád Azotczykámi y gubił ie: y zaráźił ná taiemnym mieyſcu zádnice Azotá y gránice iego. Y wykipiáły wśi y polá w pośrzodku oney kráiny, y národźiło ſię myſzy, y ſtáło ſię wielkie zámieſzánie śmierći wielkiey w mieśćie.

7. A widząc mężowie Azotczykowie tákową plagę, rzekli: Niech nie mieſzka u nas ſkrzyniá Bogá Izráelſkiego: bo twárda ieſt ręká iego ná nas, y ná Dágoná Bogá náſzego.

8. A poſławſzy zebráli wſzytkie kśiążętá Philiſtyńſkie do śiebie, y rzekli: Co mamy czynić z ſkrzynią Bogá Izráelowego? Y odpowiedźieli Getheyczykowie: Niech obwożą w koło ſkrzynię Bogá Izráelſkiego. Y obwoźili wkoło ſkrzynię Bogá Izráelſkiego.

9. A gdy ią oni obwoźili: ſtawáłá ſię ręká Páńſká w káżdym mieśćie porażki bárzo wielkiey, y záráżáłá męże káżdego miáſtá, od máłego áż do więtſzego, y gniły wychodzące zádnie ielitá ich. Y nárádźili ſię Geteyczycy y poczynili ſobie śiedzenia ſkorzáne.

10. Poſłáli tedy ſkrzynię Bożą do Akkároná. A gdy przyſzłá ſkrzyniá Boża do Akkáron, zawołáli Akkáronczycy, mowiąc: Przywieźli do nas ſkrzynię Bogá Izráelſkiego, áby nas pobiłá y lud náſz.

11. Poſłáli tedy y zebráli wſzyſtkie Kśiążętá Philiſtyńſkie; ktorzy rzekli: Puśćie ſkrzynię Bogá Izráelowego, á niech ſię wroći ná mieyſco ſwoie: á niechay nas nie zábiia y z ludem náſzym.

12. Bo był ſtrách śmierći w káżdym mieśćie, y barzo ćiężka ręká Boża. Mężowie też, ktorzy nie pomárli, záráżeni bywáli ná táiemnym mieyſcu zádnice: y wſtępował krzyk káżdego miáſta do niebá.

CAPUT VI.

Philiſthæi arcam cum muribus & anis aureis, a ſe remittunt usque Bethſames: 1. Ubi vaccas

ROZDZIAŁ VI.

Odeſłáno Archę z dáry, ná woźie nowym, krowy od ćieląt odiąwſzy, y przywieźioná do Beth-

Bethzámes, á Bethzámczykowie pomárli dla Arcky, y posłáli posty, áby ią wźiento do Cáryathyárym.

1. BYłá tedy skrzynia Páńska w źiemi Philistińskiey śiedm Mieśiący.

2. Y przyzwáli Philistynowie ofiárownikow y wieszczkow, mowiąc: Co uczynimy z skrzynią Páńską? Ukażćie nam iáko ią odesłáć mamy ná mieysce iey? Ktorzy powiedźieli:

3. Ieśli odsyłaćie skrzynię Bogá Izráelowego, nie odsyłayćiesz iey prozney, ále cośćie winni, oddayćie iey zá grzech, á tedy będźiećie uzdrowieni; y dowiećie śię, przecz nie odstępuie ręká iego od was.

4. Ktorzy rzekli: A coż iest, co iey zá występek oddáć mamy? Y odpowiedźieli oni:

5. Według liczby powiátow Philistińskich, pięć zádnic złotych spráwićie, y pięć myszy złotych: bo iedná plagá byłá na was wszystkie y ná Kśiążętá wásze. Y uczyńćie podobieństwa zádnic wászych y podobieństwá myszy, ktore pokáźiły źiemię wászę, y daćie Bogu Izráelowemu chwałę; áza snáć odeymie rękę swoię od was, y od bogow wászych, y od źiemie wászey.

6. Czemu oćiążaćie sercá wásze, iáko oćiążał Ægypt y Phárao serce swoie? Aza nie potym iáko skarány iest, dopiero wypuśćił ie, y wyszli?

7. Teraz tedy porwićie y uczyńćie woz ieden nowy, á dwie krowie ośielone, ná ktore nie kłádźiono iárzma, záprzężćie do wozá, á ćielętá ich pozáwieráyćie domá.

8. Y wezmiećie skrzynię Páńską y wstáwićie ná woz, y sztuki złote, kto reśćie mu oddáli zá grzech, wkłádźiećie w skrzynkę ná boku iey; á puśććie ią, że poydźie.

9. Y pátrzyć będźiećie; á ieśli drogą gránic swych poydźie ku Bethsames, on nam to wielkie złe uczynił; lecz ieśli nie, poznamy że nie iego ręká dotknęłá nas, ále śię z przygody sstáło.

10. Uczynili tedy tym sposobem: á wźiąwszy dwie krowie, ktore karmiły ćielętá, záprzęgli ie w woz, á ćielętá ich zamknęli domá.

11. Y wstáwili skrzynię Bożą ná woz, y skrzynkę, ktora miáłá myszy złote, y podobieństwá zádnic.

12. Poszły tedy krowy prosto drogą, ktora bieży ku Bethsames, á szły iedną drogą, bieżąc

cas super ligna plaustri Bethsamitæ immolant 21. Plurimi de populo ac plebe a Domino interimuntur, quod arcam Dei conspexissent 19.

1. FUit ergo arca Domini in regione Philisthinorum septem mensibus.

Anno M. 2888.

2. Et vocaverunt Philistiim sacerdotes *a* & divinos, dicentes: Quid faciemus de arca Domini? indicate nobis, quomodo remittamus eam in locum suum? Qui dixerunt:

a Sc. Dagon.

3. Si remittitis arcam Dei Israel, nolite dimittere eam vacuam, sed, quod debetis *b*, reddite ei pro peccato, tunc curabimini; & scietis, quare non recedat manus ejus a vobis.

b Sc. munus Hebr. hostiam Chald. oblationem expiationis.

4. Qui dixerunt: Quid est, quod pro delicto reddere debeamus ei? Responderuntque illi:

5. Juxta numerum provinciarum Philisthinorum, quinque anos aureos facietis, quinque mures aureos: quia plaga una fuit omnibus vobis, & satrapis *c* vestris. Facietisque similitudines anorum vestrorum, & similitudines murium, qui demoliti sunt terram. Et dabitis Deo Israel gloriam; si forte relevet manum suam a vobis, & a diis vestris, & a terra vestra.

c i. præfectis, vox est Persica.

6. Quare aggravatis corda vestra, sicut aggravavit Ægyptus, & Pharao cor suum? *d* nonne postquam percussus est, tunc dimisit eos, & abierunt?

d Exod. 12. 31.

7. Nunc ergo arripite, & facite plaustrum novum unum, & duas vaccas fœtas *e*, quibus non est impositum jugum, jungite in plaustro, & recludite vitulos earum domi.

e Hebr. & Chald. lactantes.

8. Tolletisque arcam Domini, & ponetis in plaustro, & vasa aurea *f*, quæ exolvistis ei pro delicto, ponetis in capsellam ad latus ejus; & dimittite eam, ut vadat

f Anos & mures aureos.

9. Et aspicietis; & si quidem per viam finium suorum ascenderit contra Bethsames, ipse fecit nobis hoc malum grande; sin autem, minime: sciemus, quia nequaquam manus ejus tetigit nos, sed casu accidit.

10. Fecerunt ergo illi hoc modo: & tollentes duas vaccas, quæ lactabant vitulos, junxerunt ad plaustrum, vitulosque earum concluserunt domi.

11. Et posuerunt arcam Dei super plaustrum, & capsellam, quæ habebat mures aureos, & similitudines anorum.

12. Ibant autem in directum vaccæ, per viam, quæ ducit Bethsames, & itinere uno gra-

gradiebantur, pergentes, & mugientes *a*: & non declinabant neque ad dexteram, neque ad sinistram; sed & satrapæ Philisthiim sequebantur usque ad terminos Bethsames.

13. Porro Bethsamitæ metebant triticum *b* in valle: & elevantes oculos suos, viderunt arcam, & gavisi sunt, cum vidissent.

14. Et plaustrum venit in agrum Josue Bethsamitæ, & stetit ibi. Erat autem ibi lapis magnus, & conciderunt ligna plaustri, vaccasque imposuerunt super ea holocaustum Domino.

15. Levitæ autem deposuerunt arcam Dei, & capsellam, quæ erat juxta eam, in qua erant vasa aurea, & posuerunt super lapidem grandem. Viri autem Bethsamitæ obtulerunt holocausta, & immolaverunt victimas in die illa Domino.

16. Et quinque satrapæ Philisthinorum viderunt, & reversi sunt in Accaron in die illa.

17. Hi sunt autem ani aurei, quos reddiderunt Philisthiim pro delicto, Domino: Azotus unum, Gaza unum, Ascalon unum, Geth unum, Accaron unum:

17. Et mures aureos secundum numerum urbium Philisthiim, quinque provinciarum, ab urbe murata *c* usque ad villam, quæ erat absq; muro, & usque ad Abel magnum, super quem posuerunt arcam Domini, quæ erat usq; in illum diem in agro Josue Bethsamitis.

19. Percussit autem de viris Bethsamitibus, eo quod vidissent arcam Domini *d*; & percussit de populo septuaginta viros, & quinquaginta millia plebis. Luxitque populus, eo, quod Dominus percussisset plebem plaga.

20. Et dixerunt viri Bethsamitæ: Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti hujus? & ad quem ascendet a nobis?

21. Miseruntque nuntios ad habitatores Cariathiarim, dicentes: Reduxerunt Philisthiim arcam Domini, descendite, & reducite eam ad vos.

a Sc. ob vitulos relictos.

b Quæ messis in illis regionibus fit mense Majo circa Pentecosten.

c Q. d. omnes contribuerunt ad illa munera.

d Sc. quod denudassent, & curiosius aspexissent, contra legem. Num. 4. 20.

CAPUT VII.

Reducitur arca in domum Abinadab in Gabaa, 1. Samuelis hortatu Israelitæ ad Dominum conversi, 3. Philisthæos vincunt, orante pro ipsis Samuele. 8.

1. VEnerunt *e* ergo viri Cariathiarim, & reduxerunt arcam Domini, & intulerunt eam in domum Abinadab *f* in Gabaa *g*: Eleazarum autem filium ejus sanctificaverunt, ut custodiret arcam Domini.

e Anno M. 2888.

f Adhuc tamen Tabernaculum in Silo permansit Judic. 18. 31 cum 1. Reg. 14. 3.

g 70. collem, qui sc. erat in urbe Cariathiarim.

2. Et

żąc á rycząc, á nie zstąpiły áni w práwo áni w lewo; lecz y Książętá Philistyńskie szły za nimi áż do granic Bethsameś.

13. A Bethsámczycy żęli pszenicę ná dolinie: á podniowszy oczy swe uyźrzeli skrzynię, y uradowáli się uyźrzawszy.

14. A woz przyszedł ná pole Jozuego Bethsámity, y tám stánął. A kámień tám był wielki, y zrąbáli drwá wozu, y włożyli krowy ná nie cáłopalenie Pánu.

15. A Lewitowie zstáwili skrzynię Bożą, y skrzynkę ktora byłá przy niey, w ktorey były sztuki złote, y postáwili ná kámieniu wielkim. A mężowie Bethsámitowie ofiárowáli całopalenie, y ofiárowali ofiáry Pánu dniá onego.

16. A pięć Książąt Philistyńskich pátrzyli, y wrocili się do Akkaron tego dniá.

17 Y te są żádnice złote, ktore oddáli Philisthynowie zá grzech Pánu: Azot iednę, Gázá iednę, Aszkálon iednę, Geth iednę, Akkáron iednę:

18. Y myszy złote według liczby miast Philistyńskich pięći powiátow, od miastá murowánego, áż do wśi, ktora bez muru byłá, y áż do Abel wielkiego, ná ktorym położyli skrzynię Páńską, ktora byłá áż do onego dniá na polu Jozuego Bethsámitczyká.

19. A pobił z mężow Betksámitczykow, przeto że widźieli skrzynię Páńską; y pobił z ludu śiedmdźieśiąt mężow, y pięćdźieśiąt tysięcy pospolstwá, y płákał lud dla tego, że Pan poráźił pospolstwo porażką wielką.

20. Y rzekli mężowie Bethsámitczykow: Ktoż się będźie mogł ostáć przed oczymá Páná Bogá świętego tego? Y do kogoż poydźie od nas?

21. Y posłáli posły do obywátelow Káriáthiárim mowiąc: Odwiedli Philistynowie skrzynię Páńską, zstąpćie á odwieźćie ią do śiebie.

ROZDZIAŁ VII.

Archá do Kárydthyárym przywieźiona do domu Aminádabowego; zá upomnieniem Sámuelowym lud Izráelski náwroćił się do Páná, y poráźili Philistyny zá modlitwą Sámuelową.

1. PRzyszli tedy mężowie Káriáthiárim, y odwieźli skrzynię Páńską, y wnieśli ią do domu Abinádáb w Gabáá: á Eleázara syná iego poświęcili, áby strzegł skrzynię Páńską.

2. Y

2. Y sstáło się, od ktorego dniá byłá skrzyniá Páńska w Káriathiárim, minęło dni wiele (bo iuż był rok dwudźiesty) y odpoczynął wszystek dom Izráelow zá Pánem.

3. Rzekł tedy Sámuel do wszystkiego domu Izráelowego mowiąc: Iesli się ze wszytkiego sercá wászego nawrácaćie do Páná, wyrzuććiesz bogi cudze z pośrzodku was, Báálim y Astároth: á przygotuyćie serca wásze Pánu, á służćie iemu sámemu, á wyrwie was z ręki Philistynow.

4. Odrzućili tedy synowie Izráelowi Báálim y Astároth, y służyli Pánu sámemu.

5. Y rzekł Sámuel: Zgromadźćie wszytkiego Izráelá do Másphát, że się będę modlił zá was do Páná.

6. Y zeszli się do Másphath, y czerpali wodę y wylewáli przed oczymá Páńskimi, y pośćili dniá onego, y mowili tám: Zgrzeszyliśmy. Y sądźił Sámuel syny Izráelowe w Másphath.

7. Y usłyszeli Philistynowie, że się zgromádźili synowie Izráelowi w Másphath, y przyiacháły Kśiążętá Philistyńskie do Izráelá. Co gdy usłyszeli synowie Izráelowi, zlękli się przed Philistynámi.

8. Y rzekł do Sámuelá: Nie przestaway zá námi wołáć do Páná Bogá nászego, áby nas wybáwił z ręki Philistynow.

9. Y wźiął Sámuel iágnię ssące iedno, y ofiárował ie cálopalenie zupełne Pánu; Y wołał Sámuel do Páná za Izráelem, y wysłuchał go Pan.

10. Y stáło się, gdy Sámuel ofiárował cálopalenie, że Philistynowie potkáli się z Izráelem; y zágrzmiał Pan grzmotem wielkim dniá onego nád Philistynámi, y przestrászył ie, y poráżeni są od obli za Izráel.

11. A wyszedszy mężowie Izráelowi z Másphath, gonili Philistyny, y bili ie áż do mieyscá, ktore było pod Bethchár.

12. Wźiął tedy Sámuel kámień ieden, y postáwił ji między Másphath, á między Sen, y názwał imię mieyscá onego: kámień pomocy. Y rzekł: Aż poty pomágał nam Pan.

13. Y uniżeni są Philistynowie, áni przydáli więcey, żeby przyieżdżáli ná gránice Izráelskie. Y stáłá się ręká Páńska ná Philistyny po wszystkie dni Sámuelowe.

14. Y przywrocone są miástá Izráelowi, ktore byli wźięli Philistynowie od Izráelá, od Ak-

2. Et factum est, ex qua die mansit arca Domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies (erat quippe jam annus vigesimus *a*) & requievit omnis domus Israel post Dominum *b*.

3. Ait autem Samuel ad universam domum Israel, dicens: *c* Si in toto corde vestro revertimini ad Dominum, auferte deos alienos de medio vestri, Baalim & Astaroth *d*: & præparate corda vestra Domino, & servite ei soli, & eruet vos de manu Philisthiim.

4. Abstulerunt ergo filii Israel Baalim & Astaroth, & servierunt Domino soli.

5. Dixit autem Samuel: Congregate universum Israel in Masphat, ut orem pro vobis Dominum.

6. Et convenerunt in Masphath: hauseruntque aquam, & effuderunt in conspectu Domini *e*; & jejunaverunt in die illa, atque dixerunt ibi: Peccavimus Domino. Judicavitque Samuel filios Israel in Masphath.

7. Et audierunt Philisthiim, quod congregati essent filii Israel in Masphath, & ascenderunt satrapæ Philisthinorum ad Israel. Quod cum audissent filii Israel, timuerunt a facie Philisthinorum.

8. Dixeruntque ad Samuelem: Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum, ut salvet nos de manu Philisthinorum.

8. Tulit autem Samuel agnum lactentem unum, & obtulit illum holocaustum integrum Domino; & clamavit Samuel ad Dominum pro Israel, & exaudivit eum Dominus.

10. Factum est autem, cum Samuel offerret holocaustum, Philisthiim iniere prælium contra Israel; *f* intonuit autem Dominus fragore magno in die illa super Philisthiim, & exterruit eos, & cæsi sunt a facie Israel.

11. Egressique *g* viri Israel de Masphath, persecuti sunt Philisthæos, & percusserunt eos, usque ad locum, qui erat subter Bethchar.

12. Tulit autem Samuel lapidem unum, & posuit eum inter Masphath & inter Sen: & vocavit nomen loci illius: Lapis adjutorii. Dixitque: Hucusque auxiliatus est nobis Dominus.

13. Et humiliati sunt Philisthiim, nec apposuerunt ultra *h*, ut venirent in terminos Israel. Facta est itaque manus Domini super Philisthæos, cunctis diebus Samuelis *i*,

14. Et redditæ sunt urbes, quas tulerant Philisthiim ab Israel, Israeli *k*, ab Accaro us-

a Ergo ann. 2908.
b i. sequendo Dominum.
c Deut. 6. 13. Matt. 4. 10.
d Q. d. deos & deas. Sa
e Designantes hoc ritu, ita a se abjici idolorum memoriam & antiquam impietatem.
f Confer. cum Josue 10. 10.
g Eccl. 46. 21.
h Longo tempore.
i I. ad regnum usque Saulis.
k Stationariis quibusdam militibus alicubi tantum relictis. Infr. 10. 5.

a i cum terminis Sa. ex Heb. *b* Sc. Philiſthæos ſeu Palæſtinos.

que Geth, & *a* terminos ſuos; liberavitque Iſrael de manu Philiſthinorum, eratque pax inter Iſrael & Amorrhæum *b*.

15. Judicabat quoque Samuel Iſraelem cunctis diebus vitæ ſuæ:

16. Et ibat per ſingulos annos circuiens Bethel & Galgala & Maſphath, & judicabat Iſraelem in ſupradictis locis.

17. Revartebaturque in Ramatha; ibi enim erat domus ejus, & ibi judicabat Iſraelem: ædificavit etiam ibi altare Domino.

CAPUT VIII.

Filii Samuelis ad avaritiam declinant; hinc petit populus ſibi regem, 1. Quod Samueli & Deo diſplicet. 6. Samuel; ubente Domino jus regis prædicit, ſed populus perſiſtit in petitione, 19.

* Anno M. 2908. Ant. Chr. 1096.

1. FActum eſt autem cum ſenuiſſet Samuel, poſuit * filios ſuos judices Iſrael.

2. Fuitque nomen filii ejus primogeniti Joel, & nomen ſecundi Abia, judicum in Berſabee.

c Muneribus & avaritia corrupti.

3. Et non ambulaverunt filii illius in viis ejus ſed declinaverunt poſt avaritiam, acceperuntq; munera, & perverterunt judicium *c*.

d Anno M. 2909. ætatis Samuelis 60.

4. Congregati ergo univerſi majores natu Iſrael, venerunt ad Samuelem in Ramatha *d*.

e Oſee 13. 10. Act. 13 21.

5. Dixeruntque ei: Ecce tu ſenuiſti, & filii tui non ambulant in viis tuis; *e* conſtitue nobis regem, ut judicet nos, ſicut & univerſæ habent nationes.

6. Diſplicuit ſermo in oculis Samuelis, eo quod dixiſſent: Da nobis regem, ut judicet nos. Et oravit Samuel ad Dominum.

7. Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi; Non enim te abjecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos.

8. Juxta omnia opera ſua, quæ fecerunt a die, qua eduxi eos de Ægypto usque ad diem hanc: ſicut dereliquerunt me, & ſervierunt diis alienis, ſic faciunt etiam tibi.

f Non ſolum juſtum ſed & injuſtum & uſurpatitium, quo uti ſolent qui nullis legibus frænari, ſed omnia pro libitu ſuo facere volunt.

9. Nunc ergo vocem eorum audi: verumtamen conteſtare eos, & prædic eis jus regis *f*, qui regnaturus eſt ſuper eos.

10. Dixit itaque Samuel omnia verba Domini ad populum, qui petierat a ſe regem,

11 Et ait: Hoc erit jus regis, qui imperaturus eſt vobis: Filios veſtros tollet, & ponet

Akkáron, áż do Geth, y do gránice ich; y wyſwobodźił Izráel z ręki Philiſtynow, y był pokoy między Izráelem y Amorrheyczykiem.

15. Y ſądźił też Sámuel Izráelá po wſzyſtkie dni żywotá ſwego:

16. Y chodźił ná káżdy rok, obchodząc Bethel y Gálgálá y Máſphat, y ſądźił Izráelá ná pomienionych mieyſcách.

17. Y wracáł ſię do Rámátha; bo tám był dom iego, y tám ſądźił Izráelá: zbudował też tám ołtarz Pánu.

ROZDZIAŁ VIII.

Ze Synowie Sámuelowi byli łákomi, przeto lud prośił o Krolá; ktoremu Sámuel z roſkazánia Páńſkiego przekłáda Práwo Krolewſkie.

1. Y Stáło ſię, gdy ſię zſtárzał Sámuel, poſtánowił ſyny ſwe ſędźiámi nád Izráelem.

2. A imię ſyná iego pierworodnego było Joel, á imię wtorego Abia, ſędźiow w Berſabee.

3. Y nie chodźili ſynowie iego drogámi iego, ále ſię událi zá łákomſtwem, y bráli dáry, y ſąd wywrácáli.

4. Przeto zebrawſzy ſię wſzyſcy ſtárſzy Izráelowi, przyſzli do Sámuelá do Rámáthá.

5. Y rzekli mu: Otoś ſię ty zſtárzał, á ſynowie twoi nie chodzą drogámi twoimi; poſtánow nam Krolá, áby nas ſądźił, iáko y wſzytkie narody máią.

6. Nie podobáłá ſię mowá w oczách Sámuelá, przeto że mowili: Day nam Krolá, áby nas ſądźił. Y modlił ſię Sámuel do Páná.

7. Y rzekł Pan do Sámuelá: Słuchay głoſu ludu we wſzytkim o coć mowią; boć nie ćiebie odrzućili, ále mnie, żebych nie krolował nád nimi.

8. Według wſzytkich uczynkow ſwych, ktore czynili odedniá, ktoregom ie wywiodł z Ægyptu, áż do dniá tego: iáko mnie opuſzczáli, y ſłużyli bogom cudzym, tákżeć y tobie czynią.

9. Teraz tedy ſłuchay głoſu ich: á wſzákże oświadcz ſię przed nimi, á opowiedz im práwo Krolá, ktory ma krolowáć nád nimi.

10. Rzekł tedy Sámuel wſzytkie ſłowá Páńſkie do ludu, ktory był prośił Krolá u niego,

11. Y rzekł: To będźie práwo Krolá, ktory ma pánowáć nád wámi; Syny wáſze bráć będźie,

dźie, y poſtáwi ie ná woźiech ſwych, y uczyni ſobie iezdne, y ktorzy máią biegáć przed poczwornemi iego,

12. Y poczyni ſobie tyśiączniki, y ſetniki, y orace rol ſwoich, y żeńce zboża, y rzemieſlniki zbroy y wozow ſwoich.

13. Corki też wáſze uczyni ſobie áptekarki, y w kuchárki, y piekárki.

14. Polá też wáſze y winnice y oliwnice co nalepſze weźmie, y rozda ſługom ſwoim.

15. Ale y ze zboża wáſzego, y z dochodow winnic dźieśięćinę bráć będźie, áby dał rzezáńcom y ſłużebnikom ſwoim:

16. Sługi tákież wáſze y ſłużebnice, y młodźieńce co lepſze, y oſły bráć będźie, y obroći ná robotę ſwoie.

17. Z trzod też wáſzych będźie brał dźieśięćinę, á wy będźiećie mu niewolnikámi.

18. Y będźiećie wołáć w on dźień przed obliczem Krolá wáſzego, ktoregośćie ſobie obráli: á nie wyſłucha was Pan dniá onego, żeśćie ſobie prośili Krolá.

19. A niechćiał lud uſłucháć głoſu Sámuelowego, ále rzekli: Ináczey nic: Krol bowiem będźie nád námi.

20. A my też będźiemy iáko wſzytkie narody: á będźie nas krol náſz ſądźił, y będźie wychodźił przed námi, y będźie wiodł woyny náſze zá nas.

21. Y ſłuchał Sámuel wſzytkich ſłow ludu, y mowił ie w uſzách Páńſkich.

22. Y rzekł Pan do Sámuelá: Słuchay głoſu ich, á poſtánow nád nimi Krola. Y rzekł Sámuel do mężow Izráelſkich: Niech idźie káżdy do miáſtá ſwego.

net in curribus ſuis, facietque ſibi equites & præcurſores quadrigarum ſuarum,

12. Et conſtituet ſibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum ſuorum, & meſſores ſegetum, & fabros armorum & curruum ſuorum

13. Filias quoque veſtras faciet ſibi unguentarias, & focarias, & panificas.

14. Agros quoque veſtros, & vineas, & oliveta optima tollet, & dabit ſervis ſuis.

15. Sed & ſegetes veſtras, & vinearum reditus addecimabit, ut det eunuchis *a* & famulis ſuis.

16. Servos etiam veſtros, & ancillas, & juvenes optimos, & aſinos, auferet, & ponet in opere ſuo,

17. Greges quoque veſtros addecimabit, voſque eritis ei ſervi.

18. Et clamabitis in die illa a facie *b* regis veſtri, quem elegiſtis vobis: & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petiſtis vobis regem.

19. Noluit autem populus audire vocem Samuelis, ſed dixerunt: Nequaquam: rex enim erit ſuper nos,

20. Et erimus nos quoque ſicut omnes gentes: & judicabit nos rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis.

21. Et audivit Samuel omnia verba populi: & locutus eſt ea in auribus Domini.

22. Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem eorum, & conſtitue ſuper eos regem *c*. Et ait Samuel ad viros Iſrael: Vadat unuſquiſque in civitatem ſuam.

a Aulæ miniſtris: ſic vocabantur etiam non ſecti.

b i. pro injurias factas a rege.

c Vide Oſee 13. 11.

ROZDZIAŁ IX.

Saul ſzukáiąc oślic oycowych, przyſzedł do Sámuelá, á ſzyląt, żeby pomázány miał bydź na Krolestwo; á on go y ná obiad podeymował y ná noc zoſtáwił.

1. Y Był mąż z pokolenia Beniáminowego imieniem Cis ſyn Abiel, ſyná Seror, ſyná Bechoráth, ſyná Aphia, ſyná mężá Jemini, śiłą duży.

2. A miał ſyná imieniem Saulá, wybornego y dobrego: y nie było mężá z ſynow Izráelowych lepſzego nádeń. Od rámieniá y wyſſzey był wyſſzy niż wſzytek lud.

3. Y zginęły były oślice Cis oycá Saul: y rzekł

CAPUT IX.

Saul quærens patris aſinas pervenit ad Samuelem, 1 Audit, quod a Deo ſit electus in regem ſuper Iſrael. 15. Cum Samuele prandet, & pernoctat. 22.

1. ET erat vir de Benjamin nomine Cis, filius Abiel, filii Seror, filii Bechorath, filii Aphia, filii viri Jemini, fortis robore.

2. Et erat ei filius vocabulo Saul, electus & bonus: & non erat vir de filiis Iſrael melior illo. Ab humero, & ſurſum eminebat ſuper omnem populum.

3. Perierant autem aſinæ Cis patris Saul: & dixit

*Eodem anno 2909. cum Samuel a mortuo Heli annos 21. cum dimidio præfuiſſet. Id ex cap. 6. [1. cum cap. 7. 2. & cap. 12. 17. colligere eſt.

a i. famulis.

b Hæc Geneſ. 14. dicitur, Bale & Segor.

c Prophetia & rebus geſtis ac judiciaria poteſtate.

d i. munus.

e Sc. ſicli

f Sc. hoſtiæ pacificæ.

g i. urbis. loco.

h Chald benedicit ſuper cibum.

i Act. 13. 21.

k Indicaverat.

& dixit * Cis ad Saul filium ſuum: Tolle tecum unum de *a* pueris, & conſurgens vade, & quære aſinas. Qui cum tranſiſſent per montem Ephraim,

4. Et per Terram Seliſa *b* & non inveniſſent, tranſierunt etiam per Terram Salim, & non erant: ſed & per Terram Jemini, & minime repererunt.

5. Cum autem veniſſent in Terram Suph, dixit Saul ad puerum, qui erat cum eo: Veni, & revertamur, ne forte dimiſerit pater meus aſinas, & ſolicitus ſit pro nobis.

6. Qui ait ei: Ecce vir Dei eſt in civitate hac, vir nobilis *c*: omne, quod loquitur, ſine ambiguitate venit. Nunc ergo eamus illuc, ſi forte indicet nobis de via noſtra, propter quam venimus.

7. Dixitque Saul ad puerum ſuum: Ecce ibimus, quid feremus ad virum Dei? panis defecit in ſitarciis noſtris; & ſportulam *d* non habemus, ut demus homini Dei, nec quidquam aliud.

8. Rurſum puer reſpondit Sauli, & ait: Ecce inventa eſt in manu mea quarta pars ſtateris *e* argenti, demus homini Dei, ut indicet nobis viam noſtram.

9. (Olim in Iſrael ſic loquebatur unusquisque vadens conſulere Deum: Venite, & eamus ad Videntem. Qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns,)

10. Et dixit Saul ad puerum ſuum: Optimus ſermo tuus. Veni, eamus. Et ierunt in civitatem, in qua erat vir Dei.

11. Cumque aſcenderent clivum civitatis, invenerunt puellas egredientes ad hauriendam aquam, & dixerunt eis: Nũ hic eſt Videns?

12. Quæ reſpondentes, dixerunt illis: Hic eſt: ecce ante te, feſtina nunc: hodie enim venit in civitatem, quia ſacrificium *f* eſt hodie populi in excelſo *g*.

13. Ingredientes urbem, ſtatim invenietis eũ antequam aſcendat excelſum ad veſcendum. Neq; enim comeſurus eſt populus, donec ille veniat: Quia ipſe benedicit hoſtiæ *h*, & deinceps comedunt, qui vocati ſunt. Nunc ergo conſcendite, quia hodie reperietis eum.

15. Et aſcenderunt in civitatem. Cumque illi ambularent in medio urbis, apparuit Samuel egrediens obviam eis, ut aſcenderet in excelſum.

15. Dominus *i* autem revelaverat auriculam *k* Samuelis ante unam diem, quam veniret Saul dicens:

16. Hac

rzekł Cis do Saulá ſyná ſwego: Weźmi z ſobą iednego z ſłużebnikow, á wſtawſzy idź y ſzukay oślic. Ktorzy gdy przeſzli przez gorę Ephraim,

4. Y przez źiemię Sáliſá, á nie náleźli, przeſzli też przez źiemię Sálim, á nie było ich: álić y przez źiemię Jeminego, y nie náleźli.

5. A gdy przyſzli do źiemie Suph, rzekł Saul do ſługi, ktory był z nim: Podź á wrоćmy ſię, by ſnadź oćiec moy nie zániechał oślic, á o nas ſię nie fráſował.

6. Ktory mu rzekł: Oto ieſt mąż Boży, w tym mieśćie, człowiek zacny: wſzytko, co on mowi, bez wątpliwości ſię ſtawa. Teraz tedy podźmy tám, owa nam powie o drodze náſzey, dla ktoreyeſmy przyſzli.

7. Y rzekł Saul do ſługi ſwego: Oto poydźiemy: Coż ponieśiemy do mężá Bożego? chlebá nie ſtáło w táiſtrách náſzych; á podárku niemamy, ktorybyſmy dáli człowiekowi Bożemu, áni czego inſzego.

8. Sługá záś odpowiedźiał Saulowi, y rzekł: Oto ſię nálázłá w ręce moiey czwarta część ſyklá ſrebrnego, dáymy człowiekowi Bożemu, áby nam oznaymił drogę náſzę.

9. (Przed tym w Izráelu ták mawiał káżdy, ktory ſzedł rádźić ſię Bogá: Przydźćie, á poydźiem do Widzącego. Ktorego bowiem dźiś prorokiem zowią, przed tym zwano Widzącym.)

10. Y rzekł Saul do ſługi ſwego: Bárzo dobra mowá twoiá, podź, idźwá. Y poſzli do miáſtá, w ktorym był mąż Boży.

11. A gdy wſtępowáli ná gorę miáſtá, náleźli dźiewki wychodzące ná czerpánie wody, y rzekli im: A ieſt tu Widzący?

12. Ktore odpowiádáiąc rzekły im: Tu ieſt: oto przed tobą, ſpieſz ſię teraz: bo dźiś przyſzedł do miáſta, dźiś bowiem ieſt ofiárá ludu ná wyżynie.

13. Wſzedſzy do miáſtá, wnet go záſtániećie pierwey niż poydźie ieść ná wyżynę: lud bowiem ieść nie będźie, áż on przydźie: ponieważ on błogoſłáwi ofierze, á zátym iedzą ći, ktorzy ſą wezwáni. A ták teraz wſtąpćie, bo go dźiś naydźiećie.

14. Y wſtąpili do miáſtá. A gdy oni chodźili w pośrzodku miáſtá, ukazał ſię Sámuel wychodząc przećiwko im, áby wſtąpił ná wyżynę.

15. A Pan obiáwił był ucho Sámuelowe dźień przed tym, niżli Saul przyſzedł, rzekąc:

16. O

16. O teyże godźinie, o ktorey teraz ieſt, iutro poślę do ćiebie męża z źiemie Beniámin, y pomáżeſz go zá wodzá nád ludem moim Izráelſkim: y wybáwi lud moy z ręki Philiſtynow, bom weyźrzał ná lud moy: przyſzło bowiem wołánie ich do mnie.

17. A gdy Sámuel weyźrzał ná Saulá, rzekł mu Pan: Oto mąż, o ktorymemći powiedał, ten będźie pánował nád ludem moim.

18. Y przyſtąpił Saul do Sámuelá w pośrzodku bramy, y rzekł: Ukaż mi, proſzę, gdźie ieſt dom Widzącego?

19. Y odpowiedźiał Sámuel Saulowi, mowiąc: Iam ieſt widzący. Idź przedemną ná wyżynę, ábyśćie iedli zemną dźiśia, á ráno ćię odpráwię: y wſzytko, co ieſt w ſercu twoim, oznaymię tobie.

20. A o oślice, ktoreś dźiś trzeći dźień ſtráćił, nie fráſuy ſię, bo ſię nálázły. A czyieſz będą co nalepſze rzeczy Izráelowe? Izáli nie twoie, y wſzytkiego domu oycá twego?

21. A odpowiedáiąc Saul rzekł: Azam ia nie ieſt ſyn Iemini, z namnieyſzego pokolenia Izráelowego, á rod moy napodleyſzy miedzy wſzytkimi domy pokolenia Beniámin? Przeczże tedy rzekłeś mi tę mowę?

22. Wźiąwſzy tedy Sámuel Saulá y ſługę iego, wwiodł ie ná ſalę, y dał im mieyſce ná przodku tych, ktorzy byli wezwáni. Bo ich było o trzydźieśći mężow.

23. Y rzekł Sámuel kuchárzowi: Day ſztukę, ktorąmći dał y roſkazał, żebyś odłożył oſobno u śiebie.

24. Y podnioſł kucharz łopátkę y położył przed Saulem. Y rzekł Sámuel: Oto co zoſtáło, weźmi przed ſię, á iedź: bo umyślnie dla ciebie ſchowano, kiedym wezwał ludu. Y iadł Saul z Sámuelem dniá onego.

25. Y zeſzli z wyżyny do miáſtá, y mowił z Saulem ná ſali: y poſłał Saulowi ná ſáli, y ſpał.

26. A gdy ráno wſtáli, y iuż dniáło, wezwał Sámuel Saulá ná ſali, mowiąc: Wſtań, y odpráwię ćie, y wſtał Saul: y wyſzli obá, to ieſt, on y Sámuel.

27. A gdy ſchodźili ná końcu miáſtá, Sámuel rzekł do Saulá: Rzecz ſłudze, że poydźie przed námi, y minie á ty pozoſtań trochę, żeć opowiem ſłowo Páńſkie.

16. Hac ipſa hora, quæ nunc eſt, cras mittam virum ad te de Terra Benjamin, & unges eum ducem ſuper populum meum Iſrael: & ſalvabit populum meum de manu Philiſthinorum: quia reſpexi populum meum, venit enim clamor eorum *a* ad me.

17. Cumque aſpexiſſet Samuel Saulem, Dominus, dixit ei: ecce vir, quem dixeram tibi, iſte dominabitur populo meo.

18. Acceſſit autem Saul ad Samuelem in medio portæ *b*, & ait: Indica, oro, mihi, ubi eſt domus Videntis?

19. Et reſpondit Samuel Sauli dicens: Ego ſum Videns. Aſcende ante me in excelſum, ut comedatis mecum hodie, & dimittam te mane: & omnia, quæ ſunt in corde tuo, indicabo tibi:

20. Et de aſinis, quas nudius tertius perdidiſti, ne ſolicitus ſis, quia inventæ ſunt. Et cujus erunt optima quæque Iſrael? nonne tibi, & omni domui patris tui?

21. Reſpondens autem Saul, ait: Numquid non filius Jemini *c* ego ſum, de minima tribu *d* Iſrael, & cognatio mea noviſſima inter omnes familias de trtbu Benjamin? quare ergo locutus es' mihi ſermonem iſtum?

22. Aſſumen, itaque Samuel Saulem, & puerum ejus, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum, qui fuerant invitati. Erant enim quaſi triginta viri.

23. Dixitque Samuel coco: Da partem, quam dedi tibi, & præcepi, ut reponeres ſeorſum apud te.

24. Levavit autem cocus armum, & poſuit ante Saul. Dixitque Samuel: Ecce, quod remanſit, pone ante te, & comede: quia de induſtria ſervatum eſt tibi *e*, quando populum vocavi. Et comedit Saul cũ Samuele in die illa.

25. Et deſcenderunt de excelſo in oppidum, & locutus eſt cum Saule in ſolario *f*: ſtravitque Saul in ſolario, & dormivit.

26. Cumq; mane ſurrexiſſent, & jam eluceſceret, vocavit Samuel Saulem in ſolario, dicens: Surge, & dimittam te. Et ſurrexit Saul: egreſſiq; ſunt ambo, ipſe videlicet, & Samuel.

27. Cumque deſcenderent in extrema parte civitatis, Samuel dixit ad Saul: Dic puero, ut antecedat nos, & tranſeat: tu autem ſubſiſte paulisper, ut indicem tibi verbum Domini.

a Iſraelitarum.
b Sc. urbis.
c Benjamin.
d Numero capitum, imo pene exciſa propter infandum ſcelus. Jud. 20.
e Ut hoc ſymbolo intelligeret principis eſſe fulcire Remp.
f Tecto plano.

CAPUT X.

Ungitur Saul in regem a Samuele, datis, ac ſuccedentibus ſignis, 1. Prophetat inter prophetas, 10. Miſſis ſortibus a Samuele confirmatur in regem: lex regni in libro ſcripta, coram Domino reponitur. 17.

1. TUlit *a* autem Samuel lenticulam *b* olei, & effudit ſuper caput ejus, & deoſcultatus eſt eum, & ait: Ecce unxit te Dominus ſuper hæreditatem ſuam in principem *c*, & liberabis populum ſuum de manibus inimicorum ejus, qui in circuitu ejus ſunt. Et hoc tibi ſignũ, quia unxit te Deus in principẽ.

2. Cum abieris hodie a me, invenies duos viros juxta ſepulchrum Rachel in finibus Benjamin, in Meridie *d*, dicentque tibi: Inventæ ſunt aſinæ, ad quas ieras perquirendas: & intermiſſis pater tuus aſinis, ſolicitus eſt pro vobis, & dicit: Quid faciam de filio meo?

3. Cumque abieris inde, & ultra tranſieris, & veneris ad quercum Thabor, invenient te ibi tres viri aſcendentes ad Deum *e* in Bethel, unus portans tres hædos, & alius tres tortas panis, & alius portans lagenam vini.

4. Cumque te ſalutaverint, dabunt tibi duos panes, & accipies de manu eorum.

5. Poſt hæc venies in collem *f* Dei, ubi eſt ſtatio *g* Philiſthinorum; & cum ingreſſus fueris ibi urbem, obvium habebis gregem Prophetarum deſcendentium de excelſo, & ante eos pſalterium, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipſosque prophetantes.

6. Et inſiliet in te Spiritus Domini, & prophetabis *h* cum eis, & mutaberis in virum alium.

7. Quando argo evenerint ſigna hæc omnia tibi, fac, quæcumque invenerit manus tua *i*, quia Dominus tecum eſt.

8. Et aſcendes ante me in Galgala, (ego quippe deſcendam ad te,) ut offeras *k* oblationem, & immoles victimas pacificas: ſeptem diebus expectabis, *l* donec veniam ad te, & oſtendam tibi, quid facias.

9. Itaque cum avertiſſet humerum ſuum, ut abiret a Samuele, immutavit ei Deus cor aliud, & venerunt omnia ſigna hæc in die illa.

10. Veneruntque ad prædictum collem, & ecce cuneus prophetarum obvius ei: & inſiluit ſuper eum Spiritus Domini, & prophetavit in medio eorum.

11. Vi-

a Eodem ann. 2909
b Vaſculum ſeu phialam.
c Regnavit autem Saul annos 40. Actor. 13. 21.
d i. ad auſtrum Hebr. & Chald. in Selſach, quod erat nomen proprium loci.
e Sc. adorandum.
f Chald. ubi arca Domini.
g i. præſidium.
h Cantabis civinas laudes & perite tractabis muſica inſtrumenta. Tirinus.
i i quæ fieri res poſtulabit.
k i. ut cures offerri & immolari.
l Infr. 13. 8.

ROZDZIAŁ X.

Sámuel pomázał ná Kroleſtwo Sauld, odpowiedźiał mu znáki tey rzeczy, potym o iego potwierdzeniu ná Kroleſtwo.

1. Y Wźiął Sámuel báńkę oliwy, y wylał ná głowę iego, y pocáłował go, y rzekł: Oto ćię Pan pomázał zá kśiążę nád dźiedźictwem iego, y wyzwoliſz lud iego z rąk nieprzyiaćioł iego, ktorzy ſą około niego. A ten ći znák, że ćię Bog zá kśiążę pomázał.

2. Gdy odeydźieſz dźiśia odemnie, naydźieſz dwu mężow u grobu Ráchel, ná granicy Beniámin w Południe, y rzeką tobie: Nálázły ſię oślice, ktorycheś chodźił ſzukáć: á oćiec twoy zániechawſzy oślic, troſcze ſię o was, y mowi: Coż uczynię z ſtrony ſyná mego?

3. A gdy ztámtąd odeydźieſz, y dáley zaydźieſz, y prziydźieſz do dębu Thábor, potkaią ćię tám trzey mężowie idący do Bogá do Bethel, ieden nioſąc troie koźląt, á drugi trzy bochny chlebá, á ini nioſąc flaſzę winá.

4. A gdy ćię pozdrowią, dádząć dwoie chlebá, y weźmieſz z ręki ich.

5. Potym prziydźieſz ná págorek Boży, kędy ieſt ſtánowiſko Philiſthyńſkie; á gdy tám wnidźieſz do miáſtá, potkaſz gromádę prorokow zſtępuiących z wyżyny, á przed nimi árfá, y bęben, piſczałká, y lutniá, á oni prorokuią.

6. Y przypádnie ná ćię Duch Páńſki, y będźieſz prorokował z nimi, y odmięniſz ſię w męźá innego.

7. A ták gdyć ſię źiſczą te wſzytkie znáki, czyń cokolwiek znaydźie ręká twoiá: bo Pan ieſt z tobą.

8. Y znidźieſz przedemną do Gálgálu, (bo ia znidę do ćiebie) ábyś ofiárował obiátę, y ofiáry zapokoyne: śiedm dni poczekaſz áż prziydę do ćiebie, y ukazęć, co maſz czynić.

9. A ták gdy odwroćił rámię ſwe áby odſzedł od Sámuela, odmięnił mu Bog ſerce inſze, y ſpełniły ſię wſzytkie znáki dniá onego.

10. Y przyſzli ná págorek przerzeczony, álić oto gromádá prorokow przećiwko niemu: y przypadł nań Duch Páńſki, y prorokował między nimi.

11. A

11. A widząc wſzyſcy, ktorzy go ználi wczorá y dźiś trzeći dźień, że był między prorokámi y prorokował, rzekli ieden do drugiego: Coż ſię to ſtáło ſynowi Ciś? Azaż y Saul między prorokámi?

12. Y odpowiedźiał ieden drugiemu, rzekąc: A kto ieſt oćiec ich? Y ztądże weſzło w przypowieść: Azaż y Saul między proroki?

13. Y przeſtał prorokowáć, y przyſzedł ná wyżynę.

14. Y rzekł ſtriy Saulow do niego, y do ſługi iego: Gdźieśćie chodźili? Oni odpowiedźieli: Szukáć oślić; ktorych gdyſmy nie náleźli, przyſzliſmy do Sámuela:

15. Y rzekł mu ſtriy iego: Powiedz mi, coć mowił Sámuel.

16. A Saul rzekł do ſtryiá ſwego: Powiedźiał nam, że ſię nálázły oślice. Lecz o mowie kroleſtwá nie powiedźiał mu, ktorą mu Sámuel mowił.

17. Potym zezwał Sámuel lud do Páná w Máſphá:

18. Y rzekł do ſynow Izráelowych: To mowi Pan Bog Izráelow: Iam wywiodł Izráelá z Ægyptu, y wyrwałem was z ręki Ægyptiánow, y z ręki wſzytkich krolow, ktorzy was trapili.

19. A wyśćie dźiś porzućili Bogá wáſzego, ktory ſam wybáwił was ze wſzego złego, y z ućiſkow wáſzych: y rzekliśćie: Ináczey nic, ále krolá poſtánow nád námi. Teraz tedy ſtańcie przed Pánem według pokoleni wáſzych, y wedle domow.

20. Y przywiodł Sámuel wſzytkie pokolenia Izráel, y padł los pokolenia Beniámin.

21. Y przywiodł pokolenie Beniámin, y rody iego, y padł rod Metriego, y przyſzedł áż do Saulá ſyná Cis: ſzukáli go tedy y nie náleźiono go.

22. Y rádźili ſię potym Páná, ieſli miał tám przyśdź. A Pan odpowiedźiał: Oto ſię ſkrył domá.

23. Bieżeli tedy, y wźięli go z támtąd: y ſtánął w pośrzodku ludu, y był wyſſzy nád wſzyſtek lud od rámion y wyſſzey.

24. Y rzekł Sámuel do wſzytkiego ludu: Zaiſte widźićie, kogo Pan obrał, że mu nie máſz podobnego między wſzyſtkim ludem. Y záwołał wſzytek lud, y rzekł: Niech żywie krol.

11. Videntes autem omnes, qui noverant eum heri, & nudius tertius, quod eſſet cum prophetis, & prophetaret, dixerunt ad invicem: Quænam res accidit filio Cis? num & Saul inter prophetas *a*?

12. Reſponditque alius ad alterum: dicens: Et quis pater eorum? propterea verſum eſt in proverbium: *b* Num, & Saul inter prophetas?

13. Ceſſavit autem prophetare, & venit ad excelſum.

14. Dixitque patruus Saul ad eum, & ad puerum ejus: Quo abiſtis? Qui reſponderunt: Quærere aſinas; quas cum non reperiſſemus, venimus ad Samuelem.

15. Et dixit ei patruus ſuus: Indica mihi, quid dixerit tibi Samuel.

16. Et ait Saul ad patruum ſuum: Indicavit nobis, quia inventæ eſſent aſinæ. De ſermone autem regni non indicavit ei, quem locutus fuerat ei Samuel.

17. Et convocavit Samuel populum ad Dominum in Maſpha *c*.

18. Et ait ad filios Iſrael: Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Ego eduxi Iſrael de Ægypto, & erui vos de manu Ægyptiorum, & de manu omnium regum, qui affligebant vos.

19. Vos autem hodie projeciſtis Deum veſtrum: qui ſolus ſalvavit vos de univerſis malis, & tribulationibus veſtris: & dixiſtis: *d* Nequaquam: ſed regem conſtitue ſuper nos. Nunc ergo ſtate coram Domino per tribus veſtras, & per familias *e*.

20. Et applicuit Samuel omnes tribus Iſrael, & cecidit ſors tribus Benjamin.

21. Et applicuit tribum Benjamin, & cognationes ejus, & cecidit cognatio Metri, & pervenit usque ad Saul filium Cis. Quæſierunt ergo eum, & non eſt inventus.

22. Et conſuluerunt poſt hæc Dominum utrumnam venturus eſſet illuc? Reſponditque Dominus: Ecce abſconditus eſt domi.

23. Cucurrerunt itaque, & tulerunt eum inde: ſtetitque in medio populi, & altior fuit univerſo populo ab humero, & ſurſum.

24. Et ait Samuel ad omnem populum: Certe videtis, quem elegit Dominus, quoniam non ſit ſimilis illi in omni populo. Et clamavit omnis populus, & ait: Vivat Rex.

a Muſicos & pſaltes, qui periti ſunt canendi divinas laudes.
b Infr. 19. 24.
c Erat in tribu Benjamin prope Gabaon.
d Supr. 8. 19.
e Chald. per millia ſeu chiliades veſtras.

25. Locutus eſt autem Samuel ad populum legem *a* regni, & ſcripſit in libro *b*, & repoſuit coram Domino *c*: & dimiſit Samuel omnem populum, ſingulos in domum ſuam.

26. Sed, & Saul abiit in domum ſuam in Gabaa: & abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda.

27. Filii vero Belial *d* dixerunt: Num ſalvare nos poterit iſte? Et deſpexerunt eum, & non attulerunt ei munera; ille vero diſſimulabat ſe audire.

a i. jus regi ſervandum. *b* Iſte liber periit Sa. *c* i. prope Arcam. *d* Improbi.

25. Y odpowiedźiał Sámuel przed ludem práwo krolewſkie, y ſpiſał ná kśięgách, y położył przed Pánem. Y roſpuśćił Sámuel wſzytek lud, káżdego do domu iego.

26. Lecz y Saul odſzedł do domu ſwego do Gabáá: y ſzłá z nim część woyſká, ktorych Bog ruſzył ſercá.

27. Ale ſynowie Beliál mowili: Izali nas ten wybáwić może? y wzárdźili im, á nie przynieśli mu dárow; ále on czynił, iákoby nie ſłyſzał.

CAPUT XI.

Naas oppugnat urbem Jabes, 1. Saul irruente in ipſum Spiritu Domini, populum ad bellum convocat, 5. Vincit Naas regem Ammonitarum, & regnum inſtaurat, 11.

1. ET factum eſt quaſi poſt menſem, aſcendit Naas Ammonites, & pugnare cœpit * adverſum Jabes Galaad. Dixeruntque omnes viri Jabes ad Naas: Habeto nos fœderatos, & ſerviemus tibi.

2. Et reſpondit ad eos Naas Ammonites: In hoc feriam vobiſcum fœdus, ut eruam omnium veſtrum oculos dextros *e* ponamque vos opprobrium in univerſo Iſrael.

3. Et dixerunt ad eum ſeniores Jabes: Concede nobis ſeptem dies, ut mittamus nuntios ad univerſos terminos Iſrael; & ſi non fuerit, qui defendat nos, egrediemur ad te.

4. Venerunt ergo nuntii in Gabaa Saulis: & locuti ſunt verba hæc, audiente populo: & levavit omnis populus vocem ſuam, & flevit.

5. Et ecce Saul veniebat, ſequens boves de agro, & ait: Quid habet populus, quod plorat? Et narraverunt ei verba virorum Jabes.

6. Et inſilivit Spiritus Domini in Saul, cum audiſſet verba hæc, & iratus eſt furor ejus nimis.

7. Et aſſumens utrumque bovem, concidit in fruſta, miſitque in omnes terminos Iſrael per manum nuntiorum, dicens: Quicumque non exierit, & ſecutus fuerit Saul, & Samuel, ſic fiet bobus ejus. Invaſit ergo timor Domini populum, & egreſſi ſunt quaſi vir unus.

8. Et recenſuit eos in Bezech: fueruntque filiorum Iſrael trecenta millia: virorum autem Juda triginta millia.

*Eodem an. 2909. Ant. Chr. 1095.

e Ut faceret ineptos ad bellum: myſtice Naas ſerpens ſeu diabolus ſtudet eruere nobis oculum dextrum, ne cæleſtia intueamur, relinquens ſiniſtrum, quo carnalia & peritura ſpectemus. St. Gregor.

ROZDZIAŁ XI.

Iáko Saul rátował á bronił męże z Jábez Galáád, od Náázoná Krolá Ammońſkiego, á po tey porażce odnowiło ſię iego Kroleſtwo.

1. Y Stáło ſię iákoby po Mieśiącu, przyćiągnął Náás Amonitczyk, y począł walczyć przećiw Jábes Galáád. Y rzekli wſzyſcy mężowie Jábes do Náás: Miey nas z ſobą w przymierzu, á będźiemyć ſłużyć.

2. Odpowiedźiał im Náás Amonitczyk: W tym zwámi uczynię przymierze, że wyłupię wſzytkim wam práwe oká, á dam was ná pośmiewiſko we wſzytkim Izráelu.

3. Y rzekli do niego ſtárſzy Jábes: Pozwol nam śiedm dni, że wypráwiemy poſły po wſzytkich gránicách Izráelowych; á ieſli nie będźie, ktoby nas bronił, wynidźiemy do ćiebie.

4. Przyſzli tedy poſłowie do Gabáá Saulowego: y mowili te słowá, gdźie lud ſłyſzał, y podnióſł wſzyſtek lud ſwoy głoś, y płákał.

5. A oto Saul wrácał ſię idąc zá woły z polá, y rzekł: Co ma lud, że płácze? Y powiedźieli mu ſłowá mężow Jábes.

6. Y przypadł Duch Páńſki ná Saulá, gdy uſłyſzał te ſłowá, y rozgniewálá ſię zápálczywość iego bárzo.

7. Y wźiąwſzy obudwu wołow zrąbał w ſztuki, y rozeſłał po wſzytkich gránicách Izraelſkich przez ręce poſłow mowiąc: Ktokolwiek niewynidźie y nie poydźie zá Saulem y zá Sámuelem, ták ſię ſtánie wołom iego. Y padł ſtrách Páńſki ná lud, y wyſzli iáko mąż ieden.

8. Y policzył ie w Bezek: y było ſynow Izráelowych trzy ſtá tyśięcy: á mężow Judá trzy dźieśći tyśięcy.

9. Y rzekli poſłom, ktorzy byli przyſzli: Ták powiećie mężom, ktorzy ſą w Jábes Galáád: Iutro będźie wam wybáwienie, gdy ſię zágrzeie ſłońce. Y przyſzli poſłowie y oznaymili mężom Jábes: ktorzy ſię urádowáli.

10. Y rzekli: Iutro wynidźiemy do was, á uczyńićie nam wſzyſtko, co ſię wam podoba.

11. Y ſtáło ſię, gdy dźień iutrzeyſzy przyſzedł, rozſzykował Saul lud ná trzy częśći: y wtárgnął wpośrzod obozu wſtraż ráną, y poráźił Amorrheyczyki, áż ſię dźień zágrzał: á oſtátek ſię rozpierzchnął, ták że ſię nie zoſtáło z nich dwá poſpołu.

12. Y rzekł lud do Sámuelá: Kto to, co mowił: Izali Saul będźie krolował nád námi? Wydayćie męże y pozábiiamy ie.

13. Y rzekł Saul: Nie będźie nikt zábit dniá tego; bo dźiś Pan uczynił zbáwienie w Izráelu.

14. Y rzekł Sámuel do ludu: Podźćie, á idźmy do Galgálá, y odnowmy tam kroleſtwo.

15. Y poſzedł wſzyſtek lud do Galgálá, y uczynili tám Sáulá Krolem przed Pánem w Galgálá, y ofiárowáli tám ofiáry zapokoyne przed Pánem. Y weſelił ſię tám Saul y wſzyſcy mężowie Izráelſcy bárzo.

9. Et dixerunt nuntiis, qui venerant: Sic dicetis viris, qui ſunt in Jabes Galaad: Cras erit vobis ſalus, cum incaluerit ſol. Venerunt ergo nuntii, & annuntiaverunt viris Jabes: qui lætati ſunt.

10. Et dixerunt *a*: Mane exibimus ad vos: & facietis nobis omne, quod placuerit vobis.

a Sc. Ammonitis.

11. Et factum eſt, cum dies craſtinus veniſſet, conſtituit Saul populum in tres partes: & ingreſſus eſt media caſtra in vigilia matutina *b* & percuſſit Ammon usque dum incaleſceret dies: reliqui autem diſperſi ſunt, ita ut non relinquerentur in eis duo pariter.

b Seu ultima.

12. Et ait populus ad Samuelem: *c* Quis eſt iſte, qui dixit: Saul num regnabit ſuper nos? Date viros: & interficiemus eos.

c Sup. 10. 27.

13. Et ait Saul: Non occidetur quisquam in die hac; quia hodie fecit Dominus ſalutem in Iſrael.

14. Dixit autem Samuel ad populum: Venite, & eamus in Galgala, & innovemus *d* ibi regnum.

d Confirmando electionem.

15. Et perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi regem Saul coram Domino in Galgala, & immolaverunt ibi victimas pacificas coram Domino *e*. Et lætatus eſt ibi Saul, & cuncti viri Iſrael nimis.

e Sc. in altari Domini. Sa.

ROZDZIAŁ XII.

Sámuel dla dźiatek ſwych, okázuie ſię bydź Niewinnym we wſzym ludu Izráelſkiemu. Izráelá kárze z niewdźięczności, znáki z niebá ukazáne; upomina lud, áby ſię trzymał Páná Bogá ſwego.

1. Y Rzekł do wſzytkiego Izráelá: Otom uſłuchał głoſu wáſzego, według wſzytkiego, cośćie mowili do mnie, y poſtánowiłem nád wámi Krolá.

2. A teraz Krol chodźi przed wámi: á iam ſię zſtárzał y ośiwiałem; lecz ſynowie moi ſą z wámi: á ták ktorym obcowáł przed wámi od młodźieńſtwá mego áż do dniá tego, otom tu ieſt.

3. Mowćie o mnie przed Pánem y przed pomázáńcem iego, ieſlim wźiął czyiego wołu ábo oſłá, ieſlim ſpotwarzył kogo, ieſlim ućiſnął kogo, ieſlim z ręki czyiey wźiął dar: á wzgárdzę ji dźiś y wrocę wam.

4. Y rzekli: Nie potwarzałeś nas, áníś ućiſnął, áníś wźiął z ręki czyiey żadney rzeczy.

CAPUT XII.

Samuel populi judicio probatur innocens, & vitæ integræ, 1. Iſraelem ingratitudinis arguit, excitans ad obedientiam, 7. Datis e cœlo ſignis, hortatur, ut Domino adhæreant, non ceſſans pro ipſis orare, 16.

1. Dixit* autem Samuel ad univerſum Iſrael: Ecce audivi vocem veſtram, juxta omnia, quæ locuti eſtis ad me, & conſtitui ſuper vos regem.

* Eodem an. 2909.

2. Et nunc rex graditur ante vos: ego autem ſenui, & incanui; porro filii mei vobiſcũ ſunt: itaq; converſatus coram vobis ab adoleſcentia mea usque ad hanc diem, ecce præſto ſum *f*.

f Ut de me rationem reddam.

3. Loquimini *g* de me coram Domino, & coram Chriſto *h* ejus, utrum bovem cujusquam tulerim, aut aſinum: ſi quempiam calumniatus ſum *i*, ſi oppreſſi aliquem, ſi de manu cujusquam munus accepi: & contemnam illud hodie, reſtituamque vobis.

g Eccli. 46. 22

h i. rege.

i Ut per calumniam ſpoliarem.

4. Et dixerunt: Non es calumniatus nos, neque oppreſſiſti, neque tuliſti de manu alicujus quippiam,

5. Dixitque ad eos: Teſtis eſt Dominus adverſum vos, & teſtis Chriſtus ejus in die hac, quia non inveneritis in manu mea quippiam. Et dixerunt: Teſtis.

a Sc. teſtis eſt.

6. Et ait Samuel ad populum: Dominus *a*, qui fecit Moyſen & Aaron, & eduxit patres noſtros de Terra Ægypti.

7. Nunc ergo ſtate, ut judicio contendam adverſum vos *b* coram Domino, de omnibus miſericordiis Domini, quas fecit vobiſcum, & cum patribus veſtris.

b Chald. diſceptabo vobiſcum.

8. Quo modo *c* Jacob ingreſſus eſt in Ægyptum, & clamaverunt patres veſtri ad Dominum: & miſit Dominus Moyſen & Aaron, & eduxit patres veſtros de Æpypto: & collocavit eos in loco hoc.

c Gen. 56.5.

9. Qui obliti ſunt Domini Dei ſui, *d* & tradidit eos in manu Siſaræ magiſtri militiæ Haſor: & in manu Philiſthinorum, & in manu regis Moab, & pugnaverunt adverſum eos.

d Judic. 4. 2.

10. Poſtea autem clamaverunt ad Dominum, & dixerunt: Peccavimus, quia dereliquimus Dominum, & ſervivimus Baalim & Aſtaroth; nunc ergo erue nos de manu inimicorum noſtrorum, & ſerviemus tibi.

11. Et *e* miſit Dominus Jerobaal, & Badan *f*, & Jephte, & Samuel, & eruit vos de manu inimicorum veſtrorum per circuitum, & habitaſtis confidenter.

e Judic. 6.14.
f Hebr. Bedan, ſeu filius Dan, h. e. Samſon. 70. habent Barac.

12. Videntes autem quod Naas rex filiorum Ammon veniſſet adverſum vos, dixiſtis mihi: *g* Nequaquam, ſed rex imperabit nobis: cum Dominus Deus veſter regnaret in vobis.

g Sup. 8. 19. & 10. 19.

13. Nunc ergo præſto eſt rex veſter, quem elegiſtis & petiſtis: ecce dedit vobis Dominus regem.

14. Si timueritis Dominum, & ſervieritis ei, & audieritis vocem ejus, & non exaſperaveritis *h* os Domini: eritis & vos, & rex qui imperat vobis, ſequentes Dominum Deum veſtrum.

h Rebellando vel reſiſtendo verbo, vel legi.

15. Si autem non audieritis vocem Domini, ſed exaſperaveritis ſermones ejus, erit manus Domini ſuper vos, & ſuper patres veſtros.

16. Sed & nunc ſtate, & videte rem iſtam grandem, quam facturus eſt Dominus in conſpectu veſtro.

17. Numquid non meſſis tritici eſt hodie? invocabo Dominum, & dabit voces *i* & pluvias: & ſcietis, & videbitis, quia grande malum feceritis vobis *k* in conſpectu Domini, petentes ſuper vos regem.

i i. tonitrua ſonora.
k In veſtram perniciem.

18. Et

5. Y rzekł do nich: Swiádek ieſt Pan ná was, y świádek pomázániec iego dniá tego, żeśćie nic nie náleźli w ręce moiey. Y rzekli: Swiádek.

6. Y rzekł Sámuel do ludu: Pan ktory uczynił Moyżeſzá y Aaroná, y wywiodł oyce náſze z źiemie Ægyptſkiey.

7. Teraz tedy ſtoyćie, że ſię roſpieráć będę ſądem przećiw wam przed Pánem, o wſzytkie miłośierdźia Páńſkie, ktore uczynił z wámi y z oycy wáſzemi:

8. Iáko Iákob wſzedł do Ægyptu, y wołáli oycowie wáſzy do Páná: y poſłał Pan Moyżeſzá y Aaroná, y wywiodł oyce wáſze z Ægyptu: y poſádźił ie ná tym mieyſcu.

9. Ktorzy zápomnieli Páná Bogá ſwego, y dał ie w rękę Siſáry hetmáná woyſká Háſor, y w rękę Philiſtynow, y w rękę Krola Moáb, y walczyli przećiw nim.

10. Potym wołáli do Páná, y mowili: Zgrzeſzyliſmy, żeſmy opuśćili Páná, á ſłużyliſmy Báálim y Aſtároth: teraz tedy wyrwi nas z ręki nieprzyiáćioł náſzych, á będźiemyć ſłużyć.

11. Y poſłał Pan Jerobáálá y Badána, y Jephtego, y Sámuelá, y wyrwał was z ręki nieprzyiaćioł wáſzych po okoliczy, y mieſzkáliśćie przeſpiecznie.

12. A uyźrzawſzy że Náás Krol ſynom Ammonowych przyſzedł ná was, rzekliśćie mi: Zadnym ſpoſobem: ále Krol będźie nam roſkázował: gdyż Pan Bog wáſz krolował nád wámi.

13. Teraz tedy oto ieſt Krol wáſz, ktoregośćie obráli y żądáli: oto wam dał Pan Krolá.

14. Ieſli ſię będźiećie bać Páná, á ſłużyć mu ſłucháć głoſu iego, á nie rozdraźnićie uſt Páńſkich: będźiećie y wy y Krol, ktory wam roſkázuie, chodzący zá Pánem Bogiem wáſzym.

15. Ale ieſli nie będźiećie ſłucháć głoſu Páńſkiego, ále rozdraźnićie mowy iego: będźie ręká Páńſká na was, y ná oyce wáſze.

16. Ale y teraz ſtoyćie, á obáczćie tę rzecz wielką, ktorą uczyni Pan przed oczymá wáſzemi.

17. Azaż dźiś nie pſzeniczne żniwá? będę wzywał Páná, á da gromy y deſzcze: á poznaćie y uyźrzyćie, żeśćie bárzo źle ſobie uczynili przed oczymá Páńſkimi, proſząc nád ſobą Krolá.

18. Y

18. Y wołał Sámuel do Páná, y dał Pan gromy y deſcze dniá onego.

19. Y zlękł ſię bárzo wſzytek lud Páná y Sámuela. Y rzekł wſzytek lud do Sámuela: Modl ſię zá ſługámi twemi do Páná Bogá twego, żebyſmy nie pomárli, boſmy przydáli do wſzytkich grzechow naſzych złość, żeſmy ſobie prośili Krolá.

20. Y rzekł Sámuel do ludu: Nie boyćie ſię: Wyśćie uczynili to wſzytko złe; wſzák że nie odſtępuyćie od tyłu Páná, ále ſłużćie Pánu że wſzyſtkiego ſercá wáſzego.

21. A nie udawayćie ſię zá nikczemnośćiámi, ktore wam nie pomogą, áni was wyrwą, bo nikczemne ſą.

22. A nie opuśći Pan ludu ſwego dla imienia ſwego wielkiego: bo przyśiągł Pan uczynić was ſobie ludem.

23. A mnie nie day Boże tego ſię grzechu dopuśćić przećiw Pánu, ábych miał przeſtáć modlić ſię zá wámi, y náuczę was drogi dobrey á proſtey.

24. A ták boyćie ſię Páná, á ſłużćie mu w prawdźie y ze wſzyſtkiego ſercá wáſzego, bośćie widźieli wielkie rzeczy, ktore czynił między wámi.

25. Lecz ieſli we złośći trwáć będźiećie; y wy y Krol wáſz poſpołu zginiećie.

18. Et clamavit Samuel ad Dominum, & dedit Dominus voces & pluvias in illa die.

19. Et timuit omnis populus nimis Dominum & Samuelem, & dixit univerſus populus ad Samuelem: Ora pro ſervis tuis ad Dominum Deum tuum *a*, ut non moriamur. Addidimus enim univerſis peccatis noſtris malum, ut peteremus nobis regem.

a Non dicunt noſtrum, quia offenderant.

20. Dixit autem Samuel ad populum: Nolite timere, vos feciſtis univerſum malum hoc; verumtamen nolite recedere a tergo Domini, ſed ſervite Domino in omni corde veſtro.

21. Et nolite declinare poſt vana *b*, quæ non proderunt vobis, neque eruent vos, quia vana ſunt.

b Idola & vanos deos.

22. Et non derelinquet Dominus populum ſuum propter nomen ſuum *c* magnum: quia juravit Dominus facere vos ſibi populum.

c Honorem & famam.

23. Abſit autem a me hoc peccatum in Dominum, ut ceſſem orare pro vobis, & docebo vos viam bonam & rectam.

24. Igitur timete Dominum, & ſervite ei in veritate, & ex toto corde veſtro. Vidiſtis enim magnifica, quæ in vobis geſſerit.

25. Quod ſi perſeveraveritis in malitia: & vos & rex veſter pariter peribitis.

ROZDZIAŁ XIII.

Jonátás ſyn Saulow poráźił Philiſtyny; Saul nieczekaiąc Sámuelá, ofiáry ofiárowal, za co od Bogá odrzucony. Fortel ktorym podeſzli Philiſtynowie lud Izráelſki.

1. SYn iednego roku był Saul, gdy począł krolowáć, á dwie lećie krolował nád Izráelem.

2. Y wybrał ſobie Saul trzy tyśiące z Izráelá: y były przy Saulu dwá tyśiącá w Máchmás, y ná gorze Bethel, á tyśiąc był z Jonáthą w Gabáá Beniámin; lecz inſzy lud odeſłał káżdego do przybytku iego.

3. Y pobił Jonáthas ſtraż Philiſthyńſką, ktora byłá w Gabáá. Co gdy uſłyſzeli Philiſthynowie, Saul zátrąbił w trąbę po wſzytkiey źiemi, rzekąc: Niech uſłyſzą Hebreowie.

4. A wſzyſtek Izráel uſłyſzał tę wieść, pobił Saul ſtraż Philiſthyńſką: y podnioſł ſię Izráel

CAPUT XIII.

Victi a Saule Philiſthæi maximo apparatu adverſus Iſrael armantur; territi Hebræi in antris latitant; 6. Saul quia non expectato Samuel obtulit holocauſtum, reprobatur a Domino, 9. De cautela Philiſthæorum ut Iſraelitæ armis ſpolientur. 17.

1. Filius unius anni erat *d* Saul cum regnare cœpiſſet, duobus autem annis *e* regnavit ſuper Iſrael.

d Sicut parvulus unius anni innocens & ſine culpa fuit; vel ſimplicius primum regni ſui annum egit.

e Id eſt, liber a jugo Philiſthinorum, qui ab hoc an. 2911. totum Iſrael gravi ſervitute oppreſſerant.

2. Et elegit ſibi Saul tria millia de Iſrael: & erant cum Saul duo millia in Machmas, & in monte Bethel: mille autem cum Jonatha in Gabaa Benjamin. Porro cæterum populum remiſit unumquemque in tabernacula ſua.

3. Et percuſſit Jonathas ſtationem *f* Philiſthinorum, quæ erat in Gabaa. Quod cum audiſſent Philiſthiim, Saul cecinit buccina in omni terra, dicens: Audiant Hebræi,

f Præſidium.

4. Et univerſus Iſrael audivit hujuſcemodi famam: Percuſſit Saul ſtationem Philiſthinorum:

norum: & erexit ſe Iſrael adverſus Philiſthiim. Clamavit *a* ergo populus poſt Saul in Galgala.

a Convenit congregatus.

5. Et Philiſthiim congregati ſunt ad prælian-dum contra Iſrael, triginta millia curruum, & ſex millia equitum, & reliquum vulgus, ſicut arena, quæ eſt in littore maris plurima. Et aſcendentes caſtra metati ſunt in Mach-mas ad Orientem Bethaven.

6. Quod cum vidiſſent viri Iſrael ſe in ar-cto poſitos (afflictus enim erat populus) ab-ſconderunt ſe in ſpeluncis, & in abditis *b*, in petris quoque & in antris, & in ciſternis.

b Chald munitionibus.

7. Hebræi autem tranſierunt Jordanem in Terram Gad & Galaad. Cumque adhuc eſ-ſet Saul in Galgala, univerſus populus per-territus eſt, qui ſequebatur eum.

8. Et expectavit ſeptem diebus juxta pla-citum Samuelis *c*; & non venit Samuel in Galgala, dilapſusque eſt populus ab eo.

c Præſcriptum tempus Sup. 10. 8.

9. Ait ergo Saul: Afferte mihi holocau-ſtum, & pacifica. Et obtulit holocauſtum.

10. Cumque compleſſet offerens holocau-ſtum, ecce Samuel veniebat: & egreſſus eſt Saul obviam ei, ut ſalutaret eum.

11. Locutusque eſt ad eum Samuel: Quid feciſti? Reſpondit Saul: Quia vidi, quod po-pulus dilaberetur a me, & tu non veneras juxta placitos dies; porro Philiſthiim congre-gati fuerant in Machmas,

12. Dixi: Nunc deſcendent Philiſthiim ad me in Galgala, & faciem Domini non pla-cavi. Neceſſitate compulſus, obtuli ho-locauſtum.

13. Dixitque Samuel ad Saul: *d* Stulte egi-ſti, nec cuſtodiſti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quod ſi non feciſſes, jam nunc præparaſſet *e* Dominus regnum tuum ſuper Iſrael in ſempiternum *f*.

d Infr. 15. 22.

e Hebr. & Chald. firmaſſet

f In longum tempus.

14. Sed nequaquam regnum tuum ultra conſurget. Quæſivit Dominus *g* ſibi virum juxta cor ſuum: & præcepit ei Dominus, ut eſſet dux ſuper populum ſuum, eo quod non ſervaveris, quæ præcepit Dominus.

g Act. 13. 22. Hæc de Davide dicta videntur eodem an. M. 2911. atque adeo annis 8. antequam naſceretur. Vid. Infr. 16. 1.

15. Surrexit autem Samuel, & aſcendit de Galgalis in Gabaa Benjamin. Et reliqui po-puli aſcenderunt poſt Saul obviam populo, qui expugnabant eos venientes de Galgala in Gabaa, in colle Benjamin. Et recenſuit Saul populum, qui inventi fuerant cum eo, quaſi ſexcentos viros.

16. Et Saul & Jonathas filius ejus, popu-lusque,

Izráel przećiwko Philiſthynom. Wołał tedy lud zá Saulem w Gálgálá.

5. Philiſtynowie też zgromádźili ſię áby walczyli ná Izráela, trzydźieśći tyśięcy wo-zow, y ſześć tyśięcy iezdnych, á oſtátek ludu poſpolitego ták wiele, iáko piaſku, ktory ieſt ná brzegu morſkim bárzo wielki. Y wy-ćiągnąwſzy położyli ſię obozem w Máchmás ná wſchod Betháwem.

6. Co uyźrzawſzy mężowie Izráelſcy że w ćieśniey byli, (bo był lud utrapiony) pokryli ſię w iáſkiniách, y w ſkrytych mieyſcách, y w ſkáłách też y w jámách, y w ſtudniách.

7. A Hebreowie przeſzli zá Jordan do źie-mie Gad y Galáád. A gdy ieſcze Saul był w Galgálá, przeląkł ſię wſzytek lud, ktory ſzedł zá nim.

8. Y czekał śiedm dni według woley Sá-muelowey; lecz Sámuel nie przyſzedł do Gál-galu, y rozbieżał ſię lud od niego.

9. Rzekł tedy Saul: Przynieśćie mi cálopa-lenie y zápokoyne. Y ofiárował całopalenie.

10. A gdy ſkończył ofiárowáć cálopalenie, oto Sámuel przychodźił: y wyſzedł Saul prze-ćiwko iemu, áby go przywitał.

11. Y rzekł do niego Sámuel: Coś uczynił? Odpowiedźiał Saul: Bom widźiał, iż ſię lud ro-zchodźił odemnie, á tyś nie przyſzedł wedle dni namowionych; á Philiſtynowie zgromá-dźili ſię byli w Máchmás.

12. Rzekłem: Teraz źiádą Philiſtynowie do mnie do Galgálá, á nie ubłagałem oblicza Páń-ſkiego. Potrzebą przyćiśniony, ofiárowałem cálopalenie.

13. Y rzekł Sámuel do Saulá: Głupieś uczy-nił, ániś ſtrzegł przykazánia Páná Bogá twego, ktoreć przykazał. Czego byś był nie uczy-nił, teraz by iuż był Pán nágotował kroleſtwo twoie nád Izráelem ná wieki.

14. Ale żadną miárą kroleſtwo twoie wię-cey nie powſtánie. Szukał ſobie Pan męża według ſercá ſwego: y roſkazał mu Pan, áby był kśiążęćiem nád ludem iego, przeto żeś nie záchował, coć Pan roſkazał.

15. Y wſtał Sámuel, poſzedł z Galgálow do Gabáá Beniámin. A inny lud poſzedł zá Sau-lem przećiwko ludu, ktory walczył ná nie idące z Galgálá do Gabáá, ná pagorku Beniá-minowym. Y policzył Saul lud, ktory ſię nálazł przy nim, około ſześći ſet mężow.

16. A Saul y Jonáthás ſyn iego, y lud, kto-ry

ry ſię náłazł z nimi, byli w Gabaá Beniámin, á Philiſtynowie położyli ſię byli w Máchmás.

17. Y wyſzli ná łupienie z obozu Philiſtyńſkiego, trzy uſce. Ieden uſiec udał ſię przećiw drodze Ephrá do źiemie Saul:

18. A drugi ćiągnął drogą Bethoron; á trzeći obroćił ſię ku drodze gránice przyległey dolinie Soboim ku puſczy.

19. Ale kowal nie náydował ſię we wſzytkie źiemi Izráelſkiey. Bo opátrzyli byli Philiſtynowie, áby ſnać Hebreyczycy nie uczynili mieczá ábo oſczepu.

20. Przeto chodźił wſzytek Izráel do Philiſtynow, áby záoſtrzał káżdy lemieſz ſwoy, y motykę, y śiekierę, y rydel.

21. A ták zátępiáły były oſtrzá lemieſzow, y motyk, y wideł, y śiekier, áż do ośćienia, poprâwy potrzebuiącego.

22. A gdy przyſzedł dźień bitwy, nie náłazł ſię miecz y oſczep w ręku wſzytkiego ludu, ktory był z Saulem y z Jonátą, oprocz Saulá y Jonathy ſyná iego.

23. Wyſzła tedy ſtraż Philiſtyńſka, áby przeſzłá do Máchmas.

lusque, qui inventus fuerat cum eis, erat in Gabaa Benjamin: porro Philiſthiim conſederant in Machmas.

17. Et egreſſi ſunt ad prædandum de caſtris Philiſthinorum tres cunei. Unus cuneus pergebat contra viam Ephra *a* ad Terram Sual *b*.

18. Porro alius ingrediebatur per viam Beth-Horon; tertius autem verterat ſe ad iter termini imminentis valli Seboim contra deſertū.

19. Porro faber ferrarius non inveniebatur in omni Terra Iſrael. Caverant enim Philiſthiim, ne forte facerent Hebræi gladium aut lanceam.

20. Deſcendebat ergo omnis Iſrael ad Philiſthiim, ut exacueret unusquispue vomerem ſuum, & ligonem, & ſecurim, & ſarculum.

21. Retuſæ itaque erant acies vomerum, & ligonum, & tridentum, & ſecurium, usque ad ſtimulum corrigendum *c*.

22. Cumque veniſſet dies prælii, non eſt inventus enſis & lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule & Jonatha, excepto Saul & Jonatha filio ejus.

23. Egreſſa eſt autem ſtatio Philiſthiim, ut tranſcenderet in Machmas.

a 70. & Chald. Ophra.
b Chald. auſtralem.
c i. acuendum & reficiendum.

ROZDZIAŁ XIV.

Jonáthás ſyn Saulow z ſwym Kopiennikiem porážił Woyſko Philiſtyńſkie; ále po zwyćięſtwie, że przećiw przyśiędze, o ktoreye niewiedąć, oycowſkiey miodu ſkoſztował, záledwie zá przyczyną ludu śmierći uſzedł.

1. Y Przydáło ſię dniá iednego, że Jonathás ſyn Saulow rzekł do pácholká giermká ſwego: Podź, á przeydźmy do ſtraży Philiſtyńſkiey, ktora ieſt zá onym mieyſcem. A oycu ſwemu tego nie powiedźiał.

2. Lecz Saul mieſzkał ná końcu Gabáá pod Malogránatem, ktory był w Magron: á było z nim ludu około ſześći ſet mężow.

3. A Achiás ſyn Achitoba bráta Ichâboda ſyna Phineeſa, ktory poſzedł był z Heli kápłana Páńſkiego w Silo, nośił Ephod. Ale y lud niewiedźiał, gdźie był poſzedł Jonathas.

4. A były miedzy gorámi, przez ktore uśiłował Jonáthas przebydz do ſtrażey Philiſtyńſkiey, wyſokie ſkáły z obu ſtron, á ná ſpoſob zębow ſkáły, ztąd y zowąd záwieśiſte, imię iedney Boſes, á drugiey imię Sene,

CAPUT XIV.

Jonathas Domino fidens, cum armigero ſuo Philiſthæos diſpergit, 1. Saul eos perſequitur, populumque adjurat ad abſtinendum omni cibo, 24. Jonathas ignorans patris prohibitionem, mel deguſtat, & ob patris juramentum mortem vix evadit, 27. Saulis proles, bellidux & militia, 49.

1. ET accidit quadam die, ut diceret Jonathas filius Saul ad adoleſcentem armigerum ſuum: Veni, & tranſeamus ad ſtationem Philiſthinorum, quæ eſt trans locum illum. Patri autem ſuo hoc ipſum non indicavit.

2. Porro Saul morabatur in extrema parte Gabaa, ſub malogranato, quæ erat in Magron: & erat populus cū eo quaſi ſexcentorū virorū.

3. Et Achias *d* filius Achitob fratris Ichabod filii Phinees, *e* qui ortus fuerat ex Heli ſacerdote Domini in Silo, portabat ephod. Sed & populus ignorabat, quo iſſet Jonathas.

4. Erant autem inter aſcenſus, per quos nitebatur Jonathas tranſire ad ſtationem Philiſthinorum, eminentes petræ ex utraq; parte, & quaſi in modum dentium ſcopuli hinc & inde prærupti, nomen uni Boſes *f*, & nomen alteri Sene *g*:

d Qui & Achimelech Infr. 21.
e Sup. 4. 21.
f Quæ vox ſignificat flos in eo.
g Rubum ſignificat.

5. Ská- 5. Unus

5. Unus ſcopulus prominens ad Aquilonem ex adverſo Machmas, & alter ad Meridiem contra Gabaa.

6. Dixit autem Jonathas ad adoleſcentem armigerum ſuum: Veni, tranſeamus *a* ad ſtationem incircumciſorum horum, ſi forte faciat Dominus pro nobis: quia non eſt Domino difficile ſalvare vel in multis, vel in paucis.

7. Dixitque ei armiger ſuus: Fac omnia, quæ placent animo tuo: perge, quo cupis, & ero tecum, ubicumque volueris.

8. Et ait Jonathas: Ecce nos tranſimus ad viros iſtos. Cumque apparuerimus eis,

9. Si taliter locuti fuerint ad nos: Manete, donec veniamus ad vos: ſtemus in loco noſtro, nec aſcendamus ad eos.

10. Si autem dixerint: Aſcendite ad nos; aſcendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus noſtris; hoc erit nobis ſignum.

11. Apparuit igitur uterque ſtationi Philiſthinorum; dixeruntque Philiſthiim: En Hebræi egrediuntur de cavernis, in quibus abſconditi fuerant.

12. Et locuti ſunt viri de ſtatione ad Jonatham, & ad armigarum ejus, dixeruntque: Aſcendite ad nos, & oſtendemus vobis rem. *b* Et ait Jonathas ad armigerum ſuum: Aſcendamus, ſequere me: *c* tradidit enim Dominus eos in manus Iſrael.

13. Aſcendit autem Jonathas manibus & pedibus reptans, & armiger ejus poſt eum. Itaque alii cadebant *d* ante Jonatham, alios armiger ejus interficiebat ſequens eum.

14. Et facta eſt plaga prima, qua percuſſit Jonathas & armiger ejus, quaſi viginti virorum in media parte jugeri, quam par boum in die arare conſuevit.

15. Et factum eſt miraculum *e* in caſtris, per agros: ſed & omnis populus ſtationis *f* eorum, qui ierant ad prædandum, obſtupuit, & conturbata eſt terra: & accidit, quaſi miraculum a Deo.

16. Et reſpexerunt ſpeculatores Saul, qui erant in Gabaa Benjamin, & ecce multitudo proſtrata *g*, & huc illucque diffugiens.

17. Et ait Saul populo, qui erat cum eo: Requirite, & videte, quis abierit ex nobis. Cumque requiſiſſent, repertum eſt non adeſſe Jonatham, & armigerum ejus.

18. Et ait Saul ad Achiam: Applica arcam Dei *h* (Erat enim ibi arca Dei in die illa cum filiis Iſrael.)

a Sc. ex inſpiratione divina, ſecus fuiſſet temeritas.

b i. aliquid indicabimus

c 1. Mac. 4. 30.

d Sc. cæſi.

e Hebr. conturbatio, 70 ſtupor.

f Præſidiarii Philiſthinorum.

g 70. conturbata

h Adhibe præſidium, quod arca fœderis ſubminiſtrat, q d. indue Ephod, quod juxta arcam adſervatur & per Urim & Tummim coram arca conſule Dominum.

5. Skáłá iedna wynioſłá ſię ku połnocy przeciw Machmas, á druga ku południu przeciw Gabáá.

6. Y rzekł Jonáthás do młodźieńcá giermká ſwego: Podz, przeydźiewá do ſtrażey tych nieobrzezáńcow: ieſli ſnadź Pan będźie czynił zá námi: boć nie trudno Pánu wybáwić ábo w wielu ábo w troſze.

7. rzekł mu giermek iego: Czyń wſzytko, co ſię podoba ſercu twemu, idź kędy chceſz, á ztobą będę, gdźiekolwiek záchceſz.

8. Y rzekł Jonathás: Oto my idźiemy do tych mężow. A gdy ſię im ukażemy,

9. Ieſli ták rzeką do nas: poczekayćie, áż przíydźiem do was: ſtoymy ná ſwym mieyſcu, á nie chodzmy do nich.

10. A ieſli rzeką: Wſtąpćie do nas: wſtąpmy; bo ie Pan dał w ręce náſze; to nam będźie zá znák.

11. Y ukazáli ſię obá ſtrażey Philiſtyńſkiey; y rzekli Philiſtynowie: Ono Hebreowie wychodzą z iáſkiń, w ktorych ſię byli pokryli.

12. Y mowili mężowie z oney ſtraży do Jonáthy, y do giermká iego, y rzekli: Wſtąpćie do nas, á ukażemy wam coś. Y rzekł Jonathás do giermká ſwego: Wſtąpmy, podź zá mną: bo ie Pan dał w ręce Izráelowi.

13. A ták wſtępował Jonathás pnąc ſię ná rękách y ná nogách, y giermek iego zá nim. Tedy iedni padáli przed Jonathą, á drugich giermek iego zábiiał idąc zá nim.

14. A byłá pierwſza porażká, ktorą poráźił Jonathás y giermek iego, około dwudźieſtu mężow ná połowicy ſtáia, ktore zwykło pará wołow ná dźień zoráć.

15. Y ſtał ſię dźiw w obożie, po polách: ále y wſzytek lud ſtrażey ich, ktorzy byli wyiacháli dla łupu, zdumiał ſię, y ſtrwożyłá ſię źiemiá, y ſtał ſię iáko dźiw od Bogá:

16. Y wyiźrzeli ſtrożowie Saulowi, ktorzy byli w Gabáá Beniámin, á ono moc porážonych, y tám y ſám uciekáiących.

17. Y rzekł Saul do ludu, ktory był znim: Poſzukayćie á obaczćie, ktoli z nas odſzedł. A gdy ſię dowiádowáli, náleźiono że niemáſz Jonáthy y giermká iego.

18. Y rzekł Saul do Achiam: Przyſtaw ſkrzynię Bożą (bo tám byłá ſkrzyniá Bożá w on dźień z ſynmi Izráelowymi.)

19. Cum- 19. A

19. A gdy Saul mowił do kápłaná, trwoga wielka wſczęłá ſię w obozie Philiſtyńſkim; y pomáłu ſię wzmagálá, y głośniey ſię rozlegálá. Y rzekł Saul do kápłaná: Wćiągni ręki twoiey.

20. Záwołał tedy Saul y wſzytek lud, ktory był z nim, y przyſzli áż ná mieyſce bitwy: áno káżdego miecz był obrocon ná towárzyſzá iego, á porażká bárzo wielká.

21. Lecz y Hebreowie, ktorzy z Philiſtynámi byli wczorá, y dźiś trzeći dźień, y przyiácháli byli znimi w obozie, wroćili ſię, áby byli z Izráelem, ktorzy byli z Saulem y z Jonathą.

22. Wſzyſcy też Izráelczycy, ktorzy ſię byli pokryli ná gorze Ephráim, uſłyſzawſzy, że ućiekáli Philiſtynowie, złączyli ſię z ſwymi w bitwie. Y było z Saulem około dźieśiąći tyśięcy mężow.

23. Y wybáwił Pan dniá onego Izráela. A bitwá oná záſzłá áż do Betháwen.

24. A mężowie Izráelſcy złączyli ſię z ſobą dniá onego; á Saul poprzyśiągł lud, mowiąc: Przeklęty mąż, ktoryby iadł chleb áż do wieczorá, áż ſie pomſczę nád nieprzyiaćioły memi.. Y nie iadł wſzytek lud chlebá.

25. Y wſzyſtko poſpolſtwo źiemie przyſzło do láſá, w ktorym był miod ná polu.

26. Y wſzedł lud do láſá, y uyźrzał miod płynący, ále żaden nie przytknął ręki do uſt ſwoich, bo ſię bał lud przyśięgi.

27. Ale Jonáthás nie ſłyſzał, gdy oćiec iego lud poprzyśięgał; y śćiągnął konice laſki, ktorą miał w ręce, y omoczył ji w plaſtrze miodu, y obroćił ręką ſwą do uſt ſwoich, y oświećiły ſię oczy iego.

28. Y odpowiedáiąc ieden z ludu, rzekł: Przyśięgą záwiązał lud oćiec twoy, mowiąc: Przeklęty mąż, ktoryby iadł chleb dźiśia (á lud był uſtał:)

29. Y rzekł Jonáthás: Strworzył oćiec moy źiemię: widźieliśćie ſámi, że ſię oświećiły oczy moie, dla tego żem ukuśił trochę miodu tego.

30. Iáko dáleko więcey, gdyby ſię lud był náiadł korzyśći nieprzyiaćioł ſwych, ktorą nálazł; ázaby nie więtſza byłá porażká w Philiſtynách?

31. Bili tedy dniá onego Philiſtyny od Máchmás áż do Aiálon. Y ſprácował ſię lud bárzo:

32. A

19. Cumque loqueretur Saul ad ſacerdotem, tumultus magnus exortus eſt in caſtris Philiſthinorum; creſcebatque paulatim, & clarius reſonabat. Et ait Saul ad ſacerdotem: Contrahe manum tuam.

20. Conclamavit ergo Saul, & omnis populus, qui erat cum eo, & venerunt usque ad locum certaminis: & ecce, verſus fuerat gladius uniuscujusque ad proximum ſuum, & cædes magna nimis.

21. Sed & Hebræi, qui fuerant cum Philiſthiim heri & nudius tertius, aſcenderantque cum eis in caſtris, reverſi ſunt, ut eſſent cum Iſrael, qui erant cum Saul & Jonatha.

22. Et omnes quoque Iſraelitæ, qui ſe abſconderant in monte Ephraim, audientes, quod fugiſſent Philiſthæi, ſociaverunt ſe cum ſuis in prælio. Et erant cum Saul, quaſi decem millia virorum.

23. Et ſalvavit Dominus in die illa Iſrael. Pugna autem pervenit usque ad Bethaven.

24. Et viri Iſrael ſociati ſunt ſibi in die illa; adjuravit autem Saul populum, dicens: Maledictus vir, qui comederit panem usque ad veſperam, donec ulciſcar de inimicis meis: Et non manducavit univerſus populus panem.

25. Omneque terræ vulgus venit in ſaltum *a*, in quo erat mel ſuper faciem agri.

26. Ingreſſus eſt itaque populus ſaltum, & apparuit fluens mel, nullusque applicuit manum ad os ſuum. Timebat enim populus juramentum.

27. Porro Jonathas non audierat, cum adjuraret pater ejus populum; extenditque ſummitatem virgæ, quam habebat in manu, & intinxit in favum mellis, & convertit manum ſuam ad os ſuum, & illuminati ſunt oculi ejus *b*.

28. Reſpondensque unus de populo, ait: Jurejurando conſtrinxit pater tuus populum, dicens: Maledictus vir, qui comederit panem hodie (defecerat autem populus)

29. Dixitque Jonathas: Turbavit pater meus terram *c*: vidiſtis ipſi, quia illuminati ſunt oculi mei, eo quod guſtaverim paululum de melle iſto:

30. Quanto magis ſi comediſſet populus de præda inimicorum ſuorum, quam reperit: nonne major plaga facta fuiſſet in Philiſthiim?

31. Percuſſerunt ergo in die illa Philiſthæos a Machmis usque in Ajalon. Defatigatus eſt autem populus nimis:

a i. ſylvam.

b Longa fame & labore debilitati. Sic oculi mentis per favum mellis ſeu uſum SS. Euchariſtiæ illuminantur.

c Chald. populum terræ.

32. Et verſus ad prædam, tulit oves, & boves, & vitulos, & mactaverunt in terra; comeditque populus cum ſanguine *a*.

a Præ fame non expectabant, dum efflueret.

33. Nuntiaverunt autem Sauli dicentes, quod populus peccaſſet Domino, comedens cum ſanguine. Qui ait: Prævaricati eſtis; volvite ad me jam nunc ſaxum grande.

34. Et dixit Saul: Diſpergimini in vulgus, & dicite eis, ut adducat ad me unusquisque bovem ſuum, & arietem, & occidite ſuper iſtud, & veſcimini, & non peccabitis Domino comedentes cum ſanguine. Adduxit itaque omnis populus unusquisq; bovem in manu ſua usque ad noctem, & occiderunt ibi.

35. Ædificavit autem Saul altare *b* Domino; tuncque primum cœpit ædificare altare Domino.

b In monumentum victoriæ & ad ſacrificia pacifica.

36. Et dixit Saul: Irruamus ſuper Philiſthæos nocte, & vaſtemus eos usquedum illuceſcat mane, nec relinquamus ex eis virum. Dixitque populus: Omne, quod bonum videtur in oculis tuis, fac. Et ait ſacerdos *c*: Accedamus huc ad Deum.

c Summus.

37. Et conſuluit Saul Dominum: Num perſequar Philiſthiim? ſi trades eos in manus Iſrael? Et non reſpondit ei in die illa.

38. Dixitque Saul: Applicate huc univerſos angulos *d* populi: & ſcitote, & videte, per quem acciderit peccatum hoc hodie.

d i. principes & capita.

39. Vivit Dominus ſalvator Iſrael, quia ſi per Jonatham filium meum factum *e* eſt, absque retractatione morietur. Ad quod nullus contradixit ei de omni populo.

e ſc. peccatum.

40. Et ait ad univerſum Iſrael: Separamini vos in partem unam, & ego cum Jonatha filio meo ero in parte altera. Reſponditque populus ad Saul: Quod bonum videtur in oculis tuis, fac.

41. Et dixit Saul ad Dominum Deum Iſrael: Domine Deus Iſrael da indicium: quid eſt, quod non reſponderis ſervo tuo hodie? Si in me, aut in Jonatha filio meo, eſt iniquitas hæc, da oſtenſionem; aut ſi hæc iniquitas eſt in populo tuo, da ſanctitatem. Et deprehenſus eſt Jonathas, & Saul, populus autem exivit *f*.

f Fuit abſolutus a ſortibus.

42. Et ait Saul: Mittite ſortem inter me, & inter Jonatham filium meum. Et captus eſt Jonathas.

43. Dixit autem Saul ad Jonatham: Indica mihi, quid feceris. Et indicavit ei Jonathas, & ait: Guſtans guſtavi in ſummitate virgæ,

32. A obróciwſzy ſię do łupow, pobrał owce y woły y ćielce, y rzezali ná źiemi y iadł lud ze krwią.

33. Y powiedźieli Saulowi mowiąc: że lud zgrzeſzył Pánu, iedząc ze krwią. Ktory rzekł: Zgrzeſzyliśćie: przytoczćie do mnie iuż teraz kámień wielki.

34. Y rzekł Saul: Rozbieżćie ſię między lud, á rzeczcie im, áby przywiodł do mnie káżdy wołu ſwego y báráná zábiyćie ná nim, á iedźćie, á nie zgrzeſzyćie Pánu, iedząc ze krwią. A ták przywiodł wſzytek lud káżdy wołu w ręce ſwoiey áż do nocy: y zábiiáli tám.

35 Y zbudował Saul ołtarz Pánu: á tedy naprzod począł budowáć ołtarz Pánu.

36. Y rzekł Saul: Przypádnimy ná Philiſtyny w nocy, á burzmy ie, áż obiáśnieie zaránek, y niezoſtawmy z nich męża. A lud odpowiedźiał: Czyń wſzytko, co ſię zda bydź dobrze w oczách twoich. Y rzekł kápłan: Przyſtąpmy ſam do Bogá.

37. Y rádźił ſię Saul Pána: Mámli gonić Philiſtyny? Daſzli ie w ręce Izráelowi? Y nie odpowiedźiał mu dniá onego.

38. Y rzekł Saul: Przywiedźćie tu wſzytkie węgły ludu: á dowiáduyćie ſię, y pátrzćie, przez kogo ſtał ſię grzech ten dźiś.

39. Żywie Pan zbáwićiel Izráelſki, iż ieſli przez Jonáthę ſyná mego ſię ſtał, bez żadnego odmienienia umrze. Ná co mu ſię żaden ze wſzytkiego ludu nie ſprzećiwił.

40. Y rzekł do wſzego Izráelá: Odſtąpćie wy ná iednę ſtronę, á ia z Jonáthą ſynem moim będę ná drugiey ſtronie. Y odpowiedźiał lud Saulowi: Co ieſt dobrego w oczách twoich, uczyń.

41. Y rzekł Saul do Pána Bogá Izráelowego: Pánie Boże Izráelow day znák: Co ieſt, żeś nie odpowiedźiał ſłudze twemu dźiśia? Ieſli ná mnie ábo ná Jonáćie ſynu moim ieſt tá nieprawość, day pokazánie; ábo ieſli tá nieprawość ieſt ná ludu twoim, day poświącenie. Y náleźion ieſt Jonáthás y Saul, á lud wyſzedł.

42. Y rzekł Saul: Rzuććie los między mną á między Jonáthą ſynem moim. Y padł los ná Jonáthę.

43. Y rzekł Saul do Jonáthy: Powiedz mi, coś uczynił. Y powiedźiał mu Jonáthás y rzekł: Koſztuiąc ſkoſztowałem końcem laſki,

ktora byłá w ręce moiey, trochę miodu, á oto ia umieram.

44. Y rzekł Saul: To mi niech uczyni Bog, y to niech przyczyni, że śmierćią umrzeſz Jonáthá.

45. Y rzekł lud do Saulá: A więc Jonáthás umrze, ktory uczynił zbáwienie to wielkie w Izráelu? To nieſłuſzna: żywie Pan, ieſli ſpádnie włos z głowy iego ná źiemię, bo z Bogiem czynił dźiśia. Wybáwił tedy lud Jonáthę, że nie umárł.

46. Y odiáchał Saul, á nie gonił Phyliſtynow; á Philiſtynowie też poſzli ná mieyſcá ſwoie.

47. A Saul potwierdźiwſzy kroleſtwo nád Izráelem, walczył w około przećiw wſzytkim nieprzyiaćiołom iego przećiw Moáb, y ſynom Ammon, y Edom, y Krolem Sobá, y Philiſtynem, á gdźieśiekolwiek obroćił, wygrawał.

48. Y zebrawſzy woyſko poráźił Amáleká, y wyrwał Izráelá z ręki puſtoſzących go.

49. A ſynowie Saulowi byli Jonáthás y Jeſſui, y Melchiſua: á imioná dwu corek iego, imię pierworodney Merob, á imię młodſzey Michol.

50. A imię żony Saulowey Achinoám corká Achimáás: á imię hetmána woyſká iego Abner, ſyn Ner, brát ſtryieczny Saulow.

51. A Cis był oćiec Saulow, á Ner oćiec Abnerow ſyn Abielow.

52. A walká przećiw Philiſtynom byłá tęga po wſzytkie dni Saulowe. Bo kogokolwiek uyźrzał Saul mężá śilnego y ſpoſobnego ná woynę, przyimował go do śiebie.

ROZDZIAŁ XV.

Sámuel z roſkazánia Bożego Saulowi Amálechity roſkazał wygubić. Ale on to przeſtąpiwſzy, y Krolá Agág, y co lepſze plony záchował: przeco Sámuel go karze, przekłádáiąc poſłuſzeńſtwo nad ofiáry. Potym ſam Sámuel zábił Agág, á Saula od Páná porzuconego żáłuie.

1. Y Rzekł Sámuel do Saulá: Mnie poſłał Pan ábym ćię pomázał ná kroleſtwo, nád ludem iego Izráelſkim: á ták teraz ſłuchay głoſu Páńſkiego:

2. To mowi Pan záſtępow: Obliczyłem, cokolwiek uczynił Amálek Izráelowi, iáko ſię mu záſtáwił ná drodze, gdy wychodźił z Ægyptu.

3. Prze-

quæ erat in manu mea, paululum mellis, & ecce ego morior.

44. Et ait Saul: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Jonatha.

45. Dixitque populus ad Saul: Ergone Jonathas morietur, qui fecit ſalutem hanc magnam in Iſrael? hoc nefas eſt *a*: vivit Dominus, ſi ceciderit capillus de capite ejus in terram, quia cum Deo *b* operatus eſt hodie. Liberavit ergo populus Jonatham, ut non moreretur.

46. Receſſitque Saul, nec perſecutus eſt Philiſthiim; Porro Philiſthiim abierunt in loca ſua.

47. Et Saul, confirmato *c* regno ſuper Iſrael, pugnabat per circuitum adverſum omnes inimicos ejus *d*, contra Moab & filios Ammon, & Edom, & reges Soba, & Philiſthæos: & quocumque ſe verterat, ſuperabat.

48. Congregatoque exercitu percuſſit Amalec *e*. Et eruit Iſrael de manu vaſtatorum ejus.

49. Fuerunt autem filii Saul: Jonathas, & Jeſſui *f*, & Mechiſua: & nomina duarum filiarum ejus, nomen primogenitæ Merob, & nomen minoris Michol.

50. Et nomen uxoris Saul Achinoam, filia Achimaas; & nomen principis militiæ ejus Abner, filius Ner, patruelis *g* Saul.

51. Porro Cis fuit pater Saul, & Ner pater Abner, filius Abiel.

52. Erat autem bellum potens adverſum Philiſthæos omnibus diebus Saul. Nam quemcumque viderat Saul virum fortem, & aptum ad prælium, ſociabat eum ſibi.

CAPUT XV.

Saul miſſus à Domino ad delendum funditus Amalec, 3. Agag eorum regem multamque prædam reſervat, 8. Inobedientiæ arguitur ideoque a regno rejicitur, 16. Samuel interfecto Agag, luget Saul reprobatum, 13.

1. ET dixit Samuel ad Saul: Me miſit Dominus, ut ungerem te in regem ſuper populum ejus Iſrael; Nunc ergo audi vocem Domini:

2. Hæc dicit Dominus exercituum: Recenſui, *h* quæcumque fecit Amalec Iſraeli *i*, quomodo reſtitit ei in via, cum aſcenderet de Ægypto.

3. Nunc

a Chald. abſit.
b Deo adjuvante.
c Quaſi denuo recuperato; ſcilicet excuſſo aliquatenus Philiſthæorum jugo. Unde colligere eſt: prædicta bella aliquamdiu perduraſſe: puta annos 10. ad annum usque 2921.
d In quibus debellandis aliquot iterum annos impendit, ad annum usque 2929.
e Puta anno ſequenti 2930.
f Alias Aminadab.
g Hebr. & Chald. patrui.
h Chald. recordatus ſum.
i Exod. 17. 18.

3. Nunc ergo vade, & percute Amalec, & demolire univerſa ejus: non parcas ei, & non concupiſcas ex rebus ipſius aliquid; ſed interfice a viro usque ad mulierem, & parvulum atque lactentem, bovem, & ovem, camelum & aſinum.

4. Præcepit itaque Saul populo, & recenſuit eos quaſi agnos: ducenta millia peditum, & decem millia virorum Juda.

5. Cumque veniſſet Saul usque ad civitatem Amalec, tetendit inſidias in torrente.

6. Dixitque Saul Cinæo *a*: Abite, recedite, atque deſcendite ab Amalec: ne forte involvam te cum eo. Tu *b* enim feciſti miſericordiam cum omnibus filiis Iſrael, cum aſcenderent de Ægypto. Et receſſit Cinæus de medio Amalec.

a Poſteris Jetro ſoceri Moyſis.
b i. majores tui.

7. Percuſſitque Saul Amalec, ab Hevila, donec venias ad Sur, quæ eſt e regione Ægypti.

8. Et apprehendit Agag regē Amalec vivum; omne autem vulgus interfecit in ore gladii.

9. Et pepercit Saul & populus Agag, & optimis gregibus ovium, & armentorum, & veſtibus, & arietibus *c*, & univerſis, quæ pulchra erant, nec voluerunt diſperdere ea; quidquid vero vile fuit, & reprobum *d*, hoc demoliti ſunt.

c Chald. craſſis & ſaginatis.
d Contemptibile.

10 Factum eſt autem verbum Domini ad Samuel, dicens:

11. Pœnitet me, quod conſtituerim Saul regem: quia dereliquit me, & verba mea opere non implevit. Contriſtatusque eſt Samuel, & clamavit ad Dominum tota nocte.

12. Cumque de nocte *e* ſurrexiſſet Samuel, ut iret ad Saul mane; nuntiatum eſt Samueli, eo quod veniſſet Saul in Carmelum, & erexiſſet ſibi *f* fornicem triumphalem, & reverſus tranſiſſet, deſcendiſſetque in Galgala. Venit ergo Samuel ad Saul, & Saul offerebat holocauſtum Domino de initiis prædarum, quæ attulerat ex Amalec.

e i. diluculo.
f ad ſuam gloriam, adſcribens victoriam ſuæ induſtriæ & bellicæ virtuti.

13. Et cum veniſſet Samuel ad Saul, dixit ei Saul: Benedictus tu Domine *g*, implevi verbum Domini.

g Apud Dominum.

14. Dixitque Samuel: Et quæ eſt hæc vox gregum, quæ reſonat in auribus meis, & armentorum, quam ego audio?

15. Et ait Saul: de Amalec adduxerunt ea: pepercit enim populus melioribus ovibus, & armentis, ut immolarentur Domino Deo tuo; reliqua vero occidimus.

16. Ait autem Samuel ad Saul: Sine me *h*, &

h ſc. loqui.

3. Przetož teraz idź, á pobiy Amáleká, á zburz wſzytko iego: nie przepuſczay mu, áni pożąday niczego z rzeczy iego; ále wybiy od męžá áž do niewiáſty, y dźiećię y ſsącego, wołu y owcę, wielbłądá y oſłá.

4. Roſkazał tedy Saul ludowi, y policzył ie iáko báránki: dwie śćie tyśięcy pieſzych, y dźieśięć tyśięcy mężow Judzkich.

5. A gdy przyćiągnął Saul áž do miáſtá Amálek, uczynił záſadzkę przy potoku.

6. Y rzekł Saul Cynæowi: Idźćie, odſtąpćie, wynidźćie od Amálek: ábych ſnadź nie zágárnął ćię z nim. Boś ty uczynił miłośierdźie ze wſzytkimi ſyny Izráelowymi, gdy wychodźili z Ægyptu. Y odſtąpił Cineyczyk z pośrzodku Amálek.

7. Y poráźił Saul Amálek od Hewilá, áž przyiydźieſz do Sur, ktory ieſt ná przeciw Ægyptowi.

8. Y poimał Agágá Krolá Amálek żywego; á wſzytek lud pobił páſczeką mieczá.

9. Y przepuśćił Saul y lud Agágowi y co lepſzym trzodom owiec y bydłá, y ſzátom, y báránom, y wſzytkim rzeczom co piękniey-ſzym, áni chćieli ich wyniſczyć; á cokolwiek było podłego y nikczemnego, to pokáźili.

10. Y ſstáło ſię ſłowo Páńſkie do Sámuela rzekąc:

11. Zal mi, żem uczynił Saulá Krolem: bo mię opuśćił, á ſłowá mego ſkutkiem nie wypełnił. Y záfráſował ſię Sámuel, y wołał do Páná cáłą noc.

12. A gdy wſtał w nocy Sámuel, áby ſzedł do Saulá ráno; dano znáć Sámuelowi: że Saul przyſzedł do Cármelá, y poſtáwił ſobie frámbogę triumphálną, á wroćiwſzy ſię pojáchał y wſtąpił do Gálgálá. Przyſzedł tedy Sámuel do Saulá, á Saul ofiárował cáłopalenie Pánu z pierwoćin korzyśći, ktore był przygnał od Amáleká.

13. A gdy przyſzedł Sámuel do Saulá, rzekł do niego Saul: Błogoſłáwionyś ty Pánu, wypełniłem ſłowo Páńſkie.

14. Y rzekł Sámuel: A coż to zá wrzaſk trzody, ktory brzmi w uſzách moich, y rogátego bydłá, ktory ia ſłyſzę?

15. Y rzekł Saul: Z Amálek przygnano ie: bo lud przepuśćił co lepſzym owcam y bydłu, áby ie ofiárowano Pánu Bogu twemu; á oſtátekeſmy pobili.

16. Y rzekł Sámuel do Saulá: Dopuść mi, á po

á powiemći, co mowił Pan do mnie w nocy. Y rzekł mu: Powiedź.

17. Y rzekł Samuel: Izali gdyś był máły w oczách twoich, nie sſtałeś ſię głową nád pokoleńmi Izráelowemi? Y pomázał ćie Pan zá krolá nád Izráelem,

18. Y poſłał ćie Pan w drogę, y rzekł: Idź, á wybiy grzeſzniki Amálek, á będźieſz walczył ná nie, áż ie do ſzczętu wytráćiſz.

19. Czemużeś nie ſłuchał głoſu Páńſkiego; áleś ſię rzućił do korzyśći, y uczyniłeś złe przed oczymá Páńſkimi?

20. Y rzekł Saul do Sámuelá: Y owſcem uſłuchałem głoſu Páńſkiego, y ſzedłem w drogę, w ktorą mię Pan poſłał, y przywiodłem Agága Krola Amálek, y pobiłem Amálek.

21. A lud pobrał z korzyśći owce y woły pierwoćiny tych, ktore ſą pobite, áby ie ofiárował Pánu Bogu ſwemu w Galgálách.

22. Y rzekł Sámuel: Azaż Pan chce cáłopalenia y ofiar, á nieráczey áby ſłuchano głoſu Páńſkiego? Lepſze bowiem ieſt poſłuſzeńſtwo niżli ofiáry; á uſłucháć lepiey niżli ofiárowáć tłuſtość bááranow.

23. Bo iákoby grzech wieſzczbiárſtwá ieſt, przećiwić ſię; á iáko złość bałwochwálſtwá, nie chćieć ſłucháć. Zá to tedy żeś odrzućił mowę Páńſką, odrzućił ćię Pan, ábyś nie był Krolem.

24. Y rzekł Saul do Sámuelá: Zgrzeſzyłem, żem przeſtąpił mowę Páńſką y ſłowá twoie, boiąc ſię ludu, y ſłucháiąc głoſu ich.

25. Ale teraz proſzę, znoś grzech moy, á wroć ſię zemną, że ſię pokłonię Pánu.

26. Y rzekł Sámuel do Saulá: Nie wrocę ſię z tobą; boś odrzućił ſłowo Páńſkie, y odrzućił ćię Pan, ábyś nie był Krolem nád Izráelem.

27. Y obroćił ſię Sámuel, áby poſzedł: á on uchwyćił wierzch płaſzczá iego, ktory ſię też oderwał.

28. Y rzekł do niego Sámuel: Oderwał Pan kroleſtwo Izráelſkie dźiś od ćiebie, y dał ie bliźniemu twemu lepſzemu niżliś ty.

29. A zwyćiężcá w Izráelu nie przepuśći, áni żalem ſię nie zmiękczy, bo nie ieſt człowiekiem, żeby miał żáłowáć.

30. A on rzekł: Zgrzeſzyłem; wſzákże teraz uczći mię przed ſtárſzymi ludu mego, y przed Izráelem, á wroć ſię zemną, ábyś ſię pokłonił Pánu Bogu twemu.

31. Wro-

& indicabo tibi, quæ locutus ſit Dominus ad me nocte. Dixitque ei: Loquere.

17. Et ait Samuel: Nonne cum parvulus eſſes in oculis tuis *a*, caput in tribubus Iſrael factus es? unxitque te Dominus in regem ſuper Iſrael.

18. Et miſit te Dominus in viam, & ait: Vade, & interfice peccatores Amalec, & pugnabis contra eos usque ad internecionem eorum.

19. Quare ergo non audiſti vocem Domini; ſed verſus ad prædam es, & feciſti malum in oculis Domini?

20. Et ait Saul ad Samuelem: Immo audivi vocem Domini, & ambulavi in via, per quam miſit me Dominus, & adduxi Agag regem Amalec, & Amalec interfeci.

21. Tulit autem de præda populus oves, & boves, primitias eorum *b*, quæ cæſa ſunt, ut immolet Domino Deo ſuo in Galgalis.

22. Et ait Samuel: *c* Numquid vult Dominus holocauſta, & victimas, & non potius, ut obediatur voci Domini? Melior eſt enim obedientia quam victimæ *d*; & auſcultare magis quam offerre adipem arietum.

23. Quoniam quaſi peccatum ariolandi eſt, repugnare; & quaſi ſcelus idololatriæ, nolle acquieſcere *e*. Pro eo ergo, quod abjeciſti ſermonem Domini, abjecit te Dominus, ne ſis rex.

24. Dixitque Saul ad Samuelem: Peccavi, quia prævaricatus ſum ſermonem Domini, & verba tua, timens populum, & obediens voci eorum.

25. Sed nunc porta *f*, quæſo peccatum meum, & revertere mecum, ut adorem Dominū.

26. Et ait Samuel ad Saul: Non revertar tecum, quia projeciſti ſermonem Domini, & projecit te Dominus, ne ſis rex ſuper Iſrael.

27. Et converſus eſt Samuel, ut abiret: ille autem apprehendit ſummitatem pallii ejus, quæ & ſciſſa eſt.

28. Et ait ad eum Samuel: *g* Scidit Dominus regnum Iſrael a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te.

29. Porro Triumphator *h* in Iſrael non parcet, & pœnitudine non flectetur: neque enim homo eſt, ut agat pœnitentiam.

30. At ille ait: Peccavi; ſed nunc honora me coram ſenioribus populi mei, & coram Iſrael, & revertere mecum, ut adorem Dominum Deum tuum.

31. Re-

a Tuo judicio.

b Hebr. anathematis.

c Sup. 13. 13. Eccli. 4. 17. Oſee 6. 6. Matth. 9. 13. & 12. 7.

d Quia per victimam aliena caro, per obedientiam propria voluntas mactatur, ait S. Greg.

e i. obedire Deo.

f Suſtine, vel tolera. Chald. re. mitte ſeu Ignoſce.

g Infr. 28. 17.

h Hebr. victoria ſeu victoriæ auctor, Chald. Dominus victoriarum.

31. Reverſus ergo Samuel ſecutus eſt Saulem: & adoravit Saul Dominum.

32. Dixitque Samuel: Adducite ad me Agag regem Amalec. Et oblatus eſt ei Agag pinguiſſimus, & tremens. Et dixit Agag: Siccine ſeparat amara mors?

33. Et ait Samuel: Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, ſic absque liberis erit inter mulieres mater tua. Et in fruſta concidit *a* eum Samuel coram Domino in Galgalis.

a Hebr. diſſecuit, ſeu fecit ſecari.

34. Abiit autem Samuel in Ramatha; Saul vero aſcendit in domum ſuam in Gabaa.

35. Et non vidit Samuel ultra Saul usque ad diem mortis ſuæ; verumtamen lugebat Samuel Saulem, quoniam Dominum pœnitebat, quod conſtituiſſet eum regem ſuper Iſrael.

31. Wroćiwſzy ſię tedy Sámuel ſzedł zá Saulem: y pokłonił ſię Saul Pánu,

32. Y rzekł Sámuel: Przywiedzćie do mnie Agág Krolá Amálek. Y przywiedźiono przeden Agága bárzo tłuſtego y drżącego. Y rzekł Agág: Y tákli rozłącza gorzká śmierć?

33. Y rzekł Sámuel: Iáko miecz twoy uczynił, że bez dźieći były niewiáſty, ták bez dźieći będźie między niewiáſtami mátká twoia. Y rozśiekał go w ſztuki przed Pánem w Galgálách.

34. Y poſzedł Sámuel do Ramátha; á Saul wſtąpił do domu ſwego do Gabáá.

35. Y niewidźiał więcey Sámuel Saulá áż do dniá śmierći ſwey; wſzákże płákał Sámuel Saulá, że Pan żáłował, iż go uczynił Krolem nád Izráelem.

CAPUT XVI.

Reprobato Saule Dominus Samuelem mittit ad Iſai Bethlehemitem, 1. David inter fratres minimus in regem ungitur, 13. Cithara pſallens coram Saule agitato ſpiritu malo illum alleviat, 19.

1. Dixitque* Dominus ad Samuelem: Usquequo tu luges Saul; cum ego projecerim eum, ne regnet ſuper Iſrael? Imple cornu tuum oleo, & veni, ut mittam te ad Iſai Bethlehemitem; providi enim in filiis ejus mihi regem.

* Anno M. circiter 2934. Ant. Chr. 1070. ætatis Davidis 15. cum Samuel tunc annum agens 85. per annos 3. defleviſſet Saulem.

2. Et ait Samuel: Quo modo vadam? audiet enim Saul, & interficiet me. Et ait Dominus: Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices: Ad immolandum Domino veni.

3. Et vocabis Iſai ad victimam, & ego oſtendam tibi, quid facias, & unges, quemcumque monſtravero tibi.

4. Fecit ergo Samuel, ſicut locutus eſt ei Dominus. Venitque in Bethlehem, & admirati ſunt ſeniores civitatis, occurrentes ei, dixeruntque: Pacificusne *b* eſt ingreſſus tuus?

b Sc. timebant, ne aliquem vellet punire.

5. Et ait: Pacificus; Ad immolandum Domino veni, ſanctificamini, & venite mecum, ut immolem. Sanctificavit ergo Iſai, & filios ejus, & vocavit eos ad ſacrificium *c*.

c i. ad convivium quod fiebat ex victima.

6. Cumque ingreſſi eſſent vidit Eliab, & ait *d*: Num coram Domino eſt Chriſtus ejus?

d i. apud ſe velut conſulens Deum.

7. Et dixit Dominus ad Samuelem: ne reſpicias vultum ejus, neque altitudinem ſtaturæ ejus; quoniam abjeci eum; nec juxta intuitum homi-

ROZDZIAŁ XVI.

Wzárdźiwſzy Pan Sáulá, Dáwidá ná Kroleſtwo Sámuel pomazał. Dáwid grájąc ná hárfie przed Saulem, nieco mu pomocy przynośił, ná trapienie, ktore ćierpiał od złego Duchá.

1. Y Rzekł Pan do Sámuelá: Pokiż płáczeſz Saulá, gdyżem go ia odrzućił, áby nie krolował nád Izráelem? nápełni rog twoy oliwą, że ćię poſlę do Iſái Bethlehemczyká: bom ſobie opátrzył Krola między ſynmi iego.

2. Y rzekł Sámuel: Iákoż mam iść? bo ſię dowie Saul, y zábiie mię. Y rzekł Pan: Weźmieſz ćielcá z ſtádá w ręce twoiey, y rzeczeſz: Przyſzedłem ofiárowáć Pánu.

3. Y wzowieſz Izái ná ofiárę, á ia tobie kážę, co maſz czynić, y pomážeſz, ktoregoś kolwiek pokáżę.

4. Uczynił tedy Sámuel, iáko mu Pan mowił. Y przyſzedł do Bethlehem, y zdźiwili ſię ſtárſzy miáſta, zábieżawſzy mu y rzekli: Spokoyneli ieſt przyſzćie twoie?

5. Y rzekł: Spokoyne; Przyſzedłem ofiárowáć Pánu, poświęććie ſię, á podźćie ze mną, żebym ofiárował. A ták poświęćił Izái y ſyny iego, y wezwał ich ná ofiárę.

6. A gdy weſzli, uyźrał Eliábá, y rzekł: Izali przed Pánem ieſt pomázániec iego?

7. Y rzekł Pan do Sámuelá: nie pátrz ná twarz iego, áni ná wyſokość wzroſtu iego, bom go odrzućił; áni według poyźrzenia człowie-

wieczego ia sądzę: bo człowiek widźi co się pokázuie, á Pan pátrzy ná serce.

8. Y záwołał Isái Abinádáb, y przywiodł go przed Sámuela: Ktory rzekł: áni tego Pan obrał.

9. A Izái przywiodł Sámmá, o ktorym rzekł: Y tego Pan nie obrał.

10. A ták przywiodł Izái śiedmi synow swoich przed Sámuela; Y rzekł Sámuel do Izái: Nieobrał Pan z tych.

11. Y rzekł Sámuel do Izái: A iuż to wszyscy synowie? ktory odpowiedźiał: Iescze został mały, y páśie owce. Y rzekł Sámuel do Izái: Posli, á przywiedź go; bo nie śiędźiemy do stołu, áż on tu przyidźie.

12. A ták posłał y przywiodł go. A był lisowáty, y wdźięczny ná weyźrzeniu, y piękney twárzy. Y rzekł Pan: wstań, pomáż go, boć ten iest.

13. Wźiął tedy Sámuel rog oliwy y pomázał go w pośrzodku bráćiey iego: y obrocony iest Duch Páński ná Dáwidá, od onego dniá, y nápotym: A Sámuel wstawszy poszedł do Rámáthá.

14. A Duch Páński odstąpił od Saulá, á miotał go duch zły od Pána.

15. Y rzekli sludzy Saulowi do niego: Oto duch Boży zły miece ćię.

16. Niech roskaże Pan nász, á sludzy twoi, ktorzy są przed tobą, poszukáią człowieká, coby umiał gráć ná árfie, że gdy ćię nápádnie duch páński zły, zágra ręką swą y lżyyći będźie.

17. Y rzekł Saul do slug swoich: Opátrzćiesz mi tedy kogo dobrze gráiącego, á przywiedźćie go do mnie.

18. Y odpowiedáiąc ieden z slug rzekł: Otom widźiał syna Izái Bethlehemitczyká umieiącego gráć ná árfie, y dużego śiłą, y męża wálecznego y rostropnego w mowie, y męża gładkiego: á Pan iest z nim.

19. Posłał tedy Saul posły do Izái, mowiąc: Pośli do mnie Dawidá syná twego, ktory iest ná pástwiskách.

20. Wźiął tedy Izái osłá, náłożonego chlebem, y łagwicę winá y koźlę z koz iedno, y posłał przez rękę Dawida syná swego Saulowi.

21. Y przyszedł Dawid do Saulá, y stánął przed nim á on się go bárzo rozmiłował, y był u niego giermkiem.

22. Y posłał Saul do Izái mowiąc: Niech stoi

hominis ego judico: homo enim videt ea, quæ parent *a*, Dominus autem intuetur cor *b*.

8. Et vocavit Isai Abinadab, & adduxit eum coram Samuele. Qui dixit: Nec hunc elegit Dominus.

9. Adduxit autem Isai Samma, de quo ait: Etiam hunc non elegit Dominus.

10. Adduxit itaque Isai septem filios suos coram Samuele; & ait Samuel ad Isai: Non elegit Dominus ex istis.

11. Dixitque Samuel ad Isai: Numquid jam completi sunt filii? Qui respondit: Adhuc reliquus est parvulus *c*, & pascit oves. Et ait Samuel ad Isai: Mitte, & adduc eum: nec enim discumbemus prius, quam huc ille veniat.

12. Misit ergo, & adduxit eum; Erat autem rufus, & pulcher aspectu, decoraque facie. Et ait Dominus: Surge, unge eum, ipse est enim.

13. Tulit ergo Samuel cornu olei, *d* & unxit eum in medio fratrum ejus: & directus est Spiritus Domini a die illa in David, & deinceps: surgensque Samuel abiit in Ramatha.

14. Spiritus autem Domini recessit a Saul, & exagitabat eum *e* spiritus nequam, a Domino, *f*

15. Dixeruntque servi Saul ad eum: Ecce spiritus Dei malus exagitat te.

16. Jubeat Dominus noster, & servi tui, qui coram te sunt, quærent hominem scientem psallere cithara, ut quando arripuerit te spiritus Domini malus, psallat manu sua, & levius feras.

17. Et ait *g* Saul ad servos suos: Providete ergo mihi aliquem bene psallentem, & adducite eum ad me.

18. Et respondens unus de pueris, ait: Ecce vidi filium Isai Bethlehemitem scientem psallere, & fortissimum robore, *h* & virum bellicosum, & prudentem in verbis, & virum pulchrum: & Dominus est cum eo.

19. Misit ergo Saul nuntios ad Isai, dicens: Mitte ad me David filium tuum, qui est in pascuis.

20. Tulit itaque Isai asinum plenum *i* panibus, & lagenam vini, & hœdum de capris unum, & misit per manum David filii sui Sauli.

21. Et venit David ad Saul, & stetit coram eo: at ille dilexit eum nimis, & factus est ejus armiger.

22. Misitque Saul ad Isai dicens: Stet David

a Seu apparent oculis.
b Psal. 7. 10.
c Natu minimus.
d 2. Reg 7. 8. Psalm 77. 70. & 88. 21. Act. 7. 46. & 13. 22.
e Velut energumenum & obsessum.
f Permissus.
g Forte an. sequ. 2935.
h Infr. 25. 28.
i i. onustum.

vid in conſpectu meo: invenit enim gratiam in oculis meis.

23. Igitur quandocumque ſpiritus Domini malus arripiebat Saul, David tollebat citharam, & percutiebat manu ſua, & refocillabatur Saul, & levius habebat. *a* Recedebat enim ab eo ſpiritus malus.

a Non propter ſolum concentum muſicum, ſed propter ſacros Pſalmos, pias præces, & vota Davidis. Tirin.

CAPUT XVII.

*Philiſthæi contra Iſraelem ad pugnam congregantur, 1. Goliath gigas in armis & fortitudine confidens provocat ad ſingulare certamen, * David a patre ad fratres in caſtra mittitur, ſeque offert ad certamen, 17. Inermis occidit Goliathum, præciſumque caput, diffuſis Philiſthæis, ad Saulem tulit. 38.*

* Anno M. circiter 2942. Ant Chr. 1062. ætatis David. 23.

1. CONgregantes * autem Philiſthiim agmina ſua in prælium, convenerunt in Socho Judææ; & caſtra metati ſunt inter Socho & Azeca, in finibus Dommim.

2. Porro Saul & filii Iſrael cvngregati venerunt in Vallem terebinthi, & direxerunt aciem ad pugnandum contra Philiſthiim.

3. Et Philiſthiim ſtabant ſuper montem ex parte hac, & Iſrael ſtabat ſupra montem ex altera parte; vallisque erat inter eos.

4. Et egreſſus eſt vir ſpurius de caſtris Philiſthinorum, nomine Goliath, de Geth, altitudinis ſex cubitorum & palmi:

5. Et caſſis ærea ſuper caput ejus, & lorica ſquamata *b* induebatur; porro pondus loricæ ejus, quinque millia ſiclorum æris erat:

b Thorace ex æneis laminis ſquamatim contextis.

6. Et ocreas æreas habebat in cruribus, & clypeus æreus tegebat humeros ejus.

7. Haſtile autem haſtæ ejus, erat quaſi liciatorium texentium; ipſum autem ferrum ejus, ſexcentos ſiclos habebat ferri; & armiger ejus antecedebat eum.

8. Stansque clamabat adverſum phalangas Iſrael, & dicebat eis: Quare veniſtis parati ad prælium? Numquid ego non ſum Philiſthæus, & vos ſervi? Eligite ex vobis virum, & deſcendat ad ſingulare certamen.

9. Si quiverit pugnare mecum, & percuſſerit me, erimus vobis ſervi: ſi autem ergo prævaluero, & percuſſero eum, vos ſervi eritis, & ſervietis nobis.

10. Et ajebat Philiſthæus: Ego exprobravi *c* agminibus Iſrael hodie: Date mihi virum, & ineat mecum ſingulare certamen.

c Sc. timidam ignaviam.

11. Audiens autem Saul, & omnes Iſraelitæ,

ſtoi Dawid przed oczymá mymi: bo nálazł łáſkę w oczách moich.

23. A ták kiedykolwiek duch Páńſki zły porywał Saulá: brał Dawid árfę, y grał ręką ſwą y ochładzał ſię Saul, y lżey mu bywáło; bo duch zły odchodźił od niego.

ROZDZIAŁ XVII.

Philiſtynowie ſię zebráli ná lud Izráelſki z Goliaſzem, ktorego Dawid z roſkazánia oycowſkiego poſłan do woyſka, z proce zábił, y ućiąwſzy głowę przynioſł Saulowi.

1. A Zebrawſzy Philiſtynowie woyſká ſwe ná walkę, zeſzli ſię do Socho Judá, y położyli ſię obozem miedzy Socho y Azeká, ná gránicách Dommim.

2. A Saul y ſynowie Izráel zebrawſzy ſię przyćiągnęli do doliny Therebinthu, y uſzykowáli woyſko ku bitwie przećiw Philiſtynom.

3. A Philiſtynowie ſtáli ná gorze z tey ſtrony, á Izráelczycy ſtali ná gorze z drugiey ſtrony; á Doliná byłá miedzy nimi.

4. Y wyſzedł mąż bękárt z obozu Philiſtyńſkiego imięniem Goliath, z Geth wzwyſz ná ſześćiu łokiet y piędźi:

5. A przyłbicá miedźiána ná głowie iego, á w kárácenę łuſczáſtą ſię ubierał, á wagá kárácenę iego pięć tyśięcy ſyklow miedźi byłá.

6. Y nakolánki miedźiáne miał ná goleniách, á puklerz miedźiány zákrywał rámioná iego.

7. A oſczepiſko oſczepu iego było iáko nawoy tkácki; á grot oſczepu iego miał ſześć ſet ſyklow żeláza; á giermek iego ſzedł przed nim.

8. Y ſtánąwſzy wołał ná uſce Izráelſkie, y mowił im: Czemuśćie wyćiągnęli gotowi ku bitwie? Ażam ia nie, ieſt Philiſtyn, á wyśćie ſłudzy Saulowi? Obierzćie z śiebie mężá, á niechay wynidźie ná poiedynek.

9. Będźieli ſię mogł dotkáć zemną, á zábiie mię, będźiemy wáſzy niewolnicy: lecz ieſli ia przemogę y zábiię go, wy będźiećie niewolniki, y będźiećie nam ſłużyć.

10. Y mawiał Philiſtyn: iam dźiś urągał uſcom Izráelſkim: Dayćie mi mężá, y niech czyni zemną poiedynkiem.

11. A uſłyſzawſzy Saul y wſzyſcy Izáelczycy

cy tákowe mowy Philiſtyńczyká, zdumiewáli ſię, y lękáli bárzo.

12. A Dawid był ſyn mężá Ephratheyczyká, o ktorym wzſzey powiedźiano, z Bethlehem Judá, ktoremu imię było Izai, ktory miał ośmi ſynow, á był mąż zá dni Saulowych ſtáry y zeſzły w lećiech miedzy mężámi.

13. Y poſzli trzey ſynowie iego ſtárſzy zá Saulem ná woynę: á imioná trzech ſynow iego, ktorzy poſzli ná woynę: Eliáb pierworodny, á wtory Abinádáb, á trzeći Sámmá.

14. Lecz Dawid był namnieyſzy. Gdy tedy trzey ſtárſzy ſzli zá Saulem,

15. Odſzedł Dawid, y wroćił ſię od Saulá, áby páſł trzodę oycá ſwego w Bethlehem.

16. A Philiſthyńczyk wychadzał ráno y wieczor, y ſtawał przez czterdźieśći dni.

17. Rzekł tedy Izai do Dawidá ſyná ſwego: Weźmi bráćiey ſwey ephi prážmá y dźieśięćioro chlebá tego, á bież do obozu do bráćiey ſwey,

18. A dźieśięć ſerow tych zánieśieſz do rothmiſtrzá: á náwiedźiſz bráćią ſwą ieſli ſię im dobrze wiedźie, y z ktoremi ſą uſzykowáni, dowiedz ſię.

19. A Saul y oni, y wſzyſcy ſynowie Izráelowi w Doline Therebinthu walkę wiedli z Philiſtynámi.

20. Wſtał tedy Dawid ráno, y poruczył trzodę ſtrożowi: á nábrawſzy ná ſię poſzedł, iáko mu był przykazał Izai. Y przyſzedł ná mieyſce Mágáłá, y do woyſká, ktore wyſzedſzy ku bitwie okrzyk było uczyniło w potykániu.

21. Bo ſię był zſzykował lud Izráelſki, ále y Philiſtynowie przećiwko byli pogotowiu.

22. Zoſtáwiwſzy tedy Dawid rzeczy, ktore był przeyniosł pod ręką ſtrożá u tłomokow, bieżał ná mieyſce bitwy, y pytał ſię, ieſli ſię ná wſzem dobrze powodźiło bráćiey iego.

23. A gdy on ieſzcze rozmawiał z nimi, ukazał ſię mąż on bękárt wſtępuiący imieniem Goliath, Philiſtyn, z Geth, z obozu Philiſtynow: y gdy mowił teſz ſłowá, ſłyſzał Dawid.

24. A wſzyſcy Izráelczycy, gdy uyźrzeli mężá, ućiekli od oblicza iego, boiąc ſię go bárzo.

25. Y rzekł ktoś ieden z Izráelczykow: A widźieliżeśćie tego mężá, ktory wychodźi? Wy-

tæ, ſermones Philiſthæi hujuscemodi, ſtupebant, & metuebant nimis.

12. David autem erat filius viri Ephratæi, de quo *a* ſupra dictum eſt, de Bethlehem Juda, cui nomen erat Iſai, qui habebat octo filios & erat vir in diebus Saul ſenex, & grandævus inter viros.

a Sup. 16. 1.

13. Abierunt autem tres filii ejus majores poſt Saul in prælium: & nomina trium filiorum ejus, qui perrexerunt ad bellum: Eliab primogenitus, & ſecundus Aminadab, tertiusque Samma.

14. David autem erat minimus. Tribus ergo majoribus ſecutis Saulem,

15. Abiit David, & reverſus eſt a Saul, ut paſceret gregem patris ſui in Bethlehem.

16. Procedebat vero Philiſthæus mane & veſpere, & ſtabat quadraginta diebus.

17. Dixit autem Iſai ad David filium ſuum: Accipe fratribus tuis ephi polentæ *b*, & decem panes iſtos, & curre in caſtra ad fratres tuos.

b i. frumenti toſti.

18. Et decem formellas caſei, has deferes ad tribunum: & fratres tuos viſitabis, ſi recte agant, & cum quibus *c* ordinati ſunt, diſce.

c Militibus & duce.

19. Saul autem, & illi, & omnes filii Iſrael in valle terebinthi pugnabant adverſum Philiſthiim.

20. Surrexit itaque David mane, & commendavit gregem cuſtodi: & onuſtus abiit, ſicut præceperat ei Iſai. Et venit ad locum Magala *d* & ad exercitum, qui egreſſus ad pugnam vociferatus erat in certamine.

d 70. Rotunditatem. Chald. caſtra.

21. Direxerat enim aciem Iſrael, ſed & Philiſthiim ex adverſo fuerant præparati,

22. Derelinquens ergo David vaſa *e* quæ attulerat, ſub manu cuſtodis ad ſarcinas *f*, cucurrit ad locum certaminis, & interrogabat, ſi omnia recte agerentur erga fratres ſuos?

e Sc. ſarcinas.

f Cuſtodientis militum impedimenta.

23. Cumque adhuc ille loqueretur eis, apparuit vir ille ſpurius aſcendens, Goliath nomine, Philiſthæus de Geth, de caſtris Philiſthinorum: & loquente eo, hæc eadem verba audivit David.

24. Omnes autem Iſraelitæ, cum vidiſſent virum, fugerunt a facie ejus, timentes eum valde.

25. Et dixit unusquiſpiam de Iſrael: Num vidiſtis virum hunc, qui aſcendit? ad expro-

bran-

brandum enim Iſraeli aſcendit. Virum ergo, qui percuſſerit eum, ditabit rex divitiis magnis, & filiam ſuam dabit ei, & domum patris ejus faciet absque tributo *a* in Iſrael.

a Hebr. & 70. liberam, Chald. nobilem & illuſtrem

26. Et ait David adviros,qui ſtabant ſecum, dicens: Quid dabitur viro, qui percuſſerit Philiſthæum hunc, & tulerit opprobrium de Iſrael? quis enim eſt hic Philiſthæus incircumciſus, qui exprobravit acies Dei viventis?

27. Referebat autem ei populus eundem ſermonem, dicens: Hæc dabuntur viro, qui percuſſerit eum.

28. Quod cum audiſſet Eliab frater ejus major, loquente eo cum aliis, iratus eſt contra David, & ait: Quare veniſti, & quare dereliquiſti pauculas oves illas in deſerto? ego novi ſuperbiam tuam, & nequitiam cordis tui: quia, ut videres prælium, deſcendiſti.

29. Et dixit David. Quid feci? numquid non verbum eſt *b*?

b ſc. quod dixi.

30. Et declinavit paululum ab eo ad alium: dixitque eumdem ſermonem. Et reſpondit ei populus verbum, ſicut prius.

31. Audita ſunt autem verba, quæ locutus eſt David, & anuntiata in conſpectu Saul.

32. Ad quem cum fuiſſet adductus, locutus eſt ei: Non concidat cor cujusquam in eo *c*: ego ſervus tuus vadam, & pugnabo adverſus Philiſthæum.

c i. propter eum, ſc. Goliath.

33. Et ait Saul ad David: Non vales reſiſtere Philiſthæo iſti, nec pugnare adverſus eum: quia puer es, hic autem vir bellator eſt ab adoleſcentia ſua.

34. Dixitque David ad Saul: *d* Paſcebat ſervus tuus patris ſui gregem, & veniebat leo *e*, vel urſus, & tollebat arietem de medio gregis:

d Eccli. 47. 3.

e David tropologice bonum paſtorem & allegorice ipſum Chriſtum deſignat, leo & urſus diabolum &c.

35. Et perſequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum: & illi conſurgebant adverſum me, & apprehendebam mentum eorum, & ſuffocabam, interficiebamque eos.

36. Nam & leonem, & urſum interfeci ego ſervus tuus: erit igitur & Philiſthæus hic incircumciſus, quaſi unus ex eis. Nunc vadam, & auferam opprobrium populi: quoniam quis eſt iſte Philiſthæus incircumciſus, qui auſus eſt maledicere exercitui Dei viventis

37. Et ait David: Dominus, qui eripuit me de manu leonis, & de manu urſi, ipſe me liberabit de manu Philiſthæi hujus. Dixit autem Saul ad David:, Vade, & Dominus tecum ſit.

28. Et

Wychodźi áby urągał Izráelowi. Mężá tedy, ktoryby go zábił, ubogáći Krol bogáctwy wielkimi, y da mu corkę ſwoię, á dom oy á iego uczyni wolnym od podatkow w Izráelu.

26. Y rzekł Dawid do mężow, ktorzy z nim ſtali, mowiąc: Co dádzą mężowi, ktory zábiie Philiſtyná tego, á odeymie hańbę od Izráelá? Bo coż to zá Philiſtyńczyk nieobrzezániec, ktory urągał uſcom Bogá żywiącego?

27 Y powiádał mu lud też mowę, mowiąc: To dádzą mężowi, ktory go zábiie.

28. Co gdy uſłyſzał Eliáb brát iego ſtárſzy, gdy on mowił z drugimi, rozgniewał ſię ná Dawidá, y rzekł: Po coś przyſzedł, á czemuś opuśćił trochę owiec onych ná púſczy? Znamći ia pychę twoię, y niecnotę ſercá twego: boś przyſzedł, żebyś widźiał bitwę.

29. Y rzekł Dawid: Cożem uczynił? ázaż to nie ieſt ſłowo?

30. Y uſtąpił trochę od niego ku drugiemu, y rzekł też mowę. Y odpowiedźiał mu lud ſłowo iáko y pierwey.

31. Y uſłyſzano ſłowá, ktore mowił Dawid, y powiedźiano ie przed oczymá Saul.

32. Do ktorego gdy był przywiedźiony, rzekł mu: Niech nie upada ſerce niczyie dla tego: Ia ſługá twoy poydę, á potkam ſię z Philiſtynem.

33. Y rzekł Saul do Dawidá: Niemożeſz ſię oprzeć Philiſtynowi temu, áni ſię z nim potkáć: boś ty młodźieńczyk, á ten mąż walecny od młodośći ſwoiey.

34. Y rzekł Dawid do Saulá: Paſał ſługá twoy trzodą oycá ſwego, á przychodźił lew ábo niedźwiedź, y porywał báráná z pośrzodká trzody:

35. Y goniłem ie y byłem ie, y widźierałem z páſczeki ich: á oni rzucáli ſię ná mię, y uymowałem gárdłá ich, y uduſzałem, y zábiiałem ie.

36. Bo y lwá, y niedźwiedźiá zábiłem ia ſługá twoy: á ták będźie y ten Philiſtyńczyk nieobrzezániec, iáko ieden z nich. Teraz poydę á odeymę hańbę ludu: bo coż to ieſt zá Philiſtyn nieobrzezány? ktory śmiał złorzeczyć woyſku Bogá żywego?

37. Y rzekł Dawid: Pan ktory mię wyrwał z ręki lwá, y z ręki niedźwiedźiá, ten mię wybáwi z ręki Philiſtyná tego. Y rzekł Saul do Dawidá: Idź, á Pan niech z tobą będźie.

38. Y

38. Y oblokł Saul Dawidá w ſzáty ſwoie, y włożył helm miedźiáni ná głowę iego, y ubrał go w kárácenę.

39. Przypáſawſzy tedy Dawid miecz iego ná ſzáty ſwoie, iął koſztowáć, ieſliby zbroyno mogł chodźić: bo niemiał zwyczáiu. Y rzekł Dawid do Saulá: Niemogę ták chodźić, bo niemam zwyczáiu. Y złożył ie,

40. Y wźiął kiy ſwoy, ktory záwſze miał w ręku: y obrał ſobie pięć iáſniuśienieczkich kámieni z potoká, y włożył ie w torbę páſterſką, ktorą miał przy ſobie, á procę nioſł w ręku: y wyſzedł przećiw Philiſtynowi.

41. Lecz Philiſtyn ſzedł krocząc, y przybliżáiąc ſię przećiw Dawidowi, á giermek iego przed nim.

42. A gdy Philiſtyńczyk weyźrzał, y obaczył Dawidá, wzgárdźił im. Bo był młodźieńczyk liſowáty, y piękny ná weyźrzeniu.

43. Y rzekł Philiſtyn do Dawidá: Abom ia pies, że ty idźieſz do mnie z kiiem? y przeklinał Philiſtyńczyk Dawidá przez bogi ſwoie.

44. Y rzekł do Dawidá: Chodź ſám, á dam ćiáło twoie ptáſtwu powietrznemu, y źwierzowi źiemnemu.

45. Y rzekł Dawid do Philiſtyná: Ty idźieſz do mnie z mieczem, y z oſczepem, y z puklerzem; lecz ia idę do ćiebie w imię Páná zaſtępow, Bogá uſcow Izráelowych, ktorymes urągał dźiśia.

46. Y da ćię Pan w rękę moię, y zábiię ćię, y zdeymę głowę twoię z ćiebie; á dam dźiś śćierwy woyſká Philiſtyńſkiego ptáſtwu powietrznemu y źwierzowi źiemnemu; áby wiedźiáłá wſzytká źiemiá, iż ieſt Bog w Izráelu.

47. A żeby doznáło wſzytko to zgromádzenie, że nie mieczem, áni oſczepem wybáwia Pan; bo iego ieſt woyná, y poda was w ręce náſze.

48. A ták gdy powſtał Philiſtyn, y przychodźił y przybliżał ſię przećiw Dáwidowi, poſpieſzył ſię Dawid, y bieżał ná podkánie przećiw Philiſtynowi.

49. A śięgnął ręką ſwą do torby, y wyiął ieden kámień, y rzyćił z proce, y w koło záwiodſzy uderzył Philiſtyná w czoło, że utknął kámień w czele iego, y padł twarzą ſwą ná źiemię.

50. Y wźiął Dawid gorę nád Philiſtynem procą

38. Et induit Saul David veſtimentis ſuis, & impoſuit galeam æream ſuper caput ejus, & veſtivit eum lorica.

36. Accinctus ergo David gladio ejus ſuper veſtem ſuam, cœpit tentare, ſi armatus poſſet incedere: non enim habebat conſuetudinem. Dixitq; David ad Saul: Non poſſum ſic incedere, quia non uſũ habeo. Et depoſuit ea,

40. Et tulit baculum ſuum, quem ſemper habebat in manibus: Et elegit ſibi quinque limpidiſſimos *a* lapides de torrente, & miſit eos in peram paſtoralem, quam habebat ſecum, & fundam manu tulit: & proceſſit adverſum Philiſthæum.

41. Ibat autem Piliſthæus incedens, & appropinquans adverſum David, & armiger ejus ante eum.

42. Cumque inſpexiſſet Philiſthæus, & vidiſſet David, deſpexit eum. Erat enim adoleſcens, rufus & pulcher aſpectu.

43. Et dixit Philiſthæus ad David: Numquid ego canis ſum, quod tu venis ad me cum baculo? Et maledixit Philiſthæus David in diis ſuis *b*:

44. Dixitque ad David: Veni ad me, & dabo carnes tuas volatilibus cœli & beſtiis terræ.

45. Dixit autem David ad Philiſthæum: Tu venis ad me cum gladio & haſta, & clypeo; ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Iſrael, quibus exprobraſti hodie.

46. Et dabit te Dominus in manu mea, & percutiam te, & auferam caput tuum a te: & dabo cadavera caſtrorum Philiiſthiim hodie volatilibus cœli, & beſtiis terræ; ut ſciat omnis terra, quia eſt Deus in Iſrael *c*,

47. Et noverit univerſa eccleſia hæc, quia non in gladio, nec in haſta ſalvat Dominus; ipſius enim eſt bellum, & tradet vos in manus noſtras.

48. Cum ergo ſurrexiſſet Philiſthæus, & veniret, & appropinquaret contra David, feſtinavit David, & cucurrit ad pugnam ex adverſo Philiſthæi.

49. Et miſit manum ſuam in peram, tulitque unum lapidem, & funda jecit, & circumducens percuſſit Philiſthæum in fronte; & infixus eſt lapis in fronte ejus, & cecidit in faciem ſuam ſuper terram.

50. Prævaluitque *d* David adverſum Philiſthæum

a i. politos, non aſperos.

b ſc. deus Dagon te perdat,

c Hebr. Iſraeli, ſc. qui illum poſſit defendere.

d Eccli 47. 4. 1. Mac. 4. 30.

liſthæum in funda & lapide, percuſſumque Philiſthæum interfecit. Cumque gladium non haberet in manu David,

51. Cucurrit, & ſtetit ſuper Philiſthæum, & tulit gladium ejus, & eduxit eum vagina ſua: & interfecit eum *a*, præciditque caput ejus. Videntes autem Philiſthiim, quod mortuus eſſet fortiſſimus eorum, fugerunt.

52. Et conſurgentes viri Iſrael & Juda vociferati ſunt, & perſecuti ſunt Philiſthæos, usq; dum venirent in vallem, & usque ad portas Accaron, cecideruntque vulnerati de Philiſthiim in via Saraim, & usque ad Geth, & usque ad Accaron.

53. Et revertentes filii Iſrael, poſtquam perſecuti fuerant Philiſthæos, invaſerunt caſtra eorum.

54. Aſſumens autem David caput Philiſthæi: attulit illud in Jeruſalem; arma vero ejus poſuit in tabernaculo ſuo *b*.

55. Eo autem tempore, quo viderat Saul David egredientem contra Philiſthæum, ait ad Abner principem militiæ: De qua ſtirpe deſcendit hic adoleſcens, Abner? Dixitque Abner: Vivit anima tua, rex, ſi novi *c*.

56. Et ait rex: Interroga tu, cujus filius ſit iſte puer.

57. Cumque regreſſus eſſet David percuſſo Philiſthæo, tulit eum Abner, & introduxit coram Saule, caput Philiſthæi habentem in manu.

58. Et ait ad eum Saul: De qua progenie es: o adoleſcens? Dixitque David: Filius ſervi tui Iſai Bethlehemitæ ego ſum.

a Allegorice Chriſtus ſuæ crucis baculo Goliath, id eſt, diabolum ſuperavit. Tropologice ejus exemplo & auxilio etiam nos debemus vincere noſtrum vitium prædominans Goliathum, & diabolum.

b i domo Bethlehemitica.

c Inde patet id factum aliquot poſt annis quam aulam deſeruiſſet David; jam ob auctam ætatem, immutato vultu, ut in pubeſcentibus fere evenire ſolet.

procą y kámieniem, y poráźiwſzy Philiſtyná, zábił go. A gdy Dawid mieczá w ręku niemiał,

51. Przybieżał, y ſtánął nád Philiſtynem, y wźiął miecz iego, y dobył go z poſzew iego, y zábił igo, y ućiął głowę iego. A widząc Philiſtynowie, że umárł z nich namocnieyſzy, uciekli.

52. A powſtawſzy mężowie Izráelſcy y Judá, okrzyk uczynili y gonili Philiſtyny, áż przyſzli do doliny, y áż do bram Akkáron, y pádáli ránni z Philiſtynow po drodze Sáráim do Geth, y áż do Akkáron.

53. A wracáiąc ſię ſynowie Izráelowi z pogoniey zá Philiſtyny, rzucili ſię ná oboz ich.

54. A Dawid wźiąwſzy głowę Philiſtyná przynióſł ią do Jeruzálem; á zbroię iego położył w namiećie ſwoim.

55. A onego czáſu, ktorego widźiał Saul Dawidá idącego przeciw Philiſtynowi, rzekł do Abnerá hetmáná woyſká: Z ktorego rodu idźie ten młodźieniec Abnerze? Y rzekł Abner: Zywie duſzá twoia krolu, ieſli wiem.

56. Y rzekł Krol: Spytay ty, cziy to ſyn ten młodźieńczyk.

57. A gdy ſię wracał Dawid, zábiwſzy Philiſtyná, wźiął go Abner, y przywiodł ji przed Saulá, dźierżącego w ręku głowę Philiſtynowę.

58. Y rzekł do niego Saul: Z ktoregoś rodu ieſt młodźieńcze? Y rzekł Dawid: Syn ſługi twego Izai Bethlehemczyká ia ieſtem.

CAPUT XVIII.

David init cum Jonatha fœdus; ſed Saul audita ſui & David comparatione, invidia corripitur. 1. Malo ſpiritu agitatus nititur David configere; & Merob filiam David promiſſam, tradit alteri. 10. Michol juniorem callide mediantibus centum præputiis Philiſthæorum deſpondet David in uxorem, 27.

1. ET factum eſt * cum compleſſet loqui ad Saul: anima Jonathæ conglutinata eſt animæ David, & dilexit eum Jonathas, quaſi animam ſuam.

2. Tulitque eum Saul in die illa, & non conceſſit ei, ut reverteretur in domum patris ſui.

3. Inierunt autem David & Jonathas fœdus *d*: diligebat enim quaſi animam ſuam.

4. Nam

* Eodem ann. 2942.

d Arctiſſimæ amicitiæ.

ROZDZIAŁ XVIII.

Dawid z Jonátą uczynił przymierze. Saul uſłyſzawſzy co o ſobie, co o Dawidźie mawiáno: zruſzony Duchem złym, ſtára ſię zábić Dawidá. A Merob corkę ſwą, ktorą iemu miał dáć, dał inemu: á Dawidowi dał Michoł młodſzą.

1. Y Sſtáło ſię, gdy ſkończył mowić do Saulá: duſzá Jonátky ſpoiłá ſię z duſzą Dawidá, y miłował go Jonáthás iáko duſzę ſwoię.

2. Y wźiął go Saul dniá onego, y niedopuśćił mu żeby ſię wroćił do domu oycá ſwego.

3. Y uczynił Jonáthás z Dawidem przymierze: bo go miłował iáko duſzę ſwoię.

4. Bo

4. Bo zdiął z śiebie Jonáthás fzátę, w ktorey chodźił, y dał ią Dawidowi, y inne fzáty fwe áż do mieczá y łuká fwego, y áż do páfá rycerfkiego.

5. Wychodźił też Dawid do wfzytkiego, do czegokolwiek pofyłał go Saul, y roftropnie fię fpráwował; y poftánowił go Saul nád mężmi woiennymi, y był wdźięczny w oczu wfzytkiego ludu, á nawięcey w oczu fług Saulowych:

6. Lecz gdy fię wracał Dawid zábiwfzy Philiftyná, wyfzły białegłowy ze wfzyftkich miaft Izráelfkich przećiw Saulowi krolowi, śpiewáiąc y táńcuiąc, z bębnámi wefela y z gęślámi.

7. Y záczynáły białegłowy igráiąc y mowiąc: Poráźił Saul tyśiąc, á Dawid dźieśięć tyśięcy.

8. Y rozgniewał fię Saul bárzo, y niepodobálá fię w oczách iego tá mowá: y rzekł: Dáli Dawidowi dźieśięć tyśięcy, á mnie dáli tyśiąc: czegoż mu nie doftáie, iedno tylko kroleftwá?

9. Krzywemi tedy oczymá Saul pátrzył ná Dawidá od onego dniá y ná potym.

10. A po drugim dniu popadł duch Boży zły Saulá, y prorokował w pośrzodku domu fwego: á Dawid grał ná árfie ręką fwą, iáko ná káżdy dźień; y dźierżał Saul ofczep,

11. Y ćifnął im, rozumieiąc że mogł przebić Dawidá ku śćienie; y uchylił fię Dawid od oblicza iego drugi raz.

12. Y bał fię Saul Dawidá, przeto że Pan był z nim, á od niego odftąpił.

13. Y odpráwił go Saul od śiebie, y uczynił go hetmánem nád tyśiącem mężow; y wychadzał y wchadzał przed oczymá ludu.

14. We wfzech też drogách fwoich Dawid roftropnie fię fpráwował, á Pan był znim.

15. Widźiał tedy Saul, że był bárzo roftropny, y iął fię go ftrzedz.

16. Lecz wfzytek lud Izráelfki y Judá miłował Dawidá: bo on wchodźił y wychodźił przed nimi.

17. Y rzekł Saul do Dawidá: Oto corká moiá ftárfza Merob, tęć dam zá żonę; tylko bądź mężem mocnym, á fpráwny woyny Páńfkie. Lecz Saul ták fobie myślił, mowiąc: Niechay ręká moiá nie będźie ná nim, ále niech będźie ná nim ręká Philiftyńfka.

18. Y rzekł Dawid do Saulá: Ktożem Ią, ábo

4. Nam expoliavit fe Jonathas tunica, qua erat indutus, & dedit eam David, & reliqua veftimenta fua, usque ad gladium & arcum fuum, & usque ad baltheum.

5. Egrediebatur quoque David ad omnia, quæcumque mififfet eum Saul, & prudenter fe agebat; pofuitque eum Saul fuper viros belli, & acceptus erat in oculis univerfi populi, maximeque in confpectu famulorum Saul.

6. Porro cum reverteretur percuffo Philifthæo David, egreffæ funt mulieres de univerfis urbibus Ifrael, cantantes, chorosque ducentes in occurfum Saul regis, in tympanis lætitiæ, & in fiftris *a*.

7. Et præcinebant mulieres ludentes, atque dicentes: *b* Percuffit Saul mille *c*, & David decem millia *d*.

8. Iratus eft autem Saul nimis, & difplicuit in oculis ejus fermo ifte: dixitque: Dederunt David decem millia, & mihi mille dederunt: quid ei fupereft, nifi folum regnum?

9. Non rectis ergo oculis Saul afpiciebat David a die illa, & deinceps.

10. Poft diem autem alteram, invafit fpiritus Dei malus Saul *e*, & prophetabat *f* in medio domus fuæ: David autem pfallebat manu fua, ficut per fingulos dies. Tenebatque Saul lanceam,

11. Et mifit eam, putans, quod configere poffet David cum pariete; & declinavit David a facie ejus fecundo.

12. Et timuit Saul David, eo quod Dominus effet cum eo, & a fe receffiffet.

13. Amovit ergo eum Saul a fe, & fecit eum tribunum fuper mille viros; & egrediebatur, & intrabat in confpectu populi.

14. In omnibus quoque viis fuis David prudenter agebat, & Dominus *g* erat cum eo.

15. Vidit itaque Saul, quod prudens effet nimis, & cœpit cavere eum.

16. Omnis autem Ifrael, & Juda diligebat David: ipfe enim ingrediebatur, & egrediebatur ante eos *h*.

17. Dixitque *i* Saul ad David: Ecce filia mea major Merob, ipfam dabo tibi uxorem; tantummodo efto vir fortis, & *k* præliare bella Domini. Saul autem reputabat, dicens: Non fit manus mea in eum, fed fit fuper eum manus Philifthinorum.

18. Ait autē David ad Saul: quis ego fum, aut, quæ

a Chald. cymbalis.
b Eccli. 47. 7.
c Multos.
d i. multo plures.
e Propter invidiam & iram, quæ paffiones dæmoni viam fternunt.
f More prophetantium carmina & pfalmos decantabat. Chald. infaniebat
g Sup. 16. 13.
h Educens ad bellum & reducens.
i Puta an. feq. 2943.
k Infr. 25. 28.

quæ eſt vita mea, aut cognatio patris mei in Iſrael, ut fiam gener regis?

19. Factum eſt autem tempus, cum deberet dari Merob filia Saul David, data eſt Hadrieli Molathitæ uxor.

20. Dilexit autem David Michol filia Saul altera. Et nuntiatum eſt Saul, & placuit ei.

21. Dixitque Saul: Dabo eam illi, ut fiat ei in ſcandalum *a*, & ſit ſuper eum manus Philiſthinorum. Dixitque Saul ad David: In duabus rebus gener meus eris hodie.

a Occaſionem ruinæ.

22. Et mandavit Saul ſervis ſuis: Loquimini ad David clam me, dicentes: Ecce places regi, & omnes ſervi ejus diligunt te. Nunc ergo eſto gener regis.

23. Et locuti ſunt ſervi Saul in auribus David omnia verba hæc. Et ait David: Num parum videtur vobis, generum eſſe regis? Ego autem ſum vir pauper, & tenuis.

24. Et renuntiaverunt ſervi Saul, dicentes: Hujuscemodi verba locutus eſt David.

25. Dixit autem Saul: ſic loquimini ad David: Non habet rex ſponſalia *b* neceſſe, niſi tantum centum præputia *c* Philiſthinorum, ut fiat ultio de inimicis regis. Porro Saul cogitabat tradere David in manus Philiſthinorum.

b i. dona.
c Membra genitalia cum præputiis, ut appareat eſſe gentilium.

26. Cumque renuntiaſſent ſervi ejus David verba, quæ dixerat Saul; placuit ſermo in oculis David, ut fieret gener regis.

27. Et poſt paucos dies ſurgens David, abiit cum viris, qui ſub eo erant. Et percuſſit ex Philiſthiim ducentos viros, & attulit eorum præputia, & annumeravit *d* ea regi, ut eſſet gener ejus. Dedit itaque Saul ei Michol filiam ſuam uxorem.

d Chald. tradidit.

28. Et vidit Saul, & intellexit, quod Dominus eſſet cum David. Michol autem filia Saul diligebat eum.

29. Et Saul magis cœpit timere David: factusque eſt Saul inimicus David cunctis diebus.

30. Et egreſſi ſunt *e* principes Philiſthinorum. A principio autem egreſſionis eorum *f*, prudentius ſe gerebat David, quam omnes ſervi Saul, & celebre factum eſt nomen ejus nimis.

e i. ad bellum contra Iſrael.
f Sup. 14.

CA-

ábo co zá żywot moy, ábo co zá rod oycá mego w Izráelu, żebym był źięćiem krolewſkim?

19. Przyſzedł tedy czás, kiedy miáłá bydź dáná Merob corká Saulowá Dawidowi, dána ieſt Hádrielowi Moláthczykowi zá żonę.

20. A Michol corká druga Saulowá miłowáłá Dáwidá. Co powiedźiano Saulowi, y miło mu to było,

21. Y rzekł Saul: Dam ią zań, że mu będźie ná upad, á niech będźie nád nim ręká Philiſtynow. Y rzekł Saul do Dawidá: We dwu rzeczách będźieſz źięćiem moim dźiśia.

22. Y roſkazał Saul ſługom ſwoim: Mowćie Dawidowi, iákobych ia o tym nie wiedźiał, mowiąc: Oto ſię podobaſz krolowi, y wſzyſcy ſłudzy iego miłuią ćię. A ták teraz bądź źięćiem krolewſkim.

23. Y mowili ſłudzy Saulowi w uſzy Dawidowe wſzytkie te ſłowá. Y rzekł Dawid: Czy ſię wam máła rzecz widźi, bydź źięćiem krolewſkim? A iam ieſt mąż ubogi, y chudy.

24. Y odnieśli ſłudzy Saulowi, mowiąc: Tákie ſłowá mowił Dawid.

25. Y rzekł Saul: Ták rzeczćie do Dawidá: Nie potrzebuie krol ſłubim, iedno tylko ſto odrzezkow Philiſtyńſkich, áby ſię ſtáłá pomſta nád nieprzyiaćioły krolewſkimi. Lecz Saul myślił podáć Dawidá w ręce Phyliſtynom.

26. Y gdy odnieśli ſłudzy iego Dawidowi ſłowá, ktore był rzekł Saul; ſpodobáłá ſię mowá w oczách Dawidowych, áby zoſtał źięćiem krolewſkim.

27. Y po kilku dni wſtawſzy Dawid, ſzedł z mężmi, ktorzy pod nim byli, y pobił z Philiſtynow dwie śćie mężow, y przynioſł odrzezki ich, y odliczył ie krolowi, áby był źięćiem iego. Dał mu tedy Saul Michol corkę ſwą zá żonę.

28. Y baczył Saul, y zrozumiał, że Pan był z Dawidem. Michol też corká Saulowá miłowáłá go.

29. A Saul tym więcey iął ſię bać Dawidá: Y ſtał ſię Saul nieprzyiaćielem Dawidowi po wſzytkie dni.

30. Y wyćiągnęły Kśiążętá Philiſtyńſkie, á od początku wyćiągnienia ich, roſtropniey ſobie poczynał Dawid, niżli wſzyſcy ſłudzy Saulowi, y ſtáło ſię imię iego bárzo ſławne.

ROZ-

ROZDZIAŁ XIX.

Saul gdy Dawidá iáwnie zábić chćiał, Jonáthás rozwiodł mu to y ubłagał; ále gdy záś przed nim grał, powtore go przebić chćiał; żona jego Michol go zachowała; potym ućiekł do Sámuelá, támże prorokowali.

1. Y Mowił Saul do Jonáthy syná swego, y do wszystkich sług swoich, áby zábili Dawidá. Ale Jonáthás syn Saulow miłował Dawidá bárzo.

2. Y oznaymił Jonáthás Dawidowi, mowiąc: Szuka Saul oćiec moy zábić ćię: A przetoż strzeż się proszę ráno, á zátáisz się y skryiesz.

3. A ia wyszedszy stánę podle oycá mego ná polu, gdźiekolwiek będźiesz; y ia będę mowił o tobie do oycá mego; á cokolwiek pobaczę, to oznaymię tobie.

4. A ták mowił Jonáthas o Dawidźie dobrze do oycá swego Saulá, y rzekł do niego: Nie grzesz Krolu przećiwko słudze twemu Dawidowi, boć nic nie winien, á sprawy iego są bárzo pożyteczne.

5. Y położył duszę swa w ręce swey, y zábił Philistyná, y uczynił Pan zbáwienie wielkie wszemu Izráelowi: widźiałeś y byłeś rad. Czemuż tedy grzeszysz przećiw krwi niewinney, zábiiáiąc Dawidá, ktory iest bez winy?

6. Co gdy usłyszał Saul, ubłágány słowy Jonáthy przyśiągł: Zywie Pan, że nie będźie zábit.

7. Wezwał tedy Jonáthás Dawidá, y oznaymił mu wszystkie te słowá: y przywiodł Jonáthás Dawidá do Saulá, y był przed nim, iáko był wczorá y dźiś trzeći dźień.

8. Ale woyná záśię się wszczęłá: y wyćiągnąwszy Dawid, walczył przećiw Philistynom, y poráźił ie porażką wielką, y ućiekli przed obliczym iego.

9. Y popadł duch zły Páński Saulá, á śiedźiał w domu swym, y dźierżał oszczep; á Dawid grał ná árfie ręką swą.

10. Y chćiał Saul przebić Dawidá oszczepem ku ścienie, ále się Dawid umknął przed obliczem Saulá; á oszczep bez urázu utknął w ścienie, á Dawid ućiekł, y záchował się nocy oney.

11. Posłał tedy Saul drábánty swe do domu Dawidowego, áby go strzegli y był zábit ráno.

CAPUT XIX.

Saul David occidere volens, voce Jonathæ placatur; quem coram se citharizantem iterum transfigere tentat, 1. David industria Michol profugit in Najoth ad Samuelem 11. Post ternos nuntios prophetantes etiam ipse Saul prophetat, 19

1. LOcutus est autem Saul ad Jonatham filium suum, & ad omnes servos suos, ut occiderent David. Porro Jonathas filius Saul diligebat David valde.

2. Et indicavit Jonathas David, dicens Quærit Saul pater meus occidere te: quapropter observa *a* te, quæso, mane, & manebis clam, & absconderis.

a Chald. cautus esto,

3. Ego autem egrediens stabo juxta patrem meum in agro, ubicumque fueris; & ego loquar de te ad patrem meum; & quodcumque videro, nuntiabo tibi.

4. Locutus est ergo Jonathas de David bona ad Saul patrem suum, dixitque ad eum: Ne pecces rex in servum tuum David, quia non peccavit tibi, & opera ejus bona sunt tibi valde.

5. Et posuit animam suam *b* in manu sua, & percussit Philisthæum, & fecit Dominus salutem magnam universo Israeli: vidisti, & lætatus es. Quare ergo peccas in sanguine innoxio *c*, interficiens David, qui est absque culpa?

b i. vitam periculo exposuit.

c Homine innocente.

6. Quod cum audisset Saul, placatus voce Jonathæ, juravit: Vivit Dominus, quia non occidetur.

7. Vocavit itaque Jonathas David, & indicavit ei omnia verba hæc: & introduxit Jonathas David ad Saul, & fuit ante eum, sicut fuerat heri, & nudius tertius.

8. Motum *d* est autem rursum bellum: & egressus David, pugnavit adversum Philisthiim, percussitque eos plaga magna, & fugerunt a facie ejus.

d Anno seq. 2944.

9. Et factus est spiritus Domini malus in Saul. Sedebat autem in domo sua, & tenebat lanceam; porro David psallebat manu sua.

10. Nisusque est Saul configere David lancea in pariete, & declinavit David a facie Saul; lancea autem casso vulnere perlata est in parietem, & David fugit, & salvatus est nocte illa.

11. Misit ergo Saul satellites *e* suos in domum David, ut custodirent eum, & interficeretur

e 70. nuntios.

retur mane. Quod cum annuntiaſſet David Michol uxor ſua, dicens: Niſi ſalvaveris te nocte hac, cras morieris:

12. Depoſuit eum per feneſtram. Porro ille abiit, & aufugit, atque ſalvatus eſt.

13. Tulit autem Michol ſtatuam *a*, & poſuit eam ſuper lectum, & pellem piloſam caprarum poſuit ad caput ejus, & operuit eam veſtimentis.

14. Miſit autem Saul apparitores *b*, qui raperent David: & reſponſum eſt, quod ægrotaret.

15. Rurſumque miſit Saul nuntios, ut viderent David, dicens: Afferte eum ad me in lecto, ut occidatur.

16. Cumque veniſſent nuntii, inventum eſt ſimulacrum ſuper lectum, & pellis caprarum ad caput ejus.

17. Dixitque Saul ad Michol: Quare ſic illuſiſti mihi, & dimiſiſti inimicum meum, ut fugeret? Et reſpondit Michol ad Saul: Quia ipſe locutus eſt mihi: Dimitte me, alioquin interficiam te.

18. David autem fugiens, ſalvatus eſt, & venit ad Samuel in Ramatha, & nuntiavit ei omnia, quæ fecerat ſibi Saul; & abierunt ipſe, & Samuel, & morati ſunt in Najoth *c*.

19. Nuntiatum eſt autem Sauli a dicentibus: Ecce David in Najoth in Ramatha.

20. Miſit ergo Saul lictores, ut raperent David; qui cum vidiſſent cuneum prophetarum vaticinantium, & Samuelem ſtantem ſuper eos *d*, factus eſt etiam Spiritus Domini in illis, & prophetare *e* cœperunt etiam ipſi.

21. Quod cum nuntiatum eſſet Sauli, miſit & alios nuntios; prophetaverunt autem & illi. Et rurſum miſit Saul tertios nuntios; qui & ipſi prophetaverunt. Et iratus iracundia Saul.

22. Abiit etiam ipſe in Ramatha, & venit usque ad ciſternam magnam, quæ eſt in Socho, & interrogavit, & dixit: In quo loco ſunt Samuel, & David? Dictumque eſt ei: Ecce in Najoth ſunt in Ramatha.

23. Et abiit in Najoth in Ramatha, & factus eſt etiam ſuper eum Spiritus Domini, & ambulabat ingrediens, & prophetabat usquedum veniret in Najoth in Ramatha.

24. Et expoliavit etiam ipſe ſe veſtimentis ſuis *f*, & prophetavit cum cæteris coram Samuele *g*, & cecidit nudus tota die illa, & nocte. Unde, & exivit proverbium: *h* Num & Saul inter prophetas?

a Chald. ſimulacrum.

b 70. nuntios.

c Chald. domo doctrinæ.

d Choro prophetantium præpoſitum & præſidentem

e I. Deum laudare.

f Regiis & exterioribus nudatus

g Qui tamen illum tunc nec inviſit nec allocutus eſt.

h Sup. 10. 12.

CA-

no. Co gdy Dawidowi powiedźiáłá Michol żoná iego, mowiąc: Ieſli ſię tey nocy nie ſchroniſz, iutro umrzeſz:

12. Spuśćiłá go oknem: á on uſzedł y ućiekł, y záchowan ieſt.

13. Y wźięłá Michol podobieńſtwo człowiecze, y położyłá ji ná łożu, á ſkorę śierśćiſtą kożią położyłá u głowy iego, y przykryłá ji ſzátámi.

14. A Saul poſłał ſługi, áby porwáli Dawidá: y odpowiedźiáno że choruie.

15. Y záśię poſłał Saul poſły, áby oglądáli Dawidá mowiąc: Przynieśćie go do mnie ná łożu, áby był zábit.

16. A gdy poſłowie przyſzli, náleźiono podobieńſtwo ná łożu, á ſkorá kożia u głowy iego.

17. Y rzekł Saul do Michol: Czemuś mię ták oſzukáłá, y wypuśćiłáś nieprzyiáćielá mego áby ućiekł? Y odpowiedźiáłá Michol Saulowi: Iż on mowił mi: Puść mię, ináczey zábiię ćię.

18. A Dawid ućiekſzy záchowan ieſt, y przyſzedł do Sámuelá do Rámáthá, y oznaymił mu wſzyſtko co mu uczynił Saul; y poſzli on y Sámuel, y mieſzkáli w Náioth.

19. Y powiedźiáno Saulowi od mowiących: Oto Dawid w Náioth w Rámátha.

20. Y poſłał Saul ſługi, áby porwáli Dawidá; ktorzy gdy uyźrzeli gromádę Prorokow prorokuiących, y Sámuelá ſtoiącego nád nimi, przyſzedł też ná nie Duch Páńſki, y ięli też ſámi prorokowáć.

21. Co gdy powiedźiáno Saulowi, poſłał y drugie poſłáńce; y oni też prorokowáli. Y znowu poſłał Saul trzećie poſłáńce, ktorzy też ſámi prorokowáli. Y rozgniewány gniewem Saul,

22. Poſzedł też ſam do Rámátha, y przyſzedł áż do ſtudnie wielkiey, ktora ieſt w Socho, y ſpytał ſię y rzekł: Ná ktorym mieyſcu ſą Sámuel y Dawid? Y powiedźiano mu: Oto ſą w Náioth w Rámátha.

23. Y ſzedł do Náioth w Rámáthá, y przyſzedł też nań Duch Páńſki, á ſzedł idąc y prorokował, áż przyſzedł do Náioth w Rámátha.

24. Y zewlokł też y ſam ſzáty ſwe, y prorokował z drugimi przed Sámuelem, y padał nági przez cáły on dźień y noc, ſkąd y wyſzłá przypowieść: Azaż y Saul między Proroki?

ROZ

ROZDZIAŁ XX.

Jonáthás powtorzywszy przymierze z Dawidem, uśiluie u Oycá przeiednáć gniew Dawidowi, lecz prozno: przedśię go iednák z ręku iego znákiem trzech strzał wyswobodźił.

1. ALe Dawid ućiekł z Náioth, ktora ieſt w Rámátha, y przyszedszy mowił przed Jonáthą: Cożem uczynił? co zá nieprawość moiá, á co zá grzech moy przećiw oycu twemu, że szuka duſze moiey?

2. Ktory muj rzekł: Uchoway Boże, nie umrzesz; bo nie uczyni oćiec moy nie wielkiego ábo máłego, áż mi pierwey oznáymi: tey tedy tylko mowy oćiec moy zátáił przedemną? żadną miárą to nie będźie.

3. Y záśię przyśiągł Dawidowi. A on rzekł: Wie zaiſte oćiec twoy, żem nálazł łáſkę w oczy twoich, y rzecze: Niech o tym niewie Jonáthas, by ſię ſnać niefrásował. Y owszem żywie Pan, y żywie duszá twoiá, że iednym tylko, że ták rzekę, ſtopniem ia y śmierć dźielimy ſię.

4. Y rzekł Jonáthás do Dawidá: Cokolwiek mi rzecze duszá twoiá, uczynię tobie.

5. Y rzekł Dawid do Jonáthy: Oto iutro ieſt now Mieśiącá, á ia wedle obyczáiu zwykłem śiedźieć podle Królá, abym iadł; puść mię tedy że ſię ſkryię ná polu áż do wieczorá dniá trzećiego.

6. Ieſli pátrząc oćiec twoy będźie ſię pytał o mnie, odpowiesz mu: Prośił mie Dawid, áby szedł prędko do Bethlehem miáſtá swego: bo tám ſą ofiáry uroczyſte wszytkim z pokolenia iego.

7. Ieſli rzecz: Dobrze; pokoy będźie ſłudze twemu. Ale ieſli ſię rozgneiwa, wiedz iż ſię dopełniłá złość iego.

8. A ták uczyń miłośierdźie nád ſługą twym; gdyżeś chćiał, ábych przymierze Páńſkie, ia ſługá twoy, z tobą uczynił. Ale ieſli iáka nieprawość ieſt we mnie, ty mię zábiy, á do oycá twego nie wodź mię.

9. Y rzekł Jonáthas: Boże ćię tego uchoway; áni bowiem bydź może, żebychći, ieſli pewnie poznam, że ſię dopełniłá złość oycá mego przećiw tobie, nie oznáymił.

10. Y odpowiedźiał Dawid do Jonáthy: Ktoż mi odnieśie, ieſlibyć ſnać odpowiedźiał oćiec twoy o mnie co przykro?

CAPUT XX.

Jonathas poſt repetitum cum David fœdus, 1. Ipſum cum patre reconciliare conatur, 25. Illum e manibus ejus trium ſagittarum ſigno liberat, complectitur & lacrymans dimittit, 35.

1. FUgit * autem David de Naioth *a*, quæ eſt in Ramatha, veniensque locutus eſt coram Jonatha: Quid feci? quæ eſt iniquitas mea, & quod peccatum meum in patrem tuum, quia quærit animam meam?

2. Qui dixit ei: Abſit, non morieris; neque enim faciet pater meus quidquam grande vel parvum, niſi prius indicaverit mihi: hunc ergo celavit me pater meus ſermonem tantummodo? nequaquam erit iſtud.

3. Et juravit rurſum Davidi. Et ille ait: Scit profecto pater tuus, quia inveni gratiam in oculis tuis, & dicet: Neſciat hoc Jonathas, ne forte triſtetur. Quinimmo vivit Dominus, & vivit anima tua, quia uno tantum (ut ita dicam) gradu, ego morsque dividimur.

4. Et ait Jonathas ad David: Quodcumque dixerit mihi anima tua, faciam tibi.

5. Dixit autem David ad Jonathan: Ecce calendæ *b* ſunt craſtino, & ego ex more ſedere ſoleo juxta regem ad veſcendum; dimitte ergo me, ut abſcondar in agro usque ad veſperam diei tertiæ.

6. Si reſpiciens requiſierit me pater tuus, reſpondebis ei: Rogavit me David, ut iret celeriter in Bethlehem *c* civitatem ſuam: quia victimæ *d* ſolemnes ibi ſunt univerſis contribulibus ſuis.

7. Si dixerit: Bene; pax erit ſervo tuo. Si autem fuerit iratus, ſcito, quia completa eſt malitia ejus *e*.

8. Fac ergo miſericordiam *f* in ſervum tuum; quia fœdus Domini *g* me famulum tuum tecum inire feciſti. Si autem eſt iniquitas aliqua in me, tu me interfice, & ad patrem tuum ne introducas me.

9. Et ait Jonathas: Abſit hoc a te; neque enim fieri poteſt, ut, ſi certe cognovero completam eſſe patris mei malitiam contra te, non annuntiem tibi.

10. Reſponditque David ad Jonathan: Quis renuntiabit mihi, ſi quid forte reſponderit tibi pater tuus dure de me?

* Eodem ann. 2944. Ant. Chr. 1160.
a i. domo doctrinæ.
b Chald. & 70. initium menſis.
c Luc. 2. 4.
d Q. d. convivium ex victimis.
e Q. d. decrevit me perdere.
f Confer. beneficium.
g Coram Domino, vel ex Domini voluntate.

11. Et ait Jonathas ad David: Veni, & egrediamur foras in agrum. Cumque exiſſent ambo in agrum,

12. Ait Jonathas ad David: Domine Deus Iſrael, ſi inveſtigavero ſententiam patris mei craſtino, vel perendie; & aliquid boni fuerit ſuper David, & non ſtatim miſero ad te, & notum tibi fecero,

13. Hæc faciat Dominus Jonathæ, & hæc addat. Si autem perſeveraverit patris mei malitia adverſum te, revelabo aurem tuam *a*, & dimittam te, ut vadas in pace, & ſit Dominus tecum, ſicus fuit cum patre meo.

14. Et ſi vixero, facies mihi miſericordiam Domini; ſi vero mortuus fuero,

15. Non auferes miſericordiam tuam a domo mea usque in ſempiternum, quando eradicaverit Dominus inimicos David, unumquemque de terra: auferat Jonathan de domo ſua *b*, & requirat Dominus de manu inimicorum David.

16. Pepigit ergo Jonathas fœdus cum domo David; & *c* requiſivit *d* Dominus de manu inimicorum David.

17. Et addidit Jonathas dejerare *e* David, eo quod diligeret illum; ſicut enim animam ſuam, ita diligebat eum.

18. Dixitque ad eum Jonathas: Cras calendæ ſunt, & requireris:

19. Requiretur enim ſeſſio tua usque perendie. Deſcendes ergo feſtinus, & venies in locum, ubi celandus es in die, qua operare licet, & ſedebis juxta lapidem, cui nomen eſt Ezel.

20. Et ego tres ſagittas mittam juxta eum, jaciam quaſi exercens me ad ſignum.

21. Mittam quoque, & puerum, dicens ei: Vade, & affer mihi ſagittas.

22. Si dixero puero: Ecce ſagittæ intra *f* te ſunt, tolle eas; tu veni ad me, quia pax tibi eſt, & nihil eſt mali, vivit Dominus. Si autem ſic locutus fuero puero: Ecce ſagittæ ultra te ſunt; vade in pace, quia dimiſit te Dominus.

23. De verbo autem, quod locuti ſumus ego, & tu, ſit Dominus *g* inter me, & te usque in ſempiternum.

24. Abſconditus eſt ergo David in agro, & venerunt calendæ, & ſedit rex ad comedendum panem.

23. Cumque ſediſſet rex ſuper cathedram ſuam (ſecundum conſuetudinem) quæ erat

juxta

a Indicabo tibi.

b Q. d. Deus perdat me, ut inimicum David, ſi fœdus violavero.

c Sc. dixit.

d i. requiret.

e Sc. juramento firmare.

f i. Circa.

g Sc. teſtis.

11. Y rzekł Jonáthas do Dawidá: Podź, á wynidźmy precz w pole. A gdy wyſzli obá w pole,

12. Rzekł Jonáthas do Dawidá: Pánie Boże Izráelow, ieſli ſię wywiem woley oycá mego iutro, ábo po iutrze; á będźie co dobrego o Dawidźie, á nie poślę zárázem do ćiebie, á nie oznáymię,

13. To niech uczyni Pan Jonáćie, y to niech przyczyni. Ale ieſliby złość oycá mego przećię trwáłá przećiw tobie, odkryię ucho twoie, y puſzczę cię, że poydźieſz z pokoiem, á Pan będźie z tobą, iáko był z oycem moim.

14. A będęli żyw, uczyniſz nádemną miłośierdźie Páńſkie; á ieſli umrę,

15. Nie oddaliſz miłośierdźia twego od domu mego áż na wieki, kiedy wykorzeni Pan nieprzyiáćioły Dawidowe káżdego z źiemie, niech zgłádźi Jonáthę z domu iego, á niech Pan ſzuka z ręki nieprzyiaćiol Dawidowych.

* 16. Y uczynił Jonáthas przymierze z domem Dawidowym; Y ſzukał Pan z ręki nieprzyiaćiol Dawidá.

17. Y przydał Jonáthás przyśiądz Dawidowi, przeto że go miłował: bo iáko duſzę ſwoię, ták go miłował.

18. Y rzekł mu Jonáthas: Iutro ieſt now kśiężycá, á będą ſię o tobie pytáć:

19. Bo o mieyſcu twoim będą ſię pytáć áż do dniá trzećiego. A ták poydźieſz prędko, y przyidźieſz ná mieyſce, gdźie ſię ſkryć maſz w dźień, ktorego ſię godźi robić, á będźieſz śiedźiał u kámieniá, ktoremu imię Ezel.

20. A ia wyſtrzelę trzy ſtrzały podle niego, á ſtrzelę iákoby ćwicząc ſię do celu.

21. Poślę też y chłopcá, mowiąc mu: Idź, á przynieś mi ſtrzały.

22. Ieſli rzekę chłopcu: Oto ſtrzały przed tobą ſą, weźmi ie; ty przydź do mnie, bo ieſt pokoy tobie, á nić niemáſz złego, żywie Pan. Lecz ieſli ták rzekę chłopcu: Oto ſtrzały zá tobą ſą: idź w pokoiu, bo ćię Pan wypuśćił.

23. A o ſłowie, ktoreſmy mowili ia y ty, niechay będźie Pan między mnę á tobą, áż ná wieki.

24. Skrył ſię tedy Dawid ná polu, y przyſzedł now kśiężycá, y śiadł krol do ſtołu, áby iadł chleb.

25. A gdy uśiadł krol ná ſtolicy ſwey, (według obyczáiu) ktora byłá przyśćienie, po-

witał

wſtał Jonáthas, y śiadł Abner z boku Saulowi, y zoſtáło prozne mieyſce Dawidowe.

26. Y nie rzekł Saul nic onego dniá; bo myślił, że mu ſię podobno przydáło nie bydź czyſtym, áni oczyśćionym.

27. A gdy przyſzedł wtory dźień po nowiu, záś zoſtáło prozne mieyſce Dawidowe. Y rzekł Saul do Jonáthy ſyná ſwego: Czemu nie przyſzedł ſyn Izai áni wczorá ani dźiś ieść?

28. Odpowiedźiał Jonáthas Saulowi: Prośił mię uśilnie, áby ſzedł do Bethlehem.

29. Y rzekł: Puść mię, bo ofiárá uroczyſta ieſt w mieśćie, ieden z bráćiey moiey wezwał mię; á ták teraz ieſlim nálazł łáſkę w oczy twoich, poydę prędko, á oglądam bráćią moię. Dla tey przyczyny nie przyſzedł do ſtołu krolewſkiego.

30. Y rozgniewawſzy ſię Saul ná Jonáthę, rzekł mu: Synu niewiáſty chłopá do śiebie ćiągnącey, á zaniewiem, że miłuieſz ſyná Izai ná háńbę twoię, y ná háńbę ſromotney mátki twoiey?

31. Bo przez wſzytek czás, poki ſyn Izai będźie żył ná źiemi, nie umocniſz ſię ty, áni kroleſtwo twoie. A ták iuż teraz pośli, á przywiedź go do mnie; bo ieſt ſynem śmierći.

32. A odpowiádaiąc Jonáthas Saulowi oycu ſwemu, rzekł: Przecz ma umrzec? co uczynił?

33. Y porwał Saul oſczep, áby go przebił. Y zrozumiał Jonáthas że poſtánowiono było od oycá iego, áby zábił Dawidá.

34. Wſtał tedy Jonáthas od ſtołu w gniewie zápalczywośći, y nie iadł chlebá wtorego dniá nowego kśiężycá. Bo ſię fraſował o Dawidá, dla tego, że go był záwſtydźił oćiec iego.

35. A gdy było ráno, przyſzedł Jonáthas ná pole według woley Dawidowey, y chłopiec máły z nim.

36. Y rzekł do chłopcá ſwego: Idź, á przynieś mi ſtrzały, ktore wyſtrzelam. A gdy chłopiec bieżał, wyſtrzelił drugą ſtrzałę zá chłopcá.

37. Przyſzedł tedy chłopiec ná mieyſce ſtrzały, ktorą był wyſtrzelił Jonáthas: y záwołał Jonáthas zá chłopcem, y rzekł: Oto tám dáley zá tobą ieſt ſtrzalá.

38. Y zás záwołał Jonáthas zá chłopięćiem, mowiąc: Spieſz ſię rychło, nie ſtoy. Tedy pozbierało chłopię Jonáthy ſtrzały, y przyniosło do pána ſwego;

juxta parietem, ſurrexit *a* Jonathas, & ſedit Abner ex latere Saul, vacuusque apparuit locus David.

26. Et non eſt Saul locutus, quidquam in die illa: cogitabat enim, quod forte eveniſſet ei, ut non eſſet mundus, nec purificatus.

27. Cumque illuxiſſet dies ſecunda poſt calendas, rurſus apparuit vacuus locus David. Dixitque Saul ad Jonathan filium ſuum: Cur non venit filius Iſai, nec heri, nec hodie, ad veſcendum?

28. Reſponditque Jonathas Sauli: Rogavit me obnixe, ut iret in Bethlehem.

29. Et ait: Dimitte me, quoniam ſacrificium ſolemne eſt in civitate, unus de fratribus meis *b* accerſivit me: nunc ergo ſi inveni gratiam in oculis tuis, vadam cito, & videbo fratres meos. Ob hanc cauſam non venit ad menſam regis.

30. Iratus autem Saul adverſum Jonathan, dixit ei: Fili mulieris virum ultro rapientis, *c* numquid ignoro, quia diligis filium Iſai, in confuſionem tuam, & in confuſionem ignominioſæ matris tuæ?

31. Omnibus enim diebus, quibus filius Iſai vixerit ſuper terram, non ſtabilieris tu, neque regnum tuum. Itaque jam nunc mitte, & adduc eum ad me; quia filius mortis eſt *d*.

32. Reſpondens autem Jonathas Sauli patri ſuo, ait: Quare morietur? quid fecit?

33. Et arripuit Saul lanceam, ut percuteret eum. Et intellexit Jonathas, quod definitum eſſet a patre ſuo, ut interficeret David.

34. Surrexit ergo Jonathas a menſa in ira furoris, & non comedit in die calendarum ſecunda panem. Contriſtatus eſt enim ſuper David, & quod confudiſſet *e* eum *f* pater ſuus.

35. Cumque illuxiſſet mane, venit Jonathas in agrum juxta placitum *g* David, & puer parvulus cum eo,

36. Et ait ad puerum ſuum: Vade, & affer mihi ſagittas: quas ego jacio. Cumque puer cucurriſſet, jecit aliam ſagittam trans puerum.

37. Venit itaque puer ad locum jaculi, quod miſerat Jonathas; & clamavit Jonathas poſt tergum pueri, & ait: Ecce ibi eſt ſagitta porro ultra te.

38. Clamavitque iterum Jonathas poſt tergum pueri, dicens: Feſtina velociter, ne ſteteris. Collegit autem puer Jonatæ ſagittas, & attulit ad dominum ſuum;

a i. aſſurrexit ſc. Abner venienti.

b Nota, minores fratres parebant majoribus

c Q. d. adulteræ.

d i. dignus morte.

e Contumelia affeciſſet.

f i. Davidem.

g tempus conſtitutum.

39. Et quid ageretur, penitus ignorabat; tantummodo enim Jonathas & David rem noverant.

40. Dedit ergo Jonathas arma sua puero, & dixit ei: Vade, & defer in civitatem.

41. Cumque abiisset puer, surrexit David de loco, qui vergebat ad Austrum, & cadens pronus in terram, adoravit tertio *a*; & osculantes se alterutrum, fleverunt pariter, David autem amplius.

42. Dixit ergo Jonathas ad David: Vade in pace; quæcumque juravimus ambo *b* in nomine Domini, dicentes: Dominus sit inter me & te, & inter semen meum & semen tuum usque in sempiternum.

43. Et surrexit David, & abiit; sed & Jonathas ingressus est civitatem.

a i. ter.

b Eclipsis est: subintellige, firma sint.

39. A co się dźiało, zgoła niewiedźiał. Bo tylko Jonáthas á Dawid rzecz wiedźieli.

40. Dał tedy Jonáthas oręże swe chłopcu, y rzekł mu: Idź, á zánieś do miástá.

41. A gdy odszedł chłopiec, wstał Dawid z mieyscá, ktore pátrzyło ná południe; y padszy twarzą ná źiemię, pokłonił się trzećikroć; y pocáłowawszy ieden drugiego, płákáli pospołu, á więcey Dawid.

42. Y rzekł Jonáthas do Dawidá: Idź w pokoiu; cosmy przyśięgli obá ná imię Páńskie, mowiąc: Pan niech będźie między mną y tobą, y między naśieniem moim y naśieniem twoim áż ná wieki.

43. Y wstał Dawid, y odszedł; ále y Jonáthas wszedł do miásta.

CAPUT XXI.

Profugus David in Nobe, fame compulsus panes sanctificatos comedit coram Doeg Idumæo, 1. Goliathi gladium accipit, 8. Apud Achis regem Geth dementiam simulans periculum evadit, 11.

1. VEnit *autem David in Nobe ad Achimelech sacerdotem; & obstupuit Achimelech *c*, eo quod venisset David. Et dixit ei: Quare tu solus, & nullus est tecum?

2. Et ait David ad Achimelech sacerdotem: Rex præcepit mihi sermonem *d*, & dixit: Nemo sciat rem, propter quam missus es a me, & cujusmodi præcepta tibi dederim; nam & pueris condixi in illum & illum locum.

3. Nunc ergo, si quid habes ad manum, vel quinque panes, da mihi, aut quidquid inveneris.

4. Et respondens sacerdos ad David, ait illi: Non habeo laicos panes ad manum, sed tantum panem sanctum; si mundi sunt pueri, maxime a mulieribus?

5. Et respondit David sacerdoti, & dixit ei: Equidem, si de mulieribus agitur; continuimus nos ab heri & nudius tertius, quando egrediebamur, & fuerunt vasa *e* puerorum sancta. Porro via hæc polluta est *f*, sed ipsa hodie sanctificabitur in vasis.

6. Dedit *g* ergo ei sacerdos sanctificatum panem. Neque enim erat ibi panis, nisi tantum panes propositionis, qui sublati fuerant a facie Domini, ut ponerentur panes calidi.

7. Erat

*Eodem ann. 2944.

c Aderat & Abiathar filius ejus, v. Marc. 2.

d i. rem seu negotium.

e Corpora eorum sancta sunt, nimirum ea sanctitate, quam sacrificata requirunt in comedente.

f Videtur pollura, quod ad Philisthiim tendamus, sed sanctificabitur in vasis seu talibus personis, quæ bona intentione, imo coacti ad Philisthinos tutandi se causa confugiunt.

g Matth. 12. 3. & 4.

ROZDZIAŁ XXI.

Dawid uchodząc Saulowi, przyszedł do Nobe. A będąc głodny, chleb poświęcony iadł, ktory mu dał Kápłan Achimelech; y miecz Goliászow. Potym uciekł do Achis Krolá Getheyskiego, gdźie się zmyślił bydź szalonym.

1. Y Dawid przyszedł do Nobe do Achimelechá kápłaná; y zdumiał się Achimelech, dla tego, że przyszedł Dawid. Y rzekł mu: Czemuś ty sam á nikogo nie masz z sobą?

2. Y rzekł Dawid do Achimelechá kápłaná. Krol mi przykazał mowę, y rzekł. Záden niech niewie rzeczy, dla ktoryś posłány odemnię, y iákiemći dał przykazánie, bo y z sługámi zmowiłem się ná ono y ná ono mieysce.

3. A ták teraz masz li co do ręku áby z pięćioro chlebá, day mi, ábo cokolwiek naydźiesz.

4. A odpowiedáiąc kápłan Dawidowi, rzekł mu: Niemam chlebá pospolitego do ręki, iedno tylko chleb święty; iesli czyśći są służebnicy, á zwłasczá od niewiást?

5. Y odpowiedźiał Dawid kápłanowi, y rzekł mu: Záiste, iesli idźie o niewiásty; strzymáliśmy się od wczoráyszego y dźiś trzećiego dniá, kiedyśmy wychodźili, y były naczenia służebnikow święte, áleć tá drogá zmazána iest, wszákże y tá dźiśia poświęconá będźie w naczeniách.

6. A ták dał mu kápłan chleb poświęcony; bo nie było tám chlebá, iedno tylko chleby pokládne, ktore były wźięte od oblicznośći Páńskiey, áby położono chleby ciepłe.

7. A

7. A był tám ieden mąż z ſług Saulowych onego dniá we wnątrz przybytku Páńſkim: á imię iego Doeg Idumeyczyk, namożnieyſzy z páſterzow Saulowych.

8. Y rzekł Dawid do Achimelechá: Maſzli tu ná doręḋźiu ołczep ábo miecz? bo mieczá mego, y oręża mego nie wźiąłem z ſobą; Bo mowa Krolewſka przynaglálá.

9. Y rzekł kápłan: Oto tu miecz Goliathá Philiſtyná, ktoregoś zábił w Dolinie Therebinthu, uwiniony w płáſcz zá Ephod, chceſzli ten wźiąć weźmi; bo procz tego niemáſz tu innego. Y rzekł Dawid: Nie maſz drugiego podobnego temu, day mi go.

10. Wſtał tedy Dawid, y ućiekł onego dniá przed Saulem; y przyſzedł do Achis Krolá Geth.

11. Y rzekli ſłudzy Achis do niego, gdy uyźrzeli Dawidá: Aza nie ten ieſt Dawid Krol źiemie? Azaz nie temu ſpiewano w tańcach, mowiąc: Poráźił Saul tyśiąc, á Dawid dźieśięć tyśięcy?

12. Y wźiął Dawid mowy one w ſerce ſwe, y zlękł ſię bárzo od oblicza Achis Krolá Geth.

13. Y odmienił uſtá ſwoie przed nimi, y upadał między rękomá ich; y tłukł ſię o drzwi u forty; y z śćiekáły śliny iego ná brodę.

14. Y rzekł Achis do ſług ſwoich: Widźieliśćie człowieká ſzalonego; czemużeśćie go do mnie przywiedli?

15. Czyli nam ſchodźi ná ſzalonych, żeśćie przywiedli áby ſzálał przedemną? á więc ten ma wniść do domu mego?

7. Erat autem ibi vir quidam de ſervis Saul in die illa, intus in tabernaculo *a* Domini; & nomen ejus Doeg Idumæus *b*, potentiſſimus paſtorum Saul.

8. Dixit autem David ad Achimelech: Si habes hic ad manum haſtam, aut gladium? quia gladium meum, & arma mea non tuli mecum; ſermo *c* enim regis urgebat.

9. Et dixit ſacerdos: Ecce hic gladius Goliath Philiſthæi, quem percuſſiſti in Valle terebinthi *d*, eſt involutus pallio *e* poſt Ephod; ſi *f* iſtum vis tollere, tolle. Neque enim hic eſt alius absque eo. Et ait David: Non eſt huic alter ſimilis, da mihi eum.

10. Surrexit itaque David, & fugit in die illa a facie Saul; & venit ad Achis regem Geth.

11. Dixeruntque ſervi Achis ad eum, cum vidiſſent David: Numquid non iſte eſt David rex terræ *g*? nonne huic cantabant per choros, dicentes: *h* Percuſſit Saul mille, & David decem millia?

12. Poſuit autem David ſermones iſtos in corde ſuo, & extimuit valde a facie Achis regis Geth.

13. Et immutavit os *i* ſuum coram eis, & collabebatur *k* inter manus eorum, & impingebat in oſtia portæ, defluebantque ſalivæ ejus in barbam.

14. Et ait Achis ad ſervos ſuos: Vidiſtis hominem inſanum; quare adduxiſtis eum ad me?

15. An deſunt nobis furioſi, quod introduxiſtis iſtum, ut fureret me præſente? hiccine ingredietur domum meam?

a i. tentorio. *b* ſc. origine. *c* i. mandatum. *d* Alii, quercus. *e* i. tegumento. *f* ſc. locum, ubi repoſitum eſt Ephod. *g* ſc. Judææ. *h* Sup. 18. 7. Eccli. 47. 7. *i* i. vultum & ſermonem. *k* Hebr. finxit ſe inſanum.

ROZDZIAŁ XXII.

Dawid przyiąwſzy ku ſobie ludźi nie mało, w iáſkini Odollá, z tąd ſię wyprawił do Krolá Moábſkiego; z tąd zá rádą Proroká Gad wroćił ſię do źiemie Judſkiey; á Saul wſzyſtkie Kápłany przez Doegá kazał wybyć, procz Abiátárá, ktory ućiekł do Dawidá.

1. POſzedł tedy Dawid z onąd, y uſzedł do iáſkinie Odollam. Co uſłyſzawſzy brácia iego, y wſzyſtek dom oycá iego, przyſzli tám do niego.

2. Y zeſzli ſię do niego wſzyſcy, ktorzy byli utrapieni, y ktorzy ſię byli zádłużyli, y w gorzkośći ſercá; y zoſtał ich kśiążęciem, á było

CAPUT XXII.

David confugientes ad ſe in ſpeluncam Odollam ſuſcipit, inde ad regem Moab proficiſcitur, ſed conſilio Gad prophetæ in terram Juda revertitur, 1. Doeg accuſat ſacerdotem Achimelech, 6. Ergo Saul omnes ſacerdotes Nobe, præter Abiathar, qui ad David confugit, jubet interimi, 11.

1. ABiit * ergo David inde, & fugit in ſpeluncam Odollam. Quod cum audiſſent fratres ejus, & omnis domus patris ejus, deſcenderunt ad eum illuc.

2. Et convenerunt ad eum omnes, qui erant in anguſtia conſtituti, & oppreſſi ære alieno, & amaro animo; & factus eſt eorum princeps,

* Eodem ann. 2944.

ceps, fueruntque cum eo, quaſi quadringenti viri.

3. Et profectus eſt David inde in Maſpha, quæ eſt Moab; & dixit ad regem Moab: Maneat, oro, pater meus & mater mea vobiſcum, donec ſciam, quid faciat mihi Deus.

4. Et reliquit *a* eos ante faciem regis Moab; manſeruntque apud eum cunctis diebus, quibus David fuit in præſidio *b*.

5. Dixitque Gad propheta ad David: Noli manere in præſidio, proficiſcere, & vade in Terram Juda. Et profectus eſt David, & venit in ſaltum Haret.

6. Et audivit Saul, quod apparuiſſet David, & viri, qui erant cum eo. Saul autem cum maneret in Gabaa, & eſſet in nemore, quod eſt in Rama, haſtam manu tenens, cunctique ſervi ejus circumſtarent eum:

7. Ait ad ſervos ſuos, qui aſſiſtebant ei: Audite nunc filii Jemini *c*; numquid omnibus vobis dabit filius Iſai agros & vineas, & univerſos vos faciet tribunos, & centuriones:

8. Quoniam conjuraſtis omnes adverſum me, & non eſt qui mihi renuntiet, maxime cum & filius meus fœdus *d* inierit cum filio Iſai? Non eſt qui vicem meam doleat ex vobis, nec qui annuntiet mihi; eo quod ſuſcitaverit filius meus ſervum meum adverſum me, inſidiantem mihi usque hodie.

9. Reſpondens autem Doeg Idumæus, qui aſſiſtebat, & erat primus inter ſervos *e* Saul: Vidi, inquit, filium Iſai in Nobe apud Achimelech filium Achitob ſacerdotem,

10. Qui conſuluit pro eo Dominum, & cibaria dedit ei; ſed & gladium Goliath Philiſthæi dedit illi.

11. Miſit ergo rex ad accerſendum Achimelech ſacerdotem filium Achitob, & omnem domum patris ejus, ſacerdotum, qui erant in Nobe, qui univerſi venerunt ad regem.

12. Et ait Saul ad Achimelech: Audi fili Achitob *f*. Qui reſpondit: Præſto ſum domine.

13. Dixitque ad eum Saul: Quare conjuraſtis adverſum me, tu & filius Iſai, & dediſti ei panes & gladium, & conſuluiſti pro eo Deum, ut conſurgeret adverſum me, inſidiator usque hodie permanens?

14. Reſpondensque Achimelech regi, ait: Et quis in omnibus ſervis tuis, ſicut David fidelis,

a i. ut illic manerent.

b ſc. ſuorum militum vel arce.

c i. de tribu Benjamin.

d Ex ſuſpicione divinavit.

e 70. Super multos.

f Contumeliæ cauſa ſic vocat, ſicut ſupra Davidem filium Iſai.

á było ich przy nim około czterzech ſet mężow.

3. Y poſzedł Dawid z onąd do Máſphá, ktora ieſt Moáb; y rzekł do Krolá Moáb: Niechay pomieſzka, proſzę, oćiec moy y mátká moiá zwámi, áż ſię dowiem, co zemną Bog uczyni.

4. Y zoſtáwił ie przed obliczem Krolá Moáb, y mieſzkáli u niego po wſzytkie dni, ktorych Dawid był ná zamku.

5. Y rzekł Gad prorok do Dawidá: Nie mieſzkay ná zamku, iedź á ćiągni do źiemie Judá. Y iáchał Dawid, y przyſzedł do łáſá Háreth.

6. Y uſłyſzał Saul, że ſię ukazał Dawid y mężowie, ktorzy znim byli. A Saul gdy mieſzkał w Gabáá, y był w gáiu, ktory ieſt w Rámá, trzymáiąc oſczep w ręce, á wſzyſcy ſłudzy iego ſtali około niego:

7. Rzekł do ſług ſwych, ktorzy przy nim ſtali: Słuchayćie teraz ſynowie Jemini; izali wſzytkim wam da ſyn Izai polá y winnice; y wſzyſtkich was poczyni tyśiączniki y ſetniki:

8. Sećie ſię wſzyſcy ſprzyśięgli przećiwko mnie, á niemáſz tego, ktoby mi oznaymił, zwłaſczá gdyż y ſyn moy przymierze uczynił z ſynem Izai? Niemaſz, ktoby ſię mnie z was użalił, áni ktoby mi oznaymił; przeto że pogburzył ſyn moy ſługę mego przećiwko mnie, ktory czyhá ná mię áż po dźiś dźień.

9. A odpowiádáiąc Doeg Idumeyczyk, ktory ſtał, á był pierwſzy miedzy ſługámi Saulowymi: Widźiałem, pry, ſyná Izai w Nobe u Achimelechá ſyná Achitob kápłaná,

10. Ktory ſię rádźił zá nim Páná, y dał mu ſtráwy; ále y miecz Goliathá Philiſtyńczyká dał mu

11. Poſłał tedy Krol, áby przyzwano Achimelechá kápłaná ſyná Achitob, y wſzytek dom oycá iego, kápłanow ktorzy byli w Nobe, ktorzy wſzyſcy przyſzli do Krolá.

12. Y rzekł Saul do Achimelechá: Słuchay ſynu Achitob. A on odpowiedźiał: Owom ia pánie.

13. Y rzekł do niego Saul: Czemuśćie ſię ſprzyśięgli ná mię, ty y ſyn Izai, y dałeś mu chlebá y miecz, y rádźiłeś ſię zá nim Bogá, áby powſtał ná mię zdraycą będąc áż do dniá dźiśieyſzego?

14. Y odpowiedáiąc Achimelech Krolowi, rzekł: A ktoż ze wſzech ſług twoich wierny iáko

iáko Dawid, y źięć Krolewſki, y idący ná roſkazánie twoie, y zacny w domu twoim?

15. Azam dźiś począł rádźić ſię oń Bogá? Uchoway mię Boże: Niech ſię nie domniemawa Krol ná ſługę ſwego tákowey rzeczy we wſzytkim domu oycá mego; bo niewiedźiał ſługá twoy o tey ſpráwie nic, ábo máłego ábo wielkiego.

16. Y rzekł Krol: Smierćią umrzeſz Achimelechu ty, y wſzytek dom oycá twego.

17. Y rzekł Krol ſługom, ktorzy ſtali około niego: Obroććie ſię, á pobiyćie kápłany Páńſkie; bo ręká ich ieſt z Dawidem; wiedząc że ućiekał á nie, oznaymili mi. Lecz niechćieli ſłudzy krolewſcy rąk ſwoich podnieść ná kápłany Páńſkie.

18. Y rzekł Krol Doegowi: Obroć ſię ty, á rzuć ſię ná kápłany. Y obroćiwſzy ſię Doeg Idumeyczyk tárgnął ſię ná kápłany, y zámordował dniá onego ośmdźieśiąt y pięć mężow ubránych w ephod lniány.

19. A Nobe miáſto kápłáńſkie poráźił páſzczeką mieczá, męże y niewiáſty, y dźiatki, y sſące, y wołu, y oſłá, y owcę páſzczeką mieczá.

20. Lecz uſzedſzy ieden ſyn Achimelechá ſyná Achitob, ktoremu imię było Abiáthár, ućiekł do Dawidá,

21. Y oznaymił mu, że Saul pobił kápłany Páńſkie.

22. Y rzekł Dawid Abiáthárowi: Wiedźiałem onego dniá, gdy tám był Doeg Idumeyczyk, że pewnie miał powiedźieć Saulowi; Iam ieſt winien śmierći wſzyſtkich duſz oycá twego.

23. Mieſzkay ze mną, nieboy ſię; Ieſli kto będźie ſzukał duſze moiey, będźie ſzukał, y duſze twoiey, y będźieſz przy mnie záchowan.

fidelis, & gener regis, & pergens ad imperium tuum, & glorioſus in domo tua?

15. Num hodie cœpi pro eo conſulere Deum? abſit hoc a me; ne ſuſpicetur rex adverſus ſervum ſuum rem hujuſcemodi, in univerſa domo patris mei; non enim ſcivit ſervus tuus quidquam ſuper hoc negotio, vel modicum vel grande.

16. Dixitque rex: Morte morieris Achimelech, tu, & omnis domus patris tui.

17. Et ait rex emiſſariis *a*, qui circumſtabant eum: Convertimini, & interficite ſacerdotes Domini; nam manus eorum cum David eſt; ſcientes quod fugiſſet, & non indicaverunt mihi. Noluerunt autem ſervi regis extendere manus ſuas in ſacerdotes Domini.

18. Et ait rex ad Doeg: Convertere tu, & irrue in ſacerdotes. Converſusque Doeg Idumæus, irruit in ſacerdotes, & trucidavit in die illa octaginta quinque viros *b* veſtitos *c* Ephod lineo,

19. Nobe autem civitatem ſacerdotum percuſſit in ore gladii, viros & mulieres, & parvulos, & lactentes, bovemque & aſinum, & ovem in ore gladii.

20. Evadens autem unus filius Achimelech, filii Achitob, cujus nomen erat Abiathar, fugit ad David *d*.

21. Et annuntiavit ei, quod occidiſſet Saul ſacerdotes Domini.

22. Et ait David ad Abiathar: Sciebam in die illa, quod, cum ibi eſſet Doeg Idumæus, proculdubio annuntiaret Sauli; ego ſum reus *e* omnium animarum patris tui.

23. Mane mecum, ne timeas; ſi quis quæſierit animam meam *f* quæret & animam tuam, mecumque ſervaberis.

a Satellitibus.
b Sic pro Chriſto vero Davide cæduntur Martyres velut victimæ.
c Sc. ſolitos veſtiri.
d Manentem in Ceila.
e 70. ſum cauſa.
f Vitam meam.

ROZDZIAŁ XXIII.

Iáko Dawid rátował miáſtá Ceylu, ále Saul go przedśię ſzukał: on ućiekł do puſczy Zyph; od Zypheyczykow przez radzon, Bog go wybáwił z oblężenia, przepuśćiwſzy Philiſtyny ná Saulá.

1. Y Powiedźiano Dawidowi, mowiąc: Oto Philiſtynowie dobywáią Ceilę, y plondruią gumná.

2. Rádźił ſię tedy Dawid Páná, mowiąc: Mamli iśdź á poráźić te Philiſtyny? Y rzekł Pan do Dawidá: Idź, á poráźiſz Philiſtyny, y Ceilę wybáwiſz.

CAPUT XXIII.

David Ceilam a Philiſthæis liberat. 1. ne in manus Saul a viris Ceilæ traderetur, profugit in deſertum Ziph. 7. Proditus a Zipheis, ex manibus Saul propter Philiſthæorum irruptionem liberatur, 19

1. ET annuntiaverunt David: dicentes Ecce Philiſthiim oppugnant Ceilam *g*, & diripiunt areas.

2. Conſuluit ergo David Dominum, dicens: Num vadam, & percutiam Philiſthæos iſtos? ait Dominus ad David: Vade, & percuties Philiſthæos, & Ceilam ſalvabis.

Anno M. 2945. Ant. Chr. 1059
g Sc. urbem in tribu Juda.

3. Et dixerunt viri, qui erant cum David, ad eum: Ecce nos hic in Judæa conſiſtentes timemus; quanto magis ſi ierimus in Ceilam adverſum agmina Philiſthinorum?

4. Rurſum ergo David conſuluit Dominum. Qui reſpondens, ait ei: Surge, & vade in Ceilam: ego enim tradam Philiſthæos in manu tua.

5. Abiit ergo David, & viri ejus in Ceilam, & pugnavit adverſum Philiſthæos, & abegit jumenta *a* eorum, & percuſſit eos plaga magna; & ſalvavit David habitatores Ceilæ.

6. Porro eo tempore, quo fugiebat Abiathar filius Achimelech ad David in Ceilam, ephod ſecum habens deſcenderat.

7. Nuntiatum eſt autem Sauli, quod veniſſet David in Ceilam; & ait Saul: Tradidit eum Deus in manus meas, concluſusque eſt ingreſſus urbem, in qua portæ & ſeræ *b* ſunt.

8. Et præcepit Saul omni populo, ut ad pugnam deſcenderet in Ceilam; & obſideret David, & viros ejus.

9. Quod cum David reſciſſet, quia præpararet ei Saul clam malum, dixit ad Abiathar ſacerdotem: Applica *c* ephod.

10. Et ait David: Domine Deus Iſrael, audivit famam ſervus tuus, quod diſponat Saul venire in Ceilam, ut evertat urbē propter me;

11. Si tradent me viri Ceilæ in manus ejus? & ſi deſcendet Saul, ſicut audivit ſervus tuus? Domine Deus Iſrael indica ſervo tuo. Et ait Dominus: Deſcendet *d*.

12. Dixitque David: Si tradent me viri Ceilæ, & viros qui ſunt mecum, in manus Saul? Et dixit Dominus: Tradent *e*.

13. Surrexit ergo David & viri ejus quaſi ſexcenti, & egreſſi de Ceila, huc atque illuc vagabantur incerti, nuntiatumque eſt Sauli, quod fugiſſet David de Ceila, & ſalvatus eſſet; quam ob rem diſſimulavit exire.

14. Morabatur autem David in deſerto in locis firmiſſimis *f*, manſitque in monte ſolitudinis Ziph, in monte opaco; quærebat eum tamen Saul cunctis diebus; & non tradidit eum Deus in manus ejus.

15. Et vidit David, quod egreſſus eſſet Saul, ut quæreret animam ejus. Porro David erat in deſerto Ziph in ſilva.

16. Et ſurrexit Jonathas filius Saul, & abiit ad David in ſilvam, & confortavit manus ejus in Deo *g*: dixitque ei:

17. Ne

a Sc. pecora adducta pro alendo milite.
b i. vectes.
c i. Indue ut Dominum conſulas.
d Sc. ſi hic manſeris.
e Supple: niſi inde exceſſeris.
f i. munitiſſimis.
g Juſſit bono animo eſſe ob Dei favorem.

3. Y rzekli mężowie, ktorzy byli z Dawidem, do niego: Oto my tu w Judzkiey źiemi będąc, boimy ſię; á coż więcey ieſli poydźiem do Ceile ku woyſkom Philiſtyńſkim?

4. Znowu tedy Dawid rádźił ſię Páná. Ktory odpowiádáiąc, rzekł mu: Wſtań, á idź do Ceile, bo ia dam Philiſtyny w rękę twoię.

5. Poſzedł tedy Dawid, y mężowie iego do Ceili, y walczył z Philiſtyny, y zápędźił bydłá ich, y poráźił ie porażką wielką; y wybáwił Dawid mieſczány Ceile.

6. Lecz ná on czás, gdy ućiekał Abiáthár ſyn Achimelechow do Dawidá do Ceile, przyſzedł był máiąc z ſobą Ephod.

7. Y powiedźiano Saulowi że Dawid wſzedł do Ceile; y rzekł Saul: Dał go Bog w ręce moie, y záwárty ieſt wſzedſzy do miáſtá, w ktorym ſą bramy y zamki.

8. Y przykazał Saul wſzytkiemu ludu, áby ſzli ná woynę do Ceile; y oblegli Dawidá y lud iego.

9. Czego gdy ſię Dawid dowiedźiał, iż mu Saul potáiemnie złe gotował, rzekł do Abiáthárá kápłaná: Przyłoż ephod.

10. Y rzekł Dawid: Pánie Boże Izráelow, ſłyſzał tę wieść ſługá twoy, że Saul gotuie ſię przyśdź do Ceile, áby zburzył miáſto dla mnie;

11. Wydádząli mnie mężowie Ceili w ręce iego? á przyiedźieli Saul, iáko ſłyſzał ſługá twoy? Pánie Boże Izráelow oznáymi ſłudze twemu. Y rzekł Pan: Przyiedźie.

12. Y rzekł Dawid: Wydádząli mię mężowie Ceili y męże, ktorzy zemną ſą w ręce Saulowe? Y rzekł Pan: Wydádzą.

13. Wſtał tedy Dawid y mężowie iego około ſześći ſet, y wyſzedſzy z Ceile, y tu y owdźie ſię tułali niepewni, y powiedźiano Saulowi, że ućiekł Dawid z Ceile, y uſzedł; przetoż zániechał wyiácháć.

14. A Dawid mieſzkał ná puſczy po mieyſcách mocnych, y mieſzkał ná gorze puſczy Ziph ná gorze ćiemniey; wſzákże go Saul ſzukał po wſzytkie dni; y nie dał go Bog w ręce iego.

15. Y uyźrzał Dawid, że wyſzedł Saul ſzukáć duſze iego. A Dawid był ná puſczy Zipb w leśie.

16. Y wſtał Jonáthas ſyn Saulow, y ſzedł do Dawidá do láſá, y pośilił ręce iego w Bogu, y rzekł mu;

17. Nie-

17. Nieboy śię; bo ćie nie naydźie ręká Saulá oycá mego, á ty krolowáć będźieſz nád Izráelem, á ia będę wtory po tobie; lecz y Saul oćiec moy o tym wie.

18. A ták poſtánowili obą przymierze przed Pánem; y mieſzkał Dawid w leśie, á Jonáthas wroćił śię do domu ſwego.

19. Y wſtąpili Zypheyczycy do Saula w Gábáá, mowiąc: Azá oto Dawid nie kryie śię u nas po mieyſcách beſpiecznych láſu ná págorku Háchilá, ktora ieſt po práwey ſtronie puſczy?

20. A ták teraz iáko prágnęłá duſzá twoiá, żebyś źiáchał, źiedź, á náſzá będźie podáć go w ręce krolewſkie.

21. Y rzekł Saul: Błogoſłáwieniśćie wy od Pána, iżeśćie śię mnie użalili.

22. A ták idźćie, proſzę, á gotuyćie pilniey, y czyńćie dworniey, y wyſzpieguyćie mieyſce, gdźie ieſt nogá iego, ábo kto go tám widźiał; bo myśli o mnie, że nań chytrze śię záſadzam.

23. Wypátrzćieſz á obaczćie wſzytkie iámy iego, w ktorych śię tái; á wroććie śię do mnie ná pewną rzecz, że poydę zwámi; á choćby śię też ſkrył w źiemię, będę go ſzukał we wſzytkich tyśiącách Judzkich.

24. A oni wſtawſzy, poſzli do Ziph przed Saulem; á Dawid y mężowie iego byli ná puſczy Máon ná polách po práwey Jeſimon.

25. Jáchał tedy Saul y towárzyſze iego ſzukáć go; lecz dano znáć Dawidowi, y nátychmiaſt ſtąpił ná ſkáłę, y mieſzkał w puſczy Máon; Co gdy uſłyſzał Saul, gonił Dawidá ná puſczy Máon.

26. Y iáchał Saul po boku gory z iedney ſtrony; á Dawid y mężowie iego byli z boku gory po drugiey ſtronie; y iuż był Dawid zwątpił, żeby mogł uyśdź przed obliczem Saulá; A ták Saul y mężowie iego ná kſztałt wieńcá obtoczyli Dawidá y męże iego, áby ie poimáli.

27. Y przybieżał poſeł do Saula, mowiąc: Poſpieſz śię, á przyiedź, bo Philiſtynowie wtárgnęli w źiemię.

28. A ták wroćił śię Saul przeſtawſzy gonić Dawidá, y ćiągnął przećiw Philiſtynom, y dla tego názwáli ono mieyſce: Skáłą rozłączáiącą.

17. Ne timeas: neque enim inveniet te manus Saul patris mei, & tu regnabis ſuper Iſrael, & ego ero tibi ſecundus; ſed & Saul pater meus ſcit hoc.

18. Percuſſit ergo uterque fœdus coram Domino *a*; manſitque David in ſilva; Jonathas autem reverſus eſt in domum ſuam.

a Deo teſte.

19. Aſcenderunt *b* autem Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes; Nonne ecce David latitat apud nos in locis tutiſſimis ſilvæ, in Colle Hachila, quæ eſt ad dexteram deſerti?

b Inf. 26. 1.

20. Nunc ergo, ſicut deſideravit anima tua, ut deſcenderes, deſcende; noſtrum autem erit, ut tradamus eum in manus regis.

21. Dixitque Saul: Benedicti vos a Domino, quia doluiſtis vicem meam.

22. Abite ergo, oro, & diligentius præparate, & curioſius agite, & conſiderate locum, ubi ſit pes ejus, vel quis viderit eum ibi: recogitat enim de me, quod callide inſidier ei,

23. Conſiderate, & videte omnia latibula ejus, in quibus abſconditur; & revertimini ad me ad rem certam *c*, ut vadam vobiſcum. Quod ſi etiam in terram ſe abſtruſerit, perſcrutabor eum in cunctis millibus *d* Juda.

c i. re bene comperta.

d Cum omnibus copiis.

24. At illi ſurgentes abierunt in Ziph ante Saul: David autem, & viri ejus erant in deſerto Maon, in campeſtribus ad dexteram Jeſimon.

25. Ivit ergo Saul, & ſocii ejus ad quærendum eum; & nuntiatum eſt David, ſtatimque deſcendit ad petram, & verſabatur in deſerto Maon. Quod cum audiſſet Saul, perſecutus eſt David in deſerto Maon.

26. Et ibat Saul ad latus montis ex parte una; David autem, & viri ejus erant in latere montis ex parte altera; porro David deſperabat ſe poſſe evadere a facie Saul; itaque Saul, & viri ejus, in modum coronæ cingebant David, & viros ejus, ut caperent eos.

27. Et nuntius venit ad Saul, dicens: Feſtina, & veni, quoniam infuderunt ſe Philiſthiim ſuper terram *e*.

e Iſrael, ut omnia populentur.

28. Reverſus eſt ergo Saul deſiſtens perſequi David, & perrexit in occurſum Philiſthinorum, propter hoc vocaverunt locum illum: Petram dividentem.

CAPUT XXIV.

David in spelunca Engaddi latitans, oram chlamydis Saul persequentis abscindens prohibet, ne occideretur, 1. Ostensa chlamydis ora suam illi declarat innocentiam, 9. Saul culpam agnoscit, & sciens David regnaturum, suscepto ab ipso juramento ei reconciliatur. 17.

*Anno M. 2946. Ant. Chr. 1058.

1. ASCendit * ergo David inde: & habitavit in locis tutissimis Engaddi.

2. Cumque reversus esset Saul, postquam persecutus est Philisthæos, nuntiaverunt ei, dicentes: Ecce, David in deserto est Engaddi.

3. Assumens ergo Saul tria millia electorum virorum ex omni Israel, perrexit ad investigandum David, & viros ejus, etiam super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus *a* perviæ sunt.

a Capris sylvestribus.

4. Et venit ad caulas ovium *b*, quæ se offerebant vianti. Eratque spelunca, quam ingressus est Saul, ut purgaret ventrem; porro David, & viri ejus in interiore parte speluncæ latebant.

b Videntur caulæ istæ fuisse speluncæ, in quas pastores turbida tempestate sua pecora cogebant.

5. Et dixerunt servi David ad eum: Ecce dies, de qua locutus est Dominus ad te: Eo tradam tibi inimicum tuum, ut facias ei, sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo David, & præcidit oram chalmydis Saul silenter.

6. Post hæc percussit cor suum David, eo quod abscidisset oram chlamydis Saul.

7. Dixitque ad viros suos: Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hanc rem domino meo, Christo Domini, ut mittam manum meam in eum, quia Christus Domini est.

8. Et confregit David viros suos sermonibus *c*, & non permisit eos, ut consurgerent in Saul; porro Saul exurgens de spelunca, pergebat cœpto itinere.

c Hoc factum egregie celebrat S. Chrysostomus homilia, cui titulus: Quod David magnificentius sibi trophæum erexerit parcendo Sauli, quam occidendo Goliath.

9. Surrexit autem, & David post eum, & egressus de spelunca, clamavit post tergum Saul, dicens: Domine mi rex. Et respexit Saul post se: & inclinans se David pronus in terram adoravit,

10. Dixitque ad Saul: Quare audis verba hominum loquentium: David quærit malum adversum te?

11. Ecce hodie viderunt oculi tui, quod tradiderit te Dominus in manu mea in spelunca: & cogitavi, ut occiderem te, sed pepercit tibi

ROZDZIAŁ XXIV.

Dawid kryiąc się w puszczey Engáddy, urznął Kray płaszczá Saulowego, y od zábićia go wybáwił. Przeto Saul uznawszy się, á baczác, że iuż Dawid miał krolowáć zá wolą Bożą: wźiąwszy od niego przysięgę poiednał się z nim, áby y potomstwá iego nie wygłádźił.

1. Y Wyćiągnął Dawid z onąd; y mieszkał ná mieyscách beśpiecznych Engáddi.

2. A gdy się wroćił Saul od pogoni zá Philistyny, powiedźiáno mu, rzekąc: Oto Dawid ieſt ná puszczy Engáddi.

3. A ták wźiąwszy Saul trzy tyśiące mężow przebránych ze wszytkiego Izráela, poszedł szukáć Dawidá y mężow iego, y po náprzykrszych skáłách, po ktorych iedno dźikie kozy mogą chodźić.

4. Y przyćiągnął ku chlewom owczym, ktore się nátráfiły idącemu, á byłá tám iáskiniá, do ktorey wszedł Saul ná potrzeby przyrodzone; á Dawid y mężowie iego táili się we wnętrzney częśći iáskini.

5. Y rzekli sludzy Dawidowi do niego: Oto dźień, o ktorym Pan mowił do ćiebie: Ia dam w ręce twe nieprzyiaćielá twego, żebyś mu uczynił; iáko się będźie podobáło w oczách twych. Wstał tedy Dawid, y urznął poćichu kray płaszczá Saulowego.

6. Potym uderzyło Dawidá serce iego, przeto że urznął kray płaszczá Saulowego.

7. Y rzekł do mężow swoich: Niech mi będźie miłośćiw Pan, żebym nie uczynił tey rzeczy pánu memu pomázáńcowi Páńskiemu, żebym miał śćiągnąc nań rękę moię, ponieważ ieſt pomázániec Páński.

8. Y przełomił Dawid męże swe mowámi, y nie dopuśćił im powstáć ná Saulá; á Saul wstawszy z iáskinie, szedł záczętą drogą.

9. Potym wstał y Dawid zá nim; á wyszedszy z iáskinie záwołał zá Saulem, mowiąc: Pánie moy krolu. Y obeyźrzał się Saul názád; á Dawid schyliwszy się twarzą ku źiemi, pokłonił się,

10. Y rzekł do Saulá: Czemu sluchasz słow ludźi mowiących, Dawid szuka złego przećiw tobie?

11. Oto dźiś widźiały oczy twoie, że mię ćię Pan dał w rękę moię w iáskini; y myśliłem ćię zábić, áleć przepuśćiło oko moię, bom

bom rzekł: Nie śćiągnę ręki ná páná mego, bo ieſt pomázániec Páńſki.

12. Y owſzem oycze moy, obácz, y poznay kray płaſczá twego w ręce moiey; żeć gdym urzynał koniec płáſczá twego, niechćiałem śćiągnąć ręki moiey ná ćię. Poznay á obácz, żeć niemáſz w ręce moiey złośći, áni niepráwośći, ánim zgrzeſzył przećiw tobie; á ty godźiſz ná duſzę moię, ábyś ią odiął.

13. Niech rozſądźi Pan między mną á tobą, á niech ſię krzywdy moiey Pan pomśći nád tobą; á ręká moiá niech nie będźie ná tobie.

14. Iáko y w ſtárey przypowieśći, mowią: Od niezbożnych wynidźie niezbożnoś; á ták ręká moiá niech nie będźie ná tobie.

15. Kogoż przedzláduieſz, Krolu Izráelſki, kogo przeſzláduieſz? Pſá zdechłego przeſzláduieſz, á pchłę iednę.

16. Niech Pan będźie ſędźim, á niech rozſądźi między mną á tobą; á niech obaczy y oſądźi ſzráwę moię, á niech mię wyrwie z ręki twoiey.

17. A gdy ſkończył Dawid mowiąc mowy tákie do Saulá, rzekł Saul: A twoyże to głos Dawidźie ſynu moy? y podnioſł Saul ſwoy głos y płákáł,

18. Y rzekł do Dawidá: Spráwiedliwſzyś ty ieſt niżli ia; boś ty mnie oddał dobre, á iam tobie złym oddał.

19. Tyś też dźiś okazał, coś mi dobrego uczynił; iáko mię dał Pan w rękę twoię, á nie zábileś mię.

20. Bo ktoż gdy naydźie nieprzyiáćiela ſwego, wypuśći go ná drogę dobrą? Ale Pan niechayći odda nágrodę tę, zá to coś mi dźiś uczynił.

21. A teraz iż wiem, że pewnie maſz krolowáć, y będźieſz miał w ręce ſwey kroleſtwo Izráelſkie.

22. Przyśięż mi przez Páná, że nie wygłádźiſz potomſtwá mego po mnie, á nie wytráćiſz imieniá mego z domu oycá mego.

23. Y przyśiągł Dawid Saulowi. Odſzedł tedy Saul do domu ſwego; á Dawid y mężowie iego wſtąpili ná mieyſcá przeſpiecznieyſze.

bi oculus meus. Dixi enim: Non extendam manum meam in dominum meum, quia Chriſtus Domini eſt.

12. Quin potius pater mi, vide, & cognoſce oram chlamidis tuæ in manu mea: quoniam cum præſcinderem ſummitatem chlamydis tuæ, nolui extendere manum meam in te. Animadverte, & vide, quoniam, non eſt in manu mea malum, neque iniquitas, neque peccavi in te; tu autem inſidiaris animæ meæ, ut auferas eam.

13. Judicet Dominus inter me, & te, & ulciſcatur *a* me Dominus ex te; manus autem mea non ſit in te.

a Q. d. in illius ſinum meas querelas depono.

14. Sicut, & in proverbio antiquo dicitur: ab impiis egredietur impietas; manus ergo mea non ſit in te.

15. Quem perſequeris, rex Iſrael? quem perſequeris? canem mortuum *b* perſequeris, & pulicem unum.

b Rem viliſſimam & infirmiſſimam.

16. Sit Dominus judex, & judicet inter me & te: & videat, & judicet cauſam meam, & eruat me de manu tua.

17. Cum autem compleſſet David loquens ſermones hujuſcemodi ad Saul, dixit Saul: Numquid vox hæc tua eſt, fili mi David? Et levavit Saul vocem ſuam, & flevit,

18. Dixitque ad David: Juſtior tu es, quam ego: tu enim tribuiſti mihi bona; ego autem reddidi tibi mala.

19. Et tu indicaſti hodie, quæ feceris mihi bona; quomodo tradiderit me Dominus in manum tuam, & non occideris me.

20. Quis enim, cum invenerit inimicum ſuum, dimittet eum in via bona *c*? Sed Dominus reddat tibi viciſſitudinem hanc, pro eo, quod hodie operatus es in me.

c i. ſalvum & incolumem.

21. Et nunc, quia ſcio, quod certiſſime regnaturus ſis, & habiturus in manu tua regnũ Iſrael,

22. Jura mihi in Domino, ne deleas ſemen meum poſt me, neque auferas nomen meum de domo patris mei.

23. Et Juravit David Sauli. Abiit ergo Saul in domum ſuam; & David, & viri ejus aſcenderunt ad tutiora loca *d*,

d Arcem ſeu præſidium.

ROZDZIAŁ XXV.

Sámuelá, gdy umarł, płácżą, Dawid rozgniewał ſię ná Nábálá prze głupią odpowiedź iego, dle Abigail żoná iego ukroćiłá gniew iego, ktorą po śmierći Nábálá poiął Dawid dle y Achinoam. A Saul Michol corkę ſwą wydał zá Phaltá.

CAPUT XXV.

Mortuus Samuel plangitur, 1. David ingrato Nabal, victum neganti, mortem minatur, 2. Egregia Abigail oratione placatur, 18. Quam mortuo Nabal in connubium accipit, ſimul & Achinoam, Saul vero filiam Michol Phalti alteri marito tradit. 36.

a Infr. 28. 3. Eccli. 46. 28. Anno M. 2947. Ant. Chr. 1057. Cum ipse Samuel annum agenet circiter 98.

b i. in suorum sepulchro.

c Non longe ab Hebron.

d Q. d. ex parte mea.

e i. apta, qua solet hilaritas exerceri.

f i. in promptu fuerit.

1. MOrtuus *a* est autem Samuel, & congregatus est universus Israel, & planxerunt eum, & sepelierunt eum in domo sua *b* in Ramatha. Consurgensque David descendit in desertum Pharan.

2. Erat autem vir quispiam in solitudine Maon, & possessio ejus in Carmelo, & homo ille magnus nimis, erantque ei oves tria millia, & mille capræ: & accidit, ut tonderetur grex ejus in Carmelo *c*.

3. Nomen autem viri illius erat Nabal, & nomen uxoris ejus Abigail; eratque mulier illa prudentissima, & speciosa: porro vir ejus durus, & pessimus, & malitiosus: erat autem de genere Caleb.

4. Cum ergo audisset David in deserto, quod tonderet Nabal gregem suum,

5. Misit decem juvenes, & dixit eis: Ascendite in Carmelum, & venietis ad Nabal, & salutabitis eum ex nomine meo *d* pacifice.

6. Et dicetis: Sit fratribus meis, & tibi pax, & domui tuæ pax, & omnibus, quæcumque habes, sit pax.

7. Audivi, quod tonderent pastores tui, qui erant nobiscum in deserto: numquam eis molesti fuimus, nec aliquando defuit quidquam eis de grege, omni tempore, quo fuerunt nobiscum in Carmelo.

8. Interroga pueros tuos, & indicabunt tibi. Nunc ergo inveniant pueri tui gratiam in oculis tuis: in die enim bona *e* venimus: quodcumque inveniret manus tua *f*, da servis tuis, & filio tuo David.

9. Cumque venissent pueri David, locuti sunt ad Nabal omnia verba hæc ex nomine David; & siluerunt.

10. Respondens autem Nabal pueris David, ait: Quis est David? & quis est filius Isai? hodie increverunt servi, qui fugiunt dominos suos,

11. Tollam ergo panes meos, & aquas meas, & carnes pecorum, quæ occidi tonsoribus meis, & dabo viris, quos nescio, unde sint?

12. Regressi sunt itaque pueri David per viam suam, & reversi venerunt, & nuntiaverunt ei omnia verba, quæ dixerat.

13. Tunc ait David pueris suis: Accingatur unusquisque gladio suo. Et accincti sunt singuli gladiis suis, accinctusque est & David ense suo: & secuti sunt David quasi qua-

1. A Sámuel umárł, y zebrał ſię wſzyſtek Izráel, y płákáli go, y pogrzebli go w domu iego w Rámáthá. A powſtawſzy Dawid poſzedł ná puſzczą Phárán.

2. Lecz mąż niektory był ná puſzczy Máon, á máiętność iego w Kármelu, á człowiek on bárzo wielki, y miał owiec trzy tyśiące, y tyśiąc koz; y tráfiło ſię, że ſtrzyżono trzodę iego w Kármelu.

3. A imię mężá onego było Nábal, á imię żony iego Abigail; A byłá to niewiáſtá bárzo mądra y piękna; ále mąż iey był nieużyty bárzo, zły y złośliwy; á był z narodu Káleb.

4. A gdy uſłyſzał Dawid ná puſzczy, że ſtrzygł Nábál trzodę ſwoię,

5. Posłał dźieśiąci młodźieńcow, y rzekł im: Idźcie do Kármelu, á przyidźiećie do Nábálá y pozdrowićie go imieniem moim ſpokoynie.

6. Y rzeczećie: Niechay będźie bráćiey moiey y tobie pokoy, y domowi twemu pokoy, y wſzyſtkim rzeczam, ktore maſz, niech będźie pokoy.

7. Słyſzałem, że ſtrzygą páſterze twoi, ktorzy byli známi ná puſzczy; nigdyſmy im przykrymi nie byli, y nigdy nie ubyło im nic z trzody, przez wſzytek czás, ktorego byli známi w Kármelu.

8. Zopytay ſług twoich, á powiedzą. Przetoż teraz niech naydą ſłużebnicy twoi łáſkę w oczu twoich, boſmy w dobry dźień przyſzli; cokolwiek naydźie ręká twoiá, day ſłużebnikom twoim, y ſynowi twemu Dawidowi.

9. A gdy przyſzli ſłudzy Dawidowi, mowili do Nabálá wſzytkie te ſłowá imianiem Dawidowym; y umilknęli.

10. A odpowiedáiąc Nabal ſługom Dawidowym, rzekł: Co ieſt Dawid? y co ieſt ſyn Izái? dźiś ſie námnożyło ſług, ktorzy ućiekáią od pánow ſwoich.

11. Więc ja wezmę chleb moy y wodę moię, y mięſo bydłá, ktorem pobił dla poſtrzyżnikow moich, á dam mężom, ktorych niewiem, zkąd ſą?

12. A ták odeſzli ſłudzy Dawidowi drogą ſwą, y wroćiwſzy ſię przyſzli y powiedźieli mu wſzyſtkie ſłowá, ktore był rzekł.

13. Rzekł tedy Dawid ſługom ſwoim: Przypaſz káżdy miecz ſwoy. Y przypáſáli wſzyſcy miecze ſwoie, przypáſał też y Dawid miecz ſwoy; y ſzli zá Dawidem iákmiarz cztery

cztery ſtá mężow; á dwieśćie zoſtáło przy rzeczách.

14. Y powiedźiał Abigáil żenie Nábálowey ieden ſługá iey, rzekąc: Oto Dawid przyſłał poſłáńce z puſczy, áby błogoſłáwili Pánu náſzemu; á niechęć im pokazał.

15. Ludźie ći doſyć nam dobrzy byli, y nie przykrzyli ſię nam; y nigdy nam nic nie zginęło przez wſzytek czás, pokiſmy znimi byli ná puſczy,

16. Byli nam miáſto muru ták w nocy iáko y we dnie, po wſzyſtkie dni, pokiſmy páśli przy nich trzody.

17. Przeto obácz, á rozmyśl ſię co maſz uczynić: boć ſię dopełniłá złość ná męźá twego, y ná dom twoy, á on ieſt ſyn Beliál, ták iż żaden nie może z nim mowić.

18. Poſpieſzyłá ſię tedy Abigáil, y wźięłá dwie śćie chlebá, y dwá bukłaki winá y pięći báránow wárzonych, y pięć miar práżmá, y ſto wiązanek rozynkow, y dwie śćie wiązek fig, y włożyłá ná oſły.

19. Y rzekłá ſługom ſwoim: Idźćie przedemną: oto ia poiádę zá wámi; á mężowi ſwemu Nábálowi nie oznaymiłá.

20. A gdy wśiádłá ná oſłá, y źieżdżáłá z gory; Dawid y mężowie iego źieżdżáli przećiwko niey; ktorym oná záiáchálá.

21. Y rzekł Dawid: Záprawdę dármom ſtrzegł wſzego, co ten miał ná puſczy, y nic nie zginęło ze wſzego, co do niego należáło, á oddał mi złe zá dobre.

22. To niech uczyni Bog nieprzyiaćiołom Dawidowym, y to niech przyczyni, ieſli zoſtáwię do zárániá ze wſzego, co do niego należy mokrzącego ná śćiánę.

23. A gdy Abigáil uyźrzáłá Dawidá, pośpieſzyłá ſię, y z śiádłá z oſłá y pádłá przed Dawidem ná oblicze ſwoie, y pokłoniłá ſię mu do źiemie,

24. Y pádłá u nog iego, y rzekłá: Niech będźie ná mnie tá niepráwość, moy pánie; proſzę niech ſłużebnicá twoiá mowi w uſzu twoich, á poſłuchay ſłow ſługi twoiey.

25. Niech nie kłádźie, proſzę, Pan moy Krol ſercá ſwego ná męźá tego niezbożnego Nábálá; boć wedle imienia ſwego głupi ieſt, y głupſtwo ieſt znim; á ia ſługá twoiá nie widźiáłám ſłużebnikow twoich, Pánie moy, ktoreś poſłał.

26. Przeto teraz Pánie moy, żywie Pan y żywie

quadringenti viri; porro ducenti remanſerunt ad ſacrinas.

14. Abigail autem uxori Nabal nuntiavit unus de pueris ſuis, dicens: Ecce David miſit nuntios de deſerto, ut benedicerent *a* domino noſtro: & averſatus eſt eos.

15. Homines iſti, boni ſatis *b* fuerunt nobis, & non moleſti: nec quidquam aliquando periit omni tempore, quo fuimus converſati cum eis in deſerto.

16. Pro muro erant nobis tam in nocte quam in die, omnibus diebus quibus pavimus apud eos greges.

17. Quam ob rem conſidera, & rocogita, quid facias: quoniam completa eſt malitia adverſum virum tuum *c*, & adverſum domum tuam, & ipſe eſt filius Belial *d*, ita ut nemo poſſit ei loqui.

18. Feſtinavit igitur Abigail, & tulit ducentos panes, & duos utres vini, & quinque arietes coctos *e*, & quinque ſata polentæ *f*, & centum ligaturas *g* uvæ paſſæ *h*, & ducentas maſſas caricarum, & poſuit ſuper aſinos:

19. Dixitque pueris ſuis: Præcedite me: ecce, ego poſt tergum ſequar vos: viro autem ſuo Nabal non indicavit.

20. Cum ergo aſcendiſſet aſinum, & deſcenderet ad radices montis, David, & viri ejus deſcendebant in occurſum ejus: quibus, & illa occurrit.

21. Et ait David: vere fruſtra ſervavi omnia, quæ hujus erant in deſerto, & non periit quidquam de cunctis, quæ ad eum pertinebant: & reddidit mihi malum pro bono.

22. Hæc faciat Deus inimicis David, & hæc addat, ſi reliquero de omnibus, quæ ad ipſum pertinent uſque mane, mingentem ad parietem *i*.

23. Cum autem vidiſſet Abigail David, feſtinavit, & deſcendit de aſino, & procidit coram David ſuper faciem ſuam, & adoravit ſuper terram.

24. Et cecidit ad pedes ejus, & dixit: In me ſit, domine mi, hæc iniquitas: loquatur, obſecro, ancilla tua in auribus tuis: & audi verba famulæ tuæ.

25. Ne ponat, oro, dominus meus rex cor ſuum ſuper virum iſtum iniquum Nabal quoniam ſecundum nomen ſuum *k* ſtultus eſt, & ſtultitia eſt cum eo: ego autem ancilla tua non vidi pueros tuos, domine mi, quos miſiſti.

26. Nunc ergo domine mi, vivit Dominus

a Sc. ſalutarent bene precantes.
b i. valde.
c In ejus perniciem.
d i. improbus.
e Hebr. factos i. paratos.
f i. farris toſti.
g i. faſciculos.
h i. ſiccæ.
i Sc. canem, q. d. nec canibus parcam.
k Nabal in Hebr. ſtultum ſignificat.

nus, & vivit anima tua, qui prohibuit te, ne venires in ſanguinem, & ſalvavit manum tuam tibi; & nunc fiant ſicut Nabal inimini tui, & qui quærunt domino meo malum.

27. Quapropter ſuſcipe benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua tibi domino meo, & da pueris, qui ſequuntur te dominum meum.

28. Aufer iniquitatem famulæ tuæ, faciens enim faciet Dominus tibi domino meo domum fidelem *a*: quia prælia Domini *b*, domine mi, tu præliaris; malitia ergo non inveniatur in te omnibus diebus vitæ tuæ.

29. Si enim ſurrexit aliquando homo perſequens te, & quærens animam tuam, erit anima domini mei cuſtodita quaſi in faſciculo viventium *c* apud Dominum Deum tuum; porro inimicorum tuorum anima rotabitur *d*, quaſi in impetu, & circulo fundæ.

30. Cum ergo fecerit Dominus tibi domino meo omnia, quæ locutus eſt bona de te, & conſtituerit te ducem ſuper Iſrael:

31. Non erit tibi hoc in ſingultum *e*, & in ſcrupulum cordis *f* domino meo, quod effuderis ſanguinem innoxium, aut ipſe te ultus fueris; & cum benefecerit Dominus domino meo, recordaberis ancillæ tuæ.

32. Et ait David ad Abigail: Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui miſit hodie te in occurſum meum, & benedictum eloquium tuum,

33. Et benedicta tu, quæ prohibuiſti me hodie, ne irem ad ſanguinem, & ulſciſcerer me manu mea.

34. Alioquin vivit Dominus Deus Iſrael, qui prohibuit me, ne malum facerem tibi: niſi cito veniſſes in occurſum mihi, non remanſiſſet Nabal uſque ad lucem matutinam, mingens ad parietem.

35. Suſcepit ergo David de manu ejus omnia, quæ attulerat ei, dixitque ei: Vade pacifice in domum tuam, ecce audivi vocem tuam, & honoravi *g* faciem tuam.

36. Venit autem Abigail ad Nabal; & ecce erat ei convivium in domo ejus, quaſi convivium regis, & cor Nabal jucundum; erat enim ebrius nimis, & non indicavit ei verbum puſillum aut grande uſque mane *h*.

37. Diluculo autem cum digeſſiſſet vinum Na-

a ut regnum ſtabile in tua familia maneat.
b Supr. 16. 18. & 17. 40.
c in congregatione eorum, quos Deus protegit & ſervat
d i. agitabitur inquietudine.
e i. cauſam dolendi.
f Chald. anxietatem.
g Chald. ſuſcepi 70. reveritus ſum.
h i. ſequentem diem.

żywie duſzá twoiá, ktory ćię zahámował, ábyś nie przyſzedł ná krew, y záchował rękę twoię tobie; á teraz niech będą iáko Nábál nieprzyiaćiele twoi, y ktorzy ſzukáią Pánu memu złego.

27. Przeto przyimi to błogoſłáwieńſtwo, ktore przynioſłá ſługá twoiá tobie Pánu memu, á day ſługom, ktorzy chodzą zá tobą Pánem moim.

28. Znieś wyſtępek ſłużebnice twoiey, czyniąc bowiem uczyni Pan tobie Pánu memu dom wierny, ponieważ walki Páńſkie ty walczyſz, Pánie moy; przetoż niechay ſię w tobie złość nie náyduie po wſzytkie dni żywota twego.

29. Bo ieſli kiedy powſtánie człowiek prześláduiący ćię, y ſzukáiący duſze twoiey, będźie duſzá Páná mego ſtrzeżona iákoby w wiązce żywiących u Páná Bogá twego; lecz duſzá nieprzyiaćioł twoich będźie obrácána iáko w pędźie y obroćie proce.

30. Gdy tedy uczyni Pan tobie Pánu memu wſzytko, co dobrego o tobie mowił, y poſtánowi ćię Kśiążęćiem nád Izráelem:

31. Nie będźie to tobie ku żáłośći, áni ku obráżeniu ſumnienia páná mego, żeś wylał krew niewinną, ábo żeś ſię ſam pomśćił; á gdy Pan dobrze uczyni Pánu memu, wſpomniſz ná ſługę ſwoię.

32. Y rzekł Dawid do Abigáil: Błogoſłáwiony Pan Bog Izráelow, ktory ćię dźiś poſłał przećiwko mnie, y błogoſłáwioná wymowá twoiá,

33. Y błogoſłáwionáś ty, ktoraś mię záwśćiągnęłá dźiśia, żem nie ſzedł ná krew, y żebym ſię pomśćił ręką ſwą.

34. Bo ináczey, żywie Pan Bog Izráelow, ktory mię záwśćiągnął, ábymći źle nie uczynił: bys mi byłá prędko nie zaiácháłá drogi, nie zoſtał by był Nábálowi áż do świátłá ránego mokrzący ná śćiánę.

35. A ták przyiął Dawid z ręki iey wſzytko co mu byłá przywiozłá, y rzekł iey: Idź z pokoiem do domu twego, otom uſłuchał głoſu twego, y uczćiłem oſobę twoię.

36. Przyſzłá Abigáil do Nábálá; á oto miał ucztę w domu ſwoim, iáko ucztę Krolewſką, á ſerce Nábálowe weſołe; bo był bárzo piian; y nie powiedźiáłá mu ſłowá máłego, ábo wielkiego áż do záránia.

37. A ná świtániu, gdy ſtrawił wino Nábal,

bál, powiedźiáłá mu żoná iego te słowá, y obumárło serce iego wewnątrz, y stał się iáko kámień.

38. A gdy minęło dźieśięć dni, zábił Pan Nábálá, y umárł.

39. Co gdy usłyszał Dawid, że umárł Nábál, rzekł: Błogosłáwiony Pan, ktory osądźił sprawę zelżywośći moiey z ręki Nábálowey, á sługę swego uchowal odezłego, á złość Nábálowę oddał Pan ná głowę iego. Posłał tedy Dawid y mowił do Abigáil, żeby ią wźiął sobie zá żonę.

40. Y przyszli słudzy Dawidowi do Abigáil do Kármela, y mowili do niey, rzekąc: Dawid posłał nas do ćiebie, áby ćię wźiął sobie zá żonę.

51. Ktora powstawszy pokłoniłá się obliczem do źiemie y rzekłá: Oto służebnicá twoiá niechay będźie sługą, áby umywáłá nogi sług Páná mego.

42. Y pośpieszyłá się Abigáil y wśiádłá ná osłá, y pięć pánien iey służebnych poszły z nią, y iácháłá zá posłáńcy Dawidowymi, y byłá żoną iego.

43. Ale y Achinoam wźiął Dawid z Iezráelá; y były obie żonámi iego.

44. A Saul dał Michol corkę swą żonę Dáwidowę Pháltemu synowi Láis, ktory był z Gallim.

Nabal, indicavit ei uxor sua verba hæc, & emortuum est cor ejus intrinsecus, & factus est quasi lapis.

38. Cumque pertransissent decem dies, percussit *a* Dominus Nabal, & mortuus est.

39. Quod cum audisset David mortuum Nabal, ait: benedictus Dominus, qui judicavit *b* causam opprobrii *c* mei de manu Nabal, & servum suum custodivit a malo & malitiam Nabal reddidit Dominus in caput ejus. Misit ergo David, & locutus est ad Abigail, ut sumeret eam sibi in uxorem.

40. Et venerunt pueri David ad Abigail in Carmelum, & locuti sunt ad eam, dicentes: David misit nos ad te, ut accipat te sibi in uxorem.

41. Quæ consurgens adoravit prona in terram *d*, & ait: Ecce famula tua sit in ancillam, ut lavet pedes servorum domini mei.

42. Et festinavit, & surrexit Abigail, & ascendit super asinum, & quinque puellæ ierunt cum ea, pedissequæ *e* ejus, & secuta est nuntios David: & facta est illi uxor.

43. Sed & Achinoam accepit David de Jezrael; & fuit utraque uxor ejus.

44. Saul autem dedit Michol filiam suam, uxorem David, Phalti filio Lais, qui erat de Gallim.

a Aliqua plaga in vindictam avaritiæ.
b Sc. vindicans.
c Contumeliæ mihi illatæ.
d In famulis Davidi reverentiam exhibens.
e Hebr. ad pedes ejus q. d. comitantes.

ROZDZIAŁ XXVI.

Dawid od Zypheyczykow Saulowi wydány, Szeffelin y Kubek Saulowi wźiął taynie. Dla tego skarzy się ná Abnera, á sprawuie się Saulowi zdáleka. Co obaczywszy Saul, wyznał się bydź winnym, á Dawidowi obiecał pokoy.

1. Y Przyszli Zypheyczycy do Saula w Gabáá, mowiąc: Oto się Dawid kryie ná págorku Háchilá, ktory iest przećiw pustyni.

2. Y powstał Saul, y iáchał ná puszczą Zyph, á z nim trzy tyśiące mężow z wybránych Izráel, áby szukał Dawidá ná puszczy Zyph.

3. Y położył się obozem Saul w Gabáá Háchilá, ktora byłá przećiwko pustyni ná drodze; á Dawid mieszkał ná puszczy. A widząc że przyiáchał Saul zá nim ná puszczą,

4. Posłał szpiegi, y dowiedźiał się, że tám przyiáchał zápewne.

5. Y wstał Dawid potáiemnie, y przyszedł ná mieysce, gdźie był Saul; á gdy uyźrzał mieysce

CAPUT XXVI.

David a Ziphæis apud Saul proditur, 1. Hastam & scyphum dormienti Saul abstulit, rege intacto, 5. Arguit Abner, & suam ostendit innocentiam, 13. Quod agnoscens Saul culpam fatetur, & Davidi securitatem pollicetur. 21.

1. ET *f* venerunt Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes: Ecce, David absconditus est in colle Hachila, quæ est ex adverso solitudinis.

2. Et surrexit Saul, & descendit in desertum Ziph, & cum eo tria millia virorum de electis Israel, ut quæreret David in deserto Ziph.

3. Et castra metatus est Saul in Gabaa Hachila *g*, quæ erat ex adverso solitudinis in via; David autem habitabat in deserto. Videns autem quod venisset Saul post se in desertum,

4. Misit exploratores, & didicit, quod illuc venisset certissime.

5. Et surrexit David clam, & venit ad locum, ubi erat Saul; cumque vidisset locum, in

f Supr. 23. 19. Eodem anno. 2947. Ant. Chr. 1057.
g in colle excelso: hic Gabaa non est nomen proprium sed commune.

in quo dormiebat Saul, & Abner filius Ner, princeps militiæ ejus, & Saulem dormientem in tentorio, & reliquũ vulgus per circuitũ ejus;

6. Ait David ad Achimelech Hethæum & Abiſai filium Saruiæ *a*, fratrem Joab; dicens: Quis deſcendet mecum ad Saul in caſtra? Dixitque Abiſai: Ego deſcendam tecum.

7. Venerunt ergo David & Abiſai ad populum nocte, & invenerunt Saul jacentem & dormientem in tentorio, & haſtam fixam in terra ad caput ejus; Abner autem & populum dormientes in circuitu ejus.

8. Dixitque Abiſai ad David: Concluſit Deus inimicum tuum hodie in manus tuas: nunc ergo perfodiam eum lancea in terra, ſemel, & ſecundo opus non erit.

9. Et dixit David ad Abiſai: Ne interficias eum: quis enim extendet manum ſuam in Chriſtum Domini, & innocens erit?

10. Et dixit David; Vivit Dominus, quia niſi Dominus percuſſerit eum, aut dies ejus venerit ut moriatur, aut in prælium deſcendens perierit:

11. Propitius ſit mihi Dominus *b*, ne extendam manum meam in Chriſtum Domini. Nunc igitur tolle haſtam, quæ eſt ad caput ejus, & ſcyphum aquæ, & abeamus.

12. Tulit igitur David haſtam, & ſcyphum aquæ, qui erat ad caput Saul, & abierunt; & non erat quiſquam, qui videret, & intelligeret, & evigilaret, ſed omnes dormiebant, quia ſopor Domini *c* irruerat ſuper eos.

13. Cumque tranſiſſet David ex adverſo, & ſtetiſſet in vertice montis de longe, & eſſet grande intervallum inter eos,

14. Clamavit David ad populum, & ad Abner filium Ner, dicens: Nonne reſpondebis Abner? Et reſpondens Abner ai: Quis es tu, qui clamas, & inquietas regem?

15. Et ait David ad Abner: Numquid non vir *d* tu es? & quis alius ſimilis tui In Iſrael? quare ergo non cuſtodiſti dominum tuum regem? ingreſſus eſt enim unus de turba, ut interficeret regem, dominum tuum.

16. Non eſt bonum hoc, quod feciſti; vivit Dominus, quoniam filii mortis *e* eſtis vos, qui non cuſtodiſtis dominum veſtrum, Chriſtum Domini. Nunc ergo vide ubi ſit haſta regis, & ubi ſit ſcyphus aquæ, qui erat ad caput ejus.

17. Cognovit autem Saul vocem David, &

a Sc. ſororis David: nota, *u* vocalis eſt, non conſonans in voce Saruia apud Hebr.

b Q. d. avertat.

c i. graviſſimus.

d Sc. inſignis, ironice.

e i. digni morte.

ſce, ná ktorym ſpał Saul, y Abner ſyn Ner, hetman woyſká iego, y Saulá ſpiącego w namiećie, á inny lud około niego;

6. Rzekł Dawid do Achimelechá Hetheyczyká y do Abiſái ſyná Sárwiey brátá Joábowego, mowiąc: Kto poydźie zemną do Saulá do obozu? Y rzekł Abiſái: Ia poydę ztobą.

7. Przyſzedł tedy Dawid y Abiſái do ludu w nocy, y náleźli Saulá leżącego y ſpiącego w namiećie, á oſczep utkniony w źiemi u głowy iego; á Abnerá y lud ſpiące około niego.

8. Y rzekł Abiſái do Dawidá: Zámknął Bog nieprzyiaćielá twego dźiś w ręce twoie: á ták przebiię go teraz oſczepem do źiemie raz, á drugi raz nie będźie potrzebá.

9. Y rzekł Dawid do Abiſái: Nie zábiiay go: bo ktoż wyćiągnie rękę ſwą ná pomázáńcá Páńſkiego, á nie winien będźie?

10. Y rzekł Dawid: Zywie Pan, iż ieſli go Pan nie zábiie, ábo dźień iego nie przyydźie, że umrze, ábo ná woynę wyiáchawſzy nie zginie:

11. Niech mi będźie miłośćiw Pan, ábych nie śćiągnął ręki moiey ná pomázáńca Páńſkiego. A ták teraz weźmi oſczep, ktory ieſt u głowy iego, y kubek wody, á odydźmy.

12. Wźiął tedy Dawid oſczep, y kubek wody, ktory był w głowách Saulowych y poſzli; á nie było nikogo, coby widźiał, y zrozumiał, y ocućił ſię, ále wſzyſcy ſpáli, bo ſen Páńſki przypadł był ná nie.

13. A gdy przeſzedł Dawid ná drugą ſtronę y ſtánął ná wierzchu gory z dáleká, á był wielki plác między nimi,

14. Y záwołał Dawid ná lud y ná Abnerá ſyná Ner, mowiąc: A nie ozowieſz ſię Abnerze? Y odpowiádáiąc Abner, rzekł: Ktoś ty, co wołaſz, á niepokoy czyniſz krolowi?

15. Y rzekł Dawid do Abnerá: Azaś ty nie mąż? á kto drugi podobny tobie w Izráelu? przecz żeś tedy nie ſtrzegł páná twego Krolá? bo przyſzedł ieden z ludu, żeby zábił Krolá páná twego.

16. Nie dobrać to rzecz, ktorąś uczynił; żywie Pan, żeśćie wy ſynowie śmierći, ktoryśćie nie ſtrzegli páná ſwego pomázáńcá Páńſkiego; á teraz pátrz, gdźie ieſt oſczep krolewſki, y gdźie ieſt kubek wody, ktory był w głowách iego.

17. Y poznał Saul głos Dawidow, y rzekł: A

A twoyże to głos ſynu moy Dawidźie? Y rzekł Dawid: moy głos, pánie moy Krolu.

18. Y rzekł: Dla czego pan moy przeſzláduie ſługę ſwego? Com uczynił? ábo co zá złość ieſt w ręce moiey?

19. A ták teraz proſzę krolu Pánie moy, posłuchay słow sługi twego: Ieśli ćię Pan pobudza przećiwko mnie, niechay powonia ofiáry; ále ieśli ſynowie człowieczy, przeklęći ſą przed oczymá Páńſkimi, ktory mię dźiśia wyrzućili, żebym nie mieſzkał w dźiedźictwie Páńſkim, mowiąc: Idź, służ cudzym bogom.

20. A teraz niechay nie będźie wylaná krew moiá ná źiemię przed Pánem; bo wyiáchał krol Izráelſki, áby ſzukał pchły iedney iáko gonią kuropátwę po gorách.

21. Y rzekł Saul: Zgrzeſzyłem, wroć ſię ſynu moy Dawid: boć iuż więcey źle czynić nie będę, ponieważ droga byłá duſzá moiá dźiśia w oczách twoich: bo iáwna to, żem głupie uczynił, y nie wiedźiáłem bárzo śiłá.

22. Y odpowiádáiąc Dawid, rzekł: Owo oſczep krolewſki; niech przyidźie ieden z sług krolewſkich á weźmie ii.

23. A Pan odda káżdemu według ſpráwiedliwośći ſwey, y wiáry, bo ćię dźiś dał Pan w rękę moię, y niechćiałem śćiągnąć ręki moiey na pomázáńcá Páńſkiego.

24. A iáko dźiś wielce uważona ieſt duſzá twoiá w oczách moich; ták niechay będźie wielce uważona duſzá moiá w oczách Páńſkich, á niech mię wybáwi ze wſzego ućiſku.

25. Rzekł tedy Saul do Dawidá: Błogosłáwionyś ty ſynu moy Dawidźie; á iśćie czyniąc czynić będźieſz, y mogąc przemożeſz. Y odſzedł Dawid w drogę ſwoię, á Saul ſię wroćił ná mieyſce ſwoie.

& dixit: Numquid vox hæc tua, fili mi David? & ait David: Vox mea, domine mi rex.

18. Et ait: Quam ob cauſam dominus meus perſequitur ſervum ſuum? Quid feci? aut quod eſt malum in manu mea?

19. Nunc ergo audi, oro, domine mi rex, verba ſervi tui: Si Dominus incitat te adverſum me, odoretur ſacrificium *a*; ſi autem filii hominum maledicti ſunt in conſpectu Domini, qui ejecerunt me hodie, ut non habitem in hæreditate Domini *b*, dicentes: Vade, ſervi diis alienis.

20. Et nunc non effundatur ſanguis meus in terram coram Domino: quia egreſſus eſt rex Iſrael, ut quærat pulicem unum, ſicut perſequitur *c* perdix in montibus.

21. Et ait Saul: Peccavi, revertere fili mi David: nequaquam enim ultra tibi malefaciam, eo quod pretioſa fuerit anima mea in oculis tuis hodie: apparet enim, quod ſtulte egerim, & ignoraverim *d* multa nimis.

22. Et reſpondens David, ait: ecce haſta regis; tranſeat unus de pueris regis, & tollat eam.

23. Dominus autem retribuet unicuique, ſecundum juſtitiam ſuam & fidem *e*: tradidit enim te Dominus hodie in manum meam, & nolui extendere manum meam in Chriſtum Domini.

24. Et ſicut magnificata eſt anima tua hodie in oculis meis; ſic magnificetur anima mea in oculis Domini, & liberet me de omni anguſtia.

25. Ait ergo Saul ad David: Benedictus tu fili mi David; & quidem faciens facies *f*, & potens poteris *g*. Abiit autem David in viam ſuam, & Saul reverſus eſt in locum ſuum.

a Q. d. acceptum ſit, ut ſacrificium imo ultro me offero in victimam eritque volupe, ſi Deus ita exigat, ad aras cultro jugulari.

b i. terra ſancta.

c Perſecutionem patitur.

d Hebr. erraverim.

e i. Fidelitatem.

f i. perficies, quæ optas.

g Sc. prævalebis.

ROZDZIAŁ XXVII.

Dawid źiechał do Krolá Achis, y otrzymał ſobie u niego miáſto Syceleg, ktore ztąd przyſzło w dźiedźictwo Krolom Judſkim; z ktorego czynił częſte wtarczki y korzyśći brał.

1. Y Rzekł Dawid w ſercu ſwoim: Wpádnę ia kiedyżkolwiek iednego dniá w ręce Saulowe; ázaż nie lepiey, że uydę y záchowam ſię w źiemi Philiſtyńſkiey, áby zwątpił Saul á prze-

CAPUT XXVII.

David apud Achis profugus, urbem Siceleg ab eo obtinet, quæ ex eo facta eſt in hæreditatem regum Juda; 1. Unde plurimas agens prædas imponit regi Achis, 8.

1. ET ait * David in corde ſuo: Aliquando incidam una die in manus Saul; nonne melius eſt, ut fugiam, & ſalver in Terra Philiſthinorum, ut deſperet Saul, ceſſetque me

* Sub finem ejusdem anni 2947.

me quærere in cunctis finibus Iſrael? fugiam ergo manus ejus.

á przeſtał mię ſzukáć po wſzytkich gránicách Izráelſkich? ſchronię ſię tedy od rąk iego.

a data fide & poteſtate habitandi in regno Achis.

2. Et ſurexit David, & abiit ipſe *a*, & ſexcenti viri cum eo, ad Achis filium Maoch regem Geth.

2. Y wſtał Dawid y poſzedł ſam, y ſześć ſet mężow z nim, do Achis ſyná Máoch Królá Geth.

3. Et habitavit David cum Achis in Geth, ipſe & viri ejus; vir & domus ejus; Et David, & duæ uxores ejus, Achinoam Jezraelitis, & Abigail uxor Nabal Carmeli.

3. Y mieſzkał Dawid z Achis w Geth ſam y mężowie iego; mąż y dom iego; y Dawid y dwie żenie iego, Achinoám Iezráelitká, y Abigáil żoná Nábál Kármelá.

4. Et nuntiatum eſt Sauli, quod fugiſſet David in Geth, & non addidit ultra quærere eum.

4. Y powiedźiano Saulowi, że ućiekł Dáwid do Geth, y nieprzydał ſzukáć go więcey.

5. Dixit autem David ad Achis: Si inveni gratiam in oculis tuis, detur mihi locus in una urbium regionis hujus, ut habitem ibi; cur enim manet ſervus tuus in civitate regis tecum?

5. Y rzekł Dawid do Achis: Ieſlim nálazł łáſkę w oczu twoich, niech mi dádzą mieyſce w iednym miaſt tego kráiu, że tam mieſzkáć będę; bo czemu mieſzka ſługá twoy w mieśćie krolewſkim z tobą?

6. Dedit itaque ei Achis in die illa Siceleg: propter quam cauſam facta eſt Siceleg regum Juda, usque in diem hanc.

6. Y dał mu Achis dniá onego Siceleg: dla ktorey przyczyny doſtał ſię Siceleg krolom Judzkim, áż do dniá dźiśieyſzego.

7. Fuit autem numerus dierum, quibus habitavit David in regione Philiſthinorum, *b* quatuor menſium.

7. Y byłá liczbá dni, ktorych mieſzkał Dawid w kráinie Philiſtyńſkiey, cztery mieśiące.

b Plurimi vertunt ex Hebr. anni & quatuor menſ. Vide Infr. 29. 3.

8. Et aſcendit David, & viri ejus, & agebant prædas de Ceſſuri, & de Gerzi, & de Amalecitis: hi enim pagi habitabantur in terra antiquitus *c*, euntibus Sur usque ad Terram Ægypti.

8. Y wyieżdżał Dawid y mężowie iego, y bráli plony z Geſſury, y Gerzy, y z Amálekitow: bo w tych wśiách mieſzkano z ſtárádawná w źiemi idącym do Sur áż do źiemie Ægyptſkiey.

c ſc. non erat ſub ditione Achis.

9. Et percutiebat David omnem terram, nec relinquebat viventem virum & mulierem tollensque oves & boves, & aſinos, & camelos & veſtes, revertebatur, & veniebat ad Achis.

9. Y puſtoſzył Dawid wſzytkę źiemię, áni zoſtáwiał żywego mężá áni niewiáſty; á zábrawſzy owce y woły, y oſły, y wielbłądy, y ſzáty, wrácał ſię y przychodźił do Achis.

10. Dicebat autem ei Achis: In quem irruiſti hodie? Reſpondebat David: Contra meridiem Judæ, & contra meridiem Jerameel, & contra meridiem Ceni.

10. Y mowił mu Achis: Ná kogoś uderzył dźiśia? Odpowiádał Dawid: Ku południu Judy, y ku południu Jerámeel, y ku południu Ceni.

d i. viventem relinquebat neminem.

11. Virum & mulierem non vivificabat *d* David, nec adducebat in Geth, dicens: Ne forte loquantur adverſum nos; Hæc fecit David, & hoc erat decretum illi omnibus diebus, quibus habitavit in regione Philiſthinorum.

11. Nie żywił Dawid mężá áni niewiáſty, áni ich przywodźił do Geth, mowiąc: By ſnadź nie mowili przećiwko nam; To uczynił Dawid, y to miał poſtánowienie po wſzytkie dni, ktorych mieſzkał w kráinie Philiſtyńſkiey.

12. Credidit ergo Achis David, dicens: Multa mala operatus eſt contra populum ſuum Iſrael; erit igitur mihi ſervus ſempiternus.

12. Wierzył tedy Achis Dawidowi, mowiąc: Wiele złego nábroił przećiw ludowi ſwemu Izráelſkiemu; á ták będźie mi ſługą wiecznym.

CAPUT XXVIII.

Philiſthæi contra Saul armantur, ad quod bellum David pollicetur fidem Achis. 1. Saul occiſſis

ROZDZIAŁ XXVIII.

Gdy Philiſtynowie ná Saulá wyiechali, Saul do Czárownice ſię ućiekł: áby mu Sámuelá wſkrześiła,

śiła, od ktorego ſię dowiedźiał ſwey, y o ſwych ſynow śmierći.

1. Y Sſtało ſię w one dni, zebráli Philiſty-nowie woyſká ſwoie, áby ſię zgotowáli ná woynę przećiw Izráelowi; y rzekł Achis do Dawidá: Wiedź wiedząc, iż zemną wyiedźieſz w woyſku ty y mężowie twoi.

2. Y rzekł Dawid do Achis: Teraz ſię dowieſz, co uczyni ſługá twoy. Y rzekł Achis do Dáwidá: A ia ćię poſtánowię ſtrożem głowy moiey po wſzytkie czáſy.

3. A Sámuel umárł, y płakał go wſzytek Izráel y pogrzebli go w Rámathá mieśćie iego. A Saul wytráćił czárnokśiężniki y wieſzczki z źiemie.

4. A ták zebráli ſię Philiſtynowie y przyćiągnęli, y położyli ſię obozem w Sunam; zebrał też y Saul wſzytkiego Izráelá, y przyćiągnał ná Gelboe.

5. Y uyźrzał Saul obozy Philiſtyńſkie, y bał ſię, y przelękło ſię ſerce iego bárzo.

6. Y rádźił ſię Páná, y nie odpowiedźiał mu áni przez ſny, áni przez kápłány, áni przez proroki.

7. Y rzekł Saul ſługom ſwym: Szukayćie mi niewiáſty máiącey pythoná, y poydę do niey, á wywiem ſię przez nię. Y rzekli ſłudzy iego do niego: Ieſt niewiáſtá máiąca pythoná w Endor.

8. A ták odmienił ubior ſwoy, y obłokł ſię w inne ſzáty, y poſzedł ſam á dwá mężowie z nim, y przyſzli do niewiáſty w nocy, y rzekł iey: Wroż mi przez pythoná, á wſkrześ mi, kogoć powiem.

9. Y rzekłá niewiáſtá do niego: Oto ty wieſz, iáko wiele uczynił Saul, y iáko wygolił czárnokśiężniki y wieſzczki z źiemie; czemuż tedy kłádźieſz śidło ná duſzę moię, áby mię zábito?

10. Y przyśiągł iey Saul ná Páná, mowiąc: Zywie Pan, żeć ſię nic złego nie ſtánie dla tey rzeczy.

11. Y rzekłá mu niewiáſtá: Kogożći mam wſkrześić? Ktory rzekł: Wſkrześ mi Sámuelá.

12. A gdy uyźrzáłá niewiáſtá Sámuelá, krzyknęłá wielkim głoſem, y rzekłá do Saulá: Czemuś mię zdrádźił? Boś ty ieſt Saul.

13. Y rzekł iey Krol: Nieboy ſię; Coć widźiáłá? y rzekłá niewiáſtá do Saulá: Widźiáłám bogi wychodzące z źiemie,

ciſſis Magis, Pythoniſſam conſulit, ſuſcitari jubens Samuelem 5. A quo ſuam ſuorumque mortem in craſtinum diſcit, 16.

1. FActum eſt autem in diebus illis, congregaverunt * Philiſthiim agmina ſua, ut præpararentur ad bellum contra Iſrael; dixitque Achis ad David: Sciens nunc ſcito, quoniam mecum egredieris in caſtris tu, & viri tui.

2. Dixitque David ad Achis: Nunc ſcies, quæ facturus eſt ſervus tuus. Et ait Achis ad David: Et ego cuſtodem capitis mei ponam de cunctis diebus

3. Samuel *a* autem mortuus eſt, planxitque eum omnis Iſrael, & ſepelierunt eum in Ramatha urbe ſua, Et Saul abſtulit magos & hariolos de terra.

4. Congregatique ſunt Philiſthiim, & venerunt, & caſtra metati ſunt in Sunam; congregavit autem & Saul univerſum Iſrael, & venit in Gelboe

5. Et vidit Saul caſtra Philiſthiim, & timuit, & expavit cor ejus nimis.

6. Conſuluitque Dominum, & non reſpondit ei neque per ſomnia, neque per ſacerdotes, neque per prophetas.

7. Dixitque Saul ſervis ſuis: Quærite mihi mulierem habentem *b*, pythonē *c* & vadam ad eam, & ſciſcitabor per illam. Et dixerunt ſervi ejus ad eum; Eſt mulier pythonem habens in Endor.

8. Mutavit ergo habitum ſuum, veſtituſque eſt aliis veſtimentis, & abiit ipſe & duo viri cum eo, veneruntque ad mulierem nocte, & ait illi: Divina mihi in pythone, & ſuſcita mihi, quem dixero tibi.

9. Et ait mulier ad eum: Ecce, tu noſti, quanta fecerit Saul, & quomodo eraſerit magos & hariolos de terra; quare ergo inſidiaris animæ meæ, ut occidar?

10. Et juravit ei Saul in Domino *d*, dicens: Vivit Dominus, quia non veniet tibi quidquam mali propter hanc rem.

11. Dixitque mulier: Quem ſuſcitabo tibi? Qui ait: Samuelem mihi ſuſcita.

12. Cum autem vidiſſet mulier Samuelem, exclamavit voce magna, & dixit ad Saul: Quare impoſuiſti mihi? Tu es enim Saul.

13. Dixitque ei rex: Noli timere: quid vidiſti? Et ait mulier ad Saul: Deos *e* vidi aſcendentes de terra,

* Anno M. 2949. Ant. Chr. 1055.

a Sup. 27. 1. Eccli. 46. 23.

b Lev. 20. 27 Deut 18. 11. Actor. 16. 16.

c i. dæmonem familiarem.

d i. per Dominum.

e i. Deum, ſeu virum divinum: phraſis eſt Hebraica, qua ponitur numerus pluralis pro ſingulari ad deſignandam perſonæ dignitatem.

14. Dixitque ei: Qualis eſt forma ejus? Quæ ait: Vir ſenex aſcendit, & ipſe amictus eſt pallio. Et intellexit Saul, quod Samuel eſſet, & inclinavit ſe ſuper faciem ſuam in terra, & adoravit,

15. Dixit autem Samuel ad Saul: *a* Quare inquietaſti me, ut ſuſcitarer? Et ait Saul: Coarctor nimis: ſiquidem Philiſthiim pugnant adverſum me, & Deus receſſit a me, & exaudire me noluit, neque in manu Prophetarum, neque per ſomnia; vocavi ergo te, ut oſtenderes mihi, quid faciam.

a Eccli. 46. 23.

16. Et ait Samuel: Quid interrogas me, cum Dominus receſſerit a te, & tranſierit ad æmulum tuum *b*?

b Cui invides & ut hoſtem perſequeris.

17. Faciet enim tibi Dominus, ſicut locutus eſt in manu mea, & ſcindet regnum tuum de manu tua, & dabit illud proximo tuo David:

19. Quia non obediſti voci Domini, neque feciſti iram furoris ejus in Amalec. Idcirco quod pateris, fecit tibi Dominus hodie.

19. Et dabit Dominus etiam Iſrael tecum in manus Philiſthiim: cras autem tu & filii tui mecum eritis *c*; ſed & caſtra Iſrael tradet Dominus in manus Philiſthiim.

c ſc mortui in altera vita.

20. Statimque Saul cecidit porrectus in terram: extimuerat enim verba Samuelis, & robur non erat in eo, quia non comederat panem *d* tota die illa.

d i. cibum.

21. Ingreſſa eſt itaque mulier illa ad Saul, (conturbatus enim erat valde) dixitque ad eum: Ecce obedivit ancilla tua voci tuæ, & poſui animam meam in manu mea, *e* & audivi ſermones tuos, quos locutus es ad me.

e In ſummo periculo.

22. Nunc igitur audi & tu vocem ancillæ tuæ, & ponam coram te buccellam panis, ut comedens convaleſcas, & poſſis iter agere.

23. Qui renuit, & ait: Non comedam. Coegerunt autem eum ſervi ſui & mulier, & tandem audita voce eorum ſurrexit de terra, & ſedit ſuper lectum.

24. Mulier autem illa habebat vitulum paſcualem *f* in domo, & feſtinavit, & occidit eum; tollenque farinam, miſcuit eam, & coxit azyma.

f Chald. pinguem. 70. lactantem.

25. Et poſuit ante Saul & ante ſervos ejus. Qui cum comediſſent, ſurrexerunt, & ambulaverunt per totam noctem illam.

CA-

14. Y rzekł iey: Co zá oſobá iego? Ktora rzekłá: Mąż ſtáry wyſtępuie, á ten w płáſcz ubrány. Y porozumiał Saul, że to był Sámuel, y náchylił ſię obliczem do źiemie, y pokłonił ſię.

15. Y rzekł Sámuel do Saulá: Przecześ mi nie dał pokoiu, żebych był wſkrzeſzony? Y rzekł Saul: Ieſtem ućiśnion bárzo, bo Philiſtynowie walczą ná mię, á Bog odſtąpił odemnie, y niechćiał mię wyſłucháć áni w ręku prorokow áni przez ſny; á przeto przyzwałem ćię, ábyś mi pokazał, co mam czynić.

16. Y rzekł Sámuel: Coż mię pytaſz, gdyż Pan odſtąpił od ćiebie, á przenioſł ſię do ſprzećiwniká twego?

17. Abowiem uczyni tobie Pan, iáko mowił w ręce moiey, y utnie kroleſtwo twoie z ręki twoiey, á da ie bliźnemu twemu Dawidowi:

18. Boś nie był poſłuſzny głoſu Páńſkiego, ániś uczynił gniewu zapálczywośći iego ná Amáleku. Przeto co ćierpiſz, uczynił ći Pan dźiś.

19. Y da też Pan Izráelá z tobą w ręce Philiſtyńſkie, á iutro ty y ſynowie twoi zemną będźiećie; Lecz y oboz Izráelſki da Pan w ręce Philiſtyńſkie.

20. Y wnet Saul upadł iáko długi ná źiemię; bo ſię był ulękł ſłow Sámuelowych, y nie było w nim śiły, bo nie iadł chlebá, przez on wſzytek dźień.

21. Weſzłá tedy oná niewiáſtá do Saulá (bo ſię był zląkł bárzo) y rzekłá do niego: Oto uſłucháłá niewolnicá twoiá głoſu twego, y położyłám duſzę moię w ręce moiey, y uſłucháłám mow twoich, ktoreś mowił do mnie.

22. Teraz tedy y ty poſłuchay głoſu niewolnice twoiey, y położę przed ćię ſztukę chlebá, żebyś źiadſzy pośilił ſię, y mogł iśdź w drogę.

23. Ktory niechćiał, y rzekł: Nie będę iadł. Lecz go przymuśili ſłudzy iego y niewiáſtá, y náwet uſłuchawſzy głoſu ich, wſtał z źiemie y uśiadł ná łożu.

24. A oná niewiáſtá miáłá ćielę kármne w domu, á poſpieſzyłá ſię y zábiłá ie; y wźiąwſzy mąki záczyniłá ią, y nápiekłá przaſnikow,

25. Y położyłá przed Saulá y przed ſługi iego. Ktorzy náiadſzy ſię wſtáli y chodźili onę cáłą noc.

ROZ-

ROZDZIAŁ XXIX.

Książętá Philiſtyńſkie przymawiáli Krolowiſwemu o Dawidá, y niechćieli go mieć w woyſku. Tedy mu ſię Achis kazał záś názad wroćić.

1. ZEbráły ſię tedy wſzytkie woyſká Philiſtyńſkie do Apheká; ále y Izráel położył ſię obozem nád źrzodłem, ktore było w Jezráhel.

2. Lecz Kśiążętá Philiſtyńſkie ćiągnęły ſtámi y tyśiącámi; á Dawid y mężowie iego byli w oſtáteczným uſie z Achis.

3. Y rzekły kśiążętá Philiſtyńſkie do Achis: Co to zá Hebreyczycy? Y rzekł Achis do kśiążąt Philiſtyńſkich: Aza nie znaćie Dawidá, ktory był ſługą Saulá krolá Izráelſkiego, á ieſt u mnie przez wiele dni ábo y lat, á nie náyduię w nim nic odedniá, ktorego zbiegł do mnie, áż do tego dniá?

4. Y rozgniewáły ſię nań kśiążętá Philiſtyńſkie y rzekły mu: Niech ſię ten mąż wroći, á niech śiedźi ná ſwym mieyſcu, ná ktorymeś go poſtáwił, á niech z námi nie chodźi ná woynę, áby nam nie był przećiwnikiem, gdy ſię potykáć poczniemy; bo iákoż ináczey będźie mogł przeiednáć Páná ſwego, iedno głowámi náſzemi?

5. Aza to nie on Dawid, ktoremu śpiewano w tańcách, mowiąc: Zábił Saul w tyśiącách ſwych, á Dawid w dźieśiąći tyśięcy ſwoich?

6. A ták wezwał Achis Dawidá, y rzekł mu: Żywie Pan, żeś ty práwy, y dobry w oczách moich, y wyſzćie twoie y weſzćie twe zemną ieſt w oboźie; y nie nálazłem nic złego w tobie odedniá, ktoregoś przyſzedł do mnie, áż do dniá tego; Ale Kśiążętom ſię nie podobaſz.

7. A ták wroć ſię, á idź w pokoiu, á nie obrażay oczu kśiążąt Philiſtyńſkich.

8. Y rzekł Dawid do Achiſa: Cożem uczynił? y coś nálazł we mnie ſłudze twym odedniá, ktoregom był przed oczymá twymi áż do dniá tego; ábych nie ſzedł, á walczył przećiw nieprzyiaćiołom Krolá Páná mego?

9. A odpowiádáiąc Achis rzekł do Dáwidá: Wiem, iżeś ty dobry w oczách moich, iáko Anioł Boży; ále kśiążętá Philiſtyńſkie rzekły: Nie poydźie z námi ná woynę.

10. A przeto wſtáń ráno ty y ſłudzy pááná twego

CAPUT XXIX.

David cum Philiſtæis adverſus Iſrael proficiſcens remittitur, quia metuebant principes, ne in prælio fieret ipſis adverſarius, 1. Redit in terram Philiſthiim, 6.

1. COngregata ſunt * ergo Philiſthiim univerſa agmina in Aphec; ſed & Iſrael caſtra metatus eſt ſuper fontem, qui erat in Jezrahel.

2. Et ſatrapæ quidem Philiſthiim incedebant in centuriis & millibus *a*; David autem & viri ejus erant in noviſſimo agmine cum Achis.

3. Dixeruntque principes Philiſthiim ad Achis: Quid ſibi volunt Hebræi iſti? Et ait Achis ad principes Philiſthiim: Num ignoratis David, qui fuit ſervus Saul regis Iſrael, & eſt apud me multis diebus, vel annis *b*, & non inveni in eo quidquam, ex die, qua transfugit ad me, usque ad diem hanc?

4. Irati *c* ſunt autem adverſus eum principes Philiſthiim, & dixerunt ei: Revertatur vir iſte, & ſedeat in loco ſuo, in quo conſtituiſti eum, & non deſcendat nobiſcum in prælium, ne fiat nobis adverſarius, cum præliari cœperimus; quomodo enim aliter poterit placare dominum ſuum, niſi in capitibus noſtris *d*?

5. Nonne iſte eſt David, cui cantabant in choris, dicentes: Percuſſit Saul in millibus ſuis, & David in decem millibus ſuis?

6. Vocavit ergo Achis David, & ait ei: Vivit Dominus, quia rectus es tu, & bonus in conſpectu meo; & exitus tuus, & introitus tuus *e* mecum eſt *f* in caſtris; & non inveni in te quidquam mali, ex die qua veniſti ad me, usque in diem hanc; ſed ſatrapis non places.

7. Revertere ergo, & vade in pace, & non offendas oculos ſatraparum Philiſthiim.

8. Dixitque David ad Achis: Quid enim feci, & quid inveniſti in me ſervo tuo, a die qua fui in conſpectu tuo usque in diem hanc, ut non veniam, & pugnem contra inimicos Domini mei regis?

9. Reſpondens autem Achis, locutus eſt ad David: Scio, quia bonus es tu in oculis meis, *g* ſicut Angelus Dei; ſed principes Philiſthinorū dixerunt: Non aſcendet nobiſcum in prælium.

10. Igitur conſurge mane tu, & ſervi domini

* Eodem ann. 2949.

a i. cum exercitu diviſo in centurias & chiliades.

b Septuag. jam ſecundus eſt annus. V. Supr. 27. 8 c 1. Par. 12. 19.

d i. nobis interfectis.

e i. omnis converſatio.

f i. placens mihi.

g 2 Reg. 14. 17 & 20. Item 19. 27.

mini tui, qui venerunt tecum; & cum de nocte *a* surrexeritis, & cœperit dilucescere, pergite.

11. Surrexit itaque de nocte *b* David ipse, & viri ejus, ut proficiscerentur mane, & reverterentur ad Terram Philisthiim; Philisthiim autem ascenderunt in Jezrahel.

a Hebr. mane Chald. sub auroræ. *b* Diluculo.

CAPUT XXX.

Absente David, Amalecitæ Siceleg incendunt oblata præda, 1. Quos David jussu Domini persequens occidit, recepta præda, 7. Quam singulis sociis ex æquo divisit, etiam iis, qui ad sarcinas lassi remanserant, 21.

1. CUmque *c* venissent David & viri ejus in Siceleg die tertia, Amalecitæ impetum fecerant ex parte Australi in Siceleg, & percusserant Siceleg, & succenderant eam igni.

c 1. Par. 12. 20. Eodem anno 2949.

2. Et captivas duxerant mulieres ex ea, a minimo usque ad magnum; & non interfecerant quemquam, sed secum duxerant, & pergebant itinere suo.

3. Cum ergo venissent David, & viri ejus ad civitatem, & invenissent eam succensam igni, & uxores suas, & filios suos, & filias ductas esse captivas.

4. Levaverunt David, & populus, qui erat cum eo, voces suas, & planxerunt, donec deficerent in eis lachrymæ *d*.

d 70. Robur ad plorandum.

5. Siquidem, & duæ uxores David captivæ ductæ fuerant, Achinoam Jezrahelites, & Abigail uxor Nabal Carmeli.

6. Et contristatus *e* est David valde; volebat enim eum populus lapidare, quia amara erat *f* anima uniuscujusque viri super filiis suis, & filiabus; confortatus est autem David in Domino Deo suo.

e Hebr. angustiatus. *f* Exacerbata.

7. Et ait ad Abiathar sacerdotem filium Achimelech: Applica *g* ad me Ephod. Et applicavit Abiathar Ephod ad David.

g Indue sc. ad consulendum Deum.

8. Et consuluit David Dominum dicens; Persequar latrunculos hos, & comprehendam eos, an non? Dixitque ei Dominus: Persequere; absque dubio enim comprehendes eos, & excuties *h* prædam.

h i. recuperabis.

9. Abiit ergo David ipse, & sexcenti viri, qui erant cum eo, & venerunt usque ad Torrentem Besor; & lassi quidam substiterunt.

10. Persecutus est autem David ipse, & quadringenti viri; substiterant enim ducenti, qui

---

twego, ktorzy przyszli z tobą; á gdy w nocy wstániecie y pocznie świtáć, idźcie.

11. Wstał tedy Dawid w nocy sam y mężowie iego, áby ráno wyiácháli, y wrócili się do źiemie Philistyńskiey; á Philistynowie ciągnęli do Jezráhel.

ROZDZIAŁ XXX.

W niebytnośći Dawidowey Amálechytowie wypalili miásto iego Syceleg, zábrawszy żony, dźieći, máiętnośći; ale Dawid pogoniwszy nieprzyćioły, plon odeymuie; łupy w rowny dźiał puśćił swoim wszystkim.

1. A Gdy przyszli Dawid y mężowie iego do Siceleg dnia trzećiego, Amálechitowie uderzyli byli z południowey strony ná Siceleg, y poráźili byli Siceleg, y zápálili go byli ogniem.

2. Y zábráli w niewolą niewiásty z niego od namnieyszego áż do wielkiego; á nie zábili nikogo, ále zawiedli z sobą, y szli drogą swoią.

3. Gdy tedy przyszli Dawid y mężowie iego do miástá, y náleźli ie spalone, y żony swe, y syny swe, y corki w niewolą zábráne.

4. Tedy podnieśli Dawid y lud, ktory był z nim głosy swoie, y płákáli, áż łzy w nich ustáły.

5. Bo y dwie żenie Dawidowe były w niewolą wźięte, Achinoám Jezráhelitká, y Abigáil żoná Nábál Cármelá.

6. Y záfrásował się Dawid bárzo; bo go lud chćiał ukámionowáć, ponieważ żálosna byłá duszá káždego mężá dla synow swoich y corek; Y zmocnił się Dawid w Pánu Bogu swoim.

7. Y rzekł do Abiáthár kápłaná syná Achimelechowego: Przybliż do mnie Ephod. Y przybliżył Abiáthár Ephod do Dawidá,

8. Y rádźił się Dawid Páná, mowiąc: Mamli gonić tych łotrzykow, á poimamli ie, czyli nie? Y rzekł mu Pan: Goń, bo bez wątpienia poimasz ie y odbiiesz plon.

9. A ták poszedł Dawid sam y sześć set mężow, ktorzy z nim byli, y przyszli áż do potoká Bezor; y sprácowáni niektorzy pozostáli.

10. Ale Dawid gonił sam y cztery stá mężow; bo ich dwie śćie było pozostálo, kto-

rzy

czy ſpracowáni nie mogli ſię przepráwić przez potok Bezor.

11. Y náleźli męża Ægyptczyká ná polu y przywiedli go do Dawidá; y dáli mu chlebá áby iadł y pił wodę.

12. Ale y ułomek wiązáńki fig y dwie wiązce rozynkow. Ktore gdy źiadł, wroćił ſię duch iego, y pokrzepił ſię; bo był nie iadł chlebá áni pił wody trzy dni y trzy nocy.

13. Rzekł mu tedy Dawid: Czyieś ty? ábo ſkąd? á dokąd idźieſz? Ktory rzekł: Chłopiec Ægyptiánin ia ieſtem ſłużebnik męża Amálechity; á zoſtáwił mię Pan moy, żem ſię rozniemogł dźiś trzeći dźień.

14. Boſmy my byli wytárgnęli ná południe do Cerethu, y przećiw Judá, y ná południe Kaleb, y Siceleg ſpaliliſmy ogniem.

15. Y rzekł mu Dáwid: A możeſz mię dowieźć do tego tám woyſká? A on rzekł: Przyśiąż mi przez Bogá, że mię nie zábiieſz, y nie wydaſz mię w ręce Páná mego, á ia ćię dowiodę do tego woyſká. Y przyśiągł mu Dawid.

16. Ktory gdy go przywiodł; alić oni śiedźieli po wſzytkiey źiemi, iedząc y piiąc, y iákoby święty dźień święcąc zá wſzytek plon, y korzyść, ktorą byli wźięli z źiemie Philiſtyńſkiey y z źiemie Judſkiey.

17. Y był ie Dawid od wieczorá áż do wieczorá dniá drugiego, y nie uſzedł żaden z nich, okrom czterech ſet mężow młodych, ktorzy wśiedli byli ná wielbłądy y ućiekli.

18. A ták odiął Dawid wſzytko, co byli zábráli Amálekitowie, y dwie żenie ſwe odiął.

19. Y nie zginęło nic od małá do wiela ták z ſynow iáko z corek y z korzyśći, y cokolwiek byli zábráli, wſzytko przywiodł Dawid.

20. Y zábrał wſzytkie trzody y ſtádá y gnał przed ſobą, y rzekli: To ieſt korzyść Dawidowá.

21. Y przyſzedł Dawid do dwu ſet mężow, ktorzy ſprácowáni pozoſtáli byli y nie mogli iść zá Dawidem, y kazał im był zoſtáć u potoká Bezor; ktorzy wyſzli przećiw Dawidowy, y przećiw ludowi, ktorzy z nim był. Y przyſtąpiwſzy Dawid do ludu, pozdrowił ie ſpokoynie.

22. A odpowiedáiąc káżdy mąż zły y niezbożny z mężow, ktorzy z Dawidem chodźili,

qui laſſi tranſire non poterant Torrentem Beſor.

11. Et invenerumt virum Ægyptium in agro, & adduxerunt eum ad David; dederuntq; ei panem, ut comederet, & biberet aquam,

12. Sed, & fragmen *a* maſſæ caricarum, & duas ligaturas uvæ paſſæ. Quæ cum comediſſet, reverſus eſt ſpiritus ejus, & refocillatus eſt; non enim comederat panem, neque biberat aquam tribus diebus, & tribus noctibus.

13. Dixit itaque ei David: Cujus es tu? vel unde? & quo pergis? Qui ait: Puer Ægyptius ego ſum, ſervus viri Amalecitæ; dereliquit autem me dominus meus, quia ægrotare cœpi nudius tertius.

14. Siquidem nos erupimus *b* ad Auſtralem plagam Cerethi, & contra Judam, & ad Meridiem Caleb, & Siceleg ſuccendimus igni.

15. Dixitque ei David: Potes me ducere ad cuneum *c* iſtum? Qui ait: Jura mihi per Deum quod non occidas me, & non tradas me in manus domini mei, & ego ducam te ad cuneum iſtum. Et juravit ei David.

16. Qui cum dixiſſet eum; ecce illi diſcumbebant ſuper faciem univerſæ terræ, comedentes, & bibentes, & quaſi feſtum celebrantes diem, pro cuncta præda, & ſpoliis, quæ ceperant de Terra Philiſthiim, & de Terra Juda.

17. Et percuſſit eos David a veſpere uſque ad veſperam alterius diei, & non evaſit ex eis quiſquam, niſi quadringenti viri adoleſcentes, qui aſcenderant camelos, & fugerant.

18. Eruit ergo David omnia, quæ tulerant Amalecitæ, & duas uxores ſuas eruit.

19. Nec defuit quidquam a parvo usque ad magnum, tam de filiis, quam de filiabus, & de ſpoliis, & quæcumque rapuerant, omnia reduxit David.

20. Et tulit univerſos greges, & armenta, & minavit ante faciem ſuam; dixeruntque; Hæc eſt præda David *d*.

21. Venit autem David ad ducentos viros, qui laſſi ſubſtiterant, nec ſequi potuerant David, & reſidere eos juſſerat in Torrente Beſor; qui egreſſi ſunt obviam David, & populo, qui erat cum eo. Accedens autem David ad populum, ſalutavit eos pacifice.

22. Reſpondensque omnis vir peſſimus, & iniquus, de viris, qui erant cum David, dixit:

a i. fruſtum.

b 70. irruimus.

c Chald. exercitum.

d Eſt intercalaris verſiculus in epinicio, quod Davidi victori canebant.

dixit: Quia non venerunt nobiſcum, non dabimus eis quidquam de præda, quam eruimus; ſed unicuique uxor ſua, & filii; quos cum acceperint, recedant.

23. Dixit autem David: Non ſic facietis fratres mei, de his, quæ tradidit nobis Dominus, & cuſtodivit nos, & dedit latrunculos, qui eruperant adverſum nos, in manus noſtras.

24. Nec audiet vos quisquam ſuper ſermone hoc; æqua enim pars erit deſcendentis ad prælium, & remanentis ad ſarcinas, & ſimiliter divident.

25. Et factum eſt hoc ex die illa, & deinceps conſtitutum, & præfinitum, & quaſi lex in Iſrael usque in diem hanc.

26. Venit ergo David in Siceleg, & miſit dona de præda ſenioribus Juda proximis ſuis, *a* dicens: Accipite benedictionem *b* de præda hoſtium Domini.

a i. amicis & ſodalibus.
b i. munus.

27. His qui erant in Bethel, & qui in Ramoth ad Meridiem, & qui in Jether,

28. Et qui in Aroer, & qui in Sephamoth, & qui in Eſthamo,

29. Et qui in Rachal, & qui in urbibus Jerameel, & qui in urbibus Ceni,

30. Et qui in Arama *c*, & qui in lacu Aſan, & qui in Atach,

c Hebr. Chorma.

31. Et qui in Hebron, & reliquis, qui erant in hic locis, in quibus commoratus fuerat David ipſe, & viri ejus.

dźili, rzekł: Ponieważ nie chodźili známi, nie damy im nic z korzyśći, ktorąſmy odięli; ále niech káżdy z nich przeſtánie ná żenie ſwey, y ná dźiećiách; ktore wźiąwſzy niechay odeydą.

23. Y rzekł Dawid: Nie ták uczynićie bráćia moi z tym co nam Pan dał, y ſtrzegł nas, y łotrzyki, ktorzy byli wytárgnęli przećiwko nam, podał w ręce náſze.

24. Ani was będźie żaden ſłuchał w tey mowie; rowny bowiem dźiał będźie idącego ku bitwie, y zoſtáiącego przy tłomokách, y iednáko ſię podźielą.

25. Y ſtáło ſię to od onego dniá, y nápotym poſtánowiono y uchwalono, y iáko práwo w Izráelu áż do dniá dźiśieyſzego.

26. Przyſzedł tedy Dawid do Siceleg, y poſłał dáry z korzyśći ſtárſzym Judſkim bliſkim ſwoim, mowiąc: Przyimićie błogoſłáwieńſtwo z korzyśći nieprzyiaćioł Páńſkich.

27. Tym ktorzy byli w Bethel, y ktorzy w Rámoth ná południe, y ktorzy w Jether,

28. Y ktorzy w Aroer, y ktorzy w Sephámoth, ktorzy w Eſtámo,

29. Y ktorzy w Ráchál, y ktorzy w mieśćiech Jerámeel, y ktorzy w mieśćiech Ceni,

30. Y ktorzy w Hárámá, y ktorzy przy ieźierze Aſán, y ktorzy w Atách,

31. Y ktorzy w Hebron, y innym, ktorzy byli ná tych mieyſcách, gdźie przemieſzkawał Dawid ſam y mężowie iego.

CAPUT XXXI.

Saul cum filiis in pugna a Philiſthæis cæditur & occumbit, 1. Corpus ejus truncato capite in muro Bethſan ſuſpenditur, arma vero in templo Aſtaroth, 8. Viri Jabes, ablatis Saul ac filiorum ejus corporibus, juxta Jabes ea ſepeliunt, 11.

1. PHiliſthiim autem pugnabant *adverſum Iſrael; & fugerunt viri Iſrael ante faciem Philiſthiim, & ceciderunt interfecti in monte Gelboe *d*.

*. Eodem anno 2949.
d Qui eſt in campo magno Esdrelon diſtans a Thabor duo milliaria.

2. Irrueruntque *e* Philiſthiim in Saul, & in filios ejus, & percuſſerunt Jonatham, & Abinadab, & Melchiſua, filios Saul,

e i. Par. 10. 3.

3. Totumque pondus prælii verſum eſt in Saul; & conſecuti ſunt eum viri ſagittarii, & vulneratus eſt vehementer a ſagittariis.

4. Dixitque *f* Saul ad armigerum ſuum: Evagina gladium tuum, & percute me; ne forte

f i. Par. 10. 4.

ROZDZIAŁ XXXI.

Saul z Syny y Woyſkiem ná woynie zginął, ćiáło obćiąwſzy ná murze obieſzono, y zbroie iego w Kośćiele Aſtároth záwieſzono. A ſynowie Jábes pochowáli ćiáło Saulowe y Synow iego.

1. A Philiſtynowie walczyli przećiw Izráelowi; y ućiekli mężowie Izráelſcy przed Philiſtyny, y polegli pobići ná gorze Gelboe.

2. Y nátárli Philiſtynowie ná Saulá y ná ſyny iego, y zábili Jonáthę y Abinádáb, y Melchiſue ſyny Saulowe,

3. Y wſzytek ćiężar bitwy zwálił ſię ná Saulá; y pogonili go mężowie ſtrzelcy, y zrániony ieſt bárzo od ſtrzelcow.

4. Y rekł Saul do giermká ſwego: Dobadź mieczá ſwego á zábiy mię; áby ſnać nie przy-

ſzli

ſzli ći nieobrzezáńcy, á nie zábili mię urągáiąc mi. Y niechćiał giermek iego; bo był wielką boiáźnią przeſtráſzony. A ták porwał Saul miecz, y upadł nań.

5. Co uyźrzawſzy giermek iego, to ieſt, że umárł Saul, náległ też y ſam ná ſwoy miecz, y umárł z nim.

6. Umárł tedy Saul y trzy ſynowie iego, y giermek iego, y wſzyſcy mężowie iego w on dźień poſpołu.

7. A widząc mężowie Izráelſcy, ktorzy mieſzkáli zá doliną y zá Jordanem, że ućiekli mężowie Izráelſcy, á iż umárł Saul, y ſynowie iego, odbiegli miaſt ſwoich y ućiekli; y przyſzli Philiſtynowie, y mieſzkáli tám.

8. A gdy było názáiutrz, przyſzli Philiſtynowie, áby odźieráli pobite, y náleźli Saulá, y trzech ſynow iego, leżących ná gorze Gelboe.

9. Y ućięli głowę Saulowę, y zdárli z niego zbroię; y poſłáli do źiemie Philiſtyńſkie wokoło, áby opowiádano we zborze bálwanow y między ludźmi.

10. Y położyli zbroię iego we zborze Aſtároth, á ćiáło iego záwieśili ná murze Bethſán.

11. Co gdy uſłyſzeli obywátele Jábes Gáláád, cokolwiek byli uczynili Philiſtynowie Saulowi,

12. Wſtáli wſzyſcy mężowie co mocnieyſzy, y ſzli cáłą noc, y wźięli ćiáło Saulowe, y ćiáłá ſynow iego z muru Betſan; y przyſzli do Jábes Galáád, y ſpalili ie tám;

13. Y wźięli kośći ich, y pogrzebli w gáiu Jabes, y pośćili śiedm dni.

forte veniant incircumciſi iſti, & interficiant me, illudentes mihi. Et noluit armiger ejus; fuerat enim nimio terrore perterritus. Arripuit itaque Saul gladium, & irruit ſuper eum.

5. Quod cum vidiſſet armiger ejus, videlicet quod mortuus eſſet Saul, irruit etiam ipſe ſuper gladium ſuum, & mortuus eſt cum eo.

6. Mortuus eſt ergo Saul *a*, & tres filii ejus, & armiger illius, & univerſi viri *b* ejus in die illa pariter.

7. Videntes autem viri Iſrael, qui erant trans vallem, & trans Jordanem, quod fugiſſent viri Iſraelitæ, & quod mortuus eſſet Saul, & filii ejus, reliquerunt civitates ſuas, & fugerunt; veneruntque Philiſthiim, & habitaverunt ibi.

8. Facta autem die altera, venerunt Philiſthiim, ut ſpoliarent interfectos, & invenerunt Saul, & tres filios ejus jacentes in monte Gelboe.

9. Et præciderunt caput Saul, & ſpoliaverunt eum armis; & miſerunt in Terram Philiſthinorum per circuitum, ut annuntiaretur *c* in templo idolorum *d* & in populis.

10. Et poſuerunt arma ejus in templo Aſtaroth, corpus vero ejus ſuſpenderunt in muro Bethſan.

11. Quod cum audiſſent *e* habitatores Jabes Galaad, quæcumque fecerant Philiſthiim Saul,

12. Surrexerunt omnes viri fortiſſimi, & ambulaverunt tota nocte, & tulerunt cadaver Saul, & cadavera filiorum ejus, de muro Bethſan; veneruntque Jabes Galaad, & combuſſerunt *f* ea ibi;

13. Et tulerunt oſſa eorum, & ſpelierunt in nemore Jabes, & jejunaverunt *g* ſeptem diebus.

a Duobus annis poſt obitum Samuelis; notat & Clemens Alexandr.
b Domeſtici & familiares.
c Sc. Victoria.
d Ad exhilarandum & excitandum populum, ut deos ſuos laudarent de ſubacto rege Iſraelitarum.
e 2. Reg. 2. 4.
f Sc jam putria & plena vermibus Sa.
g Sc. pro animabus.

KSIĘGI WTORE SAMUELOWE,
Ktore my
WTORE KROLEWSKIE
zowiemy.
Po Zydowſku מלכים כ.

LIBER SECUNDUS SAMUELIS,
Quem Nos
SECUNDUM REGUM
Dicimus.
Hebraice מלכים כ.

ROZDZIAŁ I.
Dawid zábiwſzy poſłá, ktory chełpił ſię ze zabil

CAPUT I.
David occiſo nuntio, qui ſe Saulem occidiſſe jacta.

jactabat, 1. Sciſſis veſtibus deflet eum cum ceteris occiſis, jejunans ac præcipiens ut filios Juda docerent arcum, 17.

Anno M. 2949. Ant. Chr. 1055. Ætatis David an. 30. Infr. 5. 4.

1. FActum eſt autem, poſtquam mortuus eſt Saul, ut David reverteretur a cæde Amalec, & maneret in Siceleg duos dies.

2. In die autem tertia, apparuit homo veniens de caſtris Saul veſte conſciſſa, & pulvere conſperſus caput; & ut venit ad David, cecidit ſuper faciem ſuam, & adoravit.

3. Dixitque ad eum David: Unde venis? Qui ait ad eum; De caſtris Iſrael fugi.

4. Et dixit ad eum David: Quod eſt verbum, quod factum eſt? indica mihi. Qui ait: Fugit populus ex prælio, & multi corruentes e populo mortui ſunt; ſed & Saul, & Jonathas filius ejus interierunt.

5. Dixitque David ad adoleſcentem, qui nuntiabat ei: Unde ſcis, quia mortuus eſt Saul, & Jonathas filius ejus?

6. Et ait adoleſcens, qui nuntiabat ei: Caſu veni in montem Gelboe, & Saul incumbebat *a* ſuper haſtam ſuam; porro currus, & equites *b* appropinquabant ei.

a i. innitebatur. *b* ſc. perſequentes eum.

7. Et converſus poſt tergum ſuum, videnſque me vocavit. Cui cum reſpondiſſem: Adſum;

8. Dixit mihi: Quiſnam es tu? Et ait ad eum: Amalecites ego ſum.

9. Et locutus eſt mihi; Sta ſuper me, & interfice me; quoniam tenent me anguſtiæ, & adhuc tota anima mea in me eſt.

10. Stanſque ſuper eum, occidi *c* illum; ſciebam enim, quod vivere non poterat poſt ruinam; & tuli diadema, quod erat in capite ejus, & armillam de brachio illius, & attuli ad te dominum meum huc.

c i. niſum in proprium gladium.

11. Apprehendens autem David veſtimenta ſua ſcidit, omneſque viri, qui erant cum eo,

12. Et planxerunt, & fleverunt, & jejunaverunt uſque ad veſperam, ſuper Saul, & ſuper Jonatham filium ejus, & ſuper populum Domini, & ſuper domum Iſrael, eo quod corruiſſent gladio.

13. Dixitque David ad juvenem, qui nuntiaverat ei: Unde es tu? Qui reſpondit: Filius hominis advenæ *d* Amalecitæ ego ſum.

d i. proſelyti, ad fidem converſi. *e* Pſalm. 104. 15.

14. Et ait ad eum David: *e* Quare non timuiſti mittere manum tuam, ut occideres Chriſtum Domini?

15. Vocanſque David unum de pueris ſuis ait:

bil Saulá; opłákywa Saulá z inemi, poſzcząc y przykázuiąc, áby ſyny Judſkie uczono ſtrzeláć złuku.

1. Y Sſtáło ſię potym iáko umárł Saul, że ſię Dawid wroćił od porážki Amáleká, y mieſzkał w Syceleg dwá dni.

2. A dniá trzećiego ukazał ſię człowiek idący z obozu Saulowego, rozdárſzy odźienie, á głowę prochem poſypawſzy. A gdy przyſzedł do Dawidá, padł ná oblicze ſwoie, y pokłonił ſię.

3. Y rzekł do niego Dawid: Skąd idźieſz? Ktory rzekł do niego: Ućiekłem z obozu Izráelſkiego.

4. Y rzekł do niego Dawid: Co zá słowo, ktore ſię ſtáło? powiedz mi. Ktory rzekł: Ućiekł lud z bitwy y wiele z ludu polegáiąc pomárło; lecz y Saul y Jonáthás ſyn iego zginęli.

5. Y rzekł Dawid do młodźieńcá, ktory mu powiadał: Skąd wieſz, że umárł Saul y Jonáthás ſyn iego?

6. Y rzekł młodźieniec, ktory mu powiádał: Z tráſunku przyſzedłem ná gorę Gelboe, á Saul tkwiał ná oſczepie ſwoim; á wozy y iezdni przybliżáli ſię kniemu.

7. Y obeyźrzawſzy ſię názad, á uyźrzawſzy mię, záwołał. Ktoremum gdym odpowiedźiał: Owom ia;

8. Rzekł mi: Ktoś ty? Y rzekłem do niego: Ieſtem Amálekitá.

9. Y rzekł mi: Stań nádemną, á zábiy mię; bo mię źięły ćiężkośći, iż ieſzcze wſzytká duſzá moiá we mnie ieſt.

10. A ſtoiąc nád nim, zábiłem go; bom wiedźiał, że iuż żyw bydź nie mogł po upadku; y wźiąłem koronę, ktora byłá ná głowie iego, y mánelle z rámieniá iego, y przyniosłem tu do ćiebie Páná mego.

11. Uchwyćiwſzy tedy Dawid ſzáty ſwoie rozdárł, y wſzyſcy mężowie, ktorzy z nim byli.

12. Y żáłowáli y płákáli, y pośćili ſię áż do wieczorá, dla Saulá y dla Jonáthy ſyná iego, y dla ludu Páńſkiego, y dla domu Izráelowego, że polegli mieczem.

13. Y rzekł Dawid do młodźieńcá, ktory mu był powiedźiał: Zkądeś ty? Ktory odpowiedźiał: ſyn człowieká przychodniá Amálechity iam ieſt.

14. Y rzekł do niego Dawid: Czemuś ſię nie bał podnieść ręki twey, ábyś zábił pomázáńcá Páńſkiego?

15. Y záwoławſzy Dawid iednego z ſług ſwoich,

ſwoich, rzekł: Przyſtąpiwſzy rzuć ſię nań; Ktory zábił go y umárł.

16. Y rzekł do niego Dawid: Krew twoiá ná głowę twoię; bo uſtá twoie wyrzekły przećiw tobie, mowiąc: Iam zábił pomázáńcá Páńſkiego.

17. Lámentował tedy Dawid lámentem tákowym nád Saulem y nád Jonáthą ſynem iego.

18. (Y przykazał, áby uczono ſyny Judſkie łuku, iáko nápiſano w księgách ſpráwiedliwych.) Y rzekł: Uważ Izráelu záte, ktorzy pomárli ná gorách twoich zránieni.

19. Zacni twoi o Izráelu ná gorách ſą pobići; iákoć polegli mocarze?

20, Nie powiadayćie w Geth, áni oznaymiayćie po ulicách Aſzkalonu; áby ſię ſnać nie rádowáły corki Philiſtyńſkie, áby ſię nie weſeliły corki nieobrzezáńcow.

21. Gory Gelboe, áni roſá áni deſcz niech nie pádáią ná wás, áni role niech nie będą pierwoćin; bo tám porzucona ieſt tarcz mocarzow, tarcz Saulowá, iákoby nie był pomázány oliwą.

22. Odekrwie zábitych, od ſádłá mocarzow, ſtrzałá Jonáthy nigdy ſię ná zad nie wroćiłá, y miecz Saulow nie wracał ſię prozno.

23. Saul y Jonáthás miłośni, y przyiemni w żywoćie ſwoim, w śmierći też nie ſą rozłączeni; prędſzy niż orłowie, mocnieyſzy niżli lwi.

24. Corki Izráelſkie nád Saulem płáczćie, ktory was przyodźiewał w kármázyn w roſkoſzách, ktory dodawał ochędoſtwá złotego ubiorom wáſzym.

25. Iákoż polegli mocárze w bitwie? Jonáthás ná wyżynách twoi h zábit?

26. Zal mi ćię bráćie moy Jonáthá, śliczny bárzo, á przyiemnieyſzy nád miłość niewieśćią. Iáko mátká miłuie iedynego ſyná ſwego, tákem ia ciebie miłował.

27. Iáko polegli mocarze, á poginęłá broń woienna?

ROZDZIAŁ II.

Dawidá w Ebron dom Judſki pomázał ná Kroleſtwo, á Izbozethá Syná Saulowego pomázał ná Kroleſtwo Izráel, co uczyniło wielką trwogę y bitwę. Aſaela Abner obroćiwſzy oſczep przebił; á Joab napominany od Abnera przeſtał gonić Izrdelá.

1. Y Ták potym rádźił ſię Dawid Páná, mowiąc: Mamli iácháć do iednego z miaſt Judy?

ait; Accedens irrue in eum. Qui percuſſit illum; & mortuus eſt.

16. Et ait ad eum David: Sanguis tuus ſuper caput tuum *a*; os enim tuum locutum eſt adverſum te, dicens: Ego interfeci Chriſtum Domini.

17. Planxit autem David planctum hujusmodi ſuper Saul, & ſuper Jonathan filium ejus,

18. (Et peæcepit, ut docerent filios Juda arcum *b*, ſicut ſcriptum eſt in Libro juſtorum) Et ait: Conſidera Iſrael, pro his, qui mortui ſunt ſuper excelſa tua vulnerati.

19. Inclyti, Iſrael, ſuper montes tuos interfecti ſunt; quo modo ceciderunt fortes?

20. Nolite annuntiare in Geth, neque annuntietis in compitis Aſcalonis; ne forte lætentur filiæ *c* Philiſthiim, ne exultent filiæ incircumciſorum.

12. Montes Gelboe, nec ros, nec pluvia venient ſuper vos, neque ſint agri primitiarum; quia ibi abjectus eſt clypeus fortium, clypeus Saul, quaſi non eſſet unctus oleo.

22. A ſanguine interfectorum, ab adipe fortium, ſagitta Jonathæ nunquam rediit retorſum *d*, & gladius Saul non eſt reverſus inanis.

23. Saul, & Jonathas amabiles, & decori in vita ſua, in morte quoque non ſunt diviſi; aquilis velociores *e*, leonibus fortiores.

24. Filiæ Iſrael ſuper Saul flete, qui veſtiebat vos coccino in deliciis, qui præbebat ornamenta aurea cultui veſtro.

25. Quomodo ceciderunt fortes in prælio? Jonathas in excelſis tuis occiſus eſt?

26. Doleo ſuper te frater mi Jonatha decore nimis, & amabilis ſuper amorem mulierum. Sicut mater unicum amat filium ſuum, ita ego te diligebam.

27. Quo modo ceciderunt robuſti, & perierunt arma bellica *f*?

CAPUT II.

David in Hebron ſuper Juda in regem unctus, viros Jabes Galaad ob Saulis ſepulturam commendat: 1. Iſboſeth in regem ſuper Iſrael ungitur; unde grave bellum inter domum David & domum Iſboſeth. 7. Aſael averſa haſta percutitur ab Abner & Joab ab Abner monitus ceſſat perſequi Iſrael. 18.

1. IGitur poſt hæc conſuluit David Dominum, dicens: Num aſcendam in unam de

a i. peccatum ob effuſum ſanguinem, revertitur in &c.

b Artem ſagittariam ſeu militarem: & omne genus armorum, ſignificans Hebræis bella imminere. Putant aliqui per arcum hic ſignificari titulum carminis lugubris, quod mox ſequitur.

c i. fæminæ, quæ ſolent cantare victorias.

d Inanis.

e ſc. hoſtes perſequendo.

f i. periit cum illis gloria militaris.

Eodem an. 2949.

de civitatibus Juda? Et ait Dominus ad eum: Aſcende. Dixitque David: Quo aſcendam? Et reſpondit ei: In Hebron *a*

a Diſtat 22. milliaria a Jeruſalem.

2. Aſcendit ergo David, & duæ uxores ejus, Achinoam Jezraelites, & Abigail uxor Nabal Carmeli;

3. Sed & viros, qui erant cum eo, duxit David ſingulos cum domo *b* ſua; & manſerunt in oppidis Hebron.

b i. familia.

3. Veneruntque *c* viri Juda, & unxerunt ibi David, ut regnaret ſuper domum Juda. Et nuntiatum eſt David, quod viri Jabes Galaad ſepeliiſſent Saul.

c 1. Mach. 2. 57. Infr. 5. 3.

4. Miſit ergo David nuntios ad viros Jabes Galaad, dixitque ad eos: Benedicti vos Domino, qui feciſtis miſericordiam hanc cum domino veſtro Saul, & ſepeliſtis eum.

6. Et nunc retribuet vobis quidem Dominus miſericordiam & veritatem; ſed & ego reddam gratiam, eo quod feciſtis verbum iſtud.

7. Confortentur manus veſtræ, & eſtote filii fortitudinis; licet enim mortuus ſit dominus veſter Saul, tamen me unxit domus Juda in regem ſibi.

8. Abner autem filius Ner princeps exercitus Saul, tulit Iſboſeth filium Saul, & circumduxit eum per caſtra,

9. Regemque conſtituit ſuper Galaad & ſuper Geſſuri *d*. & ſuper Jezrael & ſuper Ephraim, & ſuper Benjamin, & ſuper Iſrael univerſum.

d 70. Aſeri. Chald. tribum Aſer.

10. Quadraginta annorum erat Isboſeth filius Saul, cum regnare cœpiſſet ſuper Iſrael, & duobus *e* annis regnavit; ſola autem domus Juda ſequebatur David.

e ſc. in pace ad annum usque 2951. poſtea vero orta eſt illa concertatio, quæ hic habetur a verſ. 12. usque ad initium cap. 5.

11. Et fuit numerus dierum, quos commoratus eſt David imperans in Hebron ſuper domum Juda, ſeptem annorum, & ſex menſium.

12. Egreſſusque eſt Abner filius Ner, & pueri Isboſeth filii Saul, de caſtris in Gabaon.

13. Porro Joab filius Saruiæ, & pueri David, egreſſi ſunt, & occurrerunt eis juxta piſcinam Gabaon. Et cum in unum conveniſſent, e regione ſederunt: hi ex una parte piſcinæ, & illi ex altera.

14. Dixitque Abner ad Joab: Surgant pueri, & ludant *f* coram nobis. Et Reſpondit Joab: Surgant.

f Singulare certamen ineant.

15. Surrexerunt ergo, & tranſierunt numero

Judy? Y rzekł Pan do niego: Idź; Y rzekł Dawid: Gdźież poiádę? y odpowiedźiał mu: Do Hebron.

2. Iáchał tedy Dawid y dwie żenie iego Achinoám Jezráhelitká, y Abigáil żoná Nábálá Kármelá;

3. Lecz y mężé, ktorzy z nim byli, wźiął Dawid, káżdego z domem iego; y mieſzkáli w miáſteczkách Hebron.

4. Y przyſzli mężowie Judá y pomázáli tám Dawidá, áby krolował nád domem Judſkim. Y powiedźiano Dawidowi, że mężowie Jabes Galáád pogrzebli Saula.

5. Poſłał tedy Dawid poſły do mężow Jábes Galáád, y rzekł do nich: Błogoſłáwieniśćie wy Pánu, ktorzyśćie uczynili to miłośierdźie nád Pánem wáſzym Saulem, y pogrzebliśćie go.

6. A teraz áczći wam Pan odda miłośierdźie y prawdę; wſzákże y ia oddam łáſkę, dla tego, żeśćie uczynili to ſłowo.

7. Niech ſię zmacniáią ręce wáſze, á bądźćie ſynmi męſtwá; bo áczći umárł Pan wáſz Saul, wſzákże mnie pomázał dom Judá zá Krolá nád ſobą.

8. A Abner ſyn Ner Hetman woyſká Saulowego, wźiął Izboſethá ſyná Saulowego, y obwodźił go po obozie,

9. Y poſtánowił go krolem nád Galáád, y nád Geſſur, y nád Jezráhelem, y nád Ephráim, y nád Beniámin, y nádewſzytkim Izráelem.

10. Czterdźieśći lat miał Izboſeth ſyn Saulow, gdy począł krolowáć nád Izráelem, á dwie lećie krolował; á ſam tylko dom Judá ſtał przy Dawidźie.

11. Y byłá liczbá dni, ktorych mieſzkał Dawid kroluiąc w Hebron nád domem Judá, śiedm lat y ſześć mieśięcy.

12. Y wyſzedł Abner ſyn Ner, y ſłudzy Izboſethá ſyná Saulowego z obozu do Gábaon.

13. Joáb też ſyn Sárwiiey y ſłudzy Dáwidowi wyſzli y zábieżeli im u ſtáwu Gábáon. A gdy ſię ſpołem zeſzli, uśiedli przećiw ſobie: ći z iedney ſtrony ſtáwu, á oni z drugiey.

14. Y rzekł Abner do Joábá: Niech wſtáną młodźieńcy á poigráią przed námi. Y odpowiedźiał Joáb: Niech wſtáną.

15. Wſtáli tedy, y przeſzło ich w liczbie dwá-

dwánaśćie z Beniámin zſtrony Izboſethá ſyná Saulowego; á dwánaśćie z ſług Dawidowych.

16. Y uchwyćiwſzy káždy zá głowę rowienniká ſwego, utopił miecz w boku przećiwnego, y upádli poſpołu; y názwano imię mieyſcá onego: Pole dużych w Gábáon.

17. Y záczęłá ſię bitwá doſyć ćięžka dniá onego; y podał tył Abner y mężowie Izráelſcy przed ſługámi Dawidowymi.

18. A byli tám trzey ſynowie Sárwiiey, Joab y Abiſái y Aſáel; á Aſáel był zawodnik bárzo prędki iáko ieden z Sarn, ktore mieſzkáią w leśiech.

19. Y gonił Aſael Abnerá, y nie uſtąpił ná práwo áni ná lewo ścigáiąc Abnerá.

20. Y obeyźrzał ſię Abner názad, y rzekł: A tyś to Aſáelu? Ktory odpwiedźiał: Iam ieſt.

21. Y rzekł mu Abner: Idź ná práwą ábo ná lewą ſtronę, á uchwyć iednego z młodźieńcow y pobierz ſobie łupy z niego. Lecz niechćiał Aſáel opuśćić, żeby nań nie náćierał.

22. Y powtore rzekł Abner do Aſáelá: Idź precz, á nie goń mię, ábych ćie nie muśiał przebić ku źiemi, á nie będę mogł podnieść twarzy mey ná Joábá brátá twego.

23. Ktory niechćiał ſłucháć, y niechćiał zſtąpić; á ták uderzył go Abner obroćiwſzy oſczep w łono, y przebił, y umárł ná tymże mieyſcu; á wſzyſcy, ktorzy miiáli ono mieyſce, gdźie upadł Aſáel y umarł, záſtánawiáli ſię.

24. A gdy gonili Joáb y Abiſai ućiekáiącego Abnera, ſłońce záſzło; y przyſzli áž do págorká Rur wodnych, ktory ieſt przećiw dolinie drogi puſtynie do Gabáon.

25. Y zebráli ſię ſynowie Beniáminowi do Abnerá; y ſkupieni w ieden huf, ſtánęli ná wierzchu iednego págorká.

26. Y záwołał Abner ná Joábá, y rzekł: Izáli áž do wygubienia będźie ſię twoy miecz ſrożył? áza niewieſz, że bárzo niebeſpieczna ieſt roſpácz? dokądże nie rzeczeſz ludowi, áby przeſtał gonić bráciey ſwey?

27. Y rzekł Joáb: Zywie Pan, byś był rzekł ráno, przeſtałby był lud gonić brátá ſwego.

28. A ták zátrąbił Joáb w trąbę, y ſtánęło wſzytko woyſko, y nie gonili dáley Izráelá, áni ſię potykáli.

mero duodecim de Benjamin, ex parte Isboſeth filii Saul, & duodecim de pueris David.

16. Apprehenſoque unusquisque capite comparis ſui, defixit gladium in latus contrarii, & ceciderunt ſimul *a*; vocatumque eſt nomen loci illius: Ager robuſtorum, in Gabaon.

a Mutuis vulneribus confeſſi.

17. Et ortum eſt bellum durum ſatis in die illa; fugatusque eſt Abner, & viri Iſrael, a pueris David.

18. Erant autem ibi tres filii Saruiæ, Joab, & Abiſai, & Aſael; porro Aſael curſor velociſſimus fuit, quaſi unus de capreis, quæ morantur in ſylvis.

19. Perſequebatur autem Aſael Abner, & non declinavit ad dexteram neque ad ſiniſtram omittens perſequi Abner.

20. Reſpicit itaque Abner poſt tergum ſuum, & ait: Tune es Aſael? Qui reſpondit: Ego ſum.

21. Dixitque ei Abner: Vade ad dextram ſive ad ſiniſtram, & apprehende unum de adoleſcentibus, & tolle tibi ſpolia ejus. Noluit autem Aſael omittere, quin urgeret eum.

22. Rurſumque locutus eſt Abner ad Aſael: Recede, noli me ſequi, ne compellar confodere te in terram, & levare non potero faciem *b* ad Joab fratrem tuum.

b i. aſpicere.

23. Qui audire contempſit, & noluit declinare; percuſſit ergo eum Abner averſa haſta in iguine *c*, & transfodit, & mortuus eſt in eodem loco; omnesque, qui tranſibant per locum illum, in quo ceciderat Aſael, & mortuus erat, ſubſiſtebant.

c Chald. latere femoris.

24. Perſequentibus autem Joab & Abiſai fugientem Abner, ſol occubuit; & venerunt usque ad Collem aquæ ductus *d*, qui eſt ex adverſo vallis itineris deſerti in Gabaon.

d Hebr. & 70. Ammach; eſt nomen proprium loci.

25. Congregatique ſunt filii Benjamin ad Abner, & conglobati in unum cuneum, ſteterunt in ſummitate tumuli unius.

26. Et exclamavit Abner ad Joab, & ait: Num usque ad interneċtionem tuus mucro deſæviet? an ignoras, quod periculoſa ſit deſperatio *e*? usquequo non dicis populo, ut omittat perſequi fratres ſuos?

e ſc. belli.

27. Et ait Joab: Vivit Dominus, ſi locutus *f* fuiſſes, mane receſſiſſet populus perſequens fratrem ſuum.

f i. de pace & non ipſe provocaſſes per illud: ludant pueri.

28. Inſonuit ergo Joab buccina, & ſtetit omnis exercitus, nec perſecuti ſunt ultra Iſrael, neque iniere certamen.

29. Abner autem & viri ejus abierunt per campeſtria, tota nocte illa; & tranſierunt Jordanem, & luſtrata omni Bethhoron, venerunt ad caſtra *a*.

a ſc. ubi erat Isboſeth.

30. Porro Joab reverſus, omiſſo Abner, congregavit omnem populum; & defuerunt de pueris David decem & novem viri, excepto Aſaele.

31. Servi autem David percuſſerunt de Benjamin, & de viris, qui erant cum Abner, trecentos ſexaginta, qui & mortui ſunt.

32. Tuleruntque Aſael, & ſepelierunt eum in ſepulchro patris ſui in Bethlehem; & ambulaverunt tota nocte Joab & viri, qui erant cum eo, & in ipſo crepuſculo pervenerunt in Hebron.

CAPUT III.

Filii David, qui nati ſunt in Hebron. 1. Abner, reprehenſus ab Isboſeth, tranſit ad partes David, & reducta Michol congregat Iſraelitas ad David. 7. Proditorie confoditur a Joab, & amare deletur a David, 23.

1. FActa eſt ergo longa concertatio *b* inter domum Saul, & inter domum David; David proficiſcens, & ſemper ſeipſo robuſtior, domus autem Saul decreſcens quotidie.

b Quæ per an. 5. cum dimidio duravit, ab ann. 2951. ad annum 2956.

2. Natique *c* ſunt filii David in Hebron; fuitque primogenitus ejus Amnon de Achinoam Jezraelitide.

c 1. Par. 3 1.

3. Et poſt eum Cheleab *d* de Abigail uxore Nabal Carmeli; Porro tertius Abſalon filius Maacha, filiæ Tholmai regis Geſſur.

d ibidem dicitur Daniel, ſc. erat binomius.

4. Quartus autem Adonias, filius Haggith; & quintus Saphathia, filius Abital.

5. Sextus quoque Jethraam de Egla uxore David. Hi nati ſunt David in Hebron.

6. Cum ergo eſſet prælium inter domum Saul & Domum David; Abner filius Ner regebat domum Saul.

7. Fuerat autem Sauli concubina nomine Respha, filia Aja; Dixitque Isboſeth ad Abner:

8. Quare ingreſſus eſt ad concubinam patris mei? Qui iratus nimis propter verba Isboſeth, Numquid caput canis *e* ego ſum adverſum Judam hodie, qui fecerim miſericordiam ſuper domum Saul patris tui, & ſuper fratres & proximos ejus, & non tradidi te in manus David, & tu requiſiſti in me, quod argueres pro muliere hodie?

e q. d. viliſſimus, quem ſic audeas reprehendere.

9 Hæc

29. A Abner y mężowie iego ſzli polem wſzytkę noc onę; y przepráwili ſię przez Jordan, á obeyźrzawſzy wſzytek Bethhoron, przyſzli do obozu.

30. A Joáb wroćiwſzy ſię Abnerá opuśćiwſzy, zebrał wſzytek lud; y niedoſtawáło z ſług Dawidowych dźiewiąćinaśćie mężow oprocz Aſáelá.

31. A ſludzy Dawidowi zábili z Beniáminczykow y z mężow, ktorzy byli z Abnerem, trzy ſtá y ſześćdźieśiąt, ktorzy y pomárli.

32. Y wźięli Aſáelá, y pogrzebli go w grobie oycá iego w Bethlehem; y ſzli cáłą noc Joáb y mężowie, ktorzy byli z nim, á ná świtániu ſámym przyſzli do Hebron.

ROZDZIAŁ III.

Narodzenie ſynow Dawidowych w Hebron. Abner rozgniewawſzy ſię ná Krolá Izbozethá, uczynił przymierze z Dawidem, y odprowádźiwſzy Michol, gdy Izráelity zbierał do Dawidá, zábit od Joábá, ná ktorego Dawid zgniewał ſię, y rzewniwie płakał Abnerá.

1. STáłá ſię tedy długa woyná między domem Saulowym, á między domem Dawidowym; Dawid poſtępuiąc y záwſze nád śiebie ſámego mocnieyſzy; á dom Saulow co dźień ubywáiący.

2. Y národźiło ſię ſynow Dawidowi w Hebron; á pierworodny iego był Ammon z Achinoam Jezráhelitki.

3. A po nim Cheleáb z Abigáil żony Nábálá Kármelu; á trzeći Abſálon ſyn Mááchy corki Tholmái Krolá Geſſur.

4. A czwarty Adoniás, ſyn Aggith; y piąty Sápháthia, ſyn Abitál.

5 Szoſty też Jethráám z Egle żony Dawidowey. Ci ſię urodźili Dawidowi w Hebron.

6. A gdy byłá woyná między domem Saulowym á domem Dawidowym; Abner ſyn Ner rządźił dom Sáulow.

7. A Saul miał nałożnice imięniem Reſphę, corkę Aiá. Y rzekł Izbozet do Abnerá:

8. Czemuś wſzedł do nałożnice oycá mego? Ktory rozgniewawſzy ſię bárzo dla ſłow Izbozetá, rzekł: Izalim ia pśią głową ieſt dźiśiá przećiw Judá, ktorym uczynił miłośierdźie nád domem Saulá oycá twego, y nád bráćią y bliſkimi iego, á nie dałem ćię w ręce Dawidowi; á ty nálazłeś we mnie, o cobyś mię ſtrofował o niewiáſtę dźiśia?

9. To

9. To niech uczyni Bog Abnerowi, y to niech mu przyczyni, ieſli iáko Pan Dawidowi przyśiągł, ták nie uczynię z nim,

10. Ze będźie przenieśiono kroleſtwo z domu Saulowego, á będźie wynieśion ſtolec Dawidow nád Izráelem y nád Judą od Dán áż do Berſábei.

11. Y nie mogł mu nic odpowiedźieć; bo ſię go bał.

12. Poſłał tedy Abner poſły do Dawidá o śię rzekąc: Czyiáż ieſt źiemiá? A żeby mowili: Uczyń zemną przyiaćielſtwo, á będźie ręká moiá z tobą, á przywiodę ku tobie wſzyſtkiego Izráelá.

13. Ktory rzekł: Bárzo dobrze; ia z tobą uczynię przyiaćielſtwo; ále iedney rzeczy proſzę od ćiebie, mowiąc: Nie oglądaſz oblicza mego, áż mi przywiedźieſz Michol corkę Saulowę; ták przyidźieſz á oglądaſz mię.

14. Y poſłał Dawid poſły do Izboſethá ſyná Saulowego, mowiąc: Wroć żonę moię Michol, ktorąm ſobie poſlubił ſtem odrzeſkow Philiſtyńſkich.

15. Y poſłał Izboſet y wźiął ią od męźá iey Pháltyelá ſyná Láis.

16. Y ſzedł zá nią mąż iey, płácząc áż do Báhurim; y rzekł do niego Abner: Idź á wroć ſię. Ktory ſię wroćił.

17. Wnioſł też mowę Abner do ſtárſzych Izráelſkich, mowiąc: Ták wczorá iáko y dźiś trzeći dźień ſzukáliśćie Dawidá, áby krolował nád wámi.

18. Przetoż teraz uczyńćie; ponieważ Pan mowił do Dawidá, rzekąc: Przez rękę ſługi mego Dawidá wybáwię lud moy Izráel z ręki Philiſtynow, y wſzytkich nieprzyiaćioł iego.

19. Mowił też Abner y do Beniáminá. Y poſzedł, áby mowił do Dawidá w Hebron wſzytko, co ſię podobáło Izráelowi y wſzytkiemu Beniáminowi.

20. Y przyſzedł do Dawidá do Hebron ze dwudźieſtą mężow; y uczynił Dawid Abnerowi, y mężom iego, ktorzy z nim byli przyſzli, ucztę.

21. Y rzekł Abner do Dawidá: Wſtánę, że zgromádzę do ćiebie Páná mego Krolá, wſzytkiego Izráelá, á poſtánowię z tobą przymierze, ábyś krolował nád wſzytkim, iáko żąda duſzá twoiá. A gdy Dawid odprowádźił Abnerá, á on odſzedł w pokoiu,

22. Wned ſłudzy Dawidowi y Joáb przyſzli, pobiwſzy zboyce, z korzyśćią bárzo wiel-

9. Hæc faciat Deus Abner, & hæc addat ei, niſi quomodo juravit *a* Dominus David, ſic faciam cum eo,

10. Ut transferatur regnum de domo Saul, & elevetur thronus David ſuper Iſrael, & ſuper Judam, a Dan usque Berſabee.

11. Et non potuit reſpondere ei quidquam, quia metuebat illum.

12. Miſit ergo Abner nuntios *b* ad David pro ſe dicentes: Cujus eſt terra? Et ut loquerentur: Fac mecum amicitias, & erit manus mea tecum, & reducam ad te univerſum Iſrael.

13. Qui ait: Optime; ego faciam tecum amicitias; ſed unam rem peto a te, dicens; Non videbis faciem meam, antequam adduxeris Michol filiam Saul; & ſic venies, & videbis me.

14. Miſit autem David nuntios ad Isboſeth filium Saul dicens: *c* Redde uxorem meam Michol, quam deſpondi mihi centum præputiis Philiſthiim.

15. Miſit ergo Isboſeth, & tulit eam a viro ſuo Phaltiel, filio Lais.

16. Sequebaturque eam vir ſuus, plorans usque Bahurim *d*; & dixit ad eum Abner: Vade, & revertere. Qui reverſus eſt.

17. Sermonem quoque intulit Abner ad ſeniores Iſrael, dicens: Tam heri quam nudius tertius quærebatis David, ut regnaret ſuper vos.

18. Nunc ergo facite; quoniam Dominus locutus eſt *e* ad David, dicens: In manu ſervi mei David, ſalvabo populum meum Iſrael de manu Philiſthiim, & omnium inimicorum ejus.

19. Locutus eſt autem Abner etiam ad Benjamin. Et abiit, ut loqueretur ad David in Hebron, omnia, quæ placuerant Iſraeli, & univerſo Benjamin.

20. Venitque ad David in Hebron cum viginti viris; & fecit David Abner, & viris, qui venerant cum eo, convivium.

21. Et dixit Abner ad David: Surgam, ut congregem ad te Dominum meum regem, omnem Iſrael, & ineam tecum fœdus, & imperes omnibus, ſicut deſiderat anima tua. Cum ergo deduxiſſet *f* David Abner: & ille iſſet in pace,

22. Statim pueri David & Joab venerunt, cæſis latronibus, cum præda magna nimis;

Abner

a ut docent oracula Samuelis Prophetæ; ita Joſephus.

b Anno M. 2956. Ant. Chr. 1048.

c 1 Reg. 18. 27.

d Oppidum in tribu Benjamin.

e Vindictam exercet in Isboſeth ſub ſpecie religionis.

f dimittens eum.

Abner autem non erat cum David in Hebron; quia jam dimiſerat eum, & profectus fuerat in pace.

23. Et Joab, & omnis exercitus, qui erat cum eo, poſtea venerunt; nuntiatum eſt itaque Joab a narrantibus: Venit Abner filius Ner ad regem, & dimiſit eum, & abiit in pace.

24. Et ingreſſus eſt Joab ad regem, & ait: quid feciſti? Ecce venit Abner ad te; quare dimiſiſti eum, & abiit & receſſit?

25. Ignoras Abner filium Ner? quoniam ad hoc venit ad te, ut deciperet te, & ſciret exitum tuum, & introitum tuum *a*, & noſſet omnia, quæ agis.

26. Egreſſus itaque Joab a David, miſit nuntios poſt Abner, & reduxit eum a ciſterna Sira, ignorante David.

27. Cumque rediiſſet *b* Abner in Hebron, ſeorſum adduxit eum Joab ad medium portæ ut loqueretur ei in dolo; & percuſſit illum ibi in inguine *c*, & mortuus eſt in ultionem ſanguinis Aſael fratris ejus.

28. Quod cum audiſſet David rem jam geſtam, ait: Mundus ego ſum, & regnum meum apud Dominum, usque in ſempiternum, a ſanguine Abner filii Ner;

29. Et veniat ſuper caput Joab, & ſuper omnem domum patris ejus; nec deficiat de domo Joab fluxum ſeminis ſuſtinens, & leproſus, & tenens fuſum *d*, & cadens gladio, & indigens pane.

30. Igitur Joab & Abiſai frater ejus interfecerunt Abner, eo quod occidiſſet Aſael fratrem eorum in Gabaon in prælio.

31. Dixit autem David ad Joab, & ad omnem populum, qui erant cum eo: Scindite veſtimenta veſtra, & accingimini ſaccis, & plangite ante exequias Abner. Porro rex David ſequebatur feretrum.

32. Cumque ſepeliſſent Abner in Hebron levavit rex David vocem ſuam, & flevit ſuper tumulum Abner; flevit autem & omnis populus.

33. Plangensque rex & lugens Abner, ait: Nequaquam ut mori ſolent ignavi, mortuus eſt Abner.

34. Manus tuæ ligatæ non ſunt *e*, & pedes tui non ſunt compedibus aggravati *f*: ſed ſicut ſolent cadere coram filiis iniquitatis, ſic corruiſti. Congeminansque *g* omnis populus flevit ſuper eum.

a i. converſationem & vitæ rationem.

b 3. Reg. 2. 5.

c Hebr. quinta coſta, Chald. latere femoris.

d q. d. filans ob pauper-tatem.

e i. poteras defendere te

f Sc. impediti. ſc. poteras fugere

g i. repetens planctum.

35. Cum-

wielką; lecz Abner nie był z Dawidem w Hebron, bo go iuż był odpráwił, y odiáchał był w pokoiu.

23. A Joáb y wſzytko woyſko, ktore z nim było, potym przyſzli; dano tedy znáć Joábowi od powiádáiących: Przyſzedł Abner ſyn Ner do Krolá y puśćił go, y odſzedł w pokoiu.

24. Y wſzedł Joáb do Krolá y rzekł: Coś uczynił? Oto przyſzedł Abner do ćiebie; czemużeś go puśćił, y poſzedł y odſzedł?

25. Niewieſz, że Abner ſyn Ner ná to przyſzedł do ćiebie áby ćię zdrádźił, á żeby wiedźiał wyſzćie twoie y weſzćie twoie y dowiedźiał ſię wſzyſtkiego, co czyniſz?

26. A ták wyſzedſzy Joáb od Dawidá poſłał poſły zá Abnerem, y wroćił go od ſtudnie Sirá, o czym Dawid nie wiedźiał.

27. A gdy ſię wroćił Abner do Hebron odwiodł go Joáb oſobno ná śrzod brony, áby z nim mowił ná zdrádźie; y uderzył go tám w łono y umárł, zá pomſtę krwie Aſáelá brátá ſwego.

28. Co gdy uſłyſzał Dawid, że ſię iuż ſtáło, rzekł: Czyſtyiem ia y kroleſtwo moie u Páná áż ná wieki od krwie Abnerá ſyná Ner;

29. Y niech przyidźię ná głowę Joáb, y ná wſzytek dom oycá iego; y niech nie uſtáie z domu Joábowego płynienie náśienia ćierpiący, y trędowáty, y trzymáiący wrzećiono, y od mieczá upadáiący, y potrzebuiący chlebá.

30. A ták Joáb y Abizái brát iego zábili Abnerá, dla tego, że był zábił Aſáelá brátá ich w Gábáon ná woynie.

31. Y rzekł Dawid do Joábá y do wſzego ludu, ktory był z nim: Porozdźierayćie ſzáty wáſze, á obleczćie ſię w wory, á płáczćie przy pogrzebie Abnerá. Sam też Krol Dawid ſzedł zá ćiáłem.

32. A gdy pogrzebli Abnerá w Hebron, podniozł Krol Dawid głos ſwoy, y płákał nád grobem Abnerowym; płákał też y wſzytek lud.

33. A nárzekáiąc Krol y płácząc Abnerá, mowił: Nie ták, iáko zwykli umieráć ludźie nikcemni, umárł Abner.

34. Ręce twoie nie były związáne, y nogi twoie nie były pętámi obćiążone; ále iáko upadáią przed ſynmy niezbożnymi, tákeś upadł. Y powtarzáiąc wſzytek lud płákał nád nim.

35. A

35. A gdz przyſzedł wſzytek lud, ábyiadł z Dawidem, gdy ieſcze był iáſny dźień, przyśiągł Dawid, mowiąc: To mi niech Bog uczyni, y to niech przyczyni, ieſli przed záchodem ſłońcá ukuſzę chlebá, ábo czego innego.

36. A wſzyſtek lud ſłyſzał, y podobáło ſię im wſzytko, co czynił Krol przed oczymá wſzyſtkiego ludu.

37. Y poznáło wſzyſtko poſpolſtwo y wſzytek Izráel dniá onego, że nie z naprawy krolewſkiey zábit był Abner ſyn Nerow.

38. Rzekł też Krol do ſług ſwoich: Aza niewiećie, że hetman á bárzo wielki poległ dźiś w Izráelu?

39. A iam ieſcze pieſczony y pomázány krol; ále ći mężowie ſynowie Sárwiiey ćiężcy mi ſą; niech odda Pan czyniącemu źle według złośći iego.

ROZDZIAŁ IV.

Báána y Rechab zábiwſzy we ſpiączki Izbozethá, głowę iego do Dawidá przynieśli, ktore midſto zapláty kazał pobić.

1. Y Uſłyſzał Izboſeth ſyn Saulow, że Abner legł w Hebronie; y zemdláły ręce iego, y wſzytek Izráel był przeſtráſzon.

2. Y byli dwá mężowie hetmáni nád zboycámi u ſyná Saulowego, iednemu imię Báána, á imię drugiemu Recháb, ſynowie Remmon Berotczyká z ſynow Beniáminowych; bo y Beroth policzono w Beniáminie.

3. Y ućiekli Berothczycy do Getháim, y byli tám przychodniámi áż do onego czáſu.

4. A Jonáthás ſyn Saulow miał ſyná ſłábego ná nogi; bo mu pięć lat było, kiedy przyſzłá wieść o Saulu y o Jonáćie z Jezráhelá; y wźiąwſzy go mámká iego, ućiekłá; á gdy ſię kwápiłá, żeby ućiekłá, upadł y ſtał ſię chromym; á miał imię Miphiboſeth.

5. Przyſzedſzy tedy ſynowie Remmon Berothczyká Recháb y Báána, weſzli, gdy nagorętſzy dźień, do domu Izboſethá; ktory ſpał ná łożku ſwym w południe. A odźwiernia domu wyczyśćiáiąc pſzenicę, záſnęłá.

6. A weſzli do domu potáiemnie wźiąwſzy kłoſy

---

35. Cumque veniſſet univerſa multitudo cibum capere cum David, clara adhuc die juravit David, dicens: Hæc faciat mihi Deus & hæc addat, ſi ante occaſum ſolis guſtavero panem vel aliud quidquam.

36. Omniſque populus audivit, & placuerunt ei cuncta, quæ fecit rex in conſpectu totius populi.

37. Et cognovit omne vulgus & univerſus Iſrael in die illa, quoniam non actum fuiſſet a rege, ut occideretur Abner filius Ner.

38. Dixit quoque rex ad ſervos ſuos: Num ignoratis, quoniam princeps, & maximus cecidit hodie in Iſrael?

39. Ego autem adhuc delicatus *a*, & unctus rex; porro viri iſti filii Saruiæ duri ſunt mihi; retribuat Dominus facienti malum juxta malitiam ſuam.

a i. tenellus & recens factus rex. ſc. non habeo vires, ut poſſim iſtos punire.

CAPUT IV.

Baana & Rechab caput Isboſeth, quem dormientem occiderant, ad David afferunt, 1 Quos pro mercede jubet interimi, 9.

1. AUdivit *b* autem Isboſeth filius Saul, quod cecidiſſet Abner in Hebron; & diſſolutæ ſunt manus ejus *c* omniſque Iſrael perturbatus eſt.

2. Duo autem viri principes latronum *d*, erant filio Saul, nomen uni Baana, & nomen alteri Rechab, filii Remmon Berothitæ de filiis Benjamin; ſiquidem & Beroth reputata eſt in Benjamin.

3. Et fugerunt Berothitæ in Gethaim, fueruntque ibi advenæ usque ad tempus illud.

4. Erat autem Jonathæ filio Saul filius debilis pedibus; quinquennis enim fuit, quando venit nuntius de Saul, & Jonatha ex Jezrael; Tollens itaque eum nutrix ſua, fugit; cumque feſtinaret, ut fugeret, cecidit *e*, & claudus effectus eſt; habuitque vocabulum Miphiboſeth *f*.

5. Venientes igitur filii Remmon Berothitæ, Rechab, & Baana, ingreſſi ſunt fervente die domum Isboſeth; qui dormiebat ſuper ſtratum ſuum meridie. Et oſtiaria domus purgans triticum, obdormivit.

9. Ingreſſi ſunt autem domum latenter aſſumentes ſpicas tritici *g*, & percuſſerunt eum in

b Anno M. 2956. Ant. Chr. 1048.
c i. deſpondit animum.
d militum, ſic olim omnes milites præſertim prætoriani vocabantur, quaſi laterones, quod latera Principum ſtipa-rent.
e Sc. Puer ex brachiis nutricis.
f Qui & Meribbaal. 1. Par. 8. 34. & 9. 40.
g ſc. ſpecie mercatorum.

in inguine Rechab, & Baana frater ejus, & fugerunt.

7. Cum autem ingressi fuissent domum, ille dormiebat super lectum suum in conclavi, & percutientes interfecerunt eum; sublatoque capite ejus, abierunt per viam deserti tota nocte,

8. Et attulerunt caput Isboseth ad David in Hebron; dixeruntque ad regem: Ecce caput Isboseth filii Saul inimici tui, qui quærebat animam tuam; & dedit Dominus domino meo regi ultionem hodie de Saul, & de semine ejus.

9. Respondens autem David Rechab, & Baana fratri ejus, filiis Remmon Berothitæ, dixit ad eos: Vivit Dominus, qui eruit animam meam de omni angustia,

a Sup. 114.

10. Quoniam *a* eum, qui annuntiaverat mihi, & dixerat: Mortuus est Saul; qui putabat se prospera nuntiare, tenui, & occidi eum in Siceleg, cui oportebat *b* mercedem dare pro nuntio.

b Sc. vulgi judicio.

11. Quanto magis nunc, cum homines impii interfecerunt virum innoxium in domo, sua, super lectum suum, non quæram sanguinem ejus de manu vestra, & auferam *c* vos de terra?

c in pœnam adulationis, & impii facinoris.

12. Præcepit itaque David pueris suis, & interfecerunt eos; præcidentesque manus, & pedes eorum, suspenderunt eos *d* super piscinam in Hebron; caput autem Isboseth, tulerunt, & sepelierunt in sepulchro Abner in Hebron.

d Sic mutilatos in cruce. Theodoretus.

kłosy pszeniczne, y ránili go w łonie, Rechab y Bááná brát iego, y ućiekli.

7. A gdy weszli w dom, on spał ná łożku swym w pokoiu, á ániwszy zábili go; y wźiąwszy głowę iego poszli drogą puszczy przez wszytkę noc,

8. Y przynieśli głowę Izbozethá do Dáwidá do Hebron; y rzekli do Krolá: Oto głowá Izbosethá syná Saulowego, nieprzyiaćielá twego, ktory szukał duszę twoiey; á dał Pan pánu memu Krolowi pomstę dźiśia nád Saulem y nád náśieniem iego.

9. Y odpowiedáiąc Dawid Rechábowi y Báánowi brátu iego, synom Remmoná Berothczyká, rzekł do nich: Zywie Pan, ktory wyrwał duszę moię ze wszego ućisku,

10. Iż onego, ktory mi był powiedźiał, y rzekł był: Umárł Saul; ktory mniemiał, że mi dobrą nowinę przyniosł, poimałem y zábiłem go w Siceleg, ktoremu było potrzebá dáć zapłátę zá poselstwo;

11. Iákoż dáleko więcey teraz gdy ludźie niezbożni zábili mężá niewinnego w domu iego, ná łożku iego, niemiałbych szukáć krwie iego z ręki wászey, á zgłádźić was z źiemie?

12. Y przykázał Dawid sługom swoim y pozábiiáli ie, á obćiąwszy ręce y nogi ich záwieśili ie nád stáwem w Hebron; á głowę Izbosethá wźięli y pogrzebli w grobie Abnerowym w Hebronie.

CAPUT V.

David unctus super totum Israel, 1. Pulsis Jebusæis arcem Sion capit; ubi extructa domo habitat; alias superinducit uxores, filiosque procreat, 6. Philisthæos bis prosternit, 17.

*Anno M. 2956.

1. ET venerunt * universæ tribus Israel ad David in Hebron dicentes: *e* Ecce nos, os tuum, & caro tua *f* sumus.

e I. Par. 11. 1.

f Cognati & propinqui tui.

2. Sed & heri, & nudius tertius, cum esset Saul rex super nos, tu eras educens, & reducens Israel; dixit autem Dominus ad te: Tu pasces populum meum Israel, & tu eris dux super Israel.

3. Venerunt quoque, & seniores Israel ad regem in Hebron, & percussit cum eis rex Da-

ROZDZIAŁ V.

Pomázáno Dawidá ná Krolestwo nád wszytkim ludem Izráelskim, on wygnawszy Jebuzeyczyki, Syon zamczek wźiął, y tám mieszkał zbudowawszy Dom, innych żon nápoymował, syny nápłodźił, Philistyny dwákroć porázi.

1. Y Przyszły wszytkie pokolenia Izráelskie do Dawidá do Hebron, mowiąc: Oto my iesteśmy kość twoiá y ćiáło twoie.

2. Ale y wczorá y ongi gdy Saul był Krolem nád námi, tyś wywodźił y przywodźił lud Izráelski; y rzekł Pan do ćiebie: Ty páść będźiesz lud moy Izráelski, y ty będźiesz wodzem nád Izráelem.

3. Przyszli też y stárszy Izráelscy do Krolá do Hebron, y uczynił znimi Krol Dawid przy-

przymierze w Hebron przed Pánem; y pomázáli Dawidá zá Krolá nád Izráelem.

4. Syn trzydźieſtu lat był Dawid, gdy począł krolowáć, á czterdźieśći lat krolował.

5. W Hebronie krolował nád Judą śiedm lat y śiedm mieśięcy, á w Jeruzálem krolował trzydźieśći y trzy látá nád wſzyſtkim Izráelem y Judą.

6. Y poſzedł Krol y wſzyſcy mężowie, ktorzy byli znim, do Jeruzálem, do Jebuzeyczyká mieſzkáiącego w źiemi; Y rzeczono ieſt Dawidowi od nich: Nie wnidźieſz ſam, áż zniesieſz ślepe y chrome, mowiące: Nie wnidźie tu Dawid.

7. A Dawid wźiął zamek Sion, to ieſt miáſto Dawidowe.

8. Bo był obiecał Dawid onego dniá zapłátę temu, ktoryby zábił Jebuzeyczyká á dośiągł rynien domow á znioſł ślepe y chrome nienawidzące duſze Dawidowey. Dla tego mowią w przypowieśći: Slępy y chromy nie wnidą do kośćiołá.

9. A Dawid mieſzkał w zamku, y názwał ji miáſtem Dawidowym; y zbudował wokoło od Mello y wewnątrz.

10. Y chodźił poſtępuiąc y roſtąc, á Pan Bog zaſtępow był znim.

11. Poſłał też Hiram krol Tyru poſły do Dawidá y drzewá Cedrowe, y rzemieſłniki około drzewá, y rzemieſłniki około kámieniá do śćian; y zbudowáli dom Dawidowi.

12. Y poznał Dawid, że go Pan potwierdźił krolem nád Izráelem, á iż wywyſzył krolestwo iego nád ludem ſwym Izráelſkim.

13. Nápoymował tedy ſobie Dawid ieſzcze nałożnic y żon z Jeruzálem, przyſzedſzy z Hebroná; y národźiło ſię Dawidowi y innych ſynow y corek;

14. A te ſą imioná tych, ktorzy mu ſię urodzili w Jeruzálem: Sámua y Sobáb, y Náthán y Sálomon,

15. Y Jebáhár, y Eliſua y Nepheg,

16. Y Jáphia, y Eliſámá y Eliodá, y Eliphálet.

17. Uſłyſzeli tedy Philiſtynowie że pomázano Dawidá zá krolá nád Izráelem; y przyiácháli wſzyſcy ſzukáć Dawidá; co gdy uſłyſzał Dawid, wſzedł ná zamek.

18. A Philiſtynowie przyćiągnąwſzy rozpoſtárli ſię w dolinie Ráphaim.

David fœdus in Hebron coram Domino *a*; unxeruntque *b* David in regem ſuper Iſrael.

4. Filius triginta annorum erat David, cum regnare *c* cœpiſſet, & quadraginta annis regnavit. *d*

5. In Hebron regnavit ſuper Judam ſeptem annis, & ſex menſibus; in Jeruſalem autem regnavit triginta tribus annis ſuper omnem Iſrael & Judam.

6. Et abiit rex, & omnes viri, qui erant cum eo, in Jeruſalem, ad Jebuſæum habitatorem terræ; dictumq; eſt David ab eis: Non ingredieris huc, niſi abſtuleris cæcos, & claudos *e* dicentes: Non ingredietur David huc.

7. Cepit autem David arcem Sion, hæc eſt civitas David.

8. Propoſuerat enim David in die illa præmium *f*, qui percuſſiſſet Jebuſæum, & tetigiſſet domorum fiſtulas *g*, & abſtuliſſet cæcos & claudos odientes animam David. Idcirco dicitur in proverbio: Cæcus & claudus non intrabunt in templum *h*.

9. Habitavit *i* autem David in arce, & vocavit eam, Civitatem David; & ædificavit per gyrum a Mello & intrinſecus.

10. Et ingrediebatur proficiens atque ſuccreſcens, & Dominus Deus exercituum erat cum eo.

11. Miſit *k* quoque Hiram rex Tyri nuntios *l* ad David, & ligna cedrina, & artifices lignorum, artificesque lapidum ad parietes; & ædificaverunt domum David.

12. Et cognovit David, quoniam confirmaſſet eum Dominus regem ſuper Iſrael, & quoniam exaltaſſet regnum ejus ſuper populum ſuum Iſrael.

13. Accepit *m* ergo David adhuc concubinas & uxores de Jeruſalem, poſtquam venerat de Hebron; natique ſunt David & alii filii & filiæ;

14. Et hæc nomina eorum, qui nati ſunt ei in Jeruſalem: Samua, & Sobab, & Nathan, & Salomon,

15. Et Jebahar, & Eliſau, & Nepheg,

16. Et Japhia, & Eliſama, & Elioda, & Eliphaleth.

17. Audierunt *n* ergo Philiſthiim, quod unxiſſent David in regem ſuper Iſrael; & aſcenderunt univerſi, ut quærerent *o* David; quod cum audiſſet David, deſcendit in præſidium *p*,

18. Philiſthiim *q* autem venientes diffuſi ſunt in Valle Raphaim

a i. Arca Domini.
b Sup. 2 4.
c 3. Reg 2, 11.
d ſcilicet a morte Saulis usque ad inunctum Salomonem. Infr. 3. Reg. 1. 39. Regnavit enim in universum annos 40. cum dimidio, ut hic videre eſt verſ. 5. Hinc patet eum Jeruſalem ingreſſum, anno ætatis 37.
e Irriſio eſt, q. d. cæci & claudi arcem defendent.
f De quo 1. Par. 11. verſ. 6.
g Tectorum canales.
h ſc. una cum David.
i 1. Par. 11. 8. Anno M. 2958. Ant. Chr. 1046.
k 1. Par. 14. 1.
l i. congratulaturos de regno.
m 1. Par. 3. 1. & 2.
n Anno M. 2958.
o Caperent & occiderent.
p 70. locum munitum.
q 1. Par. 14. 9.

19. Et conſuluit David Dominum, dicens: Si Aſcendam ad Philiſthiim? & ſi dabis eos in manu mea? Et dixit Dominus ad David: Aſcende, quia tradens dabo Philiſthiim in manu tua.

20. Venit *a* ergo David in Baal Pharaſim; & percuſſit eos ibi, & dixit: Diviſit Dominus inimicos meos coram me, ſicut dividuntur aquæ; Propterea vocatum eſt nomen loci illius, Baal Pharaſim *b*.

21. Et *c* reliquerunt ibi ſculptilia ſua; quæ tulit David, & viri ejus.

22. Et addiderunt adhuc Philiſthiim, ut aſcenderent & diffuſi ſunt in Valle Raphaim.

23. Conſuluit autem David Dominum: Si aſcendam contra Philiſthæos, & tradas eos in manus meas? Qui reſpondit: Non aſcendas contra eos, ſed gyra poſt tergum eorum, & venies ad eos ex adverſo pyrorum *d*.

24. Et cum audieris ſonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc inibis prælium; quia tunc egredietur Dominus *e* ante faciem tuam, ut percutiat caſtra Philiſthiim.

25. Fecit itaque David, ſicut præceperat ei Dominus, & percuſſit Philiſthiim de Gabaa, usque dum venias Gezer.

a Iſai 28. 21.
b i. fortium diviſio.
c 1. Par. 14. 12.
d Chald. arborum.
e Angelus Domini.

19. Y rádźił ſię Dawid Páná, mowiąc: Mamli iśdź ná Philiſtyny? á daſzli ie w ręce moie? Y rzekł Pan do Dawidá: Idź, bo dáiąc dam Philiſtyny w ręce twoie.

20. Przyſzedł tedy Dawid do Báál Phárázim; y poráźił ie tám y rzekł: Rozdźielił Pan nieprzyiaćiele moie przedemną, iáko ſię dźielą wody. Dla tego názwano imię mieyſcá onego Báál Phárázim.

21. Y zoſtáwili tám ryćiny ſwoie; ktore pobrał Dawid y mężowie iego.

22. Y przydáli ieſzcze Philiſtynowie, áby wyćiągnęli y rozpoſtárli ſię w dolinie Ráphaim.

23. A Dawid pytał ſię Páná; Ieſli mam iśdź przećiw Philiſtynom, á daſzli ie w ręce moie? Ktory odpowiedźiał: Niechodź przećiwko im, ále krąż z tyłu, á przidźieſz do nich z przećiwiá gruſzek.

24. A gdy uſłyſzyſz ſzum idącego ná wierzchu gruſzek, tedy daſz bitwę; bo tedy wynidźie Pan przed obliczem twoim, áby poráźił woyſká Philiſtyńſkie.

25. Uczynił tedy Dawid ták, iáko mu Pan roſkazał, y poráźił Philiſtyny od Gabáá, áż gdy idźieſz do Gezer.

CAPUT VI.

Reducit David arcam a domo Aminadab; Oza a Domino occiditur, quod illam attigiſſet, David eam in domo Obededon relinquit, 1. Poſtmodùm in Jeruſalem in tabernaculum iſtic erectum deducit, 12 Ante eam ludens a Michol uxore ridetur; in cujus pœnam illa fit ſterilis. 16.

1. CONgregavit autem rurſum David omnes electos ex Iſrael triginta millia.

2. Surrexitque *f* David, & abiit & univerſus populus, qui erat cum eo de viris Juda, ut adducerent arcam Dei, ſuper quam *g* invocatum eſt nomen *h* Domini exercituum, ſedentis in *i* Cherubim ſuper eam.

3. Et impoſuerunt arcam Dei ſuper plauſtrum novum, tuleruntq; eam de domo Aminadab, qui erat in Gabaa; Oza autem & Ahio filii Abinadab, minabant plauſtrum novum.

4. Cumque *k* tuliſſent eam de domo Aminadab, qui erat in Gabaa cuſtodiens arcam Dei, Achio præcedebat arcam.

5. David autem & omnis Iſaael ludebant coram

f 1. Par. 13. 5. 2959.
g i. requieſcens.
h i. majeſtas.
i i. ſuper.
k 1. Reg. 7. 1.

ROZDZIAŁ VI.

Przywieźli Archę z domu Abinádábowego, zábił Bog Ozę, że ſię dotknął Archy, przetoż ią zoſtáwili w domu Obededomá, Potym ią záś do Jeruzálem przyprowádźili. A gdy przed nią Dawid táńcuie, Michol żoná iego śmiáłá ſię z niego, zá co ſkarána niepłodnośćią.

1. A Dawid zebrał záś potym wſzytkie przebráne z Izráelá trzydźieśći tyśięcy.

2. Y wſtał Dawid, y poſzedł y wſzytek lud, ktory był z nim z mężow Judá, áby przywiedli ſkrzynię Bożą, nád ktorą wzywano imieniá Páná zaſtępow, śiedzącego ná Cherubinách ná niey.

3. Y wſtáwili ſkrzynię Bożą ná woz nowy, y wźięli ią z domu Abinádáb, ktory był w Gábáá; á Ozá y Achio ſynowie Abinádábowi, prowádźili woz nowy.

4. A gdy ią wźięli z domu Abinádábá, ktory był w Gabáá, ſtrzegący ſkrzynie Bożey, Áhio ſzedł przed ſkrzynią.

5. A Dawid y wſzytek Izráel gráli przed Pá-

Pánem ná wszelákich drzewách misternie uczynionych, y árfách y skrzypicách, y bębniech, y gęślách, y cymbalech.

6. A gdy przyszli do Gumná Náchon, wyćiągnął Oza rękę ku skrzyni Bożey, y zádźierżał ią; bo wierzgáły woły y náchyliły ią były.

7. Y rozgniewał się poruszeniem Pan ná Ozę, y zábił go prze śmiáłość; ktory tám umarł przy skrzyni Bożey.

8. Y záfrásował się Dawid przeto, że Pan zábił Ozę, y názwano imię onego mieysca: Zábićie Ozu, áż do dniá tego.

9. Y zląkł się Dawid Páná dniá onego, mowiąc: Iákoż w nidźie do mnie skrzyniá Páńska?

10. Y nie chćiał prowádźić do śiebie skrzynie Páńskiey do miastá Dawidowego; ále ią wprowádźił do domu Obededomá Getheyczyká.

11. Y mieszkáłá skrzyniá Páńska w domu Obededomá Getheyczyká trzy mieśiące; y błogosłáwił Pan Obededomá, y wszystek dom iego.

12. Y powiedźiano krolowi Dawidowi, że błogosłáwił Pan Obededomá, y wszytkie rzeczy iego dla skrzynie Bożey. Poszedł tedy Dawid, y przyprowádźił skrzynię Bożą z domu Obededomá do miástá Dawidowego z weselem; á było z Dawidem śiedm chorow, y ofiárá ćielcá.

13. A gdy postąpili, ktorzy nieśli skrzynię Páńską sześć krokow; ofiárował wołu y báráná.

14. A Dawid skakał ze wszytkiey mocy przed Pánem. A był Dawid przepáſány Ephod lniánim.

15. A Dawid y wszytek dom Izráelow prowádźili skrzynię Testámentu Páńskiego z weselem y z trąbieniem trąby.

16. A gdy skrzyniá Páńska weszłá do miástá Dawidowego, Michol corká Saulowá wyglądáiący oknem, uyźrzáłá Królá Dawidá wyskákuiącego y táńcuiącego przed Pánem, y wzgárdźiłá go w sercu swoim.

17. Y wprowádźili skrzynię Páńską y włożyli ią ná mieyscu swym w pośrzodku namiotu, ktory był iey rozbił Dawid; y ofiárował Dawid cáłopalenia y zapokoyne ofiáry przed Pánem.

18. A gdy dokonał ofiáruiąc cáłopalone y zapo-

coram Domino, in omnibus lignis fabrefactis, & citharis & lyris & tympanis & sistris & cymbalis.

6. Postquam autem venerunt ad Aream Nachon, extendit Oza manum ad arcam Dei, & tenuit eam: quoniam calcitrabant boves, & declinaverunt *a* eam.

7. Iratusque est indignatione Dominus contra Ozam, & percussit eum super temeritate *b*, qui morrtuus est ibi juxta arcam Dei.

8. Contristatus *c* est autem David, eo quod percussisset Dominus Ozam, & vocatum est nomen loci illius: Percussio Ozæ, usque in diem hanc.

9. Et extimuit David Dominum in die illa, dicens: Quomodo ingredietur ad me arca Domini?

10. Et noluit divertere ad se arcam Domini in civitatem David; sed divertit eam in domum Obededom Gethæi.

11. Et habitavit arca Domini in domo Obededom Gethæi *d* tribus mensibus; & benedixit Dominus Obededom, & omnem domum ejus,

12. Nuntiatumque *e* est regi David, quod benedixisset Dominus Obededom, & omnia ejus propter arcam Dei. Abiit ergo David, & adduxit arcam Dei de domo Obededom in civitatem David cum gaudio, & erant cum David septem chori, & victima vituli.

13. Cumque *f* transcendissent, qui portabant arcam Domini sex passus *g* immolabat bovem & arietem,

14. Et David saltabat totis viribus ante Dominum. Porro David erat accinctus Ephod lineo *h*.

15. Et David & omnis domus Israel ducebant arcam testamenti Domini, in jubilo, & in clangore buccinæ.

16. Cumque intrasset arca Domini in civitatem David, Michol filia Saul prospiciens per fenestram, vidit regem David subsilientem, atque saltantem *i* coram Domino; & despexit eum in corde suo.

17. Et introduxerunt arcam Domini, & imposuerunt eam in loco suo, in medio tabernaculi, quod tetenderat ei David; & obtulit David holocausta, & pacifica coram Domino.

18. Cumque complesset offerens holocau-

a i. inclinaverunt.

b Sc. Levitis non licebat arcam tangere Num. 18. v. 3. & debuisset arcam portare humeris.

c 1. Par. 13. 11.

d Fuit Levita, vocatur tamen Gethæus a loco habitationis: quia vel pater ejus, ut vult Serarius, vel ipsemet diu exulabat apud Philisthæos in Geth. Tirin.

e 1. Par. 15. 25.

f 1. Par. 15. 26.

g q. d. sex-to quoque passu.

h veste Levitarum: nam ex devotione cultum regium abjecerat.

i 70. ludentem, saltantem & pulsantem.

sta-

ſta, & pacifica, benedixit *a* populo in nomine Domini exercituum.

19. Et partitus eſt univerſæ multitudini Iſrael, tam viro quam mulieri, ſingulis collyridam *b* panis unam, & aſſaturam bubulæ carnis unam, & ſimilam frixam oleo; & abiit omnis populus, unusquisque in domum ſuam.

20. Reverſusque eſt David, ut benediceret domui ſuæ; & egreſſa Michol filia Saul in occurſum David, ait: Quam glorioſus fuit hodie rex Iſrael, diſcooperiens ſe ante ancillas ſervorum ſuorum, & nudatus eſt *c*, quaſi ſi nudetur unus de ſcurris *d*.

21. Dixitque David ad Michol: Ante Dominum, qui elegit me potius quam patrem tuum, & quam omnem domum ejus, & præcepit mihi, ut eſſem dux ſuper populum Domini in Iſrael,

22. Et Judam, & vilior fiam plus quam factus ſum; & ero humilis in oculis meis; & cum ancillis, de quibus locuta es, glorioſior apparebo *e*.

23. Igitur Michol filiæ Saul non eſt natus filius *f* usque in diem mortis ſuæ.

zapokoyne, błogoſłáwił ludowi w imię Páná záſtępow.

19. Y rozdał wſzemu mnoſtwu Izráelſkiemu, ták meżowi iáko niewieśćie, káżdemu bochen chlebá, y pieczenią wołowego mięſá iedne, y kołacz w oliwie ſmáżony; y poſzedł wſzytek lud káżdy do domu ſwego.

20. Y wroćił ſię Dawid áby błogoſłáwił domowi ſwemu, á wyſzedſzy Michol corká Saulowá przećiw Dawidowi, rzekłá: Iáko chwálebny dźiś był Krol Izráelſki, odkrywáiąc ſię przed ſłużebnicámi ſług ſwoich, y odkrył ſię, iáko gdyby ſię odkrywał ieden z błaznow.

21. Y rzekł Dawid do Michol: Przed Pánem, ktory mię obrał ráczey niż oycá twego y niżli wſzytek dom iego, y przykazał mi, ábych był wodzem nád ludem Páńſkim w Izráelu,

22. Y Judą, y będę podleyſzym, niżlim ſię ſtał; y będę poniżonym w oczách moich; á ſłużebnicámi, o ktorycheś mowiłá, chwálebnieyſzym ſię pokażę.

23. Przetoż Michol corce Saulowey nie urodźił ſię ſyn aż do dniá śmierći iey.

CAPUT VII.

David proponens ædificare domum Domino, a Nathan propheta primum collaudatur, 1. Poſtmodum jubente Domino prohibetur, ſed filius ei promittitur illam ædificaturus, 4. Unde Domino gratias agit. 18.

1. FActum eſt autem cum ſediſſet rex in domo ſua, & Dominus dediſſet ei requiem undique ab univerſis inimicis ſuis,

2. Dixit *ad Nathan prophetam: *g* Videſne quod ego habitem in domo cedrina, & arca Dei poſita ſit in medio pellium *h*?

3. Dixitque Nathan ad regem: Omne, quod eſt in corde tuo, vade, fac; quia Dominus tecum eſt.

4. Factum eſt autem in illa nocte; & ecce ſermo Domini ad Nathan, dicens:

5. Vade, & loquere ad ſervum meum David: Hæc dicit Dominus: Numquid tu ædificabis mihi domum ad habitandum?

6. Neque enim habitavi in domo ex die illa, qua eduxi filios Iſrael de Terra Ægypti, usque in diem hanc; ſed ambulabam *i* in tabernaculo, & in tentorio.

ROZDZIAŁ VII.

Umyślił był Dawid Bogu Kośćioł budowáć, ále mu Bog tego nie dopuśćił, iedno mu oznaymił, że go miał ſyn iego budowáć.

1. ALe ſtáło ſię, gdy uśiadł Krol w domu ſwym, á Pan dał mu pokoy zewſząd od wſzytkich nieprzyiaćioł iego,

2. Rzekł do Nátháná proroká: A widźiſz, że ia mieſzkam w domu Cedrowym, á ſkrzyniá Boża położoná ieſt między ſkorámi?

3. Y rzekł Náthán do Krolá: Wſzyſtko, co ieſt w ſercu twoim, idź, czyń; bo Pan ieſt z tobą.

4. Y ſtáło ſię oney nocy, á oto mowá Páńſká do Náthána, rzekąc:

5. Idź, á rzecz ſłudze memu Dawidowi: To mowi Pan: Izali ty mnie zbuduieſz dom ku mieſzkániu?

6. Anim bowiem mieſzkał w domu od onego dniá, ktoregom wywiodł ſyny Izráelowe z źiemie Ægyptſkiey, áż do dniá tego; álem chodźił w przybytku y w namiećie.

a i. bene precando.
b i. Placentam.
c Paludamento & veſtè extima regali.
d Chald. fatuis.
e q. d. quod tu vilitatem, ego gloriam dico.
f in pœnam deriſionis, antea filium habuit ex David. Balinghem v. Deriſio.
* Anno M. 2960. Ant. Chr. 1044.
g 1 Par. 17. 1.
h Hebr. cortinarum.
i Verſabar ſeu manebam.

7. Per   7. Po

7. Po wszystkich mieyscách, ktorem przeszedł ze wszytkimi synmi Izráelowymi, ázam mowiąc mowił do iednego z pokolenia Izráelowego, ktoremu przykazał, żeby páśł lud moy Izráelski, mowiąc: Czemuśćie mi nie zbudowáli domu Cedrowego?

8. A teraz to powiesz słudze memu Dawidowi: To mowi Pan zastępow: Jam ćiebie wźiął z paszey chodzącego zá trzodámi, ábyś był wodzem nád ludem moim Izráelskim:

9. Y byłem z tobą we wszytkim, gdźieśkolwiek chodźił, y pobiłem wszytkie nieprzyiáćioły twe od oblicza twego; uczyniłemći imię wielkie, wedle imienia wielkich, ktorzy są ná źiemi.

10. Y postánowię mieysce ludowi memu Izráel, y wszczepię ji y będźie mieszkał pod nim, á nie poruszy się więcey; y nie przydádzą synowie niepráwośći trapić go iáko pierwey,

11. Ode dniá, ktoregom postánowił sędźie nád ludem moim Izráelskim; y dam ći pokoy odewszech nieprzyiaćioł twoich; y odpowiádać Pan, że dom uczyni tobie Pan.

12. A gdy się wypełnią dni twoie, á záśniesz z oycy twymi, wzbudzę naśienie twe po tobie, ktore wynidźie z żywotá twego, y umocnię krolestwo iego.

13. On zbuduie dom imieniowi memu, y utwierdzę stolicę krolestwá iego áż ná wieki.

14. Ia mu będę zá oycá, á on mnie będźie zá syná; ktory iesli co złe uczyni, skarzę go rozgą mężow, y plagámi synow człowieczych.

15. Lecz miłośierdźia mego nie odeymę od niego, iákom odiął od Saulá, ktoregom oddalił od oblicza mego.

16. Y będźie wierny dom twoy, y krolestwo twe aż ná wieki przed obliczem twoim, y stolicá twoiá będźie trwáłá záwsze.

17. Według tych wszytkich słow, y według wszytkiego widzenia tego, ták mowił Náthan do Dawidá.

18. Y wszedł krol Dawid, y śiedźiał przed Pánem, y rzekł: Cożem ia iest Pánie Boże, y co zá dom moy, iżeś mię przywiodł áż do tąd?

19. Lecz y to iesżcze máło się bydź zdáło przed obliczn ośćią twoią Pánie Boże, áż też mowisz o domie sługi twego ná czás dáleki; bo to iest práwo Adamowe, Pánie Boże.

20. Coż

7. Per cuncta loca, quæ transivi cum omnibus filiis Israel, numquid loquens locutus sum ad unam de tribubus Israel, cui præcepi, ut pasceret populum meum Israel, dicens: Quare non ædificastis mihi domum cedrinam?

8. Et nunc hæc dices srevo meo David: Hæc dicit Dominus exercituum: *a* Ego tuli te de pascuis *b* sequentem greges, ut esses dux super populum meum Israel,

9. Et fui tecum in omnibus, ubicumque ambulasti, & interfeci universos inimicos tuos a facie tua; fecique tibi nomen grande, juxta nomen magnorum, qui sunt *c* in terra.

10. Et ponam locum populo meo Israel, & plantabo eum, & habitabit sub eo, & non turbabitur amplius; nec addent filii iniquitatis, ut affligant eum sicut prius,

11. Ex die, qua constitui judices super populum meum Israel; & requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis: ; prædicitque tibi Dominus, quod domum faciat tibi Dominus.

12. Cumque *d* completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus.

13, Ipse *e* ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum *f*.

14. Ego *g* ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium; qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga *h* virorum, & in plagis filiorum hominum.

15. Misericordiam *i* autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amovi a facie mea.

16. Et fidelis *k* erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum ante faciem tuam, & *l* thronus tuus erit firmus jugiter.

17, Secundum omnia verba hæc, & juxta universam visionem istam, sic locutus est Nathan ad David.

18. Ingressus est autem rex David, & sedit coram Domino, & dixit: Quis ego sum Domine Drus, & quæ domus mea, quia adduxisti me hucusque?

19. Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo Domine Deus, nisi loquereris etiam de domo servi tui in longinquum; ista est enim lex Adam *m*, Domine Deus.

20. Quid

a 1 Reg. 16. 13. Ps. 77. 70.
b Hebr. ovium tugurio seu caula.
c i. celebrantur in terra. 1. Par. 17. 18.
d 3. Reg. 8. 19.
e 3. Reg. 5. 5.
f quoad literam de Salomone & longitudine temporis loquitur, sed mystice de Christo & vera ac sempiterna æternitate.
g 1. Par. 22. 10. Hebr. 1. 5.
h i. castigabo.
i. Psal 88. 4 37.
k i. firma.
l Hebr. 1. 5.
m mos hominum, ut velint sibi etiam in suis posteris prospici.

20. Quid ergo addere poterit adhuc David, ut loquatur ad te? tu enim ſcis ſervum tuum Domine Deus,

a i. promiſſionem implendam.

21. Propter verbum tuum *a*, & ſecundum cor tuum feciſti omnia magnalia hæc, ita ut notum faceres ſervo tuo.

22. Idcirco magnificatus es Domine Deus, quia non eſt ſimilis tui, neque eſt Deus extra te in omnibus, quæ audivimus auribus noſtris.

23. Quæ eſt autem, ut populus tuus Iſrael, gens in terra, propter quam ivit Deus, ut redimeret eam ſibi in populum, & poneret ſibi nomen, faceretque eis magnalia, & horribilia ſuper terram, a facie populi tui, quem redemiſti tibi ex Ægypto, gentem, & deum ejus *b*?

b ſc. eos percutiens cum rege.

24. Firmaſti enim tibi populum tuum Iſrael in populum ſempiternum; & tu Domine Deus factus es eis in Deum.

25. Nunc ergo Domine Deus, verbum, quod locutus es ſuper ſervum tuum, & ſuper domum ejus, ſuſcita in ſempiternum; & fac, ſicut locutus es.

26. Ut magnificetur nomen tuum uſque in ſempiternum, atque dicatur: Dominus exercituum, Deus ſuper Iſrael. Et domus ſervi tui David erit ſtabilita coram Domino,

27. Quia tu Domine exercituum Deus Iſrael revelaſti aurem *c* ſervi tui, dicens: Domum ædificabo tibi; propterea invenit ſervus tuus cor ſuum *d*, ut oraret te oratione hac.

c prædixiſti & præcepiſti.
d i. cordis fiduciam.

28. Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba tua erunt vera; locutus es enim ad ſervum tuum bona hæc.

29. Incipe ergo, & benedic domui ſervi tui, ut ſit in ſempiternum coram te; quia tu Domine Deus locutus es, & benedictione tua benedicetur domus ſervi tui in ſempiternum.

20. Coż tedy będźie mogł Dawid przydáć ieſzcze, áby mowił do ćiebie? ty bowiem znaſz ſługę twego Panie Boże.

21. Dla ſłowá twego y wegług ſercá twego uczyniłeś wſzytkie te wielkie rzeczy, ták żeś oznaymił ſłudze twemu.

22. Dla tego u wielmożonym ieſteś Pánie Boże, iż niemáſz podobnego tobie, y niemáſz Bogá oprocz ćiebie, we wſzytkim, coſmy ſłyſzeli w uſzy náſze.

22. A ktoryż ieſt narod na źiemi, iáko lud twoy Izráelſki, dla ktorego ſzedł Bog, áby ji ſobie odkupił zá lud, y uczynił ſobie imię, á iżby im czynił wielkie rzeczy y ſtráſzne ná źiemi, od obliczá ludu twego, ktoryś ſobie wykupił z Ægyptu, narod y Bogá iego.

24. Abowiem umocniłeś ſobie twoy lud Izráelſki zá lud wieczny; á ty Pánie Boże ſtałeś ſię im zá Bogá.

25. Teraz tedy Pánie Boże ſłowo, ktoreś rzekł ná ſługę twego y ná dom iego, wzbudź ná wieki; á uczyń iákoś powiedźiał.

26. Aby wielbione było imię twoie áż ná wieki, á żeby mowiono: Pan zaſtępow Bog nád Izráelem. A dom ſługi twego Dawidá będźie umocniony przed Pánem.

27. Ponieważ ty Pánie zaſtępow Boże Izráelſki obiáwiłeś ucho ſługi twego mowiąc: Dom zbuduię tobie; dla tego náłazł ſługá twoy ſerce ſwoie, áby ſię modlił tobie tą modlitwą do ćiebie.

28. Teraz tedy Pánie Boże tyś ieſt Bog, á ſłowá twoie będą prawdźiwe; boś mowił do ſługi twego te rzeczy dobre.

29. Pocznijſz tedy, á błogoſław domowi ſługi twego, áby był ná wieki przed tobą; boś ty Pánie Boże rzekł, y błogoſłáwieńſtwem twoim będźie ubłogoſłáwion dom ſługi twego ná wieki.

CAPUT VIII.

Victoria David. Facit multos tributarios, quibus ſolebant Iſraelitæ pendere tributa: 1. Congratulatur ei Thou rex Emath de rege Adarezere victo; 9. Officiarii, quos habebat David, recenſentur. 15.

e 1. Par. 18. 1

f i. onus tributi, imo & urbem hoc nomine

g Eodem ann. 2960.

1. FActum eſt autem poſt hæc, percuſſit David Philiſthiim, & humiliavit eos, & tulit *e* David frenũ tributi *f* de manu Philiſthiim

2. Et percuſſit Moab *g*, & menſus eſt eos funi-

ROZDZIAŁ VIII.

O zwyćięſtwie częſtym Dawidowym nád okolicznemi nieprzyiaćioły, y o podárowániu Krolá Thou z poſortunienia Dawidowi, y o urzędnikách iego.

1. Y Sſtáło ſię potym, poráźił Dawid Philiſthyny, y uniżył ie, y wźiął Dawid uzdę dániey z rąk Philiſthyńſkich.

2. Y poráźił Moáb, y pomierzył ie ſznurem

rem, rownáiąc z źiemią; ále wymierzył dwá ſznury, ieden ná zábićie, á drugi ná żywo záchowánie; y zoſtał Moáb Dawidowi ſłużąc pod hołdem.

3. Y poráźił Dawid Adárezerá ſyná Rohob Krolá Sobá, gdy wyiechał, áby panował nad rzeką Euphrátem.

4. Y poimawſzy Dawid z iego ſtrony tyśiąc y śiedm ſet iezdnych, á dwádźieśćiá tyśięcy pieſzych poderznął żyły wſzytkich woźnikow, á zoſtáwił z nich ſto wozow.

5. Przyćiągnęłá też Syriá Dámáſzku, áby pomoc dáłá Adárezer krolowi Sobá. Y poráźił Dawid z Syriiey dwádźieśćiá y dwá tyśięcy mężow.

6. Y poſtáwił Dawid żołnierze dla obrony w Syriiey w Dámáſzku; y zoſtáłá Syriá Dawidowi ſłużąc pod hołdem; y záchował Pan Dawidá we wſzyſtkim, do czegokolwiek ſię udał.

7. Y pobrał Dawid zbroie złote, ktore mieli ſłudzy Adárezerowi, y przynioſł ie do Jeruzalem.

8. Y z Bete, y z Beroth miaſt Adárezer, wźiął Krol Dawid miedźi bárzo wiele.

9. Y uſłyſzał Thou Krol Emáth, że poráźił Dawid wſzytkę moc Adárezerowę,

10. Y poſłał Thou Jorámá ſyná ſwego do Krolá Dawidá, áby go pozdrowił, ráduiąc ſię y dźięki czynił przeto, że zwalczył Adárezerá y poráźił go. Bo Thou był nieprzyiaćielem Adárezerowi, á w ręce iego były naczynia złote, y naczynia ſrebrne, y naczynia miedźiáne;

11. Ktore też poświęćił Krol Dawid Pánu ze ſrebrem y złotem, ktore był poświęćił ode wſzech narodow, ktore podbił,

12. Z Syriiey, z Moáb, y z ſynow Ammonowych, y z Philiſthynow, y z Amálekow, y z korzyśći Adárezerá ſyná Rohobá Krolá Sobá.

13. Uczynił też ſobie Dawid ſławę, gdy ſię wrácáł wźiąwſzy Syrią w Dolinie Zup ſolnych, poráźiwſzy ośmnaśćie tyśięcy:

14. Y położył w Idumei ſtraż, y poſtáwił obronę, y ſtáłá ſię wſzytká Idumęá ſłużąca Dawidowi. Y záchował Pan Dawidá we wſzytkim, do czegokolwiek ſię obroćił.

15. Y krolował Dawid nád wſzytkim Izráelem; czynił też Dawid ſąd y ſpráwiedliwość wſzemu ludowi ſwemu.

16. A

funiculo *a*, coæquans terræ *b*; menſus eſt autem duos funiculos, unum ad occidendum, & unum ad vivificandnm; factusque eſt Moab David ſerviens ſub tributo.

2. Et percuſſit David Adarezer filium Rohob regem Soba, quando profectus eſt, ut dominaretur ſuper fluman *c* Euphraten.

4. Et captis David ex parte ejus mille ſeptingentis equitibus, & viginti millibus peditum, ſubnervavit omnes jugales curruum; dereliquit *d* autem ex eis centum currus.

5. Venit quoque Syria Damaſci, ut præſidium ferret Adarezer regi Soba; & percuſſit David de Syria viginti duo millia virorum.

6. Et poſuit David præſidium in Syria Damaſci; factaque eſt Syria David ſerviens ſub tributo; ſervavitque Dominus David in omnibus, ad quæcumque profectus eſt.

7. Et tulit David arma aurea *e*, quæ habebant ſervi Adarezer, & detulit ea in Jeruſalem.

8. Et de Bete & de Beroth, civitatibus Adarezer, tulit rex David æs multum nimis.

9. Audivit autem Thou rex Emath, quod percuſſiſſet David omne robur Adarezer,

10. Et miſit Thou Joram filium ſuum *f* ad regem David, ut ſalutaret eum congratulans, & gratias ageret; eo quod expugnaſſet Adarezer, & percuſſiſſet eum. Hoſtis quippe erat Thou Adarezer, & in manu ejus erant vaſa aurea, & vaſa argentea, & vaſa ærea;

11. Quæ & ipſa ſanctificavit *g* rex David Domino cum argento & auro, quæ ſanctificaverat de univerſis gentibus, quas ſubegerat,

12. De Syria, & Moab, & filiis Amon, & Philiſthiim, & Amalec, & de manubiis Adarezer filii Rohob regis Soba,

13. Fecit quoque ſibi David nomen *h*, cum reverteretur capta Syria in valle Salinarum, cæſis decem & octo millibus;

14. Et poſuit in Idumæa cuſtodes, ſtatuitque præſidium; & facta eſt univerſa Idumæa ſerviens David, & ſervavit Dominus David in omnibus, ad quæcumque profectus eſt.

15. Et regnavit David ſuper omnem Iſrael; faciebat quoque David judicium *i* & juſtitiam in omni populo ſuo.

16. Joab

a i. occidit, qua menſura voluit.
b proſternens
c 1. Par. 18. 3.
d i. ſibi reſervans.
e Chald. ſcuta.
f ſc. & munera cum eo.
g conſecravit Domino, & obtulit pro obtenta victoria.
h ſc. celebre.
i Chald. judicium veritatis & æquitatis.

16. Joab autē filius Sarviæ erat ſuper exercitū; porro Joſaphat filius Ahilud erat a comentariis.

17. Et Sadoc filius Achitob, & Achimeleh filius Abiathar, erant ſacerdotes, & *a* Saraias ſcriba *b*,

18. Banaias autem filius Joiadæ, ſuper Cerethi & Phelethi *c*; filii autem David ſacerdotes *d* erant.

CAPUT IX.

David magnam pietatem exhibet Miphiboſeth filio Jonathæ claudo, datis omnibus agris Saul, 1. Quos colit Siba cum filiis ac ſervis ſuis, 9. Miphiboſeth ex menſa Davidis paſcitur, 11.

1. ET dixit David: putaſne, eſt aliquis, qui remanſerit de domo Saul, ut faciam cum eo miſericordiam propter Jonathan?

2. Erat autem de domo Saul, ſervus nomine Siba; quem cum vocaſſet rex ad ſe, dixit ei: Tune es Siba? Et ille reſpondit: Ego ſum ſervus tuus.

3. Et ait rex: Numquid ſupereſt aliquis de domo Saul, ut faciam cum eo miſericordiam Dei *e*? Dixitque Siba regi: Supereſt filius Jonathæ, debilis pedibus.

4. Ubi, inquit, eſt? Et Siba ad regem: Ecce, ait, in domo eſt Machir filii Ammiel in Lodabar.

5. Miſit ergo rex David, & tulit eum de domo Machir, filii Ammiel de Lodabar.

6. Cum autem veniſſet Miphiboſeth filius Jonathæ filii Saul ad David, corruit in faciem ſuam, & adoravit. Dixitque David: Miphiboſeth? Qui reſpondit: Adſum ſervus tuus.

7. Et ait ei David: Ne timeas, quia faciens faciam in te miſericordiam propter Jonathan patrem tuum, & reſtituam tibi omnes agros *f* Saul patris tui, & tu comedes panem in menſa mea ſemper.

8. Qui adorans eum, dixit: Quis ego ſum ſervus tuus, quoniam reſpexiſti ſuper canem mortuum ſimilem mei?

9. Vocavit itaque rex Sibam puerum *g* Saul, & dixit ei: Omnia, quæcumque fuerunt Saul, & univerſam domum ejus, dedi filio domini tui.

10. Operare igitur ei terram tu, & filii tui, & ſervi tui; & inferes filio domini tui cibos, ut alatur; Miphiboſeth autem filius domini tui comedet ſemper panem ſuper menſam meam. Erant autem Sibæ quindecim filii, & viginti ſervi.

11. Dixit-

a 1. Par. 18. 16. dicitur Suſa.
b i. legis doctor.
c i. milites, regem ſemper cuſtodientes.
d Græce Aularchæ id eſt aulæ principes, qui regi velut terreſtri deo inſtar Sacerdotum inſerviebant.
e i. eximiam ſimilem divinæ, quia in Deo omnia ſunt eximia.
f ſc. fiſco erant addicti ob rebellionem Isboſeth.
g i. famulum.

16. A Joáb ſyn Sárwiiey był nád woyſkiem; Joſáphát lepák ſyn Ahilud był Kánclerzem.

17. A Sádok ſyn Achitob, y Achimelech ſyn Abiáthár byli kápłani, á Sáráias piſárzem.

18. A Bánáias ſyn Joiády nád Cerety y Phelety; á ſynowie Dawidowi byli kápłany.

ROZDZIAŁ IX.

O miłośierdźiu Dawidowym, ktore uczynił Dawid z Miphibozetem ſynem Jonátowym, wrocąć mu wſzytkie pola Saula, ktore Siba ſpráwował z ſynámy, á z ſłużebnikamy ſwemy; Miphibozet lepák jadł chleb u ſtołu Dawidowym.

1. Y Rzekł Dawid: Co mnimaſz, ieſt kto, coby zoſtał z domu Saulowego, że uczynię nád nim miłośierdźie dla Jonáthy?

2. A był z domu Saulowego ſługá imieniem Sibá; ktorego záwoławſzy Krol do śiebie, rzekł mu: A tyś ieſt Sybá? On odpowiedźiał: Iam ieſt ſługá twoy.

3. Y rzekł Krol: Ieſtże kto ieſczę żyw z domu Saulowego, że uczynię nád nim miłośierdźie Boże? Y rzekł Siba krolowi: Ieſt ieſcze ſyn Jonáthy chromy ná nogi.

4. A gdźież, práwi, ieſt? A Sibá do Krola: Oto, pry, ieſt w domu Máchir ſyná Ammiel w Lodábár.

5. A ták poſłał Krol Dawid, y wźiął go z domu Máchir ſyná Ammielowego z Lodábár.

6. A gdy przyſzedł Miphiboſeth ſyn Jonáthy, ſyná Saulowego, do Dawidá, padł ná oblicze ſwe, y pokłonił ſię. Y rzekł Dawid: Miphiboſeth? Ktory odpowiedźiał: Owom ia ſługá twoy.

7. Y rzekł mu Dawid: Nie boy ſię, bo czyniąc uczynię nád tobą miłośierdźie dla Jonáthy oycá twego, y wrocę tobie wſzytkie pola Saulá oycá twego, á ty będźieſz iadł chleb u ſtołu mego záwżdy.

8. Ktory pokłoniwſzy ſię mu, rzekł: Cożem ia ieſt ſługá twoy, żeś weyźrzał ná pſa zdechłego mnie podobnego?

9. Y záwołał Krol Sibu ſługi Saulowego, y rzekł mu: Wſzytko co było Saulowo, y wſzytek dom iego dałem ſynowi páná twego.

10. A ták ſpráwuy mu źiemię iego ty y ſynowie twoy y ſłużebnicy twoy; á będźieſz wnośił ſynowi páná twego żywność, áby ſię żywił; á Miphiboſeth ſyn páná twego záwżdy będźie iadł chleb u ſtołu mego. A Sibá miał piętnaśćie ſynow, y dwádźieśćiá ſłużebnikow.

11. Y

11. Y rzekł Sibá do Krolá: Iákoś roſkazał pánie moy krolu ſłudze twemu, ták uczyni ſługá twoy, á Miphiboſeth będźie iadł u ſtołu mego iáko ieden z ſynow krolewſkich.

12. A Miphiboſeth miał ſyná máłego imieniem Michá; A wſzytek rod domu Siby ſłużył Miphiboſethowi.

13. A Miphiboſeth mieſzkáł w Jeruzalem; bo z ſtołu krolewſkiego záwſze iadał; á był chrom ná obie nodze.

11, Dixitque Siba ad regem: Sicut juſſiſti domine mi rex ſervo tuo, ſic faciet ſervus tuus; Miphiboſeth comedet ſuper menſam meam *a*, quaſi unus de filiis regis.

a in domo mea de menſa regis.

12. Habebat autem Miphiboſeth filium parvulum nomine Micha; omnis vero cognatio domus Sibæ ſerviebat Miphiboſeth.

13. Porro Miphiboſeth habitabat in Jeruſalem; qui de menſa regis jugiter veſcebatur; & erat claudus utroque pede.

ROZDZIAŁ X.

Hánon Krol Ammończykow, uczyniwſzy ſługom Dawidowym lekkość, ktore był poſłał ćieſzyć go po śmierći oycá iego, zebrawſzy woyſká pięći Krolow Syriyczykow, porážon raz y drugi.

1. Stało ſię záś potym, iż umárł Krol ſynow Ammon, y krolował Hánon ſyn iego miáſto niego.

2. Y rzekł Dawid: Uczynię miłośierdźie z Hánon ſynem Náás, iáko czynił miłośierdźie oćiec iego zemną. A ták poſłał Dawid ćieſząc go przez ſługi ſwe dla śmierći oycá. A gdy przyſzli ſłudzy Dawidowi do źiemie ſynow Ammon.

3. Rzekły Kśiążętá ſynow Ammon do Hánoná páná ſwego: Mnimaſz, żeby Dawid dla czći oycá twego poſłał do ćiebie ćieſzyćiele, á nie dla tego, áby wyſzpiegował, y wypátrował miáſto, áby ie zburzył, poſłał Dawid ſługi ſwe do ćiebie?

4. A ták wźiął Hánon ſługi Dawidowe, y ogolił polowicę brody ich, y pourzynał ſzat ich połowice áż do zádkow, y puśćił ie.

5. Co gdy powiedźiáno Dawidowi, poſłał przećiwko im; bo oni mężowie byli zelżeni ſromotnie bárzo, y roſkazał im Dawid: Mieſzkayćie w Jerycho, áż urośćie brodá wáſzá, á tedy ſię wroććie.

6. A widząc ſynowie Ammon że krzywdę uczynili Dawidowi, poſláli, y náięli zá pieniądze Syriyczyká Rohob, y Syriyczyká Sobá dwádźieśćiá tyśięcy pieſzych, á od Krolá Máách tyśiąc mężow, y od Iſtobá dwánáśćie tyśięcy mężow.

7. Co gdy uſłyſzał Dawid, poſłał Joábá, y wſzyſtko woyſko rycerzow.

8. A ták wyciągnęli ſynowie Ammon, y uſzy-

CAPUT X.

Hanon rex Ammonitarum repudiat Davidis conſolationem. 1. Servis David, quos ad conſolandum de patris morte miſerat, injuriam, ipſique David bellum infert, contractis quinque regum Syriæ copiis, 4. Profligatur ſemel ac iterum 9.

1. Factum eſt autem poſt hæc *b*, ut moreretur rex filiorum Ammon, & regnavit Hanon filius ejus pro eo.

b Anno M. 2967 Ant. Chr. 1037.

2. Dixitque David: *c* Faciam miſericordiam cum Hanon filio Naas, ſicut fecit pater ejus mecum miſericordiam. Miſit ergo David, conſolans eum per ſervos ſuos ſuper patris interitu. Cum autem veniſſent ſervi David in terram filiorum Ammon,

c 1. Par. 19. 2.

3. Dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon dominum ſuum; Putas, quod propter honorem patris tui miſerit David ad te conſolatores, & non ideo ut inveſtigaret, & exploraret civitatem, & everteret eam, miſit David ſervos ſuos ad te?

4. Tulit itaque Hanon ſervos David, raſitque dimidiam partem barbæ eorum, & præſcidit veſtes eorum medias usque ad nates *d* & dimiſit eos.

d Ut appareret eorum nuditas & derideretur circumciſio.

5. Quod cum nuntiatum eſſet David, miſit in occurſum eorum; erant enim viri confuſi turpiter valde, & mandavit eis David: Manere in Jericho, donec creſcat barba veſtra, & tunc revertimini.

6. Videntes autem filii Ammon quod injuriam feciſſent David, miſerunt, & conduxerunt mercede Syrum Rohob *e*, & Syrum Soba, viginti millia peditum, & a rege Maacha mille viros, & ab Iſtob duodecim millia virorũ.

e i. Syros ex Rohob, & ita deinceps.

7. Quod cum audiſſet David, miſit Joab & omnem exercitum bellatorum,

8. Egreſſi ſunt ergo filii Ammon, & direxerunt

runt aciem ante ipſum introitum portæ; Syrus autem Soba, & Rohob, & Iſtob, & Maacha ſeorſum erant in campo,

9. Videns igitur Joab quod præparatum eſſet adverſum ſe prælium, & ex adverſo & poſt tergum, elegit ex omnibus electis Iſrael, & inſtruxit aciem contra Syrum;

10. Reliquam autem partem populi tradidit Abiſai fratri ſuo, qui direxit aciem adverſus filios Ammon.

11. Et ait Joab: Si prævaluerint adverſum me Syri, eris mihi in adjutorium; ſi autem filii Ammon prævaluerint adverſum te, auxiliabor tibi.

12. Eſto vir fortis, & pugnemus pro populo noſtro, & civitate *a* Dei noſtri; Dominus autem faciet, quod bonum eſt in conſpectu ſuo.

13. Iniit itaque Joab, & populus qui erat cum eo certamen contra Syros; qui ſtatim fugerunt a facie ejus.

14. Filii autem Ammon videntes quia fugiſſent Syri, fugerunt & ipſi a facie Abiſai, & ingreſſi ſunt civitatem; reverſusque eſt Joab a filiis Ammon, & venit Jeruſalem.

15. Videntes igitur Syri quoniam corruiſſent coram Iſrael, congregati ſunt pariter.

16. Miſitque Adarezer *b*, & eduxit Syros qui erant trans fluvium *c*, & adduxit eorum exercitum, Sobach autem, magiſter militiæ Adarezer, erat princeps eorum.

17. Quod cum nuntiatum eſſet David, contraxit omnem Iſraelem, & tranſivit Jordanem, venitque in Helam; & direxerunt aciem Syri ex adverſo David, & pugnaverunt contra eum.

18. Fugeruntque Syri a facie Iſrael, & occidit David de Syris ſeptingentos currus *d*, & quadraginta millia equitũ; & Sobach principem militiæ percuſſit; qui ſtatim mortuus eſt.

19. Videntes autem univerſi reges, qui erant in præſidio Adarezer, ſe victos eſſe ab Iſrael expaverunt & fugerunt quinquaginta & octo millia coram Iſrael. Et fecerunt pacem cum Iſrael, & ſervierunt eis, timueruntque Syri auxilium præbere ultra filiis Ammon.

a Hebr. 70. & Chald. civitatibus.

b Anno. M. 2968. Ant. Chr. 1036.

c i. Euphratem

d Nobilibus equitibus graves, & inſuper quadraginta millia vulgarium equitum, qui partim ex equis partim ex curribus pro nobilibus pugnabant præterea ut dicitur 1. Par. 19. 18. quadraginta millia peditum; univerſim octoginta millia præter nobiles curribus invectos Tirin.

CAPUT XI.

Obſeſſa a Joab Rabba civitate Ammonitarum, David adulterium cum Uriæ uxore committit, 1. Vo-

uſzykowáli ſię przed ſámym weſzćiem bramy; á Syryczyk Sobá, y Rohob, y Iſtob, y Máácha oſobno byli w polu.

9. Widząc tedy Joáb że ſię nágotowálá przećiw iemu bitwá, y w oczy y z tyłu; przebrał ze wſzech przebránych Izráelſkich, y rozſzykował woyſko przećiw Syriyczykom;

10. A oſtátek ludu dał Abiſái brátu ſwemu, ktory uſzykował woyſko przećiw ſynom Ammon.

11. Y rzekł Joáb: Ieſli mię przemogą Syriyczycy, będźieſz mi ná pomoc; á ieſli ćiebie przemogą ſynowie Ammon, pomogę tobie.

12. Bądź mężem mocnym, á biymy ſię zá lud náſz, y zá miáſto Bogá náſzego; á Pan uczyni, co dobrego ieſt w oczách iego.

13. Potkał ſię tedy Joáb y lud, ktory z nim był, z Syriyczyki; ktorzy wnet przed nim ućiekli.

14. A ſynowie Ammon uyźrzawſzy że ućiekli Syriyczycy, ućiekli też y oni przed Abiſái, y weſzli do miáſtá; y wroćił ſię Joáb od ſynow Ammon, y przyſzedł do Jeruzalem.

15. Widząc tedy Syriyczycy że upadli przed Izráelem, zebráli ſię ſpołem.

16. Y poſłał Adárezer, y wywiodł Syriyczyki, ktorzy byli zá rzeką y przywiodł ich woyſko; á Sobách hetman woyſká Adárezer był przełożony nád nimi.

17. Co gdy oznaymiono Dawidowi zebrał wſzyſtkiego Izráelá, y przepráwił ſię przez Jordan, y przyſzedł do Helám; y zſzykowáli woyſko Syryiczykowie przećiw Dawidowi, y ztoczyli z nim bitwę.

18. Y ućiekli Syriyczycy przed Izráelem, y pobił Dawid z Syriyczykow śiedm ſet wozow, y czterdźieśći tyśięcy iezdnych; y Sobách Hetmáná woyſká zábił, ktory tudźieſz umárł.

19. A widząc wſzyſcy Krolowie, ktorzy byli ná pomocy Adárezerowi, że byli zwyćiężeni od Izráelá, zlękli ſię y ućiekli pięćdźieśiąt y ośm tyśięcy przed Izráelem. Y uczynili pokoy z Izráelem, y ſłużyli, im y bali ſię więcey Syriyczycy dawáć pomocy ſynom Ammon.

ROZDZIAŁ XI.

Kiedy Joab Rabba miaſto Ammoniczykow oblegl, Dawid upadł w cudzołoſtwo z Bethſabeą żoną Uryaſzową; chcącz go zataicz, przydał y mężoboy-

żoboystwo, kiedy Uriaſza zabicz fortelnie rozkazał. Powolawſzy Bethſabeą zá żoną, Páná do gniewu pobudził.

1. Y Stáło ſię po roku, tego czáſu, ktorego zwykli krolowie wyieżdáć ná woynę; poſłał Dawid Joábá, y ſługi ſwe z nim, y wſzyſtkiego Izráelá, y puſtoſzyli ſyny Ammon y oblegli Rábbá; á Dawid zoſtał w Jeruzalem.

2. To gdy ſię dźiáło, przydáło ſię, że Dawid wſtał z łożá ſwego po południu, y przechodźił ſię po ſali domu krolewſkiego; y uyźrzał niewiáſtę myiącą ſię ná przećiwko ná ſali ſwey, á byłá niewiáſtá bárzo piękna.

3. Poſłał tedy Krol, y pytał, co zá niewiáſtá byłá. Y dano mu ſpráwę, że to byłá Bethſábee corká Eliám, żoná Uriaſzá Hetheyczyká.

4. Poſławſzy tedy Dawid poſły, wźiął ią. Ktora gdy weſzłá do niego ſpał z nią; y wnet ſię oczyśćiłá od nieczyſtośći ſwey:

5. Y wroćiłá ſię do domu ſwego, płod począwſzy. Y poſławſzy oznaymiłá Dawidowi, y rzekłá: Poczęłám.

6. Y poſłał Dawid do Joábá, mowiąc: Poſzli do mnie Uriaſzá Hetheyczyká. Y poſłał Joáb Uriaſzá do Dawidá.

7. Y przyſzedł Uriaſz do Dawidá, y pytał ſię Dawid, iákoby ſię dobrze powodźiło Joáb y ludowi, y iákoby byłá ſpráwowána woyná.

8. Y rzekł Dawid do Uriaſzá: Idź do domu twego, á umiy nogi twoie. Y wyſzedł Uriaſz z domu krolewſkiego, y nieśiono zá nim potráwy krolewſkie.

9. A Uriaſz ſpał przededrzwiámi domu krolewſkiego z innymi ſługámi páná ſwego, á nie ſzedł do domu ſwego.

10. Y dano znáć Dawidowi od powiádáiących: nie ſzedł Uriaſz do domu ſwego. Y rzekł Dawid do Uriaſzá: Azaś nie z drogi przyſzedł? czemużeś nie ſzedł do domu twego?

11. Y rzekł Uriaſz do Dawidá: Skrzyniá Boża y Izráel y Judá mieſzkáią w namiećiech, y pan moy Joáb y ſłudzy páná mego ná źiemi leżą; á iabych miał wniść do domu mego, ábych iadł y pił, y ſpał z żoną moią? przez zdrowie twoie, y przez zdrowie duſze twoiey nie uczynię tey rzeczy.

12. Rzekł tedy Dawid do Uriaſzá; Zoſtań tu

Volens illud celare, addit & homicidium, procurando, ut Urias occidatur, 14. Accepta Bethſabee in uxorem, Dominum commovit ad iram, 26.

1. FActum eſt autem, *a* vertente anno eo, tempore, quo ſolent reges ad bella procedere, emiſit David Joab, & ſervos ſuos cum eo & univerſum Iſrael, & vaſtaverunt filios Ammon, & obſederunt Rabba; David autem remanſit in Jeruſalem.

2. Dum hæc agerentur, accidit, ut ſurgeret David de ſtrato ſuo poſt meridiem, & deambularet in ſolario domus regiæ; viditque mulierem ſe lavantem ex adverſo ſuper ſolarium ſuum; erat autem mulier pulchra valde.

3. Miſit ergo rex, & requiſivit, quæ eſſet mulier. Nuntiatumque eſt ei, quod ipſa eſſet Bethſabee filia Eliam, uxor Uriæ Hethæi *b*,

4. Miſſis itaque David nutiis, tulit eam. Quæ cum ingreſſa eſſet ad illum, dormivit cum ea; *c* ſtatimque ſanctificata *d* eſt ab immunditia ſua.

5. Et reverſa eſt in domum ſuam concepto fœtu. Mittensque nuntiavit David, & ait: Concepi.

6. Miſit autem David ad Joab, dicens: Mitte ad me Uriam Hethæum. Miſitque Joab Uriam ad David.

7. Et venit Urias ad David. Quæſivitque David, quam recte ageret Joab, & populus, & quomodo adminiſtraretur bellum.

8. Et dixit David ad Uriam: Vade in domum tuam, & lava pedes tuos. Et egreſſus eſt Urias de domo regis, ſecutusque eſt eum cibus regius.

9. Dormivit autem Urias ante portam domus regiæ cum aliis ſervis domini ſui, & non deſcendit ad domum ſuam.

10. Nuntiatumque eſt David a dicentibus: Non ivit Urias in domum ſuam. Et ait David ad Uriam: Numquid non de via veniſti; quare non deſcendiſti in domum tuam?

11. Et ait Urias ad David: Arca Dei *e* & Iſrael & Juda habitant in papilionibus, & dominus meus Joab, & ſervi Domini mei ſuper faciem terræ manent; & ego ingrediar domum meam, ut comedam & bibam, & dormiam cum uxore mea? per ſalutem tuam, & per ſalutem animæ tuæ *f*, non faciam rem hanc.

12. Ait ergo David ad Uriam: Mane hic etiam

a 1. Par. 20. 1 Anno M. 2969. Ant. Chr. 1035. Ætatis David. 50.

b oriundi ex Heth, ſed religione Hebræi.

c Lev. 15. 18.

d i. purificata eſt a menſtruo; hoc enim non patiuntur, quæ concipiunt; q. d. concepit.

e in caſtra delata.

f repetitio, q. d. per ſalutem corporis & animæ.

etiam hodie, & cras dimittam te. Mansit Urias in Jerusalem in die illa & altera;

13. E vocavit eum David, ut comederet coram se & biberet, & inebriavit eum *a*; qui egressus vespere, dormivit in strato suo cum servis domini sui, & in domum suam non descendit.

14. Factum est ergo mane, & scripsit David epistolam ad Joab; misitque per manum Uriæ,

15. Scribens in epistola; Ponite Uriam ex adverso belli, ubi fortissimum est prælium; derelinquite eum, ut percussus *b* intereat.

16. Igitur cum Joab obsideret Urbem, posuit Uriam in loco, ubi sciebat viros esse fortissimos.

17. Egressique viri de civitate, bellabant adversum Joab, & ceciderunt de populo servorum David, & mortuus est etiam Urias Hethæus.

18. Misit itaque Joab, & nuntiavit David omnia verba prælii;

19. Præcepitque nuntio, dicens: Cum compleveris universos sermones belli ad regem,

20. Si eum videris indignari, & dixerit: Quare accessistis ad murum *c*, ut præliaremini? an ingnorabatis, quod multa desuper ex muro tela mittantur?

21. Quis percussit Abimelech filium Jerobaal *d*? nonne mulier misit super eum *e* fragmen molæ de muro, & interfecit eum in Thebes? quare juxta murum accessistis? dices: Etiam servus tuus Urias Hethæus occubuit

22. Abiit ergo nuntius, & venit, & narravit David omnia, quæ ei præceperat Joab.

23. Et dixit nuntius ad David: Prævaluerunt adversum nos viri, & egressi sunt ad nos in agrum; nos autem facto impetu persecuti eos sumus usque ad portam civitatis.

24. Et direxerunt jacula sagittarii ad servos tuos ex muro desuper: mortuique sunt de servis regis, quin etiam servus tuus Urias Hethæus mortuus est.

25. Et dixit David ad nuntium: Hæc dices Joab Non te frangat ista res; varius enim eventus est belli; nunc hunc, & nunc illum consumit gladius; conforta bellatores tuos adversus urbem, ut destruas eam, & exhortare eos *f*,

26. Audivit autem uxor Uriæ, quod mortuus esset Urias vir suus, & planxit *g* eum.

Tran-

a ut jurisjurandi immemor domum & uxorem adiret.

b quasi magnum in eo deprehendisset flagitium.

c sc. Rabba.

d Alii legunt Jerobeseth.

e Judic. 9. 53.

f Ut confirmes animos.

g Per septem dies, more Hebræorum Eccli 22 3. & ad occultandum adulterium.

tu iesce przez dźiś, á iutro ćię odpráwię. Został Uriasz w Jeruzalem dniá onego y drugiego.

13. Y wezwał go Dawid, áby iadł y pił przed nim, y upoił go; ktory wyszedszy wieczor spał ná pośćieli swey z sługámi páná swego, á do domu swego nie szedł.

14. Sstáło się tedy ráno, y nápisał Dawid list do Joábá; y posłał przez ręce Uriaszá,

15. Nápisawszy w liśćie: Postawćie Uriaszá ná czele woyny, gdźie natęsza bitwá; á opuśćie go, áby zábity zginął.

16. A ták gdy Joáb obległ miásto, postáwił Uriaszá ná mieyscu, gdźie wiedźiał, że byli mężowie namocnieyszy.

17. Y wyszedszy mężowie z miástá, walczyli przećiw Joábowi, y poległo z ludu sług Dawidowych, y umárł też Uriasz Hetheyczyk.

18. A ták posłał Joáb, y oznaymił Dawidowi wszytkie słowá bitwy.

19. Y przykazał posłáńcowi, mowiąc: Gdy dokończysz wszytkie mowy o bitwie do Krolá,

20. Ieśli obaczysz, że się gniewa, y rzecze: Czemuśćie przystępowáli pod mur, ábyśćie się byli? ázaśćie nie wiedźieli, że z muru wiele broni spuszczáią z wierzchu?

21. Kto zábił Abimelechá syná Jerobáál? ázá nie niewiástá zrzućiłá náń sztukę młyńskiego kámieniá z muru y zábiłá go w Thebes? przecześćie do muru przystąpili? rzeczesz: Też y sługá twoy Uriasz Hetheyczyk poległ.

22. Poszedł tedy posłániec, y przyszedł y oznaymił Dawidowi wszytko, co mu Joáb roskazał.

23. Y rzekł posłániec do Dawidá: Przemogli ná nas mężowie, y wyszli do nas w pole; á my uderzywszy ná nie gonilismy ie áż do bramy mieyskiey.

24. Y obroćili strzały strzelcy ná sługi twoie z muru z wierzchu; y pomárło sług krolewskich. Lecz y sługá twoy Uriasz Hetheyczyk umárł.

25. Y rzekł Dawid do posłáńcá: Ták powiesz Joábowi: Niechći to sercá nie káźi; bo rozmáite są przypadki ná woynie, á teraz tego, teraz owego miecz zábiia; doday sercá rycerstwu twemu przećiw miástu, ábyś ie zburzył, y nápominay ie.

36. Y usłyszáłá żoná Uriaszowa, że umárł mąż iey Uriasz, y płákáłá go.

27. A

27. A gdy było po żáłobie, poſłał Dawid, y wprowádźił ią do domu ſwego, y byłá mu żoną, y urodźiłá mu ſyná; y nie podobáło ſię to słowo, ktore był uczynił Dawid, przed Pánem.

ROZDZIAŁ XII.

Dawid pod przypowieśćią, ktorą mu Náthán zádał, ſam ná ſię wyrok dał, potym go Náthán karze; zá co gdy żálował, odpuſzczono ma grzech, karánie zoſtáwiwſzy. Sálomon ſię urodźił, miáſto Rábbá zburzone, y koronę Kroleſtwá tám wźięto.

1. POſłał tedy Pan Náthána do Dawidá; ktory gdy przyſzedł do niego rzekł mu: Dwá mężowie byli w iednym mieśćie, ieden bogáty, á drugi ubogi.

2. Bogáty miał owiec y wołow bárzo wiele;

3. Lecz ubogi zgołá nic niemiał oprocz owce iedney máluczkiey, ktorą był kupił y wychował, y ktora zroſłá u niego poſpołu z ſynmi iego, chleb iego iedząc, y z kubká iego piiąc, y ná łonie iego ſypiáiąc; y byłá mu iáko corká.

4. A gdy iakiś podrożny przyſzedł do bogátego, on niechcąc wźiąć z owiec y z wołow ſwoich, áby uczynił ucztę gośćiowi onemu, ktory był przyſzedł do niego, wźiął owcę mężá ubogiego, y nágotował ieść człowiekowi, ktory był przyſzedł do niego.

5. Y rozgniewány gniewem Dawid ná onego człowieká bárzo, rzekł do Náthána: Zywie Pan, że ſynem śmierći ieſt mąż, ktory to uczynił.

6. Owcę czworáko nágrodźi, przeto że to słowo uczynił, á nie zfolgował.

7. Y rzekł Náthán do Dawidá: Tyś ieſt ten człowiek; Ták mowi Pan Bog Izráelow: Iam ćię pomázał zá krolá nád Izráelem, y iam ćię wyrwał z ręki Saulowey,

8. Y dałem tobie dom páná twego, y żony páná twego do łoná twego, y dałem ći dom Izráelſki y Judzki; á máłoli ná tym, przydamći dáleko więtſze rzeczy.

9. Czemużeś tedy wzgárdźił słowo Páńſkie, ábyś czynił złość przed oczymá memi? Uriaſzá Hetheyczyká zábiłeś mieczem, á żonęś iego wźiął ſobie zá żonę, y zámordowałeś go mieczem ſynow Ammon.

10. Prze-

27. Tranſacto autem luctu, miſit David, & introduxit eam in domum ſuam, & facta eſt ei uxor, peperitque ei filium, & diſplicuit verbum hoc, quod fecerat David, coram Domino.

CAPUT XII.

David audita parabola, in ſeipſum fert ſententiam; Nathan multa illi minatur; 1, Compuncto culpa condonatur, manente pœna : 13. Mortuo puero illo, naſcitur Salomon ex Bethſabee, 20. Civitas Rabba cum magna ultione diruitur, accepto diademate pretioſiſſimo regis, 26.

1. MIſit ergo Dominus Nathan ad David; qui, cum veniſſet ad eum, dixit ei: Duo viri erant in civitate una, unus dives, & alter pauper.

Anno M. 2970. Ant. Chr. 1034.

2. Dives habebat oves, & boves plurimos valde;

3. Pauper autem nihil habebat omnino, præter ovem unam parvulam, quam emerat & nutrierat, & quæ creverat apud eum cum filiis ejus ſimul, de pane illius comedens, & de calice ejus bibens, & in ſinu illius dormiens; eratque illi ſicut filia.

4. Cum autem peregrinus quidam *a* veniſſet ad divitem, parcens ille ſumere de ovibus & de bobus ſuis, ut exhiberet convivium peregrino illi, qui venerat ad ſe, tulit ovem viri pauperis, & præparavit cibos homini, qui venerat ad ſe.

a Peregrinus hoſpes eſt libido ſeu intemperans & pruriens concupiſcentiæ appetitus.

5. Iratus autem indignatione David adverſus hominem illum nimis, dixit ad Nathan: Vivit Dominus, quoniam filius mortis eſt vir, qui fecit hoc.

6. Ovem *b* reddet in quadruplum, eo quod fecerit verbum iſtud, & non pepercerit *c*.

b Exod. 22. 1.

c i. abſtinuerit.

7. Dixit autem Nathan ad David: Tu es ille vir; Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Ego unxi te in regem ſuper Iſrael, & ego erui te de manu Saul,

8. Et dedi tibi domum domini tui, & uxores domini tui *d* in ſinu tuo, dedique tibi domum Iſrael & Juda; & ſi parva ſunt iſta, adjiciam tibi multo majora.

d ſc. poterat ducere, ſi vellet.

9. Quare ergo contemſiſti verbum Domini, ut faceres malum in conſpectu meo? Uriam Hethæum percuſſiſti *e* gladio, & uxorem illius accepiſti uxorem tibi, & interfeciſti eum gladio filiorum Ammon.

e i. curaſti occidendum.

10. Quam

10. Quam ob rem non recedet gladius de domo tua usque in ſempiternum, eo quod deſpexeris me, & tuleris uxorem Uriæ Hethæi, ut eſſet uxor tua.

11. Itaque hæc dicit Dominus: Ecce ego ſuſcitabo ſuper te malum de domo tua *a* & tollam uxores tuas in oculis tuis, & *b* dabo proximo tuo, & dormiet cum uxoribus tuis in oculis Solis hujus.

12. Tu enim feciſti abſcondite; ego autem faciam verbum iſtud in conſpectu omnis Iſrael, & in conſpectu Solis.

13. Et dixit David ad Nathan: Peccavi Domino *c*. Dixitque Nathan ad David: *d* Dominus quoque tranſtulit *e* peccatum tuum; non morieris.

14. Verumtamen, quoniam blaſphemare feciſti inimicos Domini, propter verbum hoc, filius, qui natus eſt tibi, morte morietur,

15. Et reverſus eſt Nathan in domum ſuam. Percuſſit quoque Dominus parvulum *f*, quem pepererat uxor Uriæ David, & deſperatus eſt.

16. Deprecatusque eſt David Dominum pro parvulo; & jejunavit David jejunio, & ingreſſus ſeorſum *g*, jacuit ſuper terram.

17. Venerunt autem ſeniores domus ejus, cogentes eum, ut ſurgeret de terra; qui noluit, nec comedit cum eis cibum.

18. Accidit autem die ſeptima, ut moreretur infans; timueruntque ſervi David nuntiare ei, quod mortuus eſſet parvulus. Dixerunt enim: Ecce cum parvulus adhuc viveret, loquebamur ad eum, & non audiebat vocem noſtram; Quanto magis, ſi dixerimus, mortuus eſt puer, ſe affliget?

19. Cum ergo David vidiſſet ſervos ſuos muſſitantes, intellexit, quod mortuus eſſet infantulus: dixitq; ad ſervos ſuos: Nũ mortuus eſt puer? Qui reſponderunt ei: Mortuus eſt.

20. Surrexit ergo David de terra, lotus unctusque eſt; cumque mutaſſet veſtem, ingreſſus eſt domum Domini, & adoravit, & venit in domum ſuam, petuitque, ut ponerent ei panem, & comedit.

21. Dixerunt autem ei ſervi ſui: Quis eſt ſermo *h*, quem feciſti? Propter infantem, cum adhuc viveret, jejunaſti, & flebas; mortuo autem puero, ſurrexiſti, & comediſti panem.

22. Qui ait; Propter infantem, dum adhuc viveret, jejunavi & flevi; dicebam enim: Quis ſcit, ſi forte donet eum mihi Dominus & vivat infans?

23. Nunc

a filius tuus invadet regnum, &c.
b infr. 16. 21.
c q. d. peccavi in Uriam & ſocios ejus in Bethſabee, quam ad fœdum adulterium pellexi: in populum propter malum exemplum, inſuper, quod maxime doleo, Domino. Tirin.
d Eccli. 47. 13.
e Suſtulit dimittendo.
f Corporis languore.
g ſc. pernoctavit, ut habet Chald.
h i. res.

10. Przetoż nie odeydźie miecz z domu twego áż ná wieki, tym, żeś mną wzgárdźił, y wźiąłeś żonę Uriaſzá Hetheyczyká, áby twoią żoną byłá.

11. A ták to mowi Pan: Oto ia wzbudzę ná ćię złe z domu twego, á pobiorę żony twe przed oczymá twemi, y dam ie bliźniemu twemu, á będźie ſpał z żonámi twemi przed oczymá ſłońcá tego.

12. Boś ty uczynił potáiemnie; ále ia uczynię to ſłowo przed oczymá wſzyſtkiego Izráelá, y przed oczyma ſłońcá.

13. Y rzekł Dawid do Náthāná: Zgrzeſzyłem Pánu. Y rzekł Náthán do Dawidá: Pan też przenioſł grzech twoy; Nie umrzeſz.

14. Wſzákoż, iżeś dał przyczynę bluźnienia nieprzyiaćiołom Páńſkim dla ſłowá tego; ſyn ktory ćię urodźił, śmierćią umrze.

15. Y wroćił ſię Náthán do domu ſwego. Pan też zárážił niemocą dźiećie, ktore urodźiłá żoná Uriaſzowa Dawidowi, y zwątpiono o nim.

16. Y prośił Dawid Páná zá dźiećięćiem; y pośćił ſię Dawid poſtem, á wſzedſzy oſobno, leżał ná źiemi.

17. A przyſzli ſtárſzy domu iego, przymuſzáiąc go, áby wſtał z źiemie; ktory niechćiał, áni iadł z nimi pokármu.

18. Y ſtáło ſię dniá śiodmego, że umárło dźiećię; y bali ſię ſłudzy Dawidowi powiedźieć mu, że umárło dźiećię. Bo mowili: Oto gdy ieſcze dźiećię było żywo, mowiliſmy ku niemu, á nie ſłuchał głoſu náſzego; iákoż więcey, ieſli prowiemy, że umárło dźiećię, będźie ſię trapił?

19. Gdy tedy obaczył Dawid, że ſłudzy iego ſzepcą, porozumiał, że dźiećię umárło; y rzekł do ſług ſwoich: Abo umárło dźiećię? Ktorzy mu odpowiedźieli: Umárło.

20. Wſtał tedy Dawid z źiemie, y umył ſię, y námázał ſię; y ſzáty odmieniwſzy, wſzedł do domu Páńſkiego y pokłonił ſię; y przyſzedł do domu ſwego, y żądał, żeby przed nim położono chleb, y iadł.

21. Y rzekli; mu ſłudzy iego: Cożto zá mowá, ktorąś uczynił? dla dźiećięćiá, poki ieſcze żyło, pośćiłeś y płákałeś; á gdy umárło dźiećię, wſtałeś, y iadłeś chleb?

22. Ktory rzekł: Dla dźiećięćiá, poki ieſcze zyło, pośćiłem y płákałem; bom mowił: kto wie, ieſli ſnadź nie dáruie mi go Pan, y będźie żywo dźiećię?

23. Lecz

23. Lecz teraz gdy umárło, przecz mam pośćić? Izali ie mogę iefcze názad wroćić? ia ráczey poydę do niego; á ono nie wroći fię do mnie.

24. Y ćiefzył Dawid Bethfábeę żonę fwoię, y wfzedfzy do niey fpał z nią; ktora urodźiłá fyná, y názwał imię iego Sálomon; á Pan go miłował.

25. Y pofłał w ręce Náthâná proroká, y názwał imię iego: Umiłowány Pánu, tym, że go Pan miłował.

26. Joab tedy walczył przećiw Rábbáth fynow Ammon, y dobywał miáftá krolewfkiego.

27. Y pofłał Joáb pofły do Dawidá, mowiąc: Dobywałem Rábbáth, y trzebá wźiąć Miáfto wod.

28. Przetoż teraz zbierz oftátek ludu, á oblęż miáfto, y weźmi ie; by záś, gdybym ia zburzył miáfto, nie przypifano zwyćięftwá imieniowi memu.

29. A ták zebrał Dáwid wfzytek lud, y ćiągnął ku Rábbáth, á walczywfzy wźiął ią.

30. Y zdiął koronę Krolá ich z głowy iego, ktora ważyłá tálent złotá, máiąc kámienie drogie, y włożoná ieft ná głowę Dawidowę. Lecz y korzyść miáftá wyniozł bárzo wielką;

31. Lud też iego przywodząc piłámi przećierał, y ieźdźił po nich wozmi kowánemi; y fkordy przećinał, y przez piec cegielny przewodźił; ták czynił wfzyftkim miáftom fynow Ammon; y wroćił fię Dawid y wfzytko woyfko do Jeruzalem.

23. Nunc autem, quia mortuus eft, quare jejunem? Numquid potero revocare eum amplius? ego vadam magif ad eum; ille vero non revertetur ad me.

24. Et confolatus eft David Bethfabee uxorem fuam, ingreffusque ad eam, dormivit cum ea; quæ genuit filium *a*, & vocavit nomen ejus Salomon, & Dominus dilexit eum.

25. Mifitque *b* in manu Nathan prophetæ, & vocavit nomen ejus: Amabilis Domino, eo quod diligeret eum Dominus.

26. Igitur *c* pugnabat Joab contra Rabbath filiorũ Ammon, & expugnabat urbem regiam.

27. Mifitque Joab nuntios ad David, dicens; Dimicavi adverfum Rabbath, & capienda eft Urbs aquarum.

28. Nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obfide civitatem, & cape eam; ne, cum a me vaftata fuerit urbs, nomini meo adfcribatur victoria.

29. Congregavit itaque David omnem populum, & profectus eft adverfum Rabbath; cumque dimicaffet, cepit eam.

30. Et tulit diadema regis *d* eorum de capite ejus, pondo auri talentum, habens gemmas pretiofiffimas, & impofitum eft fuper caput David. Sed & prædam civitatis afportavit multam valde;

31. Populum quoque ejus adducens ferravit *e* & circumegit fuper eos ferrata carpenta; divifitque cultris *f*, & traduxit in typo laterum; fic fecit univerfis civitatibus filiorum Ammon; & reverfus eft David, & omnis exercitus in Jerufalem.

a Anno M. 2971. Ant. Chr. 1033.
b fc Dominus.
c 1. Par. 20. 1.
d idoli, nam & Melchom interpretatur rex eorum.
e i. ferris fecuit.
f 70: fecuribus.

ROZDZIAŁ XIII.

Amnon fyn Dawidow zgwałćił Thámár śioftrę Abfálonową, przeco go potym zábił, y źiechał do Krolá Gefurfkiego, á był tám trzy látá.

1. Y Stáło fię potym, że Abfálonâ fyná Dawidowego śioftry, bárzo pięknicy, imieniem Thámár, rozmiłował fię Amnon fyn Dawidow,

2. Y bárzo fzálenie ią miłował, ták że dła miłośći iey záchorzał; bo iż byłá pánną, trudno fię mu zdáło, żeby miał conie, uczćiwego z nią uczynić.

3. A miał Amnon przyiaćielá imieniem Jonádábá fyná Semmáá, brátá Dawidowego, mężá bárzo mądrego.

CAPUT XIII.

Amnon primogenitus David opprimit fororem Thamar, 1. Abfalon propter hunc inceftum eum occidit; Qui ab irato patre profugus ad regem Geffur, tribus annis ibi permanet. 34.

1. FActũ eft autem poft hæc, ut Abfalon filii David fororem *g* fpeciofiffimam, vocabulo Thamar, adamaret Amnon filius David,

2. Et deperiret eam valde, ita ut propter amorem ejus ægrotaret; quia cum effet virgo, difficile ei videbatur, ut quippiam inhonefte ageret cum ea.

3. Erat autem Amnon amicus, nomine Jonadab, filius Semmaa fratris David, vir prudens valde *h*.

Anno M. 2972. Ant. Chr. 1032
g Soror dicitur Abfalonis, quia eadem matre genita.
h Prudentia carnis, quæ aftutia eft.

4. Qui dixit ad eum: Quare ſic attenuaris macie fili regis per ſingulos dies? cur non indicas mihi? Dixitque ei Amnon: Thamar ſororem fratris mei Abſalon amo.

5. Cui reſpondit Jonadab: Cuba ſuper lectum tuum, & languorem ſimula; cumque venerit pater tuus, ut viſitet te, dic ei: Veniat, oro, Thamar ſoror mea, ut det mihi cibum, & faciat pulmentum, ut comedam de manu ejus.

6. Accubuit itaque Amnon, & quaſi ægrotare cœpit; cumque veniſſet rex ad viſitandum eum, ait Amnon ad regem: Veniat, obſecro, Thamar ſoror mea, ut faciat in oculis meis duas ſorbitiunculas *a*, & cibum capiam de manu ejus.

7. Miſit ergo David ad Thamar domum, dicens: Veni in domum Amnon fratris tui, & fac ei pulmentum.

8. Venitque Thamar in domum Amnon fratris ſui; ille autem jacebat, quæ tollens farinam commiſcuit, & liquefaciens, in oculis ejus coxit ſorbitiunculas.

9. Tollensque, quod coxerat, effudit, & poſuit coram eo, & noluit comedere; dixitque Amnon: Ejicite univerſos a me. Cumque ejeciſſent omnes,

10. Dixit Amnon ad Thamar: Infer cibum in conclave *b*, ut veſcar de manu tua. Tulit ergo Thamar ſorbitiunculas, quas fecerat, & intulit ad Amnon fratrem ſuum *c* in conclave.

11. Cumque obtuliſſet ei cibum, apprehendit eam, & ait: Veni, cuba mecum ſoror mea.

12. Quæ reſpondit ei: Noli frater mi, noli opprimere me, neque enim hoc fas eſt in Iſrael *d*; noli facere ſtultitiam hanc.

13. Ego enim ferre non potero opprobrium meum, & tu eris quaſi unus de inſipientibus *e* in Iſrael; quin potius loquere ad regem, & non negabit me tibi.

14. Noluit autem acquieſcere precibus ejus, ſed prævalens viribus oppreſſit eam, & cubavit cum ea.

14. Et exoſam eam habuit Amnon odio magno nimis; ita ut majus eſſet odium, quo oderat eam, amore quo ante dilexerat. Dixitque ei Amnon: Surge, & vade.

16. Quæ reſpondit ei; Majus eſt hoc malum

a 70. placentas.

b i. ſecretum cubiculum.

c ſc. ex eodem patre, ſed alia matre.

d Contra legem Lev. 18. v. 9.

e ſceleratis divinæ legis violatoribus.

4. Ktory rzekł do niego: Czemu ták bárzo ſchnieſz ſynu krolewſki ná káżdy dźień? czemu mi nie oznaymiſz? y rzekł mu Amnon: Thámárę śioſtrę brátá mego Abſálomá miluię.

5. Ktoremu odpowiedźiał Jonádáb: Układź ſię ná łożu twoim, á uczyń ſię chorym; á gdy przyidźie oćiec twoy náwiedzáć ćię, rzecz mu: Niech przyidźie, proſzę, Thámár śioſtrá moiá, żeby mi dałá ieść, y uczyniłá potráwkę, żebym iadł z ręki iey.

6. Układł ſię tedy Amnon, y wrzſkomo chorowáć pocżął; á gdy przyſzedł Krol náwiedźáć go, rzekł Amnon do Krolá: Proſzę, nieh przyidźie Thámár śioſtrá moiá, áby uczyniłá przed oczymá memy dwie łyſzce polewki, y iadłbym z ręki iey.

7. A ták poſłał Dawid do Thámár do domu, mowiąc: Idź do domu Amnon brátá twego, á uczyń mu potráwę.

8. Y przyſzłá Thámár do domu Amnoná brátá ſwego; á on leżał; ktora wźiąwſzy mąki zámieſzáłá, á roſpuśćiwſzy uwárzyłá polewki przed oczymá iego.

9. A wźiąwſzy co uwárzyłá, wyłałá, y poſtáwiłá przed nim, y niechćiał ieść; y rzekł Amnon: Każćie przecz wſzyſtkim odemnie. A gdy kazano przecz wſzytkim,

10. Rzekł Amnon do Thámár: Wnieś potráwę do pokoiu ábych iadł z ręki twoiey. Wźięłá tedy Thámár polewki, ktore nágotowáłá, y wnioſłá do Amnoná brátá ſwego do pokoiu.

11. A gdy mu ieść podawáłá, uchwićił ią, y rzekł: Chodź, á leż ze mną śioſtro moiá.

12. Oná mu odpowiedźiáłá: Nie czyń brácie moy, nie czyń mi gwałtu, bo ſię to nie godźi w Izráelu; nie czyń tego ſzaleńſtwá.

13. Bo ia nie będę mogłá znieść zelżywośći moiey, á ty będźieſz iáko ieden z ſzalonych w Izráelu; ále ráczey mow do Krolá, á nie odmowi mię tobie.

14. Lecz niechćiał uſłucháć prośby iey, ále przemogſzy śiłą, zgwałćił ią, y leżał z nią.

15. Y omierźił ią ſobie Amnon omierźieniem bárzo wielkim; ták iż więtſze omierźienie było, ktorym ią był omierźił, niżli miłość, ktorą ią pierwey miłował. Y rzekł iey Amnon: Wſtań, á idź.

16. Ktora mu odpowiedźiáłá: Więtſza to ieſt

ieſt złość, ktorą teraz czyniſz przećiwko mnie, wygániáiąc mię, niżli tá, ktorąś pierwey uczynił. Y niechćiał iey ſłucháć;

17. Ale záwoławſzy chłopcá, ktory mu poſługował, rzekł: Wyrzuć ią precz odemnie, á zámkni drzwi zá nią.

18. Ktora miałá ná ſobie ſzátę długą; bo w tákich ſzátách corki Krolewſkie pánny chodźiły. A ták wyrzućił ią precz chłopiec iego, y záwárł drzwi zá nią.

19. Ktora poſypawſzy głowę ſwą popiołem, rozdárſzy ſzátę długą, y włożywſzy ręce ná głowę ſwoię, ſzłá idąc á krzycząc.

20. Y rzekł iey Abſálon brát iey: Abo Amnon brát twoy ſpał z tobą? ále teraz śioſtro milcz, brát twoy ieſt; y nie fráſuy ſercá ſwego o tę rzecz. A ták mieſzkáłá Thámár ſchnąc w domu Abſáloná brátá ſwego.

21. A gdy te ſłowá uſłyſzał Krol Dawid, fráſował ſię bárzo, y niechćiał záſmućić duchá Amnoná ſyná ſwego, bo go miłował, iż był pierworodny iego.

22. Lecz Abſálon nie mowił do Amnoná áni złego áni dobrego; bo nie nawidźiał Abſálon Amnoná, tym, że zgwałćił Thámár śioſtrę iego.

23. Y ſtáło ſię po dwu lat, że ſtrzyżono owce Abſálonowe w Báálháſor, ktore ieſt podle Ephráim; y záprośił Abſálon wſzytkich ſynow krolewſkich,

24. Y przyſzedł do Krolá, y rzekł do niego: Oto ſtrzygą owce ſługi twego; niech, proſzę, przyiydźie Krol z ſłużebniki ſwymi do ſługi ſwego.

25. Y rzekł Krol do Abſáloná: Nie, ſynu moy, nie proś, ábyſmy wſzyſcy iácháli, y obćiążyli ćię. A gdy mu przynaglał, á niechćiał iśdź, błogoſłáwił mu.

26. Y rzekł Abſálon: Ieſli niechceſz iácháć; proſzę, niech przynamniey iedźie z námi Amnon brát moy. Y rzekł Krol do niego: Nie potrzebá, żeby iáchał z tobą.

27. Przymuśił go tedy Abſálon, y poſłał z nim Amnoná y wſzyſtkie ſyny Krolewſkie. A Abſálon ſpráwił był ucztę, iáko ucztę krolewſką.

28. Lecz przykazał był Abſálon ſłużebnikom ſwoim, mowiąc: Pilnuyćie, kiedy piian będźie Amnon, á rzekę wam: Biyćie go, y zábiyćie; nie boyćie ſię, bom ia ieſt, ktory wam przykázuię; Umacniayćie ſię, á bądźćie mężámi mocnymi.

29. Uczy-

ſum, quod nunc agis adverſum me, quam quod ante feciſti, expellens me. Et noluit audire eam.

17. Sed vocato puero, qui miniſtrabat ei, dixit: Ejice hanc a me foras, & claude oſtium poſt eam.

18. Quæ induta erat talari *a* tunica; hujuſcemodi enim filiæ regis virgines veſtibus utebantur. Ejecit itaque eam miniſter illius foras, clauſitque fores poſt eam.

19. Quæ aſpergens cinerem capiti ſuo, ſciſſa talari tunica, impoſitisque manibus ſuper caput ſuum, ibat ingrediens, & clamans.

20. Dixit autem ei Abſalon frater ſuus: Numquid Amnon frater tuus concubuit tecum? ſed nunc ſoror tace, frater tuus eſt; neque affligas cor tuum pro hac re. Manſit itaque Thamar contabeſcens *b* in domo Abſalon fratris ſui.

21. Cum autem audiſſet rex David verba hæc, contriſtatus eſt valde, & noluit contriſtare ſpiritum Amnon filii, quoniam diligebat eum, quia primogenitus erat ei.

22. Porro non eſt locutus Abſalon ad Amnon, nec malum, nec bonum; oderat enim Abſalon Amnon, eo quod violaſſet Thamar ſororem ſuam.

23. Factum eſt autem poſt tempus biennii *c*, ut tonderentur oves Abſalon in Baalhaſor, quæ eſt juxta Ephraim; & vocavit Abſalon omnes filios regis,

24. Venitque ad regem, & ait ad eum: Ecce tondentur oves ſervi tui: veniat, oro, rex cum ſervis ſuis ad ſervum ſuum.

25. Dixitque rex ad Abſalon: Noli, fili mi, noli rogare, ut veniamus omnes, & gravemus te. Cum autem cogeret eum, & noluiſſet ire, benedixit *d* ei.

26. Et ait Abſalon: Si non vis venire, veniat, obſecro, nobſcum ſaltem Amnon frater meus. Dixitque ad eum rex: Non eſt neceſſe, ut vadat tecum.

27. Coegit itaque Abſalon eum, & dimiſit cum eo Amnon & univerſos filios regis. Feceratque Abſalon convivium quaſi convivium regis.

28. Præceperat autem Abſalon pueris ſuis, dicens: Obſervate, cum temulentus fuerit Amnon vino, & dixero vobis: Percutite eum & interficite; nolite timere, ego enim ſum, qui præcipio vobis *e*; robaramini, & eſtote viri fortes.

a Chald. polymita.

b Chald. deſolata. 70. animo deficiens.

c Anno M. 2974. Ant. Chr. 1030.

d i. bene precando.

e omne periculum in me recipio.

29. Fece-

29. Fecerunt ergo pueri Abſalon adverſum Amnon, ſicut præceperat eis Abſalon. Surgentesque omnes filii regis aſcenderunt ſinguli mulas ſuas, & fugerunt.

30. Cumque adhuc pergerent in itinere, fama pervenit ad David, dicens: Percuſſit Abſalon omnes filios regis, & non remanſit ex eis ſaltem unus.

31. Surrexit itaque rex, & ſcidit veſtimenta ſua; & cecidit ſuper terram, & omnes ſervi illius, qui aſſiſtebant ei, ſciderunt veſtimenta ſua.

32. Reſpondens autem Jonadab filius Semmaa fratris David, dixit: Ne æſtimet dominus meus rex, quod omnes pueri filii regis occiſi ſint; Amnon ſolus mortuus eſt, quoniam in ore *a* Abſalon erat poſitus *b*, ex die qua oppreſſit Thamar ſororem ejus.

a Decreto & ſententia. *b* ſc. occidendus.

33. Nunc ergo ne ponat dominus meus rex ſuper cor ſuum verbum iſtud, dicens: Omnes filii regis occiſi ſunt; quoniam Amnon ſolus mortuus eſt.

34. Fugit autem Abſalon; & elevavit puer ſpeculator oculos ſuos, & aſpexit; & ecce populus multus veniebat per iter devium ex latere montis.

35. Dixit autem Jonadab ad regem: Ecce filii regis adſunt; juxta verbum ſervi tui ſic factum eſt.

36. Cumque ceſſaſſet loqui, apparuerunt & filii regis; & intrantes levaverunt vocem ſuam, & fleverunt; ſed & rex & omnes ſervi ejus fleverunt ploratu magno nimis.

37. Porro Abſalon fugiens, abiit ad Tholomai *c* filium Ammiud regem Geſſur. Luxit ergo David filium ſuum cunctis diebus.

c Avum ſuum maternum.

38. Abſalon autem cum fugiſſet, & veniſſet in Geſſur, fuit ibi tribus annis.

39. Ceſſavitque rex David perſequi Abſalon, eo quod conſolatus eſſet ſuper Amnon interitu.

CAPUT XIV.

Joab curat mulieris Thecuitæ ſolertia revocari Abſalon a Geſſur in Jeruſalem: 1. De pulchritudine & filiis Abſalon, 25. Qui biennio poſt reditum faciem patris non vidit, donec meſſem Joab incendi juſſit. 28.

Anno M. 2977. Ant. Chr. 1027.

1. INtelligens autem Joab filius Sarviæ, quod cor regis verſum eſſet ad Abſalon,

2. Miſit

29. Uczynili tedy ſludzy Abſálonowi nád Amnonem, iáko im był przykazał Abſálon. Y wſtawſzy wſzyſcy ſynowie krolewſcy, wśiedli káżdy ná mulicę ſwą, y ućiekli.

30. A gdy ieſzcze byli w drodze, przyſzłá wieść do Dawidá, mowiąc: Pobił Abſalon wſzytkie ſyny krolewſkie, y nie zoſtał z nich áni ieden.

31. A ták wſtał Krol y rozdárł ſzáty ſwoie; y leżał ná źiemi, y wſzyſcy ſludzy iego, ktorzy przy nim ſtali, rozdárli ſzáty ſwoie.

32. A odpowiedáiąc Jonádáb ſyn Semmáá brátá Dawidowego, rzekł: Niech nie mniema pan moy Krol, żeby wſzytkie młodźieńce ſyny krolewſkie pobito; Amnon tylko ſam umarł, bo był położony w uśćiech Abſálonowych, odedniá, ktorego zgwałćił Thámárę śioſtrę iego.

33. Przetoż teraz niech nie przypuſzcza Krol pan moy do ſercá ſwego ſłowá tego, mowiąc: Wſzyſtkie ſyny krolewſkie pobito; ponieważ Amnon tylko umárł.

34. Y ućiekł Abſálom; Y podnioſł oczy ſwe młodźieniec ſtrzegący ná wieży; y uyźrzał, á oto lud wielki przychodźił drogą zdrożną z boku gory:

35. Y rzekł Jonádab do Krolá: Owo ſynowie krolewſcy idą; wedle ſłowá ſługi twego ták ſię ſtáło.

36. A gdy przeſtał mowić, ukazáli ſię y ſynowie krolewſcy; á wſzedſzy podnieſli głoſy ſwe y płákáli; lecz y Krol y wſzyſcy ſludzy iego płákáli płáczem bárzo wielkim.

37. A Abſálon ućiekſzy poſzedł do Tholomái ſyná Ammiud Krolá Geſſur. Záłował tedy Dawid ſyná ſwego po wſzytkie dni.

38. A Abſálon gdy ućiekł, y przyſzedł do Geſſur, był tám trzy látá.

39. Y przeſtał Krol Dawid przeſládowáć Abſálodá, przeto że iuż ſię był poćieſzył z śmierći Amnonowy.

ROZDZIAŁ XIV.

Joáb przez nápráwną niewiáſtę Thekuitką, ſtara ſię, áby był Abſálom zás przyzwan z Geſſur do Jeruzálem. O pięknośći Abſálonowey y dźieciách iego; á iáko Abſálom po przywroceniu ſwym do Jeruzálem dwie lećie oblicza Oycowſkiego niewidźiał. O ſpaleniu zboża Joábowego.

1. A Porozumiawſzy Joáb ſyn Sárwiiey, że ſerce krolewſkie obroćiło ſię ku Abſálonowi,

2. Po-

2. Poſłał do Thekui, y wźiął ztámtąd niewiáſtę mądrą, y rzekł do niey: Zmyśl, iákobyś w żáłobie byłá, y oblecz ſię w ſzáty żáłobne, á nie pomázuy ſię oleykiem, żebyś byłá iáko niewiáſtá iuż od dawnego czáſu żáłuiąca po umárłym;

3. Y wnidźieſz do Krolá, á będźieſz mowiłá do niego tákie ſłowá. Y położył Joáb ſłowá w uśćiech iey.

4. Y ták wſzedſzy niewiáſtá Thekuitká do Krolá, pádłá przed nim ná źiemię, y pokłoniłá ſię, y rzekłá: Rátuy mię krolu.

5. Y rzekł Krol do niey: Co maſz zá ſpráwę? Ktora odpowiedźiáłá: Ah ieſtem ia niewiáſtá wdowá; bo mąż moy umárł.

6. A ſłużebnicá twoiá miáłam dwu ſynow; ktorzy zwádźili ſię z ſobą ná polu; y nie było ktoby ie mogł hámowáć, y ránił ieden drugiego, y zábił go.

7. A oto powſtawſzy wſzytká rodźiná przećiw ſłużebnicy twoiey, mowi: Wyday tego, ktory zábił brátá ſwego, że go zábiiemy zá duſzę brátá iego, ktorego zábił, y zgłádźimy dźiedźicá; y chcą zágáśić iſkierkę moię, ktora zoſtáłá, áby nie zoſtáło mężowi memu imię,

8. Y rzekł Krol do niewiáſty: Idź do domu twego, á iá ſkażę zá tobą.

9. Y rzekłá niewiaſtá Thekuitka do Krola: Ná mię pánie moy krolu, niech nieprawość będźie, y ná dom oycá mego; á Krol y ſtolicá iego niech będą niewinni.

10. Y rzekł Krol: ktoby mowił przećiw tobie, przywiedź go do mnie, á więcey nie przyda, áby ćię dotknął.

11. Ktora rzekłá: Niech wſpomni Krol ná Páná Bogá ſwego, áby ſię nie mnożyli bliſcy krwie ná pomſtę, áby nie zábili ſyná mego. Ktory rzekł: Zywie Pan, że nie ſpádnie z włoſow ſyná twego ná źiemię.

12. Rzekłá tedy niewiáſtá: Niechay mowi ſłużebnicá twoiá do krolá páná mego ſłowo. Y rzekł: Mow.

13. Y rzekłá niewiáſtá: Czemużeś umyślił tákową rzecz przećiw ludowi Bożemu, y mowił krol to ſłowo, áby zgrzeſzył, á nie przywroćił wygnáńcá ſwego?

14. Wſzyſcyć umieramy, á iáko wody rozćiekamy ſię w źiemię, ktore ſię niewrocą; y niechce Bog, by miáłá duſzá zginąć, ále rozmyślá ſię myśląc, áby zgołá nie zginął, ktory ieſt odrzucony.

2. Miſit Thecuam *a*, & tulit inde mulierem ſapientem; dixitque ad eam: Lugere te ſimula, & induere veſte lugubri, & ne ungaris oleo, ut ſis quaſi mulier jam plurimo tempore lugens mortuum;

a diſtat Jeruſalem novem milliaria, ſed v. Amos 1.

3. Et ingredieris ad regem, & loqueris ad eum ſermones hujuſcemodi. Poſuit autem Joab verba in ore ejus.

4. Itaque cum ingreſſa fuiſſet mulier Thecuitis ad regem, cecidit coram eo ſuper terram, & adoravit, & dixit: Serva me rex *b*.

b hæc familiaris erat ſupplicantium formula.

5. Et ait ad eam rex: Quid cauſæ habes? Quæ reſpondit: Heu, mulier vidua ego ſum; mortuus eſt enim vir meus.

6. Et ancillæ tuæ erant duo filii; qui rixati ſunt adverſum ſe in agro, nullusque erat, qui eos prohibere poſſet; & percuſſit alter alterum, & interfecit eum.

7. Et ecce conſurgens univerſa cognatio adverſum ancillam tuam, dicit: Trade eum, qui percuſſit fratrem ſuum, ut occidamus eum pro anima fratris ſui, quem interfecit, & deleamus hæredem; & quærunt extinguere ſcintillam meam, quæ relicta eſt, ut non ſuperſit viro meo nomen, & reliquiæ ſuper terram.

8. Et ait rex ad mulierem: Vade in domum tuam, & ego jubebo *c* pro te.

c ſc. ne cognati quærant filii tui mortem.

9. Dixitque mulier Thecuitis ad regem: In me, domine mi rex, ſit iniquitas, & in domum patris mei; rex autem & thronus ejus ſit innocens.

10. Et ait rex: Qui contradixerit tibi, adduc eum ad me, & ultra non addet, ut tangat te.

11. Quæ ait: Recordetur rex Domini Dei ſui *d*, ut non multiplicentur proximi ſanguinis ad ulciſcendum, & nequaquam interficiant filium meum. Qui ait: Vivit Dominus, quia non cadet de capillis filii tui ſuper terram.

d i. decernat firmiter quaſi cum juramento.

12. Dixit ergo mulier: Loquatur ancilla tua ad dominum meum regem verbum. Et ait: Loquere.

13. Dixitque mulier: Quare cogitaſti hujuſcemodi rem contra populum Dei *e*, & locutus eſt rex verbum iſtud, ut peccet, & non reducat ejectum ſuum?

e contra omnium vota & totius regni bonum.

14. Omnes morimur, & quaſi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur; *f* nec vult Deus perire animam, ſed retractat cogitans, ne penitus pereat, qui abjectus eſt.

f 1. Reg. 7. 6. Ezech. 18. 32. & 33. 11.

15. Nunc igitur veni, ut loquar ad dominum meum regem verbum hoc, præsente populo. Et dixit ancilla tua: Loquar ad regem, si quo modo faciat rex verbum ancillæ suæ.

a q. d. audiet me in figura, multo magis in re figurata.

16. Et audivit rex *a*, ut liberaret ancillam suam de manu omnium, qui volebant de hæreditate Dei delere me, & filium meum simul.

b Placationis. sc. ut placetur exuli Absaloni.

c 1. Reg. 29. 9.

d sc. a recto.

17. Dicat ergo ancilla tua, ut fiat verbum domini mei regis sicut sacrificium *b*. Sicut enim Angelus Dei *c*, sic est dominus meus rex, ut nec benedictione, nec maledictione moveatur *d*; unde & Dominus Deus tuus est tecum.

18. Et respondens rex, dixit ad mulierem: Ne abscondas a me verbum, quod te interrogo; Dixitque ei mulier: Loquere domine mi rex.

e i. opera.

19. Et ait rex: Numquid manus *e* Joab tecum est in omnibus istis? Respondit mulier, & ait: Per salutem animæ tuæ, domine mi rex, nec ad sinistram, nec ad dexteram est *f*, ex omnibus his, quæ locutus est dominus meus rex; servus enim tuus Joab, ipse præcepit mihi, & ipse posuit in os ancillæ tuæ omnia verba hæc.

f q. d. non aberras, sed veritatem attigisti.

20. Ut verterem figuram sermonis hujus, servus tuus Joab præcepit istud; tu autem domine mi rex, sapiens es, sicut habet sapientiam Angelus Dei, ut intelligas omnia super terram.

21. Et ait rex ad Joab: Ecce placatus feci verbum tuum; vade ergo, & revoca puerum Absalon.

22. Cadensque Joab super faciem suam in terram, adoravit, & benedixit regi; & dixit Joab: Hodie intellexit servus tuus, quia inveni gratiam in oculis tuis, domine mi rex; fecisti enim sermonem servi tui.

23. Surrexit ergo Joab & abiit in Gessur, & adduxit Absalon in Jerusalem.

24. Dixit autem rex: Revertatur in domum suam, & faciem meam non videat. Reversus est itaque Absalon in domum suam, & faciem regis non vidit.

25. Porro sicut Absalon, vir non erat pulcher in omni Israel, & decorus nimis; a vestigio pedis usque ad verticem non erat in eo ulla macula.

g Sc. qui volebat vendere.

h Chald. & Hebr. regio.

26. Et quando tondebat capillum (semel autem in anno tondebatur, quia gravabat eum cæsaries) ponderabat *g* capillos capitis sui ducentis siclis pondere publico *h*.

27. Nati

15. Teraz tedy przyszłam, ábych mowiłá do páná mego krolá to słowo przy ludu. Y rzekłá sługá twoiá: Będę mowiłá do Krolá, owa uczyni Krol słowo sługi swoiey.

16. Y usłuchał Krol, żeby wybáwił służebnicę swą z ręki wszytkich, ktorzy chćieli z dźiedźictwá Bożego wygládźić mnie, y syná mego pospołu.

17. A ták niech mowi służebnicá twoiá, áby się stáło słowo páná mego krola iáko ofiárá. Bo iáko Anyoł Boży, ták iest Pan moy Krol, że áni błogosłáwienim, áni złorzecznim nie zruszy się; ztądże y Pan Bog twoy iest z tobą.

18. Y odpowiádáiąc Krol, rzekł do niewiásty: Nie táy przedemną słowá, o ktore ćię pytam; Y rzekłá mu niewiástá: Mow pánie moy krolu.

19. Y rzekł Krol: Izáli ręká Joábowá z tobą iest w tym wszytkim? Odpowiedźiáłá niewiástá, y rzekłá: Przez zdrowie duszę twoiey, pánie moy krolu, że áni w lewo áni w práwo iest z tego wszystkiego, co mowił pan moy krol; sługá bowiem twoy Joáb, ten mi przykazał, y ten włożył w ustá służebnice twoiey te wszytkie słowá.

20. Abych odmieniłá sposob mowy tey, sługá bowiem twoy Joáb to przykazał; ále ty pánie moy krolu iesteś mądry, iáko ma mądrość Anyoł Boży, że rozumiesz wszytko ná źiemi.

21. Y rzekł Krol do Joábá: Otoż ubłagány uczyniłem słowo twoie; á ták idź, á przywroć młodźieńcá Absálomá.

22. Y padszy Joáb twarzą swą ná źiemię, pokłonił się, á błogosłáwił krolowi; y rzekł Joáb: Dźiśia poznał sługá twoy, żem nálazł łaskę w oczách twoich, pánie moy krolu, boś uczynił mowę sługi twego.

23. Wstał tedy Joáb, y szedł do Gessur, y przywiodł Absálomá do Jeruzalem.

24. Y rzekł Krol: Niech się wroći do domu swego, á obliczá mego niechay nię widźi. Y wroćił się Absálon do domu swego, á obliczá krolewskiego nie widźiał.

25. A iáko Absálon mężá nie było pięknego we wszytkim Izráelu y ślicznego bárzo; od stopi nogi áż do wierzchu głowy nie było ná nim żadney zmázy.

26. A gdy strzygł włosy (á raz go w rok strzyżono, bo mu włosy ćiężáły) ważył włosy głowy swey dwiemá sty syklow wagi pospolitey.

27. A

27. A Abſálonowi urodźili ſię trzey ſynowie; y corká iedná imieniem Thámár piękney urody.

28. Y mieſzkał Abſálon w Jeruzalem dwie lećie, á oblicza krolewſkiego nie widźiał.

29. Poſłał tedy do Joábá, żeby go poſłał do Krolá; ktory niechćiał przyśc do niego. A gdy drugi raz poſłał, á on niechćiał przyśc do niego,

30. Rzekł ſługom ſwoim: Wiećie rolą Joábowę podle roley moiey, ktora ma żniwo ięczmienia; Idźćieſz tedy, ſpalćie ji ogniem. Spalili tedy ſłudzy Abſálonowi ono zboże ogniem. A przyſzedſzy ſłudzy Joábowi rozdárſzy ſzáty ſwe, rzekli: Spalili ſłudzy Abſálonowi ſztukę roli ogniem.

31. Y wſtawſzy Joáb przyſzedł do Abſáloná w dom iego, y rzekł: Czemu ſpalili ſłudzy twoi zboże moie ogniem?

32. Odpowiedźiał Abſálon Joábowi: Słałem do ćiebie proſząc, ábyś przyſzedł do mnie, żebym ćię poſłał do Krolá, ábyś mu mowił: Ná cożem przyſzedł z Geſſur? lepieyći mi było tám bydź; á ták proſzę, niech uyźrzę oblicze krolewſkie; á ieſliż pomni ná nieprawość moie, niechay mię zábiie.

33. A ták wſzedſzy Joáb do Krolá, powiedźiał mu wſzytko; y wezwano Abſáloná, y wſzedł do Krolá, y pokłonił ſię do źiemie przed nim, y pocáłował Krol Abſáloná.

27. Nati ſunt autem Abſalon filii tres; & filia una, nomine Thamar, elegantis formæ.

28. Manſitque Abſalon in Jeruſalem duobus annis, & faciem regis non vidit.

29. Miſit *a* itaque ad Joab, ut mitteret eum ad regem; qui noluit venire ad eum. Cumque ſecundo miſiſſet, & ille noluiſſet venire ad eum,

a Anno M. 2979. Ant. Chr. 1025.

30. Dixit ſervis ſuis: Scitis agrum Joab juxta agrum meum, habentem meſſem hordei; ite igitur, & ſuccendite eum igni. Succenderunt ergo ſervi Abſalon ſegetem igni. Et venientes ſervi Joab, ſciſſis veſtibus ſuis, dixerunt: Succenderunt ſervi Abſalon partem agri igni.

31. Surrexitque Joab, & venit ad Abſalon in domum ejus, & dixit: Quare ſuccenderunt ſervi tui ſegetem meam igni?

32. Et reſpondit Abſalon ad Joab: Miſi ad te obſecrans, ut venires ad me *b*, & mitterem te ad regem, & diceres ei: Quare veni de Geſſur? melius mihi erat ibi eſſe; obſecro ergo, ut videam faciem regis; quod ſi memor eſt iniquitatis meæ, interficiat me.

b q. d. hæc excogitavi, ut cogerem te venire.

33. Ingreſſus itaque Joab ad regem, nuntiavit omnia; vocatusque eſt Abſalon, & intravit ad regem, & adoravit ſuper faciem terræ coram eo, oſculatusque eſt *c* rex Abſalon.

c more Hebræo, in reconciliationis ſignum, Luc. 15. 20.

ROZDZIAŁ XV.

Abſálon źiednawſzy ſobie przyiáźn u ludźi, ſprzyśiągł ſię ná Oycá w Hebron, przed ktorym oćiec ućieká z miáſta. Potym ſkrzinią Bożą odſzyła do Jeruzalem; poſłał tez Chuzego od ſiebie, áby rozerwał rádę Achitophelowę.

1. POtym tedy náſpráwował ſobie Abſálon wozow y iezdnych, y pięćdźieśiąt mężow, ktorzy przed nim chodźili.

2. A ráno wſtawſzy Abſálon, ſtawał przy weſzćiu bramy, y káżdego mężá, ktory miał ſpráwę, áby ſzedł do ſądu krolewſkiego, przyzywał Abſálon do śiebie, y mowił: Z ktoregoś ty miáſtá? Ktory odpowiedáiąc mowił: Z iednego pokolenia Izráelſkiego ieſtem ia ſługá twoy.

3. Y odpowiádał mu Abſálon: Zdádzą mi ſię mowy twe dobre y ſpráwiedliwe. Ale nie

CAPUT XV.

Abſalon conciliato ſibi populi favore adverſus patrem conjurat in Hebron, 1. Quem pater fugiens urbe excedit, 14. & paucis cum Arca remiſſis in Jeruſalem, 24. Inter alios Chuſai remittit, ut conſilium Achitophel, diſſipet, 32.

1. IGitur poſt hæc fecit * ſibi Abſalon currus, & equites, & quinquaginta viros, qui præcederent eum.

*. Anno M. 2980. Ant. Chr. 1024.

2. Et mane conſurgens Abſalon ſtabat juxta introitum portæ *d*, & omnem virum, qui habebat negotium, ut veniret ad regis judicium, vocabat Abſolon ad ſe, & dicebat: De qua civitate es tu? Qui reſpondens ajebat: Ex una tribu Iſrael, ego ſum ſervus tuus.

d i. regiæ.

3. Reſpondebatque ei Abſalon: Videntur mihi ſermones tui boni & juſti. Sed non eſt,

est, qui te audiat constitutus a rege. Dicebatque Absalon:

4. Quis me constituat judicem super terram, ut ad me veniant omnes, qui habent negotium, & juste judicem?

5. Sed & cum accederet ad eum homo, ut salutaret illum, extendebat manum suam, & apprehendens, osculabatur eum.

6. Faciebatque hoc omni Israel venienti ad judicium, ut audiretur a rege, & solicitabat *a* corda virorum Israel.

7. Post *b* quadraginta autem annos, dixit Absalon ad regem David; vadam, & reddam vota mea, quæ vovi Domino in Hebron.

8. Vovens enim vovit servus tuus, cum esset in Gessur Syriæ, dicens: Si reduxerit me Dominus in Jerusalem, sacrificabo *c* Domino.

9. Dixitque ei rex David: Vade in pace. Et surrexit & abiit in Hebron.

10. Misit autem Absalon exploratores in universas tribus Israel, dicens: Statim ut audieritis clangorem buccinæ, dicite: Regnavit Absalon in Hebron.

11. Porro cum Absalon ierunt ducenti viri de Jerusalem vocati, euntes simplici corde, & causam penitus ignorantes.

12. Accersivit quoque Absalon Achitophel Gilonitem consiliarium David, de civitate sua Gilo *d*. Cumque immolaret victimas, facta est conjuratio valida, populusque concurrens augebatur cum Absalon.

13. Venit igitur nuntius ad David, dicens: Toto corde *e* universus Israel sequitur Absalon.

14. Et ait David servis suis, qui erant cum eo in Jerusalem: Surgite, fugiamus: neque enim erit nobis effugium a facie Absalon; festinate egredi, ne forte veniens occupet nos, & impellat super nos ruinam, & percutiat civitatem in ore gladii.

15. Dixeruntque servi regis ad eum: Omnia, quæcumque præceperit dominus noster rex, libenter exequemur servi tui.

16. Egressus est ergo rex *f*, & universa domus ejus pedibus suis; & dereliquit rex decem mulieres concubinas ad custodiendam domum.

17. Egressusque rex & omnis Israel pedibus suis, stetit procul a domo;

18. Et universi servi ejus ambulabant juxta eum, & legiones Cerethi & Pheleti, & omnes

a i. sibi conciliabat.

b legendum est juxta Correctiones Romanas & emendatissimos Codices post 40. annos sc. æræ vulgatæ regum in Israel, quæ cæpit ab electione Saul; & post quartum annum a reditu Absalonis: quatuor enim annos intercessisse notat, & Josephus, ut sit mundi 2981. ante Christum 1023.

c Chald. serviam

d en ambitiosi consilia & labores infiniti sunt.

e sincera mente.

f eodem ann. 2981. ætatis. David. 62.

nie máſz ktoby ćię wyſłuchał od Królá wyſádzony. Y mawiał Abſálon:

4. Ktoby mię poſtánowił ſędźiem ná źiemi, áby do mnie chodźili wſzyſcy, ktorzy máią ſpráwę, y ábym ſpráwiedliwie ſądźił?

5. Ale y gdy ku niemu przyſtępował człowiek, áby go pozdrowił, śćiągał rękę ſwoię, á uiąwſzy cáłował go.

6. A czynił to wſzytkiemu Izráelowi przychodzącemu ná ſąd, áby był ſłuchan od Królá, y podburzał ſercá mężow Izráelſkich.

7. A po czterdźieſtu łat, rzekł Abſálon do Królá Dawidá: Poydę, á oddam ſłużby moie, ktorem ſłubił Pánu w Hebron.

8. Abowiem ſzlubuiąc ſzlubił ſługá twoy, gdy był w Geſſur Syriiey, rzekąc: Ieſli mię przywróći Pan do Jeruzálem, będę ofiárował Pánu.

9. Y rzekł mu Krol Dawid: Idź w pokoiu. Y wſtał y poſzedł do Hebron.

10. Y poſłał Abſálon ſzpiegi między wſzyſtkie pokolenia Izráelſkie, mowiąc: Skoro uſłyſzyćie trąbieniz w trąby, mowćie: Krolował Abſálon w Hebron.

11. A z Abſálonem poſzło dwie śćie mężow z Jeruzálem proſzonych, idąc proſtym ſercem, á przyczyny zgołá nie wiedząc.

12. Przyzwał też Abſálon Achitophel Gilończyká rádnego pánà Dawidowego z miáſtá iego Gilon. A gdy ofiárował ofiáry, ſtáło ſię zprzyśiężenie śilne, á ludu zbiegáiącego ſię przybywało z Abſálonem.

13. Przybiegł tedy poſeł do Dawidá, mowiąc: Wſzyſtkim ſercem wſzytek Izráel idźie zá Abſálonem.

14. Y rzekł Dawid ſługom ſwoim, ktorzy byli z nim w Jeruzalem: Wſtańćie ućiekáymy; bo niewybiegamy ſię przed Abſálonem; kwápćie ſię wynidź, by ſnać przyſzedſzy nie poimáł nas, y nie obálił ná nas upadku, y nie pobił miáſtá páſczeką mieczá.

15. Y rzekli ſłudzy krolewſcy do niego: Wſzyſtko cokolwiek przykaże Krol pan náſz, rádźi uczynimy ſłudzy twoi.

16. A ták wyſzedł Krol, y wſzytek dom iego pieſzo; y zoſtáwił Krol dźieśięć niewiaſt nałoźnic dla ſtrażey domu.

17. Y wyſzedſzy Krol y wſzyſtek Izráel pieſzo, ſtánął dáleko od domu;

18. A wſzyſcy ſłudzy iego ſzli przy nim, y roty Cerethy, y Phelethy, y wſzyſcy Gethey-

ċzykowie duży walecznicy, ſześć ſet mężow, ktorzy byli zá nim przyſzli z Giethu pieſzo ſzli przed Krolem.

19. Y rzekł Krol do Ethái Getheyczyká: Przecz idzieſz z námi? wroć ſię, á mieſzkay z Krolem, boś ty gość, á wyſzedłeś z mieyſcá twego.

20. Wczoráś przyſzedł, á dźiś będźieſz muśiał wyniść známi? á ia poydę, gdźie iśdź mam; wroć ſię, á odprowadź z ſobą bráćią twoię, á Pan uczyni z tobą miłośierdźie y prawdę, żeś okazał łáſkę y wiárę.

21. Y odpowiedźiał Ethai krolowi, mowiąc: Zywie Pan, y żywie Krol pan moy; iż ná ktorym kolwiek mieyſcu będźieſz Krolu pánie moy, choć w śmierći, choć w żywoćie, tám będźie ſługá twoy.

22. Y rzekł Dawid Ethái: Podźże, á przeydźi. Y przeſzedł Ethái Getheyczyk y wſzyſcy mężowie, ktorzy z nim byli, y inne mnoſtwo.

23. A wſzyſcy płákáli głoſem wielkim, y wſzytek lud przechodźił ſpołem, Krol też przechodźił przez potok Cedron, y wſzyſtek lud ſzedł ku drodze, ktora wiedźie ku puſczey.

24. Szedł też y Sádok kápłan, y wſzyſcy Lewitowie z nim nioſący ſkrzynię przymierza Bożego, y z ſtáwili ſkrzynię Bożą; y wſtąpił Abiáthár, áż ſię zebrał ſpełná wſzyſtek lud, ktory był wyſzedł z miáſtá.

25. Y rzekł Krol do Sádoká: Odnieś ſkrzynię Bożą do miáſtá; ieſli naydę łáſkę w oczách Páńſkich, wroći mię záś, y ukaże mi ią, y przybytek ſwoy.

26. A ieſli mi rzecze: Niepodobaſz ſię; gotowem, niech czyni, co dobrego ieſt przed nim.

27. Y rzekł Krol do Sádoká kápłaná: O widzący, wroć ſię do miáſtá w pokoiu; y Achimáás ſyn twoy, y Jonáthás ſyn Abiátárow dwá ſynowie wáſzy, niechay będą z wámi.

28. Oto ſię iá ſkryię w polách puſczey, áż przyidźie wieść od was dáiąc mi znáć.

29. A ták odnieſli Sádok y Abiáthár ſkrzynię Bożą do Jeruzálem; y mieſzkáli tám.

30. A Dawid wſtępował ná gorę Oliwną, wſtępuiąc y płácząc, boſo idąc, y nákrywſzy głowę, lecz y wſzytek lud, ktory był z nim, nákrywſzy głowę wſtępował płácząc,

31. Y powiedźiáno Dawidowi że też Achitophel był w ſprzyśiężeniu z Abſálonem; y rzekł

mnes Gethæi, pugnatores validi, ſexcenti viri; qui ſecuti eum fuerant de Geth pedites, præcedebant regem.

19. Dixit autem rex ad Ethai Gethæum *a*; Cur venis nobiſcum? revertere, & habita cum rege, quia peregrinus es, & egreſſus es de loco tuo.

a iſte e Geth Philiſthinorum transfuga nuper venit ad David, & nunc eidem fidus fugæ comes eſt. v. Infra c. 18.

20. Heri veniſti, & hodie compelleris nobiſcum egredi? ego autem vadam, quo iturus ſum; revertere, & reduc tecum fratres tuos, & Dominus faciet tecum miſericordiam, & veritatem, quia oſtendiſti gratiam & fidem.

21. Et reſpondit Ethai regi, dicens: Vivit Dominus, & vivit dominus meus rex; quoniam in quocumque loco fueris domine mi rex, ſive in morte, ſive in vita, ibi erit ſervus tuus.

22. Et ait David Ethai: Veni, & tranſi. Et tranſivit Ethai Gethæus, & omnes viri, qui cum eo erant, & reliqua multitudo.

23. Omnesque flebant voce magna, & univerſus populus tranſibat, rex quoque tranſgrediebatur Torrentem Cedron *b*, & cunctus populus incedebat contra viam, quæ reſpicit ad deſertum.

b ſic dictus eſt a loci obſcuritate quaſi umbroſus, quia Cedron. Hebr. ſignificat nigrum obſcurum.

24. Venit autem & Sadoc ſacerdos, & univerſi Levitæ cum eo, portantes arcam fœderis Dei, & depoſuerunt arcam Dei; & aſcendit Abiathar, donec expletus eſſet omnis populus, qui egreſſus fuerat de civitate.

25. Et dixit rex ad Sadoc: Reporta arcam Dei in urbem; ſi invenero gratiam in oculis Domini, reducet me, & oſtendet, mihi eam, & tabernaculum ſuum.

27. Si autem dixerit mihi: Non places: præſto ſum, faciat, quod bonum eſt coram ſe.

27. Et dixit rex ad Sadoc ſacerdotem: O videns *c* revertere in civitatem in pace; & Achimaas filius tuus, & Jonathas filius Abiathar, duo filii veſtri, ſint vobiſcum.

c Sacerdos qui vides & prophetas per Urim & Thummim. Exod. c. 18. 5.

28. Ecce ego abſcondar in campeſtribus deſerti, donec veniat ſermo a vobis indicans mihi.

29. Reportaverunt ergo Sadoc, & Abiathar arcam Dei in Jeruſalem; & manſerunt ibi.

30. Porro David aſcendebat Clivum olivarum, ſcandens & flens, nudis pedibus incedens, & operto capite *d*, ſed & omnis populus, qui erat cum eo, operto capite aſcendebat plorans.

d ſc. more lugentium.

31. Nuntiatum eſt autem David, quod & Achi-

Achitophel eſſet in conjuratione cum Abſalon, dixitque David: Infatua, quæſo, Domine conſilium Achitophel.

32. Cumque aſcenderet David ſummitatem montis, in quo adoraturus erat Dominum *a*, ecce occurrit ei Chuſai Arachites *b*, ſciſſa veſte, & terra pleno capite.

a Convertendo ſe verſus montem Sion, ubi ſedes erat arcæ.
b ex civitate Arach, alias Edeſſa.

33. Et dixit ei David: Si veneris mecum eris mihi oneri;

34. Si autem in civitatem revertaris, & dixeris Abſalon: Servus tuus ſum, rex, ſicut fui ſervus patris tui, ſic ero ſervus tuus; diſſipabis conſilium Achitophel.

35. Habes autem tecum Sadoc, & Abiathar ſacerdotes; & omne verbum, quodcumque audieris de domo regis, indicabis Sadoc, & Abiathar ſacerdotibus.

36. Sunt autem cum eis duo filii eorum, Achimaas filius Sadoc, & Jonathas filius Abiathar; & mittetis per eos ad me omne verbum, quod audieritis.

37. Veniente ergo Chuſai amico David in civitatem, Abſalon quoque ingreſſus eſt Jeruſalem.

rzekł Dawid: Obroć w głupſtwo, proſzę Pánie, rádę Achitophel.

32. A gdy wſtępował Dawid ná wierzch gory, ná ktorey ſię miał pokłonić pánu, oto potkał ſię z nim Chuzai Aráchitczyk rozdárſzy ſzátę, á máiąc pełno źiemie ná głowie.

33. Y rzekł mu Dawid: Ieſli poydźieſz zemną, będźieſz mi ćiężek;

34. Lecz ieſli ſię do miáſtá wroćiſz, á rzeczeſz Abſalonowi: Ieſtem Krolu ſługą twoim, iákom był ſługą oycá twego, ták będę ſługą twoim; rozproſzyſz rádę Achitophel.

35. A maſz z ſobą Sádoká y Abiáthárą kápłány; á káżde ſłowo, ktore uſłyſzyſz z domu krolewſkiego, oznaymiſz Sádokowi y Abiáthárowi kápłanom.

36. A z nimi ſą dwá ſynowie ich Achimáás ſyn Sádokow, y Jonáthás ſyn Abiáthárow; y poſlećie przez nie do mnie káżde ſłowo, ktore uſłyſzyćie.

37. Gdy tedy przyſzedł Chuzái Dawidow przyiaćiel do miáſtá, Abſálon też wiáchał do Jeruzálem.

CAPUT XVI.

Siba falſo accuſans Miphiboſeth, bona ejus obtinet, 1. David Semei maledicentem occidi vetat, 5. Abſalon Jeruſalem ingreſſus, conſilio Achitophel ad concubinas patris ſui publice ingreditur 16.

*Eodem anno 2981. Ant. Chr. 1023.

1. CUmque David tranſiſſet paululum montis verticem, apparuit* Siba puer Miphiboſeth in occurſum ejus, cum duobus aſinis, qui onerati erant ducentis panibus, & centum alligaturis uvæ paſſæ, & centum maſſis palatharum *c*, & utre vini.

c Chaldæus habet caricarum ſeu ficuum aridarum.

2. Et dixit rex Sibæ: Quid ſibi volunt hæc? Reſponditque Siba: Aſini, domeſticis regis ut ſedeant; panes & palathæ, ad veſcendum pueris tuis; vinum autem, ut bibat, ſibi quis defecerit in deſerto.

3. Et ait rex: Ubi eſt filius domini tui? *d* Reſponditque Siba regi: Remanſit in Jeruſalem, dicens: Hodie reſtituet mihi domus Iſrael regnum patris mei.

d Infr. 19. 27.

4. Et ait rex Sibæ: Tua ſint omnia, quæ fuerunt Miphiboſeth. Dixitque Siba: Oro, ut inveniam gratiam coram te, domine mi rex.

5. Venit ergo rex David uſque Bahurim; & ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus

ROZDZIAŁ XVI.

Sybá falſzywie oſkárżiwſzy Miphibozethá otrzymał mdiętnośći iego. Semei łáiał Krolowi, á iáko to znioſł Dawid. Abſálon wſzedſzy do Jeruſalem, z rady Achitophelá, żony Dawidowe iawnie zgwałćił.

1. A Gdy Dawid przeſzedł trochę wierzch gory, ukazał ſię Sibá ſłużebnik Miphibozethow przećiwko iemu z parą oſłow, ktorzy nałożeni byli dwiemá ſty chlebow, y ſtem wiązánek fig, y łagwicą winá.

2. Y rzekł Krol do Siby: Ná co to? Odpowiedźiał Sibá: Oſłowie dla czeládźi krolewſkiey, áby ná nie wśiedli; á chleb y figi, áby iedli ſłudzy twoi; á wino áby pił, ieſliby kto uſtał w puſczy.

3. Y rzekł Krol: A gdźie ieſt ſyn pánú twego? Y odpowiedźiał Sibá krolowi: Zoſtał w Jeruzálem, mowiąc: Dźiśia mi przywroći dom Izráelow kroleſtwo oycá mego.

4. Y rzekł Krol Sibie: Twoie niech będźie wſzytko, co było Miphibozethá. Y rzekł Sibá: Proſzę, ábych nálazł łáſkę przed tobą, pánie moy Krolu.

5. Y przyſzedł Krol Dáwid áż do Báhurim; á oto wychodźił ztámtąd mąż z rodu domu Sau

Saulowego, imieniem Semei, syn Ger, y postępował wychodząc, y złorzeczył,

6. Y ćiskał kámieńmi ná Dawidá, y ná wszytkie sługi królá Dawidá; á wszytek lud, y wszytko rycerstwo szli po práwey y po lewey stronie Królá.

7. A Semei ták mowił, gdy złorzeczył Krolowi: Winidź, wynidź mężu krwie, á mężu Beliál.

8. Oddał ći Pan wszytkę krew domu Saulowego; boś się wdárł ná Krolestwo zań, y dał Pan krolestwo w rękę Absálona syná twego, á oto ćię śćiskáią złośći twe, boś iest człowiek krwi.

9. Y rzekł Abizái syn Sárwiiey Krolowi: Czemu złorzeczy ten zdechły pies pánu memu krolowi? poydę, á utnę głowę iego.

10. Y rzekł Krol: Co mnie y wam synowie Sárwiiey? dáyćie mu pokoy, áby złorzeczył; ábowiem Pan kazał mu złorzeczyć Dawidowi; á ktoż iest, ktoby śmiał rzec: Czemu ták uczynił?

11. Y rzekł Krol Abizái, y wszystkim sługom swoim: Oto syn moy, ktory wyszedł z żywotá mego szuka dusze moiey; iáko dáleko więcey teraz syn Jemini? dopuśćie mu, że złorzeczy według roskazánia Páńskiego.

12. Iesli snać weyźrzy Pan ná utrapienie moie, á odda mi Pan dobrym zá złorzeczenie to dźiśieysze.

13. A ták Dawid szedł, y z nim towárzysze iego drogą. A Semei po wierzchu gory zboku szedł przećiw iemu złorzecząc, y ćiskáiąc nań kámieńmi, y sypiąc źiemią.

14. Przyszedł tedy Krol y wszytek lud znim sprácowány; y ochłodźili się tám.

15. A Absálon y wszytek lud iego weszli do Jeruzálem, ále y Achitophel z nim.

16. A gdy przyszedł Chuzai Árachitczyk przyiaćiel Dawidow do Absálona, rzekł do niego: Witay Krolu, witay Krolu.

17. Ktoremu rzekł Absalon: Tákaż to iest łáská twoiá ku przyiaćielowi twemu? przecześ nie szedł z przyiaćielem twoim?

18. Odpowiedźiał Chuzai Absálonowi: Nie; bo tego będę, ktorego obrał Pan, y wszytek ten lud, y wszytek Izráel; y z tym mieszkáć będę.

19. A iż to iesce przydam: Komuż ia służyć bedę?

domus Saul, nomine Semei, filius Gera, procedebatque egrediens, & *a* maledicebat,

6. Mittebatque lapides contra David, & contra universos servos regis David; omnis autem populus, & universi bellatores a dextro, & a sinistro latere regis incedebant.

7. Ita autem loquebatur Semei cum malediceret regi: Egredere, egredere vir sanguinum *b*, & vir Belial *c*.

8. Reddidit tibi Dominus universum sanguinem domus Saul; quoniam invasisti regnum pro eo, & dedit Dominus regnum in manu Absalon filii tui; & ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es.

9. Dixit autem Abisai filius Saruiæ, regi: Quare maledicit canis hic mortuus *d* domino meo regi? vadam, & amputabo caput ejus.

10. Et ait rex: Quid mihi, & vobis est filii Saruiæ? dimittite eum, ut maledicat; Dominus enim præcepit *e* ei, ut malediceret David; & quis est, qui audeat dicere: quare sic fecerit?

11. Et ait rex Abisai, & universis servis suis: Ecce filius meus, qui egressus est de utero meo, quærit animam meam; quanto magis nunc filius Jemini *f*? dimittite eum, ut maledicat juxta præceptum Domini;

12. Si forte respiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna.

13. Ambulabat itaque David, & socii ejus per viam cum eo. Semei autem per jugum montis ex latere, contra illum *g* gradiebatur, maledicens & mittens lapides adversum eum, terramque spargens.

14. Venit itaque rex, & universus populus cum eo lassus, & refocillati sunt ibi *h*.

15. Absalon autem & omnis populus ejus *i* ingressi sunt Jerusalem, sed & Achitophel cum eo.

16. Cum autem venisset Chusai Arachites amicus David ad Absalon, locutus est ad eum: Salve rex, salve rex.

17. Ad quem Absalon: Hæc est, inquit, gratia tua ad amicum tuum? quare non ivisti cum amico tuo?

18. Respônditque Chusai ad Absalon: Nequaquam; quia illius ero, quem elegit Dominus, & omnis hic populus, & universus Israel, & cum eo manebo.

19. Sed ut & hoc inferam: cui ego servitu-rus

a 3 Reg. 28.
b i. homicida.
c seu improbe.
d i. vilissimus.
e i permisit, eoque velut instrumento utitur.
f i. de tribu Benjamin.
g i. ex adverso.
h in oppido Bahurim.
i Alii leg. Israel.

rus sum? nonne filio regis? sicut parui patri tuo, ita parebo & tibi.

20. Dixit autem Absalon ad Achitophel; Inite consilium, quid agere debeamus.

21. Et ait Achitophel ad Absalon: Ingredere ad concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendam domum; ut, cum audierit omnis Israel quod fœdaveris *a* patrem tuum, roborentur tecum manus eorum.

a 70. confuderis seu dehonestaveris

22. Tetenderunt *b* ergo Absalon tabernaculum in solario, ingressusque est ad concubinas patris sui coram universo Israel.

b Sup. 12. 11.

23. Consilium autem Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret Deum; sic *c* erat omne consilium Achitophel, & cum esset cum David, & cum esset cum Absalon.

c sc. ad modum divini oraculi,

będę? áza nie synowi krolewskiemu? iákom słuchał oycá twego, ták będę słuchał y ćiebie.

20. Y rzekł Absálon do Achitophelá: Rádźćiesz, co czynić mamy.

21. Y rzekł Achitophel do Absáloná: Wnidź do nałożnic oycá twego, ktore zostáwił dla straży domu; áby, gdy usłyszy wszytek Izráel, żeś zelżył oycá twego, zmocniły się ręce ich z tobą.

22. A ták rozbili Absálonowi námiot ná Sali, y wszedł do nałożnić oycá swego przed wszytkim Izráelem.

23. A rádá Achitophelá, ktorą dawał w one dni, iáko gdyby się kto rádźił Bogá; ták byłá wszelka rádá Achitophelowá, y gdy był z Dawidem, y gdy był z Absálonem.

CAPUT XVII.

Achitophel vult, ut Absalon impetu irruat in patrem, 1. Chusai dissipat consilium Achitophel, 5. Id per nuntios intelligens David, 18. Consilio Chusai transit Jordanem, quare se suspendit Achitophel. Tres amici David munera adferunt ne populus deficeret. 27.

1. Dixit * ergo Achitophel ad Absalon: Eligam mihi duodecim millia virorum & consurgens persequar David hac nocte.

*Eodem ann. 2981. Ant. Chr. 1023.

2. Et irruens super eum (quippe qui lassus est, & solutis manibus) percutiam eum: cumque fugerit omnis populus, qui cum eo est, percutiam regem desolatum *d*.

d & desertum ab aliis.

3. Et reducam universum populum, quomodo unus homo reverti solet; unũ enim virũ tu quæris; & omnis populus erit in pace.

4. Placuitque sermo ejus Absalon, & cunctis majoribus natu Israel.

5. Ait autem Absalon: Vocate Chusai Arachiten, & audiamus, quid etiam ipse dicat?

6. Cumque venisset Chusai ad Absalon, ait Absalon ad eum: Hujuscemodi sermonem locutus est Achitophel; facere debemus, an non? quod das consilium?

7. Et dixit Chusai ad Absalon: Non est bonum consilium, quod dedit Achitophel hac vice.

8. Et rursum intulit Chusai: Tu nosti patrem tuum, & viros, qui cum eo sunt, esse fortissimos, & amaro animo, veluti si ursa raptis catulis in saltu sæviat: sed & pater tuus vir bellator est, nec morabitur cum populo.

9. For-

ROZDZIAŁ XVII.

Achitophel rádzy, áby Absálon pędem uderzył ná Dawidá. Chuzái zepsował rádę Achitophelowę, á też oznaymił Dawidowi, ktory zá porádą Chuzái przepráwił się przez Jordan; dla czego obieśił się Achitophel. Trze przyiaćiele Dawidá potrzebámi podeymuią.

1. Rzekł tedy Achitophel do Absáloná: Wybiorę sobie dwánaśćie tyśięcy mężow, á wstawszy śćigáć będę Dawidá tey nocy.

2. A przypadszy nań (ponieważ sprácowány iest y upádłych rąk) porážę go; á gdy ućiecze wszytek lud, ktory iest z nim, zábiię królá opuszczonego.

3. Y przywrocę wszytek lud, iáko się zwykł ieden człowiek wrácáć; bo iednego mężá ty szukasz; tedy wszytek lud będźie w pokoiu.

4. Y spodobáłá się rádá iego Absálonowi, y wszytkim stárszym Izráelowym.

5. Y rzekł Absálon: Przyzowćie Chuzái Aráchitczyká, á słuchaymy co on też powie?

6. A gdy przyszedł Chuzái do Absáloná, rzekł Absálon do niego: Táką mowę mowił Achitophel: mamli uczynić, czyli nie? co zá rádę dáiesz?

7. Y rzekł Chuzái do Absáloná: Nie dobra to rádá, ktorą teraz dał Achitophel.

8. Y przydał iescze Chuzái: Ty znasz oycá twego y męże, ktorzy z nim są, że są bárzo mocni, á gorzkiego sercá, iáko gdyby niedźwiedźicá, ktorey pobrano dźieći, srożyłá się w leśie; lecz y oćiec twoy iest mąż waleczny, y niezmieszka z ludem.

9. A

9. A podobno śię teraz kryie w dołách, ábo ná iednym, ktorym chce, mieyſcu; á gdy polęże ktokolwiek ieden ná przodku, uſłyſzy ktokolwiek uſłyſzy, y rzecze: ſstáłá ſię porażká w ludu, ktory ſzedł zá Abſálonem.

10. Y káżdy namężnieyſzy, ktorego ſerce ieſt iáko lwie, przelęknie ſię; bo wie wſzytek lud Izráelſki, że mąż mocny ieſt oćiec twoy, y mężni wſzyſcy, ktorzy ſą z nim.

11. Ale to ſię mnie widźi dobra rádá: Niech ſię do ćiebie zbierze wſzytek Izráel od Dan áż do Berſábee, iáko piáſek morſki niezliczony; á ty będźieſz w pośrzodku ich.

12. Y przypádniemy náń, ná ktorymkolwiek mieyſcu náleźion będźie; á okryiemy go iáko zwykłá rosá pádáć ná źiemię; y nie zoſtáwiemy z mężow, ktorzy z nim ſą, áni iednego.

13. A ieſli wnidźie do ktorego miáſtá, wſzytek Izráel obtoczy miáſto powrozámi, y poćiągniemy ie do potoká, że ſię nie naydźie áni kámyk z niego.

14. Y rzekł Abſálon y wſzyſcy mężowie Izráelſcy: Lepſza ieſt rádá Chuzái Aráchiteyczyká, niżli rádá Achitophel; A Páńſkim zrządzeniem rozerwána ieſt rádá Achitophel pożyteczna, áby przywiodł Pan ná Abſáloná złe.

15. Y rzekł Chuzái Sádokowi y Abiátháro-wi kápłanom: Ták á ták rádźił Achitophel Abſálonowi y ſtarſzym Izraelſkim; á iam dał táką á táką rádę.

16. Teraz tedy poślićie co rychley, á powiedźćie Dawidowi, rzekąc: Nie mieſzkay tey nocy ná polách puſczy, ále bez odwłoki przeydźi, by ſnać nie był pożárt krol y wſzytek lud, ktory z nim ieſt.

17. A Jonáthás y Achimáás ſtali u ſtudnie Rogelá; ſzłá ſłużebnicá y powiedźiáłá im: á oni poſzli, żeby odnieśli do krolá Dawidá poſelſtwo; bo niemogli ſię ukázáć, ábo wniść do miáſtá.

18. Ale obaczył ie niektory ſłużebnik, y powiedźiał Abſálonowi; ále oni co wſkok weſzli w dom iednego człowieká w Báhurim, ktory miał ſtudnią ná podworzu, y ſpuśćili ſię do niey.

19. A niewiáſtá wźięłá pláchtę y rozćiągnęłá nád wierzchem ſtudnie, iákoby ſuſząc krupy ięczmienne, y ták ſię rzecz zátáiłá.

20. A gdy przyſzli ſłudzy Abſálonowi w dom do niewiáſty, rzekli: Gdźie ieſt Achimáás

9. Forſitan nunc latitat in foveis, aut in uno, quo voluerit, loco: & cum ceciderit unus quilibet in principio, audiet quicumque audierit & dicet: Facta eſt plaga in populo, qui ſequebatur Abſalon.

10. Et fortiſſimus quisque, cujus cor eſt quaſi leonis, pavore ſolvetur: ſcit enim omnis populus Iſrael, fortem eſſe patrem tuum, & robuſtos omnes, qui cum eo ſunt.

11. Sed hoc mihi videtur rectum *a* eſſe conſilium: Congregetur ad te univerſus Iſrael, a Dan usque Berſabee, quaſi arena maris innumerabilis; & tu eris in medio eorum.

12. Et irruemus ſuper eum in quocumque loco inventus fuerit; & operiemus eum, ſicut cadere ſolet ros ſuper terram; & non relinquemus de viris, qui cum eo ſunt, ne unum quidem.

13. Quod ſi urbem aliquam fuerit ingreſſus, circumdabit omnis Iſrael civitati illi funes, & trahemus eam in torrentem, ut non reperiatur ne calculus *b* quidem ex ea.

14. Dixitque Abſalon, & omnes viri Iſrael: Melius eſt conſilium Chuſai Arachitæ, conſilio Achitophel; Domini autem nutu *c* diſſipatum eſt conſilium Achitophel utile, ut induceret Dominus ſuper Abſalon malum.

15. Et ait Chuſai Sadoc, & Abiathar ſacerdotibus: Hoc, & hoc modo conſilium dedit Achitophel Abſalon, & ſenioribus Iſrael; & ego tale, & tale dedi conſilium.

16. Nunc ergo mittite cito, & nuntiate David, dicentes: Ne moreris nocte hac in campeſtribus deſerti, ſed absque dilatione transgredere; ne forte abſorbeatur rex, & omnis populus, qui cum eo eſt.

17. Jonathas autem, & Achimaas ſtabant juxta Fontem Rogel *d*; abiit ancilla *e*, & nuntiavit eis; & illi profecti ſunt, ut referrent ad regem David nuntium; non enim poterant videri, aut introire civitatem.

18. Vidit autem eos quidam puer, & indicavit Abſalon; illi vero concito gradu ingreſſi ſunt domum cujusdam viri in Bahurim, qui habebat puteum in veſtibulo ſuo, & deſcenderunt in eum

19. Tulit autem mulier, & expandit velamen ſuper os putei, quaſi ſiccans ptiſanas *f* & ſic latuit res.

20. Cumque veniſſent ſervi Abſalon in domum, ad mulierem dixerunt: Ubi eſt Achimaas,

a Bonum & utile, ſubaudiens in Davidis commodum.

b i. lapis.

c Hebr. præcepto.

d i. fullonis,

e ſc. ſpecie lavandi pannos.

f grana hordei decorticata vel alia ad polentam inde conficiendam.

maas, & Jonathas? Et reſpondit eis mulier: Tranſierunt feſtinanter, guſtata paululum aqua. At hi, qui quærebant, cum non reperiſſent, reverſi ſunt in Jeruſalem.

21. Cumque abiiſſent, aſcenderunt illi de puteo, & pergentes nuntiaverunt regi David, & dixerunt: Surgite, & tranſite cito fluvium *a*: quoniam hujuſcemodi dedit conſilium contra vos Achitophel.

a Jordanem.

22. Surrexit ergo David, & omnis populus, qui cum eo erat, & tranſierat Jordanem, donec diluceſceret; & ne unus quidem reſiduus fuit, qui non tranſiiſſet fluvium.

23. Porro Achitophel videns, quod non fuiſſet factum conſilium ſuum, ſtravit aſinum ſuum, ſurrexitque, & abiit in domum ſuam, & in civitatem ſuam; & diſpoſita domo, ſuſpendio interiit, & ſepultus eſt in ſepulchro patris ſui.

24. David autem venit in Caſtra *b*, & Abſalon tranſivit Jordanem, ipſe & omnes viri Iſrael cum eo.

b Nomen loci de quo Gen. 32. v. 2.

25. Amaſam vero conſtituit Abſalon pro Joab ſuper exercitum; Amaſa autem erat filius viri, qui vocabatur Jetra de Jeſraeli, qui ingreſſus eſt ad Abigail filiam Naas *c*, ſororem Saruiæ, quæ fuit mater Joab.

c ſeu Jeſſe, v. 1. Par. 2. v. 13.

26. Et caſtra metatus eſt Iſrael cum Abſalon in terra Galaad.

27. Cumque veniſſet David in Caſtra, Sobi filius Naas *d* de Rabbath filiorum Ammon, & Machir filius Ammihel de Lodabar, & Bezellai Galaadites de Rogelim,

d quem David loco Hanon fratris regem conſtituerat. S. Hieron.

28. Obtulerunt ei ſtratoria, & tapetia, & vaſa fictilia, frumentum, & hordeum, & farinam, & polentam, & fabam, & lentem, & frixum cicer,

29. Et mel, & butyrum, oves, & pingues vitulos; dederuntque David & populo, qui cum eo erat, ad veſcendum; ſuſpicati enim ſunt, populum fame, & ſiti fatigari in deſerto.

máás y Jonáthás? Y odpowiedźiáłá im niewiáſtá: Przeſzli prędko ſkoſztowawſzy trochę wody. A ći, co ſzukáli, nie nálazſzy, wróćili ſię do Jeruzalem.

21. A gdy odeſzli, wyleźli oni z ſtudnie, á ſzedſzy oznaymili Krolowi Dawidowi, y rzekli: Wſtańćie, á przeprawćie ſię co rychley przez rzekę, bo táką rádę dał przećiwko wam Achitophel.

22. A ták wſtał Dawid, y wſzytek lud, ktory z nim był, y przepráwili ſię przez Jordan áż rozedniáło; y áni ieden nie zoſtał, ktoryby ſię przez rzekę nie przepráwił.

23. Lecz Achitophel widząc, że ſię nie ſtáłá rádá iego, ośiodłał oſłá ſwego, y wſtał, y iachał do domu ſwego, y do miáſtá ſwego; á rozpráwiwſzy dom ſwoy obieśił ſię, y pogrzebion ieſt w grobie oycá ſwego.

24. A Dawid przyſzedł do obozu. A Abſálon przepráwił ſię przez Jordan ſam y wſzyſcy mężowie Izráelſcy z nim.

25. A Abſálon poſtánowił Amázę miáſto Joábá nád woyſkiem; Amázá záś był ſyn męża, ktorego zwano Jetrá z Jezráeli, ktory wſzedł do Abigáil corki Náás śioſtry Sárwiiey, ktora byłá mátką Joábową.

26. Y położył ſię obozem Izráel z Abſálonem w źiemi Galáád.

27. A gdy przyſzedł Dawid do obozu, Sobi ſyn Náás z Rábbáth ſynow Ammon, y Máchir ſyn Amielow z Lodábár, y Berſellái Gaáádczyk z Rogelim,

28. Przynieśli Dawidowi pośćiel y kobierze, y naczyniá gliniáne, pſzenice y ięczmieniá, y mąki, y krup, y bobu, y ſzocewice, y ſmáżoney tátárki.

29. Y miodu y máſłá, owiec y tłuſtych ćieląt. Y dáli Dawidowi y ludowi, ktory był z nim ku iedzeniu; bo mniemáli, żeby lud głodem y prágnieniem był zmorzony ná puſczy.

CAPUT XVIII.

Abſalon victus prælio a Davidis exercitu. 1. Quercu pendens, 9. Ab Joab trilancea transfoditur; 14. & a Davide amare defletur, 19.

1. IGitur conſiderato David populo ſuo, conſtituit * ſuper eos tribunos & centuriones,

* Eodem anno 2981. Ant. Chr. 1023.

2. Et

ROZDZIAŁ XVIII.

Abſálon porážon ná bitwie ućieká, uwiąznął ná dębie zá włoſy ućiekáiąc, przebit od Joábá włocznidmi; co Dawid uſłyſzawſzy, bárzo y gorzke go płákał.

1. DAwid tedy obeyźrzawſzy lud ſwoy, poſtánowił nád nimi hetmány y ſetniki,

2. Y

2. Y dał trzećią część ludu pod rękę Joáb, á trzećią część pod rękę Abiſái ſyná Sárwiiey, brátá Joábowego, á trzećią część pod rękę Ethái, ktory był z Geth; y rzekł krol do ludu: Wynidę y ia zwámi.

3. A lud odpowiedźiał: Nie wynidźieſz; bo choćia ućieczemy, nie wiele im ná nas należeć będźie; chocby też połowicá z nas poległá, nie bárzo dbáć będą; bo ty ieden ieſteś zá dźieśięć tyśięcy policzony; á ták lepiey że nam będźieſz w mieśćie ná pomocy;

4. Do ktorych krol rzekł: Co ſię wam zda dobrego, to uczynię. A ták ſtánął Krol u bramy; á lud wychadzał w uſiech ſwoich po ſtu y po tyśiącu.

5. Y przykazał Krol Joábowi, y Abiſái, y Ethái, mowiąc: Záchowayćie mi dźiećię Abſáloná. A wſzytek lud ſłyſzał, gdy Krol roſkázował wſzytkim hetmánom o Abſálonie.

6. A ták wyſzedł lud w pole przećiw Izráelowi, y ſtoczyłá ſię bitwá w leśie Ephráim.

7. Y porážon tám ieſt lud Izráelſki od woyſká Dawidowego, y ſtáłá ſię porażká wielka dniá onego, dwudźieſtu tyśięcy.

8. A byłá tám bitwá rozproſzona po wſzytkiey źiemi, y dáleko ich więcey było, ktorych był lás pogubił z ludu, niż tych, ktorych miecz pożárł był dniá onego.

9. Y tráfiło ſię, że nápadł Abſálon ná ſługi Dawidowe, śiedząc ná mule; á gdy wbieżał muł pod gęſty á wielki dąb, uwięzłá głowá iego ná dębie; á gdy on záwiſł między niebem á między źiemią, muł, ná ktorym śiedźiał, przebieżał.

10. Obaczył to ktoś, y oznaymił Joábowi, rzekąc: Widźiałem Abſáloná wiſzącego ná dębie.

11. Y rzekł Joáb mężowi, ktory mu był powiedźiał: Ieſliś widźiał, czemużeś go nie przebił do źiemie; á iabymći był dał dźieśięć ſyklow ſrebrnych, y ieden pás rycerſki?

12. Ktory rzekł do Joábá: Byś mi odważył w ręku moich tyśiąc ſrebrnych, zadnym obyczaiem nie podnioſłbych ręki moiey ná ſyná krolewſkiego; bo gdyſmy my ſłyſzeli Krol roſkazał tobie, y Abiſái, y Ethái, mowiąc: Strzeżćie mi dźiećięćiá Abſáloná.

13. Ale bym też był śmiele uczynił przećiw duſzy moiey, żadną miárą by to krolowi táyno bydź nie mogło, y ty byłbyś przećiwko mnie.

14. Y

2. Et dedit populi tertiam partem ſub manu Joab, & tertiam partem ſub manu Abiſai filii Saruiæ fratris Joab, & tertiam partem ſub manu Ethai, qui erat de Geth; dixitque rex ad populum: Egrediar & ego vobiſcum.

3. Et reſpondit populus: Non exibis; ſive enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit *a*, ſive media pars ceciderit e nobis, non ſatis curabunt; quia tu unus pro decem millibus computaris; melius eſt igitur, ut ſis nobis in urbe præſidio *b*,

4. Ad quos rex ait: Quod vobis videtur rectum, hoc faciam. Stetit ergo rex juxta portam, egrediebaturque populus per turmas ſuas centeni & milleni.

5. Et præcepit rex Joab, & Abiſai, & Ethai, dicens: Servate mihi puerum Abſalon. Et omnis populus audiebat præcipientem regem cunctis principibus pro Abſalon.

6. Itaque egreſſus eſt populus in campum contra Iſrael, & factum eſt prælium in ſaltu Ephraim *c*.

7. Et cæſus eſt ibi populus Iſrael ab exercitu David, factaque eſt plaga magna in die illa, viginti millium.

8. Fuit autem ibi prælium diſperſum ſuper faciem omnis terræ, & multo plures erant, quos ſaltus *d* conſumpſerat de populo, quam hi, quos voraverat gladius in die illa.

9. Accidit autem, ut occurreret Abſalon ſervis David, ſedens mulo; cumque ingreſſus fuiſſet mulus ſubter condenſam quercum, & magnam, adhæſit caput ejus quercui; & illo ſuſpenſo inter cælum, & terram *e*, mulus, cui inſederat, pertranſivit.

10. Vidit autem hoc quispiam, & nuntiavit Joab, dicens: Vidi Abſalon pendere de quercu.

11. Et ait Joab viro, qui nuntiaverat ei: Si vidiſti, quare non confodiſti eum cum terra, & ego dediſſem tibi decem argenti ſiclos & unum balteum?

12. Qui dixit ad Joab: Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequaquam mitterem manum meam in filium regis; audientibus enim nobis præcepit rex tibi, & Abiſai, & Ethai, dicens: Cuſtodite mihi puerum Abſalon.

13. Sed & ſi feciſſem contra animam *f* meam audacter, nequaquam hoc regem latere potuiſſet, & tu ſtares ex adverſo.

14. Et

a i. curabunt.

b ſc. oratione & conſilio.

c ſic dictum ab inſigni clade, quam Ephraimitæ ibi acceperant v. Judic. 12.

d Chald. fera ſylva.

e i. ex cæſarie, ſic multi pilis ſeu bonis terrenis adhærent & triplici lancea i. cupiditate, ac correſpondente ſupplicio transfiguntur.

f ſc. conſcientiam.

14. Et ait Joab: Non ficut tu vis, fed aggrediar eum coram te. Tulit ergo tres lanceas in manu fua, & infixit eas in corde *a* Abfalon; cumq; adhuc palpitaret hærens in quercu,

15. Cucurrerunt decem juvenes armigeri Joab, & percutientes interfecerunt eum.

16. Cecinit autem Joab buccina, & retinuit populum, ne perfequeretur fugientem Ifrael, volens parcere multitudini.

17. Et tulerunt Abfalon, & projecerunt eum in faltu, in foveam grandem, & comportaverunt fuper eum acervũ lapidum magnũ nimis; omnis autem Ifrael fugit in tabernacula fua.

18. Porro Abfalon erexerat fibi, cum adhuc viveret, titulum *b* qui eft in Valle regis; dixerat enim: non habeo filium *c*, & hoc erit monimentum nominis mei. Vocavitque titulum nomine fuo, & appellatur Manus *d* Abfalon, usque ad hanc diem.

19. Achimaas autem filius Sadoc, ait: Curram, & nuntiabo regi, quia judicium *e* fecerit ei Dominus de manu inimicorum ejus.

20. Ad quem Joab dixit: Non eris nuntius in hac die, fed nuntiabis in alia; hodie nolo te nuntiare, filius enim regis eft mortuus.

21. Et ait Joab Chufi *f*: Vade, & nuntia regi, quæ vidifti. Adoravit Chufi Joab, & cucurrit.

22. Rurfus autem Achimaas filius Sadoc, dixit ad Joab: Quid impedit, fi etiam ego curram poft Chufi? Dixitque ei Joab: Quid vis currere fili mi; non eris boni nuntii bajulus.

23. Qui refpondit: Quid enim fi currero? Et ait ei: Curre. Currens ergo Achimaas per viam compendii, tranfivit Chufi.

24. David autem fedebat inter duas portas *g*; fpeculator vero, qui erat in faftigio portæ fuper murum elevans oculos vidit hominem currentem folum,

25. Et exclamans indicavit regi: dixitque rex; Solus eft, bonus eft nuntius in ore ejus. Properante autem illo, & accedente propius,

26. Vidit fpeculator hominem alterum currentem, & vociferans in culmine, ait: Apparet mihi alter homo currens folus. Dixitque rex: Et ifte bonus eft nuntius.

27. Speculator autem, contemplor, ait: curfum prioris, quafi curfum Achimaas filii Sa-

a i. pectore.

b i. Columnam vel arcum triumphalem.

c hinc patet, mortuos fuiffe filios, de quibus fupra.

d i. opus feu locus.

e i. ultionem, quafi jus dicens.

f i. Æthiopi cuidam, & fervo, vel eft nomen proprium.

g urbis.

14. Y rzekł Joáb: Nie ták iáko ty chcefz, ále rzucę fię nań przed tobą. Wźiął tedy trzy ofczepy w rękę fwoię, y utopił ie w fercu Abfálonowym; á gdy iefcze drgał wifząc ná dębie,

15. Przypádło dźieśięc młodźieńcow giermkow Joábowych, y uśiekfzy zábili go.

16. Y zátrąbił Joáb w trąbę, y zátrzymał lud, żeby nie gonił ućiekáiącego ludu Izraelfkiego, chcąc zfolgowáć mnoftwu.

17. Y wźięli Abfáloná y wrzućili go w leśie w doł wielki, y nánośili nań kámieniá kupę bárzo wielką; á wfzytek Izráel ućiekł do przybytkow fwoich.

18. Lecz Abfálon wyftáwił był fobie iefcze zá żywotá fwego flup, ktory ieft ná Dolinie krolewfkiey; bo mowił: Niemam fyná, á to będźie pámiątká imieniá mego. Y názwał flup imieniem fwym, y zową ji Ręká Abfáloná, aż do dniá dźiśieyfzego.

19. A Achimáás fyn Sádok, rzekł: Pobieżę á opowiem krolowi, iż mu Pan uczynił ſąd z ręki nieprzyiaćioł iego.

20. Do ktorego rzekł Joáb: Nie będźiefz pofłem tego dniá, ále dafz znáć infzego; dźiś niechcę, ábyś tę nowinę nośił, bo fyn krolewfki umárł.

21. Y rzekł Joáb Chufy: Idź, á oznaymi krolowi, coś widźiał. Pokłonił fię Chufy Joábowi, y bieżał.

22. A Achimáás fyn Sádokow z nowu rzekł do Joábá: A co wádźi, iefli ia też zá Chufim pobieżę? Y rzekł mu Joáb: Ná co chcefz bieżeć fynu moy; nie dobrą nowinę przynieśiefz.

23. Ktory odpowiedźiał: y coż, iefli pobieżę? Y rzekł mu: Bieżże. Bieżąc tedy Achimáás krotfzą drogą, wybiegł Chufego.

24. A Dawid śiedźiał między dwiemá bramámi; á ftroż, ktory był ná wierzchu bramy ná murze, podniozfzy oczy uyźrzł człowieká, á on fam bieży.

25. Y záwołáwfzy powiedźiał krolowi; á Krol rzekł: Iefli fam ieden ieft, dobre ieft pofelftwo w uśćiech iego. A gdy fię on pofzpiefzał, y przybliżył fię,

26. Uyźrzał ftroż drugiego człowieká bieżącego, y wołáiąc ná wierzchu, rzekł: Ukázuie mi fię drugi człowiek, á on fam bieży. Y rzekł Krol: y to dobry pofeł.

27. A ftroż: Zda mi fię (pry) bieg pierwfzego, iáko bieg Achimááfá fyná Sádokowego.

go. Y rzekł Krol: Dobry człowiek iest; y y dobrą nowinę niosąc idźie.

28. A wołáiąc Achimáás, rzekł do Krolá: Bądź pozdrowion Krolu. Y pokłoniwszy się krolowi przed nim twarzą do źiemie, rzekł: Błogosłáwiony Pan Bog twoy, ktory záwárł ludźie, ktorzy podnieśli ręce swe przećiw pánu memu Krolowi.

29. Y rzekł Krol: Iestli pokoy dźiećięćiu Absálonowi? y rzekł Achimáás: Widźiałem trwogę wielką, gdy posyłał Joáb sługá twoy, o krolu, mnie sługę twego; inszego nic niewiem.

30. Do ktorego Krol: Odstąp pry, á stoy tu. A gdy on odstąpił, y stánął,

31. Ukazał się Chusy y przyszedszy, rzekł: Dobrą nowinę niosę pánie moy Krolu; bo osądźił zá tobą Pan dźiśia z ręki wszystkich, ktorzy powstáli przećiw tobie.

32. Y rzekł Krol do Chusego: Iestli pokoy dźiećięćiu Absálonowi? Odpowiedźiał Chusy: Day ták byli iáko dźiećię nieprzyiaćiele páná mego Krolá, y wszyscy, ktorzy powstáią przećiw iemu ná złe.

33. Krol tedy zásmućiwszy się wstąpił ná salę bramy y płákał. A idąc ták mowił: Synu moy Absálon, Absálon synu moy; ktoby mi dał, ábych ia umárł miásto ćiebie, Absálon synu moy, synu moy Absálon.

Sadoc. Et ait rex: Vir bonus est; & nuntium portans bonum, venit.

28. Clamans autem Achmaas, dixit ad regem: Salve rex. Et adorans regem coram eo pronus in terram, ait: Benedictus Dominus Deus tuus, qui conclusit *a* homines, qui levaverunt manus suas contra dominum meum regem.

29. Et ait rex: Estne pax *b* puero Absalon? Dixitque Achimaas: Vidi tumultum magnum, cum mitteret Joab servus tuus, o rex, me servum tuum; nescio aliud.

30. Ad quem rex: Transi, ait, & sta hic. Cumque ille transisset, & staret,

31. Apparuit Chusi, & veniens, ait: Bonum apporto nuntium, domine mi rex; judicavit enim pro te Dominus hodie de manu omnium, qui surrexerunt contra te.

32. Dixit autem rex ad Chusi: Estne pax puero Absalon? Cui respondens Chusi: fiant, inquit, sicut puer *c*, inimici domini mei regis, & universi, qui consurgunt adversus eum in malum.

33. Contristatus itaque rex, ascendit cœnaculum portæ, & flevit *d*. Et sic loquebatur vadens, *e* fili mi Absalon, Absalon fili mi; quis mihi tribuat, ut ego moriar pro te, Absalon fili mi, fili mi Absalon!

a perdidit & punivit.

b estne salvus puer?

c seu filius Absalon.

d non suam orbitatem sed filii pœnas in inferno, ait Aug.

e Infr. 19. 4.

ROZDZIAŁ XIX.

Dáwid Krol ná námowę Joabowę ukoił się, swe przećiwniki námawiał ku sobie. Judá odprowadzá krolá do Jeruzalem. Semey prosi o łáskę, á Dáwid odpuszcza złorzeczenie. Miphibozetá przyiął y rozdźielił mu imienie z Sybą. Pożegnał się z Berselaiem. Chámádám syná iego przy sobie zádźierżał: lud Izráelski z pokoleniem Judskim o Dáwidá się cetáią.

1. Y Oznaymiono Joábowi, że Krol płácze y żáluie syná swego.

2. Y obroćiło się zwyćięstwo w płácz dniá onego wszytkiemu ludu; bo usłyszał lud dniá onego że mowiono: Záłosny Krol o syná swego.

3. Y schraniał się lud onego dniá wniść do miástá, iáko się zwykł schrániáć lud porážony y ućiekáiący z bitwy.

4. A Krol nákrył głowę swoię, y wołał wielkim głosem: Synu moy Absálon, Absálon synu moy, synu moy.

CAPUT XIX.

David monitu Joab cessat plangere Absalonem, 1. Suos conspiratores sibi reconciliat; & a viris Juda in Jerusalem reducitur, 9. Semei veniam precanti ignoscit 16. Miphiboseth recipit, jubens ut agros cum Siba dividat, 24. Bercellai jam grandævus ipsi valedicit mittens cum ipso Chamaam filium suum, 31. Israel cum Juda pro Davide acriter contendit, 40.

1. NUntiatum est * autem Joab, quod rex fleret & lugeret filium suum;

2. Et versa est victoria in luctum in die illa omni populo; audivit enim populus in die illa dici: Dolet rex super filio suo.

3. Et declinavit *f* populus in die illa ingredi civitatem, quomodo declinare solet populus versus & fugiens de prælio,

4. Porro rex operuit caput suum *g*, & clamabat voce magna: Fili mi Absalon, Absalon fili mi, fili mi.

* Eodem An. 2981.

f Chald. furatus est ingredi, i. furtim intravit.

g se more lugentium.

5. Ingreſſus ergo Joab ad regem in domum, dixit: Confudiſti *a* hodie vultus omnium ſervorum tuorum, qui ſalvam fecerunt animam tuam, & animam filiorum tuorum, & filiarum tuarum, & animam uxorum tuarum, & animam concubinarum tuarum.

a i. pudefeciſti.

6. Diligis odientes te, & odio habes diligentes te; & oſtendiſti hodie, quia non curas de ducibus tuis, & de ſervis tuis; & vere cognovi modo, quia, ſi Abſalon viveret, & omnes nos occubuiſſemus, tunc placeret tibi.

7. Nunc igitur ſurge *b*, & procede *c*, & alloquens ſatisfac ſervis tuis; juro enim tibi per Dominum, quod ſi non exieris, ne unus quidem remanſurus ſit tecum nocte hac; & pejus erit hoc tibi, quam omnia mala, quæ venerunt ſuper te ab adoleſcentia tua usque in præſens.

b a luctu.
c ſc. in publicum.

8. Surrexit ergo rex & ſedit in porta; & omni populo nuntiatum eſt, quod rex ſederet in porta; venitq; univerſa multitudo coram rege; Iſrael autem fugit *d* in tabernacula ſua.

d Abſalonis aſſecla.

9. Omnis quoque populus certabat *e* in cunctis tribubus Iſrael, dicens: Rex liberavit nos de manu inimicorum noſtrorum, ipſe ſalvavit nos de manu Philiſthinorum; & nunc fugit *f* de terra propter Abſalon.

e i. contendebat, ſc. volens reducere David.
f i. coactus eſt fugere.

10. Abſalon autem, quem unximus ſuper nos, mortuus eſt in bello; usquequo ſiletis, & non reducitis regem?

11. Rex vero David miſit ad Sadoc & Abiathar ſacerdotes, dicens: Loquimini ad majores natu Juda, dicentes: Cur venitis noviſſimi ad reducendum regem in domum ſuam? (ſermo autem omnis Iſrael pervenerat ad regem in domo ejus.)

12. Fratres mei vos, os meum, & caro mea *g* vos, quare noviſſimi reducitis regem?

g conſanguinei.

13. Et Amaſæ dicite: Nonne os meum, & caro mea es? Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, ſi non magiſter militiæ fueris coram me omni tempore pro Joab.

14. Et inclinavit cor omnium virorum Juda, quaſi viri unius; miſeruntque ad regem dicentes: Revertere tu, & omnes ſervi tui.

15. Et reverſus eſt rex; & venit usque ad Jordanem, & omnis Juda venit usque in Galgalam, ut occurreret regi, & traduceret *h* eum Jordanem.

h comitaretur tranſeuntem.

16. Fe-

5. Wſzedſzy tedy Joáb do Krolá w dom, rzekł mu: Záwſtydźiłeś dźiś oblicze wſzyſtkich ſług twoich, ktorzy wybáwili duſzę twoię, y duſzę ſynow twoich, y corek twoich, y duſzę żon twoich, y duſzę nálożnic twoich.

6. Miłuieſz te, ktorzy ćię nienawidzą, á nienawidźiſz tych, ktorzy ćię miłuią; y pokazałeś dźiś, że niedbaſz o hetmány twoie, y o ſługi twoie; y prawdźiwiem teraz doznał, iż gdyby Abſálon był żyw, á my wſzyſcy pobići, tedybyć ſię podobáło.

7. A ták teraz wſtań, á wynidź, á uczyń doſyć ſługom twoim mowiąc do nich; bo przyśięgamći przez Páná, że ieſli nie winidźieſz, nie zoſtánie z tobą ni ieden tey nocy; á będźieć to gorzey, niżli wſzytko złe, ktorekolwiek przychadzáło ná ćię od młodośći twoiey áż do tąd.

8. Wſtał tedy Krol, y śiadł w bramie; y powiedźiáno wſzemu ludowi, że Krol śiedźi w bramie; y przyſzedł wſzytek lud przed Krolá; lecz Izráel ućiekł do przybytkow ſwoich.

9. Wſzytek też lud ubiegał ſię we wſzytkich pokoleniách Izráelſkich mowiąc: Krol wybáwił nas z ręki nieprzyiaćioł náſzych; on nas wybáwił z ręki Philiſtynow; á teraz ućiekł z źiemie przed Abſálonem.

10. Lecz Abſálon, ktoregoſmy pomázáli nád ſobą, umárł ná woynie; pokiſz milczyćie, á nie odprowádzaćie Krolá?

11. A krol Dawid poſłał do Sádoká y do Abiáthárá kápłanow rzekąc: Mowćie do ſtárſzych Judſkich, rzekąc: Przecz náoſtátku przychodźićie ku odprowádzeniu krola do domu iego? (A ſłowo wſzytkiego Izráelá przyſzło było do krolá w dom iego.)

12. Wyśćie bráćia moi, kość moiá y ćiáło moie, czemuż poślednie odprowadzaćie Krolá?

13. Amáźie też powiedzćie: Azaś ty nie kość moiá y ćiáło moie? To mi niech Bog uczyni, y to niech przyczyni, ieſli nie hetmánem będźieſz u mnie przez wſzyſtek czás miáſto Joábá.

14. A ták nákłonił ſerce wſzytkich mężow Judſkich, iáko iednego człowieká; y poſłáli do krola, mowiąc: Wroć ſię ty y wſzyſcy ſludzy twoi.

15. Y wroćił ſię krol y przyſzedł áż do Jordanu, á wſzytek Judá wyſzedł áż do Gálgálá, áby záſzedł krolowi, y przeprowádźił go przez Jordan.

16. Po-

16. Poſpieſzył ſię też Semei ſyn Gerá ſyná Jemini z Báhurim, y wyſzedł z mężmi Judſkimi przećiwko krolowi Dawidowi.

17. Z tyśiącem mężow z Beniáminá, y Sibá ſługá domu Saulowego; y piętnaśćie ſynow iego y dwádźieśćiá ſług było z nim; y wſkoczywſzy w Jordan, przed Krolem.

18. Przebyli brody, áby przewieźli dom krolewſki, á czynili wedle roſkazánia iego; á Semei ſyn Gery upadſzy przed Krolem, gdy ſię iuż przepráwił przez Jordan,

19. Rzekł do niego: Nie poczytay mi pánie moy niepráwośći, áni pámiętay ná krzywdy ſługi twego onego dniá, ktorego wyſzedł Pánie moy Krolu z Jeruzalem, áni przypuſczay Krolu do ſercá ſwego.

20. Znam bowiem ſługá twoy grzech moy; y przetom dźiś pierwſzy przyſzedł ze wſzytkiego domu Jozephowego, y wyſzedłem przećiwko pánu memu krolowi.

21. A odpowiedáiąc Abizái ſyn Sárwiiey, rzekł: A więc zá te ſłowá nie będźie zábit Semei, że złorzeczył pomázáńcowi Páńſkiemu?

22. Y rzekł Dawid: Co mnie y wam ſynowie Sárwiiey? czemu ſię mi dźiś ſtáiećie przećiwnikiem? á więc dźiś zábit będźie mąż z Izráelá? áza niewiem, że mię dźiś uczyniono Krolem nád Izráelem?

23. Y rzekł Krol do Semei: Nie umrzeſz. Y przyśiągł mu.

24. Miphibozeth też ſyn Saulow wyiáchał przećiw krolowi, nie umywſzy nog áni oſtrzygſzy brody; áni ſzat ſwych prał odedniá ktorego był wyſzedł Krol, áż do dniá, ktorego ſię záś wroćił w pokoiu.

25. A gdy w Jeruzálem zábieżał krolowi, rzekł mu krol: Czemuś nie ſzedł zemną Miphibozeth?

26. A odpowiedáiąc, rzekł: Pánie moy Krolu, ſługá moy wzgárdźił mię; y rzekłem mu ia ſługá twoy, áby mi ośiodłał oſłá, y wśiadſzy żebym był iáchał z Krolem; bom ieſt chromy ſługá twoy.

27. Nád to y oſkárżył mię ſługę twego do ćiebie páná mego Krolá; ále ty pánie moy Krolu ieſteś iáko Anioł Boży, czyń, coć ſię podoba.

28. Bo nie był dom oycá mego, iedno winien śmierći pánu memu krolowi; á tyś mię ſługę ſwego poſádźił między iedzączymi u ſtołu twoiego; á o coż ſię mam ſpráwiedliwie żáło-

16. Feſtinavit *a* autem Semei filius Gere fili Jemini de Bahurim, & deſcendit cum viris Juda in occurſum regis David.

a 3. Reg. 2. 8.

17. Cum mille viris de Benjamin, & Siba puer de domo Saul; & quindecim filii ejus, ac viginti ſervi erant cum eo; & irrumpentes Jordanem, ante regem.

18. Tranſierunt vada, ut traducerent domum regis, & facerent juxta juſſionem ejus; Semei autem filius Gera proſtratus coram rege, cum jam tranſiſſet *b* Jordanem,

b i. ſe paraſſet ad tranſeundum.

19. Dixit ad eum: Ne reputes mihi domine mi iniquitatem, neque memineris injuriarum ſervi tui in die, qua egreſſus es domine mi rex de Jeruſalem, neque ponas rex in corde tuo.

20. Agnoſco enim ſervus tuus peccatum meum; & idcirco hodie primus veni de omni domo Joſeph, deſcendique in occurſum domini mei regis.

21. Reſpondens vero Abiſai filius Saruiæ, dixit: Numquid pro his verbis non occidetur Semei, quia maledixit Chriſto Domini?

22. Et ait David: Quid mihi, & vobis filii Saruiæ? cur efficimini mihi hodie in ſatan *c*? ergone hodie interficietur vir in Iſrael? an ignoro hodie me factum regem ſuper Iſrael?

c i. adverſarium.

23. Et ait rex Semei: Non morieris. Juravitque ei.

24. Miphiboſeth quoque filius *d* Saul deſcendit in occurſum regis illotis pedibus & intonſa barba; veſteſque ſuas non laverat a die, qua egreſſus fuerat rex, usque ad diem reverſionis ejus in pace.

d i. nepos.

25. Cumque Jeruſalem occurriſſet regi, dixit ei rex: Quare non veniſti mecum Miphiboſeth?

26. Et reſpondens ait: Domine mi rex, ſervus meus contempſit *e* me; dixique ei ego famulus tuus, ut ſterneret mihi aſinum, & aſcendens abirem cum rege; claudus enim ſum ſervus tuus.

e 70. decepit, Chald. doloſe egit contra me.

27. Inſuper *f* & accuſavit me ſervum tuum ad te dominum meum regem; tu autem domine, mi rex, *g* ſicut Angelus Dei es *h*, fac quod placitum eſt tibi.

f ſup. 16. 3.

g ſup. 14. 17. & 20. 1. Reg. 29. 9.

h q. d. facile rem totam cognoſcis.

28. Neque enim fuit domus patris mei, niſi morti obnoxia domino meo regi; tu autem poſuiſti me ſervum tuum inter convivas menſæ tuæ; quid ergo habeo juſtæ querelæ,

relæ? aut quid poſſum ultra vociferari ad regem?

29. Ait ergo rex: Quid ultra loqueris? fixum eſt, quod locutus ſum; tu, & Siba dividite poſſeſſiones.

30. Reſponditque Miphiboſeth regi: Etiam cuncta accipiat, poſtquam reverſus eſt dominus meus rex pacifice in domum ſuam.

31. Berzellai quoque Galaadites, deſcendens de Rogelim, traduxit regem Jordanem, paratus etiam ultra fluvium proſequi eum.

32. Erat *a* autem Berzellai Galaadites ſenex valde, id eſt octogenarius, & ipſe præbuit alimenta regi, cum moraretur in caſtris, *b* fuit quippe vir dives nimis.

33. Dixit itaque rex ad Berzellai: Veni mecum, ut requieſcas ſecurus mecum in Jeruſalem.

34. Et ait Berzellai ad regem: Quot ſunt dies annorum vitæ meæ, ut aſcendam cum rege in Jeruſalem?

35. Octogenarius *c* ſum hodie; numquid vigent ſenſus mei ad diſcernendum ſuave, aut amarum? aut delectare poteſt ſervum tuum cibus & potus? vel audire poſſum ultra vocem cantorum, atque cantatricum? quare ſervus tuus ſit oneri domino meo regi.

36. Paululum procedam famulus tuus ab Jordane tecum; non indigeo hac viciſſitudine *d*.

37. Sed obſecro, ut revertar ſervus tuus, & moriar in civitate mea, & ſepeliar juxta ſepulchrum patris mei, & matris meæ. Eſt autem ſervus tuus Chamaam *e*, ipſe vadat tecum, domine mi rex, & fac ei, quidquid tibi bonum videtur.

38. Dixit itaque ei rex: Mecum tranſeat Chamaam, & ego faciam ei, quidquid tibi placuerit, & omne, quod petieris a me, impetrabis.

39. Cumque tranſiſſet univerſus populus & rex Jordanem, oſculatus eſt rex Berzellai, & benedixit *f* ei; & ille reverſus eſt in locum ſuum.

40. Tranſivit ergo rex in Galgalam, & Chamáám cum eo. Omnis autem populus Juda traduxerat regem, & media tantum pars affuerat de populo Iſrael.

41. Itaque omnes viri Iſrael concurrentes ad regem dixerunt ei: Quare te furati *g* ſunt fratres noſtri viri Juda, & traduxerunt regem

a 3. Reg. 2. 7.

b nomen proprium loci eſt, Hebr. Machanaim.

c ſup. 17. 27.

d i. remuneratione.

e ſc. filius meus.

f i. precando fauſta.

g clam nobis reducentes.

żáłowáć? ábo o co mogę dáley wołáć do Krolá?

29. Y rzekł mu Krol: Cożwięcey mowiſz? iuż to pewna com rzekł: ty á Sibá podźielćie ſię imieniem.

30. Y odpowiedźiał Miphibozeth Krolowi: Y wſzytko niech weźmie, ponieważ ſię wroćił pan moy Krol w pokoiu do domu ſwego.

31. Berzellai też Galáádczyk wyſzedſzy z Rogelim, przeprowádźił Krolá przez Jordan, gotow będąc y zá rzekę z nim iácháć.

32. A był Berzellay Galáádczyk bárzo ſtáry, to ieſt w ośmdźieśiąt lat, á on dodawał żywnośći krolowi, gdy mieſzkał w obozie, bo był mąż bárzo bogáty.

33. Rzekł tedy Krol do Berzellái: Poiedź ze mną, że odpoczznieſz beſpiecznie ze mną w Jeruzálem,

34. Y rzekł Berzellai do Krolá: Wieleż dni lat żywotá mego, ábych miał iácháć z Krolem do Jeruzálem?

35. Ośmdźieśiąt lat mi dźiśia; áza czerſtwe ſą zmyſły moie ku rozeznániu ſłodkiego, ábo gorzkiego? ábo ućieſzyć może ſługę twego iedło y pićie? ábo ſłuchác mogę ia ſługá twoy dáley głoſow ſpiewakow y ſpiewaczek? przeczże ſługá twoy ma bydź ćiężek pánu memu krolowi?

36. Poiádę trochę ſługa twoy od Jordanu z tobą; nie potrzebuię tey odmiány,

37. Ale proſzę, niech ſię wrocę ſługá twoy, y umrę w mieśćie moim, á pogrzebion będę wedla grobu oycá mego y mátki moiey. Lecz ieſt ſługá twoy Chámáám, ten niech iedźie z tobą, pánie moy Krolu, á uczyń mu, cokolwiekći ſię zda dobrego.

38. Y rzekł mu krol: Niechże zemną iedźie Chámáám, á ia mu uczynię, cokolwiek ſię tobie podoba, y wſzytko czego żądáć będźieſz odemnie, uprośiſz.

39. A gdy ſię wſzytek lud y Krol przez Jordan przepráwił, pocáłował krol Berzellai, y błogoſłáwił mu; á on ſię wroćił do mieyſcá ſwego.

40. Przyćiągnął tedy Krol do Gálgálá y Chámáám z nim, á wſzytek lud Judſki przeprowadzał Krolá, á połowicá tylko byłá z ludu Izráelſkiego.

41. A ták wſzyſcy mężowie Izráelſcy zbieżawſzy ſię do Krolá rzeli mu: Czemu ćię ukrádli bráćia náſzy mężowie Judſcy, y przeprowá-

prowádźili Krolá y dom przez Jordán, y wſzyſtkie męże Dawidowe z nim.

42. Y odpowiedźiał wſzelki mąż Judſki do mężow Izráel: Iż mnie ieſt Krol bliżſzy; czemu ſię oto gniewaſz? Azaſmy co z iedli z Krolá, ábo nam dáry dano?

43. Y odpowiedźiał mąż Izráel do mężow Judá, y rzekł: Dźieśiąćią częśći więtſzym ia ieſt u Krolá, y więcey do mnie Dawid należy, niż do ciebie; czemuś mi krzywdę uczynił, y nie dano mi znáć pierwſzemu, ábym odprowádźił Krolá mego? ále oſtrzey odpowiádáli mężowie Judá mężom Izráel.

ROZDZIAŁ XX.

Sebá oderwał lud Izráelſki od Dawidá, ktorego Joáb goniąc, Amázám ná drodze zábił, Sybę w mieśćie obległ, ktorego głowę przez námowę iedney niewiáſty Joábowi z miáſtá wydáno, á on też obleżenie rozpuśćił.

1. TRáfiło ſię też, że tám był mąż Belial imieniem Sebá, ſyn Bochry mąż Jeminczyk, y zátrąbił w trąbę, y rzekł: Niemamy my dźiału w Dawidźie, áni dźiedźictwá w ſynu Izái; Wroć ſię Izráelu do przybytkow twoich.

2. Y odſtąpił wſzytek Izráel od Dawidá, á przyſtał do Sebá ſyná Bochry; Lecz mężowie Judá zoſtáli przy Krolu ſwoim od Jordánu áż do Jeruzálem.

3. A gdy przyſzedł Krol do domu ſwego w Jeruzálem, wźiął dźieśięć niewiaſt nałożnic, ktore był zoſtáwił dla ſtráżey domu, y dał ie do zámknieniá, dodáiąc im żywnośći; y nie wchodźił do nich, ále były zámknione áż do dniá śmierći ich, żyiąc w wdowim ſtánie.

4. Y rzekł krol do Amázy: Zwołay mi wſzytkie męże Judá ná trzeći dźień, y ty bądź obecny.

5. Y poſzedł Amázá, áby zwołał Judę, y báwił ſię nád poſtánowienie, ktore mu był Krol poſtánowił.

6. Y rzekł Dawid do Abizái: Teraz nas bárźiey utrapi Sebá ſyn Bochry niż Abſálon; á ták weźmi ſługi páná twego, á śćigay go, by ſnadź nie nálazł miáſt obronnych, á uſzedł nam.

7. Wyſzli tedy z nim mężowie Joáb, Cerety też y Phelety; y wſzyſcy duży wyſzli z Jeruzalem, áby gonili Sebę ſyná Bochry.

regem & domum ejus Jordanem, omnesque viros David cum eo?

42. Et reſpondit omnis vir Juda ad viros Iſrael: Quia mihi propior eſt rex; cur iraſceris ſuper hac re? numquid comedimus aliquid ex rege, aut munera nobis data ſunt?

43. Et reſpondit vir Iſrael ad viros Juda, & ait: Decem partibus major ego ſum apud regem, magisque ad me pertinet David, quam ad te; cur feciſti mihi injuriam *a*, & non mihi nuntiatum eſt priori, ut reducerem regem meum? Durius autem reſponderunt viri Juda viris Iſrael.

CAPUT XX.

Seba ſeditionem movet contra David 1. Joab cum fratre Abiſai perſequens Sebam, in via occidit Amaſam, 8. Ab obſidione Abelæ, miſſo Sebæ per murum capite, diſcedit, 16.

1. ACcidit quoque *b* ut ibi eſſet vir Belial *c*, nomine Seba, filius Bochri, vir Jemineus *d*, & cecinit buccina *e*, & ait: Non eſt nobis pars in David, neque hæreditas in filio Iſai; revertere in tabernacula tua Iſrael.

2. Et ſeparatus eſt omnis Iſrael a David, ſecutusque eſt Seba filium Bochri; viri autem Juda adhæſerunt regi ſuo, a Jordane usque Jeruſalem.

3. Cumque veniſſet rex in domum ſuam in Jeruſalem, tulit decem mulieres concubinas, quas dereliquerat ad cuſtodiendam domum, & tradidit eas in cuſtodiam *f*, alimenta eis præbens; & non eſt ingreſſus ad eas *g*, ſed erant clauſæ usque in diem mortis ſuæ in viduitate viventes.

4. Dixit autem rex Amaſæ: Convoca mihi omnes viros Juda in diem tertium, & tu adeſto præſens.

5. Abiit ergo Amaſa, ut convocaret Judam, & moratus eſt extra placitum *h*, quod ei conſtituerat rex.

6. Ait autem David ad Abiſai: Nunc magis afflicturus eſt nos Seba filius Bochri, quam Abſalon; tolle igitur ſervos domini tui *i*, & perſequere eum, ne forte inveniat civitates munitas, & effugiat nos.

7. Egreſſi ſunt ergo cum eo viri Joab, Cerethi quoq; & Phelethi; & omnes robuſti exierunt de Jeruſalem ad perſequendũ Seba filiũ Bochri.

a Hebr. & Chald. ſpreviſti me.

b Eodem anno M. 2981. Ant. Chr. 1023.

c Improbus.

d De tribu Benjamin.

e ſc. ut ſedaret tumultum & attentis loqueretur.

f velut carcere clauſit.

g quia cum Abſalon rem habuerant.

h ſc. tempus

i meos, ſc. ſtipendiarios milites.

8. Cumque illi eſſent juxta lapidem grandem, qui eſt in Gabaon, Amaſa veniens occurrit eis. Porro Joab veſtitus erat tunica ſtricta ad menſuram habitus *a* ſui, & deſuper accinctus gladio dependente usque ad ilia, in vagina, qui fabricatus levi motu egredi poterat, & percutere.

a Hebr. veſtimenti ſui.

9. Dixit itaque Joab ad Amaſam: Salve mi frater. *b* Et tenuit manu dextera mentum Amaſæ, quaſi oſculans eum.

b 3. Reg. 2. 5.

10. Porro Amaſa non obſervavit gladium, quem habebat Joab, qui percuſſit eum in latere, & effudit inteſtina ejus in terram, nec ſecundum vulnus appoſuit, & mortuus eſt. Joab autem, & Abiſai frater ejus, perſecuti ſunt Seba filium Bochri.

11. Interea quidam viri, cum ſtetiſſent juxta cadaver Amaſæ, de ſociis Joab, dixerunt: Ecce, qui eſſe voluit pro Joab comes David.

12. Amaſa autem conſperſus ſanguine, jacebat in media via. Vidit hoc quidam vir, quod ſubſiſteret omnis populus ad videndum eum, & amovit Amaſam de via in agrum, operuitque eum veſtimento, ne ſubſiſterent transeuntes propter eum.

13. Amoto ergo illo de via, tranſibat omnis vir ſequens Joab ad perſequendum Seba filium Bochri.

14. Porro ille tranſierat per omnes tribus Iſrael in Abelam, & Bethmaacha; omnesque viri electi *c* congregati fuerant ad eum.

c Hebr Bermi, ſc. loci illius.

15. Venerunt itaque, & oppugnabant eum in Abela, & in Betmaacha; & circumdederunt munitionibus civitatem, & obſeſſa eſt urbs; omnis autem turba, quæ erat cum Joab, moliebatur deſtruere muros.

16. Et exclamavit mulier ſapiens de civitate: Audite, audite, dicite Joab: Appropinqua huc, & loquar tecum.

17. Qui cum acceſſiſſet ad eam, ait illi: Tu es Joab? Et ille reſpondit: Ego. Ad quem ſic locuta eſt: Audi ſermones ancillæ tuæ. Qui reſpondit: Audio.

18. Rurſumque illa: Sermo, inquit, dicebatur in veteri proverbio: Qui interrogant, interrogent in Abela; & ſic perficiebant.

19. Nonne ego *d* ſum, quæ reſpondeo veritatem in Iſrael, & tu quæris ſubvertere civitatem, & evertere matrem *e* in Iſrael? Quare præcipitas *f* hæreditatem Domini?

d Urbs Abela abundans viris ſapientiſſimis, academia celeberrima, & quaſi commune Iſraelis oraculum.

e 70. metropolin.

f Hebr. diſſipas.

20. Reſpondensque Joab, ait: Abſit, abſit hoc a me; non præcipito, neque demolior.

21. Non

8. A gdy byli u kámieniá wielkiego, ktory ieſt w Gábáon, Amázá idąc zábieżał im. A Joáb miał ná ſobie ćiáſną ſzátę według miáry kſztáłtu ſwego, á ná nię przypaſał miecz, ktory wiśiał aż do lędźwi w poſzwách, ktory ſpráwiony máłym ruſzeniem mogł bydź dobyty y uderzyć.

9. Rzekł tedy Joáb do Amázy: Witay bráćie moy. Ujął práwą ręką podgárdłek Amázy, iákoby go cáłuiąc.

10. Lecz Amázá nie obaczył mieczá, ktory miał Joáb, ktory go w bok uderzył y wylał trzewá iego ná źiemię, áni wtorey ány przydał, y umárł. A Joáb y Abizái brát iego gonili Sebę ſyná Bochry.

11. W tym niektorzy mężowie z towárzyſzow Joábowych ſtánąwſzy nád ćiáłem Amázy, rzekli: Oto, ktory chćiał bydź miáſto Joábá towárzyſzem Dawidowym.

12. Lecz Amázá pokrwáwiony leżał ná ſrzod drogi. Uyźrzał to ktoryś mąż, że ſię záſtánáwiał wſzytek lud, áby go oglądał, y zniosł Amázę z drogi ná pole; y nákrył go odźienim, áby ſię nie záſtánawiáli miiáiący dla niego.

13. A ſkoro go źięto z drogi, miiał káżdy mąż idąc zá Joábem ná pogonią Seby ſyná Bochry.

14. Lecz on przeſzedł był przez wſzytkie pokoleniá Izráel do Abelá y Bethmááchá; y wſzyſcy mężowie przebráni, zbiegli ſię do niego.

15. Przyſzli tedy y dobywáli go w Abelu y w Bethmááchá, y obtoczyli ſzáńczámi miáſto, y oblężone ieſt miáſto; á wſzytek lud, ktory był z Joabem, uśiłował obálić mury.

16. Y záwołálá niewiáſtá mądra z miáſtá: Słucháyćie, ſłucháyćie, rzeczćie Joábowi; Przyſtąp ſię ſám, á rozmowię ſię ztobą.

17. Ktory gdy przyſtąpił do niey, rzekłá mu: Tyś ieſt Joáb? A on odpowiedźiał: Ia. Do ktorego ták rzekłá: Poſłuchay ſłow ſłużebnice twoiey. Odpowiedźiał: Słucham.

18. Y záś oná: Mawiáno więc pry w ſtárey przypowieśći: Ktorzy ſię pytáią, niech ſię pytáią w Abelá; y ták dokonywáli.

19. Azam ia nie ieſt, ktora opowiádam prawdę w Izráelu, á ty uśiłuieſz wywroćić miáſto, y zburzyć mátkę w Izráelu? Czemu obalaſz dźiedźictwo Páńſkie?

20. Odpowiedźiał Joáb: Nie dáy, nie dáy mi tego Boże, nie obałam, áni burzę.

21. Nie

21. Nie ták ſię rzecz ma; ále człowiek z gory Ephráim Sebá ſyn Bochry przezwiſkiem, podnioſł rękę ſwoię ná krolá Dawidá; wydáyćie onego ſámego, á odćiągniem od miáſtá. Y rzekłá niewiáſtá do Joábá: Oto głowę iego zrzucą do ćiebie z muru.

22. A ták przyſzłá do wſzytkiego ludu, y mądrze do nich mowiłá; ktorzy ućiętą głowę Seby ſyná Bochry zrzućili do Joábá. A on zátrąbił w trąbę, y odćiągnęli od miáſtá káżdy do namiotu ſwego; á Joáb wroćił ſię do Jeruzálem do krolá.

23. Był tedy Joáb nádewſzytkim woyſkiem Izráelſkim; á Bánáiás ſyn Joiády nád Cerethczyki y Phelethczyki;

24. Adurám lepak nád pobory, á Jozáphát ſyn Ahilud kánclerzem.

25. A Siwá piſárzem; Sádok záśię y Abiáthár, kápłani.

26. A Irá Jáiritczyk był kápłanem Dawidowym.

21. Non ſic ſe habet res; ſed homo de monte Ephraim Seba, filius Bochri cognomine, levavit manum ſuam contra regem David; tradite illum ſolum, & recedemus a civitate. Et ait mulier ad Joab: Ecce caput ejus mittetur ad te per murum.

22. Ingreſſa eſt ergo ad omnem populum, & locuta eſt eis ſapienter; qui abſciſſum caput Seba filii Bochri projecerunt ad Joab. Et ille cecinit tuba, & receſſerunt ab urbe, unusquisque in tabernacula ſua; Joab autem reverſus eſt Jeruſalem ad regem.

23. Fuit *a* ergo Joab ſuper omnem exercitum Iſrael; Banaias autem filius Joiadæ ſuper Cerethæos & Phelethæos.

a ſupr. 8. 16.

24. Aduram vero ſuper tributa; porro Joſaphat filius Ahilud, á commentariis.

25. Siva autem, ſcriba; Sadoc vero, & Abiathar, ſacerdotes.

26. Ira autem Jairites erat ſacerdos *b* David.

b Chaldaice princeps, h. e. maxime familiaris & inter primos miniſtros.

ROZDZIAŁ XXI.

Czáſu Krolá Dawidá był głod trzy látá, iż Saul złamał przymierze Gabaonitom; dla tego ná prozbę ich śiedm mężow, oprocz Miphibozetha, z rodu Saulowego ukrzyżowáno; potym ich ćiáłá pochowáno z kośćimi Saulowemi. Opiſuie czterzy woyny Dawidowe z Philiſtyny.

1. STał ſię też głod zá dni Dawidowych trzy látá uſtawicznie; y rádźił ſię Dawid wyroku Páńſkiego. Y rzekł Pan: Dla Saulá, y dla domu iego krwáwego, iż pobił Gábáonczyki.

2. Tedy záwoławſzy krol Gábáonczykow, rzekł do nich: (A Gábáonczycy nie bylić z ſynow Izráelowych, ále byli oſtawki Amorrheyczykow ;bo im przyśięgli byli ſynowie Izráelowi, á Saul chćiał ie wybić z zápálczywośći,iákoby dla ludu Izráelſkiego y Judſkiego.)

3. Rzekł tedy Dawid do Gábáończykow: Co wam uczynię? á ktore będźie wáſze oczyśćienie, żebyśćie błogoſłáwili dźiedźictwu Páńſkiemu?

4. Y rzekli mu Gábáonczykowie: Nie mamy ſporu o ſrebro y złoto; ále przećiw Saulowi, y przećiw domowi iego; áni chcemy żeby był zábit człowiek z Izráelá. Do ktorych krol rzekł: Coż tedy chcećie, żebych wam uczynił?

CAPUT XXI.

Immiſſa propter Saulis in Gabaonitas peccatum fame triennali, 1. Ad illorum petitionem David Saulis reliquias præter Miphiboſeth tradit, ut crucifigerentur, 7. Quarum oſſa jubet ſepulturæ tradi, 12. Narrantur quatuor bella David adverſus Philiſtæos, 15.

1. FActa eſt *quoque fames in diebus David tribus annis jugiter; & conſuluit David oraculum Domini. Dixitque Dominus: Propter Saul, & domum ejus ſanguinum *c*, quia occidit Gabaonitas.

* Anno M. 2983. Ant. Chr. 1021.

c homicidam.

2. Vocatis ergo Gabaonitis, rex dixit ad eos (Porro Gabaonitæ non erant de filiis Iſrael, ſed reliquiæ Amorrhæorum; filii quippe Iſrael juraverant *d* eis, & voluit Saul percutere eos zelo *e*, quaſi pro filiis Iſrael & Juda.)

d Joſ. 9. 6.
e ſc. non ſecundum ſcientiam.

3. Dixit ergo David ad Gabaonitas: Quid faciam vobis? & quod erit veſtri piaculum, *f* ut benedicatis *g* hæreditati Domini?

f i. quo expietur peccatum in vos commiſſum.
g i. bene precantes.

4. Dixeruntque ei Gabaonitæ: Non eſt nobis ſuper argento, & auro quæſtio; ſed contra Saul, & contra domum ejus; neque volumus, ut interficiatur homo de Iſrael. Ad quos rex ait; Quid ergo vultis, ut faciam vobis?

5. Qui dixerunt regi: Virum, qui attrivit nos, & oppreſſit inique, ita delere debemus, ut ne unus quidem reſiduus ſit de ſtirpe ejus in cunctis finibus Iſrael.

6. Dentur *a* nobis ſeptem viri de filiis ejus, ut crucifigamus eos Domino *b* in Gabaa Saul, quondam electi Domini. Et ait rex: Ego dabo.

a ſc. ſaltem.
b ad placandum Dominum.

7. Pepercitque *c* rex Miphiboſeth filio Jonathæ filii Saul propter jusjurandum Domini, quod fuerat inter David, & inter Jonatham filium Saul.

c 1. Reg. 18. 3.

8. Tulit itaque rex duos filios Respha filiæ Aia, quos peperit Saul, Armoni, & Miphiboſeth; & quinque filios Michol *d* filiæ Saul, quos genuerat Hadrieli filio Berzellai, qui fuit de Molathi.

d ſc. adoptivos, ſed naturales ſororis Merob. v. Sa.

9. Et dedit eos in manus Gabaonitarum; qui crucifixerunt eos in monte coram Domino; & ceciderunt hi ſeptem ſimul occiſi in diebus meſſis primis, incipiente meſſione hordei *e*.

e Anno M. 2986. Ant. Chr. 1018.

10. Tollens autem Respha filia Aia cilicium, ſubſtravit ſibi ſupra petram *f*, ab initio meſſis, donec ſtillaret aqua *g* ſuper eos de cœlo; & non dimiſit aves lacerare eos per diem, neque beſtias per noctem.

f ut illic manens oraret, & Deum placaret.
g ob cujus inopiam fames acciderat.

11. Et nuntiata ſunt David, quæ fecerat Respha, filia Aia, concubina Saul.

12. Et abiit David, & tulit oſſa Saul, & oſſa Jonathæ filii ejus a viris Jabes Galaad, & qui furati fuerant ea de platea Bethſan *h*, in qua ſuſpenderant eos Philiſthiim, cum interfeciſſent Saul in Gelboe;

h 1. Reg. 31. 12.

13. Et aſportavit inde oſſa Saul, & oſſa Jonathæ filii ejus; & colligentes oſſa eorum, qui affixi fuerant,

14. Sepelierunt ea cum oſſibus Saul, & Jonathæ filii ejus in terra Benjamin, in latere *i*, in ſepulchro Cis patris ejus; feceruntque omnia, quæ præceperat rex, & repropitiatus eſt Deus terræ poſt hæc.

i nomen eſt loci. Sa.

15. Factum eſt autem rurſum prælium Philiſthinorum adverſum Iſrael, & deſcendit David, & ſervi ejus cum eo, & pugnabant contra Philiſthiim. Deficiente *k* autem David,

k viribus deſtituto

16. Jesbibenob, qui fuit de genere Arapha *l*, cujus ferrum haſtæ *m* trecentas uncias appendebat, & accinctus erat enſe novo, niſus eſt percutere David

l i. Gigantum
m 1. Reg. 17. 7.

17. Præſidioque ei fuit Abiſai filius Saruiæ, & percuſſum Philiſthæum interfecit. Tunc jura

5. Ktorzy odpowiedźieli krolowi: Mężá, ktory nas ſtárł, y ſtłumił nieſpráwiedliwie, ták wygládźić mamy, żeby áni ieden nie zoſtał z rodu iego we wſzech gránicách Izráelſkich.

6. Niech nam dádzą śiedmi mężow z ſynow iego, że ie ukrzyżuiemy Pánu w Gábáá Saulá, niegdy wybránego Páńſkiego. Y rzekł krol: Ia wydam.

7. Y zfolgował krol Miphibozethowi ſynowi Jonáthy ſyná Saulowego, dla przyśięgi Páńſkiey, ktora byłá między Dawidem á między Jonáthą ſynem Saulowym.

8. A ták wźiął krol dwu ſynow Reſphy corki Aie, ktore urodźiłá Saulowi, Armoni, y Miphibozethá; y pięći ſynow Michol corky Saulowey, ktore byłá urodźiłá Hádrielowi ſynowi Berzellai, ktory był z Molátá,

9. Y dał ie w ręce Gábáonczykow; ktorzy ie ukrzyżowáli ná gorze przed Pánem; y legli ći śiedm poſpołu zámordowáni w pierwſze dni żniwá, gdy ſię poczynało żniwno ięczmieniá.

10. Lecz Reſphá corká Aia wźiąwſzy włośiennicę roſpoſtárłá ią pod śię ná ſkále od początku żniwá, áżby ná nie kropiłá wodá z niebá, y nie dopuśćiłá ich ptakom drápáć w dnie áni zwierzom w nocy.

11. Y powiedźiano Dawidowi co czyniłá Reſphá corká Aiá nałożnicá Sáulowá.

12. Y ſzedł Dawid, y wźiął kośći Saulowe, y kośći Jonáthy ſyná iego od mężow Jabes Galáád, ktorzy ie byli ukrádli z ulice Bethſan, gdźie ie byli záwieśili Philiſtynowie, gdy zábili Saulá ná Gelboe;

13. Y wźiął z támtąd kośći Saulowe y kośći Jonáthy ſyná iego; á zebrawſzy kośći onych, ktorzy byli ukrzyżowáni,

14. Pogrzebli ie z kośćiámi Saulá, y Jonáthy ſyná iego w źiemi Beniámin w boku, w grobie Cis oycá iego; y uczynili wſzytko, co krol roſkazał, y złutował ſię znowu potym Bog nád źiemią.

15. Y byłá záśię woyná Philiſtynow przećiw Izráelowi, y iáchał Dawid, y ſłudzy iego z nim, y bili ſię z Philiſtyny. A gdy uſtawał Dawid.

16. Jezbibenob, ktory był z rodu Aráphá, ktorego oſczepu żelázo trzy ſtá łotow ważyło, á był nowym mieczem przepáſány, uśiłował zábić Dawidá.

17. Ale go rátował Abiſái ſyn Sárwiiey, y rániwſzy Philiſtyná zábił. Przyśięgli tedy mężowie

żowie Dawidowi, mowiąc: Iuż z námi nie wyiedźieſz ná woynę, ábyś nie zgáśił świece Izráel.

18. Wtora też woyná byłá w Gobie z Philiſthyny; tedy zábił Sobochái z Huſathy, Sáphá z rodu Aráphá z rodzaiu Obrzymow.

19. Trzećia też woyná byłá w Gobie z Philiſthyny, ná ktorey zábił Bogdan ſyn Láſu Háftarczyk Bethlehemitczyk Goliathá Gethey-czyká, ktorego oſczepu drzewo było iáko nawoy tkácki.

20. Czwarta woyná byłá w Geth; ná ktorey był mąż wyſoki, ktory miał po ſześći pálcow u rąk y u nog, to ieſt dwá dźieśćiá y cztery, á był z rodu Aráphá.

21. Y bluźnił Izráelá; á zábił go Jonáthán ſyn Sámáá brátá Dawidowego.

22. Ci czterzey urodźili ſię z Aráphá w Geth, y upádli od ręki Dawidowey y ſług iego.

ROZDZIAŁ XXII.

Pieśń Dawidowá, ktorą Pánu Bogu dźięki dáie zá ſwe wyſwobodzenie od wſzech nieprzyiaćioł.

1. DAwid záś mowił Pánu ſłowá tey pieśni, w on dźień, gdy go wybáwił Pan z ręki wſzytkich nieprzyiaćioł iego, y z ręki Saulowey,

2. Y rekł: Pan ſkálá moiá, y śiłá moiá, y zbawićiel moy.

2. Bog mocny moy, będę w nim ufał; tarcz moiá y rog zbáwienia mego; wywyſzácz moy, y ućieczka moiá; zbáwićiel moy, od nieprawośći wybáwiſz mię.

4. Chwálebnego będę wzywał Páná, á od nieprzyiáćioł moich wybáwion będę.

5. Bo ogárnęły mię ſkruſzenia śmierći; potoki Beliál przeſtráſzyły mię.

6. Powrozy piekielne obtoczyły mię; uprzedźiły mię śidłá śmierći.

7. W utrapieniu moim będę wzywał Páná, y záwołam do Bogá mego; á wyſłuchá z kośćiołá ſwego głos moy, á wołánie moie przyidźie do uſzy iego.

8. Wzruſzyłá ſię y zádrzáłá źiemiá; fundámenty gor zátrzęſły ſię, y rozbiły, iż ſię rozgniewał ná nie.

9. Wyſtąpił dym z nozdrzy iego, á ogień z uſt iego pożrze; węgle ſię roſpaliło od niego.

juraverunt viri David, dicentes: Jam non egredieris nobiſcum in bellum, ne extinguas lucernam *a* Iſrael.

18. Secundum *b* quoque bellum fuit in Gob contra Philiſthæos; tunc percuſſit Sobochai de Huſati, Saph de ſtirpe Arapha, de genere gigantum.

19. Tertium quoque fuit bellum in Gob contra Philiſthæos, in quo percuſſit Adeodatus filius Saltus *c* polymitarius *d* Bethlehemites Goliath Gethæam *e*, cujus haſtile haſtæ erat quaſi liciatorium texentium.

20. Quartum bellum fuit in Geth; in quo vir fuit excelſus, qui ſenos in manibus pedibusque habebat digitos, id eſt, viginti quatuor, & erat de origine Arapha.

21. Et blaſphemavit Iſrael; percuſſit autem eum Jonathan filius Samaa fratris David.

22. Hi quatuor nati ſunt de Arapha *f* in Geth, & ceciderunt in manu David, & ſervorum ejus.

CAPUT XXII.

Canticum gratiarum actionis David pro ſua ab omnibus inimicis liberatione.

1. LOcutus eſt autem David Domino verba carminis hujus *g*, in die, qua liberavit eum Dominus de manu omnium inimicorum ſuorum, & de manu Saul,

2. Et ait: Dominus petra mea, & robur meum, & ſalvator meus.

3. Deus fortis meus, ſperabo in eum; ſcutum meum, & cornu ſalutis meæ; elevator meus, & refugium meum; ſalvator meus, de iniquitate liberabis me.

4. Laudabilem *h* invocabo Dominum; & ab inimicis meis ſalvus ero.

5. Quia circumdederunt me contritiones mortis; torrentes Belial terruerunt me.

6. Funes inferni *i* circumdederunt me; prævenerunt *k* me laquei mortis.

7. In tribulatione mea invocabo Dominum, & ad Deum meum clamabo; & audiet de templo ſuo vocem meam, & clamor meus veniet ad aures ejus.

8. Commota eſt, & contremuit terra; fundamenta montium concuſſa ſunt, & conquaſſata, quoniam iratus eſt eis.

9. Aſcendit fumus de naribus ejus, & ignis de ore ejus vorabit; carbones ſuccenſi ſunt ab eo.

a i gloriam & ſplendorem.
b 1. Par. 20. 4.
c ponitur nomen appellativum pro proprio.
d tinctor variis coloribus.
e fratrem ſi non ſanguine ſaltem robore Goliathum alterum 1. Par. c. 20.
f matre Gigantum. Tirin.
g nota, unum & eumdem Pſalmum etiam in Hebræo variare; nempe Spiritus Sanctus eumdem ſenſum varie ſolet exprimere Vide Pſalmum 17.
h Pſalm. 17. 4
i ad infernum trahentes.
k Alii implicaverunt.

10. Inclinavit cœlos, & deſcendit; & caligo ſub pedibus ejus.

11. Et aſcendit ſuper Cherubim, & volavit & lapſus eſt *a* ſuper pennas venti.

12. Poſuit tenebras in circuitu ſuo latibulum; cribrans aquas de nubibus cœlorum.

13. Præ fulgore in conſpectu ejus, ſuccenſi ſunt carbones ignis.

14. Tonabit de cœlo Dominus; & excelſus dabit vocem ſuam.

15. Miſit ſagittas, & diſſipavit eos; fulgur, & conſumpſit eos.

16. Et apparuerunt effuſiones *b* maris, & revelata ſunt fundamenta orbis, ab increpatione Domini, ab inſpiratione ſpiritus furoris ejus.

17. Miſit de excelſo, & aſſumpſit me; & extraxit me de aquis multis.

18. Liberavit me ab inimico meo potentiſſimo, & ab his, qui oderant me; quoniam robuſtiores me erant.

19. Prævenit me in die afflictionis meæ, & factus eſt Dominus firmamentum meum.

20. Et eduxit me in latitudinem *c*; liberavit me, quia complacui ei.

21. Retribuet mihi Dominus ſecundum juſtitiam meam; & ſecundum munditiam manuum mearum reddet mihi.

22. Quia cuſtodivi vias Domini, & non egi impie, a Deo meo *d*.

23. Omnia enim judicia *e* ejus in conſpectu meo; & præcepta ejus non amovi á me.

24. Et ero perfectus cum eo; & cuſtodiam me ab iniquitate mea.

25. Et reſtituet mihi Dominus ſecundum juſtitiam meam; & ſecundum munditiam manuum mearum, in conſpectu oculorum ſuorum.

26. Cum ſancto ſanctus eris; & cum robuſto *f* perfectus.

27. Cum electo electus eris; & cum perverſo perverteris *g*.

28. Et populum pauperem ſalvum facies; oculisque tuis excelſos humiliabis.

29. Quia tu lucerna mea Domine; & tu, Domine, illuminabis tenebras meas.

30. In te enim curram accinctus; in Deo meo tranſiliam murum.

31. Deus, immaculata via ejus, eloquium Domini igne examinatum; ſcutum eſt omnium ſperantium in ſe.

32. Quis

a 70. apparuit. Hebr. viſus eſt.

b i. profunditates.

c viam latam & ſecuram.

d ſc. deficiens.

e inſtituta.

f i. perfecto.

g i. tractabis, ut ejus perverſitas meretur.

10. Nákłonił niebios y ſtąpił; á mgłá pod nogámi iego.

11. Y wśiadł ná Cherubimy y latał; y puśćił ſię ná ſkrzydłách wiátrowych.

12. Położył ćiemność około śiebie táynikiem; cedząc wody z obłokow niebieſkich.

13. Od bláſku przed oczymá iego roſpaliło ſię węgle ogniſte.

14. Zágrzmi Pan z niebá, á Nawysſzy ſwoy głos wypuśći.

15. Wypuśćił ſtrzały y roſproſzył ie; błyſkáwice, y poráźił ie.

16. Y okázáły ſię wylania morſkie, y odkryły ſię fundámenty świátá od fukánia Páńſkiego, o tchnienia duchá zápálczywośći iego.

17. Spuśćił z wyſokośći, á uchwyćił mię; y wyrwał mię z wod wielkich.

18. Wybáwił mię od nieprzyiaćielá mego bárzo potężnego, y od tych, ktorzy mię w nienawiśći mieli; bo byli mocnieyſzy nád mię.

19. Uprzedźił mię w dźień utrapienia mego y ſtał ſię Pan twierdzą moią.

20. Y wywiodł mię ná przeſtrzeńſtwo; wybáwił mię, żem ſię mu upodobał.

21. Odda mi Pan według ſpráwiedliwośći moiey; y według czyſtośći rąk moich odda mi.

22. Bom ſtrzegł drog Páńſkich; y nie czyniłem niezbożnie od Bogá mego.

23. Wſzytkie bowiem ſądy iego przed oblicznośćią moią; á przykazánia iego nie odrzućiłem od śiebie.

24. Y będę doſkonáłym z nim; y będę ſię ſtrzegł niepráwośći moiey.

25. Y odda mi Pan według ſpráwiedliwośći moiey; y według czyſtośći rąk moich przed oblicznośćią oczu ſwych.

26. Z świętym święty będźieſz, á z mocnym, doſkonáły.

27. Z wybránym wybrány będźieſz; á z przewrotnym przewrotny ſię ſtánieſz.

28. Y lud ubogi zbáwiſz; á oczymá twymy wyſokie poniżyſz.

29. Boś ty świecá moiá Pánie; y ty Pánie oświećiſz ćiemnośći moie.

30. Bo przez ćię pobieżę przepáſány; w Bogu moim przeſkoczę mur.

31. Bog, niezmázána drogá iego, ſłowá Páńſkie ogniem doświádczone; tarczą ieſt wſzytkich w nim ufáiących.

32. Ktoż

32. Ktoż ieſt Bogiem oprocz Pána; á kto mocnym oprocz Bogá náſzego?

33. Bog, ktory mię opaſał mocą; y wyrownał doſkonáłą drogę moię.

34. Zrownywáiąc nogi moie z ieleńmi, á ná wyżynách moich ſtánowiąc mię.

35. Ucząc ręce moie do boiu, y ſkłádáiąc iáko łuk miedźiány rámioná moie.

36. Dałeś mi tarcz zbáwienia twego; á ćichość twoiá rozmnożyłá mię.

37. Rozſzerzyſz kroki moie podemną; y nie oſłábieią koſtki moie.

38. Będę gonił nieprzyiaćioły moie, y ſkruſzę; á nie wrocę ſię, áż ie wytrácę.

39. Wyniſzczę ie, y połamię, że nie powſtáną; upádną pod nogámi moimi.

40. Przepáſałeś mię mocą ku bitwie; náchyliłeś ſprzećiwiáiące mi ſię, pod mię.

41. Nieprzyiaćioły moie obroćiłeś mi tyłem; nienawidzących mię, y wygubię ie.

42. Będą wołáli, á nie będźie, ktoby wybáwił, do Páná, á nie wyſłucha ich.

43. Wygłádzę ie iáko proch źiemie; iáko błoto ná ulicách zetrę ie, y pokruſzę.

44. Wybáwiſz mię od ſprzećiwnośći ludu mego; ſtrzedź mię będźieſz ná głowę narodow; lud, ktorego nie znam, ſłużyć mi będźie.

45. Synowie obcy ſprzećiwią mi ſię, ſłuchániem uchá będą mi poſłuſzni.

46. Synowie obcy ſpłynęli, y ſkurczą ſię w ućiſkách ſwoich.

47. Zywie Pan, y błogosłáwiony Bog moy; y będźie podwyſzon Bog mocny zbáwienia mego.

48. Boże, ktory mi dáieſz pomſty, y obalaſz narody pod mię.

49. Ktory mię wywodźiſz od nieprzyiaćioł moich, y od ſprzećiwiáiących mi ſię podwyſzaſz mię; od męża nieſpráwiedliwego wybáwiſz mię.

50. Przetoż będę Pánie wyznawał między národy; á imieniowi twemu będę śpiewał.

51. Wielmożący wybáwienia Kroá ſwego, y czyniący miłośierdźie pomázáńcowi ſwemu Dawidowi, y naśieniu iego ná wieki.

32. Quis eſt Deus præter Dominum; & quis fortis præter Deum noſtrum?

33. Deus, qui accinxit me fortitudine; & complanavit *a* perfectam viam meam.

34. Coæquans pedes meos cervis, & ſuper excelſa mea ſtatuens me.

35. Docens *b* manus meas ad prælium, & componens quaſi arcum æreum brachia mea.

36. Dediſti mihi clypeum ſalutis tuæ; & manſuetudo tua multiplicavit me.

37. Dilatabis greſſus meos ſubtus me; & non deficient tali mei.

38. Perſequar inimicos meos, & conteram; & non convertar, donec conſumam eos.

39. Conſumam eos, & confringam, ut non conſurgant; cadent ſub pedibus meis.

40. Accinxiſti me fortitudine ad prælium; incurvaſti reſiſtentes mihi ſubtus me.

41. Inimicos meos dediſti mihi dorſum *c*; odientes me, & diſperdam eos.

42. Clamabunt & non erit, qui ſalvet, ad Dominum, & non exaudiet eos.

43. Delebo eos, ut pulverem terræ; quaſi lutum platearum comminuam eos, atque confringam.

44. Salvabis me a contradictionibus populi mei; cuſtodies me in caput Gentium; populus, quem ignoro, ſerviet mihi.

45. Filii alieni reſiſtent mihi, auditu auris obedient *d* mihi.

46. Filii alieni defluxerunt, & contrahentur in anguſtiis ſuis.

47. Vivit Dominus, & benedictus Deus meus; & exaltabitur Deus fortis ſalutis meæ.

48. Deus qui das vindictas mihi, & dejicis populos ſub me;

49. Qui educis me ab inimicis meis, & a reſiſtentibus mihi elevas me; *e* a viro iniquo liberabis me.

50. Propterea *f* confitebor *g* tibi Domine in gentibus; & nomini tuo cantabo.

51. Magnificans ſalutes regis ſui, & faciens miſericordiam Chriſto ſuo David, & ſemini ejus in ſempiternum.

a expeditam reddidit.
b Pſalm 143. 1.
c feciſti terga vertere.
d Poſtea & ſervient
e Pſal. 17. 49.
f Rom. 15. 9.
g Laudes & gratias dicam.

ROZDZIAŁ XXIII.

Oſtátnie ſłowá Dawidowe; Trze mocarze iego przednieyſzy; y ſpiſek zacnych a záwołánych mężow iego.

CAPUT XXIII.

Verba noviſſima David, 1. Tres Davidis heroes fortiſſimi, 1. Catalogus virorum ipſius illuſtrium, 24.

1. HÆć autem ſunt verba David noviſſima *a*. Dixit David filius Iſai: Dixit vir, cui conſtitutum eſt de Chriſto Dei Jacob, *b* egregius Pſaltes Iſrael;

2. Spiritus Domini locutus eſt per me, & ſermo ejus per linguam meam.

3. Dixit Deus *c* Iſrael *d* mihi, locutus eſt fortis Iſrael, Dominator hominum, juſtus dominator *e* in timore Dei.

4. Sicut lux auroræ, oriente ſole, mane abſque nubibus rutilat *f*, & ſicut pluviis germinat herba de terra.

5. Nec tanta eſt domus mea apud Deum, ut pactum æternum iniret mecum, firmum in omnibus atque munitum. Cuncta enim ſalus mea, & omnis voluntas; nec eſt quidquam ex ea, quod non germinet.

6. Prævaricatores autem quaſi ſpinæ evellentur univerſi; quæ non tolluntur manibus.

7. Et ſi quis tangere voluerit eas, armabitur ferro & ligno lanceato, igneque ſuccenſæ comburentur usque ad nihilum.

8. Hæc *g* nomina fortium David. Sedens in cathedra *h* ſapientiſſimus princeps inter tres, ipſe eſt quaſi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno.

9. Poſt hunc, Eleazar filius patrui ejus Ahohites inter tres fortes, qui erant cum David, quando exprobraverunt Philiſthiim, & congregati ſunt illuc in prælium.

10. Cumque aſcendiſſent viri Iſrael, ipſe ſtetit & percuſſit Philiſthæos, donec deficeret manus ejus, & obrigeſceret cum gladio; fecitque Dominus ſalutem magnam in die illa; & populus, qui fugerat, reverſus eſt ad cæſorum ſpolia detrahenda.

11. Et poſt hunc, Semma filius Age de Arari; & congregati ſunt Philiſthiim in ſtatione; erat quippe ibi ager lente plenus. Cumque fugiſſet populus a facie Philiſthiim,

12. Stetit ille in medio agri, & tuitus eſt eum; percuſſitque Philiſthæos; & fecit Dominus ſalutem magnam:

13. Nec non & ante deſcenderant tres *i*, qui erant principes inter triginta, & venerant tempore meſſis ad David in ſpeluncam Odollam; caſtra autem Philiſthinorum erant poſita in Valle gigantum.

14. Et David erat in præſidio; porro ſtatio Philiſthinorum tunc erat in Bethlehem.

15. Deſideravit ergo David, & ait; O ſi quis

a ſc. poſt Pſalmos.
b Actor. 1. 30.
c Spiritus Sanctus.
d quem colit Iſrael.
e Chald. juſte dominabitur Meſſias.
f ſc. ſic erit regnum meum.
g 1. Par. 11. 10.
h ponitur nomen appellativum & res ſignificata pro nomine viri proprio, quod erat Jesbaam filius Hachamoni, ut vocatur 1. Par. 11. v. 11.
i i. diverſi Sa. vel iidem nempe Jesbaam, Eleazar & Semma.

1. Y Te ſą ſłowá Dawidowe oſtateczne. Rzekł Dawid ſyn Izái: Rzekł mąż, ktoremu poſtanowiono o pomázáńcu Bogá Jákob, oſobliwy śpiewak Izráelſki.

2. Duch Páńſki mowił przez mię, á mowá iego przez ięzyk moy.

3. Rzekł Bog Izráelſki ku mnie, mowił Mocny Izráelſki, Pánuiący nád ludźmi, ſpráwiedliwy pánuiący w boiáźni Bożey.

4. Iáko świátłość zorze, gdy ſłońce wſchodźi, ráno bez obłokow świeći, á iáko dżdżem wypuſcza ſię trawá z źiemie.

5. Ani ták wielki ieſt dom moy u Bogá, żeby przymierze wieczne zemną uczynił, utwierdzone we wſzem, y obwárowáne. Wſzytko bowiem zbáwienie moie y wſzyſtká wola; y niemaſz niczego z niey, coby nie roſło.

6. A przeſtępcy iáko ćiernie wyrwáni będą wſzyſcy; ktorego nie biorą rękomá.

7. A ieſli ſię go kto będźie chćiał dotknąć, przyzbroi ſię żelázem, y drewnem oſczepiſtym, y ogniem zápalone zgoráią áż do ſczętu.

8. Te imioná mocarzow Dawidowych. Siedzący ná ſtolicy namędrſzy przednieyſzy między trzemá, on ieſt iáko naſubtelnieyſzy robaczek w drzewie, ktory ośm ſet poráził iednym nátárćiem.

9. Po nim Eleázár ſyn ſtryiá iego Ahohitczyk między trzemá mocarzámi, ktorzy byli z Dawidem, gdy urągáli Philiſtynom, y zebráli ſię tám byli ku bitwie.

10. A gdy wyćiągnęli mężowie Izráelſcy, ten ſtał y bił Philiſtyny áż uſtáłá ręká iego, y zdrętwiáłá z mieczem; y uczynił Pan zbáwienie wielkie dniá onego; y lud, ktory był ućiekł, wroćił ſię zbieráć korzyśći pobitych.

11. A po tym Semmá ſyn Age z Aráry; y zebráli ſię Philiſtynowie ná ſtánowiſku; było bowiem tám pole pełne ſzocewice. A gdy lud ućiekał przed Philiſtyny,

12. Stánął on ná śrzod polá, y obronił go, y pobił Philiſtyny; y uczynił Pan zbáwienie wielkie.

13. A przedtym też wyſzli byli trzey, ktorzy byli przednieyſzy między trzydźieśćią, y przyſzli czáſu żniwá do Dawidá, do iáſkinie Odollám; á oboz Philiſtyńſki leżał w Dolinie Obrzymow.

14. A Dawid był w zamku; lecz ſtánowiſko Philiſtynow ná ten czáś było w Bethlehem.

15. Prágnął tedy Dawid, y rzekł; O by mi ſię

ſię kto dał nápić wody z ſtudnie, ktora ieſt w Bethlehem u bramy!

16. A ták w dárli ſię trzey mocarze w oboz Philiſtyńſki, y náczerpáli wody z ſtudnie Bethlehem, ktora byłá u bramy, y przynieśli do Dawidá; lecz on niechćiał pić, ále ią ofiáro- wał Pánu,

17. Mowiąc: Niech mi będźie Pan miłośćiw, żebych tego nie uczynił; á więc krew tych ludźi, ktorzy chodźili, y duſz niebeſpieczeńſtwo mam pić? niechćiał tedy pić. To uczynili trzey namocneyſzy.

18. Abiſái też brát Joabow ſyn Sárwiiey, był przednieyſzym ze trzech; ten ieſt, ktory podnioſł oſczep ſwoy ná trzy ſtá, ktore pobił, záwołány między trzemá,

19. Y zacnieyſzy między trzemá, y był ich Xiążęćiem; lecz trzech pierwſzych nie doſzedł.

20. Y Bánaiás ſyn Joiády mężá bárzo mocnego wielkich ſpraw z Kábſeel; ten zábił dwu lwow Moábſkich, y ten ſzedł y zábił lwá w pośrodku ſtudnie we dni śnieżne.

21. Ten też zábił mężá Ægyptiániná, mężá godnego podźiwienia, oſczep w ręce máiącego; á ták ſzedſzy do niego z laſką, mocą wydárł oſczep z ręki Ægyptiániná, y zábił ji oſczepem iego.

22. To uczynił Bánáiás ſyn Joiádow.

23. Y ten záwołány między trzemá dużymi, ktorzy byli między trzydźieśćią ſławnieyſzymi; wſzákże do trzech nie doſzedł; y uczynił go ſobie Dawid od uchá ſekretarzem.

24. Azáel brát Joábow między trzydźieśćią, Elehánán ſyn ſtryiá iego z Bethlehem,

25. Semmá z Hárody, Eliká z Hárody,

26. Heles z Phálty, Hirá ſyn Akkes z Thekuá,

27. Abiezer z Anáthoth, Mobonnái z Huſát,

28. Selmon Ahohitczyk, Máhárái Nethophátczyk,

29. Heleth ſyn Báánow y ſam Nethophátczyk, Ithái ſyn Ribái z Gábááth ſynow Beniámin,

30. Bánáá Pháárátho nczyk, Heddái z Potoku Gáás,

31. Abiálbon Arbátczyk, Azmáueth z Beromi,

32. Eliábá z Sáláboni ſynowie Jáſſen, Jonáthán,

33. Sem-

quis mihi daret potum aquæ de ciſterna, quæ eſt in Bethlehem juxta portam!

16. Irruperunt ergo tres fortes caſtra Philiſthinorum, & hauſerunt aquam de ciſterna Bethlehem, quæ erat juxta portam, & attulerunt ad David; at ille noluit bibere, ſed libavit *a* eam Domino *b*,

17. Dicens: Propitius ſit mihi Dominus, ne faciam hoc; num ſanguinem hominum iſtorum, qui profecti ſunt, & animarum periculum bibam? Noluit ergo bibere. Hæc fecerunt tres robuſtiſſimi.

18. Abiſai *c* quoque frater Joab filius Saruiæ, princeps erat de tribus; ipſe eſt, qui levavit haſtam ſuam contra trecentos, quos interfecit, nominatus in tribus,

19. Et inter tres nobilior, eratque eorum princeps, ſed usque ad tres primos non pervenerat.

20. Et Banaias filius Joiadæ viri fortiſſimi, magnorum operum, de Cabſeel; ipſe percuſſit duos leones *d* Moab, & ipſe deſcendit, & percuſſit leonem in media ciſterna *e* in diebus nivis.

21. Ipſe quoque interfecit virum Ægyptium, virum dignum ſpectaculo, habentem in manu haſtam; itaque cum deſcendiſſet ad eum in virga, vi extorſit haſtam de manu Ægyptii, & interfecit eum haſta ſua.

22. Hæc fecit Banaias filius Jojadæ;

23. Et ipſe nominatus inter tres robuſtos, qui erant inter triginta nobiliores; verumtamen usque ad tres *f* non pervenerat; fecitq; eum ſibi David auricularium, a ſecreto *g*.

24. Aſael frater Joab inter triginta. *h* Elehanan filius patrui ejus de Bethlehem,

25. Semma de Harodi, Elica de Harodi,

26. Heles de Phalti, Hira filius Acces de Thecua,

27. Abiezer de Anathoth, Mobonnai de Huſati,

28. Selmon Ahohites, Maharai Netophathites,

29. Heled filius Baana, & ipſe Netophathites, Ithai filius Ribai de Gabaath filiorũ Benjamin,

30. Banaia Pharathonites, Heddai de Torrente Gaas,

31. Abialbon Arbathites, Azmaveth de Beromi,

32. Eliaba de Salaboni, filii Jaſſen, Jonathan,

33. Sem-

a effundens in terram.
b gratias agens, quod dediſſet tam fortes viros.
c hic incipit ſecunda trias, ex qua tamen duo tantum recenſentur. Hieronymus tertium nominat Jonathan filium Samaa fratris David, de quo cap. 21. v. 21.
d i. fortiſſimos viros velut leones.
e fovea.
f primæ triadis.
g pro, a ſecretis.
h ſc. qui ſequuntur

33. Semma de Orori, Aiam filius Sarar Arorites,

34. Eliphelet filius Aasbai filii Machati, Eliam filius Achitophel Gelonites,

35. Hesrai de Carmelo, Pharai de Arbi,

36. Igaal filius Nathan de Soba, Bonni de Gadi,

37. Selec de Ammoni, Naharai Berothites armiger Joab filii Saruiæ,

38. Ira Jethrites, Gareb & ipse Jethrites,

39. Urias Hethæus. Omnes triginta septem *a*.

a computatis scilicet illis primis 6.

33. Semmá z Orory, Aiám syn Sárárow Aroritczyk,

34. Elipheleth syn Aásbái syná Mách//áti, Eliám syn Achitophelow Gelonitczyk.

35. Hesrái z Kármelu, Phárái z Arbi,

36. Igáál syn Náthánow z Sobá, Bonni z Gádi,

37. Selek z Ammoni, Náhárái Berothczyk giermek Joábá syná Sárwiiey,

38. Irá Jetriczyk, Gárebi on Jetriczyk,

39. Uriás Hetheyczyk; wszytkich trzydźieśći y śiedm.

CAPUT XXIV.

David numerat populum, 1. A Gad Propheta correptus, ex tribus oblatis pestem triduanam elegit, quæ 70000. interimit, 10. Orat David, & a Propheta admonitus altare erigit, cessatque pestis, 17.

1. ET * addidit furor Domini irasci contra Israel, commovitque *b* David in eis dicentem: Vade, numera Israel & Judam.

2. Dixitque rex ad Joab principem exercitus sui: Perambula omnes tribus Israel a Dan usque Bersabee, & numerate populum, ut sciam numerum ejus.

3. Dixitque Joab regi: adaugeat Dominus Deus tuus ad populum tuum, quantus nunc est, iterumque centuplicet in conspectu domini mei regis; Sed quid sibi dominus meus rex vult in re hujuscemodi?

4. Obtinuit *c* autem sermo regis verba Joab & principum exercitus; egressusque est Joab, & principes militum a facie regis, ut numerarent populum Israel.

5. Cumque pertransissent Jordanem, venerunt in Aroer ad dexteram urbis, quæ est in Valle Gad;

6. Et per Jazer transierunt in Galaad, & in terram inferiorem Hodsi, & venerunt in Dan sylvestria. Circumeuntesque juxta Sidonem,

7. Transierunt prope mœnia Tyri, & omnem terram Hævæi & Chananæi, veneruntque ad meridiem Juda in Bersabee;

8. Et lustrata universa terra, affuerunt post novem menses & viginti dies in Jerusalem.

9. Dedit ergo Joab numerum descriptionis populi regi, & inventa sunt de Israel octingenta millia *d* virorum fortium, qui educerent gladium; & de Juda quingenta millia pugnatorum.

10. Per-

* 1. Par. 21. 1. an. M. 2987. Ant. Chr. 1017. ætatis David 68.

b i. permittendo.

c i. prævaluit, seu vicit.

d 1. Par. 21. 5. major est numerus, hic refertur minor, quem Joab regi dixit, ne sc. nimium superbiret. Sa.

ROZDZIAŁ XXIV.

Dawid przeto, że lud wszytek policzyć kazał, od Gád zgromiony, od Bogá skarány; ze trzech plag wybiera mor, gdźie zá trzy dni śiedmdźieśiąt tyśięcy umárło, Dawid prośi łáski, ołtarz buduie, á mor przestał.

1. Y Przydáłá zapalczywość Páńská gniewáć się ná Izraelá, y pobudźił Dawidá ná nie, mowiącego: Idź, policz Izráelá y Judę.

2. Y rzekł krol do Joábá hetmáná woyská swego: Przebież wszytkie pokoleniá Izráelskie od Dán áż do Bersábei, á policzćie lud, ábych wiedźiał poczet iego.

3. Y rzekł Joáb krolowi: Niech przymnoży Pan Bog twoy do ludu twego iáko wielki teraz ieśt, y záś tyle sto kroć niech przyda przed oblicznośćią páná mego krolá; ále czego ehce pan moy krol w tákowey rzeczy?

4. Lecz przemogłá mowá krolewska, y słowá Joábowe, y hetmánow woyská; y wyszedł Joáb, y hetmáni żołnierzow od obliczá krolewskiego, áby policzyli lud Izráelski.

5. Y przepráwiwszy się przez Jordan przyszli do Aroer po práwey stronie miástá, ktore ieśt w dolinie Gád;

6. Y przez Jázer przeszli do Galáád, y do źiemie niższey Hodsy, y przyszli do lásow Dan. A krążąc podle Sydonu,

7. Przeszli blisko murow Tyru, y wszytkę źiemię Heweyczyká y Chánáneyczyká, y przyszli ku południu Judy do Bersábee;

8. A przeyźrzawszy wszytkę źiemię przybyli po dźiewiąći mieśiącách, y dwudźiestu dni do Jeruzalem.

9. Y dał Joáb liczbę spisku ludu krolowi, y nalázło się z Izráelá ośm set tyśięcy mężow mocnych mieczá dobywáiących, á z Judy pięć set tyśięcy walecznikow.

10. Y

10. Y uderzyło ſerce Dawidowe iego, po zliczeniu ludu, y rzekł David do Páná: Zgrzeſzyłem bárzo w tym uczynku; ále proſzę Pánie, ábyś przenioſł nieprâwoſć ſługi twego, bomći názbyt głupie uczynił.

11. Wſtał tedy Dawid ráno, á mowá Páńſká ſſtáłá ſię do Gád proroká, y Widzącego Dawidowego, mowiąc:

12. Idź, á mow do Dawidá: To mowi Pan: Ze trzechći dáią obieráć, obierz iedno z tych, ktore będźieſz chćiał, ábymći uczynił.

13. Y przyſzedſzy Gád do Dawidá, powiedźiał mu, rzekąc: Abo przez śiedm lat przyidźie ná ćię głod w źiemi twoiey, ábo przez trzy mieśiące będźieſz ućiekał przed nieprzyiaćioły twymi, á oni ćię gonić będą; ábo więc przez trzy dni będźie morowe powietrze w źiemi twoiey. A ták rozmyśl ſię teraz, á obácz, co zá mowę mam odpowiedźieć temu, ktory mię poſłał.

14. Y rzekł Dawid do Gádá: Ieſtem śćiśnion bárzo; álec lepiey, że wpádnę w ręce Páńſkie (wielkie bowiem ſą miłośierdźia iego) niżli w ręce ludźi.

15. Y przepuśćił Pan mor ná Izráelá, od záránia áż do czáſu náznáczonego, y umárło z ludu od Dán áż do Berſábee śiedmdźieśiąt tyśięcy mężow.

16. A gdy wyćiągnął rękę ſwą Anioł Páńſki nád Jeruzálem, áby ie wytráćił; zlitował ſię Pan nád utrapieniem, y rzekł Aniołowi lud biiącemu: Doſyć, teraz záwśćiągni rękę twoię. A Anioł Páńſki był podle gumná Areuná Jebuzeyczyká.

17. Y rzekł Dawid do Páná, gdy uyźrał Aniolá biiącego lud: Iámći ieſt, ktorym zgrzeſzył, iamći źle uczynił; ći ktorzy ſą owce, co uczynili? Niech ſię obroći, proſzę, ręká twoiá ná mię, y ná dom oycá mego.

18. Y przyſzedł Gád dniá onego do Dawidá, y rzekł mu: Idź á zbuduy ołtarz Pánu ná boiowiſku Areuná Jebuzeyczyká.

19. Y ſzedł Dawid według mowy Gád, ktorą mu był Pan przykazał.

20. A pátrząc Areuná obaczył, że Krol y ſłudzy iego idą do niego;

21. Y wyſzedſzy pokłonił ſię Krolowi twarzą do źiemie, y rzekł: Co zá przyczyná ieſt, że przyſzedł Krol pan moy do ſługi ſwego? Ktoremu rzekł Dawid: ábych kupił u ćiebie boiowiſko, y zbudował ołtarz Pánu, y przeſtało zábiiánie, ktore ſię ſzerzy między ludem.

22. Y

10. Percuſſit autem cor *a* David eum, poſtquam numeratus eſt populus; & dixit David ad Dominum: Peccavi valde in hoc facto; ſed precor Domine, ut transferas iniquitatem ſervi tui, quia ſtulte egi nimis.

11. Surrexit itaque David mane, & ſermo Domini factus eſt ad Gad Prophetam & Videntem David, dicens:

12. Vade, & loquere ad David: Hæc dicit Dominus: Trium tibi datur optio, elige unum quod volueris ex his, ut faciam tibi.

13. Cumque veniſſet Gad ad David, nunciavit ei dicens: Aut ſeptem annis *b* veniet tibi fames in terra tua; aut tribus menſibus fugies adverſarios tuos, & illi te perſequentur; aut certe tribus diebus erit peſtilentia in terra tua. Nunc ergo delibera, & vide, quem reſpondeam ei, qui me miſit, ſermonem.

14. Dixit autem David ad Gad: Coarctor nimis; *c* ſed melius eſt, ut incidam in manus Domini (multæ enim miſericordiæ ejus ſunt) quam in manus hominum.

15. Immiſitque *d* Dominus peſtilentiam in Iſrael, de mane usque ad tempus conſtitutum *e*, & mortui ſunt ex populo a Dan usque ad Berſabee, ſeptuaginta millia virorum.

16. Cumque extendiſſet manum ſuam Angelus Domini ſuper Jeruſalem, ut diſperderet eam, miſertus eſt Dominus ſuper afflictione, & ait Angelo percutienti populū: Sufficit; nunc contine manum tuam. Erat autem Angelus Domini juxta aream *f* Areuna Jebuſæi.

17. Dixitque David ad Dominum, cum vidiſſet Angelum cædentem populum: Ego ſum, qui peccavi, ego inique egi; iſti qui oves *g* ſunt, quid fecerunt? vertatur, obſecro, manus tua contra me *h*, & contra domum patris mei.

18. Venit autem Gad ad David in die illa, & dixit ei: Aſcende, & conſtitue altare Domino in area *i* Areuna Jebuſæi.

19. Et aſcendit David juxta ſermonem Gad, quem præceperat ei Dominus.

20. Conſpiciensque Areuna, animadvertit regem & ſervos ejus tranſire ad ſe;

21. Et egreſſus adoravit regem prono vultu in terram, & ait: Quid cauſæ eſt, ut veniat dominus meus rex ad ſervum ſuum? Cui David ait: Ut emam a te aream, & ædificem altare Domino, & ceſſet interfectio, quæ graſſatur in populo.

22. Et

a 1. Reg. 24. 6.

b Aut tribus, ut dicitur 1. Par. 21. 13. quia propheta continuo pœnam famis ad triennium contraxit propter Davidis horrorem & pœnitentiam.

c Dan. 13. 23.

d Pro Vitanda Mortalit: Epiſt.

e ſc. holocauſto veſpertino.

f ſc. in monte Moria, ubi Iſaac immolatus & poſtea templum ædificatum eſt. 2. Par. 3. 1.

g Innocentes ut oves.

h Ego paratus ſum pro illis occumbere.

i Tradunt Hebræi in hac area conditum fuiſſe templum, ſc. in monte Moria & in eodem loco Abraham voluiſſe filium ſuum immolare.

22. Et ait Areuna ad David: Accipiat, & offerat dominus meus rex, ficut placet ei: habes boves in holocauftum, & plauftrum & juga boum in ufum lignorum.

23. Omnia dedit Areuna rex *a* regi; dixitque Areuna ad regem: Dominus Deus tuus fufcipiat votum tuum.

24. Cui refpondens rex, ait: Nequaquam ut vis, fed emam pretio a te, & non offeram Domino Deo meo holocaufta gratuita. Emit ergo David aream *b*, & boves, argenti ficlis quinquaginta;

25. Et ædificavit ibi David altare Domino, & obtulit holocaufta & pacifica; & propitiatus eft Dominus terræ, & cohibita eft plaga ab Ifrael.

a Tributarius Davidis, vel regulus inter Jebufæos, priusquam David Jerofolymam expugnaffet.

b Supplendum ex 1. Par. 21. 25. Sexcentis Siclis jufti ponderis ita ut quingenti ficli fint tantum pro bobus.

22. Y rzekł Areuná do Dawidá: Niech weźmie, y ofiáruie Krol pan moy, iáko śię mu podoba; maſz woły ná cáłopalenie, y woz y iárzmá wolow ná drwá.

23. Wſzytko dał Areuná Krol Krolowi; y rzekł Areuná do Krolá: Pan Bog twoy niechay przyimie ślub twoy.

24. Ktoremu odpowiedáiąc Krol, rzekł: Nie iáko ty chceſz, ále kupię u ćiebie zá pieniądze, á nie ofiáruię Pánu Bogu memu cáłopalenia dármodánego. A ták kupił Dawid boiowiſko y woły zá pięćdźieśiąt ſyklow ſrebrá.

25. Y zbudował tám Dawid ołtarz Pánu, y ofiárował całopalenie, y zapokoyne Pánu. Y zlitował ſię Pan nád źiemią, y záhámowáná ieſt plagá od Izráelá.

LIBER REGUM TERTIUS, Secundum Hebræos PRIMUS MALACHIM. מלכים א.

KSIĘGI KROLEWSKIE TRZECIE, Według Zydow PIERWSZE MALACHIM, מלכים א.

CAPUT I.

David fenio confectus a Puella Abifag cafta manente fovetur, 1. Adonias clam patre nititur regnum occupare, 5. Bethfabee directa confilio Nathan impetrat ungi Salomonem in regem, quo audito fugit Adonias: 11.

1. ET rex David fenuerat, habebatque ætatis plurimos dies; *c* cumque operiretur veftibus, non calefiebat.

2. Dixerunt ergo ei fervi fui: Quæramus domino noftro regi adolefcentulam virginem, & ftet coram rege, & foveat eum, dormiatque in finu fuo, & calefaciat dominum noftrum regem.

3. Quæfierunt igitur adolefcentulam fpeciofam in omnibus finibus Ifrael, & invenerunt Abifag *d* Sunamitidem *e*, & adduxerunt eam ad regem.

4. Erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque *f* cum rege, & miniftrabat ei, rex vero non cognovit eam.

5. Adonias autem filius Haggith elevabatur, dicens: Ego regnabo. Fecitque fibi currus

c Anno M. 2989. Ant. Chr. 1015. Ætatis David 70. Salomonis 18.

d Myftice per Abifag intelligitur Sapientia, quæ fenectutem recreat & fovet S. Hieron.

e ex urbe Sunem tribus Iffachar v. 4. Reg. 4.

f 70. fovebat.

ROZDZIAŁ I.

Dawidá ſtárzałego pánienká Abizág zágrzewa, pánną trwáiąc; Adoniás che Krolowáć, Berſábee náſtroiona rádą Athánową, otrzymáłá u Dawidá, że Sálomoná pomazáno ná Kroleſtwo, co uſłyſzawſzy Adoniás uciekł.

1. A Krol Dawid ſtarzał ſię był, y miał wiele dni wieku; á gdy go odźiewano ſzátámi, nie zágrzewał ſię.

2. Rzekli mu tedy ſłudzy iego: Poſzukaymy krolowi pánu náſzemu młodey pánienki, y niech ſtoi przed Krolem, y okrywa go, y ſpi ná łonie iego, á zágrzewa Krolá páná náſzego.

3. A ták ſzukáli pánienki piękney we wſzytkich gránicách Izráelſkich, y naleźli Abizág Sunámitkę, y przywiedli ią do Krolá.

4. A byłá pánienká bárzo piękna, y ſypiálá z Krolem, y ſłużyłá mu, ále iey Krol nie uznał.

5. Lecz Adoniás ſyn Hággith podnośił ſię, mowiąc: Ia będę krolował. Y náſpráwował ſobie

ſobie wozow y iezdnych y pięćdźieśiąt mężow, ktorzyby biegáli przed nim.

6. A nie karał go nigdy oćiec iego, mowiąc: Przecześ to uczynił? A był y ten bárzo piękny, wtory ſyn po Abſálonie.

7. A miał zmowę z Joábem ſynem Sárwiiey, y z Abiáthárem kápłanem, ktorzy pomagáli ſtronie Adoniáſowey.

8. Lecz Sádok kápłan y Bánáiás ſyn Joiádi, y Náthán prorok, y Semei, y Rey, y moc woyſká Dawidowego nie przeſtawáłá z Adoniáſzem.

9. A ták nárzezawſzy Adoniás báránow y ćielcow, y wſzego bydłá tłuſtego u kámieniá Zoheleth, ktory był bliſko źrzodłá Rogel, wezwał wſzytkich bráćiey ſwych ſynow krolewſkich, y wſzytkich mężow Judſkich ſlug krolewſkich.

10. Lecz Náthána proroká, y Bánáie, y wſzelkich mocarzow, y Sálomoná brátá ſwego nie wezwał.

11. Y rzekł Náthán do Bethſabee mátki Sálomonowey: A ſłyſzáłáś, że kroluie Adonias ſyn Hággith, á pan náſz Dawid o tym nie wie?

12. Przetoż teraz podź, weźmi rádę odemnie, á záchoway duſzę ſwoię, y ſyná twego Sálomoná.

13. Idź, á wnidź do krolá Dawidá, y rzecz mu: Azażes nie ty pánie moy krolu przyśiągł mnie ſludze twoiey, rzekąc: Sálomon ſyn twoy będźie krolował po mnie, y on będźie śiedźiał ná ſtolicy moiey? Przecześ tedy kroluie Adonias?

14. A gdy ieſcze tám będźieſz mowić z krolem, ia przyidę zá tobą, y dopełnię ſłow twoich.

15. A ták weſzłá Bethſábee do krolá ná pokoy; á krol ſię był bárzo ſtárzał, á Abiſág Sunámitká poſlugowáłá mu.

16. Náchyliłá ſię Bethſábee, y pokłoniłá ſię krolowi. Do ktorey krol: Czego, pry, chceſz?

17. Ktora odpowiádáiąc, rzekłá: Pánie moy tyś przyśiągł przez Páná Bogá twego ſludze twoiey: Sálomon ſyn twoy będźie krolował po mnie, y on śiedźieć będźie ná ſtolicy moiey.

18. A teraz oto Adoniás kroluie, o czym ty krolu pánie moy nie wieſz.

19. Nábił wołow, y bydłá tłuſtego, y báránow bárzo wiele, y wezwał wſzytkich ſynow krolewſkich, y Abiáthárá kápłaná, y Joábá hetmáná rycerſtwá; Lecz Sálomoná ſlugi twego nie wezwał.

20. Ale

currus & equites, & quinquaginta viros, qui currerent ante eum.

6. Nec corripuit *a* eum pater ſuus aliquando, dicens: Quare hoc feciſti? Erat autem & ipſe pulcher valde, ſecundus natu poſt Abſalon.

7. Et ſermo ei cum Joab filio Saruiæ, & cum Abiathar ſacerdote, qui adjuvabant partes Adoniæ.

8. Sadoc vero ſacerdos, & Banaias filius Joiadæ, & Nathan Propheta, & Semei & Rei, & robur exercitus David non erat cum Adonia.

9. Immolatis *b* ergo Adonias arietibus & vitulis, & univerſis pinguibus, juxta Lapidem Zoheleth, qui erat vicinus fonti Rogel, vocavit univerſos fratres ſuos filios regis, & omnes viros Juda ſervos regis.

10. Nathan autem Prophetam, & Banaiam, & robuſtos quosque, & Salomonem fratrem ſuum, non vocavit.

11. Dixit itaque Nathan ad Bethſabee matrem Salomonis: Num audiſti, quod regnaverit Adonias filius Haggith, & dominus noſter David hoc ignorat?

12. Nunc ergo veni, accipe conſilium a me, & ſalva animam tuam, filiiq; tui Salomonis.

13. Vade, & ingredere ad regem David, & dic ei: Nonne tu, domine mi rex juraſti mihi ancillæ tuæ, dicens: Salomon filius tuus regnabit poſt me, & ipſe ſedebit in ſolio meo? Quare ergo regnat Adonias?

14. Et adhuc ibi te loquente cum rege, ego veniam poſt te, & complebo *c* ſermones tuos.

15. Ingreſſa eſt itaque Bethſabee ad regem in cubiculum; rex autem ſenuerat nimis, & Abiſag Sunamitis miniſtrabat ei.

16. Inclinavit ſe Bethſabee, & adoravit regem. Ad quam rex: Quid tibi, inquit, vis?

17. Quæ reſpondens, ait: Domine mi, tu juraſti *d* per Dominum Deum tuum ancillæ tuæ: Salomon filius tuus regnabit poſt me, & ipſe ſedebit in ſolio meo.

18. Et ecce nunc Adonias regnat, te, domine mi rex, ignorante.

19. Mactavit boves, & pinguia quæque, & arietes plurimos, & vocavit omnes filios regit, Abiathar quoque ſacerdotem, & Joab principem militiæ; Salomonem autem ſervum tuum non vocavit.

a Nimis indulgens, nempe ſunt & Sancti interdum negligentes, ſic & ſupra cauſam Miphiboſeth negligenter judicavit 2. Reg. 19. v. 26. vide & 1. Reg 2. 29. 2. Reg. 13. 21. ibid. 15. 1.

b Non per ſe ipſum ſed ſacerdotum miniſterio.

c Confirmabo.

d Sancte promiſiſti.

20. Verumtamen domine mi rex, in te oculi reſpiciunt totius Iſrael, ut indices eis, quis ſedere debeat in ſolio tuo, domine mi rex, poſt te.

21. Eritque, cum dormierit dominus meus rex cum patribus ſuis, erimus ego, & filius meus Salomon peccatores *a*.

a Miſeri, rejecti, imo morti traditi.

22. Adhuc illa loquente cum rege, Nathan Propheta venit.

23. Et nuntiaverunt regi dicentes: Adeſt Nathan Propheta. Cumque introiſſet in conſpectu regis, & adoraſſet eum pronus in terram,

24. Dixit Nathan: Domine mi rex, tu dixiſti: Adonias regnet poſt me, & ipſe ſedeat ſuper thronum meum?

25. Quia deſcendit hodie, & immolavit boves, & pinguia, & arietes plurimos, & vocavit univerſos filios regis, & principes exercitus, Abiathar quoque ſacerdotum; illiſque veſcentibus, & bibentibus coram eo, & dicentibus: Vivat rex Adonias,

26. Me ſervum tuum, & Sadoc ſacerdotem, & Banaiam filium Joiadæ, & Salomonem famulum tuum, non vocavit *b*.

b Quæ ſigna ſunt conſpirationis.

27. Numquid a Domino meo rege exivit hoc verbum, & mihi non indicaſti ſervo tuo, quis ſeſſurus eſſet ſuper thronum domini mei regis poſt eum?

28. Et reſpondit David, dicens: Vocate ad me Bethſabee. Quæ cum fuiſſet ingreſſa coram rege, & ſtetiſſet ante eum,

29. Juravit rex, & ait: Vivit Dominus, qui eruit animam meam de omni anguſtia,

30. Quia ſicut juravi tibi per Dominum Deum Iſrael, dicens: Salomon filius tuus regnabit poſt me, & ipſe ſedebit ſuper ſolium meum pro me; ſic faciam hodie.

31. Summiſſoque Bethſabee in terram vultu, adoravit regem, dicens: Vivat dominus meus David in æternum.

32. Dixit quoque rex David: Vocate mihi Sadoc ſacerdotem, & Nathan Prophetam, & Banaiam filium Joiadæ. Qui cum ingreſſi fuiſſent coram rege,

33. Dixit ad eos: Tollite vobiſcum ſervos domini veſtri, & imponite Salomonem filium meum ſuper mulam meam *c*; & ducite eum in Gihon *d*.

c Id non niſi regi licebat.

d Fontem alias Siloe, hic oppoſitus fonti Rogel perennes habet aquas, quas Ezechias poſtea in urbem induxit. 2 Par. 32. v. 30.

34. Et ungat eum ibi Sadoc ſacerdos, & Nathan Propheta, in regem ſuper Iſrael; & cane-

20. Ale iednák pánie moy krolu ná ćię ſię oglądáią oczy wſzytkiego Izráelá, żebyś im oznaymił, kto ma śiedźieć ná ſtolicy twoiey, krolu pánie moy, po tobie.

21. Y ſſtánie ſię, gdy záśnie pan moy krol z oycy ſwymi, będźiemy ia y Sálomon ſyn moy grzeſznymi.

22. A gdy oná ieſcze mowiłá z krolem, Náthan prorok przyſzedł.

23. Y oznaymili krolowi rzekąc: Idźie Náthán prorok. A gdy wſzedł przed oczy krolewſkiey, pokłonił ſię mu twarzą ku źiemi,

24. Rzekł Náthán: Pánie moy krolu, tyś rzekł: Adoniás niech kroluie po mnie, á ten niechay śiedźi ná ſtolicy moiey?

25. Dźiś bowiem ſzedł, y nábił wołow y tłuſtego bydłá y báránow wiele, y wezwał wſzyſtkich ſynow krolewſkich, y hetmánow, y Abiátházá kápłaná; á gdy oni iedzą y piią przed nim y mowią: Niech żywie krol Adoniás,

26. Mnie ſługi twego y Sádoká kápłaná, y Bánáię ſyná Joiády, y Sálomoná ſługi twego nie wezwał.

27. Izáli od páná mego krolá wyſzło to ſłowo, á nie oznaymiłeś mnie ſłudze twemu, kto ma śiedźieć ná ſtolicy páná mego krolá po nim?

28. Y odpowiedźiał krol Dawid, rzekąc: Wzowćie do mnie Bethſábee. Ktora gdy weſzłá przed Krolá, y ſtánęłá przed nim,

29. Przyśiął krol y rzekł: Zywie Pan, ktory wyrwał duſzę moię ze wſzytkiego ućiſku,

30. Iż iákomći przyśiągł przez Páná Bogá Izráelowego, rzekąc: Sálomon ſyn twoy krolowáć będźie po mnie, y ten będźie śiedźiał ná ſtolicy moiey miáſto mnie; ták uczynię dźiśia.

31. Y ſpuśćiwſzy Bethſábee twarz ku źiemi, pokłoniłá ſię krolowi, rzekąc: Niech żywie Pan moy Dawid ná wieki.

32. Rzekł też krol Dawid: Wzowćie mi Sádoká kápłaná, y Nátháná proroká, y Bánáie ſyná Joiádowego. Ktorzy gdy weſzli przed krolá,

33. Rzekł do nich: Weźmićie zſobą ſługi páná wáſzego, á wſadźćie Sálomoná ſyná mego ná mulicę moię, y prowadźćie go do Gihon.

34. Támże go niech domáże kápłan Sádok, y Náthán prorok zá krolá nád Izráelem; y będźiećie

dźiećie trąbić w trąbę, á rzeczećie: Niech żyie krol Sálomon.

35. Y poydźiećie zá nim, y przyidźie á śiędźie ná stolicy moiey, á on będźie krolował miásto mnie; y iemu roskażę, áby był wodzem nád Izráelem, y nád Judą.

36. Y odpowiedźiał Bánániás syn Joiády krolowi, mowiąc: Amen. Ták niech mowi Pan Bog páná mego królá.

37. Iáko był Pan z pánem moim krolem, ták niech będźie z Sálomonem, á niech wywyszy stolicę iego nád stolicę królá páná mego Dawidá.

38. Poszedł tedy Náthán prorok y Sádok kápłan, y Bánáiás syn Joiády, y Cerethy y Phelethy, y wsádźili Sálomoná ná mulicę królá Dawidá, y doprowádźili go do Gihon.

39. Y wźiąwszy Sádok kápłan rog oliwy z przybytku pomázał Sálomoná; y trąbili w trąbę, y mowił wszytek lud: Niech żyie krol Sálomon.

40. Y szedł zá nim wszytek gmin, y lud gráiących ná piszczałkách, y weselących się weselem wielkim, y brzmiáłá źiemiá od krzyku ich.

41. Y usłyszał Adoniás y wszyscy zaproszeni od niego, á bieśiádá iuż się byłá skończyłá; lecz y Joáb usłyszawszy głos trąby, rzekł; Co to zá krzyk miástá huczącego?

42. A gdy on ieszcze mowił, Jonáthás syn Abiáthará kápłaná przyszedł; ktoremu rzekł Adoniás: Wnidź, boś mąż mocny, y dobrą nowinę niosąc.

43. Odpowiedźiał Jonáthás Adoniśowi: Nie; bo pan nász krol Dawid postánowił krolem Sálomoná.

44. Y posłał z nim kápłaná Sádoká, y Nátháná proroká, y Bánáię syná Joiády, y Cerethy y Phelethy, y wsádźili go ná mulicę krolewską;

45. Y pomázáli go kápłan Sádok y Náthán prorok zá krolá w Gihon; y poiácháli ztámtąd weseląc się, y zábrzmiáło miásto; ten iest głos, ktoryśćie słyszeli.

46. Lecz y Sálomon śiedźi ná stolicy krolestwá.

47. Y wszedszy sludzy krolewscy błogosłáwili pánu nászemu krolowi Dawidowi, mowiąc: Niech rozszerzy Bog imię Sálomonowe nád imię twoie, á niech wielmożną uczyni

canetis buccina, atque dicetis: Vivat rex Salomon.

35. Et ascendetis post eum, & veniet, & sedebit super solium meum, & ipse regnabit pro me; illique præcipiam, ut sit dux super Israel, & super Judam.

36. Et respondit Banaias filius Joiadæ, regi, dicens: Amen *a*. Sic loquatur *b* Dominus Deus domini mei regis.

37. Quomodo fuit Dominus cum domino meo rege, sic sit cum Salomone, & sublimius faciat solium ejus a solio domini mei regis David.

38 Descendit ergo Sadoc sacerdos, & Nathan Propheta, & Banaias filius Joiadæ, & Cerethi, & Phelethi; & imposuerunt Salomonem super mulam regis David, & adduxerunt eum in Gihon.

39. Sumpsitque Sadoc sacerdos, cornu olei de tabernaculo, & unxit Salomonem *c*; & cecinerunt buccina, & dixit omnis populus: Vivat rex Salomon.

40. Et ascendit universa multitudo post eum, & populus canentium tibiis, & lætantium gaudio magno, & insonuit *d* terra a clamore eorum.

41. Audivit autem Adonias, & omnes, qui invitati fuerant ab eo, jamque convivium finitum erat; sed & Joab, audita voce tubæ ait: Quid sibi vult clamor civitatis tumultuantis?

42. Adhuc illo loquente, Jonathas filius Abiathar sacerdotis venit; cui dixit Adonias: Ingredere, quia vir fortis *e* es, & bona nuntians.

43. Respònditque Jonathas Adoniæ: Nequaquam; Dominus enim noster rex David regem constituit Salomonem;

44. Misitque cum eo Sadoc sacerdotem, & Nathan Prophetam, & Banaiam filium Joiadæ, & Cerethi & Phelethi, & imposuerunt eum super mulam regis.

45. Unxeruntque eum Sadoc sacerdos, & Nathan Propheta regem in Gihon; & ascenderunt inde lætantes, & insonuit *f* civitas: hæc est vox, quam audistis.

46. Sed & Salomon sedet super solium regni,

47. Et ingressi servi regis benedixerunt domino nostro regi David, dicentes: Amplificet Deus nomen Salomonis super nomen tuum, & magnificet thronum ejus super

a fiat, sicut rex jubet.

b Deus ratum habeat, & confirmet.

c sc. oleo unctionis.

d Chald. tremebat.

e Chald. timens peccata.

f Chald. commota est.

a ſc. Deum gratias agens.

per thronum tuum. Et adoravit *a* rex in lectulo ſuo;

48. Et locutus eſt: Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui dedit hodie ſedentem in ſolio meo, videntibus oculis meis.

49. Territi ſunt ergo, & ſurrexerunt omnes, qui invitati fuerant ab Adonia, & ivit unusquisque in viam ſuam.

50. Adonias autem timens Salomonem, ſurrexit, & abiit, tenuitque cornu altaris *b*.

b ſc quod David extruxerat, nam Moyſis adhuc erat in Gabon.

51. Et nuntiaverunt Salomoni, dicentes: Ecce Adonias timens regem Salomonem, tenuit cornu altaris, dicens: Juret mihi rex Salomon hodie, quod non interficiat ſervum ſuum gladio.

52. Dixitque Salomon: Si fuerit vir bonus, non cadet ne unus quidem capillus ejus in terram; ſin autem malum inventum fuerit in eo, morietur.

53. Miſit ergo rex Salomon, & eduxit eum ab altari; & ingreſſus adoravit regem Salomonem; dixitque ei Salomon: Vade in domum tuam.

ni ſtolicę iego nád ſtolicę twoię. Y pokłonił ſię krol ná łożu ſwoim;

48. Y mowił: Błogosłáwiony Pan Bog Izráelow, ktory dał dźiśia śiedzącego ná ſtolicy moiey, ná co pátrzą oczy moie.

49. Zlękli ſię tedy, y wſtáli wſzyſcy, ktorych był náprośił Adonias, y poſzedł káżdy w drogę ſwoię.

50. A Adoniás boiąc ſię Sálomoná, wſtał, y poſzedł, y uchwyćił ſię rogu ołtarzá.

51. Y powiedźieli Sálomonowi, rzekąc: Oto Adoniás, boiąc ſię krolá Sálomoná, uchwyćił ſię rogu ołtarzá, mowiąc: Niech mi dźiś przyśięże krol Sálomon, że nie zábiie ſługi ſwego mieczem.

52. Y rzekł Sálomon: Będźieli dobrym mężem, nie ſpádnie y ieden włos głowy iego ná źiemię; álę ieſli ſię w nim náydźie co złego, umrze.

53. Posłał tedy krol Sálomon, y wywiodł go od ołtarzá; á wſzedſzy pokłonił ſię krolowi Sálomonowi; y rzekł mu Sálomon: Idź do domu ſwego.

CAPUT II.

David datis Salomoni variis præceptis moritur, 1. Adonias petens Abiſag in uxorem occidi a Salomone jubetur, 13. Abiathar ſacerdotio privatur, 26. & Joab interficitur, 28. Semei quoque, quia contra præſcriptum egreſſus eſt Jeruſalem, 36.

1. Appropinquaverunt autem dies David, ut moreretur, præcepitque * Salomoni filio ſuo dicens:

* Anno M. 2990. Ant. Chr. 1014. ætatis Salomonis 19.

2. Ego ingredior viam univerſæ terræ *c*; confortare, & eſto vir.

c i. incolarum terræ.

3. Et obſerva cuſtodias *d* Domini Dei tui, ut ambules in viis ejus, ut cuſtodias cæremonias ejus, & præcepta ejus, & judicia, & teſtimonia, *e* ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi; ut intelligas *f* univerſa, quæ facis, & quocumque te verteris;

d mandata, quæ Deus juſſit cuſtodiri.

e Deut. 17. 19.

f Hebr. prudenter agas.

4. Ut confirmet Dominus ſermones ſuos, quos locutus eſt de me, dicens: Si cuſtodierint filii tui vias ſuas *g*, & ambulaverint coram me in veritate, in omni corde ſuo, & in anima ſua, non auferetur tibi vir de ſolio Iſrael.

g i. mores.

5. Tu quoque noſti, quæ fecerit mihi Joab filius Saruiæ, quæ fecerit duobus principibus

ROZDZIAŁ II.

Dawid dawſzy Sálomonu dobre nauky, umarł; Adoniás proſząć Abiſag, zabit. Abiathar zrzucony z kápłanctwá; Joáb zabit; Też y Semey wychodźiwſzy z miáſta przećiw, zakazániu.

1. Y Przybliżyły ſię dni Dawidá, áby umárł, y roſkazał Sálomonowi ſynowi ſwemu mowiąc:

2. Ia idę w drogę wſzytkie źiemie; zmacniay ſię, á bądź mężem.

3. Záchoway ſtraży Páná Bogá twego, ábyś chodźił drogámi iego; żebyś ſtrzegł, Ceremoniy iego y przykazánia iego, y ſądow, y świádectw, iáko nápiſano w zakonie Moyżeſzowym; ábyś rozumiał wſzytko co czyniſz, y do czego ſię iedno obroćiſz;

4. Aby utwierdźił Pan mowy ſwoie, ktore mowił o mnie, rzekąc: Ieſli będą ſtrzedź ſynowie twoi drog ſwych, y będą chodźić przedemną, w prawdźie ze wſzytkiego ſercá ſwego, y ze wſzytkiey duſze ſwoiey, nie będźie odięty mąż z ſtolice Izráelſkiey.

5. Ty też wieſz, co mi uczynił Joáb ſyn Sárwiiey, co uczynił dwiemá hetmánom woy-

woyſká Izráelſkiego, Abnerowi ſynowi Ner, y Amáźie ſynowi Jether; ktore pozábiiał, y wylał krew woyny w pokoiu, y położył krew bitwy ná páśie rycerſkim ſwoim, ktory był około biodr iego, y ná boćie ſwym, ktory był ná nogách iego.

6. Uczyniſz tedy według mądrośći twey, á nie doprowádźiſz ſzedźiwośći iego w pokoiu do piekłá.

7. Ale y ſynom Berzellai Galáádczyká łáſkę oddaſz, y będą iádáć u ſtołu twego; bo mi záſzli, gdym ućiekał przed Abſálonem brátem twoim.

8. Maſz też przy ſobie Semei, ſyná Gerá, ſyná Jemini z Báhurim, ktory mi złorzeczył złorzeczeńſtwem nagorſzym, gdym ſzedł do Obozu; ále iż mi záſzedł, gdym ſię przepráwiał przez Jordan, á przyśiągłem mu przez Páná, rzekąc: Nie zábiię ćię mieczem;

9. Ty go nie ćierp, żeby był bez karánia. Ale ieſteś mężem mądrym, że będźieſz wiedźiał, co mu maſz uczynić, y doprowádźiſz ſzedźiwość iego ze krwią do piekłá.

10. Záſnął tedy Dawid z oycy ſwemi, y pogrzebion ieſt w mieśćie Dawidowym.

11. A dni ktorych krolował Dawid nád Izráelem czterdźieśći lat ieſt: w Hebronie krolował śiedm lat, á w Jeruzálem trzydźieśći lat y trzy.

12. A Sálomon śiadł ná ſtolicy Dawidá oycá ſwego, y zmocniło ſię kroleſtwo iego bárzo.

13. Y wſzedł Adoniás ſyn Hággith do Bethſábee mátki Sálomonowey. Ktora mu rzekłá: Spokoyneli ieſt weſzćie twoie? Ktory odpowiedźiał: Spokoyne.

14. Y przydał: Mam nieco mowić ztobą. Ktoremu rzekłá: Mow. A on rzekł:

15. Ty wieſz, iż moie było kroleſtwo, y mnie był przełożył wſzytek Izráel nád ſobą zá krolá; lecz przenieśione ieſt kroleſtwo, y doſtáło ſię brátu memu, bo mu ie Pan náznáczył.

16. Teraz tedy iedney prośby proſzę od ćiebie; nie záwſtydzay oblicza mego, Ktora rzekłá do niego: Powiedz.

17. A on rzekł: Proſzę, ábyś mowiłá Krolowi Sálomonowi (bo tobie nic odmowić nie może) áby mi dał Abiſag Sunámitkę zá żonę.

18. Y rzekłá Bethſábee: Dobrze, iá będę o ćię z krolem mowiłá.

bus exercitus Iſrael, *a* Abner filio Ner, *b* & Amaſæ filio Jether; quos occidit, & effudit ſanguinem belli in pace, & poſuit cruorem prælii in balteo ſuo, qui erat circa lumbos ejus, & in calceamento ſuo, quod erat in pedibus ejus.

6. Facies ergo juxta ſapientiam tuam, & non deduces canitiem ejus pacifice *c* ad inferos.

7. Sed & filiis Berzellai Galaaditis reddes gratiam, eruntque comedentes in menſa tua; *d* occurrerunt enim mihi, quando fugiebam a facie Abſalon fratris tui.

8. Habes *e* quoque apud te Semei filium Gera filii Jemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione peſſima, quando ibam ad caſtra; ſed quia deſcendit mihi in occurſum, cum tranſirem Jordanem, & juravi ei per Dominum, dicens: Non te interficiam gladio:

9. Tu noli pati eum eſſe innoxium *f*; Vir autem ſapiens es, ut ſcias, quæ facies ei, deducesque canos ejus cum ſanguine *g* ad inferos.

10. Dormivit *h* igitur David cum patribus ſuis *i*, & ſepultus eſt in civitate David.

11. Dies *k* autem, quibus regnavit David ſuper Iſrael, quadraginta anni ſunt *l*: in Hebron regnavit ſeptem annis, in Jeruſalem, triginta tribus.

12. Salomon autem ſedit ſuper thronum David patris ſui, & firmatum eſt regnum ejus nimis.

13. Et ingreſſus eſt Adonias filius Haggith ad Bethſabee matrem Salomonis. Quæ dixit ei: Pacificusne eſt ingreſſus tuus? Qui reſpondit: Pacificus.

14. Addiditque: Sermo mihi eſt ad te. Cui ait: Loquere. Et ille:

15. Tu, inquit, noſti, quia meum erat regnum, & me præpoſuerat omnis Iſrael ſibi in regem; ſed translatum eſt regnum, & factum eſt fratris mei; a Domino enim conſtitutum eſt ei.

16 Nunc ergo petitionem unam precor a te; ne confundas *m* faciem meam. Quæ dixit ad eum: Loquere.

17. Et ille ait: Precor, ut dicas Salomoni regi (neque enim negare tibi quidquam poteſt) ut det mihi Abiſag Sunamitidem uxorem.

18. Et ait Bethſabee: Bene, ego loquar pro te regi.

a 2. Reg. 3. 27.
b 2. Reg. 20. 10.
c Impune.
d 2. Reg. 19. 31.
e 2. Reg. 16. 5. & 19 19.
f Impunitum.
g i. cæde.
h Act. 2. 29.
i natus annos 70. cum dimidio, ut ex 2. Reg. 5. v. 4. & 5. datur intelligi.
k 1. Par. 19. 27.
l vide ſuper 2. Reg. 9. v. 4. & 5.
m i. ne pudefacias negando.

19. Venit ergo Bethſabee ad regem Salomonem, ut loqueretur ei pro Adonia; & ſurrexit rex in occurſum ejus, adoravitque eam, & ſedit ſuper thronum ſuum; poſitusque eſt thronus matri regis, quæ ſedit ad dexteram ejus.

20. Dixitque ei: Petitionem unam parvulam ego deprecor te; ne confundas faciem meam. Et dixit ei rex: Pete mater mea; neque enim fas eſt, ut avertam faciem tuam.

21. Quæ ait: Detur Abiſag Sunamitis Adoniæ fratri tuo uxor.

22. Reſponditque rex Salomon, & dixit matri ſuæ: Quare poſtulas Abiſag Sunamitidem Adoniæ? poſtula ei & regnum *a*: ipſe eſt enim frater meus major me, & habet Abiathar ſacerdotem, & Joab filium Sarviæ.

23. Juravit itaque Salomon per Dominum, dicens: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, *b* quia contra animam ſuam locutus eſt Adonias verbum hoc.

24. Et nunc vivit Dominus, qui firmavit me, & collocavit me ſuper ſolium David patris mei, & qui fecit mihi domum *c*, ſicut locutus eſt, quia hodie occidetur Adonias.

25. Miſitque rex Salomon per manum Banaiæ filii Joiadæ, qui interfecit eum *d*, & mortuus eſt.

26. Abiathar quoque ſacerdoti dixit rex: Vade in Anathoth ad agrum tuum, equidem vir mortis *e* es; ſed hodie te non interficiam, quia portaſti arcam Domini Dei *f* coram David patre meo, & ſuſtinuiſti laborem *g* in omnibus, in quibus laboravit pater meus.

27. Ejecit ergo Salomon Abiathar, ut non eſſet ſacerdos Domini, *h* ut impleretur ſermo Domini, quem locutus eſt ſuper domum Heli in Silo.

28. Venit autem nuntius *i* ad Joab, quod Joab declinaſſet poſt Adoniam, & poſt Salomonem non declinaſſet; fugit ergo Joab in tabernaculum Domini, & apprehendit cornu altaris.

29. Nuntiatumque eſt regi Salomoni, quod fugiſſet Joab in tabernaculum Domini, & eſſet juxta altare; miſitque Salomon Banaiam filium Joiadæ, dicens: Vade, interfice eum.

30. Et venit Banaias ad tabernaculum Domini, & dixit ei: Hæc dicit rex: Egredere. Qui ait: Non egrediar, ſed hic moriar. Renuntiavit Banaias regi ſermonem, dicens: Hæc locutus eſt Joab, & hæc reſpondit mihi.

a q. d. hac via regnum affectat.
b ſc. ſi non interfecero illum.
c i. familiam.
d in ambitionis pœnam.
e i. dignus morte.
f Hebr. Adonai Jehova.
g Chald. afflictionem.
h 1. Reg. 2. 31.
i ſc. de morte Adoniæ.

31. Dixit-

19. Przyſzłá tedy Bethſábee do krolá Sálomoná, áby z nim mowiłá zá Adoniaſzem; y wſtał krol przećiwko niey, y ukłonił ſię iey, y śiadł ná ſtolicy ſwoiey; y poſtánowiono ſtolicę mátce krolewſkiey, ktora śiádłá po práwicy iego.

20. Y rzekłá mu: O iednę prośbę máluczką ia ćię proſzę; nie záwſtydzay obliczá mego. Y rzekł iey krol: Proś matko moiá; bo mi ſię niegodźi, ábym odwroćił oblicze twoie.

21. Ktora rzekłá: Niech będźie dáná Abiſag Sunámitká Adoniaſzowi brátu twemu zá żonę.

22. Odpowiedźiał Krol Sálomon, y rzekł mátce ſwoiey: Czemu prośiſz o Abiſag Sunámitkę Adoniaſzowi? Proś mu y kroleſtwá; bo on ieſt brát moy ſtárſzy niżeli ia, á ma po ſobie Abiáthár kápłaná, y Joábá ſyná Sarwiiey.

23. A ták przyśiągł krol Sálomon ná Páná mowiąc: To mi niech Bog uczyni, y to niech przyczyni, że przećiw duſzy ſwey mowił Adoniás ſłowo to.

24. A teraz żywie Pan, ktory mię zmocnił, y poſádźił mię ná ſtolicy Dawidá oycá mego, y ktory mi uczynił dom iáko rzekł, że dźiś będźie zábit Adoniás.

25. Y poſłał krol Sálomon przez rękę Bánáie ſyná Joiády, ktory go zábił, y umárł.

26. Abiáthárowi też kápłanowi rzekł krol: Idź do Anáthot do roli twey, záiſte mężemeś śmierći; ále ćię dźiś nie zábiię, boś nośił ſkrzynię Páná Bogá przed Dawidem oycem moim, á wytrwałeś prace we wſzytkim, w czym prácował oćiec moy.

27. Wyrzućił tedy Sálomon Abiathárá, żeby nie był kápłanem Páńſkim; áby ſię ſpełniło ſłowo Páńſkie, ktore mowił ná dom Heli w Silo.

28. Y przyſzłá wieść do Joábá, że Joáb przeſtawał z Adoniaſzem, á nieprzeſtawał z Sálomonem; á ták ućiekł Joáb do przybytku Páńſkiego, y uchwyćił ſię rogu ołtarzá.

29. Y oznaymiono krolowi Sálomonowi, że ućiekł Joáb do przybytku Páńſkiego, á ieſt u ołtarzá; y poſłał Sálomon Bánáię ſyná Joiády, rzekąc: Idź, zábiy go.

30. Y przyſzedł Bánáiás do przybytku Páńſkiego, y rzekł mu: To mowi krol; Wynidź. Ktory rzekł: Nie wynidę, ále tu umrę. Y odnioſł Bánáiás krolowi mowę, mowiąc: Ták mowił Joáb, y to mi odpowiedźiał:

31. Y

31. Y rzekł mu krol: Uczyńże, iáko mowił: á zábiy go, y pogrzeb, á odeymieſz krew niewinną, ktorą wylał Joáb, odemnie, y od domu oyca mego.

32. Y odda Pan krew iego ná głowę iego; ponieważ zábił dwu mężow ſpráwiedliwych y lepſzych niżli ſam; á zábił ie mieczem, o czym niewiedźiał oćiec moy Dawid, Abnerá ſyná Ner hetmáná woyſká Izráelſkiego, y Amázę ſyná Jether, hetmáná woyſká Judſkiego;

33. Y wroći ſię krew ich ná głowę Joáb, y ná głowę naśienia iego ná wieki; A Dawidowi, y potomſtwu iego, y domowi, y ſtolicy iego niech będźie pokoy áż ná wieki od Páná.

34. A ták ſzedł Bánáiás ſyn Joiady, y rzućiwſzy ſię nań, zábił; y pogrzebion ieſt w domu ſwym ná puſtyni.

35. Y poſtánowił krol Bánáię ſyná Joiády nád woyſkiem miáſto niego, á Sádoká poſtáwił kápłanem miáſto Abiáthárá.

36. Poſłał też krol, y wezwał Semei, y rzekł mu: Zbuduy ſobie dom w Jeruzálem, á mieſzkay tám; á nie wynidźieſz z támtąd tám y ſam.

37. Ale ktoregokolwiek dniá wynidźieſz, á przeydźieſz przez potok Cedron, wiedz, że zábit będźieſz; krew twoiá będźie ná głowie twoiey.

38. Y rzekł Semei krolowi: Dobra mowá, iáko rzekł pan moy krol, ták uczyni ſługá twoy. Y mieſzkał Semei w Jeruzálem przez niemáły czáś.

39. Y przydáło ſię po trzech lećiech, że ućiekli ſłudzy Semei do Achis ſyná Mááchá krolá Geth; y powiedźiano Semei, że ſłudzy iego ſzli do Geth.

40. Y wſtał Semei, y ośiodłał oſłá ſwego, y iáchał do Achis do Geth ſzukáć ſług ſwoich, y przywiodł ie z Geth;

41. Y powiedźiano Sálomonowi, że ieźdźił Semei do Geth z Jeruzálem, y wroćił ſię.

42. A poſławſzy wezwał go, y rzekł mu: Azamći ſię nie oświádczył przez Páná, y opowiádałemći: Ktoregokolwiek dniá wyſzedſzy poydźieſz tám y ſam, wiedz, że umrzeſz? Y odpowiedźiałeś mi: Dobra mowá, ktorąm ſłyſzał.

43. Przecześ tedy nie ſtrzegł przyśięgi Páńſkiey, y przykazániá, ktoremći był przykazał?

44. Y rzekł krol do Semei: Ty wieſz wſzytko

31. Dixitque ei rex: Fac *a*, ſicut locutus eſt; & interfice eum, & ſepeli, & amovebis ſanguinem innocentem, qui effuſus eſt a Joab, a me, & a domo patris mei.

32. Et reddet Dominus ſanguinem ejus ſuper caput ejus, quia interfecit duos viros juſtos, melioresque ſe; & occidit eos gladio, patre meo David ignorante, *b* Abner filium Ner principem militiæ Iſrael, & *c* Amaſam filium Jether principem exercitus Juda;

33. Et revertetur ſanguis illorum in caput Joab, & in caput ſeminis ejus in ſempiternum; David autem & ſemini ejus, & domui, & throno illius, ſit pax usque in æternum a Domino.

34. Aſcendit itaque Banaias filius Joiadæ, & aggreſſus eum interfecit *d*; ſepultusque eſt in domo ſua in deſerto.

35. Et conſtituit rex Banaiam filium Joiadæ, pro eo ſuper exercitum, & Sadoc ſacerdotem poſuit pro Abiathar.

36. Miſit quoque rex, & vocavit Semei, dixitque ei: Ædifica tibi domum in Jeruſalem, & habita ibi; & non egredieris inde huc atque illuc.

37. Quacumque autem die egreſſus fueris & tranſieris Torrentem Cedron *e*, ſcito te interficiendum; ſanguis tuus erit ſuper caput tuum.

38. Dixitque Semei regi: Bonus ſermo. Sicut locutus eſt dominus meus rex, ſic faciet ſervus tuus. Habitavit itaque Semei in Jeruſalem diebus multis.

39. Factum eſt autem poſt annos tres, ut fugerent ſervi Semei ad Achis filium Maacha regem Geth; nuntiatumque eſt Semei, quod ſervi ejus iſſent in Geth.

40. Et ſurrexit Semei, & ſtravit aſinum ſuum, ivitque ad Achis in Geth ad requirendum ſervos ſuos, & adduxit eos de Geth.

41. Nuntiatum eſt autem Salomoni, quod iſſet Semei in Geth de Jeruſalem, & rediiſſet.

42. Et mittens vocavit eum, dixitque illi: Nonne teſtificatus ſum *f* tibi per Dominum & prædixi tibi: Quacumque die egreſſus, ieris huc & illuc, ſcito te eſſe moriturum? Et reſpondiſti mihi: Bonus ſermo, quem audivi.

43. Quare ergo non cuſtodiſti jusjurandum Domini, & præceptum, quod præceperam tibi?

44. Dixitque rex ad Semei: Tu noſti omne

a Nam ſupplicium de impio ſumptum etiam in loco ſacro, non minus grata Deo hoſtia quam arietum aut vitulorum ait Abulenſis; ſed Tirinus cenſet reluctantem ab altari avulſum, & extra tabernaculum ſupplicio affectum fuiſſe.

b 2. Reg. 3. 27.

c 2. Reg. 20. 10.

d Amputato capite, ut ait Joſephus.

e q. d. ſi exceſſeris vel tantulo ſpatio.

f Hebr. ju ravi, i. e. ad jurans, te feci jurare.

ne malum, cujus tibi confcium eft cor tuum, quod fecifti David patri meo; reddidit Dominus malitiam tuam in caput tuum.

45. Et rex Salomon benedictus *a* & thronus David erit ftabilis coram Domino usque in fempiternum.

a Sit vel erit a Domino.

46. Juffit itaque rex Banaiæ filio Joiadæ; qui egreffus, percuffit eum, & mortuus eft.

CAPUT III.

Salomon accipit in uxorem filiam Pharaonis; 1. Sapientiam in fomno petit; quam una cum divitiis & gloria accipit 5. Mox eam in dirimenda meretricum lite oftendit, 16.

* 2. Par. 1. 1. Anno M. 2991. Ant. Chr. 1013. Ætatis Salomonis 20. ejus regni 3. *b* 2. Par. 8. 11.

1. CONfirmatum * eft igitur regnum in manu Salomonis, & affinitate conjunctus eft Pharaoni regi Ægypti; accepit namque filiam ejus, & adduxit in civitatem David, donec compleret *b* ædificans domum fuam, & domum Domini, & murum Jerufalem per circuitum.

2. Attamen populus immolabat in excelfis; non enim ædificatum erat templum nomini Domini usque in diem illum.

3. Dilexit autem Salomon Dominum, ambulans in præceptis David patris fui excepto quod in excelfis immolabat, & accendebat thymiama.

4. Abiit itaque in Gabaon, ut immolaret ibi; illud quippe erat excelfum maximum *c*; mille hoftias in holocauftum obtulit Salomon fuper altare illud in Gabaon.

c Non mole, fed dignitate, locus prius & legitime defignatus pro facrificiis.

5. Apparuit autem Dominus Salomoni per fomnium nocte, dicens: Poftula, quod vis, ut dem tibi.

6. Et ait Salomon: Tu fecifti cum fervo tuo David patre meo mifericordiam magnam, ficut ambulavit in confpectu tuo in veritate, & juftitia, & recto corde tecum; cuftodifti ei mifericordiam tuam grandem, & dedifti ei filium fedentem fuper thronum ejus, ficut eft *d* hodie.

d Seu palam apparet.

7. Et nunc Domine Deus, tu regnare fecifti fervum tuum pro David patre meo; ego autem fum puer parvulus, & ignorans egreffum & introitum meum.

8. Et fervus tuus in medio eft populi, quem elegifti, populi infiniti, qui numerari & fupputari non poteft præ multitudine.

9. Da-

tko złe, ktorego ieft świádome ferce twoie, ktoreś uczynił Dawidowi oycu memu; oddał Pan złość twoię ná głowę twoię.

45. A krol Sálomon błogofłáwiony y ftolicá Dawidowá będźie utwierdzona przed Pánem áż ná wieki.

46. Y rofkazał krol Bánáiei fynowi Joiády; ktory wyfzedfzy zábił go, y umárł.

ROZDZIAŁ III.

Sálomon poiąwfzy żonę czorkę Pháráon, profił Páná Bogá w śnie o mądrość, ktorą z bogactwiem, y z fławą otrzymał; co fię náprzod okazáło przy rozfądku dwu nierządnic o dźiećię.

1. UTwierdźiło fię tedy kroleftwo w ręce Sálomonowey, y fpowinowáćił fię z Pháráonem krolem Ægyptfkim; bo poiął corkę iego, y przynioſł do miáftá Dawidowego, áżby był fkończył buduiąc dom fwoy, y dom páńfki, y mur Jerozolimfki w około.

2. Wfzákoż lud ofiárował ná wyżynách; bo nie był zbudowány Kośćioł imieniowi Páńfkiemu, áż do dniá onego.

3. Y miłował Sálomon Páná, chodząc w przykazániách Dawidá oycá fwego, wyiąwfzy iż ná wyżynách ofiárował, y zápalał kádźidło.

4. Szedł tedy do Gabáon, áby tám ofiárował; bo tá byłá wyżyná nawiętfza; tyśiąc ofiar ná cáłopalenie ofiárował Sálomon ná onym ołtarzu w Gábáon.

5. Y ukazał fię Pan Sálomonowi przez fen w nocy, mowiąc: Proś, czego chcefz, żeć dam.

6. Y rzekł Sálomon: Tyś uczynił z flugą twoim Dawidem oycem moim miłośierdźie wielkie, iáko chodźił przed oczymá twemi, w prawdźie y w fprawiedliwośći, y proftym fercem z tobą; záchowałeś mu miłośierdźie twoie wielkie, y dałeś mu fyná śiedzącego ná ftolicy iego, iáko ieft dźiśia.

7. A teraz Pánie Boże, tyś uczynił krolem flugę twego miáfto Dawidá oycá mego; á iam ieft pacholę máłe, á nieznáiące wyfzćia, y wefzćia mego.

8. A flugá twoy ieft w pośrzodku ludu, ktoryś obrał, ludu niezliczonego, ktory prze mnoftwo nie może bydź policzony, áni poráchowány.

9. A

9. A przeto day ſludze twemu ſerce rozumne, áby mogł twoy lud ſądźić, y rozeznáć między złym á dobrym; bo ktoż może ſądźić lud ten, lud ten twoy wielki?

10. Podobáłá ſię tedy mowá przed Pánem, że Sálomon prośił tákiey rzeczy.

11. Y rzekł Pan Sálomonowi: Ześ słowá tego prośił, á nie żądałeś ſobie dni wiela, áni bogactw, ábo duſz nieprzyiaćioł twoich; áleś prośił ſobie o mądrość dla rozeznánia ſądu;

12. Otożemći uczynił według mowy twoiey, y dałemći ſerce mądre, y rozumne, ták áż żaden przed tobą nie był podobny tobie, áni po tobie powſtánie.

13. Lecz y to czegoś nie żądał, dałem tobie: to ieſt bogáctwá y ſławę, że żaden z krolow nie był podobny tobie wſzytkich przeſzłych czáſow.

14. A będźieſzli chodźił drogámi moimi, y ſtrzegł przykazań moich, y uſtaw moich, iáko twoy oyćiec chodźił, przedłużę dni twoie.

15. Ocućił ſię tedy Sálomon, y porozumiał, że był ſen; y przyiácháwſzy do Jeruzálem, ſtánął przed ſkrzynią przymierza Páńſkiego, y ofiárował cáłopalenia, y uczynił ofiáry zapokoyne, y wielką ucztę ná wſzytkie ſługi ſwoie.

16. Y przyſzły dwie niewieśćie wſzetecznice do krolá, y ſtánęły przed nim,

17. Z ktorych iedná rzekłá: Proſzę moy pánie: ia y tá niewiáſtá mieſzkáliſmy w iednym domu, y zległám u niey w komorze.

18. A trzećiego dniá po tym iákom porodźiłá, zległá też y tá; y byłyſmy poſpołu, á żaden inny nie był z námi w domu, oprocz nas dwoygá.

19. Y umárł ſyn tey niewiáſty w nocy; bo go ſpiąc przyległá.

20. Y wſtawſzy o połnocy, wźięłá ſyná mego od boku mnie ſłużebnice twoiey ſpiącey, y położyłá go ná łonie ſwoim; á ſyná ſwego, ktory był umárł, położyłá ná łonie moim.

21. A gdym wſtáłá ráno chcąc dáć mleká ſynowi memu, nálázłám umárłego; ktoremu przypátruiąc ſię pilniey w iáſny dźień, poznáłám, że nie był moy, ktoregom porodźiłá.

22. Y odpowiedźiáłá druga niewiáſtá: Nie ieſt ták, iáko powiádáſz; ále ſyn twoy umárł, á moy

9. Dabis *a* ergo ſervo tuo cor docile *b*, ut populum tuum judicare poſſit, & diſcernere inter bonum & malum. Quis enim poterit judicare populum iſtum, populum tuum hunc multum?

10. Placuit ergo ſermo coram Domino, quod Salomon poſtulaſſet hujuſcemodi rem.

11. Et dixit Dominus Salomoni *c*: Quia poſtulaſti verbum hoc, & non petiſti tibi dies multos, nec divitias, aut animas inimicorum tuorum; ſed poſtulaſti tibi ſapientiam ad diſcernendum judicium;

12. Ecce feci tibi ſecundum ſermones tuos, & dedi tibi cor ſapiens & intelligens, in tantum, ut nullus *d* ante te ſimilis tui fuerit, nec poſt te ſurrecturus ſit *e*.

13. Sed *f* & hæc, quæ non poſtulaſti, dedi tib: divitias ſcilicet, & gloriam, ut nemo fuerit ſimilis tui in regibus cunctis retro diebus.

14. Si autem ambulaveris in viis meis, & cuſtodieris præcepta mea, & mandata mea, ſicut ambulavit pater tuus, longos faciam dies tuos.

15. Igitur evigilavit Salomon, & intellexit, quod eſſet ſomnium *g*; cumque veniſſet Jeruſalem, ſtetit coram arca fæderis Domini, & obtulit holocauſta, & fecit *h* victimas pacificas, & grande convivium univerſis famulis ſuis.

16. Tunc *i* venerunt duæ mulieres meretrices ad regem, ſteteruntque coram eo,

17. Quarum una ait: Obſecro mi domine: ego & mulier hæc habitabamus in domo una, & peperi apud eam in cubiculo.

18. Tertia autem die poſtquam ego peperi, peperit & hæc; & eramus ſimul, nullusque alius nobiſcum in domo, exceptis nobis duabus.

19. Mortuus eſt autem filius mulieris hujus nocte; dormiens quippe oppreſſit eum.

20. Et conſurgens intempeſtæ noctis ſilentio *k*, tulit filium meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis, & collocavit *l* in ſinu ſuo; ſuum autem filium, qui erat mortuus, poſuit in ſinu meo.

21. Cumque ſurrexiſſem mane, ut darem lac filio meo, apparuit mortuus; quem diligentius intuens clara luce, deprehendi non eſſe meum, quem genueram.

22. Reſponditque altera mulier: Non eſt ita, ut dicis, ſed filius tuus mortuus eſt, meus autem

a 2. Par. 1. 10.
b Hebr. audiens ſeu obediens, 70. Sapiens.
c Dormienti, ſed propter preces, quas vigilans effuderat.
d ſc. Regum Iſrael, Sa.
e ſc. in ſapientia naturali, nam in ſupernaturali, Salomonem vicerunt, Adam, Moyſes, Prophetæ & Apoſtoli. Tirin.
f Sap. 7. 11. Matth. 6. 29.
g divinitus immiſſum.
h i. obtulit.
i Fer. 2 poſt. Dom 4. quadr.
k 70. media nocte.
l Non ex amore, ſed ex invidia dolens ſociam eo bono frui, quo ipſa ſe privarat.

autem vivit. E contrario illa dicebat: Mentiris: filius quippe meus vivit, & filius tuus mortuus est. Atque in hunc modum contendebant coram rege.

23. Tunc rex rit: Hæc dicit, filius meus vivit, & filius tuus mortuus est. Et ista respondit: non, sed filius tuus mortuus est, meus autem vivit.

24. Dixit ergo rex: Afferte mihi gladium. Cumque attulissent gladium coram rege,

25 Dividite, *a* inquit, infantem vivum in duas partes, & date dimidiam partem uni, & dimidiam partem alteri.

a sc. vos ministri seu satellites.

27. Dixit autem mulier, cujus filius erat vivus, ad regem (commota sunt quippe viscera ejus super filio suo) Obsecro domine, date illi infantem vivum, & nolite interficere eum. E contrario illa dicebat; Nec mihi, nec tibi sit, sed dividatur

27. Respondit rex, & ait: Date huic infantem vivum, & non occidatur; hæc est enim mater ejus.

28. Audivit itaque omnis Israel judicium, quod judicasset rex, & timuerunt regem, videntes sapientiam Dei esse in eo ad faciendum judicium.

á moy żyw. Przećiwnym záś obyczáiem oná mowiłá: Nieprawdę mowisz: bo syn moy żyw, á syn twoy umárł. Y ták się spieráły przed krolem.

23. Tedy krol rzekł: Tá mowi, syn moy żyw, á syn twoy umárł. A tá odpowiádá; nie, ále syn twoy umárł, á moy żyw.

24. Y rzekł krol: Przynieśćie mi mieczá. A gdy przyniesiono miecz przed krolá,

25. Rozdźielćie, pry, dźiećię żywe ná dwie częśći, á dáyćie połowicę iedney á połowicę drugiey.

26. Y rzekłá niewiástá, ktorey syn był żywy, do krolá; (bo się poruszyły wnetrznośći iey nád synem swoim) Proszę pánie, dayćie iey dźiećię żywe, á nie zábiiáyćie go. Przećiwnym obyczáiem owá mowiłá. Niech nie będźie áni mnie áni tobie, ále niech ie rozdźielą.

27. Odpowiedźiał krol, y rzekł: Dayćie tey dźiećię żywe, á nie zábiiáyćie go; bo tá iest mátká iego.

28. Y usłyszał wzystek lud Izráelski sąd, ktory krol osądźił, y bali się krolá, widząc że mądrość Boża byłá w nim ku czynieniu sądu.

C A P U T IV.

Numerantur principes & præfecti Salomonis, 1. Apparatus mensæ, pacisque securitas eo regnante. 21. Sapientia, parobolæ & carmina ejus. 29.

1. ERat autem rex Salomon regnans super omnem Israel;

2. Et hi principes, quos habebat: Azarias filius *b* Sadoc sacerdotis;

b i. nepos.

3. Elihoreph, & Ahia filii Sisa scribæ *c*; Josaphat filius Achilud a commentariis *d*;

c i. Secretarii.

d Historiographus.

4. Banaias filius Joiadæ super exercitum; Sadoc autem, & Abiathar *e* sacerdotes *f*.

e Probabiliter alius ab ejecto.

f Unus sc. summus, alter velut vicarius & suffraganeus.

3. Azarias filius Nathan, super eos, qui assistebant regi; Zabud filius Nathan sacerdos, amicus regis;

6. Et Ahisar præpositus domus; & Adoniram filius Abda super tributa.

7. Habebat autem Salomon duodecim præfectos super omnem Israel, qui præpebant annonam regi & domui ejus; per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant.

8. Et

R O Z D Z I A Ł IV.

Opisuie Kśiążętá y urzędniki Sálomonowe; potráwy y stoł iego, y pokoy zá niego, y liczbę przypowieśći y piosnek iego.

1. A Sálomon był krolem kroluiąc nád wszytkim Izráelem;

2. A te Xiążętá, ktore miał: Azáriás syn Sádoká kápláná;

3. Elihoreph y Ahia synowie Sisá pisárze; Jozápháth syn Ahilud Kánclerz;

4. Bánáiás syn Joiády nád woyskiem; á Sádok y Abiáthár kápłani.

5. Azáriás syn Náthán nád temi, ktorzy stáli przy krolu; Zabud syn Náthán kápłan, przyiaćiel krolewski;

6. Y Ahizár przełożony nád domem; á Adonirám syn Abdi nad pobory.

7. Lecz Sálomon miał dwánáśćie przełożonych nád wszytkim Izráelem, ktorzy dodawáli żywnośći krolowi y domowi iego; bo ná káżdy Mieśiąc przez rok ieden z nich pokrzeb dod: wał.

8. A

8. A te ſą imioná ich: Benhur ná gorze Ephráim.

9. Bendekár w Mákkes, y w Sálebim, y w Bethſames, y w Elon, y w Bethánán.

10. Benheſed w Aruboth; iego był Socho, y wſzytká źiemiá Epher.

11. Benábinádáb, ktorego wſzytek Nepháth-Dor, Tháphetę corkę Sálomonowę miał zá żonę.

12. Báná ſyn Ahilud rządźił Thánák y Mágeddo, y wſzytek Bethſán, ktory ieſt podle Sártháná pod Jezráhelem, od Bethſan áż do Abelmehulá przećiw Jekmáán.

13. Bengáber w Rámot Galáád; miał Auothiáir ſyná Mánáſſego w Galáád; on był nád wſzytką kráiną Argob, ktora ieſt w Baſán, nád ſześćiądźieśiąt miaſt wielkich, y murowánych, ktore miáły zámykánie miedźiáne.

14. Ahinádáb ſyn Addo rządźił w Mánáim.

15. Achimáás w Nephtálim; ále y on miał Bázemáthę corkę Sálomonowę zá żonę.

16. Báána ſyn Huſi w Azer, y w Báloth.

17. Jozáphát ſyn Phárue w Iſſáchár.

18. Semei ſyn Elá w Beniámin.

19. Gaber ſyn Uri w źiemi Galáád, w źiemi Sehon krolá Amorrheyſkiego, y Og krolá Bázán, nád wſzem, co było w oney źiemi.

20. Judá y Izráel niezliczony, iáko piaſek morſki w mnoſtwie iedząc, y piiąc á weſeląc ſię.

21. A Sálomon mieſzkał w páńſtwie ſwoim, máiąc wſzytkie kroleſtwá, od rzeki źiemie Philiſtyńſkiey áż do gránice Ægyptſkiey, ktorzy mu nośili dáry, y ſłużyli mu po wſzytkie dni żywotá iego.

22. A był obrok Sálomonow, ná każdy dźień trzydźieśći korcy czyſtey mąki, y ſześćdźieśiąt korcy mąki.

23. Dźieśięć wołow tłuſtych, á dwadźieśćiá wołow páſtewnych, y ſto báránow, oprocz łowu, ieleni, ſarn y báwołow, y ptáſtwá karmnego.

24. Bo on dźierżał wſzytkę kráinę, ktora byłá zá rzeką, od Táphſá áż do Gázán, y wſzytkie krole onych kráiow; á miał pokoy ze wſzech ſtron wokoło;

25. Y mieſzkał Judá y Izráel bez wſzelkiey boiáźni, káżdy pod winną máćicą ſwoią, y pod figą ſwoią, od Dán áż do Berſábee po wſzytkie dni Sálomonowe.

8. Et hæc nomina eorum: Benhur, in monte Ephraim.

9. Bendecar, in Macces, & in Salebim, & in Bethſames, & in Elon, & in Bethanan.

10. Benheſed in Aruboth; ipſius erat Socho, & omnis terra Epher.

11. Benabinadab, cujus omnis Nephat-Dor [a], Tapheth filiam Salamonis habebat uxorem.

12. Bana filius Ahilud regebat Thanac & Mageddo, & univerſam Bethſan, quæ eſt juxta Sarthana ſubter Jezrael, a Bethſan usque Abelmehula, e regione Jecmaan.

13. Bengaber in Ramoth Galaad; habebat Avothjair [b] filii Manaſſe in Galaad; ipſe præerat in omni regione Argob [c], quæ eſt in Baſan, ſexaginta civitatibus magnis, atque muratis, quæ habebant ſeras æreas.

14. Ahinadab filius Addo præerat in Manaim.

15. Achimaas in Nephthali; ſed & ipſe habebat Baſemath filiam Salomonis in conjugio.

16. Baana filius Huſi, in Aſer, & in Baloth.

17. Joſaphat filius Pharue, in Iſſachar.

18. Semei filius Ela, in Benjamin.

19. Gaber filius Uri, in terra Galaad, in terra Sehon regis Amorrhæi & Og regis Baſan, ſuper omnia, quæ erant in illa terra.

20. Juda & Iſrael innumerabiles [d], ſicut arena maris in multitudine, comedentes, & bibentes, atque lætantes.

21. Salomon [e] autem erat in ditione ſua, habens omnia regna a flumine terræ [f] Philiſthiim usque ad terminum Ægypti; offerentium ſibi munera, & ſervientium ei cunctis diebus vitæ ejus.

22. Erat autem cibus Salomonis per dies ſingulos triginta cori ſimilæ [g], & ſexaginta cori farinæ,

23. Decem boves pingues, & viginti boves paſcuales, & centum arietes, excepta venatione cervorum, caprearum, atque bubalorum, & avium altilium.

24. Ipſe enim obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen [h], a Thaphſa usque ad Gazan, & cunctos reges illarum regionum; & habebat pacem ex omni parte in circuitu.

25. Habitabatque Juda & Iſrael absque timore ullo, unusquisque ſub vite ſua, & ſub ficu ſua, a Dan usque Berſabee, cunctis diebus Salomonis.

[a] i. terminus Dor.
[b] i. Villas Jair.
[c] traconitide.
[d] ſc. erant.
[e] Eccli. 47. 15.
[f] alii a flumine ſc. Euphrate usque ad terram Philiſthiim, & usque &c.
[g] i. farinæ puriſſimæ.
[h] ſc. Euphratem.

a 2. Par. 9. 25. non videtur Salomon peccasse contra legem Deut. 17. v. 16. tot equos alendo quamdiu bonam intentionem & usum illorum habuit.
b i. equos in præsepiis. Sa.
c i. magnanimitatem, qua in opus conferebat, quæ sapientia & prudentia suggerebant.
d Eccli. 47. 16.
e i. Esdræ filio.
f hi illo tempore sapientiæ nomine erant celeberrimi.
g i. proverbia.

26. Et *a* habebat Salomon quadraginta millia præsepia *b* equorum currilium, & duodecim millia equestrium.

27. Nutriebantque eos supradicti regis præfecti; sed & necessaria mensæ regis Salomonis cum ingenti cura præbebant in tempore suo.

28. Hordeum quoque & paleas equorum & jumentorum deferebant in locum, ubi erat rex juxta constitutum sibi.

29. Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis *c*, quasi arenam, quæ est in littore maris.

30. Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium & Ægyptiorū.

31. Et *d* erat sapientior cunctis hominibus, sapientior Ethan Ezrahita *e*, & Heman, & Chalcol, & Dorda, filiis Mahol *f*; & erat nominatus in universis gentibus per circuitum.

32. Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas *g*; & fuerunt carmina ejus quinque & mille.

33. Et disputavit super lignis, a cedro, quæ est in Libano, usque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete; & disseruit de jumentis, & volucribus, & reptilibus, & piscibus.

34. Et veniebant de cunctis populis ad audiendam sapientiam Salomonis, & ab universis regibus terræ, qui audiebant sapientiam ejus.

26. Y miał Sálomon czterdźieśći tyśięcy żłobow koni do wozow, á dwánaśćie tyśięcy do iázdy.

27. A opátrowáli ie wysszey pomienieni stárostowie krolewscy; lecz y potrzeby do stołu krolá Sálomoná z wielką pilnośćią dodawáli czásu swego.

28. Ięczmień też y słomę dla koni y mułow, woźili ná mieysce, gdźie był krol, według tego, iáko im ustáwiono.

29. Dał też Bog Sálomonowi mądrość, y rostropność bárzo wielką, y przestroność sercá iáko piásek, ktory iest ná brzegu morskim.

30. Y przechodźiłá mądrość Sálomonowá mądrość wszytkich ludźi Wschodnich, y Ægyptiánow.

31. Y był mędrszy nád wszytkie ludźie; mędrszy niż Ethán Ezráhitá, y Heman, y Chalkol, y Dordá synowie Máhol; y był sławny u wszech narodow okolicznych.

32. Mowił też Sálomon trzy tyśiące przypowieśći; á pieśni iego było tyśiąc y pięć.

33. Rozpráwiał też o drzewách od Cedru, ktory iest ná Libanie, áż do hyssopu, ktory wyrasta z śćiány; y mowił o źwierzętách, y ptákách, y płáźie, y o rybách.

34. Y przychodźili ze wszytkich narodow słucháć mądrośći Sálomonowey, y od wszytkich krolow źiemskich, ktorzy słyszeli mądrość iego.

CAPUT V.

Hiram Salomoni concedit ad templi ædificationem cæsores lignorum, 1. Numerus cæsorum, portantium onera, latomorum, & præfectorum eorum, 12.

* Anno M. 2992. Ant. Chr 1012.
h sc. gratulatum.
i tu nosti.
k seu adversarius conatibus meis, obsistens.

1. MIsit * quoque Hiram rex Tyri servos suos *h* ad Salomonem; audivit enim, quod ipsum unxissent regem pro patre ejus; quia amicus fuerat Hiram David omni tempore.

2. Misit autem Salomon ad Hiram, dicens:

3. Tu scis *i* voluntatem David patris mei, & quia non potuerit ædificare domum nomini Domini Dei sui propter bella imminentia per circuitum, donec daret Dominus eos sub vestigio pedum ejus.

4. Nunc autem requiem dedit Dominus Deus meus mihi per circuitum; & non est satan *k*, neque occursus malus.

5. Quam-

ROZDZIAŁ V.

Hirám krol Tyrski dodał Sálomonu robotnikow ná budowánie Kośćiołá; liczbá porębnikow, niosących ćiężare, kámiennikow; y przełożonych

1. POsłał też Hirám Krol Tyru sługi swe do Sálomoná; bo słyszał, że go pomázano ná krolestwo miásto oycá iego; ábowiem Hirám był przyiaćielem Dawidowi przez wszytek czás.

2. Y posłał Sálomon do Hirám, mowiąc:

3. Ty wiesz wolą Dawidá oycá mego; á iż nie mogł budowáć domu imieniowi Páná Bogá swego, przed walkámi nálegáiącemi w około, áż ie dał Pan pod stopy nog iego.

4. Lecz teraz dał mi Pan Bog moy odpoczynienie zewsząd; y niemász przećiwniká, áni zábiegu złego.

5. Prze-

5. Przetoż myślę zbudowáć kośćioł imieniowi Páná Bogá mego, iáko mowił Pan Dawidowi oycu memu, rzekąc: Syn twoy, ktorego dam miásto ćiebie ná stolicę twoię, ten zbuduie dom imieniowi memu.

6. A ták przykaż, że mi náwyćináią sludzy twoi Cedru z Libanu, á sludzy moi niechay będą z slugámi twymi, á zapłátę slug twoich dam tobie, ktorąkolwiek żądać będźiesz; bo wiesz, iáko niemász między ludem moim mężá, ktoryby umiał drzewo wyrębowáć, iáko Sydończycy.

7. Gdy tedy usłyszał Hirám słowá Sálomonowe, urádował się bárzo, y rzekł: Błogosłáwiony Pan Bog dźiśia, ktory dał Dawidowi syná bárzo mądrego nád ludem tym wielkim.

8. Y posłał Hirám do Sálomoná, mowiąc: Słyszałem, o cośkolwiek wskazał do mnie; ia uczynię wszytkę wolą twoię około drzewá Cedrowego, y Jodłowego.

9. Słudzy moi złożą ie z Libanu do morzá, á ia złożę ie w tráfty ná morzu, áż ná mieysce, o ktorym mi dasz znáć, y przypławię ie tám, á ty ie pobierzesz; y dodasz mi potrzeb, áby byłá dána żywność domowi memu.

10. A ták Hirám dodawał Sálomonowi drzewá Cedrowego, y drzewá Jodłowego, według wszystkiey woli iego.

11. A Sálomon dawał Hiram dwádźieśćiá tyśięcy korcy psenice ná żywność domowi iego, y dwádźieśćiá korcy oliwy na zyistszey; to dawał Sálomon Hirám ná káżdy rok.

12. Dał też Pan mądrość Sálomonowi, iáko mu rzekł; y był pokoy między Hirám y Sálomonem, y uczynili obádwá przymierze.

13. Y obrał krol Sálomon robotniki ze wszego Izráelá, y było ná trzydźieśći tyśięcy mężow,

14. Y posyłał ie ná Liban, dźieśięć tyśięcy ná káżdy mieśiąc ná przemiány, ták że przez dwá mieśiącá byli w domiech swoich; á nád tym nákazániem przełożonym był Adonirám.

15. Miał też Sálomon śiedmdźieśiąt tyśięcy tych, co nośili brzemioná, á ośmdźieśiąt tyśięcy tych, ktorzy w gorze łamáli kámienie;

16. Oprocz przełożonych, ktorzy byli nád káżdą robotą liczbą trzech tyśięcy, y trzech set, ktorzy roskázowáli ludźiom, y tym, co robili.

5. Quamobrem cogito ædificare templum nomini Domini Dei mei, sicut locutus est Dominus David patri meo, dicens: *a* Filius tuus, quem dabo pro te super solium tuum, ipse ædificabit domum nomini meo.

6. Præcipe igitur, ut præcidant mihi servi tui cedros de Libano, & servi mei sint cum servis tuis; mercedem autem servorum tuorum dabo tibi, quamcumque petieris; scis enim, quomodo non est in populo meo vir, qui noverit ligna cædere, sicut Sidonii.

7. Cum ergo audisset Hiram verba Salomonis, lætatus est valde, & ait: Benedictus Dominus Deus hodie, qui dedit David filium sapientissimum super populum hunc plurimum.

8. Et misit Hiram ad Salomonem, dicens: Audivi, quæcumque mandasti mihi, ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis & abiegnis.

9. Servi mei deponent ea de Libano ad mare; & ego componam ea in ratibus *b* in mari, usque ad locum *c*, quem significaveris mihi; & applicabo ea ibi, & tu tolles ea; præbebisque necessaria mihi, ut detur cibus domui meæ.

10. Itaque Hiram dabat Salomoni ligna cedrina, & ligna abiegna juxta omnem voluntatem ejus.

11. Salomon autem præbebat Hiram coros tritici viginti millia, in cibum domui ejus, & viginti coros purissimi olei; hæc tribuebat Salomon Hiram per singulos annos.

12. Dedit quoque *d* Dominus sapientiam Salomoni, sicut locutus est ei; & erat pax inter Hiram & Salomonem, & percusserunt ambo fœdus.

12. Elegitque *e* rex Salomon operarios de omni Israel, & erat indictio *f* triginta millia virorum.

14. Mittebatque eos in Libanum, decem millia per menses singulos vicissim, ita ut duobus mensibus essent *g* in domibus suis; & Adoniram erat super hujuscemodi indictione.

15. Fueruntque Salomoni septuaginta millia eorum, qui onera portabant, & octoginta millia latomorum *h* in monte;

16. Absque præpositis, qui præerant singulis operibus, numero trium millium & trecentorum, præcipientium populo, & his, qui faciebant opus.

a 2. Reg. 7. 13. 1. Par. 22. 10.

b truncis arborum colligatis.

c portum Joppe 2. Par. 2. 16.

d supr. 3. 12.

e Hebr. tulit nomine tributi.

f 70. tributum.

g i. manerent.

h Hebr. cædentium lapides.

17. Præcepitque rex, ut tollerent lapides grandes, lapides pretiofos, in fundamentum templi, & quadrarent eos;

18. Quos dolaverunt cæmentarii Salomonis, & cæmentarii Hiram; porro Giblii *a* præparaverunt ligna, & lapides ad ædificandam domũ.

a fc. ex Giblo urbe Phæniciæ

17. Y przykazał, krol żeby bráli kámienie wielkie, kámienie kosztowne ná fundáment kośćielny, y quádrowáli ie;

18. Ktore ćiosáli murárze Sálomonowi, y murárze Hirám; á Gibliowie nágotowáli drzewá y kámienie ná budowánie domu.

CAPUT VI.

Figura & fabrica templi quoad præcipuas ejus partes interiores, & exteriores defcribitur.

1. Factum eft * ergo *b* quadringentefimo octogefimo anno egreffionis filiorum Ifrael de terra Ægypti, in anno quarto, menfe Zio: (ipfe eft menfis fecundus) regni Salomonis fuper Ifrael, ædificari cœpit domus Domino.

2. Domus autem, quam ædificabat rex Salomon Domino, habebat fexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & triginta *c* cubitos in altitudine.

3. Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, juxta menfuram latitudinis templi; & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi.

4. Fecitque in templo feneftras obliquas.

5. Et ædificavit fuper parietem templi tabulata per gyrum, in parietibus domus per circuitum templi & oraculi, & fecit latera in circuitu.

6. Tabulatum, quod fubter erat, quinque cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum fex cubitorum latitudinis, & tertium tabulatum feptem habens cubitos latitudinis. Trabes autem pofuit in domo per circuitum forinfecus, ut non hærerent muris templi.

6. Domus autem, cùm ædificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis ædificata eft; & malleus, & fecuris, & omne ferramentum non funt audita in domo, cum ædificaretur.

8. Oftium lateris medii in patre erat domus dextræ; & per cochleam afcendebant in medium cœnaculum, & a medio in tertium.

9. Et ædificavit domum *d*, & confummavit eam; texit quoque domum laquearibus cedrinis.

10. Et ædificavit tabulatum fuper omnem domum quinque cubitis altitudinis, & operuit domum lignis cedrinis.

11. Et

* Circa medium ann. 2992. anno 4. Salomonis ineunte, ante æram Chr. 1012. ab Abrahami migratione 909. poft diluvium 1336. per Jul. 3702.

b 2. Par 3. 1.

c fc. usque ad primum tabulatum.

d Templum ædificatum in monte Moria, ubi Ifaac immolatus eft. Gen. 22. & ubi David facrificium Deo pro avertenda pefte obtulit 2. Par 3. 1. * fignificat Chriftum & templum effe & verum Ifaac, qui mortis fuæ facrificio nocentiffimam animarum peftem avertat.

ROZDZIAŁ VI.

Kſztałt Kośćioła, y ſtukę wnętrzną y powierzchną opiſuie.

1. STáło fię tedy roku czterzyfetnego y ośmdźieśiątego wyfzćia fynow Izráelowych z źiemie Ægyptſkiey, roku czwartego mieśiącá Zyiá (ten ieft mieśiąc wtory) krolowánia Sálomonowego nád Izráelem, poczęto budowáć dom Pánu.

2. A dom, ktoty budował krol Sálomon Pánu, miał fześćdźieśiąt łokći wzdłuż, á dwádźieśćiá łokći w fzerz, á trzydźieśći łokći ná zwyfz.

3. A przyśionek był przed kośćiołem dwádźieśćiá łokiet wzdłuż, według miáry fzerokośći kośćiołá; á miał dźieśięć łokiet wfzerz przed kośćiołem.

4. Y poczynił w kośćiele okná pochodźifte,

5. Y zbudował ná śćienie kośćielney gmáchy w około, ná śćiánach domu koło kośćiołá y koło wyrocznice, y uczynił pobocznice wokoło.

6. Gmách, ktory niżfzy był, miał pięć łokiet w fzerz, á środni gmách fześć łokiet w fzerz, á trzeći gmách miał śiedm łokiet w fzerz. Trámy lepak położył w domu około z nadworza, áby nie przylegáły do murow kośćielnych.

7. A gdy dom budowano, budowano go z kámienia ćiofánego y wyrobionego; á młotá y śiekiery y wfzelákiego naczynia żelázne niefłycháć było w domu, gdy go budowano.

8. Drzwi środniego boku ná ftronie były domu práwey ręki; á po okrągłym wfchodźie wftępowano ná gmách środni, á z środniego ná trzeći.

9. Y budował dom, y dokończył go; y przykrył dom połápem Cedrowym.

10. Y zbudował piętro ná wfzytkim domie, pięć łokiet wzwyfz, y pokrył dom drzewem Cedrowym.

11. Y

11. Y sftáło fię ſłowo Páńſkie do Sálomoná, rzekąc.

12. Dom ten, ktory buduieſz, ieſli będźieſz chodźił w przykázániách moich, y ſądy moie czynić będźieſz, y záchowaſz wſzytkie roſkazánia moie chodząc w nich; utwierdzę mowę moię tobie, ktorąm mowił do Dawidá oycá twego.

13. Y będę mieſzkał w pośrzodku ſynow Izráelowych, y nie opuſczę ludu mego Izráelſkiego.

14. A ták budował Sálomon dom, y dokonał go.

15. Y zbudował śćiáni domu we wnątrz deſkámi Cedrowemi, ode tłá domu áż do wierzchu śćian, y áż do ſtropu okrył śćiány drzewem Cedrowym we wnątrz; á tło domu położył tárćicámi Jodłowemi.

16. Y zbudował ná dwudźieſtu łokiet w tył, kośćiołá gmáchy Cedrowe, ode tłá áż ku wierzchu; y uczynił wnętrzny dom wyrocznice ná święte świętych.

17. Ale ſam kośćioł był ná czterdźieśći łokiet przededrzwiámi wyrocznice.

18. A wſzytek dom we wnątrz był Cedrem oprawiony, máiąc toczenia, y ſugowánia ſwe bárzo foremne, y rzezánia wyſadzáiące ſię; wſzytko Cedrowemi deſkámi było okryto; y zgoła żaden kámień nie mogł bydź widźiány w śćienie.

19. Lecz wyrocznicę w pośrzodku domu we wnętrzney ſtronie był nágotował, áby tám poſtáwił ſkrzynię przymierza Páńſkiego.

20. A wyrocznicá miáłá dwádźieśćiá łokiet wzdłuż, y dwádźieśćiá łokiet w ſzerz, y dwádźieśćiá łokiet w zwyſz; y okrył ią. Y odźiał ſczerym złotem; ále ołtarz oſádźił Cedrem.

21. Dom też przed wyrocznicą okrył ſczyrem złotem, y przybił bláchy gwoźdźiámi złotemi.

22. Y nie było niczego w kośćiele, czegoby złotem nie okryto; ále y wſzytek ołtarz wyrocznice powłokł złotem.

23. Y uczynił w wyrocznicy dwá Cheruby z drzewá oliwnego, dźieśięć łokći ná zwyſz.

24. Pięć łokći iedno ſkrzydło Cherubá, á pięć łokći drugie ſkrzydło Cherubá; to ieſt, dźieśięć łokći máiące od końcá ſkrzydłá iednego áż do końcá ſkrzydłá drugiego.

25. Dźie-

11. Et factus eſt ſermo Domini ad Salomonem dicens:

12. Domus hæc, quam ædificas, ſi ambulaveris in præceptis meis. & judicia mea feceris, & cuſtodieris omnia mandata mea, gradiens per ea; firmabo ſermonem meum tibi *a*, quem locutus ſum ad David patrem tuum.

13. Et *b* habitabo in medio filiorum, Iſrael, & non derelinquam populum meum Iſrael.

14. Igitur ædificavit Salomon domum, & conſummavit eam.

15. Et ædificavit parietes domus intrinſecus tabulatis cedrinis, a pavimento domus usque ad ſummitatem parietum, & usque ad laquearia, operuit lignis cedrinis intrinſecus; & texit pavimentum domus tabulis abiegnis.

16. Ædifiaavitque viginti cubitorum ad poſteriorem partem templi tabulata cedrina, a pavimento usque ad ſuperiora; & fecit interiorem domum oraculi in Sanctum ſanctorum,

17. Porro quadraginta cubitorum erat ipſum templum *c* pro foribus oraculi.

18. Et cedro omnis domus intrinſecus veſtiebatur, habens tornaturas, & juncturas ſuas fabrefactas, & cælaturas *d* eminentes; omnia cedrinis tabulis veſtiebantur; nec omnino lapis apparere poterat in pariete.

19. Oraculum autem in medio domus in interiori parte fecerat, ut poneret ibi arcam fœderis Domini.

20. Porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis & viginti cubitos altitudinis; & operuit illud, atque veſtivit auro puriſſimo. Sed & altare *e* veſtivit cedro *f*.

21. Domum quoque ante oraculum operuit auro puriſſimo, & affixit laminas clavis aureis.

22. Nihilque erat in templo, quod non auro tegeretur; ſed & totum altare oraculi texit auro.

23. Et fecit in oraculo duos Cherubim de lignis olivarum, decem cubitorum altitudinis.

24. Quinque cubitorum ala Cherub una, & quinque cubitorum ala Cherub altera; id eſt, decem cubitos habentes, a ſummitate *g* alæ unius usque ad alæ alterius ſummitatem.

25. Decem

a 2. Reg. 7. 16.
b i. 1. Par. 22. 9.
c i. pars illa, quæ dicitur Sanctum, Hebr. Hechal.
d ſc. florum & fructuum.
e ſc. thymiamatis.
f Chald. tabulis cedrinis.
g i. extremitate.

25. Decem quoque cubitorum erat Cherub fecundus; in menfura pari, & opus unum erat in duobus Cherubim,

26. Id eft, altitudinem habebat unus Cherub decem cubitorum, & fimiliter Cherub fecundus.

27. Pofuitque Cherubim in medio templi interioris; extendebant autem alas fuas Cherubim, & tangebant ala una parietem, & ala Cherub fecundi tangebat parietem alterum; alæ autem alteræ in media parte templi fe in vicem contingebant *a*.

28. Texit quoque Cherubim auro.

29. Et omnes parietes templi per circuitum fculpfit variis cælaturis & torno; & fecit in eis Cherubim, & palmas, & picturas varias, quafi prominentes de pariete, & egredientes.

30. Sed & pavimentum domus texit auro intrinfecus & extrinfecus *b*

31. Et in ingreffu oraculi fecit oftiola de lignis olivarum, poftesque angulorum quinque.

32. Et duo oftia de lignis olivarum; & fculpfit in eis picturam Cherubim, & palmarum fpecies, & anaglypha valde prominentia; & texit ea auro; & operuit tam Cherubim quam palmas, & cætera, auro.

33. Fecitque in introitu templi poftes de lignis olivarum quadrangulatos;

34. Et duo oftia de lignis abiegnis altrinfecus; & utrumque oftium duplex erat, & fe invicem tenens aperiebatur.

35. Et fculpfit Cherubim, & palmas, & cælaturas valde eminentes; operuitque omnia laminis aureis opere quadro *c* ad regulam.

36. Et ædificavit atrium interius *d* tribus ordinibus *e* lapidum politorum, & uno ordine lignorum cedri.

37. Anno quarto *f* fundata eft domus Domini in menfe Zio *g*.

38. Et in anno undecimo, menfe Bul *h* (ipfe eft menfis octavus *i*) perfecta eft domus in omni opere fuo, & in univerfis utenfilibus fuis; ædificavitque eam annis feptem.

a fc. ita una tegebant arcam, & propitiatorium, ac Cherubim facta a Moyfe.

b fc. in oraculo & extra.

c i. perfecto.

d fc. facerdotum.

e i. coloribus.

f fc. regni fui.

g i. Aprili.

h fc. Octobri.

i ergo fpatio feptem annorum cum dimidio, eft ædificata, cœpta fcilicet menfe zio, qui eft fecundus (fub 6. 1) & abfoluta menfe octav. An. M. 3000. ineunte ante veram Chr. natalem ann. 1000. ante æram vulgari 1004.

25. Dźieśięć też łokći był Cherub drugi, w rowney mierze, y robotá iedná byłá we dwu Cherubách,

26. To ieſt wyſokość Cherubá iednego byłá ná dźieśiąći łokći, y tákże Cherubá drugiego

27. Y poſtáwił Cherubiny w pośrzodku kośćiołá wnętrznego; ále rośćiągáli ſkrzydłá ſwe Cherubowie, y dośięgáło ſkrzydło iedno śćiány, á ſkrzydło Cherubá drugiego dośięgáło śćiány drugiey; á drugie ſkrzydłá w pośrzodku kośćiołá dotykáły ſię iedno drugiego.

28. Powlokł też Cheruby złotem.

29. A wſzytkie śćiány kośćielne wokoło wyrzezał rozmáitym rzezániem, y toczeniem; y po[illegible]zynił ná nich Cheruby, y pálmy, y kwiáty rozmáite, iákoby ſię wydáiące z śćiány y wychodzące.

30. Lecz y tło domu położył złotem wewnątrz y zewnątrz.

31. A ná weſzćiu wyrocznice uczynił drzwiczki z drzewá oliwnego, á podwoie były ná pięć gráni.

32. A dwoie drzwi z drzewá oliwnego; y wyrył ná nich máłowánie Cherubim, y figury palm, y rzezánia bárzo wydátne; y powlokł ie złotem; y oprawił złotem ták Cheruby iáko y pálmy, y inne rzeczy.

33. Y uczynił w weſzćiu kośćiołá podwoie z drzewá oliwnego ná cztery gránie;

34. A dwoie drzwi z drzewá Jodłowego we wnątrz ku ſobie; á oboie drzwi dwoiſte były, y ſpołu ſię dźierżąc otwieráły ſię.

35. Y wyrzezał Cheruby y pálmy, y rzezánia bárzo wydátnie, y powlokł wſzytko bláchámi złotemi robotą gránowitą pod práwidło.

36. Y zbudował śień wnętrzną trzemá rzędomá kámienia ćioſanego, á iednym rzędem drzewá Cedrowego.

37. Roku czwartego ieſt záłożon dom Páńſki, mieśiącá Ziiá.

38. A roku iedennaſtego mieśiącá Bul (ten ieſt oſmy mieśiąc) dokonan ieſt dom ze wſzytką robotą ſwą, y ze wſzytkim naczyniem iego; a budował ji śiedm lat.

CAPUT VII.

Palatium Salomonis cum domo faltus Libani, 1, Porticus & domus filiæ Pharaonis, atque uxoris

ROZDZIAŁ VII.

Pałac. á dwor Salomonow, też dom láſu Libánu; tákże y dom żony iego, czorky Pháráona; rożmai-

rozmaite, y koſztowne naczynia, á ſprzęty domow, y kośćioła.

1. A Dom ſwoy budował Sálomon trzynáśćie lat, y zupełnie go dokonał.

2. Zbudował też dom łáſu Libanu ná ſto łokći w zdłuż, á ná pięćdźieśiąt łokći w ſzerz, á ná trzydźieśći łokći wzwyſz; y cztery chodniki między ſłupámi Cedrowemi; bo był wyćiął drzewá Cedrowe ná ſłupy.

3. A tárćicámi Cedrowemi pokrył wſzytek ſklep, ktory ſtał ná czterdźieśći y pięći ſłupiech. A ieden rząd miał ſłupow piętnáśćie,

4. Ieden przećiw drugiemu poſtáwionych,

5. Y przećiw ſobie ſtoiących, á był rowny płáć między ſłupámi, á ná ſłupiech drzewá ná cztery gránie we wſzem rowne.

6. Y przyśionek ſłupow uczynił pięćdźieśiąt łokiet w zdłuſz, á trzydźieśći łokiet w ſzerz; y drugi przyśionek przed więtſzym przyśionkiem, y ſłupy y kápitelle ná ſłupiech.

7. Uczynił też przyśionek ſtołeczny, w ktorym ieſt ſtolicá ſądowa; y przykrył drzewem Cedrowym ode tłá áż do wierzchu.

8. A domek, w ktorym śiadał ná ſąd, był w pośrzod przyśionká, tákąż robotą. Zbudował też dom corce Pháráonowey, (ktorą był wźiął zá żonę Sálomon) tákąż robotą, iáko y ten przyśionek.

9. Wſzytko kámieniem drogim, ktore pod ſznur iákiś y miárę ták wewnątrz, iáko y zewnątrz przepiłowáne było; od fundámentu, áż do wierzchu śćian, y ze wnątrz áż do śieni więtſzey.

10. A fundámenty z kámienia koſztownego, z kámienia wielkiego ná dźiśięći, ábo ná ośmi łokći.

11. A ná wierzchu kámienie koſztowne w rowney mierze ćioſáne było, y tákież też z Cedru.

12. A śień więtſza okrągła ze trzech rzędow z kámienia ćioſánego, á z iednego rzędu zheblowánego Cedru; tákże y w śieni domu Páńſkiego wnętrzney y w przyśionku domu.

13. Poſłał też krol Sálomon, y wźiął Hirámá z Tyru.

14. Syná niewiáſty wdowy z pokolenia Nephtháli, z oycá Tyriyczyká, rzemieśniká około miedźi pełnego mądrośći, y rozumu, y

uxoris ejus, 7. Varia & ſumptuoſiſſima domorum & templi Suppellex, 13,

1. Domum autem ſuam *a* ædificavit Salomon *b* tredecim annis, & ad perfectum usque perduxit.

2. Ædificavit quoque domum ſaltus Libani *c* centum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & triginta cubitorum altitudinis; & quatuor deambulacra inter columnas cedrinas; ligna quippe cedrina exciderat in columnas.

3. Et tabulatis cedrinis veſtivit totam cameram *d*, quæ quadraginta quinque columnis ſuſtentabatur. Unus autem ordo habebat columnas quindecim.

4. Contra ſe invicem poſitas,

5. Et e regione ſe reſpicientes, æquali ſpatio inter columnas, & ſuper columnas quadrangulata ligna in cunctis æqualia.

6. Et porticum columnarum fecit quinquaginta cubitorum longitudinis, & triginta cubitorum latitudinis; & alteram porticum in facie majoris porticus; & columnas, & epiſtylia *e* ſuper columnas.

7. Porticum quoque ſolii, in qua tribunal eſt, fecit; & texit lignis cedrinis a pavimento usque ad ſummitatem.

8. Et domuncula, in qua ſedebatur ad judicandum, erat in media porticu, ſimili opere *f*. Domum quoque fecit filiæ Pharaonis (quam uxorem duxerat Salomon) tali opere, quali & hanc porticum.

9. Omnia lapidibus pretioſis, qui ad normam quamdam atque menſuram tam intrinſecus quam extrinſecus ſerrati erant; a fundamento usque ad ſummitatem parietum, & extrinſecus usque ad atrium majus.

10. Fundamenta autem de lapidibus pretioſis, lapidibus magnis decem ſive octo cubitorum.

11. Et deſuper lapides pretioſi æquales menſuræ ſecti erant, ſimiliterque de cedro.

12. Et atrium majus rotundum, trium ordinum de lapidibus ſectis, & unius ordinis de dolata cedro; nec non & in atrio domus Domini interiori, & in porticu domus.

13. Miſit quoque rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro *g*,

14. Filium mulieris viduæ de tribu Nephthali, patre Tyrio artificem ærarium, & plenum ſapientia, & intelligentia, & doctri-

a ſc. poſt templum.
b ſc annis 12. cum dimidio Conf. cap. 6. ſuper v. 38. & cap. 9. v. 10.
c ſic dictam, quia ex cedris Libani & quia Libanum referebat amœnitate.
d i. ſuperiorem domus partem.
e i. capitella.
f ſup. 3. 7.
g iſte Hiram ex patre de tribu Nephthali & matre de tribu Dan, ut patet 2. Par. c. 2. 13. & c. 4. 16. Tirius dicitur ob diuturnam iſtic habitationem.

na ad faciendum omne opus ex ære. Qui, cum venisset ad regem Salomonem, fecit omne opus ejus.

15. Et finxit duas columnas æreas decem & octo cubitorum altitudinis columnam unam; *a* & linea duodecim cubitorum ambiebat columnam utramque.

16. Duo quoque capitella fecit, quæ ponerentur super capita columnarum, fusilia ex ære; quinque cubitorum altitudinis capitellum unum, & quinque cubitorum altitudinis capitellum alterum;

17. Et quasi in modum retis, & catenarum sibi invicem miro opere contextarum. Utrumque capitellum columnarum fusile erat; septena versuum *b* retiacula in capitello uno, & septena retiacula in capitello altero.

18. Et perfecit columnas, & duos ordines per circuitum retiaculorũ singulorũ, ut tegerent capitella, quæ erant super summitatẽ, malogranatorũ; eodem modo fecit & capitello secundo.

19. Capitella autem, quæ erant super capita columnarum, quasi opere lilii fabricata erant in porticu quatuor cubitorum,

20. Et rursum alia capitella in summitate columnarum desuper juxta mensuram columnæ contra retiacula; malogranatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi

21. Et statuit duas columnas in porticu templi; cumq; statuisset columnam dexteram, vocavit eam nomine Jachin *c*; similiter erexit columnam secundam; & vocavit nomen ejus Booz *d*

22. Et super capita columnarũ opus in modũ lilii posuit, perfectumq; est opus columnarum.

23. Fecit *e* quoq; mare fusile decem cubitorum a labio usq; ad labium, rotundum in circuitu; quinq; cubitorũ altitudo ejus, & resticula *f* triginta cubitorum cingebat illud per circuitum.

24. Et sculptura super labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare; duo ordines sculpturarum striatarum *g* erant fusiles.

25. Et stabat super duodecim boves, e quibus tres respiciebant ad Aquilonem, & tres ad Occidentem, & tres ad Meridiem, & tres ad Orientem; & mare super eos desuper erat; quorum posteriora universa intrinsecus latitabant.

26. Grossitudo autem luteris *h*, trium unciarum *i* erat; labiumque ejus, quasi labium calicis, & folium repandi *k* lilii; duo millia batos capiebat.

27. Et fecit decem bases æneas *l*, quatuor cubi-

a Jerem. 52, 21.

b i. gyrorum seu Zonarum.

c i. e. confirmat.

d i. fortitudo q. d. Dei fortitudo confirmet hanc domum.

e 2. Par. 4. 3.

f sc. in modum funis.

g i. excavatarum.

h i. conchæ, quam supra vocavit mare.

i Hebr. palmi.

k seu recurvi.

l mystice significant decem præcepta &c. sicut omnia, quæ sunt in universo, ita & omnia, quæ sunt in templo, mystice deserviunt ad explicandas dotes & virtutes dona & beneficia Christi, ejus Matris, & Sponsæ seu Ecclesiæ.

y náuki ná wszelką robotę z miedźi. Ktory, gdy przyszedł do królá Sálomoná, spráwił wszytkie roboty iego.

15. Y urobił dwá słupy miedźiáne; ieden słup ná ośmnáśćie łokći w zwysz; á sznur ná dwánáśćie łokiet opásował obádwá słupy.

16. Uczynił też dwie Cápitelle, ktore miáno postáwić ná wierzchu słupow, ulane z miedźi; pięć łokiet w zwysz Cápitellum iedno, y pięć łokiet w zwysz Capitellum drugie;

17. A iákoby ná ksztalt śieći y łáncuszkow społem między sobą dźiwną robotą poplećionych. Obiedwie Cápitellá słupow lane były; śiedm rzędow śiátek ná Cápitellum iednym, á śiedm śiátek ná Cápitellum drugim.

18. Y dokonał słupow y dwu rzędow w około káżdey śiatki, áby okryły Cápitellá, ktore były ná wierzchu málogránatow; tymże sposobem uczynił ná Cápitellum drugim.

19. A Cápitellá, ktore były ná wierzchu słupow, iákoby robotą liliey urobione były w przyśionku ná cztery łokćie.

20. Y záśię inne Cápitellá ná wierzchu słupow, zwierzchu podług miáry słupá przećiw śiatkom; á iáblek gránatowych było dwie śćie rzędow około Cápitellum drugiego;

21. Y postáwił dwá słupy w przyśionku kośćielnym; á postáwiwszy słup práwy, názwał go imienim Jachin; tákże postáwił słup drugi, y názwał imię iego Booz.

22. A ná wierzchu słupow robotę ná ksztalt liliey postáwił; y dokonáłá się robotá słupow.

23. Uczynił też morze lane ná dźieśiąći łokiet od brzegu áż do brzegu, okrągłe w około; ná piąći łokiet wysokość iego, á sznurek ná trzydźieśći łokiet opásował ie w około.

24. A rzezánie pod kráiem obchodźiło ie dźieśiąćią łokći obtaczáiąc morze; dwá rzędy rzezánia żłobkowátego lane były.

25. A stáło ná dwunaśćie wolech, z ktorych trzey pátrzáli ná połnocy, á trzey ná zachod Słońcá; á trzey ná południe, á trzey ná wschod Słońcá, á morze ná nich zwierzchu było; ktorych pośládki wszytkie się we wnątrz kryły.

26. A między umywálnie byłá ná trzy wielkie pálce, á kray iey, iąkoby kray u kubká, á iáko list rozwitey liliey; brálo w śię dwá tyśiącá wiáder;

27. Y uczynił dźieśięć podstáwkow mie-dźiá-

dźiánych, káždy podſtawek wzdłuż ná cztery łokćie, á ná cztery łokćie wſzerz, á ná trzy łokćie wzwyſz.

28. A ſámá robotá podſtáwkow mieyſcy gládka byłá; á rzezanie między ſpoieniem.

29. A między koronkámi, y plećieńcámi lwi, y woły y Cheruby; y tákże przy ſpoieniu zwierzchu; á pod lwy y woły, iákoby rzemienie z miedźi wiſzące.

30. Y cztery kołá do káżdego podſtáwku, y ośi miedźiáne; y ná czterech ſtronách iákoby rámionká pod umywálnią ulane ku ſobie weſpoł pátrzące.

31. Brzeg też umywálnie był wewnątrz ná wierzchu głowy, á co ſię ze wnątrz okázowáło, było ná ieden łokieć wſzytko okrągłe, á miáło tákże pułtorá łokćiá; á ná węgłách ſłupow były rozliczne rzezánia; á śrzodki między ſłupámi ná cztery gránie, á nie okrągłe.

32. Cztery też kołá, ktore u czterech rogách podſtáwku były, dźierżáły ſię śiebie pod podſtáwkiem; iedno koło było ná pułtorá łokćiá wyſokie.

33. A kołá tákie były, iákie bywáią u wozu; y ośi ich, y ſpice, y dzwoná, y piaſty wſzytko lite.

34. Bo y one cztery rámionká ná káżdym węgle podſtáwká iednego z tegoż podſtáwká ulane y ſpoione były.

35. A ná wierzchu podſtáwká byłá okrągłość nieiáka ná puł łokćiá, ták urobiona, żeby ná nię umywalnia mogłá bydź włożona, máiąc rzezánia ſwe, y rozne ryćia ſámá z śiebie.

36. Wyrzezał też ná deſczkách onych, ktore były z miedźi, y ná węgłách, Cherubimy, y lwy y pálmy, iákoby ná podobieńſtwo człowieká ſtoiącego, że ſię nie wyryte ále przyſtáwione wokoło widźiáły.

37. Tymże ſpoſobem uczynił dźieśięć podſtáwkow iednego lania, y miáry, y iednákiego rzezánia.

38. Ktemu uczynił dźieśięć umywádlni miedźiánych; czterdźieśći batow bráłá iedná umywádlniá, á byłá ná cztery łokćie; á káżdą umywádlnią ná káżdym, to ieſt, ná dźieśiąćiu podſtáwkách poſtáwił.

39. Y poſtáwił dźieśięć podſtáwkow, pięć po práwey ſtronie kośćiołá, á pięć po lewey; á morze poſtáwił ná práwey ſtronie kośćiołá ná wſchod ku południu.

40. Ná-

cubitorum longitudinis baſes ſingulas, & quatuor cubitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis.

28. Et ipſum opus baſium, interraſile erat; & ſculpturæ inter juncturas *a*.

29. Et inter coronulas & plectas, leones & boves & Cherubim; & in juncturis ſimiliter deſuper; & ſubter leones & boves, quaſi lora ex ære dependentia.

30. Et quatuor rotæ per baſes ſingulas, & axes ærei; & per quatuor partes quaſi humeruli *b* ſupter luterem fuſiles, contra ſe invicem reſpectantes.

31. Os quoque luteris *c* intrinſecus erat in capitis ſummitate; & quod forinſecus apparebat, unius cubiti erat totum rotundum, pariterque habebat unum cubitum & dimidium; in angulis autem columnarum variæ cælaturæ erant; & media intercolumnia, quadrata non rotunda.

32. Quatuor quoque rotæ, quæ per quatuor angulos baſis erant, cohærebant ſibi ſubter baſim; una rota habebat altitudinis cubitum & ſemis.

33. Tales autem rotæ erant, quales ſolent in curru fieri; & axes earum, & radii, & canthi, & modioli, omnia fuſilia.

34. Nam & humeruli illi quatuor per ſingulos angulos baſis unius, ex ipſa baſi fuſiles & conjuncti erant.

35. In ſummitate autem baſis erat quædam rotunditas dimidii cubiti, ita fabrefacta, ut luter deſuper poſſet imponi, habens cælaturas ſuas, variasque ſculpturas ex ſemetipſa.

26. Sculpſit quoque in tabulatis *d* illis, quæ erant ex ære, & in angulis, Cherubim, & leones, & palmas, quaſi in ſimilitudinem hominis ſtantis, ut non cælata, ſed appoſita per circuitum viderentur.

37. In hunc modum fecit decem baſes, fuſura una, & menſura, ſculpturaque conſimili.

38. Fecit quoque decem luteres *e* æneos; quadraginta batos capiebat luter unus, eratque quatuor cubitorum; ſingulos quoque luteres per ſingulas, id eſt, decem baſes, poſuit.

39. Et conſtituit decem baſes, quinque ad dexteram partem templi, & quinque ad ſiniſtram, mare *f* autem poſuit ad dexteram partem templi contra Orientem ad Meridiem.

a quas infra vocat plectas.

b fulcia & ſuſtentacula luterum.

c luterem excipiens.

d Spatiis.

e i. conchas ad lavandum.

f ex quo lavabantur ſacerdotes; dein ex conchis abluebantur victimæ. Sa.

40. Fecit

40. Fecit ergo Hiram lebetes, & ſcutras, & hamulas; & perfecit omne opus regis Salomonis in templo Domini.

41. Columnas duas, & funiculos capitellorum ſuper capitella columnarum duos; & retiacula duo, ut operirent duos funiculos, qui erant ſuper capita columnarum.

42. Et malogranata quadringenta in duobus retiaculis; duos verſus malogranatorum in retiaculis ſingulis, ad operiendos funiculos capitellorum, qui erant ſuper capita columnarum.

43. Et baſes decem, & luteres decem ſuper baſes.

44. Et mare unum, & boves duodecim ſubter mare.

45. Et lebetes, & ſcutras, & hamulas; omnia vaſa, quæ fecit Hiram regi Salomoni in domo Domini, de aurichalco *a* erant.

46. In campeſtri regione Jordanis fudit ea rex in argilloſa terra, inter Sochoth & Sarthan.

47. Et poſuit Salomon omnia vaſa; propter multitudinem autem nimiam non erat pondus *b* æris.

48. Fecitque Salomon omnia vaſa in domo Domini; altare aureum *c*, & menſam, ſuper quam ponerentur panes propoſitionis, auream;

49. Et candelabra aurea, quinque ad dexteram, & quinque ad ſiniſtram, contra oraculum ex auro puro; & quaſi lilii flores, & lucernas deſuper aureas; & forcipes aureos,

50. Et hydrias, & fuſcinulas, & phialas & mortariola, & thuribula, de auro puriſſimo; & cardines oſtiorum domus interioris Sancti ſanctorum, & oſtiorum domus templi, ex auro erant.

51. Et *d* perfecit omne opus, quod faciebat Salomon in domo Domini, & intulit, quæ ſanctificaverat David pater ſuus, argentum & aurum, & vaſa, repoſuitque in theſauris domus Domini.

a ſeu ære quod colore aurum refert.

b ſc. exploratum.

c ſc. opertum aureis laminis.

d 2. Par. 5. 1.

40. Nádźiáłał tedy Hirám koćiełkow, y mis, y kropidlnic; y dokonał wſzytkie roboty Krolá Sálomoná w kośćiele Páńſkim.

41. Dwá ſłupi, y ſznury Cápitellow nád Cápitellámi ſłupow dwu, y dwie śiatce, żeby okrywáły dwá ſznury, ktore były ná wierzchu ſłupow.

42. Y iábłek gránatowych cztery ſtá ná dwu śiatkách; dwá rzędy iábłek gránatowych ná káżdey śiatce, ku okryćiu ſznurow Cápitellow, ktore były ná wierzchu ſłupow.

43. Y podſtáwkow dźieśięć, y umywádlni dźieśięć ná podſtáwkách.

44. Y morze iedno, y wolow dwánáśćie pod morzem.

45. Y koćiełki, miſy y kropidlnice, wſzytkie naczynia, ktore poczynił Hirám krolowi Sálomonowi w domu Páńſkim, z mośiądzu były.

46. W rowninie Jordanu odlewał ie Krol ná gliniáſtey źiemi, między Sochoth á Sarthán.

47. Y poſtáwił Sálomon wſzytkie naczynia; á dla wielkośći zbytniey nie było wagi miedźi.

48. Y ſpráwił Sálomon wſzytko naczynie w domu Páńſkim; ołtarz złoty, y ſtoł, ná ktorymby pokłádźiono chleby pokłádne, złoty;

49. Y lichtarze złote, pięć ná práwey, á pięć ná lewey ſtronie, przećiwko wyroczni- cy z ſczerego złotá; y kwiáty iáko liliowe, y lámpy ná wierzch złote, y nożyczki złote,

50. Y dzbany, y haczki, y kubki, y możdżerzyki, y kádźilnice z ſczerego złotá; y zawiáſy u drzwi domu wnętrznego świętego świętych, y drzwi domu kośćielnego ze złotá były.

51. Y dokonał wſzytkiey roboty, ktorą czynił Sálomon w domu Páńſkim, y wnioſł co był poświęćił Dawid oćiec iego, ſrebro, y złoto y naczynia, y włożył do ſkárbu domu Páńſkiego.

CAPUT VIII.

Templum, introducta in ipſum arca, dedicatur, nebula illud implente, 1. Salomon orat & populo benedicit, 15. Numerus boum & ovium immolatarum, 62.

ROZDZIAŁ VIII.

Archa Boża wnieśiona do Kośćiołá Bożego, mgłá nápełniłá dom Boży; Krol Sálomon podług modlitwie, błogoſłáwił ludu; y liczbá wołow y owiec tych, ktore ofiárowáno w dźień poświącánia Kośćiołá.

1. ZEbráli śię tedy wſzyſcy Stárſzy Izráelſcy z Xiążęty pokoleni, y przełożeni domow ſynow Izráelſkich do Krolá Sálomoná w Jeruzálem; áby przenieśli ſkrzynię przymierza Páńſkiego z miáſtá Dawidowego, to ieſt z Syonu.

2. Y ſzedł śię do Krolá Sálomoná wſzytek Izráel w mieśiącu Ethánim w uroczyſty dźień, ten ieſt mieśiąc śiodmy.

3. Y przyſzli wſzyſcy ſtárſzy z Izráelá, y wźięli ſkrzynię kápłani,

4. Y nieśli ſkrzynię Páńſką, y przybytek przymierza, y wſzytkie naczynia świątnice, ktore były w przybytku; y nieśli ie kápłani, y Lewitowie.

5. A Krol Sálomon, y wſzytko mnoſtwo Izráelſkie, ktore śię było zeſzło do niego, ſzło z nim przed ſkrzynią, y ofiárowáli owce y woły bez ſzácunku y liczby.

6. Y wnieśli kápłani ſkrzynię przymierza Páńſkiego ná mieyſce iey do wyrocznice kośćielney, do świętego świętych pod ſkrzydłá Cherubim.

7. Bo Cherubowie rośćiągáli ſkrzydłá nád mieyſcem ſkrzynie, y okrywáli ſkrzynię, y drążki iey zwierzchu.

8. A gdyż wychadzáły drążki, y ukázowáły śię końce ich z świątnice przed wyrocznicą, nie okázowáły śię więcey ze wnątrz, ktore też tám były áż do dniá dźiśieyſzego.

9. A w ſkrzyni nie było nic inſzego, iedno dwie tablicy kámienne, ktore był do niey włożył Moyżeſz ná Horeb, gdy Pan uczynił przymierze z ſynmy Izráelowymi, gdy wychodźili z źiemie Ægypſkiey.

10. Y ſtáło śię, gdy wyſzli kápłani z świątnice, obłok nápełnił dom Páńſki.

11. Y nie mogli kápłani ſtać, y ſłużyć dla obłoku; bo byłá chwałá Páńſká nápełniłá dom Páńſki.

12. Tedy rzekł Sálomon: Pan rzekł, że miał mieſzkáć wemgle.

13. Buduiąc zbudowałem dom ná mieſkánie tobie, mocną ſtolicę twoię ná wieki.

14. Y obroćił Krol oblicze ſwe, y błogoſłáwił wſzytkiemu zgromádzeniu Izráelſkiemu; bo wſzytko zgromádzenie Izráelſkie ſtáło.

15. Y rzekł Sálomon: Błogoſłáwiony Pan Bog Izráelow, ktory mowił uſty ſwemi do Dawidá oycá mego, y w rękách iego wypełnił, rzekąc:

1. TUnc congregati ſunt * omnes majores natu Iſrael cum principibus tribuum, & duces familiarum filiorum Iſrael ad regem Salomonem in Jeruſalem; ut deferrent arcam fœderis Domini, de civitate David, id eſt, de Sion.

2. Convenitque ad regem Salomonem univerſus Iſrael in menſe Ethanim *a*, in ſolemni die *b*, ipſe eſt menſis ſeptimus *c*.

3. Veneruntque cuncti ſenes de Iſrael, & tulerunt arcam ſacerdotes,

4. Et portaverunt arcam Domini, & tabernaculum fœderis, & omnia vaſa Sanctuarii, quæ erant in tabernaculo; & ferebant ea ſacerdotes & Levitæ.

5. Rex autem Salomon, & omnis multitudo Iſrael, quæ convenerat ad eum, gradiebatur cum illo ante arcam, & immolabant oves & boves absque æſtimatione & numero.

6. Et intulerunt ſacerdotes arcam fœderis Domini in locum ſuum, in oraculum templi, in Sanctum ſanctorum, ſubter alas Cherubim.

7. Siquidem Cherubim expandebant alas ſuper locum arcæ, & protegebant arcam, & vectes ejus deſuper.

8. Cumque eminerent vectes, & apparerent ſummitates eorum foris Sanctuarium ante oraculum, non apparebant ultra extrinſecus, qui & fuerunt ibi usque in præſentem diem.

9. In arca autem non erat aliud *d*, niſi duæ tabulæ lapideæ *e*, quas poſuerat in ea Moyſes in Horeb, quando pepigit Dominus fœdus cum filiis Iſrael, cum egrederentur de Terra Ægypti.

10. Factum eſt autem, cum exiſſent ſacerdotes de Sanctuario *f*, nebula implevit domum Domini,

11. Et non poterant ſacerdotes ſtare & miniſtrare propter nebulam; impleverat enim gloria Domini domum Domini.

12. Tunc ait Salomon: *g* Dominus dixit ut habitaret in nebula *h*.

13. Ædificans ædificavi domum in habitaculum tuum, firmiſſimum ſolium tuum in ſempiternum *i*.

14. Convertitque rex faciem ſuam, & benedixit *k* omni eccleſiæ Iſrael; omnis enim eccleſia Iſrael ſtabat.

15. Et ait Salomon: Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui locutus eſt ore ſuo ad David patrem meum, & in manibus ejus perfecit, dicens:

* Anno M. 3001. Ante æram Chr. 3001 Jubilæo 9. quartum Mundi millenarium aperiente.

a 2. Par. 5. 2. alias dicitur & Tiſri.

b i. feſto tabernaculorum.

c ſc. ſeptember.

d ſc. ex tota lege.

e Exod. 34. 27. Hebr. 9. 4.

f i. Sancto ſanctorum. Sa.

g 2. Par. 6. 1.

h i. dixiſſe collegit Salomon ex Lev. 26. 2. & 2. Exod. 40. 32.

i i. tempus longiſſimum.

k i. bene precando.

16. A die, qua eduxi populum meum Iſrael de Ægypto, non elegi civitatem de univerſis tribubus Iſrael, ut ædificaretur domus, & eſſet *a* nomen meum ibi; ſed elegi David, ut eſſet ſuper populum meum Iſrael.

17. Voluitque *b* David pater meus ædificare domum nomini Domini Dei Iſrael;

18. Et ait Dominus ad David patrem meum: Quod cogitaſti in corde tuo ædificare domum nomini meo, bene feciſti hoc ipſum mente tractans.

19. Verumtamen tu non ædificabis mihi domum, ſed filius tuus, qui egredietur de renibus tuis, ipſe ædificabit domum nomini meo.

20. Confirmavit Dominus ſermonem ſuum, quem locutus eſt; ſtetique pro David patre meo, & ſedi ſuper thronum Iſrael, ſicut locutus eſt Dominus; & ædificavi domum nomini Domini Dei Iſrael.

21. Et conſtitui ibi locum arcæ, in qua fœdus Domini eſt, quod percuſſit cum patribus noſtris, quando egreſſi ſunt de terra Ægypti.

22. Stetit *c* autem Salomon ante altare Domini in conſpectu Eccleſiæ Iſrael, & expandit manus ſuas in cœlum.

23. Et ait: Domine Deus Iſrael, non eſt ſimilis tui Deus in cœlo deſuper, & ſuper terram deorſum; qui cuſtodis pactum & miſericordiam ſervis tuis, qui ambulabant coram te in toto corde ſuo.

24. Qui cuſtodiſti ſervo tuo David patri meo, quæ locutus es ei; ore locutus es, & manibus perfeciſti, ut hæc dies probat.

25. Nunc igitur Domine Deus Iſrael, conſerva famulo tuo David patri meo, quæ locutus es ei, dicens: *d* Non auferetur de te vir coram me, qui ſedeat ſuper thronum Iſrael; ita tamen ſi cuſtodierint filii tui viam ſuam, ut ambulent coram me, ſicut tu ambulaſti in conſpectu meo.

26. Et nunc Domine Deus Iſrael firmentur verba tua, quæ locutus es ſervo tuo David, patri meo.

27. Ergone *e* putandum eſt, quod vere Deus habitet ſuper terram? ſi enim cœlum, & cœli cœlorum *f* te capere non poſſunt, quanto magis domus hæc, quam ædificavi?

a i. invocaretur.

b 2. Reg. 7. 5.

c ſc. compoſuit ſe in atrio populi flexis genibus hic infra v. 54.

d 2. Reg. 7. 12.

e Non eſt vox dubitantis ſed affectus admirantis.

f i. ſupremi cœli.

28. Sed

16. Ode dniá, ktoregom wywiodł lud moy Izráelſki z Ægyptu, nie obrałem miáſtá ze wſzech pokoleni Izráelſkich, żeby był zbudowány dom y było tám imię moie; álem obrał Dawidá, áby był nád ludem moim Izráelſkim.

17. Y chćiał Dawid oćiec moy budowáć dom imieniowi Páná Bogá Izráelowego;

18. Y rzekł Pan do Dawida oycá mego: Ześ myślił w ſercu ſwoim budowáć dom imieniowi memu, dobreś uczynił, to ſámo w ſercu rozbieráiąc.

19. Wſzákże iednák, ty mi domu nie zbuduieſz, ále ſyn twoy, ktory wynidźie z nerek twoich, ten zbuduie dom imieniowi memu.

20. Y potwierdźił Pan mowę ſwoię, ktorą mowił; y ſtánąłem miáſto Dawidá oycá mego, y uśiádłem ná ſtolicy Izráelſkiey, iáko Pan powiedźiał; y zbudowałem dom imieniowi Páná Bogá Izráelowego.

21. Y poſtánowiłem tám mieyſce ſkrzyni, w ktorey ieſt przymierze Páńſkie, ktore poſtánowił z oycy náſzymi, gdy wyſzli z źiemi Ægyptſkiey.

22. Y ſtánął Sálomon przed ołtarzem Páńſkim przed oczymá zgromádzenia Izráelſkiego, y wyciągnął ręce ſwe ku niebu.

23. Y rzekł: Pánie Boże Izráelow, niemáſz podobnego tobie Bogá ná niebie wzgorę, y ná źiemi niſko; ktory chowaſz umownę, y miłośierdźie ſługom ſwym, ktorzy chodźili przed tobą we wſzytkim ſercu ſwoim.

24. Ktoryś ſtrzegł ſłudze twemu Dawidowi oycu memu, coś mu powiedźiał; uſtyś mowił, á rękomáś wykonał, iáko ten dźień świádczy.

25. Teraz tedy Pánie Boże Izráelow, záchoway ſłudze twemu Dawidowi oycu memu, coś mu powiedźiał, mowiąc: Nie będźie odięty z ćiebie mąż przedemną, ktoryby śiedźiał ná ſtolicy Izráelſkiey; wſzákże ták ieśli będą ſtrzedz ſynowie twoi drogi ſwey, żeby chodźili przedemną iákoś ty chodźił przed oblicznośćią moią.

26. A teraz Pánie Boże Izráelow niech ſię utwierdzą ſłowá twoie, ktoreś mowił ſłudze twemu Dawidowi oycu memu.

27. A więc mnimáć mamy że prawdźiwie Bog mieſzka ná źiemi? bo ieſli niebo, y niebá niebow ciebie ogarnąc nie mogą, iákoż dáleko więcey ten dom, ktorym zbudował?

28. Ale

28. Ale weyźrzy ná modlitwę ſługi twego, y ná proſby iego Pánie Boże moy; uſłyſz chwałę, y modlitwę, ktorą ſługá twoy modli ſię dźiś przed tobą;

29. Aby były oczy twe otworzone nád tym domem we dnie y w nocy; nád domem, o ktorymeś mowił: Będźie tám imię moie; ábyś wyſłuchał modlitwę, ktorą ſię modli do ćiebie ſługá twoy ná tym mieyſcu.

30. Abyś wyſłuchał proſbę ſługi twego, y ludu twego Izráelſkiego, oczkolwiek proſić będą ná tym mieyſcu, á wyſłuchaſz ná mieyſcu mieſzkánia twego ná niebie, á wyſłuchawſzy będźieſz miłośćiw.

31. Ieſli człowiek zgrzeſzy przećiw bliźniemu ſwemu, á będźie miał iáką przyśięgę, ktorąby był obwiązány; á przyidźie dla przyśięgi przed ołtarz twoy do domu twego;

32. Ty wyſłuchaſz ná niebie, á uczyniſz, y rozſądźiſz ſługi twoie, potępiáiąc niepobożnego, y oddáiąc drogę iego ná głowę iego; á uſpráwiedliwiiąc ſpráwiedliwego, y oddáiąc mu według ſpráwiedliwośći iego.

33. Ieſliby ućiekł lud twoy Izráelſki przed nieprzyiaćielmi ſwymi (boć będźie grzeſzył przećiw tobie) á czyniąc pokutę, y wyznawáiąc imieniowi twemu, przyidą, y modlić ſię będą, y odpraſzáć ćię w tym domu;

34. Wyſłuchay ná niebie, á odpuść grzech ludu twego Izráelſkiego, á przywroć ie do źiemie, ktorąś dał oycom ich.

35. Ieſli będźie zámknione niebo, á nie będźie dźdżu dla grzechow ich; á modląc ſię ná tym mieyſcu pokutę czynić będą imieniowi twemu, á náwrocą ſię od grzechow ſwoich dla utrapienia ſwego;

36. Wyſłuchay ich ná niebie, á odpuść grzechy ſług twoich, y ludu twego Izráelſkiego; á ukaż im drogę dobrą, ktorąby chodźili, á day deſcz ná źiemię twoię, ktorąś dał ludowi twemu w ośiádłość.

37. Ieſli ſię záweźmie głod w źiemi, ábo mor, ábo ſkáżone powietrze, ábo ſuſza, ábo ſzáráńcza, ábo rdzá, y utrapi go nieprzyiaćiel iego oblegſzy bramy iego, wſzeláká plagá, wſzelka chorobá,

38. Wſzelkie przeklęctwo, y złorzeczeńſtwo, ktoreby przypádło ná wſzelkiego człowieká z ludu twego Izráelſkiego; ieſliby kto poznał ránę ſercá ſwego, á rozćiągnął ręce ſwe w tym domu,

39. Ty

28. Sed reſpice ad orationem ſervi tui, & ad preces ejus, Domine Deus meus; audi hymnum *a* & orationem, quam ſervus tuus orat coram te hodie;

29. Ut ſint oculi tui *b* aperti ſuper domum hanc nocte ac die; ſuper domum, de qua dixiſti: *c* Erit nomen meum ibi; ut exaudias orationem, quam orat in loco iſto ad te ſervus tuus

30. Ut exaudias deprecationem ſervi tui & populi tui Iſrael, quodcumque oraverint in loco iſto; & exaudies in loco habitaculi tui in cœlo, & cum exaudieris, propitius eris.

31. Si peccaverit homo in proximum ſuum, & habuerit aliquod juramentum, quo teneatur aſtrictus; & venerit propter juramentum *d* coram altari tuo in domum tuam;

32. Tu exaudies in cœlo, & facies, & judicabis ſervos tuos, condemnans impium & reddens viam ſuam ſuper caput ejus, juſtificansque *e* juſtum, & retribuens ei ſecundum juſtitiam ſuam.

33. Si fugerit populus tuus Iſrael inimicos ſuos (quia peccaturus eſt tibi) & agentes pœnitentiam, & confitentes nomini tuo, venerint, & oraverint, & deprecati te fuerint in domo hac;

34. Exaudi in cœlo, & dimitte peccatum populi tui Iſrael, & reduces eos in terram, quam dediſti patribus eorum.

35. Si clauſum fuerit cœlum, & non pluerit propter peccata eorum, & orantes in loco iſto, pœnitentiam egerint nomini tuo, & a peccatis ſuis converſi fuerint propter afflictionem ſuam;

36. Exaudi eos in cœlo, & dimitte peccata ſervorum tuorum, & populi tui Iſrel; & oſtende eis viam bonam, per quam ambulent, & da pluviam ſuper terram tuam, quam dediſti populo tuo in poſſeſſionem.

37. Fames ſi oborta fuerit in terra, aut peſtilentia, aut corruptus aer *f*, aut ærugo, aut locuſta, vel rubigo *g*, & afflixerit eum inimicus ejus portas obſidens, omnis plaga, univerſa infirmitas,

38. Cuncta devotatio, & imprecatio, quæ acciderit omni homini de populo tuo Iſrael; ſi quis cognoverit plagam cordis ſui, & expanderit manus ſuas in *h* domo hac,

39. Tu

a i. laudem & præconium.
b i. ſingularis favor & providentia.
c Deut 12. 11.
d purgatorium vocant, quo a ſe depellat ſceleris ſuſpicionem; tu Deus reum detege, & innocentem abſolve.
e Oſtendens eſſe juſtum.
f Alii ariditas
g Hebr. & Chald. bruchus.
h ſeu ad domum ſc. converſus. Dan. 6. 1.

39. Tu exaudies in cœlo in loco habitationis tuæ, & repropitiaberis, & facies ut des unicuique ſecundum omnes vias ſuas, ſicut videris cor ejus (quia tu noſti ſolus cor omnium filiorum hominum.)

40. Ut timeant te cunctis diebus, quibus vivunt ſuper faciem terræ, quam dediſti patribus noſtris.

41. Inſuper & alienigena, qui non eſt de populo tuo Iſrael, cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum (audietur enim nomen tuum magnum, & manus tua fortis, & brachium tuum extentum ubique)

42. Cum venerit ergo & oraverit in hoc loco *a*,

a ſc. in atrio alienigenarum huc converſus.

43. Tu exaudies in cœlo, in firmamento habitaculi tui, & facies omnia, pro quibus invocaverit te alienigena; ut diſcant univerſi populi terrarum nomen tuum timere, ſicut populus tuus Iſrael, & probent, quia nomen tuum invocatum eſt ſuper domum hanc, quam ædificavi.

44. Si egreſſus fuerit populus tuus ad bellum contra inimicos ſuos, per viam, quocumque miſeris eos; orabunt te contra *b* viam civitatis, quam elegiſti, & contra domum, quam ædificavi nomini tuo;

b i. verſus civitatem.

45. Et exaudies in cœlo orationes eorum, & preces eorum, & facies judicium eorum.

46. Quod ſi peccaverint tibi (*c* non eſt enim homo, qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis ſuis, & captivi ducti fuerint in terram inimicorum longe vel prope,

c 2. Par. 6. 36. Eccleſ. 7. 21. 1 Joan. 1. 8.

47. Et egerint pœnitentiam in corde ſuo *d* in loco captivitatis, & converſi deprecati te fuerint in captivitate ſua, dicentes: Peccavimus, inique egimus, impie geſſimus;

d 70. converterint corda ſua.

48. Et reverſi fuerint ad te in univerſo corde ſuo, & tota anima ſua, in terra inimicorum ſuorum, ad quam captivi ducti fuerint; & oraverint te contra *e* viam terræ ſuæ, quam dediſti patribus eorum, & civitatis, quam elegiſti, & templi, quod ædificavi nomini tuo;

e i. converſi ad viam.

49. Exaudies in cœlo, in firmamento *f* ſolii tui, orationes eorum, & preces eorum, & facies judicium eorum;

f de loco in quo firmum habes ſolium.

50. Et propitiaberis populo tuo, qui peccavit tibi, & omnibus iniquitatibus eorum; qui-

39. Ty wyſłuchaſz w niebie ná mieyſcu mieſzkániá twego, á zlituieſz ſię, y uczyniſz, że daſz káżdemu według wſzytkich drog iego, iáko uyźrzyſz ſerce iego. (Bo ty ſam znaſz ſerce wſzytkich ſynow człowieczych.)

40. Aby ſię ćiebie bali po wſzytkie dni, ktorych żywią ná żiemi, ktorąś dał oycom náſzym.

41. Nád to y cudzożiemiec, ktory nie ieſt z ludu twego Izráelſkiego, gdy przyidźie z dáleckiey żiemie dla imieniá twego (bo uſłyſzą imię twoie wielkie, y rękę twoię mocną, y rámię twoie wyćiągnione wſzędy.)

42. Gdy tedy przyidźie, á będźie ſię modlił ná tym mieyſcu,

43. Ty wyſłuchaſz ná niebie, ná utwierdzeniu mieſzkánia twego, y uczyniſz wſzytko, o co ćię cudzożiemiec będźie wzywał; áby ſię náuczyli wſzyſcy narodowie żiemſcy bać ſię imieniá twego, iáko twoy lud Izráelſki, á żeby doználi, że wzywáne ieſt imię twoie nád tym domem, ktorym zbudował.

44. Ieſli wynidźie lud twoy ná woynę przećiw nieprzyiaćiołom ſwym, drogą dokądkolwiek ie poſleſz; á będą ſię modlić przećiw drodze miáſtá, ktoreś obrał, y ku domowi, ktorym zbudował imieniowi twemu;

45. Y wyſłuchaſz ná niebie modlitwy ich, y prośby ich, á uczyniſz ſąd ich.

46. A ieſli zgrzeſzą przećiw tobie, (bo niemáſz człowieká, ktoryby nie grzeſzył) y rozgniewawſzy ſię podaſz ie nieprzyiaćiołom ich, y będą zábráni w niewolą do żiemie nieprzyiaćielſkiey, dáleko ábo bliſko;

47. A będą czynić pokutę w ſercu ſwym ná mieyſcu niewoli, á náwroćiwſzy ſię proſiliby ćię w niewoley ſwey, mowiąc: Zgrzeſzyliſmy, zleſmy uczynili, niezbożnieſmy ſię ſpráwowáli;

48. A náwroćiliby ſię do ćiebie ze wſzytkiego ſercá ſwego, y ze wſzytkiey duſze ſwey, w żiemi nieprzyiaćioł ſwoich, do ktorey więzniámi zábráni ſą; á modliliby ſię tobie ku drodze żiemi ſwoiey, ktorąś dał oycom ich, y miáſtá, ktoreś obrał, y kośćiołá, ktorym zbudował imieniowi twemu;

49. Wyſłuchaſz ná niebie ná utwierdzeniu ſtolice twey, modlitwy ich, y prośby ich, á uczyniſz ſąd ich;

50. Y miłośćiw będźieſz ludowi twemu, ktory zgrzeſzył przećiw tobie, y wſzytkim niepra-

nieprâwośćiam ich, ktorymi wyſtąpili przećiw tobie; y daſz miłośierdźie przed tymi, ktorzy ie w niewoli trzymáią, że ſię zmiłuią nád nimi.

51. Bo lud twoy ieſt y dźiedźictwo twoie, ktorycheś wywiodł z źiemie Ægyptſkiey, z pośrzodku piecá żeláznego.

52. Aby były oczy twoie otwárte ná prośbę ſługi twego, y ludu twego Izráelſkiego, y ábyś ie wyſłuchał we wſzytkim, oco ćię wzywáć będą.

53. Boś ie ty odłączył ſobie zá dźiedźictwo ze wſzech narodow źiemſkich; iákoś mowił przez Moyżeſzá ſługę twego, kiedyś wywiodł oyce náſze z Ægyptu, Pánie Boże.

54. Y ſtáło ſię, gdy dokonał Sálomon modląc ſię Pánu wſzytkiey modlitwy y prośby tey, wſtał od ołtarzá Páńſkiego; bo był ná obie kolenie poklęknął, á ręce rośćiągnął ku niebu.

55. Stánął tedy, y błogoſłáwił wſzytkiemu zgromádzeniu Izráelſkiemu głoſem wielkim, wowiąc:

56. Błogoſłáwiony Pan, ktory dał odpoczynienie ludowi ſwemu Izráelſkiemu, według wſzytkiego, co powiedźiał; nie upádło áni iedno ſłowo ze wſzytkiego dobrá, ktore mowił przez Moyżeſzá ſługę ſwego.

57. Niechże Pan Bog náſz będźie z námi, iáko był z oycy náſzymi, nie opuſzczáiąc nas, áni odrzucáiąc.

58. Ale niech nákłoni ſercá náſze ku ſobie, żebyſmy chodźili we wſzytkich drogách iego, á ſtrzegli przykazań, y Cęremoniy iego, y ſądow, ktorekolwiek przykazał oycom náſzym.

59. A te mowy moie, ktoremim ſię modlił przed Pánem, przybliżą ſię do Páná Bogá náſzego we dnie y w nocy, żeby czynił ſąd ſłudze ſwemu, y ludowi ſwemu Izráelſkiemu ná káżdy dźień.

60. Aby wiedźieli wſzyſcy narodowie źiemſcy, że Pan ſam ieſt Bog, á niemáſz dáley oprocz niego.

61. Serce też náſze niech będźie doſkonáłe z Pánem Bogiem náſzym, ábyſmy chodźili w wyrokách iego, á ſtrzegli przykazań iego, iáko y dniá dźieśieyſzego.

62. Krol tedy, y wſzytek Izráel z nim, ofiárowáli ofiáry przed Pánem.

63. Y nábił Sálomon ofiar zapokoynych, ktore ofiárował Pánu, wołow dwádźieśćia y dwá

quibus prævaricati ſunt in te; & dabis miſericordiam coram eis; qui eos captivos habuerint, ut miſereantur eis.

51. Populus enim tuus eſt, & hæreditas tua, quos eduxiſti de Terra Ægypti, de medio fornacis ferreæ *a*.

52. Ut ſint oculi tui aperti ad deprecationem ſervi tui, & populi tui Iſrael, & exaudias eos in univerſis, pro quibus invocaverint te.

53. Tu enim ſeparaſti eos tibi in hæreditatem de univerſis populis terræ; ſicut locutus es per Moyſen ſervum tuum, quando eduxiſti patres noſtros de Ægypto, Domine Deus.

54. Factum eſt autem, cum compleſſet Salomon orans Dominum omnem orationem & deprecationem hanc, ſurrexit de conſpectu altaris Domini; utrumque enim genu in terram fixerat, & manus expanderat in cœlum.

55. Stetit ergo, & benedixit omni eccleſiæ Iſrael voce magna, dicens:

56. Benedictus Dominus, qui dedit requiem populo ſuo Iſrael juxta omnia, quæ locutus eſt; non cecidit *b* ne unus quidem ſermo, ex omnibus bonis *c*, quæ locutus eſt per Moyſen ſervum ſuum.

57. Sit Dominus Deus noſter nobiſcum, ſicut fuit cum patribus noſtris, non derelinquens nos, neque projiciens *d*.

58. Sed inclinet corda noſtra ad ſe, ut ambulemus in univerſis viis ejus, & cuſtodiamus mandata ejus, & cæremonias ejus, & judicia, quæcumque mandavit patribus noſtris.

59. Et ſint ſermones mei iſti, quibus deprecatus ſum coram Domino, appropinquantes *e* Domino Deo noſtro die ac nocte, ut faciat judicium ſervo ſuo, & populo ſuo Iſrael per ſingulos dies.

60. Ut ſciant omnes populi terræ, quia Dominus ipſe eſt Deus, & non eſt ultra abſque eo *f*.

61. Sit quoque cor noſtrum perfectum cum Domino Deo noſtro, ut ambulemus in decretis ejus, & cuſtodiamus mandata ejus, ſicut & hodie.

62. Igitur rex, & omnis Iſrael cum eo, immolabant victimas coram Domino.

63. Mactavitque Salomon hoſtias pacificas, quas immolavit Domino, boum viginti duo

a ſic appellat duram ſervitutem Deut. 4. 20.

b i. non fuit irritus.

c ſc. ſermonibus ſeu promiſſionibus.

d Hebr. deſerens, 70. avertens.

e ſeu grati & impetrantes.

f ſc. alius.

duo millia, & ovium centum viginti millia; & dedicaverunt templum Domini rex, & filii Israel.

64. In die illa sanctificavit *a* rex medium atrii *b*, quod erat ante domum Domini; fecit quippe holocaustum ibi, & sacrificium, & adipem pacificorum; quoniam altare æreum *c*, quod erat coram Domino, minus erat, & capere non poterat holocaustum, & sacrificium, & adipem pacificorum.

65. Fecit ergo Salomon in tempore illo festivitatem celebrem, & omnis Israel cum eo, multitudo magna ab introitu Emath usque ad Rivum Ægypti coram Domino Deo nostro, septem diebus, *d* & septem diebus, id est, quatuordecim diebus.

66. Et in die octava dimisit populos; qui benedicentes regi, profecti sunt in tabernacula sua lætantes, & alacri corde super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus David servo suo, & Israel populo suo.

a i. curavit sanctificari. *b* sc. pavimentum. *c* sc. ære vestitum.

d primi 7. dies dedicationi altaris attributi sunt, alii septem festo Tabernaculorum; & die octavo festi Tabernacul. celebrato, dimissus est populus die 23. mensis hujus septimi vide 2. Paral. 7. 8. 9. 10.

dwá tyśiącá, á owiec sto y dwádźieśćiá tyśięcy; y poświęćili kośćioł Páński krol, y synowie Izráelowi.

64. Onegoż dniá poświęćił krol śrzodek śieni, ktora byłá przed domem Páńskim; bo tám ofiárował cáłopalenia y ofiárę, y tłustość zapokoynych; bo ołtarz miedźiány, ktory był przed Pánem, był mnieyszy, y nie mogły się ná nim zmieśćic cáłopalenia, y ofiárá, y tłustość zapokoynych.

65. Uczynił tedy Sálomon ná on czás święto známienite, y wszytek Izráel z nim, zgromádzenie wielkie od weszćia Emát áż do Rzeki Ægyptskiey, przed Pánem Bogiem nászym, przez śiedm dni, y przez śiedm dni, to iest, przez czternaśćie dni.

66. A osmego dniá rozpuśćił lud; ktory błogosłáwiąc krolowi, poszli do przybytkow swoich weseląc się, y z ochotnym sercem dla wszytkiego dobrá, ktore uczynił Pan Dawidowi sludze swemu, y Izráelowi ludowi swemu.

CAPUT IX.

Dominus Salomoni secundo apparens, jubet sua servari præcepta, 1. Salomon dat Hiram viginti oppida, 10. Plures ædificat civitates, gentes sibi facit tributarias, & classe in Ophir missa plurimum auri recipit, 20.

1. FActum est autem, cum perfecisset Salomon ædificium domus Domini, & ædificium regis, & omne quod optaverat, & voluerat facere,

2. Apparuit ei Dominus secundo *e*, sicut apparuerat ei in Gabaon.

3. Dixitque Dominus ad eum: Exaudivi orationem tuam & deprecationem tuam, quam deprecatus es coram me; sanctificavi domum hanc, quam ædificasti, ut ponerem nomen meum *f* ibi in sempiternum, & erunt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus.

4. Tu quoque si ambulaveris coram me, sicut ambulavit pater tuus, in simplicitate cordis *g* & in æquitate; & feceris omnia, quæ præcepi tibi, & legitima mea, & judicia mea servaveris.

5. Ponam *h* thronum regni tui super Israel in sempiternum, sicut locutus sum David patri tuo, dicens: Non auferetur vir de genere tuo de solio Israel.

e sup. 3. 5. 2. Par. 7. 12.

f i. nominis mei cultum & invocationem.

g 70. sanctitate.

h 2. Reg. 7. 12. & 16.

ROZDZIAŁ IX.

Pan ukazawszy się powtore Sálomonowi, każe mu strzedz przykazánia swego; daruie Hiramowi dwadźieśćia miást; buduie wiele inszych miast, hołdowne sobie czyni narody; á posławszy woysko wodą do Ophir, złotá bárzo wiele nábrał.

1. Y Stáło się, gdy dokończył Sálomon budowánia domu Páńskiego, y domu krolewskiego, y wszytkiego co żądał, y chćiał uczynić,

2. Ukazał mu się Pan powtore, iáko mu się był ukazał w Gábáon.

3. Y rzekł Pán do niego: Wysłuchałem modlitwę twoię, y prośbę twoię, ktorąś się modlił przedemną; poświęćiłem dom ten, ktoryś zbudował, ábym tám położył imię moie ná wieki, y będą tám oczy moie y serce moie po wszytkie dni.

4. Ty też, iezli będźiesz chodźił przedemną, iáko twoy oćiec chodźił, w prostośći sercá, y w práwośći; y uczynisz wszytko com ći przykazał, y záchowasz práwá moie, y sądy moie.

5. Postáwię stolicę krolestwá twego nád Izráelem ná wieki, iákom mowił Dawidowi oycu twemu, mowiąc: Nie będźie odięty mąż z rodzáiu twego z stolice Izráelskiey.

6. Ale iesli odwroceniem odwroćićie się wy, y synowie wászy, nie náśláduiąc mię, áni strzegąc przykazań moich, y Ceremoniy moich, ktorem wam podał; Ale poydźiećie, y służyć będźiećie pogom cudzym, y kłániáć się im;

7. Zniosę Izráelá z źiemie, ktorąm im dał; y kośćioł, ktorym poświęćił imieniowi memu, odrzucę od oblicza mego, y będźie Izráel ná przypowieść, y báśń wszytkim narodom.

8. A ten dom będźie ná przykład; káżdy, ktory poydźie prze zeń, zdumieie się, y záświszcze, y rzecze; Przecz ták uczynił Pan źiemi tey, y domowi temu?

9. Y odpowiedzą: Iż opuśćili Páná Bogá swego, ktory wywiodł oyce ich z źiemie Ægyptskiey, y poszli zá Bogi cudzymi, y kłániáli się im, y służyli im; przeto Pan ná nie przywiodł to wszytko złe.

10. A gdy się skończyło dwádźieśćiá lat po tym, iáko był Sálomon zbudował dwá domy, to iest, dom Páński, y dom krolewski,

11. (A Hirám krol Tyrski dodował Sálomonowi drzewá Cedrowego y Jodłowego, y złotá wedle wszytkiego co potrzebował) tedy dał Sálomon Hirám dwádźieśćiá miast w źiemi Gálileyskiey.

12. Y wyiáchał Hirám z Tyru, áby oglądał miástá, ktore mu dał Sálomon; y niepodobáły mu się,

13. Y rzekł: A więc to są miástá, ktoreś mi dał bráćie? y przezwał ie źiemią Chábul, áż do dniá tego.

14. Posłał też Hirám do krolá Sálomoná sto, y dwádźieśćiá tálentow złotá.

15. Táć iest summá nakłádow, ktorą dał krol Sálomon ná budowánie domu Páńskiego, y domu swego, y Mellá, y muru Jerozolimskiego, y Hefer, y Mágeddo y Gázer.

16. Pháráon krol Ægyptski wyćiągnął, y wźiął Gázer, y spalił ji ogniem; y Chánáneyczyká, ktory mieszkał w mieśćie, wymordował, y dał ji zá posag corce swey żenie Sálomonowey.

17. A ták zbudował Sálomon Gázer, y Bethoron niższy,

18. Y Báálath, y Pálmire w źiemi pustyniey.

19. Y wszytkie miásteczká, ktore do niego należáły, á nie miáły murow, obmurował, y miástá wozow, y miástá iezdnych, y comu-

9. Si autem aversione aversi fueritis vos & filii vestri, non sequentes, nec custodientes mandata mea, & cæremonias meas, quas proposui vobis; sed abieritis, & colueritis deos alienos, & adoraveritis eos;

7. Auferam Israel de superficie terræ, quam dedi eis; & templum, quod sanctificavi nomini meo, projiciam a conspectu meo, eritque Israel in proverbium *a*, & in fabulam cunctis populis.

8. Et domus hæc erit in exemplum; omnis, qui transierit per eam, stupebit, & sibilabit, & dicet: *b* Quare fecit Dominus sic terræ huic, & domui huic?

9. Et respondebunt: Quia dereliquerunt Dominum Deum suum, qui eduxit patres eorum de terra Ægypti, & secuti sunt deos alienos, & adoraverunt eos, & coluerunt eos, idcirco induxit Dominus super eos omne malum hoc.

10. Expletis *c* autem annis viginti postquam ædificaverat Salomon duas domos, id est, domum Domini, & domum regis.

11. (Hiram rege Tyri præbente Salomoni ligna cedrina & abiegna, & aurum juxta omne, quod opus habuerat) tunc *d* dedit Salomon Hiram viginti oppida in terra Galileæ.

12. Et egressus est Hiram de Tyro, ut videret oppida, quæ dederat ei Salomon; & non placuerunt ei,

13. Et ait: Hæccine sunt civitates, quas dedisti mihi, frater? Et appellavit eas: Terram Chabul *e* usque in diem hanc.

14. Misit quoque Hiram ad regem Salomonem centum viginti talenta auri.

15. Hæc est summa expensarum, quam obtulit rex Salomon ad ædificandam domum Domini & domum suam, & Mello, & murum Jerusalem, & Hefer, & Mageddo & Gazer.

16. Pharao rex Ægypti ascendit, & cepit Gazer, succenditque eam igni; & Chananæum, qui habitabat in civitate, interfecit, & dedit eam in dotem filiæ suæ uxori Salomonis.

17. Ædificavit ergo Salomon Gazer, & Bethoron inferiorem,

18. Et Balaath, & Palmiram in Terra solitudinis.

19. Et omnes vicos, qui ad se pertinebant, & erant absque muro, munivit *f*, & civitates curruum *g* & civitates equitum *h*, & quodcumque

a 70 in exterminium. Hebr. in parabolam.

b Deut. 29. 24. Jer. 22. 8.

c 2. Par. 8. 1. Ita ut septem cum dimidio in templo, & 12. cum dimidio in domo sua ædificanda, peregerit.

d anno M. 3012. Ant. Chr. 992.

e lotusam & arenosam, sc. sterilam.

f ut non solum ornamento sed & præsidio essent contra hostium incursiones.

g ubi falcati currus asservabantur.

h ubi equites præsidiarii alebantur.

cumque ei placuit, ut ædificaret in Jerufalem, & in Libano, & in omni terra poteftatis fuæ.

20. Univerfum populum, qui remanferat de Amorrhæis, & Hethæis, & Pherezæis, & Hevæis, & Jebufæis, qui non funt de filiis Ifrael;

21. Horum filios, qui remanferant in terra, quos fcilicet non potuerant filii Ifrael exterminare; fecit Salomon tributarios, usque in diem hanc.

22. De filiis autem Ifrael non conftituit Salomon fervire quemquam, fed erant viri bellatores, & miniftri ejus, & principes, & duces, & præfecti curruum & equorum *a*.

a Chald. equitum.

23. Erant autem principes fuper omnia opera Salomonis præpofiti quingenti quinquaginta, qui habebant fubjectum populum, & ftatutis operibus imperabant.

24. Filia *b* autem Pharaonis afcendit de civitate David in domum fuam, quam ædificaverat ei Salomon; tunc ædificavit Mello.

b 2. Par 8. 11.

25. Offerebat quoque Salomon tribus vicibus per annos fingulos holocaufta, & pacificas victimas fuper altare, quod ædificaverat Domino, & adolebat thymiama coram Domino; perfectumque eft templum.

26. Claffem quoque fecit rex Salomon in Afiongaber, quæ eft juxta Ailath in littore Maris rubri, in Terra Idumææ.

27. Mifitque Hiram in claffe illa fervos fuos viros nauticos & gnaros maris, cum fervis Salomonis.

28. Qui, cúm veniffent in Ophir *c*, fumptum inde aurum quadringentorum viginti talentorum *d*, detulerunt ad regem Salomonem.

c creditur effe vel Peru vel Malaca &c.

d auri deputati; nam maffa fuerat 450. talentorum ut eft 2. Par. 8. 18.

comuśiękolwiek podobáło, żeby budował w Jeruzálem, y ná Libanie, y we wfzytkiey źiemi władzey fwey.

20. Wfzytek lud, ktory był pozoftał, y z Amorrheyczykow, y Hetheyczykow, y Pherezeyczykow, y Heweyczykow, y z Jebuzeyczykow, ktorzy nie fą z fynow Izráelowych.

21. Tych fyny, ktorzy byli pozoftáli w źiemi, to ieft, ktorych fynowie Izráelowi nie mogli wynifczyć, uczynił Sálomon hołdownikámi áż po dźiśieyfzy dźień.

22. Lecz z fynow Izráelowych nie poftánowił Sálomon żadnego niewolnikiem, ále byli mężámi walecznymi, y flugámi iego, y Xiążęty, y hetmany, y przełożonymi nád wozámi, y nád końmi.

23. A było przełożonych nád wfzytkimi robotámi Sálomonowemi, Pánow pięć fet piędźieśiąt, ktorzy mieli lud pod fobą, y poftánowionym robotam rofkázowáli.

24. A corká Pháráonowá przenioflá fię z miáftá Dawidowego do domu fwego, ktory iey Sálomon był zbudował; tedy zbudował Mello.

25. Ofiárował też Sálomon trzykroć ná káżdy rok cálopalenia, y zapokoyne ofiáry ná ołtarzu, ktory był zbudował Pánu, y palił wonnośći przed Pánem; y dokonány ieft kośćioł.

26. Nábudował też Sálomon okrętow w Afiongábár, ktory ieft blifko Ailáth ná brzegu morzá czerwonego, w źiemi Idumeyfkiey.

27. Y pofłał Hirám w onych okręćiech flugi fwe męże żeglárfkie, y morzá świádome z flugámi Sálomonowymi.

28. Ktorzy gdy przypłynęli do Ophir, nábrawfzy tám złotá cztery ftá, y dwádźieśćia tálentow, przywieźli do krolá Sálomoná.

CAPUT X.

ROZDZIAŁ X.

Regina Saba Salomonis miratur fapientiam, & magnificentiam, 1. Salomonis redditus, vafa & fcuta, 14. Magnificus thronus, ac fupellex omnis aurea, currus, equi & opes immenfæ, 18.

Sabá krolowa dźiwuie fię nad mądrośćią, y hoynośćią Sálomoná; Dochody, członky, y tarcze Sálomonowe; też krolewfki ftolica bárzo nakładna; fprzęt złoty, wozy, konie, y niezmierna maiętność fię opifuie.

e 2. Par. 9. 1. Math. 12. 42 Luc. 11. 3. 1.

f ex urbe & regione Arabiæ felicis. Tirin.

g i. difficilibus quæftionibus.

1. SEd *e* & regina Saba *f*, audita fama Salomonis in nomine Domini, venit tentare eum in ænigmatibus *g*.

2. Et ingreffa Jerufalem multo cum comitatu, & divitiis, camelis portantibus aromata,

1. LEcz y krolowa Sábá, ufłyfzawfzy flawę o Sálomonie wimię Pánfkie, przyiacháłá, go doświadczáć w łgadkách.

2. A wiáchawfzy do Jeruzálem z wielkim pocztem, y z bogáctwy, á wielbłądowie nieśli

śli rzeczy wonne, y złota niezmiernie wiele, y kámienie drogie, przyszłá do krolá Sálomoná, y mowiłá do niego wszytko, co miáłá w sercu swoim.

3. Y náuczył iey Sálomon wszytkich słow, ktore żądáłá byłá; nie było mowy, ktoraby krolowi mogłá bydź táyná; á żeby iey nie odpowiedźiał.

4. A widząc krolowa Sabá wszytkę mądrość Sálomonowę, y dom, ktory był zbudował.

5. Y potráwy stołu iego, y mieszkánia sług, y porządki służących, y ubiory ich, y podczáśze, y cáłopalenia, ktore ofiárował w domu Páńskim; nie stawáło iey więcey duchá.

6. Y rzekłá do krolá: Prawdźiwać mowá iest, ktorąm słyszáłá w źiemi moiey,

7. O mowách twoich, y o mądrośći twey; á nie wierzyłám tym, ktorzy mi powiádáli, áżem sámá pryiecháłá, y oglądáłám oczymá swymi, y doznáłám, że mi połowice nie powiedano. Więtsza iest mądrość twoiá, y spráwy twoie, niżli sławá, ktorąm słyszáłá.

8. Szczęśliwi mężowie twoi, y szczęśliwi słudzy twoi, ktorzy stoią przed tobą záwsze, á słucháią mądrośći twoiey.

9. Niech będźie Pan Bog twoy błogosłáwiony, ktoremuś się upodobał, y posádźił ćię ná stolicy Izráelskiey, przeto, że Pan umiłował Izráelá ná wieki, y postánowił ćię krolem, ábyś czynił sąd, y spráwiedliwość.

10. Dáłá tedy krolowi sto, y dwádźieśćiá tálentow złotá, y rzeczy wonnych bárzo wiele, y kámienia drogiego; nie przyszło nigdy potym ták wiele wonnych rzeczy, iáko te, ktore dáłá krolowa Sábá krolowi Sálomonowi.

11. (Lecz y okręty Hirám, ktore przynośiły złoto z Ophir, przywiozły z Ophir drzewá thynowego bárzo wiele, y kámienia drogiego.

12. Y poczynił krol z drzewá thynowego poręcza do domu Páńskiego, y do domu krolewskiego, y árfy y gęśle muzykom; nie przynieśiono tákiego drzewá thynowego, áni widano áż do dniá dźiśieyszego.)

13. A krol Sálomon dał krolowey Sabie wszytko, czego chćiáłá, y żądáłá od niego; oprocz tego, co iey dobrowolnie dárował, upominkiem krolewskim. Ktora się wroćiłá, y odiecháłá do źiemie swey z sługámi swymi.

14. A byłá wagá złotá, ktore przychodźiło

ta, & aurum infinitum nimis, & gemmas pretiosas, venit ad regem Salomonem, & locuta est ei universa, quæ habebat in corde suo.

3. Et docuit eam Salomon omnia verba, quæ proposuerat; non fuit sermo, qui regem posset latere, & non responderet ei.

4. Videns autem regina *a* Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum, quam ædificaverat,

5. Et cibos mensæ ejus, & habitacula servorum, & ordines ministrantium, vestesque eorum, & pincernas, & holocausta, quæ offerebat in domo Domini; non habebat ultra spiritum,

6. Dixitque ad regem: Verus est sermo, quem audivi in terra mea,

7. Super sermonibus tuis, & super sapientia tua; & non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni, & vidi oculis meis, & probavi, quod media pars mihi nuntiata non fuerit; major est sapientia & opera tua, quam rumor, quem audivi.

8. Beati viri tui, & beati servi tui, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam.

9. Sit Dominus Deus tuus benedictus; cui complacuisti, & posuit te super thronum Israel, eo quod dilexerit Dominus Israel in sempiternum, & constituit te regem, ut faceres judicium & justitiam.

10. Dedit ergo regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosas; non sunt allata ultra aromata tam multa, quam ea, quæ dedit regina Saba regi Salomoni.

11. (Sed & *b* classis Hiram, quæ portabat aurum de Ophir, attulit ex Ophir ligna thyina *c* multa nimis, & gemmas pretiosas.

12. Fecitque rex de lignis thyinis fulcra *d* domus Domini, & domus regiæ, & citharas lyrasque cantoribus; non sunt allata hujuscemodi ligna thyina, neque visa usque in præsentem diem.)

13. Rex autem Salomon dedit reginæ Saba omnia, quæ voluit, & petivit ab eo; exceptis his, quæ ultro obtulerat ei munere regio. Quæ reversa est, & abiit in terram suam cum servis suis.

14. Erat autem pondus auri, quod afferebatur

a hæc regina Christi Matrem & Ecclesiam nobis adumbrat.

b 2. Par. 9. 10.

c odorata, quæ apta sunt ad suave suffimentum.

d i. gradus pro ascensu.

batur Salomoni per annos ſingulos, ſexcentorum ſexaginta ſex talentorum auri;

15. Excepto eo, quod afferebant viri, qui ſuper vectigalia erant, & negotiatores, univerſique ſcruta *a* vendentes, & omnes reges Arabiæ, ducesque terræ *b*.

16. Fecit quoque rex Salomon ducenta ſcuta *c* de auro puriſſimo, ſexcentos auri ſiclos dedit in laminas ſcuti unius.

17. Et trecentas peltas *d* ex auro probato; trecentæ minæ auri unam peltam veſtiebant; poſuitque eas rex in domo ſaltus Libani.

18. Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem; & veſtivit eum auro fulvo *e* nimis,

19. Qui habebat ſex gradus; & ſummitas throni rotunda erat in parte poſteriori; & duæ manus *f* hinc atque inde tenentes ſedile & duo leones ſtabant juxta manus ſingulas.

20. Et duodecim leunculi ſtantes ſuper ſex gradus hinc atque inde; non eſt factum tale opus in univerſis regnis.

21. Sed & omnia vaſa, quibus potabat rex Salomon, erant aurea; & univerſa ſupellex domus ſaltus Libani de auro puriſſimo; non erat argentum *g*, nec alicujus pretii putabatur in diebus Salomonis,

22. Quia claſſis regis per mare cum claſſe Hiram ſemel per tres annos ibat in Tharſis *h*, deferens inde aurum, & argentum, & dentes elephantorum, & ſimias, & pavos.

23. Magnificatus eſt ergo rex Salomon ſuper omnes reges terræ divitiis, & ſapientia.

24. Et univerſa terra deſiderabat vultum Salomonis, ut audiret ſapientiam ejus, quam dederat Deus in corde ejus.

25. Et ſinguli deferebant ei munera, vaſa argentea & aurea, veſtes & arma bellica, aromata quoque, & equos & mulos per annos ſingulos.

26. Congregavitque *i* Salomon currus, & equites, & facti ſunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum; & diſpoſuit eos per civitates munitas, & cum rege in Jeruſalem.

27. Fecitque, ut tanta eſſet abundantia argenti in Jeruſalem, quanta & lapidum; & cedrorum præbuit multitudinem, quaſi ſycomoros, quæ naſcuntur in campeſtribus.

28. Et educebantur equi Salomoni de Ægypto,

a i. aromata, resque ſimiles.
b ſc. Iſrael.
c 70. lanceas.
d pelta genus eſt ſcuti.
e i. puro & ſplendenti.
f i. fulcra, quibus ſedens ſolet brachiis niti.
g ſc. in uſu, ſeu ex eo nihil fiebat ad regis uſum.
h i. mare ſc. ad inſulam vel terram auro affluentem.
i 2. Par. 1. 14.

ło Sálomonowi ná káżdy rok, ſześć ſet, ſześćdźieśiąt, y ſześć tálentow złotá;

15. Oprocz tego, ktore przynośili mężowie, ktorzy nád dochodámi, y nád kupiámi byli, y wſzyſcy ſtáre rzeczy przedawáiący, y wſzyſcy krolowie Arábſcy, y Xiążętá źiemie.

16. Uczynił też krol Sálomon dwie śćie tarczy ze złotá naczyſtſzego, ſześć ſet ſyklow złotá dał ná bláchy tarcze iedney.

17. Y trzy ſtá puklerzow ze złotá doświadczonego; trzy ſtá grzywien złotá ieden puklierz okrywáło; y záwieśił ie krol w domu láſu Libanu.

18. Uczynił też krol Sálomon ſtolicę z ſłoniowey kośći wielką; y powlokł ią złotem żołtym bárzo.

19. Ktora miáłá ſześć ſtopniow; á wierzch ſtolice był okrągły z tyłu; á dwie ręce z tey ſtrony, y z owey dźierżące śiedzenie, y dwá lwowie ſtali przy káżdey ręce.

20. A dwánáśćie lewkow ſtoiących ná ſześći ſtopniách z tąd y z owąd; nie uczyniono tákiey roboty we wſzytkich kroleſtwách.

21. Lecz y wſzytkie naczynia, z ktorych piiał Krol Sálomon, były złote, y wſzytek ſprzęt domu láſu Libanu ze złotá ſczerego; nie było ſrebrá, y nie miano go w iákiey cenie zá dni Sálomonowych,

22. Bo okręty krolewſkie przez morze z okrętámi Hirám raz we trzy látá chodźiły do Thárſis, przynoſząc ztámtąt złoto y ſrebro, y zęby ſłoniowe, y koczkodany, y pawy.

23. A ták uwielmożony ieſt krol Sálomon, nádewſzytkie krole źiemſkie bogáctwy y mądrośćią.

24. Y wſzyſtká źiemiá prágnęłá twarzy Sálomonowey, áby ſłyſzáła mądrość iego, ktorą był Bog dał w ſerce iego.

25. Y przynośił mu káżdy dáry, naczynia ſrebrne, y złote, ſzáty y oręża woienne, rzeczy też wonne, y konie y muły ná káżdy rok.

26. Y zebrał Sálomon wozy, y iezdne, y miał tyśiąc, y cztery ſtá wozow, á dwánáśćie tyśięcy iezdnych; y rozſádźił ie po miáſtách obronnych, y z krolem w Jeruzálem.

27. Y ſpráwił to, że táki doſtátek ſrebrá był w Jeruzálem, iáki y kámienia; á cedrow dodał mnoſtwá iáko ſykomorow, ktore po polu roſtą.

28. Y wywodzono konie Sálomonowi z Ægyptu,

gyptu, y z Koi; Abowiem kupcy krolewſcy kupowáli z Koi, y zá pewne pieniądze przywodźili.

29. A wychodźił cug woźnikow z Ægyptu zá ſześć ſet ſykłow ſrebrá, á koń zá ſto, y pięćdźieśiąt. Y tym ſpoſobem wſzyſcy krolowie Hetheyſcy, y Syriyſcy konie przedawáli.

gypto, & de Coa; Negotiatores enim regis emebant de Coa, & ſtatuto pretio perducebant.

29. Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto ſexcentis ſiclis argenti *a*, & equus centum quinquaginta. Atque in hunc modum cuncti reges Hethæorum & Syriæ equos venumdabant *b*.

a ſc. empta.

b Hebr. & 70. obtinebant. ſc. opera mercatorum Salomonis.

ROZDZIAŁ XI.

Sálomon dla cudzych żon zgłupiał, uddiąć ſię ná Bałwochwalſtwo; dla tego rozgniewawſzy ſię Pan wzbudźił nań nieprzyiaćiele: Adádá, Ráſoná, y Jerobodmá; ktoremu przez Proroka Achiaſchá obiecuie kroleſtwo Izráelſkie; umeirá Sálomon; naſtępuie Roboam ſyn iego.

CAPUT XI.

Salomon a mulieribus alienigenis infatuatus ad idola convertitur, 1. Iratus Dominus, ſuſcitat ei adverſarios Adad, Razon, & Jeroboam, 14. Huic per Prophetam Ahiam promittit regnum Iſrael; moritur Salomon, 29. Succedit filius Roboam, 43.

1. A Krol Sálomon rozmiłował ſię niewiáſt cudzego rodu mnogich, y corki Pháráonowey, y Moábitek, y Ammonitek, y Idumeitek, y Sydonitek, y Hetheiánek,

2. Z národow, o ktorych rzekł Pan ſynom Izráelowym: Nie wnidźiećie do nich, áni z nich nie wnidą do wáſzych; bo pewnie odwrocą ſercá wáſze, że poydźiećie zá ich bogámi. Z temi tedy złączył ſię Sálomon bárzo gorącą miłośćią.

3. Y miał żon iáko krolowych śiedm ſet, á nałożnic trzy ſtá; y odwroćiły niewiáſty ſerce iego.

4. A gdy iuż był ſtáry, ſkáżone ieſt ſerce iego przez niewiáſty, że ſię puśćił zá Bogi cudzemi; y nie było ſerce iego zupełne z Pánem Bogiem iego, iáko ſerce Dawidá oycá iego.

5. Ale chwalił Sálomon Aſthárthę boginią Sydońſką y Molochá bálwáná Ammońſkiego.

6. Y uczynił Sálomon, co ſię niepodobáło przed Pánem, y niewykonał, żeby chodźił zá Pánem iáko Dawid oćiec iego.

7. Zbudował tedy Sálomon Zbor Chamos báłwanowi Moáb ná gorze, ktora ieſt przećiw Jeruzálem, y Molochowi báłwanowi ſynow Ammon.

8. Y tymże ſpoſobem uczynił wſzytkim żonam ſwym cudzoźiemkam, ktore zápalały kádźidło, y ofiárowáły bogom ſwoim.

9. Przetoż ſię Pan rozgniewał ná Sálomoná, że ſię odwroćiło ſerce iego od Páná Bogá Izráelowego, ktory mu ſię powtore ukazał,

10. Y przykazał mu było o tym ſłowie, áby nie

1. REx autem *c* Salomon adamavit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias *d*, & Hethæas;

2. De gentibus, ſuper quibus dixit Dominus filiis Iſrael *e*: Non ingrediemini *f* ad eas, neque de illis ingredientur ad veſtras; certiſſime enim avertent corda veſtra, ut ſequamini deos earum. His itaque copulatus eſt Salomon ardentiſſimo amore.

3. Fueruntque ei uxores quaſi reginæ ſeptingentæ, & concubinæ *g* trecentæ; & averterunt mulieres cor ejus.

4. Cumque jam eſſet ſenex *h*, depravatum eſt cor ejus per mulieres, ut ſequeretur deos alienos; nec erat cor ejus perfectum cum Domino Deo ſuo, ſicut cor David patris ejus.

5. Sed colebat Salomon Aſtarthen *i*, deam Sidoniorum, & Moloch idolum *k* Ammonitarum.

6. Fecitque Salomon, quod non placuerat coram Domino, & non adimplevit, ut ſequeretur Dominum, ſicut David pater ejus.

7. Tunc ædificavit Salomon fanum Chamos, idolo Moab, in monte, qui eſt contra Jeruſalem, & Moloch idolo filiorum Ammon.

8. Atque in hunc modum fecit univerſis uxoribus ſuis alienigenis, quæ adolebant thura, & immolabant diis ſuis.

9. Igitur iratus eſt Dominus Salomoni, quod averſa eſſet mens ejus a Domino Deo Iſrael, qui *l* apparuerat ei ſecundo.

10. Et præceperat de verbo hoc, ne ſeque-

c Deut. 17. 17. Eccli. 47 21.

d Deut. 7. 3.

e Exod. 34. 16.

f Chald. non miſcebimini.

g i. uxores minus principales.

h annorum circiter 52. anno regni 34. M. 3023. Ant. Chr. 981.

i Chald. Haſtoreth errorem.

k Chald. abominationem.

l ſup. 9. 2.

queretur deos alienos; & non cuſtodivit, quæ mandavit ei Dominus.

11. Dixit itaque Dominus Salomoni: Quia habuiſti hoc apud te, & non cuſtodiſti pactum meum, & præcepta mea, quæ mandavi tibi; disrumpens ſcindam regnum tuum, & dabo illud ſervo tuo.

a infr. 12. 15.

12. Verumtamen *a* in diebus tuis non faciam, propter David patrem tuum; de manu filii tui ſcindam illud.

b i. Juda & Benjamin, conjunctam.

13. Nec totum regnum auferam; ſed tribum unam *b* dabo filio tuo, propter David ſervum meum, & Jeruſalem, quam elegi.

14. Suſcitavit autem Dominus adverſarium Salomoni, Adad Idumæum de ſemine regio, qui erat in Edom.

c 2. Reg. 8. 4.

d i. Judæos.

15. Cum *c* enim eſſet David in Idumæa, & aſcendiſſet Joab princeps militiæ ad ſepeliendum eos *d*, qui fuerant interfecti, & occidiſſet omne maſculinum in Idumæa,

16. (Sex enim menſibus ibi moratus eſt Joab, & omnis Iſrael, donec interimeret omne maſculinum in Idumæa.)

17. Fugit Adad ipſe, & viri Idumæi de ſervis patris ejus cum eo, ut ingrederetur Ægyptum; erat autem Adad puer parvulus.

18. Cumque ſurrexiſſent de Madian, venerunt in Pharan, tuleruntque ſecum viros de Pharan, & introierunt Ægyptum ad Pharaonem regem Ægypti; qui dedit ei domum, & cibos conſtituit, & terram delegavit *e*.

e Hebr. terram dedit.

19. Et invenit Adad gratiam coram Pharaone valde, in tantum ut daret ei uxorem, ſororem uxoris ſuæ germanam Taphnes reginæ.

20. Genuitque ei ſoror Taphnes Genubath filium, & nutrivit eum Taphnes in domo Pharaonis; eratque Genubath habitans apud Pharaonem cum filiis ejus.

21. Cumque audiſſet Adad in Ægypto, dormiſſe David cum patribus ſuis, & mortuum eſſe Joab principem militiæ, dixit Pharaoni: Dimitte me, ut vadam in terram meam.

22. Dixitque ei Pharao: Qua enim re apud me indiges, ut quæras ire ad terram tuam? At ille reſpondit: Nulla; ſed obſecro te, ut dimittas me.

23. Suſcitavit quoque ei Deus adverſarium Razon filium Eliada *f*, qui fugerat Adarezer regem Soba dominum ſuum;

f 2. Reg. 8. 6. 1. Pa. 18. 6.

g i. militum ſc. Adarezer.

24. Et congregavit contra eum viros, & factus eſt princeps latronum *g* cum interficeret

nie chodźił zá bogi cudzymi; á nie ſtrzegł, co mu Pan roſkazał.

11. Rzekł tedy Pan Sálomonowi: Ponieważeś to miał u śiebie, á nie ſtrzegłeś przymierza mego, y przykazań moich, ktoremci roſkazał; rozrywáiąc rozerwę kroleſtwo twoie, á dam ie ſłudze twemu;

12. Wſzákże zá dni twoich nie uczynię, dla Dawidá oycá twego; z ręki ſyná twego rozerwę ie.

13. Ani wſzytkiego kroleſtwá oderwę, ále pokolenie iedno dam ſynowi twemu, dla Dawidá ſługi mego, y Jeruzálem, ktorem obrał.

14. Y wzbudźił Pan przećiwniká Sálomonowi, Adád Idumeyczyká z narodu krolewſkiego, ktory był w Edom.

15. Bo gdy był Dawid w Idumeiey, á Joáb hetman woyſká iáchał był ſpráwowáć pogrzeb tym, ktorzy byli zábići, y pobił wſzytkę mężczyznę w Idumeiey.

16. Sześć bowiem mieśięcy mieſzkał tám Joab, y wſzytek Izráel, áż wytraćił wſzytkę mężczyznę w Idumeiey.)

17. Ućiekł Adád ſam, y mężowie Idumczykowie z ſłużebnikow oycá iego z nim, áby wſzedł do Ægyptu; á Adád był chłopiec máły.

18. A wybrawywſzy ſię z Mádian, przyſzli do Phárán, y wźięli z ſobą mężow z Phárán, y weſzli do Ægyptu do Pháráoná krola Ægyptſkiego; ktory dał mu dom, y żywność náznáczył, y źiemię poruczył.

19. Y nálazł Adád łáſkę przed Pháráonem bárzo, ták iż mu dał zá żonę śioſtrę żony ſwey rodzoną Táphnes krolowey.

20. Y urodźiła mu śioſtrá Táphnes Genubáth ſyná, y wychowáłá go Táphnes w domu Pháráonowym; y mieſzkał Genubáth u Pháráoná z ſynmi iego.

21. A gdy uſłyſzał Adád w Ægyptćie, iż záſnął Dawid z oycy ſwymi, á iż umárł Joáb hetman rycerſtwá, rzekł Pháráonowi: Puść mię, że poydę do źiemie moiey.

22. Y rzekł mu Pháráo: Czegożći niedoſtawa u mnie, że chceſz iść do źiemie twoiey? A on odpowiedźiał: Niczego; ále proſzę ćię, ábyś mię puśćił.

23. Pobudźił też nań Bog przećiwniká Rázoná ſyná Eliádá, ktory był ućiekł od Aderezerá krolá Sábá páná ſwego;

24. Y zebrał przećiw iemu męże, y ſtał ſię kśiążęćiem nád zboycámi, gdy ie mordował Da-

Dawid; y poſzli do Dámáſzku, y mieſzkáli tám, y uczynili go krolem w Dámáſzku,

25. Y był przećiwnikiem Izráelowi po wſzytkie dni Sálomonowe; y to ieſt złe Adád, y nienawiść przećiw Izráelowi, á krolował w Siriiey.

26. Jeroboám też ſyn Nábáth Ephráteyczyk z Sáredá, ſługá Sálomonow, ktorego mátká byłá imieniem Sárwá, niewiáſtá wdowá, podnióſł rękę przećiw krolowi.

27. A tá ieſt przyczyná powſtánia przećiw iemu, iż Sálomon zbudował Mello, y wyrownał przepáść miáſtá Dawidá oycá ſwego.

28. A Jeroboám był mąż mocny y możny; á widząc Sálomon, że młodźieniec był dowćipny, y ſpráwny, uczynił go był przełożonym nád pobory wſzytkiego domu Jozeph.

29. Sſtáło ſię tedy onego czáſu, że Jeroboam wyſzedł z Jeruzálem, y nálazł go Ahiás Silonitczyk prorok ná drodze odźiány płaſczem nowym; á było ich tylko dwá ná polu.

30. A wźiąwſzy Ahiás płaſcz ſwoy nowy, ktorym był odźiány, rozdárł ná dwánaśćie ſztuk.

31. Y rzekł do Jeroboámá: Weźmi ſobie dźieśięc ſztuk; bo to mowi Pan Bog Izráelow: Oto ia rozedrę kroleſtwo z ręki Sálomonowey, á dam tobie dźiśięćioro pokolenia.

32. Lecz iedno pokolenie zoſtánie mu dla ſługi mego Dawidá, y dla Jeruzálem miáſtá, ktorem obrał ze wſzech pokoleni Izráelſkich;

33. Przeto, że mię opuśćił, y chwalił Aſthártę boginią Sydońſką, y Chámos bogá Moáb, y Molochá bogá ſynow Ammon; á nie chodźił drogámi moimi, żeby czynił ſpráwiedliwość przedemną, y przykazánia moie, y ſądy iáko Dawid oćiec iego.

34. Ani odeymę wſzytkiego kroleſtwá z ręki iego, ále go zoſtáwię Kśiążęćiem po wſzytkie dni żywotá iego, dla Dawidá ſługi mego, ktoregom obrał, ktory ſtrzegł mándatow moich, y przykazań moich.

35. A wezmę kroleſtwo z ręki ſyná iego, á dam tobie dźieśięć pokolenia;

36. A ſynowi iego dam iedno pokolenie, áby zoſtáłá świecá Dawidowi ſłudze memu po wſzytkie dni przedemną w mieśćie Jeruzálem, ktorem obrał, áby tám było imię moie.

37. A ćiebie wezmę, y będźieſz krolował nád wſzytkim, czego żąda duſzá twoiá, y będźieſz krolem nád Izráelem.

38. Ieſli

ceret eos David; abieruntque Damaſcum, & habitaverunt ibi, & conſtituerunt eum regem in Damaſco.

25. Eratque adverſarius Iſraeli cunctis diebus Salomonis; & hoc eſt malum Adad, & odium contra Iſrael, regnavitque *a* in Syria.

26. Jeroboam *b*, quoque filius Nabat, Ephrathæus *c*, de Sareda, ſervus Salomonis, cujus mater erat nomine Sarua, mulier vidua, levavit manum contra regem.

27. Et hæc eſt cauſa rebellionis adverſus eum, quia Salomon ædificavit Mello *d*, coæquavit voraginem *e* civitatis David patris ſui.

28. Erat autem Jeroboam vir fortis & potens; Videnſque Salomon adoleſcentem bonæ indolis, & induſtrium, conſtituerat eum præfectum ſuper tributa univerſæ domus Joſeph.

29. Factum *f* eſt igitur in tempore illo, ut Jeroboam egrederetur de Jeruſalem, & inveniret eum Ahias Silonites *g* Propheta in via, opertus pallio novo; erant autem duo tantum in agro.

30. Apprehendenſque Ahias pallium ſuum novum, quo coopertus erat, ſcidit in duodecim partes.

31. Et ait ad Jeroboam: Tolle tibi decem ſciſſuras; hæc enim dicit Dominus Deus Iſrael: Ecce ego ſcindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus.

32. Porro una tribus remanebit ei, propter ſervum meum David, & Jeruſalem civitatem, quam elegi ex omnibus tribubus Iſrael;

33. Eo quod dereliquerit me, & adoraverit Aſtarthem deam Sidoniorum, & Chamos deum Moab, & Moloch deum filiorum Ammon; & non ambulaverit in viis meis, ut faceret juſtitiam coram me, & præcepta mea, & judicia ſicut David pater ejus.

34. Nec auferam omne regnum de manu ejus, ſed ducem ponam *h* eum cunctis diebus vitæ ſuæ, propter David ſervum meum; quem elegi, qui cuſtodivit mandata mea & præcepta mea.

35. Auferam autem regnum de manu filii ejus, & dabo tibi decem tribus;

36. Filio autem ejus dabo tribum unam, ut remaneat lucerna *i* David ſervo meo cunctis diebus coram me in Jeruſalem civitate, quam elegi, ut eſſet nomen meum, ibi.

37. Te autem aſſumam, & regnabis ſuper omnia, quæ deſiderat *k* anima tua, eriſque rex ſuper Iſrael.

38. Si

a ſc. Razon, v. Sa.
b 2. Par. 13. 6.
c i. de tribu Ephraim.
d 70. arcem. Chald. aggerem.
e Chald. occluſit rupturam, Hebr. clauſit diruptionem ſc. partem nondum munitam.
f 2. Par. 10. 25.
g i. ex Silo.
h Regem eſſe permittam.
i i. regius ſplendor.
k ſc. præficieris ſuper omnia deſiderabilia.

38. Si igitur audieris omnia, quæ præcepero tibi, & ambulaveris in viis meis, & feceris, quod rectum eſt coram me, cuſtodiens mandata mea & præcepta mea, ſicut fecit David ſervus meus; ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem *a*, quomodo ædificavi David domum, & tradam tibi Iſrael.

a i. firmam.

39. Et affligam *b* ſemen David ſuper hoc, verumtamen non cunctis diebus.

b æmulatione novi regni.

40. Voluit ergo Salomon interficere Jeroboam; qui ſurrexit, & aufugit in Ægyptum ad Seſac regem Ægypti, & fuit in Ægypto usque ad mortem Salomonis.

41. Reliquum autem verborum *c* Salomonis, & omnia, quæ fecit, & ſapientia ejus; ecce univerſa ſcripta ſunt in libro *d* verborum dierum Salomonis.

c i. de rebus geſtis.

d Liber iſte excidit

42. Dies autem, quos regnavit Salomon in Jeruſalem ſuper omnem Iſrael, quadraginta anni ſunt.

43. Dormivitque *e* Salomon cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in Civitate David patris ſui, regnavitque Roboam filius ejus pro eo.

e Anno M. 3029. Ant. Chr. 975. ætatis circiter 58. regni 40

38. Ieſli tedy będźieſz ſłuchał wſzytkiego, coć przykażę, á będźieſz chodźił drogámi moimi, á będźieſz czynił, co práwo ieſt przedemną, ſtrzegąc mándátow moich, y przykazań moich, iáko czynił Dawid ſługá moy; będę z tobą, y zbuduię tobie dom wierny, iákom zbudował dom Dawidowi, y dam tobie Izráelá;

39. A utrapię naśienie Dawidowe dla tego, wſzákże nie po wſzytkie dni.

40. Chćiał tedy Sálomon zábić Jeroboámá; ktory wſtał, y ućiekł do Ægyptu do Seſák krolá Ægyptſkiego, y był w Ægyptćie áż do śmierći Sálomonowey.

41. A oſtátek ſłow Sálomonowych, y wſzytko co czynił, y mądrość iego, oto wſzytko ieſt opiſano w kśięgách ſłow dni Sálomonowych.

42. A dni, ktorych krolował Sálomon w Jeruzálem nád wſzytkim Izráelem, czterdźieśći lat ieſt.

43. Y záſnął Sálomon z oycy ſwymi, y pogrzebion ieſt w mieśćie Dawidá oycá ſwego, y krolował Roboám ſyn iego miáſto niego.

CAPUT XII.

Roboam juvenum obſequens conſilio patitur regni diviſionem; & decem tribus amittit, 1. Exercitum Roboam adverſus Jeroboam Dominus per Prophetam diſſipat, 11. Jeroboam novus rex Iſrael aureos erigit vitulos adorandos, 26.

2. Par. 10. 1. * Eodem an. 3029.

1. VEnit autem Roboam in Sichem; illuc enim congregatus erat * omnis Iſrael ad conſtituendum eum regem.

2. At vero Jeroboam filius Nabat, cum adhuc eſſet in Ægypto profugus a facie regis Salomonis, audita morte ejus, reverſus eſt de Ægypto.

3. Miſeruntque, & vocaverunt eum; venit ergo Jeroboam, & omnis multitudo Iſrael, & locuti ſunt ad Roboam, dicentes:

4. Pater *f* tuus duriſſimum jugum *g* impoſuit nobis; tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui duriſſimo, & de jugo graviſſimo, quod impoſuit nobis; & ſerviemus tibi.

f Eccli. 1. 8.

g i. tributorum, & ſervitiorum.

5. Qui ait eis: Ite usque ad tertium diem, & revertimini ad me. Cumque abiiſſet populus,

6. Iniit

ROZDZIAŁ XII.

Roboám że uſłuchał rady młodźiencow, odſtąpiło od niego dźieśięćioro pokolenie. Woyſko Roboamowe, przećiw Jeroboama, Pan przez Proroka rozpędza. Jeroboam nowy krol Izraelſky poczynił ćielce ná chwalenie.

1. Y Przyiáchał Roboám do Sichem; bo ſię tám był zebrał wſzytek Izráel, áby go krolem uczynili.

2. Lecz Jeroboám ſyn Nábát gdy ieſcze był w Ægypćie zbiegiem od oblicza krolá Sálomoná, uſłyſzawſzy o śmierći iego, wroćił ſię z Ægyptu.

3 Y poſłáli, á wezwáli go; Przyſzedł tedy Jeroboám, y wſzytko zgromádzenie Izráelſkie, y mowili do Roboám, rzekąc:

4. Oćiec twoy włożył ná nas bárzo ćiężkie iárzmo; á ták ty teraz ulży trochę z roſkázowánia oycá twego bárzo twárdego, y z iárzmá bárzo ćiężkiego, ktore włożył ná nas, á będźiemyć ſłużyć.

5. Ktory im rzekł: Idźćie áż do trzećiego dniá, á wroććie ſię do mnie. A gdy odſzedł lud,

6. Wſzedł

6. Wſzedł krol Roboám w rádę z ſtárſzymi, ktorzy ſtawáli przed Sálomonem oycem iego, poki ieſcze był żyw; y rzekł: Co mi zá rádę dáiećie, żebych odpowiedźiał ludowi temu?

7. Ktorzy mu rzekli: Ieſli dźiś poſłuſzny będźieſz ludowi temu, y poſłużyſz, y daſz mieyſce prośbie ich, á będźieſz do nich mowił łágodne ſłowá; będą ſługámi po wſzytkie dni.

8. Ktory opuśćił rádę ſtárych, ktorą mu byli dáli, y rádźił ſię młodźieńcow, ktorzy z nim wychowáni byli, y ſtáwáli przed nim.

9. Y rzekł do nich: Co mi zá rádę dáiećie, ábych odpowiedźiał ludowi temu, ktorzy mi mowili: Uiży iárzmá, ktore oćiec twoy włożył ná nas?

10. Y rzekli mu młodźieńcy, ktorzy z nim wychowáni byli: Ták powieſz ludowi temu, ktorzy mowili do ćiebie, rzekąc: Oćiec twoy obćiążył iárzmo náſze, á ty poſolguy nam. Ták rzeczeſz do nich: Namnieyſzy pálec moy mięzſzy ieſt niżli grzbiet oycá mego.

11. A teraz oćiec moy włożył ná was iárzmo ćiężkie, á ia przyłożę ná iárzmo wáſze; oćiec moy chłuſtał was biczmi, á ia was będę chłuſtał báſáłykámi.

12. Przyſzedł tedy Jeroboam y wſzytek lud do Roboámá dniá trzećiego, iáko im był krol powiedźiał, mowiąc: Wroććie ſię do mnie dniá trzećiego.

13. Y odpowiedźiał krol ludowi ſrogo, opuśćiwſzy rádę ſtárſzych, ktorą mu byli dáli,

14. Y mowił do nich według rády młodźieńcow, rzekąc: Oćiec moy obćiążył iárzmo wáſze, á ia przyłożę do iárzmá wáſzego; oćiec moy chłuſtał was biczmi, á ia was chłuſtáć będę báſáłykámi.

15. Y niepozwolił krol ludowi; bo ſię był Pan odwroćił od niego, áby wzbudźił ſłowo ſwe, ktore był rzekł w ręce Achiaſzá Silonitczyká do Jeroboáma ſyná Nábát.

16. Widząc tedy, lud ze ich krol niechćiał wyſłucháć, odpowiedźiał mu, rzekąc: Coż my zá dźiał mamy w Dawidźie? ábo, co zá dźiedźictwo w ſynie Izái? Idź do przybytkow twoich Izráelu, teraz pátrz domu ſwego Dawidźie. Y odſzedł Izráel do przybytkow ſwoich.

17. A nád ſynmi Izráelowymi, ktorzykolwiek mieſzkáli w mieśćiech Judá, krolował Roboám.

6. Iniit conſilium rex Roboam cum ſenioribus, qui aſſiſtebant coram Salomone patre ejus, cum adhuc viveret; & ait: Quod datis mihi conſilium, ut reſpondeam populo huic?

7. Qui dixerunt ei: Si hodie obedieris populo huic, & ſervieris, & petitioni eorum ceſſeris, locutusque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi ſervi cunctis diebus.

8. Qui dereliquit conſilium ſenum, quod dederant ei, & adhibuit adoleſcentes *a*, qui nutriti fuerant cum eo, & aſſiſtebant illi.

9. Dixitque ad eos: Quod mihi datis conſilium, ut reſpondeam populo huic, qui dixerunt mihi: Levius fac jugum, quod impoſuit pater tuus ſuper nos?

10. Et dixerunt ei juvenes, qui nutriti fuerant cum eo: Sic loqueris populo huic, qui locuti ſunt ad te, dicentes: Pater tuus aggravavit jugum noſtrum, tu releva nos. Sic loqueris ad eos: Minimus digitus meus groſſior *b* eſt dorſo patris mei.

11. Et nunc pater meus poſuit ſuper vos jugum grave, ego autem addam ſupur jugum veſtrum; pater meus cœcidit vos flagellis, ego autem cædam vos ſcorpionibus *c*.

12. Venit ergo Jeroboam, & omnis populus ad Roboam die tertia, ſicut locutus fuerat rex, dicens: Revertimi ad me die tertia.

13. Reſponditque rex populo dura, derelicto conſilio ſeniorum, quod ei dederant.

14. Et locutus eſt eis ſecundum conſilium juvenum, dicens: Pater meus aggravavit jugum veſtrum, ego autem addam jugo veſtro; pater meus cœcidit vos flagellis, ego autem cædam vos ſcorpionibus.

15. Et non acquievit rex populo; quoniam averſatus fuerat eum Dominus, ut ſuſcitaret *d* verbum ſuum *e*, quod locutus fuerat in manu Ahiæ Silonitæ, ad Jeroboam filium Nabat.

16. Videns itaque populus, quod noluiſſet eos audire rex, reſpondit ei dicens: Quæ nobis pars in David? vel quæ hæreditas in filio Iſai? Vade in tabernacula tua Iſrael, nunc vide domum tuam David. Et abiit Iſrael in tabernacula ſua.

17. Super filios autem Iſrael, quicumque habitabant in civitatibus Juda, regnavit Roboam.

a Senſu, & ætate minores.

b q. d. major eſt mea potentia.

c i. virgis aculeatis. vox Hebræa ſignificat ſcorpiones & ſpinas.

d 70. firmaret.

e ſup. 11. 31.

18. Misit ergo rex Roboam Aduram *a*, qui erat super tributa; & lapidavit eum omnis Israel, & mortuus est. Porro rex Roboam festinus ascendit currum, & fugit in Jerusalem;

19. Recessitque Israel a domo David, usque in præsentem diem.

20. Factum est autem, cum audisset omnis Israel, quod reversus esset Jeroboam, miserunt, & vocaverunt eum congregato cœtu, & constituerunt eum regem super omnem Israel, nec secutus est quisquam domum David præter tribum Juda solam *b*.

21. Venit *c* autem Roboam Jerusalem, & congregavit universam domum Juda, & tribum Benjamin, centum octoginta millia electorum virorum bellatorum, ut pugnarent contra domum Israel, & reducerent regnum Roboam filio Salomonis.

22. Factus *d* est autem sermo Domini ad Semeiam virum Dei, dicens:

23. Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Juda, & ad omnem domum Juda, & Benjamin, & reliquos de populo, dicens:

24. Hæc dicit Dominus: Non ascendetis, neque bellabitis contra fratres vestros filios Israel; revertatur vir in domum suam; a me enim factum est verbum hoc. Audierunt sermonem Domini, & reversi sunt de itinere, sicut eis præceperat Dominus.

25. Ædificavit autem Jeroboam Sichem *e* in monte Ephraim, & habitavit ibi; & egressus inde ædificavit Phanuel.

26. Dixitque Jeroboam in corde suo: nunc revertetur regnum ad domum David,

27. Si ascenderit populus iste, ut faciat sacrificia in domo Domini in Jerusalem; & convertetur cor populi hujus ad dominum suum Roboam regem Juda, interficientque me, & revertentur ad eum.

28. Et *f* excogitato consilio fecit duos vitulos aureos *g*, & dixit eis: nolite ultra ascendere in Jerusalem *h*; ecce dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti.

29. Posuitque unum in Bethel, & alterum in Dan;

30. Et factum est verbum hoc in peccatum *i*; ibat enim populus ad adorandum vitulum usque in Dan.

31. Et fecit fana in excelsis, & *k* sacerdotes de extremis *l* populi, qui non erant de filiis Levi.

32. Con-

18. Posłał tedy krol Roboám Adurámá, ktory był nád pobory; y ukámionował go wszytek lud Izráelski, y umárł. A krol Roboám corychley wśiadł ná woz, y uciekł do Jeruzálem;

19. Y odstąpił Izráel od domu Dawidowego áż do dniá dźiśieyszego.

20. Y stáło się, gdy usłyszał wszytek Izráel, że się wroćił Jeroboám, posłáli y przyzwáli go zgromádźiwszy się, y uczynili go krolem nád wszytkim Izráelem; áni szedł żaden zá domem Dawidowym, oprocz sámego pokolenia Judá.

21. Y przyiáchał Roboám do Jeruzálem, y zgromádźił wszytek dom Judski, y pokolenie Beniáminowe, sto y ośm dźieśiąt tyśięcy przebránych mężow rycerskich, áby walczyli przećiw domowi Izráelskiemu, á przywroćili krolestwo Roboámowi synowi Sálomonowemu.

22. Y stáło się słowo Páńskie do Semeiá mężá Bożego, rzekąc:

23. Mow do Roboámá syná Sálomonowego krolá Judzkiego, y do wszego domu Judzkiego, y Beniáminowego, y do innego ludu, rzekąc:

24. To mowi Pan: Nie chodźćie, áni walczćie z bráćią swą z synmi Izráelowymi; niech się wroći mąż do domu swego; bo to słowo odemnie się stáło. Usłuchali mowy Páńskiey, y wrocili się z drogi, iáko im Pan był przykazał.

25. A Jeroboám zbudował Sichem ná gorze Ephraim, y mieszkał tám; á wyszedszy z onąd zbudował Phánuel.

26. Y rzekł Jeroboám w sercu swoim: Teraz się wroći krolestwo do domu Dawidowego,

27. Iesli będźie chodźił ten lud, áby czynił ofiáry w domu Páńskim w Jeruzálem; y obroći się serce ludu tego do páná swego Roboámá krolá Judzkiego, y zábiią mię, y wrocą się do niego.

28. Y wymyśliwszy rádę, uczynił dwá ćielcá złote, y rzekł im: Nie chodźćie iuż więcey do Jeruzálem; Oto bogowie twoi Izráelu, ktorzy ćię wywiedli z źiemie Ægyptskiey.

29. Y postáwił iednego w Bethel, á drugiego w Dán.

30. Y stáło się to słowo grzechem; bo chodźił lud kłániáć się ćielcowi, áż do Dán.

31. Y poczynił zbory ná wyżynách, y ofiárowniki z pośledních ludu, ktorzy nie byli z synow Lewi.

32. Y

a sc. ad reducendum populum.

b i. & Benjamin copulatam illi.

c Anno M. 3030. Ant. Chr. 974.

d 2. Par. 11. 2.

e ab Abimelec Rege ante annos 258 dirutam, Jud. 9. 45.

f Tob. 1. 5.

g qui subinde vocantur vitulæ, & Osee 10. 5. vaccæ per irrisionem, ait S. Hieron. sic diabolus, ut avertat nos a Dei cultu in Jerusalem i Ecclesia, duo erigit idola avaritiam & concupiscentiam.

h Exod. 32. 8.

i idololatriæ.

k 2. Par. 11. 15.

l i. de infimis.

32. Y uſtáwił dźień uroczyſty mieśiącá oſmego, piętnaſtego dniá mieśiącá, ná kſztałt święta, ktore obchodzono w pokoleniu Judy. Y wſtępuiąc do ołtarzá, tákże uczynił w Bethel, żeby ofiárował ćielcom, ktore był poczynił; y poſtánowił w Bethel ofiárowniki wyżyn, ktore był poczynił.

33. Y wſtąpił do ołtarzá, ktory był zbudował w Bethel, piętnaſtego dniá mieśiącá oſmego, ktory był wymyślił z ſercá ſwego; y uczynił święto uroczyſte ſynom Izráelowym, y wſtąpił do ołtarzá, áby zápalił kádźidło.

ROZDZIAŁ XIII.

Mąż Boży o ſkáżeniu Bałwochwalſtwá y o narodzeniu krolá Joſiáſzchá prorokuie. Jeroboamowa ręka, wzćiągnoná ná Proroká, uſchła; lecz zá modlitwą mężá Páńſkiego uzdrowiona; ktory wracáć ſię, od lwá zábyt, iż ſłowu Boſkiemu niepoſłuſznym był. Ale Jeroboam pomnáza niezbożność.

1. ALić oto mąż Boży przyſzedł z Judá w mowie Páńſkiey do Bethel, gdy Jeroboám ſtał przy ołtarzu, y rzucał kádźidło.

2. Y záwołał przećiw ołtarzowi w mowie Páńſkiey, y rzekł: Ołtarzu, ołtarzu, to mowi Pan: Oto ſię ſyn národźi domowi Dawidowemu, imieniem Joziaſz, á będźie ná tobie ofiárował ofiárowniki wyżyn, ktorzy teraz ná tobie kádźidło zápaláią, y kośći człowiecze będźie ná tobie palił.

3. Y dał dniá onego znák, mowiąc: Ten będźie znák, ktory Pan powiedźiał: Oto ſię ołtarz roſpádnie, y wyſypie ſię popioł, ktory ieſt w nim.

4. A gdy uſłyſzał krol mowę mężá Bożego, ktorą był záwołał przećiw ołtarzowi w Bethel, śćiągnął rękę ſwą z ołtarzá, mowiąc: Poimayćie go. Y uſchłá ręká iego, ktorą był nań wyćiągnął; y nemogł iey przyćiągnąć do śiebie.

5. Ołtarz ſię też rozpadł, y wyſzypał ſię popioł z ołtarzá według znáku, ktory był przepowiedźiał mąż Boży ſłowem Páńſkim.

6. Y rzekł krol do mężá Bożego: Proś oblicza Páná Bogá twego, y modl ſię zá mną, áby mi ſię wroćiłá ręká moiá. Y modlił ſię mąż Boży obliczu Páńſkiemu, y wroćiłá ſię ręká krolewſka do niego, y ſtáłá ſię iáko pierwey byłá.

32. Conſtituitque diem ſolemnem in menſe octavo, quintadecima die menſis, in ſimilitudinem ſolemnitatis *a*, quæ celebratur in Juda. Et aſcendens altare, ſimiliter fecit in Bethel, ut immolaret vitulis, quos fabricatus fuerat; conſtituitque in Bethel ſacerdotes excelſorum, quæ fecerat.

a ſc. Tabernaculorum.

33. Et aſcendit *b* ſuper altare, quod extruxerat in Bethel, quintadecima die menſis octavi, quem finxerat *c* de corde ſuo; & fecit ſolemnitatem filiis Iſrael; & aſcendit ſuper altare, ut adoleret incenſum.

b ab hoc idololatriæ exercitio deducitur initium annorum 390. iniquitatis Iſrael. Ezech. 4. 5.
c inſtituerat ut ſolemnem.

CAPUT XIII.

Miſſus Propheta ad Jeroboam, de altaris ſubverſione & nativitate Joſiæ regis prophetat, 1. Manum Jeroboam, quæ exaruit, orando ſanitati reſtituit, 4. Rediens, a leone occiditur, quod Dei verbo inobediens fuiſſet; ſed Jeroboam ſuam auget impietatem, 24.

1. ET ecce vir Dei venit * de Juda in ſermone Domini *d* in Bethel, Jeroboam ſtante ſuper *e* altare, & thus jaciente *f*.

2. Et exclamavit contra altare in ſermone Domini, & ait: Altare, altare, hæc dicit Dominus: *g* Ecce filius naſcetur domui David, Joſias nomine, & immolabit ſuper te ſacerdotes excelſorum, qui nunc in te thura ſuccendunt, & oſſa hominum ſuper te incendet.

3. Deditque in illa die ſignum, dicens: Hoc erit ſignum, quod locutus eſt Dominus: Ecce altare ſcindetur, & effundetur cinis, qui in eo eſt.

* Eodem A. M. 3030.
d in nomine & juſſu Domini.
e i. juxta.
f Hebr. ad adolendum.
g 4. Reg 23. 16. id vero annis 350. antequam impleretur, prædictum eſt.

4. Cumque audiſſet rex ſermonem hominis Dei, quem inclamaverat contra altare in Bethel, extendit manum ſuam de altari, dicens: Apprehendite eum. Et exaruit manus ejus, quam extenderat contra eum; nec valuit retrahere eam ad ſe.

5. Altare quoque ſciſſum eſt, & effuſus eſt cinis de altari juxta ſignum, quod prædixerat vir Dei in ſermone Domini.

6. Et ait rex ad virum Dei: Deprecare faciem Domini Dei tui, & ora pro me, ut reſtituatur manus mea mihi. Oravitque vir Dei faciem Domini, & reverſa *h* eſt manus regis ad eum, & facta eſt ſicut prius fuerat.

h i. ſic reſtituta, ut poſſet ad ſe retrahere.

7. Locutus eſt autem rex ad virum Dei: Veni mecum domum, ut prandeas, & dabo tibi munera.

8. Reſponditque vir Dei ad Regem: Si dederis mihi mediam partem domus tuæ, non veniam tecum, nec comedam panem, neque bibam aquam in loco iſto;

9. Sic enim mandatum eſt mihi in ſermone Domini præcipientis: Non comedes panem, neque bibes aquam, nec reverteris per viam, qua veniſti.

10. Abiit ergo per aliam viam, & non eſt reverſus per iter, quo venerat in Bethel.

11. Prophetes autem quidam ſenex *a* habitabat in Bethel, ad quem venerunt filii ſui, & narraverunt illi omnia opera, quæ fecerat vir Dei illa die in Bethel; & verba quæ locutus fuerat ad regem, narraverunt patri ſuo.

12. Et dixit eis pater eorum: Per quam viam abiit? Oſtenderunt ei filii ſui viam, per quam abierat vir Dei, qui venerat de Juda.

13. Et ait filiis ſuis: Sternite mihi aſinum. Qui cum ſtraviſſent, aſcendit,

14. Et abiit poſt virum Dei, & invenit eum ſedentem ſubtus terrebinthum; & ait illi: Tune es vir Dei, qui veniſti de Juda? Reſpondit ille: Ego ſum.

15. Dixitq; ad eum: Veni mecum domum, ut comedas panem.

16. Qui ait: Non poſſum reverti, neque venire tecum, nec comedam panem, neque bibam aquam in loco iſto;

17. Quia locutus eſt Dominus ad me in ſermone Domini, dicens: Non comedes panem, & non bibes aquam ibi, nec reverteris per viam, qua ieris.

18. Qui ait illi: Et ego Propheta ſum ſimilis tui *b*; & Angelus locutus eſt mihi in ſermone Domini, dicens: Reduc eum tecum in domum tuam, ut comedat panem, & bibat aquam. Fefellit eum *c*,

19. Et reduxit ſecum; comedit ergo panem in domo ejus, & bibit aquam.

20. Cumque ſederent ad menſam, factus eſt ſermo Domini ad Prophetam, qui reduxerat eum.

21. Et exclamavit ad virum Dei, qui venerat de Juda, dicens: Hæc dicit Dominus: Quia non obediens fuiſti ori Domini, & non cuſtodiſti mandatum, quod præcepit tibi Dominus Deus tuus,

22. Et

a Chald. mendax nomine Michal.

b Hebr. ſicut tu.

c falſis verbis.

7. Y rzekł krol do mężá Bożego: Podź zemną do domu ná obiad, y dámći upominki.

8. Y odpowiedźiał mąż Boży krolowi: Byś mi dał połowicę domu twego, nie poydę z tobą, áni będę iadł chlebá, áni pił wody ná tym mieyſcu;

9. Bo mi ták roſkazano słowem Páná roſkázuiącego: Nie będźieſz iadł, áni będźieſz pił wody, áni ſię wroćiſz tą drogą, ktorąś przyſzedł.

10. Poſzedł tedy inſzą drogą, á niewroćił ſię drogą, ktorą był przyſzedł do Bethel.

11. A prorok nieiáki ſtáry mieſzkał w Bethel, do ktorego przyſzli ſynowie iego, y powiedźieli mu wſzytkie ſpráwy, ktore był uczynił mąż Boży onego dniá w Bethel; y słowá, ktore mowił do krolá, opowiedźieli oycu ſwemu.

12. Y rzekł im oćiec ich: ktorą drogą poſzedł? ukazáli mu ſynowie iego drogę, ktorą był poſzedł mąż Boży, ktory był przyſzedł z Judá.

13. Y rzekł ſynom ſwoim: Ośiodłayćie mi oſłá. Ktorzy gdy ośiodłáli, wśiadł,

14. Y iáchał zá mężem Bożym, y nálazł go śiedzącego pod therebinthem; y rzekł mu: Tyżeś ieſt mąż Boży, ktoryś przyſzedł z Judá? Odpowiedźiał on: Iam ieſt.

15. Y rzekł do niego: Podź zemną do domu, żebyś iadł chleb.

16. Ktory rzekł: Nie mogę ſię wroćić, áni iśdź z tobą, áni będę iadł chlebá, áni pił wody ná tym mieyſcu;

17. Bo mowił domnie Pan słowem Páńſkim, rzekąc: Nie będźieſz iadł tám chlebá, áni pił wody, áni ſię wroćiſz drogą, ktorą poydźieſz.

18. Ktory mu rzekł: Y iam ieſt prorok podobny tobie; y Anyoł mi mowił słowem Páńſkim, mowiąc: Wroć go zſobą do domu twego, że źie chlebá, y nápiie ſię wody. Zdrádźił go,

19. Y wroćił zſobą; á ták iadł chleb w domu iego, y pił wodę.

20. A gdy śiedźieli u ſtołu, sſtáło ſię słowo Páńſkie do proroká, ktory go był wroćił.

21. Y záwołał ná mężá Bożego, ktory był przyſzedł z Judy, rzekąc: To mowi Pan: Ześ nie był posłuſzen uſt Páńſkich, á nie ſtrzegłeś przykazánia, ktorego przykazał Pan Bog twoy,

22. Y

22. Y wroćiłeś ſię, y iadłeś chleb, y piłeś wodę ná mieyſcu, ná ktorymći roſkazał, ábyś nie iadł chlebá, áni pił wody; nie będźie wnieśione ćiáło twoie do grobu oycow twoich.

23. A gdy ſię náiadł, y nápił, ośiodłał oſłá ſwego prorokowi, ktorego był wroćił.

24. Ktory gdy odiechał, potkał go lew ná drodze, y zábił; y było ćiáło iego porzucone ná drodze; á ośieł ſtał wedle niego, á lew ſtał przy ćiele.

25. A oto mężowie mimo idąc uyźrzeli ćiáło porzucone ná drodze, y lwá ſtoiącego przy ćiele; y przyſzli, y rozgłośili w mieśćie, w ktorym on ſtáry prorok mieſzkał.

26. Co gdy uſłyſzał on prorok, ktory go był wroćił z drogi, rzekł: Mąż Boży ieſt, ktory nie był poſłuſzny uſtam Páńſkim, y dał go Pan lwowi, y złamał go, y zábił według ſłowá Páńſkiego, ktore mu mowił.

27. Y rzekł do ſynow ſwoich: Ośiodłayćie mi oſłá. Ktorzy gdy ośiodłáli,

28. Y on odiáchał; nálazł ćiáło iego porzucone ná drodze, á oſłá, y lwá ſtoiące przy ćiele; nie iadł lew ćiáłá, áni obráźił oſłá.

29. Wźiął tedy prorok ćiáło mężá Bożego, y włożył ie ná oſłá, y wroćiwſzy ſię wnioſł do miáſtá proroká ſtárego, áby go opłákał.

30. Y pochował ćiało iego w grobie ſwym, y płákáli go: Ach! Ach bráćie moy.

31. A gdy go opłákáli, rzekł do ſynow ſwoich: Gdy umrę, pogrzebćie mię w grobie, w ktorym mąż Boży pogrzebion ieſt; podle kośći iego położćie kośći moie.

32. Bo zápewne przyidźie mowá, ktorą opowiedźiał ſłowem Páńſkim prećiw ołtarzowi, ktory ieſt w Bethel, y przećiw wſzytkim zborom wyżyn, ktore ſą w mieśćiech Sámáriiey.

33. Po tych ſłowách nie náwroćił ſię Jeroboám od drogi ſwey złośćiwey, ále przećiwnym obyczáiem náczynił z napodleyſzych ludźi ofiárownikow wyżyn; ktokolwiek chćiał, nápełniał rękę ſwą, y ſtawał ſię ofiárownikiem wyżyn.

34. Y dla tey przyczyny zgrzeſzył dom Jeroboámow, y wywrocon ieſt, y wygłádzon z źiemie.

22. Et reverſus es, & comediſti panem, & bibiſti aquam in loco, in quo præcepit tibi, ne comederes panem, neque biberes aquam; non inferetur cadaver tuum in ſepulchrum patrum tuorum.

23. Cumque comediſſet, & bibiſſet; ſtravit aſinum ſuum Prophetæ, quem reduxerat.

24. Qui cum abiiſſet, invenit eum leo in via, & occidit *a*, & erat cadaver ejus projectum in itinere; aſinus autem ſtabat juxta illum, & leo ſtabat juxta cadaver.

a en, etiam leve delictum morte punitur; nam a gravi culpa eum excuſant SS. Greg. Auguſt. lib. de cura pro mortuis c. 7.

25. Et ecce, viri transeuntes viderunt cadaver projectum in via, & leonem ſtantem juxta cadaver. Et venerunt, & divulgaverunt in civitate, in qua Prophetes ille ſenex habitabat.

26. Quod cum audiſſet Propheta ille, qui reduxerat eum de via, ait: Vir Dei eſt, qui inobediens fuit ori Domini, & tradidit eum Dominus leoni, & confregit eum, & occidit juxta verbum Domini, quod locucus eſt ei.

27. Dixitque ad filios ſuos: Sternite mihi aſinum. Qui cum ſtraviſſent,

28. Et ille abiiſſet; invenit cadaver ejus projectum in via, & aſinum & leonem ſtantes juxta cadaver; non comedit leo de cadavere, nec læſit aſinum.

29. Tulit ergo Prophetes cadaver viri Dei, & poſuit illud ſuper aſinum, & reverſus intulit in civitatem Prophetæ ſenis *b*, ut plangeret eum.

b pro, ſuam.

30. Et poſuit cadaver ejus in ſepulchro ſuo; & planxerunt eum: Heu! heu, mi frater.

31. Cumque planxiſſent eum, dixit ad filios ſuos: Cum mortuus fuero, ſepelite me in ſepulchro, in quo vir Dei ſepultus eſt; juxta oſſa ejus ponite oſſa mea.

32. Profecto enim veniet ſermo, quem prædixit in ſermone Domini contra altare, quod eſt in Bethel, & contra omnia fana excelſorum, quæ ſunt in urbibus Samariæ.

33. Poſt verba *c* hæc non eſt reverſus Jeroboam de via ſua peſſima, ſed econtrario fecit de noviſſimis populi ſacerdotes excelſorum; quicumque volebat, implebat manum ſuam, & fiebat ſacerdos *d* excelſorum.

c i. geſta.

34. Et propter hanc cauſam peccavit domus Jeroboam, & everſa eſt, & deleta de ſuperficie terræ.

d non Dei, ſed idolorum, quæ in profanis excelſis colebantur.

ROZDZIAŁ XIV.

Achiás Prorok żenie Jeroboámowey prorokuie śmierć

CAPUT XIV.

Ahias Propheta uxori Jeroboam prædicit filium

filium moriturum, & domum Jeroboam penitus evertendam, 1. Jeroboam mortuo, succedit filius Nadab, 19. Rex Ægypti diripit domum Domini in Jerusalem, 25. Mortuo Roboam, succedit filius Ahiam, 31.

śmierć syna, y zmazánia potomstwa Jeroboámowego; á po śmierći Jeroboámowie ze syn iego Nádáb nástempy. Krol Ægypski złupi kośćioł Páński. Po śmierći Roboámowie Ahiam syn iego krolewstwa otrzyma.

1. IN tempore illo ægrotavit Abia filius Jeroboam.

2. Dixitque Jeroboam uxori suæ: Surge, & commuta habitum, ne cognoscaris, quod sis uxor Jeroboam; & vade in Silo, ubi est Ahias Propheta; *a* qui locutus est mihi, quod regnaturus essem super populum hunc.

3. Tolle quoque in manu tua decem panes, & crustulam *b*, & vas melis, & vade ad illum; ipse enim indicabit tibi, quid eventurum sit puero huic.

4. Fecit, ut dixerat, uxor Jeroboam; & consurgens abiit in Silo, & venit in domum Ahiæ; at ille non poterat videre, quia caligaverant oculi ejus præ senectute.

5. Dixit autem Dominus ad Ahiam: Ecce uxor Jeroboam ingreditur, ut consulat te super filio suo, qui ægrotat. Hæc & hæc loqueris ei. Cum ergo illa intraret, & dissimularet se esse, quæ erat,

6. Audivit Ahias sonitum pedum ejus introeuntis per ostium, & ait: Ingredere uxor Jeroboam; quare aliam te esse simulas? Ego autem missus *c* sum ad te durus nuntius *d*.

7. Vade, & dic Jeroboam: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Quia exaltavi te de medio populi, & dedi te ducem super populum meum Israel;

8. Et scidi regnum domus David, & dedi illud tibi, & non fuisti sicut servus meus David, qui custodivit mandata mea, & secutus est me in toto corde suo faciens, quod placitum esset in conspectu meo;

9. Sed operatus es mala super omnes *e*, qui fuerunt ante te, & fecisti tibi deos alienos & conflatiles, ut me ad iracundiam provocares, me autem projecisti post corpus tuum *f*;

10. Idcirco ecce ego inducam mala super domum Jeroboam, & *g* percutiam de Jeroboam mingentem ad parietem, & clausum, & novissimum in Israel; & mundabo reliquias *h* domus Jeroboam, sicut mundari solet fimus usque ad purum.

11. Qui mortui fuerint de Jeroboam in civitate, comedent eos canes; qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aves cæli; quia Dominus locutus est.

a sup. 11. 31.
b alii leg. crustula, in plurali.
c i. a Deo.
d sc. dura nunciaturus.
e Duces & principes.
f i. tergum.
g infr. 15. 29.
h i. posteros.

12. Tu

1. WOnym czáśie rozniemogł śię Abiá syn Jeroboámow.

2. Y rzekł Jeroboám żenie swey: Wstań, á odmień száty, áby ćię nie poznano żeś żoná Jeroboámowá; á idź do Silo, gdźie iest Achiás prorok, ktory mi powiedźiał, żem miał krolowáć nád tym ludem.

3. Weźmi też w rękę twą dźieśięćioro chlebá, y plácek, y fáskę miodu, á idź do niego; on tobie bowiem oznáymi, co śię stánie dźiećięćiu temu.

4. Uczyniłá żoná Jeroboámowá, iáko był rzekł: Y wstawszy poszłá do Silo, y przyszłá do domu Achiáſowego; lecz on niemogł widźieć, bo mu oczy były záſzły od stárośći.

5. Y rzekł Pan do Achiáſá: Oto żoná Jeroboámowá wchodźi, áby śię ćiebie rádźiłá o synie swym, ktory choruie. To á to będźiesz iey mowił. Gdy tedy oná wchodźiłá, y niepokázowáłá śię bydź tą, ktorą byłá,

6. Usłyszał Achiás szłápánie nog iey wchodzącey we drzwi, y rzekł: Wnidź żono Jeroboámowá; przecz śię inszą czynisz? á iam posłan do ćiebie srogi poseł.

7. Idź a rzecz Jeroboámowi: To mowi Pan Bog Izráelow: Iżem ćię wywyższył z pośrzodku ludu, y dałem ćię wodzem nád ludem moim Izráelskim;

8. Y rozerwałem krolestwo domu Dawidowego, y dałem ie tobie; á nie byłeś iáko sługá moy Dawid, ktory strzegł przykazánia mego, y chodźił zá mną ze wszytkiego sercá swego, czyniąc co śię przed oczymá memi podobáło;

9. Aleś czynił złe nádewszytkie, ktorzy przed tobą byli, y náczyniłeś sobie bogow cudzych, y litych, ábyś mię ku gniewu pobudźił, á mnieś zárzućił w tył sobie;

10. Przetoż oto ia przywiodę złe ná dom Jeroboámow, y wytrácę z Jeroboámá mokrzącego ná śćiánę, y zámknionego, y ostátecznego w Izráelu; y wymiotę ostátki domu Jeroboámowego, iáko wymiátáią gnoy áż do czystá.

11. Ktory z Jeroboám umrą w mieśćie, pśi ich źiedzą; á ktorzy umrą ná polu, źiedzą ie ptacy powietrzni; bo Pan powiedźiał.

12. A

12. A ták ty wſtań, á idź do domu twego; á w ſámym weſzćiu nog twoich w miáſto, umrze dźiećię,

13. A będźie go płákał wſzytek Izráel, y pogrzebie; ten ſam bowiem wnieśion będźie z Jeroboám do grobu, iż ſię nád nim nálázłá mowá dobra od Páná Bogá Izráelowego, w domu Jeroboám.

14. Lecz poſtánowi ſobie Pan krolá nád Izráelem, ktory wytráći dom Jeroboámow tego dniá, y tego czáſu;

15. Y poráźi Pan Bog Izráelá, iáko ſię zwykłá chwiać trzćiná ná wodźie; á wyrwie Izráelá z źiemie tey dobrey, ktorą dał oycom ich, y wywieie ie zá Rzekę; bo ſobie náczynili gáiow, áby rozdraźnili Páná.

16. Y wyda Pan Izráelá dla grzechow Jeroboámowych, ktory zgrzeſzył, á ku zgrzeſzeniu przywiodł Izráelá.

17. Wſtáłá tedy żoná Jeroboámowá, y poſzłá, y przyſzłá do Therſá; á gdy wſtępowáłá ná prog domu, dźiećię umárło,

18. Y pogrzebli ie. Y płákał go wſzyſtek Izráel według mowy Páńſkiey, ktorą mowił w ręku ſługi ſwego Ahiaſá Proroká.

19. A oſtátek ſłow Jeroboám, iáko walczył, y iáko krolował, oto nápiſano ieſt w księgách ſłow dni krolow Izráelſkich.

20. A dni, ktorych krolował Jeroboám, dwádźieśćiá, y dwie lećie ſą; y záſnął z oycy ſwemi; y krolował Nádáb ſyn iego miáſto niego.

21. Lecz Roboám ſyn Sálomonow krolował w Judźie. Czterdźieśći lat, y iedno miał Roboám, gdy począł krolowáć; śiedmnáśćie lat krolował w Jeruzálem mieśćie, ktore obrał Pan, áby tám położył imię ſwoie, ze wſzech pokoleni Izráelſkich. A imię mátki iego Náámá Ammánitká.

22. Y uczynił Judás złość przed Pánem, y rozgniewáli go, nád wſzytko co byli uczynili oycowie ich w grzechach ſwych, ktoremi grzeſzyli.

23. Bo y ći nábudowáli ſobie ołtarzow, y báłwánow, y gáiow ná kożdym págorku wyſokim, y pod káżdym drzewem gáłęźiſtym;

24. Ale y niewieśćiuchowie byli w źiemi, y czynili wſzytkie obrzydłośći pogánow, ktore ſtárł Pan przed obliczem ſynow Izráelowych.

25. Piątego roku kroleſtwá Roboám przyciągnął Seſák krol Ægypſki do Jeruzálem,

12. Tu igitur ſurge, & vade in domum tuam; & in ipſo introitu pedum tuorum in urbem, morietur puer.

13. Et planget eum omnis Iſrael, & ſepeliet; iſte enim ſolus inferetur de Jeroboam in ſepulchrum, quia inventus eſt ſuper eo ſermo bonus a Domino Deo Iſrael *a*, in domo Jeroboam.

14. Conſtituit autem ſibi Dominus regem ſuper Iſrael, qui percutiet domum *b* Jeroboam in hac die, & in hoc tempore;

15. Et percutiet Dominus Deus Iſrael, ſicut moveri ſolet *c* arundo in aqua; & evellet Iſrael de terra bona hac, quam dedit patribus eorum, & ventilabit eos trans Flumen *d*; quia fecerunt ſibi lucos, ut irritarent Dominum.

16. Et tradet *e* Dominus Iſrael propter peccata Jeroboam, qui peccavit, & peccare fecit Iſrael.

17. Surrexit itaque uxor Jeroboam, & abiit, & venit in Therſa *f*; cumque illa ingrederetur limen domus, puer mortuus eſt,

18. Et ſepelierunt eum; & planxit eum omnis Iſrael juxta ſermonem Domini, quem locutus eſt in manu ſervi ſui Ahiæ Prophetæ.

19. Reliqua autem verborum Jeroboam, quomodo pugnaverit, & quomobo regnaverit, ecce ſcripta ſunt in Libro verborum *g* dierum regum Iſrael.

20. Dies autem, quibus regnavit Jeroboam, viginti duo anni ſunt, & dormivit cum patribus ſuis, regnavitque Nadab filius ejus pro eo.

21. Porro *h* Roboam filius Salomonis regnavit in Juda. Quadraginta & unius anni erat Roboam, cum regnare cœpiſſet; decem & ſeptem annos regnavit in Jeruſalem civitate, quam elegit Dominus, ut poneret nomen ſuum ibi, ex omnibus tribubus Iſrael. Nomen autem matris ejus Naama Ammanitidis *i*.

22. Et fecit Judas malum coram Domino, & irritaverunt eum ſuper omnibus, quæ fecerant patres eorum in peccatis ſuis, quæ peccaverunt.

23. Ædificaverunt enim & ipſi ſibi aras, & ſtatuas, & lucos ſuper omnem collem excelſum, & ſubter omnem arborem frondoſam;

24. Sed & effeminati *k* fuerunt in terra, feceruntque omnes abominationes gentium, quas attrivit *l* Dominus ante faciem filiorum Iſrael.

25. In quinto autem anno regni Roboam, *m* aſcendit Seſac rex Ægypti in Jeruſalem.

a q. d. placuit Deo hac in parte ei ſoli parcere.
b ſc. viventem nunc, & futuram.
c ſc. aſſidue.
d ſc. Euphratem.
e in deſolationem.
f urbem regiam ſ. ante conditam Samariam, ubi puer erat.
g i. annalium.
h 2. Par. 12. 13.
i Chald. de filiis Hamon.
k i. ſcorta maſcula.
l Chald. ejecit.
m anno M. 3033. Ant. Chr. 971.

26. Et tulit thefauros domus Domini, & thefauros regios, & univerfa diripuit; fcuta quoque aurea, quæ *a* fecerat Salomon;

a fup. 10. 16.

27. Pro quibus fecit rex Roboam fcuta ærea, & tradidit ea in manum ducum fcutariorum, & eorum, qui excubabant ante oftium domus regis.

28. Cumque ingrederetur rex in domum Domini, portabant ea, qui præeundi habebant officium; & poftea reportabant ad armamentarium fcutariorum.

29. Reliqua autem fermonum Roboam, & omnia, quæ fecit, ecce fcripta funt in Libro fermonum dierum regum Juda *b*.

b hic liber excidit.

30. Fuitque bellum inter Roboam & Jeroboam cunctis diebus.

31. Dormivitque Roboam cum patribus fuis, & fepultus eft cum eis in civitate David; nomen autem matris ejus Naama Ammanitis; & regnavit Abiam filius ejus pro eo.

26. Y pobrał fkárby domu Páńfkiego, y fkárby krolewfkie, y wfzytko rozfzárpał; y tarcze złote, ktore był fpráwił Sálomon;

27. Miáfto ktorych poczynił krol Roboám tarcze miedźiáne, y dał ie w ręce przełożonym tarcznikow, y tym, ktorzy ná ftraży byli przededrzwiámi domu krolewfkiego.

28. A gdy wchodźił krol do domu Páńfkiego, nośili ie ći, ktorzy mieli urząd wprzod chodzenia, á potym odnośili do zbroiownie tarcznikow.

29. A oftátek mow Roboámowych, y wfzytko co czynił, oto nápifano w kśięgách mow dni krolow Judá.

30. Y byłá woyná między Roboám á Jeroboámem po wfzytkie dni.

31. Y záfnął Roboam z oycy fwemi, y pogrzebion ieft z nimi w mieśćie Dawidowym; á imię mátki iego Náámá Ammánitká; y krolował Abiám fyn iego miáfto niego.

CAPUT XV.

Impio Abiæ fuccedit pius filius Afa, qui adverfus Baafam regem Ifrael prœliatur feliciter, 1. Afæ morienti fuccedit filius Jofaphat, 24. Baafa Nadab filium Jeroboam cum univerfa cognatione occidit, & pro eo regnat fuper Ifrael, 27.

ROZDZIAŁ XV.

Po niepoboznym Abiáfzu kroluie Afa bogoboyny, fyn iego; ktory wálczy fzczęśliwie przećiw Baafamowi krolu Izrdelá. Po śmierći Afa naftępuie Jofaphát fyn iego. Baafa zabywfzy Nádaba, fyná Jeroboámowego, y wfzytek rod iego, kroluie po nim nád Izrdelem.

1. IGitur in octavo decimo anno regni Jeroboam filii Nabat * regnavit Abiam fuper Judam.

* Anno M. 3046. Ant. Chr. 958.

2. Tribus annis regnavit in Jerufalem; nomen *c* matris ejus Maacha filia Abeffalom *d*.

c. 2. Par. 13. 2.

d 2. Par. 11. dicitur Abfalon

3. Ambulavitque in omnibus peccatis patris fui, quæ fecerat ante eum; nec erat cor ejus perfectum cum Domino Deo fuo *e*, ficut cor David patris ejus.

e Chald. timore Domini.

4. Sed propter David dedit ei Dominus Deus fuus lucernam in Jerufalem, ut fufcitaret filium ejus poft eum, & ftatueret Jerufalem;

5. Eo quod feciffet David rectum in oculis Domini, & non declinaffet ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ fuæ, *f* excepto fermone *g* Uriæ Hethæi.

f 2. Reg. 11. 14.

g i. negotio & cæde.

6. Attamen bellum fuit inter Roboam, & Jeroboam, omni tempore vitæ ejus.

7. Reliqua autem fermonum Abiam, & omnia, quæ fecit, nonne hæc fcripta funt in libro

1. OSmnaftego tedy roku kroleftwá Jeroboámá fyná Nábát, krolował Abiám nád Judą.

2. Trzy látá krolował w Jeruzálem; imię mátki iego Mááchá corká Abeffálom.

3. Y chodźił we wfzytkich grzechách oycá fwego, ktore był uczynił przed nim, áni ferce iego było dofkonáłe z Pánem Bogiem fwoim, iáko ferce Dawidá oycá iego.

4. Ale dla Dawidá dał mu Pan Bog iego świecę w Jeruzálem, áby wzbudźił fyná iego po nim, y utwierdźił Jeruzálem;

5. Przeto że czynił Dawid práwość przed oczymá Páńfkimi, á nie uftępował od wfzytkiego, co mu był rofkázał po wfzytkie dni żywotá fwego, wyiąwfzy mowę Uriáfzá Hetheyczyká.

6. Wfzákże iednák byłá woyná między Roboámem, á Jeroboámem przez wfzytek czás żywotá iego.

7. Ale oftátek mow Abiám, y wfzytko co czynił, zali to nie ieft opifano w kśięgách flow dni

dni krolow Judá? Y byłá woyná między Abiám á między Jeroboámem.

8. Y záſnął Abiám z oycy ſwymi, y pogrzebli go w mieśćie Dawidowym; y krolował Aſá ſyn iego miáſto niego.

9. Roku tedy dwudźieſtego Jeroboámá krola Izráelſkiego krolował Aſá krol Judá.

10. A czterdźieśći, y ieden rok krolował w Jeruzalem. Imię mátki iego Mááchá, corká Abeſſalom.

11. Y czynił Aſa práwość przed oczymá Páńſkimi, iáko Dawid oćiec iego;

12. Y znioſł niewieśćiuchy z źiemie, y wyczyśćił wſzytkie plugáſtwá bálwáńſkie, ktorych byli náczynili oycowie iego.

13. Nád to y Mááchę mátkę ſwą złożył, áby nie byłá księżną w ofiárách Priapá, y w gáiu iego, ktory byłá poświęćiłá; y zburzył iáſkinią iego, y potłukł bálwan naſproſnieyſzy, y ſpalił u potoká Cedron;

14. Ale wyżyn nie zrzućił. Wſzákże ſerce Aſa doſkonáłe było z Pánem po wſzytkie dni iego;

15. Y wnioſł to, co był oćiec iego poświęćił, y ślubował do domu Páńſkiego, ſrebro, y złoto, y naczynia.

16. A woyná byłá między Aſą, y Bááſą krolem Izráelſkim po wſzytkie dni ich.

17. Przyćiągnął też Bááſa krol Izráelſki ná Judę, y budował Rámá, áby żaden niemogł wynijść, ábo wnijść ſtrony Aſy krolá Judſkiego.

18. Wźiąwſzy tedy Aſá wſzytko ſrebro, y złoto, ktore było zoſtáło w ſkárbiech domu Páńſkiego, y w ſkárbiech domu krolewſkiego, y dał ie w ręce ſług ſwoich; y poſłał do Benádád ſyná Tábremon ſyná Hezion, krolá Siriyſkiego, ktory mieſzkał w Dámáſzku, mowiąc:

19. Przymierze ieſt między mną á tobą, y między oycem moim á oycem twoim; przetomći poſłał dáry, ſrebro, y złoto; á proſzę, ábyś przyſzedł, y zrzućił przymierze, ktore maſz z Bááſą krolem Izráelſkim, y żeby odćiągnął odemnie.

20. Przyzwoliwſzy Benádád krolowi Aſá, poſłał hetmány woyſká ſwego ná miáſtá Izráelſkie, y poráźili Ahion, y Dán, y Abel dom Mááchá, y wſzytkę Cenneroth, to ieſt wſzytkę źiemię Nephtháli.

21. Co gdy uſłyſzał Bááſá, przeſtał budowáć Rámá, y wroćił ſię do Therſa.

libro verborum dierum regum Juda? Fuitque *a* prælium inter Abiam & inter Jeroboam.

8. Et dormivit Abiam cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in civitate David; *b* regnavitque Aſa filius ejus pro eo.

9. In anno ergo vigeſimo Jeroboam regis *c* Iſrael regnavit Aſa rex Juda.

10. Et quadraginta & uno anno regnavit in Jeruſalem. Nomen matris *d* ejus Maacha, filia Abeſſalom.

11. Et fecit Aſa rectum ante conſpectum Domini, ſicut David pater ejus;

12. Et abſtulit effeminatos de terra, purgavitque univerſas ſordes idolorum, quæ fecerant patres ejus.

13. Inſuper & Maacham matrem ſuam amovit, ne eſſet princeps in ſacris Priapi *e*, & in luco ejus, quem conſecraverat; ſubvertitque ſpecum ejus, & confregit ſimulachrum turpiſſimum, & combuſſit in Torrente Cedron;

14. Excelſa *f* autem non abſtulit. Verumtamen cor Aſa perfectum erat cum Domino cunctis diebus ſuis;

15. Et intulit ea, quæ ſanctificaverat pater ſuus, & voverat, in domum Domini, argentum, & aurum, & vaſa.

16. Bellum autem erat inter Aſa, & Baaſa regem Iſrael, cunctis diebus eorum *g*.

17. Aſcendit *h* quoque Baaſa rex Iſrael in Judam, & ædificavit Rama *i*, ut non poſſet quiſpiam egredi vel ingredi de parte Aſa regis Juda.

18. Tollens itaque Aſa omne argentum & aurum, quod remanſerat in theſauris domus Domini, & in theſauris domus regiæ, dedit illud in manus ſervorum ſuorum; & miſit ad Benadad filium Tabremon filii Hezion, regem Syriæ, qui habitabat in Damaſco, dicens:

19. Fœdus eſt inter me & te, & inter patrem meum & patrem tuum *k*; Ideo miſi tibi munera, argentum & aurum; & peto, ut venias, & irritum facias fœdus, quod habes cum Baaſa rege Iſrael, & recedat a me.

20. Acquieſcens Benadad regi Aſa, miſit principes exercitus ſui in civitates Iſrael, & percuſſerunt Ahion, & Dan, & Abel domum Maacha, & univerſam Cenneroth, omnem ſcili et Terram Nephthali.

21. Quod cum audiſſet Baaſa, intermiſit ædificare Rama, & reverſus eſt in Therſa.

a 2. Par. 13. 3.

b 2. Par. 14. 1.

c An. M. 3049. Ant. Chr. 955.

d i. aviæ, apud quam velut matrem educatus fuerat, hic v. 2.

e imo etiam regia dignitate exuit. 2. Par. 15. 16. v. & Num. 25. 1.

f i. altaria in locis editis in Dei cultum facta ante extructum templum.

g i. ex quo cœperunt, ad mortem usque Baaſa; nam illi ſuperſtes fuit Aſa

h 2. Par. 16. 1. Ann. M. 3064. Ant. Chr. 940

i i. arcem ab altitudine ſic dictam.

k ſc. fuit.

22. Rex autem Aſa nuntium miſit in omnem Judam, dicens: Nemo ſit excuſatus. Et tulerunt lapides de Rama, & ligna ejus, quibus ædificaverat Baaſa, & extruxit *a* de eis Rex Aſa Gabaa-Benjamin, & Maſpha.

23. Reliqua autem omnium ſermonum Aſa, & univerſæ fortitudines ejus, & cuncta, quæ fecit, & civitates, quas extruxit, nonne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regum Juda? Verumtamen in tempore ſenectutis ſuæ doluit pedes.

24. Et dormivit cum patribus ſuis, & ſepultus eſt cum eis in civitate David patris ſui *b*. Regnavitque Joſaphat filius ejus pro eo.

25. Nadab vero filius Jeroboam regnavit ſuper Iſrael anno ſecundo *c* Aſa regis Juda; regnavitque ſuper Iſrael duobus annis *d*.

26. Et fecit, quod malum eſt in conſpectu Domini, & ambulavit in viis patris ſui, & in peccatis ejus, quibus peccare fecit Iſrael.

27. Inſidiatus eſt autem ei Baaſa filius Ahia de domo Iſſachar, & percuſſit eum in Gebbethon, quæ eſt urbs Philiſthinorum; ſiquidem Nadab & omnis Iſrael obſidebant Gebbethon.

28. Interfecit ergo illum Baaſa in anno tertio *e* Aſa regis Juda, & regnavit pro eo.

29. Cumque regnaſſet, *f* percuſſit omnem domum Jeroboam; non dimiſit ne unam quidem animam de ſemine ejus, donec deleret eum, juxta verbum Domini, *g* quod locutus fuerat in manu ſervi ſui Ahiæ Silonitis,

30. Propter peccata Jeroboam, quæ peccaverat, & quibus peccare fecerat Iſrael; & propter delictum, quo irritaverat Dominum Deum Iſrael.

31. Reliqua autem ſermonum Nadab, & omnia, quæ operatus eſt, nonne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regum Iſrael.

32. Fuitque bellum inter Aſa, & Baaſa regem Iſrael, cunctis diebus eorum.

33. Anno tertio Aſa regis Juda *h*, regnavit Baaſa filius Ahiæ, ſuper omnem Iſrael, in Therſa, viginti quatuor annis.

34. Et fecit malum coram Domino, ambulavitque in via Jeroboam, & in peccatis ejus, quibus peccare fecit Iſrael.

a inſtauravit.
b 2. Par. 17. 1.
c An. M. 3050 Ant. Chr. 954.
d ſc. Pacificis, ut quidam interpretantur.
e Anno M. 3051.
f infr. 21. 22.
g ſup. 14. 10.
h anno M. 3051.

22. A krol Aſá poſłał poſelſtwo po wſzytkiey źiemi Judſkiey, mowiąc: Zaden niech nie będźie wymowiony. Y pobráli kámienie z Rámá, y drzewo iego, ktorym budował Bááſa, y zbudował z niech krol Aſá Gábáá-Beniámin, y Máſphá.

23. A oſtátek wſzytkich mow Aſá, y wſzytkie męſtwá iego, y wſzytko co czynił, y miáſtá, ktore zbudował, izaliż te nie ſą nápiſáne w kśięgách ſłow dni krolow Judá? Wſzákże czáſu ſtárośći ſwey chorował ná nogi.

24. Y záſnął z oycy ſwymi, y pogrzebion ieſt z nimi w mieśćie Dawidá oycá ſwego. Y krolował Joſáphát ſyn iego miáſto niego.

25. A Nádáb ſyn Jeroboám krolował nád Izráelem roku wtorego Aſá krolá Judſkiego; y krolował nád Izráelem dwie lećie.

26. Y czynił złość przed oczymá Páńſkimi, y chodźił drogámi oycá ſwego, y w grzechách iego, ktoremi do grzechu przywiodł Izráelá.

27. Ale Bááſá ſyn Achiáſzá, z domu Iſſáchár był mu ná zdrádźie, y zábił go w Gebbethon, ktore ieſt miáſto Philiſtyńſkie; bo Nádáb, y wſzytek Izráel oblegli byli Gebbethon.

28. Zábił go tedy Bááſa roku trzećiego Aſá krolá Judſkiego, y krolował miáſto niego.

29. A gdy krolował, wymordował wſzytek dom Jeroboámow; nie zoſtáwił, y iedney duſze z naśienia iego, áż go wygłádźił według ſłowá Páńſkiego, ktore mowił w ręce ſługi ſwego Achiáſzá Silonitczyká,

30. Dla grzechow Jeroboámowych, ktoremi grzeſzył, y ktoremi był o grzech przypráwił Izráelá; y dla przeſtępſtwá, ktorym był rozdraźnił Páná Bogá Izráelowego.

31. A oſtátek mow Nádáb, y wſzytko co czynił, izali to nie ieſt nápiſano w kśięgách ſłow dni krolow Izráelſkich?

32. Y byłá woyná między Aſą, y Bááſą krolem Izráelſkim po wſzytkie dni ich.

33. Roku trzećiego Aſá krolá Judſkiego krolował Bááſa ſyn Achiow nád wſzytkim Izráelem w Therſá, dwádźieśćiá, y cztery látá.

34. Y czynił złość przed Pánem, y chodźił w drodze Jeroboámowey, y w grzechách iego, ktoremi ku grzeſzeniu przywiodł Izráelá.

CAPUT XVI.

Jehu prophetat Baaſæ & domui ipſius ſub-

ver-

ROZDZIAŁ XVI.

Iehu Prorokuie Bááſamowi, y domu iego zgu-

bę;

bę; Elę ſyná iego, ponim kroluiącego, zábywſzy Zambry kroluie ponim. Wnet Zambry ſpalił ſię zdomem krolewſkym. Zaſnął Amry, y krolował Achab ſyn iego midſto niego, ktory poiął żonę Jezábel. Za iego czáſu Jericho buduią.

verſionem; cui ſuccedit filius Ela, quem Zambri occidens, regnum invadit, 1. Mox Zambri ſe cum domo regia ſuccendit, 18 Mortuo Amri ſuccedit filius Achab, qui Jezabel ducit uxorem, 28. Ejus tempore reædificatur Jericho, 34.

1. Y Sſtáłá ſię mowá Páńſka do Jehu ſyná Hánáni przećiw Bááſá, mowiąc:

2. Dla tego, iżem ćię wynioſł z prochu, y poſtánowiłem ćię Xiążęćiem nád ludem moim Izráelſkim, á tyś chodźił drogą Jeroboámową, y wpráwiłeś w grzech lud moy Izráelſki, ábyś mię rozdráźnił w grzechách ich;

3. Oto ia pożnę poślednie Bááſá, y poślednie domu iego; á uczynię dom twoy iáko dom Jeroboám ſyná Nábátowego.

4. Kto umrzez Bááſá w mieśćie, pśi go źiedzą; á kto umrze z niego ná polu, źiedzą go ptacy powietrzni.

5. A oſtátek mow Bááſá, y cokolwiek czynił, y woyny iego, izali nie nápiſano ieſt w księgách ſłow dni krolow Izráelſkich?

6. Záſnął tedy Bááſá z oycy ſwemi, y pogrzebion ieſt w Therſá; y krolował Elá ſyn iego miáſto niego.

7. A gdy w ręce Jehu ſyná Hánáni proroká ſtáło ſię ſłowo Páńſkie przećiw Bááſá, y przećiw domowi iego, y przećiw wſzemu złemu, ktore był uczynił przed Pánem, żeby go rozdráźnił ſpráwámi rąk ſwoich, áby ſię ſtał iáko dom Jeroboámow; dla tey przyczyny zábił go, to ieſt Jehu ſyná Hánáni proroká.

8. Roku dwudźieſtego ſzoſtego Aſá krolá Judzkiego, krolował Elá ſyn Bááſá nád Izráelem w Therſá dwie lećie.

9. Y poydnioſł woynę przećiw niemu ſługá iego Zambry, hetman nád połowicą iezdnych; á Elá był w Therſá piiąc, y piiány w domu Arſá ſtároſty Therſá.

10. Wpadſzy tedy Zambry, uderzył, y zámordował go, roku dwudźieſtego śiodmego Aſá krolá Judzkiego, y krolował miáſto niego.

11. A gdy kroleſtwo otrzymał, y uśiadł ná ſtolicy iego, wybił wſzytek dom Bááſá; (y nie zoſtáwił z niego mokrzącego ná śćiánę) y powinne, y przyiaćioły iego.

12. Y wygłádźił Zambry wſzytek dom Bááſá według ſłowá Páńſkiego, ktore był mowił do Bááſá w ręce Jehu proroká.

13. Dla

1. FActus eſt autem ſermo Domini ad Jehu filium Hanani contra Baaſa, dicens;

2. Pro eo, quod exaltavi te de pulvere *a* & poſui te ducem ſuper populum meum Iſrael, tu autem ambulaſti in via Jeroboam, & peccare feciſti populum meum Iſrael, ut me irritares in peccatis eorum;

3. Ecce, ego demetam poſteriora *b* Baaſa, & poſteriora domus ejus; & faciam domum tuam ſicut domum Jeroboam filii Nabat.

4. Qui *c* mortuus fuerit de Baaſa in civitate, comedent eum canes; & qui mortuus fuerit ex eo in regione *d*, comedent eum volucres cœli.

5. Reliqua *e* autem ſermonum Baaſa, & quæcumque fecit, & prælia ejus, nonne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum *f* regum Iſrael?

6. Dormivit ergo Baaſa cum patribus ſuis, ſepultusque eſt in Therſa; & regnavit Ela filius ejus pro eo.

7. Cum autem in manu Jehu filii Hanani Prophetæ verbum Domini factum eſſet contra Baaſa, & contra Domum ejus, & contra omne malum, quod fecerat coram Domino, ad irritandum eum in operibus manuum ſuarum, ut fieret ſicut domus Jeroboam; ob hanc cauſam occidit eum, hoc eſt, Jehu filium Hanani, Prophetam.

8. Anno *g* vigeſimo ſexto Aſa regis Juda *h*, regnavit Ela filius Baaſa ſuper Iſrael in Therſa *i*, duobus annis.

9. Et rebellavit contra eum ſervus ſuus Zambri, dux mediæ partis equitum; erat autem Ela in Therſa bibens, & temulentus, in domo Arſa præfecti Therſa.

10. Irruens *k* ergo Zambri, percuſſit & occidit eum, anno vigeſimo ſeptimo Aſa regis Juda, & regnavit pro eo.

11. Cumque regnaſſet, & ſediſſet ſuper ſolium ejus, percuſſit omnem domum Baaſa, & non dereliquit ex ea mingentem ad parietem, & propinquos & amicos *l* ejus.

12. Delevitque Zambri omnem domum Baaſa, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat ad Baaſa in manu Jehu Prophetæ.

13. Pro-

a i. ſtatu infimo.
b i. poſteritatem.
c ſup. 14. 11.
d Hebr. & 70. agro.
e 2. Par. 16. 1.
f i. annalium, qui ſc. nobis exciderunt.
g ſc. a cœptis bellis, regni 36.
h Anno M. 3074 Ant. Chr. 930.
i i. urbe tum temporis regia.
k 4. Reg 9. 31.
l i. ſocios.

13. Propter universa peccata Basa, & peccata Ela filii ejus, qui peccaverunt, & peccare fecerunt Israel, provocantes Dominum Deum Israel in vanitatibus suis.

14. Reliqua autem sermonum Ela, & omnia, quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel?

a Ann. M. 3075. Ant. Chr. 929.

15. Anno *a* vigesimo septimo Asa regis Juda, regnavit Zambri septem diebus in Thersa; porro exercitus obsidebat Gebbethon urbem Philisthinorum.

16. Cumque audisset rebellasse Zambri, & occidisse regem, fecit sibi regem omnis Israel Amri, qui erat princeps militiæ Israel in die illa in castris.

17. Ascendit ergo Amri, & omnis Israel cum eo, de Gebbethon, & obsidebant Thersa.

18. Videns autem Zambri quod expugnanda esset civitas, ingressus est palatium, & succendit se cum domo regis *b*; & mortuus est.

b timens ne corpus suum in hostis potestatem veniret & ludibrio afficeretur. Tirin.

19. In peccatis suis *c*, quæ peccaverat faciens malum coram Domino, & ambulans in via Jeroboam, & in peccato ejus, quo fecit peccare Israel.

c Chald. & 70. propter peccata sua.

20. Reliqua autem sermonum Zambri, & insidiarum ejus, & tyrannidis, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel?

21. Tunc divisus est populus Israel in duas partes; media pars populi sequebatur Thebni filium Gineth, ut constitueret eum regem; & media pars Amri.

22. Prævaluit autem populus, qui erat cum Amri, populo, qui sequebatur Thebni filium Gineth; mortuusque est Thebni, & regnavit Amri.

d Ann. M. 3079. Ant. Chr. 925.

23. Anno *d* trigesimo primo Asa regis Juda, regnavit Amri super Israel, duodecim annis; in Thersa regnavit sex annis.

24. Emitque montem Samariæ *e* a Semer duobus talentis argenti; & ædificavit eum, & vocavit nomen civitatis, quam extruxerat, nomine Semer domini montis: Samariam.

e sic vocatur per prolepsin, quia paulo post ita nominatus est.

25. Fecit autem Amri malum in conspectu Domini, & operatus est nequiter super omnes, qui fuerunt ante eum.

26. Ambulavitque in omni via Jeroboam filii Nabat, & in peccatis ejus, quibus peccare fecerat Israel; ut irritaret Dominum Deum Israel in vanitatibus suis *f*.

f colendo vana numina.

27. Re-

13. Dla wſzytkich grzechow Bááſa, y grzechow Elá ſyná iego, ktorzy grzeſzyli, y o grzech przypráwili Izráelá, pobudzáiąc Páná Bogá Izráelowego nikczemnośćiámi ſwymi.

14. A oſtátek mow Elá, y wſzytko co czynił, izali to nie ieſt nápiſano w kśięgách słow dni krolow Izráelſkich?

15. Roku dwudźieſtego śiodmego Aſa krolá Judzkiego, krolował Zambry śiedm dni w Therſá; á woyſko było obległo Gebbethon miáſto Philiſtynſkie.

16. A gdy ſię dowiedźiáło że Zambry woynę podniosł, y zábił krolá, uczynił ſobie wſzytek Izráel krolem Amry, ktory był hetmánem woyſká nád Izráelem onego dniá w obożie.

17. Odćiągnął tedy Amry, y wſzytek Izráel z nim od Gebbethon, y oblegli Therſá.

18. A widząc Zambry że miáło bydź dobyte miáſto, wſzedł do páłacu, y ſpalił ſię z domem krolewſkim; y umárł.

19. W grzechách ſwoich, ktoremi grzeſzył czyniąc złość przed Pánem, y chodząc w drodze Jeroboám, y w grzechu iego, ktorym o grzech przypráwił Izráelá.

20. A oſtátek mow Zámbrego, y zdrad iego, y okrućieńſtwá, izali to nie ieſt opiſano w kśięgách słow dni krolow Izráelſkich?

21. Rozerwał ſię tedy lud Izráelſki ná dwie częśći; połowicá ludu ſzłá zá Thebni ſynem Gineth, żeby go poſtánowiłá krolem; á połowicá zá Amry.

22. Y przemogł lud, ktory był zá Amrym, nád ludem, ktory ſzedł zá Thebni ſynem Gineth; y umárł Thebni, á krolował Amry.

23. Roku trzydźieſtego pierwſzego Aſy krolá Judzkiego krolował Amry nád Izráelem dwanáśćie lat; w Therśie krolował ſześć lat.

24. Y kupił gorę Sámáriiey u Semerá zá dwá tálenty ſrebrá; y zbudował ią, y názwał imię miáſtá, ktore zbudował, po imieniu Semerá páná gory: Sámárią.

25. A Amry złość czynił przed oczymá Páńſkimi, y ſpráwował ſię niecnotliwie nád wſzytkie, ktorzy przed nim byli.

26. Y chodźił we wſzytkich drogách Jeroboámá ſyná Nábát, y w grzechách iego, ktoremi w grzech wpráwił Izráelá; áby drażnił Páná Bogá Izráelowego w nikczemnośćiách ſwych.

27. A

27. A oſtátek mow Amrego, y woyny iego, ktore czynił, izali to nie ieſt opiſano w kśięgách ſłow dni krolow Izráelſkich?

28. Y záſnął Amry z oycy ſwymi, y pogrzebion ieſt w Sámáriiey; y krolował Achab ſyn iego miáſto niego.

29. A Acháb ſyn Amry krolował nád Izráelem roku trzydźieſtego oſmego Aſá krola Judzkiego. Y krolował Achab ſyn Amry nád Izráelem w Sámáriiey dwádźieśćiá, y dwie lećie.

30. Y czynił Achàb ſyn Amry złość przed oczymá Páńſkimi nádewſzytkie, ktorzy przed nim byli.

31. Y nie doſyć mu było, że chodźił w grzechách Joroboám ſyná Nábát; nád to pojął żonę Jezábel corkę Ethbáál krolá Sydońſkiego. Y ſzedł, y ſłużył Báálowi, y kłániął ſię mu.

32. Y poſtáwił ołtarz Báálowi we zborze Báálowym, ktory był zbudował w Sámáriiey,

33. Y náſádźił gay; y przyczynił Achàb w uczynku ſwym drażniąc Páná Bogá Izráelowego nádewſzytkie krole Izráelſkie, ktorzy przed nim byli.

34. Zá czáſow iego Hiel z Bethelá zbudował Jericho; ná Abirám pierworodnym ſwym záłożył ie, á ná Segubie oſtátnim ſwym poſtáwił bramy iego; według ſłowá Páńſkiego, ktore powiedźiał w ręce Jozue ſyná Nun.

27. Reliqua autem ſermorum Amri, & prælia ejus, quæ geſſit, nonne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regum Iſrael?

28. Dormivitque *a* Amri cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in Samaria; regnavitque Achab filius ejus pro eo.

a Ann. M. 3086. Ant. Chr. 918.

29. Achab vero filius Amri regnavit ſuper Iſrael anno trigeſimo octavo Aſa regis Juda. Et regnavit Achab filius Amri ſuper Iſrael in Samaria viginti & duobus annis.

30. Et fecit Achab filius Amri malum in conſpectu Domini ſuper omnes, qui fuerunt ante eum.

31. Nec ſuffecit ei, ut ambularet in peccatis Jeroboam filii Nabat; inſuper duxit uxorem Jezabel *b* filiam Ethbaal regis Sidoniorum. Et abiit, & ſervivit Baal, & adoravit eum.

b Idololatriæ deditam & ſtudioſam.

32. Et poſuit aram Baal in templo Baal, quod ædificaverat in Samaria.

33. Et plantavit lucum; & addidit Achab in opere ſuo, irritans Dominum Deum Iſrael ſuper omnes reges Iſrael, qui fuerunt ante eum.

34. In diebus ejus ædificavit Hiel de Bethel, Jericho; in Abiram primitivo ſuo fundavit eam, & in Segub noviſſimo ſuo poſuit portas ejus; juxta verbum Domini *c*, quod locutus fuerat in manu Joſue filii Nun.

c Joſ. 6. 26.

ROZDZIAŁ XVII.

Eliáſz záwárł niebo, że deſzcz nie ſzedł przez tzy látá, żywili go krucy naprzod, potym niewiáſtá Sáreptá, ktoreyto mąki nigdy nieubywáło, áni oleiu; umárłego ſyná iey wſkrześił z umárłych.

1. Y Rzekł Eliaſz Tesbytczyk z obywátelow Galáád do Achábá: Żywie Pan Bog Izráelow, przed ktorego oblicznośćią ſtoię, ieſli będźie przez te látá roſá, y deſcz, iedno według ſłow uſt moich.

2. Y ſtáło ſię ſłowo Páńſkie do niego, mowiąc:

3. Odeydź ztąd, á idź ná wſchod ſłońcá, y ſkriy ſię w Potoku Kárith, ktory ieſt przećiw Jordanowi,

4. Y tám z Potoká pić będźieſz, á krukom roſkazałem, áby ćię tám żywili.

5. Poſzedł tedy, y uczynił według ſłowá Páńſkiego; á ſzedſzy uśiadł w Potoku Kárith, ktory ieſt przećiw Jordanowi.

6. Krucy

CAPUT XVII.

Elias cœlum triennio claudit, 1. Paſcitur a corvis, deinde a muliere Sarephtana, 6. Cujus hydria farinæ & lecythus olei non minuuntur; filiusque ſuſcitatur, 14.

1. ET dixit * Elias Thesbites de habitatoribus Galaad ad Achab: Vivit Dominus Deus Iſrael, in cujus conſpectu ſto *d*, ſi erit *e* annis his ros & pluvia, niſi juxta oris mei verba.

* Eccli. 48. 1. Jac. 5. 17. ann. M. circiter 3092. Ant. Chr. 912.

d i. cui ſervio.

e i. e. non erit.

2. Et factum eſt verbum Domini ad eum, dicens:

3. Recede hinc, & vade contra Orientem, & abſcondere in Torrente Carith, *f* qui eſt contra Jordanem,

f in ſpelunca prope torrentem Carith.

4. Et ibi de torrente bibes; corvisque præcepi, ut paſcant te ibi.

5. Abiit ergo, & fecit juxta verbum Domini; cumque abiiſſet, ſedit in Torrente Carith, qui eſt contra Jordanem.

6. Cor-

6. Corvi quoque deferebant ei panem & carnes mane, ſimiliter panem & carnes *a* veſperi, & bibebat de torrente.

a ſc. ex culina regis Achab optime coctas non ſine cura Angelorum. Abulenſis, Tirin.

7. Poſt dies autem ſiccatus eſt torrens *b*; non enim pluerat ſuper terram.

b Ann. M. 3039.

8. Factus *c* eſt ergo Sermo Domini ad eum, dicens:

c fer. 6. poſt. Dom. 2. quadr.

9. Surge, & vade in Sarephta Sidoniorum, & manebis ibi; præcepi enim ibi mulieri viduæ, ut paſcat te.

10. Surrexit, *d* & abiit in Sarephta. Cumque veniſſet ad portam civitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna, & vocavit eam, dixitque ei: Da mihi paululum aquæ in vaſe, ut bibam.

d Luc. 4. 26.

11. Cumque illa pergeret, ut afferret, clamavit poſt tergum ejus, dicens: Affer mihi, obſecro, & buccellam panis in manu tua.

12. Quæ reſpondit: Vivit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, niſi quantum pugillus capere poteſt farinæ in hydria, & paululum olei in lecytho; en colligo duo *e* ligna, ut ingrediar & faciam illum *f* mihi & filio meo, ut comedamus, & moriamur.

e i. pauca.
f ſc. panem.

13. Ad quam Elias ait: Noli timere, ſed vade, & fac ſicut dixiſti; verumtamen mihi primum fac de ipſa farinula ſubcinericium panem parvulum, & affer ad me; tibi autem & filio tuo facies poſtea.

14. Hæc autem dicit Dominus Deus Iſrael: Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur, uſque ad diem, in qua Dominus daturus eſt pluviam ſuper faciem terræ.

15. Quæ abiit, & fecit juxta verbum Eliæ; & comedit ipſe, & illa, & domus ejus;

16. Et ex illa die hydria farinæ non defecit, & lecythus olei non eſt imminutus, juxta verbũ Domini, quod locutus fuerat in manu Eliæ.

17. Factum eſt autem poſt hæc *g*, ægrotavit filius mulieris matris familias, & erat languor fortiſſimus, ita ut non remaneret in eo halitus *h*

g Fer. 6. poſt Dom. 4. quadr.
h 70. halitus vitæ.

18. Dixit ergo ad Eliam: Quid mihi & tibi vir Dei? ingreſſus es ad me, ut rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum?

19. Et ait ad eam Elias: Da mihi filium tuum. Tulitque eum de ſinu ejus, & portavit in cœnaculum, ubi ipſe manebat, & poſuit ſuper lectulum ſuum.

20. Et clamavit ad Dominum, & dixit: Domine Deus meus, etiamne viduam, apud quam

6. Krucy też przynośili mu chleb, y mięſo po ránu, tákże chleb, y mięſo w wieczor, á pił z Potoká,

7. A po dniách wyſechł potok; bo nie ſpadł był deſcz ná źiemię.

8. Sſtáła ſię tedy mowá Páńſká do niego, mowiąc:

9. Wſtań á idź do Sárephtá Sydończykow, y będźieſz tám mieſzkał; bom tám roſkazał niewieśćie wdowie, áby ćię żywiłá.

10. Wſtał y poſzedł do Sárephtá. A gdy przyſzedł do bramy mieyſkiey, ukazáłá mu ſię niewiáſtá wdowá zbieráiąca drewká, y záwołał iey, y rzekł do niey: Day mi trochę wody w naczyniu, że ſię nápiię.

11. A gdy oná ſzłá, áby przynioſłá, záwołał zá nią, mowiąc: Przynieś mi proſzę, y ſkibkę chlebá w ręce twoiey.

12. Ktora odpowiedźiáła: Zywie Pan Bog twoy, żec niemam chlebá, iedno iáko garść wźiąć w śię może mąki w gárncu, á troſzkę oliwy w báńce; oto zbieram dwie drewnie, żebym weſzłá, y uczyniłá go ſobie, y ſynowi ſwemu, żebyſwá iodłá, y pomárłá.

13. Do ktorey rzekł Eliaſz: Nie boy ſię, ále idź, á ućzyń, iákoś rzekłá; wſzákże mnie pierwey uczyń z tey trochy mąki podpłomny chleb máły, y przynieś do mnie; á ſobie y ſynowi ſwemu potym uczyniſz.

14. A to mowi Pan Bog Izráelow: Gárniec mąki nie uſtánie, áni báńki oliwy nie ubędźie, áż do dniá, ktorego Pan da deſcz ná źiemię.

15. Ktora poſzłá, y uczyniłá według ſłowá Eliaſzowego; y iadł on y oná, y dom iey;

16. Y od onego dniá gárniec mąki nie uſtał, y báńki oliwy nie ubyło według ſłowá Páńſkiego, ktore był rzekł w ręce Eliaſzá.

17. Y ſtáło ſię potym, rozniemogł ſię ſyn niewiáſty goſpodyniey, á byłá niemoc bárzo ćiężká, ták że w nim tchu nie zoſtáło.

18. Rzekłá tedy do Eliaſzá: Co mnie y tobie mężu Boży? wſzedłeś do mnie, áby wſpomniáne były nieprawośći moie, á żebyś zábił ſyná mego?

19. Y rzekł do niey Eliaſz: Day mi ſyná twego. Y wźiął go z iey łoná, y nioſł go ná ſálę, gdźie ſam mieſzkał, y położył ná łożku ſwoim.

20. Y wołał do Páná, y rzekł: Pánie Boże moy, ieſcześ y wdowę, u ktorey ſię ia iáko-

kokolwiek żywię utrapił, ábyś zábił syná iey?

21. Y rozćiągnął śię, y mierzył śię ná dźiećięćiu trzykroć, á wołał do Páná, y rzekł: Pánie Boże moy, niech śię, proszę, wroći duszá dźiećięćiá tego do wnętrznośći iego.

22. Y wysłuchał Pan głos Eliaszow, y wroćiłá śię duszá dźiećięćiá weń, y ożyło.

23. Y wźiął Eliász dźiećię, y zniosł ie z sale ná doł, y dał mátce iego, y rzekł iey: Otoż żywie syn twoy.

24. Y rzekłá niewiástá do Eliaszá: Terazem w tym doznáłá, żeś ty ieſt mąż Boży, á słowo Páńskie w uśćiech twoich ieſt prawdźiwe.

ROZDZIAŁ XVIII.

Głod gwałtowny nárastá, dla tego Eliasz Abdiasza, szukącego trawę, námawia, áby śię opowiedźiał Achabowi; ktoremu zabiegawszy Eliasz, strofuie go; á przemágawszy ośm set y pięćdźieśiąt fałszywych prorokow uprásza ogien z nieba; żabyć ie roskázuie, á deszcz od Páná uprásza.

1. A Po wielu dni sſtáło śię słowo Páńskie, do Eliaszá roku trzećiego, mowiąc: Idź, á ukaż śię Achábowi, że dam deszcz ná źiemię.

2. Szedł tedy Eliasz, áby śię ukazał Achábowi, á był głod gwałtowny w Sámáriiey.

3. Y záwołał Achab Achiaszá sprawcę domu swego; á Abdiasz bał śię Páná bárzo.

4. Bo gdy Jezábel mordowáłá proroki Páńskie, on wźiął sto prorokow, y skrył ie pięćdźieśiąt, y pięćdźieśiąt w iáskiniach, y żywił ie chlebem, y wodą.

5. Rzekł tedy Acháb do Abdiászа: Idź w źiemię do wszytkich zrzodeł wodnych, y do wszytkich dolin, ieśli snać będźiem mogli náleść trawę, á żywo záchowáć konie y muły, áby do szczętu bydlętá nie zgynęły.

6. Y podźielili sobie kráiny, áby ie obeszli; Acháb szedł iedną drogą, á Abdiasz inną drogą osobno.

7. A gdy był Abdiasz w drodze, zábieżał mu Eliasz; ktory gdy go poznał, padł ná oblicze swoie, y rzekł: A tyżeś to pánie moy, Eliaszu?

8. Ktoremu on odpowiedźiał: Ia. Idź, á powiedz pánu twemu: Ieſt tu Eliasz.

9. A on rzekł: Cożem zgrzeszył, że wydáiesz mnie sługę twego w ręce Acháb, áby mię zábił?

10. Zy-

quam ego utcumque sustentor, afflixisti, ut interficeres filium ejus?

21. Et expandit se, atque mensus est super puerum tribus vicibus *a*, & clamavit ad Dominum, & ait: Domine Deus meus, revertatur obsecro anima pueri hujus in viscera ejus.

22. Et exaudivit Dominus vocem Eliæ; & reversa est anima pueri intra eum, & revixit.

23. Tulitque Elias puerum, & deposuit eum de cænaculo in inferiorem domum, & tradidit matri suæ, & ait illi: En vivit filius tuus.

24. Dixitque mulier ad Eliam: Nunc in isto cognovi, quoniam vir Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo verum est *b*.

CAPUT XVIII.

Increscente fame Elias Abdiæ herbam quærenti persuadet, ut nuntiet Achab se adesse, qui occurrens Eliæ ab ipso corripitur, 1. Elias 850. pseudoprophetas vincit impetrans de cœlo ignem, 21. Illos occidi jubet; & pluviam a Deo impetrat 40.

1. POst * dies multos factum est verbum Domini ad Eliam in anno tertio, *c* dicens: Vade, & ostende te Achab, ut dem pluviam super faciem terræ.

2. Ivit ergo Elias, ut ostenderet se Achab; erat autem fames vehemens in Samaria.

3. Vocavitque Achab Abdiam dispensatorem domus suæ; Abdias autem timebat Dominum valde.

4. Nam cum interficeret Jezabel prophetas Domini, tulit ille centum prophetas, & abscondit eos quinquagenos & quinquagenos in speluncis *d*, & pavit eos pane & aqua.

5. Dixit ergo Achab ad Abdiam: Vade in terram ad universos fontes aquarum & in cunctas valles, si forte possimus invenire herbam, & salvare equos & mulos, & non penitus jumenta intereant.

6. Diviseruntque sibi regiones, ut circuirent eas; Achab ibat per viam unam, & Abdias per alteram seorsum *e*.

7. Cumque esset Abdias in via, Elias occurrit ei; qui cum cognovisset eum, cecidit super faciem suam, & ait: Num tu es, domine mi, Elias?

8. Cui ille respondit: Ego. Vade, & dic domino tuo: Adest Elias.

9. Et ille: quid peccavi, inquit, quoniam tradis me servum tuum in manu Achab, ut interficiat me?

10. Vi-

a sic Christus in Incarnatione, Circumcisione, & Cruce accommodans se nostræ pusillitati, ab æterna nos morte suscitavit. S. Augustin serm. 201. de. temp.

b Quod nuntias de colendo vero Deo Hebræorum.

* anno M. 3096.

c sc. sterilitatis & famis; cum dimidio seu sex mensium Jacob. 5. 17.

d 70. speluncis duabus.

e a Rege.

10. Vivit Dominus Deus tuus, quia non eſt gens aut regnum, quo non miſerit dominus meus te requirens; & reſpondentibus cunctis: Non eſt hic; adjuravit *a* regna ſingula & gentes, eo quod minime repereris.

11. Et nunc tu dicis mihi: Vade, & dic domino tuo: Adeſt Elias.

12. Cumque receſſero a te, Spiritus Domini aſportabit te, in locum, quem ego ignoro; & ingreſſus nuntiabo Achab, & non inveniens te, interficiet me; ſervus autem tuus timet Dominum ab infantia ſua.

13. Numquid non indicatum eſt tibi domino meo, quid fecerim, cum interficeret Jezabel prophetas Domini, quod abſconderim de prophetis Domini centum viros, quinquagenos, & quinquagenos in ſpeluncis, & paverim eos pane & aqua?

14. Et nunc tu dicis: Vade, & dic domino tuo: Adeſt Elias; ut interficiat me?

15. Et dixit Elias: Vivit Dominus exercituum, ante cujus vultum ſto *b*, quia hodie apparebo ei.

16. Abiit ergo Abdias in occurſum Achab, & indicavit ei; venitque Achab in occurſum Eliæ.

17. Et cum vidiſſet eum, ait: Tune es ille, qui conturbas *c* Iſrael?

18. Et ille ait: Non ego turbavi Iſrael, ſed tu, & domus patris tui, qui dereliquiſtis mandata Domini, & ſecuti eſtis Baalim.

19. Verumtamen nunc mitte, & congrega ad me univerſum Iſrael in monte Carmeli, & prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasque lucorum quadringentos, qui comedunt de menſa Jezabel.

20. Miſit Achab ad omnes filios Iſrael, & congregavit prophetas in monte Carmeli.

21. Accedens autem Elias ad omnem populum, ait: Usquequo claudicatis *d* in duas partes *e*? Si Dominus eſt Deus, ſequimini eum; Si autem Baal, ſequimini illum. Et non reſpondit ei populus verbum.

22. Et ait rurſus Elias ad populum: Ego remanſi *f* propheta Domini ſolus; prophetæ autẽ Baal quadringenti, & quinquaginta viri ſunt.

23. Dentur nobis duo boves, & illi eligant ſibi bovem unum, & in fruſta cædentes, ponant ſuper ligna, ignem autem non ſupponant; & ego faciam bovem alterum, & imponam ſuper ligna, ignem autem non ſupponam.

24. In-

a i. fecit jurare & obteſtatus eſt.

b i. ſerviens.

c ſterilitate & fame.

d Chald. diviſi eſtis.

e i. colendo nunc Deum, nunc idola.

f ſc. in publico, nam alii latebant.

10. Zywie Pan Bog twoy, iż niemáſz narodu, áby kroleſtwá, gdźieby nie poſłał pan moy ſzukáiąc ćię; á gdy wſzyſcy odpowiádáli: Niemáſz go tu; obwiązał przyśięgą káżde kroleſtwo, y narod, dla tego, żeś śię nie nálazł.

11. A ty mi teraz mowiſz: Idź, á powiedz pánu twemu: Ieſt tu Eliaſz;

12. A gdy ia odeydę od ćiebie, Duch Páńſki zánieśie ćię ná mieyſce, ktorego ia niewiem; á wſzedſzy powiem Achábowi, á nie nálazſzy ćię, zábiie mię; á ſługá twoy boi śię Páná od dźiećińſtwá ſwego.

13. Aza nie powiedźiano tobie Pánu memu, com uczynił, gdy Jezábel mordowáłá prorocki Páńſkie, żem ſkrył z prorokow Páńſkich ſto mężow, pięćdźieśiąt, y pięćdźieśiąt w iáſkiniách, y żywiłem ie chlebem y wodą?

14. A ty teraz mowiſz: Idź, á powiedz pánu twemu: że tu ieſt Eliaſz; że mię zábiie?

15. Y rzekł Eliaſz: Zywie Pan zaſtępow, przed ktorego obliczem ſtoię, że mu śię dźiś ukażę.

16. Poſzedł tedy Abdiaſz przećiwko Achábowi, y powiedźiał mu; y ſzedł Achab przećiwko Eliaſzowi.

17. Y uyźrzawſzy go rzekł: A tyżeś to, ktory mieſzaſz Izráelá?

18. A on rzekł: Nie iam żámieſzał Izráelá, ále ty, y dom oycá twego, ktorzyśćie opuśćili przykazániá Páńſkie, á poſzliśćie záBáálim.

19. Wſzákże teraz pośli, á zbierz do mnie wſzytkiego Izráelá ná gorze Kármelá, y prorokow Báálowych cztery ſtá pięćdźieśiąt, y prorokow gaiowych cztery ſtá, ktorzy iadáią z ſtołu Jezábel.

20. Y poſłał Acháb do wſzytkich ſynow Izráel, y zebrał proroki ná gorze Kármeli.

21. A przyſtąpiwſzy Eliaſz do wſzytkiego ludu, rzekł: Pokiż będźiećie chramáć ná dwie ſtronię? Ieſli Pan ieſt Bogiem, idźćieſz zá nim; á ieſli Báál, idźćie zá nim. Y nieodpowiedźiał mu lud ſłowá.

22. Y rzekł záś Eliaſz do ludu: Iam zoſtał prorok Páńſki ſam; á prorokow Báálamowych ieſt cztery ſtá, y pięćdźieśiąt mężow.

23. Niech nam dádzą dwu wołow, á oni niech ſobie obiorą wołu iednego, á zrąbawſzy go w ſztuki niech go ná drwá włożą, á ogniá niech niepodkłádáią; á ia uczynię wołu drugiego, y włożę ná drwá, á ogniá nie podłożę.

24. Wzy-

24. Wzywayćieſz imion bogow wáſzych; á ia będę wzywał imienia Páná mego; á Bog, ktory wyſłucha przez ogień, ten niech będźie Bogiem. Odpowiedáiąc wſzytek lud, rzekł: Bárzo dobre podánie.

25. Rzekł tedy Eliaſz prorokom Báálowym: Obierzćieſz ſobie wołu iednego, á uczyńćie pierwey, bo was więcey; y wzywayćie imion bogow wáſzych, á ogniá nie podkłádáyćie.

26. Ktorzy wźiąwſzy wołu, ktorego im był dał, uczynili; y wzywáli imienia Báálowego od poránku áż do południá, mowiąc: Báálu, wyſłuchay nas. Y nie było głoſu, áni ktoby odpowiedźiał; y ſkakáli przez ołtarz, ktory byli uczynili.

27. A gdy iuż było południe, náśmiewał ſię z nich Eliaſz, mowiąc: Wołayćie głoſem więtzym; Bog bowiem ieſt, á podobno gada, ábo ieſt w goſpodźie, ábo ná drodze, ábo więc ſpi, áby ſię ocućił.

28. Wołáli tedy głoſem wielkim, y rzezáli ſię według obyczáiu ſwego nożmi, y włoczenkámi, áż ſię krwią oblewáli.

29. A gdy minęło południe, á oni ieſcze prorokowáli, gdy był przyſzedł czás, ktorego ofiárę zwyczay ieſt ofiárowáć, głoſu też ſłycháć nie było, áni żaden odpowiedał, áni modlących ſię ſłuchał;

30. Rzekł Eliaſz wſzytkiemu ludowi: Podźćieſz do mnie; A gdy lud przyſtąpił do niego, náprawił ołtarz Páńſki, ktory był zepſowány.

31. Y wźiął dwánaśćie kámieni według liczby pokoleni ſynow Jákob, do ktorego ſtáło ſię ſłowo Páńſkie, mowiąc: Izráel będźie imię twoie.

32. Y zbudował z kámienia ołtarz wimię Páńſkie; y uczynił row iakoby ná dwie drożdźie około ołtarzá,

33. Y ułożył drwá; y po członku zrąbał wołu, y włożył ná drwá, y rzekł:

34. Nápełnićie cztery wiádrá wodą, á wyleyćie ná cáłopalenie, y ná drwá. Y záśię rzekł: Powtore też to uczyńćie. Ktorzy gdy powtore uczynili, rzekł: Ieſcze potrzećie toż uczyńćie. Y uczynili potrzećie.

35. Y płynęły wody około ołtarzá, iż przekop rowu był pełen.

36. A gdy iuż był czás, żeby było ofiárowáne cáłopalenie, przyſtąpiwſzy Eliaſz prorok, rzekł: Pánie Boże Abráámow, y Izáákow, y Izráelow, pokaż dźiś, żeś ty ieſt Bog Izráelow, á ia

24. Invocate nomina deorum veſtrorum, & ego invocabo nomen Domini mei; & Deus, qui exaudierit per ignem *a*, ipſe ſit Deus. Reſpondens omnis populus, ait: Optima propoſitio.

25. Dixit ergo Elias Prophetis Baal: Eligite vobit bovem unum, & facite primi, quia vos plures eſtis; & invocate nomina deorum veſtrorum, ignemque non ſupponatis.

26. Qui cum tuliſſent bovem, quem dederat eis, fecerunt *b*; & invocabant nomen Baal de mane usque ad meridiem, dicentes: Baal exaudi nos. Et non erat vox, nec qui reſponderet; tranſiliebantque altare, quod fecerant.

27. Cumque eſſet jam meridies, illudebat illis Elias, dicens: Clamate voce majore; Deus enim eſt *c*, & forſitan loquitur, aut in diverſorio eſt, aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur.

28. Clamabant ergo voce magna, & incidebant ſe juxta ritum ſuum cultris & lanceolis, donec perfunderentur ſanguine.

29. Poſtquam autem tranſiit meridies, & illis prophetantibus venerat tempus, quo ſacrificium *d* offerri ſolet, nec audiebatur vox, nec aliquis reſpondebat, nec attendebat orantes;

30. Dixit Elias omni populo: Venite ad me. Et accedente ad ſe populo, curavit *e* altare Domini, quod deſtructum fuerat.

31. Et tulit duodecim lapides *f* juxta numerum tribuum filiorum Jacob, ad quem factus eſt ſermo Domini dicens: *g* Iſrael erit nomen tuum.

32. Et ædificavit de lapidibus altare in nomine Domini; fecitque aquæductum, quaſi per duas aratiunculas *h*, in circuitu altaris,

33. Et compoſuit ligna; diviſitque per membra bovem, & poſuit ſuper ligna, & ait:

34. Implete quatuor hydrias aqua, & fundite ſuper holocauſtum, & ſuper ligna. Rurſumque dixit: Etiam ſecundo hoc facite; qui cum feciſſent ſecundo, ait: Etiam tertio idipſum facite. Feceruntque tertio,

35. Et currebant aquæ circum altare, & foſſa aquæductus repleta eſt.

36. Cumque jam tempus eſſet, ut offerretur holocauſtum *i*, accedens Elias Propheta, ait: Domine Deus Abraham, & Iſaac, & Iſrael, oſtende hodie, quia tu es Deus Iſrael, & ego ſervus

a Miſſo cælitus igne, victimam abſumpſerit, itaque vota & preces ſacrificantium exaudierit.

b i. e. ſacrificaverunt.

c ſc. ut vos dicitis.

d ſc. veſpertinum.

e refecit.

f ſc. nomine & pro ſalute duodecim tribuum.

g Gen. 32, 28.

h i. ſulcos Chald. locum capientem duo ſata ſeminis.

i i. veſpertinum.

vus tuus, & juxta præceptum tuum feci omnia verba hæc *a*.

37. Exaudi me Domine, exaudi me; ut discat populus iste, quia tu es Domine Deus, & tu convertisti cor eorum iterum *b*.

38. Cecidit autem ignis Domini, & voravit holocaustum *c*, & ligna, & lapides, pulverem quoque, & aquam, quæ erat in aquæductu lambens.

39. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam, & ait: Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus.

40. Dixitque Elias ad eos: Apprehendite prophetas Baal, & ne unus quidem effugiat ex eis. Quos cum apprehendissent, duxit eos Elias ad Torrentem Cison, & interfecit eos ibi.

41. Et ait Elias ad Achab: Ascende, comede, & bibe; quia sonus multæ pluviæ est.

42. Ascendit Achab, ut comederet, & biberet; Elias autem ascendit in verticem Carmeli, & pronus in terram posuit faciem suam inter genua sua,

43. Et dixit ad puerum suum *d*: Ascende, & prospice contra mare. Qui cum ascendisset, & contemplatus esset, ait: Non est quidquam. Et rursum ait illi: Revertere septem vicibus.

44. In septima autem vice; Ecce nubecula parva quasi vestigium *e* hominis ascendebat de mari. Qui ait: Ascende, & dic Achab: Junge currũ tuum, & descende, ne occupet te pluvia

45. Cumque se verteret huc atque illuc, ecce cœli contenebrati sunt, & nubes, & ventus, & facta est pluvia grandis. Ascendens itaque Achab, abiit in Jezrael;

46. Et manus *f* Domini facta est super Eliam, accinctisque lumbis currebat ante Achab, donec veniret in Jezrahel.

a i. has res omnes.

b 70. ad te.

c sic. cor rite compositum charitate inflammatur.

d i. famulum.

e Chald. vola manus.

f i. virtus.

á ia sługá twoy, á wedle roskazánia twego uczyniłem te wszytkie słowá.

37. Wysłuchay mię Pánie, wysłuchay mię; żeby poznał ten lud, żeś ty ieſt Pan Bog, y tyś záś náwroćił serce ich.

38. Y spadł ogień Páński, y pożárł całopalenie, y drwá, y kámienie, proch też, y wodę, ktora byłá w rowie liżąc.

39. Co gdy uyźrzał wszytek lud, padł ná oblicze swoie, y rzekł: Pan on ieſt Bogiem, Pan on ieſt Bogiem.

40. Y rzekł do nich Eliasz: Poymayćie proroki Báálowe, á y ieden z nich niech nie uydźie. Ktore gdy poymáli, záprowádźił ie Eliasz do potoká Cison, y pobił ie tám.

41. Y rzekł Eliasz do Achábá: Idź, iedz y piy; bo głos wielkiego desczu ieſt

42. Poszedł Acháb ieść y pić; á Eliasz wszedł ná wierzch Kármelá, y náchyliwszy się ku źiemi włożył twarz swoię między koláná swoie,

43. Y rzekł do sługi swego: Wſtąp, á poyźrzy ku morzu. Ktory gdy wſtąpił, y obeyźrzał, rzekł: Niemász nic. Y záśię rzekł mu: Wrácay się po śiedm kroć.

44. A zá śiodmym rázem; Alić obłoczek máły, iáko stopá człowiecza, wyſtępowáłá z morzá. Ktory rzekł: Idź, á mow Achábowi: Záprzągay woz twoy, á uieżdżay, áby ćię descz nie zástał.

45. A gdy się obrácał, y tám y sám, álić się niebo zácmiło, y obłoki, y wiátr, y ſtał się descz wielki. A ták wśiadszy Acháb, iáchał do Jezráhel;

46. A ręká Páńská ſtáłá się nád Eliaszem, y biodrá przepasawszy bieżał przed Achábem, áż przyszedł do Jezráhel.

CAPUT XIX.

Elias fugiens Jezabel, ab Angelo reficitur & ad montem Horeb pervenit, 1. Ibi arguitur a Domino, 9. Et mittitur ad ungendum Hazael in regem Syriæ, & Jehu in regem Israel, & Eliseum in Prophetam, 15.

1. NUntiavit autem Achab Jezabel omnia, quæ fecerat Elias, & quomodo occidisset universos prophetas gladio.

2. Misitque Jezabel nuntium ad Eliam dicens: Hæc mihi faciant dii, & hæc addant, nisi

ROZDZIAŁ XIX.

Eliaszá przed Jezábel uchodzącego Anyoł Páński ná puszczy żywi; potym przyszedł ná gorę Oreb; Pan Bog go strofował, y kázał mu pomázać ná krolewſtwo, Házaelá ná Syriyskie, a Jehu ná Izrdelskie; y Elizeuszá ná proroctwo.

1. A Acháb oznaymił Jezábeli wszytko, co był uczynił Eliasz, y iáko pozábiiał wszytkie proroki mieczem.

2. Y posłáła Jezábel posłáńicá do Eliaszá mowiąc: To mi niech uczynią bogowie, y to mi

mi niech przyczynią, iesli iutro o tey godźinie nie położę duſze twey, iáko duſzę iednego z nich.

3. Ulękł ſię tedy Eliaſz, á wſtawſzy poſzedł gdźie gokolwiek wola nioſłá, y przyſzedł do Berſábee Judá, y zoſtáwił tám ſługę ſwego.

4. Y ſzedł w puſczą ieden dźień drogi. A gdy przyſzedł, y śiedźiał pod iednym iáłowcem, żądał duſzy ſwey, áby umárł, y rzekł: Doſyć mam Pánie, weźmi duſzę moię; bom nie ieſt lepſzy, niż oycowie moi.

5. Y porzućił ſię, y zaſnągł w ćieniu iáłowcá, á oto Anyoł Páńſki tknął go, y rzekł mu: Wſtań, á iedz.

6. Obeyrzał ſię, á oto u głowy iego podpłomny chleb, y náczynie wody; iadł tedy, y pił, y záśię záſnął.

7. Y wróćił ſię Anyoł Páńſki powtore, y tknął go, y rzekł mu: Wſtań, iedz, bo ieſcze dáleką drogę maſz.

8. Ktory wſtawſzy iadł, y pił, y chodźił mocą onego iedłá czterdźieśći dni, y czterdźieśći nocy, áż do gory Bożey Horeb.

9. A gdy tám przyſzedł, mieſzkał w iáſkini; á oto mowá Páńſká do niego, y rzekł mu: Co tu czyniſz Eliaſzu?

10. A on odpowiedźiał: Zalem rozżaliłem ſię o Páná Bogá zaſtępow, iż opuśćili przymierze twoie ſynowie Izráel; ołtarze twoie zepſowáli; proroki twoie mieczem pozábiiáli, zoſtałem iá ſam, y ſzukáią duſze moiey, áby ią odięli.

11. Y rzekł mu: Wynidź, á ſtań ná gorze przed Pánem; á oto Pan miia, y wiátr wielki, y mocny wywracáiący gory, y kruſzący ſkáły przed Pánem; nie w wietrze Pan, á po wietrze wzruſzenie; nie wzruſzeniu Pan,

12. A po wzruſzeniu ogień; nie w ogniu Pan, á po ogniu ſzum wiátrku ćichego.

13. Co gdy uſłyſzał Eliaſz, zákrył oblicze ſwe płaſczem, á wyſzedſzy ſtánął we drzwiach iáſkinie, á oto głos do niego, mowiący: Co tu czyniſz Eliaſzu? A on odpowiedźiał:

14. Zalem rozżaliłem ſię o Páná Bogá zaſtępow; iż opuścili przymierze twoie ſynowie Izráel; ołtarze twoie zepſowáli, proroki twoie mieczem pozábiiáli; zoſtałem ia ſam, y ſzukáią duſze moiey, áby ią odięli.

15. Y rzekł Pan do niego: Idź, á wroć ſię ná

nisi hac hora cras poſuero animam tuam; ſicut animam unius ex illis.

3. Timuit ergo Elias, & ſurgens *a* abiit, quocunque eum ferebat voluntas; *b* venitque in Berſabee Juda, & dimiſit ibi puerum ſuum,

4. Et perrexit in deſertum, viam unius diei. Cumque veniſſet, & ſederet ſubter unam juniperum *c*, petivit animæ ſuæ, ut moreretur, & ait: Sufficit mihi Domine, tolle animam meam; neque enim melior ſum, quam patres mei.

5. Projecitque ſe, & obdormivit in umbra juniperi; & ecce Angelus Domini *d* tetigit eum, & dixit illi: Surge & comede.

6. Reſpexit, & ecce ad caput ſuum ſubcinericius panis, & vas aquæ; comedit ergo, & bibit, & rurſum obdormivit.

7. Reverſusque eſt Angelus Domini ſecundo & tetigit eum, dixitque illi: Surge, comede; grandis enim tibi reſtat via.

8. Qui cum ſurrexiſſet, comedit, & bibit, & ambulavit in fortitudine cibi illius *e* quadraginta diebus & quadraginta noctibus, usque ad montem Dei Horeb *f*.

9. Cumque veniſſet illuc, manſit in ſpelunca; & ecce ſermo Domini ad eum, dixitque illi: Quid hic agis Elia?

10. At ille reſpondit: Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filii Iſrael; altaria tua deſtruxerunt, prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus ſum ego ſolus *g*, & quærunt animam meam, ut auferant eam.

11. Et ait ei: Egredere, & ſta in monte coram Domino; & ecce Dominus tranſit *h*, & ſpiritus *i* grandis & fortis ſubvertens *k* montes, & conterens petras ante Dominum; non in ſpiritu Dominus, & poſt ſpiritum commotio *l*; non in commotione Dominus,

12. Et poſt comotionem ignis; non in igne Dominus, & poſt ignem ſibilus auræ tenuis.

13. Quod cum audiſſet Elias, operuit vultum ſuum pallio, & egreſſus ſtetit in oſtio ſpeluncæ, & ecce vox ad eum, dicens: Quid hic agis Elia? Et ille reſpondit:

14. Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum; *m* quia dereliquerunt pactum tuum filii Iſrael; altaria tua deſtruxerunt, prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus ſum ego ſolus, & quærunt animam meam, ut auferant eam.

15. Et ait Dominus *n* ad eum: Vade, & rever-

a Anno M. 3097. Ant. Chr. 907.
b Fer 4. quat. temp. quadr
c Chald. geniſtam.
d nota Dei providentiam; primo Eliam paverat per corvos, tum per homines, hic per angelos.
e vis iſta pani, angelorum miniſterio confecto, ſupernaturaliter a Deo fuit indita; allegorice ſignificat Euchariſtiam, in cujus virtute tendimus ad cælum & claram Dei viſionem. S. Paſchaſius.
f pars eſt montis Sinai, ubi lex eſt data.
g ſc. qui palam Dei honorem tuear.
h 70. tranſibit.
i i. ventus.
k ſc. qui videretur poſſe ſubvertere.
l i. concuſſio montis.
m Rom. 11. 3.
n Angelus agens Domini vices.

vertere in viam tuam per desertum in Damascum; cumque perveneris illuc, unges Hazael regem super Syriam,

16. Et *a* Jehu filium Namsi unges regem super Israel; Eliseum autem filium Saphat, qui est de Abelmeula, unges Prophetam pro te.

17. Et erit, quicumque fugerit gladium Hazael, occidet eum Jehu; & quicumque fugerit gladium Jehu, interficiet eum Eliseus.

18. Et *b* derelinquam *c* mihi in Israel septem *d* millia virorum, quorum genua non sunt incurvata ante Baal, & omne os, quod non adoravit eum osculans manus *e*.

19. Profectus ergo inde Elias, reperit Eliseum filium Saphat, arantem in duodecim jugis boum; & ipse in duodecim jugis boum arantibus unus erat; cumque venisset Elias ad eum, misit pallium suum super illum *f*.

20. Qui statim relictis bobus cucurrit post Eliam, & ait: Osculer, oro patrem meum, & matrem meam, & sic sequar te. Dixitque ei: Vade, & revertere; quod enim meum erat, feci tibi.

21. Reversus autem ab eo *g*, tulit par boum, & mactavit illud, & in aratro boum coxit carnes, & dedit populo *h*, & comederunt; consurgensque abiit, & secutus est Eliam, & ministrabat ei.

a 4. Reg. 9. 1.
b Rom. 11. 4.
c i. reservabo.
d t. multa.
e suas vice idoli, q. d. o Baal, si possem sic te vellem osculari. Basinghem.
f hoc signo vocat illum ad suum institutum & discipulorum cœtum, quasi investiens eum habitu monachali. Tirin.
g sc. Elia.
h i. cognatis & amicis.

ná drogę twoię przez puszczą do Dámászku; á gdy tám przyydźiesz, pomażesz Házáelá krolem nád Syrią,

16. A Jehu syná Námsi pomażesz krolem nád Izráelem, á Elizeuszá syná Sáphát, ktory iest z Abelmeule, pomażesz prorokiem miásto ćiebie.

17. Y będźie, ktokolwiek uydźie mieczá Házáel, zábiie go Jehu; á ktokolwiek uydźie mieczá Jehu, zábiie go Elizeusz.

18. Y zostáwię sobie w Izráelu śiedm tyśięcy mężow, ktorych koláná nie kłániáły się przed Báál, y wszytkie ustá, ktore nie chwaliły go, cáłuiąc ręce.

19. Poszedszy tedy z onąd Eliasz, nálazł Elizeuszá syná Sáphát orzącego dwiemánáśćie iarzm wołow, á on między dwánaśćią iarzm wołow orzących ieden był; á gdy przyszedł Eliasz do niego, wrzućił nań swoy płaszcz.

20. Ktory wnet opuśćiwszy woły, bieżał zá Eliaszem, y rzekł: Proszę ćię, niech pocáłuię oycá mego, y mátkę moię, á ták poydę zá tobą. Y rzekł mu: Idź, á wroć się; bo co było zemnie, uczyniłemći.

21. A wroćiwszy się od niego wźiął parę wołow, y zábił ie, á pługiem wołow, uwárzył mięso, y dał ludowi, y iedli, á wstawszy odszedł, y szedł zá Eliaszem, y służył mu.

CAPUT XX.

Syri Samariam obsidentes cæduntur a pueris principum provinciarum, rursumque anno altero in campestribus, 1. Rex Achab a Propheta reprehenditur, quod Benadad regem Syriæ vivum dimiserit, 39.

1. PORro Benadad rex Syriæ, congregavit * omnem exercitum suum, & triginta duos reges secum, & equos, & currus; & ascendens pugnabat contra Samariam, & obsidebat eam.

2. Mittensque nuntios ad Achab regem Israel in civitatem,

3. Ait: Hæc dicit Benadad: Argentum tuum, & aurum tuum meum est; & uxores tuæ, & filii tui optimi, mei sunt.

4. Respponditque rex Israel: Juxta verbum tuum, domine mi rex, tuus sum ego, & omnia mea.

5. Revertentes nuntii, dixerunt: Hæc dicit

* Anno M. 1303. Ant. Chr. 901. Filius aut nepos alterius Benadad.

ROZDZIAŁ XX.

Syryczykow, ktorzy obległy Sámarią, porázyły pacholeta kśiążąt Powiatowych; y znowu wtorego roku na spodniczach. Lecz Achab Benadada krola Syryieskiego żywego zostáwiwszy károan był od proroka.

1. A Benádád krol Syryiski zebrał wszystko woysko swe, y trzydźieśći, y dwá krole z sobą, y konie y wozy; á przyćiągnąwszy walczył przećiw Sámáriiey, y obległ ią.

2. Y wypráwiwszy posły do Achábá krolá Izráelskiego do miástá,

3. Rzekł: Ták mowi Benádád: Srebro twoie, y złoto twoie iest moie; á żony twoie, y synowie twoi co nalepszy, moi są.

4. Y odpowiedźiał krol Izráelski: Według słowá twego pánie moy krolu, twoyem iest ia, y wszytko moie.

5. Y wroćiwszy się posłowie, rzekli: To mowi

mowi Benádád, ktory nas poſłał do ćiebie: Srebro twoie, y złoto twoie, y żony twoie, y ſyny twoie daſz mi.

6. Iutro tedy teyże godźiny poślę ſługi do ćiebie, y wyſzperáią dom twoy, y domy ſług twoich; y wſzytko, co ſię im podoba, wezmą w ręce ſwoie, y pobiorą.

7. Y zezwał krol Izráelſki wſzytkich ſtárſzych źiemie, y rzekł: Przypátrzćie ſię á obaczćie, żeć ſię ná nas záſadza, bo poſłał do mnie po żony moie, y ſyny, y po ſrebro y złoto; y nie odmowiłem.

8. Y rzekli wſzyſcy ſtárſzy, y wſzytek lud do niego: Nie ſłuchay, áni mu ze zwalay.

9. Odpowiedźiał tedy poſłom Benádádowym: Powiedzćie pánu memu krolowi: Wſzytko, o coś poſłał do mnie ſługi twego z pierwu, uczynię; ále tey rzeczy uczynić nie mogę.

10. Y wroćiwſzy ſię poſłowie odnieśli mu. Ktory odeſłał, y rzekł: To mi niech uczynią bogowie, y to niech przyczynią, ieſli zſtánie prochu Sámáriiey gárśćiam wſzego ludu, ktory zá mną idźie.

11. Y odpowiedáiąc krol Izráelſki, rzekł: Powiedzćie mu, Niech ſię nie chłubi przepáſány rownie iáko odpáſány.

12. Y ſtáło ſię, gdy uſłyſzał Benádád to ſłowo, nápiiał ſię on, y krolowie w chłodnikách, y rzekł ſługom ſwoim: Obtoczćie miáſto. Y obtoczyli ie.

13. A oto ieden prorok przyſtąpiwſzy do Achábá krolá Izráelſkiego, rzekł mu: To mowi Pan: Zaiſte widźiałeś wſzytkę tę zgráię zbytnią, oto ia dam ią w rękę twoię dźiśia; ábyś wiedźiał, żem ia ieſt Pan.

14. Y rzekł Achab: Przez kogo? Y rzekł mu: To mowi Pan: Przez pácholętá Kśiążąt Powiátowych. Y rzekł: A ktoż zácznie bitwę? A on rzekł: Ty.

15. Przeliczył tedy pácholętá Kśiążąt Powiátowych; y nálazł poczet dwieśćie trzydźieśći, y dwu; á po nich zliczył lud, wſzytkich ſynow Izráelowych śiedm tyśięcy.

16. Y wyſzli w południe. A Benádád pił, piiány w chłodniku ſwym, y krolow trzydźieśći, y dwa z nim, ktorzy mu byli ná pomoc przyiácháli.

17. Y wyſzły pácholętá Kśiążąt Powiátowych ná pierwſzym czele. Poſłał tedy Benádád, kto-

dicit Benadad, qui miſit nos ad te: Argentum tuum & aurum tuum, & uxores tuas, & filios tuos dabis mihi.

6. Cras igitur hac eadem hora mittam ſervos meos ad te, & ſcrutabuntur domum tuam, & domum ſervorum tuorum; & omne, quod eis placuerit, ponent in manibus ſuis, & auferent.

7. Vocavit autem rex Iſrael omnes ſeniores terræ, & ait: Animadvertite, & videte, quoniam inſidietur *a* nobis; miſit enim ad me pro uxoribus meis, & filiis, & pro argento & auro; & non abnui.

8. Dixeruntque omnes majores natu, & univerſus populus, ad eum: Non audias, neque acquieſcas illi.

9. Reſpondit itaque nuntiis Benadad: Dicite domino meo regi: Omnia, propter quæ miſiſti ad me ſervum tuum in initio, faciam *b*; hanc autem rem facere non poſſum.

10. Reverſique nuntii retulerunt ei. Qui remiſit, & ait: Hæc faciant mihi dii, & hæc addant, ſi ſuffecerit pulvis Samariæ pugillis *c* omnis populi, qui ſequitur me.

11. Et reſpondens rex Iſrael, ait: Dicite ei, ne glorietur accinctus *d* æque ut diſcinctus *e*.

12. Factum eſt autem, cum audiſſet Benadad verbum iſtud, bibebat ipſe & reges in umbraculis, & ait ſervis ſuis: Circumdate civitatem. Et circumdederunt eam.

13. Et ecce Propheta unus accedens ad Achab regem Iſrael, ait ei: Hæc dicit Dominus: Certe vidiſti omnem multitudinem hanc nimiam? ecce, ego tradam eam in manu tua hodie; ut ſcias, quia ego ſum Dominus.

14. Et ait Achab: Per quem? Dixitque ei: Hæc dicit Dominus: Per pediſſequos *f* principum provinciarum. Et ait: Quis incipiet *g* præliari? Et ille dixit: Tu.

15. Recenſuit ergo pueros principum provinciarum, & reperit numerum ducentorum triginta duorum; & recenſuit poſt eos populum, omnes filios Iſrael, ſeptem millia;

16. Et egreſſi ſunt meridie. Benadad autem bibebat temulentus in umbraculo ſuo, & reges triginta duo cum eo *h*, qui ad auxilium ejus venerant.

17. Egreſſi ſunt autem pueri principum provinciarum in prima fronte. Miſit itaque Bena-

a Chald. & 70. malum quærit.

b ſc. ut tibi ſim tributarius.

c ſc. implendis.

d ſc. ad prælium.

e ſc. poſt partam jam victoriam.

f i. pueros nobiles, qui educabantur in aula.

g Chald. quis ordinabit prælium?

h inebriati ſunt.

a Aliquos exploratores

Benadad *a*. Qui nuntiaverunt ei, dicentes: Viri egreſſi ſunt de Samaria.

18. Et ille ait: Sive pro pace veniunt, apprehendite eos vivos; ſive ut prælientur, vivos eos capite.

19. Egreſſi ſunt ergo pueri principum provinciarum, ac reliquus exercitus ſequebatur;

20. Et percuſſit unusquisque virum, qui contra ſe veniebat; fugeruntque Syri, & perſecutus eſt eos Iſrael. Fugit quoque Benadad rex Syriæ in equo cum equitibus ſuis.

b Intelligens hoſtes terga vertiſſe.

21. Nec non egreſſus *b* rex Iſrael percuſſit equos & currus, & percuſſit Syriam plaga magna.

22. (Accedens autem Propheta ad regem Iſrael, dixit ei: Vade, & confortare, & ſcito, & vide, quid facias: ſequenti enim anno rex Syriæ aſcendet contra te.)

c Adulatorum ea vox fuit, & gentilium.

23. Servi vero regis Syriæ dixerunt ei: Dii montium ſunt dii eorum *c*, ideo ſuperaverunt nos; ſed melius eſt, ut pugnemus contra eos in campeſtribus, & obtinebimus eos.

d Hebr. duces.

24. Tu ergo verbum hoc fac: Amove reges ſingulos ab exercitu tuo, & pone principes *d* pro eis;

25. Et inſtaura numerum militum, qui ceciderunt de tuis, & equos ſecundum equos priſtinos, & currus ſecundum currus, quos ante habuiſti; & pugnabimus contra eos in campeſtribus, & videbis, quod obtinebimus eos. Credidit conſilio eorum, & fecit ita.

e Anno M. 3104. Ant. Chr. 900.

26. Igitur poſtquam annus tranſierat *e*, recenſuit Benadad Syros, & aſcendit in Aphec, ut pugnaret contra Iſrael.

27. Porro filii Iſrael recenſiti ſunt, & acceptis cibariis profecti ex adverſo, caſtraq; metati ſunt contra eos, quaſi duo parvi greges caprarum; Syri autem repleverunt terram.

28. (Et accedens unus vir Dei, dixit ad regem Iſrael: Hæc dicit Dominus: Quia dixerunt Syri: Deus montium eſt Dominus; & non eſt Deus vallium; dabo omnem multitudinem hanc grandem in manu tua, & ſcietis, quia ego ſum Dominus.)

29. Dirigebantque ſeptem diebus ex adverſo hi, atque illi acies, ſeptima autem die commiſſum eſt bellum; percuſſeruntque filii Iſrael de Syris centum millia peditum in die una.

30. Fugerunt autem, qui remanſerant in Aphec,

ktorzy mu powiedźieli, rzekąc: Mężowie wyſzli z Sámáriiey.

18. A on rzekł: Choćiaż o pokoy idą, poimayćie ie żywo; choćiaż áby ſię bili, żywo ie poimayćie.

19. Wyſzły tedy páchołętá Kśiążąt Powiátowych, á inne woyſko ćiągnęło zá nimi;

20. Y poráźił káżdy mężá, ktory ſzedł przećiw iemu; y ućiekli Syriyczykowie á Izráel ie gonił. Ućiekł też Benádád krol Syriyſki ná koniu z iezdnymi ſwymi.

21. A krol Izráelſki wyſzedſzy pobił konie, y wozy, y poráźił Syriyczyki porażką wielką.

22. A przyſzedſzy prorok do krolá Izráelſkiego, rzekł mu: Idź, á zmocni ſię, á wiedz, y obacz, co maſz czynić; bo ná drugi rok krol Syriyſki przyćiągnie przećiwko tobie.

23. A ſłudzy krolá Syriyſkiego, mowili mu: Bogowie gorni, ſą bogowie ich, dla tego nas zwyćiężyli; ále lepiey że znimi walczyć będźiem w polu, y pożyiemy ich.

24. Ty tedy uczyń to ſłowo; Odpraw káżdego krolá z woyſká twego, á poſtánow hetmány miáſto nich;

25. A nápraw poczet żołnierzow, ktorzy polegli z twoich, y konie według koni pierwſzych, y wozy według wozow, ktoreś przed tym miał; y ſtoczymy bitwę z nimi w polách, y uyźrzyſz, że ich pożyiemy. Uwierzył rádźie ich, y uczynił ták.

26. Gdy tedy rok wyſzedł, popiſał Benádád Syriyczyki, y przyćiągnął do Aphek, żeby wałczył przećiw Izráelowi.

27. A ſynowie Izráelſcy popiſáni ſą, y nábrawſzy żywnośći ćiągnęli náprzećiw, y położyli ſię obozem przećiwko im, iáko dwie máłe ſtádká koz; á Syriyczykowie nápełnili źiemię.

28. Y przyſzedſzy ieden mąż Boży rzekł do krolá Izráelſkiego: To mowi Pan: Iż mowili Syriyczykowie: Bogiem gor ieſt Pan, á nie ieſt Bogiem dolin; dam tę wſzytkę zgráię wielką w rękę twoię, á poznayćie, żem ia ieſt Pan.

29. Y ſzykowáli przez śiedm dni ći y owi woyſká przećiw ſobie, á śiodmego dniá ſtoczyli bytwę; y poráźili ſynowie Izráelowi z Syriyczykow ſto tyśięcy pieſzych iednego dniá.

30. A ktorzy pozoſtáli, ućiekli do Apheká w

miáſto; y upadł mur ná dwádźieśćiá śiedm tyśięcy ludźi, ktorzy byli zoſtáli. A Benádád ućiekſzy wſzedł do miáſtá do komory, ktora byłá w komorze.

31. Y rzekli mu ſłudzy iego: Otoſmy ſłycháli, że krolowie domu Izráelſkiego ſą miłośierni; á ták włożmy wory ná biodrá náſze, y powrozki ná głowy náſze, á wynidźmy do kroiá Izráelſkiego; Owa żywo zoſtáwi duſze náſze.

32. Opáſáli worámi biodrá ſwe, á powrozki włożyli ná głowy ſwe, y przyſzli do krolá Izráelſkiego, y rzekli mu. ſługá twoy Benádád, mowi: Niech żywie, proſzę ćię, duſzá moiá. A on rzekł: Ieſli ieſzcze żyw, brát moy ieſt.

33. Co wźięli mężowie zá dobry znák; y prędko uchwyćili ſłowo z uſt iego, rzekli: Brát twoy Benádád. Y rzekł im: Idźćie, á przywiedźćie go do mnie. Wyſzedł tedy do niego Benádád, y wźiął go ná ſwoy woz.

34. Ktory rzekł mu: Miáſtá, ktore wźiął oćiec moy od oycá twego, wrocę; á poczyń ſobie rynki w Dámáſzku, iáko poczynił oćiec moy w Sámáriiey, á ia uczyniwſzy przymierze odiádę od ćiebie. Uczynił tedy przymierze, y wypuśćił go.

35. Mąż tedy ieden z ſynow prorockich rzekł do towárzyſzá ſwego w mowie Páńſkiey: Uderz mię. A on niechćiał uderzyć.

36. Ktoremu rzekł:Ześ niechćiał ſłucháć głoſu Páńſkiego, oto odeydźieſz odemnie, y zábiie ćię lew. A gdy trochę odſzedł od niego, nálazł go lew, y zábił.

37. Ale y drugiego mężá nálazſzy, rzekł mu: Uderz mię. Ktory go uderzył, y ránił.

38. Poſzedł tedy prorok, y zábieżał krolowi ná drodze, y odmienił oblicze, y oczy ſwe poſypániem prochu.

39. A gdy krol przemiiał, wołał do krolá, y rzekł: Sługá twoy wyſzedł do bitwy w ręcz; á gdy ućiekł ieden mąż, przywiodł go ktoś do mnie, y rzekł: ſtrzeż mężá tego, ktorego ieſli ſię wymknie, duſzá twoiá będźie zá duſzę iego, ábo tálent ſrebrá odważyſz.

40. A gdym ſię ia ſtrwożony tám, y ſám obrácał, znagłá zniknął. Y rzekł krol Izráelſki do niego: Ten ieſt ſąd twoy, ktoryś ſám wydał.

41. A on wnet otárł proch z obliczá ſwego,

Aphec, in civitatem; & cecidit murus *a* ſuper viginti ſeptem millia hominum, qui remanſerant. Porro Benadad fugiens ingreſſus eſt civitatem, in cubiculum, quod erat intra cubiculum *b*.

31. Dixeruntque ei ſervi ſui: Ecce, audivimus, quod reges domus Iſrael clementes ſint; ponamus itaque ſaccos in lumbis noſtris, & funiculos in capitibus noſtris, & egrediamur ad regem Iſrael; forſitan ſalvabit animas noſtras.

32. Accinxerunt ſaccis lumbos ſuos *c*, & poſuerunt funiculos in capitibus ſuis *d* veneruntque ad regem Iſrael, & dixerunt ei: Servus tuus Benadad dicit: Vivat, oro te, anima mea. Et ille ait: Si adhuc vivit, frater meus eſt.

33. Quod acceperunt viri pro omine; & feſtinantes rapuerunt verbum ex ore ejus, atque dixerunt: Frater tuus Benadad. Et dixit eis: Ite, & adducite eum ad me. Egreſſus eſt ergo ad eum Benadad, & levavit eum in currum ſuum.

34. Qui dixit ei: Civitates, quas tulit pater meus a patre tuo, reddam; & plateas *e* fac tibi in Damaſco, ſicut fecit pater meus in Samaria, & ego fœderatus recedam a te. Pepigit ergo fœdus, & dimiſit eum.

35. Tunc vir quidam de filiis Prophetarum dixit ad ſocium ſuum in ſermone *f* Domini: Percute me. At ille noluit percutere.

36. Cui ait: Quia noluiſti audire vocem Domini, ecce recedes a me, & percutiet *g* te leo. Cumque paululum receſſiſſet ab eo, invenit eum leo, atque percuſſit.

37. Sed & alterum inveniens virum, dixit ad eum: Percute me *h*. Qui percuſſit eum, & vulneravit.

38. Abiit ergo Propheta, & occurrit regi in via, & mutavit aſperſione pulveris os & oculos ſuos.

39. Cumque rex tranſiſſet, clamavit ad regem, & ait: Servus tuus egreſſus eſt ad præliandum cominus; cumque fugiſſet vir unus, adduxit eum quidam ad me, & ait: Cuſtodi virum iſtum; qui ſi lapſus fuerit, erit anima tua pro anima ejus, aut talentũ argenti appendes.

40. Dum autem ego turbatus huc illucque me verterem, ſubito non comparuit. Et ait rex Iſrael ad eum: Hoc eſt judicium tuum, quod ipſe decreviſti.

41. At ille ſtatim abſterſit pulverem de facie

a ſc. civitatis vel divina virtute vel arietum impulſu.

b q. d. in locum terræ abditiſſimum.

c ſc. profitentes ſe velle eſſe ſervos.

d ſc. confitentes ſe ſtrangulationem promeritos.

e i. fora rerum venalium & vectigalia.

f Juſſu.

g i. occidet.

h Ut proprii capitis vulnere regi repræſentaret vulnus animæ ipſius & plagam toti populo inflictam ex idololatria & dimiſſione Benadad.

cie sua, & cognovit eum rex Israel, quod esset de Prophetis.

42. Qui ait ad eum: Hæc dicit Dominus: *a* Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima *b* tua pro anima ejus *c*, & populus tuus pro populo ejus.

43. Reversus est igitur rex Israel in domum suam, audire contemnens, & furibundus venit in Samariam.

a Infr. 22. 38.
b i. vita.
c sc. pro eo occideris.

CAPUT XXI.

Naboth ob negatam regi Achab vineam a falsis testibus accusatus lapidatur, 1. Ipsi Achab ad occupandam vineam properanti Elias plurima comminatur mala, 17. Quæ Achab se humiliando evadit, 17.

1. POst verba autem hæc *d*, tempore illo, vinea erat Naboth Jezrahelitæ, qui *e* erat in Jezrahel, juxta palatium Achab regis Samariæ.

2. Locutus est ergo Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, ut faciam mihi hortum olerum, quia vicina est, & prope domum meam, daboque tibi pro ea vineam meliorem; aut si commodius tibi putas, argenti pretium, quanto digna est.

3. Cui respondit Naboth: Propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi *f*.

4. Venit ergo Achab in domum suam indignans, & frendens super verbo, quod locutus fuerat ad eum Naboth Jezrahelites, dicens: Non dabo tibi hæreditatem patrum meorum. Et projiciens se in lectulum suum, avertit faciem suam ad parietem, & non comedit panem.

5. Ingressa est autem ad eum Jezabel uxor sua, dixitque ei: Quid est hoc, unde anima tua contristata est? & quare non comedis panem?

6. Qui respondit ei: Locutus sum Naboth Jezrahelitæ, & dixi ei: Da mihi vineam tuam, accepta pecunia; aut, si tibi placet, dabo tibi vineam meliorem pro ea. Et ille ait: Non dabo tibi vineam meam.

7. Dixit ergo ad eum Jezabel uxor ejus: Grandis auctoritatis es *g*, & bene regis regnũ Israel. Surge, & comede panem, & æquo animo esto, ego dabo tibi vineam Naboth Jezrahelitæ.

8. Scripsit itaque literas ex nomine Achab, & signavit eas annulo ejus, & misit ad majores

d Anno M. 3105. 899.
e qui sc. Naboth; sed Hebraice, & Græce, quæ sc. vinea.
f Contra legem. Lev. 25. v. 23.
g Ironia est.

go, y poznał go krol Izráelſki, że był z prorokow.

42. Ktory rzekł do niego: To mowi Pan: Iżeś puśćił mężá godnego śmierći z ręki twey, będźie duszá twoiá zá duszę iego, á lud twoy zá lud iego.

43. Wroćił się tedy krol Izráelſki do domu swego, niechcąc słucháć, y z furią przyiachał do Sámáriiey.

ROZDZIAŁ XXI.

Náboth zbrániący się dáć winnice krolowi, przez fálszywe świádki był ukámionowán; lecz Achábowi przyspieszącemu się ośiádáć winnice, Eliasz wiele złego prorokuie; ktoremu, upokorzáiąc się Achab, uchodzy.

1. A Po tych słowiech, czásu onego miał winnicę Náboth Jezráelczyk, ktory był w Jezráhel, podle pálacu Acháb krolá Sámáriyſkiego.

2. Mowił tedy Acháb do Nabothá, rzekąc: Day mi winnicę twoię, że sobie uczynię ogrod ná iárzyny, bo przyległa ieſt, y blisko domu mego, á damći zá nię winnicę lepszą, ábo ieſli rozumieſz, żeć pożyteczniey, srebrá zapłátę, zá ktorą stoi.

3. Ktoremu Nábyth odpowiedźiał: Niech mi będźie miłośćiw Pan, żebychći nie dał dźiedźictwá oycow moich.

4. Przyszedł tedy Acháb do domu swego gniewáiąc się, y zgrzytáiąc, o słowo, ktore był rzekł do niego Náboth Jezráhelczyk, rzekąc: Nie dam dźiedźictwá oycow moich. Y porzućiwszy się ná łożku swym, odwroćił twarz swą do śćiány, y nie iadł chlebá.

5. Y weszłá do niego Jezábel żoná iego, y rzekłá mu: Coż to ieſt, z kąd się záſmućiłá duszá twoiá? á czemu chlebá nie ieſz?

6. Ktory odpowiedźiał iey: Mowiłem Nábothowi Jezráhelczykowi, y rzekłem mu: Day mi winnicę twoię wźiąwszy pieniądze; ábo ieſlić się podoba, damći winnicę lepszą zá nie. A on rzekł: Nie damći winnicę moiey.

7. Y rzekłá do niego Jezábel żoná iego: W wielkiey powadze ieſteś, y czyśćie sprawuieſz kroleſtwo Izráelſkie. Wstań, á iedz chleb, á bądź dobrey myśli, ia dam tobie winnicę Nábothá Jezráhelczyká.

8. Nápisáłá tedy liſt imieniem Achábowym, y zápieczętowáłá ji sygnetem iego, y posłáłá do

do ſtárſzych, y do przednich, ktorzy byli w mieśćie iego, y mieſzkáli z Nabothem.

9. A liſtu tá byłá ſummá: Zápowiedzćie poſt, á poſadźćie Nábothá między przednieyſzymi z ludu,

10. A náprawćie dwu mężow ſynow Belial przećiw iemu, y fálſzywe świádectwo niech mowią: Błogosłáwił Bogá y krolá; y wywiedźćie go, y ukámionuyćie, y ták niechay umrze.

11. Y uczynili mieſczánie iego ſtárſzy, y przedni, ktorzy mieſzkáli z nim w mieśćie, iáko im roſkazáłá byłá Jezabel, y iáko było nápiſano w liśćie, ktory byłá poſłáłá do nich.

12. Zápowiedźieli poſt, y poſádźili Nabothá między przednieyſzymi z ludu.

13. A przywiodſzy dwu mężow ſynow diabelſkich, poſádźili ie przećiw iemu; á oni práwie iáko mężowie diabelſcy, dáli świádectwo przećiw iemu przed ludem: Błogosłáwił Naboth Bogá, y krolá; przeco wywiedli go z miáſtá, y kámienmi zábili.

14. Y poſłáli do Jezabel, mowiąc: Ukámionowan ieſt Náboth y umárł.

15. Y ſtáło ſię, gdy uſłyſzáłá Jezabel, że ukámionowan Náboth, y umárł, rzekłá do Achábá: Wſtań, á pośiądź winnicę Nabothá Jezráhelczyká, ktory niechćiał tobie zezwolić, y dáć iey zá pieniądze; boć nie żyw Náboth, ále umárł.

16. Co gdy uſłyſzał Achab, to ieſt, że Náboth umárł; wſtał y źieżdżał do winnice Nábothá Jezráhelczyká, áby ią pośiadł.

17. Stáłá ſię tedy mowá Páńſká do Eliaſzá Thesbytczyká, mowiąc:

18. Wſtań, á idź przećiw Achábowi krolowi Izráelſkiemu, ktory ieſt w Sámáriiey; oto źieżdża do winnice Nábothowey, áby ią pośiadł;

19. Y będźieſz mowił do niego, rzekąc: To mowi Pan: Zábiłeś, ieſcze y pośiadłeś. A potym przydaſz; To mowi Pan: Ná tym mieyſcu, ná ktorym lizáli pśi krew Nábothowę, będą też lizáć krew twoię.

20. Y rzekł Achab do Eliaſzá: Azażeś mię nálazł nieprzyiaćielem ſobie? Ktory rzekł: Nálazłem, przeto żeś záprzedány ieſt, ábyś źle czynił przed oczymá Páńſkimi.

21. Oto ia przywiodę ná ćię złe. A wyżnę poślednie twoie, y wytrácę z Achab mokrącego ná śćiánę, y zámknionego, y oſtátniego w Izráelu.

res natu & optimates *a*, qui erant in civitate ejus, & habitabant cum Naboth.

9. Litterarum autem hæc erat ſententia; Prædicate jejunium *b*, & ſedere facite Naboth inter primos populi,

10. Et ſubmittite duos viros filios Belial contra eum, & falſum teſtimonium dicant: Benedixit Deum & regem; & educite eum, & lapidate, ſicque moriatur.

11. Fecerunt ergo cives ejus majores natu & optimates, qui habitabant cum eo in urbe, ſicut præceperat eis Jezabel, & ſicut ſcriptum erat in litteris, quas miſerat ad eos;

12. Prædicaverunt jejunium, & ſedere fecerunt Naboth inter primos populi.

13. Et adductis duobus viris filiis diaboli *c*, fecerunt eos ſedere contra eum; at illi, ſcilicet, ut viri diabolici, dixerunt contra eum teſtimonium coram multitudine: Benedixit *d* Naboth Deum & regem; quam ob rem eduxerunt eum extra civitatem, & lapidibus interfecerunt.

14. Miſeruntque ad Jezabel, dicentes: Lapidatus eſt Naboth & mortuus eſt *e*.

15. Factum eſt autem, cum audiſſet Jezabel lapidatum Naboth, & mortuum, locuta eſt ad Achab: Surge, & poſſide vineam Naboth Jezrahelitæ, qui noluit tibi acquieſcere, & dare eam accepta pecunia; non enim vivit Naboth, ſed mortuus eſt.

16. Quod cum audiſſet Achab, mortuum videlicet Naboth, ſurrexit, & deſcendebat in vineam Naboth Jezrahelitæ, ut poſſideret eam.

17. Factus eſt igitur ſermo Domini ad Eliam Thesbiten, dicens:

18. Surge & deſcende in occurſum Achab regis Iſrael, qui eſt in Samaria; ecce ad vineam Naboth deſcendit, ut poſſideat eam;

19. Et loqueris ad eum, dicens: Hæc dicit Dominus: Occidiſti *f*, inſuper & poſſediſti *g*. Et poſt hæc addes; Hæc dicit Dominus: *h* In loco hoc, in quo linxerunt canes ſanguinem Naboth, lambent quoque ſanguinem tuum.

20. Et ait Achab ad Eliam: Num inveniſti me inimicum tibi? Qui dixit: Inveni, eo quod venumdatus *i* ſis, ut faceres malum in conſpectu Domini.

21. Ecce *k* ego inducam ſuper te malum, & demetam poſteriora tua *l*, & interficiam de Achab mingentem ad parietem, & clauſum & ultimum in Iſrael.

a i. obſequentes ſibi, & notos.

b nempe publicum, quaſi propter admiſſum grave flagitium. Tirin.

c Hebr. Belial.

d i. maledixit. Chald. blaſphemavit.

e i. non ſolitarius ſed una cum filiis ſuis. 4. Reg. 9. 25.

f Innocentem Naboth.

g Ejus vineam.

h Infr. 22. 38.

i i. totus in id deditus.

k 4. Reg. 9. 8.

l i. poſteros.

a sup. 15 29. b sup. 16. 3. 22. Et dabo domum tuam ſicut a domum Jeroboam filii Nabat, & ſicut domum b Baaſa filii Ahia; quia egiſti, ut me ad iracundiam provocares & peccare feciſti Iſrael.

c 4. Reg. 9. 36. 23. Sed c & de Jezabel locutus eſt Dominus, dicens: Canes comedent Jezabel in agro Jezrahel.

d ſc. aliquis de familia Achab. 24. Si mortuus fuerit Achab d in civitate, comedent eum canes; ſi autem mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cœli.

25. Igitur non fuit alter talis ſicut Achab, qui venumdatus eſt, ut faceret malum in conſpectu Domini; concitavit enim eum Jezabel uxor ſua.

26. Et abominabilis factus eſt in tantum, ut ſequeretur idola, quæ fecerant Amorrhæi, quos conſumpſit Dominus a facie filiorum Iſrael.

27. Itaque cum audiſſet Achab ſermones iſtos, ſcidit veſtimenta ſua, & operuit cilicio carnem ſuam, jejunavitque, & dormivit in ſacco, & ambulavit demiſſo capite e.

e Chald. diſcalceatus, ſc. more pœnitentium. 28. Et factus eſt ſermo Domini ad Eliam Thesbiten, dicens:

29. Nonne vidiſti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus eſt mei cauſa, non inducam malum in diebus ejus, ſed f in diebus filii ſui inferam malum domui ejus.

f 4 Reg. 9. 26.

22. A dom twoy dam iako dom Jeroboámá ſyná Nábath, y iáko dom Bááſá ſyná Achiá; Boś czynił, ábyś mię ku gniewu pobudźił, y przywiodłeś do grzechu Izráelá.

23. Lecz y o Jezabel mowił Pan, rzekąc: Pśi źiedzą Jezabel ná polu Jezráhelſkim.

24. Jeſli umrze Achább w mieśćie, pśi go źiedzą; á ieſli umrze ná polu, źiedzą go ptacy powietrzni.

25. A ták nie był táki drugi iáko Achább, ktory był przedány, áby czynił złość przed oczymá Páńſkimi; bo go podußczáłá Jezábel żoná iego,

26. Y ſtał ſię obrzydłym, ták dálece, że chodźił zá báłwány, ktorych byli náczynili Amorrheyczykowie, ktore wyniſczył Pan przed obliczem ſynow Izráel.

27. Gdy tedy uſłyſzał Achább te mowi, rozdárł ſzáty ſwe, y okrył włośienicą ćiáło ſwe, y pośćił, y ſpał w worze, y chodźił zwieśiwſzy głowę.

28. Y ſtáłá ſię mowá Páńſká do Eliaſzá Thesbitczyká, mowiąc:

29. Azaś nie widźiał upokorzonego Achábá przedemną? Ponieważ tedy ukorzył ſię dla mnie, nie przywiodę złego zá dni iego, ále zá dni ſyná iego przywiodę złe domowi iego.

CAPUT XXII.

Achab & Joſaphat a pſeudoprophetis decepti ad pugnam procedunt in Ramoth Galaad, ac vincuntur, 1. Occiſo Achab, qui Michæam vera prophetantem carcere incluſerat, 17. Succedit filius impius Ochozias, pio item Joſaphat impius filius Joram, 37.

g Non pleni 2. Par. 18. 1. Anno M. 3107. Ant. Chr. 897.

1. TRanſierunt igitur tres anni g absque bello inter Syriam & Iſrael.

2. In anno autem tertio, deſcendit Joſaphat rex Juda ad regem Iſrael.

3. (Dixitque rex Iſrael ad ſervos ſuos: Ignoratis, quod noſtra ſit Ramoth Galaad, & negligimus tollere eam de manu regis Syriæ?)

h Urbem trans Jordanem. 4. Et ait ad Joſaphat: Veniesne mecum ad præliandum in Ramoth Galaad h?

i Utriusque eadem voluntas. 5. Dixitque Joſaphat ad regem Iſrael: Sicut ego ſum, ita & tu i; populus meus, & populus tuus unum ſunt; & equites mei, equi-

ROZDZIAŁ XXII.

Achab, y Jozáphát poßukáni od fałßywych prorokow, idchali do Rámoth Gálaad ná woynę; lecz tam zwyćiężoni byli; zábit Achább, ktory rozkázał Micheaßá prawdźiwego proroká wſádzyć do ćiemnice. Po Achábu náſtąpił Ochoziaß ſyn iego złośliwy, tákże po Jozáphátu bogoboynym krolu, Jorám ſyn iego niepobożny.

1. MInęły tedy trzy látá bez woyny między Syrią á Izráelem.

2. A trzećiego roku, przyiáchał Jozáphát krol Judzki do krolá Izráelſkiego.

3. Y rzekł krol Izráelſki do ſług ſwoich: Niewiećie, że náßieſt Ramoth Gałáád á zániedbywamy wźiąć ji z ręki krolá Syriyſkiego.)

4. Y rzekł do Jozáphátá: A poiedźieſz zemną ná woynę do Rámoth Gałáád?

5. Y rzekł Jozáphát do krolá Izráelſkiego: Iákom ia ieſt, ták y ty; lud moy, á lud twoi, iedno ſą, á iezdni moi, iezdni twoi. Y rzekł Jozá-

Jozáphát do krolá Izráelſkiego: Proſze ćię, ſpytay ſię dźiśia mowy Páńſkiey.

6. Zebrał tedy krol Izráelſki proroki, około czterech ſet mężow, y rzekł do nich: Mamli iść do Rámoth Galáád ná woynę czyli zániecháć? Ktorzy odpowiedźieli: Iedź, á da ji Pan w ręce krolewſkie.

7. Y rzekł Jozáphát: Niemáſz tu ktorego proroká Páńſkiego, żebyſmy ſię przezeń pytáli?

8. Y rzekł krol Izráelſki do Jozáphátá: Zoſtał mąż ieden, przez ktorego możem ſię pytáć Páná; ále go ia nienawidzę, iż mi nie prorokuie dobre ále złe, Micheás ſyn Iemlá. Ktoremu Jozáphát rzekł: Nie mow ták krolu.

9. Záwołał tedy krol Izráelſki trzebieńcá iednego, y rzekł mu: Rychło przywiedź mi Micheaſzá ſyná Iemla.

10. A krol Izráelſki, y Jozáphát krol Judſki śiedźieli káżdy ná ſtolicy ſwey, ubrány w ſzáty krolewſkie, ná plácu podle bramy Sámáriyſkiey, á wſzyſcy prorocy prorokowáli przed oczymá ich.

11. Uczynił też ſobie Sedeciaſz ſyn Chanáána rogi żelázne, y rzekł: To mowi Pan: Temi przewiewáć będźieſz Syrią áż ią wyniſczyſz.

12. Y wſzyſcy prorocy tákże prorokowáli, mowiąc: Wyiedź do Rámoth Galáád, á iedź fortunnie, á da Pan w ręce krolewſkie.

13. Poſłániec záś, ktory był ſzedł, áby wezwał Micheaſzá, rzekł do niego, rzekąc: Oto mowy prorokow iednemi uſty dobrze krolowi tuſzą; niechże też mowá twoiá będźie im podobna, á mow dobre rzeczy.

14. Ktoremu rzekł Micheáſz: Zywie Pan, iż comikolwiek rzecze Pan, to mowić będę.

15. Przyſzedł tedy do krolá, y rzekł mu krol: Micheáſzu, mámyli iácháć do Ramoth Galáád ná woynę, czyli zániecháć? Ktoremu on odpowiedźiał: Wyiedź, á iedź fortunnie, á da ji Pan w ręce krolewſkie.

16. Y rzekł krol do niego: Po wtore, y po trzećie poprzyśięgam ćię, ábyś mi nie mowił, iedno co ieſt prawda, wimię Páńſkie.

17. A on rzekł: Widźiałem wſzytkiego Izráelá roſproſzonego po gorách iáko owce niemáiące páſterzá. Y rzekł Pan: Nie máią ći Páná; niech ſię káżdy wroći do domu ſwego w pokoiu.

18. (Rzekł

equites tui. Dixitque Joſaphat ad regem Iſrael: Quære, oro te, hodie ſermonem Domini.

6. Congregavit ergo rex Iſrael Prophetas, quadringentos circiter viros, & ait ad eos: Ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandum, an quieſcere? Qui reſponderunt: Aſcende, & dabit eam Dominus in manu regis.

7. Dixit autem Joſaphat: Non eſt hic Propheta Domini quispiam, ut interrogemus per eum?

8. Et ait rex Iſrael ad Joſaphat: Remanſit vir unus, per quem poſſumus interrogare Dominum; ſed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum ſed malum, Michæas filius Jemla. Cui Joſaphat ait: Ne loquaris ita rex.

9. Vocavit ergo rex Iſrael eunuchum quemdam, & dixit ei: Feſtina adducere Michæam filium Jemla.

10. Rex autem Iſrael, & Joſaphat rex Juda, ſedebant unusquisque in ſolio ſuo, veſtiti cultu regio, in arca juxta oſtium portæ Samariæ, & univerſi Prophetæ prophetabant in conſpectu eorum.

11. Fecit quoque ſibi Sedecias filius Chanaana cornua ferrea *a* & ait: Hæc dicit Dominus: His ventilabis Syriam, donec deleas eam.

12. Omnesque Prophetæ ſimiliter prophetabant, dicentes: Aſcende in Ramoth Galaad, & vade proſpere, & tradet Dominus in manus regis.

13. Nuntius vero, qui ierat, ut vocaret Michæam, locutus eſt ad eum, dicens: Ecce ſermones Prophetarum ore uno regi bona prædicant; ſit ergo ſermo tuus ſimilis eorum, & loquere bona.

14. Cui Michæas ait: Vivit Dominus, quia quodcumque dixerat mihi Dominus, hoc loquar.

15. Venit itaque ad regem, & ait illi rex: Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad præliandum, an ceſſare? Cui ille reſpondit: Aſcende *b*, & vade proſpere, & tradet eam Dominus in manus regis.

16. Dixit autem rex ad eum: Iterum atque iterum adjuro te, ut non loquaris mihi, niſi quod verum eſt, in nomine Domini.

17. Et ille ait: Vidi cunctum Iſrael diſperſum in montibus, quaſi oves non habentes paſtorē; *c* & ait Dominus: Non habent iſti dominum; revertatur unusquisque in domum ſuam in pace.

18. (Di-

a His Hieroglíphicis ſignis volebat oſtendere duorum regum quaſi taurorum poteſtatem in Syria expugnanda.

b Ironice loquitur Propheta, quod Achab ſtatim percepit, unde graviſſime adjurat eum, ut in nomine Domini aperte loquatur.

c Num. 27. 17. Mat. 9. 36.

18. (Dixit ergo rex Iſrael ad Joſaphat: Numquid non dixi tibi, quia non prophetat mihi bonum, ſed ſemper malum?)

19. Ille vero addens, ait: Propterea audi ſermonem Domini: Vidi dominum ſedentem ſuper ſolium ſuum, & omnem exercitum cæli aſſiſtentem *a* ei a dextris & a ſiniſtris;

a Joel. i. 6.

20. Et ait Dominus: Quis decipiet Achab regem Iſrael, ut aſcendat, & cadat in Ramoth Galaad? Et dixit unus verba hujuscemodi, & alius aliter.

21. Egreſſus eſt autem ſpiritus, & ſtetit coram Domino, & ait: Ego decipiam illum. Cui locutus eſt Dominus: In quo?

22. Et ille ait: Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus. Et dixit Dominus: Decipies, & prævalebis; *b* egredere, & fac ita *c*.

b Vide Mat. 8. 32. & Apoc. 20. 3.

c q. d. per me licet, non impediam.

23. Nunc igitur ecce dedit Dominus ſpiritum mendacii in ore omnium Prophetarum tuorum, qui hic ſunt, & dominus locutus eſt contra te malum.

24. Acceſſit autem Sedecias filius Chanaana, & percuſſit Michæam in maxillam, & dixit: Mene ergo dimiſit Spiritus Domini, & locutus eſt tibi?

25. Et ait Michæas: Viſurus es in die illa, quando ingredieris cubiculum, intra cubiculum, ut abſcondaris *d*.

d ſc. ne te occidant.

26. Et ait rex Iſrael: Tollite Michæam, & maneat apud Amon principem civitatis, & apud Joas filium Amelech *e*,

e 70. regis.

27. Et dicite eis: Hæc dicit rex: Mittite virum iſtum in carcerem, & ſuſtentate eum pane tribulationis *f* & aqua anguſtiæ, donec revertar in pace *g*.

f i. modico.

g ſc. victor.

28. Dixitque Michæas: Si reverſus fueris in pace, non eſt locutus in me Dominus. Et ait: Audite populi omnes *h*.

h ſc. hanc hiſtoriam; q. d. multi ubique Achab, qui malunt credere adulatori decipienti, quam Michææ ſeu Chriſto vera prædicenti.

29. Aſcendit itaque rex Iſrael, & Joſaphat rex Juda, in Ramoth Galaad.

30. Dixit itaque rex Iſrael ad Joſaphat: Sume arma, & ingredere prælium, & induere veſtibus tuis. Porro rex Iſrael mutavit habitum ſuum, & ingreſſus eſt bellum.

31. Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum triginta duobus, dicens: Non pugnabitis contra minorem, & majorem quempiam, niſi contra regem Iſrael ſolum.

32. Cum

18. (Rzekł tedy krol Izráelſki do Jozáphátá: Azaméi nie powiedźiał, że mi nie prorokuie dobre, ále zawżdy złe.)

19. A on przydáiąc rzekł: Przetoż ſłuchay mowy Páńſkiey: Widźiałem Páná śiedzącego ná ſtolicy iego, á wſzytko woyſko niebieſkie ſtoiące przy nim po práwey y po lewey ſtronie;

20. Y rzekł Pan: Kto zwiedźie Achábá krolá Izráelſkiego, że poydźie, y upádnie w Rámoth Galáád? Y mowił ieden tákie ſłowá á drugi ináczey.

21. A Duch wyſtąpił, y ſtánął przed Pánem, y rzekł: Ia go zwiodę. Ktoremu rzekł Pan: Przez co?

22. A on rzekł: Poydę á będę duchem kłámliwym w uśćiech wſzytkich prorokow iego. Y rzekł Pan: Zwiedźieſz y przemożeſz; Wynidź á uczyń ták.

23. Przetoż teraz oto dał Pan duchá kłamſtwá w uſtá wſzytkich prorokow twoich, ktorzy tu ſą, á Pan rzekł złe przećiwko tobie.

24. Y przyſtąpił Sedeciaſz ſyn Chánáánó, y uderzył Micheaſzá w policzek, y rzekł: Mnieſz to opuśćił duch Páńſki, á tobie mowił?

25. Y rzekł Micheáſz: Uyźrzyſz onego dniá, kiedy wnidźieſz do komory w komorze, ábyś ſię ſkrył.

26. Y rzekł krol Izráelſki: Weźmićie Micheáſzá, á niech mieſzka u Amoná ſtároſty mieyſkiego, y u Joaſzá ſyná Amelech,

27. A rzeczćie im: To mowi krol: Wſadźćie tego męża do ćiemnice, á żywćie go chlebem utrapienia, á wodą ućiſku, áż ſię wrocę w pokoiu.

28. Y rzekł Micheáſz; Ieſli ſię wroćiſz w pokoiu, nie mowił Pan we mnie, y rzekł; Słuchayćie wſzyſcy ludźie.

29. Iáchał tedy krol Izráelſki, y Joſáphát krol Judſki do Rámoth Galáád.

30. Rzekł tedy krol Izráelſki do Joſápháta: Weźmi zbroię, á podź w bitwę, y oblecz ſię w ſzáty ſwe. Lecz krol Izráelſki odmienił ſzáty ſwe, y ſzedł w bitwę.

31. A krol Syryiſki roſkazał był hetmánom nád wozámi trzydźieſtą, y dwiemá, mowiąc: Nie będźiećie walczyć przećiw nikomu mnieyſzemu, y więtſzemu, iedno przećiw ſámemu krolowi Izráelſkiemu.

32. Gdy

32. Gdy tedy uyźrzeli przełożeni wozow Iosáphátá, mniemieli, żeby on był krol Izráelſki, y nátárſzy uderzyli ná niego; y krzyknął Iozáphát.

33. Y zrozumieli przełożeni wozow, że nie krol Izráelſki, y dáli mu pokoy.

34. Lecz mąż niektory wyćiągnął łuk ná niepewną ſtrzałę puſzcżáiąc, á z trafunku poſtrzelił krolá izráelſkiego między płucá á między żołądek. A on rzekł woźnicy ſwemu: Obroć rękę twą, á wywieź mię z woyſká, boćiem ćiężko zránion.

35. Stoczona tedy ieſt bitwá onego dniá, á krol Izráelſki ſtał ná woźie ſwym przećiw Syryyczykom, y umárł wieczor; á krew rány ćiekłá ná woz.

36. Y woźny wołał po wſzytkim woyſku, niżli ſłońce záſzło, mowiąc: Káżdy ſię niech wroći do miáſtá, y do źiemie ſwey.

37. A krol umárł, y przywieźion ieſt do Sámáriiey, y pogrzebli krolá w Sámáriiey.

38. Y omyto woz iego w ſadzawce Sámáryſkiey, á pśi lizáli krew iego, y wodze wymyli, według ſłowá Páńſkiego, ktore był rzekł.

39. A oſtátek mow Achábowych, y wſzytko co czynił, y dom z kośći ſłoniowey, ktory zbudował, y wſzytkich miaſt, ktore pobudował, iżali to nie opiſano ieſt w kśięgách mow dni krolow Izráelſkich?

40. Záſnął tedy Acháb z oycy ſwymi, á Ochozias ſyn iego krolował miáſto niego.

41. Iozáphát záś ſyn Aſá począł był krolowáć nád Judą czwartego roku Achábá krolá Izráelſkiego.

42. Trzydźieśći y pięć lat miał kiedy krolowáć począł, á dwádźieśćiá y pięć lat krolował w Jeruzálem, imię mátki iego Azubá corká Sálái.

43. Y chodźił wſzytką drogą Aſá oycá ſwego, y nie uſtąpił z niey; y czynił, co było práwo przed oczymá Páńſkimi.

44. Wſzákże iednák wyżyn nie odiał; bo ieſcze lud ofiárował, y palił kádźidło ná wyżynách.

45. Y miał Iozáphát pokoy z krolem Izráelſkim.

46. A oſtátek ſłow Iozáphát, y ſpráwy iego, ktore czynił, y woyny, izali to nie ieſt nápiſano w kśięgách ſłow dni krolow Judſkich?

47. Ale

32. Cum ergo vidiſſent principes curruum Joſaphat, ſuſpicati ſunt, quod ipſe eſſet rex Iſrael, & impetu facto pugnabant contra eum; & exclamavit Joſaphat.

33. Intellexeruntque principes curruum, quod non eſſet rex Iſrael, & ceſſaverunt ab eo.

34. Vir autem quidam tetendit arcum, in incertum ſagittam dirigens, & caſu percuſſit regem Iſrael inter pulmonem & ſtomachum. At ille dixit aurigæ ſuo: Verte manum tuam, & ejice me de exercitu, quia graviter vulneratus ſum.

35. Commiſſum eſt ergo prælium in die illa, & rex Iſrael ſtabat in curru ſuo *a* contra Syros, & mortuus eſt veſpere; fluebat autem ſanguis plagæ in ſinum currus,

36. Et præco inſonuit in univerſo exercitu, antequam ſol occumberet, dicens: Unusquisque revertatur in civitatem, & in terram ſuam.

37. Mortuus eſt autem rex *b*, & perlatus eſt in Samariam; ſepelieruntque regem in Samaria.

38. Et *c* laverunt currum ejus in piſcina Samariæ, & linxerunt canes ſanguinem ejus, & habenas *d* laverunt, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat.

39. Reliqua autem ſermonum Achab, & univerſa, quæ fecit, & domus eburnea, quam ædificavit, cunctarumque urbium, quas extruxit, nonne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum regum Iſrael?

40. Dormivit ergo Achab cum patribus ſuis, & regnavit Ochozias filius ejus pro eo.

41. Joſaphat vero filius Aſa regnare cœperat ſuper Judam anno *e* quarto Achab regis Iſrael.

42. Triginta quinque annorum erat, cum regnare cœpiſſet, & viginti quinque annis regnavit in Jeruſalem; nomen matris ejus Azuba filia Salai.

43. Et ambulavit in omni via Aſa patris ſui, & non declinavit ex ea; fecitque, quod rectum erat in conſpectu Domini.

44. Verumtamen excelſa non abſtulit *f*; adhuc enim populus ſacrificabat, & adolebat incenſum in excelſis.

45. Pacemque habuit Joſaphat cum rege Iſrael.

46. Reliqua autem verborum Joſaphat, & opera ejus, quæ geſſit, & prælia, nonne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Juda?

47. Sed

a Præſentia ſua continens ſuos, ne ſe in fugam darent.
b Anno M. 3107.
c Sup. 21. 19.
d Chald. vaſa armorum.
e Anno M. 3090. Ant. Chr. 914.
f Licet cœperit auferre 2. Par. 17. 6.

a i. scortorum masculorum, Sa.

b sc. prorex constitutus a rege Juda.

c i. Idumæa subjecta tunc regi Juda.

d Anno M. 3108. 2 Par. 20. 36.

e Anno M. 3115. Ant. Chr. 889.

f Anno M. 3106.

g Partim solus, partim cum patre suo.

47. Sed & reliquias effeminatorum *a*, qui remanserant in diebus Asa patris ejus, abstulit de terra.

48. Nec erat tunc rex *b* constitutus in Edom *c*.

49. Rex vero Josaphat *d* fecerat classes in mari, quæ navigarent in Ophir propter aurum; & ire non potuerunt, quia confractæ sunt in Asiongaber.

50. Tunc ait Ochozias filius Achab ad Josaphat: Vadant servi mei cum servis tuis in navibus. Et noluit Josaphat.

51. Dormivitque *e* Josaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in civitate David patris sui; regnavitque Joram filius ejus pro eo.

52. Ochozias autem filius Achab regnare cœperat super Israel in Samaria, anno septimo decimo *f* Josaphat regis Juda, regnavitque super Israel duobus annis *g*.

53. Et fecit malum in conspectu Domini, & ambulavit in via patris sui, & matris suæ, & in via Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel.

54. Servivit quoque Baal, & adoravit eum, & irritavit Dominum Deum Israel juxta omnia, quæ fecerat pater ejus.

47. Ale y ostátek niewieśćiuchow, ktorzy byli pozostáli zá czásu Asá oycá iego, znioſł z źiemie.

48. Ani był ná ten czáś krol postánowiony w Edom.

49. A krol Jozáphát uczynił był okręty ná morzu, żeby chodźiły do Ophir po złoto; á iść nie mogły, bo się rozbiły w Asiongáber.

50. Tedy mowił Ochoziasz syn Achábow do Josáphátá: Niech idą sludzy moi z slugámi twoimi w okrętach. Y niechćiał Jozáphát.

51. Y záſnął Jozáphát z oycy swymi, y pogrzebion iest z nimi w mieśćie Dawidá oycá iego; y krolował Jorám syn iego miásto niego.

52. A Ochoziasz syn Achab począł był krolowáć nád Izráelem w Sámáriiey roku śiedmnastego Jozaphátá krolá Judskiego, y krolował nád Izráelem dwie lećie.

53. Y czynił złość przed oczymá Páńskimi, y chodźił drogą oycá swego y mátki swey, y drogą Jeroboámá syná Nábáth, ktory o grzech przyprawił Izráelá.

54. Służył też Báálowi, y kłániał się mu, y rozdrażnił Páná Bogá Izráelowego według wszytkiego, co uczynił był oćiec iego.

LIBER REGUM QUARTUS,

Secundum Hebræos MALACHIM SECUNDUS. מלכים ב.

KSIĘGI KROLEWSKIE CZWARTE,

Według Zydow MALACHIM WTORE, מלכים ב.

CAPUT I.

Ochozias super ægritudine sua Beelzebub consulens ab Elia increpatur, ac moriturus prædicitur, 1. Duos quinquagenarios principes ad Eliam missos ignis cœlestis devorat cum militibus, 9. Tertius sua modestia servatur, cum quo Elias ad Ochoziam descendit; cui mortuo succedit frater Joram, 13.

h i. defecit ab Israel.

i Anno M. 3108. Ant. Chr. 896.

1. PRævaricatus *h* est autem Moab in Israel, postquam mortuus est Achab *i*.

2. Ceciditque Ochozias per cancellos cœnaculi sui, quod habebat in Samaria, & ægrotavit; misitque nuntios, dicens ad eos: Ite:

ROZDZIAŁ I.

Ochoziasz w chorobie swey rádźi się Beelzebuba; o co go strofuie Eliasz, á, że pewnie umrze, opowiádá. Dwu Rotmistrzow, postanych do Eliaszá, ogień z nieba spalił; á po trzećim, ktory się upokárzał, szedł Prorok do krola; po iego śmierći, Joram brát iego, krolem Izráelskim.

1. A Moáb wykroczył potym przećiw Izráelowi, iáko umárł Acháb.

2. Y spadł Ochoziasz przez kratę z sale swey, ktorą miał w Sámáriiey, y rozniemogł się; y wypráwił posły, mowiąc do nich: Idźćie

Idźćie, poradźćie ſię Beelzebubá bogá Akkáron, ieſli żyć mogę z tey niemocy moiey.

3. A Anyoł Páńſki rzekł do Eliaſzá Thesbytczyká, mowiąc: Wſtań, á idź przećiwko poſłom krolá Sámáriyſkiego, y będźieſz mowił do nich: A zaż niemáſz Bogá w Izráelu, że ſię idźćiećie rádźić Beelzebubá bogá Akkáron?

4. Przetoż ták mowi Pan: Z łożká, ná ktoreś wſtąpił, nie zſtąpiſz, ále śmierćią umrzeſz. Y poſzedł Eliaſz.

5. Y wroćili ſię poſłowie do Ochoziaſzá. Ktory im rzekł: Czemuśćie ſię wroćili?

6. A oni mu odpowiedźieli: Zábieżał nam mąż, y rzekł do nas: Idźćie, á wroććie ſię do krolá, ktory was poſłał, á powiećie mu: To mowił Pan: Izali że nie było Bogá w Izráelu, poſyłaſz rádźić ſię Beelzebubá bogá Akkáron? Przeto z łożká, ná ktoreś wſtąpił, nie zſtąpiſz, ále śmierćią umrzeſz.

7. Ktory im rzekł: Co zá oſobá y odźienie ieſt tego mężá, ktory wam zábieżał, y mowił te ſłowá?

8. A oni odpowiedźieli: Mąż koſmáty, y páſem ſkorzánim ná biodrách opáſány. Ktory rzekł: Eliaſz Thesbitczyk ieſt.

9. Y poſłał do niego Rotmiſtrzá pięćdźieśiątniká, y pięćdźieśiąt, ktorzy byli pod nim. Ktory poſzedł do niego; y śiedzącemu ná wierzchu gory, rzekł: Człowiecze Boży krol roſkazał, ábyś zſczedł.

10. A odpowiádáiąc Eliaſz rzekł pięćdźieśiątnikowi: Ieſlim ieſt człowiek Boży, niech zſtąpi ogień z niebá, á niech ćię pożrze, y pięćdźieśiąt twoich. Zſtąpił tedy ogień z niebá, y pożarł go, y piąćdźieśiąt, ktorzy z nim byli.

11. Y powtore poſłał do niego Rotmiſtrzá pięćdźieśiątniká drugiego, y piąćidźieśiąt z nim. Ktory rzekł do niego: Człowiecze Boży, ták mowi krol: Pośpieſz ſię, znidź ná doł.

12. Odpowiádáiąc Eliaſz rzekł: Ieſlim ia ieſt człowiek Boży, niech zſtąpi ogień z niebá, á niech ćię pożrze, y piąćidźieśiąt twoich. Zſtąpił tedy ogień z niebá, y pożárł go y piąćidźieśiąt iego.

13. Znowu poſłał Rotmiſtrzá piąćidźieśiątniká trzećiego, y piąćidźieśiąt, ktorzy z nim byli. Ktory przyſzedſzy poklęknął ná koláná przed Eliaſzem, y prośił go, y rzekł: Czło-

Ite, conſulite Beelzebub deum Accaron, utrum vivere queam de infirmitate mea hac?

3. Angelus autem Domini locutus eſt ad Eliam Thesbiten, dicens: Surge, & aſcende in occurſum nuntiorum regis Samariæ, & dices ad eos: Numquid non eſt Deus in Iſrael, ut eatis ad conſulendum Beelzebub *a* deum Accaron?

a Beelzebub ſignificat dominum muſcæ ſeu deum muſcarum; quod crederent, arcere muſcas. Tirin.

4. Quam ob rem hæc dicit Dominus: De lectulo, ſuper quem aſcendiſti, non deſcendes, ſed morte morieris. Et abiit Elias;

5. Reverſique ſunt nuntii ad Ochoziam. Qui dixit eis: Quare reverſi eſtis?

6. At illi reſponderunt ei: Vir occurrit nobis; & dixit ad nos: Ite, & revertimini ad regem, qui miſit vos, & dicetis ei: Hæc dicit Dominus: Numquid, quia non erat Deus in Iſrael, mittis, ut conſulatur Beelzebub deus Accaron? Idcirco de lectulo, ſuper quem aſcendiſti, non deſcendes, ſed morte morieris.

7. Qui dixit eis: Cujus figuræ & habitus eſt vir ille, qui occurrit vobis, & locutus eſt verba hæc?

8. At illi dixerunt: Vir piloſus *b*, & zona pellicea accinctus renibus. Qui ait: Elias Thesbites eſt.

b i. capillo oblongo horridus.

9. Miſitque ad eum quinquagenarium principem, & quinquaginta, qui erant ſub eo. Qui aſcendit ad eum; ſedentique in vertice montis, ait: Homo Dei *c*, rex præcepit, ut deſcendas.

c Ironice, & irridens ita loquitur.

10. Reſpondensque Elias, dixit quinquagenario: Si homo Dei ſum, deſcendat ignis de cœlo, & devoret te, & quinquaginta tuos. Deſcendit itaque ignis de cœlo, & devoravit eum, & quinquaginta, qui erant cum eo.

11. Rurſumque miſit ad eum principem quinquagenarium alterum, & quinquaginta cum eo. Qui locutus eſt illi: Homo Dei, hæc dicit rex: Feſtina, deſcende.

12. Reſpondens Elias ait: Si homo Dei ego ſum, deſcendat ignis de cœlo, & devoret te, & quinquaginta tuos. Deſcendit ergo ignis de cœlo, & devoravit illum, & quinquaginta ejus.

13. Iterum miſit principem quinquagenarium tertium, & quinquaginta, qui erant cum eo. Qui, cum veniſſet, curvavit genua contra *d* Eliam, & precatus eſt eum, & ait: Homo

d i. ante.

a se me, seu vitam.

mo Dei, noli despicere animam *a* meam, & animas servorum tuorum, qui mecum sunt.

14. Ecce descendit ignis de cœlo, & devoravit duos principes quinquagenarios primos, & quinquagenos, qui cum eis erant; sed nunc obsecro, ut miserearis animæ meæ.

15. Locutus est autem Angelus Domini ad Eliam, dicens: Descende cum eo, ne timeas. Surrexit igitur, & descendit cum eo ad regem,

16. Et locutus est ei: Hæc dicit Dominus: Quia misisti nuntios ad consulendum Beelzebub deum Accaron, quasi non esset Deus in Israel, a quo posses interrogare sermonem, ideo de lectulo, super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris.

17. Mortuus est ergo juxta sermonem Domini, quem locutus est Elias, & regnavit Joram frater ejus pro eo, anno *b* secundo Joram *c* filii Josaphat regis Judæ; non enim habebat filium.

b Anno M. 3108. Ant. Chr. 896.

c i. solius, nam cum patre regnaverat annis fere novem.

18. Reliqua autem verborum Ochoziæ, quæ operatus est, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel?

Człowiecze Boży, niechćiey gárdźić duszą moią, y duszámi sług twoich, ktorzy są zemną.

14. Oto ogień zstąpił z niebá, y pożarł dwu Rotmistrzow pięćdźieśiątnikow pierwszych, y pięćdźieśiąt, ktorzy z nimi byli; ále teraz proszę, ábyś się zmiłował nád duszą moią.

15. Y rzekł Anyoł Páński do Eliaszá, mowiąc: Idź z nim, nieboy się. A ták wstał, y poszedł z nim do krola.

16. Y rzekł mu: To mowi Pan: Iżeś wysłał posły rádźić się Beelzebubá bogá Akkáron, iákoby nie było Bogá w Izráelu, od ktorego byś się mowy mogł pytáć; przeto z łożká, ná ktoreś wstąpił, nie stąpisz, ále śmierćią umrzesz.

17. Umárł tedy według mowy Páńskiey, ktorą mowił Eliasz, y krolował Jorám brát iego miásto niego, roku wtorego Jorámá syná Jozáphátowego krolá Judzkiego; niemał bowiem syná.

18. A ostátek słow Ochoziaszowych, ktore czynił, áza te nie są spisáne w księgách mow dni krolow Izráelskich?

CAPUT II.

Eliseus Jordanem cum Elia transit; & Eliæ in cœlum rapti duplicem spiritum accipit, 8. Pallio Eliæ rursum Jordanis aquas dividit, ut siccum transitum præberent, 13. Aquas Jericho ac terræ sterilitatem immisso sale sanat; pueri eum irridentes ab ursis lacerantur, 19.

Eodem anno 3108. Ant. Chr. 896.

1. FActum est autem, cum levare vellet Dominus Eliam per turbinem in cœlum, ibant Elias, & Eliseus de Galgalis.

d i. mane.

2. Dixitque Elias ad Eliseum: Sede *d* hic, quia Dominus misit me usque in Bethel. Cui ait Eliseus: Vivit Dominus, & vivit anima tua, quia non derelinquam te. Cumque descendissent Bethel,

e i. discipuli.

3. Egressi sunt filii *e* Prophetarum, qui erant in Bethel, ad Eliseum, & dixerunt ei: Numquid nosti, quia hodie Dominus tollet dominum tuum a te? Qui respondit: Et ego novi; silete.

4. Dixit autem Elias ad Eliseum: Sede hic, quia Dominus misit me in Jericho. Et ille ait: Vivit Dominus, & vivit anima tua, quia non derelinquam te. Cumque venissent Jericho,

5. Ac-

ROZDZIAŁ II.

Elizeusz, y Eliasz przeszli obá dwa przez Jordan po suszy. Lecz Eliasz wźięt iest do niebá; á Elizeusz dostał dwowiákiego Duchá Eliaszowego; á zás płaszczem iego Jordan rozdźielił, y przeszedł; á w Jerichu wodę, y źiemię, wpuszcząc wnię soli, uzdrowił. Ale dźieći, ktore się z niego śmiáły, niedzwiedźie rozdrápáli.

1. Y Stáło się, gdy Pan chćiał podnieść Eliaszá z wichrem do niebá; szli Eliasz, y Elizeusz z Gálgál.

2. Y rzekł Eliasz do Elizeuszá: Siedź tu, bo mnie Pan posłał áż do Bethel. Ktoremu rzekł Elizeusz: Zywie Pan, y żywie duszá twoiá, że się ćiebie nie puszczę. A gdy przyszli do Bethel,

3. Wyszli synowie proroccy, ktorzy byli w Bethel, do Elizeuszá, y rzekli mu: A wiesz-że, że dźiś Pan weźmie páná twego od ćiebie? Ktory odpowiedźiał: y iać wiem; Milczćie.

4. Y rzekł Eliasz do Elizeuszá: Siedź tu, bo mię Pan posłał do Jerichá; A on rzekł: Zywie Pan, y żywie duszá twoiá, że się ćiebie nie puszczę. A gdy przyszli do Jerichá,

5. Przy-

5. Przyſtąpili ſynowie proroccy, ktorzy byli w Jerichu do Elizeuſzá, y rzekli mu: A wieſz, iż Pan dźiśia weźmie páná twego od ćiebie? rzekł im: Y iać wiem; Milczćie.

6. Y rzekł mu Eliaſz: Siedź tu, bo mię Pan poſłał áż do Jordaná. A on rzekł: Zywie Pan, y żywie duſzá twoiá, że ſię ćiebie nie puſzczę. A ták ſzli poſpołu obádwá,

7. A pięćdźieśiąt mężow z ſynow proroczkich ſzli zá nimi, ktorzy y ſtánęli przećiwko dáleko; á oni obá ſtáli nád Jordanem.

8. Y wźiął Eliaſz płaſcz ſwoy, y zwinął ji, y uderzył wody, ktore ſię rozſtąpiły ná obie ſtronie, y przeſzli obá po ſuſzy.

9. A gdy przeſzli, Eliaſz rzekł do Elizeuſzá: Żąday, czego chceſz, ábych ći uczynił, pierwey niż będę wźięt od ćiebie. Y rzekł Elizeuſz: Proſzę, áby ſię ſtał we mnie dwoiáki duch twoy.

10. Ktory odpowiedźiał: Trudneyeś rzeczy prośił; wſzákże ieſli mię uyźrzyſz, gdy będę wźięt od ćiebie, ſtánieć ſię o coś żądał; ále ieſli nie uyźrzyſz, nie ſtánie.

11. A gdy ſzli, á idąc rozmawiáli; álić woz ognisty, y konie ogniſte rozłączyły obudwu; y wſtąpił Eliaſz przez wicher do niebá,

12. A Elizeuſz widźiał, y wołał: Oycze moy, Oycze moy, woźie Izráelow, y woźnicá iego. Y niewidźiał go więcey; á uiąwſzy ſzáty ſwe rozdárł ie ná dwie częśći.

13. Y podniosł płaſcz Eliaſzow, ktory mu był upadł, á wroćiwſzy ſię ſtánął ná brzegu Jordanu,

14. A płaſczem Eliaſzowym, ktory mu był upadł, uderzył wody, á nie rozſtąpiły ſię; Y rzekł: Gdźież ieſt Bog Eliaſzow y teraz? Y uderzył wody, y rozſtąpiły ſię, y tám y ſám, y przeſzedł Elizeuſz.

15. A widząc ſynowie prorokow, ktorzy byli w Jerichu ná przećiw, rzekli: Odpoczynął duch Eliaſzow ná Elizeuſzu. A wyſzedſzy przećiwko niemu, pokłonili ſię mu twarzą do źiemie,

16. Y rzekli mu: Oto przy ſługách twoich ieſt pięćdźieśiąt mężow mocnych, ktorzy mogą iść, y ſzukáć páná twego, by go ſnác Duch Páński nie pochwyćił, y nie porzućił, ná ktorey gorze, ábo ná ktorey dolinie. A on rzekł: Nie poſyłayćie.

17. Y przymuśili go, áż zezwolił, y rzekł: Poślićieſz. Y poſłáli pięćdźieśiąt mężow; ktorzy

5. Acceſſerunt filii Prophetarum, qui erant in Jericho, ad Eliſeum, & dixerunt ei: Numquid noſti, quia Dominus hodie tollet dominum tuum a te? Et ait: Et ego novi *a*; ſilete.

6. Dixit autem ei Elias: Sede hic, quia Dominus miſit me usque ad Jordanem. Qui ait: Vivit Dominus, & vivit anima tua, quia non derelinquam te. Ierunt igitur ambo pariter,

7. Et quinquaginta viri de filiis Prophetarũ ſecuti ſunt eos, qui & ſteterunt e contra longe; illi autem ambo ſtabant ſuper *b* Jordanem.

8. Tulitque Elias pallium ſuum, & involvit illud, & percuſſit aquas, quæ diviſæ ſunt in utramque partem, & tranſierunt ambo per ſiccum.

9. Cumque tranſiſſent, Elias dixit ad Eliſeum: Poſtula, quod vis, ut faciam tibi, antequam tollar a te. Dixitque Eliſeus: Obſecro, ut fiat in me duplex *c* ſpiritus tuus.

10. Qui reſpondit: Rem difficilem poſtulaſti; attamen ſi videris me, quando tollar a te, erit tibi, quod petiſti; ſi autem non videris, non erit.

11. Cumque pergerent, & incedentes ſermocinarentur, ecce currus igneus, & equi ignei *d* diviſerunt utrumque; & *e* aſcendit Elias per turbinem *f* in cœlum *g*,

12. Eliſeus autem videbat, & clamabat: Pater mi, Pater mi, currus Iſrael, & auriga ejus. Et non vidit eum amplius; apprehenditque veſtimenta ſua, & ſcidit *h* illa in duas partes.

13. Et levavit pallium Eliæ, quod ceciderat ei; reverſusque ſtetit ſuper ripam Jordanis,

14. Et pallio Eliæ, quod ceciderat ei, percuſſit aquas, & non ſunt diviſæ, & dixit: Ubi eſt Deus Eliæ etiam nunc? percuſſitque aquas, & diviſæ ſunt huc atque illuc, & tranſiit Eliſeus.

15. Videntes autem filii Prophetarum, qui erant in Jericho e contra, dixerunt: Requievit ſpiritus Eliæ ſuper Eliſeum. Et venientes in occurſum ejus, adoraverunt eum proni in terram,

16. Dixeruntque illi: Ecce cum ſervis tuis ſunt quinquaginta viri fortes, qui poſſunt ire, & quærere dominum tuum, ne forte tulerit eum Spiritus Domini, & projecerit eum in unum montium, aut in unam vallium. Qui ait: Nolite mittere.

17. Coegeruntque eum, donec acquieſceret, & diceret: Mittite. Et miſerunt quin-

a ſc. Dei revelatione.

b i. juxta.

c Quia ob debilitatem duplici tuo ſpiritu & charitate vel maxime indigeo.

d Splendidi inſtar ignis.

e Eccli. 48. 13. 1 Macch. 2. 58.

f i. ſimul cum curru.

g i. æreum exinde, ut creditur, in paradiſum.

h i. præ mærore.

quaginta viros; qui, cum quæsissent tribus diebus, non invenerunt.

18. Et reversi sunt ad eum; at ille habitabat in Jericho, & dixit eis: Numquid non dixi vobis: Nolite mittere?

19. Dixerunt quoque viri civitatis ad Eliseum: Ecce habitatio civitatis hujus optima est, sicut tu ipse domine perspicis; sed aquæ pessimæ sunt, & terra sterilis *a*.

a Chald. insalubris & orbatrix.

20. At ille ait: Afferte mihi vas novum, & mittite in illud sal. Quod cum attulissent,

21. Egressus ad fontem aquarum, misit in illum sal, & ait: Hæc dicit Dominus: Sanavi *b* aquas has, & non erit ultra in eis mors, neque sterilitas.

b i. reddidi salubres.

22. Sanatæ sunt ergo aquæ usque in diem hanc juxta verbum Elisei, quod locutus est.

23. Ascendit autem inde in Bethel; Cumque ascenderet per viam, pueri parvi egressi sunt de civitate, & illudebant ei, dicentes; Ascende calve, ascende calve.

24. Qui cum respexisset, vidit eos, & maledixit eis in nomine *c* Domini; egressique sunt duo ursi de saltu, & laceraverunt *d* ex eis quadraginta duos pueros.

c i. invocato nomine Dei.

d sc. ita simul puniti sunt parentes ob malam institutionem.

25. Abiit autem inde in montem Carmeli, & inde reversus est in Samariam.

ktorzy, gdy szukáli przez trzy dni, nie náleźli.

18. Y wroćili się do niego, á on mieszkał w Jerichu, y rzekł im: Azam wam nie mowił: Nie posyłayćie.

19. Rzekli też mężowie miáſtá do Elizeuszá: Oto mieszkánie miáſtá tego ieſt bárzo dobre, iáko ty sam pánie widźisz; ále wody są bárzo zle, y źiemiá niepłodna.

20. A on rzekł: Przynieśćie mi naczynie nowe, á włożcie w nię soli. Ktore gdy przynieśli,

21. Wyszedszy do źrzodłá wod wpuśćił w nie soli, y rzekł: To mowi Pan: Uzdrowiłem te wody, y nie będźie więcey w nich śmierći áni niepłodnośći.

22. A ták uzdrowione są wody áż do dniá tego, według słowá Elizeuszowego, ktore mowił.

23. Y szedł z onąd do Bethel; á gdy szedł drogą, dźieći máłe wyszły z miáſtá, y náśmiewáły się z niego, mowiąc: Wſtępuy łysku, wſtępuy łysku.

24. Ktory gdy się obeyźrzał, uyźrzał ie, y złorzeczył im w imię Páńskie; y wyszli dwá niedźwiedźie z lásá, y rozdrapáli z nich czterdźieśći y dwoie dźieći.

25. Y poszedł z onąd ná gorę Kármeli, á z támtąd wroćił się do Sámáriiey.

CAPUT III.

Ob prævaricatum a rege Moab fœdus, quod cum rege Israel habebat, ascendunt adversus illum rex Israel, rex Juda, & rex Edom, 5. Quibus Dominus per Eliseum aquam sine pluvia promittit, & victoriam de rege Moab, 16. Qui suum primogenitum immolans urbis excidium arcet, 26.

1. JOram vero filius Achab regnavit super Israel in Samaria anno decimo octavo *e* Josaphat regis Judæ. Regnavitque duodecim annis.

e Desinente Anno M. 3103. Ant. Chr. 896.

2. Et fecit malum coram Domino, sed non sicut pater suus & mater; tulit *f* enim statuas Baal, quas fecerat pater ejus.

f i. abstulit.

3. Verumtamen in peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel adhæsit, nec recessit ab eis.

4. Porro Mesa rex Moab, nutriebat pecora multa, & solvebat regi Israel centum millia agnorum, & centum millia arietum cum velleribus suis.

5. Cum-

ROZDZIAŁ III.

Krol Moábſki złámał przymierze, ktore miał z krolem Izráelſkim; dla tego krol Izráelſki, y krol Judzki, y krol Edomſki, ćiągnam przećiw iemu. Ktorym Pan przez Elizeuszá obiecuie wode beze deszczá, y zwyćięſtwo nád krolem Moábſkim. Ale tyn ofiáruie Bogom syná swego pierworodnego, á tym sposobem zbawia miáſto.

1. A Jorám syn Achábow krolował nád Izráelem w Sámáriiey roku osmnastego Josáphátá krolá Judzkiego. Y krolował dwánaśćie lat.

2. Y uczynił złość przed Pánem, wszákże nie iáko oćiec iego y mátká; wyrzućił bowiem słupy Báálowe, ktore był poczynił oćiec iego.

3. Wszákoż tkwiał w grzechách Jeroboámá syná Nábátowego, ktory przywiodł w grzech Izráelá, áni ich odſtąpił.

4. A Mesá krol Moáb chował wiele bydłá, y płáćił krolowi Izráelſkiemu ſto tyśięcy iágniąt, y ſto tyśięcy báránow z wełną ich.

5. A

5. A gdy umárł Acháb, złamał przymierze, ktore miał z krolem Izráelſkim.

6. Wyſzedł tedy krol Jorám dniá onego z Sámáriiey, y popiſał wſzytkiego Izráelá.

7. Y poſłał do Jozáphátá krolá Judzkiego, mowiąc: krol Moáb odſtąpił odemnie, poiedź ze mną przećiw iemu ná woynę. Ktory odpowiedźiał: Poiádę; kto moy ieſt, twoy ieſt; lud moy, lud twoy, y konie moie, konie twoie.

8. Y rzekł: ktorą drogą poćiągniemy? A on odpowiedźiał: Przez puſczą Idumeyſką.

9. Ciągnęli tedy krol Izráelſki, y krol Judzki, y krol Edomſki, y krążyli drogą śiedmiu dni, á nie było wody dla woyſká, y dla bydląt, ktore zá nimi ſzły.

10. Y rzekł krol Izráelſki: Ach, ach, ach! zgromádźił nas Pan trzech krolow, áby wydał w ręce Moáb.

11. Y rzekł Joſáphát: Ieſtli tu Prorok Páńſki, żebyſmy prośili Páná przezeń? Y odpowiedźiał ieden z ſług krolá Izráelſkiego: Ieſt tu Elizeuſz ſyn Sáphát, ktory nálewał wody ná ręce Eliaſzowe.

12. Y rzekł Joſáphát: Ieſt u niego ſłowo Páńſkie. Y ſtąpił do niego krol Izráelſki, y Joſáphát krol Judzki, y krol Edom.

13. Y rzekł Elizeuſz do krolá Izráelſkiego: Co mnie y tobie ieſt? Idź do prorokow oycá twego, y mátki twoiey. Y rzekł mu krol Izráelſki: Czemu Pan zgromádźił tych trzech krolow, áby ie dał w ręce Moábſkie?

14. Y rzekł do niego Elizeuſz: Zywie Pan zaſtępow, przed ktorego oczymá ſtoię, iż gdybym ſię oblicza Jozáphátá krolá Judzkiego nie wſtydał, niedbałbych o ćię, anibych ſię obeyźrał.

15. Lecz teraz przywiedźćie mi graczá. Y gdy grał gracz, ſtáłá ſię nád nim ręká Páńſká, y rzekł:

16. To mowi Pan: Poczyńćie łoże potoku tego doły, y doły.

17. Abowiem to mowi Pan: Nie uyźrzyćie wiátru, áni deſczu; á łoże to nápełni ſię wody, y będźiećie pić wy, y czeladź wáſzá, y bydlęta wáſze.

18. A máło to ieſcze w oczách Páńſkich; nád to dá też Moáb w ręce wáſze.

19. Y zburzyćie wſzelkie miáſto obronne, y wſzelkie miáſto wyborne, á wſzelkie drzewo pożyteczne porąbićie, y wſzytkie źrzodłá wod

5. Cumque mortuus fuiſſet Achab, prævaricatus eſt fœdus, quod habebat cũ rege Iſrael.

6. Egreſſus eſt igitur rex Joram in die illa de Samaria, & recenſuit univerſum Iſrael.

7. Miſitque ad Joſaphat regem Juda, dicens: rex Moab receſſit a me, veni mecum contra eum ad prælium. Qui reſpondit: Aſcendam; qui meus eſt, tuus eſt; populus meus, populus tuus; & equi mei, equi tui.

8. Dixitque: Per quam viam aſcendemus? At ille reſpondit: Per deſertum Idumææ.

9. Perrexerunt *a* igitur rex Iſrael, & rex Judá, & rex *b* Edom, & circuierunt per viam ſeptem dierum, nec erat aqua exercitui, & jumentis, quæ ſequebantur eos.

10. Dixitque rex Iſrael: Heu, heu, heu! congregavit nos Dominus tres reges, ut traderet in manus Moab.

11. Et ait Joſaphat: Eſtne hic propheta Domini, ut deprecemur *c* Dominum per eum? Et reſpondit unus de ſervis regis Iſrael: Eſt hic Eliſeus filius Saphat, qui fundebat aquam ſuper manus Eliæ.

12. Et ait Joſaphat: Eſt apud eum ſermo Domini. Deſcenditque ad eum rex Iſrael, & Joſaphat rex Juda, & rex Edom.

13. Dixit autem Eliſeus ad regem Iſrael; Quid mihi & tibi eſt? Vade ad prophetas patris tui & matris tuæ. Et ait illi rex Iſrael: Quare *d* congregavit Dominus tres reges hos, ut traderet eos in manus Moab?

14. Dixitque ad eum Eliſeus: Vivit Dominus exercituum, in cujus conſpectu ſto, *e* quod ſi non vultum Joſaphat regis Judæ erubeſcerem *f*, non attendiſſem quidem te, nec reſpexiſſem.

15. Nunc autem adducite mihi pſaltem. Cumque caneret pſaltes, facta eſt ſuper eum manus *g* Domini, & ait:

16. Hæc dicit Dominus: Facite alveum *h* torrentis hujus foſſas & foſſas *i*.

17. Hæc enim dicit Dominus: Non videbitis ventum, neque pluviam; & alveus iſte replebitur aquis, & bibetis vos, & familiæ veſtræ, & jumenta veſtra.

18. Parumque eſt hoc in conſpectu Domini, inſuper tradet etiam Moab in manus veſtras.

19. Et percutietis omnem civitatem munitam, & omnem urbem electam *k*, & univerſum lignum fructiferum ſuccidetis, cunctos-

a Anno M. 3109. Ant. Chr. 895.
b ſc. prorex conſtitutus a rege Judæ jam a tempore David.
c Chald. ut interrogemus.
d q. d. omitte iſta, adjuva & conſidera quare &c.
e i. cui ſervio.
f Chald. & 70 ſuſpicerem, ſeu revererer.
g i. virtus ad prophetandum.
h i. in alveo.
i multas & varias.
k i. egregiam.

ctosque fontes aquarum obturabitis, & omnem agrum egregium operietis lapidibus.

20. Factum eſt igitur mane, quando ſacrificium offerri ſolet, & ecce, aquæ veniebant per viam Edom, & repleta eſt terra aquis.

21. Univerſi autem Moabitæ audientes, quod aſcendiſſent reges, ut pugnarent adverſum eos, convocaverunt omnes, qui accincti erant balteo *a* deſuper, & ſteterunt in terminis *b*.

22. Primoque mane ſurgentes, & orto jam ſole ex adverſo aquarum, viderunt Moabitæ e contra aquas rubras quaſi ſanguinem.

23. Dixeruntque: Sanguis gladii eſt; pugnaverunt reges contra ſe *c*, & cæſi ſunt mutuo; nunc perge ad prædam Moab.

24. Perrexeruntque in caſtra Iſrael; porro conſurgens Iſrael, percuſſit Moab; at illi fugerunt coram eis. Venerunt igitur, qui vicerant, & percuſſerunt Moab,

25. Et civitates deſtruxerunt; & omnem agrum optimum, mittentes ſinguli lapides, repleverunt; & univerſos fontes aquarum obturaverunt; & omnia ligna fructifera ſucciderunt, ita ut muri tantum fictiles *d* remanerent; & circumdata eſt civitas a fundibulariis, & magna ex patre percuſſa.

26. Quod cum vidiſſet rex Moab, prævaluiſſe ſcilicet hoſtes, tulit ſecum ſeptingentos viros educentes gladium, ut irrumperent ad regem Edom; & non potuerunt.

27. Arripiensque filium ſuum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocauſtum *e* ſuper murum *f*; & facta eſt indignatio magna *g* in Iſrael, ſtatimque receſſerunt ab eo, & reverſi ſunt in terram ſuam.

a q. d. enſe. *b* i. finibus ſuæ regionis. *c* ſc. ob aliquam diſcordiam. *d* Hebr. Careſeth, urbs regia. *e* idolo ſuo Moloch, ſeu Saturno. *f* ſa. civitatis, exuſſit illum videntibus Iſraelitis. *g* i. ob tantum facinus ſimul & commiſeratio.

wod zátkaćie, y wſzelką rolą wyborną kámieniem okryiećie.

20. Y ſtáło ſię ráno, gdy ieſt zwyczay ofiárę ſpráwowáć, álić oto wody przychodźiły drogą Edomſką, y nápełniłá ſię źiemiá wodámi.

21. A wſzyſcy Moábitowie uſłyſzawſzy iż ćiągnęli krolowie walczyć przećiwko im, zwołáli wſzytkie páſem rycerſkim przepaſáne po wierzchu, y ſtánęli ná gránicách.

22. A wſtawſzy bárzo ráno, y gdy iuż ſłońce weſzło przećiwko wodom, uyźrzeli Moábitowie ná przećiwko wody czerwone iáko krew,

23. Y rzekli: Krew mieczá ieſt; ſtoczyli bitwę przećiw ſobie krolowie, y pobići ſą ieden od drugiego; teraz bież do korzyśći Moáb.

24. Y przyſzli do obozu Izráelſkiego; á wſtawſzy Izráel poráźił Moáb; á oni ućiekli przed nimi; Przyſzli tedy, ktorzy byli zwyćiężyli, y poráźili Moábity,

25. Y miáſtá zburzyli; y wſzelką rolą co lepſzą, ćiſkáiąc káżdy kámienie nápełnili, y wſzytkie źrzodłá wod zátkáli; y wſzytkie drzewá pożyteczne wyćięli, ták iż tylko mury gliniáne zoſtáły; y obtoczone ieſt miáſto od procnikow, y po wielkiey częśći zburzone.

26. Co gdy uyźrzał krol Moábſki, to ieſt, że nieprzyiaćiele przemogli, wźiął z ſobą śiedmſet mężow mieczá dobywáiących; áby ſię przebili do krolá Edom, á nie mogli;

27. Y porwawſzy ſyná ſwego pierworodnego, ktory miał krolowáć miáſto niego, ofiárował cáłopálenie ná murze; y ſtáło ſię zágniewánie wielkie w Izráelu, y záraz odćiągnęli od niego, y wroćili ſię do źiemie ſwoiey.

CAPUT IV.

Eliſeus viduæ pauperculæ oleum, quo ſolvat creditoribus; 1. Sunamitidi hoſpitæ ſuæ filium impetrat, quem poſtea mortuum ſuſcitat, 8. Pulmento aufert amaritudinem, & paucis panibus multos ſatiat, 38.

ROZDZIAŁ IV.

Elizeuſz ubogiey wdowie oley rozmnożył, dby długi wypłáćiła; Sunamitczkiey nieywiáſtiey niepłodney, ſwey goſpodyney, ſyná uprdſzał; a potym umárłego wſkrześił. Gorzſką potráwę oſłodźił; y rozmnożywſzy chleb, wiele ludu náſyćił.

1. MUlier † autem * quædam de uxoribus prophetarum clamabat ad Eliſeum, dicens: Servus tuus vir meus mortuus eſt, & tu noſti, quia ſervus tuus fuit timens Domi-

† FER. 3. poſt DOM. 3. QUADR. * Anno M. 3109. Ant. Chr. 895.

1. A Niewiáſtá iedná z żon prorockich wołáłá do Elizeuſzá, mowiąc: Sługá twoy mąż moy umárł, á ty wieſz, iż ſługá twoy był boiący ſię Páná; á oto przyſzedł pożyczal-

czálnik, áby wźiął dwu synow moich, zá niewolniki sobie.

2. Ktorey rzekł Elizeusz: Coż chcesz, żebychći uczynił? Powiedz mi, co masz w domu swoim? A oná odpowiedźiáłá: Nie mam służebnicá twoiá nic w domu moim, iedno trochę oliwy, ktorąbym się mázáłá.

3. Ktorey rzekł: Idź, nápożyczay u wszech sąśiad twoich naczynia proznego nie máło,

4. A wnidź, y zámkni drzwi swoie, gdy będźiesz wewnątrz ty y synowie twoi; náleyże ztámtąd we wszytkie te naczynia; á gdy pełne będą, weźmiesz.

5. A ták poszłá niewiáſtá, y zamknęłá drzwi zá sobą, y zá syny swemi; oni podawáli naczynia, á oná nálewáłá.

6 A gdy iuż pełne były naczynia, rzekłá do syná swego: Przynieś mi iescze naczynie. A on odpowiedźiał: Nie mam. Y stánęłá oliwá.

7. Y przyszłá oná, y powiedźiáłá mężowi Bożemu. A on: Idź, pry, przeday oliwę, á odday pożyczálnikowi twemu; á ty y synowie twoi żywćie się ostátkiem.

8. Y przyszedł dźień ieden, y szedł Elizeusz przez Sunám; á byłá tám niewiáſtá wielka, ktora go zatrzymáłá, áby iadł chleb; á gdy tám tędy często chadzał, wstępował do niey chlebá ieść.

9. Ktora rzekłá do mężá swego: Widzę, że to iest mąż Boży święty, ktory tędy często przechodźi.

10. Uczyńmy mu tedy sálę máłą, á postawmy mu w niey łożko y stoł, y krzesło, y świecznik, że gdy przyydźie do nas, będźie tám mieszkał.

11. Przyszedł tedy dźień ieden, y przyszedszy wstąpił do oney sale, y odpoczywał tám.

12. Y rzekł do Giezy służebniká swego: Záwołay tey Sunámitki. Gdy iey záwołał, á oná stánęłá przed nim,

13. Rzekł do sługi swego: Mow do niey: Otoś nam pilnie we wszytkim służyłá, coż chcesz, ábymći uczynił? Maszli iáką potrzebę, á chcesz, ábych mowił do krolá, ábo do hetmáná woyská? Ktora odpowiedźiáłá: W pośrzodku ludu mego mieszkam.

14. Y rzekł: Coż tedy chce, że iey uczynię? Y rzekł Giezy: Nie pytay; syná bowiem nie ma, á mąż iey stáry iest.

15. Kazał tedy, áby iey záwołał; ktora gdy záwołána byłá, y stánęłá u drzwi,

16. Rzekł

num; & ecce creditor venit, ut tollat duos filios meos ad serviendum sibi.

2. Cui dixit Eliseus: Quid vis, ut faciam tibi? Dic mihi, quid habes in domo tua? At illa respondit: Non habeo ancilla tua quidquam in domo mea, nisi parum olei, quo ungar.

3. Cui ait: Vade, pete mutuo ab omnibus vicinis tuis vasa vacua non pauca.

4. Et ingredere, & claude ostium tuum, cum intrinsecus fueris tu, & filii tui; & mitte inde in omnia vasa hæc; & cum plena fuerint tolles.

5. Ivit itaque mulier, & clausit ostium super se *a*, & super filios suos; illi offerebant vasa, & illa infundebat.

6. Cumque plena fuissent vasa, dixit ad filium suum: Affer mihi adhuc vas. Et ille respondit: Non habeo. Stetitque oleum.

7. Venit autem illa, & indicavit homini Dei. Et ille: Vade, inquit, vende oleum, & redde creditori tuo; tu autem, & filii tui vivite de reliquo.

8. Facta est autem quædam dies, & transibat Eliseus per Sunam *b*; erat autem ibi mulier magna *c*, quæ tenuit eum, ut comederet panem; cumque frequenter inde transiret, divertebat ad eam, ut comederet panem.

9. Quæ dixit ad virum suum: Animadverto, quod vir Dei sanctus est iste, qui transit per nos frequenter.

10. Faciamus ergo ei cœnaculum *d* parvum, & ponamus ei cœnaculum, & mensam, & sellam, & candelabrum, ut cum venerit ad nos, maneat ibi.

11. Facta est ergo dies quædam, & veniens divertit in cœnaculum, & requievit ibi.

12. Dixitque ad Giezi puerum suum, voca Sunamitidem istam. Qui cum vocasset eam, & illa stetisset coram eo,

13. Dixit ad puerum suum: Loquere ad eam: Ecce, sedule in omnibus ministrasti nobis, quid vis ut faciam tibi? numquid habes negotium, & vis, ut loquar regi, sive principi militiæ? Quæ respondit: In medio populi mei habito *e*.

14. Et ait: Quid vero vult, ut faciam ei? Dixitque Giezi: Ne quæras; filium enim non habet, & vir ejus senex est.

15. Præcepit itaque, ut vocaret eam; quæ cum vocata fuisset, & stetisset ante ostium,

16. Di-

a sc. includens se intus.

b Chald. Sunem, 70. Sonam.

c i. insign. Chald. timens peccata.

d i. cubiculum.

e q. d. non desunt qui me in hisce rebus adjuvent.

a ſc. elapſo anno.

16. Dixit ad eam: In tempore iſto *a*, & in hac eadem hora, ſi vita comes fuerit, habebis in utero filium. At illa reſpondit: Noli, quæſo, domine mi, vir Dei, noli mentiri ancillæ tuæ.

b Anno M. 3110.

17. Et concepit mulier, & peperit filium in tempore, *b* & in hora eadem, qua dixerat Eliſeus.

c tunc annorum 3. ut patet ex cap. 8. Ergo anno M. 3113.

d ſc. ob ſolis radios.

18. Crevit autem puer. Et cum eſſet quædam dies, & egreſſus *c* iſſet ad patrem ſuum, ad meſſores.

19. Ait patri ſuo: Caput meum doleo, caput meum doleo *d*. At ille dixit puero: Tolle, & duc eum ad matrem ſuam.

20. Qui cum tuliſſet; & duxiſſet eum ad matrem ſuam, poſuit eum illa ſuper genua ſua, usque ad meridiem, & mortuus eſt.

21. Aſcendit autem, & collocavit eum ſuper lectulum hominis Dei, & clauſit oſtium; & egreſſa,

22. Vocavit virum ſuum, & ait: Mitte mecum, obſecro, unum de pueris, & aſinam, ut excurram usque ad hominem Dei, & revertar

e ſc. his diebus ſolebant prophetas conſulere.

23. Qui ait illi: Quam ob cauſam vadis ad eum? hodie non ſunt Calendæ, neque Sabbatum *e*. Quæ reſpondit: Vadam.

24. Stravitque aſinam, & præcepit puero: Mina, & propera, ne mihi moram facias in eundo; & hoc age, quod præcipio tibi.

† FER. 5. poſt DOM. 4. QUADR.

25. Profecta eſt igitur, & † venit ad virum Dei in montem Carmeli; cumque vidiſſet eam vir Dei e contra, ait ad Giezi puerum ſuum: Ecce Sunamitis illa;

f utens ironia, non mendacio.

26. Vade ergo in occurſum ejus, & dic ei: Rectene agitur circa te, & circa virum tuum, & circa filium tuum? Quæ reſpondit: Recte *f*.

27. Cumque veniſſet ad virum Dei in montem, apprehendit pedes ejus; & acceſſit Giezi, ut amoveret eam. Et ait homo Dei: Dimitte illam; anima enim ejus in amaritudine eſt, & Dominus celavit a me, & non indicavit mihi.

28. Quæ dixit illi: Numquid petivi filium a domino meo? numquid non dixi tibi, ne illudas me?

g q. d. nulla in re immoreris.

29. Et ille ait ad Giezi: Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum in manu tua, & vade. Si occurrerit tibi homo, non ſalutes eum *g*; & ſi ſalutaverit te quiſpiam, non reſpondeas illi; & pones baculum meum ſuper faciem pueri.

30. Porro

16. Rzekł do niey: O tym czáśie, y o teyże godźinie, ieſli Bog da zdrowie, będźieſz miáłá w żywoćie ſyná. A oná odpowiedźiáłá: Niechćiey proſzę, pánie moy, mężu Boży, niechćiey kłámáć ſłużebnicy twoiey.

17. Y poczęłá niewiáſtá, y porodźiłá ſyná tegoż czáſu, y godźiny, ktorą powiedźiał Eliſeuſz.

18. Y uroſło dźiećię. A gdy był ieden dźień, y wyſzedſzy ſzło do oycá ſwego do żeńcow,

19. Rzekło oycu ſwemu: Głowá mię boli, głowá mię boli. A on rzekł ſłudze: Weź á dowiedź go do mátki iego.

20. Ktory gdy go wźiął, y przywiodł do mátki iego, położyłá go ná łonie ſwym áż do południá, y umárł.

21. Y weſzłá ná gorę, y położyłá go ná łożku człeká Bożego, y zámknęłá drzwi; á wyſzedſzy,

22. Záwołáłá mężá ſwego, y rzekłá: Pośli, proſzę ćię, zemną iednego z ſług y oślicę, że pobieżę áż do człowieká Bożego, y wrocę śię.

23. Ktory iey rzekł: Dla czegoż idźieſz do niego? Dźiś nie ieſt now, áni Sábbáth. Oná odpowiedźiáłá: Poydę.

24. Y ośiodłáłá oślicę, y przykázáłá ſłudze: Poganiay á śpieſz ſię, żebyś mi nie mieſzkał w drodze; á czyń to, coć każę.

25. Iáchálá tedy, y przyiácháłá do mężá Bożego ná gorę Kármeli. Y gdy ią uyźrzał mąż Boży ſprzećiwia, rzekł do Giezego ſługi ſwego: Oto Sunámitká oná;

26. Idź tedy przećiwko niey, á rzecz iey; Dobrzećli ſię powodźi, mężowi twemu, y ſynowi twemu? Ktora odpowiedźiáłá: Dobrze.

27. A gdy przyſzłá do mężá Bożego ná gorę, uchwyćiłá ſię nog iego; y przyſtąpił Giezy, áby ią odwiodł od niego. Y rzekł człowiek Boży: Day iey pokoy; bo duſzá iey w gorzkośći ieſt, á Pan zátáił przedemną, y nieoznaymił mi.

28. Ktora mu rzekłá: Azam prośiłá ſyná u páná mego? ázamći nie mowiłá: Nie śmiey ſię zemnie?

29. A on rzekł do Giezego: Przepaſz biodrá twoie, á weźmi laſkę moię w rękę twoię, á idź. Ieſli ćię człowiek potka, nie pozdrawiay go; y ieſli ćię kto pozdrowi, nie odpowiáday mu; y położyſz laſkę moię ná oblicze dźiećięćiá.

30. A

30. A mátká dźiećięćiá rzekłá: Zywie Pan, y żywie duſzá twoiá, niepuſzczę ſię ćiebie. Wſtał tedy, y poſzedł zá nią.

31. A Giezi uprzedźił ie był, y położył był láſkę ná oblicu dźiećięćiá, y nie było głoſu áni czućia; y wroćił ſię przećiwko niemu, y powiedźiał mu, rzekąc: Nie wſtáłoć dźiećię.

32. Wſzedł tedy Elizeuſz do domu, á ono dźiećię umárłe leżáło ná łożku iego;

33. A wſzedſzy zámknął drzwi zá ſobą, y zá dźiećięćiem; y modlił ſię do Páná.

34. Y wſtąpił, y położył ſię ná dźiećięćiu; y położył uſtá ſwe ná uſtá iego, y oczy ſwe ná oczy iego, y ręce ſwe ná ręce iego; y náchylił ſię ná nie, y zágrzało ſię ćiáło dźiećięćiá.

35. A on wroćiwſzy ſię przechodźił ſię po domu raz, y tám y ſám; y wſtąpił, y położył ſię ná nim; y źiewnęło dźiećię śiedm kroć, y oczy otworzyło.

36. A on záwoławſzy Giezego, rzekł mu: Záwołay tey Sunámitki. Ktora wezwána, weſzłá do niego. Ktory rzekł: Weźmi ſyná ſwego.

37. Przyſzłá oná, y upádłá u nog iego, y pokłoniłá ſię do źiemie; y wźięłá ſyná ſwego, y wyſzłá.

38. A Eliżeuſz wroćił ſię do Gálgal. A głod był w źiemi, y ſynowie proroccy mieſzkáli przed nim. Y rzekł iednemu z ſług ſwoich: Przyſtaw gárniec wielki, á uwarz potráwę ſynom prorockim.

39. Y wyſzedł ieden ná pole, zbierał źiołá polne; y nálazł iákoby máćicę winną leśną, y názbierał z niey coloquintid polnych, y nápełnił płaſcz ſwoy, y wroćiwſzy ſię nákráiał ich w gárniec potráwy; bo niewiedźiał, co było.

40. Nálali tedy towárzyſzom, áby iedli; á gdy ſkoſztowáli warzey, záwołáli, mowiąc: Smierć w gárncu, mężu Boży. Y niemogli ieść.

41. A on: Przynieśćie, pry, mąki. A gdy przynieśli, wſypał w gárniec, y rzekł: Náley gromádźie, áby iedli. Y nie było więcey żadney gorzkośći w gárncu.

42. A mąż niektory przyſzedł z Báálſáliſá, nioſąc mężowi Bożemu chleb pierwoćin, dwádźieśćiá chlebow ięczmiennych, y zboże nowe w bieſádze ſwoiey. A on rzekł: Day ludowi, żeby iadł.

43. Y

30. Porro mater pueri ait: Vivit Dominus, & vivit anima tua, non dimittam te. Surrexit ergo, & ſecutus eſt eam.

31. Giezi autem præceſſerat ante eos, & poſuerat baculum ſuper faciem pueri, & non erat vox neque ſenſus; reverſusque eſt in occurſum ejus, & nuntiavit ei, dicens: Non ſurrexit puer.

32. Ingreſſus eſt ergo Eliſeus domum, & ecce puer mortuus jacebat in lectulo ejus;

33. Ingreſſusque clauſit oſtium ſuper ſe, & ſuper puerum; & oravit ad Dominum.

34. Et aſcendit, & incubuit ſuper puerum; poſuitque os ſuum ſuper os ejus, & oculos ſuos ſuper oculos ejus, & manus ſuas ſuper manus ejus; & incurvavit ſe ſuper eum, & calefacta eſt caro pueri.

35. At ille reverſus, deambulavit *a* in domo, ſemel huc atque illuc; & aſcendit, & incubuit ſuper eum; & oſcitavit puer ſepties, aperuitque oculos.

36. At ille vocavit Giezi, & dixit ei: Voca Sunamitidem hanc. Quæ vocata ingreſſa eſt ad eum. Qui ait: Tolle filium tuum.

37. Venit illa, & corruit ad pedes ejus, & adoravit ſuper terram *b*; tulitque filium ſuum, & egreſſa eſt,

38. Et Eliſeus reverſus eſt in Galgala. Erat autem fames *c* in terra, & filii Prophetarum habitabant coram eo; dixitque uni de pueris ſuis: Pone ollam grandem, & coque pulmentum filiis Prophetarum.

39. Et egreſſus eſt unus in agrum, ut colligeret herbas agreſtes; invenitque quaſi vitem ſylveſtrem, & collegit ex ea colocynthidas *d* agri, & implevit pallium ſuum, & reverſus concidit in ollam pulmenti; neſciebat enim, quid eſſet.

40. Infuderunt ergo ſociis, ut comederent; cumque guſtaſſent de coctione, clamaverunt, dicentes: Mors *e* in olla vir Dei. Et non potuerunt comedere.

41. At ille: Afferte, inquit, farinam. Cumque tuliſſent, miſit in ollam, & ait: Infunde turbæ, ut comedant. Et non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla.

42. Vir autem quidam venit de Baalſaliſa *f* deferens viro Dei panes primitiarum *g*, viginti panes hordeaceos, & frumentum novum in pera ſua. At ille dixit: Da populo, ut comedat.

43. Re-

a Orans Dominum.

b virum ſanctum honorando.

c Illa ſc. annorum 7. de qua c. 8 quæ jam erat inchoata.

d i. agreſtes cucurbitas.

e i. venenum.

f Terra auſtrali.

g i. ex novis frugibus.

43. Reſponditque ei miniſter ejus: Quantum eſt hoc, ut apponam centum viris? Rurſum ille ait: Da populo, ut comedat; hæc enim dicit Dominus: Comedent, & ſupererit.

44. Poſuit itaque coram eis; qui comederunt, & ſuperfuit juxta verbum *a* Domini.

a i. prophetiam.

CAPUT V.

Eliſeus Naaman leproſum ſeptena in Jordane lotione mundat a lepra, 1. Reſpuit munera, 15. Quæ Giezi per fraudem obtinet, unaque perpetuam contrahit lepram, 21.

† Fer. 2. poſt Dom 3. Quadr.

1. NAaman † princeps militiæ regis Syriæ, erat vir magnus apud dominum ſuum, & honoratus; per illum enim dedit Dominus ſalutem Syriæ; erat autem vir fortis & dives, ſed leproſus.

2. Porro de Syria egreſſi fuerant latrunculi *b*, & captivam duxerant de terra Iſrael puellam parvulam, quæ erat in obſequio uxoris Naaman.

b. 70. milites, Hebr. agmina.

3. Quæ ait ad Dominam ſuam: Utinam fuiſſet dominus meus ad Prophetam, qui eſt in Samaria; profecto curaſſet eum a lepra, quam habet.

4. Ingreſſus eſt itaque Naaman ad dominum ſuum, & nuntiavit ei, dicens: Sic & ſic locuta eſt puella de terra Iſrael.

5. Dixitque ei rex Syriæ: Vade, & mittam litteras ad regem Iſrael. Qui cum profectus eſſet, & tuliſſet ſecum decem talenta argenti, & ſex millia aureos, & decem mutatoria *c* veſtimentorum,

c i. veſtes pretioſas ad mutandum cum in publicum proditur.

6. Detulit litteras ad regem Iſrael, in hæc verba: Cum acceperis epiſtolam hanc, ſcito, quod miſerim ad te Naaman ſervum meum, ut cures eum a lepra ſua.

7. Cumque legiſſet rex Iſrael litteras, ſcidit *d* veſtimenta ſua, & ait: Numquid Deus ego ſum, ut occidere poſſim, & vivificare, quia iſte miſit ad me, ut curem hominem a lepra ſua? Animadvertite, & videte, quod occaſiones quærat adverſum me.

d ſc. ex indignatione velut audita blaſphemia.

8. Quod cum audiſſet Eliſeus vir Dei, ſcidiſſe videlicet regem Iſrael veſtimenta ſua, miſit ad eum, dicens: Quare ſcidiſti veſtimenta tua? veniat ad me, & ſciat, eſſe Prophetam in Iſrael.

9. Venit ergo Naaman cum equis & curribus, & ſtetit ad oſtium domus Eliſei;

10. Mi-

43. Y odpowiedźiał mu ſługá iego: A wieleſz to ieſt, ábych położył przed ſto mężow? Znowu on rzekł: Day ludowi, żeby iadł, bo to mowi Pan: Będą ieść, y zbędźie.

44. A ták położył przed nie; ktorzy iedli, y zbyło, według ſłowá Páńſkiego.

ROZDZIAŁ V.

Jáko Náámán prez Elizeuſza uzdrowion od Trędu ſwego, ktory ſię obroćił ná Giezy łákomego; ktory dáry brał od Náámaná.

1. NAámán Hetmam krolá Syriyſkiego był mąż wielki u páná ſwego, y w uczćiwośći; przezeń bowiem dał Pan wybáwienie Syriiey; á był mąż mężny y bogáty, ále trędowáty.

2. A z Syriiey wyſzli byli łotrzykowie, y poimáli byli z źiemie Izráelſkiey dźieweczkę máluczką, ktora byłá ná poſłudze żony Náámánowey.

3. Ktorá rzeklá do pániey ſwoiey; Oby to pan moy był u proroká, ktory ieſt w Sámáriiey; pewnieby go uzdrowił od trędu, ktory ma.

4. Wſzedł tedy Náámán do páná ſwego, y powiedźiał mu, rzekąc: Ták á ták mowiłá dźieweczká z źiemie Izráelſkiey.

5. Y rzekł mu krol Syriyſki: Iedźże, á poślę liſt do krolá Izráelſkiego. Ktory gdy iáchał, y wźiął z ſobą dźieśięć tálentow ſrebrá, y ſześć tyśięcy złotych, y dźieśięćioro ſzat odmiennych,

6. Przynioſł liſt do krolá Izráelſkiego, w te ſłowá: Gdy weźmieſz ten liſt, wiedz, iżem poſłał do ćiebie Náámaná ſługę mego, ábyś go uzdrowił, od trądu iego.

7. A gdy krol Izráelſki liſt przeczytał, rozdarł ſzáty ſwe, y rzekł: Azam ia ieſt Bog, żebych mogł zábić, y ożywić, iż ten poſłał do mnie, ábych uzdrowił człowieká od trędu iego? Przypátrzćie śię á obaczćie, żeć ná mię przyczyn ſzuka.

8. Co gdy uſłyſzał Elizeuſz mąż Boży, to ieſt, że krol Izráelſki rozdárł ſzáty ſwoie, poſłał do niego, mowiąc: Przecześ rozdárł ſzáty ſwe? niech przyiydźie do mnie, á niech wie, że ieſt prorok w Izráelu.

9. Przyiáchał tedy Náámán z końmi, y z wozmi, y ſtánął u drzwi domu Elizeuſzowego;

10. Y

10. Y wyſłał do niego Elizeuſz poſláńcá, mowiąc; Idź, á omyy śię śiedm kroć w Jordanie, y wroći śię zdrowie ćiáłu twemu, y będźieſz oczyśćion.

11. Rozgniewawſzy ſię Náámán odchodźił, mowiąc: Mnimiałem, że miał wyniść do mnie, á ſtoiąc wzywáć imienia Páná Bogá ſwego, y dotknąc ręką ſwą mieyſcá trędu, á uzdrowić mię.

12. Aza nie lepſze ſą Abáná, y Phárphár rzeki Dámáſzku, niżli wſzytkie wody Izráelſkie, żebych ſię w nich omył, á był oczyśćion? Gdy tedy śię obroćił, y odieżdżał gniewáiąc ſię,

13. Przyſtąpili do niego ſłudzy iego, y rzekli mu: Oycze, choćiácby był wielką rzecz prorok powiedźiał, záiſte miałbyś był uczynić; iáko dáleko więcey, żeć teraz rzekł: Omyy ſię, á będźieſz oczyśćion?

14. Szedł, y omył ſię w Jordanie śiedm kroć, według mowy męża Bożego, y náprawiło ſię ćiáło iego, iáko ćiáło dźiećięćiá máluczkiego, y był oczyśćiony.

15. A wroćiwſzy ſię do męża Bożego ze wſzytkim ſwym pocztem, przyſzedł, y ſtánął przed nim, y rzekł: Prawdźiwiem doznał, że niemáſz innego Bogá ná wſzytkiey źiemi, iedno tylko w Izráelu. Proſzę tedy, ábyś wźiął błogoſłáwieńſtwo od ſługi twego.

16. Lecz on odpowiedźiał: Zywie Pan, przed ktorym ſtoię, że nie wezmę. A gdy gwałt czynił, zgołá nie zezwolił.

17. Y rzekł Náámán: Iáko chceſz, ále proſzę dozwol mi ſłudze twemu, że z źiemie wezmę brzemię ná dwu mułow; bo ſługá twoy nie będźie więcey czynił cáłopalenia, áni ofiáry cudzym bogom, iedno Pánu.

18. A to tylko ieſt, o co maſz prośić Páná zá ſługą twoim, gdy wnidźie pan moy do zboru Remmon, áby ſię kłaniał, á gdy ſię on będźie wſpierał ná ręce moiey; ieſli ſię pokłonię we zborze Remmon gdy ſię on pokłoni ná onymże mieyſcu, áby to Pan mnie ſłudze twemu odpuśćił.

19. Ktory mu rzekł: Idź w pokoiu. A ták odiáchał od niego obrawſzy czás źiemie.

20. Y rzekł Giezy ſługá męża Bożego: Zfołgował pan moy Náámanowi temu Syriyczykowi, że nie wźiął od niego, co przynioſł, żywie Pan, że pobieżę zá nim, y wezmę co od niego.

21. Y

10. Miſitque ad eum Eliſeus nuntium *a*, dicens: Vade, & lavare ſepties in Jordane, & recipiet ſanitatem caro tua, atque mundaberis.

11. Iratus Naaman recedebat, dicens: Putabam, quod egrederetur ad me, & ſtans invocaret nomen Domini Dei ſui, & tangeret manu ſua locum lepræ, & curaret me.

12. Numquid non meliores ſunt Abana, & Pharphar fluvii Damaſci omnibus aquis Iſrael, ut laver in eis, & munder? Cum ergo vertiſſet ſe, & abiret indignans,

13. Acceſſerunt ad eum ſervi ſui, & locuti ſunt ei: Pater *b*, & ſi rem grandem dixiſſet tibi Propheta, certe facere debueras; quanto magis, quia nunc dixit tibi: Lavare, & mundaberis *c*?

14. Deſcendit *id*, & lavit in Jordane ſepties juxta ſermonem viri Dei, & reſtituta eſt caro ejus, ſicut caro pueri parvuli, & mundatus eſt.

15. Reverſusque ad virum Dei cum univerſo comitatu ſuo, venit, & ſtetit coram eo, & ait: Vere ſcio, quod non ſit alius Deus in univerſa terra, niſi tantum in Iſrael. Obſecro itaque, ut accipias benedictionem *e* a ſervo tuo.

16. At ille reſpondit: Vivit Dominus, ante quem ſto, quia non accipiam. Cumque vim faceret, penitus non acquievit.

17. Dixitque Naaman: Ut vis; ſed, obſecro, concede mihi ſervo tuo, ut tollam onus duorum burdonum *f* de terra; non enim faciet ultra ſervus tuus holocauſtum, aut victimam diis alienis, niſi Domino.

18. Hoc autem ſolum eſt, de quo depreceris Dominum pro ſervo tuo, quando ingredietur dominus meus templum Remmon, ut adoret; & illo innitente ſuper manum meam, ſi adoravero *g* in templo Remmon *h*, adorante eo *i* in eodem loco, ut ignoſcat mihi Dominus ſervo tuo pro hac re.

19. Qui dixit ei: Vade in pace. Abiit ergo ab eo electo terræ tempore.

20. Dixitque Giezi puer viri dei: Pepercit *k* Dominus meus Naaman Syro iſti, ut non acciperet ab eo, quæ attulit; vivit Dominus, quia curram poſt eum, & accipiam ab eo aliquid.

21. Et

a Ex divina juſſione & ſua humilitate, nolens ſibi miraculum attribui.

b Chald. Domine mi.

c Nota myſterium confeſſionis, quia Jordanis interpretatur flumen judicii.

d Luc. 4.27.

e i. munus Chald. oblationem.

f Chald. & 70. mulorum.

g i. me incurvavero.

h Remmon ſignificat idolum excelſum, totius ſc. Syriæ primarium.

i Naaman petit, ut ſibi liceat ſe incurvare in obſequium regis; non idoli.

k i. abſtinuit.

21. Et secutus est Giezi post tergum Naaman; quem cum vidisset ille currentem ad se, desiliit de curru in occursum ejus, & ait: Rectene sunt omnia?

22. Et ait: Recte. Dominus meus misit me ad te, dicens: Modo venerunt ad me duo adolescentes de monte Ephraim, ex filiis Prophetarum; da eis talentum argenti, & vestes mutatorias duplices.

33. Dixitque Naaman: Melius est, ut accipias duo talenta. Et coegit eum, ligavitque duo talenta argenti in duobus saccis, & duplicia vestimenta, & imposuit duobus pueris suis, qui & portaverunt coram eo.

24. Cumque venisset jam vesperi, tulit de manu eorum, & reposuit in domo, dimisitque viros, & abierunt.

25. Ipse autem ingressus, stetit coram domino suo. Et dixit Eliseus: Unde venis Giezi? Qui respondit: Non ivit servus tuus quoquam.

26. At ille ait: Nonne cor meum in præsenti *a* erat, quando reversus est homo de curru suo in occursum tui? Nunc igitur accepisti argentum, & accepisti vestes, ut emas oliveta, & vineas, & oves, & boves, & servos, & ancillas.

a i. præsens eram in spiritu prophetico.

27. Sed & lepra Naaman adhærebit tibi, & semini tuo, usque in sempiternum. Et egressus est ab eo leprosus quasi nix.

21. Y szedł Giezy zá Náámanem, ktorego gdy on obaczył bieżącego do śiebie, skoczył z wozá przećiwko niemu, y rzekł: Dobrzeli się wszytko wiedźie?

22. A on rzekł: Dobrze. Pan moy posłał mię do ćiebie, rzekąc: Teraz przyszli do mnie dwá młodźieńcy z gory Ephráim z synow prorockich; dáy im tálent srebrá, y száty odmienne dwoiákie.

23. Y rzekł Náámán: Lepiey, że weźmiesz dwá tálenty. Y przymuśił go, y záwiązał dwá tálenty srebrá we dwá wory, y dwoiákie száty, y włożył ná dwá páchołki swoie, ktorzy też nieśli przed nim.

24. A gdy przyszedł iuż w wieczor, wźiął z ręki ich, y schował w domu, á męże odpráwił, y poszli.

25. A sam wszedszy stánął przed pánem swym. Y rzekł Elizeusz: Zkąd idźiesz Giezy? A on odpowiedźiał: Nie chodźił nigdźie sługá twoy.

26. A on rzekł: Aza serce moie nie było przytomne, kiedy śię wroćił człowiek z wozá swego przećiwko tobie? Teraz tedy wźiąłeś srebro, y wźiąłeś száty, ábyś kupił oliwnice, y winnice, y owce, y woły, y sługi, y służebnice

27. Ale y trąd Náámanow przylnie do ćiebie, y do naśienia twego áż ná wieki. Y wyszedł od niego trędowáty iáko śnieg.

CAPUT VI.

Eliseus ferrum securis natare facit, 5. Regis Syriæ milites quasi excæcatos in Samariam ducit, 18. Syris obsidentibus Samariam, matres ob inediam filios suos comedunt, propter quod Eliseus a rege jubetur occidi, 24.

Anno M. 3115.

1. Dixerunt autem filii Prophetarum ad Eliseum: Ecce locus, in quo habitamus coram te, angustus est nobis.

2. Eamus usque ad Jordanem, & tollant singuli de silva materias singulas, ut ædificemus nobis ibi locum ad habitandum. Qui dixit: Ite.

3. Et ait unus ex illis: Veni ergo *b* & tu cum servis tuis. Respondit: Ego veniam.

b Hebr. quæso.

4. Et abiit cum eis. Cumque venissent ad Jordanem, cædebant ligna.

5. Accidit autem, ut, cum unus materiam succidisset, caderet ferrum securis in aquam; ex-

ROZDZIAŁ VI.

Siekierá splęgłą spráwą Elizeuszá, rády táiemne oznáymował krolowi Izráelskiemu, draby krolá Syryiskiego záślepiwszy, záwiodł do Sámáriey, Sámáryą obleżono, głod áż iedzeniu dźieći, dlá tego krol roskazuie go zábić.

1. Y Rzekli synowie proroccy do Elizeuszá: Oto mieysce, ná ktorym mieszkamy przed tobą, ćiásne iest ná nas.

2 Idźmy áż do Jordanu, á niechay weźmie káżdy z lásu po iednym drzewie, że tám sobie zbuduiemy mieysce ku mieszkániu. Ktory rzekł: Idźćie.

3. Y rzekł ieden z nich: Podźże y ty z sługámi twymi. Odpowiedźiał: Ia poydę.

4. Y poszedł z nimi. A gdy przyszli do Jordanu, rąbáli drzewo.

5. Y przydáło się, iż gdy ieden rąbał drzewo, spádło żelázo z śiekiery w wodę; á on záwołał,

ſał, y rzekł: Ach, ach, ach, pánie moy, y tegom ſámego był pożyczył.

6. Y rzekł mąż Boży: Gdźie upádło? A on mu mieyſce ukazał. Ućiął tedy drewno, y wpuśćił tám; y wſpłynęło żelazo.

7. Y rzekł: Weźmiſz. Ktory śćiągnął rękę, y wźiął ie.

8. A krol Syriyſki walczył przećiw Izráelowi, y nárádźił ſię z ſługámi ſwymi, rzekąc: Ná tym á ná tym mieyſcu położmy záſadzki.

9. Poſłał tedy mąż Boży do krolá Izráelſkiego, mowiąc: Strzeż śię, ábyś nie przeſzedł ná ono mieyſce; bo tám Syriánie ſą ná záſadzce.

10. Poſłał tedy krol Izráelſki ná mieyſce, ktore mu powiedźiał mąż Boży, y ubieżał ie, y oſtrzegł ſię tám nie raz, áni dwá.

11. Y zátrwożyło ſię ſerce krolá Syriyſkiego o tę rzecz; á zwoławſzy ſług ſwoich, rzekł im: Przecz mi nie powiećie, kto zdraycą moim ieſt u krolá Izráelſkiego?

12. Y rzekł ieden z ſłużebnikow iego: Nie, pánie moy krolu; ále Elizeuſz prorok, ktory ieſt w Izráelu, oznáymuie krolowi Izráelſkiemu wſzytkie ſłowá, ktorekolwiek mowiſz ná pokoiu twoim.

13. Y rzekł im: Idźćie, á dowiedźćie ſię gdźieby był; że poślę á poimam go. Y powiedźieli mu, rzekąc: Oto ieſt w Dothán.

14. A ták poſłał tám konie, y wozy, y śiłę woyſká; ktorzy, gdy przyiácháli w nocy, obtoczyli miáſto.

15. A wſtawſzy ráno ſługá męża Bożego, wyſzedſzy uyźrzał woyſko około miáſtá, y konie, y wozy; y powiedźiał mu, rzekąc: Ach, ach, ach, pánie moy, co uczyniemy?

16. A on odpowiedźiał: Nie boy śię; bo więcey ich ieſt z námi, niżli z nimi.

17. A gdy ſię modlił Elizeuſz, mowił: Pánie otworz oczy tego, że uyźrzy. Y otworzył Pan oczy ſłużebniká, y uyźrzał, á ono gorá pełna koni, y wozow ogniſtych około Elizeuſzá.

18. A nieprzyiaćiele ſzli ku niemu, á Elizeuſz modlił ſię do Páná mowiąc: Záraź, proſzę, ten lud ślepotą. Y zárážił ie Pan, áby nie widźieli według ſłowá Elizeuſzowego.

19. Y rzekł do nich Elizeuſz: Nie táć ieſt drogá, áni to ieſt miáſto; Podźćie zá mną, á ukażę wam mężá, ktorego ſzukaćie. Wwiodł ie tedy do Sámáriiey.

20. A gdy weſzli do Sámáriiey, rzekł Elizeuſz:

exclamavitque ille, & ait: Heu, heu, heu domine mi! & hoc ipſum mutuo acceperam.

6. Dixit autem homo Dei: Ubi cecidit? At ille monſtravit ei locum. Præcidit ergo lignum *a*, & miſit illuc; natavitque ferrum.

7. Et ait: Tolle. Qui extendit manum, & tulit illud.

8. Rex autem Syriæ pugnabat contra Iſrael, conſiliumque iniit cum ſervis ſuis, dicens: In loco illo, & illo ponamus inſidias.

9. Miſit itaque vir Dei ad regem Iſrael, dicens: Cave, ne tranſeas in locum illum; quia ibi Syri in inſidiis ſunt.

10. Miſit itaque rex Iſrael ad locum, quem dixerat ei vir Dei, & præoccupavit *b* eum *c*, & obſervavit ſe ibi *d* non ſemel neque bis *e*.

11. Conturbatumque eſt cor regis Syriæ pro hac re; & convocatis ſervis ſuis, ait: Quare non indicatis mihi, quis proditor mei ſit apud regem Iſrael?

12. Dixitque unus ſervorum ejus: Nequaquam domine mi rex, ſed Eliſeus Propheta, qui eſt in Iſrael, indicat regi Iſrael omnia verba, quæcumque locutus fueris in conclavi tuo.

13. Dixitque eis: Ite & videte, ubi ſit; ut mittam, & capiam eum. Annuntiaveruntque ei, dicentes: Ecce in Dothan.

14. Miſit ergo illuc equos, & currus, & robur exercitus; *f* qui, cum veniſſent nocte, circumdederunt civitatem.

15. Conſurgens autem diluculo miniſter viri Dei egreſſus, vidit exercitum in circuitu civitatis, & equos, & currus; nuntiavitque ei, dicens: Heu, heu, heu domine mi! quid faciemus?

16. At ille reſpondit: Noli timere; plures enim nobiſcum ſunt, quam cum illis.

17. Cumque oraſſet Eliſeus, ait: Domine, aperi oculos hujus, ut videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit; & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum *g*, in circuitu Eliſei.

18. Hoſtes vero deſcenderunt ad eum: porro Eliſeus oravit ad Dominum, dicens: Percute, obſecro, gentem hanc cæcitate. Percuſſitque eos Dominus, ne viderent, juxta verbum Eliſei.

19. Dixit autem ad eos Eliſeus: Non eſt hæc via, neque iſta eſt civitas; ſequimini me, & oſtendam vobis virum, quem quæritis. Duxit ergo eos in Samariam;

20. Cumque ingreſſi fuiſſent in Samariam, dixit

a & in formam manubrii aptavit.
b Chald. monuit. ſc. propheta.
c i. regem.
d i. ne incideret in inſidias.
e i. ſæpius.
f anno M. 3116.
g erant vel angeli vel potius nubes ſplendidiſſimæ in talem ſimilitudinem ab angelis efformatæ.

dixit Eliſeus: Domine aperi oculos iſtorum, ut videant. Aperuitque Dominus oculos eorum, & viderunt ſe eſſe in medio Samariæ *a*.

21. Dixitque rex Iſrael ad Eliſeum, cum vidiſſet eos: Numquid percutiam eos, pater mi?

22. At ille ait: Non percuties; neque enim cepiſti eos gladio, & arcu tuo, ut percutias; ſed pone panem, & aquam coram eis, ut comedant, & bibant, & vadant ad dominum ſuum.

23. Appoſitaque eſt eis ciborum magna præparatio, & comederunt, & biberunt, & dimiſit eos, abieruntque ad dominum ſuum, & ultra *b* non venerunt latrones *c* Syriæ in terram Iſrael.

24. Factum eſt autem poſt hæc *d*, congregavit Benadad rex Syriæ, univerſum exercitum ſuum, & aſcendit, & obſidebat Samariam.

25. Factaque eſt fames magna in Samaria, & tamdiu obſeſſa eſt, donec venumdaretur caput aſini octoginta argenteis *e*, & quarta pars cabi *f* ſtercoris *g* columbarum quinque argenteis.

26. Cumque rex Iſrael tranſiret per murum, mulier quædam exclamavit ad eum, dicens: Salva me Domine mi rex.

27. Qui ait: Non te ſalvat Dominus, unde te poſſum ſalvare? de area, vel de torculari? Dixitque ad eam rex: Quid tibi vis? Quæ reſpndit:

28. Mulier iſta dixit mihi: Da filium tuum, ut comedamus eum hodie, & filium meum comedemus cras.

29. Coximus ergo filium meum *h*, & comedimus. Dixitq; ei die altera: Da filium tuum, ut comedamus eum. Quæ abſcondit filium ſuum.

30. Quod cum audiſſet rex, ſcidit veſtimenta ſua, & tranſibat per murum. Viditque omnis populus cilicium *i*, quo veſtitus erat ad carnem intrinſecus.

31. Et ait rex: Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, ſi ſteterit caput Eliſei filii Saphat ſuper ipſum *k* hodie.

32. Eliſeus autem ſedebat in domo ſua, & ſenes ſedebant cum eo. Præmiſit itaque virum; & antequam veniret nuntius ille, dixit ad ſenes: Numquid ſcitis, quod miſerit filius homicidæ *l* hic, ut præcidatur caput meum? Videte ergo, cum venerit nuntius, claudite oſtium, & non ſinatis eum introire; ecce enim ſonitus pedum domini ejus poſt eum eſt.

33. Adhuc illo loquente eis apparuit nuntius,

a ſic peccatores ad cæleſtia cæci in extremo vitæ ſuæ, ab hoſtibus undique concluſi ſerius mentis ſuæ oculos apperient.

b i. per longum tempus.

c i. milites.

d anno M. 3117.

e i. ſiclis.

f i. menſuræ certæ

g ſc. ad fovendum ignem.

h en exemplum extremæ & abominandæ famis.

i 70. ſaccum.

k ſc. quod orationibus ſuis, cum poſſet, urbem non liberet.

l ſc. Achab qui occidit Naboth.

zeuſz: Pánie otworz oczy tych, áby przeyźrzeli. Y otworzył Pan oczy ich, y uyźrzeli, że byli w pośrzodku Sámáriiey.

21. Y rzekł krol Izráelſki do Elizeuſzá, uyźrzawſzy ie: Mamże ie pobić, oycze moy?

22. A on rzekł: Nie pobiieſz; boś ich nie poymał mieczem, y łukiem twoim, ábyś miał pobić; ále połoź chleb, y wodę przed nie, áby iedli, y pili, y ſzli do páná ſwego.

23. Y połoźono przed nimi potraw wielkie przygotowánie, y iedli, y pili, y puśćił ie, y poſzli do páná ſwego; y nie przyſzli więcey łotrowie Syriyſcy do źiemie Izráelſkiey.

24. Y ſtáło śię potym, zebrał Benádád krol Syriyſki wſzytko woyſko ſwe, y wyćiągnął, á obległ Sámárią.

25. Y był głod wielki w Sámáriiey; y ták długo byłá w oblężeniu, áż przedawano głowę oślą po ośmdźieśiąt ſrebrnikow, á czwarta część miáry gnoiu gołębiego po piąći ſrebnikow.

26. A gdy krol Izráelſki ſzedł po murze, záwołáłá nań iedná niewiáſtá, mowiąc: Rátuy mię pánie moy krolu.

27. Ktory rzekł: Nie rátuie ćię Pan, ſkąd ćiebie rátowáć mogę? z gumná, ábo z práſy? Y rzekł do niey krol: Czegoż chceſz? ktora odpowiedźiáłá:

28. Tá niewiáſtá mowiłá mi: Day ſyná twego, że go źiemy dźiśia, á ſyná mego źiemy iutro.

29. A ták uwárzyliſmy ſyná mego, y źiedliſmy. Y rzekłám iey ná záiutrz: Day ſyná twego, że go źiemy. Ktora ſkryłá ſyná ſwego.

30. Co gdy krol uſłyſzał, rozdárł ſzáty ſwoie, y ſzedł po murze; y widźiał wſzytek lud włośienicę, ktorą odźiány był ná ćiele od ſpodku.

31. Y rzekł krol: To mi niech Bog uczyni, y to niech przyczyni, ieſli śię zoſtoi głowá Elizeuſzá ſyná Sáphát dźiśia ná nim.

32. A Elizeuſz śiedźiał w domu ſwym, y ſtárcy śiedźieli z nim. Przeſłał tedy mężá; á pierwey niż on poſeł przyſzedł, rzekł do ſtárcow: A wiećieſz, że ten ſyn mężoboyce poſłał, áby ućięto głowę moię? A ták pátrzćie, gdy przyidźie poſłániec, zámknićie drzwi, á nie dáyćie mu wniść; bo oto tętnánie nog páná iego ieſt zá nim.

33. A gdy ieſcze mowił do nich, ukazał śię po-

poſłániec, ktory ſzedł do niego. Y rzekł: Oto ták wielkie złe od Páná ieſt; Czegoż mam więcey czekáć od Páná?

tius, qui veniebat ad eum. Et ait: Ecce, tantum malum a Domino eſt; quid amplius expectabo a Domino?

ROZDZIAŁ VII.

W Wielkim głodźie Elizeuſz prorokował o wielkiey hoynośći, Syryczyki Pan Bog przeſtráſzył, ták że od wſzyſtkiego ućiekli, tám w ich obożie náleźli wſzego doſtátek Izráelczykowie, y było tánie; á wodz, ktory niedowierzał ſłowu Eliaſzowemu, utłoczon w tłuſzczy.

1. YRzekł Elizeuſz: Słuchayćie ſłowá Páńſkiego: To mowi Pan: O tym czáśie iutro będźie korzec białey mąki zá ieden ſtáter, á dwá korce ięczmieniá zá ieden ſtáter, w bramie Sámáriyſkiey.

2. Odpowiádáiąc ieden z kśiążąt, ná ktorego ręce krol śię wſpierał, człowiekowi Bożemu, rzekł: By też Pan podźiáłáł wypuſty w niebie, zaż będźie mogło bydź, co powiádaſz? Ktory rzekł: Uyźrzyſz oczymá twymi, ále z tego ieść nie będźieſz.

3. Byli tedy czterzey mężowie trędowáći u weſzćia bramy; ktorzy rzekli ieden do drugiego: Coż tu chcemy bydź, áż pomrzemy?

4. Choć że chcemy wniść do miáſtá, głodem umrzemy; choć też tu zoſtániemy, muśiem umrzeć; podźćieſz tedy, á zbieżmy do obozu Syriyſkiego, ieſli nam zfolguią, będźiem żywi; á ieſli będą chćieli, zábić przećię pomrzemy.

5. Wſtáli tedy w wieczor, áby ſzli do woyſká Syriyſkiego. A przyſzedſzy do przodku obozu Syriyſkiego, nikogo támże nie náleźli.

6. Abowiem Pan dał był ſłyſzeć w obożiech Syriyſkich grzmot wozow, y koni, y woyſká wielkiego; y rzekli ieden do drugiego: Oto krol Izráelſki náiął zá pieniądze przećiwko nam krole Heteyſkie, y Ægyptſkie, y przyſzli ná nas.

7. Wſtáli tedy, y ućiekli nocą, y zoſtáwili namioty ſwe, y konie, y oſły w obożie, y ućiekli chcąc tylko duſze ſwe záchowáć.

8. Gdy tedy przyſzli oni trędowáći ná przodek obozu, weſzli do namiotu iednego, y iedli, y pili; y nábráli z támtąd ſrebrá, y złotá, y ſzát, y ſzli, y pokryli; y záśię wroćili śię do drugiego namiotu, y z niego tákże nábrawſzy pokryli.

9. Y

CAPUT VII.

Eliſeus in Samaria prædicit frumenti abundantiam, 1. Quam leproſi quatuor in Samaria annuntiant, nam territi a Deo Syri, omnibus relictis obſidionem ſolverant, 3. Dux Eliſei verbo incredulus, a turba conculcatur in porta Samariæ 17.

1. DIxit autem Eliſeus: Audite verbum Domini: Hæc dicit Dominus: In tempore hoc cras modius ſimilæ uno ſtatere erit, & duo modii hordei ſtatere uno, in porta Samariæ.

anno M. 3119.

2. Reſpondens unus de ducibus, ſuper cujus manum rex incumbebat, homini Dei, ait: Si Dominus fecerit etiam cataractas *a* in cœlo *b*, numquid poterit eſſe, quod loqueris? Qui ait: Videbis oculis tuis, & inde non comedes.

a i. feneſtras. *b* ut ex eo velut horreo depluat frumentum.

3. Quatuor ergo viri erant leproſi juxta introitum portæ; qui dixerunt ad invicem: Quid hic eſſe volumus, donec moriamur?

4. Sive ingredi voluerimus civitatem, fame moriemur; ſive manſerimus hic, moriendum nobis eſt; venite ergo, & transfugiamus ad caſtra Syriæ. Si pepercerint nobis, vivemus; ſi autem occidere voluerint, nihilominus moriemur.

5. Surrexerunt ergo veſperi *c*, ut venirent ad caſtra Syriæ. Cumque veniſſent ad principium caſtrorum Syriæ, nullum ibidem repererunt.

c Hebr. in crepuſculo.

6. Siquidem Dominus ſonitum audiri fecerat in caſtris Syriæ, curruum & equorum, & exercitus plurimi; dixeruntque ad invicem: Ecce mercede conduxit adverſum nos rex Iſrael reges Hethæorum & Ægyptiorum, & venerunt ſuper nos.

7. Surrexerunt ergo, & fugerunt in tenebris, & dereliquerunt tentoria ſua, & equos & aſinos in caſtris, fugeruntque, animas tantum ſuas ſalvare cupientes.

8. Igitur cum veniſſent leproſi illi ad principium caſtrorum, ingreſſi ſunt unum tabernaculum, & comederunt, & biberunt; tuleruntque inde argentum, & aurum, & veſtes, & abierunt, & abſconderunt *d*; & rurſum reverſi ſunt ad aliud tabernaculum, & inde ſimiliter auferentes abſconderunt.

d ut inde per otium tollerent.

9. Di-

9. Dixeruntque ad invicem: Non recte facimus; hæc enim dies boni nuntii eſt. Si tacuerimus, & noluerimus nuntiare usque mane, ſceleris arguemur; venite, eamus, & nuntiemus in aula regis.

10. Cumque veniſſent ad portam *a* civitatis, narraverunt eis, dicentes: Ivimus ad caſtra Syriæ, & nullum ibidem reperimus hominem, niſi equos, & aſinos alligatos, & fixa tentoria.

a Chald. ad portæ cuſtodes.

11. Ierunt ergo portarii, & nuntiaverunt in palatio regis intrinſecus.

12. Qui ſurrexit nocte, & ait ad ſervos ſuos: Dico vobis, quid fecerint nobis Syri: Sciunt, quia fame laboramus, & idcirco egreſſi ſunt de caſtris & latitant in agris, dicentes: Cum egreſſi fuerint de civitate, capiemus eos vivos, & tunc civitatem ingredi poterimus.

13 Reſpondit autem unus ſervorum ejus: Tollamus quinque equos, qui remanſerunt in urbe (quia ipſi tantum ſunt in univerſa multitudine Iſrael, alii enim conſumpti ſunt *b*) & mittentes, explorare poterimus.

b in cibum converſi.

14. Adduxerunt ergo duos equos *c*, miſitque rex in caſtra Syrorum, dicens: Ite, & videte.

c ſc. equites expeditos.

15. Qui abierunt poſt eos usque ad Jordanem; ecce autem omnis via plena erat veſtibus, & vaſis *d*, quæ projecerant Syri, cum turbarentur; reverſique nuntii indicaverunt regi.

d i. armis bellicis.

16. Et egreſſus populus diripuit caſtra Syriæ; factusque eſt modius ſimilæ ſtatere uno & duo modii hordei ſtatere uno, juxta verbum Domini.

17. Porro rex ducem illum, in cujus manu incumbebat, conſtituit *e* ad portam; quem conculcavit turba in introitu portæ, & mortuus eſt, juxta quod locutus fuerat vir Dei, quando deſcenderat rex ad eum.

e ſc. ut præfectum.

18. Factumque eſt ſecundum ſermonem viri Dei, quem dixerat regi, quando ait: Duo modii hordei ſtatere uno erunt, & modius ſimilæ ſtatere uno, hoc eodem tempore cras in porta Samariæ.

19. Quando reſponderat dux ille viro Dei, & dixerat: Etiamſi Dominus fecerit cataractas in cœlo, numquid poterit fieri, quod loque-

9. Y rzekli ieden ku drugiemu: Nie dobrze czyniemy; ten dźień bowiem dobrey nowiny ieſt. Ieſli zámilczemy, á nie będźiem chćieć powiedźieć áż do zárányá, będźiem winny grzechu; Podźćie, idźmy, á powiedzmy ná dworze krolewſkim.

10. A gdy przyſzli do brámy mieyſckiey, powiedźieli im, mowiąc: Szliſmy do obozu Syriyſkiego á żádnegoſmy tám człowieká nie náleźli, iedno konie á oſły przywiązáne, y namioty rozbite.

11. Szli tedy wrotni, y opowiedźieli w pálacu kroла we wnątrz.

12. Ktory wſtał w nocy, y rzekł do ſłużebnikow ſwoich: Powiadam wam, co nam uczynili Syriyczykowie: Wiedzą, że głod ćierpiemy, y przetoż wyſzli z obozu, á pokryli śię w polu, mowiąc: Gdy wynidą z miáſtá, poymamy ie żywo, á potym miáſto ubieżeć będźiem mogli.

13. Y odpowiedźiał ieden z ſłużebnikow iego: Weźmiemi pięć koni, ktore w mieśćie zoſtáły (bo te tylko ſą we wſzytkim zgromadzeniu Izráhel, inne bowiem wſzytkie ſtráwione ſą) á poſławſzy będźiem śię mogli wywiedźieć.

14. Przywiedźiono tedy dwá koniá, y poſłał krol do obozu Syriyſkiego, mowiąc: Idźćie, á ſpátrzayćie.

15. Ktorzy iácháli zá nimi áż do Jordanu; á oto wſzytká drogá pełná byłá ſzát, y naczynia, ktore porzucáli Syriyczykowie, gdy śię trwożyli; y wroćiwſzy śię poſłowie, powiedźieli krolowi.

16. Y wyſzedſzy lud rozchwyćił oboz Syriyſki; y ſtał śię Korzec białey mąki po iednym ſtáterze, á dwá korce ięczmieniá po ſtáterze iednym, według ſłowá Páńſkiego.

17. A krol ono Xiążę, ktorego śię ręki wſpierał, poſtawił u bramy; ktorego gmin podeptał w weſzćiu bramy, y umarł, wedle tego, iáko był powiedźiał mąż Boży, gdy był krol ſtąpił do niego.

18. Y ſtáło śię według ſłowá mężá Bożego, ktore był rzekł krolowi, kiedy mowił: Dwá korcá ięczmieniá będą zá ieden ſtáter, á korzec białey mąki zá ieden ſtáter, o týmże czáśie iutro w bramie Sámáriiey,

19. Gdy ono Xiążę odpowiedźiáło było mężowi Bożemu, y rzekło: By też Pan uczynił upuſty w niebie, ázaż może śię ſſtáć co powiá-

wiádaſz? Y rzekł mu: Uyźrzyſz oczymá twemi, ále z tego ieść nie będźieſz.

20. Podkáło go tedy, iáko było opowiedźiano, y podeptał go lud w bramie, y umárł.

ROZDZIAŁ VIII.

Elizeuſz opowiáda głod przez śiedm lat; Sunámitka ná radę iego z źiemie wyſzłá, á wroćiwſzy ſię ſwego wſzyſtkiego doſtała. O śmierći Benádádá krola Syriſkiego, y o Házáelu ná miáſtku iego. Joram krol Judzki poráził Edomczyki; á po śmierći iego Ochozyáſz náſtał.

1. A Elizeuſz rzekł do oney niewiáſty, ktorey był ſyná ożywił, mowiąc: Wſtań, á idź ty y dom twoy, á bądź gośćiem, gdźiekolwiek naydźieſz; bo Pan záwołał głodu, y przyidźie ná źiemię przez śiedm lat.

2. Ktora wſtálá, y uczyniłá według ſłowá człowieká Bożego, á poſzedſzy z domem ſwym byłá gośćiem w źiemi Philiſthyńſkiey przez wiele dni.

3. A gdy wyſzło śiedm lat, wroćiłá ſię niewiáſtá z źiemie Philiſthyńſkiey; y wyſzłá, áby prośiłá krola o dom ſwoy, y o role ſwoie.

4. A krol rozmawiał z Giezym ſługą męźá Bożego, mowiąc: Powiádáy mi wſzytkie zacne rzeczy, ktore czynil Elizeuſz.

5. A gdy on powiedał krolowi, iáko wſkrześił umárłego; ukazałá ſię niewiáſtá, ktorey był ſyná ożywił, wołáiąc do krolá o dom ſwoy, y o role ſwoie. Y rzekł Giezy: Pánie moy krolu, tać to ieſt niewiáſtá, y to ieſt ſyn iey, ktorego wſkrześił Elizeuſz.

6. Y pytał krol niewyáſty; ktora mu powiedźiáłá. Y dał iey krol rzezáńcá iednego, mowiąc: Przywroć iey wſzytko, co iey ieſt, y wſzytkie dochody z rol, odedniá ktorego opuśćiłá źiemię áź do tąd.

7. Przyſzedł też Elizeuſz do Dámáſzku, á Benádád krol Syryiſki chorował; y powiedźiano mu, mowiąc: Przyſzedł tu mąż Boży.

8. Y rzekł krol do Házáelá; Weźmi z ſobą dáry, á idź przećiwko mężowi Bożemu, á poradź ſię Páná przezeń, mowiąc: Będęli mogł wybiegáć ſię z tey niemocy moiey?

9. A ták poſzedł Házáel przećiwko niemu, máiąc z ſobą dáry, y wſzelkie dobrá Dámáſzku brzemioná czterdźieſtu wielbłądow. Y ſtánąwſzy przed nim, rzekł: Syn twoy Benádád krol

loqueris? Et dixit ei: Videbis oculis tuis, & inde non comedes.

20. Evenit ergo ei, ſicut prædictum fuerat, & conculcavit eum populus in porta, & mortuus eſt.

CAPUT VIII.

Eliſeus ſeptennem famem prædicit, Sunami-tis ipſius conſilio peregrinatur, & reverſa ſuos agros cum fructibus recuperat, 1. Eliſeus Benadad ægrotantem reſpondet moriturum, & Hazael regnaturum, 7. Joram rex Juda percuſſit Idumæos, cui ſuccedit Ochozias, 20.

1. ELiſeus autem locutus eſt *a* ad mulierem, cujus vivere fecerat filium dicens: Surge, vade tu & domus tua, & peregrinare ubicumque repereris; vocavit enim Dominus famem, & veniet ſuper terram ſeptê annis.

2. Quæ ſurrexit, & fecit juxta verbum hominis Dei; & vadens cum domo ſua, peregrinata eſt in terra Philiſthiim diebus multis *b*.

3. Cumque finiti eſſent anni ſeptem *c*, reverſa eſt mulier de terra Philiſthiim; & egreſſa eſt ut interpellaret regem pro domo ſua, & pro agris ſuis *d*.

4. Rex autem loquebatur cum Giezi puero *e* viri Dei dicens: Narra mihi omnia magnalia, quæ fecit Eliſeus.

5. Cumque ille narraret regi, quomodo mortuum ſuſcitaſſet; apparuit mulier, cujus vivificaverat filium, clamans ad regem pro domo ſua, & pro agris ſuis. Dixitque Giezi: Domine mi rex, hæc eſt mulier, & hic eſt filius ejus, quem ſuſcitavit Eliſeus.

6. Et interrogavit rex mulierem: quæ narravit ei. Deditque ei rex eunuchum unum dicens: Reſtitue ei omnia, quæ ſua ſunt, & univerſos reditus agrorum a die, qua reliquit terram usque ad præſens.

7. Venit quoque Eliſeus Damaſcum, & Benadad rex Syriæ ægrotabat; nuntiaveruntque ei, dicentes: Venit vir Dei huc.

8. Et ait rex ad Hazael: Tolle tecum munera, & vade in occurſum viri Dei, & conſule Dominum per eum, dicens: Si evadere potero de infirmitate mea hac?

9. Ivit igitur Hazael in occurſum ejus, habens ſecum munera, & omnia bona Damaſci, onera quadraginta Camelorum. Cumque ſtetiſſet coram eo, ait: Filius tuus Benadad

a ſupr. 4. 35.

b Hebr. & 70. ſeptem annis.

c Anno M. 3120. Siquidem 7. ſunt poſt ſuſcitatum puerum ſup. 4. 37.

d ſc. qui interim ab aliis occupati erant.

e i. diſcipulo.

nadad rex Syriæ misit me ad te, dicens: Si sanari potero de infirmitate mea hac?

10. Dixitque ei Eliseus: Vade, dic ei: Sanaberis *a*: porro ostendit mihi Dominus, quia morte morietur.

11. Stetitque cum eo, & conturbatus est usque ad suffusionem vultus; flevitq; vir Dei.

12. Cui Hazael ait: Quare dominus meus flet? At ille dixit: Quia scio, quæ facturus sis filiis Israel mala. *b* Civitates eorum munitas igne succendes, & juvenes eorum interficies gladio, & parvulos eorum elides, & prægnantes divides.

13. Dixitque Hazael: Quid enim sum servus tuus canis, *c* ut faciam rem istam magnam? Et ait Eliseus: Ostendit mihi Dominus te regem Syriæ fore.

14. Qui cum recessisset ab Eliseo, venit ad dominum suum. Qui ait: Quid dixit tibi Eliseus? At ille respondit: Dixit mihi: Recipies sanitatem.

15. Cumque venisset dies altera, tulit stragulum *d*, & infudit aquam, & expandit super faciem *e* ejus; quo mortuo, regnavit Hazael pro eo.

16. Anno quinto Joram filii Achab regis Israel, & Josaphat regis *f* Juda regnavit Joram filius Josaphat rex Juda.

17. Triginta *g* duorum annorum erat cum regnare cœpisset, & octo annis regnavit in Jerusalem.

18. Ambulavitque in viis regum Israel, sicut ambulaverat domus Achab; filia enim Achab erat uxor ejus, & fecit, quod malum est in conspectu Domini.

19. Noluit *h* autem Dominus disperdere Judam, propter David servum suum, sicut promiserat ei, ut daret illi lucernam *i* & filiis ejus cunctis diebus.

20. In *k* diebus ejus recessit Edom, ne esset sub Juda, & constituit sibi regem.

21. Venitque Joram Seira *l*, & omnes currus cum eo; & surrexit nocte, percussitque Idumæos, qui eum circumdederant, & principes curruum; populus autem fugit in tabernacula sua.

22. Recessit ergo Edom, ne esset sub Juda, usque ad diem hanc. Tunc recessit & Lobna *m* in tempore illo.

23. Reliqua autem sermonum Joram, & universa, quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Juda?

24. Et

a sc. quantum ad vim morbi.
b Infr. 13. 7.
c i. abjectus.
d Chald. opertimentum villosum.
e ut suffocaret ita regem, specie tenus, ut refrigeraret febricitantem.
f i. rege Juda, sive cum adhuc esset rex Juda.
g 2. Par. 21. 5.
h 2. Reg. 7. 16.
i i. splendorem regium.
k Gen. 27. 40. 2. Par. 21. 8. An. M. 3115. Ant. Chr. 889.
l i. montem Seir.
m Civitas in sorte Juda. Jos. 21.

krol Syryjski posłał mię do ciebie, mowiąc: Będęli mogł ozdrowieć z tey niemocy moiey?

10. Y rzekł mu Elizeusz: Idź, rzecz mu: Będźiesz zdrow; lecz mi Pan pokazał, że śmiercią umrzesz.

11. Y stał z nim, y strwożył się áż do zápłonienia twarzy; y płakał mąż Boży.

12. Ktoremu rzekł Házáel: Czemu Pan moy płácze? A on rzekł: Iż wiem, co zá złośći poczynisz synom Izráelowym. Miástá ich obronne ogniem spalisz, y młodźieńce ich mieczem pomorduiesz, y dźieći ich poroztrącasz, á brzemienne porozćinasz.

13. Y rzekł Házáel: A cożem ia sługá twoy, pies, żebych miał uczynić rzecz ták wielką? Y rzekł Elizeusz: Okazał mi Pan, że ty będźiesz krolem Syryiskim.

14. Ktory odszedszy o Elizeuszá przyszedł do páná swego. Ktory rzekł do niego: Cożći powiedźiał Elizeusz: A on odpowiedźiał: Powiedźiał mi, przyidźiesz do zdrowia.

15. A gdy przyszedł dźień drugi, wźiął kołdrę, y nálał wody, y rozćiągnął ná obliczu iego; ktory gdy umárł, krolował Házáel miásto niego.

16. Roku piątego Jorámá syná Achábá krola Izráelskiego, y Jozáphátá krola Judzkiego krolował Jorám syn Jozáphátá krola Judzkiego.

17. Trzydźieśći mu lat, y dwie było, gdy począł krolować, á ośm lat krolował w Jeruzalem.

18. Y chodźił drogámi krolow Izráelskich, iáko chodźił dom Achábow; corká bowiem Achábowá byłá żoną iego; y czynił złość przed oczymá Páńskimi.

19. A Pan niechćiał wytráćić Judy dla Dawidá sługi swego, iáko mu był przyrzekł, áby mu dał świecę, y synom iego po wszytkie dni.

20. Zá czásow iego odstąpił Edom, áby nie był pod Judą, y postánowił sobie krolá.

21. Y przyćiągnął Jorám do Sairá, y wszytkie wozy z nim; y wstał w nocy, y poráźił Edomczyki, ktorzy go byli obtoczyli, y hetmány wozow, á lud ućiekł do przybytkow swoich.

22. Odstąpił tedy Edom, żeby nie był pod Judą áż do dniá dźiśieyszego. Odstąpiłá tedy, y Lobná onego czásu.

23. A ostátek mow Jorám, y wszystko co czynił, izali to nie nápisano iest w księgách słow dni krolow Judzkich?

24. Y

24. Y záſnął Jorám z oycy ſwymi, y pogrzebion ieſt z nimi w mieście Dawidowym, y krolował Ochoziaſz ſyn iego miáſto niego.

25. Roku dwunaſtego Jorámá ſyná Achábowego krolá Izráelſkiego krolował Ochoziáſz ſyn Jorámá krolá Judſkiego.

26. Dwádźieśćiá lat y dwie było Ochozyaſzowi, gdy począł krolowáć, á rok ieden krolował w Jeruzalem; imię mátki iego Athália corká Amry krolá Izráelſkiego.

27. Y chodźił drogámi domu Achábowego, y czynił złość przed Pánem, iáko dom Achábow; bo był źięćiem domowi Achábowemu.

28. Wyćiągnął też z Joramem ſynem Achábowym ná woynę przećiw Házáelowi krolowi Syriyſkiemu do Rámoth Galáád, y zránili Syriyczykowie Jorámá.

29. Ktory ſię wroćił, żeby go leczono do Jezráhel, bo go zránili byli Syriyczykowie w Rámoth walczącego przećiw Házáelowi krolowi Syriyſkiemu. A Ochoziaſz ſyn Jorámow krol Judzki ſtąpił náwiedzác ſyná Achábowego w Jezráhelu, bo tám chorował.

24. Et dormivit Joram cum patribus ſuis, ſepultusque eſt cum eis in civitate David, & regnavit Ochozias filius ejus pro eo.

25. Anno *a* duodecimo Joram filii Achab regis Iſrael regnavit *b* Ochozias filius Joram regis Judæ.

26. Viginti duorum annorum erat Ochozias, cum regnare cœpiſſet *c*, & uno anno regnavit *d* in Jeruſalem; nomen matris ejus Athalia filia Amri *e* regis Iſrael.

27. Et ambulavit in viis domus Achab; & fecit, quod malum eſt coram Domino, ſicut domus Achab; gener enim domus Achab fuit.

28. Abiit *f* quoque cum Joram filio Achab ad præliandum contra Hazael regem Syriæ in Ramoth Galaad, & vulneraverunt Syri Joram;

29. Qui reverſus eſt, ut curaretur in Jezrahel; quia vulneraverant eum Syri in Ramoth præliantem contra Hazael regem Syriæ. Porro Ochozias filius Joram rex Juda, deſcendit inviſere Joram filium Achab in Jezrahel, quia ægrotabat ibi.

a 2. Par. 22. 1.
b An. M. 3119.
c i. patre vivente.
d i. ſolus poſt mortem patris.
e i. filia Achab filii Amri.
Confer. v. 18. ſup. & 2. Par. 22. 2. cum 21. 6.
f Ann. M. 3120.

ROZDZIAŁ IX.

Jehu ná kroleſtwo Izráelſkie pomázanemu roſkazuie Pan, áby wykorzenił dom Achábow; dla tego żabił Jorámá, y Ochoziáſzá krola Judzkiego; łecz Jezábel z okná kazał zrzućić, y źiedli ią pśi, według proroctwá Eliaſzowego.

CAPUT IX.

Jehu in regem Iſrael unctio mandat Dominus, ut deleat domum Achab, 5. Occidit ergo Joram una cum Ochozia rege Juda, 21. Corpus Jezabel e feneſtra ipſius juſſu præcipitatæ canes comedunt, juxta Eliæ vaticinium, 30.

1. A Elizeuſz Prorok záwołał iednego z ſynow prorockich, y rzekł mu: Przepáſz biodrá twoie, á weźmi bánkę oliwy te w rękę twą, á idź do Rámoth Galáád.

2. A gdy tám przyidźieſz, uyźrzyſz Jehu ſyná Jozáphátá, ſyná Námſi; á wſzedſzy káżeſz mu wſtáć z poyśrzodku bráćiey iego, y wwiedźieſz do wnętrzney komory.

3. A dźierżąc bánkę oliwy wleieſz ná głowę iego, y rzeczeſz: To mowi Pan, Pomázałem ćię krolem nád Izráelem. Y otworzyſz drzwi, y ućieczeſz, y nie záſtánowiſz ſię tám.

4. A ták poſzedł młodźieniec pácholę proroká do Rámoth Galáád,

5. Y wſzedł tám; á oto hetmánowie woyſká śiedźieli, y rzekł: Mam ſłowo do ćiebie o hetmánie. Y rzekł Jehu: Do kogo z nas wſzytkich? A on rzekł; Do ćiebie o hetmánie.

1. ELiſeus autem Prophetes vocavit unum de filiis prophetarum, & ait illi: Accinge lumbos tuos *g*, & tolle lenticulam olei hanc in mamu tua, & vade in Ramoth Galaad.

2. Cumque *h* veneris illuc, videbis Jehu filium Joſaphat filii Namſi; & ingreſſus ſuſcitabis *i* eum de medio fratrum *k* ſuorum, & introduces in interius cubiculum.

3. Tenensque lenticulum olei, fundes ſuper caput ejus, & dices: Hæc dicit Dominus: Unxi te regem ſuper Iſrael. Aperiesque oſtium, & fugies, & non ibi ſubſiſtes.

4. Abiit ergo adoleſcens puer *l* prophetæ in Ramoth Galaad,

5. Et ingreſſus eſt illuc; ecce autem principes exercitus ſedebant, & ait: Verbum mihi ad te, o princeps. Dixitque Jehu: Ad quem ex omnibus nobis? At ille dixit: Ad te, o princeps.

Eodem Anno 3120.
g i. para te ad iter.
h 3. Reg. 19. 16.
i ſurgere facies.
k i. ſociorum.
l i. diſcipulus.

6. Et ſurrexit & ingreſſus eſt cubiculum; at ille fudit oleum ſuper caput ejus, & ait: Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Unxi te regem ſuper populum Domini Iſrael,

7. Et percuties domum Achab domini tui & ulciſcar ſanguinem ſervorum meorum prophetarum, & ſanguinem omnium ſervorum Domini, de manu Jezabel.

8. Perdamque *a* omnem domum Achab; & interficiam de Achab mingentem ad parietem, & clauſum *b*, & noviſſimum *c* in Iſrael.

a 3. Reg. 21. 21.
b ſc. in loco munito.
c ſc. derelictum.

9. Et dabo domum Achab, ſicut *d* domum Jeroboam filii Nabat, & ſicut domum *e* Baaſa filii Ahia.

d 3 Reg. 15. 29.
e 3. Reg. 16. 3.

10. Jezabel quoque comedent canes in agro Jezrahel, nec erit, qui ſepeliat eam. Aperuitque oſtium, & fugit.

11. Jehu autem egreſſus eſt ad ſervos domini ſui, qui dixerunt ei: Rectene ſunt omnia? quid venit inſanus iſte ad te? Qui ait eis: Noſtis hominem, & quid locutus ſit *f*.

f ſc. quid loqui ſoleat.

12. At illi reſponderunt: Falſum eſt, ſed magis narra nobis. Qui ait eis: Hæc & hæc locutus eſt mihi, & ait: Hæc dicit Dominus: Unxi te regem ſuper Iſrael.

13. Feſtinaverunt itaque, & unusquisque tollens pallium ſuum poſuerunt ſub pedibus ejus, in ſimilitudinem tribunalis, & cecinerunt tuba, atque dixerunt: Regnavit Jehu.

14. Conjuravit ergo Jehu filius Joſaphat filii Namſi contra Joram; *g* porro Joram obſederat *h* Ramoth Galaad, ipſe & omnis Iſrael contra Hazael regem Syriæ;

g ſup. 8. 28.
h ſc. ut recuperaret.

15. Et reverſus fuerat, ut curaretur in Jezrahel propter vulnera, quia percuſſerant eum Syri, præliantem contra Hazael regem Syriæ. Dixitque Jehu: Si placet vobis, nemo egrediatur profugus de civitate, ne vadat, & nuntiet in Jezrahel.

16. Et aſcendit, & profectus eſt in Jezrahel; Joram enim ægrotabat ibi, & Ochozias rex Juda deſcenderat ad viſitandũ Joram.

17. Igitur ſpeculator, qui ſtabat ſuper turrim Jezrahel, vidit globum Jehu venientes, & ait: Video ego globum. Dixitque Joram: Tolle currum *i*, & mitte in occurſum eorum, & dicat vadens: Rectene ſunt omnia?

i 70. equitem.

18. Abiit ergo, qui aſcenderat currum, in occurſum ejus, & ait: Hæc dicit rex: Pacatane

6. Y wſtał, y wſzedł do komory, á on wylał oliwę ná głowę iego, y rzekł: To mowi Pan Bog Izráelow: Pomázałem ćię krolem nád ludem Pańſkim Izráelem,

7. Y wytráciſz dom Achábá páná twego, y pomſczę śię krwie ſług moich prorokow, y krwie wſzytkich ſług Páńſkich z ręki Jezabel.

8. Y wytrácę wſzytek dom Achábow; y zábiię z Ácháb mokrzącego ná śćiánę, y zámknionego, y oſtátecznego w Izráelu.

9. Y dam dom Achábow iáko dom Jeroboámá ſyná Nábát, y iáko dom Bááſy ſyná Ahia.

10. Jezabelę też źiedzą pśi ná polu Jezráhelſkim, á nie będźie, ktoby ią pogrzebł. Y otworzył drzwi, y ućiekł.

11. A Jehu wyſzedł do ſług páná ſwego; ktorzy mu rzekli: Dobrzeli ieſt wſzytko? Po coż przyſzedł ten ſzálony do ćiebie? Ktory im rzekł: Znáćie człowieká, y co mowił.

12. A oni odpowiedźieli: Fałſzći to, ále ráczey nam powiedz. Ktory im rzekł: To á to mi mowił, y rzekł: To mowi Pan: Pomázałem cię krolem nád Izráelem.

13. Poſpieſzyli śię tedy, á wźiąwſzy káżdy płaſcz ſwoy położyli pod nogi iego ná podobieńſtwo máieſtatu, y zátrąbili w trąbę, y mowili: Kroluie Jehu.

14. Sprzyśiągł śię tedy Jehu ſyn Jozáphátá ſyná Námſi ná Jorámá, á Jorám był obległ Rámoth Galáád, ſam y wſzytek Izráel przećiw Házáelowi krolowi Syriyſkiemu;

15. A wroćił ſię był, áby śię leczył w Jezráhelu ná rány, bo go byli zránili Syriyczykowie walczącego przećiw Házáelowi krolowi Syriyſkiemu. Y rzekł Jehu: Ieſli ſię wam podoba, niechay żaden zbieg nie wychodźi z miáſtá, żeby nie ſzedł, á nie oznaymił w Jezráhelu.

16. Y wśiadł, y iáchał do Jezráhelá; bo tám chorował Jorám, á Ochoziaſz krol Judzki przyiáchał był, náwiedzáć Jorámá.

17. Stroż tedy, ktory ſtał ná wieży Jezráhelſkiey, uyźrzał poczet Jehu przyieżdżáiącego, y rzekł: Widzę ia poczet. Y rzekł Jorám: Weźmi woz, á pośli przećiwko nim, á niech ſpyta ten, ktory iedźie: Dobrzeli ieſt wſzytko?

18. A ták iáchał, ktory był wśiadł ná woz przećiw niemu, y rzekł: To mowi krol: Spo-

Spokoyneli ieſt wſzytko? Y rzekł Jehu: Co tobie, y pokoiowi? miiay, á iedź zámną. Powiedźiał też ſtroż, rzekąc: Przyiáchał poſeł do nich, á nie wracá śię.

19. Poſłał też drugi woz z końmi; y przyiáchał do nich, y rzekł: To mowi krol: Pokoyli ieſt? Y rzekł Jehu: Co tobie y pokoiowi? min, á iedź zá mną.

20. Y powiedźiał ſtroż rzekąc: Przyiáchał aż do nich, á niewráca ſię; á iázdá ieſt iákoby iázdá Jehu ſyná Námſi, bo ſzalenie iedźie.

21. Y rzekł Jorám: Záprzągay woz. Y záprzęgli woz iego, y wyiachał Joram krol Izráelſki, y Ochoziaſz krol Judzki, káżdy ná ſwym woźie, y wyiácháli ná przećiwko Jehu, y náleźli go ná polu Nábotá Jezráhelitczyká.

22. A gdy uyźrzał Jorám Jehu, rzekł: A pokoy Jehu? A on odpowiedźiał: Co zá pokoy? Ieſcze cudzołoſtwá Jezabel mátki twoiey, y czáry iey mnogie trwáią.

23. Y náwrocił Jorám rękę ſwą, y ućiekáiąc rzekł do Ochoziaſzá: Zdrádá Ochoziaſzu.

24. A Jehu wyćiągnął łuk ręką, y poſtrzelił Jorámá między plecy; y wyſzłá ſtrzalá przez ſerce iego, y wnet upadł ná woźie ſwoim.

25. Y rzekł Jehu do Bádácerá hetmáná: Weźmi, á porzuć go ná roli Nábothá Jezráhelitczyká; bo pámiętam kiedy ia, y ty śiedząc ná woźie iácháliſmy zá Achábem oycem tego, że Pan to brzemię podniosł nań, mowiąc:

26. Ieſli nie zá krew Nábothá, y zá krew ſynow iego, ktorąm wczorá widźiał, mowi Pan, oddam tobie, ná tey roli; mowi Pan. A ták teraz weźmi, á porzuć go ná roli według ſłowá Páńſkiego.

27. A Ochoziaſz krol Judzki widząc to, ućiekał drogą domu ogrodowego; y gonił go Jehu, y rzekł: Y tego też zábiyćie ná woźie iego. Y zránili go ná wſtępie Gáuer, ktory ieſt u Jebláám; ktory ućiekł do Mágeddá, y tám umárł.

28. A ſludzy iego włożyli go ná woz iego, y wiezli do Jeruzalem; y pogrzebli go w grobie z oycy iego w mieśćie Dáwidowym.

29. Roku iedenáſtego Jorámá ſyná Achábowego, krolował Ochoziaſz nád Judą,

30. Y przyiáchał Jehu do Jezráhelá. A Jezabel uſłyſzawſzy o wieźdźie iego, poſarbowálá oczy ſwe bielidłem, y ochędożyłá głowę ſwoię, y ſpoyźrzálá oknem

tane ſunt omnia? Dixitque Jehu: Quid tibi & paci *a*? tranſi, & ſequere me. Nuntiavit quoque ſpeculator, dicens: Venit nuntius ad eos, & non revertitur.

19. Miſit etiam currum equorum ſecundum; venitque ad eos, & ait: Hæc dicit rex: Numquid pax eſt? Et ait Jehu: Quid tibi & paci? tranſi, & ſequere me.

20. Nuntiavit autem ſpeculator, dicens: Venit usque ad eos, & non revertitur; eſt autem inceſſus quaſi inceſſus Jehu filii Namſi, præceps *b* enim graditur.

21. Et ait Joram: Junge currum. Junxeruntque currum ejus, & egreſſus eſt Joram rex Iſrael, & Ochozias rex Juda, ſinguli in curribus ſuis, egreſſiq; ſunt in occurſum Jehu, & invenerunt eum in agro Naboth Jezrahelitæ

22. Cumque vidiſſet Joram Jehu, dixit: Pax eſt Jehu? At ille reſpondit: Quæ pax? adhuc fornicationes Jezabel matris tuæ, & veneficia *c* ejus multa vigent.

23. Convertit autem Joram manum *d* ſuam, & fugiens ait ad Ochoziam: Inſidiæ Ochozia.

24. Porro Jehu tetendit arcum manu, & percuſſit Joram inter ſcapulas; & egreſſa eſt ſagitta per cor ejus, ſtatimq; corruit in curru ſuo.

25. Dixitq; Jehu ad Bedacer ducem: Tolle, projice eum in agro Naboth Jezrahelitæ; memini enim, quando ego & tu ſedentes in curru ſequebamur Achab patrem hujus, quod Dominus onus *e* hoc levaverit ſuper eum, dicens:

26. Si *f* non pro ſanguine Naboth, & pro ſanguine filiorum ejus, quem vidi heri, ait Dominus, reddam tibi in agro iſto, dicit Dominus. Nunc ergo tolle, & projice eum in agrum juxta verbum Domini.

27. Ochozias autem rex Juda videns hoc, fugit per viam *g* domus horti; perſecutusque eſt eum Jehu, & ait: Etiam hunc percutite in curru ſuo; & percuſſerunt eum in aſcenſu Gaver, qui eſt juxta Jeblaam; qui fugit in Mageddo, & mortuus eſt ibi.

28. Et impoſuerunt eum ſervi ejus ſuper currum ſuum, & tulerunt in Jeruſalem; ſepelieruntque eum in ſepulchro cum patribus ſuis in civitate David.

29. Anno undecimo Joram filii Achab, regnavit *h* Ochozias ſuper Judam.

30. Venitque Jehu in Jezrahel. Porro Jezabel, introitu ejus audito, depinxit oculos ſuos ſtibio, & ornavit caput ſuum, & reſpexit per feneſtram

a i. cum pace.

b Hebr. furioſe.

c Per iſta figurate ſignificat idololatriam v. Nahum. 3. 4.

d q. d. habenas.

e i. vaticinium de punitione

f 3. Reg. 21. 22.

g i. ſecretiorem.

h i. regni particeps eſt effectus a patre morbo laborante; quo tandem mortuo, ipſe in regnum ſucceſſit, ann. 12. Jorami iſtius, 4. Reg. 8. 24.

31. Ingredientem Jehu per portam, & ait: *a* Numquid pax poteſt eſſe Zambri, qui interfecit dominum ſuum?

a 3. Reg. 16. 10.

32. Levavitque Jehu faciem ſuam ad feneſtram, & ait: Quæ eſt iſta? & inclinaverunt ſe ad eum duo, vel tres eunuchi.

33. At ille dixit eis: Præcipitate eam deorſum; & præcipitaverunt eam, áſperſusque eſt ſanguine paries, & equorum ungulæ conculcaverunt eam.

34. Dumque introgreſſus eſſet, ut comederet, biberetque, ait: Ite, & videte maledictam illam, & ſepelite eam; quia filia regis eſt.

35. Cumque iſſent, ut ſepelirent eam, non invenerunt niſi calvariam, & pedes, & ſumas manus *b*

b Chald. manuum extremitates.

36. Reverſique nuntiaverunt ei. Et ait Jehu *c*: Sermo Domini eſt, quem locutus eſt per ſervum Eliam Thesbiten, dicens: In agro Jezrahel comedent canes carnes Jezabel.

c 3. Reg. 21. 23.

37. Et erunt carnes Jezabel ſicut ſtercus ſuper faciem terræ in agro Jezrahel, ita ut prætereuntes dicant: Hæccine eſt illa Jezabel?

31. Ná Jehu wieżdżącego w bramę, y rzekłá: Y możeſz bydź pokoy Zambremu, ktory zábił páná ſwego?

32. Y podnióſł Jehu twarz ſwoię ku oknu, y rzekł: Ktora to ieſt? Y wychylili ſię do niego dwá, ábo trzey rzeczáńcy.

33. A on im rzekł: Zrzuććie ią ná dol, y zrzućili ią, y pokropiłá ſię śćiáná krwią, á kopytá końſkie podeptáły ią.

34. A gdy wſzedł żeby iadł y pił, rzekł: Idźćie á oglądayćie przeklęta onę, á pogrzebćie ią; bo ieſt corká krolewſka.

35. A gdy ſzli, áby ią pogrzebli, nie náleźli iedno trupi łeb á nogi, y końce rąk.

36. A wroćiwſzy ſię powiedźieli mu. Y rzekł Jehu: Mowá Páńſká ieſt, ktorą mowił przez ſługę ſwego Eliaſzá Tesbytczyká, rzekąc: Ná roli Jezrahelſkiey źiedzą pśi ćiáło Jezabel,

37. A będźie ćiáło Jezabel, iáko gnoy ná źiemi ná roli Jezráhel, ták, iż będą mowić mimo idący: Táſz to oná ieſt Jezabel?

CAPUT X.

Jehu 42. fratres Ochoziæ necat, & 70. filios Achab, totam progeniem delens, 1. Sacerdotes Baal callide convocatos occidit, exuſta illius ſtatua, & templo in cloacam verſo; 18. Sed propter peccata Jehu cæſus eſt Iſrael ab Hazael; mortuo Jehu ſuccedit filius ejus Joachaz, 31.

1. Erant autem Achab ſeptuaginta filii in Samaria; Scripſit *d* ergo Jehu litteras, & miſit in Samariam, ad optimates civitatis, & ad majores natu, & ad nutritios Achab, dicens:

Eodem Anno M. 3120. Ant Chr. 884.

d ſc. tentans illorum animos.

2. Statim ut acceperitis litteras has, qui habetis filios domini veſtri, & currus, & equos, & civitates firmas, & arma,

3. Eligite meliorem, & eum, qui vobis placuerit de filiis domini veſtri, & eum ponite ſuper ſolium patris ſui, & pugnate pro domo domini veſtri.

4. Timuerunt illi vehementer *e*, & dixerunt: Ecce duo reges non potuerunt ſtare coram eo, & quo modo nos valebimus reſiſtere?

e territi hac belli denuntiatione.

5. Miſerunt ergo præpoſiti domus, & præfecti civitatis, & majores natu, & nutritii, ad Jehu dicentes: Servi tui ſumus, quæcumque juſſeris, faciemus, nec conſtituemus

ROZDZIAŁ X.

O zábićiu ſynow Achábowych, y wſzego rodu iego, tákież y o bráćiey Ochozyaſzá królá Judzkiego, kśiędzow tákież báłwáńſkich chytrze zwołánych pobićie, Kośćioł ich ſkáżony; ále dla grzechow Jehu porázył Házael Izráela; Jehu umárł, a Joacház po nim krolował,

1. Y Acháb miał śiedmdźieśiąt ſynow w Sámáriiey; Nápiſał tedy Jehu liſty, y poſłał do Sámáryiey do przełożonych mieyſkich, y do ſtárſzych, y do tych, ktorzy wychowywáli ſyny Achábowe, w te ſłowá:

2. Skoro te liſty weźmiećie, ktorzy máćie ſyny páná wáſzego, y wozy, y konie, y miáſtá mocne, y oręża,

3. Obierzćie lepſzego, y tego, ktory ſię wam ſpodoba z ſynow páná wáſzego, y tego poſadzćie ná ſtolicy oycá iego, á biyćie ſię o dom páná wáſzego.

4. Ulękli ſię oni bárzo, y rzekli: Oto dwá krolowie nie mogli ſię zoſtáć przed nim, á iákoż ſię my ſprzećiwić będźiem mogli?

5. Poſłáli tedy przełożeni domu, y urzędnicy miáſta, y ſtárſzy, y wychowywáćiele do Jehu, mowiąc: Ieſteſmy ſłużebnicy twoi, cokolwiek roſkażeſz, uczyniemy, áni krolá nád ſobą

sobą stánowiemy, cokolwiekći się podobá, uczyń.

6. Y odpisał im listy powtore, rzekąc: Ieśliśći moi, á mnieśćie posłuszni, weźćiesz głowy synow páná wászego, á przyiedźćie do mnie iutro teyże godźiny do Jezráhelá. A synow krolewskich śiedmdźieśiąt mężow chowano u przednieyszych miástá.

7. A gdy przyszły listy do nich, wźięli syny krolewskie, y zábili śiedmdźieśiąt mężow, y włożyli głowy ich w kosze, y posłáli do niego do Jezráhelá.

8. Y przyszedł poseł, y oznaymił mu rzekąc: Przynieśiono głowy synow krolewskich. Ktory odpowiedźiał: Skłádźćie ie ná dwie kupie wedle weszćia bramy áż do záránia.

9. A gdy rozedniáło, wyszedł, y stoiąc rzekł do wszytkiego ludu: Sprawiedliwiśćie; ieslim się ia sprzyśiągł ná páná mego, y zábiłem go, ktoż te wszytkie pobił?

10. Obaczćiesz tedy teraz, iż nie upádło z mow Páńskich ná źiemię, ktore mowił Pan ná dom Achábow, y uczynił Pan, co mowił w ręce sługi swego Eliaszá.

11. Pobił tedy Jehu wszytkie, ktorzy byli zostáli z domu Achábowego w Jezráhelu, y wszytkie pány iego, y znáiome, y ofiárowniki, áż y sczątká po nim nie zostáło.

12. Y wstawszy przyiáchał do Sámáriiey; á gdy przyszedł do domu pástárzkiego ná drodze,

13. Nálazł bráćią Ochoziaszá krolá Judzkiego, y rzekł do nich: Cośćie wy zacz? Ktorzy odpowiedźieli: Iesteśmy bráćia Ochoziaszowi, á przyszliśmy náwiedźić zdrowie synow krolewskich, y synow krolowey.

14. Ktory rzekł: Poimayćie ie żywe; ktore gdy poimáli żywe, pośćináli ie u studnie podle domu, czterdźieśći y dwu mężow, y nie zostáwił z nich żadnego.

15. A Odiáchawszy z onąd nálazł Jonádáb syná Recháb idącego przećiw sobie, y błogosłáwił mu; y rzekł do niego: Ieśli serce twoie proste iáko serce moie z sercem twoim? Y rzekł Jonádáb: Iest. Ieśli, práwi, iest, day rękę twoię. Ktory dał mu rękę swoię. A on go wźiął ná woz do śiebie.

16. Y rzekł do niego: Iedź zemną, á oglądaj żarzliwość moię o Páná. A wźiąwszy go ná swoy woz

17. Wiozł do Sámáriiey. Y pobił wszytkie, ktorzy

mus nobis regem; quæcumque tibi placent, fac.

6. Rescripsit autem eis litteras secundo, dicens: Si mei estis, & obeditis mihi, tollite capita filiorum domini vestri, & venite ad me hac eadem hora cras in Jezrahel. Porro filii regis, septuaginta viri apud optimates civitatis nutriebantur.

7. Cumque venissent litteræ ad eos, tulerunt filios regis, & occiderunt septuaginta viros, & posuerunt capita eorum in cophinis, & miserunt ad eum in Jezrahel.

8. Venit autem nuntius, & indicavit ei, dicens: Attulerunt capita filiorum regis. Qui respondit: Ponite ea ad duos acervos juxta introitum portæ usque mane.

9. Cumque diluxisset, egressus est, & stans dixit ad omnem populum: Justi *a* estis; si ego conjuravi contra dominum meum, & interfeci eum, quis percussit *b* omnes hos?

10. Videte *c* ergo nunc, quoniam non cecidit de sermonibus Domini in terram, quos locutus est Dominus super domum Achab, & Dominus fecit, quod locutus est in manu servi sui Eliæ.

11. Percussit igitur Jehu omnes, qui reliqui erant de domo Achab in Jezrahel, & universos optimates ejus, & notos *d*, & sacerdotes, donec non remanerent ex eo reliquiæ.

12. Et surrexit, & venit in Samariam; cumque venisset ad Cameram pastorum in via,

13. Invenit fratres Ochoziæ regis Juda, dixitque ad eos: Quinam estis vos: Qui responderunt: Fratres Ochoziæ sumus, & descendimus ad salutandos filios regis, & filios reginæ.

14. Qui ait: Comprehendite eos vivos; quos cum comprehendissent, vivos jugulaverunt eos in cisterna juxta Cameram, quadraginta duos viros, & non reliquit ex eis quemquam.

15. Cumque abiisset inde, invenit Jonadab filium Rechab *e* in occursum sibi, & benedixit *f* ei. Et ait ad eum: Numquid est cor tuum rectum *g*, sicut cor meum cum corde tuo? & ait Jonadab: Est. Si est, inquit, da manum tuam. Qui dedit ei manum suam. At ille levavit eum ad se in currum:

16. Dixitque ad eum: Veni mecum, & vide zelũ meum pro Domino. Et impositũ in curru suo

17. Duxit in Samariam. Et percussit omnes, qui

a Chald. innoxii.
b q. d. omnia facta sunt ex voluntate Domini.
c 3. Reg. 21. 29.
d Chald. propinquos.
e Rechabitarum institutorem. Jerem. 35.
f i. salutavit.
g sc. erga me.

qui reliqui fuerant de Achab in Samaria usque ad unum juxta verbum Domini, quod locutus eſt per Eliam.

18. Congregavit ergo Jehu omnem populum, & dixit ad eos: *a* Achab coluit Baal parum, ego autem colam eum amplius.

a 3. Reg. 16. 31.

19. Nunc igitur omnes prophetas Baal, & univerſos ſervos ejus, & cunctos ſacerdotes ipſius vocate ad me; nullus ſit, qui non veniat, ſacrificium enim grande eſt mihi Baal; quicumque defuerit, non vivet. Porro Jehu faciebat hoc inſidioſe *b*, ut diſperderet cultores Baal.

b Chald. callide.

20. Et dixit: Sanctificate *c* diem ſolemnem Baal. Vocavitque,

c i. indicite.

21. Et miſit in univerſos terminos Iſrael & venerunt cuncti ſervi Baal; non fuit reſiduus ne unus quidem, qui non veniret. Et ingreſſi ſunt templum Baal; & repleta eſt domus Baal, a ſummo usque ad ſummum *d*.

d Chald. ab angulo ad angulum.

22. Dixitque his, qui erant ſuper veſtes: Proferte veſtimenta univerſis ſervis Baal. Et protulerunt eis veſtes.

23. Ingreſſusque Jehu, & Jonadab filius Rechab templum Baal, ait cultoribus Baal: Perquirite, & videte, ne quis forte vobiſcum ſit de ſervis Domini, ſed ut ſint ſervi Baal ſoli.

24. Ingreſſi ſunt igitur, ut facerent victimas & holocauſta; Jehu autem præparaverat ſibi foris octoginta viros, & dixerat eis: Quicumque fugerit de hominibus his, quos ego adduxero in manus veſtras, anima ejus *e* erit pro anima illius *f*.

e ſc. qui fugere permiſerit.

f q. d. pro illo occidetur.

25. Factum eſt autem, cum completum eſſet holocauſtum, præcepit Jehu militibus & ducibus ſuis: Ingredimini, & percurite eos, nullus evadat. Percuſſeruntque eos in ore gladii, & projecerunt *g* milites & duces; & ierunt in civitatem templi Baal,

g ſc. eorum cadavera.

26. Et protulerunt ſtatuam de fano Baal, & combuſſerunt,

27. Et comminuerant eam. Deſtruxerunt quoque ædem Baal, & fecerunt pro ea latrinas *h* usque in diem hanc

h i. publicas.

28. Delevit itaque Jehu Baal *i* de Iſrael;

i Cultum Baal idoli Sidoniorum a Jezabel recenter inductum.

29. Verumtamen a peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Iſrael, non receſſit, nec dereliquit vitulos aureos, qui erant in Bethel, & in Dan.

30. Dixit

ktorzy byli zoſtáli z Achábu w Sámárliey áż do iednego, według ſłowá Páńſkiego, ktore mowił przez Eliaſzá.

18. Zgromádźił tedy Jehu wſzytek lud, y rzekł do nich: Achab chwalił Báála máło, ále go ia więcey będę chwalił.

19. Teraz tedy wſzytkich prorokow Báál, y wſzytkich miniſtrow iego, y wſzytkich ofiárownikow iego wzowćie do mnie; niech żadnego nie będźie, ktoryby nie przyſzedł: bo ofiárę mam wielką Báálowi; kogokolwiek nie będźie doſtawáło, nie będźie żyw. A to Jehu czynił ná zdrádźie, áby wytráćił chwalce Báálowe.

20. Y rzekł: Poświęććie dźień uroczyſty Báálowi. Y wezwał,

21. Y poſłał ná wſzytkie granice Izráelſkie, y przyſzli wſzyſcy miniſtrowie Báál, nie zoſtał, áni ieden, ktoryby nie przyſzedł. Y weſzli do zboru Báálowego, y nápelnił ſię dom Báálow od końcá áż do końcá.

22. Y rzekł tym, ktorzy byli nád ſzátámi: Wynieśćie ſzáty wſzytkim miniſtrom Báálowym. Y wynieśli im ſzáty.

23. Y wſzedſzy Jehu, y Jonádáb ſyn Recháb do zboru Báálowego, rzekł chwalcom Báálowym: Przepátrzćie á obaczćie, by tu ſnać nie był kto zwami z ſług Páńſkich, ále żeby tylko ſámi byli miniſtrowie Báálowi.

24. A ták weſzli, áby czynili ofiáry, y cálopalenia; á Jehu nágotował był ſobie przed zborem ośmdźieśiąt mężow, y rzekł im: Ktokolwiek ućiecze z tych ludźi, ktore ia przywiodę w ręce wáſze, duſzá iego będźie zá duſzę onego.

25. Y ſtáło ſię, gdy ſię ſkończyło cáłopálenie, roſkazał Jehu żołnierzom, y hetmánom ſwym: Wnidźćie á pobiyćie ie, niech żaden nie uydźie. Y pobili ie páſczeką mieczá, y wyrzućili żołnierze, y hetmánowie; y ſzli do miáſtá zboru Baal,

26. Y wynieśli Bálwáná ze zboru Báál, y ſpalili,

27. Y ſkruſzyli go. Zbor też Báálow ſkáźili, y poczynili z niego wychody áż do dnia dźiśieyſzego.

28. Wygłádźił tedy Jehu Báála z Izráelá;

29. Wſzákże od grzechow Jeroboáma ſyná Nábát, ktory do grzechu przyprawił Izráelá, nie odſtąpił, áni opuśćił ćielcow złotych, ktorzy byli w Bethel, y w Dán.

30. Y

30. Y rzekł Pan do Jehu: Ponieważeś pilnie czynił, co práwo było, y podobáło się w oczách moich, y wſzytko, co było w ſercu moim, uczyniłeś przećiwko domowi Achab, ſynowie twoi áż do czwartego pokolenia będą śiedźieć ná ſtolicy Izráelſkiey.

31. Lecz Jehu nie ſtrzegł, żeby chodźił w zakonie Páná Bogá Izráelowego ze wſzytkiego ſercá ſwego; bo nie odſtąpił od grzechow Jeroboámá, ktory ku grzechowi przywiodł Izráelá.

32. W one dni począł Pan teſknić nád Izráelem; y poráźił ie Házáel we wſzytkich gránicách Izráelſkich,

33. Od Jordanu ku wſchodniey ſtronie wſzytkę źiemię Galáád, y Gád, y Ruben, y Mánáſſe, od Aroer, ktory ieſt nád potokiem Arnon, y Galáád, y Bazán.

34. A oſtátek ſłow Jehu, y wſzytko co czynił y męſtwo iego, áza to nie ieſt nápiſáno w kśięgách ſłow dni krolow Izráelſkich?

35. Y záſnął Jehu z oycy ſwymi, y pogrzebli go w Sámáriiey; y krolował Joácház ſyn iego miáſto niego.

36. A dni, ktorych krolował Jehu nád Izráelem, dwádźieśćiá y ośm lat ieſt w Sámáriiey.

30. Dixit autem Dominus ad Jehu; Quia ſtudioſe egiſti, quod rectum erat, & placebat in oculis meis, & omnia, quæ erant in corde meo, feciſti contra domum Achab *a*; filii tui usque ad quartam generationem ſedebunt ſuper thronum Iſrael.

a Infr. 13. 12.

31. Porro Jehu non cuſtodivit, ut ambularet in lege Domini Dei Iſrael in toto corde ſuo; non enim receſſit á peccatis Jeroboam, qui peccare fecerat Iſrael.

32. In diebus illis cœpit Dominus tædere *b* ſuper Iſrael; percuſſitque eos Hazael in univerſis finibus Iſrael,

b Chald. indignari.

33. A Jordane contra orientalem plagam, omnem terram Galaad, & Gad, & Ruben, & Manaſſe, ab Aroer, quæ eſt ſuper *c* Torrentem Arnon, & Galaad, & Baſan.

c i. juxta.

34. Reliqua autem verborum Jehu, & univerſa, quæ fecit, & fortitudo ejus, nonne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regum Iſrael?

35. Et dormivit Jehu ćum patribus ſuis, ſepelieruntque eum in Samaria; & regnavit Joachaz filius ejus pro eo.

36. Dies autem, quos regnavit Jehu ſuper Iſrael, viginti & octo anni ſunt, in Samaria.

ROZDZIAŁ XI.

Athália zbiła ſyny krolewſkie oprocz Joáſá; ále potym zá ſpráwą Joiády kápłáná zábytá, á Joás krolem Judzkim poſtánowion; kośćioł, y obrázy Báál báłwáná popſowáne.

1. ATháliá tedy mátká Ochoziaſzowa, uyźrzawſzy że ſyn iey umárł, powſtáłá, y pobiłá wſzytko naśienie krolewſkie.

2. A wźiąwſzy Jozábá corká krola Jorámá, śioſtrá Ochoziaſzowá, Joáſá ſyná Ochoziaſzowego, ukrádłá go z pośrzodku ſynow krolewſkich, ktore zábiiano, y mámkę iego z łożnice; y ſkryłá go od oblicza Atháliiey, żeby go nie zábito.

3. Y był przy niey ſześć lat potáiemnie w domu Páńſkim; Lecz Athália krolowáłá nád źiemią.

4. A śiodmego roku poſłał Joiádá, y wźiąwſzy rotmiſtrze, y żołnierze wwiodł do śiebie do kośćiołá Páńſkiego, y uczynił z nimi przymierze; á poprzyśiągſzy ie w domu Páńſkim, ukazał im ſyná krolewſkiego,

5. Y

CAPUT XI.

Athalia, omni ſemine regio præter Joas extincto, regnum ſibi uſurpat, 1. Sed præcipiente Jojada ſacerdote occiditur, 4. Joas rex Juda conſtituitur, deſtructis aris & imaginibus Baal, 12.

1. AThalia vero mater Ochoziæ, videns mortuum filium ſuum, ſurrexit, & interfecit omne ſemen regium.

2. Par. 22. 10. eodem anno M. 3120.

2. Tollens autem Joſaba filia regis Joram, ſoror Ochoziæ, Joas filium Ochoziæ, furata eſt eum de medio filiorum regis, qui interficiebantur, & nutricem ejus de triclinio; & abſcondit eum a facie Athaliæ, ut non interficeretur.

3. Eratque cum ea ſex annis clam in domo Domini *d*; porro Athalia regnavit ſuper terram.

d i. atrii porticibus.

4. Anno *e* autem ſeptimo miſit Joiada, & aſſumens centuriones, & milites introduxit ad ſe in templum Domini *f*, pepigitque cum eis fœdus; & adjurans eos in domo Domini, oſtendit eis filium regis;

e 2. Par. 23. 1. anno M. 3126. Ant. Chr. 878.

f ſc. atrium.

5. Et

5. Et præcepit illis, dicens: Iſte eſt ſermo, quem facere debetis;

6. Tertia pars veſtrum introeat ſabbato, & obſervet excubias domus regis. Tertia autem pars ſit ad portam Sur *a*; & tertia pars ſit ad portam, quæ eſt poſt habitaculum ſcutariorum; & cuſtodietis excubias *b* domus Meſſa.

7. Duæ vero partes e vobis, omnes egredientes ſabbato, cuſtodiant excubias domus Domini circa regem,

8. Et vallabitis eum habentes arma in manibus veſtris; ſi quis autem ingreſſus fuerit ſeptum templi, interficiatur; eritisque cum rege introeunte & egrediente.

9. Et fecerunt centuriones juxta omnia, quæ præceperat eis Jojada ſacerdos; & aſſumentes ſinguli viros ſuos, qui ingrediebantur ſabbatum, cum his, qui egrediebantur ſabbato, venerunt ad Jojadam ſacerdotem.

10. Qui dedit eis haſtas, & arma regis David, quæ erant in domo Domini.

11. Et ſteterunt ſinguli habentes arma in manu ſua a parte templi dextera *c*, usque ad partem ſiniſtram altaris, & ædis, circum regem.

12. Produxitque filium regis, & poſuit ſuper eum diadema *d*, & teſtimonium *e*; feceruntque eum regem, & unxerunt *f*; & plaudentes manu dixerunt: Vivat rex.

13. Audivit autem Athalia vocem populi currentis: & ingreſſa ad turbas in templum Domini,

14. Vidit regem ſtantem ſuper tribunal juxta morem, & cantores *g*, & tubas prope eum, omnemque populum terræ lætantem, & canentem tubis; & ſcidit veſtimenta ſua, clamavitque: Conjuratio, conjuratio!

15. Præcepit autem Jojada centurionibus, qui erant ſuper exercitum, & ait eis: Educite eam extra ſepta templi, & quicumque eam ſecutus fuerit, feriatur gladio. Dixerat enim ſacerdos: Non occidatur in templo Domini.

16. Impoſueruntque ei manus, & impegerunt eam per viam introitus equorum, juxta palatium, & interfecta eſt ibi *h*.

17. Pepigit ergo Jojada fœdus inter Dominum, & inter regem, & inter populum, ut eſſet populus Domini, & inter regem & populum.

18. Ingreſſusque eſt omnis populus terræ tem-

a quæ in atrio erat præcipua.
b Chald. ſollicite.
c ſc. auſtrali.
d Chald. coronam.
e ſc. legem, quæ regibus proponebatur.
f ſc. ad tollendam controverſiam de regno, ſicut Salomonem, alioqui regum filii non ungebantur.
g Chald. magnates.
h en pœnam ambitionis! nam ut regnaret, interfecerat ſemen regium.

5. Y przykazał im, mowiąc: Tá ieſt mowá, ktorą uczynić maćie.

6. Trzećiá część was niechay wnidźie w Sábáth, á niech trzyma ſtraż domu krolewſkiego. A trzećia część niechay będźie u brámy Sur; á trzećia część u bramy, ktora ieſt zá mieſzkániem tarcznikow; y będźiećie ſtrzedz ſtraży domu Meſſá.

7. A dwie częśći z was wſzytkich wychodzących w Sábáth niechay ſtrzegą ſtraży domu Páńſkiego około krolá.

8. Y obſtąpićie go, máiąc bronie w rękách wáſzych; á ktoby wſzedł do zágrodzenia kośćielnego, niech zábit będźie; y będźiećie przy krolu wchodzącym, y wychodzącym.

9. Y uczynili rotmiſtrzowie wedle wſzytkiego co im roſkázał był kápłan Joiádá, y wźiąwſzy káżdy męże ſwe, ktorzy wchodźili w Sábáth z onymi, ktorzy mieli odeyść w Sábáth, przyſzli do Joiády kápłaná.

10. Ktory im dał oſczepy, y oręże krolá Dawidá, ktore były w domu Páńſkim.

11. Y ſtánęli káżdy máiąc broni w ręce ſwey, po práwey ſtronie kośćiołá, áż do lewey ſtrony ołtarzá, y kośćiołá, około krolá.

12. Y wywiodł ſyná krolewſkiego, y włożył nań koronę, y świádectwo; y uczynili go krolem, y pomázáli; á kłáſkáiąc rękomá, mowili: Niech żyie krol.

13. A Athália uſłyſzáłá głos ludu bieżącego, y wſzedſzy do gminu do Kośćiołá Páńſkiego,

14. Uyźrzałá krolá ſtoiącego ná máieſtaćie według obyczáiu, y śpiewaki, y trąby bliſko niego, y wſzytek lud źiemie weſelący ſię, y trąbiący w trąby; y rozdárłá odźienie ſwe, y záwołáłá: Sprzyśiężenie, ſprzyśiężenie!

15. Y roſkazał Joiádá rotmiſtrzom, ktorzy byli nád woyſkiem, y rzekł im: Wywiedźćie ią z zágrodzenia kośćiołá, á ktokolwiek poydźie zá nią, niech mieczem zábit będźie. Bo rzekł był kápłan: Niech nie będźie zábita w kośćiele Páńſkim.

16. Y włożyli ná nię ręce, y wypchnęli drogą, gdźie konie chodzą, podle pálácu, y tám ią zábito.

17. Uczynił tedy Joiádá przymierze międzу Pánem, á między krolem, y między ludem; áby był ludem Páńſkim, y między krolem á ludem.

18. Y wſzedł wſzytek lud źiemie do zboru Báál,

Báál, y zepsowáli ołtarze iego, y obráży duże pokruszyli; Mátáná też ofiárowniká Báál zábili przed ołtarzem. Y postáwił kápłan straż w domu Páńskim.

19. Y wźiął rotmistrze, y poczty Cerethy, y Phelety, y wszytek lud źiemie, y prowádźili krola z domu Páńskiego; y przyszli drogą bramy tarcznikow ná pálac, y śiadł ná stolicy krolewskiey.

20. Y weselił się wszytek lud źiemie, y miásto się uspokoiło; á Athália zábitá iest mieczem w domu krolewskim.

21. A śiedm lat było Joásowi, gdy począł krolować.

templū Baal, & destruxerunt aras ejus, & imagines contriverunt valide *a*. Mathan quoque sacerdotem Baal occiderunt coram altari. Et posuit sacerdos *b* custodias in domo Domini.

19. Tulitque centuriones, & Cerethi & Phelethi legiones, & omnem populum terræ, deduxeruntque regem de domo Domini; & venerunt per viam portæ scutariorum in palatium, & sedit super thronum regum.

20. Lætatusque est omnis populus terræ, & civitas conquievit; Athalia autem occisa est gladio in domo regis.

21. Septemque annorum erat Joas, cum regnare cœpisset.

a 70. studiose. *b* sc. summus.

ROZDZIAŁ XII.

Joás ná oprawę Kośćiołá Páńskiego puśćił kápłanom pieniądze ofiárne. Házáel krol Syryyski chćiał obledz Jeruzálem, Joás krol skárby Kośćielne pobrawszy, dał mu, áby odćiągnął od miástá; potym zábit od służebnikow, po nim zostáł krolem Amasiás.

1. ROku śiodmego Jehu krolował Joás, y czterdźieśći lat krolował w Jeruzálem; imię mátki iego Sebia z Bersábee.

2. Y czynił Joás práwość przed Pánem po wszytkie dni, przez ktore go uczył Joiádá kápłan.

3. Wszákże wyżyn nie odiął; bo iescze lud ofiárował, y zápalał ná wyżynách kádźidło.

4. Y rzekł Joás do kápłánow: wszytkie pieniądze świętych, ktore wnieśione będą do kośćiołá Páńskiego od przechodzących, ktore ofiáruią zá okup dusze, y ktore dobrowolnie, y zdániem sercá swego wnoszą do kośćiołá Páńskiego;

5. Niechay ie biorą kápłani według porządku swego, á niech opráwuią budowánie kośćielne, ieśli uyźrzą, że co popráwić potrzebá.

6. Aż do dwudźiestego tedy trzećiego roku krolá Joáśá, niepopráwowáli kápłani budowánia kośćielnego.

7. Y wezwał krol Joás Joiády wielkiego kápłaná, y kápłanow, mowiąc im: Czemu nie opráwuiećie budowánia kośćielnego? nie bierzćieszże tedy więcey pieniędzy według porządku wászego, ále ie ná popráwę kośćiołá oddáyćie.

8. Y zákazano kápłanom więcey bráć pieniędzy

CAPUT XII.

Joas gazophylacii pecuniam ad sartatecta templi instauranda expendit, 4. Hazaeli regi Syriæ bellum contra Jerusalem paranti mittit templi & palatii thesauros, 17. Tandem a servis suis occiditur, cui succedit filius Amasias, 20.

1. ANno septimo Jehu regnavit Joas *c*, & quadraginta annis regnavit in Jerusalem. Nomen matris ejus Sebia de Bersabee.

2. Fecitque Joas rectum coram Domino cunctis diebus, quibus docuit eum Jojada sacerdos.

3. Verumtamen excelsa non abstulit; adhuc enim populus immolabat *d*, & adolebat in excelsis incensum.

4. Dixitque Joas ad sacerdotes *e*: Omnem pecuniam sanctorum, quæ illata fuerit in templum Domini a prætereuntibus *f*, quæ offertur pro pretio animæ *g*, & quam sponte & arbitrio cordis sui inferunt in templum Domini.

5. Accipiant illam sacerdotes juxta ordinem suum, & instaurent sartatecta domus, si quid necessarium viderint instauratione.

6. Igitur usque ad vigesimum tertium annum regis Joas, non instauraverunt sacerdotes sartatecta templi.

7. Vocavitque rex *h* Joas Jojadam pontificem & sacerdotes, dicens eis: Quare sartatecta non instauratis templi? nolite ergo amplius accipere pecuniam juxta ordinem vestrum, sed ad instaurationem templi reddite eam.

8. Prohibitique sunt sacerdotes ultra accipere

c eodem ann. M. 3126.

d sc. Deo, sed non in loco licito. *e* anno M. 3147. Ant. Chr. 857. *f* i. innumerum transeuntibus anno ætatis 20. *g* sc. ad juge sacrificium dimidius siclus Exod. 30.

h anno M. 3148.

pere pecuniam a populo, & inſtaurare ſarta-tecta domus.

9. Et tulit Jojada pontifex gazophylacium *a* unum, aperuitque foramen deſuper, & poſuit illud juxta altare ad dexteram ingredientium domum Domini, mittebantque in eo ſacerdotes, qui cuſtodiebant oſtia, omnem pecuniam, quæ deferebatur ad templum Domini.

10. Cumque viderent nimiam pecuniam eſſe in gazophylacio, aſcendebat ſcriba regis, & pontifex, effundebantque & numerabant pecuniam, quæ inveniebatur in domo Domini.

11. Et dabant eam juxta numerum atque menſuram in manu eorum, qui præerant cæmentariis domus Domini; qui impendebant eam in fabris lignorum, & in cæmentariis iis, qui operabantur in domo Domini,

12. Et ſartatecta faciebant; & in iis, qui cædebant ſaxa, ut emerent ligna, & lapides, qui excidebantur, ita ut impleretur inſtauratio domus Domini in univerſis, quæ indigebant expenſa ad muniendam domum.

13. Verumtamen non fiebant ex eadem pecunia hydriæ *b* templi Domini, & fuſcinulæ & thuribula, & tubæ, & omne vas aureum, & argenteum, de pecunia, quæ inferebatur in templum Domini;

14. Iis enim, qui faciebant opus, dabatur ut inſtauraretur templum Domini;

15. Et non fiebat *c* ratio iis hominibus, qui accipiebant pecuniam, ut diſtribuerent eam artificibus; ſed in fide tractabant eam.

16. Pecuniam vero pro delicto, & pecuniam pro peccatis non inferebant in templum Domini, quia ſacerdotum erat.

17. Tunc *d* aſcendit Hazael rex Syriæ, & pugnabat contra Geth, cepitque eam; & direxit faciem ſuam, ut aſcenderet in Jeruſalem.

18. Quam ob rem tulit Joas rex Juda omnia ſanctificata *e*, quæ conſecraverant Joſaphat, & Joram, & Ochozias patres ejus reges Juda, & quæ ipſe obtulerat; & univerſum argentum *f* quod inveniri potuit in theſauris templi Domini, & in palatio regis; miſitque Hazaeli regi Syriæ, & receſſit ab Jeruſalem.

19. Reliqua autem ſermonum Joas, & univerſa,

a arcam ad Gazas ſeu pecunias oblatas colligendas.

b Chald. calices argentei.

c i. non exigebatur de accepto expenſo; tam certæ & exploratæ fidei erant.

d Anno M. 3165. Ant. Chr. 839. 2. Par. 24. 23.

e ſc. donaria.

f Hebr. Chald. & 70. aurum.

niędzy od ludu, y popráwowáć budowánia domowego.

9. Y wźiął Joiadá nawyſzy kápłan ſkárbną ſkrzynię iednę, y uczynił ná wierzchu dźiurę, y poſtawił ią przy ołtarzu po práwey ſtronie wchodzących do domu Páńſkiego, y kłádli w nię kápłani, ktotzy ſtrzegli drzwi, wſzytkie pieniądze, ktore przynoſzono do kośćiołá Páńſkiego.

10. A gdy widźieli zbytnie pieniądze w ſkrzyni, przychodźił piſarz krolewſki, y nawyſzy kápłan, y wyſypowáli, y liczyli pieniądze, ktore ſię naydowáły w domu Páńſkim.

11. Y dawáli ie pod liczbą, y pod wagą w rękę tych, ktorzy byli przełożeni nád murárzmi domu Páńſkiego; ktorzy ie wydawáli ná ćieśle, y murárze tym, ktorzy robili w domu Páńſkim,

12. Y ktorzy budowánia opráwowáli, y ná te, ktorzy kámienie łamáli, y áby kupowáli drzewo, y kámienie, ktore łamano, ták żeby ſię wykonáłá popráwá domu Páńſkiego we wſzytkim, co nakłádu potrzebowáło ná obwárowánie domu.

13. Wſzákże nie ſpráwowano z tychże pieniędzy naczynia do wody do kośćiołá Páńſkiego, y widełek, y kádźidlniá, y trąb, y wſzelkiego naczynia złotego, y ſrebrnego z pieniędzy, ktore wnoſzono do kośćiołá Páńſkiego.

14. Tym bowiem, ktorzy robili, dawano ie, áby oprawowány był kośćioł Páńſki;

15. Y nie ſłuchano liczby tych ludźi, ktorzy bráli pieniądze, áby ie rzemięſlnikom rozdawáli; ále ná wiárę nimi ſzáfowáli.

16. Lecz pieniędzy zá wyſtęp, y pieniędzy zá grzechy nie wnośili do kośćiołá Páńſkiego, bo były kápłáńſkie.

17. Przyćiągnął tedy Házáel krol Syriyſki, y dobywał Geth, y wźiął ji; y obroćił twarz ſwą, áby ćiągnął do Jeruzalem.

18. Przetoż wźiął Joás krol Judzki wſzytkie rzeczy poświęcone, ktore byli poświęćili Jozáphát, y Jorám, y Ochoziaſz oycowie iego krolowie Judſcy, y ktore był ſam ofiárował; y wſzytko ſrebro, ktore ſię náleść mogło w ſkárbiech kośćiołá Páńſkiego, y w páłacu krolewſkim; y poſłał Házáelowi krolowi Syriyſkiemu, y odćiągnął od Jeruzálem.

19. A oſtátek mow Joás, y wſzytko co uczynił,

czynił, izali to nie nápiſáno ieſt w księgách ſłow dni krolow Judzkich?

20. Y powſtáli ſłudzy iego, y ſprzyśięgli ſię między ſobą, y zábili Joás w domu Mello ná ſſtępowániu do Sellá.

21. Abowiem Joſáchár ſyn Semááth; y Joſábád ſyn Somer ſłudzy iego, zábili go, y umárł; y pogrzebli go z oycy iego w mieśćie Dawidowym; y krolował Amáſiás ſyn iego miáſto niego.

ROZDZIAŁ XIII.

Joáchás krol Izráelſki dla złośći ſwe z dopuſzczenia Bożego utrapion był od krolá Syriyſkiego; po nim krolował Joás ſyn iego. Ten wedla Elizeuſzowego proroctwa trzykroć porázył Syriią. A wrzucony trup do grobu Elizeuſzowego, ożył.

1. ROku dwudźieſtego trzećiego Joáſá ſyná Ochoziáſzá krolá Judzkiego, krolował Joácház ſyn Jehu nád Izráelem w Sámáriiey śiedmnáśćie lat.

2. Y czynił złość przed Pánem, y náśládował grzechow Jeroboámá ſyná Nábát, ktory ku grzechow przywiodł Izráelá, y nie odſtąpił od nich.

3. Y rozgniewáłá ſię zápálczywość Páńſká ná Izráelá, y dał ie w ręce Házáelá krolá Syriyſkiego, y w ręce Benádád ſyná Házáelowego po wſzytkie dni.

4. A Joácház modlił śię obliczu Páńſkiemu; y wyſłuchał go Pan; bo widźiał ućiśnienie Izráelá, że ie był ſtárł krol Syriyſki;

5. Y dał Pan Izráelowi zbáwićielá, y wybáwion ieſt z ręki krola Syriyſkiego; y mieſzkáli ſynowie Izráelſcy w przybytkách ſwoich iáko wczorá, y dźiś trzeći dźień.

6. Wſzákże nie odſtąpili od grzechow domu Jeroboámowego, ktory przypráwił ku grzechowi Izráelá, ále w nich chodźili; bo y gay zoſtał w Sámáriiey.

7. Y nie zoſtáło Joácházowi z ludu iedno pięćdźieśiąt iezdnych, á dźieśięć wozow, y dźieśięć tyśięcy pieſzych; bo ie był wytráćił krol Syriyſki, y obroćił był iáko proch we młoćbie boiowiſká.

8. A oſtátek mow Joácház, y wſzytko co czynił, y męſtwo iego, izali to nie nápiſáno ieſt w księgách mow dni krolow Izráelſkich?

9. Y záſnął Joácház z oycy ſwymi, y pogrzebli

verſa, quæ fecit, nonne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Juda?

20. Surrexerunt autem ſervi ejus, & conjuraverunt inter ſe, percuſſeruntque Joas in domo Mello in deſcenſu Sella.

21. Joſachar namque filius Semaath, & Jozabad filius Somer, ſervi ejus, percuſſerunt eum, & mortuus eſt; & ſepelierunt eum cum patribus ſuis in civitate David, regnavitque Amaſias filius ejus pro eo.

CAPUT XIII.

Joachaz rex Iſrael propter peccata ſua afflictus a rege Syriæ, converſus ad Dominum liberatur; cui ſuccedit filius Joas, 1. Qui juxta Eliſei vaticinium Syros ter devicit, 14. Mortui Eliſei ſepulchro injectus mortuus ſuſcitatur, 21.

1. ANno vigeſimo tertio Joas filii Ochoziæ regis Juda *a*, regnavit Joachaz filius Jehu ſuper Iſrael in Samaria decem & ſeptem annis.

a anno M. 3148. Ant. Chr. 856.

2. Et fecit malum coram Domino, ſecutusque eſt peccata Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Iſrael; & non declinavit ab eis.

3. Iratusque eſt furor Domini contra Iſrael, & tradidit eos in manu Hazael regis Syriæ, & in manu Benadad filii Hazael cunctis diebus *b*.

b ſc. Joachaz.

4. Deprecatus eſt autem Joachaz faciem Domini, & audivit eum Dominus; vidit enim anguſtiam Iſrael, quia attriverat eos rex Syriæ;

5. Et dedit Dominus ſalvatorem *c* Iſraeli, & liberatus eſt de manu regis Syriæ, habitaveruntque filii Iſrael in tabernaculis ſuis ſicut heri & nudius tertius.

c ſc. filium Joachaz v. Infr. v. 25.

6. Verumtamen non receſſerunt a peccatis domus Jeroboam, qui peccare fecit Iſrael, ſed in ipſis ambulaverunt; ſiquidem & lucus *d* permanſit in Samaria.

d ſc. plantatus in honorem Baal.

7. Et non ſunt derelicti Joachaz de populo niſi quinquaginta equites, & decem currus, & decem millia peditum; interfecerat *e* enim eos rex Syriæ, & redegerat quaſi pulverem in tritura areæ.

e juxta prophetiam Eliſei. ſup. 8. 12.

8. Reliqua autem ſermonum Joachaz, & univerſa, quæ fecit, & fortitudo ejus, nonne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum regum Iſrael?

9. Dormivitque Joachaz *f* cum patribus ſuis,

f Anno M. 3165. Ant. Chr. 839.

suis, & sepelierunt eum in Samaria; regnavitque Joas filius ejus pro eo.

10. Anno trigesimo septimo Joas *a* regis Juda regnavit *b* Joas filius Joachaz super Israel in Samaria sedecim annis,

11. Et fecit, quod malum est in conspectu Domini; non declinavit ab omnibus peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulavit.

12. Reliqua autem sermonum Joas, & universa, quæ fecit, & fortitudo ejus, quomodo pugnaverit contra Amasiam regem Juda, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel?

13. Et dormivit Joas cum patribus suis; Jeroboam autem sedit super solium ejus. Porro Joas sepultus est in Samaria cum regibus Israel.

14. Eliseus autem ægrotabat infirmitate, qua & mortuus est; descenditque ad eum Joas rex *c* Israel, & flebat coram eo, dicebatque: Pater mi, pater *d* mi, currus *e* Israel & auriga *f* ejus!

15. Et ait illi Eliseus: Affer arcum, & sagittas. Cumq; attulisset ad eum arcum & sagittas,

16. Dixit ad regem Israel: Pone manum tuam super arcum. Et cum posuisset ille manum suam, superposuit *g* Eliseus manus suas manibus regis,

17. Et ait: Aperi fenestram orientalem. Cumque aperuisset, dixit Eliseus: Jace sagittam. Et jecit. Et ait Eliseus: Sagitta salutis Domini, & sagitta salutis contra Syriam; percutiesque Syriam in Aphec, donec consumas eam.

18. Et ait: Tolle sagittas. Qui cum tulisset, rursum dixit ei; Percute jaculo terram. Et cum percussisset tribus vicibus, & stetisset;

19. Iratus est vir Dei contra eum, & ait: Si percussisses quinquies, aut sexies, sive septies, percussisses Syriam usque ad consumptionem *h*; nunc autem tribus vicibus percuties eam.

20. Mortuus est ergo Eliseus, & sepelierunt eum. Latrunculi autem de Moab venerunt in terram in ipso anno.

21. Quidam *i* autem sepelientes hominem, viderunt latrunculos, & projecerunt cadaver in sepulchro Elisei. Quod cum tetigisset ossa Elisei, revixit homo, & stetit super pedes suos.

22. Igitur Hazael rex Syriæ afflixit Israel cunctis diebus Joachaz.

a anno M. 3163. Ant. Chr. 841.
b id est, regni particeps a patre factus est, qui ab hinc ann. 2. moritur. sup. v. 9.
c anno M. 3165. non longe post patris exequias, ut videtur.
d Chald. magister.
e i. defendens oratione.
f i. dirigens consilio.
g ad confirmationem.
h i. septenam, utpote conditionem a Deo prærequisitam adhibuisses.
i Eccli. 48. 14.

grzebli go w Sámáriiey; y krolował Joás syn iego miásto niego.

10. Roku trzydźiestego, y śiodmego Joáſá krolá Judzkiego krolował Joás syn Joácházow nád Izráelem w Sámáriiey szesnaśćie lat,

11. Y czynił złość przed oczymá Páńſkimi; nie odstąpił od wszytkich grzechow Jeroboámá syná Nábát, ktory ku grzeszeniu przywiodł Izráelá, ále chodźił w nich.

12. A ostátek mow Joáſowych, y wszytko co czynił, y męstwo iego, iáko walczył przeźiw Amáziáſzowi krolowi Judzkiemu, ázaż tego nie nápiſáno w kśięgách mow dni krolow Izráelſkich?

13. Y záſnął Joás z oycy swymi; á Jeroboám śiadł ná stolicy iego. Lecz Joás pogrzebion iest w Sámáriiey z krolmi Izráelſkimi.

14. A Elizeusz chorował niemocą, ktorą też umárł; y źiáchał do niego Joás krol Izráelſki, y płakał przed nim, y mowił: Oycze moy, oycze moy, woźie Izráelſki, y woźnico iego!

15. Y rzekł mu Elizeusz: Przynieś łuk, y strzały. A gdy przyniosł do niego łuk, y strzáły,

16. Rzekł do krolá Izráelſkiego: Włoż rękę twoię ná łuk. A gdy on włożył rękę swoię, położył Elizeusz ręce swe ná rękách krolewſkich,

17. Y rzekł: Otworz okno wschodnie. A gdy otworzył, rzekł Elizeusz: Wystrzel strzałę. Y wystrzelił. Y rzekł Elizeusz: Strzálá zbáwieniá Páńſkiego, y strzálá zbáwieniá przeźiw Syriiey; y poráźisz Syrią w Aphek, áż ią wyniszczysz.

18. Y rzekł: Weźmi strzały. Ktory gdy wźiął, záśię mu rzekł: Uderz strzałą źiemię. A gdy uderzył trzy kroć, y stánął;

19. Rozgniewał się mąż Boży nań, y rzekł: Byś był uderzył pięć, ábo sześć ábo śiedm kroć, poráźiłbyś był Syrią áż do zniszczenia; ále teraz trzy kroć tylko ią porážysz.

20. Umárł tedy Elizeusz, y pogrzebion iest. A łotrzykowie z Moáb wiecháli w źiemię tegoż roku.

21. A niektorzy pogrzebuiąc człowieká, uyźrzeli łotrzyki, y wrzućili trupá do grobu Elizeuszowego. Ktory skoro się dotknął kośći Elizeuszowych, ożył człowiek, y stánął ná nogi swoie.

22. Házáel tedy krol Syriyſki udręczył Izráelá po wszytkie dni Joácházowe.

23. Y ſmiłował ſię Pan nád nimi, y náwróćił ſię ku nim, dla przymierza ſwego, ktore miał z Abráhámem, y Izáákiem, y Jákobem; y niechćiał ich wytráćić, áni do końcá odrzućić áż do tego czáſu.

24. A Házáel krol Syryiſki umárł; y krolował Benádád ſyn iego miáſto niego.

25. A Joás ſyn Joácházow wźiął miáſtá z ręki Benádádá ſyná Házáelowego, ktore był pobrał z ręki Joácházá oycá iego, práwem woiennym; po trzy kroć go poráźił Joás, y przywroćił miáſtá Izráelowi.

23. Et miſertus eſt Dominus eorum, & reverſus eſt ad eos propter pactum ſuum, quod habebat cum Abraham, & Iſaac, & Jacob; & noluit diſperdere eos, neque projicere penitus usque in præſens tempus.

24. Mortuus eſt autem Hazael rex Syriæ; & regnavit Benadad filius ejus pro eo.

25. Porro Joas *a* filius Joachaz tulit urbes de manu Benadad filii Hazael, quas tulerat de manu Joachaz patris ſui jure prælii, tribus vicibus percuſſit eum Joas, & reddidit civitates Iſrael.

a anno M. 3168. Ant. Chr. 836. ad quam expeditionem videtur Jeroboam ſecundum ſuum filium, in regni conſortium aſſumpſiſſe; ut ea ratione Jeroboami hujus ann. 27. Azarias rex Juda regnare cœpiſſe intelligatur, infr. 15. 1.

ROZDZIAŁ XIV.

Amáziaſz krol Judzki potráćiwſzy mężoboyce oycá ſwego, poraźił Edom. Lecz od Jodſa krola Izráelſkiego, ktorego do bitwy wyzywał, poymány był, y Jeruzálem złupiono. Ale Amáziaſz przez ſprzyśiężenie zábit; Azáriaſz ſyn iego krolem Judzkim. Po Jodzu Jerobodm krol Izráelſki, ktory od utrápienia wybáwił źiemie Izráelá; á miáſto niego krolował ZachárIdſz ſyn iego.

1. ROku wtorego Joáſá ſyná Joáchazowego krolá Izráelſkiego, krolował Amáziaſz ſyn Joáſá krolá Judzkiego.

2. Pięć á dwádźieśćiá lat mu było, gdy począł krolowáć, á dwádźieśćiá y dźiewięć lat krolował w Jeruzálem; imię mátki iego Joádán z Jeruzalem.

3. Y czynił práwość przed Pánem, wſzákże nie iáko Dawid oćiec iego. Wedle wſzytkiego, co czynił Joás oćiec iego, czynił;

4. Iedno tylko, że wyżyn nie znioſł, bo ieſcze lud ofiárował, y palił kádźidło ná wyżynách.

5. A gdy otrzymał kroleſtwo, potráćił ſługi ſwe, ktorzy byli zámordowáli krolá oycá iego;

6. Lecz ſynow onych, ktorzy byli zábili, nie pobił, według onego, co nápiſáno w kśięgách zakonu Moyżeſzowego, iáko przykazał Pan mowiąc: Nie pomrą oycowie zá ſyny, áni ſynowie pomrą zá oyce; ále káżdy w grzechu ſwym umrze.

7. Ten poráźił Edom w Dolinie żup ſolnych dźieśięć tyśięcy, y wźiął Skáłę ná woynie, y názwał imię iey Jektehel áż do dniá dźiśieyſzego.

8. Poſłał tedy Amáziaſz poſły do Joáſá ſyná Joáchá-

CAPUT XIV.

Amaſias interfectis occiſoribus patris ſui, percutit Edom, 3. Sed provocans ad bellum Joas regem Iſrael, ab eo capitur, & Jeruſalem diripitur, 8. Ipſe Amaſias facta conjuratione a ſuis occiditur, ſuccedit ei filius Azarias, 17. Joas regi Iſrael ſuccedit filius Jeroboam, qui ab anguſtiis liberat Iſrael, cui ſuccedit filius Zacharias, 23.

1. IN anno ſecundo *b* Joas filii Joachaz regis Iſrael, regnavit Amaſias filius Joas regis Juda.

2. Viginti *c* quinque annorum erat, cum regnare cepiſſet; viginti autem & novem annis regnavit in Jeruſalem, nomen matris ejus Joadan de Jeruſalem.

3. Et fecit rectum coram Domino, verumtamen non ut David pater ejus. Juxta omnia, quæ fecit Joas pater ſuus, fecit;

4. Niſi hoc tantum, quod excelſa non abſtulit *d*; adhuc enim populus immolabat, & adolebat incenſum in excelſis.

5. Cumque obtinuiſſet regnum, percuſſit ſervos ſuos, qui interfecerant regem patrem ſuum.

6. Filios autem eorum, qui occiderant, non occidit, juxta quod ſcriptum eſt in libro legis Moyſi, ſicut præcepit Dominus, dicens: *e* Non morientur patres pro filiis, neque filii morientur pro patribus; ſed unusquisque in *f* peccato ſuo morietur.

7. Ipſe percuſſit Edom *g* in valle Salinarum decem millia, & apprehendit petram *h* in prælio, vocavitque nomen ejus Jectehel usque in præſentem diem.

8. Tunc *i* miſit Amaſias nuntios ad Joas filium

b deſinente anno M. 3165.
c 2. Par. 25. 1.
d tolerabat, ut alii reges.
e Deut. 24. 16. Ezech. 18. 20
f ſeu pro vel propter.
g anno M. 3177. Ant. Chri 827.
h i. arcem in rupe ſitam.
i anno ſequenti regni ſui 14. ut habet Joſeph.

filium Joachaz, filii Jehu regis Ifrael, dicens: Veni, & videamus *a* nos.

9. Remifitque Joas rex Ifrael ad Amafiam regem Juda, dicens: Carduus Libani mifit ad cedrum *b*, quæ eft in Libano, dicens: Da filiam tuam filio meo uxorem. Tranfierunt- que beftiæ faltus, quæ funt In Libano, & con- culcaverunt carduum.

10. Percutiens invaluifti fuper Edom, & fublevavit te cor tuum; contentus efto glo- ria, & fede in domo tua; quare provocas *c* malum, ut cadas tu & Judas tecum?

11. Et non acquievit Amafias; Afcendit- que Joas rex Ifrael, & viderunt fe, ipfe & Amafias rex Juda in Bethfames oppido Judæ.

12. Percuffusque eft Juda coram Ifrael; & fugerunt unusquisque in tabernacula fua.

13. Amafiam vero regem Juda filium Joas filii Ochoziæ cepit Joas rex Ifrael in Beth- fames, & adduxit eum in Jerufalem; & inter- rupit murum Jerufalem, a porta Ephraim usque ad portam anguli, quadringentis cu- bitis.

14. Tulitque omne aurum, & argentum, & univefa vafa, quæ inventa funt in domo Domini, & in thefauris regis, & obfides, & reverfus eft in Samariam.

15. Reliqua autem verborum Joas, quæ fecit, & fortitudo ejus, qua pugnavit contra Amafiam regem Juda, nonne hæc fcripta funt in Libro fermonum dierum regum Ifrael?

16. Dormivitque Joas cum patribus fuis, & fepultus eft in Samaria cum regibus Ifrael, & regnavit Jeroboam filius ejus pro eo.

17. Vixit autem Amafias, filius Joas, rex Juda, poftquam mortuus eft Joas filius Joa- chaz regis Ifrael, quindecim annis.

18. Reliqua autem fermonum Amafiæ, nonne hæc fcripta funt in libro fermonum dierum regum Juda?

19. Factaque eft contra eum conjuratio in Jerufalem; at ille fugit in Lachis *d*. Mife- runtque poft eum in Lachis, & interfecerunt eum ibi.

20. Et afportaverunt in equis, fepultus- que eft in Jerufalem cum patribus fuis in ci- vitate David.

21. Tulit *e* autem univerfus populus Judæ Azariam annos natum fedecim *f*, & con- ftituerunt eum regem pro patre ejus Ama- fia.

22. Ipfe

a fc. ad con- fligendum.
b fc. fe ce- dro, Ama- fiam carduo comparat, exprobrans, quod nec le- gationem pacis mitte- ret.
c i. accerfis tibi.
d anno M. 3194. Ant. Chr. 810.
e 2. Par. 26. 1.
f fc poft mortem pa- tris erat tri- um anno rum, pri- mum cœpit regnare cum effet annorum 16.

Joáchází fyná Jehu krolá Izráelfkiego, mo- wiąc: Przyiedź, á oglądaymy śię.

9. Y odeflał Joás krol Izráelfki do Amázia- fzá krolá Judzkiego, mowiąc: Ofet Libanu pofłał do Cedru, ktory ieft ná Libanie, mo- wiąc: Day corkę twoię fynowi memu za żo- nę. Y przefzły zwierzętá leśne, ktore fą ná Libanie, y podeptáły ofet.

10. Poráźiwfzy przemogłeś Edom, y po- dniofło ćię ferce twoie; przeftaway ná fło- wie, á śiedź w domu twoim; czemu złe wy- zywafz, ábyś upadł ty, y Judás z tobą?

11. Y nie ufłuchał Amáziafz; Y wyćiągnął Joás krol Izráelfki, y oglądáli śię, on y Amá- ziafz krol Judzki w Bethfames miáfteczku Judzkim.

12. Y porážon ieft Judá przed Izráelem, y ućiekli káždy do przybytku fwego.

13. Lecz Amáziafzá krolá Judzkiego fyná Joáfá fyná Ochoziáfzowego poymał Joás krol Izráelfki w Bethfámes, y przywiodł go do Je- ruzálem; y przełamał mur Jerozolimfki od bramy Ephráim, áż do bramy narożney, ná cztery ftá łokiet.

14. Y pobrał wfzytko złoto, y frebro, y wfzytkie naczynia, ktore śię nálazły w domu Páńfkim, y w fkárbiech krolewfkich, y lu- dźie w zakłádźie, y wroćił śię do Sámáryiey.

15. A oftátek fłow Joás, ktore czynił, y męftwo iego, ktorym walczył przećiw Amá- ziáfzowi krolowi Judzkiemu, izali to nie nápi- fano ieft w kśięgách mow dni krolow Judz- kich?

16. Y záfnął Joás z oycy fwymi, y pogrze- bion ieft w Sámáryiey z krolmi Izráelfkimi; y krolował Jeroboám fyn iego miáfto niego.

17. A żył Amáziafz fyn Joáfow krol Judz- ki, potym iáko umárl Joás fyn Joácháfá krolá Izráelfkiego piętnaśćie lat.

18. A oftátek mow Amáziafzowych, áza to nie nápifano ieft w kśięgách mow dni kro- low Judzkich?

19. Y ftáło fię nań fprzyśiężenie w Jeruzá- lem; ále on ućiekł do Láchis. Y pofłáli zá nim do Láchiś, y tám go zábili.

20. Y odwieźiono go ná koniech, y pogrze- bion ieft w Jeruzalem z oycy fwymi w mie- śćie Dawidowym.

21. A lud Judzki wfzytek wźiął Azáriafzá, ktory miał fzefnaśćie lat, y uczynili go kro- lem miáfto oycá iego Amáziafzá.

22. Ten

22. Ten zbudował Æláth, y przywróćił ji do Judy, gdy záſnął krol z oycy ſwymi.

23. Roku piętnaſtego Ámáziaſzá ſyná Joáſowego krolá Judzkiego, krolował Jeroboám ſyn Joáſá krolá Izráelſkiego w Sámáriiey, czterdźieśći lat y ieden.

24. Y czynił złe przed Pánem. Nie odſtąpił od wſzytkich grzechow Jeroboámá ſyná Nábát, ktory o grzech przypráwił Izráelá.

25. Ten przywróćił gránice Izráelowe od weſzćia do Emáth, áż do morzá puſtynie, według mowy Páná Bogá Izráelowego, ktorą mowił przez ſługę ſwego Jonáſá ſyná Amáthy proroká, ktory był z Geth, ktory ieſt w Opher.

26. Widźiał bowiem Pan utrápienie Izráelowe zbytnie gorzkie, á iż wyniſczeni byli áż do zámknionych w ćiemnicy, y oſtáteczn ych, á nie było, ktoryby dopomogł Izráelowi.

27. Ani mowił Pan, żeby miał wygłádźić imię Izráelowe z podniebia, ále ie wybáwił przez rękę Jeroboámá ſyná Joáſowego.

28. A oſtátek mow Jeroboámowych, y wſzytko co czynił, y męſtwo iego, ktorym walczył, y iáko przywróćił Dámáſzek, y Emáth do Judy w Izráelu, áza to nie ieſt nápiſano w księgách mow dni krolow Izráelſkich?

29. Y záſnął Jeroboám z oycy ſwymi krolmi Izráelſkimi, á miáſto niego krolował Zácháriaſz ſyn iego.

ROZDZIAŁ XV.

Po Azáriaſzu trędowátym krolował Jodtan ſyn iego nád Judą. Po Zachárjáſzem krolował nád Izráelem: Sellum, Manáhem (ten był hołdownik krolá Aſſyriyſkiego) Phaceia, y Phacee, zá iego czáſzu Thegláthphálázár wiele ludu Izráelſkiego przeniozł do Aſſyriiey; náſtąpuie Ozee. Ale po Joathánu krolu Judzkim Achaz ſyn iego krolował.

1. ROku dwudźieſtego, y śiodmego Jeroboámá krolá Izráelſkiego krolował Azáriaſz ſyn Amáziaſzá krolá Judzkiego.

2. Szeſnaśćie mu lat było gdy począł krolowáć, á pięćdźieśiąt y dwie lećie krolował w Jeruzálem; imię mátki iego Jechelia z Jeruzalem.

3. Y czynił, co ſię podobáło przed Pánem, wedle wſzytkiego, co czynił Amáziaſz oćiec iego.

4. Wſzák-

22. Ipſe ædificavit Ælath, & reſtituit eam Judæ, poſtquam dormivit rex cum patribus ſuis.

23. Anno quintodecimo Amaſiæ *a* filii Joas regis Juda, regnavit Jeroboam filius Joas regis Iſrael in Samaria, quadraginta & uno anno;

24. Et fecit, quod malum eſt coram Domino. Non receſſit ab omnibus peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Iſrael.

25. Ipſe reſtituit terminos *b* Iſrael ab introitu Emath, usque ad mare ſolitudinis, juxta ſermonem Domini Dei Iſrael, quem locutus eſt per ſervum ſuum *c* Jonam filium Amathi prophetam, qui erat de Geth, quæ eſt in Opher.

26. Vidit enim Dominus afflictionem Iſrael amaram nimis, & quod conſumpti eſſent usque ad clauſos carcere, & extremos, & non eſſet, qui auxiliaretur Iſraeli.

27. Nec locutus eſt Dominus, ut deleret nomen Iſrael de ſub cœlo, ſalvavit eos in manu Jeroboam filii Joas.

28. Reliqua autem ſermonum Jeroboam, & univerſa, quæ fecit, & fortitudo ejus, qua præliatus eſt, & quomodo reſtituit Damaſcum, & Emath Judæ in Iſrael, nonne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum regum Iſrael?

29. Dormivitque *d* Jeroboam cum patribus ſuis regibus Iſrael, & regnavit Zacharias filius ejus pro eo.

CAPUT XV.

Azariæ leproſo ſuccedit filius Joathan in Juda, 1. Zarhariæ autem in Iſrael ſuccedunt Sellum, Manahem (hic fit tributarius regi Aſſyriorum) Phaceia, & Phacee, hujus tempore Theglathphalaſar magnam partem Iſraelitarum tranſtulit in Aſſyrios; huic ſuccedit Oſee; 8. In Juda mortuo Jonathan, ſuccedit filius Achaz, 32.

1. ANno vigeſimo ſeptimo Jeroboam *e* regis Iſrael, regnavit Azarias filius Amaſiæ regis Juda.

2. Sedecim annorum erat, cum regnare cœpiſſet, & quinquaginta duobus annis regnavit in Jeruſalem; Nomen matris ejus Jechelia de Jeruſalem

3. Fecitque, quod erat placitum coram Domino, juxta omnia, quæ fecit Amaſias pater ejus.

4. Verum-

a anno M. 3179. Ant. Chr. 825.

b Num. 13. 21.

c Jon. 1. 1.

d mortuo Jeroboam. omnia in præceps ruere cœperunt, prout in 7. & 8. cap. Amos prædictum fuerat. Quo turbulento ſtatu, res eſt perducta ad anarchiam continuatam per undecim annos & dimidium. Quod ſynchroniſmus Reg. hic poſtulat vide Chron. noſtram.

e Anno M. 3194. Ant. Chr. 810. v. ſup. 13. 25.

4. Verumtamen excelſa non eſt demolitus; adhuc populus ſacrificabat, & adolebat incenſum in excelſis.

5. Percuſſit *a* autem Dominus regem, & fuit leproſus usque in diem mortis ſuæ, & habitabat in domo libera *b* ſeorſum; Jonathan vero filius regis gubernabat palatium, & judicabat populum terræ.

a 2. Par. 26. 21.
b i. ſeparata ab hominum conſortio. Chald. extra Jeruſalem.

6. Reliqua autem ſermonum Azariæ, & univerſa, quæ fecit, nonne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Juda?

7. Et dormivit Azarias *c* cum patribus ſuis; ſepelieruntque eum cum majoribus ſuis in civitate David, & regnavit Jonathan filius ejus pro eo.

c Anno M. 3246. Ant Chr. 758.

8. Anno trigeſimo octavo *d* Azariæ regis Juda regnavit Zacharias filius Jeroboam ſuper Iſrael in Samaria ſex menſibus;

d Anno M. 3232. Ant. Chr. 772.

9. Et fecit, quod malum eſt coram Domino, ſicut fecerant patres ejus; non receſſit a peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Iſrael.

10 Conjuravit autem contra eum Sellum filius Jabes; percuſſitque eum palam, & interfecit, regnavitque pro eo.

11. Reliqua autem verborum Zachariæ, nonne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael?

12. Iſte *e* eſt ſermo Domini, quem locutus eſt ad Jehu, dicens: Filii tui usque ad quartam generationem ſedebunt ſuper thronum Iſrael. Factumque eſt ita.

e ſup. 10. 30.

13. Sellum filius Jabes regnavit *f* trigeſimo nono anno Azariæ *g* regis Juda; Regnavit autem uno menſe in Samaria.

f Anno M. 3233.
g Hebr. Ozia, erat enim binomius.

14. Et aſcendit Manahem filius Gadi de Therſa; venitque in Samariam, & percuſſit Sellum filium *h* Jabes in Samaria, & interfecit eum, regnavitque pro eo.

h en pœna talionis ambitioſus punitur.

15. Reliqua autem verborum Sellum, & conjuratio ejus, per quam tetendit inſidias, nonne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum regum Iſrael?

16. Tunc percuſſit Manahem Thapſam *i*, & omnes, qui erant in ea; & terminos ejus de Therſa; noluerant enim aperire *k* ei; & interfecit omnes prægnantes ejus, & ſcidit eas.

i i. urbem non procul a Therſa.
k ſc. portas.

17. Anno trigeſimo nono Azariæ regis Juda regnavit Manahem filius Gadi ſuper Iſrael decem annis in Samaria.

18. Fecitque, quod erat malum coram Domino;

4. Wſzákże wyżyn nie rozwálił; ieſcze lud ofiárował, y palił kádźidło ná wyżynách.

5. A Pan záráźił krolá, y był trędowátym áż do dniá śmierći ſwey, y mieſzkał w domu wolnym oſobno, á Joáthán ſyn krolewſki rządźił pálacem, y ſądźił lud źiemie.

6. A oſtátek mow Azáriaſzá, y wſzytko co czynił, áza to nie nápiſano ieſt w księgách ſłow dni krolow Judzkich?

7. Y záſnął Azáriaſz z oycy ſwymi, y pogrzebli go z przodki iego w mieśćie Dawidowym, y krolował Joáthán ſyn iego miáſto niego.

8. Roku trzydźieſtego, y oſmego Azáriaſzá krolá Judzkiego krolował Zácháriaſz ſyn Jeroboámow nád Izráelem w Sámáriiey ſześć mieśięcy;

9. A czynił złość przed Pánem, iáko czyniáli oycowie iego, nie odſtąpił od grzechow Jeroboámá ſyná Nábát, ktory wpráwił w grzech Izráelá.

10. Y ſprzyśiągł ſię przećiw iemu Sellum ſyn Jábes; y ránił go iáwnie, y zámordował, y krolował miáſto niego.

11. A oſtátek ſłow Zácháriaſzá, ázaż to nie ieſt nápiſano w księgách mow dni krolow Izráelſkich?

12. Tá ieſt mowá Páńſká, ktorą mowił do Jehu, mowiąc: Synowie twoi áż do czwartego pokolenia będą śiedźieć ná ſtolicy Izráelſkiey; Y sſtáło ſię ták.

13. Sellum ſyn Jábes krolował roku trzydźieſtego, y dźiewiątego Azáriaſza krolá Judzkiego; á krolował ieden mieśiąc w Sámáriiey.

14. Y przyćiągnął Mánáhem ſyn Gády z Therſá; y wiáchał do Sámáriiey, y ránił Sellum ſyná Jábes w Sámáriiey, y zámordował go, y krolował miáſto niego.

15. A oſtátek ſłow Sellum, y ſprzyśiężenie iego przez ktore uczynił záſadzkę, izali to nie nápiſano ieſt w księgách mow dni krolow Izráelſkich?

16. Tedy Mánáhem poráźił Thápſę, y wſzytkie co w niey byli, y gránice iey od Therſá; niechćieli mu bowiem otworzyć; y pobił wſzytkie brzemienne iey, y porozćinał ie.

17. Roku trzydźieſtego, y dźiewiątego Azáriaſzá krolá Judzkiego krolował Mánáhem ſyn Gády nád Izráelem dźieśięć lat w Sámáryiey.

18. Y czynił złość przed Pánem, nie odſtąpił

pił od grzechow Jeroboámá ſyná Nábát, ktory ku grzeſzeniu przywiodł Izraelá, po wſzytkie dni iego.

19. Przyieżdżał Phul krol Aſſyriyſki w źiemię, á Mánáhem dawał Phulowi tyśiąc tálentow ſrebrá, áby mu był ná pomocy á umocnił kroleſtwo iego.

20. Y nákazał Mánáhem ſrebro Izráelowi, ná wſzytkie możne, y bogáte, áby dał krolowi Aſſyriyſkiemu, pięćdźieśiąt ſyklow ſrebrá ná káżdego, y wroćił ſię krol Aſſyriyſki, y nie mieſzkał w źiemi.

21. A oſtátek mow Mánáhem, y wſzytko co czynił, ázaż to nie ieſt nápiſano w kśięgách mow dni krolow Izráelſkich?

22. Y záſnął Mánáhem z oycy ſwymi; y krolował Pháceiá ſyn iego miáſto niego.

23. Roku pięćdźieśiątego Azáriaſzá królá Judzkiego, krolował Pháceiá ſyn Mánáhem nád Izráelem w Sámáriiey dwie lećie;

24. Y czynił co było złe przed Pánem; nie odſtąpił od grzechow Jeroboámá ſyná Nábát, ktory ku grzeſzeniu przywiodł Izráelá.

25. Y ſprzyśiągł ſię nań Phácee ſyn Romeliaſzá, hetman iego, y ránił go w Sámáriiey ná wieży domu krolewſkiego, przy Argob y przy Arie, y z nim pięćdźieśiąt mężow z ſynow Gáláádczykow, y zámordował go, y krolował miáſto niego.

26. A oſtátek mow Pháceiá, y wſzytko co czynił, izali to nie napiſano ieſt w kśięgách mow dni krolow Izráelſkich?

27. Roku pięćdźieśiątego y wtorego Azáriaſzá królá Judzkiego krolował Phácee ſyn Romeliaſzow nád Izráelem w Sámáriiey dwádźieśćiá lat.

28. A czynił, co było złe przed Pánem, nie odſtąpił od grzechow Jeroboámá ſyná Nábát, ktory o grzech przypráwił Izráelá.

29. Zá dni Pháceaſzá królá Izráelſkiego przyćiągnął Thegláthphálázár krol Aſſyriyſki, y wźiął Aion, y Abel Dom Máách, y Jánoe y Kedes, y Aſor, y Galáád, y Gálilęą, y wſzytkę źiemię Nephtáli; y przeniozł ie do Aſſyriiey.

30. A Oſee ſyn Ele ſprzyśiągł ſię, y zaſadzkę uczynił ná Phácee ſyná Romeliaſzá, y uśiekł go y zábił; y krolował miáſto niego dwudźieſtego roku Joáthámá ſyná Oziaſzowego.

31. A oſtátek mow Phacee, y wſzytko co czynił, ázaż to nie nápiſano ieſt w kśięgách mow dni krolow Izráelſkich?

32. Roku wtorego Phácee ſyna Romeliaſzá kro-

mino; non receſſit a peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Iſrael cunctis diebus ejus.

19. Veniebat Phul *a* rex Aſſyriorum in terram, & dabat Manahem Phul mille talenta argenti, ut eſſet ei in auxilium, & firmaret regnum ejus.

20. Indixitque Manahem argentum ſuper Iſrael cunctis potentibus & divitibus, ut daret regi Aſſyriorum, quinquaginta ſiclos argenti per ſingulos? reverſusque eſt rex Aſſyriorum, & non eſt moratus in terra.

21. Reliqua autem ſermonum Manahem, & univrrſa, quæ fecit, nonne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael?

22. Et dormivit Manahem cum patribus ſuis; regnavitque Phaceia filius ejus pro eo.

23. Anno quinquageſimo *b* Azariæ regis Juda regnavit Phaceia filius Manahem ſuper Iſrael in Samaria biennio;

24. Et fecit, quod erat malum coram Domino, non receſſit a peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Iſrael.

25. Conjuravit *c* autem adverſus eum Phacee filius Romeliæ, dux ejus, & percuſſit eum in Samaria in turre domus regiæ juxta Argob, & juxta Arie, & cum eo quinquaginta viros de filiis Galaaditarum, & interfecit eum, regnavitque pro eo.

26. Reliqua autem ſermonum Phaceia, & univerſa, quæ fecit, nonne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael?

27. Anno quinquageſimo ſecundo Azariæ regis Juda, regnavit Phacee filius Romeliæ ſuper Iſrael in Samaria viginti annis.

28. Et fecit, quod erat malum coram Domino; Non receſſit a peccatis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Iſrael.

29. In diebus Phacee regis Iſrael venit Theglathphalaſar *d* rex Aſſur, & cepit Aion & Abel domum Maacha, & Janoe, & Cedes, & Aſor, & Galaad, & Galilæam, & univerſam terram Nephthali; & tranſtulit eos in Aſſyros.

30. Conjuravit autem, & tetendit inſidias Oſee filius Ela contra Phacee filium Romeliæ, & percuſſit eum, & interfecit; regnavitque pro eo vigeſimo anno *e* Joathan filii Oziæ.

31. Reliqua autem ſermonum Phacee, & univerſa, quæ fecit, nonne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael?

32. Anno *f* ſecundo *g* Phacee, filii Romeliæ

a hic Sardanapali videtur fuiſſe pater ab eo Sardanphul. dicti, ut Merodac Babilonius a Baladan patre cognomentum Merodac. Baladan accepiſſe legitur Iſai 39. 1. Conſideratisque annis ab Euſebio, Sardanapali & patris ejus imperio aſſignatis, hic ille ipſe videri poteſt, qui prædicatione Jonæ ad reſipiſcentiam perductus fuerat.

b Anno M. 3243. Ant. Chr. 761.

c Anno M. 3245. Ant. Chr. 759.

d is ab Æliano Thilgamus dicitur, qui poſt Arbacis & Beleſi ſive Baladanis (qui Nabonaſſar nobis videtur) conjurationem Aſſyriorum reliquias exſuſcitans nominari Ninus junior voluit, An. M. 3257. Ant. Chr. 747.

e Anno M. 3265. id eſt ann. 4. regni Achaz. Sed ob turbas regno ſtatim potiri non potuit, Reipub. ad anarchiam quandam per 9. annos recidente; regno tandem potitus eſt anno 12. regni Achaz infra 17. 1.

f 2. Par. 7. 1.

g Anno M. 3246. Ant Chr. 758.

liæ regis Iſrael, regnavit Joathan filius Oziæ regis Juda.

33. Viginti quinque annorum erat, cum regnare cœpiſſet, & ſedecim annis regnavit in Jeruſalem; nomen matris ejus Jeruſa, filia Sadoc.

34. Fecitque, quod erat, placitum coram Domino; juxta omnia, quæ fecerat Ozias pater ſuus, operatus eſt.

35. Verumtamen excelſa non abſtulit; adhuc populus immolabat, & adolebat incenſum in excelſis; ipſe ædificavit portam domus Domini *a* ſublimiſſimam.

a ſc. atrii.

36. Reliqua autem ſermonum Joathan, & univerſa quæ fecit, nonne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regum Juda?

37. In diebus illis *b* cœpit Dominus mittere *c* in Judam, Raſin regem Syriæ, & Phacee filium Romeliæ.

b i. mortuo Joathan.
c Iſai 7. 1.

38. Et dormivit Joatham cum patribus ſuis, ſepultusque eſt cum eis in civitate David patris ſui, & regnavit Achaz filius ejus pro eo.

krolá Izráelſkiego, krolował Joáthám ſyn Oziaſzá krolá Judzkiego.

33. Dwádźieśćiá y pięć lat miał, gdy począł krolowáć, á ſzeſnaśćie lat krolował w Jeruzálem, imię mátki iego Jeruſá corká Sádok.

34. Y czynił, co ſię podobáło przed Pánem; wedle wſzytkiego, co był uczynił Oziąſz oćiec iego, czynił.

35. Wſżákże wyżyn nie zniosł; ieſcze lud ofiárował, y palił kádzenie ná wyżynách; ten zbudował bramę domu Páńſkiego nawyſzą.

36. A oſtátek mow Joáthám, y wſzytko, co czynił, áza to nie ieſt nápiſano w kśięgách słow dni krolow Judzkich?

37. W one dni począł Pan náſyłáć ná Judę Rázin krolá Syriyſkiego, y Phácee ſyná Romeliaſzowego.

38. Y zaſnął Joáthám z oycy ſwymi, y pogrzebion ieſt z nimi w mieśćie Dawidá oycá ſwego, y krolował Acház ſyn iego miáſto niego.

CAPUT XVI.

Achas filium ſuum idolis per ignem conſecrat, 1. Regibus Iſrael & Syriæ Jeruſalem obſidentibus, auxilium a rege Aſſyriorum per munera obtinet; & diis Aſſyriorum ſacrificat, 5. Ei ſuccedit pius filius Ezechias, 20.

1. ANno decimo ſeptimo Phacee filii Romeliæ, regnavit Achaz filius Joatham regis Juda.

2. Viginti *d* annorum erat Achaz cum regnare cœpiſſet, *e* & ſedecim annis regnavit in Jeruſalem; non fecit, quod erat placitum in conſpectu Domini Dei ſui, ſicut David pater ejus.

d 2. Par. 28. 1.
e anno M. 3262. Ant. Chr. 742.

3. Sed ambulavit in via regum Iſrael; inſuper & filium ſuum conſecravit, transferens per ignem *f* ſecundum idola Gentium, quæ diſſipavit Dominus coram filiis Iſrael.

f ſc. videtur ſolum trajeciſſe.

4. Immolabat quoque victimas, & adolebat incenſum in excelſis, & in collibus, & ſub omni ligno frondoſo.

5. Tunc *g* aſcendit Raſin rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ rex Iſrael, in Jeruſalem ad præliandum; Cumque obſiderent Achaz, non valuerunt ſuperare eum *h*.

g Iſai 7. 1.
h prima expeditione ſc. vide 2. Par. 28. 5.

ROZDZIAŁ XVI.

Acház krol Judzki ſyná ſwego Báłwánom przez ogień poświęćił; á gdy Jeruzálem obległ krol Syriyſki, y Izráelſki; Acház przez dáry pomoc od krolá Aſſyriyſkiego otrzymáwá, też báłwánom iego ofiáruie. Lecz nábożny Ezechiaſz ſyn iego krolował miáſto niego.

1. ROku śiedmnaſtego Phácee ſyná Romeliaſzá krolował Acház ſyn Joáthám krolá Judzkiego.

2. Dwádźieśćiá lat było Achązowi, gdy począł krolowáć, á ſzeſnáśćie lat krolował w Jeruzalem. Nie czynił, co ſię podobáło przed oczyma Páná Bogá iego, iáko Dawid oćiec iego.

3. Ale chodźił drogą krolow Izráelſkich; nád to y ſyná ſwego poświęćił, przenoſząc przez ogień, według báłwánow pogáńſkich, ktore rozproſzył Pan przed ſynmi Izráelſkimi.

4. Ofiárował też ofiáry, y kádźił ná wyżynách, y ná págorkách, y pod káżdym drzewem gáłęźiſtym.

5. Tedy przyćiągnął Rázin, krol Syriyſki, y Phácee ſyn Romeliaſzá krol Izráelſki do Jeruzálem ná woynę; á gdy oblegli Achází, niemogli go przemoc.

6. In

6. Czáſu

6. Cźáſu onego przywroćił Rázin krol Syryiſki Ailę ku Syriiey, y wygnał Zydy z Aile; y przyſzli Idumczycy do Aile, y mieſzkáli tám áż podźiś dźień.

7. A Achaz wypráwił poſły do Thegláthphaláſárá krolá Aſſyriyſkiego, mowiąc: Iam ieſt ſługá twoy, y ſyn twoy; przyiedź, á wybaw mię z ręki krolá Syriyſkiego, y z ręki krolá Izráelſkiego, ktorzy powſtáli przećiwko mnie.

8. A zebrawſzy ſrebro y złoto, ktore ſię mogło náleźć w domu Páńſkim, y w ſkárbie krolewſkim, poſłał krolowi Aſſyriyſkiemu dáry.

9. Ktory też zezwolił ná wolą iego; bo przyćiągnął krol Aſſyriyſki do Dámáſzku, y zburzył ji; y przenioſł obywátele iego do Cyreny, á Rázina zábił.

10. Y iáchał krol Acház przećiw Thegláthpháláſárowi krolowi Aſſyriyſkiemu do Dámáſzku. A gdy uyźrzał ołtarz w Dámáſzku, poſłał krol Acház do Uryaſzá kápłaná wizerunk iego, y wyobráżenie według wſzelkiey roboty iego.

11. Y zbudował Uryaſz kápłan ołtarz wédle wſzytkiego, co był roſkazał krol Acház z Dámáſzku, ták uczynił kápłan Uryaſz áż przyiáchał krol Acház z Dámáſzku.

12. A gdy przyiáchał krol z Dámáſzku, uyźrzał ołtarz, y uczynił mu poczćiwość; y wſtąpił y ofiárował cáłopalenia, y ofiárę ſwą,

13. Y ofiárował mokre ofiáry, y wylał krew ofiar zapokoynych, ktore był ofiárował ná ołtarzu.

14. A ołtarz miedźiány, ktory był przed Pánem, przenioſł z obliczá kośćiołá Páńſkiego; á poſtáwił ji przy boku ołtárzá ná połnocy.

15. Przykazał też krol Acház Uriaſzowi kápłanowi, mowiąc: Ná wielkim ołtarzu ofiáruy cáłopalenie záránne, y ofiárę wieczorną; y cáłopálenie krolewſkie, y ofiárę iego, y cáłopalenie wſzego ludu źiemie, y ofiáry ich, y mokre ofiáry ich; y wſzelką krew cáłopalenia, y wſzelką krew ofiáry ná nim wylewáć będźieſz; lecz ołtarz miedźiány będźie gotowy ná wolą moię.

16. Uczynił tedy Uriaſz kápłan wedle wſzytkiego, co krol Acház był roſkazał.

17. Y odiął krol Acház podſtáwki ryte, y umywálnią, ktora ná nich byłá, y morze złożył

6. In tempore illo reſtituit Raſin rex Syriæ, Ailam Syriæ, & ejecit Judæos de Aila *a*; & Idumæi venerunt in Ailam, & habitaverunt ibi uſque in diem hanc.

7. Miſit *b* autem Achaz nuntios ad Theglathphalaſar *c* regem Aſſyriorum, dicens: Servus tuus, & filius tuus ego ſum; aſcende, & ſalvum me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Iſrael, qui conſurrexerunt adverſum me.

8. Et cum collegiſſet argentum & aurum, quod inveniri potuit in Domo Domini, & in theſauris regis, miſit regi Aſſyriorum munera.

9. Qui & acquievit voluntati ejus; aſcendit enim rex Aſſyriorum in Damaſcum, & vaſtavit eam; & tranſtulit habitatores Cyrenen *d*, Raſin autem interfecit.

10. Perrexitque rex Achaz in occurſum Theglathphalaſar regi Aſſyriorum in Damaſcum; cumque vidiſſet altare Damaſci, miſit rex Achaz ad Uriam ſacerdotem exemplar ejus, & ſimilitudinem juxta omne opus ejus.

11. Extruxitque Urias ſacerdos altare juxta omnia, quæ præceperat rex Achaz, de Damaſco, ita fecit ſacerdos Urias, donec veniret rex Achaz de Damaſco.

12. Cumque veniſſet rex de Damaſco, vidit altare, & veneratus eſt illud; aſcenditque, & immolavit holocauſta, & ſacrificium ſuum,

13. Et libavit libamina, & fudit ſanguinem pacificorum, quæ obtulerat ſuper altare.

14. Porro altare æreum *e*, quod erat coram Domino, tranſtulit de facie templi, & de loco altaris, & de loco templi Domini; poſuitque illud ex latere altaris ad Aquilonem *f*.

15. Præcepit quoque rex Achaz Uriæ ſacerdoti, dicens: Super altare majus *g* offer holocauſtum matutinum, & ſacrificium veſpertinum, & holocauſtum regis, & ſacrificium ejus, & holocauſtum univerſi populi terræ, & ſacrificia eorum, & libamina eorum; & omnem ſanguinem holocauſti, & univerſum ſanguinem victimæ ſuper illud effundes; altare vero æreum *h* erit paratum ad voluntatem meam.

16. Fecit igitur Urias ſacerdos, juxta omnia, quæ præceperat rex Achaz.

17. Tulit autem rex Achaz cælatas baſes, & luterem, qui erat deſuper; & mare depoſuit

a Anno M. 3263.
b Anno M. 3264.
c v. ſup. cap. v. 29.
d ſc. urbem Mediæ.
e ſc. Salomonis.
f ſc. cum antea eſſet ad Auſtrum.
g q. d. meum.
h ſc. Salomonis.

ſuit de bobus æreis, qui ſuſtentabant illud, & poſuit ſuper pavimentum ſtratum lapide.

18. Muſach *a* quoque ſabbati, quod ædificaverat in templo; & ingreſſum regis exterius convertit in templum Domini, propter regem Aſſyriorum;

19. Reliqua autem verborum Achaz, quæ fecit, nonne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum regum Juda?

20. Dormivitque Achaz cum patribus ſuis, & ſepultus eſt cum eis in civitate David *b*, & regnavit Ezechias filius ejus pro eo.

a id eſt tentorium Sabbatinum, pretioſo coopertum, in quo ſedebat rex in ſabbatis, ut audiret hymnos, & ſpectaret ſacrificia, Eccl. 46. 1. dicitur & tribunal. 4. Reg. 11. v. 14.

b ſed non in ſepulchris regum. 2. Paral. 28. 27.

CAPUT XVII.

Ob peccata Iſrael, Salmanaſar ſub Oſee recuſante Aſſyrio pendere tributum, 1. Transfert Iſrael in Aſſyrios, 5. Aſſyrii in Samariam miſſi cultum Dei ignorantes devorantur a leonibus; ergo mittitur ſacerdos Iſraeliticus, qui ipſos inſtituat; ſic factum eſt, ut Deo & idolis ſervirent, 24.

1. ANno duodecimo *c* Achaz regis Juda, regnavit Oſee filius Ela in Samaria ſuper Iſrael novem annis.

2. Fecitque malum coram Domino; ſed non ſicut reges Iſrael, qui ante eum fuerant.

3. Contra *d* hunc aſcendit Salmanaſar *e* rex Aſſyriorum, & factus eſt ei Oſee ſervus, reddebatque illi tributa.

4. Cumque deprehendiſſet rex Aſſyriorum Oſee, quod rebellare nitens *f* miſiſſet nuntios ad Sua regem Ægypti, ne præſtaret tributa regi Aſſyriorum, ſicut ſingulis annis ſolitus erat, obſedit eum, & vinctum miſit in carcerem *g*.

5. Pervagatusque eſt omnem terram; & aſcendens Samariam, obſedit eam tribus annis.

6. Anno *h* autem nono Oſee, cepit rex Aſſyriorum Samariam, & transtulit Iſrael in Aſſyrios; poſuitque eos in Hala & in Habor juxta fluvium Gozan, in civitatibus Medorum.

7. Factum eſt enim, cum peccaſſent filii Iſrael Domino Deo ſuo, qui eduxerat eos de terra Ægypti, de manu Pharaonis regis Ægypti, coluerunt deos alienos.

8. Et ambulaverunt juxta ritum Gentium, quas conſumpſerat Dominus in conſpectu filiorum Iſrael, & regum Iſrael; quia ſimiliter fecerant.

c Anno M. 3274. Ant. Chr. 730. vid. ſup. 15. 30.

d infr. 18. 9. Tob 1. 2.

e qui Theglathphalaſaro ſucceſſit anno M. 3276.

f anno M. 3279.

g ſc. capta Samaria.

h anno M. 3283. Infr. 18. 10.

żył z wołow miedźiánych, ná ktorych ſtało, á poſtáwił ná tle kámieniem położonym.

18. Muſách też Sábátną, krorą był ſpráwił w kośćiele; y wchod krolewſki zewnątrz, obroćił w kośćioł Páńſki dla krolá Aſſyriyſkiego.

19. A oſtátek ſłow Acház, ktore czynił, áza to nie nápiſano ieſt w kśięgách mow dni krolow Judzkich?

20. Y záſnął Acház z oycy ſwymi, y pogrzebion ieſt z nimi w mieśćie Dawidowym, á Ezechiaſz ſyn iego krolował miáſto niego.

ROZDZIAŁ XVII.

Dlá grzechow Izráelá, gdy Ozee niechce oddáwáć dań Sálmánázárowi krolowi Aſſyriyſkiemu, zágnány lut Izráelſki do źiemie Aſſyriyſkiey. Ale Aſſyriyczyky mieſzkące w Sámáriiey, nie bącące ſię Páná, lwi zábiiáli; dlá tego poſłan im kśiądz Izráelſki, áby ie uczył zakonu bożego; á ták ſtało ſię, że Pánu, y bałwánom ſłużyli.

1. ROku dwunaſtego Acházá krolá Judzkiego, krolował Ozee ſyn Elá w Sámáriiey nád Izráelem dźiewięć lat.

2. Y czynił złe przed Pánem; ále nie iáko krolowie Izráelſcy, ktorzy przed nim byli.

3. Ná tego przyćiągnął Sálmánázár, krol Aſſyriyſki, y ſtał ſię Ozee niewolnikiem iego, y oddawał mu dań.

4. A gdy krol Aſſyriyſki doznał Ozee, że chcąc ſię wybić, poſłał poſły do Suá krolá Ægyptſkiego, áby nie dawał dáń krolowi Aſſyriyſkiemu iáko był zwykł ná káżdy rok, obległ go, y związánego wſádźił do więźienia.

5. Y źieźdźił wſzytkę źiemię iego; y przyiáchawſzy do Sámáriiey obległ ią przez trzy látá.

6. A dźiewiątego roku Oſee, wźiął krol Aſſyriyſki Sámárią, y przenioſł Izráelá do Aſſyriyczykow; y poſádźił ie w Hálá, y w Hábor nád rzeką Gozán, w mieśćiech Medſkich.

7. Sſtáło ſię bowiem, gdy zgrzeſzyli ſynowie Izráelowi Pánu Bogu ſwemu, ktory ie był wywiodł z źiemie Ægyptſkiey z ręki Pháráoná krolá Ægyptſkiego, chwálili bogi cudze,

8. Y chodźili według obyczáiu narodow, ktore wytráćił Pan przed oczymá ſynow Izráelowych, y krolow Izráelſkich, że tákże byli uczynili.

9. Y obráźili synowie Izráelowi słowy nieprawemi Páná Bogá swego; y nábudowáli sobie wyżyn we wszytkich mieśćiech swoich od Wieże strożow áż do miástá obronnego.

10. Y náczynili sobie słupow, y gáiow ná wszelkim págorku wysokim, y pod wszelkim drzewem gáiowym,

11. Y palili kádzenie tám ná ołtarzách obyczáiem narodow, ktore był przeniosł Pan od obliczá ich; y czynili co nagorsze słowá dráźniąc Páná.

12. Y służyli plugástwom, o ktorych im Pan przykazał, áby nie czynili słowá tego.

13. Y oświádczył się Pan w Izráelu, y w Judźie przez rękę wszytkich prorokow y Widzących, mowiąc: Náwroććie się od drog wászych bárzo złych, á strzeżćie przykazań moich, y Cęremoniy według wszytkiego zákonu, ktorym przykazał oycom wászym; y iákom posłał do was w ręce sług moich prorokow.

14. Ktorzy niesłucháli, ále zátwárdźili krzczycę swoię, wedle krzczyce oycow swoich, ktorzy niechćieli bydź posłuszni Pánu Bogu swemu.

15. Y odrzućili práwá iego, y przymierze, ktore uczynił z oycy ich, y oświádczánia, ktoremi oświádczył ie; y poszli zá nikczemnośćiámi, y nikczemnie się spráwowáli; y náśládowáli narodow, ktorzy byli około nich, o ktorych przykazał im był Pan, áby nie czynili, iáko y oni czynili.

16. Y opuśćili wszytkie przykazánia Páná Bogá swego, y uczynili sobie litych dwu ćielcow, y gáie, y kłániáli się wszytkiemu woysku niebieskiemu; y służyli Báálowi,

17. Y poświącáli syny swe, y corki swe przez ogień; y báwili się wieszczbámi, y wróżkámi; y wydáli się, áby czynili złość przed Pánem, áby go draźnili.

18. Y rozgniewał się Pan bárzo ná Izráelá, y zniosł ie od obliczá swego, y nie zostáło iedno tylko pokolenie Judá.

19. Ale áni sam Judá nie strzegł przykazánia Páná Bogá swego, ále chodźił w błędźiech Izráelskich, ktore był uczynił.

20. Y odrzućił Pan wszytko naśienie Izráelowe, y utrapił ie, y podał ie w ręce łupieżcow, áż ie odrzućił od obliczá swego;

21. Iuż od onego czásu, ktorego śię oderwał Izráel od domu Dawidowego, y postánowili

9. Et offenderunt filii Israel verbis *a* non rectis Dominum Deum suum; & ædificaverunt sibi excelsa in cunctis urbibus suis a Turre custodum usque ad civitatem munitam.

10. Feceruntque sibi statuas, & lucos in omni colle sublimi, & subter omne lignum nemorosum *b*;

11. Et adolebant ibi incensum super aras in morem Gentium, quas transtulerat Dominus a facie eorum; feceruntque verba pessima irritantes Dominum.

12. Et coluerunt immunditias *c*, de quibus præcepit eis Dominus, ne facerent verbum hoc.

13. Et testificatus *d* est Dominus in Israel, & in Juda per manum omnium prophetarum & Videntium, dicens: *e* Revertimini a viis vestris pessimis, & custodite præcepta mea, & cæremonias, juxta omnem legem, quam præcepi patribus vestris; & sicut misi ad vos in manu servorum meorum prophetarum.

14. Qui non audierunt, sed induraverunt cervicem suam juxta cervicem patrum suorum, qui noluerunt obedire Domino Deo suo.

15. Et abjecerunt legitima ejus, & pactum, quod pepigit cum patribus eorum, & testificationes, quibus contestatus est eos; secutique sunt vanitates, & vane egerunt; & secuti sunt Gentes, quæ erant per circuitum eorum, super quibus præceperat Dominus eis, ut non facerent, sicut & illæ faciebant.

16. Et dereliquerunt omnia Præcepta Domini Dei sui; feceruntque sibi conflatiles duos vitulos, & lucos, & adoraverunt universam militiam cæli *f* servieruntque Baal,

17. Et consecraverunt filios suos, & filias suas per ignem *g* & divinationibus inserviebant, & auguriis; & tradiderunt se, ut facerent malum coram Domino, ut irritarent eum.

18. Iratusque est Dominus vehementer Israeli, & abstulit eos a conspectu suo, & non remansit nisi tribus Juda *h* tantummodo.

19. Sed nec ipse Juda custodivit mandata Domini Dei sui; verum ambulavit in erroribus Israel, quos operatus fuerat.

20. Projecitque Dominus omne semen Israel, & afflixit eos, & tradidit eos in manu diripientium, donec projiceret eos a facie sua;

21. Ex *i* eo jam tempore, quo scissus est Israel a domo David, & constituerunt sibi regem

a i. factis.
b i. frondosum.
c i. idola.
d i. contestatus.
e Jerem 25. 5.
f i. astra.
g in honorem Moloch.
h i. & Benjamin.
i 3. Reg. 12. 19.

gem Jeroboam filium Nabat; ſeparavit enim Jeroboam Iſrael a Domino, & peccare eos fecit peccatum magnum.

22. Et ambulaverunt filii Iſrael in univerſis peccatis Jeroboam, quæ fecerat; & non receſſerunt ab eis,

a Jerem. 25. 9.

23. Uſquequo *a* Dominus auferret Iſrael a facie ſua, ſicut locutus fuerat in manu omnium ſervorum ſuorum Prophetarum; translatusque eſt Iſrael de terra ſua in Aſſyrios, usque in diem hanc.

b Aſſaradon, ut eſt 1. Eſdr. 4. 2. Anno M. 3327. Ant. Chr. 677. ſub quo completum eſt dictum ab Iſaia 7. 8.

24. Adduxit autem rex Aſſyriorum *b* de Babylone, & de Cutha, & de Avah, & de Emath, & de Sepharuaim; & collocavit eos in civitatibus Samariæ pro filiis Iſrael; qui poſſederunt Samariam, & habitaverunt in urbibus ejus.

25. Cumque ibi habitare cœpiſſent, non timebant Dominum; & immiſit in eos Dominus leones, qui interficiebant eos.

26. Nuntiatumque eſt regi Aſſyriorum & dictum: Gentes, quas tranſtuliſti, & habitare feciſti in civitatibus Samariæ, ignorant legitima Dei terræ; & immiſit in eos Dominus leones, & ecce interficiunt eos, eo quod ignorent ritum Dei terræ.

37. Præcepit autem rex Aſſyriorum, dicens: Ducite illuc unum de ſacerdotibus, quos inde captivos adduxiſtis, & vadat, & habitet cum eis; & doceat eos legitima Dei.

28. Igitur cum veniſſet unus de ſacerdotibus his, qui captivi ducti fuerant de Samaria, habitavit in Bethel, & docebat eos, quomodo colerent Dominum *c*.

c ſc. ſecundum Jeroboami ritum

29. Et unaquæque Gens fabricata eſt deum ſuum; poſueruntque eos in fanis excelſis, quæ fecerant Samaritæ, Gens & Gens *d* in urbibus ſuis, in quibus habitabat.

d q. d. ſingulæ gentes.

30. Viri enim Babylonii fecerunt Sochothbenoth *e*; viri autem Chutæi fecerunt Nergel *f*, & viri de Emath fecerunt Aſima *g*.

31. Porro Hevæi fecerunt Nebahaz *h* & Tharthac *i*. Hi autem, qui erant de Sepharuaim, & comburebant filios ſuos igni, Adramelech *k* & Anamelech *l* diis Sepharuaim,

e i. gallinam cum pullis. *f* i. gallum gallinaceum. *g* i. hircum *h* i. canem. *i* Aſinum. *k* i. mulo. *l* i. equo.

32. Et nihilominus colebant Dominum. Fecerunt autem ſibi de noviſſimis ſacerdotes excelſorum, & ponebant eos in fanis ſublimibus.

33. Et cum Dominum colerent, diis quoque

wili ſobie krolá Jeroboám ſyná Nábátowego; Jeroboám bowiem oddźielił Izráelá od Páná, y przywiodł ie do grzechu wielkiego.

22. Y chodźili ſynowie Izráelowi we wſzytkich grzechách Jeroboámowych, ktore czynił; á nie odſtąpili od nich,

23. Aż Pan znioſł Izráelá od obliczá ſwego, iáko był powiedźiał w ręce wſzytkich ſług ſwoich prorokow; y przenieśion ieſt Izráel z źiemie ſwey do Aſſyriiey, áż do dniá tego.

24. A krol Aſſyriyſki náwiodł ludźi z Bábylonu, y z Kuthy, y z Awei, y z Emáthu, y z Sephárwáimá; y oſádźił ie w mieśćiech Sámáriyſkich miáſto ſynow Izráelſkich; ktorzy pośiedli Sámárią, y mieſzkáli w mieśćiech iey.

25. A gdy tám ięli mieſzkáć, nie báli ſię Páná; y przepuśćił ná nie Pan lwy, ktorzy ie zábiiáli.

26. Y dano znáć krolowi Aſſyriyſkiemu, y rzeczono: Narody, ktoreś przeprowádźił, y poſádźił w mieśćiech Sámáriyſkich, nie umieią praw Bogá źiemie; y przepuśćił Pan ná nie lwy, á oto ie morduią, przeto iż nie umieią chwały Bogá źiemie.

27. Y roſkazał krol Aſſyriyſki, mowiąc: Záwiedźćie tám iednego z kápłanow, ktoreśćie z támtąd więźniámi przywiedli, á niech idźie, y mieſzka z nimi, y náuczy ich praw Bogá źiemie.

28. Gdy tedy przyſzedł ieden z tych kápłanow, ktorzy byli w niewolą zágnáni z Sámáriiey, mieſzkał w Bethel, y náuczał ie, iáko mieli chwalić Páná.

29. Y káżdy narod uczynił ſobie Bogá ſwego; y poſtáwili ie w zborách wyſokich, ktore byli pobudowáli Sámáritowie, narod y narod w mieśćiech ſwych, w ktorych mieſzkáli.

30. Mężowie bowiem Bábylońſcy uczynili Sochoth Benoth; á mężowie Chutſcy uczynili Nergelá; á mężowie z Emáthu uczynili Azimá.

31. Záś Heweiánie uczynili Nebáházá, y Thárthákę. A ći, ktorzy byli z Sephárwáimá pálili ſyny ſwoie w ogniu, Adrámelechowi, y Anámelechowi bogom Sephárwáimſkim,

32. A przećię chwalili Páná. Y uczynili z napodleyſzych kápłany wyżyn, y poſtánowili ie we zborzech wyſokich.

23. Y gdy Páná chwalili, bogom też ſwoim ſłu-

służyli według obyczáiu narodow, z ktorych ie przenieśiono do Sámáriiey;

34. Aż po dźiś dźień trzymaią śię obyczaiu stárego; nie boią śię Páná, áni strzegą Ceremoniy iego, sądow y zakonu, y roskazániá, ktore był przykazał Pan synom Jákobá, ktorego názwał Izráelem;

35. Y postánowił był z nimi przymierze, y roskazał im, rzekąc: Nie boyćie śię bogow cudzych, y nie kłániayćie śię im, áni ich chwalćie, y nie ofiáruyćie im,

36. Ale Páná Bogá wászego, ktory was wywiodł z źiemie Ægyptskiey w mocy wielkiey, y w rámieniu wyćiągnionym, tego śię boyćie, y iemu śię kłaniayćie, y iemu ofiáruyćie.

37. Ceremoniy też y sądow, y zákonu, y przykazánia, ktore wam nápisał, strzeżćie, ábyśćie czynili po wszytkie dni; á bogow śię cudzych nie boyćie.

38. Y przymierza, ktore uczynił z wámi, nie zápominayćie; áni chwalćie cudzych bogow,

39. Ale Páná Bogá wászego śię boyćie, á on was wyrwie z ręki wszytkich nieprzyiaćioł wászych.

40. Lecz oni nie słucháli, ále według obyczáiu swego dawnego dźiáláli.

41. Byli tedy oni narodowie boiący śię w prawdźie Páná, wszák że przećię y bałwánom swym służący; bo y synowie ich y wnukowie, iáko czynili oycowie ich, ták czynią y podźiś dźień.

ROZDZIAŁ XVIII.

Ezechiasz połamał bałwany, y wężá miedźiánego. Poráźił Philistyny, y Assyryiczykom śię korzy; dlá tego Jeruzálem obleżono, ná Ezechiaszá krolá, y ná Páná Bogá hárdźie Rábsaces każe.

1. ROku trzećiego Osee syná Elá krolá Izráelskiego, krolował Ezechiász syn Acház krolá Judzkiego.

2. Dwádźieśćiá y pięć lat mu było, gdy począł krolowáć, á dwádźieśćiá y dźiewięć lat krolował w Jeruzálem; imię mátki iego Abi corká Zácháriaszowa.

3. Y czynił dobrze przed Pánem, według wszytkiego co czynił Dawid oyćiec iego.

4. Ten rozrzućił wyżyny, y skruszył bałwány

que suis serviebant juxta consuetudinem Gentium, de quibus translati fuerant Samariam,

34. Usque in præsentem diem morem sequuntur antiquum; non timent Dominum *a*, neque custodiunt ceremonias ejus, judicia, & legem, & mandatum, quod præceperat Dominus filiis Jacob, *b* quem cognominavit Israel;

35. Et percusserat eum eis pactum, & mandaverat eis, dicens: Nolite timere deos alienos, & non adoretis eos, neque colatis eos, & non immoletis eis;

36. Sed Dominum Deum vestrum, qui eduxit vos de Terra Ægypti in fortitudine magna, & in brachio extento, ipsum timete, & illum adorate, & ipsi immolate.

37. Ceremonias quoque, & judicia, & legem, & mandatum, quod scripsit vobis, custodite, ut faciatis cunctis diebus; & non timeatis deos alienos.

38. Et pactum, quod percussit vobiscum, nolite oblivisci; nec colatis deos alienos,

39. Sed Dominum Deum vestrum timete, & ipse eruet vos de manu omnium inimicorum vestrorum.

40. Illi vero non audierunt, sed juxta consuetudinem suam pristinam *c* perpetrabant.

41. Fuerunt igitur gentes istæ timentes quidem Dominum, sed nihilominus & idolis suis servientes; nam & filii eorum, & nepotes, sicut fecerunt patres sui, ita faciunt usque in præsentem diem.

CAPUT XVIII.

Ezechias dissipat idolorum delubra, æneum Moysi serpentem confringit, 1. Percutit Philisthæos; & Assyriis rebellat, 7. Rex Assyriorum manu valida Jerusalem obsidens, multa probra in Ezechiam & balsphemias in Deum per Rabsacen jactat, 17.

1. ANno *d* tertio *e* Osee filii Ela regis Israel, regnavit Ezechias *f* filius Achaz regis Juda.

2. Viginti quinque annorum erat, cum regnare cœpisset; & viginti novem annis regnavit in Jerusalem; nomen matris ejus Abi filia Zachariæ.

3. Fecitque, quod erat bonū coram Domino, juxta omnia, quæ fecerat David pater ejus.

4. Ipse dissipavit *g* excelsa, & contrivit statuas,

a Infr. 41.
b Gen. 33. 28.
c Idololatriæ adhærentes.
d Anno M. 3277. Ant. Chr. 727.
e Regni ejus liberi a tributo.
f 2. Par. 28. 27. & 29. 1.
g Anno M. 3278.

ſtatuas, & ſuccidit locos, confregitque ſerpentem æneum, *a* quem fecerat Moyſes; ſiquidem usque ad illud tempus filii Iſrael adolebant ei incenſum; vocavitque nomen ejus Noheſtan *b*.

5. In Domino Deo Iſrael ſperavit; itaque poſt eum non fuit ſimilis ei de cunctis regibus Juda, ſed neque in his, qui ante eum *c* fuerunt;

6. Et adhæſit Domino, & non receſſit a veſtigiis ejus, fecitque mandata ejus, quæ præceperat Dominus Moyſi.

7. Unde & erat Dominus cum eo, & in cunctis, ad quæ procedebat, ſapienter ſe agebat. Rebellavit quoque contra regem Aſſyriorum, & non ſervivit ei.

8. Ipſe percuſſit Philiſthæos usque ad Gazam, & omnes terminos eorum, a Turre cuſtodum usque ad civitatem munitam *d*.

9. Anno *e* quarto regis Ezechiæ, qui erat annus ſeptimus Oſee filii Ela regis Iſrael, aſcendit Salmanaſar rex Aſſyriorum in Samariam & oppugnavit eam, & cepit.

10. Nam poſt annos tres, anno ſexto Ezechiæ, id eſt nono anno Oſee regis Iſrael, capta eſt Samaria *f*;

11. Et tranſtulit rex Aſſyriorum Iſrael in Aſſyrios, collocavitque eos in Hala, & in Habor fluviis Gozan in civitatibus Medorum *g*;

12. Quia non audierunt vocem Domini Dei ſui, ſed prætergreſſi ſunt pactum ejus; omnia, quæ præceperat Moyſes ſervus Domini, non audierunt, neque fecerunt.

13. Anno *h* quarto decimo *i* regis Ezechiæ, aſcendit Sennacherib rex Aſſyriorum ad univerſas civitates Juda munitas, & cepit eas.

14. Tunc miſit Ezechias rex Juda nuntios ad regem Aſſyriorum in Lachis, dicens: Peccavi, recede a me; & omne, quod impoſueris mihi, feram. Indixit itaque Aſſyriorum Ezechiæ regi Judæ trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri.

15. Deditque Ezechias omne argentum, quod repertum fuerat in domo Domini, & in theſauris regis.

16. In tempore illo confregit Ezechias valvas templi Domini, & laminas auri, quas ipſe affixerat, & dedit eas regi Aſſyriorum.

17. Miſit autem rex Aſſyriorum Tharthan *k*; & Rabſaris, & Rabſacen, de Lachis ad regem

a Num. 31. 9.

b Vile æs per diminutionem & contemptum, ærulum, vile metallum, q. d. in illo nihil eſt magnum vel vivum, quod ab homine prudente obſervari debeat, multo minus pro Deo coli, ſicut hactenus factum eſt.

c ſc. poſt David.

d q. d. parvas & magnas civitates.

e Sup. 17. 6. Tob. 1. 2.

f Anno M. 3283.

g Quo prius Theglath-phalaſar, duas tribus & dimidiam trans Jordanem habitantes tranſtulerat. 1. Par 5. 26.

h 2. Par. 32. 1. Eccl 48. 20. Iſai. 36. 1.

i Anno M. 3291. Ant. Chr. 713.

k Qui Azotum cepit. Iſai. 20.

wány, y powyćinał gáie, y połamał wężá miedźiánego, ktorego był uczynił Moyżeſz; bo áż do onego czáſu ſynowie Izráelowi palili mu kádźidło, y názwał imię iego Noheſtan.

5. W Pánu Bogu Izráelowym pokładał nádźieię, y ták po nim nie było podobnego iemu ze wſzytkich krolow Judzkich, lecz áni z tych, ktorzy przed nim byli.

6. Y ſtał przy Pánu, y nie odſtąpił od tropow iego, y czynił przykazánia iego, ktore był przykazał Pan Moyżeſzowi.

7. Zkąd y Pan był z nim, y we wſzytkim, do czego ſię obróćił, mądrze ſię ſpráwował. Wybił ſię też z mocy krolowi Aſſyriyſkiemu, y nie ſłużył mu.

8. Ten poráźił Philiſtyny áż do Gázy, y wſzytkie gránice ich, od wieże ſtrożow áż do miáſtá obronnego.

9. Roku czwartego krolá Ezechiaſzá, ktory był rok śiodmy Ozee ſyná Elá krolá Izráelſkiego, przyćiągnął Sálmánáſár krol Aſſyriyſki do Sámáryiey, y dobywał ji, y wźiął.

10. Bo po trzech lećiech, roku ſzoſtego Ezechiaſzá, to ieſt, roku dźiewiątego Ozee krolá Izráelſkiego, wźięto Sámáryą;

11. Y przenioſł krol Aſſyriyſki Izráelá do Aſſyriyczykow, y poſádźił ie w Hálá, y w Habor rzekách Gozán, w mieśćiech Medſkich;

12. Bo nie ſłucháli głoſu Páná Bogá ſwego, ále przeſtąpili przymierze iego; wſzytkiego, co roſkazał Moyżeſz ſługá Páńſki, nie ſłucháli, áni czynili.

13. Roku czternaſtego krolá Ezechiaſzá przyćiągnął Sennácherib krol Aſſyriyſki ná wſzytkie miáſtá Judy obronne; y wźiął ie.

14. Tedy poſłał Ezechiaſz krol Judzki poſły do krolá Aſſyriyſkiego do Láchis, mowiąc: Zgrzeſzyłem, odſtąp odemnie; á wſzytko, co ná mie włożyſz, poniosę. A ták włożył krol Aſſyriyſki ná Ezechiaſzá krolá Judſkiego trzy ſtá tálentow ſrebrá, y trzydźieśći tálentow złotá.

15. Y dał Ezechiaſz wſzytko ſrebro, ktore ſię nalázło w domu Páńſkim, y w ſkárbiech krolewſkich.

16. Ná ten czás złamał Ezechias drzwi kośćiołá Páńſkiego, y bláchy złotá, ktore był ſam przybił, y dał ie krolowi Aſſyriyſkiemu.

17. A krol Aſſyriyſki poſłał Tárthán, y Rábſáris, y Rábſácen z Láchis do krolá Ezechia-

chiaszá z potężnym woyskiem do Jeruzálem; ktorzy przyćiągnąwszy przyiácháli do Jeruzálem, y stánęli u rur stáwu wyższego, ktory iest ná drodze Roley fárbierzowey.

18. Y záwołáli krolá; y wyszedł do nich Eliakim syn Helciaszá przełożony nád domem, y Sobná pisarz, y Joahe syn Asáphow Kánclerz.

19. Y rzekł do nich Rábsáces: Mowćie Ezechiaszowi: Ták mowi krol wielki, krol Assyriyski: Co to zá ufánie, ná ktorym się wspierasz?

20. Podobnoś urádźił, żebyś się ku bitwie gotował? W kimże ufasz, że się śmiesz wybiiáć z mocy?

21. Czyli masz nádźieię w lasce trzćinney y złamáney w Ægyptćie, ktorą iesli się człowiek podeprze, złamána wnidźie w rękę iego, y przekole ią? tákći iest Pharáo krol Ægyptski wszytkim, ktorzy w nim ufáią.

22. A iesli mi rzeczećie: W Pánu Bogu nászym nádźieię mamy; áza nie ten iest, ktorego wyżyny, y ołtarze zniosł Ezechiasz; y przykazał Judźie, y Jeruzálem: Przed tym ołtarzem kłániáć się będźiećie w Jeruzálem?

23. Teraz tedy przystáńćie do páná mego krolá Assyriyskiego, y dam wam dwá tyśiącá koni, á obaczćie, możećieli mieć wśiądácze ná nie.

24. A iáko się możećie oprzeć iednemu pánu z namnieyszych sług páná mego? Czyli masz nádźieię w Ægyptćie dla wozow, y iezdnych?

25. Azam bez woli Páńskiey przyćiągnął ná to mieysce, ábym ie zburzył? Pan mi rzekł: Jedz do tey źiemie, á spustosz ią.

26. Y rzekli Eliakim syn Elciaszow y Sobná, y Joáhe do Rábsáká: Prośiemy, ábyś do nas sługebnikow twoich mowił po Syriácku; bo rozumiemy ten ięzyk; á nie mow do nas po Zydowsku, gdy słyszy lud, ktory iest ná murze.

27. Y odpowiedźiał im Rábsáces, mowiąc: Azaż do páná twego, y do ćiebie posłał mię pan moy, ábych te słowá mowił, á nie ráczey do mężow, ktorzy śiedzą ná murze, żeby iedli plugástwá swe, y pili mocz swoy z wámi?

28. Stánął tedy Rábsáces, y záwołał głosem wielkim po Zydowsku, y rzekł: Słuchayćie słow krolá wielkiego krolá Assyriyskiego.

29. To-

gem Ezechiam cum manu valida Jerusalem; qui cum ascendissent, venerunt Jerusalem, & steterunt juxta aquæductum piscinæ superioris, quæ est in via Agrifullonis *a*.

18. Vocaveruntque regem *b*; egressus est autem ad eos Eliacim filius Helciæ præpositus domus, & Sobna scriba, & Joahe filius Asaph a commentariis.

19. Dixitque ad eos Rabsaces; Loquimini Ezechiæ: Hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum: Quæ est ista fiducia, qua niteris?

20. Forsitan inisti consilium, ut præpares te ad prælium? In quo confidis, ut audeas rebellare?

21. At speras in baculo arundineo atque confracto Ægypto, *c* super quem, si incubuerit homo, comminutus ingredietur manum ejus *d*, & perforabit eam? sic est Pharao rex Ægypti, omnibus, qui confidunt in se.

22. Quod si dixeritis mihi: In Domino Deo nostro habemus fiduciam; nonne iste est, cujus abstulit Ezechias excelsa & altaria; & præcepit Judæ & Jerusalem: Ante altare hoc *e* adorabitis in Jerusalem?

23. Nunc igitur transite ad dominum meum regem Assyriorum, & dabo vobis duo millia equorum, & videte, an habere valeatis ascensores eorum.

24. Et quomodo potestis resistere ante unum satrapam de servis domini mei minimis. An fiduciam habes in Ægypto propter currus & equites?

25. Numquid sine Domini *f* voluntate ascendi ad locum istum, ut demolirer eum? Dominus dixit *g* mihi: Ascende ad terram hanc, & demolire eam.

26. Dixerunt autem Eliacim *h* filius Helciæ, & Sobna, & Joahe Rabsaci: Precamur, ut loquaris nobis servis tuis Syriace; siquidem intelligimus hanc linguam; & non loquaris nobis Judaice, audiente populo, qui est super murum.

27. Responditque eis Rabsaces, dicens: Numquid ad dominum tuum, & ad te misit me dominus meus, ut loquerer sermones hos, & non potius ad viros, qui sedent super murum, ut comedant stercora sua *i*, & bibant urinam suam vobiscum?

28. Stetit itaque Rabsaces, & exclamavit voce magna Judaice, & ait: Audite verba regis magni, regis Assyriorum.

29. Hæc

a sc. sic dictus quod illic fullones pannos lavarent aqua piscinæ.
b sc. ad colloquium.
c v. Isai. 20.
d sc. ut afficiat plus incommodi quam commodi.
e sc. solum. vide Isai 36.
f q. d. Dei vestri vobis irati.
g sc. sciebat per prophetas prædixisse.
h de Sobn. & Eliacim vide Isai. 22. 1.
i eo illos adiget fames.

29. Hæc dicit rex: Non vos seducat Ezechias; non enim poterit eruere vos de manu mea.

30. Neque fiduciam vobis tribuat super Dominum dicens: Eruens liberabit nos Dominus, & non tradetur civitas hæc in manu regis Assyriorum.

31. Nolite audire Ezechiam. Hæc enim dicit rex Assyriorum: Facite mecum, quod vobis utile, & egredimini ad me; & comedet unusquisque de vinea sua, & de ficu sua; & bibetis aquas de cisternis vestris,

a More regum Assyriorum.

32. Donec veniam, & transferam *a* vos in terram, quæ similis est terræ vestræ, in terram fructiferam, & fertilem vini, terram panis & vinearum, terram olivarum, & olei ac mellis, & vivetis, & non moriemini. Nolite audire Ezechiam, qui vos decipit, dicens: Dominus liberabit nos.

33. Numquid liberaverunt dii Gentium terram suam de manu regis Assyriorum?

b Infr. 19. 13. & Isai. 10. 9. & 37. 13.

c v. sup. 17. 24.

34. Ubi *b* est Deus Emath, & Arphad? Ubi est Deus Sepharuaim, Ana, & Aua *c*? Numquid liberaverunt Samariam de manu mea?

35. Quinam illi sunt in universis diis terrarum, qui eruerunt regionem suam de manu mea, ut possit eruere Dominus Jerusalem de manu mea?

d Ne ansam darent ad novas blasphemias.

36. Tacuit itaque populus *d*, & non responderit ei quidquam; siquidem præceptum regis acceperant, ut non responderent ei.

e More Hebræorum cum blasphemias aut triste nuntium audirent.

37. Venitque Eliacim filius Helciæ, præpositus domus, & Sobna scriba, & Joahe filius Asaph a commentariis ad Ezechiam scissis vestibus *e* & nuntiaverunt ei verba Rabsacis.

29. To mowi krol: Niech was nie zwodźi Ezechiasz; Bo was nie będźie mogł wydrzeć z ręki moiey.

30. Ani wam niech nie dodáie ufnośći w Pánu, mowiąc: Wyrywáiąc wybáwi nas Pan, y nie będźie dano miásto to w rękę krolá Assyryiskiego.

31. Nie słuchayćie Ezechiaszá. To bowiem mowi krol Assyryiski: Uczyńćie zemną, co wam iest pożyteczno, á wynidźćie do mnie; y będźie ieść káżdy z winnice swey, y z figi swey; y będźiećie pić wodę z studźien wászych,

32. Aż przyidę, y przeniosę was do źiemie, ktora iest podobna źiemi wászey, do źiemie żyzney y obfituiącey winem, źiemie chlebá y winnie, źiemie oliw y oliwy, y miodu, y będźiećie żyć á nie pomrzećie. Nie słuchayćiesz Ezechiaszá, ktory was zwodźi, mowiąc: Pan wybáwi nas.

33. Azaż wybáwili bogowie narodow źiemię swą z ręki krolá Assyryiskiego?

34. Gdźież iest Bog Emáth, y Arphád? gdźie iest Bog Sephárwáim, Ana, y Awá? Izali wybáwili Sámáryą z ręki moiey?

35. Ktorzyż to są, że wszech bogow źiem, ktorzy wyrwáli źiemię swą z ręki moiey? żeby mogł wyrwáć Pan Jeruzálem z ręki moiey?

36. Milczał tedy lud a nie odpowiedźiał mu nic; bo wźięli byli roskazánie od krolá, áby mu nie odpowiádáli.

37. Y przyszedł Eliákim syn Helkiaszow przełożony nád domem, y Sobná pisarz, y Joáhe syn Assáphow Káncłerz do Ezechiaszá podárszy száty, y powiedźieli mu słowá Rábsákowe.

CAPUT XIX.

Ezechias & Isaias Dominum pro liberatione precantur, 1. Senacherib repetit blasphemias, 10. Angelus Domini 185000. Assyriorum percutit; & fugiens Senacherib in templo idoli sui a filiis occiditur, 35.

f Isai. 37. 1. 1.

g Anno M. 3294. Ant. Chr. 710.

1. Quæ cum audisset Ezechias rex, *f* scidit vestimenta sua, & opertus est sacco, ingressusque est domum Domini.

2. Et misit Eliacim præpositum domus, *g* & Sobnam scribam, & senes de sacerdotibus

ROZDZIAŁ XIX.

Ezechiasz y Izáiasz gdy się z prozbą obroćili do Páná Bogá, o wybáwienie y pomstę bluźnierstwá Rábsacowego, Anyoł Páński poráźił Assyryczykow sto ośmdźieśiąt á pięć tyśięcy; Senácheryb krol ućiekáiąc od synow swych zábit w kośćiele bálwáńskim.

1. Co gdy usłyszał krol Ezechiasz, rozdárł száty swoiey, y oblokł się w wor, y wszedł do domu Páńskiego.

2. Y posłał Eliákimá przełożonego nád domem, y Sobnę pisárzá, y stárszé z kápłanow oble-

obleczone w wory do Isáiaszá proroká syná Amos.

3. Ktorzy rzekli: Ták mowi Ezechiasz: Dźień utrapienia, y łáiánia, y bluźnierstwá dźień ten; przyszli synowie áż do porodzenia, á śiły nie ma rodząca.

4. Iesli snać usłyszy Pan Bog twoy wszytkie słowá Rábsákowe, ktorego przysłał krol Assyriyski pan iego, áby hánbił Bogá żywego, y strofował słowy, ktore słyszał Pan Bog twoy; y uczyń modlitwę zá ostátki, ktore się nálázły.

5. Przyszli tedy sludzy krolá Ezechiaszá do Izáiaszá.

6. Y rzekł im Izáiasz: To powiećie pánu wászemu: To mowi Pan: Nie boy się słow, ktoreś słyszał, ktoremi mię bluźnili sludzy krolá Assyriyskiego.

7. Oto ia wpuszczę weń duchá, y usłyszy nowinę, y wroći się do źiemie swoiey, y położę go mieczem w źiemi iego.

8. Wroćił się tedy Rábsák, y nálazł krolá Assyriyskiego dobywáiącego Lobná; usłyszał bowiem, że był odćiągnął od Láchis.

9. A gdy usłyszał o Tháráku krolu Æthyopskim, powiádáiąc: Oto wyiáchał, áby walczył przećiw iemu; y iáchał przećiw iemu, posłał posły do Ezechiaszá, mowiąc:

10. To powiedźćie Ezechiaszowi krolowi Judzkiemu: Niech ćię nie zwodźi Bog twoy, w ktorym masz ufánie, áni mow: Nie będźie podáne Jeruzálem w ręce krolá Assyriyskiego.

11. Abowiemeś ty sam słyszał, co uczynili krolowie Assyriyscy wszytkim źiemiam, iáko ie spustoszyli; á więć ty sam będźiesz mogł bydź wybáwion?

12. Aza wybáwili bogowie narodow káżdego z tych, ktore zburzyli oycowie moy, to iest Gozán, y Hárán, y Reseph, y syny Eden, ktorzy byli w Theláßár?

13. Gdźie iest krol Emáth, y krol Arphád, y krol miástá Sephárwáim, Aná y Awá?

14. Gdy tedy wźiął Ezechiasz list z ręki posłow, y przeczedł ji, wstąpił do domu Páńskiego, y rozćiągnął ji przed Pánem,

15. Y modlił się przed oczymá iego, mowiąc: Pánie Boże Izráelow, ktory śiedźisz ná Cherubim, tyś sam iest Bog wszytkich krolow źiemie; tyś uczynił niebo y źiemię.

16. Nákłoń uchi twego á usłysz; otworz Pánie oczy twoie, á weyźrzy; usłysz wszytkie słowá

bus opertos saccis, ad Isaiam prophetam filium Amos.

3. Qui dixerunt: Hæc dicit Ezechias: Dies tribulationis, & increpationis *a*, & blasphemiæ *b*, dies iste; venerunt filii usque ad partum, & vires non habet parturiens.

4. Si forte audiat Dominus Deus tuus universa verba Rabsacis, quem misit rex Assyriorum dominus suus, ut exprobraret Deum viventem, & argueret verbis, quæ audivit Dominus Deus tuus; & fac orationem pro reliquiis, quæ repertæ sunt *c*.

5. Venerunt ergo servi regis Ezechiæ ad Isaiam.

6. Dixitque eis Isaias: Hæc dicetis domino vestro: Hæc dicit Dominus: Noli timere a facie sermonum, quos audisti, quibus blasphemaverunt pueri regis Assyrorum me.

7. Ecce ego immittam ei spiritum *d*, & audiet nuntium, & revertetur in terram suam, & dejiciam eum gladio in terra sua.

8. Reversus est ergo Rabsaces, & invenit regem Assyriorum expugnantem Lobnam; Audierat enim, quod recessisset de Lachis.

9. Cumque audisset de Tharaca rege Æthiopiæ, dicentes: Ecce, egressus est ut pugnet adversum te; & iret contra eum *e*, misit nuntios ad Ezechiam, dicens:

10. Hæc dicite Ezechiæ regi Juda: Non te seducat Deus tuus, in quo habes fiduciam: neque dicas: Non tradetur Jerusalem in manus regis Assyriorum.

11. Tu enim ipse audisti, quæ fecerunt reges Assyriorum universis terris, quo modo vastaverunt eas; num ergo solus poteris liberari?

12. Numquid liberaverunt dii Gentium singulos, quos vastaverunt patres mei, Gozan videlicet, & Haran, & Reseph, & filios Eden, qui erant in Thelassar?

13. Ubi est rex *f* Emath, & rex *g* Arphad, & rex civitatis Sepharuaim, Ana, & Aua?

14. Itaque cum accepisset Ezechias litteras de manu nuntiorum, & legisset eas, ascendit in domum Domini, & expandit eas coram Domino.

15. Et oravit in conspectu ejus, dicens: Domine Deus Israel, qui sedes super Cherubim, tu es Deus solus regum omnium terræ; tu fecisti cœlum & terram.

16. Inclina aurem tuam, & audi; aperi Domine oculos tuos, & vide; audi omnia verba

a Qua Assyrii arguunt nos
b Qua Deum afficiunt.
c sc. Juda & Benjamin.
d i. voluntatem revertendi.
e Regem Æthiopiæ.
f Idolum.
g Iterum idolum, quia idola coronis redimita credebant civitatibus dominari.

verba Sennacherib, qui miſit, ut exprobraret nobis Deum viventem.

17. Vere, Domine, diſſipaverunt reges Aſſyriorum Gentes, & terras omnium.

18. Et miſerunt deos eorum in ignem; non enim erant dii, ſed opera manuum hominum ex ligno & lapide, & perdiderunt eos.

19. Nunc igitur Domine Deus noſter, ſalvos nos fac de manu ejus, ut ſciant omnia regna terræ, quia tu es Dominus Deus ſolus.

20. Miſit autem Iſaias filius Amos ad Ezechiam, dicens: Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Quæ deprecatus es me ſuper Sennacherib rege Aſſyriorum, audivi.

21. Iſte eſt ſermo, quem locutus eſt Dominus de eo: Sprevit te, & ſubſanavit virgo *a* filia Sion; poſt tergum ſuum caput movit, filia Jeruſalem.

22. Cui exprobaſti, & quem blaſphemaſti? contra quem exaltaſti vocem tuam, & elevaſti in excelſum oculos tuos? contra Sanctum *b* Iſrael.

23. Per manum ſervorum tuorum exprobraſti Domino, & dixiſti: In multitudine curruum meorum aſcendi *c* excelſa montium in ſummitate Libani, & ſuccidi ſublimes cedros ejus, & electas abietes illius. Et ingreſſus ſum usque ad terminos ejus, & ſaltum Carmeli ejus ego ſuccidi *d*.

24. Et bibi aquas alienas, & ſiccavi veſtigiis pedum meorum omnes aquas clauſas.

25. Numquid non audiſti, quid ab initio fecerim? Ex diebus antiquis plasmavi *e* illud, & nunc adduxi; eruntque in ruinam collium pugnantium civitates munitæ.

26. Et qui ſedent in eis, humiles manu *f*, contremuerunt & confuſi ſunt, facti ſunt velut fœnum agri, & virens herba tectorum, quæ arefacta eſt, antequam veniret ad maturitatem.

27. Habitaculum tuum, & egreſſum tuum, & introitum tuum, & viam tuam ego præſcivi, & furorem tuum contra me.

28. Inſaniſti in me, & ſuperbia tua aſcendit in aures meas; ponam itaque circulum in naribus tuis, & camum in labiis tuis, & reducam te in viam, per quam veniſti.

29. Tibi autem Ezechia hoc erit ſignum: *g* Comede hoc anno, quæ repereris in ſecundo autem anno, quæ ſponte naſcuntur *h*; porro

a i. Regnum Juda; quia regnum ut virgo & ut filia ſervari & amari ſolet.

b Sc. Deum.

c Pro aſcendam.

d Pro ſuccidam.

e q. d. decrevi per te multos perdere.

f 70. infirmi manu, q. d. debiles viribus.

g v. Iſai. 37. 30.

h q. d. his duobus annis, etſi nihil ſeminetur, tamen erit, quod edatis.

ſłowá Sennácheribá, ktory przyſłał, áby nam hánbił Bogá żywego.

17. Prawdźiwieć, Pánie, krolowie Aſſyriyſcy ſpuſtoſzyli narody, y źiemie wſzyſtkich.

18. Y bogi ich wrzućili w ogień; bo nie byli bogowie, ále robotá rąk człowieczych, z drzewá, y z kámieniá, y wygubili ie.

19. Teraz tedy Pánie Boże náſz wybaw nas z ręki iego, áby poznáły wſzytkie kroleſtwá źiemie, Iżeś ty ieſt Pan Bog ſam.

20. Y poſłał Izáiaſz ſyn Amos do Ezechiaſzá, rzekąc: To mowi Pan Bog Izráelow: O coś ſię modlił do mnie z ſtrony Sennácheribá krolá Aſſyriyſkiego, ſłyſzałem.

21. Tá ieſt mowá, ktorą mowił Pan o nim: Wzgárdźiłá ćię, y śmiáłá śię z ćiebie pánná corká Syońſka; kiwálá zá tobą głową corká Jerozolimſka.

22. Kogożeś hánbił, y kogoś bluźnił? przećiw komuś głos ſwoy podnośił, y wyniosłeś ku gorze oczy twoie? przećiw świętemu Izráelowemu.

23. Przez rękę ſług twych hánbiłeś Pánà, y rzekłeś: W mnoſtwie wozow moich wſtąpiłem ná wyſokośći gor, ná wierzch Libanu, y wyćiąłem wyſokie cedry iego, y wyborne iodły iego. Y wſzedłem áż do gránic iego, y lás Kármelá iego Iam wyrąbił.

24. Y wypiłem wody cudze, y wyſuſzyłem ſtopámi nog moich wſzytkie wody zámknione.

25. Azaś nie ſłyſzał, com czynił od początku? ode dni ſtárodawnych utworzyłem ji, á terazem przywiodł; y będą rumy págorkow walczących miáſtá obronne.

26. A ktorzy śiedzą w nich, podli ręką, zádrzeli y záwſtydźili ſię, ſtali ſię iáko śiáno polne, y iáko źielona trawá ná duchu, ktora uſchłá, niżli ſię doſtałá.

27. Mieſzkanie twoie, y wyſzćie twoie, y weſzćie twoie, y drogę twoię iam przedtym poznał, y popędliwość twoię przećiwko mnie.

28. Szálałeś przećiwko mnie, á pychá twoiá wſtąpiłá do uſzu moich. Záłożęć tedy kolce zá nozdrze twoie, á wędźidło w gębę twoię, á wrocę ćię ná drogę, ktorąś przyſzedł.

29. A tobie Ezechiaſzu to będźie znák: Iedź tego roku, co naydźieſz; á drugiego roku, co ſię ſámo rodźi; ále trzećiego roku śieyćie, y żnićie;

żnićie; ſadźćie winnice, y iedźćie owoce ich.

30. A cokolwiek zoſtánie z domu Judá, puśći korzeń na doł, y uczyni owoc ku gorze.

31. Z Jeruzálem bowiem wynidą oſtátki, y to co ma bydź záchowano, z gory Syonſkiey; zawiſtna miłość Páná zaſtępow uczyni to.

32. Przetoż to mowi Pan o krolu Aſſyriyſkim: Nie wnidźie do tego miáſtá, áni wyſtrzeli ná nie ſtrzały, áni go otrzyma tarcza, áni obtoczą go ſzańce.

33. Drogą, ktorą przyſzedł, wroći ſię; á do tego miáſtá nie wnidźie, mowi Pan.

34. Y obronię to miáſto, y záchowam ie, dla mnie, y dla Dawidá ſługi mego.

35. Sſtáło ſię tedy oney nocy, przyſzedł Anyoł Páńſki, y pobił w obozíech Aſſyriyſkich ſto ośmdźieśiąt y pięć tyśięcy. A wſtawſzy po ránu, uyźrzał wſzytkie ćiáłá umárłych; y odćiągnąwſzy odiáchał,

36. Y wroćił ſię Sennácherib krol Aſſyriyſki, y mieſzkał w Niniwie.

37. A gdy ſię kłániał w kośćiele Nezroch bogu ſwemu, Adrámelech, y Sáráſár ſynowie iego, zábili ji mieczem, y ućiekli do źiemie Armeńſkiey; y krolował Aſarhaddon ſyn iego miáſto niego.

porro in tertio anno ſeminate, & metite; plantate vineas, & comedite fructum earum.

30. Et quodcumque reliquum fuerit de domo Juda, mittet radicem deorſum *a*, & faciet fructum ſurſum.

31. De Jeruſalem quippe egredientur reliquiæ, & quod ſalvetur de monte Sion; zelus Domini exercituum faciet hoc.

32. Quam ob rem hæc dicit Dominus de rege Aſſyriorum: Non ingredietur urbem hanc, nec mittet in eam ſagittam, nec occupabit eam clypeus, nec circumdabit eam munitio.

33. Per viam, qua venit, revertetur; & civitatem hanc non ingredietur, dicit Dominus.

34. Protegamq; urbem hanc, & ſalvabo eam propter me, & propter David ſervum meum.

35. Factum *b* eſt igitur in nocte illa, venit Angelus Domini, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum centum octoginta quinque millia. Cumque diluculo ſurrexiſſet, vidit *c* omnia corpora mortuorum; & recedens abiit,

36. Et reverſus eſt Sennacherib rex Aſſyriorum, & manſit in Ninive.

27. Cumque *d* adoraret in templo Neſroch deum ſuum, Adramelech, & Saraſar filii ejus percuſſerunt eum gladio, fugeruntque in terram Armeniorum, & regnavit Aſarhaddon filius ejus pro eo.

a i. Creſcet.
b Tob. 1. 21. Eccli 48. 24. Iſai. 27. 36. 1. Mac 7. 41. 2. Mac. 8. 19.
c Sennacherib.
d Job. 1. 24.

ROZDZIAŁ XX.

Ezechyaſz uzdrowion znák wźiął, krol Bábiłońſki przez poſły ráduie ſię z zdrowia iego, máiętność im ſwą okazał, przeco był od Izáiáſzá karán, y niewoley Bábilońſkiey opowiedzenie wźiął; potym umárł, á Mánáſſes ſyn iego kroluie zań.

WOne dni rozniemogł ſię Ezechiaſz áż náśmierć; y przyſzedł do niego Izáiaſz ſyn Amos prorok, y rzekł mu: To mowi Pan Bog: Przykaż domowi twemu, bo umrzeſz ty, á nie będźieſz żyw.

2. Ktory obroćił twarz ſwoię ku śćienie, y modlił ſię do Páná, mowiąc:

3. Proſzę, Pánie, wſpomni, proſzę, iákom chodźił przed tobą w prawdźie, y w ſercu doſkonáłym, á czyniłem, co ſię przed tobą podobáło. Płakał tedy Ezechiaſz płaczem wielkim.

4. A niżli wyſzedł Izáiaſz ná poł śieni, ſſtáło

CAPUT XX.

Iſaias ægrotanti Ezechiæ mortem annuntiat, at ille orando prorogationem vitæ ad quindecim annos impetrat, 1. Dato ſanitatis ſigno per ſolis regreſſum 8. Aſſyriis munera deferentibus theſauros oſtendit; arguitur ab Iſaia, & captivitas Babylonica denuntiatur, 12. Ei ſuccedit filius Manaſſes, 20.

1. IN diebus illis *e* ægrotavit *f* Ezechias uſque ad mortem; & venit ad eum Iſaias filius Amos, Propheta, dixitque ei: Hæc dicit Dominus Deus: Præcipe domui tuæ; morieris enim tu, & non vives.

2. Qui convertit faciem ſuam ad parietem *g* & oravit Dominum, dicens:

3. Obſecro Domine, memento, quæſo, quomodo ambulaverim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum eſt coram te, fecerim. Flevit itaque Ezechias fletu magno.

4. Et antequam egrederetur Iſaias mediam partem

e ſc. ſub tempus adventus Aſſyriorum.
f 2. Par. 32. 24. anno M. 3291. Ant. Chr. 713. Regni Ezechiæ 14. deſinente ante mortem Sennacherib, ut patet ex verſ. 6. v. Iſai. 38. 1.
g ſc. verſus templum.

partem atrii, factus est sermo Domini ad eum, dicens:

5. Revertere, & dic Ezechiæ duci populi mei: Hæc dicit Dominus Deus David patris tui: Audivi orationem tuam, & vidi lacrymas tuas; & ecce sanavi *a* te, die tertio ascendes templum Domini.

6. Et addam diebus tuis quindecim annos; sed & de manu regis Assyriorum liberabo te, & civitatem hanc, & protegam urbem istam propter me, & propter David servum meum.

7. Dixitque Isaias: Afferte massam ficorum. Quam cum attulissent, & posuissent super ulcus ejus, curatus est.

8. Dixerat autem Ezechias ad Isaiam: Quod erit signum, quia Dominus me sanabit, & quia ascensurus sum die tertia templum Domini?

9. Cui ait Isaias: Hoc erit signum a Domino, quod facturus sit Dominus sermonem, quem locutus est: Vis ut ascendat umbra decem lineis, an ut revertatur totidem gradibus?

10. Et ait Ezechias: Facile est, umbram crescere decem lineis; nec hoc volo, ut fiat, sed ut revertatur retrorsum decem gradibus *b*.

11. Invocavit itaque Isaias Propheta Dominum, & reduxit umbram per lineas *c*, quibus jam descenderat in horologio Achaz, retrorsum decem gradibus *d*.

12. In tempore illo misit Berodach *e* Baladan, filius Baladan, rex Babyloniorum litteras, & munera ad Ezechiam; audierat enim, quod ægrotasset Ezechias.

13. Lætatus est autem in adventu eorum Ezechias, & ostendit eis domum aromatum, & aurum & argentum, & pigmenta varia, unguenta quoque, & domum vasorum suorum & omnia, quæ habere poterat in thesauris suis. Non fuit, quod non monstraret eis Ezechias in domo sua, & in omni potestate sua.

14. Venit autem Isaias Propheta ad regem Ezechiam, dixitque ei: Quid dixerunt viri isti? aut unde venerunt ad te? Cui ait Ezechias: De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone.

15. At ille respondit: Quid viderunt in domo tua? Ait Ezechias: Omnia, quæcumque sunt in domo mea, viderunt; nihil est quod non monstraverim eis in thesauris meis.

16. Dixit itaque Isaias Ezechiæ: Audi sermonem Domini.

17. Ec-

a i. sanabo certissime.
b i. horis.
c. Recessit umbra consequenter & sol cum reliquis astris, nam alioqui majori miraculo, non necessario totus cœlorum ordo perturbatus fuisset Tir.
d Allegorice Christus sol justitiæ in Incarnatione & Passione sua decem lineis i. infra decem creaturas Angelorum & hominum descendit, ut lucem & vitam humano generi afferret.
e Isai. 42. 1. dicitur Merodac. Baladan. Ptolem. Mardocampadus. Baladan autem ejus pater aut avus; ac Agathia Belesus; a Nicolao Damasceno Nanybrus, a Ptolem. Nabonassarus dictus, cum prius Assyrii fiduciarius fuisset tandem facta conspiratione cum Arbace Medorum perfecto, Babyloniorum Monarcha effectos est ann. M. 3257.

sstáło się słowo Páńskie do niego, mowiąc:

5. Wroć się, á powiedz Ezechiaszowi wodzowi ludu mego: To mowi Pan Bog Dawidá oycá twego: Słyszałem modlitwę twoię, y widźiałem łzy twoie, á oto uzdrowiłem ćię, dniá trzećiego poydźiesz do kośćiołá Páńskiego.

6. Y przydám do dni twoich piętnaśćie lat; ále y z ręki krola Assyriyskiego wybáwię ćię, y to miásto, y obronię to miásto dla mnie, y dla Dawidá sługi mego.

7. Y rzekł Izáiasz: Przynieśćie wiązánkę fig. Ktorą gdy przynieśli, y położyli ná wrzod iego, uzdrowion był.

8. A Ezechiasz rzekł był do Izáiászá: Co zá znák będźie, że mię Pan uzdrowi, á iż trzećiego dniá poydę do Kośćiołá Páńskiego?

9. Ktoremu rzekł Izáiasz: Ten będźie znák od Páná, że uczyni Pan mowę, ktorę powiedźiał: Chcesz, iż ćień postąpi dźieśięć liniy, czyli że śię wroći ná dźieśięć stopniow?

10. Odpowiedźiał Ezechiasz: Łácnoć ćieniowi postąpić ná dźieśięć liniy; y nie tego ia chcę, żeby śię stáło; ále żeby śię wroćił ná wstecz dźieśięć stopniow.

11. Wzywał tedy Izáiasz prorok Páná, y wroćił ćień przez linie po, ktorych iuż był stąpił ná żegárze Achâz ná wstecz dźieśięć stopniow.

12. Czásu onego posłał Berodách Báládán, syn Báládánow krol Bábilonski listy, y dary do Ezechiaszá, bo słyszał, iż był zániemogł Ezechiasz.

13. Y był rad Ezechiasz z ich przyszćia, y ukazał im dom wonnych rzeczy, y złoto, y srebro, y przypráwy wonne rozmáite, oleyki też, y dom náczynia swego, y wszytko co mogł mieć w skárbiech swoich. Nie było, czego im nie pokazał Ezechiasz w domu swym, y we wszytkie władzy swey.

14. Y przyszedł Izáiasz prorok do krolá Ezechiaszá, y rzekł mu: Co mowili ći mężowie? ábo zkąd przyiáchali do ćiebie? Ktoremu rzekł Ezechiasz: Z źiemie dálekiey przyiácháli do mnie, z Bábylonu.

15. A on odpowiedźiał: Coż widźieli w domu twoim? Rzekł Ezechiasz: Wszytko, co iest w domu moim, widźieli, niemász czegobych im nie ukazał w skárbiech moich.

16. Tedy rzekł Izáiasz Ezechiaszowi: Słuchay słowá Páńskiego;

17. Oto

17. Oto dni przydą, y pobiorą wſzytko, co ieſt w domu twoim, y co ſchowáli oycowie twoi, áż do dniá tego, do Bábylonu; nie zoſtánie ſię nic, mowi Pan.

18. Ale y z ſynow twoich, ktorzy wynidą z ćiebie, ktore zrodźiſz, wezmą, y będą rzezáńcámi ná pálacu krolá Bábylońſkiego.

19. Y rzekł Ezechiaſz do Izáiaſzá: Dobra mowá Páńſká, ktorąś powiedźiał: Niech będźie pokoy, y prawdá zá dni moich.

20. A oſtátek mow Ezechiaſzá, y wſzytko męſtwo iego, y iáko uczynił ſtaw y rury, y przywiodł wodę do miáſtá, áza tego nie nápiſano w kśięgách mow dni krolow Judzkich?

21. Y záſnął Ezechiaſz z oycy ſwymi, y krolował Mánáſſes ſyn iego miáſto niego.

17. Ecce dies venient, & auferentur omnia, quæ ſunt in domo tua *a*, & quæ condiderunt patres tui usque in diem hanc, in Babylonem; non remanebit quidquam, ait Dominus.

18. Sed & de filiis tuis *b*, qui egredientur ex te, quos generabis, tollentur, & erunt eunuchi in palatio regis Babylonis.

19. Dixit Ezechias ad Iſaiam: Bonus ſermo Domini, quem locutus es: Sit pax & veritas in diebus meis.

20. Reliqua autem ſermonum Ezechiæ, & omnis fortitudo ejus, & quomodo fecerit piſcinam, *c* & aquæductum, & introduxerit aquas in civitatem, nonne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum regum Juda?

21. Dormivitque *d* Ezechias cum patribus ſuis, & regnavit Manaſſes filius ejus pro eo.

a ſc. diſplicuit Deo illa oſtentatio.

b i. nepotibus & poſteris.

c 2. Par. 32. 30.

d anno M. 3306. Ant. Chr. 698.

ROZDZIAŁ XXI.

Mánáſſes báłwochwálſtwá ſtroi, dla tegoż Pan mu opowiedźiał, że miał zgłádźić pokolenie Judzkie y Jeruzálem; po nim kroluie Amon, á gdy tego ſludzy zábili, krolował Jozias nábozny, ſyn iego.

1. DWánaśćie lat miał Mánáſſes, gdy począł krolowáć, á pięćdźieśiąt y pięć lat krolował w Jeruzálem; imię mátki iego Háphſibá.

2. Y czynił złe przed oczymá Páńſkimi, według báłwánow narodow, ktore wytráćił Pan przed ſynmi Izráelowymi.

3. Y obroćił ſię, y pobudował wyżyny, ktore był rozrzućił Ezechiaſz, oćiec iego, y wyſtáwił ołtarze Báálowi, y náczynił gáiow, iáko był uczynił Acháb krol Izráelſki, y kłániał ſię wſzytkiemu woyſku niebieſkiemu, y ſłużył mu.

4. Y nábudował ołtarzow w domu Páńſkim, o ktorym mowił Pan: W Jeruzálem położę imię moie.

5. Y nábudował ołtarzow wſzytkiemu woyſku niebieſkiemu we dwu śieniách kośćiołá Páńſkiego.

6. Y przewiodł ſyná ſwego przez ogień; wieſczył też, y przyſtrzegał wrożby, y náczynił pythonow, y námnożył wieſczkow, áby czynił złość przed Pánem, y draźnił go.

7. Poſtáwił też báłwáná gáiowego, ktorego był uczynił, w kośćiele Páńſkim, o ktorym mowił Pan do Dawidá, y do Salomoná ſyná iego;

CAPUT XXI.

Propter Manaſſis impietatem prædicit Dominus ſe Judam ac Jeruſalem deleturum, 1. Cui impius filius Amon, 18. Huic a ſervis occiſo, pius filius Joſias ſuccedit, 23.

1. DUodecim annorum erat Manaſſes, cum regnare cœpiſſet *e*, & quinquaginta quinque annis regnavit in Jeruſalem; nomen matris ejus Haphſiba.

2. Fecitque malum in conſpectu Domini, juxta idola *f* gentium, quas delevit Dominus a facie filiorum Iſrael.

3. Converſusque *g* eſt, & ædificavit excelſa, quæ diſſipaverat Ezechias pater ejus; & erexit aras Baal, & fecit lucos, ſicut fecerat Achab rex Iſrael, & adoravit omnem militiam cœli *h*, & coluit eam.

4. Extruxitque aras in domo Domini, de qua dixit Dominus: *i* in Jeruſalem ponam nomen meum.

5. Et extruxit altaria univerſæ militiæ cœli in duobus atriis *k* templi Domini.

6. Et traduxit filium ſuum per ignem; & ariolatus eſt, & obſervavit auguria, & fecit pythones, & aruſpices multiplicavit, ut faceret malum coram Domino, & irritaret eum.

7. Poſuit quoque idolum luci *l*, quem fecerat, in templo Domini, *m* ſuper quod locutus eſt Dominus ad David, & ad Salomonem filium ejus: In templo hoc, & in Je-

e 2. Par. 33. 1. eodem anno M. 3306.

f 70. abominationem.

g 2. Par. 33. 3.

h ſc. planetas & aſtra.

i 2. Reg. 7. 10.

k ſc. ſacerdotum & populi.

l lucum ſculptum.

m 2. Reg. 7. 26. 3. Reg. 8. 16. 9. & 5

rusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel; ponam nomen meum in sempiternum.

8. Et ultra non faciam commoveri pedem Israel de terra, quam dedi patribus eorum; Si tamen custodierint opera omnia, quæ præcepi eis, & universam legem, quam mandavit eis servus meus Moyses.

9. Illi vero non audierunt; sed seducti sunt a Manasse, ut facerent malum super Gentes, quas contrivit Dominus a facie filiorum Israel.

10. Locutusque est Dominus in manu servorum suorum Prophetarum *a*, dicens:

11. Quia *b* fecit Manasses rex Juda abominationes istas pessimas super omnia, quæ fecerunt Amorrhæi ante eum, & peccare fecit etiam Judam in immunditiis *c* suis;

12. Propterea hæc dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego inducam mala super Jerusalem & Judam; ut quicumque audierit, tinniant ambæ aures ejus.

13. Et extendam super Jerusalem funiculum Samariæ *d*, & pondus domus Achab; & delebo Jerusalem, sicut deleri solent tabulæ; & delens vertam, & ducam crebrius stylum super faciem ejus.

14. Dimittam vero reliquias hæreditatis meæ; & tradam eas in manus inimicorum ejus, eruntque in vastitatem, & rapinam cunctis adversariis suis;

15. Eo quod fecerint malum coram me, & perseveraverint irritantes me, ex die qua egressi sunt patres eorum ex Ægypto, usque ad hanc diem.

16. Insuper & sanguinem innoxium *e* fudit Manasses multum nimis, donec impleret Jerusalem usque ad os; absque peccatis suis, quibus peccare fecit Judam, ut faceret malum coram Domino.

17. Reliqua autem sermonum Manasse, & universa, quæ fecit, & peccatum ejus, quod peccavit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Juda?

18. Dormivitque Manasse cum patribus suis *f* & sepultus est in horto domus suæ in horto *g* Oza; & regnavit Amon filius ejus pro eo.

19. Viginti duorum annorum erat Amon, cum regnare cœpisset; duobus quoque annis regnavit in Jerusalem. Nomen matris ejus Messalemeth filia Harus de Jeteba.

20. Fe-

a sc. Joel, Nahum, & Malachia.
b Jer. 15. 4.
c Chald. idolis.
d eamdem mensuram & pœnam; Chald. filum desolationis.
e infr. 24. 4. inter alios etiam Isaiam prophetam serra lignea dissectum occidit Justinus. Martyr, Hieron. & alii.
f anno M. 3361. Ant. Chr. 643.
g Palatii regii.

iego: W tym kośćiele, y w Jeruzálem, ktorem wybrał ze wszytkich pokoleni Izráelowych, położę imię moie ná wieki.

8. A więcey nie dopuszczę ruszyć się nodze Izráelá z źiemie, ktorąm dał oycom ich; wszákże ieśli będą skutkiem strzedz wszytkiego, com im przykazał, y wszytkiego zakonu, ktory im roskazał Moyżesz sługá moy.

9. Lecz oni nie słucháli; ále zwiedźieni są od Mánásseszá, áby czynili złość nád narody, ktore skruszył Pan od oblicza synow Izráelowych.

10. Y mowił Pan w ręce sług swoich prorokow, rzekąc:

11. Ponieważ czynił Mánásses krol Judzki obrzydłośći te náygorsze, nád wszytkie, ktore czynili przed nim Amorrheyczykowie, y przywiodł też lud Judzki ku grzeszeniu w plugástwách swoich:

12. Przetoż to mowi Pan Bog Izráelow: Oto ia przywiodę złe ná Jeruzálem, y ná Judę; że ktokolwiek usłyszy, zádzwonią obie uszy iego.

13. Y wyćiągnę ná Jeruzálem sznur Sámáriiey, y wagę domu Acháb, y zmáżę Jeruzálem, iáko więc máżą tablice; á zmázawszy wywrocę, y częśćiey powlokę gráfkę przez twarz iego.

14. A ostátek dźiedźictwá mego opuszczę, y dam ji w ręce nieprzyiaćioł iego, y będą ná spustoszenie, y ná łupiestwo wszytkim przećiwnikom swoim.

15. Przeto że czynili złe przedemną, y trwáli drażniąc mię, odedniá, ktorego wyszli oycowie ich z Ægyptu, áż do dniá tego.

16. Nád to y krwie niewinney wylał Mánásses bárzo wiele, áż nápełnił Jeruzalem po ustá; oprocz grzechow swoich, ktoremi ku grzeszeniu przywiodł Judę, áby czynił złe przed Pánem.

17. A ostátek mow Mánásse, y wszytko co czynił, y grzech iego, ktorym grzeszył, ázaż tego nie nápisano w księgách mow dni krolow Judzkich?

18. Y zásnął Mánásses z oycy swymi, y pogrzebion iest w ogrodźie domu swego, w ogrodźie Ozá; y krolował Amon syn iego miásto niego.

19. Dwádźieśćiá y dwie lećie miał Amon, gdy począł krolowáć, dwie lećie też krolował w Jeruzálem; imię mátki iego Messálemeth corká Háruz z Jetebá.

20. A

20. A czynił złe przed oczymá Páńſkimi, iáko był uczynił Mánáſſes oćiec iego;
21. Y chodźił po wſzytkiey drodze, ktorą chodźił oćiec iego; y ſłużył plugáſtwom, ktorym ſłużył oćiec iego, y kłániał ſię im.
22. Y opuśćił Páná Bogá oycow ſwoich, á nie chodźił drogą Páńſką.
23. Y uczynili nań záſadzkę ſłudzy iego, y zábili krolá w domu iego.
24. A lud źiemie pobił wſzytkie, ktorzy ſię byli ſprzyśiegli ná krolá Amoná; y uczynili ſobie krolem Joziaſzá ſyná iego miáſto niego.
25. A oſtátek mow Amoná, ktore czynił, áza tego nie nápiſano w kśięgách mow dni krolow Judá.
26. Y pogrzebli go w grobie iego ná ogrodźie Ozá; á Joziaſz ſyn iego krolował miáſto niego.

20. Fecitque malum in conſpectu Domini, ſicut fecerat Manaſſes pater ejus.
21. Et ambulavit in omni via, per quam ambulaverat pater ejus; ſervivitque immunditiis *a*, quibus ſervierat pater ejus, & adoravit eas,
22. Et dereliquit Dominum Deum patrum ſuorum, & non ambulavit in via Domini.
23. Tetenderuntque ei inſidias ſervi ſui, & interfecerunt regem in domo ſua.
24. Percuſſit autem populus terræ omnes, qui conjuraverant contra regem Amon; & conſtituerunt ſibi regem Joſiam filium ejus pro eo.
25. Reliqua autem ſermonum Amon, quæ fecit, nonne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Juda?
26. Sepelieruntque eum in ſepulchro ſuo, in horto Oza; & regnavit Joſias filius ejus pro eo.

a idolis.

ROZDZIAŁ XXII.

Jozias odnawia Kośćioł Boży ku ſłużbie Páńſkiey. Náleźiono Deuteronomium, o ktorym ſię rádźi Páná; ále odpowiedźiáno: Nápiſzány w kśięgách tych upádek pokolenia Judá, przywiodzony byndźie dlá tego, że opuśćili Páná Bogá ſwego; wſzák ále po śmierći Jozidſza.

1. OSm lat było Joziaſzowi, gdy począł krolowáć, trzydźieśći y ieden rok krolował w Jeruzálem; imię mátki iego Ididá, corká Hádáiá z Beſekáth.
2. A czynił, co ſię podobáło przed Pánem, y chodźił wſzytkimi drogámi Dawidá oycá ſwego; nie uſtąpił ná práwo álbo ná lewo.
3. A roku oſmnaſtego krolá Joziáſzá, poſłał krol Sáphán ſyná Asliá ſyná Meſſullam, piſárzá kośćiołá Páńſkiego, mowiąc mu:
4. Idź do Helkiaſzá kápłaná wielkiego, áby zebrano pieniądze, ktore wnieśiono do kośćiołá Páńſkiego, ktore zebráli odźwierni kośćielni od ludu,
5. Y żeby dáne były rzemieślnikom przez przełożone domu Páńſkiego; ktorzy też niech ie rozdádzą tym, co robią w kośćiele Páńſkim, ná poprawę budowánia kośćielnego;
6. To ieſt ćieślom, y murárzom, y tym, ktorzy náprawuią, co ſię ſkáźiło; á żeby nákupiono drzewá, y kámienia z mieyſc, gdźie kámienie łamią, ná poprawę kośćiołá Páńſkiego.

CAPUT XXII.

Joſias templum ac Dei cultum inſtaurat, 1. Dominum ſuper reperto Deuteronomii libro conſulit, 8. Reſponſum accipit, inducenda ſuper Judam ſcripta in eo mala propter neglectum Dei cultum, ſed poſt ipſius mortem, 15.

1. OCto annorum erat Joſias cum regnare cœpiſſet *b*, triginta & uno anno regnavit in Jeruſalem; nomen matris ejus Idida filia Hadaia de Beſecath.
2. Fecitque, quod placitum erat coram Domino, & ambulavit per omnes vias David patris ſui; non declinavit ad dexteram ſive ad ſiniſtram.
3. Anno autem octavo decimo *c* regis Joſiæ, miſit rex Saphan filium Aslia, filii Meſſulam, ſcribam templi Domini, dicens ei:
4. Vade ad Helciam ſacerdotem magnum, ut conſletur pecunia, quæ illata eſt in templum Domini, quam collegerunt janitores templi *d* a populo,
5. Deturque fabris per præpoſitos domus Domini; qui & diſtribuant eam his, qui operantur in templo Domini, ad inſtauranda ſartatecta templi;
6. Tignariis videlicet, cæmentariis, & iis, qui interrupta componunt; & ut emantur ligna, & lapides de lapicidinis ad inſtaurandum templum Domini.

b 2. Par. 34. 1. anno M. 3363. Ant. Chr. 641.

c anno M. 3380. Ant. Chr. 624.

d Chald. præfecti theſaurorum.

7. Verumtamen non supputetur eis argentum, quod accipiunt, sed in potestate habeant, & in fide.

8. Dixit autem Helcias pontifex ad Saphan scribam: Librum *a* Legis *b* reperi in domo Domini; deditque Helcias volumen Saphan, qui & legit illud.

9. Venit quoque Saphan scriba ad regem, & renuntiavit ei, quod præceperat, & ait: Conflaverunt servi tui pecuniam, quæ reperta est in domo Domini; & dederunt, ut distribueretur fabris a præfectis operum templi Domini.

10. Narravit quoque Saphan scriba regi, dicens: Librum dedit mihi Helcias sacerdos. Quem cum legisset Saphan coram rege,

11. Et audisset rex verba Libri Legis Domini *c*, scidit vestimenta sua.

12. Et præcepit Helciæ sacerdoti, & Ahicam filio Saphan, & Achobor filio Micha, & Saphan scribæ, & Asaiæ servo regis dicens:

13. Ite, & consulite Dominum super me, & super populo, & super omni Juda, de verbis voluminis istius, quod inventum est; magna enim ira Domini succensa est contra nos; quia non audierunt patres nostri verba Libri hujus, ut facerent omne, quod scriptum est nobis.

14. Ieruntitaque Helcias sacerdos, & Ahicam, & Achobor, & Saphan, & Asaia, ad Holdam prophetidem uxorem Sellum *d* filii Thecuæ, filii Araas custodis vestium, quæ habitabat in Jerusalem in Secunda *e*; locutique sunt ad eam.

15. Et illa respondit eis: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Dicite viro, qui misit vos ad me:

16. Hæc dicit Dominus: Ecce, ego adducam mala super locum istum, & super habitatores ejus, omnia verba Legis, quæ legit rex Juda;

17. Quia dereliquerunt me, & sacrificaverunt diis alienis, irritantes me in cunctis operibus manuum suarum; & succendetur indignatio mea in loco hoc, & non extinguetur.

18. Regi autem Juda, qui misit vos, ut consuleretis Dominum, sic dicetis: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Pro eo, quod audisti verba voluminis,

19. Et perterritum est cor tuum, & humiliatus es coram Domino, auditis sermonibus contra

a v. 2. Par. 34. 14.
b puta Deuteronomium vel etiam reliquos Pentateuchi libros.
c exempli grátia minas Deut. 28. & Lev. 26.
d Sed tum vero similiter viduam vel saltem toro viri abstinentem. Tirin.
e sc. parte civitatis.

7. Wszákże niech im nie dáią pod liczbą srebrá, ktore biorą, ále niech máią w mocy, y pod wiárą.

8. Y rzekł Helkiász kápłan wielki do Száphán pisárzá: Nálazłem księgi zakonu w domu Páńskim; y dał Helkiasz księgi Száphánowi, ktory ie czytał.

9. Przyszedł też Sáphán pisarz do krolá, y dał mu sprawę o tym, co mu był kazał, y rzekł: Zebráli sludzy twoi pieniądze, ktore się nálázły w domu Páńskim; y dáli, áby rozdáne były rzemieslnikom od przełożonych nád robotámi kośćiołá Páńskiego.

10. Powiedźiał też Sáphán pisarz krolowi, mowiąc: Dał mi księgi Helkiasz kápłan. Ktore gdy czytał Sáphán przed krolem,

11. A krol usłyszał słowá ksiąg zákonu Páńskiego, rozdárł száty swoie.

12. Y roskazał Helkiaszowy kápłanowi, y Ahikám synowi Sáphán, y Achobor synowi Michá, y Sáphán pisárzowi, y Asáiowi sludze krolewskiemu mowiąc:

13. Idźćie, á poradźćie się Páná o mię, y o lud, y o wszytkiego Judę, dla słow ksiąg tych, ktore náleźiono; bo wielki gniew Páński zápalił się ná nas, iż niesłucháli oycowie nászy słow tych ksiąg, żeby czynili wszytko, co nam nápisano.

14. Poszli tedy Helkiasz kápłan, y Ahikám, y Achobor, y Sáphán, y Asáia, do Holdámy prorokiniey żony Sellum syná Thekui, syná Aráásowego strożá szat, ktora mieszkáłá w Jeruzálem ná Wtorey; y mowili do niey.

15. A oná im odpowiedźiáłá: To mowi Pan Bog Izráelow: Powiedzćie mężowi, ktory was posłał do mnie:

16. To mowi Pan: Oto ia przywiodę złe ná to mieysce, y ná obywátele iego, wszytkie słowá zakonu, ktore czytał krol Judzki;

17. Bo mię opuśćili, á ofiárowáli bogom cudzym, drażniąc mię wszytkimi uczynkámi rąk swoich; y zápali się gniew moy ná tym mieyscu, y nie będźie zgászon.

18. A krolowi Judzkiemu, ktory was posłał, ábyśćie się rádźili Páná, ták powiećie: To mowi Pan Bog Izráelow: Zá to, żeś usłuchał słow ksiąg,

19. A ulękło się serce twoie, y ukorzyłeś się przed Panem, usłyszawszy słowá przećiw

ćiw mieyſcu temu, y obywátelom iego, to ieſt że ſię máią ſtáć ná zdumienie, y ná przeklęctwo; á rozdárłeś ſzáty ſwoie, y płákáłeś, przedemną, á iam uſłyſzał, mowi Pan;

20. Przetoż zbiorę ćię do oycow twoich, y będźieſz zebran do grobu twego w pokoiu, áby niewidźiáły oczy twoie wſzytkiego złego ktore przywiodę ná to mieyſce.

contra locum iſtum, habitatores ejus, quod videlicet fierent in ſtuporem *a* & in maledictum; & ſcidiſti veſtimenta tua, & fleviſti coram me, & ego audivi, ait Dominus;

a Chald. deſolationem & vaſtationem.

20. Idcirco colligam te ad patres tuos, & colligeris ad ſepulchrum tuum in pace, ut non videant oculi tui omnia mala, quæ inducturus ſum ſuper locum iſtum.

ROZDZIAŁ XXIII.

Czytáno zákon przed ludom; Joziaſz uczyniwſzy przymierze z Pánem, bałwány, y ołtarze ich pokáźił, á wielkánoc obchodźić rozkazał; lecz w Mágeddo zábit; po nim kroluie ſyn iego Joachás ſtoſliwy; wźięty w niewolą do Ægyptu od Pháráoná; ktory krolem poſtánowił Eliakima, nazwánego Joákimá, włozywſzy wielką winę ná źiemię.

1. Y Odnieśli krolowi, co powiedźiáłá. Ktory posłał; y zebráli ſię do niego wſzyſcy ſtárſzy Judſcy y Jerozolimſcy.

2. Y wſtąpił krol do kośćiołá Páńſkiego, y wſzyſcy mężowie Judſcy, y wſzyſcy, ktorzy mieſzkáli w Jeruzálem z nim, kápłani y Prorocy, y wſzytek lud od máłego áż do wielkiego, y czytał gdy wſzyſcy ſłyſzeli wſzytkie ſłowá kśiąg przymierza, ktore náleźiono w domu Páńſkim.

3. Y ſtánął krol ná ſtopniu, y poſtánowił przymierze przed Pánem, żeby chodźili zá Pánem, y ſtrzegli przykazań iego, y świádectw, y Cęremoniy, ze wſzytkiego ſercá, y ze wſzytkiey duſze, á żeby wznowili ſłowá przymierza tego, ktore były nápiſáne w onych kśięgách; Y przyzwolił lud ná przymierze.

4. Y przykazał krol Helkiaſzowi wielkiemu kápłanowi, y kápłanom wtorego rzędu, y odźwiernym, áby wyrzućili z kośćiołá Páńſkiego wſzytkie naczynia, ktore było ſpráwiono Báálowi, y w gáiu, y wſzytkiemu woyſku niebieſkiemu, y ſpalił ie zá Jeruzálem w Dolinie Cedron, á popiol ich zánióſł do Bethel.

5. Y wygłádźił wieſzki, ktore byli poſtánowili krolowie Judzcy ná ofiárowánie ná wyżynach po mieśćiech Judzkich, y około Jeruzalem; y te ktorzy pálili kádzenie Báálowi, y ſłońcu, y kśiężycowi, y dwanaśćie znákom, y wſzytkiemu woyſku niebieſkiemu.

CAPUT XXIII.

Deuteronomium populo prælegitur, Joſias percuſſo cum Domino fœdere, ac deſtructis abominationibus, præcipit Paſcha celebrari, 1. Et in Mageddo occiſo ſuccedit impius Joachaz, 29. Quem Pharao captum ducit in Ægyptum, ſubrogato Eliacim, quem Joakim nominat, gravem mulctam imponit, 34.

1. ET renunciaverunt *b* regi, quod dixerat. Qui miſit *c*; & congregati ſunt ad eum omnes ſenes Juda & Jeruſalem.

b 2. Par. 34. 29. anno M. 3380. Ant. Chr. 624.
c ſc. nuntios.

2. Aſcenditque rex templum Domini, & omnes viri Juda, univerſique, qui habitabant in Jeruſalem cum eo ſacerdotes & prophetæ, & omnis populus a parvo usque ad magnum; legitque cunctis audientibus omnia verba libri fœderis, qui inventus eſt in domo Domini.

3. Stetitque rex ſuper gradum; & fœdus percuſſit coram Domino *d*, ut ambularent poſt Dominum, & cuſtodirent præcepta ejus, & teſtimonia, & cæremonias in omni corde, & in tota anima, & ſuſcitarent verba fœderis hujus, quæ ſcripta erant in libro illo; acquievitque populus pacto.

d ab hac ſolenni fœderis renovatione, tum triceſimi anni in principio prophetiæ Ezechielis, tum quadraginta annorum peccati Judæ in ejusdem Cap. 6. epocha deducitur.

4. Et præcepit rex Helciæ pontifici, & ſacerdotibus ſecundi ordinis, & janitoribus *e* ut projicerent de templo Domini omnia vaſa, quæ facta fuerant Baal, & in luco, & univerſæ militiæ cœli; & combuſſit ea foris Jeruſalem in Convalle Cedron, & tulit pulverem eorum in Bethel *f*.

e Eccli. 49. 3.
f ſc. ut pollueret altare ibi erectum.

5. Et delevit aruſpices *g*, quos poſuerant reges Juda ad ſacrificandum in excelſis per civitates Juda, & in circuitu Jeruſalem; & eos, qui adolebant incenſum Baal, & Soli, Lunæ & duodecim ſignis *h*, & omni militiæ cœli *i*.

g Hebr. abolevit ſacerdotes ſc. fanorum.
h ſc. Zodaici.
i planetis & ſtellis.

6. Et efferri fecit lucum de domo Domini, foras Jerusalem in Convalle Cedron, & combussit eum ibi, & redegit in pulverem, & projecit super sepulchra vulgi *a*.

7. Destruxit quoque ædiculas effeminatorum, quæ erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci.

8. Congregavitque omnes sacerdotes de civitatibus Juda; & contaminavit excelsa, ubi sacrificabant sacerdotes de Gabaa usque Bersabee; & destruxit aras portarum in introitu ostii Josue principis civitatis, quod erat ad sinistram portæ civitatis.

9. Verumtamen non ascendebant sacerdotes excelsorum ad altare Domini in Jerusalem; sed tantum comedebant azyma in medio fratrum suorum.

10. Contaminavit quoque Tophet, quod est in Convalle filii Ennom; ut nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem Moloch *b*.

11. Abstulit quoque equos, quos dederant reges Juda, Soli, in introitu templi Domini juxta exedram Nathanmelech eunuchi, qui erat in Pharurim; currus *c* autem Solis combussit igni.

12. Altaria quoque, quæ erant super tecta cœnaculi Achaz, quæ fecerant reges Juda, & altaria, quæ fecerat Manasses in duobus atriis templi Domini, destruxit rex; & cucurrit *d* inde, & dispersit cinerem eorum in torrentem Cedron.

13. Excelsa quoque, quæ erant in Jerusalem ad dextram partem Montis offensionis *e*, quæ ædificaverat *f* Salomon rex Israel Astaroth idolo Sidoniorum, & Chamos offensioni Moab, & Melchom abominationi filiorum Ammon polluit rex.

14. Et contrivit statuas, & succidit lucos; replevitque loca eorum ossibus mortuorum.

15. Insuper *g* & altare, quod erat in Bethel, & excelsum, quod fecerat Jeroboam filius Nabat, qui peccare fecit Israel; & altare illud, & excelsum destruxit, atq; combussit, & comminuit in pulvernm, succenditq; etiam lucum.

16. Et conversus Josias, vidit ibi sepulchra, quæ erant in monte; misitq; & tulit ossa de sepulchris, & combussit ea super altare, & polluit illud juxta verbum Domini, quod locutus est vir Dei *h*, qui prædixerat verba hæc.

17. Et *i* ait: Quis est titulus ille, quem video?

a sc. qui lucum illum adoraret.

b sc. idolo Ammonitarum regis formam habenti: nam Melech Regem significat.

c sc. quadrigas soli more gentilitio dicatas.

d i. currere fecit seu projecit.

e i. Oliveti ob idololatriam ibi commissam, Chald. olivarum.

f 3 Reg. 11. 7.

g 3. Reg. 13. 32.

h ante annos 350. vide 1. Reg. 13. 2.

i 3. Reg. 13 1.

6. Y kazał wynieść gay z domu Páńskiego przecz z Jeruzálem w Dolinę Cedron, y spalił ji tám y w proch obroćił, y rozsypał ná groby pospolitego ludu.

7. Zepsował też domki niewieśćiuchow, ktore były w domu Páńskim, dla ktorych niewiásty tkały iákoby domki gáiu.

8. Y zgromádźił wszytkie kápłany z miast Judzkich; y splugáwił wyżyny, gdźie ofiárowáli kápłani od Gabáá áż do Bersábee; y pokáźił ołtarze bron w weszćiu drzwi Jozue książęćiá miástá, ktore były po lewey stronie bramy mieyskiey.

9. Wszákże nie wstępowáli ofiárownicy wyżyn do ołtarzá Páńskiego w Jeruzalem; ále tylko iádáli przaśniki między bráćią swoią.

10. Splugáwił też Tophet, ktory iest ná Dolinie syná Ennom; áby żaden nie poświącał syná swego ábo corki przez ogień Molochowi.

11. Zniozł też konie, ktore byli dáli krolowie Judscy, słońcowi, w weszćiu kośćiołá Páńskiego podle gmáchu Náthánmelech rzeczáńcá, ktory był w Phárurim; á wozy słońcowe spalił ogniem.

12. Ołtarze też, ktore były ná dáchu sale Acház, ktore byli uczynili krolowie Judscy, y ołtarze, ktore był uczynił Mánásses we dwu śieniách kośćiołá Páńskiego, pokáźił krol; y bieżał z onąd, y rozprosżył popioł ich w potok Cedron.

13. Wyżyny też, ktore były w Jeruzalem po práwey stronie gory obráżenia, ktore był zbudował Sálomon krol Izráelski Asthárotowi bálwánowi Sidońskiemu, y Chámosowi obráżeniu Moáb, y Melchom obrzydłośći synow Ammon splugáwił krol.

14. Y pokruszył słupy, y powyćinał gáie, y nápełnił mieyscá ich kośćiámi umárłych.

15. Nád to y ołtarz, ktory był w Bethel, y wyżynę, ktorą był uczynił Jeroboám syn Nábat, ktory w grzech wpráwił Izráelá; y on ołtarz, y wyżynę zepsował, y spalił, y stárł ná proch, y gay też spalił.

16. A obroćiwszy się Joziasz, uyźrzał tám groby, ktore były ná gorze; y posłał y wźiął kośći z grobow, y spalił ie ná ołtarzu, y splugáwił ji według słowá Páńskiego, ktore mowił mąż Boży, ktory był te rzeczy przepowiedźiał.

17. Y rzekł: Co to zá znák ktory widzę; Od-

Odpowiedźieli mu mieſzcánie miáſtá onego: Grob ieſt człowieká Bożego, ktory przyſzedł z Judy, y przepowiedźiał te słowá, ktoreś uczynił nád ołtarzem Bethel.

18. Y rzekł: Niechayćie go, żaden niech nie ruſza kośći iego. Y kośći iego zoſtáły nie poruſzone z kośćiámi proroká, ktory był przyſzedł z Sámáriiey.

19. Nád to ieſcze wſzytkie zbory wyżyn, ktore były w mieśćiech Sámáriyſkich, ktorych byli náczynili krolowie Izráelſcy ku rozdrażnieniu Páná, zniozł Joziaſz; y uczynił im wedle wſzytkich uczynkow, ktore był uczynił w Bethel.

20. Y pobił wſzytkie ofiárowniki wyżyn, ktorzy tám byli nád ołtarzámi; y palił ná nich kośći człowiecze; y wroćił ſię do Jeruzálem.

21. Y przykazał wſzytkiemu ludowi, mowiąc: Czyńćie Pháze Pánu Bogu wáſzemu, wedle tego, iáko nápiſano w kśięgách przymierza tego.

22. Bo nie było tákie Pháze odedni Sędźiow, ktorzy ſądźili Izráelá, y po wſzytkie dni krolow Izráelſkich, y krolow Judzkich,

23. Iáko oſmnaſtego roku krolá Joziaſzá ſpráwowano to Pháze Pánu w Jeruzálem.

24. Ale y pythony, y wieſczki, y wyobráženia báłwánow, y plugáſtwá, y brzydliwośći, ktore były w źiemi Judzkiey, y w Jeruzalem zniozł Joziaſz; áby utwierdźił słowá zákonu, ktore ſą nápiſane w kśięgách, ktore nálazł Helkiaſz kápłan w kośćiele Páńſkim.

25. Nie był iemu podobny krol przed nim, ktoryby ſię náwroćił do Páná wſzytkim ſercem ſwoim, y wſzytką duſzą ſwą, y ze wſzytkiey mocy ſwey według wſzytkiego zákonu Moyżeſzowego; áni po nim powſtał iemu podobny.

26. Wſzákże iednák nie odwroćił ſię Pan od gniewu zapálczywośći ſwoiey wielkiey, ktorą ſię rozgniewáłá zapálczywość iego ná Judę; dla rozdrażnienia, ktorymi go był rozdráźnił Mánáſſes.

27. Rzekł tedy Pan: Y Judę też odrzucę od obliczá mego, iákom odrzućił Izráelá; y porzucę to miáſto, ktorem obrał, Jeruzálem, y dom, o ktorym mowił: Będźie tám imię moie.

28. A oſtátek mow Joziaſzá, y wſzytko co czynił, áza to nie nápiſano w kśięgách słow dni krolow Judzkich?

video? Reſponderuntque ei cives urbis illius: Sepulchrum eſt hominis Dei, qui venit de Juda, & prædixit verba hæc, quæ feciſti ſuper altare Bethel.

18. Et ait: Dimittite eum, nemo commoveat oſſa ejus. Et intacta manſerunt oſſa illius, cum oſſibus prophetæ, qui venerat de Samaria.

19. Inſuper & omnia fana excelſorum, quæ erant in civitatibus Samariæ, quæ fecerant reges Iſrael ad irritandum Dominum, abſtulit *a* Joſias; & fecit eis ſecundum omnia opera, quæ fecerat in Bethel.

20. Et occidit univerſos ſacerdotes excelſorum, qui erant ibi, ſuper altaria; & combuſſit oſſa humana ſuper ea;. reverſusque eſt Jeruſalem.

21. Et *b* præcepit omni populo, dicens: Facite Phaſe Domino Deo veſtro, ſecundum quod ſcriptum eſt in libro fœderis hujus.

22. Nec enim factum eſt Phaſe *c* tale a diebus judicum, qui judicaverunt Iſrael, & omnium dierum regum Iſrael, & regum Juda,

23. Sicut in octavo decimo anno regis Joſiæ factum eſt Phaſe iſtud Domino in Jeruſalem.

24. Sed & pythones, & ariolos, & figuras idolorum *d*, & immunditias, & abominationes, quæ fuerant in terra Juda & Jeruſalem, abſtulit Joſias; ut ſtatueret *e* verba legis, quæ ſcripta ſunt in Libro, quem invenit Helcias ſacerdos in templo Domini.

25. Similis illi *f* non fuit ante eum rex, qui reverteretur ad Dominum in omni corde ſuo, & in tota anima ſua, & in univerſa virtute ſua juxta omnem legem Moyſi; neque poſt eum ſurrexit ſimilis illi.

26. Verumtamen non eſt averſus Dominus ab ira furoris ſui magni, quo iratus eſt furor ejus contra Judam; propter irritationes, quibus provocaverat eum Manaſſes.

27. *g* Dixit itaque Dominus: Etiam Judam auferam a facie mea, ſicut abſtuli Iſrael; & projiciam civitatem hanc, quam elegi, Jeruſalem, & domum, de qua dixi: Erit nomen meum ibi.

28. Reliqua autem ſermonum Joſiæ, & univerſa, quæ fecit, nonne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Juda?

a ſc. auferendo idola rite præparabat populum ad celebrandum Phaſe.
b 2. Par. 35. 1. Eodem anno 18. regni ſui ad finem tendente. Mundi 3381.
c Phaſe hic vocatur omnis copia hoſtiarum, quæ totis ſeptem azymorum diebus offerebantur.
d Hebr. Teraphim Chald. ſimulacra.
e i. impleret.
f ſc. poſt David, vel quoad aliquos eximios virtutum actus.
g infr. 24. 2.

29. *a* In diebus ejus *b* ascendit Pharao Nechao rex Ægypti, contra regem Assyriorum *c* ad flumen Euphraten; & abiit Josias rex in occursum ejus; & occisus est in Mageddo *d*, cum vidisset eum.

30. Et portaverunt eum servi sui mortuum de Mageddo; & pertulerunt in Jerusalem, & sepelierunt eum in sepulchro suo. Tulitque populus terræ Joachaz filium Josiæ, & unxerunt eum *e*, & constituerunt eum regem pro patre suo.

31. *f* Viginti trium annorum erat Joachaz cum regnare cœpisset, & tribus mensibus regnavit in Jerusalem; nomen matris ejus Amital, filia Jeremiæ, de Lobna *g*.

32. Et fecit malum coram Domino, juxta omnia, quæ fecerant patres ejus.

33. Vinxitque eum Pharao Nechao in Rebla, quæ est in terra Emath, ne regnaret in Jerusalem; & imposuit mulctam terræ centum talentis argenti, & talento auri.

34. Regemq; constituit Pharao Nechao Eliacim filium Josiæ pro Josia patre ejus; vertitque nomen ejus Joakim. Porro Joachaz tulit, & duxit in Ægyptum, & mortuus est ibi.

35. Argentum autem, & aurum dedit Joakim Pharaoni, cum indixisset terræ per singulos, ut conferretur juxta præceptum Pharaonis; & unumquemque juxta vires suas exegit, tam argentum quam aurum de populo terræ, ut daret Pharaoni Nechao.

36. *h* Viginti quinque annorum erat Joakim, cum regnare cœpisset *i*; & undecim annis regnavit in Jerusalem; nomen matris ejus Zebida filia Phadaia de Ruma.

37. Et fecit malum coram Domino, juxta omnia, quæ fecerant patres ejus.

a 2. Par. 35. 20. *b* Anno Mund. 3394. Ant. Chr. 610. *c* sive contra Medos & Babylonios, qui imperium Assyriorum everterant. Joseph Antiq. l. 10. caq. 6. is autem est Herodoti Nechos, filius Psalmitici. *d* Urbs est in tribu Juda. *e* unde apparet hunc non fuisse primogenitum Josiæ, ad quem hæreditario jure regnum spectaret; ipsumque potius esse quarto loco natum. 1. Par. 3. 15. Sellum nominatur, & Jer. 22. 11. pro patre regnasse etiam dicitur; cujus nomen, quod commutationem significat, melioris ominis causa mutatum sit. Confirmat illud etiam ætas 23. ann. (hic v. 31. & 2. Par. 36. 2.) cum Eliacimi (infra v. 36.) 25. annorum ætate collata. *f* 2. Par. 36. 2. *g* Urbe Juda. *h* 2. Par. 36. 5. *i* An. M. 3395. Ant. Chr. 609.

29. Zá iego czásow przyćiągnął Pháráo Necháo krol Ægyptski, przećiw krolowi Assyriyskiemu nád rzekę Euphrátes; y wyiáchał krol Joziasz przećiw iemu; y zábit ieſt w Mágeddo, gdy go uyźrzał.

30. Y przywieźli go sludzy iego umárłego z Mágeddo, y przynieśli do Jeruzalem, y pogrzebli go w grobie iego. A lud źiemie wźiął Joácházá syná Joziaszowego, y pomázáli go, y uczynili krolem miásto oycá iego.

31. Dwádźieśćiá y trzy látá miał Joácház, gdy począł krolowáć, á trzy mieśiące krolował w Jeruzálem; imię mátki iego Amital corká Jeremiaszowá z Lobny.

32. Y czynił złość przed Pánem, według wszytkiego, co byli uczynili oycowie iego.

33. Y związał go Pháráo Necháo w Rebli, ktora ieſt w źiemi Emáth, áby nie krolował w Jeruzalem, y włożył winę ná źiemię sto tálentow srebrá, y tálent złotá.

34. A krolem postánowił Pháráo Necháo Eliákimá syná Joziászowego, miásto Joziaszá oycá iego; y odmienił imię iego Joákim. Lecz Joácházá wźiął, y záwiodł do Ægyptu, y tám umárł.

35. A srebro, y złoto dał Joákim Pháráonowi, nákazawszy w źiemi pogłowne, áby ie skłádano według roskazania Pháráonowego; y od káżdego według przemożenia iego wyćiągał, ták srebro iáko złoto od ludu źiemie; áby dawał Pháráonowi Necháowi.

36. Dwádźieśćia y pięć lat miał Joákim, gdy począł krolowáć; á iedenaśćie lat krolował w Jeruzálem; imię mátki iego Zebidá corká Phádáiá z Rumy.

37. Y czynił złość przed Pánem, wedle wszytkiego, co uczynili byli oycowie iego.

CAPUT XXIV.

Joakim triennio servit regi Babylonis; deinde varios patitur latrunculos, 1. Succedit filius Joachim; qui se dedit regi Babylonis, 6. Ab eo cum thesauris, universoque robore habitatorum Jerusalem ducitur in Babylonem, 13. Suffecto in regem illius patruo Sedecia, 17.

1. IN diebus ejus *k* ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, & factus est ei Joakim servus tribus annis; & rursum rebellavit contra eum.

k 1. anno Joakim 4. qui cum 1. Nabuchodonosoris concurrit, ut est Jerem. 25. 1. atque adeo, anno M. 3398. Ant. Chr. 606.

2. Im-

ROZDZIAŁ XXIV.

Joákim krol był niewolnikem przez trzy látá królá Babylonskiego; potym posłał Pan nan rozne łotrzyki; á Joáchim syn iego krolował miásto niego; ktory się poddał krolowi Babylonskiemu; ten go, y wszytkie mocarze, y scarby iego przeniosł do Babylonu; y ustáwił królá Sedekiasza, stryiá iego.

1. ZA iego czásow przyćiągnął Nábuchodonozor krol Bábylonski, y sstał mu się Joákim niewolnikiem przez trzy látá; á potym wybił się z mocy iego.

2. Y

2. Y poſłał nań Pan łotrzyki Cháldeyſkie, y łotrzyki Syriyſkie, y łotrzyki Moáb, y łotrzyki ſynow Ammon; y puśćił ie ná Judę, áby go wytráćili, według słowá Páńſkiego, ktore był rzekł przez ſługi ſwe proroki.

3. A to ſtáło ſię przez słowo Páńſkie przećiw Judźie, áby go zniosł przed ſobą dla grzechow Manáſſe wſzytkich, ktore czynił;

4. Y dla krwie niewinney, ktorą wylał, y nápełnił Jeruzálem krwią niewinnych; y dla tey rzeczy nie chćiał ſię Pan dáć ubłagáć.

5. A oſtátek mow Joákimowych, y wſzytko co czynił, áza to nie nápiſano ieſt w kśięgách mow dni krolow Judzkich? y záſnął Joákim z oycy ſwymi;

6. A Joákim ſyn iego krolował miáſto niego.

7. Y dáley nie przydał krol Ægyptſki, żeby wyſzedł z źiemie ſwoiey; bo był wźiął krol Bábylońſki, od rzeki Ægyptſkiey áż do rzeki Euphrátes wſzytko, co było krolá Ægyptſkiego.

8. Oſmnaśćie lat było Joáchimowi gdy począł krolowáć, á trzy mieśiące krolował w Jeruzálem; imię mátki iego Noheſtá corká Elmathán z Jeruzálem.

9. A cyznił złość przed Pánem według wſzytkiego, co był uczynił oćiec iego.

10. W onym czáśie przyćiągnęli ſludzy Nábuchodonozorá krolá Bábylońſkiego do Jeruzálem, y obtoczone ieſt miáſto ſzáńcámi.

11. Y przyiáchał Nábuchodonozor krol Bábylońſki do miáſtá z ſłużebniki ſwymi, áby go dobywáli.

12. Y wyſzedł Joáchin krol Judzki do krolá Bábylońſkiego, ſam y mátká iego, y ſludzy iego, y Xiążętá iego, y rzezáńcy iego; y przyiął go krol Bábylońſki roku oſmego krolowania ſwego.

13. Y wyniosł z onąd wſzytkie ſkárby domu Páńſkiego, y ſkarby domu krolewſkiego; y potłukł wſzytkie náczynia złote, ktore był ſprawił krol Sálomon Izráelſki w kośćiele Páńſkim według ſłowá Páńſkiego.

14. Y przeniosł wſzytko z Jeruzálem, y wſzytkie Xiążętá, y wſzytkie mocarze woyſká, dźieśięć tyśięcy w niewolą, y wſzelkiego rzemieſlniká, y oboźne, y nie zoſtáło nic, oprocz ubogich z ludźi źiemie.

15. Przeniosł też Joáchiná do Bábylonu, y mátkę krolewſką, y żony krolewſkie, y rzezáńce

2. Immiſitque ei Dominus latrunculos *a* Chaldæorum, & latrunculos Syriæ, & latrunculos Moab, & latrunculos filiorum Ammon; & immiſit eos in Judam, ut diſperderent eum, juxta verbum Domini, quod locutus *b* fuerat per ſervos ſuos prophetas.

3. Factum eſt autem hoc per verbum Domini contra Judam, ut auferret eum coram ſe propter peccata Manaſſe univerſa, quæ fecit;

4. Et propter ſanguinem innoxium, quem effudit, & implevit Jeruſalem cruore innocentium; & ob hanc rem noluit Dominus propitiari *c*.

5. Reliqua autem ſermonum Joakim, & univerſa, quæ fecit, nonne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum regum Juda? Et dormivit Joakim *d* cum patribus ſuis;

6. Et regnavit Joachin *e* filius ejus pro eo.

7. Et ultra non addidit rex Ægypti, ut egrederetur de terra ſua; tulerat enim rex Babylonis á rivo Ægypti usque ad fluvium Euphraten, omnia, quæ fuerant regis Ægypti.

8. Decem & octo annorum erat Joachin, cum regnare cœpiſſet *f* & tribus menſibus regnavit in Jeruſalem; nomen matris ejus Noheſta filia Elnathan de Jeruſalem.

9. Et fecit malum coram Domino, juxta omnia, quæ fecerat pater ejus.

10. *g* In tempore illo aſcenderunt ſervi Nabuchodonoſor regis Babylonis in Jeruſalem, & circumdata eſt urbs munitionibus.

11. Venitque Nabuchodonoſor rex Babylonis ad civitatem cum ſervis ſuis, ut oppugnarent eam.

12. Egreſſusque eſt Joachin rex Juda ad regem Babylonis, ipſe & mater ejus, & ſervi ejus, & principes ejus, & eunuchi ejus; & ſuſcepit eum rex Babylonis anno octavo regni ſui;

13. Et protulit inde omnes theſauros domus Domini, & theſauros domus regiæ; & concidit *h* univerſa vaſa aurea, quæ fecerat Salomon rex Iſrael in templo Domini juxta verbum Domini *i*.

14. Et tranſtulit omnem Jeruſalem, & univerſos principes, & omnes fortes exercitus, decem millia, in captivitatem; & omnem artificem & cluſorem *k*; nihilque relictum eſt exceptis pauperibus populi terræ.

15. *l* Tranſtulit quoque Joachin in Babylonem, & matrem regis, & uxores regis, & eunu-

a i. agmina. Ex his gentibus conſtabat exercitus Nabuchodonoſoris.
b ſupr. 23. 27.
c i. parcere.
d i. mortuus eſt ſicut patres ſui, non autem cum eis ſepultus, ſed projectus extra portas Jeruſalem, juxta prophetiam Jerem. 22. 19. & 36. 30.
e qui & Jechonias. Jerem. 22.
f anno M. 3405. Ant. Chr. 599.
g Dan. 1. 1.
h ſc. in fruſta.
i Iſai. 39. 6.
k i. incluſorem ſeu peritum metandi caſtra.
l 2. Par. 36. 10. Eſter 2. 6. & 11. 4. Ezech. 17. 12. Jerem. 24. 1. & 39. 2.

eunuchos ejus; & judices terræ duxit in captivitatem de Jerusalem in Babylonem.

16. Et omnes viros robustos, septem millia, & artifices, & clusores mille, omnes viros fortes & bellatores; duxitque eos rex Babylonis captivos in Babylonem.

17. *a* Et constituit Matthaniam *b* patruum ejus pro eo; imposuitque nomen ei Sedeciam.

18. Vigesimum & primum annum ætatis habebat Sedecias, cum regnare cœpisset, & undecim annis regnavit in Jerusalem; nomen matris ejus erat Amital, filia Jeremiæ de Lobna.

19. Et fecit malum coram Domino, juxta omnia, quæ fecerat Joakim.

20. Irascebatur enim Dominus contra Jerusalem & contra Judam, donec projiceret eos a facie sua; recessitque Sedecias a rege Babylonis.

a Jerem. 37. 1. & 52. 1.
b Josiæ filium post Sellum sive Joacazum natum, patet id ex quatuor Regum ætate collata, supr. cap. 33. v. 31. & 36. cap. 34. v 8. & 18.

zańce iego; y sędźie źiemie zábrał w niewolą z Jeruzálem do Bábylonu.

16. Y wszytkich mężow mężnych śiedm tyśięcy, á rzemieślnikow, y obożnych tyśiąc; wszytkie męże mocne y waleczne; y záprowádźił ie krol Bábylońíki w niewolą do Bábylonu.

17. A krolem uczynił Mátthániaszá stryiá iego miásto niego; y dał mu imię Sedekiasz.

18. Dwádźieśćiá lat y rok miał wieku Sedekiasz, gdy krolowáć począł, á iedennaśćie lat krolował w Jeruzálem; imię mátki iego było Amital, corká Jeremiaszowá z Lobny.

19. Y czynił złe przed Pánem, według wszego co czynił Joákim.

20. Bo się gniewał Pan ná Jeruzalem y ná Judę, áż ie odrzućił od oblicza swego; y odstąpił Sedekiasz od krolá Bábylonskiego.

CAPUT XXV.

Nabuchodonosor obsidet Jerusalem, Sedeciam cæcum ac vinctum necatis coram se filiis, in Babylon ducit cum populo, 1. Templum, & magnifica ædificia exurit, 8. Populo præficit Godoliam; quo interempto fugit populus in Ægyptum, 22. Joachim in captivitate sublimatur a rege Babylonis. 27.

1. FActum est autem anno *c* nono *d* regni ejus mense decimo decima die mensis, venit Nabuchodonosor rex Babylonis, ipse & omnis exercitus ejus in Jerusalem, & circumdederunt eam *e*: & extruxerunt in circuitu ejus munitiones.

2. Et clausa est civitas, atque vallata usque ad undecimum annum regis Sedeciæ,

3. Nona die mensis; prævaluitque fames in civitate, nec erat panis populo terræ.

4. Et interrupta est civitas; & omnes viri bellatores nocte fugerunt per viam portæ, quæ est inter duplicem murum ad hortum regis (porro Chaldæi obsidebant in circuitu civitatem) fugit itaque Sedecias per viam, quæ ducit ad campestria solitudinis.

5. Et persecutus est exercitus Chaldæorum regem, comprehenditque eum in planitie Jericho; & omnes bellatores, qui erant cum eo, dispersi sunt, & reliquerunt eum.

6. Apprehensum ergo regem duxerunt ad regem Babylonis in Reblatha; qui locutus est cum eo judicium *f*.

c anno M. 2414. Ant. Chr. 590.
d Jerem. 39. 4. & 52. 4.
e Jerem. 39. 4. & 52. 4.
f i. instituit solemne judicium, ut sententia de commerito supplicio publice pronuntiaretur.

ROZDZIAŁ XXV.

Nábuchodonozor krol Babyloński obległ Jeruzálem, y dobył go, krolowi oczy wyłupił, Lud wytráćił y zyimał, Kośćioł skáźił, sprzęty kośćielne pobrał, á Godolijaszá postánowił nád ludem, ktorego gdy Izmael zábił, ućiekł lud do Ægyptu, á Joachin wyprowádzony z ćiemnice, y wywyszony.

1. Y Stáło się roku dźiewiątego krolestwá iego, mieśiącá dźieśiątego, dźieśiątego dniá mieśiącá przyćiągnął Nábuchodonozor krol Bábyloński sam, y wszytko woysko iego do Jeruzálem, y oblegli ie; y pobudowáli około niego szańce.

2. Y zámknione iest miásto, y oblężone áż do iedennastego roku krolá Sedekiaszá,

3. Dźiewiątego dniá mieśiącá; y zámogł się głod w mieśćie, y nie było chlebá ludowi źiemie.

4. Y przełomiono miásto; y wszyscy mężowie waleczni ućiekli w nocy drogą bramy, ktora iest miedzy dwoistym murem, y ogrodem krolewskim, (á Chaldeyczykowie leżeli w koło miástá) ućiekł tedy Sedekiasz drogą, ktora wiedźie ná polá pustynie.

5. A woysko Cháldeyskie goniło krolá, y poimali go ná rowninie Jericho; á wszyscy żołnierze, ktorzy przy nim byli, rozpierzchnęli się, y opuśćili go.

6. Poymawszy tedy krolá, przywiedli do krolá Bábylońskiego do Rebláthá, ktory mowił z nim sąd.

7. A ſyny Sedekiaſzowe przed nim pobił, y oczy iego wyłupił, y związał go łáncuchámi, y przywiodł do Bábylonu.

8. Mieśiącá piątego, śiodmego dniá mieśiącá, ten ieſt rok dźiewiętnaſty krolá Bábylońſkiego, przyiáchał Nábuzárdan hetman woyſká ſługá krolá Bábylońſkiego do Jeruzálem.

9. Y ſpalił dom Páńſki, y dom krolewſki, y domy Jerozolimſkie, y wſzelki dom ſpalił ogniem.

10. A mury Jerozolimſkie w okolo rozwáliło wſzytko woyſko Cháldeyſkie, ktore było z hetmánem żołnierzow.

11. A oſtátek ludu, ktory był w mieśćie zoſtał, y zbiegi, ktorzy byli zbiegli do krolá Bábylońſkiego, y inne poſpolſtwo przenióſł Nábuzárdan hetman woyſká.

12. A z ubogich źiemie zoſtáwił winiarze, y oracze.

13. A ſłupi miedźiáne, ktore były w kośćiele Páńſkim, y podſtawki, y morze miedźiane, ktore było w domu Páńſkim, połamáli Cháldeyczycy, y przenieśli wſzytkę miedź do Bábylonu.

14. Gárnce też miedźiáne, y táce, y widły, y kubki, y możdżerzyki, y wſzytko naczynie miedźiáne, ktorym ſłużono, pobráli.

15. Ktemu kádźidlnice, y czáſze, ktore złote, złote, á ktore ſrebrne, ſrebrne, pobrał hetman woyſka,

16. To ieſt ſłupy dwá, morze iedno y podſtawki, ktore był ſpráwił Sálomon w kośćiele Páńſkim; nie było wagi miedźi wſzytkiego naczynia.

17. Ośmnaśćie łokiet ná wzwyſz miał ſłup ieden; á Capitellum miedźiáne ná ſobie trzy łokćie ná wzwyſz, y śiadká, y gránátowe iábłká ná Capitellum ſłupá, wſzytko miedźiáne; podobne ochędoſtwo miał tákież ſłup drugi.

18. Wźiął też hetman woyſká Sáráiá kápłaná pierwſzego, y Sophoniaſzá kápłaná wtorego, y trzech odźwiernych.

19. Y z miáſtá rzezáńcá iednego, ktory był przełożon nád mężámi woiennymi, y pięć mężow z tych, ktorzy ſtawáli przed krolem, ktore nálazł w mieśćie, y Sopherá hetmáná woyſká, ktory ćwiczył nowe żołnierze z ludu źiemie; y ſześćdźieśiąt mężow z poſpolitego człeká, ktore náleźiono było w mieśćie.

20. Kto-

7. Filios autem Sedeciæ occidit coram eo, & oculos ejus effodit *a*, vinxitque eum catenis, & adduxit in Babylonem *b*.

8. Menſe quinto, ſeptimo die menſis, ipſe eſt annus nonus decimus regis Babylonis; venit Nabuzardan princeps exercitus, ſervus regis Babylonis, in Jeruſalem.

9. Et ſuccendit domum Domini *c*, & domum regis; & domos Jeruſalem, omnemque domum combuſſit igni.

10. Et muros Jeruſalem in circuitu deſtruxit omnis exercitus Chaldæorum, qui erat cum principe militum.

11. Reliquam autem populi partem, quæ remanſerat in civitate, & perfugas, qui transfugerant ad regem Babylonis, & reliquum vulgus transtulit Nabuzardan princeps militiæ.

12. Et de pauperibus terræ reliquit vinitores, & agricolas.

13. *d* Columnas autem æreas, quæ erant in templo Domini, & baſes, & mare æreum, quod erat in domo Domini, confregerunt Chaldæi, & transtulerunt æs omne in Babylonem.

14. Ollas quoque æreas, & trullas, & tridentes, & ſcyphos, & mortariola, & omnia vaſa ærea, in quibus miniſtrabant, tulerunt.

15. Nec non thuribula, & phialas; quæ aurea, aurea; & quæ argentea, argentea *e*; tulit princeps militiæ,

16. Id eſt, columnas duas, mare unum, & baſes, quas fecerat Salomon in templo Domini; non erat pondus æris omnium vaſorum.

17. *f* Decem & octo cubitos altitudinis habebat columna una; & capitellum æreum ſuper ſe altitudinis trium cubitorum; & retiaculum *g*, & malogranata ſuper capitellum columnæ, omnia ærea; ſimilem & columna ſecunda habebat ornatum.

18. Tulit quoque princeps militiæ Saraiam ſacerdotem primum, & Sophoniam ſacerdotem ſecundum *h*, & tres janitores *i*.

19. Et de civitate eunuchum unum, qui erat præfectus ſuper bellatores viros; & quinque viros de his, qui ſteterant coram rege, quos reperit in civitate; & Sopher principem exercitus, qui probabat tyrones de populo terræ; & ſexaginta viros e vulgo, qui inventi fuerant in civitate.

20. Quos

a ut juxta Ezechielis prophetiam nunquam videret Babylonem Ezech. 11. v. 13.
b juxta Jeremiæ vaticinium c. 32. 5.
c Anno M. 3516. deſinente: Nabuchodonoſoris an. 19. ineunte Ant. Chr. 588. poſtquam a Salomone condi cœpta eſt ann. 424. menſibus 3. & diebus 8. Menſe 5. ipſa die Sabb. in cujus rei memoriam jejunium inſtitutum eſt Zach. 7. 5. & 8. 19.
d Jer. 27. 19.
e q. d. tam aurea quam argentea.
f 3. Reg. 7. 15. 2. Per. 3. 15. Jerem. 52. 21.
g alii latinius, reticulum.
h qui erat primi vicarius.
i Hebr. cuſtodes vaſorum.

20. Quos tollens Nabuzardan' princeps militum *a* duxit ad regem Babylonis in Reblatha.

21. Percuſſitque eos rex Babylonis, & interfecit eos in Reblatha in terra Emath; & translatus eſt Juda de terra ſua.

22. *b* Populo autem, qui relictus erat in terra Juda, quem dimiſerat Nabuchodonoſor rex Babylonis, præfecit Godoliam filium Ahicam filii Saphan.

23. Quod cum audiſſent omnes duces militum, ipſi & viri, qui erant cum eis, videlicet, quod conſtituiſſet rex Babylonis Godoliam; venerunt ad Godoliam in Maſpha, Iſmahel filius Nathaniæ, & Johanan filius Caree, & Saraia filius Thanehumeth Netophathites, & Jezonias filius Maachati, ipſi & ſocii eorum.

24. Juravitque Godolias ipſis, & ſociis eorum, dicens: Nolite timere ſervire Chaldæis; manete in terra, & ſervite regi Babylonis, & bene erit vobis.

25. Factum eſt autem in menſe ſeptimo *c*, venit Iſmahel filius Nathaniæ, filii Eliſama de ſemine regio, & decem viri cum eo; percuſſeruntque Godoliam, qui & mortuus eſt; ſed & Judæos & Chaldæos, qui erant cum eo in Maſpha.

26. Conſurgensque omnis populus a parvo usque ad magnum, & principes militum, venerunt in Ægyptum timentes Chaldæos.

27. Factum eſt vero in anno trigeſimo ſeptimo *d* transmigrationis Joachin regis Juda, menſe duodecimo, vigeſima ſeptima die menſis *e*; ſublevavit Evilmerodach *f* rex Babylonis, anno, quo regnare cœperat, caput Joachin regis Juda de carcere.

28. Et locutus eſt ei benigne; & poſuit thronum ejus ſuper thronum regum, qui erant cum eo in Babylone.

29. Et mutavit veſtes ejus, quas habuerat in carcere, & comedebat panem ſemper in conſpectu ejus cunctis diebus vitæ ſuæ.

30. Annonam quoque conſtituit ei ſine intermiſſione, quæ & dabatur ei a rege per ſingulos dies omnibus diebus vitæ ſuæ *g*.

a hic & princeps coquorum; ſc mystice gula cum exercitu vitiorum muros & mores Jeruſalem ſen Eccleſiæ deſtruit, &c.

b Anno M. 3416. ab initio regni David 468.

c Ann. M. 3417. Ant. Chr. 587.

d Anno M. 3442. Ant. Chr. 562.

e Conſilio jam inito, a die 25. ejusdem menſis, de quo Jer. 52. 31.

f ſc. qui ſucceſſerat Nabuchodonoſori.

g nempe per duos circiter annos; nam cum hos & paulo plus regnaſſet Evilmerodach, a Nerigliosſoro ſororis ſuæ marito, peremptus eſt, ob iniquitates & libidines. Joſeph. ex Beroſo, lib. 1. contra Appien.

20. Ktore wźiąwſzy Nábuzárdan hetman żołnierzow wiodł do krolá Bábylońſkiego do Rebláthá.

21. Y pobił ie krol Bábylońſki, y zámordował ich w Rebláćie w źiemi Emáth; y przenieśion ieſt Judá z źiemie ſwey.

22. Nád ludem lepák, ktory zoſtał w źiemi Judzkiey, ktory był zoſtawił Nábuchodonozor krol Bábylońſki, przełożył Godoliaſzá ſyná Ahikam ſyná Sáphánowego.

23. Co gdy uſłyſzeli wſzyſcy hetmánowie żołnierzcy, ſámi y mężowie, ktorzy z nim byli, to ieſt, że krol Bábylońſki poſtánowił Godoliaſzá; przyſzli do Godoliaſzá do Máſphá; Iſmáhel ſyn Náthániaſzá, y Johánán ſyn Káree, y Sáráiá ſyn Thánehumeth Netophatczyk, y Jezonias ſyn Máácháty, ſámi y towárzyſze ich.

24. Y przyśiągł Godoliaſz im, y towárzyſzom ich, mowiąc: Nie boyćie ſię ſłużyć Cháldeyczykom, mieſzkayćie w źiemi, á ſłużćie krolowi Bábylońſkiemu, á będźie wam dobrze.

25. Y ſtáło ſię mieśiącá śiodmego, przyſzedł Iſmáhel ſyn Náthániaſzow ſyná Eliſámá z naśienia krolewſkiego, y dźieśięć mężow z nim; y zábili Godoliaſzá, ktory też umárł; ále y Żydy y Cháldeyczyki, ktorzy z nim byli w Máſphá.

26. Y powſtawſzy wſzytek lud od małego áż do wielkiego, y hetmánowie żołnierzow poſzli do Ægyptu boiąc ſię Chaldeyczykow.

27. Y ſtáło ſię roku trzydźieſtego śiodmego przeprowádzenia Joáchiná krolá Judzkiego mieśiącá dwunaſtego, dwudźieſtego y śiodmego dniá mieśiącá, podnioſł Ewilmerodách krol Babylońſki, roku, ktorego był począł krolowáć, głowę Joáchiná krolá Judzkiego z więźieniá.

28. Y mowił do niego łáſkáwie; y poſtáwił ſtolicę iego nád ſtolicą krolow, ktorzy byli z nim w Bábylonie.

29. Y odmienił ſzáty iego, ktore miał w ćiemnicy, y iadał chleb záwſze przed obliczem iego, po wſzytkie dni żywotá ſwego.

30. Obrok mu też náznáczył bez przeſtánku, ktory mu też dawano od krolá ná káżdy dźień po wſzytkie dni żywotá iego.

KSIĘGI PIERWSZE PARALIPOMENON.

Po Zydowſku

.דברי הימים DIBRE HAIAMIM.

ROZDZIAŁ I.

Rod Adámow áż do Abráhamá, tákże Abráhámow y Ezau, o krolech y Xiążętách Edomſkich, pierwey niżli náſtáli krolowie Izráelſcy.

1. ADam, Seth, Enos,
2. Káinán, Máláleel, Járed,
3. Henoch, Máthuſále, Lámech,
4. Noe, Sem, Chám, y Jáphet.
5. Synowie Jáphet: Gomer y Mágog, y Mádái, y Jáwan, Thubál, Moſoch, Thirás.
6. A ſynowie Gomer: Aſcenes, y Riphát: y Thogormá.
7. A ſynowie Jáwán: Elizá, y Thárſis, Cethim, y Dodánim.
8. Synowie Chám: Chus, y Meſráim, y Phut, y Chánáán.
9. A ſynowie Chus: Sábá, y Hewilá, Sábbáthá, y Regmá, y Sábbátháchá. A ſynowie Regma: Sábá, y Dádán.
10. Chus lepak zrodźił Nemrod; ten począł bydź możny ná źiemi.
11. A Meſráim zrodźił Ludim, y Anánim, y Láábim, y Nephtuim,
12. Phetruſim też y Káſluim; z ktorych wyſzli Philiſthymowie, y Káphtorimowie.
13. Chánáán záś zrodźił Sidoná pierworodnego ſwego, Heteyczyká też,
14. Y Jebuzeyczyká, y Amorrheyczyká, y Gergezeyczyká,
15. Y Heweyczyká, y Aráceyczyká, y Sineyczyká.
16. Arádiczyká też, y Sámáráyczyká, y Hámátheyczyká.
17. Synowie Sem: Ælám, y Aſſur, y Arpháxád, y Lud, y Arám, y Hus, y Hul, y Gether, y Moſoch.
18. A Arpháxád zrodźił Sále, ktory też zrodźił Heber.
19. A Heberowi urodźili ſię dwá ſynowie, imię iednemu Pháleg, iż zá czáſow iego rozdźielona ieſt źiemiá, á imię brátá iego Jektan.
20. A Jektan zrodźił Elmodád, y Sáleph, y Aſarmoth, y Járe,

21. Ado-

LIBER PRIMUS PARALIPOMENON.

Hebraice

.דברי הימים DIBRE HAIAMIM.

CAPUT I.

Genealogia Adam usque ad Abraham, 1. Generationes filiorum Abrahæ una cum filiis ac poſteris Eſau, 28. Reges ac duces terræ Edom, antequam eſſent reges ſuper filios Iſrael, 41.

1. ADam, *a* Seth, Enos,
2. Cainan, Malaleel, Jared,
3. Henoch, Mathuſale, Lamech,
4. Noe, Sem, Cham, & Japheth.
5. Filii Japheth: Gomer *b*, & Magog *c*, & Madai *d*, & Javan *e*, Thubal, Moſoch, Thiras.
6. Porro filii Gomer: Aſcenez *f*, & Riphath, & Thogorma.
7. Filii autem Javan: Eliſa, & Tharſis, Cethim, & Dodanim.
8. Filii Cham: Chus *g*, & Meſraim *h*, & Phut, & Chanaan.
9. Filii autem Chus: Sába, & Hevila, Sabatha, & Regma, & Sabathacha. Porro filii Regma: Saba, & Dadan.
10. Chus autem genuit *i* Nemrod; iſte cœpit eſſe potens in terra.
11. Meſraim vero genuit Ludim *k* & Anamim, & Laabim, & Nephthuim.
12. Phetruſim quoque, & Casluim; de quibus egreſſi ſunt Philiſthiim, & Caphtorim.
13. Chanaan vero genuit Sidonem primogenitum ſuum, Hethæum quoque,
14. Et Jebuſæum, & Amorrhæum, & Gergeſæum,
15. Hevæumque, & Arazæum, & Sinæum.
16. Aradium quoque, & Samaræum, & Hamathæum.
17. Filii *l* Sem: Ælam *m*, & Aſſur, *n*, & Arphaxad, & Lud, & Aram, & Hus, & Hul, & Gether, & Moſoch.
18. Arphaxad autem genuit Sale, qui & ipſe genuit Heber.
19. Porro Heber nati ſunt duo filii, nomen uni Phaleg, quia in diebus ejus diviſa eſt terra; & nomen fratris ejus Jectan *o*.
20. Jectan autem genuit Elmodad, & Saleph, & Aſarmoth, & Jare,

a Gen. 2. 7. & 4. 25. & 5. 6. 9.
b a quo Galatæ.
c a quo Scythæ.
d a quo Medi.
e a quo Jones.
f a quo Germani.
g a quo Æthiopes.
h a quo Ægyptii.
i Gen. 10. 8.
k a quo Lydii.
l Gen. 10. 22. & 11. 10.
m a quo Perſæ.
n a quo Aſſyrii.
o a quo Indi.

21. Ado-

21. Adoram quoque, & Huzal, & Decla,
22. Hebal etiam, & Abimael, & Saba,
23. Et Ophir, & Hevila, & Jobab. Omnes isti filii Jectan:
24. Sem, Arphaxad, Sale,
25. Heber, Phaleg, Ragau,
26, Serug, Nachor, Thare,
27. Abram, *a* iste est Abraham.
28. Filii autem Abraham, Isaac & Ismahel.
29. Et hæ generationes eorum: Primogenitus *b* Ismahelis, Nabaioth, & Cedar, & Adbeel, & Mabsan,
30. Et Masma, & Duma, Massa, Hadad, & Thema.
31. Jetur, Naphis, Cedma; hi sunt filii Ismahelis.
32. Filii autem Ceturæ concubinæ *c* Abraham, quos genuit: Zamran, Jecsan, Madan, Madian, Jesboc, & Sue. Porro filii Jecsan: Saba, & Dadan. Filii autem Dadan: Assurim, & Latussim, & Laomim.
33. Filii *d* autem Madian: Epha, & Epher, & Henoch, & Abida, & Eldaa; Omnes hi, filii Ceturæ.
34. Genuit *e* autem Abraham Isaac; cujus fuerunt filii Esau, & Israel.
35. Filii *f* Esau: Eliphaz, Rahuel, Jehus, Ihelom, & Core.
36. Filii Eliphaz: Theman, Omar, Sephi, Gathan, Cenez, Thamna, Amalec.
37. Filii Rahuel: Nahath, Zara, Samma, Meza.
38. Filii Seir *g*: Lotan, Sobal, Sebeon, Ana, Dison, Eser, Disan.
39. Filii Lotan: Hori, Homam, Soror autem Lotan fuit Thamna.
40. Filii Sobal: Alian, & Manahat, & Ebal, Sephi, & Onam. Filii Sebeon: Aia & Ana. Filii Ana: Dison.
41. Filii Dison: Hamram, & Eseban, & Jethran, & Charan.
42. Filii Eser: Balaan, & Zavan, & Jacan. Filii Disan: Hus, & Aran.
43. Isti sunt reges, qui imperaverunt in terra Edom, antequam esset rex super filios Israel: Bale filius Beor; & nomen civitatis ejus, Denaba.
44. Mortuus est autem Bale, & regnavit pro eo Jobab *h* filius Zare de Bosra.
45. Cumque & Jobab fuisset mortuus, regnavit pro eo Husam de terra Themanorum.

46. Obiit

a Gen. 11. 26.
b Gen. 25. 13.
c uxoris legitimæ quidem sed minus principalis.
d Gen. 25. 4.
e Gen. 25. 19.
f Gen. 36. 10
g Seir hic non est Esau sed ex alia gente Horræus.
h seu Job. illud patientiæ speculum.

21. Adorám też, y Huzal, y Deklá,
22. Hebál też, y Abimáel, y Sábá,
23. Y Ophir, y Hewilá, y Jobáb. Ci wszyscy synowie Jektán:
24. Sem, Arpháxád, Sále,
25. Heber, Pháleg, Rágau,
26. Serug, Náchor, Tháre,
27. Abrám, ten iest Abráhám.
28. A synowie Abráhámowi, Izáák y Ismáhel.
29. A te rodzaie ich: Pierworodny Ismáhelow, Nábáioth, y Cedar, y Adbeel, y Mábsan,
30. Y Másmá, y Dumá, Mássá, Hádád, y Themá.
31. Ietur, Náphis, Cedmá. Ci są synowie Ismáhelowi.
32. A synowie Cetury nałożnice Abráhámowey, ktore porodźiłá: Zámrán, Jeksán, Mádán, Mádian, Jesbok, y Sue. A synowie Jeksánowi: Sábá, y Dádán: A synowie Dádán: Assurim, y Látusim, y Láomim.
33. Synowie lepák Mádián: Ephá, y Epher, y Henoch, y Abidá, y Eldáá. Ci wszyscy synowie Cetury.
34. A zrodźił Abráhám Izááká; ktorego byli synowie: Ezaw, y Izráel.
35. Synowie Ezawowi: Elipház, Ráhuel, Jehus, Ihelom, y Kore.
36. Synowie Elipház: Themán; Omár, Sephi, Gáthán, Cenez, Thámná, Amálek.
37. Synowie Ráhuelowi: Náháth, Zárá, Sámmá, Mezá.
38. Synowie Seir: Lotán, Sobál, Sebeon, Aná, Dison, Eser, Disán.
39. Synowie Lotán: Hory, Homam. A śiostrá Lotán byłá Thámná.
40. Synowie Sobál: Alián, y Mánáhath, y Ebal, Sephi, y Onám. Synowie Sebeon: Aiá, y Aná. Synowie Aná: Dison.
41. Synowie Dison: Hámrám, y Esebán, y Jethrán, y Chárán.
42. Synowie Eser: Báláán, y Záwán, y Jákán. Synowie Disán: Hus, y Arán.
43. Ci są krolowie, ktorzy roskazowali w źiemi Edom, przedtym niżli był krol nád synmi Izráel: Bále syn Beor; á imię miástá iego Denábá.
44. A umarł Bále, y krolował miásto niego Jobáb syn Záre z Bosrá.
45. A gdy y Jobáb umarł, krolował miásto niego Husám z źiemie Themánow.

46. Umárł

46. Umárł też y Husám, á krolował miásto niego Adád syn Bádád, ktory poráźił Mádián w ziemi Moáb, á imię miástá iego Avith.

47. A gdy y Adád umárł, krolował po nim Semlá z Másrek.

48. Ale y Semlá umarł, y krolował miásto niego Saul z Rohoboth, ktory leży nád rzeką.

49. A gdy umárł Saul, krolował miásto nie-go Bálánán syn Achobor.

50. Ale y ten umárł, y krolował miásto niego Adád, ktorego miástá imię było Phau, á żonę iego zwano Meetábel, corká Mátred, corki Mezáábȧ.

51. Lecz po śmierći Adád, kśiążętá miásto krolow w Edom bydź poczęli; kśiążę Thámná, kśiążę Aluá, kśiążę Jethet,

52. Kśiążę Oolibámá, kśiążę Elá, kśiążę Phinon,

53. Kśiążę Cenez, kśiążę Themán, kśiążę Mábsár,

54. Kśiążę Mágdiel, kśiążę Hirám: Te kśiążętá Edom.

ROZDZIAŁ II.

Rod Jákobow y Jude Pátryárchy áż do Izái oycá Dawidowego.

1. A Synowie Izráelowi: Ruben, Simeon, Lewi, Judá, Issachar, y Zabulon,

2. Dan, Joseph, Beniámi, Nephtáli, Gad, y Aser.

3. Synowie Judowi: Her, Onan, y Selá, ći trzey urodźili się mu z corki Sue Chánánitki. A był Her pierworodny Judy zły przed Pánem, Y zábił go.

4. Lecz Thámár niewiástká iego urodźiłá mu Pháres y Zárá. A ták wszytkich synow Judá pięć.

5. A synowie Pháres: Hesron, y Hámul.

6. Synowie też Zary: Zambri, y Ethan, y Eman, y Chálchal też, y Dará, pospołu pięć.

7. Synowie Charmi: Achár, ktory strwożył Izráela, y zgrzeszył kradźieżą rzeczy przeklętych.

8. Synowie Ethán: Azáriasz.

9. A Synowie Hesron, ktorzy się mu urodźili: Jerámeel, y Ram, y Kálubi.

10. Ale Ram zrodźił Aminádáb. A Aminádáb zrodźił Náhásson kśiążę synow Judá.

11. A Náhásson też zrodźił Sálmá, z ktorego poszedł Booz.

12. Booz

46. Obiit quoque & Husam, & regnavit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madian in terra Moab; & nomen civitatis ejus Auith.

47. Cumque & Adad fuisset mortuus, regnavit pro eo Semla de Masreca.

48. Sed & Semla mortuus est, & regnavit pro eo Saul de Rohoboth, quæ juxta amnem sita est.

4. Mortuo quoque Saul, regnavit pro eo Balanan filius Achobor.

50. Sed & hic mortuus est, & regnavit pro eo Adad; cujus urbis nomen fuit Phau, & appellata est uxor ejus Meetabel filia Matred filiæ Mezaab.

51. Adad autem mortuo, duces *a* pro regibus in Edom esse cœperunt: Dux Thamna, dux Alua, dux Jetheth,

a sc. absque diademate.

52. Dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon,

53. Dux Cenez, dux Theman, dux Mabsar,

54. Dux Magdiel, dux Hiram. Hi duces Edom.

CAPUT II.

Genealogiæ Jacob, 1. Judæ Patriarchæ usque ad Isai patrem David, 3.

1. Filii autem Israel: Ruben, Simeon, Levi, Juda, Issachar, & Zabulon,

Gen. 39. 32. & 30. 5. & 35. 22.

2. Dan, Joseph, Benjamin, Nephthali, Gad & Aser.

3. Filii *b* Juda: Her, Onan, & Sela; hi tres nati sunt ei de filia Sue *c* Chananitide. Fuit autem Her primogenitus Juda, malus coram Domino, & occidit eum.

b Gen. 38. 3. & 46. 12.
c nomen viri est.

4. Thamar *d* autem nurus ejus peperit ei Phares, & Zara. Omnes ergo filii Juda quinque.

d infr. 4. 1. Matt. 1. 3.

5. Filii autem Phares: Hesron, & Hamul.

6. Filii quoque Zaræ: Zamri, & Ethan, & Eman, Chalchal quoque, & Dara, simul quinque.

7. Filii Charmi: Achar *e*, qui turbavit Israel, & peccavit in furto anathematis.

e Jos. 7. 1. dicitur ibi Achan.

8. Filii Ethan: Azarias.

9. Filii *f* autem Hesron, qui nati sunt ei: Jerameel, & Ram *g*, & Calubi *h*.

f Ruth 4. 19.
g Matt. 1. dicitur Aram.
h alias & Caleb.

10. Porro Ram genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Nahasson, principem filiorum Juda.

11. Nahasson quoque genuit Salma, de quo ortus est Booz.

12. Booz

12. Booz vero genuit Obed, qui & ipse genuit Isai.

a 1. Reg. 16. 6. 8. & 17. 12.

13. Isai *a* autem genuit primogenitum Eliab, secundum Abinadab, tertium Simmaa,

14. Quartum Nathanael, quintum Raddai,

b nam octavus fuit adoptivus.

15. Sextum Asom, septimum *b* David.

16. Quorum sorores fuerunt Saruia, & Abigail. Filii Saruiæ: Abisai, Joab, & Asael, tres.

17. Abigail autem genuit Amasa, cujus pater fuit Jether Ismahelites *c*.

c origine vel habitatione v. 2. Reg. 17.

18. Caleb vero filius Hesron accepit uxorem nomine Azuba, de qua genuit Jerioth; fueruntq; filii ejus *d* Jaser, & Sobab, & Ardon.

d sc. præter Jerioth.

19. Cumque mortua fuisset Azuba, accepit uxorem Caleb, Ephrata; quæ peperit ei Hur.

20. Porro Hur genuit Uri; & Uri genuit Bezeleel.

21. Post hæc ingressus est Hesron ad filiam Machir patris *e* Galaad, & accepit eam cum esset annorum sexaginta; quæ peperit ei Segub.

e i. principis regionis Galaad.

22. Sed & Segub genuit Jair *f*, & possedit viginti tres civitates *g* in Terra Galaad.

f sc. illum de quo Judic. 10.

23. Cepitque Gessur, & Aram oppida Jair, & Canath, & viculos ejus sexaginta civitatum; omnes isti *h*, filii Machir patris Galaad.

g seu oppida.

h sc. vici.

24. Cum autem mortuus esset Hesron, ingressus est Caleb ad Ephrata. Habuit quoque Hesron uxorem Abia, quæ peperit ei Ashur patrem Thecuæ *i*.

i ejus urbis principem. Sa.

25. Nati sunt autem filii Jerameel primogeniti Hesron, Ram primogenitus ejus, & Buna, & Aram, & Asam, & Achia.

26. Duxit quoque uxorem alteram Jerameel, nomine Atara, quæ fuit mater Onam.

27. Sed & filii Ram primogeniti Jerameel, fuerunt Moos, Jamin, & Achar.

28. Onam autem habuit filios Semei, & Jada. Filii autem Semei: Nadab, & Abisur.

29. Nomen vero uxoris Abisur, Abihail, quæ peperit ei Ahobban, & Molid.

30. Filii autem Nadab fuerunt Saled, & Apphaim. Mortuus est autem Saled absq; liberis.

31. Filius vero Apphaim Jesi; qui Jesi genuit Sesan. Porro Sesan genuit Oholai *k*.

k erit nomen fœminæ v. infra v. 34.

32. Filii autem Juda fratris Semei, Jether, & Jonathan. Sed & Jether mortuus est absq; liberis.

33. Porro Jonathan genuit Phaleth, & Ziza. Isti fuerunt filii Jerameel.

34. Sesan autem non habuit filios, sed filias & servum Ægyptium nomine Jeraa.

35. De-

12. Booz lepak zrodźił Obed, ktory też zrodźił Isai.

13. A Isai zrodźił pierworodnego Eliábá, wtorego Aminádábá, trzećiego Simáá,

14. Czwartego Náthánáelá, piątego Ráddáia,

15. Szostego Asomá, śiodmego Dawidá.

16. Ktorego śiostry były Sárwia, y Abigail. Synowie Sárwiiey: Abisai, Joáb, y Asáel, trzey.

17. Abigáil záś urodźiłá Amasę, ktorego oćiec był Jether Ismaelczyk.

18. A Kaleb syn Hesron wźiął żonę imieniem Azubá, z ktorey zrodźił Jeriothę; á synowie iey byli, Jáser, y Sobab, y Ardon.

19. A gdy umárłá Azubá, poiął Káleb żonę Ephráitę; ktora mu urodźiłá Hur.

20. Hur lepak zrodźił Uri; á Uri zrodźił Bezeleelá.

21. Potym wszedł Hesron do corki Máchira, oycá Galáád, y poiął, ią gdy mu było sześćdźieśiąt lat; ktora mu urodźiłá Segubá.

22. Ale y Segub zrodźił Jáira, á ośiadł dwádźieśćia y trzy miásta w źiemi Galáád.

23. Y wźiął Gessur, y Arám miásteczká Jair, y Kanath, y wśi iego sześdźieśiąt miast, wszystcy ći synowie Máchirá oycá Galáád.

24. A gdy umárł Hesron, wszedł Káleb do Ephráthy. Miał też Hesron żonę Abią, ktora mu urodźiłá Ashurá oycá Thekui;

25. A národźili się synowie Jerámeelá pierworodnego Hesron; Ram pierworodny iego, y Buná y Arám, y Asom, y Achia.

26. Poiął też drugą żonę Jerámáel, imieniem Atárę, ktora byłá mátka Onám.

27. Ale y synowie Ram pierworodnego Jerameel, byli Moos, Jámin, y Achár.

28. A Onám miał syny, Semei, y Juda. A synowie Semei: Nádáb, y Abisur.

29. A imię żony Abisur, Abiháil, ktora mu urodźiłá Ahobbana, y Molidá.

30. A synowie Nádábowi byli, Sáled, y Appháim. Lecz Sáled umárł bez dźiatek.

31. A syn Appháimow, Jesy; ktory Jesy zrodźił Sesán. A Sesan zrodźił Oholái.

32. A Synowie Jády bráta Semei: Jether, y Jonáthán. Lecz y Jether umárł bez synow.

33. A Jonáthan zrodźił Pháleth, y Zizá. Ci byli synowie Jerámeel.

34. A Sesán nie miał synow, ále corki, á służebniká Ægyptiániná imieniem Jeráá.

35. Y

35. Y dał mu corkę swą zá żonę, ktora mu urodźiłá Etheiá.
36. A Ethei zrodźił Nátháná, á Náthan zrodźił Zabada.
37. Zabad też zrodźił Ophlála, á Ophlal zrodźił Obedá.
38. Obed zrodźił Jehuá, Jehu zrodźił Azariaszá.
39. Azáriasz zrodźił Hellesa, á Helles zrodźił Elasa.
40. Eláſa zrodźił Siſamoy, Siſamoy zrodźił Sellum.
41. Sellum zrodźił Ikámią, Ikámia zrodźił Eliſama.
42. A ſynowie Káleb brátá Jerámeela: Meſa pierworodny iego, ten ieſt oćiec Ziph; y ſynowie Máreſá oycá Hebron.
43. A ſynowie Hebron: Kore, y Tháphuá, y Recem, y Sammá.
44. A Sammá zrodźił Rahamá oycá Jerkáám, á Recem zrodźił Sammái.
45. Syn Sammái, Máon; á Máon oćiec Bethſur.
46. A Ephá nałożnicá Káleb urodźiłá Haran, y Moſa, y Gezez. A Haran zrodźił Gezez.
47. A ſynowie Jaháddai: Regom, y Joathán, y Geſan, y Phálet, y Ephá, y Sááph.
48. Nálożnicá Kalebowá Mááchá, urodziłá Sáber, y Thárana.
49. A Sááph oćiec Mádmená, zrodźił Suę oycá Máchbena, y oycá Gabáá. A corká Kalebowá byłá Achſa.
50. Ci byli ſynowie Kaleb ſyná Hur pierworodnego Ephráta, Sobal oćiec Kariathiárim.
51. Salma oćiec Bethlehem, Háriph oćiec Bethgáder.
52. A byli ſynowie Sobála oycá Kariáthiarim, ktory doglądał połowicę odpoczynkow.
53. A z rodu Kariáthiarim, Jetreiowie, y Aphutheiowie, y Semátheiowie, y Máſereiowie. Z tych wyſzli Száraitowie, y Eſtháolitowie.
54. Synowie Sálmy: Bethlehem, y Netopháty, Korony domu Joábowego, á połowicá odpoczynku Sárai.
55. Rodźiny też piſárzow mieſzkáiących w Jábes, Spiewaiący, y Brzmiący, y w namiećiech mieſzkáiący. Ci ſą Cineowie, ktorzy poſzli od Ciepłá oycá domu Recháb.

35. Deditque ei filiam ſuam uxorem; quæ peperit ei Ethei.
36. Ethei autem genuit Nathan, & Nathan genuit Zabad.
37. Zabad quoque genuit Ophlal, & Ophlal genuit Obed.
38. Obed genuit Jehu, Jehu genuit Azariam.
39. Azarias genuit Helles, & Helles genuit Elaſa.
40. Elaſa genuit Siſamoi, Siſamoi genuit Sellum.
41. Sellum genuit Icamiam, Icamia autem genuit Eliſama.
42. Filii autem Caleb fratris Jerameel: Meſa primogenitus ejus, ipſe eſt pater *a* Ziph; & filii *b* Mareſa patris Hebron.
43. Porro filii Hebron: Core, & Taphua, & Recem, & Samma.
44. Samma autem genuit Raham, patrem Jercaam, & Recem genuit Sammai.
45. Filius Sammai, Maon; & Maon pater Bethſur.
46. Epha autem concubina Caleb peperit Haran, & Moſa, & Gezez. Porro Haran genuit Gezez.
47. Filii autem Jahaddai: Regom, & Joathan, & Geſan, & Phalet, & Epha, & Saaph.
48. Concubina Caleb Maacha, peperit Saber, & Tharana.
49. Genuit autem Saaph pater Madmena, Sue patrem Machbena, & patrem Gabaa. Filia vero Caleb fuit Achſa.
50. Hi erant filii Caleb, filii Hur, primogeniti Ephrata, Sobal pater Cariathiarim.
51. Salma pater Bethlehem, Hariph pater Bethgader.
52. Fuerunt autem filii Sobal patris Cariathiarim, qui videbat dimidium requietionũ *c*.
53. Et de cognatione Cariathiarim, Jethrei, & Aphuthei, & Semathei, & Maſerey. Ex his egreſſi ſunt Saraitæ, & Eſthaolitæ,
54. Filii Salma: Bethlehem, & Netophathi, Coronæ *d* domus Joab, & dimidium requietionis Sarai.
55. Cognationes quoque ſcribarum habitantium in Jabes, Canentes atq; Reſonantes, & in tabernaculis commorantes. Hi ſunt Cinæi, qui venerunt de Calore *e* patris domus Rechab.

a Princeps.
b i. filiorum.
c a poſſeſſionis & terræ, quam parentes ejus quiete inhabitaverant.
d i. Principes.
e Heb. & 70. Hemath patre.

ROZDZIAŁ III.

Narod krolá Dawidá, y krolow Judzkich z rodu

CAPUT III.

Generationes David, I. Regum Juda ex pro-

progenie David usque ad Sedeciam, 10. Posteri Jechoniæ. 17.

1. Reg. 3. 2. 1. DAvid vero hos habuit filios, qui ei nati sunt in Hebron: primogenitum Amnon ex Achinoam Jezrahelitide, secundum Daniel de Abigail Carmelitide *a*,

a sc. uxore, antea Nabalis.

2. Tertium Absalon filium Maacha filiæ Tholmai regis Gessur, quartum Adoniam filium Aggith,

3. Quintum Saphatiam ex Abital; sextum Jethraham de Egla uxore sua *b*.

b sc. primaria.

4. Sex ergo nati sunt ei in Hebron, ubi regnavit septem annis, & sex mensibus. Triginta autem & tribus annis regnavit in Jerusalem.

5. *c* Porro in Jerusalem nati sunt ei filii: Simmaa, & Sobab, & Nathan, & Salomon, quatuor *d* de Bethsabee filia Ammiel,

c 2. Reg. 5. 14.

d Prov. 4. 3. Salomon dicitur unigenitus, id est unice dilectus, ut ibidem habent 70.

6. Jebaar quoque & Elisama,

7. Et Eliphaleth, & Noge, & Nepheg, & Japhia,

8. Nec non Elisama, & Eliada, & Eliphe-leth, novem;

9. Omnes hi, filii David absque filiis concubinarum; Habueruntq; sororem Thamar.

10. Filius autem Salomonis, Roboam: cujus Abia filius genuit Asa. De hoc quoque natus est Josaphat,

11. Pater Joram; qui Joram genuit Ochoziam, ex quo ortus est Joas;

12. Et hujus Amasias filius genuit Azariam. Porro Azariæ filius Jothan

13. Procreavit Achaz patrem Ezechiæ, de quo natus est Manasses.

14. Sed & Manasses genuit Amon patrem Josiæ.

15. Filii autem Josiæ fuerunt: primogenitus Johanan, secundus Joakim, tertius Sedecias, quartus Sellum.

16. *e* De Joakim natus est Jechonias, & Sedecias.

e Hebr. filii Jehoiakim Jechonia filius ejus Sedecias filius ejus.

17. Filii Jechoniæ fuerunt, Asir, Salathiel,

18. Melchiram, Phadaia, Senneser, & Jecemia, Sama, & Nadabia.

19. De Phadaia orti sunt Zorobabel *f* & Semei. Zorobabel genuit Mosollam, Hananiam, & Salomith sororem eorum;

f Non videtur is esse Zorobabel, de quo in Genealogia Salvatoris; is enim constanter Salathielis filius dicitur nec filii ejus ista quæ hic legimus habent nomina. Matth. 1. 11. Luc. 3.

20. Hasaban quoque, & Ohol, & Barachian, & Hasadian, Josabhesed, quinque.

21. Filius autem Hananiæ, Phaltias pater Jeseiæ,

rodu Dawidowego, áż do Sedećiászá. Synowie Jechoniászowi.

1. A Dawid miał te syny, ktorzy się mu urodźili w Hebron: pierworodnego Amnoná z Achinoam Jezráhelitki, wtorego Dániela z Abigáil Kármelitki.

2. Trzećiego Absalomá syná Mááchá corki Tholmáia krolá Gessur; czwartego Adoniasza syná Aggithy,

3. Piątego Sáphátiaszá z Abitale; szostego Jethrahama z Egle żony iego.

4. A ták sześć mu się urodźiło w Hebronie, gdźie krolował śiedm lat y sześć mieśięcy. A trzydźieśći y trzy láta krolował w Jeruzalem.

5. A w Jeruzalem urodźili mu się synowie: Simmáá, y Sobab, y Nathán, y Salomon, czterzey z Bethsábee corki Ammielowey,

6. Jebáár też, y Elisama,

7. Y Eliphaleth, y Noge, y Nepheg, y Jáphia,

8. Y Elisama, y Eliada, y Elipheleth, dźiewięć;

9. Ci wszyscy synowie Dawidowi, oprocz synow nałożnic, á mieli śiostrę Thámar.

10. A syn Sálomonow, Roboám; ktorego syn Abia zrodźił Asę. Z tego też zrodźił się Jozaphat,

11. Oćiec Jorám; ktory Joram zrodźił Ochoziaszá, z ktorego poszedł Joás;

12. A tego syn Ámáziasz zrodźił Azáriaszá. A Joáthan syn Azariaszow

13. Zrodźił Achaza oycá Ezechiaszowego, z ktorego urodźił się Mánasses.

14. Ale y Manasses zrodźił Amoná oycá Joziaszowego.

15. A synowie Joziaszowi byli: pierworodny Johánan, wtory Joákim, trzeći Sedeciasz, czwarty Sellum.

16. Z Joákim urodźił się Jechoniasz, y Sedeciasz.

17. Synowie Jechoniaszowi byli, Asir, Salathiel,

18. Melchirám, Phádáiá, Senneser, y Jecemia, Sama, y Nadábia.

19. Z Phadaia poszli Zorobábel, y Semei. Zorobabel zrodźił Mosollama, Hananiászá, y Sálomitę śiostrę ich;

20. Hasabana też, y Ohola, y Baráchiana, y Hasadiana, y Josabhesedá, pięći.

21. A syn Hananiaszow, Pháltiás oćiec Jeseia-

ſeiaſzow, ktorego ſyn Ráphaia. Tego też ſyn, Arnan, z ktorego poſzedł Obdia, ktorego ſyn był Secheniaſz.

22. Syn Secheniaſzow, Semeiá; ktorego ſynowie Háttus, y Jegáál, y Baria, y Náária, y Saphat, liczbą ſześć.

23. Syn Nááriaſzow, Elioenai, y Ezechiaſz, y Ezrikam, trzey.

24. Synowie Elioenai, Odwia, y Eliáſub, y Pheleia, y Akkub, y Johánan, y Dalaia, y Anáni, śiedm.

ROZDZIAŁ IV.

Rod Judy, y Symeonow, á mieſzkánie ich; Chámá wygládźili ſynowie Symeoná; y Amálekitow wybyli.

1. SYnowie Judowi: Pháres, Heſron, y Charmi, y Hur, y Sobal.

2. A Raia ſyn Sobalow zrodźił Jahathá, z ktorego poſzli Ahumai, y Láád. Te rodzaie Sarathi.

3. To też pokolenie Etam: Jezráhel, y Jeſemá, y Jedebos. A imię śioſtry ich, Aſalelphuni.

4. Phanuel oćiec Gedor, á Ezer oćiec Hoſá; ći ſą ſynowie Hur pierworodnego Ephrata oycá Bethlehem.

5. Aſſur lepak oćiec Thekuiey miał dwie żenie, Haláá, y Náára.

6. Y urodźiłá mu Náára, Oozama, y Hephera, y Themani, y Ahaſtari; ći ſą ſynowie Náára.

7. A ſynowie Halaiey: Sereth, Iſáár, y Ethnan.

8. Kos lepak zrodźił Anobá, y Sobobá, y narod Aharehela ſyná Arum.

9. Lecz Jabes był zacnieyſzy nád bráćią ſwą, á mátka iego dáłá mu imię Jabes, mowiąc: Iżem go w boleśći porodźiłá.

10. Y wzywał Jabes Bogá Izráelſkiego, mowiąc: Ieſli błogoſłáwiąc błogoſłáwić mi będźieſz, y rozſzerzyſz granice moie, á ręká twoiá będźie ze mną, á uczyniſz że mię złość nie potłumi. Y dał Bog, o co prośił.

11. A Káleb brát Sue zrodźił Machirá, ktory był oycem Eſthon.

12. Eſthon lepak zrodźił Betraphá, y Pheſſe, y Techinná oycá miáſta Náás; ći ſą mężowie Rechá.

13. A ſynowie Cenez: Othoniel, y Saraia; ſynowie Othonielowi; Háthách, y Maonáthi.

14. Máo-

Jeſeiæ, cujus filius Raphaia, hujus quoque filius, Arnan, de quo natus eſt Obdia, cujus filius fuit Sechenias.

22. Filius Secheniæ, Semeia; cujus filii Hattus, & Jegaal, & Baria, & Naaria, & Saphat, ſex numero.

23. Filius Naariæ, Elioenai, & Ezechias, & Ezricam, tres.

24. Filii Elioenai, Oduia, & Eliaſub, & Pheleia, & Accub, & Johanan, & Dalaia, & Anani, ſeptem.

CAPUT IV.

Rurſus poſteri Juda ac Simeonis, & habitationes eorum, 1. Stirps Cham deletur a filiis Simeonis; Amalecitæ ab ipſis percutiuntur, 39.

1. *FIlii *a* Juda: Phares, Heſron, & Charmi, & Hur, & Sobal.

2. Raia vero filius Sobal genuit Jahath, de quo nati ſunt Ahumai, & Laad. Hæ cognationes Sarathi.

3. Iſta quoque ſtirps Etam: Jezrahel, & Jeſema, & Jedebos. Nomen quoque ſororis eorum, Aſalelphuni.

4. Phanuel autem pater Gedor, & Ezer pater Hoſa. Iſti ſunt filii Hur primogeniti Ephrata *b* patris *c* Bethlehem.

5. Aſſur vero patri Thecuæ erant duæ uxores, Halaa, & Naara.

6. Peperit autem ei Naara, Oozam, & Hepher, & Themani, & Ahaſthari; iſti ſunt filii Naara.

7. Porro filii Halaa: Sereth, Iſaar, & Ethnan.

8. Cos autem genuit Anob, & Soboba, & cognationem Aharehel filii Arum.

9. Fuit autem Jabes *d* inclytus præ fratribus ſuis, & mater ejus vocavit nomen illius Jabes *e*, dicens: Quia peperi eum in dolore.

10. Invocavit vero Jabes Deum Iſrael, dicens: Si benedicens benedixeris mihi, & dilataveris terminos meos, & fuerit manus tua mecum, & feceris me a malitia *f* non opprimi. Et præſtitit Deus, quæ precatus eſt.

11. Caleb autem frater Sue genuit Mahir, qui fuit pater Eſthon.

12. Porro Eſthon genuit Bethrapha, & Pheſſe, & Tehinna patrem urbis Naas; hi ſunt viri Recha.

13. Filii autem Cenez: Othoniel, & Saraia. Porro filii Othoniel, Hathath, & Maonathi.

14. Mao-

* Gen. 38. 3. & 46. 12. ſup. 2. 4. Matth. 1. 3.
a ſc. poſteri.
b ſc. ex hac uxore Ephratha, nam Caleb ex alia uxore alium primogenitum habuit.
c i. principis.
d qui & Othoniel.
e i. dolorem.
f i. affictione.

14. Maonathi genuit Ophra; Saraia autem genuit Joab patrem *a* Vallis artificum; ibi quippe artifices erant.

15. Filii vero Caleb filii Jephone: Hir, & Ela, & Naham. Filii quoque Ela: Cenez.

16. Filii quoque Jaleleel: Ziph, & Zipha, Thiria, & Asrael.

17. Et filii Ezra: Jether, & Mered, & Epher, & Jalon, genuitque Mariam, & Sammai, & Jesba patrem *b* Esthamo.

18. Uxor quoque ejus *c* Judaia, peperit Jared patrem Gedor, & Heber patrem Socho, & Icuthiel patrem Zanoe; hi autem filii Bethiæ filiæ Pharaonis, quam accepit Mered.

19. Et filii uxoris Odaiæ *d* sororis Naham patris Ceila: Garmi, & Esthamo, qui fuit de Machathi.

20. Filii quoque Simon: Amnon, & Rinna filius Hanan, & Thilon. Et filii Jesi: Zoheth, & Benzoheth.

21. Filii *e* Sela, filii Juda: Her pater Lecha, Laada pater Maresa, & cognationes domus operantium byssum in domo juramenti.

22. Et qui stare fecit Solem *f*, virique Mendacii *g*, & Securus *h*, & Incendens *i*, qui principes fuerunt in Moab, & qui reversi sunt in Lahem. Hæc autem verba vetera *k*.

23. Hi sunt figuli habitantes in Plantationibus *l* & in Sepibus, apud regem *m* in operibus ejus, commoratique sunt ibi.

24. Filii *n*, Simeon: Namuel & Jamin, Jarib, Zara, Saul.

25. Sellum filius ejus *o*, Mapsam filius ejus, Masma filius ejus.

26. Filii Masma: Hamuel filius ejus, Zachur filius ejus, Semei filius ejus.

27. Filii Semei sedecim, & filiæ sex; fratres autem ejus non habuerunt filios multos, & universa cognatio non potuit adæquare summam filiorum Juda.

28. Habitaverunt autem in Bersabee, & Molada, & Hasarsuhal.

29. Et in Baala, & in Asom, & in Tholad,

30. Et in Bathuel, & in Horma, & in Siceleg,

31. Et in Bethmarchaboth, & in Hasarsusim, & in Bethberai, & in Saarim; hæ civitates eorum usque ad regem David.

32. Villæ quoque eorum: Eram, Aen, Remmon, & Thochen, & Asan, civitates quinque.

a i. principem.
b i. principem.
c sc. Caleb.
d Nomen viri.
e Gen. 38. 5.
f est significatio nominis proprii Joachim.
g id est incolæ oppidi Cozeba.
h seu Joas.
i seu Seraph.
k i. res & nomina antiqua.
l q. d. hortis.
m i. David, cui in pretio erant ob cultum hortorum.
n Gen. 46. 10.
o i. proxime præcedentis.

33. Et

14. Máonáthi zrodźił Ophrá. Asaráia zrodźił Joábá oycá Doliny rzemieślnikow; bo tam rzemieślnicy byli.

15. A synowie Káleba syná Jephone: Hir, y Ela, y Naham. Synowie też Ele: Cenez.

16. A synowie Jáleleel: Ziph, y Ziphá, Thiria, y Asrael.

17. A synowie Ezrá: Jether, y Mered, y Epher, y Jalon; Y urodźiłá Márią, y Sammáia, y Jesba oycá Esthámo.

18. Zoná też iego Judáiá, urodźiłá Jared oycá Gedor, y Heberá oycá Socho, y Ikuthielá oycá Zanoe. A to synowie Bethiey corki Pháráonowey, ktorą był poiął Mered.

19. A synowie żony Odáie śiostry Náháma oycá Ceila; Garmi, y Esthám, ktory był z Mácháty.

20. Synowie też Symonowi: Amnon, y Rinná syn Hánán, y Thilon. A synowie Jesi: Zoheth y Benzoheth.

21. Synowie Sele, syná Juda: Her, oćiec Lechy, y Láádá oćiec Máresy, y rodzáie domu robiących około biśioru w domu przyśięgi.

22. Y ktory záſtánowił słońce, y mężowie Kłamstwá, y Bespieczny, y Rospalaiący, ktorzy byli kśiążęty w Moab, y ktorzy się wroćili do Lahem; á to słowá stare.

23. Ci są garncarze, mieszkáiący w sádźiech, y między płoty, przy krolu, około robot iego, y mieszkáli tám.

24. Synowie Symeonowi: Námuel, y Jamin, Jarib, Zará, Saul.

25. Sellum syn iego: Mabsam syn iego, Másma syn iego.

26. Synowie Másma: Hámuel syn iego: Záchur syn iego, Semei syn iego.

27. Synow Semei szesnaśćie, á corek sześć; ále bráćia iego nie mieli synow wielie, á wszytek rodzay nie mogł zrownáć z liczbą synow Juda.

28. A mieszkáli w Bersabee, y Moláda, y Hásarsual,

29. Y w Bala, y w Asom, y w Tholád,

30. Y w Báthuel, y w Hormá, y w Siceleg,

31. Y w Bethmarchábooth, y w Hásarsusim, y w Bethberái, y w Sáárim. Te miástá ich áż do Krolá Dawidá.

32. Wśi też ich: Etám, y Aen, Remmon, y Thochen, y Asan, miast pięć,

33. Y

33. Y wſzytkie wioſki ich około tych miaſt, áż do Báál. To ieſt mieſzkánie ich, y rozdźiał ośiádłośći.

34. Moſobab też, y Jemlech, y Joſa ſyn Amáſiaſzow,

35. Y Joel, y Jehu ſyn Joſabiei, ſyná Saráie, ſyna Aſiel.

36. Y Elioenai, y Jakoba, y Iſuhaia, y Aſaiá, y Adiel, y Iſmiel, y Banaia.

37. Zizá też ſyn Sepheiá, ſyná Allon, ſyná Idáia, ſyná Semri, ſyná Samaia.

38. Też ſą miánowáne kśiążętá w rodźiech ich, y w domu powinowáctw ſwoich wielce ſię rozmnożyli.

39. Y ruſzyli ſię, áby weſzli do Gádor, áż ná wſchod ſłoncá doliny, y żeby ſzukáli paſzey trzodam ſwoim.

40. Y náleźli paſze obfite, y bárzo dobre, y źiemię ſzeroką, y ſpokoyną, y rodzáyną, w ktorey pierwey mieſzkali z rodu Chám.

41. Ci tedy przyſzli, ktoreſmy miánowićie wysſzey opiſáli, zá czáſu Ezechiaſzá krolá Judzkiego; y poráźili namioty ich, y obywátele, ktore tám naleźli, y wygłádźili ie áż do dniá dźiśieyſzego; y mieſzkáli miáſto nich, iż támże bárzo obfite páſze naleźli.

42. Z ſynow też Simeon ſzli ná gorę Seir mężow pięć ſet, máiąc kśiążętá Phâltiaſzá, y Nááriaſzá, y Ráphâiaſzá, y Oziel ſyny Jeſi;

43. Y wybili oſtátki, ktore były mogły uyść, z Amálekitow, y mieſzkali tám miáſto nich, áż po dźiś dźień.

ROZDZIAŁ V.

Rodzay Ruben, Gad, y puł Mánáſſe, y mieſzkánia ich. Ktorzy porážili Agareyczykow; potim dle dla bałwochwalſtwá więczy w niewolą do Aſſyryie.

1. SYnowie też Ruben pierworodnego ſyná Izráelowego (ten bowiem był pierworodny iego; ále gdy zgwałćił łożo oycá ſwego dano pierworodztwo iego ſynom Jozephá ſyná Izráelowego, á onego nie poczytano zá pierworodnego.

2. Lecz Judás, ktory był namocnieyſzy między bráćią ſwą, y plemienia iego kśiążętá ſię rodźiły; ále pierworodztwo było poczytáne Jozephowi.)

3. Sy-

33. Et univerſi viculi eorum per circuitum civitatum iſtarum usque ad Baal. Hæc eſt habitátio eorum, & ſedium diſtributio *a*.

a Hebr. & 70. genealogia eorum.

34. Moſobab quoque & Jemlech, & Joſa filius Amaſiæ,

35. Et Joel, & Jehu filius Joſabiæ filii Saraiæ filii Aſiel,

36. Et Elioenai, & Jacoba, & Iſuhaia, & Aſaia, & Adiel, & Iſmiel, & Banaia,

37. Ziza quoque filius Sephei filii Allon, filii Idaia filii Semri filii Samaia.

38. Iſti ſunt nominati principes in cognationibus ſuis, & in domo affinitatum *b* ſuarum multiplicati ſunt vehementer.

b 70. familiarum.

39. Et profecti ſunt, ut ingrederentur in Gador usque ad Orientem vallis, & ut quærerent paſcua gregibus ſuis.

40. Inveneruntq; paſcuas uberes, & valde bonas, & terram latiſſimam & quietam & fertilem, in qua ante habitaverant de ſtirpe Cham.

41. Hi ergo venerunt, quos ſupra deſcripſimus nominatim, in diebus Ezechiæ regis Juda; & percuſſerunt tabernacula eorum *c*, & habitatores, qui inventi fuerant ibi, & deleverunt eos usque in præſentem diem; habitaveruntque pro eis; quoniam uberrimas paſcuas ibidem repererunt.

c i. posterorum Cham.

42. De filiis quoque Simeon, abierunt in montem Seir *d* viri quingenti, habentes principes Phaltiam & Naariam & Raphaiam & Oziel filios Jeſi;

d Idumæam

43. Et percuſſerunt reliquias, quæ evadere potuerant, Amalecitarum, & habitaverunt ibi pro eis usque ad diem hanc.

CAPUT V.

Catalogus filiorum Ruben, Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe & habitatio eorum, 1. Qui percuſſerunt Agarenos, 20. Sed tandem ducti ſunt ad Aſſyrios ob idololatriam, 25.

1. FIlii quoque Ruben primogeniti Iſrael (ipſe quippe fuit primogenitus ejus: ſed *e* cum violaſſet thorum patris ſui, data ſunt primogenita ejus filiis Joſeph filii Iſrael, & non eſt ille reputatus in primogenitum.

e Gen. 35. 22. & 49. 4.

2. Porro Judas, qui erat fortiſſimus inter fratres ſuos, de ſtirpe ejus principes geminati ſunt; primogenita autem reputata ſunt Joſeph *f*.)

f i. quoad duplicem ſubſtantiam; nam quoad dignitatem Judæ.

3. Filii

a Gen. 46. 9. Exod. 6. 14. Num. 26. 5.

3. Filii *a* ergo Ruben primogeniti Iſrael: Enoch, & Phallu, Eſron, & Carmi.

4. Filii Joel: Samaia filius ejus, Gog filius ejus, Semei filius ejus,

5. Micha filius ejus, Reia filius ejus, Baal filius ejus,

b vide 4. Reg. 15. 29.

6. Beera filius ejus, quem captivum duxit Thelgathphalnaſar *b* rex Aſſyriorum, & fuit princeps in tribu Ruben.

7. Fratres autem ejus, & univerſa cognatio ejus, quando numerabantur per familias ſuas, habuerunt principes Jehiel, & Zachariam.

8. Porro Bala filius Azaz, filii Samma, filii Joel, ipſe habitavit in Aroer usque ad Nebo & Beelmeon.

9. Contra Orientalem quoque plagam habitavit usque ad introitum eremi, & flumen Euphraten. Multum quippe jumentorum numerum poſſidebant in Terra Galaad.

10. In diebus autem Saul præliati ſunt contra Agareos, & interfecerunt illos, habitaveruntque pro eis in tabernaculis eorum, in omni plaga, quæ reſpicit ad Orientem Galaad.

11. Filii vero Gad e regione eorum habitaverunt in Terra Baſan usque Selcha.

c i. primus, ſeu princeps.

12. Joel in capite *c*, & Saphan ſecundus; Janai autem, & Saphat in Baſan.

13. Fratres vero eorum ſecundum domos cognationum ſuarum, Michael, & Moſollam, & Sebe, & Jorai, & Jachan, & Zie, & Heber, ſeptem.

14. Hi filii Abihail, filii Huri, filii Jara, filii Galaad, filii Michael, filii Jeſeſi, filii Jeddo, filii Buz.

15. Fratres quoque filii Abdiel, filii Guni, princeps domus in familiis ſuis.

d Metropoli ejusdem nominis cum regione.

16. Et habitaverunt in Galaad, & in Baſan, *d* & in viculis ejus, & in cunctis ſuburbanis Saron, usque ad terminos.

17. Omnes hi numerati ſunt in diebus Joathan regis Juda, & in diebus Jeroboam regis Iſrael.

18. Filii Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe, viri bellatores, ſcuta portantes & gladios, & tendentes arcum eruditique ad prælia quadraginta quatuor millia, & ſeptingenti ſexaginta, procedentes ad pugnam.

e Agarenos a matre Iſmael ſic dictos, alias Iſmaelitas.

19. Dimicaverunt contra Agareos *e*: Ituræi vero, & Naphis, & Nodab

20. Præbuerunt eis auxilium. Traditique ſunt in manus eorum Agarei, & univerſi, qui

3. Synowie tedy Ruben pierworodnego Izráelowego: Enoch, y Phállu, Eſron, y Kármi.

4. Synowie Joel: Samia ſyn iego, Gog ſyn iego, Semei ſyn iego.

5. Michá ſyn iego, Reiá ſyn iego, Báál ſyn iego,

6. Beera ſyn iego, ktorego wźiął w niewolą Thelgáthphálnáſar krol Aſſyriyſki, á był kśiążęćiem w pokoleniu Ruben.

7. A bráćia iego, y wſzytek rod iego, gdy ich policzano według fámiliiey ich, mieli kśiążętá Jehielá, y Zácharjáſza.

8. A Bala ſyn Azáz, ſyná Sámma, ſyná Joel, ten mieſzkał w Aroer áż do Nebá y Beelmeon.

9. Ná wſchodnią też ſtronę mieſzkał áż do weſzćia w puſczą, y do rzeki Euphrátes. Bo wielką liczbę mieli dobytkow w źiemi Galaad.

10. A zá czáſow Sáula walczyli z Agareyczykámi, y pobili ie, y mieſzkáli miáſto nich w ich przybytkách, ná wſzytkiey ſtronie, ktora pátrzy ná wſchod ſłońcá Galáád.

11. A ſynowie Gád mieſzkáli przećiwko im w źiemi Bázán, aż do Selchá.

12. Joel ná przodku, á Sáphan wtory; á Janai y Sáphat w Bazan.

13. A bráćia ich według domow rodzáiow ich, Michael y Moſollám, y Sebei, y Jorái, y Jachan, y Zie, y Heber, śiedm.

14. Ci ſynowie Abihail, ſyná Huri, ſyná Jara, ſyná Galáád, ſyná Micháel, ſyná Jeſeſi, ſyná Jeddo, ſyná Buz.

15. Bráćia też ſyná Abdiel, ſyná Guni kśiążę domu w fámiliách ich,

16. Y mieſzkáli w Galáád, y w Bazan, y w miáſteczkách iego, y we wſzech przedmieśćiách Saron, áż do gránic.

17. Ci wſzyſcy byli policzeni zá dni Joáthana krolá Judzkiego, y zá dni Jeroboáma krola Izráelſkiego.

18. Synowie Ruben, y Gád, y pol pokolenia Mánáſſe mężowie waleczni, noſzący tarcze y miecze, y ćiągnący łuk, y wycwyczeni ku boiowi, czterdźieśći y cztery tyśiące y śiedm ſet, y ſześćdźieśiąt wychodzących ku bitwie.

19. Wiedli woynę przećiw Agáreyczykom; á Itureyczycy, y Naphis, y Nodáb

20. Dodáli pomocy. Y przyſzli w ręce ich Agareyczycy, y wſzyſcy, ktorzy z nimi byli, bo

bo wzywáli Bogá gdy się potykáli; y wysłuchał ich przeto, iż wierzyli weń.

21. Y pobráli wszytko co mieli, wielbłądow pięćdźieśiąt tyśięcy, á owiec dwá kroc sto tyśięcy y pięćdźieśiąt tyśięty, y osłow dwá tyśiącá, y dusz człowieczych sto tyśięcy.

22. Wiele też ránnych poległo; bo byłá Páńska woyná. Y mieszkáli miásto nich áż do przenieśienia.

23. Synowie też poł pokolenia Mánásse pośiedli źiemię od granic Bazań áż do Báál, Hermon, y Sanir, y gory Hermon, bo wielka liczbá byłá.

24. Y te były kśiążętá domu rodu ich: Epher, y Jesi, y Eliel, y Ezriel, y Jeremia, y Odoia, y Iediel mężowie bárzo mocni y możni, y sławni wodzowie w fámiliach ich.

25. A opuśćili Bogá oycow swych, y cudzołożyli z bogámi ludźi źiemie, ktore zniosł Bog przed nimi.

26. Y pobudźił Bog Izráelow duchá Phula krola Assyriyskiego, y duchá Thelgathphalnasara krolá Assur, y przeniosł Ruben, y Gád, y poł pokolenia Manasse, y zaprowádźił ie do Lahela, y do Habor, y do Ara, y rzeki Gozan, áż do dnia tego.

qui fuerant cum eis; quia Deum invocaverunt, cum præliarentur; & exaudivit eos, eo quod credidissent in eum.

21. Ceperuntque omnia, quæ possederant, camelorum quinquaginta millia, & ovium ducenta quinquaginta millia, & asinos duo millia, & animas hominum centum millia.

22. Vulnerati autem multi corruerunt; fuit enim bellum Domini *a*. Habitaveruntque pro eis usque ad transmigrationem.

a sc. Deo juvante gestum.

23. Filii quoque dimidiæ tribus Manasse possederunt terram a finibus Basan usque Baal, Hermon, & Sanir, & montem Hermon, ingens quippe numerus erat.

24. Et hi fuerunt principes domus cognationis eorum: Epher, & Jesi, & Eliel, & Ezriel, & Jeremia, & Odoia, & Jediel, viri fortissimi & potentes, & nominati duces in familiis suis.

25. Reliquerunt autem Deum patrum suorum, & fornicati sunt post deos populorum terræ, quos abstulit Deus coram eis.

26. Et suscitavit Deus Israel spiritum Phul *b* regis Assyriorum, & spiritum Thelgathphalnasar regis Assur; & transtulit Ruben, & Gad, & dimidiam tribum Manasse, & adduxit eos in Lahela, & in Habor, & Ara, & fluvium Gozan, usque ad diem hanc.

b Vide 4. Reg. 15. 19. & 29.

ROZDZIAŁ VI.

Rodzay synow Lewi; á o tych, ktorych postánowył Dawid kántory, y sługi w domu Páná. Rod, á mieszkánia synow Aaronowych, ktore mieli w pokoleniach Izráelskich. Miástá do ućieczki.

1. SYnowie Lewi: Gerson, Kááth, y Merári.

2. Synowie Káátth; Amram, Isáár, Hebron, y Oziel.

3. Synowie Amrámowi: Aaron, Moyzesz, y Maria. Synowie Aaronowi: Nadab y Abiu, Eleazar, y Ithámar.

4. Eleazar zrodźił Phinees, á Phinees zrodźił Abisue,

5. A Abisue záś zrodźił Bokci, á Bokci zrodźił Ozy.

6. Ozy zrodźił Zaráię, á Zarálas zrodźił Meraioth.

7. Meraioth lepak zrodźił Amariaszá, Amariasz zrodźił Achitoba.

8. Achitob zrodźił Sadoká, á Sadok zrodźił Achimáása.

9. Achimáás zrodźił Azariaszá, Azariasz zrodźił Johanana,

10. Jo-

CAPUT VI.

Genealogia filiorum Levi, & quos constituit David cantores ac ministros in domo Domini, 1. Generatio filiorum Aaron cum urbibus suis in singulis tribubus Israel; 49. Civitates Leviticæ, & refugii, 64.

1. Filii Levi: Gerson, Caath, & Merari.

Gen. 46. 11. infr. 23. 6.

2. Filii Caath: Amram, Isaar, Hebron, & Oziel.

3. Filii Amram: Aaron, Moyses, & Maria. Filii Aaron: Nadab & Abiu, Eleazar, & Ithamar.

4. Eleazar genuit Phinees, & Phinees genuit Abisue.

5. Abisue vero genuit Bocci, & Bocci genuit Ozi.

6. Ozi genuit Zaraiam, & Zaraias genuit Meraioth.

7. Porro Meraioth genuit Amariam, & Amarias genuit Achitob.

8. Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Achimaas.

9. Achimaas genuit Azariam, Azarias genuit Johanan.

10. Jo-

a ſc. Azarias ſecundus.
b Egregie nempe, ut muneri ſuo præclare ſatis fecerit; reſtitit enim Oziæ volenti incenſum offerre.

10. Johanan genuit Azariam; ipſe *a* eſt, qui ſacerdotio functus eſt *b* in domo, quam ædificavit Salomon in Jeruſalem.

11. Genuit autem Azarias Amariam, & Amarias genuit Achitob,

12. Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Sellum,

13. Sellum genuit Helciam, & Helcias genuit Azariam,

14. Azarias genuit Saráiam, & Saraias genuit Joſedec.

15. Porro Joſedec egreſſus eſt, quando tranſtulit Dominus Judam, & Jeruſalem per manus Nabuchodonoſor.

c Exod. 6. 16.

16. Filii *c* ergo Lewi: Gerſon, Cath, & Merari.

17. Et hæc nomina filiorum Gerſon: Lobni, & Semei.

18. Filii Cath: Amram, & Iſaar, & Hebron, & Oziel.

19. Filii Merari: Moholi & Muſi. Hæ autem cognationes Levi ſecundũ familias eorũ.

d ſc. proxime præcedentis.

20. Gerſon, Lobni filius ejus *d*, Jahath filius ejus, Zamma filius ejus.

21. Joah filius ejus, Addo filius ejus, Zara filius ejus, Jethrai filius ejus.

22. Filii Cath: Aminadab filius ejus, Core filius ejus, Aſir filius ejus.

23. Elcana filius ejus, Abiaſaph filius ejus, Aſir filius ejus.

24. Thahath filius ejus, Uriel filius ejus, Ozias filius ejus, Saul filius ejus.

25. Filii Elcana: Amaſai, & Achimoth,

26. Et Elcana: Filii Elcana: Sophai filius ejus, Nahath filius ejus.

27. Eliab filius ejus, Jeroham filius ejus, Elcana filius ejus.

e 1. Reg. 8. 2. dicitur Joel.

28. Filii Samuel: primogenitus Vaſſeni *e*, & Abia.

29. Filii autem Merari, Moholi: Lobni filius ejus, Semei filius ejus, Oza filius ejus.

30. Summaa filius ejus, Haggia filius ejus, Aſaia filius ejus.

31. Iſti ſunt, quos conſtituit David ſuper cantores domus Domini, ex quo collocata eſt arca *f*;

f ſc. in tabernaculo facto a David 2. Reg. 6. 1. & 17. an M. 2959. Ant. Chr. 1045.

32. Et miniſtrabant coram tabernaculo teſtimonii canentes, donec ædificaret Salomon domum Domini in Jeruſalem; ſtabant autem juxta ordinem ſuum in miniſterio.

33. Hi vero ſunt, qui aſſiſtebant cum filiis ſuis,

10. Johanan zrodźił Azariáſzá, tenći ieſt, ktory kápłáńſki urząd odpráwował w domu, ktory zbudował Sálomon w Jeruzálem.

11. A Azariaſz zrodźił Amariaſzá, á Amariaſz zrodźił Achitobá,

12. Achitob zrodźił Sadoká, á Sadok zrodźił Sellumá.

13. Sellum zrodźił Helkiaſzá, á Helkiaſz zrodźił Azariaſzá.

14. Azariaſz zrodźił Saraiaſzá, á Saraiaſz zrodźił Joſedeka.

15. Joſedek lepak wyſzedł, kiedy Pan przenioſł Judę, y Jeruzálem przez ręce Nabuchodonozora.

16. A ták ſynowie Lewi: Gerſon, Kááth, y Merari.

17. A te imioná ſynow Gerſonowych: Lobni, y Semei.

18. Synowie Kááthowi: Amrám, y Iſáár, y Hebron, y Oziel.

19. Synowie Merarego: Moholi, y Muſi. A te ſą rodzáie Lewi, według domow ich.

20. Gerſon, Lobni ſyn iego, Jahath ſyn iego, Zamma ſyn iego.

21. Joah ſyn iego, Addo ſyn iego, Zara ſyn iego, Jetrai ſyn iego.

22. Synowie Kááthowi: Aminadab ſyn iego, Kore ſyn iego, Aſir ſyn iego.

23. Elkana ſyn iego, Abiaſach ſyn iego, Aſir ſyn iego.

24. Thahath ſyn iego, Uriel ſyn iego, Oziaſz ſyn iego, Saul ſyn iego.

25. Synowie Elkánowi: Amaſai, y Achimoth,

26. Y Elkana: Synowie Elkanowi: Sopháí ſyn iego, Nahath ſyn iego.

27. Eliab ſyn iego, Jeroham ſyn iego, Elkana ſyn iego.

28. Synowie Sámuelowi: pierworodni Vaſſeni, y Abia.

29. A ſynowie Merarego, Moholi: Lobni ſyn iego, Semei ſyn iego, Oza ſyn iego,

30. Sammáá ſyn iego, Haggia ſyn iego, Aſaia ſyn iego.

31. Ci ſą, ktore poſtánowił Dawid nád śpiewaki domu Páńſkiego, od tego czáſu gdy tam byłá ſkrzynia poſtáwiona;

32. Y ſłużyli przed przybytkiem świádectwá śpiewáiąc, áż Sálomon zbudował dom Páńſki w Jeruzálem; á ſtáli według rzędu ſwego ná ſłużbie.

33. A ktorzy ſtáli z ſynmi ſwoiemi ći ſą, z ſynow

ſynow Káátowych, Hemam śpiewak ſyn Johela, ſyná Sámuelowego,

34. Syná Elkana, ſyná Jerohama, ſyná Eliela, ſyná Thohu,

35. Syná Suph, ſyná Elkana, ſyná Mahatha, ſyná Amaſai,

36. Syná Elkana, ſyná Johela, ſyná Azariaſzá, ſyná Sophoniaſzá,

37. Syná Thahata, ſyná Aſira, ſyná Abiaſapha, ſyná Korego,

38. Syná Iſáára, ſyná Kááthá, ſyná Lewiego, ſyná Izráelowego.

39. A brat iego Aſaph, ktory ſtał po práwicy iego, Aſáph ſyn Barachiaſzá, ſyná Samáá,

40. Syná Micháelowego, ſyná Baſaiowego, ſyná Melchie,

41. Syná Athanai, ſyná Zare, ſyná Adai,

42. Syná Ethan, ſyná Zamma, ſyná Semei,

43. Syná Jetho, ſyná Gerſon, ſyná Lewi.

44. A ſynowie Merari bráćia ich, po lewey ſtronie, Ethán ſyn Kuſi, ſyná Abdi, ſyná Moloch,

45. Syná Haſabie, ſyná Amáſiego, ſyná Helkiego,

46. Syná Amaſai, ſyná Boni, ſyná Somer,

47. Syná Moholi, ſyná Muſi, ſyná Merari, ſyná Lewi.

48. Bráćia też ich Lewitowie, ktorzy poſtáwieni ſą do wſzelákiey ſłużby przybytku domu Páńſkiego.

49. Aaron lepak, y ſynowie iego zapalili kádźidło ná ołtarzu cáłopalenia, y ná ołtarzu kadzenia, ku wſzytkiey poſłudze świętego świętych; á żeby ſię modlili zá Izráela, wedle wſzego, co roſkazał Moyzeſz ſługá Boży.

50. A ſynowie Aaronowi ći ſą: Eleazar ſyn iego, Phinees ſyn iego, Abiſue ſyn iego,

51. Bokći ſyn iego, Ozy ſyn iego, Zarahia ſyn iego,

52. Meraioth ſyn iego, Amariaſz ſyn iego, Achitob ſyn iego,

53. Sadok ſyn iego, Achimáás ſyn iego.

54. A te mieſzkania ich po wśiách y gránicách, to ieſt ſynow Aaronowych, według rodow Kááthitow; bo ſię im były łoſem doſtáły.

55. A ták dali im Hebron w źiemi Judzkiy, y przedmieśćiá iego wokoło;

56. A polá mieyſkie, y wśi dali Kalebowi ſynowi Jephone.

57. A ſynom Aaronowym dali miáſtá ná ućie-

ſuis, de filiis Caath, Hemam cantor filius Johel, filii Samuel,

34. Filii Elcana, filii Jeroham, filii Eliel, filii Thohu,

35. Filii Suph, filii Elcana, filii Mahath, filii Amaſai,

36. Filii Elcana, filii Johel, filii Azariæ, filii Sophoniæ,

37. Filii Thahath, filii Aſir, filii Abiaſaph, filii Core,

38. Filii Iſaar, filii Caath, filii Levi, filii Iſrael.

39. Et frater *a* ejus Aſaph, qui Stabat a dextris, ejus Aſaph filius Barachiæ, filii Samaa,

40. Filii Michael, filii Baſaiæ, filii Melchiæ,

41. Flii Athanai, filii Zara, filii Adaia,

42. Filii Ethan, filii Zamma, filii Semei,

43. Filii Jeth, filii Gerſon, filii Levi.

44. Filii autem Merari fratres eorum, ad ſiniſtram, Ethan filius Cuſi, filii Abdi, filii Maloch,

45. Filii Haſabiæ, filii Amaſiæ, filii Helciæ,

46. Filii Amaſai, filii Boni, filii Somer,

47. Filii Moholi, filii Muſi, filii Merari, filii Levi.

48. Fratres quoque eorum *b* Levitæ *c*, qui ordinati ſunt in cunctum miniſterium tabernaculi domus Domini.

49. Aaron vero, & filii ejus adolebant incenſum ſuper altare holocauſti, & ſuper altare thymiamatis, in omne opus Sancti ſanctorum *d*; & ut precarentur *e* pro Iſrael, juxta omnia, quæ præceperat Moyſes ſervus Dei.

50. Hi ſunt autem filii Aaron: Eleazar filius ejus, Phinees filius ejus, Abiſue filius ejus,

51. Bocci filius ejus, Ozi filius ejus, Zarahaia filius ejus,

52. Meraioth filius ejus, Amarias filius ejus, Achitob filius ejus,

53. Sadoc filius ejus, Achimaas filius ejus.

54. Et hæc habitacula eorum per vicos atque confinia, filiorum ſcilicet Aaron, juxta cognationes Caathitarum; ipſis enim ſorte contigerant *f*.

55. Dederunt igitur eis Hebron in terra Juda, & ſuburbana ejus per circuitum;

56. Agros *g* autem civitatis, & villas, Caleb filio Jephone.

57. Porro filiis Aaron dederunt civitates ad

a i. cognatus.
b Cantorum.
c ſc. alii.
d templi.
e ſeptuaginta placarent.
f ſc urbes & vici.
g Joſ. 21. 22.

ad confugiendum, Hebron, & Lobna, & suburbana ejus.

58. Jether quoque, & Esthemo cum suburbanis suis, sed & Helon, & Dabir cum suburbanis suis,

59. Asan quoque, & Bethsemes, & suburbana earum.

60. De tribu autem Benjamin, Gabee, & suburbana ejus, & Almath cum suburbanis suis. Anathoth quoque cum suburbanis suis. Omnes civitates, tredecim *a*, per cognationes suas.

a Aliquæ hic omittuntur.

61. Filii autem Caath residuis de cognatione sua dederunt ex dimidia tribu Manasse in possessionem urbes decem.

62. Porro filiis Gerson per cognationes suas de tribu Issachar, & de tribu Aser, & de tribu Nephthali, & de tribu Manasse in Basan, urbes tredecim.

63. Filiis autem Merari per cognationes suas de tribu Ruben, & de tribu Gad, & de tribu Zabulon, dederunt sorte civitates duodecim.

64. Dederunt quoque filii Israel Levitis civitates, & suburbana earum;

65. Dederuntque per sortem, ex tribu filiorum Juda, & ex tribu filiorum Simeon, & ex tribu filiorum Benjamin, urbes has *b* quas vocaverunt nominibus suis,

b sc. supra dictas.

66. Et his, qui erant de cognatione filiorum Caath, *c* fueruntque civitates in terminis *d* eorum de tribu Ephraim.

c Jos. 21. 21.
d pertinentes ad possessionem eorum.

67. Dederunt ergo eis urbes ad confugiendum, Sichem cum suburbanis suis in monte Ephraim, & Gazer cum suburbanis suis,

68. Jecmaam quoque cum suburbanis suis, & Bethoron similiter,

69. Nec non & Helon cum suburbanis suis, & Gethremmon in eumdem modum.

70. Porro ex dimidia tribu Manasse, Aner, & suburbana ejus, Baalam & suburbana ejus; his videlicet, qui de cognatione filiorum Caath reliqui erant *e*.

e Levitæ, non sacerdotes, Jos. 21. 26.

71. Filiis autem Gerson de cognatione dimidiæ tribus Manasse, Gaulon in Basan, & suburbana ejus, & Astbaroth cum suburbanis suis.

72. De tribu Issachar, Cedes & suburbana ejus, & Dabereth cum suburbanis suis.

73. Ramoth quoque, & suburbana ejus, & Anem cum suburbanis suis.

74. De tribu vero Aser: Masal cum suburbanis suis, & Abdon similiter.

ućieczkę Hebron, y Lobna, y przedmieśćia iey.

58. Jether też, y Esthemo, z przedmieśćiámi ich,

59 Asan też, y Bethsemes, y przedmieśćia ich.

60. A z pokolenia Beniámin, Gabee, y przedmieśćiá iey, y Almathę z przedmieśćiámi iey, y Anathoth z przedmieśćiámi swymi; wszytkich miáśt trzynaśćie, według rodzáiow ich.

61. A drugim synom Kááthowym z rodzáiu swego, dali od połowice pokolenia Manasse w ośiádłość miast dźieśięć.

62. A synom Gersonowym według rodzáiow ich od pokolenia Issachar, y od pokolenia Nephtáli, y od pokolenia Manasse w Bazan miast trzynaśćie.

63. A synom záś Merari według rodzáiow ich od pokolenia Ruben, y od pokolenia Gád, y od pokolenia Zábulon, dali losem miast dwanaśćie.

64. Dali też synowie Izráelowi Lewitom miástá, y przedmieśćia ich;

65. A dali losem z pokolenia synow Judá, y z pokolenia synow Symeon, y z pokolenia synow Beniámin te miásta, ktore nazwali imiony swemi,

66. Y tym, ktorzy byli z rodu synow Kááth, y były miásta w granicách ich od pokolenia Ephráim.

67. A ták dali im miásta do ućieczki, Sichem z przedmieśćiámi iego ná gorze Ephráim, y Gazer z przedmieśćiámi iego,

68. Jekmaę też z przedmieśćiámi iey, y Bethoron tákże,

69. Ktemu Helon z przedmieśćiámi iego, y Gethremmon tym że sposobem.

70. A od połowice pokolenia Manasse, Aner, y przedmieśćia iego, Baláám y przedmieśćia iego; to iest tym, ktorzy z rodu synow Kááth zostáwáli.

71. A synom Gerson od rodu poł pokolenia Manasse, Gaulon w Bazan, y przedmieśćia iego, y Astharoth z przedmieśćiámi iego.

72. Z pokolenia Isachar, Cedes, y przedmieśćia iego, y Dabereth z przedmieśćiami iego,

73. Rámoth też y przedmieśćia iego, y Anem z przedmieśćiámi iego.

74. A od pokolenia Aser: Masal z przedmieśćiami iego, y Abdon tákże,

75. Hukák też z przedmieśćiámi iego, y Rohob z przedmieśćiámi iego.

76. A od pokoleniá Nephtháli, Cedes w Galileiey, y przedmieśćia iego, Hamon z przedmieśćiami iego, y Kariathaim y przedmieśćia iego.

77. A oſtátkowi ſynom Merari: z pokolenia Zabulon, Remmono, y przedmieśćia iego, y Thábor z przedmieśćiámi iego;

78. Zá Jordanem też przećiw Jericho ná wſchod ſłońcá Jordana, od pokolenia Ruben Bozor w puſtyni z przedmieśćiámi iego, y Jaſſa z przedmieśćiámi iey,

79. Kádemoth też y przedmieśćia iego, y Mepháát z przedmieśćiámi iego.

80. Ktemu y od pokolenia Gad, Ramoth w Galáád, y przedmieśćia iego, y Manaim z przedmieśćiámi iego,

81. Ale y Heſebon z przedmieśćiámi iego, y Jezer z przedmieśćiámi iego.

75. Hucac quoque & ſuburbana ejus, & Rohob cum ſuburbanis ſuis.

76. Porro de tribu Nephthali, Cedes in Galilæa, & ſuburbana ejus, Hamon cum ſuburbanis ſuis, & Cariathaim & ſuburbana ejus.

77. Filiis autem Merari reſiduis *a*: de tribu Zabulon, Remmono, & ſuburbana ejus, & Thabor cum ſuburbanis ſuis;

a Levitis, non ſacerdotibus.

78. Trans Jordanem quoque ex adverſo Jericho contra Orientem Jordanis, de tribu Ruben, Boſor in ſolitudine cum ſuburbanis ſuis, & Jaſſa cum ſuburbanis ſuis,

79. Cademoth quoque & ſuburbana ejus, & Mephaat cum ſuburbanis ſuis.

80. Nec non & de tribu Gad, Ramoth in Galaad, & ſuburbana ejus, & Manaim cum ſuburbanis ſuis.

81. Sed & Heſebon cum ſuburbanis ſuis, & Jezer cum ſuburbanis ſuis.

ROZDZIAŁ VII.

Rod Iſachárá, Beniáminá, Nephtháli, Mánáſſe, Ephraim, y Aſer.

1. A Synowie Iſſachar: Thola, y Phua, Jaſub, y Simeron, czterzey.

2. Synowie Thole: Ozy, y Raphaia, y Jeriel, y Jemai, y Jebſem, y Samuel, przednieyſzy wedle domow rodźin ſwoich. Z rodzáiu Thole mężow walecznych náliczono zá dni Dawidowych dwádśćieśćia y dwá tyśiącá y ſześć ſet.

3. Synowie Ozy: Izrahia, z ktorego poſzli, Michael, y Obadia, y Joel, y Jeſia, pięć, wſzyſcy kśiążętá.

4. A z nimi według domow, y narodow ich, przepaſáni ná woynę mężow bárzo mocnych trzydźieśći y ſześć tyśięcy, bo mieli wiele żon y ſynow.

5. Bráćiey też ich według wſzech rodzin Iſſachar dużych do bitwy, ośmdźieśiąt y śiedm tyśięcy náliczono.

6. Synowie Beniámin: Bela, y Bechor, y Iádiel, trzey.

7. Synowie Bele: Esbon, y Ozy, y Oziel, y Jerimoth, y Urai, pięć kśiążąt domow, y do boiu barzo mocnych; á poczet ich dwádźieśćia dwá tyśiąca, y czterzey á trzydźieśći;

8. A ſynowie Bechorowi: Zamira, y Joas, y

CAPUT VII.

Genealogia Iſſachar, Benjamin, Nephthali, Manaſſe, Ephraim, & Aſer.

1. PОrro filii Iſſachar: Thola, & Phua, & Jaſub, & Simeron, quatuor.

Gen. 46. 13.

2. Filii Thola: Ozi, & Raphaia, & Jeriel, & Jemai, & Jebſem, & Samuel, principes per domos cognationum ſuarum. De ſtirpe Thola viri fortiſſimi numerati ſunt in diebus David *b*, viginti duo millia ſexcenti.

b ſc. cum is juſſit populum numerari

3. Filii Ozi: Izrahia, de quo nati ſunt Michael, & Obadia, & Johel, & Jeſia, quinque *c* omnes principes.

c ſc. cum patre.

4. Cumque eis per familias, & populos ſuos, accincti ad prælium, viri fortiſſimi, triginta ſex millia; multas enim habuerunt uxores, & filios.

5. Fratres *d* quoque eorum per omnem cognationem Iſſachar robuſtiſſimi ad pugnandum, octoginta ſeptem millia numerati ſunt.

d i. cognati.

6. Filii *e* Benjamin: Bela, & Bechor, & Jadiel, tres.

e Gen. 46. 21.

7. Filii Bela: Esbon, & Ozi, & Oziel, & Jerimoth, & Urai, quinque principes familiarum, & ad pugnandum robuſtiſſimi; numerus autem eorum, viginti duo millia, & triginta quatuor.

8. Porro filii Bechor; Zamira, & Joas, & Eliezer,

Eliezer, & Elioenai, & Amri, & Jerimoth, & Abia, & Anathoth, & Almath; omnes hi, filii Bechor.

9. Numerati sunt autem per familias suas principes cognationum suarum ad bella fortissimi, viginti millia, & ducenti.

10. Porro filii Jadihel: Balan. Filii autem Balan: Jehus, & Benjamin, & Aod, & Chanana, & Zethan, & Tharsis, & Ahisahar

11. Omnes hi filii Jadihel, principes cognationum suarum, viri fortissimi, decem & septem millia, & ducenti ad prælium procedentes.

12. Sepham quoque, & Hapham filii Hir; & Hasim filii Aher.

13. Filii *a* autem Nephthali: Jasiel, & Guni, & Jeser, & Sellum, filii Bala *b*.

14. Porro filius Manasse, Esriel; concubinaq; ejus Syra *c* peperit Machir patrem Galaad *d*.

15. Machir autem accepit uxores filiis suis Happhim, & Saphan; & habuit sororem nomine Maacha; nomen autem secundi, Salphaad, natæque sunt Salphaad filiæ.

16. Et peperit Maacha uxor Machir filium, vocavitque nomen ejus Phares; porro nomen fratris ejus Sares; & filii ejus Ulam, & Recen.

17. Filius autem Ulam: Badan. Hi sunt filii Galaad, filii Machir, filii Manasse.

18. Soror autem ejus Regina *e* peperit Virum decorum *f*, & Abiezer, & Mohola.

19. Erant autem filii Semida: Ahin, & Sechem, & Leci, & Aniam.

20. Filii autem Ephraim: Suthala, Bared filius ejus *g*, Thahath filius ejus, Elada filius ejus, Thahath filius ejus, hujus filius, Zabad.

21. Et hujus filius Suthala, & hujus filius Ezer, & Elad; occiderunt autem eos viri Geth indigenæ, quia descenderant *h*, ut invaderent possessiones eorum.

22. Luxit igitur Ephraim pater eorum multis diebus, & venerunt fratres ejus, ut consolarentur eum.

23. Ingressusque est ad uxorem suam; quæ concepit, & peperit filium, & vocavit nomen ejus Beria *i*, eo quod in malis domus ejus ortus esset;

24. Filia *k* autem ejus fuit Sara, quæ ædificavit *l* Bethoron inferiorem & superiorem, & Ozensara.

25. Porro filius ejus Rapha, & Reseph, & *m* Thele, de quo natus est Thaan,

26. Qui

a Gen. 46. 24.
b sc. matris Nephthali.
c i. natione.
d nomen viri.
e Hebraice Molechel, quod significat reginam.
f Hebr. Ishod. significat virum decorum.
g pronomen ejus toties hic repetitum semper ad Ephraim referendum est; cujus nominantur liberi sexdecim usque ad vers. 26.
h Gethæi nempe, fines Ægypti populaturi, quibus primi occurrerunt filii Ephraim.
i i. in malo seu afflictione.
k neptis.
l i. mater fuit ædificantium.
m Hebr. & Gr. & Thale filius ejus, & Thaan filius ejus.

y Eliezer, y Elioenai, y Amri, y Jerimoth, y Abia, y Anathoth, y Almáth; ći wszyscy synowie Bechor.

9. A naliczono wedle domow ich z kśiążąt rodow ich ná woynę bárzo mocnych dwádźieśćia tyśięcy y dwieśćie.

10. A synowie Jadihel: Balan. A synowie Balan: Jehus, y Beniámin, y Aod, y Chánana, y Zethan, y Tharsis, y Ahisáhar.

11. Ci wszyscy synowie Iadihel, kśiążętá rodow swych, męże bárzo mo ni, śiedmnaśćie tyśięcy, y dwieśćie ná woynę wychodzących.

12. Sephám też, y Hápham synowie Hir; y Hásim synowie Aher.

13. A synowie Nephtháli: Iasiel, y Guni, y Ieser, y Sellum, synowie Bale.

14. A syn Manasse: Esriel; á nałożnicá iego Syrianká urodźiłá Machira oycá Galáád.

15. Machir lepak wźiął żony synom swym Happhim, y Saphan; á miał śiostrę imieniem Mááchę; imię záś wtorego, Salpháád, y urodźiły się corki Salpháádowi.

16. Y porodźiłá Máácha żoná Machir syná, y nazwałá imię iego Phares; á imię bráta iego Zares; á synowie iego, Ulam, y Recem.

17. A syn Ulam: Badan. Ci są synowie Galáád, syná Machir, syná Manasse.

18. A śiostrá iego krolowa urodźiłá mężá, pięknego, y Abiezerá, y Moholá.

19. A byli synowie Semida: Ahin, y Sechem, y Lecy, y Aniám.

20. A synowie Ephráim: Suthala, Bared syn iego, Thahath syn iego, Elada syn iego, Tháhath syn iego, tego syn Zabad,

21. A tego syn Suthala, á tego syn Ezer, y Elád; pobili ie mężowie Geth obywátele, iż byli wtárgnęli, áby byli náiechali máiętnośći ich.

22. Przetoż Ephráim oćiec ich płákał przez wieli dni, y przychodźili bráćia iego, áby go ćieszyli.

23. Y wszedł do żony swey; ktora poczęłá, y porodźiłá syná, y názwał imię iego Beria, przeto że się urodźił w utrapieniu domu iego;

24. A corká iego byłá Sara, ktora zbudowáła Bethoron niższy y wyższy, y Ozensara.

25. A syn iego Rapha, y Reseph, y Thále, z ktorego poszedł Tháán.

26. Kto-

26. Ktory zrodźił Láádana; tego też syn Ammiud, ktory zrodźił Elisam,
27. Z ktorego poszedł Nun, ktory miał syná Jozue.
28. A ośiádłość ich, y mieszkánie Bethel z corkámi iego, á ná wschod, Noran, á ná zachod, Gazer y corki iego, áż do Azy z corkámi iego.
29. A podle synow Manasse, Bethsan y corki iego, Thanach y corki iego, Mageddo y corki iego; Dor y corki iego; w tych mieszkáli synowie Jozephá syná Izráel.
30. Synowie Aser: Iemna, y Jesuá, y Jesui, y Baria, y Sara śiostrá ich.
31. A synowie Baria: Heber, y Melchiel; ten iest oćiec Barsáith.
32. A Heber zrodźił Jephláth, y Somer, y Hotham, y Sua śiostrę ich.
33. Synowie Jephlath: Phosech, y Chamáál, y Asoth; ći synowie Jephlát.
34. A synowie Somer: Ahi, y Roaga, y Haba, y Aram.
35. A synowie Helem bráta iego; Supha, y Jemná, y Selles, y Amál.
36. Synowie Supha: Sue, Hárnápher, y Sual, y Beri, y Jamrá,
37. Bozor, y Hod, y Sama, y Salusa, y Jethran, y Bera.
38. Synowie Jether: Jephone, y Pháspha, y Ara.
39. A synowie Olle: Aree, y Hániel, y Resiá.
40. Ci wszyscy synowie Aser książętá rodow, przebráni y namocnieyszy wodzowie wodzow; á liczbá ich lat, ku bitwie sposobnych, dwádźieśćiá y sześć tyśięcy.

26. Qui genuit Laadan *a*; hujus quoque filius Ammiud, qui genuit Elizama.
27. De quo ortus est Nun, qui habuit filium Josue.
28. Possessio autem eorum, & habitatio Bethel cum filiabus *b* suis, & contra Orientem Noran, ad occidentalem plagam Gazer & filiæ ejus, Sichem quoque cum filiabus suis, usque ad Aza cum filiabus ejus.
29. Juxta filios quoque Manasse, Bethsan & filias ejus, Thanach & filias ejus, Mageddo & filias ejus: Dor & filias ejus; in his habitaverunt filii Joseph, filii Israel.
30. Filii *c* Aser: Jemna, & Jesua, & Jessui, & Baria, & Sara soror eorum.
31. Filii autem Baria: Heber, & Melchiel; ipse est pater Barsaith.
32. Heber autem genuit Jephlat, & Somer, & Hotham, & Sua sororem eorum.
33. Filii Jephlat: Phosech, & Chamaal, & Asoth; hi filii Jephlat.
34. Porro filii Somer: Ahi, & Roaga, & Haba, & Aram.
35. Filii autem Helem fratres ejus: Supha, & Jemna, & Selles, & Amal.
36. Filii Supha: Sue, Harnapher, & Saul, & Beri, & Jamra,
37. Bosor, & Hod, & Samma, & Salusa, & Jethran, & Bera.
38. Filii Jether: Jephone, & Phaspha, & Ara.
39. Filii autem Olla: Aree, & Haniel, & Resia.
40. Omnes hi filii Aser, principes cognationum, electi atque fortissimi duces ducum; numerus autem eorum ætatis, quæ apta esset ad bellum, viginti sex millia.

a Gr. ipsi Laadan filio ejus (adhuc Ephraim) filius Ammiud &c. ergo ab Ephraim ad Josue non nisi sex generationes, quæ per annos circiter 160. extendere possis. Natus nempe Ephraim anno 2. ubertatis. (Gen. 41.) M. 2301. Josue vero, cum exirent Israelitæ ex Ægypto, Anno M. 2513. Jam quinquagesimum superabat.
b 70. viculis.
c Gen. 46. 17.

ROZDZIAŁ VIII.

Rod Synow Beniámin y Saulow, tákże synow iego.

1. A Beniámin zrodźił Bále pierworodnego swego, Asbelá wtorego, Aháre trzećiego,
2. Noháá czwártego, y Rapha piątego.
3. A byli synowie Bale: Addar, y Gera, y Abiud,
4. Abisue też, y Nááman, y Ahoe,
5. Y Gera, y Sephuphan, y Hurám.
6. Ci są synowie Achod, książętá rodow mieszkaiących w Gabáá, ktorzy przenieśieni są do Manaháth.

CAPUT VIII.

Rursum genealogia Benjamin, 1. Saul, & filiorum ipsius, 33.

1. Benjamin * autem genuit Bale primogenitum suum, Asbel secundum, Ahara tertium,
2. Nohaa quartum, & Rapha quintum.
3. Fueruntque filii Bale: Addar, & Gera, & Abiud,
4. Abisue quoque & Naaman, & Ahoe,
5. Sed & Gera, & Sephuphan, & Huram.
6. Hi sunt filii Ahod, principes cognationum habitantium in Gabaa, qui translati sunt in Manahath.

* Gen. 46. 21. sup. 7. 6.

7. Naaman autem, & Achia, & Gera ipse transtulit eos, & genuit Oza & Ahiud.

8. Porro Saharaim genuit in regione Moab, postquam dimisit Husim, & Bara uxores suas.

9. Genuit autem de Hodes uxore sua Jobab, & Sebia, & Mosa, & Molchom,

10. Jehus quoque, & Sechia, & Marma. Hi sunt filii ejus, principes in familiis suis.

11. Mehusim *a* vero genuit Abitob, & Elphaal.

12. Porro filii Elphaal: Heber, & Misaam, & Samag; hic ædificavit Ono, & Lod, & filias ejus.

13. Baria autem, & Sama, principes cognationum habitantium in Aialon; hi fugaverunt habitatores Geth.

14. Et Ahio, & Sesac, & Jerimoth,

15. Et Zabadia, & Arod, & Heder,

16. Michael quoque, & Jespha, & Joha filii Baria.

17. Et Zabadia, & Mosollam, & Hezeci, & Heber.

18. Et Jesamari, & Jezlia, & Jobab filii Elphaal,

19. Et Jacim, & Zechri, & Zabdi,

20. Et Elioenai, & Selethai, & Eliel,

21. Et Adaia, & Baraia, & Samarath filii Semei.

22. Et Jespham, & Heber, & Eliel,

23. Et Abdon, & Zechri, & Hanan,

24. Et Hanania, & Ælam, & Anathothia,

25 Et Jephdaia, & Phanuel filii Sesac,

26. Et Samsari, & Sohoria, & Otholia,

27. Et Jersia, & Elia, & Zechri, filii Jeroham.

28. Hi patriarchæ *b* & cognationum principes, qui habitaverunt in Jerusalem.

29. In Gabaon *c* autem habitaverunt Abigabaon *d*, & nomen uxoris ejus Maacha;

30. Filiusque ejus primogenitus Abdon, & Sur, & Cis *e*, & Baal, & Nadab.

31. Gedor quoque, & Ahio, & Zacher, & Macelloth;

32. Et Macelloth genuit Samaa; habitaveruntque ex adverso fratrum suorum in Jerusalem aum fratribus suis.

33. *f* Ner *g* autem genuit Cis, & Cis genuit Saul. Porro Saul genuit Jonathan, & Melchisua, & Abinadab, & Esbaal *h*.

34. Filius autem Jonathan, Meribbaal *i*; & Meribbaal genuit Micha.

a Hebr. de Chusim sc. uxore.

b Hebr. capita patrum.

c Infr. 9. 35.

d i., pater seu princeps Gabaon.

e Iste cum sequentibus filius Sur est non autem pater Saul.

f 1. Reg. 14. 51. Infr. 9, 39.

g Qui dictus Jehiel h. e, lucerna quod instar lucernæ in sua familia fulgeret, Mariana.

h alias Isboseth.

i Qui & Miphiboseth 2. Reg. 4. 4.

35. Fi-

7. A Nááman, y Achia, y Gerá ten ie przeprowádźił, y zrodźił Ozá, y Ahiud.

8. Lecz Saharaim zrodźił w kráinie Moábskiey, odprawiwszy Husim, y Bárę żony swe.

9. A zrodźił z Hodes żony swey Jobábá, y Sebia, y Mosá, y Molchoma,

10. Jehusa, y Sechiá, y Marma; ći są synowie iego kśiążętá w domiech ich.

11. A Mehusim zrodźił Abitob, y Elpháál.

12. A synowie Elpháál: Heber, y Misáám, y Samad; ten zbudował Ono, y Lod, y corki iego.

13. Baria lepak y Sama kśiążętá rodow mieszkáiących w Aialon; ći wygnáli obywátele Geth.

14. Y Ahio, y Sesak, y Jerimoth,

15. Y Zabadia, y Arod, y Heder,

16. Micháel też, y Jespha, y Johá synowie Baria.

17. Y Zabadia, y Mosollam, y Hezeci, y Heber,

18. Y Jesamari, y Jezlia, y Jobab synowie Elpháál,

19. Y Jacim, y Zechri, y Zabdi,

20. Y Elioenái, y Selethái, y Eliel,

21. Y Adaia, y Baraia, y Samarath synowie Semei.

22. Y Jesphám, y Heber, y Eliel,

23. Y Abdon, y Zechri, y Hanan,

24. Y Hanania, y Ælam, y Anathothia,

25. Y Jephdaia, y Phánuel synowie Sesak,

26. Y Samsari, y Sohoria, y Otholia,

27. Y Jersia, y Elia, y Zechri, synowie Jerohám.

28. Ci Patriarchowie y kśiążętá rodow, ktorzy mieszkáli w Jeruzálem.

29. A w Gabaon mieszkáli Abigabaon, á imię żony iego Máácha;

30. A syn iego pierworodny Abdon, y Sur, y Cis, y Báál, y Nádab.

31. Gedor też y Ahio, y Zacher, y Macelloth;

32. A Macelloth zrodźił Samáá; y mieszkáli przećiwko bráćiey swoiey w Jeruzálem z bráćią swą.

33. Ner lepak zrodźił Cis, á Cis zrodźił Saulá. Saul záś zrodźił Jonáthána, y Melchisuá, y Abinadaba, y Esbáála.

34. A syn Jonáthanow Meribbáál; á Meribbáál spłodźił Michá.

35. Sy-

35. Synowie Michá: Phithon, y Melech, y Tharáá, y Aház.

36. A Aház zrodźił Joada, á Joada zrodźił Alamath, y Azmoth, y Zamri; Zamri lepak zrodźił Moſa,

37. A Moſa zrodźił Banáá, ktorego ſyn był Rapha, z ktorego poſzedł Elaſa, ktory zrodźił Aſel.

38. A Aſel miał ſześći ſynow, tych imion: Ezrikam, Bokru, Iſmáhel, Saria, Obdia, y Hanan; ći wſzyſcy ſynowie Aſel.

39. A ſynowie Eſek brátá iego: Ulam pierworodny, á Jehus wtory, á Eliphaleth trzeći.

40. A byli ſynowie Ulám mężowie bárzo duży, y wielką mocą łuk ćiągnący; y máiący wiele ſynow y wnukow, áż do ſtu, y pięćidźieśiąt. Ci wſzyſcy ſynowie Beniámin.

35. Filii Micha: Phithon, & Melech, & Tharaa, & Ahaz.

36. Et Ahaz genuit Joada, & Joada genuit Alamath, & Azmoth, & Zamri; porro Zamri genuit Moſa,

37. Et Moſa genuit Baana, cujus filius fuit Rapha, de quo ortus eſt Elaſa, qui genuit Aſel.

38. Porro Aſel ſex filii fuerunt his nominibus: Azricam, Bocru, Iſmael, Saria, Obdia, & Hanon; omnes hi filii Aſel.

39. Filii autem Eſec fratris ejus: Ulam primogenitus, & Jehus ſecundus, & Eliphalet tertius.

40. Fueruntque filii Ulam viri robuſtiſſimi, & magno robore tendentes arcum *a*; & multos habentes filios ac nepotes, uſque ad centum quinquaginta. Omnes hi, filii Benjamin.

a eximii fundibularii.

ROZDZIAŁ IX.

Ktorży pierwſzy z ſynow Izráelſkich mieſzkáli w Jeruzálem, urzędy Kápłanow y Lewitow, narod Saulá, y ſynow iego powtarza.

CAPUT IX.

Qui primi filiorum Iſrael venerint in Jeruſalem, 1. Officia ſacerdotum ac Levitarum, 14. Generatio Saul ac filiorum ejus repetitur, 39.

1. WSzyſtek tedy lud Izráelſki policzon ieſt; á ſummá ich nápiſana ieſt w kśięgách krolow Izráelſkich y Judzkich; á byli przenieśieni do Bábylonu dla przeſtempſtwá ſwego.

2. Lecz ktorzy pierwſzy mieſzkáli w ośiádłośćiach w mieśćiech ſwoich; Izráel y kápłani, y Lewitowie, y Náthyneyczykowie.

3. Mieſzkáli w Jeruzálem z ſynow Judá, y z ſynow Beniámin, z ſynow też Ephráim, y Mánáſſe.

4. Othey ſyn Ammiud ſyná Amri, ſyná Omrái, ſyná Bonni, z ſynow Pháres ſyná Judá.

5. A z Silon: Aſái pierworodny, y ſynowie iego.

6. A z ſynow Záre: Jehuel, y bráćiá ich, ſześć ſet y dźiewięćdźieśiąt.

7. A z ſynow Beniámin: Salo ſyn Moſollam, ſyná Odwia, ſyná Aſáná;

8. Y Jobania ſyn Jerohám; y Elá ſyn Ozy, ſyna Mochory; y Moſollám ſyn Saphatiaſzá ſyná Ráchuel, ſyná Jebániaſzá,

9. Y bráćia ich według domow ich, dźiewięć ſet pięćdźieśiąt y ſześć. Ci wſzyſcy kśiążętá rodow wedle domow oycow ſwych.

10. Z kápłanow lepak; Jedáia, Joiárib, y Jachin;

1. UNiverſus ergo Iſrael dinumeratus eſt; & ſumma eorum ſcripta eſt in Libro regum Iſrael, & Juda; tranſlatique ſunt in Babylonem propter delictum ſuum.

2. Qui autem habitaverunt *b* primi in poſſeſſionibus, & in urbibus ſuis; Iſrael, & Sacerdotes, & Levitæ, & Nathinæi *c*.

b ſc. poſt reditum.

c Erant Gabaonitæ; cur Nathinæi ſeu dono dati vocati ſint, v. Tirin.

3. Commorati ſunt in Jeruſalem de filiis Juda, & de filiis Benjamin, de filiis quoque Ephraim, & Manaſſe.

4. Othei filius Ammiud, filii Amri filii Omrai, filii Bonni; de filiis Phares filii Juda.

5. Et de Siloni *d*: Aſaia primogenitus, & filii ejus *e*.

d i. filiis.
e i. reliqui.

6. De filiis autem Zara: Jehuel, & fratres eorum, ſexcenti nonaginta.

7. Porro de filiis Benjamin: Salo filius Moſollam, filii Oduia, filii Aſana;

8. Et Jobania filius Jeroham; & Ela filius Ozi, filii Mochori; & Moſollam filius Saphatiæ, filii Rachuel, filii Jebaniæ;

9. Et fratres eorum per familias ſuas, nongenti, quinquaginta ſex. Omnes hi, principes cognationum per domos patrum ſuorum.

10. De ſacerdotibus autem: Jedaia, Joiarib, & Jachin;

11. Azarias quoque filius Helciæ, filii Mosollam, filii Sadoc, filii Maraioth, filii Achitob, pontifex domus Dei *a*.

a Non primarius sed princeps, nam primarius & summus erat Jesus. 1. Esdr. 3. v. 8.

12. Porro Adaias filius Jeroham, filii Phassur, filii Melchiæ; & Maasai filius Adiel, filii Jezra, filii Mosollam, filii Misollamith, filii Emmer;

13. Fratres quoque eorum principes per familias suas, mille septingenti sexaginta, fortissimi robore ad faciendum opus ministerii in domo Dei.

14. De Levitis autem: Semeia filius Hassub, filii Ezricam, filii Hasebia, de filiis Merari.

15. Bacbacar quoque carpentarius *b*, & Galal, & Mathania filius Micha, filii Zechri, filii Asaph;

b præfectus febrorum templi, vel cognomen est.

16. Et Obdia filius Semeiæ, filii Galal, filii Idithum; & Barachia filius Asa filii Elcana, qui habitavit in atriis Netophati.

17. Janitores autem: Sellum, & Accub, & Telmon, & Ahimam; & frater eorum Sellum princeps.

18. Usque ad illud tempus, in porta regis ad orientem, observabant per vices suas de filiis Lewi.

19. Sellum vero filius Core filii Abiasaph, filii Core, cum fratribus suis, & domo patris sui; hi sunt Coritæ super opera ministerii, custodes vestibulorum tabernaculi; & familiæ eorũ per vices castrorum Domini custodientes introitũ.

20. Phinees autem filius Eleazari, erat dux eorum coram Domino.

21. Porro Zacharias filius Mosollamia, janitor portæ tabernaculi testimonii.

22. Omnes hi electi in ostiarios per portas, ducenti duodecim; & descripti in villis propriis; quos constituerunt David, & Samuel Videns *c* in fide sua *d*,

c i. propheta.

d sc. propter ipsorum probitatem.

23. Tam ipsos, quam filios *e* eorum in ostiis domus Domini, & in tabernaculo, vicibus suis.

e i. posteros.

24. Per quatuor ventos erant ostiarii; id est, ad Orientem, & ad Occidentem, & ad Aquilonem, & ad Austrum.

25. Fratres autem eorum in viculis morabantur, & veniebant in sabbatis suis de tempore usque ad tempus.

26. His quatuor Levitis creditus erat omnis numerus janitorum, & erant super exedras *f*, & thesauros domus Domini.

f i. cubiculæ.

27. Per gyrum quoque templi Domini morabantur in custodiis suis; ut, cum tempus fuisset, ipsi mane aperirent fores.

28. De

11. Azáriasz też syn Helciaszá, syná Mohołam, syná Sádok, syná Maraioth, syná Achitob, kápłan wielki domu Bożego.

12. A Adáias syn Jerohám, syná Pháſſur, syná Melchiaszá, y Máásai syn Adiel, syna Jezra, syná Mosollam, syná Mosollamith, syná Emmer.

13. Bráćiey też ich książąt wedle domow ich, tyśiąc śiedm set y sześćdźieśiąt, bárzo mocnych śiłą ku odpráwowániu dźiełá posługi w domu Bożym.

14. A z Lewitow Semeia syn Haſſub, syná Esrikám, syná Hasebia z synow Merari.

15. Bákbakar też ćieślá, y Galal, y Mathania syn Micha, syná Zechri, syná Asaph;

16. Y Obdia syn Semeiasza, syná Galal, syná Idithum; y Barahia syn Asa, syná Elkana, ktory mieszkał w śieniách Nethopháty.

17. A odźwierni: Sellum, y Akkub, y Thelmon, y Ahimám; y brát ich Sellum, przednieyszy,

18. Aż do onego czásu, w bramie krolewskiey ná wschod słońcá, strzegáli ná przemiány swe z synow Lewi.

19. A Sellum syn Kore, syná Abiáſáph, syná Kore, z bráćią swą, y z domem oycá swego, ći są Koritowie nád spráwą służby, strożе śieni przybytku; á fámilię ich ná przemiány strzegące weszćia obozu Páńskiego.

20. A Phinees syn Eleazarow był książęćiem ich przed Pánem.

21. Zachariasz lepak syn Mosollámá odźwierny drzwi przybytku świádectwá.

22. Ci wszyscy wybráni zá odźwierne u drzwi, dwieśćie y dwánaśćie; y popisáni we wśiách włásnych; ktorych postánowili Dawid, y Sámuel Widzący, w wierności ich.

23. Ták sáme, iáko y syny ich we drzwiách domu Páńskiego, y w przybytku ná przemiánách swoich.

24. Wedle czterech wiátrow byli odźwierni; to iest ná wschod, y ná zachod, y ná połnocy, y ná południe.

25. A bráćia ich mieszkáli we wśiách, y przychodźili ná soboty swoie od czásu áż do czásu.

26. Tym czterzem Lewitom zwierzony był wszytek poczet odźwiernych, á byli nád gmáchámi, y nád skárby domu Páńskiego.

27. Około kośćiołá też Páńskiego mieszkáli ná strażách swych; żeby czásu swego otwarzáli ráno drzwi.

28. Z

28. Z tych też rodzáiu byli nád naczyniem służby; bo pod liczbą naczynie y wnoszono, y wynoszono.

29. Z tychże, y ktorzy mieli powierzone naczynia świątnice, mieli w mocy białą mąkę, y wino, y oliwę, y kádźidło, y wonnośći.

30. A synowie kápłanow oleyki z wonnych rzeczy spráwowáli.

31. A Mathathiasz Lewit pierworodny Sellum Korit, był przełożony nád temi rzeczámi, ktore w panwiách smáżono.

32. A z synow Kááth bráćiey ich, byli nád chleby pokładnemi, áby záwsze świeże ná kożdą Sobotę gotowáli.

33. Ci są książętá śpiewakow wedle domow Lewitow, ktorzy w gmáchách mieszkáli, áby we dnie y w nocy ustáwiecznie swey posłudze dosyć czynili.

34. Głowy Lewitow, wedle domow swych przednieyszy, mieszkáli w Jeruzálem.

35. A w Gábaonie mieszkáli: oćiec Gábaon Jehiel, á imię żony iego Máácha.

36. Syn pierworodny iego Abdon, y Sur, y Cis, y Báál, y Ner, y Nádáb,

37. Gedor też y Ahio, y Zácháriasz, y Mácelloth.

38. A Mácellot zrodźił Samáán; ći mieszkáli náprzećiwko bráćiey swey w Jeruzálem, z bráćią swą.

39. A Ner zrodźił Cis; á Cis zrodźił Saulá; á Saul zrodźił Jonáthána, y Melchisua, y Abinadab, y Esbáál.

40. A syn Jonáthánow Meribbáál; á Meribbáál zrodźił Michá.

41. Synowie záś Michá: Phithon, y Melech, y Tharáá, y Aház.

42. Aház lepak zrodźił Jare, á Jará zrodźił Alamath, y Asmoth, y Zamri; á Zamri zrodźił Mosá.

43. Mosa lepak zrodźił Banáá; ktorego syn Rápháiá, zrodźił Elasa; z ktorego poszedł Asel.

44. A Asel miał sześći synow, temi imiony: Ezrikám, Bokru, Ismáhel, Sáriá, Obdiá, y Hanan; Ci są synowie Asel.

28. De horum genere erant, & super vasa ministerii; ad numerum enim, & inferebantur vasa, & efferebantur.

29. De ipsis, & qui credita habebant utensilia sanctuarii, præerant similæ, & vino, & oleo, & thuri, & aromatibus.

30. Filii autem sacerdotum unguenta ex aromatibus conficiebant.

31. Et Mathathias Levites primogenitus Sellum Coritæ, præfectus erat eorum, quæ in sartagine frigebantur.

32. Porro de filiis Caath fratribus eorum, super panes erant propositionis, ut semper novos per singula sabbata præpararent.

33. Hi sunt principes cantorum per familias Levitarum, qui in exedris *a* morabantur, ut die ac nocte jugiter suo ministerio deservirent.

34. Capita Levitarum, per familias suas principes manserunt in Jerusalem.

35. In *b* Gabaon autem commorati sunt: pater Gabaon Jehiel, & nomen uxoris ejus Maacha.

36. Filius primogenitus ejus Abdon, & Sur, & Cis, & Baal, & Ner, & Nadub,

37. Gedor quoque, & Ahio, & Zacharias, & Macelloth.

38. Porro Macelloth genuit Samaan; isti habitaverunt e regione fratrum suorum in Jerusalem, cum fratribus suis.

39. Ner *c* autem genuit Cis; & Cis genuit Saul; & Saul genuit Jonathan, & Melchisua, & Abinadab, & Esbaal.

40. Filius autem Jonathan, Meribbaal *d*; & Meribbaal genuit Micha.

41. Porro filii Micha: Phithon, & Melech, & Tharaa, & Ahaz.

42. Ahaz autem genuit Jara, & Jara *e* genuit Alamath, & Azmoth, & Zamri; Zamri autem genuit Mosa.

43. Mosa vero genuit Banaa; cujus filius Raphaia, genuit Elasa; de quo ortus est Asel.

44. Porro Asel sex filios habuit his nominibus: Ezricam, Bocru, Ismahel, Saria, Obdia, Hanan; hi sunt filii Asel.

a sc. in locis deputatis, ubi Psalmi, & hymni publice decantarentur, populumque instruerent; postea pastophoria & Synagogas vocaverunt.

b sup. 8. 29.

c sup. 8. 33.

d qui & Miphiboseth 2. Reg. 4. 4.

e supra c. 8. v. 3. dictus Joada.

ROZDZIAŁ X.

Saul dla niepráwośći swoich zábit y z synmi; Philisthynowie głowę mu odćięli, á záwieśili we zborze Dágon. Lecz mężowie Jábez Galáád ostátek ćiáłá iego, y synow pogrzebli.

CAPUT X.

Saul propter varias iniquitates a Philisthæis occiditur cum filiis, 1. Ejus caput a Philisthæis resectum affigitur in templo Dagon, 8. Reliquum corpus cum filiis sepelitur a viris Jabes Galaad, 11.

1. Reg. 31. 1.

a sc. Philisthæos.

b Bnno M. 2949. ant. Chr. 1055.

c i. quoad regnum & majestatem.

d Tanquam nobilissimum spolium ope idolorum relatum, Tirin.

e sc. insignem.

f sc. pro animabus eorum.

g Exod. 17. 14. 1. Reg. 15. 3.

h 1. Reg. 28. 8.

1. PHilisthiim autem pugnabant contra Israel, fugeruntque viri Israel Philisthinos *a*, & ceciderunt vulnerati in monte Gelboe.

2. Cumque appropinquassent *b* Philisthæi persequentes Saul, & filios ejus, percusserunt Jonathan, & Abinadab, & Melchisua, filios Saul.

3. Et aggravatum est prælium contra Saul, inveneruntque eum sagittarii, & vulneraverunt jaculis.

4. Et dixit Saul ad armigerum suum: Evagina gladium tuum, & interfice me; ne forte veniant incircumcisi isti, & illudant mihi. Noluit autem armiger ejus hoc facere, timore perterritus; arripuit ergo Saul ensem, & irruit in eum.

5. Quod cum vidisset armiger ejus, videlicet mortuum esse Saul, irruit etiam ipse in gladium suum, & mortuus est.

6. Interiit ergo Saul, & tres filii ejus, & omnis domus illius *c* pariter concidit.

7. Quod cum vidissent viri Israel, qui habitabant in campestribus, fugerunt; & Saul ac filiis ejus mortuis, dereliquerunt urbes suas, & huc illucque dispersi sunt; veneruntque Philisthiim, & habitaverunt in eis.

8. Die igitur altero detrahentes Philisthiim spolia cæsorum, invenerunt Saul, & filios ejus jacentes in monte Gelboe.

9. Cumque spoliassent eum, & amputassent caput, armisque nudassent, miserunt in terram suam, ut circumferretur, & ostenderetur idolorum *d* templis, & populis.

10. Arma autem ejus consecraverunt in fano dei sui, & caput affixerunt in templo Dagon.

11. Hoc cum audissent viri Jabes Galaad, omnia scilicet, quæ Philisthiim fecerant super Saul,

12. Consurrexerunt singuli virorum fortium, & tulerunt cadavera Saul, & filiorum ejus; attuleruntque ea in Jabes, & sepelierunt ossa eorum subter quercum *e* quæ erat in Jabes, & jejunaverunt *f* septem diebus.

13. Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eo quod prævaricatus sit *g* mandatum Domini, quod præceperat, & non custodierit illud; sed *h* insuper etiam pythonissam consulerit,

14. Nec speraverit in Domino; propter quod interfecit eum, & transtulit regnum ejus ad David filium Isai.

1. A Philisthynowie walczyli przećiw Izráel, y ućiekli mężowie Izráelscy przed Pálesthyny, y polegli zránieni ná gorze Gelboe.

2. A gdy się przybliżáli Philistynowie goniąc Saulá, y syny iego, zábili Jonáthaná, y Abinadaba, y Melchisua syny Saulowe.

3. Y zmocniła się bitwá przećiw Saul, y náleźli go strzelcy, y zránili strzałámi.

4. Y rzekł Saul do giermká swego: Dobądź mieczá twego, á zábiy mię; áby snadź nie przyszli ći nieobrzezáńcy, á nie śmiali się ze mnie. A giermek iego uczynić tego niechćiał, boiáźnią przestrászony; á ták porwał miecz Saul, y padł nań.

5. Co uyźrzawszy giermek iego, to iest, że umárł Saul, padł też sam ná swoy miecz, y umárł.

6. A ták zginął Saul, y trzey synowie iego, y wszytek dom iego záraz upadł.

7. Co gdy uyźrzeli mężowie Izráelscy, ktorzy mieszkáli ná polách zućiekáli; á po śmierći Saulowey, y synow iego, opuśćili miástá swe, y rozpierzchnęli się tám y sám; y przyszli Philisthynowie, y mieszkáli w nich.

8. A drugiego dniá zwłocząc Philisthynowie łupy z pobitych, náleźli Saulá, y syny iego leżące ná gorze Gelboe.

9. Y zewlokszy go, y głowę muućiąwszy, y zbroię zdiąwszy, posłáli do źiemie swey, áby go obnoszono, y okázowano zborom báłwáńskim, y ludźiom.

10. A zbroię iego poświęćili we zborze bogá swego, á głowę záwieśili we zborze Dágon.

11. Co gdy usłyszeli mężowie Jábes Galáád, to iest, wszystko co byli Philisthynowie nád Saulem uczynili,

12. Wstał káżdy z mężow mocnych, y wźięli ćiałá Saulowe, y synow iego; y przynieśli ie do Jábes, y pogrzebli kośći ich pod dębem, ktory był w Jábes, y pośćili śiedm dni.

13. A ták umárł Saul dla niepráwośći swoich, przeto iż przestąpił przykazánie Páńskie, ktore był przykazał, á nie záchował go; ále nád to ieszcze rádźił się Pythonki,

14. A nie miał nádźieie w Pánu. Dla czego zábił go, y przeniosł krolestwo iego do Dawidá syná Izái.

CAPUT XI.

Unctus David in regem, devictis Jebusæis habitat

ROZDZIAŁ XI.

Dawid pomázány ná krolewstwo; á pobiwszy Jebu-

Jebuzeyczyky mieszkał ná zamku Sion. Poczet rycerzow Dawidowych. Ale Dawid wody, zá ktorą zdrowie swoie wázyli rycerze, niechce pić.

1. ZEbrał się tedy wszystek Izráel do Dawidá w Hebron, mowiąc: Iesteśmy kość twoiá, y ćiáło twoie.

2. W czorá też, y dźiś trzeći dźień, gdy ieszcze krolował Saul, tyś był, ktoryś wywodźił, y wwodźił Izráela; bo tobie rzekł Pan Bog twoy: Ty będźiesz páśł lud moy Izráelski, y ty będźiesz książęćiem nád nim.

3. Przyszli tedy wszyscy stárszy Izráelscy do krolá do Hebron; Y uczynił z nimi Dawid przymierze przed Pánem, y pomázáli go zá krolá nád Izráelem według słowá Páńskiego, ktore powiedźiał w ręce Sámuelá.

4. Jáchał też Dawid, y wszytek Izráel do Jeruzálem, to iest Iebus, gdźie byli Jebuzeyczycy obywátele źiemie.

5. Y mowili, ktorzy mieszkáli w Jebus, do Dawidá: Nie wnidźiesz sám. Ale Dawid wźiął zamek Sion, ktory iest Miástem Dawidowym.

6. Y rzekł: Káżdy, ktoby napierwey pobił Jebuzeyczyki, ten będźie książęćiem, y hetmánem. Wstąpił tedy pierwszy Joáb syn Sarwiiey, y został hetmánem.

7. A Dawid mieszkał ná zamku, y przeto názwano ji Miástem Dawidowym.

8. Y zbudował miásto wokoło od Mellá áż wokrąg; á Joáb ostátek miásta pobudował.

9. A Dawid pomnáżał się postępuiąc, y rostąc, á Pan zastępow był z nim.

10. Ci przednieyszy mężow mocnych Dawid, ktorzy mu pomogli, áby był krolem nádewszytkim Izráelem, według słowá Páńskiego, ktore mowił do Izráelá.

11. Y ten poczet mocárzow Dawidowych: Jesbáám syn Háchamoni przednieyszy między trzydźiestą; ten podniosł oszczep swoy ná trzysta ránionych iednym razem.

12. A po nim Eleazar syn stryia iego Ahohitczyk, ktory był między trzemá potężnymi.

13. Ten był z Dawidem w Phesdomim, gdy się Philisthynowie byli zgromádźili ná ono mieysce ku bitwie; á było pole oney dźiedźiny pełne ięczmieniá, á lud był ućiekł przed obliczem Philisthynow.

14. Ci stánęli w pośrzod polá, y obronili go; á gdy porážili Philisthyny, dał Pan zbáwienie wielkie ludowi swemu.

15. Y

bitat in Jerusalem, 1. Ejus strenuissimi milites, quorum heroica gesta narrantur, 10. Noluit desideratam bibere aquam, cum fortium suorum periculo allatam, 17.

2. Reg. 5. 1. Anno M. 2956.

1. CONgregatus est igitur omnis Israel ad David in Hebron, dicens: Os tuum sumus, & caro tua.

2. Heri quoque, & nudius tertius, cum adhuc regnaret Saul, tu eras, qui educebas, & introducebas *a* Israel; tibi enim dixit Dominus Deus tuus: Tu pasces *b* populum meum Israel, & tu eris princeps super eum.

a sc. ut dux belli.
b i. reges & diriges.

3. Venerunt ergo omnes majores natu Israel ad regem in Hebron; & iniit David cum eis fœdus coram Domino; unxeruntque eum regem super Israel, juxta sermonem Domini, quem locutus est in manu Samuel.

4. Abiit quoque David, & omnis Israel in Jerusalem. Hæc *c* est Jebus, ubi erant Jebusæi habitatores terræ.

c 2. Reg. 5. 6. Anno M. 2957. Ant. Chr. 1047.

5. Dixeruntque, qui habitabant in Jebus ad David: Non ingredieris huc. Porro David cepit arcem Sion, quæ est civitas David.

6. Dixitque: Omnis, qui percusserit Jebusæum in primis *d*, erit princeps, & dux *e*. Ascendit igitur primus Joab filius Sarviæ, & factus est princeps.

d primus.
e sc. exercitus mei.

7. Habitavit autem David in arce, & idcirco appellata est civitas David.

8. Ædificavitque urbem *f* in circuitu a Mello usque ad gyrum, Joab autem reliqua urbis extruxit.

f Anno M. 2958.

9. ProficiebatqueDavid vadens, & crescens, & Dominus exercituum erat cum eo.

10. Hi *g* principes virorum fortium *h* David, qui adjuverunt eum, ut rex fieret super omnem Israel juxta verbum Domini, quod locutus est ad Israel.

g 2. Reg. 23. 8.
h fortes, & robusti Davidis significant allegorice Christi Apostolos, Martyres, Confessores, & Virgines.

11. Et iste numerus robustorum David: Jesbaam filius Hachamoni princeps inter triginta; iste levavit hastam suam super trecentos vulneratos *i* una vice.

i alii, occisos, quos sc. occiderat.

12. Et post eum Eleazar filius patrui *k* ejus Ahohites, qui erat inter tres potentes.

k Hebr. Dodo, forte nomen proprium.

13. Iste fuit cum David in Phesdomim, quando Philisthiim congregati sunt ad locum illum in prælium; & erat ager regionis illius plenus hordeo *l*, fugeratque populus a facie Philisthinorum.

l & lenticula ut dicitur 2. Reg 23. 11.

14. Hi steterunt in medio agri, & defenderunt eum; cumque percussissent Philisthæos, dedit Dominus salutem magnam populo suo.

15. De-

a 2. Reg. 23. 13.

15. Deſcenderunt *a* autem tres de triginta principibus ad petram, in qua erat David, ad ſpeluncam Odollam, quando Philiſthiim fuerant caſtrametati in Valle Raphaim.

b 2. Reg. 23. 14.

c ſc. arce, in quam ſe ſolebat recipere.

16. Porro *b* David erat in præſidio *c* & ſtatio Philiſthinorum in Bethlehem.

17. Deſideravit igitur David, & dixit: O ſi quis daret mihi aquam de ciſterna Bethlehem, quæ eſt in porta!

18. Tres ergo iſti per media caſtra Philiſthinorum perrexerunt, & hauſerunt aquam de ciſterna Bethlehem, qaæ erat in porta, & attulerunt ad David, ut biberet; qui noluit, ſed magis libavit *d* illam Domino,

d i. obtulit effundendo.

19. Dicens: Abſit, ut in conſpectu Dei mei hoc faciam, & ſanguinem iſtorum virorum bibam; quia in periculo animarum ſuarum attulerunt mihi aquam. Et ob hanc cauſam noluit bibere; hæc fecerunt tres robuſtiſſimi.

20. Abiſai quoque frater Joab ipſe erat princeps trium *e*, & ipſe levavit haſtam ſuam contra trecentos vulneratos, & ipſe erat inter tres nominatiſſimus,

e ſc. aliorum a proxime dictis.

21. Et inter tres ſecundos inclytus, & princeps eorum; verumtamen usque ad tres primos non pervenerat.

22. Banaias filius Joiadæ viri robuſtiſſimi, qui multa opera perpetrarat, de Cabſeel; ipſe percuſſit duos ariel *f* Moab *g*; & ipſe deſcendit, & interfecit leonem *h* in media ciſterna *i* tempore nivis *k*.

f Duos leones veros & naturales ut volunt multi; vel duos potentiſſimos duces, ut volunt S. Hieron. Liranus.

g ſc. Moabitas.

h tertius leo certe naturalis & verus fuit.

i i. fovea.

k ſc. quo leones ſunt ferociſſimi.

l i. baculo.

m i. conſiliarium ſuum.

23. Et ipſe percuſſit virum Ægyptium, cujus ſtatura erat quinque cubitorum, & habebat lanceam, ut liciatorium texentium; deſcendit igitur ad eum cum virga *l*, & rapuit haſtam, quam tenebat manu, & interfecit eum haſta ſua.

24. Hæc fecit Banaias filius Joiadæ, qui erat inter tres robuſtos nominatiſſimus,

25. Inter triginta primus, verumtamen ad tres usque non pervenerat; poſuit autem eum David ad auriculam ſuam *m*.

26. Porro fortiſſimi viri in exercitu: Aſael frater Joab, & Elchanan filius patrui ejus de Bethlehem,

27. Sammoth, Arorites, Helles Phalonites.

28. Ira filius Acces Thecuites, Abiezer Anathothites,

29. Sobbochai Huſathites, Ilai Ahohites,

30. Maharai Netophathites, Heled filius Baana Netophatites,

31. Ethai

15. Y przyſzli trzey ze trzydźieſtu przednieyſzych, ná ſkálę, ná ktorey był Dawid, do iáſkinie Odollám, gdy Philiſthynowie obozem leżeli w Dolinie Ráphaim.

16 A Dawid był ná twierdzy, á ſtanie Philiſthynow w Bethlehem.

17. Prágnął tedy Dawid, y rzekł: O by mi kto dał wody z ſtudnie Bethlehem, ktora ieſt u bramy!

18. A ták ći trzey ſzli przez pośrzod obozu Philiſthynow, y náczerpnęli wody z ſtudnie Bethlehem, ktora byłá u bramy, y przynieśli do Dawidá, żeby pił; ktory nie chćiał, ále ráczey ofiárował ią Pánu,

19. Mowiąc: Záchoway Boże, żebym przed oblicznośćią Bogá mego to miał uczynić, y krew tych mężow pić; bo z niebeſpieczeńſtwem duſz ſwoich przynieśli mi wody. Y dla tey przyczyny pić nie chćiał. To uczynili trzey barzo mocni.

20. Abiſai też brát Joábow ten był czelnieyſzy między trzemá; y ten podnioſł oſczep ſwoy ná trzy ſtáránnych; y ten był między trzemá naſławnieyſzy.

21. Y między trzemá wtorymi znákomitſzy, y kśiążęćiem ich; wſzákże onych trzech pierwſzych nie doſzedł.

22. Bánáias ſyn Joiády mężá bárzo mocnego, ktory wiele rzeczy dokázował, z Kabſeel; ten zábił dwu Ariel Moáb, y tenże zſczedł, y zábił lwá w pośrzodku ſtudnie czáſu śniegu.

23. Tenże też zábił mężá Ægyptiánina, ktorego wzroſt był ná pięći łokiet, á miał oſczep iáko nawoy tkácki; á ták ſtąpił do niego z láſką, y wyrwał oſczep, ktory trzymał w ręce, y zábił go oſczepem iego.

24. To uczynił Bánáias ſyn Joiády, ktory był między trzema mocnymi naſławnieyſzy,

25. Pierwſzy między trzydźieſtą, wſzákże áż do onych trzech nie doſzedł był; y poſtáwił go Dawid u uchá ſwego.

26. A w woyſku co mocnieyſzy mężowie: Hazael brát Joábow, y Elchánan ſyn ſtryiá iego z Bethlehem,

27. Sammoth, Aroritczyk, Helles Phálonitczyk.

28. Irá ſyn Akces Thekuitczyk, Abieſer Anáthothczyk.

29. Sobbocháy Huſatczyk, Iláy Achoitczyk.

30. Mácharay Nethophátczyk, Heled ſyn Baana Nethophátczyk.

31. Ethay

31. Ethay syn Ribai z Gabááth synow Beniamin, Banaia Pharatończyk.
32. Hura z potoku Gáás, Abiel Arbathczyk, Azmoth Bauramitczyk, Eliaba Salabonitczyk.
33. Synowie Asam Gezonitczyka, Jonathan syn Sage Aratczyk,
34. Ahiam syn Sachar Araritczyk.
35. Eliphál syn Ur,
36. Hepher Mecherátczyk, Ahia Phelonitczyk,
37. Hesro Kármelitczyk, Náray syn Asbai,
38. Joel brát Nathan, Mibahar syn Agarai,
39. Selek Ammonitczyk, Naaráy Berothczyk giermek Joaba syná Sarwiey.
40. Ira Jethreyczyk, Gareb Jethreyczyk.
41. Uriasz Hetheyczyk, Zabad syn Oholi,
42. Adina syn Size Rubenitczyk kśiążę Rubenitow, á z nim trzydźieśći.
43. Hanan syn Máácha, y Josaphat Mathanitczyk.
44. Ozia Astharotczyk, Samma, y Jehiel, synowie Hotham Aroritczyk,
45. Jedihel syn Samri, y Joha brát iego Thosayczyk,
46. Eliel Mahumitczyk, y Jeribai, y Josaia synowie Elnaem, y Jethma Moabitczyk, Eliel, y Obet, y Jasiel z Masobiiey.

31. Ethai filius Ribai de Gabaath filiorum Benjamin, Banaia Pharatonites.
32 Hurai de torrente Gaas, Abiel Arbathites, Azmoth Bauramites, Eliaba Salabonites.
33. Filii Assem *a* Gezonites, Jonathan filius Sage Ararites,
34. Ahiam filius Sachar Ararites,
35. Eliphal filius Ur,
36. Hepher Mecherathites, Ahia Phelonites,
37. Hesro Carmelites, Naarai filius Asbai.
38. Joel frater Nathan, Mibahar filius Agarai.
39. Selec Ammonites, Naarai Berothites armiger Joab filii Saruiæ.
40. Ira Jethræus, Gareb Jethræus,
41. Urias Hethæus, Zabad filius Oholi,
42. Adina filius Siza Rubenites princeps Rubenitarum, & cum eo triginta;
43. Hanan filius Maacha, & Josaphat Mathanites,
44. Ozia Astarothites, Samma, & Jehiel filii Hotham Arorites,
45. Jedihel filius Samri, & Joha frater ejus Thosaites.
46. Eliel Mahumites, & Jeribai, & Josaia filii Elnaem, & Jethma Moabites, Eliel, & Obed, & Jasiel de Masobia.

a Hebr. Bene-Assem forte nomen proprium.

ROZDZIAŁ XII.

Mianowánie tych, ktorzy do Dawidá zbiegli, gdy ućiekał przed Saulem. Też y tych, ktorzy byli z Dawidem, gdy go uczynili krolem w Hebron.

1. CI też przyszli do Dawida do Siceleg, gdy iesicze ućiekał przed Saulem synem Cis, ktorzy byli mężni, wyborni boiownicy,
2. Ciągnący łuk, y obiemá rękomá z proce kámienie ćiskáiący, y strzałámi ugadzáiący; z bráćiey Saulowey z Beniamina.
3. Kśiążę Ahiezer, y Joás synowie Samáá Gabááthczyká, y Jaziel, y Phallet synowie Azmoth, y Baracha, y Jehu Anathothczyk.
4. Samaias też Gabaonczyk namocnieyszy między trzydźiestą, y nád trzydźiestą. Jeremiasz, y Ieheziel, y Iohanan, y Iezábad Gaderothczyk.
5. Y Eluzái, y Ierimuth, y Báália, y Samaria, y Sáphatia Haruphitczyk.
6. Elkana, y Jesia, y Azareel, y Joezer, y Jesbááam z Karehim;

CAPUT XII.

Nomina fidelium servorum David, qui eum secut fuerant, cum Saulem fugeret, 1. Eorum qui venerant, ut eum in regem facerent in Hebron, 23.

1. HI quoque venerunt ad David in Siceleg, cum *b* adhuc fugeret Saul filium Cis, qui erant fortissimi, & egregii pugnatores,
2. Tendentes arcum, & utraque manu fundis saxa jacientes, & dirigentes sagittas; de fratribus *c* Saul ex Benjamin.
3. Princeps Ahiezer, & Joas filii Samaa, Gabaathites, & Jaziel, & Phalleth filii Azmoth, & Baracha, & Jehu Anathotides.
4. Samaias quoque Gabaonites fortissimus inter triginta & super triginta. Jeremias, & Jeheziel, & Johanan, & Jezabad Gaderothites;
5. Et Eluzai, & Jerimuth, & Baalia, & Samaria, & Saphatia Haruphites.
6. Elcana, & Jesia, & Azareel, & Joezer, & Jesbaam de Carehim *d*;

b 1. Reg. 27. 2. Anno M. 2948. Ant. Chr. 1056.

c i. Cognatis.

d Hebr. & 70. Coritæ, i. de familia Core.

7. Joela quoque, & Zabadia filii Jeroham de Gedor.

8. Sed & de Gaddi transfugerunt ad David, cum lateret in deserto, viri robustissimi, & pugnatores optimi, tenentes clypeum, & hastam; facies eorum quasi facies leonis, & veloces quasi capreæ in montibus;

9. Ezer princeps, Obdias secundus, Eliab tertius,

10. Masmana quartus, Jeremias quintus,

11. Ethi sextus, Eliel septimus,

12. Johanan octavus, Elzebad nonus,

13. Jeremias decimus, Machbanai undecimus.

14. Hi de filiis Gad principes exercitus; novissimus centum militibus præerat, & maximus, mille *a*.

a q. d duces minores centum militibus, majores mille præerant.

15. Isti sunt, qui transierunt Jordanem, mense primo, quando inundare consuevit super ripas suas; & omnes fugaverunt, qui morabantur in vallibus ad orientalem plagam, & occidentalem.

16. Venerunt autem & de Benjamin, & de Juda ad præsidium, in quo morabatur David.

17. Egressusque est David obviam eis, & ait: Si pacifice venistis ad me, ut auxiliemini mihi, cor meum jungatur vobis; si autem insidiamini mihi pro adversariis meis, cum ego iniquitatem in manibus non habeam, videat Deus patrum nostrorum & judicet.

18. Spiritus vero induit Amasai principem inter triginta, & ait: Tui sumus o David, & tecum fili Isai pax, pax tibi, & pax *b* adjutoribus tuis; Te enim adjuvat Deus tuus. Suscepit ergo eos David, & constituit principes turmæ.

b q. d. cuncta prospera eveniant.

19. Porro de Manasse transfugerunt ad David, quando, veniebat cum Philisthiim adversus Saul, ut pugnaret; & non dimicavit cum eis *c*; quia inito consilio remiserunt eum principes Philisthinorum, dicentes: Periculo capitis nostri revertetur ad dominum suum Saul.

c 1. Reg. 29. 4.

20. Quando igitur reversus est in Siceleg, *d* transfugerunt ad eum de Manasse: Ednas, & Jozabad, & Jedihel, & Michael, & Ednas, & Jozabad, & Eliu, & Salathi, principes millium in Manasse.

d Anno M. 2949.

21 Hi præbuerunt auxilium David adversus latrunculos; omnes enim erant viri fortissimi, & facti sunt principes in exercitu.

22. Sed

7. Joela też, y Zabadia synowie Jerohamowi z Gedor.

8 Lecz y z Gaddi zbiegli do Dawidá, gdy się krył ná puszczy, rycerze bárzo mozni, y żołnierze niepospolici noszący tarcz y kopią; twarzy ich iáko lwie twarzy, á prędcy iáko sárny po gorách;

9. Ezer przednieyszy, Obdiás wtory, Eliab, trzeci,

10. Masmana czwarty, Jeremiasz piąty,

11. Ethy szosty, Eliel śiodmy,

12. Johanan osmy, Elzebad dźiewiąty,

13. Jeremiasz dźieśiąty, Máchbanáy iedenasty.

14. Ci z synow Gad hetmáni woyská; ostatni nád stem żołnierzow był przełożony, á naiwiętszy, nád tyśiącem.

15. Ci są, ktorzy przeszli Jordan mieśiącá pierwszego, kiedy zwykł wylewáć z brzegow swoich; y wygnáli wszytkie, ktorzy mieszkáli w dolinách, ná wschodnią stronę, y ná zachodnią.

16. A przyszli z Beniámin, y z Judá, ná twierdzą, w ktorey mieszkał Dawid.

17. Y wyszedł Dawid przećiwko im, y rzekł: Ieśliśćie spokoynie do mnie przyszli, ábyśćie mię rátowáli, serce moie niech się złączy zwámi; ále ieśliśćie mi ná zdrádźie zá nieprzyiaćioły memi, gdyż ia niemam nieprawośći w rękách moich, niech widźi Bog oycow nászych, á niech sądźi.

18. A duch odźiał Amásai przednieyszego między trzydźiestą, y rzekł: Twoiśmy o Dawidźie, y z tobą synu Izái; pokoy, pokoy tobie, y pokoy pomocnikom twoim. Bo ćiebie Bog twoy wspomaga. A ták przyiął ie Dawid, y poczynił ie przełożonymi hufcu.

19. A z Manasse zbiegli do Dawidá, kiedy ćiągnął z Philisthyny przećiw Saulowi, áby walczył; y nie potykał się z nimi. Bo nárádźiwszy się książętá Philisthyńskie odesłáli go, mowiąc: Z niebespieczeństwem głow nászych wroći się do páná swego Saulá.

20. Gdy tedy wroćił się do Siceleg, zbiegli do niego z Manasse: Ednás, y Jozábad, y Jedihel, y Micháel, y Ednas, y Jozabad, y Eliu, y Salathi, przełożeni nád tyśiącmi Manasse.

21. Ci pomágáli Dawidowi przećiw łotrzykom; bo wszyscy byli mężowie mocni, y zostáli hetmány w woysku.

22. Lecz

22. Lecz y ná káždy dźień śćiągáli śię do Dawidá ná pomoc iemu, áż wielki poczet był, iáko woyſko Boże.

23. Tá też ieſt liczbá przednieyſzych woyſká, ktorzy przyſzli do Dawidá, gdy był w Hebron, áby przenieśli kroleſtwo Saulowe do niego, według ſłowá Páńſkiego.

24. Synow Judá noſzących tarcze, y kopiie ſześć tyśięcy y ośm ſet, gotowych ku potrzebie.

25. Z ſynow Simeon mężow mocnych ku bitwie, śiedm tyśięcy y ſto.

26. Z ſynow Lewi, czterzy tyśiące y ſześć ſet.

27. Joiáda też kśiążę z pokolenia Aaron, á z nim trzy tyśiące y śiedm ſet.

28. Sádok też młodźieniec oſobliwy, y dom oycá iego kśiążąt dwádźieśćiá y dwoie.

29. A z ſynow Beniámin brátow Saulowych, trzy tyśiące; bo wielka część ich ieſcze naśládowáłá domu Saulowego.

30. A z ſynow Ephráim, dwádźieśćiá tyśięcy y ośm ſet śiłą dużych, mężow ſławnych w rodźiech ich.

31. A połowice pokolenia Mánáſſe, ośmnaśćie tyśięcy, ktorzy káżdy wedle imion ſwych przyiácháli, áby Dawidá krolem uczynili.

32. Z ſynow też Iſſachar mężowie umieiętni, ktorzy ználi káżde czáſy ku roſkázowániu coby czynić miał Izráel, kśiążąt dwieśćie; á wſzytek oſtátek pokolenia, rády ich náśládował.

33. A z Zabulon, ktorzy wychodźili ná woynę, y ſtawáli w ſzyku opátrzeni orężem woiennym, pięćdźieśiąt tyśięcy przyſzli ná pomoc, z ſercem nie dwoiſtym.

34. A z Nephtháli kśiążąt tyśiąc; á z nimi uzbroieni tarczą, y kopiią trzydźieśći y śiedm tyśięcy.

35. Z Dán też gotowi ku bitwie dwádźieśćiá ośm tyśięcy y ſześć ſet.

36. A z Aſer wychodzących ná woynę, y ná czele wyzywáiących czterdźieśći tyśięcy.

37. A z zá Jordania z ſynow Ruben, y z Gad, y z połowice pokolenia Manaſſe, opátrzonych orężem woiennym, ſto y dwádźieśćia tyśięcy.

38. Ci wſzyſcy mężowie wáleczni ſpráwni ku bitwie, ſercem ſtátecznym przyſzli do Hebron, áby uczynili krolem Dawidá nád wſzytkim Izráelem; lecz y wſzyſcy inni z Izráela, iednego ſercá byli, áby Dawid był krolem.

39. Y

22. Sed & per ſingulos dies veniebant ad David ad auxiliandum ei, usque dum fieret grandis numerus, quaſi exercitus Dei *a*.

23. Iſte quoque eſt numerus principum exercitus, qui venerunt ad David, cum eſſet in Hebron, *b* ut transferrent regnum Saul ad eum, juxta verbum Domini.

24. Filii Juda portantes clypeum, & haſtam, ſex millia octingenti expediti ad prælium.

25. De filiis Simeon virorum fortiſſimorum ad pugnandum, ſeptem millia centum.

26. De filiis Levi, quatuor millia ſexcenti.

27. Joiada quoque princeps de ſtirpe Aaron, & cum eo tria millia ſeptingenti.

28. Sadoc *c* etiam puer egregiæ indolis, & domus patris ejus, principes viginti duo.

29. De filiis autem Benjamin fratribus Saul, tria millia; magna enim pars eorum adhuc ſequebatur domum Saul.

30. Porro de filiis Ephraim viginti millia octingenti, fortiſſimi robore, viri nominati in cognationihus ſuis.

31. Et ex dimidia tribu Manaſſe, decem & octo millia, ſinguli per nomia ſua venerunt, ut conſtituerent regem David.

32. De filiis quoque Iſſachar viri eruditi *d*, qui noverant ſingula tempora ad præcipiendum, quid facere deberet Iſrael, principes ducenti; omnis autem reliqua tribus, eorum conſilium ſequebatur.

33. Porro de Zabulon, qui egrediebantur ad prælium, & ſtabant in acie inſtructi armis bellicis, quinquaginta millia venerunt in auxilium, non in corde duplici *e*.

34. Et de Nephthali, principes mille; & cum eis inſtructi clypeo & haſta, triginta, & ſeptem millia.

35. De Dan etiam præparati ad prælium, viginti octo millia ſexcenti.

36. Et de Aſer egredientes ad pugnam, & in acie provocantes, quadraginta millia.

37. Trans Jordanem autem de filiis Ruben, & de Gad, & dimidia parte tribus Manaſſe inſtructi armis bellicis, centum viginti millia.

38. Omnes iſti viri bellatores expediti ad pugnandum, corde perfecto venerunt in Hebron, ut conſtituerent regem David ſuper univerſum Iſrael; ſed & omnes reliqui ex Iſrael, uno corde erant, ut rex fieret David.

39. Fue-

a maximus & egregius, nam maxima ſunt quæcumque Dei ſunt.

b 2. Reg. 5. Anno M. 2956.

c hic poſtea ſub Salomone pontificatum geſſit 3. Reg. 2. 27.

d ſc. doctores, vel in moribus, vel in re militari.

e ſed ſimplici & ſincero.

39. Fueruntque ibi apud David tribus diebus comedentes, & bibentes; præparaverant enim eis fratres sui *a*.

a alii Ifraelitæ.

40. Sed & qui juxta eos *b* erant, usque ad Iffachar, & Zabulon, & Nephthali, afferebant panes in afinis, & camelis, & mulis, & bobus ad vefcendum; farinam, palathas *c*, uvam paffam, vinum, oleum, boves, arietes ad omnem copiam. Gaudium quippe erat in Ifrael.

b Hebr. propinqui.

c i. maffas caricarum.

39. Y byli tám u Dawidá trzy dni iedząc y piiąc; bo im byli nágotowáli bráćia ich.

40. Lecz y ktorzy blifko ich byli áż do Iffachar, y Zabulon, y Nephtháli, przynośili chleb ná ośllech, y ná wielbłądźiech, y ná mulech, y ná wolech ku iedzeniu; mąkę, figi, rozynki, wino, oliwę, woly y bárány wielkim doftátkiem. Bo byłá rádość w Izráelu.

CAPUT XIII.

A Cariathiarim reducitur arca Domini, omni Ifrael cum David ante eam ludentibus, 1. Oza arcam contingens a Domino percuffus eft, 9. Avertit eam David in domum Obededom, cui benedicit Dominus, 13.

1. Iniit autem confilium David cum tribunis, & centurionibus, & univerfis principibus,

2. Et ait ad omnem cœtum Ifrael: Si placet vobis; & a Domino Deo noftro egreditur *d* fermo, quem loquor: mittamus ad fratres noftros reliquos in univerfas regiones Ifrael, & ad facerdotes, & Levitas, qui habitant in fuburbanis urbium, ut congregentur ad nos,

d fc. ut ei placens.

3. Et reducamus arcam Dei noftri ad nos; non enim requifivimus eam in diebus Saul *e*.

e præpediti continuis bellis.

4. Et refpondit univerfa multitudo, ut ita fieret: placuerat enim fermo omni populo.

5. Congregavit ergo David cunctum Ifrael á Sihor *f* Ægypti, usque dum ingrediaris Emath, *g* ut adduceret arcam Dei de Cariathiarim.

f Hebr. Sichor, i. nigro & turbido fc. flumine.

g 2. Reg. 6. 2.

6. Et afcendit David, & omnis vir Ifrael ad collem Cariathiarim, qui eft in Juda, ut afferret inde arcam Domini Dei fedentis fuper Cherubim, ubi invocatum eft nomen ejus.

7. Impofueruntque arcam Dei fuper plauftrum novum, de domo Abinadab; Oza autem, & frater ejus minabant *h* plauftrum.

h i. ducebant.

8. Porro David, & univerfus Ifrael, ludebant coram Deo omni virtute in canticis, & in citharis, pfalteriis, & tympanis, & cymbalis, & tubis.

9. Cum autem perveniffent ad Aream Chidon *i*, tetendit Oza manum fuam, ut fuftentaret arcam: bos quippe lafciviens paululum inclinaverat eam.

i. 2. Reg. 6. dicitur Nachon.

10. Irá-

ROZDZIAŁ XIII.

Gdy Archę Bożę z Káriáthiárim wieźli, Dawid, y wfzytek lud gráli przed Bogiem. Lecz Ozá dotykáiąc fię fkrzynie umárł. Dla tego zoftáwił ją Dawid u Obededomá, y błogofłáwił Pan domowi iego

1. A Dawid wfzedł w rádę z hetmány, y z rotmiftrzámi, y ze wfzytkimi kśiążęty,

2. Y rzekł do wfzyftkiego zgromádzenia Izráelfkiego: Iefli fię wam podoba, á iefli od Páná Bogá náfzego pochodźi mowá, ktorą mowię: roześlimy do bráćiey náfzey inney po wfzytkich kráinách Izráelfkich, y do kápłanow y Lewitow, ktorzy mieszkáią po przedmieśćiách miefckich, áby fię do nas zgromádźili,

3. Y żebyfmy przeprowádźili fkrzynię Bogá náfzego do nas; bofmy iey nie fzukáli zá dni Saulowych.

4. Y odpowiedźiáło wfzytko zgromádzenie, áby fię ták fstáło; bo fię mowá wfzytkiemu ludowi byłá podobáłá.

5. Zgromádźił tedy Dawid wfzytkiego Izráela, od Sihor Ægyptfkiego, áż gdy wnidźiefz do Emáth, áby przyprowádźił fkrzynię Bożą z Káriáthiárim.

6. Y wftąpił Dawid, y wfzytek lud Izráelfki ná págorek Káriáthiárim, ktory ieft w Juda, áby z támtąd przynioft fkrzynię Páná Bogá śiedzącego nád Cherubim, gdźie wzywano ieft imię iego.

7. Y wftáwili fkrzynię Bożą ná woz nowy z domu Abinádab; á Ozáy brát iego prowádźili woz.

8. Lecz Dawid, y wfzytek lud Izráelfki gráli przed Bogiem ze wfzytkiey mocy w pieśniách, y w cytrách, w árfach, y bębnách, y cymbałách, y trąbách.

9. A gdy przyfzli ná plác Chidon, śćiągnął Ozá rękę fwą, áby zádźierżał fkrzynię; bo woł fkacząc trochę náchylił ią był.

10. Ro-

10. Rozgniewał ſię tedy Pan ná Ozę, y zábił go, dla tego iż ſię dotknął krzynie; y umárł tám przed Pánem.

11. Y záfráſował ſię Dawid, przeto że Pan rozdźielił Ozę; y názwał ono mieyſce: Rozdźiolenie Ozy, áż do dniá tego.

12. Y ulękł ſię Bogá ná on czás, mowiąc: Iákoż mogę do śiebie wprowádźić ſkrzynię Bożą?

13. Y dla tey przyczyny nie przywiozł iey do śiebie, to ieſt, do Miáſta Dawid, ále obroćił do domu Obededom Getheyczyká.

14. Mieſzkálá tedy ſkrzyniá Boża w domu Obededom trzy mieśiące; y błogoſłáwił Pan domowi iego, y wſzytkiemu co miał.

ROZDZIAŁ XIV.

Krol Tyrſki poſłal Dawidowi drzewá, y rzemieſlniki, żeby mu dom budowáno. Poiął też Dawid drugie żony, y zrodźił ſyny, y corki; á ná radę Páná dwoie zwyćięſtwo odnioſł z Philiſthynow.

1. POſłał też Hirám krol Tyrſki poſły do Dawidá, y drzewá cedrowe, y rzemieſlniki około śćián, y drzewá żeby mu dom budowáli.

2. Y poznał Dawid, iż go Pan utwierźił krolem nád Izráelem, á iż kroleſtwo iego było wywyſſzone nád ludem iego Izráelſkim.

3. Poiął też Dawid drugie żony w Jeruzálem; y zrodźił ſyny y corki.

4. A te imioná tych, ktorzy ſię mu urodźili w Jeruzálem: Samua, y Sobád, Náthán, y Salomon,

5. Jebáhar, y Eliſuá, y Elipháleth,

6. Nogá też, y Nápheg, y Japhia,

7. Eliſama, y Bááliada, y Eliphaleth.

8. A uſłyſzawſzy Philiſthynowie, że pomázáno Dawidá krolem nád wſzytkim Izráelem, wyćiągnęli wſzyſcy, áby go ſzukáli; co gdy uſłyſzał Dawid, wyſzedł przećiwko nim.

9. Lecz Philiſthynowie przyćiągnąwſzy, roſpoſtárli ſię w Dolinie Rápháim.

10. Y rádźił ſię Dawid Páná, mowiąc: Mamli iść ná Philiſthymy, á podaſzli ie w ręce moie? Y odpowiedźiał mu Pan: Idź, á dam ie w rękę twoię.

11. A gdy oni ćiągnęli do Báálpharáſim, poráźił ie tám Dawid, y rzekł: Rozerwał Bog nieprzyiáćioły moie przez rękę moię, iáko ſię

10. Iratus eſt itaque Dominus contra Ozam, & percuſſit eum, eo quod tetigiſſet arcam; & mortuus eſt ibi coram Domino.

11. Contriſtatusque eſt David, eo quod diviſiſſet *a* Dominus Ozam; vocavitq; locum illum: Diviſio Ozæ, usque in præſentem diem.

a ſc. ſeparando animam a corpore.

12. Et timuit Deum tunc temporis, dicens: Quo modo poſſum ad me introducere arcam Dei?

13. Et ob hanc cauſam non adduxit eam ad ſe, hoc eſt, in civitatem David, ſed avertit in domum Obededom Gethæi.

14. Manſit ergo arca Dei in domo Obededom tribus menſibus; & benedixit *b* Dominus domui ejus, & omnibus, quæ habebat.

b i. bonis cumulavit.

CAPUT XIV.

David accipit a rege Tyri ligna & artifices ad extruendam ſibi domum, 1. Alias ducit uxores, ac multos gignit liberos, 3. Conſulto Domino bis cædit Philiſthæos, 8.

1. MIſit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad David, & ligna cedrina, & artifices parietum *c*, lignorumque; ut ædificarent ei domum.

2. Reg. 5. 11.

c i. lapidum ad parietes.

2. Cognovitq; David, quod confirmaſſet eum Dominus in regem ſuper Iſrael, & ſublevatum eſſet regnum ſuum ſuper populum ejus Iſrael.

3. Accepit *d* quoque David alias uxores in Jeruſalem; genuitque filios, & filias.

d 2. Reg. 5. 13.

4. Et hæc nomina eorum, qui nati ſunt ei in Jeruſalem: Samua, & Sobad, Nathan, & Salomon,

5. Jebahar, & Eliſua, & Eliphalet,

6. Noga quoque, & Napheg, & Japhia,

7. Eliſama, & Baaliada *e*, & Eliphalet.

e dicitur Elida 2. Reg. 5.

8. Audientes *f* autem Philiſthiim, eo quod unctus eſſet David in regem ſuper univerſum Iſrael, aſcenderunt omnes, ut quærerent eum; quod cũ audiſſet David, egreſſus eſt obviam eis.

f 2. Reg. 5. 17. Anno M. 2957. Ant. Chr. 1047.

9. Porro Philiſthiim venientes, diffuſi ſunt in valle Raphaim *g*.

g Gigantum.

10. Conſuluitque David Dominum, dicens: Si aſcendam ad Philiſthæos, & ſi trades eos in manu mea? Et dixit ei Dominus: Aſcende, & tradam eos in manu tua.

11. Cumque illi aſcendiſſent in Baalpharaſim, percuſſit eos ibi David, & dixit: Diviſit Deus inimicos meos per manum meam, ſicut divi-

dividuntur aquæ; & idcirco vocatum eſt nomen illius loci Baalpharaſim *a*.

12. Dereliqueruntque ibi deos ſuos *b*, quos David juſſit exuri.

13. Alia etiam vice Philiſthiim irruerunt, & diffuſi ſunt in valle.

14. Conſuluitque rurſum David Deum, & dixit ei Deus: Non aſcendas poſt eos, recede ab eis, & venies contra illos ex adverſo pyrorum.

15. Cumque audieris ſonitum gradientis *c* in cacumine pyrorum, tunc egredieris ad bellum. Egreſſus eſt enim Deus *d* ante te, ut percutiat caſtra Philiſthiim.

16. Fecit ergo David, ſicut præceperat ei Deus, & percuſſit caſtra Philiſthinorum, de Gabaon usque Gazera.

17. Divulgatumque eſt nomen David in univerſis regionibus, & Dominus dedit pavorem ejus ſuper omnes gentes.

a Idolum diviſionum.
b hos Philiſthæi ſecum præſidii cauſa advexerant.
c ſc. Angeli.
d i. Angelus Dei.

ſię rozrywáią wody; y dla tego názwano imię mieſcá onego Báálpháráſim.

12. Y zoſtáwili tám bogi ſwe, ktore Dawid kazał popalić.

13. Drugi raz też przypádli Philiſthymowie, y rozpoſtárli ſię w Dolinie.

14. Y rádźił ſię záś Dawid Bogá, y rzekł mu Bog: nie ćiągni zá nimi, odiedź od nich, y poćiągnieſz przećiwko nim ná przećiwko gruſzkam.

15. A gdy uſłyſzyſz ſzum idącego po wierzchu gruſzek, tedy wynidźieſz ku bitwie. Bowyſzedł Bog przed tobą, áby poráźił woyſká Philiſthymſkie.

16. Uczynił tedy Dawid, iáko mu był Bog roſkazał, y poráźił woyſká Philiſthymſkie od Gábáon áż do Gazer.

17. Y roſławiło ſię imię Dawidowe po wſzytkich kráinách, á Pan dał ſtrách iego ná wſzytkie narody.

CAPUT XV.

Deducitur arca Dei in Jeruſalem, comitante omni Iſrael, ſacerdotibus vero ac Levitis juxta ſua officia miniſtrantibus, 1. Michol deſpicit David coram arca ſaltantem, 29.

1. FEcit quoque ſibi domos in civitate David; & ædificavit locum arcæ Dei, tetenditque ei tabernaculum *e*.

2. Tunc dixit David: Illicitum eſt, ut a quocumque portetur *f* arca Dei niſi a Levitis, quos elegit Dominus ad portandum eam, & ad miniſtrandum ſibi usque in æternum.

3. Congregavitque univerſum Iſrael in Jeruſalem, ut afferretur arca Dei in locum ſuum, quem præparaverat ei.

4. Nec non & filios Aaron, & Levitas.

5. De filiis Caath: Uriel princeps fuit, & fratres ejus centum viginti.

6. De filiis Merari: Aſaia princeps, & fratres ejus ducenti viginti.

7. De filiis Gerſom: Joel princeps, & fratres ejus centum triginta.

8. De filiis Eliſaphan: Semeias princeps, & fratres ejus ducenti,

9. De filiis Hebron: Eliel princeps, & fratres ejus octoginta.

10. De filiis *g* Oziel: Aminadab princeps, & fratres ejus centum duodecim.

e i. a ſe factum, nam Moyſis erat tunc in Gabaa.
f Num. 4. 15.
g i. aliis nepotibus ſeu poſteris.

ROZDZIAŁ XV.

Archę Bożą wſzytek lud Izráelſki, doprowádzá do Jeruzálem, ktorei kápłani, y Lewitowie czynią ſwę powinność. Ale Dawid ſkaczący wzgárdzony od Michoł.

1. POdbudował też ſobie domy w mieśćie Dawidowym; y zbudował mieyſce ſkrzyni Bożey, y rozbył iey namiot.

2. Tedy rzekł Dawid: Nie godźi ſię, żeby ládá kto nośił ſkrzynię Bożą iedno Lewitowie, ktore obrał Pan, áby ią nośili, y ſłużyli mu áż ná wieki.

3. Y zebrał wſzytek lud Izráelſki do Jeruzálem, áby przynieśiono ſkrzynię Bożą ná mieyſce ſwe, ktore iey był nágotował.

4. Syny też Aaronowe, y Lewity.

5. Z ſynow Kááth Uriel był kśiążęćiem, á bráćiey iego ſto dwádźieśćiá.

6. Z ſynow Merári: Aſáia kśiążęćiem, á bráćiey iego dwieśćie, á dwádźieśćiá.

7. Z ſynow Gerſom: Joel kśiążęćiem, á bráćiey iego ſto trzydźieśći.

8. Z ſynow Eliſaphan: Semeiás kśiążęćiem, á bráćiey iego dwieśćie.

9. Z ſynow Hebron: Eliel kśiążęćiem, á bráćiey iego ośmdźieśiąt.

10. Z ſynow Oziel: Aminádáb kśiążęćiem, á bráćiey iego ſto dwánáśćie.

11. Vo- 11. Y

11. Y wezwał Dawid Sadoká, y Abiáthara kápłanow, y Lewitow, Urielá, Aſáie, Johelá, Semeiá, Elielá, y Aminadaba;

12. Y rzekł do nich: Wy, ktorzyśćie kśiążętá domow Lewitſkich, poświęćie ſię z bráćią wáſzą, y przynieśćie ſkrzynię Páná Bogá Izráelſkiego ná mieyſce, ktore iey zgotowáne ieſt.

13. Aby iáko z przodku (że was nie było) ſkarał nas Pan, ták ſię y teraz nie ſtáło, gdybyſmy co nieſłuſznego czynili.

14. Poświęćili ſię tedy kápłani, y Lewitowie, áby nieśli ſkrzynię Páná Bogá Izráelſkiego.

15. Y nieśli ſynowie Lewi ſkrzynię Bożą, iáko był roſkazał Moyzeſz według ſłowá Páńſkiego rámionámi ſwymi ná drążkách.

16. Y rzekł Dawid kśiążętom Lewitſkim, áby poſtánowili z bráćiey ſwey gracze ná inſtrumenćiech muzyckich, to ieſt ná árfach, y ná ſkrzypicách, y cymbalech, áby ſię rozlegał ná wyſokośći głos weſela.

17. Y poſtánowili Lewity: Hemám ſyná Joel, á z bráćiey iego Aſaphá ſyná Baráchiaſzowego; á z ſynow Merári, bráćiey ich Æthán ſyná Kaſſaiowego.

18. A z nimi bráćią ich; we wtorym rzędźie: Zachariaſza, y Bená, y Jáziela, y Semirámothá, y Jáhielá, y Aniego, y Eliába, y Banaiaſzá, y Mááſiaſzá, y Máthathiaſzá, y Eliphálu, y Máthſeniaſzá, y Obededom, y Jehiel, odźwierne.

19. A gracze: Hemán, Aſaph, y Ethám, ná cymbalech miedźianych brząkáiący.

20. A Zácháriaſz y Oziel, y Semirámoth, y Jáhiel, y Ani, y Eliáb, y Mááſias, y Banaias ná árfach táiemnice gráli.

21. A Mathathias, y Eliphálu, y Mácenias, y Obededom, y Jehiel, y Ozáziu, ná cytrách ná octawę gráli zwyćięſką.

22. Choneniaſz lepak kśiążę Lewitow, był nád proroctwem, ku záczyniániu pieśni; bo był bárzo mądry.

23. A Baráchiaſz, y Elkána byli odźwiernymi ſkrzynie.

24. A Sebeniaſz, y Joſáphát, y Náthánael, y Amaſay, y Zachariaſz, y Bánaias, y Eliezer kápłani, trąbyli w trąby przed ſkrzynią Bożą; á Obededom, y Jehiás byli odźwiernymi ſkrzynie;

25. A ták Dawid y wſzytcy ſtárſzy Izráelſcy, y hetmáni ſzli, áby przynieśli ſkrzynię przy-

11. Vocavitque David Sadoc, & Abiathar Sacerdotes, & Levitas, Uriel, Aſaiam, Joel, Semeiam, Eliel, & Aminadab;

12. Et dixit ad eos: Vos, qui eſtis principes familiarum Leviticarum, ſanctificamini cum fratribus veſtris, & afferte *a* arcam Domini Dei Iſrael ad locum, qui ei præparatus eſt;

a veſtris humeris.

13. Ne *b* ut a principio, quia non eratis præſentes *c*, percuſſit nos Dominus; ſic & nunc fiat, illicitum quid nobis agentibus.

b ſup. 13. 10.
c ſc. portando arcam ut oportebat.

14. Sanctificati ſunt ergo ſacerdotes, & Levitæ, ut portarent arcam Domini Dei Iſrael.

15. Et *d* tulerunt filii Levi arcam Dei, ſicut præceperat Moyſes juxta verbum Domini, humeris ſuis, in vectibus.

d Num. 4. 15.

16. Dixitque David principibus Levitarum, ut conſtituerent de fratribus ſuis cantores in organis muſicorum, nablis videlicet, & lyris, & cymbalis, ut reſonaret in excelſis ſonitus lætitiæ.

17. Conſtitueruntque Levitas: Hemam filium Joel, & de fratribus ejus Aſaph filium Barachiæ; de filiis vero Merari, fratribus eorum; Ethan filium Caſaiæ.

18. Et cum eis fratres eorum; in ſecundo ordine *e*: Zachariam, & Ben, & Jaziel, & Semiramoth, & Jahiel, & Ani, & Eliab, & Benjamin, & Maaſiam, & Mathathiam, & Eliphalu, & Maceniam, & Obededom, & Jehiel janitores.

e ſc. dignitatis.

19. Porro cantores: Hemam, Aſaph, & Ethan; in cymbalis æneis concrepantes;

20. Zacharias autem, & Oziel, & Semiramoth, & Jahiel, & Ani, & Eliab, & Maaſias, & Banaias, in nablis arcana *f* cantabant;

f Hebr. ſuper Halamoth, i. inſtrumentum muſicum

21. Porro Mathathias, & Eliphalu, & Macenias, & Obededom, & Jehiel, & Ozaziu, in citharis pro octava *g* canebant epinicion.

g Hebr. ſuper Seminith. i. inſtrumento octo chordarum.

22. Chonenias autem princeps Levitarum, prophetiæ præerat, ad præcinendam melodiam; erat quippe valde ſapiens.

23. Et Barachias, & Elcana, janitores *h* arcæ.

h i. cuſtodes, ne quisquam prope accederet.

24. Porro Sebenias, & Joſaphat, & Nathanael, & Amaſai, & Zacharias, & Banaias, & Eliezer ſacerdotes, clangebant tubis coram arca Dei; & Obededom, & Jehias erant janitores arcæ.

25. Igitur *i* David & omnes majores natu Iſrael, & tribuni ierunt ad deportandam ar- cam

i 2. Reg. 6. 12.

cam fœderis Domini de domo Obededom cum lætitia.

a i. confortaret, forte nullum onus senserant.

26. Cumque adjuvisset *a* Deus Levitas, qui portabant arcam fœderis Domini, immolabantur septem tauri, & septem arietes.

27. Porro David erat indutus stola byssina & universi Levitæ, qui portabant arcam, cantoresque & Chonenias princeps prophetiæ inter cantores; David autem etiam indutus erat ephod lineo.

28. Universusque Israel deducebat arcam fœderis Domini in jubilo, & sonitu buccinæ, & tubis, & cymbalis, & nablis, & citharis concrepantes.

29. Cumque pervenisset arca fœderis Domini usque ad civitatem David, Michol filia Saul prospiciens per fenestram, vidit regem David saltantem *b* atque ludentem, & despexit eum in corde suo.

b i. exultantem.

przymierza Páńskiego z domu Obededom z rádośćią.

26. A gdy Bog wspomogł Lewity, ktorzy nieśli skrzynię przymierza Páńskiego, ofiárowano śiedm bykow, y śiedm báránow.

27. A Dawid był obleczon w szátę biśioro-wą, y wszytcy Lewitowie, ktorzy nieśli skrzynię, y śpiewacy, y Choneniasz przełożony nád proroctwem między śpiewaki; á Dawid był obleczony w Ephod lniány.

28. A wszytek Izráel prowádźił skrzynię przymierza Páńskiego z weselem, y z dźwiękiem kornetu, y z trąbámi, y z cymbały, y z árfámi, y z cytrámi gráiąc.

29. A gdy przyszłá skrzyniá przymierza Páńskiego áż do miástá Dawidowego, Michol corká Saulowá wyglądáiąc oknem, uyźrzáłá krolá Dawidá skaczącego, y gráiącego, y wzgárdźiłá go w sercu swoim.

CAPUT XVI.

Constituta arca in tabernaculo fœderis, oblatisque victimis, populus a David benedicitur, 1 Constituuntur Cantores ad decantandos psalmos, 4. Ordinantur varia Levitarum ministeria coram arca, interposito cantico divinæ laudis, 37.

* 2. Reg. 6. 17. AnnoM. 2959. Ant. Chr. 1045.

1. ATulerunt * igitur arcam Dei, & constituerunt eam in medio tabernaculi, quod tetenderat ei David, & obtulerunt holocausta, & pacifica coram Deo.

2. Cumque complesset David offerens holocausta, & pacifica, benedixit *c* populo in nomine Domini.

3. Et divisit universis per singulos, a viro usque ad mulierem, tortam panis, & partem assæ carnis bubalæ *d*, & frixam oleo similam.

4. Constituitque coram arca Domini de Levitis, qui ministrarent, & recordarentur operum ejus *e*, & glorificarent, atque laudarent Dominum Deum Israel;

5. Asaph principem, & secundum ejus *f* Zachariam; porro Jahiel, & Semiramoth, & Jehiel, & Mathathiam, & Eliab, & Banaiam, & Obededom; Jehiel super organa psalterii, & lyras; Asaph autem ut cymbalis personaret.

6. Banaiam vero & Jaziel sacerdotes canere tuba jugiter coram arca fœderis Domini.

c duplici benedictione; spirituali, bene illi precando & corporali, xenium & hospitale ferculum conferendo.

d Alii, bubulæ.

e eadem celebrando.

f i. vicarium ejus.

ROZDZIAŁ XVI.

Postáwiwszy skrzynię w pośrzod namiotu, ofiárowáł Dawid cáłopalenia, á błogosłáwił ludowi. Potym postánowił śpiewaki kośćielne, y porządek uczynił między rozmáitemi urzędy Lewitow, ktorzy by służyli u Archy. Pieśń Dawidá.

1. PRzynieśli tedy skrzynię Bożą, y postáwili ią w pośrzod namiotu, ktory iey był Dawid rozbił; y ofiárowáli cáłopalenia, y zapokoyne przed Bogiem.

2. A gdy dokończył Dawid ofiárowáć cáłopalenia, y zapokoynych, błogosłáwił ludowi w imię Páńskie.

3. Y rozdał wszytkim od mężá áż do niewiásty, káżdemu bochen chlebá, y sztukę pieczeni wołowey, y białą mąkę w oliwie smáżoną.

4. Y postánowił przed skrzynią Páńską z Lewitow, ktorzyby służyli, y wspomináli sprá-wy iego, y wielbili á chwalili Páná Bogá Izráelowego;

5. Asáphá przednieyszego, á wtorego po nim Zachariaszá; á Jahiel, y Semirámothá, y Jehiela, y Mathathiaszá, y Eliába, y Banaia, y Obededomá; Jehiela nád instrumentámi árfy, y nád skrzypicámi; Asaphá záśię, áby ná cymbalech brząkał.

6. Bánaias lepak y Jáziel kápłani żeby ustáwicznie trąbili przed skrzynią przymierza Páńskiego.

7. Onego dniá uczynił Dawid kśiążęćiem ná wyznawánie Pánu Aſáphá, y bráćią iego.

8. Wyznawayćie Pánu, y wzywayćie imię iego; oznaymuyćie między narody wynálazki iego.

9. Spiewayćie mu y grayćie mu, á opowiádayćie wſzytkie dźiwy iego.

10. Chwalćie imię święte iego; niech ſię weſela ſerce ſzukáiących Páná.

11. Szukayćie Páná, y mocy iego; ſzukayćie oblicza iego záwſze.

12. Wſpominayćie dźiwy iego, ktore czynił; cudá iego, y ſądy uſt iego.

13. Naśienie Izráela ſludzy iego; ſynowie Jákobowi wybráni iego.

14. On Pan Bog náſz; po wſzytkiey źiemi ſądy iego.

15. Wſpominayćie wiecznie przymierze iego; mowę, ktorą przykazał ná tyśiąc pokolenia.

16. Ktorą uczynił z Abráámem; y przyśięgę iego z Izáákiem.

17. Y poſtánowił ią Jákobowi zá przykazánie; á Izráelowi zá przymierze wieczne.

18. Mowiąc: Tobie dam źiemię Chanáán, ſznur dźiedźictwá wáſzego.

19. Gdy ich byłá liczbá mála, máli y obywátele iey.

20. Y przeſzli od narodu do narodu, á z kroleſtwá do innego ludu.

21. Nie dopuśćił żádnemu potwarzáć ich, ále karał dla nich krole.

22. Nie tykayćie pomázáńcow moich, á ná proroki moie nie bądźćie złośliwymi.

23. Spiewayćie Pánu wſzytká źiemia; opowiádayćie ode dniá do dniá zbáwienie iego.

24. Opowiádayćie między narody chwałę iego; między wſzytkimi ludźmi dźiwy iego.

25. Bo wielki Pan, y bárzo chwalebny, y ſtráſzliwy náde wſzytkie bogi.

26. Wſzytcy bowiem bogowie pogáńſcy bálwáni; á Pan niebioſá uczynił.

27. Wyznánie y wielmożność przed nim; moc y weſele ná mieyſcu iego.

28. Przynośćie Panu, fámilię narodow; przynośćie Pánu chwałę y pánowanie.

29. Dawayćie Pánu chwałę, imieniowi iego, podnieśćie ofiárę, á przyidźćie przed oblicze iego; y kłániayćie ſię Pánu w ozdobie świętey.

30. Niech ſię wzruſzy od obliczá iego wſzytká

7. In illo die fecit David principem ad confitendum Domino Aſaph, & fratres ejus.

8. Confitemini *a* Domino, & invocate nomen ejus; notas facite in populis adinventiones ejus.

9. Cantate ei, & pſallite ei; & narrate omnia mirabilia ejus.

10. Laudate nomen ſanctum ejus; lætetur cor quærentium Dominum.

11. Quærite Dominum, & virtutem ejus; quærite faciem ejus ſemper.

12. Recordamini mirabilium ejus, quæ fecit; ſignorum illius, & judiciorum oris ejus.

13. Semen Iſrael ſervi ejus; filii Jacob electi ejus.

14. Ipſe Dominus Deus noſter; in univerſa terra judicia ejus.

15. Recordamini in ſempiternum pacti ejus; ſermonis, quem *b* præcepit in mille generationes.

16. Quem pepigit cum Abraham; & juramenti illius cum Iſaac.

17. Et conſtituit illud Jacob in præceptum; & Iſrael in pactum ſempiternum.

18. Dicens: Tibi dabo terram Chanaan, funiculum *c* hæreditatis veſtræ.

19. Cum eſſent pauci numero, parvi *d* & coloni ejus.

20. Et tranſierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum.

21. Non dimiſit quemquam calumniari *e* eos, ſed increpavit pro eis reges.

22. Nolite *f* tangere Chriſtos *g* meos; & in prophetis meis nolite malignari.

23. Cantate *h* Domino omnis terra; annuntiate ex die in diem ſalutare ejus.

24. Narrate in gentibus gloriam ejus; in cunctis populis mirabilia ejus.

25. Quia magnus Dominus, & laudabilis nimis; & horribilis ſuper omnes deos.

26. Omnes enim dii populorum, idola; Dominus autem cœlos fecit.

27. Confeſſio & magnificentia coram eo, *i* fortitudo & gaudium in loco ejus.

28. Afferte Domino familiæ populorum; afferte Domino gloriam & imperium.

29. Date Domino gloriam, nomini ejus, levate ſacrificium, & venite in conſpectu ejus; & adorate Dominum in decore ſancto.

30. Commoveatur *k* a facie ejus omnis terra;

a Pſalm. 104. 1. Iſai. 12. 4.

b ſc. obſervandum.

c Pro ſorte & portione.

d ſc. conditione.

e opprimere.

f Pſal. 104. 15.

g i. reges & ſacerdotes.

h Pſal. 95. 1.

i q. d. ipſe eſt laude digniſſimus & magnificentiſſimus.

k ſc. timore & reverentia.

terra; ipſe enim fundavit orbem immobilem.

31. Lætentur cœli *a* & exultet terra; & dicant: in nationibus Dominus regnavit.

32. Tonet mare *b*, & plenitudo ejus; exultent agri, & omnia quæ in eis ſunt.

33. Tunc laudabunt ligna ſaltus coram Domino; quia venit judicare terram.

34. Confitemini *c* Domino, quoniam bonus; quoniam in æternum miſericordia ejus.

35. Et dicite: Salva nos Deus ſalvator noſter, & congrega nos, & erue de gentibus, ut confiteamur nomini ſancto tuo, & exultemus, in carminibus tuis.

36. Benedictus Dominus Deus Iſrael ab æterno uſque in æternum; & dicat omnis populus: Amen, & hymnum Domino.

37. Reliquit itaque ibi coram arca fœderis Domini Aſaph & fratres *d* ejus, ut miniſtrarent in conſpectu arcæ jugiter per ſingulos dies & vices ſuas.

38. Porro Obededom, & fratres ejus ſexaginta octo; & Obededom filium Idithun, & Hoſa conſtituit janitores.

39. Sadoc autem ſacerdotem *e*, & fratres ejus ſacerdotes, coram tabernaculo Domini in excelſo, quod erat in Gabaon,

40. Ut offerrent holocauſta Domino ſuper altare holocautomatis jugiter, mane & veſpere, juxta omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Domini, quam præcepit Iſraeli.

41. Et poſt eum Heman, & Idithun, & reliquos electos, unumquemque vocabulo ſuo *f* ad confitendum Domino: Quoniam in æternum miſericordia ejus.

42. Heman quoque, & Idithun canentes tuba, & quatientes cymbala, & omnia muſicorum organa ad canendum Deo; filios autem Idithun fecit eſſe portarios.

43. Reverſuſque eſt omnis populus in domum ſuam; & David, ut benediceret *g* etiam domui ſuæ.

a i. cœlorum incolæ. *b* mundus, qui infra mare, ager, & ſaltus dicitur, piſces vero & arbores homines. *c* Laudes & grates dicite. *d* i. cognatos. *e* ſc. ſummum. *f* i. nominatim ſeu magni nominis virum. *g* bene precando.

tká źiemiá; on bowiem utwierdźił okrąg nieporuſzony.

31. Niech ſię weſelą niebioſá, á niech ſię ráduie źiemiá, y niech mowią: w národźiech Pan krolował.

32. Niech zágrzmi morze, y nápełnienie iego; niech ſię rozweſelą polá, y wſzytko co ieſt ná nich.

33. Tedy będą chwalić drzwá leśne przed Pánem; iż przyſzedł ſądźić źiemię.

34. Wyznawayćie Pánu, bo dobry; bo ná wieki miłośierdźie iego.

35. A mowćie: Zbaw nas Boże zbáwićielu naſz, y zgromadz nas, y wybaw od narodow, ábyſmy wyznawáli świętemu imieniowi twemu, y rádowáli ſię w pieśniách twoich.

36. Błogoſłáwiony Pán Bog Izráelow, od wieku áż do wieku; y niech mowi wſzytek lud: Amen, y pieśń Pánu.

37. Zoſtawił tedy tám przed ſkrzynią przymierza Páńſkiego, Aſaphá, y bráćią iego, áby ſłużyli przed obliczem ſkrzynie uſtáwicznie ná káżdy dźień, y ná przemiány ſwe.

38. Lecz Obededomá, y bráćią iego ſześćdźieśiąt y ośm; y Obededomá ſyná Idithun, y Hoſę, uczynił odźwiernymi.

39. A Sádoka kápłanem, y bráćią iego kápłany, przed przybytkiem Páńſkim ná wyżynie, ktorá byłá w Gábáon.

40. Aby ofiárowáli cáłopalenia Pánu ná ołtarzu, cáłopalenia uſtáwicznie poránu y w wieczor, według wſzytkiego co nápiſano ieſt w zakonie Páńſkim, ktory przykazał Izráelowi.

41. A po nim Hemáná, y Idithun, y inne wybráne, káżdego imieniem iego, áby wyznawáli Pánu: Iż ná wieki miłośierdźie iego.

42. Heman też, y Idithun trąbiący ná trąbiech, y gráiący ná cymbalech, y ná wſzelákich náczyniách muzyckich, ná śpiewánie Bogu; á ſyny Idithun poczynił odźwiernymi.

43. Y wroćił ſię wſzytek lud do domu ſwego; y Dawid, áby też błogoſłáwił domowi ſwemu.

CAPUT XVII.

Cogitanti David ædificare domum Domino, 1. Promittitur filius, qui illam ſit ædificaturus, 11. Unde David gratias agens, Dei erga ſe bonitatem extollit, 16.

ROZDZIAŁ XVII.

Gdy Dawid zámyślił budowáć dom Boży, obiecał mu Pan ſyná, ktory go miał budowáć, zá co Dawid dźięki czyni, wynoſząc dobrodźieyſtwo á dobrotliwość Bożą.

1. A Gdy mieſzkał Dawid w domu ſwym, rzekł do Nátháná proroká: Oto ia mieſzkam w domu cedrowym, á ſkrzyniá przymierza Páńſkiego ieſt pod ſkorámi.

2. Y rzekł Nathan do Dawidá: Uczyń wſzytko, co ieſt w ſercu twoim; ábowiem Bog ieſt z tobą.

3. Oney tedy nocy ſtáłá ſię mowá Boża do Nátháná, mowiąc:

4. Idź, á powiedz ſłudze memu Dawidowi: To mowi Pan: Nie będźieſz ty mnie budował domu ku mieſzkániu.

5. Abowiem nie mieſzkał w domu od onego czáſu, ktoregom wywiodł Izráelá, áż do dniá tego; álem záwſze odmieniał mieyſcá przybytku, y w namiećiem

6. Mieſzkał ze wſzytkim Izráelem. Azam mowił, áby iednemu z ſędźiow Izráelſkich, (ktorymem był roſkazał, áby paśli lud moy) y rzekłem: Czemuśćie mi nie zbudowáli domu cedrowego?

7. Teraz tedy ták mowić będźieſz do ſługi mego Dawidá: To mowi Pan záſtępow: Iam ćiebie wźiął, gdyś po páſtwiſkách zá trzodą chodźił, ábyś był wodzem ludu mego Izráelſkiego,

8. Y byłem z tobą, gdźiekolwiekeś chodźił; y wytráćiłem wſzytkie nieprzyiaćioły przed tobą, y uczyniłem ći imię iáko iednemu z wielkich, ktorzy ſą ſławni ná źiemi.

9. Y dałem mieyſce ludowi memu Izráelſkiemu; będźie wſczepion, y będźie mieſzkał ná nim, a więcey nie będźie poruſzon; áni ich zetrą ſynowie niezbożni, iáko ná początku,

10. Ode dni, ktorychem dał ſędźie ludowi memu Izráelſkiemu, y poniżyłem wſzytkie nieprzyiaćioły twoie. A tákći oznáymuię, iż tobie Pan dom zbuduie.

11. A gdy wypełniſz dni twoie, że poydźieſz do oycow twoich, wzbudzę náśienie twoie do tobie, ktore będźie z ſynow twoich; y utwierdzę kroleſtwo iego.

12. Ten mi zbuduie dom, y utwierzę ſtolicę iego áż ná wieki.

13. Ia mu będę oycem, á on mi będźie ſynem; á miłośierdźia mego nie odeymę od niego, iákom odiął od tego, ktory był przed tobą.

14. Y poſtánowię go w domu moim, y w kroleſtwie moim áż ná wieki; á ſtolicá iego trwáła będźie ná wieki.

15. We-

1. Cum autem habitaret David in domo ſua *a*, dixit ad Nathan prophetam: Ecce ego habito in domo cedrina; arca autem fœderis Domini ſub pellibus *b* eſt.

2. Et ait Nathan ad David: Omnia quæ in corde tuo ſunt, fac; Deus enim tecum eſt.

3. Igitur nocte illa factus eſt ſermo Dei ad Nathan, dicens:

4. Vade, & loquere David ſervo meo: Hæc dicit Dominus: Non ædificabis tu mihi domum ad habitandum.

5. Neque enim manſi in domo *c* ex eo tempore, quo eduxi Iſrael, usque ad diem hanc; ſed fui ſemper mutans loca tabernaculi, & in tentorio

6. Manens cum omni Iſrael. Numquid locutus ſum ſaltem uni judicum Iſrael, quibus præceperam, ut paſcerent populum meum, & dixi: Quare non ædificaſtis mihi domum cedrinam?

7. Nunc itaque ſic loqueris ad ſervum meum David: Hæc dicit Dominus exercituum: Ego tuli te, cum in paſcuis ſequereris gregem, ut eſſes dux populi mei Iſrael.

8. Et fui tecum, quocumque perrexiſti; Et interfeci omnes inimicos tuos coram te, fecique tibi nomen quaſi unius magnorum, qui celebrantur in terra.

9. Et dedi locum populo meo Iſrael; plantabitur, & habitabit in eo *d* & ultra non commovebitur; nec filii iniquitatis atterent eos, ſicut a principio.

10. Ex diebus quibus dedi judices populo meo Iſrael, & humiliavi univerſos inimicos tuos. Annuntio ergo tibi, quod ædificaturus ſit tibi Dominus domum *e*.

11. Cumque impleveris dies tuos, ut vadas ad patres tuos *f*, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod erit de filiis tuis; & ſtabiliam regnum ejus.

12. Ipſe ædificabit mihi domum; & firmabo ſolium ejus usque in æternum *g*.

13. Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium; & miſericordiam meam non auferam ab eo, ſicut abſtuli ab eo *h*, qui ante te fuit.

14. Et ſtatuam eum in domo mea, & in regno meo usque in ſempiternum; & thronus ejus erit firmiſſimus in perpetuum.

15. Juxta

a 2. Reg. 6. 17. Ann. M. 2960. ant. Chr. 1044.
b Hebr. cortinis.
c i. templo ſtabili.
d i. fixas ſedes a me accepit.
e i. familiam & poſteritatem ſtabilem.
f i. per mortem.
g nota figuræ ſeu Salomoni convenit æternitas ſeu longitudo temporis, ſed figurato ſeu Chriſto vera & propria æternitas. Luc. 1. 32.
h ſc. Saul.

15. Juxta omnia verba hæc, & juxta universam visionem istam, sic locutus est Nathan ad David.

16. Cumque venisset rex David, & sedisset *a* coram Domino, dixit: Quis ego sum Domine Deus, & quæ domus mea, ut præstares mihi talia?

a Mansisset v. 2. Reg. 7. v. 18.

17. Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo, ideoque locutus es super domum servi tui etiam in futurum *b*; & fecisti me spectabilem super omnes homines Domine Deus.

b 70. longinquum.

18. Quid ultra addere potest David, cum ita glorificaveris servum tuum, & cognoveris eum?

19. Domine propter famulum tuum *c* juxta cor tuum *d* fecisti omnem magnificentiam hanc, & nota esse voluisti universa magnalia.

c i. mea causa.
d i. pro tua bona voluntate.

20. Domine, non est similis tui; & non est alius Deus absque te, ex omnibus, quos audivimus auribus nostris.

21. Quis enim est alius, ut populus tuus Israel, gens una in terra, ad quam perrexit Deus, ut liberaret, & faceret populum sibi, & magnitudine sua atque terroribus ejiceret nationes a facie ejus, quem de Ægypto liberaret?

22. Et posuisti populum tuum Israel tibi in populum usque in æternum, & tu Domine factus es Deus ejus.

23. Nunc igitur Domine, sermo, quem locutus es famulo tuo, & super domum ejus, confirmetur in perpetuum, & fac, sicut locutus es.

24. Permaneatque & magnificetur nomen tuum usque in sempiternum; & dicatur Dominus exercituum Deus Israel, & domus David servi ejus permanens coram eo.

25. Tu enim Domine Deus meus revelasti auriculam *e* servi tui, ut ædificares ei domum; & idcirco invenit servus tuus fiduciam, ut oret coram te.

e i. aperuisti mihi.

26. Nunc ergo Domine, tu es Deus; & locutus es ad servum tuum tanta beneficia.

27. Et cœpisti benedicere domui servi tui, ut sit semper coram te; te enim, Domine, benedicente, benedicta erit in perpetuum.

CAPUT XVIII.

Prælia & victoriæ David, 1. Tributa gentibus imposita. Officiales, 14.

1. Factum

15. Według tych wszytkich słow, y według wszytkiego widzenia tego mowił Náthán do Dawidá.

16. A gdy przyszedł krol Dawid, y śiadł przed Pánem, rzekł: Ktożem ia ieſt Pánie Boże, y co zá dom moy, żeś mi dał tákie rzeczy?

17. Ale y to zdáło ſię máło przed oczymá twemi, przetożeś mowił o domie ſługi twego też ná przyszły czáś; y uczyniłeś mię známienitym nád wszytkie ludźie, Pánie Boże.

18. Coż więcey może przydáć Dawid, gdyżeś ták uwielbił ſługę twego, y poznałeś go?

19. Pánie dla ſługi twego według sercá twego uczyniłeś wszytkę tę wielmożność, y chćiałeś, áby znáiome były te wszytkie wielkie rzeczy.

20. Pánie niemász podobnego tobie, y niemász innego Bogá oprocz ćiebie, ze wszytkich, o ktorycheśmy słyszeli uszymá nászemi.

21. A ktoryż inny ieſt, iáko lud twoy Izráelski, narod ieden ná źiemi, do ktorego chodźił Bog, áby wybáwił, y uczynił sobie ludem, y wielkośćią swoią, y ſtráchámi wyrzućił narody przed obliczem iego, ktory był z Ægyptu wyzwolił?

22. Y położyłeś lud twoy Izráelski sobie zá lud áż ná wieki. A ty Pánie zoſtałeś Bogiem iego.

23. Teraz tedy Pánie mowá, ktorąś powiedźiał ſłudze twemu, y o domie iego, niech będźie utwierdzona ná wieki, á uczyń, iákoś rzekł.

24. A imię twoie niechay trwa, y niech będźie uwielbione áż ná wieki; y niech mowią: Pan záſtępow Bog Izráelow, á dom Dawidá ſługi iego trwaiący przed nim.

25. Ty bowiem Pánie Boże moy odkryłeś ucho ſługi twego, żebyś mu dom zbudował; y przetoż nálazł ſługá twoy ufánie, żeby ſię modlił przed tobą.

26. Teraz tedy Pánie tyś ieſt Bog; y mowiłes do ſługi twego ták wielkie dobrodźieyſtwá.

27. Y począłeś błogosłáwić domowi ſługi twego, áby był záwżdy przed tobą; bo gdy ty Pánie błogosłáwisz, będźie błogosłáwion ná wieki.

ROZDZIAŁ XVIII.

Woyny, y zwyćięſtwá Dawidowe. Hołdowniki, á urzędniki iego opisuie.

1. Y

1. Y Sstáło się potym, że poráźił Dawid Philisthyny, y poniżył ie, y wźiął Geth, y corki iego z ręki Philisthynow.

2. Y poráźił Moáb, y sstáli się Moabitowie niewolniki Dawidowymi, dawáiąc mu dáry.

3. Tego czásu poráźił Dawid też Adárezer krolá Sobá kráiny Emáth, gdy wyiáchał, áby rozszerzył páństwo swoie áż do rzeki Euphrates.

4. Wźiął tedy Dawid tyśiąc poczwornych iego, y śiedm tyśięcy iezdnych, y dwádźieśćia tyśięcy mężow pieszych, y poderznął żyły wszytkich koni wozowych, wyiąwszy sto poczwornych, ktore sobie záchował.

5. Nádiáchał y Syriyczyk z Damaszku, áby rátował Adárezerá krolá Sobá; lecz y tego poráźił Dawid dwádźieśćiá y dwá tyśięcy mężow.

6. Y osádźił żołnierze w Dámászku, áby mu też Syria służyłá, y dáry dawáłá. Y wspomagał go Pan we wszytkim, do czego się był obroćił.

7. Pobrał też Dawid saydaki złote, ktore mieli sludzy Adárezerowi, y przyniosł ie do Jeruzálem.

8. Ale y z Thebáth, y z Chun miast Adárezerowych miedźi bárzo wiele, z ktorey uczynił Sálomon morze miedźiáne, y słupy, y naczynie miedźiáne.

9. Co gdy usłyszał Thou krol Hemáth, to iest że Dawid poráźił wszytko woysko Adárezerá krolá Sobá,

10. Posłał Adorámá syná swego do krolá Dawidá, áby prośił od niego pokoiu, y porádował się z nim, że poráźił, y zwoiował Adárezerá; bo Thou był nieprzyiaćielem Adárezerowym.

11. Lecz y wszytkie naczynia złote y srebrne, y miedźiáne poświęćił Dawid krol Pánu, ze srebrem y złotem, ktore był pobrał ze wszech národow, ták z Idumeiey, y z Moáb, y synow Ammon, iáko z Philisthynow, y z Amálekitow.

12. Abisai záś syn Sárwiiey poráźił Edom w Dolinie żup solnych osmnaśćie tyśięcy;

13. Y osádźił Edom żołnierzem, áby Idumea służyłá Dawidowi; y záchował Pan Dawidá we wszem, do czego się obroćił.

14. Krolował tedy Dawid náde wszytkim Izráelem, y czynił sąd y spráwiedliwość wszytkiemu ludowi swemu.

15. A

1. FActum * est autem post hæc, ut percuteret David Philisthiim, & humiliaret eos, & tolleret Geth *a* & filias ejus *b* de manu Philisthiim.

2. Percuteretque Moab, & fierent Moabitæ servi David, offerentes ei munera *c*.

3. Eo tempore percussit David etiam Adarezer regem Saba regionis Hemath, quando perrexit, ut dilataret imperium suum usque ad flumen Euphraten *d*.

4. Cepit ergo David mille quadrigas ejus, & septem millia equitum, ac viginti millia virorum peditum, subnervavitque omnes equos curruum, exceptis centum quadrigis, quas reservavit sibi.

5. Supervenit autem & Syrus Damascenus, ut auxilium præberet Adarezer regi Soba; sed & hujus percussit David viginti duo millia virorum.

6. Et posuit milites in Damasco, ut Syria quoque serviret sibi, & offerret munera. Adjuvitque eum Dominus in cunctis, ad quæ perrexerat.

7. Tulit quoque David pharetras aureas, quas habuerant servi Adarezer, & attulit eas in Jerusalem.

8. Nec non de Thebath & Chun, urbibus Adarezer, æris plurimum, de quo fecit Salomon mare æneum, & columnas, & vasa ænea.

9. Quod cum audisset Thou rex Hemath, percussisse videlicet David omnem exercitum Adarezer regis Soba,

10. Misit Adoram *e* filium suum ad regem David, ut postularet ab eo pacem, & congratularetur ei, quod percussisset, & expugnasset Adarezer; adversarius quippe erat Thou Adarezer.

11. Sed & omnia vasa *f* aurea, & argentea, & ænea consecravit David rex Domino, cum argento & auro, quod tulerat ex universis gentibus, tam de Idumæa, & Moab, & filiis Ammon, quam de Philisthiim & Amalec.

12. Abisai vero filius Saruiæ percussit Edom *g* in Valle Salinarum, decem & octo millia;

13. Et constituit in Edom præsidium, ut serviret Idumæa David; salvavitque Dominus David in cunctis, ad quæ perrexerat.

14. Regnavit ergo David super universum Israel, & faciebat judicium atque justitiam *h* cuncto populo suo.

15. Por-

* 2 Reg. 8. 1. Anno M. 2960. Ant. Chr. 1044.

a Urbem Philisthæorum.

b i. villas metropoli subjectas.

c i. tributum.

d Qui erant termini terræ semini Abrahæ promissæ (Gen. 15. 18. cum Deut. 11. 24. & Jos. 1. 3.) quos solus David & filius ejus Salomon possedit 1. Reg. 4. 21. 2. Par. 9. 28.

e Alias, Joram.

f sc. missa a Thou.

g sc. simul cum Syris.

h Judicium juste administrabat.

15. Porro Joab filius Saruiæ erat super exercitum, & Josaphat filius Ahilud a comentariis.

16. Sadoc autē filius Achitob, & Achimelec [a] filius Abiathar, saerdotes [b]; & Susa, scriba,

17. Banaias quoque filius Joiadæ super legiones Cerethi, & Phelethi; porro filii David, primi ad manum regis [c].

15. A' Joáb syn Sárwiiey był nád woyskiem, á Josáphát syn Ahilud był Kánclerzem.

16. A Sádok syn Achitob, y Abimelech syn Abiáthár káplani; á Susa pisarzem.

17. Bánaias też syn Joiády nád ufcámi Cerethy, y Phelety; á synowie Dawidowi, pierwszy przy ręce kroiewskiey.

[a] Alii Abimelec.
[b] sc. summi.
[c] Præcipui ut alios dignitate antecederent.

CAPUT XIX.

2. Reg 10. 1. Anno M. 2967. ante Chr. 1037.

Hanon rex Ammon, servos David, qui ad consolandum de patris morte venerant, contumelia afficit, 1. A David invaditur, 6. Vincitur una cum Syris auxiliaribus, 14.

1. Accidit autem, ut moreretur Naas rex filiorum Ammon & regnaret filius ejus pro eo.

2. Dixitque David: Faciam misericordiam cum Hanon filio Naas; præstitit enim mihi pater ejus gratiam [d]. Misitque David nuntios ad consolandum eum super morte patris sui. Qui cum pervenissent in terram filiorum Ammon, ut consolarentur Hanon,

3. Dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon; tu forsitan putas, quod David honoris causa in patrem tuum miserit, qui consolentur te; nec animadvertis, quod, ut explorent, & investigent, & scrutentur terram tuam, venerint ad te servi ejus?

4. Igitur Hanon pueros David, decalvavit, & rasit, & præcidit tunicas eorum a natibus usque pedes, & dimisit eos.

5. Qui cum abiissent, & hoc mandassent [e] David, misit in occursum eorum (grandem enim contumeliam sustinuerant) & præcepit, ut manerent in Jericho, donec cresceret barba eorum, & tunc reverterentur.

6. Videntes autem filii Ammon, quod injuriam fecissent David, tam Hanon, quam reliquus populus, miserunt mille talenta argenti, ut conducerent sibi de Mesopotamia, & de Syria Maacha, & de Soba, currus & equites.

7. Conduxeruntque triginta duo millia curruum [f], & regem Maacha cum populo ejus. Qui cum venissent, castra metati sunt e regione Medaba. Filii quoque Ammon congregati de urbibus suis, venerunt ad bellum.

8. Quod cum audisset David, misit Joab, & omnem exercitum virorum fortium;

9. Egres-

[d] 70. misericordiam.
[e] Curassent nuntiari.
[f] Intelligo per Metonymiam tot millia equitum, qui e curribus pugnabant.

ROZDZIAŁ XIX.

Hánon krol Amoński, służebniki Dawidowe, ktorzy przyszli, áby go ćieszyli z śmierći oycá iego, hániebnie zelżywszy, odesłał; ktorego Dawid porążił, y zwyćiężył społu, y z Syriyczyki pomocniki iego.

1. Y Przydáło się, że umárł Náás krol synow Ammon, y krolował syn iego miásto niego.

2. Y rzekł Dawid: Uczynię miłośierdźie nád Hánonem synem Náás; bo mi oćieć iego łáskę pokazał; y posłał Dawid posły, áby go ćieszyli z śmierći oycá iego, ktorzy gdy przyiácháli do źiemie synow Ammon, áby ćieszyli Hánoná,

3. Rzekli książętá synow Ammon do Hánoná: Mniemasz ty podobno, żeby Dawid dla poczćiwośći przećiw oycu twemu posłał, coby ćię ćieszyli; nie baczysz, że dla tego, áby wyszpiegowáli, y wypátrzyli y wyśledźili źiemię twoie, przyiácháli do ćiebie słudzy iego.

4. Przeto Hánon obłyśił, y ogolił sługi Dawidowe, y pourzynał száty ich od zádu áż do nog, y puśćił ie.

5. Ktorzy gdy odiácháli, y z tym wskazáli do Dawidá, posłał przećiwko im (bo byli wielką zelżywość podięli) y roskazał, áby mieszkáli w Jerichu, ážby urosłá brodá ich, á tedy żeby się wroćili.

6. A widząc synowie Ammon, że krzywdę uczynili Dawidowi, ták Hánon, iáko y inny lud, posłáli tyśiąc tálentow srebrá, áby sobie náięli z Mesopotámiiey, y z Syriiey Máácha, y z Sobá, wozy y iezdne.

7. Y náięli dwá y trzydźieśći tyśięcy wozow, y krolá Máácha z ludem iego. Ktorzy przyćiągnąwszy, położyli się obozem przećiwko Medába. Synowie też Ammon zebrawszy się z miast swoich, wyćiągnęli ná woynę.

8. Co gdy usłyszał Dawid, posłał Joábá, y wszytko woysko mężow mocnych;

9. A

9. A wyſzedſzy ſynowie Ammon, zſzykowáli ſię u bramy mieyſkiey; á krolowie, ktorzy mu ná pomoc przyiácháli, oſobno w polu ſtánęli.

10. Joáb tedy bacząc, że miał ná śię woynę, y z przodku, y z tyłu, wybrał męże námocnieyſce ze wſzytkiego Izráelá, y udał śię przećiw Syriyczykowi.

11. A oſtátek ludu dał pod rękę Abiſai brátá ſwego, y událi ſię przećiw ſynom Ammon.

12. Y rzekł: Ieſliby mię przemagał Syriyczyk, daſz mi rátunek; á ieſli ćiebie przemágáć będą ſynowie Ammon, będęć ná pomoc.

13. Zmacnia ſię, á mężnie ſobie poczynaymy o lud náſz, y o miáſtá Bogá náſzego; á Pan uczyni, co w oczách iego dobre ieſt.

14. Ruſzył ſię tedy Joáb, y lud, ktory był z nim przećiwko Syriyczykowi ku bitwie; y w tył ie obroćił.

15. A ſynowie Ammonowi, uyźrzawſzy że tył podał Syriyczyk, ućiekli też ſámi przed Abiſai brátem iego, y wpádli do miáſtá; á Joáb ſię też wroćił do Jeruzálem.

16. A widząc Syriyczyk, iż upadł przed Izráelem, wypráwił poſły, y przywiodł Syriyczyká, ktory był zá rzeką; á Sophách hetman żołnierſtwá Adárezer był wodzem ich.

17. Co gdy dáno znáć Dawidowi, zebrał wſzytkiego Izráelá, y przeprawił ſię przez Jordan, y przypadł ná nie, y zſzykował ſię przećiwko im, á oni przećiw niemu walczyli.

18. Y ućiekł Syriyczyk przed Izráelem; y pobił Dawid Syriyczykow śiedm tyśięcy wozow, y czterdźieśći tyśięcy piechoty, y Sopháchá hetmáná woyſká.

19. A widząc ſługi Adárezer, iż byli od Izráelá zwyćiężeni, zbiegli do Dawidá, y ſłużyli mu; y niechćiáłá więcey Syria dáwáć pomocy ſynom Ammon.

9. Egreſſique filii Ammon, direxerunt aciem juxta portam civitatis; reges autem, qui ad auxilium ejus venerant, ſeparatim in agro *a* ſteterunt. [*a* In urbis Medaba.]

10. Igitur Joab intelligens bellum ex adverſo, & poſt tergum contra ſe fieri, elegit viros fortiſſimos de univerſo Iſrael, & perrexit contra Syrum.

11. Reliquam autem partem populi dedit ſub manu Abiſai, fratris ſui; & perrexerunt contra filios Ammon.

12. Dixitque: Si vicerit me Syrus, auxilio eris mihi; ſi autem ſuperaverint te filii Ammon, ero tibi in præſidium.

13. Confortare, & agamus viriliter pro populo noſtro, & pro urbibus Dei noſtri; Dominus autē, quod in conſpectu ſuo bonum eſt, faciet.

14. Perrexit ergo Joab, & populus, qui cum eo erat, contra Syrum ad prælium; & fugavit eos.

15. Porro filii Ammon videntes, quod fugiſſet Syrus, ipſi quoque fugerunt Abiſai fratrem ejus, & ingreſſi ſunt civitatem *b*; reverſusque eſt etiam Joab in Jeruſalem. [*b* Medaba.]

16. Videns autem Syrus, quod cecidiſſet coram Iſrael, miſit nuntios, & adduxit Syrum, qui erat trans fluvium *c*; Sophach autem princeps militiæ Adarezer, erat dux eorum. [*c* i. Euphratem.]

17. Quod cum nuntiatum eſſet David, congregavit univerſum Iſrael, & tranſivit Jordanem, irruitque in eos, & direxit ex adverſo aciem, illis contra pugnantibus.

18. Fugit autem Syrus Iſrael; & interfecit David de Syris ſeptem millia curruum *d*, & quadraginta millia peditum, & Sophach exercitus principem. [*d* 2. Reg. 10. 18. dicit ſeptingentos, i. electos & excellentes.]

19. Videntes autem ſervi Adarezer ſe ab Iſrael eſſe ſuperatos *e*, transfugerunt ad David, & ſervierunt ei; noluitque ultra Syria auxilium præbere filiis Ammon. [*e* Anno M. 2968. Ant. Chr. 1036.]

ROZDZIAŁ XX.

Woyny ktore ſię Dawidowi ſzczęśliwie wiodły przećiw Ammonitom, y Philiſthynom, Obrzymá o czterech dwudźieſtu pálcow zábito.

1. Y Sſtáło ſię po roku, o tym czaśię, gdy krolowie zwykli wyieżdźáć ná woynę, zebrał Joáb woyſko, y co mocnieyſze rycerſtwo, y ſpuſtoſzył źiemię z ſynow Ammon, y

CAPUT XX.

Bella Davidis proſpera adverſum Ammonitas, 1. Ac contra Philiſthæos; occiditur gigas ſenos habens digitos, hoc eſt ſimul 24. 4.

1. FActum * eſt autem poſt anni circulum eo tempore, quo ſolent reges ad bella procedere, congregavit Joab exercitum, & robur militiæ & vaſtavit terram filiorum Ammon; [* 2. Reg. 10. 7. & 11. 1. Anno M. 2969. Ant. Chr. 1035.]

mon; perrexitque, & obſedit Rabba; porro David manebat in Jeruſem, quando Joab percuſſit Rabba, & deſtruxit eam.

2. Tulit autem David coronam Melchom *a* de capite ejus, & invenit in ea auri pondo talentum, & pretioſiſſimas gemmas, fecitque ſibi inde diadema *b*; manubias quoque urbis plurimas tulit;

3. Populum autem, qui erat in ea, eduxit; & fecit ſuper eos tribulas, & trahas, & ferrata carpenta tranſire, ita ut diſſecarentur, & contererentur; ſic fecit David cunctis urbibus filiorum Ammon; & reverſus eſt cum omni populo ſuo in Jeruſalem.

4. Poſt *c* hæc initum eſt bellum in Gazer adverſum Philiſthæos; in quo percuſſit Sobochai Huſathites, Saphai de genere Raphaim *d*, & humiliavit eos.

5. Aliud quoque bellum geſtum eſt adverſus Philiſthæos, in quo percuſſit Adeodatus filius Saltus *e* Bethlehemites fratrem Goliath Gethæi, cujus haſtæ lignum erat quaſi liciatorium texentium.

6. Sed & aliud bellum accidit in Geth, in quo fuit homo longiſſimus, ſenos habens digitos, id eſt ſimul viginti quatuor; qui & ipſe de Rapha *f* fuerat ſtirpe generatus.

7. Hic blasphemavit *g* Iſrael; & percuſſit eum Jonathan filius Samaa fratris David. Hi ſunt filii Rapha in Geth, qui ceciderunt in manu David & ſervorum ejus.

a i. regis eorum.

b Non ut immediate capiti ſuo imponeret, ſed ſupra caput in throno & conopæo regio alligatum ſuo vertici immineret. Tirin.

c 2 Reg. 21. 18 anno M. 2986 Ant. Chr. 1018.

d i Gigantum.

e Hebr. & Chald. Elchanan filius Jair.

f i. Gigantis.

g probris affecit. Anno M. 2987. 2. Reg. 24 1. infr. 27. 24.

y ćiągnął dáley, y obległ Rábba; lecz Dawid mieſzkał w Jeruzálem, gdy Joáb zburzył Rábba y ſkáźił ią.

2. Y wźiął Dawid koronę Melchom z głowy iego, y nálazł w niey tálent złotá, y kámienie bárzo drogie, y uczynił ſobie z niey koronę; korzyśći też miáſtá wźiął bárzo wiele;

3. A lud, ktory w nim był, wywiodł, y kazał po nich włoczyć wozki młodźiebne, y ſanie, y wozy żelázne, ták że ie rozśiekano y potárto; ták uczynił Dawid wſzytkim miáſtom ſynow Ammon; y wroćił ſię ze wſzytkim ludem ſwym do Jeruzálem.

4. Potym záczęłá ſię woyná w Gázer przećiw Philiſthynom; ná ktorey poráźił Sobochay Huſathczyk, Sápháiá z narodu Rápháim, y poniżył ie.

5. Byłá też druga woyná przećiw Philiſthynow, ná ktorey zábił Bogdan ſyn Láſu Bethlehemczyk brátá Goliáthá Getheyczyká, ktorego drzewo oſczepu było iáko nawoy tkácki.

6. Ale y druga woyná przypádłá w Geth, ná ktorey był człowiek bárzo długi máiący po ſześći pálcow, to ieſt weſpoł dwádźieśćiá y czterzy; ktory też był z pokolenia Ráphá zrodzony.

7. Ten bluźnił Izráelá; y zábił go Jonáthán ſyn Sammáá brátá Dawidowego. Ci ſą ſynowie Rápha w Geth, ktorzy upádli od ręki Dawidowey y ſług iego.

CAPUT XXI.

David populum numerando offendit, 1. Peſte, quam ex tribus elegerat, percutitur, 7. Deum oratione placat, & altare in area Ornan Jebuſæi erigit, 18.

1. Conſurrexit autem Satan contra Iſrael; & concitavit David, ut numeraret Iſrael.

2. Dixitque David ad Joab, & ad principes populi: Ite, & numerate Iſrael a Berſabee usque Dan; & afferte mihi numerum, ut ſciam.

3. Reſponditque Joab: Augeat Dominus populum ſuum centuplum, quam ſunt; nonne domine mi rex! omnes ſervi tui ſunt? quare hoc quærit dominus meus, quod in peccatum *h* reputetur Iſraeli?

4. Sed ſermo regis magis prævaluit; egreſſusque

h i. in perniciem ſeu pœnam peccati.

ROZDZIAŁ XXI.

Dawid tym, że lud policzyć kazał, zgrzeſzył, Páná rozgniewał, ukorzywſzy ſię zaś ubłagał, że przeſtał morem lud karáć, wywiodł ołtarz ná placu Ornáná Jebuzeyczyká.

1. A Szátan powſtał ná Izráelá; y podwiodł Dawidá, żeby policzył Izráelá.

2. Y rzekł Dawid do Joabá, y do przełożonych nád ludem: Idźćie, á obliczćie Izráelá od Berſabee áż do Dán; á przynieśćie mi liczbę, żebych wiedźiał.

3. Y odpowiedźiał Joáb: Niech przyſporzy Pan ludu ſwego ſto kroć więcey, niżli go ieſt; ázá nie wſzyſcy pánie moy krolu! ſą ſługy twoi? przeczże ſię tego dowiáduie pan moy, coby zá grzech było poczytano Izráelowi?

4. Ale ſłowo krolewſkie więcey przemogło,

gło, y wyſzedł Joáb, y obſzedł wſzytkiego Izráela, y wroćił ſię do Jeruzálem.

5. Y dał Dawidowi liczbę tych, ktore był obſzedł; y nálázłá ſię wſzytká liczbá Izráelá tyśiąc tyśięcy, y ſto tyśięcy mężow, dobywáiących mieczá, á z Judá czterzy ſtá, y śiedmdźieśiąt tyśięcy walecznikow.

6. Bo Lewi, y Beniáminá nie liczył; przeto iż Joab przezdźięki czynił roſkazánie krolewſkie.

7. Y nie podobáło ſię Bogu co było roſkazano; y ſkarał Izráelá.

8. Y rzekł Dawid do Bogá: Zgrzeſzyłem wielce, żem to uczynił; proſzę, oddal nieprawość ſługi twego, bom ći głupie uczynił.

9. Y rzekł Pan do Gada widzącego Dawidowego, mowiąc:

10. Idź, á mow do Dawidá, y rzecz mu: To mowi Pan: Ze trzech rzeczy dáięć obieráć; obierz iedno, ktore będźieſz chćiał, y uczynim ći.

11. Y przyſzedſzy Gad do Dawidá rzekł mu: To mowi Pan: Obierz, co chceſz;

12. Abo głod przez trzy látá, ábo przez trzy mieśiące ućiekáć przed nieprzyiáćioły twemi, á niemoc uyść mieczá ich, ábo że przez trzy dni miecz Páńſki, y mor będźie w źiemi, y Anioł Páńſki zábiiáć we wſzytkich gránicách Izráelſkich; á ták teraz obacz, co mam odpowiedźieć temu, ktory mię poſłał.

13. Y rzekł Dawid do Gad: Ze wſzech ſtron ućiſk mię ćiśnie, ále mi lepiey wpáść w ręce Páńſkie, bo mnogie ſą miłośierdźia iego, niżli w ręce człowiecze.

14. Przepuśćił tedy Pan mor ná Izráelá, y poległo z Izráelá śiedmdźieśiąt tyśięcy mężow.

15. Poſłał też Aniołá do Jeruzálem, áby ie wytráćił; á gdy ie wytráćił, uyźrzał Pan, y zlitował ſię nád wielkośćią złego; y roſkazał Aniołowi, ktory wytracał: Doſyć iuż, niech przeſtánie ręká twoiá: A Anioł Páńſki ſtał podle boiowiſká Ornán Jebuzeyczyka.

16. Y podnioźſzy Dawid oycy ſwe, uyźrzał Aniołá Páńſkiego ſtoiącego między niebiem á źiemią, á dobyty miecz w ręce iego, y obrocony ná Jeruzálem. Y pádli ták ſam iáko ſtárſzy obleczeni we włośiennicę, twarzą ná źiemię.

17. Y rzekł Dawid do Bogá: Azam nie ia ieſt, ktorym roſkazał, áby lud policzono? Ia kto-

ſusque eſt Joab, & circuivit univerſum Iſrael; & reverſus eſt Jeruſalem;

5. Deditque David numerum eorum, quos circuierat; & inventus eſt omnis numerus Iſael, mille millia *a* & centum millia virorum educentium gladium; de Juda autem quadringenta ſeptuaginta millia bellatorum.

6. Nam Levi, & Benjamin non numeravit; eo quod Joab invitus exequeretur regis imperium.

7. Diſplicuit autem Deo quod juſſum erat, & percuſſit Iſrael.

8. Dixitque David ad Deum: Peccavi nimis, ut hoc facerem; obſecro, aufer iniquitatem ſervi tui, quia inſipienter egi.

9. Et locutus eſt Dominus ad Gad Videntem *b* Davidis, dicens:

10. Vade, & loquere ad David, & dic ei: Hæc dicit Dominus: Trium tibi optionem do; unum, quod volueris, elige, & faciam tibi.

11. Cumque veniſſet Gad ad David, dixit ei: Hæc dicit Dominus: Elige, quod volueris;

12. Aut tribus annis famem *c*: aut tribus menſibus te fugere hoſtes tuos, & gladium eorum non poſſe evadere; aut tribus diebus gladium Domini, & peſtilentiam verſari in terra, & angelum Domini interficere in univerſis finibus Iſrael; nunc igitur vide, quid reſpondeam ei, qui miſit me.

13. Et dixit David ad Gad: Ex omni parte me anguſtiæ premunt; ſed melius mihi eſt, ut incidam manus Domini, quia multæ ſunt miſerationes ejus, quam in manus hominum.

14. Miſit ergo Dominus *d* peſtilentiam in Iſrael, & ceciderunt de Iſrael ſeptuaginta millia virorum.

15. Miſit quoque angelum in Jeruſalem, ut percuteret eam; cumque percuteretur, vidit Dominus, & miſertus eſt ſuper magnitudine mali; & imperavit Angelo, qui percutiebat: Sufficit, jam ceſſet manus tua. Porro angelus Domini ſtabat juxta aream Ornan Jebuſæi.

16. Levansque David oculos ſuos, vidit angelum Domini ſtantem inter cœlum & terram, & evaginatum gladium in manu ejus, & verſum contra Jeruſalem; & ceciderunt tam ipſe, quam majores natu veſtiti ciliciis, *e* proni in terram.

17. Dixitque David ad Deum: Nonne ego ſum, qui juſſi, ut numeraretur populus? Ego, qui

a 2. Reg. 24.

b Prophetam.

c v. 2. Reg. 24. 13. ubi ſeptem anni famis pronuntiantur.

d ſc. ut puniret David ob ſuperbiam, populum autem ob peccata propria.

e Hebr. & 70. ſaccis.

qui peccávi; ego, qui malum feci, iſte grex quid commeruit? Domine Deus meus vertatur, obſecro, manus tua in me, & in domum patris mei; populus autem tuus non percutiatur.

18. Angelus autem Domini præcepit Gad, ut diceret Davidi, ut aſcenderet, extrueretque altare Domino Deo in area Ornan *a* Jebuſæi.

19. Aſcendit ergo David juxta ſermonem Gad, quem locutus ei fuerat ex nomine Domini.

20. Porro Ornan cum ſuſpexiſſet, & vidiſſet angelum, quatuorque filii ejus cum eo, abſconderunt ſe; nam eo tempore terebat in area triticum.

21. Igitur cum veniret David ad Ornan, conſpexit eum Ornan, & proceſſit ei obviam de area, & adoravit eum pronus in terram.

22. Dixitque ei David: Da mihi locum areæ tuæ, ut ædificem in ea altare Domino; ita ut quantum valet argenti, accipias, & ceſſet plaga a populo.

23. Dixit autem Ornan ad David: Tolle, & faciat dominus meus rex, quodcumque ei placet; ſed & boves do in holocauſtum, & tribulas *b* in ligna, & triticum in ſacrificium; omnia libens præbebo.

24. Dixitque ei rex David: Nequaquam ita fiet, ſed argentum dabo, quantum valet; neque enim tibi auferre debeo, & ſic offerre Domino holocauſta gratuita.

25. Dedit ergo David Ornan pro loco ſiclos auri juſtiſſimi ponderis ſexcentos.

26. Et *c* ædificavit ibi *d* altare Domino; obtulitque holocauſta, & pacifica, & invocavit Dominum, & exaudivit eum in igne de cœlo *e* ſuper altare holocauſti.

27. Præcepitque Dominus angelo; & convertit gladium ſuum in vaginam.

28. Protinus ergo David, videns, quod exaudiſſet eum Dominus in area Ornan Jebuſæi, immolavit ibi victimas.

29. Tabernaculum autem Domini, *f* quod fecerat Moyſes in deſerto, & altare holocauſtorum, ea tempeſtate erat in excelſo Gabaon.

30. Et non prævaluit David ire ad altare, ut ibi obſecraret Deum; nimio enim fuerat timore perterritus, videns gladium angeli Domini.

a Vocabatur & Areuna 2. Reg. 24. 23.

b ſc. inſtrumenta ruſtica.

c 2. Par. 3. 1.

d hic & Iſaac immolatus & poſtea templum ædificatum eſt. Joſeph. l. 1. Antiq. c. 14 Hier. in tradit. Hebraic.

e ſc miſſo.

f Exod. 36. 2.

ktorym zgrzeſzył; ia ktorym złe uczynił; tá trzodá co záwinęłá? Pánie Boże moy niech śię obróći ręká twoiá ná mię, y ná dom oycá mego; á lud twoy niech trácom nie będźie.

18. A Anioł Páńſki przykazał Gádowi, áby rzekł Dawidowi, żeby wſtąpił, y zbudował ołtarz Pánu Bogu ná boiowiſku Ornan Jebuzeyczyká.

19. Wſtąpił tedy Dawid według mowy Gad, ktorą mu mowił imieniem Páńſkim.

20. Lecz Ornán gdy weyźrzał wzgorę, y uyźrzał Aniołá, y czterzey ſynowie iego z nim, ſkryli śię; bo ná ten czás młóćił ná boiowiſku pſzenicę.

21. A ták gdy ſzedł Dawid do Ornán, uyźrzał go Ornán, y wyſzedł przećiw iemu z boiowiſká, y pokłonił mu śię twarzą do źiemie.

22. Y rzekł mu Dawid: Day mi plác boiowiſká twego, ábych zbudował ná nim ołtarz Pánu; ták żebyś wźiął ſrebrá zá co ſtoi, y żeby uſtáłá plaga od ludu.

23. Y rzekł Ornán do Dawidá: Weźmi, á niech uczyni pan moy krol, cokolwiek mu śię podoba; ále y woły dáię ná cáłopalenie, y wozki ná drwá, y pſzenicę ná ofiárę; wſzytko z chęćią dam.

24. Y rzekł mu krol Dawid: Nie będźie ták, ále dam ſrebro zá co ſtoi; bo tobie bráć nie mam, y ták ofiárowáć Pánu cáłopalenie dárowne.

25. Dał tedy Dawid Ornán zá mieyſce ſykłow złotá ſześć ſet wagi ſpráwiedliwey.

26. Y zbudował tám ołtarz Pánu, y ofiárował cáłopalenie, y zapokoyne, y wzywał Páná, y wyſłuchał go w ogniu z niebá ná ołtarz cáłopalenia.

27. Y roſkazał Pan Anyołowi; y obróćił miecz ſwoy w poſzwy.

28. Nátychmiaſt tedy widząc, Dawid że go wyſłuchał Pan ná boiowiſku Ornán Jebuzeyczyká, ofiárował tám ofiáry.

29. A przybytek Páńſki, ktory był ſpráwił Moyżeſz ná puſczy, y ołtarz cáłopálenia, ná on czás był ná wyżynie Gábáon.

30. Y niemogł Dawid iśdź do ołtarzá, áby tám prośił Bogá; zbytnim bowiem był ſtráchem przeſtráſzony, widząc mecz Anyołá Páńſkiego.

ROZDZIAŁ XXII.

Dawid materią gotuie ná Kośćioł; poleca Sálomonowi budowánie Kośćiołá; upominá go, áby ſię bał Páná Bogá; przykazuie też wſzytkim kśiążętam, áby pomagáli Sálomonowi.

1. Y Rzekł Dawid: To ieſt dom Boży, y to ołtarz ná cáłopalenie Izráelowi.

2. Y przykazał, áby zgromádzeni byli wſzyſcy nowonáwroceni z źiemie Izráelſkiey, y poſtánowił z nich Kámienniki ná łamánie kámieni, y ćioſánie, áby był budowány dom Boży.

3. Zeláza też bárzo wiele ná gwoźdźie do drzwi, y ná ſpuſczánie, y ná ſpaiánie, nágotował Dawid, y miedźi wągę niezliczoną.

4. Drzewá też cedrowe nie mogły bydź oſzácowáne, ktorych Sydończycy y Tyriyczycy náwieźli byli do Dawidá.

5. Y rzekł Dawid: Sálomon ſyn moy ieſt dźiećię máluczkie y kocháne, á dom ktory chcę, áby zbudowány był Pánu, táki ma bydź, żeby był po wſzech źiemiách ſławny; á ták nágotuię mu potrzeby. Y dla tego przed śmierćią ſwą nágotował wſzytkie nakłady.

6. Y záwołał Sálomoná ſyná ſwego; y przykazał mu, áby zbudował dom Pánu Bogu Izráelowemu.

7. Y rzekł Dawid do Sálomoná: Synu moy, byłá wolá moiá zbudowáć dom imieniowi Páná Bogá mego,

8. Ale ſtáłá ſię mowá Páńſka do mnie, mowiąc: Rozlałeś wiele krwie, y walczyłeś wiele walek, nie będźieſz mogł budowáć domu imieniowi memu, ták wiele krwie rozlawſzy przedemną;

9. Syn, ktory ſię tobie národźi, będźie mąż bárzo ſpokoyny; bo go uſpokoię ode wſzech nieprzyiáćioł iego wokoło; y dla tey przyczyny będźie zwan ſpokoyny; y dam pokoy y odpoczynienie w Izráelu po wſzytkie dni iego.

10. On zbuduie dom imieniowi memu, y on mi będźie zá ſyná, á ia mu będę zá oycá; y utwierdzę ſtolicę kroleſtwá iego nád Izráelem ná wieki.

11. Teraz tedy ſynu moy, niech Pan będźie z tobą, y niechći ſię ſczęśći, y zbuduy dom Pánu Bogu twemu, iáko mowił o tobie.

12. Niechći też Pan da roſtropność y ſmyſł, ábyś

CAPUT XXII.

David præparat neceſſaria ad ædificandum templum Domini, 1. Salomoni præcipit, ut illud extruat, & Deum ſedulo colat, 6. Principes, ut illi ſint auxilio, exhortatur, 17.

1. DIxitque David: Hæc *a* eſt domus *b* Dei, & hoc altare in holocauſtum Iſrael.

2. Et præcepit *c*, ut congregarentur omnes proſelyti *d* de terra Iſrael, & conſtituit ex eis latomos ad cædendos lapides, & poliendos, ut ædificaretur domus Dei.

3. Ferrum quoque plurimum ad clavos januarum, & ad commiſſuras atque juncturas præparavit David; & æris pondus innumerabile.

4. Ligna quoque cedrina non poterant æſtimari *e*, quæ Sidonii, & Tyrii deportaverant ad David.

5. Et dixit David: Salomon filius meus puer parvulus eſt & delicatus *f*; domus autem, quam ædificari volo Domino, talis *g* eſſe debet, ut in cunctis regionibus nominetur, præparabo ergo ei neceſſaria. Et ob hanc cauſam ante mortem ſuam omnes præparavit impenſas.

6. Vocavitque Salomonem filium ſuum; & præcepit ei, ut ædificaret domum Domini Deo Iſrael.

7. Dixitque David ad Salomonem: Fili mi, voluntatis meæ fuit, ut ædificarem domum nomini Domini Dei mei *h*.

8. Sed factus eſt ſermo Domini ad me, dicens: Multum ſanguinem effudiſti, & plurima bella bellaſti; non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuſo ſanguine coram me.

9. Filius, qui naſcetur tibi, erit vir quietiſſimus; faciam enim eum requieſcere ab omnibus inimicis ſuis per circuitum; & ob hanc cauſam Pacificus *i* vocabitur; & pacem & otium dabo in Iſrael cunctis diebus ejus.

10. Ipſe *k* ædificabit domum nomini meo, & ipſe erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem; firmaboque ſolium regni ejus ſuper Iſrael in æternum.

11. Nunc ergo fili mi, ſit Dominus tecum, & proſperare, & ædifica domum Domino Deo tuo, ſicut locutus eſt de te.

12. Det quoque tibi Dominus prudentiam &

a Hic in monte Moria Dei juſſu & revelatione templum conſtrui debet.
b 2. Par. 3. 1.
c Anno M. 2988. Ant. Chr. 1016.
d i. advenæ.
e Hebr. & 70. numerari.
f i. tener.
g Hebr. magnifica.
h 2. Reg. 7. 1. ſup. 17.
i Hebr. Selomoh.
k 2. Reg. 7. 13. 3 Reg. 5. 5. 2. Reg. 7. 14. Hebr. 1. 5.

& ſenſum, ut regere poſſis Iſrael, & cuſtodire legem Domini Dei tui.

13. Tunc enim proficere poteris, ſi cuſtodieris mandata & judicia, quæ præcepit Dominus Moyſi, ut doceret Iſrael; confortare, & viriliter age, ne timeas, neque paveas.

14. Ecce ego in paupertate mea *a* præparavi impenſas domus Domini, auri talenta centum millia *b*, & argenti mille millia talentorum; æris vero, & ferri non eſt pondus, vincitur enim numerus magnitudine; ligna & lapides præparavi ad univerſa impendia.

a Ex modeſtia ita loquitur.
b Faciunt mille ducentos ſeptuaginta quinque milliones aureorum, Tir.

15. Habes quoque plurimos artifices, latomos, & cæmentarios, artificesque lignorum, & omnium artium ad faciendum opus prudentiſſimos,

16. In auro & argento & ære & ferro, cujus non eſt numerus. Surge igitur, & fac, & erit Dominus tecum.

17. Præcepit quoque David cunctis principibus Iſrael, ut adjuvarent Salomonem filium ſuum.

18. Cernitis, inquit, quod Dominus Deus veſter vobiſcum ſit, & dederit vobis requiem per circuitum, & tradiderit omnes inimicos veſtros in manus veſtras, & ſubjecta ſit terra coram Domino, & coram populo ejus.

19. Præbete igitur corda veſtra, & animas veſtras, ut quæratis Dominum Deum veſtrum; & conſurgite, & ædificate ſanctuarium Domino Deo, ut introducatur arca fœderis Domini, & vaſa Domino conſecrata, in domum, quæ ædificatur nomini Domini.

ábyś mogł rządźić Izráelá, y ſtrzedz zakonu Páná Bogá twego.

13. Abowiem tedy będźieſz mogł poſtąpić, ieſli będźieſz ſtrzegł przykazan, y ſądow, ktore przykazał Pan Moyzeſzowi, áby nauczył Izráela; Zmacnayże ſię, á czyń mężnie, nie boy ſię, áni ſię lękay.

14. Oto iá w ubostwie moim nágotowałem nakłády ná dom Páńſki, złotá tálentow ſto tyśięcy, á ſrebrá tyśiąc tyśięcy tálentow; á miedźi y żelázá wagi niemáſz, bo wielkość przechodźi liczbę; drzewá y kámienia przygotowałem, ná wſzytkie nakłády.

15. Máſz też rzemieſlnikow bárzo wiele kámiennikow, y murárzow, y rzemieſlnikow około drzewá, y wſzelkich rzemioſł do czynienia dźiełá bárzo roſtropnych,

16. Ze złotá, ze ſrebrá, y z miedźi, y z żeláza, ktoremu niemáſz liczby. A ták wſtań á czyń, á będźie Pan z tobą.

17. Przykazał też Dawid wſzytkim kśiążętam Izráelſkim, áby pomagáli Sálomonowi ſynowi iego,

18. Mowiąc: Widźićie, iż Pan Bog wáſz ieſt zwámi, y dał wam odpoczynek wokoło, y dał wſzytkie nieprzyiaćioły wáſze w ręce wáſze, y poddána ieſt źiemiá przed Pánem, y przed ludem iego.

19. Podáyćieſz tedy ſercá wáſze, y duſze wáſze, ábyśćie ſzukáli Páná Bogá wáſzego; á wſtáńćie, y buduyćie Swiątnicę Pánu Bogu, áby wnieśiona byłá ſkrzyniá przymierza Páńſkiego, y naczynia Pánu poświęcone, do domu, ktory ſię buduie imieniowi Páńſkiemu.

CAPUT XXIII.

David ſenex Salomonem regem deſignat, 1. Levitarum claſſes & officia diſtribuit, 6. Moyſi filios Leviticis annumerat, 14.

1. IGitur David ſenex & plenus dierum, regem conſtituit *c* Salomonem filium ſuum ſuper Iſrael.

c Eodem anno 2988. ætatis ſuæ fere 70. regni autem 40. ineunte; ante mortem ejus anno dimidio.

2. Et congregavit omnes principes Iſrael, & ſacerdotes atque Levitas.

3. Numeratique ſunt Levitæ a triginta annis, & ſupra; & inventa ſunt triginta octo millia virorum.

4. Ex his electi ſunt, & diſtributi in miniſterium domus Domini viginti quatuor millia; præpoſitorum autem & judicum ſex millia.

ROZDZIAŁ XXIII.

Dawid ſtáry náznáczywſzy krolem Sálomoná, policzonym Lewitom urzędy rozdáie, Moyzeſzowi ſynowie Lewitom przyliczeni.

1. DAwid tedy ſtáry y pełen dni, poſtánowił krolem Sálomoná ſyná ſwego nád Izráelem.

2. Y zgromádźił wſzytkie kśiążętá Izráelſkie, y kápłany, y Lewity.

3. Y policzono Lewity od trzydźieśći lat, y wyſſzey; y nálázło ſię ich trzydźieśći y ośm tyśięcy mężow.

4. Z tych wybrano, y rozłożono ná poſługę domu Páńſkiego dwádźieśćiá y czterzy tyśiące. A przełożonych y ſędźiow ſześć tyśięcy.

5. A odźwiernych czterzy tyśiące; y tákże wiele muzykow gráiących Pánu ná instrumenćiech, ktore był náspráwiał ku gràniu.

6. Y rozdźielił ie Dawid ná odmiány synow Lewi, to iest, Gerson, y Káath, y Merari.

7. Synowie Gerson: Leedan, y Semei.

8. Synowie Leedan: przednieyszy Jahiel, y Zethan, y Joel, trzey.

9. Synowie Semei: Sálomith, y Hosiel, y Arán, trzey. Ci przednieyszy fámiliy Leedán.

10. A synowie Semeiowi: Leheth, y Zizá, y Jaus, y Báriá; ći synowie Semei czterey.

11. Y był Leheth pierwszy, Zizá wtory; lecz Jaus y Báriá nie mieli wiele synow, y przetoż w iedney fámiliiey, y w iednym domu byli policzeni.

12. Synowie Káath: Amram, y Isáár, Hebron, y Oziel, czterzey.

13. Synowie Amrám: Aaron, y Moyzesz. Y odłączony iest Aaron, áby służył w świętym świętych, sam y synowie iego ná wieki, á żeby palił kádzenie Pánu, według obyczáiu swego, á błogosłáwił imieniowi iego ná wieki.

14. Moyzeszá też mężá Bożego synowie policzeni są w pokoleniu Lewi.

15. Synowie Moyzeszowi: Gersom, y Elieser.

16. Synowie Gersom: Subuel pierwszy.

17. A synowie Elieserowi byli Rohobiá pierwszy; y nie miał Elieser innych synow. Ale synowie Rohobiá rozmnożyli się wielce.

18. Synowie Isáár: Sálomith pierwszy.

19. Synowie Hebron: Jeriáw pierwszy, Amáriasz wtory, Jáhaziel trzeći, Jekmáám czwarty.

20. Synowie Oziel: Michá pierwszy; Jesiá wtory.

21. Synowie Merári: Moholi, y Musy. Synowie Moholi: Eleázár, y Cis.

22. A umárł Eleázár, y nie miał synow, ále corki; y poięli ie synowie Cis brácia ich.

23. Synowie Musi: Moholi, y Eder, y Jerimoth, trzey.

24. Ci synowie Lewi w rodách, y domiech swych, kśiążętá ná przemiány, y liczby głow káżdego z osobná, ktorzy odpráwowáli roboty służby domu Páńskiego ode dwudźiestu lat, y wyszey.

25. Mowił bowiem Dawid: Dał Pan Bog od-

5. Porro quatuor millia janitores; & totidem psaltæ canentes Domino in organis, quæ fecerat ad canendum.

6. *a* Et distribuit eos David per vices *b* filiorum Levi, Gerson videlicet, & Caath, & Merari.

7. Filii Gerson: Leedan, & Semei.

8. Filii Leedan: Princeps Jahiel, & Zethan, & Joel, tres.

9. Filii Semei: Sálomith, & Hosiel, & Aran, tres; isti principes familiarum Leedan.

10. Porro filii Semei, Leheth, & Ziza, & Jaus, & Baria; isti filii Semei quatuor.

11. Erat autem Leheth prior, Ziza secundus; porro Jaus, & Baria non habuerunt plurimos filios, & idcirco in una familia, unaque domo computati sunt.

12. Filii Caath: Amram, & Isaar, Hebron, & Oziel, quatuor.

13. Filii *c* Amram: Aaron, & Moyses. Separatusque *d* est Aaron, ut ministraret in Sancto sanctorum, ipse & filii ejus in sempiternum, & adoleret incensum Domino secundum ritum suum, ac benediceret nomini ejus in perpetuum.

14. Moysi quoque hominis Dei, filii annumerati sunt in tribu Levi.

15. Filii *e* Moysi: Gersom, & Eliefer.

16. Filii Gersom: Subuel primus *f*.

17. Fuerunt autem filii Eliefer: Rohobia primus; & non erant Eliefer filii alii. Porro filii Rohobia multiplicati sunt nimis.

18. Filii Isaar: Salomith primus.

19. Filii Hebron: Jeriau primus, Amarias secundus, Jahaziel tertius, Jecmaam quartus.

20. Filii Oziel: Micha primus, Jesia secundus.

21. Filii Merari: Moholi, & Musi. Filii Moholi: Eleazar, & Cis.

22. Mortuus est autem Eleazar, & non habuit filios, sed filias; acceperuntque eas filii Cis fratres earum.

23. Filii Musi: Moholi, & Eder, & Jerimoth, tres.

24. Hi filii Levi in cognationibus, & familiis suis, principes per vices *g*, & numerum capitum singulorum, qui faciebant opera ministerii domus Domini a viginti annis, & supra.

25. Dixit enim David: Requiem dedit Dominus

a Sup. 6. 1.
b Seu 24. classes ut sabbatho ad sabbathum, id est integra hebdomada deservirent in templo.
c Sup. 6. 3.
d Hebr. 5. 4.
e Exod. 2. 22. & 18. 3. & 4.
f sc. dignitate. Hebr. caput seu princeps.
g i. officio.

minus Deus Iſrael populo ſuo, & habitationem Jeruſalem usque in æternum.

26. Nec erit officii Levitarum, ut ultra portent tabernaculum, & omnia vaſa ejus ad miniſtrandum.

27. Juxta præcepta quoque David noviſſima ſupputabitur numerus filiorum Levi, a viginti annis & ſupra.

28. Et erunt ſub manu filiorum Aaron in cultum domus Domini, in veſtibulis, & in exedris, & in loco purificationis *a*, & in Sanctuario, & in univerſis operibus miniſterii templi Domini.

29. Sacerdotes autem, ſuper panes propoſitionis, & ad ſimilæ ſacrificium, & ad laganа azyma, & ſartaginem, & ad torrendum, & ſuper omne pondus atque menſuram *b*.

30. Levitæ vero, ut ſtent mane ad confitendum, & canendum Domino; ſimiliterque ad veſperam.

31. Tam in oblatione holocauſtorum Domini, quam in Sabbatis, & Calendis, & ſolemnitatibus reliquis juxta numerum, & ceremonias *c* uniuscujusque rei, jugiter coram Domino.

32. Et cuſtodiant obſervationes *d* tabernaculi fœderis, & ritum ſanctuarii, & obſervationem *e* filiorum Aaron fratrum ſuorum, ut miniſtrent in domo Domini.

a i ablutionis ſacerdotum & victimarum.

b ut ex præſcripto legis pondera & menſuras in templo adſervarent.

c Ritum & ordinem.

d Hebr. cuſtodiam.

e Juſſa.

CAPUT XXIV.

Familiarum Eleazar & Ithamar vices, 24. in miniſterio Domini a David deſignantur, 1. Reliquorum Levitarum familiæ ſimiliter ſorte diſtribuuntur, 20.

1. PОrro filii Aaron hæ partiones *f* erant: Filii Aaron: Nadab, & Abiu, & Eleazar, & Ithamar.

2. Mortui *g* ſunt autem Nadab & Abiu, ante patrem ſuum absque liberis; ſacerdotioque functus eſt Eleazar, & Ithamar *h*.

3. Et diviſit eos David, id eſt Sadoc de filiis Eleazari, & Ahimelech de filiis Ithamar, ſecundum vices ſuas, miniſterium.

4. Inventique ſunt multo plures filii Eleazar in principibus viris, quam filii Ithamar. Diviſit autem eis, hoc eſt filiis Eleazar, principes per familias ſedecim; & filiis Ithamar per familias, & domos ſuas octo.

f ſc. in claſſes.

g Lev. 10. 2. Num. 3. 4.

h ſc. in ſuis poſteris.

5. Poſ-

odpoczynienie Izráelowi ludu ſwemu, y mieſzkánie w Jeruzálem áż ná wieki.

26. A nie będźie urząd Lewitow, żeby więcey nośili przybytek, y wſzytko náczynie iego, ku poſługowániu.

27. Według roſkazánia też Dawidowego poślедniego będźie brána liczbá ſynow Lewi, ode dwudźieſtu lat y wyſſzey.

28. Y będą pod ręką ſynow Aaronowych ná poſługę domu Páńſkiego, w śieniách, y w gmáchách, y ná mieyſcu oczyśćiánia, y w świątnicy, y we wſzyſtkich robotách ſłużby kośćiołá Páńſkiego.

29. A kápłani nád chlebem pokłádnym, y nád obiátą z białey mąki, y około kreplow przaſnych, y około panewek, y około pieczenia, y nád wſzelką wagą y miárą.

30. A Lewitowie, żeby ſtaliſtáno ku wyznawániu, y śpiewániu Pánu; tákże też ku wieczorowi.

31. Ták przy ofiárowániu cáłopalenia Páńſkiego, iáko y w Soboty, y nowie kśiężycow, y w inſze uroczyſte świętá, według liczby, y Cęremoniy káżdey rzeczy uſtáwicznie przed Pánem.

32. A żeby ſtrzegli záchowánia przybytku przymierza, y obyczáiu świątnice, y záchowánia ſynow Aaronowych bráćiey ſwey, áby ſłużyli w domu Páńſkim.

ROZDZIAŁ XXIV.

Ná cztery dwádźieśćia loſow podźieleni ſynowie Eledzárowi, á Ithámárowi, y inſze familie Lewitow od Dawidá, ktorym porządkiem ſłużyć mieli w kośćiele.

1. A Synowie Aaronowi tym ſpoſobem rozdźieleni byli: Synowie Aaronowi: Nádáb, y Abiu, y Eleázár, y Ithámár.

2. A Nádáb, y Abiu umárli przed oycem ſwym bez potomſtwá; y odpráwowáł kápłańſki urząd Eleázár, y Ithámár.

3. Y podźielił ie Dawid, to ieſt Sádoká z ſynow Eleázárowych, y Ahimelechá z ſynow Ithámarowych, według przemian ich, y poſługi.

4. Y nálázło ſię dáleko więcey ſynow Eleázárowych w mężách czelnieyſzych, niżli ſynow Ithámárowych. Y rozdźielił im, to ieſt ſynom Eleázárowym, kśiążąt wedle domow ſzeſnáśćie; á ſynom Ithámárowym wedle fámiliy, y domow ich ośm.

5. Y

5. Y podźielił obie fámilię między ſobą łoſámi; bo były kśiążętá świątnice, y kśiążętá Boży, ták z ſynow Eleázárowych, iáko y z ſynow Ithámárowych.

6. Y rozpiſał ie Semeias ſyn Náthánáelow piſarz Lewit przed krolem y kśiążęty, y Sádokiem kápłanem, y Ahimelechem ſynem Abiáthárowym, kśiążęty też domow kápłáńſkich, y Lewitſkich; ieden dom, ktory był nád innemi, Eleázárowi, á drugi dom, ktory miał inne pod ſobą, Ithámárowi.

7. Y wyſzedł los pierwſzy Joiárib, wtory Jedei,

8. Trzeći Hárim, czwarty Seorim,

9. Piąty Melchiá, ſzoſty Máimán,

10. Siodmy Akkos, oſmy Abyá,

11. Dźiewiąty Jeſuá, dźieśiąty Sethenią,

12. Iedenaſty Eliáſib, dwánaſty Jacim,

13. Trzynaſty Hopphá, czternaſty Isbáab,

14. Piętnaſty Belgá, ſzeſnaſty Emmer,

15. Siedmnaſty Hezir, oſmnaſty Aphſes,

16. Dźiewiętnaſty Pheteiá, dwudźieſty Hezechiel,

17. Dwudźieſty pierwſzy Jáchin, dwudźieſty wtory Gámul,

18. Dwudźieſty trzeći Dálaiau, dwudźieſty czwarty Máázіau.

19. Te przemiány ich, według ſłużby ich, áby wchodźili do domu Páńſkiego, y według obyczáiu ſwego, pod ręką Aároná oycá ich, iáko był roſkazał Pan Bog Izráelow.

20. A z ſynow Lewi, ktorzy byli pozoſtáli, y ſynow Amrám był Subáel; á z ſynow Subáel, Jehedeia.

21. Z ſynow záś Rohobaſzá przednieyſzy Jeſiaſz.

22. A Iſáárow ſyn Salemoth, á ſyn Sálemothow Jahath;

23. A ſyn iego Jeriau pierwſzy, Amáriaſz wtory, Jahaziel trzeći, Jekmáán czwárty.

24. Syn Oziel, Michá, ſyn Michá Samir.

25. Brát Michá: Jeſiá; á ſyn Jeſiaſzow Záchári aſz;

26. Synowie Merári: Moholi y Muſy. Syn Oziau: Benno.

27. Syn też Merári: Oziau, y Soam, y Záchur, y Hebri.

28. A ſyn Moholi: Eleazar, ktory nie miał ſynow.

29. A ſyn Cis, Jerameel.

30. Sy-

5. Porro divisit utrasque inter ſe familias ſortibus; erant enim principes ſanctuarii, & principes Dei, tam de filiis Eleazar, quam de filiis Ithamar.

6. Deſcripſitque eos Semeias filius Nathanael ſcriba Levites, coram rege & principibus, & Sadoc ſacerdote, & Ahimelech filio Abiathar, principibus quoque familiarum ſacerdotalium, & Leviticarum; unam domum, quæ ceteris præerat, Eleazar, & alteram domum, quæ ſub ſe habebat cæteros Ithamar.

7. Exivit autem ſors prima Joiarib, ſecunda Jedei,

8. Tertia Harim, quarta Seorim,

9. Quinta Melchia, ſexta Maiman,

10. Septima Accos, octava Abia, *a*

11. Nona Jeſua, decima Sechenia,

12. Undecim Eliaſib, duodecima Jacim,

13. Tertia decima Hoppha, decima quarta Isbaab.

14. Decimaquinta Belga, decimaſexta Emer,

15. Decimaſeptima Hezir, decimaoctava Aphſes,

16. DecimanonaPheteia, vigeſimaHezechiel,

17. Vigeſimaprima Jachin, vigeſimaſecunda Gamul,

18. Vigeſimatertia Dalaiau, vigeſimaquarta Maaziau.

19. Hæ vices eorum ſecundum miniſteria ſua, ut ingrediantur domum Domini *b* & juxta ritum ſuum ſub manu Aaron patris eorum *c*; ſicut præceperat DominusDeus Iſrael.

20. Porro filiorum Levi, qui reliqui fuerant, de filiis Amram erat Subael, & de filiis Subael, Jehedeia.

21. De filiis quoque Rohobiæ princeps Jeſias.

22. Iſaari vero filius Salemoth, filiusque Salemoth Jahath;

23. Filiusque ejus Jeriau primus, Amarias ſecundus, Jahaziel tertius, Jecmaan quartus.

24. Filius Oziel, Micha, filius Micha, Samir.

25. Frater Micha, Jeſia, filiusque Jeſiæ, Zacharias.

26. Filii Merari: Moholi, & Muſi. Filius Oziau: Benno.

27. Filius quoque Merari: Oziau, & Soam, & Zachur & Hebri.

28. Porro Moholi filius: Eleazar, qui non habebat liberos.

29. Filius vero Cis, Jerameel.

30. Fi-

a De hac ſorte fuit Zacharias pater Joannis Baptiſtæ Luc. 1. v. 5.

b ſc. partem eam, quæ dicebatur Sanctum ſeu Hechal.

c ſc. per Aaron &c. Nota in qualibet familia erat unus princeps; & hoc ſenſu Zacharias princeps Sacerdotum fuit. Dionyſius c. 4. cæleſt. Hier.

30. Filii Musi: Moholi, Eder, & Jerimoth. Isti filii Levi secundum domos familiarum suarum.

a i. ex parte altera.

31. Miseruntque & ipsi sortes contra *a* fratres suos filios Aaron coram David rege, & Sadoc, & Ahimelech, & principibus familiarum Sacerdotalium & Leviticarum, tam majores, quam minores; omnes sors æqualiter dividebat.

30. Synowie Musi: Moholi, Eder, y Jérimoth. Ci synowie Lewi według domow fámiliy ich.

31. Y ći też puśćili losy náprzećiw brátom swym synom Aaronowym przed Dawidem krolem, y Sádokiem, y Ahimelechem, y kśiążęty domow kápłáńskich, y Lewitckich, ták więtszy iáko y mnieyszy, wszytkie los rownie dźielił.

CAPUT XXV.

Filii Asaph, Heman & Idithun, cantores, psaltes ac citharœdi, viginti quatuor familiæ ac vices sorte distribuuntur.

b i. principes.

c i. prophetias & laudes canerent.

1. IGitur David, & magistratus *b* exercitus segregaverunt in ministerium filios Asaph, & Heman, & Idithun; qui prophetarent *c* in citharis, & psalteriis, & cymbalis secundum numerum suum dedicato sibi officio servientes.

2. De filiis Asaph: Zacchur, & Joseph, & Nathania, & Asarela, filii Asaph; sub manu Asaph prophetantis *d* juxta regem *e*.

d Curantis divinas laudes decantari.

e Id est juxta regis præscriptum & imperium.

3. Porro Idithun; filii Idithun: Godolias, Sori, Jeseias, & Hasabias, & Mathathias, sex sub manu patris sui Idithun, qui in cithara prophetabat super confitentes, & laudantes Dominum.

4. Heman quoque; filii Heman: Bocciau, Mathaniau, Oziel, Subuel, & Jerimoth, Hananias, Hanani, Eliatha, Geddelthi, & Romemthiezer, & Jesbacassa, Mellothi, Othir, Mahazioth;

f i. prophetæ.

g Davidis regnum & potentiam præsertim in Christo.

5. Omnes isti filii Heman Videntis *f* regis in sermonibus Dei, ut exaltaret cornu *g*; deditque Deus Heman filios quatuordecim, & filias tres.

h i. potestate.

i i. regis mandatum.

6. Universi sub manu *h* patris sui ad cantandum in templo Domini distributi erant, in cymbalis, & psalteriis, & citharis, in ministeria domus Domini juxta regem *i*: Asaph videlicet, & Idithun, & Heman.

k sc. cæteros. Hebr. docti in cantico.

7. Fuit autem numerus eorum cum fratribus suis, qui erudiebant *k* canticum Domini, cuncti doctores, ducenti octoginta octo.

8. Miseruntque sortes per vices suas, ex æquo tam major, quam minor, doctus pariter, & indoctus.

9. Egressaque est sors prima Joseph, qui erat

ROZDZIAŁ XXV.

Rozdźielił Dawid z synow Asaphowych, Hemánowych, y Idithun, Kántory, Orgánisty ná cztery dwádźieśćiá familiiey y losow.

1. DAwid tedy, y urzędnicy woienni odłączyli ná posługowánie syny Asáph, y Hemán, y Idithun; ktorzyby prorokowáli, ná cytrách, y ná árfách, y ná cymbalech, według liczby swoiey poruczonemu sobie urzędowi służąc.

2. Z synow Asáph: Zácchur, y Jozeph, y Náthánia, y Asárelá synowie Asáph pod ręką Asáph prorokuiącego przy krolu.

3. A Idithun; synowie Idithun: Godoliasz, Sori, Jeseiasz, y Hasabiasz, y Mathathiasz, sześć pod ręką oycá ich Idithun, ktory ná cytrze prorokował nád wyznawaiącymi, y chwalącymi Páná.

4. Hemán też; Synowie Hemán: Bokciau, Mathaniau, Oziel, Subuel, y Jerimoth, Hananiasz, Hanani, Eliatha, Geddelthi, y Romemthiezer, y Jesbakaszá, Mellothi, Othir, Mahazioth,

5. Ci wszyscy synowie Heman Widzącego krolewskiego w rzeczách Bożych, áby wywyszał rog, y dał Bog Hemánowi synow czternaśćie y trzy corki.

6. Wszyscy pod ręką oycá ich rozdźieleni byli ku śpiewániu w kośćiele Páńskim, ná cymbalech, y ná árfách, y ná cytrách ku posługam domu Páńskiego przy krolu; to iest, Asáph, y Idithun, y Hemán.

7. A było ich pocztu z bráćią ich, ktorzy uczyli pieśni Páńskiey, wszyscy mistrzowie, dwieśćie ośmdźieśiąt y ośm.

8. Y miotáli losy ná przemiány swoie, zá rowno ták więtszy iáko, y mnieyszy, uczony rowno nie uczony.

9. Y wyszedł pierwszy los Jozeph, ktory był

był od Aſapha. Wtory Godoliaſzowi, y ſynom iego, y bráćiey iego dwunaśćie.

10. Trzeći Záchur; ſynom y bráćiey iego dwunáśćie.

11. Czwarty Iſári, ſynom y bráćiey iego dwunáśćie.

12. Piąti Nátaniaſzowi, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

13. Szoſty Bokciau, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

14. Siodmy Izreelá, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

15. Oſmy Jeſáiaſzowi, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

16. Dźiewiąty Máthaniaſzowi, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

17. Dźieśiąty Semeiaſzowi, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

18. Iedennaſty Azáreel, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

19. Dwunaſty Aſábiaſzowi, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

20. Trzećinaſty Subáel, ſynom y bráćiey iego dwunáśćie.

21. Czternaſty Mathathiaſzowi, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

22. Piętnaſty Jerimoth, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

23. Szeſnaſty Hananiaſzowi, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

24. Siedmnaſty Jesbákaſzowi, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

25. Oſmnáſty Hanania, ſynom y bráćiey iego dwunáśćie.

26. Dźiewiętnaſty Mellothi, ſynom y bráćiey iego dwunáśćie.

27. Dwudźieſty Eliáthá, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

28. Dwudźieſty y pierwſzy, Othir, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

29. Dwudźieſty y wtory Geddelthi, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

30. Dwudźieſty y trzeći Máhazioth, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

31. Dwudźieſty y czwarty Romemthiezer, ſynom y bráćiey iego dwunaśćie.

ROZDZIAŁ XXVI.

Rozdźiał wrotnych loſem, ktorzy máią ktorych drzwi pátrzyć, z ktorey ſtrony, ktorzy ſkárbie,

erat de Aſaph. Secunda Godoliæ, ipſi & filiis ejus, & fratribus ejus duodecim *a*.

10. Tertia Zachur *b*; filiis & fratribus ejus duodecim.

11. Quarta Iſari *c* filiis & fratribus ejus duodecim.

12. Quinta Nathaniæ, filiis & fratribus ejus duodecim.

13. Sexta Bocciau, filiis & fratribus ejus duodecim.

14. Septima Iſreela, filiis & fratribus ejus duodecim.

15. Octava Jeſaiæ, filiis & fratribus ejus duodecim.

16. Nona Mathaniæ, filiis & fratribus ejus duodecim.

17. Decima Semeiæ, filiis & fratribus ejus duodecim.

18. Undecima Azareel, filiis & fratribus ejus duodecim.

19. Duodecima Haſabiæ, filiis & fratribus ejus duodecim.

20. Tertiadecima Subael, filiis & fratribus ejus duodecim.

21. Quartadecima Mathathiæ, filiis & fratribus ejus duodecim.

22. Quintadecima Jerimoth, filiis & fratribus ejus duodecim.

23. Sextadecima Hananiæ, filiis & fratribus ejus duodecim.

24. Septimadecima Jesbacaſſæ, filiis & fratribus ejus duodecim.

25. Octavadecima Hanani, filiis & fratribus ejus duodecim.

26. Nonadecima Mellothi, filiis & fratribus ejus duodecim.

27. Vigeſima Eliatha, filiis & fratribus ejus duodecim.

28. Vigeſimaprima Othir, filiis & fratribus ejus duodecim.

29. Vigeſimaſecunda Geddelthi, filiis & fratribus ejus duodecim.

30. Vigeſima tertia Mahazioth, filiis & fratribus ejus duodecim.

31. Vigeſimaquarta Romemthiezer, filiis *d* & fratribus ejus duodecim.

CAPUT XXVI.

Templi janitores deſignantur, & quæ porta a quaque familia cuſtodienda ſorte diſponitur, 1. *Qui*

a ſc. tot erant in quavis cantorum claſſe.
b Interpret. juſtificatus.
c Etymologice vir parvulus, vigilans.
d Sub littera latent myſteria de Chriſti cantoribus.

Qui thesauros & vasa sacra custodiant, 20. Doctores quoque & judices constituuntur, 29.

1. Divisiones autem janitorum: de Coritis Meselemia, filius Core, de filiis Asaph *a*.

a sc. iste alius est a cantore.

2. Filii Meselemiæ: Zacharias primogenitus, Jadihel secundus, Zabadias tertius, Jathanael quartus,

3. Ælam quintus, Johanan sextus, Elioenai septimus.

4. Filii autem Obededom: Semeias primogenitus, Jozabad secundus, Joaha tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus,

5. Ammiel sextus, Issachar septimus, Phollathi octavus; quia benedixit *b* illi Dominus.

b Dum in ejus domo arca maneret.

6. Semei autem filio ejus nati sunt filii, præfecti familiarum suarum; erant enim viri fortissimi.

7. Filii ergo Semeiæ: Othni, & Raphael, & Obed, Elzabad, fratres ejus viri fortissimi; Eliu quoque, & Samachias.

8. Omnes hi, de filiis Obededom; ipsi, & filii, & fratres eorum fortissimi ad ministrandum, sexagintaduo de Obededom.

9. Porro Meselemiæ filii, & fratres eorum robustissimi, decem & octo.

10. De Hosa autem, id est, de filiis Merari: Semri princeps (non enim habueret primogenitum *c*, & idcirco posuerat eum pater ejus in principem.)

c sc. primogenitus erat mortuus.

11. Helcias secundus, Tabelias tertius, Zacharias quartus. Omnes hi filii, & fratres Hosa, tredecim.

12. Hi divisi sunt in janitores *d*, ut semper principes custodiarum, sicut & fratres eorum, ministrarent in domo Domini.

d Insigne munus istorum erat, videlicet excubare in domo Domini.

13. Missæ sunt ergo sortes ex æquo, & parvis, & magnis, per familias suas in unamquamque portarum.

14. Cecidit ergo sors Orientalis, Selemiæ. Porro Zachariæ filio ejus, viro prudentissimo, & erudito, sortito obtigit plaga Septentrionalis.

15. Obededom vero & filiis ejus ad Austrum; in qua parte domus erat seniorum consilium.

16. Sephim, & Hosa ad Occidentem, juxta portam, quæ ducit ad viam ascensionis *e*; custodia contra custodiam.

e i. acclivem.

17. Ad Orientem vero Levitæ sex; & ad Aquilonem quatuor per diem *f*; atque ad Me-

f i. per singulos dies.

bie, y naczynia poświęconego przyſtrzegáć. Doktorow też, y Sędźiow náznaczenie.

1. A Rozdźiały wrotnych: Z Koritow Meselemiá, ſyn Kore, z ſynow Aſáph.

2. Synowie Meſelemiaſzá: Zácharjaſz pierworodny, Jadihel wtory, Zábadiaſz trzeći, Jathánáel czwarty.

3. Ælám piąty, Johánán ſzoſty, Elioenáy śiodmy.

4. A ſynowie Obededom: Semeiás pierworodny, Jozábád wtory, Joahá trzeći, Záchar czwarty, Náthánáel piąty,

5. Ammiel ſzoſty, Iſſáchár śiodmy, Pholláthy oſmy; bo mu Pan błogoſłáwił.

6. A Semei ſynowi iego národźili ſię ſynowie przełożeni domow ſwych; bo byli mężowie barzo mocni.

7. Synowie tedy Semeiaſzá: Othni, y Ráphael, y Obed, Elzabad, bráćia iego mężowie bárzo mocni; Eliu też y Samachiaſz.

8. Ci wſzyſcy z ſynow Obededom; ſámi, y ſynowie, y bráćiá ich bárzo mocni ku poſługowániu, ſześćdźieśiąt y dwá z Obededom.

9. A ſynowie Meſelemiaſza, y bráćia ich bárzo duży, oſmnáśćie.

10. A od Hoſá, to ieſt z ſynow Merári: Semri czelnieyſzy (bo nie miał pierworodnego, á przeto uczynił go oćiec iego przednieyſzym.)

11. Helkiaſz wtory, Tábeliaſz trzeći, Záchariaſz czwarty. Ci wſzyſcy ſynowie y bráćia Hoſe, trzynáśćie.

12. Ci ſą rozdźieleni ná odźwierne, áby záwſze przełożeni nád ſtrażą, iáko y bráćia ich ſłużyli w domu Páńſkim.

13. Puſczono tedy loſy zárowno, y máłym, y wielkim, według domow ich do káżdey bramy.

14. Padł tedy los wſchodny Selemiaſzowi. A Zácharjaſzowi ſynowi iego, mężowi bárzo mądremu, y uczonemu, loſem ſię doſtáłá połnocna ſtroná.

15. Obededomowi lepak y ſynom iego, ná południe, ná ktorey ſtronie domu byłá rádá ſtárſzych.

16. Sephim, y Hoſá ná zachod, podle bramy, ktora wiedźie ku drodze wſtępowánia; Straż przećiw ſtrażey.

17. A ná wſchod Lewitow ſześć; á ná połnocy czterzey ná dźień; ná południe tákże

tákże czterzey ná dźień; gdźie byłá rádá, dwá á dwá.

18. W komorach też odźwiernych ná záchod słońcá czterzey ná drodze, á po dwu w komorách.

19. Teć są rozdźiały odźwiernich synow Kore y Merári.

20. A Achiás był nád skárbámi domu Bożego, y naczyniem świętych.

21. Synowie Ledan syná Gersonni; z Ledáná przednieyszy domow, Ledán y Gersonni, Jehieli.

22. Synowie Jehieli: Záthan, y Joel bráćia iego nád skárby domu Páńskiego.

23. Z Amrámitow, y z Isááritow, y z Hebronitow, y z Oziechelitow.

24. A Subáel syn Gersom, syná Moyzeszowego przełożonym nád skárby.

25. Bráćia też iego Eliezer, ktorego syn Ráhábia, á tego syn Isáiasz, y tego syn Jorám, tego też syn Zechri, y tego syn Selemith.

26. Ten Selemith, y bráćia iego nád skárby świętych, ktore poświęćił krol Dawid, y książętá domow, y tyśiącznicy, y setnicy, y hetmáni woyská.

27. Z woien, y z korzyśći bitew, ktore byli poświęćili ná popráwę, y sprzęt kośćiołá Páńskiego.

28. A to wszytko poświęćił Sámuel widzący, y Saul syn Cis, y Abner syn Ner, y Joáb syn Sárwiiey; wszyscy, ktorzy ie byli poświęćili przez rękę Selemithá, y bráćiey iego.

29. A nád Isááritámi był przełożony Choneniasz, y synowie iego ku sprawam znadworza nád Izráelem, áby ie nauczali y sądźili.

30. Z Hebronitow lepak Hásábias, y bráćia iego mężowie bárzo mocni, tyśiąc, y śiedm set przełożeni byli nád Izráelem zá Jordanem ná zachod słońcá we wszytkich sprawách Páńskich, y ku posłudze krolewskiey.

31. A Hebronitow przednieyszy był Jeriá według domow, y rodźin ich. Czterdźiestego roku krolestwá Dawidowego policzono ie, y náleźiono mężow bárzo mocnych w Jázer Galáád;

32. Bráćiey też iego lat duższych, dwá tyśiącá y śiedm set przełożonych domow. Y postáwił ie Dawid krol nád Rubenitczyki, y Gádczyki, y nád połowicą pokolenia Manásse ku wszelkiey posłudze Bożey, y krolewskiey.

ROZ-

Meridiem similiter in die quatuor; & ubi erat consilium, bini & bini *a*.

a i. singulis diebus.

18. In cellulis quoque janitorum ad Occidentem quatuor in via, binique per cellulas.

19. Hæ sunt divisiones janitorum filiorum Core & Merari.

20. Porro Achias erat super thesauros domus Dei, & vasa sanctorum.

21. Filii Ledan, filii Gersonni; de Ledan principes familiarum, Ledan, & Gersonni, Jehieli *b*.

b q. d. Gersonitæ & Jehelitæ.

22. Filii Jehieli: Zathan, & Joel fratres ejus super thesauros domus Domini,

23. Amramitis, & Isaaritis, & Hebronitis, & Ozihelitis.

24. Subael autem filius Gersom, filii Moysi, præpositus thesauris.

25. Fratres quoque ejus Eliezer, ejus filius Rahabia, & hujus filius Isaias, & hujus filius Joram, hujus quoque filius Zechri, & hujus filius Selemith.

26. Ipse Selemith, & fratres ejus, super thesauros sanctorum, quæ sanctificavit *c* David rex, & principes familiarum, & tribuni, & centuriones, & duces exercitus.

c i. dedicavit.

27. De bellis, & manubiis præliorum, quæ consecraverant ad instaurationem, & supellectilem templi Domini.

28. Hæc autem universa sanctificavit Samuel Videns, & Saul filius Cis, & Abner filius Ner, & Joab filius Saruiæ; omnes, qui sanctificaverant ea per manũ Selemith, & fratrũ ejus.

29. Isaaritis vero præerat Chonenias, & filii ejus ad opera forinsecus *d* super Israel ad docendum & judicandum eos.

d i. extra templum vel urbem.

30. Porro de Hebronitis Hasabias, & fratres ejus viri fortissimi, mille septingenti præerant Israeli trans Jordanem contra Occidentem, in cunctis operibus Domini, & in ministerium regis.

31. Hebronitarum autem princeps fuit Jeria, secundum familias, & cognationes eorum. Quadragesimo anno regni David recensiti sunt, & inventi sunt viri fortissimi in Jazer Galaad;

32. Fratresque ejus *e* robustioris ætatis, duo millia septingenti principes familiarum. Præposuit autem eos David rex Rubenitis, & Gaditis, & dimidiæ tribui Manasse, in omne ministerium Dei, & regis.

e i. Jeriæ.

CA-

CAPUT XXVII.

Recenſentur duodecim Principes, quorum ſinguli ſuo menſe viginti quatuor millibus præerant, 1. Principes tribuum, 16. Præfecti theſaurorum, & reliquæ ſubſtantiæ regis, 25.

1. Filii autem Iſrael ſecundum numerum ſuum, principes familiarum, tribuni, & centuriones præfecti, qui miniſtrabant regi juxta turmas ſuas, ingredientes, & egredientes per ſingulos menſes in anno, vigintiquatuor millibus *a* ſinguli præerant.

a ſc. tot ſingulis menſibus regi miniſtrabant.

2. Primæ turmæ in primo menſe Jesboam præerat filius Zabdiel, & ſub eo vigintiquatuor millia.

3. De filiis Phares, princeps *b* cunctorum principum in exercitu menſe primo.

b ſc. Jesboam.

4. Secundi menſis habebat turmam Dudia Ahohites, & poſt ſe alter *c* nomine Macelloth, qui regebat partem exercitus vigintiquatuor millium.

c ſc. vicarius ejus.

5. Dux quoque turmæ tertiæ in menſe tertio, erat Banaias filius Jojadæ ſacerdos; & in diviſione ſua vigintiquatuor millia.

6. Ipſe eſt Banaias fortiſſimus inter triginta, & ſuper triginta. Præerat autem turmæ ipſius Amizabad *d* filius ejus.

d ſc. vicarius patris.

7. Quartus, menſe quarto, Aſahel frater Joab, & Zabadias filius ejus poſt eum; & in turma ejus vigintiquatuor millia.

8. Quintus, menſe quinto, princeps Samaoth Jezerites; & in turma ejus vigintiquatuor millia.

9. Sextus, menſe ſexto, Hira filius Acces Thecuites; & in turma ejus vigintiquatuor millia.

10. Septimus, menſe ſeptimo, Helles Phallonites de filiis Ephraim; & in turma ejus vigintiquatuor millia.

11. Octavus, menſe octavo, Sobochai Huſathites de ſtirpe Zarahi; & in turma ejus vigintiquatuor millia.

12. Nonus, menſe nono, Abiezer Anathothites de filiis Jemini *e*; & in turma ejus vigintiquatuor millia.

e i. Benjamin.

13. Decimus, menſe decimo, Marai, & ipſe Netophathites de ſtirpe Zarai; & in turma ejus vigintiquatuor millia.

14. Undecimus, menſe undecimo, Banaias

ROZDZIAŁ XXVII.

Dwunaśćie kśiążąt, ná káżdy mieśiąc przez rok przełożonych nád czterzy y dwádźieśćiá tyśięcy. Kśiążętá nád pokolenmi Izráelowemi. Urzędnicy nád máiętnośćią Dawidową.

1. A Synowie Izráelowi według liczby ich, przednieyſzy z domow tyśiącznicy y ſetniey, y przełożeni, ktorzy ſłużyli krolowi według hufow ſwoich, wchodzący, y wychodzący ná káżdy mieśiąc przez rok, káżdy y nich przełożon był nád czterzy y dwádźieśćiá tyśięcy.

2. Nád pierwſzym hufem pierwſzego mieśiącá przełożony był Jesboám ſyn Zábdiel, á pod nim dwádźieśćiá y cztery tyśiące.

3. Z ſynow Pháres hetman wſzytkich hetmánow w woyſku mieśiącá pierwſzego.

4. Wtorego mieśiącá trzymał huf Dudiá Ahohitczyk, á po nim drugi imieniem Mácelloth, ktory rządźił część woyſká dwudźieſtu y czterech tyśięcy.

5. Hetman też trzećiego hufu mieśiącá trzećiego, był Bánáiás ſyn Joiády kápłan; á w dźiále iego dwádźieśćiá czterzy tyśiące.

6. Tenći ieſt Bánáiás namocnieyſzy między trzydźieſtą, y nád trzydźieſtą, á nád hufem iego był przełożony Amizábád ſyn iego.

7. Czwarty, mieśiącá czwartego, Azáhel brát Joábow, y Zábádiaſz ſyn iego po nim, á w hufie iego dwádźieśćiá cztery tyśiące.

8. Piąty, mieśiącá piątego, hetman Sámáoth Jezeritczyk; á w hufie iego dwádźieśćiá czte-ry tyśiące.

9. Szoſty, mieśiącá ſzoſtego, Hirá ſyn Accis Thekuitczyk, á w hufie iego czterzy dwádźieśćiá tyśięcy.

10. Siodmy, mieśiącá śiodmego, Helles Phállonitczyk z ſynow Ephraim; á w hufie iego czterzy dwádźieśćiá tyśięcy.

11. Oſmy, mieśiącá oſmego, Sobochay Husáthczyk z rodu Záráhi; á w hufie iego czterzy dwádźieśćiá tyśięcy.

12. Dźiewiąty, mieśiącá dźiewiątego, Abiezer Anáthothczyk z ſynow Jemini; á w hufie iego czterzy dwádźieśćiá tyśięcy.

13. Dźieśiąty, mieśiącá dźieśiątego, Máráy y ten Netophátczyk z rodu Zárái; á w hufie iego czterzy dwádźieśćiá tyśięcy.

14. Iedennaſty, mieśiącá iedennaſtego, Bánáiás

iás Pharátończyk z synow Ephráim; á w hufie iego dwádźieśćiá czterzy tyśiące.

15. Dwánasty, mieśiącá dwunastego, Holdáy Netophátczyk, z rodu Gothoniel; á w hufie iego czterzy dwádźieśćiá tyśięcy.

16. A nád pokolenmi Izráelowemi przełożeni byli: nád Rubenity, kśiążę Eliezer syn Zechri; nád Simeonity, kśiążę Sáphátiás syn Mááchá.

17. Nád Lewitámi, Háśabias syn Kámuel; nád Aaronitámi, Sádok;

18. Nád Judą, Eliu brát Dawidow; nád Issachár, Amri syn Michául;

19. Nád Zábulonitámi, Jesmáiás syn Abdiaszow; nád Nephthálitámi, Jerimoth syn Oziel;

20. Nád syny Ephráim, Ozee syn Ozáziu; nád połowicą pokolenia Mánáffe, Joel syn Phádáiaszá;

21. A nád połowicą pokolenia Manáffe w Galáád, Jáddo syn Zácháriaszow; á nád Beniáminowym, Iásiel syn Abnerow.

22. A nád Dán, Ezrihel syn Jerohám; Ci kśiążętá synow Izráelowych.

23. A niechćiał Dawid liczyć ich ode dwudźiestu lat niżey, iż był rzekł Pan, że miał rozmnożyć Izráel iáko gwiazdy niebieskie.

24. Joáb syn Sárwiiey począł był liczyć, y niedokonał; że dla tego przypadł był gniew Boży ná Izráela, á przetoż nie w wiedźiono liczby tych, ktore było popisano, w Kroniki Dawidá krolá.

25. Nád skárby záś krolewskimi był Azmoth syn Adielow; á nád temi skárby, ktore były w mieśćiech y we wśiách, y w zamkách, był Jonáthán syn Oziow.

26. A nád robotámi wieyskimi, y nád oráczmi, ktorzy spráwowáli źiemię, był urzędnikiem Ezri syn Chelub.

27. Y nád sprawcámi winnie, Semeiás Romáthczyk; á nád piwnicámi winá, Zábdiás Aphoniteczyk.

28. Bo nád oliwnicámi, y nád figámi, ktore po polu były, Balanan Gederczyk, á nád komorámi oliwy, Joás.

29. A nád bydlem, ktore páśiono w Saron, przełożonym był Setráy Sáronczyk, á nád woły po dolinách, Sapháth syn Adli.

30. Nád wielbłądy lepak, Ubil Ismáhelczyk; á nád osłámi, Jádias Moronáthczyk.

31. Nád owcámi też JázizAgárczyk. Ci wszyscy

naias Pharathonites de filiis Ephraim; & in turma ejus viginti quatuor millia.

15. Duodecimus, mense duodecimo, Holdai Netophathites, de stirpe Gothoniel; & in turma ejus viginti quatuor millia.

16. Porro tribubus præerant *a* Israel: Rubenitis, dux Eliezer filius Zechri; Simeonitis, dux Saphatias filius Maacha;

17. Levitis, Hasabias filius Camuel; Aaronitis, Sadoc;

18. Juda, Eliu frater David; Issachar, Amri filius Michael;

19. Zabulonitis, Jesmaias filius Abdiæ; Nephthalitibus, Jerimoth filius Ozriel;

20. Filiis Ephraim, Osee filius Ozaziu, dimidiæ tribui Manasse, Joel filius Phadaiæ;

21. Et dimidiæ tribui Manasse, in Galaad, Jaddo filius Zachariæ; Benjamin autem Jasiel filius Abner.

22. Dan vero Ezrihel filius Jeroham; hi principes filiorum Israel.

23. Noluit autem David numerare eos a viginti annis inferius; quia dixerat Dominus, ut multiplicaret Israel quasi stellas cœli.

24. Joab *b* filius Saruiæ cœperat numerare, nec complevit; quia super hoc ira irruerat in Israel; & idcirco numerus eorum, qui fuerant recensiti; non est relatus in fastos regis David.

25. Super thesauros *c* autem regis fuit Azmoth filius Adiel. His autem thesauris, qui erant in urbibus, & in vicis, & in turribus, præsidebat Jonathan filius Oziæ.

26. Operi autem rustico, & agricolis, qui exercebant terram, præerat Ezri filius Chelub.

27. Vinearumque cultoribus, Semeias Romathites; cellis autem vinariis Zabdias Aphonites.

28. Nam super oliveta, & ficeta, quæ erant in campestribus, Balanan Gederites; super apothecas autem olei, Joas.

29. Porro armentis, quæ pascebantur in Saron *d*, præpositus fuit Setrai Saronites; & super boves in vallibus, Saphat filius Adli.

30. Super camelos vero, Ubil Ismahelites; & super asinos, Jadias Meronathites;

31. Super oves quoque Jaziz Agareus; omnes

a Principes tribuum, hi erant jure primogenituræ, sed militiæ principes a Davide designabantur pro robore, prudentia, & virtute cujusque.

b sup. 21. 2. Anno M. 2987. Ant. Chr. 1017.

c Pecuniarum.

d Monte & urbe in tribu Ephraim.

omnes hi principes ſubſtantiæ regis David.

32. Jonathan autem patruus David, conſiliarius, vir prudens, & litteratus *a* ipſe & Jahiel filius Hachamoni erant cum filiis regis *b*;

a Hebr. ſcriba.
b ſc. ut pædagogus.

33. Achitophel etiam conſiliarius regis, & Chuſai Arachites amicus regis.

34. Poſt Achitophel fuit Joiada filius Banaiæ, & Abiathar *c*. Princeps autem exercitus regis erat Joab.

c Hi duo erant Davidi ab intimis conſiliis.

ſcy byli urzędnicy nád máiętnośćią krolá Dawidá.

32. A Jonathan lepak ſtriy Dawidow, rádnym pánem, mąż mądry, y uczony; ten y Jahiel ſyn Hachamoni byli z ſynmi krolewſkimi.

33. Achitophel też rádny pan krolewſki, y Chuſai Aráchitczyk przyiaćiel krolewſki.

34. Po Achitophelu był Joiada ſyn Bánáiow, y Abiáthar. A hetmánem woyſká krolewſkiego był Joab.

CAPUT XXVIII.

David præparatis ad templi ædificationem omnibus neceſſariis, Salomonem & univerſos principes exhortatur ad mandata Dei cuſtodienda, 1. Præſcribit formam templi ædificandi, 11. Dat omnia neceſſaria ad vaſa miniſterii, 14.

d Anno M. 2989. Ant. Chr. 1015.

1. CONVOCAVIT *d* igitur David omnes principes Iſrael, duces tribuum, & præpoſitos turmarum, qui miniſtrabant regi; tribunos quoque & centuriones, & qui præerant ſubſtantiæ & poſſeſſionibus regis, filiosque ſuos cum eunuchis *e*, & potentes, & robuſtiſſimos quosque in exercitu Jeruſalem.

e Eunuchi ſunt palatini ſeu officiales aulæ regiæ, vel Eſſeni, qui lectioni & orationi intenti ab uxoribus abſtinebant.

2. Cumque ſurrexiſſet rex, & ſtetiſſet, ait: Audite me fratres mei, & populus meus: Cogitavi, ut ædificarem domum, in qua requieſceret arca fœderis Domini, & ſcabellum pedum Dei noſtri; & ad ædificandum, omnia præparavi.

3. Deus autem dixit mihi *f*: Non ædificabis domum nomini meo, eo quod ſis vir bellator & ſanguinem fuderis.

f 2. Reg. 7. 13.

4. Sed elegit Dominus Deus Iſrael me de univerſa domo patris mei, ut eſſem rex ſuper Iſrael in ſempiternum; de Juda enim elegit principes *g*; porro de domo Juda, domum patris mei; & de filiis patris mei, placuit ei, ut me eligeret regem ſuper cunctum Iſrael.

g Gen. 49. 10. Judic. 1. 2.

5. Sed *h* & de filiis meis (filios enim mihi multos dedit Dominus) elegit Salomonem filium meum, ut ſederet in throno regni Domini ſuper Iſrael.

h Sap. 9. 7.

6. Dixitque mihi: Salomon filius tuus ædificabit domum meam, & atria mea; ipſum enim elegi mihi in filium, & ego ero ei in patrem.

7. Et firmabo regnum ejus usque in æternum,

ROZDZIAŁ XXVIII.

Dawid upomina lud, y Salomoná ſyná ſwego; y dał mu wizerunek kośćiołá Páńſkiego, y naczynia wſzyſtkiego, y wagę złotá, y ſrebrá ná ſpiſku, ná rozmáite potrzeby tego kośćiołá.

1. ZWołał tedy Dawid wſzytkie kśiążętá Izráelſkie, przełożone nád pokolenmi, y przełożone nád huſámi, ktorzy ſłużyli krolowi; tyśiączniki też y ſetniki, y przełożone nád máiętnośćią, y nád ośiádłośćią krolewſką, y ſyny ſwe z rzezáńcámi, y możne, y co mężnieyſze wſzytkie w woyſku, do Jeruzálem.

2. A wſtawſzy krol, y ſtánąwſzy rzekł: Poſłuchayćie mię bráćia moy, á ludu moy: Myśliłem, ábym zbudowáł dom, w ktorymby odpoczywáłá ſkrzyniá przymierza Páńſkiego, y podnożek Bogá náſzego; y zgotowałem wſzytko ná budowánie.

3. Ale mi Bog rzekł: Nie będźieſz budowął domu imieniowi memu, przeto iżeś mąż waleczny, y roźlewałeś krew.

4. Ale mię obrał Pan Bog Izráelow ze wſzytkiego domu oycá mego, ábych był krolem nád Izráelem ná wieki; bo z pokolenia Judowego obrał kśiążętá; á z domu Judowego, dom oycá mego; á z ſynow oycá mego podobało mu ſię, áby mię obrał krolem náde wſzytkim Izráelem.

5. Ale y z ſynow moich (bo mi dał Pan wiele ſynow) obrał Salomoná ſyná mego, áby śiedźiał ná ſtolicy kroleſtwá Páńſkiego nád Izráelem,

6. Y rzekł mi: Sálomon ſyn twoy zbuduie dom moy, y śieni moie; bom tego ſobie obrał zá ſyná, á iá mu będę zá oycá.

7. Y umocnię kroleſtwo iego áż ná wieki, ieſli

iesli będźie trwał w pełnieniu przykazánia mego, y sądow moich, ták iáko y dźiś.

8. Teraz tedy przede wszystkim zgromádzeniem Izráelskim, gdźie słyszy Bog nász, strzeżćie, á szukayćie wszystkich przykazań Páná Bogá nászego, ábyśćie pośiedli źiemię dobrą, y zostáwili ią po sobie synom wászym áż ná wieki.

9. A ty Salomonie synu moy, znay Bogá oycá twego, á służ mu sercem doskonáłym, y umysłem dobrowolnym; bo wszelákie sercá przegląda Pan, y wszytkie myśli serc rozumie. Iesli go szukáć będźiesz, naydźiesz; ále iesli go opuśćisz, odrzući ćię ná wieki.

10. Teraz tedy, ponieważ ćię obrał Pan, ábyś zbudował dom Swiątnice, zmacniay się, á wykonay.

11. A Dawid dał Sálomonowi synowi swemu opisánie przyśionká, y kośćiołá, y komor, y sale, y pokoiow wnętrznych, y domu ubłágálnice.

12. Y nád to, wszystkich, ktore był umyślił, śieni, y gmáchow w około, ná skárby domu Páńskiego, y ná skárby świętych,

13. Y ná rozdźiały kápłanow, y Lewitow, ná wszytkie dźielá domu Páńskiego, y ná wszytkie naczynia służby kośćiołá Páńskiego.

14. Złotá pod wagą ná káżde naczynie do służby. Srebrá też wagę według rozmáitośći náczynia y robot.

15. Ale y ná lichtarze złote, y ná lámpy ich, złoto według miáry káżdego lichtarzá, y lamp. Tákże y ná lichtarze srebrne, y ná lámpy ich, według rozmáitey miáry wagę srebrá oddał.

16. Dał też złotá ná stoły wykłádánia chlebá, według rozności stołow; tákże też srebro ná drugie stoły srebrne.

17. Ná widelki też, y czásze, y kádźidlnice ze złotá szczerego, y ná lewki złote według miáry wagę podźielił ná lewká. Tákże też y ná lwy srebrne rozną wagę srebrá odźielił.

18. A ná ołtarz, ná ktorym palą kádźidło dał szczerć złoto; áby z niego uczyniono podobieństwo wozu Cherubow rośćiągáiących skrzydłá, y záſłániaiących skrzynię przymierza Páńskiego.

19. Wszytko to práwi, przyszło spisano ręką Páńską do mnie, ábych wyrozumiał wszytkę robotę wizerunku.

num, si perseveraverit facere præcepta mea, & judicia, sicut & hodie.

8. Nunc ergo coram universo cœtu Israel audiente Deo nostro, custodite, & perquirite cuncta mandata Domini Dei nostri; ut possideatis terram bonam, & relinquatis eam filiis vestris post vos usque in sempiternum.

9. Tu autem Salomon fili mi, scito *a* Deum patris tui, & servito ei corde perfecto, & animo voluntario *b*: omnia enim corda scrutatur Dominus, & universas mentium cogitationes intelligit. Si quæsieris eum, invenies; si autem dereliqueris eum, projiciet te in æternum.

10. Nunc ergo quia elegit te Dominus, ut ædificares domum Sanctuarii, confortare, & perfice.

11. Dedit autem David Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi, & cellariorum, & cœnaculi *c*, & cubiculorum in adytis, & domus propitiationis,

12. Nec non & omnium, quæ cogitaverat atriorum, & exedrarum per circuitum in thesauros domus Domini, & in thesauros sanctorum *d*.

13. Divisionumque Sacerdotalium, & Leviticarum, in omnia opera domus Domini, & in universa vasa ministerii templi Domini.

14. Aurum in pondere per singula vasa ministerii. Argenti quoque pondus pro vasorum, & operum diversitate.

15. Sed & in candelabra aurea, & ad lucernas eorum, aurum pro mensura uniuscujusque candelabri & lucernarum. Similiter & in candelabra argentea, & in lucernas eorum, pro diversitate mensuræ, pondus argenti tradidit.

16. Aurum quoque dedit in mensas propositionis pro diversitate mensarum; similiter & argentum in alias mensas argenteas.

17. Ad fuscinulas quoque, & phialas, & thuribula ex auro purissimo, & leunculos aureos, pro qualitate mensuræ pondus distribuit in leunculum, & leunculum. Similiter & in leones argenteos diversi argenti pondus separavit

18. Altari autem, in quo adoletur incensum, aurum purissimum dedit; ut ex ipso fieret similitudo quadrigæ *e* Cherubim extendentium alas, & velantium arcam fœderis Domini.

19. Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini *f* ad me, ut intelligerem universa opera exemplaris.

a i. Deum cognosce certa & firma fide.

b Psalm. 7. 10.

c Hebr. cœnaculorum.

d Æraria ubi Deo consecrata asservabantur.

e 70. Currus sc. Dei sedentis super Cherubim.

f i. Angeli vicem Dei supplentis, qui Davidi hanc formam templi & omnis supellectilis, velut olim Moysi cælitus tradidit cum magna in multis mutatione, v. 3. Reg. 6.

20. Dixit quoque David Salomoni filio ſuo: Viriliter age, & confortare, & fac; ne timeas, & ne paveas; Dominus enim Deus meus tecum erit, & non dimittet te, nec derelinquet donec perficias omne opus miniſterii domus Domini.

21. Ecce diviſiones Sacerdotum, & Levitarum, in omne miniſterium domus Domini aſſiſtunt tibi, & parati ſunt, & noverunt tam principes quam populus facere omnia præcepta tua.

CAPUT XXIX.

Recenſentur impenſæ a David in ædificium templi præparatæ, quibus principes ac populus plurima adjiciunt donaria, 1. Ungitur rurſus Salomon in regem pro patre David, 22. Qui anno regni quadrageſimo in pace quievit, 26.

1. Locutusque *a* eſt David rex ad omnem eccleſiam: Salomonem filium meum unum elegit Deus, adhuc puerum & tenellum; opus namque grande eſt, neque enim homini præparatur habitatio, ſed Deo.

2. Ego autem totis viribus meis præparavi impenſas domus Dei mei. Aurum ad vaſa aurea, & argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea; & lapides onychinos, & quaſi ſtibinos *b*, & diverſorum colorum, omnemque pretioſum lapidem, & marmor Parium *c* abundantiſſime;

3. Et ſuper hæc, quæ obtuli in domum Dei mei de peculio meo aurum & argentum, do in templum Dei mei, exceptis his, quæ præparavi in ædem ſanctam.

4. Tria millia talenta auri de auro Ophir; & ſeptem millia talentorum argenti probatiſſimi, ad deaurandos parietes templi.

5. Et ubicumque opus eſt aurum de auro, & ubicumque opus eſt argentum de argento, opera fiant per manus artificum; & ſi quis ſponte offert, impleat manum ſuam hodie, & offerat, quod voluerit Domino.

6. Polliciti ſunt itaque principes familiarum, & proceres tribuum Iſrael, tribuni quoque, & centuriones, & principes poſſeſſionum regis.

7. Dederuntque in opera domus Dei auri talenta quinque millia, & ſolidos *d* decem millia;

a Anno M. 2989. Ant. Chr. 1015.

b Similes fuco ob varietatem colorum.

c Album & præcellens ab inſula Paro, quæ una eſt ex Cycladibus.

d i. aureos.

20. Rzekł też Dawid Salomonowi ſynowi ſwemu: Czyń mężnie, á zmacniay ſię, y dźiáłay; nie boy ſię, y nie lękay ſię; bo Pan Bog moy z tobą będźie, y nie opuśći ćię, áni oſtáwi, áż dokonaſz wſzytkie roboty ſłużby domu Páńſkiego.

21. Oto rozdźiały kápłanow, y Lewitow do wſzelkiey ſłużby domu Páńſkiego ſtoią przy tobie, y gotowi ſą, y umieią ták kśiążętá iáko lud czynić wſzytkie przykazánia twoie.

ROZDZIAŁ XXIX.

Co zá nádánie uczynił Dawid ná Kośćioł Boży, y kśiążętá, Modlitwá Dawidowá y Ofiáry. Sálomoná pomázáno ná kroleſtwo, á Dawid umárł.

1. Y Mowił krol Dawid do wſzytkiego zgromádzenia: Sálomoná ſyná mego iednego Bog obrał, ieſzcze dźiećięćiem, y młodźiuchnym; bo ieſt wielkie dźieło; nie człowiekowi bowiem gotuie ſię mieſzkánie, ále Bogu.

2. A iam ze wſzytkich śił moich nágotował, nakłády ná dom Bogá mego. Złoto ná naczynie złote, á ſrebro ná ſrebrne, miedz ná miedźiáne, żelázo ná żelázne, drzewo ná drzewiáne, y kámienie onichiny, y iákoby álábaſtrowe, y rozmáitych máśći, y wſzeláki kámień drogi, y białego marmuru doſtátek wielki;

3. A nád to, com ofiárował do domu Bogá mego z dobyczy moiey, złoto y ſrebro dałem ná kośćioł Bogá mego, oprocz tego com nágotował ná dom święty.

4. Trzy tyśiące tálentow złotá, że złotá Ophir; á śiedm tyśięcy tálentow ſrebrá naczyſtſzego ná pozłocenie śćian kośćielnych.

5. Y gdźiekolwiek złotá ieſt potrzebá, ze złotá, á gdźiekolwiek ſrebrá potrzebá, ze ſrebrá, niech ſię roboty odpráwuią przez ręce rzemieſlnikow; á ieſli kto dobrowolnie co ofiáruie, niechay dźiś nápełni rękę ſwoię, y ofiáruie, co chce Pánu.

6. Obiecáły tedy kśiążętá domow, y przedni pokoleni Izráelſkich, y tyśiącnicy, y ſetnicy, y przełożeni máiętnośći krolewſkich.

7. Y dáli ná robotę domu Bożego złotá; tálentow pięć tyśięcy, y dźieśięć tyśięcy czerwo-

wonych złotych; śrebrá tálentow dźieśięć tyśięcy, á miedźi tálentow ośmnaśćie tyśięcy, y żelázá tálentow sto tyśięcy.

8. Z u kogokolwiek się nálázło kámienie, dáli do skárbu domu Páńskiego, przez ręce Jahiela Gersonczyká.

9. Y weselił się lud, gdy śluby dobrowolnie ślubowáli; bo cáłym sercem ofiárowáli ie Pánu; ále y krol Dawid weselił się weselem wielkim.

10. Y błogosłáwił Pánu przede wszytkim zebrániem, y mowił: Błogosłáwionyś iest Pánie Boże Izráelá oycá nászego od wieku do wieku.

11. Twoiá iest Pánie wielmożność, y moc, y sławá, y zwyćięstwo; y tobie chwałá; bo wszystko co iest ná niebie, y ná źiemi, twoie iest; twoie Pánie krolestwo, y tyś iest náde wszytkiem kśiążęty.

12. Twoie są bogáctwá, y twoiá iest sławá; ty pánuiesz nád wszytkiemi, w ręce twoiey moc, y możność; w ręce twoiey wielkość, y roskázowánie wszytkich.

13. Teraz tedy Boże nász wyznawamy tobie, y chwalimy imię twoie sławne.

14. Cożem ia, y co iest lud moy, żebyśmyć mogli to wszytko obiecowáć? twoie iest wszytko; á cośmy z ręki twey wźięli, dáliśmy tobie.

15. Bośmy gośćie przed tobą, y przychodniowie, iáko y wszyscy oycowie nászy. Dni násze iáko ćień ná źiemi, á niemász żadnego przedłużenia.

16. Pánie Boże nász, wszytek ten dostátek, ktoryśmy zgotowáli ná budowánie domu imieniowi twemu świętemu, iest z ręki twoiey, y twoie iest wszytko.

17. Wiem Boże moy, że serc doświádczasz, y szczerość miłuiesz; przetoż, y ia w szczerośći sercá mego ochotniem ofiárował to wszytko; y twoy lud, ktory się tu nálazł, widźiałem z wielkim weselem ofiáruiący tobie dáry.

18. Pánie Boże Abráhámá, y Izáaká, y Izráela oycow nászych záchowayże ná wieki tę wolą sercá ich, á niech záwżdy tá ich myśl trwa ku czći twoiey.

19. Salomonowi też synowi memu day serce doskonále, áby strzegł przykazánia twego, świádectw twych, y Ceremoniy twoich, y czynił wszytko, y zbudował dom, ná ktorym nakłády zgotował.

20. Y

millia; argenti talenta decem millia, & æris talenta decem, & octo millia; ferri quoque centum millia talentorum.

8. Et apud quemcumque inventi sunt lapides, dederunt in thesauros domus Domini, per manum Jahiel Gersonitis.

9. Lætatusque est populus, cum vota sponte promitterent *a*, quia corde toto offerebant ea Domino; sed & David rex lætatus est gaudio magno.

10. Et benedixit Domino coram universa multitudine, & ait: Benedictus es Domine Deus Israel, patris nostri ab æterno in æternum *b*.

11. Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria; & tibi laus; cuncta enim, quæ in cœlo sunt, & in terra, tua sunt; tuum Domine regnum, & tu es super omnes principes.

12. Tuæ divitiæ, & tua est gloria; tu dominaris omnium, in manu tua virtus, & potentia; in manu tua magnitudo, & imperium omnium.

13. Nunc igitur Deus noster confitemur tibi, & laudamus nomen tuum inclytum.

14. Quis ego, & quis populus meus, ut possimus hæc tibi universa promittere *c*? tua sunt omnia; & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.

15. Peregrini enim sumus coram te, & advenæ, sicut omnes patres nostri *d*. Dies nostri quasi umbra super terram, & nulla est mora.

16. Domine Deus noster, omnis hæc copia, quam paravimus, ut ædificaretur domus nomini sancto tuo, de manu tua est, & tua sunt omnia.

17. Scio Deus meus, quod probes corda, & simplicitatem *e* diligas, unde & ego in simplicitate cordis mei lætus obtuli universa hæc; & populum tuum, qui hic repertus est, vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria.

18. Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel patrum nostrorum, custodi in æternum hanc voluntatem cordis eorum, & semper in venerationem tui mens ista permaneat.

19. Salomoni quoque filio meo da cor perfectum, ut custodiat mandata tua, testimonia tua, & cæremonias tuas, & faciat universa; & ædificet ædem, cujus impensas paravi.

Præ-

a Hebr. offerrent.

b 70. a sæculo & usque in sæculum, i. e. per totam æternitatem.

c Hebr. sponte offerre.

d Sap. 2. 5.

e Hebraice rectitudinem. Græce justitiam, quia designat animi candorem & rectam intentionem Matth. 6. 22.

20. Præcepit autem David univerſæ eccleſiæ: Benedicite Domino Deo noſtro. Et benedixit omnis eccleſia Domino Deo patrum ſuorum; & inclinaverunt ſe, & adoraverunt Deum, & deinde regem.

21. Immolaveruntque victimas Domino; & obtulerunt holocauſta die ſequenti, tauros mille, arietes mille, agnos mille cum libaminibus ſuis, & univerſo ritu abundantiſſime in omnem Iſrael *a*.

12. Et comederunt, & biberunt coram Domino in die illo cum grandi lætitia. Et *b* unxerunt ſecundo Salomonem filium David. Unxerunt autem eum Domino in principem, & Sadoc in pontificem *c*.

23. Seditque Salomon ſuper ſolium Domini in regem pro David patre ſuo, & cunctis placuit; & paruit illi omnis Iſrael.

24. Sed & univerſi principes, & potentes, & cuncti filii regis David dederunt manum, *d* & ſubjecti fuerunt Salomoni regi.

25. Magnificavit ergo Dominus Salomonem ſuper omnem Iſrael; & dedit illi gloriam regni, qualem nullus habuit ante eum rex Iſrael.

26. Igitur David filius Iſai regnavit ſuper univerſum Iſrael.

27. Et *e* dies, quibus regnavit ſuper Iſrael, fuerunt quadraginta anni; in Hebron regnavit ſeptem annis, & in Jeruſalem annis triginta tribus.

28. Et mortuus eſt *f* in ſenectute bona, plenus dierum, & gloria; & regnavit Salomon filius ejus pro eo.

29. Geſta autem David regis priora, & noviſſima ſcripta ſunt in Libro Samuelis Videntis, & in Libro Nathan Prophetæ, atque in volumine Gad Videntis,

30. Univerſique regni ejus *g*, & fortitudinis, & temporum *h*, quæ tranſierunt ſub eo, ſive in Iſrael, ſive in cunctis regnis terrarum.

a i. pro totius Iſraelis ſalute.
b 3. Reg. 1. 34.
c Salomon jam tum ſuggerente David decreverat exauctorare Abiatharum.
d In ſignum ſubjectionis.
e 3. Reg. 2. 11.
f Anno M. 2990. Ant. Chr. 1014.
g ſc. ratio.
h Laborum & afflictionum.

20. Y przykazał Dawid wſzyſtkiemu zgromádzeniu: Błogoſławćie Pánu Bogu náſzemu; y błogoſłáwiło wſzytko zgromádzenie PánuBogu oycow ſwych; y náchylili ſię, y pokłonili ſię Bogu, á potym krolowi.

21. Y ofiárowáli ofiáry Pánu; á cáłopalenia ofiárowáli názáiutrz, bykow tyśiąc, báránow tyśiąc, iágniąt tyśiąc, z mokremi ofiárámi ich, y ze wſzytkim obrzędem hoynie ná wſzytkiego Izráelá.

22. Y iedli, y pili przed Pánem onego dniá z wielkim weſelem. Y pomázáli po wtore Sálomoná ſyná Dawidowego. A pomázáli go Pánu, áby był kśiążęćiem, á Sádoká náwyſzym kápłanem.

23. Y śiadł Sálomon ná ſtolicy Páńſkiey zá krolá miáſto Dawidá oycá ſwego, y podobał ſię wſzytkim; y był mu poſłuſzny wſzytek Izráel.

24. Lecz y wſzytkie kśiążętá, y możni, y wſzyſcy ſynowie krolá Dawidá dáli rękę, y poddáni byli Sálomonowi krolowi.

25. Uwielmożył tedy Pan Sálomoná nádewſzytkim Izráelem; y dał mu ſławę kroleſtwá, iákiey żáden nie miał przed nim krol Izráelſki.

26. A ták Dawid ſyn Izáiego krolował nádewſzyſtkim Izráelem.

27. A dni, ktorych krolował nád Izráelem było czterdźieśći lat; w Hebronie krolował śiedm lat; a w Jeruzálem trzydźieśći, y trzy latá.

28. Y umárł w ſtárośći dobrey pełny dni, y bogactw, y ſławy. Y krolował Sálomon ſyn iego miáſto niego.

29. A dźieie Dawidá krolá pierwſze, y oſtáteczne nápiſáne ſą w kśięgách Samuela widzącego, y w kśięgách Náthána proroka, y w kśięgách Gada widzącego;

30. Y wſzytkiego krolowánia iego y męſtwá, y czáſow, ktore przeſzły zá niego, ták w Izráelu, iáko y we wſzech kroleſtwách źiemſkich.

LIBER SECUNDUS
PARALIPOMENON,
Hebraice
דברי הימים ב. DIBRE HAIAMIM.

CAPUT I.
Salomon mille hoſtias offert in Gabaon, 1. De-

KSIĘGI WTORE
PARALIPOMENON.
Po Zydowſku
דברי הימים ב. DIBRE HAIAMIM.

ROZDZIAŁ I.
Sálomon ofiáruie tyśiąc ofiár w Gábáon, Pan ſię

ſię mu tám ukazał w nocy dał mu, o co żądał, to ieſt mądrość, przydawſzy bogáctwá, y ſławę, potym wozy, y iezdne zbierá.

1. ZMocnił ſię tedy Salomon ſyn Dawidow w kroleſtwie ſwym; á Pan Bog iego był z nim, y uwielbił go wyſoce.

2. Y przykazał Sálomon wſzytkiemu Izráelowi, tyśiącnikom, y ſetnikom, y wodzom, y ſędźiom wſzytkiego Izráelá, y przełożonym domow;

3. Y ſzedł ze wſytkim zgromádzeniem ná wyżynę Gábaon, gdźie był przybytek przymierza Bożego, ktory ſpráwił Moyżeſz ſługá Boży ná puſczy.

4. A ſkrzynię Bożą przywiodł był Dawid z Káriáthiárim ná mieyſce, ktore iey był zgotował, y gdźie iey był rozbił namiot, to ieſt w Jeruzálem.

5. Ołtarz też miedźiány, ktory był urobił Bezeleel ſyn Ur, ſyná Hur, był tám przed przybytkiem Páńſkim; ktorego też ſzukał Sálomon, y wſzytko zgromádzenie.

6. Y przyſtąpił Salomon do ołtarzá miedźiánego przed przybytkiem przymierzá Páńſkiego, y ofiárował ná nim tyśiąc ofiar.

7. A oto teyże nocy ukazał ſię mu Bog, mowiąc: Żąday, czego chceſz, ábych ći dał.

8. Y rzekł Sálomon do Bogá: Tyś okazał nád Davidem oycem moim miłośierdźie wielkie; y poſtánowiłeś mię krolem miáſto niego.

9. Teraz tedy Pánie Boże niech ſię wypełni ſłowo twoie, ktoreś obiecał Dawidowi oycu memu; boś ty mnie uczynił krolem nád ludem twoim wielkim, ktory ieſt ták nie przeliczony iáko proch źiemie.

10. Day mi mądrość, y umieiętność, żebym wchodźił, y wychodźił przed ludem twoim; bo ktoż może ten twoy lud, ktory ták wielki ieſt, przyſtoynie ſądźić?

11. Y rzekł Bog do Sálomoná: że ſię to więcey ſercu twemu podobáło, á nie prośiłeś bogactw, y máiętnośći, y ſławy, áni duſz tych, ktorzy ćię nienawidźieli, ále ani o wiele dni żywotá; áleś prośił mądrośći, y umieiętnośći, ábyś mogł ſądźić lud moy, nád ktorymem ćię poſtánowił krolem;

12. Mądrość y umieiętność daná ieſt tobie; á bogáctwá y máiętność y ſławę damći ták, iż żaden z krolow áni przed tobą, áni po tobie będźie podobien tobie.

13. A

Dominus illi nocte apparens petitam dat ſapientiam, additis divitiis & gloria, 7. Ille poſtea currus & equites congregat, 14.

1. COnfortatus eſt ergo Salomon filius David in regno ſuo, & Dominus Deus ejus erat cum eo, & magnificavit eum in excelſum *a*.

2. Præcepitque Salomon univerſo Iſraeli, tribunis, & centurionibus, & ducibus, & judicibus omnis Iſrael, & principibus familiarum;

3. Et abiit cum univerſa multitudine in Excelſum Gábaon, ubi erat tabernaculum fœderis Dei, quod fecit Moyſes famulus Dei in ſolitudine.

4. Arcam *b* autem Dei adduxerat David de Cariathiarim, in locum, quem præparaverat ei, & ubi fixerat illi tabernaculum, hoc eſt, in Jeruſalem.

5. Altare quoque æneum *c*, quod fabricatus fuerat Beſeleel filius Uri filii Hur, ibi erat coram tabernaculo Domini; quod & requiſivit *d* Salomon, & omnis Eccleſia.

6. Aſcenditque Salomon ad altare æneum, coram tabernaculo fœderis Domini, & obtulit in eo mille hoſtias.

7. Ecce autem in ipſa nocte adparuit ei Deus, dicens: Poſtula, quod vis, ut dem tibi

8. Dixitque Salomon Deo: Tu feciſti cum David patre meo miſericordiam magnam; & conſtituiſti me regem pro eo.

9. Nunc ergo Domine Deus impleatur ſermo tuus, quem pollicitus es David patri meo; tu enim me feciſti regem ſuper populum tuum multum, qui tam innumerabilis eſt, quam pulvis terræ.

10. Da *e* mihi ſapientiam, & intelligentiam, ut ingrediar & egrediar *f* coram populo tuo; quis enim poteſt hunc populum tuum digne, qui tam grandis eſt, judicare?

11. Dixit autem Deus ad Salomonem: Quia hoc magis placuit cordi tuo, & non poſtulaſti divitias, & ſubſtantiam, & gloriam, neque animas eorum, qui te oderant, ſed nec dies vitæ plurimos; petiſti autem ſapientiam & ſcientiam, ut judicare poſſis populum meum, ſuper quem conſtitui te regem;

12. Sapientia & ſcientia data ſunt tibi; divitias autem & ſubſtantiam & gloriam dabo tibi, ita ut nullus in regibus *g* nec ante te nec poſt te fuerit ſimilis tui.

13. Venit

3. Reg. 3. 1. Anno M. 2990. Ant. Chr. 1014.

a i. ſublimiter & vehementer.

b 2. Reg. 6. 17. 1. Par. 16. 1.

c Exod. 38. 8.

d i. abiit ſc. ibi in Gabaon.

e Sap. 9. 10.

f Ut omnis publica actio ſit talis, qualis regem decet.

g ſc. Iſrael. Sa.

13. Venit ergo Salomon ab Excelſo Gabaon in Jeruſalem coram *a* tabernaculo fœderis, & regnavit ſuper Iſrael.

14. Congregavitque *b* ſibi currus & equites, & facti ſunt ei mille quadringenti currus & duodecim millia equitum, & fecit eos eſſe in urbibus quadrigarum, & cum rege in Jeruſalem.

15. Præbuitque rex argentum & aurum in Jeruſalem quaſi lapides, & cedros quaſi ſycomoros, quæ naſcuntur in campeſtribus multitudine magna.

16. Adducebantur autem ei equi de Ægypto, & de Coa, a negotiatoribus regis, qui ibant, & emebant pretio.

17. Quadrigam equorum ſexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta; ſimiliter de univerſis regnis Hethæorum, & a regibus Syriæ emptio celebrabatur.

a Hebr. & 70. a facie id eſt, a conſpectu.

b 3. Reg. 10. 26.

13. A ták ſię wroćił Sálomon z wyżyny Gábaon do Jeruzálem przed przybytek przymierza, y krolował nád Izráelem.

14. Y zebrał ſobie wozy, y iezdne, y miał tyśiąc y czterzy ſtá wozow, y dwánáśćie tyśięcy iezdnych; y kazał im mieſzkáć w miáſtách poczwornych wozow, á 'z krolem w Jeruzálem.

15. Y dodował krol ſrebrá y złotá w Jeruzálem iáko kámieni, á cedrow iáko Sikomorow, ktorych bárzo śilá po polách rośćie.

16. Przywodzono mu też koni 'z Ægyptu, y z Koi, od kupcow krolewſkich, ktorzy záieżdżali y kupowáli, zá pieniądze,

17. Czterzy woźniki zá ſześć ſet ſrebrnikow, á koniá zá ſto pięćdźieśiąt; tákże też ze wſzytkich kroleſtw Hetheyſkich, y od krolow Syriyſkich kupowano.

CAPUT II.

Salomon operarios ordinat pro templo ædificando, 1. Cum rege Hiram convenit de mittendo erudito artifice, lignisq; ad templi ſtructuram cædendis, 11. Numerus & ordo operariorum, 17.

1. DEcrevit autem Salomon ædificare domum nomini Domini, & palatium ſibi.

2. Et numeravit ſeptuaginta millia virorum portantium humeris, & octoginta millia, qui cæderent lapides in montibus, præpoſitosque eorum tria millia ſextentos.

3. Miſit *c* quoque ad Hiram regem Tyri, dicens: Sicut egiſti cum David patre meo, & miſiſti ei ligna cedrina, ut ædificaret ſibi domum in qua & habitavit;

4. Sic fac mecum, ut ædificem domum nomini Domini Dei mei, ut conſecrem eam ad adolendum incenſum coram illo, & fumiganda *d* aromata, & ad propoſitionem panum ſempiternam, & ad holocautomata mane, & veſpere, ſabbatis quoque, & neomeniis, & ſolemnitatibus Domini Dei noſtri in ſempiternum, quæ mandata ſunt Iſraeli.

5. Domus enim, quam ædificare cupio, magna eſt; magnus eſt enim Deus noſter ſuper omnes deos.

6. Quis ergo poterit prævalere, ut ædificet ei dignam domum? ſi cœlum, & cœli cœlorum capere eum nequeunt; quantus ego

c 3. Reg. 5. 2.

d Incendenda ad faciendum fumum odoratum.

ROZDZIAŁ II.

Zmowá miedzy Sálomonem, y Hirą krolmi o robotniki, y o potrzeby ná budowánie Kośćiołá, y dworu krolewſkiego. Liczba rzemieſnikow.

1. Y Umyślił Sálomon budowáć dom Imieniowi Páńſkiemu, a ſobie páłac.

2. Y náliczył śiedmdźieśiąt tyśięcy mężow, co ná rámionách nośili, á ośmdźieśiąt tyśięcy tych co kámienie w gorách łamáli, y przyſtáwow ich trzy tyśiące ſześć ſet.

3. Poſłał też do Hirámá krolá Tyrſkiego, mowiąc: Iákoś czynił z Dawidem oycem moim, y poſłałeś mu drzewo cedrowe, áby zbudował ſobie dom, w ktorym y mieſzkał;

4. Ták też uczyń zemną, ábym zbudował dom imieniowi Páná Bogá mego, ábych ji poświęćił ná zápalenia przed nim, y kádzenie wonnych rzeczy, y ná wykłádánie uſtáwiczne chlebá, y ná ofiáry cáłopalone ráno, y w wieczor, w Soboty też, y ná nowie mieśiącow, y w świętá uroczyſte Páná Bogá náſzego ná wieki, ktore ſą przykazáne Izráelowi.

5. Bo dom, ktory chcę budowáć, wielki ieſt; ábowiem wielki ieſt Bog náſz nád ewſzytkie Bogi.

6. Ktoż tedy będźie mogł przemoc żeby mu dom godny zbudował? ieſliż go niebo, y niebioſá nád niebioſy ogárnąć nie mogą; cożem

cożem ia ieſt, żebych mu mogł dom zbudowáć? ále tylko ná to, áby przed nim było palone kádzenie.

7. A ták poſzli mi człowieká umieiętnego, ktoryby umiał robić złotem, y ze ſrebrem, miedźią, y z żelázem, ſzarłatem, kármázynem, y hyácynthem, y ktoryby umiał ryć rzezánia, z temi rzemieſlniki, ktore mam przy ſobie w Zydowſkiey źiemi, y w Jeruzálem, ktore Dawid oćiec moy nágotował.

8. Ale y drzewá cedrowego pośli mi, y iáłowcowego, y ſoſnowego z Libanu; bo wiem iż ſludzy twoi umieią wyrębowáć drzewá z Libanu, á ſludzy moi będą z ſlugámi twemi,

9. Abyſmi co nawięcey drzewá wygotowáli. Bo dom, ktory chcę budowáć, bárzo wielki ieſt, y ſławny.

10. Nád to robotnikom, ktorzy będą drzewo wyćináć, ſlugom twoim, dam ná ſtráwę dwádźieśćiá tyśięcy korcy pſzenice, y korcy ięczmieniá tyleſz, y dwádźieśćiá tyśięcy wiáder winá, dwádźieśćiá też tyśięcy miar oliwy.

11. Y rzekł Hirám krol Tyrſki przez liſt, ktory poſłał do Sálomoná: Iż Pan lud ſwoy umiłował, przeto uczynił, ábyś ty nád nim krolował.

12. Y przydał, mowiąc: Błogoſłáwiony Pan Bog Izráelſki, ktory ſtworzył niebo, y źiemię, ktory dał Dawidowi ſyná mądrego, y umieiętnego, y zmyſlnego, y roſtropnego, áby zbudował dom Pánu y ſobie páłac.

13. Poſłałemći tedy męża roſtropnego, y dobrze umieiętnego, Hirámá oycá mego,

14. Syná niewiáſty z corek Dan, ktorego oćiec był Tyriyczyk, ktory umie robić złotem, ſrebrem, miedźią, y żelázem, y mármurem, y drzewem, ſzárłatem też, y hyácynthem, y biśiorem, y kármázynem; y ktory umie rzezáć wſzelákie rzezánie, y wynáleść mądrze, cokolwiek w robocie ieſt potrzebnego, z rzemieſlniki twemi, y z rzemieſlniki páná mego Dawidá oycá twego.

15. Pſenicę tedy, y ięczmień, y oliwę, y wino, ktoreś obiecał pánie moy, pośli ſługom twoim.

16. A my náćieſzemy drzewá z Libanu, ileć go będźie potrzebá, y ſpuśćiemy ie tráſtámi po morzu do Joppe; á twoiá będźie zwieźć ie do Jeruzálem.

17. Obliczył tedy Sálomon wſzytkie męże nowo náwrocone, ktorzy byli w źiemi Izráelſkiey,

ego ſum, ut poſſim ædificare ei domum? ſed ad hoc tantum *a*, ut adoleatur incenſum coram illo.

a ſc. ædifico.

7. Mitte ergo mihi virum eruditum, qui noverit operari in auro, & argento, ære, & ferro, purpura, coccino, & hyacintho, & qui ſciat ſculpere cælaturas cum his artificibus, quos mecum habeo in Judæa, & Jeruſalem, quos præparavit David pater meus.

8. Sed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina *b*, & pinea de Libano; ſcio enim, quod ſervi tui noverint cædere ligna de Libano, & erunt ſervi mei cum ſervis tuis,

b i. Juniperina, ſic 70. at Hebr. abiegna.

9. Ut parentur mihi ligna plurima. Domus enim, quam cupio ædificare, magna eſt nimis, & inclyta *c*;

c Hebr. & mirabilis.

10. Præterea operariis, qui cæſuri ſunt ligna, ſervis tuis dabo in cibaria tirtici coros viginti millia, & hordei coros *d* totidem, & vini viginti millia metretas, olei quoque ſata viginti millia.

d Corus ſeu chomer continet 10. epha, epha tria ſata. Sa.

11. Dixit autem Hiram rex Tyri per litteras, quas miſerat Salomoni: Quia dilexit Dominus populum ſuum, idcirco te regnare fecit ſuper eum.

12. Et addidit, dicens: Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui fecit cœlum & terram, qui dedit David regi filium ſapientem & eruditum, & ſenſatum atque prudentem, ut ædificaret domum Domino, & palatium ſibi.

13. Miſi ergo tibi virum prudentem, & ſcientiſſimum Hiram, patrem meum *e*,

e Patris mei ſervum & architectum, qui etiam me docuit, q. d. qui mihi eſt velut pater

14. Filium mulieris de filiabus Dan, cujus pater fuit Tyrius *f*, qui novit operari in auro, & argento, ære, & ferro, & marmore, & lignis, in purpura quoque, & hyacintho, & byſſo, & coccino; & qui ſcit cælare omnem ſcupturam, & adinvenire prudenter, quodcumque in opere neceſſarium eſt cum artificibus tuis, & cum artificibus domini mei David patris tui.

f ſc. habitatione forſan & natione.

15. Triticum ergo, & hordeum, & oleum & vinum, quæ pollicitus es domine mi, mitte ſervis tuis.

16. Nos autem cædemus ligna de Libano, quot neceſſaria habueris, & applicabimus ea ratibus per mare in Joppe *g*; tuum autem erit transferre ea in Jeruſalem.

g Hebr. Japho.

17. Numeravit igitur Salomon omnes viros proſelytos *h*, qui erant in terra Iſrael, poſt

h Hebr. peregrinos.

post dinumerationem, quam dinumeravit David pater ejus, & inventi sunt centum quinquaginta millia, & tria millia sexcenti.

skiey, po policzeniu, ktore policzył Dawid oćiec iego, y nálázło się ich sto pięćdźieśiąt tyśięcy, y trzy tyśiące sześć set.

18. Fecitque ex eis septuaginta millia, qui humeris onera portarent, & octoginta millia, qui lapides in montibus cæderent; tria autem millia & sexcentos præpositos operum populi.

18. Y uczynił z nich śiedmdźieśiąt tyśięcy, ktorzyby ná rámionách brzemioná nośili, á ośmdźieśiąt tyśięcy, ktorzyby kámienie w gorách łamali; á trzy tyśiące y sześć set przystáwow robot ludu.

CAPUT III.

Constructio templi; describitur ejus latitudo & altitudo, 1. Sanctum sanctorum cum suo apparatu, 8. Velum & duæ columnæ ante fores templi, 14.

ROZDZIAŁ III.

Kośćioł z Kruchtą, álbo Sień, zástonę, dwá słupi przed drzwiámi Kośćielnemi buduie y spráwia.

* 3. Reg. 6. 1. 3.

1. ET * cœpit Salomon ædificare domum Domini in Jerusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat David patri ejus, in loco, quem paraverat David *a* in area Ornan Jebusæi.

a 2. Reg. 24. 25. 1. Par. 21. 26.

1. Y Począł Sálomon budowáć dom Páński w Jeruzálem ná gorze Moria, ktora byłá ukazána Dawidowi oycu iego, ná mieyscu, ktore zgotował Dawid ná boiowisku Ornán Jebuzeyczyká.

2. Cœpit autem ædificare mense secundo, *b* anno quarto regni sui *c*.

b Hebr. addit, die secundo.

c Anno M. 2992. Ant. Chr. 1012.

2. A począł budowáć mieśiącá wtorego, roku czwartego krolestwá swego.

3. Et hæc sunt fundamenta, quæ fecit Salomon, ut ædificaret domum Dei, longitudinis cubitos in mensura primi *d* sexaginta, latitudinis cubitos viginti.

3. Y te są fundámenty, ktore záłożył Sálomon, áby zbudował dom Boży, wzdłuż ná sześćdźieśiąt łokiet miáry pierwszey, wszerz dwádźieśćiá łokiet.

4. Porticum vero ante frontem, quæ tendebatur in longum juxta mensuram latitudinis domus, cubitorum viginti; porro altitudo centum viginti cubitorum erat; & deauravit eam intrinsecus auro mundissimo.

d sc. comprehendente Sanctum & Sancta sanctorum.

4. A śień ná przodku, ktora się rośćiągáłá wzdłuż według miáry szerokośći domu, ná dwádźieśćiá łokiet; á wysokość byłá sto dwádźieśćiá łokiet; y ozłoćił ji we wnątrz szczerym złotem.

5. Domum quoque majorem *e* texit tabulis ligneis abiegnis, & laminas auri obrizi affixit per totum; sculpsitque in ea palmas, & quasi catenulas se invicem complectentes.

e Sanctum seu Sanctuarium, quod est medium inter porticum & Sanctum sanctorum.

5. Dom też większy okrył tablicámi drzewiánemi iodłowemi, y bláchy złotá szczerego przybił po wszytkim; á ná nim wyrył pálmy, y iákoby łáńcuszki ieden z drugim poplećione.

6. Stravit quoque pavimentum templi pretiosissimo marmore, decore multo.

6. Położył też tło kośćielne kosztownym mármurem, ozdobą wielką.

7. Porro aurum erat probatissimum *f*, de cujus laminis texit domum, & trabes ejus, & postes, & parietes, & ostia; & cælavit Cherubim in parietibus.

f Hebr. ex Paruaim i. Peru, juxta quosdam.

7. A złoto było naprzednieysze, z ktorego bláchámi pobił dom, y trámy iego, y podwoie, y śćiány, y drzwi; y wyrył Cherubimy ná śćiánách.

8. Fecit quoque domum Sancti sanctorum; Longitudinem juxta latitudinem domus, cubitorum viginti; & latitudinem similiter viginti cubitorum; & laminis aureis texit eam, quasi talentis sexcentis.

8. Sprawił też dom świętego świętych: wzdłuż według szerokośći domu ná dwádźieśćiá łokiet, y szerz tákże ná dwádźieśćiá łokiet, y okrył ji bláchámi złotemi, około sześći set tálentow.

9. Sed & clavos *g* fecit aureos, ita ut singuli clavi siclos quinquagenos appenderent; cænacula quoque texit auro.

g sc. quibus laminæ parieti affigerentur.

9. Ale y gwoźdźie złote poczynił, ták że káżdy gwoźdź ważył po pięćdźieśiąt syklow; Sale też złotem powlekł.

10. Fecit etiam in domo Sancti sanctorum Che-

10. Sprawił też w domu świętego świętych dwá

dwá Cherubim robotą ſznicarſką, y okrył ie złotem.

11. Skrzydłá Cherubim ná dwádźieśćiá łokiet ſię rośćiągáły, ták iż iedno ſkrzydło miáło pięć łokiet, y dośięgáło śćiány domu; y drugie máiąc pięć łokiet, dośięgáło ſkrzydłá Cherub drugiego.

12. Tákże ſkrzydło Cherub drugiego pięć łokiet miáło, y dośięgáło śćiány; á ſkrzydło iego drugie ná pięći łokći dośięgáło ſkrzydłá Cherub drugiego.

13. Y ták ſkrzydłá obu Cherubim rozſzerzone były, y rośćiągáły ſię ná dwádźieśćiá łokiet; á ſámi ſtali proſto ná nogách, y twárzy ich ku zewnętrznemu domowi były obrocone.

14. Spráwił też záſłonę z hyiácynthu, z ſzárłatu, kármazynu, y biſioru, y wyháftował ná niey Cherubim.

15. Przede drzwiámi też kośćielnemi dwá ſłupy, ktore trzydźieśći y pięć łokiet miáły wzwyſz, á Capitella ich ná pięći łokiet.

16. Ktemu y iákoby łáńcuſzki w Wyrocznicy, y włożył ie ná Cápitellá ſłupow; málogránatow też ſto; ktore wpráwił między łáńcuſzki.

17. Sáme też ſłupy poſtáwił w śieni kośćiołá, ieden po práwey, á drugi po lewey ſtronie; ten ktory był po práwey ſtronie, názwał Jáchin, á ktory po lewey, Booz.

Cherubim duos, opere ſtatuario; & texit eos auro.

11. Alæ Cherubim viginti cubitis extendebantur, ita ut una ala haberet cubitos quinque, & tangeret parietem domus; & altera quinque cubitos habens, alam tangeret alterius Cherub.

12. Similiter Cherub alterius ala quinque habebat cubitos, & tangebat parietem; & ala ejus altera quinque cubitorum, alam Cherub alterius contingebat.

13. Igitur alæ utriusque Cherubim expanſæ erant, & extendebantur per cubitos viginti; ipſi autem ſtabant erectis pedibus, & facies eorũ erant verſæ ad exteriorem domũ *a*.

14. Fecit *b* quoque velum ex hyacintho, purpura, cocco, & byſſo; & intexuit ei Cherubim.

15. Ante *c* fores etiam templi duas columnas, quæ triginta & quinque cubitos *d* habebant altitudinis; porro capita earum, quinque cubitorum.

16. Nec non & quaſi catenulas *e* in oraculo, & ſuperpoſuit eas capitibus columnarum; malogranata etiam centum, quæ catenulis interpoſuit.

17. Ipſas quoque columnas poſuit in veſtibulo templi, unam a dextris, & alteram a ſiniſtris; eam, quæ a dextris erat, vocavit Jachin *f*; & quæ ad levam, Booz *g*.

a ſc. Sanctum.
b Matth. 27. 51.
c Jerem. 52. 20.
d ſc. utraque.
e ſc. quales erant in oraculo.
f i. firmitas.
g i. fortitudo.

ROZDZIAŁ IV.

Ołtarz, Morze, Komwie, Lichtarze, Stoły, Czáſze, y inſze potrzeby á ſprzęty do Kośćiołá ſpráwią.

1. UCzynił też Ołtarz miedźiány dwádźieśćiá łokiet wzdłuż, y dwádźieśćiá łokiet wſzerz, y dźieśięć łokiet wzwyſz.

2. Morze też láne ná dźieśiąći łokiet od brzegu áż do brzegu, okrągłe w koło; pięć łokiet miáło wzwyſz, á ſznur ná trzydźieśći łokiet obtaczał okrąg iego.

3. Podobieńſtwo też wołow było pod nim, á ná dźieśięć łokiet ze wnątrz nieiákie rzezánia, iákoby dwiemá rzędy śrzodek morzá obtaczáły. Woły też były lite;

4. A ſámo morze ná dwánaśćie wołow poſtáwione było, z ktorych trzey pátrzáli ku połnocy, á drudzy trzey ku zachodowi; á trzey

CAPUT IV.

Conſtruitur altare æneum, mare fuſile, Decem conchæ, candelabra, menſa, phialæ, 6. Cætera quoque ad templi ornatum pertinentia, 18.

1. FEcit quoque altare æneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis.

2. Mare *h* etiam fuſile decem cubitis a labio usque ad labium, rotundum per circuitum; quinque cubitos habebat altitudinis, & funiculus *i* triginta cubitorum ambiebat gyrũ ejus.

3. Similitudo quoque boum erat ſubter illud, & decem cubitis quædam extrinſecus cælaturæ, quaſi duobus verſibus *k* alvum maris circuibant. Boves autem erant fuſiles;

4. Et ipſum Mare ſuper duodecim boves impoſitum erat, quorum tres reſpiciebant ad Aquilonem, & alii tres ad Occidentem; porro

h 3. Reg. 7. 23.
i Circulus ſeu peripheria maris æneі erat, triginta cubitorum.
k Id eſt Ordinibus.

ro tres alii Meridiem, & tres qui reliqui erant, Orientem, habentes mare ſuperpoſitum; poſteriora autem boum erant intrinſecus ſub mari.

a i. craſſitudo.
b recurvi.
c Quamvis tantum duo millia bati ſolebant infundi. 3. Reg. 7.

5. Porro vaſtitas *a* ejus habebat menſuram palmi, & labium illius erat quaſi labium calicis, vel repandi *b* lilii; capiebatque tria millia metretas *c*.

6. Fecit quoque conchas decem; & poſuit quinque a dextris, & quinque a ſiniſtris, ut lavarent in eis omnia, quæ in holocauſtū oblaturi erant; porro in mari ſacerdotes lavabantur.

7. Fecit autem & candelabra aurea decem ſecundum ſpeciem, qua juſſa erant fieri; & poſuit ea in templo, quinque a dextris, & quinque a ſiniſtris.

d Ad panes propoſitionis.

8 Nec non & menſas *d* decem; & poſuit eas in templo, quinque a dextris, & quinque a ſiniſtris; phialas quoque aureas centum.

e atrium magnum pro populo porticibus undique circumdatum.

9. Fecit etiam atrium ſacerdotum, & baſilicam grandem *e*; & oſtia in baſilica, quæ texit ære.

10. Porro Mare poſuit in latere dextro contra Orientem ad Meridiem.

11. Fecit autem Hiram lebetes, & creagras, & phialas; & complevit omne opus regis in domo Dei;

12. Hoc eſt, columnas duas, & epiſtylia, & capita, & quaſi quædam retiacula, quæ capita tegerent ſuper epiſtylia.

13. Malogranata quoque quadringenta, & retiacula duo, ita ut bini ordines malogranatorum ſingulis retiaculis jungerentur, quæ protegerent epiſtylia, & capita columnarum.

14. Baſes etiam fecit, & conchas, quas ſuperpoſuit baſibus;

15. Mare unum, boves quoque duodecim ſub mari.

f Hebr. Abiu forte cognomen erat.

16. Et lebetes, & creagras, & phialas. Omnia vaſa fecit Salomoni Hiram pater ejus *f* in domo Domini ex ære mundiſſimo.

17. In regione Jordanis fudit ea rex in argilloſa terra, inter Sochot, & Saredatha.

18. Erat autem multitudo vaſorum innumerabilis, ita ut ignoraretur pondus æris.

19. Fecitque Salomon omnia vaſa domus Dei, & altare aureum, & menſas, & ſuper eas panes propoſitionis;

20. Candelabra quoque cum lucernis ſuis, ut lucerent ante oraculum juxta ritum ex auro puriſſimo;

21. Et

trzey inni ku południu, á trzey oſtátni ku wſchodowi, máiąc ná ſobie morze; á poſládki wołow były wewnątrz pod morzem.

5. A miąſzość iego byłá ná dłoń, á brzeg iego, był iáko brzeg kubká, ábo rozwitey liliey, á brało w śię trzy tyśiące wiáder.

6. Spráwił też dźieśięć wánnien, y poſtáwił pięć po práwey, á pięć po lewey ſtronie, iżby w nich omywáli wſzytko, co ná cáłopálenie ofiárowáć mieli; á w morzu kápłani śię omywáli.

7. Spráwił też y dźieśięć lichtarzow złotych ná kſztałt, iáko ie było roſkazano uczynić, y poſtáwił ie w kośćiele, pięć po práwey, á pięć po lewey ſtronie.

8. Nád to y ſtołow dźieśięć; y poſtáwił ie w kośćiele, pięć po práwey, á pięć po lewey ſtronie; ſto też czáſz złotych.

9. Zbudował też śień kápláńſką, y páłać wielki; y drzwi u páłacu, ktore opráwił miedźią.

10. A morze poſtáwił po práwey ſtronie ku wſchodu ſłońcá ná południe.

11. Poczynił też Hirám kotły, y widełki y czáſze; y dokończył wſzytkiey roboty domu Bożego;

12. To ieſt, dwá ſłupy y Cápitellá, y wierzchy, y iákoby nieiákie śiatki, ktoreby okrywáły wierzchy nád Cápitellami.

13. Málogránatow też czterzy ſtá, y śiatki dwie, ták iż dwá rzędy málogránatow, z káżdą śię śiatką złączáły, ktore okrywáły Cápitella, y wierzchy ſłupow.

14. Poſpráwował też podſtawki, y wánny, ktore włożył ná podſtawkách;

15. Morze iedno, wołow też dwánaśćie pod morzem;

16. Y kotły, y wydełki, y czáſze. Wſzytkie naczynia porobił Sálomonowi Hirám oćiec iego w domu Páńſkim z miedźi co náczyſtſzey.

17. W kráinie Jordanu odlewał ie krol w źiemi iłowátey między Sochot, y Sáredáthá.

18. A było mnoſtwo naczynia niezliczone, ták iż wagi miedźi nie wiedźiano.

19. Y ſpráwił Sálomon wſzytko naczynie domu Bożego, y ołtarz złoty, y ſtoły, á ná nich pokłádne chleby;

20. Lichtarze tez z lámpámi ich, áby świećiły przed Wyrocznicą, według obyczáiu, z ſczerego złotá.

21. Y

21. Y kwiáty nieiákie, y lampy, y nożyczki złote; wſzytko ze złotá ſczerego ſą ſpráwione.

22. Puſzki też do kádźidłá, y kádźidlnice, y czáſze, y możdżerzyki z ſczerego złotá. Y drzwi wyrył kośćiołá wnętrznego, to ieſt do świętego świętych, y drzwi kośćielne ze wnątrz złote. Y tym ſpoſobem dokończyłá ſię wſzytká robotá, ktorą ſpráwił Sálomon w domu Páńſkim.

ROZDZIAŁ V.

Zebrawſzy Sálomon ſtárſze, y czelnieyſze ludu Izráelſkiego, ofiárował Pánu Bogu, Archę poſtáwił w Ubłagálnicy; kápłani, á Lewitowie chwalili Páná ná orgánách, y głoſem; a chwałá Páńſka nápełnilá Kośćioł.

1. WNiosł tedy Sálomon wſzytko, co był ślubował Dawid oćiec iego, ſrebro y złoto, y wſzytkie naczynia włożył do ſkárbu domu Bożego.

2. Potym zebrał ſtárſze z Izráelá, y wſzytkie książętá pokolenia, y głowy domow z ſynow Izráelſkich do Jeruzálem, áby przeprowádźili ſkrzynię przymierza Páńſkiego z miáſtá Dawidowego, ktore ieſt Sion.

3. Przyſzli tedy do krolá wſzytcy mężowie Izráelſcy w święto uroczyſte mieśiącá śiodmego.

4. A gdy przyſzli wſzyſcy ſtárſzy Izráelſcy, nieśli Lewitowie ſkrzynię,

5. Y wnieśli ią y wſzytko zgotowánie przybytku. Y naczynie świątnice, ktore były w przybytku, nieśli kápłani z Lewitámi.

6. A krol Sálomon, y wſzytko zgromádzenie Izráelſkie, y wſzytcy, ktorzy byli zgromádzeni przed ſkrzynię, ofiárowáli bárány, y woły, bez wſzelkiey liczby; bo ták wielkie było mnoſtwo ofiar.

7. Y wnieśli kápłani ſkrzynię przymierza Páńſkiego ná mieyſze iey, to ieſt do wyrocznice kośćielney, do świętego świętych, pod ſkrzydłá Cherubim;

8. Ták iż Cherubim rośćiągáli ſkrzydłá ſwe nád mieyſcem, ná ktorym byłá poſtáwiona ſkrzyniá, y ſamę ſkrzynię okrywáli z drążkámi iey.

9. A drążkow, ná ktorych noſzono ſkrzynię, iż przydłużſzym były końce, widáć było przed wyrocznicą; á ieſli kto maluczko był

21. Et florentia quædam *a*, & lucernas, & forcipes aureos; omnia de auro mundiſſimo facta ſunt.

22. Thymiateria quoque, & thuribula, & phialas, & mortariola ex auro puriſſimo. Et oſtia cælavit templi interioris, id eſt, in Sancta ſanctorum; & oſtia templi foriſecus aurea. Sicque completum eſt omne opus, quod fecit Salomon in domo Domini.

CAPUT V.

Oblatis plurimis donariis, Arca continens tabulas Moyſi in oraculum inducitur, 1. Sacerdotes & Levitæ Deum laudant vocibus & organis, 11. Gloria Domini templum implet, 13.

1. INtulit igitur Salomon omnia, quæ voverat David pater ſuus, argentum, & aurum, & univerſa vaſa poſuit in theſauris domus Dei.

2. Poſt *b* quæ congregavit majores natu Iſrael, & cunctos principes tribuum, & capita familiarum de filiis Iſrael in Jeruſalem, ut adducerent arcam fœderis Domini de Civitate David, quæ eſt Sion.

3. Venerunt itaque ad regem omnes viri Iſrael in die ſolemni *c* menſis ſeptimi.

4. Cumque veniſſent cuncti ſeniorum Iſrael, portaverunt Levitæ arcam,

5. Et intulerunt eam, & omnem paraturam tabernaculi. Porro vaſa ſanctuarii, quæ erant in tabernaculo, portaverunt Sacerdotes cum Levitis.

6. Rex autem Salomon, & univerſus cœtus Iſrael, & omnes, qui fuerunt congregati ante arcam, immolabant arietes, & boves abſque ullo numero; tanta enim erat multitudo victimarum.

7. Et intulerunt Sacerdotes arcam fœderis Domini in locum ſuum, id eſt, ad oraculum templi, in Sancta ſanctorum ſubter alas Cherubim;

8. Ita ut Cherubim expanderent alas ſuas ſuper locum, in quo poſita erat arca, & ipſam arcam tegerent cum vectibus ſuis.

9. Vectium autem, quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, capita parebant ante oraculum; ſi vero quis paululum fuiſſet extrinſecus, eos videre non pote-

a Hebraice flores, nempe opere fuſili imitabantur flores liliorum, vel alios.

3. Reg. 7. 71.

b 3. Reg. 8. 1. Anno M. 3001. Ant. Chr. 1003.

c Feſto tabernaculorum.

poterat. Fuit itaque arca ibi usque in præsentem diem.

a sc. ex lege vel saltem illo tempore.

10. Nihilque erat aliud *a* in arca, nisi duæ tabulæ, quas posuerat Moyses in Horeb, quando legem dedit Dominus filiis Israel egredientibus ex Ægypto.

b i. oraculo.

c sc. præparati ad illud festum.

d q. d. illo die distinctio illa non observabatur.

11. Egressis autem Sacerdotibus de sanctuario *b* (omnes enim Sacerdotes, qui ibi potuerant inveniri, sanctificati *c* sunt; nec adhuc in illo tempore vices, & ministeriorum ordo inter eos divisus erat *d*.)

12. Tam Levitæ, quam cantores, id est, & qui sub Asaph erant, & qui sub Eman, & qui sub Idithun, filii, & fratres eorum vestiti byssinis, cymbalis, & psalteriis, & citharis concrepabant, stantes ad Orientalem plagam altaris, & cum eis Sacerdotes centum viginti cantantes tubis.

13. Igitur cunctis pariter, & tubis, & voce, & cymbalis, & organis, & diversi generis musicorum concinentibus, & vocem in sublime tollentibus; longe sonitus audiebatur, ita ut cum Dominum laudare cœpissent & dicere: Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus; impleretur domus Dei nube,

e i. Præsentia & majestas nube repræsentata.

14. Nec possent Sacerdotes stare, & ministrare propter caliginem. Compleverat enim gloria *e* Domini domum Dei.

CAPUT VI.

Salomon populo Israel benedicit gratias Deo agens de impletione promissionis factæ David, 1. Orat supplex, ut orantium in templo vota Deus exaudiat, 24.

*3. Reg. 18. 12. Eodem anno 3001.

1. TUnc * Salomon ait: Dominus pollicitus est, ut habitaret in caligine;

2. Ego autem ædificavi domum nomini ejus, ut habitaret ibi in perpetuum.

3. Et convertit rex faciem suam, & benedixit universæ multitudini Israel (nam omnis turba stabat intenta) & ait:

4. Benedictus Dominus Deus Israel, qui, quod locutus est David patri meo, opere complevit, dicens:

f sc. aliam quam Jerusalem.

5. A die, qua eduxi populum meum de terra Ægypti, non elegi civitatem *f* de cunctis tribubus Israel, ut ædificaretur in ea domus nomini meo; neque elegi quemquam alium

był ze wnątrz, widźieć ich nie mogł. Byłá tedy tám skrzyniá áż do dniá tego.

10. A w skrzyni nic inszego nie było, iedno dwie tablice, ktore był włożył Moyzesz ná Horeb, gdy Pan dał zakon synom Izráelowym wychodzącym z Ægytu.

11. A gdy wyszli kápłani z świątnice (bo wszyscy kapłani, ktorzy się tám náleść mogli, poświęceni byli; y iescze ná on czás, przemiány, y porządek posług między nimi nie był podźielony.)

12. Ták Lewitowie, iáko y śpiewacy, to iest, y ći ktorzy pod Asáph byli, y ktorzy pod Emán, y ktorzy pod Idithun, synowie y bráćia ich, obleczeni w száty biśiorowe, ná cymbalech, ná árfách, y ná cytrách gráli stoiąc ná wschodnią stronę u oltarzá, á przy nich kápłanow sto, y dwádźieśćiá trąbiących w trąby.

13. Gdy tedy wszytcy pospołu, y ná trąbách, y głosem, y ná cymbalech, y ná orgánách, y rozmáići muzycy gráli, y głos wysoko podnośili, dźwięk dáleko słycháć było, ták iż gdy poczęli Páná chwalić, y mowić: Wyznawayćie Pánu, iż dobry, iż ná wieki miłośierdźie iego; dom Boży nápełnion był obłokiem,

14. Y nie mogli kápłani stać, y służyć przede mgłą. Abowiem chwałá Páńska nápełniłá byłá dom Boży.

ROZDZIAŁ VI.

Sálomon błogosłáwi ludu Izráelskiemu; dźiękuie Bogu, iż obietnice wypełnił Dawidowi; modli się Bogu, áby modlący się w kośćiele, byli wysłuchány.

1. RZekł tedy Sálomon: Pan obiecał, że miał mieszkáć we mgle;

2. A iam zbudował dom imieniowi iego, áby tám mieszkał ná wieki.

3. Y obroćił krol oblicze swe, y błogosłáwił wszytkiemu mnostwu Izráelskiemu (bo wszytká rzesza stałá pilnie pátrząc) y rzekł:

4. Błogosłáwiony Pan Bog Izráelski, ktory co mowił Dawidowi oycu memu, skutkiem wypełnił, mowiąc:

5. Ode dniá, ktoregom wywiodł lud moy z źiemie Ægyptskiey, nie obrałem miástá ze wszech pokoleni Izráelskich: áby w nim zbudowano dom imieniowi memu; ánim obrał żadne-

żadnego innego mężá, áby był wodzem ludu mego Izráelſkiego;

6. Alem obrał Jeruzálem, áby w nim było imię moie; y obrałem Dawidá, ábym go postánowił nád ludem moim Izráelſkim.

7. A gdy byłá wola Dawidá oycá mego żeby zbudował dom imieniowi Páná Bogá Izráelſkiego,

8. Rzekł Pan do niego: Iż tá byłá wola twoiá, żebyś zbudował dom imieniowi memu, dobreś w prawdźie uczynił, żeś miał táką wolą.

9. Ale nie ty zbuduieſz ten dom, ále ſyn twoy, ktory wynidźie z biodr twoich, on zbuduie dom imieniowi memu.

10. Ziśćił tedy Pan mowę ſwoię, ktorą był powiedźiał; á iam powſtał ná mieyſce Dawidá oycá mego, y uśiadłem ná ſtolicy Izráelſkiey, iáko Pan powiedźiał, y zbudowałem dom imieniowi Páná Bogá Izráelſkiego.

11. Y postáwiłem wnim ſkrzynię, w ktorey ieſt przymierze Páńſkie, ktore uczynił z ſynmi Izráelſkimi.

12. Y Stánął tedy przed ołtarzem Páńſkim, przećiwko wſzemu zgromádzeniu ludu Izráelſkiego, y rozćiągnął ręce ſwe.

13. Bo był Sálomon ſpráwił podſtawek miedźiány, y postáwił ji w pośrzod kośćiołá máiący pięć łokiet w zdłuż á pięć łokiet w ſzerz, á trzy łokćie wzwyſz. Y ſtánął ná nim; á po tym poklęknąwſzy ná koláná ku wſzytkiemu mnoſtwu Izráelſkiemu, y podniowſzy ręce ku niebu,

14. Rzekł: Pánie Boże Izráelſki, niemaſz tobie podobnego Bogá ná niebie, y ná źiemi; ktory ſtrzeżeſz przymierza, y miłośierdźia z ſługámi twoimi, ktorzy chodzą przed tobą we wſzytkim ſercu ſwym;

15. Ktoryś źiśćił ſłudze twemu Dawidowi oycu memu cokolwiekeś mowił do niego; y coś był uſty obiecał, ſkutkiemeś wypełnił, iáko y ninieyſzy czáś pokázuie.

16. Teraz tedy Pánie Boże Izráelſki, ſpełni ſłudze twemu Dawidowi oycu memu, cokolwiekeś rzekł, mowiąc: Nie uſtánie z ćiebie mąż przedemną, ktoryby śiedźiał ná ſtolicy Izráelſkiey; wſzákże ták ieſli ſtrzedz będą ſynowie twoi drog ſwoich, y będą chodźić w zakonie moim, iákoś y ty chodźił przedemną.

17. A tezaz Pánie Boże Izráelſki, niech ſię utwierdźi

alium virum, ut eſſet dux in populo meo Iſrael;

6. Sed elegi Jeruſalem, ut ſit nomen meum in ea; & elegi David, ut conſtituerem eum ſuper populum meum Iſrael,

7. Cumque fuiſſet voluntatis David patris mei, ut ædificaret domum nomini Domini Dei Iſrael,

8. Dixit Dominus ad eum: Quia hæc fuit voluntas tua, ut ædificares domum nomini meo, bene quidem feciſti hujuſcemodi habere voluntatem,

9. Sed non tu ædificabis domum, verum filius tuus, qui egredietur de lumbis tuis, ipſe ædificabit domum nomini meo.

10. Complevit ergo Dominus ſermonem ſuum, quem locutus fuerat; & ego ſurrexi pro David patre meo, & ſedi ſuper thronum Iſrael, ſicut locutus eſt Dominus; & ædificavi domum nomini Domini Dei Iſrael.

11. Et poſui in ea arcam, in qua eſt pactum Domini, quod pepigit cum filiis Iſrael.

12. Stetit ergo coram altari Domini ex adverſo univerſæ multitudinis Iſrael, & extendit manus ſuas.

13. Siquidem fecerat Salomon baſim æneam, & poſuerat eam in medio baſilicæ *a*, habentem quinque cubitos longitudinis, & quinque cubitos latitudinis, & tres cubitos altitudinis; ſtetitque ſuper eam, & deinceps flexis genibus contra univerſam multitudinem Iſrael, & palmis in cœlum levatis,

a 70. atrii ſc. populi.

14. Ait: *b* Domine Deus Iſrael, non eſt ſimilis tui Deus in cœlo & in terra; qui cuſtodis pactum, & miſericordiam cum ſervis tuis, qui ambulant coram te in toto corde ſuo;

b 2. Mach. 2. 8.

15. Qui præſtitiſti ſervo tuo David patri meo quæcumque locutus fueras ei; & quæ ore promiſeras, opere compleſti, ſicut & præſens tempus probat.

16. Nunc ergo Domine Deus Iſrael, imple ſervo tuo patri meo David, quæcumque locutus es, dicens: Non deficiet ex te vir coram me, qui ſedeat ſuper thronum Iſrael; ita tamen ſi cuſtodierint filii tui vias ſuas, & ambulaverint in lege mea, ſicut & tu ambulaſti coram me.

17. Et nunc Domine Deus Iſrael, firmetur

tur ſermo tuus, quem locutus es ſervo tuo David.

18. Ergone credibile eſt, ut habitet Deus cum hominibus ſuper terram? Si cœlum & cœli cœlorum non te capiunt, quanto magis *a* domus iſta, quam ædificavi?

a ſc. non capiet.

19. Sed ad hoc tantum facta eſt, ut reſpicias orationem ſervi tui, & obſecrationem ejus Domine Deus meus; & audias preces, quas fundit famulus tuus coram te;

20. Ut aperias oculos tuos ſuper domum iſtam diebus ac noctibus, ſuper locum, in quo pollicitus es, ut invocaretur nomen tuum,

21. Et exaudires orationem, quam ſervus tuus orat in eo; & exaudias preces famuli tui, & populi tui Iſrael. Quicumque oraverit in loco iſto, exaudi de habitaculo tuo, id eſt, de cœlis, & propitiare.

22. Si peccaverit quiſpiam in proximum ſuum, & jurare contra eum paratus venerit, ſeque maledicto conſtrinxerit coram altari *b* in domo iſta;

b ſc. ſolebant Judæi coram altari jurare.

23. Tu audies de cœlo, & facies judicium ſervorum tuorum, ita ut reddas iniquo viam ſuam in caput proprium, & ulciſcaris juſtum, retribuens ei ſecundum juſtitiam ſuam.

24. Si ſuperatus fuerit populus tuus Iſrael ab inimicis (peccabunt enim tibi) & converſi egerint pœnitentiam, & obſecraverint nomen tuum, & fuerint deprecati in loco iſto,

25. Tu exaudies de cœlo, & propitiare peccato populi tui Iſrael, & reduc eos in terram, quam dediſti eis, & patribus eorum.

26. Si clauſo cœlo pluvia non fluxerit propter peccata populi, & deprecati te fuerint in loco iſto, & confeſſi nomini tuo, & converſi a peccatis ſuis, cum eos afflixeris,

27. Exaudi de cœlo Domine, & dimitte peccata ſervis tuis, & populi tui Iſrael, & doce eos viam bonam, per quam ingrediantur; & da pluviam terræ, quam dediſti populo tuo ad poſſidendum.

c Infr. 20. 9.

d Alii ariditas & rubigo, quæ ſc. ſegetes corrumpit.

28. Fames *c* ſi orta fuerit in terra, & peſtilentia, ærugo, & aurugo *d* & locuſta, & bruchus; & hoſtes, vaſtatis regionibus, portas

utwierdźi mowá twoiá, ktorąś powiedźiał ſludze twemu Dawidowi.

18. A więc to podobna rzecz, áby mieſzkał Bog z ludzmi ná źiemi? Ieſli niebo, y niebioſá nád niebioſy ćiebie nie ogárniáią, iáko dáleko więcey ten dom, ktorym zbudował?

19. Ale ná to tylko ieſt uczyniony, ábyś weyźrzał ná modlitwę ſługi twego, y ná prośbę iego Pánie Boże moy, á żebyś wyſłuchał prośby, ktore wylewa ſługá twoy przed tobą;

20. Abyś otworzył oczy twe nád domem tym we dnie, y w nocy, nád mieyſcem, ná ktorymeś obiecał, że miáło bydź wzywáne imię twoie,

21. Ażeś miał wyſłucháć modlitwę, ktorą ſię ſługá twoy ná nim modli. Y ábyś wyſłuchał prośby ſługi twego, y ludu twego Izráelſkiego. Ktokolwiek ſię będźie modlił ná tym mieyſcu, wyſłuchay z mieſzkánia twego, to ieſt z niebios, á bądź miłośćiw.

22. Ieſliby kto zgrzeſzył przećiw bliźniemu ſwemu, á przyſzedłby gotow przyśiąc przećiw iemu, á obwiązałby ſię klątwą przed ołtarzem w tym domu;

23. Ty wyſłuchaſz z niebá, y uczyniſz ſąd ſług twoich, ták żebyś oddał nieprawemu drogę iego ná własną głowę, á żebyś ſię zemśćił ſpráwiedliwego, oddawáiąc mu według ſpráwiedliwośći iego.

24. Ieſliby zwyćiężon był lud twoy Izráelſki od nieprzyiaćioł (boć będą grzeſzyć przećiw tobie) á náwroćiwſzy ſię czyniliby pokutę, y prośiliby imienia twego, y modlili ſię ná tym mieyſcu;

25. Ty wyſłuchaſz z niebá, á bądź miłośćiw grzechowi ludu twego Izráelſkiego, á przywroć ie do źiemie, ktorąś im dał, y oycom ich.

26. Ieſliby zá zámknieniem niebá deſcz nie pádał, dla grzechow ludu, á odpráſzáliby ćię ná tym mieyſcu, y wyznawáli imieniowi twemu, y náwroćiliby ſię od grzechow ſwoich, gdy ie utrapiſz,

27. Wyſłuchay z niebá Pánie, y odpuść grzechy ſługam twoim, y ludu twego Izráelſkiego, á náucz ich drogi dobrey, ktorąby chodźili; á day deſcz źiemi, ktorąś dał ná ośiádłość ludowi twemu.

28. Głod ieſliby ſię zácząl w źiemi, y powietrze morowe, rdzá y ſuſza, y ſzáráńcá, chrzą-

chrząſcze, y nieprzyiáćiele, ieſliby puſtoſzywſzy kráiny oblegli bramy miáſtá, y wſzelká plagá, y chorobá ieſliby ućiſnęłá;

29. Ieſliby kto z ludu twego Izráelſkiego modlił ſię, poznawſzy karánie, y chorobę ſwoię, á wyćiągnąłby ręce ſwe w tym domu,

30. Ty wyſłuchaſz z niebá to ieſt z wyſokiego mieſzkánia twego, á ſmiłuy ſię, y odday káždemu według drog iego, ktore wieſz, że ma w ſercu ſwoim; (ty bowiem ſam znaſz ſercá ſynow ludzkich.)

31. Aby ſię bali ćiebie, y chodźili drogámi twemi po wſzytkie dni, ktorych żyią ná źiemi, ktorąś dał oycom náſzym.

32. Obcego też, ktory nie ieſt z ludu twego Izráelſkiego, ieſliby przyſzedł z źiemie dálekiey, dla imieniá twego wielkiego, y dla mocney ręki twoiey, y wyćiągnionego rámieniá twego, á pokłoniłby ſię ná tym mieyſcu;

33. Ty wyſłuchaſz z niebá mocnego mieſzkánia twego, y uczyniſz wſzytko, o co ćię będźie wzywáć on cudzoźiemiec; áby poználi wſzyſcy narodowie źiemie imię twoię, y bali ſię ćiebie, iáko y lud twoy Izráelſki. A żeby poználi, iż wzywane ieſt imię twe nád tym domem, ktorymem zbudował.

34. Ieſliby lud twoy wyćiągnął ná woynę przećiw nieprzyiáćiołom ſwym drogą, ktorąbyś ie poſłał, á kłániáć ſię będą tobie ku drodze, ná ktorey to miáſto ieſt, ktoreś obrał, y dom, ktorym zbudował imieniowi twemu;

35. Ty wyſłuchaſz z niebá modlitwy ich, y prośby, á pomśći ſię.

36. A ieſliby zgrzeſzyli przećiw tobie (boć niemáſz człowieká, ktoryby nie grzeſzył) á rozgniewałbyś ſię ná nie, á podałbyś ie nieprzyiáćiołom, y záwiedliby ie w niewolą do źiemie dálekiey, álbo więć, ktora ieſt bliſko,

37. A náwroćiwſzy ſię w ſercu ſwym w źiemi, do ktorey w niewolą záwiedzeni byli, czyniliby pokutę, y prośiliby ćię w źiemi niewolſtwá ſwego, mowiąc: Zgrzeſzyliſmy, niezbożnieſmy czynili, nieſpráwiedliwieſmy ſię ſpráwowali;

38. Y náwroćiliby ſię do ćiebie we wſzytkim ſercu ſwym, y we wſzytkiey duſzy ſwey w źiemi niewoley ſwey, do ktorey zágnáni ſą, będąc ſię kłániáć ku drodze źiemi ſwey, ktorąś dał oycom ich, y miáſtá, ktoreś obrał, y domu, ktorym zbudował imieniowi twemu;

39. Ty wyſłuchaſz z niebá, to ieſt, z mocnego

portas obſederint civitatis, omnisque plaga & infirmitas preſſerit;

29. Si quis de populo tuo Iſrael fuerit deprecatus, cognoſcens plagam, & infirmitatem ſuam, & expanderit manus ſuas in domo hac *a*,

30. Tu exaudies de cœlo, de ſublimi ſcilicet habitaculo tuo, & propitiare, & redde unicuique ſecundum vias ſuas, quas noſti eum habere in corde ſuo; (tu enim ſolus noſti corda filiorum hominum.)

a 70. ad domum hanc, ſc. converſus.

31. Ut timeant te, & ambulent in viis tuis cunctis diebus, quibus vivunt ſuper faciem terræ, quam dediſti patribus noſtris.

32. Externum quoque, qui non eſt de populo tuo Iſrael, ſi venerit de terra longinqua, propter nomen tuum magnum, & propter manum tuam robuſtam, & brachium tuum extentum, & adoraverit in loco iſto;

33. Tu exaudies de cœlo firmiſſimo habitaculo tuo, & facies cuncta, pro quibus invocaverit te ille peregrinus; ut ſciant omnes populi terræ nomen tuum, & timeant te ſicut populus tuus Iſrael; & cognoſcant, quia nomen tuum invocatum eſt ſuper domum hanc, quam ædificavi.

34. Si egreſſus fuerit populus tuus ad bellum contra adverſarios ſuos per viam, in qua miſeris eos, adorabunt te contra viam, in qua civitas hæc eſt, quam elegiſti, & domus, quam ædificavi nomini tuo;

35. Tu exaudies de cœlo preces eorum, & obſecrationem, & ulciſcaris.

36. Si autem peccaverint tibi (*b* neque enim eſt homo, qui non peccet) & iratus fueris eis, & tradideris hoſtibus, & captivos duxerint eos in terram longinquam, vel certe, quæ juxta eſt,

b 3. Reg. 8. 46. Eccl. 7. 21. 1. Joan. 1. 8.

37. Et converſi in corde ſuo, in terra, ad quam captivi ducti fuerant, egerint pœnitentiam, & deprecati te fuerint in terra captivitatis ſuæ, dicentes: Peccavimus, inique fecimus, injuſte egimus;

38. Et reverſi fuerint ad te in toto corde ſuo, & in tota anima ſua, in terra captivitatis ſuæ, ad quam ducti ſunt, adorabunt te contra viam terræ ſuæ, quam dediſti patribus eorum, & urbis, quam elegiſti, & domus, quam ædificavi nomini tuo;

39. Tu exaudies de cœlo, hoc eſt, de firmo habitaculo tuo preces eorum, & facias judi-

judicium, & dimittas populo tuo, quamvis peccatori;

40. Tu es enim Deus meus; aperiantur, quæso, oculi tui, & aures tuæ intentæ ſint ad orationem, quæ fit in loco iſto.

41. Nunc *a* igitur conſurge Domine Deus in requiem tuam *b*, tu & arca fortitudinis tuæ *c*. Sacerdotes tui Domine Deus induantur ſalutem, & ſancti tui lætentur in bonis.

42. Domine Deus ne averteris faciem Chriſti tui; memento miſericordiarum David ſervi tui.

a Pſ. 131. 8. *b* In templum, in quo requieſcere decreviſti. *c* Nam per arcam ſtupenda miracula adverſus hoſtes noſtros Chananæos, Philiſthæos & alios patraſti. Eodem anno 3001. *d* Nubes ſplendida quæ Dei præſentiam & majeſtatem repræſentabat.

CAPUT VII.

Poſt devorata cæleſti igne ſacrificia, Dei majeſtas templum implet, 1. Templi dedicatio ſeptem diebus celebratur, dieque octavo fit collecta, 8. Dominus Salomoni revelat, ſe ipſius orationem exaudiſſe, 12.

1. CUmque compleſſet Salomon fundens preces, ignis deſcendit de cœlo, & devoravit holocauſta & victimas; & majeſtas *d* Domini implevit domum.

2. Nec *e* poterant ſacerdotes ingredi templum Domini, eo quod impleſſet majeſtas Domini templum Domini.

e 2. Mach. 2. 8.

3. Sed & omnes filii Iſrael videbant deſcendentem ignem, & gloriam Domini ſuper domum; & corruentes proni in terram ſuper pavimentum ſtratum lapide, adoraverunt, & laudaverunt Dominum: Quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia ejus.

4. Rex autem, & omnis populus immolabant victimas coram Domino.

5. Mactavit *f* igitur rex Salomon hoſtias, boum viginti duo millia, arietum centum viginti millia; & dedicavit domum Dei rex, & univerſus populus.

f 3. Reg. 8. 63.

6. Sacerdotes autem ſtabant in officiis ſuis; & Levitæ in organis *g* carminum Domini, quæ fecit David rex ad laudandum Dominum: Quoniam in æternum miſericordia ejus, hymnos David canentes per manus ſuas; porro Sacerdotes canebant tubis ante eos, cunctusque Iſrael ſtabat.

g i. muſicis inſtrumentis.

7. Sanctificavit quoque Salomon medium atrii ante templum Domini; obtulerat enim ibi

go mieſzkánia twego proſby ich, á uczyń ſąd, y odpuść ludowi twemu, choćia grzeſznemu;

40. Tyś bowiem ieſt Bog moy; niechay, proſzę, będą otwárte oczy twe, á uſzy twe niech będą gotowe ku ſłuchániu modlitwy, ktora ſię dźieie ná tym mieyſcu.

41. Teráz tedy powſtań Pánie Boże ku odpoczynieniu twemu, ty y ſkrzyniá mocy twoiey; kápłani twoi Pánie Boże niechay będą obleczeni zbáwieniem, á święći twoi niechay ſię w dobrách ráduią;

42. Pánie Boże, nie odwracay oblicza pomázáńcá twego; pámiętay ná miłośierdźia Dawidá ſługi twego.

ROZDZIAŁ VII.

Ogień z niebá Ofiáry popalił; Wielmożność á chwałá Páńſka nápełniłá Kośćioł, Poświącánie Kośćioła święto przez śiedm dni święcą, á dniá ośmego święto zgromádzenia uczynili; Pan Bog ſię ukazał Sálomonowi, y oznaymuie, że modlitwę iego wyſłuchał.

1. A Gdy dokończył Sálomon modlitwy, ogień zſtąpił z niebá, y pożárł cáłopálenia y ofiár; á chwała Páńſká nápełniłá dom.

2. Y nie mogli kápłani wnidź do kośćiołá Páńſkiego, przeto iż byłá chwałá Páńſká nápełniłá Kośćioł Páńſki.

3. Ale y wſzyſcy ſynowie Izráelſcy widźieli zſtępuiący ogień, y cwałę Páńſką ná dom; y upadſzy twarzą ſwą ná źiemię ná tło kámieniem położone, pokłonili ſię, y chwalili Páná: Iż dobry, iż ná wieki miłośierdźie iego.

4. A krol, y wſzytek lud ofiárowáli ofiáry przed Panem.

5. Krol tedy Sálomon zábił ná ofiárę, wołow dwádźieśćiá y dwá tyśiącá, báránow ſto, y dwádźieśćiá tyśięcy; y poświęćił dom Boży, krol y wſzytek lud.

6. A kápłani ſtali w urzędźiech ſwoich; Lewitowie ná inſtrumentách pieśni Páńſkich, ktore ſpráwił Dawid krol, ku chwáleniu Páná: Iż ná wieki miłośierdźie iego, Pſalmy Dawidowe gráiąc rękámi ſwemi; á kápłani trąbili przed nimi, á wſzytek lud Izráelſki ſtał.

7. Poświęćił też Sálomon pośrzodek śieni przed kośćiołem Páńſkim; bo tám był ofiárował cáłopalenia, y tłuſtośći zapokoynych ofiár;

ofiar; ábowiem ołtarz miedźiány, ktory był ſpráwił, nie mogł zdźierżeć cáłopalenia, y ofiár, y tłuſtośći.

8. Uczynił tedy Sálomon onego czáſu uroczyſte święto przez śiedm dni, y wſzytek Izráel z nim, zgromádzenie bárzo wielkie, od weſzćiá Emáth, áż do potoká Ægyptſkiego.

9. Y uczynił dniá oſmego święto zgromadzenia, dla tego że poświącał ołtarz przez śiedm dni, y święto obchodźił przez śiedm dni.

10. Dniá tedy dwudźieſtego y trzećiego mieśiącá śiodmego roſpuśćił lud do przybytkow ſwoich, weſelący ſię, y ráduiący z dobrá, ktore Pan uczynił Dawidowi, y Sálomonowi, y ludowi ſwemu Izráelſkiemu.

11. Y dokonał Sálomon domu Páńſkiego, y domu krolewſkiego, y wſzytkiego co był umyślił w ſercu ſwoim, áby uczynił w domu Páńſkim, y w domu ſwym, y poſczęśćiło mu ſię.

12. Y ukazał mu ſię Pan w nocy, y rzekł: Wyſłuchałem modlitwę twoię, y obrałem to mieyſce ſobie zá dom ofiáry.

13. Ieſli zámknę niebo, y deſcz by nie ſzedł, y kazałbym, y przykazał ſzáráńczy, áby pożárłá źiemię, y przepuśćiłbym powietrze ná lud moy;

14. A náwroćiwſzy ſię lud moy, nád ktorym wzywano ieſt imię moie, prośiłby mię, y ſzukał oblicza mego, y pokutowałby zá drogi ſwe złośliwe; y ia wyſłucham z niebá, y będę miłośćiw grzechom ich, y uzdrowię źiemię ich.

15. Oczy też moie będą otworzone, y uſzy moie gotowe ku modlitwie tego, ktory śię będźie ná tym mieyſcu modlił.

16. Bom obrał, y poświęćił to mieyſce, áby tám imię moie było ná wieki, á żeby tám trwáły oczy moie, y ſerce moie po wſzytkie dni.

17. Ty też ieſli będźieſz chodźił przedemną, iáko chodźił Dawid oćiec twoy, á będźieſz czynił wedle wſzytkiego, comći przykazał, y będźieſz ſtrzegł ſpráwiedliwośći, y ſądow moich;

18. Wzbudzę ſtolicę kroleſtwá twego, iákom obiecał Dawidowi oycu twemu, mowiąc: Nie będźie odięty z pokolenia twego mąż, ktoryby był kśiążęćiem nád Izráelem.

19. Ale ieſli ſię odwroćićie, á opuśćićie ſpráwiedliwośći moie, y przykazánia moie, ktorem

ibi holocauſta & adipes pacificorum; quia altare æneum, quod fecerat, non poterat ſuſtinere holocauſta & ſacrificia & adipes.

8. Fecit ergo Salomon ſolemnitatem *a* in tempore illo ſeptem diebus, & omnis Iſrael cum eo, eccleſia magna valde, ab introitu Emath uſque ad terram Ægypti.

a ſc. feſtum tabernaculorum.

9. Fecitque die octavo collectam, eo quod dedicaſſet altare ſeptem diebus, & ſolemnitatem celebraſſet diebus ſeptem *b*.

b i. quatuordecim diebus (3. Reg. 8. 65.) ultimis 7. diebus feſto Tabernaculorum tributis.

10. Igitur in die vigeſimotertio menſis ſeptimi dimiſit populos ad tabernacula ſua, lætantes atque gaudentes ſuper bono, quod fecerat Dominus Davidi, & Salomoni, & Iſraeli populo ſuo.

11. *c* Complevitque Salomon domum Domini, & domum regis, & omnia, quæ diſpoſuerat in corde ſuo, ut faceret in domo Domini, & in domo ſua, & proſperatus eſt.

c 3. Reg. 9. 1.

12. Apparuit autem ei Dominus *d* nocte, & ait: Audivi orationem tuam; & elegi locum iſtum mihi in domum ſacrificii.

d. ſc. multis annis poſt dedicatum templum.

13. Si clauſero cœlum, & pluvia non fluxerit, & mandavero, & præcepero locuſtæ, ut devoret terram, & miſero peſtilentiam in populum meum,

14. Converſus autem populus meus, ſuper quos invocatum eſt nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquiſierit faciem meam, & egerit pœnitentiam a viis ſuis peſſimis; & ego exaudiam de cœlo, & propitius ero peccatis eorum, & ſanabo terram eorum.

15. Oculi quoque mei erunt aperti, & aures meæ erectæ ad orationem ejus, qui in loco iſto oraverit.

16. Elegi enim, & ſanctificavi locum iſtum, ut ſit nomen meum ibi in ſempiternum, & permaneant oculi mei, & cor meum ibi cunctis diebus.

17. Tu quoque ſi ambulaveris coram me, ſicut ambulavit David pater tuus, & feceris juxta omnia, quæ præcepi tibi, & juſtitias meas *e* judiciaque ſervaveris;

e 70. præcepta mea.

18. Suſcitabo *f* thronum regni tui, ſicut pollicitus ſum David patri tuo, dicens: Non auferetur de ſtirpe tua vir, qui ſit princeps in Iſrael.

f i. ſtabiliam.

19. Si autem averſi fueritis, & dereliqueritis juſtitias meas, & præcepta mea, quæ pro-

proposui vobis, & abeuntes servieritis diis alienis, & adoraveritis eos;

20. Evellam vos de terra mea, quam dedi vobis; & domum hanc, quam sanctificavi nomini meo, projiciam a facie mea, & tradam eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis.

a Hebr. in stuporem.

21. Et domus ista erit in proverbium *a* universis transeuntibus, & dicent stupentes: Quare fecit Dominus sic terræ huic, & domui huic?

22. Respondebuntque: Quia dereliquerunt Dominum Deum patrum suorum, qui eduxit eos de terra Ægypti, & apprehenderunt deos alienos, & adoraverunt eos, & coluerunt; idcirco venerunt super eos universa hæc mala.

CAPUT VIII.

Salomon post templum & sibi domum ac civitates ædificat, 1. Reliquias gentium sibi facit tributarias, 7. Offert holocausta, & sacerdotum ac Levitarum ministeria juxta dispositionem David constituit, 12. Missa classe plurimum auri ex Ophir refert, 17.

3. Reg. 9. 10. Anno M. 3012. Ant. Chr. 992.

b septuaginta; in quibus.

c sc. reddiderat.

1. EXpletis autem viginti annis postquam *b* ædificavit Salomon domum Domini & domum suam;

2. Civitates, quas dederat *c* Hiram Salomoni, ædificavit, & habitare ibi fecit filios Israel.

3. Abiit quoque in Emath Suba; & obtinuit eam.

4. Et ædificavit Palmiram in deserto, & alias civitates munitissimas ædificavit in Emath.

5. Extruxitque Bethoron superiorem, & Bethoron inferiorem civitates muratas habentes portas & vectes & seras:

6. Balaath etiam & omnes urbes firmissimas, quæ fuerunt Salomonis, cunctasque urbes quadrigarum, & urbes equitum. Omnia quæcumque voluit Salomon, atque disposuit, ædificavit in Jerusalem, & in Libano *d*, & in universa terra potestatis suæ.

d sc. in loco saltus Libani dicto.

7. Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hethæis, & Amorrhæis, & Pherezæis, & Hevæis, & Jebusæis, qui non erant de stirpe Israel;

8. De filiis eorum, & de posteris, quos non interfecerant filii Israel, subjugavit Salomon in tributarios, usque in diem hanc.

9. Porro

rem wam podał, á odszedszy będźiećie służyć bogom cudzym, y kłániáć się im;

20. Wykorzenię was z źiemie moiey, ktorąm wam dał; á ten dom, ktorym poświęćił imieniowi memu, odrzucę od obliczá mego, y podam ji w przypowieść, y ná przykład wszytkim narodom.

21. A dom ten będźie zá przypowieść wszytkim przechodzącym, y zdumiawszy się będą mowić: Przecz ták uczynił Pan tey źiemi, y domowi temu?

22. Y odpowiedzą: Iż opuśćili Páná Bogá oycow swoich, ktory ie wywiodł z źiemie Ægyptskiey, á chwyćili się bogow cudzych, y kłániáli się im, y chwalili; przeto przyszło ná nie to wszytko złe.

ROZDZIAŁ VIII.

Po domie Páńskiem krol Sálomon sobie dom, y miásta pobudował, lud sobie obcy podbił, ofiáry czyni, á według rozrządzenia Dawidá urzędy kápłanow w posługowániu ich; y Lewity w porządku ich postánowił; złoto z Ophir przez morze przywożono.

1. A Gdy wyszło dwádźieśćiá lat potym iáko zbudował Sálomon dom Páński, y dom swoy;

2. Miástá, ktore był dał Hirám Sálomonowi, pobudował, y dał tám mieszkánie synom Izráelskim.

3. Ciągnął też do Emáth Subá, y wźiął ią.

4. Y zbudował Pálmirę ná puszczy, y inne miástá bárzo obronne pobudował w Emáth.

5. Y zbudował Bethoron wysze, y Bethoron niższe, miástá murowáne, máiące, y brámy, y zawory, y zamki.

6. Báláath też, y wszytkie miástá mocne, ktore były Sálomonowe, y wszytkie miástá poczwornych wozow, y miástá iezdnych. Wszytko co chćiał Sálomon, y umyślił, zbudował w Jeruzálem, y w Libanie, y we wszytkiey źiemi władzy swey.

7. Wszytek lud, ktory pozostał z Hetheyczykow, y z Amorrhęyczykow, y z Pherezęyczykow, y z Hewęyczykow, y z Jebuzęyczykow, ktorzy nie byli z pokolenia Izráelskiego;

8. Z synow tych, y z potomkow, ktorych byli nie wygubili synowie Izráelszy, podbił Sálomon ná hołdowniki áż do dniá tego.

9. Ale

9. Ale z ſynow Izráelſkich nie poſtáwił, áby ſłużyli w robotách krolewſkich; bo oni byli mężowie waleczni, y przednieyſzy hetmáni, y przełożeni nád wozni iego, y nád iezdnymi iego.

10. A wſzytkich przełożonych nád woyſkiem krolá Sálomoná było dwie śćie, y pięćdźieśiąt, ktorzy ćwiczyli lud.

11. A corkę Pháráonowę przenioſł z miáſtá Dawidowego do domu, ktory iey zbudował. Bo mowił krol: Nie będźie mieſzkáłá żoná moiá w domu Dawidá krolá Izráelſkiego, przeto iż poświęconi ieſt; bo do niego weſzłá ſkrzyniá Páńſká.

12. Tedy ofiárował Sálomon cáłopalenia Pánu ná ołtarzu Páńſkim, ktory był zbudował przed przyśionkiem,

13. Aby ná káżdy dźień ofiárowano ná nim według przykazánia Moyzeſzowego, w Sabbathy, y w pierwſze dni mieśiącá, y w dni święte, trzy kroć przez rok, to ieſt, w święto przaſnikow, w święto tegodniow, y w święto kuczek.

14. Y poſtánowił według rozrządzenia Dawidá oycá ſwego urzędy kápłanow w poſługowániu ich; y Lewity w porząku ich, áby chwalili, y ſłużyli przed kápłany według obrzędu káżdego dniá; y odźwierne w rozdźiálech ich przy bramie y bramie; bo ták był przykazał Dawid człowiek Boży.

15. Y nie przeſtąpili z roſkazánia krolewſkiego, ták kápłani iáko, y Lewitowie, ze wſzytkiego co przykazał, y w ſtrażach ſkárbow.

16. Wſzytkie nakłády miał gotowe Salomon, od onego dniá, ktorego záłożył fundámenty domu Páńſkiego áż do dniá, ktorego dokonał.

17. Iáchał tedy Sálomon do Aſiongáber, y do Ailáth, nád brzegiem morzá czerwonego, ktory ieſt w źiemi Edomſkiey.

18. Y poſłał mu Hirám przez ręce ſług ſwych okręty, y żeglarzow świádomych morzá, y iáchali z ſługámi Sálomonowymi do Ophir, y przywieźli z tám tąd czterzy ſtá, y pięćdźieśiąt tálentow złotá, y przynieśli do krolá Sálomoná.

9. Porro de filiis Iſrael non poſuit, ut ſervirent operibus regis; ipſi enim erant viri bellatores, & duces primi & principes quadrigarum & equites ejus.

10. Omnes autem principes exercitus regis Salomonis fuerunt *a* ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum.

a i. præcipui.

11. Filiam vero Pharaonis transtulit de civitate *b* David in domum, quam ædificaverat ei. Dixit enim rex: Non habitabit uxor mea in domo David regis Iſrael, eo quod ſanctificata ſit; quia ingreſſa eſt in eam arca Domini.

b 3. Reg. 3. 1.

12. Tunc obtulit Salomon holocauſta Domino ſuper altare Domini, quod extruxerat ante porticum *c*,

c i. templi.

13. Ut per ſingulos dies offerretur in eo juxta præceptum Moyſi in Sabbatis, & in calendis, & in feſtis diebus, ter per annum, id eſt, in ſolemnitate azymorum, & in ſolemnitate hebdomadarum, & in ſolemnitate tabernaculorum.

14. Et conſtituit juxta diſpoſitionem David patris ſui officia Sacerdotum in miniſteriis ſuis; & Levitas in ordine ſuo *d*, ut laudarent, & miniſtrarent coram ſacerdotibus juxta ritum uniuscujusque diei; & janitores in diviſionibus ſuis per portam & portam; *e* ſic enim præceperat David homo Dei.

d Hebr. cuſtodiis ſuis.

e i. per ſingulas portas.

15. Nec prætergreſſi ſunt de mandatis regis tam Sacerdotes, quam Levitæ ex omnibus, quæ præceperat, & in cuſtodiis theſaurorum.

16. Omnes impenſas præparatas habuit Salomon ex eo die, quo fundavit domum Domini usque in diem, quo perfecit eam.

17. Tunc abiit Salomon in Aſiongaber, & in Ailath ad oram Maris rubri, quæ eſt in terra Edom.

18. Miſit autem ei Hiram per manus ſervorum ſuorum naves, & nautas gnaros maris, & abierunt cum ſervis Salomonis in Ophir *f*, tuleruntque inde quadringenta quinquaginta talenta auri, & attulerunt ad regem Salomonem.

f In auream Cherſoneſum &c. v. Tirin.

ROZDZIAŁ IX.

Sábá krolowá z dáry do Sálomoná przyiácháłá, y z dáry odiácháłá, wagá złotá do roku Sálomo-

CAPUT IX.

Regina Saba Salomonis admiratur ſapientiam, dat & accipit munera, 1. Pondus auri, quod

quod Salomoni quot annis afferebatur; haſtæ, ſcuta, vaſa aurea, & ſolium eburneum auro veſtitum, 13. Deſcribitur opulentia, ſapientia & poteſtas Salomonis, 22.

3. Reg. 10. 1. Matth. 12. 42. Luc. 11. 31.
a i. exploraret.
b 70. cum exercitu,

1. REgina quoque Saba, cum audiſſet famam Salomonis, venit, ut tentaret *a* eum in ænigmatibus in Jeruſalem, cum magnis opibus *b* & camelis, qui portabant aromata, & auri plurimum, gemmasque pretioſas. Cumque veniſſet ad Salomonem, locuta eſt ei, quæcumque erant in corde ſuo.

2. Et expoſuit Salomon omnia, quæ propoſuerat; nec quidquam fuit, quod non perſpicuum ei fecerit.

c ſc. utramque Dei & regis.

3. Quæ poſtquam vidit, ſapientiam ſcilicet Salomonis, & domum *c*, quam ædificaverat.

4. Nec non & cibaria menſæ ejus, & habitacula ſervorum, & officia miniſtrorum ejus, & veſtimenta eorum, pincernas quoque & veſtes eorum, & victimas, quas immolabat in domo Domini; non erat præ ſtupore ultra in ea ſpiritus.

d Hebr. & 70. de verbis ſc. rebus geſtis,

5. Dixitque ad regem: Verus eſt ſermo, quem audieram in terra mea de virtutibus, *d* & ſapientia tua.

6. Non credebam narrantibus, donec ipſa veniſſem, & vidiſſent oculi mei, & probaſſem, vix medietatem ſapientiæ tuæ mihi fuiſſe narratam; viciſti famam virtutibus tuis.

7. Beati viri tui, & beati ſervi tui, qui aſſiſtunt coram te omni tempore, & audiunt ſapientiam tuam.

8. Sit Dominus Deus tuus benedictus, qui voluit te ordinare ſuper thronum ſuum, regem Domini Dei tui. Quia diligit Deus Iſrael, & vult ſervare eum in æternum, idcirco poſuit te ſuper eum regem, ut facias judicia atque juſtitiam.

9. Dedit autem regi centum viginti talenta, & aromata multa nimis, & gemmas pretioſiſſimas; non fuerunt aromata talia ut hæc, quæ dedit regina Saba regi Salomoni.

e ſc. Braſilica, vel ebenum, alii corallia. Sa.
f alii tigna.

10. Sed & ſervi Hiram cum ſervis Salomonis attulerunt aurum de Ophir, & ligna Thyina *e*, & gemmas pretioſiſſimas;

11. De quibus fecit rex, de lignis ſcilicet thyinis, gradus *f* in domo Domini, & in domo regia, citharas quoque, & pſalteria cantoribus; numquam viſa ſunt in terra Juda ligna talia.

12. Rex

lomonowi przychodząca, budowánia Máieſtátu, ſłużby, obfitość w bogáctwiech, w możnośći, mądrość Sálomonowá.

1. KRolowa też Sábá uſłyſzawſzy ſławę Sálomonowę, przyiácháłá, áby go w gadkách doświadczáłá, do Jeruzálem z wielkimi bogáctwy, y wielbłądy, ktorzy nieśli rzeczy wonne, y złotá bárzo wiele, y kámienie drogie. A gdy przyſzłá do Sálomoná, mowiłá z nim wſzytko, cokolwiek było w ſercu iey.

2. Y wyłożył iey Sálomon wſzytko co żądáłá byłá; y nie było nic, czegoby iey iáśnie nie pokazał.

3. Ktorá gdy uyźrzáłá, to ieſt mądrość Sálomonowę, y dom, ktory był zbudował,

4. Tákże y potráwy ſtołu iego, y mieſzkánia ſług, y urzędy dworzánow iego, y ſzáty ich, podczáſze też y ſzáty ich, y ofiáry, ktore ofiárował w domu Páńſkim; nie zſtawáło w niey duſze od zdumienia.

5. Y rzekłá do kronolá: Prawdźiwe ſą ſłowá, ktorem ſłyſzáłá w źiemi ſwey o cnotách, y o mądrośći twoiey.

6. A nie wierzyłám powiádáiącym, áżem ſámá przyiáchálá, y oglądáły oczy moie, y doznáłam, że mi ledwie połowicę mądrośći twey powiádano; przeſzedłeś ſłáwę cnotámi twemi.

7. Sczęśliwi mężowie twoi, y ſczęśliwi ſłudzy twoi, ktorzy ſtoią przed tobą ná káżdy czás, á ſłucháią mądrośći twoiey.

8. Niechayże będźie Pan Bog twoy błogoſłáwiony, ktory ćię raczył poſtánowić ná ſtolicy ſwey krolem Páná Bogá twego. Iż Bog miłuie Izráelá, y chce go záchowáć ná wieki, przeto ćię poſtánowił krolem nád nim, ábyś czynił ſądy, y ſpráwiedliwość.

9. Y dáła krolowi ſto y dwádźieśćiá tálentow złotá, y bárzo wiele rzeczy wonnych, y kámieniá bárzo drogiego; nie było tákowych rzeczy wonnych, iáko te, ktore krolowa Sábá dáłá krolowi Sálomonowi.

10. Lecz y ſłudzy Hirám z ſługámi Salomonowymi przynieſli złotá z Ophir, y drzewá Thyinowego, y kámienia bárzo drogiego;

11. Z ktorego uczynił krol to ieſt z drzewá Thyinowego wſchody w domu Páńſkim, y w domu krolewſkim, y cytry, y árfy śpiewakom. Nigdy nie widano w źiemi Judzkiey drzewá tákowego.

12. A

12. A krol Sálomon dał krolowey Sabie wſzytko czego chćiáłá, y czego żądałá, á dáleko więcey, niż co byłá do niego przynioſłá; ktora wroćiwſzy ſię iácháłá do źiemie ſwey z ſłużebniki ſwymi.

13. A wagá byłá złota, ktore przywożono Sálomonowi ná káżdy rok, ſześć ſet ſześćdźieśiąt ſześć tálentow złotá;

14. Oprocz tey ſummy, ktorą poſłowie z rozmáitych narodow, y kupcy zwykli byli przynaſzáć, y wſzyſcy krolowie Arábcy, y kśiążętá źiem, ktorzy znaſzáli złoto, y ſrebro Sálomonowi.

15. Uczynił tedy krol Sálomon dwieśćie kopiy złotych z ſummy ſześći ſet czerwonych złotych, ktore ná káżdą kopiią wychodźiły.

16. Ktemu trzy ſtá puklerzow złotych, z trzech ſet czerwonych złotych, ktoremi powłaczano káżdy puklerz, y ſchował ie krol w zbroiowniey, ktora byłá oſádzona gaiem.

17. Sprawił też krol ſtolicę wielką z kośći ſłoniowey, y oprawił ią ſczerym złotem.

18. Sześć też ſtopniow, po ktorych wſtępowano ná ſtolicę, y podnożek złoty, y dwoie poręczá z obu ſtron, á dwá lwy ſtoiące u poręcza;

19. Ale y innych dwánaśćie lewkow ſtoiących ná ſześći ſtopniách z obu ſtron; nie było tákiey ſtolice we wſzyſtkich kroleſtwách.

20. Wſzytkie też náczyniá ſtołu krolewſkiego były złote, y naczynia w domu Láſu Libánu ze złotá ſczerego. Bo ſrebrá ná on czás zá nic nie miano.

21. Abowiem okręty krolewſkie chodźiły do Thárſis z ſługámi Hirám, raz we trzy látá; y przynośili z támtąd złoto y ſrebro, y kość ſłoniową, y koczkodany, y pawy.

22. Uwielmożony tedy ieſt Sálomon nád wſzytkie krole źiemſkie prze bogáctwo y ſławę.

23. Y wſzyſcy krolowie źiemſcy prágnęli widźieć twarz Sálomonowę, áby ſłucháli mądrośći, ktorą był dał Bog w ſerce iego;

24. Y przynośili mu dáry, naczynia ſrebrne, y złote, y ſzáty, y zbroie, y rzeczy wonne, konie y muły, ná káżdy rok.

25. Miał też Sálomon czterdźieśći tyśięcy koni w ſtáyniách, á wozow, y iezdnych dwánaśćie tyśięcy, y poſtáwił ie w miáſtách wozow poczwornych, y gdźie krol był w Jeruzálem.

26. Używał też władzy nád wſzytkimi krolmi

12. Rex autem Salomon dedit Reginæ Saba cuncta, quæ voluit, & quæ poſtulavit, & multo plura quam attulerat ad eum; quæ reverſa, abiit in terram ſuam cum ſervis ſuis.

13. Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per ſingulos annos, ſexcenta ſexaginta ſex talenta auri;

14. Excepta ea ſumma, quam legati diverſarum gentium, & negotiatores afferre conſueverant, omnesque reges Arabiæ, & ſatrapæ terrarum, qui comportabant aurum & argentum Salomoni.

15. Fecit igitur rex Salomon ducentas haſtas aureas de ſumma ſexcentorum aureorum, qui in ſingulis haſtis expendebantur.

16. Trecenta quoque ſcuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur ſingula ſcuta; poſuitque ea rex in armamentario *a*, quod erat conſitum *b* nemore.

17. Fecit quoque rex ſolium eburneum grande, & veſtivit illud auro mundiſſimo.

18. Sex quoque gradus, quibus aſcendebatur ad ſolium, & ſcabellum aureum, & brachiola duo altrinſecus, & duos leones ſtantes juxta brachiola *c*,

19. Sed & alios duodecim leunculos ſtantes ſuper ſex gradus ex utraque parte; non fuit tale ſolium in univerſis regnis.

20. Omnia quoque vaſa convivii regis erant aurea, & vaſa domus ſaltus Libani ex auro puriſſimo. Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur.

21. Siquidem naves regis ibant in Tharſis *d* cum ſervis Hiram, ſemel in annis tribus; & deferebant inde aurum & argentum, & ebur, & ſimias, & pavos.

22. Magnificatus eſt igitur Salomon ſuper omnes reges terræ præ divitiis & gloria *e*.

23. Omnesque reges terrarum deſiderabant videre faciem Salomonis, ut audirent ſapientiam, quam dederat Deus in corde ejus;

24. Et deferebant ei munera, vaſa argentea, & aurea, & veſtes, & arma, & aromata, equos & mulos, per ſingulos annos.

25. Habuit quoque Salomon quadraginta millia equorum in ſtabulis *f*, & curruum, equitumque duodecim millia, conſtituitque eos in urbibus quadrigarum, & ubi erat rex in Jeruſalem.

26. Exercuit etiam poteſtatem ſuper cunctos

a 70. in domo ſaltus Libani.
b i. circumdatum nemore.
c ſc. manuum ſuſtentacula.
d ſc. in mare, & maritimas urbes.
e 70. & Hebr. ſapientia.
f Hebr. quatuor millia ſtabula equorum & curruum.

ctos reges a flumine Euphrate usq; ad terram Philisthinorum, & usque ad terminos Ægypti.

27. Tantamque copiam præbuit argenti in Jerusalem quasi lapidum, & cedrorum tantam multitudinem velut sycomorum, quæ gignuntur in campestribus.

28. Adducebantur autem ei equi de Ægypto, cunctisque regionibus.

29. Reliqua autem operum Salomonis priorum & novissimorum scripta sunt in verbis *a* Nathan Prophetæ, & in libris *b* Ahiæ Silonitis, in visione quoque Addo Videntis, contra Jeroboam filium Nabad.

a i. Libris. *b* Hebr. prophetia.

30. Regnavit autem Salomon in Jerusalem super omnem Israel quadraginta annis.

31. Dormivitque *c* cum patribus suis, & sepelierunt eum in civitate David; regnavitque Roboam filius ejus pro eo.

c Anno M. 3029. Ant. Chr. 975.

CAPUT X.

Roboam Salomonis filius spreto seniorum consilio, juvenile sequitur, 1. Scindit regnum in duo, electo in regem Jeroboam super decem tribus, 16. Aduram lapidatur, & Roboam fugiendo evadit periculum, 18.

3. Reg. 12. 1. eodem anno.

1. PRofectus est autem Roboam in Sichem; illuc enim cunctus Israel convenerat, ut constituerent eum regem.

2. Quod cum audisset Jeroboam filius Nabat, qui erat in Ægypto (fugerat quippe illuc ante *d* Salomonem) statim reversus est.

d 70. a facie, sc. metu Salomonis.

3. Vocaveruntque eum, & venit cum universo Israel, & locuti sunt ad Roboam, dicentes:

4. Pater tuus durissimo jugo nos pressit, tu leviora impera patre tuo, qui nobis imposuit gravem servitutem, & paululum de onere subleva, ut serviamus tibi.

5. Qui ait: Post tres dies revertimini ad me. Cumque abiisset populus,

6. Iniit consilium cum senibus, qui steterant *e* coram patre ejus Salomone, dum adhuc viveret, dicens: Quid datis consilii, ut respondeam populo?

e sc. ut consiliarii.

7. Qui dixerunt ei: Si placueris populo huic, & leniveris eos verbis clementibus, servient tibi omni tempore.

8. At ille reliquit consilium senum, & cum juvenibus tractare cœpit, qui cum eo nutriti fuerant, & erant in comitatu illius.

9. Di-

mi od rzeki Euphraty, áż do źiemie Philisthymskiey, y áż do gránice Ægyptskiey.

27. Y dodawał ták wielką obfitość srebrá w Jeruzálem iáko kámienia; á cedrow tákie mnostwo iáko płonnych fig, ktore rostą po polách.

28. Y przywodzono mu konie z Ægyptu, y ze wszytkich kráin.

29. A ostátek spraw Sálomonowych pierwszych, y poślednich spisáne są w słowiech Nátháná proroká, y w kśięgách Ahiaszá Silonczyká, y w widzeniu Addo Widzącego, przećiw Jeroboámowi synowi Nábathowemu.

30. Y krolował Sálomon w Jeruzálem nád wszytkim Izráelem czterdźieśći lat.

31. Y zásnął z oycy swymi, y pogrzebli go w Mieśćie Dawidowym; y krolował Roboám syn iego miásto niego.

ROZDZIAŁ X.

Roboám syn Sálomonow opuśćiwszy rádę stárych ludźi, á iąwszy się rády młodych, krolestwá połowicę większą utráćił, bo Jeroboámá dziesięć pokolenia zá krolá obráli; y Aduram ukamionowany; á Roboám uciekł do Jeruzálem.

1. Y Iáchał Roboám do Sichem; bo się tám był zszczedł wszytek Izráel, áby go krolem postánowił.

2. Co gdy usłyszał Jeroboám syn Nabáthow, ktory był w Ægyptćie (bo tám był uciekł przed Sálomonem) wnet się wroćił.

3. Y przyzwáli go, y przyszedł ze wszytkim ludem Izráelskim; y mowili do Roboáma, mowiąc;

4. Oćiec twoy ćisnął nas bárzo twardym iárzmem, ty lżey roskázuy niż ociec twoy, ktory ná nas włożył ćiężką niewolą y ulży trochę z ćiężaru, ábysmyć służyli.

5. Ktory rzekł: Po trzech dniách wroććie śie do mnie. A gdy lud odszedł,

6. Rádźił śie krol stárszych, ktorzy stawali przed oycem iego Sálomonem, poki iesce był żyw mowiąc: Co zá rádę dáiećie, żebych odpowiedźiał ludowi?

7. Ktorzy mu rzekli: Iesli się podobasz ludowi temu, á zmiękczysz ie słowy łáskáwemi, będąć służyć przez wszytek czás.

8. Ale on opuśćił rádę stárych, á z młodymi záczął rádę, ktorzy z nim wychowáni byli, y przy nim byli.

9. Y

9. Y rzekł do nich: Co ſię wam zda? ábo co mam oppowiedźieć ludowi temu, ktory do mnie mowił: Ulży iárzmá, ktore ná nas twoy oćiec włożył?

10. A oni odpowiedźieli iáko młodźiency weſpołek z nim w roſkoſzách wychowáni, y rzekli: Ták powieſz ludowi, ktoryć mowił: Oćiec twoy obćiążył iármo náſze, ty ulży, y ták mu odpowieſz: Namnieyſzy pálec moy mięśſzy ieſt niż biodrá oycá mego.

11. Oćieć moy kładł ná was ćiężkie iárzmo, á ia więkſzy ćiężar przyłożę; Oćiec moy śiekł was biczmi, á ia was śiec będę báſáłykámi.

12. A ták Jeroboám, y wſzytek lud przyſzli do Roboámá dniá trzećiego, iáko im był roſkazał.

13. Y odpowiedźiał krol ſurowie, opuśćiwſzy rádę ſtárſzych.

14. Y mowił do nich według woley młodźieńcow: Oćiec moy włożył ná was ćiężkie iárzmo, ktore ia ćiężſzym uczynię; Oćiec moy śiekł was biczmi, á ia was będę śiekł báſáłykámi.

15. Y nieprzyzwolił proſbę ludu; bo była wola Boża, áby ſię ſpełniłá mowá iego, ktorą był rzekł przez rękę Ahiaſzá Silończyka do Jeroboama ſyná Nábath.

16. A lud wſzytek gdy krol ſurowie mowił, ták rzekł do niego: Nie mamy częśći w Dawidźie, áni dźiedźictwá w ſynu Izái. Wroć ſię Izráelu do przybytkow twoich, á ty páś dom ſwoy Dawidźie. Y odſzedł Izráel do przybytkow ſwoich.

17. A nád ſyny Izráelſkimi, ktorzy mieſzkáli w mieśćiech Judzkich, krolował Roboám.

18. Y poſłał Roboám Adurámá, ktory był nád pobory, y ukámionowáli go ſynowie Izráelſcy, y umárł; á krol Roboám pokwápił ſię wśieśdź ná woz, y ućiekł do Jeruzálem.

19. Y odſtąpił Izráel od domu Dawidowego áż do dniá tego.

9. Dixitque ad eos: Quid vobis videtur? vel reſpondere quid debeo populo huic, qui dixit mihi: Sbleva jugum, quod impoſuit nobis pater tuus?

10. At illi reſponderunt ut juvenes, & nutriti cum eo in deliciis, atque dixerunt: Sic loqueris populo, qui dixit tibi: Pater tuus aggravavit jugum noſtrum, tu ſubleva; & ſic reſpondebis ei: Minimus digitus meus groſſior *a* eſt lumbis patris mei.

a q. d. ſum multo fortior.

11. Pater meus impoſuit vobis grave jugum, & ego majus pondus apponam; pater meus cecidit vos flagellis, ego vero cædam vos ſcorpionibus.

12. Venit ergo Jeroboam, & univerſus populus ad Roboam die tertio, ſicut præceperat eis.

13. Reſponditque rex dura, derelicto conſilio ſeniorum.

14. Locutusque eſt juxta juvenum voluntatem: Pater meus grave vobis impoſuit jugum, quod ego gravius faciam; pater meus cecidit vos flagellis, ego vero cædam vos ſcorpionibus *b*.

b Spinis & levis, quæ aduncos habent aculeos ſeu ſtimulos.

15. Et non acquievit populi precibus; erat enim voluntatis Dei *c*, ut compleretur ſermo ejus, *d* quem locutus fuerat per manum Ahiæ Silonitis ad Jeroboam filium Nabat.

c Permittentis, tam vecordem ſtultitiam. Tirin.

d 2. Reg. 11. 29.

16. Populus autem univerſus, rege duriora dicente, ſic locutus eſt ad eum: Non eſt nobis pars in David, neque hæreditas in filio Iſai. Revertere in tabernacula tua Iſrael, tu autem paſce domum tuam David. Et abiit Iſrael in tabernacula ſua.

17. Super filios autem Iſrael, qui habitabant in civitatibus Juda, regnavit Roboam.

18. Miſitque rex Roboam Aduram, qui præerat tributis, & lapidaverunt eum filii Iſrael, & mortuus eſt; porro rex Roboam currum feſtinavit aſcendere, & fugit in Jeruſalem.

19. Receſſitque Iſrael a domo David, usque ad diem hanc.

ROZDZIAŁ XI.

Roboám chćiał dobywáć rozerwánego kroleſtwá ſwego, ále zá opowiedzeniem Páná Bogá, woley ſwoiey muśiał dáć pokoy, miáſtá budował, Lewity, y kápłany wygnane od Jeroboámá przyiął, poiął żon, y miłośnic wiele.

1. Y Przyiáchał Roboám do Jeruzalem, y zwołał

CAPUT XI.

Præcipit Deus, ne pugnet Roboam contra Iſrael, 1. Roboam multas civitates extruit, 5. Confluunt ad eum Levitæ ac ſacerdotes abjecti a Jeroboam, cæterique Dei cultores, 13. Roboam multas ducit uxores ac concubinas, 18.

3. Reg. 12. 21. anno M. 3030. ant. Chr. 974.

1. Venit autem Roboam in Jeruſalem, & con-

convocavit univerſam domum Juda & Benjamin centum octoginta millia electorum atque bellantium, ut dimicaret contra Iſrael, & converteret ad ſe regnum ſuum *a*.

a Addidit interpres explicationis cauſa.

2. Factusque eſt ſermo Domini ad Semeiam hominem Dei, dicens:

3. Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Juda, & ad univerſum Iſrael, qui eſt in Juda & Benjamin;

4. Hæc dicit Dominus: Non aſcendetis, neque pugnabitis contra fratres veſtros; revertatur unusquisque in domum ſuam, quia mea hoc geſtum eſt voluntate. Qui cum audiſſent ſermonem Domini, reverſi ſunt, nec perrexerunt contra Jeroboam.

5. Habitavit autem Roboam in Jeruſalem, & ædificavit civitates muratas in Juda.

6. Extruxitque Bethlehem, & Etam, & Thecue.

7. Bethſur quoque, & Socho, & Odollam,

8. Nec non & Geth, & Mareſa, & Ziph,

9. Sed & Aduram, & Lachis, & Azeca,

10. Saraa quoque, & Ajalon, & Hebron, quæ erant in Juda & Benjamin, civitates munitiſſimas.

11. Cumque clauſiſſet eas muris *b*, poſuit in eis principes, ciborumque horrea, hoc eſt, olei & vini.

b Hebr. roboraſſet muniiones i. urbes munitas.

12. Sed & ſingulis urbibus fecit armamentarium ſcutorum & haſtarum, firmavitque eas ſumma diligentia, & imperavit ſuper Judam, & Benjamin.

13. Sacerdotes autem & Levitæ, qui erant in univerſo Iſrael, venerunt ad eum de cunctis ſedibus ſuis,

14. Relinquentes ſuburbana, & poſſeſſiones ſuas, & tranſeuntes ad Judam, & Jeruſalem; eo quod abjeciſſet eos Jeroboam *c*, & poſteri ejus, ne ſacerdotio Domini fungerentur.

c quod nollent ſacrificare & ſervire idolis.

15. Qui conſtituit ſibi ſacerdotes excelſorum, & dæmoniorum vitulorumque, quos fecerat.

16. Sed & de cunctis tribubus Iſrael, quicumque dederant cor ſuum, ut quærerent Dominum Deum Iſrael, venerunt in Jeruſalem ad immolandum victimas ſuas coram Domino Deo patrum ſuorum.

17. Et roboraverunt regnum Juda, & confirmaverunt Roboam filium Salomonis per tres annos; ambulaverunt enim in viis David & Salomonis *d*, annis tantum tribus.

d ſc. antequam is peccaret.

18. Du-

zwołał wſzytek dom Judá, y Beniámin, ſto y ośmdźieśiąt tyśięcy przebránych, y walecznych, áby walczył przećiw Izráelowi, á obróćił króleſtwo ſwe do śiebie.

2. Y ſtáłá ſię mowá Páńſká do Semei człowieká Bożego, mowiąc:

3. Mow do Roboámá ſyná Sálomonowego królá Judá, y do wſzego Izráelá, ktory ieſt w Judá y Beniámin;

4. To mowi Pan: Nie poydźiećie, áni walczyć będźiećie przećiw bráćiey wáſzey; niech ſię wroći káżdy do domu ſwego, bo ſię to zá moią wolą ſtało. Ktory uſłyſzawſzy ſłowo Páńſkie, wroćili ſię, á nie ćiągnęli przećiw Jeroboámowi.

5. Y mieſzkał Roboám w Jeruzalem, y pobudował miáſtá murowáne w Judá.

6. Y zbudował Bethlehem, y Etám, y Thekue,

7. Bethſur też y Socho, y Odollám,

8. Ktemu y Geth, y Máreſá, y Ziph,

9. Ale y Adurám, y Láchis, y Azeká,

10. Saráá też y Aiálon, y Hebron, ktore były w Judá, y w Beniámin, miáſtá bárzo obronne.

11. A gdy ie zámknął murem, poſtáwił w nich przełożone, y ſzpiklerze ná żywność, to ieſt, oliwy y winá.

12. Ale y w káżdym mieśćie uczynił zbroiownie ná tarcze, y ná kopiie, y zmocnił ie wielką pilnośćią, y pánował nád Judą y Beniáminem.

13. A kápłani y Lewitowie, ktorzy byli we wſzem Izráelu, przyſzli do niego ze wſzytkich mieyſc ſwoich,

14. Opuśćiwſzy przedmieśćia, y ośiádłośći ſwoie, y przenioſzy ſię do Judy, y do Jeruzálem; przeto że ie był odrzućił Jeroboám, y potomkowie iego, áby nie odpráwowáli kápłaństwá Páńſkiego.

15. Ktory poſtánowił ſobie ofiárowniki wyżyn, y czártow, y ćielcow, ktore był uczynił.

16. Ale y ze wſzytkich pokoleni Izráelſkich, ktorzykolwiek dáli byli ſerce ſwe, áby ſzukáli Páná Bogá Izráelowego, przyſzli do Jeruzálem ofiárowáć ofiáry ſwe przed Pánem Bogiem oycow ſwoich.

17. Y umocnili króleſtwo Judzkie, y utwierdźili Roboámá ſyná Sálomonowego przez trzy látá; bo chodźili drogámi Dawidowemi y Sálomonowemi tylko przez trzy látá.

18. Y

19. Y poiął Roboám żonę Máhálath corkę Jerimoth, ſyná Dawidowego; Abiháil też corkę Eliáb ſyná Izái,

19. Ktora mu urodźiłá ſyny, Jehus, y Somoriám, y Zoom.

20. Po tey też poiął Máácha corkę Abſálom, ktora mu urodźiłá Ábiá, y Ethái, y Zizá, y Sálomith.

21. A miłował Roboám Máácha corkę Abſálom nád wſzytkie żony ſwe, y założnice; bo był poiął ośmnaśćie żon, á nálożnic ſześć dźieśiąt; y ſpłodźił ośm á dwádźieśćiá ſynow, á ſześćdźieśiąt corek.

22. Y poſtánowił ná pierwſzym mieyſcu Abiaſzá ſyná Máácha kśiążęciem nád wſzytką bráćią iego; bo tego myślił krolem uczynić.

23. Iż był mędrſzy, y możnieyſzy náde wſzytkie ſyny iego, y we wſzytkich gránicách Judzkich, y Beniáminowych, y we wſzytkich miáſtách murowánych; y dawał im żywnośći doſtátek, y ſtárał ſię o wiele żon.

18. Duxit autem Roboam uxorem Mahalath, filiam Jerimoth, filii David; Abihail quoque filiam Eliab filii Iſai,

19. Quæ peperit ei filios, Jehus, & Somoriam, & Zoom.

20. Poſt hanc quoque accepit Maacha filiam Abſalon. quæ peperit ei Abia, & Ethai, & Ziza, & Salomith.

21. Amavit autem Roboam Maacha filiam Abſalon ſuper omnes uxores ſuas, & concubinas; nam uxores decem & octo duxerat, concubinas autem ſexaginta; & genuit viginti octo filios, & ſexaginta filias.

22. Conſtituit vero in capite *a*, Abiam filium Maacha ducem ſuper omnes fratres ſuos; ipſum enim regem facere cogitabat.

a 70. in principem.

23. Quia ſapientior fuit, & potentior ſuper omnes filios ejus, & in cunctis finibus Juda, & Benjamin, & in univerſis civitatibus muratis; præbuitque eis *b* eſcas plurimas, & multas petivit uxores.

b ſc. filiis.

ROZDZIAŁ XII.

Dla grzechu krolá Roboámá y ludu Judzkiego, dał ie Pan Bog w ręce krolowi Ægyptſkiemu, ktory pobrał ſkárby wſzyſtkie z Kośćioła Bożego, y z domu krolewſkiego; Semeidſz upokorzonym dodáie ſercá; umárł Roboám, náſtał Abia ſyn iego.

1. A Gdy było umocnione kroleſtwo Roboám y utwierdzone, opuśćił zakon Páńſki, y wſzytek Izráel z nim.

2. A roku piątego kroleſtwá Roboám przyćiągnął Seſák krol Ægyptſki do Jeruzálem (bo byli zgrzeſzyli Pánu,)

3. Z tyśiącem y dwiemá ſty wozow, y ſześćiądźieśiąt tyśięcy iezdnych; á ludźi nie było liczby, ktory był przyćiągnął z nim z Ægyptu, to ieſt, Libiyczycy, Trogloditowie, Æthiopowie.

4 Y pobrał miáſtá obronne w Judźie, y przyćiągnął áż do Jerazálem.

5. A Semeiaſz prorok wſzedł do Roboámá, y do kśiążąt Judzkich, ktorzy ſię byli zebráli do Jeruzálem, ućiekáiąc przed Seſák, y rzekł do nich: To mowi Pan: Wyśćie mię opuśćili, á iam was opuśćił w ręce Seſák.

6. Y zlękliwſzy ſię kśiążętá Izráelſkie, y krol, rzekli: Sprawiedliwy ieſt Pan.

7. A gdy uyźrzał Pan, iż ſię upokorzyli, ſtáłá

CAPUT XII.

Propter peccata Roboam ac populi, Juda traditur regi Ægypti; qui diripit Jeruſalem, auferens regis ac templi theſauros, 1. Semeias pœnitentes & humiliatos promiſſione erigit, 7. Roboam mortuo ſuccedit filius Abia, 15.

1. CUmque roboratum * fuiſſet regnum Roboam & confortatum, dereliquit legem Domini, & omnis Iſrael cum eo.

* Anno M. 3032.

2. Anno autem quinto † regni Roboam, aſcendit Seſac rex Ægypti in Jeruſalem (quia peccaverant Domino.)

† Anno M. 3033. Ant. Chr. 971. 3. Reg. 14. 25.

3. Cum mille ducentis curribus, & ſexaginta millibus equitum; nec erat numerus vulgi, quod venerat cum eo ex Ægypto, Libyes ſcilicet, & Troglodytæ *c*, Æthiopes.

c Arabes, qui in tentoriis habitant. Tirin.

4. Cepitque civitates munitiſſimas in Juda, & venit usque in Jeruſalem.

5. Semeias autem propheta ingreſſus eſt ad Roboam, & principes Juda, qui congregati fuerant in Jeruſalem, fugientes Seſac, dixitque ad eos: Hæc dicit Dominus: Vos reliquiſtis me *d*, & ego reliqui vos in manu Seſac.

d Ad idola declinando.

6. Conſternatique principes Iſrael, & rex dixerunt: Juſtus eſt Dominus.

7. Cumque vidiſſet Dominus, quod humiliati

liati essent, factus est sermo Domini ad Semeiam, dicens: Quia humiliati sunt *a*, non disperdam eos, daboque eis pauxillum auxilii; & non stillabit *b* furor meus super Jerusalem per manum Sesac.

8. Verumtamen servient ei, ut sciant distantiam servitutis meæ, & servitutis regni terrarum.

9. Recessit itaque Sesac rex Ægypti ab Jerusalem, sublatis thesauris domus Domini, & domus regis, omniaque secum tulit, & clypeos aureos, quos fecerat Salomon;

10. Pro quibus fecit rex æneos, & tradidit illos principibus scutariorum *c*, qui custodiebant vestibulum palatii.

11. Cumque introiret rex domum Domini, veniebant scutarii, & tollebant eos, iterumque referebant eos ad armamentarium suum.

12. Verumtamen quia humiliati sunt, aversa est ab eis ira Domini, nec deleti sunt penitus; siquidem & in Juda inventa sunt opera bona.

13. Confortatus *d* est ergo rex Roboam in Jerusalem, atque regnavit; quadraginta autem & unius anni erat, cum regnare cœpisset, & decem & septem annis regnavit in Jerusalem, urbe, quam elegit Dominus, ut confirmaret nomen suũ ibi, de cunctis tribubus Israel nomen autem matris ejus Naama Am̃anitis *e*.

14. Fecit autem malum, & non præparavit cor suum *f*, ut quæreret Dominum.

15. Opera vero Roboam prima & novissima scripta sunt in libris Semeiæ Prophetæ, & Addo Videntis, & diligenter exposita; pugnaveruntque adversum se Roboam & Jeroboam cunctis diebus.

16. Et dormivit Roboam cum patribus suis, sepultusque est in civitate David. Et regnavit Abia filius ejus pro eo.

a sc. per pœnitentiam. *b* Amplius vel ulterius en, quia cito placatur Deus, & quia supplicia hujus vitæ comparata cum pœnis alterius vitæ non sunt nisi stillæ. *c* Hebr. cursorum, s. militum qui pedites regi inserviebant. *d* 3. Reg. 14. 11. *e* Pro Ammonitis, Sa. *f* Per idoneam & stabilem pœnitentiam.

stáłá się mowá Páńska do Semeiaszá, mowiąc: Ponieważ się upokorzyli, nie wytrácę ich, y dam im trochę rátunku, á nie będźie kápáłá zápálczywość moiá ná Jeruzalem przez rękę Sesák.

8. Wszákoż iednák będą mu służyć, áby wiedźieli rozność służby moiey, y służby krolestwá źiemskiego.

9. A ták odćiągnął Sesák krol Ægyptski od Jeruzálem, zábrawszy skárby domu Páńskiego, y domu krolewskiego, y wszytko z sobą zániosł, y pukłerze złote, ktorych był Sálomon náspráwował;

10. Ná ktorych mieysce krol spráwił miedźiáne, y poruczył ie przełożonym tarczników, ktorzy strzegli śieni pálacu.

11. A gdy wchodźił krol do domu Páńskiego, przychodźili tárcznicy, y bráli ie, á záśię ie odnośili do zbroiowni swey.

12. Wszákoż iż się upokorzyli, odwroćił się od nich gniew Páński, y do końcá nie są zgłádzeni; ponieważ y w Judźie nálázły się dobre uczynki.

13. Zmocnił się tedy krol Roboám w Jeruzálem, y krolował; á było mu czterdźieśći lat, y rok gdy krolowáć począł, á śiedmnaśćie lat krolował w Jeruzálem, w mieśćie, ktore Pan obrał, áby tám potwierdźił imię swe, ze wszytkich pokoleni Izráelskich, á imię mátki iego Náámá Ammánitká.

14. A czynił złość, y nie zgotował serca swego, áby szukał Páná.

15. A spráwy Roboám pierwsze, y poślednie, wypisáne są w kśięgách Semeiaszá proroká, y Addo Widzącego, á z pilnośćią wyłożone; y walczyli przećiw sobie Roboám y Jeroboám po wszytkie dni.

16. Y zásnął Roboám z oycy swemi, y pogrzebion iest w mieśćie Dawid; y krolował Abiá syn iego miásto niego.

CAPUT XIII.

Abia dehortatur exercitum Jeroboam a bello contra se, & sperans in Domino victor evadit, ac diversas capit civitates, 1. Plurimos ex variis uxoribus liberos procreat, 21.

1. ANno * octavodecimo regis Jeroboam, regnavit Abia super Judam.

2. Tribus annis regnavit in Jerusalem, nomen-

* Anno M. 3046. Ant. Chr. 958. 3. Reg. 15. 2.

ROZDZIAŁ XIII.

Abia krol Judzki, odradza woynę woysku Jeroboámowemu; potym poráził go zá pomocą Bożą, miásta mu pobrał, poiął rożne żony, y zrodźił wiele dźieći.

1. ROku ośmnastego krolá Jeroboáma, krolował Abiá nád Judą.

2. Trzy látá krolował w Jeruzálem, á imię mátki

mátki iego Micháiá, corká Uriel z Gabáá; y byłá walká między Abią y Jeroboámem.

3. A gdy Abiá ftoczy bitwę, y miał bárzo wáleczne męże, y wybránych czterzy fta tyśięcy; Jeroboám zfzykował náprzećiw woyfko ośm fet tyśięcy mężow, ktorzy też wybráni byli, y bárzo mocni ku bitwie.

4. Stánął tedy Abiá ná gorze Semeron, ktora byłá w Ephráim, y rzekł: Słuchay Jeroboámie, y wfzytek Izráelu:

5. Aza niewiećie, iż Pan Bog Izráelfki podał kroleftwo Dawidowi nád Izráelem ná wieki, iemu y fynom iego przymierzem foli?

6. Y powftał Jeroboám fyn Nábáth, fługá Sálomoná fyná Dawidowego; y podniofł woynę przećiw Pánu fwemu.

7. Y fkupili fię do niego mężowie nikczemni, y fynowie Belial, y przemogli przećiw Roboám fynowi Sálomonowemu; á Roboám był proftak, y iękliwego fercá, y niemogł fię im oprzeć.

8. A ták wy teraz mowićie, że fię możećie oprzec kroleftwu Páńfkiemu, ktore trzyma przez fyny Dawidowe, á maćie ludu moc wielką, y ćielce złote, ktore wam uczynił Jeroboám zá bogi.

9. Y wyrzućiliśćie kápłany Páńfkie, fyny Aaronowe, y Lewity, á poczyniliśćie fobie ofiárowniki iáko wfzyfcy narodowie źiemfcy; ktokolwiek przyidźie, á poświęći rękę fwoię, w byku z wołow, y w śiedmiu báránow, fstáie fię ofiárownikiem tych, ktorzy nie fą bogowie.

10. A Pan Bog náfz ieft, ktorego nie opufczamy, y kápłani flużą Pánu z fynow Aaronowych, y Lewitowie fą w porządku fwoim.

11. Cáłopalenia też ofiáruią Pánu ná káżdy dźień ráno, y w wieczor, y wonne kádzenie według rofkazánia zákonu fprawione, y bywáią wykłádáne chleby ná ftole przeczyftym; y ieft u nas lichtarz złoty, y lámpy iego, áby ie zápalono záwfze ná wieczor; my bowiem ftrzeżemy przykazánia Páná Bogá náfzego, ktoregośćie wy opuśćili.

12. Otoż w woyfku náfzym hetmánem ieft Bog, y kápłani iego, ktorzy trąbią w trąby, y brzmią przećiwko wam; Synowie Izráelfcy nie walczćie przećiw Pánu Bogu oycow wáfzych; bo nie z pożytkiem wáfzym.

13. Co gdy on mowił, Jeroboám z tyłu záfadzkę

menque matris ejus Michaia, filia Uriel *a* de Gabaa; & erat bellum inter Abiam & Jeroboam;

3. Cumque *b* iniiffet Abia certamen & haberet bellicofiffimos viros, & electorum quadringenta millia; Jeroboam inftruxit econtra aciem octingenta millia virorum, qui & ipfi electi erant, & ad bella fortiffimi.

4. Stetit ergo Abia fuper montem Semeron, qui erat in Ephraim, & ait: Audi Jeroboam, & omnis Ifrael:

5. Num ignoratis, quod Dominus Deus Ifrael dederit regnum David fuper Ifrael in fempiternum, ipfi & filiis ejus in pactum falis *c*?

6. Et furrexit Jeroboam filius Nabat, fervus Salomonis filii David *d*; & rebellavit contra dominum fuum.

7. Congregatique funt ad eum viri vaniffimi, & filii Belial *e*; & prævaluerunt contra Roboam filium Salomonis; porro Roboam erat rudis; & corde pavido *f*, nec potuit refiftere eis.

8. Nunc ergo vos dicitis, quod refiftere poffitis regno Domini *g*, quod poffidet per filios David, habetisque grandem populi multitudinem, atque vitulos aureos, quos fecit vobis Jeroboam in deos.

9. Et *h* ejeciftis Sacerdotes Domini, filios Aaron, atque Levitas; & feciftis vobis Sacerdotes ficut omnes populi terrarum *i*; quicumque venerit, & initiaverit manum fuam in tauro de bobus, & in arietibus feptem, fit facerdos eorum, qui non funt dii.

10. Nofter autem Dominus, Deus eft, quem non relinquimus, Sacerdotesque miniftrant Domino de filiis Aaron, & Levitæ funt in ordine fuo;

11. Holocaufta quoque offerunt Domino per fingulos dies mane & vefpere, & thymiama juxta legis præcepta confectum, & proponuntur panes in menfa mundiffima, eftque apud nos candelabrum aureum, & lucernæ ejus, ut accendantur femper ad vefperam *k*; nos quippe cuftodimus præcepta Domini Dei noftri, quem vos reliquiftis.

12. Ergo in exercitu noftro dux Deus eft, & Sacerdotes ejus; qui clangunt tubis, & refonant contra vos; filii Ifrael nolite pugnare contra Dominum Deum patrum veftrorum, quia non vobis expedit.

13. Hæc illo loquente, Jeroboam retro mo-

a feu Abeffalon.
b 3. Reg. 15. 7. Anno M. 3047.
c i. ftabile; quia fe a corruptione fervat, & fœdus factum cum facrificiis, in queis omnibus fal adhibebatur, eft inviolabile.
d 3. Reg. 11. 26.
e Scelefti.
f Hebr. inftar pueri rudis & pavidus.
g i. a Domino conftituto.
h 3. Reg. 12. 31.
i fc. colentium idola.
k fc. ut tota nocte luceant.

moliebatur insidias. Cumque ex adverso hostium staret, ignorantem Judam suo ambiebat exercitu.

14. Respiciensque Judas vidit instare bellum ex adverso post tergum, & clamavit ad Dominum; ac Sacerdotes tubis canere cœperunt.

15. Omnesque viri Juda vociferati sunt; & ecce illis clamantibus, perterruit *a* Deus Jeroboam & omnem Israel, qui stabat ex adverso Abia & Juda.

16. Fugeruntque filii Israel Judam, & tradidit eos Deus in manu eorum.

17. Percussit ergo eos Abia, & populus ejus plaga magna: & corruerunt vulnerati ex Israel quingenta millia virorum fortium.

18. Humiliatique sunt filii Israel in tempore illo, & vehementissime confortati filii Juda, eo quod sperassent in Domino Deo patrum suorũ.

19. Persecutus est autem Abia fugientem Jeroboam, & cepit civitates ejus, Bethel & filias ejus *b*, & Jesana cum filiabus suis, Ephron quoque & filias ejus.

20. Nec valuit ultra resistere Jeroboam, in diebus Abia; quem *c* percussit Dominus, & mortuus est.

21. Igitur Abia, confortato imperio suo, accepit uxores quatuordecim; procreavitque viginti duos filios, & sedecim filias.

22. Reliqua autem sermonum *d* Abia, viarumque *e* & operum ejus, scripta sunt diligentissime in Libro Addo Prophetæ.

a Hebr. & 70. percussit.

b i. vicos & villas.

c Jeroboam.

d Rerum.

e i. morum.

* 3. Reg. 15. 8.

f Anno M. 3049. Ant. Chr. 955.

g Ab Anno M. 3053. ad annum 3063. sive ab anno Asa 4. ad ejusdem annum 15. ineuntem. Nam prioribus Asæ annis tumultus fuere in Israel, ut patet 3. Reg 15. v. 1. 25. & seq. primum autem bellum quod in eum exortum est Zaræ Æthiopis fuit anno ejus 15 adscribendum, ut patet ex cap. 15 v. 10. cum 19.

CAPUT XIV.

Abiæ succedit filius Asa; qui, pace a Deo concessa, idolorum cultum subvertit, & civitates Juda ædificat ac munit, 1. Zaram regem Æthiopum cum exercitu mille millium divino auxilio devincit, 9.

1. DOrmivit * autem Abia cum patribus suis *f*, & sepelierunt eum in civitate David; regnavitque Asa filius ejus pro eo, in cujus diebus quievit terra annis decem *g*.

2. Fecit autem Asa, quod bonum & placitum erat in conspectu Dei sui, & subvertit altaria peregrini cultus, & excelsa.

3. Et confregit statuas, lucosque succidit;

4. Et præcepit Judæ, ut quæreret Dominum

sadzkę czynił. A stoiąc przećiw nieprzyiaćielowi, niebaczącego Judę obtaczał, swym woyskiem.

14. Y obeyźrzawszy się Judás obaczył że nálegáła bitwá, y z przodku, y z tyłu, y záwołał do Páná; á kápłani poczęli trąbić w trąby.

15. Y wszyscy mężowie Judá okrzyk uczynili. A oto gdy ony wołáli, przestrászył Bog Jeroboámá, y wszytkiego Izráelá, ktory stał przećiwko Abiá y Judá.

16. Y ućiekli synowie Izráel przed Judą, y podał ie Bog w ręce ich.

17. Poráźił ie tedy Abiá, y lud iego porażką wielką, y poległo ránnych z Izráelá pięć kroć sto tyśięcy mężow mocnych.

18. Y poniżeny byli synowie Izráelszy ná on czás, á synowie Judzcy zmocnili się bárzo, przeto iż ufáli w Pánu Bogu oycow swoich.

19. Y gonił Abiá Jeroboámá ućiekáiącego, y pobrał miástá iego, Bethel y corki iego, y Jesánę z corkámi iego, Ephron też y corki iego.

20. Y niemogł więcey się oprzeć Jeroboám zá dni Abiásowych; ktorego zábił Pan y umárł.

21. A ták Abiás umocniwszy krolestwo swe, poiął żon czternaśćie; y zrodźił dwádźieśćiá y dwu synow, y szesnaśćie corek.

22. A ostátek mow Abia, y drog y spraw iego, opisáne są bárzo pilnie w księgách Addo proroká.

ROZDZIAŁ XIV.

Asá nástał po swym oycu Abiy, ktory otrzymawszy pokoy od Bogá, rozwalił ołtarze cudzoźiemskiego nábożeństwá; pobudował też miástá obronne w Juda. potym zá Bożą pomocą zwyciężył nád Zaram krolem Æthyopianow, y woyskiem iego po dźieśięć kroć sto tyśięcy.

1. Y Záśnął Abiá z oycy swemi, y pogrzebli go w mieśćie Dawidowym, y krolował Asá syn iego miásto niego, zá ktorego dni uspokoiłá się źiemiá przez dźieśięc lat.

2. Y czynił Asá co było dobrego, y przyiemnego przed oczymá Bogá swego, y rozwalił ołtarze cudzoźiemskiego nabożeństwá y wyżyny.

3. Y połamał słupy, y gáie wyrąbał.

4. Y roskazał Judźie, áby szukał Páná Bogá oycow

oycow swoich, á czynił zákon y wszytkie przykazánia;

5. Y zniosł ze wszytkich miast Judá ołtarze y zbory, y krolował w pokoiu.

6. Pobudował też miástá obronne w Judá, bo był w pokoiu, á żadne woyny zá czásu iego nie powstáły, gdyż Pan pokoy dawał.

7. Y mowił Judźie: Pobuduymy te miástá, á obtoczmy murem, y utwierdźmy wieżámi, y bramámi, y zamkámi, poki od woien wszytko wolno, dlá tego żesmy szukáli Páná Bogá oycow nászych, y dał nam pokoy w około. Budowáli tedy, á żadney przekáży w budowániu nie było.

8. A Asá miał w woysku swym noszących tarcz, y drzewcá z Judy trzy kroć sto tyśięcy, á z Beniáminá tarcznikow, y strzelcow po dwá kroć sto tyśięcy, y ośmdźieśiąt tyśięcy, wszyscy ći mężowie bárzo mocni.

9. Y wyiáchał przećiwko nim Zára Æthyopiánin z woyskiem swym, po dźieśięć kroć sto tyśięcy, y z trzemá sty wozow, y przyćiągnął áż do Máresa.

10. A Asá ciągnął przećiw niemu, y zszykował woysko ku potykániu w Dolinie Sepháta, ktora iest u Maresa,

11. Y wzywał Páná Bogá, y rzekł: Pánie niemász u ćiebie żadney rozności, iesli w trosze rátuiesz álbo w wielu; rátuyże nas, Pánie Boże nász; ábowiem w tobie, á w imieniu twoim máiąc ufánie, wyszlismy przećiwko mnostwu temu. Pánie, ty iesteś Bog nász, niechże nie przemaga człowiek przećiw tobie.

12. A ták przestrászył Pan Æthyopiány przed Asą y Judą; y ućiekli Æthyopiánie.

13. Y gonił ie Asá, y lud, ktory z nim był, áż do Gerárá; y polegli Æthyopiánie áż do sczętu, bo stárźci są iż Pan zábiyał, y woysko iego walczyło. Nábráli tedy wiele łupow,

14. Y zburzyli miástá wszytkie około Gerára; bo strách wielki był ná wszytkie przypadł; y splundrowáli miástá, y wielką korzyść wynieśli.

15. Ale y obory owiec pokáźiwszy, zágnáli owiec moc niezliczoną, y wielbłądow; y wroćili się do Jeruzálem.

num Deum patrum suorum, & faceret legem & universa mandata;

5. Et abstulit de cunctis urbibus Juda aras, & fana, & regnavit in pace.

6. Ædificavit quoque urbes munitas in Juda, quia quietus erat, & nulla temporibus ejus bella surrexerant, pacem Domino largiente.

7. Dixit autem Judæ: Ædificemus civitates istas, & vallemus muris, & roboremus turribus, & portis, & seris, donec a bellis quieta sunt omnia, eo quod quæsierimus Dominum Deum patrum nostrorum, & dederit nobis pacem per gyrum. Ædificaverunt igitur, & nullum in extruendo impedimentum fuit.

8. Habuit autem Asa in exercitu suo portantium scuta, & hastas de Juda trecenta millia, de Benjamin vero scutariorum & sagittariorum ducenta octoginta millia, omnes isti viri fortissimi.

9. Egressus *a* est autem contra eos Zara Æthiops *b* cum exercitu suo, decies centena millia, & curribus trecentis; & venit usque Maresa.

10. Porro Asa perrexit obviam ei, & instruxit aciem ad bellum in Valle Sephata, quæ est juxta Maresa;

11. Et invocavit Dominum Deum, & ait: *c* Domine non est apud te ulla distantia, utrum in paucis auxilieris, an in pluribus; adjuva nos Domine Deus noster; in te enim, & in tuo nomine habentes fiduciam *d* venimus contra hanc multitudinem. Domine, Deus noster tu es, non prævaleat contra te homo.

12. Exterruit *e* itaque Dominus Æthiopes coram Asa & Juda; fugeruntque Æthiopes.

13. Et persecutus est eos Asa, & populus, qui cum eo erat, usque Gerara; & ruerunt Æthiopes usque ad internecionem, quia Domino cædente contriti sunt, & exercitu illius præliante. Tulerunt ergo spolia multa,

14. Et percusserunt civitates omnes per circuitum Geraræ; grandis quippe cunctos terror *f* invaserat; & diripuerunt urbes, & multam prædam asportaverunt.

15. Sed & caulas ovium destruentes, tulerunt pecorum infinitam multitudinem, & camelorum; reversique sunt in Jerusalem.

a Anno M. 3063. Ant. Chr. 914.
b Rex Ægypti, ut quidam volunt.
c 1. Reg. 14. 6.
d Hebr. in te nitimur, 70. in te confidimus & in nomine tuo venimus.
e 70. percussit.
f Hebr. pavor Domini.

ROZDZIAŁ XV.

Azdriasz prorok przepowiádá, iz krolewstwo Izráel-

CAPUT XV.

Azarias prophetat fore Israel multo tempore

re absque Deo vero, sacerdote, & lege, 1. Asa aufert sordes idolorum, 8. Populus jurat se Deo serviturum, 12. Suam matrem idololatram imperio privat, 16.

1. AZarias autem filius Oded, facto in se spiritu *a* Dei,

2. Egressus est in occursum Asa, & dixit ei: Audite me Asa, & omnis Juda & Benjamin: Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo *b*. Si quæsieritis eum, invenietis; si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos.

3. Transibunt autem multi dies in Israel absque Deo vero, & absque sacerdote, doctore, & absque lege *c*.

4. Cumque reversi fuerint in angustia sua ad Dominum Deum Israel, & quæsierint eum, reperient eum.

5. In tempore illo non erit pax egredienti, & ingredienti, sed terrores undique in cunctis habitatoribus terrarum;

6. Pugnabit enim gens contra gentem, & civitas contra civitatem, quia Dominus conturbabit eos in omni angustia.

7. Vos ergo confortamini, & non dissolvantur manus vestræ; erit enim merces operi vestro.

8. Quod cum audisset Asa, verba scilicet, & prophetiam Azariæ filii Oded prophetæ, confortatus est, & abstulit idola de omni terra Juda, & de Benjamin, & ex urbibus, quas ceperat, montis Ephraim, & dedicavit *d* altare Domini, quod erat ante porticum *e* Domini.

9. Congregavitque universum Judam & Benjamin, & advenas cum eis de Ephraim, & de Manasse, & de Simeon; plures enim ad eum confugerant ex Israel, videntes, quod Dominus Deus illius esset cum eo.

10. Cumque venissent in Jerusalem mense tertio, anno decimo quinto *f* regni Asa,

11. Immolaverunt Domino in die illa de manubiis & præda, quam adduxerant, boves septingentos, & arietes septem millia.

12. Et intravit ex more ad corroborandum fœdus, ut quærerent Dominum Deum patrum suorum in toto corde, & in tota anima sua.

13. Si quis autem, inquit, non quæsierit Dominum Deum Israel, moriatur, a minimo usque ad maximum, a viro usque ad mulierem.

14. Jura-

Eodem anno 3063.

a sc. prophetico.

b Ei adhæsistis.

c Designat sæcula futura præsertim post Christum occisum.

d Renovavit.

e sc. constructum a Salomone.

f Et 25. divisionis regni Israel.

Izraelskie miało bydź bez Bogá, kápłaná, y zakonu. Asa krol wyrzućił Báłwány. A lud przysiągł Pánu, áby szukał go że wszytkiego sercá. Mátkę z páństwá z skłáda dla bałwochwalstwa.

1. A Azáriasz syn Oded, gdy się w nim sstał duch Boży,

2. Wyszedł przećiw Ásá, y rzekł mu: Słuchayże mię Ásá, y wszytek Judá, y Beniámin: Pan z wámi, żeśćie z nim byli. Iesli go szukáć będźiećie, naydźiećie; á iesli go opuśćićie, opuśći was.

3. A przeminie w Izráelu dni wiele bez Bogá prawdźiwego, y bez kápłaná uczyćielá, y bez zakonu.

4. A gdy się náwrocą w utrapieniu swym do Páná Bogá Izráelskiego, y szukáć go będą, naydą go.

5. Ná on czás nie będźie pokoiu wychodzącemu, y wchodzącemu, ále stráchy ze wsząd między wszytkimi obywátelámi źiem;

6. Bo będźie walczył narod przećiwko národowi, y miásto przećiw miástu, bo ie Pan zátrwoży wszelkim ućiśnieniem.

7. Wy tedy umocnićie się, á niechay nie mdleią ręce wásze; bo będźie zapłata uczynkowi wászemu.

8. Co gdy usłyszał Ásá, to iest, słowá y proroctwo Azáriaszá syná Obed proroká, umocnion iest, y zniosł bałwány ze wszytkiey źiemie Judá, y z Beniámin, y z miást, ktore był pobrał, gory Ephráim, y poświęćił ołtarz Páński, ktory był przed przyśionkiem Páńskim.

9. Y zebrał wszytkiego Judá y Beniáminá, y przychodnie z nimi z Ephráimá, y z Mánásse, y z Simeon; bo ich było wiele z Izráela ućiekło do niego, widząc iż z nim Pan Bog iego.

10. A gdy przyszli do Jeruzálem mieśiącá trzećiego, roku piętnastego krolestwá Ásá,

11. Ofiárowali Pánu dniá onego z łupow, y z korzyśći, ktore byli przygnáli, wołow śiedm set, á báranow śiedm tyśięcy.

12. Y wszedł według obyczáiu ku potwierdzeniu przymierza, áby szukáli Páná Bogá oycow swoich ze wszytkiego sercá, y ze wszytkiey dusze swoiey.

13. A iesliby kto, práwi, nie szukał Páná Bogá Izráelskiego, niech umrze, od namnieyszego áż do nawiętszego, od męża áż do niewiásty.

14. Y

14. Y przyśięgli Pánu głosem wielkim w rádośći, y w brzmieniu trąb, y w głośie kornetow,

15. Wszyscy, ktorzy byli w Judá, z przeklinániem; bo ze wszytkiego sercá swego przyśięgli, á ze wsytką wolą szukáli go, y náleźli; y dał im Pan odpoczynienie w około.

16. Ale y Mááchę mátkę Asy krolá z wielkiego złożył pánowánia, przeto że byłá uczyniłá báłwan Priápow w gáiu; ktorego wszytkiego skruszył, y w sztuki połamawszy spálił u potoká Cedron.

17. A wyżyny zostáwione są w Izráelu; A wszákoż serce Asá było doskonáłe po wszytkie dni iego.

18. Y to, co był poślubił oćiec iego, sam wniosł do domu Páńskiego, srebro y złoto, y rozmáity sprzęt naczynia.

19. A nie było woyny áż do trzydźiestego, y piątego roku krolestwá Asá.

ROZDZIAŁ XVI.

Báása krol Izráelski przyćiągnął przećiwko Judźie, dla tego Asá po ratunek uciekł się do królá Syryyskiego, przeco gdy gi Hánani Prorok karał, wsádźił go; potym ná nogi bárzo choruiąc, pokłádáiąc nádźieię w Doktorzech, umárł roku czterdźiestego y pierwszego krolewstwa swego,

1. ARoku trzydźiestego, y szostego krolestwá iego, przyćiągnął Báása krol Izráelski przećiwko Judźie, y murem obtaczał Rámá, áby żaden niemogł przespiecznie wyniśdź y wniśdź z krolestwá Asá.

2. A ták Asá wyniosł srebro, y złoto z skárbow domu Páńskiego, y z skárbow krolewskich, y posłał do Benádád kroá Syryyskiego, ktory mieszkał w Dámászku, mowiąc:

3. Mam z tobą przymierze; Oćiec też moy z oycem twym wzgodźie mieszkáli; przetomći posłał srebro, y złoto, ábyś złamawszy przymierze, ktore mász z Báásą krolem Izráelskim, uczynił, áby odiáchał odemnie.

4. Czego się wywiedźiawszy Benádad, posłał hetmány woysk swoich do miast Izráelskich; ktorzy zburzyli Ahion y Dan, y Abelmáim, y wszytkie miástá Nephthálim murowáne.

5. Co gdy usłyszał Báása, przestał budowáć Ráma, y zániechał roboty swey.

14. Juraveruntque Domino voce magna in jubilo, & in clangore tubæ, & in sonitu buccinarum,

15. Omnes, qui erant in Juda cum execratione; in omni enim corde suo juraverunt, *a* & in tota voluntate quæsierunt eum, & invenerunt; præstititque eis Dominus requiem per circuitum.

16. Sed & Maacham matrem Asa regis ex augusto deposuit imperio, eo quod fecisset in luco simulacrum Priapi; quod omne contrivit, & in frusta comminuens combussit in torrente Cedron.

17. Excelsa *b* autem derelicta sunt in Israel; attamen cor Asa erat perfectum cunctis diebus ejus.

18. Eaque, quæ voverat pater suus, & ipse, intulit in domum Domini, argentum, & aurum, vasorumque diversam supellectilem.

19. Bellum vero non fuit *c* usque ad trigesimum quintum annum regni Asa *d*.

CAPUT XVI.

Pugnante Baasa rege Israel contra Asa, vocat Asa Benadad regem Syriæ in auxilium, 1. Hanani Propheta ipsum increpans, in nervum conjicitur, 7. Dolore pedum cruciatus, confidens in medicorum arte anno regni sui 41 moritur, 12.

1. ANno autem trigesimo sexto regni ejus, *e* ascendit Baasa rex Israel in Judam, & muro circumdabat Rama, ut nullus tute posset egredi & ingredi de regno Asa.

2. Protulit ergo Asa argentum & aurum de thesauris domus Domini, & de thesauris regis, misitque ad Benadad regem Syriæ, qui habitabat in Damasco, dicens:

3. Fœdus inter me & te est, pater quoque meus & pater tuus habuere concordiam; quam ob rem misi tibi argentum & aurum, ut rupto fœdere, quod habes cum Baasa rege Israel, facias eum a me recedere.

4. Quo comperto, Benadad misit principes exercituum suorum ad urbes Israel; qui percusserunt Ahion, & Dan, & Abelmain, & universas urbes Nephthali muratas *f*.

5. Quod cum audisset Baasa, desiit ædificare Rama, & intermisit opus suum.

a Hebr. lætati sunt in juramento.

b Altaria & templa in locis altioribus pro cultu veri Dei erecta; quod prudentiores, erecto jam templo sciebant illicitum esse, sed Asa metu popularis offensionis toleravit.

c Hebr. fuerat.

d i. regni Judæ, quod obtinebat Asa; cujus annus regni proprius tunc agebatur 15. nam Roboam 17. annos regnavit, & Abia 3. quibus si 15. addas, erunt 35. sic initio cap. seq. decertatio Baasæ, quæ anno 36. regni Asæ adscribitur, ejus anno proprio 16 tribuenda est: patet ex 3. Reg. 16. 8. ubi Baasa notatur e vivis excessisse an. 26. regni Asæ: atque adeo non potuit pugnare cum eo, anno regni ejus 36.

e Anno M. 3064. Ante Chr. 940. vide notas proxime supra.

f Hebr. munitas.

6. Porro Aſa rex aſſumpſit univerſum Judam, & tulerunt lapides de Rama, & ligna, quæ ædificationi præparaverat Baſa, ædificavitque ex eis Gabaa, & Maſpha.

7. In tempore illo venit Harani Propheta ad Aſa regem Juda, & dixit ei: Quia habuiſti fiduciam in rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo, idcirco evaſit *a* Syriæ regis exercitus de manu tua.

8. Nonne *b* Æthiopes, & Libyes multo plures erant quadrigis & equitibus, & multitudine nimia; quos, cum Domino crediſſes *c*, tradidit in manu tua?

9. Oculi enim Domini contemplantur univerſam terram, & præbent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum. Stulte igitur egiſti, & propter hoc ex præſenti tempore adverſum te bella conſurgent.

10. Iratusque Aſa adverſus Videntem, juſſit eum mitti in nervum *d*; valde quippe ſuper hoc fuerat indignatus, & interfecit de populo in tempore illo plurimos.

11. Opera autem Aſa prima, & noviſſima ſcripta ſunt in libro regum Juda & Iſrael.

12. Ægrotavit etiam Aſa anno trigeſimo nono *e* regni ſui, dolore pedum vehementiſſimo *f*, & nec in infirmitate ſua quæſivit Dominum, ſed magis in medicorum arte confiſus eſt.

13. Dormivitque cum patribus ſuis; & mortuus eſt anno quadrageſimo primo *g* regni ſui.

14. Et ſepelierunt eum in ſepulchro ſuo, quod foderat ſibi in civitate David; poſueruntque eum ſuper lectum ſuum, plenum aromatibus, & unguentis meretriciis *h*; quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combuſſerunt *i* ſuper eum *k* ambitione nimia.

a ſc. ne illum vinceres.
b ſup. 14. 9.
c 70. confiſus eſſes.
d i carcerem.
e Anno M. 3087. Ant. Chr 917.
f ſc. podagra.
g Deſinente hoc eſt, Mundi 3090.
h Valde fragantibus & variis.
i ſc. odoramenta.
k Id eſt ſuper & juxta cadaver.

6. A krol Aſá wźiął wſzytkiego Judę, y pobráli kámienie z Rámá, y drzewo, ktore był ná budowánie zgotował Bááſa, y zbudował z nich Gabáá, y Máſphá.

7. Onego czáſu przyſzedł Hánani prorok do Aſá krolá Judźkiego, y rzekł mu: Iześ miał ufánie w krolu Syriyſkim, á nie w Pánu Bogu twoim, dla tego uſzło woyſko krolá Syriyſkiego z ręki twey.

8. Azaż nie dáleko więcey było Æthyopiánow, y Libiyczykow, w woźiech, y w ieźdnych, y w mnoſtwie bárzo wielkim; ktore, kiedyś uwierzył Pánu, podał w ręce twoie?

9. Abowiem oczy Páńſkie pátrzą ná wſzytkę źiemię, y dodawáią mocy tym, ktorzy weń ſercem doſkonáłym wierzą. A ták głupieś uczynił, y dla tego od tego czáſu powſtáną przećiwko tobie walki.

10. Y rozgniewány Aſá ná Widzącego, kazał go wſádźić do więźienia, bo ſię był o to bárzo rozgniewał; y pobił nie máło ludu ná on czás.

11. A ſpráwy pierwſze, y poślednieyſze Aſá, nápiſane ſą w księgach krolow Judá y Izráel.

12. Rozniemogł ſię też Aſá roku trzydźieſtego, y dźiewiątego kroleſtwá ſwego, ná bol nog bárzo ćiężki, á áni w chorobie ſwey nie ſzukał Páná, ále więcey ufał w nauce lekárſkiey.

13. Y záſnął z oycy ſwymi; y umárł roku czterdźieſtego, y pierwſzego kroleſtwá ſwego.

14. Y pogrzebli go w grobie iego, ktory był ſobie wykopał w mieśćie Dawidowym; y położyli go ná łożu iego pełnym rzeczy wonnych, y máśći nierządnicych, ktore były háptekárſką robotą ſpráwione, y ſpálili ná nim zbytnią pompą.

CAPUT XVII.

Pius Joſaphat patri Aſa ſuccedens, divitiis potens eſt & armis. Mittit doctores legis Dei per univerſum Judam, 7. Ejus principes recenſentur, & milites, 13.

1. Regnavit *l* autem Joſaphat filius ejus pro eo, & invaluit contra Iſrael.

2. Conſtituitque militum numeros in cunctis urbibus Juda, quæ erant vallatæ muris. Præſi-

l Anno M. 3090. Ant. Chr. 914.

ROZDZIAŁ XVII.

Nábożny Jozáphat náſtępuię po Aſá oycu ſwym; przyſzedł ku niezmiernym bogáctwom, y ku wielkiey ſławie; rozſyła nauczyćiele, y kápłany po kroleſtwie ſwym do ludu; liczbá kśiążąt, y woyſká Jozaphátowego.

1. A Jozáphát ſyn iego krolował miáſto niego, y zmocnił ſię przećiw Izráelowi.

2. Y poſtánowił poczty żołnierzow po wſzytkich miáſtach Judá, ktore były obtoczone

czone mury. Y obronę rozłożył w źiemi Judá, y w miáſtách Ephráim, ktore był pobrał Aſá oćiec iego.

3. Y był Pan z Jozáphátem, iż chodźił w drogách Dáwidá oycá ſwego pierwſzych, á nie miał nádźieie w Báálim;

4. Ale w Bogu oycá ſwego, y poſtępował w przykazániách iego, á nie wedle grzechow Izráelſkich.

5. Y utwierdźił Pan kroleſtwo w ręce iego, y dał wſzytek Judá dáry Jozáphátowi, y przyſzedł ku niezmiernym bogáctwom, y ku wielkiey ſławie.

6. A gdy ſerce iego wźięło śmiáłość dla drog Páńſkich, wyżyny też y gáie znioſł z Judá.

7. A roku trzećiego kroleſtwá ſwego, poſłał z kśiążąt ſwych Benháil, Obdiaſzá, y Záchariaſzá, y Náthánáelá, y Micheaſzá, áby náuczáli w mieśćiech Judzkich;

8. A z nimi Lewity, Semeiaſzá, y Náthániáſzá, y Zábádiáſzá, Aſáelá też, y Semirámoth, y Jonáthána, y Adoniaſzá, y Thobiáſzá, y Thobádoniáſzá Lewity, y z nimi Elizámá, y Joran kápłany;

9. Y nauczáli lud w Judźie, máiąc kśięgi zákonu Páńſkiego, y obchodźili wſzytkie miáſtá Judzkie, y náuczáli lud.

10. Sſtał ſię tedy ſtrách Páńſki ná wſzytkie kroleſtwá źiem, ktore były około Judá, áni śmieli walczyć przećiw Jozáphátowi.

11. Ale y Philiſthymowie przynośili Jozáphátowi dáry, y dań ſrebrá; Arábczycy też przygániáli bydłá, báránow śiedm tyśięcy y śiedm ſet, y tákże wiele kozłow.

12. Urosł tedy Jozáphát, y uwielmożony ieſt áż ku gorze; y pobudował w Judźie domy iáko wieże, y miáſtá murowáne.

13. Y wiele dźieł poczynił w mieśćiech Judzkich; mężowie też waleczni, y duży byli w Jeruzálem;

14. Ktorych tá liczbá według domow, y fámiliy ich: w Judźie hetmánowie woyſká; Ednás kśiążę, á z nim bárzo dużych mężow trzy ſtá tyśięcy.

15. Po tym Johánán kśiążę, á z nim dwie śćie y ośmdźieśiąt tyśięcy.

16. Po tym też Amáziaſz ſyn Zechry, poświęcony Pánu, á z nim dwieśćie tyśięcy mężow mocnych.

17. Zá nim ſzedł duży ná potykánie Eliádá, á z

Præſidiaque diſpoſuit in terra Juda, & in civitatibus Ephraim, quas ceperat Aſa pater ejus.

3. Et fuit Dominus cum Joſaphat, quia ambulavit in viis David patris ſui primis; & non ſperavit in Baalim *a*,

4. Sed in Deo patri ſui, & perrexit in præceptis illius, & non juxta peccata Iſrael.

5. Confirmavitque Dominus regnum in manu ejus, & dedit omnis Juda munera Joſaphat; factæque ſunt ei infinitæ divitiæ, & multa gloria.

6. Cumque ſumpſiſſet cor ejus audaciam propter vias Domini *b*, etiam excelſa & lucos de Juda abſtulit.

7. Tertio autem anno *c* regni ſui, miſit de principibus ſuis Benhail, & Obdiam, & Zachariam, & Nathanael, & Michæam, ut docerent *d* in civitatibus Juda;

8. Et cum eis Levites, Semeiam, & Nathaniam, & Zabadiam, Aſael quoque, & Semiramoth, & Jonathan, Adoniamque, & Thobiam, & Thobadoniam, Levitas, & cum eis Eliſama & Joran Sacerdotes;

9. Docebantque populum in Juda, habentes librum legis Domini, & circuibant cunctas urbes Juda, atque erudiebant populum.

10. Itaque factus eſt pavor Domini ſuper omnia regna terrarum, quæ erant per gyrum Juda, nec audebant bellare contra Joſaphat.

11. Sed & Philiſthæi Joſaphat munera deferebant, & vectigal argenti, Arabes quoque adducebant pecora, arietum ſeptem millia ſeptingenta, & hircorum totidem.

12. Crevit ergo Joſaphat, & magnificatus eſt usque in ſublime; atque ædificavit in Juda domos ad inſtar turrium *e*, urbesq; muratas *f*.

13. Et multa opera paravit *g* in urbibus Juda; viri quoque bellatores, & robuſti erant in Jeruſalem;

13. Quorum iſte numerus per domos atque familias ſingulorum: In Juda principes exercitus, Ednas dux, & cum eo robuſtiſſimi viri trecenta millia.

15. Poſt hunc Johanan princeps, & cum eo ducenta octoginta millia.

16. Poſt iſtum quoque Amaſias filius Zechri, conſecratus Domino, & cum eo ducenta millia virorum fortium.

17. Hunc ſequebatur robuſtus ad prælia Eliada

a 70. in idolis.

b i. propter perfectam obſervationem mandatorum, qua invictus & imperterritus reddebatur.

c Anno M. 3091. Ant. Chr. 912.

d ſc. legem Dei.

e Hebraice palatia tam alta ſplendida & munita, ut turres & caſtella viderentur. Tirin.

f 70. munitas Hebr. theſaurorum.

g ſc. patravit & contruxit.

Eliada & cum eo tenentium arcum & clypeum ducenta millia.

18. Poſt iſtum etiam Jozabad, & cum eo centum octoginta millia expeditorum militum.

19. Hi omnes erant ad manum regis *a* exceptis aliis, quos poſuerat in urbibus muratis, in univerſo Juda.

a 70. regi miniſtrantes.

CAPUT XVIII.

Joſaphat impio Achab affinitate jungitur, 1. Aſcendit cum eo contra Ramoth Galaad, 400. pſeudo-prophetis victoriam promittentibus, 5. Michæas contrarium prophetans, incarceratur, ſed Achab juxta Michææ prophetiam in bello occiditur, 16.

1. FUit ergo Joſaphat dives & inclytus multũ, & affinitate conjunctus *b* eſt Achab.

2. Deſcenditque poſt annos *c* ad eum in Samariam; ad cujus adventum mactavit Achab arietes & boves plurimos, ipſi, & populo, qui venerat cum eo; perſuaſitque illi, ut aſcenderet in Ramoth *d* Galaad.

3. Dixitque Achab rex Iſrael ad Joſaphat regem Juda: Veni mecum in Ramoth Galaad. Cui ille reſpondit: Ut ego, & tu; ſicut populus tuus, ſic & populus meus; tecumque erimus in bello.

4. Dixitq; Joſaphat ad regem Iſrael: Conſule, obſecro, impræſentiarum ſermonem Domini.

5. Congregavit igitur rex Iſrael prophetarum quadringentos viros, & dixit ad eos: In Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus, an quieſcere? At illi: Aſcende, inquiunt, & tradet Deus in manu regis.

6. Dixitque Joſaphat: Numquid non eſt hic prophetes *e* Domini *f*, ut ab illo etiam requiramus?

7. Et ait rex Iſrael ad Joſaphat: Eſt vir unus, a quo poſſumus quærere Domini voluntatem; ſed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, ſed malum omni tempore; eſt autem Michæas filius Jemla. Dixitque Joſaphat: Ne loquaris rex hoc modo.

8. Vocavit ergo rex Iſrael unum de Eunuchis *g*; & dixit ei: Voca cito Michæam filium Jemla.

9. Porro rex Iſrael, & Joſaphat rex Juda, uterque ſedebant in ſolio ſuo, veſtiti cultu regio; ſedebant autem in area juxta portam Sa-

b Siquidem Athalia filia Achab nupta eſt Joramo filio Joſaphat. 4. Reg. 8. 18. 2. Par. 21. 6.

c Anno M. 3107. Ant. Chr. 897.

d Urbem in regione Galaad occupatam a rege Syriæ.

e Alius,

f i. ſc. Dei, quem ego colo.

g i. cubicu-lariis.

á z nim dźierżących łuk, y tarczą dwieśćie tyśięcy.

18. Po tym też Jozábád, á z nim ſto y ośmdźieśiąt tyśięcy gotowych żołnierzow.

19. Ci wſzyſcy byli przy ręce krolewſkiey, oprocz innych, ktore był poſtáwił w mieśćiech murowánych we wſzytkim Judá.

ROZDZIAŁ XVIII.

Jozáphát z Achabem krolem Izráelſkim w przyjáćielſtwo weſzli, ná woynę z nim wyiáchał do Rámoth Galáád, cztery ſtá fałeſznych prorokow zwyćięſtwo, á Micheáſz prorok Boży porażkę prorokuie, dla tego wſádzony do ćiemnice, ále Achab według Micheáſzowego proroctwá zábit ná woynie.

1. BYł tedy Jozáphát bogáty, y ſławny bárzo, y ſpowinowáćił ſię z Achábem.

2. A po lećiech źiáchał do niego do Sámariiey, ná ktorego pryiazd nábił Acháb báránow y wołow bárzo wiele, iemu y ludowi, ktory był z nim przyiáchał; y námowił go, áby z nim ćiągnął do Rámoth Galáád.

3. Y rzekł Acháb krol Izráelſki do Jozáphata krolá Judzkiego: Poiedź zemną do Rámoth Galáád. Ktoremu on odpowiedźiał: Iáko ia, y ty; iáko lud twoy, ták y lud moy; y będźiem z tobą ná woynie.

4. Y rzekł Jozáphat do krolá Izráelſkiego: Proſzę, ná ten czás poradz ſię mowy Páńſkiey.

5. A ták krol Izráelſki zebrał czterzy ſtá mężow prorokow, y rzekł do nich: Mamyli iácháć do Rámoth Galáád ná woynę, czyli dáć pokoy? A oni: Iedź, rzekli, y poda Bog w ręke krolewſką.

6. Y rzekł Jozáphát: Aza tu niemáſz proroká Páńſkiego, ábychmy go też ſpytáli?

7. Y rzekł krol Izráelſki do Jozáphátá: Ieſt mąż ieden, od ktorego możemy ſię pytáć woli Páńſkiey; lecz ia go mam w nienawiśći, bo mi nie prorokuie nie dobrego, ále złe záwżdy; á ieſt Micheáſz ſyn Jemlá. Y rzekł Jozáphat: Nie mow ták krolu.

8. Záwołał tedy krol Izráelſki iednego z rzezáńcow, y rzekł mu: Záwołay rychło Micheaſzá ſyná Jemlá.

9. A krol Izráelſki, y Jozáphát krol Judzki śiedźieli obá ná ſtolicy ſwey, obleczeni w ſzáty krolewſkie. A śiedźieli ná plácu u bramy Sá-

Sámáriiey, á wszyscy prorocy prorokowáli przed nimi.

10. A Sedekiasz syn Chanááná uczynił sobie rogi żelázne, y mowił: To mowi Pan: Temi przewieiesz Syrią, áż ią zetrzesz.

11. Y wszyscy prorocy tákże prorokowáli, y mowili: Iedź do Rámoth Galáád, á poszczęśćić się, y poda ie Pan w rękę krolewską.

12. A poseł, ktory był szedł, áby záwołał Micheásza, rzekł mu: Oto słowá wszytkich prorokow iednemi usty dobre opowiadáią krolowi; proszę ćię tedy, áby y mowá twoiá od nich nie byłá rozna, á mow szczęśliwe rzeczy.

13. Ktoremu Micheasz odpowiedźiał: Zywie Pan, że cokolwiek mi rzecze Bog moy, to mowić będę.

14. Przyszedł tedy do krolá, ktoremu krol rzekł: Micheászu, mámyli iácháć ná woynę do Rámoth Galáád, czyli niecháć? Ktoremu on odpowiedźiał: Iedźćie; bo wszytko się szczęśliwie powiedźie, y będą nieprzyiaćiele podáni w ręce wásze.

15. Y rzekł krol: Powtore, y potrzećie poprzyśięgam ćię, ábyś mi nie powiádał, iedno co iest prawdá w imię Páńskie.

16. A on rzekł: Widźiałem wszytkiego Izráelá rosprószonego po gorách, iáko owce bez pásterzá; y rzekł Pan: Nie máią ći pánow; niech się káżdy wroći do domu swego w pokoiu.

17. Y rzekł krol Izráelski do Jozáphátá: Azamći nie powiedźiał, że mi ten nic dobrego prorokowáć nie miał, ále to co złe iest?

18. A on rzekł: Przetoż słuchayćie słowá Páńskiego: Widźiałem Páná śiedzącego ná stolicy iego, y wszytko woysko niebieskie stoiące przy nim, po prawey, y po lewey stronie.

19. Y rzekł Pan: Kto zwiedźie Achábá krolá Izráelskiego, áby iáchał, y upadł do Rámoth Galáád? A gdy mowił ieden tym sposobem, á drugi innym;

20. Wystąpił duch, y stánął przed Pánem, y rzekł: Ia go zwiodę. Ktoremu rzekł Pan: A przez co go zwiedźiesz?

21. A on odpowiedźiał: Wynidę, á będę kłamliwym duchem w uśćiech wszytkich prorokow iego. Y rzekł Pan: Zwiedźiesz, y przemożesz; wynidź, á uczyń ták.

22. Teraz tedy, oto dał Pan duchá kłamstwá

Samariæ omnesque prophetæ vaticinabantur coram eis.

10. Sedecias vero filius Chanaana fecit sibi cornua ferrea, & ait: Hæc dicit Dominus: His ventilabis Syriam, donec conteras eam.

11. Omnesque prophetæ similiter prophetabant, atque dicebant: Ascende in Ramoth Galaad, & prosperaberis, & tradet eos Dominus in manu regis.

12. Nuntius autem, qui ierat ad vocandum Michæam, ait illi: En verba omnium prophetarum uno ore bona regi annuntiant; quæso ergo te, ut & sermo tuus ab eis non dissentiat, loquarisque prospera.

13. Cui respondit Michæas: Vivit Dominus, quia quodcumque dixerit mihi Deus meus, hoc loquar.

14. Venit ergo ad regem, cui rex ait: Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Cui ille respondit: Ascendite *a*, cuncta enim prospera evenient, & tradentur hostes in manus vestras.

a Ironice.

15. Dixitque rex: Iterum, atque iterum te adjuro, ut mihi non loquaris, nisi quod verum est, in nomine Domini.

16. At ille ait: Vidi universum Israel dispersum in montibus *b*, sicut oves absque pastore; & dixit Dominus: Non habent isti dominos; revertatur unusquisque in domum suam in pace.

b sc. vicinis Ramoth.

17. Et ait rex Israel ad Josaphat: Nonne dixi tibi, quod non prophetaret iste mihi quidquam boni, sed ea, quæ mala sunt?

18. At ille: Idcirco, ait, audite verbum Domini: Vidi Dominum sedentem in solio suo, & omnem exercitum cæli assistentem ei a dextris, & a sinistris.

19. Et dixit Dominus: Quis decipiet Achab regem Israel, ut ascendat, & corruat in Ramoth Galaad? Cumque diceret unus hoc modo, & alter alio;

20. Processit spiritus, & stetit coram Domino, & ait: Ego decipiam eum. Cui Dominus: In quo, inquit, decipies?

21. At ille respondit: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus. Dixitque Dominus: Decipies, & prævalebis; egredere, & fac ita.

22. Nunc igitur, ecce Dominus dedit spiritum mendacii in ore omnium propheta-

rum tuorum, & Dominus locutus eſt de te *a* mala.

23. Acceſſit autem Sedecias filius Chanaana, & percuſſit Michææ maxillam, & ait: Per quam viam tranſivit Spiritus Domini a me, ut loqueretur tibi?

24. Dixitque Michæas: Tu ipſe videbis in die illo, quando ingreſſus fueris cubiculum de cubiculo *b*, ut abſcondaris.

25. Præcepit autem rex Iſrael, dicens: Tollite Michæam, & ducite eum ad Amon principem civitatis, & ad Joas filium Amelech.

26. Et dicetis: Hæc dicit rex: Mittite hunc in carcerem, & date ei panis modicum, & aquæ pauxillum, donec revertar in pace.

27. Dixitque Michæas: Si reverſus fueris in pace, non eſt locutus Dominus in me. Et ait: Audite omnes populi.

28. Igitur aſcenderunt rex Iſrael, & Joſaphat rex Juda in Ramoth Galaad.

29. Dixitque rex Iſrael ad Joſaphat: Mutabo habitum, & ſic ad pugnam vadam, tu autem induere veſtibus tuis. Mutatoque rex Iſrael habitu, venit ad bellum.

30. Rex autem Syriæ præceperat ducibus equitatus *c* ſui, dicens: Ne pugnetis contra minimum, aut contra maximum, niſi contra ſolum regem Iſrael.

31. Itaque cum vidiſſent principes equitatus Joſaphat, dixerunt: Rex Iſrael eſt iſte. Et circumdederunt eum dimicantes; at ille clamavit ad Dominum, & auxiliatus eſt ei, atque avertit eos ab illo.

32. Cum enim vidiſſent duces equitatus, quod non eſſet rex Iſrael, reliquerunt eum.

33. Accidit autem, ut unus e populo ſagittam in incertum jaceret, & percuteret regem Iſrael inter cervicem & ſcapulas *d*. At ille aurigæ ſuo ait: Converte manum tuam, & educ me de acie, quia vulneratus ſum.

34. Et finita eſt pugna in die illo; porro rex Iſrael ſtabat *e* in curru ſuo contra Syros uſque ad veſperam, & mortuus eſt occidente ſole.

a 70. ſuper te, ſeu contra te.
b ſc. fugiendo.
c Hebr. 70. curruum.
d Hebr. inter juncturas, & loricam.
e Perſiſtens in curru & prælio quamdiu potuit.

ſtwá w uſtá wſzytkich prorokow twoich; á Pan złe mowił o tobie.

23. Y przyſtąpił Sedekiaſz, ſyn Chánáána, y uderzył Micheáſzá w gębę, y rzekł: Ktorąż drogą przeſzedł duch Páńſki odemnie, żeby tobie mowił?

24. Y rzekł Micheaſz: Ty ſam oglądaſz dniá onego, gdy wnidźieſz do komory z komory, żebyś ſię ſkrył.

25. Y roſkazał krol Izráelſki, mowiąc: Weźmićie Micheáſzá, á wiedźćie go do Amoná ſtároſty mieyſkiego, y do Joáſá ſyná Amelech.

26. Y rzeczećie: To mowi krol: Wſadźćie tego do ćiemnice, á dawayćie mu trochę chlebá, y trochę wody, áż ſię wrocę w pokoiu.

27. Y rzekł Micheaſz: Ieſliś ſię wroćiſz w pokoiu, nie mowił Pan we mnie. Y rzekł: Słuchayćie wſzyſcy ludźie.

28. Iácháli tedy krol Izráelſki, y Jozáphát krol Judzki do Rámoth Gáláád.

29. Y rzekł krol Izráelſki do Jozáphátá: Odmienię ſzáty, y ták poydę ku bitwie; á ty ſię ubierz w ſzáty twe. Y odmieniwſzy krol Izráelſki ſzáty, ſzedł ku bitwie.

30. A krol Syriyſki roſkázał był hetmánom ieźdy ſwey, mowiąc: Nie walczćie przećiwko namnieyſzemu ábo przećiwko nawiętſzemu iedno przećiwko ſamemu krolowi Izráelſkiemu.

31. A ták uyźrzawſzy hetmáni iezdy Jozáphátá, rzekli: Krol to Izráelſki. Y obſkoczyli go biiąc ſię; ále on záwołał do Páná, y ratował go, y odwroćił ie od niego.

32. Bo gdy obaczyli hetmáni iezdy, iż nie był krol Izráelſki, opuśćili go.

33. Y przydáło ſię, że ieden z ludu ſtrzałę wyſtrzelił ná niepewną, y ránił krolá Izráelſkiego między ſzyię á łopátki; á on rzekł woźnicy ſwemu: Náwroć rękę ſwą, á wywieź mię z woyſká, bom ránion.

34. Y ſkończyłá ſię bitwá dniá onego; á krol Izráelſki ſtał ná woźie ſwym przećiw Syriánom áż do wieczorá, y ámárł gdy záchodźiło ſłońce.

CAPUT XIX.

Joſaphat a Jehu propheta corripitur de præſtito auxilio Achab, 1. Conſtitutos a ſe judices ad ſervanda juſtitia, 5. Et Levitas de promovendo cultu divino, populoque recte inſtituendo, 8.

1. Re-

ROZDZIAŁ XIX.

Jozáphátá Jehu prorok zgromił, że pomágał Achábowi, poſtánowił ſędźie y upomina ich chędogo, iáko ſię w tym záchowáć máią. Dał też y urząd duchownym, áby náuczáli lud Boży.

1. A

1. A Jozáphat krol Judzki wroćił śię w pokoiu do domu swego do Jeruzálem.

2. Ktoremu zábieżał Jehu syn Hánáni Widzący, y rzekł do niego: Dodáieśz pomocy niezbożnemu, á z temi, ktorzy máią w nienawiśći Páná, przyiaźń wiedźieśz; á przeto záśłużyłeś był w prawdźie gniew Páńſki;

3. Ale uczynki dobre náláźły śię w tobie, przeto żeś zniosł gáie z źiemie Judzkiey, á zgotowałeś serce swe, ábyś szukał Páná Bogá oycow twoich.

4. Mieszkał tedy Jozáphát w Jeruzálem; y záś wyiáchał do ludu z Bersábee áż do gory Ephráim, y wroćił ie do Páná Bogá oycow ich.

5. Y postánowił sędźie w źiemi po wszytkich miástách Judzkich obronnych, ná káżdym mieyscu,

6. Y przykázuiąc sędźiom: Baczćie (pry) co máćie czynić; bo nie ludzki sąd odpráwuiećie, ále Páńſki; á cokolwiek osądźićie, ná was śię obáli.

7. Niechay będźie boiaźń Páńſká z wámi, á wszytko z pilnośćią czyńćie; bo niemasz u Páná Bogá nászego niepráwośći, áni względu ná osoby, áni chćiwośći dárow.

8. W Jeruzálem też postánowił Jozáphát Lewity y kápłany, y przełożone domow z Izráelá, áby sąd, y spráwę Páńſką sądźili obywátelom iego.

9. Y przykazał im mowiąc: Ták czynić będźiećie w boiáźni Páńſkiey wiernie, y doskonáłym sercem.

10. Wszełką spráwę, ktora przyidźie przed was, bráćiey wászey, ktorzy mieszkáią w mieśćiech swoich, między rodźiną á rodźiną, gdźiekolwiek spor iest o zakonie, o przykazániu, o Cęremoniách, o uspráwiedliwieniách; ukáżćie im, áby nie grzeszyli przećiw Pánu, y áby nie przyszedł gniew ná was y ná bráćią wászę; ták tedy czyniąc nie zgrzeszyćie.

11. A Amáriász kápłan, y Biskup wász w tych rzeczách, ktore Bogu należą, będźie przełożony; á Zábádiasz syn Ismáhelow, ktory iest kśiążęćiem w domu Judzkim, będźie nád temi spráwámi, ktore do urzędu krolewſkiego przynależą; y maćie náuczyćiele Lewity przed sobą; zmacniayćiesz śię, y czyńćie z pilnośćią, á Pan będźie z wámi w dobrych rzeczách.

1. Reversus est autem *a* Josaphat rex Juda in domum suam pacifice *b* in Jerusalem.

2. Cui occurrit Jehu filius Hanani Videns, & ait ad eum: Impio *c* præbes auxilium, & his, qui oderunt Dominum, amicitia jungeris, & idcirco iram quidem Domini merebaris;

3. Sed bona opera inventa sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Juda, & præparaveris cor tuum, ut requireres Dominum Deum patrum tuorum.

4. Habitavit ergo Josaphat in Jerusalem, rursumque egressus est ad populum *d* de Bersabee usque ad montem Ephraim, & revocavit eos ad Dominum Deum patrum suorum.

5. Constituitque judices terræ in cunctis civitatibus Juda munitis per singula loca.

6. Et præcipiens judicibus: Videte, ait, quid faciatis; non enim hominis exercetis judicium, sed Domini *e*; & quodcumque judicaveritis, in vos redundabit.

7. Sit timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite; non est *f* enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas *g*, nec personarum acceptio, nec cupido munerum *h*.

8. In Jerusalem quoque constituit Josaphat Levitas, & sacerdotes, & principes familiarum ex Israel, ut judicium & causam Domini judicarent habitatoribus ejus.

9. Præcepitque eis, dicens: Sic agetis in timore Domini fideliter & corde perfecto.

10. Omnem causam, quæ venerit ad vos, fratrum vestrorum, qui habitant in urbibus suis inter cognationem & cognationem, ubicumque quæstio est de lege, de mandato, de cæremoniis, de justificationibus; ostendite eis, ut non peccent in Dominum, & ne veniat ira super vos, & super fratres vestros; sic ergo agentes non peccabitis.

11. Amarias autem sacerdos, & pontifex vester *i*, in his, quæ ad Deum pertinent, præsidebit; porro Zabadias filius Ismahel, qui est dux in domo Juda, super ea opera erit, quæ ad regis officium pertinent *k*; habetisque magistros Levitas coram vobis; confortamini, & agite diligenter, & erit Dominus vobiscum in bonis.

a Eodem an. 3107.
b Incolumis.
c sc. Achab.
d Ab una regni extremitate usque ad alteram, lustraturus conditionem suam.
e Quia Dei vicarii, eidem rationem reddere debebitis.
f i. non placet ei.
g Deut. 10. 17. Sap. 6. 8. Eccli. 35. 15. Act. 10. 34. Rom. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Coloss. 3. 25. 1. Pet. 1. 17.
h Ergo nec apud Dei vicarios ejusmodi iniquitas residere debet.
i i summus.
k Curans negotia politica. Nota distinctionem fori & magistratus Ecclesiastici & civilis contra Anglo calvinistas.

CAPUT XX.

Ammonitis, Moabitis, ac Syris contra Josaphat insurgentibus prædicato jejunio una cum populo supplex ad Deum confugit, 1. Sic ab eis se mutuo cædentibus liberatus, spolia colligit, 14. Verum ob fœdus cum impio Ochozia initum corripitur a Propheta, 35.

* Anno M. 3108. Ant. Chr. 896.

1. POst * hæc congregati sunt filii Moab, & filii Ammon, & cum eis de Ammonitis ad Josaphat, ut pugnarent contra eum.

2. Veneruntque nuntii, & indicaverunt Josaphat, dicentes: Venit contra te multitudo magna de his locis, quæ trans mare *a* sunt, & de Syria, & ecce consistunt in Asasonthamar, quæ est Engaddi.

a i. mortuum.

3. Josaphat autem timore perterritus, totum se contulit ad rogandum Dominum; & prædicavit jejunium universo Juda.

4. Congregatusque est Judas ad deprecandum Dominum; sed & omnes de urbibus suis venerunt ad obsecrandum eum.

5. Cumque stetisset Josaphat in medio cœtu Juda, & Jerusalem, in domo *b* Domini ante atrium novum,

b i. ante domum, seu templum.

6. Ait: Domine Deus patrum nostrorum, tu es Deus in cœlo, & dominaris cunctis regnis gentium, in manu tua est fortitudo, & potentia, nec quisquam tibi potest resistere.

7. Nonne tu Deus noster interfecisti omnes habitatores terræ hujus coram populo tuo Israel, & dedisti eam semini Abraham amici tui in sempiternum?

8. Habitaveruntque in ea, & extruxerunt in illa Sanctuarium nomini tuo, dicentes:

9. Si irruerint super nos mala, gladius judicii *c*, pestilentia, & fames, stabimus coram domo hac in conspectu tuo, in qua invocatum est nomen tuum; & clamabimus ad te in tribulationibus nostris, & exaudies, salvosque facies.

c i. bellum ultionis, sc. divinæ.

10. Nunc igitur ecce *d* filii Ammon, & Moab, & mons Seir, per quos non concessisti Israel *e* ut transirent, quando egrediebantur de Ægypto, sed declinaverunt ab eis, & non interfecerunt illos;

d i. Idumæi, quos supr. v. 1. Ammonitas propter habitum forsan & pactum nominat.

11. E contrario agunt, & nituntur ejicere nos de possessione, quam tradidisti nobis.

e Deut. 2. 1.

12. Deus noster, ergo non judicabis eos? In

ROZDZIAŁ XX.

Ammon, Moáb, á Gory Seir walczą ná Józáphátá; ále on złożywszy post, społu z ludem swoim Páná Bogá prośił, y wyswobodźił go Pan od nich, że się sámi miedzy sobą pośiekli, á on łupy pobrał. Prorok go karze o przymierze, ktore z Ochozyaszem uczynił.

1. POtym zebráli się synowie Moáb, y synowie Ammon, á z nimi z Ammonitow do Józápháta, áby walczyli przećiw iemu.

2. Y przyszli posłowie, y oznaymili Józáphátowi, mowiąc: Przyćiągnęło przećiwko tobie mnostwo wielkie z tych miast, ktore są zá morzem, y z Syriiey, á oto leżą w Asásonthámár, ktore iest Engáddi.

3. A Józáphát boiáźnią przestrászony, udał się wszytek, áby prośił Páná; y zápowiedźiał post wszytkiemu Judá.

4. Y zebrał się Judás áby się modlił Pánu; ále y wszyscy z miast swoich przyszli áby Páná wzywáli.

5. Y gdy stánął Józáphát w pośrzod zgromádzenia Judá y Jeruzálem w domu Páńskim przed nową śienią,

6. Rzekł: Pánie Boże oycow nászych, tyś iest Bog ná niebie, á pánuiesz nád wszemi krolestwy narodow; w ręce twoiey iest moc, y możność, á żaden się tobie sprzećiwić nie może.

7. Izali nie ty Boże nász pobiłeś wszytkie obywátele tey źiemie, przed ludem twoim Izráelskim, y dałeś ią naśieniu Abráháma przyiaćielá twego ná wieki?

8. Y mieszkáli w niey, y zbudowáli w niey świątnicę imieniowi twemu, mowiąc:

9. Ieśliby ná nás przypádło złe, miecz sądu, powietrze, y głod, stániemy przed domem tym przed oczymá twemy, w ktorym wzywano iest imię twoie; á będźiem wołáć do ćiebie w ućiskách nászych; y wysłuchász, y wybáwisz.

10. Teraz tedy oto synowie Ammon, y Moáb, y gora Seir, przez ktoreś ty nie dopuśćił przeiśdź Izráelowi, gdy wychodźili z Ægyptu, ále ie minęli, y nie wytráćili ich;

11. Przećiwnym obyczáiem czynią, y uśiłuią nas wyrzućić z ośiádłośći, ktoreś nam dał.

12. Boże nász, á więc ich nie osądźisz? W nas

nas ći iśćie niemáſz tákiey mocy, żebyſmy ſię mogli tákiemu mnoſtwu oprzeć, ktore przypádło ná nas. Ale gdyż niewiemy, coby-ſmy czynić mieli, tylko to nam zoſtawa, áby-ſmy oczy náſze podnieśli do ćiebie.

13. A wſzytek lud Judzki ſtał przed Pánem, z dźiatkámi, y z żonámi, y z ſynmi ſwemi.

14. Y był Jáháziel ſyn Zácháriaſza, ſyná Bánaiaſza, ſyná Jehiel, ſyná Máthániego Lewit, z ſynow Aſáph, nád ktorym ſtał ſię Duch Páńſki w pośrzodku gromady.

15. Y rzekł: Słuchaycie wſzytek Judá, y ktorzy mieſzkaćie w Jeruzálem, y ty krolu Jozáphat! To wám mowi Pan: Nieboyćie ſię, áni ſię lękayćie tego mnoſtwá, bo to nie wáſzá walká, ále Boża.

16. Iutro wynidźiećie przećiwko im; bo poydą págorkiem imieniem Sis, y naydźiećie ie ná końcu potoká, ktory ieſt przećiw puſczy Jeruel.

17. Nie wy będźiećie, co ſię będźiećie potykáć; ále tylko śmiele ſtoyćie, á uyźrzyćie pomoc Páńſką nád wámi, o Judá y Jeruzálem! nieboyćie ſię áni ſię lękayćie; Iutro wynidźiećie przećiwko im, á Pan będźie z wámi.

18. Jozáphat tedy, y lud Judzki, y wſzyſcy obywátele Jeruzálem pádli ná oblicze ſwe ná źiemię przed Pánem, y pokłonili ſię mu.

19. A Lewitowie z ſynow Káâthowych, y z ſynow Korego, chwalili Páná Bogá Izráelſkiego głoſem wielkim wyſoko.

20. Y gdy ráno wſtáli ćiągnęli przez puſczą Thekue; á gdy wyćiągnęli, ſtoiąc Jozáphát w pośrzod ich, rzekł: Słuchayćie mię mężowie Judſcy, y wſzyſcy obywátele Jeruzálem; Wierzćie w Páná Bogá wáſzego, á będźiećie beśpieczni; wierzćie prorokom iego, á wſzytko ſię ſczęśliwie powiedźie.

21. Y dał rádę ludowi, y poſtánowił śpiewaki Páńſkie, áby go chwalili w hufách ſwoich, y żeby ſzli przed woyſkiem, y zgodnym głoſem mowili: Wyznawayćie Pánu iż ná wieki miłośierdźie iego.

22. A gdy zácżęli chwały śpiewáć, obroćił Pan záſadzkę ich ná nie ſáme, to ieſt ſynow Ammon, Moáb, y gory Seir, ktorzy byli wyćiągnęli, áby walczyli przećiw Judźie, y poráżeni ſą.

23. Bo ſynowie Ammon, y Moáb, powſtáli przećiw obywátelom gory Seir, áby ie pobili,

In nobis quidem non eſt tanta fortitudo, ut poſſimus huic multitudini reſiſtere, quæ irruit ſuper nos. Sed cum ignoremus, quid agere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui, ut oculos noſtros dirigamus ad te.

13. Omnis vero Juda ſtabat coram Domino, cum parvulis *a*, & uxoribus, & liberis ſuis.

14. Erat autem Jahaziel filius Zachariæ, filii Banaiæ, filii Jehiel, filii Mathaniæ, Levites de filiis Aſaph, ſuper quem factus eſt Spiritus Domini in medio turbæ,

15. Et ait: Attendite omnis Juda, & qui habitatis Jeruſalem, & tu rex Joſaphat! Hæc dicit Dominus vobis: Nolite timere, nec paveatis hanc multitudinem; non eſt enim veſtra pugna, ſed Dei.

16. Cras deſcendetis contra eos; aſcenſuri enim ſunt per clivum nomine Sis, & invenietis illos in ſummitate torrentis, qui eſt contra ſolitudinem Jeruel.

17. Non eritis vos, qui dimicabitis, ſed tantummodo confidenter ſtate, & videbitis auxilium Domini ſuper vos, O Juda, & Jeruſalem! nolite timere, nec paveatis; cras egrediemini contra eos, & Dominus erit vobiſcum.

18. Joſaphat ergo, & Juda, & omnes habitatores Jeruſalem ceciderunt proni in terram coram Domino, & adoraverunt eum.

19. Porro Levitæ de filiis Caath, & de filiis Core laudabunt Dominum Deum Iſrael voce magna, in excelſum *b*,

20. Cumque mane ſurrexiſſent; egreſſi ſunt per deſertum Thecue; profectiſque eis, ſtans Joſaphat in medio eorum, dixit: Audite me viri Juda, & omnes habitatores Jeruſalem; credite in Domino Deo veſtro, & ſecuri eritis; credite Prophetis ejus, & cuncta evenient proſpera.

21. Deditque conſilium populo, & ſtatuit cantores Domini, ut laudarent eum in turmis ſuis *c* & antecederent exercitum, ac voce conſona dicerent: *d* Confitemini Domino, quoniam in æternum miſericordia ejus.

22. Cumque cœpiſſent laudes canere, vertit Dominus inſidias eorum in ſemetipſos, filiorum ſcilicet Ammon, & Moab, & montis Seir, qui egreſſi fuerant, ut pugnarent contra Judam, & percuſſi ſunt *e*.

23. Namque filii Ammon, & Moab conſurrexerunt adverſum habitatores montis Seir,

a Solemne erat Hebræis, cum gravis immineret calamitas ad preces publicas etiam vagitus infantium adhibere. Judith. c. 4. 9. Joel. 2. 16.

b i. Altiſſime.

c Hebr. in decore ſanctitatis.

d Pſalm. 135. 1.

e Hebr. percuſſerunt ſe.

Seir, ut interficerent, & delerent eos; cumque hoc opere perpetraſſent, etiam in ſemetipſos verſi, mutuis concidere vulneribus.

24. Porro Juda cum veniſſet ad ſpeculam, quæ reſpicit ſolitudinem, vidit procul omnem late regionem plenam cadaveribus, nec ſupereſſe quemquam, qui necem potuiſſet evadere.

25. Venit ergo Joſaphat, & omnis populus cum eo ad detrahenda ſpolia mortuorum; inveneruntque inter cadavera variam ſupellectilem, veſtes quoque, & vaſa pretioſiſſima, & diripuerunt, ita ut omnia portare non *a* poſſent, nec per tres dies ſpolia auferre præ prædæ magnitudine.

a Vix poterant. Hebr.

26. Die autem quarto congregati ſunt in valle Benedictionis; etenim quoniam ibi benedixerant Domino, vocaverunt locum illum vallis Benedictionis usque in præſentem diem.

27. Reverſusque eſt omnis vir Juda, & habitatores Jeruſalem, & Joſaphat ante eos, in Jeruſalem cum lætitia magna, eo quod dediſſet eis Dominus gaudium de inimicis ſuis.

28. Ingreſſique ſunt in Jeruſalem cum pſalteriis, & citharis, & tubis in domum Domini.

29. Irruit autem pavor Domini ſuper univerſa *b* regna terrarum, cum audiſſent, quod pugnaſſet Dominus contra inimicos Iſrael.

b Finitima.

30. Quievitque regnum Joſaphat, & præbuit ei Deus pacem per circuitum.

31. Regnavit igitur Joſaphat *c* ſuper Judam; & erat triginta quinque annorum, cum regnare cœpiſſet; viginti autem & quinque annis regnavit in Jeruſalem, & nomen matris ejus Azuba filia Selahi.

c 3. Reg. 22. 41.

32. Et ambulavit in via patris ſui Aſa, nec declinavit ab ea, faciens, quæ placita erant coram Domino.

33. Verumtamen excelſa non abſtulit, & adhuc populus non direxerat cor ſuum *d* ad Dominum Deum patrum ſuorum.

d Perfecte, quia non poterat avelli ab excelſis, in quibus Deo ſacrificabat, ſcilicet præceptum eſſet, ut in ſolo loco, quem Deus ſibi delegerat, ſacrificia offerrent. Lev. 17. 3. Deut. 12. 6.

34. Reliqua autem geſtorum Joſaphat priorũ, & noviſſimorum ſcripta ſunt in verbis Jehu filii Hanani, quæ digeſſit in libros regum Iſrael.

35. Poſt hæc *e* iniit amicitias Joſaphat rex Juda cum Ochozia rege Iſrael, cujus opera fuerunt impiiſſima.

e Eodem an. 3108. v. 3. Reg. 22. 49. & 10. 22. ac 9. 26.

36. Et particeps fuit, ut facerent naves, quæ irent in Tharſis; feceruntque claſſem in Aſiongaber.

37. Prophetavit autem Eliezer filius Dodau

pobili, y wygłádźili; ágdy tego ſkutkiem dokazáli, ſámi ſię też ná śię obroćiwſzy od ſpolnych rázow legli.

24. A Judá gdy przyſzedł do wieże ſtrażney, ktora patrzy ku puſcy, uyźrzał z dáleká wſzytkę kráinę iáko ſzeroka, pełną trupow, á iż żaden nie zoſtał, ktoby był mogł uiść mordu.

25. Przyſzedł tedy Jozáphát, y wſzytek lud z nim, żeby zdźieráli łupy pobitych; y náleźli między trupámi ſprzęt rozmáity, ſzáty też, y naczynia bárzo koſztowne, y rozebráli, ták iż wſzytkiego zánieść niemogli, áni przez trzy dni łupow pozbieráć, dla wielkośći korzyśći.

26. A dniá czwartego zebráli ſię w Dolinie błogoſłáwieńſtwá; bo iż tám błogoſłáwili Páná, názwáli ono mieyſce Doliná błogoſłáwienia, áż do tego czáſu.

27. Y wroćił ſię wſzytek Judá, y obywátele Jeruzálem, y Jozáphát przed nimi do Jeruzálem z rádośćią wielką, iż im Pan dał poćiechę z nieprzyiáćioł ich.

28. Y wiácháli do Jeruzálem z árfámi, y cytrámi, y z trąbámi, do domu Páńſkiego.

29. Y przypadł ſtrách Páńſki ná wſzytkie kroleſtwá źiemie, gdy uſłyſzeli, iż Pan walczył przećiw nieprzyiáćiołom Izráelowym.

30. Y uſpokoiło ſię kroleſtwo Jozáphát, y dał mu Bog pokoy wokoło.

31. Krolował tedy Jozáphát nád Judą; á miał trzydźieśći y pięć lat, gdy krolowáć począł, á dwádźieśćiá y pięć krolował w Jeruzálem; á imię mátki iego Azubá corká Seláhi.

32. Y chodźił drogą Aſy oycá ſwego, y nie uſtąpił z niey, czyniąc co ſię przed Pánem podobáło.

33. A wſzákoż wyżyn nie zniosł, y ieſcze był lud nie náproſtował ſercá ſwego ku Pánu Bogu oycow ſwoich.

34. A oſtátek ſpraw Jozáphátowych, pierwſzych y poślednich nápiſan ieſt w ſłowiech Jehu ſyná Hánáni, ktore porządnie wpiſał w księgi krolow Izráelſkich.

35. Potym Jozáphát krol Judzki wſzedł w przyiazń z Ochoziaſzem krolem Izráelſkim, ktorego ſprawy były bárzo niepobożne.

36. Y złożył ſię z nim, áby zbudowáli okręty, ktoreby chodźiły do Thárſis, y náczynili okrętow w Aſiongáber.

37. A Eliezer ſyn Dodáu z Máreſy prorokował

wał do Jozáphátá, mowiąc: Iżeś miał przymierze z Ochoziaszem, potłukł Pan dźiełá twoie; y porozbiiáły się okręty, y niemogły iśdź do Thársis.

ROZDZIAŁ XXI.

Jorám po oycu Jozáphát krolem zostawszy; bráćią swoię wybił, ktoremu Eliasz przez list niemoc bárzo złą, y śmierć, y pustoszenie krolestwá iego opowiádá, co wszystko się źiśćiło.

1. Y Záśnął Jozáphát z oycy swemi, y pogrzebion iest z nimi w mieśćie Dawidowym; á Jorám syn iego krolował miásto niego.

2. Ktory miał bráćią syny Jozáphátowe, Azáriaszá, y Jáhiel, y Zácharyaszá, y Azáriászá, y Micháelá, y Sápháriaszá. Wszyscy ći synowie Jozáphátá krolá Judzkiego.

3. Y dał im oćiec ich dárow wiele srebrá y złotá, y duchody, z miásty bárzo obronnemi w Judá; á krolestwo oddał Jorámowi, przeto iż był pierworodny.

4. Powstał tedy Jorám ná krolestwo oycá swego, y gdy się zmocnił, zábił wszytkie bráty swe mieczem, y niektore z kśiążąt Izráelskich.

5. Trzydźieśći y dwie lećie miał Jorám, gdy począł krolowáć, á ośm lat krolował w Jeruzálem.

6. Y chodźił drogámi krolow Izráelskich, iáko czynił dom Achábow; bo corká Achábowá byłá żoną iego, y czynił złość przed oczymá Páńskimi.

7. A Pan niechćiał wytráćić domu Dawidowego, dla przymierzá, ktore był z nim uczynił; á iż był obiecał, że mu miał dáć świecę, y synom iego, przez wszytek czás.

8. W one dni odstąpił Edom, áby nie był poddánym Judźie, y postánowił sobie krolá.

9. Y gdy się ruszył Jorám z hetmány swemi, y ze wszytką iezdą, ktora byłá z nim, powstał w nocy, y poráźił Edom, ktory go był obtoczył, y wszytkie hetmány iezdy iego.

10. Wszákoż Edom odstąpił go, áby nie był pod mocą Judy áż do dniá tego. Tego czásu odstąpiłá, y Lobná, áby nie byłá pod ręką iego. Bo był opuśćił Páná Bogá oycow swoich;

11. A nád to náczynił wyżyn w mieśćiech Judzkich

dau de Maresa ad Josaphat, dicens: Quia habuisti fœdus cum Ochozia, percussit *a* Dominus opera tua, contritæque sunt naves, nec potuerunt ire in Tharsis.

a 70. Dissipavit. sc. certo destruet.

CAPUT XXI.

Impius Joram filius Josaphat occidit fratres suos, & quosdam principes Juda, 1. Elias ei per litteras pessimam ægritudinem ac mortem, & domus ac regni direptionem prædicit, 12. Quæ mox consecuta sunt, 16.

1. DOrmivit * autem Josaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in civitate David; regnavitque Joram filius ejus pro eo.

* 3. Reg. 22. 51. anno 3115. Ant. Chr. 889.

2. Qui habuit fratres filios Josaphat, Azariam, & Jahiel, & Zachariam, & Azariam, & Michael, & Saphatiam; omnes hi, filii Josaphat regis Juda.

3. Deditque eis pater suus multa munera argenti & auri, & pensitationes, cum civitatibus munitissimis in Juda; regnum autem tradidit Joram, *b* eo quod esset primogenitus.

b Cui jam ante vicariam potestatem communicaverat.

4. Surrexit ergo Joram super regnum patris sui; cumque se confirmasset, occidit omnes fratres suos gladio, & quosdam de principibus Israel.

5. Triginta duorum annorum erat Joram, cum regnare cœpisset; & octo annis *c* regnavit in Jerusalem.

c Quatuor sub patre & solus quatuor.

6. Ambulavitque in viis regnum Israel, sicut egerat domus Achab; filia quippe Achab erat uxor ejus, & fecit malum in conspectu Domini.

7. Noluit autem Dominus disperdere domum David propter pactum, quod inierat cum eo; & quia promiserat, ut daret ei lucernam *d*, & filiis ejus omni tempore.

d i. Regiam dignitatem.

8. In diebus illis rebellavit Edom *e*, ne esset subditus Judæ, & constituit sibi regem.

e Gen. 27. 40.

9. Cumque transisset Joram cum principibus suis, & cuncto equitatu, qui erat secum, surrexit nocte, & percussit Edom, qui se circumdederat, & omnes duces equitatus ejus.

10. Attamen rebellavit Edom, ne esset sub ditione Juda, usque ad hanc diem; eo tempore & Lobna recessit, ne esset sub manu illius. Dereliquerat enim Dominum Deum patrum suorum.

11. Insuper & excelsa fabricatus est in urbibus

a i. Idola colere.

b Anno M. 3116.

c Quia ante novennium ex hominibus abreptus erat curru igneo, & has literas angelo, vel homine internuncio ad Joram transmisit. Tirin.

d Hebr. intestina.

e Qui idem Ochozias & Azaria cap. seq.

f Anno M. 3119. Ant. Chr. 885.

g Non comburebat in ejus exequiis varia aromata. Tirin.

bibus Juda, & fornicari *a* fecit habitatores Jerusalem, & prævaricari Judam.

12. Allatæ *b* sunt autem ei litteræ ab Elia Propheta *c*, in quibus scriptum erat: Hæc dicit Dominus Deus David patris tui: Quoniam non ambulasti in viis Josaphat patris tui, & in viis Asa regis Juda,

13. Sed incessisti per iter regum Israel, & fornicari fecisti Judam, & habitatores Jerusalem, imitatus fornicationem domus Achab, insuper & fratres tuos, domum patris tui, meliores te occidisti;

14. Ecce Dominus percutiet te plaga magna cum populo tuo; & filiis, & uxoribus tuis, universaque substantia tua.

15. Tu autem ægrotabis pessimo languore uteri tui, donec egrediantur vitalia *d* tua paulatim per singulos dies.

16. Suscitavit ergo Dominus contra Joram spiritum Philisthinorum, & Arabum, qui confines sunt Æthiopibus.

17. Et ascenderunt in terram Juda, & vastaverunt eam, diripueruntque cunctam substantiam, quæ inventa est in domo regis, insuper & filios ejus, & uxores; nec remansit ei filius, nisi Joachaz *e*, qui minimus natu erat.

18. Et super hæc omnia percussit eum Dominus alvi languore insanabili.

19. Cumque diei succederet dies, & temporum spatia volverentur, duorum annorum expletus est circulus; & sic longa consumptus tabe, ita ut egereret etiam viscera sua, languore pariter, & vita caruit *f*. Mortuusque est in infirmitate pessima, & non fecit ei populus secundum morem combustionis *g* exequias, sicut fecerat majoribus ejus.

20. Triginta duorum annorum fuit, cum regnare cœpisset, & octo annis regnavit in Jerusalem. Ambulavitque non recte, & sepelierunt eum in civitate David; verumtamen non in sepulchro regum.

CAPUT XXII.

Impium Ochoziam, filium Joram, occidit Jehu, simul & Joram regem Israel, 1. Ab Athalia, filii regis occiduntur, 10. Sed Joas natu minimus servatur a Josabeth, 11.

4. Reg. 8. 24. eodem anno 3119.

1. Constituerunt autem habitatores Jerusalem Ochoziam filium ejus minimum,

Judzkich, y przywiodł w cudzołostwo obywátele Jeruzálem, y Judę w przestępstwo.

12. Y przynieśiono mu list od Heliaszá proroká, w ktorym nápisano było: To mowi Pan Bog Dawidá oycá twego: Iżeś nie chodźił drogámi Jozáphátá oycá twego, y drogámi Aśá kroiá Judzkiego,

13. Aleś chodźił drog. krolow Izráelskich, y przywiodłeś ku cudzołostwu Judę, y obywátele Jeruzálem, náśláduiąc cudzołostwá domu Achábowego, nád to pomordowałeś, y bráćią twą, dom oycá twego, lepsze nád ćię;

14. Oto Pan skarze ćię káźnią wielką z ludem twoim, y z syny, y z żonámi twemi, y ze wszytką máiętnośćią twoią.

15. A ty zá.horzeiesz złą niemocą wnętrzá twego, áż wynidą trzewá twoie pomáłu ná káżdy dźień.

16. Pobudźił tedy Pan ná Jorámá duchá Philisthymow, y Arábczykow, ktorzy są gránicę z Æthyopiány.

17. Y wtárgnęli do źiemie Judzkiey, y spustoszyli ią, y pobráli wszytkę máiętność, ktora się nálazłá w domu krolewskim, ktemu syni iego, y żony; y nie został mu syn iedno Joáchás, ktory był namłodszy.

18. A nád to wszytko záráźił go Pan niemocą wnętrza nieuleczoną.

19. A gdy dźień ná dźień nástępował, y toczyły się czásy, wyszły dwie lećie; y ták długą chorobą wysuszony, ták iż też z śiebie wnętrzności swe wyrzucał, záraz z chorobą y żywotá pozbył. Y umárł bárzo złą chorobą, y nie uczynił mu lud wedle zwyczáiu spalenia pogrzebu, iáko był uczynił przodkom iego.

20. Trzydźieśći y dwie lecie miał gdy począł krolowac, á ośm lat krolował w Jeruzálem. A chodźił nie dobrze, y pogrzebli go w mieśćie Dawidowym; wszákże nie w grobie krolow.

ROZDZIAŁ XXII.

Ochozyaszá bezbożnego krolá zábił Jehu, pospolu y Jorám krolá Izráelskiego, á gdy Atháliá zábiiáłá syny krolewskie, Jozábet záchowáłá Joáśá namłodszego.

1. A Obywátele Jeruzálem postánowili krolem Ochoziaszá syná iego námieysze-

go

go miásto niego; bo wszystkie stárſze, ktorzy przed nim byli, pobili byli zboycy Arábſcy, ktorzy byli wtárgnęli do obozu; y krolował Ochoziaſz ſyn Jorám krolá Judzkiego.

2. Czterdźieśći y dwie lećie miał Ochoziaſz, gdy począł krolowáć, á ieden rok krolował w Jeruzálem; á imię mátki iego Athália corká Amri.

3. Ale y ten chodźił drogámi domu Achábowego; bo mátka iego przywiodłá go, żeby niezbożnie czynił;

4. Czynił tedy złość przed oczymá Páńſkimi, iáko dom Achábow; bo mu oni byli rádą po śmierći oycá iego, ná zginienie iego.

5. Y chodźił wedle rády ich, y iáchał z Jorámem ſynem Achábowym krolem Izráelſkim ná woynę przećiw Házáelowi krolowi Syriyſkiemu do Rámoth Galáád, y zránili Jorámá Syriánie.

6. Ktory ſię wroćił, żeby ſię leczył do Jezráhelá; bo wiele ran był odnioſł w bitwie námienioney. Ochoziaſz tedy ſyn Jorámá krolá Judá źiáchał náwiedzáć Jorámá ſyná Achábowego choruiącego w Jezráhel.

7. Bo to byłá wola Boża przećiw Ochoziáſzowi, áby iáchał do Jorámá; á przyiáchał y wyiáchał z nim przećiw Jehu ſynowi Námſi, ktorego był Pan pomázał, áby wytráćił dom Achábow.

8. Gdy tedy Jehu wywracał dom Achꜩb, nálazł kśiążętá Judzkie, y ſyny bráćiey Ochoziaſzowey, ktorzy mu ſłużyli, y zábił ie.

9. Sámego też Ochoziaſzá ſzukáiąc, poimał kryiącego ſię w Sámáryiey; á przywiedźionego przed ſię zábił; y pogrzebli go przeto że był ſynem Jozáphátá, ktory ſzukał Páná ze wſzytkiego ſercá ſwego, áni było więcey żadney nádźieie by kto miał krolowáć z narodu Ochoziaſzowego.

10. Abowiem Athália mátká iego widząc że umárł ſyn iey, powſtáłá y zábiłá wſzytek rod krolewſki domu Jorán.

11. A Jozábet corká krolewſka wźięłá Joás ſyná Ochoziaſzowego, y ukrádła go z pośrzod ſynow krolewſkich, gdy ie zábiano; y ſkryłá go z námką iego do gmáchu łożek; á Jozábetk, ktora go byłá ſkryłá, byłá corką krolá Jorám, żoną Joiády wielkiego kápłaná, śioſtrá Ochoziaſzá; y przeto go Athália nie zábiłá.

12. A ták był z nimi w domu Bożym ſkryty

mum, regem pro eo; omnes enim majores natu, qui ante eum fuerant, interfecerant latrones Arabum, qui irruerant in caſtra; regnavitque Ochozias filius Joram regis Juda.

2. Quadraginta *a* duorum annorum erat Ochozias, cum regnare *b* cœpiſſet, & uno anno regnavit in Jeruſalem, & nomen matris ejus Athalia, filia Amri *c*.

3. Sed & ipſe ingreſſus eſt per vias domus Achab; mater enim ejus impulit eum, ut impie ageret.

4. Fecit igitur malum in conſpectu Domini, ſicut domus Achab; ipſi enim fuerunt ei conſiliarii poſt mortem patris ſui, in interitum ejus.

5. Ambulavitque in conſiliis eorum. Et perrexit *d* cum Joram, filio Achab, rege Iſrael, in bellum contra Hazael, regem Syriæ in Ramoth Galaad; vulneraveruntque Syri Joram.

6. Qui reverſus eſt, ut curaretur in Jezrahel; multas enim plagas acceperat in ſupradicto certamine. Igitur Ochozias *e*, filius Joram rex Juda deſcendit, ut inviſeret Joram, filium Achab in Jezrahel ægrotantem.

7. Voluntatis quippe fuit Dei adverſus Ochoziam, ut veniret ad Joram; & cum veniſſet, & egrederetur cum eo adverſum Jehu filium Namſi, quem unxit Dominus, ut deleret domum Achab.

8. Cum ergo everteret Jehu domum Achab, invenit principes Juda, & filios fratrum Ochoziæ, qui miniſtrabant ei, & interfecit illos.

9. Ipſum quoque perquirens Ochoziam, comprehendit latitantem in Samaria; adductumq; ad ſe, occidit, & ſepelierunt eum, eo *f* quod eſſet filius Joſaphat, qui quæſierat Dominum in toto corde ſuo; nec erat ultra ſpes aliqua, ut de ſtirpe quis regnaret Ochoziæ;

10. Siquidem *f* Athalia mater ejus, videns, quod mortuus eſſet filius ſuus, ſurrexit, & interfecit omnem ſtirpẽ regiam domus Joram *g*.

11. Porro Joſabeth, filia regis *h* tulit Joas filium Ochoziæ, & furata eſt eum de medio filiorum regis, cum interficerentur; abſconditque eum cum nutrice ſua in cubiculo lectulorum *i*; Joſabeth autem, quæ abſconderat eum, erat filia regis Joram, uxor Jojadæ pontificis *k*, ſoror Ochoziæ, & idcirco Athalia non interfecit eum.

12. Fuit ergo cum eis in domo Dei abſcon-

a 2. Reg. 8. 26. legitur 22 annorum.
b i. ſolus, nam cum patre regnavit 20. annis.
c i. filia Achab, filii Amri. v. 4. Reg. 8. 26.
d Anno M. 3120. Ant. Chr. 884.
e Hebr. Azaria, ut notatum eſt ſupra.
f 4 Reg. 11. 1.
g ſc. omnes filios Ochoziæ, quos ex variis uxoribus pro conſuetudine illius temporis ſuſceperat.
h Joram ſoror Ochoziæ, ſed ex alia matre quam ex Athalia.
i ſc. ubi dormiebant Sacerdotes & Levitæ, dum miniſtrabant.
k ſc. ſummi.

ſconditus ſex annis, quibus regnavit Athalia ſuper terram.

CAPUT XXIII.

Jojada pontifex ungit ſeptennem Joas in regem Juda, 1. Curat Athaliam occidi, 12. Reſtituit cultum Dei; populus autem domum, altaria, & ſimulacra Baal deſtruit, 16.

* 4. Reg. 11 4. 1. annoM. 3126. ant. Chr. 878. *a* ſc. a morte Ochoziæ.

ANno autem * ſeptimo *a* confortatus Jojada, aſſumpſit centuriones, Azariam videlicet filium Jeroham, & Iſmahel filium Johanan, Azariam quoque filium Obed, & Maaſiam filium Adaiæ, & Eliſaphat filium Zechri; & iniit cum eis fœdus.

b i. ſimul & ſacerdotes.

2. Qui circumeuntes Judam, congregaverunt Levitas *b* de cunctis urbibus Juda, & principes familiarum Iſrael, veneruntque in Jeruſalem.

3. Iniit ergo omnis multitudo pactum in domo Dei cum rege; dixitque ad eos Jojada: Ecce filius regis regnabit, ſicut locutus eſt Dominus ſuper filios David.

c Res & negotium.

4. Iſte eſt ergo ſermo *c* quem facietis:

d ſc. ut ſua hebdomada miniſtrent.

5. Tertia pars veſtrum, qui veniunt ad Sabbatum, Sacerdotum *d*, & Levitarum, & janitorum, erit in portis; tertia vero pars ad domum regis; & tertia ad portam, quæ appellatur Fundamenti; omne vero reliquum vulgus ſit in atriis domus Domini.

6. Nec quiſpiam alius ingrediatur domum Domini, niſi Sacerdotes, & qui miniſtrant de Levitis; ipſi tantummodo ingrediantur, quia ſanctificati ſunt; & omne reliquum vulgus obſervet cuſtodias Domini *e*.

e Præcepta Domini, ut quiſque ſuo fungatur officio.

7. Levitæ autem circumdent regem, habentes ſinguli arma ſua; (& ſi quis alius ingreſſus fuerit templum, interficiatur) ſintque cum rege & intrante, & egrediente.

8. Fecerunt ergo Levitæ, & univerſus Juda, juxta omnia, quæ præceperat Jojada pontifex; & aſſumpſerunt ſinguli viros, qui ſub ſe erant, & veniebant per ordinem ſabbati cum his, qui impleverant ſabbatum, & egreſſuri erant; ſiquidem Jojada pontifex non dimiſerat abire turmas, quæ ſibi per ſingulas hebdomadas ſuccedere conſueverant.

9. Deditque Jojada Sacerdos centurionibus lanceas, clypeosque & peltas regis David, quas conſecraverat in domo Domini.

10. Con-

ty przez ſześć lat, w ktorych Athália krolowálá nád źiemią.

ROZDZIAŁ XXIII.

Joiádá Biſkup pomázał ná kroleſtwo Judzkie Joáſá ſiedmioletnego, y zábito Athálią okrutnicżkę; Chwałá Boża znowiana w źiemi, á lud pokáźił Kośćioł, ołtarze, z ſłupy Báálá báłwána.

1. A Roku śiodmego zmocniwſzy ſię Joiádá, wźiął rotmiſtrze, to ieſt Azáriaſzá ſyná Jerohám, y Iſmáhelá ſyná Johánán, Azáriaſzá też ſyná Obed, y Máaſyaſzá ſyná Adáiaſzá, y Elizáphát ſyná Zechri; y uczynił z nimi przymierze.

2. Ktorzy obſzedſzy Judę, zebráli Lewity ze wſzyſtkich miaſt Judzkich, y kśiążętá domow Izráelſkich, y przyſzli do Jeruzálem.

3. Uczyniło tedy wſzyſtko mnoſtwo przymierze z krolem w domu Bożym; y rzekł do nich Joiádá: Oto ſyn krolewſki będźie krolował, iáko mowił Pan o ſyniech Dawidowych.

4. Tá tedy ieſt mowá, ktorą uczynićie:

5. Trzećia część was, ktorzy przychodzą ná Szábát kápłanow y Lewitow, y oddźwiernych, będźie w bramách; á trzećia część przy domu krolewſkim; á trzećia u brámy, ktorą zową Fundámentu; á wſzytek inny gmin niechay będźie w śieniách domu Páńſkiego.

6. A żáden inſzy niech nie wchodźi do domu Páńſkiego, iedno kápłani, y ktorzy ſłużą z Lewitow; ći tylko niechay wchodźą, iż ſą poświęceni; ále wſzytek inny gmin niechay ſtrzeże ſtraży Páńſkiey.

7. A Lewitowie niechay obſtąpią krolá máiąc káżdy broń ſwoię; (á ieſliby kto inny wſzedł do kośćiołá, niechay będźie zábit) á niech będą z krolem, y wchodzącym, y wychodzącym.

8. Uczynili tedy Lewitowie, y wſzytek Judá wedle wſzytkiego, co był roſkazał Joiádá kápłan wielki; y wźiął káżdy z nich męże, ktorzy pod nimi byli, y przychodźili według porządkow Szábáthu, y z temi, ktorzy wypełnili byli Szábáth, y wyniść mieli; bo Joiádá kápłan wielki nie dopuśćił był odchodźić pocztom, ktore były zwykły co tydźień ſobie náſtępowáć.

9. Y dał Joiádá kápłan rotmiſtrzom oſczepy, y tárcze, y puklerze krolá Dawida, ktore był poświęćił w domu Páńſkim.

10. Y

10. Y poſtánowił wſzyſtek lud dźierżących puginały od práwey ſtrony kośćiołá áż do lewey ſtrony kośćiołá przed ołtarzem, y kośćiołem około krolá.

11. Y wywiedli ſyná krolewſkiego, y włożyli nań koronę, y świádectwo, y dáli w ręce iego dźierżeć zakon, y poſtánowili go krolem; pomázał go też Joiádá kápłan wielki, y ſynowie iego; y winſzowáli mu, y rzekli: Niech żyie krol.

12. Co gdy uſłyſzáłá Athalia, to ieſt głos bieżących, y chwalących krolá; weſzłá do ludu do kośćiołá Páńſkiego.

13. A gdy uyźrzáłá krolá ſtoiącego ná ſtopniu w weſzćiu, á książętá, y huſy około niego, y wſzytek lud źiemie weſelący ſię, y trąbiący w trąby, y gráiący ná rozmáitych inſtrumentách muzyckich, y głos chwalących; rozdárłá ſzáty ſwe, y rzekłá: Zdrádá, zdrádá!

14. Y wyſzedſzy Joiádá kápłan wielki do hetmánow woyſká rzekł rotmiſtrzow; y do hetmánow woyſká rzekł im: Wywiedźćie ią przed kośćioł, á niech będźie zábita przed kośćiołem mieczem. Y roſkázał kápłan żeby nie byłá zábita w domu Páńſkim.

15. Y włożyli ná ſzyię iey ręce, á gdy weſzłá w bramę koni domu krolewſkiego, tám ią zábili.

16. A Joiádá uczynił przymierze między ſobą, y wſzytkim ludem, y krolem, áby był ludem Páńſkim.

17. A ták wſzytek lud wſzedł do domu Báál y zburzyli ji, y ołtarze, y bałwány iego połamáli; Mátháná też ofiárowniká Báál zábili przed ołtarzmi.

18. A Joiádá poſtánowił przełożone w domu Páńſkim pod rękomá kápłanow, y Lewitow, ktore był Dawid rozrządźił w domu Páńſkim; áby ofiárowáli cáłopalenia Pánu, iáko nápiſano w zakonie Moyżeſzowym, z weſelem, y z pieśniámi według rozrządzeniá Dawidowego.

19. Poſtáwił też odźwierne w bramách domu Páńſkiego, áby nie wchodźił do niego nieczyſty we wſzelkiey rzeczy.

20. Y wźiął rotmiſtrze y męże co mocnieyſze, y przełożone ludu, y wſzytko poſpolſtwo źiemie, y uczynili, że wyiáchał krol z domu Páńſkiego, y wiáchał przez pośrzodek bramy wyſſzey do domu krolewſkiego, y poſádźili go ná ſtolicy krolewſkiey:

21. Y

10. Conſtituitque omnem populum tenentium pugiones a parte templi dextra, usque ad partem templi ſiniſtram coram altari, & templo, per circuitum regis.

11. Et eduxerunt filium regis, & impoſuerunt ei diadema, & teſtimonium *a*, dederuntque in manu ejus tenendam legem, & conſtituerunt eum regem; unxit quoque illum Jojada pontifex, & filii ejus; imprecatique ſunt ei, atque dixerunt: Vivat rex.

12. Quod cum audiſſet Athalia, vocem ſcilicet currentium atque laudantium regem, ingreſſa eſt ad populum in templum Domini.

13. Cumque vidiſſet regem ſtantem ſuper gradum *b* in introitu *c* & principes, turmasque circa eum, omnemque populum terræ gaudentem, atque clangentem tubis, & diverſi generis organis concinentem, vocemque laudantium, ſcidit veſtimenta ſua, & ait: Inſidiæ, inſidiæ!

14. Egreſſus autem Jojada pontifex ad centuriones, & principes exercitus, dixit eis: Educite illam extra ſepta templi, & interficiatur foris gladio. Præcepitque ſacerdos, ne occideretur in domo Domini.

15. Et impoſuerunt cervicibus ejus manus; cumque intraſſet portam equorum domus regis, interfecerunt eam ibi.

16. Pepigit autem Jojada fœdus inter ſe *d*, univerſumque populum, & regem, ut eſſet populus Domini.

17. Itaque ingreſſus eſt omnis populus domum Baal, & deſtruxerunt eam; & altaria ac ſimulacra illius confregerunt; Mathan quoque ſacerdotem Baal interfecerunt ante aras.

18. Conſtituit autem Jojada præpoſitos in domo Domini, ſub manibus Sacerdotum, & Levitarum, quos diſtribuit David in domo Domini; ut offerrent holocauſta Domino, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi, in gaudio & canticis, juxta diſpoſitionem David.

19. Conſtituit quoque janitores in portis domus Domini, ut non ingrederetur eam immundus in omni re.

20. Aſſumpſitque centuriones, & fortiſſimos ac principes populi, & omne vulgus terræ, & fecerunt deſcendere regem de domo Domini, & introire per medium portæ ſuperioris in domum regis, & collocaverunt eum in ſolio regali.

21. Læ-

a i. legem Dei.

b i. ſedem regiam, quam Salomon fecerat regibus in atrio.

c ſc. templi.

d Pontificem qui ſc. erat loco Dei.

21. Lætatusque eſt omnis populus terræ, & urbs quievit; Porro Athalia *a* interfecta eſt gladio.

a Mater Ochoziæ.

CAPUT XXIV.

Joas vivente Jojada bonus ac pius, jubet ad ſartatecta templi congregari pecuniam, 1. Factus deinde impius, jubet occidi Zachariam filium Jojadæ, 17. Juda & Jeruſalem a Syris diripiuntur, & Joas a ſervis ſuis occiditur, 23.

* 4. Reg. 11. 21. & 12. 1.

1. SEptem annorum * erat Joas, cum regnare cœpiſſet; & quadraginta annis regnavit in Jeruſalem, nomen matris ejus Sebia de Berſabee.

2. Fecitque, quod bonum eſt coram Domino cunctis diebus Jojadæ ſacerdotis.

3. Accepit autem ei Jojada uxores duas, e quibus genuit filios, & filias.

4. Poſt quæ placuit Joas, ut inſtauraret domum Domini.

5. Congregavitque *b* Sacerdotes, & Levitas, & dixit eis: Egredimini ad civitates Juda, & colligite de univerſo Iſrael pecuniam ad ſartatecta *c* templi Dei veſtri, per ſingulos annos, feſtinatoque hoc facite; porro Levitæ egere negligentius.

b Anno M. 3147. Ant. Chr. 857.

c Hebr. inſtaurationem.

6. Vocavitque *d* rex Jojadam principem, & dixit ei: Quare tibi non fuit curæ, ut cogeres Levitas inferre de Juda & de Jeruſalem pecuniam, quæ conſtituta eſt *e* a Moyſe ſervo Domini, ut inferret eam omnis multitudo Iſrael in tabernaculum teſtimonii?

d Anno ſequenti.

e ſc. dimidius ſiclus ab unoquoque dandus, v. Exod. 30.

7. Athalia enim impiiſſima, & filii ejus deſtruxerunt domum Dei; & de univerſis, quæ ſanctificati fuerant in templo Domini, ornaverunt fanum Baalim.

8. Præcepit ergo rex, & fecerunt arcam; poſueruntque eam juxta portam domus Domini forinſecus.

9. Et prædicatum eſt in Juda & Jeruſalem, ut deferrent ſinguli pretium Domino, *f* quod conſtituit Moyſes ſervus Dei ſuper omnem Iſrael in deſerto.

f Exod. 30. 12

10. Lætatiq; ſunt cuncti principes, & omnis populus; & ingreſſi contulerunt in arcam Domini, atque miſerunt ita, ut impleretur.

11. Cumque tempus eſſet, ut deferrent arcam coram rege per manus Levitarum (videbant enim multam pecuniam) ingrediebatur

21. Y weſelił ſię wſzytek lud źiemie, y uſpokoiło ſię miáſto; lecz Athália mieczem ieſt zábita.

ROZDZIAŁ XXIV.

Joás poki Joiádá kápłan żyw był, poty był dobry, kazał ná popráwę Kośćiołá pieniądze zbieráć, potym kázał zábić Zácháriaſzá ſyná Joiády. Zátym Izráelſką, y Judzką źiemię Syriyczykowie drapieżą, Joáſá potym ſłudzy iegoż zábili.

1. Siedm lat było Joáſowi, gdy krolowáć począł; á czterdźieśći lat krolował w Jeruzálem; imię mátki iego Sebiá z Berſábee.

2. Y czynił, co ieſt dobrego przed Pánem po wſzytek czás żywotá Joiády kápłaná.

3. A Joiádá wźiął mu dwie żenie, z ktorych ſpłodźił ſyny y corki.

4. Potym podobáło ſię Joáſowi, żeby opráwił dom Páńſki.

5. Y zebrał kápłany, y Lewity, y rzekł im: Wynidźćie do miáſt Judzkich, á zbierayćie ze wſzytkiego Izráelá pieniądze ná popráwę domu Bogá wáſzego, ná káżdy rok, á rychło to czyńćie. Ale Lewitowie przyniedbáłſzym czynili.

6. Y wezwał krol Joiády przednieyſzego, y rzekł mu: Przecześ ſię nie ſtárał, żebyś przymuśił Lewity, żeby wnieśli pieniądze z Judá, y z Jeruzálem, ktore ſą poſtánowione od Moyzeſzá ſługi Páńſkiego, áby ie wnośiło wſzytko mnoſtwo Izráelſkie do przybytku świádectwá?

7. Athália bowiem niezbożna, y ſynowie iey popſowáli dom Boży, y ze wſzytkich rzeczy, ktore były poświęcone w kośćiele Páńſkim, ozdobili zbor Báálim.

8. Roſkazał tedy krol, y uczyniono ſkrzynię; y poſtáwiono ią u bramy domu Páńſkiego przed Kośćiołem.

9. Y obwołano Judá, y w Jeruzálem, áby káżdy przynioſł pieniądze Pánu, ktore uſtáwił Moyzeſz ſługá Boży ná wſzytkiego Izráela ná puſczy.

10. Y uweſeliły ſię wſzytkie kśiążętá, y wſzytek lud; á wſzedſzy znieśli do ſkrzynie Páńſkiey, y włożyli ták że ſię nápełniłá.

11. A gdy był czáś, áby przynieśli ſkrzynię przed krolá przez ręce Lewitow, (bo widźieli pieniądze wielkie) wchodźił piſarz krolewſki,

ſki, y ktorego kápłan pierwſzy był poſtánowił, y wyſypowáli pieniądze, ktore były w ſkrzyni; á ſkrzynię odnośili ná ſwe mieyſce; y ták czynili ná káżdy dźień, y zebrano niezliczone pieniądze.

12. Ktore dáli krol, y Joiádá tym, ktorzy byli przełożonymi nád robotámi domu Páńſkiego; á oni naymowáli zá nie te, co kámienie łamáli, y rzemieſlniki káżdey roboty, áby poprávowáli domu Páńſkiego; rzemieſlniki też około żelázá y miedźi, áby ſię podpárło, co iuż upádáć poczynáło.

13. Y czynili ći, ktorzy robili pilnie, y wyrownawáłá ſię blizná murow przez ręce ich, y wyſtáwili dom Páńſki iáko był pierwey, y uczynili, że ſtał mocno.

14. A gdy dokonáli wſzytkie roboty, przynieśli oſtátek pieniędzy przed krolá y Joiádę, zá ktore ſpráwiono naczynie kośćielne ná poſługę, y ná cáłopalenia, czáſze też, y inne naczynia złote, y ſrebrne; y ofiárowáne były cáłopalenia w domu Páńſkim uſtáwicznie po wſzytkie dni Joiády.

15. Y ſtárzał ſię Joiádá, pełen dni, y umárł, gdy miał ſto y trzydźieśći lat.

16. Y pogrzebli go w mieśćie Dawidowym z krolmi, przeto że dobrze uczynił Izráelowi, y domowi iego.

17. A gdy umárł Joiádá, weſzły kśiążętá Judzkie, y pokłoniły ſię krolowi; ktory zmiękczony poſługámi ich, uſłuchał ich.

18. Y opuśćili kośćioł Páná Bogá oycow ſwych, y ſłużyli gáiom, y rytinom; y ſtał ſię gniew przećiw Judá y Jeruzálem dlá tego grzechu.

19. Y poſyłał im proroki, áby ſię náwroćili do Páná, ktorych oświádczáiących ſię oni ſłucháć niechćieli.

20. Duch tedy Boży odźiał Záchári aſzá kápłaná ſyná Joiády, y ſtánął przed oczymá ludu, y rzekł im: To mowi Pan Bog: Czemu przeſtępuiećie przykazánie Páńſkie, co nie będźie z wáſzym pożytkiem, á opuśćiliśćie Páná, áby was opuśćił?

21. Ktorzy zebrawſzy ſię nań, ćiſkáli kámienie wedle roſkazánia krolewſkiego, w śieni domu Páńſkiego.

22. Y nie pámiętał Joás krol ná miłośierdźie, ktore był uczynił Joiádá oćiec iego z nimi, ále zábił ſyná iego. Ktory gdy umierał, mowił: Niech Pan widźi, á ſzuká.

23. A

tur ſcriba regis, & quem primus *a* ſacerdos conſtituerat; effundebantque pecuniam, quæ erat in arca; porro arcam reportabant ad locum ſuum; ſicque faciebant per ſingulos dies, & congregata eſt infinita *b* pecunia;

12. Quam dederunt rex & Jojada his, qui præerant operibus domus Domini; at illi conducebant ex ea cæſores lapidum, & artifices operum ſingulorum, ut inſtaurarent domum Domini; fabros quoque ferri & æris, ut, quod cadere cœperat, fulciretur.

13. Egeruntque hi, qui operabantur induſtrie, & obducebatur parietum cicatrix per manus eorum, ac ſuſcitaverunt domum Domini in ſtatum priſtinum, & firmiter eam ſtare fecerunt.

14. Cumque compleſſent omnia opera, detulerunt coram rege & Jojada reliquam partem pecuniæ; de qua facta ſunt vaſa templi in miniſterium, & ad holocauſta, phialæ quoque, & cætera vaſa aurea & argentea; & offerebantur holocauſta in domo Domini jugiter cunctis diebus Joiadæ.

15. Senuit autem Jojada plenus dierum *c*, & mortuus eſt, cum eſſet centum triginta annorum;

16. Sepelieruntque eum in civitate David cum regibus, eo quod feciſſet bonum cum Iſrael *d*, & cum domo ejus.

17. Poſtquam autem obiit Jojada, ingreſſi ſunt principes Juda *e*, & adoraverunt regem, qui delinitus obſequiis eorum acquievit eis *f*.

18. Et dereliquerunt templum Domini Dei patrum ſuorum, ſervieruntque lucis & ſculptilibus, & facta eſt ira *g* contra Judam & Jeruſalem propter hoc peccatum.

19. Mittebatque eis prophetas, ut reverterentur ad Dominum, quos proteſtantes *h*, illi audire nolebant.

20. Spiritus itaque Dei induit Zachariam filium Jojadæ ſacerdotem *i*, & ſtetit in conſpectu populi, & dixit eis: Hæc dicit Dominus Deus: Quare transgredimini præceptum Domini, quod vobis non proderit, & dereliquiſtis Dominum, ut derelinqueret vos?

21. Qui congregati adverſus eũ, miſerunt lapides juxta regis imperiũ in atrio domus Domini.

22. Et non eſt recordatus Joas rex miſericordiæ, quam fecerat Jojada pater illius ſecum, *k* ſed interfecit filium ejus. Qui cum moreretur, ait: Videat Dominus, & requirat.

23. Cum-

a Summus Pontifex.
b. 70. multa.
c Meritorum & virtutum.
d i. Juda.
e Studioſi Baalis.
f Adulantibus.
g Immiſſa eſt aliqua calamitas.
h Prophetas.
i Anno M 3164. ant. Chr. 840.
k Matth. 23. 15.

a Anno M. 3165.
b 4. Reg. 12. 17. ascendit Hazael rex Syriæ, ut sc. esset flagellum Dei, puniens scelera regis & populi.
c i. supplicia.

23. Cumque evolutus esset annus *a*, ascendit contra eum exercitus Syriæ *b*; venitque in Judam & Jerusalem, & interfecit cunctos principes populi; atque universam prædam miserunt regi in Damascum.

24. Et certe cum permodicus venisset numerus Syrorum, tradidit Dominus in manibus eorum infinitam multitudinem, eo quod dereliquissent Dominum Deum patrum suorum; in Joas quoque ignominiosa exercuere judicia *c*.

25. Et abeuntes dimiserunt eum in languoribus magnis; surrexerunt autem contra eum servi sui in ultionem sanguinis filii Jojadæ sacerdotis, & occiderunt eum in lectulo suo, & mortuus est; sepelieruntque eum in civitate David, sed non in sepulchris regum.

26. Insidiati vero sunt ei Zabad filius Semmaath Ammanitidis, & Jozabad filius Semarith Moabitidis.

27. Porro filii ejus, ac summa pecuniæ, quæ adunata fuerat sub eo, & instauratio domus Dei scripta sunt diligentius in libro regum; regnavit autem Amasias filius ejus pro eo.

23. A gdy rok minął, przyćiągnęło przećiw niemu woysko Syriyskie, y przyszło do Judá y Jeruzálem, y zábiło wszytkie xiążętá z ludu, á łupy wszytkie posłáli krolowi do Dámászku.

24. A záprawdę choc bárzo máły poczet Syriyczykow był przyiáchał, podał Pan w ręce ich niezliczone mnoſtwo, przeto iż opuśćili Páná Bogá oycow swoich; nád Joás też krolem sromotnych sądow użyli.

25. A odiáchawszy zostáwili go w ćiężkich niemocách; y powstáli przećiw niemu słudzy iego, ná pomstę krwie syná Joiády kápłáná, y zábili go ná łożku iego, y umárł, y pogrzebli go w mieśćie Dawidowym, ále nie w grobiech krolewskich.

26. Lecz zásádźili się byli nań, Zebád syn Semááth Ammánitki, á Jozábád syn Semárith Moábitki.

27. A synowie iego, y summá pieniędzy, ktorá byłá zebráná zá niego, y náprawá domu Bożego, są pilniey spisáne w księgách krolewskich; y krolował Amáziasz syn iego miásto niego.

CAPUT XXV.

Amasias patri Joas succedens, interficit eos, qui patrem occiderant; & post habitam de Idumæis victoriam, 1. Adorat deos illorum; ob id capitur a Joas rege Israel, quem ad prælium provocaverat, ac Jerusalem diripitur, 14. Ipse in Lachis fugiens occiditur, 25.

4. Reg. 14. 2. anno M. 3165. ant. Chr. 839.

d Deut. 24. 16. 4. Reg. 14. 6. Ezech. 18. 20.
e i. propter suum peccatum.

1. Viginti quinque annorum erat Amasias, cum regnare cœpisset, & viginti novem annis regnavit in Jerusalem, nomen matris ejus Joadan de Jerusalem.

2. Fecitque bonum in conspectu Domini; verumtamen non in corde perfecto.

3. Cumque roboratum sibi videret imperium, jugulavit servos, qui occiderant regem patrem suum;

4. Sed filios eorum non interfecit, sicut scriptum est in libro legis Moysi, ubi præcepit Dominus, dicens: *d* Non occidentur patres pro filiis, neque filii pro patribus suis, sed unusquisque in *e* suo peccato morietur.

5. Congregavit igitur Amasias Judam, & constituit eos per familias, tribunosque & centuriones in universo Juda & Benjamin; &

ROZDZIAŁ XXV.

Amázyász zostáwszy krolem po oycu swym, pomordował mężoboyce oycá swego, Idumeyski lud poráził, zwyćięstwo odniosł, iął Bogi ich chwalić, wyzwał Joásá krolá Izráelskiego ná woynę, y poimán od niego, Jeruzálem wyłupiono, potym zábit w Láchis.

1. DWádźieśćiá y pięć lat miał Amáziasz, gdy począł krolowáć, á dwádźieśćiá y dźiewięć lat krolował w Jeruzálem; imię mátki iego Joáden z Jeruzálem.

2. Y czynił dobre przed oczymá Páńskimi, á wszákoż nie doskonáłym sercem.

3. A gdy uyźrzał, że mu zmocnione było krolestwo, pomordował służebniki, ktorzy byli zábili krolá oycá iego.

4. Ale synow ich nie pobił, iáko nápisáno w księgách zakonu Moyzeszowego, gdźie Pan przykazał, mowiąc: Nie będą zábići oycowie zá syny, áni synowie zá oyce swe; ále káżdy w grzechu swoim umrze.

5. Zgromádźił tedy Amáziasz Judę, y postánowił ie według domow, y tyśiączniki, y setniki po wszytkim Judźie y Beniámin; y poli-

policzył od dwudźieſtego roku wyſzey, y nálazł trzy ſtá tyśięcy młodźi, ktorzy mogli wyniść ná woynę, y dźierżeć drzewce y tarczą.

6. Zá pieniądze też náiął z Izráelá ſto tyśięcy dużych, zá ſto tálentow ſrebrá.

7. Y przyſzedł do niego człowiek Boży, y rzekł: O krolu, niechay z tobą woyſko Izráelſkie nie wychodźi; bo nie máſz Páná z Izráelem, áni ze wſzytkimi ſynmi Ephráim.

8. A ieſli mnimaſz, żeby woyny ná mocy woyſká należáły; uczyni Bog, że będźieſz od nieprzyiáćioł zwyćiężony. Boſka bowiem ieſt y pomoc, y w tył obroćić.

9. Y rzekł Amáziaſz do człowieká Bożego: Coż tedy będźie ze ſtem tálentow, ktorem dał żołnierzom Izráelſkim? Y odpowiedźiał mu człowiek Boży: Ma Pan, zkądći może dáć dáleko więcey niżli to.

10. Odłączył tedy Amáziaſz woyſko, ktore do niego było przyſzło z Ephráim, áby ſię wróćiło ná mieyſce ſwe; á oni ſię hániebnie ná Judą rozgniewawſzy, wroćili ſię do krainy ſwoiey.

11. Lecz Amáziaſz śmiele wywiodł lud ſwoy, y ćiągnął ná Dolinę Zup, y poráźił ſynow Seir dźieśięć tyśięcy.

12. A ſynowie Judzcy poimáli drugą dźieśięć tyśięcy mężow; y przywiedli ná przykre mieyſce iedney ſkáły, y zrzućili ie zwierzchu ná ſzyię; ktorzy ſię wſzyſcy porozpukáli.

13. Ale ono woyſko, ktore był odeſłał Amáziaſz, żeby z nim nie ſzło ná woynę, rozeſzło ſię po miáſtách Judzkich, od Sámáryiey áż do Bethoron, á zábiwſzy trzy tyśiące, pobráło korzyść wielką.

14. Amáziaſz lepak po porażce Idumeyczykow; á po przynieśieniu bogow ſynow Seir, poſtáwił ie ſobie zá bogi, y kłániał ſię im, y palił im kádzenie.

15. Prze co rozgniewawſzy ſię Pan ná Amáziáſzá, poſłał do niego Proroká, ktoryby mu mowił: Przecześ ſię kłániał bogom, ktorzy nie wybáwili ludu ſwego z ręki twoiey?

16. A gdy to on mowił, odpowiedźiał mu: Azażeś ty ieſt rádą krolewſką? day pokoy, bych ćię nie zábił. Y odchodząc prorok: Wiem (pry) że umyślił Bog zábić ćię żeś to złe uczynił, á nád to nie uſłuchałeś rády moiey.

17. Amá-

& recenſuit a viginti annis ſupra, invenitque trecenta millia juvenum *a*, qui egrederentur ad pugnam, & tenerent haſtam & clypeum.

a Hebr. electorum.

6. Mercede quoque conduxit de Iſrael centum millia robuſtorum, centum talentis argenti.

7. Venit autem homo Dei *b* ad illum, & ait: O rex, ne egrediatur tecum exercitus Iſrael; non eſt enim Dominus cum Iſrael, & cunctis filiis Ephraim *c*;

b Propheta nimirum.

c Sic vocantur omnes tribus Iſrael quæ ſub Jeroboamo Ephraimita defecerant a tribu Juda.

8. Quod ſi putas in robore exercitus bella conſiſtere, ſuperari te faciet Deus ab hoſtibus; Dei quippe eſt adjuvare, & in fugam convertere.

9. Dixitque Amaſias ad hominem Dei: Quid ergo fiet de centum talentis, quæ dedi militibus Iſrael? Et reſpondit ei homo Dei: Habet Dominus, unde tibi dare poſſit multo his plura.

10. Separavit itaque Amaſias exercitum, qui venerat ad eum ex Ephraim, ut reverteretur in locum ſuum; at illi contra Judam vehementer irati reverſi ſunt in regionem ſuam.

11. Porro Amaſias confidenter eduxit populum ſuum, & abiit in vallem Salinarum, percuſſitque filios Seir decem millia.

12. Et alia decem millia virorum *d* ceperunt filii Juda, & adduxerunt ad præruptum cujusdam petræ, præcipitaveruntque eos de ſummo in præceps, qui univerſi crepuerunt.

d Hebr. virorum.

13. At ille exercitus, quem remiſerat Amaſias, ne ſecum iret ad prælium, diffuſus eſt in civitatibus Juda, a Samaria usque ad Bethoron, & interfectis tribus millibus, diripuit prædam magnam.

14. Amaſias vero poſt cædem Idumæorum, & allatos deos filiorum Seir, ſtatuit illos in deos ſibi, & adorabat eos, & illis adolebat incenſum.

15. Quam ob rem iratus Dominus contra Amaſiam, miſit ad illum prophetam, qui diceret ei: Cur adoraſti *e* deos, qui non liberaverunt populum ſuum de manu tua?

e Hebr. & 70. quæſiiſti i. Conſuluiſti.

16. Cumque hæc ille loqueretur, reſpondit ei: Num conſiliarius regis es? quieſce, ne interficiam te. Diſcedensque propheta: Scio, inquit, quod cogitaverit Deus occidere te, quia feciſti hoc malum, & inſuper non acquieviſti conſilio meo.

17. Igitur

17. Igitur Amaſias rex Juda inito peſſimo conſilio, miſit ad Joas filium Joachaz filii Jehu, regem Iſrael, dicens: Veni, videamus nos mutuo *a*.

a Eſt provocatio ad bellum.

18. At ille remiſit nuntios, dicens: Carduus, qui eſt in Libano, miſit ad cedrum Libani, dicens: Da filiam tuam filio meo uxorem; & ecce beſtiæ, quæ erant in ſilva Libani, tranſierunt, & conculcaverunt carduum.

19. Dixiſti: Percuſſi Edom, & idcirco erigitur cor tuum in ſuperbiam; ſede in domo tua, cur malum adverſum te provocas, ut cadas & tu, & Juda tecum?

20. Noluit audire Amaſias, eo quod Domini eſſet voluntas, ut traderetur in manus hoſtium propter deos Edom.

21. Aſcendit igitur Joas rex Iſrael, & mutuos ſibi præbuere conſpectus *b*; Amaſias autem rex Juda erat in Bethſames Juda;

b i. in certamine.

22. Corruitque Juda coram Iſrael, & fugit in tabernacula ſua.

23. Porro Amaſiam regem Juda, filium Joas filii Joachaz, cepit Joas rex Iſrael in Bethſames, & adduxit in Jeruſalem *c*; deſtruxitque murum ejus a porta Ephraim usque ad portam anguli quadringentis cubitis.

c Anno M. 3178. ant. Chr. 826.

24. Omne quoque aurum, & argentum, & univerſa vaſa, quæ repererat in domo Dei, & apud Obededom *d*, in theſauris etiam domus regiæ, nec non & filios obſidum *e*, reduxit in Samariam.

d i. unum ex poſteris Obededom.

e i. obſides, filios nobilium.

25. Vixit autem Amaſias filius Joas rex Juda, poſtquam mortuus eſt Joas filius Joachaz rex Iſrael, quindecim annis.

26. Reliqua autem ſermonum Amaſiæ priorum, & noviſſimorum ſcripta ſunt in libro regum Juda & Iſrael.

27. Qui poſtquam receſſit a Domino, tetenderunt ei inſidias in Jeruſalem. Cumque fugiſſet *f* in Lachis, miſerunt, & interfecerunt eũ ibi.

f Anno M. 3194. Ant. Chr. 810.

28. Reportantesque ſuper equos, ſepelierunt eum cum patribus ſuis in civitate David.

17. Amáziaſz tedy krol Judá wźiąwſzy przed ſię bárzo złą rádę, poſłał do Joáſá ſyná Joácházá ſyná Jehu krolá Izráelſkiego, mowiąc: Przyiedź, uyźrzymy ſię z ſobą.

18. Ale on odeſłał poſły, mowiąc: Oſet, ktory ieſt ná Libánie, poſłał do cedru Libánu, mowiąc: Day corkę twą ſynowi memu zá żonę; álić oto beſtie, ktore były w leśie Libánu przeſzły, y podeptáły oſet.

19. Rzekieś: Poráźiłem Edom, y dla tego ſię podnośi w pychę ſerce twoie; śiedź w domu twoim, czemu wyzywaſz złe przećiw ſobie; ábyś upadł y ty, y Judá z tobą?

20. Niechćiał ſłucháć Amáziaſz, przeto iż wola Páńſká byłá, áby był wydan w ręce nieprzyiaćielſkie dla bogow Edom.

21. Wyiáchał tedy Joás krol Izráelſki, y oglądáli ſię ſpołem; á Amáziaſz krol Judzki był w Bethſames Judy.

22. Y upadł Judá przed Izráelem, y ućiekł do przybytkow ſwoich.

23. A Amáziaſzá krolá Judzkiego ſyná Joás ſyná Joáchás poimał Joás krol Izráelſki w Bethſames, y przywiodł do Jeruzálem, y rozwálił mur iego od brámy Ephráim áż do bramy kątney ná cztery ſtá łokiet.

24. Wſzytko też złoto, y ſrebro, y wſzytkie naczynia, ktore był nálazł w domu Bożym, y u Obededomá, w ſkárbiech też domu krolewſkiego; nád to y ſyny zakłádne, záwiodł do Sámáryiey.

25. Y żył Amáziaſz ſyn Joáſa krol Judzki, potym iáko umárł Joás ſyn Joácházá krol Izráelſki, piętnáśćie lat.

26. A oſtátek mow Amáziaſzowych, pierwſzych, y poślednych, nápiſano w kśięgách krolow Judzkich, y Izráelſkich.

27. Ktory gdy odſtąpił od Páná, záſadzkę nań uczyniono w Jeruzálem. A gdy ućiekł do Láchis, posłáli, y zábili ji tám.

28. A przyniozſzy ná koniách pogrzebli go z oycy iego w mieśćie Dawidowym.

CAPUT XXVI.

Ozias adverſus Philiſthiim, Arabes, & Ammonitas triumphat, 1. Multas extruit civitates; ſed nimia felicitate elatus, 9. Præſumit incenſum adolere; ideo lepra percuſſus, regnum filio Joatham concedit, 16.

4. Reg. 14. 21. eodem ann.

1. OMnis autem populus Juda filium ejus Oziam

ROZDZIAŁ XXVI.

Ozyás Philiſthymow, Arábczykow, y Ammonitow zwyćiężá, Miáſtá buduie, ſzczęśćiem uniesiony, wſzetecznie zápał Pánu palić chce, zá co ſkaran trędem, á Joátham ſyn iego krolował miáſto niego.

1. A Lud wſzyſtek Judzki ſyná iego Ozyáſzá,

ſzá, w ſzeſnaśćiu lat, poſtánowił krolem miáſto Amázyaſzá oycá iego.

2. Ten zbudował Ailáth, y przywroćił ji ku páńſtwu Judzkiemu, gdy záſnął krol z oycy ſwemi.

3. Szeſnaśćie lat miał Ozyaſz, gdy począł krolowáć, á pięćdźieśiąt, y dwie lećie krolował w Jeruzálem; imię mátki iego Jechelia z Jeruzálem.

4. Y czynił, co było dobrego w oczách Páńſkich, według wſzytkiego co był uczynił Amázyaſz oćiec iego.

5. Y ſzukał Páná zá dni Zacháriaſzá rozumieiącego, y widzącego Bogá; á gdy ſzukał Páná, ſczęśćił go we wſzytkim.

6. Ná oſtátek ruſzył ſię, y walczył przećiw Philiſthymom, y zburzył mur Geth, y mur Azotu; pobudował też miáſteczká w Azoćie, y w Philiſthyim.

7. Y pomogł mu Bog przećiw Philiſthymom, y przećiw Arábczykom, ktorzy mieſzkáli w Gurbáál, y przećiw Ammonitom.

8. Y odważáli Ammonitowie dáry Ozyaſzowi, y rozſławiło ſię imię iego áż do weſzćia Ægyptu, prze zwyćięztwá częſte.

9. Y pobudował Ozyaſz wieże w Jeruzálem nád bramą kątu, y nád bramą doliny, y inne potymże boku muru, y umocnił ie.

10. Pobudował też wieże ná puſzczy, y powykopywał bárzo wiele ſtudźień; dla tego iż miał bárzo wiele bydłá, ták po polách, iáko y po ſzerokośći puſtynie; miał też winnice, y winiarze po gorách, y ná Kármelu; po był człowiek kocháiący ſię w ſpráwowániu roley.

11. A było woyſko żołnierzow iego, ktorzy wychadzáli ná woynę pod ręką Jehielá piſárzá, y Mááſia Doktorá, y pod ręką Hániaſzá, ktory był z kśiążąt krolewſkich.

12. A wſzytká liczbá kśiążąt według domow mężow mocnych dwá tyśiącá ſześć ſet.

13. A pod nimi wſzytko woyſko trzykroć ſto tyśięcy y śiedm tyśięcy y pięć ſet; ktorzy byli ſpoſobni ná woynę, y byli ſię zá krolem z nieprzyiaćiołmi.

14. Zgotował im też Ozyaſz, to ieſt, wſzytkiemu woyſku tarcze, y drzewá, y przyłbice, y páncerze, y łuki, y proce ná ćiſkánie kámienia.

15. Y náczynił w Jeruzálem kozmáitey ſtrzel-

Oziam *a* annorum ſedecim, conſtituit regem pro Amaſia patre ſuo.

2. Ipſe ædificavit Ailath, & reſtituit eam ditioni Juda, poſtquam dormivit rex cum patribus ſuis.

3. Sedecim annorum erat Ozias cum regnare cœpiſſet, & quinquaginta duobus annis regnavit in Jeruſalem, nomen matris ejus Jechelia de Jeruſalem.

4. Fecitque, quod erat rectum in oculis Domini juxta omnia, quæ fecerat Amaſias pater ejus *b*.

5. Et exquiſivit Dominum in diebus Zachariæ intelligentis & videntis Deum *c*; cumque requireret Dominum, direxit eum in omnibus.

6. Denique egreſſus eſt, & pugnavit contra Philiſthiim, & deſtruxit murum Geth, & murum Jabniæ, murumque Azoti; ædificavit quoque oppida in Azoto, & in Philiſthiim.

7. Et adjuvit eum Deus contra Philiſthiim, & contra Arabes, qui habitabant in Gurbaal, & contra Ammonitas.

8. Appendebantque Ammonitæ munera Oziæ; & divulgatum eſt nomen ejus usque ad introitum Ægypti propter crebras victorias.

9. Ædificavitque Ozias turres in Jeruſalem ſuper portam anguli, & ſuper portam vallis, & reliquas in eodem muri latere, firmavitque eas.

10. Extruxit etiam turres in ſolitudine *d*, & effodit ciſternas plurimas, eo quod haberet multa pecora, tam in campeſtribus, quam in eremi vaſtitate; vineas quoque habuit, & vinitores in montibus, & in Carmelo; erat quippe homo agriculturæ deditus.

11. Fuit autem exercitus bellatorum ejus, qui procedebant ad prælia, ſub manu Jehiel ſcribæ, Maaſiæque doctoris, & ſub manu Hananiæ, qui erat de ducibus regis.

12. Omnisque numerus principum per familias virorum fortium, duorum millium ſexcentorum.

13. Et ſub eis univerſus exercitus trecentorum, & ſeptem millium quingentorum; qui erant apti ad bella, & pro rege contra adverſarios dimicabant.

14. Præparavit quoque eis Ozias, id eſt, cuncto exercitui, clypeos, & haſtas, & galeas, & loricas arcusque & fundas ad jaciendos lapides.

15. Et fecit in Jeruſalem diverſi generis machi-

a Qui & Azarias dictus eſt.

b ſc. cum bonus fuit.

c Iſte cenſetur filius alterius Zachariæ, quem impius Joas juſſerat in templo lapidibus obrui ſupr. 24. 21.

d Turres in ſolitudine ſunt domus ruſticæ, ubi condebantur fructus agrorum, & pecora ſtabulabantur, & qui illis præerant, habitabant. Tirin.

machinas, quas in turribus collocavit, & in angulis murorum, ut mitterent sagittas, & saxa grandia; egressumque est nomen ejus procul, eo quod auxiliaretur ei Dominus, & corroborasset illum.

16. Sed cum roboratus esset, elevatum est cor ejus *a* in interitum suum; & neglexit Dominum Deum suum; ingressusque templum Domini, adolere voluit incensum super altare thymiamatis.

a Circa annum 32.

17. Statimque ingressus post eum Azarias sacerdos, & cum eo Sacerdotes Domini octoginta, viri fortissimi,

18. Restiterunt regi, atque dixerunt: Non est tui officii Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed Sacerdotum, hoc est, filiorum Aaron, qui *b* consecrati sunt ad hujuscemodi ministerium; egredere de sanctuario, ne contempseris; quia non reputabitur tibi in gloriam hoc a Domino Deo.

b v. Exod. 30. 7. & seq.

19. Iratusque Ozias, tenens in manu thuribulum, ut adoleret incensum, minabatur Sacerdotibus. Statimque orta est lepra in fronte ejus *c* coram Sacerdotibus, in domo Domini super altare thymiamatis.

c Quod contigit ei in senectute.

20. Cumque respexisset eum Azarias pontifex, & omnes reliqui Sacerdotes, viderunt lepram in fronte ejus, & festinato expulerunt eum. Sed & ipse perterritus, acceleravit egredi, eo quod sensisset illico plagam Domini.

21. Fuit *d* igitur Ozias rex leprosus usque ad diem mortis suæ, & habitavit in domo separata plenus lepra, ob quam ejectus fuerat de domo Domini. Porro Joatham filius ejus rexit domum regis, & judicabat populum terræ.

d 4. Reg. 15. 5.

22. Reliqua autem sermonum Oziæ priorum & novissimorum, scripsit Isaias filius Amos, propheta.

23. Dormivitque Ozias cum patribus suis, & sepelierunt eum in agro regalium sepulchrorum *e*, eo quod esset leprosus; regnavitque Jonatham filius ejus pro eo.

e sc. non in ipsis sepulchris.

CAPUT XXVII.

Joatham pius & zelosus urbes ædificat, 1. Devicto regi Ammon annuam imponit mulctam; succedit ei impius filius Achaz.

1. Vigintiquinque * annorum erat Joatham, cum regnare cœpisset *f*, & sedecim annis regnavit in Jerusalem; nomen matris ejus Jerusa filia Sadoc.

* 4. Reg. 15. 33.

f Anno M. 3246. Ant. Chr. 758.

2. Fe-

strzelby, ktorą rozłożył po wieżach, y po węgłach murow, áby wypuszczano strzały, y wielkie kámienie; y wyszło imię iego dáleko, przeto że mu Pan pomagał, y umocnił go.

16. Ale gdy się zmocnił, podniosło się serce iego ku upadku iego, y zániedbał Páná Bogá swego; y wszedszy do kościołá Páńskiego chćiał palić kádźidło ná ołtarzu kádzenia.

17. A tudźiesz zá nim wszedł Azáriasz kápłan, y z nim kápłanow Páńskich ośmdźieśiąt mężow bárzo mocnych,

18. Zástáwili się krolowi, y rzekli: Nie twoy to urząd Ozyaszu, ábyś palił kádźidło Pánu, ále kápłanow, to iest synow Aaronowych, ktorzy są poświęceni ku tákowey posłudze; Wynidź z świątnice, nie lekce poważay; boć to nie będźie poczytano ku sławie od Páná Bogá.

19. Y rozgniewawszy się Ozyasz, trzymáiąc w ręku kádźidlnicę, áby palił kádzenie, groźił kápłanom. Y wnet wystąpił trąd ná czoło iego przed kápłany w domu Páńskim ná ołtarzu kádzenia.

20. Y weyźrzawszy nań Azáriasz przednieyszy kápłan, y inni wszyscy kápłani obaczyli trąd ná czele iego, y wnet go wygnáli. Ale y sam ulękwszy się, co rychley wyszedł, przeto że záraz poczuł plagę Páńską.

21. Był tedy Ozyász krol trędowáty áż do dniá śmierći swey, y mieszkał w domu osobnym pełen trędu, dla ktorego był wypędzon z domu Páńskiego. A Joáthám syn iego rządźił dom krolewski, y sądźił lud źiemie.

22. A ostátek mow Ozyaszá pierwszych, y poślednich, wypisał Izáiasz syn Amos prorok.

23. Y zásnął Ozyasz z oycy swemi, y pogrzebli go ná polu grobow krolewskich, przeto iż był trędowáty; y krolował Joáthám syn iego miásto niego.

ROZDZIAŁ XXVII.

Joáthám krol bogoboyny, buduie miástá; zwyćiężył Ammońskiego krolá, y wźiął od niego winę pieniężną, námiástek, y potomek iego bezbożny Achaz.

1. Pęć y dwádźieśćia lat miał Joáthám, gdy począł krolowáć, á krolował szesnáśćie lat w Jeruzálem; imię mátki iego Jerusa corká Sádok.

2. Y

2. Y czynił co dobrze było przed Pánem, wedle wſzytkiego co był uczynił Ozyaſz oćiec iego, wyiąwſzy że nie wſzedł do kośćiołá Páńſkiego, á lud ieſzcze grzeſzył.

3. On zbudował bramę wyſoką domu Páńſkiego, y ná murze Ophel wiele pobudował.

4. Pobudował też miáſtá ná gorách Judzkich, á w leśiech zameczki, y wieże.

5. On walczył przećiw krolowi ſynow Ammon, y zwyćiężył ie, y dáli mu ſynowie Ammon ná on czás ſto talentow ſrebrá, y dźieśięć tyśięcy korcy pſzenice, y tákże wiele korcy ięczmieniá; to mu dawáli ſynowie Ammon drugiego, y trzećiego roku.

6. Y zmocnił ſię Joáthám przeto, iż drogi ſwe proſtował przed Pánem Bogiem ſwoim.

7. A oſtátek mow Joáthám, y wſzytkie walki iego, y ſprawy ſą nápiſáne w kśięgách krolow Izráelſkich y Judzkich.

8. Pięć y dwádźieśćiá lat miał, gdy począł krolowáć, á ſzeſnáśćie lat krolował w Jeruzálem.

9. Y záſnął Joáthám z oycy ſwymi, y pogrzebli go w mieśćie Dawidowym; á Acház ſyn iego krolował miáſto niego.

2. Fecitque quod rectum erat coram Domino, juxta omnia, quæ fecerat Ozias pater ſuus, excepto, quod non eſt ingreſſus templum Domini *a*, & adhuc populus delinquebat.

3 Ipſe ædificavit *b* portam domus Domini excelſam *c*, & in muro Ophel *d* multa conſtruxit.

4. Urbes quoque ædificavit in montibus Juda, & in ſaltibus caſtella & turres.

5. Ipſe pugnavit contra regem filiorum Ammon, & vicit eos, dederuntque ei filii Ammon in tempore illo centum talenta argenti, & decem millia coros tritici, ac totidem coros hordei; hæc ei præbuerunt filii Ammon, in anno ſecundo, & tertio.

6. Corroboratusque eſt Joatham, eo quod direxiſſet vias ſuas coram Domino Deo ſuo.

7. Reliqua autem ſermonum Joatham, & omnes pugnæ ejus, & opera ſcripta ſunt in libro regum Iſrael & Juda.

8. Viginti quinque annorum erat, cum regnare cœpiſſet, & ſedecim annis regnavit in Jeruſalem.

9. Dormivitque Joatham cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in civitate David; & regnavit Achaz, filius ejus pro eo.

a Ad thus Deo adolendum. q. d. imitari voluit patris virtutem, non vitia, vel temeritatem.
b i. inſtauravit.
c i. orientalem; hinc dicitur iſta porta nova. Jer. 36. v. 10.
d turris ſic dicta ab altitudine.

ROZDZIAŁ XXVIII.

Dla Achaza niezbożnośći lud Judzki podány w ręce krolá Syriyſkiego, á Izráelſkiego; lecz lud Izráelſki ſtrofowány od Proroká dlá okrućieńſtwá, puśćił więznie Judzki, y korzyść. Znowu Judá utropiony od Edomczykow, a Philiſthymow; Ale Achaz czáſu ućiſku tego przyczynił wzgárdy przećiw Pánu; po nim krolował pobożny Ezechiáſz ſyn iego.

1. WE dwudźieſtu lat był Acház, gdy krolowáć począł, á ſzeſnaśćie lat krolował w Jeruzálem; nie czynił dobrze w oczách Páńſkich iáko Dawid oćiec iego;

2. Ale chodźił drogámi krolow Izráelſkich, ktemu y ulał ſłupy Báálim.

3. Tenći ieſt, ktory palił kádzenie w Dolinie Benennom, y przeczyſzczał ſyny ſwe w ogniu, według zwyczáiu pogánow, ktore pobił Pan ná przyſzćie ſynow Izráelſkich.

4. Ofiárował też, y wonne kádzenia pálił ná wyżynách, y ná págorkách, y pod káżdym drzewem gáłęźiſtym.

5. Y podał go Pan Bog iego w ręce krolá Syriy-

CAPUT XXVIII.

Propter ſcelera Achaz affligitur Juda a filiis Iſrael, 1. Sed iſti reprehenſi de crudelitate a propheta, remittunt captivos cum præda, 9. Rurſum ab Idumæis & Philiſthæis, 16. Achaz poſt omnem plagam auget impietatem; cui pius ſuccedit filius Ezechias, 22.

1. VIginti annorum erat Achaz, cum regnare cœpiſſet *e*; & ſedecim annis regnavit in Jeruſalem; non fecit rectum in conſpectu Domini ſicut David pater ejus;

2. Sed ambulavit in viis regum Iſrael, inſuper & ſtatuas fudit *f* Baalim *g*.

3. Ipſe eſt, qui adolevit incenſum in valle Benennom, & luſtravit filios ſuos in igne, juxta ritum gentium, quas interfecit Dominus in adventu filiorum Iſrael.

4. Sacrificabat quoque, & thymiama ſuccendebat in excelſis, & in collibus, & ſub omni ligno frondoſo.

5. Tradiditque *h* eum Dominus Deus ejus in manu regis Syriæ *i*, qui percuſſit eum, ma-

4. Reg. 16. 2.
e anno M. 3262 Ant. Chr. 742.
f 70. fecit.
g i. idolis.
h Anno M. 3263.
i ſc. Razin. eo quod a priori ereptus periculo (4. Reg. 16. 3.) juxta prophet. Iſaiæ 7. Deum liberatorem deſeruerit.

magnamque prædam cepit de ejus imperio, & adduxit in Damaſcum; manibus quoque regis Iſrael traditus eſt, & percuſſus plaga grandi.

6. Occiditque Phacee, filius Romeliæ, de Juda centum viginti millia in die uno, omnes viros bellatores; eo quod reliquiſſent Dominum Deum patrum ſuorum.

7. Eodem tempore occidit Zechri, vir potens Ephraim, Maaſiam filium regis, & Ezricam ducem domus ejus, Elcanam quoque ſecundum *a* a rege.

a 70. vicarium regis.

8. Ceperuntque filii Iſrael de fratribus ſuis ducenta millia mulierum, puerorum, & puellarum, & infinitam *b* prædam; pertuleruntque eam in Samariam.

b 70. multam.

9. Ea tempeſtate erat ibi Propheta Domini, nomine Oded; qui egreſſus obviam exercitui venienti in Samariam, dixit eis: Ecce iratus Dominus Deus patrum veſtrorum contra Juda, tradidit eos in manibus veſtris, & occidiſtis eos atrociter, ita ut ad cœlum pertingeret veſtra crudelitas.

10. Inſuper filios Juda, & Jeruſalem vultis vobis ſubjicere in ſervos & ancillas, quod nequaquam facto opus *c* eſt; peccaſtis enim ſuper hoc Domino Deo veſtro.

c ſeu licitum eſt. Levit. 25. 44.

11. Sed audite conſilium meum, & reducite captivos, quos adduxiſtis de fratribus veſtris, quia magnus furor Domini imminet vobis.

12. Steterunt itaque viri de principibus filiorum Ephraim, Azarias filius Johanan, Barachias filius Moſollamoth, Ezechias filius Sellum, & Amaſa filius Adali, contra eos, qui veniebant de prælio,

13. Et dixerunt eis: Non introducetis huc captivos, ne peccemus Domino. Quare vultis adjicere ſuper peccata noſtra, & vetera cumulare delicta? grande quippe peccatum eſt, & ira furoris Domini imminet ſuper Iſrael.

14. Dimiſeruntque viri bellatores prædam, & univerſa, quæ ceperant, coram principibus, & omni multitudine.

15. Steteruntque viri, quos ſupra memoravimus, & apprehendentes captivos, omnesque, qui nudi erant, veſtierunt de ſpoliis; cumque veſtiſſent eos, & calceaſſent, & refeciſſent cibo ac potu, unxiſſentque propter laborem, & adhibuiſſent eis curam; quicumque ambula-

Syriyſkiego, ktory go poráźił, y wźiął wielką korzyść z páńſtwá iego, y záwiozł do Dámáſzku. W ręce też krolá Izráelſkiego wydány ieſt, y porážony porážką wielką.

6. Y pobił Phácee ſyn Romeliáſzow z Judá ſto y dwádźieśćiá tyśięcy dniá iednego, wſzytkie mężow woienne; przeto iż opuśćili byli Páná Bogá oycow ſwoich.

7. Tegoż czáſu Zechri mąż mocny z Ephráim, zábił Mááziaſzá ſyná krolewſkiego, y Ezrikám przełożonego domu iego, ktemu Elkáná wtorego po krolu.

8. Y zábráli ſynowie Izráelſcy z bráćiey ſwey dwá kroć ſto tyśięcy niewiaſt, dźieći y dźieweczek, y korzyść nieżliczoną, y záwiedli ią do Sámáriiey.

9. Ná on czáś był tám prorok Páńſki imieniem Oded; ktory záſzedſzy drogę woyſku ćiągnącemu do Sámáriiey, rzekł im: Oto Pan Bog oycow wáſzych rozgniewawſzy ſię ná Judę, podał ie w ręce wáſze, y pomordowáliśćie ie okrutnie, ták iż okrućieńſtwo wáſze dośięgło áż do niebá.

10. Nád to ſyny Judá y Jeruzálem chcećie ſobie podbić zá niewolniki, y niewolnice; co ſię żádną miárą dźiać niema; bośćie w tym zgrzeſzyli Pánu Bogu wáſzemu.

11. Ale ſłuchayćie rády moiey, á odwiedźćie więźnie, ktoreśćie pobráli z bráćiey wáſzey, bo wielki gniew Páńſki wiśi nád wámi.

12. Stánęli tedy mężowie z kśiążąt ſynow Ephráim, Azáriaſz ſyn Johánán, Báráchias ſyn Moſollámoth, Ezechiás ſyn Sellum, y Amáſá ſyn Adáli, przećiwko onym, ktorzy ſię wrácáli z bitwy,

13. Y rzekli im: Nie wwiedźiećie tu więźniow, ábyſmy nie zgrzeſzyli Pánu. Czemu chcećie przydáwáć do grzechow náſzych, y do ſtárych wyſtępkow przyczyniáć? bo wielki grzech ieſt, y gniew zápálczywośći Páńſkiey wiśi nád Izráelem.

14. Y puśćili mężowie woienni korzyść y wſzytko co byli pobráli przed kśiążęty, y wſzytkim mnoſtwem.

15. Y ſtánęli mężowie, ktoreſmy wyſſzey miánowáli, y wźiąwſzy więźnie, y wſzytkie, ktorzy nádzy byli, przyodźiali z łupow; y odziawſzy ie, y obuwſzy, y pośiliwſzy pokarmem, y nápoiem, y námázawſzy dla ſprácowánia, y uczyniwſzy około nich ſtá-

ſtáránie, ktorzykolwiek chodźić nie mogli, y ſtárego ćiáłá byli, wſádźili ie ná bydlętá, y przywiedli do Jerichá miáſtá pálm, do bráćiey ich, á ſámi ſię wroćili do Sámáriiey.

16. Onego czáſu poſłał krol Acház do krolá Aſſyriyſkiego, żądáiąc pomocy.

17. Y przyćiągnęli Edomczycy, y poráźili wielu z Judá, y wźięli wielką korzyść.

18. Philiſthymowie też położyli ſię po mieśćiech polnych, y ná południe w Judźie; y wźięli Bethſámes, y Aiálon, y Gaderoth, Socho też, y Thámnán, y Gámzo ze wśiámi ich, y mieſzkáli w nich.

19. Bo był Pan uniżył Judę, dla Acházá krolá Judzkiego, przeto iż go obnáżył z pomocy, á iż był wzgardźił Páná.

20. Y przywiodł nań Thelgáthphálnázárá krolá Aſſyriyſkiego, ktory go też utrapił, y ſpuſtoſzył, gdy mu ſię nikt nie opárł.

21. A ták Acház złupiwſzy dom Páńſki, y dom krolow, y kśiążąt, dał krolowi Aſſyriyſkiemu dáry, á przećię mu nic nie pomogło.

22. Nád to y czáſu ućiſku ſwego przyczynił wzgárdy przećiw Pánu ſam przez ſię krol Acház,

23. Ofiárował bogom Dámáſzku záboycom ſwoim ofiáry, y rzekł: Bogowie krolow Syriyſkich pomagáią im, ktore ia ubłagam ofiárámi, á będą zemną; gdyż przećiwnym obyczáiem oni byli mu ná upadek, y wſzytkiemu Izráelowi.

24. Pobrawſzy tedy Acház wſzytkie naczynia domu Bożego, y połamawſzy, zámknął drzwi kośćiołá Bożego, y náczynił ſobie ołtarzow po wſzytkich kąćiech w Jeruzálem.

25. We wſzytkich też miáſtách Judzkich nábudował ołtarzow dla palenia kádźidłá, y pobudźił ku gniewu Páná Bogá oycow ſwoich.

26. A oſtátek mow iego, y wſzytkich ſpraw iego pierwſzych, y poślednych, nápiſano ieſt w kśięgách krolow Judzkich y Izráelſkich.

27. Y záſnął Acház z oycy ſwymi, y pogrzebli go w mieśćie Jeruzálem; áni go bowiem przyięli do grobow krolow Izráelſkich. Y krolował Ezechiaſz ſyn iego miáſto niego.

ROZDZIAŁ XXIX.

Ezechiaſz krol Kośćioł Boży otworzyć, wychędo-

bulare non poterant, & erant imbecillo corpore, impoſuerunt eos jumentis, & adduxerunt Jericho civitatem palmarum ad fratres eorum, ipſique reverſi ſunt in Samariam.

16. Tempore illo miſit rex Achaz ad regem Aſſyriorum, poſtulans auxilium.

17. Veneruntque *a* Idumæi, & percuſſerunt multos ex Juda, & ceperunt prædam magnam.

18. Philiſthiim quoque diffuſi ſunt per urbes campeſtres, & ad Meridiem Juda; ceperuntque Bethſames, & Aialon, & Gaderoth, Socho quoque, & Thamnan, & Gamzo, cum viculis ſuis, & habitaverunt in eis.

19. Humiliaverat enim Dominus Judam propter Achaz regem Juda, eo quod nudaſſet eum *b* auxilio *c*, & contemptui habuiſſet Dominum.

20. Adduxitque contra eum Thelgathphalnaſar *d* regem Aſſyriorum, qui & afflixit eum, & nullo reſiſtente vaſtavit.

21. Igitur Achaz ſpoliata domo Domini, & domo regum ac principum, dedit regi Aſſyriorum munera, & tamen nihil ei profuit *e*.

22. Inſuper & tempore anguſtiæ ſuæ auxit contemptum in Dominum, ipſe per ſe rex Achaz,

23. Immolavit diis Damaſci victimas percuſſoribus ſuis *f*, & dixit: Dii regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hoſtiis, & aderunt mihi; cum e contrario ipſi fuerint ruinæ ei, & univerſo Iſrael.

24. Direptis itaque Achaz omnibus vaſis domus Dei, atque confractis, clauſit januas templi Dei *g*, & fecit ſibi altaria in univerſis angulis Jeruſalem.

25. In omnibus quoque urbibus Juda exſtruxit aras *h* ad cremandum thus, atque ad iracundiam provocavit Dominum Deum patrum ſuorum.

26. Reliqua autem ſermonum ejus, & omnium operum ſuorum priorum & noviſſimorum ſcripta ſunt in libro regum Juda & Iſrael.

27. Dormivitque Achaz cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in civitate Jeruſalem; neque enim receperunt eum in ſepulchra *i* regum Iſrael. Regnavitque Ezechias filius ejus pro eo.

a Anno M. 3264. ant. Chr. 740. hos Dei fretus auxilio rex Ozias prius domuerat. ſup. 26.

b ſc. populum Achaz Inducens ad cultum idolorum.

c ſc. divino.

d 4. Reg. 26. 10.

e Non tulit ei opem.

f ſc. juxta ſuam opinionem.

g Nolens quemquam vero Deo ſupplicare.

h Hebr. excelſa.

i ſc quæ erant in monte Sion.

CAPUT XXIX.

Ezechias abolitum Dei cultum, aperto templo,

plo, instaurat, 1. Restituit sacerdotes, Levitas, & cantores, 12. Plurima holocausta, & sacrificia offert, 22.

chędożyć, y w nim ofiáry czynić roskazał, postánowił z nowu kápłany, Lewity, y Kántory.

4 Reg. 18. 1. *a* an. M 3278. ant. Chr. 726.

1. IGitur Ezechias regnare *a* cœpit, cum viginti quinque esset annorum, & viginti novem annis regnavit in Jerusalem; nomen matris ejus Abia, filia Zachariæ.

2. Fecitque, quod erat placitum in conspectu Domini, juxta omnia, quæ fecerat David pater ejus.

b Quas pater ejus clauserat, sup. 28 24.

3. Ipse anno, & mense primo regni sui, aperuit valvas *b* domus Domini, & instauravit eas.

4. Adduxitque Sacerdotes atque Levitas, & congregavit eos in plateam Orientalem.

5. Dixitque ad eos: Audite me Levitæ, & sanctificamini, mundate domum Domini Dei patrum vestrorum, & auferte omnem immunditiam *c* de sanctuario.

c i. omnia ad idololatriam pertinentia.

6. Peccaverunt patres nostri, & fecerunt malum in conspectu Domini Dei nostri, derelinquentes eum; averterunt facies suas a tabernaculo Domini, & præbuerunt dorsum.

7. Clauserunt ostia, quæ erant in porticu, & extinxerunt lucernas, incensumque non adoleverunt, & holocausta non obtulerunt in sanctuario Deo Israel.

8. Concitatus est itaque furor Domini super Judam & Jerusalem, tradiditque eos in commotionem, & in interitum *d*, & in sibilum, sicut ipsi cernitis oculis vestris.

d Alias stuporem & desolationem.

9. En, corruerunt patres nostri gladiis; filii nostri, & filiæ nostræ, & conjuges captivæ ductæ sunt propter hoc scelus.

10. Nunc ergo placet mihi, ut ineamus fœdus cum Domino Deo Israel, & avertet a nobis furorem iræ suæ.

11. Filii mei nolite negligere; vos elegit Dominus, ut stetis coram eo, & ministretis illi, colatisque eum, & cremetis ei incensum.

12. Surrexerunt ergo Levitæ: Mahath filius Amasai, & Joel filius Azariæ de filiis Caath; Porro de filiis Merari, Cis filius Abdi, & Azarias filius Jalaleel. De filiis autem Gersom, Joah filius Zemma, & Eden filius Joah.

e Iste erat ex filiis Caath. 1. Par. 6.

13. At vero de filiis Elisaphan *e*, Samri, & Jahiel. De filiis quoque Asaph, Zacharias, & Mathanias;

14. Nec non de filiis Heman, Jahiel, & Semei; sed & de filiis Idithun, Semeias & Oziel.

f Levitas.

15. Congregaveruntque fratres suos *f*, & san-

1. EZechiasz tedy począł krolowáć, gdy mu było pięć y dwádźieśćiá lat, á krolował dwádźieśćiá y dźiewięć lat w Jeruzálem; imię mátki iego Abiá corká Zacháriaszowá.

2. Y czynił, co się podobáło przed oczymá Páńskimi, wedle wszytkiego co był uczynił Dawid oćieć iego.

3. Ten roku pierwszego, y mieśiącá pierwszego kroleſtwá swego otworzył wrotá domu Páńskiego, y náprawił ie.

4. Y przywiodł kápłany, y Lewity, y zgromádźił ie ná ulicę wschodnią.

5. Y rzekł do nich: Słuchayćie mię Lewitowie, á poświęććie się, wyczyśććie dom Páná Bogá oycow wászych, á wyrzuććie wszytko plugaſtwo z świątnice.

6. Zgrzeszyli oycowie nászy, y czynili złość przed oczymá Páná Bogá naszego, opuszczáiąc go; odwroćili oblicza swoie od przybytku Páńskiego, y obroćili się tyłem.

7. Zámknęli drzwi, ktore były w przyśionku, y pogáśili lámpy, y nie palili kádźidłá, áni ofiárowáll cáłopalenia w świątnicy Bogu Izráelskiemu.

8. Przetoż się wzruszyłá zápalczywość Páńská ná Judę, y ná Jeruzálem, y podał ie wrozruch, y w zgubę, y ná kszykánie, iáko sámi widźićie oczymá wászemi.

9. Oto oycowie nászy polegli od mieczow, synowie nászy, y corki násze, y żony záwiedźione są w niewolą dla tego grzechu.

10. Teraz tedy podoba mi się, ábyśmy uczynili przymierze z Pánem Bogiem Izráelskim, y odwroći od nas zápálczywość gniewu swego.

11. Synowie moi niezániedbywayćie; was obrał Pan, ábyśćie stali przed nim, y służyli mu, y chwalili go, y pálili mu kádźidło.

12. Powstáli tedy Lewitowie: Máháth syn Amázái, y Joel syn Azáriászow z synow Káath; A z synow Merári, Cis syn Abdi, y Azáriász syn Jáláleel. A z synow záś Gersom, Joáh syn Zemmá, y Eden syn Joáh.

13. Z synow lepak Eliſáphán, Sámri, y Jáhiel. Z synow też Aſáph, Zácháriasz, y Máthániasz.

14. A z synow Hemán, Jáhiel, y Semei; ále y z synow Idithun, Semeiás, y Oziel.

15. Y zebráli bráćią swą, y poświęceni są, y

y weſzli według roſkazania krolewſkiego, y roſkazániá Páńſkiego, áby wyczyśćili dom Boży.

16. Kápłani też wſzedſzy do kośćiołá Páńſkiego, áby ji poświęćili, wynieśli wſzytko plugáſtwo, ktore wewnątrz náleźli, w śieni domu Páńſkiego, ktore wźięli Lewitowie, y wynieśli precz do potoká Cedron.

17. A poczęli oczyśćiáć pierwſzego dniá mieśiącá pierwſzego; á oſmego dniá tegoż mieśiącá weſzli do śieni kośćiołá Páńſkiego, y wyczyśćili kośćioł przez ośm dni, á ſzeſnáſtego dniá tegoż mieśiącá dokonáli, co byli poczęli.

18. Weſzli też do krolá Ezechiaſzá, y rzekli mu: Poświęćiliſmy wſzytek dom Páńſki, y ołtarz cáłopalenia, y naczynia iego, y ſtoł pokładny ze wſzytkim naczyniem iego;

19. Y wſzytek ſprzęt kośćielny, ktory był ſplugáwił krol Acház w kroleſtwie ſwym, potym iáko wyſtąpił; á oto wyłożone ſą wſzytkie rzeczy przed ołtarzem Páńſkim.

20. Y wſtawſzy ráno krol Ezechiaſz, ſkupił wſzyſtkie kśiążętá miáſtá, y ſzedł do domu Páńſkiego;

21. Y ofiárowáli ſpołu bykow śiedm, y bárános śiedm, iágniąt śiedm, y kozłow śiedm zá grzech, zá kroleſtwo, zá świątnicę, za Judę: y rzekł kápłanom ſynom Aaronowym, áby ofiárowáli ná ołtarzu Páńſkim.

22. Zábili tedy byki, y kápłani wźięli krew, y wylali ią ná ołtarz; zábili też bárány, y krew ich ná ołtarz wylali; y ofiárowáli iágniętá, y krew ná ołtarz wylali.

23. Przywiedli kozły zá grzech, przed krolem, y przed wſzytkim mnoſtwem, y włożyli ręce ſwe ná nie.

24. Y ofiárowáli ie kápłani, á krwią ich kropili przed ołtarzem ná oczyśćienie wſzytkiego ludu Izráelſkiego; bo zá wſzytkiego Izráela roſkazał był krol, áby cáłopalenie było, y zá grzech.

25. Poſtánowił też Lewity w domu Páńſkim, z cymbáły, y árfámi, y cytrámi, według rozrządzenia Dawidá krolá, y Gádá Widzącego, y Nátháná proroká; bo było Páńſkie roſkazánie przez rękę prorokow iego.

26. Y ſtánęli Lewitowie dźierżąc inſtrumentá Dawidowe á kápłani z trąby.

27. Y

ſanctificati ſunt, & ingreſſi ſunt juxta mandatum regis & imperium Domini, ut expiarent domum Dei.

16. Sacerdotes quoque ingreſſi templum Domini ut ſanctificarent *a* illud, extulerunt omnem immunditiam, quam intro repererant in veſtibulo domus Domini, quam tulerunt Levitæ, & aſportaverunt ad torrentem Cedron foras.

a 70. mundarent.

17. Cœperunt autem prima die *b* menſis primi mundare, & in die octavo ejusdem menſis ingreſſi ſunt porticum templi Domini, expiaveruntque templum diebus octo, & in die ſextadecima menſis ejusdem, quod cœperant, impleverunt.

b In ipſo ſabbato.

18. Ingreſſi quoque ſunt ad Ezechiam regem, & dixerunt ei: Sanctificavimus *c* omnem domum Domini, & altare holocauſti, vaſaque ejus, nec non & menſam propoſitionis cum omnibus vaſis ſuis,

c Hebr. mundavimus.

19. Cunctamque templi ſupellectilem, quam polluerat rex Achaz in regno ſuo, poſtquam prævaricatus eſt; & ecce expoſita ſunt *d* omnia coram altari Domini.

d 70. præparata & ſanctificata.

20. Conſurgensque diluculo Ezechias rex, adunavit omnes principes civitatis, & aſcendit in domum Domini;

21. Obtuleruntque ſimul tauros ſeptem, & arietes ſeptem, agnos ſeptem, & hircos ſeptem pro peccato, pro regno, pro ſanctuario, pro Juda, dixitque ſacerdotibus filiis Aaron, ut offerrent ſuper altare Domini.

22. Mactaverunt igitur tauros, & ſuſceperunt ſanguinem Sacerdotes, & fuderunt illum ſuper altare, mactaverunt etiam arietes, & illorum ſanguinem ſuper altare fuderunt, immolaveruntque agnos, & fuderunt ſuper altare ſanguinē

23. Applicuerunt hircos pro peccato coram rege, & univerſa multitudine, impoſueruntque manus ſuas ſuper eos;

24. Et immolaverunt illos Sacerdotes, & aſperſerunt ſanguinem eorum coram altari pro piaculo *e* univerſi Iſraelis; pro omni quippe Iſrael præceperat rex, ut holocauſtum fieret, & pro peccato.

e Hebr. ad expiationem.

25. Conſtituit quoque Levitas in domo Domini, cum cymbalis, & pſalteriis, & citharis ſecundum diſpoſitionem David regis, & Gad Videntis, & Nathan prophetæ, ſiquidam Domini præceptū fuit per manum prophetarum ejus.

26. Steteruntque Levitæ tenentes organa David *f*, & Sacerdotes tubas.

f i. Inſtrumenta muſica a David inventa.

27. Et

27. Et jussit Ezechias, ut offerrent holocausta super altare; cumque offerrentur holocausta, cœperunt laudes canere Domino, & clangere tubis, atque in diversis organis, quæ David rex Israel præparaverat, concrepare.

28. Omni autem turba adorante, cantores, & ii, qui tenebant tubas, erant in officio suo, donec compleretur holocaustum.

29. Cumque finita esset oblatio, incurvatus est rex, & omnes, qui erant cum eo, & adoraverunt.

30. Præcepitque Ezechias, & principes Levitis, ut laudarent Dominum sermonibus David *a*, & Asaph Videntis; qui laudaverunt eum magna lætitia, & incurvato genu *b* adoraverunt.

31. Ezechias autem etiam hæc addidit: Implestis *c* manus vestras Domino, accedite, & offerte victimas, & laudes in domo Domini. Obtulit ergo universa multitudo hostias, & laudes, & holocausta mente devota.

32. Porro numerus holocaustorum, quæ obtulit multitudo, hic fuit: Tauros septuaginta, arietes centum, agnos ducentos.

33. Sanctificaveruntque *d* Domino boves sexcentos, & oves tria millia.

34. Sacerdotes vero pauci erant, nec poterant sufficere, ut pelles holocaustorum detraherent; unde & Levitæ fratres eorum adjuverunt eos, donec impleretur opus, & sanctificarentur antistites *e*; Levitæ quippe faciliori ritu sanctificantur, quam Sacerdotes.

35. Fuerunt ergo holocausta plurima, adipes pacificorum, & libamina holocaustorum; & completus est cultus domus Domini.

36. Lætatusque est Ezechias, & omnis populus, eo quod ministerium Domini esset expletum. De repente quippe hoc fieri placuerat.

a Ex hoc loco colligunt aliqui DD. non omnes Psalmos esse unius Davidis, sed quosdam ab aliis compositos fuisse.
b 70. procidentes.
c i. consecrastis.
d i. obtulerunt.
e 70. Sacerdotes.

27. Y roskazał Ezechiasz, áby ofiárowáli cáłopalenia ná ołtarzu; á gdy ofiárowáno cáłopalenia, poczęli śpiewáć chwały Pánu, y trąbić w trąby, y gráć ná rozmáitych instrumenćiech, ktore był Dawid krol Izráelski nágotował.

28. A gdy się wszytko zgromádzenie kłániáło, śpiewacy, y ći, ktorzy dźierżeli trąby, czynili swoy urząd, áż się dokończyło cáłopalenie.

29. A gdy się skończyła ofiárá, schylił się krol, y wszyscy, ktorzy z nim byli, y pokłon uczynili.

30. Y roskazał Ezechiász, y kśiążętá Lewitom, áby chwalili Páná mowy Dawidowemi, y Asaphá widzącego; ktorzy go chwalili z wielkim weselem, y przyklęknąwszy pokłonili się.

31. A Ezechiász to też przydał: Nápełniliśćie ręce swe Pánu; przystąpćie á ofiáruyćie ofiáry, y chwáły w domu Páńskim. A ták ofiárowáło wszytko mnostwo ofiáry, y chwały, y cáłopálenia sercem nabożnym.

32. A liczbá cáłopalenia, ktore ofiárowáło mnostwo tá byłá: bykow śiedmdźieśiąt, báránow sto, iágniąt dwie śćie.

33. Y poświęćili Pánu wołow sześć set, á owiec trzy tyśiące.

34. Lecz kápłanow máło było, y nie mogli nádążyć, áby łupili skory cáłopalenia, dla tego, y Lewitowie bráćia ich pomogli im, áż się spráwá dokończyłá, y kápłani się poświęćili; bo Lewitowie łácnieyszym obrzędem bywáią poświącáni, niżli kápłani.

35. Było tedy cáłopalenia bárzo wiele, tłustośći zapokoynych, y ofiár mokrych do cáłopalenia; y skończyłá się służbá domu Páńskiego.

36. Y weselił się Ezechiász, y wszytek lud dla tego, że się wykonálá służbá Páńska. Podobáło się bowiem, żeby się to z prędka stáło.

CAPUT XXX.

Ezechias missis in omnem Israel & Judam nuntiis, populum exhortatur ad immolandum Phase, 1. Nuntii a quibus subsannantur, 10. Solemnitas azymorum bis septem diebus plurimis oblatis victimis celebratur, 15.

Eodem ann. 3278.

1. Misit quoque Ezechias ad omnem Israel & Judam; scripsitque epistolas ad Ephraim

ROZDZIAŁ XXX.

Ezechiasz rozesłał posły do wszytkiego Izráelá, y Judy, wzywáiąc ich ná obchod przestępu do Jeruzálem, niektorzi náśmiewáią się zupominania; potym święćili dni Przáśnie przez czternaśćie dni z wielkim weselem, y hoynemi ofiárámi.

1. Rozesłał też Ezechiasz do wszytkiego Izráela y Judy; y pisał listy do Ephráim, y

y do Mánáſſe, áby przyſzli do domu Páńſkiego Jeruzálem, y czynili Pháſe Pánu Bogu Izráelſkiemu.

2. Y nárádźiwſzy ſię krol, y kśiążętá, y wſzytko zgromádzenie w Jeruzálem, poſtánowili, żeby czynili Pháſe mieśiącá wtorego.

3. Niemogli bowiem byli czynić czáſu ſwego, że kápłani, ile ich było potrzebá, nie byli poświęceni, y lud ieſzcze nie był zgromádzony do Jeruzálem.

4. Y podobáłá ſię mowá krolowi, y wſzyſtkiemu mnoſtwu.

5. Y poſtánowili, áby poſłáli poſły do wſzyſtkiego Izráelá, od Berſabee áż do Dán, áby przyſzli, y czynili Phaſe Pánu Bogu Izráelſkiemu w Jeruzálem; bo ich wiele nie czyniło było, iáko zakonem roſkazano ieſt.

6. Y bieżeli poſłowie z liſty z roſkazánia krolewſkiego, y kśiążąt iego, do wſzytkiego Izráeli y Judy, wedle tego iáko był krol roſkazał opowiádáiąc: Synowie Izráelſcy, náwroćcie ſię do Páná Bogá Abráhámowego, y Izáákowego, y Izráelowego; y wroći ſię do oſtátkow, ktore uſzły ręki krolá Aſſyriyſkiego.

7. Nie bądźcie iáko oycowie wáſzy, y bráćiá, ktorzy odſtąpili od Páná Bogá oycow ſwoich, ktory ie podał ná zátrácenie, iáko ſámi widźićie.

8. Nie zátwardzayćie kárkow wáſzych, iáko oycowie wáſzy; dayćie ręce Pánu, á przydźćie do świątnice iego, ktorą poświęćił ná wieki; Służćie Pánu Bogu oycow wáſzych, á odwroći ſię od was gniew zapalczywośći iego.

9. Bo ieſli ſię wy náwroćicie do Páná; bráćiá wáſzy, y ſynowie będą mieć miłośierdźie u pánow ſwoich, ktorzy ie wniewolą pobráli, y wrocą ſię do tey źiemie; bo dobrotliwy, y miłośierny ieſt Pan Bog wáſz, y nie odwroći oblicza ſwego od was, ieſli ſię do niego náwroćićie.

10. A ták poſłowie bieżeli wſkok od miáſtá do miáſtá przez źiemię Ephráim y Mánáſſe, áż do Zábulon; á oni ſię náśmiewáli, y ſzydźili z nich.

11. Wſzákże niektorzy mężowie z Aſer, y z Mánáſſe, y z Zábulon przeſtawáiąc ná rádźie, przyſzli do Jeruzálem.

12. A w Judźie ſtáłá ſię ręká Páńſka, żeby im dáłá ſerce iedno, áby czynili wedle roſkázánia krolewſkiego, y kśiążąt, ſłowo Páńſkie.

13. Y

Ephraim & Manaſſen, ut venirent ad domum Domini in Jeruſalem, & facerent Phaſe Domino Deo Iſrael.

2. Inito ergo conſilio regis & principum, & univerſi cœtus Jeruſalem, decreverunt, ut facerent Phaſe menſe ſecundo.

3. Non enim potuerant facere in tempore ſuo *a*, quia ſacerdotes, qui poſſent ſufficere, ſanctificati non fuerant, & populus nondum congregatus fuerat in Jeruſalem.

a propter purgationem inſtitutam ſup. 29 17 ex lege Num. 9. 10 & 11.

4. Placuitque ſermo regi, & omni multitudini.

5. Et decreverunt, ut mitterent nuntios in univerſum Iſrael de Berſabee usque Dan, ut venirent, & facerent Phaſe Domino Deo Iſrael in Jeruſalem: multi enim non fecerant, ſicut lege præſcriptum eſt *b*.

b i. debito ritu & tempore.

6. Perrexeruntque curſores cum epiſtolis ex regis imperio, & principum ejus, in univerſum Iſrael & Judam, juxta id, quod rex juſſerat, prædicantes: Filii Iſrael, revertimini ad Dominum Deum Abraham, & Iſaac, & Iſrael: & revertetur *c* ad reliquias, quæ effugerunt manum regis Aſſyriorum.

c ſc. Deus favendo.

7. Nolite fieri ſicut patres veſtri & fratres, qui receſſerunt a Domino Deo patrum ſuorum, qui tradidit eos in interitum, ut ipſi cernitis.

8. Nolite indurare cervices veſtras *d*, ſicut patres veſtri; tradite manus *e* Domino, & venite ad ſanctuarium ejus, quod ſanctificavit in æternum; ſervite Domino Deo patrum veſtrorum, & avertetur a vobis ira furoris ejus.

d ſc. ad detrectandum jugum.
e ſc. in ſignum fœderis & obedientiæ.

9. Si enim vos reverſi fueritis ad Dominum; fratres veſtri, & filii habebunt miſericordiam coram dominis ſuis, qui illos duxerunt captivos, & revertentur in terram hanc; pius enim & clemens eſt Dominus Deus veſter, & non avertet faciem ſuam a vobis, ſi reverſi fueritis ad eum.

10. Igitur curſores pergebant velociter de civitate in civitatem, per terram Ephraim & Manaſſe usque ad Zabulon, illis irridentibus & ſubſannantibus eos.

11. Attamen quidam viri ex Aſer, & Manaſſe, & Zabulon, acquieſcentes conſilio *f*, venerunt Jeruſalem.

f Hebr. humiliantes ſe.

12. In Juda vero facta eſt manus *g* Domini, ut daret eis cor unum, ut facerent juxta præceptum regis & principum, verbum Domini.

g i favor ſeu gratia.

13. Con-

13. Congregatique ſunt in Jeruſalem populi multi, ut facerent ſolemnitatem azymorum, in menſe ſecundo;

14. Et ſurgentes deſtruxerunt altaria, quæ erant in Jeruſalem, atque univerſa, in quibus idolis adolebatur incenſum, ſubvertentes, projecerunt in torrentem Cedron.

15. Immolaverunt autem Phaſe quartadecima die menſis ſecundi. Sacerdotes quoque, atque Levitæ tandem *a* ſanctificati, obtulerunt holocauſta in domo Domini.

a Hebr. pudore affecti, ſc. ob negligentiam ſuam, cum viderent populi alacritatem.

16. Steteruntque in ordine ſuo juxta diſpoſitionem, & legem Moyſi hominis Dei; Sacerdotes vero ſuſcipiebant effundendum ſanguinem de manibus Levitarum.

17. Eo quod multa turba ſanctificata non eſſet; & idcirco immolarent Levitæ Phaſe his *b* qui non occurrerant ſanctificari Domino.

b pro his, qui non erant purificati.

18. Magna etiam pars populi de Ephraim, & Manaſſe, & Iſſachar, & Zabulon, quæ ſanctificata *c* non fuerat, comedit Phaſe, non juxta quod ſcriptum eſt; & oravit pro eis Ezechias, dicens: Dominus bonus propitiabitur

c mundata.

19. Cunctis, qui in toto corde requirunt Dominum Deum patrum ſuorum; & non imputabit eis, quod minus ſanctificati ſunt.

20. Quem exaudivit Dominus, & placatus eſt populo *d*.

d 70. ſanavit populum.

21. Feceruntque filii Iſrael, qui inventi ſunt in Jeruſalem, ſolemnitatem azymorum ſeptem diebus in lætitia magna, laudantes Dominum per ſingulos dies; Levitæ quoque, & ſacerdotes, per organa, quæ ſuo officio congruebant.

22. Et locutus eſt Ezechias ad cor omnium Levitarum, qui habebant intelligentiam bonam ſuper Domino *e*; & comederunt ſeptem diebus ſolemnitatis, immolantes victimas pacificorum, & laudantes Dominum Deum patrum ſuorum.

e id eſt, in Domini canticis, laudibus & lege.

23. Placuitque univerſæ multitudini, ut celebrarent etiam alios dies ſeptem; quod & fecerunt cum ingenti gaudio.

24. Ezechias enim rex Juda præbuerat multitudini mille tauros, & ſeptem millia ovium; principes vero dederant populo tauros mille, & oves decem millia; ſanctificata eſt ergo ſacerdotum plurima multitudo.

25. Et hilaritate perfuſa omnis turba Juda, tam Sacerdotum & Levitarum, quam univerſæ

13. Y zebráło ſię do Jeruzálem ludźi wiele, áby obchodźili święto przaſnikow mieśiącá wtorego;

14. Y powſtawſzy pokáźili ołtarze, ktore były w Jeruzálem, y wſzytkie ná ktorych palono kádzenie báłwánom wywroćiwſzy, wrzućili do potoká Cedron.

15. A ofiárowáli Pháſe czternaſtego dniá mieśiącá wtorego; kápłani też, y Lewitowie ná koniec poświęćiwſzy ſię ofiárowáli cáłopalenia w domu Páńſkim;

16. Y ſtánęli w ſwym porządku według rozrzrądzenia, y zákonu Moyzeſzá człowieká bożego; á kápłani bráli krew ná wylewánie z ręku Lewitow.

17. Przeto że wielka moc łudźi nie byłá poświęcona; y dla tego Lewitowie ofiárowáli Pháſe tym, ktorzy nie mogli przyśdź do tego, áby poświęceni byli Pánu.

18. Wielka też część z ludu z Ephráim, y z Mánáſſe, y z Iſſáchar, y z Zábulon, ktora nie byłá poświęcona, iadłá Pháſe, nie według tego iáko opiſano ieſt; y modlił ſię zá nie Ezechiáſz, mowiąc: Pan dobry będźie miłośćiw

19. Wſzytkim, ktorzy we wſzytkim ſercu ſzukáią Páná Bogá oycow ſwoich; á niepoczyta im, ze nie dokońcá ſą poświęceni.

20. Ktorego wyſłuchał Pan, y ubłagan ieſt ludowi.

21. Y obeſzli ſynowie Izráelſcy, ktorzy ſię náleźli w Jeruzálem, święto przaſnikow przez śiedm dni, z weſelem wielkim chwaląc Páná ná káżdy dźień; Lewitowie też, y kápłani ná inſtrumenćiech, ktore ich urzędowi nale-żáły.

22. Y mowił Ezechiaſz do ſercá wſzytkich Lewitow, ktorzy mieli dobre rozumienie o Pánu; y iedli przez śiedm dni świętá, ofiáruiąc ofiáry zapokoynych, y chwaląc Páná Bogá oycow ſwoiah.

23. Y upodobáło ſię wſzytkiemu zgromádzeniu, áby święćili ieſzcze drugie śiedm dni; co też uczynili z wielką rádośćią.

24. Bo Ezechiáſz krol Judzki dał był zgromádzeniu tyśiąc bykow, y śiedm tyśięcy owiec; á kśiążętá dáły były ludowi tyśiąc bykow, á owiec dźieśięć tyśięcy; poświęćiło ſię tedy kápłanow wielkie mnoſtwo.

25. Y rozweſeliło ſię wſzytko zgromádzenie Judzkie, ták kápłanow, y Lewitow, iáko

ko y wszytkiego mnostwá, ktore było przyszło z Izráelá; nowonáwroconych też z źiemie Izráelskiey, y mieszkáiących w Judźie.

26. Y stało się wielkie święto w Jeruzálem, iákie odednie Salomoná syná Dawidowego krolá Izráelskiego w onym mieśćie nie było.

27. Y wstáli kápłani y Lewitowie błogosłáwiąc ludowi; y wysłuchan iest głos ich; y przyszłá modlitwá do mieszkánia świętego niebieskiego.

verſæ frequentiæ, quæ venerat ex Iſrael; proſelytorum quoque de terra Iſrael, & habitantium in Juda.

26. Factaque eſt grandis celebritas in Jeruſalem, qualis a diebus Salomonis filii David regis Iſrael in ea urbe non fuerat.

27. Surrexerunt autem Sacerdotes atque Levitæ benedicentes populo; & exaudita eſt vox eorum; pervenitque oratio in habitaculum ſanctum cœli.

ROZDZIAŁ XXXI.

Lud Judzki, y Ephráimski báłwány, y łásy ich pokáźił, Ezechiasz w porządku kápłany, y Lewity postánowił ku posługam, Dźieśięćiny hoynie lud kápłanom, y Lewitom dáie.

1. A Gdy się to porządnie odpráwiło, wyszedł wszystek Izráel, ktory się naydował w mieśćiech Judzkich, y połamáli báłwány, y wyrąbáli gáie, y popsowáli wyżyny, y ołtarze pokáźili, nietylko ze wszytkiego Judá, y Beniámin, ále y z Ephráim też, y Mánáſſe, áż do sczętu wywroćili; y wroćili się wszyscy synowie Izráel do ośiádłośći y miast swoich.

2. A Ezechiasz postánowił hufy kápłanow, y Lewitow, według rozdźiałow ich, káżdego ná swym włáſnym urzędźie, to iest, ták kápłanow iáko y Lewitow do cáłopalenia, y zapokoynych; áby służyli, y wyznawáli, y śpiewáli w bramách obozu Páńskiego.

3. A powinność krolewska byłá, żeby z włáſney máiętnośći iego ofiárowáne było cáłopalenie poránu záwżdy, y w wieczor, w Szábbáthy też, y w pierwsze dni mieśiącow, y w inne świętá, iáko nápisano w zákonie iest Moyzeszowym.

4. Roſkazał też ludowi mieszkáiących w Jeruzálem, áby dawáli częśći kápłanom y Lewitom, áby mogli pilnowáć zakonu Páńskiego.

5. Co gdy się rozgłośiło w uszu pospolstwá, synowie Izráelscy ofiárowáli bárzo wiele pierwoćin zboża, winá, y oliwy, miodu też, y wszytkiego, co rodźi źiemiá dźieśięćiny ofiárowáli.

6. Ale y synowie Izráel y Judá, ktorzy mieszkáli w mieśćiech Judzkich, ofiárowáli dźieśięćiny wołow y owiec, y dźieśięćiny świętych, ktore byli poślubili Pánu Bogu swemu,

CAPUT XXXI.

Populus idola lucosque in Juda & Ephraim demolitur, 1. Ezechias Sacerdotes & Levitas reſtituit in ordinem miniſterii, 2. Populo largiter offerente, conſtituit, qui ſervarent ac Levitico generi oblata diſtribuerent, 8.

1. CUmque hæc fuiſſent rite celebrata, egreſſus eſt omnis Iſrael, qui inventus fuerat in urbibus Juda, & fregerunt ſimulacra, ſucciderunt que lucos, demoliti ſunt excelſa, & altaria deſtruxerunt, non ſolum de univerſo Juda & Benjamin, ſed & de Ephraim qnoque & Manaſſe, donec penitus everterent; reverſique ſunt omnes filii Iſrael in poſſeſſiones & civitates ſuas.

Eodem anno 3278.

2. Ezechias autem conſtituit turmas ſacerdotales, & Leviticas per diviſiones ſuas, unumquemque in officio proprio, tam Sacerdotum videlicet quam Levitarum, ad holocauſta & pacifica, ut miniſtrarent & confiterentur, canerentque in portis caſtrorum Domini *a*.

a Templi Domini, ubi per vices & turmas velut milites ſolebant convenire.

3. Pars autem regis erat, ut de propria ejus ſubſtantia offerretur holocauſtum, mane ſemper & veſpere. Sabbatis quoque & Calendis, & ſolemnitatibus cæteris, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi.

4. Præcepit etiam populo habitantium Jeruſalem, ut darent partes Sacerdotibus, & Levitis, ut poſſent vacare legi Domini *b*.

b Totos ſe impendere ad Dei & templi miniſterium juxta præſcriptum legis divinæ, expediti a cura rerum temporalium.

5. Quod cum percrebruiſſet in auribus multitudinis, plurimas obtulere primitias filii Iſrael frumenti, vini, & olei, mellis quoque, & omnium, quæ gignit humus, decimas obtulerunt.

6. Sed & filii Iſrael & Juda, qui habitabant in urbibus Juda, obtulerunt decimas boum & ovium, decimasque ſanctorum, quæ voverant Domino Deo ſuo; atque

universa portantes, fecerunt acervos plurimos.

7. Mense tertio cœperunt acervorum jacere fundamenta, & mense septimo *a* compleverunt eos.

a ineunte An. M. 3279. Quo mense collecta fructuum totius anni absolvitur.

8. Cumque ingressi *b* fuissent Ezechias, & principes ejus, viderunt acervos, & benedixerunt Domino ac populo Israel.

b sc. templum.

9. Interrogavitque Ezechias Sacerdotes & Levitas, cur ita jacerent acervi?

10. Respondit illi Azarias Sacerdos primus de stirpe Sadoc, dicens: Ex quo cœperunt offerri primitiæ in domo Domini, comedimus, & saturati sumus, & remanserunt plurima, eo quod benedixerit Dominus populo suo; reliquiarum autem copia est ista, quam cernis.

11. Præcepit igitur Ezechias, ut præpararent horrea *c* in domo Domini. Quod cum fecissent,

c 70. pastophoria.

12. Intulerunt tam primitias, quam decimas, & quæcunque voverant, fideliter. Fuit autem præfectus eorum Chonenias Levita, & Semei frater ejus, secundus *d*.

d sc. ejus vicarius.

13. Post quem Jahiel, & Azarias, & Nahath, & Asael, & Jerimoth, Jozabad quoque, & Eliel, & Jesmachias, & Mahath, & Banaias, præpositi sub manibus *e* Choneniæ, & Semei fratris ejus, ex imperio Ezechiæ regis & Azariæ pontificis domus Dei, ad quos omnia pertinebant.

e seu cura.

14. Core vero filius Jemna Levites & janitor Orientalis portæ, præpositus erat iis, quæ sponte offerebantur Domino, primitiisque & consecratis in Sancta sanctorum.

15. Et sub cura ejus Eden, & Benjamin, Jesue, & Semeias, Amarias quoque & Sechenias in civitatibus Sacerdotum, ut fideliter distribuerent fratribus suis partes, minoribus atque majoribus;

16. Exceptis *f* maribus ab annis tribus & supra, cunctis, qui ingrediebantur templum Domini *g*, & quidquid per singulos dies conducebat in *h* ministerio, atque observationibus *i* juxta divisiones suas,

f q. d. præter.
g i. conveniebant.
h seu pro.
i i officiis.

17. Sacerdotibus per familias, & Levitis a vigesimo anno *k* & supra, per ordines & turmas suas.

k ea ætate post ædificatum templum ministrare incipiebant.

18. Universæque multitudini, tam uxoribus, quam liberis eorum utriusque sexus, fide-

mu, á zniozszy to wszytko, náczynili stogow bárzo wiele.

7. Mieśiącá trzećiego poczęli zákłádáć fundámenty stogow, á dokończyli ich mieśiącá śiodmego,

8. A gdy weszli Ezechiasz, y kśiążętá iego, oglądáli stogi, y błogosłáwili Pánu y ludowi Izráel.

9. Y spytał Ezechiasz kápłanow, y Lewitow, czemuby ták leżáły stogi?

10. Odpowiedźiał mu Azáriasz kápłan pierwszy z pokolenia Sádok, mowiąc: Odtąd iáko poczęły bydź ofiárowáne pierwoćiny w domu Páńskim, iedlismy, y bylismy násyceni; y zostáło bárzo wiele, przeto iż błogosłáwił Pan ludowi swemu; á ostátkow to mnostwo iest, ktore widźisz.

11. Roskazał tedy Ezechiasz, áby sprawiono szpichlerze w domu Páńskim. Ktore gdy spráwiono,

12. Wnieśiono ták pierwoćiny iáko y dźieśięćiny, y cokolwiek byli poślubili, wiernie. A nád onemi rzeczámi był przełożony Choneniasz Lewit, y Semei brát iego, wtory,

13. Po ktorym Jáhiel, y Azáriasz, y Náháth, y Asáel, y Jerimoth, Jozábád też, y Eliel, y Jesmáchiasz, y Mahát, y Bánaiasz, urzędnicy pod ręką Choneniászá, y Semeiá brátá iego, z roskazánia Ezechiászá krolá, y Azáriasza nawyszszego kapłaná domu Bożego, do ktorych wszytko należało.

14. Kore lepak syn Jemná Lewit, y odźwierny wschodniey bramy nád temi rzeczámi był przełożony, ktore dobrowolnie ofiárowano Pánu, y nád pierwoćinámi, y nád poświęconemi do świętego świętych.

15. A pod pieczą iego, Eden, y Beniámin, Jesue, y Semeiasz, Amáriasz też, y Sechéniasz w mieśćiech kápłańskich, áby wiernie rozdawáli bráćiey swoiey częśći mnieyszym, y więtszym.

16. Wyiąwszy mężczyzny we trzech lećiech y wyszszey, wszytkim, ktorzy wchodźili do kośćiołá Páńskiego, y czego iedno było potrzebá ná káżdy dźień w służbie, y w záchowániu według rozdźiałow ich.

17. Kapłanom według domow, á Lewitom ode dwudźiestego roku, y wyszszey według rzędow y usców,

18. Y wszystkiemu ich mnostwu, ták żonam iáko y dźiećiom ich, oboiey płći, obrok wier-

wiernie dawano z tego, co było poświęcono.

19. Ale y synow Aaronowych po rolách, y przedmieściach miástá káždego byli rozłożeni mężowie, ktorzyby rozdawáli dźiáły wszytkiey płći męskiey z káplanow y Lewitow.

20. Uczynił tedy Ezechiasz wszystko, cośmy powiedźieli po wszytkim Judźie; y czynił to co było dobrego, y práwego, y prawdźiwego przed Pánem Bogiem swoim.

21. We wszytkiey sprawie posługi domu Páńskiego według zakonu, y Cęremoniy chcąc szukáć Bogá swego ze wszytkiego sercá swego, y uczynił, y powodźiło mu się.

ROZDZIAŁ XXXII.

Sennácheryb krol gdy wtárgnął w Judę, Ezechiász krol lud swoy upomina, áby mocnie uffał Pánu Bogu, nic się nie strácháiąc pogrożek nieprzyiaćielskich. A gdy Ezechiasz z Izáiaszem Prorokiem Páná Bogá prosżą, Anioł Boży rozpędźił woysko Senácherybowe, y od włáśnych synow zábit; Ezechiasz, szczęśćiem uniesiony, Páná rozgniewał, chorował, umárł; námiástnikiem syn zły Mánásses.

1. PO czym, y po tákowey prawdźie, przyćiągnął Sennácherib krol Assyryiski, y wtárgnąwszy w Judę obległ miástá obronne, chcąc ich dobyć.

2. Co widząc Ezechiasz, to iest, iż przyćiągnął Sennácherib, á iż wszytká moc woyny obroćiłá się ná Jeruzálem,

3. Nárádźiwszy się z książęty, y z mężámi mocnymi, áby zátkáli początki źrzodeł, ktore były zá miástem; á gdy się to wszytkich zdánie postánowiło,

4. Zebrał wielki lud, y zátkáli wszytkie zrzodłá y strugę, ktora płynęłá w pośrzodku źiemie, mowiąc: Aby nie przyszli krolowie Assyriyscy, y nie náleźli dostátku wody.

5. Pobudował też z pilnośćią czyniąc wszytek mur, ktory był obálony, y wieże wywiodł ná wierzchu, y zewnątrz drugi mur, y náprawił Mello w mieśćie Dawidowym, y násprawiał wszelákiego oręża y tarczy;

6. Y postánowił hetmány walecznikow w woysku, y zezwał wszytkich ná plác brámy mieyskiey, y mowił do sercá ich, mowiąc:

7. Mężnie czyńćie á zmacniayćie się; nieboy-

fideliter cibi, de his quæ sanctificata fuerant, præbebantur.

19. Sed & filiorum Aaron per agros, & suburbana urbium singularum dispositi erant viri, qui partes distribuerent universo sexui masculino de Sacerdotibus, & Levitis.

20. Fecit ergo Ezechias universa, quæ diximus, in omni Juda; operatusque est bonum & rectum & verum coram Domino Deo suo.

21. In universa cultura ministerii domus Domini, juxta legem & ceremonias, volens requirere Deum suum in toto corde suo; fecitque, & prosperatus est.

CAPUT XXXII.

Sennacherib Judam invadente, Ezechias populum hortatur fidere in Domino; sed ille minis & blasphemiis nititur eum avertere; Ergo orantibus Ezechia & Isaia post dissipatum ab Angelo exercitum fugiens a filiis occiditur, 1. Ezechias felicitate elatus, Deum offendit, 24. Tentatur; succedit ei impius filius Manasses, 31.

1. POst quæ & hujuscemodi veritatem *a*, venit Sennacherib rex Assyriorum, & ingressus Judam, obsedit civitates munitas, volens eas capere.

4. Reg. 18. 13. Eccli. 48. 20. Is. 36. 1. An. M. 3291. Ant. Chr. 713.

a sc. rei narrata.

2. Quod cum vidisset Ezechias, venisse scilicet Sennacherib, & totum belli impetum verti contra Jerusalem.

3. Inito cum principibus consilio, virisque fortissimis, ut obturarent capita fontium, qui erant extra urbem; & hoc omnium decernente sententia,

4. Congregavit plurimam multitudinem, & obturaverunt cunctos fontes, & rivum, qui fluebat in medio terræ *b*, dicentes: Ne veniant reges Assyriorum, & inveniant aquarum abundantiam.

b sc. prope Jerusalem.

5. Ædificavit quoque, agens industrie, omnem murum, qui fuerat dissipatus, & extruxit turres desuper, & forinsecus alterum murum; instauravitque Mello in civitate David *c*, & fecit universi generis armaturam, & clypeos:

c i. monte Sion.

6. Constituitque principes bellatorum in exercitu; & convocavit universos in platea portæ civitatis, ac locutus est ad cor *d* eorum dicens:

d i. consolans.

7. Viriliter agite, & confortamini; nolite time-

timere, nec paveatis regem Aſſyriorum, & univerſam multitudinem, quæ eſt cum eo; multo enim pluresnobiſcũ ſunt, quam cũ illo.

8. Cum illo enim eſt brachium carneum; nobiſcum Dominus Deus noſter, qui auxiliator eſt noſter, pugnatque pro nobis. Confortatusque eſt populus hujuscemodi verbis Ezechiæ regis Juda.

9. Quæ poſtquam geſta ſunt, miſit Sennacherib rex Aſſyriorum ſervos ſuos in Jeruſalem (ipſe enim cum univerſo exercitu obſidebat Lachis *a*) ad Ezechiam regem Juda, & ad omnem populum, qui erat in urce, dicens:

10. Hæc dicit Sennacheaib rex Aſſyriorum: in quo habentes fiduciam ſedetis obſeſſi in Jeruſalem?

11. Num Ezechias decipit vos, ut tradat morti in fame & ſiti, affirmans, quod Dominus Deus veſter liberet vos de manu regis Aſſyriorum?

12. Numquid non iſte eſt Ezechias, qui deſtruxit excelſa illius *b*, & altaria, & præcepit Juda & Jeruſalem, dicens: Coram altari uno adorabitis, & in ipſo comburetis incenſum?

13. An ignoratis, quæ ego fecerim, & patres mei cunctis terrarum populis? numquid prævaluerunt dii gentium, omniumq; terrarum, liberare regionem ſuam de manu mea?

14. Quis eſt de univerſis diis gentium, quas vaſtaverunt patres mei, qui potuerit eruere populum ſuum de manu mea, ut poſſit etiam Deus veſter eruere vos de hac manu *c*?

15. Non vos ergo decipiat Ezechias, nec vana perſuaſione deludat, neque credatis ei. Si enim nullus potuit Deus cunctarum gentium atque regnorum liberare populum ſuum de manu mea, & de manu patrum meorum, conſequenter nec *d* Deus veſter poterit eruere vos de manu mea.

16. Sed & alia multa locuti ſunt ſervi ejus contra Dominum Deum, & contra Ezechiam ſervum ejus.

17. Epiſtolas quoque ſcripſit plenas blaſphemiæ in Dominum Deum Iſrael, & locutus eſt adverſus eum: Sicut dii gentium cæterarum non potuerunt liberare populum ſuum de manu mea, ſic & Deus Ezechiæ eruere non poterit populum ſuum de manu iſta *e*.

18. Inſuper & clamore magno, lingua Judaica, contra populum, qui ſedebat in muris Jeruſalem, perſonabat, ut terreret eos, & caperet civitatem,

19. Lo-

a Ab expeditione Ægyptiaca contra Sethonem in Palæſtinam reverſus vid. Iſ. 20.

b ſc. hoc falſo imputat Ezech. v. 4. Reg. 18.

c 70. de mea.

d Hebr. quanto magis.

e 70. mea.

boyćie ſię, áni ſię lękáyćie krolá Aſſyriyſkiego, áni wſzytkiego mnoſtwá, ktore znim ieſt; bo dáleko więcey ich známi ieſt, niżli z nim.

8. Z nim bowiem ieſt rámię ćieleſne; známi Pan Bog náſz, ktory ieſt pomocnikiem náſzym, y walczy zá nas. Y zmocnił ſię lud tákimi ſłowy Ezechiaſcá Krola Judzkiego.

9. Co gdy ſie ſtáło, poſłał Sennácherib Krol Aſſyriyſki ſłużebniki ſwe do Jeruzálem (bo ſam ze wſzytkim woyſkiem lezał pod Láchis,) do Ezechiaſzá Krola Judzkiego, y do wſzytkiego ludu, ktory był w mieśćie, mowiąc:

10. To mówi Sennácherib Krol Aſſyriyſki: W kim máiąc ufánie śiedźićie oblężeni w Jeruzálem?

11. Yzali was nie zwodźi Ezechiaſz, áby was pomorzył głodem y prágnieniem, twierdząc, iż Pan Bog wáſz wybáwi was z ręki Krolá Aſſyriyſkiego?

12. Aza nie ten ieſt Ezechiaſz, ktory popſował wyżyny iego y ołtarze, y przykazał Judźie y Jeruzá'em, mówiąc: Przed iednym ołtarzem będźiećie ſie kłaniáć, y ná nim kádzenie palić będźiećie?

13. Azaż nie wiećie, com ia uczynił, y oycowie moi, wſzytkim narodom źiemſkim? Izali przemogli bogowie narodow y wſzytkich źiem wybáwić źiemię ſwoię z ręki moiey?

14. Ktory ieſt ze wſzytkich bogow narodow, ktore zwoiowáli oycowie moi, coby był mogł wyrwáć lud ſwoy z ręki moiey, áby też was Bog wáſz mogł wyrwáć z ręki tey?

15. Niech was tedy nie zwodźi Ezechiaſz, áni prozną namową niech nie oſzukiwa, áni mu wierzćie. Bo ieſli żaden Bog wſzytkich narodow, y kroleſtw niemogł wybáwić ludu ſwego z ręki moiey, y z ręki oycow moich, pogotowiu áni Bog wáſz będźie was mogł wyrwáć z ręki moiey.

16. Ale y wiele innych rzeczy mowili ſłużebnicy iego przećiw Pánu Bogu, y przećiw Ezechiáſzowi ſługze iego.

17. Nápiſał też liſty pełne bluźnierſtwá przećiw Pánu Bogu Izráelſkiemu, y mowił przećiwko niemu: Iáko bogowie innych národow niemogli wybáwić ludu ſwego z ręki moiey; ták y Bog Ezechiaſzow nie będźie mogł wyrwáć ludu ſwego z ręki tey.

18. Nád to ieſcze, y głoſem wielkim ięzykiem Zydowſkim ná lud, ktory śiedźiał ná murzech Jeroſolimſkich, wrzeſczał, áby ie przeſtráſzył, y miáſto wźiął.

19. Y

19. Y mowił przećiw Bogu Jeruzálem, iáko przeciw bogom národow źiemſkich, robotie rąk ludzkich.

20. Modlili ſię tedy Ezechiaſz krol, y Izáiaſz ſyn Amos Prorok, przećiw temu bluźnierſtwu, y krzyczeli áż do niebá.

21. Y poſłał Pan Anyołá, ktory pobił wſzelkiego męźá mocnego, y walecżniká, y hetmaná woyſká krolá Aſſyriyſkiego; y wroćił ſię ze ſromotą do źiemie ſwoiey. A gdy wſzedł do domu Bogá ſwego, ſynowie, ktorzy wyſzli byli z żywotá iego, zábili go mieczem.

22. Y wybáwił Pan Ezechiaſzá, y obywátele Jerozolimſkie, z ręki Sennácherib krolá Aſſyriyſkiego, y z ręki wſzytkich, y dał im odpoczynek w około.

23. Wiele też przynośiłi obiáty, y ofiáry Pánu do Jeruzálem, y dáry Ezechiaſzowi krolowi Judzkiemu; ktory wywyſzon był potym przedewſzytkimi narody.

24. W one dni rozniemogł ſię Ezechiaſz áż ná śmierć, y modlił ſię Pánu, y wyſłuchał go, á dał mu znák.

25. Ale nie wedle dobrodźieyſtw, ktore był wźiął, oddał; bo ſię wynioſło ſerce iego, y ſſtał[ſię] gniew przećiwko iemu, y przećiw Judźie y Jeruzálem.

26. Y upokorzył ſię potym dla tego, że ſię było wynioſło ſerce iego, ták ſam, iáko y obywátele Jerozolimſzy; y przetoż nie przyſzedł ná nie gniew Páńſki zá dni Ezechiaſzowych.

27. A Ezechiaſz był bogáty, y bárzo záwołány, y zebrał ſobie bárzo wiele ſkárbow, ſrebrá, y złotá, y kámienia drogiego; rzeczy wonnych, y oręża wſzelkiego, y naczynia koſztownego.

28. Komory też zboża, winá, y oliwy, y żłoby ná wſzelákie bydlętá, y obozy dla bydłá.

29. Y miáſtá ſobie pobudował; bo miał trzody owiec, y bydłá niezliczone, dla tego że mu był dał Pan máiętność bárzo wielką.

30. Tenći ieſt Ezechiaſz, ktory zátkał wyſſze źrzodło wod Gihon, á odwroćił ie dołem ná zachod ſłońcá miáſtá Dawidowego; we wſzytkich ſpráwách ſwoich czynił ſczęśliwie, co chćiał.

31. Wſzákoż w poſelſtwie kśiążąt Babylońſkich, ktorzy byli poſłáni do niego, áby go pytáli o cud, ktory ſię był ſſtał ná źiemi, opuśćił

19. Locutusque est contra Deum Jeruſalem, ſicut adverſum deos populorum terræ, opera manuum hominum.

20. Oraverunt igitur Ezechias rex, & Iſaias filius Amos prophetes, adverſum hanc blasphemiam, ac vociferati ſunt usque in cœlum.

21. Et *a* miſit Dominus angelum *b*, qui percuſſit omnem virum robuſtum, & bellatorem, & principem exercitus regis Aſſyriorum; reverſusque eſt cum ignominia in terram ſuam. Cumque ingreſſus eſſet domum dei ſui *c*, filii, qui egreſſi fuerant de utero ejus, interfecerunt eum gladio.

22. Salvavitque Dominus Ezechiam, & habitatores Jeruſalem de manu Sennacherib regis Aſſyriorum, & de manu omnium, & præſtitit eis quietem per circuitum.

23. Multi etiam deferebant hoſtias & ſacrificia Domino in Jeruſalem, & munera Ezechiæ regi Juda; qui exaltatus eſt poſt hæc coram cunctis gentibus.

24. In *d* diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem, & oravit Dominum; exaudivitque eum, & dedit ei ſignum.

25. Sed non juxta beneficia, quæ acceperat, retribuit, quia elevatum eſt cor ejus, & facta eſt contra eum ira, & contra Judam & Jeruſalem.

26. Humiliatusque eſt poſtea, eo quod exaltatum fuiſſet cor ejus, tam ipſe, quam habitatores Jeruſalem; & idcirco non venit ſuper eos ira Domini in diebus Ezechiæ.

27. Fuit autem Ezechias dives, & inclytus valde, & theſauros ſibi plurimos congregavit argenti & auri & lapidis pretioſi, aromatum, & armorum univerſi generis, & vaſorum magni pretii.

28. Apothecas quoque frumenti, vini, & olei, & præſepia omnium jumentorum, caulasque pecorum.

29. Et urbes ædificavit ſibi; habebat quippe greges ovium, & armentorum innumerabiles *e*, eo quod dediſſet ei Dominus ſubſtantiam multam nimis.

30. Ipſe eſt Ezechias, qui obturavit ſuperiorem fontem *f* aquarum Gihon, & avertit eas ſubter ad Occidentem urbis David; in omnibus operibus ſuis fecit proſpere, quæ voluit.

31. Attamen in legatione principum Babylonis, qui miſſi fuerant ad eum, ut interrogarent de portento *g*, quod acciderat ſuper terram,

a Tob. 1. 21.
b Idque paucis diebus poſt partam contra Æthiopes victoriam, ut ex Iſa. cap 18. & 20. colligere eſt.
c Fanum Nesroch dei ſui in Ninive.
d 4. Reg. 20. 1. Iſa. 38. 1. an. M. 3291. ant. Chr. 713.
e Hebr. plurimos.
f 70. exitum.
g Propter ſolem decem lineis retro greſſum. 4. Reg. c. 20. 9.

ram dereliquit eum Deus, ut tentaretur, & nota fierent omnia, quæ erant in corde ejus.

32. Reliqua autem ſermonum Ezechiæ, & miſericordiarum ejus, ſcripta ſunt in viſione Iſaiæ fili Amos Prophetæ, & in libro regum Juda & Iſrael.

33. Dormivitque Ezechias cum patribus ſuis *a*, & ſepelierunt eum ſuper ſepulchra filiorum David; & celebravit ejus exequias univerſus Juda, & omnes habitatores Jeruſalem; regnavitque Manaſſes filius ejus pro eo.

a Anno M. 3306. ant. Chr. 698.

CAPUT XXXIII.

Manaſſes ob ſuas impietates captivus in Babylonem ducitur, 1. In afflictione ad Deum converſus, ſuo regno reſtituitur, & idolis abjectis Dei cultum reſtaurat, 12. Impius filius Amon ei ſuccedit; & hoc interfecto, regnat pius ejus filius Joſias, 20.

4. Reg. 21. 1. eodem anno 3306.

1. DUodecim annorum erat Manaſſes, cum regnare cœpiſſet, & quinquaginta quinque annis regnavit in Jeruſalem.

2. Fecit autem malum coram Domino juxta abominationes gentium, quas ſubvertit Dominus coram filiis Iſrael;

3. Et converſus inſtauravit excelſa, quæ demolitus fuerat Ezechias pater ejus; conſtruxitque aras Baalim, & fecit lucos, & adoravit omnem militiam cœli *b*, & coluit eam.

b Signa Zodiaci, ſeptem planetas & reliqua ſidera.

4. Ædificavit quoque altaria in domo Domini, de qua dixerat Dominus: *c* In Jeruſalem erit nomen meum in æternum.

c 2. Reg. 7. 10.

5. Ædificavit autem ea cuncto exercitui cœli *d* in duobus atriis *e* domus Domini.

d i. aſtris.
e ſc. ſacerdotum & populi.

6. Tranſireque fecit filios ſuos per ignem in valle Benennom *f*; obſervabat ſomnia, ſectabatur auguria, maleficis artibus inſerviebat, habebat ſecum magos, & incantatores; multaque mala operatus eſt coram Domino, ut irritaret eum.

f i. filii Hennom.

7. Sculptile quoque, & conflatile ſignum poſuit in domo Dei, *g* de qua locutus eſt Deus ad David, & ad Salomonem filium ejus, dicens: In domo hac & in Jeruſalem, quam elegi de cunctis tribubus Iſrael, ponam nomen meum in ſempiternum.

g 3. Reg. 8. 17.

8. Et moveri non faciam pedem Iſrael de terra, quam tradidi patribus eorum; ita dumtaxat

ścił go Bog, áby był kuſzon, á żeby ſię okazáło wſzytko, co było w ſercu iego.

32. A oſtátek mow Ezechiaſzowych, y miłośierdźiá iego, nápiſáne ſą w Widzeniu Izáiaſzá ſyná Amos proroká, y w kśięgách krolow Judzkich y Izráelſkich.

33. Y záſnął Ezechiaſz z oycy ſwemi, y pogrzebli go nád groby ſynow Dawidowych, y czynił mu pogrzeb wſzytek Judá, y wſzyſcy obywátele Jeruzálem; á Mánaſſes ſyn iego krolował miáſto niego.

ROZDZIAŁ XXXIII.

Mánáſſes przez złośći ſwe wźięty w niewolą do Bábylonu, gdźie gdy ſię ku Bogu udał, przywrocony był ná kroleſtwo, y był prawdźiwym chwalcą Páná Bogá Izráelſkiego, po nim był niezbożny Amon ſyn iego, á gdy tego zábito, náſtał bogoboyny Jozyaſz ſyn iego.

1. DWadźieśćiá lat miał Mánáſſes, gdy krolowáć począł, á pięćdźieśiąt y pięć lat krolował w Jeruzálem.

2. A czynił złość przed Pánem według obrzydłośći pogánow, ktore był Pan wywroćił przed ſyny Izráelſkimi;

3. Y obroćiwſzy ſię pobudował wyżyny, ktore był obálił Ezechiaſz oćiec iego; y zbudował ołtarze Báálim, y náczynił gáiow, y kłaniał ſię wſzytkiemu woyſku niebieſkiemu, y ſłużył mu.

4. Zbudował też ołtarze w domu Páńſkim, o ktorym powiedźiał Pan: W Jeruzálem będźie imię moie ná wieki.

5. A zbudował ie wſzytkiemu woyſku niebieſkiemu we dwu śieniách domu Páńſkiego.

6. Y przewodźił ſyny ſwe przez ogień w Dolinie Benennom; przyſtrzegał ſnow, báwił ſię wieſczbą, czárnokśięſkim naukam ſłużył, miał przy ſobie czárnokśiężniki, y czárownikí; y wiele złego pobroił przed Pánem, áby go draznił.

7. Poſtánowił też bálwáná rytego, y litego w domu Bożym, o ktorym Bog mowił do Dawidá, y do Salomoná ſyná iego, mowiąc: W tym domu y w Jeruzálem, ktorem obrał ze wſzyſtkich pokoleni Izráelſkich, położę imię moie ná wieki.

8. A nie dopuſczę ruſzyć ſię nodze Izráelá, z źiemie, ktorąm dał oycom ich; wſzákże ták,

ták, ieſli przeſtrzegáć będą y czynić, com im roſkazał, y wſzytek zakon, y cęremonie, y ſądy, przez rękę Moyzeſzowę.

9. Mánáſſes tedy zwiodł Judę, y obywátele Jeruzálem, że czynili złość nád wſzytkie narody, ktore był Pan wywroćił od oblicza ſynow Izráel.

10. Y mowił Pan do niego, y do ludu iego, ále dbáć niechćieli.

11. Przetoż náwiodł ná nie hetmány woyſká krolá Aſſyriyſkiego; y poymáli Mánáſſe, y związánego łáncuchámi, y pętámi, záwiedli do Bábylonu

12. Ktory gdy był ućiśniony, modlił ſię Pánu Bogu ſwemu, y czynił pokutę bárzo przed Bogiem oycow ſwoich.

13. Y prośił go, y modlił ſię pilnie; y wyſłuchał modlitwę iego, y przywroćił go do Jeruzálem ná kroleſtwo iego; y poznał Mánáſſe, iż Pan ſam ieſt Bogiem.

14. Potym zmurował mur przed miáſtem Dawidowym ná zachod ſłońcá Gihon w dolinie, od weſzćia rybney bramy w około áż do Ophel, y podnioſł go bárzo; y poſtánowił hetmány woyſká we wſzytkich miáſtách obronnych Judá;

15. Y znioſł bogi cudze, y bałwáná z domu Páńſkiego, y w Jeruzálem, y wyrzućił wſzytkie przed miáſto.

16. Zátym nápráwił ołtarz Páńſki, ofiárował ofiáry, y zápokoyne, y chwałę; y roſkazał Judźie, áby ſłużył Pánu Bogu Izráelſkiemu.

17. A wſzákoż ieſcze lud ofiárował ná wyżynách Pánu Bogu ſwemu.

18. A oſtátek ſpráw Mánáſſe, y modlitwá iego do Bogá ſwego, słowá też widzących, ktorzy mowili do niego w imię Páná Bogá Izráelſkiego, zámykáią ſię w mowách krolow Izráelſkich.

19. Modlitwá też iego, y wyſłuchánie, y wſzytkie grzechy, y wzgárda, mieyſcá też, ná ktorych zbudował wyżyny, y poczynił gáie y ſłupy, przed tym niżli pokutę czynił nápiſáne ſą w mowách Hozá.

20. Záſnął tedy Mánáſſes z oycy ſwemi, y pogrzebli go w domu ſwoim; y krolował Amon ſyn iego miáſto niego.

21. Dwádźieśćiá y dwie lećie miał Amon, gdy począł krolowáć, á dwie lećie krolował w Jeruzálem.

22. Y

taxat ſi cuſtodierint facere, quæ præcepi eis, cunctamque legem, & cæremonias, atque judicia per manum Moyſi.

9. Igitur Manaſſes ſeduxit Judam, & habitatores Jeruſalem, ut faceret malum ſuper omnes gentes, quas ſubverterat Dominus a facie filiorum Iſrael.

10. Locutusque eſt Dominus ad eum, & ad populum illius, & attendere noluerunt.

11. Idcirco ſuperinduxit eis principes exercitus regis Aſſyriorum; ceperuntque Manaſſen *a*, & vinctum catenis atque compedibus duxerunt in Babylonem *b*.

12. Qui, poſtquam coanguſtatus eſt, oravit Dominum Deum ſuum; & egit pœnitentiam valde coram Deo patrum ſuorum.

13. Deprecatusque eſt eum, & obſecravit intente; & exaudivit orationem ejus, reduxitque eum Jeruſalem in regnum ſuum, & cognovit Manaſſes, quod Dominus ipſe eſſet Deus.

14. Poſt hæc ædificavit murum extra civitatem David ad Occidentem Gihon in convalle, ab introitu portæ piſcium per circuitum usque ad Ophel, & exaltavit illum vehementer; conſtituitque principes exercitus in cunctis civitatibus Juda munitis;

15. Et abſtulit deos alienos, & ſimulacrum de domo Domini; aras quoque, quas fecerat in monte domus Domini, & in Jeruſalem, & projecit omnia extra urbem.

16. Porro inſtauravit altare Domini, & immolavit ſuper illud victimas, & pacifica, & laudem; præcepitque Judæ, ut ſerviret Domino Deo Iſrael.

17. Attamen adhuc populus immolabat in excelſis Domino Deo ſuo.

18. Reliqua autem geſtorum Manaſſe, & obſervatio ejus ad Deum ſuum; verba quoque Videntium, qui loquebantur ad eum in nomine Domini Dei Iſrael, continentur in ſermonibus regum Iſrael.

19. Oratio quoque ejus & exauditio, & cuncta peccata atque contemptus, loca etiam, in quibus ædificavit excelſa, & fecit lucos & ſtatuas, antequam ageret pœnitentiam, ſcripta ſunt in ſermonibus Hozai.

20. Dormivit *c* ergo Manaſſes cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in domo ſua *d*; regnavitque pro eo filius ejus Amon.

21. Vigintiduorum annorum erat Amon, cum regnare cœpiſſet, & duobus annis regnavit in Jeruſalem.

22. Fe-

a Hebr. addit, in ſpinis.

b Manaſſem anno regni 22 abductum eſſe captivum & 23. anno ante ſuum obitum pœnitentiam egiſſe, autores ſunt Hebræi a Kimchi in 4. Ezech. citati. Et certe brevem fuiſſe ejus captivitatem inde colligitur, quod nulla ratione ejus habita, 55. annis regnaſſe in Jeruſalem legitur, ſup. v. 1.

c Anno M. 3361. ant. Chr. 643.

d Quod animo pœnitenti dicitur moriturus optaſſe.

22. Fecitque malum in conſpectu Domini, ſicut fecerat Manaſſes pater ejus; & cunctis idolis, quæ Manaſſes fuerat fabricatus, immolavit, atque ſervivit.

23. Et non eſt reveritus faciem Domini, ſicut reveritus eſt Manaſſes pater ejus; & multo majora deliquit *a*.

24. Cumque conjuraſſent adverſum eum ſervi ſui, interfecerunt eum in domo ſua.

25. Porro reliqua populi multitudo, cæſis iis, qui Amon percuſſerant, conſtituit regem Joſiam filium ejus pro eo

a Hebr. multiplicavit delictum.

CAPUT XXXIV.

Joſias idolorum cultu ſublato, templum inſtaurat, 1. Reperto legis libro conterretur, 14. Convocato populo lectoque libro, fœdus cum Domino renovat, 29.

1. OCto annorum * erat Joſias, cum regnare cœpiſſet *b*, & triginta & uno anno regnavit in Jeruſalem.

2. Fecitque, quod erat rectum in conſpectu Domini, & ambulavit in viis David patris ſui; non declinavit neque ad dextram, neque ad ſiniſtram.

3. Octavo autem anno *c* regni ſui, cum adhuc eſſet puer *d*, cœpit quærere Deum patris ſui David; & duodecimo anno poſtquam regnare cœperat, mundavit Judam & Jeruſalem ab excelſis, & lucis, ſimulacriſque & ſculptilibus.

4. Deſtruxeruntque coram eo aras Baalim, & ſimulacra, quæ ſuperpoſita fuerant, demoliti ſunt; lucos etiam, & ſculptilia ſuccidit, atque comminuit; & ſuper tumulos eorum, qui eis immolare conſueverant, fragmenta diſperſit.

5. Oſſa præterea ſacerdotum *e* combuſſit in altaribus idolorum, mundavitque Judam & Jeruſalem.

6. Sed & in urbibus Manaſſe, & Ephraim, & Simeon, uſque Nephthali cuncta ſubvertit.

7. Cumque altaria diſſipaſſet, & lucos, & ſculptilia contriviſſet in fruſtra, cunctaque delubra demolitus eſſet de univerſa terra Iſrael, reverſus eſt in Jeruſalem.

8. Igitur anno octavodecimo *f* regni ſui, mundata jam terra, & templo Domini, miſit Saphan filium Eſeliæ, & Maaſiam principem civi-

* 4. Reg. 22. 1.

b Anno M. 3363 ant. Chr. 641.

c Ergo anno ætatis 16.

d Et pater tamen quia hoc anno Eliachim ſuſcepit; iis enim ann. 25. fuit cum regnare inciperet infr. 36. 5 & 4. Reg. 23. 36.

e Idololatrarum.

f Anno M. 3380. Ant. Chr. 624.

22. Y czynił złe przed oczymá Páńſkimi, iáko był uczynił Mánáſſes oćieciego; y wſzytkim báłwanom, ktorych był náczynił Mánáſſes, ofiárował y ſłużył.

23. Y nie wſtydźił ſię oblicza Páńſkiego, iáko ſię wſtydał Mánáſſes oćiec iego; y dáleko więcey zgrzeſzył.

24. A ſprzyśiągſzy ſię przećiw iemu ſłudzy iego, zábili go w iego domu.

25. A oſtátek mnoſtwá ludu pobiwſzy te, ktorzy byli Amoná zábili, poſtánowił krolem Joziáſzá ſyná iego miáſto niego.

ROZDZIAŁ XXXIV.

Joziaſz krol, báłwány káźił do ſzczętu, oprawował Kośćioła Bożego, lecz gdy kśięgi zákonu w ſkárbie náleżione ſłyſzał, przeląkł ſię; potym czytáno zakon boży przed wſzytkim ludem, uczynił umowę z Pánem Bogiem.

1. OSm lat miał Joziaſz, gdy krolowáć począł, á trzydźieśći y ieden rok krolował w Jeruzálem.

2. Y czynił, co było dobrego przed oczymá Páńſkimi, y chodźił drogámi Dawidá oycá ſwego, nie uſtępował áni ná práwo áni ná lewo.

3. A oſmego roku kroleſtwá ſwego, będąc ieſcze dźiećięćiem, począł ſzukáć Bogá oycá ſwego Dawidá; á we dwánaſtym roku iáko był począł krolowáć, oczyśćił Judę y Jeruzálem od wyżyn, y gáiow, y bałwánow y rytin.

4. Y pokáźili przed nim ołtarze Báálim; y potłukli báłwány, ktore ná nich poſtáwione były; gáie też y ryćiny wyrąbał y pokruſzył; á po grobiech onych, ktorzy im zwykli byli ofiárowáć, ſztuki rozmiotał.

5. Nád to y kośći káplanow popálił ná ołtarzach Báłwáńſkich, y oczyśćił Judę y Jeruzálem.

6. Ale y w mieśćiech Mánáſſe, y Ephráim, y Simeon, áż do Nephtháli wſzytko po wywrácał.

7. A rozwáliwſzy ołtarze, y gáie, y rytiny w kęſy pokruſzywſzy, y wſzytkie zbory zborzywſzy, ze wſzytkiey źiemi Izráelſkiey, wroćił ſię do Jeruzálem.

8. Oſmnaſtego tedy roku kroleſtwá ſwego, oczyśćiwſzy iuż źiemię, y kośćioł Páńſki, poſłał Sáphán ſyná Ezeliaſzowego, y Mááſiaſzá

ſiaſzá przełożonego miáſtá, y Johá ſyná Joáchaz Kánclerzá, áby opráwili dom Páná Bogá ſwego.

9. Ktorzy przyſzli do Helciaſzá kápłaná wielkiego; á wźiąwſzy od niego pieniądze, ktore były wnieśione do domu Páńſkiego, y ktore byli zebráli Lewitowie, y odźwierni z Mánáſſe, y z Ephráim, y wſzytkich oſtatkow Izráela, od wſzytkiego też Judy y Beniamin, y obywátelow Jeruzálem.

10. Podáli w ręce tych, ktorzy byli nád robotniki w domu Páńſkim, áby kośćioł náprávowáli, y co było wątłego poprawowáli.

11. A oni ie dáli rzemieſlnikom, y murarzom, áby nákupili kámieniá z kámiennych gor, y drzewá ná ſpaiánie budowánia, y ná piętrá domow, ktore byli popſowáli krolowie Judzcy.

12. Ktorzy wiernie wſzytko ſpráwowáli. A nád robotnikámi byli przełożonymi: Jáháth, y Abdiáſ z ſynow Merári, Zácharíaſz, y Moſollám z ſynow Kááth, ktorzy przynaglali roboćie; wſzyſcy Lewitowie umieiący gráć ná inſtrumentách muzyckich.

13. A nád temi, ktorzy ná rozmáyte potrzeby brzemioná nośili, byli piſárze, y miſtrzowie z Lewitow odźwierni.

14. A gdy wynośili pieniądze, ktore były wnieśione do kośćiołá Páńſkiego, nálazł Helciaſz kápłan księgi zakonu Páńſkiego przez rękę Moyzeſzá.

15. Y rzekł do Sáphán piſárzá: Nálazłem księgi zakonu w domu Páńſkim; y dał mu ie.

16. A on wnioſł księgę do królá, y powiedźiał mu mowiąc: Wſzytko coś poruczył w rękę ſług twoich, oto ſię wykonywa.

17. Srebro, ktore ſię nálázło w domu Páńſkim zlali; y dáne ieſt przełożonym nád rzemieſlniki, y rozmáite roboty czyniącymi.

18. Nád to dał mi Helciaſz kápłan te księgi. Ktore gdy czytał przy obecnośći krolewſkiey,

19. A on uſłyſzał ſłowá zákonu, rozdárł ſzáty ſwe;

20. Y roſkazał Helciaſzowi, y Ahikám ſynowi Sáphan, y Abdon ſynowi Michá, Sáphán też piſárzowi, y Aſááſzowi ſłudze krolewſkiemu, mowiąc:

21. Idźćie, á modlćie ſię Pánu zá mię, y zá oſtátek Izráel, y Judá, dla wſzytkich mow tych

civitatis, & Joha filium Joachaz a commentariis, ut inſtaurarent domum Domini Dei ſui.

9. Qui venerunt ad Helciam Sacerdotem magnum; acceptamque ab eo pecuniam, quæ illata fuerat in domum Domini, & quam congregaverant Levitæ, & janitores de Manaſſe, & Ephraim, & univerſis reliquiis Iſrael, ab omni quoque Juda, & Benjamin, & habitatoribus Jeruſalem,

10. Tradiderunt in manibus eorum, qui præerant operariis in domo Domini, ut inſtaurarent templum, & infirma quæque ſarcirent.

11. At illi dederunt eam artificibus, & cæmentariis, ut emerent lapides de lapicidinis, *a* & ligna ad commiſſuras *b* ædificii, & ad contignationem domorum, quas deſtruxerant reges Juda.

12. Qui fideliter cuncta faciebant. Erant autem præpoſiti operantium: Jahath & Abdias de filiis Merari, Zacharias & Moſollam de filiis Caath, qui urgebant opus; omnes Levitæ ſcientes organis canere.

13. Super eos vero, qui ad diverſos uſus onera portabant, erant ſcribæ, & Magiſtri de Levitis janitores.

14. Cumque efferrent pecuniam, quæ illata fuerat in templum Domini, reperit Helcias ſacerdos librum *c* legis Domini per manum Moyſi.

15. Et ait ad Saphan ſcribam: Librum legis inveni in domo Domini; & tradidit ei.

16. At ille intulit volumen ad regem, & nuntiavit ei dicens: Omnia, quæ dediſti in manu ſervorum tuorum, ecce complentur.

17. Argentum *d*, quod repertum eſt in domo Domini, conflaverunt; datumque eſt præfectis artificum, & diverſa opera fabricantium.

18. Præterea tradidit mihi Helcias ſacerdos hunc librum. Quem cum rege præſente recitaſſet,

19. Audiſſetque ille verba legis, ſcidit veſtimenta ſua;

20. Et præcepit Helciæ, & Ahicam filio Saphan, & Abdon filio Micha, Saphan quoque ſcribæ, & Aſaæ ſervo regis, dicens:

21. Ite, & orate Dominum pro me, & pro reliquiis Iſrael, & Juda, ſuper univerſis ſermonibus libri iſtius, qui repertus eſt; magnus

a Hebr. exciſos.

b i. opera, quæ fiunt commiſſis inter ſe lignis.

c Authenticum illum, opera & miniſterio Moyſis traditum, (Deut. 31. 26.)

d i. pecuniam.

gnus enim furor Domini ſtillavit ſuper nos, eo quod non cuſtodierint patres noſtri verba Domini, ut facerent omnia, quæ ſcripta ſunt in iſto volumine.

22. Abiit ergo Helcias, & hi, qui ſimul a rege miſſi fuerant, ad Oldam prophetidem, uxorem Sellum filii Thecuath, filii Haſra cuſtodis veſtium *a*; quæ habitabat in Jeruſalem in Secunda *b*; & locuti ſunt ei verba, quæ ſupra narravimus.

23. At illa reſpondit eis: Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Dicite viro, qui miſit vos ad me:

24. Hæc dicit Dominus: Ecce ego inducam mala ſuper locum iſtum, & ſuper habitatores ejus, cunctaque maledicta *c*, quæ ſcripta ſunt in libro hoc, quem legerunt coram rege Juda.

25. Quia dereliquerunt me, & ſacrificaverunt diis alienis, ut me ad iracundiam provocarent in cunctis operibus manuum ſuarum, idcirco ſtillabit furor meus ſuper locum iſtum, & non extinguetur.

26. Ad regem autem Juda, qui miſit vos pro Domino deprecando, ſic loquimini: Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Quoniam audiſti verba voluminis,

27. Atque emollitum eſt cor tuum, & humiliatus es in conſpectu Dei, ſuper his, quæ dicta ſunt contra locum hunc, & habitatores Jeruſalem, reveritusque faciem meam, ſcidiſti veſtimenta tua, & fleviſti coram me; ego quoque exaudivi te; dicit Dominus.

28. Jam enim colligam te ad patres tuos, & infereris in ſepulchrum tuum in pace *d*; nec videbunt oculi tui omne malum, quod ego inducturus ſum ſuper locum iſtum, & ſuper habitatores ejus. Retulerunt *e* itaque regi cuncta, quæ dixerat.

29. At ille convocatis univerſis majoribus natu Juda & Jeruſalem.

30. Aſcendit in domum Domini, unaque omnes viri Juda & habitatores Jeruſalem, Sacerdotes & Levitæ, & cunctus populus a minimo usque ad maximum. Quibus audientibus in domo Domini, legit rex omnia verba voluminis;

31. Et ſtans in tribunali ſuo, percuſſit fœdus coram Domino ut ambularet poſt eum, & cuſtodiret præcepta, & teſtimonia,

a ſc. ſacerdotalium ſeu regiarum.

b Nomen ſcholæ eſt Sa.

c ſc. prout merentur & convenit non abſolute ſeu prorſus omnia.

d Scilicet in pace & proſperitate regni publica, licet Joſias extra regni ſui ſepta profectus cum ſuis copiis, ſagitta læſus fuerit, & defunctus.

e 4. Reg. 23, 1.

tych kśiąg, ktore náleźiono; bo wielka zápálczywość Páńſká kropi ná nas, przeto iż oycowie náſzy nie ſtrzegli ſłow Páńſkich, áby czynili wſzytko, co ieſt nápiſáno w tych kśięgách.

22. Szedł tedy Helciaſz, y ći, ktorzy weſpoł od krolá byli poſłáni, do Oldy prorokiniey, żony Sellum, ſyná Thekuáth, ſyná Háſrá ſtrożá ſzat; ktora mieſzkáłá w Jeruzálem ná Wtorey; y mowili do niey ſłowá, ktoreſmy wysſzey powiedźieli.

23. A oná im odpowiedźiáłá: To mowi Pan Bog Izráelſki: Powiedźćie mężowi, ktory was do mnie poſłał:

24. To mowi Pan: Oto ia przywiodę złe ná to mieyſce, y ná obywátele iego, y wſzytkie przekłęctwa, ktore ſą nápiſane w kśięgách tych, ktore czytáli przed krolem Judzkim.

25. Iż mię opuśćili, y ofiárowáli Bogom cudzym, áby mnie poruſzyli ku gniewowi we wſzytkich uczynkách rąk ſwoich; przetoż będźie kropiłá zápálczywość moiá ná to mieyſce, y nie będźie ugáſzona.

26. A krolowi Judzkiemu, ktory was poſłał prośić Páná, ták powiedzćie: To mowi Pan Bog Izráelſki: Ponieważeś ſłuchał ſłow kśiąg,

27. Y zmiękczyło ſię ſerce twoie, y upokorzyłeś ſię przed oczymá Bogá, dla tego, co rzeczono ieſt przećiw mieyſcu temu, y obywátelom Jerozolimſkim, y záwſtydźiwſzy ſię obliczá mego, rozdárłeś ſzáty ſwe, y płakałeś przedemną; iam też wyſłuchał ćiebie; mowi Pan.

28. Iuż ćię bowiem zbiorę do oycow twoich, á będźieſz wnieśion do grobu twego w pokoiu; y nie oglądáią oczy twoie wſzytko złe, ktore ia przywiodę ná to mieyſce, y ná obywátele iego. Odnieśli tedy krolowi wſzytko, co mowiłá.

29. A on zebrawſzy wſzytkie ſtárſze Judy y Jeruzálem,

30. Szedł do domu Páńſkiego, y poſpołu wſzyſcy mężowie Judá, y obywátele Jerozolimſcy, kápłani y Lewitowie, y wſzytek lud od namnieyſzego áż do náwiętſzego. Ktorzy gdy ſłucháli w domu Páńſkim, czytał krol wſzytkie ſłowá kśiąg.

31. A ſtoiąc ná ſwey ſtolicy, uczynił przymierze przed Pánem, żeby chodźił zá nim, y

y ſtrzegł przykázánia, y świádectw, y uſpráwiedliwienia iego, ze wſzytkiego ſercá ſwego, y ze wſzytkiey duſze ſwey, y czynił, co nápiſano w księgách onych, ktore czytał.

32. Poprzyśiągł też o to, wſzytkie, ktorzy ſię náleźli w Jeruzálem, y w Beniámin; y uczynili obywátele Jerozolimſcy według przymierzá Páná Bogá oycow ſwoich.

33. Znioſł tedy Joziaſz wſzytkie obrzydłośći ze wſzytkich kráin ſynow Izráelſkich; y ſpráwił, że wſzyſcy, ktorzy byli zoſtáli w Izráel, ſłużyli Pánu Bogu ſwemu. Po wſzytkie dni iego nie odſtąpili od Páná Bogá oycow ſwoich.

nia, & juſtificationes *a* ejus in toto corde ſuo, & in tota anima ſua, faceretque, quæ ſcripta ſunt in volumine illo, quod legerat.

a Hebr. ſtatuta.

32. Adjuravit quoque ſuper hoc omnes, qui reperti fuerant in Jeruſalem, & Benjamin; & fecerunt habitatores Jeruſalem juxta pactum Domini Dei patrum ſuorum.

33. Abſtulit ergo Joſias cunctas abominationes de univerſis regionibus filiorum Iſrael; & fecit omnes, qui reſidui erant in Iſrael, ſervire Domino Deo ſuo. Cunctis diebus ejus non receſſerunt a Domino Deo patrum ſuorum.

ROZDZIAŁ XXXV.

Joziaſz Przeſtępu święto, á po nim Práśnic z wielką hoynośćią obchodźi; potym chcąc ná królá Ægypſkiego wálczyć, rániony bárzo z wielkim wſzech, á náwięcey Jeremiaſzá, ſmutkiem umarł.

CAPUT XXXV.

Immolato Phaſe maxima cum ſolemnitate, Joſias feſtum azymorum celebrat, 1. Contra regem Ægypti pugnare tentans, graviterque vulneratus, moritur 20. Cum ingenti omnium luctu, & præſertim Jeremiæ, 25.

1. Y Uczynił Joziaſz w Jeruzálem Pháſe Pánu, ktore ofiárowano czternaſtego dniá księżycá pierwſzego.

2. Y poſtánowił kápłany ná ich urzędźiech, y nápominał ie, áby ſłużyli w domu Páńſkim.

3. Lewitom też, przez ktorych naukę wſzyſtek Izráel poświącał ſię Pánu, mowił: Poſtawćie ſkrzynię w świątnicy kośćiołá, ktory zbudował Sálomon ſyn Dáwidow, krol Izráelſki; bo iey iuż więcey nośić nie będźiećie; ále teraz ſłużćie Pánu Bogu wáſzemu, y ludowi iego Izráelſkiemu.

4. A nágotuyćie ſię według domow, y rodzáiow wáſzych w rozdźiałách káżdego, iáko roſkazał Dawid krol Izráelſki, y opiſał Sálomon ſyn iego.

5. A ſłużćie w świątnicy, według domow y uſcow Lewitckich,

6. A poświęćiwſzy ſię, ofiáruyćie Pháſe; przygotuyćie też bráćią wáſzę, áby mogli czynić według ſłowá, ktore mowił Pan przez rękę Moyzeſzá.

7. Nád to dał Joziaſz wſzytkiemu ludowi, ktory ſię tám był nálazł ná święto Phaſe, báránkow, y koźląt z trzod, y innego drobu trzydźieśći tyśięcy, wołow też trzey tyśiące, to wſzytko z máiętnośći krolewſkiey.

8. Kśią-

1. FEcit autem Joſias in Jeruſalem Phaſe Domino, quod immolatum eſt quartadecima die menſis primi;

4. Reg. 23. 21. eodem an. 18. regni ſui ad finem tendente. Mundi 3381.

2. Et conſtituit Sacerdotes in officiis ſuis, hortatusque eſt eos, ut miniſtrarent in domo Domini.

3. Levitis quoque, ad quorum eruditionem omnis Iſrael ſanctificabatur Domino, locutus eſt: Ponite arcam *b* in ſanctuario templi, quod ædificavit Salomon filius David rex Iſrael, nequaquam enim eam ultra portabitis; nunc autem miniſtrate Domino Deo veſtro, & populo ejus Iſrael.

b Quæ tempore Manaſſe vel Amon ſubmota fuerat e templo, ne ſimul cum idolis eſſet.

4. Et præparate vos per domos & cognationes veſtras, in diviſionibus ſingulorum, ſicut præcepit David rex Iſrael, & deſcripſit Salomon filius ejus.

5. Et miniſtrate in ſanctuario *c* per familias turmasque Leviticas,

c Templi atrio.

6. Et ſanctificati immolate Phaſe; fratres etiam veſtros, ut poſſint juxta verba, quæ locutus eſt Dominus in manu Moyſi facere, præparate.

7. Dedit præterea Joſias omni populo, qui ibi fuerat inventus in ſolemnitate Phaſe, agnos & hædos de gregibus, & reliqui pecoris triginta millia, boum quoque tria millia; hæc de regis univerſa ſubſtantia.

8. Du-

8. Duces quoque ejus, ſponte quod voverant, obtulerunt, tam populo, quam Sacerdotibus & Levitis. Porro Helcias, & Zacharias, & Jahiel principes domus Domini, dederunt Sacerdotibus ad faciendum Phaſe pecora commixtim duo millia ſexcenta, & boves trecentos.

9. Chonenias autem, & Semeias, etiam Nathanael, fratres ejus, nec non Haſabias, & Jehiel, & Jozabad, principes Levitarum, dederunt cæteris Levitis ad celebrandum Phaſe quinque millia pecorum, & boves quingentos.

10. Præparatumque eſt miniſterium, & ſteterunt Sacerdotes in officio ſuo; Levitæ quoque in turmis, juxta regis imperium.

11. Et immolatum eſt Phaſe; aſperſeruntque Sacerdotes manu ſua ſanguinem *a*, & Levitæ detraxerunt pelles holocauſtorum;

a Super altare.

12. Et ſeparaverunt ea *b*, ut darent per domos & familias ſingulorum, & offerrentur Domino, ſicut ſcriptum eſt in libro Moyſi; de bobus quoque fecerunt ſimiliter.

b Offerenda pro quibusque.

13. Et aſſaverunt Phaſe *c* ſuper ignem, juxta quod in lege ſcriptum eſt; pacificas vero hoſtias coxerunt in lebetibus, & cacabis, & ollis, & feſtinato diſtribuerunt univerſæ plebi;

c i. agnos paſchales.

14. Sibi autem, & Sacerdotibus poſtea paraverunt; nam in oblatione holocauſtorum & adipum usque ad noctem Sacerdotes fuerunt occupati; unde Levitæ ſibi, & Sacerdotibus filiis Aaron paraverunt noviſſimis.

15. Porro cantores filii Aſaph ſtabant in ordine ſuo, juxta præceptum *d* David, & Aſaph, & Heman, & Idithun prophetarum regis; janitores vero per portas ſingulas obſervabant, ita ut nec puncto quidem diſcederent a miniſterio; quam ob rem & fratres eorum Levitæ paraverunt eis cibos.

d Claſſes a Davide diſtributas. 1. Par. 25.

16. Omnis igitur cultura Domini rite completa eſt in die illa, ut facerent Phaſe, & offerrent holocauſta ſuper altare Domini, juxta præceptum regis Joſiæ.

17. Feceruntque filii Iſrael, qui reperti fuerant ibi, Phaſe in tempore illo, & ſolemnitatem azymorum ſeptem diebus.

18. Non fuit Phaſe ſimile huic in Iſrael a diebus Samuelis prophetæ; ſed nec quisquam de cunctis regibus Iſrael fecit Phaſe ſicut Joſias Sacerdotibus, & Levitis, & omni Judæ & Iſrael, qui repertus fuerat, & habitantibus in Jeruſalem.

19. Octa-

8. Kśiążętá też iego, co dobrowolnie ſzlubili byli, ofiárowali ták ludowi, iáko kápłanom y Lewitom. A Helciaſz, y Záchariaſz, y Jáhiel przełożeni domu Bożego, dáli kápłanom ná czynienie Pháſe, drobu iednego z drugim dwá tyśiącá y ſześć ſet, y wołow trzy ſtá.

9. A Choneniaſz, y Semeiaſz, Náthánáel też bráćiá iego, y Házábias, y Jehiel, y Jozábád kśiążętá Lewitow, dáli drugim Lewitom ná święcenie Pháſe pięć tyśięcy drobu, á wołow pięć ſet.

10. Y zgotowáłá ſię poſługá, y ſtánęli kápłani ná urzędźie ſwoim; Lewitowie też w ufcách, według roſkázánia krolewſkiego.

11. Y ofiárowáno Pháſe; y kropili kápłani krew rękámi ſwymi, á Lewitowie dárli ſkory cáłopalenia;

12. Y oddźielili ie, áby dáli według domow y fámiliy káżdego, y áby były ofiárowáne Pánu, iáko nápiſano w kśiągách Moyzeſzowych; y z woły też tákież uczynili.

13. Y piekli Pháſe u ogniá, wedle tego iáko w zakonie nápiſáno; á ofiáry zapokoyne wárzyli w kotlech, y w panwiách, y w gárcách, y rozdáli ſpieſno wſzytkiemu poſpolſtwu;

14. A ſobie y kápłanom potym gotowáli; bo kápłani około ofiár cáłopalonych, y około tłuſtośći byli zábáwieny áż do nocy; przetoż Lewitowie ſobie y kápłanom ſynom Aaronowym ná oſtátku gotowáli.

15. A śpiewacy ſynowie Aſáph ſtáli w ſwoim rzędźie, według roſkazánia Dáwidá, y Aſáph, y Hemán, y Idithun prorokow krolewſkich; á oddźwierni u káżdych wrot pilnowali, ták iż y namniey nie odſtąpili od poſługi; przetoż bráćia ich Lewitowie gotowáli im pokármy.

16. Wſzytká tedy ſłużbá Páńſká porządnie wykonála ſię dniá onego, áby czynili Pháſe, y ofiárowáli cáłopalenia ná ołtarzu Páńſkim, według roſkazánia krolá Joziaſzá.

17. Y uczynili ſynowie Izráelſcy, ktorzy ſię tám náleźli, Pháſe czáſu onego, y święto przaſnikow, przez śiedm dni.

18. Nie było Pháſe temu podobne w Izráelu ode dni Sámuelá proroká; ále áni żaden ze wſzech krolow Izráelſkich nie uczynił Pháſe iáko Joziaſz, kápłanom y Lewitom, y wſzyſtkiemu Judźie y Izráelowi, ktory ſię był nálazł, y mieſzkáiącym w Jeruzálem.

19. Oſmna-

19. Ośmnaſtego roku kroleſtwá Joziaſzowego obchodzono to Pháſe.

20. Potym gdy nápráwił Joziaſz kośćioł, przyćiągnął Nechao krol Ægyptſki ná Chárkámis nád Euphrateſem, y wyćiągnął przećiwko iemu Joziaſz.

21. Ale on poſławſzy do niego poſły ſwe, rzekł: Co mnie y tobie ieſt krolu Judzki? nie przećiw tobie dźiś ćiągnę, ále walczę przećiwko innemu domowi, do ktorego mi Bog co rychley iácháć kazał; przeſtań czynić przećiw Bogu, ktory zemną ieſt, by ćię nie zábił.

22. Niechćiał Jozyaſz wroćić ſię, ále nágotował przećiw iemu bitwę, áni przeſtał ná mowách Necháo z uſt Bożych; ále ćiągnął, áby ſię potkał ná polu Mágeddo.

23. Y támże ràniony od ſtrzelcow, rzekł ſłużebnikom ſwoim: Wyprowadźćie mię z bitwy, bom ieſt bárzo ránion.

24. Ktorzy go przenieśli z wozu ná drugi woz, ktory ſzedł zá nim po krolewſku, y przywieźli go do Jeruzálem, y umárł, y pogrzebion w grobie oycow ſwoich; y płakał go wſzytek lud Judzki y Jerozolimſki.

25. A nawięcey Jeremiaſz; ktorego wſzyſcy śpiewacy y śpiewaczki áż y po dźiśieyſzy dźień lámenty nád Joziaſzem powtarzáią; y iákoby práwem weſzło w Izráelu; Oto nápiſano w lámentáćiach.

26. A oſtátek mow Joziaſzowych, y miłośierdźia iego, ktore ſą przykazáne zakonem Páńſkim,

27. Uczynki też iego y przednie y oſtáteczne, nápiſáne ſą w kśięgách krolow Judzkich y Izráelſkich.

19. Octavodecimo anno regni Joſiæ hoc Phaſe celebratum eſt.

20. Poſtquam *a* inſtauraverat Joſias templum, aſcendit Nechao rex Ægypti ad pugnandum in Charcamis juxta Euphraten; & proceſſit in occurſum ejus Joſias.

a 4. Reg. 23. 29 Anno M. 3394. Ant. Chr. 610.

21. At ille, miſſis ad eum nuntiis, ait: Quid mihi & tibi eſt rex Juda? non adverſum te hodie venio, ſed contra aliam pugno domum, ad quam me Deus feſtinato ire præcepit: deſine adverſum Deum facere, qui mecum eſt, ne interficiat te.

22. Noluit Joſias reverti, ſed præparavit contra eum bellum, nec acquievit ſermonibus Nechao ex ore Dei; *b* verum perrexit, ut dimicaret in campo Mageddo.

b Zach. 12. 11.

23. Ibique vulneratus a ſagittariis, dixit pueris ſuis: Educite me de prælio, quia oppido vulneratus ſum.

24. Qui tranſtulerunt eum de curru in alterum currum, qui ſequebatur eum more regio, & aſportaverunt eum in Jeruſalem, mortuusque eſt *c*, & ſepultus in mauſoleo patrum ſuorum; & univerſus Juda & Jeruſalem luxerunt eum;

c ſc. in Mageddo 4. Reg. 23. antequam perveniret in Jeruſalem.

25. Jeremias maxime; cujus omnes cantores atque cantatrices, uſque in præſentem diem, lamentationes ſuper Joſiam replicant; & quaſi lex obtinuit in Iſrael; ecce ſcriptum fertur in lamentationibus *d*;

d i. lamentationum libro.

26. Reliqua autem ſermonum Joſiæ & miſericordiarum ejus *e*, quæ lege præcepta ſunt Domini;

e i. beneficiorum.

27. Opera quoque illius prima & noviſſima, ſcripta ſunt in libro regum Juda & Iſrael.

ROZDZIAŁ XXXVI.

Trzech Joziaſzá ſynow wźięto do niewole; Joáchaz do Ægyptu, Joakim do Babylonu, Sedeciaſz chcąc ſię wybić Aſſyriyczykom z wſzyſtkim ludem zágnány do Babylonu. Potym Cyrus pierwſzy Monarcha Perſki wolno puśćił lud Judzki.

1. WZiął tedy lud źiemie Joácházá ſyná Joziáſzowego, y poſtánowił krolem miáſto oycá iego w Jeruzálem.

2. Dwádźieśćiá y trzy látá było Joáchazowi, gdy krolowáć począł, á trzy mieśiące krolował w Jeruzálem.

3. A złożył go krol Ægyptſki przyiácháwſzy

CAPUT XXXVI.

Tres Joſiæ filii captivi abducuntur; Joachas in Ægyptum, 4. Eliakim ſeu Joakim in Babylonem, 6. Denique & Sedecias Aſſyriis rebellans, cum univerſo populo transfertur in Babylonem, 11. Cyrus primus Monarcha Perſarum Judæis dat redeundi facultatem, 22.

1. TUlit ergo * populus terræ Joachaz filium Joſiæ, & conſtituit regem pro patre ſuo in Jeruſalem.

* 4. Reg. 23. 30. An. M. 3394. ant. Chr. 610.

2. Viginti trium annorum erat Joachaz, cum regnare cœpiſſet, & tribus menſibus regnavit in Jeruſalem.

3. Amovit autem eum rex Ægypti, cum veniſſet

venisset *a* in Jerusalem, & condemnavit terram centum talentis argenti, & talento auri.

4. Constituitque pro eo regem, *b* Eliakim fratrem ejus, super Judam & Jerusalem; & vertit nomen ejus Joakim; ipsum vero Joachaz tulit secum!, & abduxit in Ægyptum.

5. Vigintiquinque annorum erat Joakim, cum regnare cœpisset, & undecim annis *c* regnavit in Jerusalem; fecitque malum coram Domino Deo suo.

6. Contra hunc ascendit Nabuchodonosor rex Chaldæorum, & vinctum catenis duxit *d* in Babylonem.

7. Ad quam & vasa Domini transtulit, & posuit ea in templo suo.

8. Reliqua autem verborum Joakim, & abominationum ejus, quas operatus est, & quæ inventa sunt in eo, continentur in libro regum Juda & Israel. Regnavit autem Joachin *e* filius ejus pro eo.

9. Octo annorum erat Joachin, cum regnare cœpisset, & tribus mensibus, ac decem diebus regnavit in Jerusalem, fecitque malum in conspectu Domini.

10. Cumque anni circulus volveretur, misit Nabuchodonosor rex, qui adduxerunt eum in Babylonem, asportatis simul pretiosissimis vasis domus Domini. Regem *f* vero constituit Sedeciam patruum ejus super Judam & Jerusalem.

11. Viginti & unius anni erat Sedecias, cum regnare cœpisset *g*, & undecim annis regnavit in Jerusalem.

12. Fecitque malum in oculis Domini Dei sui, nec erubuit faciem Jeremiæ Prophetæ, loquentis ad se ex ore Domini.

13. A rege quoque Nabuchodonosor recessit, qui adjuraverat *h* eum per Deum; & induravit cervicem suam & cor, ut non reverteretur ad Dominum Deum Israel.

14. Sed & universi principes sacerdotum, & populus, prævaricati sunt inique juxta universas abominationes Gentium, & polluerunt domum Domini, quam sanctificaverat sibi in Jerusalem.

15. Mittebat autem Dominus Deus patrum suorum ad illos per manum nuntiorum suorũ de nocte consurgens, & quotidie commonens; eo quod placeret *i* populo & habitaculo suo.

16. At illi subsannabant nuntios Dei *k*, & parvi pendebant sermones ejus, illudebantq; pro-

a sc. post tres menses a morte Josiæ.
b Matth. 1. 11.
c non completis, sed ad 11. inchoatam
d i. vinxit, ut duceret: quamvis postea restituerit: sic ut servum sibi effecerit (4. Reg. 24. 1.) ab hac autem prima servitute regis & populi numerandi sunt 70. anni captivitatis a Jeremia prædicti.
e qui & Conias sive Jeconias, Jer. 22. 24.
f 4. Reg. 24. 17. Jer. 37 1.
g Ann. M. 3405. Ant. Chr. 539.
h ideo mutaverat nomen ejus, Matthaniam, in Sedeciam, quod justitiam Domini significat.
i parcere vellet & extreme optaret.
k i. prophetas

wszy do Jeruzálem, y záłożył winę ná źiemię sto talentow srebrá, y talent złotá.

4. Y postánowił miásto niego krolem Eliakimá brátá iego nád Judą y Jeruzálem; y odmięnił imię iego Joákim, á sámego Joácházá wźiął z sobą, y záwiodł do Ægyptu.

5. Pięc á dwádźieśćiá lat miał Joakim, gdy krolowáć począł, á iedenaśćie lat krolował w Jeruzálem; y czynił złość przed Pánem Bogiem swoim.

6. Przećiwko temu wyćiągnął Nábuchodonozor krol Cháldeyski, á związawszy go łancuchámi, záwiodł do Bábylonu.

7. Do ktorego przeniosł, y naczyniá domu Páńskiego, y postáwił ie we zborze swoim.

8. A ostátek słow Joákim, y obrzydłośći iego, ktore czynił, y co się w nim nálázło, zámyka się w księgách krolow Judzkich y Izráelskich. Y krolował miásto niego Joáchin syn iego.

9. W ośmi lećiech był Joáchin, gdy począł krolowáć, á trzy mieśiące, y dźieśięć dni krolował w Jeruzálem, á czynił złe przed oczymá Páńskimi.

10. A gdy rok wychodźił, posłał krol Nábuchodonozor, ktorzy go przywiedli do Bábylonu, zábrawszy záraz co nadroższe naczynia domu Páńskiego; A krolem postánowił Sedeciaszá stryiá iego, nád Judą y nád Jeruzálem.

11. Dwádźieśćiá lat y rok było Sedeciászowi, gdy krolowáć począł, á iedenaśćie lat krolował w Jeruzálem.

12. Y czynił złość w oczách Páná Bogá swego, áni się wstydźił oblicza Jeremiaszá proroká mowiącego do niego z ust Páńskich.

13. Odstąpił też od krolá Nábuchodonozorá, ktory go był poprzyśiągł przez Bogá; y zátwárdźił kárk swoy y serce, áby się nienáwroćił do Páná Bogá Izráelskiego.

14. Lecz y wszyscy książętá kápłáńskie, y lud wykroczyli niezbożnie, według wszytkich obrzydłośći narodow, y splugáwili dom Páński, ktory był sobie poświęcił w Jeruzálem.

15. A Pan Bog oycow ich posyłał do nich przez rękę posłow swych w nocy wstáiąc, y co dźień upomináiąc; dla tego że folgował ludowi, y mieszkániu swemu.

16. Ale oni szydźili z posłow Bożych, y lekce sobie ważyli mowy iego, y nágrawáli pro-

proroki, áż przyszłá zápalczywość Páńská ná lud iego, y żádnego uleczenia nie było.

17. Abowiem przywiodł ná nie krolá Chaldeyskiego, y pomordował młodźieńce ich mieczem w domu świątnice swoiey; nie zlitował śię nád młodźieńcem, y pánienką, y stárcem, áni nád zgrzybiáłym náwet; ále wszytkie podał w ręce iego.

18. Y wszytko naczynie domu Páńskiego ták więtsze iáko mnieysze, y skárby kośćielne, y krolewskie, y kśiążęce przeniosł do Bábylonu.

19. Spálili nieprzyiáćiele dom Boży, y zburzyli mur Jerozolimski, wszytkie wieże popálili, y co iedno było kosztownego, obáili.

20. Ieśli kto był mieczá uszedł, zágnány do Bábylonu służył krolowi, y synom iego, áż roskázował krol Perski.

21. Y áż śię wypełniła mowá Páńská z ust Jeremiászowych, y áżby odświęćiłá ziemiá szábbáthy swoie. Bo przez wszytkie dni spustoszenia święćiłá szábbáth, áż śię dokonáło śiedmdźieśiąt lat.

22. A roku pierwszego Cyrusá krolá Perskiego, áby śię wypełniło słowo Páńskie, ktore był rzekł przez ustá Jeremiaszowe, wzbudźił Pan duchá Cyrusa krolá Perskiego; ktory kazał wołáć po wszystkim krolestwie swym, y przez pismo, mowiąc:

23. Ták mowi Cyrus krol Perski: Wszytkie krolestwá ziemskie dał mi Pan Bog niebieski; á ten mi przykazał, ábych mu zbudował dom w Jeruzálem, ktore iest w Zydowstwie; kto z was iest we wszystkim ludu iego? niech Pan Bog iego z nim będźie, á niech idźie.

prophetis; donec ascenderet furor Domini in populum ejus, & esset nulla curatio *a*.

17. Adduxit enim super eos regem Chaldæorum, & interfecit juvenes eorum gladio in domo sanctuarii sui; non est misertus adolescentis, & virginis, & senis, nec decrepiti quidem, sed omnes tradidit in manibus ejus.

18. Universaque vasa *b* domus Domini, tam majora, quam minora, & thesauros templi, & regis, & principum transtulit in Babylonem.

19. Incenderunt hostes domum Dei, destruxeruntque murum Jerusalem, universas turres combusserunt, & quidquid pretiosum fuerat, demoliti sunt.

20. Si quis evaserat gladium, ductus in Babylonem servivit regi, & filiis ejus, donec imperaret rex Persarum.

21. Et compleretur sermo Domini ex ore Jeremiæ, & celebraret terra sabbata sua *c*; cunctis enim diebus desolationis egit sabbatum *d*, usque dum complerentur septuaginta anni.

22. Anno *e* autem primo *f* Cyri regis Persarum, ad explendum sermonem Domini, quem locutus fuerat per os Jeremiæ, suscitavit Dominus spiritum Cyri regis Persarum; qui jussit prædicari in universo regno suo, etiam per scripturam, dicens:

23. Hæc dicit Cyrus rex Persarum: Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli, & ipse præcepit mihi *g*, ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa; quis ex vobis est in omni populo ejus? sit Dominus Deus suus cum eo, & ascendat.

a i. remedium.

b 4. Reg. 25. 1.

c Id est ferias suas & quiesceret ab aratione, cultu & messione, Tirin.

d seu quievit desolata & inculta.

e 1. Esdr. 1. 1. & 6. 3. Jerem. 25. 12. & 29. 10.

f Anno M. 3468. Ant. Chr. 536.

g sc. ostendente Esdra legerat. c. 45. Isaiæ.

KSIĘGI PIERWSZE EZDRASZOWE.

ROZDZIAŁ I.

Cyrus krol wzruszony duchem Bożym, wypuśćił lud Judzki z niewoley, áby budowáli kośćiół Pánu Bogu w Jeruzálem, wroćiwszy im náczynie 5400., ktore był Nábuchodonozor zábrał z kośćiołá Sálomonowego.

1. ROku pierwszego Cyrusá krolá Perskiego, áby śię wypełniło słowo Páńskie z ust

LIBER PRIMUS ESDRÆ.

CAPUT I.

Cyrus divinitus inspiratus relaxat Israelitis captivitatem & præcipit reædificari templum Jerosolymitanum, 1. Reddit 5400. vasa olim a Nabuchodonosore a templo sublata, 5.

1. IN anno *h* primo Cyri regis Persarum, ut compleretur verbum Domini ex ore Jere

h Anno M. 3468. Ant. Chr. 536. 2. Paral. 36. 22. Jer. 25 12. & 29. 10. If 46. 28. & 45. 13.

Jeremiæ, ſuſcitavit Dominus ſpiritum *a* Cyri regis Perſarum; & traduxit vocem in omni regno ſuo etiam per ſcripturam, dicens:

2. Hæc dicit Cyrus rex Perſarum: Omnia regna terræ dedit mihi Dominus cœli, & ipſe præcepit mihi, ut ædificarem ei domum in Jeruſalem, quæ eſt in Judæa.

3. Quis eſt in vobis de univerſo populo ejus? Sit Deus illius cum ipſo. Aſcendat in Jeruſalem, quæ eſt in Judæa, & ædificet domum Domini Dei Iſrael, ipſe eſt Deus, qui eſt *b* in Jeruſalem.

4. Et omnes reliqui *c* in cunctis locis, ubicumque habitant, adjuvent eum viri de loco ſuo argento & auro, & ſubſtantia *d*, & pecoribus excepto *e* quod voluntarie offerunt templo Dei, quod eſt in Jeruſalem.

5. Et ſurrexerunt principes patrum de Juda, & Benjamin, & Sacerdotes, & Levitæ, & omnis, cujus Deus ſuſcitavit ſpiritum, ut aſcenderent ad ædificandum templum Domini, quod erat in Jeruſalem.

6. Univerſique, qui erant in circuitu *f* adjuverunt manus eorum in vaſis argenteis & aureis, in ſubſtantia & jumentis, in ſupellectili, exceptis his, quæ ſponte obtulerant.

7. Rex quoque Cyrus protulit vaſa templi Domini, quæ tulerat Nabuchodonoſor de Jeruſalem, & poſuerat ea in templo dei ſui.

8. Protulit autem ea Cyrus rex Perſarum per manum Mithridatis filii Gazabat *g*, & annumeravit ea Saſſabaſar *h* principi Juda.

9. Et hic eſt numerus eorum: Phialæ aureæ triginta, phialæ argenteæ mille, cultri viginti novem, ſcyphi aurei triginta,

10. Scyphi argentei ſecundi *i* quadringenti decem; vaſa alia mille.

11. Omnia *k* vaſa aurea & argentea, quinque millia quadringenta; univerſa tulit Saſſabaſar cum his, qui aſcendebant de transmigratione Babylonis in Jeruſalem.

CAPUT II.

Numerus revertentium duce Zerobabel e captivi-

a cor & voluntatem.
b ſeu colitur.
c ſc. qui coguntur remanere.
d i. opibus.
e i. præter id,
f i. vicini,
g Hebr. theſaurarii.
h qui Chald. Zorobabel. infr. 5. v. 9. cum 16.
i ordinis, 70. duplicati.
k ſc. proximo numerata & tacita 2. Eſdr. 7. 6. recenſio hæc ſæpe numeris differt ab ea, quæ eſt Nehem. 7. fieri itaque poteſt, ut non eadem ſit; ſed alia diverſo tempore facta eum conſilio mutato aliqui Babyloniæ remanere maluerint, alii contra ſe jam adſcriptis de novo adjunxerint, deeſt autem in aliquibus Græcis exemplaribus, tu & caput ſequens.

z uſt Jeremiáſzowych, wzbudźił Pan duchá Cyruſá krolá Perſkiego; y puśćił głos po wſzytkim kroleſtwie ſwym, y ná piśmie, rzekąc:

2. To mowi Cyrus krol Perſki: Wſzytkie kroleſtwá źiemſkie dał mi Pan Bog niebieſki, y ten mi roſkazał, ábych mu zbudował dom w Jeruzálem, ktore ieſt w Zydowſtwie.

3. Kto ieſt między wámi ze wſzytkiego ludu iego? Niechay będźie z nimi Pan Bog iego. Niech idźie do Jeruzálem, ktore ieſt w Zydowſtwie, á niech buduie dom Páná Bogá Izráelſkiego, (on ći ieſt Bog,) ktory ieſt w Jeruzálem.

4. A wſzyſcy inni po wſzytkich mieyſcách, gdźiekolwiek mieſzkáią, niech go pod pomagáią mężowie z mieyſcá ſwego, ſrebrem y złotem, y máiętnośćią, y bydłem, oprocz co dobrowolnie ofiáruią kośćiołowi Bożemu, ktory ieſt w Jeruzálem.

5. Y powſtáli przednieyſzy z oycow, z Judy, y z Beniámin, y kápłani y Lewitowie, y wſzelki, ktorego Bog duchá wzbudźił, áby ſzli budowáć kośćioł Páńſki, ktory był w Jeruzálem.

6. Y wſzyſcy, ktorzy byli w okolicy, wſpomogli ręce ich naczyniem ſrebrnym y złotym, máiętnośćią y bydłem, ſprzętem, oprocz tego co z dobrey woley ofiárowáli byli.

7. Krol też Cyrus wynioſł naczynia kośćiołá Páńſkiego, ktore był pobrał Nábuchodonozor z Jeruzálem, y położył ie był we zborze Bogá ſwego.

8. A Cyrus krol Perſki wynioſł ie przez ręce Mithridáta ſyná Gazabat, y odliczył ie Sáſſabaſar kśiążęćiu Judzkiemu.

9. Y tá ieſt liczbá ich: Czaſz złotych trzydźieśći, czaſz ſrebrnych tyśiąc, nożow dwádźieśćiá y dźiewięć; Kubkow złotych trzydźieśći,

10. Kubkow ſrebrnych drugich czterzy ſtá y dźieśięć; inſzego naczynia tyśiąc.

11. Wſzytkiego naczynia złotego, y ſrebrnego pięć tyśięcy y czterzy ſtá; wſzytko wźiął Sáſſabaſar z temi, ktorzy wyſzli z przeprowádzenia Bábylońſkiego do Jeruzálem.

ROZDZIAŁ II.

Liczbá ſynow Judzkich, ktorzy wyſzli z niewoley

woley máiąc wodzá Zorobábelá do Jeruzálem, y dárow ná nowe budowánie kośćiołá Bożego, zdánych.

1. A Synowie kráiny ći ſą, ktorzy wyſzli z poimánia, ktore był przenioſł Nábuchodonozor krol Bábylońſki do Bábylonu, y wroćili ſię do Jeruzálem y Judy, káżdy do miáſtá ſwego.

2. Ktorzy przyſzli z Zorobabelem: Jozue, Nehemiá, Sáráia, Ráhelaia, Márdochay, Belſán, Meſphár, Begway, Rehum, Bááná. Poczet mężow ludu Izráelſkiego;

3. Synow Pháros, dwá tyśiącá ſto śiedmdźieśiąt dwá.

4. Synow Sephátiá, trzy ſtá śiedmdźieśiąt dwá.

5. Synow Areá, śiedm ſet śiedmdźieśiąt y pięć.

6. Synow Pháhath Moab, ſynow Jozue; Joáb, dwá tyśiącá ośm ſet dwánaśćie.

7. Synow Ælám, tyśiąc dwie śćie pięćdźieśiąt czterzey.

8. Synow Zethuá, dźiewięć ſet czterdźieśći pięć.

9. Synow Záchai, śiedm ſet ſześćdźieśiąt.

10. Synow Báni, ſześć ſet czterdźieśći dwá.

11. Synow Bebái, ſześć ſet dwádźieśćiá trzey.

12. Synow Azgád, tyśiąc dwie śćie dwádźieśćiá dwá.

13. Synow Adonikám, ſześć ſet ſześćdźieśiąt ſześć.

14. Synow Begwái, dwá tyśiącá pięćdźieśiąt ſześć.

15. Synow Adin, czterzy ſtá pięćdźieśiąt czterzey.

16. Synow Ather, ktorzy byli z Ezechiaſzá, dźiewięćdźieśiąt ośm.

17. Synow Bezái, trzy ſtá dwádźieśćiá trzey.

18. Synow Jorá, ſto dwánaśćie.

19. Synow Háſum, dwie śćie dwádźieśćiá trzey.

20. Synow Gebbar, dźiewięćdźieśiąt pięć.

21. Synow Bethlehem, ſto dwádźieśćiá trzey.

22. Mężow Netuphá, pięćdźieśiąt y ſześć.

23. Mężow Anáthoth, ſto dwádźieśćiá y ośm.

24. Synow Azmáweth, czterdźieśći dwá.

25. Synow Káriáthiárim, Cephirá, y Beroth, śiedm ſet czterdźieśći trzey.

26. Synow Rámáth, y Gabáá, ſześć ſet dwádźieśćiá ieden.

27. Mężow Máchmá, ſto dwádźieśćia dwá.

28. Mę-

ptivitate Babylonica in Jeruſalem, 1. Dona in reædificationem templi oblata enumerantur, 68.

1. HI ſunt autem provinciæ *a* filii *b*, qui aſcenderunt de captivitate, quam transtulerat Nabuchodonoſor rex Babylonis in Babylonem, & reverſi ſunt in Jeruſalem & Judam, unusquisque in civitatem ſuam.

2. Qui venerunt *c* cum Zorobabel: Joſue, Nehemia, Saraia, Rahelaia, Mardochai, Belſan, Meſphar, Beguai, Rehum, Baana. Numerus virorum populi Iſrael;

3. Filii Pharos, duo millia centum ſeptuaginta duo.

4. Filii Sephatia, trecenti ſeptuaginta duo.

5. Filii Area, ſeptingenti ſeptuaginta quinque.

6. Filii Phahath Moab, filiorum *d* Joſue; Joab, duo millia octingenti duodecim.

7. Filii Ælam *e*, mille ducenti quinquaginta quatuor.

8. Filii Zethua, nongenti quadraginta quinque.

9. Filii Zachai, ſeptingenti ſexaginta.

10. Filii Bani, ſexcenti qradraginta duo.

11. Filii Bebai, ſexcenti viginti tres.

12. Filii Azgad, mille ducenti viginti duo.

13. Filii Adonicam, ſexcenti ſexaginta ſex.

14. Filii Beguai, duo millia quinquaginta ſex.

15. Filii Adin, quadringenti quinquaginta quatuor.

16. Filii Ather *f*, qui erant ex Ezechia *g*, nonaginta octo.

17. Filii Beſai, trecenti viginti tres.

18. Filii Jora, centum duodecim.

19. Filii Haſum, ducenti viginti tres.

20. Filii Gebbar, nonaginta quinque.

21. Filii Bethlehem, centum viginti tres.

22. Viri Netupha, quinquaginta ſex.

23. Viri Anathoth, centum viginti octo.

24. Filii Azmaveth, quadraginta duo.

25. Filii Cariathiarim, Cephira, & Beroth, ſeptingenti quadraginta tres.

26. Filii Rama & Gabaa, ſexcenti viginti unus.

27. Viri Machmas, centum viginti duo.

28. Viri

a ſc. Judææ vel Chaldææ.
b i. incolæ.
c ſc. in Jeruſalem.
d ſc. qui originem a quodam inſigni Joſue, item a Joab ducebant.
e Videtur aliquibus nomen loci.
f i. incolæ videntur nomina propria locorum v. 2. Eſd. 7. a v. 8.
g ſc. viro clariſſimo.

28. Viri Bethel & Hai, ducenti viginti tres.

29. Filii Nebo, quinquaginta duo.

30. Filii Megbis, centum quinquaginta sex.

31. Filii Ælam alterius *a*, mille ducenti quinquaginta quatuor.

32. Filii Harim, trecenti viginti.

33. Filii Lod, Hadid, & Ono, septingenti viginti quinque.

34. Filii Jericho, trecenti quadraginta quinque.

35. Filii Senaa, tria millia sexcenti triginta.

36. Sacerdotes: Filii *b* Jadaia in domo Josue, nongenti septuaginta tres.

37. Filii Emmer, mille quinquaginta duo.

38. Filii Pheshur, mille ducenti quadraginta septem.

39. Filii Harim mille decem & septem.

40. Levitæ: Filii Josue & Cedmihel filiorum Odoviæ, septuaginta quatuor.

41. Cantores: Filii Asaph, centum viginti octo.

42. Filii Janitorum: Flii Sellum, filii Ater, filii Telmon, filii Accub, filii Hatita, filii Sobai; universum centum triginta novem.

43. Nathinæi *c*: Filii Siha, filii Hasupha, filii Tabbaoth,

44. Filii Ceros, filii Siaa, filii Phadon;

45. Filii Lebena, filii Hagaba, filii Accub,

46. Filii Hagab, filii Semlai, filii Hanan,

47. Filii Gaddel, filii Gaher, filii Raaia,

48. Filii Rasin, filii Necoda, filii Gazam,

49. Filii Aza, filii Phasea, filii Besee,

50. Filii Asena, filii Munim, filii Nephusim,

51. Filii Bacbuc, filii Hacupha, filii Harhur,

52. Filii Besluth, filii Mahida, filii Harsa,

53. Filii Bercos, filii Sisara, filii Thema,

54. Filii Nasia, filii Hatipha,

55. Filii servorum *d* Salomonis, filii Sotai, filii Sophereth, filii Pharuda.

56. Fi-

a 2. Esd. 7. 12. vel alterius loci vel viri.

b i. posteri, nam sequentia nomina sunt propria virorum.

c i. donati, seministerio templi dedicati, origine Gabaonitæ.

d Vide 1. Par. 22. & 2. Par 2. erant vel bello capti.

28. Mężow Bethel, y Hay, dwie ście dwádźieśćiá trzey.

29. Synow Nebo, pięćdźieśiąt dwá.

30. Synow Megbis, sto pięćdźieśiąt sześć.

31. Synow Ælam drugiego, tyśiąc dwie ście pięćdźieśiąt czterzey.

32. Synow Hár, trzy stá dwádźieśćia.

33. Synow Lod, Hádid, y Ono, śiedm set dwádźieśćiá pięć.

34. Synow Jericho, trzy stá czterdźieśći pięć.

35. Synow Senáá, trzy tyśiące sześć set trzydźieśći.

36. Kápłanow: Synow Jádáiá w domu Jozue, dźiewięć set śiedmdźieśiąt trzey.

37. Synow Emmer, tyśiąc pięćdźieśiąt dwa.

38. Synow Pheshur, tyśiąc dwie ście czterdźieśći śiedm.

39. Synow Harim tyśiąc śiedmnaśćie.

40. Lewitow: Synow Jozue, y Cedmihel, synow Odowiaszá, śiedmdźieśiąt czterzey.

41. Spiewakow: Synow Asáph, sto dwádźieśćiá ośm.

42. Synowie wrotnych: Synowie Sellum, synowie Ater, synowie Telmon, synowie Akkub, synowie Hátita, synowie Sobái; wszytkich sto trzydźieśći dźiewięć.

43. Náthineyczycy: Synowie Sihá, synowie Hásuphá, synowie Tábbáoth,

44. Synowie Ceros, synowie Siáá, synowie Phádon,

45. Synowie Lebáná, synowie Hágaba, synowie Akkub,

46. Synowie Hagab, synowie Semlái, synowie Hánan,

47. Synowie Gáddel, synowie Gáher, synowie Ráäia,

48. Synowie Ráfin, synowie Nekodá, synowie Gázám,

49. Synowie Azá, synowie Pháseá, synowie Besee,

50. Synowie Asená, synowie Munim, synowie Nephusim,

51. Synowie Bákbuk, synowie Hákuphá, synowie Harhur,

52. Synowie Besluth, synowie Máhidá, synowie Hársá,

53. Synowie Berkos, synowie Sisárá, synowie Themá,

54. Synowie Násiá, synowie Hátiphá,

55. Synowie sług Sálomonowych, synowie Sotái, synowie Sophereth, synowie Phárudá,

56. Sy-

56. Synowie Jálá, ſynowie Derkon, ſynowie Geddel,

57. Synowie Sáphátiá, ſynowie Hátil, ſynowie Phochereth, ktorzy byli z Aſebáim, ſynowie Ami,

58. Wſzytkich Náthineiczykow, y ſynow ſlug Sálomonowych, trzy ſtá dźiewięćdźiśiąt dwa.

59. A ći, ktorzy wyſzli z Thelmálá, Thelhárſá, Cherub, y Adon, y Emer; y niemogli pokázáć domow oycow ſwoich, y náśienia ſwego, ieſli z Izráelá byli.

60. Synow Dálaia, ſynow Tobiá, ſynow Nekodá, ſześć ſet pięćdźieśiąt dwá.

61. A ſynow kápłáńſkich: Synowie Hobiá, ſynowie Akkos, ſynowie Berzellái, ktory poiął z corek Berzellái Galáádczyká żonę, y przezwáno go ich imieniem;

62. Ci ſzukáli piſmá rodu ſwego, y nienáleźli, y wyrzuceni ſą z kápłáńſtwá.

63. Y rzekł im Atherſátá, áby nie iedli z świętego świętych, áżby powſtał kápłan uczony y doſkonáły.

64. Wſzytko mnoſtwo iáko ieden czterdźieśći dwá tyśiąca trzy ſtá ſześćdźieśiąt;

65. Oprocz ſlug ich, y ſłużebnic, ktorych było śiedm tyśięcy trzy ſtá trzydźieśći śiedm; á między nimi śpiewakow, y ſpiewaczek dwie śćie.

66. Koni ich śiedm ſet trzydźieśći ſześć; mułow ich, dwie śćie czterdźieśći pięć;

67. Wielbłądow ich, czterzy ſtá trzydźieśći pięć; oſłow ich, ſześć tyśięcy śiedm ſet dwádźieśćiá.

68. A z przednieyſzych oycow, gdy wchodźili do kośćiołá Páńſkiego, ktory ieſt w Jeruzálem, dobrowolnie ofiárowáli ná dom Boży, áby ji poſtáwili ná mieyſcu iego.

69 Według przemożenia ſwego dáli nakład ná budowánie złotá czerwonych złotych ſześćdźieśiąt tyśięcy y tyśiąc, ſrebra grzywien pięć tyśięcy, y ſto ſzat kápłáńſkich.

70. Mieſzkáli tedy kápłani, y Lewitowie, y z ludu, y śpiewacy, y wrotni, y Náthineiczycy w mieśćiech ſwych, y wſzytek Izráel w mieśćiech ſwych.

ROZDZIAŁ III.

Zſzedſzy ſię lud do Jeruzálem, zbudowáli Pánu ołtarz, y ofiárowáli mu ná nim, Kuczek święto obchodzą, wráczánia roku wtorego.

56. Filii Jala, filii Dercon, filii Geddel,

57. Filii Saphatia, filii Hatil, filii Phochereth, qui erant de Aſebaim, filii Ami.

58. Omnes Nathinæi, & filii ſervorum Salomonis, trecenti nonaginta duo.

59. Et hi, qui aſcenderunt de Thelmala, Thelharſa, Cherub, & Adon, & Emer *a*; & non potuerunt indicare domum patrum ſuorum & ſemen ſuum *b*, utrum ex Iſrael eſſent.

60. Filii Dalaia, filii Tobia, filii Necoda, ſexcenti quinquaginta duo.

61. Et de filiis Sacerdotum: Filii Hobia, filii Accos, filii Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis, uxorem, & vocatus eſt nomine eorum;

62. Hi quæſierunt ſcripturam genealogiæ ſuæ, & non invenerunt, & ejecti ſunt de ſacerdotio.

63 Et dixit *c* Atherſatha *d* eis, ut non comederent de Sancto ſanctorum, donec ſurgeret ſacerdos doctus, atque perfectus.

64. Omnis multitudo quaſi unus, quadraginta duo millia trecenti ſexaginta *e*.

65. Exceptis ſervis eorum, & ancillis, qui erant ſeptem millia trecenti triginta ſeptem: & in ipſis cantores, atque cantatrices ducenti.

66. Equi eorum ſeptingenti triginta ſex; muli eorum, ducenti quadraginta quinque.

67. Cameli eorum, quadringenti triginta quinque, aſini eorum, ſex millia ſeptingenti viginti.

68. Et de principibus patrum, cum ingrederentur templum Domini, quod eſt in Jeruſalem, ſponte obtulerunt in domum Dei ad extruendam eam in loco ſuo.

69. Secundum vires ſuas dederunt impenſas operis, auri ſolidos ſexaginta millia, & mille, argenti mnas quinque millia, & veſtes ſacerdotales centum.

70. Habitaverunt ergo Sacerdotes & Levitæ, & de populo, & cantores, & janitores, & Nathinæi, in urbibus ſuis, univerſusque Iſrael in civitatibus ſuis.

CAPUT III.

Convocato populo in Jeruſalem extruitur altare; ſuper eo victimæ offeruntur; celebratur ſeptem diebus feſtum tabernaculorum, 1. Reverſionis anno ſecundo, templi fundamenta inſtaurantur, 6.

a Sunt nomina urbium Chaldææ.

b i. genus.

c Nehem. 7. 65.

d Id eſt Præfectus, ſeu Præſes Nomen Perſicum, hic Zorobabel ſignificat vel Nehemiam.

e eadem ſumma univerſalis eſt, Nehem. 7. 7. 66. etſi numeri ſingulares, utrobique diſpares nullibi hanc ſummam conficiant; hic enim ſumma tantum 29818. & in Nehemia 31031 eos vero, qui deſiderantur, quærendos eſſe in iis, qui aſcenderant ex reliquis tribubus. In Chronol. majori Hebræi ſignificant; quarum reliquiæ ſuperfuerunt usque ad Reipub. Judaicæ excidium, ut patet Actor. 26. 7. Luc. 2. 36 & alibi.

a Anno M. 3469. Ant. Chr. 535.

1. JAmque venerat mensis *a* septimus, & erant filii Israel in civitatibus suis; congregatus est ergo populus quasi vir unus in Jerusalem.

2. Et surrexit Josue filius Josedec, & fratres ejus Sacerdotes, & Zorobabel *b*, filius Salathiel, & fratres ejus, & ædificaverunt altare Dei Israel, ut offerrent in eo holocautomata, sicut scriptum est in lege Mosi viri Dei;

b Qui a Chaldæis Sassabasar dicebatur supra c. 1. v. 8.

3. Collocaverunt autem altare Dei super bases suas, deterrentibus eos per circuitum populis terrarum, & obtulerunt super illud holocaustum Domino mane & vespere;

4. Feceruntque solemnitatem tabernaculorum, sicut scriptum est, & holocaustum diebus singulis per ordinem secundum præceptum opus diei in die suo *c*.

c q. d. eo numero & modo quo erant diebus singulis offerenda.

5. Et post hæc holocaustum juge, tam in Calendis, quam in universis solemnitatibus Domini, quæ erant consecratæ, & in omnibus in quibus ultro offerebatur munus Domino.

6. A primo die mensis septimi cœperunt offerre holocaustum Domino; porro templum Dei nondum fundatum erat.

7. Dederunt autem pecunias latomis & cæmentariis; cibum quoque, & potum, & oleum, Sidoniis Tyriisque, ut deferrent ligna cedrina de Libano ad mare Joppe, juxta quod præceperat Cyrus rex Persarum eis.

8. Anno *d* autem secundo adventus eorum ad templum Dei in Jerusalem, mense secundo, cœperunt Zorobabel *e* filius Salathiel, & Josue *f* filius Josedec, & reliqui de fratribus eorum Sacerdotes & Levitæ, & omnes, qui venerant de captivitate in Jerusalem, & constituerunt Levitas a viginti annis & supra, ut urgerent opus Domini.

d Anno M. 3469.

e Hic erat summus princeps politicus.

f Iste erat summus princeps Ecclesiasticus, seu pontifex.

9. Stetitque Josue & filii ejus, & fratres ejus, Cedmihel & filii ejus, & filii Juda, quasi vir unus, ut instarent super eos, qui faciebant opus in templo Dei; filii Henadad, & filii eorum, & fratres eorum Levitæ.

10. Fundato igitur a cæmentariis templo Domini, steterunt Sacerdotes in ornatu suo cum tubis; & Levitæ filii Asaph in cymbalis, ut laudarent Deum per manus David *g* regis Israel.

g Id est per Psalmos a David compositos.

11. Et concinebant in hymnis, & confessione

1. Y Iuż był przyszedł mieśiąc śiodmy, á synowie Izráelowi byli w mieśćiech swoich; zgromádźił śię tedy wszytek lud iáko mąż ieden do Jeruzálem.

2. Y powstał Jozue syn Josedek, y bráćia iego kápłani, y Zorobabel syn Sálathiel, y bráćia iego, y zbudowáli ołtarz Bogu Izráelowemu, áby ná nim ofiárowáli cáłopalenia, iáko nápisano w zákonie Moyzeszá mężá Bożego.

3. A ołtarz Boży postáwili ná podstawkách iego, gdy ich narodowie okolicznych źiem odstrászáli, y ofiárowali ná nim cáłopalenie Pánu po ránu, y w wieczor.

4. Y uczynili święto kuczek, iáko nápisano iest, y cáłopalenie ná káżdy dźień porządnie według przykazánia, robotę dniá w dźień iey.

5. A potym cáłopalenie ustáwiczne, ták w pierwsze dni mieśiącá, iáko y we wszytkie uroczyste świętá Páńskie, ktore były poświęcone, y we wszytkich w ktorych z chęći był ofiárowány dar Pánu.

6. Od pierwszego dniá mieśiącá śiodmego poczęli ofiárowáć cáłopalenie Pánu; á kośćioł Boży iescze nie był záłożony.

7. Y dáli pieniądze kámiennikom, y murárzom; strawę też y pićie, y oliwę Sydończykom, y Tyriyczykom, áby prowádźili drzewo Cedrowe z Libanu do morzá Joppe wedle tego iáko im był Cyrus krol Perski przykazał.

8. A roku wtorego przyszćia ich do kośćiołá Bożego do Jeruzálem, mieśiącá wtorego, záczęli Zorobabel syn Sáláthiel, y Jozue syn Josedek, y inni z bráćiey ich kápłani y Lewitowie, y wszyscy, ktorzyby przyszli z poymánia do Jeruzálem, y postánowili Lewity od dwudźiestu lat y wyszey, áby przynagláli robоćie Páńskiey.

9. Y stánął Jozue, y synowie iego, y bráćia iego Cedmihel, y synowie iego, y synowie Judá, iáko mąż ieden, áby przypilowáli tych, ktorzy robili w kośćiele Bożym; synowie Henádad, y synowie ich, y bráćia ich Lewitowie.

10. Gdy tedy záłożyli murárze kośćioł Páński, stánęli kápłani w ubierze swoim, z trąbámi; á Lewitowie synowie Asáph z cymbáłámi, áby chwalili Bogá przez ręce Dawidá krolá Izráelskiego.

11. Y śpiewáli pieśni, y wyznáwánie Pánu: Iż

Iż dobry, iż ná wieki miłośierdźie iego nád Izráelem. Wſzytek też lud krzyczał krzykiem wielkim, chwaląc Páná z tego, iż był záłożon kośćioł Páńſki.

12. Mnodzy też z kápłanow, y z Lewitow, y przednieyſzy oycow, y ſtárcowie, ktorzy widźieli kośćioł pierwſzy gdy był záłożony, y ten kośćioł przed oczymá ſwemi, płakáli głoſem wielkim; á mnodzy krzycząc w rádośći, głos podnieśili.

13. Y niemogł żaden poznáć głoſu krzyczenia weſelących ſię, y głoſu płáczu ludu; ábowiem lud ſpołecznie krzyczał głoſem wielkim, y głos dáleko było ſłyſzeć.

ROZDZIAŁ IV.

Stąd ſię przekażká budowánia domu Bożego, iż nieprzyiaćiele gniewni, oto że ich ku ſpołecznemu budowániu nieprzypuſzczono, piſáli do krolá, áby im budowáć nie dopuſzczał, y ſtáło ták áż do wtorego roku krolá Dáriuſzá.

1. Y Uſłyſzeli nieprzyiaćiele Judy y Beniamin, iż ſynowie poimánia budowáli kośćioł Pánu Bogu Izráelowemu;

2. Y przyſtąpiwſzy do Zorobabelá, y do przednieyſzych oycow, rzekli im: Niech budujemy zwámi, bo ták iáko, y wy ſzukamy Bogá wáſzego; otoſmy ofiárowáli ofiáry odedni Aſor Háddán krolá Aſſur, ktory nas tu záprowádźił.

3. Y rzekł im Zorobabel, y Joſue, y inſzy przednieyſzy oycowie Izráelſcy; Niemożećie wy známi budowáć domu Bogu náſzemu, ále my tylko ſámi zbuduiemy Pánu Bogu náſzemu, iáko nam roſkazał Cyrus krol Perſki.

4. Sſtáło ſię tedy, że lud źiemie przeſzkadzał rękam ludu Judſkiego, y przekażał im w budowániu.

5. Y naięli przećiwko nim ráyce, áby roſproſzyli rádę ich po wſzyſtkie dni Cyruſá krolá Perſkiego, y áż do kroleſtwá Dáriuſzá krolá Perſkiego.

6. A zá kroleſtwá Aſſuerá, ná początku kroleſtwá iego, nápiſáli ſkárgę ná obywátele Judzkie, y Jerozolimſkie.

7. Y zá dni Artáxerxá piſał Beſelám Mithridát, y Tábeel, y inni, ktorzy w rádźie ich byli, do Artáxerxá krolá Perſkiego, á liſt ſkárgi

ſione Domino: Quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia ejus ſuper Iſrael. Omnis quoque populus vociferabatur clamore magno in laudando Dominum, eo quod fundatum eſſet *a* templum Domini.

12. Plurimi etiam de Sacerdotibus & Levitis, & principes patrum, & ſeniores, qui viderant templum prius, cum fundatũ eſſet, & hoc templum in oculis eorum, flebant voce magna; & multi vociferantes in lætitia, elevabant vocem.

13. Nec poterat quisquam agnoſcere vocem clamoris lætantium, & vocem fletus populi; commixtim enim populus vociferabatur clamore magno, & vox audiebatur procul.

CAPUT IV.

Iſraelis hoſtes inhabitantes urbes Samariæ, non admittuntur, ut ſimul ædificarent, 1. Judæos falſo deferunt apud regem, 6. Templi ædificationem usque ad ſecundum Darii annum intermitti procurant, 17.

1. AUdierunt * autem hoſtes Judæ *b*, & Benjamin, quia filii captivitatis ædificarent templum Domino Deo Iſrael;

2. Et accedentes ad Zorobabel, & ad principes patrum, dixerunt eis: Ædificemus vobiſcum, quia ita, ut vos, quærimus Deum veſtrum; ecce nos immolavimus victimas a diebus Aſor Haddan *c* regis Aſſur, qui adduxit nos huc.

3. Et dixit eis Zorobabel, & Joſue, & reliqui principes patrum Iſrael; non eſt vobis & nobis *d* ut ædificemus domum Deo noſtro, ſed nos ipſi ſoli ædificabimus Domino Deo noſtro, ſicut præcepit nobis Cyrus rex Perſarum.

4. Factum eſt igitur, ut populus terræ impediret manus populi Judæ, & turbaret eos in ædificando.

5. Conduxerunt *e* autem adverſus eos conſiliatores, ut deſtruerent conſilium eorum omnibus diebus Cyri regis Perſarum, & usque ad regnum Darii *f*, regis Perſarum.

6. In regno autem Aſſueri *g*, in principio regni ejus, ſcripſerunt accuſationem adverſus habitatores Judæ & Jeruſalem.

7. Et in diebus Artaxerxis *h* ſcripſit Beſelam Mithridates, & Thabeel, & reliqui, qui erant in conſilio eorum, ad Artaxerxem regem

a Id eſt fundamenta templi inſtaurata eſſent.

* Eodem an. 3469.

b ſc. Samaritani ex verſ. 10.

c Sive Aſſaradon. Is fuit Salmanaſaris filius infra v. 10. Aſenaphar quoque dictus, qui Cuthæos in Samariam traduxerat.

d Quidquam commune in hac fabrica.

e Largitione & pecunia; inde Danielis trium ſeptimanarum luctus ortus eſt, anno imperii Cyri 3. qui eſt M. 3470. vid. Dan. c. 10

f Scilicet Hyſtaſpis filii, qui regnum auſpicatus eſt ann M 3483.

g i. Cambyſis, qui Cyri major filius, & ſucceſſor in regno fuit an. M. 3475

h Is eſſe videtur Oropaſtes magus, qui mortuo Cambyſe fratrem regis Smerdim mentitus, per aliquot menſes regnum obtinuit, Juſtin. Herodot & alii. Idque an. M. 3482.

gem Perſarum; epiſtola autem accuſationis ſcripta eratSyriace, & legebatur ſermoneSyro.

8. Reum Beelteem, & Samſai ſcriba ſcripſerunt epiſtolam unam de Jeruſalem Artaxerxi regi hujuſcemodi:

9. Reum Beelteem *a*, & Samſai ſcriba, & reliqui conſiliatores eorum, Dinæi, & Apharſathachæi, Terphalæi, Apharſæi, Erchuæi, Babylonii, Suſanechæi, Dievi, & Ælamitæ,

a Alii, Beelteem i. præfectus.

10. Et cæteri de Gentibus, quas tranſtulit Aſenaphar *b* magnus & glorioſus; & habitare eas fecit in civitatibus Samariæ, & in reliquis regionibus trans flumen *c* in pace;

b i. Sennacherib.
c ſc. Euphratem.

11. (Hoc eſt exemplar epiſtolæ, quam miſerunt ad eum) Artaxerxi regi, ſervi tui, viri qui ſunt trans fluvium, ſalutem dicunt.

12. Notum ſit regi, quia Judæi, qui aſcenderunt a te ad nos, venerunt in Jeruſalem civitatem rebellem & peſſimam, quam ædificant extruentes muros ejus, & parietes componentes.

13. Nunc igitur notum ſit regi, quia ſi civitas illa ædificata fuerit, & muri ejus inſtaurati, tributum, & vectigal, & annuos reditus non dabunt, & usque ad reges hæc noxa perveniet *d*.

d ſc. fraudato tributo.

14. Nos autem memores ſalis, quod in palatio comedimus, & quia læſiones regis videre nefas ducimus, idcirco miſimus & nuntiavimus regi,

15. Ut recenſeas in libris hiſtoriarum patrum tuorum, & invenies ſcriptum in commentariis; & ſcies quoniam urbs illa, urbs rebellis eſt, & nocens regibus & provinciis, & bella *e* concitantur in ea ex diebus antiquis; quam ob rem & civitas ipſa deſtructa eſt.

e Chald. rebelliones.

16. Nuntiamus nos regi, quoniam ſi civitas illa ædificata fuerit, & muri ipſius inſtaurati, poſſeſſionem trans Fluvium non habebis.

17. Verbum *f* miſit rex ad Reum Beelteem, & Samſai ſcribam, & ad reliquos, qui erant in conſilio eorum, habitatores Samariæ, & cæteris trans Fluvium, ſalutem dicens & pacem.

f i. reſponſum

18. Accuſatio, quam miſiſtis ad nos; manifeſte lecta eſt coram me,

19. Et a me præceptum eſt; & recenſuerunt *g*, inveneruntque, quoniam civitas illa a diebus antiquis adverſum reges rebellat, & ſeditiones, & prælia *h* concitantur in ea;

g Chald. quæſierunt.
h Chald. defectiones.

20. Nam & reges fortiſſimi fuerunt in Jeruſa-

ſkárgi nápiſány był po Syriyſku, y czytano ji ięzykiem Syriyſkim.

8. Reum Beelteem, y Samſáy piſarz nápiſáli liſt ieden o Jeruzálem, do Artaxerxá krolá tákowy:

9. Reum Beelteem, y Sámſay piſarz, y inne rády ich, Dyneyczycy, Aphárſátháchowie, Terphálczycy, Apharſeyczycy, Erchuęyczycy, Bábylończycy, Suſánechowie, Diewiowie, y Ælámitowie,

10. Y inni z narodow, ktore przenioſł Aſenáphár wielki y ſławny, y kazał im mieſzkáć w miáſtach Sámáriyſkich, y w innich zarzecznych kráinách w pokoiu;

11. (Ten ieſt wypis liſtu, ktory poſłáli do niego) Artaxerxowi krolowi, ſłudzy twoi, mężowie, ktorzy zá Rzeką zdrowia życzą.

12. Niech będźie wiádomo krolowi, iż Zydowie, ktorzy wyſzli od ćiebie do nas, przyſzli do Jeruzálem miáſtá odpornego, y złego, ktore buduią wywodząc mury iego, y śćiány opráwuiąc.

13. Teraz tedy niech będźie wiádomo krolowi, iż ieſli ono miáſto będźie zbudowáne, á mury iego náprawione będą; podatku, y cłá, y dochodow rocznych nie dádzą, y áż do krolow tá ſzkodá przydźie.

14. A my pámiętáiąc ná ſol, ktoraſmy ná pálacu krolewſkim iadáli, á iż pátrząc ná krolewſkie urázy, zá rzecz nieſłuſzną mamy, przetoſmy poſłáli, y oznaymili krolowi,

15. Abyś poſzukał w księgách hiſtoriy oycow twoich, á naydźieſz nápiſano w kronikách, y dowieſz ſię, iż ono miáſto, miáſto odporne ieſt, á krolom y źiemiam ſzkodliwe, y woyny powſtáią w nim od dawnych dni; przeco y miáſto ſáme zburzone ieſt.

16. Opowiádamy my krolowi, iż ieſli ono miáſto będźie zbudowáne, á mury iego będą náprawione, dźierżáwy zá rzeką mieć nie będźieſz.

17. Słowo poſłał krol do Reum Beelteem, y Sámſái piſarzá, y do innych, ktorzy w rádźie ich byli obywátelow Sámáriiey, y innym zá rzeką, życząc zdrowia y pokoiu.

18. Skárgá, ktorąśćie poſłáli do nás, iáwnie ieſt czytána przedemną,

19. Y roſkazałem, y ſzukáno, y náleźiono że to miáſto zdawná krolom ſię przećiwia, y rozruchy, y walki w nim powſtawáią.

20. Bo y krolowie mocni byli w Jeruzálem,

lem, ktorzy y pánowáli nád wſzelką kráiną, ktora ieſt zá Rzeką; dań też, clá y dochody bieráli.

21. Przetoż teraz ſłuchayćie wyroku: Broń́ćie támtym mężom, áby támto miáſto nie było budowáné, áż ieſliby podobno odemnie roſkázano było.

22. Pátrzćie ábyśćie tego niedbále nie czynili, y zle przećiw krolom polekku nie roſło.

23. A ták kopia wyroku Artáxerxá krolá czytáná ieſt przed Reumem Beelteem, y Sámſai piſárzem, y rádą ich; y iácháli wſkok do Jeruzálem do Zydow, y zábronili im rámieniem y mocą.

24. Zániechána ieſt tedy robotá domu Páńſkiego w Jeruzálem, y nie budowano áż do roku wtorego kroleſtwá Dáriuſá krola Perſkiego.

ROZDZIAŁ V.

Zá upominániem Aggei, y Zácháriaſzá prorokow, ięli ſię zâć budowáć kośćiołá Bożego, ácz tego bronili okoliczni kśiążętá zá Rzeką, y piſáno o tym do Dariuſzá krolá.

1. A Aggeus Prorok, y Zácháriaſz ſyn Addo prorokowáli prorokuiąc do Zydow, ktorzy w Zydoſtwie y w Jeruzálem, w imię Bogá Izráelſkiego.

2. Tedy powſtáli Zorobabel ſyn Sáláthiel, y Jozue ſyn Joſedek, y poczęli budowáć kośćioł Boży w Jeruzálem, á znimi prorocy Bożу pomagáiący im.

3. W ten czás przyſzedł do nich Tháthánáy, ktory był kśiążęćiem zá Rzeką, y Sthárbuzánay, y rádźce ich; y ták im mowili: Kto wam rádźił, żebyśćie ten dom budowáli, y mury iego náprawowáli?

4. Ná coſmy im odpowiedźieli, co zá imioná były ludźi, ktorzy byli przyczyną onego budowánia.

5. A oko Bogá ich było nád ſtárſzymi żydowſkimi, y záhámowác ich nie mogli. Y zdáło ſię, áby rzecz do Dáriuſzá byłá odnieśiona, á ná ten czáś, áby doſyć uczynili, przećiw onemu oſkárżeniu.

6. Kopia liſtu, ktory poſłał Tháthánay kśiążę kráiny zá Rzeką, y Sthárbuzánay, y radźce iego Arpháſáchczyczy, ktorzy byli zá Rzeką, do Dáriuſzá krolá.

7. Mowá, ktorą mu byli poſłáli, ták byłá nápiſána: Dáriuſzowi krolowi pokoy wſzeláki.

8. Niech

rusalem, qui & dominati ſunt omni regioni, quæ trans fluvium eſt; tributum quoque & vectigal, & reditus accipiebant.

21. Nunc ergo audite ſententiam *a*: Prohibeatis viros illos, ut urbs illa non ædificetur, donec ſi forte a me juſſum fuerit.

a Chald. ponite ſtatutum, ſeu edictum.

22. Videte, ne negligenter hoc impleatis, & paulatim creſcat malum contra reges.

23. Itaque exemplum edicti Artaxerxis regis lectum eſt coram Reum Beelteem, & Samſai ſcriba, & conſiliariis eorum; Et abierunt feſtini in Jeruſalem ad Judæos, & prohibuerunt eos in brachio & robore.

24. Tunc intermiſſum eſt opus domus Domini in Jeruſalem, & non fiebat usque ad annum ſecundum *b* regni Darii regis Perſarum.

b Hinc patet male a quibusdam de hoc Dario, intelligi, quod de Aſſuero dicitur ſup, v. 6. ſiquidem accuſati ſunt Judæi coram Aſſuero, in ipſo regni ejus principio, cum non niſi an. 2. regni Darii hujus coram ipſo ſint accuſati, ann. M. 3485.

CAPUT V.

Aggæi & Zachariæ exhortatione, templi ædificatio repetitur; iterum conantur eandem impedire principes trans flumen, 1. Qui Dario ſcribunt, 5.

1. PRophetaverunt *c* autem Aggæus Propheta, & Zacharias filius *d* Addo prophetantes ad Judæos, qui erant in Judæa & Jeruſalem, in nomine Dei Iſrael.

2. Tunc ſurrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Joſue filius Joſedec, & cœperunt ædificare templum Dei in Jeruſalem, & cum eis prophetæ Dei adjuvantes eos.

3. In *e* ipſo autem tempore venit ad eos Thathanai, qui erat dux *f*, trans flumen, & Stharbuzanai, & conſiliarii eorum; Sicque dixerunt eis: Quis dedit vobis conſilium *g*, ut domum hanc ædificaretis, & muros ejus inſtauraretis?

4. Ad quod reſpondimus eis, quæ eſſent nomina hominum auctorum ædificationis illius?

5. Oculus autem Dei *h* eorum factus eſt ſuper ſenes Judæorum, & non potuerunt inhibere eos. Placuitque, ut res ad Darium referretur, & tunc ſatisfacerent adverſus accuſationem illam.

6. Exemplar epiſtolæ, quam miſit Thathanai dux regionis trans flumen, & Stharbuzanai, & conſiliatores ejus Arphaſachæi, qui erant trans flumen, ad Darium regem.

7. Sermo *i*, quem miſerant ei, ſic ſcriptus erat: Dario regi pax omnis.

8. No-

c Deo inſpirante hortati ſunt populum ad reſumendam templi fabricam.

d i nepos.

e Anno M. 3485.

f Pro rex.

g Chald. ſancitum ſeu mandatum.

h Divinæ providentiæ favor, & auxilium.

i Sententia epiſtolæ.

8. Notum ſit regi, iſſe nos ad Judæam provinciam, ad domum Dei magni, quæ ædificatur lapide impolito & ligna *a* ponuntur in parietibus; opusque illud diligenter extruitur, & creſcit in manibus eorum.

a Forte intelliguntur trabes.

9. Interrogavimus ergo ſenes illos, & ita diximus eis: Quis dedit vobis poteſtatem, ut domum hanc ædificaretis, & muros hos inſtauraretis?

10. Sed & nomina eorum quæſivimus ab eis, ut nuntiaremus tibi; ſcripſimusque nomina eorum virorum, qui ſunt principes in eis.

11. Hujuscemodi autem ſermonem reſponderunt nobis dicentes: Nos ſumus ſervi Dei cœli & terræ, & ædificamus templum, quod erat extructum ante hos annos multos, quodque rex Iſrael magnus *b* ædificaverat, & extruxerat.

b Salomon.

12. Poſtquam autem ad iracundiam provocaverunt patres noſtri Deum cœli, tradidit eos in manus Nabuchodonoſor regis Babylonis Chaldæi, domum quoque hanc deſtruxit, & populum ejus transtulit in Babylonem.

13. Anno autem primo Cyri regis Babylonis Cyrus rex propoſuit edictum, ut domus Dei hæc ædificaretur.

14. Nam & vaſa templi Dei aurea & argentea, quæ Nabuchodonoſor tulerat de templo, quod erat in Jeruſalem, & aſportaverat ea in templum Babylonis, protulit Cyrus rex de templo Babylonis, & data ſunt Saſſabaſar vocabulo, quem & principem conſtituit,

15. Dixitque ei: Hæc vaſa tolle, & vade, & pone ea in templo, quod eſt in Jeruſalem, & domus Dei ædificetur in loco ſuo.

16. Tunc itaque Saſſabaſar ille venit & poſuit fundamenta templi Dei in Jeruſalem, & ex eo tempore usque nunc ædificatur, & necdum completum eſt.

17. Nunc ergo, ſi videtur regi bonum, recenſeat *c* in bibliotheca *d* regis, quæ eſt in Babylone, utrumnam a Cyro rege juſſum fuerit, ut ædificaretur domus Dei in Jeruſalem? & voluntatem regis ſuper hac re mittat ad nos.

c Chald. quæratur.
d ſc. in archivo ſcripturarum.

CAPUT VI.

Darius Cyri decretum de templo extruendo in bibliotheca invenit, 1. Jubet compleri, ſuppedi-

8. Niech będźie wiádomo krolowi, żeſmy ieźdźili do Żydowſkiey kráiny, do domu Bogá wielkiego, ktory z kámieniá niećioſánego buduią, y drzewo w śćiány kłádą; á tę robotę pilno wywodzą, y rośćie w ręku ich.

9. A ták pytáliſmy ſtárſzych onych, y tákeſmy im rzekli: Kto wam dał moc, ábyśćie ten dom budowáli, y mury te náprawowáli?

10. Ale y imion ich pytáliſmy od nich, ábyſmyć oznaymili; y wypiſáliſmy imioná tych mężow, ktorzy ſą między nimi przednieyſzy.

11. A oni nam odpowiedźieli temi ſłowy: My ieſteſmy ſłudzy Bogá niebá y źiemie, y buduiemy kośćioł, ktory był zbudowány przed tą wielą lat, y ktory był krol Izráelſki wielki zbudował y wywiodł.

12. A gdy oycowie náſzy wzruſzyli ku gniewu Bogá niebieſkiego, dał ie w ręce Nábuchodonozorá krolá Bábylońſkiego Chaldeyczyká, dom też ten zburzył, y lud iego przenioſł do Babylonu.

13. A pierwſzego roku Cyruſá krolá Bábylońſkiego, Cyrus krol dał wyrok, áby ten dom Boży zbudowano.

14. Bo y naczynia kośćiołá Bożego złote y ſrebrne, ktore był Nábuchodonozor wybrał z kośćiołá, ktory był w Jeruzálem, y zánioſł ie był do zboru Bábylońſkiego; wynioſł krol Cyrus ze zboru Bábylońſkiego, y dano ie nieiákiemu Sáſſábaſárowi, ktorego też kśiążęćiem poſtánowił.

15. Y rzekł mu: Weźmi te naczynia, á idź, á położ ie w kośćiele, ktory ieſt w Jeruzálem, á dom Boży niech będźie zbudowány ná mieyſcu ſwoim.

16. Ná ten czás tedy on Sáſſábáſar przyſzedł, y záłożył fundámenty kośćiołá Bożego w Jeruzálem, y od onego czáſu áż dotąd buduie ſię, á ieſzcze nie ieſt ſkończony.

17. Teraz tedy ieſli ſię zda rzecz dobra krolowi, niech ſzukáią w Bibliothece krolewſkiey, ktora ieſt w Bábylonie, ieſli krol Cyrus roſkazał budowáć dom Boży w Jeruzálem, á wolą krolewſką w tey rzeczy niechay do nas poſle.

ROZDZIAŁ VI.

Darius krol Perſki nayduie w Bibliothece kśiąg dekret krolá Cyruſá o budowániu kośćiołá Boże-

pedi- / *go,*

go, ktory w cále záchowywa, y ku ſkutku przywieść każe kośćioł dokonány, z wielkom radośćią, dż wiele ofiárámi poświącány, potym wielkánoć święcą.

1. DArius tedy krol roſkazał, y ſzukáli w Bibliothece kśiąg, ktore były chowáne w Bábylonie.

2. Y náleźiono w Ekbatánie, ktory ieſt zámek w Medáńſkiey kráinie kśięgi iedne, y táka pámięć byłá w nich nápiſána.

3. Roku pierwſzego Cyruſá krolá; Cyrus krol dał wyrok, áby dom Boży był zbudowan, ktory ieſt w Jeruzálem, ná mieyſcu gdźieby ofiáry ofiárowano, á żeby záłożyli grunty, ktoreby znośiły wyſz ſześćdźieśiąt łokiet, á ſzerz, ſześćdźieśiąt łokiet,

4. Trzy rzędy z kámieni niećioſánych, y tákieſz rzędy z drzewá nowego. A nakłády z domu krolewſkiego dáne będą.

5. Ale y naczynia kośćiołá Bożego złote y ſrebrne, ktore był Nábuchodonozor wynioſł z kośćiołá Jerozolimſkiego, á zánioſł ie był do Bábylonu, niech wrocone będą, y odnieśione do kośćiołá do Jeruzálem ná mieyſce ſwoie, ktore też położone ſą w kośćiele Bożym.

6. Teraz tedy Tháthánái kśiążę kráiny, ktore ieſt zá rzeką Sthárbuzánái, y rayce wáſzy Apkárſácheowie, ktorzyśćie zá rzeką, odſtąpćie od nich dáleko,

7. A dopuśćie żeby był budowan kośćioł tám ten Boży od kśiążęćia Zydow, y od ſtárſzych ich, áby dom Boży tám ten zbudowáli ná ſwym mieyſcu.

8. Alem y ia roſkazał coby mieli czynić tám ći ſtárſzy Zydowſzy, áby był zbudowan dom Boży, to ieſt, áby z ſkrzynie krolewſkiego ieſt z poborow, ktore dawáią z kráiny zá Rzeką pilnie nákłády dáwano tym mężom, áby ſię robóćie nieprzeſzkadzáło.

9. A będźieli potrzebá, y ćielce, y iágnięta, y koźlętá ná cálopalenie Bogu niebieſkiemu, zboże, ſol, wino, y oliwę, według porządku kapłanow, ktorzy ſą w Jeruzálem, niech im dawáią ná káżdy dźień, áby w czym ſkárgá nie byłá.

10. A niechay ofiáruią ofiáry Bogu niebieſkiemu, y niech proſzą zá zdrowie krolewſkie, y ſynow iego.

11. Odemnie tedy dekret ieſt uczyniony: Aby káżdy człowiek, ktoryby odmienił to roſkazánie, było wźięto drzewo z domu iego, y

peditato ſumptu; non impediri, 6. Templum abſolutum, cum lætitia plurimisque victimis dedicatur; ac Paſcha celebratur, 14.

1. TUnc Darius rex præcepit; & recenſuerunt in bibliotheca librorum, qui erant repoſiti in Babylone.

2. Et inventum eſt in Ecbatanis, quod eſt caſtrum in Medena *a* provincia, volumen unum taliſque ſcriptus erat in eo commentarius *b*;

3. Anno primo Cyri regis; Cyrus rex decrevit, ut domus Dei ædificaretur, quæ eſt in Jeruſalem, in loco, ubi immolent hoſtias, & ut ponant fundamenta ſupportantia altitudinem cubitorum ſexaginta, & latitudinem cubitorum ſexaginta.

4. Ordines de lapidibus impolitis tres, & ſic ordines de lignis novis; ſumptus autem de domo regis dabuntur.

5. Sed & vaſa templi Dei aurea & argentea, quæ Nabuchodonoſor tulerat de templo Jeruſalem, & attulerat ea in Babylonem, reddantur, & referantur in templum in Jeruſalem in locum ſuum, quæ & poſita *c* ſunt in templo Dei.

6. Nunc ergo Thathanai dux regionis, quæ eſt trans flumen, Stharbuzanai, & conſiliarii veſtri Apharſachæi, qui eſtis trans flumen, procul recedite ab illis,

7. Et dimittite fieri templum Dei illud a duce Judæorum, & a ſenioribus eorum, ut domum Dei illam ædificent in loco ſuo.

8. Sed & a me præceptum eſt, quid oporteat fieri a presbyteris *d* Judæorum illis, ut ædificetur domus Dei, ſcilicet ut de arca regis, id eſt, de tributis, quæ dantur de regione trans flumen, ſtudioſe ſumptus dentur viris illis, ne impediatur opus.

9. Quod ſi neceſſe fuerit, & vitulos, & agnos, & hædos in holocauſtum Deo cœli, frumentum, ſal, vinum, & oleum, ſecundum ritum Sacerdotum, qui ſunt in Jeruſalem, detur eis per ſingulos dies, ne ſit in aliquo querimonia *e*.

10. Et offerant oblationes Deo cœli, orentque pro vita regis, & filiorum ejus.

11. A me ergo poſitum eſt decretum: Ut omnis homo, qui hanc mutaverit juſſionem, tollatur lignum de domo ipſius, & erigatur, &

Eodem anno 3485. ant. Chr. 519.

a Hebr. Medai, i. Mediæ ſeuMedorum regnum, jam a Perſis in provinciam redactum.

b Chald. memoriale.

c i. certo ponenda ſunt.

d i. ſenioribus.

e alii mora 70 mutatio.

& configatur in eo, domus autem ejus publicetur *a*.

12. Deus autem, qui habitare fecit nomen fuum ibi, diffipet omnia regna *b*, & populum, qui extenderit manum fuam, ut repugnet, & diffipet domum Dei illam, quæ eft in Jerufalem. Ego Darius ftatui decretum, quod ftudiofe impleri volo.

13. Igitur Thathanai dux regionis trans flumen, & Stharbuzanai, & confiliarii ejus, fecundum quod præceperat Darius rex, fic diligenter executi funt.

14. Seniores autem Judæorum ædificabant, & profperabantur juxta prophetiam Aggæi prophetæ, & Zachariæ filii Addo; & ædificaverunt, & conftruxerunt jubente Deo Ifrael, & jubente Cyro *c*, & Dario, & Artaxerxe, regibus Perfarum;

15. Et compleverunt domum Dei iftam, usque ad diem tertium menfis Adar, qui eft annus fextus regni Darii regis.

16. Fecerunt autem filii Ifrael, Sacerdotes & Levitæ, & reliqui filiorum transmigrationis, dedicationem domus Dei in gaudio.

17. Et obtulerunt in dedicationem domus Dei, vitulos centum, arietes ducentos, agnos quadringentos, hircos caprarum pro peccato totius Ifrael duodecim, juxta numerum tribuum Ifrael.

18. Et ftatuerunt facerdotes in ordinibus fuis, & Levitas in vicibus fuis fuper opera Dei in Jerufalem, *d* ficut fcriptum eft in libro Moyfi.

19. Fecerunt autem filii Ifrael transmigrationis, Pafcha *e*, quarta decima die menfis primi;

20. Purificati enim fuerant Sacerdotes & Levitæ quafi unus; omnes mundi ad immolandum pafcha univerfis filiis transmigrationis, & fratribus fuis Sacerdotibus & fibi.

21. Et comederunt filii Ifrael, qui reverfi fuerant de transmigratione, & omnes *f* qui fe feparaverant a coinquinatione gentium terræ ad eos, ut quærerent Dominum Deum Ifrael.

22. Et fecerunt folemnitatem azymorum feptem diebus in lætitia, quoniam lætificaverat eos Dominus, & converterat cor regis Affur *g* ad eos, ut adjuvaret manus eorum in opere domus Domini Dei Ifrael.

CA-

y było wyftáwione, y był przybit ná nim, á dom iego, áby był pofpolity.

12. A Bog, ktory chćiał, áby tám mieszkáło imię fwoie, niech rozprofzy wfzytkie kroleftwá y lud, ktoryby śćiągnął rękę fwoię, áby fię fprzećiwił, á rozwálił ten tám dom Boży, ktory ieft w Jeruzálem. Ia Dárius poftánowiłem wyrok, ktory chcę, áby fię z pilnośćią wypełnił.

13. Tháthánay tedy kśiążę kráiny zá Rzeką, y Sthárbuzánay, y rádá iego, wedle tego, iáko był rofkazał Dárius krol, z pilnośćią ták wykonáli.

14. A ftárfzy żydowfcy budowáli, y powodźiło fię im według proroctwa Aggeufzá proroká, y Zácháriafzá fyná Addo; y budowáli y wyftáwili, zá rofkazániem Bogá Izráelowego, y zá rofkazániem Cyrufá, y Dáriufzá, y Artáxerxá krolow Perfkich.

15. Y dokonáli tego domu Bożego áż do trzećiego dniá mieśiącá Adár, ktory ieft rok fzofty kroleftwá Dáriufzá krolá.

16. Y uczynili fynowie Izráelowi kápłani y Lewitowie, y inni z fynow przeprowádzenia poświącánie domu Bożego z rádośćią.

17. Y ofiárowáli ná poświęcenie domu Bożego ćielcow fto, báranow dwie śćie, báránkow czterzy ftá, koźłow od koz zá grzech wfzytkiego Izráelá dwánáśćie, według liczby pokoleni Izráelfkich.

18. Y poftánowili kápłany w rzędźiech ich, y Lewity w przemiánách fwoich nád ftużbą Bożą w Jeruzálem, iáko nápifano w kśięgách Moyzefzowych.

19. Y uczynili fynowie Izráelfcy przeprowádzenia Páfchę czternaftego dnia kśiężycá pierwfzego.

20. Bo fię byli oczyśćili kápłani y Lewitowie iáko ieden; wfzyfcy czyśći ná ofiárowánie Páfchy wfzytkim fynom przeprowádzenia, y bráćiey fwey kápłanom, y fobie.

21. Y iedli fynowie Izráelfcy, ktorzy fię byli wroćili z przeprowádzenia, y wfzyfcy, ktorzy fię byli odłączyli od plugáftwá narodow źiemfkich ku nim, żeby fzukáli Pána Bogá Izráelfkiego.

22. Y uczynili święto przaśnikow przez śiedm dni zwefelem, bo ie był uwefelił Pan, y obroćił był ferce krolá Affur ku nim, áby pomagał rękom ich w budowániu domu Páná Bogá Izráelowego.

ROZ-

a 70. fit in direptionem Chald. fiat fterquilinium feu latrina.
b 70. Omnem regem.
c Cyro primum jubente, & Dario poftea confirmante, fed Artaxerxem, qui hic Dario adjungitur, confortem imperii fuiffe opinamur; unum videlicet e feptem Perfis, qui Magum oppreſſerant, & Dario rege electo, magnam poteftatem retinuerant. Eum enim non effe Artaxerxem Longimanum hujus Darii nepotem, vel inde apparet, quod hoc decretum datum eft, antequam abfolveretur templi ædificium, quod tamen 6. hujus Darii anno completum eft, ut hic notatur v. 15.
d Num. 3. 6. & 8. 9.
e Primum in 2. templo celebratum anno Mun. 3489. ante Chr. 515.
f fc. profelyti.
g Sive Affyriæ, i. Darii Hyftafp. qui Babylone, quæ ab eo defecerat, Zopyri opera recuperata, non minus Affyrii quam Perfici Imperatoris titulum jam jure obtinebat. Hero. l. 3. fub fin. & Inft. l. 1.

ROZDZIAŁ VII.

Ezdraſz Piſarz nábrawſzy z ſobą towárzyſtwá niemáło, ſzedł do Jeruzálem z Bábylonu z liſtem krolewſkim, y z dáry wielkimi, áby uczył lud Boży y rządził. Dla tego Ezdraſz dźiękuie Bogu.

1. A Po tych ſłowiech zá kroleſtwá Artáxerxá krolá Perſkiego, Ezdraſz ſyn Saráyi, ſyná Azáriaſzá, ſyná Helciaſzá,

2. Syná Sellum, ſyná Sádok, ſyná Achitob,

3. Syná Amáriaſzá, ſyná Azáriaſzá, ſyná Márioth,

4. Syná Zácháriaſzá, ſyná Ozi, ſyná Bokci,

5. Syná Abiſue, ſyná Phinees, ſyná Eleázár, ſyná Aaroná kápłaná od początku.

6. Ten Ezdraſz wyſzedł z Bábylonu, á ten piſarz prędki w zákonie Moyzeſzowym, ktory dał Pan Bog Izráelowi, y dał mu krol, według ręki Páná Bogá iego nád nim, wſzytkę prośbę iego.

7. Y wyſzło z ſynow Izráel, y z ſynow kápłańſkich, y z ſynow Lewitckich, y z śpiewakow, y z odźwiernych, y z Náthyneyczykow do Jeruzálem, roku śiodmego Artaxerxa krola.

8. Y przyſzli do Jeruzálem mieśiącá piątego, ten ieſt śiodmy rok krolewſki.

9. Bo pierwſzego dniá mieśiącá pierwſzego począł wychodźić z Bábylonu, á pierwſzego dniá mieśiącá piątego przyſzedł do Jeruzálem, według ręki Bogá iego dobrey nád nim.

10. Bo Ezdraſz przygotował ſerce ſwe, áby ſzukał zákonu Páńſkiego, y czynił y náuczał w Izráelu przykazánia y ſądu.

11. A wypis liſtu wyroku ten ieſt, ktory dał krol Artaxerxes Ezdraſzowi kápłanowi, piſárzowi uczonemu w mowiech, y w przykazániach Páńſkich, y w Cęremoniách iego w Izráelu:

12. Artaxerxes krol krolow Ezdraſzowi kápłanowi, piſárzowi práwá Bogá niebieſkiego wielce uczonemu zdrowia.

13. Odemnie dekret wyſzedł, áby, komukolwiekby ſię podobało w kroleſtwie moim z ludu Izráelſkiego, y z kápłanow iego, y z Lewitow iśdź do Jeruzálem, ſzedł z tobą.

14. Abowiemeś poſłań od krolá, y od śiedmi rádnych pánow iego, ábyś náwiedźił Zydowſką źiemię, y Jeruzálem w zakonie Bogá twego, ktory ieſt w ręku twoich;

CAPUT VII.

Esdras ſcriba, aſſumptis comitibus, Jeruſalem aſcendit, 1. Cum edicto & muneribus regis, ut doceat legem Dei, populumque regat, 11. Propterea Esdras benedicit Dominum, 27.

1. POſt hæc autem verba in regno Artaxerxis *a* regis Perſarum, Esdras filius Saraiæ, filii Azariæ, filii Helciæ,

2. Filii Sellum, filii Sadoc, filii Achitob,

3. Filii Amariæ, filii Azariæ, filii Maraioth,

4. Filii Zachariæ, filii Ozi, filii Bocci,

5. Filii Abiſue, filii Phinees, filii Eleazar, filii Aaron ſacerdotis ab initio *b*.

6. Ipſe Esdras aſcendit de Babylone, & ipſe ſcriba velox in lege Moyſi, quam Dominus Deus dedit Iſrael; & dedit ei rex ſecundum manum Domini Dei ejus *c* ſuper eum, omnem petitionem ejus.

7. Et aſcenderunt de filiis Iſrael, & de filiis ſacerdotum, & de filiis Levitarum, & de cantoribus, & de janitoribus, & de Nathinæis in Jeruſalem anno ſeptimo *d* Artaxerxis regis.

8. Et venerunt in Jeruſalem menſe quinto, ipſe eſt annus ſeptimus regis.

9. Quia in primo die menſis primi cœpit aſcendere de Babylone, & in primo die menſis quinti venit in Jeruſalem, juxta manum dei ſui bonam ſuper ſe.

10. Esdras enim paravit cor ſuum, ut inveſtigaret legem Domini, & faceret, & doceret in Iſrael præceptum & judicium *e*.

11. Hoc eſt autem Exemplar epiſtolæ edicti, quod dedit rex Artaxerxes Esdræ ſacerdoti ſcribæ erudito in ſermonibus & præceptis Domini, & cæremoniis *f* ejus in Iſrael:

12. Artaxerxes rex regum Esdræ ſacerdoti, ſcribæ legis Dei cœli doctiſſimo, ſalutem.

13. A me decretum eſt, ut, cuicumque placuerit in regno meo de populo Iſrael, & de ſacerdotibus ejus, & de Levitis ire in Jeruſalem, tecum vadat.

14. A facie enim regis, & ſeptem conſiliatorum ejus miſſus es, ut viſites Judæam & Jeruſalem in lege Dei tui *g* quæ eſt in manu tua;

a Is eſt, qui longimanus dictus eſt Darii Hyſtaſp nepos, & Xerxis filius, cui per Artabanum jugulato ſucceſſit anno M. 353.

b i. ſummi & primi.

c Per ſingularem Dei favorem & potentem operationem.

d Anno M. 3537. ant. Chriſt. 467. poſtquam aſcendit Zorobabel cum ſuis, ann. 69. ſup. c. 1. & 2.

e i. præcepta & judicia.

f Hebr. ſtatutis.

g i. curaturus, ut ſervetur lex Dei tui.

15. Et ut feras argentum & aurum, quod rex & consiliatores ejus sponte obtulerunt Deo Israel, cujus in Jerusalem tabernaculum *a* est.

a Chald. & 70 habitaculum.

16. Et omne argentum & aurum, quodcumque inveneris in universa provincia Babylonis, & populus offerre voluerit, & de sacerdotibus, quæ sponte obtulerint domui Dei sui, quæ est in Jerusalem.

17. Libere accipe, & studiose eme de hac pecunia vitulos, arietes, agnos, & sacrificia & libamina eorum, & offer ea super altare templi Dei vestri, quod est in Jerusalem.

18. Sed & si quid tibi, & fratribus tuis placuerit de reliquo argento & auro, ut faciatis, juxta voluntatem Dei vestri, facite.

19. Vasa quoque, quæ dantur tibi in ministerium domus Dei tui, trade in conspectu Dei in Jerusalem.

20. Sed & cætera, quibus opus fuerit in domum Dei tui, quantumque necesse est, ut expendas, dabitur de thesauro, & de fisco regis;

21. Et a me. *b* Ego Artaxerxes Rex statui, atque decrevi omnibus custodibus arcæ publicæ, qui sunt trans flumen, ut, quodcumque petierit a vobis Esdras sacerdos, scriba legis Dei cœli, absque mora detis;

b sc decretum sequens.

22. Usque ad argenti talenta centum, & usque ad frumenti coros centum, & usque ad vini batos centum, & usque ad batos olei centum, sal vero absque mensura.

23. Omne, quod ad ritum Dei cœli pertinet, tribuatur diligenter in domo Dei cœli; ne forte irascatur contra regnum regis, & filiorum ejus.

24. Vobis quoque notum facimus de universis Sacerdotibus *c*, & Levitis, & cantoribus, & janitoribus, Nathinæis, & ministris domus Dei hujus, ut vectigal, & tributum, & annonas non habeatis potestatem imponendi super eos.

c En exemplum immunitatis Ecclesiasticæ antiquissimum.

25. Tu autem Esdra, secundum sapientiam Dei tui, quæ est in manu tua, constitue judices & præsides, ut judicent omni populo, qui est trans flumen, his videlicet, qui noverunt legem Dei tui; sed & imperitos docete libere.

26. Et omnis, qui non fecerit legem Dei tui, & legem regis diligenter, judicium *d* erit de eo, sive in mortem, sive in exilium, sive

d i. condemnatio.

15. A żebyś niosł srebro, y złoto, ktore krol y rádá iego dobrowolnie ofiárowáli Bogu Izráelowemu, ktorego przybytek iest w Jeruzálem.

16. Y wszytko srebro y złoto, ktorebyśkolwiek nálazł we wszytkiey źiemi Bábylońskiey, y lud by chćiał ofiárowáć, y z kápłanow coby dobrowolnie ofiárowáli domowi Bogá swego, ktory iest w Jeruzálem.

17. Przespiecznie weźmi, y z tych pieniędzy z pilnośćią nákup ćielcow, báránow, y obiat y mokrych ofiár ich, á ofiáruy ie ná ołtarzu kośćiołá Bogá wászego, ktory iest w Jeruzálem.

18. Ale y ieśli co tobie, y bráćiey twey będźie się podobáło z ostátká srebrá, y złotá uczynić według woli Bogá wászego, czyńćie.

19. Náczynie też, ktore tobie dáią dla służby domu Bogá twego, odday przed oblicznośćią Bogá w Jeruzálem.

20. Ale y inne rzeczy, ktorychby było potrzebá w dom Bogá twego, ilekolwiek będźie potrzebá, ábyś nałożył, będźie dano z skárbu, y pieniędzy krolewskich;

21. Y odemnie. Ia krol Artaxerxes postánowiłem, y dałem dekret wszytkim strożom skrzyni pospolitey, ktorzy są za rzeką, czegokolwiek od was żądáć będźie Ezdrasz kápłan, pisarz zákonu Bogá niebieskiego, ábyśćie bez omieszkánia dáli.

22. Aż do stá tálentow srebrá, y áż do stá korcy pszenice, y áż do stá batow winá, y do stá batow oliwy, á soli bez miáry.

23. Wszytko, co należy do obrzędu Bogá niebieskiego, niech będźie oddáno z pilnośćią w domu Bogá niebieskiego; by się snadź nie rozgniewał ná krolestwo krolá, y synow iego.

24. Wam też oznáymuiemy o wszytkich kápłaniech y Lewitách, y śpiewakách, y odźwiernych, Náthyneiczykách, y sługách domu Bogá tego, żebyśćie nie mieli mocy cłá, dáni, y rocznego obroku wkłádáć ná nie.

25. A ty Ezdraszu według mądrośći Bogá twego, ktora iest w ręce twoiey, postánow sędźie, y urzędniki, żeby sądźili wszytkiemu ludowi, ktory iest zá rzeką, to iest tym, ktorzy znáią zákon Bogá twego; ále y nieumieiętne beśpiecznie náuczayćie.

26. A wszelki, ktoryby nie pełnił zakonu Bogá twego, y zakonu krolewskiego pilnie, będźie o nim sąd, ábo ná śmierć, ábo ná wygnánie,

gnánie, ábo ná skaránie ná máiętnośći iego, ábo więć ná więźienie.

27. Błogosłáwiony Pan Bog oycow nászych, ktory to dał w serce krolewskie, áby wsławił dom Páński, ktory iest w Jeruzálem,

28. A ku mnie skłonił miłośierdźie swe przed krolem y rádą iego, y wszytkimi możnemi kśiążęty krolewskimi; á ia umocniony ręką Páná Bogá mego, ktora byłá nádemną, zgromádźiłem z Izráela przednieyſze, ktorzyby szli zemną.

sive in condemnationem substantiæ ejus, vel certe in carcerem.

27. Benedictus Dominus Deus patrum nostrorum, qui dedit hoc in corde regis, ut glorificaret domum Domini, quæ est in Jerusalem,

28. Et in me inclinavit misericordiam suam coram rege & consiliatoribus ejus, & universis principibus regis potentibus; & ego confortatus manu *a* Domini Dei mei, quæ erat in me, congregavi de Israel principes, qui ascenderunt mecum.

a i. favore seu gratia.

ROZDZIAŁ VIII.

Wylicza te, ktorzy wyszli z Bábylonu z Ezdraszem, ktory zápowiedźiawszy post, prosząc o szczęśliwą drogę, szczęśliwie przyszli do Jeruzálem, á naczynie, ktore z sobą kápłani, y Lewitowie przynieśli do kośćiołá z ofiárámi.

1. Ci tedy są przednieyszy domow, y rod onych, ktorzy wyszli zemną zá królowánia Artáxerxá królá z Bábylonu.

2. Z synow Phinees, Gersom. Z synow Ithámar, Dániel. Z synow Dawidowych, Háttus.

3. Z synow Secheniászowych synow Phároś, Zácharyasz; á z nim náliczono mężow sto pięćdźieśiąt.

4. Z synow Pháháth Moáb, Elioenay syn Zárehe, á z nim dwie śćie mężow.

5. Z synow Secheniaszowych, syn Ezechiel, á z nim trzy stá mężow.

6. Z synow Adán, Abed syn Jonáthán, á z nim pięćdźieśiąt mężow.

7. Z synow Alám, Isáiasz syn Atháliaszow, á z nim śiedmdźieśiąt mężow.

8. Z synow Sáphátiaszowych, Zebedia syn Michael, á z nim ośmdźieśiąt mężow.

9. Z synow Joáb, Obedia syn Jáhiel, á z nim dwie śćie ośmnaśćie mężow.

10. Z synow Selomith, syn Josphiow, á z nim sto sześćdźieśiąt mężow.

11. Z synow Bebái, Zácháriasz syn Bebái, á z nim dwadźieśćiá ośm mężow.

12. Z synow Azgád, Johánán syn Ekcetan, á z nim sto y dźieśięć mężow.

13. Z synow Adonikám, ktorzy byli ostátecznì, á te imioná ich: Elipheleth, y Jehiel, y Sámáias, á z nimi sześćdźieśiąt mężow.

14. Z synow Begui: Uthay, y Záchur, á z nimi śiedmdźieśiąt mężow.

CAPUT VIII.

Recensentur ascendentes cum Esdra de Babylone, 1. Qui indicto jejunio pro directione itineris Deum precantur, 21. Sacerdotes & Levitæ thesauros, & vasa templi ab eo recipiunt, 24. Prospere perveniunt in Jerusalem, ac illa in templum afferunt cum victimis, 31.

1. Hi sunt ergo principes familiarum, & genealogia eorum, qui* ascenderunt mecum in regno Artaxerxis regis de Babylone.

* Eodem an. 3537.

2. De filiis Phinees, Gersom. De filiis Ithamar, Daniel. De filiis David, Hattus.

3. De filiis Secheniæ, filiis Pharos, Zacharias; & cum eo numerati sunt viri centum quinquaginta.

4. De filiis Phahath Moab, Elioenai filius Zareche, & cum eo ducenti viri.

5. De filiis Secheniæ, filius Ezechiel, & cum eo trecenti viri.

6. De filiis Adan, Abed filius Jonathan, & cum eo quinquaginta viri.

7. De filiis Alam, Isaias filius Athaliæ, & cum eo septuaginta viri.

8. De filiis Saphariæ, Zebedia filius Michael, & cum eo octoginta viri.

9. De filiis Joab, Obedia filius Jahiel, & cum eo ducenti decem & octo viri.

10. De filiis Selomith, filius Josphiæ, & cum eo centum sexaginta viri.

11. De filiis Bebai, Zacharias filius Bebai, & cum eo viginti octo viri.

12. De filiis Azgad, Johanan filius Eccetan, & cum eo centum & decem viri.

13. De filiis Adonicam, qui erant novissimi *b*; & hæc nomina eorum: Eliphelet, & Jehiel, & Samaias, & cum eis sexaginta viri.

b i. e postremo loco se Esdræ adjunxerant.

14. De filiis Begui: Uthai, & Zachur, & cum eis septuaginta viri.

15. Congregavi autem eos ad fluvium, qui decurrit ad Ahava, & manſimus ibi tribus diebus; quæſivique in populo, & Sacerdotibus de filiis Levi *a*. & non inveni ibi.

a ſc. qui non eſſent ſacerdotes.

16. Itaque miſi Eliezer, & Ariel, & Semeiam, & Elnathan, & Jarib, & alterum Elnathan, & Nathan, & Zachariam, & Moſollam principes; & Jojarib, & Elnathan ſapientes.

17. Et miſi eos ad Eddo, qui eſt primus in Chaſphiæ loco, & poſui in ore eorum verba, quæ loquerentur ad Eddo, & fratres ejus Nathinæos, in loco Chaſphiæ, ut adducerent nobis miniſtros domus Dei noſtri.

18. Et adduxerunt nobis per manum *b* Dei noſtri bonam ſuper nos, virum doctiſſimum de filiis Moholi, filii Levi, filii Iſrael, & Sarabiam, & filios ejus, & fratres ejus decem & octo.

b i. favorem & gratiam.

19. Et Haſabiam, & cum eo Iſaiam de filiis Merari, fratresque ejus, & filios ejus viginti;

20. Et de Nathinæis, quos dederat David, & principes ad miniſteria Levitarum, Nathinæos ducentos viginti; Omnes hi ſuis nominibus vocabantur.

21. Et prædicavi *c* ibi jejunium juxta fluvium Ahava, ut affligeremur coram Domino Deo noſtro, & peteremus ab eo viam rectam nobis & filiis noſtris, univerſæque ſubſtantiæ noſtræ.

c i. indixi.

22. Erubui enim petere a rege auxilium & equites, qui defenderent nos ab inimico in via; quia dixeramus regi: Manus Dei noſtri eſt ſuper omnes, qui quærunt eum in bonitate; & imperium ejus, & fortitudo ejus, & furor ſuper omnes, qui derelinquunt eum.

23. Jejunavimus autem, & rogavimus Deũ noſtrum per hoc *d*; & evenit nobis proſpere.

d Id eſt, pro hoc ſeu propter hoc.

24. Et ſeparavi de principibus Sacerdotum duodecim, Sarabiam, & Haſabiam, & cum eis de fratribus eorum decem.

25. Appendique eis argentum & aurum, & vaſa conſecrata domus Dei noſtri, quæ obtulerat rex, & conſiliatores ejus, & principes ejus, univerſusque Iſrael eorum, qui inventi fuerant *e*;

e ſc. in Babylone.

26. Et appendi in manibus eorum argenti talenta ſexcenta quinquaginta, & vaſa argentea centum, auri centum talenta;

27. Et crateres aureos viginti, qui habebant

15. A zgromádźiłem ie do rzeki, ktora wchodźi do Ahâwa, y mieſzkáliſmy tám trzy dni; y ſzukałem miedzy ludem y kápłany, ſynow Lewi, y nienálazłem tám.

16. A ták poſłałem Eliezer, y Ariel, y Semeiaſzá, y Elnáthán, y Járib, y drugiego Elnáthán, y Náthán, y Zácháriaſzá, y Moſollam, przełożone; y Joiárib, y Elnáthán mędrce.

17. Y poſłałem i.h do Eddo, ktory ieſt pierwſzy ná mieyſcu Cháſphiiey, y włożyłem w uſtá ich ſłowá, ktoreby mowili do Eddo, y do bráćiey iego Náthyneyczykow, ná mieyſcu Cháſphiiey, áby nam przywiedli ſługi domu Bogá náſzego.

18. Y przywiedli nam, przez rękę Bogá náſzego dobrą nád námi, mężá náuczonego, z ſynow Moholi ſyná Lewi ſyná Izráel, y Sárabiaſzá, y ſyny iego, y bráćiey iego ośmnaśćie,

19. Y Háſabiáſzá, á z nim Iſáiaſzá ſynow Merári, y bráćiey iego, y ſynow iego dwádźieśćiá;

20. Y z Náthyneyczykow, ktore był dał Dáwid, y kśiążętá ná poſługi Lewitom, Náthyneyczykow dwie śćie dwádźieśćiá; wſzyſcy ći imiony ſwemi byli miánowáni.

21. Y zápowiedźiałem tám poſt u rzeki Ahâwá, ábyśmi ſię dręczyli przed Pánem Bogiem náſzym, á prośili od niego drogi proſtey ſobie, y ſynom náſzym, y wſzytkiey máiętnośći náſzy.

22. Bom ſię wſtydał prośić u krolá pomocy, y iezdnych, ktorzyby nas bronili od nieprzyiáćielá ná drodze; boſmy mowili krolowi: Ręká Bogá náſzego ieſt nad wſzytkimi, ktorzy go ſzukáią w dobroći; á pánowánie iego, y moc iego, y zápálczywość, nád wſzytkimi, ktorzy go opuſzczáią.

23. Y pośćiliſmy, y prośiliſmy Bogá náſzego o to, y powiodło ſię nam ſczęśliwie.

24. Y odłączyłem z kśiążąt kápłáńſkich dwánaśćie, Sárabiaſzá, y Háſábiaſzá, á z nimi z bráćiey ich dźieśięć.

25. Y odważyłem im ſrebro y złoto, y náczynie poświęcone domu Bogá náſzego, ktore był ofiárował krol, y rády iego, y kśiążętá iego, y wſzytek Izráel z tych, ktorzy ſię byli náleźli;

26. Y odważyłem w ich ręku ſrebrá talentow ſześć ſet pięćdźieśiąt, y ſto naczynia ſrebrnego, złotá ſto talentow;

27. A czaſz złotych dwádźieśćiá, ktore miáły

ły po tyśiąc czerwonych złotych, á naczynia miedźi iáſney bárzo dobrey dwoie, piękne iáko złoto.

28. Y rzekłem im: Wyśćie święći Páńſcy, y naczynie święte, y ſrebro, y złoto, ktore dobrowolnie ieſt ofiárowáne Pánu Bogu oycow náſzych.

29. Czuyćieſz á ſtrzeżćie, áż odważyćie przed kśiążęty káplanow y Lewitow, y przed kśiążęty domow Izráelſkich w Jeruzálem, do ſkárbu domu Páńſkiego.

30. Y wźięli kápłani y Lewitowie wagę ſrebrá, y złotá, y náczynia, żeby odnieśli do Jeruzálem do domu Bogá náſzego.

31. A ták ruſzyliſmy ſię od rzeki Ahâwá dwunaſtego dniá kśiężycá pierwſzego, ábyſmy ſzli do Jeruzálem; á ręká Bogá náſzego byłá nád námi, y wybáwił nas z ręki nieprzyiaćielá, y czyháiącego ná drodze.

32. Y przyſzliſmy do Jeruzálem, y mieſzkáliſmy tám trzy dni.

33. A czwartego dniá odważono ſrebro y złoto, y naczynie w domu Bogá náſzego przez rękę Meremoth ſyná Uryaſzá káplaná, á z nim Eleázár ſyn Phineeſow, á z nimi Jozábed ſyn Jozuego, y Noádáia ſyn Bennoi Lewitowie,

34. Według liczby, y wagi wſzytkich rzeczy; y ſpiſano wſzytkę wagę czáſu onego.

35. Ale y ktorzy byli przyſzli z poimánia, ſynowie przeprowádzeniá, ofiárowáli cáłopalenia Bogu Izráelowemu, ćielcow dwánaśćie, zá wſzytek lud Izráelſki, báranow dźiewięćdźieśiąt ſześć, báránkow śiedmdźieśiąt śiedm, koźłow zá grzech dwánaśćie; wſzytko ná cáłopálenie Pánu,

36. A wyroki krolewſkie oddáli Pánom, ktorzy byli od oczu krolewſkich, y kśiążętam zárzeką, y wywyſzyli lud y dom Boży.

bant ſolidos millenos, & vaſa æris fulgentis optimi duo, pulchra, ut aurum.

28. Et dixi eis: Vos ſancti Domini *a*, & vaſa ſancta, & argentum, & aurum, quod ſponte oblatum eſt Domino Deo patrum noſtrorum;

a i. conſecrati Domino.

29. Vigilate & cuſtodite, donec appendatis coram principibus Sacerdotum, & Levitarum, & ducibus familiarum Iſrael in Jeruſalem, in theſaurum domus Domini.

30. Suſceperunt autem Sacerdotes & Levitæ pondus argenti, & auri, & vaſorum, ut deferrent Jeruſalem in domum Dei noſtri.

31. Promovimus ergo a flumine Ahava duodecimo die menſis primi, ut pergeremus Jeruſalem; & manus Dei noſtri fuit ſuper nos, & liberavit nos de manu inimici, & inſidiatoris in via.

32. Et venimus Jeruſalem, & manſimus ibi tribus diebus.

33. Die autem quarta appenſum eſt argentum & aurum, & vaſa in domo Dei noſtri per manum Meremoth, filii Uriæ Sacerdotis, & cum eo Eleazar, filius Phinees, cumque eis Jozabed, filius Joſue, & Noadaia, filius Bennoi Levitæ.

34. Juxta numerum, & pondus omnium; deſcriptumque eſt omne pondus in tempore illo.

35. Sed & qui venerant de captivitate filii transmigrationis, obtulerunt holocautomata Deo Iſrael, vitulos duodecim pro omni populo Iſrael, arietes nonaginta ſex, agnos ſeptuaginta ſeptem, hircos pro peccato duodecim; omnia in holocauſtum Domino.

36. Dederunt autem edicta regis ſatrapis, qui erant de conſpectu regis, & ducibus trans flumen, & elevaverunt *b* populum, & domum Dei.

b Hebraice exaltaverunt Judæos promovendo illorum conatus.

ROZDZIAŁ IX.

Lud był nie odłączony od inych ludźi pogáńſkich, że żony ſobie poymowáli z Pogánow, co Ezdraſz ſłyſząc odźienie ná ſobie tárgał, y płakał ſerdecznie przed Pánem.

1. A Gdy ſię to odpráwiło, przyſtąpili do mnie przełożeni, mowiąc: Nie odłączył ſię lud Izráelſki, kápłani y Lewitowie od narodow źiem, y od obrzydłośći ich, to ieſt od

CAPUT IX.

Audiens Esdras Judæos matrimonia contraxiſſe cum gentibus ſcindit veſtimenta ſua, 1. Populi peccata confitetur, lugens coram Domino, 5.

1. POſtquam * autem hæc completa ſunt accesserunt ad me principes, dicentes: Non eſt ſeparatus populus Iſrael, Sacerdotes & Levitæ a populis terrarum, & abominationi-

* Anno Mun. 3538. ant. Chr. 466.

tionibus *a* eorum, Chananæi videlicet, & Hethæi, & Pherezæi, & Jebuſæi, & Ammonitarum, & Moabitarum, & Ægyptiorum, & Amorrhæorum;

2. Tulerunt enim de filiabus eorum ſibi, & filiis ſuis, & commiſcuerunt ſemen ſanctum cum populis terrarum; manus etiam principum & magiſtratuum fuit in transgreſſione hac prima *b*.

3. Cumque audiſſem ſermonem iſtum, ſcidi pallium meum & tunicam, & evelli capillos capitis mei & barbæ, & ſedi mœrens.

4. Convenerunt autem ad me omnes, qui timebant verbum Dei Iſrael, pro transgreſſione eorum, qui de captivitate venerant, & ego ſedebam triſtis usq; ad ſacrificium veſpertinum;

5. Et in ſacrificio veſpertino ſurrexi de afflictione mea, & ſciſſo pallio & tunica, curvavi genua mea, & expandi manus meas ad Dominum Deum meum,

6. Et dixi: Deus meus confundor, & erubeſco levare faciem meam ad te; quoniam iniquitates noſtræ multiplicatæ ſunt ſuper caput noſtrum, & delicta noſtra creverunt usque ad cœlum,

7. A diebus patrum noſtrorum; ſed & nos ipſi peccavimus graviter usque ad diem hanc, & in iniquitatibus noſtris traditi ſumus ipſi, & reges noſtri, & ſacerdotes noſtri in manum regum terrarum, & in gladium, & in captivitatem, & in rapinam, & in confuſionem vultus, ſicut & die hac *c*.

8 Et nunc quaſi parum, & ad momentum facta eſt deprecatio noſtra apud Dominum Deũ noſtrũ, ut dimitterentur nobis reliquiæ, & daretur nobis paxillus *d* in loco ſancto ejus, & illuminaret oculos noſtros *e* Deus noſter, & daret nobis vitam modicam in ſervitute noſtra;

9. Quia ſervi ſumus, & in ſervitute noſtra non dereliquit nos Deus noſter, ſed inclinavit ſuper nos miſericordiam coram rege Perſarũ, ut daret nobis vitam, & ſublimaret domum Dei noſtri, & extrueret ſolitudines ejus, & daret nobis ſedem *f* in Juda & Jeruſalem.

10. Et nunc quid dicemus Deus noſter poſt hæc? quia dereliquimus mandata tua,

11. Quæ præcepiſti in manu ſervorum tuorum prophetarum, dicens: Terra, ad quam vos ingredimini, ut poſſideatis eam, terra immunda eſt juxta immunditiam populorum, cæterarumque terrarum, abominationibus eorum,

a i. peccatis.

b Principes, qui debebant alios exemplo ſuo, & auctoritate deterrere, fuere primi, & præcipui, qui in hoc genere deliquerunt.

c Etiamnum usque ad hanc diem.

d Alii, clavus. 70. firmamentum.

e ſc. ad agnoſcenda Dei beneficia & peccata noſtra.

f i. ſecuritatem ab hoſtibus.

od Chánáneyczyká, y Hethęyczyká, y Pherezęyczyká, y Jebuzęyczyká, y Ammonitow, y Moábitow, y Ægyptćiánow, y Amorrheyczykow;

2. Bo zpoymowáli corki ich ſobie, y ſynom ſwym; y pomieſzáli naśienie święte z ludźmi źiem; ręká też kśiążąt, y urzędu w tym przeſtępſtwie pierwſza byłá.

3. A gdym uſłyſzał tę rzecz, rozdárłem płáſcz moy y ſuknią, y rwałem włoſy ná głowie moiey y brodźie, y śiedźiáłem ſmutny.

4. Y zeſzli ſię do mnie wſzyſcy, ktorzy ſię bali ſłowá Bogá Izráelowego, dla przeſtępſtwá tych, ktorzy ſię byli z niewoley wroćili; á iam śiedźiał ſmutny áż do ofiáry wieczorney;

5. A w ofiárę wieczorną wſtałem z utrapienia mego, á rozdárſzy płáſcz y ſuknią, poklęknąłem ná koláná moie, y rozćiągnąłem ręce ſwe ku Pánu Bogu memu,

6. Y rzekłem: Boże moy, wſtydźi mię á ſromam ſię podnieść oblicze moie do ćiebie; bo nieprawośći náſze rozmnożyły ſię nád głowę náſzę, y grzechy náſze uroſły áż do nieba,

7. Ode dni oycow náſzych; lecz y my ſámi zgrzeſzyliſmy ćiężko áż do dniá tego; á prze niepráwośći náſze wydániſmy ſámy, y krolowie náſzy, y kápłani náſzy w ręce krolow źiemſkich, y pod miecz, y w niewolą, y ná łup, y ná záwſtydzenie twarzy, iáko y dniá tego.

8. A teraz iákoby trochę, y ná máły czás ſtáłá ſię prośbá náſzá u Páná Bogá náſzego, żeby nam zoſtáwiono oſtátek, y dany był kołek ná mieyſcu iego świętym, y oświećił oczy náſze Bog náſz, á dał nam trochę żywotá w niewolſtwie náſzym;

9. Boſmy niewolnicy, á w niewoley náſzey nie opuśćił nas Bog náſz, ále nákłonił ná nas miłośierdźie przed krolem Perſkim, áby nam dał żywot, y wywyſzył dom Bogá náſzego, y zbudował ſpuſtoſzenia iego, y dał nam płot w Judźie, y w Jeruzálem.

10. A teraz co rzeczemy Boże náſz potym? boſmy opuśćili przykazania twoie,

11. Ktoreś roſkazał w ręce ſług twoich prorokow mowiąc: Ziemiá, do ktorey wy wchodźićie, ábyśćie ią pośiedli, źiemiá plugáwa ieſt wedle plugáſtwá narodow, y inſzych źiem, y obrzydłośći onych, ktorzy ią nápełnili

nili od brzegu áż do brzegu w ſplugáwieniu ſwym.

12. Teraz tedy corek waſzych nie dáyćie ſynom ich, y corek ich nie bierzćie ſynom wáſzym, y nie ſzukayćie pokoiu ich, y ſzczęśćia ich áż do wieku; ábyśćie byli umocnieni, y pożywáli dobr źiemie, żebyśćie dźiedźice mieli ſyny wáſze áż ná wieki.

13. A po wſzytkim co przyſzło ná nas dla uczynkow náſzych złych, y dla grzechu náſzego wielkiego, żeś ty Boże náſz wybáwił nas z nieprawośći náſzey, y dáłeś nam zbáwienie, iáko ieſt dźiś.

14. Abyſmy ſię nie wracáli, y nie gwałćili przykazánia twego, y nie wſtępowáli w małżeńſtwá, z narody tych obrzydłośći. Izáliś ſię rozgniewał ná nas áż do zginienia, żebyś nam nie zoſtáwił oſtátkow ná wybáwienie?

15. Pánie Boże Izráelow tyś ieſt ſpráwiedliwy; żeſmy zoſtáli, ktorzybyſmy byli wybáwieni, iáko dniá tego. Otoſmy przed tobą w przewinieniu náſzym. Bo nie może ſię oſtáć przed tobą dla tego.

ROZDZIAŁ X.

Ezdráſz kazał opuśćić żony cudzoźiemſkie, co czynić obiecuią; liczbá tych, ktorzy byli ná to wyſádzeni; imienia tych, ktorzy byli poięli żony obce.

1. TAk tedy gdy ſię modlił Ezdraſz, y gdy wzywał płácząc, y leżał przed kośćiołem Bożym; żebrało ſię do niego z Izráelczykow zgromádzenie bárzo wielkie mężow, y niewiaſt, y dźieći, y płákał lud płáczem wielkim.

2. Y odpowiedźiał Secheniaſz ſyn Jehiel, z ſynow Ælám, y rzekł Ezdraſzowi: Myſmy wyſtąpili przećiw Bogu náſzemu, y ſpoymowáliſmy żony obce z ludu źiemie; á teraz ieſli ieſt zá to pokutá w Izráelu,

3. Uczyńmy przymierze z Pánem Bogiem náſzym, że porzućimy wſzytkie żony, y te, ktorzy z tych ſię urodźili, według woley Páńſkiey, y tych, ktorzy ſię boią przykazánie Páná Bogá náſzego; niechay będźie według zákonu.

4. Wſtáńże, ná ćię należy ſtánowić, á my będźiem z tobą; zmocni ſię, á czyń.

5. Wſtał

eorum, qui repleverunt eam ab ore usque ad os *a* in coinquinatione ſua.

12. Nunc ergo *b* filias veſtras ne detis filiis eorum, & filias eorum ne accipiatis filiis veſtris, & non quæratis pacem eorum, & proſperitatem eorum usque in æternum; ut confortemini, & comedatis, quæ bona ſunt terræ, & hæredes habeatis filios veſtros usque in ſæculum.

13. Et poſt omnia, quæ venerunt ſuper nos in operibus noſtris peſſimis, & in delicto noſtro magno, quia tu Deus noſter liberaſti nos de iniquitate noſtra; & dediſti nobis ſalutem, ſicut eſt hodie,

14. Ut non converteremur *c*, & irrita faceremus mandata tua, neque matrimonia jungeremus cum populis abominationum iſtarum. Numquid iratus & nobis usque ad conſummationem, *d* ne dimitteres nobis reliquias ad ſalutem?

15. Domine Deus Iſrael, juſtus es tu; quoniam derelicti ſumus, qui ſalvaremur ſicut die hac. Ecce coram te ſumus in delicto noſtro; non enim ſtari poteſt coram te ſuper hoc *e*.

a i. usque ad ſummum, ſeu totam.
b Deut. 7. 3.
c ſc. iterum ad malum.
d Ut conſummate & plene nos de terra deleas.
e i. non poteſt delictum negari, vel excuſari.

CAPUT X.

Esdras præcipit repudiari uxores alienigenas; quod ſe facturos ſpondent, 1. Recenſentur, qui huic operi præſint, 7. Nomina eorum, qui hujusmodi matrimonia contraxerant, 18.

1. SIc * ergo orante Esdra, & implorante *f* eo, & flente, & jacente ante templum Dei, collectus eſt ad eum de Iſrael cœtus grandis nimis virorum & mulierum, & puerorum, & flevit populus fletu multo.

2. Et reſpondit Sechenias, filius Jehiel, de filiis Ælam, & dixit Esdræ: Nos prævaricati ſumus in Deum noſtrum, & duximus uxores alienigenas de populis terræ; & nunc, ſi eſt pœnitentia *g* in Iſrael ſuper hoc,

3. Percutiamus fœdus cum Domino Deo noſtro, ut projiciamus univerſas uxores, & eos, qui de his nati ſunt, juxta voluntatem Domini, & eorum, qui timent præceptum Domini Dei noſtri; ſecundum legem fiat.

4. Surge, tuum eſt decernere, nosque erimus tecum; confortare, & fac.

5. Sur-

* Anno M. 3538. Ant. Chr. 466.
f 70. Confitente ſc. peccata ſua, & populi.
g i. locus pœnitentiæ 70. ſpes ſc. veniæ.

5. Surrexit ergo Esdras, & adjuravit principes Sacerdotum & Levitarum, & omnem Iſrael, ut facerent ſecundum verbum hoc; & juraverunt.

6. Et ſurrexit Esdras ante domum Dei, & abiit ad cubiculum Johanan filii Eliaſib, & ingreſſus eſt illuc, panem non comedit, & aquam non bibit; lugebat enim transgreſſionem eorum, qui venerant *a* de captivitate.

7. Et miſſa eſt vox in Juda, & in Jeruſalem omnibus filiis transmigrationis, ut congregarentur in Jeruſalem;

8. Et omnis, qui non venerit in tribus diebus juxta conſilium principum, & ſeniorum, auferetur univerſa ſubſtantia ejus *b*, & ipſe abjicietur de cœtu transmigrationis.

9. Convenerunt igitur omnes viri Juda, & Benjamin in Jeruſalem tribus diebus, ipſe eſt menſis nonus, vigeſimo die menſis; & ſedit omnis populus in platea *c* domus Dei, trementes pro peccato, & pluviis.

10. Et ſurrexit Esdras Sacerdos; & dixit ad eos: Vos transgreſſi eſtis, & duxiſtis uxores alienigenas, ut adderetis ſuper delictum Iſrael.

11. Et nunc date *d* confeſſionem Domino Deo patrum veſtrorum, & facite placitum ejus, & ſeparamini a populis terræ, & ab uxoribus alienigenis.

12. Et reſpondit univerſa multitudo, dixitque voce magna: Juxta verbum tuum ad nos, ſic fiat.

13. Verumtamen quia populus multus eſt, & tempus pluviæ, & non ſuſtinemus ſtare foris, & opus non eſt diei unius, vel duorum (vehementer quippe peccavimus in ſermone iſto.)

14. Conſtituantur principes in univerſa multitudine; & omnes in civitatibus noſtris, qui duxerunt uxores alienigenas, veniant in temporibus ſtatutis, & cum his ſeniores per civitatem & civitatem, & judices ejus, donec avertatur ira Dei noſtri a nobis ſuper peccato hoc.

15. Igitur Jonathan filius Azahel, & Jaaſia filius Thecue, ſteterunt ſuper hoc, & Meſollam, & Sebethai Levites adjuverunt eos;

16. Feceruntque ſic filii transmigrationis. Et abierunt Esdras Sacerdos, & viri principes familiarum in domos patrum ſuorum, & omnes

a Sub duce Zorobabele, ante an. 70. v. c. I.

b ſc. jubentur intra triduam omnes Judæi ſc. Jeroſolymis ſiſtere ſub pœna confiſcationis omnium bonorum & publicæ excommunicationis.

c In area nimirum ante templum.

d Opere ipſo oſtendite, vos velle Deo obedire, ejusque legi obſequi.

5. Wſtał tedy Ezdraſz, y poprzyśiągł kśiążętá kápłáńſkie, y Lewitſkie, y wſzytkiego Izráelá, żeby uczynili wedle tego ſłowá, y przyśięgli.

6. Y wſtał Ezdraſz przed domem Bożym, y ſzedł do komory Johánána ſyná Eliáſib, y wſzedł tám, chlebá nie iadł, y wody nie pił; bo żáłował przeſtępſtwá tych, ktorzy ſię byli z niewoli wróćili.

7. Y puſzczono głos w Judźie, y w Jeruzálem do wſzytkich ſynow przeprowádzeniá, áby ſię zgromádźili do Jeruzálem;

8. A wſzelki, ktoryby nie przyſzedł zá trzy dni, według urázeniá kśiążąt, y ſtárſzych, będźie wźięta wſzytká máiętność iego, y ſam będźie wyrzucon z gromády przeprowádzeniá.

9. Zeſzli ſię tedy wſzyſcy mężowie Judzcy y Beniáminowi do Jeruzálem zá trzy dni, ten ieſt mieśiąc dźiewiąty, dwudźieſtego dniá mieśiącá; y śiedźiał wſzytek lud ná plácu domu Bożego, drżąc dla grzechu, y dla dżdżow,

10. Y wſtał Ezdraſz kápłan, y rzekł do nich: Wyśćie wyſtąpili, y ſpoymowáliśćie żony obce, ábyśćie przydáli do grzechu Izráel.

11. A teraz dayćie wyznánie Pánu Bogu oycow wáſzych, á uczyńćie upodobánie iego, á odłączćie ſię od národow źiemie, y od żon obcych.

12. Y odpowiedźiáło wſzytko zgromádzenie, y rzekło głoſem wielkim: Według ſłowá twego do nas, ták ſię niechay ſtánie.

13. Ale iednák iż lud wielki ieſt, y czás dżdżyſty, á niemożemy ſtać ná dworze, á ſpráwa nie ieſt iednego dniá ábo dwu (boſmy bárzo zgrzeſzyli w tey mowie.)

14. Niechay będą poſtánowieni przełożeni we wſzytkim zgromadzeniu; á wſzyſcy w mieśćiech náſzych, ktorzy poięli żony obce, niech przychodzą ná czás poſtánowiony, á z nimi ſtárſzy po mieśćie, y mieśćie, y ſędźiowie iego, áż ſię odwróci gniew Bogá náſzego od nas dla tego grzechu.

15. Jonáthán tedy ſyn Azábel, y Jáázia ſyn Thekue, byli ná to wyſádzeni; á Meſollám, y Sebethay Lewit pomagáli im;

16. Y uczynili ták ſynowie przenieśienia. Y poſzli Ezdraſz kápłan, y mężowie przełożeni fámiliy do domow oycow ſwoich, y wſzyſcy po imionách ſwoich. Y záśiedli pierwſzego

wſzego dniá mieśiącá dźieśiątego, áby ſię o rzeczy pytáli.

17. Y odpráwili ſię wſzyſcy mężowie, ktorzy byli poięli żony obce,, áż do pierwſzego dniá mieśiącá pierwſzego.

18. Y náleźli ſię z ſynow kápłáńſkich, ktorzy byli poięli żony obce; z ſynow Jozue ſyná Joſedek, y bráćia iego: Mááſia, y Eliezer, y Járib, y Godoliá.

19. Y dáli ręce ſwe, że mieli odrzućić żony ſwe, á zá wyſtęp ſwoy báráná z owiec ofiárowáć.

20. A z ſynow Emmer: Hánáni, y Zebediá.

21. A z ſynow Hárim: Mááſia, y Elia, y Semeia, y Jehiel, y Oziaſz.

22. A z ſynow Pheshur: Elioenay, Mááſia, Iſmáel, Náthánael, Jozábed, y Elaſa.

23. Y z ſynow Lewitow: Jozábed, y Semei, y Celáiá, ten ieſt Kalito, Phátaia, Judá, y Eliezer.

24. A z ſpiewakow: Eliáſib. A z odźwiernych: Sellum, y Telem, y Uri.

25. Y z Izráelá, z ſynow Pháros: Remeiá, y Jeziá, y Melchia, y Miámin, y Eliezer, y Melchiá, y Bánea.

26. A z ſynow Ælám: Máthánia, Zácháriaſz, y Jehiel, y Abdy, y Jerimoth, y Eliá.

27. A z ſynow Zethuá: Elioenái, Eliáſib, Máthánia, y Jerimuth, y Zabád, y Azizá.

28. A z ſynow Bebái: Johánan, Hánaniá, Zabbay, Athálay.

29. A z ſynow Báni: Moſollám, y Melluch, y Adáia, Jáſub, y Sáál, y Rámoth.

30. A z ſynow Pháháth Moáb: Edná, y Chalal, Banáiaſz, y Máá ſiaſz, Matháníaſz, Beſeleel, Bennui, y Mánáſſe.

31. A z ſynow Herem: Eliezer, Jozue, Melchiáſz, Semeiaſz, Simeon,

32. Beniámin, Máloch, Sámáriaſz.

33. A z ſynow Háſom: Máthánay, Matháthá, Zábad, Elipheleth, Jermay, Mánaſſe, Semei.

34. Z ſynow Báni: Mááddi, Amrám, y Uel,

35. Báneás, y Bádaias, Cheliau,

36. Vániá, Márimuth, y Eliáſib,

37. Mathánias, Mathánay, y Jáſi,

38. Y Báni, y Bennuy, Semei,

39. Y Sálmias, y Náthán, y Adáias,

40. Y Mechnedebay, Seſay, Sáray,

41. Ezrel, y Selemiau, Semeria,

42. Sellum, Amáriá, Jozeph.

43. Z

nes per nomina ſua *a*, & ſederunt in die primo menſis decimi, ut quærerent rem.

17. Et conſummati *b* ſunt omnes viri, qui duxerant uxores alienigenas, usque ad diem primam menſis primi.

18. Et inventi ſunt de filiis ſacerdotum, qui duxerant uxores alienigenas. De filiis Joſue filii Joſedec, & fratres ejus: Maaſia, & Eliezer, & Jarib, & Godolia.

19. Et dederunt manus ſuas *c* ut ejicerent uxores ſuas, & pro delicto ſuo arietem de ovibus offerrent.

20. Et de filiis Emmer: Hanani, & Zebedia.

21. Et de filiis Harim: Maaſia, & Elia, & Semeia, & Jehiel, & Ozias;

22. Et de filiis Pheshur: Elioenai, Maaſia, Iſmael, Nathanael, Jozabed, & Elaſa.

23. Et de filiis Levitarum: Jozabed, & Semei, & Celaia, ipſe eſt Calita, Phataia, Juda, & Eliezer.

24. Et de cantoribus: Eliaſib. Et de janitoribus: Sellum, & Telem, & Uri.

25. Et ex Iſrael *d*, de filiis Pharos: Remeia, & Jezia, & Melchia, & Miamim, & Eliezer, & Melchia, & Banea.

26. Et de filiis Ælam: Mathania, Zacharias, & Jehiel, & Abdi, & Jerimoth, & Elia;

27. Et de filiis Zethua: Elioenai, Eliaſib, Mathania, & Jerimuth, & Zabad, & Aziza.

28. Et de filiis Bebai: Johanan, Hanania, Zabbai, Athalai.

29. Et de filiis Bani: Moſollam, & Melluch, & Adaia, Jaſub, & Saal, & Ramoth.

30. Et de filiis Phahath Moab: Edna, & Chalal, Banaias, & Maaſias, Mathanias, Beſeleel, Bennui, & Manaſſe.

31. Et de filiis Herem: Eliezer, Joſue, Melchias, Semeias, Simeon,

32. Benjamin, Maloch, Samarias.

32. Et de filiis Haſom: Mathanai, Mathatha, Zabad, Eliphelet, Jermai, Manaſſe, Semei.

34. De filiis Bani: Maaddi, Amram, & Uel,

35. Baneas, & Badaias, Cheliau,

36. Vania, Marimuth, & Eliaſib,

37. Mathanias, Mathanai, & Jaſi,

38. Et Bani, & Bennui, Semei,

39. Et Salmias, & Nathan, & Adaias,

40. Et Mechnedebai, Siſai, Sarai,

41. Ezrel, & Selemiau, Semeria,

42. Sellum, Amaria, Joſeph.

a Id eſt, nominatim.

b Id eſt omnium ſumma collecta fuit.

c i. promiſerunt, vel egerunt.

d i. populo, ſeu ex aliis tribubus præter Leviticum complures habebant uxores alienigenas.

43. De

43. De filiis Nebo: Jehiel, Mathathias, Zabad, Zabina, Jeddu, & Joel, & Banaia.

44. Omnes hi acceperant uxores alienigenas *a*, & fuerunt ex eis mulieres, quæ pepererant filios.

a Fuerunt ejectæ etiam cum filiis ſupra v 3. Sic tropologice, debent ſeptem vitia capitalia cum filiabus ſuis ejici & expelli.

LIBER NEHEMIÆ.

Qui & ESDRÆ SECUNDUS dicitur.

CAPUT I.

Nehemias, Artaxerxis pincerna, audit Judæorum in terra Juda, afflictionem, 1. Flet, jejunat, & Dei miſericordiam implorat, 4.

1. VErba Nehemiæ filii Helchiæ. Et factum eſt in menſe Casleu *b*, anno vigeſimo, *c* & ego eram in Suſis caſtro *d*.

2. Et venit Hanani unus de fratribus meis, ipſe & viri ex Juda; & interrogavi eos de Judæis, qui remanſerant, & ſupererant de captivitate, & Jeruſalem.

3. Et dixerunt mihi: Qui remanſerunt, & relicti ſunt de captivitate ibi in provincia, in afflictione magna ſunt, & in opprobrio; & murus Jeruſalem diſſipatus eſt, & portæ ejus combuſtæ ſunt igni.

4. Cumque audiſſem verba hujuscemodi, ſedi, & flevi, & luxi diebus multis; jejunabam, & orabam ante faciem Dei cœli;

5. Et dixi: Quæſo *e*, Domine Deus cœli fortis, magne atque terribilis, qui cuſtodis pactum & miſericordiam cum his, qui te diligunt, & cuſtodiunt mandata tua;

6. Fiant aures tuæ auſcultantes, & oculi tui aperti, ut audias orationem ſervi tui, qnam ego oro coram te hodie nocte & die pro filiis Iſrael ſervis tuis; & confiteor pro peccatis filiorum Iſrael, quibus peccaverunt tibi *f*; ego, & domus patris mei peccavimus,

7. Vanitate ſeducti ſumus, & non cuſtodivimus mandatum tuum, & ceremonias, & judicia, quæ præcepiſti Moyſi famulo tuo.

8. Me-

b Id eſt nono.
c ſc. regni Artaxerxis Mundi 3550. ante æram Chriſt. 454.
d a Dario Hyſtaſp. ædificato, ut narrat Plin. ſive potius exornato, ut explicat Ælian.
e Dan. 9. 4.
f i contra te.

43. Z ſynow Nebo: Jehiel, Matháthiáſz, Zábád, Zábiná, Jeddu, y Joel, y Bánáia.

44. Ci wſzyſzy wźięli byli żony obce, á były z nich niewiáſty, ktore były porodźiły ſyny.

KSIĘGI NEHEMIASZOWE,

Ktore też zowią EZDRASZOWE WTORE.

ROZDZIAŁ I.

Nehemiaſz podczáſzy krolá Artáxerxá uſłyſzawſzy o utrapieniu żydowſkim w źiemie Judzki, płácze y pośći ſię, á proſzy Páná o miłośierdźie.

1. SŁowá Nehemiaſzá ſyná Helchiaſzowego. Y ſtáło ſię kśiężycá Cháſleu, roku dwudźieſtego, á iám był ná zamku Suſis.

2. Y przyſzedł Hánáni ieden z bráćiey moiey, on, y mężowie z Judy; y pytałem ich o Żydźiech, ktorzy zoſtáli, y żywi byli z więźienia, y o Jeruzálem.

3. Y powiedźieli mi: Ktorzy zoſtáli, y zoſtáwienie ſą z więźienia tám w kráinie, ſą w wielkim utrapieniu, y w zelżywośći; á mur Jerozolimſki rozwálon ieſt, y bramy iego ogniem ſą ſpalone.

4. A gdym uſłyſzał tákie ſłowá, uśiadłem, płákałem, y żáłowałem przez wiele dni, pośćiłem, y modliłem ſię przed obliczem Bogá niebieſkiego.

5. Y rzekłem: Proſzę, Pánie Boże niebieſki, mocny, wielki y ſtráſzliwy, ktory ſtrzeżeſz przymierza, y miłośierdźia z temi, ktorzy ćię miłuią, y ſtrzegą przykazánia twego;

6. Niechay będą uſzy twoie ſłucháiące, á oczy twoie otworzone, ábyś uſłyſzał modlitwę ſłużebniká twego, ktorą ſię ia dźiś modlę przed tobą, w nocy y we dnie, zá ſynmi Izráelſkimi, ſługámi twemi; y wyznawam grzechy ſynow Izráelſkich, ktorymi zgrzeſzyli tobie; ia y dom oycá mego zgrzeſzyliſmy,

7. Márnośćią ieſteſmy zwiedźieni, á nie ſtrzegliſmy przykazánia twego, y Ceremoniy, y ſądow, ktoreś przykazał Moyzeſzowi ſłudze twemu.

8. Wſpomni

8. Wſpomni ná słowo, ktoreś roſkazał Moyzeſzowi ſłudze twemu, mowiąc: Gdy wyſtąpićie, ia roſproſzę was między narody;

9. A ieſli ſię náwroćiećie do mnie, á będźiećie ſtrzedź przykazánia mego, y czynić ie; choćiabyśćie byli zágnáni ná koniec niebá, z támtąd zgromádzę was, y przywiodę ná mieyſce, ktorem obrał, áby tám przebywáło imię moie.

10. A oni ſłudzy twoi, y lud twoy; ktoreś odkupił mocą twą wielką, y ręką twą mocną.

11. Proſzę Pánie, niech będźie ucho twey nákłonione ná modlitwę ſługi twego, y modlitwę ſług twoich, ktorzy ſię chcą bać imienia twego; á zdarz dźiś ſłudze twemu, y day mu miłośierdźie pod mężem tym; bom ia był podczáſzym krolewſkim.

ROZDZIAŁ II.

Nehemiáſz doſtąpiwſzy łaſkę krolewſkam, otrzymał od krolá liſty do kśiążąt kráiny zá Rzeką; przyſzedł do Jeruzálem, y námawia lud ná budowánie murow.

1. Y Sstáło ſię mieśiącá Niſán, roku dwudźieſtego Artáxerxá krolá; y wino było przed nim, y wźiąłem wino, y podáłem krolowi; á byłem iáko mdły przed obliczem iego.

2. Y rzekł mi krol: Czemu ieſt ſmętna twarz twoiá, gdyż ćię chorym nie widzę? niedármo to, ále niewiem co złego ieſt w ſercu twoim. Y zlękłem ſię bárzo y názbyt;

3. Y rzekłem krolowi: Krolu, żyw ná wieki; iáko niema bydź ſmętna twarz moiá, gdyż miáſto, dom grobow oycá mego, opuſzczone ieſt; á bramy iego ogniem ſą popalone?

4. Y rzekł mi krol: Czegoż żądaſz? Y proſiłem Bogá niebieſkiego,

5. Y rzekłem do krolá: Ieſli ſię podoba ſługá twoy przed obliczem twoim, ábyś mię poſłał do żydowſkiey źiemie do miáſtá grobu oycá mego, y będę ie budował.

6. Y rzekł mi krol, y krolowá, ktora śiedźiáłá podle niego: Aż do ktorego czáſu będźie drogá twoiá, á kiedy ſię wroćiſz? Y podobáło ſię przed obliczem krolewſkim, y poſłał mię; y náznáczyłem mu czás,

7. Y rzekłem krolowi: Ieſli ſię zda rzecz dobra krolowi, niech mi da liſty do kśiążąt kráiny

8. Memento verbi, quod mandaſti Moyſi ſervo tuo, dicens: Cum transgreſſi fueritis, ego diſpergam vos in populos;

9. Et ſi revertamini ad me, & cuſtodiatis præcepta mea, & faciatis ea; etiamſi abducti fueritis ad extrema cœli *a*, inde congregabo vos, & reducam in locum, quem elegi, ut habitaret nomen meum ibi.

10. Et ipſi ſervi tui, & populus tuus; quos redemiſti in fortitudine tua magna, & in manu tua valida.

11. Obſecro Domine, ſit auris tua attendens ad orationem ſervi tui, & ad orationem ſervorum tuorum, qui volunt timere nomen tuum; & dirige ſervum tuum hodie, & da ei miſericordiam ante virum hunc. *b* Ego enim eram pincerna regis.

CAPUT II.

Nehemias invenit regis gratiam, & impetrat ab eo litteras ad præfectos trans flumen, 1. Venit Jeroſolymam, & ad murorum inſtaurationem hortatur, 11.

1. FActum eſt autem in menſe Niſan, anno vigeſimo Artaxerxis regis *c*; & vinum erat ante eum, & levavi vinum *d*, & dedi regi; & eram quaſi languidus ante faciem ejus *e*.

2. Dixitque mihi rex: Quare vultus tuus triſtis eſt, cum te ægrotum non videam? non eſt hoc fruſtra, ſed malum neſcio, quod in corde tuo eſt. Et timui valde, ac nimis;

3. Et dixi regi: Rex in æternum vive; quare non mœreat vultus meus, quia civitas domus ſepulchrorum patris mei deſerta eſt, & portæ ejus combuſtæ ſunt igni?

4. Et ait mihi rex: Pro qua re poſtulas? Et oravi Deum cœli,

5. Et dixi ad regem: Si videtur regi bonum, & ſi placet ſervus tuus ante faciem tuam, ut mittas me in Judæam ad civitatem ſepulchri patris mei, & ædificabo eam.

6. Dixitque mihi rex, & regina, quæ ſedebat juxta eum: Usque ad quod tempus erit iter tuum, & quando reverteris? Et placuit ante vultum regis, & miſit me; & conſtitui ei tempus *f*.

7. Et dixi regi: Si regi videtur bonum, epiſtolas det mihi ad duces regionis trans flu-

a i. ad ultimas terræ regiones, quæ in noſtro horizonte videntur cœli extremitatem contingere.

b Artaxerxem.

c Anno M. 3550. ante æram Chr. 454. inde autem 70. ſeptimanarum Danielis initium accipitur. Dan. 9.

d i. vini calicem.

e Videbar illi ſubtriſtior.

f Annorum 12. ut pate infra 5. 14. & 13. 6.

flumen, ut traducant me, donec veniam in Judæam;

8. Et epiſtolam ad Aſaph cuſtodem ſaltus *a* regis, ut det mihi ligna, ut tegere *b* poſſim portas turris domus, & muros civitatis, & domum, quam ingreſſus fuero. Et dedit mihi rex juxta manum Dei mei bonam mecum.

9. Et veni ad duces regionis trans flumen, dedique eis epiſtolas regis. Miſerat autem rex mecum principes militum, & equites.

10. Et audierunt Sanaballat Horonites *c*, & Tobias ſervus *d* Ammanites; & contriſtati ſunt afflictione magna, quod veniſſet homo, qui quæreret proſperitatem filiorū Iſrael.

11. Et veni Jeruſalem *e*, & eram ibi tribus diebus.

12. Et ſurrexi nocte ego, & viri pauci mecum, & non indicavi cuiquam, quid Deus dediſſet in corde meo, ut facerem in Jeruſalem, & jumentum non erat mecum, niſi animal, cui ſedebam.

13. Et egreſſus ſum per portam *f* vallis nocte, & ante fontem draconis, & ad portam ſtercoris, & conſiderabam murum Jeruſalem diſſipatum, & portas ejus conſumptas igni.

14. Et tranſivi ad portam fontis, & ad aquæductum regis, & non erat locus jumento, cui ſedebam, ut tranſiret.

15. Et aſcendi per torrentem nocte, & conſiderabam murum, & reverſus veni ad portam vallis, & redii.

16. Magiſtratus *g* autem neſciebant, quo abiiſſem, aut quid ego facerem; ſed & Judæis & ſacerdotibus, & optimatibus, & magiſtratibus, & reliquis, qui faciebant opus *h*, uſque ad id loci *i* nihil indicaveram.

17. Et dixi eis: Vos noſtis afflictionem, in qua ſumus; quia Jeruſalem deſerta eſt, & portæ ejus conſumptæ ſunt igni; venite & ædificemus muros Jeruſalem, & non ſimus ultra opprobrium.

18. Et indicavi eis manum Dei mei, quod eſſet bona mecum, & verba regis, quæ locutus eſſet mihi, & ajo: Surgamus, & ædificemus. Et confortatæ ſunt manus eorum in bono.

19. Audierunt autem Sanaballat Horonites, & Tobias ſervus Ammanites, & Goſem Arabs, & ſubſannaverunt nos, & deſpexerunt, dixeruntque: Quæ eſt hæc res, quam facitis? numquid contra regem vos rebellatis?

20. Et

a Hebr. paradiſi i horti.
b Hebr. contignare.
c i. Moabitarum Toparcha, ab Horonaim præcipuo ejus regionis loco denominatus, de quo Iſ. 15. 5.
d i. Beneficiarius regis Perſidis, Ammonitarum Toparchæ.
e Annis 82. poſteaquam aſcendit Zorobabel & 13. poſtquam aſcenderat Esdras.
f ſc. qua in vallem Joſaphath ibatur.
g 70. cuſtodes.
h ſc. reparando muros.
i i. temporis.

kráiny zá Rzeką, áby mię przeprowádźili, áżbym przyſzedł do żydowſkiey źiemie;

8. Y liſt do Aſáphá ſtrożá láſow krolewſkich, áby mi dał drzewá, żebych mogł przykryć bramy wieże domu y mury mieyſkie, y dom, do ktorego wnidę. Y dał mi krol wedle ręki Bogá mego dobrey zemną.

9. Y przyſzedłem do kśiążąt kráiny za Rzeką, y oddałem im liſty krolewſkiey. A krol poſłał był zemną rotmiſtrze nád żołnierzmi, y iezdne.

10. Y uſłyſzeli Sánábállát Horonitczyk, y Tobiaſz ſługá Ammánitczyk, y záſmućili ſię fráſunkiem wielkim, iż przyſzedł człowiek, ktory ſzukał ſzczęśćia ſynow Izráelſkich.

11. Y przyiáchałem do Jeruzálem, y byłem tám przez trzy dni.

12. Y wſtałem w nocy ia, y trochá mężow ze mną, á nie oznaymiłem nikomu, co był podał Bog do ſerca mego, ábym uczynił w Jeruzálem; y bydlęćiá nie było zemną, iedno bydlę, ná ktorymem śiedźiał.

13. Y wyſzedłem przez bramę doliny w nocy, przed źrzodło ſmokowe, y do bramy gnioiowey, y oględowałem mur Jerozolimſki rozwálony, y bramy iego ogniem ſpalone.

14. Y przeſzedłem do bramy źrźodłá, y do rur krolewſkich, y nie było mieyſcá bydlęćiu, ná ktorymem śiedźiał, żeby przeſzło.

15. Y ſzedłem przez potok w nocy, y oględowałem mur, á wroćiwſzy ſię przyſzedłem do bramy doliny, y wroćiłem ſię.

16. A urzędnicy nie wiedźieli, gdźiem był odiáchał, ábo cobym ia czynił; ále y żydom y kápłanom, y przednieyſzym, y urzednikom, y innym, ktorzy robili, nicem nie oznaymił áż do onego mieyſcá.

17. Y rzekłem im: Wy wiećie uciśnienie, w ktorym ieſteſmy; iż Jeruzálem ieſt opuſzczone, á bramy iego ogniem ſą popalone; podźćie, á pobuduymy mury Jerozolimſkie, á nie bądźmy iuż więcey háńbą.

18. Y oznaymiłem im rękę Bogá mego, że byłá dobra zemną, y ſłowá krolewſkie, ktore mi mowił; y rzekłem: Wſtańmy, á buduymy. Y zmocniły ſię ręce ich w dobrym.

19. A Sánáballat Horonitczyk, y Tobiaſz ſługá Ammonitczyk, y Goſem Arábczyk, uſłyſzeli y ſzydźili z nas, y wzgárdźili y rzekli: Coż to zá rzecz, ktorą czynićie? ábo przećiw krolowi ſię buntuiećie?

20. Y

20. Y odpowiedźiałem im, y rzekłem do nich: Bog niebieſki ten nam pomaga, y myſmy ſludzy iego; wſtańmy á buduymy; á wy nie maćie częśći y práwá, y pámiątki w Jeruzálem.

ROZDZIAŁ III.

Buduią w Jeruzálem mury, wieże, brámy; wyliczánie tych, ktorzy mury Jerozolimſkie budowáli.

1. Y Powſtał Eliáſib kápłan wielki, y brácia iego kápłani, y zbudowáli bramę trzody; ći ią poświęćili, y wrotá iey poſtáwili; á poświęćili ią áż do wieże ſtu łokiet, áż do wieże Hánáneel.

2. A podle niego budowali mężowie Jerichá; á wedle niego budował Zachur ſyn Amri.

3. A bramę rybną budowáli ſynowie Aſnáá; oni ią przykryli, y poſtáwili wrotá iey, y zamki y zawory. A wedle tych budował Márimuth ſyn Uryaſzá ſyná Akkus.

4. A podle niego budował Moſollam ſyn Báráchiaſzá ſyná Meſezebel; á podle nich budował Sádok ſyn Bááná;

5. Podle tych budowáli Thekuithczycy; ále zacnieyſzy miedzy nimi nie podłożyli ſzyy ſwoich pod robotę páná ſwego.

6. A ſtárą bramę budował Joiádá ſyn Pháſea, y Moſollam ſyn Beſodia; oni ią przykryli, y poſtáwili wrotá iey, y zamki, y zawory;

7. A podle nich budowáli Meltiás Gábáończyk, y Jádon Meronathczyk, mężowie z Gábáon, y Máſphá, zá kśiążę, ktore było w Kráinie zá rzeką.

8. Podle niego budował Eziel ſyn Áráiá złotnik; á podle niego budował Anánias ſyn Aptekárzow; y zoſtawili Jeruzálem áż do muru ulice ſzerſzey.

9. A podle tego budował Ráphąiá ſyn Hur, przełożony ulice Jerozolimſkiey.

10. A podle niego pobudował Jedáiá ſyn Háromáph przećiw domowi ſwemu; á podle niego budował Háttus ſyn Háſeboniaſzá.

11. Połowicę ulice budował Melchiás ſyn Herem, y Háſub ſyn Pháháth Moáb, y wieżę piecow.

12. A podle niego budował Sellum ſyn Alohes, przełożony nád połowicą ulice Jerozolimſkiey, ſam y corki iego.

20. Et reddidi eis ſermonem *a*, dixique ad eos: Deus cœli ipſe nos juvat, & nos ſervi ejus ſumus; ſurgamus & ædificemus; vobis autem non eſt pars, & juſtitia *b*, & memoria in Jeruſalem.

a 70. rationem.

b ſeu meritum bonum.

CAPUT III.

Jeroſolymæ muri, turres, ac portæ ædificantur, 1. Ædificantium nomina hic recenſentur, 2.

1. ET ſurrexit Eliaſib *c* ſacerdos magnus, & fratres ejus ſacerdotes, & ædificaverunt portam gregis; ipſi ſanctificaverunt eam, & ſtatuerunt valvas ejus, & usque ad turrim centum cubitorum ſanctificaverunt eam, usque ad turrim Hananeel.

2. Et juxta eum ædificaverunt viri Jericho; & juxta eum ædificavit Zachur filius Amri.

3. Portam autem piſcium ædificaverunt filii Aſnaa; ipſi texerunt eam, & ſtatuerunt valvas ejus, & ſeras, & vectes. Et juxta eos ædificavit *d* Marimuth filius Uriæ, filii Accus.

4. Et juxta eum ædificavit Moſollam filius Barachiæ, filii Meſezebel; & juxta eos ædificavit Sadoc filius Baana;

5. Et juxta eos ædificaverunt Thecueni; optimates autem eorum non ſuppoſuerunt colla ſua in opere Domini ſui.

6. Et portam veterem ædificaverunt Jojada filius Phaſea, & Moſollam filius Beſodia; ipſi rexerunt eam, & ſtatuerunt valvas ejus, & ſeras, & vectes;

7. Et juxta eos ædificaverunt Meltias Gabaonites, & Jadon Meronathites, viri de Gabaon & Maſpha, pro duce, qui erat in regione trans flumen.

8. Et juxta eum ædificavit Eziel filius Araia aurifex; & juxta eum ædificavit Ananias filius pigmentarii *e*; & dimiſerunt Jeruſalem usque ad murum plateæ latioris.

9. Et juxta eum ædificavit Raphaia filius Hur princeps vici *f* Jeruſalem.

10. Et juxta eum ædificavit Jedaia filius Haromaph contra domum ſuam; & juxta eum ædificavit Hattus filius Haſeboniæ.

11. Mediam partem vici ædificavit Melchias filius Herem, & Haſub filius Phahath Moab, & turrim furnorum.

12. Et juxta eum ædificavit Sellum filius Alohes princeps mediæ partis vici Jeruſalem, ipſe & filiæ ejus.

Eodem an. 3550.

c Nepos Joſue ſeu Jeſu.

d Sic Deus annotat, qui ſpirituales muros & mores Jeruſalem ſeu Eccleſiæ ædificant.

e ſeu aromatarii; ſc eſt nomen familiæ.

f ſc. unius.

a ſc. Joſaphat.

13. Et portam vallis *a* ædificavit Hanun, & habitatores Zanoe; ipſi ædificaverunt eam, & ſtatuerunt valvas ejus, & ſeras, & vectes, & mille cubitos in muro usq; ad portam ſterquilinii.

14. Et portam ſterquilinii, ædificavit Melchias filius Rechab, princeps vici Bethacharam; ipſe ædificavit eam, & ſtatuit valvas ejus, & ſeras, & vectes.

b i. vici ſeu regionis.

c i. juxta.

15. Et portam fontis ædificvit Sellum filius Cholhoza, princeps pagi *b* Maſpha; ipſe ædificavit eam, & texit, & ſtatuit valvas ejus, & ſeras, & vectes, & muros piſcinæ Siloe in *c* hortum regis, & usque ad gradus, qui deſcendunt de civitate David.

16. Poſt eum ædificavit Nehemias filius Azboc princeps dimidiæ partis vici Bethſur usque contra ſepulchrum David, & usque ad piſcinam, quæ grandi opere conſtructa eſt, & usque ad domum fortium.

17. Poſt eum ædificaverunt Levitæ, Rehum filius Benni; poſt eum ædificavit Haſebias princeps dimidiæ partis vici Ceilæ in vico ſuo.

18. Poſt eum ædificaverunt fratres eorum Bavai filius Enadad, princeps dimidiæ partis Ceilæ.

d i. partem alteram.

e Alii armamentarii.

19. Et ædificavit juxta eum Azer filius Joſue, princeps Maſpha, menſuram ſecundam *d* contra aſcenſum firmiſſimi anguli *e*.

20. Poſt eum in monte ædificavit Baruch filius Zachai menſuram ſecundam, ab angulo usque ad portam domus Eliaſib ſacerdotis magni.

21. Poſt eum ædificavit Merimuth filius Uriæ filii Haccus, menſuram ſecundam, a porta domus Eliaſib, donec extenderetur domus Eliaſib

22. Et poſt eum ædificaverunt ſacerdotes viri de campeſtribus Jordanis.

f i. e. regione.

23. Poſt eum ædificavit Benjamin & Haſub contra *f* domum ſuam; & poſt eum ædificavit Azarias filius Maaſiæ filii Ananiæ contra domum ſuam.

24. Poſt eum ædificavit Bennui filius Henadad menſuram ſecundam; a domo Azariæ usque ad flexuram, & usque ad angulum.

25. Phalel filius Ozi contra flexuram & turrim, quæ eminet de domo regis excelſa, id eſt, in atrio carceris; poſt eum Phadaia filius Pharos;

g i. arce ſeu loco alto.

26. Nathinæi autem habitabant in Ophel *g* usque contra portam aquarum ad Orientem, & turrim, quæ prominebat.

27. Poſt

13. A bramę doliny zbudował Hánon, y obywátele Zánoe; ći ią zbudowáli, y ſtánowili wrotá iey, y zamki, y zawory, y tyśiąc łokiet muru áż do bramy gnoiowey.

14. A bramę gniową budował Melchias ſyn Recháb, przełożony ulice Betháchárán; on ią zbudował, y poſtánowił wrotá iey y zámki, y zawory.

15. A bramę zrźodłá zbudował Sellum ſyn Cholhozá przełożony wśi Máſphá; on ią zbudował; y przykrył, y poſtáwił wrotá iey, y zamki, y zawory, y mury ſadzáwki Siloe ku ogrodu krolewſkiemu, y áż do wſchodu, ktory zſtępuie do miáſtá Dawidowego.

16. Po nim budował Nehemias ſyn Asbok, przełożony nád połowicą ulice Bethſur, áż przećiwko grobowi Dawidowemu, y áż do ſtáwu, ktory z wielką pracą zbudowány ieſt, y áż do domu mocnych.

17. Po nim budowáli Lewitowie, Rehum ſyn Benni; á po nim budował Háſebias przełożony nád połowicą ulice Ceile, ná ſwey ulicy.

18. Po nim budowáli bráćiá ich, Báway ſyn Henadád, przełożony nád połowicą Ceile.

19. A podle niego budował Azer ſyn Jozue, przełożony nád Máſphá, miárę wtorę przećiw wſtępowániu ku mocnieyſzemu rogu.

20. Po nim ná gorze budował Báruch ſyn Zácháiow miárę wtorą, od kątá áż do wrot domu Eliaſiba kápłaná wielkiego.

21. Po nim budował Merimuth ſyn Uryaſzá ſyná Hakkus, miárę wtorą ode drzwi domu Eliaſib, poki ſię rozśćiągał dom Eliaſib.

22. A po nim budowáli kápłani mężowie z pol Jordanu.

23. A po nim budował Beniámin y Háſub przećiw domowi ſwemu; á po nim budował Azáriaſz ſyn Mááſiaſzá, ſyná Anániaſzá náprzećiw domowi ſwemu.

24. Po nim budował Bennuy ſyn Henádád, miarę wtorą od domu Azáriaſzowego, áż do zátoczenia, y áż do kątá.

25. Phálel ſyn Oziego budował przećiw zátoczeniu, y wieży, ktora wychodźi z wyſſzego domu krolewſkiego, to ieſt, w śieni ćiemnice; po nim Phádáia ſyn Phátos.

26. A Náthineyczycy mieſzkáli w Ophel, áż náprzećiw bramie wodney ná wſchod ſłońcá, y wieży, ktora wychodźiłá.

27. Po

27. Po nim budowáli Thekuitczycy miárą wtorą náprzećiwko, od wieże wielkiey, y wychodzącey áż do muru kośćielnego.

28. A wzgorę od bramy końſkiey budowáli kápłani káżdy przećiw domowi ſwemu.

29. Po nich budował Sádok ſyn Emmer przećiw domowi ſwemu. A po nim budował Semáiá ſyn Secheniaſzow, ſtroż bramy wſchodniey.

30. Po nim budował Hánánia ſyn Selemiaſzow, y Hánum ſyn Seleph ſzoſty, miárę wtorą; po nim budował Moſollam ſyn Báráchiaſzow, przećiwko ſkárbnicy ſwoiey. Po nim budował Melchiaſz ſyn złotniczy, áż do domu Náthineyczykow, y wioteſz przedáiących przećiw bramie ſądowey, y áż do ſale narożney.

32. A miedzy ſalą narożną w bramie trzody budowáli złotnicy, y kupcy.

ROZDZIAŁ IV.

Sprzećiwiaią ſię Sánábállát, y Tobiaſz z inſzymi pogánámi; ále żydowie iedną ręką buduią, á drugą miecz trzymáią, á Nechemiaſz ſię modli; á ták dźieła ſię dokonywá.

1. Y Sſtáło ſię, gdy uſłyſzał Sánábállat, żeſmy budowáli mur, rozgniewał ſię bárzo; á wzrzuſzywſzy ſię názbyt, naygrawał Zydy.

2. Y mowił przed bráćią ſwą, y przed zgromádzeniem Sámáritanow: Co Zydowie niedołężni dźiáłaią? Izali im dopuſczą národowie? Izáli będą ofiárowáć, y zá ieden dźień dokonáią? Aza będą mogli nábudowáć kámieniá z gromad prochu, ktore zgorzáło?

3. Ale y Tobiaſz Ammánitczyk bliſki iego mowił: Niechay buduią; ieſli przyidźie liſzká, przeſkoczy mur ich kámienny.

4. Uſłyſz Boże náſz, żeſmy ſię ſſtali wzgárdzonymi, obroć urągánie ná głowę ich, á day ie ná wzgárdę w źiemi niewoley.

5. Nie pokryway niepráwośći ich, á grzech ich niechay przed tobą zgłádzon nie będźie; że ſię náśmiewáli z buduiących.

6. A ták budowáliſmy mur, y złączyliſmy wſzytek áż do połowice; y pobudźiło ſię ſerce ludu ku robieniu.

7. Y ſſtáło ſię gdy uſłyſzał Sánábállat, y Tobiáſz, y Arábczycy, y Ammánitczycy, y Azotczycy, że byłá wyrownána blizná muru Jeruzálem, á że ſię poczynáły rozwáliny záwieráć, rozgniewáli ſię názbyt,

8. Y

27. Poſt eum ædificaverunt Thecueni menſuram ſecundam e regione, a turre magna, & eminente usque ad murum templi.

28. Surſum autem a porta equorum ædificaverunt ſacerdotes, unusquisque contra domum ſuam.

29. Poſt eos ædificavit Sadoc, filius Emmer contra domum ſuam. Et poſt eum ædificavit Semaia filius Secheniæ, cuſtos portæ Orientalis

30. Poſt eos ædificavit Hanania, filius Selemiæ, & Hanun filius Seleph ſextus *a*, menſuram ſecundam; poſt eum ædificavit Moſollam filius Barachiæ, contra gazophylacium ſuum. Poſt eum ædificavit Melchias filius aurificis usque ad domum Nathinæorum, & ſcruta vendentium *b* contra portam judicialem *c*, & usque ad cœnaculum anguli *d*.

31. Et inter cœnaculum anguli in porta gregis ædificaverunt aurifices *e* & negotiatores.

a ſc. filiorum.
b 70 negotiatorum.
c ſc. judiciariam, in qua judicia publica inſtituebantur, ut nunc in curiis.
d nomen loci.
e ſunt cognomina familiæ.

CAPUT IV.

Adverſantur Sanaballat, & Tobias cum cæteris gentibus, 1. Judæi ædificant, altera manu gladium tenentes, & Nehemia orante, opus perficitur, 9.

1. Factum * eſt autem, cum audiſſet Sanaballat quod ædificaremus murum, iratus eſt valde; & motus nimis ſubſannavit Judæos.

2. Et dixit coram fratribus ſuis, & frequentia Samaritanorum: Quid Judæi faciunt imbecilles? Num dimittent eos gentes *f*? Num ſacrificabunt, & complebunt in una die? Numquid ædificare potuerunt lapides de acervis pulveris, qui combuſti ſunt?

3. Sed & Tobias Ammanites *g* proximus ejus, ait: Ædificent; ſi aſcenderit vulpes, tranſiliet murum eorum lapideum.

4. Audi Deus noſter, quia facti ſumus deſpectui; converte opprobrium ſuper caput eorũ, & da eos in deſpectionem in terra captivitatis.

5. Ne operias *h* iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur; quia irriſerunt ædificantes.

6. Itaque ædificavimus murum, & conjunximus totum usque ad partem dimidiam; & provocatum eſt cor populi ad operandum.

7. Factum eſt autem, cum audiſſet Sanaballat, & Tobias, & Arabes, & Ammanitæ, & Azotii, quod obducta eſſet cicatrix muri Jeruſalem, & quod cœpiſſent interrupta concludi, irati ſunt nimis.

* eodem An. 3550.
f id eſt, num permittemus Judæos, ut ſua mœnia reſtaurent.
g i. Ammonites.
h oblivione, & impunitate: non petit, ut Deus non ignoſcat culpam pœnitentibus, ſed ne impœnitentibus pœnam temporalem remittat.

8. Et

8. Et congregati sunt omnes pariter, ut venirent, & pugnarent contra Jerusalem, & molirentur insidias.

9. Et oravimus Deum nostrum, & posuimus custodes super murum die ac nocte contra eos.

10. Dixit autem Judas *a*: Debilitata est fortitudo portantis, & humus *b* nimia est, & nos non poterimus ædificare murum.

a Judæi.
b seu rudera exportanda nimia sunt.

11. Et dixerunt hostes nostri: Nesciant, & ignorent, donec veniamus in medium eorum, & interficiamus eos, & cessare faciamus opus.

12. Factum est autem venientibus Judæis, qui habitabant juxta eos, & dicentibus nobis per decem *c* vices, ex omnibus locis, quibus venerant ad nos.

c i. plures.

13. Statui in loco post murum per circuitum populum in ordinem cum gladiis suis, & lanceis, & arcubus.

14. Et perspexi atque surrexi; & ajo ad optimates & magistratus, & ad reliquam partem vulgi: Nolite timere a facie eorum; Domini magni, & terribilis mementote, & pugnate pro fratribus vestris, filiis vestris, & filiabus vestris, & uxoribus vestris, & domibus vestris.

15. Factum est autem, cum audissent inimici nostri nuntiatum *d* esse nobis, dissipavit Deus consilium eorum. Et reversi sumus omnes ad muros, unusquisque ad opus suum.

d qui piorum laborem & conatum impedire nitebantur.

16. Et factum est a die illa, media pars juvenum eorum faciebat opus, & media parata erat ad bellum, & lanceæ, & scuta, & arcus, & loricæ, & principes post eos in omni domo Juda.

17. Ædificantium in muro, & portantium onera, & imponentium; una manu sua faciebat *e* opus, & altera tenebat gladium *f*;

e sc. quisque.
f eo modo, quo mox explicatur versu sequenti.

18. Ædificantium enim unusquisque gladio erat accinctus renes. Et ædificabant, & clangebant buccina juxta me.

19. Et dixi ad optimates, & ad magistratus, & ad reliquam partem vulgi: Opus grande est & latum, & nos separati sumus in muro procul alter ab altero;

20. In loco, quocumque audieritis clangorem tubæ, illuc concurrite ad nos: Deus noster pugnabit pro nobis.

21. Et nos ipsi faciamus opus; & media pars nostrum teneat lanceas ab ascensu auroræ, donec egrediantur astra *g*.

g quasi excubias actura in tenebris.

22. In

8. Y zgromadźili się wszyscy pospołu, áby iáchali y walczyli ná Jeruzálem, y záśádźili się ná zdrádźie.

9. Y modliliśmy się do Bogá nászego, y postáwiliśmy straż ná murze, we dnie y w nocy przećiwko im.

10. Y rzekł Judas: Zwątlálá śilá noszącego, á źiemie iest bárzo wiele, y my nie będźiem mogli budowáć muru.

11. Y rzekli nieprzyiaćiele nászy: Niechay nie wiedzą, y niech im tayno będźie, áż przyydźiemy w pośrzod ich, y pobiiemy ie, y uczyniemy, że przestánie robotá.

12. Y stáło się, gdy Żydowie przychodźili, ktorzy mieszkáli podle nich, y opowiedáli nam dźieśięckroć ze wszytkich mieysc, z ktorych byli przyszli do nas;

13. Postáwiłem ná mieyscu zá murem w około lud w spráwie z mięczmi swymi, z oszczepy, y z łuki.

14. Y opátrzyłem, y wstałem, y rzekłem do przednieyszych, y urzędnikow, y do ostátká ludu pospolitego; Nieboyćie się od oblicza ich. Pámiętayćie ná Páná wielkiego, y strásznego, á walczćie o bráćią wászę, y syny wásze, y corki, y o żony, y o domy wásze.

15. Y stáło się, gdy usłyszeli nieprzyćiele nászy, że nam dano znáć, rozproszył Bog rádę ich. Y wroćiliśmy się wszyscy do murow, káżdy do roboty swey.

16. Y stáło się od onego dniá, połowicá młodźieńcow robiłá, á połowicá byłá gotowa ku bitwie, y oszczepy, y tarcze, y łuki, y páncerze, á kśiążętá zá nimi we wszytkim domu Judzkim.

17. Y buduiących ná murze, y noszących brzemioná, y nákládáiących; iedną ręką robił, á drugą miecz trzymał;

18. Bo káżdy z buduiących miał miecz przypásany ná biodrá swoie. Y budowáli, y trąbili w trąbę podle mnie.

19. Y rzekłem do przednieyszych, y do urzędnikow, y do ostátká pospolstwá: Wielka robotá y szeroká, á myśmy się rostrzeláli po murze dáleko ieden od drugiego;

20. Ná mieyscu, ná ktorymkolwiek usłyszyćie głos trąby, tám się zbiegayćie do nas; Bog nász będźie walczył zá nas.

21. A my sámy robmy; á połowicá nas niech trzyma oszczepy od wstępu zorze, áż gwiazdy wschodźić będą.

22. One-

22. Onego też czáſu, mowiłem do ludu: káżdy z ſługą ſwym niech mieſzka w pośrzod Jeruzálem, á mieymy przemiány przez noc, y przez dźień ná robotę.

23. A ią, y bráćia moi, y ſludźi moi, y ſtroże, ktorzy byli zá mną, nie zwłoczyliſmy ſzat náſzych, káżdy tylko zwłoczył ſię do omyćia.

22. In tempore quoque illo dixi populo: Unusquisque cum puero ſuo *a* maneat in medio Jeruſalem, & ſint nobis vices per noctem, & diem ad operandum.

23. Ego autem, & fratres mei, & pueri mei, & cuſtodes, qui erant poſt me *b*, non deponebamus veſtimenta noſtra; unusquisque tantum nudabatur ad baptismum *c*.

a i. famulo ſuo.
b ſc. mihi obſequentes.
c i. e. ad lavandum, ſeu corpus, ſeu veſtes a ſordibus.

ROZDZIAŁ V.

Wołánie, y uſkárżánie ludu náprzećiwko bogaczom w czás głodu; lecz Nehemiaſz poſukał łakome, lichwy zákazał, ſwe dobre potrzebnym rozdáiąc.

1. Y Wſczęło ſię wielkie wołánie ludźi, y żon ich przećiw Zydom bráćiey ſwoiey.

2. Y byli, co ták mowili: Synow náſzych, y corek náſzych ieſt bárzo wiele; nábierzmy zá zapłatę ich zboża, á iedzmy, y żiymy.

3. Y byli, co mowili: Polá náſze, y winnice, y domy náſze po záſtáwiaymy, á nábierzmy zboża, w głodźie.

4. A drudzy mowili: Pożyczmy pieniędzy ná podátki krolewſkie, á daymy polá náſze, y winnice;

5. A teraz iáko ćiáłá bráćiey náſzey, ták ſą ćiáłá náſze; á iáko ſynowie ich, ták y ſynowie náſzy. Oto my dawamy w niewolą ſyny náſze, y corki náſze, á z corek náſzych ſą niewolnicámi, á nie mamy, ſkądby mogły bydź wykupione, y polá náſze, y winnice náſze inni trzymáią.

6. Y rozgniewałem ſię bárzo, gdym uſłyſzał wołánie ich wedle ſłow tych:

7. Y myśliło ſerce moie zemną; y zſukałem przednie, y urząd, y rzekłem im: A wiec káżdy z was lichwę wyćiągaćie od bráćiey ſwey? y zebrałem przećiw nim zgromádzenie wielkie,

8. Y rzekłem im: My, iáko wiećie, wykupiliſmy bráćią náſzę żydy, ktorzy byli pogánom záprzedáni, według przemożenia náſzego; więc wy też przedawáć będźiećie bráćią wáſzę, y odkupowáć ie będźiem? Y umilknęli, á nie náleźli, coby odpowiedźieli.

9. Y rzekłem do nich: Nie dobra to rzecz, ktorą czynićie; czemu nie w boiáźni Bogá náſzego chodźićie; áby nam nie urągáli pogáni nieprzyiaćiele náſzy?

CAPUT V.

Populi clamor & querela contra divites tempore famis, 1. Nehemias avaros increpat, uſuras prohibet, & ſua indigentibus elargitur, 6.

1. ET factus * eſt clamor populi, & uxorum ejus magnus adverſus fratres ſuos Judæos.

2. Et erant, qui dicerent: Filii noſtri, & filiæ noſtræ multæ ſunt nimis; accipiamus pro pretio eorũ frumentũ, & comedamus, & vivamus.

3 Et erant, qui dicerent: Agros noſtros, & vineas, & domos noſtras opponamus *d*, & accipiamus frumentum in fame.

4. Et alii dicebant: Mutuo ſumamus pecunias in tributa regis, demusque agros noſtros & vineas;

5. Et nunc ſicut carnes fratrum noſtrorum, ſic carnes noſtræ ſunt; & ſicut filii eorum, ita & filii noſtri. Ecce nos ſubjungamus filios noſtros, & filias noſtras in ſervitutem, & de filiabus noſtris ſunt famulæ, nec habemus, unde poſſint redimi, & agros noſtros, & vineas noſtras alii poſſident.

6. Et iratus ſum nimis, cum audiſſem clamorem eorum ſecundum verba hæc:

7. Cogitavitque cor meum mecum; & increpavi optimates & magiſtratus, & dixi eis: Uſurasne ſinguli a fratribus veſtris exigitis? Et congregavi adverſum eos concionem *e* magnam,

8. Et dixi eis: Nos, ut ſcitis, redemimus fratres noſtros Judæos, qui venditi fuerant gentibus ſecundum poſſibilitatem noſtram; & vos igitur vendetis fratres noſtros, & redimemus eos? Et ſiluerunt, nec invenerunt, quid reſponderent.

9. Dixitque ad eos: Non eſt bona res, quam facitis; quare non in timore Dei noſtri ambulatis, ne exprobretur nobis a gentibus inimicis noſtris?

* Eodem an. 3550.
d Oppignoremus fœneratoribus.
e Populi congregationem.

10. Et ego, & fratres mei, & pueri *a* mei commodavimus plurimis pecuniam & frumentum: non repetamus in commune iſtud, æs alienum concedamus, quod debetur nobis.

11. Reddite eis hodie agros ſuos, & vineas ſuas, & oliveta ſua, & domos ſuas; quin potius & centeſimam pecuniæ, frumenti, vini & olei, quam exigere ſoletis ab eis, date pro illis.

12. Et dixerunt: Reddemus, & ab eis nihil quæremus; ſicque faciemus, ut loqueris. Et vocavi Sacerdotes, & adjuravi eos, ut facerent, juxta quod dixeram.

13. Inſuper excuſſi ſinum *b* meum, & dixi: Sic excutiat Deus omnem virum, qui non compleverit verbum iſtud, de domo ſua, & de laboribus ſuis; ſic excutiatur, & vacuus fiat *c*. Et dixit univerſa multitudo: Amen. Et laudaverunt Deum. Fecit ergo populus, ſicut erat dictum.

14. A die autem illa, qua præceperat rex mihi, ut eſſem dux in terra Juda, ab anno vigeſimo usque ad annum trigeſimum ſecundum Artaxerxis regis per annos duodecim, ego & fratres mei annonas, quæ ducibus debebantur, non comedimus,

15. Duces autem primi, qui fuerant ante me, gravaverunt populum, & acceperunt ab eis in pane, & vino, & pecunia quotidie ſiclos quadraginta; ſed & miniſtri eorum depreſſerunt *d* populum. Ego autem non feci ita propter timorem Dei.

16. Quin potius in opere muri ædificavi, & agrum non emi, & omnes pueri mei congregati ad opus erant.

17. Judæi quoque & magiſtratus centum quinquaginta viri, & qui veniebant ad nos de gentibus, quæ in circuitu noſtro ſunt, in menſa mea erant.

18. Parabatur autem mihi per dies ſingulos bos unus, arietes ſex electi exceptis volatilibus, & inter dies decem *e* vina diverſa, & alia multa tribuebam; inſuper & annonas ducatus mei non quæſivi; valde enim attenuatus erat populus.

19. Memento mei Deus meus in bonum *f* ſecundum omnia, quæ feci populo huic.

a Famuli & domeſtici.
b i. veſtimentum.
c Profugus a patria, extorris & egenus.
d ſc. tyrannice dominantes.
e i. decimo quoque die.
f Ut mihi benefacias.

10. Y ia, y bráćia moi, y ſludzy moi, pożyczyliſmy wielom pieniędzy y zboża; nie upominaymyż ſię w obec wſzyſcy tego, dług dáruymy, ktory nam winno.

11. Wroććie im dźiś polá ich, y oliwnice ich, y domy ich; y owſzem, y ſetną część pieniędzy, zboża y oliwy, ktorąśćie zwykli od nich wyćiągáć, dáyćie zá nie.

12. Y rzekli: Wroćimy, á nić od nich wyćiągáć nie będźiemi; y ták uczynimi, iáko mowiſz. Y przyzwałem kápłanow, y poprzyśiągłem ie, áby uczynili wedle tego, com był rzekł.

13. Nád to wytrząſnąłem zánádrze moie, y rzekłem: Ták niechay Bog wytrząśnie wſzelkiego mężá, ktoryby doſyć nie uczynił ſłowu temu, z domu iego, y z pracę iego, ták niech wytrząśnion, y wyproźnion będźie. Y rzekło wſzytko zgromádzenie: Amen. Y chwalili Bogá. Uczynił tedy lud, iáko było rzeczono.

14. A od onego dniá, ktorego mi krol przykazał, ábym był kśiążęćiem w źiemi Judzkiey, od roku dwudźieſtego áż do roku trzydźieſtego wtorego Artaxerxá krolá, przez dwánaśćie lat, ia y bráćia moi nie iedliſmy rocznego obroku, ktore kśiążętam dáwáć powinno.

15. A pierwſze kśiążętá, co przedemną były, obćiążáli lud, y bráli od nich w chlebie, y w winie, y w pieniądzách ná káżdy dźień ſyklow czterdźieśći; y ſługy ich tłumili lud. Alem ia ták nie czynił dla boiáźni Bożey.

16. Ale owſzem około murow budowałem, y rolim nie kupił, y wſzyſcy ſłużebnicy moi ná robotę zgromádzeni byli.

17. Zydowie też y urzędnikow ſto y pięćdźieśiąt mężow, y ktorzy do nas przychodźili od národow, ktore około nas ſą, u ſtołu mego byli.

18. A gotowano mi ná káżdy dźień wołu iednego, báránow ſześć wybornych oprocz ptáſtwá, á wdźieśięć dni winá rozmáite, y wiele innych rzeczy dawałem; nát to y rocznego obroku kśięſtwá mego nie domagałem ſię; bo lud był bárzo z ubożony.

19. Pomniże ná mię Boże moy ku dobremu, wedle wſzytkiego, com uczynił ludowi temu.

CAPUT VI.

Sanaballat cum ſociis ad fœdus inſidioſe invitat,

ROZDZIAŁ VI.

Sánábállat z towarzyſzámi do przymierze zdra-

zdradliwie záprаſza, chcąc przeſzkádzáć budowánie; lecz Nehemiáſzá nie może odſtráſzyć, áni odmienić koniec ſpraw iego; á gdy dokonáli muru, lękáli ſię wſzyſcy okoliczni narodowie, nowe zdrady gotuiąc.

1\. Y Sſtało ſię, gdy uſłyſzał Sánáballat, y Tobiaſz, y Goſſem Arábczyk, y inni nieprzyiaćiele náſzy, żem ia zbudował mur, á nie zoſtawáło w nim żadney rozwáliny, (á do onego czáſu wrot niepoſtáwiłem był w bramách.)

2\. Poſłáli Sánáballat, y Goſſem do mnie, mowiąc: Przyidźi á uczyńmy między ſobą przymierze we wśiách ná polu Ono. A oni myślili, żeby mi co złego uczynili.

3\. A ták poſłałem do nich poſły, mowiąc: Czynię wielką robotę, y źiácháć nie mogę, áby ſię ſnadź nie zániechálá, gdybym iáchał, y przybył do was.

4\. A poſyłáli do mnie czterzy kroć wedle tego słowá, odpowiedźiałem im wedle mowy pierwſzey.

5\. Y poſłał do mnie Sánáballat wedle słowá pierwſzego piąty kroć ſługę ſwego, y miał liſt w ręce ſwey ták nápiſány:

6\. Ieſt ten poſłuch między ludźmi, co też, y Goſſem powiedźiał, że ty y Zydowie myślićie ſię, z mocy wybić, y dla tego muruieſz mur, chceſz ſię podnieść krolem nád nimi; dla ktorey przyczyny

7\. Poſtánowiłes y proroki, ktorzyby o tobie opowiádáli w Jeruzálem, mowiąc: Ieſt krol w Zydowſkiey źiemi. Uſłyſzy krol te słowá; á przetoż teraz przyiedź, ábyſmy ſię ſpołecznie nárádźili.

8\. Y poſłałem do nich, mowiąc: Nie ſtáło ſię wedle słow tych, ktore ty mowiſz, z ſerca bowiem twego ty to wymyślaſz.

9\. Bo ći wſzyſzy ſtráſzyli nas myśląc, że miáły przeſtáć ręce náſze od roboty, y mieliſmy zániecháć. Dla ktorey przyczyny bárźiey umacniałem ręce moie.

10\. Y wſzedłem w dom Semáiá ſyná Dálaiáſzá ſyná Metábeel táiemnie. Ktory mi rzekł: Rozmowmy ſię między ſobą w domu Bożym w pośrzod Kośćiołá, á zámknimy drzwi kośćielne; bo przydą, áby ćię zábili, y w nocy przyidą áby ćię zábili.

11\. Y rzekłem: Izali kto mnie podobny ućieka? Y ktoż, iáko ia wnidźie do kośćiołá, á będźie żyw? Nie wnidę?

vitat, ut ædificationem impediat, 1. Sed non terret, nec immutat propoſitum Nehemiæ, 5. Completo muro, timent finitimæ gentes, novasque fraudes adornant, 10.

1\. FActum * eſt autem, cum audiſſet Sanaballat, & Tobias, & Goſſem Arabs, & cæteri inimici noſtri, quod ædificaſſem ego murum, & non eſſet in ipſo reſidua interruptio (usque ad tempus autem illud valvas non poſuerant in portis.)

2\. Miſerunt Sanaballat, & Goſſem ad me, dicentes: Veni, & percutiamus fœdus pariter in viculis *a* in Campo Ono. Ipſi autem cogitabant, ut facerent mihi malum.

3\. Miſi ergo ad eos nuntios, dicens: Opus grande ego facio, & non poſſum deſcendere; ne forte negligatur, cum venero, & deſcendero ad vos.

4\. Miſerunt autem ad me ſecundum verbum hoc per quatuor vices; & reſpondi eis juxta ſermonem priorem.

5\. Et miſit ad me Sanaballat juxta verbum prius quinta vice puerum ſuum, & epiſtolam habebat in manu ſua ſcriptam hoc modo:

6\. In gentibus auditum eſt, & Goſſem dixit, quod tu & Judæi cogitatis rebellare, & propterea ædifices murum, & levare te velis ſuper eos regem; propter quam cauſam

7\. Et prophetas poſueris, qui prædicent de te in Jeruſalem, dicentes: Rex in Judæa eſt. Auditurus eſt rex verba hæc; idcirco nunc veni, ut ineamus conſilium pariter.

8\. Et miſi ad eos, dicens: Non eſt factum ſecundum verba hæc, quæ tu loqueris; de corde enim tuo tu componis hæc

9\. Omnes enim hi terrebant nos, cogitantes, quod ceſſarent manus noſtræ ab opere, & quieſceremus. Quam ob cauſam magis confortavi *b* manus meas;

10\. Et ingreſſus ſum domum Semaiæ, filii Dalaiæ, filii Metabeel ſecreto. Qui ait: *c* Tractemus nobiſcum in domo Dei in medio templi, & claudamus portas ædis; quia venturi ſunt, ut interficiant te, & nocte venturi ſunt ad occidendum te.

11\. Et dixi: Num quiſquam ſimilis mei *d* fugit? & quis, ut ego ingredietur templum, & vivet? non ingrediar.

* Eodem an 3550.

a Hebræum Chephirim videtur nomen proprium loci.

b Hebr. conforta.

c Hebr. conveniamus.

d Vir militaris & princeps.

12. Et intellexi, quod Deus non miſiſſet eum, ſed quaſi vaticinans locutus eſſet ad me, & Tobias, & Sanaballat conduxiſſent *a* eum;

13. Acceperat enim pretium, ut territus facerem, & peccarem, & haberent malum, quod exprobrarent mihi.

14. Memento mei Domine pro Tobia & Sanaballat, juxta opera eorum talia; ſed & Noadiæ prophetæ *b*, & cæterorum prophetarum, qui terrebant me.

15. Completus eſt autem murus vigeſimoquinto die menſis Elul *c*, quinquaginta duobus diebus.

16. Factum eſt ergo, cum audiſſent omnes inimici noſtri, ut timerent univerſæ gentes, quæ erant in circuitu noſtro, & conciderent intra ſemetipſos, & ſcirent, quod a Deo factum eſſet opus hoc.

17. Sed & in diebus illis *d*, multæ optimatum Judæorum epiſtolæ mittebantur ad Tobiam, & a Tobia veniebant ad eos.

18. Multi enim erant in Judæa habentes juramentum ejus *e*, quia gener erat Secheniæ filii Area, & Johanan filius ejus acceperat filiam Moſollam filii Barachiæ;

19. Sed & laudabant eum coram me, & verba mea nuntiabant ei; & Tobias mittebat epiſtolas, ut terreret me.

a i. ſubornaſſent.
b ſc. qui ſe prophetam fingebat.
c Qui eſt ſextus.
d ſc. poſt epiſtolam a Sanaballat miſſam.
e i. fœdus cum eo.

12. Y rozumiałem, że go Bog nie poſłał, ále iákoby prorokuiąc mowił do mnie, y Tobiaſz, y Sanábállat náięli go byli.

13. Bo był wźiął pieniądze, ábych ſię ulęknąwſzy czynił, y grzeſzył, á żeby mieli co złego, czymby mi urągáli.

14. Pomni ná mię Pánie dla Tobiaſzá, y Sánáballata, według uczynkow ich tákowych; ále y ná Noádiaſza proroká, y innych prorokow, ktorzy mię ſtráſzyli.

15. A mur dokonány był dwudźieſtego, y piątego dniá mieśiącá Elul, zá pięćdźiśiąt y zá dwá dni.

16. Sſtáło ſię tedy, gdy uſłyſzeli wſzyſcy nieprzyiaćiele náſzy, że ſię polękáli wſzyſcy narodowie, ktorzy byli około nas, y upádli ſámi w ſobie, y poználi, że od Bogá sſtáłá ſię tá ſpráwá.

17. Ale y dni onych wiele liſtow od przednich Zydow poſyłáne były do Tobiaſzá, y' od Tobiaſzá przychodźiły do nich.

18. Bo ich wiele w Zydowſtwie było máiących przyśięgę iego, iż był źięćiem Secheniaſzá ſyná Area, á Johánán ſyn iego poiął był corkę Moſollám ſyná Báráchiaſzowego.

19. Ale y chwalili go przedemną, y ſłowá moie odnośili mu; á Tobiaſz poſyłał liſty, áby mię ſtráſzył.

CAPUT VII.

Per Nehemiam conſtituuntur cuſtodes in Jeruſalem, 1. Recenſentur, qui primum aſcenderant Jeruſalem; una cum jumentis ipſorum, 5. Dantur munera ad opus ædificationis, 70.

1. POſtquam *autem ædificatus eſt murus, *f* & poſui valvas, & recenſui janitores, & cantores, & Levitas;

2. Præcepi Hanani fratri meo, & Hananiæ principi domus de Jeruſalem (ipſe enim quaſi vir verax & timens Deum plus cæteris videbatur.)

3. Et dixi eis: Non aperiantur portæ Jeruſalem uſque ad calorem ſolis. Cumque adhuc aſſiſterent *g*, clauſæ portæ ſunt, & oppilatæ *h*; & poſui cuſtodes de habitatoribus Jeruſalem, ſingulos per vices ſuas, & unumquemque contra domum ſuam.

4. Civitas autem erat lata nimis & grandis, & populus parvus in medio ejus, & non erant domus *i* ædificatæ.

* Eodem an. 3550. Eccli. 49. 15.
f Cujus dedicatio peragitur Inf. 12. 27.
g i. præſentes eſſent.
h i. firmatæ.
i ſc. multæ.

5. Deus

ROZDZIAŁ VII.

Nehemiaſz poſtanowił ſtráż w Jeruzálem; liczbá tych, ktorzy pierwſzy przyſzli do Jeruzálem, y bydląt ich. Też dáry dáno ná budowánie.

1. A Gdy mur zbudowány był, y poſtáwiłem wrotá, y policzyłem wrotne, y ſpiewaki, y Lewity;

2. Roſkazałem Hánáni brátu memu, y Hániaſzowi kśiążęćiu domu z Jeruzálem (bo on ſię zdał iáko mąż wierny, y boiący ſię Bogá więcey niż drudzy.)

3. Y rzekłem im: Niechay bram Jerozolimſkich nie otwarzáią áż do ćiepłá ſłonecznego. A gdy ieſzcze ſtały, zámknione bramy, y zátáráſowane; y poſtánowiłem ſtraż z obywátelow Jerozolimſkich, káżdego ná odmiány ſwoie, y káżdego przećiw domowi iego.

4. A miáſto było bárzo ſzerokie, y wielkie, á lud w pośrzodku iego máły, y domy nie były pobudowáne.

5. Y

5. A Bog podał do sercá mego, y zebrałem przednieyſze, y urzędniki, y lud poſpolity, ábych ie policzył; y nálazłem kśięgi liczby onych, ktorzy byli pierwey przyſzli, y nálazło ſię w nich nápiſano.

6. Ci ſynowie kráiny, ktorzy wyſzli z poymánia przeprowádzonych, ktore był przenioſł Nábuchodonozor, krol Bábylońſki, y wroćili ſię do Jeruzálem, y do Zydowſkiey źiemie, káżdy do miáſta ſwego.

7. Ktorzy przyſzli, z Zorobabelem, Jozue, Nehemiaſz, Azáriaſz, Ráámiaſz, Nahámáni, Márdocheuſz, Belſám, Meſpháráth, Begoáy, Nahum, Báána. Liczbá mężow ludu Izráelſkiego:

8. Synow Pháros dwá tyśiącá ſto śiedmdźieśiąt dwá.

9. Synow Sáphátiá trzy ſtá śiedmdźieśiąt dwá.

10. Synow Area ſześć ſet pięćdźieśiąt dwá;

11. Synow Pháhátmoáb z ſynow Jozuego, y Joábá dwá tyśiącá ośm ſet oſmnáśćie;

12. Synow Ælám, tyśiąc dwie śćie pięćdźieśiąt czterzey;

13. Synow Zethua, ośm ſet czterdźieśći pięć;

14. Synow Záchai, śiedm ſet ſześćdźieśiąt;

15. Synow Bánnui, ſześć ſet czterdźieśći ośm;

16. Synow Bebái, ſześć ſet dwádźieśćiá ośm;

17. Synow Azgád, dwá tyśiącá trzy ſtá dwádźieśćiá dwá;

18. Synow Adonikám, ſześć ſet ſześćdźieśiąt śiedm;

19. Synow Begwai, dwá tyśiącá ſześćdźieśiąt śiedm;

20. Synow Adin, ſześć ſet pięćdźieśiąt pięć;

21. Synow Ater ſyná Hezeciaſzowego, dźiewięćdźieśiąt ośm;

22. Synow Háſem, trzy ſtá dwádźieśćiá ośm;

23. Synow Beſai, trzy ſtá dwádźieśćiá czterzey;

24. Synow Háreph, ſto dwánáśćie;

25. Synow Gábaon, dźiewięćdźieśiąt pięć;

26. Synow Bethlehem, y Netuphá, ſto ośmdźieśiąt ośm;

27. Mężow Anáthoth, ſtwádźieśćiá ośm;

28. Mężow Betházmoth, czterdźieśći dwá;

29. Mężow Káriáthiárym, Cephirá, y Beroth, śiedm ſet czterdźieśći trzey.

30. Mężow Ráma, y Gebá, ſześć ſet dwádźieśćiá ieden.

31. Mę-

5. Deus autem dedit in corde meo *a*, & congregavi optimates, & magiſtratus, & vulgus, ut recenſerem eos; & inveni librum cenſus *b* eorum, qui aſcenderant *c* primum, & inventum eſt ſcriptum in eo.

6. Iſti *d* filii provinciæ, qui aſcenderunt de captivitate migrantium, quos transtulerat Nabuchodonoſor rex Babylonis, & reverſi ſunt in Jeruſalem, & in Judæam, unusquisque in civitatem ſuam.

7. Qui venerunt cum Zorobabel: Joſue, Nehemias, Azarias *e*, Raamias, Nahamani, Mardochæus, Belſam, Meſpharath, Begoai, Nahum, Baana. Numerus virorum populi Iſrael:

8. Filii *f* Pharos, duo millia centum ſeptuaginta duo;

9. Filii Saphatia, trecenti ſeptuaginta duo.

10. Filii Area, ſexcenti quinquaginta duo;

11. Filii Phahathmoab filiorum Joſue & Joab, duo millia octingenti decem & octo;

12. Filii Ælam, mille ducenti quinquaginta quatuor;

13. Filii Zethua, octingenti quadraginta quinque;

14. Filii Zachai, ſeptingenti ſexaginta;

15. Filii Bannui, ſexcenti quadraginta octo;

16. Filii Bebai, ſexcenti viginti octo;

17. Filii Azgad, duo millia trecenti viginti duo;

18. Filii Adonicam, ſexcenti ſexaginta ſeptem;

19. Filii Beguai, duo millia ſexaginta ſeptem;

20. Filii Adin, ſexcenti quinquaginta quinque;

21. Filii Ater, filii Hezeciæ, nonaginta octo;

22. Filii Haſem, trecenti viginti octo;

23. Filii Beſai, trecenti viginti quatuor;

24. Filii Hareph, centum duodecim;

25. Filii *g* Gabaon, nonaginta quinque;

26. Filii Bethlehem, & Netupha, centum octoginta octo.

27. Viri Anathoth, centum viginti octo;

28. Viri Bethazmoth, quadraginta duo;

29. Viri Cariathiarim, Cephira, & Beroth, ſeptingenti quadraginta tres.

30. Viri Rama & Geba, ſexcenti viginti unus.

31. Viri

a Suggeſſit mihi.

b i. conſignationem, Hebr. genealogiam.

c ſc. e captivitate in Jeruſalem.

d Vide 1 Eſdr. 2. 1.

e Nota: hæc deſcriptio, quæ hic refertur, aliquantum variat ab illa 1 Eſdr. 2.

f i. incolæ.

g Id eſt, incolæ, ſic & in ſeq.

31. Viri Machmas, centum viginti duo.

32. Viri Bethel & Hai, centum viginti tres.

33. Viri Nebo alterius, quinquaginta duo.

34. Viri Ælam alterius *a*, mille ducenti quinquaginta quatuor.

35. Filii Harem, trecenti viginti.

36. Filii Jericho, trecenti quadraginta quinque.

37. Filii Lod Hadid, & Ono, ſeptingenti viginti unus.

38. Filii Senaa, tria millia nongenti triginta.

39. Sacerdotes: Filii Idaia in domo Joſue, nongenti ſeptuaginta tres;

40. Filii Emmer, mille quinquaginta duo;

41. Filii Phashur, mille ducenti quadraginta ſeptem;

42. Filii Arem, mille decem & ſeptem. Levitæ:

43. Filii Joſue & Cedmihel filiorum

44. Oduiæ, ſeptuaginta quatuor. Cantores:

45. Filii Aſaph, centum quadraginta octo.

46. Janitores: Filii Sellum, filii Ater, filii Telmon, filii Accub, filii Hatita, filii Sobai; centum triginta octo.

47. Nathinæi: Filii Soha, filii Haſupha, filii Tebbaoth,

48. Filii Ceros, filii Siáá, filii Phadon, filii Lebana, filii Hagaba, filii Selmai,

49. Filii Hanan, filii Geddel, filii Gaher,

50. Filii Raaia, filii Raſin, filii Necoda,

51. Filii Gezem, filii Aza, filii Phaſea,

52. Filii Beſai, filii Munim, filii Nephuſſim,

53. Filii Bacbuc, filii Hacupha, filii Harhur,

54. Filii Besloth, filii Mahida, filii Harſa,

55. Filii Bercos, filii Siſara, filii Thema,

56. Filii Naſia, filii Hatipha,

57. Filii ſervorum Salomonis *b*, filii Sothai, filii Sophereth, filii Pharida,

58. Filii Jahala, filii Darcon, filii Jeddel,

a q. d. alterius loci, v. Sa.

b Sic dicebantur, quod eis incumberet templum reficere. Beda, Sa.

59. Filii

31. Mężow Máchmas, ſto dwádźieśćiá dwá.

32. Mężow Bethel y Hay, ſto dwádźieśćiá trzey.

33. Mężow Nebo drugiego, pięćdźieśiąt dwá,

34. Mężow Ælam drugiego, tyśiąc dwie śćie pięćdźieśiąt czterzey.

35. Synow Hárem, trzy ſtá dwádźieśćiá.

36. Synow Jericho, trzy ſtá czterdźieśći pięć.

37. Synow Lod, Hádid, y Ono, śiedm ſet dwádźieśćiá ieden.

38. Synow Senáá, trzy tyśiące dźiewięć ſet trzydźieśći.

39. Kápłanow: Synow Idáia w domu Jozue, dźiewięć ſet śiedmdźieśiąt trzey.

40. Synow Emmer, tyśiąc pięćdźieśiąt dwá.

41. Synow Pháshur, tyśiąc dwie śćie czterdźieśći śiedm.

42. Synow Arem, tyśiąc śiedmnaśćie. Lewitow:

43. Synow Jozuego, y Cedmihel ſynow

44. Odwiaſzá, śiedmdźieśiąt czterzey. Spiewakow:

45. Synow Aſaph, ſto czterdźieśći ośm.

46. Wrotnych: Synow Sellum, ſynow Ater, ſynow Telmon, ſynow Akkub, ſynow Hátitá, ſynow Sobái; ſto trzydźieśći ośm.

47. Náthyncyczycy: ſynowie Sohá, ſynowie Háſuphá, ſynowie Tebbáoth,

48. Synowie Ceros, ſynowie Siáá, ſynowie Phádon, ſynowie Lebaná, ſynowie Hágaba, ſynowie Selmá,

49. Synowie Hánan, ſynowie Geddel, ſynowie Gaber,

50. Synowie Rááia, ſynowie Ráſin, ſynowie Nekodá,

51. Synowie Gezem, ſynowie Azá, ſynowie Pháſea,

52. Synowie Beſai, ſynowie Munim, ſynowie Nephuſſym,

53. Synowie Bákbuk, ſynowie Hákuphá, ſynowie Hárhur,

54. Synowie Beſloth, ſynowie Máhidá, ſynowie Hárſá,

55. Synowie Berkos, ſynowie Siſárá, ſynowie Themá,

56. Synowie Náſia, ſynowie Hátiphá,

57. Synowie ſług Sálomonowych, ſynowie Sothái, ſynowie Sophereth, ſynowie Pháridá,

58. Synowie Jáhálá, ſynowie Dárkon, ſynowie Jeddel,

59. Sy-

59. Synowie Sáphátia, ſynowie Hátil, ſynowie Phochereth, ktory poſzedł z Sebáim ſyná Ammon.
60. Wſzytkich Náthynćyczykow, y ſynow ſług Sálomonowych, trzy ſtá dźiewięćdźieśiąt dwá.
61. A ći ſą, ktorzy wyſzli z Thelmelá, z Thelhárſá, Cherub, Addon, y Emmer; á niemogli pokazáć domow oycow ſwoich, y naśienia ſwego, ieſliże z Izráelá byli.
62. Synow Dáláia, ſynow Tobia, ſynow Nekodá, ſześć ſet czterdźieśći dwá.
63. A z kápłanow, ſynowie Hábia, ſynowie Akkos, ſynowie Berſellái, ktory poiął z corek Berſellai Gáláádczyká żonę, y przezwány był ich imieniem.
64. Ci ſzukáli piſmá ſwego, w liczbie, y nie náleźli; y wyrzuceni ſą z kápłańſtwá.
65. Y rzekł im Atherſáthá, áby nie iedli z świętego świętych, áżby ſtánął kápłan uczony, y ćwiczony.
66. Wſzytko mnoſtwo iáko mąż ieden czterdźieśći dwá tyśiące trzy ſtá ſześćdźieśiąt,
67. Oprocz ſług y ſłużebnic ich, ktorych było śiedm tyśięcy trzy ſtá trzydźieśći śiedm, á między nimi ſpiewakow, y ſpiewaczek dwie śćie czterdźieśći pięć.
68. Koni ich, śiedm ſet trzydźieśći ſześć; mułow ich, dwie śćie czerdźieśći pięc;
69. Wielbłądow ich, czterzy ſtá trzydźieśći pięć; oſłow, ſześć tyśięcy śiedm ſet dwádźieśćiá.

Do tąd powiáda ſię, co było w kśięgách nápiſano; od tąd prowádźi ſię hiſtoria Nehemiaſzowá.

70. A niektorzy z kśiążąt domow dáli ná robotę. Atherſáthá dał do ſkárbu, złotá tyśiąc drachm, czáſz pięćdźieśiąt, ſzat kápłáńſkich, pięć ſet trzydźieśći.
71. A z kśiążąt domow dáli do ſkárbu ná robotę, złotá drachm dwádźieśćiá tyśięcy, á ſrebrá grzwien dwá tyśiącá dwie śćie.
72. A co dał oſtátek ludu złotá drachm dwádźieśćiá tyśięcy, á ſrebrá grzywien dwá tyśiącá, á ſzat kápłáńſkich ſześćdźieśiąt śiedm.
73. A kápłani, y Lewitowie, y wrotni, y ſpiewacy, y inne poſpolſtwo, y Náthyneyczycy, y wſzytek Izráel mieſzkali w mieśćiech ſwoich.

ROZDZIAŁ VIII.

Ezdráſz rozdźielnie czyta zakon Boży, á gdy ſię

59. Filii Saphatia, filii Hatil, filii Phochereth, qui erat ortus ex Sabaim, filio Ammon.
60. Omnes Nathinæi, & filii ſervorum Salomonis trecenti nonaginta duo.
61. Hi ſunt autem, qui aſcenderunt de Thelmela, Thelharſa, Cherub, Addon, & Emer; & non potuerunt indicare domum patrum ſuorum, & ſemen *a* ſuum, utrum ex Iſrael eſſent.
62. Filii Dalaia, filii Tobia, filii Necoda ſexcenti quadraginta duo.
63. Et de ſacerdotibus, filii Habia, filii Accos, filii Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis uxorem, & vocatus eſt nomine eorum.
64. Hi quæſierunt ſcripturarum ſuam in cenſu *b*, & non invenerunt, & ejecti ſunt de ſacerdotio.
65. Dixitque Atherſatha *c* eis, ut non manducarent de Sanctis ſanctorum *d*, donec ſtaret Sacerdos doctus & eruditus *e*.
66. Omnis multitudo quaſi vir unus quadraginta duo millia trecenti ſexaginta,
67. Abſque ſervis & ancillis eorum, qui erant ſeptem millia trecenti triginta ſeptem, & inter eos cantores, & cantatrices, ducenti quadraginta quinque.
68. Equi eorum, ſeptingenti triginta ſex; muli eorum, ducenti quadraginta quinque.
69. Cameli eorum, quadringenti triginta quinque; aſini, ſex millia ſeptingenti viginti.

Hucusque refertur, quid in commentario ſcriptum fuerit; Nehemiæ hiſtoria texitur.

70. Nonnulli autem de principibus familiarum dederunt in opus. Atherſatha dedit in theſaurum auri drachmas mille, phialas quinquaginta, tunicas ſacerdotales quingentas triginta.
71. Et de principibus familiarum dederunt in theſaurum operis, auri drachmas viginti millia, & argenti mnas duo millia ducentas.
72. Et quod dedit reliquus populus, auri drachmas viginti millia; & argenti mnas duo millia, & tunicas ſacerdotales ſexaginta ſeptem
73. Habitaverunt autem Sacerdotes, & Levitæ, & janitores, & cantores, & reliquum vulgus, & Nathinæi, & omnis Iſrael in civitatibus ſuis.

a i, genus.
b i. ubi recenſentur genealogiæ.
c i. præfectus, ſc Zorobabel. vid. lib. 1. c. 2. v. 63.
d Id eſt, ſacerdotum cibis, qui erant ſacroſancti
e Hebr. in Urim & Thummim, ſc. ea geſtans in rationali.
f Hæc verba non ſunt omittenda, quippe ab Interprete addita ut bene monent Correctiones Rumanæ,

CAPUT VIII.

Eſdras diſtincte populo verba legis recitat, &

& contriſtatum populum Nehemias conſolatur, 1. Celebrant feſtum tabernaculorum, legente ſingulis diebus Eſdra in libro Legis, 13.

a Anno M. 3550. ant. Chr. 454. *b* Fer. 4. Quat. Temp. ſept. *c* Pentateuchum & præcipue Deuteronomium.

1. ET venerat menſis ſeptimus *a*; filii autem Iſrael erant in civitatibus ſuis *b*. Congregatusque eſt omnis populus quaſi vir unus ad plateam, quæ eſt ante portam aquarum; & dixerunt Esdræ ſcribæ, ut afferret librum legis Moyſi *c*, quam præceperat Dominus Iſraeli.

2. Attulit ergo Esdras ſacerdos legem coram multitudine virorum & mulierum, cunctisque, qui poterant intelligere, in die prima menſis ſeptimi.

d Lingua vulgari Syriaca textum Hebraicum interpretando.

3. Et legit in eo aperte *d* in platea, quæ erat ante portam aquarum, de mane usque ad mediam diem, in conſpectu virorum & mulierum, & ſapientium; & aures omnis populi erant erectæ ad librum.

e ſc. ſuggeſtum.

4. Stetit autem Esdras ſcriba ſuper gradum *e* ligneum, quem fecerat ad loquendum; & ſteterunt juxta eum, Mathathias, & Semeia, & Ania, & Uria, & Helcia, & Maaſia, ad dexteram ejus; & ad ſiniſtram, Phadaia, Miſael, & Melchia, & Haſum, & Hasbadana, Zacharia, & Moſollam.

5. Et aperuit Esdras librum coram omni populo; ſuper univerſum quippe populum eminebat; & cum aperuiſſet eum, ſtetit omnis populus.

6. Et benedixit Esdras Domino Deo magno; & reſpondit omnis populus: Amen, amen; elevans manus ſuas, & incurvati ſunt, & adoraverunt Deum proni in terram.

7. Porro Joſue, & Bani, & Serebia, Jamin, Accub, Septhai, Odia, Maaſia, Celita, Azarias, Jozabed, Hanan, Phalaia, Lewitæ, ſilentium faciebant in populo ad audiendam legem; populus autem ſtabat in gradu ſuo.

f ſc. ſcripta Hebraice.

8. Et legerunt in libro legis Dei diſtincte, & aperte *f* ad intelligendum; & intellexerunt, cum legeretur.

g i. ipſe erat tum Atherſatha, ſive præfectus. Vid. ſup. cap. 7. v. 65.

9. Dixit autem Nehemias (ipſe eſt Atherſatha *g*) & Esdras ſacerdos & ſcriba, & Levitæ interpretantes *h* univerſo populo: Dies ſanctificatus eſt Domino Deo noſtro, nolite lugere, & nolite flere. Flebat enim omnis populus, cum audiret verba legis.

h ſc. Syriace ſeu Chaldaice.

10. Et dixit eis: Ite, comedite pinguia, & bibite mulſum, & mittite partes his, qui nón præ-

ſię lud záfráſował nie pomáłu, Nehemiaſz go ćieſzy; kuczek ſwięto uroczyſte obchodzą; á ná káżdy dźień onego świętá czyta im Ezdraſz zakon Boży.

1. Y Przyſzedł był mieśiąc śiodmy; á ſynowie Izráelowi byli w mieśćiech ſwoich. Y zebrał ſię wſzytek lud iáko mąż ieden, ná pláć, ktory ieſt przed wodną bramą, y rzekli Ezdráſzowi piſárzowi, áby przynióſł księgi zakonu Moyzeſzowego, ktory był przykazał Pan Izráelowi.

2. Przynióſł tedy Ezdraſz kápłan zakon przed zgromadzeniem mężow, y niewiaſt, y wſzytkich, ktorzy rozumiec mogli, pierwſzego dniá mieśiącá śiodmego.

3. Y czytał ná nim iáwnie ná pláću, ktory był przed wodną bramą, od poránku áż do południá, przed oczymá mężow, y niewiaſt, y mądrych; á uſzy wſzyſtkiego ludu były náſtáwione ku księgam.

4. Y ſtánął Ezdraſz piſarz ná ſtopniu drzewiánym, ktory był uczynił ná mowienie; á podle niego ſtánęli Máthäthiaſz, y Semeia, y Ania, y Urya, y Helcia, y Máäſia, po prawey ſtronie iego; á po lewey, Phádáiá, Miſael, y Melchiá, y Háſum, y Hásbadána, Zácháriá, y Moſollam.

5. Y otworzył Ezdraſz księgi przed wſzyſtkim ludem, bo ſtał wysſzy nád wſzytkim ludem; á gdy ie otworzył, powſtał wſzytek lud.

6. Y błogoſławił Ezdraſz Pánu Bogu wielkiemu; y odpowiedźiał wſzytek lud: Amen, amen; podnoſząc ręce ſwoie. Y náchylili ſię, y kłaniali ſię Bogu twarzámi ná źiemię.

7. A Joſue, y Báni, y Serebia, Jámim, Akkub, Septhay, Odia, Máäſia, Celitá, Azáriaſz, Jozábel, Hánán, Phálaiá, Lewitowie czynili domilczenie miedzy ludem ku ſłuchániu zakonu; á lud ſtánął ná ſwym mieyſcu.

8. Y czytali w księgách zákonu Bożego, wyráźliwie, y iáſnie ku wyrozumieniu; y rozumieli, gdy czytano.

9. A Nehemiaſz (ten ieſt Atherſáthá) y Ezdraſz kápłan, y piſarz, y Lewitowie wykłádáiący, wſzytkiemu ludowi: Dźień poświęcony ieſt Pánu Bogu náſzemu, nieſmęććież ſię áni płaczćie. Bo płákał wſzytek lud, gdy ſłuchał ſłow zákonu.

10. Y rzekł im: Idźćież, iedzcie rzeczy tłuſte, y piyćie ſłodycz, á poſyłayćie częśći tym,

tym, ktorzy ſobie nie nágotowáli; bo świę- ty Pánu dźień ieſt, á nie bądźcie ſmutni, weſele bowiem Páńſkie ieſt moc náſzá.

11. A Lewitowie czynili pomilczenie miedzy wſzytkim ludem, mowiąc: Milczćie, bo dźień święty ieſt, á nie żáłuyćie.

12. Odſzedł tedy wſzytek lud, áby iadł y pił, y poſyłał częśći, y czynił wielkie weſele; iż wyrozumieli ſłowá, ktorych náuczył ich był.

13. A drugiego dniá zebráli ſię przedniey- ſzy domow wſzytkiego ludu, kápłani, y Le- witowie do Ezdraſzá piſárzá, áby im wykła- dał ſłowá zákonu.

14. Y náleźli nápiſano w zakonie, że Pan roſkazał w ręce Moyzeſzá, áby ſynowie Izráel- ſcy mieſzkáli w kuczkách w dźień uroczyſty mieśiącá śiodmego;

15. A iżby opowiádáli, y rozgłaſzali po wſzyſtkich mieśćiech ich, y w Jeruzálem, mowiąc: Wynidźćie ná gorę, á przynieśćie gáłęźia oliwnego, y gáłęźia drzewá naipięk- nieyſzego, gáłązek mirtu, y gáłęźia pálmo- wego, y gáłęźia drzewá gáiowego, áby ſię náczyniło kuczek, iáko ieſt nápiſano.

16. Y wyſzedł lud, y przynieśli. Y po- czynili ſobie kuczki káżdy ná domie ſwoim, y w śieniách ſwoich, y w śieniách domu Bo- żego, y ná płácu wodney bramy, y ná płácu bramy Ephraim.

17. Uczyniło tedy wſzytko zgromádzenie tych, ktorzy ſię byli wroćili z poymánia, kuczki, y mieſzkáli w kuczkách; bo nieu- czynili byli ták ſynowie Izráelſcy od dni Jo- zuego ſyná Nun, áż do dniá onego. Y było weſele bárzo wielkie.

18. A ná księgách zákonu Bożego czytał ná káżdy dźień od pierwſzego dniá áż do dniá o- ſtátecznego; y czynili święto przez śiedm dni, á dniá oſmego zgromadzeniu według obrzę- du.

præparaverunt ſibi *a*; quia ſanctus dies Do- mini eſt, & nolite contriſtari; gaudium ete- nim Domini *b* eſt fortitudo noſtra.

11. Levitæ autem ſilentium faciebant in omni populo, dicentes: Tacete, quia dies ſanctus eſt, & nolite dolere.

12. Abiit itaque omnis populus, ut come- deret, & biberet, & mitteret partes, & face- ret lætitiam magnam; quia intellexerant ver- ba, quæ docuerat eos.

13. Et in die ſecundo congregati ſunt prín- cipes familiarum univerſi populi, ſacerdotes & Levitæ ad Esdram ſcribam, ut interpreta- retur eis verba Legis.

14. Et invenerunt ſcriptum in lege, præ- cepiſſe Dominum in manu Moyſi, ut habi- tent filii Iſrael in tabernaculis, in die ſole- mni, menſe ſeptimo:

15. Et ut prædicent, & divulgent vocem in univerſis urbibus ſuis, & in Jeruſalem, di- centes: Egredimini in montem, & afferte frondes olivæ, & frondes ligni pulcherrimi, *c* frondes myrti, & ramos palmarum, & fron- des ligni nemoroſi, ut fiant tabernacula, ſi- cut ſcriptum eſt.

16. Et egreſſus eſt populus, & attulerunt. Feceruntque ſibi tabernacula unusquisque in domate ſuo, & in atriis ſuis, & in atriis do- mus Dei, & in platea portæ aquarum, & in platea portæ Ephraim *d*.

17. Fecit ergo univerſa Eccleſia eorum, qui redierant de captivitate, *e* tabernacula, & habitaverunt in tabernáculis; non enim fecerant a diebus Joſue filii Nun taliter filii Iſrael usque ad diem illum. Et fuit lætitia magna nimis.

18. Legit autem in Libro legis Dei per dies ſingulos, a die primo usque ad diem noviſſimum; & fecerunt ſolemnitatem ſe- ptem diebus, & in die octavo collectam jux- ta ritum.

a Ob paupertatem.
b Id eſt, ſi gaudebimus in Domino, Deus nos nova fortitudine, ope & benedictione impertiet.
c i. omne genus frondium ſeu ramorum præſtantium ſeligite & afferte.
d Nam poterant tabernacula ubique figi, dummodo ſubdiu.
e Lev. 23.39.

ROZDZIAŁ IX.

Lud pokutuiąc w pośćie, y w worzech, od- dźielił ſię od cudzoźiemcow, Lewitowie wyzna- waią dobrodźieyſtwá Boże, á ſynow Izráelſkich złośći; modlą ſię zá lud, czynią przymierze z Pá- nem Bogiem.

1. A Dniá dwudźieſtego czwartego tego mie- śiącá zeſzli ſię ſynowie Izráelſcy, w pośćie, y w worzech, á źiemiá ná niech.

CAPUT IX.

Populus in jejunio & ſaccis pœnitens ſepa- rat ſe ab alienigenis, 1. Levitæ confitentur Dei beneficia & populi ſcelera, 4. Pro popu- lo orant, ac fœdus cum Domino feriunt, 31.

1. IN die * autem vigeſimo quarto menſis hujus convenerunt filii Iſrael in jejunio & in ſaccis, & humus ſuper eos *f*.

* Eodem an. 3551.
f ſc. pulvere caput conſperſerant, in ſignum publicæ pænitentiæ.

2. Et ſeparatum eſt ſemen filiorum Iſrael ab omni filio alienigena; & ſteterunt, & confitebantur peccata ſua, & iniquitates patrum ſuorum.

3. Et conſurrexerunt ad ſtandum; & legerunt in volumine legis Domini Dei ſui, quater in die, & quater confitebantur *a* & adorabant Dominum Deum ſuum.

4. Surrexerunt autem ſuper gradum Levitarum Joſue, & Bani, & Cedmihel, Sabania, Bonni, Sarebias, Bani & Chanani; & clamaverunt voce magna ad Dominum Deum ſuum.

5. Et dixerunt Levitæ Joſue, & Cedmihel, Bonni, Haſebnia, Serebia, Odaia, Sebnia, Phathahia: Surgite, benedicite Domino Deo veſtro ab æterno uſque in æternum *b*; & benedicant nomini gloriæ tuæ excelſo in omni benedictione & laude.

6. Tu ipſe Domine, ſolus, tu feciſti cœlum, & cœlum cœlorum *c*, & omnem exercitum eorum; terram, & univerſa, quæ in ea ſunt; maria, & omnia, quæ in eis ſunt; & tu vivificas *d* omnia hæc, & exercitus *e* cœli te adorat.

7. Tu ipſe, Domine Deus, qui elegiſti, Abram, & *f* eduxiſti eum de igne *g* Chaldæorum, & poſuiſti nomen ejus Abraham.

8. Et inveniſti cor ejus fidele coram te; & percuſſiſti cum eo fœdus, ut dares ei terram Chananæi, Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Jebuſæi, & Gergeſæi, ut dares ſemini ejus; & impleſti verba tua, quoniam juſtus es.

9. Et vidiſti afflictionem patrum noſtrorum in Ægypto; clamoremque eorum audiſti ſuper Mare rubrum.

10. Et dediſti ſigna atque portenta in Pharaone, & in univerſis ſervis ejus, & in omni populo terræ illius; cognoviſti enim, quia ſuperbe egerant contra eos; & feciſti tibi nomen, ſicut & in hac die.

11. Et mare diviſiſti ante eos, & tranſierunt per medium maris in ſicco; perſecutores autem eorum projeciſti in profundum, quaſi lapidem in aquas validas.

12. Et in columna nubis ductor eorum fuiſti per diem, & in columna ignis per noctem, ut appareret eis via, per quam ingrediebantur *h*.

13. Ad montem quoque Sinai deſcendiſti, & locutus es cum eis de cœlo, & dediſti eis judicia recta, & legem veritatis, ceremonias, & præcepta bona;

a Deo laudem juſtitiæ & populi peccata.

b ſc. exiſtenti.

c Maximum & nobiliſſimum ſc. empyreum.

d Id eſt, conſervas.

e ſc. Angelorum.

f Gen. 11. 31.

g Ex civitate, quæ etymologice ignem ſignificat.

h Pro, ingrederentur.

14. Et

2. Y odłączyło ſię náśienie ſynow Izráelowych od wſzelkiego ſyná obcego; y ſtánęli, y wyznawáli grzechy ſwoie, y niepráwośći oycow ſwoich.

3. Y podnieśli ſię, áby ſtali; y czytáli ná księgách zakonu Páná Bogá ſwego, czterzy kroć przez dźień, y czterzy kroć śię ſpowiádáli, y kłaniáli ſię Pánu Bogu ſwemu.

4. A powſtáli ná ſtopniu Lewitow, Jozue, y Báni, y Cedmihel, Sábániá, Bonni, Sárebiás, Báni, y Chánáni; y wołáli głoſem wielkim do Páná Bogá ſwego.

5. Y mowili Lewitowie, Jozue, y Cedmihel, Bonni, Háſebniá, Serebiá, Odáiá, Sebniá, Pháthàhiá: Wſtáńćie, błogoſławćie Pánu Bogu wáſzemu od wieku áż do wieku; á niech błogoſłáwią imieniowi chwały twoiey wyſokiemu, we wſzelákim błogoſłáwieńſtwie y chwale.

6. Ty ſam Pánie ieden, tyś uczynił niebo, y niebo niebios, y wſzytko woyſko ich, źiemię, y wſzytko co ieſt ná niey, morzá y wſzytko co w nich ieſt; y ty żywiſz to wſzytko, á woyſko niebieſkie tobie ſię kłánia.

7. Tyś ſam Pánie Boże, ktoryś wybrał Abrámá, á wywiodłeś go z ogniá Cháldeyſkiego, á dałeś mu imię Abráhám.

8. Y nálazłeś ſerce iego wierne przed tobą; y uczyniłeś z nim przymierze, żebyś mu dał źiemię Chánáneyczyká, Hethęyczyká, y Amorrhęyczyká, y Pherezęyczyká, y Jebuzęyczyká, y Gergezęyczyká, ábyś dał naśieniu iego, y źiśćiłeś ſłowá twe, żeś ieſt ſpráwiedliwy.

9. Y widźiałeś utrapienie oycow náſzych w Ægyptćie; y wyſłuchałeś wołánie ich nád morzem czerwonym.

10. Y dałeś znáki y cudá ná Pháráonie, y ná wſzytkich ſługách iego, y ná wſzytkim ludu źiemie iego; boś poznał, że hárdźie przećiwko nim czynili; y uczyniłeś ſobie imię, iáko y dźiś.

11. Y rozdźieliłeś morże przed nimi, y przeſzli przez pośrzodek morzá po ſuſzy; á prześládowce ich wrzućiłeś w głębokość, iáko kámien w wody gwałtowne.

12. Y byłeś wodzem ich we dnie w ſłupie obłokowym, á w nocy w ſłupie ogniſtym, áby widźieli drogę, po ktorey ſzli.

13. Sſtąpiłeś też ná gorę Sinái, y mowiłeś z nimi z niebá, y dałeś im ſądy práwe, y zákon prawdy, Cęremonię, y przykazánia dobre;

14. Y

14. Y ſzábáth poświęcony twoy pokazałeś im, y przykazánia, y Ceremonię, y zakon przykázałeś im w ręce Moyzeſzá ſługi twego.

15. Chleb też z niebá dałeś im w głodźie ich, y wywiodłeś im wodę z ſkáły, gdy prágnęli; y rzekłeś im, áby weſzli, á pośiedli źiemię, ná ktorąś podnióſł rękę ſwą, ábyś im podał.

16. A oni, y oycowie náſzy hárdźie czynili, y zátwárdźili kárki ſwe, y nie ſłucháli roſkazánia twego.

17. Y niechćieli ſłucháć, áni wſpomnieli ná dźiwy twoie, ktoreś im był uczynił. Y zátwárdźili kárki ſwoie, y dáli głowę, áby ſię wroćili w niewolą ſwą iákoby przez upor. Ale ty Boże miłośćiwy, łáſkáwy á miłośierny, nieſkwápliwy, y wielkiego zlitowániá, nie opuśćiłeś ich.

18. Y ieſzcze choć ſobie ſpráwili ćielcá ulanego, y mowili: Tenći ieſt Bog twoy, ktory ćię wywiodł z Ægyptu; y dopuśćili ſię wielkich bluźnierſtw.

19. A ty w wielkich miłośierdźiách twych nie opuśćiłeś ich ná puſczy; ſłup obłoku nie odſtąpił od nich we dnie, áby ie prowádźił w drodze; y ſłup ogniá w nocy, żeby im ukazał drogę, ktorąby iśdź mieli.

20. Y duchá twego dobrego dałeś, ktoryby ie uczył, y mánny twoiey nie odiąłeś od uſt ich, y wodę dałeś im w prágnieniu.

21. Przez czterdźieśći lat żywiłeś ie ná puſczy, y ná niczym im nie ſchodźiło; ſzáty ich nie zwiotſzáły, y nogi ich nie nátárły ſię.

22. Y dáłeś im kroleſtwá, y narody, y podźieliłeś im łoſy, y pośiedli źiemię Sehon, y źiemię krolá Heſebon, y źiemię Og krolá Bázán.

23. Y rozmnożyłeś ſyny ich, iáko gwiazdy niebieſkie; y przywiodłeś ie do źiemie, o ktorey powiedźiałeś był oycom ich, áby weſzli y pośiedli.

24. Y przyſzli ſynowie, y pośiedli źiemię; y poniżyłeś przed nimi obywátele źiemie Chánáneyczyki, y podałeś ie w ręce ich, y krole ich, y narody źiemie, áby im uczynili, iáko ſię im podobało.

25. Pobráli tedy miáſtá obronne, y źiemię tłuſtą, y pośiedli domy pełne wſzytkich dobr; ſtudnie od innych ſpráwione, winnice y oliwnice, y drzew rodzaynych śiłą; y iedli y byli

14. Et ſabbatum ſanctificatum tuum oſtendiſti eis, & mandata, & ceremonias, & legem præcepiſti eis in Manu Moyſi ſervi tui.

15. Panem quoque de cœlo dediſti eis in fame eorum, & aquam de petra eduxiſti eis ſitientibus, & dixiſti eis, ut ingrederentur & poſſiderent terram ſuper quam levaſti *a* manum tuam, ut traderes eis.

16. Ipſi vero & patres noſtri ſuperbe egerunt, & induraverunt cervices ſuas, & non audierunt mandata tua.

17. Et noluerunt audire, & non ſunt recordati mirabilium tuorum, quæ feceras eis. Et induraverunt cervices ſuas, & dederunt caput *b*, ut converterentur ad ſervitutem ſuam *c*, quaſi per contentionem *d*. Tu autem Deus propitius, clemens & miſericors, longanimis & multæ miſerationis, non dereliquiſti eos,

18. Et quidem cum feciſſent ſibi vitulum conflatilem, & dixiſſent: Iſte eſt Deus tuus, qui eduxit te de Ægypto; feceruntque blaſphemias magnas,

19. Tu autem in miſericordiis tuis multis non dimiſiſti eos in deſerto; columna nubis non receſſit ab eis per diem, ut duceret eos in viam, & columna ignis per noctem, ut oſtenderet eis iter, per quod ingrederentur.

20. Et ſpiritum tuum bonum dediſti, qui doceret eos, & manna tuum non prohibuiſti ab ore eorum, & aquam dediſti eis in ſiti.

21. Quadraginta annis paviſti eos in deſerto nihilque eis defuit; veſtimenta eorum non inveteraverunt, & pedes *e* eorum non ſunt attriti *f*.

22. Et dediſti eis regna, & populos, & partitus es eis ſortes; & poſſederunt terram Sehon, & terram regis Heſebon, & terram Og, regis Baſan.

23. Et multiplicaſti filios eorum ſicut ſtellas cœli, & adduxiſti eos ad terram, de qua dixeras patribus eorum, ut ingrederentur, & poſſiderent.

24. Et venerunt filii, & poſſederunt terram, & humiliaſti coram eis habitatores terræ Chananæos, & dediſti eos in manu eorum; & reges eorum, & populus terræ, ut facerent eis, ſicut placebat illis.

25. Ceperunt itaque urbes munitas, & humum pinguem, & poſſederunt domos plenas cunctis bonis; ciſternas ab aliis fabricatas, vineas, & oliveta, & ligna pomifera multa;

a ſc. more jurantium.
b i. ducem elegerunt.
c ſc. Ægyptiacam.
d Hebr. per contumaciam
e 70. calcei.
f 70. rupti.

multa; & comederunt, & ſaturati ſunt, & impinguati ſunt, & abundaverunt deliciis in bonitate *a* tua magna.

26. Provocaverunt autem te ad iracundiam, & receſſerunt a te, & projecerunt legem tuam poſt terga ſua; & prophetas tuos occiderunt, qui conteſtabantur eos, ut reverterentur ad te; feceruntque blaſphemias *b* grandes.

27. Et dediſti eos in manu hoſtium ſuorum, & afflixerunt eos. Et in tempore tribulationis ſuæ clamaverunt ad te, & tu de cœlo audiſti, & ſecundum miſerationes tuas multas dediſti eis ſalvatores, qui ſalvarent eos de manu hoſtium ſuorum.

28. Cumque requieviſſent, reverſi ſunt, ut facerent malum in conſpectu tuo; & dereliquiſti eos in manu inimicorum ſuorum, & poſſederunt eos. Converſiq; ſunt, & clamaverunt ad te; tu autem de cœlo exaudiſti, & liberaſti eos in miſericordiis tuis, multis temporibus.

29. Et conteſtatus es eos, ut reverterentur ad legem tuam. Ipſi vero ſuperbe egerunt, & non audierunt mandata tua, & in judiciis tuis peccaverunt, quæ faciet homo, & vivet in eis; & dederunt humerum recedentem *c*, & cervicem ſuam induraverunt, nec audierunt.

30. Et protraxiſti *d* ſuper eos annos multos, & conteſtatus es eos in ſpiritu tuo per manum prophetarum tuorum; & non audierunt, & tradidiſti eos in manu populorum terrarum.

31 In miſericordiis autem tuis plurimis non feciſti eos in conſumptionem, nec dereliquiſti eos: quoniam Deus miſerationum, & clemens es tu.

32 Nunc itaque Deus noſter magne, fortis, & terribilis, cuſtodiens pactum & miſericordiam, ne avertas a facie tua omnem laborem, qui invenit nos, reges noſtros, & principes noſtros, & ſacerdotes noſtros, & prophetas noſtros, & patres noſtros, & omnem populum tuum a diebus regis Aſſur *e* uſq; in diem hanc.

33. Et tu juſtus es in omnibus, quæ venerunt ſuper nos; quia veritatem feciſti *f*, nos autem impie egimus.

34. Reges noſtri, principes noſtri, ſacerdotes noſtri, & patres noſtri non fecerunt legem tuam, & non attenderunt mandata tua, & teſtimonia tua, quæ teſtificatus es *g* in eis.

35. Et ipſi in regnis ſuis, & in bonitate tua multa, quam dederas eis, & in terra latiſſima & pingui, quam tradideras in conſpectu eorum,

a i. beneficentia.
b 70. irritationes.
c ſc. ne onus ſubirent.
d i. patientiam.
e ſc. qui decem tribus abduxit.
f præſtando promiſſa.
g i. teſtificando præcepiſti.

byli náſyceni, y otyli, y mieli doſtátek roſkoſzy z dobroći twey wielkiey.

26. A ćiebie wzruſzyli ku gniewu, y odſtąpili od ćiebie, y zárzućili w tył ſwoy zakon twoy; y proroki twoie pobili, ktorzy ie oświádczáli, áby ſię ku tobie náwroćili; y dopuſzczáli ſię bluźnierſtwá wielkiego.

27. Y podałeś ie w rękę nieprzyiaćiołom, y utrapili ie. A czáſu utrapieniá ſwego wołáli do ćiebie, á ty wyſłuchałeś y niebá, á podług wielkich politowánia twoich dáłeś im wybáwićiele, ktorzyby ie wybáwili z ręki nieprzyiaćioł ich.

28. Y gdy odpoczynęli, wroćili ſię, áby złość czynili przed oczymá twemi; y opuśćiłeś ie w ręce nieprzyiaćioł ich, y pośiedli ie. Y náwroćili ſię, y wołáli do ćiebie, á ty wyſłuchałeś z niebá, y wybáwiłeś ie w miłośierdźiách twoich przez wiele czáſow.

29. Y oświádczałeś ie, áby ſię náwroćili do zakonu twego. Ale oni hárdźie czynili, y nie ſłucháli roſkazánia twego, y grzeſzyli przećiw ſądom twoim, ktore uczyni człowiek y będźie w nich żył; y dáli rámię odchodzące, y zátwárdźili kárk ſwoy, á nie ſłucháli.

30. Y przedłużyłeś nád nimi wiele lat, y oświádczyłeś ie w duchu twym przez rękę prorokow twoich; y nieſłucháli; y podałeś ie w rękę narodom źiemſkim.

31. Ale w miłośierdźiách twoich wielkich nie dałeś ich ná wytrácenie, ániś ich opuśćił; bo Bog zlitowánia, y łáſkáwy ty ieſteś.

32. Teraz tedy Boże náſz wielki, mocny, y ſtráſzliwy, ſtrzegący przymierza, y miłośierdźia, nie odwracay od obliczá twego, wſzytkiego utrapienia, ktore nálázło nas, krole náſze, y kśiążętá náſze, y kápłany náſze, y proroki náſze, y oyce náſze, y wſzytek lud twoy, ode dni krolá Aſſur, áż do dniá tego.

33. Y ty ſpráwiedliwy ieſteś we wſzytkim, co przyſzło ná nas; boś prawdę uczynił, á myſmy niezbożnie czynili.

34. Krolowie náſzy, kśiążętá náſze, kápłani náſzy, y oycowie náſzy nie pełnili zákonu twego, áni ſłucháli roſkazánia twego, y świádectw twoich, ktoreś oświádczał przećiwko im.

35. Y oni w kroleſtwách ſwoich, y w dobroći twoiey wielkie, ktorąś im był dał, y w źiemi bárzo ſzerokiey, y tłuſtey, ktorąś był dał

dał w oczách ich, nie służyli tobie, áni się odwrócili od zabaw swych złośliwych.

36. Oto my sámi dźiś niewolnikámi iesteśmy; y źiemiá, ktorąś dał oycom nászym, áby iedli chleb iey, y ktore są dobrá iey, y my sámi iesteśmy w niey niewolnikámi.

37. Y urodzáie iey mnożą się krolom, ktoreś postánowił nád námi dla grzechow nászych, y pánuią nád ciáły nászemi, y nád bydlęty nászemi według woli swey, y iesteśmy w wielkim ućiśnieniu.

38. W tym tedy wszytkim my sámi czyniemy przymierze, y piszemy, y pieczętuią kśiążętá násze, Lewitowie nászy, y kápłani nászy.

eorum, non servierunt tibi, nec reversi sunt a studiis suis pessimis.

36. Ecce nos ipsi hodie servi sumus; & terra, quam dedisti patribus nostris, ut comederent panem *a* ejus, & quæ bona sunt ejus, & nos ipsi servi sumus in ea.

37. Et fruges ejus multiplicantur regibus, *b* quos posuisti super nos propter peccata nostra, & corporibus nostris dominantur, & jumentis nostris secundum voluntatem suam, & in tribulatione magna sumus.

38. Super omnibus ergo his *c* nos ipsi percutimus fœdus *d*, & scribimus, & signant principes nostri, Levitæ nostri, & Sacerdotes nostri.

a Hebr. fructum.

b i. in regum utilitatem.

c i. propter hæc omnia.

d sc. fidelitatis.

ROZDZIAŁ X.

Náznáczono te, ktorzy zápieczętowáli umowę, w ktoriei obiecuią chowáć przykazánia Páńskie, nawiętz chronić się cudzoźięcow.

1. A Pieczętarze byli: Nehemias Athersáthá syn Háchelai y Sedeciasz,
2. Sáráiasz, Azáriasz, Jeremiasz,
3. Pheshur, Amariasz, Melchiasz,
4. Háttus, Sebenia, Melluch,
5. Hárem, Merimuth, Obdias,
6. Dániel, Genthon, Báruch,
7. Mosollám, Abia, Miámin,
8. Máázia, Belgay, Semeiá; ći kápłani.
9. A Lewitowie: Jozue syn Azániaszow Bennui z synow Henádád, Cedmihel,
10. Y bráćia ich, Sebenia, Odáiá, Celitá, Phaláiá, Hánan,
11. Micha, Rochob, Háśebia,
12. Záchur, Serebia, Sabania,
13. Odáia, Bani, Báninu,
14. Przednieyszy ludu: Pháros, Pháhathmoáb, Ælám, Zethu, Báni,
15. Bonni, Azgád, Bebái,
16. Adoniá, Begoay, Adin,
17. Ater, Hezecia, Azur,
18. Odáiá, Házum, Beśái,
19. Háreph, Anáthoth, Nebái,
20. Megphiás, Mosollám, Házir,
21. Meśizabel, Sádok, Jeddua,
22. Pheltia, Hánán, Anáia,
23. Osee, Hánania, Hásub,
24. Alohes, Phálea, Sobek,
25. Rehum, Háśebna, Mááśia,

26. Echáiá,

CAPUT X.

Recensentur qui fœdus cum Deo initum signarunt, 1. Quo pollicentur se servaturos Dei præcepta, maxime de vitandis alienigenis, 29.

1. Signatores autem fuerunt *e*: Nehemias, Athersatha *f* filius Hachelai, & Sedecias,
2. Saraias, Azarias, Jeremias,
3. Pheshur, Amarias, Melchias,
4. Hattus, Sebenia, Melluch,
5. Harem, Merimuth, Obdias,
6. Daniel, Genthon, Baruch,
7. Mosollam, Abia, Miamin,
8. Maazia, Belgai, Semeia; hi sacerdotes.
9. Porro Levitæ: Josue filius Azaniæ, Bennui de filiis Henadad, Cedmihel,
10. Et fratres eorum, Sebenia, Odaia, Celita, Phalaia, Hanan,
11. Micha, Rohob, Hasebia,
12. Zachur, Serehia, Sabania,
13. Odaia, Bani, Baninu,
14. Capita populi: Pharos, Phahathmoab, Ælam, Zethu, Bani,
15. Bonni, Azgad, Bebai,
16. Adonia, Begoia, Adin,
17. Ater, Hezećia, Azur,
18. Odaia, Hasum, Besai,
19. Hareph, Anatoth, Nebai,
20. Megphias, Mosollam, Hazir,
21. Mesizabel, Sadoc, Jeddua,
22. Pheltia, Hanan, Anaia,
23. Osee, Hanania, Hasub,
24. Alohes, Phalea, Sobec,
25. Rehum, Hasebna, Maasia,

26. Echaia,

e Eodem ann. 355.

f Chald. præfectus.

26. Echaia, Hanan, Anan,

27. Melluch, Haran, Bahana;

28. Et reliqui de populo, Sacerdotes, Levitæ, janitores & cantores, Nathinæi, & omnes, qui se separaverunt *a* de populis terrarum ad legem Dei, uxores eorum, filii eorum, & filiæ eorum.

29. Omnes, qui poterant *b* sapere, spondentes pro fratribus suis, optimates eorum, & qui veniebant ad pollicendum & jurandum, ut ambularent in lege Dei, quam dederat in manu Moysi servi Dei, ut facerent & custodirent universa mandata Domini Dei nostri, & judicia ejus, & ceremonias ejus;

30. Et ut non daremus filias nostras populo terræ *c*, & filias eorum non acciperemus filiis nostris.

31. Populi quoque terræ, qui important venalia, & omnia ad usum, per diem sabbati, ut vendant, non accipiemus ab eis in sabbato, & in die sanctificato. E dimittemus annum septimum *d*, & exactionem *e* universæ manus.

32. Et statuemus super nos præcepta, ut demus tertiam partem sicli per annum ad opus domus Dei nostri,

33. Ad panes propositionis, & ad sacrificium sempiternum, & in holocaustum sempiternum in sabbatis, in calendis, in solemnitatibus, & in sanctificatis *f*, & pro peccato, ut exoretur pro Israel, in omnem usum domus Dei nostri.

34. Sortes ergo misimus super oblationem lignorum inter Sacerdotes, & Levitas, & populum, ut inferrentur in domum Dei nostri per domos patrum nostrorum, per tempora, a temporibus anni usque ad annum *g*; ut arderent super altare Domini Dei nostri, sicut scriptum est in lege Moysi;

35. Et ut afferremus primogenita *h* terræ nostræ, & primitiva universi fructus omnis ligni, ab anno in annum, in domo Domini.

36. Et primitiva filiorum nostrorum, & pecorum nostrorum, sicut scriptum est in lege, & primitiva boum nostrorum, & ovium nostrarum, ut offerrentur in domo Dei nostri, Sacerdotibus, qui ministrant in domo Dei nostri;

37. Et primitias ciborum nostrorum, & libaminum nostrorum, & poma omnis ligni, vinde-

a sc. proselyti.

b sc. constituti in tali ætate.

c sc. infidelibus.

d id est, non colemus agros eo anno, sed sponte nata pauperibus permittemus.

e i. e. remittemus omnia debita, quæ per syngraphas manu signatas nobis debentur, ut obtemperemus legi tuæ. Exod. 23.

f sc. aliis festis

g i. annuatim.

h id est, primitiva, ut statim explicatur.

26. Echáiá, Hánan, Anán,

27. Melluch, Háran, Báhána;

28. Y ostátek z ludu, kápłani, Lewitowie, oddźwierni, y śpiewacy, Náthyneyczykowie, y wszyscy, ktorzyś się odłączyli z narodow źiem, do zákonu Bożego, żony ich y synowie ich, y corki ich.

29. Wszyscy, ktorzy mogli rozumieć, ślubuiąc zá bráty swe, przedni ich, y ktorzy przychodźili obiecowáć, y przyśięgáć, żeby chodźili w zákonie Bożym, ktory był dał w ręce Moyzeszá sługi Bożego, żeby czynili, y strzegli wszytkie przykazánia Páná Bogá nászego, y sądy iego, y Ceremonie iego;

30. A żebyśmy nie dawáli corek nászych ludowi źiemie, y corek ich żebyśmy nie bráli synom nászym.

31. Ludźie też źiemie, ktorzy wnoszą rzeczy przedáyne, y wszytko do potrzeby w dźień Sobotni żeby przedawáli, nie będźiem bráć od nich w Sábbath, y w dźień poświęcony. Y roku śiodmego zániechamy, y wyćiągánia wszelkiey ręki.

32. Y postánowiemy nád sobą ustáwy, że będźiem dáwáć trzećią część syklá ná rok ná potrzebę domu Bogá nászego,

33. Ná chleby pokłádne, y ná ofiárą wieczną, y ná cálopalenie wieczne w Sábbáthy, w pierwsze dni mieśiącá w świętá uroczyste, y w poświęcone, y zá grzech; áby się modlono zá Izráela, y ná wszelką potrzebę domu Bogá nászego.

34. Puśćiliśmy tedy losy między kápłany, y Lewity, y pospolstwo, noszenie drew, áby ie wnoszono w dom Bogá nászego według domow oycow nászych, wedle czásow od czásow roku áż do roku, áby gorzáły ná ołtarzu Páná Bogá nászego, iáko nápisano w zákonie Moyzeszowym;

35. Y ábyśmy przynośili pierworoctwá źiemie nászey, y pierwoćiny wszelkiego owocu, wszelkiego drzewá od roku do roku w domu Páńskim;

36. Y pierworoctwá synow nászych, y bydł nászych, iáko nápisano iest w zakonie, y pierworoctwá skotu nászego, y owiec nászych, áby były ofiárowáne w domu Bogá nászego, kápłanom, ktorzy służą w domu Bogá nászego;

37. Y pierwoćiny pokármow nászych, y mokrych ofiar nászych, y owoce wszelkiego drzewá,

drzewá, zbieránia też win, y oliwy przynieśiem kápłanom do ſkárbnice Bogá náſzego, y dźieśiątą część źiemie náſzey Lewitom. Sámi Lewitowie będą bráć dźieśięćiny ze wſzyſtkich miaſt robot náſzych.

38. A kápłan ſyn Aáronow, będźie w dźieśięćinach Lewitow, á Lewitowie dźieśiątą część dźieśięćiny ſwoiey będą ofiárowáć w domu Bogá náſzego, do ſkárbnice w dom ſkárbow;

39. Bo do ſkárbnice będą nośić ſynowie Izráelſcy, y ſynowie Lewi pierwoćiny zboża, wina y oliwy; y tám będą naczynia poświęcone, y kápłani, y śpiewacy, y oddźwierni, y ſłudzy, á nie opuśćiemy domu Bogá náſzego.

ROZDZIAŁ XI.

Wylicza Obywátele Jerozolimſkie y miaſt Judzkich, po odnowieniu.

1. A Przednieyſzy ludu mieſzkáli w Jeruzálem, á oſtátek poſpolſtwá puśćił los, áby wybráli iednę część z dźieśiąći, ktorzyby mieli mieſzkáć w Jeruzálem mieśćie świętym, á dźiewięć częśći w mieśćiech.

2. A lud błogosłáwił wſzytkim mężom, ktorzy ſię dobrowolnie ofiárowáli byli, áby mieſzkáli w Jeruzálem.

3. Ci ſą tedy przednieyſzy kráiny, ktorzy mieſzkáli w Jeruzálem, y w mieśćiech Judzkich. A mieſzkał káżdy w ośiadłośći ſwey, w mieśćiech ſwych, Izráel, kápłani, Lewitowie, Náthyneyczycy, y ſynowie ſług Sálomonowych.

4. A w Jeruzálem mieſzkáli z ſynow Judá, y z ſynow Beniámin. Z ſynow Judá: Athalás ſyn Aziám, ſyná Zácháriaſzowego, ſyná Sáphátiaſzowego, ſyná Amáriaſzowego, ſyná Málaleel; z ſynow Pháres:

5. Máághſia ſyn Báruch, ſyn Cholhozá, ſyn Háziá, ſyn Adáia, ſyn Joiárib, ſyn Zácháriaſzow, ſyn Silonitow;

6. Ci wſzyſcy ſynowie Pháres, ktorzy mieſzkáli w Jeruzálem, czterzy ſtá ſześćdźieśiąt ośm mężow mocnych.

7. A ći ſą ſynowie Beniámin: Sellum ſyn Moſollám, ſyn Joed, ſyn Phádáiá, ſyn Koláiá, ſyn Máśiá, ſyn Etheel, ſyn Iſáiá,

8. A po nim Gebbái, Sellái, dźiewięć ſet dwádźieśćiá ośm.

9. Y

vindemiæ quoque, & olei, afferemus Sacerdotibus ad gazophylacium Dei noſtri, & decimam partem terræ noſtræ Levitis. Ipſi Levitæ decimas accipient ex omnibus civitatibus operum *a* noſtrorum.

a i. fructuum ex operibus.

38. Erit autem Sacerdos filius Aaron cum Levitis in decimis Levitarum, & Levitæ offerent decimam partem decimæ ſuæ in domo Dei noſtri, ad gazophylacium in domum theſauri;

39. Ad gazophylacium enim deportabunt filii Iſrael, & filii Levi, primitias frumenti, vini, & olei; & ibi erunt vaſa ſanctificata, & Sacerdotes, & cantores, & janitores, & miniſtri, & non dimittemus domum Dei noſtri *b*.

b Curam domus Dei & eorum, quæ ad cultum divinum, & miniſtrorum alimenta ſpectant.

CAPUT XI.

Recenſentur Incolæ Jeruſalem, 1. Et civitatum Juda poſt inſtaurationem, 20.

1. Habitaverunt *c* autem principes populi in Jeruſalem; reliqua vero plebs miſit ſortem, ut tollerent unam partem, de decem, qui habitaturi eſſent in Jeruſalem civitate ſancta, novem vero partes in civitatibus.

c Tunc & deinceps.

2. Benedixit autem populus omnibus viris, qui ſe ſponte obtulerant, ut habitarent in Jeruſalem.

3. Hi ſunt itaque principes provinciæ, qui habitaverunt in Jeruſalem, & in civitatibus Juda. Habitavit autem unusquiſque in poſſeſſione ſua, in urbibus ſuis, Iſrael, Sacerdotes, Levitæ, Nathinæi, & filii ſervorum Salomonis.

4. Et in Jeruſalem habitaverunt de filiis Juda, & de filiis Benjamin; de filiis Juda: Athaias filius Aziam, filii *d* Zachariæ, filii Amariæ, filii Saphathiæ, filii Malaleel; de filiis Phares;

d Eſt genitivus, adeoque ordo unius genealogiæ.

5. Maaſia, filius Baruch, filius Cholhoza, filius Hazia, filius Adaia, filius Jojarib, filius Zachariæ, filius Silonitis;

6. Omnes hi filii Phares, qui habitaverunt in Jeruſalem, quadringenti ſexaginta octo viri fortes.

7. Hi ſunt autem filii Benjamin: Sellum filius Moſollam, filius Joed, filius Phadaia, filius Colaia, filius Maſia, filius Etheel, filius Iſaia,

8. Et poſt eum Gebbai, Sellaia, nongenti viginti octo.

9. Et

9. Et Joel filius Zechri præpositus eorum, & Judas filius Senua super civitatem secundus *a*.

10. Et de Sacerdotibus: Idaia filius Joarib, Jachin,

11. Saraia filius Helciæ, filius Mosollam, filius Sadoc, filius Meraioth, filius Achitob, princeps domus Dei,

12. Et fratres eorum facientes opera templi: octingenti viginti duo. Et Adaia filius Jeroham, filius Phelelia, filius Amsi, filius Zachariæ, filius Pheshur, filius Melchiæ,

13. Et fratres ejus principes patrum: ducenti quadraginta duo. Et Amassai filius Azreel, filius Ahazi, filius Mosollamoth, filius Emmer.

14. Et fratres eorum potentes nimis: centum viginti octo, & præpositus eorum Zabdiel, filius potentium *b*.

15. Et de Levitis: Semeia filius Hasub, filius Azaricam, filius Hasabia, filius Boni,

16. Et Sabbathai, & Jozabed, super omnia opera, quæ erant forinsecus in domo Dei, a principibus Levitarum.

17. Et Mathania filius Micha, filius Zebedei, filius Asaph, princeps ad laudandum *c*, & ad confitendum in oratione, & Becbecia secundus de fratribus ejus, & Abda filius Samua, filius Galal, filius Idithum;

18. Omnes Levitæ in civitate sancta: ducenti octoginta quatuor.

19. Et janitores: Accub, Telmon, & fratres eorum, qui custodiebant ostia: centum septuaginta duo.

20. Et reliqui ex Israel Sacerdotes & Levitæ in universis civitatibus Juda, unusquisque in possessione sua.

21. Et Nathinæi, qui habitabant in Ophel, & Siaha, & Gaspha de Nathinæis.

22. Et Episcopus *d* Levitarum in Jerusalem: Azzi, filius Bani, filius Hasabiæ, filius Mathaniæ, filius Michæ. De filiis Asaph, cantores in ministerio domus Dei.

23. Præceptum quippe regis super eos erat, & ordo in cantoribus per dies singulos,

24. Et Phathahia filius Mesezebel, de filiis Zara filii Juda in manu *e* regis, juxta *f* omne verbum populi *g*,

25. Et in domibus per omnes regiones eorum. De filiis Juda habitaverunt in Cariatharbe; & in filiabus *h* ejus; & in Dibon, & in filiabus ejus; & in Cabseel, & in viculis ejus.

26. Et

9. Y Joel syn Zechri przełożony nád nimi, á Judá syn Senuá, nád miástem wtory.

10. A z kápłanow: Idáiá syn Joárib, Jachin,

11. Sáraiá syn Helciaszow, syn Mosollam, syn Sádok, syn Meráioth, syn Achitob, przełożony domu Bożego,

12. A bráćiey ich, ktorzy odpráwowáli roboty kośćielne, ośm set dwádźieśćiá dwá. Y Adáiá syn Jeroham, syn Pheleliá, syn Amsi, syn Záchárialszow, syn Pheshur, syn Melchiaszow,

13. Y bráćiá iego przednieyszy oycow, dwie śćie czterdźieśći dwá. Y Amássay syn Azreel, syn Ahézi, syn Mosollámoth, syn Emmer,

14. Y bráćiey ich ludźi bárzo potężnych sto dwádźieśćia ośm, á przełożony ich Zábdiel syn możnych.

15. A z Lewitow: Semeiá syn Háſub, syn Azárikam, syn Háſabia, syn Boni,

16. Y Sábáthay, y Jozábed, nád wszytkimi robotámi, ktore były z dworu w domu Bożym od przednieyszych Lewitow.

17. Y Máthániá syn Michá, syn Zebedei, syn Asáph, przednieyszy ku chwaleniu, y ku wyznawániu ná modlitwie, á Bekbećiá wtory z bráćiey iego, y Abdá syn Sámuá, syn Galál, syn Idithum;

18. Wszytkich Lewitow w mieśćie świętym: dwie śćie ośmdźieśiąt czterzey.

19. A odźwierni: Akkub, Telmon, y bráćiey ich, ktorzy strzegli drzwi, sto śiedmdźieśiąt dwá.

20. A drudzy z Izráelá kápłani, y Lewitowie we wszytkich miástách Judzkich, káżdy w ośiádłośći swoiey.

21. A Náthyneyczycy, ktorzy mieszkáli w Ophel, y Siáhá, y Gáſphá z Náthyneyczykow.

22. A przełożony nád Lewitámi w Jeruzálem: Azzy syn Báni, syn Háſabiaszow, syn Máthániaszow, syn Michaszow. Z synow Asáph, śpiewacy ná posłudze domu Bożego.

23. Bo roskazánie krolewskie o nich było, y porządek miedzy śpiewaki ná káżdy dźień,

24. Y Pháthάhiá syn Mesezebel, z synow Zárá syná Judá, w ręce krolewskiey, wedle wszelkiego słowá ludu,

25. Y w domiech po wszytkich kráinách ich z synow Judá mieszkáli w Káriathárbe, y w corkách iey; y w Dibon, y w corkách iego; y w Kábseel, y we wśiách iego.

26. Y

a i. dignitate a Joel.
b Hebr. magnatum.
c Princeps cantorum, & præfectus musicis instrumentis.
d i. præfectus.
e i. ad obsequia.
f i. in seu ad.
g Tractandum cum populo.
h i. viculis.

26. Y w Jeſue, y w Moládá, y w Bethphaleth,
27. Y w Háſerſual, y w Berſábee, y w corkách iey,
28. Y w Siceleg, y w Mochoná, y w corkách iey,
29. Y w Remmon, y w Sáráá, y w Jerimuth,
30. Zánoá, Odollam, y we wśiách iey, Lachis, y polách iego, y Afecá, y w corkách iey. Y mieſzkáli w Berſábee, áż do doliny Ennom.
31. A ſynowie Beniámin od Gebá, Mechmas, y Hái, y Bethel y corek iego;
32. Anáthoth, Nob, Ananiá,
33. Aſor, Ráma, Getháim,
34. Hádid, Seboim, y Nebálláth, Lod,
35. Y Ono, Dolinie rzemieślnikow.
36. Y z Lewitow częśći Judy y Beniámin.

26. Et in Jeſue, & in Molada, & in Bethphaleth,
27. Et in Haſerſual, & in Berſabee, & in filiabus ejus,
28. Et in Siceleg, & in Mochona, & in filiabus ejus,
29. Et in Remmon, & in Saraa, & in Jerimuth,
30. Zanoa, Odollam, & in villis earum, Lachis, & regionibus ejus, & Azeca, & filiabus ejus. Et manſerunt in Berſabee usque ad vallem Ennom.
31. Filii autem Benjamin, a Geba *a* Mechmas, & Hai, & Bethel & filiabus ejus;
32. Anathoth, Nob, Anania,
33. Aſor, Rama, Gethaim,
34. Hadid, Seboim, & Neballat, Lod,
35. Et Ono valle artificum.
36. Et de Levitis portiones Judæ & Benjamin.

a ſc. incipiendo habitarunt

ROZDZIAŁ XII.

Wylicza kápłany, y Lewity, y kśiążętá ich, ktorzy przyſzli do Jeruzálem z Zorobábelem. Rodzáiu opiſánie kápłanow, á kśiążąt Lewitow w czáś Nehemiáſza, y Ezdraſzá; z wielką pompą poświącaią mur Jerozolimſky; ſporządzáią o ſtrzeżenie ſkárb kośćielnych, á inſzeie potrzeby.

1. A Kápłani, y Lewitowie, ktorzy przyſzli z Zorobabelem ſynem Sálathiel, y Joſue, Ci ſą: Sáráia, Jeremiaſz, Ezdrás,
2. Amária, Melluch, Hattus,
3. Sebenias, Rehum, Merimuth,
4. Addo, Genthon, Abia,
5. Miámin, Mádia, Belga,
6. Semeiá, y Joiárib, Idáia, Sellum, Amok, Helciaſz,
7. Idáia. Ci przednieyſzy kápłanow, y bráćia ich zá dni Jozuego.
8. A Lewitowie: Jeſua, Bennui, Cedmihel, Sárebia, Judá, Máthánias, nád pieśniámi, ſámi y bráćia ich;
9. Y Bekbecia, y Hánni, y bráćia ich, káżdy w ſwym urzędźie.
10. Joſue lepak zrodźił Joácim, á Joácim zrodźił Eliáſib, á Eliaſib zrodźił Joiádá,
11. A Joiáda zrodźił Jonáthán, á Jonáthán zrodźił Jeddoá.
12. A zá dni Joácim byli kápłani y przednieyſzy

CAPUT XII.

Nomina & officia Sacerdotum ac Levitarum, qui cum Zorobabel in Jeruſalem aſcenderant, 1. Genealogia & ſucceſſio Sacerdotum, 10. & principes Levitarum tempore Nehemiæ & Esdræ, 24. Magna ſolemnitate celebrant dedicationem muri Jeruſalem, 27. Diſponitur de cuſtodibus ſuper gazophylacia aliisque neceſſariis, 43.

1. Hi *b* ſunt autem Sacerdotes & Levitæ, qui aſcenderunt *c* cum Zorobabel filio Salathiel, & Joſue: Saraia, Jeremias, Esdras,
2. Amaria, Melluch, Hattus,
3. Sebenias, Rehum, Merimuth,
4. Addo, Genthon, Abia,
5. Miamin, Madia, Belga,
6. Semeia, & Jojarib, Idaia, Sellum, Amoc, Helcias,
7. Idaia. Iſti principes Sacerdotum, & fratres eorum, in diebus Joſue.
8. Porro Levitæ: Jeſua, Bennui, Cedmihel, Sarebia, Juda, Mathanias, ſuper hymnos ipſi & fratres eorum;
9. Et Becbecia atque Hanni, & fratres eorum, unusquisque in officio ſuo.
10. Joſue autem genuit Joacim, & Joacim genuit Eliaſib, & Eliaſib genuit Jojada.
11. Et Jojada genuit Jonathan, & Jonathan genuit Jeddoa *d*.
12. In diebus autem Joacim erant Sacerdotes

b Digreſſio hæc & recenſio ſacerdotum, hic ponitur occaſione hac, ut una ſerie totus Eccleſiaſticus & politicus ordo contexeretur.
c duabus profectionibus: altera cum Zorobabel. (Esdr. 2.) altera cum ipſo Esdra. (Esdr. 7.) eſt ergo ſynecdoche.
d Non ille eſt Jaddus Joſephi, qui occurrit Alexandro, ut quidam opinati ſunt.

tes & principes familiarum: Saraiæ *a*, Maraia; Jeremiæ, Hanania;

13. Esdræ, Mosollam; Amariæ, Johanan;

14. Milicho, Jonathan; Sebeniæ, Joseph;

15. Haram, Edna; Maraioth, Helci;

16. Adaiæ, Zacharia; Genthon, Mosollam;

17. Abiæ, Zechri; Miamin & Moadiæ, Phelti;

18. Belgæ, Sammua; Semaiæ, Jonathan;

19. Jojarib, Mathanai; Jodaiæ, Azzi;

20. Sellai, Celai; Amoc, Heber;

21. Helciæ, Hasebia; Idaiæ, Nathanael.

22. Levitæ in diebus Eliasib, & Jojada, & Johanan, & Jeddoa, scripti principes familiarum, & sacerdotes in regno *b* Darii Persæ.

23. Filii Levi principes familiarum, scripti in Libro verborum dierum *c*, & usque ad dies Jonathan, filii Eliasib.

24. Et principes Levitarum: Hasebia, Serebia, & Josue filius Cedmihel; & fratres eorum per vices suas, ut laudarent, & confiterentur juxta præceptum David viri Dei, & observarent *d* æque per ordinem.

25. Mathania, & Becbecia, Obedia, Mosollam, Telmon, Accub, custodes portarum & vestibulorum ante portas.

26. Hi in diebus Joacim filii Josue, filii Josedec, & in diebus Nehemiæ ducis, & Esdræ sacerdotis, scribæque.

27. In dedicatione autem muri *e* Jerusalem requisierunt Levitas de omnibus locis suis, ut adducerent eos in Jerusalem, & facerent dedicationem, & lætitiam in actione gratiarum, & cantico, & in cymbalis, psalteriis, & citharis.

28. Congregati sunt autem filii cantorum de campestribus circa Jerusalem, & de villis Nethuphati,

29. Et de domo Galgal, & de regionibus Geba & Azmaveth; quoniam villas ædificaverunt sibi cantores in circuitu Jerusalem.

30. Et mundati sunt Sacerdotes & Levitæ, & mundaverunt populum, & portas *f*, & murum.

31. Ascendere autem feci principes Juda super murum, & statui duos magnos choros laudantium. Et ierunt ad dexteram super murum ad portam sterquilinii.

32. Et ivit post eos Osaias, & media pars principum Juda,

33. Et

a sc. familiæ, sic, & in sequenti.

b Nec ille Darius est Codomanus ab Alexandro an. M. 3674. devictus, sed est Darius Nothus Artaxerxis Longimani filius, qui Darius regnum auspicatus est anno M. 3581. ante Chr. æram 423.

c i. annalium.

d i. pertinentia ad suum officium.

e Urbis ædium, palatiorum, platearum & vicorum, atque ab hac dedicatione desumitur initium septuaginta hebdomadum Danielis.

f Nempe aqua lustrali, oratione solemni, & sacrificio.

szy domow: Sáráiowego, Máráia; Jeremiaszowego, Hánania;

13. Ezdrászowego, Mosollam; Amariászowego, Johánán;

14. Milicho, Jonáthán; Sebeniaszowego, Joseph;

15. Hárám, Edná; Máráioth, Helci;

16. Adáiaszowego, Záchariasz; Genthon, Mosollám:

17. Abiaszowego, Zechri; Miamin y Moádiaszowego, Phelti;

18. Belgowego, Sámmua; Semáiaszowego, Jonáthán;

19. Joiárib, Máthánái; Jodáiaszowego, Azzi;

20. Sellái, Celái; Amok, Heber;

21. Helciaszowego, Hásebia; Idáiaszowego, Náthánael.

22. Lewitowie zá dni Eliasib y Joiádá, y Johánán, y Jeddoá popisáni przełożeni domow, á kápłani w Krolestwie Dariuszá Persi.

23. Synowie Lewi przełożeni domow nápisáni w księgách słow dny, y áż do dni Jonáthán syná Eliasib.

24. A czelnieyszy Lewitow: Hásebia, Serebia, y Josue syn Cedmihel; y bráćia ich według odmian swoich, áby chwálili według roskazánia Dáwidá męża Bożego, á żeby strzegli rowni porządkiem.

25. Máthánia, y Bekbecia, Obedia, Mosollám, Telmon, Akkub strożowie bram, y śieni przed bramámy.

26. Ci zá dni Joácim syná Josue syná Josedek, y zá dni Nehemiaszá książęćiá, y Ezdrászá kápłaná á pisárzá.

27. A ná poświącániu muru Jerozolimskiego zwołano Lewity ze wszystkich mieysc ich, áby ie przywiedźiono do Jeruzálem, sy czynili poświącánie, y wesele w dźięk czynieniu y śpiewániu, y cymbałách, árfách, y cytrách.

28. Y zebráni są synowie śpiewákow z pol około Jeruzálem, y ze wśi Nethupháti,

29. Y z domu Gálgál, y z powiátow Gebá, y Azmáveth; bo sobie wśi nábudowáli śpiewacy około Jeruzálem.

30. Y oczyśćili się kápłani, y Lewitowie, á oczyśćili lud, y bramy, y mur.

31. A ná mur roskazałem wnidź przednieyszym z Judy, y postáwiłem dwá wielkie chory chwalących. Y szli ku práwey stronie po murze do bramy gnoiu.

32. Y szedł zá nimi Osáiasz, y połowicá książąt Judá,

33. Y

33. Y Azáriaſz, Ezdráſz, y Moſollám, Judá, y Beniámin, y Semeia, y Jeremiaſz.

34. A z ſynow kápłáńſkich z trąbámi: Zácháriaſz ſyn Jonáthan, ſyn Semeiaſzow, ſyn Máthániaſzow, ſyn Michaiaſzow, ſyn Zechur, ſyn Aſaph,

35. Y bráćia iego Semeia, y Azáreel, Malálay, Galálay, Mááy, Náthánael, y Judas, y Hanani z inſtrumenty ſpiewánia Dawida mężá Bożego; á Ezdráſz piſarz przed nimi ná bramie Zrzodłá.

36. A przećiwko nim wſtąpili po wſchodźie miáſtá Dawidowego ná wſtępie muru nád dom Dawidow, y áż do bramy wodney ná wſchod słońcá.

37. A drugi chor dźięki oddawáiących ſzedł przećiwko, á ia zá nim, y połowicá ludu ná murze, y ná wieży piecowey áż do muru náſzerſzego,

38. Y ná bramie Ephráim, y ná bramie ſtárey, y ná brámie rybney, y wieży Hánáneel, y wieży Emáth, y áż do brámy trzody; y ſtánęli w bramie ſtrażey;

39. Y ſtánęły dwá chory chwalących w domu Bożym, y ia, y połowicá urzędnikow ze mną.

40. A kápłani: Eliáchim, Máásia, Miámin, Micheá, Elioenay, Zácháriá, Hánania z trąbami;

41. Y Máásia, y Semeia, y Eleázár, y Azzy, y Johánan, y Melchia, y Ælám, y Ezer. A głośno ſpiewáli ſpiewacy, y Jezráia przełożony;

42. Y ofiárowáli onego dniá ofiáry wielkie, y weſelili ſię; bo ie był Bog rozweſelił weſelem wielkim. Ale y żony ich, y dźieći weſelily ſię, y było dáleko ſłyſzeć weſele Jerozolimſkie.

43. Policzyli też onego dniá męże nád ſkárbnicámi ſkárbu do ofiár mokrych, y do pierwoćin, y do dźieśięćin, áby przez nie wnośili przełożeni mieyſcy w ozdobie dźięk czynienia, kápłany, y Lewity; bo ſię uweſelił Judá w kápłaniech, y w Lewitách ſtoiących.

44. Y ſtrzegli ſtraży Bogá ſwego, y ſtraży oczyśćiánia, y ſpiewacy, y odźwierni według roſkazánia Dawidowego, y Sálomoná ſyná iego.

45. Bo zá dni Dawidá, y Aſáphá od początku byli poſtánowieni przednieyſzy nád ſpiewaki,

33. Et Azarias, Esdras, & Moſollam, Judas, & Benjamin, & Semeia, & Jeremias.

34. Et de filiis ſacerdotum in tubis: Zacharias filius Jonathan, filius Semeiæ, filius Mathaniæ, filius Michaiæ, filius Zechur, filius Aſaph.

35. Et fratres ejus *a* Semeia, & Azareel, Malalai, Galalai, Maai, Nathanael, & Judas, & Hanani, in vaſis cantici David viri Dei; & Esdras ſcriba ante eos in porta Fontis.

a ſc. Zachariæ.

36. Et contra eos *b* aſcenderunt in gradibus civitatis David *c* in aſcenſu muri ſuper domum David, & usque ad portam Aquarum ad Orientem.

b i. e. e regione ipſorum.

c ſc. monte Sion.

37. Et chorus ſecundus gratias referentium ibat ex adverſo, & ego poſt eum, & media pars populi ſuper murum & ſuper turrim furnorum, & usque ad murum latiſſimum.

38. Et ſuper portam Ephraim, & ſuper portam antiquam, & ſuper portam piſcium & turrim Hananeel, & turrim Emath *d*, & usque ad portam gregis; & ſteterunt in porta cuſtodiæ.

d Hebr. Meah. vide ſupra c. 3.

39. Steteruntque duo chori laudantium in domo Dei, & ego, & dimidia pars magiſtratuum mecum.

40. Et Sacerdotes: Eliachim, Maaſia, Miamin, Michea, Elioenai, Zacharia, Hanania in tubis,

41. Et Maaſia, & Semeia, & Eleazar, & Azzi, & Johanan, & Melchia, & Ælam, & Ezer. Et clare cecinerunt cantores, & Jezraia præpoſitus;

42. Et immolaverunt in die illa victimas magnas, & lætati ſunt; Deus enim lætificaverat eos lætitia magna; ſed & uxores eorum & liberi gaviſi ſunt, & audita eſt lætitia Jeruſalem procul.

43. Recenſuerunt *e* quoque in die illa viros ſuper gazophylacia theſauri ad libamina, & ad primitias, & ad decimas, ut introferrent per eos principes civitatis in decore gratiarum actionis, Sacerdotes & Levitas; quia lætificatus eſt Juda in Sacerdotibus & Levitis adſtantibus.

e 70. conſtituerunt.

44. Et cuſtodierunt obſervationem Dei ſui, & *f* obſervationem expiationis, & cantores, & janitores juxta præceptum David, & Salomonis filii ejus.

f Pro, id eſt, quæ Deus obſervari juſſit circa expiationem.

45. Quia in diebus David & Aſaph ab exordio erant principes conſtituti cantorum in

in carmine laudantium, & confitentium Deo.

46. Et omnis Iſrael, in diebus Zorobabel, & in diebus Nehemiæ dabant partes cantoribus, & janitoribus per dies ſingulos, & ſanctificabant Levitas *a*, & Levitæ ſanctificabant filios Aaron.

waki, w pieśni chwalących, y wyznawáiących Bogu.

46. A wſzytek Izráel zá dni Zorobabelá, y zá dni Nehemiaſzá dawáli części śpiewakom, y odźwiernym ná káżdy dźień, y poświęcáli Lewity, á Lewitowie poświącáli ſyny Aaronowe.

CAPUT XIII.

Lecto Deuteronomio rurſus ſeparantur alienigenæ, etiam Tobias, cujus vaſa domus e gazophylacio projiciuntur, 1. Nehemias jubet juxta legem dari decimas Levitis, 10. Tollit abuſus & Sabbati violatores puniuntur, 15. Increpat Judæos, qui uxores duxerant alienigenas, 23.

1. IN die autem illo *b* lectum eſt in volumine Moyſi audiente populo; & inventum eſt ſcriptum in eo; quod non debeant introire Ammonites & Moabites in Eccleſiam Dei *c* usque in æternum;

2. Eo quod non occurrerint filiis Iſrael cum pane & aqua; & conduxerint adverſum eos Balaam, ad maledicendum eis; & convertit Deus noſter maledictionem in benedictionem.

3. Factum eſt autem, cum audiſſent legem, ſeparaverunt omnem alienigenam ab Iſrael.

4. Et ſuper hoc erat Eliaſib ſacerdos, qui fuerat præpoſitus in gazophylacio domus Dei noſtri, & proximus *d* Tobiæ.

5. Fecit ergo ſibi gazophylacium grande, & ibi erant ante eum reponentes munera, & thus, & vaſa, & decimam frumenti, vini, & olei, partes Levitarum, & cantorum, & janitorum, & primitias ſacerdotales.

6. In omnibus autem his non fui in Jeruſalem, quia anno *e* trigeſimo ſecundo Artaxerxis regis Babylonis veni ad regem, & in fine dierum *f* rogavi regem.

7. Et veni in Jeruſalem, & intellexi malum, quod fecerat Eliaſib Tobiæ, ut faceret ei theſaurum *g* in veſtibulis domus Dei.

8. Et malum mihi viſum eſt valde. Et projeci vaſa domus Tobiæ foras de gazophylacio;

9. Præcepique, & emundaverunt gazophylacia; & retuli ibi vaſa domus Dei, ſacrificium, & thus.

10. Et cognovi, quod partes Levitarum non

ROZDZIAŁ XIII.

Gdy czytano zákon, znowu odłączáią wſzelkiego cudzoźiemcá, też y Tobiaſzá, y naczynia domu iego wyrzućili z ſkárbnice. Nehemiaſz náznáczył częśći Lewitom według zákoná; karze te, ktorzy w Sobotę robili. Fuka Zydow, ktorzy żony obce poymowáli.

1. A Dniá onego czytano ná księgách Moyzeſzowych gdy lud ſłuchał; y nálezióno w nich nápiſano; że Ammonitczyk, y Moábczyk nie máią wchodźić do kośćiołá Bożego áż ná wieki;

2. Przeto iż nie záſzli ſynom Izráelſkim z chlebem, y z wodą; y náięli przećiwko im Baláámá, áby ie przeklinał; y obroćił Bog náſz przeklęctwo w błogosłáwienſtwo.

3. Y sſtáło ſię, gdy uſłyſzeli zakon, odłączyli wſzelkiego cudzoźiemcá od Izráela.

4. A nád tym był Eliáſib kápłan, ktory był przełożonym w ſkárbnicy domu Bogá náſzego, y bliſki Tobiaſzow.

5. Uczynił tedy ſobie ſkárbnicę wielką, y tám byli przed nim odkłádáiący dáry, y kádźidło, y naczynia, y dźieśięćiny zboża, winá, y oliwy, części Lewitow, y śpiewakow, y pierwoćiny kápláńſkie.

6. A przy tym wſzytkim nie byłem w Jeruzálem; bo roku trzydźieſtego wtorego Artaxerxa krolá Bábylońſkiego przyſzedłem do krolá, á ná koncu dni prośiłem krolá.

7. Y przyiechałem do Jeruzálem, y wyrozumiałem złość, ktorą był uczynił Eliaſib Tobiaſzowi, że mu zbudował ſkarb w śieniách domu Bożego.

8. Y zdálá mi ſię rzecz bárzo zła. Y wyrzućiłem náczynia domu Tobiáſzowego przecz z ſkárbnice.

9. Y roſkazałem, y oczyśćili ſkárbnice, y wnioſłem záś tám naczynia domu Bożego, ofiárę, y kádźidło.

10. Y dowiedźiałem ſie, iż części Lewitow nie

a Levitis dabant partes ſanctificatas, i. decimas, & Levitæ dabant ſacerdotibus ſuam decimam. Num. 18. 8. Deut. 23. 3.
b ſc. tempore illo, quo nempe habitaverunt principes populi in Jeruſalem. (ſup cap 11.) & quo abfuit Nehemias, ut patet infr. v. 6.
c ſc. non admitti ad conjugia aut officia, alioqui poterant ad fidem converti.
d Id eſt, affinis Tobiæ, Toparchæ Ammonitarum, Sup. 2. 10.
e an M. 3562. ant. Chr. 442. ergo poſtquam præfecturam ann. 12. compleverat vid ſup. 2. 7. & 5. 14.
f i. meorum, id eſt circa finem vitæ meæ, hinc ſecunda ejus incipit præfectura, quæ ad initium regni Darii Nothi perveniſſe videtur ex ſup. c. v. 22.
g 70. Gazophylacium.

nie były dáne; iż káżdy ućiekł z Lewitow y z śpiewakow, y z tych ktorzy posługowáli.

11. Y miałem sprawę przećiwko urzędnikom, y rzekłem: Czemuśmy opuśćili dom Boży? Y zgromádźiłem ie, y kazał stáć ná mieyscách ich.

12. A wszytek Judá przyniosł dźieśięćiny zboża, winá y oliwy do spichlerzow.

13. Y postánowiliśmy nád spichlerzmi Selemiaszá kápłaná, y Sadoka pisárzá, y Phádaia z Lewitow, á przy nich Hánan syná Záchur, syná Máthániaszowego, bo ich doznano bydź wiernymi, y im zwierzone są częśći bráćiey ich.

14. Pomni ná mię Boże moy dla tego, á nie wymázuy litośći moich, ktorem czynił w domu Bogá mego, y w obrzędách iego.

15. W one dni widźiałem w Judá tłoczące prásy w Szábbáth, y noszące kopy, y kłádące ná osły wino, y iágody winne y figi, y wszelkie brzemię, y wnoszące do Jeruzálem w dźień Sobotni. Y oświadczyłem się, áby w dźień, ktorego się przedawáć godźi, przedawáli.

16. A Tyriyczycy mieszkáli w nim przywożący ryby, y wszelkie rzeczy przedáyne; y przedawáli w Szábbáthy synom Judzkim w Jeruzálem.

17. Y zfukałem przełożone Judá, y rzekłem im: Co to zá zła rzecz, ktorą wy czynićie, y gwałćićie dźień sobotni?

18. Izali nie to czynili oycowie nászy, y Bog nász przywiodł ná nas to wszytko złe, y ná to miásto? A wy przyczynáćie gniewu ná Izráelá, gwałcąc Szábbáth.

19. Y stáło się, gdy odpoczynęły bramy Jerozolimskie w dźień Sobotni, rzekłem y zámknęli wrotá; y roskazałem, żeby ich nie otwarzano, áż po Szábbáćie; y z sług moich postánowiłem u bram, áby żáden nie wnośił brzemion w dźień Sobotni.

20. Y zostáli kupcy y przedáiący wszelkie rzeczy przedáyne przed Jeruzálem raz y dwá.

21. Y oświadczyłem się przed nimi, y rzekłem im: Przecz leżycie przećiwko murowi? ieśli to drugi raz uczynićie, puszczę ná was rękę. A ták od onego czásu nie przychodźili w Szábbáth.

22. Rzekłem też Lewitom áby się oczyśćili, y przyszli áby strzegli bram, y poświęcili dźien

non fuissent datæ; & fugisset unusquisque in regionem *a* suam de Levitis, & cantoribus, & de his, qui ministrabant;

11. Et egi causam adversus magistratus, & dixi: Quare dereliquimus domum Dei? Et congregavi eos, & feci stare in stationibus suis *b*.

12. Et omnis Juda apportabat decimam frumenti, vini, & olei in horrea *c*.

13. Et constituimus super horrea Selemiam Sacerdotem, & Sadoc scribam, & Phadaiam de Levitis, & juxta eos Hanan filium Zachur, filium Mathaniæ; quoniam fideles comprobati sunt, & ipsis creditæ sunt partes fratrum suorum.

14. Memento mei Deus meus pro hoc, & ne deleas miserationes *d* meas, quas feci in domo Dei mei, & in ceremoniis ejus.

15. In diebus illis vidi in Juda calcantes torcularia in sabbato, portantes acervos, & onerantes super asinos vinum, & uvas, & ficus, & omne onus, & inferentes in Jerusalem die sabbati. Et contestatus sum, ut in die, qua vendere liceret, venderent.

16. Et Tyrii habitaverunt in ea inferentes pisces, & omnia venalia; & vendebant in sabbatis filiis Juda in Jerusalem *e*;

17. Et objurgavi optimates Juda, & dixi eis: Quæ est hæc res mala, quam vos facitis, & profanatis diem sabbati?

18. Numquid non hæc fecerunt patres nostri, & adduxit Deus noster super nos omne malum hoc, & super civitatem hanc? Et vos additis iracundiam super Israel violando Sabbatum.

19. Factum est autem, cum quievissent portæ Jerusalem in die Sabbati *f*, dixi, Et clauserunt januas; & præcepi, ut non aperirent eas usque post Sabbatum; & de pueris meis constitui super portas, ut nullus inferret onus in die Sabbati.

20. Et manserunt negotiatores, & vendentes universa venalia foris Jerusalem semel & bis.

21. Et contestatus sum eos, & dixi eis: Quare manetis ex adverso muri? si secundo hoc feceritis, manum mittam in vos. Itaque ex tempore illo non venerunt in Sabbato.

22. Dixi quoque Levitis, ut mundarentur, & venirent ad custodiendas portas, & san-

a 70. agrum & possessionem.

b q. d. restitui in gradum suum.

c 70. Thesauros.

d Beneficia.

e q. d. in ipsa Jerusalem.

f q. d. cum inciperet sabbatum.

a i. ſanctè celebrandam.

ſanctificandam *a* diem Sabbati; & pro hoc ergo memento mei Deus meus, & parce mihi ſecundum multitudinem miſerationum tuarum.

23. Sed & in diebus illis vidi Judæos ducentes uxores Azotidas, Ammonitidas, & Moabitidas.

24. Et filii eorum ex media parte loquebantur Azotice, & neſciebant loqui Judaice, & loquebantur juxta linguam populi, & populi.

b Anathema dixi, & excommunicavi tales patentes.

25. Et objurgavi eos, & maledixi *b*. Et cecidi ex eis viros, & decalvavi eos, & adjuravi in Deo, ut non darent filias ſuas filiis eorum, & non acciperent de filiabus eorum filiis ſuis, & ſibimetipſis, dicens:

c 1. Reg. 3. 1. & 11. 1.

26. Numquid *c* non in hujuscemodi re peccavit Salomon rex Iſrael? & certe in gentibus multis non erat rex ſimilis ei, & dilectus Deo ſuo erat, & poſuit eum Deus regem

d 3 Reg. 11. 4.

ſuper omnem Iſrael; *d* & ipſum ergo duxerunt ad peccatum mulieres alienigenæ.

27. Numquid & nos inobedientes faciemus omne malum grande hoc, ut prævaricemur in

e i. contra.

e Deo noſtro, & ducamus uxores peregrinas?

f Diverſus ab eo, qui eſt ſupra v. 4. & 7.

28. De filiis autem Jojada filii Eliaſib *f* ſacerdotis magni, gener erat Sanaballat Horonites, quem fugavi a me.

29. Recordare Domine Deus meus adverſum eos, qui polluunt ſacerdotium, jusque Sacerdotale & Leviticum.

30. Igitur mundavi eos ab omnibus alienigenis, & conſtitui ordines Sacerdotum & Levitarum, unumquemque in miniſterio ſuo;

31. Et in oblatione lignorum in temporibus conſtitutis, & in primitivis; memento

g ſc. ut mihi benefacias.

mei Deus meus in *g* bonum, Amen.

dźien Sobotni; á ták y zá to pomni ná mię Boże moy, á odpuść mi według mnoſtwá miłośierdźia twego.

23. Ale y onych dni uyżrzałem Zydy poymuiące żony Azotki, Ammonitki, y Moábitki.

24. A ſynowie ich nápoły po Azotcku mowili, y nieumieli mowić po Zydowſku, y mowili według ięzyká narodu y narodu.

25. Y zfukáłem, y przeklinałem; y biłem z nich męże, y obłyśiłem ie, y poprzyśiągłem przez Bogá, áby nie dawáli corek ſwych ſynom ich, y nie bráli corek ich ſynom ſwym, y ſámym ſobie, mowiąc:

26. Azaż nie dla tákowey rzeczy zgrzeſzył Sálomon krol Izráelſki? á záiſte miedzy mnogimi narodu nie było mu krolá podobnego; y był miły Bogu ſwemu, y uczynił go Bog krolem nádewſzytkim Izráelem; y tego tedy niewiáſty cudzoźiemſkie przywiodły ku grzechowi.

27. A więć y my niepoſłuſzni będźiem czynić wſzytkę złość wielką tę, ábyſmy grzeſzyli przećiwko Bogu náſzemu, y poymowáli żony cudzoźiemſkie?

28. A z ſynow Joiádá ſyná Eliáſib kápłaná wielkiego, był źięćiem Sánáballat Horończyká, ktoregom wygnał od śiebie.

29. Pomni Pánie Boże moy, przećiw tym, ktorzy plugáwią kápłáńſtwo, y práwo kápłáńſkie y Lewitckie.

30. A ták oczyśćiłem ie od wſzytkich obcych, y poſtánowiłem porządki kápłanow, y Lewitow, káżdego w ſłużbie ſwey;

31. Y nádawánie drew czáſow uſtáwionych, y ná pierwoćiny; pomni ná mię Boże moy, ku dobremu, Amen.

LIBER TOBIÆ.

CAPUT I.

Tobias in captivitate conſtitutus, a lege Dei non recedit; & filium Tobiam Deum timere docet; 1. Gratus regi Salmanaſar, pergit, quocumque vult: confratres captivos conſolatur; Gabelo mutuat decem argenti talenta; 13. Sennacherib, quod mortuos ſepeliret, eum perſequitur, 18.

KSIĘGI TOBIASZOWE.

ROZDZIAŁ I.

Tobiaſz w więźieniu będąc, zákonu Bożego nie odſtąpił, á ſyná Tobiaſzá uczy, áby Bogá boiázliwy był. Ma łáſkę u Sálmánazará, á wolność iść, gdźiebykolwiek chce; ćieſzy bráćiá, ktorzy w poimániu byli; Gábelowi dáł ná cyrográph dźieśięć tálentow ſrebrá. Lecz go Sennácherib przeſladuie, iże ćiáła zábitych żydow pogrzebał.

1. TObiaſz z Pokolenia, y z miáſtá Nephtháli, (ktore ieſt ná wyſſzych mieyſcách Gálileiey nád Náásſon, zá drogą, ktora wiedźie ku zachodowi, po lewey máiąc miáſto Sephet.)

2. Gdy był poimán zá dni Sálmánázara krolá Aſſyriyſkiego, iednák w poimániu będąc drogi prawdy nie odſtąpił,

3. Ták iż wſzytkiego, co mogł mieć, ná káżdy dźień bráciey weſpoł poimáney, ktorzy byli z iego rodu, udźielał.

4. A choćia był młodſzy ze wſzytkich w pokoleniu Nephtháli, wſzákże nic dźiećinnego w ſpráwie nie czynił.

5. Ná oſtátek gdy wſzyſcy chodźili do ćielcow złotych, ktore był ſpráwił Jeroboám krol Izráelſki, ten ſam chronił ſię towárzyſtwá wſzytkich;

6. Ale chodźił do Jeruzálem do kośćiołá Páńſkiego, y tám ſię kłániał Pánu Bogu Izráelowemu, wſzytkie pierworodztwá ſwe, y dźiesięćiny ſwe wiernie ofiáruiąc,

7. Ták iż trzećiego roku nowo náwroconym y przychodniom wſzytkę dźieśięćinę dáwał.

8. Te rzeczy y inne tym podobne według zakonu Bożego, dźiećięćiem będąc záchowywał.

9. A gdy ſię ſtał mężem, poiął żonę Annę z pokolenia ſwego, y zrodźił z niey ſyná, dáiąc mu imię ſwe.

10. Ktorego náuczył z dźiećińſtwá bać ſię PánáBogá, y wſtrzymáć ſię od wſzelkiego grzechu.

11. A ták gdy przez poimánie przyſzedł z żoną ſwą, y z ſynem do miáſtá Niniwen ze wſzytkim pokoleniem ſwoim,

12. (Gdy wſzyſcy pożywáli z pokármow pogáńſkich) on ſtrzegł duſze ſwey, y nigdy ſię ich pokármámi nie ſplugáwił.

13. A iż pomniał ná Páná ze wſzytkiego ſercá ſwego, dał mu Bog łáſkę przed oczymá Sálmánazára krola,

14. Y dał mu wolność iść, gdźiebykolwiek chćiał, máiąc wolność czynić, cobykolwiek chćiał.

15. Chodźił tedy do wſzytkich, ktorzy w poimániu byli, y dawał im nápominánia zbáwienne.

16. A gdy przyſzedł do Ráges miáſtá Medczykow, á z tych rzeczy, ktoremi był uczczony od krolá, miał dźieśięć tálentow ſrebrá;

17. Y gdy w wielkim zgromádzeniu narodu ſwego widźiał Gábelá potrzebnego, ktory był

1. TObias *a* ex tribu & civitate Nephthali (quæ eſt in ſuperioribus Galilææ ſuper Naaſſon, poſt viam, quæ ducit ad Occidentem, in ſiniſtro habens civitatem Sephet.)

2. Cum *b* captus eſſet in diebus Salmanaſar regis Aſſyriorum; in captivitate tamen poſitus, viam veritatis non deſeruit,

3. Ita ut omnia, quæ habere poterat, quotidie concaptivis fratribus, qui erant ex ejus genere, impertiret.

4. Cumque eſſet junior *c* omnibus in tribu Nephthali, nihil tamen puerile geſſit in opere *d*.

5. Denique cum irent *e* omnes ad vitulos aureos *f*, quos Jeroboam fecerat rex Iſrael, hic ſolus fugiebat conſortia omnium;

6. Sed pergebat in Jeruſalem ad templum Domini, & ibi adorabat Dominum Deum Iſrael, omnia primitiva *g* ſua, & decimas ſuas fideliter offerens,

7. Ita ut in tertio anno *h* proſelytis, & advenis miniſtraret omnem decimationem.

8. Hæc & his ſimilia ſecundum legem Dei puerulus obſervabat.

9. Cum vero factus eſſet vir, accepit uxorem Annam de tribu ſua, genuitque ex ea filium, nomen ſuum imponens ei,

10. Quem ab infantia timere Deum docuit, & abſtinere ab omni peccato.

11. Igitur, cum per captivitatem deveniſſet cum uxore ſua, & filio *i*, in civitatem Niniven cum omni tribu ſua,

12. (Cum omnes *k* ederent ex cibis Gentilium) iſte cuſtodivit animam ſuam, & numquam contaminatus eſt in eſcis eorum.

13. Et quoniam memor fuit Domini in toto corde ſuo, dedit illi Deus gratiam in conſpectu Salmanaſar regis,

14. Et dedit illi poteſtatem, quocumque vellet, ire *l*, habens libertatem, quæcumque facere voluiſſet.

15. Pergebat ergo ad omnes *m*, qui erant in captivitate, & monita ſalutis dabat eis.

16. Cum autem veniſſet in Rages civitatem Medorum, & ex his, quibus honoratus fuerat a rege, habuiſſet decem talenta argenti;

17. Et cum in multa turba generis ſui Gabelum egentem videret, qui erat ex tribu ejus,

a etymologice ſignificat, quod Bonus Deus, ſeu bonitas Dei.

b 4. Reg. 17. 3. & 18 9. An. M 3283 ant. Chr. 721. ætatis Tobiæ circiter 44.

c i. fere.

d nota ſeptem Tobiæ encomia, hic a ſenili modeſtia v. 5. a vitæ innocentia in medio malorum, & ita deinceps.

e i. ante captivitatem.

f 3. Reg. 12. 28.

g i. primitias.

h Deut. 14.

i quatuor circiter annorum puero. v. infra 4. 21. & 14 16.

k ſc. fere.

l etiam in patriam, ſed maluit cum captivis & exulibus remanere

m id eſt, ad plurimos, ſeu fere omnes.

ejus, ſub chirographo dedit *a* illi memoratum pondus argenti.

18. Poſt multum vero temporis, mortuo Salmanaſar rege *b*, cum regnaret Sennacherib filius ejus pro eo, & filios Iſrael exoſos haberet in conſpectu ſuo;

19. Tobias quotidie pergebat per omnem cognationem ſuam, & conſolabatur eos, dividebatque unicuique, prout poterat, de facultatibus ſuis;

20. Eſurientes alebat, nudisque veſtimenta præbebat, & mortuis, atque occiſis ſepulturam ſollicitus exhibebat.

21. *c* Denique *d* cum reverſus eſſet rex Sennacherib fugiens a Judæa, plagam, quam circa eum fecerat Deus propter blaſphemiam ſuam, & iratus multos occideret ex filiis Iſrael, Tobias ſepeliebat corpora eorum.

22. At ubi nuntiatum eſt regi, juſſit eum occidi, & tulit omnem ſubſtantiam ejus.

23. Tobias vero cum filio ſuo, & cum uxore fugiens, nudus *e* latuit, quia multi diligebant eum;

24. Poſt *f* dies vero quadraginta quinque occiderunt regem filii ipſius,

25. Et reverſus eſt Tobias in domum ſuam, omnisque facultas ejus reſtituta eſt ei.

a ſc. mutuo.
b an. M. 3287.
c 4. Reg. 19. 35. Eccli. 48. 24. 2. Machab. 8. 19.
d Anno M. 3294.
e i. bonis ſpoliatus.
f 4. Reg. 19. 37. 2. Paral. 32. 21. Iſaiæ 37. 38.

był z pokolenia iego, dał mu ná cyrográph ſrebrá pomienioną wagę.

18. A po niemáłym czáśie, po śmierći krolá Salmánazará, gdy krolował ſyn iego Sennácherib miáſto niego, y ſyny Izráelſkie miał w nienawiśći w oczách ſwych;

19. Tobiaſz ná káżdy dźień obchodźił wſzytek národ ſwoy, y ćieſzył ie, y udźielał káżdemu, ile mogł z máiętnośći ſwoiey;

20. Łáknące żywił, y nágim odźienie dawał, á umárłym, y zábitym pogrzeb z pilnośći ſpráwował.

21. Nákoniec gdy ſię krol Sennácherib wroćił, ućiekſzy z Żydowſkiey źiemie przed porażką, ktorą był około niego uczynił Bog dla bluźnierſtwá iego, á rozgniewány zábiiał wielu z ſynow Izráelſkich, Tobiaſz pogrzebał ćiáłá ich.

22. Ale gdy oznaymiono krolowi, kazał go zábić, y zábrał wſzyſtkę máiętność iego.

23. A Tobiaſz z ſynem ſwoim, y z żoną ućiekwſzy krył ſię nági, bo go wiele ich miłowáło.

24. Lecz po czterdźieśći, y piąći dni zábili krola ſynowie iego;

25. Y wroćił ſię Tobiaſz do domu ſwego, y wrocono mu wſzytkę máiętność iego.

CAPUT II.

Tobias mortuorum defatigatur ſepultura, 1. Hirundinis ſtercore in patientiæ probationem excæcatur, 10. Ab uxore & amicis afficitur probris, quæ patientiſſime tolerat, 15.

1. POſt hæc vero, cum eſſet dies *g* feſtus Domini, & factum eſſet prandium bonum in domo Tobiæ;

2. Dixit filio ſuo: Vade, & adduc aliquos de tribu noſtra, timentes Deum, ut epulentur nobiſcum.

3. Cumque abiiſſet, reverſus nuntiavit ei, unum ex filiis Iſrael jugulatum jacere in platea. Statimque exiliens de accubitu ſuo, relinquens prandium, jejunus pervenit ad corpus;

4. Tollensque illud portavit ad domum ſuam occulte, ut, dum ſol occubuiſſet, caute *h* ſepeliret eum.

5. Cumque occultaſſet corpus, manducavit panem cum luctu & tremore,

6. Memorans illum ſermonem, quem dixit

g pentecoſtes, ut eſt in Græco.
h ſc. vitaret periculum.

ROZDZIAŁ II.

Tobiaſz pochowánim umárłych zmordowány, ku ſprobowániu ćierpliwośći iego oślepiony od iáſkołki, ktoremu żoná, y przyiaćiele urągáią, co on ćierpliwie ſnoſzi.

1. A Potym gdy było święto Páńſkie, y ſpráwiono obiad dobry w domu Tobiaſzowym;

2. Rzekł ſynowi ſwemu: Idź, á przywiedź kilku z náſzego pokolenia boiących ſię Bogá, áby używáli z námi.

3. A gdy poſzedł, wroćiwſzy ſię powiedźiał mu, że ieden z ſynow Izráelſkich zábity leżał ná ulicy. Y náthychmiaſt wyſkoczywſzy z śiedzenia ſwego opuśćiwſzy obiad, ná czczo przybieżał do ćiáłá;

4. A wźiąwſzy ie zánioſł do domu ſwego potáiemnie, áby po záſzćiu ſłońcá oſtrożnie ie pochował.

5. A ſkrywſzy ćiáło, iadł chleb z żáłośćią, y ze drżeniem,

6. Wſpomináiąc one ſłowá, ktore mowił Pan

Pan przez Amos proroká: Swiętá wáſze obrocą ſię w płacz, y w żáłość.

7. A gdy ſłońce záſzło, poſzedł y pogrzebł go.

8. Wſzyſcy bliſcy iego ſtrofowáli go, mowiąc: Iuż ćię dla tey przyczyny kazano zábić, y záledwieś uſzedł ſkazánia ná śmierć, á znowu grzebieſz umárłe?

9. Ale Tobiáſz więcey ſię boiąc Bogá niżli krolá, porywał ćiáła zábitych, y krył w domu ſwym, á o polnocy ie grzebł.

10. Y tráfiło ſię, że iednego dniá będąc ſpracowány z pogrzebu, przyſzedſzy do domu ſwego, porzućił ſię podle śćiány, y záſnął,

11. A z gniazdá iáſkolczego, gdy ſpał, gorący gnoy upadł ná oczy iego, y ſtał ſię ślepym.

12. A tę dokuſę dla tego Bog nań przepuśćił, żeby potomkom był dań przykład ćierpliwośći iego, iáko Jobá świętego.

13. Bo gdyż z młodośći ſwey záwżdy ſię Bogá bał, y ſtrzegł przykazánia iego, nie záſmućił ſię przećiw Bogu, że plagá ślepoty podkáłá go,

14. Ale nie poruſzony trwał w boiázni Bożey, dźiękuiąc Bogu przez wſzytkie dni żywotá ſwego.

15. Bo iáko świętemu Jobowi urągáli krolowie, ták y temu powinni, y krewni iego, náśmiewáli śię z żywotá iego, mowiąc:

16. Gdźież ieſt nádźieiá twoiá, dla ktoreyś iálmużny, y pogrzeby czynił?

17. Ale Tobiaſz ſtrofował ie mowiąc: Nie mowćie ták;

18. Bo ieſteſmy ſynowie świętych, y żywotá onego czekamy, ktory Bog da tym, ktorzy wiáry ſwey nigdy nie odmienáią od niego.

19. A Anná żoná iego chadzałá co dźień ná tkácką robotę á prace rąk ſwoich pożywienie, ktorego nábydź mogłá, przynośiłá.

20. Zkąd ſtáło ſię, że doſtawſzy koźlęćią koz przyniosłá do domu.

21. Ktorego gdy mąż iey głos wrzeſzczącego uſłyſzał rzekł: Pátrzćie, by ſnadź krádźione nie było, wroććie ie Pánom ſwoim; bo ſię nam nie godźi, albo ieść co z krádźieży, álbo ſię dotykáć.

22. Ná to żoná iego rozgniewawſzy ſię odpowiedźiáłá: Iawnieć prozna ſtáłá ſię nádźieiá twoiá, y iálmużny twoie teraz ſię okazáły.

xit Dominus *a* per Amos prophetam: dies feſti veſtri convertentur in lamentationem & luctū.

a Amos 8. 10. 1. Machab. 1. 41.

7. Cum vero ſol occubuiſſet, abiit, & ſepelivit eum.

8. Arguebant *b* autem eum omnes proximi ejus, dicentes: Jam hujus rei cauſa interfici juſſus es, & vix effugiſti mortis imperium, & iterum ſepelis mortuos?

b Deridebant, in Græco.

9. Sed *c* Tobias plus timens Deum, quam regem, rapiebat corpora occiſorum, & occultabat in domo ſua, & mediis noctibus ſepeliebat ea.

c Sup. 1. 21.

10. Contigit autem, ut quadam die fatigatus a ſepultura, veniens in domum ſuam, jactaſſet ſe juxta parietem, & obdormiſſet,

11. Et ex nido hirundinum dormienti illi calida ſtercora inciderent ſuper oculos ejus, fieretque cæcus *d*.

d Anno ætatis 56. inf 14. 2. ann. M 3295.

12. Hanc autem tentationem ideo permiſit Dominus evenire illi, ut poſteris daretur exemplum patientiæ ejus, ſicut & ſancti Job.

13. Nam cum ab infantia ſua ſemper Deum timuerit, & mandata ejus cuſtodierit, non eſt contriſtatus contra Deum, quod plaga cæcitatis evenerit ei,

14. Sed immobilis in Dei timore permanſit, agens gratias Deo omnibus diebus vitæ ſuæ.

15. Nam ſicut beato Job inſultabant reges *e* ita iſti parentes *f* & cognati ejus irridebant vitam ejus, dicentes:

e ſc tres illi amici, Reguli, & domini paucarum urbium.

16. Ubi eſt ſpes tua, pro qua eleemoſynas & ſepulturas faciebas?

17. Tobias vero increpabat eos, dicens: Nolite ita loqui;

f Id eſt, affines Sa.

18. Quoniam filii ſanctorum *g* ſumus, & vitam illam expectamus, quam Deus daturus eſt his, qui fidem ſuam numquam mutant ab eo.

g i fidelium & patriarcharum.

19. Anna vero uxor ejus ibat ad opus textrinum quotidie *h*, & de labore manuum ſuarum victum, quem conſequi poterat, deferebat.

h Unde colligere eſt eos denuo fortunis ſpoliatos.

20. Unde factum eſt, ut hædum caprarum accipiens detuliſſet domi;

21. Cujus cum vocem balantis vir ejus audiſſet, dixit: *i* Videte, ne forte furtivus ſit, reddite eum dominis ſuis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere.

i Deut. 22. 1.

22. Ad *k* hæc uxor ejus irata reſpondit: Manifeſte vana facta eſt ſpes tua, & eleemoſynæ tuæ modo apparuerunt.

k Job. 2. 9.

23. Atque his, & aliis hujuscemodi verbis exprobrabat ei.

CAPUT III.

Tobiæ mori petentis oratio ad Deum, 1. Sara filia Raguelis cum triduano jejunio idem orat, 7. Utriusque preces exaudiuntur, Angelo Raphaele ad eos curandos miſſo, 24.

1. TUnc Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lacrymis,

2. Dicens: Juſtus es Domine, & omnia judicia tua juſta ſunt, & omnes viæ tuæ *a*, miſericordia, & veritas, & judicium *b*.

3. Et nunc Domine memor eſto mei, & ne vindictam ſumas de peccatis meis, neq; reminiſcaris delicta mea, vel parentum meorum.

4. Quoniam *c* non obedivimus præceptis tuis, ideo traditi ſumus in direptionem, & captivitatem, & mortem, & in fabulam *d*, & in improperium omnibus nationibus, in quibus diſperſiſti nos.

5. Et nunc Domine magna judicia tua, quia non egimus ſecundum præcepta tua, & non ambulavimus ſinceriter coram te.

6. Et nunc Domine ſecundum voluntatem tuam fac mecum, & præcipe in pace recipi ſpiritum meum; expedit enim mihi mori magis, quam vivere.

7. Eadem itaque die contigit, ut Sara filia Raguelis in Rages *e*, civitate Medorum, & ipſa audiret improperium ab una ex ancillis patris ſui;

8. Quoniam tradita fuerat ſeptem viris, & dæmonium nomine Aſmodæus *f* occiderat eos, mox, ut ingreſſi fuiſſent ad eam.

9. Ergo cum pro culpa ſua increparet puellam, reſpondit ei, dicens: Amplius ex te non videamus filium, aut filiam ſuper terram, interfectrix virorum tuorum.

10. Numquid & occidere me vis, ſicut jam occidiſti ſeptem viros? Ad hanc vocem perrexit in ſuperius cubiculum domus ſuæ; & tribus diebus, & tribus noctibus non manducavit, neque bibit;

11. Sed in oratione perſiſtens cum lacrymis deprecabatur Deum, ut ab iſto improperio liberaret eam.

12. Factum eſt autem die tertia, dum compleret orationem, benedicens Dominum,

13. Di-

a Id eſt, actiones & opera.
b i juſtitia.
c Deut. 28. 15.
d Græce parabolam.
e Hebræa & Græca habent in Ecbatanis; quia Rages, ut infra dicitur c. 5. v. 8. poſita erat in monte, & regione, quæ vocabatur: Ecbatanis. Unde Ecbatana eſt mons, urbs & regio.
f ab Eſch. id eſt, ignis & Medai. ſeu regni Mediæ, quia princeps diabolorum, in illo regno ignem libidinis excitantium.

23. Y temi, y inſzemi tákimi ſłowy urągáłá mu.

ROZDZIAŁ III.

Modlitwá Tobiaſzowá, ktorą proſi o śmierć, tákże y Sara, corká Raguelá; obá wyſłuchdni ſą od Páná, gdy poſłani Anyoł Raphael, oboie ich uzdrowił.

1. WEſtchnął tedy Tobiaſz, y począł ſię modlić z pláczem,

2. Mowiąc: Spráwiedliwyś ieſt Pánie, y wſzyſtkie ſądy twoie ſą ſpráwiedliwe, y wſzyſtkie drogi twoie, miłośierdźie, y prawdá, y ſąd.

3. A teraz Pánie wſpomni ná mię, á nie mśći ſię zá grzechy moie, áni pámiętáy ná wyſtępki moie, ábo rodźicow moich.

4. Boceſmy nie záchowáli przykazánia twego, przeto żeſmy wydáni ná łup, y w niewolſtwo, y ná śmierć, y ná obmowiſko, y ná pośmiech wſzytkim narodom, między, ktoreś nas roſproſzył.

5. A teraz Pánie, wielkie ſądy twoie, iżeſmy nie czynili według przykazánia twego, y nie chodźiliſmy ſczerze przed tobą.

6. A teraz Pánie uczyń zemną według woley twoiey, á roſkaż w pokoiu wźiąć duchá mego; bo mi dáleko lepiey umrzeć, niżli żyć.

7. Tegoż tedy dniá przydáło ſię, iż Sárá corká Ráguelowá w Ráges mieśćie Medſkim, y oná uſłyſzáłá urągánie od iedney ſłużebnice oycá ſwego;

8. Bo byłá wydána zá śiedm mężow, á czárt imieniem Aſmodęus pomordował ie, ſkoro do niey weſzli.

9. Gdy tedy karáłá dźiewkę zá iey winą, odpowiedźiáłá iey, mowiąc: Bodayżeſmy więcey nie oglądáli ſyná áni corki z ćiebie ná źiemi, morderko mężow twoich.

10. Czyli y mnie chceſz zábić, iákoś iuż zábiłá śiedmi mężow? Ná te ſłowá poſzłá do zwierzchniey komory domu ſwego, á przez trzy dni y trzy nocy nie iádłá áni piłá;

11. Ale trwáiąc ná modlitwie, z pláczem prośiłá Bogá, áby ią od tego urągánia wybáwił.

12. Y ſtáło ſię dniá trzećiego, gdy kończyłá modlitwę błogosłáwiąc Páná,

13. Rze-

13. Rzekłá: Błogosłáwione ieſt imię twoie Boże oycow náſzych, ktory gdy ſię rozgniewaſz, miłośierdźie uczyniſz, á czáſu utrapienia grzechy odpuſczaſz tym, ktorzy ćię wzywáią.

14. Do ćiebie Pánie oblicze moie obrácam, do ćiebie podnaſzam oczy moie.

15. Proſzę Pánie, ábyś mię od związku tego urągánia wybáwił, ábo mię więc wyrwał z źiemie.

16. Ty wieſz Pánie, żemći nigdy nie żądáłá męzá, y czyſtą záchowáłám duſzę moię od wſzelákiey pożądliwośći.

17. Nigdym ſię z igráiącymi nie mieſzáłá, ánim ſpołeczności miáłá z tymi, ktorzy w lekkośći chodzą.

18. Lecz męzá z boiáźnią twoią, á nie z pożądliwośćią moią, przyzwoliłam poiąć;

19. Y ábom ia ich niegodną byłá, ábo oni podobno mnie byli niegodni; żeś mię podobno innemu mężowi záchował.

20. Bo nie ieſt w mocy człowieczey rádá twoiá.

21. Lecz to zá pewną ma káżdy, ktory ćię chwali, iż żywot iego, ieſliby był w doświádczeniu, koronowan będźie; á ieſliby był w utrapieniu, wybáwion będźie; á ieſliby był w karániu, ku miłośierdźiu twemu wolno mu przyśdź będźie.

22. Nie kochaſz ſię bowiem w náſzym zátráceniu; bo po niepogodźie, pogodę czyniſz; á po płaczu, y żáłobie poćieſzenie wlewaſz.

23. Niechayże imię twoie Boże Izráelſki będźie błogosłáwione ná wieki.

24. Tegoż czáſu oboygá modlitwy wyſłucháne ſą przed oczymá chwały Bogá naywyſzego;

25. Y poſłan ieſt Anyoł Páńſki święty Ráphael, áby ich oboie uzdrowił, ktorych modlitwy iednego czáſu przed oczymá Páńſkimi były przełożone.

ROZDZIAŁ IV.

Tobiaſz bacząc że w rychle miał umrzeć, teſtáment czyni, ná ktorym ſynowi święte, á poćieſzne nauki dáie, też oznamuie o dźieśięć tálentow ſrebra, ktore Gábelowi ná cyrograph dáno.

1. GDy tedy Tobiaſz mnimał, że modlitwá iego byłá wyſłuchána żeby umrzeć mogł, wezwał do śiebie Tobiaſzá ſyná ſwego,

2. Y rzekł mu: Słuchay ſynu moy ſłow uſt moich,

13. Dixit: Benedictum eſt nomen tuum Deus patrum noſtrorum, qui, cum iratus fueris, miſericordiam facies, & in tempore tribulationis peccata dimittis his, qui invocant te.

14. Ad te Domine faciem meam converto, ad te oculos meos dirigo.

15. Peto Domine, ut de vinculo improperii hujus abſolvas me, aut certe deſuper terram eripias me.

16. Tu ſcis Domine, quia numquam concupivi virum, & mundam ſervavi animam meam ab omni concupiſcentia.

17. Numquam cum ludentibus *a* miſcui me; neque cum his, qui in levitate ambulant, participem me præbui.

18. Virum autem cum timore tuo, non cum libidine mea conſenſi ſuſcipere;

19. Et, aut ego indigna fui illis, aut illi forſitan me non fuerunt digni; quia forſitan viro alii conſervaſti me.

20. Non eſt enim in hominis poteſtate conſilium tuum.

21 Hoc autem pro certo habet omnis, qui te colit, quod vita ejus, ſi in probatione fuerit, horonabitur; ſi autem in tribulatione fuerit, liberabitur; & ſi in correptione fuerit, ad miſericordiam tuam venire licebit.

22. Non enim delectaris in perditionibus noſtris; quia poſt tempeſtatem, tranquillum facis; & poſt lacrymationem & fletum exultationem infundis.

23 Sit nomen tuum Deus Iſrael benedictum in ſæcula.

24. In illo tempore exauditæ ſunt preces amborum in conſpectu gloriæ ſummi Dei;

25. Et miſſus eſt Angelus Domini ſanctus Raphael *b*, ut curaret eos ambos, quorum uno tempore ſunt orationes in conſpectu Domini recitatæ *c*.

CAPUT IV.

Tobias cum ſe brevi moriturum putaret, filio ſalutis monita inculcat, 1. De decem argenti talentis Gabelo mutuo datis indicat, 21.

1. IGitur *d* cum Tobias putaret orationem ſuam exaudiri, ut mori potuiſſet, vocavit ad ſe Tobiam filium *e* ſuum,

2. Dixitque ei: Audi fili mi verba *f* oris mei,

a Turpiter & flagitioſe agentibus.

b Raphael d. q. Deus curans, vel medicina Dei; quia Rapha ſignificat curare, mederi, & El ſignificat Deum.

c i. præſentatæ per angelos.

d Anno M. 3299.

e Annum agentem circiter 20.

f Monita quatuordecim; primo pietatis erga parentes &c.

mei, & ea in corde tuo, quaſi fundamentum conſtrue.

3. Cum acceperit Deus animam meam, corpus meum ſepeli; *a* & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ ejus;

4. Memor enim eſſe debes, quæ & quanta pericula paſſa ſit propter te in utero ſuo.

5. Cum autem & ipſa compleverit tempus vitæ ſuæ, ſepelias eam circa me.

6. Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum; & cave, ne aliquando peccato conſentias, & prætermittas præcepta Domini Dei noſtri.

7. Ex *b* ſubſtantia tua fac eleemoſynam, & noli avertere faciem tuam ab ullo paupere; ita enim fiet, ut nec a te avertatur facies Domini.

8. Quo *c* modo potueris, ita eſto miſerimiſericors.

9. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue; ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri ſtude.

10. Præmium enim bonum tibi theſaurizas in *d* die neceſſitatis.

11. Quoniam *e* eleemoſyna ab omni peccato, & a morte *f* liberat *g*, & non patietur animam ire in tenebras.

12. Fiducia magna erit coram ſummo Deo, eleemoſyna, omnibus facientibus eam.

13. *h* Attende *i* tibi fili mi ab omni fornicatione, & præter uxorem tuam numquam patiaris crimen ſcire.

14. Superbiam numquam in tuo ſenſu *k*, aut in tuo verbo dominari permittes *l*; in ipſa enim initium ſumpſit omnis perditio.

15. Quicumque *m* tibi aliquid operatus fuerit, ſtatim ei mercedem reſtitue, & merces mercenarii tui apud te omnino non remaneat.

16. Quod *n* ab alio oderis fieri tibi, vide, ne tu aliquando alteri facias.

17. Panem *o* tuum cum eſurientibus, & egenis comede, & de veſtimentis tuis nudos tege.

18. Panem tuum, & vinum tuum ſuper ſepulturam juſti conſtitue *p*, & noli ex eo manducare; & bibere cum peccatoribus *q*.

19. Conſilium ſemper a ſapiente perquire.

20. Omni tempore benedic Deum; & pete

moich, á záłoż ie iáko fundáment w ſercu twoim.

3. Gdy Bog weźmie duſzę moię, pogrzeb ćiáło moie; á miey w uczćiwośći mátkę twoię po wſzytkie dni żywotá iey;

4. Bo pámiętáć maſz, ktore y iáko wielkie niebeſpieczeńſtwá cierpiáłá dla ćiebie w ſwym żywoćie.

5. A gdy y oná wypełni czás żywotá ſwego, pogrzeb ią podle mnie.

6. A przez wſzytkie dni żywotá twego miey ná pámięći Bogá; á ſtrzez ſię, byś kiedy ná grzech nie przyzwolił, á nie przeſtąpił przykazania Páná Bogá náſzego.

7. Czyń iálmużnę z máiętnośći twoich, á nie odwracay oblicza twego od żadnego ubogiego; bo ták będźie, że áni od ćiebie nie odwroći ſię oblicze Páńſkie.

8. Iáko będźieſz mogł, ták bądz miłośierny.

9. Będźieſzli miáł wiele, hoynie daway; ieſli máło będźieſz miał, y máło z chućią udźieláć uśiłuy.

10. Ták bowiem ſkárbiſz ſobie zapłátę dobrą ná dźień potrzeby.

11. Bo iálmużná od wſzelkiego grzechu, y od śmierći wybáwia, á nie dopuśći duſzy iśdź do ćiemnośći.

12. Iálmużná wielką ufnośćią będźie przed nawyſſzym Bogiem wſzytkim, ktorzy ią czynią.

13. Strzeżże ſię pilnie, ſynu moy, wſzelakiego porubſtwá, á oprocz żony ſwey nigdy o grzechu nie wiedz.

14. Pyſze nigdy w myśli twoiey, áni w ſłowie twoim pánowáć nie dopuſczay. Bo od niey początek wźięło wſzytko zátrácenie.

15. Ktokolwiek ći będźie co robił, nátychmiaſt mu odday zapłátę, á zarobek naiemniká twego niech u ćiebie żadnym ſpoſobem nie zoſtáie.

16. Czegobyś nienáwidźiał, ábyć kto inny czynił, pátrz, ábyś ty kiedy drugiemu nie czynił.

17. Chlebá twego z łáknącymi, y z ubogimi pożyway, á ſzátámi twemi nágie przyodźieway.

18. Chleb twoy, y wino twoie ſtáw ná pogrzebie ſpráwiedliwego, á nie iedz go áni piy z grzeſznikámi.

19. Rády záwżdy od mądrego ſzukay.

20. Błogoſław Bogá ná káżdy czás; á proś go,

a Exod. 20. 12. Eccli 7. 29.
b Prov. 3. 9. Eccl. 4. 1. & 14. 13. Luc. 14. 13.
c Eccli. 35. 12.
d i. pro.
e Eccli. 29. 15.
f ſc. æterna, ſi fiat, ut oportet.
g i. id a Deo impetrat.
h 1 Theſſ. 4. 3.
i i. cave.
k i. mente.
l Gen. 3. 5.
m Lev 19. 13. Deut. 24. 14.
n Matth. 7. 12. Luc. 6 31.
o Luc. 14. 13
p ut excites vivos ad orandum pro defuncto; ſecundu, ut defuncto hac eleemoſyna a Deo impetres pœnarum purgatorii relaxationem.
q cum Gentilibus, & juxta eorum morem, ritum, & ſtultam perſuaſionem, quaſi mortui iis epulis egerent, & veſcerentur.

go, áby drogi twoie proſtował, á wſzytkie rádyſtwoie niech w nim przebywáią.

21. Oznaymuięć też, ſynu moy, żem dał dźieśięć tálentow ſrebrá, gdyś ieſcze był dźiećinką, Gábelowi w Ráges mieśćie Medſkim, y cyrograph iego mam u śiebie;

22. A przeto popytay ſię, iákobyś mogł do niego przyśdź, y wźiąć od niego pomienioną wagę ſrebrá, á wroćić mu cyrográph iego.

23. Nieboy ſię ſynu moy; ubogić w prawdźie żywot wiedźiemy, ále wiele dobrego mieć będźiemy, ieſli ſię będźiem bać Bogá, á odſtąpimy od wſzelákiego grzechu, y będźiem dobrze czynić.

te ab eo, ut vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant *a*.

21. Indico etiam tibi fili mi, dediſſe me decem talenta argenti, dum adhuc infantulus eſſes, Gabelo, in Rages civitate Medorum, & chirographum ejus apud me habeo;

22. Et ideo perquire, quo modo ad eum pervenias, & recipias ab eo ſupra memoratum pondus argenti, & reſtituas ei chirographum ſuum.

23. Noli timere fili mi; pauperem quidem vitam gerimus, *b* ſed multa bona habebimus, ſi timuerimus Deum, & receſſerimus ab omni peccato, & fecerimus bene.

a Græce proſperentur.

b Rom. 8. 17.

ROZDZIAŁ V.

Gdy Tobiaſz młody ſzuka towárzyſzá, chcąc iść do Ráges miáſtá Medſkiego, tráfił ſię z nim Anyoł Ráphäel, temu oćiec ſyná poruczył, y ſzli w drogę, ále Matka opłakiwa nieprzytomność ſyná ſwego.

1. ODpowiedźiał tedy Tobiaſz oycu ſwemu, y rzekł: Wſzyſtko, coś mi roſkazał oycze, uczynię.

2. Ale niewiem, iáko mam dochodźić tych pieniędzy; on mnie nie zna, áni ia onego; coż mu zá znák dam? Ale áni drogi, ktorą tám chodzą, nigdym nie świádom.

3. Odpowiedźial mu tedy oćiec iego, y rzekł: Mamći u śiebie cyrográph iego, ktory ſkoro mu ukażeſz, nátychmiaſt odda.

4. Ale idź teraz, á poſzukay ſobie iákiego człowieká wiernego, ktoryby ſzedł z tobą zá pewną zapłatą ſwą; ábyś, pokim ieſcze żyw, odebrał ie.

5. Wyſzedſzy tedy Tobiaſz, náláżł młodźieńcá świetnego, ſtoiącego przepáſánym, y iákoby gotowym ná chodzenie.

6. A nie wiedząc żeby był Anyoł Boży, pozdrowił go, y rzekł: Zkąd ćię mamy dobry młodźieńcze?

7. A on odpowiedźiał: Z ſynow Izráelſkich. Y rzekł mu Tobiaſz: A wieſz drogę, ktora wiedźie do kráiny Medſkiey?

8. Ktoremu odpowiedźiał: Wiem, y częſtom chadzał po iey wſzytkich drogách, y mieſzkałem u Gábelá brátá náſzego, ktory mieſzka w Ráges mieśćie Medſkim, ktore leży ná gorze Ekbátánis.

CAPUT V.

Tobiæ ſocium ac ducem itineris in Rages Medorum quærenti, 1. Raphael Angelus ignotus occurrit, 5. cui pater filium committit, 10. Quibus profectis mater filii deflet abſentiam, 22.

1. TUnc reſpondit Tobias patri ſuo, & dixit: Omnia, quæcumque præcepiſti mihi, faciam pater.

2. Quo modo autem pecuniam hanc requiram, ignoro. Ille me neſcit, & ego eum ignoro; quod ſignum dabo ei? Sed neq; viam, perquam pergatur illuc, aliquando cognovi.

3. Tunc pater ſuus reſpondit illi, & dixit: Chirographum quidem illius penes me habeo; quod, dum illi oſtenderis, ſtatim reſtituet;

4. Sed perge nunc, & inquire tibi aliquem fidelem virum, qui eat tecum ſalva mercede ſua; ut dum adhuc vivo, recipias eam.

5. Tunc egreſſus Tobias, invenit *c* juvenem ſplendidum *d*, ſtantem præcinctum, & quaſi paratum ad ambulandum.

6. Et ignorans, quod Angelus Dei eſſet, ſalutavit eum, & dixit: Unde te habemus bone juvenis?

7. At ille reſpondit: Ex filiis Iſrael. Et Tobias dixit ei: Noſti viam, quæ ducit in regionem Medorum?

8. Cui reſpondit: Novi, & omnia itinera ejus frequenter ambulavi, & manſi apud Gabelum fratrem noſtrum; qui moratur in Rages civitate Medorum, quæ poſita eſt in monte Ecbatanis.

c Singulari Dei providentia.

d i. elegantem, ſeu in juvenili forma angelum.

a i. expecta.

9. Cui Tobias ait: Suſtine *a* me, obſecro, donec hæc ipſa nuntiem patri meo.

10. Tunc ingreſſus Tobias, indicavit univerſa hæc patri ſuo. Super quæ admiratus pater, rogavit, ut introiret ad eum.

11. Ingreſſus itaque ſalutavit eum, & dixit: Gaudium tibi ſit ſemper.

b Eſt naturalis ſed & moderata querela.

12. Et ait Tobias: *b* Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris ſedeo, & lumen cœli non video?

13. Cui ait juvenis: Forti animo eſto, in proximo eſt, ut a Deo cureris.

14. Dixit itaque illi Tobias: Numquid poteris perducere filium meum ad Gabelum in Rages civitatem Medorum? & cum redieris, reſtituam tibi mercedem tuam.

15. Et dixit ei Angelus: Ego ducam, & reducam eum ad te.

16. Cui Tobias reſpondit: Rogo te, indica mihi, de qua domo, aut de qua tribu es tu?

17. Cui Raphael Angelus dixit: Genus quæris mercenarii, an ipſum mercenarium, qui cum filio tuo eat?

c i. Auxilium Domini.

d Verum eſt quoad etymologicam ſignificationem, & juxta litteram; nam Angelus præferens formam & ſimilitudinem Azariæ vere poterat dicere ſe eſſe Azariam, ſicut Angelus præferens perſonam Dei, vere dicebat: Ego ſum Deus. Gen. 31.

e Infr. 10, 4.

18. Sed ne forte ſolicitum te reddam, ego ſum Azarias *c* Ananiæ magni filius *d*.

19. Et Tobias reſpondit: Ex magno genere es tu. Sed peto, ne iraſcaris, quod voluerim cognoſcere genus tuum.

20. Dixit autem illi Angelus: Ego ſanum ducam, & ſanum tibi reducam filium tuum.

21. Reſpondens autem Tobias ait: Bene ambuletis, & ſit Deus in itinere veſtro, & Angelus ejus comitetur vobiſcum.

22. Tunc paratis omnibus, quæ erant in via portanda, fecit Tobias vale patri ſuo & matri ſuæ, & ambulaverunt ambo ſimul.

23. Cumque *e* profecti eſſent, cœpit mater ejus flere, & dicere: Baculum ſenectutis noſtræ tuliſti, & transmiſiſti a nobis.

24. Numquam fuiſſet ipſa pecunia, pro qua miſiſti eum.

25. Sufficiebat enim nobis paupertas noſtra, ut divitias computaremus hoc, quod videbamus filium noſtrum.

26. Dixitque ei Tobias: Noli flere, ſalvus perveniet filius noſter, & ſalvus revertetur ad nos, & oculi tui videbunt illum.

27. Credo enim, quod Angelus Dei bonus

9. Ktoremu Tobiaſz rzekł: Proſzę, poczekay mię, áż to ſámo powiem oycu memu.

10. Tedy wſzedſzy Tobiaſz, oznaymił to wſzytko oycu ſwemu. Czemu zdźiwiwſzy ſię oćiec prośił, áby wſzedł do niego.

11. A ták wſzedſzy pozdrowił go, y rzekł: Niechći záwżdy będźie weſele.

12. Y rzekł Tobiaſz: Co zá weſele mi będźie, ktory w ćiemnośći śiedzę, á świátłośći niebieſkiey nie widzę?

13. Ktoremu rzekł młodźieniec: Bądź ſercá mężnego, bliſko tego, że od Bogá uzdrowion będźieſz.

14. Rzekł mu tedy Tobiaſz: Możeſzli dowieść ſyná mego do Gabelá do Ráges miáſtá Medſkiego? á gdy ſię wroćiſz, oddámći twą zapłatę.

15. Y rzekł mu Anyoł: Ia go dowiodę, y záś przywiodę do ćiebie.

16. Ktoremu Tobiaſz odpowiedźiał: Proſzę ćię, powiedz mi, z ktoregoś ty domu, ábo pokolenia?

17. Rzekł mu Ráphael Anyoł: Pytaſz ſię o narodźie náiemnikowym, czyli o ſámym naiemniku, ktoryby ſzedł z ſynem twoim?

18. Ale ábym ćię nie fráſował, ia ieſtem Azáriaſz ſyn Ananiaſzá wielkiego.

19. Odpowiedźiał Tobiaſz: Wielkiegoś ty rodu. Ale proſzę, nie gniewai ſię, żem ſię chćiał dowiedźieć rodu twego.

20. A Anyoł rzekł mu: Ia zdrowego záwiodę, záś zdrowego tobie przywiodę ſyná twego.

21. A Tobiaſz odpowiádáiąc rzekł: Idźćież ſzczęśliwie, á Bog niechay będźie w drodze wáſzey, y Anyoł iego niechay z wámi idźie.

22. Wſzytko tedy nágotowawſzy co mieli nieść w drodze, pożegnał Tobiaſz oycá ſwego, y mátkę ſwoię, y poſzli obá ſpołu.

23. A gdy wyſzli, poczęłá mátká iego płákáć, y mowić: Podporę ſtárośći náſzey odiąłeś, y odeſłáłeś od nas.

24. Boday nigdy nie były te pieniądze, po ktoreś go poſłał.

25. Boſmy doſyć mieli ná uboſtwie náſzym, żeſmy to ſobie mogli zá bogáctwá poczytáć, żeſmy pátrzyli ná ſyná náſzego.

26. Y rzekł iey Tobiaſz: Nie płácz, zdrow doydźie ſyn náſz, y zdrow ſię wroći do nas, y oglądáią go oczy twoie.

27. Bo wierzę, iż Anyoł Boży dobry po-

nus prowá-

prowádźi go, y dobrze ſpráwi wſzytko, co ſię dźieie około niego, ták iż z rádośćią wroći ſię do nas.

28. Ná te ſłowá przeſtáłá mátká płákáć, y umilkłá.

ROZDZIAŁ VI.

Anyoł Tobiaſzá młodego od ryby wybáwił, á powiedźiał mu co zá użytek był ſercá, wątroby, y żołći iey; każe mu poiąc Sárę corkę Ráguelá, y uczy go iáko miał w málżeńſtwo wſtąpić.

1. A Tobiaſz poſzedł, y pies zá nim bieżał, á pierwſzym noclegiem zoſtał przy rzece Tygris.

2. Y wyſzedł, áby umył nogi ſwe, á oto rybá okrutna wyſzłá, áby go pożárłá.

3. Ktorey zleknąwſzy ſię Tobiaſz, krzyknął wielkim głoſem, mowiąc: Pánie! rzuca ſię ná mię.

4. Y rzekł mu Anyoł: Uchwyć ią zá ſkrzelle, á ciągni ią do śiebie. Co gdy uczynił, wyćiągnął ią ná ſuſzą, y ięłá ſię miotáć przed nogámi iego.

5. Tedy mu rzekł Anyoł: Rozpłatay tę rybę, á ſerce iey, y żołć, y wątrobę ſchoway ſobie; bo te rzeczy ſą potrzebne do lekárſtw pożytecznie.

6. Co gdy uczynił, upiekł mięſo iey, y wźięli z ſobą ná drogę; oſtátek náſolili, coby im doſtało, áżby przyſzli do Ráges miáſtá Medzkiego.

7. Spytał tedy Tobiaſz Anyołá, y rzekł mu: Proſzę ćię bráćie Azáriaſzu, żebyś mi powiedźiał, co zá lekárſtwo będą miáły te rzeczy, ktoreś z ryby ſchowáć kazał?

8. A odpowiádáiąc Anyoł, rzekł mu: Sercá tego cząſtkę, ieſli włożyſz ná węgle, dym iego odpądza wſzelákie czárty, choć od mężá, choć od niewiáſty, ták iż więcey do nich nie przyſtąpią.

9. A żołć pomaga ná pomázánie oczu, w ktorychby było bielmo, y będą uzdrowione.

10. Y rzekł mu Tobiaſz: Gdźie chceſz, ábyſmy ſtáli?

11. Y odpowiádáiąc Anyoł, rzekł: Ieſt tu imieniem Ráguel mąż, powinowáty z pokolenia twego, á ten ma corkę imieniem Sarę, ále

---

nus comitetur ei, & bene diſponat omnia, quæ circa eum geruntur, ita ut cum gaudio revertatur ad nos.

28. Ad hanc vocem ceſſavit mater ejus flere, & tacuit.

CAPUT VI.

Angeli hortatu Tobias invadentem piſcem apprehendit, & exenterat, cor ejus, fel & jecur reſervat, 1. Diſcit illorum uſum contra dæmonia & ad medicamenta, 7. Ad Raguelem divertit, & juſſu Angeli petit in uxorem illius filiam Saram, 10. Diſcit ab Angelo, quo fine ſuſcipiendum ac ſervandum ſit conjugium, 16.

1. PRofectus eſt autem Tobias, & canis ſequutus eſt eum, & manſit *a* prima manſione juxta fluvium Tigris.

2. Et exivit, ut lavaret pedes ſuos, & ecce piſcis immanis *b* exivit ad devorandum eum.

3. Quam expaveſcens Tobias clamavit voce magna, dicens: Domine! invadit me.

4. Et dixit ei Angelus: Apprehende branchiam ejus, & trahe eum ad te. Quod cum feciſſet, attraxit eum in ſiccum, & palpitare cœpit ante pedes ejus.

5. Tunc dixit ei Angelus: Exentera hunc piſcem, & cor ejus, & fel, & jecur repone tibi: ſunt enim hæc neceſſaria ad medicamenta utiliter.

6. Quod cum feciſſet, aſſavit carnes ejus, & ſecum tulerunt in via: cætera ſalierunt, quæ ſufficerent eis, quouſque pervenirent in Rages civitatem Medorum.

7. Tunc interrogavit Tobias Angelum, & dixit ei: Obſecro te Azaria frater, ut dicas mihi, quod remedium habebunt iſta, quæ de piſce ſervare juſſiſti?

8. Et reſpondens Angelus, dixit ei: Cordis ejus particulam, ſi ſuper carbones ponas, fumus ejus extricat *c* omne genus dæmoniorum, ſive a viro, ſive a muliere, ita ut ultra non accedat ad eos.

9. Et fel valet ad ungendos oculos, in quibus fuerit albugo, & ſanabuntur.

10. Et dixit ei Tobias: Ubi vis, ut maneamus?

11. Reſpondensque Angelus, ait: Eſt hic Raguel nomine, vir propinquus de tribu tua, & hic habet filiam nomine Saram, ſed neque

---

Eodem anno 3299.

a non ſub dio, ſed in caupona flumini vicina. Tir.

b Callionimus, aliis Uranoſcopus i. e. cœlum intuens, quia ejus fel naturalem vim habet albugines oculorum detergendi.

c Non vi naturali, nec ſupernaturali, ſed extrinſeca, nempe Angeli volentis ad talis ſigni poſitionem propter Tobiæ preces & obedientiam talem effectum producere. Sic Chriſtus oculos cæci luto illuminavit. Joan. 9 6

neque maſculum, neque feminam ullam habet aliam præter eam.

12. Tibi *a* debetur omnis ſubſtantia ejus, & oportet eam te accipere conjugem.

13. Pete ergo eam a patre ejus, & dabit tibi eam in uxorem.

14. Tunc reſpondit Tobias, & dixit: Audio, quia tradita eſt ſeptem viris, & mortui ſunt; ſed & hoc audivi, quia dæmonium occidit illos *b*.

15. Timeo ergo, ne forte & mihi hæc eveniant; & cum ſim unicus parentibus meis, deponam ſenectutem illorum cum triſtitia ad inferos.

16. Tunc Angelus Raphael dixit ei: Audi me, & oſtendam tibi, qui ſunt, quibus prævalere poteſt dæmonium.

17. Hi namque, qui conjugium ita ſuſcipiunt, ut Deum a ſe & a ſua mente excludant, & ſuæ libidini ita vacent, ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus; habet poteſtatem dæmonium ſuper eos.

18. Tu autem, cum acceperis eam, ingreſſus cubiculum, per tres dies continens eſto ab ea, & nihil aliud, niſi orationibus vacabis cum ea.

19. Ipſa autem nocte, incenſo jecore *c* piſcis, fugabitur dæmonium.

20. Secunda vero nocte in copulatione ſanctorum patriarcharum *d* admitteris.

21. Tertia autem nocte, benedictionem conſequeris, ut filii ex vobis procreentur incolumes.

22. Transacta autem tertia nocte, accipies virginem cum timore Domini, amore filiorum magis quam libidine ductus, ut in ſemine Abrahæ benedictionē in filiis conſequaris.

a Num. 27. 8. & 36. 8.

b Græce additur; quia amat eam.

c Græce corde & jecore.

d i. particeps eris meritorum & ſanctitatis eorum.

CAPUT VII.

Raguel benigne peregrinos excipit, 1. Petit Tobias Saram filiam ejus in uxorem, 9. Traditur conſilio Raphaelis, & ſcriptis conjugii litteris, nuptiæ celebrantur, 13.

1. INgreſſi ſunt autem ad Raguelem, & ſuſcepit eos Raguel cum gaudio.

2. Intuensque Tobiam Raguel, dixit Annæ *e* uxori ſuæ: quam ſimilis eſt juvenis iſte conſobrino meo!

3. Et cum hæc dixiſſet, ait: Unde eſtis juvenes fratres noſtri? At illi dixerunt: Ex tribu

Eodem anno 3299.

e Græce Ednæ.

ále áni mężczyzny áni dźiewki żadney nie ma inſzey oprocz iey.

12. Twoiá ma bydź wſzytká máiętność iey, y maſz ią ty poiąć zá żonę.

13. A ták żąday iey u oycá iey, á da ią tobie zá żonę.

14. Odpowiedźiał tedy Tobiaſz, y rzekł: Słyſzę, że byłá wydána zá śiedmi mężow, á pomárli; álem y to ſłyſzał, że ie czárt zámordował.

15. Otoż ſię boię, by ſnadź, y mnie ſię to nie ſtáło; á gdyżem ieſt iedynak u rodźicow moich, bych nie wpráwił ſtárośći ich z żáłośćią do piekłá.

16. Rzekł mu tedy Anyoł Ráphául: Poſłuchay mię, á pokáżęć, ktorzy to ſą, nád ktorymi czárt przemoc może.

17. Ci bowiem, ktorzy w małżeńſtwo ták wſtępuią, że Bogá od śiebie, y od ſercá ſwego wyrzucáią, á ſwey lubośći ták doſyć czynią, iáko koń y muł, ktorzy rozumu nie máią; nád tymi czárt ma moc.

18. Ale gdy ią ty poymieſz, wſzedſzy do łożnice, wſtrzymayże ſię od niey przez trzy dni, á niczym ſię innym iedno modlitwámi z nią nie będźieſz zábáwiał.

19. A teyże nocy, zápaliwſzy wątroby ryby, będźie odpędzono czártoſtwo.

20. A drugiey nocy w złączenie świętych pátriárchow przypuſczon będźieſz.

21. A trzećiey nocy błogoſłáwieńſtwá doſtąpiſz, áby ſię z was ſynowie zdrowi rodźili.

22. Lecz po trzećiey nocy weźmieſz pánnę z boiáźnią Páńſką, więcey chęćią dźiatek, niżli lubośćią źięty, żebyś w náśieniu Abráhámowym błogoſłáwieńſtwá w ſyniech doſtąpił.

ROZDZIAŁ VII.

Ráguel łagodnie przyimuie Tobiaſzá, dáná Sárá Tobiaſzowi zá zonę, ná rádę Ráphátelowę, y zápiſáli zmowę; weſele obchodzą.

1. Y Weſzli do Ráguelá, y przyiął ie Ráguel z rádośćią.

2. Y przypátruiąc ſię Ráguel Tobiaſzowi, rzekł Annie żenie ſwey: Iáko podobny ieſt ten młodźieniec ćiotecznemu brátu memu!

3. A gdy to wymowił, rzekł: Zkądeśćie młodźieńcy, bráćia náſzy? A oni rzekli: Ieſteſmy

ſteſmy z pokolenia Nephthali, z niewoley Niniwe.

4. Y rzekł im Ráguel: A znaćie Tobiaſzá brátá mego? Ktorzy rzekli: Znamy.

5. A gdy wiele dobrego o nim mowił, rzekł Anyoł do Raguelá: Tobiaſz, o ktorym pytaſz, ieſt oćiec tego.

6. Y rzućił ſię Raguel, y pocáłował go z płáczem; y płácząc nád ſzyią iego,

7. Rzekł: Miey błogosłáwieńſtwo ſynu moy, boś ieſt ſyn dobrego á cnotliwego męźá.

8. A Anná żoná iego, y Sará corká ich płákáły.

9. A gdy ſię rozmowili, roſkazał Ráguel ſkopu zábić, y nágotowáć ucztę. A gdy ich prośił, áby śiedli do obiádu,

10. Rzekł Tobiaſz: Ia tu dźiś ieśdź, áni pić nie będę, áż pierwey potwierdźiſz prośbę moię, á obiecaſz mi dáć zá żonę Sarę corkę twoię.

11. Ktore słowo Ráguel uſłyſzawſzy, zlękł ſię wiedząc co ſię przydáło onym śiedmi mężom, ktorzy byli weſzli do niey; y począł ſię bać, by ſię y temu tákież nie ſtáło; á gdy ſię oćiągał, á żadney odpowiedźi nie dawał proſzącemu,

12. Rzekł mu Anyoł: Nieboy ſię dáć iey zá tego, bo temu boiącemu ſię Bogá ma ſię doſtáć zá żonę corká twoiá; y dla tego iey inſzy mieć niemogł.

13. Rzekł tedy Ráguel: Niewątpię, że Bog modlitwy, y łzy moie przed oczy ſwe przypuśćił.

14. Y wierzę, że dla tego ſpráwił to, żeśćie przyſzli do mnie, żeby ſię tá złączyłá z rodem ſwym, według zakonu Moyzeſzowego; á teraz nic niewątp, że ią dam tobie.

15. Y uiąwſzy práwą rękę corki ſwey, w práwą rękę Tobiaſzowi podał, mowiąc: Bog Abráhámow, y Bog Izáákow, y Bog Jákobow niech będźie zwámi, y ten was niechay złączy, y niech wypełni błogosłáwieńſtwo ſwoie nád wámi.

16. Y wźiąwſzy kártę uczynili zápis małżeńſtwá.

17. A potym używáli błogosłáwiąc Bogá.

18. Y przyzwał Ráguel do śiebie Anny żony ſwoiey, y roſkazał iey, áby nágotowáłá drugą komorę.

19. Y w wiodłá do niey Sárę corkę ſwoię, y płákáła.

20. Y

tribu Nephthali ſumus, ex captivitate Ninive.

4. Dixitque illis Raguel: Noſtis Tobiam fratrem meum? Qui dixerunt: Novimus.

5. Cumque multa bona loqueretur de eo, dixit Angelus ad Raguelem: Tobias, de quo interrogas, pater iſtius eſt.

6. Et miſit ſe Raguel *a*, & cum lacrymis oſculatus eſt eum; & plorans ſuper collũ ejus,

7. Dixit: Benedictio ſit tibi fili mi, quia boni & optimi viri filius es.

8. Et Anna uxor ejus, & Sara ipſorum filia lacrymatæ ſunt.

9. Poſtquam autem locuti ſunt, præcepit Raguel occidi arietem, & parari convivium. Cumque hortaretur eos diſcumbere ad prandium,

10. Tobias dixit: Hic ego hodie non manducabo, neque bibam, niſi prius petitionem meam confirmes, & promittas mihi dare Saram filiam tuam.

11. Quo audito verbo Raguel, expavit, ſciens, quid evenerit illis ſeptem viris, qui ingreſſi ſunt ad eam *b*; & timere cœpit, ne forte & huic ſimiliter contingeret; & cum nutaret, & non daret petenti ullum reſponſum,

12. Dixit ei Angelus: Noli timere dare eam iſti, quoniam huic timenti Deum debetur conjux filia tua; propterea alius non potuit habere illam.

13. Tunc dixit Raguel: Non dubito, quod Deus preces & lacrymas meas in conſpectu ſuo admiſerit.

14. Et credo, quoniam ideo fecit vos venire ad me, ut iſta conjungeretur cognationi ſuæ *c* ſecundum legem Moyſi; & nunc noli dubium gerere, quod tibi eam tradam.

15. Et apprehendens dexteram filiæ ſuæ, dextræ Tobiæ tradidit, dicens: Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Jacob vobiſcum ſit, & ipſe conjungat vos, impleatque benedictionem ſuam in vobis.

16. Et accepta charta, fecerunt conſcriptionem conjugii.

17. Et poſt hæc epulati ſunt, benedicentes Deum *d*.

18. Vocavitque Raguel ad ſe Annam uxorem ſuam, & præcepit ei, ut præpararet alterum cubiculum.

19. Et introduxit illuc Saram filiam ſuam, & lacrimata eſt *e*.

a ſupple: in collum ejus.

b ſc. ad thalamum nuptialem, ſed non in complexum conjugalem.

c Num. 36. v. 8.

d Gratias Deo agentes. Balinghem v. gratitudo.

e Mater & filia, ut Græca indicant.

 20. Di-

20. Dixitque ei: Forti animo esto filia mea; Dominus cœli det tibi gaudium pro tædio, quod perpessa es.

CAPUT VIII.

Tobias thalamum ingressus, partem jecoris piscis assat, & dæmonium a Raphaele ligatur, 1. Tobias & Sara orando noctem transigunt incolumes, 4. Saræ parentes agunt Deo gratias pro eorum incolumitate, 11. Repleto, quod paratum erat, sepulchro, paratur convivium; pro dote datur medietas bonorum, & reliqua medietas post parentum obitum assignatur, 20.

Eodem anno 3299.

1. POstquam vero cœnaverunt, introduxerunt juvenem ad eam.

2. Recordatus itaque Tobias sermonum Angeli, protulit de cassidili *a* suo partem jecoris *b*, posuitque eam super carbones vivos.

a i. Pera.
b Græce & cordis & jecoris sc. juxta præceptum angeli sup. c. 6.

3. Tunc Raphael Angelus apprehendit *c* dæmonium, & religavit illud in deserto superioris Ægypti.

c Non manibus sed virtute & imperio suo.

4. Tunc hortatus est virginem Tobias, dixitque ei: Sara, exurge, & deprecemur Deum hodie, & cras, & secundum cras; quia his tribus noctibus Deo jungimur; tertia autē transacta nocte in nostro erimus conjugio.

5. Filii quippe sanctorum sumus, & non possumus ita conjungi, sicut gentes, quæ ignorant Deum.

6. Surgentes autem pariter, instanter orabant ambo simul, ut sanitas daretur eis.

7. Dixitque Tobias: Domine Deus patrum nostrorum, benedicant te cœli & terræ, mareque & fontes, & flumina, & omnes creaturæ tuæ, quæ in eis sunt.

8. Tu *d* fecisti Adam de limo terræ, dedistique ei adjutorium Hevam.

d Gen. 2. 7.

9. Et nunc Domine tu scis, quia non luxuriæ causa accipio sororem *e* meam conjugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in sæcula sæculorum.

e i. cognatam.

10. Dixit quoque Sara: Miserere nobis Domine, miserere nobis, & consenescamus ambo pariter sani *f*.

f Mente & corpore.

11. Et factum est circa pullorum cantum, accersiri jussit Raguel servos suos, & abierunt cum eo pariter, ut foderent sepulchrum.

12. Dicebat enim: Ne forte simili modo evenerit ei, quo & cæteris illis septem viris, qui sunt ingressi ad eam.

13. Cum-

20. Y rzekłá iey: Bądź mężnego sercá corko moiá; Pan niebieski niech ći da wesele zá tesknicę, ktorąś ćierpiálá.

ROZDZIAŁ VIII.

Tobiasz wszedszy do Łoznice małżenskie, pálił wątrobkę rybią, diabelstwo Ráphael przywiązał, Tobiasz, á Sara nocznom modlitwę odpráwuią w zdrowiu; dla zdrowia ich Ráguel y żoną iego Anná błogosławili Páná; á zasypawszy grob, ktory byli nagotowáli, godowáli; potym dali po-sag po corce.

1. A Gdy sie náwiećzerzáli, wprowádźili młodźiencá do niey.

2. A pámiętáiąc Tobiasz ná mowy Anyołowe, wyiął z torby swey kęs wątroby, y włożył ią ná węgle żywe.

3. Ráphael tedy Anyoł poymał czártá, y przywiązał go ná puszczy wyższego Ægyptu.

4. Tobiasz tedy nápominał pannę, y rzekł iey: Saro wstan, á modlmy sie Bogu, dźiś y iutro, y drugie iutro; bo przez te trzy nocy z Bogiem sie złączamy; á po trzeciey nocy będźiem w małżenstwie nászym.

5. Bosmy synowie świętych, á niemożem sie ták złączáć iáko narodowie, ktorzy nieznáią Bogá.

6. Y wstawszy pospołu, pilnie sie oboie wespoł modlili, áby im zdrowie było dáne.

7. Y rzekł Tobiasz: Pánie Boże oycow nászych, niech cię błogosławią niebiosá y źiemie, y morze, y źrzodłá, y rzeki, y wszytkie stworzenia twoie, ktore w nich są.

8. Tyś stworzył Adámá z mułu źiemie, y dałeś mu pomoc Hewę.

9. A teraz Pánie ty wiesz, żeć nie dla zbutku biorę śiostrę moię zá żonę, ále tylko dla miłośći potomstwá, w ktorymby było błogosławione imię twoie ná wieky wiekow.

10. Sará też mowiłá: Smiłuy się nád námi Pánie, smiłuy się nád námi, y niech sie oboie stárzeiemy pospołu zdrowo.

11. Y stáło sie około pienia kurow, kazał Ráguel záwołáć sług swoich, y szli z nim pospołu, áby grob wykopáli.

12. Bo mowił: By mu sie snadź tákież nie przydáło, iáko y onym drugim śiedmiom mężom, ktorzy weszli do niey.

13. A

13. A gdy doł zgotowáli, wroćiwſzy ſię Ráguel do żony ſwey, rzekł iey:

14. Pośli iednę z dźiewek twoich, á niech ſpátrzy, ieſli umárł, ábych go pogrzebł pierwey, niż rozednieie.

15. A oná poſłáłá iednę z dźiewek ſwych; ktora wſzedſzy do komory, nálazłá ie żywe, y zdrowe, ſpiące z ſobą.

16. Y wroćiwſzy ſię powiedźiáłá dobrą nowinę; y błogoſłáwili Páná, to ieſt, Ráguel y Anná żoná iego.

17. Y rzekli: Błogoſłáwimy ćię Pánie Boże Izráelſki, że ſię nie ſſtáło, iákoſmy mniemieli.

18. Boś uczynił známi miłośierdźie twoie, y wygnałeś od nas nieprzyiaćielá, ktory nas prześládował.

19. A ſmiłowałeś ſię nádedwiemá iedynaki. Dayże im Pánie, áby ćie zupełniey błogoſłáwili, y ofiárę tobie chwały twey, y zdrowia ſwego ofiárowáli; áby poználi wſzyſcy narodowie, iżeś ty ieſt Bog ſam ná wſzytkiey źiemi.

20. Y wnet roſkazał ſługom ſwym Ráguel, żeby záſypáli doł, ktory byli uczynili, pierwey, niż rozedniáło.

21. A żenie ſwey rzekł, áby nágotowáłá ucztę, y nárządźiłá wſzytko, czego ná ſtráwę trzebá było podrożnym.

22. Kazał też zábić dwie iáłowice tłuſte, y czterzy bárány, y ſpráwić weſele ná wſzytkie ſąśiády ſwoie, y ná wſzytkie przyiaćioły.

23. Y poprzyśiągł Ráguel Tobiaſzá, żeby dwie niedźieli zmieſzkał u niego.

24. A że wſzytkiego, co dźierżał Ráguel, połowicę dał Tobiaſzowi, y uczynił zápis, żeby połowicá, ktora zoſtawáłá, po ich śmierći ná Tobiaſzá ſpádłá.

13. Cumque paraſſent foſſam, reverſus Raguel ad uxorem ſuam, dixit ei:

14. Mitte unam ex ancillis tuis, & videat ſi mortuus eſt, ut ſepeliam eum, antequam illuceſcat dies.

15. At illa miſit unam ex ancillis ſuis. Quæ ingreſſa cubiculum, reperit eos ſalvos & incolumes, ſecum *a* pariter dormientes *b*.

16. Et reverſa, nuntiavit bonum nuntium; & benedixerunt Dominum Raguel videlicet & Anna uxor ejus,

17. Et dixerunt: Benedicimus te Domine Deus Iſrael, quia non contigit, quemadmodum putabamus.

18. Feciſti enim nobiſcum miſericordiam tuam, & excluſiſti a nobis inimicum perſequentem nos.

19. Miſertus es autem duobus unicis *c*. Fac eos Domine plenius benedicere te, & ſacrificium tibi laudis tuæ & ſuæ ſanitatis *d* offerre, ut cognoſcat univerſitas gentium, quia tu es Deus ſolus in univerſa terra.

20. Statimque præcepit ſervis ſuis Raguel, ut replerent foſſam, quam fecerant, priusquam eluceſceret.

21. Uxori autem ſuæ dixit, ut inſtrueret convivium, & præpararet omnia, quæ in cibos erant iter agentibus neceſſaria.

22. Duas quoque pingues vaccas, & quatuor arietes occidi fecit, & parari epulas omnibus vicinis ſuis, cunctiſque amicis.

23. Et adjuravit *e* Raguel Tobiam, ut duas hebdomadas moraretur apud ſe.

24. De omnibus autem, quæ poſſidebat Raguel, dimidiam partem dedit Tobiæ, & fecit ſcripturam, ut pars dimidia, quæ ſupererat, poſt obitum eorum, Tobiæ dominio deveniret.

a i. ſimul *b* Poſt diuturnam comprecationem.

c Græce unigenitis. *d* i. pro ſanitate.

e i. coegit precibus & obteſtando.

ROZDZIAŁ IX.

Anyoł ná proźbę Tobiaſzowę ſzedł do Gabelu-ſá, wźiął od niego pieniądze, y przywiodł go ná weſele do Tobiaſzá, on błogoſłáwi Tobiaſzowi, y Sárze.

1. WEzwał tedy Tobiaſz Anyołá do śiebie, ktorego rozumiał bydź człowiekiem, y rzekł mu: Azáriaſzu bráćie, proſzę, ábyś poſłuchał słow moich.

2. Bych ći ſię ſam dał zá ſługę, nie będę doſyć godny opátrznośći twoiey.

3. Wſzákże proſzę ćię, żebyś wźiął ſobie bydlętá,

CAPUT IX.

Raphael Tobiæ rogatu ad Gabelum pergit in Rages, 1. Quem recepta pecunia ad nuptias adducit, 6. Ille Tobiæ, ac Saræ benedicit, 8.

1. TUnc vocavit Tobias Angelum ad ſe quem quidem hominem exiſtimabat, dixitque ei: Azaria frater, peto, ut auſcultes verba mea;

2. Si meipſum tradam tibi ſervum, non ero condignus providentiæ tuæ *f*.

3. Tamen obſecro te, ut aſſumas tibi animalia,

Eodem anno 3299.

f Id eſt non potero condigne ſatiſtacere tuis in me meritis. Tirin.

a sc. servos.

malia, sive servitia *a*, & vadas ad Gabelum in Rages civitatem Medorum; reddasque ei chirographum suum, & recipias ab eo pecuniam, & roges eum venire ad nuptias meas.

4. Scis enim ipse, quoniam numerat pater meus dies; & si tardavero una die plus, contristatur anima ejus.

b Per divini nominis reverentiam obstrinxit.

5. Et certe vides, quomodo adjuravit *b* me Raguel, cujus adjuramentum spernere non possum.

6. Tunc Raphael assumens quatuor ex servis Raguelis, & duos camelos, in Rages civitatem Medorum perrexit; & inveniens Gabelum, reddidit ei chirographum suum, & recepit ab eo omnem pecuniam.

7. Indicavitque ei de Tobia filio Tobiæ, omnia, quæ gesta sunt; fecitque eum secum venire ad nuptias.

8. Cumque ingressus esset domum Raguelis, invenit Tobiam discumbentem; & exiliens, osculati sunt se invicem; & flevit Gabelus, benedixitque Deum,

9. Et dixit: Benedicat te Deus Israel, quia filius es optimi viri, & justi, & timentis Deum, & eleemosynas facientis.

10. Et dicatur benedictio super uxorem tuam, & super parentes vestros;

11. Et videatis filios vestros, & filios filiorum vestrorum, usque in tertiam & quartam generationem *c*; & sit semen vestrum benedictum a Deo Israel, qui regnat in sæcula sæculorum.

c viderunt usque ad quintam, patet ex c. 14. v. 15.

12. Cumque omnes dixissent, Amen, accesserunt ad convivium; sed & cum timore Domini nuptiarum convivium exercebant.

bydlętá, ábo ſługi, y ſzedł do Gábelá do Ráges miáſtá Medſkiego, y oddał mu cyrograph iego, á odebrał od niego pieniądze, y prośił go, áby przybył ná weſele moie.

4. Bo ſam wieſz, że oćiec moy dni liczy; á ieſli omieſzkam iednym dniem więcey, záfráſuię ſię duſzá iego.

5. A iśćie też widźiſz, iáko mię poprzyśiągł Ráguel, ktorego poprzyśiężenia wzgárdźić nie mogę.

6. Ráphácl tedy wźiąwſzy czterzech ſług Ráguelowych y dwá wielbłądy, poſzedł do Ráges Miáſtá Medſkiego; á nálazſzy Gábelá, oddał mu cyrograph iego, y odebrał od niego wſzytkie pieniądze.

7. Y oznaymił mu o Tobiaſzu ſynu Tobiaſzowym wſzytko, co ſię sſtáło; y przywiodł go z ſobą ná weſele.

8. A gdy wſzedł do domu Ráguelowego, nálazł Tobiaſzá zá ſtołem śiedzącego; y przyſkoczywſzy, pocáłowáli ieden drugiego; y płákał Gábelus, á błogoſłáwił Páná Bogá,

9. Y rzekł: Niech ći błogoſłáwi Bog Izráelſki, boś ieſt ſyn bárzo dobrego męża y ſpráwiedliwego, y bogoboynego, y iáłmużny czyniącego.

10. Y niech będźie mowione błogoſłáwienie nád żoną twoią, y nád rodźicy wáſzymi;

11. Y ábyśćie oglądáli ſyny wáſze, y ſyny ſynow wáſzych, áż do trzećiego y czwartego pokolenia; y naśienie wáſze niech będźie błogoſłáwione od Bogá Izráelſkiego, ktory kroluie ná wieki wiekom.

12. A gdy wſzyſcy rzekli, Amen, śiedli do uczty; ále y weſele málżenſkie z boiáźnią Bożą ſpráwowáli.

CAPUT X.

Parentes Tobiæ longam ejus moram anxie queruntur; Ille obtinet, ut a Raguele dimittatur, accepta dote, & uxore, 8. Raguel illis bene precando, admonet filiam de officio matris familias, 11.

Eodem anno 3299.

1. Cumque vero moras faceret Tobias, causa nuptiarum, sollicitus erat pater ejus Tobias, dicens: Putas, quare moratur filius meus, aut quare detentus est ibi?

2. Putasne Gabelus mortuus est, & nemo reddet illi pecuniam?

3. Cœpit autem contristari nimis ipse, & Anna uxor ejus cum eo; & cœperunt ambo simul

ROZDZIAŁ X.

Tobiaſz ſtáry fráſuie ſię z żoną z nierychłego nawracánia ſyná ſwego. A on ſię ledwie u Ráguelá uprośił, że go puśćił. Ráguel poſag dał po corce; błogoſłáwi im obiemá, á corkę upomina o goſpodárſtwo.

1. A Gdy ſię długo zábáwiał Tobiaſz dla weſela, fráſował ſię oćiec iego Tobiaſz, mowiąc: Co mniemaſz, czemu mieſzka ſyn moy, ábo czemu go tám zátrzymano?

2. Co mniemaſz, podobno Gábelus umárł, á nikt mu nie odda pieniędzy?

3. Y iął ſię bárzo fráſowáć ſam y Anna żoná iego z nim; y poczęli oboie ſpołem płákáć; przeto

przeto iż ſię ſyn ich ná dźień náznáczony do nich nie wroćił.

4. Płákáłá tedy mátká iego nieutulonemi łzámi, y mowiłá: Ach ach ći mnie ſynu moy, ná coſmy ćię poſłáli iść w cudzy kray, świátłość oczu náſzych, podporę ſtárośći náſzey, poćiechę żywotá náſzego, nádźieię potomſtwá náſzego.

5. Máiąc w tobie ſámym wſzytko weſpoł, nie mieliſmy ćię puſzczáć od śiebie.

6. Ktorey mowił Tobiaſz; Milcz, á nie fraſuy ſię, zdrowći ieſt ſyn náſz; doſyć wierny ieſt on mąż, z ktorymeſmy go poſłáli.

7. Lecz oná żadnym obyczáiem nie mogłá bydź poćieſzoná, ále ná káżdy dźień wybiegáiąc wyglądáłá, y obchodźiłá wſzytkie drogi, przez ktore nádźieiá ſię pokázowáłá, że ſię miał wroćić, áby go, ieſli można rzecz, z dáleká przychodzącego uyźrzáłá.

8. A Ráguel záś mowił do źięćiá ſwego: Zoſtań tu, á ia poślę poſłáńcá o zdrowiu twoim, do Tobiaſzá oycá twego.

9. Ktoremu Tobiaſz rzekł: Ia wiem, że oćiec moy, y mátká moiá dni teraz liczą, y duch ich fráſuie ſię w nich.

10. A gdy wielą ſłow Ráguel prośił Tobiaſzá, á on go żadnym ſpoſobem ſłucháć niechćiał, dał mu Sarę, y połowicę wſzytkiey máiętnośći ſwoiey, w ſługách, w ſłużebnicách, w bydle, w wielbłądách, w krowách, y pieniędzy wiele; y puśćił go od śiebie zdrowego y weſołego,

11. Mowiąc: Anyoł Páńſki święty niechay będźie ná drodze wáſzey, á niech was zdrowe doprowádźi, á żebyśćie náleźli wſzytko dobre około rodźicow wáſzych, á żeby oglądáły oczy moie ſyny wáſze pierwey, niżli umrę.

12. A uiąwſzy rodźicy corkę ſwą, pocáłowáli ią, y puśćili w drogę;

13. Upomináiąc ią, áby czciłá świekry, miłowáłá mężá, rządźiłá czeladź, dom ſpráwowáłá, á ſámá śiebie záchowáłá bez przygány.

mul flere; eo quod die ſtatuto minime reverteretur filius eorum ad eos.

4. Flebat *a* igitur mater ejus irremediabilibus lacrymis, atque dicebat: Heu heu, me fili mi, ut quid te miſimus peregrinari, lumen oculorum noſtrorum, baculum ſenectutis noſtræ, ſolatium vitæ noſtræ, ſpem poſteritatis noſtræ?

a ſup. 5. 23.

5. Omnia ſimul in te uno habentes, te non debuimus dimittere a nobis.

6. Cui dicebat Tobias: Tace, & noli turbari, ſanus eſt filius noſter; ſatis fidelis eſt vir ille, cum quo miſimus eum.

7. Illa autem nullo modo conſolari poterat, ſed quotidie exiliens circumſpiciebat, & circuibat vias omnes, per quas ſpes remeandi videbatur, ut procul videret eum, ſi fieri poſſet, venientem.

8. At vero Raguel dicebat ad generum ſuum *b*: Mane hic, & ego mittam nuntium ſalutis de te ad Tobiam patrem tuum.

b ſc. petentem, ut ſe dimitteret, ut eſt in Græco.

9. Cui Tobias ait: Ego novi, quia pater meus, & mater mea modo dies computant, & cruciatur ſpiritus *c* eorum in ipſis.

c i. animus.

10. Cumque verbis multis rogaret Raguel Tobiam, & ille eum nulla ratione vellet audire, tradidit ei Saram, & dimidiam partem omnis ſubſtantiæ ſuæ in pueris, in puellis, in pecudibus, in camelis, & in vaccis, & in pecunia multa; & ſalvum atque gaudentem dimiſit eum a ſe,

11. Dicens: Angelus Domini ſanctus ſit in itinere veſtro, perducatque vos incolumes, & inveniatis omnia recte *d* circa parentes veſtros, & videant oculi mei filios veſtros, priuſquam moriar.

d ſc. ſe habentia.

12. Et apprehendentes parentes filiam ſuam, oſculati ſunt eam, & dimiſerunt ire;

15. Monentes eam honorare ſoceros *e*, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, & ſeipſam irreprehenſibilem exhibere.

e ſc. tanquam parentes, ut eſt in Græc.

ROZDZIAŁ XI.

Tobiaſz zoſtáwiwſzy Sárę z czeládźią ná drodze, ſam z Anyołem w przod ſzli do oycá, ktory ich wdźięcznie przyiął; pomázał oczy oycu żołćią, y przeyzrzał, dźiękuiąc tedy Pánu Bogu, gdy przyſzła zá nimi Sára, godowáli śiedm dni.

CAPUT XI.

Relictis in itinere Sara cum familia, Tobias & Raphael præcedunt, 1. Læte a parentibus excipiuntur, ille patris oculos felle piſcis linit, qui viſum recipit, 13. Actis Deo gratiis, poſt adventum Saræ, ac familiæ ſeptem diebus læti epulantur, 18.

a Eodem anno.
b Hebr. Acrim, unde non videtur eſſe illa Abrahami, ſed alia inter Ragem & Ninivem.
c i. verſus.
d Sic allegorice ſynagoga per ſuos patriarchas & prophetas e longinquo proſpectabat, & videbat Dei filium adventantem. Tirin.
e Canis myſtice ſignificat doctores Eccleſiæ, qui confligendo cum hæreticis lupos ab ovili Dominico arcent. Tirin. v. S. Hieronym. in c. 56. Iſaiæ.
f Fel allegorice Chriſti paſſionem, & noſtram tribulationem ac pœnitentiam deſignat: quia mordet & urit ſed ſuſtine, & cum Chriſto patere, videbis lumen cæli.
g ſc. noverant

1. CUmque *a* reverterentur, pervenerunt ad Charan *b*; quæ eſt in medio itinere contra *c* Ninivem, undecimo die.

2. Dixitque Angelus: Tobia frater, ſcis quemadmodum reliquiſti patrem tuum.

3. Si placet itaque tibi, præcedamus, & lento gradu ſequantur iter noſtrum familiæ, ſimul cum conjuge tua, & cum animalibus.

4. Cumque hoc placuiſſet, ut irent, dixit Raphael ad Tobiam: Tolle tecum ex felle piſcis; erit enim neceſſarium. Tulit itaque Tobias ex felle illo, & abierunt.

5. Anna *d* autem ſedebat ſecus viam, quotidie in ſupercilio montis, unde reſpicere poterat de longinquo.

6. Et dum ex eodem loco ſpecularetur adventum ejus, vidit a longe, & illico agnovit venientem filium ſuum; currensque nuntiavit viro ſuo, dicens: Ecce venit filius tuus.

7 Dixitque Raphael ad Tobiam: At ubi introieris domum tuam, ſtatim adora Dominum Deum tuum; & gratias agens ei, accede ad patrem tuum, & oſculare eum.

8. Statimque lini ſuper oculos ejus ex felle iſto piſcis, quod portas tecum; ſcias enim, quoniam mox aperientur oculi ejus, & videbit pater tuus lumen cœli, & in aſpectu tuo gaudebit.

9. Tunc præcucurrit canis *e*, qui ſimul fuerat in via; & quaſi nuntius adveniens, blandimento ſuæ caudæ gaudebat.

10. Et conſurgens cæcus pater ejus, cœpit offendens pedibus currere, & data manu puero occurrit obviam filio ſuo.

11. Et ſuſcipiens oſculatus eſt eum cum uxore ſua, & cœperunt ambo flere præ gaudio.

12. Cumque adoraſſent Deum, & gratias egiſſent, conſederunt.

13. Tunc ſumens Tobias de felle piſcis *f*, linivit oculos patris ſui.

14. Et ſuſtinuit quaſi dimidiam fere horam; & cœpit albugo ex oculis ejus, quaſi membrana ovi, egredi.

15. Quam apprehendens Tobias traxit ab oculis ejus, ſtatimque viſum recepit.

16. Et glorificabant Deum, ipſe videlicet, & uxor ejus, & omnes, qui ſciebant *g* eum.

17. Dicebatque Tobias: Benedico te Domine Deus Iſrael, quia tu caſtigaſti me, & tu

1. A Gdy ſię wracáli, przyſzli do Chárán, ktory ieſt w poł drogi ku Niniwe, iedennaſtego dnia.

2. Y rzekł Anyoł: Tobiaſzu bráćie, wieſz, iákoś zoſtáwił oycá ſwego.

3. A ták ieślić ſię podoba, podźmy naprzod á polekku niech zá námi czeladź idźie poſpołu z żoną twoią, y z dobytkiem.

4. A gdy ſię to podobáło, żeby ſzli, rzekł Rápháel do Tobiaſzá: Weźmi z ſobą z żołći rybiey, bo będźie potrzebna. Wźiął tedy Tobiaſz z oney żołći, y poſzli.

5. A Anná śiadáłá przy drodze ná káżdy dźień ná wierzchu gory, ſkąd mogłá widźieć zdáleká.

6. A gdy z onegoż mieyſcá wyglądáłá przyſzćiá iego, uyźrzáłá zdáleká, y nátychmiaſt poznáłá przychodzącego ſyná ſwego, y bieżáwſzy powiedźiáłá mężowi ſwemu, rzekąc: Oto ſyn twoy idźie.

7. Y rzekł Ráphául do Tobiaſzá: Ale ſkoro wnidźieſz do domu twego, nátychmiaſt pokłoń ſię Pánu Bogu twemu, á podźiękowawſzy mu, przyſtąp do oycá ſwego, y pocáłuy go.

8. Y wnet pomaż oczy iego tą żołćią rybią, ktorą z ſobą nieśieſz, bo wiedź, iż ſię nátychmiaſt otworzą oczy iego, y uyźrzy oćiec twoy świátłość niebieſką, y uráduie ſię, gdy ćię uyźrzy.

9. Tedy przybieżał náprzod pies, ktory był przy nim w drodze, á iáko poſeł przyſzedſzy, rádował ſię margániem ogoná ſwego.

10. Y powſtawſzy ślepy oćiec iego, iął potykáiąc ſię bieżeć; á dawſzy rękę ſługze, wybieżał przećiwko ſynowi ſwemu.

11. Y podiąwſzy pocáłował go, z żoną ſwoią, y poczęli oboie płákáć od rádośći.

12. A pokłoniwſzy ſię Bogu, y podźiękowawſzy, uśiedli.

13. Tedy Tobiaſz wźiąwſzy żołći rybiey, pomázał oczy oycá ſwego.

14. Y poczekał iákoby okolo puł godźiny, y poczęło bielmo z oczu iego ſchodźić, iáko błonká iáieczna.

15. Ktorą uiąwſzy Tobiaſz, śćiągnął z oczu iego, y nátychmiaſt wzrok wźiął.

16. Y chwálili Bogá, to ieſt on, y żoná iego, u wſzyſcy, ktorzy go ználi.

17. Y mowił Tobiaſz: Błogoſłáwię ćię Pánie Boże Izráelſki, iżeś ty mnie ſkarał, y tyś

mię

mię uzdrowił; á otò ia widzę Tobiaszá syná mego.

18. Weszłá też po śiedmiu dni Sárá żoná iego, y wszytká czeladz zdrowo, y bydło, y wielbłądowie, y pieniędzy żeninych śiłá; álę y one pieniądze, ktore był odebrał od Gabelá;

19. Y powiedźiał rodźicom swym wszytkie dobrodźieystwá Boże, ktore przećiw niemu uczynił przez człowieká, ktory go prowádźił.

20. Y przyszli Achior, y Nábáth ćioteczni bráćia Tobiaszowi, weseląc śię do Tobiaszá, y ráduiąc śię z nim ze wszytkiego dobrá, ktore przećiw niemu Bog był pokazał;

21. Y przez śiedm dni używáiąc weselili śię wszyscy z rádośćią wielką.

tu salvasti me; & ecce ego video Tobiam filium meum.

18. Ingressa est etiam post septem dies Sara uxor filii ejus, & omnis familia sana, & pecora, & cameli, & pecunia multa uxoris, sed & illa pecunia, quam receperat a Gabelo;

19. Et narravit parentibus suis omnia beneficia Dei, quæ fecisset circa eum per hominem, qui eum duxerat.

20. Veneruntque Achior & Nabath consobrini Tobiæ, gaudentes ad Tobiam, congratulantes ei de omnibus bonis, quæ circa illum ostenderat Deus.

21. Et per septem dies epulantes, omnes cum gaudio magno gavisi sunt.

ROZDZIAŁ XII.

Powiádá Tobiasz młody oycu swemu dobrodźieystwá, ktore mu Anyoł uczynił. Oćiec chce mu dáć połowicę máiętnośći swey, Anyoł nic wźiąć niechce, ále śię oznaymił w prawdźie; oni upadszy ná oblicze błogosłáwili Bogá.

1. TEdy wezwał do śiebie Tobiasz syná swego, y rzekł mu: Co możemy dáć mężowi temu świętemu, ktory z tobą przyszedł?

2. Odpowiadáiąc Tobiasz, rzekł oycu swemu: Oycze! co mu zá zapłátę damy, ábo może bydź godnego dobrodźieystw iego?

3. Mnie prowádźił, y przyprowádźił zdrowego, pieniądze od Gábelá on odebrał, żonę on mi źiednał, y czártá od niey on záhámował, rádość rodźicom iey uczynił, mnie sámego od pożárćia ryby wybáwił, tobie też uczynił, że widźisz świátłość niebieską, y wszego dobrá iesteśmy nápełnieni przeżeń. Coż mu zá to możemy dáć słusznego?

4. Ale proszę ćie oycze moy, żebyś go prośił, iesli snadź będźie raczył połowicę wszytkiego, co przynieśiono, sobie wźiąć.

5. Y przyzwawszy go, to iest oćiec, y z synem, odwiedli go ná stronę; y poczęli prośić, żeby raczył zá dobre przyiąć połowicę wszytkiego co przynieśli.

6. Tedy im powiedźiał potáiemnie: Błogosławćie Bogá niebieskiego, á przed wszytkimi żywiącymi wyznawayćie mu, bo uczynił nád wámi miłośierdźie swoie.

7. Abowiem táiemnicę Krolewską táić dobrze

CAPUT XII.

Tobias cum filio de mercede Raphaelis consultans ob septem, quæ sibi ac filio præstiterat beneficia, medietatem offert omnium, quæ attulerant, 1. Ipse se Dei Angelum declarat, & post revelata alia mysteria in cœlum sublevatur, 6. Illi in terram proni ruentes Deum benedicunt, 16.

1. TUnc vocavit ad se Tobias filium suum dixitque ei: Quid possumus dare viro isti sancto, qui venit tecum? (Eodem anno 3299.)

2. Respondens Tobias, dixit patri suo: Pater! quam mercedem dabimus ei? aut quid dignum poterit esse beneficiis ejus?

3. Me duxit & reduxit sanum, pecuniam a Gabelo ipse recepit, uxorem ipse me habere fecit, & dæmonium ab ea ipse compescuit, gaudium parentibus ejus fecit, meipsum a devoratione piscis eripuit, te quoque videre fecit lumen cœli, & bonis omnibus per eum repleti sumus. Quid illi ad hæc poterimus dignum dare?

4. Sed peto te pater mi, ut roges eum, si forte dignabitur medietatem de omnibus, quæ allata sunt, sibi assumere.

5. Et vocantes eum, pater scilicet & filius, tulerunt eum in partem; & rogare cœperunt, ut dignaretur dimidiam partem omnium, quæ attulerant, acceptam habere *a*.

6. Tunc dixit eis occulte: Benedicite Deum cœli, & coram omnibus viventibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam.

7. Etenim sacramentum *b* regis abscondere

a Accipere.

b i. arcanum, a rege sibi creditum.

re bonum eſt; opera autem Dei revelare & confiteri honorificum eſt.

8. Bona eſt oratio cum jejunio, & eleemoſyna magis quam theſauros auri recondere;

9. Quoniam eleemoſyna a morte liberat, & ipſa eſt, quæ purgat peccata, & facit invenire miſericordiam & vitam æternam.

10. Qui autem faciunt peccatum, & iniquitatem, hoſtes ſunt animæ ſuæ.

11. Manifeſto ergo vobis veritatem, & non abſcondam a vobis occultum ſermonem *a*.

12. Quando orabas cum lacrymis, & ſepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, & mortuos abſcondebas per diem in domo tua, & nocte ſepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino *b*.

13. Et quia acceptus eras Deo, neceſſe fuit, ut tentatio probaret te.

14. Et nunc miſit me Dominus, ut curarem te, & Saram uxorem filii tui a dæmonio liberarem.

15. Ego enim ſum Raphael Angelus, unus ex ſeptem *c*, qui aſtamus ante Dominum.

16. Cumque hæc audiſſent, turbati ſunt, & trementes ceciderunt ſuper terram in faciem ſuam.

17. Dixitque eis Angelus: Pax vobis, nolite timere.

18. Etenim cum eſſem vobiſcum, per voluntatem Dei eram; ipſum benedicite, & cantate illi.

19. Videbar quidem vobiſcum manducare, & bibere; ſed ego cibo inviſibili, & potu, qui ab hominibus videri non poteſt, utor.

20. Tempus eſt ergo, ut revertar ad eum, qui me miſit; vos autem benedicite Deum, & narrate *d* omnia mirabilia ejus.

21. Et cum hæc dixiſſet, ab aſpectu eorum ablatus eſt, & ultra eum videre non potuerunt.

22. Tunc proſtrati per horas tres in faciem *e*, benedixerunt Deum, & exurgentes narraverunt omnia mirabilia ejus.

a Rem.

b Græce, coram ſancto i. Deo.

c q. d. unus ex multis.

d Græce ſcribite in libro.

e Ut gratias agerent pro tribus beneficiis, Tobiæ illuminatione, filii directione, Saræ liberatione.

CAPUT XIII.

Tobias ſenior benedicit ac confitetur Domino & univerſos ad idipſum hortatur, 1. Prophetat de reſtitutione & futura felicitate Jeruſalem, terreſtris & ſpiritualis ſeu Eccleſiæ, 11.

* Eodem anno 3299.

1. Aperiens * autem Tobias ſenior os ſuum, benedixit Dominum, & dixit: Magnus

brze ieſt: ále ſpráwy Boſkie obiawiáć y wyznawáć poczćiwa rzecz ieſt.

8. Dobra ieſt modlitwá z poſtem, y z iáłmużną wiecey nizli ſkárby złotá chowáć;

9. Abowiem iáłmużná od śmierći wybawia, y oná ieſt, ktora oczyśćia grzechy, y czyni, że ſię náyduie miłośierdźie, y żywot wiecny.

10. A ći, ktorzy czynią grzech, y niepráwość, ſą nieprzyiaćiele duſze ſwoiey.

11. Obiáwiam wam tedy prawdę, y nie zátáię przed wámi táiemney mowy.

12. Gdyś ſię modliwał z płáczem, y pogrzebałeś umárłe, y zoſtáwiałeś obiad twoy; á kryłeś umárłe przez dźień w domu twoim, á w nocyś ie pogrzebał; iam ofiárował twoię modlitwę Pánu.

13. A iżeś był przyiemny Bogu, potrzebá było, áby ćię pokuſá doświadczyłá.

14. A teraz poſłał mię Pán, ábych ćię uzdrowił, y Sarę żonę ſyná twego od czártá wybawił.

15. Iam ieſt bowiem Ráphäel Anyoł, ieden z śiedmi, ktorzy ſtoiemy przed Pánem.

16. A gdy to uſłyſzeli, ſtrwożyli ſię, y drżąc pádli ná żiemię ná oblicze ſwoie.

17. Y rzekł im Anyoł: Pokoy wam, nie boyćie ſię.

18. Abowiem gdym był z wámi, byłem z woley Bożey; tegoż błogoſławćie, y śpiewáyćie mu.

19. Zdałemći ſię poprawdźie z wámi ieść y pić; ále ia pokarmu niewidźiánego, y napoiu, ktory od ludźi oglądan bydź nie może, używam.

20. A ták czás ieſt, ábych ſię wroćił do tego, ktory mię poſłał; á wy błogoſławćie Bogá, á opowiádayćie wſzytkie dźiwy iego.

21. A gdy to wymowił, zniknął z oczu ich, y więcey go widźiec nie mogli.

22. Tedy upádſzy ná oblicze przez trzy godźiny błogoſławili Bogá; á powſtawſzy opowiádáli wſzytkie dźiwy iego.

ROZDZIAŁ XIII.

Słowá Tobiaſzá ſtárego, ktoremi chwalił Páná Bogá, wſzyſtkie ktemu też nápomináiąc, prorokuie o ſłáwnym mieśćie Jeruzálem, źiemſkim, też y duchowym, to ieſt: o kośćiołu.

1. A Stárſzy Tobiaſz otworzywſzy uſtá ſwe, błogoſławił Páná, y rzekł: Wielkiś ieſt

ieſt Pánie ná wieki, y ná wſzytkie wieki kroleſtwo twoie;

2. Abowiem ty karzeſz, y zbawiaſz, przywodźiſz do piekłá, y záś wywodźiſz; y niemáſz, ktoryby uſzedł ręki twoiey.

3. Wyznawayćie Pánu ſynowie Izráel, á w oczách narodow chwalćie go;

4. Abowiem was dla tego rozproſzył miedzy národy, ktore go nieznáią, abyśćie wy opowiádáli dźiwy iego, y przywiedli ie do wiádomośći, że niemáſz inſzego Bogá wſzechmocnego oprocz niego.

5. Onći nas pokarał dla nieprawośći náſzey; y on nas zbáwi dla miłośierdźia ſwego.

6. Pátrzćież tedy, co známi uczynił, á z boiáźnią, y że drżeniem wyznawayćie mu, á królá wiekow wywyſzayćie w uczynkách wáſzych.

7. A ia w źiemi niewolſtwá moiego wyznawáć mu będę, że okazał máieſtat ſwoy nád grzeſznym ludem.

8. Náwroććie ſię tedy grzeſznicy, á czyńćie ſpráwiedliwość przed Bogiem, wierząc, że uczyni zwámi miłośierdźie ſwoie.

9. A ia y duſzá moiá będźiem ſię w nim weſelić.

10. Błogoſławćie Páná wſzyſcy wybráni iego; obchodźćie dni weſela, y wyznawayćie mu.

11. Jeruzálem miáſto Boże, ſkarał ćię Pan dla uczynkow rąk twoich.

12. Wyznaway Pánu w dobrách twoich, á błogoſław Bogá wiekow, żeby záś zbudował w tobie przybytek ſwoy, á przyzwał záś do ćiebie wſzytkie więźnie, y żebyś ſię weſeliło ná wſzytkie wieki wiekow.

13. Będźieſz ſię świećić iáſną świátłośćią, y wſzytkie gránice źiemſkie będą ſię tobie kłániáć.

14. Narodowie z dáleká przydą do ćiebie; y dáry przynoſząc, będą ſię w tobie kłániáć Pánu, á źiemię twoię zá poświęcenie mieć będą.

15. Abowiem imięnia wielkiego będą w tobie wzywáć.

16. Przeklęći będą, ktorzyby ćię wzgárdźili; á potępieni będą wſzyſcy, ktorzyby ćię bluźnili; y błogoſłáwieni będą, ktorzy ćię zbuduią.

17. A ty ſię weſelić będźieſz z ſynow twoich, bo wſzyſcy będą błogoſłáwieni, y będą do Páná zgromádzeni.

gnus es Domine in æternum, & in omnia ſæcula regnum tuum;

2. Quoniam *a* tu flagellas, & ſalvas; deducis ad inferos, & reducis; & non eſt, qui effugiat manum tuam.

3. Confitemini Domino filii Iſrael, & in conſpectu gentium laudate eum;

4. Quoniam ideo diſperſit vos inter gentes, quæ ignorant eum, ut vos enarretis mirabilia ejus, & faciatis ſcire eos, quia non eſt alius Deus omnipotens præter eum.

5. Ipſe caſtigavit nos propter iniquitates noſtras; & ipſe ſalvabit nos propter miſericordiam ſuam *b*.

6. Aſpicite ergo, quæ fecit nobiſcum, & cum timore & tremore confitemini illi; regemque ſæculorum exaltate in operibus veſtris.

7. Ego autem in terra captivitatis meæ confitebor illi; quoniam oſtendit majeſtatem ſuam in gentem peccatricem.

8. Convertimini itaque peccatores, & facite juſtitiam coram Deo credentes, quod faciat vobiſcum miſericordiam ſuam.

9. Ego autem & anima mea in eo lætabimur.

10. Benedicite Dominum omnes electi ejus; agite dies lætitiæ, & confitemini illi.

11. Jeruſalem civitas Dei, caſtigavit *c* te Dominus in operibus manuum tuarum.

12. Confitere Domino in bonis tuis, & benedic Deum ſæculorum, ut reædificet in te tabernaculum ſuum, & revocet ad te omnes captivos, & gaudeas in omnia ſæcula ſæculorum.

13. Luce ſplendida fulgebis *d*; & omnes fines terræ adorabunt te *e*;

14. Nationes *f* ex longinquo ad te venient; & munera deferentes, adorabunt in te Dominum, & terram tuam in ſanctificationem habebunt.

15. Nomen enim magnum *g* invocabunt in te.

16. Maledicti erunt, qui contempſerint te; & condemnati erunt omnes, qui blaſphemaverint te; benedictique erunt, qui ædificaverint te.

17. Tu autem lætaberis in filiis tuis, quoniam omnes benedicentur, & congregabuntur ad Dominum.

a Deut. 32. 39. 1. Reg. 2. 6. Sap. 16. 13.

b Græce additur: & congregabit nos ex omnibus gentibus.

c Id eſt, caſtigabit, uſurpat prophetice præteritum pro futuro ob rei certitudinem, q. d. tam certo futurum eſt quaſi jam factum eſſet. Tirin.

d Hæc ad Eccleſiam præcipue pertinent.

e Prophetat de vocatione gentium ad ſpirituale Jeruſalem, ſc. Eccleſiam.

f Iſ 60. 5.

g ſc. Chriſti.

18. Beati omnes, qui diligunt, & qui gaudent ſuper pace tua.

19. Anima mea benedic Dominum, quoniam liberavit Jeruſalem civitatem ſuam a cunctis tribulationibus ejus, Dominus Deus noſter.

20. Beatus ero, ſi fuerint reliquiæ ſeminis mei ad videndam claritatem Jeruſalem.

21. Portæ *a* Jeruſalem ex ſapphiro & ſmaragdo ædificabuntur; & ex lapide pretioſo omnis circuitus murorum ejus.

22. Ex lapide candido & mundo omnes plateæ ejus ſternentur, & per vicos ejus alleluja cantabitur.

23. Benedictus Dominus, qui exaltavit eam, & ſit regnum ejus in ſæcula ſæculorum ſuper eam. Amen.

a Ab Allegorica Jeroſolyma aſcendit ad Anagogicam ſc. cæleſtem, quæ eſt glorioſa Sanctorum Eccleſia in cœlis v. Apoc. 21, v. 18.

CAPUT XIV.

Tobias ſenior moriturus completis 102. ætatis ſuæ annis, 1. Filium ac nepotes hortatur, ut ſepultis parentibus e Ninive migrent, quam evertendam dicit, & Jeruſalem inſtaurandam, 6. Exhortans illos ad pietatem, 10. Quod filius obſervans, tandem ad ſoceros revertitur, ibique completis 99. annis moritur, 14.

1. ET conſummati ſunt ſermones Tobiæ. Et poſtquam illuminatus eſt Tobias, vixit annis quadraginta duobus, & vidit filios nepotum ſuorum.

2. Completis itaque annis centum duobus, *b* ſepultus *c* eſt honorifice in Ninive.

3. Quinquaginta namque & ſex annorum lumen oculorum amiſit, ſexagenarius vero recepit.

4. Reliquum vero vitæ ſuæ in gaudio fuit, & cum bono profectu timoris Dei perrexit in pace.

5. In hora autem mortis ſuæ vocavit ad ſe Tobiam filium ſuum, & ſeptem juvenes filios ejus nepotes ſuos, dixitque eis:

6. Prope erit interitus Ninive; non enim excidit verbum Domini *d*; & *e* fratres noſtri, qui diſperſi *f* ſunt a terra Iſrael, revertentur ad eam;

7. Omnis autem deſerta terra ejus replebitur, & domus Dei, quæ in ea incenſa eſt *g*, iterum reædificabitur; ibique *h* revertentur omnes timentes Deum.

b Gr. centum quinquaginta octo.
c Anno M. 3341. ant. Chr. 663.
d Quod prædixit per Jonam & Nahum.
e i. Esdr. 3. 8.
f Hebr. diſpergentur.
g Hebr. comburetur; hæc enim futura ſpiritu prophetico prædixit Tobias, in ſe videre minime potuit.
h i. eoque.

8. Et

18. Błogoſławieni wſzyſcy, ktorzy ćię miłuią, y ktorzy ſię weſelą z pokoiu twego.

19. Duſzo moiá błogoſław Páná, ábowiem wybáwił Jeruzálem miáſto ſwe od wſzech ućiſkow iego, Pan Bog náſz.

20. Błogoſłáwiony będę, ieſli będźie ſczątek naśienia mego, áby pátrzył ná świetność miáſtá Jeruzálem.

21. Bramy Jerozolimſkie z Száphiru, y Smáragdu będą zbudowáne, y z kámieniá drogiego wſzytek okrąg murow iego.

22. Kámieniem białym, y czyſtym wſzytkie ulice iego będą położone; á po ulicách iego będą śpiewáć Alleluia.

23. Błogoſłáwiony Pan, ktory ie wywyſzył, á niech będźie kroleſtwo iego ná wieki wiekow nád nim. Amen.

ROZDZIAŁ XIV.

Tobiaſz wypełniwſzy ſto dwie lećie, w godźinę śmierći ſwey, ſyná ſwego, y wnukuw ſwych nápominá, áby, pogrzebiwſzy oycow ſwych, wyſzli z Niniwe; á o zburzeniu teyże prorokuie, pobudza ich ku pobożnośći. Co ſyn wypełnia, á wracá ſię do świerkow ſwoich; á wypełniwſzy dźiewięćdźieśiąt dźiewięć lat, tám umarł.

1. Y Skończyły ſię mowy Tobiaſzowe. A Tobiaſz po oświeceniu ſwoim żył czterdźieśći y dwie lećie, y widźiał ſyny wnukow ſwoich.

2. Wypełniwſzy tedy ſto dwie lećie, pogrzebion ieſt uczćiwie w Niniwe.

3. Pięćdźieśiąt bowiem y ſześć lat máiąc, wzrok ſtráćił; á w ſześćidźieśiąt lat záś wźiął.

4. A oſtátek żywotá iego był w weſelu, y z dobrym pomnożeniem boiáźni Bożey poſtępował w pokoiu.

5. A w godźinę śmierći ſwey przyzwał do śiebie Tobiaſzá ſyná ſwego, y śiedm młodźieńcow ſynow iego wnukow ſwoich, y rzekł im:

6. Bliſko będźie zginienie Niniwe; bo nie upádło ſłowo Páńſkie; á bráćia náſzy, ktorzy ſą rozproſzeni z źiemie Izráelſkie, wrocą ſię do niey;

7. Y wſzytká puſta źiemiá iey nápełni ſię, á dom Boży, ktory w niey ſpalono, záśię zbudowány będźie; y tám ſię wrocą wſzyſcy, ktorzy ſię Bogá boią.

8. Y

8. Y opuſczą pogáni bałwány ſwoie, y przyjdą do Jeruzálem, y będą w nim mieſzkáć.

9. Y będą ſię w nim weſelić wſzyſcy krolowie źiemie, kłániáiąc ſię krolowi Izráelſkiemu.

10. Słuchayćie tedy ſynowie moi oycá wáſzego: Służćie Pánu w prawdźie, á ſtáraycie ſię, żebyśćie to czynili, co mu ſię podoba;

11. Y ſynom wáſzym przykażćie, áby czynili ſpráwiedliwośći, y iáłmużny; żeby pámiętáli ná Bogá, y błogoſłáwili go ná káżdy czás w prawdźie, y ze wſzytkiey śiły ſwoiey.

12. Teraz tedy ſynowie ſłuchayćie mię, á nie mieſzkayćie tu; ále ktoregokolwiek dniá pogrzebiećie mátkę wáſzę w iednym grobie podle mnie, odtąd uproſtuyćie kroki wáſze, ábyśćie wyſzli ztąd;

13. Bo widzę, iż nieprawośći ego uczyni mu koniec.

14. Y sſtáło ſię po śmierći mátki ſwey, Tobiaſz wyſzedł z Niniwe z żoną ſwą, y z ſynámi, y z ſynámi ſynow, y wroćił ſię do świekrow ſwoich.

15. Y nálazł ie zdrowe w ſtárośći dobrey; y miał pieczą o nich, y on záwárł oczy ich; y on wźiął wſzytko dźiedźictwo domu Ráguelowego; y oglądał piąte pokolenie, ſyny ſynow ſwoich.

16. A wypełniwſzy dźiewięćdźieśiąt dźiewięć lat w boiáźni Páńſkiey, z weſelim go pogrzebli.

17. A wſytek rod iego, y wſzytko pokolenie iego trwáło w świętym żywoćie, y w świętym obcowániu, ták iż byli przyiemni ták Bogu, iáko y ludźiom, y wſzytkim mieſzkáiącym ná źiemi.

8. Et relinquent gentes idola ſua *a*, & venient in Jeruſalem, & inhabitabunt in ea.

9. Et gaudebunt in ea omnes reges terræ, adorantes regem Iſrael.

10. Audite ergo filii mei patrem veſtrum: Servite Domino in veritate, & iniquirite ut faciatis quæ placita ſunt illi;

11. Et filiis veſtris mandate, ut faciant juſtitias & eleemoſynas; ut ſint memores Dei, & benedicant eum in omni tempore in veritate, & in tota virtute ſua.

12. Nunc ergo filii audite me, & nolite manere hic; ſed quacunque die ſepulchro matrem veſtram circa me in uno ſepelieritis, ex eo dirigite greſſus veſtros, ut exeatis hinc;

13. Video enim, quia iniquitas ejus finem dabit ei.

14. Factum eſt autem poſt obitum matris ſuæ, Tobias abſceſſit ex Ninive cum uxore ſua, & filiis, & filiorum filiis, & reverſus eſt ad ſoceros ſuos;

15. Invenitque eos incolumes in ſenectute bona; & curam eorum geſſit, & ipſe clauſit oculos eorum; & omnem hæreditatem domus Raguelis ipſe percepit; viditque quintam generationem, filios filiorum ſuorum.

16. Et completis annis nonaginta novem *b* in timore Domini, cum gaudio ſepelierunt eum *c*,

17. Omnis *d* autem cognatio ejus, & omnis generatio ejus in bona vita, & in ſancta converſatione permanſit, ita ut accepti eſſent tam Deo, quam hominibus, & cunctis habitantibus in terra.

a Quia gentes ad Chriſti Eccleſiam convertentur.

b Græce 127.

c Græc. additur: in Ecbatanis

d in Græco additur: eum priusquam moreretur audiviſſe interitum Ninives quæ capta eſt a Nabuchodonoſore & Aſſuero, id eſt a Nabopolaſſare Nabuchodonoſoris magni patre, & Aſtyage Cyri avo (Aſſueri quoque nomine, Daniel. 9. appellato) qui conjunctis viribus Ninivem oppugnarunt; unde Syrus ait; captivitatem, in quam ipſam duxerunt in Mediam. Idque anno 95. Iſraeliticæ captivitatis, hoc eſt Mundi 3378. Atque ita Tobias junior, qui hic dicitur vixiſſe 99. annos, fuit annorum 4. cum abduceretur; & everſa eſt Ninive Joſia regnante, ut Hieronymus confirmat proemio in Jonam.

KSIĘGI JUDITH.

ROZDZIAŁ I.

Nábuchodonozor krol zwyćiężywſzy Medſkiego królá, chcąc opánowáć wſzyſtkie kroleſtwá, rozeſłał poſły do nich, ktore że nieuczćiwie przyięto, y odpráwiono, przyśiągł ſię mśćić.

1. ARpháxád tedy krol Medzki podbił był pod moc ſwoię wiele narodow, y on zbudował miáſto bárzo możne, ktore názwał Ekbátánis,

LIBER JUDITH.

CAPUT I.

Nabuchodonoſor victo rege Medorum, 1. Cunctis regnis imperare cupiens nuntios ad ea mittit; quibus absque honore remiſſis, indignatus jurat ſe id ulturum, 7.

1. ARphaxat *e*, itaque rex Medorum, ſubjugaverat multas gentes imperio ſuo, & ipſe ædificavit civitatem potentiſſimam, quam appellavit Ecbatanis,

e Is videtur eſſe Dejoces, qui Arbaci ſucceſſerat in imperio Medorum.

2. Ex lapidibus quadratis & sectis *a*; fecit muros ejus in latitudinem *b* cubitorum septuaginta, & in altitudinem cubitorũ triginta, turres vero ejus posuit in altitudinem cubitorum centum.

3. Per quadrum vero earum latus utrumque vicenorum pedum spatio tendebatur, posuitque portas ejus in altitudinem turrium;

4. Et gloriabatur quasi potens in potentia exercitus sui, & in gloria quadrigarum suarum.

5. Anno *c* igitur duodecimo regni sui; Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui regnabat in Ninive civitate magna, pugnavit contra Arphaxad, & obtinuit eum

6. In campo magno, qui appellatur Ragau circa Euphraten, & Tigrin, & Jadason in campo Erioch regis Elicorum.

7. Tunc exaltatũ est regnum Nabuchodonosor, & cor ejus elevatum est, & misit ad omnes, qui habitabant in Cilicia, & Damasco, & Libano.

8. Et ad gentes, quæ sunt in Carmelo, & Cedar, & inhabitantes Galilæam in campo magno Esdrelon,

9. Et ad omnes, qui erant in Samaria, & trans flumen Jordanem usque ad Jerusalem, & omnem terram Jesse *d*, quousque perveniatur ad terminos Æthiopiæ.

10. Ad hos omnes misit nuntios Nabuchodonosor rex Assyriorum;

11. Qui omnes uno animo contradixerunt, & remiserunt eos vacuos, & sine honore abjecerunt.

12. Tunc indignatus Nabuchodonosor rex adversus omnem terram illam, juravit per thronum & regnum suum, quod defenderet *e* se de omnibus regionibus his.

a Græce; & latis cubitos tres; longis vero sex.

b Sic habent Sixtina Biblia & Correctiones Romanæ nihil mutant, quamvis plerique libri murorum latitudini, tribuant cubitos triginta, & altitudini septuaginta, teste Francisco Luca

c Anno Per. Julianæ 4057 M. 3347. ante Chr. 659.

d Græc. Gesem.

e i. e. ulcisceretur.

CAPUT II.

Holofernes a Nabuchodonosor mittitur, omnia regna vastaturus, cum potenti exercitu, 1. Multis locis per ipsum expugnatis, timor universos invadit, 12.

1. ANno * tertio decimo Nabuchodonosor regis, vigesima & secunda die mensis primi, factum est verbum in domo Nabuchodonosor regis Assyriorum, ut defenderet se *f*.

2. Vocavitque omnes majores natu, omnesque duces, & bellatores suos, & habuit cum eis mysterium *g* consilii sui;

* Anno M. 3348.

f Seu ulcisceretur, sic defendere sumitur Rom. 12. v. 19. & apud classicos Auctores.

g i. arcanum.

2. Z kámieniá kwádratowego, y ćiosanego; wywiodł mury iego wszerz ná śiedmdźieśiąt łokći, á ná zwysz ná trzydźieśći, á wieże iego wywiodł wzgorę ná sto łokći.

3. A w kwádraćie ich obie stronie ná dwádźieśćia stop się rozćiągáły; y postáwił bramy iego według wielkośći wież;

4. Y chłubił się iáko możny w mocy woyská swego, y w chwale poczwornych swoich.

5. Roku tedy dwunastego krolestwá iego Nábuchodonozor krol Assyriyski, ktory krolował w Niniwe mieśćie wielkim, walczył przećiwko Arpháxád, y zwyćiężył go

6. Ná polu wielkim, ktore zową Rágau, nád Ephrátesem y Tygrem, y Jádásoem, ná polu Erioch Krolá Elikow.

7. Tedy się wyniosło krolestwo Nábuchodonozorowe, y podniosło się serce iego; y posłał do wszytkich, ktorzy mieszkáli w Ciliciey, y w Damászku, y w Libanie,

8. Y do narodow, ktorzy są w Kármelu, y w Cedar, y do obywátelow Gálileyskich ná wielkim polu Esdrelon,

9. Y do wszytkich, ktorzy byli w Sámáriiey, y zá rzeką Jordanem áż do Jeruzálem, y wszytkiey źiemie Jesse, áż przyidźiesz do gránic Æthyopskich.

10. Do tych wszytkich posłał posły Nábuchodonozor krol Assyriyski;

11. Ktorzy wszyszy iedną myślą odmowili, y z niczym ie odpráwili, á bez uczćiwośći odrzućili.

12. Tedy rozgniewawszy się krol Nábuchodonozor ná onę wszytkę źiemię, przysiągł przez stolicę, y przez krolestwo swe, że się miał bronić od wszytkich kráin tych.

ROZDZIAŁ II.

Nábuchodonozor wyprawił Holofernesa hetmáná z woyskiem ná one wszystkie krolestwá, áby ie poburzył. A gdy wielu pobił sobie, inne wszystkie strách wielki ogárnął.

1. ROku trzynastego Nábuchodonozorá krolá, dwudźiestego, y wtorego dniá miesiącá pierwszego sstáło się słowo w domu Nábuchodonozorá krolá Assyriyczykow, żeby się bronił.

2. Y zezwał wszytkie stársze, y wszytkie ketmány, y rycerstwo swe, y miał z nimi táiemnicę rády swey;

3. Y powiedźiał, że ná tym ieſt myśl iego, áby wſzytkę źiemię podbił pod moc ſwoię.

4. Ktora powieść gdy ſię podobáłá wſzytkim, wezwał krol Nábuchodonozor Holoferneſá hetmáná rycerſtwá ſwego,

5. Y rzekł mu: Wyciągni przećiw wſzelkiemu kroleſtwu zachodu ſłońcá, á oſobliwie przećiwko tym, ktorzy wzgárdźili roſkazániem moim.

6. Nie przepuśći oko twoie żádnemu kroleſtwu, á káżde miáſto obronne podbiieſz mi.

7. Tedy Holofernes wezwał hetmánow, y przełożonych śiły Aſſyriyſkiey, y policzył męże ná wypráwę, iáko mu krol roſkazał, ſto y dwádźieśćiá tyśięcy pieſzych walecznych, á iezdnych ſtrzelcow dwánáśćie tyśięcy.

8. Y wſzytkiemu woyſku ſwemu kazał ćiągnąć naprzod w mnoſtwie wielbłądow niezliczonych, z temi rzeczámi, ktorychby woyſku obfićie doſtawáło; wołow też ſtádá, y trzody owiec, ktorym liczby nie było.

9. Zboża że wſzytkie Syriiey kędy ćiągnąc miał, nágotowáć kazał.

10. A złotá y ſrebrá z domu krolewſkiego nábrał bárzo wiele.

11. Y wyiáchał ſam, y wſzytko woyſko z poczwornymi, y z iezdnymi, y z ſtrzelcy, ktorzy okryli wierzch źiemie iáko ſzáráńcza.

12. A gdy przeiáchał gránice Aſſyriyſkie, przyćiągnął ku wielkim goram Ange, ktore ſą po lewey ſtronie Cyliciiey; y doſzedł káżdego zameczku ich, y obżierżał káżdą twierdzą.

13. Y dobył miáſtá známienitego Melothy, y złupił wſzytkie ſyny Thárſys, y ſyny Iſmáhel, ktorzy byli przećiw puſczy, y ná południe źiemie Cellon.

14. Y przepráwił ſię przez Euphráteſá, y przyćiągnął do Mezopotámiiey; y zburzył wſzytkie miáſtá wyſokie, ktore tám były, od potoku Mámbre áż przyidźieſz do morzá;

15. Y opánował gránice ich od Cyliciiey, áż do gránic Jáphet, ktore ſą ná południe.

16. Y zábrał wſzytkie ſyny Mádián, y złupił wſzytkie bogáctwá ich, y wſzytkie, ktorzy ſię mu ſprzećiwili, paſczeką mieczá pobił.

17. A potym źiachał ná polá Dámáſzku we dni żniwá, y zápalił wſzytko zboże, á wſzytkie drzewá, y winnice wyćiąć kazał;

18. Y przypadł ſtrách iego ná wſzytkie mieſzkáiące ná źiemi.

3. Dixitque, cogitationem ſuam in eo eſſe, ut omnem terram ſuo ſubjugaret imperio.

4. Quod dictum cum placuiſſet omnibus, vocavit Nabuchodonoſor rex Holofernem principem militiæ ſuæ,

5. Et dixit ei: Egredere adverſus omne regnum Occidentis, & contra eos præcipue, qui contempſerunt imperium meum.

6. Non parcet oculus tuus ulli regno, omnemq; urbem munitam ſubjugabis mihi.

7. Tunc Holofernes vocavit duces, & magiſtratus virtutis Aſſyriorum; & dinumeravit viros in expeditionem, ſicut præcepit ei rex, centum viginti millia peditum pugnatorum & equitum ſagittariorum duodecim millia.

8. Omnemque expeditionem ſuam fecit præire in multitudine innumerabilium camelorum, cum his quæ exercitibus ſufficerent copioſe, boum quoque armenta, gregesque ovium, quorum non erat numerus.

9. Frumentum ex omni Syria in tranſitu ſuo parari conſtituit.

10. Aurum vero, & argentum de domo regis aſſumpſit multum nimis.

11. Et profectus eſt ipſe, & omnis exercitus cum quadrigis, & equitibus, & ſagittariis, qui cooperuerunt faciem terræ, ſicut locuſtæ.

12. Cumque pertranſiſſet fines Aſſyriorum, venit ad magnos montes Ange, qui ſunt a ſiniſtro Ciliciæ, aſcenditque omnia caſtella eorum, & obtinuit omnem munitionem.

13. Effregit *a* autem civitatem opinatiſſimam *b* Melothi, prædavitque *c* omnes filios Tharſis, & filios Iſmael, qui erant contra faciem deſerti, & ad auſtrum terræ Cellon.

14. Et tranſivit Euphraten, & venit in Meſopotamiam; & fregit omnes civitates excelſas, quæ erant ibi, a torrente Mambre usquequo perveniatur ad mare;

15. Et occupavit terminos ejus, a Cilicia usque ad fines Japheth, qui ſunt ad auſtrum.

16. Abduxitque omnes filios Madian, & prædavit omnem locupletationem eorum, omnesque reſiſtentes ſibi occidit in ore gladii.

17. Et poſt hæc deſcendit in campos Damaſci in diebus meſſis, & ſuccendit omnia ſata, omnesque arbores, & vineas fecit incidi;

18. Et cecidit timor illius ſuper omnes inhabitantes terram.

a i. expugnavit.
b i. e. famoſiſſimam.
c Sic licuit dicere interpreti noſtro ſicut Tullio: augurat, &c. Tirin.

CAPUT III.

Holoferni se ultro dedunt urbium ac provinciarum principes, ex quibus auxiliares sibi assumit, 1. Ipsorum tamen civitates, ac deos destruit, quo solus Nabuchodonosor deus habeatur, 11.

1. TUnc miserunt legatos suos universarum urbium, ac provinciarum reges ac principes, Syriæ scilicet Mesopotamiæ, & Syriæ Sobal, & Libiæ *a*, atque Ciliciæ, qui venientes ad Holofernem, dixerunt:

2. Desinat indignatio tua circa nos; melius est enim, ut viventes serviamus Nabuchodonosor regi magno, & subditi simus tibi, quam morientes cum interitu nostro ipsi servitutis nostræ damna patiamur.

3. Omnis civitas nostra, omnisque possessio, omnes montes, & colles, & campi, & armenta boum, gregesque ovium, & caprarum, equorumque, & camelorum, & universæ facultates nostræ, atque familiæ in conspectu tuo *b* sunt;

4. Sint omnia nostra sub lege tua *c*.

5. Nos, & filii nostri, servi tui sumus.

6. Veni nobis pacificus dominus, & utere servitio nostro, sicut placuerit tibi.

7. Tunc descendit de montibus cum equitibus in virtute *d* magna, & obtinuit omnem civitatem, & omnem inhabitantem terram.

8. De universis autem urbibus assumpsit sibi auxiliarios viros fortes, & electos ad bellū.

9. Tantusque metus provinciis illis incubuit, ut universarum urbium habitatores principes, & honorati simul cum populis exirent obviām venienti,

10. Excipientes eum cum coronis, & lampadibus, ducentes choros in tympanis, & tibiis.

11. Nec ista tamen facientes, ferocitatem ejus pectoris mitigare potuerunt;

12. Nam & civitates eorum *e* destruxit, & lucos eorum excidit.

13. Præceperat enim illi Nabuchodonosor rex, ut omnes deos terræ exterminaret, videli. et ut ipse solus diceretur deus ab his nationibus, quæ potuissent Holofernis potentia subjugari.

14. Pertransiens autem Syriam Sobal, & omnem Apameam, omnemque Mesopotamiam, venit ad Idumæos in terram Gabaa *f*,

a Alii Lyciæ.
b i. potestate tua.
c i. imperio.
d i. exercitu & fortitudine.
e Munitiones. v. Tirin.
f i. e. montosam & clivosam.

ROZDZIAŁ III.

Miásta y krolestwá dobrowolnie się poddáią Holofernesowi, z ktorych on sobie brał pomocniki, á przedsię burzył miásta, y Bogi, chcąc, áby Nábuchodonozorá Bogiem mieli.

1. POsłáli tedy posły swe wszytkich miast, y powiátow krolowie, y książęta, to iest z Syriiey Mezopotámiiey, y z Syriiey Sobál, y Libiiey, y Ciliciiey; ktorzy przyiáchawszy do Holoferná, mowili:

2. Niech przestánie gniew twoy przećiwko nam; Bo lepiey iest, żebyśmy żywi służyli Nábuchodonozorowi krolowi wielkiemu, á tobie się poddáli, niżlibyśmy pomárwszy z nászym zátráceniem, sámi niewolstwá nászego szkodę ćierpieli.

3. Káżde miásto násze, y wszytkie dźierżáwy, y wszytkie gory, y págorki, y polá, y stádá wołow, y trzody owiec, y koz, y koni, y wielbłądow, y wszytkie maiętnośći násze, y domy przed oczymá twemi są;

4. Niechay wszytko, co násze iest, pod práwem twoim będźie.

5. My, y synowie nászy iesteśmy sludzy twoi.

6. Przyiedź nam spokoyny Pan, używay służby nászey, iákoć się podoba.

7. Ziáchał tedy z gor z iezdnymi z mocą wielką, y opánował wszelkie miásto, y wszelkiego mieszkáiącego w źiemi.

8. A że wszytkich miast wźiął sobie męże mocne ku pomocy, y wybráne ku bitwie.

9. Y przypadł ták wielki strách ná one kráiny, iż wszysthich miast obywátele przedni stárszy, y poważni wespołek z pospolstwem wychodźili przećiw niemu, gdy przyieżdżał,

10. Przyiymuiąc go z wieńcámi, y z pochodniámi, táńcuiąc, y gráiąc ná bębniech, y ná piszczałkách.

11. Wszákże y to czyniąc, okrućieństwá sercá iego uskromić nie mogli;

12. Bo y miástá ich pokáźił, y gaie ich wyrąbał.

13. Bo mu był przykazał krol Nábuchodonozor, żeby wytráćił wszytkie Bogi źiemskie przeto, áby on sam był zwan Bogiem od tych narodow, ktoreby mogł Holofernes mocą swoią podbić.

14. A przeiáchawszy przez wszytkę Syrią Sobál, y wszytkę Apámeą, y wszytkę Mezopotámią, przyćiągnął do Idumeyczykow do źiemie Gabáá.

15. Y pobrał miáſtá ich, y mieſzkał tam przez trzydźieśći dni, zá ktore dni kazał ſię śćiągnąć wſzytkiemu woyſku śiły ſwey.

15. Accepitque civitates eorum, & ſedit ibi per triginta dies, in quibus diebus adunari præcepit univerſum exercitum virtutis ſuæ.

ROZDZIAŁ IV.

Synowie Izráelſcy okrutnie ſię ulękli Holoferneſá y zá upominaniem Eliáchim kápłaná, korzą ſię przed Pánem poſty, y odręczeniem, á żądáią pomocy od Páná.

1. USłyſzawſzy to tedy ſynowie Izráelſcy, ktorzy mieſzkáli w źiemi Judzkiey, ulękli ſię przed obliczem iego bárzo.

2. Strách, y drżenie przeięło ſmyſły ich, by tego nie uczynił miáſtu Jeruzálem, y kośćiołowi Páńſkiemu, co uczynił innym miáſtom, y zborom ich.

3. Y rozeſłáli po wſzytkie Sámáriiey wokoł áż do Jericho, y záśiedli wſzytkie wierzchy gor;

4. Y miáſteczká ſwe obtoczyli mury, y zgromádźili oboża ná przygotowánie do woyny.

5. Eliakim też kápłan piſał do wſzytkich, ktorzy byli przećiw Ezdrelon, ktory leży przećiw polu wielkiemu podle Dotháin, y do wſzytkich, przez ktore przeiazd mogł bydź,

6. Aby oſadźili wſtępy ná gory, przez ktoreby mogłá bydź drogá do Jeruzálem, á żeby tám ſtrzegli, gdźieby ćiáſna drogá mogłá bydź między gorámi.

7. Y uczynili ſynowie Izráelſcy, wedle tego iáko im był poſtánowił kápłan Páńſki Eliachim.

8. Y wołał wſzytek lud do Páná z wielkim uśiłowániem, y korzyli duſze ſwe poſty, y modlitwámi, ſámi y niewiáſty ich.

9. Y kápłani oblekli ſię we włośienice, y niemowiątká położyli ná źiemię przed obliczem, kośćiołá Páńſkiego, y ołtarz Páńſki przykryli włośienicą.

10. Y wołáli do Páná Bogá Izráelſkiego iednomyślnie, áby nie były dáne ná łup dźiatki ich, á żony ich ná rozdźielenie, y miáſtá ich ná ſpuſtoſzenie, á świątośći ich ná ſplugáwienie, y nie ſtáły ſię pośmieſkiem pogánom.

11. Eliachim tedy kápłan Páńſki wielki, obchodźił wſzytkiego Izráelá, y mowił do nich

12. Rzekąc: Wiedzćie, iż Pan wyſłucha proſby wáſze, ieſliże trwáiąc potrwaćie w pośćiech, y w modlitwách przed obliczem Páńſkim.

13. Pá-

CAPUT IV.

Filii Iſrael vehementer Holofernem metuunt, 1. Hortatu Eliachim ſacerdotis ſe jejuniis ac oratione humiliant, & Domini auxilium implorant, 11.

1. TUnc audientes hæc filii Iſrael *a*, qui habitabant in terra Juda, timuerunt valde a facie ejus.

2. Tremor, & horror invaſit ſenſus eorum, ne hoc faceret Jeruſalem & templo Domini, quod fecerat cæteris civitatibus & templis earum *b*.

3. Et miſerunt in omnem Samariam per circuitum usque Jericho, & præoccupaverunt omnes vertices montium;

4. Et muris circumdederunt vicos ſuos, & congregaverunt frumenta in præparationem pugnæ.

5. Sacerdos etiam Eliachim *c* ſcripſit ad univerſos, qui erant contra Esdrelon, quæ eſt contra faciem campi magni juxta Dothain, & univerſos, per quos viæ tranſitus eſſe poterat,

6. Ut obtinerent aſcenſus montium, per quos via eſſe poterat ad Jeruſalem, & illic cuſtodirent, ubi anguſtum iter eſſe poterat inter montes.

7. Et fecerunt filii Iſrael, ſecundum quod conſtituerat eis ſacerdos Domini Eliachim.

8. Et clamavit omnis populus ad Dominum inſtantia magna, & humiliaverunt animas ſuas in jejuniis, & orationibus, ipſi & mulieres eorũ

9. Et induerunt ſe ſacerdotes ciliciis, & infantes proſtraverunt *d* contra faciem templi Domini, & altare Domini operuerunt cilicio *e*;

10. Et clamaverunt ad Dominum Deum Iſrael unanimiter, ne darentur in prædam infantes eorum, & uxores eorum in diviſionem, & civitates eorum in exterminium, & ſancta eorũ in pollutionem, & fierent opprobrium Gentibus.

11. Tunc Eliachim, ſacerdos Domini magnus, circuivit omnem Iſrael, allocutusque eſt eos

12. Dicens: Scitote, quoniam exaudiet Dominus preces veſtras, ſi manentes permanſeritis in jejuniis, & orationibus in conſpectu Domini.

13. Me-

a i. Iſraelitæ ſive Judæi; eſt enim hic nomen generale, ut ſæpe alibi; non peculiare decem tribuum, qui jam a Salmanaſare fuerant deportati; ſic tamen ut multi adhuc ſupereſſent, ex Jacobi Epiſtola catholica clarum eſt.

b Græcus hic addit; recens enim aſcenderant e captivitate & nuper totus populus CONGREGATUS FUERAT EX JUDÆA vaſaque & altare, & domus ipſa a profanationt fuerant SANCTIFICATA. Notet lector: hæc non de Babylonica deportatione ac Judæorum ex ea reditus intelligenda eſſe; nam non dicit populum congregatum e Babylone, ſed ex Judæa, deinde addit; domum ipſam, a profanatione cum vaſis & altari ſanctificatam; hæc de reſipiſcentia Manaſſis intelligenda; ſecus diceret; reædificatam non ſolum ſanctificatam, ſi de ſecundo templo loqui voluiſſet.

c Sacerdos ſummus, Tirin græc. Joachim v. c. 15.

d ſc. ſe.

e i. ipſi induti cilicio, & cinere conſperſi, ut eſt in Græco.

13. Memores *a* eſtote Moyſi ſervi Domini, qui Amalec confidentem in virtute ſua, & in potentia ſua, & in exercitu ſuo, & in clypeis ſuis, & in curribus ſuis, & in equitibus ſuis, non ferro pugnando, ſed precibus ſanctis orando dejecit;

14. Sic erunt univerſi hoſtes Iſrael; ſi perſeveraveritis in hoc opere *b*, quod cœpiſtis.

15. Ad hanc igitur exhortationem ejus deprecantes Dominum, permanebant in conſpectu Domini,

16. Ita ut etiam hi, qui offerebant Domino holocauſta, præcincti ciliciis offerrent ſacrificia Domino, & erat cinis ſuper capita eorum.

17. Et ex toto corde ſuo omnes orabant Deum, ut viſitaret populum ſuum Iſrael.

a Exod. 17. 12.

b i. ſc. orationum & jejuniorum.

CAPUT V.

Rogat Holofernes duces Moab & Ammon de genere Iſraelitarum, 1. Enarrat Achior dux Ammonitarum Dei mirabilia circa populum Iſrael, monens, ne temere contra illos pugnet, 5. Indignantur contra Achior principes Holofernis, 26.

1. NUntiatumque eſt Holoferni principi militiæ Aſſyriorum, quod filii Iſrael præpararent ſe ad reſiſtendum, ac montium itinera concluſiſſent,

2. Et furore nimio exarſit in iracundia magna, vocavitque omnes principes Moab & duces Ammon,

3. Et dixit eis: Dicite mihi, quis ſit populus iſte, qui montana obſidet; aut quæ & quales & quantæ ſint civitates eorum; quæ etiam ſit virtus eorum, aut quæ ſit multitudo eorum; vel quis rex militiæ illorum?

4. Et quare præ omnibus, qui habitant in Oriente, iſti contempſerunt nos, & non exierunt obviam nobis, ut ſuſciperent nos cum pace?

5. Tunc Achior dux omnium filiorum Ammon reſpondens, ait: Si digneris audire domine mi, dicam veritatem in conſpectu tuo de populo iſto, qui in montanis habitat, & non egredietur verbum falſum ex ore meo.

6. Populus iſte ex progenie Chaldæorum eſt.

7. Hic primum in Meſopotamia *c* habitavit, quoniam noluerunt ſequi deos patrum ſuorum, qui erant in terra Chaldæorum;

8. De-

c Nempe in Ure (Gen. 11. 31. cum Actor. 7.) quare ſi hic liceat conjunctionem verſus ſequentis inſerere, ſic; & quoniam noluerunt - - deſerentes ceremonias, &c. ſenſus planus eſſet; qui alioquin cum oratione Stephani (Act. 7.) aut Joſue (Joſ. 24.) ægre componitur. Sed omnibus Achioris verbis auctoritatem canonicam tribuere, nihil nos cogit.

13. Pámiętayćie ná Moyzeſzá ſługę Páńſkiego, ktory Amáleká ufáiącego w mocy, y w możnośći ſwey, y w woyſku ſwym, y w tarczách ſwoich, y w woźiech ſwoich, y w iezdnych ſwoich, nie żelázem woiuiąc, ále prośbámi swiętimi modląc ſię poráźił;

14. Ták będą wſzyſcy nieprzyiaćiele Izráel, ieſli będźiećie trwáć ná tym uczyńku, ktoryśćie záczęli.

15. Ná to tedy upominánie iego proſząc Páná, trwáli przed oblicznośćią Páńſką,

16. Ták iż y ći, ktorzy ofiárowáli Pánu cáłopalenie, przepaſawſzy ſię włośienicámi ofiárowáli ofiáry Pánu, á popioł był ná głowách ich.

17. Y ze wſzytkiego ſercá ſwego wſzyſcy prośili Bogá, áby náwiedźił lud ſwoy Izráelſki.

ROZDZIAŁ V.

Holofernes pyta kśiążąt Moáb, y Ammon o narodu ludu Izráelſkiego; Achior hetman ſynow Ammon powiedźiał mu wſzyſtkie dźiwne rzeczy, ktore z nimi Pan Bog czynił; y rádzy, áby upornie ſię z nimi nie potykał; dlá tego rozgniewáli ſię ná Achiorá przednieyſzy Holofernesowi.

1. Y Oznaymiono Holofernesowi hetmánowi woyſká Aſſyriyſkiego, iż ſynowie Izráelſcy gotowáli ſię ná odpor, y zámknęli drogi przez gory;

2. Y zapálczywośćią zbytnią zápalił ſię w gniewie wielkim, y wezwał wſzytkich kśiążąt Moáb, y hetmánow Ammon,

3. Y rzekł im: Powiedzćie mi, co to ieſt zá lud, ktory ſię oſádźił ná gorách; ábo ktore, y iákie, y iáko wielkie miáſtá ich; co też ieſt zá moc ich, ábo iáko ich wiele ieſt; ábo co zá krol woyſká ich?

4. A czemu nád wſzytkie inne, ktorzy mieſzkáią ná wſchod ſłońcá, ći nas wzgárdźili, y nie wyſzli przećiwko nam, áby nas w pokoiu przyięli?

5. Achior tedy hetman wſzytkich ſynow Ammon, odpowiádáiąc, rzekł: Ieſli raczyſz ſłucháć pánie moy, powiem prawdę w oczách twoich o tym ludu, ktory ná gorách mieſzka, á ſłowo kłamliwe nie wynidźie z uſt moich.

6. Lud ten ieſt z narodu Cháldeyſkiego.

7. Ten przedtym mieſzkał w Mezopotamiey, że niechćieli náſzládowáć Bogow oycow ſwoich, ktorzy byli w źiemi Caldeyſkiey.

8. Od-

8. Odſtąpiwſzy tedy ceremoniy oycow ſwoich, ktore w mnoſtwie Bogow były,

9. Iednego Bogá niebieſkiego chwalili, ktory im też przykazał, áby ztámtąd wyſzli, á mieſzkáli w Chárán. A gdy głod ogárnął wſzytkę źiemię, ſzli do Ægyptu, y tám przez czterzy ſtá lat ták ſię rozmnożyli, że niemogło bydź woyſko ich policzone.

10. A gdy ie obćiążał krol Ægyptſki á w budowániu miaſt ſwoich gliną, y cegłą zniewolił ie; wołáli do Páná ſwego, y karał wſzytkę źiemię Ægyptſką rozmáytemi plagámi.

11. A gdy ie Ægyptcyánie wyrzućili od śiebie, á plagá od nich uſtáłá, y záś ie chćieli poymáć, y do ſwoiey niewoli záwroćić,

12. Gdy ći ućiekáli, Bog niebá otworzył morze, ták iż ztąd, y zowąd wody iáko mur ſtánęły, á ći ſuchą nogą, po dnie morſkim idąc przechodźili.

13. Ná ktorym mieyſcu gdy ich niezliczone woyſko Ægyptiánow goniło, ták wodą okryte ieſt, że áni ieden nie zoſtał, ktoryby, co ſię sſtáło, potomkom opowiedźiał.

14. A wyſzedſzy z morzá czerwonego, pośiedli puſtynie gory Siná, w ktorych nigdy człowiek mieſzkáć niemogł, áni ſyn człowieczy odpoczywał.

15. Tám zdroie gorzkie sſtáły ſię im ſłodkie ku pićiu, á przez czterdźieśći lat żywność z niebá doſtáli.

16. Gdźiekolwiek weſzli bez łuku y ſtrzały, y bez tarcze, y mieczá Bog ich walczył zá nie, y zwyćiężył.

17. Y nie był żaden, ktoryby oburzył ſię przećiw ludowi temu, iedno gdy odſtąpił od chwały Páná Bogá ſwego.

18. A ilekroć oprocz ſámego Bogá ſwego, innego chwalili, wydáni ſą ná łup, y pod miecz, y ná pośmiech.

19. A ilekroć pokutowáli, iż odſtąpili od chwały Páná Boga ſwego, dał im Bog niebieſki moc ku ſprzećiwieniu.

20. Nákoniec krolá Chánánęyſkiego, y Jebuzęyſkiego, y Pherezęyſkiego, y Hethęyſkiego, y Hewęyſkiego, y Amorręyſkiego, y wſzytkie mocarze w Hezebon porááźili, y źiemie, y miáſtá ich ſámi ośiedli;

21. Y poki ieno nie grzeſzyli przed obliczem Bogá ſwego, dobrze ſię znimi dźiało; ábowiem Bog ich nienawidźi nieprawośći.

22. Bo

8. Deſerentes itaque cæremonias patrum ſuorum, quæ in multitudine deorum erant,

9. Unum Deum cœli coluerunt, *a* qui & præcepit eis, ut exirent inde, & habitarent in Charan *b*. Cumque operuiſſet omnem terram fames *c*, deſcenderunt in Ægyptum, illicq; *d* per quadringentos annos ſic multiplicati ſunt, ut dinumerari eorum non poſſet exercitus.

10. Cumque gravaret eos rex Ægypti, atque in ædificationibus urbium ſuarum in luto & latere ſubjugaſſet eos, clamaverunt ad Dominum ſuum, & percuſſit totam terram Ægypti plagis variis.

11. Cumque *e* ejeciſſent eos Ægyptii a ſe, & ceſſaſſet plaga ab eis, & iterum eos vellent capere, & ad ſuum ſervitium revocare,

12. Fugientibus *f* his Deus cœli mare aperuit, ita ut hinc inde aquæ quaſi murus ſolidarentur, & iſti pede ſicco fundum maris perambulando tranſirent.

13. In quo loco, dum innumerabilis exercitus Ægyptiorum eos perſequeretur, ita aquis coopertus eſt, ut non remaneret vel unus, qui factum poſteris nuntiaret.

14. Egreſſi vero mare rubrum, deſerta Sina montis occupaverunt, in quibus nunquam homo habitare potuit, vel filius hominis requievit.

15. Illic fontes amari obdulcati ſunt eis ad bibendum, & per annos quadraginta annonam de cœlo conſecuti ſunt.

16. Ubicumque ingreſſi ſunt ſine arcu & ſagitta, & absque ſcuto & gladio, Deus eorum pugnavit pro eis, & vicit.

17. Et non fuit, qui inſultaret populo iſti, niſi quando receſſit a cultu Domini Dei ſui.

18. Quotiescumque autem præter ipſum Deum ſuum alterum coluerunt, dati ſunt in prædam, & in gladium, & in opprobrium.

19. Quotiescumque autem pœnituerunt ſe receſſiſſe a cultura Dei ſui, dedit eis Deus cœli virtutem reſiſtendi.

20. Denique Chananæum regem, & Jebuſæum, & Pherezæum, & Hethæum, & Hevæum, & Amorrhæum, & omnes potentes in Heſebon proſtraverunt, & terras eorum, & civitates eorum ipſi poſſederunt;

21. Et usque dum non peccarent in conſpectu Dei ſui, erant cum illis bona; Deus enim illorum odit iniquitatem.

22. Nam

a Gen. 12. 1.

b Græci & Syrus in Chanaan, quod ſuadet hiſtoriæ ſeries.

c Geneſ. 46. 6.

d Deſunt in Græc. & Syr. illa verba per quadringentos annos, qui tamen ſic admitti poſſunt, ut verbum illic ad terram Chanaan æque ac Ægyptum referatur. Confer. cum Gen. 15. 13 Ex. 12. 40. & vide ibi annotata.

e Exod. 12. 33.

f Exod. 14. 29.

22. Nam & ante hos annos, cum recessissent a via, quam dederat illis Deus, ut ambularent in ea, exterminati sunt præliis a multis nationibus *a*, & plurimi eorum captivi abducti sunt in terram non suam *b*.

23. Nuper autem reversi ad Dominum Deum suum ex dispersione, qui dispersi fuerant, adunati sunt, & ascenderunt montana hæc omnia, & iterum possident Jerusalem, ubi sunt sancta eorum.

24. Nunc ergo mi domine, perquire, si est aliqua iniquitas eorum in conspectu Dei eorum; ascendamus ad illos, quoniam tradens tradet illos Deus eorum tibi, & subjugati erunt sub jugo potentiæ tuæ;

25 Si vero non est offensio populi hujus coram Deo suo, non poterimus resistere illis; quoniam Deus eorum defendet illos; & erimus in opprobrium universæ terræ.

26. Et factum est, cum cessasset loqui Achior, verba hæc, irati sunt omnes magnates Holofernis, & cogitabant interficere eum, dicentes ad alterutrum:

27. Quis est iste, qui filios Israel posse dicat resistere regi Nabuchodonosor, & exercitibus ejus, homines inermes, & sine virtute, & sine peritia artis pugnæ?

28. Ut ergo agnoscat Achior, quoniam fallit nos, ascendamus in montana; & cum capti fuerint potentes eorum, tunc cum eisdem gladio transverberabitur;

29. Ut sciat omnis gens, quoniam Nabuchodonosor deus terræ est, & præter ipsum alius non est.

a Puta Philisthæis, Syris, Ægyptiis, &c. de quibus in libris Regum. *b* Puta a Salmanasare; immo & ab Assyriis, qui Manassem captivum abduxerunt. Certe si de captivitate a Nabuchodonosore facta loqueretur; potius: omnes quam: plurimi eorum dixisset. Græcus vero hic addit: & templum eorum in solum, seu profanum factum est, id enim de profanatione, non destructione dictum esse patet ex notis sup. cap. 4. v. 2.

22. Bo y przed temi láty, gdy odstąpili od tey drogi, ktorą im był Bog dał, áby nią chodźili, wytráceni są bitwámi od wiela narodow, y śiłá ich zábrano w niewolą do źiemie nie swoiey.

23. A niedawno náwroćiwszy się do Páná Bogá swego, zgromádźili się z rozproszenia, ktorym byli rozproszeni, y przyszli ná te [illegible]kie gory, y z nowu záś trzymáią Jeruzálem, gdźie iest świątnicá ich.

24. Teraz tedy moy Pánie, dowiáduy się, iesli iest iáka niepráwość ich przed oczymá Bogá ich, ćiągnimy do nich, bo ie poddáiąc podda Bog ich tobie, y będą podbići pod iárzmo mocy twoiey.

25. Ale iesli niemász obráżenia ludu tego przed Bogiem swoim, nie będźiem się im mogli sprzećiwić; ábowiem Bog ich będźie ich bronił; y będźiem ná pośmiewisko wszystkiey źiemi.

26. Y stáło się, gdy przestał mowić Achior te słowá, rozgniewáli się wszyscy przednieyszy Holofernesowi, y myślili go zábić, mowiąc ieden do drugiego:

27. Ktoż to iest, ktory powiáda, żeby się synowie Izráelscy mogli sprzećiwić krolowi Nábuchodonozorowi, y woyskom iego, ludźie nie zbroyni, y bez mocy, y bez umieiętnośći náuki woienney?

28. Aby tedy poznał Achior, iż nas zdradza, poiedźmy ná gory; á gdy poymáni będą mocarze ich, tedy znimisz mieczem przebit będźie;

29. Zeby káżdy narod wiedźiał, iż Nábuchodonozor iest Bogiem źiemie, á oprocz niego niemász inszego.

CAPUT VI.

Iratus Holofernes jubet Achior in Bethuliam duci, ut ea devicta simul puniatur, 1. Servi a fundibulariis repulsi, eum arbori alligant, sed solutum filii Israel, cognita causa, consolantur, 9. Deumque humiliter implorant, 14.

1. FActum est autem, cum cessassent loqui, indignatus Holofernes vehementer, dixit ad Achior:

2. Quoniam prophetasti nobis dicens, quod gens Israel defendatur a Deo suo; ut ostendam tibi, quoniam non est Deus *c*, nisi Nabuchodonosor;

c En blasphemiam, cujus pœnam vide c. 13. v. 10.

ROZDZIAŁ VI.

Holofernes gniewáiąc się roskazał Achiorá zwiążánego wieść do Bethuliey, áby pospołu kárnie dostąpił; lecz studzy od procnikow odpychnáni, uwiązáli go u drzewá, synowie Izráelscy odwiązáli go, dowiedźiawszy się przyczyny od niego, ćieszyli go, á Pánu Bogu się korzyli.

1. Y Stáło się, gdy przestáli mowić, rozgniewawszy się bárzo Holofernes, rzekł do Achiorá:

2. Ponieważeś nam prorokował, mowiąc, iż narod Izráelski ma obronę od Bogá swego; ábych ći okazał, iż niemász Bogá iedno Nábuchodonozor;

3. Gdy ie wſzytkie pobliemy iáko iednego człowieká, tedy y ty z nimi od mieczá Aſſyriyſkiego zginieſz, á wſzytek lud Izráelſki z tobą będźie do ſczętu wytrácony;

4. A doznaſz, iż Nábuchodonozor ieſt pánem wſzytkie źiemie; y ná ten czáś miecz rycerſtwá mego przeydźie przez boki twoie, á przebity pádnieſz między ránnymi ludu Izráelſkiego, á więcey nie odetchnieſz, áż będźieſz zgłádzon z nimi.

5. Ale ieſli rozumieſz proroctwo twe bydź prawdźiwe, niechayże nie upada twarz twoiá, á błádość, ktora ieſt ná obliczu twoim, niech odeydźie od ćiebie, ieſli mnimaſz, że ſię te ſłowá moie źiśćić nie mogą.

6. Ale żebyś poznał, ze ćię to znimi potka, oto od tey godźiny do ich ludu będźieſz przyłączony, że gdy oni ſłużne karanie mieczá mego odnioſą, ty poſpołu z nimi karánie podeymieſz.

7. Kazał tedy Holofernes ſługom ſwoim poimáć Achiorá, y záprowádźić go do Bethuliiey, y podáć go w ręce ſynom Izráelſkim.

8. Y wźiąwſzy go ſludzy Holoferneſowi, iácháli przez polá; ále gdy ſię do gor przybliżyli, wyſzli przećiwko im procniey.

9. A oni uſtąpiwſzy z boku gory, przywiązáli Achiorá do drzewá zá ręce, y zá nogi, y ták powrozmi związánego zoſtáwili go, y wroćili ſię do páná ſwego.

10. A ſynowie Izráelſcy, wyſzedſzy z Bethuliiey, przyſzli do niego; ktorego rozwiązawſzy przywiedli do Bethuliiey, á poſtáwiwſzy go w pośrzodku ludu, pytáli go, coby było, że go Aſſyriyczykowie przywiążánego oſtáwili.

11. W one dni były tám kśiążętá: Oziaſz ſyn Michá, z pokolenia Simeon, y Chármi, ktory y Gothoniel.

12. W pośrzodku tedy ſtárſzych, y przed oczymá wſzytkich powiádał Achior wſzytko, co ſam mowił ſpytány od Holofernesá; y iáko lud Holoferneſow chćiał go dla tego ſłowá zábić;

13. A iáko ſam Holofernes rozgniewawſzy ſię roſkazał go dla tego Izráelczykom wydác, áby zwyćiężywſzy ſyny Izráel, tedy y ſámego Achiorá rozlicznemi mękámi kazał zámordowáć, dla tego iż mowił; Bog niebieſki ieſt obrońcą ich.

3. Cum percuſſerimus eos omnes, ſicut hominem unum *a*, tunc & ipſe cum illis Aſſyriorum gladio interibis, & omnis Iſrael tecum perditione diſperiet;

4. Et probabis, quoniam Nabuchodonoſor dominus ſit univerſæ terræ; tuncque gladius militiæ meæ tranſiet per latera tua, & confixus cades inter vulneratos Iſrael, & non reſpirabis ultra, donec extermineris cum illis.

5. Porro autem ſi prophetiam tuam veram exiſtimas, non concidat vultus tuus, & pallor, qui faciem tuam obtinet, abſcedat a te, ſi verba mea hæc putas impleri non poſſe.

6. Ut autem noveris, qui ſimul cum illis hæc experieris, ecce ex hac hora illorum populo ſociaberis, ut, dum dignas mei gladii pœnas exceperint, ipſe ſimul ultioni ſubjaceas.

7. Tunc Holofernes præcepit ſervis ſuis, ut comprehenderent Achior, & perducerent eum in Bethuliam *b*, & traderent eum in manus filiorum Iſrael.

8. Et accipientes eum ſervi Holofernis, profecti ſunt per campeſtria; ſed cum appropinquaſſent ad montana, exierunt contra ejus fundibularii.

9. Illi autem divertentes a latere montis, ligavarunt Achior ad arborem manibus, & pedibus, & ſic vinctum *c* dimiſerunt eum, & reverſi ſunt ad dominum ſuum.

10. Porro filii Iſrael deſcendentes de Bethulia, venerunt ad eum; quem ſolventes duxerunt ad Bethuliam, atque in medium populi illum ſtatuentes, percunctati ſunt, quid rerum eſſet, quod illum vinctum Aſſyrii reliquiſſent.

11. In diebus illis erant illic principes: Ozias, filius Micha de tribu Simeon, & Charmi, qui & Gothoniel.

12. In medio itaque ſeniorum, & in conſpectu omnium, Achior dixit omnia, quæ locutus ipſe fuerat ab Holoferne interrogatus; & qualiter populus Holofernis voluiſſet propter hoc verbum interficere eum;

13. Et quemadmodum ipſe Holofernes iratus juſſerit eum Iſraelitis hac de cauſa tradi; ut, dum vinceret filios Iſrael, tunc & ipſum Achior diverſis jubeat interire ſuppliciis, propter hoc, quod dixiſſet: Deus cœli defenſor eorum eſt.

a i. ſimul ſeu omnes ad unum.

b Civitatem Galilææ, cujus hic ſæpe mentio, alibi nusquam, hanc doctiores volunt eſſe Bethlehem in tribu Zabulon. Joſue c. 19. v. 15. ac ad eam Judithæ familiam ex tribu Simeonis mi graſſe, cum Jeroboamo, & idololatriæ ejus ſubjici nollent; Ad quod referunt dictum de Simeone. Gen. 49. 7. diſpergam eos in Iſrael.

c ſeu funibus.

a Sup. 5. 6.

14. Cumque *a* Achior universa hæc exposuisset, omnis populus cecidit in faciem, adorantes Dominum, & communi lamentatione, & fletu unanimes preces sua Domino effuderunt,

15. Dicentes: Domine Deus cœli & terræ, intuere superbiam eorum, & respice ad nostram humilitatem *b*, & faciem sanctorum tuorum attende *c*, & ostende, quoniam non derelinquis præsumentes *d* de te; & præsumentes de se, & de sua virtute gloriantes, humilias.

b i. afflictionem.

c Miserere, & opitulare populo tuo propter Sanctos tuos.

d i. confidentes.

16. Finito itaque fletu, & per totam diem oratione populorum completa, consolati sunt Achior, dicentes:

17. Deus patrum nostrorum, cujus tu virtutem prædicasti, ipse tibi hanc dabit vicissitudinem *e*, ut eorum magis tu interitum videas.

e i. retributionem.

18. Cum vero Dominus Deus noster dederit hanc libertatem servis suis, sit & tecum Deus in medio nostri; ut sicut placuerit tibi, ita cum tuis omnibus converseris nobiscum.

19. Tunc Ozias, finito consilio, suscepit eum in domum suam, & fecit ei cœnam magnam.

20. Et vocatis omnibus presbyteris, simul expleto jejunio refecerunt.

21. Postea vero convocatus est omnis populus, & per totam noctem intra ecclesiam *f* oraverunt, petentes auxilium a Deo Israel.

f i. locum orationis.

CAPUT VII.

Holofernes Bethuliam obsidet, 1. Præciso aquæductu jubet fontes omnes custodiri, 6. Cives siti cruciati civitatem tradere cupiunt, 11. Ozias princeps populi persuadet, ut ad quinque dies differrent, 22.

1. HOlofernes autem altera die præcepit exercitibus suis, ut ascenderent contra Bethuliam.

2. Erant autem pedites bellatorum centum viginti *g* millia, & equites viginti duo millia, præter præparationes virorum illorum, quos occupaverat captivitas, & abducti fuerant de provinciis & urbibus universæ juventutis.

g Græc. centum septuaginta.

3. Omnes paraverunt se pariter ad pugnam contra filios Israel, & venerunt per crepidinem *h* montis usque ad apicem, qui respicit super Dothain, a loco, qui dicitur Belma,

h i. latus.

14. Y gdy Achior to wszytko wypowiedźiał, wszytek lud upadł ná oblicze, kłániáiąc śię Pánu, á społecznym lámentowániem, y płáczem iednomyślnie modlitwy swe Pánu wylewáli,

15. Mowiąc: Pánie Boże niebá, y źiemie, pátrzay ná pychę ich, á weyźrzy ná uniżenie náſze, y poyźrzy ná oblicze świętych twoich, á okaż, ze nie opuszczaſz ufáiących w tobie; á ufáiące w sobie, y chlubiące śię w mocy swey poniżaſz.

16. Skończywszy tedy płácz, y modlitwie ludu przez cáły dźień koniec uczyniwszy, ćieszyli Achiorá, mowiąc:

17. Bog oycow náſzych, ktoregoś ty moc opowiadał, ten tobie da tę nagrodę, że ty ráczey oglądaſz ich zátrácenie.

18. A gdy Pan Bog náſz da tę wolność sługam swoim, niechay będźie, y z tobą Bog w pośrzodku nas; ábyś, iákoć śię będźie podobáło, ze wszytkimi swymi ták obcował z námi.

19. Oziaſz tedy, dokończywszy rády przyiął go do domu swego, y spráwił mu wieczerzą wielką.

20. A wezwawszy wszytkich stárszych, społu dokonawszy postu, wźięli pośilenie.

21. A potym zwołány iest wszytek lud, y modlili śię przez cáłą noc w kośćiele, prosząc wspomożenia od Bogá Izráelskiego.

ROZDZIAŁ VII.

Holofernes obległ Miásto Bethulią, uczynił niedostátek wody w Mieśćie; chcą Miásto poddáć, ále Ozyaſz kápłan rádźi to do piąći dni odłożyć.

1. A Holofernes drugiego dniá roſkazał woyskom swoim, áby ćiągneły przećiw Bethuliiey.

2. A było pieszych żołnierzow sto y dwádźieśćiá tyśięcy, á iezdnych dwá, y dwádźieśćiá tyśięcy, oprocz gotowośći onych mężow, ktore byłá zábráłá niewola, y byli záwiedzeni z kráin, y z miast wszytkie młodźiey.

3. Wszyscy przygotowáli śię pospołu ná woynę przećiwko synom Izráelskim, y ćiągnęli po kráiu gory áż ná wierzch, ktory pátrzy ná Dotháin od mieyscá, ktore zowią Belmá,

Belmá, áż do Chelmon, ktory ieſt przećiw Ezdrelon.

4. A ſynowie Izráelſcy ſkoro uyźrzeli wielkość ich, porzućili ſię ná źiemie, ſypiąc popioł ná głowy ſwoie, iednoſtáynie ſię modląc, áby Bog Izráelſki miłośierdźie ſwoie pokazał nád ludem ſwoim.

5. Y wyiąwſzy oręże ſwe woienne, záśiedli pomieyſcách, ktore do ćiáſney drogi wiodą między gorámi; y ſtrzegli ich cáły dźień y noc.

6. A Holofernes gdy obieżdżał około, nálazł, że źrzodło, ktore wćiekáło wich rury od ſtrony południowey zá miáſtem było; y kazał przećináć ruri ich.

7. Wſzákże były nie dáleko od muru źrzodłá, z ktorych widano że ukradkiem czerpáli wodę, więcáy ku ochłodzeniu, niżli ku pićiu.

8. Ale ſynowie Ammon y Moáb przyſzli do Holofernesá, mowiąc: Synowie Izráelſcy nie w oſczepie áni w ſtrzale ufaią, ále ich gory bronią, á ogrodźiły ie págorki ná przykrych mieyſcách poſádzone.

9. Abyś ie tedy mogł zwyćiężyć bez ſtoczenia bitwy, poſtaw ſtroże u zrzodeł, áby nie czerpáli z nich wody, y bez mieczá pobiieſz ie, ábo więć zemdleni podádzą miáſto ſwe, o ktorym rozumieią, iż ná gorze leży, że nie może bydź zwyćiężone.

10. Y podobáły ſię te ſłowá przed Holofernesem, y przed żołnierzámi iego, y rozſadźił w koło po ſtu, przy káżdym źrzodle.

11. A gdy tę ſtraż przez dwádźieśćiá dni trzymano, wyprożniły ſię cyſterny, y zebránia wod wſzytkim, ktorzy mieſzkáli w Bethuliiey, ták iż nie było w mieśćie zkądby ſię mogli náſyćić, y iednego dniá; bo pod miárką ludźiom wody ná káżdy dźień udźielano.

12. Zebrawſzy ſię tedy do Oziaſzá wſzyſcy mężowie, y niewiáſty, młodźięńci, wſzyſcy ſpołu, iednym głoſem

13. Rzekli: Niech oſądźi Bog między tobą á między námi, żeś przećiwko nam źle uczynił, niechcąc mowić ſpokoynie z Aſſyriyczyki, y przeto nas Bog záprzedał w ręce ich.

14. Y dla tego niemáſz, ktoby rátował, gdyż upadamy przed ich oczymá w prágnieniu, y zgubie wielkiey.

15. Y teraz zbierzćie wſzytkie, ktorzy ſą w mieśćie, że ſię wſzyſcy dobrowolnie podámy ludowi Holoferneſowemu.

16. Bo

Belma, usque ad Chelmon, qui eſt contra Esdrelon.

4. Filii autem Iſrael, ut viderunt multitudinem illorum, proſtráverunt ſe ſuper terram, mittentes cinerem ſuper capita ſua, unanimes orantes, ut Deus Iſrael miſericordiam ſuam oſtenderet ſuper populum ſuum.

5. Et aſſumentes arma ſua bellica, ſederunt per loca, quæ ad anguſti itineris tramitem dirigunt inter montoſa, & erant cuſtodientes ea tota die & nocte.

6. Porro Holofernes, dum circuit per gyrum, repèrit, quod fons, qui influebat, aquæductum illorum a parte auſtrali extra civitatem dirigeret; & incidi *a* præcepit aquæductum illorum.

7. Erant tamen non longe a muris fontes, ex quibus furtim videbantur haurire aquam ad refocillandum potius, quam ad potandum.

8. Sed filii Ammon, & Moab acceſſerunt ad Holofernem, dicentes: Filii Iſrael non in lancea, nec in ſagitta confidunt, ſed montes defendunt illos, & muniunt illos colles in præcipitio conſtituti.

9. Ut ergo ſine congreſſione pugnæ poſſis ſuperare eos, pone cuſtodes fontium, ut non hauriant aquam ex eis, & ſine gladio interficies eos, vel certe fatigati tradent civitatem ſuam, quam putant in montibus poſitam ſuperari non poſſe.

10. Et placuerunt verba hæc corám Holoferne, & coram ſatellitibus ejus, & conſtituit per gyrum centenarios per ſingulos fontes.

11. Cumque iſta cuſtodia per dies viginti fuiſſet expleta, defecerunt ciſternæ, & collectiones aquarum omnibus habitantibus Bethuliam, ita ut non eſſet intra civitatem, unde ſatiarentur, vel una die, quoniam ad menſuram dabatur populis aqua *b* quotidie.

12. Tunc ad Oziam congregati omnes viri, fæminæque, juvenes & parvuli, omnes ſimul una voce

13. Dixerunt: Judicet *c* Deus inter nos & te, quoniam feciſti in nos mala, nolens loqui pacifice cum Aſſyriis, & propter hoc vendidit nos Deus in manibus eorum.

14. Et ideo non eſt, qui adjuvet, cum proſternamur ante oculos eorum in ſiti, & perditione magna.

15. Et nunc congregate univerſos, qui in civitate ſunt, ut ſponte tradamus nos omnes populo Holofernis.

16. Me-

a Sic hoſtis infernalis incidere conatur aquæductum, & auferre nobis fontes gratiarum puta Sacramenta, & alia ſalutis media.

b Sic myſtice, ſi deficit aqua compunctionis anima eſt in periculo deditionis.

c Exod. 5. 21.

16. Melius eſt enim, ut captivi benedicamus Dominum viventes, quam moriamur, & ſimus opprobrium omni carni *a*, cum viderimus uxores noſtras, & infantes noſtros mori ante oculos noſtros.

16. Bo lepiey ieſt, ábyſmy więźniámi chwálili Páná żywiąc, niżli mamy pomrzeć, á być wzgárdą wſzelkiemu ćiáłu, gdybyſmy pátrzyli ná żony náſze, y dźiátki náſze umieráiące przed oczymá náſzemi.

17. Conteſtamur hodie cœlum & terram, & Deum Patrum noſtrorum, qui ulciſcitur nos ſecundum peccata noſtra, ut jam tradatis civitatem in manu militiæ Holofernis, & ſit finis noſter brevis in ore gladii, qui longior efficitur in ariditate ſitis.

17. Oświadczamy ſię dźiś niebem, y źiemią, y Bogiem oycow náſzych, ktory ſię mśći nád námi według grzechow náſzych, ábyśćie iuż podáli miáſto w rękę rycerſtwá Holofernesowego, á niech będźie koniec náſz krotki páſczeką mieczá, ktory ſię przewłoczy w ſchnieniu prágnienia.

18. Et cum hæc dixiſſent, factus eſt fletus, & ululatus magnus in Eccleſia *b* ab omnibus, & per multas horas una voce clamaverunt ad Deum, dicentes:

18. Y gdy to rzekli, ſtał ſię płácz, y krzyk wielki w zgromádzeniu od wſzytkich, y przez wiele godźin iednym głoſem wołáli do Bogá, mowiąc:

19. Peccavimus *c* cum patribus noſtris, injuſte egimus, iniquitatem fecimus.

19. Zgrzeſzyliſmy z oycy náſzymi, nieſpráwiedliwieſmy czynili, złośćieſmy popełnili.

20. Tu, quia pius es, miſerere noſtri, aut in tuo flagello vindica iniquitates noſtras, & noli tradere confitentes te, populo, qui ignorat te,

20. Ty, żeś ieſt dobrotliwy, ſmiłuy ſię nád námi, álbo biczem twoim pomśći ſię złośći náſzych, á nie wydaway wyznawáiących ćię, ludowi, ktory ćię nie zná.

21. Ut non dicant inter Gentes: Ubi eſt Deus eorum?

21. Aby nie mowili między pogány: Gdźież ieſt Bog ich?

22. Et cum fatigati his clamoribus, & his fletibus laſſati ſiluiſſent,

22. A gdy ſprácowáni tym wołániem, y zmordowáni tym płáczem, ućichnęli,

23. Exurgens Ozias infuſus lacrymis, dixit: Æquo animo eſtote fratres, & hos quinque dies expectemus a Domino miſericordiam;

23. Powſtawſzy Oziaſz, oblawſzy ſię łzámi, rzekł: Dobrego ſercá bądźćie bráćia, á przez tę pięć dni poczekaymy od Páná miłośierdźia.

24. Forſitan enim indignationem ſuam abſcindet, & dabit gloriam nomini ſuo.

24. Bo podobno gniew ſwoy utnie, y da ſławę imieniowi ſwemu.

25. Si autem tranſactis quinque diebus non venerit adjutorium, faciemus hæc verba, quæ locuti eſtis.

25. A ieſli po piąći dni nie przyydźie pomoc, uczyniemy te ſłowá, ktoreśćie mowili.

a i. homini.

b Id eſt, in ſynagoga, quæ in ſingulis urbibus locus orationis & concionis erat. Tirin.

c Pſalm. 105. 6.

d Recte notat Card. Bellarminus hic, intra Juditham & Jacobum quindecim generationum capita tantum recenſeri; cum inter Esdram & Aaronem (Esdr. 7.) ſeptemdecim numerentur; i.e. inter eundem & Jacobum ſaltem viginti, unde colligi poteſt hanc illo longe eſſe antiquiorem.

CAPUT VIII.

Judith, cujus laus deſcribitur, 1. Vacillantes presbyteros & deditionem quinto die meditantes objurgat, 9. Hortans, ut patrum exemplo populum erigant, & ad patientiam animent, 21. Pro ſe Deum precentur, nec factum ſuum ſcrutentur, 30.

1. ET *d* factum eſt, cum audiſſet hæc verba Judith vidua, quæ erat filia Merari, filii Idox, filii Joſeph, filii Oziæ filii Elai, filii Jamnor, filii Gedeon, filii Raphaim, filii Achitob, filii Melchiæ, filii Enan, filii Nathaniæ, filii Salathiel, filii Simeon, filii Ruben *e*;

ROZDZIAŁ VIII.

Judith, ktoriye ſię chwáłá opiſuie, ſtrofuie kápłany, iż zámierzyli czás do piąći dni; upominá, áby, z przykłádę oycow, ludu ſercá dodáli, á ku ćierpliwośći nápominali; áby ſię Pánu zá nię modlili, á o iey uczynku áby ſię nie wywiádowáli.

1. Y Sſtáło ſię, gdy uſłyſzáłá te ſłowá Judith wdowá, ktora byłá corká Meráry, ſyná Idox, ſyná Joſeph, ſyná Ozyáſzowego, ſyná Eláí, ſyná Jámnor, ſyná Gedeon, ſyná Ráphaim, ſyná Achitob, ſyná Melchiaſzowego, ſyná Enán, ſyná Náthániaſzowego, ſyná Sálathiel, ſyná Symeon, ſyná Ruben;

e Gr. Filii Iſrael, & ita omnino legendum ex S. Fulgentio ſentiunt Bellarminus, Serarius & alii. Neque enim Judith ex tribu Ruben ſed ex tribu Simeon, inf. 9. 2. nec Ruben habuit filium aliquem nomine Simeonis, ut ex Ex. 6. 14 & 1. Par. 5. 3. patet.

2. Et 2. A

2. A mąż iey był Mánáſſes, ktory umárł we dni żniwá ięczmiennego;

3. Bo ſtał nád tymi, ktorzy ſnopy wiązáli ná polu, y przyſzło upálenie ná głowę iego, y umárł w Bethuliiey mieśćie ſwoim, tám pogrzebion ieſt z oycy ſwemi.

4. A byłá Judith pozoſtáła iego wdową iuż trzy látá, y ſześć mieśięcy.

5. A ná gorze domu ſwego uczyniłá ſobie táiemną komorę, w ktorey z dźiewkámi ſwemi zámknąwſzy ſię mieſzkáłá;

6. A máiąc ná biodrách ſwych włośiennicę, pośćiłá po wſzytkie dni żywotá ſwego, oprocz Szábbáthow, y pierwſzych dni mieśiącá, y świąt domu Izráelſkiego.

7. A byłá bárzo piękna ná weyźrzeniu, ktorey był mąż iey zoſtáwił wiele bogactw, y czeládźi wiele y máiętnośći, ſtad wołow, y trzod owiec pełne.

8. A byłá tá między wſzytkiemi naſſawnieyſza, bo ſię bałá Páná bárzo, áni był, ktoby o niey mowił ſłowá złe.

9. Tá tedy uſłyſzawſzy iż Oziaſz obiecał, że po piątym dniu miał podáć miáſto, poſłáłá do ſtárſzych Chábri y Chármi.

10. Y przyſzli do niey, y rzekłá im: Co to zá ſłowo, ná ktore pozwolił Oziaſz, żeby podał miáſto Aſſyryczykom, ieſli wam zá pięć dni nie przyidźie pomoc?

11. A cożeśćie wy ſą, ktorzy kuśićie Páná?

12. Nie ieſt to mowá, ktoraby ku miłośierdźiu ſkłániáłá, ále ráczey, ktora gniew pobudza, y zápalczywość wznieca.

13. Zámierzyliśćie wy czáś ſmiłowániu Páńſkiemu, á według woley wáſzey dźieńśćie mu złożyli.

14. Ale iż Pan ieſt ćierpliwy, y zá to pokutuymy, á odpuſzczenia iego łzy wylewáiąc żądaymy;

15. Boć nie ták Bog będźie groźił iáko człowiek, áni iáko ſyn człowieczy zápali ſię ku gniewu.

16. Y przetoż ukorzmy mu duſze náſze, á będąc w duchu uniżonym ſłużąc mu,

17. Mowmy płácząc Pánu, áby według woley ſwoiey ták uczynił z námi miłośierdźie ſwoie; iż iáko ſię ſerce náſze dla pychy ich ſtrwożyło, ták też ábyſmy ſię mogli chlubić z uniżenia náſzego;

18. Gdyżeſmy nie náſzládowáli grzechow oy-

2. Et vir ejus fuit Manaſſes, qui mortuus eſt in diebus meſſis hordeaceæ.

3. Inſtabat enim ſuper alligantes manipulos in campo, & venit æſtus ſuper caput ejus, & mortuus eſt in Bethulia civitate ſua, & ſepultus eſt illic cum patribus ſuis.

4. Erat autem Judith relicta ejus vidua jam annis tribus, & menſibus ſex.

5. Et in ſuperioribus domus ſuæ fecit ſibi ſecretum cubiculum, in quo cum puellis ſuis clauſa morabatur,

6. Et habens ſuper lumbos ſuos cilicium, jejunabat omnibus diebus vitæ ſuæ, præter ſabbata, & neomenias, & feſta domus iſrael.

7. Erat autem eleganti aſpectu nimis, cui vir ſuus reliquerat divitias multas, & familiam copioſam, ac poſſeſſiones armentis boum, & gregibus ovium plenas.

8. Et erat hæc in omnibus famoſiſſima *a*, quoniam timebat Dominum valde, nec erat, qui loqueretur de illa verbum malum.

9. Hæc itaque cum audiſſet, quoniam Ozias promiſiſſet, quod tranſacto quinto die traderet civitatem, miſit ad presbyteros Chabri, & Charmi *b*.

10. Et venerunt ad illam, & dixit illis: Quod eſt hoc verbum, in quo conſenſit Ozias, ut tradat civitatem Aſſyriis, ſi intra quinque dies non venerit vobis adjutorium?

11. Et qui eſtis vos, qui tentatis Dominum?

12. Non eſt iſte ſermo, qui miſericordiam provocet, ſed potius, qui iram excitet & furorem accendat.

13. Poſuiſtis vos tempus miſerationis Domini, & in arbitrium veſtrum *c*, diem conſtituiſtis ei.

14. Sed quia patiens Dominus eſt, in hoc ipſo pœniteamus, & indulgentiam ejus fuſis lacrimis poſtulemus;

15. Non enim quaſi homo, ſic Deus comminabitur, neque ſicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur.

16. Et ideo humiliemus illi animas noſtras *d*, & in ſpiritu conſtituti humiliato, ſervientes illi,

17. Dicamus flentes Domino, ut ſecundum voluntatem ſuam ſic faciat nobiſcum miſericordiam ſuam; ut ſicut conturbatum eſt cor noſtrum in ſuperbia eorum, ita etiam de noſtra humilitate gloriemur;

18. Quoniam non ſumus ſecuti peccata patrum

a i. famæ probatiſſimæ.

b Græc. additur, & Oziam.

c i. pro veſtro arbitratu.

d ſc. per humilem pœnitentiam & deprecationem pœnarum, Tirin.

patrum noſtrorum, qui dereliquerunt Deum ſuum, & adoraverunt deos alienos,

19. Pro quo ſcelere dati ſunt in gladium, & in rapinam, & in confuſionem inimicis ſuis; nos autem alterum Deum neſcimus præter ipſum.

20. Expectemus humiles conſolationem ejus, & exquiret ſanguinem noſtrum de afflictionibus inimicorum noſtrorum, & humiliabit omnes gentes, quæcumque inſurgunt contra nos, & faciet illas ſine honore Dominus Deus noſter.

21. Et nunc fratres, quoniam vos eſtis presbyteri *a* in populo Dei, & ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium veſtrum corda eorum erigite, ut memores ſint, quia tentati ſunt patres noſtri, ut probarentur, ſi vere colerent Deum ſuum.

22. Memores *b* eſſe debent, quomodo pater noſter Abraham tentatus eſt, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus eſt *c*;

23. Sic Iſaac, ſic Jacob, ſic Moyſes, & omnes, qui placuerunt Deo, per multas tribulationes tranſierunt fideles.

24. Illi autem, qui tentationes non ſuſceperunt cum timore Domini, & impatientiam ſuam, & improperium murmurationis ſuæ contra Dominum protulerunt,

25. Exterminati *d* ſunt ab exterminatore, & a ſerpentibus perierunt.

26. Et nos ergo non ulciſcamur *e* nos pro his, quæ patimur,

27. Sed reputantes peccatis noſtris hæc ipſa ſupplicia minora eſſe, flagella Domini, quibus quaſi ſervi corripimur, ad emendationem, & non ad perditionẽ noſtram eveniſſe credamus.

28. Et dixerunt illi Ozias, & presbyteri: Omnia, quæ locuta es, vera ſunt, & non eſt in ſermonibus tuis ulla reprehenſio.

29. Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mulier ſancta es, & timens Deum.

30. Et dixit illis Judith: Sicut quod potui loqui, Dei eſſe cognoſcitis;

31. Ita quod facere diſpoſui, probate *f* ſi ex Deo eſt, & orate, ut firmum faciat Deus conſilium meum.

32. Stabitis vos ad portam nocte iſta, & ego exeam *g* cum abra mea *h*; & orate, ut ſicut dixiſtis, in diebus quinque reſpiciat Dominus populum ſuum Iſrael.

33. Vos autem nolo, ut ſcrutemini actum meum,

a i. ſeniores ſeu ſenatores.

b Geneſ. 22. 1.

c ſc. amplius & magis.

d 1. Cor. 10. 9.

e i. e. non indignemur, quaſi volentes nos ulciſci de Deo ob flagella immiſſa. Tirin.

f Expendite.

g Juxta antiquam Grammaticam, ſc exibo.

h Nomen appellativum eſt, ſignificans ancillam.

oycow náſzych, ktorzy opuśćili Bogá ſwego, y chwalili obce Bogi;

19. Dla ktorego grzechu dáni ſą pod miecz, y ná łup, y ná hánbę nieprzyiaćiołom ſwoim; ále my innego Bogá nie znamy oprocz niego.

20. Czekaymy pokornie poćiechy iego, á będźie ſzukał krwie náſzey z utrapienia nieprzyiaćioł náſzych; y poniży wſzytkie narody, ktorekolwiek powſtáią przećiwko nam, y uczyni ie beze czći Pan Bog náſz.

21. A teraz bráćia, ponieważ wy ieſteśćie ſtárſzy między ludem Bożym, y ná was záwiſłá duſzá ich, wymową wáſzą ſercá ich podnieśćie, áby pámiętáli, żeć byli kuſzeni oycowie náſzy, áby byli doświádczeni, ieſli prawdźiwie chwalili Bogá ſwego.

22. Pámiętáć máią, iáko był kuſzon oćiec náſz Abráhám, y przez wiele ućikow doświadczony, ſtał ſię przyiaćielem Bożym.

23. Ták Izáák, ták Jákob, ták Moyzeſz, y wſzyſcy, ktorzy ſię Bogu podobáli, przez wiele kłopotow przeſzli wierni

24. A oni, ktorzy pokuſzenia z boiáźnią Páńſką nie przyimowáli, y ſwą niećierpliwość, y urągánie ſzemránia ſwego wyrzekli przećiw Pánu,

25. Wytraceni ſą od wytráćićielá, y od wężow poginęli.

26. A ták y my nie mśćimy ſię zá to, coćierpiemy,

27. Ale przyczytáiąc to grzechom náſzym, wierzmy, iż te utrapienia ſą mnieyſze kaźni Páńſkie, ktoremi iáko ſługi karáni ieſteſmy ku popráwie, á nie ku zátráceniu náſzemu.

28. Y rzekli iey Oziaſz, y ſtárſzy: Wſzytko, coś mowiłá, prawdá ieſt, y niemaſz żadney przygány w mowiech twoich.

29. Przetoż teraz modl ſię zá námi, boś ieſt niewiáſtá święta y bogoboyna.

30. Y rzekłá im Judith: Iáko to com mowić mogłá, znaćie, że Boże ieſt;

31. Ták com uczynić umyśliłá, doświáczćie, ieſli od Bogá ieſt, á modlćie ſię, áby Bog mocną uczynił rádę moię.

32. Będźiećie wy tey nocy ſtáć u brámy, á ia wynidę z Abrą moią; á modlćie ſię, áby iákośćie rzekli, w pięći dniách Pan weyźrzał ná lud ſwoy Izráelſki.

33. A wi, niechcę, żebyśćie ſię pytáli o ſpráwie

wie moiey; y áż wam dam znáć, niech śię nie dźieie nic inszego iedno modlitwá zá mię do Páná Bogá nászego.

34. Y rzekł do niey Ozíasz kśiążę Judzkie: Idź w pokoiu, a Pan niech będźie z tobą ná pomstę nieprzyiaćioł nászych. Y wroćiwszy śię odeszli.

ROZDZIAŁ IX.

Judith korząc śię Pánu Bogu, leżąc ná twarz swą, prośi Páná Bogá, y zá lud, y żeby iey mocy dodał zábić Holofernesá.

1. KTorzy gdy odeszli, weszłá Judith do modlitewnice swoiey á obłokwszy śię we włośienicę, násypáłá popiołu ná głowę swoię, y upadszy przed Pánem, wołáłá do Páná, mowiąc:

2. Pánie Boże oycá mego Simeoná, ktoryś mu dał miecz obronę od cudzoźiemcow, ktorzy byli gwałtownicy w splugáwieniu swoim, y odkryli łono pánieńskie ku zelżywośći.

3. Y dałeś niewiásty ich ná łup, á corki ich w niewolą; y wszytek plon w dźiał sługam twoim, ktorzy śię zápalili zápalczywośćią twoią; wspomoż, proszę ćię Pánie Boże moy, mnie wdowę.

4. Boś ty spráwił pierwsze rzeczy, á iedne po drugich umyśliłeś; á coś sam chćiał, to śię stáło.

5. Wszytkie bowiem drogi twoie gotowe są, á sądy twoię położyłeś w swoiey opátrzności.

6. Weyźrzysz teraz ná obozy Assyryiskie, iákoś ná on czás raczył weyźrzeć ná obozy Ægyptskie, kiedy zá sługámi twymi zbroyni bieżeli, ufáiąc w poczwornych, y w iezdźie swoiey, y w wielkośći rycerstwá.

7. Aleś weyźrzał ná obozy ich, á ćiemnośći sprácowáły ie.

8. Nogi ich dźierżáłá przepáść, á wody ie okryły.

9. Ták niech śię y ći stáną, Pánie, ktorzy ufáią w mnostwie swoim, y w woźiech swoich, y w drzewcách, y w tarczách, y w strzałách swoich, y w oszczepách śię chlubią;

10. A nie wiedzą, żeś ty sam iest Bog nász, ktory kruszysz woyny od początku, á Pan iest imię tobie.

11. Podnieś rámię twoie, iáko od początku, á

meum, & usque dum renuntiem vobis, nihil aliud fiat nisi oratio pro me ad Dominum Deum nostrum.

34. Et dixit ad eam Ozias princeps Juda: Vade in pace, & Dominus sit tecum in ultionem inimicorum nostrorum. Et revertentes abierunt.

CAPUT IX.

Judith, sese affligens ac humilians. 1. Pro populi liberatione & virtute evertendi Holofernem precatur, 2.

1. QUibus abscedentibus, Judith ingressa est oratorium suum; & induens se cilicio, posuit cinerem super caput suum; & prosternens se coram Domino, clamabat ad Dominum, dicens:

2. Domine Deus patris mei Simeon *a*, qui dedisti illi gladium in defensionem *b* alienigenarum, qui violatores *c* extiterunt in coinquinatione sua, & denudaverunt femur virginis in confusionem.

3. Et dedisti mulieres illorum in prædam, & filias illorum in captivitatem; & omnem prædam in divisionem servis tuis, qui zelaverunt zelum tuum; subveni, quæso te Domine Deus meus, mihi viduæ.

4. Tu enim fecisti priora, & illa post illa cogitasti *d*; & hoc factum est, quod ipse voluisti.

5. Omnes enim viæ tuæ paratæ sunt, & tua judicia in tua providentia posuisti.

6. Respice *e* castra Assyriorum nunc, sicut tunc castra Ægyptiorum videre dignatus es, quando post servos tuos armati currebant, confidentes in quadrigis, & in equitatu suo, & in multitudine bellatorum.

7. Sed aspexisti super castra eorum, & tenebræ fatigaverunt eos.

8. Tenuit pedes eorum abyssus, & aquæ operuerunt eos.

9. Sic fiant & isti, Domine, qui confidunt in multitudine sua, & in curribus suis, & in contis *f*, & in scutis, & in sagittis suis, & in lanceis gloriantur;

10. Et nesciunt, quia tu ipse es Deus noster, qui conteris bella ab initio, & Dominus nomen est tibi.

11. Erige brachium tuum sicut ab initio, & allide virtutem illorum in virtute tua, cadat

a Gen. 34. 26.
b i. e. in ultionem.
c i. Dinæ.
d sc. facere alia post alia.
e Exod. 14. 9.
f hastis oblongis.

dat virtus eorum in iracundia tua, qui promittunt se violare sancta tua, & polluere tabernaculum nominis tui, & dejicere gladio suo cornu *a* altaris tui.

a i. gloriam.

12. Fac Domine, ut gladio proprio ejus superbia amputetur;

13. Capiatur laqueo oculorum suorum in me, & percuties eum ex labiis *b* charitatis meæ.

b i. verbis.

14. Da mihi in animo constantiam, ut contemnam illum; & virtutem, ut evertam illum.

15. Erit *c* enim hoc memoriale nominis tui, cum manus feminæ dejecerit eum.

c Jud. 4. 21. & 5. 26.

16. Non enim in multitudine est virtus tua Domine, neque in equorum viribus voluntas *d* tua est, nec superbi ab initio placuerunt tibi; sed humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.

d i. beneplacitum.

17. Deus cœlorum, creator aquarum, & Dominus totius creaturæ, exaudi me miseram deprecantem, & de tua misericordia præsumentem.

18. Memento Domine testamenti *e* tui, & da verbum in ore meo, & in corde meo consilium corrobora, ut domus tua in sanctificatione tua *f* permaneat;

e pacti.

f in religione & cultu tui.

19. Et omnes gentes agnoscant, quia tu es Deus, & non est alius præter te.

á rostrąć moc ich mocą twoią; niech upádnie moc ich w gniewie twoim, ktorzy się obiecuią zgwalćić świątośći twe, y splugáwić przybytek imieniá twego, y strąćić mieczem swym rog ołtarzá twego.

12. Uczyń Pánie, áby iego własnym mieczem pychá iego byłá ućięta;

13. Niech poiman będźie śiadłem oczu swoich ná mnie, á poráźisz go ustámi łágodnośći moiey.

14. Day mi w sercu stałość, ábym go wzgárdźiłá; y moc, ábym go wywroćiłá.

15. Bo to będźie pámiątká imienia twego, gdy go niewieśćia ręká zráźi.

16. Bo nie w mnostwie iest moc twoiá Pánie, áni w śiłách końskich iest wolá twoiá, áni się pyszni od początku podobáli tobie; ále pokornych á ćichich záwżdyć się modlitwá podobáłá.

17. Boże niebios, stworzyćielu wod, y Pánie wszego stworzenia, wysłuchayże mię nędznicę proszącą, y ufáiącą w miłośierdźiu twoim.

18. Pomni Pánie ná przymierze twoie, á day słowá w ustá moie, y w sercu mym rádę umocni, áby dom twoy w świątośći swey został;

19. Y wszyscy narodowie poználi, żeś ty iest Bog, á oprocz ćiebie niemasz innego.

CAPUT X.

Judith aptissime ornata, Bethulia cum ancilla egreditur, 1. Ab exploratoribus deprehensa ducitur ad Holofernem, 11. Hic ejus capitur pulchritudine, 17.

1. FActum est autem, cum cessasset clamare ad Dominum, surrexit de loco, in quo jacuerat prostrata ad Dominum.

2. Vocavitque Abram suam, & descendens in domum suam, abstulit á se cilicium, & exuit se vestimentis viduitatis suæ,

3. Et lavit corpus suum, & unxit se myro optimo *g* & discriminavit crimen capitis sui, & imposuit mitram *h* super caput suum, & induit se vestimentis jucunditatis suæ, induitque sandalia pedibus suis, assumpsitque dextraliola, & lilia *i*, & inaures & annulos, & omnibus ornamentis suis ornavit se.

g i. e. unguento myrtino.

h Mitra capitis est ornamentum.

i Lilia græc. Psellia, sunt armillæ vel colli ornamenta specie liliorum contexta.

4. Cui etiam Dominus contulit splendorem; quoniam omnis ista compositio non ex

ROZDZIAŁ X.

Judith ubrawszy się bárzo stroynie, wyszłá z miástá z dźiewką swoią, szpiegowie poymáli ią, y záwiedli do Holofernesá, ktory się wnetwiey rozmiłował.

1. Y Stáło się, gdy przestáłá wołáć do Páná, wstáłá z mieysca, ná ktorym leżáłá padszy przed Pánem,

2. Y záwołáłá Abry swey, á zszedszy do domu swego złożyłá z śiebie włośiennicę, y zewlekłá się z szat wdowstwá swego,

3. Y omyłá ćiáło swe, y pomázáłá się oleykiem wybornym, á ochędożyłá włosy głowy swey, y włożyłá koronkę ná głowę swą, y oblokłá się w száty weselá swego, obułá też pántofle, y wźięłá práwniczki, y lilie, y nausznice, y pierśćionki, y ubráłá się we wszytkie swe stroie.

4. Ktorey też Pan dodał ozdoby, ponieważ ten wszytek stroy nie z wszeteczeństwá, ále

ále z cnoty pochodźił; przeto też Pan tę w niey piękność rozmnożył, áby ſię oczám wſzytkich zdálá nieporownáney piękności.

5. Y ták włożywſzy ná Abrę ſwą fláſzkę winá, y bánkę oliwy, y krup, y ſig, y chlebá, y ſerá, poſzłá.

6. A gdy przyſzły do bramy mieyſkiey, nálázły czekáiącego Ozyaſzá, y ſtárſze miáſtá.

7. Ktorzy gdy ią uyźrzeli, zdumiawſzy ſię dźiwowáli ſię bárzo iey piękności.

8. Wſzákże nic iey nie pytáiąc, wypuścili ią, mowiąc: Bog oycow náſzych niechay ći da łáſkę, y wſzytkę rádę ſercá twego mocą ſwą niech potwierdzi, áby ſię z ćiebie chłubiło Jeruzálem, á żeby imię twoie było w poczcie świętych, y ſpráwiedliwych.

9. Y rzekli ći, ktorzy tám byli wſzyſzy iednym głoſem: Niech ſię ſstánie, niech ſię ſstánie.

10. A Judith modląc ſię Pánu, przeſzłá przez bramy ſámá y Abrá iey.

11. Y ſstáło ſię, gdy zſtępowáłá z gory o wſchodźie ſłoncá, zábieżeli iey ſzpiegowie Aſſyriyſzy, y poymáli ią mowiąc: Zkąd idźieſz? ábo dokąd idźieſz?

12. Ktora odpowiedźiáłá: Corká ieſtem Hebręyczykow, dla tegom ia uciekłá od oblicza ich, bom poznáłá, iż ná toma przyśdź, że wam będą podáni ná łup, przeto że wzgárdźiwſzy wámi, niechćieli ſię dobrowolnie poddáć, áby byli náleźli przed oczymá wáſzemi miłośierdźie.

13. Z tey przyczyny myśliłám z ſobą, mowiąc: Poydę przed oſobę ksiązęćiá Holoferneſá, że mu oznaymię ich táiemnice, y okażę mu, ktorym przyſtępem mogłby ie otrzymáć, ták żeby y ieden mąż nie upadł z woyſká iego.

14. A gdy uſłyſzeli oni mężowie słowá iey, przypátrowáli ſię twarzy iey, y było w oczu ich zdumienie, bo ſię piękności iey bárzo dźiwowáli.

15. Y rzekli do niey: Záchowáłáś duſzę ſwą, żeś táką rádę nálázłá, ábyś zeſzłá do páná náſzego.

16. A to wiedź, że gdy ſtánieſz przed oczymá iego, uczynić dobrze, á będźieſz bárzo wdźięczna w ſercu iego. Y wiedli ią do namiotu Holoferneſowego odowiádáiąc ią.

17. A gdy weſzłá przed oblicze iego, nátychmiaſt poyman ieſt oczymá ſwemi Holofernes.

18. Y rzekli do niego ſłudzy iego: y ktożby gárdźił ludem Hebręyczykow, ktorzy ták piekne

ex libidine, ſed ex virtute pendebat; & ideo Dominus hanc in illam pulchritudinem ampliavit, ut incomparabili decore omnium oculis appareret.

5. Impoſuit itaque Abræ ſuæ aſcoperam *a* vini, & vas olei, & polentam *b*, & palathas, *c* & panes, & caſeum, & profecta eſt.

6. Cumque veniſſent ad portam civitatis, invenerunt expectantem Oziam & presbyteros civitatis.

7. Qui cum vidiſſent eam, ſtupentes mirati ſunt nimis pulchritudinem ejus.

8. Nihil tamen interrogantes eam, dimiſerunt tranſire, dicentes: Deus patrum noſtrorum det tibi gratiam, & omne conſilium tui cordis ſua virtute corroboret, ut glorietur ſuper te Jeruſalem, & ſit nomen tuum in numero ſanctorum & juſtorum.

9. Et dixerunt hi, qui illic erant, omnes una voce: Fiat, fiat.

10. Judith vero orans Dominum, tranſivit per portas ipſa & Abra ejus.

11. Factum eſt autem, cum deſcenderet montem, circa ortum diei, occurrerunt ei exploratores Aſſyriorum, & tenuerunt eam, dicentes: Unde venis? aut quo vadis?

12. Quæ reſpondit: Filia ſum Hebræorum, ideo ego fugi á facie eorum, quoniam futurum agnovi *d*, quod dentur vobis in deprædationem, pro eo quod contemnentes vos, noluerunt ultro tradere ſeipſos, ut invenirent miſericordiam in conſpectu veſtro.

13. Hac de cauſa cogitavi mecum, dicens: Vadam ad faciem principis Holofernis, ut indicem illi ſecreta illorum, & oſtendam illi, quo aditu poſſit obtinere eos, ita ut non cadat vir unus de exercitu ejus.

14. Et cum audiſſent viri illi verba ejus, conſiderabant faciem ejus, & erat in oculis eorum ſtupor, quoniam pulchritudinem ejus mirabantur nimis.

15. Et dixerunt ad eam: Conſervaſti animam tuam, eo quod tale reperiſti conſilium, ut deſcenderes ad dominum noſtrum.

16. Hoc autem ſcias, quoniam cum ſteteris in conſpectu ejus, bene tibi faciet, & eris gratiſſima in corde ejus. Duxeruntq; illam *e* ad tabernaculum Holofernis, annuntiantes eam.

17. Cumque intraſſet ante faciem ejus, ſtatim captus eſt in ſuis oculis Holofernes.

18. Dixeruntque ad eum ſatellites ejus: Quis

a i. e. ſaccum coriaceum.

b ſeu farinam hordeaceam.

c palathæ ſunt ficus ſeu pingues caricæ. Hos cibos ſecum detulit ut ſanctius legem Dei cuſtodiret.

d ſi Judith mentita eſt, id ſcriptura narrat, ſed mendacium non probat. Sa.

e ſc. cum ancilla.

Quis contemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres habent, ut non pro his merito pugnare contra eos debeamus?

19. Videns itaque Judith Holofernem sedentem in conopeo *a*, quod erat ex purpura, & auro, & smaragdo, & lapidibus pretiosis intextũ;

a seu tentorio Sa. in lecti cortina.

20. Et cum in faciem ejus intendisset, adoravit eum, prosternens se super terram. Et elevaverunt eam servi Holofernis, jubente domino suo.

CAPUT XI.

Judith ab Holoferne super causa fugæ suæ interrogata, imponit illi, speciosam pollicens victoriam, 4 Prædicatur ob sapientiam & pulchritudinem 18.

1. TUnc Holofernes dixit ei: Æquo animo esto, & noli pavere in corde tuo; quoniam ego nunquam nocui viro, qui voluit servire Nabuchodonosor regi.

2. Populus autem tuus, si non contempsisset me, non levassem lanceam meam super eum.

3. Nunc autem dic mihi, qua ex causa recessisti ab illis, & placuit tibi, ut venires ad nos?

4. Et dixit illi Judith: Sume verba ancillæ tuæ, quoniam si secutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet Dominus tecum *b*.

b i. e. bellum hoc perfecta & gloriosa victoria cito concludet Deus.

5. Vivit enim Nabuchodonosor rex terræ, & vivit virtus ejus, quæ est in te ad correptionem omnium animarum errantium; quoniam non solum homines serviunt Illi per te, sed & bestiæ agri obtemperant illi.

6. Nuntiatur enim animi tui industria universis gentibus, & indicatum est omni sæculo *c*, quoniam tu solus bonus, & potens es in omni regno ejus, & disciplina tua omnibus provinciis prædicatur.

c i. toti mundo.

7. Nec *d* hoc latet, quod locutus est Achior; nec illud ignoratur, quod ei jusseris evenire.

d sup. 5. 5.

9. Constat enim, Deum nostrum sic peccatis offensum, ut mandaverit per prophetas suos ad populum, quod tradat eum pro peccatis suis *e*.

e hinc etiam conjicere licet historiam hanc ante captivitatem evenisse.

19. Et quoniam sciunt, se offendisse Deum suum, filii Israel, tremor tuus super ipsos est.

10. Insuper etiam fames invasit eos, & ab ariditate *f* aquæ jam inter mortuos computantur.

f i. ob penuriam.

11. De-

ne białegłowy máią, ábyśmy dla nich przećiwko im słusznie walczyć nie mieli?

19. Widząc tedy Judith Holofernesá śiedzącego pod namiotkiem, ktory był z szárlatu, y złotem y smáragdem, y kámienmi drogimi háftowány.

20. A gdy mu w twarz weyźrzáłá, pokłoniłá się mu upadszy ná źiemię. Y podnieśli ią sludzy Holofernesowi, ná roskazánie páná swego.

ROZDZIAŁ XI.

Judith spytána o przyczynę przyśćia swego od Holofernesá, podeszłá go swą odpowiedźią, obiecuiąc mu okazałe zwyćięstwo; sławią ią dla piekności iey, á mądrośći.

1. HOlofernes tedy rzekł iey: Bądź dobrego sercá, á nie lękay się ná sercu twoim; boćiem ia nigdy nic złego nie uczynił mężowi, ktory chćiał służyć Nábuchodonozorowi krolowi.

2. A lud twoy, by mną był nie wzgárdźił, nie podniosłbym był oszczepá swego przećiwko niemu.

3. Ale teraz powiedz mi, dla ktorey przyczyny odeszłáś od nich; y upodobáłoć się, ábyś do nas przyszłá?

4. Rzekłá kniemu Judith: Przyimi słowá służebnice twoiey, bo ieśli będźiesz násládował słow służebnice twoiey, uczyni Pan rzecz doskonáłą z tobą.

5. Zywie bowiem Nábuchodonozor krol źiemie, y żywie moc iego, ktora iest w tobie ná skaránie wszytkich dusz błądzących; że nie tylko ludźie iemu przez ćię służą, ále y zwierzętá polne są mu posłuszne.

6. Bo słynie dźielność rozumu twego u wszech narodow, y powiedźiano wszytkiemu świátu, iżeś ty sam dobry, y możny we wszytkim krolestwie iego, y kárá twoiá rozgłoszona iest po wszytkick kráinách.

7. Y to nie tayna, co mowił Achior, y to widzą, coś mu uczynić kazał.

8. Bo wiádoma, że Bog nász ták obrážon iest grzechámi, że wskazał przez proroki swe do ludu, iż go wydáć ma dla grzechow iego.

9. A iż wiedzą synowie Izráelscy, że obráźili Bogá swego, strách twoy nád nimi iest.

10. Nád to y głod przypadł ná nie, á prze suchość wody iuż miedzy umárłymi są policzeni.

12. Ná-

11. Nákoniec to ſtánowią, żeby pobili bydło ſwoie, á pili krew iego;

12. Y święcone rzeczy Páná Bogá ſwego, ktorych ſię Bog dotykáć zákazał, w zbożu, w winie, y w oliwie, te umyślili wydáć, y chcą ſtrawić, ktorychby ſię, áni dotykáć rękomá nie mieli; otoż że to czynią, pewna rzecz że będą wydáni ná ſtrácenie.

13. Co ia ſłużebnicá twoiá obaczywſzy, ućiekłam od nich, y poſłał mię Pan, ábych ći te rzeczy oznaymiłá.

14. Abowiem ia ſłużebnica twoiá ſłużę Bogu też, y teraz u ćiebie; y będę wychadzáłá ſługá twoiá, á będę ſię modliłá Bogu,

15. Y powie mi, kiedyjim ma oddáć zá grech ich, á przyſzedſzy opowiemći; ták iż ia ćiebie przywiodę przez pośrzodek Jeruzálem, y będźieſz miał wſzytek lud Izráelſki, iáko owce, ktore nie máią páſterzá, á nie záſczeknie ni ieden pies ná ćię;

16. Bo mi powiedźiano z przeyźrzenia Boſkiego.

17. A iż ſię Bog rozgniewał ná nie, to ſámo poſłána ieſtem, ábymći opowiedźiałá.

18. Y podobáły ſię te wſzytkie ſłowá przed Holofernesem, y przed ſługámi iego, y dźiwowáli ſię mądrośći iey, y mowili ieden ku drugiemu.

19. Niemáſz tákiey niewiáſty ná świećie, w poyźrzeniu, w pięknośći, y w mądrośći ſłow.

20. Y rzekł do niey Holofernes: Dobrze uczynił Bog, ktory ćię poſłał przed ludem, ábyś go ty wydáłá w ręce náſze;

21. A iż dobra ieſt obietnicá twoiá, ieſli mi to Bog twoy uczyni, będźie y Bogiem moim, y ty w domu Nábuchodonozorowym będźieſz wielką, y imię twoie będźie ſłynęło po wſzytkiey źiemi.

11. Denique hoc ordinant, ut interficiant pecora ſua, & bibant ſanguinem eorum *a*.

12. Et ſancta *b* Domini Dei ſui, quæ præcepit Deus non contingi, in frumento, vino, & oleo, hæc cogitaverunt impendere, & volunt conſumere, quæ nec manibus deberent contingere; ergo quoniam hæc faciunt, certum eſt, quod in perditionem dabuntur.

13. Quod ego ancilla tua cognoſcens, fugi ab illis, & miſit me Dominus hæc ipſa nuntiare tibi.

14. Ego enim ancilla tua Deum colo, etiam nunc apud te; & exiet ancilla tua, & orabo Deum.

15. Et dicet mihi, quando eis reddat peccatum ſuum, & veniens nuntiabo tibi, ita ut ego adducam te per mediam Jeruſalem *c*, & habebis omnem populum Iſrael, ſicut oves, quibus non eſt paſtor, & non latrabit vel unus canis contra te *d*;

16. Quoniam hæc mihi dicta ſunt per providentiam Dei.

17. Et quoniam iratus eſt illis Deus, hæc ipſa miſſa ſum nuntiare tibi.

18. Placuerunt autem omnia verba hæc coram Holoferne, & coram pueris ejus, & mirabantur ſapientiam ejus, & dicebant alter ad alterum;

19. Non eſt talis mulier ſuper terram in aſpectu, in pulchritudine, & in ſenſu verborum.

20. Et dixit ad illam Holofernes: Bene fecit Deus, qui miſit te ante populum, ut des illum tu in manibus noſtris;

21. Et quoniam bona eſt promiſſio tua, ſi fecerit mihi hoc Deus tuus, erit & Deus meus, & tu in domo Nabuchodonoſor magna eris, & nomen tuum nominabitur in univerſa terra.

a lege id vetante, Levit 17. 10.
b i. Domino conſecrata.
c triumphabundum putabat Holofernes, ſed Judith intelligebat triumphatum & jugulatum.
d jam mortuum: quia deſines omnibus eſſe moleſtus.

ROZDZIAŁ XII.

Judith ná mieſce ſkarbow Holoferneſa wprowádzená, doſtampiłá wolność ſwoiego pokarmu pożywáć, też w nocy ná modlitwę wychodźić; dniá czwartego wſzedſzy ku wieczerźi, piłá, y iadłá przed Holofernem; ktory źápáliwſzy ſię ku niey, opił ſię.

1. KAzał tedy iey wniść, gdźie były złożone ſkárby iego, y kazał iey tám mieſzkáć, y náznáczył, co iey miano dáwáć z ſtołu iego.

CAPUT XII.

Judith in locum theſaurorum Holofernis introducta, facultatem obtinet propriis veſcendi cibis, nocteque ad orationem egrediendi, 1. Die quarto ad convivium inducta coram Holoferne comedit & bibit, 10. Qui ejus concupiſcentia ardens, inebriatur, 16.

1. TUnc juſſit eam introire, ubi repoſiti erant theſauri ejus, & juſſit illic manere eam, & conſtituit, quid daretur illi de convivio ſuo.

2. Cui respondit Judith, & dixit: Nunc non potero manducare ex his, quæ mihi præcipis tribui, ne veniat super me offensio *a*; ex his autem, quæ mihi detuli, manducabo.

3. Cui Holofernes ait: Si defecerint tibi ista, quæ tecum detulisti, quid faciemus tibi?

4. Et dixit Judith: Vivit anima tua *b* domine meus, quoniam non expendet omnia hæc ancilla tua, donec faciat Deus in manu mea hæc, quæ cogitavi. Et induxerunt illam servi ejus in tabernaculum, quod præceperat.

5. Et petiit, dum introiret, ut daretur ei copia nocte, & ante lucem egrediendi foras ad orationem, & deprecandi Dominum.

6. Et præcepit cubiculariis suis, ut sicut placeret illi, exiret & introiret ad adorandum Deum suum, per triduum;

7. Et exibat noctibus in vallem Bethuliæ, & baptizabat *c* se in fonte aquæ.

8. Et ut ascendebat, orabat Dominum Deum Israel, ut dirigeret viam ejus ad liberationem populi sui.

9. Et introiens, munda manebat in tabernaculo, usque dum acciperet escam suam in vespere.

10. Et factum est, in quarto die Holofernes fecit cœnam servis suis, & dixit ad Vagao *d* eunuchum suum: Vade, & suade Hebræam illam, ut sponte consentiat habitare *e* mecum;

11. Fœdum est enim apud Assyrios, si fœmina irrideat virum, agendo ut immunis ab eo transeat.

12. Tunc introivit Vagao ad Judith, & dixit: Non vereatur bona puella introire ad dominum meum, ut honorificetur ante faciem ejus, ut manducet cum eo, & bibat vinum in jucunditate.

13. Cui Judith respondit: Quæ ego sum, ut contradicam domino meo?

14. Omne, quod erit ante oculos ejus bonum & optimum, faciam. Quidquid autem illi placuerit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ.

15. Et surrexit, & ornavit se vestimento suo, & ingressa stetit ante faciem ejus.

16. Cor autem Holofernis concussum est; erat enim ardens in concupiscentia ejus,

17. Et dixit ad eam Holofernes: Bibe nunc, &

a scandalum & peccatum, atque ita impediam ne conficiat Deus quod per me facere decrevit.

b i. per vitam tuam.

c i. abluebat

d Græce est Bagoas, quo nomine designatur apud Persas eunuchus præceteris in aula dominans.

e Græc. manducare & bibere.

2. Ktoremu Judith odpowiedźiáłá, y rzekłá: Teraz nie będę mogłá pożywáć tych rzeczy, ktoreś mi dáwáć roſkazał, by ná mię nie przyſzło obráżenie; á z tego, com z ſobą przyniosłá będę iádłá.

3. Ktorey rzekł Holofernes: A ieſlić nie ſtánie tego coś z ſobą przyniosłá, coż ći uczynimy?

4. Y rzekłá Judith: Zywie duſzá twoiá Pánie moy, że nie ſtrawi tego wſzytkiego ſłużebnicá twoiá, áż uczyni Bog przez ręce moie to, com umyśliłá. Y w wiedli ią ſłudzy iego do námiotu, do ktorego kazał.

5. Y prośiłá, gdy wchodźiłá, áby iey dano wolność w nocy, y przededniem wychodźić ná modlitwę, y modlić ſię Pánu.

6. Y roſkazał komornikom ſwoim, żeby, iáko ſię iey podoba, wychodźiłá, y wchodźiłá, áby chwaliłá Bogá ſwego przez trzy dni.

7. Y wychodźiłá w nocy ná dolinę Bethuliey, y omywáłá ſię we źrzodle wody.

8. A ſkoro wyſzłá, modliłá ſię Pánu Bogu Izráelſkiemu, áby proſtował drogę iey ku wyzwoleniu ludu ſwego.

9. A wſzedſzy mieſzkálá w namiećie czyſtą, áż pod wieczor bráłá pokarm ſwoy.

10. Y ſtáło ſię czwartego dniá, że Holofernes ſpráwił wieczerzą ſługam ſwym, y rzekł do Wágáá rzezáńcá ſwego: Idź, á námawiay tę Zydowkę, żeby dobrowolnie zemną przyzwoliłá mieſzkáć.

11. Bo to ſromotá u Aſſyriánow, gdyby niewiáſtá pośmiewáłá ſię z mężá, czyniąc áby uſzłá nie uznána od niego.

12. Tedy wſzedł Wágáo do Judith, y rzekł: Niech ſię nie wſtydźi dobra dźieweczká wniść do Páná mego, áby byłá uczczona przed obliczem iego, áby iádłá z nim, y piłá wino w weſelu.

13. Ktoremu Judith odpowiedźiáłá: A cożem ia ieſt, ábych ſię miáłá ſprzećiwić pánu memu?

14. Wſzytko, co będźie przed oczymá iego dobrego, y nalepſzego, uczynię. A co ſię iemu będźie podobáło, to mnie będźie nalepſzego po wſzytkie dni żywotá wego.

15. Y wſtáłá, y ubráłá ſię w ſzáty ſwe, á wſzedſzy ſtánęłá przed obliczem iego.

16. A ſerce Holofernesowe zádrżáło, bo był zapalon pożądliwośćią iey.

17. Y rzekł do niey Holofernes: Piy teraz, á

á śiądź z weſelem, boś łáſkę przedemną náláżłá.

18. Y rzekłá Judith: Będę piłá pánie, bo dźiś ieſt uwielbiona duſzá moiá nád wſzytkie dni moie.

19. Y wźięłá, y iádłá, y piłá przed nim, to co iey byłá nágotowáłá dźiewká iey.

20. Y ſtał ſię Holofernes bárzo weſoły ku niey, y pił bárzo wiele winá, iáko wiele nigdy nie pił zá żywotá ſwego.

ROZDZIAŁ XIII.

Judith uczyniwſzy ku Pánu Bogu modlitwę, ućięłá Holofernesowi pianemu głowę, ktorą do Bethuliiey przynioſłwſzy, upomina ie ku dźięk czynieniu; z czego ią Oziaſz, á wſzyſcy błogosłá-wią; Achior głowę iego uyźrzawſzy zdumiał ſię.

1. A Gdy był wieczor, pokwápili ſię ſłudzy iego do goſpod ſwoich, y zámknął drzwi Vágáo pokoiu, y poſzedł.

2. A wſzyſcy byli zmocowáni od winá;

3. A ſámá Judith byłá w pokoiu.

4. Lecz Holofernes leżał ná łożu, uſpiony od zbytniego upićia.

5. Y rzekłá Judith dźiewce ſwey, żeby ſtałá przed pokoiem, y ſtrzegłá.

6. Y ſtánęłá Judith u łożá modląc ſię z płáczem, á poćichu ruſzániem uſt,

7. Mowiąc: Pośił mię Pánie Boże Izráelſki, á weyźrzy tey godźiny ná uczynki rąk moich, żebyś, iákoś obiecał, wywyſzył miáſto twoie Jeruzálem; á żebych to ſpráwiłá, com wierząc że przed ćię może bydź uczyniono, umyśliłá.

8. A gdy to wyrzekłá, przyſtąpiłá do ſłupá, ktory był w głowách łożká iego, y kord, ktory uwiązány ná nim wiśiał, odwiążáłá.

9. A gdy go dobyłá, uiełá zá włoſy głowy iego, y rzekłá: Pośił mię Pánie Boże tey godźiny.

10. Y uderzyłá dwákroć w ſzyię iego, y ućięła mu głowę, y zdięłá z ſłupow namiotek iego, y zepchnęłá ćiáło iego bez głowy.

11. A po máley chwili wyſzłá, y podáłá głowę Holofernesá ſłudze ſwey, y kázáłá, żeby ią włożyłá w torbę ſwą.

12. Y wyſzły dwie, według zwyczáiu ſwego, iákoby ná modlitwę, y przeſzły przez oboz, á krążąc około doliny, przyſzły do bramy mieyſkiey.

& accumbe in jucunditate, quoniam inveniſti gratiam coram me.

18. Et dixit Judith: Bibam domine, quoniam magnificata eſt anima mea hodie præ omnibus diebus meis.

19. Et accepit, & manducavit, & bibit coram ipſo ea, quæ paraverat illi ancilla ejus.

20. Et jucundus factus eſt Holofernes ad eam, bibitque vinum multum nimis, quantum numquam *a* biberat in vita ſua.

a i. in ulla cœna, vel die.

CAPUT XIII.

Judith facta ad Deum oratione præſcidit caput ebrii Holofernis, & ad concives Bethuliæ effert, 1. Eos ad gratias Deo agendas hortatur, 14. Ipſa ab Ozia & omnibus benedicitur, 23. Achior viſo Holofernis capite obſtupeſcit, 27.

1. UT autem ſero factum eſt, feſtinaverunt ſervi illius ad hoſpitia ſua, & concluſit Vagao oſtia cubiculi, & abiit.

2. Erant autem omnes fatigati a vino;

3. Eratque Judith ſola in cubiculo;

4. Porro Holofernes jacebat in lecto, nimia ebrietate ſopitus.

5. Dixitque Judith puellæ ſuæ, ut ſtaret foris ante cubiculum, & obſervaret.

6. Stetitque Judith ante lectum, orans cum lacrimis, & labiorum motu in ſilentio,

7. Dicens: Confirma *b* me Domine Deus Iſrael, & reſpice in hac hora ad opera manuum mearum, ut, ſicut promiſiſti, Jeruſalem civitatem tuam erigas; & hoc, quod credens per te poſſe fieri cogitavi, perficiam.

b i. corrobora.

8. Et cum hæc dixiſſet, acceſſit ad columnam, quæ erat ad caput lectuli ejus, & pugionem ejus *c*, qui in ea ligatus pendebat, exolvit.

c Græcus acinacem, ſeu enſem Perſicum, qui pugio dicitur, quia ſolebat eſſe brevior.

9. Cumque evaginaſſet illum, apprehendit comam capitis ejus, & ait: Confirma me Domine Deus in hac hora.

10. Et percuſſit bis in cervicem ejus, & abſcidit caput ejus, & abſtulit conopeum ejus a columnis, & evolvit corpus ejus truncum *d*.

d Id eſt, e lecto dejecit in terram, ut maxime ingreſſuris horrorem incuteret & turbationem per cadaveris aſpectum.

11. Et poſt puſillum exivit, & tradidit caput Holofernis ancillæ ſuæ, & juſſit, ut mitteret illud in peram *e* ſuam.

e Qua cibos ante attulerat, ut ait Græcus.

12. Et exierunt duæ, ſecundum conſuetudinem ſuam, quaſi ad orationem, & tranſierunt caſtra, & gyrantes vallem, venerunt ad portam civitatis.

13. Et dixit Judith a longe cuſtodibus murorum: Aperite portas, quoniam nobiſcum eſt Deus, qui fecit virtutem in Iſrael.

14. Et factum eſt, cum audiſſent viri vocem ejus, vocaverunt presbyteros civitatis.

15. Et concurrerunt ad eam omnes, a minimo uſque ad maximum; quoniam ſperabant *a* eam jam non eſſe venturam.

a Id eſt, timebant, ob nimias moras deſperantes.

16. Et accendentes luminaria congyraverunt circa eam univerſi; illa autem aſcendens in eminentiorem locum, juſſit fieri ſilentium. Cumque omnes tacuiſſent,

17. Dixit Judith: Laudate Dominum Deum noſtrum, qui non deſeruit ſperantes in ſe;

18. Et in me ancilla ſua adimplevit miſericordiam ſuam, quam promiſit domui Iſrael; & interfecit in manu mea hoſtem populi ſui hac nocte.

19. Et proferens de pera caput Holofernis, oſtendit illis, dicens: Ecce caput Holofernis principis militiæ Aſſyriorum, & ecce conopeum illius, in quo recumbebat in ebrietate ſua, ubi per manum fœminæ percuſſit illum Dominus Deus noſter.

20. Vivit autem ipſe Dominus, quoniam cuſtodivit me *b* Angelus ejus, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc revertentem, & non permiſit me Dominus ancillam ſuam coinquinari, ſed ſine pollutione peccati revocavit me vobis gaudentem in victoria ſua, in evaſione mea, & in liberatione veſtra.

b Quoad animam, & quoad corpus.

21. Confitemini *c* illi omnes, quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia ejus.

c Pſalm. 105. v. & 107. 1.

22. Univerſi autem adorantes Dominum, dixerunt ad eam: Benedixit te Dominus in virtute ſua, quia per te ad nihilum redegit inimicos noſtros.

23. Porro Ozias princeps populi Iſrael, dixit ad eam: Benedicta es tu filia a Domino Deo excelſo præ omnibus mulieribus ſuper terram,

24. Benedictus Dominus, qui creavit cœlum & terram, qui te direxit in vulnera capitis principis inimicorum noſtrorum;

25. Quia hodie nomen tuum ita magnificavit, ut non recedat laus tua de ore hominum, qui memores fuerint virtutis Domini in æternum, pro quibus *d* non pepercisti animæ tuæ propter anguſtias & tribulationem generis tui, ſed ſubveniſti ruinæ ante conſpectum Dei noſtri.

d Eſt Hebraiſmus q. d. pro eo, quod non pepercisti.

26. Et

13. Y rzekłá Judith z dáleká ſtraży murow: Otworzćie bramy, bo z námi ieſt Bog, ktory uczynił moc w Izráelu.

14. Y ſtáło ſię, gdy uſłyſzeli mężowie głos iey, wezwáli ſtárſzych z miáſtá.

15. Y zbiegli ſię do niey wſzyſcy od namnieyſzego áż do náwiętſzego; bo ſię ſpodźiewáli, że ſię iyż wroćić nie miáłá.

16. Y rozświećiwſzy świece, ſkupili ſię około niey wſzyſcy; á oná wſtąpiwſzy ná wyſſze mieyſce roſkazáłá, áby pomilczenie uczynili. A gdy wſzyſcy umilknęli,

17. Rzekła Judith: Chwalćie Páná Bogá náſzego, ktory nie opuśćił ufáiących w ſobie;

18. A we mnie ſłużebnicy ſwey wypełnił miłośierdźie ſwoie, ktore obiecał domowi Izráel; y zábił ręką moią nieprzyiaćielá ludu ſwego tey nocy.

19. Y wyiąwſzy z torby głowę Holofernesowę, ukazáłá im, mowiąc: Oto głowá Holofernesá hetmáná woyſká Aſſyriyſkiego, y oto namiotek iego w ktorym leżał w piiáńſtwie ſwoim, gdźie go ręką niewieśćią zábił Pan Bog náſz.

20. A żywie ſam Pan, że mię ſtrzegł Anyoł iego, y ztąd idącą, y tám mieſzkáiącą, y ztámtąd ſię tu wracáiącą, y nie dopuśćił Pan ſplugáwić mnie ſłużebnice ſwoiey, ále bez zmázy grzechu przywroćił mię wam ráduiącą ſię w zwyćięſtwie iego, w uſzćiu moim, y w wybáwieniu wáſzym.

21. Wyznawayćie mu wſzyſcy, że dobry, że ná wieki miłośierdźie iego.

22. A pokłoniwſzy ſię wſzyſcy Pánu, rzekli do niey: Ubłogoſłáwił ćię Pan w mocy ſwoiey, iż przez ćię wniwecz obroćił nieprzyiaćioły náſze.

23. A Oziaſz, kśiążę ludu Izráelſkiego, rzekł do niey: Błogoſłáwionáś ty corko od Páná Bogá wyſokiego náde wſzytkie niewiáſty ná ziemi.

24. Błogoſłáwiony Pan, ktory ſtworzył niebo y ziemię, ktory ćię obroćił ná rány głowy hetmáná nieprzyiaćioł náſzych;

25. Bo ták dźiś imię twoie uwielbił, że nie odeydźie chwałá twoiá z uſt ludźi, ktorzy będą pámiętáć ná moc Páńſką wiecznie; dla ktorych nieprzepuśćiłáś duſzy twey, dla ućiſku y utrapienia narodu twego; áleś zábieżáłá upadkowi przed oczymá Bogá náſzego.

26. Y

26. Y rzekł wſzytek lud: Niech ſię ſtánie, niech ſię ſtánie.

27. A Achior przyzwány przyſzedł, y rzekłá mu Judith: Bog Izráelſki, ktoremuś ty dał świádectwo, że ſię mśći nád nieprzyiáćioły ſwemy, ten głowę wſzech niewiernikow u-ćiął tey nocy ręką moią.

28. A żebyś doznał, iż ták ieſt, oto głowá Holoferneſowá, ktory wzgárdą hárdośći ſwey wzgárdźił Bogá Izráelſkiego, y tobie groźił śmierćią, mowiąc: Gdy będźie poiman lud Izráelſki, káże przebić mieczem boki twoie.

29. A widząc Achior głowę Holoferneſowę, omdlewáiąc od ſtráchu, upadł ná źiemią ná twarz ſwoię, y śiliłá ſię duſzá iego.

30. A potym gdy k ſobie przyſzedſzy ochłodzony był, upadł u nog iey, y pokłonił ſię iey, y rzekł:

31. Błogoſłáwionáś ty od Bogá twego we wſzytkim przybytku Jákob; bo w káżdym národźie, ktory uſłyſzy imię twoie, będźie uwielbion Bog Izráelſki dla ćiebie.

26. Et dixit omnis populus: Fiat, fiat.

27. Porro Achior vocatus venit, & dixit ei Judith: Deus Iſrael, cui tu teſtimonium dediſti, quod ulciſcatur ſe de inimicis ſuis, ipſe caput omnium incredulorum incidit hac nocte in manu mea

28. Et ut probes, quia ita eſt, ecce caput Holofernis, qui in contemptu ſuperbiæ ſuæ Deum Iſrael contempſit, & tibi interitum minabatur, dicens: Cum captus fuerit populus Iſrael, gladio perforari præcipiam latera tua.

29. Videns autem Achior caput Holofernis, anguſtiatus præ pavore, cecidit in faciem ſuam ſuper terram, & æſtuavit *a* anima ejus.

30. Poſtea vero quam reſumpto ſpiritu recreatus eſt, procidit ad pedes ejus, & adoravit eam, & dixit:

31. Benedicta tu a Deo tuo in omni tabernaculo Jacob, quoniam in omni gente, quæ audierit nomen tuum, magnificabitur ſuper te Deus Iſrael.

a Græce defecit, id eſt deliquium animi paſſus eſt Achior.

ROZDZIAŁ XIV.

Wywieśiły głowę Holoferneſowę z muru; Achior ſię obrzezał, lud ſię z miáſtá ná nieprzyiáćiełá wytoczył, Aſſyriyczykowie chcą obudźić Holoferneſá, nálezli go bez głowy, nieznośny ſtrách, y drzenie przypadło ná nie.

1. Y Rzekłá Judith, do wſzytkiego ludu: Słuchayćie mię bráćia; záwieśćie tę głowę ná murze náſzym;

2. Y będźie gdy wznidźie ſłońce, weźmi káżdy z was broń ſwoię, á wybieżćie pędem; nie żebyśćie mieli zbieżeć ná doł, ále iáko ná nie náćieráiąc.

3. Tedy ſzpiegowie muśi bydź że pobieżą obudźić hetmáná ſwego ku bitwie.

4. A gdy rotmiſtrze ich przybieżą do namiotu Holoferneſowego, y naydą go bez głowy we krwi ſwey ukálonego, przypádnie na nie ſtrách.

5. A gdy obaczyćie żeć ućiekáią, bieżćie po nich beſpiecznie, bo ie Pan zetrze pod nogámi wáſzemi.

6. Tedy Achior widząc moc, ktorą uczynił Bog Izráelſki, opuśćiwſzy obyczáie pogáńſkie, uwierzył Bogu, y obrzezał ćiáło odrzezku ſwego, y przyłączony ieſt do ludu Izráel-

CAPUT XIV.

Holofernis caput in muro ſuſpenditur, 1. Achior circumciditur, 6. Judæi in Aſſyrios irruunt, qui Holofernem excitantes, dum mortuum inveniunt vehementi timore concutiuntur, 7.

1. Dixit autem Judith ad omnem populum: Audite me fratres, ſuſpendite caput hoc ſuper muros noſtros;

2. Et erit, cum exierit Sol, accipiat unusquisque arma ſua, & exite cum impetu, non ut deſcendatis deorſum *b*, ſed quaſi impetum *c* facientes.

3. Tunc exploratores neceſſe erit, ut fugiant ad principem ſuum excitandum ad pugnam.

4. Cumque duces eorum concurrerint ad tabernaculum Holofernis, & invenerint eum truncum in ſuo ſanguine volutatum, decidet ſuper eos timor.

5. Cumque cognoveritis fugere eos, ite poſt illos ſecuri, quoniam Dominus conteret eos ſub pedibus veſtris.

6. Tunc Achior videns virtutem, quam fecit Deus Iſrael, relicto gentilitatis ritu, credidit Deo; & circumcidit *d* carnem præputii ſui, & appoſitus *e* eſt ad populum Iſrael, &

b ſc. ad veram & ſeriam pugnam.

c i. impreſſionem: nolebat enim Judæos cum Aſſyriis confligere antequam iſtis mors Holofernis nota fieret & conſternationem incuteret.

d Aliena manu.

e Id eſt, aggregatus per diſpenſationem in lege Deut. 23. v. 3 propter inſignem profeſſionem divinæ potentiæ & providentiæ.

& omnis succeſſio generis ejus usque in hodiernum diem.

7. Mox autem, ut ortus eſt dies, ſuſpenderunt ſuper muros caput Holofernis, accepitque unusquisque vir arma ſua, & egreſſi ſunt cum grandi ſtrepitu & ululatu.

8. Quod videntes exploratores, ad tabernaculum Holofernis cucurrerunt.

9. Porro hi, qui in tabernaculo erant, venientes, & ante ingreſſum cubiculi perſtrepentes, excitandi gratia, inquietudinem arte moliebantur, ut non ab excitantibus, ſed a ſonantibus *a* Holofernes evigilaret.

a i. perſtrepentibus.

10. Nullus enim audebat cubiculum virtutis *b* Aſſyriorũ pulſando, aut intrando aperire.

b i. ducis.

11. Sed cum veniſſent ejus duces, ac tribuni, & univerſi majores exercitus regis Aſſyriorum, dixerunt cubiculariis:

12. Intrate, & excitate illum, quoniam egreſſi mures *c* de cavernis ſuis, auſi ſunt provocare nos ad prælium.

c Hoc ſarcaſmo deridebant etiam olim Philiſthæi Hebræos. 1. Reg. 14. v. 11.

13. Tunc ingreſſus Vagao cubiculum ejus, ſtetit ante cortinam, & plauſũ fecit manibus ſuis; ſuſpicabatur enim illum cum Judith dormire.

14. Sed cum nullum motum jacentis ſenſu aurium caperet, acceſſit proximans ad cortinam, & elevans eam, videnſque cadaver absque capite Holofernis in ſuo ſanguine tabefactum jacere ſuper terram, exclamavit voce magna cum fletu, & ſcidit veſtimenta ſua.

15. Et ingreſſus tabernaculum Judith, non invenit eam, & exiliit foras ad populum,

16. Et dixit: Una mulier Hebræa fecit confuſionem in domo *d* regis Nabuchodonoſor, ecce enim Holofernes jacet in terra, & caput ejus non eſt in illo.

d Similem imo majorem fecit in domo & regno diaboli mulier illa Hebræa, fortis, conterens caput ſerpentis, ſc. B. V. Maria.

17. Quod cum audiſſent principes virtutis Aſſyriorum, ſciderunt omnes veſtimenta ſua, & intolerabilis timor & tremor cecidit ſuper eos, & turbati ſunt animi eorum valde.

18. Et factus eſt clamor incomparabilis in medio caſtrorum eorum.

Izráelſkiego, y wſzytko potomſtwo rodzáiu iego áż do dniá dźiśieyſzego.

7. A wnet ſkoro ſię rozedniło, wywieśili głowę Holofernesá z muru, y wźiął káżdy mąż broń ſwą, y wypádli z wielkim trzaſkiem, y wrzaſkiem.

8. Co uyźrzawſzy ſzpiegowie, przybiegli do námiotu Holoferneſowego.

9. A ći, ktorzy w namiećie byli, przychodząc, á przed weſzćiem pokoiu gruchocąc żeby ocknął, ſtucznie niepokoy czynili, áby nie od budzących, ále od trząſkáiących Holofernes ocknął.

10. Bo żaden nieśmiał pokoiu mocy Aſſyriyſkiy kołácąc, ábo wchodząc otwieráć.

11. Ale gdy przyſzli hetmáni, y tyśiącnicy, y wſzyſcy przełożeni woyſká królá Aſſyriyſkiego, rzekli komornikom:

12. Wnidźćie, á obudźćie go, bo myſzy wyſzedſzy z iam ſwoich śmieią nas wyżywáć ku bitwie.

13. Tedy Vágáo wſzedſzy do pokoiu iego, ſtánął przed zaſłoną, y klaſkał rękomá ſwemi; bo mniemiał żeby ſpał z Judith.

14. Ale gdy żadnego ruſzánia leżącego nie ſłyſzał, przyſtąpił przybliżáiąc ſię do zaſłony, á podniowſzy ią, y uyźrzawſzy trupá bez głowy Holoferneſowego, we krwi ſwey uwalánego ná źiemi leżącego, krzyknął głoſem wielkim z płáczem, y rozdárł odźienie ſwoie.

15. A wſzedſzy do namiotu Judith, nie nálazł iey; y wybiegł z pokoiu do ludu,

16. Y rzekł: Iedná Żydowſka niewiáſtá uczyniłá zámieſzánie w domu królá Nábuchodonozorá; bo oto Holofernes leży ná źiemi, á głowy iego niemáſz ná nim;

17. Co gdy uſłyſzeli kśiążętá śiły Aſſyriyſkiy, rozdárli wſzyſcy ſzáty ſwe, y nieznośny ſtrách, y drżenie przypádło na nie, y ſtrwożyły ſię ſercá ich bárzo.

18. Y ſtał ſię krzyk niewymowny w pośrzod obozu ich.

CAPUT XV.

Aſſyrii perſequente Hebræo, omnibus relictis fugiunt, 1. Spoliis collectis plurimum ditantur, 3. Judith a pontifice & populo benedicitur; & Holofernis ſpolia ipſi traduntur, 9.

1. CUmque omnis exercitus decollatum Ho-

ROZDZIAŁ XV.

Aſſyriyczykowie obaczywſzy że im Hetmáná zábito, ięli ućiekáć, żydowie ie goniąc wſzytkę korzyść, y łupy pobráli, Judith wdowę chwałą błogoſłáwiąc iey, á cokolwiek iedno Holoferneſowego było, to iey wſzyſtko dárowáli.

1. A Gdy wſzyſtko woyſko uſłyſzáło że Ho-

lo-

lofernes śćięty, odpadł od nich, y rozum, y rádá, á sámym drżeniem, y stráchem zruszeni, wźięli sobie ućieczkę ná pomoc;

2. Ták iż żaden z swym bliźnim nie mowił, ále zwieśiwszy łeb, wszytkiego odbieżawszy, śpieszyli się uyśdź Zydow, o ktorych słyszeli że ná nie zbroyno szli, ućiekáiąc drogámi po polách, y sćieżkámi, po págorkách.

3. Widząc tedy synowie Izráelowi że ućiekáią, bieżeli zá nimi; y zbiegli uderzywszy w trąby, y krzycząc zá nimi.

4. A iż Assyriánie nie wkupie, oślep ućiekáli; á synowie Izráelowi w iednym husie bieżąc zá nimi, mglili wszytkie, ktorych náleźć mogli.

5. Posłał tedy Ozyasz posły do wszytkich miást, y kráin Izráelskich.

6. Káżda tedy kráiná, y káżde miásto wybráną mlodź zbroyną posłáło zá nimi, y gonili ie pászczeką mieczá, áż przybiegli do końcá gránic swoich.

7. A inni, ktorzy byli w Bethuliiey weszli do obozu Assyriyskiego, y korzyść, ktorą byli Assyryánie ućiekáiąc odbiegli, zábráli, y obćiążyli się bárzo.

8. A ći, ktorzy zwyćięzcy wroćili się do Bethuliiey, wszytko co ich było, przynieśli zsobą, ták iż nie było liczby w bydle, y dobytkách, y wszytkich ruchomych rzeczách ich; że od namnieyszego, áż do náwiętszego, wszyscy się zbogáćili z łupow ich.

9. A Joáchim nawyszszy kápłan z Jeruzálem przyiechał do Bethuliiey ze wszytkimi stárszymi swemi, áby Judith oglądał.

10. Ktora gdy wyszłá do niego, błogosłáwili ią wszyscy iednym głosem, mowiąc: Tyś sławá Jeruzálem, tyś wesele Izráelskie, tyś cześć ludu nászego;

11. Ześ sobie poczęłá mężnie, y zmocnione iest serce twoie, przeto żeś czystość umiłowáłá, á po mężu swoim inszegoś nie uznáłá; przeto y ręká Páńska pośiliłá cię, y dla tego będźiesz błogosłáwiona ná wieki.

12. Y rzekł wszytek lud: Niech się sstánie, niech się sstánie.

13. A przez trzydźieśći dni záledwie zebrał łupy Assyriyskie lud Izráelski.

14. A wszytkie rzeczy, ktore poználi że były Holofernesowe włásne, dáli Judith, we złoćie, w srebrze, w szátách, w kámięniu drogim, y we wszytkim sprzęćie, y dano iey wszytko od ludu.

Holofernem audisset, fugit mens & consilium ab eis, & solo tremore & metu agitati, fugæ præsidium sumunt,

2. Ita ut nullus loqueretur cum proximo suo, sed inclinato capite, relictis omnibus, evadere festinabant Hebræos, quos armatos super se venire audiebant, fugientes per vias camporum & semitas collium.

3. Videntes itaque filii Israel fugientes, secuti sunt illos. Descenderuntque clangentes tubis, & ululantes post ipsos.

4. Et quoniam Assyrii non adunati, in fugam ibant præcipites; filii autem Israel uno agmine persequentes, debilitabant *a* omnes, quos invenire potuissent.

a Chaldæice mactabant, seu cædebant.

5. Misit itaque Ozias nuntios per omnes civitates & regiones Israel.

6. Omnis itaque regio, omnisque urbs electam juventutem armatam misit post eos, & persecuti sunt eos in ore gladii, quousque pervenirent ad extremitatem finium suorum.

7. Reliqui autem, qui erant in Bethulia, ingressi sunt castra Assyriorum, & prædam, quam fugientes Assyrii reliquerant, abstulerunt, & onustati *b* sunt valde.

b sc. onerati, Græce ditati.

8. Hi vero, qui victores reversi sunt ad Bethuliam, omnia, quæ erant illorum, attulerunt secum, ita ut non esset numerus in pecoribus, & jumentis, & universis mobilibus eorum, ut a minimo usque ad maximum omnes divites fierent de prædationibus eorum.

9. Joacim *c* autem summus pontifex de Jerusalem venit in Bethuliam cum universis presbyteris suis, ut videret Judith.

c hic super c. 4. v. 11. dicitur & Eliachim.

10. Quæ cum exisset ad illum, benedixerunt eam omnes una voce, dicentes: Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri;

11. Quia fecisti viriliter, & confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaveris, & post virum tuum, alterum nescieris; ideo & manus Domini confortavit te, & ideo eris benedicta in æternum.

12. Et dixit omnis populus: Fiat, fiat.

13. Per dies autem triginta, vix collecta sunt spolia Assyriorum a populo Israel.

14. Porro autem universa, quæ Holofernis peculiaria fuisse probata sunt, dederunt Judith in auro, & argento, & vestibus, & gemmis, & omni supellectili, & tradita sunt omnia illi a populo.

15. Et omnes populi gaudebant cum mulieribus, & virginibus, & juvenibus, in organis & citharis *a*.

CAPUT XVI.

Canticum Judith ob victoriam, 1. Populus holocausta cum gratiarum actione offert, 22. Judith Holofernis spolia Domino consecrat, 23. Plena dierum moritur, & dies hujus victoriæ perpetuo apud Judæos celebratur, 25.

1. TUnc cantavit canticum hoc Domino Judith, dicens:

2. Incipite *b* Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum novum, exaltate, & invocate nomen ejus.

3. Dominus conterens bella, Dominus nomen est illi.

4. Qui posuit castra sua *c* in medio populi sui, ut eriperet nos de manu omnium inimicorum nostrorum.

5. Venit Assur ex montibus ab Aquilone in multitudine fortitudinis suæ; cujus multitudo obturavit torrentes, & equi eorum cooperuerunt valles.

6. Dixit se incensurum fines meos, & juvenes meos occisurum gladio, infantes meos dare in prædam, & virgines in captivitatem.

7. Dominus autem omnipotens nocuit *d* eum, & tradidit eum in manus feminæ, & confodit eum.

8. Non enim cecidit potens eorum a juvenibus, nec filii Titan *e* percusserunt eum, nec excelsi gigantes opposuerunt se illi, sed Judith filia Merari in specie faciei suæ dissolvit eum.

9. Exuit enim se vestimento viduitatis, & induit se vestimento lætitiæ in exultatione filiorum Israel.

10. Unxit faciem suam unguento, & colligavit cincinnos suos mitra, accepit stolam novam *f* ad decipiendum illum.

11. Sandalia ejus rapuerunt oculos ejus, pulchritudo ejus captivam fecit animam ejus, amputavit pugione cervicem ejus.

12. Horruerunt Persæ *g* constantiam ejus, & Medi audaciam ejus.

13. Tunc ululaverunt castra Assyriorum, quando apparuerunt humiles mei *h* arescentes in siti.

14. Filii

a Græc. dicit concurrisse fæminas cum thyrsis in manibus, & coronasse Juditham cum ancilla.

b supple, psallere.

c i. e. præsidium & protectionem suam

d i. percussit.

e sc. gigantes juxta fabulas gentilium robustissimi.

f Græc. lineam

g Holofernis gentile, alioquin Persica regio Chaldæis tunc subjecta aut fœderata, ut apparet ex Is 22. 6. Immoita aliquando late sumitur illud vocabulum, ut Syriam, Mediam, & Chaldæam comprehendat, ut ex 2. Mach. 1. 19. Intelligitur. Quare corruit argumentum eorum, qui inde probare volunt, hanc historiam sub imperio Persarum contigisse.

h persequentes ipsos.

15. A wszyscy ludźie weselili się z niewiástámi, y z pánnámi, y z młodźiency, ná instrumentách y árfách.

ROZDZIAŁ XVI.

Piosnká Judith dla zwyćięstwá; lud ofiáry czyni dźiękuiąc Pánu; Judith wszytkę korzyść Holoferneyá ofiárowała Pánu; pełná dniuw wieku swego umarła; á dźień zwyćięstwá tego święcą Zydzi áż do dniá dźiśieyszego.

1. SPiewáłá tedy Judith tę pieśń Pánu, mowiąc:

2. Záczynayćie Pánu ná bębniech, śpiewayćie Pánu ná cymbálech, śpieways;ćie mu Psalm nowy, wywyszayćie, y wzywayćie imięniá iego.

3. Pan kruszący woyny, Pan iest imię iemu.

4. Ktory położył oboz swoy w poyśrzod ludu swego, áby nas wyrwał z ręki wszytkich nieprzyiacioł nászych.

5. Przyćiągnął Assur z gor od Połnocy, w wielkośći mocy swey; ktorego mnostwo zástáwiło potoki, á konie ich okryły doliny.

6. Mowił że miał wypálić gránice moie, á młodźieńce moie wybić mieczem, niemowięta moie dáć ná łup, y pánny w niewolą.

7. A Pan wszechmogący zászkodźił mu, y dał go w ręce niewieśćie, y poráźił go.

8. Bo mocárz ich nie poległ od młodźieńcow, áni go zábili synowie Titán, áni wysocy obrzymowie zástáwili mu się; ále Judithá corká Merári zwątliłá go pięknośćią twarzy swoiey.

9. Zwlekłá się bowiem z szat wdowstwá, y oblokłá się w száty wesełá ná rozrádowánie synow Izráelskich.

10. Pomázáłá oblicze swe oleykiem, y śćiągnęłá kędźiorki swe koronką, wźięłá szątę nową, áby go zdrádźiłá.

11. Pátynki iey uchwyćiły oczy iego, piękność iey poymáłá duszę iego, ućięłá kordem szyię iego.

12. Ulękli się Persowie stałośći iey, y Medowie śmiáłośći iey.

13. Tedy záwyły woyská Assyryiskie, gdy się ukázáli poniżeni moi, schnący od prágnienia.

14. Sy-

14. Synowie dźiewczyn pokłoli ie, á iáko chłopięta ućiekáiące pobili ie; poginęli w bitwie od oblicza Páná Bogá mego.

15. Pieśń śpiewaymy Pánu, pieśń nową śpiewaymy Bogu náſzemu.

16. Adonái Pánie wielkiś ty, y przeſławny w mocy twoiey, y ktorego żaden zwyćiężyć nie może.

17. Tobie niech ſłuży wſzelkie twe ſtworzenie; boś rzekł, y ſtáły ſię; posłałeś duchá twego, y ſtworzone ſą, y niemaſz ktoby ſię ſprzećiwił głoſowi twemu.

18. Gory z gruntu ſię poruſzą z wodámi; ſkáły iáko wosk rozpłyną ſię przed obliczem twoim.

19. A ktorzy ſię ćiebie boią, wielcy będą u ćiebie ná wſzytkim.

20. Biádá narodowi ná národ moy powſtáiącemu; bo Pan wſzechmogący będźie ſię mśćił nád nimi, w dźień ſądu nawiedźi ie.

21. Bo da ogień, y robaki ná ćiáłá ich, áby byli paleni, y czuli áż ná wieki.

22. Y ſtáło ſię potym, wſzytek lud po zwyćięſtwie przyſzedł do Jeruzálem pokłonić ſię Pánu; y wnet ſkoro ſię oczyśćili ofiárowáli wſzyſcy cáłopalenia, y śluby, y obietnice ſwoi.

23. A Judith wſzytkie naczynia woienne Holofernesá, ktore iey dał lud, y namiotek, ktory ſámá wźięłá z łożká iego, ofiárowáłá ná dar zápámiętániá.

24. A lud był weſoł wedle oblicza świętych, y przez trzy mieśiące weſele tego zwyćięſtwá z Judith obchodzono.

25. A po owych dniách wroćił ſię káżdy do domu ſwego, á Judith ſtáłá ſię wielką w Bethuliiey, y byłá naſławnieyſzą wſzyſtkie źiemi Izráelſkiey.

26. Byłá też do cnoty czyſtość przyłączoná, ták iż nie uznáłá męża po wſzyſtkie dni żywotá ſwego, iáko umarł mąż iey Mánáſſes.

27. A wychadzáłá w świętá z wielką chwáłą.

28. Y mieſzkáłá w domu mężá ſwego ſto y pięć lat, y puśćiłá wolną Abrę ſwoię, y umárłá, y pogrzebiona ieſt z mężem ſwym w Bethuliiey.

29. Y płákał iey wſzyſtek lud przed śiedm dni.

30. A przez wſzytek czás żywotá iey, nie był

14. Filii puellarum compunxerunt eos, & ſicut pueros fugientes occiderunt eos; perierunt in prælio a facie Domini Dei mei.

15. Hymnum cantemus Domino, hymnum novum cantemus Deo noſtro.

16. Adonai Domine magnus es tu, & præclarus in virtute tua, & quem ſuperare nemo poteſt.

17. Tibi ſerviat omnis creatura tua; *a* quia dixiſti, & facta ſunt; miſiſti ſpiritum tuum, & creati ſunt, & non eſt, qui reſiſtat voci tuæ.

18. Montes *b* a fundamentis movebuntur cum aquis; petræ, ſicut cera, liqueſcent ante faciem tuam.

19. Qui autem timent te, magni erunt apud te per omnia.

20. Væ genti inſurgenti ſuper *c* genus meum; Dominus enim omnipotens vindicabit in eis, in die judicii viſitabit illos.

21. Dabit enim ignem, & vermes in carnes eorum, ut urantur, & ſentiant usque in ſempiternum.

22. Et factum eſt poſt hæc, omnis populus poſt victoriam venit in Jeruſalem adorare Dominum; & mox ut purificati ſunt, obtulerunt omnes holocauſta, & vota, & repromiſſiones *d* ſuas.

23. Porro Judith univerſa vaſa bellica Holofernis, quæ dedit illi populus, & conopeum, quod ipſa ſuſtulerat de cubili ipſius, obtulit in anathema oblivionis.

24. Erat autem populus jucundus ſecundum faciem ſanctorum, & per tres menſes gaudium hujus victoriæ celebratum eſt cum Judith.

25. Poſt dies autem illos unusquisque rediit in domum ſuam, & Judith magna facta eſt in Bethulia, & præclarior erat univerſæ terræ Iſrael.

26. Erat etiam virtuti caſtitas adjuncta, ita ut non cognoſceret virum omnibus diebus vitæ ſuæ, ex quo defunctus eſt Manaſſes vir ejus.

27. Erat autem diebus feſtis procedens cum magna gloria.

28. Manſit *e* autem in domo viri ſui annos centum quinque, & dimiſit abram ſuam liberam *f*, & defuncta eſt ac ſepulta cum viro ſuo in Bethulia.

29. Luxitque illam omnis populus diebus ſeptem.

30. In omni autem ſpatio vitæ ejus non fuit,

a Gen. 1. Pſal. 32. 9.

b ſuperbi cum ſuis opibus exterminabuntur.

c i. contra.

d Græc. munera.

e Gr. & ſenuit in domo viri ſui annos centum & quinque, clarius Syrus: & conſenuit in domo Manaſſis viri ſui, factaque centum & quinque annorum, mortua eſt &c. Unde patet totum vitæ ejus ſpatium ibi deſcribi, non illud, quo poſt debellatum Holofernem ſuperſtes fuit.

f Græc. additur & diſtribuit bona ſua ante mortem propinquis ſuis.

fuit, qui perturbaret Iſrael, & poſt mortem ejus annis multis.

31. Dies autem victoriæ hujus feſtivitatis ab Hebræis in numero ſanctorum dierum accipitur, & colitur a Judæis ex illo tempore usque in præſentem diem.

był, ktoryby czynił niepokoy Izráelowi, y po śmierći iey przez wiele lat.

31. A dźień świętá zwyćięſtwá tego u Zydow w poczet dni świętych przyięt ieſt, y świecą je Zydźi od onego czáſu áż do dniá dźiśieyſzego.

LIBER ESTHER.

CAPUT I.

Aſſuerus ad gloriæ ſuæ oſtentationem ſplendidum celebrat convivium, 3. Regina Vaſthi accerſita venire recuſat, 10. Ideo repudiatur, & edictum promulgatur, ut uxores maritis deferant honorem, 16.

1. IN diebus Aſſueri *a*, qui regnavit ab India usque Æthiopiam ſuper centum viginti ſeptem provincias;

2. Quando ſedit in ſolio regni ſui, Suſan civitas regni ejus exordium *b* fuit.

3. Tertio igitur anno imperii ſui *c* fecit grande convivium cunctis principibus, & pueris *d* ſuis, fortiſſimis Perſarum, & Medorum inclytis *e*, & præfectis provinciarum coram ſe.

4. Ut oſtenderet divitias gloriæ regni ſui, ac magnitudinem, atque jactantiam *f* potentiæ ſuæ, multo tempore, centum videlicet & octoginta diebus.

5. Cumque implerentur dies convivii *g*, invitavit omnem populum, qui inventus eſt in Suſan, a maximo usque ad minimum; & juſſit ſeptem diebus convivium præparari *h* in veſtibulo horti, & nemoris, quod regio cultu & manu conſitum erat.

6. Et pendebant ex omni parte tentoria aerii *i* coloris, & carbaſini *k* ac hyacinthini, ſuſtentata funibus byſſinis, atque purpureis, qui eburneis circulis inſerti erant, & columnis marmoreis fulciebantur. Lectuli quoque aurei & argentei, *l*, ſuper pavimentum ſmaragdino & pario ſtratum lapide, diſpoſiti erant; quod mira varietate pictura decorabat.

7. Bibebant autem, qui invitati erant, aureis poculis, & aliis atque aliis vaſis cibi inferebantur. Vinum quoque, ut magnificentia

a Id eſt, Darii Hyſtaſpis. vide Chronolog. Indicem.

b Hebr. metropolis, ſeu regni caput.

c Anno M. 3485. ant. Chr. 519.

d Servis.

e Hebr. Satrapis.

f i. ſplendorem.

g i. poſt convivium illud per dies 180. magnatibus exhibitum, aliud inſtituit toti populo exhibendum.

h ſe exhiberi.

i Hebr. candidi.

k Hebr. viridis.

l Non ad dormiendum ſed epulandum.

KSIĘGI ESTHER.

ROZDZIAŁ I.

Aſſwerus krol, áby okazał chwałę kroleſtwá ſwego, uczynił ſłáwne gody, ná ktore krolowá Vaſthi proſzona przyść nie chćiáłá, y złożona z kroleſtwá, y poſtánowiono práwo, áby żony mężom poſłuſzne były.

1. ZA dni Aſſweruſá, ktory pánował od Indiiey áż do Æthyopiey nád ſtem dwiemádźieſty y śiedmią kráin,

2. Gdy śiedźiał ná ſtolicy kroleſtwá ſwego, Suſán miáſto kroleſtwá iego początkiem było.

3. Trzećiego tedy roku pánowánia ſwego, ſpráwił wielką ucztę wſzyſtkim kśiążętom, y ſłużebnikom ſwoim, namożnieyſzym z Perſow, y nazacnieyſzym z Medow, y ſtároſtom kráin przed ſobą.

4. Aby okazał bogáctwá chwały kroleſtwá ſwego, y wielkość á chłubę możnośći ſwey, przez długi czás, to ieſt przez ſto y ośmdźieśiąt dni,

5. A gdy ſię dni uczty dokończyły, wezwał wſzytkiego ludu, ktory ſię náłazł w Suſán, od náwiętſzego áż do namnieyſzego; y kazał przez śiedm dni ucztę nágotowáć w weſzćiu ogrodu y gáiu, ktory krolewſką ozdobą, y ręką był ſczepiony.

6. Y wiśiáły po wſzytkich ſtronách opony białe, y źielone, y hiácyntowe, záwieſzone ná ſznurách biśiorowych, y ſzárłatnych, ktore były przez kołá kośći ſłoniowey przewleczone, y ná ſłupiech mármurowych záwieſzone. Łożká też złote, y ſrebrne rozłożone były ná tle ſmárágdowym, y marmurowym kámieniem położonym, ktore dźiwną rozmáitośćią máłowánie zdobiło.

7. A ktorzy byli náproſzeni, pili z kubkow złotych, y ná inſzych, y inſzych náczyniach wnoſzono potráwy. Winá też, ták iáko wielmożno-

możnośći krolewſkiey przyſtało, doſtátkiem á co nalepſzego nálewáno.

8. A niebył, ktoby niechcących do pićia przymuſzał; ále iáko był krol poſtánowił przyſtáwuiąc do ſtołow po iednemu z kśiążąt ſwoich, áby káżdy brał coby chćiał.

9. Váſthi też krolowá ſpráwiłá ucztę prze białegłowy ná pálacu, gdźie krol Aſſwerus mieſzkáć był zwykł.

10. A ták dniá śiodmego, gdy ſobie krol podweſelił á po zbytnim pićiu zágrzał ſię winem roſkazał Maumam, y Bázáthá, y Hárboná, y Bagathá, y Abgáthá, y Zethár, y Chárchás, śiedmi rzezáńcom, ktorzy przed oczymá iego ſłużyli,

11. Aby w wiedli krolową Váſthi przed krolá, włożywſzy ná głowę iey koronę, áby okázał wſzytkim ludźiom, y kśiążętom piękność iey, bo bárzo piękná byłá.

12. Ktora zbraniáłá ſię, y ná krolewſkie roſkazánie, ktore był przez rzezáńcá wſkazał, przyść niechćiáłá. Prze co krol rozgniewány, y wielką popędliwośćią zápalony,

13. Spytał mędrcow, ktorzy według zwyczáiu krolewſkiego záwżdy przy nim byli, y zá ich rádą wſzytko czynił, ktorzy umieli uſtáwy, y práwá przodkow;

14. (A byli pierwſzy, y nabliżſzy: Chárſená, y Sethár, y Admáthá, y Thárſis, y Mares, y Márſáná, y Mámuchán, śiedm kśiążąt Perſkich, y Medſkich, ktorzy pátrzáli ná oblicze krolewſkie, y pierwſzy po nim zwykli byli śiadáć;)

15. Ktoremu wyrokowi Váſthi krolowa podległá, ktora roſkazánia Aſſweruſá krolá, ktore przez rzezáńce wſkazał, uczynić niechćiáłá.

16. Y odpowiedźiał Mámuchan co krol ſłyſzał, y kśiążętá: Nie tylko krolá obráźiłá krolowá Váſthi, ále y wſzyſtkie narody, y kśiążętá, ktore ſą po wſzytkich źiemiách krolá Aſſweruſá.

17. Bo wynidźie mowá krolowey do wſzyſtkich niewiaſt, że wzgárdzą męże ſwe, y rzeką: Krol Aſſwerus kazał, áby krolowá Váſthi weſzłá do niego, á oná niechćiáłá.

18. Y tym przykłádem wſzyſtkie żony kśiążąt Perſkich, y Medſkich lekce ſobie będą ważyć mężow roſkazánia. Przetoż ſłuſzny ieſt krolewſki gniew.

19. Ieſlić ſię podobá, niech wynidźie wyrok od oblicza twego, á niech będźie nápiſan wedle

centia regia dignum erat, abundans, & præcipuum ponebatur.

8. Nec erat, qui nolentes cogeret ad bibendum, ſed ſicut rex ſtatuerat, præponens menſis ſingulos de principibus ſuis, ut ſumeret unusquisque quod vellet *a*.

9. Vaſthi quoque regina fecit convivium feminarum, in palatio, ubi rex Aſſuerus manere conſueverat.

10. Itaque die ſeptimo, cum rex eſſet hilarior, & poſt nimiam potationem incaluiſſet mero, præcepit Maumam, & Bazatha, & Harbona, & Bagatha, & Abgatha, & Zethar, & Charchas, ſeptem eunuchis *b*, qui in conſpectu ejus miniſtrabant,

11. Ut introducerent reginam Vaſthi coram rege, poſito caput ejus diademate, ut oſtenderet cunctis populis & principibus pulchritudinem illius; erat enim pulchra valde.

12. Quæ renuit, & ad regis imperium, quod per eunuchos mandaverat, venire contempſit. Unde iratus rex, & nimio furore ſuccenſus,

13. Interrogavit ſapientes; qui ex more regio *c* ſemper ei aderant, & illorum faciebat cuncta conſilio, ſcientium leges, & jura majorum;

14. (Erant autem primi & proximi: Charſena, & Sethar, & Admatha, & Tharſis, & Mares, & Marſana, & Mamuchan, ſeptem duces Perſarum, atque Medorum, qui videbant faciem *d* regis, & primi poſt eum reſidere ſoliti erant;)

15. Cui ſententiæ Vaſthi regina ſubjaceret, quæ Aſſueri regis imperium, quod per eunuchos mandaverat, facere noluiſſet.

16. Reſponditque Mamuchan, audiente rege, atque principibus: Non ſolum regem læſit regina Vaſthi, ſed & omnes populos, & principes, qui ſunt in cunctis provinciis regis Aſſueri.

17. Egredietur *e* enim ſermo *f* reginæ ad omnes mulieres, ut contemnant viros ſuos, & dicant: Rex Aſſuerus juſſit, ut regina Vaſthi intraret ad eum, & illa noluit.

18. Atque hoc exemplo omnes principum conjuges Perſarum atque Medorum, parvipendent imperia maritorum; unde regis juſta eſt indignatio.

19. Si tibi placet, egrediatur edictum a facie tua, & ſcribatur juxta legem Perſarum atque

a Aſſuerus figurat Chriſtum, epulæ cæli gaudia, fortes Perſarum martyres &c.

b Curialibus miniſtris, etſi non eſſent evirati. Chald. habet, Satrapis.

c ſ. regum Perſarum.

d i. erant familiares.

e i. divulgabitur.

f i. factum ſeu exemplum.

atque Medorum, quam præteriri illicitum eſt, ut nequaquam ultra Vaſthi ingrediatur ad regem, ſed regnum illius, altera, quæ melior eſt illa, accipiat *a*.

a ſic myſtice Chriſtus repudiavit Synagogam & elegit Eccleſiam.

20. Et hoc in omne (quod latiſſimum eſt) provinciarum tuarum divulgetur imperium, & cunctæ uxores tam majorum, quam minorum, deferant maritis ſuis honorem.

21. Placuit conſilium ejus regi, & principibus; fecitque rex juxta conſilium Mamuchan,

22. Et miſit epiſtolas ad univerſas provincias regni ſui, ut quæque gens audire & legere poterat, diverſis linguis & litteris, eſſe viros principes ac majores *b* in domibus ſuis; & hoc per cunctos populos divulgari.

b quibus debeant uxores obtemperare.

wedle práwá Perſow, y Medow, ktorego ſię przeſtępowáć nie godźi, áby żadną miárą więcey Váſthi do krolá nie wchodźiłá, ále kroleſtwo iey inſza, ktora ieſt lepſza niż ona, otrzymáłá.

20. A to po wſzytkim páńſtwie, (ktore ieſt bárzo ſzerokie) źiem twoich niech będźie obwołano, y wſzytkie żony ták wielkich iáko, y máłych niech wyrządzáią cześć małżonkom ſwoim.

21. Podobáłá ſię rádá iego krolowi, y kśiążętom; y uczynił krol według rády Mámuchán,

22. Y rozeſłał liſty po wſzech źiemiách kroleſtwá ſwego, áby káżdy narod ſłyſzeć, y czytáć mogł roznemi ięzyki y piſmy, że mężowie ſą przednieyſzymi, y ſtárſzymi w domiech ſwoich; y żeby to po wſzech narodách obwołano.

CAPUT II.

Virgines Aſſuero quæruntur, ut una ex iis repudiata Vaſthi ſurrogetur, 1. Eſther neptis Mardochæi præ cæteris placens fit loco Vaſthi regina celebratis nuptiis magnificis, 5. Mardochæus Eunuchos regi inſidiantes prodit; quod factum annalibus inſcribitur, 21.

1. HIs ita geſtis, poſtquam regis Aſſueri indignatio deferbuerat, recordatus eſt Vaſthi, & quæ feciſſet, vel quæ paſſa eſſet;

2. Dixeruntque pueri regis, & miniſtri ejus: Quærantur regi puellæ virgines ac ſpecioſæ,

3. Et mittantur, qui conſiderent per univerſas provincias puellas ſpecioſas & virgines; & adducant eas ad civitatem Suſan, & tradant eas in domum fœminarum ſub manu Egei Eunuchi, qui eſt præpoſitus & cuſtos mulierum regiarum; & accipiant mundum *c* muliebrem, & cætera ad uſus neceſſaria;

c i. ornatum ſeu cultum.

4. Et quæcumque inter omnes oculis regis placuerit, ipſa regnet pro Vaſthi. Placuit ſermo regi; & ita, ut ſuggeſſerant juſſit fieri.

5. Erat vir Judæus in Suſan civitate, vocabulo Mardochæus *d* filius Jair, filii Semei, filii Cis, de ſtirpe Jemini *e*,

6. Qui translatus *f* fuerat de Jeruſalem eo

d infr. 11. 2.
e i. Benjamin.
f ſeu de progenie translatorum.

ROZDZIAŁ II.

Gdy Aſſweruſowi krolowi pánien ſzukáią, miedzy inemi przywiedźiono było Eſther brátánkę Márdochęuſzowę, á podobáłá ſię krolowi przed inſzemi, y ſtáłá ſię krolową miáſto Váſthi. Márdochęuſz wydał zdrádę ná Komorniki krolewſkie, á tę wierność iego w kroniki wpiſáno.

1. TO gdy ſię ták ſſtało, gdy ſię uśmierzył gniew krolá Aſſweruſá, wſpomniał ná Váſthi, y co byłá uczyniłá, ábo co ućierpiáłá;

2. Y rzekli dworzánie krolewſcy, y ſłużebnicy iego: Niech ſzukáią krolowi dźieweczek panienek, y nadobnych,

3. Y niech roześlą, ktorzyby wypátrzyli po wſzyſtkich kráinách dźieweczki piękne y pánny; niech ie przywiodą do miáſtá Suſan, y oddádzą ie do domu białychgłow pod rękę Egeiá rzezáńcá, ktory ieſt hochmiſtrzem, y ſtrożem białychgłow krolewſkich, y niech wezmą ochędoſtwá białogłowſkie, y inne rzeczy do potrzeby.

4. A ktoraby ſię ze wſzytkich oczom krolewſkim podobáłá, tá niech kroluie miáſto Vaſthi. Podobáłá ſię mowá krolowi, y ták iáko byli podáli uczynić roſkazał.

5. Był mąż Zydowin w mieśćie Suſan, imieniem Márdochęus, ſyn Jáir, ſyná Semei, ſyná Cis, z pokolenia Jemini,

6. Ktory był przenieśiony z Jeruzálem ná on

on czás, gdy Nábuchodonozor krol Bábyloński, przeniosł był Jechoniaszá krolá Judzkiego;

7. Ktory wychował corkę brátá swego Edisse, ktorą drugim imieniem zwano Esther; y obudwu rodźicow strácilá, byłá piękna bárzo, y wdźięczney twarzy. A po śmierći oycá, y mátki iey, przywłaszczył ią sobie Márdochęusz zá corkę.

8. A gdy się rozgłośiło krolewskie roskazánie, á według roskazánia iego wiele pięknych pánien do Susan przywodzono, y Egeiowi rzezáńcowi oddawano; Esther też miedzy innemi pánnámi oddáno mu, áby byłá chowána w poczćie białychgłow;

9. Ktora się iemu spodobáłá, y nálázłá łáskę w oczách iego. Y roskazał rzezáńcowi, áby iey dano co rychley ochędostwo białogłowskie, y dał iey część iey, y śiedm pánienek co napięknieyszych z domu krolewskiego, y ták onę iáko, y służebne pánny iey, przybrał y ozdobił.

10. Ktora niechćiáłá mu oznaymić narodu, y oyczyzny swoiey; bo iey był kazał Márdochęusz, áby o tey rzeczy zgołá milczáłá;

11. Ktory przechadzał się co dźień przed śienią domu, w ktorym wybráne pánny chowano, stáráiąc się o zdrowiu Esther, y chcąc wiedźieć coby się z nią dźiało.

12. A gdy przyszedł czás káżdey porządkiem pánienki, żeby wchodźiły do krolá, wszytko wykonawszy co do ochędostwá białogłowskiego przynależało, mieśiąc się dwánasty toczył, wszákże ták, że przez sześć mieśięcy mázáły się oleykiem z mirry, á przez drugie sześć bárwiczek, y rzeczy wonnych używáły.

13. A wchodząc do krolá, o cokolwiek prośiły do ochędostwá należącego brały; y iáko się im podobáło ubrawszy się z domu fraucymeru przechodźiły do łożnice krolewskiey.

14. A ktora weszłá wieczor, ráno záś wychodźiłá, y ztámtąd do wtorego domu odprowádzoná byłá, ktory był pod ręką Suságázy rzezáńcá, ktory był nád nałożnicámi krolewskimi przełożony; á niemiáłá wolnośći wroćić się więcey do krolá. Ażby krol chćiał, á miánowićie iey przyśdź roskazał.

15. A gdy przeminął czás porządkiem, przychodźił dźień, ktorego Esther corká Abiháil brátá Márdochęuszowego, ktorą był sobie wźiął

eo tempore, quo *a* Jechoniam regem Juda Nabuchodonosor rex Babylonis transtulerat *b*,

7. Qui fuit nutritius filiæ fratris *c* sui Edissæ, quæ altero nomine vocabatur Esther, & utrumque parentem amiserat: pulchra nimis, & decora facie. Mortuisque patre ejus, ac matre, Mardochæus sibi eam adoptavit in filiam.

8. Cumque percrebuisset regis imperium, & juxta mandatum illius multæ pulchræ virgines adducerentur Susan, & Egeo traderentur Eunucho; Esther quoque inter cæteras puellas ei tradita est, ut servaretur in numero fœminarum.

9. Quæ placuit ei, & invenit gratiam in conspectu illius. Et præcepit Eunucho, ut acceleraret mundum muliebrem, & traderet ei partes suas, & septem puellas speciosissimas de domo regis, & tam ipsam, quam pedissequas ejus ornaret, atque excoleret.

10. Quæ noluit indicare ei populum & patriam *d* suam, Mardochæus enim præceperat ei, ut de hac re omnino reticeret;

11. Qui deambulabat quotidie ante vestibulum domus, in qua electæ virgines servabantur, curam agens salutis Esther, & scire volens, quid ei accideret.

12. Cum autem venisset tempus singularum per ordinem puellarum, ut intrarent ad regem expletis omnibus, quæ ad cultum muliebrem pertinebant, mensis duodecimus vertebatur: ita duntaxat, ut sex mensibus oleo ungerentur myrrhino *e*, & aliis sex quibusdam pigmentis & aromatibus uterentur.

13. Ingredientesque ad regem, quidquid postulassent ad ornatum pertinens, accipiebant, & ut eis placuerat, compositæ de triclinio *f* fœminarum ad regis cubiculum transibant.

14. Et quæ intraverat vespere, egrediebatur mane, atque inde in secundas *g* ædes deducebatur, quæ sub manu Susagazi eunuchi erant, qui concubinis regis præsidebat; nec habebat potestatem ad regem ultra redeundi, nisi voluisset rex, & eam venire jussisset ex nomine.

15. Evoluto autem tempore per ordinem, instabat dies, quo Esther filia Abihail fratris Mardochæi, quam sibi adoptaverat in filiam, deberet intrare ad regem. Quæ non quæsivit

a 4. Reg. 24. 15. infr. 11. 4.
b anno Mundi 3405 patet Mardochæam cum Zorobabele anno Cyri primo (1. Esdr. 1.) hoc est mundi 3468. annis 17. antequam hæc fierent ascendisse Jerosolymam (1. Esdr. 2. 2.) sed statim rediisse: qnippe diutius abesse non poterat, utpote inter primos aulæ regiæ ministros, infr. c. 11 v. 3. De reditu Mardochæi in Babylonem meminit Joseph antiq. l. 11. c. 4. circa finem, Aben Esra & alii Judæorum
c Chald patrui.
d alii cognationem.
e ex myrrha.
f gynæceo.
g alias.

ſivit muliebrem cultum, ſed quæcumque voluit Egeus eunuchus cuſtos virginum, hæc ei ad ornatum dedit. Erat enim formoſa valde, & incredibili pulchritudine, omnium oculis gratioſa & amabilis videbatur.

16. Ducta eſt itaque ad cubiculum regis Aſſueri menſe decimo *a*, qui vocatur Tebeth, ſeptimo anno regni ejus *b*.

17. Et adamavit eam rex plus, quam omnes mulieres, habuitque gratiam & miſericordiam *c* coram eo ſuper omnes mulieres, & poſuit diadema regni in capite ejus, fecitque eam regnare in loco Vaſthi.

18. Et juſſit convivium præparari permagnificum cunctis principibus, & ſervis ſuis, pro conjunctione, & nuptiis Eſther. Et dedit requiem *d* univerſis provinciis, ac dona largitus eſt juxta magnificentiam principalem.

19. Cumque ſecundo *e* quærerentur virgines, & congregarentur, Mardochæus manebat ad januam regis;

20. Necdum prodiderat Eſther patriam, & populum ſuum juxta mandatum ejus. Quidquid enim ille præcipiebat, obſervabat Eſther; & ita cuncta faciebat, ut eo tempore ſolita erat, quo eam parvulam nutriebat.

21. Eo igitur tempore, quo Mardochæus ad regis januam morabatur, irati ſunt Bagathan, & Thares, duo eunuchi regis *f*, qui janitores erant, & in primo palatii limine præſidebant; volueruntque inſurgere in regem, & occidere eum.

22. Quod Mardochæum non latuit, ſtatimque nuntiavit reginæ Eſther; & illa regi ex nomine Mardochæi, qui ad ſe rem detulerat.

23. Quæſitum eſt, & inventum; & appenſus eſt uterq; eorum in patibulo. Mandatumq; eſt hiſtoriis, & annalibus traditum coram rege.

a i. Decembri.
b anno Mundi 3490. ant. Chr. 514.
c i. favorem. Eſther figura eſt B. V. M. & Eccleſiæ.
d i. e. immunitatem a tributis, vel tributa minuit.
e i. ad ſecundas nuptias.
f qui Amane erant intimi. Irarum cauſas addit Græcus, quod Mardochæus in officiis palatii prælatus illis eſſet a rege.
g Aman etymologice conturbans.
h Amalecitarum regis, quibus jam olim Judæi infenſi. (Deut. 25.19.) ita Joſephus, & Hebræi omnes. At infr. c. 16. dicitur Aman Macedo fuiſſe: forte quod majores ejus ex ſtrage, quæ Amalecitis ſub Saule contigit, profugi in Macedoniam ſe recepiſſent.

CAPUT III.

Aman a rege ſublimatus adoratur ab omnibus, ſed non a Mardochæo Judæo, 1. Ille iratus accuſat Judæos, ut omnes perdat, 5. Ab Aſſuero edictum impetrat de perdendis uno die univerſis Judæis, 10.

1. POſt hæc rex Aſſuerus exaltavit Aman *g* filium Amadathi, qui erat de ſtirpe Agag *h*; & poſuit ſolium ejus ſuper omnes principes, quos habebat.

2. Cun-

wźiął zá corkę, miáłá wniśdź do krolá; ktora nie ſzukałá ſtroiow białogłowſkich, ále cokolwiek chćiał Egeuſz rzezániec ſtroż pánien, to iey dał ná ochędoſtwo; Bo byłá bárzo piękna, á niewymowną cudnośćią oczom wſzytkich zdáłá ſię wdźięczną y miłą.

16. W wiedźioná tedy ieſt do pokoiu królá Aſſweruſá mieśiącá dźieśiątego, ktory zowią Tebeth, śiodmego roku kroleſtwá iego.

17. Y umiłował ią krol więcey, niż wſzytkie niewiáſty. á miáłá przed nim łáſkę, y miłośierdźie nád wſzytkie białegłowy, y włożył ná głowę iey koronę kroleſtwá, y uczynił że krolowáłá ná mieyſcu Váſthi.

18. Y roſkazał nágotowáć ucztę bárzo wielką, prze wſzytkie kśiążętá, y ſłużebniki ſwoie, ná poięćie, y ná weſele Eſther. Y dał odpoczynienie wſzyſtkim źiemiam, y rozdawał dáry według wielmożnośći kśiążęcey;

19. A gdy powtore ſzukano, y zbierano pánny, Márdochęuſz śiadał u drzwi krolewſkich;

20. A Eſther ieſcze byłá nie oznaymiłá oyczyzny, y narodu ſwego, według roſkazánia iego. Bo cokolwiek on roſkazał, ſtrzegłá Eſther; y ták wſzytko czyniłá iáko ná on czás zwykłá byłá, gdy ią málutką wychowywał.

21. Tego tedy czáſu, gdy Márdochęuſz śiedźiał u drzwi krolewſkich, rozgniewáli ſię Bágáthán, y Tháres dwa rzezáńcy krolewſcy, ktorzy byli odźwiernymi, á u pierwſzego progu pałacu śiadáli; y chćieli ſię tárgnąc ná krolá, y zábić go.

22. Co nie było táyno Márdochęuſzowi, y wnet oznaymił krolowey Eſther, á oná krolowi imięniem Márdochęuſzá, ktory do niey rzecz był donioſł.

23. Dowiádowano ſię, y náleźiono, y obieſzono obu ná ſzubienicy. Y podano to do hiſtoriy, y w kroniki wpiſano przed krolem.

ROZDZIAŁ III.

O powyżſzeniu Amáná, ktoremu ſię niechćiał kłániáć Márdochęuſz, Amán dla tego rozgniewawſzy ſię, záłuie ná Żydy, áby wſzytek narod iey wytráćił; otrzymał od Aſſwerá Dekret, áby wſzyſcy Żydowie byli wytraceni iednego dnia.

1. POtym krol Aſſwerus wywyſzył Amáná ſyná Amáthy, ktory był z rodu Agág; y wyſtáwił ſtolicę iego náde wſzytkie kśiążętá, ktore miał.

2. Y

2. Y wſzyſcy ſludzy krolewſcy, ktorzy we drzwiách páłacu byli, klękáli, y kłániáli ſię Amánowi, bo im ták był Pan roſkazał. Sam Márdochęuſz nie klękał, áni mu ſię kłániał.

3. Ktoremu rzekli ſludzy krolewſcy, ktorzy przede drzwiámi páłacu śiadáli: Przecz mimo inſze nie záchowuieſz przykazánia krolewſkiego;

4. A gdy to częſto mawiáli, á on ſłucháć niechćiał, powiedźieli Amánowi, chcąc wiedźieć, będźieli trwał w przedśięwźięciu; bo im był powiedźiał, że był żydem.

5. Co gdy uſłyſzał Amán, y ſámą rzeczą doznał, że Márdochęuſz nie klękał przed nim, áni mu ſię kłániał, rozgniewał ſię bárzo.

6. Y zá nic ſobie nie miał ná iednego Mardochęuſzá puśćić ręce ſwe, bo był uſłyſzał, że był narodu żydowſkiego, y ráczey chćiał wytráćić wſzytek národ żydow, ktorzy byli w kroleſtwie Aſſweruſowym.

7. Mieśiącá pierwſzego (ktory zowią Niſán) roku dwunaſtego kroleſtwá Aſſweruſowego, rzuczono los w bánię, ktory po Hebręyſku zowią Phur, przed Amánem, ktoregoby dniá, y ktorego mieśiącá národ Zydowſki miał bydź wygubiony, y wyſzedł kśiężyć dwánaſty, ktory zowią Adár.

8. Y rzekł Amán krolowi Aſſweruſowi: Ieſt lud po wſzytkich kráinách kroleſtwá twego rozproſzony, y ſam od śiebie rozny, nowych praw y ceremoniy używáiący, nád to y krolewſkim roſkázániem gárdzący. A wieſz bárzo dobrze że nie ieſt pożyteczno kroleſtwu twoiemu, áby ſię miał roſpuſzczáć przez ſwą wolą.

9. Ieſlić ſię podoba, wydáy wyrok, áby zginął, á dźieśięć tyśięcy tálentow odważę podſkárbim ſkárbu twego.

10. Zdiął tedy krol ſygnet, ktorego używał, z ręki ſwey, y dał go Amánowi ſynowi Amádáthy z narodu Agág, nieprzyiaćielowi Zydowſkiemu,

11. Y rzekł do niego: Srebro, ktore mi obiecuieſz niech twoie będźie, z ludem czyń coć ſię podoba.

12. Y przyzwano piſárzow krolewſkich, pierwſzego mieśiącá Niſán, trzynaſtego dniá tegoż mieśiącá; y nápiſano ieſt iáko był roſkazał Amán, do wſzytkich kśiążąt krolewſkich, y ſędźiow kráin, y rozmáitych národow, áby káżdy narod czytáć mogł, y ſłyſzeć mogł, we-

2. Cunctique ſervi regis, qui in foribus palatii verſabantur, flectebant genua, & adorabant Aman; ſic enim præceperat eis imperator *a*. Solus Mardochæus non flectebat genu, neque adorabat eum *b*.

3. Cui dixerunt pueri regis, qui ad fores palatii præſidebant: Cur præter cæteros non obſervas mandatum regis?

4. Cumque hoc crebrius dicerent, & ille nollet audire *c*, nuntiaverunt Aman, ſcire cupientes, utrum perſeveraret in ſententia; dixerat enim eis ſe eſſe Judæum *d*.

5. Quod cum audiſſet Aman, & experimento probaſſet, quod Mardochæus non flecteret ſibi genu, nec ſe adoraret, iratus eſt valde,

6. Et pro nihilo duxit in unum Mardochæum mittere manus ſuas; audierat enim, quod eſſet gentis Judææ; magisque voluit omnem Judæorum, qui erant in regno Aſſueri, perdere nationem.

7. Menſe primo (cujus vocabulum eſt Niſan) anno duodecimo *e* regni Aſſueri, miſſa eſt ſors in urnam, quæ Hebraice dicitur phur, *f* coram Aman, quo die, & quo menſe gens Judæorum deberet interfici; & exivit menſis duodecimus, qui vocatur Adar.

8. Dixitque Aman regi Aſſuero: Eſt populus per omnes provincias regni tui diſperſus, & a ſe mutuo ſeparatus, novis utens legibus & cæremoniis, inſuper & regis ſcita contemnens *g*. Et optime noſti, quod non expediat regno tuo, ut inſoleſcat per licentiam.

9. Si tibi placet, decerne, ut pereat, & decem millia talentorum appendam arcariis gazæ tuæ.

10. Tulit ergo rex annulum *h*, quo utebatur, de manu ſua, & dedit eum Aman filio Amadathi de progenie Agag, hoſti Judæorum.

11. Dixitque ad eum: Argentum, quod tu polliceris, tuum ſit. De populo age, quod tibi placet.

12. Vocatique ſunt ſcribæ regis menſe primo Niſan *i*, tertia decima die ejusdem menſis; & ſcriptum eſt, ut juſſerat Aman, ad omnes ſatrapas regis, & judices *k* provinciarum, diverſarumque gentium, ut quæque gens legere poterat, & audire pro varietate linguarum ex nomine regis

a 70. Rex.
b ſc. adoratione, quam ille ambiebat, divina, ut ipſe Mardochæus infra c. 13. v. 13 explicat.
c 70. obedire.
d ſc. cui non liceret id facere.
e an. M. 3494. ant. Chr. 510.
f id eſt ſors: hinc feſtum Phurium, i. e. ſortium, celebratum pro liberatione a funeſtis Amanis ſortibus.
g eſt calumnia manifeſta.
h inſignum datæ poteſtatis, & ad obſignanda ſcripta, quæcunque vellet.
i anni ſequentis, i. e. anni 3495. ſiquidem per annum integrum Aman ſortem conjici curaverat.
k i. præſides Hebr. duces.

regis Assueri, & litteræ signatæ ipsius annulo,

13. Missæ sunt per cursores regis ad universas provincias, ut occiderent, atque delerent omnes Judæos, a puero usque ad senem, parvulos, & mulieres, uno die, hoc est tertio decimo mensis duodecimi *a*, qui vocatur Adar, & bona eorum diriperent.

a sc. Februarii.

14. Summa autem epistolarum hæc fuit, ut omnes provinciæ scirent, & pararent se ad prædictam diem.

15. Festinabant cursores, qui missi erant, regis imperium explere. Statimque in Susan pependit edictum, rege & Aman celebrante convivium, & cunctis Judæis, qui in urbe erant, flentibus *b*.

b Hebr. turbatis.

CAPUT IV.

Luctus Mardochæi, ac reliquorum Judæorum ob paratum ipsis interitum, 1. Esther jubetur a Mardochæo Judæorum neci occurrere, & ad regem etiam non vocata ingredi, 4. Triduanas pro se petit preces & jejunia, idemque ipsa facit 12.

1 QUæ cum audisset Mardochæus, scidit vestimenta sua, & indutus est sacco, spargens cinerem capiti; & in platea mediæ civitatis voce magna clamabat, ostendens amaritudinem animi sui,

2. Et hoc ejulatu usque ad fores palatii gradiens. Non enim erat licitum indutum sacco aulam regis intrare.

3. In omnibus quoque provinciis, oppidis, ac locis, ad quæ crudele regis dogma *c* pervenerat, planctus ingens erat apud Judæos, jejunium *d*, ululatus, & fletus, sacco & cinere multis pro strato *e* utentibus.

c i. e decretum seu edictum.

d in hujus rei memoriam, & hodie 13 mensis Adar solemne observant jejunium quod vocant jejunium Esther.

e i. lecti loco.

4. Ingressæ autem sunt puellæ Esther & eunuchi; nuntiaveruntque ei. Quod audiens consternata est; & vestem misit, ut ablato sacco induerent eum; quam accipere noluit.

5. Accitoque Athach eunucho, quem rex ministrum ei dederat, præcepit ei, ut iret ad Mardochæum, & disceret ab eo, cur hoc faceret?

6. Egressusq; Athach, ivit ad Mardochæum stantem in platea civitatis, ante ostium palatii.

7. Qui indicavit ei omnia, quæ acciderant, quomodo Aman promisisset, ut in the-

według rozności ięzykow, imieniem krolá Asweruſá; á liſty zápieczętowáne sygnetem iego,

13. Rozesłano przez poſły krolewſkie do wzytkich żiem, áby pobito, y wygłádzono wſzytkie Zydy, od dźiećięćiá áż do ſtárcá, dźiátki, y niewiáſty iednego dniá, to ieſt trzynáſtego, mieśiącá dwunáſtego, ktory zowią Adár, á máiętność ich, áby rozſzárpáli.

14. A ſummá liſtow tá byłá, áby wſzytkie kráiny wiedźiáły, á nágotowáły ſię ná dźień przerzecony.

15. Spieſzyli ſię poſłowie, ktorych było poſłano, áby roſkazánie krolewſkie wypełnili Y nátychmiaſt w Suſan przybito wyrok, gdy krol y Amán bieśiádowáli, á wſzyſcy Zydowie, ktorzy byli w mieśćie plákáli.

ROZDZIAŁ IV.

Záłoba Márdochęuſzowá, y inych Zydow, Márdochęuſz wſkazał do Eſther, áby ſzłá, y prośiłá krolá zá żydy, oná pierwey odmdwiáłá, á potym złożyłá poſt żydom przez trzy dni, y przez trzy nocy.

1. CO gdy uſłyſzał Márdochęuſz rozdárł ſzáty ſwe, y oblokł ſię w wor, poſypawſzy głowę popiołem: y ná ulicy w pośrzod miáſtá krzyczał wielkim głoſem, okázuiąc gorzkość ſercá ſwego,

2. Y z tym krzykiem áż do drzwi pálacu idąc. Bo ſię nie godźiło obleczonemu w wor wniść ná dwor krolewſki.

3. Po wſzytkich też kráinách, miáſteczkách, y mieyſcách, do ktorych okrutny wyrok krolewſki był przyſzedł, byłá nieźmierna żáłość u Zydow, poſt, krzyk, y płácz, y wiele ich miáſto pośćieli woru y popiołu używáło.

4. Y weſzły pánny ſłużebne Eſther, y rzezáńcy, y oznaymili iey. Co uſłyſzawſzy zlękłá ſię; y poſłáłá ſzátę, áby go, zdiąwſzy wor, ubráli; ktorą przyiąć niechćiał.

5. Y záwoławſzy Athách rzezáńcá, ktorego iey był krol dał zá ſłużebniká, roſkázáłá mu, áby ſzedł do Márdochęuſzá, á dowiedźiał ſię od niego przeczby to czynił.

6. Y wyſzedſzy Athách, ſzedł do Márdochęuſzá ſtoiącego ná ulicy mieyſkiey, przede drzwiámi pálacu.

7. Ktory mu powiedźiał wſzytko co ſię dźiáło, iáko Amán obiecał, że miał wnieść ſrebro

ſrebro do ſkárbow krolewſkich zá Zydow wytrácenie.

8. Y kopiią też wyroku, ktory był przybit w Suſan dał mu, áby krolowey ukazał, y nápominał ią, áby weſzłá do krolá, y prośiłá go zá ludem ſwoim.

9. Wroćiwſzy ſię Athách, powiedźiał Eſther wſzytko, co był Márdochęuſz rzekł.

10. Ktora mu odpowiedźiáłá, y kazáłá żeby powiedźiał Márdochęuſzowi:

11. Wſzyſcy ſłużebnicy krolewſcy, y wſzytkie kráiny, ktore pod mocą iego ſą, wiedzą, iż ieſliby, choćia mężczyzná choć biáłagłowá, nie będąc wezwáni do śieni we wnętrzney krolewſkiey wſzedł, bez żadney odwłoki ma bydź zábit, chybáby krol łáſkę złotą k niemu śćiągnął ná znák łáſki, tożby ták mogł żyw zoſtáć. Iákoż tedy ia mam wniść do krolá, ktoram iuż trzydźieśći dni nie ieſt wezwáná do niego?

12. Co gdy uſłyſzał Márdochęuſz,

13. Záśię wſkazał do Eſther, mowiąc: Nie mnimay, ábyś tylko duſzę twoię wyzwoliłá mimo wſzytkie Zydy, iżeś ieſt w domu krolewſkim;

14. Bo ieſli teraz milczeć będźieſz, innym ſpoſobem będą wybáwieni Zydźi; á ty, y dom oycá twego zginiećie. A kto wie, ieśliś nie dla tego doſtąpiłá kroleſtwá, ábyś ná táki czáś zgotowána byłá?

15. Z nowu Eſther do Márdochęuſzá te ſłowá wſkazáłá:

16. Idź, á zbierz wſzytkie Zydy, ktore w Suſán naydźieſz, á modlćie ſię zá mną. Nie iedźćie, áni piyćie przez trzy dni, y przez trzy nocy; á ia tákież będę ſię pośćić z ſłużebnicámi ſwemi, á tedy wnidę do krolá, czyniąc przećiw práwu, nie będąc wezwána, y wydáiąc ſię ná śmierć, y niebeſpieczność.

17. Szedł tedy Márdochęuſz, y uczynił wſzyſtko co mu byłá Eſther roſkazáłá.

ROZDZIAŁ V.

Eſther weſzłá do krolá łáſkę ználázłá, proſi krolá do śiebie ná gody z Amánem, ná záiutrz tákież, Amán ſrog Márdochęuſzowi.

1. A Trzećiego dniá obłokłá ſię Eſther w ubior krolewſki, y ſtánęłá w śieni domu

---

theſauros regis pro Judæorum nece inferret argentum.

8. Exemplar quoque edicti, quod pendebat in Suſan, dedit ei, ut reginæ oſtenderet, & moneret eam, ut intraret ad regem, & deprecaretur eum pro populo ſuo.

9. Regreſſus Athach, nuntiavit Eſther omnia, quæ Mardochæus dixerat.

10. Quæ reſpondit ei, & juſſit, ut diceret Mardochæo:

11. Omnes ſervi reges, & cunctæ, quæ ſub ditione ejus ſunt, norunt provinciæ, quod ſive vir, ſive mulier non vocatus, interius atrium regis intraverit, abſque ulla cunctatione ſtatim interficiatur; niſi forte rex auream virgam *a* ad eum tetenderit pro ſigno clementiæ, atque ita poſſit vivere. Ego igitur quomodo ad regem intrare potero, quæ triginta jam diebus non ſum vocata ad eum?

a ſceptrum regium.

12. Quod cum audiſſet Mardochæus,

13. Rurſum mandavit Eſther, dicens: Ne putes, quod animam tuam tantum liberes, quia in domo regis es præ cunctis Judæis *b*;

b excellens & ſecura.

14. Si enim nunc ſilueris, per aliam occaſionem liberabuntur Judæi; & tu, & domus patris tui peribitis *c*. Et quis novit, utrum idcirco ad regnum veneris, ut in tali tempore parareris *d*?

c i. Deo puniente.
d i. parata eſſes ad opem ferendam.

15. Rurſumque Eſther hæc Mardochæo verba mandavit:

16. Vade, & congrega omnes Judæos, quos in Suſan repereris, & orate * pro me. Non comedatis, & non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus; & ego cum ancillis meis ſimiliter jejunabo, & tunc ingrediar ad regem, contra legem faciens, non vocata, tradensque me morti, & periculo.

* Chald. jejunate.

17. Ivit itaque Mardochæus, & fecit omnia, quæ ei Eſther præceperat.

CAPUT V.

Eſther ad regem ingreſſa poſtulat, ut cum Amam ad ſuum veniat convivium; & rurſum utrumque ad ſequentis diei convivium invitat, 1. Interea Aman indignatus, ſe a Mardochæo non honorari, crucem illi parat, 9.

1. DIe autem tertio induta eſt Eſther regalibus veſtimentis, & ſtetit in atrio do-

Eodem Anno 3495.

domus regiæ, quod erat interius, contra baſilicam *a* regis; at ille ſedebat ſuper ſolium ſuum in conſiſtorio palatii contra oſtium domus.

a i. palatium.

2. Cumque vidiſſet Eſther reginam ſtantem, placuit oculis ejus, & extendit contra eam virgam auream, quam tenebat manu. Quæ accedens oſculata eſt *b* ſummitatem virgæ ejus.

b Chald. tetigit manu.

3. Dixitque ad eam rex: Quid vis Eſther regina? quæ eſt petitio tua? etiamſi dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi.

4. At illa reſpondit: Si regi placet, obſecro, ut venias ad me hodie, & Aman tecum ad convivium, quod paravi.

5. Statimque rex. Vocate, inquit, cito Aman, ut Eſther obediat voluntati. Venerunt itaque rex & Aman ad convivium, quod eis regina paraverat.

6. Dixitque ei rex, poſtquam vinum biberat abundanter: Quid petis, ut detur tibi? & pro qua re poſtulas? etiamſi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis.

7. Cui reſpondit Eſther: Petitio mea, & preces ſunt iſtæ:

8. Si inveni in conſpectu regis gratiam, & ſi regi placet, ut det mihi, quod poſtulo, & meam impleat petitionem; veniat rex & Aman ad convivium, quod paravi eis, & cras aperiam regi voluntatem meam *c*.

c Quia nolebat coram multitudine genus ſuum, gentem, & patriam evulgare; & volebat Amanem præſentem adeſſe accuſationi candidæ & ſinceræ.

9. Egreſſus eſt itaque illo die Aman lætus, & alacer. Cumque vidiſſet Mardochæum ſedentem ante fores palatii, & non ſolum non aſſurrexiſſe ſibi, ſed nec motum quidem de loco ſeſſionis ſuæ, indignatus eſt valde;

10. Et diſſimulata ira, reverſus in domum ſuam, convocavit ad ſe amicos ſuos, & Zares uxorem ſuam;

11. Et expoſuit illis magnitudinem divitiarum ſuarum, filiorumque turbam, & quanta eum gloria ſuper omnes principes, & ſervos ſuos rex elevaſſet,

12. Et poſt hæc ait: Regina quoque Eſther nullum alium vocavit ad convivium cum rege, præter me; apud quam etiam cras cum rege pranſurus ſum.

13. Et cum hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quamdiu videro Mardochæum Judæum ſedentem ante fores regias.

14. Reſponderuntque ei Zares uxor ejus, &

mu krolewſkiego, ktorá byłá we wnątr przećiw pokoiowi krolewſkiemu; á on śiedźiał ná ſtolicy ſwey w ſali ſądowey w páłacu przećiwko drzwiam domu.

2. Y gdy uyźrzał Eſther krolową ſtoiącą, ſpodobáłá ſię oczam iego, y wyćiągnął ku niey láſkę złotą, ktorą trzymał w ręce. A oná przyſtąpiwſzy pocáłowáłá koniec láſki iego.

3. Y rzekł do niey krol: Czego chceſz Eſther krolowa? co zá prośbá, twoiá? byś też y o połowicę kroleſtwá prośiłá, będźieć dáno.

4. A oná odpowiedźiáłá: Ieſli ſię krolowi podobá, proſzę żebyś dźiś przyſzedł do mnie, y Amán z tobą, ná ucztę, ktorąm nágotowáłá.

5. Y wnet krol rzekł: Wzowćie co rychley Amáná, áby doſyć uczynił woley Eſther. Przyſzli tedy krol, y Amán ná ucztę, ktorą im krolowa byłá zgotowáłá.

6. Y rzekł krol do niey, nápiwſzy ſię doſtátkiem winá: Czego żądaſz ábyć dano? á o co prośiſz? byś też o poł kroleſtwá mego prośiłá, uprośiſz.

7. Ktoremu Eſther odpowiedźiáłá: Ządánie moie y prośbá tá ieſt;

8. Ieſlim nálázłá láſkę przed obliczem krolewſkim, á ieſli ſię krolowi podoba żeby mi dał o co żądam, y prośbę moię wypełnił; niech przyidźie krol y Amán ná ucztę, ktorąm im zgotowáłá, á iutro otworzę krolowi wolą moię.

9. A ták wyſzedł Amán onego dniá weſoły y ochotny. A gdy uyźrzał Márdocheuſzá śiedzącego przede drzwiámi páłacu, iż nie tylko nie wſtał ku niemu, ále áni ſię ruſzył z mieyſcá śiedzenia ſwego, roziadł ſię okrutnie;

10. Y nie pokázuiąc gniewu, wroćiwſzy ſię do domu ſwego, wezwał do śiebie przyiaćioł ſwych, y Záres żonę ſwoię;

11. Y przełożył im wielkość bogáctw ſwoich, y gromádę ſynow, y z iák wielką chwałą wywyſſzył go krol nád wſzytkie kśiążętá, y ſługi ſwoie.

12. A potym rzekł: Krolowa też Eſther żádnego innego nie wezwáłá ná ucztę z krolem, iedno mnie; u ktorey też iutro z krolem obiedwáć mam.

13. A choć to wſzytko mam, zdami ſię iákobych nic nie miał, poki będę pátrzył ná Márdocheuſzá Zydá śiedzącego przede drzwiámi krolewſkimi.

14. Y odpowiedźieli mu Záres żoná iego, y

y inny przyiaćiele: Każ nágotowáć wyſokie drzewá máiące wzwyſz pięćdźieśiąt łokći, á ráno mow Krolowi, áby ná nim Márdochęuſz był obieſzon, y ták poydźieſz z Krolęm ná ucztę weſoły. Spodobáłá mu ſię rádá, y kazał nágotowáć wyſoką ſzubienicę.

ROZDZIAŁ VI.

Krol chcąc uczćić Márdochęuſzá zá wierność, ktorą był uczynił, Amáná o to pyta, Amán o ſobie tę wolą Krolewſką rozumieiąc, powiedźiał bárzo dobrze, y kazał iemuż ſámemu Krol, áby to Márdochęuſzowi uczynił, y uczynił z wielką boleśćią.

1. ONey nocy Krol ſpáć nie mogł, y kazał ſobie przynieść hiſtoriey kroniki przeſzłych czáſow. Ktore gdy przed nim czytano,

2. Przyſzło do onego mieyſcá gdźie było nápiſano iáko Márdochęuſz oznaymił zdrádę Bágáthan y Thares rzezáńcow, ktorzy Krolá Aſſweruſá zábić chćieli.

3. Co Krol uſłyſzawſzy, rzekł: Co zá czći y nagrody zá tę wierność doſtąpił Márdochęuſz? Odpowiedźieli mu dworzánie y ſłudzy iego: Zadney zgołá nagrody nie odnioſł.

4. Y wnet Krol rzekł: Kto ieſt w śieni? Bo Amán wſzedł był do śieni we wnętrzney domu Krolewſkiego, aby námienił Krolowi, y kazał obieśić Márdochęuſzá ná ſzubienicy, ktora mu byłá nágotowána.

5. Odpowiedźieli ſłużebnicy: Amán ſtoi w śieni. Y rzekł Krol: Niech wnidźie.

6. A gdy wſzedł, rzekł kniemu: Co ma bydź uczyniono mężowi, ktorego krol chce uczćić? A Amán myśląc w ſercu ſwoim, y rozumieiąc że krol nikogo innego niechćiał uczćić oprocz niego,

7. Odpowiedźiał: Człowiek, ktorego krol chce uczćić,

8. Má bydź obleczon w ſzáty krolewſkie, y wſádzon ná koniá, ktory pod śiodłem krolewſkim chodźi, y wźiąc koronę krolewſką ná głowę ſwą,

9. A pierwſzy z kśiążąt, y pánow krolewſkich niech dźierży koniá iego, á po ulicy mieyſckiey idąc niech wołá, y mowi: Ták uczcon będźie, ktorego kolwiek będźie chćiał krol uczćić.

10. Y rzekł mu krol: Poſpieſz ſię, á wźiąwſzy

& cæteri amici: Jube parari excelſam trabem *a*, habentem altitudinis quinquaginta cubitos, & dic mane regi, ut appendatur ſuper eam Mardochæus, & ſic ibis cum rege lætus ad convivium. Placuit ei conſilium *b*, & juſſit excelſam parari crucem.

a 70. lignum. *b* adulantium.

CAPUT VI.

Rex ex lectis annalibus Mardochæi fidelitatem ob detectas adverſus regem eunuchorum inſidias, recolit. 1. Jubet ipſum ut ſecundum a rege per Aman honorari. 6. Aman eventum uxori & amicis conqueritur. 12.

1. NOctem illam *c* duxit rex inſomnem *d*, juſſitque ſibi afferri hiſtorias & annales priorum temporum. Quæ cum illo præſente legerentur,

2. Ventum eſt ad illum locum, ubi ſcriptum erat, quomodo nuntiaſſet Mardochæus inſidias Bagathan & Thares, ennuchorum, regem Aſſuerum jugulare cupientium.

3. Quod cum audiſſet rex, ait: Quid pro hac fide honoris ac præmii Mardochæus conſecutus eſt? Dixerunt ei ſervi illius ac miniſtri: Nihil omnino mercedis accepit.

4. Statimque rex: Quis eſt, inquit, in atrio? *e* Aman quippe interius atrium domus regiæ intraverat, ut ſuggereret regi, & juberet Mardochæum affigi patibulo, quod ei fuerat præparatum.

5. Reſponderunt pueri: Aman ſtat in atrio. Dixitque rex: Ingrediatur.

6. Cumque eſſet ingreſſus, ait illi: Quid debet fieri viro, quem rex honorare deſiderat? Cogitans autem in corde ſuo Aman, & reputans, quod nullum alium rex, niſi ſe, vellet honorare,

7. Reſpondit: Homo, quem rex honorare cupit *f*,

8. Debet indui veſtibus regiis *g*, & imponi ſuper equum, qui de ſella regis eſt, & accipere regium diadema ſuper caput ſuum.

9. Et primus de regiis principibus ac tyrannis *h* teneat equum ejus, & per plateam civitatis incedens clamet, & dicat: Sic honorabitur, quemcumque voluerit rex honorare.

10. Dixitque ei rex: Feſtina & ſumpta ſtola

c eodem anno 3495.
d 70 Dominus amovit ſomnum a rege.
e ſc. ubi ingreſſuri expectare ſolebant
f honore & modo ſingulari, pro præclaris meritis.
g Chald. ſtola purpurea 70. ſtola byſſina.
h præcipuis.

la & equo, fac, ut locutus es, Mardochæo Judæo, qui sedet ante fores palatii: Cave, ne quidquam de his, quæ locutns es, prætermittas.

11. Tulit itaque Aman stolam & equum, indutumque Mardochæum in platea civitatis, & impositum equo præcedebat, atque clamabat: Hoc honore condignus est, quemcumque rex voluerit honorare.

12. Reversusque est Mardochæus ad januam palatii, & Aman festinavit ire in domum suam, lugens & operto *a* capite:

a (sc. lugentium more.)

13. Narravitque Zares uxori suæ, & amicis omnia, quæ evenissent sibi. Cui responderunt sapientes, quos habebat in consilio, & uxor ejus: Si de semine Judæorum est Mardochæus, ante quem cadere cœpisti, non poteris ei resistere, sed cades in conspectu ejus.

14. Adhuc illis loquentibus, venerunt eunuchi regis, & cito eum ad convivium, quod regina paraverat, pergere compulerunt *b*.

b Chald. adduxerunt.

wszy szátę, y koniá, uczyń iákoś powiedźiał Márdocheuszowi Zydowi, ktory śiedźi przede drzwiámi páłacu. Strzeż, ábyś nic z tego coś mowił nie opuśćił.

11. A ták wźiął Amán szátę krolewską, y koniá, y ubránego Márdocheuszá ná ulicy mieyskiey, y wsádzonego ná koniá, uprzedzał y wołał. Tey czći godźien iest, kogokolwiek będźie chćiał krol uczćić.

12. Y wroćił się Márdocheusz do drzwi páłacu; á Amán pokwápił się iść do domu swego żáluiąc, okrywszy głowę.

13. Y powiedźiał Záres żenie swey, y przyiáćiołom wszytko co mu się przydáło. Ktoremu odpowiedźieli mędrcy, ktore miał w rádźie, y żoná iego: Ieslić Márdocheusz iest z naśienia Zydowskiego, przed ktorymeś począł upádáć; nie będźiesz mu się mogł oprzeć, ále upádniesz przed oczymá iego.

14. Gdy iescze oni mowili, przyszli rzezáńcy krolewscy, y przymuśili, że co rychley szedł ná ucztę, ktorą byłá krolowa zgotowáłá.

CAPUT VII.

Esther in convivio regem pro sua & populi sui vita precatur, & Aman Judæorum adversarium accusat; 1. Quem rex suspendi iubet in cruce Mardochæo parata. 7.

1. INtravit *c* itaque rex & Aman, ut biberent *d* cum regina.

c eodem anno 3495.

d convivio adessent: nam Hebr. convivium appellant a bibendo.

2. Dixitque ei rex etiam secunda die, postquam vino incaluerat: quæ est petitio tua Esther, ut detur tibi? & quid vis fieri? etiamsi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis.

3. Ad quem illa respondit: Si inveni gratiam in oculis tuis, o rex, & si sibi placet, dona mihi animam meam, pro qua rogo, & populum meum, pro quo obsecro.

4. Traditi enim sumus ego, & populus meus, ut conteramur, jugulemur, & pereamus. Atque utinam in servos & famulas venderemur, esset tolerabile malum, & gemens tacerem: nunc autem hostis noster est, cujus crudelitas redundat in regem *e*.

e sc. cui peribit multum tributi.

5. Respondensque rex Assuerus, ait: Quis est iste, & cujus potentiæ, ut hæc audeat facere?

6. Dixit-

ROZDZIAŁ VII.

Esther krolowa o swoy, y o ludu swego żywot krolá prośi, á żáłuie ná Amáná nieprzyiaćielá Zydowskiego, ktorego krol ná teyże szubienicy, ktorą był Márdocheuszowi nágotował, kazał obieśić.

1. A Ták wszedł krol y Amán, áby pili z krolową.

2. Y rzekł iey krol toż drugiego dniá, gdy się był winem zágrzał: Coż iest zá prośbá twoiá Esther, ábyć byłá daná? y co chcesz, áby się stáło? á byś też prośiłá pol krolestwá mego, uprośisz

3. Ktoremu oná odpowiedźiáłá: Ieśliżem nálázłá łáskę w oczách twoich o Krolu, y ieślić się podoba, dáruy mię duszą moią o ktorą proszę, y ludem moim zá ktorym się przyczyniam.

4. Abowiem wydáni iesteśmy ia y lud moy, ábyśmy byli skruszeni, wybići y ábyśmy zginęli. A day Boże ábyśmy byli záprzedáni zá niewolniki y zá niewolnice: znośne by złe było, y milczáłábym wzdycháiąc, á teraz nieprzyiaćiel nász iest ktorego okrućieństwo śćiąga się ná Krolá.

5. A odpowiádáiąc Krol Asswerus rzekł: Ktoż to iest, y iákiey mocy, żeby to śmiał czynic?

6. Y

6. Y rzekłá Eſther: Sprzećiwnik y nieprzyiáćiel náſz niecnotliwy ten ieſt Aman. Co on uſłyſzawſzy záraz ſię zdumiał, Krolewſkiey twarzy y Krolowey nie mogąc znośić.

7. A Krol rozgniewawſzy ſię wſtał y z mieyſcá uczty, y ſzedł do ogrodá drzewy oſádzonego. Amán też wſtał áby prośił Eſther Krolowey o duſzę ſwoię, bo zrozumiał że mu nieſczęśćie od Krolá zgotowáne było.

8. Ktory gdy ſię wroćił z ogrodá gáymi oſádzonego, y wſzedł ná mieyſce uczty, nálazł Amán, á on upadł ná łożko ná ktorym leżáłá Eſther, y rzekł: y krolową chce zgwałćić przy mnie w domu moim? ieſcze nie wyſzło było ſłowo z uſt Krolewſkich, á wnet zákryli twarz iego.

9. Y rzekł Hárboná ieden z rzezáńcow, ktorzy ſtali ná ſłużbie Krolewſkiey. Oto drzewo ktore był nágotował Márdochęuſzowi, ktory mowił zá Krolem, ſtoi w domu Amánowym máiące wzwyſz pięćdźieśiąt łokiet. Ktoremu Krol rzekł: Obieśćie go ná nim.

10. Obieſzono tedy Amáná ná ſzubienicy, ktorą był zgotował Márdochęuſzowi, y uſpokoił ſię gniew Krolewſki.

6. Dixitque Eſther: Hoſtis & inimicus noſter peſſimus iſte eſt Aman. Quod ille audiens, illico obſtupuit *a*, vultum regis ac reginæ ferre non ſuſtinens.

7. Rex autem iratus ſurrexit, & de loco convivii intravit in hortum arboribus conſitum. Aman quoque ſurrexit, ut rogaret Eſther reginam pro anima ſua, intellexit enim a rege ſibi paratum malum.

8. Qui cum reverſus eſſet de horto nemoribus conſito, & intraſſet convivii locum, reperit Aman ſuper lectulum corruiſſe, in quo jacebat Eſther, & ait: Etiam reginam vult opprimere, me præſente, in domo mea? Necdum verbum de ore regis exierat, & ſtatim operuerunt faciem ejus *b*.

9. Dixitque Harbona, unus de eunuchis, qui ſtabant in miniſterio regis: En lignum quod paraverat Mardochæo, qui locutus eſt pro rege *c*, ſtat in domo Aman, habens altitudinis quinquaginta cubitos. Cui dixit rex: Appendite eum in eo.

10. Suſpenſus eſt itaque Aman in patibulo, quod paraverat Mardochæo; & regis ira quievit.

a ſc. terrore perculſus.

b Ita ſiebat eis, quibus rex iratus eſſet.

c pro regis ſalute, prodens paratas illi inſidias. Eodem anno 3495.

ROZDZIAŁ VIII.

Eſther wywyżſzywſzy Márdochęuſzá, dawne liſty Krolewſkie, ná Żydy wydáne, nowemi Mándáty podnioſłá, y otrzymáłá y świebodę Żydom, y wolność pomſty nád nieprzyiaćioły ſwemi.

1. DNiá onego dał Krol Aſſwerus Eſther Krolowey dom Amáná nieprzyiaćielá żydowſkiego, y Márdochęuſz wſzedł przed oblicze Krolewſkie; bo mu byłá przyznáłá Eſther że iey był ſtryiem.

2. Y wźiął Krol pierśćień, ktory był kazał wźiąć od Amáná, y dał Mardochęuſzowi. A Eſther poſtánowiłá Márdochęuſzá nád domem ſwoim.

3. Y ná tym nieprzeſtáiąc, upádłá do nog Krolewſkich, y płákáłá, y mowiąc do niego prośiłá, áby złość Amáná Agágitczyká y wymyſły iego niecnotliwe, ktore był wymyślił przećiw Żydom, roſkazał wniwecz obroćić.

4. A on według zwyczáiu śćiągnął ręką ſceptrum złote, ktorym ſię láſki znák pokázował, á oná wſtawſzy ſtánęłá przed nim.

5. Y rzekłá: Ieſli ſię podoba Krolowi, á ieſlim

CAPUT VIII.

Eſther, exaltato Mardochæo exorat ferales Amanis litteras irritari a rege, 1. Novæ conſcribuntur pro Judæorum ſecuritate, & ultione inimicorum, 9. Inde magna ubique lætitia, 16.

1. DIe illo dedit rex Aſſuerus Eſther reginæ domum Aman *d* adverſarii Judæorum, & Mardochæus ingreſſus eſt ante faciem regis *e*. Confeſſa eſt enim ei Eſther, quod eſſet patruus ſuus.

2. Tulitque rex annulum, quem ab Aman recipi juſſerat, & tradidit Mardochæo *f*. Eſther autem conſtituit Mardochæum ſuper domum ſuam.

3. Nec his contenta, procidit ad pedes regis, flevitque, & locuta ad eum oravit; ut malitiam Aman Agagitæ, & machinationes ejus peſſimas, quas excogitaverat contra Judæos, juberet irritas fieri.

4. At ille ex more ſceptrum aureum protendit manu, quo ſignum clementiæ monſtrabatur; illaque conſurgens ſtetit ante eum.

5. Et ait: Si placet regi, & ſi inveni gratiam

d Non inanem aut vacuam, ſed cum omnibus ejus opibus & theſauris.

e Id eſt, ad intimam regis conſuetudinem & familiaritatem admiſſus eſt.

f Transferens in eum poteſtatem Amanis.

tiam in oculis ejus, & deprecatio mea non ei videtur eſſe contraria *a* obſecro, ut novis epiſtolis veteres Aman litteræ, inſidiatoris & hoſtis Judæorum, quibus eos in cunctis regis provinciis perire præceperat, corrigantur.

a Regi ejusque voluntati.

6. Quomodo enim potero ſuſtinere necem & interfectionem populi mei?

7. Reſponditque rex Aſſuerus Eſther reginæ, & Mardochæo Judæo: Domum Aman conceſſi Eſther, & ipſum juſſi affigi cruci, quia auſus eſt manum mittere in Judæos.

8. Scribite ergo Judæis, ſicut vobis placet, regis nomine, ſignantes litteras annulo meo. Hæc enim conſuetudo erat, ut epiſtolis, quæ ex regis nomine mittebantur, & illius annulo ſignatæ erant, nemo auderet contradicere.

9. Accitisque ſcribis & librariis regis (erat autem tempus tertii menſis *b*, qui appellatur Siban) vigeſima & tertia die illius ſcriptæ ſunt epiſtolæ, ut Mardochæus voluerat, ad Judæos, & ad principes, procuratoresque & judices *c*, qui centum vigintiſeptem provinciis ab India usque ad Æthiopiam præſidebant, provinciæ atque provinciæ, populo & populo juxta linguas & litteras ſuas, & Judæis, prout legere poterant, & audire.

b ſc. Maji.

c i. præfectos.

10. Ipſæque epiſtolæ, quæ regis nomine mittebantur, annulo ipſius obſignatæ ſunt, & miſſæ per veredarios *d*; qui per omnes provincias diſcurrentes, veteres litteras novis nuntiis prævenirent *e*.

d i. curſores velociter equitantes.

e ſc. ut impedirent executionem.

11. Quibus imperavit rex, ut convenirent Judæos per ſingulas civitates, & in unum præciperent congregari, ut ſtarent pro animabus ſuis, & omnes inimicos ſuos cum conjugibus ac liberis & univerſis domibus interficerent atque delerent, & ſpolia eorum diriperent.

12. Et conſtituta eſt per omnes provincias una ultionis dies, id eſt tertiadecima menſis duodecimi Adar.

13. Summaque epiſtolæ hæc fuit, ut in omnibus terris ac populis, qui regis Aſſueri ſubjacebant imperio, notum fieret, paratos eſſe Judæos ad capiendam vindictam de hoſtibus ſuis.

14. Egreſſique ſunt veredarii celeres nuntia perferentes, & edictum regis pependit in Suſan.

15. Mar-

ſlim nálázłá łáſkę przed oczymá iego, á proßbá moiá nie zda mu ſię przećiwna, proſzę, áby nowemi liſty ſtáre liſty Amáná zdrayce y nieprzyiaćielá Zydow, w ktorych roſkazał ie wytráćić we wſzytkich źiemiách Krolewſkich káſſowáne były.

6. Bo iákoż będę mogłá znośić zábiiánie y mordowánie narodu moiego?

7. Y odpowiedźiał Krol Aſſwerus Eſtherze Krolowey y Márdochęuſzowi Zydowi: Dom Amánow dałem Eſther, á ſámego kazałem záwieśić ná ſzubienicy, iż śmiał rękę ściągnąć ná Zydy.

8. A ták nápiſzćie Zydom iáko ſię wam podoba, imieniem Krolewſkim, zápieczętowawſzy liſty ſygnetem moim. Bo ten był obyczay, iż liſtom, ktore imięniem Krolewſkim poſyłano, á ſygnetem iego zápieczętowano, żaden ſię nie śmiał ſprzećiwić.

9. Y záwoławſzy piſárzow y podpiſkow Krolewſkich (á był czás mieśiącá trzećiego, ktory zowią Syban) dwudźieſtego y trzećiego dnia iego nápiſano liſty, iáko był chćiał Márdochęuſz, do Zydow y do kśiążąt, y do Oekonomow, y Sędźiow, ktorzy byli przełożeni we ſtu y dwudźieſtu y śiedmi źiemiách od Indiiey áż do Æthyopiiey; kráinie y kráinie, narodowi y narodowi wedle ięzykow y piſem ich; y Zydom iáko czytáć mogli y ſłucháć.

10. A te liſty, ktore poſyłano imięniem Krolewſkim, ſygnetem iego zápieczętowáne ſą y rozeſłáne przez prędkie poſły; ktorzyby po wſzytkich źiemiách biegáiąc one pierwſze liſty nowemi poſelſtwy uprzedźili;

11. Ktorym Krol roſkazał áby ſzli do Zydow w káżdym mieśćie, y kazali ſię im zgromádźić, áby ſię záſtáwili zá duſze ſwe, á wſzytkie ſwe nieprzyiaćioły, z żonámi z dźiećmi, y ze wſzytkimi domy pobili y wygłádźili, y korzyśći ich pobráli.

12. Y náznáczon ieſt po wſzytkich źiemiách ieden dźień pomſty, to ieſt, trzynaſty mieśiącá dwunaſtego Adár.

13. A ſummá liſtu tá byłá, áby we wſzytkich źiemiách y narodách, ktore były pod páńſtwem Aſſweruſá Krolá, wiádomo było, iż Zydowie byli gotowi mśćić ſię nád nieprzyiaćioły ſwemi.

14. Y bieżeli podwodnicy prędcy poſelſtwá noſząc, á wyrok Krolewſki rozbito w Suſán.

15. A

15. A Márdochęuſz wychodząc z páłacu y od oczu Krolewſkich, świećił ſię w ſzátách Krolewſkich, to ieſt w Hiácyntowych, y w białych; noſząc ná głowie koronę złotą, y odźiany płáſczem iedwabnym y ſzárłatowym. Y wſzytko miáſto weſeliło ſię y rádowáło.

16. A Zydom nowa świátłość zdálá ſię wſchodźić, weſele, cześć, y tańce.

17. Y wſzytkich národow, miaſt y kráin, gdźiekolwiek mándaty krolewſkie przychodźiły, dźiwne rádośći, bieśiády, y uczty, y święto; ták iż mnodzy inſzego narodu y ſekty, ná wiárę y ceremonie przyſtáwáli; bo był ná wſzytkie przypadł wielki ſtrách imienia żydowſkiego.

15. Mardochæus autem de palatio, & de conſpectu regis egrediens, fulgebat veſtibus regiis, hyacinthinis videlicet & aereis *a*, coronam auream portans in capite, & amictus ſerico pallio atque purpureo. Omnisque civitas exultavit, atque lætata eſt.

a Hebr. candidis.

16. Judæis autem nova lux oriri viſa eſt, gaudium, honor & tripudium.

17. Apud omnes populos, urbes, atque provincias, quocumque regis juſſa veniebant, mira exultatio, epulæ atque convivia, & feſtus dies; in tantum, ut plures alterius gentis & ſectæ eorum religioni & cæremoniis jungerentur *b*. Grandis enim cunctos Judaici nominis terror invaſerat.

b Cognita Dei erga ſuos providentia & Moſaicæ legis ſanctitate.

ROZDZIAŁ IX.

Zydowie wſzędy nieprzyiaćioły ſwoie morduią, á obieśiwſzy dźieśiąći ſynow Amánowych, potym Márdochęuſz piſał do wſzech Zydow, áby ten dźień Phurym názwawſzy, święćili ná pámiątkę wielkiego dobrodźieyſtwá.

1. DWunaſtego tedy mieśiącá, ktoryſmy wyſſzey powiedźieli, że Adár zowią, trzynáſtego dniá, kiedy wſzyſtkim Zydom zátracenie gotowano, á nieprzyiáćiele krwie ich prágnęli, zá odmiáną ſczęśćia, Zydowie poczęli bráć gorę, y mśćić ſię nád nieprzyiaćioły ſwemi.

2. Y zebráli ſię po wſzytkich miáſtách, y miáſteczkách, y mieyſcách, áby wyćiągnęli rękę ná nieprzyiaćioły, y przeſzládowniki ſwoie. Y żáden ſię nie śmiał ſprzećiwić, dla tego że ſtrách wielkośći ich przeráźił był wſzyſtkie národy.

3. Bo y Sędźiowie kráin, y kśiążętá, y Oekonomowie, y wſzyſcy dignitarze, ktorzy nád káżdym mieyſcem, y ſpráwą przełożeni byli, wywyſſzáli Zydy, boiąc ſię Márdochęuſzá;

4. O ktorym dowiedźieli ſię że był przednieyſzy ná páłacu, á iż wiele mogł; ſławá też imięnia iego co dźień roſłá, y było iey pełno w uśćiech wſzytkich ludźi.

5. Y ták pobili Zydowie nieprzyiaćioły ſwe porażką wielką, y pozábiiáli ie, oddawáiąc im co im byli gotowi uczynić;

6. Ták bárzo, że też w Suſan pięć ſet mężow zábili, oprocz dźieśiąći ſynow Amáná Agágeyczyká nieprzyiaćielá Zydowſkiego, ktorych te ſą imioná;

7. Phár-

CAPUT IX.

Judæi paſſim hoſtes ſuos præſertim illo die, qui ad ſuam cædem deſtinatus erat, trucidant, & decem filios Aman ſuſpendunt e patibulis, 5. Diem Phurim ſeu ſortium, perpetno ſolemnem Mardochæus inſtituit, 17.

1. IGitur duodecimi menſis *c*, quem Adar vocari ante jam diximus, tertia decima die, quando cunctis Judæis interfectio parabatur, & hoſtes eorum inhiabant ſanguini, verſa vice Judæi ſuperiores eſſe cœperunt, & ſe de adverſariis vindicare.

c Anno M. 3496. Ant. Chr. 508.

2. Congregatique ſunt per ſingulas civitates, oppida, & loca, ut extenderent manum contra inimicos & perſecutores ſuos. Nullusque auſus eſt reſiſtere, eo quod omnes populos magnitudinis eorum formido penetrarat.

3. Nam & provinciarum judices, & duces, & procuratores, omnisque dignitas, quæ ſingulis locis ac operibus præerat, extollebant Judæos timore Mardochæi;

4. Quem principem eſſe palatii, & plurimum poſſe cognoverant; fama quoque nominis ejus creſcebat quotidie, & per cunctorum ora volitabat.

5. Itaque percuſſerunt Judæi inimicos ſuos plaga magna, & occiderunt eos, reddentes eis, quod ſibi paraverant facere;

6. In tantum, ut etiam in Suſan quingentos viros interficerent, extra decem *d* filios Aman Agagitæ hoſtis Judæorum; quorum iſta ſunt nomina;

d Serarius putat decem alios præter illos de quibus infr. 16. v. 18.

7. Phar-

7. Pharſandatha, & Delphon, & Eſphatha.
8. Et Phoratha, & Adalia, & Aridatha.
9. Phermeſta, & Ariſai, & Aridai, & Jezatha.
10. Quos cum occidiſſent, prædas de ſubſtantiis eorum tangere noluerunt *a*.
11. Statimque numerus eorum, qui occiſi erant in Suſan, ad regem relatus eſt.
12. Qui dixit reginæ: In urbe Suſan interfecerunt Judæi quingentos viros, & alios decem filios Aman; quantam putas eos exercere cædem in univerſis provinciis? Quid ultra poſtulas, & quid vis, ut fieri jubeam?
13. Cui illa reſpondit: Si regi placet, detur poteſtas Judæis, ut ſicut fecerunt hodie in Suſan, ſic & cras faciant, & decem filii Aman in patibulis ſuſpendantur.
14. Præcepitque rex, ut ita fieret. Statimque in Suſan pependit edictum, & decem filii Aman ſuſpenſi ſunt *b*.
15. Congregatis Judæis quarta decima die menſis Adar, interfecti ſunt in Suſan trecenti viri *c*; nec eorum ab illis direpta ſubſtantia eſt.
16. Sed per omnes provincias, quæ ditioni regis ſubjacebant, pro animabus ſuis ſteterunt Judæi, interfectis hoſtibus ac perſecutoribus ſuis; in tantum, ut ſeptuaginta quinque millia occiſorum implerentur, & nullus de ſubſtantiis eorum quidquam contingeret.
17. Dies autem tertius decimus menſis Adar primus apud omnes interfectionis fuit, & quarta decima die cædere deſierunt. Quem conſtituerunt eſſe ſolemnem, ut in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio atque conviviis.
18. At hi, qui in urbe Suſan cædem exercuerant, tertio decimo & quarto decimo die ejusdem menſis in cæde verſati ſunt: quinto decimo autem die percutere deſierunt. Et idcirco eundem diem conſtituerunt ſolemnem *d* epularum atque lætitiæ.
19. Hi vero Judæi, qui in oppidis non muratis ac villis morabantur, quartum decimum diem menſis Adar conviviorum & gaudii decreverunt, ita ut exultent in eo, & mittant ſibi mutuo partes epularum & ciborum.
20. Scripſit itaque Mardochæus *e* omnia hæc, & litteris comprehenſa miſit ad Judæos, qui

a ſc. ut palam facerent, ſe non opes ſed ſuam incolumitatem quærere nec facere ex avaritia ſed juſtitia.

b ſc. in crucibus ad ignominiam & terrorem malorum.

c Præter quingentos quos pridie occiderant.

d In gratiarum actionem pro tanto beneficio.

e Hinc cenſetur auctor hujus libri.

7. Phárſándathá, y Delphon, y Eſphathá,
8. Y Phoráthá, y Adália, y Aridathá,
9. Y Phermeſtá, y Ariſay, y Ariday, y Jezáthá.
10. Ktore pobiwſzy, łupow z máiętnośći ich tykáć ſię niechćieli.
11. Y nátychmiaſt liczbę onych, ktorych pobito w Suſan do krolá przynieśiono.
12. Ktory rzekł krolowey: W mieśćie Suſan zábili Zydowie pięć ſet mężow innych dźieśiąci ſynow Amánowych; iáko wielki mord mniemaſz, oni czynią we wſzytkich kráinách? Czegoż więcey prośiſz, á co chceſz ábych kazał uczynić?
13. Ktoremu oná odpowiedźiáłá: Ieſlié ſię krolowi podoba, niechby dano moc Zydom, áby iáko dźiś uczynili w Suſan, ták y iutro uczynili; á dźieśięć ſynow Amánowych, áby ná ſzubienicách záwieſzono.
14. Y roſkazał krol, áby ſię ták ſtáło. Y wnet w Suſan rozbito wyrok, y dźieśiąći ſynow Amánowych obieſzono.
15. A gdy ſię żebráli Zydźi czternáſtego dniá mieśiącá Adár, zábito w Suſán trzy ſtá mężow; áni máiętność ich nie byłá od nich rozſzárpána.
16. Ale y po wſzyſtkich źiemiách, ktore były pod mocą krolewſką, záſtáwowáli ſię Zydowie zá ſwe duſze pobiwſzy nieprzyiaćioły przeſzkádowce ſwoie; ták bárzo, że doſzło śiedmdźieśiąt y pięć tyśięcy zábitych, á żáden ſię niczego nietknął z ich máiętnośći.
17. A dźień trzynáſty mieśiącá Adár był u wſzytkich pierwſzy zábiiánia, á czternaſtego dniá zábiiać przeſtáli; ktory poſtánowili, áby był uroczyſty, áby weń nápotym záwżdy bieśiády, y weſela y uczty ſpráwowáli.
18. Ale ći, ktorzy w mieśćie Suſán zábiiáli, trzynaſtego y czternaſtego dniá tegoż mieśiącá zábiiániem ſię zábáwiáli; á piętnaſtego dniá zábiiáć przeſtáli. Y przetoż teńże dźień uroczyſty poſtánowili ná uczty, y ná weſele.
19. Ci lepak Zydowie, ktorzy w miáſteczkách niemurowánych, y po wśiách mieſzkáli, czternaſty dźień mieśiącá Adár ná bieśiády, y ná weſela poſtánowili, ták áby ſię weń rádowáli, y ſłáli częśći uczty, y potraw ieden drugiemu.
20. Spiſał tedy Márdocheuſz to wſzytko, y liſtámi zámknąwſzy, rozeſłał do Zydow, ktorzy

rzy po wſzytkich kráinách krolewſkich mieſzkáli, ták bliſko leżących, iáko odległych;

21. Aby czternaſty y piętnaſty dźień mieśiącá Adár zá świętá przyięli, á ná káżdy rok záwſze uroczyſtą czćią obchodźili;

22. Iż w te dni pomśćili śię Zydźi nád nieprzyiáćioły ſwemi, á płácz y ſmętek obroćiły śię im w rádość, y w weſele; á żeby te dni obchodźili z bieśiádámi, y z weſelem, y poſyłáli ieden drugiemu częśći potraw, y ubogim dáry dawáli.

23. Y przyięli Zydowie w uroczyſty obrząd wſzyſtko co ná on czás czynić poczęli, y co Márdocheuſz przez liſty czynić roſkazał.

24. Abowiem Amán ſyn Amádáthy z pokolenia Agág, nieprzyiáćiel y przećiwnik żydowſki, myślił złość przećiwko im, áby ie był pobił, y zgłádźił; y miotał Phur, ktory náſzym ięzykiem wykłáda śię los.

25. A potym weſzłá Eſther do krolá proſząc, áby uśiłowánie iego, liſty krolewſkimi wniwecz obrocone było; á złość, ktorą przećiw Zydom myślił, obroćiłá śię ná głowę iego. Náwet y ſámego, y ſyny iego, ná ſzubienicy obieśili.

26. Y od onego czáſu te dni názwano Phurim, to ieſt, loſow; przeto iż Phur, to ieſt, los, w bánię był wrzucony. Y wſzytko co śię dźiało, w liśćie, to ieſt, w tych kśięgách zámyka śię;

27. Y co ućierpieli, y co nápotym odmieniono, przyięli ná śię Zydźi, y ná naśienie ſwoie, y ná wſzytkie, ktorzy ná wiárę ich przyſtáć chćieli; áby śię żadnemu nie godźiło tych dwu dni bez święcenia ſtrawić, o ktorych piſmo świádczy, y pewne czáſy wyćiągáią rok po roku uſtáwicznie.

28. Teć ſą dni, ktorych zápámiętánie żadne nigdy nie zgłádźi, y w káżdym wieku wſzytkie kráiny po wſzem świećie obchodźić będą; y niemáſz żádnego miáſtá, w ktorymby dni Phurim, to ieſt loſow, nie były od Zydow święcone, y od ich potomkow, ktorzy ſą ná te ceremonie obwiązáni.

29. Y nápiſáli Eſther krolowá corká Abiháil, y Márdocheuſz Zydowin ieſzcze drugi liſt, áby ze wſzeláką pilnośćią ten dźień uſtánowiony był za święty ná potomne czáſy.

30. Y poſłáli do wſzytkich Zydow, ktorzy mieſzkáli we ſtu, y dwudźieſtu, y śiedmi kráinách Aſſweruſá krolá, áby mieli pokoy, y przyimowáli prawdę,

31. Zá-

qui in omnibus regis provinciis morabantur, tam in vicino poſitis, quam procul,

21. Ut quartam decimam & quintam decimam diem menſis Adar pro feſtis ſuſciperent, & revertente ſemper anno ſolemni celebrarent honore;

22. Quia in ipſis diebus ſe ulti ſunt Judæi de inimicis ſuis, & luctus atque triſtitia in hilaritatem gaudiumque converſa ſunt, eſſentque dies iſti epularum atque lætitiæ, & mitterent ſibi invicem ciborum partes, & pauperibus munuſcula largirentur.

23. Suſceperuntque Judæi in ſolemnem ritum cuncta, quæ eo tempore facere cœperant, & quæ Mardochæus litteris facienda mandaverat.

24. Aman enim, filius Amadathi ſtirpis Agag, hoſtis & adverſarius Judæorum, cogitavit contra eos malum, ut occideret illos, atque deleret; & miſit phur, quod noſtra lingua vertitur in ſortem.

25. Et poſtea ingreſſa eſt Eſther ad regem, obſecrans, ut conatus ejus, litteris regis irriti fierent; & malum, quod contra Judæos cogitaverat, reverteretur in caput ejus. Denique & ipſum, & filios ejus affixerunt cruci,

26. Atque ex illo tempore dies iſti appellati ſunt phurim, id eſt ſortium; eo quod phur, id eſt ſors, in urnam miſſa fuerit. Et cuncta, quæ geſta ſunt, epiſtolæ *a*, id eſt libri hujus volumine continentur.

a ſc. miſſæ ad Judæos.

27. Quæque ſuſtinuerunt, & quæ deinceps immutata ſunt, ſuſceperunt Judæi ſuper ſe, & ſemen ſuum, & ſuper cunctos, qui religioni eorum voluerunt copulari, ut nulli liceat duos hos dies absq; ſolemnitate tranſigere; quos ſcriptura *b* teſtatur, & certa expetunt *c* tempora *d*, annis ſibi jugiter ſuccedentibus.

b ſc. epiſtola Mardochæi.
c i. requirunt.
d ſc. futura.

28. Iſti ſunt dies, quos nulla umquam delebit oblivio; & per ſingulas generationes cunctæ in toto orbe provinciæ celebrabunt; nec eſt ulla civitas, in qua dies phurim, id eſt ſortium, non obſerventur a Judæis, & ab eorum progenie, quæ his cæremoniis obligata eſt.

29. Scripſeruntque Eſther regina, filia Abihail, & Mardochæus Judæus etiam ſecundam epiſtolam, ut omni ſtudio dies iſta ſolemnis ſanciretur in poſterum.

30. Et miſerunt ad omnes Judæos, qui in centum viginti ſeptem provinciis regis Aſſueri verſabantur, ut haberent pacem, & ſuſciperent veritatem *e*,

e ſc. ſervando promiſſa & feſta celebrando.

31. Ob-

31. Observantes dies sortium, & suo tempore cum gaudio celebrarent; sicut constituerant Mardochæus & Esther, & illi observanda susceperunt a se, & a semine suo, jejunia *a* & clamores *b*, & *c* sortium dies,

32. Et omnia, quæ libri hujus, qui vocatur Esther, historia continentur.

CAPUT X.

Mardochæi dignitas scribitur in libris Medorum, 2. Somnium ejus declaratur, de reducto Judæorum populo in libertatem. 4.

1. Rex vero Assuerus omnem *d* terram, & cunctas maris insulas fecit tributarias;

2. Cujus fortitudo & imperium, & dignitas, atque sublimitas, qua exaltavit Mardochæum, scripta sunt in libris Medorum, atque Persarum;

3. Et quomodo Mardochæus Judaici generis secundus a rege Assuero fuerit; & magnus apud Judæos, & acceptabilis plebi fratrum suorum, quærens bona populo suo, & loquens ea, quæ ad pacem *e* seminis sui pertinerent.

*Quæ * habentur in Hebræo, plena fide expressi. Hæc autem, quæ sequuntur, scripta reperi in editione vulgata, quæ Græcorum lingua & litteris continentur; & interim post finem libri hoc capitulum ferebatur; quod juxta consuetudinem nostram obelo, id est veru, prænotavimus.*

4. Dixitque Mardochæus: A Deo facta sunt ista.

5. Recordatus sum somnii, quod videram, hæc eadem significantis; nec eorum quidquam irritum fuit.

6. Parvus fons, qui crevit in fluvium, & in lucem, solemque conversus est, & in aquas plurimas redundavit, Esther est *f*, quam rex accepit uxorem, & voluit esse reginam.

7. Duo autem dracones; ego sum, & Aman.

8. Gentes, quæ convenerant; Hi sunt, qui conati sunt delere nomen Judæorum.

9. Gens autem mea Israel est, quæ clamavit ad Dominum, & salvum fecit Dominus populum suum; liberavitque nos ab omnibus malis, & fecit signa magna, atque portenta inter gentes.

10. Et duas sortes esse præcepit, unam populi Dei, & alteram cunctarum gentium *g*.

a quæ festo huic sicut & aliis præmittenda erant.
b clamores sunt publice orationes.
c i. diem 14 & 15. mensis duodecimi, sive Adar, sup. v. 17. & 18. hæc hodie Judæorum Bachanalia sunt.
d sc. sibi subjectam.
e i. e. ad commodum, & quietem populi Judaici.
* Hæc, quæ sequutur, alio charactere scripta sunt Hieronymi verba de vetere sua versione loquentis.
f fons restinguens excitatum ab Amane incendium
g Judæis inimicarum.

11. Ve-

31. Záchowywáiąc dni losow, á czásu swego z rádośćią obchodząc; iáko Márdocheusz z Esther postánowili, á oni chowáć obiecáli, y sámi, y z potomstwem swoim, posty y wołánia, y dni losow,

32. Y wszytko co się w historiiey tych kśiąg, ktore zowią Esther, zámyka.

ROZDZIAŁ X.

Wyklad snu Márdocheuszowego, ktory mu się snił.

1. A krol Asswerus uczynił hołdowne, wszystkę źiemię, y wszytkie wyspy morskie.

2. Ktorego moc y pánowánie, y zacność, y wywyszenie, ktorym wywyszył Márdocheuszá, nápisáne są w księgách Medskich, y Perskich;

3. Y iáko Márdocheusz z narodu żydowskiego, był wtorym po krolu Asweruśię, y wielki u żydow, á wdźięcznym ludowi bráćiey swey, stáráiąc się o dobre ludu swego, y mowiąc to co náleżáło ku pokoiowi narodu swego.

Co iest w księgách Zydowskich, wiernie przełożył. Lecz to co potym idźie, nálazłem nápisáne w Ediciiey pospolitey, ktore ięzikiem Greckim, y literámi Greckimi są wydáne; á tám ná koncu kśiąg ten Rozdźiał był nápisány; ktory według obyczáiu nászego obelem, to iest, rożenkiemesmy náznáczyli.

4. Y rzekł Márdocheusz: Od Bogáć się to sstáło.

5. Wspomniałem ná sen, ktorym widźiał, toż znáczący; á nic się z niego nie odmięniło.

6. Máłe źrzodło, ktore urosło w rzekę, y obroćiło się w świátłość, y w słońce, y w wody wielkie się rozláło; iest Esther, ktorą krol wźiął zá żonę, y chćiał, áby byłá krolową.

7. A dwá smokowie; iestem ia, y Amán.

8. Národowie, ktorzy się byli zebráli; ći są, ktorzy chćieli zgłádźić imię Zydowskie.

9. A narod moy, iest lud Izráelski, ktory wołał do Páná, y záchował Pan lud swoy; y wybáwił nas ode wszytkiego złego; y uczynił znáki wielkie, y dźiwy między narody.

10. Y roskazał, áby dwá losy były, ieden ludu Bożego, á drugi wszytkich narodow.

11. Y

11. Y przyſzły obá loſy ná dźień złożony od onego czáſu przed Bogiem wſzem národom;

12. Y wſpomniał Pan ná lud ſwoy, y ſmiłował ſię nád ſwym dźiedźictwem.

13. Y będą obchodzone te dni w mieśiącu Adár, czternaſtego y piętnaſtego dniá tegoż mieśiącá, ze wſzytką pilnośćią, y z weſelem ludu w iednę gromádę zebránego, ná wſzytkie nápotym rodzáie ludu Izráelſkiego.

11. Venitque utraque ſors in ſtatutum ex illo jam tempore diem coram Deo univerſis gentibus *a*;

12. Et recordatus eſt Dominus populi ſui, ac miſertus eſt hæreditatis ſuæ *b*.

13. Et obſervabuntur dies iſti in menſe Adar, quarta decima, & quinta decima die ejusdem menſis, cum omni ſtudio, & gaudio in unum cœtum populi congregati, in cunctas deinceps generationes populi Iſrael.

ROZDZIAŁ XI.

Wypiſánie ſnu Márdochęuſzowego beż wykłádu.

1. ROku czwartego zá krolowánia Ptolomęuſá, y Kleopátry, Doſithęus, ktory ſię mienił bydź kápłanem, y z rodu Lewitckiego, y Ptolomęus ſyn iego przynieśli ten liſt Phurim, ktory powiedźieli że przełożył Lyſimáchus ſyn Ptolomęuſow w Jeruzálem.

Ten też początek był w Edycyiey poſpolitey, ktorego niemáſz w Żydowſkim áni u żadnego przekłádaczá.

2. Roku wtorego, zá krolowániá Artáxerxá wielkiego, pierwſzego dniá kśiężycá Niſán, widźiał ſen Márdochęuſz ſyná Jáir, ſyná Semei, ſyná Cis, z pokolenia Beniámin;

3. Człowiek Żydowin, ktory mięſzkał w mieśćie Suſis, mąż zacny, y miedzy pierwſzymi dworu krolewſkiego.

4. A był z tey liczby więźniow, ktore był przenioſł Nábuchodonozor krol Bábylońſki z Jeruzálem, z Jekoniáſzem krolem Judzkim;

5. A ſen iego był ten: Ukazáły ſię głoſy z burzenia, y grzmienia, y trzęśienia źiemie, y zámieſzánie wielkie ná źiemi;

6. Alić oto dwá wielcy ſmokowie, y gotowi potkáć ſię z ſobą.

7. Ná ktorych wołánie wzruſzyły ſię wſzytkie narody, áby walczyły przećiw narodowi ſpráwiedliwych.

8. Y był on dźień ćięmnośći y niebeſpieczeńſtwá, utrapienia y ućiſku, y okrutny ſtrách ná źiemi.

9. Y zátrwożył ſię národ ſpráwiedliwych, boiąc ſię złego ſwego, y gotowy ná śmierć.

10. Y wołáli do Bogá; á gdy oni krzyczeli, źrzodło máłe uroſło rzeką wielką, y rozláło ſię wielką wodą.

11. Swiátłość y ſłońce weſzło, y poniżeni byli powyſſzeni, y pożárli zacne.

CAPUT XI.

Epiſtola de ſomnio Mardochæi.

1. ANnno quarto *c* regnantibus Ptolemæo *d*, & Cleopatra, attulerunt Doſitheus, qui ſe ſacerdotem, & Levitici generis ferebat, & Ptolomæus filius ejus, hanc epiſtolam Phurim *e*, quam dixerunt interpretatum eſſe Lyſimachum Ptolomæi *f* filium in Jeruſalem.

Hoc g quoque principium erat in editione vulgata, quod in Hebræo, nec apud ullum fertur interpretum.

2. Anno ſecundo, regnante Artaxerxe *h* maximo, primo die menſis Niſan, vidit ſomnium Mardochæus filius Jairi, filii Semei, filii Cis, de tribu Benjamin;

3. Homo Judæus, qui habitabat in urbe Suſis, vir magnus, & inter primos aulæ regiæ,

4. *i* Erat autem de eo numero captivorum, quos transtulerat Nabuchodonoſor rex Babylonis de Jeruſalem cum Jechonia rege Juda;

5. Et hoc ejus ſomnium fuit: Apparuerunt voces, & tumultus, & tonitrua, & terræ motus, & conturbatio ſuper terram;

6. Et ecce duo dracones *k* magni, paratique contra ſe in prælium.

7. Ad quorum clamorem cunctæ concitatæ ſunt nationes, ut pugnarent contra gentem juſtorum.

8. Fuitque dies illa tenebrarum & diſcriminis, tribulationis & anguſtiæ, & ingens formido *l* ſuper terram.

9. Conturbataque eſt gens juſtorum timentium mala ſua, & præparata ad mortem.

10. Clamaveruntque ad Deum; & illis vociferantibus, fons parvus crevit in fluvium maximum, & in aquas plurimas redundavit.

11. Lux & ſol ortus eſt, & humiles exaltati ſunt, & devoraverunt inclytos *m*.

a exitialem.
b ut faceret illum diem nobis lætum & feſtum.
c ſive regnantis Ptolomæi Per. Jul. 4537. M. 3827. ante æram. Chr. 177.
d patet hunc Ptolemæum eſſe Philometorem Evergetæ fratrem, cujus meminit Joſephus lib. 2. contra Appionem, his verbis: Philometor Ptolemæus & ejus uxor Cleopatra totam (Ægypti) regionem Judæorum fidei commiſerunt; copiarumque omnium duces fuerunt Onias & Doſithæus Judæi. Iſti etiam templum Jeroſolymitani æmulum condidere; refert idem Joſeph. ant. l. 13. c. 6
e i e ſortium, quia continebat hiſtoriam Eſther, & ſortium.
f non regis ſed ſacerdotis, antedicti.
g ſunt iterum verba ſancti Hieronymi.
h is eſt Aſſuerus ſupra nominatus quem Darium Hyſtaſpis eſſe diximus: ergo evenit A. M. 3484 ant. Chr. 520.
i 4. Reg. 24. 15. ſup. 2. 6.
k ſup. 10. 7.
l Græc. turbatio
m q. d. ſuperbos

12. Quod cum vidiſſet Mardochæus, & ſurrexiſſet de ſtrato, cogitabat, quid Deus facere vellet; & fixum habebat in animo, ſcire cupiens, quid ſignificaret ſomnium *a*.

a cujus intelligentiam aſſecutus eſt per ipſum rerum eventum & evidentiam facti.

12. Co gdy uyźrzał Márdocheuſz, y wſtał z łożá, myślił coby chćiał Bog uczynic; y wbił ſobie w ſerce, chcąc wiedźieć coby ſen znáczył.

CAPUT XII.

Manifeſtatio inſidiarum eunuchorum in regem a Mardochæo ex ſecundo capite repetita fuſius explicatur.

1. MOrabatur autem * eo tempore in aula regis cum Bagatha & Thara eunuchis regis, qui janitores erant palatii.

* ſup. 2. 21. & 6.

2. Cumque intellexiſſet cogitationes eorum, & curas diligentius perspexiſſet, didicit, quod conarentur in regem Artaxerxem manus mittere, & nuntiavit *b* ſuper eo regi.

b non immediate per ſe, ſed per Eſther ſupr. c. 2. v. 22.

3. Qui de utroque habita quæſtione, confeſſos, juſſit duci ad mortem.

4. Rex autem, quod geſtum erat, ſcripſit in commentariis, ſed & Mardochæus rei memoriam litteris tradidit.

5. Præcepitque ei rex, ut in aula palatii moraretur, datis ei pro delatione muneribus *c*.

c de quibus cap. 6.

6. Aman vero filius Amadathi Bugæus *d* erat glorioſiſſimus coram rege, & voluit nocere Mardochæo, & populo ejus, pro duobus eunuchis regis, qui fuerant interfecti.

d vel Agagæus i. de ſtirpe Agag ut eſt in Hebr. & latino ſup. c. 3. v. 1.

Hucusque proemium.

Quæ e *ſequntur, in eo loco poſita erant, ubi ſcriptum eſt in volumine.*

e verba S. Hieronymi ſunt.

Et diripuerunt bona, vel ſubſtantias eorum.

Qua in ſola vulgata editione reperimus.

Epiſtolæ autem hoc exemplar fuit.

ROZDZIAŁ XII.

Powtarza ze wtorey kápituły wyidwienie zdrády Komorniczey, ktorą byli umyślili ná krolá.

1. A Ná ónczás mieſzkał ná dworze krolewſkim, z Bágáthą, y z Tháá rzezáńcámi krolewſkimi, ktorzy byli oddźwiernymi páłacu.

2. A gdy wyrozumiał myśli ich, y ſtáránia ich pilnie wypátrzył, doſzedł iż ſię chćieli targnąć ná krolá Artáxerxá, y dał o tym znáć krolowi.

3. Ktory obudwu dawſzy ná probę, gdy ſię przyználi, kazał wieść ná śmierć.

4. A krol to co ſię ſtáło, w kroniki wpiſał; ále y Márdocheuſz pámiątkę rzeczy wypiſał.

5. Y roſkazał mu krol, áby mieſzkał ná pałacu, dawſzy mu dáry zá odnieśienie.

6. A Amán ſyn Amádáth Bugeyczyk był nasławnieyſzy przed krolem, y chćiał záſzkodźić Márdocheuſzowi, y narodowi iego, dla dwu rzezáńcow krolewſkich, ktorzy byli ſtráceni.

Poty przedmowá.

A co zátym idźie, ná onym myeyſzu było położono, gdźie nápiſano w kśięgách.

Y rozchwyćili dobrá, y máiętnośći ich.

Coſmy w Edycyiey nálezli.

A Kopiá liſtu tá byłá.

CAPUT XIII.

Exemplar epiſtolæ, quam miſit Aman ad principes provinciarum ſuper cæde Judæorum, 1. Mardochæi oratio pro eorum liberatione, 8.

1. REx maximus Artaxerxes *f* ab India uſque Æthiopiam, centum viginti ſeptem provinciarum principibus, & ducibus, qui ejus imperio ſubjecti ſunt, ſalutem.

f explicat hæc epiſt. c. 3. v. 14.

2. Cum plurimis gentibus imperarem, & univerſum orbem *g* meæ ditioni ſubjugaſſem, volui nequaquam abuti potentiæ magnitudine, ſed clementia & lenitate gubernare ſubjectos,

g i. Perſicum.

ROZDZIAŁ XIII.

Wypis liſtu, ktory był poſłał Amán do kśiążąt wſzech powiátow o pobiciu Zydowſkim, y rzecz Márdocheuſzowá o ich wyſwobodzeniu.

1. KRol wielki Artáxerxes, od Indiiey áż do Æthyopiiey, ſto dwádźieściá y śiedm kráin przełożonym y kśiążętom, ktorzy ſą pod iego pánowániem, zdrowiá.

2. Gdyż nád bárzo wielą narodow panuię, y wſzytekem świát podbił pod moc ſwoię, niechćiałem iednák źle używáć wielkośći mocy, ále láſkáwośćią, y łágodnośćią ſpráwowáć podda-

poddáne, áby bez żadnego ſtráchu żywot ſpokoynie wiodąc, pokoiu, ktorego wſzyſcy ludźie prágną záżywáli.

3. Ale gdym ſię pytał Rad moich iákoby ſię to wypełnić mogło, ieden z nich, ktory mądrośćią y wiernośćią inne przechodźił, y był po Krolu wtory, imieniem Aman,

4. Oznaymił mi że ieſt lud po wſzytkim świećie rozproſzony, ktory nowych praw używa, y przećiwko wſzech narodow zwyczáiowi czyniąc, Krolewſkim roſkazániem gárdźi, y zgodą wſzech narodow ſwoią niezgodą tárga.

5. Czego gdyſmy ſię dowiedźieli, widząc że ieden narod odporny, przećiwko wſzemu rodzáiowi ludzkiemu przewrotnych praw używa, á náſzemu ſię roſkazániu ſprzećiwia, á pokoy y zgodę kráin nam poddáninh tárga.

6. Roſkazályſmy áby, ktorekolwiek Aman, (ktory nád wſzytkimi kráinámi ieſt przełożony, y wtory po Krolu, y ktorego ná mieyſcu oycá czćiemy) pokaże, z żonámi y z dźiećmi od nieprzyiaćioł ſwych byli wygłádzeni, á żeby ſię ich żaden nieużáłował, czternáſtego dniá dwánaſtego mieśiącá Adár roko ninieyſzego;

7. Aby złośćiwi ludźie iednego dniá ſtąpiwſzy do piekłá, przywroćili Kroleſtwu náſzemu pokoy, ktory byli zgwałćili.

Dotąd Kopia lyſtu: A co zá tym idźie, ndlazłem ná onym mieyſcu nápiſano, gdźie czytamy.

A ták ſzedſzy Márdocheuſz uczynił wſzyſtko co mu Eſther roſkazálá.

Wſzákże tego niemáſz w Zydowſkim, áni zgołá u żadnego przekłádácza.

8. A Márdocheuſz modlił ſię Pánu, pámiętáiąc ná wſzytkie ſpráwy iego,

9. Y rzekł: Pánie, Pánie, krolu wſzechmogący, bo w mocy twoiey wſzytko ieſt położone, y niemaſz, ktoby ſię mogł woli twey ſprzećiwić, ieſli będźieſz chćiał záchowáć Izráel.

10. Tyś ſtworzył niebo, y źiemię, y cokolwiek ſię okręgiem niebieſkim zámyka.

11. Pánem wſzytkich ieſteś, y niemáſz, ktoby ſię ſprzećiwił máieſtatowi twemu.

12. Wſzytko znaſz, y wieſz żem áni z pychy, áni ze wzgárdy, áni z iákiey czći prágnienia to uczynił, żem ſię nie kłániał Amánowi nápyſznieyſzemu.

13. (Dla záchowánia bowiem ludu Izráelſkiego

jectos, ut absque ullo terrore vitam ſilentio *a* tranſigentes, optata cunctis mortalibus, pace fruerentur.

3. Quærente autem me a conſiliariis meis, quomodo poſſet hoc impleri, unus, qui ſapientia & fide cæteros præcellebat, & erat poſt regem ſecundus, Aman nomine,

4. Indicavit mihi in toto orbe terrarum populum eſſe diſperſum *b*, qui novis uteretur legibus, & contra omnium gentium conſuetudinem faciens, Regum juſſa contemneret, & univerſarum concordiam nationum ſua diſſenſione violaret.

5. Quod cum didiciſſemus, videntes unam gentem rebellem adverſus omne hominum genus perverſis uti legibus, noſtriſque juſſionibus contraire, & turbare ſubjectarum nobis provinciarum pacem atque concordiam,

6. Juſſimus, ut quoſcumque Aman, qui omnibus provinciis præpoſitus eſt, & ſecundus a rege, & quem patris loco colimus, monſtraverit, cum conjugibus ac liberis deleantur ab inimicis ſuis, nulluſque eorum miſereatur quarta decima die *c* duodecimi menſis Adar anni præſentis;

7. Ut nefarii homines uno die ad inferos deſcendentes, reddant imperio noſtro pacem, quam turbaverant.

Hucusque exemplar epiſtolæ. Quæ ſequuntur, d *poſt eum locum ſcripta reperi, ubi legitur:* Pergenſque Mardochæus, fecit omnia, quæ ei mandaverat Eſther.

Nec tamen habentur in e *Hebraico, & apud nullum penitus feruntur interpretum.*

8. † Mardochæus *f* autem deprecatus eſt Dominum, memor omnium operum ejus.

9. Et dixit: Domine, Domine, rex omnipotens in ditione enim tua cuncta ſunt poſita, & non eſt, qui poſſit tuæ reſiſtere voluntati, ſi decreveris ſalvare Iſrael.

10. Tu feciſti cœlum & terram, & quidquid cœli ambitu continetur.

11. Dominus omnium es, nec eſt, qui reſiſtat majeſtati tuæ.

12. Cuncta noſti, & ſcis, quia non pro ſuperbia & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate fecerim hoc, ut non adorarem Aman ſuperbiſſimum,

13. (Libenter enim pro ſalute Iſrael etiam

a i. quiete.

b Ut ubique poſſit nocere.

c ſc. hac die volebat eædem conſummari.

d Sunt verba S. Hieron.

e ſc. tempore S. Hieron.

† Fer. 4. poſt Dom. 2. Quadr. & in Miſſa contra Paganos.

f Explicatur c. 4. v. 1.

veſtigia pedum ejus deoſculari paratus eſſem.)

14. Sed timui ne honorem Dei *a* mei transferrem ad hominem, & ne quemquam adorarem, excepto Deo meo.

15. Et nunc Domine rex Deus Abraham miſerere populi tui, quia volunt nos inimici noſtri perdere, & hæreditatem tuam delere.

16. Ne deſpicias partem tuam *b*, quam redemiſti tibi de Ægypto.

17. Exaudi deprecationem meam, & propitius eſto ſorti & funiculo tuo, & converte luctum noſtrum in gaudium, ut viventes laudemus nomen tuum Domine, & ne claudas ora te canentium.

18. Omnis quoque Iſrael pari mente & obſecratione clamavit ad Dominum, eo quod eis certa mors impenderet.

a Nam Aman volebat adorare cultu divino.

b i. e. hæreditatem ſeu populum tuum, quem tibi quaſi hæreditarium delegiſti.

ſkiego gotowbych był, y ſtopy nog iego cáłowáć,)

14. Alem ſię bał., ábym czći Bogá mego nie przenioſł ná człowieká, á żebych ſię nikomu nie kłániał, oprocz Bogá mego.

15. A teraz Pánie krolu, Boże Abráhámow, ſmiłuy ſię nád ludem twym, boć nas chcą nieprzyiaćiele náſzy wytráćić, y dźiedźictwo twoie wygubić.

16. Nie wzgárdzay cząſtki twoiey, ktorąś ſobie wykupił z Ægyptu.

17. Wyſłuchay proſbę moię, á bądź miłośćiw działowi, y ſznurkowi twemu, á obroć żałobę náſzę w weſele, ábyſmy żywi będąc, chwalili imię twoie Pánie, á nie zámykay uſt o tobie śpiewáiących.

18. Wſzytek też Izráel tákimże ſercem, y modlitwą wołał do Páná przeto iż nád nimi pewna śmierć wiśiáłá.

CAPUT XIV.

Plangens Eſther Deum in ſpiritu humilitatis obſecrat.

1. Eſther quoque regina confugit ad Dominum, pavens periculum, quod imminebat.

2. Cumque depoſuiſſet veſtes regias: fletibus & luctui apta indumenta ſuſcepit, & pro unguentis variis, cinere & ſtercore implevit caput, & corpus ſuum humiliavit jejuniis *c*: omniaque loca, in quibus antea lætari conſueverat, crinium laceratione *d* complevit.

3. Et deprecabatur Dominum Deum Iſrael, dicens: Domine mi, qui rex noſter es ſolus, adjuva me ſolitariam *e*, & cujus præter te nullus eſt auxiliator alius.

4. Periculum meum in manibus *f* meis eſt.

5. Audivi *g* a patre meo *h*, quod tu Domine tuliſſes Iſrael de cunctis Gentibus, & patres noſtros ex omnibus retro majoribus ſuis, ut poſſideres hæreditatem ſempiternam, feciſtique eis, ſicut locutus es.

6. Peccavimus in conſpectu tuo, & idcirco tradidiſti nos in manus inimicorum noſtrorum;

7. Coluimus enim deos eorum *i*. Juſtus es Domine;

8. Et nunc non eis ſufficit, quod duriſſima nos opprimunt ſervitute, ſed robur manuum ſuarum, idolorum potentiæ deputantes,

9. Vo-

c Judæi enim ſua jejunia vocare ſolent Thaanin, i. e. humiliationes.

d hoc ſigno ingentem animi luctum olim teſtabantur.

e id eſt, ope & auxilio humano deſtitutam.

f i. e. præſentiſſimum eſt.

g Deut. 4. 20. 34. & 32. 9

h Græc. a nativitate, i. prima ætate

i. loquitur de ſuis majoribus.

ROZDZIAŁ XIV.

Eſther ukorzywſzy ſię Pánu Bogu, z płaczem proſi o wyſwobodzenie ludu Izráelſkiego.

1. Eſther też krolowa ućiekłá ſię do Páná, boiąc ſię niebeſpieczeńſtwá, ktore nádchodźiło.

2. A zewlokwſzy ſię z odźienia krolewſkiego, płáczu y żałobie przyſtoyne ſzáty wźięłá, á miáſto rozlicznych oleykow, popiołem y gnoiem głowę nápełniłá, y ćiáło ſwe poſtámi poniżyłá, y wſzytkie mieyſcá, ná ktorych przedtym zwykłá; bywáć weſołá, tárgániem włoſow nápełniłá.

3. Y prośiłá Páná Bogá Izráelſkiego, mowiąc: Pánie moy, ktoryś ſam ieſt krolem náſzym, wſpomoż mię opuſczoną, á ktora oprocz ćiebie żadnego innego pomocniká nie ma.

4. Niebeſpieczeńſtwo moie ieſt w ręku moich.

5. Słyſzáłám od oycá mego, żeś ty Pánie wźiął Izráelá ze wſzech narodow, á oyce náſze ze wſzytkich pozad przodkow ich, ábyś pośiadł dźiedźictwo wieczne, y uczyniłeś im iákoś rzekł.

6. Zgrzeſzyliſmy przed oczymá twemi, y przetoś nas dał w ręce nieprzyiaćioł náſzych;

7. Boſmy ſłużyli bogom ich. Spráwiedliwyś ieſt Pánie.

8. Lecz teraz nie máią ná tym doſyć, że nas ćiężką niewolą śćiſkáią, ále śiłę rąk ſwoich mocy báłwáńſkiey przypiſuiąc,

9. Chcą

9. Chcą odmienić obietnice twoie, y wytráćić dźiedźictwo twoie, y záwrzeć uftá chwalących ćię, y zgáśić flawę kośćiolá, y ołtarzá twego,

10. Aby otworzyli uftá pogánow, á chwalili możność bálwánow, y wielbili ćielefnego krolá ná wieki.

11. Nie dawáyże Pánie fceptrum twego tym, ktorzy nie fą, by fię nie śmiáli ná upadek náfz; ále obroć rádę ich ná nie, á tego, ktory fię począł frożyć ná nas, zátráć.

12. Wfpomni Pánie, á ukaż fię nam czáfu ućifku náfzego, á day mi śmiáłość Pánie krolu Bogow, y wfzytkiey mocy;

13. Day mowę ozdobną w uftá moie przed oczy má lwa, á obroć ferce iego ku nienawiśći nieprzyiaćielá náfzego, áby y on zginął, y inni, ktorzy fię z nimi zgadzáią.

14. A nas wybáw ręką twoią, á wfpomoż mię, żadney inny pomocy nie máiącey, iedno ćiebie Pánie, ktory máfz wiádomość wfzytkich rzeczy.

15. Y wiefz że w nienáwiśći mam chwałę grzefznych, á iż mię mierźi łoże nieob rzezáńcow, y káżdego obcego.

16. Ty wiefz potrzebę moię, żeć fię brzydzę znákiem pychy, y chwały moiey, ktora ieft ná głowie moiey, we dni okazowánia mego, á żeć mię mierźi iáko fzmát mieśięczney niewiáfty, á żeć iey nie nofzę w dźień milczenia mego.

17. Iżem też nie iadálá u ftołu Amán, áni mi fię podobálá ucztá krolewfka, ánim piłá winá mokrych ofiar.

18. Y nigdy fię nie wefelilá flużebnicá twoiá od tego czáfu iákom tu záwiedźioná, áż do dniá dźiśieyfzego, iedno w tobie Pánie Boże Abráhámow.

19. Boże mocny náde wfzytkie wyfłuchay głos tych, ktorzy żadney inney nádźieie nie máią, á wybaw nas z rąk złośliwych, y wyrwi mię z boiáźni moiey.

ROZDZIAŁ XV.

Zá rofkázániem Márdocheufzowym wefzłá Efther do krolá, á krol ią łáfkáwie przyiął.

Tom też nálazł przydano w Edyciiey pofpolitey.

1. Y Rofkázał iey (bez pochyby) áby wefzłá do krolá, y przyczyniłá fię zá ludem fwym, y zá oyczyzną fwoią.

2. Pá-

9. Volunt tua mutare promiffa, & delere hæreditatem tuam, & claudere ora laudantium te, atque extinguere gloriam templi *a* & altaris tui,

10. Ut aperiant ora gentium, & laudent idolorum fortitudinem, & prædicent carnalem regem in fempiternum.

11. Ne tradas domine fceptrum tuum his, qui non funt *b*, ne rideant *c* ad ruinam noftram; fed converte confilium eorum fuper eos, & eum, qui in nos cœpit fævire, difperde.

12. Memento Domine, & oftende te nobis in tempore tribulationis noftræ, & da mihi fiduciam Domine rex deorum *d*, & univerfæ poteftatis;

13. Tribue fermonem compofitum in ore meo in confpectu leonis *e*, & transfer cor illius in odium hoftis noftri, ut & ipfe pereat, & cæteri, qui ei confentiunt.

14. Nos autem libera manu tua, & adjuva me, nullum aliud auxilium habentem, nifi te, Domine, qui habes omnium fcientiam,

15. Et nofti, quia oderim gloriam iniquorum, & detefter cubile incircumciforum, & omnis alienigenæ.

16. Tu fcis neceffitatem meam, quod abominer fignum fuperbiæ & gloriæ meæ, quod eft fuper caput meum in diebus oftentationis meæ, & detefter illud quafi panum menftruatæ, & non portem in diebus filentii mei,

17. Et quod non comederim in menfa Aman *f*, nec mihi placuerit convivium regis, & non biberim vinum libaminum *g*;

18. Et numquam lætata fit ancilla tua, ex quo huc translata fum usque in præfentem diem, nifi in te Domine Deus Abraham.

19. Deus fortis fuper omnes, exaudi vocem eorum, qui nullam aliam fpem habent, & libera nos de manu iniquorum, & erue me a timore meo.

a quod recens inftauratum erat Jerofolymæ indulto hujus ejusdem Darii Hyftafpis.
b fc. idolis.
c i. gentiles.
d i. e. regum, judicum, principum omnium, qui dii vocantur. Joan. 10. Pf. 81.
e Leonem vocat Affuerum ob animofitatem & feritatem.
f Libenter.
g fc. idolorum.

CAPUT XV.

Exponitur amplius, quomodo Efther mandante Mardochæo, cum periculo fuo intraverit ad regem, 1. Vultu illius exterrita, gratiam invenerit, 9.

* *Hæc quoque addita reperi in editione vulgata.*

1. ET mandavit ei (haud dubium quin Efther Mardochæus) ut ingrederetur ad regem, & rogaret pro populo fuo & pro patria fua.

* Verba S. Hieronymi.

2. Me-

2. Memorare (inquit) dierum humilitatis tuæ, quomodo nutrita ſis in manu mea, quia Aman ſecundus a rege locutus eſt contra nos in mortem;

3. Et tu invoca Dominum, & loquere regi pro nobis, & libera nos de morte.

* Verba S. Hieronymi.

* *Nec non & iſta, quæ ſubdita ſunt.*

4. Die autem tertio depoſuit veſtimenta ornatus ſui *a*, & circumdata eſt gloria ſua.

a Græce veſtimenta luctus, quibus ſcilicet ad Dei cultum ornata fuerat.

5. Cumque regio fulgeret habitu, & invocaſſet omnium rectorem *b* & ſalvatorem Deum, aſſumpſit duas famulas,

b Græc. inſpectorem.

6. Et ſuper unam quidem innitebatur, quaſi præ deliciis *c* & nimia teneritudine corpus ſuum ferre non ſuſtinens;

c i. delicate ſe gerens.

7. Altera autem famularum ſequebatur dominam, defluentia in humum indumenta ſuſtentans.

8. Ipſa autem roſeo colore vultum perfuſa, & gratis ac nitentibus *d* oculis triſtem celabat animum, & nimio timore contractum.

d i. hilaritatem præferentibus.

9. Ingreſſa igitur cuncta per ordinem oſtia, ſtetit contra *e* regem, ubi ille reſidebat ſuper ſolium regni ſui, indutus veſtibus regiis, auroque fulgens, & pretioſis lapidibus, eratque terribilis aſpectu.

e i. coram.

10. Cumque elevaſſet faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicaſſet, regina corruit, & in pallorem colore mutato, laſſum ſuper ancillulam reclinavit caput.

11. Convertitque Deus ſpiritum regis in manſuetudinem, & feſtinus ac metuens exilivit de ſolio, & ſuſtentans eam ulnis ſuis, donec rediret ad ſe, his verbis blandiebatur:

12. Quid habes Eſther? Ego ſum frater tuus *f*, noli metuere.

f i. e. ſponſus.

13. Non morieris; non enim pro *g* te, ſed pro omnibus *h* hæc lex conſtituta eſt.

g Sorore mea & ſponſa.

h Subditis noſtris.

14. Accede igitur, & tange ſceptrum.

15. Cumque illa reticeret, tulit auream virgam *i*, & poſuit ſuper collum ejus, & oſculatus eſt eam, & ait: Cur mihi non loqueris?

i i. ſceptrum.

16. Quæ reſpondit: Vidi *k* te domine quaſi Angelum Dei *l*, & conturbatum eſt cor meum præ timore gloriæ tuæ.

k Gen. 33. 10. 2. Reg. 9. 17.

l ſc. mirabili majeſtate.

17. Valde enim mirabilis es domine, & facies tua plena *m* eſt gratiarum.

m Splendoris & dignitatis.

18. Cumque loqueretur, rurſus corruit, & pene exanimata eſt.

19. Rex

2. Pámiętay (práwi) ná dni uniżenia twego, iákoś wychowána ná rękách moich; bo Amán wtory po krolu mowił przećiwko nam ná śmierć;

3. Ty wzyway Páná, y mow krolowi o nas, y wybaw nas od śmierći.

Tákże y to co zá tym idźie.

4. A dniá trzećiego złożyłá z śiebie ſzáty ubioru ſwego, y odźianá ieſt chwałą ſwoią.

5. A gdy ſię świećiłá w odźieniu krolewſkim, y wzywáłá wſzytkich rządźce, y zbáwićielá Bogá, wźięłá z ſobą dwie ſłużebnice;

6. Y ná iedney ſię wſpieráłá, iákoby od roſkoſzy, y od wielkiey ćiáłá ſubtelnośći ſámá ſobą władáć nie mogłá;

7. A drugá pánná ſzłá zá pánią, wlecząc ſię po źiemi ſzátę nioſąc.

8. A oná ſámá rożáną bárwą ná twarzy roźlaną, y wdźięcznemi á iáſnemi oczymá, ſmutne ſerce ſwe, zbytnią boiáźnią śćiśnione pokrywáłá.

9. Wſzedſzy tedy porządnie przez wſzytkie drzwi, ſtánęłá przed krolem, gdźie on śieźiał ná ſtolicy kroleſtwá ſwego, obleczony w ſzáty krolewſkie, y świecący ſię od złotá, y od drogiego kámieniá, á był ſrogiego weyźrzenia.

10. A gdy podnioſł oblicze ſwe, y pałáiącemi oczymá zápálczywość ſercá ſwego pokazał, upádłá krolowa, y zbladſzy omdláłá, głowę ná pánionce ſłużebney położyłá.

11. Y odmienił Bog ſerce krolewſkie w łáſkáwość, y wnet ulękſzy ſię o nię, ſkoczył z ſtolice, á trzymáiąc ią ſwemi rękomá, áżby przyſzłá k ſobie, temi iey ſłowy pobłażał:

12. Cożći Eſther? iáćiem ieſt brát twoy, nieboy ſię.

13. Nie umrzeſz; bo nie ná ćię, ále ná inne wſzytkie to práwo uczyniono.

14. Przyſtąp tedy á dotkni ſię ſceptru.

15. A gdy oná milczáłá, wźiął złote berło, y położył ná iey ſzyiey, y pocáłowáł, ią, y rzekł: Przecz mi nie mowiſz?

16. A oná odpowiedźiáłá: Uyźrzáłám ćię pánie iáko Anyołá Bożego, y ſtrwożyło ſię ſerce moie dla boiáźni ozdoby twoiey.

17. Abowiemeś bárzo dźiwny pánie, á oblicze twoie ieſt pełne wdźięcznośći.

18. A gdy mowiłá záśię upádłá, y ledwie nie umárłá.

19. A

19. A krol ſię fráſował, y wſzyſcy ſłużebnicy iego ćieſzyli ią.

19. Rex autem turbabatur, & omnes miniſtri ejus conſolabantur eam.

ROZDZIAŁ XVI.

Liſt krolá Artáxerxá.

Copiá liſtu krolá Artáxerxá, ktory zá Zydy do wſzytkich kráin kroleſtwá ſwego rozeſłał; ktorego też w kśięgách Zydowſkich niemaſz.

1. KRol wielki Artáxerxes od Indiiey áż do Æthyopiiey, ſto dwádźieśćiá y śiedmi źiem, kśiążętám, y przełożonym, ktorzy ſą posłuſzni náſzego roſkazánia, zdrowia życzy.

2. Wiele ludźi dobroći pánow, y czći, ktorą im wyrządźili, źle ná pychę używáli;

3. Y nie tylko poddáne krolewſkie zágubić uśiłuią, ále czći, ktorą im dano nie znoſząc, ná oneż, ktorzy dáli o zdrádźie myślą.

4. A máło ná tym máią, że nie dźiękuią zá dobrodźieyſtwá, y gwałcą práwo łáſki im pokazáney, ále też mniemáią, że dekretu Bogá, ktory wſzytko widźi, uyśdź mogą.

5. Y ták dálece w ſzáleńſtwo záſzli, że te, ktorzy urzędow ſobie zwierzonych pilnie przeſtrzegáią, y ták ſię ná wſzem ſpráwuią, áby byli godni wſzytkich pochwalenia, kłamſtwy táiemnemi wywroćić uśiłuią;

6. Gdy uſzy páńſkie proſte, á z ſwego przyrodzenia inne ſzácuiące, chytrą zdrádą oſzukiwáią.

7. Ktora rzecz y z ſtárych hiſtoriy dowodźi ſię, y z tego co ſię ná káżdy dźień dźieie, iáko złym niektorych ludźi poduſczániem, chęći ktolewſkie bywáią nákáżone.

8. Przetoż potrzebá obmyśláć pokoy wzytkich kráin.

9. A nie maćie mniemáć, ieſli rozne rzeczy roſkázuiemy, żeby to z lekkośći myśli náſzey pochodźiło, ále że według ſpoſobu, y potrzeby czáſu, iáko wyćiąga pożytek rzeczy poſpolitey, wyroki wydáwamy.

10. A żebyśćie to co mowiemy iáśniey zrozumieli: Amán ſyn Amádáthy, ſercem y rodem Mácedończyk, y ode krwie Perſkiey dáleki, y náſzę dobrotliwość okrućieńſtwem ſwym máżący, obcym będąc od nás ieſt przyięty;

11. Y doznał przećiw ſobie ták wielkiey ludzkośći, że go oycem náſzym zwano, y kłániáli ſię mu wſzyſcy wtoremu po krolu;

CAPUT XVI.

Aſſueri epiſtola irritans epiſtolam Amanis, pro Judæorum ſaulte, 1. & de feſto Phurim ubique celebrando, 21. * *Exemplar epiſtolæ regis Artaxerxis, quam pro Judæis ad totas regni ſui provincias miſit; quod & ipſum in Hebraico volumine non habetur.*

* S. Hieron.

1. REx magnus Artaxerxes ab India usque Æthiopiam centum viginti ſeptem provinciarum ducibus *a* ac principibus, qui noſtræ juſſioni obediunt, ſalutem dicit.

Sup. 11. 2.
a Græc. Satrapis.

2. Multi *b* bonitate principum & honore, qui in eos collatus eſt, abuſi ſunt in ſuperbiam;

b Sup. 3. 10.

3. Et non ſolum ſubjectos regibus nituntur opprimere, ſed datam ſibi gloriam non ferentes *c* in ipſos, qui dederunt, moliuntur inſidias.

c ſc. moderate.

4. Nec contenti ſunt gratias non agere beneficiis, & humanitatis in ſe jura violare, ſed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur ſe poſſe fugere ſententiam *d*.

d. ultionem.

5. Et in tantum veſaniæ proruperunt, ut eos, qui credita ſibi officia diligenter obſervant, & ita cuncta agunt, ut omnium laude digni ſint, mendaciorum cuniculis conentur ſubvertere,

6. Dum aures principum ſimplices, & ex ſua natura alios æſtimantes, callida fraude decipiunt.

7. Quæ res & ex veteribus probatur hiſtoriis, & ex his, quæ geruntur quotidie, quomodo malis quorumdam ſuggeſtionibus regum ſtudia depraventur.

8. Unde providendum eſt paci omnium provinciarum.

9. Nec putare debetis, ſi diverſa jubeamus, ex animi noſtri venire levitate, ſed pro qualitate & neceſſitate temporum, ut reipublicæ poſcit utilitas, ferre ſententiam.

10. Et ut manifeſtius, quod dicimus, intelligatis *e*, Aman filius Amadathi, & animo & gente Macedo *f*, alienusque a Perſarum ſanguine, & pietatem noſtram ſua crudelitate commaculans, peregrinus a nobis ſuſceptus eſt;

e Sup. 3. 1.
f hinc cenſent aliqui fuiſſe de genere Agag, non Amalecitæ, ſed alterius.

11. Et tantam in ſe expertus humanitatem, ut pater noſter vocaretur, & adoraretur ab omnibus poſt regem ſecundus;

12. Qui in tantum arrogantiæ tumorem ſublatus eſt, ut regno privare nos niteretur & ſpiritu *a*.

13. Nam Mardochæum, cujus fide & beneficiis vivimus *b*, & conſortem regni noſtri Eſther, cum omni gente ſua, novis quibusdam atque inauditis machinis expetivit in mortem;

14. Hoc cogitans ut illis interfectis, inſidiaretur noſtræ ſolitudini *c*, & regnum Perſarum transferret in Macedonas *d*.

15. Nos autem a peſſimo mortalium Judæos neci deſtinatos, in nulla penitus culpa reperimus, ſed e contrario juſtis utentes legibus,

16. Et filios altiſſimi & maximi, ſemperque viventis Dei, cujus beneficio & patribus *e* noſtris & nobis regnum eſt traditum, & usque hodie cuſtoditur.

17. Unde eas litteras, quas ſub nomine noſtro ille direxerat, ſciatis eſſe irritas.

18. Pro quo ſcelere ante portas hujus urbis, id eſt, Suſan, & ipſe, qui machinatus eſt, & omnis cognatio *f* ejus pendet in patibulis; non nobis, ſed Deo reddente ei, quod meruit.

19. Hoc autem edictum, quod nunc mittimus, in cunctis urbibus proponatur, ut liceat Judæis uti legibus ſuis.

20. Quibus debetis eſſe adminiculo, ut eos, qui ſe ad necem eorum paraverant, poſſint interficere tertia decima die menſis duodecimi, qui vocatur Adar.

21. Hanc enim diem, Deus omnipotens, mœroris & luctus, eis vertit in gaudium.

22. Unde & vos, inter cæteros feſtos dies, hanc habetote diem, & celebrate eam *g* cum omni lætitia, ut & in poſterum cognoſcatur,

23. Omnes, qui fideliter Perſis obediunt, dignam pro fide recipere mercedem; qui autem inſidiantur regno eorum, perire pro ſcelere.

24. Omnis autem provincia & civitas, quæ noluerit ſolemnitatis hujus eſſe particeps, gladio & igne pereat, & ſic deleatur, ut non ſolum hominibus, ſed etiam beſtiis invia ſit in ſempiternum pro exemplo contemptus, & inobedientiæ.

a i. e. vitæ.

b propter detectam conſpirationem.

c hæc ad conjurationem Bagathanis & Tharis Eunuchorum Amanis perfamiliarium referenda videntur, de qua c. 2. v. 21.

d i. Græcos quorum pars non minima Macedones qui tum (a tempore Darii Hyſtaſpis) Perſis metuendi & ab iis male meriti, ut notat Herodotus; unde poſtea bella aperta inter eos & hunc Darium & celebris ad Marathonem pugna.

e i. Deceſſoribus ſuis Cyro nempe & Cambyſi, & alioquin Cyri filiam ipſe duxerat, ut jure patrem eum appellaret.

f Græc. familia.

g pro perpetua gratiarum actione & memoria.

12. Ktory ſię w ták wielką nádętość pychy podnioſł, że ſię o to ſtárał, áby nas y kroleſtwá, y duchá z zbáwił.

13. Abowiem Márdochęuſzá, zá ktorego wiernośćią, y dobrodźieyſtwem żywiemy, y towárzyſzkę kroleſtwá náſzego Eſther, ze wſzytkim narodem ich, nowemi iákimiś á nieſłychánemi chytrośćiámi żądał ná śmierć;

14. To myśląc, áby one pobiwſzy, záſadzki czynił ná opuśćiáłość náſzę, y kroleſtwo Perſkie do Mácedonow przenioſł.

15. A my od naniecnotliwſzego ze wſzech ludźi Zydy ná śmierć ſkazáne, w żadney zgołá winie nie náleźliſmy, ále przećiwnym obyczáiem praw ſpráwiedliwych używáiących,

16. Y ſynámi nawyſſzego, y náwiętſzego, y záwſze żywiącego Bogá, zá ktorego dobrodźieyſtwem, y oycom náſzym, y nam kroleſtwo ieſt dane, y áż po dziś dzień záchowáne.

17. Przetoż one liſty, ktore on był náſzym imieniem rozeſłał, wiedzćie bydź káſſowáne.

18. Dla ktorey złośći, przed bramámi tego miáſtá, to ieſt Suſán, y ſam, ktory knował, y wſzytek rod iego ná ſzubienicách wiśi; nie my, ále Bog oddał mu co záſłużył.

19. A wyrok ten, ktory teraz ślemy, po wſzytkich miaſtách niech będźie záwieſzony, żeby wolno było Zydom używáć praw ſwoich.

20. Ktorym maćie dopomágáć, áby one, ktorzy ſię ná pobićie ich gotowáli mogli pobić, trzynaſtego dniá mieśiącá, dwunaſtego, ktory zowią Adár.

21. Abowiem ten dźień ſmutku, y żáłość Bog wſzechmogący odmienił im w rádość.

22. Ztądże y wy, między innemi święty ten dźień policzayćie, y obchodźćie ji ze wſzelką rádośćią, áby y nápotym wiedźiano,

23. Ze wſzyſcy, ktorzy Perſam wiernie ſłużą godną zá wierność ſwą zapłatę odnoſzą; á ktorzy kroleſtwu ich ná zdrádźie ſą, giną dla złośći.

24. A wſzelka kráiná, y miáſto, ktoreby niechćiáło bydź uczeſtnikiem tego świętá, niech mieczem, y ogniem zginie, y niech ták będźie wygłádzone, żeby nie tylko ludźiom, ále y beſtiam drogi przez nie ná wieki nie było, ná przykład wzgárdy y nieposłuſzeńſtwá.

KSIĘGI JOB.

ROZDZIAŁ I.

Opiſuie máiętność Jobowę, rozmowę czártowſką z Bogiem, gdźie ſobie uprośił máiętność Jobá ſpráwiedliwego. A gdy czárt wſzyſtko mu odiął, y ſyny pomordowáł, Job Páná Bogá chwáli z tego.

1. MĄż był w źiemi Hus, imieniem Job, á był to mąż ſczery y proſty y boiący ſię Bogá, odſtępuiący od złego.

2. Y urodźiło mu ſię śiedm ſynow á trzy corky.

3. A máiętność iego byłá, śiedm tyśięcy owiec, y trzy tyśiące wielbłądow, pięć ſet też iarzm wołow, y pięć ſet oślic, y czeládźi bárzo wiele: y był to mąż wielky między wſzytkimi wſchodnimi.

4. Y chadźáli ſynowie iego, y ſpráwowáli uczty wedle domow káżdy dniá ſwego. Y poſławſzy wzywáli trzech śioſtr ſwoich, áby z nimi iadáły y piły.

5. A gdy ſię w koło obeſzły dni bieśiády, poſyłał do nich Job, y poświącał ie, á wſtáwſzy ráno, ofiárował cáłopálenia zá káżdego z nich. Bo mowił: By ſnadź nie zgrzeſzyli ſynowie moi, á nie błogosłáwili Bogu w ſercách ſwoich. Ták czynił Job po wſzytkie dni.

6. A niektorego dniá gdy przyſzli ſynowie Boży, áby ſtáli przed Pánem, był też między nimi y ſzáthán.

7. Ktoremu rzekł Pan: Zkąd idźieſz? Ktory odpowiedáiąc rzekł: Zkrążyłem źiemię, y ſchodźiłem ią.

8. Y rzekł Pan do niego: A baczyłżeś Jobá ſługę mego, że mu niemáſz ná źiemi podobnego, człowiek ſczery, y proſty, á boiący ſię Bogá, y odſtępuiący od złego?

9. Ktoremu ſzáthán odpowiádáiąc, rzekł: Aza ſię Job dármo Bogá boi?

10. Azażeś go ty nie ogrodźił, y dom iego, y wſzytkę máiętność wokoło zewſząt; błogosłáwiłeś uczynkom rąk iego, y dobytek iego rozroſł ſię ná źiemi?

11. Ale śćiągni trochę rękę twoię, á dotkni wſzytkiego co ma, ieſlić w oczy błogosłáwić nie będźie.

LIBER JOB.

CAPUT I.

Job ſanctus & dives, 1. Pro filiis viciſſim convivia celebrantibus Domino ſacrificat, 4. Ejus poſſeſſiones Dominus diripiendas ſatanæ exponit, ſed Job omni ſubſtantia filiisque perditis, patiens in Dei laudes prorumpit, 5.

1. VIr * erat in terra Hus *a*, nomine Job, & erat vir ille ſimplex *b*, & rectus, ac timens Deum, & recedens a malo;

2. Natique ſunt ei ſeptem filii, & tres filiæ.

3. Et fuit poſſeſſio ejus ſeptem millia ovium, & tria millia camelorum, quingenta quoque juga boum, & quingenta aſinæ, ac familia multa nimis; eratque vir ille magnus *c* inter omnes Orientales.

4. Et ibant filii ejus, & faciebant convivium per domos, unusquisque in die ſuo. Et mittentes vocabant tres ſorores ſuas, ut comederent, & biberent cum eis.

5. Cumque in orbem tranſiſſent dies convivii, mittebat ad eos Job, & ſanctificabat illos *d*, conſurgensque diluculo offerebat holocauſta pro ſingulis. Dicebat enim: Ne forte peccaverint filii mei, & benedixerint Deo *e* in cordibus ſuis. Sic faciebat Job cunctis diebus.

6. Quadam autem die, cum veniſſent filii Dei *f*, ut aſſiſterent coram Domino *g*, affuit inter eos etiam ſatan *h*.

7. Cui dixit Dominus *i*: Unde venis? Qui reſpondens *k* ait: Circuivi terram, & perambulavi eam.

8. Dixitque Dominus ad eum: Numquid conſideraſti ſervum meum Job, quod non ſit ei ſimilis in terra, homo ſimplex, & rectus, ac timens Deum & recedens a malo?

9. Cui reſpondens ſatan, ait: Numquid Job fruſtra *l* timet Deum?

10. Nonne tu vallaſti *m* eum, ac domum ejus, univerſamque ſubſtantiam per circuitum, operibus manuum ejus benedixiſti, & poſſeſſio ejus crevit in terra?

11. Sed extende paululum manum tuam, & tange cuncta, quæ poſſidet, niſi in faciem benedixerit tibi *n*.

* A. M. circiter 2520. ant. Chr. 1484.

a regio eſt proxima Idumeæ. v. Tren. 4 21.

b Hebr. perfectus 70. immaculatus.

c Chald. dives

d purificans per ſacrificia & monitiones.

e male cogitando &c.

f Angeli.

g Chald. in judicio.

h tanquam lictor & ſatelles Dei.

i non viſus ab illo.

k locatione mentali.

l 70. gratis, ſeu ſine cauſa.

m ſc. tua protectione.

n per antiphraſin ſignificat hic maledicere q. d. diſpaream vel mentiar niſi palam & impudenter maledicat tibi.

12. Dixit, ergo Dominus ad ſatan: Ecce, univerſa, quæ habet, in manu tua ſunt *a*; tantum in eum ne extendas manum tuam. Egreſſusque eſt ſatan a facie *b* Domini.

> *a* i. permitto tibi.
> *b* conſpectu, q. d. diſceſſit accepta illa poteſtate.

13. Cum autem quadam die filii & filiæ ejus comederent & biberent vinum in domo fratris ſui primogeniti,

14. Nuntius venit ad Job, qui diceret: Boves arabant, & aſinæ paſcebantur juxta eos,

15. Et irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, & pueros percuſſerunt gladio, & evaſi ego ſolus, ut nuntiarem tibi.

16. Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit: Ignis Dei cecidit e cœlo, & tactas oves, puerosque conſumpſit, & effugi ego ſolus, ut nuntiarem tibi.

17. Sed & illo adhuc loquente, venit alius, & dixit: Chaldæi fecerunt tres turmas *c*, & invaſerunt camelos, & tulerunt eos, nec non & pueros percuſſerunt gladio, & ego fugi ſolus, ut nuntiarem tibi.

> *c* ſc. ſub tribus ducibus.

18. Adhuc loquebatur ille, & ecce alius *d* intravit, & dixit: Filiis tuis & filiabus veſcentibus & bibentibus vinum in domo fratris ſui primogeniti,

> *d* S. Chryſoſt. lib. de patient. Job putat hunc fuiſſe diabolum ſpecie hominis.

19. Repente ventus vehemens irruit a regione deſerti, & concuſſit quatuor angulos domus, quæ corruens oppreſſit liberos tuos & mortui ſunt, & effugi eo ſolus, ut nuntiarem tibi.

20. Tunc ſurrexit Job, & ſcidit veſtimenta ſua, & tonſo capite corruens in terram, adoravit,

21. Et dixit: *e* Nudus egreſſus ſum de utero matris meæ, & nudus revertar illuc *f*: Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum.

> *e* Eccl. 5. 14. 1 Tim. 6. 7.
> *f* ſc. in terram.

22. In omnibus his non peccavit Job labiis ſuis, neque ſtultum quid *g* contra Deum locutus eſt.

> *g* Chald. verba blaſphemiæ.

12. Y rzekł Pan do ſzáthâná: Oto wſzytko co ma, ieſt w ręce twoiey; iedno ná niego nie ściągay ręki twey. Y odſzedł ſzáthán od oblicza Páńſkiego.

13. A gdy dniá iednego ſynowie, y corki iego iedli, y pili wino w domu brátá ſwego pierworodnego,

14. Przybieżał poſeł do Jobá, ktoryby powiedźiał; Woły orály, á oślice páśiono podle nich,

15. Y przypádli Sábeyczycy, y zábráli wſzytko, y czeladź mieczem pozábiiáli, y uſzedłem ia ſam, ábychći oznaymił.

16. A gdy ten ieſcze mowił, przyſzedł drugi, y rzekł: Ogień Boży ſpadł z niebá, y uderzywſzy ná owce, y ſługi ſpalił ie, y wybiegałem ſię ia ſam, ábymći oznaymił.

17. Ale gdy y ten ieſcze mowił, przyſzedł inny, y rzekł: Chaldeyczycy uczynili trzy hufy, y rzućili ſię ná wielbłądy, y zábráli ie, y pácholki pozábiiáli mieczem; á tylkom ia ſam ućiekł, ábych ći oznaymił.

18. Ieſcze ten mowił, áli drugi wſzedł, y rzekł: Gdy ſynowie twoy, y corki iedli, y pili wino w domu brátá ſwego pierworodnego,

19. Znagłá wiátr gwałtowny przypadł od ſtrony puſtynie, y zátrząſł czteremá węgłámi domu, ktory obáliwſzy ſię przytłukł dźieći twoie, y pomárły, y wybiegałem ſię ia ſam, ábych ći oznaymił.

20. Tedy Job wſtał, y rozdárł ſzáty ſwoie, y ogoliwſzy głowę upadſzy ná źiemię pokłonił ſię,

21. Y rzekł: Nágom wyſzedł z żywotá mátki moiey, y nágo ſię tám wrocę; Pan dał, Pan odiał; iáko ſię Pánu upodobáło, ták ſię ſtáło; niech będźie imię Páńſkie błogoſłáwione.

22. W tym wſzytkim nie zgrzeſzył Job uſty ſwemi, y nie głupiego nie wyrzekł przećiw Bogu.

CAPUT II.

Satanas obtenta a Deo facultate, percutit Job ulcere peſſimo, 1. Inſultat ei propria uxor: 9 Tres amici eum viſitantes, ſeptem diebus compatientes in terra taciti ſedent. 11.

1. Factum eſt autem, cum quadam die veniſſent

ROZDZIAŁ II.

Száthán zá dozwoleniem Bożym Jobá wielką chorobą złożył, ták iż żoná mu urąga, y námawia, áby Bogu złorzeczył, przyiaćiele náwiedzáiąc, śiedm dni ná źiemi śiedzą żáłuiąc go, á nic k niemu nie mowiąc.

1. Y Sſtáło ſię, gdy niektorego dniá przyſzli

ſzli ſynowie Boży, y ſtáli przed Pánem, przyſzedł też ſzáthán między nie; y ſtał przed oczymá iego,

2. Ze Pan rzekł do ſzátáná: Zkąd idźieſz? ktory odpowiádáiąc rzekł: Zkrążyłem źiemię, y ſchodźiłem ią.

3. Y rzekł Pan do ſzátháná: A przypátrzyłżeś ſię ſłudze memu Jobowi, że mu niemáſz podobnego ná źiemi, mąż ſczery, y proſty, á boiący ſię Bogá, y odſtępuiący od złego, á ieſzcze záchowáiący niewinność? á tyś mię pobudźił przećiw iemu, żebym go trapił bez przyczyny.

4. Ktoremu ſzáthan odpowiádáiąc rzekł: Skorę zá ſkorę, y wſzytko co ma człowiek, da zá duſzę ſwoię:

5. Ale śćiągni rękę twoię, á dotkni kośći iego y ćiáłá, á tedy uyźrzyſz, żeć w oczy błogoſłáwić będźie.

6. Y rzekł Pan do ſzátháná: Oto w ręce twoiey ieſt, á wſzákoż záchoway duſzę iego.

7. Wyſzedſzy tedy ſzáthán od oblicza Páná, záráźił Jobá wrzodem bárzo złym, od ſtopy nogi áż do wierzchu głowy iego.

8. Ktory ropę ſkorupą oſkrobywał śiedząc ná gnoiu.

9. Y rzekłá mu żoná iego: A ieſzcześ trwaſz w proſtoćie twoiey Błogoſław Bogu, á umrzy.

10. Ktory rzekł do niey: Iáko iedná z niewiaſt ſzalonych rzekłáś; ieſliſmy przyięli dobrá z ręki Bożey, złego czemubyſmy przyimowáć nie mieli? W tym wſzytkim Job nie zgrzeſzył uſty ſwemi.

11. Uſłyſzawſzy tedy trzey przyiáćieli Jobowi wſzytko złe, ktore nań przypádło, przyſzli káżdy z mieyſcá ſwego, Eliphás Themánnitczyk, y Báldád Suhitczyk, y Sophár Náámáthczyk. Bo ſię byli zmowili, żeby poſpołu przyſzedſzy náwiedźili go y ćieſzyli.

12. A podniowſzy zdáleká oczy ſwe, nie poználi go, y zákrzyknąwſzy płákáli, á rozdárwſzy ſzáty ſwe, ſypáli proch ná głowy ſwe ku niebu.

13. Y śiedźieli z nim ná źiemi śiedm dni y śiedm nocy, á żaden do niego ſłowá nie mowił; bo widźieli, że boleść byłá gwałtowna.

ROZDZIAŁ III.

Job przeklina dźień národzenia ſwego, y żywot

niſſent filii Dei: & ſtarent coram Domino, veniſſet quoque Satan inter eos, & ſtaret in conſpectu ejus *a*.

2. Ut diceret Dominus ad Satan: Unde venis? Qui reſpondens ait: Circuivi terram, & perambulavi eam.

3. Et dixit Dominus ad Satan: Numquid conſideraſti ſervum meum Job, quod non ſit ei ſimilis in terra, vir ſimplex & rectus, ac timens Deum, & recedens a malo, & adhuc retinens innocentiam *b*? Tu autem commoviſti me adverſus eum, ut affligerem eum fruſtra *c*.

4. Cui reſpondens Satan, ait: Pellem *d* pro pelle, & cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima ſua;

5. Alioquin mitte manum tuam, & tange os ejus, & carnem, & tunc videbis, quod in faciem benedicat tibi.

6. Dixit ergo Dominus ad Satan: Ecce in manu tua eſt, verumtamen animam illius ſerva.

7. Egreſſus igitur Satan a facie Domini, percuſſit Job ulcere peſſimo *e*, a planta pedis usque ad verticem ejus:

8. Qui teſta ſaniem radebat, ſedens in ſterquilinio.

9. Dixit autem illi uxor ſua: Adhuc tu permanes in ſimplicitate tua? benedic *f* Deo, & morere.

10. Qui ait ad illam: quaſi una de ſtultis mulieribus locuta es: ſi bona ſuſcepimus de manu Dei, mala quare non ſuſcipiamus? In omnibus his non peccavit Job labiis ſuis.

11. Igitur audientes tres amici Job omne malum, quod accidiſſet ei, venerunt ſinguli de loco *g* ſuo, Eliphaz Themanites *h*, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites *i*. Condixerant enim, ut pariter venientes viſitarent *k* eum, & conſolarentur,

12. Cumque elevaſſent procul oculos ſuos, non cognoverunt eum, & exclamantes ploraverunt, ſciſſisque veſtibus ſparſerunt pulverem ſuper caput ſuum in cœlum.

13. Et ſederunt cum eo in terra ſeptem diebus & ſeptem noctibus, & nemo loquebatur ei verbum *l*: videbant enim dolorem eſſe vehementem.

CAPUT III.

Job maledicit diei nativitatis ſuæ præſentique

a Non videns Dominum.
b Chald. perfectionem.
c Id eſt, immerentem.
d Omnes opes velut pellem alienam libenter dabit homo pro pelle propria, pro vita & anima ſua ſervanda.
e ſeu fœdiſſimo & acutiſſimis doloribus referto.
f q. d. per antiphraſin maledic.
g regione ſua.
h Themanorum rex.
i 70. Minæorum rex.
k Hebr. condolerent ei.
l magnitudine mali perculſi non audebant illum affari.

que vitæ. Oſtendit, a quot malis liberetur, qui hac luce ſtatim privatur.

wot ninieyſzy okázuie bydź nędzny, y okázuie iáko wiele złych rzeczy uchodźi, kto z tego świátá zchodźi.

1. POſt hæc aperuit Job os ſuum, & maledixit diei ſuo *a*,

2. Et locutus eſt:

3. Pereat *b* dies, in qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt: Conceptus eſt homo.

4. Dies ille vertatur in tenebras, non requirat eum Deus deſuper, & non illuſtretur lumine.

5. Obſcurent eum tenebræ, & umbra mortis *c*, occupet eum caligo, & involvatur amaritudine.

6. Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat, non computetur in diebus anni, nec numeretur in menſibus.

7. Sit nox illa ſolitaria, nec laude digna.

8. Maledicant ei, qui maledicunt diei *d*, qui parati ſunt ſuſcitare *e* Leviathan;

9. Obtenebrentur ſtellæ caligine ejus: expectet lucem, & non videat, nec ortum ſurgentis auroræ;

10. Quia non concluſit oſtia ventris, qui portavit me, nec abſtulit mala ab oculis meis.

11. Quare non in vulva mortuus ſum, egreſſus ex utero non ſtatim perii?

12. Quare exceptus genibus? cur lactatus uberibus?

13. Nunc enim dormiens ſilerem, & ſomno meo requieſcerem;

14. Cum regibus & conſulibus terræ, qui ædificant *f* ſibi ſolitudines:

15. Aut cum principibus, qui poſſident aurum, & replent domos ſuas argento.

16. Aut ſicut abortivum abſconditum non ſubſiſterem, vel qui concepti non viderunt lucem.

17. Ibi *g* impii ceſſaverunt a tumultu *h*, & ibi requieverunt feſſi robore.

18. Et quondam vincti pariter ſine moleſtia *i*, non audierunt vocem exactoris.

19. Parvus & magnus ibi ſunt, & ſervus liber a domino ſuo.

20. Quare miſero data eſt lux, & vita his, qui in amaritudine animæ ſunt?

21. Qui expectant mortem, & non venit, quaſi effodientes theſaurum,

22. Gaudentque vehementer, cum invenerint ſepulchrum.

23. Viro

a quo ſenſu etiam ſancti ad exprimendam ſuam afflictionem vel odium erga peccatum natalem ſuum maledicere poſſint. v. Trinum hic.

b Jerem. 20. 14. Habac. 3. v. 16.

c id eſt maxima.

d ut ſolent Æthiopes juxta montem Atlantem execrari ſolem orientem & occidentem, quod nimio calore ipſorum terras perdat, q. d. potiori jure meum peccatoris, natalem maledictis proſequantur

e execrationem facere.

f i. ſolent ædificare.

g ſc. in ſepulchro.

h i. excitando.

i ſc. ſunt.

1. POtym Job otworzył uſtá ſwe, y złorzeczył dniowi ſwemu,

2. Y mowił:

3. Niech zginie dźień, ktoregom ſię urodźił, y noc w ktorą rzeczono: Począł ſię człowiek.

4. Dźień on niech ſię obroći w ćiemność, niech ſię o nim nie pyta Bog z wyſoká, y niech nie będźie oświecon świátłośćią.

5. Niech go záćmią ćiemnośći, y ćień śmierći, niech go ośiędźie mrok, á niech będźie ogárnion gorzkośćią.

6. Noc onę ćiemny wicher niech ośiędźie, niech nie idźie w liczbę dni rocznych, y niech nie będźie policzona w mieśiącách.

7. Noc oná niech nie będźie opuśćiáła, áni chwały godna;

8. Niech iey złorzeczą, ktorzy złorzeczą dniowi, ktorzy ſą gotowi wzruſzyć Lewiáthan;

9. Niech ſię záćmią gwiazdy mrokiem iey; niechay czeka świátłá, á nie ogląda, áni weſzćia wſtawáiącey zorze;

10. Iż nie záwárłá drzwi żywotá, ktory mię noſił, áni odięłá złego od oczu moich.

11. Czemum w żywoćie nie umárł, wyſzedſzy z żywotá wnet nie zginął?

12. Przecz przyięty ná koláná? Czemu kármiony pierśiámi?

13. Teraz bowiem ſpiąc milczałbym, y odpoczywałbym ſnem moim;

14. Z krolmi y rádámi źiemie, ktorzy ſobie buduią puſtynie.

15. Abo z kśiążęty, ktorzy máią złoto, y nápełniáią domy ſwe ſrebrem.

16. Abo iáko martwy płod ſkryty nie byłbych, ábo ktorzy poczęći nie oglądáli świátłośći.

17. Tám niezbożnicy przeſtali od trwogi, y tám odpoczynęli ſprácowáni śiłą.

18. Y niegdy ſpołem związáni bez przykrośći, nie uſłyſzeli głoſu wyćięgáczá.

19. Máły y wielki tám ſą, y niewolnik wolen od páná ſwego.

20. Przecz nędznemu dána ieſt świátłość, á żywot tym, ktorzy ſą w gorzkośći duſze?

21. Kktorzy czekáią śmierći, á nieprzychodźi; iáko wykopywáiący ſkarb.

22. Y bárzo ſię weſelą, gdy naydą grob.

23. Mę-

23. Mężowi, ktorego drogá ſkryta ieſt, y ogárnął go Bog ćiemnośćiámi?

24. Pierwey niżli iem, wzdycham; á iáko wzbieráiące wody, ták ryczenie moie.

25. Bo ſtrách, ktoregom ſię lękáł, przyſzedł ná mię; á czegom ſię obawiał, przydáło ſię.

26. Azam mimo ſię nie puſczał? zażem nie milczał? zażem nie był ſpokoyny? á przyſzło ná mię zágniewánie.

ROZDZIAŁ IV.

Eliphás karze Jobá z niećierpliwośći, á powiádá mu, że to nań przychodźi dla iego grzechow od Bogá, ktory niewinnego nie karze.

1. A Odpowiádáiąc Eliphás Themánitczyk, rzekł:

2. Ieſli poczniemy mowić do ćiebie, podobnoć nie miło będźie, ále umyśloną mowę kto zátrzymáć może?

3. Otoś ich wiele uczył, y potwierdzałeś ręce ſprácowáne;

4. Chwieiące ſię umacniáły twe mowy, á koláná drżące pośilałeś.

5. A teraz przyſzłá ná ćię plagá, y uſtałeś: dotknęłá ćię y ſtrwożyłeś ſię.

6. Gdźież ieſt boiaźń twoiá, mocność twoiá, ćierpliwość twoiá, y doſkonáłość drog twoich?

7. Wſpomni, proſzę ćię, kto kiedy niewinny zginął, ábo kiedy prośći zgládzeni ſą?

8. Y owſzcem widźiałem te, ktorzy czynią niepráwość, y śieią boleśći, y żną ie.

9. Ze zá dmuchnieniem Bożym zginęli, y duchem gniewu iego zniſczeli;

10. Ryk lwi, y głos lwice, y zęby lwich ſczęniąt ſkruſzone ſą.

11. Tigris zginął, iż nie miał łupu, y ſczenięta lwie rozproſzyły ſię.

12. Ale do mnie rzeczone ieſt ſłowo ſkryte, á iákoby ukradkiem przyięło ucho moie żyły ſzeptánia iego.

13. W okropnośći widzenia nocnego, gdy ſen ná ludźie zwykł przypadáć.

14. Ziął mię ſtrách y drżenie, y wſzytkie kośći moie przeſtráſzone ſą.

15. A gdy duch ſzedł przy bytnośći moiey, wſtáły włoſy ćiáłá mego.

16. Stánął ktoś, ktoregom twarzy nie znał, wyobráżenie przed oczymá memi, y ſłyſzałem głos iáko wiátru ćichego.

17. Aza

---

23. Viro cujus abſcondita eſt via, & circumdedit eum Deus tenebris?

24. Antequam comedam, ſuſpiro; & tamquam inundantes aquæ, ſic rugitus meus *a*;

a ſc. abundat.

25. Quia timor, quem timebam, evenit mihi; & quod verebar, accidit.

26. Nonne diſſimulavi? nonne ſilui? nonne quievi? & venit ſuper me indignatio.

CAPUT IV.

Eliphaz arguit Job impatientiæ, 1. Conatur ei perſuadere, quod propter peccata ſua flagelletur a Deo, qui innocenti adverſa non immittit, 7.

1. RESpondens autem Eliphaz Themanites *b*, dixit:

b Theman urbs regia principum Edom.

2. Si cœperimus loqui tibi, forſitan moleſte accipies, ſed conceptum ſermonem tenere quis poterit?

3. Ecce docuiſti multos, & manus laſſas roboraſti;

4. Vacillantes *c* confirmaverunt ſermones tui, & genua trementia confortaſti;

c Chald. corruentes in peccata.

5. Nunc autem venit ſuper te plaga, & defeciſti; tetigit te, & conturbatus es.

6. Ubi eſt timor tuus *d*, fortitudo tua patientia tua, & perfectio viarum tuarum?

d q. d. non is eras, qui apparebas.

7. Recordare obſecro te; quis unquam innocens periit? aut quando recti deleti ſunt?

8. Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem, & ſeminant dolores, & metunt eos.

9. Flante Deo *e* periiſſe, & ſpiritu iræ ejus eſſe conſumptos;

e Deo vindictam immittente.

10. Rugitus leonis, & vox leænæ & dentes catulorum leonum contriti ſunt *f*.

f id eſt, potentes tyranni, qui ſubditos deprædari ſolebant, ut leones &c.

11. Tigris periit, eo quod non haberet prædam, & catuli leonis diſſipati ſunt.

12. Porro ad me dictum eſt verbum abſconditum, & quaſi furtive ſuſcepit auris mea venas ſuſurri ejus.

13. In horrore viſionis nocturnæ, quando ſolet ſopor occupare homines.

14. Pavor tenuit me, & tremor, & omnia oſſa mea perterrita ſunt.

15. Et cum ſpiritus me præſente tranſiret, inhorruerunt pili carnis meæ.

16. Stetit quidam, cujus non agnoſcebam vultum, imago coram oculis meis, & vocem quaſi auræ lenis audivi.

17. Num-

a infr. 25. 4. *b* infr. 15. 15. 2 Petr. 2. 4. *c* in bono & juſtitia; quia natura ſua non ſunt immutabiles ut Deus. *d* quam plurimis, lucifero & aſſeclis. *e* phyſice a corruptione, moraliter a concupiſcentia. *f* ſc. impiorum.

17. *a* Numquid homo Dei comparatione juſtificabitur, aut factore ſuo purior erit vir?

18. Ecce *b* qui ſerviunt ei, non ſunt ſtabiles *c*, & in angelis ſuis *d* reperit pravitatem;

19. Quanto magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, conſumentur velut a tinea *e*?

20. De mane usque ad veſperam ſuccidentur; & quia nullus *f* intelligit, in æternum peribunt.

21. Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis; morientur, & non in ſapientia.

17. Aza człowiek Bogu przyrownány będźie uſpráwiedliwion, ábo mąż będźie czyſtſzy niż ſtworzyćiel iego?

18. Oto ći, ktorzy mu ſłużą, nie ſą ſtáli, y w Anyolách ſwoich nálazł nieprawość;

19. Iákoż dáleko więcey ći, ktorzy mieſzkáią w domiech gliniánych, ktorzy máią grunt źiemny, będą iáko od molá zepſowáni?

20. Od poránku aż do wieczorá będą wyćięći, á iż żaden nie rozumie, ná wiekł zginą.

21. A ktorzy zoſtáną, odięći będą z nich; pomrą, á nie w mądrośći.

CAPUT V.

Eliphas arguit, quod nemo ſine culpa a Deo puniatur, 1. Monet, ut Job ad Deum ſe convertat, ita cuncta fore illi proſpera, 17.

g dum ob impatientiam contabeſcit. *h* id eſt prævidi & prædixi, mala ejus vertici impendentia. *i* q. d. ſterilitas, ſed ab hominum iniquitate. *k* Hebr. plateas, Chald. provincias. *l* 1 Cor. 3. 19. *m* i. in rebus clariſſimis. *n* ſeu calumnia.

1. VOca ergo, ſi eſt, qui tibi reſpondeat, & ad aliquem ſanctorum convertere.

2. Vere ſtultum interficit iracundia *g*, & parvulum occidit invidia.

3. Ego vidi ſtultum firma radice, & maledixi *h* pulchritudini ejus ſtatim.

4. Longe fient filii ejus a ſalute, & conterentur in porta, & non erit, qui eruat.

5. Cujus meſſem famelicus comedet, & ipſum rapiet armatus, & bibent ſitientes divitias ejus.

6. Nihil in terra ſine cauſa fit, & de humo non oritur dolor *i*.

7. Homo naſcitur ad laborem, & avis ad volatum.

8. Quam ob rem ego deprecabor Dominum, & ad Deum ponam eloquium meum;

9. Qui facit magna & inſcrutabilia & mirabilia absque numero;

10. Qui dat pluviam ſuper faciem terræ, & irrigat aquis univerſa *k*;

11. Qui ponit humiles in ſublime, & mœrentes erigit ſoſpitate;

12. Qui diſſipat cogitationes malignorum, ne poſſint implere manus eorum, quod cœperant;

13. *l* Qui apprehendit ſapientes in aſtutia eorum, & conſilium pravorum diſſipat;

14. Per diem *m* incurrent tenebras, & quaſi in nocte ſic palpabunt in meridie.

15. Porro ſalvum faciet egenum a gladio oris *n* eorum, & de manu violenti pauperem.

16. Et

ROZDZIAŁ V.

O ſpráwiedliwośći Bożey, że on ná dobre nic złego nie dopuſzcza, á owſem ie wyſwobodzá, á zle kárze, y gnąbi.

1. WOłayże tedy, ieſli ieſt, kto być odpowiedźiał, á obroć ſię do ktorego z świętych.

2. Záiſte gniew zábiia głupiego á zawiść umárzá málutkiego.

3. Iam widźiał głupiego mocnie wkorzenionego, y wnetem złorzeczył ozdobie iego.

4. Dáleko będą ſynowie iego od zbáwienia, y ſtárći będę w bramie, y nie będźie, ktoby wyrwał.

5. Ktorego żniwo głodny źie, á ſámego porwie zbroyny, prágnący będą pić bogáctwá iego.

6. Nic ſię ná źiemi bez przyczyny nie dźieie, á z źiemie nie wſchodźi boleść.

7. Człowiek ſię rodźi ná pracą, á ptak ná látánie.

8. Przetoż ia będę prośił Páná, á u Bogá przełożę mowę moię;

9. Ktory czyni wielkie rzeczy, y nie wybadáne, y dźiwne bez liczby;

10. Ktory dawa deſcz ná źiemię, y polewá wodámi wſzytkie rzeczy;

11. Ktory pokorne kłádźie wyſoko, á ſmętne wywyſza zdrowiem;

12. Ktory rozpráſza myśli złośliwych, áby ręce ich niemogły dokonáć, co były poczęły.

13. Ktory chwyta mądre w ich chytrośći, á rádę przewrotnych rozſypuie.

14. We dnie wbieżą w ćiemnośći, á iákoby w nocy ták będą mácać w południe.

15. Ale záchowa ubogiego od mieczá uſt ich, á z ręki gwałtowniká niedoſtátecznego.

16. Y

16. Y będźie nádźieiá ubogiemu, á nieprawość ſtuli gębę ſwoię.

17. Błogoſłáwiony człowiek, ktorego Bog karze; karánia tedy Páńſkiego nie odrzucay;

18. Bo on zránia, y leczy; uderza, y ręce iego uzdrowią.

19. W ſześćiu ućiſko wybáwi ćię, á w śiodmym nie tknie ćię złe.

20. Wybáwi ćię od śmierći czáſu głodu, á ná woynie z ręki mieczá.

21. Oblicza ięzyká zákryt będźieſz, y nie ulęknieſz ſię nieſczęśćiá gdy przyidźie.

22. Będźieſz ſię śmiał w ſpuſtoſzeniu, y w głodźie, y nie będźieſz ſię bał źwierząt źiemſkich.

23. Ale z kámieńmi pol przymierze twoie, á beſtie źiemne ſpokoyneć będą.

24. Y poznaſz, że ma pokoy przybytek twoy, á náwiedzáiąc ozdobę twoię nie zgrzeſzyſz.

25. Doznaſz też, iż rozliczne będźie náśienie twoie, y potomſtwo twe iáko źieli źiemie.

26. Wnidźieſz w doſtátku do grobu, iáko wnoſzą kopę pſzenice czáſu ſwego.

27. Oto iákoſmy tego doſzli, tákći ieſt; co uſłyſzawſzy umyſłem rozbieráy.

16. Et erit egeno ſpes, iniquitas autem contrahet *a* os ſuum.

17. Beatus homo, qui corripitur a Deo; increpationem ergo Domini ne reprobes;

18. Quia ipſe vulnerat, & medetur; percutit, & manus ejus ſanabunt.

19. In ſex tribulationibus *b* liberabit *c* te, & in ſeptima non tanget te malum.

20. In fame eruet te de morte, & in bello de manu gladii.

21. A flagello linguæ abſconderis, & non timebis calamitatem, cum venerit.

22. In vaſtitate, & fame ridebis, & beſtias terræ non formidabis.

23. Sed cum lapidibus *d* regionum pactum tuum, & beſtiæ terræ pacificæ erunt tibi.

24. Et ſcies, quod pacem habeat tabernaculum tuum, & viſitans ſpeciem *e* tuam, non peccabis.

25. Scies quoque, quoniam multiplex erit ſemen tuum, & progenies tua quaſi herba terræ.

26. Ingredieris in abundantia *f* ſepulchrum, ſicut infertur acervus tritici in tempore ſuo.

27. Ecce, hoc, ut inveſtigavimus, ita eſt; quod auditum, mente pertracta.

a i. compeſcet.

b Id eſt, poſt paucas tribulationes; anagogice, poſt ſex dies hujus vitæ.

c In ſeptima, ſeu ſabbato reſurrectionis conferet gloriam ſempiternam. S. Auguſt. l. 11. de Civit. c 31.

d q. d. ad nullum offendes lapidem.

e decorem animæ. Chald. domum & familiam.

f Dierum Chald. in perfectione annorum.

ROZDZIAŁ VI.

Okázuie Job że ćiężey ćierpi niż záſłużył, uſkarża ſię ná przyiaćiele ćięſzko, że go opuſzczaią.

1. A Job odpowiádáiąc, rzekł:

2. Day Boże, áby grzechy moie, ktorymich gniew záſłużył, y nędzá, ktorą ćierpię, były włożone ná wagę.

3. Iáko piaſek morzki tá by ſię ćięższa ukazáłá; ztądże y ſłowá moie pełne ſą boleśći.

4. Abowiem ſtrzały Páńſkie we mnie ſą, ktorych gniew wypił duchá mego, á ſtrách y Páńſkie walczą przećiwko mnie.

5. Izali będźie ryczał leśny ośieł, gdy ma trawę? ábo wół będźie ryczał gdy ſtánie u pełnego złobu?

6. Abo możeli bydź iedźioná rzecz nieſmáczna, ktora nie ieſt oſoloną? ábo może kto ſkoſztowáć, co ſkoſztowáne śmierć przynośi?

7. Czego ſię przedtym dotknąć niechćiáła duſzá moiá, teraz dla ućiſku ieſt pokármem moim.

CAPUT VI.

Oſtendit Job ſe longe graviora pati, quam meritus ſit, 1. & ſe tantos corporis animique dolores naturaliter non poſſe perferre, 10. Conquerens ſe ab amicis deſeri, graviter eos arguit, ac ſe quoque patienter audiri petit, 15.

1. Reſpodens autem Job, dixit:

2. Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas, quam patior, in ſtatera.

3. Quaſi arena maris hæc gravior appareret; unde & verba mea dolore ſunt plena;

4. Quia ſagittæ *g* Domini in me ſunt, quarum indignatio ebibit *h* ſpiritum meum, & terrores Domini militant contra me.

5. Numquid rugiet onager, cum habuerit herbam? aut mugiet bos, cum ante præſepe plenum ſteterit?

6. Aut poterit comedi inſulſum, quod non eſt ſale conditum? aut poteſt aliquis guſtare, quod guſtatum affert mortem?

7. Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ anguſtia cibi mei ſunt.

g Plagæ & adverſitates.

h exhaurit omnem animi mei vigorem.

8. Quis det, ut veniat petitio mea? & quod expecto, tribuat mihi Deus?

9. Et qui cœpit, ipse me conterat; solvat manum suam, & succidat me?

10. Et hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore, non parcat, nec contra dicam sermonibus Sancti.

11. Quæ est enim fortitudo mea, ut sustineam *a*? aut quis finis meus, ut patienter agam?

a i. tam dura.

12. Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est.

13. Ecce, non est auxilium mihi in me, & necessarii quoque mei *b* recesserunt a me.

b amici proximi & intimi.

14. Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem Domini derelinquit.

15. Fratres mei præterierunt me, sicut torrens, qui raptim transit in convallibus.

16. Qui timent pruinam *c*, irruit super eos nix *d*.

c modicum incommodum.
d gravius malum.

17. Tempore, quo fuerint dissipati, peribunt: &, ut incaluerit *e*, solventur de loco suo.

e i. divina ultio.

18. Involutæ *f* sunt semitæ gressuum eorum; ambulabunt in vacuum, & peribunt.

f sc. peccatis.

19. Considerate semitas Thema *g*, itinera Saba *h*, & expectate paulisper.

g Arabiæ desertæ.
h Arabiæ felicis; q. d. negotiatores mundi.

20. Confusi sunt, quia speravi; venerunt quoque usque ad me, & pudore cooperti sunt.

21. Nunc venistis; & modo videntes plagam meam timetis.

22. Numquid dixi: Afferte mihi, & de substantia vestra donate mihi?

23. Vel, liberate me de manu hostis, & de manu robustorum eruite me?

24. Docete me, & ego tacebo; & si quid forte ignoravi, instruite me.

25. Quare detraxistis sermonibus veritatis *i*, cum e vobis nullus sit, qui possit arguere me?

i sc. verissimis

26. Ad increpandum tantum eloquia concinnatis, & in ventum *k* verba profertis.

k sc. inaniter.

27. Super pupillum irruitis, & subvertere nitimini amicum vestrum.

28. Verumtamen, quod cœpistis, explete; præbete aurem, & videte, an mentiar?

29. Respondete, obsecro, absque contentione; & loquentes id, quod justum est, judicate.

30. Et non invenietis in lingua mea ini-

qui-

8. Ktoby dał, áby ſię ſtáłá prośbá moiá, á iżby mi Bog dał, czego oczekawam.

9. A ktory począł, tenby mię zſtárł? rozpuśćił rękę ſwoię, y wyćiąłby mię?

10. A żeby mi to było zá poćiechę, iż trapiąc mię boleśćią niefolgował, ánim ſię ſprzećiwiał mowam Świętego.

11. Co bowiem zá moc moiá, żebych wytrwał? ábo co zá koniec moy, ábym ćierpliwie ſię ſpráwował?

12. Ani moc kámienna moc moiá, ni ćiáło moie ieſt miedźiáne.

13. Oto niemáſz mnie pomocy we mnie, y powinowáći też moi odſtąpili odemnie.

14. Ktory odeymuie od przyiaćielá ſwego miłośierdźie, boiaźń Páńſką opuſcza.

15. Bráćiá moi minęli mię, iáko potok, ktory prędko bieży po niżinách.

16. Ktorzy ſię boią ſrzonu, przypádnie śnieg ná nie.

17. Czáſu, ktorego rozproſzeni będą, zági-ną; á ſkoro ſię zágrzeie, rozpłyną ſię z mieyſcá ſwego.

18. Powikłáły ſię ſzćieżki krokow ich; będą prozno chodźić, y záginą.

19. Obaczćie ſzćieżki Themá, drogi Sábá, á poczekayćie trochę.

20. Záwſtydźili ſię, iżem miał nádźieię; przyſzli też áż do mnie, a wſtydem okryli ſię.

21. Terażeśćie przyſzli; á teraz widząc ſkáránie moie boićie ſię.

22. Azam mowił: przynieśćie mi, y z máiętności wáſzey podáruyćie mię?

23. Abo, wybawćie mię z ręki nieprzyiaćielſkiey, y z ręki mocárzow wyrwićie mie?

24. Náuczćie mię, á ia będę milczał; a ieſlim podobno czego nieumiáł, náuczćie mię.

25. Czemuśćie uwłoczyli mowam prawdy, gdyż niemáſz żadnego z was, ktoryby mię mogł ſtrofowáć?

26. Ná łáiánie tylko mowę ſtroićie, á ná wiátr ſłowá wypuſzczaćie.

27. Ná śierotę ſię tárgaćie, y ſtáraćie ſię wywroćić przyiaćielá wáſzego.

28. Wſzákoż iednák cośćie zácżęli, konayćie; nádſtawćie ucha, a obaczćiei, ieſli kłámam.

29. Odpowiedzćie, proſzę, bez ſwaru, á mowiąc to co ieſt ſpráwiedliwo, oſądzćie.

30. Y nie naydźiećie w ięzyku moim nie-

prá-

práwośći, áni w uſtách moich głupſtwo będźie brzmiáło.

ROZDZIAŁ VII.

Job powiáda, że ludzki żywot ieſt wielce prácámi złożony, á ktemu bárzo krotki, przetoż woła do Bogá modląc ſię.

1. BOiowánie ieſt żywot człowieczy ná źiemi; á iáko dni naiemnicze dni iego.

2. Iáko niewolnik prágnie ćieniá, y iáko naiemnik czeka końcá prace ſwoiey;

3. Tákem y ia miał mieśiące prozne, y noce prácowite obliczałem ſobie.

4. Ieſli záſnę, rzekę; kiedyż wſtánę? Y záśię będę czekał wieczorá, y będę nápełnion boleśći áż do mroku.

5. Ciáło moie obleczone ieſt zgniłośćią y plugáſtwem prochu, ſkorá moiá zeſchłá, y pomárſczyłá ſię.

6. Dni moie przeminęły prędzey, niżli tkacz płotno orzyna, y wytrawione ſą bez żadney nádźieie.

7. Wſpomni, iż żywot moy wiatrem ieſt; y oko moie niewroći ſię, áby widźiáło dobrá.

8. Ani mię ogląda wzrok człowieczy; oczy twoie ná mię, á nie będźie mię.

9. Iáko niſczeie obłok y przemiia; tak ktory zſtąpi do piekłá, nie wynidźie.

10. Ani ſię wróći więcey do domu ſwego, áni go dáley pozna mieyſce iego.

11. Przetoż y ia nie zfolguię uſtam moim, mowić będę w udręczeniu duchá mego; będę ſię rozmawiał z gorzkośćią duſze moiey.

12. Y zażem ia ieſt morze, ábo wieloryb, żeś mię obtoczył ćiemnicą?

13. Ieſli rzekę: Poćieſzy mię łożko moie, y ulży mi ſię, gdy będę z ſobą mowił ná pośćieli moiey;

14. Będźieſz mię ſtráſzył przez ſny, y przez widzenia ſtráchem ſtrzęśieſz.

15. A przetoż duſzá moiá obrálá obieſzenie á śmierć kośći moie.

16. Zwątpiłem, iuż więcey żyć nie będę; Przepuść mi, boć nic nie ſą dni moie.

17. Coż ieſt człowiek, iż go wielmożyſz? ábo co przykłádaſz ku niemu ſerze twoie?

18. Náwiedzaſz go ráno y natychmiaſt doświadczaſz go;

19. Dokądże mi nie przepuśćiſz, áni dopuśćiſz mi, ábym przełknął ślinę moię?

20. Zgrze-

quitatem, nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit.

CAPUT VII.

Job humanæ vitæ ſuasque calamitates explicat. 1. Petit ab iis liberari, laudans Dei providentiam. 7.

1. MIlitia *a* eſt vita hominis ſuper terram; & ſicut dies mercenarii, dies ejus.

2. Sicut ſervus deſiderat umbram, & ſicut mercenarius *b* præſtolatur finem operis ſui *c*,

3. Sic & ego habui menſes vacuos *d*, & noctes laborioſas enumeravi mihi.

4. Si dormiero, dicam: Quando conſurgam? & rurſum expectabo veſperam, & replebor doloribus, usque ad tenebras.

5. Induta eſt caro mea putredine, & ſordibus pulveris, cutis mea aruit, & contracta eſt.

6. Dies mei velocius tranſierunt, quam a texente tela ſucciditur, & conſumpti ſunt absque ulla ſpe.

7. Memento, quia ventus eſt vita mea, & non revertetur oculus meus, ut videat bona.

8. Nec aſpiciet me viſus hominis; oculi tui *e* in me, & non ſubſiſtam *f*.

9. Sicut conſumitur nubes, & pertranſit; ſic, qui deſcenderit ad inferos, non aſcendet.

10. Nec revertetur ultra in domam ſuam, neque cognoſcet eum amplius locus ejus.

11. Quapropter & ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione ſpiritus mei; confabulabor cum amaritudine animæ meæ.

12. Numquid mare ego ſum, aut cetus, quia circumdediſti me carcere *g*?

13. Si dixero: Conſolabitur me lectulus meus, & relevabor loquens mecum in ſtrato meo;

14. Terrebis me per ſomnia, & per viſiones horrore concuties.

15. Quam ob rem elegit ſuſpendium *h* anima mea, & mortem oſſa mea.

16. Deſperavi, nequaquam ultra jam vivam; parce mihi, nihil enim ſunt dies mei.

17. Quid eſt homo, quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum?

18. Viſitas eum diluculo *i*, & ſubito probas illum *k*;

19. Usquequo non parcis mihi, nec dimittis me, ut glutiam ſalivam meam?

20. Pec-

a certamen, 70 tentatio.
b conductus ad laborandum.
c i. quietem.
d a quiete.
e i. benigne me reſpice.
f diutius hic inter tot afflictiones.
g dolorum & plagarum.
h mortem miſerrimam præ vita tot doloribus referta.
i ab initio conſolatione.
k afflictione.

20. Peccavi, quid faciam tibi o cuſtos hominum? quare poſuiſti me contrarium *a* tibi, & factus ſum mihimet ipſi gravis?

21. Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatem meam? Ecce nunc in pulvere dormiam; & ſi mane me quæſieris, non ſubſiſtam.

a ſeu antagoniſtam.

CAPUT VIII.

Baldad Job de impio ſermone arguit, 1. Hortans eum ad meliorem vitam, ita fore omnia illi feliciora, 4. Explicat vanam ſpem hypocritarum, 11. aſſerens, tantum bonis bona, & malis mala a Deo tribui, 20.

1. RESpondens autem Balgad Suhites, dixit:

2. Usquequo loqueris talia, & ſpiritus multiplex ſermones oris tui?

3. Numquid Deus ſupplantat *b* judicium? aut omnipotens ſubvertit, quod juſtum eſt?

4. Etiam ſi filii tui peccaverunt ei, & dimiſit eos in manu iniquitatis ſuæ;

5. Tu tamen ſi diluculo conſurrexeris ad Deum, & Omnipotentem fueris deprecatus;

6. Si mundus & rectus inceſſeris, ſtatim evigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum juſtitiæ tuæ;

7. In tantum, ut ſi priora tua fuerint parva, & noviſſima tua multiplicentur nimis.

8. Interroga enim generationem priſtinam, & diligenter inveſtiga patrum memoriam.

9. (Heſterni *c* quippe ſumus, & ignoramus, quoniam ſicut *d* umbra *e* dies noſtri ſunt ſuper terram.)

10. Et ipſi docebunt te; loquentur tibi, & de corde ſuo proferent eloquia.

11. Numquid vivere poteſt ſirpus *f* abſque humore? aut creſcere carectum ſine aqua?

12. Cum adhuc ſit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas areſcit;

13. Sic viæ omnium, qui obliviſcuntur Deum, & ſpes hypocrytæ peribit;

14. Non ei placebit vecordia *g* ſua, & ſicut tela aranearum fiducia ejus.

15. Innitetur ſuper domum ſuam, & non ſtabit; fulciet eam, & non conſurget;

16. Humectus *h* videtur antequam veniat ſol, & in ortu ſuo *i* germen ejus egredietur.

17. Super acervum petrarum radices ejus denſabuntur, & inter lapides *k* commorabitur.

b Hebraice corrumpit, q. d. tui cauſa non deflectet a juſtitia.

c id eſt, nuper & recens nati.

d infr. 14. 2. Pſ. 143. 4.

e quæ brevis eſt & obſcura.

f i. juncus 70. papyrus.

g vana ſpes hypocritæ.

h ſc. ſcirpus ſeu juncus.

i i. in principio.

k duros & impœnitentes.

18. Si

20. Zgrzeſzyłem, cośći uczynię o ſtrożu ludźi; czemus mię poſtáwił przećiwnym tobie, y ſſtałem ſię ćiężek ſam ſobie?

21. Przecz nie zgłádźiſz grzechu mego, y czemu nie odeymuieſz nieprawośći moiey? oto teraz w prochu záſnę; á ieſli mię ráno poſzukaſz, nie będźie mię.

ROZDZIAŁ VIII.

Báldád Jobá karze z niepobożnego mowieniu, á nápomina, áby ſię ku lepſzey drodze á ku Bogu náwrocił, á wołał, chćiałliby mieć poćiechę.

1. ODpowiádáiąc Báldád Suhites, rzekł:

2. Y pokądże tákowe rzeczy mowić będźieſz, á duch rozliczny mowy uſt twoich?

3. Aza Bog podchodźi ſąd? ábo wſzechmogący wywraca ſpráwiedliwość?

4. Choćiaż ſynowie twoi zgrzeſzyli iemu, y opuśćił ie w ręce nieprawośći ich;

5. Wſzákże ty ieſli ráno wſtánieſz do Boga, á będźieſz ſię modlił wſzechmocnemu;

6. Ieſli czyſtym y proſtym będźieſz chodźił, záraz ocući ku tobie, y ſpokoyne uczyni mieſzkánie ſpráwiedliwośći twoiey.

7. Ták dálece, iż ieſli początki twoie były máłe, y oſtátky twoie rozmnożą ſię wielce.

8. Pytay ſię bowiem ſtárego wieku, y dowiáduy ſię pilnie pamięći oycow.

9. (Wczoráyſzy bowiem ieſteſmy, y niewiemy że dni náſze, náziemi ſą iáko ćien.)

10. A oni ćię náuczą; będąc mowić, y z ſercá ſwego wypuſczą wymowy.

11. Aza ſię może źielenić śitowie bez wilgotnośći? ábo rogożie urość bez wody?

12. Gdy ieſcze ieſt w kwiećiu, áni go ręką urwą, przed wſzytkim źielem uſycha.

13. Ták drogi wſzytkich, ktorzy zápominaią Bogá, y nádźieiá obłudniká zginie;

14. Nieupodoba mu ſię głupſtwo iego, á iáko páięcza śiatká ufánie iego.

15. Będźie ſię podpierał domu ſwego á nieoſtoi ſię; będźie ji podpierał, á nie powſtánie;

16. Zdá ſię wilgotnym niżli wznidźie ſłońce, á ná wſchodźie iego wynidźie látoroſlká iego.

17. Ná gromádźie kámieniá zágęśći ſię, korzenie iego, y miedzy kámieńmi mieſzkáć będźie.

18. Ieſli

18. Iesli go pożrze z mieyscá swego, záprzy się go, y rzecze: Nieznam cię.

19. Abowiem to iest wesele drogi iego, áby záś z ziemie inni się puścili.

20. Bog nieodrzući prostego, áni poda ręki złośnikom;

21. Aż się nápełnią śmiechu ustá twoie, á wárgi twe wykrzykánia.

22. Ktorzy cię máią w nienawiśći, obleczeni będą wstydem, y przybytek niezbożnych nie będźie.

ROZDZIAŁ IX.

Job wyznáwa sprawiedliwość Bozą, moc, y mądrość; Bog uderza niepobożnego, y niewinnego; ná tym sposob Job niewinność swoyom przeciw przyiáćiełow swoych broni.

1. Y Odpowiádáiąc Job, rzekł:

2. Prawdźiwie wiem, iż ták iest, á iż nie będźie usprawiedliwion człowiek przyrownány Bogu.

3. Będźieli się znim chćiał spieráć, nie będźie mu mogł odpowiedźieć iednego zá tyśiąc.

4. Mądry iest sercem, y mocny siłą; kto się mu sprzećiwił, á miał pokoy?

5. Ktory przeniosł gory, á nie wiedźieli ći, ktore wywroćił w zápalczywośći swoiey.

6. Ktory wzrusza źiemię z mieyscá iey, y słupy iey wstrzęsáią się.

7. Ktory przykazuie słońcu, y nie wschodźi; y gwiazdy zámyka iáko pod pieczęćią;

8. Ktory rośćiąga niebiosá sam, y chodźi po wáłách morskich.

9. Ktory czyni Woz niebieski, Kosy, y Báby, y gwiazdy połudnowe.

10. Ktory dźiáła wielkie rzeczy, y nieogárnione, y dźiwy, ktorym niemász liczby.

11. Iesli przyidźie do mnie, nie uyźrzę go; iesli odeyźie, nie zrozumiem.

12. Iesli spyta nagle, ktoż mu odpowie? ábo kto rzec może: Przecz ták czynisz?

13. Bog, ktorego gniewowi żaden się oprzeć nie może, y pod ktorym się zgináią, ktorzy noszą okrąg.

14. Iákoż tedy wielki iestem, ábych mu odpowiádał, á mowił słowi memi z nim?

15. Ktory choćbych miał co spráwiedliwego, nie odpowiem, ále sędźiego mego prośić będę.

16. A gdy mię wysłucha wzywáiącego, nie wierzą, żeby słyszał głos moy.

17. W

18. Si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum, & dicet: Non novi te.

19. Hæc est enim lætitia viæ ejus, ut rursum de terra alii germinentur.

20. Deus non projiciet simplicem *a*, nec porriget manum malignis *b*;

21. Donec impleatur risu os tuum, & labia tua jubilo.

22. Qui oderunt te, induentur confusione; & tabernaculum impiorum non subsistet.

CAPUT IX.

Job confitetur Dei justitiam, potentiam ac sapientiam, 1, Deus & impium percutit & innocentem; suam ergo innocentiam contra amicos tuetur, 22.

1. ET respondens Job, ait:

2. Vere, scio quod ita sit, & quod non justificetur homo compositus Deo.

3. Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere unum pro mille.

4. Sapiens corde est, & fortis robore; quis restitit ei, & pacem habuit?

5. Qui transtulit montes *c*, & nescierunt hi, quos subvertit in furore suo.

6. Qui commovet terram *d* de loco suo, & columnæ ejus concutiuntur.

7. Qui præcipit soli, & non oritur; & stellas claudit quasi sub signaculo;

8. Qui extendit cœlos solus, & graditur *e* super fluctus maris.

9. Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas *f*, & interiora Austri *g*.

10. Qui facit magna, & incomprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus.

11. Si venerit ad me, non videbo eum; si abierit, non intelligam.

12. Si repente interroget, quis respondebit ei? vel quis dicere potest: Cur ita facis?

13. Deus, cujus iræ nemo resistere potest, & sub quo curvantur, qui portant orbem *h*.

14. Quantus ergo sum ego, ut respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo?

15. Qui etiam, si habuero quippiam justum, non respondebo, sed meum judicem deprecabor.

16. Et cum invocantem exaudierit me, non credo *i*, quod audierit vocem meam.

17. In

a Justum.
b Adversus justum.
c Id est, superbos.
d mystice, homines terrenos.
e Id est, temperat tentationes & afflictiones.
f Constellationes nobis conspicuas.
g Constellationes Australis seu Antarctici poli nobis absconditas
h Principes & Cœlites.
i Non sum certus.

a subita calamitate.

17. In turbine *a* enim conteret me, & multiplicabit vulnera mea etiam sine causa-

18. Non concedit requiescere spiritum meum, & implet me amaritudinibus.

19. Si fortitudo quæritur, robustissimus est; si æquitas judicii, nemo audet pro me testimonium dicere.

20. Si justificare me voluero, os meum condemnabit me; si innocentem ostendero, pravum me comprobabit.

b rectus & innocens.

21. Etiam si simplex *b* fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, & tædebit me vitæ meæ.

22. Unum est, quod locutus sum, & innocentem & impium ipse consumit.

c Gaudens de justorum patientia, q. d. non tamdiu cruciet.

d Diaboli.

e Excæcans illos.

f i. cito.

g i. fructus.

h sc. præ mœstitia.

23. Si flagellat, occidat semel, & non de pœnis innocentum rideat *c*.

24. Terra data est in manus impii *d*, vultum judicum ejus operit *e*; quod si non ille est, quis ergo est?

25. Dies mei velociores fuerunt cursore; fugerunt, & non viderunt bonum.

26. Pertransierunt *f* quasi naves poma *g* portantes, sicut aquila volans ad escam.

27. Cum dixero: Nequaquam ita loquar; commuto faciem meam *h*, & dolore torqueor.

28. Verebar omnia opera mea, sciens, quod non parceres delinquenti.

29. Si autem & sic impius sum, quare frustra laboravi?

30. Si lotus fuero quasi aquis nivis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ.

i i. intinctum ostendes.

k Abominabilem ostendent.

l Deum & me.

31. Tamen sordibus intinges *i* me, & abominabuntur *k* me vestimenta meæ.

32. Neque enim viro, qui similis mei est, respondebo; nec qui mecum in judicio ex æquo possit audiri.

33. Non est, qui utrumque *l* valeat arguere, & ponere manum suam in ambobus.

34. Auferat a me virgam suam, & pavor ejus non me terreat.

35. Loquar, & non timebo eum; neque enim possum metuens respondere.

CAPUT X.

Job afflictionis causam inquirens, ostendit eam non pervenire ex sua malitia vel Dei ignorantia, 1. Rursum miseriæ explicandæ causa, plangit se natum, 18.

1. TÆdet animam meam vitæ meæ, dimittam

17. W wichrze bowiem zetrze mię, y rozmnoży rány moie, y bez przyczyny.

18. Nie dopuscza odpoczynąc duchowi memu, y nápełnia mię gorzkośćiámi.

19. Iesli kto pyta o moc, namocnieyszy iest; iesli opráwość sądu, żaden nie śmie zámną dáć świádectwá.

20. Będęli się chćiał usprawiedliwić, ustá moie potępią mię; iesli się niewinnym pokażę, dowiedźie żem niepráwym.

21. Choćbym też był prostym, tego samego nie będźie wiedźieć duszá moiá, y będę sobie tesknił z żywotem moim.

22. Iedno iest, com mowił, y niewinnego, y niezbożnego on zniscza.

23. Iesli biczuie, raz niech zábiie, á z kazni niewinnych, niech się nie śmieie.

24. Ziemiá dáná iest w ręce niezbożniká, oblicze sędźiow iey zákrywa; á iesli nie on iest, ktoż tedy iest?

25. Dni moie przędsze były niż zawodnik; ućiekły, á nie widźiáły dobrá.

26. Minęły iáko łodźie iábłká niosące, iáko orzeł lecący do żeru.

27. Gdy rzekę: Nie będę ták mowił; odmieniam twarz moię, á boleśćią dręczon bywam.

28. Obawiałem się wszytkich uczynkow moich, wiedząc że nie przepusczasz grzeszącemu.

29. A iesli y ták niezbożny iestem, czemużem prozno prácował?

30. Iesli omyty będę iáko śnieżną wodą, y śkniałyby się iáko náczystsze ręce moie;

31. Przećię w plugástwie omoczysz mię, y będą się mną brzydźić száty moie.

32. Bo nie człowiekowi, ktory mnie podobny iest, odpowiádáć będę; áni ktoryby zárowno zemną u sądu mogł bydź słuchan.

33. Niemász, ktoby obudwu mogł káráć, y położyć rękę swą ná obu.

34. Niech odeymie odemnie laskę swoię, á strách iego niech mię nie strászy.

35. Będę mowił, á nie będę się go bał; bo boiąc się áni odpowiádáć mogę.

ROZDZIAŁ X.

Job dowiáduiąc się przyczynę swego kardnia, pokazuie, że oná nie pochodźi od niepráwośći iego, áni od boskiei niewiádomośći; znowu, opisuiąc swoim nędzę, narzeka, ze urodzony był.

TEskni sobie duszá moiá w żywoćie moim; pusczę

puſczę przećiw ſobie mowę moię, będę mowił w gorzkośći duſze moiey.

2. Rzeknę Bogu: Niepotępiay mię; pokaż mi, przecz mię ták ſądźiſz.

3. Aza ſię dobrze tobie widźi, żebyś mię potwarzył, y ućiſnął mnie robotę rąk twoich, á rádę niezbożnikow wſpomagał?

4. Aza ty maſz oczy ćieleſne; ábo iáko widźi człowiek, y ty widźieć będźieſz?

5. Izali iáko dni człowiecze dni twoie, á látá twoie ſą iáko czáſy ludzkie?

6. Zebyś ſię miał pytáć o nieprawośći moiey, y dowiádowáć ſię o grzechu moim?

7. Y żebyś wiedźiał, żem nic niepobożnego nie czynił, gdyż niemáſz żadnego, ktoryby mogł wyrwáć z ręki twoiey?

8. Ręce twoie uczyniły mię, y utworzyły mię wſzytkiego wokoło; á ták mię nagle ſtrąćaſz?

9. Wſpomni, proſzę, że iáko błoto uczyniłeś mię, y w proch mię obroćiſz.

10. Aza nie iáko mleko doiłeś mię, á iáko ſer utworzyłeś mię?

11. Skorą y mięſem oblokłeś mię; kośćiámi y żyłámi poſpinałeś mię;

12. Zywot y miłośierdźie dáłeś mi, á náwiedzenie twoie ſtrzegło duchá mego.

13. Acz to kryieſz w ſercu twoim, wſzákże wiem, iż wſzytko pámiętaſz.

14. Ieſlim zgrzeſzył, á ná godźinę przepuśćiłeś mi; przecżże mi niedopuśćiſz czyſtym bydź od nieprawośći moiey?

15. A ieſliż będę niezbożnym, biádá mnie ieſt; á ieſlim ſpráwiedliwym, niepodnioſę głowy, náſycon utrapienia y nędze.

16. Y dla pychy, iáko lwicę ułápiſz mię, á wroćiwſzy ſię dźiwnie mię męczyſz.

17. Wznawiaſz przećiwko mnie świátki twoie, y rozmnażaſz gniew twoy przećiw mnie, á męki walczą ná mię.

18. Czemuś mię wywiodł z żywotá, ktory bodaybym był zniſczał, żeby mię oko nie widźiało.

19. Byłbym, iákobych nie był, z żywotá przenieśiony do grobu.

20. Izali trochá dni moich nie ſkończy ſię w krotce? puść mię tedy, że trochę opłáczę boleść moię.

21. Pierwey niż poydę, y nie wrocę ſię, do źiemie ćiemney, y okrytey mglą śmierći.

22. Ziemie nędze y ćiemnośći, kędy ćień śmierći,

tam adverſum me *a* eloquium meum, loquar in amaritudine animæ meæ.

2. Dicam Deo: Noli me condemnare; indica mihi, cur me ita judices?

3. Numquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris me, & opprimas me opus manuum tuarum, & conſilium impiorum adjuves?

4. Numquid oculi carnei tibi ſunt *b*, aut ſicut videt homo, & tu videbis?

5. Numquid ſicut dies hominis dies tui, & anni tui ſicut humana ſunt tempora.

6. Ut quæras iniquitatem meam, & peccatum meum ſcruteris?

7. Et ſcias, quia nihil impium fecerim, cum ſit nemo, qui de manu tua poſſit eruere.

8. Manus tuæ fecerunt me, & plasmaverunt me totum in circuitu; & ſic repente præcipitas me?

9. Memento *c*, quæſo, quod ſicut lutum feceris me, & in pulverem reduces me.

10. Nonne ſicut lac *d* mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti?

11. Pelle & carnibus veſtiſti me, oſſibus & nervis compegiſti me;

12. Vitam *e* & miſericordiam tribuiſti mihi, & viſitatio tua cuſtodivit *f* ſpiritum meum.

13. Licet hæc celes in corde tuo, tamen ſcio, quia univerſorum memineris.

14. Si peccavi, & ad horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me eſſe non pateris?

15. Et ſi impius fuero, væ mihi eſt; & ſi juſtus, non levabo caput, ſaturatus afflictione & miſeria,

16. Et propter ſuperbiam quaſi leænam capies me, reverſusque mirabiliter me crucias.

17. Inſtauras teſtes tuos *g* contra me, & multiplicas iram tuam adverſum me, & pœnæ militant in me.

18. Quare de vulva eduxiſti me? qui utinam conſumptus eſſem, ne oculus me videret.

19. Fuiſſem, quaſi non eſſem, de utero translatus ad tumulum.

20. Numquid non paucitas dierum meorum finietur brevi? dimitte ergo me, ut plangam paululum dolorem meum *h*,

21. Antequam vadam & non revertar ad terram tenebroſam, & opertam mortis caligine;

22. Terram miſeriæ & tenebrarum, ubi

a Loquar libere conquerens meam miſeriam.

b Ut te decipiat ſpecies externa.

c & miſerere fragilitatis meæ.

d in utero matris.

e vitam naturalem & ſupernaturalem.

f conſervavit.

g Flagella, & plagas.

h de peccatis & miſeriis meis.

umbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.

CAPUT XI.

Sophar asserit, Job propter peccata, quæ recenset, fuisse a Deo percussum, 14. Resipiscenti felicissima quæque pollicetur, 14.

1. Respondens autem Sophar Naamathites, dixit:

2. Numquid qui multa loquitur, non & audiet? aut vir verbosus justificabitur *a*?

a sc. per multiloquium.

3. Tibi soli tacebunt homines? & cum cæteros irriseris, a nullo confutaberis?

4. Dixisti enim *b*: Purus est sermo meus, & mundus sum in conspectu tuo.

b sc. Deo.

5. Atque utinam Deus loqueretur tecum, & aperiret labia sua tibi.

6. Ut ostenderet tibi secreta sapientiæ, & quod multiplex *c* esset lex ejus, & intelligeres, quod multo minora exigaris *d* ab eo, quam meretur iniquitas tua.

c Multa exigens.
d Justo minus puniaris.

7. Forsitan vestigia Dei comprehendes, & usque ad perfectum *e* Omnipotentem reperies?

e i. perfecte.

8. Excelsior cœlo est, & quid facies? profundior inferno, & unde cognosces?

9. Longior terra mensura ejus, & latior mari.

10. Si subverterit omnia, vel in unum coarctaverit, quis contradicet ei?

11. Ipse enim novit hominum vanitatem, & videns iniquitatem, nonne considerat?

12. Vir vanus in superbiam erigitur, & tamquam pullum onagri se liberum natum putat.

13. Tu autem firmasti *f* cor tuum, & expandisti ad eum manus tuas *g*.

f Obfirmasti in superbia.
g Ideo non exaudiris.

14. Si iniquitatem, quæ est in manu tua, abstuleris a te, & non manserit in tabernaculo tuo injustitia;

15. Tunc levare poteris faciem tuam absque macula, & eris stabilis, & non timebis.

16. Miseriæ quoque oblivisceris, & quasi aquarum, quæ præterierunt, recordaberis.

17. Et quasi meridianus fulgor *h* consurget tibi ad vesperam; & cum te consumptum putaveris, orieris ut lucifer *i*.

h Plena prosperitas.
i Lætus & illustris.

18. Et habebis fiduciam, proposita

śmierći, y niemász rządu, ále wieczny strách przebywa.

ROZDZIAŁ XI.

Zophár twierdźi to, że Job dla wielu grzechow, ktore y wyliczá, ieſt od Bogá karan, okázuiąc Bogá bydź nieogárniego; obiecuiąc mu też záś ieśli ſię obaczy á náwroći ku Bogu, wiele dobrego.

1. A Odpowiádáiąc Sophár Náámátczyk, rzekł:

2. Czyli ktory wiele mowi, nie będźie słuchał? ábo mąż wielomowny będźie uſpráwidliwiony?

3. Tobie ſamemu będą milczeć ludźie? á gdy ſię z innych náśmieieſz, żaden ćię nie przegada?

4. Mowiłeś bowiem: Czyſta ieſt mowá moiá, y ieſtem czyſty przed oczymá twemi.

5. Ale day Boże, by z tobą Bog mowił, y otworzył uſtá ſwe tobie.

6. Abyć okazał táiemnice mądrośći, á iż rozmáity ieſt zakon iego, ábyś zrozumiał że ćię dáleko ná mnieyſze rzeczy wyćiąga, niżli záſługuie niepráwość twoiá.

7. Podobno ſzlády Boże ogárnieſz, y práwie doſkonále Wſzechmocnego znáydźieſz?

8. Wyſzy ieſt niż niebo, á coż uczyniſz? głębſzy niżli piekło, á zkądźie poznáſz?

9. Dłuższá niżli źiemiá miárá iego, á ſzerſza niż morze.

10. Ieſli wſzytko wywroći, ábo w iedno śćiśnie, kto ſię mu ſprzećiwi?

11. On bowiem zna prozność człowieczą, á widząc niepráwość, ázа nie baczy?

12. Mąż prozny podnośi ſię w pychę, á iáko źrzebię oſłá leśnego mnima, że ſię urodźił wolnym.

13. A tyś umocnił ſerce twe, y wyćiągnąłeś ku niemu ręce twoie.

14. Ieſli niepráwość, ktora ieſt w ręce twey, oddaliſz od śiebie, á niezoſtánie nieſpráwiedliwość w przybytku twoim;

15. Tedy będźieſz mogł podnieść oblicze twoie bez zmázy, y będźieſz ſtały, y nie będźieſz ſię bał.

16. Zápomniſz też nędze, iáko ná wody, ktore upłynęły, wſpominác będźieſz.

17. A iáko iaſność południowa w znidźie tobie pod wieczor; á gdy ſię będźieſz mnimał bydź zniſczonym, wznidźieſz iáko iutrzenká.

18. Y będźieſz miał ufánie przełożywſzy przed ſię

ſię nádźieię, á wkopány beſpiecznie ſpáć będźieſz.

19. Odpoczywáć będźieſz, á nie będźie, ktoby ćię ſtráſzył; y będą prośić obliczá twego mnodzy

20. A oczy niezbożnikow uſtáną, y ućieczká od nich zginie, á nádźieiá ich obrzydliwość duſze.

ROZDZIAŁ XII.

Job dowodźi, iż nie potrzebá, áby Bog znowu táiemnice mądrośći y mocnośći ſwey obiawiał, poniewáz to wſzyſćy znáią z rzeczy ſtworzonych.

1. A Job odpowiádáiąc, rzekł:

2. Tośćie wy tedy ſámi ludźie, á z wámi umrze mądrość?

3. Tażći ia mam ſerce iáko, y wyánim ieſt podleyſzy niżli wy; bo ktoż tego nie wie co wy wiećie?

4. Ten z ktorego ſię náśmiewa przyiáćiel iego iáko ze mnie, będźie wzywał Bogá, y wyſłuchawá go; náśmiewáią ſię bowiem z proſtoty ſpráwiedliwego.

5. Kágániec wzgárdzony w myślách bogátych, nágotowáni ná czás zámierzony.

6. Pełne ſą przybytki zboycow, á śmiede Bogá wzruſzáią, gdyż dał wſzytko w ręce ich.

7. Iednák pytay ſię bydłá, y náuczy ćię; y ptáſtwá niebieſkiego, y okáżeć.

8. Mow do źiemie, á odpowie tobie, y będąc powiadáć ryby morſkie.

9. Ktoż nie wie, że to wſzytko ręká Páńſká uczyniłá?

10. W ktorego ręce duſzá wſzelkiey rzeczy żywey, y duch wſzelkiego ćiałá człowieczego.

11. Azaż nie ucho ſłow rozſądza; á podniebienie ſmáku iedzącego?

12. W ſtárych ieſt mądrość, á w długim wieku roſtropność.

13. U niego ieſt mądrość y moc, on ma rádę y rozumienie.

14. Ieſli zepſuie, nikogo niemáſz, ktoby zbudował; ieſli człowieká zámknie, niemáſz nikogo coby otworzył.

15. Ieſli zátrzyma wody, wſzytko wyſchnie; á ieſli ie wypuśći, wywrocą źiemię.

16. U niego ieſt moc, y mądrość; on zna y zwodzącego, y tego, ktorego zwodzą.

17. Przywodźi porádniki ku głupiemu końcowi, y ſędźie ku głupſtwu.

18. Pás

ſita tibi ſpe, & defoſſus ſecurus dormies.

19. Requieſces, & non erit, qui te exterreat; & deprecabuntur faciem tuam *a* plurimi.

20. Oculi *b* autem impiorum deficient, & & effugium peribit ab eis, & ſpes illorum abominatio animæ *c*.

CAPUT XII.

Job ut amicorum confundat jactantiam, aſſerit, neminem ignorare Dei potentiam ac ſapientiam ex creaturarum gubernatione, 1. Sed earum ſtatum pro Dei arbitrio variari ex altiſſimis & occultis cauſis, 13.

1. RESpondens autem Job, dixit:

2. Ergo vos eſtis ſoli homines, & vobiſcum morietur ſapientia?

3. Et *d* mihi eſt cor, ſicut & vobis, nec inferior veſtri ſum, quis enim hæc, quæ noſtis, ignorat?

4. Qui *e* deridetur ab amico ſuo ſicut ego, invocabit Deum, & exaudiet eum; deridetur enim juſti ſimplicitas *f*.

5. Lampas contempta *g* apud cogitationes divitum, parata *h* ad tempus ſtatutum.

6. Abundant *i* tabernacula prædonum, & audacter provocant Deum, cum ipſe dederit omnia in manus eorum.

7. Nimirum interroga jumenta, & docebunt te *k*; & volatilia cœli, & indicabunt tibi;

8. Loquere terræ, & reſpondebit tibi; & narrabunt piſces maris.

9. Quis ignorat, quod omnia hæc manus Domini fecerit?

10. In cujus manu anima omnis viventis, ſpiritus univerſæ carnis hominis.

11. Nonne *l* auris verba dijudicat, & fauces comedentis, ſaporem *m*?

12. In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia.

13. Apud ipſum eſt ſapientia, & fortitudo, ipſe habet conſilium & intelligentiam.

14. Si *n* deſtruxerit, nemo eſt, qui ædificet; ſi incluſerit hominem, nullus eſt, qui aperiat.

15. Si continuerit aquas, omnia ſiccabuntur; & ſi emiſerit eas, ſubvertent terram.

16. Apud ipſum eſt fortitudo & ſapientia; ipſe novit & decipientem, & eum, qui decipitur.

17. Adducit conſiliarios *o* in ſtultum finem, & judices in ſtupoerem *p*.

18. Bal-

a Eris in dignitate & auctoritate.
b Lev. 26. 5.
c Hebr. afflictio Sap. 5. 6.
d Infr. 30. 2.
e Prov. 14. 2.
f Integritas. Eſt juſtus miſer & afflictus.
h Ad gloriam.
i Pſal. 41. 11. & 48. 7.
k Dei bonitatem ſapientiam & providentiam.
l Infra. 34. 3.
m q. d. ſenſu ſenſibilia, & intellectu intelligibilia de Deo percipientur.
n Iſaiæ 22. 22. Apoc. 3. 7.
o Ut conſilia dent fatua.
p Ut ſint ſtupidi.

a Gloriam & poteſtatem eis aufert.

b Permittendo occaſiones errorum.

c Subtrahendo ſuum lumen & auxilium.

18. Balteum regum *a* diſſolvit, & præcingit fune renes eorum.

19. Ducit ſacerdotes inglorios, & optimates ſupplantat;

20. Commutans labium veracium *b*, & doctrinam ſenum auferens.

21. Effundit deſpectionem ſuper principes, eos, qui oppreſſi fuerant, relevans.

22. Qui revelat profunda de tenebris, & producit in lucem umbram mortis.

23. Qui multiplicat gentes & perdit eas, & ſubverſas in integrum reſtituit.

24. Qui immutat cor principum populi terræ, & decipit eos, ut fruſtra incedant per invium;

25. Palpabunt quaſi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet *c* quaſi ebrios.

18. Pás krolewſki rozwięzuie, y biodrá ich powrozem przepáſuie.

19. Prowádźi kápłany beze czći, á przedniey-ſze pány podwraca;

20. Odmieniáiąc uſtá prawdźiwych, y náukę ſtárych odeymuiąc.

21. Wylewa wzgárdę ná książętá, tych, ktorzy byli potłumieni, lżey czyniąc.

22. Ktory głębokie rzeczy odkrywá z ćiemnośći, y wywodźi ná świátłość ćień śmierći.

23. Ktory rozmnaża narody, y tráći ie, á wywrocone w cále záś poſtánawia.

24. Ktory odmienia ſerce książąt ludu źiemie, y zwodźi ie, że prozno chodzą gdźie niemáſz drogi;

25. Mácáć będą iáko w ćiemnośći á nie w świátłośći; y uczyni, że będą błądźić iáko piiáni.

CAPUT XIII.

Job pergit amicos ſuos ex ipſorum verbis confutare, 1. Suam juſtitiam ac patientiam contra eos tuetur, 14.

ROZDZIAŁ XIII.

Job ſpiera y potępia przyiaćieli z ich ſłow, ſwey ćierpliwośći á ſprawiedliwośći przećiw ich broni.

d i. Quæ vos ſcitis.

e i. colloqui.
f ſc. ut cauſam meam juſtificem.

g Ad tuendam ſuam bonitatem & juſtitiam.
h Et falſas calumnias contra me innocentem.

1. ECce omnia hæc vidit oculus meus, & audivit auris mea, & intellexi ſingula.

2. Secundum ſcientiam veſtram *d*, & ego novi; nec inferior veſtri ſum.

3. Sed tamen ad Omnipotentem loquar, & diſputare *e* cum Deo cupio *f*.

4. Prius vos oſtendens fabricatores mendacii, & cultores perverſorum dogmatum.

5. Atque utinam taceretis, ut putaremini eſſe ſapientes.

6. Audite ergo correptionem meam, & judicium labiorum meorum attendite.

7. Numquid Deus indiget veſtro mendacio *g*, ut pro illo loquamini dolos *h*?

8. Numquid faciem ejus accipitis, & pro Deo judicare nitimini?

9. Aut placebit ei, quem celare nihil poteſt? aut decipietur, ut homo, veſtris fraudulentiis?

10. Ipſe vos arguet, quoniam in abſcondito faciem ejus accipitis.

11. Statim, ut ſe commoverit, turbabit vos, & terror ejus irruet ſuper vos.

12. Memoria veſtra comparabitur cineri; & redigentur in lutum cervices veſtræ.

13. Ta-

1. OTo wſzytko to widźiáło oko moie, y ſłyſzáło ucho moie, y zrozumiałem káżdą rzecz.

2. Wedle wiádomośći wáſzey, y ia wiem; y nie ieſtem niżli wy podleyſzym.

3. A wſzákoż do wſzechmocnego mowić będę, chcę ſię z Bogiem gádáć.

4. Pierwey pokazawſzy żeśćie wy budownicy kłamſtwá, y náſládownicy náuk przewrotnych.

5. Y byśćie byli lepiey milczeli, żeby was było miano zá mądre.

6. Słuchayćież tedy ſtrofowániá mego, á rozſądek uſt moich pilnie obaczayćie.

7. Azaż Bog potrzebuie wáſzego kłamſtwá, żebyśćie zá nim mowili zdrády?

8. Czyli ſię ná oſobę iego oglądáćie, á miáſto Bogá ſądźić uśiłuiećie?

9. Abo mu ſię podobáć będźie, ktoremu nić tayno bydź nie może? ábo będźie oſzukan, iáko człowiek, wáſzemi zdrádámi?

10. On was ſtrofowáć będźie, bo ſię w ſkrytośći oglądáćie ná oſobę iego.

11. Wnet ſkoro ſię ruſzy, zátrwoży was, á ſtrách iego przypádnie ná was.

12. Pámiątká wáſzá przypodobiona będźie popiołowi, y obrocą ſię w błoto ſzyie wáſze.

13. Pom-

13. Pomilczćie trochę, że będę mowił, co mi kolwiek ná myśl przyidźie.
14. Czemuż tárgam ćiáło swe zębámi moiemi, á duszę swą noszę w rękách moich?
15. By mię też zábił, w nim ufáć będę; á wszákoż drogi moie przed obliczem iego strofowáć będę.
16. A on będźie zbáwićielem moim; bo nie przyidźie przed oblicze iego żaden obłudnik.
17. Słuchayćie mowy moiey, á gadki przyimuyćie w uszy swoie.
18. Ieśli będę sądzon, wiem, że mię náydą spráwiedliwym.
19. Kto iest, coby się dał sądźić zemną? niech przyidźie; przecz milcząc niszczeię?
20. Dwu tylko rzeczy nie czyń mi, á tedy się przed obliczem twoim nie skryię;
21. Rękę twoię oddal odemnie; á strách twoy niech mię nie strászy.
22. Wzow mię, á ia odpowiem tobie; ábo więc mowić będę, á ty mi odpowiáday.
23. Iáko wiele mam nieprawośći y grzechow, złośći moie, y występki ukáż mi.
24. Przecz kryiesz oblicze twoie, y mnimasz mię bydź nieprzyiaćielem twoim?
25. Przećiw listkowi, ktory wiátr porywa, pokázuiesz moc swoię, źdźbło suche gonisz;
26. Piszesz bowiem przećiwko mnie gorzkośći, y chcesz mię zniszczyć grzechámi młodośći moiey.
27. Włożyłeś w pęto nogi moie, y strzegłeś wszytkich ścieżek moich, y szládom nog moich przypátrowáłeś się.
28. Ktory iáko zgniłá rzecz zniszczeć mam á iáko szátá, ktorą mole iedzą.

13. Tacete paulisper, ut loquar, quodcumque mihi mens suggesserit.
14. Quare lacero carnes meas dentibus meis, & animam meam porto in manibus meis?
15. Etiam si occiderit me, in ipso sperabo *a*; verumtamen vias meas in conspectu ejus arguam.
16. Et ipse erit salvator meus; non enim veniet in conspectu ejus omnis hypocrita.
17. Audite sermonem meum, & ænigmata *b* percipite auribus vestris,
18. Si fuero judicatus, scio, quod justus inveniar.
19. Quis est, qui judicetur *c* mecum? veniat; quare tacens consumor?
20. Duo tantum ne facias mihi, & tunc a facie tua non abscondar;
21. Manum tuam longe fac a me, & formido tua non me terreat.
22. Voca me, & ego respondebo tibi; aut certe loquar, & tu responde mihi.
23. Quantas habeo iniquitates, & peccata, scelera mea & delicta, ostende mihi;
24. Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris *d* me inimicum tuum?
25. Contra folium, quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris.
26. Scribis enim contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ.
27. Posuisti in nervo *e* pedem meum, & observasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti;
28. Qui quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum, quod comeditur a tinea.

a Cum Abraham contra spem naturæ in spem gratiæ.
b Verba, quæ videntur obscura.
c Hebr. litiget mecum coram judice.
d Sic tractas me velut hostem.
e In carcere; nervus est lignum magnum, quo pedes vinctorum stringuntur; metaphorice Job afflictiones sic vocat.

ROZDZIAŁ XIV.

Job obaczywszy ulomność człowieczą, dźiwuie się dobroći Bożey przećiw iemu, że po tym żywoćie oczekawa inego, y oznaymia ćiał ludzkich z martwych wstánie.

1. CZłowiek urodzony z niewiásty, żywiąc przez czás krotki nápełnion bywa wielą nędz.
2. Ktory wychodźi iáko kwiát, y skruszony bywa, á ućieka iáko dźień, y nigdy nie trwa w tymże stánie.
3. Y masz zá godną rzecz ná tákowego otwarzáć oczy twoie, y przywodźić go z sobą do sądu?

CAPUT XIV.

Job considerat hominis fragilem conditionem, 1. Dei in hominem providentiam admiratur vaticinans de altera vita, & corporum resurrectione, 12.

1. HOmo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis.
2. Qui *f* quasi flos egreditur & conteritur, & fugit velut umbra; & numquam in eodem statu permanet.
3. Et dignum ducis super hujuscemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in judicium?

f Sup. 8. 9. Psal. 143. 4.

a Psal. 50. 4.
b sc. potens vel vere es.
c Ne torqueas eum.
d Hebr. pereat sc. secundum qualitates.
f Ante extremum judicium.
e Vel limbo vel purgatorio.
g sc. per resurrectionem.
h Infr. 31. 4. & 34. 21. Prov. 5. 21.
i i. perit.
k Ex hac in aliam vitam.

4. Quis *a* potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu, qui solus es *b*?

5. Breves dies hominis sunt, numerus mensium ejus apud te est; constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt.

6. Recede paululum *c* ab eo, ut quiescat, donec optata veniat, sicut mercenarii dies ejus.

7. Lignum habet spem; si præcisum fuerit, rursum virescit, & rami ejus pullulant.

8. Si senuerit in terra radix ejus, & in pulvere emortuus fuerit truncus illius.

9. Ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quasi cum primum plantatum est.

10. Homo vero cum mortuus fuerit, & nudatus, atque consumptus, ubi quæso est?

11. Quomodo si recedant aquæ de mari, & fluvius vacuefactus arescat;

12. Sic homo, cum dormierit, non resurget, donec atteratur cœlum *d*, non evigilabit, nec consurget de somnio suo *e*.

13. Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno *f* protegas me, & abscondas me, donec pertranseat furor tuus, & constituas mihi tempus, in quo recorderis mei.

14. Putasne mortuus homo rursum vivet? cunctis diebus, quibus, nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea *g*.

15. Vocabis me, & ego respondebo tibi; operi manuum tuarum porriges dexteram.

16. Tu *h* quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis.

17. Signasti quasi in sacculo delicta mea, sed curasti iniquitatem meam.

18. Mons cadens defluit *i*, & saxum transfertur de loco suo.

19. Lapides excavant aquæ, & alluvione paulatim terra consumitur; & hominem ergo similiter perdes.

20. Roborasti eum paululum, ut in perpetuum transiret; immutabis faciem ejus, & emittes eum *k*.

21. Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non intelliget.

22. Attamen caro ejus, dum vivet, dolebit, & anima illius super semetipso lugebit.

4. Ktoż może czystym uczynić, ktory się począł z náśienia nieczystego? izali nie ty, ktory sam iesteś?

5. Krotkie są dni człowiecze, liczbá mieśiącow iego u ćiebie iest; zámierzyłeś gránice iego, ktore nie będą mogly bydź przestąpione.

6. Odstąp máłutko od niego, áby odpoczynął, áż przyidźie pożądány, iáko náiemniká dźień iego.

7. Drzewo ma nádźieię; iesli ućięte będźie, záś bywa źielone, á gáłąski iego pusczaią się.

8. Iesli się stárzeie w źiemi korzeń iego, y w prochu obumrze pień iego.

9. Ná zápách wody puśći się, y rozpuśći gáłęźie, iáko gdy napierwey było wsádzone.

10. A człowiek gdy umrze, y obnáżony, y strawiony, proszę kędy iest?

11. Iáko gdyby wody wyszły z morzá, á rzeká ustawszy wyschłá;

12. Ták człowiek gdy umrze, niepowstánie, áż się zetrze niebo, nie ocući się áni powstánie ze snu swego.

13. Ktoby mi to dał, ábyś mię zákrył w piekle, y zátáił mię, áżby przeminęłá zápálczywość twoiá, y náznáczył mi czáś, w ktorymbyś ná mię wspomniał?

14. Co mniemász, umárły człowiek znowu żyć będźie? po wszytkie dni, ktorych teraz żołduie, czekam, áż przyidźie odmienienie moie.

15. Záwołasz mię, á ia odpowiem tobie, dźiełowi rąk twoich podász práwicę.

16. Tyś w prawdźie kroki moie policzył, ále przepuść grzechom moim.

17. Zápieczętowałeś iáko w worku przestępstwá moie, áleś uleczył nieprávość moię.

18. Gorá upádszy rozsypuie się, á skálá przenośi się z mieyscá swego.

19. Wody wydrażáią kámienie, á powodźią z nienagłá źiemiá się psuie; więc też takież człowieká zatrácisz.

20. Umocniłeś go máłuczko, áby wiecznie przeminął; odmienisz twarz iego, y wypuśćisz go.

21. Bądź zacni będą synowie iego, bądź też niezacni, niezrozumie.

22. A wszákoż ćiáło iego, poki żyw, boleć będźie, á duszá iego nád sámym sobą płákáć będźie.

ROZDZIAŁ XV.

Eliphaz Jobá ſtrofuie z chłuby, że ſię poczytał bydź mądrym, á chćiał z Bogiem gadáć, opiſuie przeklęctwo złych á pokrytych ludźi.

1. A Odpowiádáiąc Elipház Themáńczyk, rzekł:

2. Izali mądry odpowie iákoby ná wiátr mowiąc, y nápełni gorącośćią żołądek ſwoy?

3. Strofuieſz ſłowy tego, ktory nie ieſt rowny tobie, y mowiſz, co tobie nie pomaga.

4. Ile z ćiebie ieſt, wyprożniłeś boiaźń, y odiąłeś prośby przed Bogiem.

5. Náuczyłá bowiem niepráwość twoiá uſtá twoie, y náſzláduieſz ięzyká bluźniących.

6. Potępią ćię uſtá twoie; á nie ia, y wárgi twoie odpowiedzą tobie.

7. Izaliś ſię ty pierwſzy człowiek národźił, y przed págorkámis utworzon?

8. Izáliś ſłyſzał rádę Bożą, á mądrość iego niżſza będźie niżli ty?

9. Coż umieſz, czegobyſmy nie umieli? co rozumieſz, czegobyſmy niewiedźieli?

10. Y ſzedźiwi y dawni ſą między námi, dáleko ſtárſzy niż oycowie twoi.

11. Aza wielka rzecz ieſt, áby ćię Bog poćieſzył? ále ſłowá twoie przewrotne tego bronią.

12. Czemuż ćię podnośi ſerce twoie, á iákoby wielkie rzecy myſląc, zdumiáłe maſz oczy?

13. Czemu ſię nádyma przećiw Bogá duch twoy, że wypuſczaſz z uſt twoich tákowe mowy?

14. Coż ieſt człowiek, żeby miał bydź niepokalánym, á żeby ſię ukazał ſpráwiedliwym narodzony z niewiáſty?

15. Oto między świętymi iego żaden nie odmienny, y niebioſá nie ſą czyſte przed oczymá iego.

16. Iáko dáleko więcey obrzydły, y nie pożyteczny człowiek, ktory iáko wodę piie niepráwość?

17. Okażęć, poſłuchay mię, com widźiał, toć powiem.

18. Mądrzy wyznawáią, y nie táią oycow ſwych.

19. Ktorym ſámym dána ieſt źiemiá, á obcy nie przeſzedł przez nie.

20. Po wſzyſtkie dni niezbożnik ſię pyſzni, á lat okrućieńſtwá iego, nie ieſt pewna liczbá.

21. Szum

CAPUT XV.

Eliphas Job arguit jactantiæ, impatientiæ & blaſphemiæ in Deum; apud quem dicit neminem mundum inveniri, 1. Deſcribit impiorum ac hypocritarum maledictionem, 20.

1. RESpondens autem Eliphaz Themanites, dixit:

2. Numquid ſapiens reſpondebit quaſi in ventum loquens *a*, & implebit ardore ſtomachum ſuum?

3. Arguis verbis eum *b*, qui non eſt æqualis tibi, & loqueris, quod tibi non expedit.

4. Quantum in te eſt, evacuaſti timorem, & tuliſti preces coram Deo.

5. Docuit enim iniquitas tua os tuum *c*, & imitaris linguam blaſphemantium.

6. Comdemnabit te os tuum, & non ego; & labia tua reſpondebunt tibi.

7. Numquid primus homo tu natus es, & ante colles formatus?

8. Numquid conſilium Dei audiſti, & inferior te erit ejus ſapientia?

9. Quid noſti, quod ignoremus? quid intelligis, quod neſciamus?

10. Et *d* ſenes & antiqui ſunt in nobis multo vetuſtiores, quam patres tui.

11. Numquid grande *e* eſt, ut conſoletur te Deus? ſed verba tua prava hoc prohibent.

12. Quid te elevat cor tuum, & quaſi magna cogitans, attonitos habes oculos?

13. Quid tumet contra Deum ſpiritus tuus, ut proferas de ore tuo hujuscemodi ſermones?

14. Quid eſt homo, ut immaculatus ſit, & ut juſtus appareat natus de muliere?

15. Ecce *f* inter ſanctos ejus nemo immutabilis *g*, & cœli *h* non ſunt mundi in conſpectu ejus.

16. Quanto magis abominabilis, & inutilis homo, qui bibit *i* quaſi aquam iniquitatem?

17. Oſtendam tibi, audi me; quod vidi, narrabo tibi.

18. Sapientes confitentur, & non abſcondunt patres ſuos *k*.

19. Quibus ſolis data eſt terra, & non tranſivit alienus per eos.

20. Cunctis diebus ſuis impius ſuperbit, & numerus annorum incertus eſt tyrannidis ejus.

21. So-

a Pro ſeriis reddens vana & impertinentia.
b ſc. Deum.
c ſc. ita loqui.
d Eccleſ. 14. 8.
e Id eſt, difficile.
f Sup. 4. 18.
g per ſe & ex natura ſua, ſic etiam nemo bonus eſt. Marc. 10. 18.
h Id eſt Angeli, per metonymiam.
i Ex ſiti concupiſcentiæ, ſicut ager febri æſtuans.
k Chald. tradita a patribus.

21. Sonitus terroris ſemper in auribus illius; & cum pax ſit, ille ſemper inſidias ſuſpicatur.

22. Non credit, quod reverti poſſit de tenebris ad lucem, circumſpectans undique gladium.

23. Cum ſe moverit ad quærendum panem, novit, quod paratus ſit in manu ejus tenebrarum dies.

24. Terrebit eum tribulatio, & anguſtia vallabit eum, ſicut regem, qui præparatur ad prælium.

25. Tetendit enim adverſus Deum manum ſuam, & contra Omnipotentem roboratus eſt.

26. Cucurrit adverſus eum erecto collo, & pingui cervice *a* armatus eſt.

27. Operuit faciem ejus craſſitudo, & de lateribus ejus arvina dependet.

28. Habitavit in civitatibus deſolatis, & in domibus deſertis, quæ in tumulos ſunt redactæ.

29. Non ditabitur, nec perſeverabit ſubſtantia ejus, nec mittet in terra radicem ſuam.

30. Non recedet de tenebris *b*; ramos *c* ejus areſaciet flamma, & auferetur ſpiritu oris ſui *d*.

31. Non credet fruſtra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus ſit.

32. Antequam dies ejus impleantur, peribit; & manus ejus areſcent.

33. Lædetur quaſi vinea in primo flore botrus ejus, & quaſi oliva projiciens florem ſuum.

34. Congregatio enim hypocritæ ſterilis *e*, & ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera licenter accipiunt.

35. Concepit *f* dolorem, & peperit iniquitatem, & uterus *g* ejus præparat dolos *h*.

a cum arrogantia & obſtinatione.
b id eſt miſeriis.
c filios abſumet ignis tribulationis.
d flatu tribulationis, vel ſolo Dei imperio.
e Quidquid congregat non durabit.
f Pſal. 7. 15. Iſaiæ 59. 4.
g mens.
h parturit impias inventiones.

CAPUT XVI.

Job amicorum verbis commotus, dolorem ſuum plangit, 1. Calamitatis magnitudinem oſtendens, ſe pati citra iniquitatem aſſerit, 8.

1. RESpondens autem Job, dixit:

2. Audivi frequenter talia, conſolatores oneroſi omnes vos eſtis.

3. Numquid habebunt finem verba ventoſa? aut aliquid tibi moleſtum eſt, ſi loquaris?

4. Poteram & ego ſimilia veſtri loqui; atque

---

21. Szum ſtráchu záwżdy w uſzách iego; á choć ieſt pokoy, on ſię záwſze zdrády obawia.

22. Nie wierzy, áby ſię mogł wroćić z ćiemnośći do świátłá, oglądáiąc ſię zewſząd ná miecz

23. Gdy ſię ruſzy ku nábyćiu chlebá, wie, iż nágotowan ieſt w ręce iego dźień ćiemnośći.

24. Stráſzyć go będźie fráſunek, á ućiſk obtoczy go wálem, iáko krolá, ktory ſię gotuie ku bitwie.

25. Wyćiągnął bowiem ná Bogá rękę ſwoię, y zmocnił ſię ná wſzechmocnego.

26. Bieżał przećiwko niemu wyćiągnąwſzy ſzyię, y tłuſtym kárkiem uzbroił ſię.

27. Okryłá tłuſtość twarz iego, á z bokow iego ſadło wiśi.

28. Mieſzkał w miáſtách opuśćiáłych, y w domiech puſtych, ktore ſię w mogiły obroćiły.

29. Nie zbogáći ſię, áni będźie trwáłá máiętność iego, áni puśći w źiemię korzenia ſwego.

30. Nie wynidźie z ćiemnośći; płomień uſuſzy gáłęźie iego, y znieśion będźie duchem uſt iego.

31. Nie będźie wierzył prozno błędem zmamiony, żeby ktorą zapłatą miał bydź odkupiony.

32. Niżli ſię dni iego wypełnią, zginie; y ręce iego uſchną.

33. Zárażone będźie iáko winnicá w pierwſzym kwiećiu grono iego, y iáko oliwá zrucáiącá kwiát ſwoy.

34. Bo zgromádzenie obłudniká niepłodne, y ogień pożrze domy tych, ktorzy rádźi biorą dáry.

35. Począł boleść, y urodźił nieprávość, á żywot iego gotuie zdrády.

ROZDZIAŁ XVI.

Job wzruſzony przymowkámi przyiáćioł opłakuie nędzę ſwoię, pokazuiąc iż nie dla nieprawośći ćierpi.

1. A Odpowiádáiąc Job, rzekł:

2. Słyſzałem częſto rzeczy tákowe; ćieſzyćiele przykrzy ieſteśćie wy wſzyſcy.

3. A będąż mieć koniec ſłowá wiátrowe? áboć co ieſt przykro, ieſtibyś mowił?

4. Mogłem y ia podobne wam rzeczy mowić;

wić; ále day Boże, by byłá duſzá wáſzá miáſto duſze moiey!

5. Cieſzyłbym y ia was mowámi, y kiwałbym głową moią nád wámi;

6. Pośiłałbych wás uſty ſwemi, y ruſzałbym wárgámi ſwemi iákoby folguiąc wam.

7. Ale coż mam czynić? Będęli mowił, nieukoi ſię boleść moiá; á ieſli będę milczał, nie odeydźie odemnie.

8. A teraz śćiſnęłá mię boleść moiá, y wniwecz ſię obroćiły wſzytkie członki moie.

9. Marzczki moie świadczą przećiwko mnie, á powſtawa fałſz mowiący przećiw twarzy moiey, ſprzećiwiáiąc mi ſię.

10. Zebrał zápálczywość ſwą ná mię, á grożąc mi zgrzytał ná mię żębámi ſwemi; nieprzyiaćiel moy ſtráſzliwemi oczymá pátrzał ná mię.

11. Otworzyli ná mię uſta ſwoie, á wymawiáiąc bili twarz moię, náſyćili ſię mąk moich.

12. Zámknął mię Bog u nieprawego, y wydał mię w ręce niezbożnych.

13. Ia on kiedyś bogáty, znagłá ſtárty ieſtem, uiął mię zá ſzyię, złamał mię, y poſtawił mię ſobie iáko zá cel.

14. Obtoczył mię włoczniámi ſwemi, zránił biodrá moie, nieprzepuśćił, y wytoczył ná źiemię wnętrzności moie.

15. Pośiekł mię ráną ná ránę, rzućił ſię ná mię iáko obrzym.

16. Uſzyłem wor ná ſkorę moię, y okryłem popiołem ćiáło moie.

17. Oblicze moie ſpuchnęło od płáczu, á powieki moie zaćmiły ſię.

18. Tom ćierpiał bez nieprawośći ręki moiey, gdyżem miał czyſte ku Bogu prośby.

19. Ziemio! nie okryway krwie moiey, y niech w tobie nie náyduie mieyſcá, gdźieby ſię miáło kryć wołánie moie.

20. Abowiem oto w niebie świádek moy, á wiáduk moy ná wyſokośćiách.

21. Wielomowni przyiaćiele moi; do Bogá kropi oko moie.

22. A Boże day ták był ſądzon mąż z Bogiem, iáko bywa ſądzon ſyn człowieczy z towárzyſzem ſwoim.

23. Bo oto krotkie látá miiáią, á idę ſćieżką, ktorą ſię nie wrocę.

ROZDZIAŁ XVII.

Powiáda Job, że tylko iemu śmierć zoſtáie; y

atque utinam eſſet anima veſtra pro anima mea *a*!

5. Conſolarer & ego vos ſermonibus, & moverem caput meum ſuper vos *b*;

6. Roborarem vos ore meo; & moverem labia mea, quaſi parcens vobis.

7. Sed quid agam? Si locutus fuero, non quieſcet dolor meus; & ſi tacuero, non recedet a me.

8. Nunc autem oppreſſit me dolor meus, & in nihilum redacti ſunt omnes artus mei *c*.

9. Rugæ meæ teſtimonium dicunt contra me, & ſuſcitatur falſiloquus adverſus faciem meam contradicens mihi.

10. Collegit furorem ſuum in me, & comminans mihi, infremuit contra me dentibus ſuis; hoſtis meus terribilibus oculis me intuitus eſt *d*.

11. Aperuerunt ſuper me ora ſua, & exprobrantes percuſſerunt maxillam meam, ſatiati ſunt pœnis meis.

12. Concluſit me Deus apud iniquum, & manibus impiorum me tradidit.

13. Ego ille quondam opulentus, repente contritus ſum; tenuit cervicem meam, confregit me, & poſuit me ſibi quaſi in ſignum *e*.

14. Circumdedit me lanceis ſuis, convulneravit lumbos meos, non pepercit, & effudit in terra viſcera mea.

15. Concidit me vulnere ſuper vulnus, irruit in me quaſi gigas.

16. Saccum conſui ſuper cutem meam, & operui cinere carnem meam.

17. Facies mea intumuit a fletu, & palpebræ meæ caligaverunt.

18. Hæc paſſus ſum abſque iniquitate manus meæ, cum haberem mundas ad Deum preces.

19. Terra! ne operias ſanguinem meum, *f* neque inveniat in te locum latendi clamor meus.

20. Ecce enim in cœlo teſtis meus, & conſcius meus in excelſis.

21. Verboſi amici mei; ad Deum ſtillat oculus meus *g*.

22. Atque utinam ſic judicaretur vir cum Deo, quomodo judicatur filius hominis cum collega ſuo.

23. Ecce enim breves anni tranſeunt, & ſemitam, per quam non revertar, ambulo.

CAPUT XVII.

Job ſibi nihil præter mortem reſtare, & amicos

a in ſimili ſtatu, & tribulatione; quod tamen non abſolute opto

b LXX. cum planctu ex compaſſione, vel per mimeſin ſimili modo vos irridendo.

c hyperbole, id eſt ſunt deſtituti viribus, ulcere & doloribus exeſi.

d allegorice hæc omnia conveniunt Chriſto, patienti, cujus figura erat Job. Tirin.

e ſeu ſcopum in quem omnia ſua tela conjiciat.

f Allegorice Chriſti, quia melius clamat quam ſanguis Abel, nempe miſericordiam, non vindictam.

g i. clamo cum lacrymis

cos præsentem tantum remunerationem statuentes insipientiæ arguit, 1. Ipse futuram requiem præstolatur, 15.

a q. d. vires consumentur.

1. SPiritus meus attenuabitur *a*, dies mei breviabuntur, & solum mihi superest sepulchrum.

2. Non peccavi, & in amaritudinibus moratur oculus meus.

3. Libera me Domine, & pone me juxta te, & cujusvis manus pugnet contra me.

b Seu vera scientia.

4. Cor eorum longe fecisti a disciplina *b*, propterea non exaltabuntur.

5. Prædam pollicetur sociis, & oculi filiorum ejus deficient.

6. Posuit me quasi in proverbium vulgi, & exemplum sum coram eis.

7. Calligavit ab indignatione oculus meus, & membra mea quasi in nihilum redacta sunt.

8. Stupebunt justi super hoc, & innocens contra hypocritam suscitabitur *c*.

c Ut simili modo se impiis opponat.

9. Et tenebit justus viam suam, & mundis manibus *d* addet fortitudinem.

d Id est, piis operibus.

10. Igitur omnes vos convertimini, & venite, & non inveniam in vobis ullum sapientem,

11. Dies mei transierunt, cogitationes meæ dissipatæ sunt; torquentes cor meum.

12. Noctem verterunt in diem, & rursum post tenebras spero lucem.

13. Si sustinuero *e*, infernus *f* domus mea est, & in tenebris stravi lectulum meum *g*.

e Cum patientia &c.
f Tamen.
g Usque ad adventum Messiæ.

14. Putredini dixi: Pater meus es; mater mea, & soror mea, vermibus.

15. Ubi est ergo nunc præstolatio mea, & patientiam meam quis considerat?

16. In profundissimum infernum descendent omnia mea; putasne saltem ibi erit requies mihi?

y przyidźiele strofuie, ktorźi doczesźną tylko zapłatę mniemáią; on dále przyszłe odpoczynienie oczekiwa.

1. DUch moy umnieyszy się, dni moie się ztrocą, á tylko mi grob zostáie.

2. Nie zgrzeszyłem, á w gorzkośćiách mięszka oko moie.

3. Wybaw mię Pánie, y postaw mię wedle śiebie, á czyiążkolwiek ręká niech walczy przećiwko mnie.

4. Serce ich oddáliłeś od kárnośći, przetoż nie będą podwyszszeni.

5. Lup obiecuie towárzyszom, á oczy synow iego ustáną.

6. Położył mię iáko ná przypowieść ludzką, y iestem ná przykład przed nimi.

7. Záćmiło się od rozgniewánia oko moi, á członki moie iáko wniwecz obroćiły się.

8. Zdumieią się spráwiegliwi nád tym, á niewinny ná obłudnego powstánie.

9. Y będźie trzymał spráwiedliwy drogę swoię, á czysty rękomá przyczyni mocy.

10. Wy tedy wszyscy náwroććie się, y przyidźie, y nie naydę miedzy wámi żadnego mądrego.

11. Dni moie przeminęły, myśli moie rozerwáne są, trapiąc serce moie.

12. Noc obroćiły w dźień, á po ćiemnośćiách záś spodźiewam się świátłośći.

13. Iesli czekáć będę, piekło iest domem moim, y w ćiemnośćiách usłałem łożko moie.

14. Rzekłem zgniłośći: oycem moim iesteś; mátką moią y śiostrą moią robakom.

15. Gdźież tedy teraz iest oczekawánie moie, á ćierpliwość moię kto obáczywa?

16. Do nagłębszego piekłá z stąpią wszytkie rzeczy moie; coż mniemasz, że wżdy tám będę miał odpoczynienie?

CAPUT XVIII.

Baldad arguit Job jactantiæ & impatientiæ, 1 Describit impiorum maledictiones, ut probet, & Jobum tantum propter peccata sua puniri, 5.

1. REspondens autem Baldad Suhites, dixit:

2. Usque ad quem finem verba jactabitis? intelligite prius, & sic loquamur.

3. Quare reputati sumus ut jumenta, & sorduimus coram vobis?

4. Qui perdis animam tuam in furore tuo, num-

ROZDZIAŁ XVIII.

Báldád strofuie Jobá dlá chełpienia, á niećierpliwośći iego; wylicza przekłęctwá, y skaránia ludźi niezbożnych, żeby to postánowił, iż Job dla grzechow iest skarány.

1. A Odpowiádáiąc Báldád Suchitczyk, rzekł:

2. A dokądże słowá miotáć będźiećie? Wyrozumiyćie pierwey, toż mowmy.

3. Czemu poczytáni iesteśmy iáko bydło, y sstáliśmy się smrodliwymi przed wámi?

4. Ktory tráćisz duszę swą w zápálczywo- śći

ści twoiey, áza dla ćiebie będźie opuſczona źiemiá, y przenioſą ſię ſkáły z mieyſcá ſwego?

5. Áza świátło niezbożnego niezágáśnie, áni ſię będźie świećił płomień ogniá iego?

6. Świátłość zácmi ſię w przybytku iego, y świecá, ktora nád nim ieſt, zágáśnie.

7. Sćiśnione będą kroki śiły iego, á obáli go rádá iego.

8. Uwikłał bowiem w śieći nogi ſwoie, á w okách iey chodźi.

9. Poimána będźie w śidle ſtopá iego, y rozpali ſię prágnienie przećiw iemu.

10. Skryta ieſt w źiemi łápicá iego, á ſámołowká iego ná ſzćieżce.

11. Zewſząd go ſtráſzyć będą ſtráchy, y uwikłáią nogi iego.

12. Niech ſię umnieyſzy od głodu moc iego, zmorzenie niech przypádnie ná kośći iego.

13. Niechay pożrze piękność ſkory iego, niech ſtrawi rámioná iego pierworodna śmierć.

14. Niech wyrwána będźie z przybytku iego ufność iego, á niech po nim depce iáko krol, zginienie.

15. Niech mieſzkáią w przybytku iego towárzyſze onego, ktory nie ieſt, niech potrzęſą w przybytku iego śiárką.

16. Ze ſpodku korzenie iego niech uſchnie, á z wierzchu niech będźie potárte źniwo iego.

17. Pámiątká iego niechay zginie z źiemie, á imię iego niech nie będźie wſpomináne po ulicách.

18. Wypędźi go z świátłośći do ćiemnośći, y z świátá go przenieśie.

19. Nie będźie náśienia iego áni pokolenia w ludu iego, áni żadnego ſczątku w kráinách iego.

20. Náde dniem iego zdumieią ſię oſtátni, á ná pierwſze przypádnie ſtrách.

21. Te ſą tedy przybytki niezbożnego, y to mieyſce tego, ktory nie zna Bogá.

numquid propter te derelinquetur terra *a*, & transferentur rupes de loco ſuo?

5. Nonne lux impii extinguetur, nec ſplendebit flamma ignis ejus?

6. Lux obtenebreſcet in tabernaculo illius, & lucerna, quæ ſuper eum eſt, extinguetur.

7. Arctabuntur greſſus virtutis ejus *b*, & præcipitabit eum conſilium ſuum.

8. Immiſit enim in rete pedes ſuos, & in maculis ejus ambulat.

9. Tenebitur planta illius laqueo, & exardeſcet contra eum ſitis *c*.

10. Abſcondita eſt in terra pedica ejus, & decipula illius ſuper ſemitam.

11. Undique terrebunt eum formidines, & involvent pedes ejus.

12. Attenuetur fame robur ejus, & inedia invadat coſtas illius.

13. Devoret pulchritudinem cutis ejus, conſumat brachia illius primogenita *d* mors.

14. Avellatur de tabernaculo ſuo fiducia ejus, & calcet ſuper eum, quaſi rex, interitus.

15. Habitent in tabernaculo illius ſocii ejus *e*, qui non eſt *f*, aſpergatur in tabernaculo ejus ſulphur.

16. Deorſum radices ejus ſiccentur, ſurſum autem atteratur meſſis ejus.

17. Memoria *g* illius pereat de terra, & non celebretur nomen ejus in plateis.

18. Expellet eum de luce in tenebras, & de orbe transferret eum.

19. Non erit ſemen ejus, neque progenies in populo ſuo, nec ullæ reliquiæ in regionibus ejus.

20. In die ejus ſtupebunt noviſſimi, & primos invadet horror.

21. Hæc ſunt ergo tabernacula iniqui *h*, & iſte locus ejus, qui ignorat Deum.

a Sine limine & fulcro te cadente.

b Anguſtiabitur, nec poterit exequi, quæ volet.

c ſc. concupiſcentiæ.

d ſc. peccati filia.

e Impii vel diaboli.

f ſc. periit.

g Prov. 2. 22.

h Antichriſti, cui allegorice omnia conveniunt. S. Greg.

ROZDZIAŁ XIX.

Job karząc przyiaćiele, okázuie, że nie dla grzechow; ále dla inſzyei przyczyny, Bogu wiádomyei, kárzan ieſt; á ćieſzy ſię przyſzłym z martwych wſtánim.

1. A Odpowiádáiąc Job, rzekł:

2. Dokądże trapićie duſzę moię, y przećieraćie mię mowámi?

3. Oto dźieśięć kroć záwſtydzaćie mię, y niewſtydźićie ſię tłumiąc mię.

CAPUT XIX.

Job amicos arguens, ſe dicit immeritum, ac cauſis Deo notis flagellari, 1. Spe futuræ reſurrectionis ſeipſum conſolatur, 23.

1. Reſpondens autem Job, dixit:

2. Uſquequo affligitis animam meam, & atteritis me ſermonibus?

3. En, decies *i* confunditis me, & non erubeſcitis opprimentes me.

i Id eſt, ſæpius.

4. Nempe, etſi ignoravi, mecum erit ignorantia mea.

5. At vos contra me erigimini, & arguitis me opprobriis meis *a*.

6. Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo judicio *b* afflixerit me, & flagellis ſuis me cinxerit.

7. Ecce clamabo vim patiens, & nemo audiet; vociferabor, & non eſt, qui judicet.

8. Semitam meam circumſepſit, & tranſire non poſſum, & in calle meo tenebras poſuit.

9. Spoliavit me gloria mea, & abſtulit coronam de capite meo.

10. Deſtruxit me undique, & pereo, & quaſi evulſæ arbori abſtulit ſpem meam.

11. Iratus eſt contra me furor ejus, & ſic me habuit quaſi hoſtem ſuum.

12. Simul venerunt latrones *c* ejus, & fecerunt ſibi viam per me, & obſederunt in gyro tabernaculum meum.

13. Fratres meos longe fecit a me, & noti mei quaſi alieni receſſerunt a me.

14. Dereliquerunt me propinqui mei; & qui me noverant, obliti ſunt mei.

15. Inquilini domus meæ, & ancillæ meæ, ſicut alienum habuerunt me, & quaſi peregrinus fui in oculis eorum.

16. Servum meum vocavi, & non reſpondit, ore proprio deprecabar illum.

17. Halitum meum *d* exhorruit uxor mea, & orabam filios uteri mei.

18. Stulti quoque deſpiciebant me, & cum ab eis receſſiſſem, detrahebant mihi.

19. Abominati ſunt me quondam conſiliarii mei, & quem maxime diligebam, averſatus eſt me.

20. Pelli meæ, conſumptis carnibus, adhæſit os meum, & derelicta ſunt tantummodo labia circa dentes meos *e*.

21. Miſeremini mei, miſeremini mei, ſaltem vos amici mei; quia manus Domini tetigit me.

22. Quare perſequimini me ſicut Deus, & carnibus meis ſaturamini?

23. Quis mihi tribuat, ut ſcribantur ſermones mei? quis mihi det, ut exarentur in libro.

24. Stylo ferreo, & plumbi lamimina *f*, vel celte *g* ſculpantur in ſilice?

25. Scio enim, quod Redemptor meus vivit,

a Ex afflictione mea.
b Propter peccata mea, ſed longe ob alias cauſas.
c Sic appellat tribulationes, Hebr. exercitus.
d Propter nimium fœtorem.
e Meraſmus morbi genus abſumit genas & gingivas.
f Plumbea lamina.
g Inſtrumento ſculptorio pro memoria ſtabili.

4. Bo, áczem niewiedźiał, zemną będźie niewiádomość moiá.

5. Ale wy wſpynáćie ſię przećiwko mnie, y ſtrofuiećie mię zelżywośćiámi moimi.

6. Wżdy teraz rozumieyćie, żeć mię Bog nie rownym ſądem utrapił, y biczámi ſwemi opáſał mię.

7. Oto wołáć będę ćierpiąc gwałt, á żaden nie uſłyſzy; krzyczeć będę, á niemaſz, ktoby ſądźił.

8. Drogę moię ogrodźił, y przeyść nie mogę, á ná ſćieſzce moiey ćiemnośći położył.

9. Złupił mię z ſławy moiey, y źiął koronę z głowy moiey.

10. Popſował mię ze wſząd, y giię, á iáko wyrwánemu drzewu odiął nadźieię moię.

11. Rozgniewáłá ſię ná mię zápálczywość iego, y ták mię miał iáko nieprzyiáćielá ſwego.

12. Poſpołu przyſzli zboycy iego, y uczynili ſobie drogę przez mię, y oblegli przybytek moy wkoło.

13. Bráćią moią oddalił ode mnie, á znáiomi moi iáko obcy odeſzli odemnie.

14. Opuśćili mię bliſcy moi; á ći, ktorzy mię ználi, zápámiętáli mię.

15. Komornicy domu mego, y ſłużebnice moie mieli mię iáko obce, y byłem w oczách ich iáko cudzy.

16. Wołałem ſługi mego, á nie odpowiedźiał, uſty włáſnemi praſzałem go.

17. Tchem moim brzydźiłá ſię żoná moiá, y modliłem ſię ſynom żywotá mego.

18. Głupi też gárdźili mną, á gdym od nich odſzedł, uwłaczáli mi.

19. Brzydźili ſię mną niegdy porádnicy moi, y kogom nabárźiey miłował, brzydźił ſię mną.

20. Do ſkory moiey po ſtrawionym ćiele, przyſchłá kość moiá; á zoſtáły tylko wárgi około zębow moich.

21. Smiłuyćie ſię nádemną, ſmiłuyćie ſię nádemną, áby wżdy wy przyiaćieli moi; boć mię ręká Páńſka dotknęłá.

22. Czemu mię przeſzláduiećie iáko Bog, y náiadaćie ſię mięſa mego?

23. Ktoby mi to dał, áby nápiſáne były mowy moie? ktoby mi to dał, żeby ie wyryſowáno ná kśięgách?

24. Rylcem żeláznym, y ná bláſze ołowiáney, ábo dłotem wyryto ná ſkále?

25. Wiem bowiem, iż odkupićiel moy żywie,

wie, á w dźień ostáteczny powstánę z źiemie;

26. Y záś obleczon będę w skorę moię, y w ćiele moim oglądam Bogá mego.

27. Ktorego uyźrzeć mam ia isty, y oczy moie oglądáią, á nie inny; schowána iest tá nádźieiá moiá w zánádrzu moim.

28. Czemuż tedy teraz mowićie: Prześlá-duymy go, á korzeń słowá naydźmy przećiwko niemu?

29. Ućiekayćie tedy od oblicza mieczá, bo zemśćićiel nieprawośći iest miecz; á wiedźćie, że iest sąd.

vivit *a*, & in novissimo die de terra surrecturus sum;

26. Et rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum *b*.

27. Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius; reposita est hæc spes mea in sinu meo.

28. Quare ergo nunc dicitis: Persequamur eum, & radicem *c* verbi inveniamus contra eum?

29. Fugite ergo a facie gladii *d*, quoniam ultor iniquitatum gladius est, & scitote esse judicium.

a jam ab æterno, quia filius Dei.
b eumdem salvatorem.
c causam & objectum eum insectandi.
d iræ & vindictæ divinæ.

ROZDZIAŁ XX.

Sophár słowámy Jobá poruszony chce słuchać iego strofowánie; ále Job ma wiedźieć, że karánia dla nieprawośći przychodzą; też sobie rozwázyć, iáki iest dźiał człowieká niezbożnego od Bogá.

1. Y Odpowiádáiąc Sophár Náhámátczyk, rzekł:

2. Dla tego myśli moie rozliczne nástępuią iedná zá drugą, á myśl się rozrywa.

3. Náuki, ktorą mię strofuiesz, słucháć będę, á duch wyrozumienia mego odpowie mi.

4. To wiem od początku, odtąd iáko osádzon iest człowiek ná źiemi,

5. Ze chwałá niezbożnych krotká iest, á wesele obłudniká iáko mgnienie oká.

6. Ieśli wstąpi áż do niebá pychá iego, á głowá iego tykáć się będźie obłokow;

7. Iáko gnoy nákońcu zginie, á ktorzy nań pátrzyli, rzeką: Gdźież iest?

8. Iáko sen odlatáiący ználeźion nie będźie, przeminie iáko widzenie nocne.

9. Oko, ktore go widźiáło, nie uyźrzy; áni nań więcey pátrzyć będźie mieysce iego.

10. Synowie iego będą stárći ubostwem, á ręce iego oddádzą mu boleść iego.

11. Kośći iego będą nápełnione występkow młodośći iego, y z nim w prochu spáć będą.

12. Bo gdy słodka będźie złość w uśćiech iego, skryie ią pod ięzyk swoy.

13. Zfolguie iey, y nie opuśći iey, y będźie ią táił w gárdle swoim.

14. Chleb iego w żywoćie iego obroći się w żołć żmiiową we wnątrz.

15. Bogáctwá, ktore pożárł, zwroći, á z brzuchá iego Bog ie wyćiągnie.

16. Glo-

CAPUT XX.

* *Sophar verbis Job motus correptionem ipsius se dicit auditurum, 1. Sed sciat Job pœnas per scelera accersiri; ac consideret, quæ sit apud Deum pars impii, 4.*

1. RESpondens autem Sophar Naamathites, dixit:

2. Idcirco cogitationes meæ variæ succedunt sibi, & mens in diversa rapitur.

3. Doctrinam, qua me arguis, audiam, & spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi.

4. Hoc scio a principio, ex quo positus est homo super terram,

5. Quod laus impiorum brevis sit, & gaudium hypocritæ ad instar puncti *e*.

6. Si ascenderit usque ad cœlum superbia ejus, & caput ejus nubes tetigerit;

7. Quasi sterquilinium in fine perdetur; & qui eum viderant, dicent: Ubi est?

8. Velut somnium avolans non invenietur, transiet sicut visio nocturna.

9. Oculus, qui eum viderat, non videbit, neque ultra intuebitur eum locus suus.

10. Filii ejus atterentur egestate, & manus illius *f* reddent ei dolorem suum *g*.

11. Ossa ejus implebuntur vitiis adolescentiæ ejus, & cum eo in pulvere dormient *h*

12. Cum enim dulce fuerit in ore ejus malum, abscondet illud sub lingua sua.

13. Parcet illi; & non derelinquet illud, & celabit in gutture suo.

14. Panis ejus in utero illius vertetur in fel aspidum *i* intrinsecus.

15. Divitias, quas devoravit, emovet, & de ventre illius extrahet eas Deus.

16. Ca-

e Chald. ad momentum.
f i. e. opera mala.
g vindictam & supplicium.
h vitia, quibus assuevit puer, durabunt per totam vitam, & cum eo quasi condentur in sepulchro.
i in venenum & supplicium.

16. Caput aſpidum ſuget, & occidet eum lingua viperæ.

17. (Non videat rivulos fluminis, torrentes mellis, & butyri.)

18. Luet, quæ fecit omnia, nec tamen conſumetur; juxta multitudinem adinventionum ſuarum, ſic & ſuſtinebit.

19. Quoniam confringens nudavit pauperes; domum rapuit, & non ædificavit eam.

a Eccl. 52. 9.

20. Nec *a* eſt ſatiatus venter ejus, & cum habuerit, quæ concupierat, poſſidere non poterit.

b Aliquid pro paupere.

21. Non remanſit de cibo ejus *b*, & propterea nihil permanebit de bonis ejus.

22. Cum ſatiatus fuerit, arctabitur, æſtuabit, & omnis dolor irruet ſuper eum.

23. Utinam impleatur venter ejus, ut emittat in eum iram furoris ſui, & pluat ſuper illum bellum ſuum.

24. Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum.

c Gladius iræ Dei.
d Impii in interitum.
e Impiorum anteſignanum.
f Dolores & tortores.
g Alimento terreno ut noſter ignis.
h ſeu Angeli.
i hoc eſt homines.

25. Eductus *c* & egrediens de vagina ſua, & fulgurans in amaritudine ſua; vadent *d*, & venient ſuper eum *e* horribiles *f*.

26. Omnes tenebræ abſconditæ ſunt in occultis ejus; devorabit eum ignis, qui non ſuccenditur *g*, affligetur relictus in tabernaculo ſuo.

27. Revelabunt cœli *h* iniquitatem ejus, & terra *i* conſurget adverſus eum.

28. Apertum erit germen domus illius, detrahetur in die furoris Dei.

29. Hæc eſt pars hominis impii a Deo, & hæreditas verborum ejus a Domino.

CAPUT XXI.

Job amicorum errorem refellens inquirit, quare impii plerumque in hac vita proſperentur, pii econtra affligantur, 1. Reſpondet, impium in diem perditionis a Deo ſervari, 30.

1. RESpondens autem Job, dixit:

2. Audite, quæſo, ſermones meos, & agite pœnitentiam.

3. Suſtinete me, & ego loquar, & poſt mea, ſi videbitur, verba ridete.

4. Numquid contra hominem diſputatio mea eſt, ut merito non debeam contriſtari?

5. Attendite me, & obſtupeſcite, & ſuperponite digitum ori veſtro;

16. Głowę źmiiową ſſáć będźie, y zábiie go ięzyk iáſczorcy.

17. (Niech nie ogląda źrzodeł rzeki, ſtrumieniow miodu y máſłá.)

18. Będźie karan zá wſzytko co dźiáłáł, á przećię nie zniſczeie według mnoſtwá wynálaſkow ſwoich, ták też ćierpieć będźie.

19. Bo łamiąc obnáżył ubogie; dom wydarł, á nie budował go.

20. Ani ſię náſyćił brzuch iego; á gdy będźie miał czego żądał, otrzymáć nie będźie mogł.

21. Nie zoſtáło z iedłá iego, y przeto nic nie zoſtánie z dobr iego.

22. Gdy ſię náſyći, śćiśnion będźie, będźie ſię poćił, y wſzeláka boleść przypádnie nań.

23. Boday ſię nátkał brzuch iego, áby nań wypuśćił gniew zápálczywośći ſwey, y dżdżył nań woynę ſwoię.

24. Będźie ućiekał przed bronią żelázną, á wpadnie ná łuk miedźiány.

25. Wyćiągniony y wychodzący z poſzew ſwoich, á błyſkáiący ſię w gorzkośći ſwoiey; poydą y przyidą nań ſtráſzliwi.

26. Wſzytkie ćiemnośći ſkryte ſą w táynikách iego; pożrze go ogień, ktorego niepodniecáią, będźie trapion zoſtáwiony w przybytku ſwoim.

27. Odkryią niebioſá nieprawośći iego, á źiemia powſtánie przećiw iemu.

28. Odkryty będźie wynik domu iego, śćiągniony będźie w dźień zápálczywośći Bożey.

29. Tenći ieſt dźiał człowieká niezbożnego od Bogá, y dźiedźictwo ſłow iego od Páná.

ROZDZIAŁ XXI.

Job zbiiąc błąd przyiaćioł ſwoich, dochodźi przyczyny: czemu grzeſznicy prez wſzytek żywot ſwoy, ná wſzem poſortunieni bywáią; á odpowiádá, że ie Pan Bog ná dźień zátrácenia chowa.

1. ODpowiádáiąc Job, rzekł:

2. Słucháyćie proſzę mow moich, á czyńćie pokutę.

3. Znośćie mię, á ia mowić będę, á po moich słowách, będźieli ſię zdáło, śmieyćie ſię.

4. Izáli przećiwko człowiekowi ieſt gadánie moie, ábych ſię ſłuſznie ſmućić niemiał?

5. Pátrzćie ná mię, y zdumieycie ſię, á włożćie pálec ná uſtá wáſze;

6. Y ia, gdy wſpomnię, lękam ſię, á wſtrząſa drżenie ćiáło moie.

7. Przecześ tedy niepobożni żywią, podnieśieni ſą, y zmocnieni bogáctwy?

8. Náśienie ich trwa przed nimi, bliſkich gromádá, y wnukow przed ich oczymá.

9. Domy ich przeſpieczne ſą, y ſpokoyne, y niemáſz rozgi Bożey nád nimi.

10. Krowá ich poczęłá á nie poroniłá, iáłowicá ſię oćieliłá, á płodu ſwego nie ſtradáłá.

11. Wychodzą dźiatki ich iáko trzody, á máluczkie ich igráiąc ſkaczą.

12. Trzymáią bęben y árfę, y weſelą ſię, przy głośie muzyki.

13. Prowádzą w dobrách dni ſwoie, á wemgnieniu oká do piekłá zſtępuią.

14. Ktorzy mowili Bogu: Idź precz od nas, y wiádomośći drog twoich nie chcemy.

15. Ktoż ieſt wſzechmogący, żebyſmy mu ſłużyli? á co nam pomoże, choćbyſmy ſię mu modlili?

16. Wſzákże iż nie ſą w ręce ich dobrá ich, rádá niezbożnych niechay będźie dáleko odemnie.

17. Ilekroć świecá niezbożnikow zgáśnie, y przydźie ná nie powodź, y rozdźieli boleśći zapálczywośći ſwoiey.

18. Będą iáko plewy przed wiátrem, y iáko perz, ktory wicher rozwiewa.

19. Záchowa ſynom iego boleść oycowſką; á gdy odda, tedy pozna.

20. Uyźrzą oczy iego zábićie ſwe, á z zapálczywośći wſzechmogącego pić będźie.

21. Bo co do niego należy o domie iego po nim? choćby liczbá mieśiącow iego byłá ná poły ukrocona?

22. Aza Bogá będźie kto uczył rozumu, ktory wyſokie ſądźi?

23. Ten umierá duży y zdrowy, bogáty y ſczęśliwy.

24. Wnętrznośći iego ſą pełne ſádłá, á kośći iego nápiły ſię ſzpiku.

25. A drugi umiera w gorzkośći duſze bez żadney máiętnośći;

26. A przedśię poſpołu w prochu ſpáć będą, á robacy okryią ie.

27. Záiſte wiem myśli wáſze, y wyroki niepráwe przećiwko mnie.

28. Bo mowićie: Gdźie ieſt dom kśiążęcy? á gdźie przybytki niezbożnych ludźi.

29. Zopytayćie kokożkolwiek z podrożnych, á doznaćie, że on też to rozumie.

30. Iż

6. Et ego, quando recordatus fuero, pertimeſco, & concutit carnem meam tremor.

7. Quare *a* ergo impii vivunt, ſublevati ſunt confortatique divitiis?

8. Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, & nepotum in conſpectu eorum.

9. Domus eorum ſecuræ ſunt & pacatæ, & non eſt virga Dei ſuper illos.

10. Bos eorum concepit, & non abortivit; vacca peperit, & non eſt privata fœtu ſuo.

11. Egrediuntur quaſi greges parvuli eorum, & infantes eorum exultant luſibus.

12. Tenent tympanum, & citharam, & gaudent ad ſonitum organi.

13. Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto *b* ad inferna deſcendunt,

14. Qui dixerunt Deo: Recede a nobis, & ſcientiam viarum tuarum nolumus.

15. Quis *c* eſt Omnipotens, ut ſerviamus ei? & quid nobis prodeſt, ſi oraverimus illum?

16. Verum tamen, quia non ſunt in manu eorum *d* bona ſua, conſilium impiorum longe ſit a me.

17. Quoties *e* lucerna *f* impiorum extinguetur, & ſuperveniet eis inundatio *g*, & dolores dividet furoris ſui?

18. Erunt ſicut paleæ ante faciem venti, & ſicut favilla, quam turbo diſpergit.

19. Deus ſervabit filiis illius *h* dolorem patris; & cum reddiderit, tunc ſciet *i*.

20. Videbunt oculi ejus interfectionem *k* ſuam *l*, & de furore Omnipotentis bibet.

21. Quid enim ad eum pertinet de domo ſua poſt ſe? & ſi numerus menſium ejus dimidietur *m*?

22. Numquid Deum docebit quiſpiam ſcientiam, qui excelſos judicat?

23. Iſte moritur robuſtus & ſanus, dives & felix.

24. Viſcera ejus plena ſunt adipe, & medullis oſſa illius irrigantur;

25. Alius vero moritur in amaritudine animæ abſque ullis opibus;

26. Et tamen ſimul in pulvere dormient, & vermes operient eos.

27. Certe novi cogitationes veſtras, & ſententias contra me iniquas.

28. Dicitis enim: Ubi eſt domus principis *n*? & ubi tabernacula impiorum *o*?

29. Interrogate quemlibet de viatoribus, & hæc eadem illum intelligere cognoſcetis.

30. Quia

a Jerem. 12. 1. Habac. 1. 3. & 13.

b Subito item ex hoc puncto hujus vitæ.

c Malac. 3. 14.

d Id eſt, poteſtate.

e Id eſt, quando.

f Proſperitas.

g Iræ divinæ.

h Si fiant participes ſceleris patris.

i i. agnoſcet Dei juſtitiam.

k i. interitum.

l Sempiternam.

m ſc. ſi morte immatura pereat ipſe.

n ſc. iniqui q. d. Job.

o Filiorum.

a Extremæ poſt hanc vitam.

30. Quia in diem perditionis *a* ſervatur malus, & ad diem furoris ducetur.

31. Quis arguet coram eo viam ejus, & quæ fecit, quis reddet illi?

32. Ipſe ad ſepulchra ducetur, & in congerie mortuorum vigilabit.

b Gratus & amicus inferis.

c Ad inferos.

33. Dulcis *b* fuit glareis Cocyti, & poſt ſe omnem hominem trahet *c*, & ante ſe innumerabiles.

34. Quomodo igitur conſolamini me fruſtra, cum reſponſio veſtra repugnare oſtenſa ſit veritati?

CAPUT XXII.

Eliphaz arguit Job variorum ſcelerum, nec ipſum de divina providentia recte ſentire, 1. At pœnitenti rurſus omnia proſpera promittit, 21.

1. RESpondens autem Eliphaz Themanites, dixit:

2. Numquid Deo poteſt comparari homo, etiam cum perfectæ fuerit ſcientiæ?

3. Quid prodeſt Deo, ſi juſtus fueris? aut quid ei confers, ſi immaculata fuerit via tua?

d ſc. Deus, ne illi noceas.

4. Numquid timens *d* arguet te, & veniet tecum in judicium,

5. Et non propter malitiam tuam plurimam, & infinitas iniquitates tuas?

6. Abſtuliſti enim pignus fratrum tuorum ſine cauſa, & nudos ſpoliaſti veſtibus.

7. Aquam laſſo non dediſti, & eſurienti ſubtraxiſti panem.

8. In fortitudine brachii tui poſſidebas terram, & potentiſſimus obtinebas eam.

e i. vires & facultates.

9. Viduas dimiſiſti vacuas, & lacertos *e* pupillorum comminuiſti.

10. Propterea circumdatus es laqueis, & conturbat te formido ſubita.

11. Et putabas, te tenebras non viſurum, & impetu aquarum inundantium non oppreſſum iri?

f q. d. ſi non poſſumus viſu ſtellarum numerum & quantitates aſſequi, quomodo aſſequemur Dei potentiam & excellentiam noſtro debili intellectu?

12. An non cogitas, quod Deus excelſior cœlo ſit, & ſuper ſtellarum verticem ſublimetur *f*?

13. Et dicis: Quid enim novit Deus? & quaſi per caliginem judicat.

14. Nubes latibulum ejus, nec noſtra conſiderat, & circa cardines cœli perambulat.

15. Numquid ſemitam ſæculorum cuſtodire cupis, quam calcaverunt viri iniqui?

16. Qui

30. Iż ná dźień zátrácenia chowáią złego, á ná dźień zapálczywośći wiedźion będźie.

31. Ktoż będźie ſtrofował przednim drogę iego? á co czynił, kto mu odda?

32. On do grobow wiedźion będźie, á w gromádźie umárłych czuć będźie.

33. Słodki był piaſkowi Cocytu, á zá ſobą wſzelkiego człowieká poćiągnie, á przed ſobą niezliczone.

34. Iákoż tedy ćieſzyćie mię prozno, gdyż wáſzá odpowiedź pokazáłá ſię bydź przećiwna prawdźie.

ROZDZIAŁ XXII.

Eliphaz karze Jobá dla wiele grzechow iego; y chce dowieść, że nie dobrze myśli o Boſkiey opátrznośći; potym obiecuie, że Pan káiącemu złośći ſwych, wiele dobrego dáie.

1. A Odpowiádáiąc Elipház Themánitczyk, rzekł:

2. Izali człowiek może bydź przyrownan Bogu, choćby był náuki doſkonáłey?

3. Co zá pożytek Bogu, ieſli ſpráwiedliwym będźieſz? ábo co mu dáieſz ieſli będźie niepokalana drogá twoiá?

4. Aza boiąc ſię ſtrofowáć ćię będźie, y przyidźie z tobą ná ſąd?

5. A nie dla złośći ſwoiey wielkiey, y nieſkończonych niepráwośći twoich?

6. Wźiąłeś bowiem záſtáwę bráćiey twey bez przyczyny, á nágie odźierałeś z odźienia.

7. Nie podałeś wody ſprácowánemu, á głodnemu odeymowałeś chleb.

8. W mocy rámienia twego dźierżałeś źiemię, á mocnieyſzym będąc otrzymowałeś ią.

9. Wdowy puśćiłeś prozne, á rámioná śierot podrzuzgotałeś.

10. Przetoż ogárniony ieſteś śidłámi, y trwoży ćię ſtrách nagły.

11. Y mniemáłeś, żeś nie miał oględáć ćiemnośći, áni ućiśnion bydź gwałtem wod wzbieráiących.

12. Aza niemyśliſz, iż Bog wyſzy ieſt niż niebo, y nád wierzch gwiazd wywyſza ſię?

13. Y mowiſz: A coż Bog wie? y iákoby przez mgłę ſądźi.

14. Obłoki táynikiem iego, áni ſię rzeczam náſzym przypátruie, á okolo záwiás niebieſkich przechodźi ſię.

15. Izaliſz ćieżki wiekow chceſz ſtrzedz, ktorę deptáli mężowie złośćiwi?

16. Kto

16. Ktorzy ſą znieśieni przed ſwym czáſem, á rzeká grunty ich wywrośiłá;

17. Ktorzy mowili Bogu: Idź precz od nas; á iákoby nie mogł nic uczynić Wſzechmogący, ważyli go;

18. Gdyż on był nápełnił domy ich dobrámi; ktorych zdánie dáleko niech będźie odemnie.

19. Uyźrzą ſpráwiedliwi, y weſelić ſię będą, á niewinny będźie im urągał.

20. Aza niepodćięte ieſt podnieśienie ich, á oſtátki ich ogień pożárł?

21. Zezwol mu tedy, y miey pokoy, á przez to będźieſz miał pożytki nálepſze.

22. Przyimi z uſt iego zakon, á położ mowy iego w ſercu twoim.

23. Ieſli ſię náwrośiſz do Wſzechmocnego, zbudowan będźieſz, y odaliſz niepráwość od przybytku twego.

24. Da zá źiemię krzemień, á zá krzemień ſtrumienie złote.

25. Y będźie Wſzechmogący przećiwko nieprzyiaćiołom twoim, y ſrebrá nágromádzą tobie.

26. Tedy w Wſzechmocnym roſkoſzámi opływáć będźieſz, y podnieśieſz ku Bogu oblicze twoie.

27. Będźieſz go prośił, y wyſłucha śię, y śluby twoie oddaſz.

28. Poſtánowiſz rzecz, y ſtánie ſię tobie, a po drogách twoich będźie świećić świátłość.

29. Bo kto śię poniży, będźie w ſłáwie; á kto ſpuśći oczy, ten zbawion będźie.

30. Niewinny zbáwion będźie, á zbáwion będźie w czyſtośći rąk ſwoich.

16. Qui ſublati ſunt ante tempus ſuum, & fluvius *a* ſubvertit fundamentum eorum;

17. Qui dicebant Deo: Recede a nobis; & quaſi nihil poſſet facere Omnipotens, æſtimabant eum;

18. Cum ille impleſſet domos eorum bonis; quorum ſententia procul ſit a me.

19. Videbunt *b* juſti, & lætabuntur, & innocens ſubſannabit eos.

20. Nonne ſucciſa eſt erectio *c* eorum, & reliquias eorum devoravit ignis *d*?

21. Acquieſce igitur ei, & habeto pacem; & per hæc habebit fructus optimos.

22. Suſcipe ex ore illius legem, & pone ſermones ejus in corde tuo.

23. Si reverſus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis *e*, & longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo.

24. Dabit pro terra ſilicem *f* & pro ſilice torrentes aureos *g*.

25. Eritque omnipotens contra hoſtes tuos, & argentum coacervabitur tibi.

26. Tunc ſuper Omnipotentem deliciis afflues, & elevabis ad Deum faciem tuam.

27. Rogabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes.

28. Decernes rem, & veniet tibi, & in viis tuis ſplendebit lumen.

29. Qui *h* enim humiliatus fuerit, erit in gloria; & qui inclinaverit oculos *i*, ipſe ſalvabitur.

30. Salvabitur innocens, ſalvabitur autem in munditia manuum ſuarum.

a Diluvii, vel impetus iræ divinæ.
b Pſ. 106. 42.
c Superbia
d Ultionis divinæ.
e Reſtitueris priſtinæ felicitati.
f Pro infirmitate robur.
g Aurum, & divitias in ea copia, qua ſilices inveniuntur.
h Prover. 29. 23.
i ſc. humiliando.

ROZDZIAŁ XXIII.

Job wſzywdwſzy pokornie ſąd Boſki wyznáwa, że nie ieſt káran dla grzechow ſwoich; á ze dobrze myśli o opátrzności Páná Bogá, ktory, czegokolwiek, chce, czyni.

1. Odpowiádáiąc Job, rzekł:

2. Teraz też w gorzkośći ieſt mowá moiá, y ręká karánia mego oćiężáłá nád wzdychánie moie.

3. Ktoby mi dał, ábych poznał y nálazł go, y przyſzedł áż do ſtolice iego?

4. Przełożę przed nim ſąd, á uſtá moie nápełnię łáiániem.

5. Ábych ſię dowiedźiał ſłow, ktoreby mi odpowiedźiał, y wyrozumiał, co mi będźie mowił.

6. Nie-

CAPUT XXIII.

Job Dei judicium humiliter invocans, oſtendit, ſe non puniri propter peccata ſua, 1. Recte ſentire de providentia incomprehenſibili Dei omnia pro ſua voluntate facientis, 8.

1. Respondens autem Job, ait:

2. Nunc quoque in amaritudine eſt ſermo meus, & manus plagæ meæ aggravata *k* eſt ſuper gemitum meum.

3. Quis mihi tribuat, ut cognoſcam, & inveniam illum *l*, & veniam usque ad ſolium ejus?

4. Ponam coram eo judicium, & os meum replebo increpationibus *m*.

5. Ut ſciam verba, quæ mihi reſpondeat, & intelligam, quid loquatur mihi.

6. Nolo

k Gravior eſt, quam gemitus præ ſe ferat.
l ſc Deum.
m Libere eloquens meas increpationes & pœnas.

6. Nolo multa fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis ſuæ mole me premat.

7. Proponat æquitatem contra me, & perveniat ad victoriam judicium meum.

8. Si ad Orientem iero, non apparet; ſi ad Occidentem, non intelligam eum.

9. Si ad ſiniſtram *a*, quid agam? non apprehendam eum; ſi me vertam ad dextram, *b* non videbo illum.

10. Ipſe vero ſcit viam meam, & probavit me quaſi aurum, quod per ignem tranſit;

11. Veſtigia ejus ſecutus eſt pes meus, viam ejus cuſtodivi, & non declinavi ex ea.

12. A mandatis labiorum ejus non receſſi, & in ſinu meo abſcondi verba oris ejus.

13. Ipſe enim ſolus eſt *c*, & nemo avertere *d* poteſt cogitationem *e* ejus; & anima ejus quodcumque voluit, hoc fecit.

14. Cum expleverit in me voluntatem ſuam, & alia multa ſimilia, præſto ſunt ei.

15. Et idcirco facie ejus turbatus ſum, & conſiderans eum, timore ſollicitor.

16. Deus mollivit cor meum *f*, & Omnipotens conturbavit me.

17. Non enim perii *g* propter imminentes tenebras, nec faciem meam operuit caligo *h*.

a Septentrionem. *b* Meridiem Chald. Auſtrum. *c* ſc. cui obediendum eſt. *d* i. impedire. *e* i. decretum. *f* Malleo tribulationum. *g* Per deſperationem. *h* Sed perſiſto in Dei gratia, & lumine.

6. Niechcę, áby ſię zemną ſpierał wielką mocą, áni żeby mię przytłoczył ćiężkośćią wielkośći ſwey.

7. Niech przełoży ſpráwiedliwość przećiwko mnie, á ſąd moy niech doydźie do zwyćięſtwá.

8. Poydęli ná wſchod ſłońcá, nie widáć go; ieſli ná zachod, nie zrozumiem go.

9. Ieſli w lewo, coż uczynię? nie uchwycę go; ieſli ſię obrocę w práwo, nie uyzrę go.

10. A on lepak wie drogę moię, y doświadczył mię iáko złotá, ktore przez ogień przechodźi.

11. Zá ſzladem iego ſzłá nogá moiá, ſtrzegłem drogi iego, y nie zſtępowałem z niey.

12. Od przykazánia uſt iego nie odſtępowałem, á wzánádrzu moim ſkryłem słowá uſt iego.

13. Sam on bowiem ieſt, á żaden nie może odwroćić myśli iego; á duſzá iego czegokolwiek chćiáłá, to czynił.

14. Gdy wypełni nádemną wolą ſwoię, y wiele innych rzeczy, tákowych ma pogotowiu.

15. Y dla tegom zátrwożon ieſt od oblicza iego, á pátrząc nań ieſtem źięty boiáźnią.

16. Bog zmiękczył ſerce moie, á Wſzechmogący zátrwożył mną.

17. Bom nie zginął dla nádchodzących ćiemności, áni zákrył mrok oblicza mego.

CAPUT XXIV.

Job oſtendit occultam eſſe rationem divinæ providentiæ, cum Deus ſæpe graviſſima tyrannorum peccata hic diſſimulet, 1. Differens in alterum ſæculum punitionem eorum, 18.

1. AB Omnipotente non ſunt abſcondita tempora; qui autem noverunt eum, *i* ignorant dies illius *k*.

2. Alii *l* terminos tranſtulerunt, diripuerunt greges, & paverunt eos.

3. Aſinum pupillorum abegerunt, & abſtulerunt pro pignore bovem viduæ.

4. Subverterunt pauperum viam, & oppreſſerunt pariter manſuetos terræ.

5. Alii quaſi onagri in deſerto egrediuntur ad opus ſuum; vigilantes ad prædam, præparant panem liberis.

6. Agrum non ſuum demetunt; & vineam ejus, quem vi oppreſſerint, vindemiant.

7. Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, quibus non eſt operimentum in frigore.

8. Quos

i Etiam fideles, & pii. *k* Conſilia & opera, quæ per ſingulos dies exequitur. *l* ſc. impii.

ROZDZIAŁ XXIV.

Job pokázuie, że táiemny ieſt ſpoſob Boſkiej opátrznośći; kiedy Bog częſto ſrogie tyránow niepráwośći tu przegląda, odkládawſzy ná drugi świat karánia.

1. OD Wſzechmocnego nie ſą zakryte czáſy; á ktorzy go znáią, nie wiedzą dni iego.

2. Iedni gránice przenieśli, rozebráli trzody y páſli ie.

3. Oſłá śierot zágnáli, y wźięli w zaſtáwie wołu wdowy.

4. Wywroćili drogę ubogich, y ućiſnęli ſpołem ćiche źiemie.

5. Drudzy iáko dźicy oſłowie ná puſczy wychodzą ná dźieło ſwoie; czuiąc ná łud, gotuią chleb dźiećiam.

6. Rolą nie ſwoię pożynáią; á winnicę tego, ktorego gwałtem ućiſnęli obieráią.

7. Ludźie nágie wypuſczáią, wźiąwſzy ſzáty, ktorzy nie máią odźieży ná źimnie:

8. Kto-

8. Ktorych dżdże gorne polewáią; á niemáiąc okryćia obłápiáią kámienie.

9. Gwałt uczynili odźieráiąc śieroty, á ubogie pospolstwo złupili.

10. Nágim y bez odźienia chodzącym, y łáknącym wźięli kłosy.

11. Między kopámi ich południowáli, ktorzy wytłoczywszy práśy prágną.

12. Męże z miast do płáczu przywiedli, y duszá zránionych krzyczáłá, á Bog nie puśći bez karánia.

13. Oni byli przećiwni świátłośći, nie wiedźieli drogiey, áni śię wroćili ścieżkámi iey.

14. Co narániey wstawa mężoboycá, zábiia nędzego y ubogiego; á w nocy będźie iáko złodźiey.

15. Oko cudzołożniká strzeże ćiemnośći, mowiąc: Nie uyźrzy mię oko; y zákryie oblicze swoie.

16. Podkopywa w ćiemnośći domy, iáko śię byli zá dniá zmowili, y ni ználi świátłá.

17. Iesli śię prędko pokaże zorza, máią ią zá ćień śmierći; y ták w ćiemnośći iáko w iásnośći chodzą.

18. Lekczeyszy iest niż wierzch wody; niech będźie przeklęta część iego ná źiemi, y niech nie chodźi po drodze winnic.

19. Niech przeydźie do wielkiego gorącá z wod śnieżnych, á grzech iego áż do piekłá.

20. Niech go zápámięta miłośierdźie; słodkość iego robacy; niech nie będźie wspomnániu, ále niech skruszon będźie iáko drzewo nieużyteczne.

21. Abowiem spáśł niepłodną, ktora nie rodźi, á wdowie dobrze nie czynił.

22. Sćiągnął mocne w mocy swoiey; á gdy wstánie, nie będźie wierzył żywotowi swemu.

23. Dał mu Bog mieysce do pokuty, á on go źle używá ná pychę; á oczy iego są ná drogách iego.

24. Podnieśieni są ná chwilę, á nie ostoią śię, y poniżeni będą iáko wszytkie rzeczy, y będą znieśieni, á iáko wierzchy kłosow stárći będą.

25. Co iesliż ták nie iest, ktoż może ná mię dowieźdź, żebym skłamał, y położyć przed Bogiem słowá moię?

ROZDZIAŁ XXV.

Wywodźi Báldád z boskiey wysokośći, a ludskiey

8. Quos imbres montium rigant; & non habentes velamen, amplexantur lapides *a*.

9. Vim fecerunt deprædantes pupillos, & vulgum pauperem spoliaverunt.

10. Nudis & incedentibus absque vestitu, & esurientibus tulerunt spicas.

11. Inter acervos eorum meridiati *b* sunt, qui calcatis torcularibus sitiunt.

12. De civitatibus fecerunt viros gemere, & anima vulneratorum clamavit, & Deus inultum abire non patitur.

13. Ipsi fuerunt rebelles lumini *c*, nescierunt vias ejus, nec reversi sunt per semitas ejus.

14. Mane primo consurgit homicida, interficit egenum & pauperem; per noctem vero erit quasi fur.

15. Oculus adulteri observat caliginem, dicens: Non me videbit oculus; & operiet vultum suum.

16. Perfudit in tenebris domos, sicut in die condixerant sibi, & ignoraverunt *d* lucem.

17. Si subito apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis; & sic in tenebris quasi in luce ambulant.

18. Levis *e* est super faciem aquæ; maledicta sit pars ejus in terra, nec ambulet per viam vinearum *f*.

19. Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium *g*, & usque ad inferos peccatum *h* illius.

20. Obliviscatur ejus misericordia; dulcedo illius vermes; non sit in recordatione, sed conteratur quasi lignum infructuosum.

21. Pavit enim sterilem *i* quæ non parit, & viduæ bene non fecit.

22. Detraxit fortes in fortitudine sua; & cum steterit, non credet vitæ suæ.

23. Dedit *k* ei Deus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in superbiam; oculi autem ejus sunt in viis illius.

24. Elevati sunt ad modicum, & non subsistent, & humiliabuntur sicut omnia, & auferentur, & sicut summitates spicarum conterentur.

25. Quod si non est ita, quis me potest arguere esse mentitum, & ponere ante Deum verba mea?

CAPUT XXV.

Baldad ex Dei sublimitate & hominis vilitate,

a sc. cavernas ingressi, ut se tegant.
b Delitiati sunt.
c Divinæ legi, & inspirationi.
d Adversantur, & fugiunt.
e Diffluens in libidinem sicut aqua defluit in terram.
f Est imprecatio prophetica.
g Id est, a calamitate una ad aliam anagogice, in inferno ab extremo frigore ad summum æstum. Beda, Liran.
h Pœna peccati continuetur.
i depastus est, & spoliavit alias afflictam.
k Apoc. 2. 21.

tate, probat neminem coram Deo mundum esse, vel justum.

skiey podłości, że nieiest żaden czysty przed oblicznością Bożą.

1. RESpondens autem Baldad Suhites, dixit:

2. Potestas & terror apud eum *a* est, qui facit concordiam in sublimibus suis *b*.

3. Numquid est numerus militum ejus? & super quem non surget lumen illius *c*?

4. Numquid justificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere?

5. Ecce luna etiam non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu *d* ejus.

6. Quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis?

a sc. Deum.
b Angelis & stellis.
c q. d. quis illorum non illuminatur a Deo?
d seu comparatione.

1. A Odpowiádáiąc Báldád Suchytczyk, rzekł:

2. Moc y strách u onego iest, ktory czyni zgodę ná wysokośćiách swoich.

3. Izali iest liczbá żołnierzow iego? y nád kim nie wznidźie świátło iego?

4. Izali usprawiedliwion bydź może człowiek przyrownány Bogu, ábo się czystym okázáć urodzony z niewiásty?

5. Oto y księżyc nie świeći, y gwiazdy nie są czyste przed oczymá iego.

6. Iáko dáleko więcey człowiek, zgniłość, y syn człowieczy robak?

CAPUT XXVI.

Job dixit, non egere Deum hominis auxilio, ut ejus Majestas innotescat, 1. Dei incomprehensibilem potentiam ex ipsius operibus sat innotescere, 5.

1. RESpondens autem Job, dixit:

2. Cujus adjutor es? numquid imbecillis? & sustentas brachium ejus, qui non est fortis?

3. Cui dedisti consilium? forsitan illi, qui non habet sapientiam, & prudentiam tuam ostendisti plurimam.

4. Quem docere voluisti? nonne eum, qui fecit spiramentum *e*?

5. Ecce gigantes *f* gemunt sub aquis *g*, & qui habitant cum eis.

6. Nudus est infernus coram illo, & nullum est operimentum perditioni.

7. Qui extendit aquilonem *h* super vacuum, & appendit terram super nihilum.

8. Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum.

9. Qui tenet vultum solii sui *i*, & expandit super illud nebulam suam.

10. Terminum circumdedit aquis, usque dum finiantur lux & tenebræ *k*.

11. Columnæ cœli *l* contremiscunt, & pavent ad nutum ejus.

12. In fortitudine illius repente maria congregata sunt, & prudentia ejus percussit superbū.

13. Spiritus ejus ornavit cœlos; & obstetricante *m* manu ejus, eductus est coluber tortuosus *n*.

13. Ecce, hæc ex parte dicta sunt viarum ejus, & cum vix parvam stillam sermonis *o* ejus audierimus, quis poterit tonitruum *p* magnitudinis illius intueri *q*?

e sc. vim respirandi seu animam.
f Tempore Noe, allegorice dæmones
g sc. pœnis.
h i. cœlum.
i id est occultat faciem cœli, quando vult.
k Usque ad finem mundi.
l Allegorice Angeli cœlorum motores. S. Thom.
m sc. creante manu ejus ex nihilo.
n Quilibet naturalis in terra & mari; mystice dæmon ex hominum mentibus.
o i. operis.
p i. vim.
q sc. intelligere.

ROZDZIAŁ XXVI.

Job powiáda, że Bog nie potrzebuie żadney pomocy od człowieká, áby Maiestat iego wsławił się, á ukázuie nieogárnioną moc iego, z skutkow á spráw iego.

1. A Odpowiádáiąc Job, rzekł:

2. Czyim żeśćie pomocnikiem? á zá nie słábego? y podpierasz rámię tego, ktory nie iest mocny?

3. Komuś dał rádę? podobno onemu, ktory nie ma mądrośći, á rostropność swą okazałeś wielką.

4. Iákoś chćiał uczyć? áza nie onego, ktory uczynił tchnienie.

5. Oto Obrzymowie wzdycháią pod wodámi, y ći ktorzy mieszkáią z nimi.

6. Nágie iest piekło przed nim, y niemász żadney nakrywki u zátrácenia.

7. Ktory rozśćiąga Połnocny kray ná prozným mieyscu, y záwiesza źiemię ná niczym.

8. Ktory záwiązuie wody w obłokách swoich, áby záraz nie wypádły ná doł.

9. Ktory trzyma twarz stolice swey, á rozśćiąga nád nią mgłę swoię.

10. Obtoczył gránice wodam, áż się skończą świátło y ćiemnośći.

11. Słupy niebieskie trzęsą się, y lękáią się ná kinienie iego.

12. Mocą iego nagle się morzá zebrály, á rozstropność iego poráźiłá hárdego.

13. Duch iego przystroił niebiosá, á zá sprácą ręki iego wywiedźion iest wąż záwily.

14. Oto, to poczęśći mowiło się z drog iego; á gdyżesmy ledwie málą kroplę mowy iego słyszeli, ktoż będźie mogł pátrzyć ná grob wielkośći iego?

ROZDZIAŁ XXVII.

Job w żdczętey ſpráwiedliwośći ſtáły, przyczyny przywodźi, czemu ták bárzo ſzukał, á záchował niewinność; náprzod, że wiedźiał, iáko niezbożni ludźie z ninieyſzego ſzczęśćia zárwáni bądom do mąk.

1. PRzydał też Job wźiąwſzy przypowieść ſwą, y rzekł:

2. Zywie Bog, ktory odiął ſąd moy, y Wſzechmocny, ktory do gorzkośći przywiodł duſzę moię.

3. Ze poki ſtáie tchu we mnie, y duchá Bożego w nozdrzách moich,

4. Nie będą mowić uſtá moie nieprawość, áni ięzyk moy będźie rozmyślał kłamſtwo.

5. Nie day tego Boże, ábych was miał zá ſpráwiedliwe, áż uſtánę, nie odſtąpię od niewinnośći moiey.

6. Uſpráwiedliwienia mego, ktoregom ſię iął trzymáć, nie puſczę śię; bo mię niewinuie ſerce moie we wſzytkim żywoćie moim.

7. Nieprzyiaćiel moy niech będźie iáko niezbożnik; á ſprzećiwnik moy, iáko złośnik.

8. Co bowiem zá nádźieiá ieſt obłudniká ieſli łákomie wydźiera, á Bog nie wybáwia duſzę iego?

9. Izáli Bog uſłyſzy wołánie iego, gdy nań przyidźie ućiſk?

10. Abo ſię będźie mogł w Wſzechmocnym kocháć, y wzywáć Bogá ná káżdy czás?

11. Náuczę was przez rękę Bożą, co ma Wſzechmocny, y nie zátáię?

12. Oto wy wſzyſcy wiećie, á czemuż bez przyczyny mowićie prozne rzeczy?

13. Tá ieſt część człowieká niezbożnego u Bogá, y dźiedźictwo gwałtownikow, ktore od Wſzechmocnego wezmą.

14. Ieſli ſię rozmnożą ſynowie iego, pod mieczem będą, á wnukowie iego nienáiedzą ſię chlebá.

15. Ktorzy zoſtáną z niego, będą pogrzebieni w zátráceniu, á wdowy iego płákáć nie będą.

16. Choćby nánośił ſrebrá iáko źiemie, y ſzat náſpráwował iáko błotá;

17. Náſpráwuieć w prawdźie, ále ſpráwiedliwy obłoczyć ſię w nie będźie; á niewinny ſrebro dźielić będźie.

18. Zbudował dom ſwoy iáko mol, y iáko ſtroż kuczkę uczynił.

19. Bogáty gdy záśnie, nic z ſobą nie weźmie; otworzy oczy ſwe, á nic nie naydźie.

20. Uy-

CAPUT XXVII.

Job perpetuo conſtans in ſui juſtificatione, cauſas affert, cur adeo ſtuduerit innocentiæ fovendæ & conſervandæ, 1. Primo, quod ſciret impios ex præſentis vitæ proſperitate per mortem rapi ad ſupplicia, 8.

1. ADdidit quoque Job, aſſumens parabolam ſuam *a*, & dixit:

2. Vivit Deus, qui abſtulit judicium meum, *b* & Omnipotens, qui ad amaritudinem adadduxit animam meam.

3. Quia donec ſupereſt halitus in me, & ſpiritus Dei in naribus meis,

4. Non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium.

5. Abſit a me, ut juſtos vos eſſe judicem; donec deficiam, non recedam ab innocentia mea.

6. Juſtificationem *c* meam, quam cœpi tenere; non deſeram; neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea.

7. Sit ut impius, inimicus meus; & adverſarius meus, quaſi iniquus.

8. Quæ eſt enim ſpes hypocritæ *d*, ſi avare rapiat, & non liberet Deus animam ejus?

9. Numquid Deus audiet clamorem ejus, cum venerit ſuper eum anguſtia?

10. Aut poterit in Omnipotente delectari, & invocare Deum omni tempore?

11. Docebo vos per manum Dei *e*, quæ Omnipotens habeat *f*, nec abſcondam.

12. Ecce vos omnes noſtis, & quid ſine cauſa vana loquimini?

13. Hæc eſt pars hominis impii apud Deum, & hæreditas violentorum, quam ab Omnipotente ſuſcipient.

14. Si multiplicati fuerint filii ejus, in gladio erunt, & nepotes ejus non ſaturabuntur pane.

15. Qui reliqui fuerint ex eo, ſepelientur in interitu, & viduæ illius non plorabunt.

16. Si comportaverit quaſi terram argentum, & ſicut lutum præparaverit veſtimenta;

17. Præparabit quidem, ſed juſtus veſtietur illis; & argentum innocens dividet.

18. Ædificavit ſicut tinea domum ſuam, & ſicut cuſtos fecit umbraculum.

19. Dives *g*, cum dormierit, nihil ſecum auferet; aperiet oculos *h* ſuos, & nihil inveniet.

20. Ap-

a i. ſermonem parabolicum.
b ſc. non judicans me ſecundum regulam humanam.
c Hebr. juſtitiam.
d Septuag. impii.
e Deo adjuvante.
f Secreta judicia & cur etiã innocentem affligat.
g Pſal. 48. 18.
h Mentis in morte.

20. Apprehendet eum quaſi aqua inopia, *a* nocte opprimet eum tempeſtas.

a Extrema & perpetua paupertas.

21. Tollet eum ventus urens, & auferet, & velut turbo rapiet eum de loco ſuo.

22. Et mittet ſuper eum, & non parcet; de manu ejus fugiens fugiet.

23. Stringet ſuper eum manus ſuas *b*, & ſibilabit ſuper illum, intuens locum ejus.

b Quicunque viderit impii exterminium.

CAPUT XXVIII.

Job ſecundam cauſam retinendæ innocentiæ oſtendit, quod per eam obtineatur vera ſapientia, quæ præſtantiſſima eſt, omnia ſcrutatur, & de cœlo venit, 1.

1. HAbet argentum venarum ſuarum principia; & auro locus eſt, in quo conflatur.

2. Ferrum de terra tollitur; & lapis ſolutus calore, in æs vertitur *c*;

c Chaldaice æs effundit.

3. Tempus poſuit tenebris, & univerſorum finem ipſe conſiderat, lapidem quoque caliginis *d*, & umbram mortis.

d i. abſconditum in terra.

4. Dividit torrens a populo peregrinante eos, quos oblitus eſt pes egentis hominis, & invios.

5. Terra, de qua oriebatur panis in loco ſuo, igne ſubverſa eſt.

6. Locus ſapphiri lapides ejus, & glebæ illius aurum.

7. Semitam *e* ignoravit avis, nec intuitus eſt eam oculus vulturis.

e Ad locum Sapphiri ſeu paradiſi neſciunt oculatiſſimæ aves.

8. Non calcaverunt eam filii inſtitorum, nec pertranſivit per eam leæna.

9. Ad ſilicem extendit manum ſuam, ſubvertit a radicibus montes.

10. In petris rivos excidit, & omne pretioſum vidit oculus ejus.

11. Profunda quoque fluviorum ſcrutatus eſt, & abſcondita in lucem produxit.

12. Sapientia vero ubi invenitur? & quis eſt locus intelligentiæ?

13. Neſcit homo pretium ejus nec invenitur in terra ſuaviter viventium *f*.

f Chald. ſuperborum.

14. Abyſſus dicit: Non eſt in me; & mare loquitur: Non eſt mecum.

15. Non *g* dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentũ in comutatione ejus.

g Sap. 7. 9.

16. Non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi ſardonycho pretioſiſſimo, vel ſapphiro.

17. Non

---

20. Uymie go niedoſtátek iáko wodá, w nocy przypádnie nań burza.

21. Pochwići go wiátr párzący y znieśie, y iáko wicher porwie go z mieyſcá ſwego.

22. Y ſpuśi nań, y nie przepuśći; z ręki iego ućiekáiąc ućiekáć będźie.

23. Sćiśnie nád nim ręce ſwoie, y będźie kſzykał nád nim, pátrząc ná mieyſce iego.

ROZDZIAŁ XXVIII.

Job wtorą przyczynę okázuie zátrzymaney niewinnośći, że oną otrzymáwa prawdźiwą mądrość; ktora naywyborneyſzá ieſt, y wſzyſtko wynáyduie, á z nieba przychodźi.

1. MA ſrebro początki żył ſwoich; y złoto ma mieyſce, gdźie ie ſpuſczáią.

2. Zelázo z źiemie biorą; á kámień od gorącośći roſpuſczony w miedź ſię obraca.

3. Zámierzył czás ćiemnośćiam, y koniec wſzech rzeczy on upátruie, kámień też mroku, y ćień śmierći.

4. Rozdźiela ſtrumień od ludu pielgrzymuiącego tych, ktorych zádomniáłá nogá niedoſtátecznego człowieká, y bezdroznych.

5. Ziemiá, z ktorey ſię rodźił chleb ná ſwym mieyſcu, od ogniá podwrocona ieſt.

6. Mieyſce Sáphiru kámienie iego, á breły iego złoto.

7. Sćieżki ptak nie widźiał, áni ná nie poyźrzáło oko Sempowe.

8. Nie deptáli iey ſynowie krámárſcy, áni przeſzlá po niey lwicá.

9. Ná krzemień śćiągnął rękę ſwoię, wywroćił z korzenia gory.

10. W ſkálách wykował ſtrumienie, y wſzelką rzecz drogą widźiáło oko iego.

11. Głębokośći też rzek wybádał, y rzeczy táiemne ná świátłość wywiodł.

12. A mądrość gdźie bywa náleźioná? y ktore ieſt mieyſce rozumu?

13. Niewie człowiek ceny iey, áni bywa náleźioná w źiemi roſkoſznie żyiących.

14. Otchłań mowi: Niemáſz iey we mnie; á morze powiáda: Niemáſz iey zemną.

15. Nie dádzą złotá ſczerego zá nie, áni odważą ſrebrá zá odmiánę iey.

16. Nie będźie porownána z nákrápiánemi fárbámi Indyſkimi, áni z kámieniem Sárdonychem nádrożſzym, ábo z Sáphirem.

17. Nie

17. Nie zrowna z nią złoto áni kryſztał, áni będą zámienione zá nię náczynią złote.

18. Wyſokie y wynioſłe rzeczy nie będą ſpomienione ku przyrownániu iey; ále wyćiągána bywa mądrość z ſkrytośći.

19. Nie zrowna z nią Topázius z Æthyopiiey, áni iey przyrownáią do náczyſtſzey fárby.

20. Zkądże tedy mądrość pochodźi, y ktore ieſt mieyſce rozumu?

21. Skryta ieſt od oczu wſzytkich żywiących, ptacy też niebieſcy nie wiedzą o niey.

22. Zátrácenie y śmierć rzekły: Uſzymá náſzemi ſłyſzeliſmy ſłáwę iey.

23. Bog rozumie drogę iey, y on wie mieyſce iey.

24. On bowiem widźi kráie świátá; y ná wſzytko, co ieſt pod niebiem, pátrzy.

25. Ktory uczynił wiátrom wagę, y wody záwieśił pod miárą.

26. Gdy ſtánowił dżdżom práwá, y drogę ná wáłnośćiam ſzumiącym.

27. Tedy ią widźiał, y odpowiedźiał, y nágotował, y wyſzłádował.

28. Y rzekł człowiekowi: Oto boiáźń Páńſka, tá ieſt mądrość; á wiárowáć ſię złego rozum.

17. Non adæquabitur ei aurum vel vitrum, *a* nec commutabuntur pro ea vaſa auri;

18. Excelſa & eminentia non memorabuntur comparatione ejus; trahitur autem ſapientia *b* de ocultis.

19. Non adæquabitur ei topazius de Æthiopia, nec tincturæ mundiſſimæ componetur.

20. Unde ergo ſapientia venit? & quis eſt locus intelligentiæ?

21. Abſcondita eſt ab oculis omnium viventium, volucres quoque cœli latet.

22. Perditio & mors dixerunt: Auribus noſtris audivimus famam ejus.

23. Deus intelligit viam ejus, & ipſe novit locum illius.

24. Ipſe enim fines mundi intuetur; & omnia, quæ ſub cœlo ſunt, reſpicit.

25. Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in menſura.

26. Quando ponebat pluviis legem, & viam procellis ſonantibus;

27. Tunc vidit illam, & enarravit, & præparavit, & inveſtigavit.

28. Et dixit homini: Ecce timor Domini, ipſa eſt ſapientia *c*, & recedere a malo intelligentia.

a Adamas vitrei coloris.

b Increata, quæ cauſa eſt & fons omnis ſapientiæ creatæ, naſcitur in ſinu Patris, provenit a Patre luminum.

c Sapiens cultus increatæ Sapientiæ.

ROZDZIAŁ XXIX.

Job żąda przeſzłe ſczęśćie, opiſuiąc go, y ſwoie dobre dźieła; áby ſię nád potwarzę ſwoich przyiáćiół pomſzczył.

1. PRzydał też Job biorąc przypowieść ſwą, y rzekł:

2. Ktoby mi to dał, ábych był wedle dawnych mieśiącow, wedle dni, ktorych mię Bog ſtrzegł?

3. Gdy świećiłá świecá iego nád głową moią, á przy świetle iego chodźiłem w ćiemnośći?

4. Iákom był zá dni młodośći moiey, gdy potáiemnie Bog był w przybytku moim?

5. Gdy Wſzechmocny był ze mną, á około mnie dźieći moie?

6. Gdym umywał nogi moie máſłem, á ſkáłá wylewáłá mi źrzodłá oliwy?

7. Gdym wychodźił do bramy mieyſkiey, á ná ulicy gotowáno mi ſtolicę?

8. Widźieli mię młodźieńcy, y kryli ſię; á ſtárcy powſtawſzy ſtáli.

9. Kśią-

CAPUT XXIX.

Job priſtinæ cupit reſtitui felicitati, 1. Illam enarrat, & una bona ſua opera, quo ſe de contraria amicorum calumnia vindicet, 12.

1. ADdidit quoque Job, aſſumens parabolam *d* ſuam, & dixit:

2. Quis mihi tribuat, ut ſim juxta menſes priſtinos, ſecundum dies, quibus Deus cuſtodiebat me?

3. Quando ſplendebat lucerna *e* ejus ſuper caput meum, & ad lumen ejus ambulabam in tenebris?

4. Sicut fui in diebus adoleſcentiæ meæ, quando ſecreto *f* Deus erat in tabernaculo meo?

5. Quando erat Omnipotens mecum; & in circuitu meo pueri mei?

6. Quando lavabam pedes meos butyro *g*, & petra fundebat mihi rivos olei?

7. Quando procedebam ad portam civitatis, & in platea parabant cathedram mihi?

8. Videbant me juvenes, & abſcondebantur *h*; & ſenes aſſurgentes ſtabant.

Prin-

d i. ſermonem parabolicum.

e favor & gratia.

f i. familiariter.

g Metslepſis eſt, quæ ſignificat lactis copiam ex armentis.

h ſc. præ reverentia.

9. Principes cessabant loqui, & digitum superponebant ori suo.

10. Vocem suam cohibebant duces, & lingua eorum gutturi suo adhærebat.

11. Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi.

12. Eo quod liberassem pauperem vociferantem, & pupillum, cui non esset adjutor.

13. Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ consolatus sum.

14. Justitia indutus sum; & vestivi me, sicut vestimento & diademate, judicio meo.

15. Oculus fui cœco *a*, & pes claudo *b*.

16. Pater eram pauperum; & causam, quam nesciebam, diligentissime investigabam.

17. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.

18. Dicebamque: In nidulo meo moriar, & sicut palma multiplicabo dies.

19. Radix mea aperta *c* est secus aquas, & ros morabitur in messione mea.

20. Gloria mea semper innovabitur, & arcus *d* meus in manu mea instaurabitur.

21. Qui me audiebant, expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum.

22. Verbis meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium meum.

23. Expectabant me sicut pluviam, & os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum.

24. Si quando ridebam ad eos, non credebant, & lux vultus mei non cadebat in terram *e*.

25. Si voluissem ire ad eos, sedebam primus; cumque sederem quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator.

a Propter bona consilia.
b Ob præstita auxilia.
c i. seu posita.
d i. robur.
e Splendor & auctoritas mea non minuebatur.

9. Książętá przestawáli mowić, y kłádły pálec ná ustá swoie.

10. Przełożeni głos swoy hámowáli, á ięzyk ich przylegał do ich podniebienia.

11. Ucho słucháiące błogosłáwiło mię, á oko widzące świádectwo mi dawáło.

12. Przeto żem wybáwiał ubogiego krzyczącego, y śierotę, ktora nie miáłá pomocniká.

13. Błogosłáwieństwo tego, ktory miał zginąć, ná mię przychodźiło, á serce wdowy ćieszyłem.

14. Obłoczyłem się w spráwiedliwość; y przyodźiewáłem się iáko szátą y koroną, sądem moim.

15. Byłem okiem ślepemu, á nogą chromemu.

16. Byłem oycem ubogich; á spráwy, ktoreyem nie wiedźiał, pilnie się wywiadował.

17. Kruszyłem szczeki przewrotniká, á z zębow iego wydźierałem korzyść.

18. Y mowiłem: W gniazdku moim umrę, á iáko pálmá rozmnożę dni.

19. Korzeń moy otworzon iest podle wody, á rossá będźie trwáć w żęćiu moim.

20. Sławá moiá záwżdy się odnawiáć będźie, á łuk moy w ręce moiey będźie się popráwiał.

21. Ktorzy mnie słucháli, czekáli wyroku, á pilnie słucháiąc milczeli ná rádę moię.

22. Nie śmieli nic przydawáć do słow moich, y ná nie kropiłá wymowá moiá.

23. Oczekawáli mię iáko deszczu, á ustá swe otwarzáli iáko ná deszcz pozdny.

24. Ieslim kiedy się uśmiechał do nich, nie wierzyli, á świátłość twarzy moiey nie pádáłá ná źiemię.

25. Ieslim chćiał iść do nich, śiadałem pierwszy; á chocem śiedźiał iáko krol wokoło stoiącym w woysku, byłem przećię poćieszyćielem smutnych.

CAPUT XXX.

Job, mystice Christus, describit suorum derisorum conditionem, 1. Plangit pristinam felicitatem versam sibi in summam calamitatem, 9.

1. NUnc autem derident me *f* juniores *g* tempore, quorum non dignabar patres *h* ponere cum canibus *i* gregis mei;

2. Quorum virtus manuum *k* mihi erat pro nihilo, & vita ipsa putabantur indigni.

3. Egestate & fame steriles *l*, qui rodebant

f Christum.
g Judæi.
h Patriarchas.
i Apostolis & Doctoribus.
k Robur & industria.
l Chald. solitarii.

ROZDZIAŁ XXX.

Job (táiemnie Christus) opisuie postánowienie swoich náśmiewcowch; opłakiwa przeszłe szczęśćie, ktore się przewróćiło ná nawiększą nędzę.

1. A Teraz śmieią się ze mnie młodszy w lećiech, ktorych oycow nie rozumiáłem godnych kłáśdź ze psy trzody moiey.

2. Ktorych moc rąk u mnie zá nic nie byłá, y zdáli się sámego żywotá bydź niegodni.

3. Od niedostátku, y od głodu niepłodni, ktorzy

rzy gryźli ná puſczy, zábrudzeni od nędze y mizeriiey.

4. Y iádáli chwaſt, y ſkory drzew, y korzenie iáłowcowe było ich pokármem.

5. Ktorzy ná dolinách to porywáiąc, gdy co náleźli, do niego z wołániem bieżeli.

6. W puſtych łożách potokow mieſzkáli, y w iámách ziemnych, álbo ná drzaſtwie.

7. Ktorzy miedzy tákowymi ſię weſelili, y pod ćierniem bydź zá roſkoſz ſobie mieli.

8. Synowie głupich y podłych, y ná źiemi zgołá ſię nieukazuiący.

9. Teraz obroćiłem ſię w pioſnkę ich, y sſtałem ſię im przypowieśćią.

10. Brzydzą ſię mną, á dáleko odemnie ućiekáią, y nie wſtydzą ſię plwáć ná oblicze moie.

11. Saydák bowiem ſwoy otworzył, y utrápił mię, y włożył wędźidło w uſtá moie.

12. Po práwey ſtronie wſchodu powſtáły wnet nędze moie; podwroćili nogi moie, y śćiſnęli iáko wálmi ſzćieżkámi ſwemi.

13. Rozkopáli drogi moie, záſadzki ná mię czynili y przemogli, á nie był, ktoby dał pomoc.

14. Iákoby przebiwſzy mur, y otworzywſzy drzwi przypádli ná mię, y ſtoczyli ſię ná nędze moie.

15. Wniwecz ieſtem obrocony; odiąłeś iáko wiátr pożądánie moie; y iáko obłok przeminęło zdrowie moie.

16. A teraz we mnie ſámym więdnie duſzá moiá, y opánowáły mię dni utrapienia.

17. W nocy wiercą boleśći kość moię; á ći, ktorzy mię iedzą, nie ſpią.

18. Od mnoſtwá ich káźi ſię odźienie moie, y iáko oboyczykiem ſzáty opaſáli mię.

19. Ieſtem przyrownan błotu, y sſtałem ſię podobnym perzowi, y popiołowi.

20. Wołam do ćiebie, á niewyſłuchawaſz mię; ſtoię, á nie pátrzyſz ná mię.

21. Odmieniłeś mi ſię w okrutnego, á w twárdośći ręki twoiey ſprzećiwiaſz mi ſię.

22. Podnioſłeś mię, y iáko ná wietrze poſtáwiwſzy, uderzyłeś mię duże o źiemię.

23. Wiem, że mię podaſz śmierći, gdźie ieſt poſtánowiony dom wſzelkiemu żywiącemu.

24. Wſzákoż nie ku wyniſczeniu ich śćiągáſz rękę twoię; á ieſli upádną, ſam zbáwiſz.

25. Plákałem kiedyś nád onym, ktory był utrapiony, y użáliłá ſię duſzá moiá ubogiego.

26. Cze-

bant in ſolitudine, ſquallentes calamitate & miſeria.

4. Et mandebant herbas, & arborum cortices, & radix juniperorum erat cibus eorum.

5. Qui de convallibus iſta rapientes, cũ ſingula reperiſſent, ad ea cum clamore currebant.

6. In deſertis habitabant torrentium, & in cavernis terræ, vel ſuper glaream *a*.

7. Qui inter hujuſcemodi lætabantur, & eſſe ſub ſentibus delicias computabant.

8. Filii ſtultorum & ignobilium, & in terra penitus non parentes.

9. Nunc in eorum canticum verſus ſum, & factus ſum eis in proverbium.

10. Abominantur me, & longe fugiunt a me, & faciem meam conſpuere non verentur.

11. Pharetram enim ſuam aperuit, & afflixit me, & frænum poſuit in os meum *b*.

12. Ad dexteram orientis calamitates meæ illico ſurrexerunt; pedes meos ſubverterunt, & oppreſſerunt quaſi fluctibus ſemitis ſuis *c*.

13. Diſſipaverunt itinera mea *d*, inſidiati ſunt mihi, & prævaluerunt, & non fuit, qui ferret auxilium.

14. Quaſi rupto muro, & aperta janua irruerunt ſuper me, & ad meas miſerias devoluti ſunt.

15. Redactus ſum in nihilum; abſtuliſti quaſi ventus deſiderium meum; & velut nubes pertranſiit ſalus mea.

16. Nunc autem in memetipſo marceſcit anima mea; & poſſident me dies afflictionis.

17. Nocte os meum perforatur doloribus; & qui me comedunt, non dormiunt *e*.

18. In multitudine eorum conſumitur veſtimentum meum, & quaſi capitio tunicæ ſuccinxerunt me *f*.

19. Comparatus ſum luto, & aſſimilatus ſum favillæ & cineri.

20. Clamo ad te, & non exaudis me; ſto, & non reſpicis me.

21. Mutatus es mihi in crudelem *g*, & in duritia manus tuæ adverſaris mihi.

22. Elevaſti me, & quaſi ſuper ventum *h* ponens eliſiſti me valide.

23. Scio, quia morti trades me, ubi conſtituta eſt domus omni viventi.

24. Verumtamen non ad conſumptionem eorum emittis manum tuam; & ſi corruerint, ipſe ſalvabis.

25. Flebam quondam ſuper eo, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi.

Ex-

a terram lapidoſam ſterilemque.

b ſc. auctoritate, qua pollebam, privatus, nequeo tales in officio continere.

c pedibus ſuis

d ut nullum ſuperſit effugium.

e vermes vel febres & dolores.

f ut me undique arrodant & affligant.

g ſeverum.

h loco altiſſimo.

26. Expectabam bona, & venerunt mihi mala; præſtolabar lucem, & eruperunt tenebræ.

27. Interiora mea efferbuerunt absque ulla requie, prævenerunt me dies afflictionis.

28. Mœrens incedebam, ſine furore *a*, conſurgens, in turba clamabam.

a patienter perferens cuncta mala

29. Frater fui draconum, & ſocius ſtruthionum.

30. Cutis mea denigrata eſt ſuper me, & oſſa mea aruerunt præ caumate *b*.

b i. ardore.

31. Verſa eſt in luctum cithara mea, & organum meum in vocem flentium.

CAPUT XXXI.

Job ulterius ſuas enarrat virtutes: caſtitatem, juſtitiam, 1. Miſericordiam, humilitatem &c. 16.

1. PEpigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.

2. Quam enim partem *c* haberet in me Deus deſuper, & hæreditatem Omnipotens de excelſis?

c Hæreditatem & locum; quia ſoli caſti ſunt filii, hæredes & templum Dei.

3. Numquid non perditio eſt iniquo & alienatio *d* operantibus injuſtitiam?

d ſc. a Deo.

4. Nonne ipſe conſiderat vias meas, & cunctos greſſus meos dinumerat?

5. Si ambulavi in vanitate, & feſtinavit in dolo pes meus;

6. Appendat me in ſtatera juſta, & ſciat Deus ſimplicitatem meam.

7. Si declinavit greſſus meus de via, & ſi ſecutum eſt *e* oculos meos cor meum, & ſi manibus meis adhæſit macula;

e Chald. abiit.

8. Seram, & alius comedat; & progenies mea eradicetur.

9. Si deceptum eſt cor meum ſuper muliere, & ſi ad oſtium amici mei inſidiatus ſum;

10. Scortum alterius ſit uxor mea, & ſuper illam incurventur alii.

11. Hoc *f* enim nefas eſt, & iniquitas maxima.

f ſc. adulterium.

12. Ignis eſt usque ad perditionem devorans *g*, & omnia eradicans genimina *h*.

g Abſumens.
h Omnia bona corporis & animæ.

13. Si contempſi ſubire judicium cum ſervo meo, & ancilla mea, cum diſceptarent adverſum me?

14. Quid enim faciam cum ſurrexerit ad judicandum Deus? & cum quæſierit, quid reſpondebo illi?

15. Num-

26. Czekałem dobrá, á przyſzło ná mię złe; czekálem świátłośći, y wypádły ćiemnośći.

27. Wnętrznośći moie wezwrzáły bez żádnego odpoczynku, ubieżáły mię dni utrápieniá.

28. Chodźiłem żáłoſny bez zapálczywośći, powſtawſzy w gromádźie wołałem.

29. Byłem brátem ſmokow, y towárzyſzem ſtruſow.

30. Sczerniáłá ſkorá moiá ná mnię, y kośći moie wyſchły od upálenia.

31. Arfá moiá obroćiłá ſię w żálobę, y orgány moie w głos płáczących.

ROZDZIAŁ XXXI.

Job dáley rozpowiádá ſwoie cnoty: czyſtość, ſpráwiedliwość, miłośierdźie, pokorę &c.

1. UCzyniłem przymierze z oczymá ſwemi, ábych áni pomyſlał o pánnie.

2. Bo coby zá część we mnie miał Bog z wierzchu, á dźiedźictwo wſzechmocny z wyſokośći?

3. Azaż nie ieſt zátrácenie złośnikowi, á oddalenie czyniącym nieſpráwiedliwość?

4. Azaż on nie upátruie drog moich, y nie liczy wſzytkich krokow moich?

5. Ieſliżem chodźił w márnośći, y kwápiłá ſię ná zdrádę nogá moiá;

6. Niech mię zważy ná wadze ſpráwiedliwy, y niechay Bog pozna proſtotę moię.

7. Ieſliż krok moy uſtąpił z drogi, y ieſli zá oczymá memi chodźiło ſerce moie, y ieſli do rąk moich przylnęłá zmázá.

8. Niechay śieię, á inſzy niechay ie; á národ moy niech będźie wykorzeniony.

9. Ieſli ieſt zwiedźione ſerce moie dla niewiáſty, y ieſlim był ná zdrádźie u drzwi przyiaćielá mego;

10. Niech będźie żoná moiá nierządnicą innego, y niech ſię inni nád nią ſchiláią.

11. Abowiem to ieſt wielki grzech, y niepráwość nawiętſzá.

12. Ieſt ogień áż do zguby pożeráiący, y wſzytkie rodzáie wykorzeniáiący.

13. Ieſlim zbrániał ſię dáć ſądźić z ſługą moim, ábo z ſłużebnicą, gdy ſię práwowáli zemną.

14. Bo cobym czynił, gdy Bog ná ſąd powſtánie? a gdy ſpyta, co mu odpowiem?

15. Azaż

15. Azaż nie w żywoćie uczynił mię, ktory y onego ſprawił, y utworzył mię w żywoćie ieden?

16. Ieſlim odmowił ubogim, czego chćieli, y oczom wdowinym kazałem czekáć;

17. Ieſlim iadał ſztukę moię ſam, á nie iádłá śierotá z niey;

18. (Bo od dźiećinſtwá mego roſło ze mną użalenie; y z żywotá mátki moiey wyſzło ze mną.)

19. Ieſlim gárdźił ginącym przeto, że nie miał ſuknie, y ubogim bez odźienia;

20. Ieſli mi nie błogoſłáwiły boki iego, y od wełny owiec moich zágrzał ſię.

21. Ieſlim podniośł ná śierotę rękę moię, choćiam widźiał, żem był wyſzym w bramie;

22. Niech odpádnie rámię moie od ſtáwu ſwego, á ręká moiá niech ſię połamie z kośćiámi ſwemi.

23. Záwſze bowiem iáko wáłow nádętych nádemną bałem ſię Bogá, y niemogłem znośić ćiężaru iego.

24. Ieſlim rozumiał złoto bydź śiłą moią; á ſczeremu złotu rzekłem: Ufánie moie.

25. Ieſlim ſię kochał dla wiela bogactw moich, á że bárzo wiele nálázłá ręká moiá.

26. Ieſlim widźiał ſłońce, gdy ſię świećiło, y kśiężyc iáſno idący;

27. Y rádowáło ſię w táiemnośći ſerce moie, y cáłowałem rękę moię uſty memi.

28. Co ieſt niepráwość náwiętſza, y záprzenie przećiw Bogu náwyſzemu.

29. Ieſlim ſię rádował z upadku tego, ktory mię nienáwidźiał, y weſeliłem ſię, że go nieſczęśćie potkáło.

30. Bom nie wydawał ku grzeſzeniu gárdłá mego, ábym żądał przeklináiąc duſzę iego.

31. Ieſli nie mowili mężowie przybytku mego: ktoby dał z mięſá iego, ábyſmy ſię náſyćili?

32. Przed domem nie ſtał przychodźień, drzwi moie podrożnemu otworzone były.

33. Ieſlim zákrywał grzech moy iáko człowiek, y krylem w zánádrzu moim niepráwość moię.

34. Ieſlim ſię uląkł zgráie wielkiey; y uſtráſzyłá mię wzgárdá bliſkich; ánie rádſzym milczał, ánim wychodźił ze drzwi.

35. Ktoby mi dał ſłuchácza, áby żądzą moię ſłyſzał

15. Numquid non in utero fecit me, qui & illum operatus eſt, & formavit me in vulva unus *a*?

16. Si negavi, quod volebant, pauperibus, & oculos viduæ expectari feci.

17. Si comedi bucellam meam ſolus, & non comedit pupillus ex ea;

18. (Quia ab infantia mea crevit mecum miſeratio; & de utero matris meæ egreſſa eſt mecum.)

19. Si deſpexi pereuntem *b*, eo quod non habuerit indumentum, & absque operimento pauperem;

20. Si non benedixerunt mihi latera *c* ejus, & de velleribus ovium mearum calefactus eſt.

21. Si levavi ſuper pupillum manum meam, etiam cum viderem me in porta *d* ſuperiorem;

22. Humerus meus a junctura ſua cadat, & brachium meum cum ſuis oſſibus confringatur.

23. Semper enim quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deum *e*, & pondus ejus ferre non potui.

24. Si putavi aurum robur meum, & obrizo dixi: Fiducia mea.

25. Si lætatus ſum ſuper multis divitiis meis, & quia plurima reperit manus mea.

26. Si vidi ſolem, cum fulgeret, & lunam incedentem clare;

27. Et lætatum eſt *f* in abſcondito cor meum, & oſculatus ſum manum meam *g* ore meo.

28. Quæ eſt iniquitas maxima, & negatio contra Deum altiſſimum.

29. Si gaviſus ſum ad ruinam ejus, qui me oderat, & exultavi, quod inveniſſet eum malum.

30. Non enim dedi ad peccandum guttur meum, ut expeterem maledicens animam ejus.

31. Si non dixerunt viri tabernaculi mei: *h* Quis det de carnibus ejus, ut ſaturemur?

32. Foris non manſit peregrinus, oſtium meum viatori patuit.

33. Si abſcondi quaſi homo peccatum meum, & celavi in ſinu meo iniquitatem meam.

34. Si expavi ad multitudinem nimiam, & deſpectio propinquorum terruit me; & non magis tacui, nec egreſſus ſum oſtium.

35. Quis mihi tribuit auditorem, ut deſide-

a Idem ipſe.

b ſc. præ frigore.

c ſc. quæ veſte contexi.

d In publico judicio.

e i. judicia Dei

f Chald. deceptum cor meum, ut putarem illa ſidera deos eſſe.

g In ſignum reverentiæ & adorationis.

h Domeſtici mei, qui mea præſentia corporali non poterant ſatiari.

derium meum audiat Omnipotens; & librum *a* fcribat ipfe, qui judicat,

36. Ut in humero meo portem illum, & circumdem illum quafi coronam mihi?

37. Per fingulos gradus meos pronuntiabo illum, & quafi principi offeram eum.

38. Si adverfum me terra mea clamat *b*, & cum ipfa fulci ejus deflent;

39. Si fructus ejus comedi absque pecunia *c*, & animam agricolarum ejus afflixi;

40. Pro frumento oriatur mihi tribulus, & pro hordeo fpina.

Finita funt d *verba Job.*

a Proceffus & caufæ meæ.
b Vindictam, quod jufto domino agros eripuerim.
c Solúta agricolis.
d q. d. hic fecit finem.

flyfzał wfzechmogący; á księgi nápifał ten, ktory fądźi?

36. Abych ie nośił ná rámieniu fwoim, á włożył ie ná fię iáko wieniec.

37. Ná káżdym kroku moim będę ie czytał, y iáko kśiążęćiu będę ie ofiárował.

38. Iefli przećiwko mnie źiemiá moiá wołá, á z nią zágony iey płáczą;

39. Ieflim owoce iey iadł bez pieniędzy, y trapiłem dufzę oraczow iey.

40. Miáfto pfenice niech mi fię rodźi ofet, á miáfto ięczmieniá ćiernie.

Skończyły fię flowá Jobowe.

CAPUT XXXII.

Silentio amicis impofito, Eliu Jobum cum amicis infipienti cœarguit, 1. fuam jactans fapientiam, 10.

1. OMiferunt autem tres viri ifti refpondere Job, eo quod juftus fibi videretur.

2. Et iratus, indignatusque eft Eliu filius Barachel Buzites *e*, de cognatione Ram *f*; iratus eft autem adverfum Job, eo quod juftum fe effe diceret coram Deo *g*.

3. Porro adverfum amicos ejus indignatus eft, eo quod non inveniffent refponfionem rationabilē, fed tantumodo condemnaffent Job.

4. Igitur Eliu expectavit Job loquentem, eo quod feniores effent, qui loquebantur.

5. Cum autem vidiffet, quod tres refpondere non potuiffent, iratus eft vehementer.

6. Refpondensque Eliu filius Barachel Buzites dixit: Junior fum tempore, vos autem antiquiores, idcirco demiffo capite veritus fum vobis indicare meam fententiam.

7. Sperabam enim, quod ætas prolixior loqueretur, & annorum multitudo doceret fapientiam.

8. Sed, ut video, Spiritus *h* eft in hominibus, & infpiratio Omnipotentis dat intelligentiam.

9. Non funt longævi fapientes *i*, nec fenes intelligunt judicium.

10. Ideo dicam: Audite me, oftendam vobis etiam ego meam fapientiam.

11. Expectavi enim fermones veftros, audivi prudentiam veftram, donec difceptaremini fermonibus;

12. Et, donec putabam, vos aliquid dicere, confiderabam; fed, ut video, non eft, qui poffit arguere Job, & refpondere ex vobis fermonibus ejus.

e i. ex progenie Buz, filii Nachor.
f Chald. Abraham.
g Hebr. plusquam Deum.
h fc. Dei.
i fc. femper.

ROZDZIAŁ XXXII.

Eliu Jobowi, y przyiáćiołom iego głupftwo pryczytá, chłubiąc fię z mądrośći.

1. Y Zániechàli ći trzey mężowie odpowiádáć Jobowi, że fię fobie zdał bydź fprawiedliwym.

2. Y obrufzył fię, y rozgniewał fię bárzo Eliu fyn Báráchel Buzytczyk, z rodu Ram; á rozgiewał fię ná Jobá, przeto że fię fprawiedliwym bydź powiádał przed Bogiem.

3. A ná przyiáćioły iego rozgniewał fię dla tego, że nie náleźli flufzney odpowiedźi, ále tylko potępiáli Jobá.

4. A ták Eliu oczekáwał Jobá mowiącego, przeto iż ftárfzy byli, ktorzy mowili.

5. A gdy obaczył, że trzey odpowiedźieć niemogli, rozgniewał fię bárzo.

6. Y odpowiádáiąc Eliu fyn Báráchel Buzytczyk, rzekł: Ieftem młodfzy láty, á wyśćie ftárfzy, przeto zwieśiwfzy głowę wftydźiłem fię oznáymić wam zdánia mego.

7. Bom fię fpodźiewał, że dłużfzy wiek mowi, á mnoftwo lat náuczá mądrośći.

8. Ale, iáko widzę, Duch ieft w ludźiách, á nátchnienie Wfzechmocnego dáie rozum.

9. Nie fą mądrzy długo wieczni, áni ftárfzy rozumieią fądu.

10. Przetoż będę mowił: Słucháyćie mię, okażę wam ia też mądrość fwoię.

11. Czekałem bowiem mow wáfzych, fłuchałem roftropność wáfzę, pokiśćie fię fpieráli mowámi;

12. A pokim rozumiał, żeśćie co mowili, uważałem; ále iáko widzę, niemáfz, ktoby mogł ftrofowáć Jobá, y ktoby z was odpowiedźiał ná flowá iego.

13. Byśćie ſnadź nie rzekli: Náleźliſmy mądrość, Bog go porzućił, nie człowiek.
14. Nic mi nie mowił, á ia nie według mow wáſzych będę mu odpowiádał.
15. Zlękli ſię, áni więcey nie odpowiádáli, y odięli od śiebie wymowy.
16. Gdyżem tedy czekał, á nie mowili; ſtánęli, á więcey nie odpowiádáli.
17. Odpowiem iá też część moię, u ukażę umieiętność moię.
18. Bom ieſt pełen ſłow, y śćiſka mię duch żywotá mego.
19. Oto brzuch moy iáko moſcz bez oddechu, ktory łagwice nowe rozſadza.
20. Będę mowił, á wytchnę málutko; otworzę wárgi moie, y odpowiem.
21. Nie będę miał względu ná oſobę mężá, á Bogá z człowiekiem rownáć nie będę.
22. Bo niewiem, iáko długo trwáć będę, á ieſli mię w rychle weźmie Stworzyćiel moy.

ROZDZIAŁ XXXIII.

Eliu chce dowodźić, że Bog trápiwſzy Jobá mowi, á świádczy, żenie ieſt Job ſpráwiedliwy oznáymuie, iáko Bog do człowieká mowi, y ſtroſuie go, áby upámiętącemu ſię miłośćiwym był.

1. SŁucháy tedy Jobie wymow moich, á przyimi do uſzu wſzyſtkie mowy moie.
2. Otom otworzył uſtá moie, niech mowi ięzyk moy w podnieniu moim.
3. Z ſczerego ſercá mego mowy moie, á czyſte zdánie wárgi moie mowić będą.
4. Duch Boży uczynił mię, y nátchnienie Wſzechmocnego ożywiło mię.
5. Możeſzli, odpowiedz mi, á ſtań przećiwko twarzy moiey.
6. Oto, y mnie iáko y ćiebie Bog uczynił, y z tegoż błotá iam też ieſt otworzon.
7. Wſzákże dźiw moy niechay ćię nie ſtráſzy, á wymową moiá niech ći nie będźie ćiężka.
8. Mowiłeś tedy w uſzy moie, y ſłyſzałem głos ſłow twoich.
9. Ieſtem ia czyſty, y bez grzechu; niepokalány, y niemáſz we mnie nieprawośći.
10. Iż wynálazł námię żáłoby, przetoż miał mię zá nieprzyiáćiełá ſobie.
11. Wſádźił w pętá nogi moie, przeſtrzegał wſzytkich ſćieżek moich.
12. To tedy ieſt, wczymeś nie ieſt uſpráwiedliwio-

13. Ne forte dicatis: Invenimus ſapientiam a, Deus projecit eum, non homo.
14. Nihil locutus eſt mihi, & ego non ſecundum ſermones veſtros reſpondebo illi.
15. Extimuerunt, nec reſponderunt ultra, abſtuleruntque a ſe eloquia.
16. Quoniam igitur expectavi, & non ſunt locuti; ſteterunt, nec ultra reſponderunt;
17. Reſpondebo & ego partem meam, & oſtendam ſcientiam meam.
18. Plenus ſum enim ſermonibus, & coarctat me ſpiritus uteri b mei.
19. En venter meus quaſi muſtum absque ſpiraculo, quod lagunculas c novas diſrumpit.
20. Loquar, & reſpirabo paululum; aperiam labia mea, & reſpondebo.
21. Non accipiam perſonam viri, & Deum homini non æquabo d.
22. Neſcio enim, quamdiu ſubſiſtam, & ſi poſt modicum tollat me Factor meus.

CAPUT XXXIII.

Eliu arguit, Deum tribulando loqui & teſtari ipſi Job, illum non eſſe juſtum, 1. Docet Deum homini varie loqui, & increpare ut reſipiſcenti propitietur, 14.

1. AUdi igitur Job eloquia mea, & omnes ſermones meos auſculta.
2. Ecce aperui os meum, loquatur lingua mea in faucibus meis.
3. Simplici corde meo ſermones mei, & ſententiam puram labia mea loquentur.
4. Spiritus Dei fecit me, & ſpiraculum e Omnipotentis vivificabit me.
5. Si potes, reſponde mihi, & adverſus faciem meam conſiſte.
6. Ecce, & me ſicut & te, fecit Deus, & de eodem luto ego quoque formatus ſum.
7. Verumtamen miraculum meum f non te terreat, & eloquentia mea non ſit tibi gravis.
8. Dixiſti ergo in auribus meis, & vocem verborum tuorum audivi g;
9. Mundus ſum ego, & absque delicto; immaculatus, & non eſt iniquitas in me.
10. Quia querelas in me reperit, ideo arbitratus eſt me inimicum ſibi.
11. Poſuit in nervo pedes meos, cuſtodivit omnes ſemitas meas.
12. Hoc eſt ergo, in quo non es juſtificatus;

a Solidam rationem de calamitate Job.
b i. mentis.
c Hebr. utres.
d Neque patiar, ut Job homo ſe Deo æquet, & arroget ſibi juſtitiam irreprehenſibilem.
e i. anima indita a Deo.
f Eloquium de rebus miris, & ſtupendis.
g Eliu ſiniſtre explicat, quæ dixerat Job. c. 13.

tus *a*; reſpondebo tibi, quia major ſit Deus homine.

13. Adverſus eum contendis, quod non ad omnia verba reſpoderit tibi?

14. Semel loquitur Deus, & ſecundo id ipſum non repetit.

15. Per ſomnium in viſione nocturna, quando irruit ſopor ſuper homines, & dormiunt in lectulo;

16. Tunc aperit aures virorum, & erudiens eos inſtruit diſciplina,

17. Ut avertat hominem ab his, quæ facit, & liberet eum de ſuperbia;

18. Eruens animam ejus a corruptione; & vitam illius, ut non tranſeat in gladium *b*.

19. Increpat quoque per dolorem in lectulo, & omnia oſſa ejus marceſcere facit.

20. Abominabilis ei fit in vita ſua panis, & animæ illius cibus ante deſiderabilis.

21. Tabeſcet caro ejus, & oſſa, quæ tecta fuerant, nudabuntur.

22. Appropinquavit corruptioni anima *c* ejus & vita illius mortiferis *d*.

23. Si fuerit pro eo Angelus loquens unus de millibus, ut annuntiet hominis æquitatem *e*;

24. Miſerebitur ejus, & dicet *f*: Libera eum, ut non deſcendat in corruptionem; inveni, in quo ei propitier.

25. Conſumpta eſt caro ejus a ſuppliciis, revertatur ad dies adoleſcentiæ ſuæ.

26. Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit; & videbit faciem ejus in jubilo, & reddet homini juſtitiam ſuam *g*.

27. Reſpiciet homines, & dicet: Peccavi, & vere deliqui, &, ut eram dignus, non recepi.

28. Liberavit animam ſuam, ne pergeret in interitum, ſed vivens lucem videret.

29. Ecce, hæc omnia operatur Deus tribus *h* vicibus per ſingulos *i*.

30. Ut revocet animas eorum a corruptione, & illuminet luce viventium.

31. Attende Job, & audi me, & tace, dum ego loquor.

32. Si autem habes, quod loquaris, reſponde mihi, loquere; volo enim, te apparere *k* juſtum.

33. Quod ſi non habes, audi me; tace, & docebo te ſapientiam.

a Sed peccas, loquens de Deo, quaſi de injuſto tyranno.
b Divinæ iræ.
c i. vita.
d Morbis & doloribus.
e Id eſt, pœnitentiam ſeriam.
f i. Deus Angelo.
g Gratiam per peccatum deperditam.
h Id eſt multis.
i i. cum ſingulis hominibus.
k q. d. ut te juſtifices, ſi potes.

dliwiony; odpowiem ći, że więtſzy ieſt Bog niżli człowiek.

13. Spiraſz ſię przećiwko niemu, żeć nie ná wſzytkie ſłowá odpowiedźiał?

14. Raz ći mowi Bog, á drugi raz tegoż nie powtarza.

15. Przez ſen w widzeniu nocnym, gdy przypada twardy ſen ná ludźie, y ſpią ná łożku;

16. Tedy otwarza uſzy mężow, á ćwicząc ie náucza kárnośći.

17. Aby odwiodł człowieká od tego, co czyni, y wybáwił go od pychy.

18. Wyrywáiąc duſzę iego od ſkáżenia; á żywot iego, áby nie przyſzedł ná miecz.

19. Karze też boleśćią, ná łożu, y wſzyſtkie kośći iego wyſuſza.

20. Brzydki mu ſię sſtáie w żywoćie iego chleb; y duſzą iego iedło pierwey pożądáne.

21. Wyſchnie ćiáło iego, y kośći, ktore okryte były, odkryią ſię.

22. Przybliżyłá ſię ku ſkáżeniu duſzá iego, á żywot iego do śmiertelnych.

23. Będźieli zań Anyoł mowił ieden z tyśięcy, áby opowiedźiał człowieczą ſpráwiedliwość;

24. Smiłuie ſię nád nim, y rzecze: Wybaw go, áby nie zſtąpił do ſkáżeniá; nálazłem wczym mu mam bydź miłośćiw.

25. Wyniſczáło ćiáło iego od karánia, niech ſię wroći do dni młodźieńſtwá ſwego.

26. Będźie ſię modlił Bogu, y ubłagány mu będźie; y ogląda oblicze iego z weſelem, y odda człowiekowi ſpráwiedliwość iego.

27. Weyźrzy ná ludźie, y rzecze: Zgrzeſzyłem, y práwidźiwiem wykroczył, á iákom był godźien, nie odniosłem.

28. Wybáwił duſzę ſwoię, áby nie ſzłá ná zátrácenie, ále żywiąc świátłość widźiáłá.

29. Oto wſzytko to Bog ſpráwuie po trzy kroć ná káżdym.

30. Aby odwiodł duſze ich od ſkáżeniá, á oświećił świátłośćią żywiących.

31. Obaczże Jobie, á ſłuchay mię, á milcz, gdy ia mowię.

32. A ieſli maſz, co mowić, odpowiedz mi, mow; bo chcę, ábyś ſię okazał ſpráwiedliwym.

33. Ale ieſli nie maſz, ſłuchayże mię; milcz, á náuczę ćię mądrośći.

ROZDZIAŁ XXXIV.

Záś Eliu karze Jobá z bluźnierſtwá dla ſłow iego, y innych grzechow, okazuiąc ſpráwiedliwość ſądu Bożego, á że wſzem władnie, y w wſzyſtkim wie.

1. ROſpráwuiąc tedy Eliu, też y to mowił:

2. Słuchayćie mądrzy ſłow moych, á náuczeni poſłuchayćie mię:

3. Ucho bowiem ſłow doświadcza, á gárdło ſmákowániem iedło rozeznawa.

4. Sąd obierzmy ſobie, á obaczmy miedzy ſobą, co ieſt lepſzego.

5. Iż Job mowił: Ieſtem ſpráwiedliwym, á Bog wywroćił ſąd moy.

6. W ſądzeniu moim bowiem kłamſto ieſt; gwałtowna ſtrzałá moia bez żadnego grzechu.

7. Ktoryż ieſt mąż, iáko Job, ktory piie urągánie iáko wodę?

8. Ktory chodźi z czyniącymi nieprawość, y nákłáda z mężámi niezbożnymi?

9. Rzekł bowiem: Nie będźie ſię podobał mąż Bogu, choćiáby z nim bieżał.

10. Dla tego mężowie rozumni ſłuchayćie mię: uchoway Boże, áby miáłá bydź w Bogu niezbożność, á w Wſzechmocnym niepráwość.

11. Bo dźieło człowiecze odda mu; á według drogi káżdego odpłáći im.

12. Záprawdę bowiem Bog nie potępi bez przyczyny, áni Wſzechmocny wywroći ſądu.

13. Kogoż inſzego przełożył nád źiemią? ábo kogo poſtáwił nád świátem, ktory ſtworzył?

14. Ieſli obroći k niemu ſerce ſwoie, duchá iego, y dech k ſobie poćiągnie.

15. Uſtánie záraz wſzelkie ćiáło, człowiek w popioł ſię náwroći.

16. A ták ieſli maſz rozum, ſłuchay co ſię mowi, á przyimuy w uſzy głos wymowy moiey.

17. Azaż, ktory nie miłuie ſądu, uzdrowion bydź może? á iákoż ty onego, ktory ſpráwiedliwy ieſt, ták potępiaſz?

18. Ktory mowi krolowi: zbiegu; ktory zowie kśiążętá niezbożnemi;

19. Ktory niema względu ná oſoby kśiążąt; áni zná tyránná, gdy ſię prawuie z ubogim; bo wſzyſcy ſą dźiełem rąk iego.

20. Nagle umrą, á o poł nocy ſtrwożą ſię ludźie, y przeydą, y zniosą gwałtowniká bez ręki.

21. Oczy

CAPUT XXXIV.

Eliu rurſum ex verbis Job accuſat eum blasphemiæ aliorumque criminum, 1. Æquitatem oſtendit divini judicii, ejus quoque potentiæ & notitiæ cuncta ſubeſſe, 10.

1. PRonuntians itaque Eliu, etiam hæc locutus eſt:

2. Audite ſapientes verba mea, & eruditi auſcultate me:

3. Auris *a* enim verba probat, & guttur eſcas guſtu dijudicat *b*.

4. Judicium eligamus nobis, & inter nos videamus, quid ſit melius.

5. Quia dixit Job: Juſtus ſum, & Deus ſubvertit judicium meum *c*.

6. In judicando enim me, mendacium eſt; violenta ſagitta mea absque ullo peccato.

7. Quis eſt vir, ut eſt Job, qui bibit ſubſannationem quaſi aquam?

8. Qui graditur cum operantibus iniquitatem, & ambulat cum viris impiis?

9. Dixit enim: Non placebit vir Deo, etiamſi cucurrerit cum eo *d*.

10. Ideo viri cordati audite me: abſit a Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.

11. Opus enim hominis reddet ei; & juxta vias ſingulorum reſtituet eis.

12. Vere enim Deus non condemnabit fruſtra, nec Omnipotens ſubvertet judicium.

13. Quem conſtituit alium ſuper terram? aut quem poſuit ſuper orbem, quem fabricatus eſt?

14. Si direxerit ad eum cor ſuum, ſpiritum illius, & flatum ad ſe trahet.

15. Deficiet omnis caro ſimul, & homo in cinerem revertetur.

16. Si habes ergo intellectum, audi, quod dicitur, & auſculta vocem eloquii mei.

17. Numquid, qui non amat judicium *e*, ſanari poteſt? & quomodo tu eum, qui juſtus eſt, in tantum condemnas?

18. Qui dicit regi: apoſtata; qui vocat duces impios;

19. Qui *f* non accipit perſonas principum; nec cognovit tyrannum, cum diſceptaret contra pauperem; opus enim manuum ejus ſunt univerſi.

20. Subito morientur, & in media nocte turbabuntur populi, & pertranſibunt, & auferent violentum absque manu.

21. Oculi

a Sup. 12. 12.
b Sic intellectus intelligibilia.
c Quod dixerat Job. c. 27. v. 2. Eliu invidioſe exaggerat addens eum dixiſſe: in judicando me, mendacium eſt, pro eo, quod dixerat errari ab amicis.
d Hoc item non dixerat Job, ſed ſubinde pium tractari a Deo ſicut impium.
e i. quod juſtum eſt.
f Deut. 10. 17. 2 Par. 19. 7. Sap. 6. 8. Eccli. 35. 16. Actor. 10. 34. Rom. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Coloſſ. 3. 25. 1. Petr. 1. 17.

21. Oculi enim ejus super vias hominum, & omnes gressus eorum considerat.

22. Non sunt tenebræ, & non est umbra mortis, ut abscondantur ibi, qui operantur iniquitatem.

23. Neque enim ultra in hominis potestate est, ut veniat *a* ad Deum in judicium.

24. Conteret multos, & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.

25. Novit enim opera eorum; & idcirco inducet noctem, & conterentur.

26. Quasi impios percussit eos in loco videntium.

27. Qui quasi de industria recesserunt ab eo, & omnes vias ejus intelligere noluerunt.

28. Ut pervenire facerent ad eum clamorem egeni, & audiret vocem pauperum.

29. Ipso enim concedente pacem, quis est, qui condemnet? ex quo absconderit vultum, quis est, qui contempletur eum, & super gentes, & super omnes homines?

30. Qui regnare facit hominem hypocritam *b* propter peccata populi.

31. Quia ergo ego locutus sum ad Deum, te quoque non prohibebo.

32. Si erravi, tu doce me; Si iniquitatem locutus sum, ultra non addam.

33. Numquid a te Deus expetit eam *c*, quia displicuit tibi *d*? tu enim cœpisti loqui, & non ego; quod si quid nosti melius, loquere.

34. Viri intelligentes loquantur mihi, & vir sapiens audiat me.

35. Job autem stulte locutus est, & verba illius non sonant disciplinam.

36. Pater mi, probetur *e* Job usque ad finem *f*; ne desinas ab homine iniquitatis.

37. Quia addit super peccata sua blasphemiam, inter nos interim constringatur *g*; & tunc ad judicium provocet sermonibus suis Deum.

a Ab eo condemnatus iterum ad Deum appellans, a male informato ad melius informandum.

b Seu impium

c sc. iniquitatem, ut inique de eo sentias, & loquaris.

d Deus justo judicio te flagellans.

e flagellis.

f Donec resipiscat.

g Communi calculo, & judicio condemnetur reus falsitatis, & blasphemiæ.

21. Oczy bowiem iego nád drogámi człowieczemi; y wszystkie kroki ich obacza.

22. Niemász ćiemnośći, y niemász ćienia śmierći, áby się tám skryli, ktorzy broią złośći.

23. Ani bowiem więcey iest w mocy człowieczey, żeby przyszedł do Bogá ná sąd.

24. Zetrze wielu, y bez liczby, á insze postáwi miásto nich.

25. Zna bowiem uczynki ich; y przetoż przywiedźie noc, y będą potárći.

26. Iáko niezbożniki poráźił ie ná mieyscu widzących.

27. Ktorzy iákoby ná urząd odstąpili od niego, y wszytkich drog iego zrozumieć niechćieli.

28. Aby przywiedli do niego wołánie ubogiego, á żeby słyszał głos ubogich.

29. Bo gdy on da pokoy, ktoż iest coby potępił? gdy zákryie oblicze, ktoż nań pátrzyć będźie, y ná narody, y ná wszytkie ludźie?

30. Ktory czyni, áby krolował człowiek obłudny, dla grzechow ludu.

31. Iżem ia tedy mowił do Bogá, tobie też nie zábronię.

32. Ieslim zbłądźił, ty mię náucz; ieslim niepráwie mowił, więcey nie przydam.

33. Aza iey Bog od ćiebie dożąda, żeć się nie podobáłá? tyś bowiem począł mowić, á nie ia; ále iesli wiesz co lepszego, mow.

34. Mężowie rozumni niech mowią do mnie, á mądry mąż niechay mię słucha.

35. A Job głupić mowił, y słowá iego nie pokázuią náuki.

36. Oycze moy, niech będźie probowan Job áż do końcá; nie przestaway od człowieká nieprawośći.

37. Bo przydáie do grzechow swoich bluźnierstwo, miedzy námi tym czásem niechay śćiśnion będźie; á tedy niech ná sąd wyzowie Bogá mowámi swemi.

CAPUT XXXV.

Eliu colligens Job dixisse, Deo non placere, quod rectum est, nec displicere improbitatem, 1. Ostendit, non Deo, sed homini & pietatem prodesse, & impietatem obesse. 6.

1. IGitur Eliu hæc rursum locutus est:

2. Numquid æqua tibi videtur tua cogitatio, ut diceres: Justior sum Deo?

3. Di-

ROZDZIAŁ XXXV.

Eliu dochodząc tego z słow Jobowych, że się Bogu co iest dobrego niepodoba, okazuie że nie Bogu, ále człowiekowi, y pobożność użyteczna, y bezbożność szkodliwa.

1. ELiu tedy to záś mowił:

2. Azać się słuszna widźi myśl twoiá, żeś mowił: Ieslem spráwiedliwszy niżli Bog?

3. Boć

3. Boś powiedźiał: Nie podoba śię tobie, co ieſt práwego; áby co tobie pomoże, ieſli ia zgrzeſzę?
4. A ták ia odpowiem mowąm twoim, y przyiáćiołom twoim z tobą.
5. Poyźrzy w niebo, á obácz, y przypátrz śię powietrzu, że wyſſze nád ćię.
6. Ieſli zgrzeſzyſz, coż mu záſzkodźiſz? á ieſli śię rozmnożą niepráwośći twoie, coż uczyniſz przećiwko niemu?
7. A ieſli ſpráwiedliwie czynić będźieſz, coż mu dáruieſz, ábo co z ręki twoiey weźmie?
8. Człowiekowi, ktory tobie podobny ieſt, záſzkodźi bezbożność twoiá; á ſyná człowieczego wſpomoże ſpráwiedliwość twoiá.
9. Dla mnoſtwá potwarcow wołáć będą, y będą nárzekáć dla mocy rámieniá okrutnikow.
10. Y nie rzekł: Gdźież ieſt Bog, ktory mię uczynił, ktory dał pieśni w nocy?
11. Ktory nas uczy więcey nád bydlętá źiemſkie, y nad ptáſtwo niebieſkie ćwyczy nás.
12. Tám wołáć będą, á nie wyſłucha, dla pychy złych.
13. Nie prozno tedy Bog wyſłuchá, y Wſzechmocny w káżdego ſpráwę weyźrzy.
14. Y kiedy rzeczeſz: Nie báczy; ſądź śię przed nim, á poczekay go.
15. Teraz bowiem nie używa zápálczywośći ſwoiey, áni śię bárzo mśći złośći.
16. A ták Job prozno otwarza uſtá ſwe, y bez umieiętnośći rozmnaża słowá.

3. Dixiſti *a* enim: Non tibi placet, quod rectum eſt; vel quid tibi proderit, ſi ego peccavero?
4. Itaque ego reſpondebo ſermonibus tuis, & amicis tuis tecum.
5. Suſpice cœlum, & intuere, & contemplare æthera, quod altior te ſit.
6. Si peccaveris, quid ei nocebis? & ſi multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum?
7. Porro ſi juſte egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?
8. Homini, qui ſimilis tui *b* eſt, nocebit impietas tua; & filium hominis adjuvabit juſtitia tua.
9. Propter multitudinem calumniatorum clamabunt *c*; & ejulabunt propter vim brachii tyrannorum.
10. Et non dixit: Ubi eſt Deus *d*, qui fecit me, qui dedit carmina *e* in nocte?
11. Qui docet nos ſuper jumenta terræ, & ſuper volucres cœli erudit nos.
12. Ibi clamabunt, & non exaudiet, propter ſuperbiam malorum.
13. Non ergo fruſtra audiet Deus, & Omnipotens cauſas ſingulorum intuebitur.
14. Etiam cum dixeris: Non conſiderat; judicare *f* coram illo, & expecta eum *g*.
15. Nunc enim non infert furorem ſuum, nec ulciſcitur ſcelus valde *h*.
16. Ergo Job fruſtra aperit os ſuum, & absque ſcientia verba multiplicat.

a ſc. Deo.
b Peccator eſt
c Pauperes & afflicti
d Ad quem confugio.
e Materiam canendi carmina Euchariſtica.
f Humiliare.
g Ejus opem.
h Extreme, ſeu condigne.

ROZDZIAŁ XXXVI.

Eliu ſpráwiedliwośći Bożey broniąc, uczy że Pan Bog przeto karze, áby wyćwiczył; przeto mowi, áby k ſobie ludźie przyſzli, á te, co śię k niemu náwracáią, wyſwobodza; y upominá Jobá, áby śię upominawſzy korzył Pánu, obiecuiąc mu wiele dobrego.

1. PRzydawáiąc też Eliu to mowił:
2. Poczekay mię máło, y okażęć; bo ieſzcze mam co o Bogu mowić.
3. Powtorzę umieiętność moię od początku, á dowiodę iż ſtworzyćiel moy ieſt ſpráwiedliwy.
4. Bo záiſte bez kłamſtwá mowy moie, y doſkonáła umieiętność pokáże śię tobie.
5. Bog możnych nie odrzuca, ponieważ y ſam ieſt możny.
6. Ale nie zbáwiá niezbożnych, á ſąd ubogim dawa.

CAPUT XXXVI.

Eliu æquitatem divini judicii tuetur, qui percutit, ut erudiat, loquitur, ut ad ſe redeant; redeuntes a flagellis liberat, 1. Hortatur Job ad reſipiſcentiam, promittens cuncta proſpera, 15.

1. ADdens quoque Eliu, hæc locutus eſt:
2. Suſtine me paululum, & indicabo tibi; adhuc enim habeo, quod pro Deo loquar.
3. Repetam ſcientiam meam a principio, & operatorem *i* meum probabo juſtum.
4. Vere enim absque mendacio ſermones mei, & perfecta ſcientia probabitur tibi.
5. Deus potentes non abjicit, cum & ipſe ſit potens.
6. Sed non ſalvat impios, & judicium pauperibus tribuit.

i i. factorem.

7. Non auferet a justo oculos suos, & reges in solio collocat in perpetuum, & illi eriguntur *a*.

8. Et si fuerint in catenis *b*, & vinciantur funibus paupertatis *c*;

9. Indicabit eis opera eorum, & scelera eorum, qui violenti fuerunt.

10. Revelabit quoque aurem eorum, ut corripiat; & loquetur, ut revertantur ab iniquitate.

11. Si audierint, & observaverint, complebunt dies suos in bono, & annos suos in gloria;

12. Si autem non audierint, transibunt per gladium, & consumentur in stultitia.

13. Simulatores & callidi provocant iram Dei, neque clamabunt *d*, cum vincti fuerint.

14. Morietur in tempestate *e* anima eorum & vita eorum inter effeminatos.

15. Eripiet de angustia sua pauperem, & revelabit in tribulatione aurem ejus.

16. Igitur salvabit te de ore angusto *f* latissime, & non habente fundamentum subter se; requies autem mensæ tuæ erit plena pinguedine.

17. Causa tua quasi impii judicata est, causam judiciumque recipies.

18. Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas; nec multitudo donorum inclinet te.

19. Depone magnitudinem tuam *g* absque tribulatione, & omnes robustos fortitudine *h*.

20. Ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis.

21. Cave, ne declines ad iniquitatem; hanc enim cœpisti sequi post miseriam.

22. Ecce, Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus.

23. Quis poterit scrutari vias ejus? aut quis potest ei dicere: Operatus es iniquitatem?

24. Memento, quod ignores opus ejus, de quo cecinerunt viri *i*.

25. Omnes homines vident eum *k*, unusquisque intuetur procul.

26. Ecce, Deus magnus vincens scientiam nostram; numerus annorum ejus inæstimabilis *l*.

27. Qui aufert stillas pluviæ, & effundit imbres ad instar gurgitum.

28. Qui de nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta desuper.

a sc. dignitate
b sc. impii.
c Chald. afflictionis.
d Humiliter pœnitentes.
e Horribili intempestiva & præmatura morte.
f Angustia quasi feræ pessimæ.
g seu superbiam animi.
h Iniquos judices.
i Eruditi.
k cognoscunt.
l 70. infinitus.

29. Si

7. Nie odwroći od sprawiedliwego oczu swoich, y krole ná stolicy sadza ná wieki, á oni bywáią wywyszeni.

8. A ieśli będą w okowách, y związáni powrozámi ubostwá.

9. Pokaże im uczynki ich, u złośći ich, że byli gwałtownicy.

10. Odsłoni też ucho ich, áby karał; y będźie mowił, áby się náwroćili od niepráwośći.

11. Ieśli usłucháią, y strzedz będą, wypełną dni swoie w dobrách, y látá swoie w sławie;

12. Ale ieśli nieusłucháią, przydą przez miecz, y będą zniszczeni w głupstwie.

13. Obłudni y chytrźi wzruszáią gniew Boży, áni wołáć będą, gdy ich powiążą.

14. Umrze w záburzeniu duszá ich, y żywot ich między niewieśćiuchámi.

15. Wyrwie ubogiego z ućisku iego, y odkryie w kłopoćie ucho iego.

16. A ták wybáwi ćię z dźiury ćiásney bárzo szeroko, y ktora nie ma pod sobą fundámentu; á odpoczynienie stołu twego będźie pełne tłustośći.

17. Sprawá twoiá iáko niezbożnego osądzona iest, sprawę y sąd odnieśiesz.

18. Niecháyże cię tedy gniew nie zwyćięża, ábyś kogo ućisnął; áni mnostwo dárow niech ćię nie náchyla.

19. Złoż wielkość swą bez kłopotu, y wszytkie duże w mocy.

20. Nie przewłaczay nocy, áby wstąpili ludźie miásto nich.

21. Strzeż, ábyś nieustąpił ku niepráwośći; boś tey począł násládowáć po nędzy.

22. Oto Bog wysoki w mocy swoiey, á żaden mu nie iest podobny między zákonodawcámi.

23. Kto się będźie mogł wybádáć drogi iego? ábo kto mu rzec może: Uczyniłeś niepráwość?

24. Pomni, że niemasz spráwy iego, o ktorey śpiewáli mężowie.

25. Wszyscy ludźie go widzą, káżdy pátrzy z dáleká.

26. Oto Bog wielki, przewyższáiący umiejętność nászę; liczbá lat iego nieoszácowána.

27. Ktory odeymuie krople dżdżowe, á wylewa gwałtowne dżdże ná ksztalt wirow.

28. Ktore z obłokow płyną, ktore okrywáią wszytkie rzeczy z wierzchu.

29. Ieśli

29. Ieſli będźie chćiał rozćiągnąć obłoki iáko námiot ſwoy,

30. A błyſkáć świátłem ſwoim z wierzchu, y brzego morſkie okryie.

31. Bo przez te ſądźi národy, y dáie pokarm wiele ludźiom.

32. W rękách kryie świátłość, y káże iey, áby záśię przyſzłá.

33. Powiáda o niey przyiáćielowi ſwemu, że ośiádłość iego ieſt, á żeby mogł przyśdź do niey.

ROZDZIAŁ XXXVII.

Eliu z dźiwnych ſkutkow Bożych, dokłada Bożey mądrośći, możnośći, ſpráwiedliwośći, y ſądy iego bydź nieodſtępne powiada, ktore że Job umnieyſzá, pokazuie.

1. NA to złękło ſię ſerce moie, y zruſzyło ſię z mieyſcá ſwego.

2. Słuchayćie ſłuchánia w ſtráchu głoſu iego, y dźwięku z uſt iego wychodzącego.

3. Pod wſzytkie niebioſá on przegląda, á świátłość iego nád gránicámi źiemie.

4. Zá nim dźwięk ryczeć będźie, zágrzmi głoſem wielkośći ſwey, á nie będźie dośćigniony, gdy uſłyſzan będźie głos iego.

5. Zágrzmi Bog głoſem ſwym dźiwnie, ktory czyni rzeczy wielkie á nie wybádáne.

6. Ktory każe śniegowi, áby ſpadał ná źiemię, y dżdżom źimy, y gwałtownemu dżdżowi mocy ſwoiey.

7. Ktory ná ręce wſzyſtkich ludźi znáczy, áby káżdy znał ſpráwy ſwoie.

8. Wnidźie źwierz do iámy, y w legowiſku ſwoim mieſzkáć będźie.

9. Od gwiazd połudńiowych wynidźie burza, á od Wozu niebieſkiego źimno.

10. Gdy Bog wieie, zśiada ſię lod, y záśię ſzeroko ſię rozlewáią wody.

11. Zboże prágnie obłokow, á obłoki rozpuſzczáią świátło ſwoie.

12. Ktore obchodzą w koło, gdźiekolwiek ie wola ſpráwuiącego wiedźie, ku wſzytkiemu, co im każe ná okręgu źiemie;

13. Choćia w iednym pokoleniu, choćia w źiemi ſwoiey, choć ná ktorym kolwiek mieyſcu miłośierdźia ſwego náleśćić roſkaże.

14. Słuchay tego Jobie; ſtoy, á przypátruy ſię dźiwnym ſpráwom Bożym.

15. Izáli wieſz, kiedy Bog dżdżom przykazał, áby okázáły świátłość obłokow iego?

16. Izali

29. Si voluerit extendere nubes quaſi tentorium ſuum,

30. Et fulgurare lumine ſuo deſuper, cardines quoque maris operiet.

31. Per hæc *a* enim judicat populos, & dat eſcas multis mortalibus.

a Fulgura, pluvias & tempeſtates.

32. In manibus abſcondit lucem, & præcipit ei, ut rurſus adveniat.

33. Annuntiat de ea *b* amico ſuo, quod poſſeſſio ejus ſit, & ad eam poſſit aſcendere.

b ſc. luce.

CAPUT XXXVII.

Eliu ex mirabilibus Dei operibus declarat Dei ſapientiam, juſtitiam, & inſcrutabile judicium ipſius, 1. Quibus vult Job detraxiſſe, 14.

1. SUper hoc expavit cor meum, & emotum eſt de loco ſuo.

2. Audite auditionem in terrore vocis ejus *c*, & ſonum de ore illius procedentem.

c ſc tonitru, quod de ore ſeu imperio Dei procedit.

3. Subter omnes cœlos ipſe conſiderat, & lumen illius ſuper terminos terræ.

4. Poſt eum rugiet ſonitus, tonabit voce magnitudinis ſuæ, & non inveſtigabitur *d*, cum audita fuerit vox ejus.

d quia nequit perfecte cognoſci.

5. Tonabit Deus in voce ſua mirabiliter, qui facit magna & inſcrutabilia.

6. Qui præcipit nivi, ut deſcendat in terram, & hyemis pluviis, & imbri fortitudinis ſuæ.

7. Qui in manu *e* omnium hominum ſignat, ut noverint ſinguli opera ſua.

e ſc. poteſtate ſua ſupra omnes homines; per iſta evidenter ſignificat ſuum abſolutum Dominum.

8. Ingredietur beſtia latibulum, & in antro ſuo morabitur.

9. Ab interioribus egredietur tempeſtas, & ab arcturo frigus.

10. Flante Deo concreſcit gelu, & rurſum latiſſimæ funduntur aquæ.

11. Frumentum deſiderat nubes, & nubes ſpargunt lumen ſuum.

12. Quæ luſtrant per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne, quod præceperit illis ſuper faciem orbis terrarum;

13. Sive in una tribu, ſive in terra ſua *f*, ſive in quocumque loco miſericordiæ ſuæ eas juſſerit inveniri.

f aliqua regione ſibi placita.

14. Auſculta hæc Job; ſta, & conſidera mirabilia Dei.

15. Numquid ſcis, quando præceperit Deus pluviis, ut oſtenderent lucem nubium ejus?

16. Num-

16. Numquid nosti semitas nubium magnas, & perfectas scientias?

17. Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra Austro?

18. Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære *a* fusi sunt?

19. Ostende nobis, quid dicamus illi; nos quippe involvimur tenebris.

20. Quis narrabit ei, quæ loquor? etiamsi locutus fuerit homo, devorabitur *b*.

21. At nunc non vident lucem; subito aer cogetur in nubes, & ventus transiens fugabit eas.

22. Ab Aquilone aurum *c* venit, & ad Deum formidolosa laudatio.

23. Digne eum invenire non possumus, magnus fortitudine, & judicio, & justitia, & enarrari non potest.

24. Ideo timebunt eum viri, & non audebunt contemplari *d* omnes, qui sibi videntur esse sapientes.

a Chald. sicut speculum fusile, nitidum & splendens.

b absorbebitur rerum mirabilitate.

c i. serenitas auro similis.

d i. scrutari.

16. Izali znász ścieżki obłokow wielkie, y doskonáłe umieiętnośći?

17. Aza odźienie twoie nie iest ćiepłe, gdy przewiewa źiemię wiatr z południá?

18. Podobnoś ty znim budował niebiosá, ktore są bárzo mocne iákoby z miedźi ulane.

19. Ukáż nam, co mu rzec mamy, bośmy ogárnieni ćiemnośćią.

20. Ktoż mu powie, co mowię? choćby też mowił człowiek, będźie pożárty.

21. Ale teraz nie widzą świátłośći; z prędká powietrze zśiędźie się w obłoki, á wiátr przechodząc z pędźi ie.

22. Z połnocy złoto przychodźi, á od Bogá boiáźliwe chwalenie.

23. Godnie go náleść nie możemy; wielki mocą, y sądem, y spráwiedliwośćią, á wysłowion bydź nie może.

24. Dla tegoż będą się go bać mężowie, á nie będą śmieć pátrzyć wszytcy, ktorzy się sobie zdádzą mądrymi.

CAPUT XXXVIII.

Deus causam Job tuetur, jubetque silere Eliu ostendens incomprehensibilem suam potentiam ac sapientiam patere per mirabilia opera in mari, cœlo, terra, 1. Ex providentia circa catulos leonum & pullos corvorum, 39.

1. RESpondens autem Dominus Job de turbine *e*, dixit:

2. Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis?

3. Accinge sicut vir lumbos tuos; interrogabo te, & responde mihi.

4. Ubi eras, quando ponebam fundamenta terræ? indica mihi, si habes intelligentiam.

5. Quis *f* posuit mensuras ejus, si nosti? vel quis tetendit super eum lineam?

6. Super quo bases illius solidatæ sunt? aut quis demisit lapidem angularem ejus.

7. Cum me laudarent simul astra *g* matutina, & jubilarent omnes filii Dei *h*?

8. Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulva procedens?

9. Cum ponerem nubem vestimentum ejus, & caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem?

10. Circumdedi illud terminis meis, & posui vectem, & ostia;

e Nube procellosa, & quasi tonante, indice suæ majestatis.

f Nisi ego.

g Allegorice Angeli, astra semper lucentia, nunquam occumbentia, nunquam cadentia

h Iidem Angeli propter excellentem sanctitatem.

11. Et

ROZDZIAŁ XXXVIII.

Gdy Bog spráwy Jobá broni, roskazuie, áby Eliu milczał, y pokazuie swoiom wielmożność, á mądrość w dźiwnych dźiełach, ktore w morzu, ná niebie, y ná źiemi uczynił; też y z opátrznośći około sczeniąt lwicy, a dźiećiách kruka.

1. A Odpowiádáiąc Pan Jobowi z wichru, rzekł:

2. Ktoż to iest, ktory wikle wyroki słowy nie rostropnemi?

3. Przepasz iáko mąż biodrá twoie; będę ćię pytał, á odpowiáday mi.

4. Gdźieś był, gdym zákłádał fundámenty źiemie? powiedz mi, ieśli masz rozum.

5. Kto záłożył miáry iey, ieśli wiesz? ábo kto nád nią sznur rozśćiągał?

6. Ná czym podstáwki iey są ugruntowáne? ábo kto záłożył kámień iey narożny?

7. Gdy mię chwaliły wespoł gwiázdy zaranne, y śpiewáli wszyscy synowie Boży?

8. Kto zámknął drzwiámi morze, gdy się wyrywáło iákoby z żywotá wychodząc?

9. Gdym kładł obłok szátę iego, y mrokiem iáko pieluchámi dźiećinnemi obwiiał?

10. Obtoczyłem ie gránicámi memi, y przypráwiłem zaworę y drzwi;

11. Y

11. Y rzekłem: Aż poty przyidźiesz, á dálei nie postąpisz, y tu rozbiiesz nádęte wáły twoie.
12. Azaś ty po národzeniu twoim roskazał świtániu, y ukazałeś zorzy mieysce iey?
13. Y trzymałeś strząsáiąc kończyny źiemie, y wytrząsnąłeś z niey niepobożne?
14. Będźie przywrocona iáko błoto pieczęć, y będźie stałá iáko odźienie;
15. Odięta będźie od niezbożnikow świátłość ich, y rámię wysokie złamáne będźie.
16. Azaś wszedł do głębokośći morskich, y przechodźiłeś się po dnie przepáśći?
17. Azaś otworzone są bramy śmierći, y widźiáłeś drzwi ćiemne?
18. Azaś oglądał szerokość źiemie? powiedz mi, iesli wiesz wszytko?
19. Ná ktorey drodze świátłość mieszká, á ćiemnośći, ktore iest mieysce?
20. Abyś przywiodł káżde ku końcowi swemu, á wyrozumiał sćieżki domu iego.
21. Wiedźiałeśli ná on czás, żeś się miał urodźić? á znałeśli liczbę dni twoich?
22. Izaliś wszedł do skárbu śniegu, ábo skárby grádu oglądał?
23. Ktorem nágotował ná czás nieprzyiáćielá, ná dźień bitwy y walki.
24. Ktorą drogą roschodźi się świátło, dźieli się gorącość ná źiemi?
25. Kto dał bieg bárzo gwałtownemu dżdżowi, y drogę grzmiącemu gromowi,
26. Aby szedł descz ná źiemię, bez człowieká ná puszczy, gdźie żaden człowiek nie mieszká,
27. Aby nápełnił bezdrożną y pustą, á wywiodł trawę źieloną?
28. Kto iest oycem dżdżá? ábo kto zrodźił krople rossy?
29. Z czyiego żywotá wyszedł lod? á mroz z niebá kto spłodźił?
30. Wody twardnieią iáko kámień, y śćiná się wierzch przepáśći.
31. Izali będźiesz mogł złączyć iásne gwiazdy Báby, ábo okrąg Wozu niebieskiego będźiesz mogł rozerwáć?
32. Izali wywodźisz Iutrzenkę czásu swego, á źwierzęcey gwiazdźie nád synámi źiemskimi wstáwáć káżesz?
33. Izali wiesz porządek niebá, y postáwisz sposob iego ná źiemi?
34. Izali podnieśiesz głos twoy do obłoká, á gwałt wod okryie ćię?

35. Izali

11. Et dixi: Usque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.
12. Numquid post ortum tuum præcepisti diluculo, & ostendisti auroræ locum suum?
13. Et tenuisti concutiens extrema terræ, & excussisti impios ex ea?
14. Restituetur ut lutum signaculum, & stabit sicut vestimentum;
15. Auferetur ab impiis lux sua, & brachium excelsum confringetur.
16. Numquid ingressus es profunda maris, & in novissimis *a* abyssi deambulasti?
17. Numquid apertæ sunt tibi portæ mortis, & ostia tenebrosa *b* vidisti?
18. Numquid considerasti latitudinem terræ? indica mihi, si nosti omnia?
19. In qua via lux habitet, & tenebrarum quis locus sit?
20. Ut ducas unumquodque ad terminos suos, & intelligas semitas domus ejus.
21. Sciebas tunc *c*, quod nasciturus esses? & numerum dierum tuorum noveras?
22. Numquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti?
23. Quæ præparavi in tempus hostis *d*, in diem pugnæ & belli?
24. Per quam viam spargitur lux, dividitur æstus super terram?
25. Quis *e* dedit vehementissimo imbri cursum & viam sonantis tonitrui,
26. Ut plueret super terram absque homine in deserto, ubi nullus mortalium commoratur,
27. Ut impleret inviam, & desolatam, & produceret herbas virentes?
28. Quis est pluviæ pater? vel quis genuit stillas roris?
29. De cujus utero egressa est glacies? & gelu *f* de cœlo quis genuit?
30. In similitudinem lapidis aquæ durantur, & superficies abyssi constringitur.
31. Numquid conjungere valebis *g* micantes stellas Pleiadas *h*, aut gyrum Arcturi *i* poteris dissipare?
32. Numquid producis Luciferum in tempore suo, & Vesperum super filios terræ consurgere facis?
33. Numquid nosti ordinem cœli, & pones rationem *k* ejus in terra?
34. Numquid elevabis in nebula vocem tuam, & impetus aquarum operiet te?

35. Num-

a i. extremis.
b inferorum vidisti, ut Christus ea confringens.
c cum lucem crearem.
d Hebr. angustiæ.
e sc. nisi ego.
f Hebr. pruinam.
g septem.
h vergilias.
i stellas circa polum arcticum.
k Chaldaice leges & statuta.

35 Numquid mittes fulgura, & ibunt, & revertentia dicent tibi: Adſumus?

36. Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam? vel quis dedit gallo *a* intelligentiam?

37. Quis enarrabit cœlorum rationem, & concentum *b* cœli quis dormire faciet?

38. Quando fundebatur pulvis in terra, & glebæ compingebantur?

39. Numquid capies leænæ prædam, & animam catulorum ejus implebis,

40. Quando cubant in antris, & in ſpecubus inſidiantur?

41. Quis *c* præparat *d* corvo eſcam ſuam, quando pulli ejus clamant ad Deum, vagantes, eo quod non habeant cibos?

a ſingularem proprietatem ſtatis temporibus ante ſolis ortum canendi.
b concordem & ſtabilem curſum.
c Pſ. 146. 9.
d niſi ego per meam providentiam.

35. Izali wypuśćiſz łyſkáwice y poydą, á wroćiwſzy ſię rzeką tobie: Owoſmy?

36. Kto włożył we wnętrznośći człowiecze mądrość? ábo kto dał kurowi rozumność?

37. Kto wyſłowi ſpoſob niebios, á hármoniiey niebieſkiey, kto każe uſnąć?

38. Gdy ſię ſypał proch ná źiemię, y breły ſię zlępiáły?

39. Izali ułápiſz lwicy pokarm, y duſzę ſczeniąt iey nápełniſz?

40. Gdy leżą w łożkách, á w iáſkiniách záſadzáią ſię?

41. Kto gotuie krukowi iádło iego, gdy dźieći iego wołáią do Bogá, tułáiąc ſię, że nie máią pokármu?

CAPUT XXXIX.

Deus oſtendit Job mirabilia opera ſua in ibicibus, onagro, rhynocerote, ſtruthione, equo & aquila, 1. Job commotus, agnoſcit ſe temere locutum; & deprecatur, 31.

1. NUmquid noſti tempus partus ibicum *e* in petris *f*, vel parturientes cervas obſervaſti?

2. Dinumeraſti menſes conceptus earum, & ſciſti tempus partus earum?

3. Incurvantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt.

4. Separantur filii earum, & pergunt ad paſtum; egrediuntur, & non revertuntur ad eas.

5. Quis dimiſit onagrum liberum, & vincula ejus quis ſolvit?

6. Cui dedi in ſolitudine domum, & tabernacula *g* ejus in terra ſalſuginis.

7. Contemnit multitudinem civitatis, clamorem exactoris non audit.

8. Circumſpicit montes paſcuæ ſuæ, & virentia quæque perquirit.

9. Numquid volet rhinoceros *h* ſervire tibi, aut morabitur ad præſepe tuum?

10. Numquid alligabis rhinocerota ad arandum loro tuo? aut confringet glebas vallium poſt te?

11. Numquid fiduciam habebis in magna fortitudine ejus, & derelinques ei labores tuos?

12. Numquid credes illi, quod ſementem reddat tibi, & aream tuam congreget?

13. Penna

e i. caprarum ſylveſtrium.
f inacceſſis.
g i. cubilis.
h vide Num. 23. v. 22.

ROZDZIAŁ XXXIX.

Bog pokázuie Jobowi cudy ſwoie w dźikich kozach, dźikiem oſle, rhynocerotie, ſtruſu, koniu, iaſtrząbie; ſtym Job poruſzony, uznawa, że niebacznie mowił; dlá tego przeprazſá.

1. IZali wieſz czás porodzenia dźikich koz ná ſkáłách, áboś widźiał gdy łánie rodzą?

2. Rozliczyłeś mieśiące poczęćiá ich, y wiedźiáłeś czás rodzeniá ich?

3. Skurczáią ſię ná płod y rodzą, y ryk wypuſzczáią.

4. Oddźieláią ſię dźieći ich, y idą ná paſzą; wychodzą, y niewracáią ſię do nich.

5. Kto wypuśćił oſłá dźikiego wolno, á pętá iego, kto rozwiązał?

6. Ktoremum dał dom ná puſczy, y mieſzkánie iego w ſłoney źiemi.

7. Gárdźi zgráią mieyſką, nie ſłucha głoſu wyćięgáczá.

8. Pátrzy po gorách, páſtwy ſwoiey, y wſzelkie źielenieiące wyſzukiwa.

9. Izali rhynoceros będźie chćiał tobie ſłużyć, ábo zmieſzka u żłobu twego?

10. Izali uwiążeſz rhynocerotá ná oránie lecem twoim? ábo będźie łamał ſkiby dolin zá tobą?

11. Azá będźieſz miáł ufánie w wielkiey mocy iego, y zoſtáwiſz mu roboty twoie?

12. Izali mu wierzyć będźieſz, żeć wroći náśienie twoie, y gumno twoie zgromádźi?

13. Pio-

13. Pioro ſtruſowe podobne ieſt piorom herodioná, y iáſtrząbowym.

14. Gdy zoſtáwia iáycá ſwoie ná źiemi, ty ie podobno w piáſku zágrzeieſz?

15. Zápomina, że ie nogá podeptáć może, ábo źwierz polny zetrzeć.

16. Zátwardza ſię przećiw dźiećiam ſwoim, iákoby nie iego były, prozno prácował, gdyż żadna boiaźń nieprzymuſzáłá.

17. Bo mu Bog odiął mądrość, y nie dał wyrozumienia.

18. Gdy czás przydźie, ſkrzydłá ku gorze podnośi; śmieie ſię z koniá, y z iezdzcá iego.

19. Izali daſz koniowi moc, á obtoczyſz ſzyi iego rzánie?

20. Izali go ſpędźiſz iáko ſzáráńczą? ſławá nozdrzy iego ſtrách.

21. Kopie źiemię kopytem, wyſkákuie śmiele; bieży przećiw zbroynym.

22. Gárdźi ſtráchem, áni uſtępuie mieczowi.

23. Nád nim chrzęśćić będźie ſáydak, błyſkáć ſię będźie drzewce y tarcza.

24. Pałáiąc á rzáiąc żrze źiemię, áni uważa, że brzmi głos trąby.

25. Gdy uſłyſzy trąbę, mowi: wah, z dáleká czuie woynę, nápominánie hetmanow, y krzyk woyſká.

26. Izali twą mądrośćią obraſta pierzem iáſtrząb, rozſzerzáiąc ſkrzydłá ſwe ná poludnia?

27. Aza ná roſkázánie twe wzbiie ſię orzeł, y ná wyſokich mieyſcách położy gniazdo ſwoie?

28. Ná opokách mieſzká, y ná przykrych krzemieniách przebywa, y ná nieprzyſtępnych ſkáłách.

29. Ztámtąd upátruie pokarm, á zdáleká oczy iego widzą.

30. Dźieći iego lizáć będą krew; á gdźiekolwiek będźie ſćierw, ſwnet przybywa.

31. Y przydał Pan, y rzekł do Jobá:

32. Izali kto ſię ſpiera z Bogiem, ták ſię łátwie uſpokoia? wżdyć kto ſtrofuie Bogá, má mu odpowiádáć.

33. A Job odpowiádáiąc Pánu, rzekł:

34. Ktorym lekce mowił, coż mogę odpowiedźieć? rękę moię włożę ná uſtá moie.

35. Iednem rzecz mowił, ktorey bodayem był nie mowił; y drugą, do ktorey więcey nie przydam.

13. Penna ſtruthionis ſimilis eſt pennis herodii *a*, & accipitris *b*.

14. Quando derelinquit ova ſua in terra, tu forſitan in pulvere calefacies ea?

15. Obliviſcitur, quod pes conculcet ea, aut beſtia agri conterat.

16. Duratur ad filios ſuos, quaſi non ſint ſui, fruſtra laboravit nullo timore cogente.

17. Privavit enim eam Deus ſapientia, nec dedit illi intelligentiam.

18. Cum tempus fuerit, in altum alas erigit; deridet equum & aſcenſorem ejus.

19. Numquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo ejus hinnitum?

20. Numquid ſuſcitabis eum quaſi locuſtas? gloria narium ejus terror.

21. Terram ungula fodit, exultat audacter; in occurſum pergit armatis.

22. Contemnit pavorem, nec cedit gladio.

23. Super ipſum ſonabit pharetra, vibrabit haſta & clypeus.

24. Fervens & fremens ſorbet terram, nec reputat tubæ ſonare clangorem.

25. Ubi audierit buccinam, dicit: Vah, procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & ululatum exercitus.

26. Numquid per ſapientiam tuam plumeſcit accipiter, expandens alas ſuas ad Auſtrū *c*.

27. Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, & in arduis ponet nidum ſuum?

28. In petris manet, & in præruptis ſilicibus commoratur, atque inacceſſis rupibus.

29. Inde contemplatur eſcam, & de longe oculi ejus proſpiciunt.

30. Pulli ejus lambent ſanguinem; & ubicumque cadaver *d* fuerit, ſtatim adeſt.

31. Et adjecit Dominus, & locutus eſt ad Job:

32. Numquid qui contendit cum Deo, tam facile conquieſcit? utique qui arguit Deum, debet reſpondere ei.

33. Reſpondens autem Job Domino, dixit:

34. Qui leviter locutus ſum, reſpondere quid poſſum, manum meam ponam ſuper os meum

35. Unum locutus ſum, quod utinam non dixiſſem; & alterum, quibus ultra non addam.

a Herodius juxta Tirinum genus ciconiæ; typus eſt pietatis in parentes & filios.

b accipiter ſymbolum eſt ſagacitatis, S. Ambroſ.

c mirabili modo quot annis juveneſcens.

d quia eſt genus aquilarum minus nobile, ſeu vulturinum, quod morticiniis inhiat. Matth. 24. v. 28.

CAPUT XL.

Deus instruens Job, ostendit ei suam potentiam in Behemoth, 1. In Leviathan, 20.

1. RESpondens autem Dominus Job de turbine, dixit:

2. Accinge sicut vir lumbos tuos; interrogabo te, & indica mihi.

3. Numquid irritum *a* facies judicium meum, & condemnabis me, ut tu justificeris?

4. Et si habes brachium sicut Deus, & si voce simili tonas?

5. Circumda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere vestibus *b*.

6. Disperge superbos in furore tuo, & respiciens omnem arrogantem humilia.

7. Respice cunctos superbos, & confunde eos, & contere impios in loco suo.

8. Absconde eos in pulvere simul, & facies eorum demerge in foveam;

9. Et ego confitebor, quod salvare te possit dextera tua.

10. Ecce Behemoth *c*; quem feci tecum, *d* fœnum quasi bos comedet;

11. Fortitudo ejus in lumbis ejus, & virtus illius in umbilico ventris ejus *e*.

12. Stringit caudam suam *f* quasi cedrum, nervi testiculorum ejus perplexi sunt.

13. Ossa ejus velut fistulæ æris, cartilago illius quasi laminæ ferreæ.

14. Ipse est Principium viarum *g* Dei, qui fecit eum, applicabit gladium ejus.

15. Huic montes herbas ferunt; omnes bestiæ agri ludent ibi.

16. Sub umbra dormit in secreto calami; & in locis humentibus.

17. Protegunt umbræ umbram ejus, circumdabunt eum salices torrentis.

18. Ecce, absorbebit fluvium, & non mirabitur; & habet fiduciam, quod influat Jordanis in os ejus.

19. In oculis ejus quasi hamo capiet eum, & in sudibus perforabit nares ejus.

20. An extrahere poteris Leviathan *h* hamo, & fune ligabis linguam ejus?

21. Numquid pones circulum in naribus ejus, aut armilla perforabis maxillam ejus?

22. Numquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia?

23. Num-

a vel iniquum

b Græce & Chald. gloriam & decorem indue, sc. mira operare, ut ego.

c inter terrenas bestias maximus sc. elephas, vel Rhinoceros, allegorice diabolus.

d ut serviat tuis usibus.

e allegorice diaboli virtus est in vitiis luxuriæ & gulæ.

f allegorice cauda diaboli est Antichristus. S. Gregor.

g seu operum

h Balænam horrendum Oceani monstrum, v. Tirin.

ROZDZIAŁ XL.

Bog informuie Jobá, opowiádáiąc mu swoiom moc w Behemoćie, y Lewiáthánie.

1. A Odpowiádáiąc Pan Jobowi z wichru, rzekł:

2. Przepáśz iáko mąż biodrá swe; będę ćię pytał, á powiedź mi:

3. Izali wniwecz obroćisz sąd moy, y potępisz mię, ábyś śię ty usprawiedliwił?

4. A ieśli masz rámię iáko Bog, á ieśli grzmisz głosem podobnym?

5. Oblecz śię w ozdobę, y wynieś śię w zgorę, y bądź chwalebnym, y oblecz śię w piękne száty.

6. Rosprosz hárde w zapálczywośći twoiey, á weyźrzawszy ná wszelkiego hárdego, poniż.

7. Weyźrzy ná wszytkie pyszne, á zelży ie, y zetrzy niezbożniki ná mieyscu ich.

8. Zákriy ie w prochu pospołu, á oblicza ich ponurz w doł;

9. Y ia przyznam, że ćię może zbáwić práwicá twoiá.

10. Oto Behemoth, ktoregom uczynił z tobą, będźie iadł śiáno iáko woł;

11. Moc iego w biodrách iego, á śiłá iego w pępku brzuchá iego.

12. Rusza ogonem swym iáko cedrem, żyły iąder iego są powikłáne.

13. Kośći iego iáko piszczele miedźiane, chrząstki iego iáko bláchy żelázne.

14. On ieſt początkiem drog Bożych, ktory go uczynił, przyłoży miecz swoy.

15. Temu gory trawę rodzą; wszytkie bestye polne gráć tám będą.

16. Pod ćieniem sypia, w tayniku trzćiny, y ná mieyscách wilgotnych.

17. Zákrywáią ćienie ćień iego, ogárną go wierzby potoku.

18. Oto wypiie rzekę, á nie zádźiwi śię; á ma nádźieię że śię Jordan wleie w gębę iego.

19. Oczymá swemi iáko wędą bierze ji, á ná palách przekole nozdrze swoie.

20. Aza będźiesz mogł wyćiągnąć Lewiáthána wędą, á powrozem uwiążesz ięzyk iego?

21. Izali záwleczesz obrączkę przez nozdrá iego, ábo tarniem przekolesz czeluść iego?

22. Izali rozmnoży do ćiebie prośby, ábo będźie z tobą mowił łágodnie?

23. Izali

23. Izali uczyni przymierze z tobą, y weźmiesz go zá sługę wiecznego?

24. Aza náigráwáć go będźiesz iáko ptaszká, ábo ji uwiążesz dźiewkam twoim?

25. Zrąbáią go przyiáćiele, rozdźielą go kupcy?

26. Izáli nápełnisz niewody skorą iego, ábo wierszą rybną, głową iego?

27. Włoż nań rękę twoię; wspomni ná bitwę, á więcey nieprzydaway mowić.

28. Oto nádźieiá iego omyli go, á przed oczymá wszytkich strącon będźie.

ROZDZIAŁ XLI.

Złość Lewiathána opisana według członkow, twárdośći, y pychy iego. Wykłada się, że iest on podobienstwo czarta.

1. NIe iáko okrutny obudzę go; bo ktoż się może sprzećiwić twarzy moiey?

2. Kto mi dał pierwey, żebych mu oddał? wszytko co iest pod niebem, moie iest.

3. Nie przepuszczę mu, y słowam możnym, y ku proszeniu nástroionym.

4. Ktoż odkryie wierzch odźienia iego, á w pośrzodek gęby iego, kto wnidźie?

5. Wrotá pászczeki iego, kto otworzy? w koło żębow iego strách.

6. Ciáło iego iáko tarcze lane, spoione łuskámi przyćiskáiącemi się.

7. Iedná z drugą się spáia, á áni wiatr wchodźi przez nię.

8. Iedná do drugiey przylnie, á trzymáiąc się śiebie żadnym sposobem nie będą rozdielone.

9. Kichánie iego blask ogniowy, á oczy iego iáko powieki zaránia.

10. Z ust iego lámpi wychodzą, iáko pochodnie ogniá zápalone.

11. Znozdrzy iego wychodźi dym, iáko gárncá podpalonego y wrzącego.

12. Dech iego węgle zápala, á płomień z ust iego wychodźi.

13. Wszyi iego będźie mieszkálá moc, á nie dostátek przed obliczem iego chodźi.

14. Członki ciáłá iego spaiáią się społu; wypuśći nań pioruny, á ná inne się mieysce nie uniosą.

15. Serce iego zátwárdnieie iáko kámień, y zbiie się iáko kowálska nákowálnia.

16. Gdy się podnieśie, zlękną się ányołowie, á przestrászeni czyśćić się będą.

17. Gdy

23. Numquid feriet tecum pactum, & accipies eum servum sempiternum?

24. Numquid illudes ei quasi avi, aut ligabis eum ancillis tuis?

25. Concident eum amici, divident illum negotiatores?

26. Numquid implebis sagenas pelle ejus, & gurgustium piscium capite illius?

27. Pone super eum manum tuam; memento belli *a*, nec ultra addas loqui.

28. Ecce, spes ejus frustrabitur eum, & videntibus cunctis præcipitabitur.

a Quod tibi cum allegorico Leviathan seu diabolo gerendum est

CAPUT XLI.

Malitia Leviathan arguitur juxta illius membra, duritiam, & superbiam, 1. Exponitur, eum figuram esse diaboli, 24.

1. NOn quasi crudelis suscitabo eum; quis enim resistere potest vultui meo?

2. Quis ante dedit mihi, ut reddam ei? omnia, quæ sub cœlo sunt, mea sunt.

3. Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compositis.

4. Quis revelabit faciem indumenti ejus? *b* & in medium oris ejus, quis intrabit *c*?

5. Portas vultus ejus *d* quis aperiet? per gyrum dentium ejus formido.

6. Corpus illius quasi scuta fusilia, compactum squamis se prementibus.

7. Una uni conjungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas;

8. Una alteri adhærebit, & tenentis se nequaquam separabuntur.

9. Sternutatio ejus splendor ignis *e*, & oculi ejus, ut palpebræ diluculi *f*.

10. De ore ejus lampades procedunt, sicut tedæ ignis accensæ.

11. De naribus ejus procedit fumus, sicut ollæ succensæ atque ferventis.

12. Halitus *g* ejus prunas ardere facit, & flamma de ore ejus egreditur.

13. In collo ejus morabitur fortitudo, & faciem ejus præcedit egestas *h*.

14. Membra carnium ejus cohærentia sibi; mittet *i* contra eum fulmina, & ad locum alium non ferentur.

15. Cor ejus indurabitur tamquam lapis, & stringetur quasi malleatoris incus *k*.

16. Cum sublatus fuerit *l*, timebunt angeli *m*, & territi purgabuntur.

b q. d. quis pellem ei Leviathan detrahet.
c Ut ei frænum injiciat.
d Rictum & labia.
e Sternutans videtur flammas non aquas ejaculari.
f Lucentes & flammei.
g Allegorice diaboli inspiratio homines ardere facit ira, libidine &c.
h Nam reliquos pisces devorat.
i Deus.
k Fulmine percussa balæna magis induratur.
l supra undas se erigens.
m Fortes virtuosi & casti, ut angeli.

17. Cum

17. Cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit neque hasta, neque thorax;

18. Reputabit enim quasi paleas ferrum, & quasi lignum putridum, æs.

19. Non fugabit eum vir sagittarius, in stipulam versi sunt ei lapides fundæ.

20. Quasi stipulam æstimabit malleum, & deridebit vibrantem hastam.

21. Sub ipso erunt radii solis *a*, & sternet sibi aurum quasi lutum *b*.

22. Fervescere faciet quasi ollam profundum mare, & ponet, quasi cum unguenta bulliunt.

23. Post eum lucebit semita, æstimabit abyssum quasi senescentem.

24. Non est super terram potestas, quæ comparetur ei, qui factus est, ut nullum timeret.

25. Omne sublime videt *c*, ipse est rex *d* super universos filios superbiæ.

a Potest admittere illos, vel excludere pro libitu.
b Confringit naves, aurum & pretiosas merces sibi substernit, quas ut lutum curat.
c Imperterritus.
d Septuag. omnium, quæ in aquis sunt: allegorice lucifer.

17. Gdy się go imie miecz, ostać się nie będźie mogł áni oſczep, áni pánterz.

18. Poczytáć bowiem będą zá żelázo, źie plewy, á miedź zá sprochniáłe drewno.

19. Nie zápłoszy go strzelec, we źdźbło mu się obrocily kámięnie proce.

20. Młot iáko źdźbło poczytać będźie, y śmiać się będźie z miecącego drzewcem.

21. Pod nim będą promienie słoneczne, y náśćiele sobie złotá iáko błotá.

22. Uczyni, że będźie wrzáłá głębokość morzá iáko gárnieć, y uczyni iáko gdy máśći kipią.

23. Zá nim świećić będźie szćieżká, będźie mu się zdáłá głębokość iákoby ośiwiáłá.

24. Niemász ná źiemi mocy, ktoraby się mu przyrownáć mogłá, ktory uczynion iest, áby się nikogo nie bał.

25. Wszystko wysokie widźi, on iest krolem nád wszemi synmi pychy.

CAPUT XLII.

Job deprecatur iterato suam insipientiam, 1. A Domino præfertur amicis, pro illis orat, & Deo reconciliat, 7. Duplicia recipit eorum, quæ amiserat; tandem plenus dierum in pace quiescit, 10.

1. RESpondens autem Job Domino, dixit:

2. Scio, quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio.

3. Quis est iste, qui celat consilium absque scientia? ideo insipienter locutus sum, & quæ ultra modum excederent scientiam meam.

4. Audi, & ego loquar; interrogabo te, & responde mihi.

5. Auditu auris audivi te, nunc autem oculus *e* meus videt te *f*.

6. Idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in favilla & cinere.

7. Postquam autem locutus est Dominus verba hæc ad Job, dixit ad Eliphaz Themanitem: Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos *g*, quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job.

8. Sumite ergo vobis septem tauros, & septem arietes, & ite ad servum meum Job, & offerte holocaustum pro vobis; Job autem servus meus orabit pro vobis; faciem ejus suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia;

e i. mens.
f forsan etiam sensibili forma præsentem.
g Eliu jam prius reprehenderat.

ROZDZIAŁ XLII.

Job powtore wyznáwa swoie głupstwo. Pan Bog go przekłada nád przyiáćioły, y modil wszyste zá nimi przeiednywa ich Bogu; we dwoy náſob wźiął wszystkiego, co pierwey miał, á potym będąc pełen lat, umarł.

1. A Job odpowiadáiąc Pánu, rzekł:

2. Wiem, iż wszytko możesz, á nie iest ći żadna myśl táyna.

3. Ktoż iest táki, co tái rádę bez umieiętnośći? przetom nie mądrze mowił, y to co nád miárę przychodźiło wiádomość moię.

4. Słuchay, y ia będą mowił; spytam ćię á odpowiedz mi.

5. Słuchem uchá słyszałem ćię, á teraz oko moie widźi ćię.

6. Przetoż sam śiebie winuię, y czynię pokutę w perzu y w popiele.

7. A gdy Pan odmowił te słowá do Jobá, rzekł do Elipházá Themánitczyká: Rozgniewáłá się zápálczywość moiá ná ćię, y ná dwá przyiáćioły twoie, iżeśćie nie mowili przede mną práwie, iáko Job sługá moy.

8. A ták weźmiyćie sobie śiedm bykow, y śiedm baránow, á idźćie do sługi mego Jobá, á ofiáruyćie cáłopalenie zá śiebie; á Job sługá moy będźie się zá was modlił; oblicze iego przyimę, áby wam głupstwo nie było poczy-

poczytáne; bośćie nie mowili práwi ku mnie iáko Job sługá moy.

9. Poszli tedy Elipház Themánitczyk, y Báldád Suhitczyk, y Sophár Náámátyczyk, y uczynili, iako był Pan do nich mowił, y przyiął Pan oblicze Jobowe.

10. Náwroćił się też Pan ná pokutę Jobowę, gdy się on modlił zá przyiáćioły swoie. Y przyczynił Pan wszego, cokolwiek miał Job, we dwoy nasob.

11. A bráćia iego, wszyscy przyszli do niego, y wszytkie śiostry iego, y wszyscy, ktorzy go przed tym ználi, y iedli znim chleb w domu iego, y kiwáli nád nim głową, y ćieszyli go zewszego złego, ktore nań był Pan przepuśćił; y dáli mu káżdy owcę iednę, y nausznicę złotą iednę.

12. A Pan błogosłáwił poslednim Jobowym więcey niżli początkowi iego. Y miał czternáśćie tyśięcy owiec y sześć tyśięcy wielbłądow, y tyśiąc oslic.

13. Miał też śiedm synow, y trzy corki.

14. Y dał imię iedney Dźień, á drugiey imię Káśsia, y trzećiey imię Rog bárwiczki.

15. Y nienálázły się niewiásty ták piękne, iáko corki Jobowe, we wszytkiey źiemi; y dał im oćiec ich dźiedźictwo miedzy bráćią ich.

16. A Job żył potym sto, y czterdźieśći lat, y widźiał syny swe, y syny synow swoich áż do czwartego pokolenia, y umárł będąc stáry y pełen dni.

titia; neque enim locuti estis ad me recta, sicut servus meus Job.

9. Abierunt ergo Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites, & fecerunt, sicut locutus fuerat Dominus ad eos, & suscepit Dominus faciem Job *a*.

10. Dominus quoque conversus est ad pœnitentiam Job; cum oraret ille pro amicis suis. Et addidit Dominus omnia, quæcumque fuerant Job, duplicia.

11. Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & universæ sorores suæ, & cuncti, qui noverant eum prius, & comederunt cum eo panem in domo ejus; & moverunt super eum caput *b*, & consolati sunt eum super omni malo, quod intulerat Dominus super eum; & dederunt ei unusquisque ovem unam, & inaurem auream unam.

12. Dominus autem benedixit novissimis Job magis quam principio ejus. Et facta sunt ei quatuordecim millia ovium, & sex millia camelorum, & mille juga boum, & mille asinæ.

13. Et fuerunt ei septem filii, & tres filiæ.

14. Et vocavit nomen unius Diem *c*, & nomen secundæ Cassiam *d*, & nomen tertiæ Cornustibii *e*.

15. Non sunt autem inventæ mulieres speciosæ sicut filiæ Job in universa terra; deditque eis pater suus hæreditatem inter fratres earum.

16. Vixit autem Job post hæc, centum quadraginta annis, & vidit filios suos, & filios filiorum suorum usque ad quartam generationem, & mortuus est senex, & plenus dierum.

a Exaudivit preces ejus, pro illis fusas.

b Præ admiratione tantæ mutationis.

c Quod pulchra esset instar splendidæ diei

d Quod gratiosa esset, ut aromatica cassia.

e Quod speciosa, quasi stibio depicta. Tirin.

KSIĘGI PSALMOW.

PSALM. I.

Synagoga zákon Moyzeszá, táiemnie kośćioł zakonu Krystuszowego sławi; á iż pobożni są szczęśliwi, á niepobożni, miserni, y nieszczęśliwi.

1. BŁogosłáwiony mąż, ktory nie chodźił w rádźie niezbożnych, y ná drodze grzesznych nie stał, y ná stolicy zaráźliwośći nie śiedźiał.

2. Ale w zakonie Páńskim wola iego, á w zakonie iego będźie rozmyślał we dnie y w nocy.

3. Y bądźie iáko drzewo, ktore wsádzone iest

LIBER PSALMORUM.

PSALMUS I.

Synagoga legem Moysis, mystice Ecclesiæ legem Christi prædicat; & pios beatos, impios contra miseros fore.

1. BEatus vir, qui non abiit in consilio impiorum *f*, & in via peccatorum non stetit *g*, & in cathedra pestilentiæ non sedit *h*;

2. Sed *i* in lege Domini voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte.

3. Et *k* erit tamquam lignum, quod plantatum

f Malis consiliis obsequens

g Permanens in peccato.

h Alios docens.

i Josue 1. 8.

k Jer. 17. 8.

tum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium ejus non defluet; & omnia, quæcumque faciet, proſperabuntur.

4. Non ſic impii, non ſic; ſed tamquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ.

5. Ideo non reſurgent *a* impii in judicio; neque peccatores in concilio juſtorum.

6. Quoniam novit Dominus viam juſtorum; & iter *b* impiorum peribit.

a Id eſt, cauſa cadent.

b Conatus & ſtudia.

PSALMUS II.

Fruſtra homines, & principes, ſe Davidis & Chriſti regno opponere. Hunc eſſe univerſorum regem a Deo patre conſtitutum, cui ſit parendum, ſi ſalvi eſſe velimus.

1. QUare fremuerunt Gentes, & populi meditati ſunt inania?

2. Aſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus.

3. Dirumpamus vincula *c* eorum; & projiciamus a nobis jugum ipſorum.

4. Qui habitat in cœlis, irridebit eos; & Dominus ſubſannabit eos.

5. Tunc loquetur ad eos in ira ſua, & in furore ſuo conturbabit eos.

6. Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion *d* montem ſanctum ejus, prædicans præceptum ejus.

7. Dominus *e* dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie *f* genui te.

8. Poſtula a me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ *g*.

9. Reges *h* eos in virga ferrea, & tamquam vas figuli confringes eos.

10. Et nunc reges intelligite; erudimini, qui judicatis terram.

11. Servite Domino in timore; & exultate ei cum tremore.

12. Apprehendite diſciplinam *i*, ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via juſta.

13. Cum exarſerit in brevi ira ejus, beati omnes, qui confidunt in eo.

c Dei legem, & Chriſti Evangelium.

d Eccleſiam, cujus typus & origo fuit in monte Sion.

e Actor. 13. 33. Hebr. 1. 5. & 5. 5.

f Ab æternitate.

g Ut hæreditas tua, ſeu Eccleſia ſit catholica, ubique diffuſa.

h Apoc. 2. 27. & 19. 15.

i Hieron. ex Hebr. oſculamini, ſeu adorate filium.

PSALMUS III.

Deum, ut ſe ab exercitu hoſtili defendat, precatur. Congruit allegorice Chriſto patienti & reſurgenti.

1. Pſal-

ieſt nád ſzćiekániem wod, ktore ſwoy owoc da czáſu ſwego. A liśćie iego nie opádnie; y wſzytko, cokolwiek czynić będźie, poſczęśći ſię.

4. Nie ták niezbożni, nie ták; ále iáko proch, ktory rozmiátá wiátr z wierzchu źiemie.

5. Przetoż nie powſtáną niezbożnicy ná ſądźie; áni grzeſznicy w zebrániu ſpráwiedliwych.

6. Abowiem zná Pan drogę ſpráwiedliwych; á drogá niepobożnych zginie.

PSALM. II.

Ze ſię prozno ludźie, á kiążąta przećiw Dawidowemu, y Kryſtuſowemu krolewſtwu buntuią; że ten ieſt krol wſzytkich od Bogá poſtánowiony; ktorego poſłuchać mámy, ieſli chcemi zbáwieni być.

1. CZemu ſię wzburzyli pogáni, á ludźie rozmyśláli prozne rzeczy?

2. Stánęli weſpoł krolowie źiemſcy, á kśiążętá zeſzli ſię w gromádę przećiw Pánu, y przećiw Kryſtuſowi iego.

3. Potárgaymy związki ich; y zrzućmy z śiebie iárzmo ich.

4. Ktory mieſzka w niebieśiech, náśmieie ſię z nich; á Pan ſzydźić z nich będźie.

5. Tedy będźie mowił do nich w gniewie ſwoim, y w zápálczywośći ſwey potrwoży ie.

6. A iam ieſt poſtánowion krolem od niego nád Sionem gorą świętą iego, opowiádáiąc przykazánie iego.

7. Pan rzekł do mnie: Tyś ieſt ſynem moim, iam ćiebie dźiś zrodźił.

8. Żąday odemnie, y dam ći pogány dźiedźictwo twoie, á ośiádłość twą kráie źiemie.

9. Będźieſz ie rządźił, láſką żelázną á iáko naczynie gárncząrſkie pokruſzyſz ie.

10. A teraz krolowie rozumieyćie; ćwiczćie ſię, ktorzy ſądźićie źiemię.

11. Służćie Pánu w boiáźni; á ráduyćie ſię mu ze drżeniem.

12. Chwyććie ſię náuki, by ſię kiedy nie rozgniewał Pan; y niepoginęliśćie z drogi ſpráwiedliwey.

13. Gdyby ſię w krotce zápalił gniew iego, Błogoſłáwieni wſzyſcy, ktorzy w nim ufáią.

PSALM. III.

Prośi Bogá, áby go od woyſká nieprzyiáćioł wybáwił; może ſię y o Kryſtuśie rozumieć.

1. Pſalm

1. Psalm Dáwidowy, gdy ućiekał przed Absolonem synem swoim. (2. *Krol.* 15. 14.

2. PAnie, przecz się rozmnożyli, co mię trapią? wiele ich powstáią przećiwko mnie.

3. Wiele ich mowią duszy moiey: Niema ten zbáwieniá w Bogu swoim.

4. Ano ty Pánie iesteś obrońcá moy, chwałá moiá, y podwyszáiący głowę moię.

5. Głosem moim wołałem do Páná, y wysłuchał mię z gory świętey swoiey.

6. Iam spał y twárdom záśnął; y wstałem, bo Pan obronił mię.

7. Nie będę się bał tyśięcy ludu około mnie leżącego; powstań Pánie, wybáw mię Boże moy.

8. Boś ty pobił wszytkie sprzećiwiáiące mi się bez przyczyny; pokruszyłeś zęby grzesznikow.

9. Páńskie iest wybáwienie; á nád ludem twoim błogosłáwieństwo twoie.

PSALM. IV.

Nieprzyiáćioły też y towarzysze swoie upominá, áby służyli Bogu, dlá dostąpienia wielkośći dáruw iego; pomocy od Bogá prośi: tdiemnie się to rozumi o Krystusie, y o Kośćiele iego.

1. Ná koniec w pieśniách, Psalm Dáwidowi.

2. Kiedym wzywał, wysłuchał mię Bog spráwiedliwośći moiey, w ućiśnieniu rozprzestrzeniłeś mi. Zmiłuy się nádemną, á wysłuchay modlitwę moię.

3. Synowie człowieczy pokiż ćiężkiego sercá? przecz miłuiećie márność, y szukaćie kłamstwá?

4. Wiedzćież, iż dźiwnym uczynił Pan świętego swego, wysłuchá mię Pan, gdy záwołam do niego.

5. Gniewayćie się, a nie grzeszćie; co mowićie w sercách wászych, ná łożkách wászych żáluyćie.

6. Ofiáruyćie ofiárę spráwiedliwośći, á ufayćie w Pánu, wiele ich mowią: ktoż nam okazał dobrá?

7. Náznámionowáná iest nád námi świátłość oblicza twego Pánie; dałeś wesele w sercu moim.

8. Od urodzáiu zboża, winá, y oliwy swey rozmnożeni są.

9. W pokoiu pospołu będę spał, y odpoczywał.

---

1. Psalmus David, cum fugeret a facie Absalon filii sui. (2. *Reg.* 15. 14.)

2. DOmine quid multiplicati sunt, qui tribulant me? multi insurgunt adversum me.

3. Multi dicunt animæ meæ: Non est salus ipsi in Deo ejus.

4. Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea *a*, & exaltans caput meum *b*.

5. Voce mea ad Dominum clamavi, & exaudivit me de monte sancto suo.

6. Ego dormivi, & soporatus sum; & exurrexi, quia Dominus suscepit me.

7. Non timebo millia populi circumdantis me; exurge Domine, salvum me fac Deus meus.

8. Quoniam tu percusisti omnes adversantes mihi sine causa; dentes *c* peccatorum contrivisti.

9. Domini est salus; & super populum tuum benedictio tua *d*.

a activa, tu me glorificas. *b* animam ne succumbat afflictioni.

c arma & vires hostium & diabolorum. *d* hic & alibi sæpius alii addunt Selach, q. d. o bonitatem Dei!

PSALMUS IV.

Hortans cum hostes, tum socios suos ad Dei cultum, ut ejus bonis multiplicentur, a Deo sibi opem poscit. Allegorice congruit Christo & Ecclesiæ.

1. In finem *e* in carminibus. Psalmus David.

2. CUm invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ; in tribulatione dilatasti mihi. Miserere mei, & exaudi orationem meam.

3. Filii hominum usquequo gravi corde? ur quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?

4. Et scitote, quoniam mirificavit *f* Dominus sanctum suum; Dominus exaudiet me, cum clamavero ad eum.

5. Irascimini *g*, & nolite peccare; quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.

6. Sacrificate sacrificium justitiæ *h*, & sperate in Domine; multi dicunt: Quis ostendit nobis bona?

7. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine; dedisti lætitiam in corde meo.

8. A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt *i*.

9. In pace in idipsum dormiam, & requiescam *k*;

e ad finem sæculorum, seu tempora Messiæ hic Psalmus spectat.

f admirabilem effecit sua singulari ope. *g* Ephes. 4. 26.

h Deo placens

i fideles Dei servi *k* securus de Domini providentia.

10. Quoniam tu Domine singulariter in spe *a* constituisti me.

a Chald. securitate.

PSALMUS V.

Deum orat David in persecutione Saul. Allegorice & prophetice Christus suo, & Ecclesiæ nomine precatur, ut malignis mala, probis bona retribuat.

1. In finem pro ea *b*, quæ hæreditatem consequitur, Psalmus David.

b Ecclesia, vel anima justa.

2. VErba mea auribus percipe Domino, intellige clamorem meum.

3. Intende voci orationis meæ, rex meus, & Deus meus.

4. Quoniam ad te orabo: Domine mane *c* exaudies vocem meam.

c mature, & tempestive.

5. Mane astabo *d* tibi, & videbo *e*; quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.

d ut tibi supplicem, & obtemperem.
e i. meditabor.

6. Neque habitabit juxta te malignus; neque permanebunt injusti ante oculos tuos.

7. Odisti omnes, qui operantur iniquitatem; perdes omnes, qui loquuntur mendacium. Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus;

8. Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuam; adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

9. Domine deduc me in justitia tua *f*; propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam.

f in viis legis tuæ justæ.

10. Quoniam non est in ore eorum veritas; cor eorum vanum est.

11. Sepulchrum *g* patens *h* est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, judica illos Deus. Decidant a cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritaverunt te Domine.

g Psal. 13. 3. & 39. 4. Rom. 3. 13.
h exhalans fœtorem mendaciorum.

12. Et lætentur omnes, qui sperant in te, in æternum exultabunt; & habitabis in eis. Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum; quoniam tu benedices justo.

13. Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos *i*.

i nos undique cingens tuo favore.

PSALMUS VI.

Deum orat David; Allegorice Christus, ut se, hoc est, suos credentes a morbis, & a peccatis

---

10. Bo ty Pánie osobliwie w nádźieley postánowiłeś mię.

PSALM. V.

Bogá prośi Dáwid w przeſládowániu Saulowym; w proroctwym Krystus dla śiebie, y dla kośćioła prośi, áby złym złe, dobrym dobre oddał.

1. Ná koniec, za tę, ktora dźiedźictwá dostępuie, Psálm Dáwidowi.

2. SŁowá moie przyimi w uszy Pánie, wyrozumiey wołánie moie.

3. Pilnie słuchay głosu modlitwy moiey, krolu moy, y Boże moy.

4. Bo do ćiebie modlić się będę: Pánie ráno wysłuchasz głos moy.

5. Ráno będę stał przed tobą, y uyźrzę; ábowiem nie Bog chcący niepráwośći ty iesteś.

6. Ani mieszkáć będźie przy tobie złośnik; áni się ostoią niesprawiedliwi przed oczymá twemi.

7. Nienawidźisz wszytkich, ktorzy broią niepráwość; zátráćisz wszytkie, ktorzy mowią kłamstwo. Mężem krwáwym y zdrádliwym brzydźi się Pán;

8. A ia w mnostwie miłośierdźia twego, wnidę do domu twego; pokłonię się ku kośćiołowi twemu świętemu w boiáźni twoiey.

9. Pánie prowadz mię w spráwiedliwośći twoiey; dla nieprzyiáćioł moich prostuy przed obliczem twoim drogę moię.

10. Abowiem niemász w uśćiech ich prawdy; serce ich iest márne.

11. Grob otwárty gárdło ich, ięzyki swymi zdrádliwie poczynáli, osądź ie Boże. Niechay upádną od myśli swoich, wedle mnostwá niezbożnośći ich, wypądź ie, bo ćię rozdráźnili Pánie.

12. Y niech się rozweselą wszyscy, ktorzy nádźieię máią w tobie; náwieki rádowáć się będą, y będźiesz mięszkał w nich. Y będą się chlubić w tobie wszyscy, ktorzy miłuią imię twoie; Abowiem ty będźiesz błogosłáwił spráwiedliwemu.

13. Pánie, iáko tarczą dobrey woley twey obtoczyłeś nas.

PSALM. VI.

Dáwid Bogá prośi; Táiemnie Krystus, áby go, to iest: swoich wiernich od choroby, y od grzechu

chu uzdrowił; á wysłuchány będąc z prorockimi ustámi z nieprzyiaćioły urąga się.

1. Ná koniec w pieśniách, Psalm Dawidowi ná oktáwę.

2. PAnie, nie w zápálczywośći twey strofuy mię, áni w gniewie swoim karz mię.

3. Zmiłuy się nádemną Pánie, bom ći chory; uzdrow mię Pánie, boć strwożone są kośći moie.

4. Y duszá moiá strwożoná iest bárzo; ále ty Pánie pokiż?

5. Náwroć się Pánie, á wyrwi duszę moię; zbáw mię dla miłośierdźia twego.

6. Abowiem w śmierći niemász, ktoby ná ćię pámiętał; á w piekle ktoć wyznáwáć będźie?

7. Prácowałem w płáczu moim, będę omywáł ná káždą noc łożko moie; łzámi moiemi będę polewał pośćiel swoię.

8. Strwożyło się od zápálczywośći oko moie; stárzałem śię między wszytkimi nieprzyiáćioły memi.

9. Odstąpćie odemnie wszyscy, ktorzy nieprawość czynićie; ábowiem wysłuchał Pan głos płáczu moiego.

10. Wysłuchał Pan prośbę moię, Pan modlitwę moię przyiął.

11. Niech się záwstydzą, y wielce zátrwożą wszyscy nieprzyiáćiele moi; niech się náwrocą, y záwstydzą bárzo prędko.

catis sanet; exauditus prophetice inimicis insultat.

1. In finem in carminibus, Psalmus David, pro octáva *a*.

2. DOmine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.

3. Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum; sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.

4. Et anima mea turbata est valde; sed tu Domine usquequo *b*?

5. Convertere Domine, & eripe animam meam; salvum me fac propter misericordiam tuam.

6. Quoniam non est in morte, qui memor sit tui; in inferno autem quis confitebitur tibi *c*?

7. Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum; lacrymis meis stratum meum rigabo.

8. Turbatus est a furore oculus meus; inveteravi inter omnes inimicos meos.

9. Discedite *d* a me omnes, qui operamini iniquitatem; quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.

10. Exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscepit.

11. Erubescant, & conturbentur vehementer omnes inimici mei; convertantur, & erubescant valde velociter *e*.

a sc. mundi ætate, & perfecta beatitudine.

b supple; non medeberis.

c Te laudans, vel incitans alios ad laudandum.

d Matth. 7. 23. 25. 41. Luc. 13. 27.

e Videntes seriam, & velocem meam pœnitentiam.

PSALM VII.

Dlá śiebie przećiw Saulu, á Semei modli się Dawid; to iest: Krystus, áby dlá niewinnośći swoiey z kośćiołem swoim zachowány był; lecz nieprzyiáćiołe áby káráni byli dlá uporu swego.

1. Psalm Dáwidow, ktory śpiewał Pánu zá słowá Chusy syná Iemini. (*2. Krol. 16.*)

2. PAnie Boże moy w tobiem nádźieię położył; wybaw mię od wszytkich prześládowcow moich, y wyzwol mię.

3. By kiedy nie porwał iáko lew dusze moiey, gdy niemász, ktoby odkupił, áni ktoby wybáwił.

4. Pánie Boże moy! ieslim to ucyynił, iesli iest nieprawość w rękách moich;

5. Ieslim oddał oddawáiącym mi złe, niech upádnę słusznie przed nieprzyiáćioły moimi prozny.

6. Niechay prześláduie nieprzyiáćiel duszę moię,

PSALMUS. VII.

Pro se contra Semei & Saul orat David. Prophetice Christus, ut ob suam innocentiam ipse cum Ecclesia servetur, inimici vero ob pertinaciam pœnas luant.

1. Psalmus David, quem cantavit Domino pro verbis Chusi *f* filii Jemini, (*2. Reg. 16.*)

2. DOmine Deus meus in te speravi; salvum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me.

3. Ne quando rapiat ut leo animam meam, dum non est, qui redimat, neque qui salvum faciat.

4. Domine Deus meus! si feci istud, si est iniquitas in manibus meis;

5. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.

6. Persequatur inimicus animam meam, & comdrehendat, & conculcet in terra vitam

f i. Æthiopis, sic Saulem vocat ob morũ nigredinẽ & obstinationẽ in malo.

tam meam, & gloriam meam in pulverem deducat.

7. Exurge Domine in ira tua; & exaltare in finibus inimicorum meorum. Et exurge Domine Deus meus in præcepto, quod mandasti;

8. Et Synagoga populorum *a* circumdabit te. Et propter hanc in altum regredere;

a Ecclesia supplicabunda & laudans.

9. Dominus judicat populos. Judica me Domine secundum justitiam meam, & secundum innocentiam meam super me.

10. Consumetur nequitia peccatorum, & diriges justum, scrutans *b* corda & renes Deus.

b 1 Par. 28. 9. Jerem. 11. 20. & 17. 10. & 20. 12.

11. Justum adjutorium meum a Domino, qui salvos facit rectos corde.

12. Deus judex justus fortis & patiens; numquid irascitur per singulos dies?

13. Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit; arcum suum tetendit, & paravit illum.

14. Et in eo paravit vasa mortis *c*, sagittas suas ardentibus effecit.

c tela & instrumenta mortifera.

15. Ecce *d* parturiit injustitiam; concepit dolorem, & peperit iniquitatem.

d Job. 15. 35. Isai. 59. 4.

16. Lacum aperuit, & effodit eum; & incidit in foveam, quam fecit.

17. Convertetur *e* dolor ejus in caput ejus; & in verticem ipsius iniquitas ejus descendet.

e i. recidet.

18. Confitebor Domino secundum *f* justitiam ejus; & psallam nomini Domini altissimi.

f pro.

moię, y niech polmá, y podepce ná źiemi żywot moy, á sławę moię niechay w proch obroći.

7. Powstań Pánie w gniewie twoim, y wynieś się ná gránicách niepryiáćioł moich. Y powstań Pánie Boże moy w przykazániu, ktoreś roskazał;

8. A zgromadzenie národow obstąpi ćie. Y dla tego wroć się ná wysokość;

9. Pan sądźi národy. Sądź mię Pánie według spráwiedliwośći moiey, y według niewinnośći moiey ná mnie.

10. Zginie złość grzesznikow, á prosto prowádźisz spráwiedliwego bádáiący się serc y nerek Boże.

11. Spráwiedliwa pomoc moiá od Páná, ktory zbáwia práwych sercem.

12. Bog sędźia spráwiedliwy, mocny, y ćierpliwy; zaż się gniewa ná káżdy dźień?

13. Iesli się nie náwroćićie, mieczá swego dobędźie; łuk swoy náćiągnął, y nágotował ji.

14. Y nálożył ná nim naczynie śmierći, strzały swe pałáiącemi spráwił.

15. Oto rodźił niespráwiedliwość; począł boleść, y urodźił nieprawość.

16. Doł otworzył, y wykopał ji; y wpadł w doł, ktory uczynił.

17. Obroći się boleść iego ná głowę iego; á ná wierzch głowy iego, niepráwość iego spádnie.

18. Będę wyznawał Pánu według spráwiedliwośći iego; y będę śpiewał imieniowi Páná nawyższego.

PSALMUS VIII.

Dei magnitudinem prædicat a miris ejus operibus, hominis causa factis. Prophetice Christi dignitatem.

1. In finem pro torcularibus *g*, Psalmus David.

g beneficiis & fructibus sanguinis Christi.

2. DOmine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! Quoniam elevata est magnificentia tua super cœlos.

3. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem *h* propter inimicos tuos, ut destruas inimicum & ultorem.

h laudari fecisti divinam tuam majestatem.

4. Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum; lunam & stellas, quæ tu fundasti.

5. Quid est homo, quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam visitas eum?

6. Mi-

PSALM. VIII.

Wielkość Boską sławi, dla cudow iego, ktore człowieku uczynił; táiemnie: godność Krystusa.

1. Ná koniec zá prásy, Psalm Dawidowi.

2. PAnie Pánie nász, iákoż dźiwne iest imię twoie po wszytkiey źiemi! Abowiem wyniosłá się wielmożność twoiá nád niebiosá.

3. Z ust niemowiątek y ssących, uczyniłeś doskonáłą chwałę dla nieprzyiáćioł twoich, ábyś zepsował nieprzyiaćielá y mśćićielá.

4. Abowiem oglądam niebiosá twoie, dźiełá pálcow twoich; księżyc y gwiazdy, ktoreś ty fundował.

5. Coż iest człowiek, iże nań pámiętasz? ábo syn człowieczy, iże go náwiedzasz?

6. Uczy-

6. Uczyniłeſz go máło co mnieyſzym od Anyołow, chwałą y czćią ukoronowałeś go;

7. Y powſtánowiłeś go nád dźielámi rąk twoich.

8. Podałeś wſzytko pod nogi iego, owce y woły wſzytkie; nád to y źwierzętá polne.

9. Ptáſtwo niebieſkie, y ryby morſkiey, ktore ſię przechodzą po ſzćieżkách morſkich.

10. Pánie Pánie náſz, iákoż dźiwne ieſt imię twoie po wſzytkiey źiemi!

PSALM IX.

Dźiękuie Dáwid, á Synágogá Bogu, że ich y inſzych utrápionych od nieprzyiáćielſki krźiwdy broni; táiemnie: Kryſtus y Kośćioł ſię modli, áby Bog bez przeſtanku złych obalił; lecz nábożnych ubogich bronił. Ten Pſalm u Zydow ſię ná dwá dźieli.

1. Ná koniec zá táiemnice ſynowſkie, Pſalm Dáwidowi.

2. BĘdę wyznawał Pánie ze wſzytkiego ſercá mego; będę opowiádał wſzytkie dźiwy twoie.

3. Rozweſelę ſię y rozráduię ſię w tobie; będę śpiewał imieniowi twemu Nawyſſzy!

4. Gdy nieprzyiáćiel moy obroći ſię ná wſtecz; osłábieią y poginą przed oblicznośćią twoią.

5. Boś uczynił ſąd moy y ſpráwę moię; záśiádłeś ná ſtolicy, ktory ſądźiſz ſpráwiedliwość.

6. Zgromiłeś narody, y zginął niezbożny; wygládźiłeś imię ich ná wieki y wieki wiekow.

7. Nieprzyiáćielſkie miecze uſtáły ná koniec; y zburzyłeś ich miáſtá. Zginęłá z trzaſkiem pamiątká ich.

8. A Pan trwa ná wieki. Nágotował ná ſąd ſtolice ſwą;

9. Y on będźie ſądźił okrąg źiemie w prawośći, oſądźi narody w ſpráwiedliwośći.

10. Y ſtał ſię Pan ućieczką ubogiemu; pomocnikiem w potrzebách, w ućiſku.

11. Y niech ufáią w tobie, ktorzy znáią imię twoie; ábowiem nie opuśćiłeś ſzukáiących ćię Pánie.

12. Spiewayćie Pánu, ktory mięſzka ná Sionie; opowiádayćie miedzy narody ſpráwy iego.

13. Abowiem mſczący ſię krwie ich wſpominał; nie zápomniał ubogich wołánia.

14. Zmi-

6. Minuiſti *a* eum paulo minus ab angelis, gloria & honore coronaſti eum;

7. Et conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum.

8. Omnia *b* ſubjeciſti ſub pedibus ejus, oves & boves univerſas, inſuper & pecora campi.

9. Volucres cœli & piſces maris, qui perambulant ſemitas maris.

10. Domine Dominus noſter, quam admirabile eſt nomen tuum *c* in univerſa terra!

a Hebr. 2. 7.

b Gen. 1. 18. 1 Cor. 15. 26.

c Gloria tua in Chriſto hominum nobiliſſimo.

PSALMUS IX.

Gratias agit Deo David & Synagoga, quod ſe, & alios afflictos ab hoſtium injuria tueatur; allegorice Chriſtus & Eccleſia orat, ut perpetuo impios evertat, & pios inopes defendat. Hic Pſalmus in duos apud Hebræos ſecatur.

1. In finem pro occultis *d* filii *e*, Pſalmus David.

CONfitebor tibi Domine in toto corde meo; narrabo omnia mirabilia tua.

3. Lætabor & exultabo in te; pſallam nomini tuo Altiſſime!

4. In convertendo inimicum meum retrorſum; infirmabuntur *f*, & peribunt a facie tua.

5. Quoniam feciſti judicium meum & cauſam meam; ſediſti ſuper thronum, qui judicas juſtitiam.

6. Increpaſti Gentes, & periit impius; nomen eorum deleſti in æternum & in ſæculum ſæculi.

7. Inimici defecerunt frameæ in finem; & civitates eorum deſtruxiſti. Periit memoria eorum cum ſonitu *g*;

8. Et Dominus in æternum permanet. Paravit in judicio thronum ſuum;

9. Et ipſe judicabit orbem terræ in æquitate, judicabit populos in juſtitia.

10. Et factus eſt Dominus refugium pauperi; adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.

11. Et ſperent in te, qui noverunt nomen tuum; quoniam non dereliquiſti quærentes te Domine.

12. Pſallite Domino, qui habitat in Sion; annuntiate inter Gentes ſtudia ejus.

13. Quoniam requirens ſanguinem eorum recordatus eſt; non eſt oblitus clamorem pauperum.

14. Mi-

d Myſteriis.

e Chriſti.

f Hoſtes mei in fugam verſi infirmati ſunt & defecerunt.

g Inſtar ſonitus, celerrime.

14. Miserere mei Domine; vide humilitatem meam de inimicis meis.

15. Qui exaltas me de portis mortis *a*, ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion *b*.

16. Exultabo in salutari tuo; infixæ sunt Gentes in interitu, quem fecerunt. In laqueo isto, quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.

17. Cognoscetur Dominus judicia faciens; in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

18. Convertantur peccatores in infernum, omnes Gentes, quæ obliviscuntur Deum.

19. Quoniam non in finem oblivio erit pauperis; patientia *c* pauperum non peribit in finem.

20. Exurge Domine, non confortetur homo; judicentur Gentes in conspectu tuo.

21. Constitue Domine legislatorem *d* super eos; ut sciant gentes, quoniam homines sunt.

a Retrahis me ab extremis periculis.
b In solemnibus conventibus Ecclesiæ.
c Chald. spes.
d Justum judicem & vindicem, sc. Christum.

Psalm. X. secundum Hebræos.

1. UT quid Domine recessisti longe, despicis in opportunitatibus, in tribulatione?

2. Dum superbit impius, incenditur pauper *e*; comprehenduntur in consiliis, quibus cogitant.

3. Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ; & iniquus benedicitur.

4. Exacerbavit Dominum peccator, secundum multitudinem iræ suæ *f* non quæret *g*.

5. Non est Deus in conspectu ejus; inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore. Auferuntur judicia tua a facie ejus; omnium inimicorum suorum dominabitur.

6. Dixit enim in corde suo: Non movebor *h* a generatione in generationem, sine malo.

7. Cujus *i* maledictione os plenum est, & amaritudine, & dolo; sub lingua ejus labor & dolor *k*.

8. Sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem.

9. Oculi ejus in pauperem respiciunt; insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua. Insidiatur, ut rapiat pauperem; rapere pauperem, dum attrahit eum.

10. In laqueo suo humiliabit eum, inclinabit se, & cadet, cum dominatus fuerit pauperum.

11. Di-

e Pius uritur & torquetur.
f Et arrogantiæ.
g Impius Deum.
h Ab hac mea felicitate.
i Infra 13. 3. Rom. 3. 14.
k Suo sermone creat aliis dolorem & laborem.

14. Zmiłuy się nádemną Pánie; weyźrzy ná uniżenie moie od nieprzyiációł moich.

15. Ktory mię podwyższasz od bram śmierći, ábych opowiádał wszytkie chwały twoie w bramách corki Siońskiey.

16. Będę się weselił w zbáwieniu twoim; powięźli pogánie w zátráceniu, ktore przypráwili. W śidle tym, ktore byli skryćie zástáwili, uwięzłá nogá ich.

17. Poznány będźie Pan sądy czyniący; w uczynkách rąk swoich poymány iest grzesznik.

18. Niech się grzesznicy obrocą do piekłá, wszyscy narodowie, ktorzy zápominaią Bogá.

19. Bo nie do końcá będźie zápomnion ubogi; ćierpliwość ubogich nie zginie do końcá.

20. Powstań Pánie, niech się nie zmacnia człowiek; niech będą sądzeni narodowie przez oblicznośćią twoią.

21. Postaw Pánie zákonodawce nád nimi; áby wiedźieli narodowie, iż ludźmi są.

Psalm. X. wedle Zydow.

1. CZemuś Pánie odstąpił dáleko, przeglądasz w potrzebách, w ućisku?

2. Gdy się pyszni niezbożnik, zápala się ubogi; bywáią uśidleni w rádach, ktore wymyśláią.

3. Abowiem pochwalon bywa grzesznik w żądzách duszy swey; á nie spráwiedliwy bywa błogosłáwion.

4. Rozgniewał Páná grzesznik, według wielkośći gniewu swego nie będźie szukał.

5. Niemász Bogá przed oblicznośćią iego; splugáwione są drogi iego ná káżdy czás. Bywáią odięte sądy twoie od oblicznośći iego; nád wszytkimi nieprzyiáćioły swymi będźie pánował.

6. Mowił bowiem w sercu swoim: Nie będę poruszon od wieku do wieku, bez złego.

7. Ktorego ustá pełne są złorzeczeństwá, y gorzkośći, y zdrády; pod ięzykiem iego prácá y boleść.

8. Siedźi ná zdrádźie z bogátymi w skrzytośćiách, áby zábił niewinnego.

9. Oczy iego upátruią ubogiego; tái się ná zdrádźie w skrytym mieyscu, iáko lew w iámie swoiey. Zástáwia śidłá, áby uchwyćił ubogiego; áby połápił ubogiego, gdy go przyćiągnie.

10. W śidle swoim poniży go, schyli się, y pádnie, gdy opanuie obogie.

11. Rzekł

11. Rzekł bowiem w sercu swoim: Zápomniał Bog, odwroćił oblicze swe, áby nie widźiał do końcá.

12. Powstań Pánie Boże, niech się podnieśie ręká twoiá; nie zápominay ubogich.

13. Dla czego niezbożnik rozdraźnił Bogá? bo mowił w sercu swym: Nie będźieć się pytał.

14. Widźisz, bo ty ná boleść y ná utrapienie pátrzysz, ábyś ie podał w ręce twoie. Tobie zostáwiony iest ubogi; śierośie ty będźiesz pomocnikiem.

15. Skrusz rámię grzesznikáy złośniká; będą szukáć grzechy iego, á nie naydą.

16. Pan będźie krolował wiecznie, y ná wieki wiekow; wyginiećie Pogánie z źiemie iego.

17. Żądzą ubogich wysłuchał Pan; przygotowánie sercá ich usłyszáło ucho twoie.

18. Abyś uczynił sąd śierośie y chudźinie, áby się więcey nie ważył wielmożyć człowiek ná źiemi.

11 Dixit enim in corde suo: Oblitus est Deus, avertit faciem suam, ne videat in finem.

12. Exurge Domine Deus, exaltetur manus tua; ne obliviscaris pauperum.

13. Propter quid irritavit impius Deum? dixit enim in corde suo: Non requiret.

14. Vides, quoniam tu laborem & dolorem consideras; ut tradas eos in manus tuas. Tibi derelictus est pauper; orphano tu eris adjutor.

15. Contere brachium peccatoris *a* & maligni *b*; quæretur peccatum illius, & non invenietur *c*.

16. Dominus regnabit in æternum, & in sæculum sæculi; peribitis Gentes de terra illius.

17. Desiderium pauperum exaudivit Dominus; præparationem cordis *d* eorum audivit auris tua.

18. Judicare pupillo & humili, ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.

a Diaboli.
b Anti-Christi.
c te extirpante peribit.
d Ad preces: quia prævenis preces.

PSALM. X.

Dawid w Sáulowym prześláldowániu mowi: Że on z swoimi bespieczny był, dla ufania ku Bogu; tájemnie: Krystus nápomina Kośćioł, áby ufał Bogu w prześládowániu, prorokuiąc: że niepobożni, á grzesznići źle zginąm.

1. Ná koniec, Psam Dáwidowi.

2. W Pánu ia ufam; iákoż mowićie duszy moiey: ućiekay ná gorę iáko wrobel?

3. Bo oto grzesznicy náćiągnęli łuk, nágotowáli strzały swe w sáydaku, áby postrzeláli w ćiemnośći práwych sercem.

4. Abowiem coś był spráwił, skáźili; sprawiedliwy lepak co uczynił?

5. Pan w kośćiele swym świętym, Pan w niebie stolicá iego. Oczy iego ná ubogiego pátrzą; powieki iego pytáią synow ludzkich.

6. Pan pyta spráwiedliwego; y niezbożnego; Lecz kto miłuie nieprawość; ma w nienáwiśći duszę swoię.

7. Wyleie iáko descz ná grzeszniki śidłá; ogień, y śiárká, wiátr nawálnośći, część kubká ich.

8. Abowiem spráwiedliwy Pan, y sprawiedliwość miłuie; práwość widźiáło oblicze iego.

PSALMUS X

David in Saulis persecutione ait, se, suosque, quod Deo fidant, in tuto esse; Mystice Christus hortatur Ecclesiam, ut Deo confidat in persecutione, vaticinans, impios & peccatores male perituros.

1. In finem, Psalmus David.

2. IN Domino confido; quomodo dicitis animæ meæ: Transmigra *e* in montem sicut passer?

3. Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro *f* rectos corde.

4. Quoniam, quæ perfecisti *g*, destruxerunt; justus autem quid fecit *h*?

5. Dominus *i* in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes ejus; Oculi ejus in pauperem respiciunt; palpebræ ejus interrogant *k* filios hominum.

6. Dominus interrogat justum & impium; qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.

7. Pluet super peccatores laqueos; ignis, & sulphur, & spiritus procellarum *l* pars calicis eorum.

8. Quoniam justus Dominus, & justitias dilexit; æquitatem vidit vultus ejus.

e Fuge.
f Clam.
g In commune bonum.
h Vel peccavit?
i Hab. 2. 20.
k Severe scrutantur.
l Ventus & horrenda tempestas.

PSALMUS XI.

David petit, ut servetur ab impiorum regno omnia occupante. Idem precatur Christus suis piis affectis, Dei promissum urgens.

1. In finem pro octava, Psalmus David.

2. SAlvum me fac Domine, quoniam defecit sanctus; quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum *a*.

3. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum; labia dolosa in corde & corde *b* locuti sunt.

4. Disperdat Dominus universa labia dolosa, & linguam magniloquam.

5. Qui dixerunt: Linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt, quis noster Dominus est?

6. Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus. Ponam in salutari *c*; fiducialiter agam in eo.

7. Eloquia *d* Domini, eloquia casta *e*; argentum igni examinatum, probatum terræ purgatum septuplum.

8. Tu Domine servabis nos; & custodies nos á generatione hac in æternum.

9. In circuitu impii ambulant; secundum altitudinem *f* tuam multiplicasti filios hominum.

a Id est, nulla sanctitas & fidelitas est inter homines.
b Duplici corde, seu fraudulenter.
c In salute.
d Prov. 30. 5.
e Promissa fidelia.
f sc. incomprehensibilē profunditatē judiciorum tuorum.

PSĄLM. XI.

Dáwid prośi, áby zachowány był od krolestwa niepobożnych, ktorźi wszystko ośiadáiam; to też prośi Krystus dla swoich pobożnych towarźiszow, Boskiei obietnice domagáiąc śię.

1. Ná koniec ná oktáwę, Psálm Dáwidowi.

2. ZBaw mię Pánie, bo ustał święty; bo umnieyszyły śię prawdy od synow ludzkich.

3. Márne rzeczy mowili káżdy do bliźniego swego; wárgi zdrádliwe w sercu y sercu mowili.

4. Niech zátráći Pan wszelkie ustá zdrádliwe, y ięzyk hárdźie mowiący.

5. Ktorzy mowili: ięzyk nász uwielmożemy, ustá násze zá námi są, ktoż iest Pánem nászym?

6. Dla nędze niedostátecznych, y dla wzdychania ubogich teraz powstánę, mowi Pan. Postáwię w zbáwieniu; śmiele będę poczynał w nim.

7. Słowá Páńskie, słowá czyste; srebro w ogniu doświádczone, probowáne źiemi śiedmkroć przeczyśćione.

8. Ty Pánie záchowasz nas; y będźiesz nas strzegł od rodzáiu tego ná wieki.

9. W około niezbożnicy chodzą; według wysokośći twey uczyniłeś możne syny człowiecze.

PSALMUS XII.

Sicut a Deo David & Synagoga; Ita Christus & Ecclesia petunt ab inimico defendi, ut a morte liberati, ejus beneficentiam cantent.

1. In finem, Psalmus David.

USquequo Domine oblivisceris me in finem? Usquequo avertis faciem tuam á me?

2. Quamdiu ponam consilia in anima mea *g*, dolorem in corde meo per diem?

3. Usquequo exaltabitur inimicus meus super me?

4. Respice, & exaudi me, Domine Deus meus. Illumina oculos meos *h*, ne umquam obdormiam in morte;

5. Ne quando dicat inimicus meus: Prævalui adversus eum. Qui tribulant me, exultabunt si motus *i* fuero;

g Ut evadam manus Saulis seu inimici.
h Ut sciam rationem evadendi.
i De virtute & constantia.

6. Ego

PSALM. XII.

Jáko od Bogá Dáwid, á Synagogá, ták Krystus y Kośćioł prośam, áby od nieprzyiáćielá broniem byli; á ták od śmierći, wybawiony, iego dobroczynność sławić mogli.

1. Ná koniec, Psálm Dáwidowi.

DOkądże Pánie zápomnisz mię do końcá? dokąd odwrácász oblicze swe odemnie?

2. Dokąd będą rozbierał rády w duszy moiey, frásunek w sercu moim przez dźień?

3. Pokiż będźie śię podnośił nieprzyiáćiel moy nádemną?

4. Weyźrzy, á wysłuchay mię Pánie Boże moy. Oświeć oczy moie, bym kiedy nie zásnął w śmierći;

5. By kiedy nie rzekł nieprzyiáćiel moy: Przemogłem go. Ktorzy mię trapią, będą rádźi iesli, śię záchwieię.

6. Ale

6. Ale iá ufam w miłośierdźiu twoim. Rozráduie śię serce moie w zbáwieniu twoim; będę śpiewał Pánu, ktory mi dobrá dał; y będę grał imieniowi Páná nawyższego.

6. Ego autem in misericordia tua speravi. Exultabit cor meum in salutari tuo; cantabo Domino, qui bona tribuit mihi; & psallam nomini Domini altissimi.

PSALM. XIII.

Ze złośliwemi wszystko iest napełnione; żąda przyśćie Krystusowe, áby złych á bezbożnych zgłádźił; lecz dobrym zbawienie darował.

1. Ná koniec, Psalm Dawidowi.

RZekł głupi w sercu swoim: Niemász Bogá. Popsowáli śię, y obrzydliwemi śię sstali w zábáwách swoich; niemász, ktoby czynił dobrze, niemász áż do iednego.

2. Pan z niebá poyźrzał ná syny człowiecze, áby oglądał, iesli iest rozumieiący, ábo szukáiący Bogá.

3. Wszyscy odstąpili, pospołu stali śię niepożytecznymi; niemász, ktoby dobre czynił, niemász áż do iednego. Grob otwárty iest gárdło ich; ięzykámi swemi zdrádliwie poczynáli, iad źmiiowy pod ich wárgami. Ktorych ustá pełne są złorzeczenia y gorzkośći; prędkie nogi ich ná wylanie krwie. Skruszenie y nieszczęśćie ná drogách ich, á drogi pokoiu nie poználi; niemász boiáźni Bożey przed ich oczymá.

4. Izali nie poznáią wszyscy, ktorzy czynią niepráwość, ktorzy pożyráią lud moy iáko pokarm chlebá?

5. Páná nie wzywáli, tám drzeli od boiáźni, gdźie nie było stráchu.

6. Abowiem Pan iest w narodźie spráwiedliwym, rádę ubogiego zesro moćiliśćie; iż Pan iest nádźieiá iego.

7. Ktoż da z Sionu zbáwienie Izráelskie? gdy oddali Pan niewolą ludu swego, rozweseli śię Jákob y rozráduie śię Izráel.

PSALMUS XIII.

Quod impiorum plena sint omnia; Optat Christi adventum, ut impios & Atheos tollat, bonis salutem afferat.

1. In finem, Psalmus David.

DIxit insipiens in corde suo: *a* Non est Deus. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis; non est, qui faciat bonum *b*, non est usque ad unum.

2. Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat, si est intelligens, aut requirens Deum.

3. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est, qui faciat bonum, non est, usque ad unum. Sepulchrum patens est guttur eorum; linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum *c*. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est; veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in viis *d* eorum, & *e* viam pacis non cognoverunt; non est timor Dei ante oculos eorum.

4. Nonne cognoscent *f* omnes, qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam sicut escam panis?

5. Dominum non invocaverunt, illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.

6. Quoniam Dominus in generatione justa est, consilium inopis confudistis; quoniam Dominus spes ejus est.

7. Quis dabit ex Sion salutare *g* Israel? cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exultabit *h* Jacob, & lætabitur Israel.

a Psalm. 52. 1.

b Piis operibus studens vel insistens.

c Pestifera loquuntur.

d In actionibus.

e Eo tendunt, ut alios contemnant & infelices reddant.

f Vindicem meam manũ.

g Chald. redemptionem vel redemptorem.

h Liberatus ab hostium & diabolorum tyrannide.

PSALM XIV.

Dáwid mowi: Ze czyśći, á niewinni wstępuiam do námiotu; Krystus nowego Zakonu mistrz, á Dáwid uczy: że spráwiedliwi Niebo, á wieczny zywot otrzymawdiam.

1. Psalm Dáwidowi.

PAnie, ktoż będźie mieszkał w przybytku twoim? ábo kto odpoczynie ná gorze twoiey świętey?

2. Ktory chodźi bez zmázy, y czyni spráwiedliwość.

PSALMUS XIV.

David ait; puros & innocuos ingredi tabernaculum: Christus novi testamenti magister & David docet justos cœlo & æterna quiete potituros.

1. Psalmus David.

DOmine, quis habitabit in tabernaculo tuo *i*? aut quis requiescet in monte sancto tuo?

2. Qui ingreditur sine macula, & operatur justitiam;

i Cœlesti, cujus typus est tabernaculũ Moysis.

3. Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua; nec fecit proximo suo malum, & opprobrium non accepit adversus proximos suos.

4. Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus *a*; timentes autem Dominum glorificat; Qui jurat proximo suo, & non decipit;

5. Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, & munera super innocentem non accepit; Qui facit hæc, non movebitur *b* in æternum.

a Id est peccator ab illo nihili fit & intrepide arguitur, ubi res postulat.
b Non dejicietur in infernum.

3. Ktory mowi prawdę w sercu swoim; ktory nie czyni zdrády ięzykiem swoim; Ani uczynił bliźniemu swemu złego, y zelżywości nie przyiął przećiw bliźnim swoim.

4. Wniwecz obrocony ieſt w oczách iego złośliwy; á boiących się Páná wysławia; Ktory przyśięga bliźniemu swemu, á niezdradza;

5. Ktory pieniędzy swych nie dał ná lichwę, y dárow ná niewinne nie przyimuie. Kto to czyni, nie będźie poruszon ná wieki.

PSALMUS XV.

Sicut David, ita Christus Deum Patrem orat, ut se conservet, gratias agens, quod sit e mortuis excitandus & perpetua felicitate donandus. Mystice Ecclesia petit verbis & in nomine Christi ab hostibus conservari.

1. Tituli inscriptio ipsi David.

COnserva me Domine, quoniam speravi in te.

2. Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum *c* non eges.

3. Sanctis, qui sunt in terra ejus, mirificavit *d* omnes voluntates meas in eis.

4. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum; postea acceleraverunt. Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus; nec memor ero nominum eorum per labia mea.

5. Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei; tu es, qui restitues hæreditatem meam mihi.

6. Funes ceciderunt mihi in præclaris; etenim hæreditas mea *e* præclara est mihi.

7. Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum *f*; insuper & usque ad noctem increpuerunt me renes mei *g*.

8. Providebam *h* Dominum in conspectu meo semper; quoniam a dextris est mihi, ne commovear.

9. Propter hoc lætatum est cor meum, & exultavit lingua mea; insuper & caro mea requiescet in spe.

10. Quoniam *i* non derelinques animam meam in inferno; nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

11. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia *k* cum vulto tuo *l*; delectationes in dextera tua usque in finem *m*.

c Munerum & meritorum, licet illis oblectcteris, & præmia retribuas.
d Fecit, ut eorum commodis mire studerem.
e Deus ipse.
f Ut eligerem hanc hæreditatem.
g Affectus me excitarunt.
h Actor. 2. 25.
i Actor. 2. 31. & 13. 35.
k Perfecta.
l Per visionem divinitatis tuæ.
m Chald. in æternum.

PSĄLM. XV.

Jáko Dáwid, ták y Krystus Bogá Oycá prośi, áby go zachował, dźiękuiąc że zmartwych wſtánie, á wieczną żyżność dostąpi. Táiemnie: Kośćioł żądá słowámi, á imieniem Krystusowym, áby od nieprzaćioł zachowány był.

1. Tytułu napis sámemu Dáwidowi.

ZAchoway mię Pánie, bom nádźieię miał w tobie.

2. Rzekłem Pánu: Tyś ieſt Bogiem moim, ábowiem dobr moich niepotrzebuiesz.

3. Swiętym, ktorzy są ná źiemi iego, dźiwne uczynił wszytkie chęći moie ku nim.

4. Rozmnożyły się niemocy ich; potym się kwápili. Nie będę zgromadzał schadzek ich ze krwi; y nie będę wspominał imion ich usty memi.

5. Pan cząstká dźie dźictwá mego, y kieliché mego; tyś ieſt, ktory mi przywroćisz dźiedźictwo moie.

6. Sznury przypadły mi ná osobliwych; ábowiem dźiedźictwo moie ieſt mi známienite.

7. Będę błogosłáwił Páná, ktorymi dał rozum; ktemu áż do nocy ćwiczyły mię nerke moie.

8. Miałem Páná záwsze przed oczymá swemi; bo mi ieſt po práwicy, ábych nie był poruszony.

9. Przetoż się uweseliło serce moie, y rozrádował się ięzyk moy; nád to y ćiáło moie, w nádźiei odpoczywáć będźie.

10. Abowiem nie zostáwisz dusze moiey w piekle; áni dasz świętemi twemu oglądáć skáżenia.

11. Oznaymiłeś mi drogi żywotá, nápełnisz mię weselem z obliczem twoim; rosskoszy ná práwicy twey áż do końcá.

PSALM XVI.

Jako Dawid w prześládowaniu, tak Chrystus prośi dla Kośćioła; że śię nie przyiaćiolom scżęśći ná tym świećie, ale śię on ćieszy nadźieią chwały wieczney.

1. Modlitwá Dawidowi.

WYsłuchay, Pánie, spráwiedliwość moię: słuchay pilnie prośby moiey. Przyimi w uszy modlitwę moię, nie zdrádliwemi ustámi.

2. Od oblicznośći twoiey sąd moy niech wynidźie: oczy twe niech doyźrzą spráwiedliwośći.

3. Sprobowáłeś sercá mego, y náwiedźiłeś w nocy; doświadczyłeś mię ogniem, á nie nálázłá śię we mnie nieprawość.

4. Aby nie mowiły ustá moie uczynkow ludzkich; dla słow ust twoich iam przestrzegał drog twárdych.

5. Umocni kroki moie ná śćieżkách twoich; áby śię nie chwały stopy moie.

6. Iam wołał, iżeś mię wysłuchał Boże; nákłoń mi uchá twego, á wysłuchay słowá moie.

7. Pokaż dźiewne miłośierdźie twoie, ktory zbáwiasz nádźieię máiące w tobie.

8. Od przećiwiáiących śię práwicy twoiey strzeż mię iáko źrzenicę oká. Pod ćieniem skrzydeł twoich obroń mię,

9. Od oblicza niezbożnych, ktorzy mię utrapili. Nieprzyiáćiele moi duszę moię ogárnęli;

10. Tłustość swoię záwárli, ustá ich mowiły hárdość.

11. Porzućiwszy mię teraz mię obtoczyli; oczy swe náłádźili spuśćić ku źiemi.

12. Przyięli mię iáko lew gotowy do łupy; y iáko szczenię lwie mieszkáiące w iámie.

13. Powstań Pánie, uprzedź go y przekin go; wyrwi duszę moię od niezbożnego, miecz twoy. Od nieprzyiáćioł ręki twoiey.

14. Pánie odłąc ie od trochy ludźi z źiemie zá żywotá ich; skrytych rzeczy twoich nápełnion iest brzuch ich. Násyceni są synmi; y ostátki swoie zostáwili máłym dźiećiom swoim.

15. A ia w spráwiedliwośći pokażę śię przed obliczem twoim; násycon będę, gdy śię okaże chwałá twoiá.

PSALMUS XVI.

Ut, David in persecutione, ita Christus orat pro Ecclesia; Inimicos quidem in hac vita fortunari, se vero gloriam æternam expectare.

1. Oratio David.

EXaudi, Domine, justitiam meam; intende deprecationem meam. Auribus percipe oratioem meam, non in labiis dolosis.

2. De vultu tuo judicium meum prodeat; oculi tui videant æquitates.

3. Probasti cor meum *a*, & visitasti nocte; igne *b* me examinasti, & non est inventa in me iniquitas.

> *a* Affectum cordis mei.
> *b* Tribulationis & tentationis.

4. Ut non loquatur os meum opera hominum; propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras.

5. Perfice gressus meos in semitis tuis; ut non moveantur *c* vestigia mea.

> *c* A recto.

6. Ego clamavi, quoniam exaudisti me Deus; inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea.

7. Mirifica *d* misericordias tuas, qui salvos facis sperantes in te.

> *d* Mirabiles exhibe ei. Christo, & gratiæ.

8. A resistentibus dexteræ tuæ *e* custodi me, ut pupillam oculi. Sub umbra alarum tuarum protege me,

9. A facie impiorum, qui me afflixerunt. Inimici mei animam meam circumdederunt.

10. Adipem suum *f* concluserunt, os eorum locutum est superbiam.

> *f* Opulentiam

11. Projicientes me nunc circumdederunt me; oculos suos statuerunt declinare in terram *g*.

> *g* Ne viderent miseriam & moverentur ad misericordiam.

12. Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam; & sicut catulus leonis habitans in abditis.

13. Exurge Domine, præveni eum, & supplanta eum; eripe animam meam ab impio, frameam tuam *h*. Ab inimicis manus tuæ.

> *h* Gladium & potentiam aufer ab inimicis.

14. Domine a paucis te terra divide eos in vita eorum; de absconditis tuis adimpletus est venter eorum. Saturati sunt filiis; & dimiserunt reliquias suas parvulis suis.

15. Ego autem in justitia apparebo conspectui tuo; satiabor, cum apparuerit gloria tua *i*.

> *i* facies gloriosa.

PSALM. XVII.

Dawid (rozumieć śię może Krystus) dźiękuie, że po wielkim rospaczu, ktorego tu iest poetycki opi-

PSALMUS XVII.

Ut David, Ita Christus gratias agit, quod ex maxima rerum desperatione, quam poetice descri-

describit, victoriam & regnum sit consecutus. Multa autem soli Christo conveniunt.

1. In finem puero *a* Domini David, qui locutus est Domino verba cantici hujus, in die, qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, & de manu Saul, & dixit: (2. *Reg.* 22. 2.)

2. DIligam te, Domine, fortitudo mea;

3. Dominus firmamentum meum *b*, & refugium meum, & liberator meus *c*. Deus meus adjutor meus, & sperabo in eum. Protector meus, & cornu salutis meæ *d*, & susceptor meus.

4. Laudans invocabo Dominum; & ab inimicis meis salvus ero.

5. Circumdederunt me dolores mortis *e*; & torrentes iniquitatis conturbaverunt me.

6. Dolores inferni circumdederunt me; præoccupaverunt me laquei mortis.

7. In tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi; Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam; & clamor meus in conspectu ejus, introivit in aures ejus *f*.

8. Commota est, & contremuit terra; fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis.

9. Ascendit fumus in ira ejus; & ignis a facie ejus exarsit; carbones succensi sunt ab eo.

10. Inclinavit cœlos, & descendit; & caligo sub pedibus ejus.

11. Et ascendit super Cherubim, & volavit; volavit super pennas ventorum.

12. Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu ejus tabernaculum ejus; tenebrosa aqua in nubibus aeris.

13. Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt, grando, & carbones ignis.

14. Et intonuit de cœlo Dominus, & Altissimus dedit vocem suam *g*; grando & carbones ignis.

15. Et misit sagittas suas *h*, & dissipavit eos; fulgura multiplicavit, & conturbavit eos.

16. Et apparuerunt fontes aquarum, & revelata sunt fundamenta orbis terrarum; Ab increpatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.

17. Misit *i* de summo, & accepit me; & assumpsit me de aquis *k* multis.

18. Eripuit me de inimicis meis fortissimis,

a servo.
b Hieron. petra mea.
c Hebr. 2. 13.
d potentia & robur operans salutem.
e Lethales.
f Et ecce venit in auxilium Deus, quem in seqq. versibus poetica hypotyposi depingit.
g Tonitrua.
h Velut sagittas fulmina.
i Auxilium.
k Tribulationibus.

opisowánie, dostąpił zwyćięstwá, á krolestwo. Lecz wiele sámemu Krystusowi przystoi.

1. Ná koniec, sludze Páńskiemu Dáwidowi, ktory mowił Pánu słowá pieśni tey w dźień gdy go wyrwał Pan z ręki wszytkich nieprzyiáćioł iego, y z ręki Saulowey, y rzekł: (2. *Krol.* 22. 2.)

2. BĘdę ćię miłował, Pánie, mocy moiá;

3. Pan twierdza moiá, y ućieczká moiá, y wybáwićiel moy. Bog moy wspomożyćiel moy, y w nim będę nádźieię miał. Zástępcá moy, y rog zbáwienia mego, y obrońcá moy.

4. Chwaląc będę wzywał Páná; y będę wybáwion od nieprzyiáćioł moich.

5. Ogárnęły mię boleśći śmierći; y strumienie nieprawośći zátrwożyły mię.

6. Boleśći piekielne obtoczyły mię; uprzedźiły mię śidłá śmierći.

7. W utrapieniu moim wzywałem Páná, y wołałem do Bogá mojego; Y wysłuchał głos moy z kośćiołá swego świętego; y wołánie moie przed oblicznośćią iego, weszło w uszy iego.

8. Wzruszyłá się, y zádrżáłá źiemiá; fundámenty gor zátrwożyły się, y poruszyły się, iż się rozgniewał ná nie.

9. Szedł ku gorze dym w gniewie iego; y ogień się zápalił od oblicza iego; węgle się rozpáliło od niego.

10. Nákłonił niebios, y zstąpił; y mglá pod nogámi iego.

11. Y wstąpił ná Cherubiny, y latał; latał ná skrzydłách wiátrowych.

12. Y położył ćiemność táynikiem swoim, około niego namiot iego; ćiemna wodá w obłokách powietrznych.

13. Przed bláskiem w oczách iego rozeszły się obłoki, grad y węgle ogniste.

14. Y zágrzmiał Pan z niebá, á náwyższy swoy głos wypuśćił; grad y węgle ogniste.

15. Y wypuśćił strzały swe, y rozproszył ie; rozmnożył błyskáwice, y strwożył ie.

16. Y okazáły się źrzodłá wod, y odkryły się fundámenty okręgu źiemie; od fukánia twego Pánie, od tchnienia duchá gniewu twego.

17. Spuśćił z wysokośći, á wźiął mię; y wyiął mię z wod wielkich.

18. Wyrwał mię od nieprzyiaćioł moich bárzo

rzo mocnych, y od tych, ktorzy mię w nienawiśći mieli; ábowiem zmocnili ſię nádemną.

19. Uprzedźili mię w dźień utrapienia mego; y Pan ſtał ſię obrońcą moim.

20. Y wywiodł mię ná przeſtrzeńſtwo; zbáwił mię, iż mię chćiał.

21. Y odda mi Pan, według ſpráwiedliwośći moiey, y według czyſtośći rąk moich odda mi.

22. Abowiemem ſtrzegł drog Páńſkich, ánim czynił niezbożnie przećiw Bogu memu.

23. Bo wſzytkie ſądy iego przed oblicznośćią moią; á ſpráwiedliwośći iego nie odrzućiłem od śiebie.

24. Y będę niepokalánym z nim; y będę ſię ſtrzegł od niepráwośći moiey.

25. Y odda mi Pan według ſpráwiedliwośći moiey; y według czyſtośći rąk moich, przed oblicznośćią oczu iego.

26. Z świętym święty będźieſz, á z mężem niewinnym niewinny będźieſz;

27. Y z wybránym wybrány będźieſz; á z przewrotnym przewrotny ſię ſtánieſz.

28 Bo ty lud uniżony zbáwiſz; á oczy pyſznych poniżyſz.

29. Bo ty rozświecaſz pochodnią moię Pánie; Boże moy oświeć ćiemnośći moie.

30. Abowiem przez ćię będę wyrwan z pokuſy; á w Bogu moim przeſtąpię mur.

31. Bog moy niezmázáná drogá iego; słowá Páńſkie ogniem wypláwione; obroncą ieſt wſzytkich máiących nádźieię w ſobie.

32. Bo ktoż Bogiem oprocz Páná? ábo ktory Bog oprocz Bogá náſzego?

33. Bog, ktory mię opáſał mocą; y położył niepokaláną drogę moię.

34. Ktory pokrzepił mogi moie iáko ielenie, y ná wyſokich mieyſcách ſtánowiąc mię.

35. Ktory uczy ręce moie do boiu; y uczyniłeś, iáko łuk miedźiány, rámioná moie.

36. Y dałeś mi obronę zbáwienia twego, á práwicá twoia broniłá mię; A kaźń twoiá popráwiłá mię do końcá; y náuká twoiá tá mię náuczy.

37. Rozſzerzyłeś kroki moie podemną; y nie osłábiáły nogi moie.

38. Będę gonił nieprzyiaćioły moie, y poymam ie; y niewrocę ſię, áż ich nie ſtánie.

39. Połamię ie, y nie będą mogli ſtáć; upádną pod nogámi memi.

mis, & ab his, qui oderunt me; quoniam confortati ſunt ſuper me.

19. Prævenerunt me in die afflictionis meæ; & factus eſt Dominus protector meus.

20. Et eduxit me in latitudinem; ſalvum me fecit, quoniam voluit me.

21. Et retribuet mihi Dominus ſecundum juſtitiam meam, & ſecundum puritatem manuum mearum retribuet mihi;

22. Quia cuſtodivi vias Domini, nec impie geſſi a Deo meo *a*.

23. Quoniam omnia judicia ejus in conſpectu meo; & juſtitias ejus non repuli a me.

24. Et ero immaculatus cum eo; & obſervabo me ab iniquitate mea.

25. Et retribuet mihi Dominus ſecundum juſtitiam meam *b*; & ſecundum puritatem manuum mearum in conſpectu oculorum ejus.

26. Cum ſancto ſanctus eris, & cum viro *c* innocente innocens eris;

27. Et cum electo electus eris; & cum perverſo perverteris *d*.

28. Quoniam tu populum humilem ſalvum facies; & oculos ſuperborum humiliabis.

29. Quoniam tu illuminas lucernam *e* meam Domine; Deus meus illumina tenebras meas.

30. Quoniam in te eripiar a tentatione, & in Deo meo transgrediar murum *f*

31. Deus meus impolluta via ejus; eloquia Domini igne examinata *g*; protector eſt omnium ſperantium in ſe.

32. Quoniam quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum noſtrum?

33. Deus, qui præcinxit me virtute *h*; & poſuit immaculatam viam meam.

34. Qui *i* perfecit pedes meos tamquam cervorum *k*, & ſuper excelſa ſtatuens me.

35 Qui *l* docet manus meas ad prælium; & poſuiſti, ut arcum æreum, brachia mea.

36. Et dediſti mihi protectionem ſalutis tuæ *m*; & dextra tua ſuſcepit me; Et diſciplina tua correxit me in finem; & diſciplina tua ipſa me docebit.

37. Dilataſti greſſus meos ſubtus me; & non ſunt infirmata veſtigia mea;

38. Perſequar inimicos meos, & comprehendam illos; & non convertar, donec deficiant *n*.

39. Confringam illos, nec poterunt ſtare; cadent ſubtus pedes meos.

a Recedens.

b Meritum meum Chald.

c Ages benigne.

d Ages perverſe ſeu ſevere contra morem tuum.

e Priſtinam gloriam.

f Superabo omnem difficultatem.

g Puriſſima.

h Fortitudine.

i 2. Reg. 22. 34.

k ſc. agiles.

l 2. Reg. 22. 35.

m Protectorem Chriſtum Salvatorem.

n Chald. conſumantur.

40. Et præcinxiſti me virtute ad bellum; & ſupplantaſti inſurgentes in me ſubtus me.

41. Et inimicos meos dediſti mihi dorſum *a*, & odientes me diſperdidiſti.

42. Clamaverunt, nec erat, qui ſalvos faceret, ad Dominum; nec exaudivit eos.

43. Et comminuam eos, ut pulverem ante faciem venti; ut lutum platearum delebo eos.

44. Eripies me de contradictionibus populi; conſtitues me in caput Gentium.

45. Populus *b*, quem non cognovi *c*, ſervivit mihi; in auditu auris *d* obedivit mihi.

46. Filii alieni mentiti *e* ſunt mihi; filii alieni inveterati ſunt, & claudicaverunt *f* a ſemitis ſuis.

47. Vivit Dominus, & benedictus Deus meus; & exaltetur Deus ſalutis meæ.

48. Deus, qui das vindictas mihi, & ſubdis populos ſub me, liberator meus de inimicis meis iracundis.

49. Et *g* ab inſurgentibus in me exaltabis me; a viro iniquo eripies me.

50. Propterea *h* confitebor tibi in nationibus Domine; & nomini tuo pſalmum dicam.

51. Magnificans *i* ſalutes regis ejus, & faciens miſericordiam Chriſto ſuo David, & ſemini ejus usque in ſæculum.

a Feciſt terga vertere.
b Gentilis.
c Ut meum.
d Ad prædicationem Apoſtolorum.
e Alienigenæ, ſubjecti ſunt ut ſervi, qui ſæpe ex timore mentiuntur.
f Declinaverunt.
g 2. Reg. 22. 49.
h 2 Reg. 22. 50. Rom. 15. 9.
i Magnam & multiplicem ſalutem afferens.

40. Y opaſałeś mię mocą ná woynę; y przekinąłeś powſtáiące przećiwko mnie, pod mię,

41. Y nieprzyiáćioł moich podałeś mi tył; y nienawidzące mię potráćiłeś.

42. Wołáli, á nie był, ktoby ie wybawił, do Páná; áni ich wyſłuchał.

43. Y ſkruſzę ie, iáko proch przed wiátrem; iáko błoto ná ulicy wygłádzę ie.

44. Wyrwieſz mię z przećiwnośći ludu; poſtánowiſz mię głową národow.

45. Lud, ktoregom nie znał, ſłużył mi; ná uſłyſzenie uchá był mi poſłuſzny.

46. Synowie obcy ſkłámáli mi; ſynowie obcy zaſtárzáli ſię, y uchrámowali z drog ſwoich.

47. Zywie Pan, y błogoſłáwiony Bog moy; y niech będźie podwyſzon Bog zbáwienia mego.

48. Boże, ktory mi dáieſz pomſty, y poddáieſz pod mię národy; wybáwićielu moy od nieprzyiáćioł moich gniewliwych.

49. Y od powſtáiących ná mię wywyżſzyſz mię; od męża nieſpráwiedliwego wyrwieſz mię.

50. Przetoż będęć wyznawał miedzy národy Pánie; á imieniowi twemu pieśń záśpiewam.

51. Czyniący wielkie wybáwienie krolá ſwego, y czyniący miłośierdźie pomázáńcowi ſwemu Dawidowi, y náśieniu iego áż ná wieki.

PSALMUS XVIII.

Deum ex cœleſtium rerum opificio, ex divina præſertim Evangelica lege cognoſci; cognitum precatur, ut ſibi omnia peccata contra legem commiſſa remittat.

1. In finem, Pſalmus David.

2. Cœli *k* enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum.

3. Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam *l*.

4. Non ſunt loquelæ, neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum.

5. In *m* omnem terram exivit ſonus eorum; & in fines orbis terræ verba eorum.

6. In ſole poſuit tabernaculum ſuum *n*; & ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo; *o* exultavit ut gigas ad currendam viam.

7. A ſummo cœlo egreſſio ejus; Et occurſus ejus usque ad ſummum ejus; nec eſt, qui ſe abſcondat a calore ejus.

8. Lex

k Materiales & myſtici ſeu Apoſtoli.
l Per dies & noctes cœlum Dei ſcientiam nobis ingerit.
m Rom. 10. 18.
n Similitudinem de ſe, ſua Matre Virgine, & Sponſa Eccleſiæ.
o Luc. 24. 46.

PSALM. XVIII.

Iż Bogá łácno poznáć ták z ſtworzenia niebioś, iáko y z zákonu iego. Prośi potym, áby mu Bog grzechy odpuśćił.

1. Ná koniec, Pſalm Dáwidowi.

2. Niebioſá rozpowiádáią chwałę Bożą, á dźiełá rąk iego oznáymuie utwierdzenie.

3. Dźień dniowi opowiáda ſłowo, á noc nocy okázuie znáiomość.

4. Niemáſz ięzykow áni mow, ktoreby nie ſłyſzáły głoſow ich.

5. Ná wſzytkę źiemię wyſzedł głoś ich; y ná kończyny okręgu źiemie ſłowá ich.

6. W Słońcu poſtáwił przybytek ſwoy; á ono iáko obłubieniec wychodzący z łożnice ſwoiey; Rozweſeliło ſię iáko obrzym ná bieżenie w drogę.

7. Od kráiu niebá wyſźćie iego; A náwrot iego áż ná kráy iego; á niemáſz, ktoby ſię mogł zákryć od gorącośći iego.

8. Za-

8. Zakon Páńſki niepokálany náwracáiący duſze; świádectwo Páńſkie wierne, dáiące mądrość málutkim.

9. Sprawiedliwośći Páńſkie práwe, uweſeláiące ſer á; przykázánie Páńſkie iáſne, oświecáiące oczy.

10. Boiaźń Páńſká święta, trwaiącá ná wieki wiekow; ſądy Páńſkie prawdźiwe, uſprawiedliwione ſáme w ſobie.

11. Pożądliwſze nád złoto, y nád mnogie kámienie drogie; y ſłodze nád miod, y pláſtr miodowy.

12. Abowiem ſługá twoy ſtrzeże ich, w przeſtrzegániu ich odpłátá wielka.

13. Wyſtępki ktoż rozumie? od ſkrytych moich oczyść mię;

14. Y od cudzych ſfolguy ſłudze twemu. Ieſli nádemną pánowáć nie będą, tedy niepokálánym będę; y będę oczyśćion od grzechu nawiętſzego.

15. Y będą ſię podobáć wymowy uſt moich; y rozmyślánie ſercá mego przed oblicznośćią twoią záwſze. Pánie wſpomożyćielu moy, y odkupićielu moy.

P S A L M XIX.

Modlitwa, ábo winſzowánie zá krolem iadącym ná woynę, áby go Bog ſczęśćił. To ieſt: winſzowánie wiernych zá Kryſtuſá, á námieſtniká iego, też y káždą wierną duſzę.

1. Na koniec, Pſalm Dáwidowi.

2. Niechay ćię wyſłucha Pan w dźień utrapienia; niechay ćię obroni imię Bogá Jákobowego.

3. Niech ći zeſzle pomoc z świątnice; á z Syonu niecháy ćię broni.

4. Niechay pomni ná wſzelką ofiárę twoię; á całopalenie twoie niech tłuſte będźie.

5. Niechay ći da według ſercá twego; y wſzelką rádę twoię niech potwierdźi.

6. Rozweſelimy ſię w zbáwieniu twoim; á w imię Bogá náſzego wielmożnymy ſię ſtániemy.

7. Niechay wypełni Pan wſzyſtkie prośby twoie; terazem poznał, iż Pan zbawił pomázáńcá ſwego. Wyſłucha go z niebá świętego ſwego; zbáwienie w śiłách práwice iego.

8. Iedni w woźiech, á drudzy w koniech; ále my imienia Páná Bogá náſzego wzywáć będźiemy.

9. Oni

8. Lex Domini immaculata convertens animas; teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans parvulis *a*.

9. Juſtitiæ Domini rectæ, lætificantes corda; præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.

10. Timor Domini ſanctus, permanens in ſæculum ſæculi; judicia Domini vera, juſtificata in ſemetipſa.

11. Deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum multum; & dulciora ſuper mel & favum.

12. Etenim ſervus tuus cuſtodit ea, in cuſtodiendis illis retributio multa.

13. Delicta *b* quis intelligit? ob occultis meis munda me;

14. Et ab alienis parce ſervo tuo. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero; & emundabor a delictio maximo *c*.

15. Et erunt, ut complaceant eloquia *d* oris mei; & meditatio cordis mei in conſpectu tuo ſemper. Domine adjutor *e* meus, & redemptor meus *f*.

a Imperitis & humilibus.
b Contra tam præſtantem legem.
c Mortali.
d Landes & preces.
e In bonis.
f A malis.

PSALMUS XIX.

Oratio Synagogæ pro Rege ad bellum proficiſcente, ut Deum habeat propitium. Myſtice apprecatio fidelium eſt pro Chriſto, & precatio pro Chriſti Vicario, & quavis fideli anima.

1. In finem, Pſalmus David.

2 Exaudiat te Dominus in die tribulationis; protegat te nomen Dei *g* Jacob *h*.

3. Mittat tibi auxilium de ſancto; & de Sion tueatur te.

4. Memor ſit omnis ſacrificii tui; & holocauſtum tuum pingue *i* fiat.

5. Tribuat tibi ſecundum cor tuum; & omne conſilium tuum confirmet.

6. Lætabimur in ſalutari tuo *k*; & in nomine Dei noſtri magnificabimur.

7. Impleat Dominus omnes petitiones tuas; nunc cognovi, quoniam ſalvum fecit Dominus Chriſtum ſuum. Exaudiet illum de cœlo ſancto ſuo; in potentatibus ſalus dexteræ ejus.

8. Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei noſtri invocabimus.

9. Ipſi

g Deus nominatus & propitius.
h Jacob ſeu Iſrael.
i Deo gratum & acceptum.
k Salute & gloria tua, quæ a te eſt.

9. Ipsi obligati sunt *a*, & ceciderunt *b*; nos autem surreximus & erecti sumus.

10. Domine salvum fac regem *c*; & exaudi nos in die, qua invocaverimus te.

PSALMUS XX.

Synagoga Davidi, Ecclesia Christo victori applaudit, & Deo gratias agit, quod Christum regem multa gloria affecerit.

1. In finem, Psalmus David.

2. DOmine in virtute tua lætabitur rex; & super salutare tuum *d* exultabit vehementer.

3. Desiderium cordis ejus tribuisti ei; & voluntate labiorum ejus non fraudasti eum.

4. Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis *e*; posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso.

5. Vitam petiit a te; & tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum, & in sæculum sæculi.

6. Magna est gloria ejus in salutari tuo; gloriam & magnum decorem impones super eum.

7. Quoniam dabis eum in benedictionem *f* in sæculum sæculi; lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

8. Quoniam rex sperat in Domino, & in misericordia Altissimi non commovebitur.

9. Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis; dextera tua inveniat omnes, qui te oderunt.

10. Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui *g*; Dominus in ira sua conturbabit eos, & devorabit eos ignis.

11. Fructum eorum de terra perdes; & semen eorum a filiis hominum.

12. Quoniam declinaverunt in te *h* mala; cogitaverunt consilia, quæ non potuerunt stabilire.

13. Quoniam pones eos dorsum; in reliquiis tuis præparabis vultum eorum.

14. Exaltare Domine in virtute tua; cantabimus & psallemus virtutes tuas.

PSALMUS XXI.

David futuram Christi tribulationem, Christus ipse suam passionem Deo repræsentat & Patrem in cruce obsecrat per suæ passionis mysteria. Se in vitam revocatum ejus laudes toto mundo propagaturum.

a Catenis constricti.
b Cæsi sunt.
c Christum cum grege.
d Salutem, qua salvus redibit, & nos pariter salvans.
e Copiosis beneficiis.
f Ut per ipsum etiam alii benedicantur.
g Chald. iræ tuæ.
h Tibi tuisque per calumniam imputantes.

1. In

9. Oni powiązáni ſą, y polegli; á myſmy powſtáli y podnieśieniſmy.

10. Pánie zbaw krolá; y wyſłuchay nas w dźień, w ktory ćię wzywáć będźiemy.

PSALM. XX.

Synagoga Dawidowi, Kośćioł Kryſtuſowi zwyćiężcowi pokazuie ſwoiom rádość, dźiękuiąc Bogu, że Kryſtuſá krolá wielką chwałą uczćił.

1. Ná koniec, Pſalm Dawidowi.

2. PAnie w mocy twoiey rozweſeli ſię krol; á w zbáwieniu twoim rozráduie ſię wielce.

3. Ządánie ſercá iego dałeś mu; á w woley uſt iego nie omyliłeś go.

4. Boś go uprzedźił błogosłáwieńſtwy ſłodkośći; włożyłeś ná głowę iego koronę z kámieniá drogiego.

5. Zywotá prośił u ćiebie; y dałeś mu przedłużenie dni ná wieki, y ná wieki wiekow.

6. Wielka ieſt chwałá iego w zbáwieniu twoim; ſławę y wielką ozdobę nań włożyſz.

7. Abowiem dáſz go ná błogosłáwieńſtwo ná wieki wiekow; rozweſeliſz go w rádośći obliczem twoim.

8. Bo krol nádźieię ma w Pánu; á w miłośierdźiu Nawyſszego nie będźie poruſzony.

9. Niech znaydą rękę twoię wſzyſcy nieprzyiaćiele twoi; práwicá twa niech naydźie wſzytkie, ktorzy ćię w nienawiśći máią.

10. Położyſz ie iáko piec ogniſty czáſu twarzy twoiey; Pan w gniewie ſwoim zátrwoży ie y pożrze ie ogień.

11. Owoc ich z źiemie wygubiſz; á naśienie ich z ſynow ludzkich.

12. Abowiem obroćili ná ćię złośći; myſlili rády, ktorych utwierdźić nie mogli.

13. Abowiem obroćiſz ie w tył; w oſtátkách twoich przygotuieſz twarzy ich.

14. Podnieś ſię Pánie w mocy twoiey; będźiem śpiewáć y wyſławiáć możnośći twoie.

PSALM XXI.

Dawid przyſzłe Kryſtuſowe utrápienie, też Kryſtus ſam męki ſwe Bogu oycu wylicza, á prośi, áby go nieopuſzczał, obiecuiąc roſławić chwałę iego po ſwoim zmartwychſtániu.

1. Ná

1. Ná koniec, zá przyięćie poránne, Pſalm Dawidowi.

2. BOże Boże moy weyźrzy ná mię; czemuś mię opuśćił? dáleko od zbáwienia mego słowá grzechow moich.

3. Boże moy będę wołał we dnie, á nie wysłuchaiz; y w nocy, á nie ku głupſtwu mnie.

4. A ty mieſzkaſz w świątnicy, chwało Izráelſka.

5. W tobie nádźieię mieli oycowie náſzy; nadźieię mieli, y wybáwiłeś ie.

6. Do ciebie wołáli y zbáwienie ſą; w tobie nádźieię mieli, á nie ſą záwſtydzeni.

7. A iam ieſt robak, á nie człowiek; pośmiewiſko ludzkie, y wzgárdá poſpolſtwá.

8. Wſzyſcy ktorzy mię widźieli, náśmiewáli ſię ze mnie; mowili uſty, y kiwáli głową.

9. Nádźieię miał w Pánu, niechay go wyrwie; niechay zbáwi, ponieważ chce go.

10. Albowiem tyś ieſt, ktoryś mię wyćiągnął z żywotá; nádźieio moiá od pierśi mátki moiey.

11. Ná ćię porzucony ieſtem z żywotá; od żywotá mátki moiey tyś ieſt Bogiem moim.

12. Nie odſtępuy odemnie; Albowiem utrápienie bliſkie ieſt; bo niemáſz, ktoby rátował.

13. Obtoczyli mię ćielcy mnodzy, bycy tłuśći oblegli mię.

14. Otworzyli ná mię gębę ſwą; iáko lew porywáiący y ryczący.

15. Wylanem ieſt iáko wodá; y rozſypáły ſię wſzytkie kośći moie. Sſtáło ſię ſerce moie iáko wosk topnieiący w pośrzod żywotá mego.

16. Wyſchłá iáko ſkorupá śiłá moiá; á ięzyk moy przyſechł do podniebienia mego; y obroćiłeś mię w proch śmierći.

17. Albowiem obſtąpili mię pśi mnodzy; zbor złośnikow obległ mię. Przebodli ręce moie, y nogi moie;

18. Policzyli wſzytkie kośći moie. A oni przypátrowáli ſię y pátrzyli ná mię;

19. Rozdźielili ſobie ſzáty moie, á o ſuknią moię los miotáli.

20. Ale ty Pánie nie oddalay odemnie wſpomożenia twego; weyźrzy ná obronę moię.

21. Wyrwy od mieczá, Boże, duſzę moię; á z ręki pśiey iedynaczkę moię.

22. Wybaw mię z páſczeki lwiey; á od rogow Iednorożcowych uniżenie moie.

23. Bę-

1. In finem, pro ſuſceptione matutina, Pſalmus David.

2. DEus Deus meus *a* reſpice in me; quare me dereliquiſti? longe a ſalute mea verba *b* delictorum meorum *c*.

3. Deus meus clamabo per diem, & non exaudies; & nocte, & non ad inſipientiam mihi *d*.

4. Tu autem in ſancto habitas, Laus Iſrael.

5. In te ſperaverunt patres noſtri; ſperaverunt, & liberaſti eos.

6. Ad te clamaverunt, & ſalvi facti ſunt; in te ſperaverunt, & non ſunt confuſi.

7. Ego autem ſum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis.

8. Omnes *e* videntes me, deriſerunt me; locuti ſunt labiis, & moverunt caput.

9. Speravit *f* in Domino, eripiat eum; ſalvum faciat eum, quoniam vult eum.

10. Quoniam tu es, qui extraxiſti me de ventre; ſpes mea ab uberibus matris meæ.

11. In te projectus ſum ex utero; de ventre matris meæ Deus meus es tu.

12. Ne diſceſſeris a me; Quoniam tribulatio proxima eſt; quoniam non eſt, qui adjuvet.

13. Circumdederunt me *g* vituli multi; tauri pingues obſederunt me.

14. Aperuerunt ſuper me os ſuum, ſicut leo rapiens & rugiens.

15. Sicut aqua effuſus ſum; & diſperſa ſunt omnia oſſa mea. Factum eſt cor meum tamquam cera liqueſcens in medio ventris mei.

16. Aruit tamquam teſta virtus mea; & lingua mea adhæſit faucibus meis; & in pulverem mortis deduxiſti me.

17. Quoniam circumdederunt me canes multi *h*; concilium malignantium obſedit me. Foderunt manus meas, & pedes meos.

18. Dinumeraverunt omnia oſſa mea. Ipſi vero conſideraverunt, & inſpexerunt me;

19. Diviſerunt *i* ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meum miſerunt ſortem.

20. Tu autem Domine ne elongaveris auxilium tuum a me; ad defenſionē meam conſpice.

21. Erue a framea Deus animam meam; & de manu canis *k* unicam meam *l*.

22. Salva me ex ore leonis; & a cornibus unicornium humilitatem meam.

23. Nar-

a Matth. 27. 49. Marc. 15. 34.
b Opera.
c Meorum ſc. ſubditorum.
d Reputabitur, quod non ſtatim exaudiar.
e Matth. 27. 39. Marc. 15. 29.
f Matth. 27. 43.
g Judæi & milites, ut vituli ob petulantiam, ut tauri ob ferocitatem, ut canes ob impudentiam & convitia &c.
h Chald. caterva impiorum.
i Matth. 27. 35. Joan. 19. 23. 24.
k Diaboli.
l Eccleſiam.

a Hebr. 2. 12.

23. Narrabo *a* nomen tuum fratribus meis; in medio Ecclefiæ laudabo te.

24. Qui timetis Dominum laudate eum; univerfum femen Jacob glorificate eum;

25. Timeat eum omne femen Ifrael; quoniam non fprevit, neque defpexit deprecationem pauperis; Nec avertit faciem fuam a me; & cum clamarem ad eum, exaudivit me.

b & de te. *c* laudabo te in Ecclefia catholica. *d* facrificium Euchariftićū, ex quo edent &c. *e* animæ.

26. Apud te *b* laus mea in Ecclefia magna *c*; vota mea *d* reddam in confpectu timentium eum.

27. Edent pauperes, & faturabuntur; & laudabunt Dominum, qui requirunt eum; vivent corda *e* eorum in fæculum fæculi.

28. Reminifcentur, & convertentur ad Dominum univerfi fines terræ; Et adorabunt in confpectu ejus univerfæ familiæ Gentium.

29. Quoniam Domini eft regnum; & ipfe dominabitur Gentium.

f divites & potentes. *g* adorantes & fupplicantes. *h* Hebr. annumerabitur ad Domini populum.

30. Manducaverunt, & adoraverunt omnes pingues terræ *f*; in confpectu ejus cadent omnes *g* qui defcendunt in terram.

31. Et anima mea illi vivet; & femen meum ferviet ipfi.

32. Annuntiabitur *h* Domino generatio ventura; & annuntiabunt cœli juftitiam ejus populo, qui nafcetur, quem fecit Dominus.

23. Będę opowiedał imię twe bráćiey moiey, w pośrzod kośćiołá będę ćię chwalił.

24. Co fię Páná boićie, chwalćie go; wfzytko naśienie Jákobowe wyflawiáyćie go.

25. Niech fię go boi wfzytko naśienie Izráelfkie; ábowiem nie wzgárdźił, áni odrzućił prośby ubogiego. Ani odwroćił oblicza fwego odemnie; á gdym wołał do niego, wyfluchał mię.

26. U ćiebie chwałá moiá w kośćiele wielkim; śluby moie oddam przed oczymá boiacych fię iego.

27. Będą iedli ubodzy, y náiedzą fię; y będą chwalić Páná, ktorzy go fzukáią; będą żyć fercá ich ná wieki wiekow.

28. Wfpomioną y náwrocą fię do Páná wfzytkie kráie źiemie; Y będą fię kłániáć przed oblicznośćią iego wfzytkie fámilie pogáńfkie.

29. Abowiem Páńfkie ieft Kroleftwo; y on będźie pánował nád pogány.

30. Iedli y kłániáli fię wfzyfcy tłuśći źiemfcy; przed oblicznośćią iego będą pádáć wfzyfcy, ktorzy zftępuią w źiemię.

31. A dufzá moiá iemu będźie żyłá; y náśienie moie będźie mu flużyć.

32. Będźie opowiádan Pánu rodzay przyfzły; y będą opowiádáć niebiofá fpráwiedliwość iego ludowi, ktory fię národźi, ktory uczynił Pan.

PSALMUS. XXII.

Ut David & Synagoga, ita myftice Ecclefia & fidelis anima celebrat Chrifti beneficia, fe per eum tutam fuiffe & fore femper.

1. Pfalmus David.

i Hebraice pafcit. *k* Ifai 40. 11. Jerem 23. 4. Ezech 34. 11. & 23. 1 Petr. 2 25. & 5. 3. *l* fc. Ecclefiæ, ubi pafcua Sacramentorum & fcripturarū femper virentia. *m* in extremis periculis. *n* cura & paterna caftigatio.

DOminus regit me *i*, & nihil mihi *k* deerit;

2. In loco pafcuæ *l* ibi me collocavit. Super aquam refectionis educavit me.

3. Animam meam convertit. Deduxit me fuper femitas juftitiæ, propter nomen fuum.

4. Nam etfi ambulavero in medio umbræ mortis *m*, non timebo mala; quoniam tu mecum es. Virga tua, & baculus tuus *n*, ipfa me confolata funt.

5. Parafti in confpectu meo menfam adverfus eos, qui tribulant me. Impinguafti in oleo caput meum; & calix meus inebrians quam præclarus eft!

PSALM XXII.

David, á Synagoga, to ieft: kośćioł, á wierna dufza, flawią Kryftofowe dobrodźieyftwa; że przez Kryftufa były zawfze, y bądą befpieczne.

1. Pfalm Dawidowi.

PAn mię rządźi, á ninaczym mi fchodźić nie będźie;

2. Ná mieyfcu pafzey tám mię pofádźił. Nád wodą pośilenia wychowal mię.

3. Dufzę moię náwroćił. Prowádźił mię fzćieżkámi fpráwiedliwośći, dla imienia fwego.

4. Bo choćbym też chodźił w pośrzod ćienia świerći, nie będę fię bał złego; bowiemeś ty ieft zemną. Lafká twoiá, y kiy twoy, te mię ćiefzyły.

5. Nágotowałeś przed oczyma memi ftoł, ná przećiwko tym, ktorzy mię trapią. Utluśćiłeś oleykiem głowę moię; á kielich moy upoiaiący iák kofztowny ieft!

6. Et

6. Y

6. Y miłośierdźie twoie poydźie zámną po wszytkie dni żywotá moiego;

7. Y ábym mieszkał w domu Páńskim, ná przedłużenie dni.

PSALM. XXIII.

Dawid święći przenoszenie skrzyny; to iest: Krystusowe wniebowstąpienie; á że on ná cáłei źiemi pánuie; á iż ná gorę niebieską niewinni ludźie wstąpią.

1. W dźień pierwszy po Soboćie, Psalm Dáwidowi.

PAńska iest źiemiá, y nápełnienie iey; okrąg źiemie, y wszyscy, ktorzy mieszkáią ná nim.

2. Bo go on nád morzámi ugruntował; y nád rzekámi nágotował go.

3. Ktoż wstąpi ná gorę Páńską, ábo kto będźie stał ná świętym mieyscu iego?

4. Niewinnych rąk á czystego sercá, ktory nie wźiął ná márność duszę swoiey, áni przyśięgał ná zdrádźie bliźniemu swemu.

5. Ten weźmie błogosłáwieństwo od Páná; y miłośierdźie od Bogá zbáwićielá swego.

6. Ten iest národ szukáiących go, szukáiących oblicza Bogá Jákobowego.

7. Podnieśćie książętá bramy wásze, y podnośćie się brami wieczne; y wnidźie Krol chwały.

8. Ktoryż to iest krol chwały? Pan mocny y możny; Pan możny ná walce.

9. Podnieśćież książętá bramy wásze, y podnośćie się bramy wieczne; y wnidźie krol chwały.

10. Ktoryż to iest krol chwały? Pan zastępow tenći iest krol chwały.

PSALM. XXIV.

Iáko Dawid prośi, áby od nieprzyiáćioł był wybáwiony, á od grzechow á niebespieczeństwa iák on, ták y lud záchowány; ták też to Krystus w persónie naszyei, y kośćioł żąda.

1. Ná koniec, Psalm Dawidowi.

2. DO ćiebie Pánie podniosłem duszę moię; Boże moy w tobie ufám, niech się nie záwstydzę.

3. Y niech się nie śmieią ze mnie nieprzyiaćiele moi; ábowiem wszyscy, ktorzy ćię czekáią, nie będą záwstydzeni.

4. Niech

6. Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ;

7. Et ut inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum.

PSALMUS XXIII.

David celebrat translationem Arcæ, mystice Christi ascensionem, eumque ut Deum toti terræ imperare; & cum ipso innocentes ascensuros.

1. Prima sabbati, Psalmus David.

DOmini est *a* terra, & plenitudo ejus; orbis terrarum, & universi, qui habitant in eo.

2. Quia ipse super maria fundavit eum *b*; & super flumina præparavit eum.

3. Quis ascendet in montem Domini *c*? aut quis stabit in loco sancto ejus?

4. Innocens manibus & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec juravit in dolo proximo suo.

5. Hic accipiet benedictionem *d* a Domino; & misericordiam a Deo salutari suo.

6. Hæc est generatio quærentium eum, quærentium faciem *e* Dei Jacob.

7. Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales; & introibit rex gloriæ.

8. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens; Dominus potens in prælio.

9. Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales; & introibit rex gloriæ.

10. Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum *f* ipse est rex gloriæ.

PSALMUS XXIV.

Sicut David rogat, ut ab inimicis liberetur, & a peccatis & periculis cum ipse, tum populus eripiatur, 1. Ita Christus, in persona nostra & Ecclesia idem obsecrat.

1. In finem, Psalmus David.

2. AD te Domine levavi animam meam; Deus meus in te confido, non erubescam;

3. Neque irrideant me *g* inimici mei; etenim universi, qui sustinent te, non confundentur.

a Psalm. 49. 12. 1. Cor. 10. 26.

b Orbem ut supereminéat mari & fluminibus.

c Sion & cœlum.

d Veram & perpetuam.

e Visionem & fruitionem veri Dei.

f Hebr: Sabaoth exercituum, siderū & Angelorū.

g Me & meā Ecclesiā persequentes.

a Temere, sine causa.
b In vera lege & doctrina.
c Ab initio mundi exhibita.
d Corriget & docebit delinquentes.
e Temetipsũ, tuam bonitatem, &c.
f Hic roborat gratia.
g Ibi in gloria.
h Solitarius & desertus.
i Joan. 15. 25.
k Plene & perfecte.

4. Confundantur omnes iniqua agentes supervacua *a*. Vias tuas Domine demonstra mihi; & semitas tuas edoce me.

5. Dirige me in veritate tua *b*, & doce me; quia tu es Deus salvator meus, & te sustinui tota die.

6. Reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt *c*.

7. Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Secundum misericordiam tuam memento mei tu; propter bonitatem tuam Domine.

8. Dulcis & rectus Dominus; propter hoc legem dabit delinquentibus *d* in via.

9. Diriget mansuetos in judicio; docebit mites vias suas.

10. Universæ viæ Domini, misericordia & veritas, requirentibus testamentum ejus & testimonia ejus.

11. Propter nomen tuum *e* Domine propitiaberis peccato meo; multum est enim.

12. Quis est homo, qui timet Dominum? legem statuit ei in via, quam elegit.

13. Anima ejus in bonis demorabitur; & semen ejus hæreditabit terram.

14. Firmamentum est Dominus timentibus eum *f*; & testamentum ipsius, ut manifestetur illis *g*.

15. Oculi mei semper ad Dominum; quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos.

16. Respice in me, & miserere mei; quia unicus *h* & pauper sum ego.

17. Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt; de necessitatibus meis erue me.

18. Vide humilitatem meam, & laborem meum; & dimitte universa delicta mea.

19. Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt *i*, & odio iniquo oderunt me.

20. Custodi animam meam, & erue me; non erubescam, quoniam speravi in te.

21. Innocentes & recti adhæserunt mihi; quia sustinui te.

22. Libera *k* Deus Israel ex omnibus tribulationibus suis.

4. Niech będą záwstydzeni wszyscy nieprawość czyniący beż przyczyny. Drogi twoie okaż mi Pánie; á ścieżek twoich náucz mię.

5. Prowadz mię w prawdźie twoiey, á náucz mię; boś ty ieſt Bog zbáwićiel moy, y ćiebiem oczekawał przez wszytek dźień.

6. Wspomni ná miłośierdźie twoie Pánie, y ná smiłowánia twoie, ktore są od wieku.

7. Grzechow młodośći moiey, y niewiádomośći moich nie rácz pámiętáć. Według miłośierdźia twego pomni ná mię ty; dla dobroći twey Pánie.

8. Słodki y práwy Pan; przetoż da zakon występnym ná drodze.

9. Poprowádźi ćiche w rozsądku; náuczy skromne drog swoich.

10. Wszytkie drogi Páńskie, miłośierdźie, y prawdá, szukáiącym testámentu iego y świádectw iego.

11. Dla imięnia twego Pánie bedźiesz miłośćiw grzechowi moiemu; bo go śiłá.

12. Ktoryż ieſt człowiek, co się boi Páná? zakon ustáwił mu ná drodze, ktorą obrał.

13. Duszá iego w dobrách przemieszkawáć będźie; á naśienie iego odźiedźiczy źiemię.

14. Podporá ieſt Pan boiącym się go; y testáment iego, áby im był oznaymiony.

15. Oczy moie záwsze ku Pánu; ábowiem on wyrwie z śidłá nogi moie.

16. Weyźrzysz ná mię, á smiłuy się nádemną; bom ia ieſt iedyny y ubogi.

17. Udręczenia sercá mego rozmnożyly się; wyrwi mię z potrzeb moich.

18. Weyźrzy ná uniżenie moie, y ná pracą moię; á odpuść wszytkie grzechy moie.

19. Pátrz ná nieprzyiaćioły moie, boć się rozmnożyli, á nienawiśćią niesprawiedliwą nienawidźieli mię.

20. Strzeż duszę moiey, á wyrwi mię; niech się nie záwstydzę, bom miał nádźieię w tobie.

21. Niewinni y práwi przystáli do mnie; iżem czekał ná ćię.

22. Wybáw Boże Izráelá, że wszystkich ućiskow iego.

PSALMUS XXV.

David & Synagoga, similiter Christus cum Ecclesia petit a persecutione liberari, patriæque ac templo restitui.

PSALM. XXV.

Dawid, á Synagoga, to ieſt: Kryſtus, á zgromadzenie prośi áby od naprześládowánia był wybáwyony, żeby oyczyznie, á kośćiołu przywracan był.

1. Ná koniec, Pſalm Dawidowi.

OSądź mię Pánie, ponieważem ia chodźił w niewinnośći moiey; á w Pánu nádźieię máiąc, nie osłábieię.

2. Probuy mię Pánie, y doświádcź mię; wypal nerki moie, y ſerce moie.

3. Abowiem miłośierdźie twoie przed oczymá memi ieſt; y ukochałem ſię w prawdźie twoiey.

4. Nie śiedźiałem ze zborem márnośći; á z czyniącymi beſpráwia wchodźić nie będę.

5. Miałem w nienawiśći zbor złośliwych, á z niepobożnymi nie záśiędę.

6. Umyię między niewinnymi ręce moie; y obeydę ołtarz twoy Pánie.

7. Abych ſłyſzał głos chwały; á opowiedał wſzytkie dźiwy twoie.

8. Pánie umiłowałem ochędoſtwo domu twego; y mieyſce mieſzkánia chwały twoiey.

9. Nie zátracay z niezbożnymi Boże duſze moiey; á z mężmi krwáwymi żywotá mego.

10. U ktorych w ręku ſą nieprawośći; práwicá ich pełna ieſt podárkow.

11. A iam chodźił w niewinnośći moiey; odkup mię, á ſmiłuy ſię nádemną.

12. Nogá moiá ſtáłá ná drodze proſtey; w kośćielech będę ćię chwalił Pánie.

1. In finem, Pſalmus David.

JUdicia me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingreſſus *a* ſum; & in Domino ſperans non infirmabor.

2. Proba me Domine, & tenta me, ure renes meos & cor meum *b*.

3. Quoniam miſericordia tua ante oculos meos eſt; & complacui in veritate tua.

4. Non ſedi cum concilio vanitatis; & cum iniqua gerentibus non introibo.

5. Odivi Eccleſiam malignantium; & cum impiis non ſedebo.

6. Lavebo inter innocentes *c* manus meas; & circumdabo altare tuum Domine;

7. Ut audiam vocem laudis, & enarrem univerſa mirabilia tua.

8. Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.

9. Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam;

10. In quorum manibus iniquitates ſunt, dextera eorum repleta eſt muneribus.

11. Ego autem in innocentia mea ingreſſus ſum; redime me; & miſerere mei.

12. Pes meus ſtetit in directo *d*; in eccleſiis benedicam te Domine.

a Innocenter converſatus.

b Intimos affectus examina, & purga igne tribulationis.

c Converſabor cum illis imitans eorũ innocentiam.

d Itinere juſtitiæ.

PSALM. XXVI.

Dawid pokazuie ſię bydź beſpiecżnym od nieprzyiáćioł w domu Bożym; to ieſt: chrześćiánin trwawſzy w zgromadzeniu prośi, áby przez Kryſtuſá od grzechow, á niebeſpieczenſtwá wybáwiony był.

1. Pſalm Dawidowi, pierwey niżli był pomázány.

PAn oświecenie moie, y zbáwienie moie, kogoż ſię będę bał? Pan obrońcá żywotá mego, kogoż ſię będę lękał?

2. Gdy ſię przybliżáią ná mię ſzkodnicy, áby żárli ćiáło moie. Ktorzy mię trapią nieprzyiáćiele moi; ſámi zemdleli y upádli.

3. Choćby ſtánęły przećiwko mnie woyſka, nie będźie ſię bało ſerce moie. Choćby powſtáłá przećiwko mnie bitwá, w tym ia nádźieię pokłádáć będę.

4. O iednę prośiłem Páná, tey ſzukáć będę; ábych mieſzkał w domu Páńſkim po wſzytkie dni żywotá mego. Abych pátrzył ná roſkoſz Páńſką, y náwiedzał kośćioł iego.

5. Abowiem ſkrył mię w przybytku ſwoim; we

PSALMUS XXVI.

David confidit ſe fore tutum ab hoſtibus in Dei domo, ſeu tabernaculo. Myſtice Chriſtianus permanens in Eccleſia petit per Chriſtum a peccatis & periculis liberari.

1. Pſalmus David, priusquam liniretur *e*.

DOminus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?

2. Dum appropiant ſuper me nocentes, ut edant carnes meas; qui tribulant me inimici mei, ipſi infirmati ſunt & ceciderunt.

3. Si conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum. Si exurgat adverſum me prælium, in hoc *f* ego ſperabo.

4. Unam *g* petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo *h* Domini omnibus diebus vitæ meæ; ut videam voluptatem *i* Domini, & viſitem templum ejus.

5. Quoniam abſcondit me in tabernaculo ſuo;

e Ungeretur in regem.

f Domino.

g Gratiam.

h In Eccleſia militante hic, & ibi triumphante.

i dulcedinem, pulchritudinem, gaudiũ Domini percipiam.

ſuo; in die malorum protexit me in abſcondito tabernaculi ſui.

6. In petra exaltavit me; & nunc exaltavit caput meum ſuper inimicos meos. Circuivi, & immolavi in tabernaculo ejus hoſtiam vociferationis *a*; cantabo & pſalmum dicam Domino.

7. Exaudi Domine vocem meam, qua clamavi ad te; miſerere mei, & exaudi me.

8. Tibi dixit cor meum; exquiſivit te facies mea; faciem tuam Domine requiram.

9. Ne avertas faciem tuam a me; ne declines in ira a ſervo tuo. Adjutor meus eſto; ne derelinquas me, neque deſpicias me Deus ſalutaris meus.

10. Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me; Dominus autem aſſumpſit me.

11. Legem pone mihi Domine in via tua; & dirige me in ſemitam rectam propter inimicos meos.

12. Ne tradideris me in animas rribulantium me; quoniam inſurrexerunt in me teſtes iniqui *b*, & mentitia eſt iniquitas ſibi *c*.

13. Credo videre bona Domini in terra viventium.

14. Expecta Dominum, viriliter age; & confertetur cor tuum, & ſuſtine Dominum.

a Chald. Jubili ſeu cum jubilatione.

b Confingentes calumnias.

c In ſuam perniciem.

we dni złe obronił mię w ſkrzytośći przybytku ſwego.

6. Ná ſkále wywyſzył mię; á teraz wywyſzył głowę moię nád nieprzyiaćioły memi. Obſzedłem y ofiárowałem w przybytku iego ofiárę krzykliwą; będę śpiewał, y Pſalmy grał Pánu.

7. Wyſłuchay Pánie głos moy, ktorym wołam do ćiebie; ſmiłuy ſię nádemną, á wyſłuchay mię.

8. Tobie rzekło ſerce moie, ſzukáło ćię oblicze moie; oblicza twego Pánie ſzukáć będę.

9. Nie odwracay obliczá twego odemnie; nie odſtępuy w gniewie od ſługi twego. Bądź pomocnikiem moim; nie opuſczay mię, áni mię wzgárdzay Boże zbáwićielu moy.

10. Abowiem oćiec moy, y mátká moiá opuśćili mię; ále Pan przyiął mię.

11. Zakon mi uſtaw Pánie w drodze twoiey; y prowadz mię proſtą ſzćieżką dla nieprzyiaćioł moich.

12. Nie podaway mię ná duſze trapiących mię; ábowiem powſtáli przećiwko mnie świádkowie fałſzywi; y ſkłámáłá nieprávość ſobie.

13. Wierzę, iż oglądam dobrá Páńſkie w źiemi żywiących.

14. Oczekaway Páná, mężnie czyń; y niech ſię zmocni ſerce twoie, á czekay ná Páná.

PSALMUS XXVII.

David in tribulatione. Sic & Chriſtus patrem invocat pro gloria reſurrectionis, utque ſe Deique populum ſalvet.

Pſalmus ipſi David.

1. AD te Domine clamabo, Deus meus ne ſileas a me *d*; nequando taceas a me, & aſſimilabor deſcendentibus in lacum.

2. Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te; dum extollo manus meas ad templum ſanctum tuum.

3. Ne ſimul trahas me cum peccatoribus; & cum operantibus iniquitatem ne perdas me; Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum.

4. Da illis ſecundum opera eorum, & ſecundum nequitiam adinventionum ipſorum. Secundum opera manuum eorum tribue illis; redde retributionem eorum ipſis.

5. Quoniam non intellexerunt opera Domini, & in opera manuum ejus *e* deſtrues illos, & non ædificabis eos.

6. Be-

d Supplici non reſpondens, ſed exaudi me.

e Hebr. non inſpexerunt, ut expenderent.

PSALM. XXVII.

Dawid w utrapieniu, to ieſt: Kryſtus oycá wzywa dla chwały zmartwychſtania; áby go, y Boży lud zbáwił.

Pſalm ſámemu Dawidowi.

1. DO ćiebie Pánie będę wołał, Boże moy nie milcz przedemną; ábyś kiedy nie milczał przedemną, y ſtałbym ſię podobny zſtępuiącym do dołu.

2. Wyſłuchay Pánie głos prośby moiey, gdy ſię modlę tobie; gdy podnoſzę ręce ſwe ku kośćiołowi twemu świętemu.

3. Nie poćiągay mię poſpołu z grzeſzniki; y z czyniącymi nieprávość nie zátrácay mię. Ktorzy mowią pokoy z bliźnim ſwoim; á złość w ſercách ich.

4. Day im według uczynkow ich, y według złośći wymyſłow ich. Według ſpraw ręku ich odday im; odday im zapłátę ich.

5. Abowiem nie zrozumieli ſpraw Páńſkich, y uczynkow rąk iego; zepſuieſz ie, á nie zbuduieſz ich.

6. Bło-

6. Błogosłáwiony Pan; bo wysłuchał głos prośby moiey.

7. Pan pomocnik moy, y obrońcá moy; w nim nádźieię pokłádáło serce moie; y rátowány iestem. Y zákwitnęło z nowu ćiáło moie; á z woley moiey wyznáwáć mu będę.

8. Pan mocą ludu swego; y obrońcą zbáwienia pomázáńcá swego.

9. Zbaw lud twoy Pánie, á błogosław dźiedźictwu twoiemu; y rządź ie, y wywysszay ie áż ná wieki.

6. Benedictus Dominus; quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ.

7. Dominus adjutor meus, & protector meus; in ipso speravit cor meum, & adjutus sum. Et refloruit caro mea; & ex voluntate mea *a* confitebor ei.

8. Dominus fortitudo plebis suæ; & protector salvationum *b* Christi sui est.

9. Salvum fac populum tuum Domine, & benedic hæreditati tuæ; & rege eos, & extolle illos usque in æternum.

a Alacriter & jucunde.
b Dans & conservans mille salutis media per Christum.

PSALM XXVIII.

Dawid nápomina pobożnych, żeby chwalili Bogá, ktory z ták strászliwym głosem, álbo grzmotem swoiom moc pokazuie. Słowo Páńskie, to iest: Krystus nás pobudza do Boski chwały dla wielmożnych spraw w świątnicy, to iest: w śiebie samym, w Pannie Máryiei, á w kośćiele świętym.

1. Psalm Dawidowi, przy dokonczeniu przybytku.

PRzynośćie Pánu synowie Boży; przynośćie Pánu syny báránie.

2. Przynośćie Pánu, chwałę y cześć, przynośćie Pánu chwałę imieniowi iego; kłániayćie się Pánu w śieni świętey iego.

3. Głos Páński nád wodámi, Bog máiestatu zágrzmiał; Pan nád wodámi wielkimi.

4. Głos Páński w mocy; głos Páński w wielmożnośći.

5. Głos Páński łámiący cedry; y połamie Pan cedry Libáńskie.

6. Y podrobi ie iáko ćielę Libáńskie; á umiłowány iáko syn Iednorożcow.

7. Głos Páński rozmiátáiący płomień ognisty.

8. Głos Páński zátrząsáiący puszczą; y poruszy Pan pustynią Kádes.

9. Głos Páński przygotuiący łanie, y odkryie gęstwy; á w kośćiele iego wszyscy chwałę dadzą.

10. Pan czyni, że potop trwa; á będźie śiedźiał Pan krol ná wieki.

11. Pan mocy ludowi swemu doda; Pan błogosłáwić będźie ludowi swemu, w pokoiu.

PSALMUS XXVIII.

David hortatur pios, ut glorificent Deum, qui tam terrifica voce, sive tonitru suam potentiam ostendat. Verbum Dei seu Christus nos excitat ad Dei laudes ob magnalia facta in sanctuario, videlicet in se ipso, in B. V. Maria & in Ecclesia.

1. Psalmus David, in consummatione tabernaculi *c*.

AFferte Domino filii Dei; afferte Domino filios arietum.

2. Afferte Domino gloriam & honorem; afferte Domino gloriam nomini ejus; adorate Dominum in atrio sancto ejus.

3. Vox Domini *d* super aquas, Deus majestatis intonuit; Dominus super aquas multas.

4. Vox Domini in virtute; vox Domini in magnificentia.

5. Vox Domini confringentis cedros; & confringet Dominus cedros Libani;

5. Et comminuet eas tamquam, vitulū Libani *e*; & dilectus *f* quemadmodum filius unicorniū.

7. Vox Domini intercidentis flammam ignis.

8. Vox Domini concutientis desertum; & commovebit Dominus desertum Cades *g*.

9. Vox Domini præparantis cervos, & revelabit condensa; & in templo ejus omnes dicent gloriam.

10. Dominus diluvium inhabitare facit; & sedebit *h* Dominus rex in æternum.

11. Dominus virtutem populo suo dabit; Dominus benedicet populo suo in pace.

c decantatus.
d Tonitrui, allegorice prædicatio Evangelii, quæ instar tonitrui & fulminis terret, illustrat, inflammat.
e In Libano pascentem.
f Christus apparebit.
g Saracenorum solitudinem.
h hjs mirabilibus effectibus præsidens.

PSALM. XXIX.

Dawid dźiękuie Bogu, że páłac, á namiot nowy budowány iest, á Bogu poślubiony, też iże on

PSALMUS XXIX.

David gratias agit ob palatium & tabernaculum novum constructum & Deo dedicatum, & quod

quod ex periculis ereptus & exauditus sit. Christus gratias agit pro gloria sui corporis.

1. Psalmus Cantici.

In *a* dedicatione *b* domus David.

a Supple & pro.
b 2. Reg. 5.

2. EXaltabo te Domine, quoniam suscepisti me; nec delectasti inimicos meos super me.

3. Domine Deus meus clamavi ad te, & sanasti me.

4. Domine eduxisti ab inferno animam meam *c* salvasti me a descendentibus in lacum.

c Præpediens, ne illuc descenderet.

5. Psallite Domino sancti ejus; & confitemini memoriæ sanctitatis ejus.

d Pœna.
e salus.

6. Quoniam ira *d* in indignatione ejus; & vita *e* in voluntate ejus. Ad vesperum demorabitur fletus; & ad matutinum lætitia.

7. Ego autem dixi in abundantia mea: non movebor in æternum.

f Beneplacito.
g Gloriæ meæ.
h stabilitatem.

8. Domine in voluntate tua *f*, præstitisti decori meo *g* virtutem *h*. Avertisti faciem tuam a me, & factus sum conturbatus.

9. At te Domine clamabo; & ad Deum meum deprecabor.

i Effuso.
k & maneo.
l Homo redactus in pulverem.

10. Quæ utilitas in sanguine meo *i*, dum descendo *k* in corruptionem? Numquid confitebitur tibi pulvis *l*, aut annuntiabit veritatem tuam?

11. Audivit Dominus, & misertus est mei, Dominus factus est adjutor meus.

m Corporis.
n Gloria.

12. Convertisti planctum meum in gaudium mihi; conscidisti saccum meum *m*, & circumdedisti me lætitia *n*;

13. Ut cantet tibi gloria mea, & non compungar; Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.

PSALMUS XXX.

David Deum contra pericula implorat, ejus in pios providentiam extollens. Allegorice congruit Christo precanti pro liberatione Ecclesiæ.

o Mentis raptu.

1. In finem, Psalmus David, pro extasi *o*.

2. IN te Domine speravi, non confundar in æternum; in justitia tua libera me.

3. Inclina ad me aurem tuam, accelera ut eruas me. Esto mihi in Deum protectorem; & in domum refugii, ut salvum me facias.

4. Quoniam fortitudo mea, & refugium meum es tu; & propter nomen tuum deduces me, & enutries me.

5. Edu-

---

on wysłuchany, á z niebespieczeństwá wybiawiony iest. Krystus dźiękuie zá chwałe swoiego ćiała.

Psalm pieśni.

1. Ná poświącániu domu Dawidowego.

2. WYwysźáć ćię będę Pánie, żeś mię przyiął; á nie dał poćiechy nieprzyiaćiołom moim nádemną.

3. Pánie Boże moy wołałem do ćiebie, y uzdrowiłeś mię.

4. Pánie wywiodłeś z piekłá duszę moię; wybáwiłeś mię od zstępuiących do dołu.

5. Spiewayćie Pánu święći iego; á wyznawayćie pámiątce świątobliwośći iego.

6. Bo gniew w zapálczywośći iego; á żywot ná woley iego. Do wieczorá będźie trwał płácz; á do poránku wesele.

7. A iam rzekł w dostátku moim: nie będę poruszony ná wieki.

8. Pánie, według woley twoiey, dałeś moc ozdobie moiey. Odwróćiłeś oblicze swe odemnie, y stałem się zátrwożonym.

9. Do ćiebie Panie wołáć będę; y do Bogá mego modlić się będę.

10. Coż zá pożytek we krwi moiey, gdy sstępuię do skáżenia? Izali proch wyznáwáćći będźie; ábo opowiádáć będźie prawdę twoię?

11. Usłyszał Pan, y smiłował się nádemną; Pan się stał pomocnikiem moim.

12. Odmieniłeś mi płácz moy w wesele; zdárłeś wor moy, á oblokłeś mię weselem;

13. Aby tobie śpiewálá chwalá moiá, á nie żálował; Pánie Boże moy ná wieki wyznawáć ći będę.

PSALM. XXX.

Dawid prośi od Bogá pomocy w swym niebespieczeństwie, iego opatrzność około nábożnych wywysźuiąc; to Krystusowi przystoyne iest prosącemu o wyswobodzenie kośćioła swoigo.

1. Ná koniec, Psalm Dawidowi ná záchwycenie.

2. W Tobiem Pánie nádźieię miał, niech nie będę záwstydzon ná wieki; w sprawiedliwośći twoiey wybaw mię.

3. Nákłoń ku mnie uchá twego, pospiesz się, ábyś mię wyrwał. Bądź mi Bogiem obrrńcą, y domem ućieczki, ábyś mię zbáwił.

4. Albowiem moc moiá, y ućieczká moiá iesteś ty; á dla imięnia twego poprowádźisz mię, y wychowasz mię.

5. Wy-

5. Wiwiedźieſz mię z śidłá tego, ktore mi zákryli; boś ty ieſt obrońcá moy.

6. W ręce twe polecam duchá mego; odkupiłeś mię Pánie Boże prawdy.

7. Miałeś w nienawiśći przyſtrzegáiące márnośći ná dáremno. A iam w Pánu nádźieię miał;

8. Będę ſię weſelił, y rádował w miłośierdźiu twoim. Abowiemeś weyźrzał ná uniżenie moie, wybáwiłeś z potrzeb duſzę moię.

9. Aniś mię zámknął w rękách nieprzyiaćielſkich; poſtáwiłeś ná mieyſcu przeſtronym nogi moie.

10. Smiłuy ſię nádemną Pánie, bom ieſt utrapiony; zátrwożyło ſię w gniewie oko moie, duſzá moiá, y wnętrze moie.

11. Abowiem uſtał w boleśći żywot moy, y látá moie w wzdychániu. Zemdlałá w ubo-ſtwie śiłá moiá; y kośći moie ſtrwożone ſą.

12. Nád wſzytkie nieprzyiaćioły moie ſtałem ſię pośmiewiſkiem, y ſąśiádom moim bárzo, y ſtráchem znáiomym moim. Ktorzy mię widźieli, precz odemnie ućiekli;

13. Ieſtem zápomniony z ſercá iáko umárły. Stałem ſię iáko naczynie ſtrácone;

14. Bom ſłyſzał łáiánie mnogich mieſzkáiących w okolicy; W tym gdy ſię ſchodźili ſpołem przećiwko mnie, odiąc duſzę moię námáwiáli ſię.

15. A iam w tobie nádźieię miał Pánie; rzekłem: Tyś ieſt Bogiem moim;

16. W ręku twoich loſy moie. Wyrwi mię z ręki nieprzyiaćioł moich, y od przeſzládujących mię.

17. Oświeć twarz twoie nád ſługą twoim; zbaw mię w miłośierdźiu twoim;

18. Pánie niech nie będę záwſtydzon, ábowiem wzywałem ćię. Niech ſię záwſtydzą niezbożnicy, y niech będą prowádzeni do piekłá;

19. Niech zániemieią uſtá zdrádliwe, ktore mowią nieprawość przećiw ſpráwiedliwemu w pyſze, y w powieràniu.

20. Iákoż wielkie mnoſtwo ſłodkośći twey Pánie, ktorąś zákrył boiącym ſię ćiebie! Spráwiłeś tym, ktorzy nádźieię máią w tobie, przed oblicznośćią ſynow ludzkich.

21. Zákryieſz ie w zakryćiu oblicza twego od zámieſzánia ludzkiego. Záſłoniſz ie w namiećie twoim od przećiwieńſtwá ięzykow.

22. Błogoſłáwiony Pan; że dźiwnie okazał miłośierdźie ſwe nádemną w mieśćie obronym.

23. A

5. Educes me de laqueo hoc *a*, quem abſconderunt mihi; quoniam tu es protector meus.

6. In *b* manus tuas commendo *c* ſpiritum meum; redemiſti me Domine Deus veritatis.

7. Odiſti obſervantes vanitates *d*, ſupervacue. Ego autem in Domino ſperavi;

8. Exultabo, & lætabor in miſericordia tua. Quoniam reſpexiſti humilitatem meam, ſalvaſti de neceſſitatibus animam meam.

9. Nec concluſiſti me in manibus inimici; ſtatuiſti in loco ſpatioſo *e* pedes meos.

10. Miſerere mei Domine, quoniam tribulor; conturbatus eſt in ira oculus meus, *f* anima mea, & venter meus *g*;

11. Quoniam defecit in dolore vita mea; & anni mei in gemitibus. Infirmata eſt in paupertate virtus mea; oſſa mea conturbata ſunt.

12. Super omnes inimicos meos factus ſum opprobrium & vicinis meis valde, & timor notis meis. Qui videbant me, foras fugerunt a me;

13. Oblivioni datus ſum, tamquam mortuus a corde. Factus ſum tamquam vas perditum;

14. Quoniam audivi vituperationem multorum commorantium in circuitu; in eo dum convenirent ſimul adverſum me, accipere *h* animam meam conſiliati ſunt.

15. Ego autem in te ſperavi Domine; dixi: Deus meus es tu;

16. In manibus *i* tuis ſortes meæ *k*. Eripe me de manu inimicorum meorum, & a perſequentibus me.

17. Illuſtra faciem tuam ſuper ſervum tuum; ſalvum me fac in miſericordia tua;

18. Domine non confundar, quoniam invocavi te. Erubeſcant impii; & deducantur in infernum;

19. Muta fiant labia doloſa. Quæ loquuntur adverſus juſtum iniquitatem, in ſuperbia, & in abuſione *l*.

20. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te! Perfeciſti eis, qui ſperant in te, in conſpectu filiorum hominum.

21. Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ a conturbatione hominum. Proteges eos in tabernaculo tuo a contradictione linguarum.

22. Benedictus Dominus; quoniam mirificavit miſericordiam ſuam mihi in civitate munita.

23. Ego

a Hieron. reti.
b Luc. 23. 46.
c Hebr depono vitam & animam meã.
d Idola & vanas creaturas colentes.
e In libertate.
f Intellectus.
g Interiora corporis.
h Rapere.
i In poteſtate & providentia tua.
k Fortuna & ſtatus in hac & altera vita.
l Patientiæ meæ.

23. Ego autem dixi in exceſſu mentis meæ, projectus ſum a facie oculorum tuorum. Ideo *a* exaudiſti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.

24. Diligite Dominum omnes ſancti ejus; quoniam veritatem *b* requiret Dominus, & retribuet abundanter facientibus ſuperbiam *c*.

25. Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum, omnes, qui ſperatis in Domino.

a Videns me tam anxium.
b Fidei & vitæ, ſeu operis.
c Inobedientiam.

23. A iam mowił w zdumieniu umyſłu mego, ieſtem odrzucon od oblicznośći oczu twoich. Przetoś wyſłuchał głos modlitwy moiey, gdym wołał do ćiebie.

24. Miłuyćie Páná wſzyſcy święći iego; ábowiem Pan będźie ſzukał prawdy, y odda obfićie czyniącym pychę.

25. Mężnie czyńćie, á niech ſię pośili ſerce wáſze, wſzyſcy ktorzy nádźieię maćie w Pánu.

PSALMUS XXXI.

David prædicat beatos eſſe, quibus remiſſa ſunt peccata, hortans ad hanc beatitudinem. Sic & Chriſtus orat & hortatur ad pœnitentiam.

Ipſi David intellectus *d*.

1. BEati *e*, quorum remiſſæ ſunt iniquitates; & quorum tecta *f* ſunt peccata.

2. Beatus vir, cui non imputavit *g* Dominus paccatum, nec eſt in ſpiritu ejus dolus.

3. Quoniam tacui *h*, inveteraverunt oſſa mea *i*, dum clamarem tota die.

4. Quoniam die ac nocte gravata eſt ſuper me manus tua; converſus ſum *k* in ærumna mea, dum configitur *l* ſpina *m*.

5. Delictum meum cognitum tibi feci; & injuſtitiam meam non abſcondi *n*. Dixi: Confitebor adverſum me injuſtitiam meam Domino; & tu remiſiſti impietatem peccati mei.

6. Pro hac *o* orabit ad te omnis ſanctus, in tempore opportuno. Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.

7. Tu es refugium meum a tribulatione, quæ circumdedit me; exultatio mea erue me a circumdantibus me.

8. Intellectum tibi dabo, & inſtruam te in via hac, qua gradieris; firmabo ſuper te oculos meos.

9. Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus. In camo & fræno maxillas eorum conſtringe; qui non approximant ad te.

10. Multa flagella peccatoris; ſperantem autem in Domino miſericordia circumdabit.

11. Lætamini in Domino, & exultate juſti; & gloriamini omnes recti corde.

d Hebraice eruditio.
e Rom. 4. 7.
f Id eſt, plene remiſſa.
g Amplius ad culpam.
h Non confitens nec veniam rogans.
i Virtutes & robur elanguit.
k Tandem.
l mihi in me.
m tribulatio.
n Iſaiæ 65, 24.
o ſc. gratia.

PSALM. XXXI.

Dawid błogoſławi tych, ktorym Bog grzechy odpuſzcza, nápominaiąc ku teyże żyśnośći. Kryſtus ſię modli, á nápomina ku pokućie.

Sámemu Dawidowi wyrozumienia.

1. BŁogoſłáwieni, ktorych odpuſczone ſą nieprawośći; y ktorych zákryte ſą grzechy.

2. Błogoſłáwiony mąż, ktoremu Pan nie poczytał grzechu, áni ieſt w duchá iego zdrádá.

3. Iżem milczał, záſtárzáły ſię kośći moie, gdym wołał cały dźień.

4. Bo we dnie y w nocy oćiężáłá nádemną ręká twoiá; náwroćiłem ſię w nędzy moiey gdy tkwi ćierznie.

5. Grzech moy oznaymiłem tobie; á nieſpráwiedliwośći moiey nie kryłem. Rzekłem: Wyznam przećiwko ſobie nieſpráwiedliwość moię Pánu; á tyś odpuśćił niezbożność grzechu mego.

6. Dla tego będźie ſię modlił do ćiebie wſzelki święty, czáſu pogodnego. Wſzákże w potopie wod mnogich, do niego ſię nie przybliżą.

7. Tyś ieſt ućieczká moiá, od utrapienia, ktore mię ogárnęło; rádośći moiá wyrwi mię od tych, ktorzy mię oblegli.

8. Dam tobie rozum, y nauczę ćię nádrodze tey, ktorą poydźieſz; umocnię nád tobą oczy moie.

9. Nie bądźćież iáko koń y muł, ktorzy nie máią rozumu. Uzdą y wędźidłem śćiśni czeluśći tych, ktorzy ſię nie przybliżáią do ćiebie.

10. Siłá biczow ná grzeſzniká; á máiącego nádźieię w Pánu miłośierdźie ogárnie.

11. Weſelćie ſię w Pánu, y ráduyćie ſię ſpráwiedliwi; á chłubćie ſię wſzyſcy práwego ſercá.

PSALM XXXII.

Dawid wiernych zapraſza, áby Bogu chwałę czynili zá dobrodźieyſtwo ſtworzenia. Kryſtus nás nápomina, ábyſmy Bogá chwalili zá dar odnáwienia, álbo wykupienia.

Pſalm Dawidowi.

1. WEſelćie ſię ſpráwiedliwi w Pánu; práwym przyſtoi chwałá.

2. Wyznáwayćie Pánu ná cytrze; grayćie mu ná inſtrumenćie o dźieśiąci ſtronách.

3. Spiewayćie mu pieśń nową; dobrze mu grayćie w krzyczeniu.

4. Abowiem práwe ieſt ſłowo Páńſkie; y wſzytkie ſpráwy iego w wierności.

5. Miłuie miłośierdźie y ſąd; miłośierdźia Páńſkiego pełna ieſt źiemia.

6. Słowem Páńſkim niebioſá utwierdzone ſą; á duchem uſt iego wſzytká moc ich.

7. Zgromadzáiąc iáko w ſkorzánym worze wody morzkie; kłádąc w ſkárby przepáśći.

8. Niech ſię boi Páná wſzytká źiemiá; á przed nim niech ſię wzruſzą wſzyſcy mieſzkáiący ná świećie.

9. Abowiem on rzekł, y uczynione ſą; on roſkazał, á ſtworzne ſą.

10. Pan rozpraſza rády narodow; á wniwecz obraca myśli ludzkie, y odmiáta rády kśiążęce.

11. A rádá Páńſka trwa ná wieki; myśli ſercá iego od národu do narodu.

12. Błogoſłáwiony národ, ktorego ieſt Pan, Bog iego; lud, ktory obrał zá dźiedźictwo ſobie.

13. Poyźrzał Pan z niebá; uyźrzał wſzytkie ſyny ludzkie.

14. Z nágotowánego mieſzkánia ſwego poyźrzał ná wſzytkie; ktorzy mieſzkáią ná źiemi.

15. Ktory uformował káżde z oſobná ſercá ich; ktory rozumie wſzytkie ich ſpráwy.

16. Niebywa wybáwion krol przez wielką moc; á obrzym nie będźie wybawion wielkośćią śiły ſwoiey.

17. Omylny koń ku wybáwieniu; á w obfitośći mocy ſwoiey nie będźie wybáwion.

18. Oto oczy Páńſkie nád boiącymi ſię go; y nád tymi, ktorzy nádźieię máią w miłośierdźiu iego.

19. Aby wyrwał od śmierći duſze ich; y żywił ie w głodźie.

20. Duſzá náſzá znośi Páná; bo ieſt pomocnikiem, y obrońcą náſzym.

21. Abo-

PSALMUS XXXII.

Juſtos invitat David ad celebrandum Deum pro beneficio creationis. Sic Chriſtus nos hortatur ad laudandum Deum pro beneficio reparationis, ſeu redemptionis.

Pſalmus David.

1. EXultate juſti in Domino; rectos decet collaudatio.

2. Confitemini Domino in cithara; in pſalterio decem chordarum *a* pſallite illi.

3. Cantate ei canticum novum *b*; bene pſallite ei in vociferatione *c*.

4. Quia rectum *d* eſt verbum Domini; & omnia opera ejus in fide.

5. Diligit miſericordiam & judicium; miſericordia Domini plena eſt terra.

6. Verbo Domini cœli firmati ſunt; & ſpiritu oris ejus *e* omnis virtus eorum.

7. Congregans ſicut in utre aquas maris; ponens in theſauris abyſſos.

8. Timeat Dominum omnis terra; ab eo autem commoveantur *f* omnes inhabitantes orbem.

9. Quoniam *g* ipſe dixit, & facta ſunt; ipſe mandavit, & creata ſunt.

10. Dominus diſſipat conſilia gentium; reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat *h* conſilia principum.

11. Conſilium autem Domini in æternum manet; cogitationes cordis ejus in generatione & generationem.

12. Beata gens, cujus eſt Dominus ejus; populus, quem elegit in hæreditatem ſibi.

13. De cœlo reſpexit Dominus; vidit omnes filios hominum.

14. De præparato habitaculo ſuo *i* reſpexit ſuper omnes; qui habitant terram.

15. Qui finxit ſigillatim corda *k* eorum; qui intelligit omnia opera eorum *l*.

16. Non ſalvatur rex per multam virtutem *m*; & gigas *n* non ſalvabitur in multitudine virtutis ſuæ.

17. Fallax equus ad ſalutem; in abundantia autem virtutis ſuæ *o* non ſalvabitur.

18. Ecce oculi Domini ſuper metuentes eum; & in eis, qui ſperant ſuper miſericordia ejus.

19. Ut eruat a morte animas eorum; & alat eos in fame.

20. Anima noſtra ſuſtinet *p* Dominum; quoniam adjutor & protector noſter eſt.

a Myſtice in obſervatione decalogi.
b Quaſi novū ob beneficia nova.
c Chald. in jubilo.
d Æquum.
e Spiritu S. S. Baſil.
f Chald. contremiſcant.
g Judith 16. 17.
h Chald. irrita facit.
i Cœlo, ſuo & ſuorum habitaculo.
k Et animas.
l Sigillatim, etiam ſecreta.
m Exercitus.
n Fortis.
o Roboris.
p Expectat.

21. Quia in eo lætabitur cor noſtrum; & in nomine ſancto ejus ſperavimus

22. Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos; quemadmodum ſperavimus in te.

21. Abowiem w nim ſię rozweſeli ſerce náſze; á w imięniu świętym iego mieliſmy nádźieię.

22. Niechay będźie miłośierdźie twoie Pánie nád námi; iákoſmy nádźieię mieli w tobie.

PSALMUS XXXIII.

David ſe & alios excitat ad Deum pie colendum, quod ſuos ab omnibus malis defendat, impios perdat. Similiter Chriſtus nos hortatur.

1. Davidi, cum immutavit vultum ſuum *a* coram Achimelech *b* & dimiſit eum, & abiit. (*1. Reg. 21.*)

2. BEnedicam Dominum in omni tempore; ſemper laus ejus in ore meo.

3. In Domino laudabitur anima mea; audiant manſueti, & lætentur.

4. Magnificate Dominum mecum; & exaltemus nomen ejus in idipſum *c*.

5. Exquiſivi Dominum, & exaudivit me; & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

6. Accedite ad eum, & illuminamini *d*; & facies veſtræ non confundentur.

7. Iſte pauper clamavit, & Dominus exaudivit eum; & de omnibus tribulationibus ejus ſalvavit eum.

8. Immittet *e* Angelus Domini in circuitu timentium eum; & eripiet eos.

9. Guſtate, & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus; beatus vir, qui ſperat in eo.

10. Timete Dominum omnes ſancti ejus; quoniam non eſt inopia timentibus eum.

11. Divites *f* eguerunt & eſurierunt; inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono *g*.

12. Venite filii, audite me; timorem Domini docebo vos.

13. Quis *h* eſt homo, qui vult vitam; diligit dies videre bonos?

14. Prohibe linguam tuam a malo; & labia tua ne loquantur dolum.

15. Diverte a malo, & fac bonum; inquire pacem, & perſequere eam.

16. Oculi Domini *i* ſuper juſtos; & aures ejus in preces eorum.

17. Vultus autem Domini ſuper facientes mala; ut perdat de terra memoriam eorum.

18. Clamaverunt juſti, & Dominus exaudivit eos; & ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.

19. Juxta eſt Dominus iis, qui tribulato ſunt corde; & humiles ſpiritu ſalvabit. 20. Mul-

a Simulando ſtultitiam.
b Achis rege; nam *melech* ſignificat regem.
c Chald, pariter omnes.
d Illuminabimini benigno Dei aſpectu.
e Hebr. caſtrametabitur, Hieronym. circumdabit; quia teſte Baſilio unus angelus ob fortitudinem & magnitudinẽ comparatur cum exercitu integro, mœnibus & caſtris.
f Luc. 1. 53.
g Non carebunt ullo bono.
h 1. Petr. 1. 10.
i Eccli. 15. 20. Hebr. 4. 13.

PSALM. XXXIII.

Dawid ſię, á inſze pobudza, áby Bogá nabożnie czczili, że ſwoi ſługi od wſzytkiego złego wybáwia, á złych gubie; tákże y Kryſtus nás nápomina.

1. Dáwidowi, kiedy odmienił twarz ſwoię, przed Abimelechem, y opuśćił go, y odſzedł. (*1. Krol. 21.*)

2. BĘdę błogoſłáwił Páná ná káżdy czás; záwżdy chwałá iego w uśćiech moich.

3. W Páná ſię chlubić będźie duſzá moiá; niechay ſłyſzą ćiſzy, á niech ſię weſelą.

4. Wielbćie Páná zemną; á wywyſſzaymy imię iego ſpołecznie.

5. Szukałem Páná, y wyſłuchał mię; y ze wſzech utrapienia moich wyrwał mię.

6. Przyſtąpćie do niego, á oświecáyćie ſię; á oblicza wáſze nie będą záwſtydzone.

7. Ten ubogi wołał, á Pan go wyſłuchał; y ze wſzytkich ućiſkow iego wybáwił go.

8. Wpuśći Anyoł Páńſki w około boiących ſię go; y wyrwie ie.

9. Skoſztuyćie, á obáczćie, iż ſłodki ieſt Pan; błogoſłáwiony mąż, ktory wnim ma nádźieię.

10. Boyćie ſię Páná wſzyſcy święći iego; bo niemáſz niedoſtátku boiącym ſię go.

11. Bogacze niedoſtátek ćierpieli, y łáknęli; lecz ſzukáiącym Páná ná żadnym dobrym nie będźie ſchodźiło.

12. Podźćie ſam ſynowie, ſłuchayćie mię; boiáźni Páńſkiey náuczę was.

13. Ktory ieſt człowiek, ktory chce żywotá; prágnie dni dobrych widźieć?

14. Strzeż ięzyká twego od złego; á uſtá twoie niech nie mowią zdrády.

15. Odwroć ſię od złego, á czyń dobrze; ſzukay pokoiu á ścigay go.

16. Oczy Páńſkie nád ſpráwiedliwymi; á uſzy iego ná prośby ich.

17. A twarz Páńſká nád czyniącymi źle; áby wygłádźił z źiemie pámiątkę ich.

18. Wołáli ſpráwiedliwi, á Pán ie wyſłuchał; y ze wſzech ućiſkow ich wyſwobodźił ie.

19. Bliſki ieſt Pan tym, ktorzy ſą utrapionego ſercá; y zbáwi pokorne w duchu.

20. Mno-

20. Mnogie ućiſki ſpráwiedliwych; á z tych wſzytkich Pan ie wybáwi.

21. Strzeże Pan wſzytkich kośći ich; iedná z nich ſię nie ſkruſzy.

22. Smierć grzeſznikow naygorſzá; á, ktorzy nie nawidzą ſpráwiedliwego, zgrzeſzą.

23. Pan odkupi duſze ſlug ſwoich; á nie zgrzeſzą wſzyſcy, ktorzy w nim nádźieię máią.

20. Multæ tribulationes juſtorum; & de omnibus his liberavit eos Dominus.

21. Cuſtodit Dominus omnia oſſa *a* eorum; unum ex his non conteretur.

a Omnia membra, per Synechdochen.

22. Mors peccatorum peſſima; &, qui oderunt juſtum, delinquent.

23. Redimet Dominus animas ſervorum ſuorum; & non delinquent omnes, qui ſperant in eo.

PSALM XXXIV.

David prośi Bogá żá pomoc; to ieſt: Kryſtus wynſzuie Boſkim nieprzayićiełom zgubę Joan. 15. *To przyſtoyne ieſt káżdemu ſpráwiedliwemu.*

1. Sámemu Dawidowi.

OSądź Pánie ſzkodzące mię; zwalcz walczące przećiwko mnie.

2. Porwi broń y tarczą; á powſtań mi ná pomoc.

3. Dobądź mieczá, y záwrzy przećiwko tym, co mię prześláduią; rzecz duſzy moiey: Iam ieſt zbáwieniem twoim.

4. Niech będą záwſtydzeni y zeſromoceni ſzukáiący duſze moiey. Niech ſię cofną ná zad, y niech będą zelżeni, myślący mi złe.

5. Niechay będą iáko proch przed wiátrem; á Anyoł Páński niechay ie ućiśnie.

6. Niech będźie drogá ich ćiemnośćią, y śliżawką; á Anyoł Páński niechay ich goni.

7. Abowiem bez przyczyny kryli ná mię zátrácenie śidłá ſwego; nieſłuſznie urągáli duſzy moiey.

8. Niechayże nań przyidźie śidło, o ktorym niewie; á ułowienie, ktore zákrył, niechaz go poyma, y niechay w onoż śidło wpádnie.

9. A duſzá moiá rozráduie ſię w Pánu; y ukocha ſię w zbáwieniu iego.

10. Wſzytkie kośći moie rzekną: Pánie, ktoż podobien tobie? Wyrywáiąc chudźinę z ręki mocnieyſzych náden; niedoſtátecznego, y ubogiego od drapieżcow iego.

11. Powſtawſzy świádkowie fałſzywi; pytáli mię, czegom niewiedźiał.

12. Oddawáli mi złe zá dobre; niepłodność duſzy moiey.

13. A ia, gdy mi ſię przykrzyli, obłoczyłem ſię w włośienicę. Korzyłem poſtem duſzę moię; á modlitwá moiá do nádrá mego ſię náwróći.

PSALMUS XXXIV.

David Dei opem implorat. Sic & Chriſtus Dei hoſtibus excidium, & ſibi ſalutem precatur prophetice. Joan. 15. *Congruit tropologice cuivis juſto.*

1. Ipſi David.

JUdica Domine nocentes me; expugna impugnantes me.

2. Apprehende arma & ſcutum; & exurge in adjutorium mihi.

3. Effunde frameam *b*, & conclude adverſus eos, qui perſequuntur me; dic animæ meæ: Salus tua ego ſum.

b Gladium & vindictam tuam.

4. *c* Confundantur *d* & revereantur *e*, quærentes animam meam *f*. Avertantur retrorſum, & confundantur cogitantes mihi mala.

c Infra 39. 15.
d Chald. pudefiant.
e Erubeſcant.
f Eccleſiam.

5. Fiant tamquam pulvis ante faciem venti; & angelus Domini coarctans eos.

6. Fiat via illorum *g* tenebræ *h*, & lubricum; & angelus Domini perſequens eos.

g Perquam vellent effugere.
h Tenebroſa.

7. Quoniam gratis abſconderunt mihi interitum laquei ſui; ſupervacue *i* exprobraverunt animam meam.

i Hieron. fruſtra.

8. Veniat illi laqueus, quem ignorat; & captio, quam abſcondit, apprehendat eum, & in laqueum cadat in ipſum.

9. Anima autem mea exultabit in Domino; & delectabitur ſuper ſalutari ſuo.

10. Omnia oſſa mea *k* dicent: Domine, quis ſimilis tibi? Eripiens inopem *l* de manu f rtiorum ejus, egenum & pauperem a diripientibus eum.

k Omnia membra.
l Afflictum.

11. Surgentes teſtes iniqui; quæ ignorabam, interrogabant me *m*.

m Objiciebant, quorum non eram conſcius.

12. Retribuebant mihi mala pro bonis; ſterilitatem *n* animæ meæ.

n Orbitatem ab omnibus bonis.

13. Ego autem, cum mihi moleſti eſſent, induebar cilicio. Humiliabam in jejunio animam meam; & oratio mea in ſinu meo *o* convertetur.

o Chald. in ſinum meum, ſeu utilitatem

14. Quaſi proximum, & quaſi fratrem noſtrum, ſic complacebam; quaſi lugens, & contriſtatus ſic humiliabar.

15. Et adverſum me lætati ſunt, & convenerunt; congregata ſunt ſuper me flagella; & ignoravi *a*.

a Cauſam & delictum.

16. Diſſipati ſunt, nec compuncti, tentaverunt me, ſubſannaverunt me ſubſannatione; frenduerunt ſuper me dentibus ſuis.

17 Domine, quando reſpicies? reſtitue animam meam a malignitate eorum, a leonibus unicam meam.

18. Confitebor tibi in eccleſia magna; in populo gravi laudabo te.

19. Non ſupergaudeant mihi, qui adverſantur mihi inique; *b* qui oderunt me gratis & annuunt oculis.

b Joan. 15.25.

20. Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur; & in iracundia terræ loquentes, dolos cogitabant.

21. Et dilataverunt ſuper me os ſuum; dixerunt: Euge, euge, viderunt oculi noſtri *c*.

c exitium Davidis, allegorice Chriſti.

22. Vidiſti Domine, ne ſileas; Domine, ne diſcedas a me.

23. Exurge & intende judicio meo; Deus meus, & Dominus meus, in cauſam meam.

24. Judica me ſecundum juſtitiam tuam Domine Deus meus, & non ſupergaudeant mihi.

25. Non dicant in cordibus ſuis: Euge, euge, animæ noſtræ; nec dicant: Devoravimus eum.

26. Erubeſcant & revereantur ſimul, qui gratulantur malis meis. Induantur confuſione & reverentia *d*, qui magna loquuntur ſuper me.

d Pudore.

27. Exultent, & lætentur, qui volunt juſtitiam meam; & dicant ſemper: Magnificetur Dominus, qui volunt pacem *e* ſervi ejus.

e Salutem.

28. Et lingua mea meditabitur *f* juſtitiam tuam; tota die laudem tuam.

f Meditate prædicabit.

PSALMUS XXXV.

David impiorum malitiæ opponit bonitatem & beneficentiam Dei. Sic & Chriſtus cum ſuis Dei bonitatem extollit.

1. In

14. Iáko bliźniemu, y iáko brátu náſzemu tákem dogadzal; iáko żáluiący, y ſmęcący ſię, tákem ſię korzył.

15. Y weſelili ſię przećiwko mnie, y ſchádzáli ſię; zgromádźiły ſię ná mię bicze, á nie wiedźiáłem

16. Rozerwáli ſię, á nie záłowáli, kuśili mię, ſzydźili ze mnie ſzyderſtwem; zgrzytáli ná mię żębomá ſwymi.

17. Pánie kiedyż weyźrzyſz? przywroć duſzę moię od złośći ich, ode lwow iedynaczkę moię.

18. Będęć wyznawał w kośćiele wielkim; miedzy ludem ogromnym będę ćię wyſławiał.

19. Niech ſię nie weſelą ze mnie, ktorzy mi ſię nieſpráwiedliwie ſprzećiwiáią; ktorzy mię dármo w nienáwiśći máią, á mrugáią oczymá.

20. Bo zemną w prawdźie ſpokoynie mowili; á w gniewie źiemſkim mowiąc, zdrády myślili.

21. Y rozdarli ná mię gęby ſwoie; mowiąc; Ehey, ehey, oglądályć oczy náſze.

22. Widźiáłeś Pánie, nie milcz; Pánie nie odchodź odemnie.

23. Powſtań, á pilnuy ſądu mego; Boże moy, y Pánie moy, ſpráwy moiey.

24. Sądź mię według ſpráwiedliwośći twoiey Pánie Boże moy; á niech ſię nie weſelą nádemną.

25. Niechay nie mowią w ſercách ſwoich: Ehey, ehey, duſzy náſzey; y niech nie mowią: Pożárliſmy go.

26. Niech będą záwſtydzeni, y pohánbieni ſpołem ći, ktorzy ſię weſelą ze złego moiego. Niechay będą obleczeni w hánbę, y w ſromotę ći, ktorzy wielkie rzeczy mowią przećiwko mnie.

27. Niech ſię ráduią, y weſelą, ktorzy chcą ſpráwiedliwośći moiey; y niech mowią záwżdy: Niechay będźie uwielbiony Pan, ktorzy prágną pokoiu ſługe iego.

28. A ięzyk moy będźie rozmyślał ſpráwiedliwość twoię, cáły dźień chwałę twoię.

PSALM XXXV.

Dawid niepobożnych złość náprzećiwko ſtawia Boſkiey dobroći á ſzczodrobliwośći. Kryſtus ze ſwoymi wywyſzuie dobrość Boſką.

1. Ná

1. Ná koniec, ſludze Páńſkiemu Dawidowi.

2. RZekł nieſpráwiedliwy, áby grzeſzył, ſam w ſobie; niemáſz boiáźni Bożey przed oczymá iego.

3. Abowiem zdrádliwie czynił przed oblicznią iego; áby ſię nálázłá niepráwość iego do nienawidzenia

4. Słowá uſt iego niepráwość y zdrádá; niechćiał rozumieć, áby dobrze czynił.

5. Niepráwość rozmyślał ná łożu ſwoim; ſtał przy wſzelkiey drodze niedobrey, á złośći nie miał w nienawiśći.

6. Pánie w niebie miłośierdźie twoie; á prawdá twoiá áż do obłokow.

7. Spráwiedliwość twoiá iáko gory Boże; ſądy twoie przepáść wielka. Ludźie y bydlętá zbáwiſz Pánie.

8. Iákoś rozmnożył miłośierdźie twoie Boże. A ſynowie człowieczy, w zaſłonie ſkrzydeł twoich nádźieię mieć będą.

9. Będą upoieni hoynośćią domu twego; y ſtrumieniem roſkoſzy twoiey nápoiſz ie.

10. Abowiem u ćiebie ieſt zdroy żywotá; á w świátłośći twoiey oglądamy świátłość.

11. Rozćiągni miłośierdźie twoie nád tymi, ktorzy ćię znáią; y ſpráwiedliwośći twoię nád tymi, ktorzy ſą práwego ſercá.

12. Niech mię nie nádchodźi nogá pychy; á ręká grzeſznego niech mię nie poruſza.

13. Tám upádli, ktorzy czynią niepráwość; wygnáni ſą, áni ſię mogli oſtáć.

PSĄLM XXXVI.

Dáwid, a Synagoga nápomina, ábychmy od pobożnośći nię odchodźili dla tego, że niepobożnim ſię ſzczęśći; poniewádz zli karanie, dobrzy zapłatę dośćigáć będą. Kryſtus á Kośćioł nas przećiw zgorſzeniu opátruie.

1. Pſalm ſámemu Dawidowi

NIe obruſzay ſię dla złośliwych; áni zayźrzy czyniącym niepráwość.

2. Abowiem iáko trawá prędko uwiędną; á iáko liśćie źiela wnet opádną.

3. Miey nádźieię w Pánu, á czyń dobrze; y mieſzkay ná źiemi, á będźieſz ſię karmił iey bogáctwy.

4. Kochay ſię w Pánu; y da tobie prośby ſercá twego.

5. Obiáw Pánu drogę twoię, á miey nádźieię w nim; á on uczyni.

6. Y

1. In finem, ſervo Domini ipſi David.

2. DIxit *a* injuſtus, ut delinquat in ſemetipſo; non eſt timor Dei ante oculos ejus.

a Statuit firmiter.

3. Quoniam *b* doloſe egit in conſpectu ejus; ut inveniatur iniquitas ejus ad odium.

b Supr. 13. 3.

4. Verba oris ejus iniquitas, & dolus; noluit intelligere, ut bene ageret.

5. Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo; aſtitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odivit.

6. Domine in cœlo *c* miſericordia tua; & veritas tua usque ad nubes *d*.

c Utque in cœlum.

d Protenditur; inde depluis beneficia, etiã in ingratos.

7. Juſtitia tua ſicut montes Dei; Judicia tua abyſſus multa. Homines, & jumenta *e* ſalvabis Domine;

e Salute corporali; allegorice homines belluinos facies angelos. Aug.

8. Quemadmodum multiplicaſti miſericordiam tuam Deus. Filii autem hominum, in tegmine alarum tuarum ſperabunt.

9. Inebriabuntur *f* ab ubertate *g* domus tuæ; & torrente voluptatis tuæ potabis eos.

f Saturabuntur.

g Affluentia bonorum.

10. Quoniam apud te eſt fons vitæ; & in lumine *h* tuo videbimus lumen *i*.

h Supernaturali.

i Faciem & eſſentiam glorioſam.

11. Prætende *k* miſericordiam tuam ſcientibus te, & juſtitiam *l* tuam his, qui recto ſunt corde.

k Da & porrige.

l gratiam, quæ facit juſtos.

12. Non veniat mihi pes ſuperbiæ; & manus *m* peccatoris *n* non moveat me.

m Violenta potentia.

n Diaboli.

13. Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem; expulſi ſunt, nec potuerunt ſtare.

PSALMUS XXXVI.

David & Synagoga hortatur, non eſſe a pietate diſcedendum, quod impii ſloreant; nam & impios plagis, & pios præmiis afficiendos. Sic pariter contra ſcandala nos præmunit Chriſtus & Eccleſia.

1. Pſalmus ipſi David.

NOli æmulari in malignantibus *o*; neque zelaveris facientes iniquitatem.

o Ob malorũ proſperitatẽ.

2. Quoniam tamquam fœnum velociter areſcent; & quemadmodum olera herbarum cito decident.

3. Spera in Domino, & fac bonitatem; & inhabita terram *p*, & paſceris in divitiis ejus.

p Domini ſcil. Eccleſiam.

4. Delectare in Domino; & dabit tibi petitiones cordis tui.

5. Revela Domino viam tuam *q*, & ſpera in eo; & ipſe faciet *r*.

q Expone per preces ardentes.

r Perficiet negotia omnia.

6. Et

6. Et educet quaſi lumen juſtitiam tuam; & judicium tuum *a* tamquam meridiem;

a Juſtam cauſam tuam.

7. Subditus eſto Domino, & ora eum. Noli æmulari in eo, qui proſperatur in via ſua; in homine faciente injuſtitias.

8. Deſine ab ira, & derelinque furorem; noli æmulari, ut maligneris.

9. Quoniam qui malignantur, exterminabuntur; ſuſtinentes autem Dominum, ipſi hæreditabunt terram.

10. Et adhuc puſillum, & non erit peccator; & quæres locum ejus, & non invenies.

11. Manſueti *b* autem hæreditabunt terram; & delectabuntur in multitudine pacis.

b Matth. 5. 4.

12. Obſervabit peccator juſtum; & ſtridebit ſuper eum dentibus ſuis.

13. Dominus autem irridebit eum; quoniam proſpicit, quod veniet dies ejus *c*.

c fatalis Chald. contritionis.

14. Gladium evaginaverunt peccatores; intenderunt arcum ſuum, ut dejiciant pauperem & inopem, ut trucident rectos corde.

15. Gladius eorum intret in corda ipſorum; & arcus eorum confringatur.

16. Melius eſt modicum juſto; ſuper divitias peccatorum multas.

17. Quoniam brachia peccatorum conterentur; confirmat autem juſtos Dominus.

18. Novit *d* Dominus dies immaculatorum; & hæreditas eorum in æternum erit.

d Scientia approbationis, ut proſperet & præmio compenſet.

19. Non confundentur in tempore malo; & in diebus famis ſaturabuntur.

20. Quia peccatores peribunt. Inimici vero Domini, mox ut honorificati fuerint & exaltati, deficientes, quemadmodum fumus deficient.

21 Mutabitur peccator, & non ſolvet *e*; juſtus autem miſeretur; & tribuet.

e Non reſtituet, tum ob inopiam tum propter avaritiam.

22. Quia benedicentes ei hæreditabunt terram; maledicentes autem ei, diſperibunt.

23. Apud Dominum greſſus hominis dirigentur; & viam ejus volet *f*.

f Diliget & fortunabit.

24. Cum ceciderit, non collidetur; quia Dominus ſupponit manum ſuam.

25. Junior fui, etenim ſenui; & non vidi juſtum derelictum *g*, nec ſemen ejus quærens panem.

g Rarum erat in antiquo teſtamento, imo & nunc in novo.

26. Tota die miſeretur & commodat; & ſemen illius in benedictione erit.

27. Declina a malo, & fac bonum; & inhabita in ſæculum ſæculi.

28. Quia

6. Y wywiedźie iáko świátłość ſpráwiedliwość twoię; á ſąd twoy iáko południe;

7. Bądź poddány Pánu, á modl ſię mu. Nie obruſzay ſię dla tego, ktoremu ſię ſczęśći ná drodze iego; dla człowieka czyniączego nieſpráwiedliwośći.

8. Przeſtań gniewu, á opuść zápálczywość; nie obruſzay ſię, ábyś miał źle czynić.

9. Abowiem, ktorzy źle czynią, będą wykorzenieni; lecz znoſzący Páná, ći odźiedźiczą źiemię.

10. Y ieſcze mało, áż ći nie będźie złośniká; y będźieſz ſzukał mieyſcá iego, á nie nayd́zieſz.

11. Ale ćiſzy odźiedźiczą źiemię; y kocháć ſię będą w wielkośći pokoiu.

12. Będźie podſtrzegał złośnik ſpráwiedliwego, y będźie nań zgrzytał zębomá ſwymi.

13. Ale Pan będźie ſię śmiał z niego; ábowiem upátruie, że przydźie dźień iego.

14. Mieczá dobyli grzeſznicy, náćiągnęli łuk ſwoy. Aby poráźili ubogiego y niedoſtatecznego; áby pozámordowáli ludźie práwego ſercá.

15. Miecz ich niech wnidźie w ſercá ich; á łuk ich niech ſię złamie.

16. Lepſza ieſt trochá ſpráwiedliwego; niżli wielkie bogáctwá grzeſznych.

17. Abowiem rámioná grzeſznikow połamią ſię; á ſpráwiedliwe Pan potwierdza.

18. Zna Pan dni niepokalánych; á dźiedźictwo ich ná wieki będźie.

19. Nie będą záwſtydzeni we zły czás; y we dni głodu będą náſyceni.

20. Abo wiem grzeſznicy záginą. A nieprzyiaćiele Páńſcy, ſkoro będą uczczeni, y wynieśieni; uſtáwáiąc, iáko dym uſtáną.

21. Będźie pożyczał grzeſznik, á nie zápłaći; ále ſpráwiedliwy ſmiłuie ſię y da.

22. Abowiem błogoſławiący go odźiedźiczą źiemlę; ále złorzeczący mu záginą.

23. Przed Pánem poſtępki człowiecze będą proſtowáne; y drogi iego zechce.

24. Gdy ſię powáli, nie ſtłucze ſię; bo Pan podkłada rękę ſwoię.

25. Byłem młodym y ſtárzałem ſię; á nie widźiałem ſpráwiedliwego opuſczonego, áni naśienia iego ſzukáiącego chlebá.

26. Cáły dźień czyni miłośierdźie, y pożycza; á náśienie iego w błogoſłáwieńſtwie będźie

27. Odſtąp od złego á czyn dobrze; á mieſzkáy ná wieki wieku.

28. Abo-

28. Abowiem Pan miłuie ſąd, á nie opuśći świętych ſwoich; ná wieki będą záchowáni. Nieſpráwiedliwi będą pokáráni; y naśienie niezbożnych záginie.

29. Sdráwiedliwi lepak odźiedźiczą źiemię; y będą mieſzkáli ná wieki wieku ná niey.

30. Uſtá ſpráwiedliwego będą rozmyśláć mądrość; á ięzyk iego będźie mowił ſąd.

31. Zakon Bogá iego w ſercu iego; á nie będą przerzucone kroki iego.

32. Wypátruie grzeſznik ſpráwiedliwego; y ſzuka go umorzyć.

33. A Pan nie oſtáwi go w rękách iego; y nie potępi go, gdy będźie oſądzon od niego.

34. Czekay Pána, y ſtrzeż drogi iego; á wywyſzy ćię, że odźiedźiczyſz źiemię; uyźrzyſz, gdy niezbożni poginą.

35. Widźiałem niezbożnika wynioſłego; y podnieśionego iáko cedry Libáńſkie.

36. Y minąłem álić go iuſz niemáſz; y ſzukałem go, á nie nálázło ſię mieyſce iego.

37. Przeſtrzegay niewinnośći, á dogládáy ſpráwiedliwośći; ábowiem ſą oſtátki człowiekowi ſpokoynemu.

38. Lecz nieſpráwiedliwi poſpołu poginą; oſtátki niezbożnikow zginą.

39. A zbáwienie ſpráwiedliwych od Páná; y obrońcą ich czáſu utrapienia.

40. Y wſpomoże ich Pan, y wybáwi ie; y wyrwie ie od złośnikow, y zbáwi ie; iż w nim nádźieię mieli.

28. Quia Dominus amat judicium, & non derelinquet ſanctos ſuos; in æternum conſervabuntur. Injuſti punientur; & ſemen impiorum peribit.

29. Juſti autem hæreditabunt terram; & inhabitabunt in ſæculum ſæculi ſuper eam.

30. Os *a* juſti meditabitur ſapientiam; & lingua ejus loquetur judicium.

a Prov. 31. 27

31. Lex *b* Dei ejus in corde ipſius; & non ſupplantabuntur greſſus ejus.

b Iſaiæ 51. 7.

32 Conſiderat peccator juſtum; & quærit morificare eum.

33. Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus; nec damnabit eum, cum judicabitur illi *c*.

c Ab illo, impio.

34. Expecta Dominum, & cuſtodi viam ejus *d*; & exaltabit te, ut hæreditate capias terram; cum perierint peccatores, videbis.

d Præcepta.

35. Vidi impium ſuperexaltatum; & elevatum ſicut cedros Libani.

36. Et tranſivi, & ecce non erat; & quæſivi eum, & non eſt inventus locus ejus.

37. Cuſtodi innocentiam, & vide æquitatem; quoniam ſunt reliquiæ *e* homini pacifico *f*.

e Opes & poſteritas, ſalus & gloria.
f Juſto.

38. Injuſti autem diſperibunt ſimul; reliquiæ impiorum interibunt.

39. Salus *g* autem juſtorum a Domino; & protector eorum in tempore tribulationis.

g Chald. redemptio.

40. Et adjuvabit eos Dominus, & liberabit eos; & eruet eos a peccatoribus, & ſalvabit eos; quia ſperaverunt in eo.

PSALM XXXVII.

Dawid Bogá prośi, áby go choruiącego, od przyiaćioł zániedbánego, á od nieprzyiáćioł utrapionego wſpomogł. Tak też Kryſtus nędzę naſzę Bogu Oycu nárżeká.

1. Pſálm Dawidowi, ná rozpámiętánie, o Sobośie.

2. PAnie! nie w zápálczywośći twoiey ſtroſuy mię; áni w gniewie twoim karz mię.

3. Abowiem ſtrzały twoie utknęły we mnie; y zmocniłeś nádemną rękę twoię.

4. Niemáſz zdrowia w ćiele moim, od oblicza gniewu twego; niemáſz pokoiu kośćiom moim od oblicza grzechow moich.

5. Abowiem nieprawośći moie przewyſzyły głowę moię; á iáko brzemię ćiężkie obćiężáły ná mnie.

6. Po-

PSALMUS XXXVII.

Dawid Deum obſecrat, ut ſe graviter ægrotum ſeu afflictum, ab amicis neglectum, ab inimicis exagitatum juvet, ſanetque. Sic & Chriſtus noſtram miſeriam Deo Patri conqueritur.

1. Pſalmus David, in rememorationem *h* de Sabbato.

h ſc. peccati a ſe commiſſi

2. DOmine! ne in furore tuo arguas me; neque in ira tua corripias me.

Pſal. 6. 2.

3. Quoniam ſagittæ tuæ *i* infixæ ſunt mihi; & confirmaſti ſuper me manum tuam.

i Morbi & dolores.

4. Non eſt ſanitas in carne mea a facie iræ tuæ; non eſt pax *k* oſſibus meis a facie peccatorum meorum.

k Quies a doloribus.

5. Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum *l*; ſicut onus grave gravatæ ſunt ſuper me *m*.

l Me ſubmergunt
m Nimium me gravant.

6. Pu-

6. Putruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ *a*; a facie inſipientiæ meæ *b*.

a Ulcera & vulnera.
b Propter dilationem pœnitentiæ.

7. Miſer factus ſum, & curvatus ſum usque in finem; tota die contriſtatus ingrediebar.

8. Quoniam lumbi mei impleti ſunt illuſionibus; & non eſt ſanitas in carne mea.

9. Afflictus ſum, & humiliatus ſum nimis; rugiebam a gemitu cordis mei.

10. Domine, ante te omne deſiderium meum; & gemitus meus a te non eſt abſconditus.

11. Cor meum conturbatum eſt, dereliquit me virtus mea; & lumen oculorum meorum, & ipſum non eſt mecum.

12. Amici mei, & proximi mei adverſum me appropinquaverunt, & ſteterunt. Et qui juxta me *c* erant, de longe ſteterunt;

c Chald. propinqui.
d ſc. perdere.

13. Et vim faciebant, qui quærebant animam meam *d*. Et qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitates; & dolos tota die meditabantur.

14. Ego autem tanquam ſurdus non audiebam; & ſicut mutus non aperiens os ſuum.

15. Et factus ſum ſicut homo non audiens; & non habens in ore ſuo redargutiones.

16. Quoniam in te Domine ſperavi; tu exaudies me Domine Deus meus.

17. Quia dixi: Ne quando ſupergaudeant mihi inimici mei; & *e* dum commoventur pedes mei, ſuper me magna *f* locuti ſunt.

e etenim dum vacillant.
f Superba dicteria.

18. Quoniam ego in flagella paratus ſum; & dolor meus in conſpectu meo ſemper.

19. Quoniam iniquitatem meam *g* annuntiabo *h*; & cogitabo pro peccato meo *i*.

g ſeu meorũ.
h Confitebor.
i Expiando.

20. Inimici autem mei vivunt, & confirmati ſunt ſuper me; & multiplicati ſunt, qui oderunt me inique.

21. Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi; quoniam ſequebar bonitatem.

22. Ne derelinquas me Domine Deus meus; ne diſceſſeris a me.

23. Intende in adjutorium meum; Domine Deus ſalutis meæ.

PSALMUS XXXVIII.

David ægrotus & afflictus, abrupto diuturno ſilentio, Deum orat, ut ſibi veniam det, & ſalutem. Sic Chriſtus hoſtium maledicta Deo conquerens, nobis veniam exorat &c.

1. In

6. Pogniły y poſpowáły ſię bliźny moie; od oblicza głupſtwá moiego.

7. Znędzniałem, y ſkurczyłem ſię áż do końcá; cáły dźień chodźiłem záſmucony.

8. Abowiem biodrá moie nápełnione ſą náigrawánia; á niemáſz zdrowia w ćiele moim.

9. Ieſtem ſtrapiony, y bárzo unizony; ryczałem od wzdychánia ſercá mego.

10. Pánie, przed tobą wſzelkia żądość moia; y wzdychánie moie przed tobą nie ieſt ſkryte.

11. Serce moie ſtrwożone ieſt, opuśćiłá mię śiłá moiá; á iáſnośći oczu moich, y tey niemáſz przy mnie.

12. Przyiáćiele moi, y bliſcy moi ná przećiwko mnie przybliżyli ſię, y ſtánęli. A ktorzy przy mnie byli, z dáleká ſtánęli;

13. A gwałt czynili, ktorzy ſzukáli duſze moiey. A ktorzy mi ſzukáli złego, mowili márnośći; á zdrády cáły dźień wymyślali.

14. A ia iáko głuchy nie ſłyſzałem; á iáko niemy nie otwieráiący uſt ſwoich.

15. Y sſtáłem ſię iáko człowiek nieſłyſzący; y niemáiący odporow w uśćiech ſwoich.

16. Abowiem w tobiem Pánie nádźieię miał; ty mię wyſłuchaſz Pánie Boże moy.

17. Bom mowił: by ſię kiedy nie weſelili náde mną nieprzyiáćiele moi; y gdy ſzwánkuią nogi moie, przećiwko mnie wielkie rzeczy mowili.

18. Bom ia ná bicze gotow ieſt; y bol moy przed oblicznośćią moią ieſt záwżdy.

19. Abowiem nieprawość moię oznaymię; y będę myślił zá grzech moy.

20. Lecz nieprzyiaćiele moi żywią, y zmoćnili ſię nádemną; y rozmnożyli ſię, ktorzy mię nienawidzą nieſpráwiedliwie.

21. Ktorzy oddawáią złe zá dobre, uwłaczáli mi; iżem náſzládował dobroći

22. Nie opuſczay mię Pánie Boże moy, nie odſtępuy odemnie.

23. Bądź gotow ná rátunek moy; Pánie Boże zbáwienia mego.

PSALM XXXVIII.

Dawid w udręczeniu, milczenie odrzućiwſzy, prośi Bogá, áby mu dał odpuſzczenie, á zbáwienie. Ták Kryſtus złorzeczenia nieprzyiáćioł Bogu nárżeká, á nám odpuſzczenie upraſza.

1. Ná

1. Ná koniec, sámemu Idithun, pieśń Dawidowá.

2. RZekłem: Będę ſtrzegł drog moich; ábym nie zgrzeſzył ięzykiem moim. Záłożyłem ſtraż uſtom moim, gdy ſtał grzeſznik przećiwko mnie.

3. Zániemiałem, y uniżyłem ſię, y zámilczałem dobrych, y bol moy odnowił ſię.

4. Zágrzało ſię ſerce moie we mnie, á w rozmyślániu moim roſpalił ſię ogień.

5. Rzekłem ięzykiem moim: Oznaymi mi Pánie koniec moi, y liczbę dni moich, ktora ieſt; ábym wiedźiał, czego mi niedoſtáie.

6. Otoś pomierne uczynił dni moie, á bytność moiá iáko nic przed tobą. Záprawdę wſzytká márność, wſzelki człowiek żywiący.

7. Záiſte w obráźie przechodźi człowiek, ále y prozno trwoży ſobą; ſkárbi, á niewie, komu to zbierze.

8. A teraz ktoreż ieſt oczekiwánie moie? iżali nie Pan? y bytność moiá u ćiebie ieſt.

9. Od wſzytkich nieprawośći moich wyrwi mię, ná pośmiech głupiemu dałeś mię.

10. Zániemiałem, y nie otworzyłem uſt moich; boś ty uczynił;

11. Odeymi odemnie plagi twoie.

12. Od mocy ręki twoiey iam uſtał w ſtroſowániu, dla nieprawośći karałeś człowieká. Y uczyniłeś, że wyſchłá iáko páiąk duſzá iego; záiſte prozno ſię trwoży wſzelki człowiek.

13. Wyſłuchay modlitwę moię Pánie, y prośbę moię, przyimi w uſzy łzy moie. Nie milcz, bom ia ieſt przychodźień u ćiebie y podrożny; iáko wſzyſcy oycowie moi.

14. Zfolguy mi, ábym ſię ochłodźił pierwey, niźli odeydę, á więcey nie będę.

1. In finem, ipſi Idithun, Canticum David.

2. DIxi *a*: Cuſtodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiam, cum conſiſteret peccator adverſum me.

3. Obmutui, & humiliatus ſum, & ſilui a bonis *b*; & dolor meus renovatus eſt.

4. Concaluit cor meum intra me; & in meditatione mea exardeſcet ignis.

5. Locutus ſum in lingua mea: Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum, quis eſt; ut faciam, quid deſit mihi.

6. Ecce menſurabiles *c* poſuiſti dies meos; & ſubſtantia mea tamquam nihilum ante te. Verũ tamen univerſa vanitas, omnis homo vivens.

7. Verumtamen in imagine pertranſit homo; ſed & fruſtra conturbatur. Theſaurizat, & ignorat, cui congregabit ea.

8. Et nunc quæ eſt expectatio mea *d*? nonne Dominus? & ſubſtantia *e* mea apud te eſt.

9. Ab omnibus iniquitatibus meis erue me; opprobrium inſipienti dediſti me.

10. Obmuti, & non aperui os meum; quoniam tu fe iſti *f*;

11. Amove a me plagas tuas.

12. A fortitudine manus tuæ *g* ego defeci in increpationibus *h*; propter iniquitatem corripuiſti hominem. Et tabeſcere feciſti ſicut araneam animam *i* ejus; verumtamen vane conturbatur omnis homo.

13. Exaudi orationem meam Domine, & deprecationem meam; auribus percipe lacrymas meas. Ne ſileas *k*; quoniam advena ego ſum apud te, & peregrinus; ſicut omnes patres mei.

14. Remitte mihi *l*, ut refrigerer, priusquam abeam, & amplius non ero.

a Firmiter ſtatui.
b Ut nec bona verba proloquerer pro mea defenſione.
c Hieron. breves.
d Spes.
e Firmitas & fiducia.
f Permiſiſti.
g Propter fortem percuſſionem tuam.
h Caſtigationibus.
i Vitam.
k Ne ceſſes opem ferre.
l Relaxa pœnas.

PSALM XXXIX.

Dawid zá wybáwienie od złego; Chryſtus zá náſze wykupienie Bogu Oycu dźiękuie, ſwoie poſłuzeńſtwa ofiáruiąc, á proſi, áby ie nam przyłonćił, nas doſtatecznie wybawiąc.

1. Ná koniec, Pſalm ſámemu Dawidowi.

2. CZekáiąc czekałem Páná, y ſkłonił ſię ku mnie.

3. Y wyſłuchał prośby moie, y wywiodł mię z dołu nędzy, y z błotá iłu. Y poſtáwił ná ſkále nogi moie, y náproſtował kroki moie.

PSALMUS XXXIX.

David pro liberatione ex malis; ſimiliter Chriſtus pro redemptione noſtra gratias agit Deo Patri eique obedientiam ſuam offert, rogans, ut eamdem nobis applicet, plene nos liberando. Hebr. 10. v. 16.

1. In finem, Pſalmus ipſi David.

2. EXpectans expectavi Dominum, & intendit mihi.

3. Et exaudivit preces meas; & eduxit me de lacu miſeriæ *m*; & de luto fæcis *n*. Et ſtatuit ſuper petram *o* pedes meos, & direxit greſſus meos.

m Et calamitatum.
n Criminum.
o In loco tuto.

4. Et immisit in os meum canticum novum *a*, carmen Deo nostro. Videbunt multi, & timebunt; & sperabunt in Domino.

a Materiam novæ laudis.

5. Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus; & non respexit in vanitates, & insanias falsas.

6. Multa fecisti tu Domine Deus meus, mirabilia tua; & cogitationibus tuis non est, qui similis sit tibi. Annuntiavi, & locutus sum *b*: multiplicati sunt *c* super numerum.

b Mirabilis opera tua.
c Christiani & fideles

7. Sacrificium *d* & oblationem noluisti; aures autem perfecisti mihi. Holocaustum, & pro peccato non postulasti;

d Hebr. 10. 5.

8. Tunc dixi: Ecce venio *e*. In capite libri scriptum est de me *f*,

e Ad faciendum, quod scriptum est.
f Summa & caput eorum, quæ lex tua a me exigit, hoc est, ut obediā tibi.

9. Ut facerem voluntatem tuam; Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei *g*.

g Reposui, ut jugiter cogitarem.

10. Annuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna, ecce labia mea non prohibebo; Domine tu scisti.

11. Justitiam tuam non abscondi in corde meo; veritatem tuam, & salutare tuum dixi. Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam a concilio multo.

12. Tu autem Domine ne longe facias miserationes tuas a me; misericordia tua, & veritas tua semper susceperunt me.

13. Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus; comprehenderunt me iniquitates meæ *h*, & non potui, ut viderem. Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei; & cor meum *i* dereliquit me.

h Hominum, quas suscepi in me expiandas
i Vigor cordis.

14. Complaceat tibi Domine, ut eruas me; Domine ad adjuvandum me respice.

15. Confundantur *k*, & revereantur simul, qui quærunt animam meam, ut aferant eam. Convertantur retrorsum, & revereantur, qui volunt mihi mala.

k Infr. 99. 2. & supra 34. 4.

16. Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi: Euge, euge.

17. Exultent, & lætentur super te omnes quærentes te; & dicant semper: Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum *l*.

l Salvatorem, & salutem tuam.

18. Ego autem mendicus sum, & pauper; Dominus solicitus est mei. Adjutor meus, & protector meus tu es; Deus meus ne tradaveris.

4. Y wpuśćił nową pieśń w ustá moie, Himn Bogu náſzemu. Uyźrzą mnodzy, y będą ſię báć; y będą mieć nádźieię w Pánu.

5. Błogosłáwiony mąż, ktorego nádźieiá ieſt imię Páńſkie; á nie oglądał ſię ná márnośći, y ná ſzaleństwá omylne.

6. Wieleś uczynił ty Pánie Boże moy cudow twoich; á w myślách twoich nie ieſt, ktoby był podobien tobie. Opowiádałem y mowiłem: rozmnożyli ſię nád liczbę.

7. Ofiáry y obiáty niechćiałeś; á uſzy uczyniłeś mi doſkonále. Cáłopalenia y zá grzech nie żądałeś;

8. Tedym rzekł: Oto idę. W ſummie kśiąg nápiſano o mnie,

9. Abych czynił wolą twoię; Boże moy prágnąłem, y zakon twoy w poſrzod ſercá mego.

10. Opowiádałem ſpráwiedliwość twoię w kośćiele wielkim, oto warg moich nie będę hámował; Pánie tyś wiedźiał.

11. Spráwiedliwośći twoiey nie ſkryłem w ſercu moim; prawdę twoię, y zbáwienie twe opowiádałem. Nie táiłem miłośierdźia twego, y prawdy twoiey przed zgromádzenim wielkim.

12. A ty Pánie nie oddalay ſmiłowánia twego odemnie; miłośierdźie twoie, y prawdá twoiá záwżdy mię broniły.

13. Abowiem obtoczyły mię złe, ktorym niemáſz liczby; poimáły mię nieprávośći moie, y nie mogłem przeyźrzeć. Rozmnożyły ſię nád włoſy głowy moiey, y ſerce moie opuśćiło mię.

14. Niech ći ſię podobá Pánie, ábyś mię wyrwał; Pánie ku rátunku memu weyźrzy.

15. Niechay będą záwſtydzeni, y zeſromoceni ſpołem, ktorzy ſzukáią duſze moiey, áby ią odięli. Niech ſię obrocą ná wſtecz, á niech ſię záwſtydzą, ktorzy mi życzą złego.

16. Niechay odnioſą nátychmiaſt żelżywość ſwą, ktorzy mi mowią: Ehey, ehey.

17. Niech ſię rozráduią, y uweſelą w tobie wſzyſcy, ktorzy ćię ſzukáią; y niech mowią záwżdy: Niechay będźie uwielbiony Pan, ktorzy miłuią zbáwienie twoie.

18. Ia lepak ieſtem żebrak, y ubogi; Pan ſtára ſię o mię. Pomocnikiem moim, y obrońcą moim ieſteś ty, Boże moy nie omieſzkiwayże.

PSALMUS XL.

Orat David pro iis, qui sibi infirmo, vel afflictis

PSALM XL.

Dawid modli ſię zá tych, ktorzy mu choraiącemu,

mu, y utrápionym dobrze czynią. To iest: Krystus modli się zá káżdogo człowieká, ktory mu, y swoim członkom społuzáłuie.

1. Ná koniec, Psálm sámemu Dawidowi.

2. BŁogosłáwiony, ktory ma baczenie ná potrzebnego, y ná ubogiego; w dźień zły wybáwi go Pan.

3. Pan niechay go záchowa, y ożywi go, y niech go uczyni błogosłáwionym ná źiemi; y niechay go nie wydáie duszy nieprzyiaćioł iego.

4. Pan go niech wspomoże ná łożu niemocy iego; wszytkę pośćiel iego sprzewracałeś w chorobie iego.

5. Iam rzekł: Pánie smiłuy się nádemną; uzdrow duszę moię, bom grzeszył tobie.

6. Nieprzyiáćiele moi mowili mi złe; kiedyż umrze, á zginie imię iego?

7. A iesli wchodźił, áby uyźrzał; márnośći mowił, serce iego zgromádźiło nieprawość sobie. Wychodźił precz, y mowił, pospołu.

8. Przećiwko mnie szeptáli wszyscy nieprzyiaćiele moi; przećiwko mnie myśli mi źle.

9. Słowo niesprawiedliwe postánowili przećiwko mnie; zali ktory spi więcey niepowstánie?

10. Abowiem człowiek pokoiu mego, ktoremu ufał; ktory iadał chleb moy, wielkie uczynił nádemną podeszćie.

11. Ale ty Pánie smiłuy się nádemną, y wzbudź mię; á oddam im.

12. W tymem poznał, iżeś mię chćiał; że się nie będźie weselił nieprzyiáćiel moy nádemną.

13. A mnieś dla niewinnośći przyiął; utwierdźiłeś mię przed oblicznośćią twoią ná wieki.

14. Błogosłáwiony Pan Bog Izráelski od wieku, y áż do wieku: Niech się stánie, niech się stánie.

PSALM XLI.

Dawid ćieszy się ná swym wygnániu Bogiem, y nádźieią przywrocenia do oyczyzny. Tak Krystus się zá nás modli, á wzdycha ku źrzodłu żywotá wiecznego.

Ná koniec,

1. Wyrozumienie synom Kore.

2. IAko prágnie ielen do źrzodł wodnych; ták

---

flictis benefaciunt. Christus prophetice orat pro omni homine sibi suisque membris compatiente.

1. In finem, Psalmus ipsi David.

2. BEatus, qui intelligit *a* super egenum, & pauperem; in die mala liberabit eum Dominus.

3. Dominus conservet eum, & vivificet eum, & beatum faciat eum in terra; & non tradat eum in animam inimicorum ejus.

4. Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus; universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus *b*.

5. Ego dixi: Domine miserere mei; sana animam meam, quia peccavi tibi.

6. Inimici mei dixerunt mala mihi; quando morietur, & peribit nomen ejus?

7. Et si ingrediebatur *c*, ut videret, vana loquebatur, cor ejus congregavit iniquitatem sibi *d*. Egrediebatur foras, & loquebatur, in idipsum.

8. Adversum me susurrabant omnes inimicis mei; adversum me cogitabant mala mihi.

9. Verbum iniquum constituerunt adversum me; numquid qui dormit, non adjiciet, ut resurgat?

10. Etenim *e* homo pacis meæ *f*, in quo speravi; qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantionem *g*.

11. Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me; & retribuam eis.

11. In *h* hoc cognovi, quoniam voluisti me; quoniam non gaudebit inimicus meus super me.

13. Me autem propter innocentiam *i* suscepisti; & confirmasti *k* me in conspectu tuo in æternum.

14. Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo, & usque in sæculum: Fiat, fiat *l*.

PSALMUS XLI.

David se in exilio consolatur Dei, & rerum divinarum meditatione, orans, ut in patriam restituatur. Sic Christus pro nobis orat, & suspirat ad fontem salutis æternæ.

In finem,

1. Intellectus *m* filiis Core.

2. QUemadmodum desiderat cervus ad fontes

---

a Mente, ut subveniat opere.

b Tu Deus ipse versas, & componis lectum eleemosynarii, ut levius ferat morbum.

c Hostis meus officii causa.

d Iniquas machinationes.

e Actor. 1. 16.

f Mihi familiaris.

g Christus hoc applicat Judæ. Joan. 13. 18.

h Actor. 1. 16.

i Integritatē.

k Stabilisti.

l Dicant justi.

m Eruditio.

fontes aquarum; ita desiderat anima mea ad te Deus *a*.

3. Stitivit anima mea ad Deum fortem vivum; quando veniam, & apparebo ante faciem Dei *b*?

4. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte; dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus?

5. Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam; quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei *c*; In voce exultationis, & confessionis; *d* sonus epulantis *e*.

6. Quare tristis es anima mea? & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc *f* confitebor illi; salutare vultus mei *g*, & Deus meus.

7. Ad me ipsum anima mea conturbata est; propterea memor ero *h* tui de terra Jordanis, & Hermoniim a monte modico.

8. Abyssus abyssum *i* invocat, in voce cataractarum tuarum *k*. Omnia excelsa tua, & fluctus tui super me transierunt.

9. In die mandavit Dominus misericordiam suam; & nocte canticum ejus. Apud me oratio Deo vitæ meæ.

10. Dicam Deo: Susceptor meus es, quare oblitus es mei? & quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?

11. Dum confringuntur ossa *l* mea, exprobraverunt mihi, qui tribulant me inimici mei; dum dicunt mihi per singulos dies: Ubi est Deus tuus?

12. Quare tristis es anima mea? & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi; salutare vultus mei, & Deus meus.

a fontem gratiarum.
b Ante arcam, alleg. ante Chr. ut Deum clare videam.
c Templum & cœlum.
d Ubi est.
e Chald.
f Rursus.
g Qui est Salvator meus.
h Tuorum mirabilium, quæ fecisti circa Jordanem, Hermon. &c.
i Calamitas calamitatem trahit.
k Dum pandis earum cataractas.
l Vires & robur.

ták prágnie duszá moiá do ciebie Boże.

3. Prágnęłá duszá moiá do Bogá, mocnego, żywego; kiedyż przyidę, á okażę się przed obliczem Bożym?

4. Były mi łzy moie zá chleb we dnie y w nocy; gdy mi mowią co dźień: Kędyś iest Bog twoy?

5. Ná tom wspominał, y wyłałem ná śię duszę moią; że przyidę ná mieysce przybytku dźiwnego, áż do domu Bożego; Y głosem wesela, y wyznawánia głosu goduiącego.

6. Czemużeś smutna duszo moiá? y czemu mię trwożysz? Miey nádźieię w Bogu, bo mu iesce wyznáwáć będę; zbáwienie twarzy moiey, y Bog moy.

7. We mnie sámym zátrwożyłá się duszá moiá; przeto będę ná ćię pámiętał z źiemie Jordanu y Hermoniim od gory máluczkiey.

8. Przepáść przepáśći przyzywa, ná głos upustow twoich. Wszytkie wysokie wáły twoie, y nawálności twoie ná mię się stoczyły.

9. We dnie Pan roskazał miłośierdźie swoie; á w nocy pieśń iego. Przy mnie modlitwá Bogu żywotá mego.

10. Rzekę Bogu: Iesteś moy obrońcá, przeczżeś mię zápomniał? y czemu smutno chodzę, gdy mię trapi nieprzyiáćiel?

11. Gdy się łamią kośći moie, urągali mi, ktorzy mię dręczą nieprzyiaćiele moi; Gdy mi mowią ná káżdy dźień: Kędyż iest Bog twoy?

12. Czemuś iest smutna duszo moiá? y czemu mię trwożysz? Miey nádźieię w Bogu, bo mu iesćze wyznáwáć będę; zbáwienie twarzy moiey, y Bog moy.

PSALMUS XLII.

David orat Deum, ut se Hierosolymam ab exilio ad frequentandum templum revocet. Sic Christus & Ecclesia rogat, ab impiorum consortio & pœnis liberari.

1. Psalmus David.

JUdica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta; ab homine iniquo & doloso erue me *m*.

2. Quia tu es Deus fortitudo mea; quare me repulisti? & quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

m Nec damnet me cum impiis.

3. Emitte

PSALM XLII.

Dawid prośi Bogá, áby go z wygnánia do Jeruzálem przywroćił; áby mogł często chodźić do kośćioła. Krystus, á zgromadzenie prośi zá wybáwienie od złączenia niepobożnych, y od męk.

1. Psalm Dawidowi.

OSądź mię Boże, á rozeznay spráwę moię od narodu nie świętego; od człowieká niespráwiedliwego, y zdrádliwego wyrwi mię.

2. Bo ty iesteś Bog moc moiá; czemuś mię odrzućił? czemu smutny chodzę, gdy mię trapi nieprzyiaćiel?

3. Wyśli

3. Wyśli świátłość twoię, y prawdę twoię; te mię poprowádźiły, y przyprowádźiły ná górę świętą twoię, y do przybytkow twoich.

4. Y wynidę do ołtarzá Bożego; do Bogá, ktory uweséla młodość moię. Będęć wyznawał ná cytrze, Boże, Boże moy!

5. Czemuś smutna dusze moiá? á czemu mię trwożysz? Miey nádźieię w Bogu, ábowiem mu ieszcze wyznáwáć będę; zbáwienie oblicza mego, y Bog moy.

3. Emitte lucem tuam, & veritatem tuam; ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum *a*, & in tabernacula tua.

5. Et introibo ad altare Dei; ad Deum, qui lætificat juventutem meam. Confitebor tibi in cithara *b* Deus Deus meus!

5. Quare tristis es anima mea? & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi; salutare vultus mei, & Deus meus.

a In terram promissionis, anagogice in cœlum.
b mystice in observantia legis.

PSALM XLIII.

Skárzą się pobożni, że dla wiáry od niezbożnych siłá ćierpią; dla tego Bogá proszą, áby wspomágał. To się przystoi Apostołom, á Męczennikom (Rom. 8.), *y wszytkim Chrześćiáninom.*

1. Ná koniec, Synom Kore ku wyrozumieniu.

2. BOże! uszymá nászemi słyszelismy; oycowie nászy nam powiádáli. Spráwę, ktorąś uczynił we dni ich, y we dni starodawne.

3. Ręká twoiá pogány wytráćiłá, y wszczepiłeś one; udręczyłeś národy, y wygnałeś ie.

4. Ani bowiem mieczem swym pośiedli źiemię, y rámię ich nie wybáwiło ich. Ale práwicá twoiá, y rámię twoie, y oświecenie oblicza twego, żeś ie upodobał sobie.

5. Ty sam ieśteś krol moy, y Bog moy; ktory roskázuiesz wybáwienie Jákobowe.

6. Przez ćię nieprzyiaćioły násze rogiem rozrzućimy; á w imię twoie wzgárdźimy powstáiące przećiwko nam.

7. Abowiem nie w łuku moim nádźieię mieć będę; á miecz moy nie wybáwi mię.

8. Wybáwiłeś bowiem nas od trapiących nas; á máiące w nienawiśći záwstydźiłeś.

9. W Bogu chlubić się będźiem przez cáły dźień; á w imię twe wyznawáć będźiem ná wieki.

10. A teraz odegnałeś, y záwstydźiłeś nas; á nie będźiesz wychodźił Boże w śiłách nászych.

11. Odwroćiłeś nas wstecz od nieprzyiaćioł nászych; á ktorzy nas w nienawiśći máią, roszárpywáli sobie.

12. Podałeś nas iáko owce ná iedzę; y między pogány rozproszyłes nas.

13. Przedałeś lud twoy nizáco; á nie było mnostwo w zamiánie ich.

14. Dałeś nas ná wzgárdę sąśiádom nászym; ná

PSALMUS XLIII.

Queruntur pii, se impiorum libidini exponi ob religionem, Deumque obsecrant, ut subveniat. Congruit Apostolis, & Martyribus. (Rom. 8.) *& omnibus Christianis*

1. In finem, Filiis Core ad intellectum.

2. DEus! auribus nostris audivimus; patres nostri annuntiaverunt nobis. Opus, quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.

3. Manus tua gentes disperdidit, & plantasti eos *c*; afflixisti populos *d*, & expulisti eos.

4. Nec enim in gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non salvabit eos. Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui; quoniam complacuisti in eis.

5. Tu es ipse rex meus, & Deus meus; qui mandas salutes Jacob.

6. In te *e* inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo *f* spernemus insurgentes in nobis.

7. Non enim in arcu meo sperabo; & gladius meus non salvabit me.

8. Salvasti enim nos de affligentibus nos; & odientes nos confudisti.

9. In Deo laudabimur tota die; & in nomine tuo confitebimur in sæculum.

10. Nunc autem repulisti, & confudisti nos; & non egredieris Deus in virtutibus nostris *g*.

11. Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros; & qui oderunt nos, diripiebant sibi.

12. Dedisti nos tamquam oves escarum; & in gentibus dispersisti nos.

13. Vendidisti populum tuum sine pretio *h*; & non fuit multitudo in comutationibus eorum.

14. Posuisti nos opprobrium vicinis nostris;

c Patres nostros in terra Chanaan.
d Inimicos patribus.
e Virtute a te accepta.
f Auxilio tuo vincemus.
g Cum militibus nostris.
h Justo, sed vilissimo.

ſtris; ſubſannationem, & deriſum his, qui ſunt in circuitu noſtro.

a Chald. in proverbium.

15. Poſuiſti nos in ſimilitudinem *a* Gentibus; commotionem capitis in populis.

16. Tota die verecundia mea contra me eſt; & confuſio faciei meæ cooperuit me.

17. A voce exprobrantis, & obloquentis; a facie inimici, & perſequentis.

18. Hæc omnia venerunt ſuper nos, nec obliti ſumus te; & inique non egimus in teſtamento ſuo *b*.

b Non receſſimus a lege tua.

c negotia noſtra non ſecundaſti.

19. Et non receſſit retro cor noſtrum; & declinaſti ſemitas noſtras *c* a via tua;

20. Quoniam humiliaſti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos umbra mortis.

21. Si obliti ſumus nomen Dei noſtri; & ſi expandimus manus noſtras ad Deum alienum.

d Rom. 8. 36.

e Patimur & occidimur propter legem tuam.

22. Nonne Deus requiret iſta? ipſe enim novit abſcondita cordis *d*. Quoniam propter te mortificamur *e* tota die; æſtimati ſumus ſicut oves occiſionis.

23. Exurge, quare obdormis, Domine? exurge, & ne rapellas in finem.

24. Quare faciem tuam avertis? obliviſceris inopiæ noſtræ, & tribulationis noſtræ?

25. Quoniam humiliata eſt in pulvere anima noſtra; conglutinatus eſt in terra venter noſter.

26. Exurge, Domine, adjuva nos; & redime nos propter nomen tuum.

ná ſzyderſtwo, y ná pośmiech tym, ktorzy ſą w okolicy náſzey.

15. Uczyniłeś nas przyſłowiem między pogány; kiwániem głowy między ludźmi.

16. Cáły dźień wſtyd moy przedemną ieſt; á záwſtydzenie oblicza mego okryło mię.

17. Od głoſu lżącego, y obmawiáiącego, od oblicza nieprzyiaćielá, y przeſzláduiącego.

18. To wſzytko przyſzło ná nas, á nie zápomnieliſmy ćię; y nie czyniliſmy nieſpráwiedliwie w teſtámenćie twoim.

19. Y nie coſnęło ſię ná zad ſerce náſze; á nie odwroćiłeś ſćieżek náſzych od drogi twoiey.

20. Boś nas poniżył ná mieyſcu utrapienia; y okrył nas ćień śmierći.

21. Ieſliſmi zápomnieli imięnia Bogá náſzego; y ieſlismy podnośili ręce náſze do Bogá cudzego.

22. Izali ſię Bog o tym nie będźie pytał? gdyż on wie ſkrytośći ſercá. Bo nas dla ćiebie morduią ná káżdy dźień; poczytáni ieſteſmy iáko owce ná rzeź.

23. Powſtań, czemu ſpiſz, Pánie? powſtań, á nie odrzucay do końcá.

24. Czemu oblicze twoie odwrácaſz? zápominaſz uboſtwá náſzego, y utrapienia náſzego?

25. Abowiem poniżona ieſt w prochu duſzá náſzá; przylgnął do źiemie brzuch náſz.

28. Powſtań Pánie, rátuy nas; á odkup nas dla imięnia twego.

PSALMUS XLIV.

Carmen nuptiale, Chriſti, B. V. Mariæ, & Eccleſiæ; Propheta eorum notas, virtutes, dotes, gratias, conjunctionem canit.

f Ab infidelitate ad fidem.

g i. de Chriſto.

h Confecro.

i Chriſto.

k Spiritus S. qui eam dirigit.

l Ad profligandos dæmones.

1. In finem, pro iis, qui commutabuntur *f* filiis Core, ad intellectum, Canticum pro dilecto *g*:

2. ERuctavit cor meum verbum bonum; dico *h* ego opera mea regi *i*. Lingua mea calamus ſcribæ *k*, velociter ſcribentis.

3. Specioſus forma præ filiis hominum, diffuſa eſt gratia in labiis iuis; propterea benedixit te Deus in æternum.

4. Accingere gladio tuo *l* ſuper femur tuum, potentiſſime.

5. Specie tua, & pulchritudine tua intende, proſpere procede, & regna; propter veritatem & manſuetudinem, & juſtitiam; & deducet te mirabiliter dextra tua.

6. Sa-

PSALM XLIV.

Weſelna pionſká, Kryſtuſa, Panny Máryei, á Kośćioła; Prorok znáki, cnoty, właſnośći, łaſki, złączenie onych wyſławia.

1. Ná koniec, dla tych, ktorzy będą odmienieni ſynom Kore, ku wyrozumieniu, pieśń dla miłego.

2. WYdáło ſerce moie słowo dobre; opowiádam ia czyny moie Krolowi. Ięzyk moy pioro piſárzá, prędko piſzącego.

3. Pięknieyſzy urodą nád ſyny człowiecze, rozlała ſię wdźięczność powárgách twoich; dla tego ćię błogosłáwił Bog ná wieki.

4. Przypaſz miecz twoy ná biodrę twoię, namocnieyſzy.

5. Z ślicznośćią twoią, y z pięknośćią twoią náćiągni, fortunnie poſtępuy, y kroluy; dla prawdy y ćichośći, y ſpráwiedliwośći; y poprowádźi ćię dźiwnie práwicá twoiá.

6. Strza-

6. Strzały twoie oſtre; narody pod ćię upádną, w ſercá nieprzyiaćioł krolewſkich.

7. Stolicá twoiá Boże ná wieki wiekow; łaſká práwośći, łaſká kroleſtwá twego.

8. Umiłowałeś ſpráwiedliwość, á nienawidźiałeś nieprawośći; przeto ćię pomázał Boże, Bog twoy oleykiem weſela nád uczeſtniki twoie.

9. Myrrhá y Staktá, y Káſsia z ſzat twoich, z domow ſłoniowych; z ktorych ći roſkoſz uczynily.

10. Corki krolewſkie w poczćiwośći twoiey. Stánęłá krolowa po práwići twoiey w ubierze złotym; obtoczona rozmáitośćią.

11. Słuchay corko á pátrz, y nákłoń uchá twego; á zápomni narodu twego, y domu oycá twego.

12. Y będźie pożądał krol ſliczności twoiey; ábowiem on ieſt Pan Bog twoy, y będą ſię mu kłániáć.

13. Y corki Tyru z upominkámi obliczu twemu będą ſię modlić; wſzyſcy bogáći z ludźi.

14. Wſzytká chwałá tey corki krolewſkiey we wnątrz, w bramach złotych, ubrána rozmáitośćiámi.

15. Przywiodą krolowi pánni zá nią; przynioſą do ćiebie bliſkie iey.

16. Przynioſą ie z weſelem, y z rádośćią; przywiodą ie do kośćiołá krolewſkiego.

17. Miáſto oycow twoich národźiłoć ſię ſynow; poſtánowiſz ie kśiążęty nádewſzytką źiemią.

18. Będą wſpomináć imię twoie; ná wſzytkie rodzáie y rodzáie.

19. Dla tego národowie będąc wyznáwáć wiecznie; y ná wieki wieku.

PSALM XLV.

Pieśn dźiękowánia dla dzywnego wybáwienia ſynow Kore. Dla dzywnego wybáwienia Panny Maryey, á Kośćiołá; opowiádá, że pod Boſką obroną beſpieczna będźie przećiw wſzelkiego gwaltu.

Ná koniec,

1. Synom Kore, zá táiemnice Pſalm.

2. BOg náſz ućieczką y mocą; pomocnikiem w ućiſkách, ktore nálazły nas bárzo.

3. Przetoż ſię bác nie będźiem, gdy ſię poruſzy źiemiá; y przenioſą ſię gory w ſerce morzá.

4. Szumiáły, y zámąćiły ſię wody ich; zátrzęſły ſię gory przed śiłą iego.

5. By-

6. Sagittæ tuæ acutæ *a*; populi ſub te cadent, in corda inimicorum regis *b*.

7. Sedes *c* tua *d* Deus in ſæculum ſæculi; *e* virga directionis *f*, virga regni tui.

8. Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem; propterea unxit te Deus *g*, Deus tuus *h* oleo lætitiæ præ conſortibus tuis *i*.

9. Myrrha & gutta, & caſia *k* a veſtimentis tuis *l*, a domibus eburneis *m*; ex quibus delectaverunt te.

10. Filiæ regum in honore tuo *n*. Aſtitit regina *o* a dextris tuis in veſtitu deaurato; circumdata varietate.

11. Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam; & obliviſcere populum tuum, & domum patris tui.

12. Et concupiſcet Rex decorem tuum; quoniam ipſe eſt Dominus Deus tuus, & adorabunt eum.

13. Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur; omnes divites plebis.

14. Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus, in fimbris aureis, circumamicta varietatibus.

15. Adducentur regi virgines poſt eam; proximæ ejus afferentur tibi;

16. Afferentur in lætitia & exultatione; adducentur in templum regis.

17. Pro patribus tuis *p* nati ſunt tibi filii; conſtitues eos principes ſuper omnem terram.

18. Memores erunt nominis tui; in omni generatione & generationem.

19. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum; & in ſæculum ſæculi.

PSALMUS XLV.

Euchariſticon eſt pro ſtupenda liberatione filiorum Core. Pro admirabili liberatione B. V. Mariæ, & Eccleſiæ, prædicit eam divino præſidio contra omnem vim tutam fore.

In finem,

1. Filiis Core pro arcanis *q*, Pſalmus.

2. DEus noſter refugium, & virtus; adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis.

3. Propterea non timebimus, dum turbabitur terra; & transferentur montes in cor maris.

4. Sonuerunt, & turbatæ ſunt aquæ eorum; conturbati ſunt montes in fortitudine ejus.

5. Flu-

a Tela Evangelii, & jacula gratiæ.
b Inſige.
c Hebr. 1. 8.
d Thronus tuus.
e Permanet.
f Rectiſſima & univerſa dirigens eſt.
g o Fili.
h Pater.
i Præ omnibus ſanctis.
k Mirabiles virtutes inſtar aromatū ſpirans.
l De tua humanitate ſumptæ.
m Ex viſceribus virginis.
n In honorifica tua aula.
o Virgo mater tua, item Eccleſia ſponſa.
p Patriarchis.
q Conſiliis & myſteriis Dei.

5. Fluminis impetus lætificat civitatem Dei; *a* sanctificavit tabernaculum suum Altissimus.

6. Deus in medio ejus, non commovebitur *b*; adjuvabit eam Deus mane diluculo *c*.

7. Conturbatæ sunt gentes, & inclinata sunt regna; dedit vocem suam, mota est terra.

8. Dominus virtutum nobiscum; susceptor noster Deus Jacob.

9. Venite, & videte opera Domini; quæ posuit prodigia super terram;

10. Auferens bella usque ad finem terræ. Arcum *d* conteret, & confringet arma; & scuta comburet igni.

11. Vacate, & videte *e* quoniam ego sum Deus; exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.

12. Dominus virtutum nobiscum; susceptor noster Deus Jacob.

a Ecclesiam præsertim B. V. Mariam. *b* A sanctitate. *c* Tempestive, statim in ortu. *d* Fomitem concupiscentiæ, a B V. Matre, & bella tyrannorum ab Ecclesia. *e* Ista mirabilia.

5. Bystrość rzeki rozwesela miásto Boże; poświęcił przybytek swoy Naywysszy.

6. Bog w pośrzodku iego, nie będźie poruszone; rátuie go Bog ráno ná świtániu.

7. Potrwożyli się narodowie, y náchyliły się krolestwá; dał głos swoy, poruszyłá źiemiá.

8. Pan záſtępow známi; Bog Jákobow obrońcą nászym.

9. Podźćie, á glądayćie spráwy Páńskie; iákie uczynił cudu ná źiemi;

10. Odiąwszy woyny áż do kráiow źiemie. Skruszy łuk, y zdruzgoce oręże; y tarcze ogniem popali.

11. Uspokoyćie się, á obáczćie, żećiem ia iest Bog; będę podwysszon między narody, y będę podwysszon na źiemi.

12. Pan záſtępow známi; Bog Jákobow obrońcą nászom.

PSALMUS XLVI.

Gentes Synagoga invitat ad Deum celebrandum, quod in sanctorum communionem & Ecclesiam cooptandæ sunt. Mystice Ecclesia applaudit Christo ascendenti, & secum assumenti vivam Arcam.

1. In finem, pro filiis Core, Psalmus.

2. OMnes gentes plaudite manibus *f*; jubilate Deo in voce exultationis.

3. Quoniam Dominus excelsus, terribilis; Rex magnus super omnem terram.

4. Subjecit populus nobis; & gentes sub pedibus nostris.

5. Elegit nobis *g* hæreditatem suam; speciem *h* Jacob, quam dilexit.

6. Ascendit Deus *i* in jubilo *k*; & Dominus voce tubæ.

7. Psallite Deo nostro, psallite; psallite Regi nostro, psallite.

8. Quoniam Rex omnis terræ Deus; psallite sapienter.

9. Regnabit Deus super gentes; Deus sedet super sedem sanctam suam *l*.

10. Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham; quoniam dii fortes terræ *m* vehementer elevati sunt *n*.

f Operibus. *g* Ex nobis. *h* speciosam Ecclesiam velut Rachel Jacob. *i* Christus. *k* Angelorū. *l* Ad dextram Patris. *m* Principes. *n* Potentia dū fideliter credunt.

PSALM XLVI.

Synágogá narody pobudza ku chwaleniu Bogá; że przyięći będą do społeczności świętych, y do Kośćioła. To iest: Kośćioł gratuliruie Krystusowi, wstępuiącemu ná Niebiosy, á ze sobą biorącemu żywą arkę.

1. Ná koniec, prze syny Kore, Psalm.

2. WSzyscy narodowie klaskayćie rękomá; wykrzykayćie Bogu głosem wesela.

3. Abowiem Pan wysoki, stráſzny; krol wielki náde wszytką źiemią.

4. Podbił ludźie pod nas; y narody pod nogi násze.

5. Obrał nam dźiedźictwo swoie; piękność Jákobowę, ktorą umiłował.

6. Wstąpił Bog z wesołym śpiewániem; á Pan z głosem trąby.

7. Spiewayćież Bogu nászemu, śpiewayćie; śpiewayćie krolowi nászemu, śpiewayćie.

8. Abowiem krolem wszytkiey źiemie Bog; śpiewayćież mądrze.

9. Będźie krolował Bog nád narody; Bog śiedźi ná stolicy swey świętey.

10. Książętá narodow zgromádźiły się z Bogiem Abráhámowym; ábowiem Bogowie mocni źiemie są bárzo wywysszeni.

PSALMUS XLVII.

Propheta prædicat Hierosolymam esse charissimam Deo, quod eam victoriis, donis & beneficiis

PSALM XLVII.

Prorok sławi miasto Jeruzalem, Bogu bárzdo myłe, że go z zwyćięstwámi, dárami, á dobrodźiey-

dźieyſtwámi ozdobił; to ieſt: chwali Kośćioła, y Panne Maryie, ktorych wielbięność, á dáry opiſuie.

1. Pſalm pieśnia, ſynow Kore, wtorego dniá Sábbáthu.

2. Wielki Pan, y chwalebny bárzo w mieśćie Bogá náſzego, ná gorze świętey iego.

3. Funduie ſię z rádośćią wſzytkie źiemie gorá Sion, ſtrony polnocne, miáſto krolá wielkiego.

4. Bog w domiech iego będźie poznány, kiedy ie obroni.

5. Abowiem oto krolowie źiemſcy zgromádźili ſię; zeſzli ſię weſpoł.

6. Ci uyźrzáwſzy ták zdźiwili ſię, zátrwożyli ſię, wzruſzyli ſię;

7. Drżenie ie popádło. Tám boleśći iáko rodzącey;

8. Wiátrem gwałtownym pokruſzyſz okręty Tárſis.

9. Iákoſmy ſłyſzeli, tákeſmy widźieli w mieśćie Páná zaſtępow, w mieśćie Bogá náſzego; Bog ie ugruntował ná wieki.

10. Przyięliſmy Boże miłośierdźie twoie, w pośrzod kośćiolá twego.

11. Iáko imię twoie Boże, ták y chwałá twoiá ná końce źiemie; ſpráwiedliwośći pełná ieſt práwicá twoiá.

12. Niech ſię weſeli gorá Sion, á niech ſię rozráduią corki Judzkie, dla ſądow twoich Pánie.

13. Obſtąpćie Sion, á obeymićie ie; opowiádayćie ná wieżách iego.

14. Włożćie ſercá wáſze w moc iego; á rozłożćie domy iego, ábyśćie opowiádáli w drugim pokoleniu.

15. Żeć ten ieſt Bog, Bog náſz ná wieki, y ná wiek wieku; on nas będźie rządźił ná wieki.

ficiis exornaverit. Myſtice laudat Eccleſiam & B. V. Mariam, quarum magnificentiam & dotes deſcribit.

1. Pſalmus Cantici, filiis Core, ſecunda Sabbati.

2. Magnus Dominus, & laudabilis nimis in civitate Dei noſtri, in monte ſancto ejus.

3. Fundatur exultatione univerſæ terræ mons Sion, latera Aquilonis, civitas Regis magni.

4. Deus in domibus ejus *a* cognoſcetur, cum ſuſcipiet eam.

5. Quoniam ecce reges terræ congregati ſunt *b*; convenerunt in unum.

6. Ipſi videntes *c* ſic admirati ſunt, conturbati ſunt;

7. Tremor apprehendit eos. Ibi dolores ut parturientis;

8. In ſpiritu vehementi conteres naves Tharſis.

9. Sicut audivimus, ſic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei noſtri; Deus fundavit eam in æternum *d*;

10. Suſcepimus Deus miſericordiam tuam, in medio templi tui.

11. Secundum nomen tuum Deus, ſic & laus tua *e* in fines terræ; juſtitia plena eſt dextra tua.

12. Lætetur mons Sion, & exultent filiæ *f* Judæ, propter judicia tua Domine.

13. Circumdate Sion, & complectimini eam; narrate in turribus ejus.

14. Ponite corda veſtra in virtute ejus; & diſtribuite domos ejus, ut enarretis in progenie altera.

15. Quoniam hic eſt Deus, Deus noſter in æternum, & in ſæculum ſæculi; ipſe reget *g* nos in ſæcula.

a Palatiis Hebr.
b Variis temporibus ad eam expugnandam.
c Dei virtutē.
d ſc. duraturam.
e Celebretur ubique.
f i. Urbes.
g Diriget & proteget in hac civitate.

PSALM XLVIII.

Nápomina Proroky Synágoga. Kryſtus, á Kośćioł: iż bogáctwá przećiw śmierći, y piekłu nic niepomagą, od ktorych ſámá ſpráwiedliwość wybáwia.

1. Ná koniec, ſynom Kore Pſalm.

2. Słuchayćie tego wſzyſcy národowie; bierzćie w uſzy, ktorzy mieſzkaćie ná świećie.

3. Wſzyſcy ſynowie źiemie, y ſynowie człowieczy; poſpołu w iedno bogáty y ubogi.

PSALMUS XLVIII.

Hortatur vates & Synagoga. Chriſtus & Eccleſia: nihil contra mortem & infernum prodeſſe divitias, ſed ſolam juſtitiam ex iis eripere ſive redimere.

1. In finem, filiis Core Pſalmus.

2. Audite hæc omnes Gentes; auribus percipite omnes, qui habitatis orbem.

3. Quique terrigenæ, & filii hominum; ſimul in unum dives & pauper.

4. Os meum loquetur ſapientiam; & meditatio cordis mei prudentiam.

5. Inclinabo *a* in parabolam aurem meam, aperiam in pſalterio propoſitionem meam.

6. Cur timebo in die mala *b*? iniquitas calcanei mei *c* circumdabit me *d*.

7. Qui confidunt in virtute ſua; & in multitudine divitiarum ſuarum gloriantur.

8. Frater non redimit *e*, redimet homo? non dabit Deo placationem ſuam,

9. Et pretium redemptionis animæ ſuæ *f*; & laborabit in æternam,

10. Et vivet adhuc in finem.

11. Non videbit interitum, cum viderit ſapientes morientes; ſimul inſipiens, & ſtultus peribunt.

12. Et relinquent alienis divitias ſuas; & ſepulchra eorum domus illorum in æternum. Tabernacula eorum in progenie, & progenie; vocaverunt nomina ſua in terris ſuis.

13. Et homo, cum in honore eſſet, non intellexit *g*; comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.

14. Hæc via illorum ſcandalum ipſis; & poſtea in ore ſuo complacebunt.

15. Sicut oves in inferno poſiti ſunt; mors depaſcet eos. Et dominabuntur eorum juſti *h* in matutino *i*; & auxilium eorum veteraſcet *k* in inferno a gloria eorum.

16. Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferni, cum acceperit me *l*.

17. Ne timueris, cũ dives factus fuerit homo; & cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.

18. Quoniam, cum interierit, non ſumet omnia *m*; neq; deſcendet cum eo gloria ejus.

19. Quia anima ejus in vita ipſius benedicetur; confitebitur tibi, cum benefeceris ei.

20. Introibit *n* uſque in progenies patrum ſuorum *o*; & uſque in æternum non videbit lumen.

21. Homo, cum in honore eſſet, non intellexit; comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.

a Pſalm. 77.2. Matth. 13.35.
b Mortis & judicii.
c Quam nunc parum curo & conculco.
d Anguſtiis.
e Ab illis anguſtiis.
f Ne debeat mori.
g Rationem liberandi, & Dei beneficium.
h Hic afflicti.
i Luce futuri ſæculi.
k Peribit, nullum erit.
l Chald. in partem ſuam. Tirin in gloriam ſuam.
m Hebraiſmus eſt, ſc. ex omnibus.
n Impius.
o Ad progenitores ſuos quos imitatus eſt in ſceleribus.

4. Uſtá moie będą mowiły mądrość; á rozmyślánie ſercá mego roſtropność.

5. Nákłonię do przypowieśći uchá mego; otworzę ná árfie gadkę moię.

6. Czemu ſię mam báć we zły dźień? nieprawość pięty moiey ogárnie mię.

7. Ktorzy ufáią w mocy ſwoiey; y chlubią ſię w mnoſtwie bogactw ſwoich.

8. Brát nie odkupuie, odkupi człowiek? nie da Bogu ubłagánia ſwego.

9. Y zapłáty odkupienia duſze ſwoiey; y będźie prácował ná wieki,

10. Y będźie żył ieſcze do końcá.

11. Nie ogląda zginienia, gdy uyźrzy mądre umieráiące; poſpołu niemądry, y głupi zginą.

12. Y zoſtáwią obcym máiętnośći ſwoie; á groby ich domámi ich ná wieki. Przybytkámi ich od narodu do narodu; názywáli imioná ſwe w źiemiách ſwoich.

13. A człowiek, gdy we czći był, nie rozumiał; przyrownány ieſt bydlętom bezrozumnym, y sſtał ſię im podobny.

14. Tá droga ich pogorſzenie im; á potym w uśćiech ſwych będą mieć upodobánie.

15. Iáko owce w piekle ſą położeni; śmierć ie trawić będźie. Y będą pánowáć ſpráwiedliwi nád niemi ráno; á rátunek ich ſtárzeie ſię w piekle, po ſławie ich.

16. Wſzákoż Bog odkupi duſzę moię z ręki piekielney, gdy mię przyimie.

17. Nie boy ſię gdy ſię zbogáći człowiek; y gdy ſię rozmnoży ſławá domu iego.

18. Abowiem gdy zginie, nie weźmie wſzytkiego; áni zſtąpi z nim ſłáwá iego.

19. Bo duſzá iego będźie zá żywotá iego błogoſłáwioná; będźieć wyznawał, gdy mu dobrze uczyniſz.

20. Wnidźie áż do rodzáiu oycow ſwoich; y áż ná wieki nie uyźrzy świátłośći.

21. Człowiek, gdy we czći był, nie rozumiał; przyrownan ieſt bydlętom nierozumnym, y sſtał ſię im podobny.

PSALMUS XLIX.

Canit propheta duplicem Chriſti adventum. Pariter Eccleſia prædicat Chriſtum in ultimo judicio homines ſalvaturum non cæſis victimis, ſed ex animi pietate, vitæ & juſtitiæ puritate.

PSALM XLIX.

Prorok śpiewa o dwoiákim przyśćiu Kryſtuſowym; też y Kośćioł ogłáſza, iż Kryſtus ná ſądźie zbáwi ludźie nie te, ktorzy mu bydło oſiárowáli, ále ktorzy ſpráwiedliwie, y pobożnie żyli.

1. Pſalm Aſaphowi.

Bog nád Bogi Pan mowił; y przyzwał źiemie, od słońcá wſchodu áż do zachodu;

2. Z Sionu piękność ozdoby iego.

3. Bog iáwnie przydźie; Bog náſz á nie będźie milczał. Ogień przed oblicznośćią iego rozpáli ſię, á około niego wicher wielki.

4. Przyzowie niebá z wierzchu; y źiemie, áby rozſądźił lud ſwoy.

5. Zgromadźćie mu święte iego; ktorzy rozrządzaią teſtáment iego w ofiárach.

6. Y będą opowiádały niebioſá ſpráwiedliwość iego; iż Bog ieſt Sędźią.

7. Słuchay ludu moy, á mowić będę; Izráelu áoświadſzęć; Bog, Bog twoy ia ieſtem.

8. Nie będę ćię karał z ofiár twoich; á cáłopalenia twoie ſą przed oczymá memi záwżdy.

9. Nie będę brał z domu twego ćielcow; áni z trzod twoich kozłow.

10. Abowiem moie ſą wſzytkie zwierzętá leśne, bydłá po gorach y woły.

11. Znam wſzyſtkie ptáſtwá niebieſkie; y piękność polá zemną ieſt.

12. Ieſli będę łáknął, nie będęć mowił; bo moy ieſt okrąg źiemie, y nápełnienie iego.

13. Izáli będę iadł mięſo wołowe? ábo krew kozłową będę pił?

14. Ofiáruy Bogu ofiárę chwały; á odday Nawysſzemu śluby twoie.

15. A wzyway mię w dźień utrapienia; wyrwę ćię, á czćić mię będźieſz.

16. Ale grzeſznikowi rzekł Bog: Czemu ty opowiádaſz ſpráwiedliwośći moie, y bierzeſz Teſtáment moy w uſtá twoie?

17. Ano ty maſz w nienawiśći kárność; y zárzućiłeś mowę moię ná zad.

18. Ieſliś widźiał złodźieiá, biegałeś z nim; á z cudzołożniki miáłeś ſwoy ſkład.

19. Uſtá twoie były pełne złośći; á ięzyk twoy plotł zdrády.

20. Siedząc mawiałeś przećiw brátu twemu; y dawałeś wzgorſzenie przećiw ſynowi mátki twoiey.

21. Toś czynił, á milczałem. Mnimiałeś nieſpráwiedliwie, że będę tobie podobny; będę ćię ſtrofował, y ſtáwię przed oczy twoie.

22. Rozumieyćieſz to, ktorzy zápominaćie Bogá; by kiedy nieporwał, á nie będźie, ktoby wydárł.

23. Ofiá-

1. Pſalmus Aſaph.

DEus deorum *a* Dominus locutus eſt *b*; & vocavit *c* terram *d*, a ſolis ortu usque ad occaſum;

2. Ex Sion ſpecies decoris ejus *e*.

3. Deus manifeſte veniet; Deus noſter & non ſilebit *f*. Ignis in *g* conſpectu ejus exardeſcet, & in circuitu ejus tempeſtas valida.

4. Advocabit cœlum *h* deſurſum; & terram diſcernere populum ſuum.

5. Congregate illi ſanctos ejus; qui ordinant teſtamentum ejus ſuper ſacrificia.

6. Et annuntiabunt cœli juſtitiam ejus; quoniam Deus judex eſt.

7. Audi populus meus, & loquar; Iſrael, & teſtificabor tibi; Deus, Deus tuus ego ſum.

8. Non in ſacrificiis tuis arguam te; holocauſta autem tua in conſpectu meo ſunt ſuper.

9. Non accipiam de domo tua vitulos; neque de gregibus tuis hircos.

10. Quoniam meæ ſunt omnes feræ ſylvarum, jumenta in montibus & boves.

11. Cognovi omnia volatilia cœli; & pulchritudo agri mecum eſt.

12. Si eſuriero, non dicam tibi; meus eſt enim orbis terræ, & plenitudo ejus.

13. Numquid manducando carnes aurorum? aut ſanguinem hircorum potabo?

14. Immola Deo ſacrificium laudis *i*; & redde Altiſſimo vota *k* tua

15. Et invoca me in die tribulationis; eruam te, & honrificabis me.

16. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum?

17. Tu vero odiſti diſciplinam; & projeciſti ſermones meos retrorſum.

18. Si videbas furem, currebas cum eo; & cum adulteris portionem tuam ponebas.

19. Os tuum abundavit malitia; & lingua tua concinnabat dolos.

20. Sedens adverſus fratrem tuum loquebaris; & adverſus filium matris tuæ *l* ponebas ſcandalum.

21. Hæc feciſti, & tacui. Exiſtimaſti inique, quod ero tui ſimilis; arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam *m*.

22. Intelligite hæc, qui obliviſcimini Deum; nequando rapiat, & non ſit, qui eripiat.

a Judicum & principum.
b Decrevit ultimum judicium inſtitui.
c Certiſſime vocabit.
d Univerſam.
e Et majeſtas ibi prope Sion apparebit.
f Non veniet in ſilentio, ut in primo adventu; nec diſſimulabit ſuam majeſtatem, nec peccata noſtra.
g ſc. Conflagrationis, abſumens totũ mundum.
h Cœlites.
i Laudabile & perfectum, allegorice Euchariſtiam.
k Fidem & promiſſum cultum.
l Eccleſiæ.
m Peccata tua.

23. Sa-

28. Sacrificium laudis honorificabit me; & illic *a* iter *b*; quo oſtendam illi ſalutare Dei.

P S A L M U S L.

David ſuum deprecatur parricidium, & adulterium, obſecrans, a peccatis expiari, Spiritu ſancto ſibi reddito. Sic & Eccleſia obſecrat, non propter Moyſis ſacrificia, ſed per Chriſtum, peccata ſibi dimitti.

1. In finem, Pſalmus David.

2. Cum venit ad eum Nathan Propheta, quando intravit ad Bethſabee. (*2. Reg. 12.*)

3. Miſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam. E ſecundum multitudinem miſerationum tuarum, dele iniquitatem meam.

4. Amplius lava me ab iniquitate mea; & a peccato meo munda me.

5. Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco; & peccatum meum *c* contra me eſt ſemper.

6. Tibi ſoli peccavi, & malum coram te feci; *d* ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas, cum judicaris.

7. Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum; & in peccatis *e* concepit me mater mea.

8. Ecce enim veritatem dilexiſti; incerta, & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi.

9. Aperges *f* me Hyſſopo *g*, & *h* mundabor; lavabis me, & ſuper nivem dealbabor.

10. Auditui meo dabis gaudium & lætitiam *i*; & exultabunt oſſa humiliata.

11. Averte faciem tuam a peccatis meis; & omnes iniquitates meas dele.

12. Cor mundum crea in me Deus; & ſpiritum rectum innova in viſceribus meis.

13. Ne projicias me a facie tua; & Spiritum ſanctum tuum ne auferas a me.

14. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui *k*; & ſpiritu principali confirma me.

15. Docebo iniquos vias tuas; & impii ad te convertentur.

16. Libera me de ſanguinibus *l* Deus, Deus ſalutis meæ; & exultabit *m* lingua mea juſtitiam tuam.

17. Domine labia mea aperies; & os meum annunciabit laudem tuam.

18. Quoniam, ſi voluiſſes ſacrificium, de-

a In vero ſacrificio.
b Rectum eſt ad ſalutem.
c Ejus enormitas.
d Rom. 3. 4.
e In originali, quod aliorum origo & cauſa eſt.
f Lev. 14. Num. 16.
g Allegorice ſanguine Chriſti.
h Ejus virtute plene.
i Per lætum nuntium de perfecta remiſſione.
k Hieronymus vertit lætitiam Jeſu tui.
l De peccatis.
m Exultando celebrabit.

23. Ofiárá chwały uczći mię; y tám drogá, ktorą mu okáżę zbáwienie Boże.

P S A L M L.

Dawid ſmęći ſię dla mężoboyſtwa, y cudzołoſtwá ſwego, proſąc Bogá o grzechow odpuſczenie, y o przywrocenie świętego Duchá. Tak też kośćioł prośi, áby grzechy nie dla ofiár Moyzeſzá, ále dla Kryſtuſá odpuſczone były.

1. Ná koniec, Pſálm Dawidow.

2. Gdy przyſzedł do niego prorok Náthán, kiedy był wſzedł do Bethſábeiey. (*2 Krol. 12*)

3. Smiluy ſię nádemną Boże, według wielkiego miłośierdźia ſwego. A według mnoſtwá litośći twoich, zgłádz nieprawość moię.

4. Ieſcze więcey omyy mię od nieprawośći moiey; y od grzechu moiego oczyść mię.

5. Abowiem ia znam nieprawość moię; y grzech moy ieſt záwżdy przećiwko mnie.

6. Tobiem ſámemu zgrzeſzył, y uczyniłem złość przed tobą; ábyś ſię uſpráwiedliwił w mowách twoich, á zwyćiężył, gdy ćię poſądzáią.

7. Oto bowiem w nieprawośćiách ieſtem poczęty; á w grzechach poczęłá mię mátká moiá.

8. Oto bowiem umyłowałeś prawdę; niewiádome, y ſkryte rzeczy mądrośći twoiey obiáwiłeś mi.

9. Pokropiſz mię Hyzopem, á będę oczyśćiony; omyieſz mię, á będę nád śnieg wybielony.

10. Słuchowi memu dáſz rádość y weſele; y rozráduią ſię kośći poniżone.

11. Odwroć oblicze twoie od grzechow moich; á zgładz wſzytkie nieprawośći moie.

12. Serce czyſte ſtworz we mnie Boże; y Duchá prawego odnow we wnętrznośćiách moich

13. Nie odrzucay mię od oblicza twego; y Duchá świętego twego nie bierz odemnie.

14. Przywroć mi rádość zbáwienia twoiego; y Duchem przednieyſzym potwierz mię.

15. Będę náuczał nieprawe drog twoich; á niezbożni do ćiebie ſię náwrocą.

16. Wybáw mię ze krwi Boże, Boże zbáwienia mego; á ięzyk moy z rádośćią będźie wyſławiał ſpráwiedliwość twoię.

17. Pánie otworzyſz wárgi moie; á uſtá moie opowiádáć będą chwałę twoię.

18. Abowiem gdybyś był chćiał ofiáry, wżdybych

bych był dał; w cáłopalonych nie będźiesz śię kochał.

19. Ofiárá Bogu duch ſtrapiony; ſercá ſkruſzonego, y uniżonego Boże nie wzgárdźiſz.

20. Uczyń dobrze Pánie Sionowi w dobrey woli twoiey; áby śię zbudowały mury Jeruzálem

21. Tedy przyimieſz ofiiárę ſpráwiedliwośći, obiáty, y cáłopálenia; tedy nákłádą ná ołtarz twoy ćielcow.

dediſſem utique; holocauſtis non delectaberis.

19. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus *a*: cor contritum, & humiliatum Deus non deſpicies.

a Chald. anima contrita.

20. Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion *b*; ut ædificentur muri Jeruſalem.

b Jeroſolymæ, myſtice Eccleſiæ & animæ pœnitenti.

21. Tunc acceptabis ſacrificium juſtitiæ, oblationes, & holocauſta; tunc imponent ſuper altare tuum vitulos.

PSALM LI.

Dawid Doegá zdraicá, Saulowego paſterza; Kryſtus Judaſza, y káżdego grzeſznika odſtępcá ſtrofuie; onemu zatrácenie, ſobie zbáwienie przepowiadáiąc.

1. Ná koniec, wyrozumienie Dawidowi.

2. Kiedy przyſzedł Doeg Idumeyczyk, y oznaymił Saulowi; przyſzedł Dawid w dom Achimelechá. (1. *Krol.* 22. 9.)

3. CO śię przechwalaſz ze złośći, ktoryś ieſt śilny w nieprawośći?

4. Cáły dźień nieſpráwiedliwość myślił ięzyk twoy; iáko brzytwá oſtra czyniłeś zdrádę.

5. Umiłowałeś złość nád dobroć; nieprawość więcey niż mowić ſpráwiedliwość.

6. Umiłowałeś wſzytkie słowá zátrácenia, ięzyku zdrádliwy.

7. Przetoż ćię Bog zniſczy do końcá; wyrwie ćię, y wypędźi ćię z przybytku twego; y korzeń twoy z źiemie żywiących.

8. Uyźrzą ſpráwiedliwi, y będą śię bać, y nád nim będą śię śmiać, y rzeką:

9. Otożći człowiek, ktory niekładł Bogá pomocnikiem ſwoim; Ale ufał w mnoſtwie bogactw ſwoich; y przemogł w márnośći ſwoiey.

10. A ia iáko oliwá rodzáyna w domu Bożym, miałem nádźieię w miłośierdźiu Bożym, ná wiek wieku.

11. Będęć wyznawał ná wieki, żeś uczynił; y będę oczekawał imienia twego, bo dobre ieſt przed oblicznośćią świętych twoich.

PSALMUS LI.

David proditorem Doeg Saulis pecuarium; Chriſtus Judam & quemvis peccatorem apoſtatam increpat, ei exitium, ſibi ſalutem præſagiens.

1. In finem, intellectus David.

2. Cum venit Doeg Idumæus, & nunciavit Sauli; Venit David in domum Abimelech. (1. *Reg.* 22. 9.)

3. QUid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?

4. Tota die injuſtiam cogitavit lingua tua; ſicut novacula acuta feciſti dolum *c*.

c Exitium Sacerdotibus afferendo.

5. Dilexiſti malitiam ſuper benignitatem; iniquitatem magis quam loqui æquitatem.

6. Dilexiſti omnia verba præcipitationis, lingua doloſa.

7. Propterea Deus deſtruet te in finem *d*; evellet te, & emigrabit *e* te de tabernaculo tuo; & radicem tuam *f* de terra viventium.

d In ſempiternum.

e Hebraismus emigrare te faciet.

f familiam, opes & potentiam.

8. Videbunt juſti, & timebunt, & ſuper eum ridebunt, & dicent:

9. Ecce homo, qui non poſuit Deum adjutorem ſuum; ſed ſperavit in multitudine divitiarum ſuarum; & prævaluit in vanitate ſua.

10. Ego autem, ſicut oliva fructifera in domo Dei, ſperavi in miſericordia Dei in æternum, & in ſæculum ſæculi.

11. Confitebor tibi in ſæculum, quia feciſti *g*; & expectabo nomen tuum, quoniam bonum eſt in conſpectu ſanctorum tuorum.

g Præfatam miſericordiâ.

PSALM LII.

Uſkarża śię Prorok, iże niezbożnych nieſkonczona ieſt liczba; żąda przyśćia Kryſtuſa, ktoryby od onych zachował. Tak Kryſtuſowy kośćioł żąda przez Kryſtuſa zbawienie.

PSALMUS LII.

Propheta queritur, impiorum infinitum eſſe numerum; optat adventum Chriſti, qui ab illis eruat ac ſervet. Sic Chriſti Eccleſia precatur per Chriſtum ſalvari.

a ſc. dolente nempe Eccleſia inter perſecutiones. S. Aug.

b Pſal. 13. 1.

1. In finem, pro Maeleth *a* intelligentiæ David.

DIxit inſipiens in corde ſuo: Non eſt *b* Deus.

2. Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in iniquitatibus; non eſt, qui faciat bonum.

3. Deus de cœlo proſpexit ſuper filios hominum; ut videat, ſi eſt intelligens, aut requirens Deum.

c Rom. 3. 12.

4. Omnes *c* declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt, qui faciat bonum, non eſt usque ad unum.

5. Nonne ſcient omnes, qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam ut cibum panis?

d Cauſa timendi.

e Robur viresque.

6. Deum non invocaverunt; illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor *d*. Quoniam Deus diſſipavit oſſa *e* eorum, qui hominibus placent; confuſi ſunt, quoniam Deus ſprevit eos.

f Salutem & ſalvatorem.

g Reduxerit.

7. Quis dabit ex Sion ſalutare *f* Iſrael? cum converterit *g* Deus captivitatem plebis ſuæ, exultabit Jacob, & lætabitur Iſrael.

1. Ná koniec, ná Máeleth wyrozumienia Dawidowi.

RZekł głupi w ſercu ſwoim: Niemáſz Bogá.

2. Popſowáli ſię, y obrzydłemi ſię ſtáli w nieprawośćiách; niemáſz, ktoby dobrze czynił.

3. Bog z niebá poyźrzał ná ſyny człowiecze; áby oglądał, ieſli ieſt znáiący, ábo ſzukáiący Bogá.

4. Wſzyſcy odſtąpili, poſpołu ſtáli ſię nieużytecznymi, niemáſz, ktoby dobrze czynił, niemáſz áż do iednego.

5. Izali nie poznáią wſzyſcy, ktorzy czynią nieprawość, ktorzy pożyráią lud moy iáko pokarm?

6. Bogá nie wzywáli; tám drżeli od boiáźni, gdźie nie było ſtráchu. Abowiem Bog rozſypał kośći tych, ktorzy ſię ludźiom podobáią; pohánbieni ſą, bo ie Bog wzgárdźił.

7. Ktoż da z Sion zbáwienie Izráel? gdy Bog náwroći poimánie, rozráduie ſię Iákob, y rozweſeli ſię Izráel.

PSALMUS LIII.

David & Synagoga. Sic Chriſtus cum Eccleſia. Deum contra adverſarios implorat; Seſe ejus laudes, poſt liberationem, prædicaturum.

In finem,

h Græce hymnis.

1. In carminibus *h* intellectus David.

2. Cum veniſſent Ziphæi, & dixiſſent ad Saul: Nonne David abſconditus eſt adud nos? (*1. Reg. 23. 19. & 26. 1.*)

i Propter te ipſum & tuā clementiam.

3. DEus in nomine tuo *i* ſalvum me fac; & in virtute tua judica me.

4. Deus exaudi orationem meam; auribus precipe verba oris mei.

5. Quoniam alieni inſurrexerunt adverſum me, & fortes quæſierunt animam meam; & non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum.

6. Ecce enim Deus adjuvat me; & Dominus ſuſceptor eſt animæ meæ.

k A me inhoſtes.

7. Averte mala *k* inimicis meis; & in veritate tua diſperde illos.

8. Voluntarie ſacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine; quoniam bonum eſt.

l Eorum inſidias.

9. Quoniam ex omni tribulatione eripuiſti me; & ſuper inimicos meos *l* deſpexit oculus meus.

PSALM LIII.

Dawid á Synágogá, Kryſtus z kośćiołem Bogá ná przećiw przećiwnikow wzywá; iże iego ſławę, po ſwoim wybáwieniu, zdobić będźie.

Ná koniec,

1. W wierſzách wyrozumienia Dawidowi.

2. Kiedy przyſzli Zypheiánie, y rzekli do Saulá: Azá śię u nas Dawid nie zátáił? (*1. Krol. 23. 19. y 26. 1.*)

3. BOże, w imię twoie zbaw mię; á wmocy twoiey ſądź mię.

4. Boże wyſłuchay modlitwę moię; przyymi w uſzy słowá uſt moich.

5. Abowiem obcy powſtáli przećiwko mnie, á mocarze ſzukáli duſze moiey; á niekłádli Bogá przed oczymá ſwemi.

6. Bo oto Bog mię podpomaga; á Pan ieſt obrońcą duſze moiey.

7. Odwroć złe ná nieprzyiaćiele moie; á zátrać ie według prawdy twoiey.

8. Dobrowolnie będę ofiárował tobie, y będę wyznawał imieniowi twemu Pánie; ábowiem dobre ieſt.

9. Bo ze wſzelkiego utrapienia wyrwáłeś mię; á oko moie wzgárdźiło nieprzyiáćioły moie.

PSALM LIV.

Prorok prośi Bogá, áby go od fałſzywych przyiaćioł wybáwił á onych karżił. Umęczony Kryſtus uſkarżá ſię ná Judaſzá, á káżdego odſtępcá, ktory Kryſtuſá, á kośćioł iego prześláduie.

1. Ná koniec, w wierſzách wyrozumienia Dawidowi.

2. WYſłuchay Boże modlitwę moię, á nie wzgárdzay proſby moiey;

3. Weyźrzy ná mię á wyſłuchay mię. Záſmućiłem ſię w ćwiczeniu moim; y zátrwożyłem ſię. Dla głoſu nieprzyiaćielá, y dla ućiśnienia grzeſzniká.

4. Abowiem zwaláli ná mię nie práwośći; w gniewie przykrzyli mi ſię.

5. Serce moie zatrwożyło ſię we mnie; á ſtrách śmierći przypadł ná mię.

6. Boiaźń y drżenie przyſzły ná mię; y okryły mię ćiemnośći.

7. Y rzekłem: Kto mi da ſkrzydłá iáko gołębice, á będę latał, y odpoczywał?

8. Oto oddaliłem ſię ućiekáiąc; y mieſzkałem ná puſtyni.

9. Czekałem onego, ktory mię wybáwił od lękliwośći duchá, y od nawálnośći.

10. Zrzuć Pánie, rozdźiel ich języki; bom widźiał niepráwość, y ſpor w mieśćie.

11. We dnie y w nocy obtoczy ie po murách iego niepráwość; á obćiążenie w pośrzod iego, y nieſpráwiedliwość.

12. Y nie uſtáłá ná ulicách iego lichwá', y zdrádá.

13 Abowiem, by mi był złorzeczył nieprzyiaćiel moy, wżdybych był wytrwał. Y by był ten, ktory mię nienáwidźiał, przećiwko mnie wielkie rzeczy mowił; ſnadź bych ſię był ſkrył przed nim.

14. Ale ty człowiecze iednomyślny; wodzu moy, y znáiomy moy.

15. Ktoryś poſpołu zemną iadał ſłodkie pokármy; w domuBożym chodźiliſmy w zgodźie.

16. Niechay śmierć przyidźie ná nie; á niechay żywo zſtąpią do piekłá; Bo złośći w mieſzkániach ich, w pośrzodku ich.

17. Ia lepak do Bogá wołałem; á Pan wybáwi mię.

18. W wieczor, y ráno, y w południe będę opowiádał, y wyſławiał; y wyſłucha głos moy.

PSALMUS LIV.

Propheta rogat Deum, ut ſe a falſis amicis ſervet, eosque puniat; Chriſtus patiens conqueritur contra Judam, & quemvis apoſtatam, qui Chriſtum, vel ejus Eccleſiam perſequitur.

1. In finem, in carminibus intellectus David.

2. EXaudi Deus orationem meam, & ne deſpexeris deprecationem meam;

3. Intende mihi, & exaudi me. Contriſtatus ſum in exercitatione mea *a*; & conturbatus ſum. A voce inimici, & a tribulatione peccatoris.

4. Quoniam declinaverunt in me iniquitates; & in ira moleſti erant mihi.

5. Cor meum conturbatum eſt in me; & formido mortis cecidit ſuper me.

6. Timor & tremor venerunt ſuper me; & contexerunt me tenebræ *b*;

7. Et dixi: Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ *c*, & volabo, & requieſcam?

8. Ecce elongavi fugiens; & manſi in ſolitudine.

6. Expectabam eum, qui ſalvum me fecit a puſillanimitate ſpiritus, & tempeſtate.

10. Præcipita Domine, divide linguas eorum *d*; quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem *e* in civitate.

11. Die ac nocte circumdabit eam ſuper muros ejus iniquitas; & labor in medio ejus, & injuſtitia.

21. Et non defecit de plateis ejus uſura ,& dolus.

13. Quoniam ſi inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem utique. Et ſi is, qui oderat me, ſuper me magna locutus fuiſſet; abſcondiſſem me forſitan ab eo.

14. Tu vero homo unanimis *f*; dux meus, & notus meus.

15. Qui ſimul mecum dulces capiebas cibos; in domo Dei ambulavimus cum conſenſu.

16. Veniat mors ſuper illos; & deſcendant in infernum viventes; Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum, in medio eorum.

17. Ego autem ad Deum clamavi; & Dominus ſalvabit me.

18. Veſpere, & mane, & meridie *g* narrabo & annunciabo; & exaudiet vocem meam.

a Afflictione, qua vehementer exerceor.

b Calamitates, quarum ſymbolum ſunt tenebræ.

c Fugientis accipitrem, myſtice auxilia Spiritus ſancti.

d Sicut olim feciſti conſtruentibus turrim Babel.

e Diſcordiam.

f Chald. tu, o Achitophel alleg. o Juda.

g Statis temporibus.

a Reſtituet in ſtatum pacificum.
b Hoſtes.
c Ejus angeli.
d Converſio in melius.
e Violarunt.

19. Redimet in pace *a* animam meam ab his, qui appropinquant mihi; quoniam inter multos *b* erant mecum *c*.

20. Exaudiet Deus, & humiliabit illos, qui eſt ante ſæcula. Non enim eſt illis commutatio *d*, & non timuerunt Deum;

21. Extendit manum ſuam in retribuendo. Contaminaverunt *e* teſtamentum ejus.

22. Diviſi ſunt ab ira vultus ejus; & appropinquavit cor illius. Moliti ſunt ſermones ejus ſuper oleum; & ipſi ſunt jacula.

f Matt. 6. 25. Luc 12. 22. 1. Pet. 5. 7.

23. Jacta *f* ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet; non dabit in æternum fluctuationem juſto.

g Crudeles, & homicidæ.

24. Tu vero Deus deduces eos in puteum interitus. Viri ſanguinum *g*, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos; ego autem ſperabo in te Domine.

PSALMUS LV.

Sicut David, ita Chriſtianus verbis, & affectu Chriſti, veri Davidis, petit protectionem contra hoſtes ſuos.

h Qui cum Davide fugerat.
i Sanctuario.

1. In finem pro populo *h*, qui a ſanctis *i* longe factus eſt, David in tituli inſcriptionem, cum tenuerunt eum Allophyli in Geth. (*1. Reg. 21. 12.*)

2. MIſerere mei Deus, quoniam conculcavit me homo; tota die impugnans tribulavit me.

3. Conculcaverunt me inimici mei tota die; quoniam multi bellantes adverſum me.

4. Ab altitudine diei timebo; ego vero in te ſperabo.

k Dei ope adjutus.
l Deprædicabo.
m Promiſſiones mihi factas, & exhibitas.

5. In Deo *k* laudabo *l* ſermones meos *m* in Deo ſperavi; non timebo; quid faciat mihi caro.

6. Tota die verba mea execrabantur; adverſum me omnes cogitationes eorum in malum.

7. Inhabitabunt, & abſcondent; ipſi calcaneum meum obſervabunt. Sicut ſuſtinuerunt animam meam,

8. Pro nihilo ſalvos facies illos; in ira populos confringes.

9. Deus, vitam meam annuntiavi tibi; poſuiſti lacrymas meas in conſpectu tuo, ſicut & in promiſſione tua;

10. Tunc convertentur inimici mei retrorſum; in quacumque die invocavero te; ecce cognovi, quoniam Deus meus es.

11. In

19. Odkupi w pokoiu duſzę moię od tych, ktorzy mi ſię ſprzećiwiáią; ábowiem między wielą byli zemną.

20. Wyſłucha Bog, y uniży ie, ktory ieſt przed wieki. Bo niemáſz im odmiány, y nie bali ſię Bogá.

21. Wyciągnął rękę ſwoię w oddawániu. Pokaláli teſtáment iego.

22. Oddźielili ſię od gniewu twarzy iego; y ſprzećiwiło ſię ſerce ich. Gládſze ſą mowy iego nád oliwę; á one ſą ſtrzały.

23. Wrzuć ná Páná ſtáránie twoie, á on ćię wychowa; nie dopuśći ná wieki záchwiania ſpráwiedliwego.

24. Ale ty Boże záwiedźieſz ie w ſtudnią zátrácenia. Mężowie krwáwi, y zdrádliwi nie doydą do połowice dni ſwoich; lecz ia nádźieię będę miał w tobie Panie.

PSALM LV.

Jáko Dawid, ták Chrześćian ſłowem, y affektem Kryſtuſa, prawdźiwego Dawida, żąda obrone przećiw nieprzyiaćioł ſwoich.

1. Ná koniec, zá lud, ktory ſię ſtał od świętych oddalony, Dawidowi ná napis tytuły, kiedy go Philiſthymowie poimáli w Get. (*1. Krol. 21. 12.*)

2. SMiluy ſię nádemną Boże, boć mię podeptał człowiek; przez cáły dźień náieżdżáiąc utrapił mię.

3. Podeptáli mię nieprzyiaćiele moi cáły dźień; ábowiem wiele walczących przećiwko mnie.

4. Od wyſokośći dniá ulęknę ſię; ia lepak w tobie nádźieię mieć będę.

5. W Bogu wyſławiáć będę mowy moie, w Bogu nádźieię miał; nie będę ſię bał, co mi uczyni ćiáło.

6. Cáły dźień ſłowy memi brzydźili ſię; przećiwko mnie wſzytkie myśli ich ná złe.

7. Będą mieſzkáć, y kryć ſię; ſámi ſtop moich będą ſzlákowáć. Iáko czekáli na duſzę moię;

8. Zá nic ie zbáwiſz; w gniewie narody pokruſzyſz.

9. Boże, żywot moy obiáwiłem tobie; położyłeś łzy moie przed oblicznośćią twoią, Iákoś w obietnicy twoiey;

10. Tedy podádzą tył nieprzyiaćiele moi; w ktorykolwiek dźień będę ćię wzywał; otom poznał, że Bogiem moim ieſteś.

11. W

11. W Bogu będę chwalił słowo, w Pánu będę chwalił mowę; miałem nadźieię w Bogu, nie będę się lękał co mi uczyni cżłowiek.
12. We mnie są Boże śluby twoie, ktore oddam, chwały tobie.
13. Abowiemeś wyrwał duszę moię od śmierći, á nogi moie od upadku; ábych się podobał przed Bogiem w świátłośći żywiących.

11. In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo sermonem; in Deo speravi, non timebo, quid faciat mihi homo.
12. In me *a* sunt Deus vota tua, quæ reddam, laudationes *b* tibi.
13. Quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu; ut placeam *c* coram Deo in lumine *d* viventium *e*.

a mea mente. *b* Hieron. gratiarum actiones. *c* Ambulem. *d* Fidei & gloriæ. *e* sc. tibi.

PSALM LVI.

Prorok wzywa Bożą pomoc náprociw swoich upornych náśladowcow. Krystus umęczony, á pogrzebiony żąda swoię sławę y nászę zbawienie.

1. Ná koniec, nie zátracay, Dawidowi ná napiś tituły, gdy ućiekał przed Saulem do iáskiniey. (*2. Krol. 22. 1. y 24. 4.*)
2. SMiłuy się nádemną Boże, smiłuy się nádemną, ábowiem w tobie ufá duszá moiá; y w ćieniu skrzydeł twoich nádźieię mieć będę, áż niepráwość przeminie.
3. Będę wołał do Bogá náywysszego, Bogá, ktory mi dobrze uczynił.
4. Posłał z niebá, y wybáwił mię; dał ná pohárbienie, ktorzy mię deptáli. Zesłał Bog miłośierdźie swoie, y prawdę swoię.
5. Y wyrwał duszę moię z pośrzodku szczeniąt lwich, spałem strwożony. Synowie ludzy zęby ich oręże, y strzały; á ich ięzyk miecz ostry.
6. Wywyssźże się Boże nád niebiosá, á po wszytkie źiemi chwałá twoiá.
7. Záſtáwili śidło ná nogi moie; y náchylili duszę moię. Wykopáli doł przed oblicżem moim, á wpádli weń.
8. Gotowe serce moie Boże, gotowe serce moie; będę śpiewał, y grał.
9. Powstań chwało moiá, powstań hárfo y cytro; wstánę ná świtániu.
10. Będęc wyznáwał między ludem Pánie; á będę tobie grał między národy;
11. Abowiem wywyssżone iest áż do niebioś miłośierdźie twoie; y áż pod obłoki prawdá twoiá.
12. Podwyssz się nád niebiosá Boże; á po wszytkiey źiemi chwałá twoiá.

PSALMUS LVI.

Sicut propheta Dei opem implorat, contra pertinaces æmulos. Ita Christus patiens, & sepultus suam petit gloriam, & nostram salutem.

1. In finem, ne disperdas *f*, David in tituli inscriptionem, cum fugeret a facie Saul in speluncam. (*2. Reg. 22. 1. & 24. 4.*)
2. MIserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea; & in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas *g*.
3. Clamabo ad Deum altissimum, Deum, qui benefecit mihi.
4. Misit de cœlo *h*, & liberavit me; dedit in opprobrium conculcantes me. Misit Deus misericordiam suam, & veritatem suam *i*.
5. Et eripuit animam meam de medio catulorum leonem *k* dormivi conturbatus. Filii hominum dentes eorum arma & sagittæ; *l* & lingua eorum gladius acutus.
6. Exaltare super cœlos Deus, & in omnem terram gloria tua.
7. Laqueum paraverunt pedibus meis; & incurvaverunt animam meam. Foderunt ante faciem meam foveam, & inciderunt in eam.
8. Paratum cor meum Deus, paratum cor meum; cantabo, & psalmum dicam.
9. Exurge gloria mea *m*, exurge psalterium & cithara; exurgam diluculo.
10. Confitebor tibi in populis Domine; & psalmum dicam tibi in gentibus;
11. Quoniam magnificata est usque ad cœlos misericordia tua; & usque ad nubes veritas tua.
12. Exaltare super cœlos Deus; & super omnem terram gloria tua.

f Ne sinas disperdi. *g* Iniquorum persecutio. *h* Auxilium. *i* Allegor. Christum. *k* Mystice diabolorum. *l* Verba eorum dentata, & aculeata. *m* Allegorice Christe post passionem tuam. S. August.

PSALM LVII.

Prorok, to iest: Krystus uskarza się náprociw niezbożnych, prorokuiąc iże źli zginą, lecz dobrzy że odniosą zapłatę.

PSALMUS LVII.

Propheta. Allegorice Christus queritur contra impios, vaticinans, eos perituros, pios autem fructum suæ virtutis percepturos.

1. In finem, ne disperdas, David in titu- li inscriptionem *a*.

2. SI vere utique justitiam loquimini; recta judicate filii hominum.

3. Etenim in corde iniquitates operamini; in terra injustitias manus vestræ concinnant.

4. Alienati sunt *b* peccatores a vulva, erraverunt ab utero; locuti sunt falsa.

5. Furor *c* illis secundum similitudinem serpentis; sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas.

6. Quæ non exaudiet vocem incantantium; & venefici incantantis sapienter.

7. Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum; molas leonum confringet Dominus.

8. Ad nihilum devenient tamquam aqua decurrens; intendit arcum suum, donec infirmentur.

9. Sicut cera, quæ fluit, auferentur; supercecidit ignis, & non viderunt solem.

10. Priusquam intelligerent *d* spinæ vestræ rhamnum; sicut viventes, sic in ira absorbet eos.

11. Lætabitur *e* justus, cum viderit vindictam; manus suas lavabit in sanguine peccatoris.

12. Et dicet homo: Si utique est fructus justo; utique est Deus judicans eos in terra.

a Ut titulo seu columnæ inscribatur ad memoriam.
b A justitia & Dei lege.
c Cupido nocendi.
d Adolerent in rhamnum.
e Amore & zelo justitiæ.

1. Ná koniec, nie zátracay, Dawidowi ná napis tytułu.

2. JEsliż wżdy po prawdźie spráwiedliwość mowićie; sądźćież spráwiedliwie synowie człowieczy.

3. Abowiem w sercu dźiáłaćie niepráwośći; ná źiemi ręce wásze plotą niespráwiedliwośći.

4. Odłączyli się grzesznicy skoro z żywotá, pobłądźili skoro z żywotá; mowili kłamstwo.

5. Iad máią ná podobieństwo węża; iáko źmiie głuchey, y zátuláiącey uszy swoie.

6. Ktora nie usłyszy głosu záklináiących; y czárowniká záklináiącego mądrze.

7. Bog pokruszy zęby ich w uśćiech ich; zęby trzonowe lwow połamie Pan.

8. Wniwecz się obrocą iáko wodá zbiegáiącá; náćiągnął łuk swoy, áż zemdleią.

9. Iáko wosk, ktory płynie zniesieni będą; przypadł z wierzchu ogień, y nie uyźrzeli słońcá.

10. Pierwey niżli ćierznie wásze poczuło tarny; iáko żywe ták ie w gniewie pożrze.

11. Będźie się weselił spráwiedliwy, kiedy uyźrzy pomstę; ręce swe umyie we krwi grzeszniká.

12. Y rzecze człowiek: iesli wżdy iest pożytek spráwiedliwemu; przedśięć iest Bog, ktory ie sądźi ná źiemi.

PSALMUS LVIII.

David opem Dei efflagitat adversus Saulem & ejus aulicos; se Dei potentiam & gratiam cantaturum. Sic Christus captus a Judæis postulat suam & suorum liberationem.

1. In finem, ne disperdas *f*, David in tituli inscriptionem, quando misit Saul, & custodivit domum ejus, ut eum interficeret. (*1. Reg.* 19. 11.)

2. ERipe me de inimicis meis Deus; & ab insurgentibus in me libera me.

3. Eripe me de operantibus iniquitatem; & de viris sanguinum *g* salva me.

4. Quia ecce ceperunt animam meam; irruerunt in me fortes.

5. Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine; sine iniquitate cucurri, & direxi *h*.

6. Exurge in occursum meum, & vide; & tu Domine Deus virtutum, Deus Israel, intende ad visitandas *i* omnes gentes; non mise-

f Ne sinas disperdi.
g Crudelibus & homicidis.
h Vitam meã.
i puniendas.

PSALM LVIII.

Dawid prośi Bogá o pomoc náprociw Saulá, á Dworzaninow iego, że Bożą moc, y łaskę sławić będźie. Krystus, poięty od Zydow żąda swoie, y swoich wybáwienie.

1. Ná koniec, nie zátrácay, Dawidowi ná napis tytułu, kiedy posłał Saul, y strzegł domu iego, żeby go zábił. (*1. Krol.* 19. 11.)

2. WYrwy mię od nieprzyiaćioł moich Boże moy; y od powstawáiących przećiwko mnie wybáw mię.

3. Wyrwy mię od tych, ktorzy broią niepráwość; y od mężow krwáwych wybáw mię.

4. Boć oto ułowili duszę moię; rzućili się ná mię możni.

5. Ani niepráwość moiá, áni grzech moy Pánie; bez niepráwośći biegałem, y prostom postępował.

6. Powstań, ábyś mi zábieżał, y obácz; a ty Pánie Boże zastępow, Boże Izráelski, uday

day ſię ná náwiedzenie wſzech narodow; nie miey lutośći nád wſzyſtkimi, ktorzy broią nieprawość.

7. Náwrocą ſię ku wieczorowi; y będą mrzeć głod iáko pśi, y będą chodźić około miáſtá.

8. Oto będą mowić uſty ſwemi, á miecz w uśćiech ich; bo ktoż ſłyſzał?

9. A ty Pánie náśmieieſz ſię z nich; wniwecz obroćiſz wſzytkie narody.

10. Moc moię u ciebie ſtrzedz będę; ábowiem Boże ieſteś obrońcá moy;

11. Bog moy, miłośierdźie iego uprzedźi mię.

12. Bog pokaże mi nád nieprzyiaćioły memi; nie zábiiay ich, by kiedy nie zápomnieli ludźie moi. Roſproſz ie mocą twoią, y zrzuć ie, obrońcá moy Pánie;

13. Grzech uſt ich, mowę wárg ich; á niech będą poimáni w hárdośći ſwoiey. Y dla złorzeczeńſtwá, y kłamſtwá będą opowiedzeni.

14. Ná ſtrácenie, w gniewie zátrácenia, y nie będźie ich. Y doznáią, iż Bog będźie pánował Jákobowi; y kráiom źiemie.

15. Náwrocą ſię ku wieczorowi, y będą mrzeć głod iáko pśi; y będą chodźić około miáſtá.

16. Ciż rozbieżą ſię ku iedzeniu; á ieſli ſię nie náiedzą, będą ſzemráć.

17. Ale ia będę śpiewał moc twoię; y będę z rádośćią wychwalał ráno miłośierdźie twoie. Boś ſię ſtał obrońcą moim, y ućieczką moią w dźień utrapienia mego.

18. Pomocniku moy, tobie będę śpiewał, iżeś ty Boże obrońcá moy; Bog moy, miłośierdźie moie.

misererearis omnibus, qui operantur iniquitatem.

7. Convertentur ad veſperam; & famem patientur ut canes, & circuibunt civitatem.

8. Ecce loquentur in ore ſuo, & gladius in labiis eorum *a*; quoniam quis audivit?

a Continuo loquentium de me perdendo.

9. Et tu Domine deridebis eos; ad nihilum deduces omnes gentes.

10. Fortitudinem meam ad te cuſtodiam; quia Deus ſuſceptor meus es;

11. Deus meus, miſericordia ejus præveniet me.

12. Deus oſtendet mihi ſuper inimicos meos; ne occidas eos *b*, nequando obliviſcantur populi mei. Diſperge illos in virtute tua *c* & depone eos *d* protector meus Domine;

b Hoſtes Judæos.
c Per orbem.
d De gradu.

13. Delictum oris eorum, ſermonem labiorum ipſorum *e*; & comprehendantur in ſuperbia ſua. Et de execratione & mendacio annuntiabuntur *f*.

e Clamantium crucifige, &c.
f Traducentur ubique.

14. In conſummatione *g*, in ira conſummationis, & non erunt. Et ſcient, quia Deus dominabitur Jacob; & finium terræ.

g ſc. ſint.

15. Convertentur ad veſperam, & famem patientur ut canes; & circuibunt civitatem.

16. Ipſi diſpergentur ad manducandum; ſi vero non fuerint ſaturati, & murmurabunt.

17. Ego autem cantabo fortitudinem tuam; & exultabo mane miſericordiam tuam. Quia factus es ſuſceptor meus, & refugium meum, in die tribulationis meæ.

18. Adjutor meus tibi pſallam, quia Deus ſuſceptor meus es; Deus meus, miſericordia mea.

PSALM LIX.

Dawid, á lud Boży prośi wſpomożenia ná woynie przećiw Idumeiczykow, y inſzych ſąśiadow; to ieſt: Kryſtus, y Apoſtołowie proſzą o rozſzerzenie Kośćioła Kryſtuſowego.

1. Ná koniec, zá tymi, ktorzy będą odmienieni ná nápis tytułu, ſámemu Dawidowi ná náukę.

2. Kiedy ſpalił Meſopotámią Syriyſką, y Sobał; y wroćił ſię Joáb, y poráźił Idumeą w dolinie Zup Solnych, dwánáśćie tyśięcy. (*2. Krol. 8. 1. y 10. 7. y 1. Paral. 18. 1.*)

PSALMUS LIX.

David & populus Dei auxilium petit in expeditione contra Idumæos & cæteros vicinos. Allegorice Chriſtus & Apoſtoli petunt Chriſti regnum dilatari.

1. In finem, pro his, qui immutabuntur; *h* in tituli inſcriptionem ipſi David in doctrinam.

h Ab infidelitate ad fidem.

2. Cum ſuccendit Meſopotamiam Syriæ, & Sobal; & convertit Joab, & percuſſit Idumæam in valle Sálinarum duodecim millia. (*2. Reg. 8. 1. & 10. 7. & 1. Paral. 18. 1.*)

a Chald. dereliquisti.

3. DEus repulisti nos *a*, & destruxisti nos; Iratus es, & misertus es nobis.

b Judææ incursione hostili.

4. Commovisti terram *b*, & conturbasti eam; sana contritiones ejus, quia commota est.

5. Ostendisti populo tuo dura; potasti nos vino compunctionis *c*.

c Tribulatione valde affligente.

6. Dedisti metuentibus te significationem; ut fugiant a facie arcus; ut liberentur dilecti tui;

7. Salvum fac dextera tua, & exaudi me.

d Sequentia promittens.

8. Deus locutus es in sancto suo *d*; Lætabor, & partibor Sichimam; & convallem tabernaculorum metibor.

9. Meus est Galaad, & meus est Manasses; *e* Et Ephraim fortitudo capitis mei.

e Regionis hujus tribus.

f Desumetur ex hac tribu.

10. Juda rex meus *f*, Moab olla spei meæ. In Idumæam extendam calceamentum meum; mihi alienigenæ subditi sunt.

g Quis horū promissorum me compotē faciet.

11. Quis deducet me *g* in civitatem munitam? quis deducet me usque in Idumæam.

12. Nonne tu Deus, qui repulisti nos; & non egredieris Deus in virtutibus nostris?

13. Da nobis auxilium de tribulatione; quia vana salus hominis.

14. In Deo faciemus virtutem; & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

3. BOże, odrzućiłeś nas, y skáźiłeś nas; rozgniewałeś śię, y śmiłowałeś śię nád nami.

4. Wzruszyłeś źiemię, y zátrwożyłeś ią; ulecz skruszenia iey, bo śię záchwiałá.

5. Okazałeś ludowi twemu ćiężkośći; nápoiłeś nas winem załośći.

6. Dałeś znák boiącym śię ćiebie; áby ućiekáli od oblicza łuku; Aby byli wybáwieni mili twoi;

7. Wybaw práwicą twoią, á wysłuchay mię.

8. Bog mowił w świątnicy swoiey; rozweselę śię, y będę dźielił Sychimę; y dolinę námiotow pomierzę.

9. Moyći ieſt Gáláád, y moy Mánásses; y Ephráim moc głowy moiey.

10. Juda Krol móy, Moáb gárniec nádźieie moiey. Nád Idumęą rozćiągnę bot moy; mnie cudzoźiemcy są poddáni.

11. Ktoż mię doprowádźi do miástá obronnego? kto mię doprowádźi áż do Idumęiey?

12. Izali nie ty Boże, ktoryś nas odrzućił; y nie wynidźiesz Boże z woyski náſzemi?

13. Day nam rátunek z utrapienia; boć omylny rátunek człowieczy.

14. W Bogu uczynimy śiłę; á on wniwecz obroći trapiące nas.

PSALMUS LX. — PSALM LX.

David poscit ab exilio restitutionem, longam vitam, & regnum. Allegorice Christus prophetice precando vaticinatur suum regnum fore perpetuum.

1. In finem, in hymnis David.

2. EXaudi Deus deprecationem meam; intende orationi meæ.

h Israel.

3. A finibus terræ *h* ad te clamavi; dum anxiaretur cor meum, in petra *i* exaltasti me. Deduxisti me.

i Mystice in Christo.

4. Quia factus es spes mea; turris fortitudinis a facie inimici.

5. Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula; protegar in velamento alarum tuarum.

6. Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meam; dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.

k Christi.

7. Dies super dies regis *k* adjicies; annos ejus usque in diem generationis & generationis.

l In continua Dei fruitione & visione.

8. Permanet in æternum in conspectu Dei *l*; mi-

Dawid prośi, áby go Bog z wygnania do oyczyzny przywroćił; á żeby mu dał długi żywot ná krolestwie. Krystus prorockim duchem uczynił, áby krolestwo iego było wieczne.

1. Ná koniec, w pieśniách Dawidowi.

2. WYsłuchay Boże prosbę moię; słuchay modlitwy moiey.

3. Od kończyn źiemie wołałem do ćiebie; gdy śię fráſowáło ſerce moie, ná skále wywysſzyłeś mię. Prowádźiłes mię.

4. Boś śię stał nádźieią moią; wieżą mocną od nieprzyiaćielá.

5. Będę mieſzkał w przybytku twoim ná wieki; záſczycon będę pod zasłoną skrzydeł twoich.

6. Bo ty Boże moy wysłuchałeś modlitwę moię; dałeś dźiedźictwo boiącym śię imienia twego.

7. Dni ná dni krolewskie przyczyniſz; latá iego áż do dniá narodu y narodu.

8. Mieſzka ná wieki przed oblicznośćią Bo-zą;

żą; miłośierdźia y prawdy iego kto będźie szukał?

9. Ták będę Psalm śpiewał imieniowi twemu ná wieki wieku; ábym oddał szluby moie ode dniá do dniá.

misericordiam & veritatem ejus quis requiret *a*?

9. Sic psalmum dicam nomini tuo in sæculum sæculi; ut reddam vota mea de die in diem.

a Ut par est.

P S A L M LXI.

Dawid zeznawa, że mu pod obroną Bożą nieprzyiáćioł nic nie uczyni; ponieważ sprawiedliwi nayduią u Páná zbáwienie. To iest Krystus świádczy słowem, y przykładem: iże Bog każdemu za swoie uczynki oddaie.

1. Ná koniec, prze Idithuná, Psalm Dawidowi.

2. Izali Bogu nie będźie poddána duszá moiá? bo od niego zbáwienie moie.

3 Bo y on Bog moy, y zbáwićiel moy; obrońcá moy, nie záchwieię śię więcey.

4. Dokądże náćieráćie ná człowieká? zábiiaćie wy wszyscy, iákoby śćiáná byłá pochylona, y płot wywrocony?

5. Záprawdę podczćiwość moię myślili oddalić, biegałem z prágnieniem; usty swemi błogosłáwili, á sercem swym złorzeczyli.

6. Wszákże duszo moiá Bogu bądź poddána; boć od niego ćierpliwość moiá.

7. Bo on Bog moy, y zbáwićiel moy; pomocnik moy, nie wyprowádzę śię.

8. W Bogu zbáwienie moie, y chwałá moia; Bog pomocy moiey, y nádźieiá moiá iest w Bogu.

9. Mieyćie nádźieię w nim wszelkie zgromádzenie ludźi, wylewayćie przed nim sercá wásze; Bog pomocnik nász ná wieki.

10. Záprawdę omylni są synowie człowieczy, kłamliwi synowie ludzcy w wagách; áby oszukiwáli sámi z márnośći społnie.

11. Nie mieyćie nádźieię w nieprawośći, y drapieżstwá nie pożądayćie; ieśli wam przybędźie máiętnośći, nieprzykłayćież sercá.

12. Raz rzekł Bog, tem dwie rzeczy słyszał, iż moc iest Boża,

13. A tobie Pánie miłośierdźie; bo ty oddasz káżdemu według uczynkow iego.

PSALMUS LXI.

David profitetur, se in Dei tutela positum frustra oppugnari; In eo justis esse salutem. Idem Christus testatur verbo & exemplo, quia Deus unicuique pro suis factis reddet.

1. In finem, pro Idithun, Psalmus David.

2. Nonne Deo subjecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum.

3. Nam & ipse Deus meus, & salutaris meus; susceptor meus, non movebor amplius.

4. Quousque irruitis in hominem? interficitis *b* universi vos, tamquam parieti inclinato, & maceriæ depulsæ *c*?

5. Verumtamen pretium *d* meum cogitaverunt repellere, cucurri in siti; ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.

6. Verumtamen Deo subjecta esto anima mea; quoniam ab ipso patientia mea *e*.

7. Quia ipse Deus meus, & salvator meus; adjutor meus, non emigrabo *f*.

8. In Deo salutare meum, & gloria mea; Deus auxilii mei, & spes mea in Deo est.

9. Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra; Deus adjutor noster in æternum.

10. Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris; ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum.

11. Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere; divitiæ si affluant, nolite cor apponere.

12. Semel locutus est Deus, duo hæc audivi, quia potestas Dei est,

13. Et tibi Domine misericordia; *g* quia tu reddes unicuique juxta opera sua.

b Animo machinando ipsi mortem.

c Proclivi ad casum irruitis, ut corruat.

d Decus & dignitatem.

e Constantia.

f Chald. non movebor.

g Matth. 16. 27. Rom. 2. 6. 1. Cor. 3. 8. Gal. 6. 4.

P S A L M LXII.

Dawid ná wygnaniu rozważa Boską dobrotę spodźiewaiąc śię przybytka. W tayemnicy wzdycha ku Krystusowi, przez ktorego nieprzyiaćiełom

PSALMUS. LXII.

David in exilio considerans divinam bonitatem, aspirat ad tabernaculum. Mystice suspirat ad Christum, per quem hostibus interi-

interitum, sibi malorum finem prophetice precatur.

1. Psalmus David, cum esset in deserto Idumææ. (*1. Reg. 22. 5.*)

2. DEus, Deus meus! ad te de luce vigilo. Sitivit in te *a* anima mea, quam multipliciter tibi caro mea *b*.

3. In terra deserta, & invia, & inaquosa; sic *c* in sancto apparui tibi, ut viderem *d* virtutem tuam, & gloriam tuam.

4. Quoniam melior est misericordia tua super vitas *e*; labia mea laudabunt te.

5. Sic benedicam te in vita mea; & in nomine tuo *f* levabo manus meas.

6. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea; & labiis exultationis laudabit os meum.

7. Si memor fui tui super stratum meum; in matutinis meditabor in te,

8. Quia fuisti adjutor meus. Et in velamento alarum tuarum exultabo.

9. Adhæsit *g* anima mea post te; me suscepit dextera tua.

10. Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam; introibunt in inferiora terræ;

11. Tradentur in manus gladii; partes vulpium *h* erunt.

12. Rex vero lætabitur in Deo, laudabuntur omnes, qui jurant in eo; quia obstructum est os loquentium iniqua.

a Ad te.
b Multis modis inhiat.
c Perinde ac.
d contempler & exorem.
e Delicias omnis vitæ.
f In Christo, & per quidquid tuum nomen invocatur, & exaltatur.
g Tibi aglutinata glutino charitatis.
h Allegorice diabolorum.

łom zginienie, sobie koniec wszelkiego złego prorokuie.

1. Psalm Dawidowi, gdy był ná puścy Idumeyskiey. (*1. Krol. 22. 5.*)

2. BOże, Boże moy! do ciebie czuię ná świtániu. Prágnęłá cię duszá moiá, iáko rozmáićie tobie ćiáło moie.

3. W ziemi pustey, y niedrośney, y bez wodney, iáko w świątnicy stáwiłem się przed tobą; ábych widźiał moc twoię, y chwałę twoię.

4. Iż lepsze iest miłośierdźie twoie niżli żywoty; wárgi moie będą ćiebie chwalić.

5. Ták ćię błogosłáwić będę zá żywotá mego; á w imię twoie będę podnośił ręce moie.

6. Iáko sádłem, y tłustośćią niech będźie nápełniona duszá moiá; á wárgámi wesołośći będą wychwaláć ustá moie.

7. Ieślim ná ćię pámiętał ná łożu moim; ráno będę rozmyślał o tobie;

8. Boś był pomocnikiem moim. Y w záslonie skrzydeł twoich rozráduię się.

9. Przylgnęłá duszá moiá do ćiebie; broniłá mię práwicá twoiá.

10. A oni prozno szukáli duszę moiey; wnidą w nizkośći źiemie,

11. Będą podáni w ręce mieczá; częśćiámi liszek będą.

12. Ale krol będźie się weselił w Bogu y chlubić się będą wszyscy, ktorzy náń przyśięgáią; bo zátkáne są ustá mowiących nieprawośći.

PSALMUS LXIII.

David, allegorice Christus contra insidias & calumnias opem implorat, & prophetice precatur suis hostibus Dei vindictam.

1. In finem, Psalmus David.

2. EXaudi Deus orationem meam, cum deprecor; a timore inimici eripe animam meam.

3. Protexisti me a conventu malignantium; a multitudine operantium iniquitatem.

4. Quia exacuerunt ut gladium linguas suas; intenderunt arcum rem amaram *i*,

5. Ut sagittent in occultis immaculatum.

6. Subito sagittabunt eum, & non timebunt; firmaverunt *k* sibi sermonem nequam. *l* Narraverunt, ut absconderent laqueos; dixerunt; Quis videbit eos?

i Arcum, qui est res amara & mortifera.
k Statuerunt.
l Rem pessimam, allegorice Christum occidere.

7. Scru-

PSALM LXIII.

Dawid, to iest: Krystus, przećiw zdradam, y potwarzam prośi wspomożenia, modląc się w duchu prorockim dla pomstę Bożą nad swoimi nieprzyiaćielami.

1. Ná koniec, Psalm Dawidowi.

2. WYsłuchay Boże prośbę moię, gdy się modlę; od stráchu nieprzyiaćielá wybáw duszę moię.

3. Obroniłeś mię od zboru złośnikow; od mnostwá dźiáłaiących nieprawość.

4. Bo záostrzyli iáko miecz ięzyki swoie; náćiągnęli łuk rzecz gorzką,

5. Aby w skrytośćiách strzeláli ná niepokalanego.

6. Z prędká náń strzeláć będą, á nie będą się bać; utwierdźili sobie mowę złośliwą. Námawiáli się, żeby zákryli śidłá; mowili: Ktoż ie obaczy?

7. Szu-

7. Szukáli niepráwośći; ustáli szukáiąc szukániem. Przystąpi człowiek do sercá głębokiego;

8. A Bog wywyszon będźie. Strzałki máluczkich sstały śię rány ich;

9. Y pomdláły przećiwko nim ich ięzyki. Strwożyli śię wszyscy, ktorzy ie widźieli;

10. Y bał śię wszelki człowiek. Y opowiádáli spráwy Boże; y uczynki iego rozumieli.

11. Będźie śię weselił spráwiedliwy w Pánu, y będźie w nim nádźieię miał; y będą pochwaleni wszyscy sercá práwego.

7. Scrutati sunt iniquitates *a*; defecerunt scrutantes scrutinio. Accedet homo ad cor altum;

8. Et exaltabitur Deus *b*. Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum;

9. Et infirmatæ sunt contra eos linquæ eorum. Conturbati sunt omnes, qui videbant eos;

10. Et timuit omnis homo. Et annuntiaverunt opera Dei; & facta ejus intellexerunt.

11. Lætabitur justus in Domino, & sperabit ie eo; & laudabuntur omnes recti corde.

a Iniquas vias nocendi.
b Dissipando hominum consilia.

PSALM LXIV.

Ze Bog iest godźien chwały dla iego dobrotliwośći ná Sionie. To iest: zgromadzenie śpiewa dźiękowánie, że przez Krystusa pokoi, y dostatek wszelkich dobr otrzymáło.

1. Ná koniec, Psalm Dawidowi, pieśń Jeremiaszá, y Ezechielá, ludu przeprowádzenia, kiedy poczęli iśdź w drogę.

2. TObie przystoi pieśń Boże w Sionie; y tobie oddádzą szlub w Jeruzálem.

3. Wysłuchay modlitwę moię; do ćiebie wszelkie ćiáło przyidźie.

4. Słowá niezbożnikow wźięły gorę nád námi; á niepráwośćiam nászym ty będźiesz miłośćiw.

5. Błogosłáwiony, ktoregoś obrał, y przyiął; będźie mieszkał wśieniách twoich. Będźiem nápełnieni dobrámi domu twego; święty iest kośćioł twoy,

6. Dźiwny w spráwiedliwośći. Wysłuchay nas Boże zbáwićielu nász, nádźieio wszytkich kráiow źiemie, y ná morzu dáleko.

7. Ktory gotuiesz gory mocą swoią, przepasány możnośćią;

8. Ktory záburzasz głębokość morską, szum nawáłnośći iego. Zátrwożą śię narodowie,

9. Y będą śię bać, ktorzy mieszkáią ná kráiách dla znákow twoich; kráie ráná, y wieczoru ućieszysz.

10. Náwiedźiłeś źiemię, y nápoiłeś ią; rozmáićie ubogáćiłeś ią. Rzeká Boża pełna iest wody, zgotowałeś żywność ich; bo ták iest zgotowánie iey.

11. Brozdy iey nápoy, rozmnoż iey urodzáie; z kropel iey rozweseli śię rodząc a:

12. Błogosławić będźiesz okręgowi roku z dobrotliwośći twoiey; á polá twoie będą pełne obfitośći.

13. Stłu-

PSALMUS LXIV.

Deum esse laudandum ob beneficentiam in Sion. Allegorice Ecclesia canit Eucharisticon pro pace & bonorum omnium copia sibi per Christum collata.

1. In finem, Psalmus David, canticum Jeremiæ, & Ezechielis populo transmigrationis, cum inciperent exire.

2. TE decet hymnus Deus in Sion *c*; & tibi reddetur votum in Jerusalem.

3. Exaudi orationem meam; ad te *d* omnis caro veniet.

4. Verba *e* iniquorum prævaluerunt super nos; & *f* impietatibus nostris tu propitiaberis.

5. Beatus, quem elegisti, & assumpsisti; inhabitabit in atriis tuis. Replebimur in bonis domus tuæ *g*; sanctum est templum tuum,

6. Mirabile in æquitate. Exaudi nos Deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longe.

7. Præparans montes *h* in virtute tua, accinctus potentia;

8. Qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum ejus. Turbabuntur gentes,

9. Et timebunt, qui habitant terminos a signis tuis; exitus matutini & vespere delectabis.

10. Visitasti terram, & inebriasti eam; multiplicasti locupletare *i* eam. Flumen Dei repletum est aquis, parasti cibum illorum; quoniam ita est præparatio ejus.

11. Rivos ejus inebria, multiplica genimina ejus; in stillicidiis ejus lætabitur germinans *k*.

12. Benedices coronæ *l* anni benignitatis tuæ; & campi tui replebuntur ubertate.

13. Pin-

c In Ecclesia.
d Laudandū.
e Facta & machinationes.
f Id est, sed.
g Mystice Ecclesia & patria cœlestis.
h Ad usus hominum varios.
i Multipliciter locupletasti.
k Terra mystice anima per dona Spiritus sancti fœcunda.
l Toti curriculo anni, alleg. tempori gratiæ sub Christo.

13. Pinguescent speciosa deserti; & exultatione colles accingentur.

14. Induti sunt arietes ovium, & valles abundabunt frumento; clamabunt, etenim hymnum dicent *a*.

a obtenta bona Ecclesiæ collata.

PSALMUS LXV.

Omnes invitat Propheta ad Deum celebrandum, qui mundum tot bonis affecit. Ecclesia canit epinicion pro redemptione humani generis a Luciferi jugo.

1. In finem, canticum Psalmi resurrectionis. JUbilate Deo omnis terra,

2. Psalmum dicite nomini ejus; date gloriam laudi ejus.

3. Dicite Deo: quam terribilia sunt opera tua Domine! in multitudine virtutis tuæ mentientur *b* tibi inimici tui.

4. Omnis terra adoret te, & psallat tibi; psalmum dicat nomini tuo.

5. Venite, & videte opera Dei; terribilis in consiliis super filios hominum.

6. Qui convertit mare in aridam *c*, in flumine pertransibunt pede; ibi lætabimur in ipso *d*.

7. Qui dominatur in virtute sua in æternum, oculi ejus super gentes respiciunt; qui exasperant *e*, non exaltentur in semetipsis.

8. Benedicite Gentes Deum nostrum; & auditam facite vocem laudis ejus.

9. Qui posuit animam meam ad vitam; & non dedit in commotionem pedes meos.

10. Quoniam probasti nos Deus; igne *f* nos examinasti, sicut examinatur argentum.

11. Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro;

12. Imposuisti homines *g* super capita nostra. Transivimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.

13. Introibo in domum tuam in holocaustis; reddam tibi vota mea,

14. Quæ distinxerunt *h* labia mea. Et locutum est os meum in tribulatione mea.

15. Holocausta medullata *i* offeram tibi cum incenso *k* arietum *l*; offeram tibi boves cum hircis.

16. Venite, audite, & narrabo, omnes qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ.

17. Ad

b subjicientur, quamvis facta non respondeant semper verbis.
c Terram Exod. 14.
d Deo.
e Deum sceleribus.
f Tribulationis.
g Tyrannos.
h Distincte promiserunt.
i sc. pinguia.
k Chald. cum sacrificio.
l Allegorice Martyrum.

13. Stłuśćieią ozdoby pustynie; á rádośćią págorki przepászą się.

14. Przyodźieni są báráni owiec, á doliny będą obfitowáć zbożem; będą wykrzykáć, y pieśń śpiewáć.

PSALM LXV.

Wzywa Prorok wszystkich ku chwale Bogá, zá dobrodźieystwá, ktore świátu darował. Zgromadzenie czyni zwyćięską pionskę dla wybáwienia ludzkiego narodu od iárzma Lucyferowego.

1. Ná koniec, pieśń Psálmu Zmartwychwstánia. WYkrzykayćie Bogu wszytká źiemio,

2. Psálm śpiewayćie imieniowi iego; dayćie cześć chwałe iego.

3. Mowćie Bogu: Iáko strászneſą spráwy twoie Pánie! dla wielkośći mocy twoiey będą kłámáć przed tobą nieprzyiaćiele twoi.

4. Wszytká źiemiá niechayći się kłánia, y niechay ći śpiewa; niech Psálm śpiewa imieniowi twemu.

5. Chodźćie, á oglądayćie dźiełá Boże; strászny w rádách nád syny człowieczymi

6. Ktory obroćił morze w suchą źiemię, przez rzekę przeydą nogą; tám się będźiem weselili, w nim.

7. Ktory pánuie w mocy swey ná wieki, oczy iego ná narody pátrzą; ktorzy draźnią, niech się sámi w sobie nie wynoszą.

8. Błogosławćie narodowie Bogá nászego; á dayćie słyszeć głos chwały iego.

9. Ktory położył do żywotá duszę moię; y nie dał ná záchwiánie nog moich.

10. Abowiemeś doświadczył nas, Boże; wypláwiłeś nas ogniem, iáko pláwią srebro.

11. Przywiodłeś nas w śidło, nákładłeś ućiskow ná grzbiety násze;

12. Wsádźiłeś ludźie ná głowy násze. Przeszlismy przez ogień, y przez wodę; y wywiołeś nas ná ochłodę.

13. Wnidę do domu twego z cáłopaleniem; oddamći śluby moie,

14. Ktore wyráźiły wárgi moie. Y wymowiły ustá moie, w ućisku moim.

15. Cáłopalenia tłuste ofiáruię tobie, z kádzeniem báránow; ofiáruiąc woły z kozłámi.

16. Chodźćie, słuchayćie wszyscy, ktorzy się Bogá boićie; á będę powiadał, iáko wielkie rzeczy uczynił duszy moiey.

17. Do

17. Do niegom ufty memi wołał, y wywysfzálem ięzykiem moim.
18. Ieflim pátrzał ná nieprawość w fercu moim, nie wyflucha Pan.
19. Przetoć wyfluchał Bog, y był pilen głofu modlitwy moiey.
20. Błogofláwiony Bog, ktory nie odrzućił modlitwy moiey, y miłośierdźia fwego odemnie.

17. Ad ipfum ore meo clamavi, & exaltavi *a* fub lingua mea.
18. Iniquitatem fi afpexi in corde meo, non exaudiet Dominus.
19. Propterea exaudivit Deus, & attendit voci deprecationis meæ.
20. Benedictus Deus, qui non amovit orationem meam, & mifericordiam fuam á me.

a Deum.

PSALM LXVI.

Dawid z Synágogom prośi, áby Bog ná cáłym świećie przez przyśćie Kryftufzowe, á rozmnożenie kośćioła poznány był. Zgromadżenie żąda duchowne Bogá przyśćie do dufz wiernych.

1. Ná koniec, w Hymnách, Pfalm pieśnia Dawidowi.
2. Niech fię nád námi Bog fmiłuie, y błogofláwi nam; niech rozświeći oblicze fwe nád námi, á źlituie fię nad námi.
3. Zebyfmy poználi ná źiemi drogę twoię; miedzy wfzemi narody zbáwienie twoie.
4. Niech ći wyznawáią ludźie, Boże; niech ći wyznawáią wfzyfcy ludźie.
5. Niech fię ráduią, y wefelą národowie; iż fądźifz ludźie fpráwiedliwie, národy ná źiemi fpráwuiefz.
6. Niech ći wyznawáią ludźie Boże; niech ći wyznawáią wfzyfcy ludźie;
7. Ziemiá dálá fwoy owoc. Niech nas błogofláwi Bog, Bog náfz.
8. Niech nas błogofláwi Bog; á niech fię go boią wfzytkie kráie źiemie.

PSALMUS LXVI.

Propheta cum Synagoga obfecrat, ut Deus in toto orbe, per Chrifti adventum & Eccefia collectionem cognofcatur, Allegorice Ecclefiæ efflagitat fpiritualem Dei adventum in animas fidelium.

1. In finem, in Hymnis, Pfalmus cantici David.
2. DEus mifereatur noftri, & benedicat nobis; illuminet vultum fuum fuper nos *b*, & mifereatur noftri.
3. Ut cognofcamus in terra viam tuam; in omnibus gentibus falutare tuum.
4. Confiteantur tibi populi, Deus; confiteantur tibi populi omnes.
5. Lætentur, & exultent gentes; quoniam judicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.
6. Confiteantur tibi populi Deus; confiteantur tibi populi omnes;
7. Terra dedit fructum fuum *c*. Benedicat nos Deus *d*, Deus nofter *e*.
8. Benedicat nos Deus; & metuant eum omnes fines terræ.

b Propitium.

c Nobiliffimum, Chriftum & cum eo immenfam bonorum meffem.

d hic innuitur myfterium Trinitatis.

e Chriftus Emanuel, fingulari modo nofter.

PSALM LXVII.

Spiewa Prorok chwałę Bogu dla wyćiętsw Hebreiczykow. To ieft: Kryftus czyni triumphuiącą pionfką wyćiętsw fwoich, dla fwoiego ná niebiófzy ftępu, dla pofłania Apoftołow, á dla náwracánia národow.

1. Ná koniec, Pfalm pieśni fámemu Dawidowi.
2. Niech powftánie Bog, á niech fię rozprofzą nieprzyiaćiele iego, á niech ućiekáią, ktorzy go nienawidzą, od oblicza iego.
3. Iáko uftáie dym, niechay uftáną; iáko fię wofk rozpływa od ogniá, ták niechay zginą grzefznicy od oblicza Bożego.
4. Ą fpráwiedliwi niechay używáią, y wefelą

PSALMUS LXVII.

Canit Propheta laudes Deo pro victoris Hebræorum. Allegorice Chriftus epinicion canit pro victoriis fuis, pro fua in cælum afcenfione, Apoftolorum miffione, & gentium converfione.

1. In finem, Pfalmus Cantici ipfi David.
2. EXurgat Deus, & diffipentur inimici ejus, & fugiant, qui oderunt eum, a facie ejus.
3. Sicut deficit fumus, deficiant; ficut fluit cera a facie ignis, fic pereant peccatores a facie Dei.
4. Et jufti epulentur, & exultent in

in conſpectu Dei; & delectentur in lætitia.

5. Cantate Deo, Pſalmum dicite nomini ejus; iter facite *a* ei, qui aſcendit ſuper occaſum; Dominus nomen illi. Exultate in conſpectu ejus, turbabuntur a facie ejus.

6. Patris orphanorum, & judicis viduarum. Deus in loco ſancto ſuo *b*;

7. Deus, qui inhabitare facit unius moris *c* in domo *d*; qui educit vinctos *e* in fortitudine, ſimiliter eos, qui exaſperant, qui habitant in ſepulchris.

8 Deus! cum egredereris in conſpectu populi tui, cum pertranſires in deſerto,

9. Terra mota eſt, etenim cœli diſtillaverunt a facie Dei Sinai, a facie Dei Iſrael.

10. Pluviam voluntariam ſegregabis Deus hæreditati tuæ; & infirmata eſt, tu vero perfeciſti eam.

11. Animalia tua habitabunt in ea; paraſti in dulcedine tua pauperi, Deus.

12. Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa.

13. Rex virtutum *f* dilecti dilecti *g*; & ſpeciei *h* domus dividere ſpolia.

14. Si dormiatis inter medios cleros *i*, pennæ columbæ deargentatæ *k*; & poſteriora dorſi ejus in pallore auri.

15. Dum diſcernit cœleſtis reges ſuper eam, nive dealbabuntur in Selmon;

16. Mons Dei *l*, mons pinguis; mons coagulatus, mons pinguis;

17. Ut quid ſuſpicamini montes coagulatos? Mons, in quo beneplacium eſt Deo habitare in eo; etenim Dominus habitabit in finem.

18. Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium; Dominus in eis in Sinai in ſancto.

19. Aſcendiſti in altum *m*, cepiſti captivitatem *n*; accepiſti dona *o* in hominibus. Etenim non credentes, inhabitare Dominum Deum.

20. Benedictus Dominus die quotidie; proſperum iter faciet nobis Deus ſalutarium noſtrorum.

21. Deus noſter, Deus ſalvos faciendi *p*; & Domini, Domini *q* exitus mortis *r*.

22. Verumtamen Deus confringet capita inimicorum ſuorum; verticem *s* capilli perambulantium *t* in delictis ſuis.

23. Dixit Dominus: Ex Baſam convertam, *u* convertam in profundum maris *x*;

24. Ut

a Tollite offendicula & cum reverentia excipite.
b In templo fulget, myſtice in Eccleſia.
c Concordes in fide.
d Eccleſiæ.
e Ex Ægypti & Babylonis allegorice & magis juxta mentem Spiritus Sancti, ex diaboli ſervitute.
f De quo loquor, eſt.
g Id eſt dilectiſſimi ſui filii vel populi.
h ſpecioſæ Eccleſiæ.
i Sortes.
k Chaldæorū, quorum inſigne columba habens pennas deargentatas & caudā auro nitentē.
l Eccleſia.
m In cœlum Chriſte.
n Captivos ſatanæ.
o diſpergenda.
p Studioſus.
q Chriſti, qui Dominus ſeu filius eſt Domini Patris.
r Sunt in ejus poteſtate &c.
s Criſtas & ſuperbiam.
t Perſeverantium.
u i. expellam hoſtes.
x ut olim in mari rubro ſubmergam.

ſelą ſię przed oczymá Bożemi; y niech roſkoſzuią w rádośći.

5. Spiewayćie Bogu, Pſalm ſpiewayćie imieniowi iego; czyńćie drogę temu, ktory wſtąpił ná záchod; Pan imię iego. Ráduyćie ſię przed obliczem iego, zátrwożą ſię od oblicza iego.

6. Oycá śierot, y ſędźiego wdow. Bog ná mieyſcu ſwym świętym;

7. Bog, ktory czyni, że mieſzkaią iednych obyczáiow w domu; ktory wywodźi więźnie w mocy, tákże y te, co obrażáią, ktorzy mieſzkáią w grobiech.

8. Boże! gdyś wychodźił przed ludem twym, gdyś chodźił po puſczy,

9. Ziemiá ſię trzęſłá, niebioſá też kropily od oblicza Bogá Sinái, od oblicza Bogá Izráel.

10. Deſcz dobrowolny oddźieliſz Boże dźiedźictwu twoiemu; y zemdláło, á tyś ie pośilił.

11. Zwierzętá twoie będą mieſzkály w nim; nágotowałeś z ſłodkośći twey ubogiemu, Boże.

12. Pan da ſłowo przepowiádáiącym Ewánieliią, mocą wielką.

13. Krol zaſtępow umyłowánego umyłowánego; y pięknośći domu rozdźieláć korzyśći.

14. Choćbyśćie ſpáli w pośrzodku loſow, piorá gołębice poſrzebrzoney; á tył grzbietu iego żołći ſię iáko złoto.

15. Gdy niebieſki rozſądza krole, w nim będą wybieleni iáko śnieg ná Selmon;

16. Gorá Boża, gorá tłuſta; gorá obfitá, gorá tłuſta;

17. Co ſię przypátruiećie gorom zśiadłym? Gorá, ná ktorey ſię Bogu podoba mieſzkáć; ábowiem Pan będźie mieſzkał ná wieki.

18. Woz Boży dźieśiąćią tyśięcy rozmáity, tyśiące weſelących ſię; Pan miedzy nimi ná Synái, w świątnicy.

19. Wſtąpiłeś ná wyſokość, poymałeś poymáne; nábrałeś dárow w ludźiách. Też y niewierzące, áby Pan Bog mieſzkał.

20. Błogoſłáwiony Pan ná káżdy dźień; ſzczęśliwą uczyni drogę nam Bog zbáwienia náſzego.

21. Bog náſz, Bogiem zbáwiáiącym; y Páńſkie, Páńſkie wyſzćie z śmierći

22. Wſzákże Bog potłucze głowy nieprzyiáćioł ſwoich; wierzch włoſu, ktorzy chodzą w wyſtępkách ſwoich.

23. Rrzekł Pan: Náwrocę z Bázán; náwrocę w głębokość morſką.

24. Aby

24. Aby śię omoczyłá nogá twoia we krwi; y ięzyk psow twoich z nieprzyiaćioł w teyże.

25. Widźieli postępowániá twoie Boże, postępowánia Bogá mego; krolá moiego, ktory iest w świątnicy.

26. Uprzedźili ksiąźętá złączeni z śpiewáiącymi, w pośrzodku młodźiuchnych bębenniczek.

27. W kośćiele błogosłáwćie Bogu, Pánu z źrzodeł Izráelskich.

28. Tám Beniámin młodźiuchny, w záchwyceniu myśli. Ksiąźętá Judá wodzowie ich; ksiąźętá Zábulon, y ksiąźętá Nephtháli.

29. Przykaż Boże mocy twoiey; umocni to Boże, coś w nas spráwił.

30. Od kośćiołá twego w Jeruzálem; tobie krolowie ofiáruią dáry.

31. Pogrom zwierze trzćinne, zgromádzenie bykow miedzy krowámi narodow; áby wypchnęli te, ktorzy są doświadczeni iáko srebro. Rozprosz narody, ktore woien chcą.

32. Przyidą posłowie z Ægyptu; Murzyńska źiemiá uprzedźi z rękámi swemi do Bogá.

33. Krolestwá źiemskie, śpiewayćie Bogu; grayćie Pánu; grayćie Bogu;

34. Ktory wstąpił ná niebo nád nieby, ná wschod słońcá. Oto da głosowi swemu głos mocy.

35. Dayćie chwałę Bogu nád Izráelem, wielmożność iego, á moc iego w obłokách.

36. Dźiwny Bog w świętych swoich, Bog Izráelski, ten da moc y śiłę ludowi swemu, błogosłáwiony Bog.

24. Ut intingatur pes tuus in sanguine; lingua canum tuorum ex inimicis, ab ipso.

25. Viderunt ingressus tuos Deus, ingressus Dei mei; regis mei, qui est in sancto.

26. Prævenerunt *a* principes conjuncti psallentibus, in medio juvencularum *b* tympanistriarum.

27. In ecclesiis benedicite Deo Domino, de fontibus Israel.

28. Ibi Benjamin adolescentulus *c*, in mentis excessu. Principes Juda, duces eorum; principes Zabulon, principes Nephthali.

29. Manda Deus virtuti tuæ; confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis.

30. A templo tuo in Jerusalem; tibi offerent reges munera.

31. Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum; ut excludant *d* eos, qui probati sunt argento *e*. Dissipa gentes, quæ bella volunt.

32. Venient legati ex Ægypto; Æthiopia præveniet manus ejus Deo.

33. Regna terræ, cantate Deo; psallite Domino; psallite Deo;

34. Qui ascendit super cœlum cœli, ad Orientem. Ecce dabit voci suæ vocem virtutis.

35. Date gloriam Deo super Israel, magnificentia *f* ejus, & virtus ejus in nubibus *g*.

36. Mirabilis Deus in sanctis *h* suis, Deus Israel ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ, benedictus Deus.

a Hieronym. præcesserunt.
b Mystice in medio angelorum plaudentium in Christi ascensione.
c Tribus minima.
d Privent vita & hæreditate.
e velut argentum.
f Apparet.
g Hieron. cœlis.
h Chald. sanctuario.

PSALM LXVIII.

Dawid dla rozmnożenia chwały Bożey wiele ćierpi. Także Krystus dla gorliwośći okrutnie ćierpiąc, pomoc od Oycá prośi; iże go chwalić będźie. Joan 2. & 15 Rom. 10. 11.

1. Ná koniec, zá te, ktorzy będą odmienięni, Dawidowi.

2. WYbaw mię Boże; boć weszły wody áż do dusze moiey.

3. Ulgnąłem w błoćie głębokośći; y dniá niemász. Przyszedłem ná głębokość morską; á nawálność mię ponurzyłá.

4. Sprácowałem śię wołáiąc, ochrapiáło gárdło moie; ustáły oczy moie, gdy mam nádźieię w Bogu moim.

5. Rozmnożyli śię nád włosy głowy moiey, ktorzy

PSALMUS LXVIII.

David ob zelum religionis multa patitur; Allegorice Christus similiter ob zelum dira patiens, auxilium a Patre petit; Se illi laudes dicturum. Joan. 2. & 15. Rom. 10. 11.

1. In finem, pro iis, qui commutabuntur, David.

2. SAlvum me fac Deus; quoniam intraverunt aquæ *i* usque ad animam meam.

3. Infixus sum in limo profundi; & non est substantia *k*. Veni in altitudinem maris; & tempestas demersit me.

4. Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ; defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum.

5. Multiplicati sunt super capillos capitis mei,

i Tribulationum,
k Subsistentia, fundis.

mei, qui oderunt me gratis. Confortati ſunt, qui perſecuti ſunt me inimici mei injuſte; quæ non rapui, tunc exolvebam *a*.

6. Deus tu ſcis inſipientiam meam *b*; & delicta mea a te non ſunt abſcondita.

7. Non erubeſcant in me *c*, qui expectant te Domine, Domine virtutum. Non confundantur ſuper me, qui quærunt te, Deus Iſrael.

8. Quoniam propter te ſuſtinui opprobrium; operuit confuſio faciem meam.

9. Extraneus factus ſum fratribus meis; & peregrinus filiis matris meæ *d*.

10. Quoniam *e* zelus domus tuæ *f* comedit me; & opprobria exprobrantium tibi *g*, ceciderunt ſuper me.

11. Et operui in jejunio animam meam; & factum eſt in opprobrium mihi.

12. Et poſui veſtimentum meum cilicium; & factus ſum illis in parabolam.

13 Adverſum me loquebantur, qui ſedebant in porta; & in me pſallebant, qui bibebant vinum.

14. Ego vero orationem meam ad te Domine; tempus beneplaciti *h* Deus. In multitudine miſericordiæ tuæ exaudi me, in veritate ſalutis tuæ.

15. Eripe me de luto, ut non infigar; libera me ab iis, qui oderunt me, & de profundis aquarum.

16. Non me demergat tempeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundum; neque urgeat ſuper me puteus os ſuum.

17. Exaudi me Domine, quoniam benigna eſt miſericordia tua; ſecundum multitudinem miſerationum tuarum reſpice in me.

18. Et ne avertas faciem tuam a puero tuo; quoniam tribulor, velociter exaudi me.

19. Intende animæ meæ, & libera eam; propter inimicos meos eripe me.

20. Tu ſcis improperium meum, & confuſionem meam, & reverentiam meam *i*.

21. In conſpectu tuo ſunt omnes, qui tribulant me; improperium expectavit cor meum, & miſeriam. Et ſuſtinui, qui ſimul contriſtaretur, & non fuit; & qui conſolaretur, & non inveni.

22. Et *k* dederunt in eſcam meam fel; & in ſiti mea potaverunt me aceto.

23. Fiat *l* menſa eorum coram ipſis in laqueum; & in retributiones, & in ſcandalum.

a Pomi vetiti & alieni criminis pœnas dedi

b Cujus me inſimulant.

c Non patiantur ſcandalū in paſſione & cruce mea.

d Synagogæ.

e Joan. 2. 17.

f Templi & Eccleſiæ.

g Rom. 15. 3.

h Hieronym. reconciliationis.

i Chald. ignominiam.

k Matth. 27. 48.

l Rom. 11. 9.

ktorzy mię máią w nienawiśći bez przyczyny. Zmocnili ſię, ktorzy mię nieſpráwiedliwie przeſzłádowáli, nieprzyiaćiele moiey; czegom nie wydárł, tedym płáćił.

6. Boże ty znaſz głupſtwo moie; á wyſtępki moie nie ſą tobie táyne.

7. Niech nie będą záwſtydżeni dla mnie ći, ktorzy ćię oczekiwáią Pánie, Pánie zaſtępow. Niech nie będą pohánbieni dla mnie, ktorzy ćię ſzukáią Boże Izráelſki.

8. Bom dla ćiebie znaſzał urągánie; zelżywość okrywáłá oblicze moie.

9. Sſtałem ſię obcym bráćiey moiey; y cudzoźiemcem ſynom mátki moiey.

10. Bo mię zawiſna miłość domu twego gryzłá; á urągania urągáiących tobie, ſpádły ná mię.

11. Y okryłem w pośćie duſzę moię; y ſſtáło mi ſię urągániem.

12. Y obloklem miáſto ſzáty włośień; y ſſtałem ſię im przypowieśćią.

13. Mowili przećiwko mnie, ktorzy śiedźieli w brámie; y śpiewáli przećiw mnie, ktorzy pili wino.

14. Ale ia modlitwę moię do ćiebie Pánie; czas upodobánia, Boże. W wielkośći miłośierdźia twego wyſłuchay mię, w prawdźie zbáwienia twego.

15. Wyrwi mię z błotá, ábych nie ulgnął; wybáw mię od tych, ktorzy mię nienawidzą, y z głębokośći wod.

16. Niech mię nie zátapia nawáłność wody, áni mię niech nie pożyra głębokość; áni niech nie záwiera nádemną ſtudnia wierzchu ſwego.

17. Wyſłuchay mię Pánie, bo łáſkáwe ieſt miłośierdźie twoie; według mnoſtwá litośći twoich weyźrzy ná mię.

18. A nie odwracay oblicza twego od ſługi ſwego; bom ieſt w utrapieniu, prędko wyſłuchay mię.

19. Przybliż ſię ku duſzy moiey, á wybaw ią; dla nieprzyiaćioł moich wyrwi mię.

20. Ty znaſz pohánbienie moie, y zelżywośc moie, y wſtyd moy.

21. Przed oczymá twemi ſą wſzyſcy, ktorzy mię trapią; urągánia y nędze czekało ſerce moie. Y czekałem, ktoby ſię ſpołem ſmęćił, á nie było; y ktoby poćieſzył, á nie nálazłem.

22. Y dáli żołć ná pokárm moy; á w prágnieniu moim nápawáli mię octem.

23. Niechay będźie ſtoł ich przed nimi śidlem; y ná zapláty, y ná upadek.

24. Niech ſię záćmią oczy ich, áby niewidźieli; á grzbietu ich záwżdy ná-hylay.
25. Wyley ná nie gniew twoy; y zápálczywość gniewu twego niech ie ogárnie.
26. Mieſzkánie ich niech ſię ſtánie puſte; á w przybytkách ich niechay nie będźie, ktoby mieſzkał.
27. Bo, ktoregoś ty zránił, przeſzládowáli; á ná boleśći ran moich náddawáli.
28. Przydayże nieprawość ku nieprawośći ich; á niech nie wchodzą do ſpráwiedliwośći twoiey.
29. Niechay będą wymázáni z kśiąg żywiących; á niech z ſpráwiedliwemi nie będą wpiſáni.
30. Iamći ieſt ubogi, y zboláły; zbáwienie twoie Boże wſpomogło mię.
31. Będę chwalił imię Boże pieśnią; y wielbić go będę chwałą.
32. A przyiemniey będźie Pánu niżli młode ćielę, ktoremu rogi, y kopytá podraſtáią.
33. Niech widzą ubodzy, á niech ſię weſelą; ſzukayćie Bogá, á będźie żyłá duſzá wáſzá.
34. Abowiem Pan wyſłuchał ubogich; á więzniámi ſwemi nie wzgárdźił.
35. Niechay go chwalą niebioſá, y źiemiá, morze, y wſzytek płaz ná nich.
36. Abowiem Bog zbáwi Sion; y będą zbudowánie miáſtá Judá. Y będą tám mieſzkáć, y doſtáną iey dźiedźictwem.
37. Y náśienie ſług iego otrzyma ią; á ktorzy miłuią imię iego, będą w niey mieſzkáć.

24. Obſcurentur oculi eorum, ne videant; & dorſum eorum ſemper incurva.
25. Effunde ſuper eos iram tuam; & furor iræ tuæ comprehendat eos.
26. Fiat *a* habitatio eorum deſerta; & in tabernaculis eorum non ſit, qui inhabitet.
27. Quoniam, quem tu percuſſiſti, perſecuti ſunt; & ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt.
28. Appone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum *b*; & non intrent in juſtitiam tuam.
29. Deleantur de libro viventium; & cum juſtis non ſcribantur.
30. Ego ſum pauper & dolens; ſalus tua Deus ſuſcepit me.
31. Laudabo nomen Dei cum cantico; & magnificabo eum in laude.
32. Et placebit *c* Deo ſuper vitulum novellum *d*, cornua producentem & ungulas.
33. Videant pauperes, & lætentur; quærite Deum, & vivet anima veſtra.
34. Quoniam exaudivit pauperes Dominus; & vinctos ſuos non deſpexit.
35. Laudent illum cœli & terra *e*, mare, & omnia reptilia in eis.
36. Quoniam Deus ſalvum faciet Sion; & ædificabuntur civitates Juda. Et inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirent eam.
37. Et ſemen ſervorum ejus poſſidebit eam; & qui diligunt nomen ejus, habitabunt in ea.

a Actor. 1. 20.
b Puniens peccata peccatis, ſubtrahendo gratiam & permittendo diabolo majores vires.
c Laus mea.
d Super holocauſtum vituli.
e Incolæ eorũ.

PSALM LXIX.

Prorok w utrapieniu; to ieſt, Kryſtus ná Krzyżu ſobie, y ſpráwiedliwym pomoc żąda; dle nieprzyiáćiełom karánie, á zelżywość w prorockim duchu życzy.

1. Ná koniec, Pſalm Dawidowi; ná pámiątkę, że go Bog wybáwił.
2. BOże weyźrzy ku wpſomożeniu memu; Pánie poſpieſz ſię ku rátunku memu.
3. Niechay będą záwſtydzeni, y pohánbieni, ktorzy ſzukáią duſze moiey.
4. Niech ſię obrocą ná wſtecz, á niech ſię záwſtydzą, ktorzy mi chcą złego; Niech ſię nátychmiaſt obrocą wſtydáć ſię, ktorzy mi mowią: Ehey, Ehey.
5. Niech ſię weſelą, y ráduią w tobie wſzyſcy, ktorzy ćię ſzukáią, á niech záwżdy mowią: Nie-

PSALMUS LXIX.

Propheta in afflictione. Allegorice Chriſtus in cruce ſibi, bonisque opem, ſed hoſtibus prophetice pœnam & ignominiam precatur.

1. In finem, Pſalmus David; in rememorationem, quod ſalvum fecerit eum Dominus.
2. DEus in adjutorium meum intende; Domine ad adjuvandum me feſtina.
3. Confundantur, & revereantur *f*, qui quærunt animam meam *g*;
4. Avertantur retrorſum, & erubeſcant, qui volunt mihi mala; Avertantur ſtatim erubeſcentes, qui dicunt mihi: Euge, Euge *h*.
5. Exultent, & lætentur in te omnes, qui quærunt te, & dicant ſemper: Magnifice-

f Chald. erubeſcant.
g vitam & Eccleſiam in interitum.
h Inſultantes afflicto.

a Chald. redemptionem, redemptorē.

ficetur Dominus, qui diligunt salutare *a* tuum.

6. Ego vero egenus, & pauper sum; Deus adjuva me. Adjutor meus, & liberator meus es tu; Domine ne moreris.

Niechay uwielbion będźie Pan, ktorzy miłuią zbáwienie twoie.

6. A iam ieſt ubogi, y żebrak; Boże wſpomoż mię. Pomocnikiem moim, y wybáwićielem ieſteś ty moim Pánie, nie mieſzkayże.

PSALMUS LXX.

David ſenex & afflictus contra impios opem implorat, perpetuam gratiarum actionem pollicens. Myſtice idem facit Chriſtus pro Eccleſia.

1. Pſalmus David, filiorum Jonadab, & priorum captivorum.

IN te Domine ſperavi, non confundar in æternum;

2. In juſtitia tua libera me, & eripe me. Inclina ad me aurem tuam, & ſalva me.

3. Eſto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum; ut ſalvum me facias. Quoniam firmamentum meum & refugium meum es tu.

4. Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis & iniqui.

5. Quoniam tu es patientia mea *b* Domine; Domine ſpes mea a juventute mea.

6. In te confirmatus ſum ex utero; de ventre matris meæ tu es protector meus. In te *c* cantatio mea ſemper.

7. Tamquam prodigium *d* factus ſum multis; & tu adjutor fortis.

8. Repleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam; tota die magnitudinem tuam

9. Ne projicias me in tempore ſenectutis; cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.

10. Quia dixerunt inimici mei mihi; & qui cuſtodiebant animam meam, conſilium fecerunt in unum,

11. Dicentes: Deus dereliquit eum; perſequimini, & comprehendite eum; quia non eſt, qui eripiat

12. Deus ne elongeris a me; Deus meus in auxilium meum reſpice.

13. Confundantur, & deficiant detrahentes animæ meæ; operiantur confuſione, & pudore, qui quærunt mala mihi.

14. Ego autem ſemper ſperabo; & adjiciam ſuper omnem laudem tuam.

15. Os meum annuntiabit juſtitiam tuam; tota

b Id eſt, a quo patientiam, & opem expecto.

c De te, & tua miſericordia erunt mea cantica.

d Apparui quaſi portentum, ob admirabilem liberationem.

PSALM LXX.

Dawid w ſwey ſtárośći á utrapieniu przećiw przećiwnikom wſpomożenia prośi, uſtáwiczne dźiękowánie obiecuiąc. To też Kryſtus czyni dla ſwego kośćioła.

1. Pſalm Dawidowi, ſynow Jonádábowych, y pierwſzych więźniow.

W Tobiem Pánie, nádźię miał, niech nie będę pohánbion ná wieki;

2. W ſprawiedliwośći twoiey wybáw mię, y wyrwi mię. Nákłoń ku mnie uchá twego, á zbaw mię.

3. Bądź mi Bogiem obrońcą, y mieyſcem obronnym; ábyś mię zbáwił. Abowiem twierdza moiá, y ućieczká moiá ieſteś ty.

4. Boże moy wyrwi mię z ręki grzeſzniká, y z ręki przećiw zakonowi czyniącego, y nieſpráwiedliwego.

5. Abowiem tyś ieſt ćierpliwość moiá Pánie; Pánie nádźieio moiá od młodośći moiey.

6. Przez ćiem ieſt umocniony ſkoro z żywotá; z żywotá mátki moiey tyś ieſt obrońcą moim. O tobie śpiewánie moie záwżdy.

7. Iáko dźiwowiſko sſtałem ſię mnogim; á ty pomocnik mocny.

8. Niechay będą nápełnione uſtá moie chwałą, ábych śpiewał ſławę twoię; cáły dźień wielmożność twoię.

9. Nie odrzucay mię czáſu ſtárośći; gdy uſtánie śiłá moiá, nie opuſczay mię.

10. Abowiem mowili nieprzyiaćiele moi przećiwko mnie; á ktorzy ſtrzegli ná duſzę moię, rádę uczynili ſpołem,

11. Mowiąc: Bog go opuśćił; gońćie, á poymayćie go; boć niemáſz, ktoby wyrwał.

12. Boże nie oddalay ſię odemnie; Boże moy poyźrzy ku pomocy moiey.

13. Niech będą záwſtydzeni, y niech uſtáną uwłaczáiący duſzy moiey; niech będą okryći zelżywośćią, y wſtydem, ktorzy mi ſzukáią złego.

14. A ia záwżdy nádźieię mieć będę; y przyczynię nád wſzytkę chwałę twoię.

15. Uſtá moie opowiádáć będą ſpráwiedliwość

wość twoię; cáły dźień zbáwienie twoie. Iżem w piśmie ia nie biegły,

16. Wnidę w możnośći Páńſkie; Pánie będę wſpominał ſpráwiedliwość ćiebie ſámego.

17. Boże uczyłeś mię z młodośći moiey; y áż do tąd będę opowiádał cudá twoie.

18. Y aż do ſtárośći, y ſzedźiwośći; Boże nie opuſczay mię. Aż opowiem rámię twe wſzelkiemu narodowi, ktory ma przyść; moc twoię,

19. Y ſpráwiedliwość twoie Boże, áż do wyſokośći, wielkie rzeczy, ktoreś uczynił; Boże, ktoż podobien tobie?

20. Iáko wielkie ukazałeś mi, ućiſki mnogie, y złe; á náwroćiwſzy ſię ożywiłeś mię, y z przepáśći źiemſkich záśię wywiodłeś mię.

21. Rozmnożyłeś wielmożność twoię; á nároćiwſzy ſię poćieſzyłeś mię.

22. Bo y ia wyſłáwiáć będę tobie ná naczyniu pieśni prawdę twoię; Boże będęć grał ná cytrze, święty Izráelſki.

23. Rozráduią ſię wárgi moie, kiedyć będę śpiewał; y duſzá moiá, ktorąś wykupił.

24. Ale y ięzyk moy cáły dźień będźie rozmyśláł ſpráwiedliwość twoię; kiedy záwſtydzeni, y zelżeni będą, ktorzy mi ſzukáli złego.

tota die ſalutare tuum. Quoniam non cognovi litteraturam *a*,

16. Introibo in potentias Domini *b*; Domine memorabor juſtitiæ tuæ ſolius.

17. Deus docuiſti me a juventute mea; & usque nunc pronuntiabo mirabilia tua.

18. Et usque in ſenectam, & ſenium; Deus ne derelinquas me, donec annunciem brachium tuum generationi omni, quæ ventura eſt; potentiam tuam,

19. Et juſtitiam tuam Deus usque in altiſſima, quæ feciſti magnalia; Deus quis ſimilis tibi?

20. Quantas oſtendiſti mihi tribulationes multas, & malas; & converſus vivificaſti me; & de abyſſis terræ *c* iterum eduxiſti me.

21. Multiplicaſti magnificentiam tuam; & converſus conſolatus es me.

22. Nam & ego confitebor tibi in vaſis Pſalmi veritatem tuam; Deus pſallam tibi in cithara, ſanctus Iſrael.

23. Exultabunt labia mea, cum cantavero tibi; & anima mea, quam redemiſti.

24. Sed & lingua mea tota die meditabitur juſtitiam tuam; cum confuſi, & reveriti fuerint *d*, qui quærunt mala mihi.

a Humanam ſapientiam & eloquentiam.
b Ad opera divinæ potentiæ contemplanda.
c ſc. ærumnarum profundo, allegorice Chriſtum de limbo.
d Verecundia affecti.

PSALM LXXI.

Modli ſię Dawid, áby Bog Meſziaſza poſłał, prorokuiąc: że kroleſtwo Páná Kryſtuſowe miáło bydź ſpráwiedliwe, ſpokoyne, ſzerokie, y ſczęśliwe. To ieſt: zgromadźienie one Kryſtuſowe kroleſtwo ſtawi.

1. Pſalm, ná Sálomoná.

2. BOże day ſąd twoy krolowi; á ſpráwiedliwość twoię ſynowi krolewſkiemu. Aby ſądźił lud twoy w ſpráwiedliwośći, á ubogie twe w rozſądku.

3. Niechay przyimą gory pokoy ludowi; á págorki ſpráwiedliwość.

4. Będźie ſądźił ubogie z ludu, y wybáwi ſyny ubogich; á uniży potwarcę.

5. Y będźie trwał z ſłońcem, y przed kśiężycem, ná pokolenie, y pokolenie.

6. Znidźie iáko deſcz ná runo; á iáko krople ná źiemię kápiące.

7. Wnidźie zá dni iego ſpráwieliwość; y obfitość pokoiu áż zginie mieśiąc.

8. Y będźie pánował od morzá áż do morzá; y od rzeki áż do kráiow okręgu źiemie.

9. Przed

PSALMUS LXXI.

Orat David, ut Deus mittat Meſſiam, & prophetice canit Chriſti regnum juſtum, amplum felixque fore. Sic allegorice Eccleſia idem Chriſti regnum deprædicat.

1. Pſalmus, in Salamonem *e*.

2. DEus judicium tuum *f* regi da; & juſtitiam tuam filio regis; Judicare populum tuum in juſtitia, & pauperes tuos in judicio.

3. Suſcipiant montes pacem populo; & colles juſtitiam.

4. Judicabit pauperes populi, & ſalvos faciet filios pauperũ; & humiliabit calumniatorẽ *g*.

5. Et permanebit cum Sole *h*, & ante Lunam *i*, in generatione & generationem.

6. Deſcendet *k* ſicut pluvia *l* in vellus *m*; & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram.

7. Orietur in diebus ejus juſtitia, & abundantia pacis; donec auferatur luna.

8. Et dominabitur á mari usque ad mare; & a flumine usque ad terminos orbis terrarum.

9. Coram

e Quatenus figura Chriſti erat.
f Poteſtatem & auctoritatẽ judicandi.
g Diabolum.
h Quamdiu orit ſol.
i Subintellige fuit, quia ſecundũ Chriſtus ab æterno fuit, &c.
k Chriſtus.
l Ros.
m Gedeonis.

9. Coram illo procident Æthiopes; & inimici ejus teram lingent *a*.

a In signum, reverentiæ.

10 Reges Tharsis, & insulæ munera offerent; Reges Arabum, & Saba dona adducent.

11. Et adorabunt eum omnes reges terræ; omnes gentes servient ei;

12. Quia liberabit pauperem a potente; & pauperem, cui non erat adjutor.

13. Parcet pauperi & inopi; & animas pauperum salvas faciet.

14. Ex usuris & iniquitate *b* redimet animas eorum; & honorabile nomen eorum coram illo.

b Ex iniqua tyrannide diaboli.

15. Et vivet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipso semper; tota die benedicent ei.

16. Et erit firmamentum *c* in terra, in summis montium, superextolletur super Libanum fructus ejus; & florebunt *d* de civitate *e* sicut fœnum terræ.

c Subaudi panis, qui cor hominis confirmat.
d Vi fructus hujus.
e Cives Ecclesiæ.

17. Sit nomen ejus benedictum in sæcula; ante solem permanet nomen ejus. Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ; omnes gentes magnificabunt eum.

18. Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.

19. Et benedictum nomen majestatis ejus in æternum; & replebitur majestate ejus omnis terra: Fiat, fiat.

20. Defecerunt laudes *f* David filii Jesse.

f Psalmi & preces q. d. non est, quod ultra petat.

9. Przed nim będą pádáć Murzynowie; á nieprzyiaćiele iego źiemię lizáć będą.

10. Krolowie Társis, y wyspy, przyniosą dáry; krolowie Arábscy, y Sábá przywiozą upominki.

11. Y będą mu się kłániáć wszyscy krolowie źiemscy; wszyscy narodowie będą mu służyć;

12. Abowiem wybáwi ubogiego; ták możnego, y nędznego, ktory nie miał pomocniká.

13. Przepuśći ubogiemu, y niedostátecznemu; á dusze ubogich zbáwi.

14. Z lichwy y nieprawośći wykupi dusze ich; á imię ich uczćiwe przed nim.

15. A będźie żył, y dádzą mu złotá Arábskiego, y będą się záwsze kłániáć dla niego; cáły dźień będą go błogosłáwić.

16. Y będźie utwierdzenie ná źiemi ná wierzchu gor, podnieśie się nád Liban urodzay iego; y roskwitnie się z miástá iáko źiołá polne.

17. Niechay będźie imię iego ná wieki błogosłáwione; przed słońcem trwa imię iego. Y będą w nim błogosłáwione wszytkie pokolenia źiemskie; wszyscy narodowie wielbić go będą.

18. Błogosłáwiony Pan Bog Izráelski, ktory sam czyni dźiwy.

19. Y błogosłáwione imię máiestátu iego ná wieki; y będźie nápełniona máiestatem iego wszytká źiemiá: Stań śię, stań śię.

20. Skończyły się Pieśni Dáwidá syná Jesse.

PSALMUS LXXII.

Propheta. Allegorice Christus monet: improbos in hac vita felices esse, sed probos, qui inde commoventur, ex fine & exitu, quod sua quemque maneant præmia, consolatur.

1. Psalmus Asaph.

QUam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde!

2. Mei autem pene moti sunt pedes; pene effusi sunt gressus mei.

3. Quia zelavi super iniquos; pacem peccatorum videns.

4. Quia non est respectus morti eorum; & firmamentum in plaga eorum.

5. In labore hominum non sunt; & cum hominibus non flagellabuntur.

6. Ideo tenuit eos superbia; operti sunt iniquitate, & impietate sua.

7. Pro-

PSALM LXXII.

Prorok (w taiemnym rozumieniu: Krystus) nápomina: iż się złym szczęśći, stąd się dobrzy gorszyć niemáią, ponieważ ná końcu káżdy weźmie swoią zapłatę.

1. Psalm Assáphowi.

JAko dobry Bog Izráelczykow, tym ktorzy są prostego sercá!

2. Ale moie nogi málo się nie potknęły; málo nie szwánkowáły kroki moie.

3. Iżem był ruszon zawiśćią przećiw złośnikom; widząc pokoy grzesznych.

4. Abowiem niemász względu ná śmierć ich; áni przedłużenia w utrapieniu ich.

5. W pracy ludzkiey nie są; y z ludźmi nie będą karáni.

6. Y przetoż ie pychá źięłá; okryli się nieprawośćią, y niezbożnośćią swoią.

7. Wy-

7. Wyſtąpiłá iákoby z tłuſtośći nieprawość ich; puśćili ſię zá żądzámi ſercá.
8. Myślili y mowili złość; nieprawość ku gorze mowili.
9. Podnieśli w niebo uſtá ſwoie; á ich język przechodźił po źiemi.
10. Y przetoż lud moy obroći ſię tu; y dni pełne naydą ſię między nimi.
11. Y mowili: Iákoż wie Bog, á ieſtli wiádomość ná wyſokośći?
12. Oto ći grzeſznicy, á obfituiący ná świećie; otrzymáli bogáctwá.
13. Y rzekłem: Tomći tedy prozno uſpráwiedliwiał ſerce ſwe; y omywałem między niewinnymi ręce moie.
14. Y byłem biczowan cáły dźień; á káránie moie ráno.
15. Ieſlim mowił: ták mowić będę; otom rodzay ſynow twoich potępił.
16. Myśliłem, ábych to zrozumiał; praca to przedemną.
17. Aż wnidę do świątynie Bożey; y zrozumiem ich dokończenie.
18. Bo záprawdę dla zdrad, nágotowałeś im; zrućiłeś ie, gdy ſię podnośili.
19. Iákoż ſpuſtoſzeli, nátychmiaſt uſtáli; zginęli dla nieprawośći ſwoiey.
20. Iáko ſen uſtawáiących Pánie; w mieśćie twym obraz ich wniwecz obroćiſz.
21. Bo ſię zápaliło ſerce moie; y odmieniły ſię nerki moie.
22. Y iam wniwecz obrocony; á nie wiedźiałem.
23. Iáko bydlę ſstałem ſię u ćiebie; á ia záwſze z tobą.
24. Uiąłeś mię zá práwą rękę moię; á według woley twoiey prowádźiłeś mię, y przyiąłeś mię z chwałą.
25. Bo coż ia mam w niebie; ábo czegom chćiał ná źiemi oprocz ćiebie?
26. Uſtáło ćiáło moie, y ſerce moie. Boże ſercá mego, y częśći moiá Boże, ná wieki.
27. Bo oto, ktorzy ſię oddáláią od ćiebie, zginą; zátráćiłeś wſzytkie, ktorzy cudzołożą od ćiebie.
28. Ale mnie dobrze ieſt trwáć przy Bogu; pokłádáć w Pánu Bogu nádźieię moię; Abych opowiádał wſzytkie chwały twoie, w bramách corki Siońſkiey.

PSALM LXXIII.

Prorok ſkárży ſię ná przyſzłe ſpuſtoſzenie kośćioła,

7. Prodiit quaſi ex adipe *a* iniquitas eorum; tranſierunt *b* in affectum cordis.
8. Cogitaverunt, & locuti ſunt nequitiam; iniquitatem in excelſo *c* locuti ſunt.
9. Poſuerunt in cœlum os ſuum *d*; & lingua eorum tranſivit in terra.
10. Ideo convertetur populus meus hic; & dies pleni invenientur in eis.
11. Et dixerunt: Quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo?
12. Ecce ipſi peccatores, & abundantes in ſæculo; obtinuerunt divitias.
13. Et dixi: Ergo ſine cauſa juſtificavi cor meum; & lavi inter innocentes manus meas.
14. Et fui flagellatus tota die; & caſtigatio mea in matutinis.
15. Si dicebam: Narrabo ſic *e*; ecce nationem filiorum tuorum reprobavi *f*.
16. Exiſtimabam, ut cognoſcerem hoc; labor eſt ante me *g*.
17. Donec intrem in Sanctuarium Dei *h*; & intelligam in noviſſimis eorum.
18. Verumtamen propter dolos *i*, poſuiſti eis; dejeciſti eos, dum allevarentur.
19. Quomodo facti ſunt in deſolationem, ſubito defecerunt; perierunt propter iniquitatem ſuam.
20. Velut ſomnium ſurgentium Domine; in civitate tua imaginem ipſorum *k* ad nihilum rediges.
21. Quia inflammatum eſt cor meum; & renes mei commutati ſunt.
22. Et ego ad nihilum redactus ſum; & neſcivi.
23. Ut jumentum factus ſum apud te; & ego ſemper tecum.
24. Tenuiſti manum dexteram meam; & in voluntate tua deduxiſti me, & cum gloria ſuſcepiſti *l* me.
25. Quid enim mihi eſt *m* in cœlo; & a te quid volui ſuper terram?
26. Defecit *n* caro mea, & cor meum. Deus cordis mei, & pars *o* mea Deus in æternum.
27. Quia ecce, qui elongant ſe a te, peribunt; perdidiſti omnes, qui fornicantur abs te *p*.
28. Mihi autem adhærere Deo bonm eſt; ponere in Domino Deo ſpem meam; ut annuntiem omnes prædicationes *q* tuas, in portis filiæ Sion *r*.

PSALMUS LXXIII.

Propheta de futura populi & templi calamitate

a Ex ſervitute ventris orta eſt.
b Se totos tradiderunt, ut affectui ſuo obſequerentur.
c Palam & publice
d Blaſphemũ contra Deum cœli & ſanctos cœlites.
e Si ſic judicem.
f Improbarem ſtudia juſtorum & ſortem.
g In dicta difficultate ſolvenda.
h In locum tuorum judiciorum.
i Propter ſignificat eventum rei non finem Dei.
k Imaginariam ipſorum felicitatem.
l Hieron. ſuſcipies.
m Mihi deſiderabile.
n Præ deſiderio tui
o Portio ſeu hæreditas.
p Adhærentes creaturis.
q opera, digna prædicatione.
r Jeruſalem myſtice Eccleſia.

tate conqueritur; Deum obteſtans, ut ſuccurrat, quemadmodum olim. Similiter & Eccleſia contra ſuos perſecutores orat.

1. Intellectus Aſaph.

UT quid Deus repuliſti in finem; iratus eſt furor tuus ſuper oves paſcuæ tuæ?

2. Memor eſto congregationis tuæ, quam poſſediſti ab initio. Redemiſti virgam hæreditatis tuæ *a*; mons Sion *b*, in quo habitaſti in eo.

3. Leva manus tuas in ſuperbias eorum in finem; quanta malignatus eſt inimicus in ſancto!

4. Et gloriati ſunt, qui oderunt te; in medio ſolemnitatis tuæ *c*. Poſuerunt ſigna *d* ſua ſigna.

5. Et non cognoverunt *e* ſicut in exitu *f* ſuper ſummum *g*. Quaſi in ſilva lignorum ſecuribus

6. Exciderunt januas ejus in idipſum *h*; in ſecuri, & aſ.cia dejecerunt eam.

7. Incenderunt *i* igni Sanctuarium tuum; in terra polluerunt tabernaculum nominis tui.

8. Dixer.nt in corde ſuo cognatio eorum ſimul; quieſcere faciamus omnes dies feſtos Dei a terra.

9. Signa noſtra non vidimus, jam non eſt propheta; & nos non cognoſcet amplius.

10. Usquequo, Deus, improperabit inimicus; irritat adverſarius nomen tuum in finem?

11. Ut quid avertis manum tuam; & dexteram tuam, de medio ſinu tuo *k* in finem?

12. Deus *l* autem rex noſter ante ſæcula; operatus eſt ſalutem in medio terræ.

13. Tu confirmaſti in virtute tua mare; contribulaſti capita draconum in aquis.

14. Tu confregiſti capita draconis; dediſti eum eſcam populis Æthiopum.

15. Tu dirupiſti *m* fontes, & torrentes; tu ſiccaſti fluvios Ethan *n*.

16. Tuus eſt dies, & tua eſt nox; tu fabricatus es auroram & ſolem.

17. Tu feciſti omnes Terminos terræ; æſtatem & ver tu plasmaſti ea.

18. Memor eſto hujus *o*, inimicus improperavit Domino; & populus inſipiens incitavit nomen tuum *p*.

19. Ne tradas beſtiis animas confitentes tibi; & animas pauperum tuorum ne obliviſcaris in finem.

20. Reſpice in teſtamentum tuum *q*; quia reple-

a Hebr. ſceptrum ſeu regnum & populum tuum hæreditariũ.
b Populus habitans in Sion.
c Diei feſti.
d Signa bellica, trophæa victoriæ.
e Nihil curarunt reverentiam templi.
f Portis urbiũ ſic &c.
g Templum poſuerunt.
h Simul omnes.
i 4. Reg. 25. 9.
k Non educens illam ad nos ſalvandos.
l Luc. 1. 68.
m Erumpere feciſti.
n Fortes & vehementes.
o Quod ſequitur.
p Blasphemiis.
q Quod pepigiſti cum populo tuo.

ſćioła, y ludu Bożego, proſząc, áby Bog ſwoich wſpomogł ták, iáko kiedyś. Ná ten ſpoſob modli ſię kośćioł przećiw ſwoim nieprzyiaćiełom.

1. Wyrozumienia Aſaphowi.

PRzeczżeś Boże odegnał do końcá; rozgniewáłá ſię zapálczywość twoiá ná owce páſtwiſká twego?

2. Wſpomni ná zgromádzenie twoie, ktoreś pośiádł od początku. Odkupiłeś pręt dźiedźictwá twego; gorá Sion, ná ktoreyeś mieſzkał.

3. Podnieś ręce twoie ná pychy ich ná koniec; iáko wiele nábroił nieprzyiaćiel w świątnicy!

4. Y chłubili ſię, ktorzy ćię nienawidzą; w pośrzodku świętá uroczyſtego twego. Położyli znáki ſwoie znáki;

5. A niepoználi iáko ná wyſzćiu ná wierzch. Iáko w leśie drzew śiekierámi

6. Wyrębowáli drzwi iego poſpołu; toporem, y oſkárdem obálili ie.

7. Zápalili ogniem świątnicę twą; ná źiemi ſplugáwili przybytek imieniá twego.

8. Mowili w ſercu ſwoim rodzay ich poſpołu; uczyńmy, że uſtáną wſzytkie świętá Boże z źiemie.

9 Znákow náſzych niewidźieliſmy, iuż niemáſz proroká; y iuż nas więcey nie pozna.

10. Dokądże, Boże, nieprzyiaćiel urągáć będźie? drážni przećiwnik imię twe do końcá?

11. Czemuż odwrácaſz rękę twoię; y práwicę twoię z pośrzodku zánádrzá twego do końcá?

12. Ale Bog krol náſz przed wieki; ſpráwił zbáwienie w pośrzodku źiemie.

13. Tyś utwierdźił mocą twoią morze; pokruſzyłeś głowy ſmokow w wodách.

14. Tyś potárł głowy ſmokowe; dáłeś go ná pokarm ludźiom Murzyńſkim.

15. Tyś przerwał źrzodłá, y potoki; tyś wyſuſzył rzeki Ethán.

16. Twoyći ieſt dźień, y twoiá ieſt noc; tyś udźiáłał zorzę y ſłońce.

17. Tyś uczynił wſzytkie gránice źiemie; láto y wioſnę tyś łe ſpráwił.

18. Pámiętay ná to, nieprzyiaćiel urągał Pánu; á lud bezrozumny draźnił imię twoie.

19. Niepodaway beſtyiom duſz wyznawáiących tobie; y duſz ubogich twoich nie zápominay do końcá.

20. Weyźrzy ná teſtáment twoy; ábowiem nápeł-

nápełnieni ſą napodleyſzy ná źiemi domow nieprawośći.

21. Niech ſię nie wráca nędznik záwſtydzony; ubogi á niedoſtáteczny będą chwalić imię twoie.

22. Powſtań Boże, rozſądz ſpráwę twoię; pomni ná pohańbienia twoie, te ktore ſię dźieią od głupiego cáły dźień.

23. Nie zápominay głoſow nieprzyiaćioł twoich; pychá tych, ktorzy ćię nienawidzą, ku gorze idźie záwſze.

PSALM LXXIV.

Prorok groźi niepobożnym z ſtraſzliwym ſądem. Bożym w tdiemnym rozumieniu: Kryſtuſſam o ſwoyim ſądownym urzędu mowi, á Bogu dźiękuie.

1. Ná koniec, nie zátrácay, Pſalm pieśni Aſaphowi.

2. WYznawáć ći będźiemy Boże; wyznawáć będźiemy, y wzywać imienia twego. Opowiádáć będźiemy dźiwne ſpráwy twoie.

3. Gdy wezmę czás; ia ſpráwiedliwośći ſądźić będę.

4. Roztopiłá ſię źiemiá, y wſzyſcy, ktorzy mieſzkáią ná niey; iam umocnił filary iey.

5. Mowiłem niepráwym: Nie czyńćie niepráwośći; á wyſtępnym: nie podnośćie rogu.

6. Nie podnośćie ku gorze rogu wáſzego; niemowćie przećiw Bogu niepráwośći.

7. Bo áni od wſchodu, áni od zachodu, áni od puſtych gor;

8. Abowiem Bog ieſt ſędźia. Tego poniża, á owego podwyſſza.

9. Bo w ręce Páńſkiey ieſt kielich winá ſczerego, pełen zmieſzánia. Y náchylił z tego w ow; wſzákże drożdże iego nie wylały ſię; będą pić wſzyſcy grzeſznicy źiemie.

10. A ia będę opowiádał ná wieki; będę śpiewał Bogu Jákobowemu.

11. Y wſzytkie rogi grzeſznikow połamię; á rogi ſpráwiedliwego będą wywyſſzone.

PSALM LXXV.

Prorok (w duchownym mniemaniu: Kryſtus) wzywa ludźi ku chwaleniu Bogá zá uſtáwiczną łaſkę y pomoc iego, kośćiołu dánam.

1. Ná koniec, w Hymnách, Pſalm Aſáphowi, pieśń ná Aſſyriyczyki.

2. Zná-

repleti ſunt *a*, qui obſcurati ſunt terræ domibus iniquitatum.

21. Ne avertatur humilis *b* factus confuſus; pauper & inops laudabunt nomen tuum.

22. Exurge Deus, judica cauſam tuam; memor eſto improperiorum tuorum, eorum, quæ ab inſipiente ſunt tota die.

23. Ne obliviſcaris voces inimicorum tuorum; ſuperbia eorum, qui te oderunt, aſcendit ſemper.

a ditati hoſtes noſtri alias obſcuri in terra.
b Populus.

PSALMUS LXXIV.

Propheta minatur impiis terribile Dei judicium. Allegorice Chriſtus ipſe de ſua judiciaria poteſtate loquitur, & gratias Deo agit.

1. In finem, ne corrumpas *c*, Pſalmus Cantici Aſaph.

2. COnfitebimur tibi Deus; confitebimur, & invocabimus nomen tuum. Narrabimus mirabilia tua.

3. Cum accepero tempus *d*; ego juſtitias judicabo.

4. Liquefacta eſt terra *e*, & omnes, qui habitant in ea; ego confirmavi columnas ejus *f*.

5. Dixi iniquis: Nolite inique agre; & delinquentibus: Nolite exaltare cornu.

6 Nolite extollere in altum cornu veſtrum; nolite loqui adverſus Deum iniquitatem.

7. Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque a deſertis montibus *g*;

8. Quoniam Deus judex eſt. Hunc humiliat, & hunc exaltat.

9. Quia calix *h* in manu Domini vini meri *i* plenus miſto. Et inclinavit ex hoc in hoc; verumtamen fax ejus non eſt exinanita; bibent omnes peccatores terræ.

10. Ego autem annuntiabo *k* in ſæculum; cantabo Deo Jacob.

11. Et omnia cornua *l* peccatorum confringam; & exaltabuntur cornua juſti.

c i. e. ne diſperdas.
d Elegero.
e Diſſolvetur 2. Pet. 4.
f Terram ſtabilivi.
g Nemo uspiam ſe meo judicio ſubducet.
h Menſura pœnæ
i Sine aqua miſericordiæ.
k Dei opera & juſtitiam.
l Vires & opes.

PSALMUS LXXV.

Propheta, Allegorice Chriſtus, invitat ad Deum colendum ex perpetua ipſius erga Eccleſiam gratia & auxilio.

1. In finem, in Laudibus, Pſalmus Aſaph Canticum ad Aſſyrios.

2. No-

2. NOtus in Judæa Deus; in Iſrael magnum nomen ejus.

3. Et factus eſt in pace *a* locus ejus; & habitatio ejus in Sion *b*.

4. Ibi confregit potentias arcuum; ſcutum, gladium, & bellum.

5. Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis *c*;

6. Turbati ſunt omnes inſipientes corde. Dormierunt ſomnum ſuum; & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus ſuis.

7. Ab increpatione tua *d* Deus Jacob dormitaverunt *e*; qui aſcenderunt equos.

8. Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi? ex tunc *f* ira tua.

9. De cœlo auditum feciſti judicium; terra tremuit & quievit.

10. Cum exurgeret in judicium Deus; ut ſalvos faceret omnes manſuetos terræ.

11. Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi; & reliquiæ cogitationis diem feſtum agent tibi.

12. Vovete, & reddite Domino Deo veſtro; omnes, qui in circuitu ejus affertis *g* munera, terribili,

13. Et ei, qui aufert ſpiritum *h* principum; terribili apud reges terræ.

a Hieron. in Salem Chald. in Jeruſalem.
b Allegorice in Eccleſia, tropologice in anima ſancta, quieta, Deum ſpeculante.
c Allegorice Apoſtolis in æternum duraturis.
d Te increpante & puniente.
e Mortui ſunt.
f Ex tempore quo cœperunt peccare.
g Afferre ſoletis.
h Vitam & animam, Chald. tumorem.

2. ZNáiomy Bog w Judźie; w Izráelu wielkie imię iego.

3. Y ſtáło ſię w pokoiu mieyſce iego; y mieſzkánie iego ná Sionie.

4. Tám połamał mocnośći łukow; tarczą, miecz, y woynę.

5. Ty oświecáiący dźiwnie z gor wiekuiſtych;

6. Strwożyli ſię wſzyſcy głupiego ſercá. Záſnęli ſnem ſwoim; á nic nie náleźli bogacze w rękách ſwoich.

7. Od fukánia twego Boże Jákob, drzymáli ći; co wśiádáli ná konie.

8. Tyś ieſt ſtráſzliwy, á ktoż ſię ſprzećiwi tobie? od tąd gniew twoy.

9. Z niebá dałeś ſłyſzeć ſąd; źiemiá zádrżáłá y zámilkłá.

10. Gdy powſtawał Bog ná ſąd; áby wybáwił wſzyſtkie ćiche źiemie.

11. Bo myśl człowiecza będźie wyznawáłá tobie; á oſtátki myśli będąc święto święćić.

12. Sluby czyńćie, á oddawayćie Pánu Bogu wáſzemu; wſzyſcy, ktorzy około niego przynaſzáćie dáry, ſtráſzliwemu,

13. A temu, ktory odeymuie duchá kśiążętom; ſtráſznemu u krolow źiemſkich.

PSALMUS LXXVI.

Queritur propheta cum Synagoga. Allegorice Chriſtus cum Eccleſia conqueritur ſe multis premi; Deumque celebrans a miris operibus, liberationem petit.

1. In finem, pro Idithun, Pſalmus Aſaph.

2. VOce mea ad Dominum clamavi; voce mea ad Deum, & intendit mihi.

3. In die tribulationis meæ Deum exquiſivi, manibus meis nocte contra eum; & non ſum deceptus. Renuit conſolari anima mea.

4. Memor fui Dei, & delectatus ſum, & exercitatus ſum *i*; & defecit ſpiritus meus.

5. Anticipaverunt vigilias oculi mei *k*; turbatus ſum, & non ſum locutus.

6. Cogitavi dies antiquos *l*; & annos *m* æternos in mente habui.

7. Et meditatus ſum nocte cum corde meo; & exercitabar, & ſcopebam *n* ſpiritum meum.

8. Numquid in æternum projiciet Deus? aut non apponet, ut complacitior ſit adhuc?

9. Aut

i In meditatione ærumnarum.
k Ante lucem evigilando.
l Tempora præterita.
m Futuros.
n Excutiebā.

PSALM LXXVI.

Skarźi ſię Prorok, y Synágogá; to ieſt: Kryſtus y Kośćioł, że ieſt rozmayćie ućiśniony; iednák Bogá chwali z dźiwnych ſpraw iego, proſząc o wyzwolenie.

1. Ná koniec, prze Idithuná, Pſalm Aſáphowi.

2. GŁoſem moim wołałem do Páná; głoſem moim do Bogá, y wyſłuchał mię.

3. W dźień utrapienia mego ſzukałem Bogá, rękámi memi w nocy ku niemu; á nie ieſtem omylon. Niechćiáłá ſię dáć poćieſzyć duſzá moiá.

4. Wſpomniałem ná Bogá, y kochałem ſię, y rozmyślałem; y uſtał duch moy.

5. Uprzedzały ſtraże mocne oczy moie; trwożyłem ſię, á nie mowiłem.

6. Rozmyślałem dni ſtárodawne; y roki wiecne miałem ná pámięći.

7. Y rozważałem w nocy w ſercu moim; y ćwiczyłem ſię, y umiátałem duchá moiego.

8. Izali ná wieki Bog odrzući? czyli nie przyda, áby ieſcze był łáſkaw?

9. Czy-

9. Czyli do końcá odetnie miłośierdźie swoie, od rodzáiu áż do rodzáiu?
10. Czyli Bog zápámięta smiłowáć śię? ábo w gniewie swym zátrzyma litośći swoie?
11. Y rzekłem: Terazem począł; tá iest odmiáná prawice Nawysszego.
12. Wspominałem ná sprawy Páńskie; bo będę pámiętał ná dźiwy twoie od początku.
13. Y będę rozmyślał o wszytkich sprawách twoich; y będę śię ćwiczył w wynálazkách twoich.
14. Boże w świątośći drogá twoiá; ktoryż Bog wielki iáko Bog nász?
15. Tyś iest Bog, ktory dźiwy czynisz. Oznaymiłeś między narody moc twoię;
16. Odkupiłeś rámięniem twoim lud twoy, syny Jákob, y Jozeph.
17. Uyźrzáły ćię wody Boże, uyźrzáły ćię wody; y ulękły śię, y wzruszyły śię przepáśći.
18. Wielkość szumu wod; obłoki głos wypuśćiły. Ale y strzały twoie przechodzą.
19. Głos gromu twego ná koło. Błyskáwice twoie okrąg źiemie oświecáły; wzruszyłá śię y zátrzęsłá źiemiá.
20. Ná morzu drogá twoiá, y śćieżki twoie ná wodách wielkich; á śládow twoich znáć nie będźie.
21. Prowádźiłeś lud twoy iáko owce; przez rękę Moyzeszá, y Aroná.

9. Aut in finem misericordiam suam abscindet a generatione in generationem?
10. Aut obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas?
11. Et dixi: Nunc cœpi *a*; hæc mutatio dexteræ excelsi.
12. Memor fui operum Domini; quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.
13. Et meditabor in omnibus operibus tuis; & in adinventionibus tuis exercebor.
14. Deus in sancto via tua *b*; quis Deus magnus sicut Deus noster?
15. Tu es Deus, qui facis mirabilia. Notam fecisti in populis virtutem tuam;
16. Redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Jacob, & Joseph.
17. Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ; & timuerunt, & turbatæ sunt abyssi.
18. Multitudo sonitus aquarum; vocem dederunt nubes. Etenim sagittæ tuæ transeunt.
19. Vox tonitrui tui in rota. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ; commota est & contremuit terra.
20. In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis; & vestigia tua non cognoscentur.
21. Deduxisti *c* sicut oves populum tuum; in manu Moysi & Aaron.

a Respirare & meliora sperare.
b Actio tua omnis sancta est, allegorice crux tua & passio, licet Judæis sit scandalum.
c Exod. 14. 29.

PSALM LXXVII.

Spiewa Synágogá sprawy nád stáremy żydy, nápominiąc; áby przodkow swych zuchwálstwa nie násládowáli, dla ktorego pokolenie Ephráima odrzućił, Judy ále sobie obrał. Dawida ná krolestwo wywyszáiąc. To iest: Kośćioł táiemnice y dobrodźieystwá Krystusowe pod onemi podobieństwámi sławi.

1. Wyrozumienia Asáphowi.

SŁuchayćie ludu moy zákonu mego; nákłońćie uchá swego ku słowom ust moich.
2. Otworzę w podobieństwách ustá moie; będę powiádał gadki od początku.
3. Iáko wielkiesmy rzeczy słyszeli y poználi; y oycowie nászy powiádáli nam.
4. Nie zátáiły śię przed syny ich, w drugim narodźie. Powiádáiąc chwały Páńskie, y mocy iego; y cudá iego, ktore czynił.
5. Y wzbudźił świadectwo w Jákobie; á zakon położył w Izráelu. Iáko wielkie rzeczy roskv-

PSALMUS LXXVII.

Canit Synagoga acta in veteri populo, monens, ne majorum suorum contumaciam æmulentur, ob quam Deus tribum Ephraim abjecit; Judæ autem elegit, Davide in Regem evecto. Allegorice Ecclesia mysteria & beneficia Christi sub illis figuris deprædicat.

1. Intellectus *d* Asaph.

ATtendite popule meus legem meam; inclinate aurem vestram in verba oris mei.
2. Aperiam in parabolis os meum; loquar propositiones ab initio.
3. Quanta audivimus & cognovimus ea; & patres nostri narraverunt nobis.
4. Non sunt occultata a filiis eorum, in generatione altera. Narrantes laudes Domini, & virtutes ejus; & mirabilia ejus, quæ fecit.
5. Et suscitavit *e* testimonium *f* in Jacob; &

d Erudito.
e De novo dedit.
f Legem divinam.

& legem poſuit in Iſrael. Quanta mandavit patribus noſtris nota fecere ea filiis ſuis;

6. Ut cognoſat generatio altera. Filii, qui naſcentur, & exurgent, & narrabunt filiis ſuis.

7. Ut ponant in Deo ſpem ſuam, & non obliviſcantur operum Dei; & mandata ejus exquirant.

8. Ne fiant ſicut patres eorum; generatio prava & exaſperans. Generatio, quæ non direxit cor ſuum; & non eſt creditus *a* cum Deo ſpiritus ejus.

a Non adhæſit firma fide.

9. Filii Ephrem *b* intendentes, & mittentes arcum; converſi ſunt in die belli.

b Iſrael pars ſeu tribus ſumitur pro toto.

10. Non cuſtodierunt teſtamentum Dei; & in lege ejus noluerunt ambulare.

11. Et obliti ſunt benefactorum ejus; & mirabilium ejus, quæ oſtendit eis.

12. Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti; in campo Taneos *c*.

c In regione vicina regiæ Pharaonis.

13. Interrupit *d* mare, & perduxit eos; & ſtatuit aquas quaſi in utre *e*.

d Exod. 14. 22. *e* Incluſas.

14. Et deduxit eos in nube diei; & tota nocte in illuminatione ignis.

15. *f* Interupit petram in eremo; & adaquavit eos velut in abyſſo multa.

f Exod. 17. 6. Pſal. 140. 41.

16. Et eduxit aquam de petra; & deduxit tanquam flumina aquas.

17. Et appoſuerunt adhuc peccare ei; in iram excitaverunt Excelſum in inaquoſo *g*.

g Chald. in arido deſerto, ubi toti ab illo pendebant.

18. Et tentaverunt Deum in cordibus ſuis; ut peterent eſcas animabus ſuis.

19. Et male locuti ſunt de Deo, dixerunt: Numquid poterit Deus parare menſam in deſerto?

20. Quoniam percuſſit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundaverunt. Numquid & panem poterit dare; aut parare menſam populo ſuo?

21. Ideo *h* audivit Dominus, & diſtulit; & ignis accenſus eſt in Jacob, & ira aſcendit in Iſrael.

h Num. 11. 1.

22. Quia non crediderunt in Deo; nec ſperaverunt in ſalutari ejus.

23. Et mandavit nubibus deſuper; & januas cœli aperuit.

24. Et *i* pluit illis manna ad manducandum; & panem cœli dedit eis.

i Exod. 16. 4. Num. 11. 7. Joan. 6. 31. 1. Cor. 10. 3.

25. Panem angelorum manducavit homo; cibaria miſit eis in abundantia.

26. Transtulit *k* Auſtrum de cœlo; & induxit in virtute ſua Africum *l*.

k Num. 11. 31. *l* Ut citius deferrentur coturnices in caſtra.

27. Et

roſkazał oycom náſzym, áby ie oznáymili ſynom ſwoim;

6. Aby wiedźiał rodzay drugi. Synowie, ktorzy ſię národzą, y powſtáną, y będą ie powiádáć ſynom ſwoim.

7. Zeby pokłádáli w Bogu nádźieię ſwoię, á nie zápominali ſpraw Bożych; y pytáli ſię o mándaćiech iego.

8. Aby nie byli iáko oycowie ich; narod zły y drażniący. Narod, ktory nie proſtował ſercá ſwego; y nie był wiernym Bogu duch iego.

9. Synowie Ephrem náćiągáiący, y ſpuſczáiący łuk; podáli tył w dźień woyny.

10. Nie ſtrzegli teſtámentu Bożego; y niechćieli chodźić w zakonie iego.

11. Y zápámiętáli dobrodźieyſtw iego; y cudow iego, ktore im ukazał.

12. Przed oycy ich czynił dźiwy w źiemi Ægyptſkiey; ná polu Táneyſkim.

13. Rozerwał morze, y przeprowádźił ie; y záſtáwił wody iáko w ſkorzánym worze.

14. Y prowádźił ie w obłoku we dnie; á przez cáłą noc w rozświeceniu ogniá.

15. Rozſczepił ſkáłę ná puſczy, y nápoił ie; iáko w wielkiey głębokośći.

16. Y wywiodł wodę z opoki; y prowádźił wody iáko z rzeki.

17. A przydáli ieſcze grzeſzyć przećiw iemu; wzruſzyli ku gniewu Nawysſzego ná mieyſcu bezwodnym.

18. Y kuśili Bogá w ſercách ſwoich; proſząc pokarmu duſzam ſwoim.

19. Y mowili źle o Bogu, rzekli: izali Bog może ſtoł zgotowáć ná puſczy?

20. Bo uderzył w ſkáłę, y wypłynęły wody, y ſtrumienie wezbráły. Izáli y chleb będźie mogl dáć; ábo nagotowáć ſtoł ludowi ſwemu?

21. Przetoż uſłyſzał Pan, y odłożył; y ogień zápalił ſię przećiw Jákobowi, y gniew powſtał przećiw Izráelowi.

22. Bo nie wierzyli w Bogá; áni mieli nádźieię w zbáwieniu iego.

23. Y rozkazał obłokom zwierzchu; y otworzył forty niebieſkie.

24. Y dżdżył im mánnę ku iedzeniu; y dał im chleb niebieſki.

25. Chlebá Anyelſkiego pożywał człowiek; poſłał im pokarmow doſtátkiem.

26. Przenioſł wiátr południowy z niebá; y przywiodł mocą ſwą wiátr z zachodu.

27. Y

27. Y ſpuśćił ná nie mięſo iáko proch; á iáko piaſek morſki ptáſtwo ſkrzydłáſte.
28. Y upádło w pośrzod ich obozu; około ich namiotow.
29. Y iedli, y náiedli ſię bárzo; y uczynił doſyć ich chćiwośći;
30. Nie byli omyleni w żądzy ſwoiey. Ieſcze pokarmy ich były w gębiech ich;
31. A gniew Boży zſtąpił ná nie. Y pobił tłuſcze ich; á wybor Izráelczykow ſpętał.
32. W tym wſzytkim ieſcze grzeſzyli; y nie wierzyli cudom iego.
33. Y uſtáły w márnośći dni ich; y látá ich z prędkośćią.
34. Gdy ie zabiiał, ſzukáli go; y wrácáli ſię, y rániuczko chodźili do niego.
35. Y wſpomnieli, że Bog ieſt ich pomocnikiem; á Bog wyſoki ieſt ich odkupićielem.
36. Y miłowáli go uſtmy ſwemi; á ięzykiem ſwym kłamáli mu.
37. A ſerce ich nie było proſte ku niemu; áni byli wiernymi w teſtámenćie iego.
38. A on ieſt miłośierny, y miłośćiw będźie grzechom ich; y nie zátráći ich. Y wiele czynił, áby odwrácał gniew ſwoy; y nie zápalił wſzytkiego gniewu ſwego.
39. Y pámiętał, że byli ćiálem; wiátr idący, á niewracaiący ſię.
40. Iáko częſto draźnili go ná puſczy; do gniewu pobudzáli go ná mieyſcách bezwodnych?
41. Y wroćili ſię, y kuſili Bogá; y draźnili Swiętego Izráelſkiego.
42. Nie pámiętáli ná rękę iego, w dźień; w ktory ie odkupił z ręki trapiącego.
43. Iáko pokázował w Ægyptćie znáki ſwoie; y cudá ſwe ná polu Táneyſkim.
44. Y przemienił w krew rzeki ich, y deſcze ich, áby nie pili.
45. Puśćił ná nie rozmáitą muchę, y kąſałá ie; y żábę, y wygubiłá ie.
46. Y dał ich owoce chrząſcom; y robotę ich ſzáráńczey.
47. Y poráźił grádem winnice ich; á morwy ich mrozem.
48. Y podał grádowi bydło ich; á máiętnośći ich ogniowi.
49. Puśćił ná nie gniew zapálczywośći ſwoiey; popędliwość, y rozgniewánie, y utrapienie; przepuſczenia przez Anyoły złe.
50. Uczynił drogę ſzćieſce gniewu ſwego; nie

27. Et pluit ſuper eos ſicut pulverum carnes; & ſicut arenam maris volatilia pennata.
28. Et ceciderunt in medio caſtrorum eorum; circa tabernacula eorum.
29. Et manducaverunt, & ſaturati ſunt nimis; & deſiderium eorum attulit eis.
30. Non ſunt fraudati a deſidero ſuo *a*. Adhuc eſcæ eorum erant in ore ipſorum;
31. Et ira Dei aſcendit ſuper eos. Et occidit pingues eorum, & electos Iſrael impedivit *b*.
32. In omnibus his peccaverunt adhuc; & non crediderunt in mirabilibus ejus.
33. Et defecerunt in vanitate dies eorum; & anni eorum cum feſtinatione.
34. Cum occideret eos, quærebant eum; & revertebantur, & diluculo veniebant ad eũ.
35. Et rememorati ſunt, quia Deus adjutor eſt eorum; & Deus excelſus redemptor eorum eſt.
36. Et dilexerunt eum in ore ſuo; & lingua ſua mentiti ſunt ei.
37. Cor autem eorum non erat rectum cum eo; nec fideles habiti ſunt in teſtamento ejus.
38. Ipſe autem eſt miſericors, & propitius fiet peccatis eorum; & non diſperdet eos. Et abundavit, ut averteret *c* iram ſuam; & non accendit omnem iram ſuam.
39. Et recordatus eſt, quia caro *d* ſunt; ſpiritus vadens *e*, & non rediens *f*.
40. Quoties exacerbaverunt eum in deſerto; in iram concitaverunt eum in inaquoſo?
41. Et converſi ſunt, & tentaverunt Deum; & ſanctum Iſrael exacerbaverunt.
42. Non ſunt recordati manus ejus, die; qua redemit eos de manu tribulantis.
43. Sicut poſuit in Ægypto ſigna ſua; & prodigia ſua in campo Taneos.
44. Et *g* convertit in ſanguinem flumina eorum, & imbres eorum, ne biberent.
45. Miſit *h* in eos cœnomyiam *i*, & comedit eos; *k* & ranam, & diſperdidit eos.
46. Et *l* dedit ærugini fructus eorum; & labores eorum locuſtæ.
47. Et *m* occidit in grandine vineas eorum; & moros eorum in pruina.
48. Et tradidit grandini jumenta eorum; & poſſeſſionem eorum igni.
49. Miſit in eos iram indignationis ſuæ: indignationem, & iram, & tribulationem; immiſſiones per angelos malos *n*.
50. Viam fecit ſemitæ iræ ſuæ; non pepercit

a Num. 11. 33.
b Ab ingreſſu terræ promiſſæ.
c Hieron. abunde avertit.
d ſc. fragiles.
e Sponte ſua ad malum & mortem.
f In bonum vel in vitam.
g Exod. 7. 20.
h Exod. 8. 24.
i Septuag. caninam muſcã id eſt impudentem & mordacem.
k Exod. 6. 8.
l Exod. 10. 15.
m Exod. 9. 25.
n Malorum & damnorum auctores.

cit a morte animabus eorum; & jumenta eorum in morte conclusit.

a Exod. 12. 29.

51. Et *a* percussit omne primogenitum in terra Ægypti; primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham *b*.

b Id est Ægyptiorum, descendentium a Cham.

52. Et abstulit sicut oves populum suum; & perduxit eos tamquam gregem in deserto.

53. Et deduxit eos in spe, & non timuerunt; & *c* inimicos eorum operuit mare.

c Exod. 14. 27.

54. Et induxit eos in montem sanctificationis suæ *d*; montem, quem acquisivit dextera ejus. *e* Et ejecit a facie eorum Gentes; & sorte divisit eis terram in funiculo distributionis *f*.

d Terram sanctam.

e Jos. 13. 6. & 7.

f Prout tunc temporis agri solebant dividi. Jos. 15.

55. Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel.

56. Et tentaverunt, & exacerbaverunt Deũ excelsũ; & testimonia ejus non custodierunt.

57. Et averterunt se, & non servaverunt pactum; quemadmodum patres eorum, conversi sunt in arcum pravum *g*.

g Obliquum & fallacem.

58. In iram concitaverunt eum in collibus suis; & in sculptilibus suis ad æmulationem eum provocaverunt.

59. Audivit Deus, & sprevit; & ad nihilum redegit valde Israel.

60. Et *h* repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum; ubi habitavit in hominibus.

h 1. Reg. 4. 4. Jerem. 7. 12. 14. & 26. 6.

61. Et tradidit in captivitatem virtutem eorũ; *i* & pulchritudinem *k* eorum in manus inimici.

i omne robur.

k Arcam, robur, & gloriam Israel.

62. Et conclusit in gladio populum suum; & hæreditatem suam sprevit.

63. Juvenes eorum comedit ignis *l*; & virgines eorum non sunt lamentatæ.

l Vis belli, & ira Dei.

64. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt *m*; & viduæ eorum non plorabuntur.

m 1. Reg. 4.

65. Et excitatus est tamquam dormiens Dominus; tamquam potens crapulatus a vino.

66. Et percussit inimicos suos in posteriora; opprobrium sempiternum dedit illis.

67. Et repulit tabernaculum Joseph *n*; & tribum Ephraim non elegit.

n Noluit, arca iterum quiesceret in Silo urbe tribus Ephraim.

68. Sed elegit tribum Juda; montem Sion, quem dilexit.

69. Et ædificavit sicut unicornium sanctificium *o* suum in terra; quam fundavit in sæcula.

o Sanctum & stabile templum mystice Ecclesiam.

70. Et elegit David servum suum, & sustulit eum de gregibus ovium; de post fœtantes accepit eum. *l*

71. Pascere Jacob servum suum; & Israel hæreditatem suam.

72. Et

nie wypuśćił duſz ich od śmierći, y bydło ich w śmierći záwárł.

51. Y pobił wſzytkie pierworodne w źiemi Ægyptſkiey; pierwiaſtki wſzytkich prac ich w przybytkách Cham.

52. Y odiął lud ſwoy iáko owce; y prowádźił ie iáko ſtádo ná puſczy.

53. Y prowádźił ie w nádźiei, y niebali ſię; á nieprzyiaćioły ich okryło morze.

54. Y przywiodł ie ná gorę poświęcenia ſwego; gorę, ktorey doſtáłá práwicá iego. Y wyrzućił przed nimi pogány; y łoſem rodźielił im ſznurem pomiáru.

55. Y dał mieſzkánia w przybytkach ich pokoleniam Izráelſkim.

56. Y kuśili, y obráźili Bogá wyſokiego; y nie ſtrzegli świádectw iego.

57. Y odwroćili ſię, á nie záchowáli umowy; iáko y oycowie ich wywroćili ſię iáko łuk opáczny.

58. Ku gniewu go wzruſzyli ná ſwych págorkách; á ryćinámi ſwemi pobudźili go ku zapálczywośći.

59. Uſłyſzał Bog, y wzgárdźił; y wniwecz obroćił bárzo lud Izráelſki.

60. Y odrzućił przybytek Sylo, przybytek ſwoy; kędy mieſzkał między ludźmi.

61. Y podał moc ich w niewolą; y piękność ich w ręce nieprzyiaćielſkie.

62. Y dał pod miecz lud ſwoy; y wzgárdźił dźiedźictwo ſwoie.

63. Młodźieńce ich ogień pożárł; á pánien ich nie płakano.

64. Kápłani ich od mieczá polegli; á wdowy ich nie chodźiły w żáłobie.

65. Y ocućił ſię Pan iáko ze ſnu; iáko mocarz upiwſzy ſię winem.

66. Y záráźił nieprzyiaćioły ſwe ná pośládkách; dał im hánbę wieczną.

67. Y odrzućił namiot Jozephow; y nie obrał pokolenia Ephráim.

68. Ale obrał pokolenie Judy; gorę Sion, ktorą umiłował.

69. Y zbudował iáko Iednorożcow świątnice ſwoię ná źiemi; ktorą ugruntował ná wieki.

70. Y obrał Dawidá ſługę ſwego, y wźiął go od trzod owiec; od kotnych owiec wźął go.

71. Aby páſł Jákobá ſługę iego; y Izráelá dźiedźictwo iego.

72. Y

72. Y páſł ie w niewinnośći ſercá ſwego; á w roſtropnośći rąk ſwoich prowádźił ie.

72. Et pavit eos in innocentia cordis ſui; & in intellectibus manuum ſuarum deduxit eos.

PSALM LXXVIII.

Prorok opłákuie Kośćioł, y miáſto zgwałcone, y pobićia ſwoich. W duchownym rozumieniu: Kryſtus opłakuie przyſzłe Kośćioła ſpuſtoſzenie wzláſzcza pod Antichryſtem.

1. Pſalm Aſáphowi.

BOże, przyſzli pogánie ná dźiedźictwo twoie, zplugáwili kośćioł twoy; obroćili Jeruzálem w budkę ná chowánie iábłek.

2. Porzućili trupy ſług twoich, ná ſtráwę ptakom powietrznym; ćiáłá świętych twoich zwierzętom źiemſkim.

3. Rozlali krew ich iáko wodę około Jeruzálem; á nie był, ktoby pogrzebł.

4. Sſtáliſmy ſię pohánbieniem u ſąśiad náſzych; śmiechowiſkiem, y igrzyſkiem u tych, ktorzy ſą w okolicy náſzey.

5. Dokądże Pánie gniewáć ſię będźieſz do końcá? rozpali ſię iáko ogień zápálczywość twoiá?

6. Wyley gniew twoy ná pogány, ktorzy ćię nie znáią; y ná kroleſtwá, ktore imienia twego nie wzywały.

7. Abowiem pożárli Jákobá; y mieyſce iego ſpuſtoſzyli.

8. Nie wſpominay ſtárych nieprávośći náſzych, niech nas rychło uprzedzą litośći twoie; bośmy ſię sſtáli bárzo ubogimi.

9. Wſpomożyſz nas Boże zbáwićielu náſz; á dla ſławy imieniá twego Pánie wybaw nas; á bądź miłośćiw grzechom náſzym dla imieniá twego.

10. Aby ſnadź nie mowili między pogány: kędyż ieſt Bog ich? á niech znáczna będźie nád pogány, przed oczymá náſzemi. Pomſtá krwie ſług twoich, ktora ieſt wylana;

11. Niech przyidźie przed oblicznośc twoię wzdychánie ſpętánych. Według wielmożnośći rámieniá twego záchoway ſyny pomordowánych.

12. A odday ſąśiádom náſzym śiedmioráko do ich łoná; urągánie ich, ktorym urągáli tobie Pánie.

13. A my twoy lud y owce páſtwiſká twego, będźiemyć wyznawáć ná wieki; Od rodzáiu do rodzáiu będźiem opowiádáć chwałę twoię.

PSALMUS LXXVIII.

Propheta deplorat pollutam urbem, & templum factasque ſuorum cædes. Allegorice Chriſtus Eccleſiæ deflet devaſtationem præſertim ſub Antichriſto futuram.

1. Pſalmus Aſaph.

DEus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum ſanctum tuum; poſuerunt Jeruſalem in pomorum cuſtodiam *a*.

2. Poſuerunt morticina *b* ſervorum tuorum, eſcas volatilibus cœli; carnes ſanctorum tuorum beſtiis terræ.

3. Effuderunt ſanguinem eorum, tamquam aquam in circuitu Jeruſalem; & non erat, qui ſepeliret.

4. Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris; ſubſannatio & illuſio his, qui in circuitu noſtro ſunt.

5. Usquequo Domine iraſceris in finem? accendetur velut ignis zelus tuus *c*?

6. Effunde *d* iram tuam in Gentes, quæ te non noverunt; & in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt.

7. Quia comederunt Jacob; & locum ejus deſolaverunt *e*.

8. Ne memineris iniquitatum noſtrarum antiquarum, cito anticipient nos miſericordiæ tuæ; quia pauperes facti ſumus nimis.

9. Adjuva nos Deus ſalutaris noſter; & propter gloriam nominis tui Domine libera nos; & propitius eſto peccatis noſtris propter nomen tuum.

10. Ne forte dicant in Gentibus: Ubi eſt Deus eorum? & innoteſcat in nationibus coram oculis noſtris. Ultio ſanguinis ſervorum tuorum, qui effuſus eſt;

11. Introeat in conſpectu tuo gemitus compeditorum. Secundum magnitudinem brachii tui, poſſide *f* filios mortificatorum.

12. Et redde vicinis noſtris ſeptuplum *g* in ſinu eorum; improperium ipſorum, quod exprobraverunt tibi Domine.

13. Nos autem populus tuus, & oves paſcuæ tuæ, confitebimur tibi in ſæculum; In generationem & generationem annuntiabimus laudem tuam.

a Tugurium vile, & deſertum Chald. in deſolationem.
b Cadavera.
c Indignatio.
d Jer. 10. 25.
e Judæam & templum. Iſaiæ 64. 9.
f Reſervans tibi partem ex ſobole mortificatorum, Martyrum &c.
g Perfectam ultionem.

PSALMUS LXXIX.

Propheta deplorat Synagogæ. Christus Ecclesiæ devastationem, & iram Dei deprecatur: Orans, ut quos ex Ægypto, seu diaboli servitute transtulit, velit tueri, præcipue filium dexteræ suæ, id est: se Christum, & membra Christi omnia.

1. In finem, pro iis, qui commutabuntur *a*, testimonium Asaph, Psalmus.

a Ab infidelitate ad fidem.

2. QUi regis Israel, intende; qui deducis velut ovem Joseph *b*.

b Filios Israel.

3. Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Benjamin, & Manasse *c*. Excita potentiam tuam, & veni, ut salvos facias nos.

c Coram tribubus Rachelis, mysticeEcclesia gentiũ.

4. Deus converte nos; & ostende faciem tuam, & salvi erimus.

5. Domine Deus virtutem, quousque irasceris super orationem servi tui?

6. Cibabis nos pane lacrymarum; & potum dabis nobis in lacrymis in mensura?

7. Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris; & inimici nostri subsannaverunt nos.

8. Deus virtutum converte nos; & ostende faciem tuam, & salvi erimus.

9. Vineam *d* de Ægypto transtulisti; ejecisti Gentes, & plantasti eam.

d Synagogam.

10. Dux itineris fuisti in conspectu ejus; plantasti radices ejus, & implevit terram.

11. Operuit montes umbra ejus; & arbusta ejus cedros Dei.

12. Extendit *e* palmites suos usque ad mare; & usque ad flumen propagines ejus.

e Mystice Ecclesia se extendit per orbem universum.

13. Ut quid destruxisti maceriam *f* ejus; & vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam?

f Chald. sepem, sc. subtrahendo tutelam.

14. Exterminavit eam aper *g* de silva; & singularis ferus depastus est eam *h*.

g Truculentus tyrannus.

h Hæresiarcha, mystice diabolus.

15. Deus virtutum convertere; respice de cœlo, vide, & visita vineam istam.

16. Et perfice eam, quam plantavit dextera tua; & super filium hominis *i*, quem confirmasti tibi.

i Chald. propter regem Christum.

17. Incensa igni, & suffossa ab increpatione vultus tui peribunt.

18. Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ; & super filium hominis, quem confirmasti tibi.

19. Et non discedimus a te; vivificabis nos; & nomen tuum invocabimus.

20. Do-

PSALM LXXIX.

Prorok opłakiwa Synagogę, Krystus przepraśza spustoszenie kościoła, y gniew Boski, á prośi: áby owych, ktorych z Ægyptu, to iest: Czartowie niewoli przeniosł, bronić raczył; osobliwie: Syná práwyci swoie, to iest: Krystusa, y wszystki członki iego.

1. Na koniec, dla tych, ktorzy będą odmienieni, świádectw Asáphowi, Psálm.

2. KTory rządźisz Izráel, posłuchay; ktory prowádźisz iáko owcę Jozeph.

3. Ktory śiedźisz ná Cherubinách, okáż się przed Ephráimem, Beniáminem, y Mánássem. Wzbudź możność twoię, á przydź, ábyś nas wybáwił.

4. Boże náwroć nas; á ukaż oblicze twoie, y będźiemy zbáwieni.

5. Pánie Boże zastępow, dokądże się będźiesz gniewał ná modlitwę sługi twego?

6. Będźiesz nas karmił chlebem płaczu; á będźiesz nápawał nas łzámi miarą?

7. Wystáwiłeś nas ná przećiwienstwo sąśiádom nászym; á nieprzyiaćiele nászy náśmiewáli się z nas.

8. Boże zastępow náwroćże nas; y okaż oblicze twoie, á będźiem zbáwieni.

9. Przeniozłeś winnicę z Ægyptu; wygnałeś pogány, y násádźiłeś ią.

10. Byłes przewodnikiem w drodze przed nią; wsádźiłeś korzenie iey, y nápełniłá źiemię.

11. Okrył ćień iey gory; á drzewká iey Cedry Boże.

12. Rospuśćiłá látorosłki swe áż do morzá; á gáłąski swe áż do rzeki.

13. Przeczżeś rozwálił płot iey; y obieráią ią wszyscy, ktorzy mimo idą drogą?

14. Rozkopał ią dźiki wieprz z lásá; á iedyniec spásł ią.

15. Boże zastępow náwroćże się; weyźrzy z niebá, á obacz, y nawiedz tę winnicę.

16. Y nápraw tę, ktorą sczepiłá práwicá twoiá; y ná syná człowieczego, ktoregoś sobie zmocnił.

17. Spalona ogniem, y roskopána, od łáiánia oblicza twego poginą.

18. Niech będźie ręká twoiá nád mężem práwice twoiey; y nád synem człowieczym, ktoregoś sobie zmocnił.

19. A nie odstępuiem od ćiebie; ożywisz nas; á będźiemy wzywáć imieniá twego.

20. Pá-

20. Pánie Boże zaſtępow náwroć nas; y okaż nam oblicze twoie, á będźiem zbáwieni.

PSALM LXXX.

Synagogá ſławi dobrodźieyſtwo wyzwolenia z Ægyptu; opiſuie: iáko Bog, poſłuſznym ſzczęśćie, niepoſłuſznym nendzę oznaymuie. Zgromadzenie wzywa ludźi ná obchodzenie świąt, y ſławienie dobrodźieyſtwo Kryſtuſowych.

1. Ná koniec, zá práſy, Pſalm ſámemu Aſaphowi.

2. RAduyćie ſię Bogu pomocnikowi náſzemu; wykrzykayćie Bogu Jákobowemu.

3. Weźmićie Pſalm, á podayćie bęben, wdźięczną árfę z cytrą.

4. Trąbćie ná nowiu w trąbę, w dźień zacny uroczyſtego świętá wáſzego.

5. Abowiem ieſt roſkazánie w Izráelu, y wyrok Bogu Jákobowemu.

6. Poſtánowił to ná świádectwo w Jozeph, gdy wychodźił z ziemie Ægyptſkiey; ſłyſzał ięzyk, ktorego nie umiał.

7. Wybáwił od brzemion rámioná iego; ręce iego ſłużyły koſzem.

8. Wzywałeś mię w ućiſku, á wybáwiłem ćię; wyſłuchałem ćię w táyniku burzy; doświadczałem ćię nád wodámi ſwaru.

9. Słuchay ludu moy; á oświadczę ſię ná ćię Izráelu, ieśli mię uſłuchaſz,

10. Nie będźie w tobie Bogá nowego; y nie będźieſz chwalił Bogá cudzego.

11. Bomći ia ieſt Pan Bog twoy, ktorym ćię wywiodł z źiemie Ægyptſkie; rozſzerz uſtá twoie, á nápełnię ie.

12. A nie ſłuchał lud moy głoſu mego; á Izráel niedbał ná mię.

13. Y puśćiłem ie zá żądzámi ſerc ich; poydą w wynálazkách ſwoich.

14. By był lud moy ſłuchał mię; by był Izráel chodźił drogámi moiémi.

15. Snać bym był łácno poniżył nieprzyiaćioły ich; á ná trapiące ie obroćiłbym był rękę ſwoię.

16. Nieprzyiaćiele Páńſcy ſkłamáli mu; y będźie czás ich ná wieki.

17. Y nákarmił ie tłuſtośćią zboża; y náſyćił ie miodem z opoki.

PSALM LXXXI.

Prorok nieſpráwiedliwym ſędźiom groźi zátrácenim;

20. Domine Deus virtutum converte nos; & oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus.

PSALMUS LXXX.

Synagoga celebrat beneficium liberationis ex Ægypto; Deus inducitur denuntians, ſi ſibi non obtemperetur, calamitatem: ſi obtemperetur felicitatem. Eccleſia hortatur ad recolenda Chriſti beneficia, & celebranda feſta.

1. In finem, pro torcularibus, Pſalmus ipſi Aſaph.

2. EXultate Deo adjutori noſtro; jubilate Deo Jacob.

3. Sumite Pſalmum, & date tympanum; pſalterium jucundum cum cithara.

4. Buccinate in Neomenia *a* tuba, in inſigni die ſolemnitatis veſtræ.

5. Quia præceptum in Iſrael eſt, & judicium *b* Deo Jacob.

6. *c* Teſtimonium *d* in Joſeph poſuit illud, cum exiret de terra Ægypti; linguam, quam non noverat, audivit.

7. Divertit ab oneribus dorſum ejus; manus ejus in cophino ſervierunt.

8. In tribulatione invocaſti me, & liberavi te; exaudivi te in abſcondito tempeſtatis *e*; probavi te apud aquam contradictionis.

9. Audi populus meus; & conteſtabor te Iſrael, ſi audieris me,

10. Non *f* erit in te Deus recens; neque adorabis Deum alienum.

11. Ego enim ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti; dilata *g* os tuum, & implebo illud *h*.

12. Et non audivit populus meus vocem meam; & Iſrael non intendit mihi.

13. Et *i* dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum; ibunt in adinventionibus ſuis.

14. Si *k* populus meus audiſſet me; Iſrael ſi in viis meis ambulaſſet;

15. Pro nihilo forſitan inimicos eorum humiliaſſem; & ſuper tribulantes eos miſiſſem manum meam.

16. Inimici Domini mentiti ſunt ei *l*; & erit tempus *m* eorum in ſæcula *n*.

17. Et *o* cibavit eos ex adipe frumenti; & de petra melle ſaturavit eos.

a In feſto novilunii.
b Decretum a Deo, ut hoc feſtum celebretur.
c Gen. 41. 29.
d Pro commemoratione.
e Exod. 17. 5.
f Exod. 20. 3.
g Multa poſtulando.
h Si obediens fueris.
i Actor. 14. 15.
k Baruch. 3. 13.
l Violarunt datam fidem.
m Supplicii.
n In æternum
o Cum tamen cibaſſet.

PSALMUS LXXXI.

Propheta injuſte jura adminiſtrantibus minatur,

natur, precans Christi adventum. Christus ipse monet judices, ut se summum judicem revereantur.

1. Psalmus Asaph

DEus stetit in Synagoga deorum *a*; in medio autem deos dijudicat.

2. Usquequo judicatis iniquitatem; & facies peccatorum sumitis *b*.

3. Judicate *c* egeno, & pupillo; humilem & pauperem justificate *d*.

4. Eripite *e* pauperem; & egenum de manu peccatoris liberate.

5. Nescierunt, neque intellexerunt *f*, in tenebris ambulant; movebuntur *g* omnia fundamenta terræ.

6. Ego *h* dixi: Dii estis, & filii Excelsi omnes.

7. Vos autem sicut homines moriemini; & sicut unus de principibus cadetis.

8. Surge Deus, judica terram; quoniam tu hæreditabis in omnibus Gentibus *i*.

a Judicum.
b Personas hominum accipitis.
c Jus dicite.
d Justum declarate.
e Prov. 24. 11.
f Legem Dei.
g Ideo evertentur urbes, & regna.
h Joan. 10. 34.
i Electos ex illis.

ceniem; á prośi o przyśćie Krystusowe. Sam Krystus nápomina sędźiow, áby go, iak nawyszszego sędźia czćili.

1. Psalm Asáphowi.

BOg stánął w zgromádzeniu Bogow; á w pośrzodku Bogi sądźi.

2. Dokąże niesprawiedliwość sądźićie; á osoby grzesznikow przyimuiećie.

3. Czyńćie sprawiedliwość ubogiemu, y śierоćie; strapionego y ubogiego usprawiedliwiayćie.

4. Wyrwićie ubogiego; á nędznego z ręki niezbożnego wyzwolćie.

5. Nie umieli áni rozumieli; chodzą w ćiemnośćiách; záchwieią się wszytkie grunty źiemie.

6. Iam rzekł: Iesteśćie Bogowie, y synowie nawyższego wszyscy.

7. A wy pomrzećie iáko ludźie; á iáko ieden z książąt upádniećie.

8. Powstań Boże, sądź źiemię; bo ty odźiedźiczysz wszytkie narody.

PSALMUS LXXXII.

Propheta Ismaelitis, Saracenis, & cæteris, eorum partes contra Synagogam; Allegorice contra Ecclesiam sequentibus, exitium precatur. Psalmus est propheticus.

1. Canticum Psalmi Asaph.

2. DEus, quis similis erit tibi? ne taceas, *k* neque compescaris Deus;

3. Quoniam ecce inimici tui sonuerunt; & qui oderunt te, extulerunt caput.

4. Super populum tuum malignaverunt consilium; & cogitaverunt adversus sanctos tuos *l*.

5. Dixerunt: Venite, & disperdamus eos de gente; & non memoretur nomen Israel ultra.

6. Quoniam cogitaverunt unanimiter; simul adversum te *m* testamentū *n* disposuerunt,

7. Tabernacula Idumæorum & Ismahelitæ; Moab, & Agareni.

8. Gebal *o*, & Ammon, & Amalec; alienigenæ cum habitantibus Tyrum.

9. Etenim Assur venit cum illis; facti sunt in adjutorium filiis Lot.

10. Fac illis *p* sicut *q* Madian, *r* & Sisaræ; sicut *s* Jabin in torrente Cisson.

11. Disperierunt in Endor; facti sunt, ut stercus terræ.

k Ne cesses nos juvare.
l Fideles, qui vocatione & professione sancti sunt.
m Ecclesiam tuam.
n Fœdus.
o Populus Idumææ.
p Ecclesiæ hostibus.
q Jud. 7. 22.
r Jud. 4. 15.
s Jud. 4. 24.

PSALM LXXXII.

Prorok Ismáelitom, Sárácenom, á inszym, ktorzy się przećiw Synágogi, to iest: Kośćiołu, spiknęli, prorokuie wygładzenie. Psalm iest Prorocki.

1. Pieśnie Psalmu Asáphowi.

2. BOże, ktoż będźie podobien tobie? nie zámilczay, áni się błagay Boże;

3. Bo oto nieprzyiaćiele twoi okrzyk uczynili; á ktorzy ćię nienawidzą, wynieśli głowę.

4. Przećiw ludowi twemu rádę złośliwą wymyślili; y spiknęli się przećiw świętym twoim.

5. Mowili: Podźćie, á wytraćmy ie z narodu; á niech nie wspomináią więcey imienia Izráelskiego.

6. Bo się spiknęli iednym umysłem; społu przećiw tobie przymierze postánowili,

7. Námioty Idumeyczykow y Izmáelitowie; Moábitowie, y Agárenowie.

8. Gebálczycy, y Ammonitowie, y Amálekitowie; cudzoźiemcy, z obywátelmi Tyru.

9. Ale y Assur przyszedł znimi; przyszli ná pomoc synom Lotowym.

10. Uczyń im iáko Mádián, y Syśárze; iáko Jábin u potoku Cisson.

11. Poginęli w Endor; sstáli się iáko gnoy ná źiemi.

12. Day hetmány ich, iáko Oreb, y Zeb, y Zebee, y Sálmáná; Wszytkie kśiążętá ich,

13. Ktorzy mowili: Pośiądźmy dźiedźictwem świątnicę Bożą.

14. Boże moy położ ie iáko koło; y iáko źdźebło przed wiátrem.

15. Iáko ogień, ktory pali lás; y iáko płomień, ktory pali gory.

16. Ták ie gonić będźiesz nawałnośćią twoią; y zátrwożysz ie w gniewie twoim.

17. Nápełni twarzy ich sromotą; y szukáć będą imieniá twego, Pánie.

18. Niechay śię záwstydzą, y strwożą ná wieki wiekow; y niech będą pohánbieni, y niech záginą.

19. A niech poznáią, że imię tobie Pan; tyś sam naywysszym ná wszytkie źiemi.

12. Pone *a* principes eorum ficut Oreb, & Zeb, & *b* Zebee, & Salmana; omnes principes eorum,

13. Qui dixerunt: Hæreditate possideamus Sanctuarium Dei.

14. Deus meus pone illos, ut rotam *c*; & ficut stipulam ante faciem venti.

15. Sicut ignis, qui comburit silvam; & ficut flamma comburens montes.

16. Ita persequeris illos in tempestate tua; *d* & in ira tua turbabis eos.

17. Imple facies eorum ignominia; & quærent nomen tuum, Domine.

18. Erubescant, & conturbentur in sæculum sæculi; & confundantur, & pereant.

19. Et cognoscant, quia nomen tibi Dominus; tu solus Altissimus in omni terra.

a Jud. 7. 25.
b Jud. 8. 21.
c Fac eos instabiles.
d Calamitate, quam in eos immittes.

PSALM LXXXIII.

Prorok, to iest zgromádzenie, będąc ná wygnániu wzdycha do przybytku Páńskiego, to iest: do nieba, áby mogł w nim Bogá chwalić.

1. Ná koniec, zá práśy synom Korego, Psalm.

2. IAko miłe przybytki twoie Pánie zástępow!

3. Żąda y ustáie dusza moiá do pálácow Páńskich. Serce moie, y ćiáło moie rozweseliły śię w Bogu żywym.

4. Bo y wrobl názlazł sobie domek; y Synogárlicá gniazdo sobie, gdźieby położyłá ptászetá swoie. Ołtarze twoie Pánie zástępow; krolu moy, y Boże moy.

5. Błogosłáwieni, ktorzy mieszkáią w domu twoim Pánie; ná wieki wiekow będą ćię chwalić.

6. Błogosłáwiony mąż, ktorego rátunek iest od ćiebie; rozłożył wstępowánia w sercu swoim.

7. W padole płáczu, ná mieyscu, ktore zgotował.

8. Abowiem dla błogosłáwieństwo zakonodawcá, poydą z mocy do mocy; oglądáią Bogá nád Bogi w Sionie.

9. Pánie Boże zastępow wysłuchay modlitwę moię; Usłysz Boże Jákobow.

10. Obrońco nász Boże weyźrzy; á weyźrzy ná oblicze Krystusá twoiego.

11. Abowiem lepszy iest ieden dźień w pálácách twoich niż tyśiące. Obrałem bydź napodleyszym w domu Bogá moiego, niżli mieszkáć w przybytkách niezbożnych.

12. Abo-

PSALMUS LXXXIII.

Propheta, Allegorice Ecclesia, suspirat in exilio ad tabernaculum Domini, seu cœlum, ut in eo Deum possit colere.

1. In finem, pro torcularibus filiis Core, Psalmus.

2. QUam dilecta tabernacula tua Domine virtutum!

3. Concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini. Cor *e* meum, & caro *f* mea exultaverunt in Deum vivum.

4. Etenim passer invenit sibi domum *g*; & turtur nidum sibi, ubi ponat pullos suos. Altaria tua *h* Domine virtutum; rex meus, & Deus meus.

5. Beati, qui habitant in domo tua Domine; in sæcula sæculorum laudabunt te.

6. Beatus vir, cujus est auxilium abs te; ascensiones *i* in corde suo disposuit.

7. In valle lacrymarum, in loco, quem posuit.

8. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem *k*; videbitur Deus deorum in Sion.

9. Domine Deus virtutum exaudi orationem meam; auribus percipe Deus Jacob.

10. Protector noster aspice Deus; & respice *l* in faciem Christi tui.

11. Quia melior est dies una in atriis tuis super millia. Elegi abjectus esse in domo Dei mei; magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum.

12. Quia

e Anima.
f Corpus: totus ego gestio ad Deum pervenire.
g Nidum juxta templum.
h Supple, suspiro, cuperē juxta illa nidulari.
i Semitas, & actus virtutū.
k Hieron. de fortitudine in fortitudinem.
l Allegorice fave nobis propter Christum.

12. Quia miſericordiam, & veritatem diligit Deus; gratiam, & gloriam dabit Dominus.

13. Non privabit bonis eos, qui ambulant in innocentia; Domine virtutum, beatus homo, qui ſperat in te.

12. Abowiem miłośierdźie, y prawdę miłuie Bog; Pan da łáſkę, y chwałę.

13. Nie odeymie dobr tym, ktorzy w niewinnośći chodzą; Pánie zaſtępow, błogoſłáwiony człowiek, ktory w tobie ma nádźieię.

PSALMUS LXXXIV.

Orat Propheta, ut ex captivitate Babylonica liberatis ſolide placetur Chriſto exhibito. Orat Eccleſia, ut pœnitentem populum plene liberet per Chriſtum.

1. In finem, filiis Core, Pſalmus.

2. BEnedixiſti Domine terram tuam; avertiſti captivitatem Jacob.

3. Remiſiſti iniquiquitatem plebis tuæ; operuiſti omnia peccata eorum.

4. Mitigaſti omnem iram tuam; avertiſti ab ira indignationis tuæ.

5. Converte *a* nos Deus ſalutaris noſter *b*; & averte iram tuam a nobis.

a Liberans a malis.
b Jeſus noſter.

6. Numquid in æternum iraſceris nobis? aut extendes iram tuam a generatione in generationem?

7. Deus tu converſus vivificabis nos; & plebs tua lætabitur in te.

8. Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam; & ſalutare tuum *c* da nobis.

c Hebr. ſalvatorem Chald. ſalutem.

9. Audiam, quid loquatur in me Dominus Deus; quoniam loquetur pacem in plebem ſuam; & ſuper ſanctos ſuos; & in eos, qui convertuntur ad cor.

10. Verumtamen prope timentes eum ſalutare ipſius; ut inhabitetur gloria *d* in terra noſtra.

d Chriſtus Joan. 1. v. 14.

11. Miſericordia & veritas obviaverunt ſibi *e*; juſtitia & pax oſculatæ ſunt.

e Convenerunt & ſuſpirant in ſalutem hominis.

12. Veritas de terra orta eſt; & juſtitia de cœlo proſpexit.

13. Etenim Dominus dabit benignitatem; & terra noſtra *f* dabit fructum ſuum *g*.

f B. Virgo.
g Chriſtum.

14. Juſtitia ante eum ambulabit; & ponet in via greſſus ſuos.

PSALM LXXXIV.

Prorok prośi, áby tym, ktore z niewoli Bábylonſkiey wybáwił do końca ráczył bydź miłośćiw Kryſtuſá im poſławſzy. Modli ſię zgromadzenie, áby lud pokutuiący zupełnie przez Kryſtuſá wybáwił.

1. Ná koniec, ſynom Kore, Pſalm.

2. UBłogoſłáwiłeś Pánie źiemię twoię; przywroćiłeś poymánie Jákob.

3. Odpuśćiłeś nieprawość ludu twego; pokryłeś wſzytkie grzechy ich.

4. Uśmierzyłeś twoy wſzytek gniew; odwroćiłeś ſię od gniewu popędliwośći twoiey.

5. Náwroć nas Boże zbawićielu náſz; á oddal gniew ſwoy od nas.

6. Izáli ná wieki będźieſz ſię ná nas gniewał? ábo rośćiągnieſz gniew twoy od rodzáiu do rodzáiu?

7. Boże ty náwroćiwſzy ſię ożywiſz nas; á lud twoy rozweſeli ſię w tobie.

8. Okaz nam Pánie miłośierdźie twoie; á day nam zbáwienie twoie.

9. Będą ſłuchał, co we mnie będźie mowił Pan Bog; bo będźie mowił pokoy nád ludem ſwoim; Y nád świętymi ſwymi; y nád tymi, ktorzy ſię do ſercá náwracáią.

10. Záiſteć bliſko zbáwienie iego tym ktorzy ſię go boią; áby mieſzkáłá chwałá w źiemi náſzey.

11. Miłośierdźie y prawdá potkáły ſię z ſobą; ſpráwiedliwość y pokoy pocáłowáły ſię.

12. Prawda wyroſłá z źiemie; á ſpráwiedliwość z niebá poyźrzáła.

13. Abowiem Pan pokaże dobrotliwość; á źiemiá náſzá wyda ſwoy owoc.

14. Sprawiedliwość przed nim chodźić będźie; y położy ná drodze kroki ſwoie.

PSALMUS LXXXV.

David, allegorice Chriſtus, tropologice Chriſtianus, Deum precatur, ut ſe ab hoſtibus defendat, & omnes gentes Chriſtum adorent.

Oratio ipſi David.

1. In-

PSALM LXXXV.

Dawid, to ieſt Kryſtus (w zámiánie ſłow; Chrześćiánin) prośi Bogá, áby go od nieprzyiaćioł bronił, á áby mu ſię wſzytkie národy kłániáli.

Modlitwá ſámemu Dawidowi.

1. Na-

1. NAkłoń Pánie uchá twego, á wyſłuchay mię; bom ći ia ieſt nędzny y ubogi.

2. Strzeż duſze moiey, bom święty ieſt; zbáw ſługę twego, Boże moy, nádźieię máiącego w tobie.

3. Smiłuy ſię nádemną Pánie, bom do ćiebie wołał cáły dźień;

4. Rozweſel duſzę ſługi twego; bom ku tobie Pánie podnioſł duſzę moię.

5. Abowiemeś ty Pánie ſłodki, y ćichy; y wielce miłośierny ku wſzytkim, ktorzy ćię wzywáią.

6. Wyſłuchay Pánie modlitwę moię; á przypilnuy głoſu prośby moiey.

7. W dźień ućiſku mego wołałem do ćiebie; boś wyſłuchał mię.

8. Niemáſz tobie podobnego między Bogi Pánie; y niemáſz według uczynkow twoich.

9. Wſzyſcy narodowie, ktoreśkolwiek ſtworzył, przydą á pokłonią ſię przed tobą Pánie, y będą ſłáwić imię twoię.

10. Abowiemeś ty wielki, y czyniący cudá; ty ieſteś Bog ſam.

11. Prowadz mię Pánie drogą twoią, á niechay chodzę w prawdźie twoiey; niech ſię weſeli ſerce moie, áby ſię báło imienia twego.

12. Wyznáwáć ći będę Pánie Boże moy, ze wſzytkiego ſercá mego; á będę wyſławiał imię twe ná wieki.

13. Bo miłośierdźie twoie wielkie ieſt nádemną; y wyrwałeś duſzę moię z niżſzego piekłá.

14. Boże, nieprawi powſtáli ná mię, á zgromádzenie mocárzow ſzukáło duſze moiey; y nie kłádli ćiebie przed oczymá ſwemi.

15. A ty Pánie, Bog litośćiwy y miłośćiwy, ćierpliwy, y wielce miłośierny, y prawdźiwy.

16. Weyźrzy ná mię, á ſmiłuy ſię nádemną, day pánowánie twoie ſłudze twemu; á zbáw ſyná ſłużebnice twoiey.

17. Uczyń zemną znák ku dobremu; áby uyźrzeli ći, ktorzy mię nienawidzą, á byli záwſtydzeni, iżeś ty Pánie rátował mię, y poćieſzyleś mię.

1. INclina Domine aurem tuam, & exaudi me; quoniam inops & pauper ſum ego.

2. Cuſtodi animam meam, quoniam ſanctus ſum *a*; ſalvum fac ſervum tuum, Deus meus, ſperantem in te.

3. Miſerere mei Domine, quoniam ad te clamavi tota die;

4. Lætifica animam ſervi tui; quoniam ad te Domine animam meam levavi.

5. Quoniam *b* tu Domine ſuavis, & mitis; & multæ miſericordiæ omnibus invocantibus te.

6. Auribus percipe Domine orationem meam; & intende voci deprecationis meæ.

7. In die tribulationis meæ clamavi ad te; quia exaudiſti me.

8. Non eſt ſimilis tui in diis Domine; & non eſt ſecundum opera tua.

9. Omnes gentes, quaſcumque feciſti, venient, & adorabunt coram te Domine; & glorificabunt nomen tuum.

10. Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia; tu es Deus ſolus.

11. Deduc me Domine in via tua, & ingrediar in veritate tua *c*; lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum.

12. Confitebor tibi Domine Deus meus in toto corde meo; & glorificabo nomen tuum in æternum.

13. Quia miſericordia tua magna eſt ſuper me; & eruiſti animam meam ex inferno inferiori *d*.

14. Deus, iniqui inſurrexerunt ſuper me, & ſynagoga potentiũ quæſierunt animam meam; & non propoſuerunt te in conſpectu ſuo.

15. Et tu Domine Deus miſereator & miſericors, patiens, & multæ miſericordiæ, & verax,

16. Reſpice in me, & miſerere mei, da imperium tuum puero tuo; & ſalvum fac filium ancillæ tuæ.

17. Fac mecum *e* ſignum in bonum *f*; ut videant, qui oderunt me, & confundantur; quoniam tu Domine adjuviſti me, & conſolatus es me.

a Tibi ſacer & ſacratus.

b Joel. 2. 13.

c In lege tua, quæ veritatẽ, juſtitiam & ſanctitatem docet.

d Ex imo terræ, ex limbo Patrum, moraliter ex imo miſeriarum.

e Sit.

f Tuæ bonitatis & tutelæ, myſtice.

PSĄLM LXXXVI.

Prorok ſławi Sion, ábo Jeruzálem; to ieſt: Kośćioł Kryſtuſa, y iego Matkę Máriey Pannę; śpiewa o iego ſławie, o liczbie mieſzczaninow niezliczoniey, y o ſzczęśćiu.

PSALMUS LXXXVI.

Celebrat Propheta Sion ſeu Jeruſalem. Allegorice Eccleſiam Chriſti, ejuſque Matrem Virginem Mariam; canit de ejus gloria, civium numero innumero, & felicitate.

1. Filiis Core, Psalmus Cantici.

a sc. Jerusalẽ, templi, Ecclesiæ, mystice B. V. Mariæ. b Moria & Sion, mystice in Apostolis &c. c Urbem. d Urbes Israel. e Per Prophetas. f Chald. Ægypti. g Agnoscentium me sc. conversio gentium prædicitur. h Philisthæi. i Cives & incolæ. k i. e. plurimi, vel homo per excellentiam, sc. Christus.

FUndamenta ejus *a* in montibus sanctis *b*;

2. Diligit Dominus portas *c* Sion super omnia tabernacula *d* Jacob.

3. Gloriosa dicta sunt *e* de te, civitas Dei.

4. Memor ero Rahab *f*, & Babylonis scientium *g* me. Ecce alienigenæ *h*, & Tyrus, & populus Æthiopum, hi fuerunt illic *i*.

5. Numquid Sion dicet Homo; & homo *k* natus est in ea; & ipse fundavit eam Altissimus?

6 Dominus narrabit in scripturis populorum, & principum; horum, qui fuerunt in ea.

7. Sicut lætantium omnium habitatio est in te.

1. Synom Kore, Psalm pieśnią.

FUndámenty iego ná gorách świętych,

2. Miłuie Pan bramy Sion nádewszystkie przybytki Jákob.

3. Sławne rzęczy powiedźiáno o tobie, miásto Boże.

4 Wspomnię ná Ráháb, y ná Bábylon, ktorzy mię znáią. Oto cudzoźiemcy, y Tyr, y lud murzyński, ći tám byli.

5. Izali Sionowi mowić nie będą człowiek; y człowiek národźił się w nim, á sam ji náwysszy ugruntował.

6. Pan wypowie, w pismách narodow, y książąt; tych, ktorzy w nim byli.

7. Iáko weselących się wszytkich mieszkánie iest w tobie.

PSALMUS LXXXVII.

Propheta afflictus; Allegorice Christus ab inimicis vexatus, ab amicis destitutus opem patris implorat. Ægrotis & afflictis congruit tropologice.

1. Canticum Psalmi, filiis Core, in finem, pro Maheleth *l* ad respondendum, intellectus Eman Ezrahitæ.

l Hieron. pro choro nempe lugubri.

2. DOmine Deus salutis meæ, in die clamavi, & nocte coram te.

3. Intret in conspectu tuo oratio mea; inclina aurem tuam ad precem meam.

4. Quia repleta est malis anima mea; & vita mea inferno appropinquavit.

5. Æstimatus sum cum descendentibus in lacum *m*; factus sum sicut homo sine adjutorio.

m Sepulchrũ, limbum, Chald. in domum vinctorum. n Exclusi ab auxilio, quod vivis impendere soles.

6. Inter mortuos liber, sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius; & ipsi de manu tua repulsi sunt *n*.

7. Posuerunt me in lacu inferiori; in tenebrosis, & in umbra mortis.

8. Super me confirmatus est furor tuus; & omnes fluctus tuos induxisti super me.

9. Longe fecisti notos meos a me; posuerunt me abominationem sibi. Traditus sum *o*, & non egrediebar *p*;

o In hanc miseriarum abyssum. p Nequeo propriis viribus egredi. q Afflictione.

10. Oculi mei languerunt præ inopia *q*. Clamavi ad te Domine tota die; expandi ad te manus meas.

11. Numquid mortuis facies mirabilia; aut medici suscitabunt, & confitebuntur tibi?

12. Num-

PSALM LXXXVII.

Prorok utrápiony; to iest: Krystus od nieprzyiáćioł nágábány, od przyiaćioł opuszczony Boskiego wspomożenia żąda. Służy to chorym, y utrapionym.

1. Pieśnie Psalmu, synom Kore, ná koniec, ná Máelećie, ku odpowiádániu, wyrozumienia Emáná Esráhity.

2. PAnie Boże zbáwienia mego, wedniem wołał, y w nocy przed tobą.

3. Niechay modlitwá moiá przydźie przed oblicznośćtwoię; nákłoń uchá twego ku prośbie moiey.

4. Abowiem duszá moiá nápełnioná iest złym; á żywot moy przybliżył się do piekłá.

5. Poczytano mię z stępuiącymi do dołu; stałem się iáko człowiek bez pomocy.

6. Między umárłymi wolny, iáko zránieni, ktorzy śpią w grobiech, ná ktore więcey nie pámiętasz; y oni z ręki twey wyrzuceni są.

7. Wsádźili mię w doł głębszy; do ćiemnośći, y do ćieniá śmierći.

8. Zmocnił się gniew twoy nádemną; y przywiodłeś ná mię wszystkie nawálnośći twoie.

9. Oddaliłeś odemnie znáiome moie; uczynili mię obrzydzeniem sobie. Iestem podan, y niewychodźiłem.

10. Oczy moie zemdlały dla nędze. Wołałem ktobie Pánie cáły dźień; wyćiągałem do ćiebie ręce moie.

11. Izáli umárłym cudá czynić będźiesz; ábo lekárze wskrzeszą, y wyznáwáć ći będą?

12. Izali.

12. Izali kto w grobie będźie opowiádał miłośierdźie twoie; y prawdę twoię w zginieniu?
13. Izali poznáne będą w ćiemnośćiách cudá twoie; á ſpráwiedliwość twoiá w źiemi zápámiętánia?
14. A iam Pánie wołał ku tobie; á modlitwá moiá uprzedźi ćię ráno.
15. Przeczże Pánie odrzucaſz modlitwę moię; odwracaſz oblicze twe odemnie?
16. Iamći ieſt ubogi, y w pracách od młodośći moiey; á będąc wywysſzony, ieſtem poniżony, y zátrwożony.
17. Ná mię ſię przeniaſły gniewy twoie; á ſtráchy twoie zátrwożyły mię.
18. Ogárnęły mię cáły dźień iáko wodá; obtoczyły mię ſpołem.
19. Oddaliłeś odemnie przyiáćielá, y bliſkiego; y znáiome moie dla nędze.

PSALM LXXXVIII.

Wyſławia Prorok Páńſkie miłośierdźia. Potym ſię ſkárży, iż po tákich obietnicách Kryſtus ſię nie źiwił, iż iego lud, dom, czeladź cuzdzym narodom wyſzadzan ieſt. To ieſt: Kryſtus ſię modli zá ſwoy lud chrześćiánſki.

1. Wyrozumienia Etháná Eſráhitſkiego.
2. Miłośierdźia Páńſkie ná wieki wyśpiewywáć będę. Od narodu do narodu prawdę twoię uſty memi opowiádáć będę.
3. Abowiemeś mowił: miłośierdźie wiecznie zbudowáne będźie ná niebieśiech; prawdá twoiá będźie w nich zgotowána.
4. Poſtánowiłem teſtáment moy wybránym moim; przyśiągłem Dáwidowi ſłudze memu.
5. Że áż ná wieki zgotuię naśienie twoie. Y zbuduię od rodzáiu do rodzáiu ſtolicę twoię.
6. Będą wyznawáć niebioſá cudá twoie Pánie; y prawdę twoię w zgromádzeniu świętych.
7. Abowiem ktoż ná obłokách Pánu zrownány będźie? podobny będźie Bogu między ſyny Bożemi?
8. Bog, ktory ieſt wielbion w rádźie świętych; wielki y ſtráſzliwy nádewſzytkie, ktorzy ſą około niego.
9. Pánie Boże zaſtępow, ktoż podobien tobie? możnyś ieſt Pánie, á prawdá twoiá około ćiebie.

12. Numquid narrabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuam; & veritatem tuam in perditione?
13. Numquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua; & juſtitia tua in terra oblivionis *a*?
14. Et ego ad te Domine clamavi; & mane oratio mea præveniet te.
15. Ut quid Domine repellis orationem meam; avertis faciem tuam a me?
16. Pauper ſum ego, & in laboribus a juventute mea; exaltatus autem, humiliatus ſum & conturbatus.
17. In me tranſierunt iræ tuæ & terrores tui conturbaverunt me.
18. Circumdederunt me ſicut aqua tota die; circumdederunt me ſimul.
19. Elongaſti a me amicum, & proximum; & notos meos a miſeria.

a Tradita oblivioni.

PSALMUS LXXXVIII.

Canit David miſericordias Domini, & promiſſiones ſibi factas. Dein queritur Chriſtum differri, ſuum populum, domum & familiam externis gentibus exponi. Allegorice Chriſtus orat pro populo ſuo Chriſtiano.

1. Intellectus Ethan Ezrahitæ.
2. Miſericordias Domini in æternum cantabo. In generationem & generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo.
3. Quoniam dixiſti: In æternum miſericordia *b* ædificabitur in cœlis; præparabitur veritas tua in eis.
4. Diſpoſui teſtamentum electis meis *c*; juravi David ſervo meo;
5. Usque in æternum præparabo ſemen tuum. Et ædificabo in generationem & generationem ſedem tuam.
6. Confitebuntur cœli mirabilia tua Domine; etenim veritatem tuam in eccleſia ſanctorum.
7. Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? ſimilis erit Deo in filiis Dei *d*?
8. Deus, qui glorificatur in conſilio ſanctorum; magnus & terribilis ſuper omnes, qui in circuitu ejus ſunt.
9. Domine Deus virtutum, quis ſimilis tibi? potens es Domine, & veritas tua in circuitu tuo *e*.

b Quam tibi promitto, firmabitur.
c 2. Reg. 7.12.
d Chald. inter choros angelorum.
e Undique oſtendis, veracitatem & fidelitatem tuam.

10. Tu dominaris poteſtati maris; motum autem fluctuum ejus tu mitigas.

11. Tu humiliaſti ſicut vulneratum, ſuperbum *a*; in brachio virtutis tuæ diſperſiſti inimicos tuos.

12. Tui *b* ſunt cœli, & tua eſt terra; orbem terræ & plenitudinem ejus tu fundaſti;

13. Aquilonem & mare tu creaſti, Thabor *c* & Hermon *d* in nomine tuo exultabunt;

14. Tuum brachium cum potentia. Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua;

15. Juſtitia & judicium præparatio ſedis tuæ. Miſericordia & veritas præcedens faciem tuam:

16. Beatus populus, qui ſcit jubilationem. Domine; in lumine vultus tui ambulabunt;

17. Et in nomine tuo exultabunt tota die; & in juſtitia tua exaltabuntur.

18. Quoniam gloria virtutis eorum tu es; & in beneplacito tuo exaltabitur cornu noſtrum.

19. Quia Domini eſt aſſumptio noſtra *e*; & ſancti Iſrael regis noſtri.

20. Tunc locutus es in viſione ſanctis tuis, *f* & dixiſti: Poſui adjutorium in potente, & exaltavi electum *g* de plebe mea.

21. Inveni *h* David ſervum meum; oleo ſancto meo unxi eum.

22. Manus enim mea auxiliabitur ei; & brachium meum confortabit eum.

23. Nihil proficiet inimicus in eo; & filius iniquitatis non apponet nocere ei.

24. Et concidam a facie ipſius inimicos ejus; & odientes eum in fugam convertam.

25. Et veritas mea, & miſericordia mea cum ipſo; & in nomine meo exaltabitur cornu ejus.

26. Et ponam in mari manum ejus; & in fluminibus dexteram ejus.

27. Ipſe invocabit me: Pater meus es tu; Deus meus, & ſuſceptor ſalutis meæ.

28. Et ego primogenitum *i* ponam illum; excelſum præ regibus terræ.

29. In æternum ſervabo illi miſericordiam meam; & teſtamentum meum fidele ipſi.

a Luciferum.
b Gen. 1. 2.
c Mons ad occidentalem partem Judææ.
d Ad orientalem myſtice tota Eccleſia.
e Hebr. Clypeus. Chald. protectio.
f Patriarchis & Prophetis.
g Davidem præcipue Chriſtum.
h 1. Reg. 16. 1. 12. Actor. 13. 22.
i Dabo illi omnia jura primogeniti.

30. Et

10. Ty pánuieſz nád mocą morſką; á wzruſzenie nawálnośći iego ty uśmierzaſz.

11. Tyś poniżył pyſznego, iáko zránionego; mocą rámieniá twego roſproſzyłeś nieprzyiaćioły twoie.

12. Twoieć ſą niebioſá, y twoiá też ieſt źiemiá; tyś ugruntował okrąg źiemie, y nápełnienie iey;

13. Tyś ſtworzył połnocną ſtronę y morze. Tabor y Hermon w imięniu twym rádowáć ſię będą;

14. Twoie rámię z mocą. Niech ſię zmocny ręká twoiá, y niech ſię wynieśie práwicá twoiá;

15. Spráwiedliwość y ſąd przygotowánie ſtolice twoiey. Miłośierdźie y prawdá uprzedzą oblicze twoie;

16. Błogoſłáwiony lud, ktory umie weſołe śpiewánie. Pánie, chodźię będą w iáſnośći oblicza twego;

17. A w imięniu twoim będą ſię weſelić cáły dźień; y w ſpráwiedliwośći twoiey będą podwyſſzeni.

18. Abowiem ty ieſteś chwałá mocy ich; á w upodobániu twoim wywyſſzy ſię rog náſz.

19. Bo Páńſká ieſt náſzá obroná; y świętego Izráel krolá náſzego.

20. W on czás mowiłeś w widzeniu do świętych ſwoich, y rzekłeś: Położyłem w ſpomożenie w mocnym, y wywyſſzyłem wybránego z ludu moiego.

21. Nálazłem Dawidá ſługę mego; pomázałem go oleykiem świętym moim.

22. Bo mu ręká moiá będźie pomagáłá; y pośili go rámię moie.

23. Nic nie żyſcze ná nim nieprzyiaćiel; y ſyn niepráwośći nie przyda ſzkodźić mu.

24. Y wyśiekę przed nim nieprzyiaćioły iego; y uczynię, że tył podádzą ći, ktorzy go maią w nienawiśći.

25. A prawdá moiá, y miłośierdźie moie z nim; á w imię moie rog iego będźie podwyſſzony.

26. Y poſtáwię ná morzu rękę iego; y ná rzekách práwicę iego.

27. On mię będźie wzywał: Oycem moim ieſteś ty; Bogiem moim, y obrońcą zbáwienia mego.

28. A ia go pierworodnym uczynię; wyſſzym nád krole źiemſkie.

29. Záchowam mu ná wieki miłośierdźie moie; y teſtáment moy wierny iemu.

30. Y

30. Y położę ná wieki wieku naśienie iego; á ſtolicę iego iáko dni niebieſkie.
31. A ieſli ſynowie iego opuſczą zakon moy; á w ſądźiech moich chodźić nie będą.
32. Ieſli zgwałcą ſpráwiedliwośći moie; á nie będą ſtrzedź przykazánia mego.
33. Náwiedzę przeſtępſtwá ich rozgą; á grzechy ich biczmi.
34. A miłośierdźia mego nie oddalę od niego; y nie záſzkodzę w prawdźie moiey.
35. Ani zgwałcę teſtámentu moiego; á co wychodźi z uſt moich, nie odmienię.
36. Razem przyśiągł w świętym moim, ieſli ſkłamam Dawidowi;
37. Naśienie iego będźie trwáć ná wieki.
38. A ſtolicá iego iáko ſłońce przed oczymá memi, y iáko pełny kśiężyc ná wieki; y świádek wierny ná niebie.
39. A przedśię odrzućiłeś y wzgárdźiłeś; odwlokłeś Chryſtuſá twoiego.
40. Wywroćiłeś teſtáment ſługi twego; zgwałćiłeś ná źiemi poświęcenie iego.
41. Popſowałeś wſzytkie płoty iego; uczyniłeś obronę iego ſtráchem.
42. Szárpáli go wſzyſcy idący drogą; sſtał śię pośmiewiſkiem u ſąśiádow ſwoich.
43. Wywyſſzyłeś práwicę tłumiących go; uweſeliłeś wſzytkie nieprzyiaćioły iego.
44. Odiąłeś pomoc mieczowi iego; á nie rátowałeś go ná woynie.
45. Zepſowałeś ochędożenie iego; á ſtolicę iego uderzyłeś o źiemię.
46. Ukroćiłeś dni czáſu iego; oblałeś go wſtydem.
47. Dokądże Pánie odwrácaſz śię do końcá? zápali śię gniew twoy iáko ogień?
48. Wſpomni, co zá bytność moiá; bo ázaś prozno ſtworzył wſzytkie ſyny człowiecze?
49. Ktoryż ieſt człowiek, ktory żyć będźie, á nie ogląda śmierći; wyrwie duſzę ſwą z ręki piekielney?
50. Gdźież ſą Pánie ſtáre miłośierdźia twoie; iákoś przyśiągł Dawidowi w prawdźie twoiey?
51. Wſpomni Pánie ná zelżywość ſług twoich; (ktorąm zádźierżał w zánádrzu moim) od wiela narodow.
52. Ktorą urągáli nieprzyiaćiele twoi Pánie; ktorą urągáli odmięnienie pomázáńcá twego.

53. Bło-

30. Et ponam in ſæculum ſæculi ſemen ejus; & thronum ejus ſicut dies cœli *a*.
31. Si autem dereliquerint filii ejus legem meam; & in judiciis meis non ambulaverint.
32. Si juſtitias meas profanaverint; & mandata mea non cuſtodierint.
33. Viſitabo in virga *b* iniquitates eorum; & in verberibus peccata eorum.
34. Miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo; neque nocebo *c* in veritate mea.
35. Neque profanabo teſtamentum meum; & quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita.
36. Semel juravi in ſancto meo, ſi David mentiar;
37. Semen ejus in æternum manebit.
38. Et thronus ejus ſicut ſol *d* in conſpectu meo *e*, & ſicut luna perfecta *f* in æternum; & teſtis in cœlo fidelis *g*.
39. Tu vero repuliſti & deſpexiſti *h*; diſtuliſti Chriſtum tuum.
40. Evertiſti *i* teſtamentum ſervi tui; profanaſti in terra Sanctuarium ejus *k*.
41. Deſtruxiſti omnes ſepes ejus *l*; poſuiſti firmamentum ejus formidem.
42. Diripuerunt eum omnes tranſeuntes viam; factus eſt opprobrium vicinis ſuis.
43. Exaltaſti dexteram deprimentium eum; lætificaſti omnes inimicos ejus.
44. Avertiſti adjutorium gladii ejus; & non es auxiliatus ei in bello.
45. Deſtruxiſti eum ab emundatione *m*; & ſedem ejus in terram colliſiſti.
46. Minoraſti dies temporis ejus; perfudiſti eum confuſione.
47. Usquequo Domine avertis in finem? exardeſcet ſicut ignis ira tua?
48. Memorare, quæ mea ſubſtantia *n*; numquid enim vane conſtituiſti omnes filios hominum *o*?
49. Quis eſt homo, qui vivet, & non videbit mortem; eruet animam ſuam de manu inferi?
50. Ubi ſunt miſericordiæ tuæ antiquæ Domine *p*; ſicut juraſti David in veritate tua?
51. Memor eſto Domine opprobrii ſervorum tuorum; (quod continui in ſinu meo) multarum gentium.
52. Quod exprobraverunt inimici tui Domine; quod exprobraverunt commutationem Chriſti tui *q*.

53. Be-

a Qui ſemper durabunt.
b Paterna caſtigatione.
c Nihil detraham de mea fideli promiſſione.
d Semper lucidus.
e 2.Reg. 7 16.
f Plena lumine.
g Meæ promiſſionis eſt utrumque ſidus. Tirin.
h Nos.
i Videris revocaſſe & irritaſſe.
k Templum & religionem.
l Munitiones.
m Ceſſare feciſti omnem ejus munditiam & nitorem.
n Subſiſtentia & firmitas.
o Utique non creaſti homines ad miſerias, & inferos, ut ſequitur.
p 2. Reg. 7. 11.
q Te mutaſſe ſententiam de Chriſto Meſſia mittendo

53. Benedictus Dominus in æternum; Fiat, fiat.

PSALMUS LXXXIX.

Deplorat cum Moyse & Synagoga inanem & fugacem hominum vitam. Proinde Deum orat, ut eis reconcilietur, & eorum opera dirigat atque perficiat. Allegorice Ecclesia ad Christi adventum & Dei gratiam aspirat.

1. Oratio Moysi hominis Dei.

DOmine, refugium factus es nobis; a generatione in generationem.

2. Priusquam montes fierent, aut formaretur terra, & orbis; a fæculo & usque in fæculum tu es Deus.

3. Ne avertas hominem in humilitatem *a*; & dixisti: Convertimini filii hominum.

a Vilitatem seu extremam miseriam.

4. Quoniam mille anni ante oculos tuos tamquam dies hesterna, quæ præteriit. Et custodia in nocte.

5. Quæ pro nihilo habentur, eorũ anni erunt.

6. Mane sicut herba transeat, mane floreat, & transeat; vespere decidat, induret, & arescat.

7. Quia defecimus in ira tua; & in furore tuo turbati sumus.

8. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo; fæculum nostrum *b* in illuminatione vultus tui.

b Cursum vitæ, & omnes actiones nostras.

9. Quoniam omnes dies nostri defecerunt; & in ira tua defecimus. Anni nostri sicut aranea meditabuntur *c*.

c Meditatione consumuntur

10. Dies *d* annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni; & amplius eorum, labor & dolor. Quoniam supervenit mansuetudo *e*, & corripiemur.

d Eccli. 18. 8.

e Mansuete nobiscum agis, dum nos corripis.

11. Quis novit potestatem iræ tuæ? & præ timore tuo iram tuam. Dinumerare?

12. Dexteram tuam *f* sic notam fac, & eruditos corde in sapientia *g*.

f Vindicem scelerum.

g Qui inde concipiunt horrorem peccati.

13. Convertere Domine usquequo? & deprecabilis esto super servos tuos.

14. Repleti sumus mane *h* misericordia tua; & exultavimus, & delectati sumus omnibus diebus nostris.

h i. mature.

15. Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti; annis, quibus vidimus mala.

16. Respice in servos tuos, & in opera tua; & dirige filios eorum.

17. Et

53. Błogosławiony Pan ná wieki; Stań się, stań się.

PSALM LXXXIX.

Z Moyzeszem, y z Synágogą opłakiwa krátki żywot człowieczy. Dla tego Bogá prośi, áby im miłośćiw był, y spráwy ich szczęśćił. To iest: kośćioł wzdycha ku Chrystusowemu przyśćiu, á Łáski Boży.

1. Modlitwá Moyzeszá człowieká Bożego.

PAnie stałeś się ućieczką nam; od rodzáiu do rodzáiu.

2. Pierwey niżli stánęły gory, ábo źiemia, y świát był stworzony; od wieku y áż do wieku ty iesteś Bog.

3. Nie obracay w poniżeni człowieká; y rzekłeś: Náwrácaycie się synowie człowieczy.

4. Abowiem tyśiąc lat przed oczymá twymi; iáko dźień wczoráyszy, ktory przeminął, y straż nocna.

5. Co zá nic nie stoi, ich látá będą.

6. Ráno iáko trawá niech przeminie, ráno niech kwitnie, y przeminie; w wieczor niech upádnie, stwárdnieie, y uschnie.

7. Bosmy ustáli w gniewie twoim; y iesteśmy strwożeni w zapálczywośći twoiey.

8. Położyłeś nieprawośći násze przed oczymá swymi; wiek nász przed iásnośćią oblicza twego.

9. Abowiem wszytkie dni násze ustáły; y stáliśmy w gniewie twoim. Látá násze iáko páięczyná będą poczytáne.

10. Dni żywotá bászego w nich śiedmdźieśiąt lat. A ieśli w możnośćiách, ośmdźieśiąt lat; á nád to co więcey, praca, y boleść. Abowiem łáskáwość nádeszłá, y będźiem kaáni.

11. Ktoż wie możność gniewu twego? y przed boiáźnią twoią, gniew twoy. Policzyć?

12. Práwicę twoię ták uczyń znáiomą á wyćwiczonego sercá w mądrość.

13. Náwroćże się Pánie dokądże? á day się ubłágáć sługom twoim.

14. Nápełnieniśmy ráno miłośierdźiá twego; y rozrádowáliśmy się, y kocháliśmy się po wszytkie dni násze.

15. Weselilismy się zá dni, w ktoreś nas uniżył; zá látá ktoremy widźieli złe.

16. Weyźrzyże ná sługi swoie, y ná dźiełá swoie; á prowadź syny ich.

17. A

17. A niech będźie iáſność Páná Bogá náſzego nád námi, á ſpráwy rąk náſzych proſtuy nád námi; y dźiełó rąk náſzych proſtuy.

17. Et ſit ſplendor *a* Domini Dei noſtri ſuper nos, & opera manuum noſtrarum dirige ſuper nos; & opus manuum noſtrarum dirige.

a Hieronym. decor, Chald. dulcedo, nempe favor, & protectio tua divina.

PSALM XC.

Dowodźi Synágogá, iż kto ma pomocniká Bogá, ten beśpieczen będźie pod obroną iego. Zgromadzenie ſławi Kryſtuſa, naſzą naybeśpiecznieyſzą ućieczką.

Chwałá pieśnia Dawidowi.

1. KTo mieſzka w ſpomożeniu naywysſzego; w obronie Bogá niebieſkiego będźie przebywał.

2. Rzecze Pánu: Obrońcá moy, y ućieczká moiá ieſteś; ty Bog moy, w nim będę miał nádźieię.

3. Abowiem on mię wyrwał z śidłá łowiących; y od przykrego słowa.

4. Plecámi ſwemi okryie ćię; á pod ſkrzydłámi iego nádźieię mieć będźieſz.

5. Tarczą ogárnie ćię prawdá iego; nie ulęknieſz ſię od ſtráchu nocnego.

6. Od ſtrzały lecącey we dnie, od ſpráwy chodzącey w ćiemnośći; od naiázdu, y od czártá południowego.

7. Pádnie po boku twoim tyśiąc, á dźieśięć tyśięcy po práwey ſtronie twoiey; á ku tobie ſię nie przybliży.

8. Záiſte oczymá twymi oglądaſz; y uyźrzyſz odpłátę grzeſznikow.

9. Abowiem ty Pánie ieſteś nádźieiá moiá; poſtáwiłeś Nawysſzego ućieczką twoią.

10. Nie przyſtąpi do ćiebie złe; y nie przybliży ſię bicz do przybytku twego.

11. Abowiem Anyołom ſwoim roſkazał o tobie; áby ćię ſtrzegli ná wſzytkich drogách twoich.

12. Ná ręku będą ćię nośić; byś ſnać nie obráźił o kámień nogi twoiey.

13 Po źmiiey, y po bázyliſzku chodźić będźieſz; y podepceſz lwá y ſmoká.

14. Iż we mnie nádźieię miał, wybáwię go; obronię go, że poznał imię moie.

15. Będźie wołał ku mnie, á ia go wyſłucham, z nim ieſtem w ućiſku; wyrwę go, y uwielbię go.

16. Długośćią dniow nápełnię go; á okażę mu zbáwienie moie.

PSALMUS XC.

Synagoga docet ab omnibus periculis, & hoſtibus eſſe ſecuros, qui ſunt in Dei tutela. Eccleſia celebrat Chriſtum noſtrum aſylum tutiſſimum.

Laus Cantici David.

1. QUi habitat in adjutorio Altiſſimi; in protectione Dei cœli commorabitur.

2. Dicet Domino: Suſceptor meus es tu, & refugium meum; Deus meus ſperabo in eum.

3. Quoniam ipſe liberavit me de laqueo venantium; & a verbo aſpero *b*.

4. Scapulis ſuis *c* obumbrabit tibi; & ſub pennis ejus ſperabis.

5. Scuto circumdabit te veritas ejus; non timebis a timore nocturno.

6. A ſagitta *d* volante in die, a negotio perambulante in tenebris; ab incurſu, & dæmonio meridiano *e*.

7. Cadent a latero tuo mille; & decem millia a dextris tuis; ad te autem non appropinquabit *f*.

8. Verumtamen oculis tuis conſiderabis; & retributionem peccatorum videbis.

9. Quoniam tu es Domine ſpes mea; Altiſſimum poſuiſti refugium tuum.

10. Non accedet ad te malum; & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

11. Quoniam *g* Angelis ſuis mandavit de te; ut cuſtodiant te in omnibus viis tuis.

12. In manibus portabunt te; ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

13. Super aſpidem, & baſiliſcum ambulabis; & conculcabis leonem & draconem *h*.

14. Quoniam in me ſperavit, liberabo eum; protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.

15. Clamabit *i* ad me, & ego exaudiam eum; cum ipſo ſum in tribulatione; eripiam eum, & glorificabo eum.

16. Longitudine dierum replebo eum; & oſtendam illi ſalutare *k* meum.

b Chald. de morte, & tumultu. S. Bernard. a verbo condemnationis.

c Alis ſuis expanſis, ſicut gallina protegit, & fovet pullos ſuos.

d Subita & improviſa calamitate.

e Chald a caterva dæmonum, meridie graſſantium.

f In medio telorum innoxius eris.

g Matth. 4. 6. Luc. 4 10.

h Conculcabis omnia dæmonia.

i Hieron. invocabit.

k Salutem æternam.

PSALM XCI.

Synágogá Bogá chwali dla dźiwnich dźieł w ſtworze-

PSALMUS XCI.

Synagoga Deum laudat ob mirabilia opera in

in mundi creatione. Ecclesia eumdem in Christo collaudat ob magnalia facta & facienda in mundi recreatione.

a Decantandus.

1. Psalmus Cantici, in die Sabbati *a*.

2. BOnum est confiteri Domino; & psallere nomini tuo, Altissime.

3. Ad annuntiandum mane misericordiam tuam; & veritatem tuam per noctem.

4. In decachordo, psalterio cum cantico, in cithara.

5. Quia delectasti me Domine in factura tua; & in operibus manuum tuarum exultabo.

6. Quam magnificata sunt opera tua Domine! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.

7. Vir insipiens non cognoscet; & stultus non intelliget hæc.

b In flore.
c Chald. ut destruantur in æternum.

8. Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum; & apparuerint omnes *b*, qui operantur iniquitatem; ut intereant in sæculum sæculi *c*?

9. Tu autem Altissimus in æternũ Domine.

10. Qoniam ecce inimici tui Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt; & dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem.

d Decus, robur, regnum
e In larga, & copiosa Dei munificentia.

11. Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum *d*; & senectus mea in misericordia uberi *e*.

12. Et despexit oculus meus inimicos meos; & in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.

f Semper virens, & diutissime vivens.

13. Justus ut palma *f* florebit; sicut cedrus Libani multiplicabitur.

14. Plantati in domo Domini; in atriis domus Dei nostri florebunt.

g Vegeta, & fœcunda virtutum.

15. Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi *g*; & bene patientes erunt.

16. Ut annuntient: Quoniam rectus Dominus Deus noster; & non est iniquitas in eo.

tworzeniu świátá. Zgromadzenie onego w Chrystusie chwali dla wielmożnych spraw w odkupieniu świata.

1. Psalm pieśnia, ná dźień Sobotni.

2. DObrze iest wyznawáć Pánu; y śpiewáć imieniowi twemu, Nawyższy.

3. Aby było opowiádáne ráno miłośierdźie twoie; y prawdá twoiá przez noc.

4. Ná instrumenćie o dźieśiąći stronách, ná árfie, z śpiewániem ná cytrze.

5. Boś mię ućieszył Pánie w stworzeniu twoim; y będę się rádował w uczynkách rąk twoich.

6. O iáko wielmożne są Pánie sprawy twoie! názbyt głębokie sstáły się myśli twoie.

7. Mąż bezrozumny nie pozna; á głupi nie zrozumie tego.

8. Gdy grzesznicy wyrostą iáko trawa; y okażą się wszyscy, ktorzy nieprawość czynią. Aby zginęli ná wieki wieku?

9. A ty Nawyższy ná wieki Pánie.

10. Abowiem oto nieprzyiaćiele twoi Pánie, bo oto niepryiaćiele twoi zginą; y będą rozproszeni wszyscy, ktorzy czynią nieprawość.

11. Y będźie wywyższon rog moy iáko iednorożcow; á stárość moiá obfitym miłośierdźiem.

12. Y wzgárdźiło oko moie nieprzyiaćioły moie; á o powstáiących ná mię złośnikách usłyszy ucho moie.

13. Sprawiedliwy, iáko palmá rozkwitnie; iáko drzewo Cedrowe ná Libánie rozmnoży się.

14. Wsádzeni w domu Páńskim; rozkwitną się w źiemiách domu Bogá nászego.

15. Iescze się rozmnożą w kwitnącey stárośći; y dobrze zdrowi będą.

16. Aby opowiádáli: Iż práwy Pan Bog nász; á nieprawośći w nim niemász.

PSALMUS XCII.

Synagoga Deum laudat ob mundi creationem. Christiani Deum concelebrant ob sanctificationem B. V. Mariæ, ob fundationem Ecclesiæ, & justificationem animæ.

h Majestatem.
i Virtute.
k Mundum terraqueum, mystice B. V. Mariam & Ecclesiam.

Laus Cantici ipsi David in die ante Sabbatum, quando fundata est terra.

1. DOminus regnavit, decorem *h* indutus est; indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se *i*. Etenim firmavit orbem terræ *k*, qui non commovebitur.

2. Parata

PSALM XCII.

Synagogá wysławia Bogá dla stworzenia świata. Chrześćiáninie chwalą Bogá dla poświęcenia błogosławioney Pánni Máriey; dla zákładania kośćioła, dla usprawiedliwienia dusze.

Chwała pieśniá sámemu Dawidowi, przez Sobotą, kiedy źiemiá iest fundowána.

1. PAn krolował, oblokł się w ozdobę; oblokł się Pan mocą, y przepasał się. Abowiem umocnił okrąg świátá, ktory się nie poruszy.

2. Zgo-

2. Zgotowána ſtolicá twoiá od onego czáſu; ty ieſteś od wieku.

3. Podnioſły rzeki, Pánie! podnioſły rzeki głos ſwoy. Podnioſły rzeki nawálnośći ſwoie.

4. Od ſzumu wod wielkich. Dźiwne náwálnośći morſkie; dźiwny ná wyſokośćiách Pan.

5. Swiádectwá twoie okazáły ſię bydź bárzo wiári godne; domowi twemu Pánie przyſtoi świątobliwość ná długość dni.

PSALM XCIII.

Synágogá w prorockim duchu prośi Bogá, áby pyſzne, y niezbożne ſkarał. Zgromadzenie wyſławia ſpráwiedliwość Chriſtuſá Páná, ząddąć, áby hamował złych, dobrych záś áby obdarżił.

Pſalm sámemu Dawidowi, ná czwarty dźień Szábáthu.

1. BOg pomſty Pan; Bog pomſty wolno poczynał.

2. Wywyſz ſię, ktory ſądźiſz źiemię; odday zapłátę pyſznym.

3. Dokądże grzeſznicy Pánie; do kąd grzeſznicy będą ſię chłubić?

4. Będą świegotáć, y mowić nieprávośći; będą mowić wſzyſcy, ktorzy broią nieſpráwiedliwość?

5. Lud twoy Pánie poniżyli; y dźiedźictwo twoie utrapili.

6. Wdowę y przychodniá zábili; y śieroty pomordowáli.

7. Y mowili: Nie uyźrzy Pan; áni zrozumie Bog Jákob.

8. Zrozumieyćież głupi miedzy ludźmi; á beźrozumni mieyćie kiedy rozum.

9. Ktory wſczepił ucho, ni uſłyſzy? ábo ktory uformował oko, nie uyźrzy?

10. Ktory ſtrofuie narody, zaż nie będźie karał? ktory uczy człowieká mądrośći?

11. Pan zna myśli człowiecze; że ſą márne.

12. Błogoſłáwiony człowiek, ktorego ty Pánie wyćwiczyſz; á náuczyſz go zákonu ſwego.

13. Abyś mu ulżył ode złych dni; áż wykopáią doł grzeſznikowi.

14. Boć nie odrzući Pan ludu ſwego; á dźiedźictwá ſwego nie opuśći.

15. Aż ſię ſpráwiedliwość w ſąd obroći; á ktorzy przy niey wſzyſcy, ktorzy ſą ſercá práwego.

16. Ktoż

2. Parata ſedes tua ex tunc; a ſæculo tu es.

3. Elevaverunt flumina, Domine! elevaverunt flumina vocem ſuam. Elevaverunt flumina fluctus ſuos.

4. A vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris; mirabilis *a* in altis Dominus.

5. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis; domum tuam decet ſanctitudo Domine in longitudinem dierum.

a Mirabilior in compeſcendo fluctus, & impetus inſurgentes in B. V. Mariam & Eccleſiam.

PSALMUS XCIII.

Synagoga Deum prophetice precatur, ut ſuperbos, & impios puniat. Eccleſia Chriſti Domini juſtitiam concelebrat, obſecrans, ut reprimat malos, bonos vero remuneretur.

Pſalmus ipſi David, quarta Sabbati.

1. DEus ultionum Dominus *b*; Deus ultionem libere egit.

2. Exaltare, qui judicas terram; redde retributionem ſuperbis *c*.

3. Usquequo peccatores Domine; usquequo peccatores gloriabuntur?

4. Effabuntur, & loquentur iniquitatem; loquentur omnes, qui operantur injuſtitiam?

5. Populum tuum Domine humiliaverunt; & hæreditatem tuam vexaverunt.

6. Viduam & advenam interfecerunt; & pupillos occiderunt.

7. Et dixerunt: Non videbit Dominus; nec intelliget Deus Jacob.

8. Intelligite inſipientes in populo; & ſtulti aliquando ſapite.

9. Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non conſiderat?

10. Qui corripit gentes, non arguet? qui docet hominem ſcientiam?

11. Dominus ſcit cogitationes hominum; quoniam vanæ ſnnt.

12. Beatus homo, quem tu erudieris Domine; & de lege tua docueris eum.

13. Ut mitiges ei a diebus malis *d*; donec fodiatur peccatori fovea *e*.

14. Quia non repellet Dominus plebem ſuam; & hæreditatem ſuam non derelinquet.

15. Quoadusque juſtitia convertatur *f* in judicium; & qui juxta illam omnes, qui recto ſunt corde.

16. Quis

b Ad quem ſpectat ultio.

c Tyrannis.

d Ne ab ærumnis opprimatur.

e Ut intereat, qui eum vexat.

f Exeat in vindictam.

16. Quis conſurget mihi adverſus malignantes? aut quis ſtabit mecum adverſus operantes iniquitatem?

17. Niſi quia Dominus adjuvit me; paulominus *a* habitaſſet in inferno anima mea.

18. Si dicebam: Motus eſt pes meus *b*; miſericordia tua Domine adjuvabat me.

19. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo; conſolationes tuæ lætificaverunt animam meam.

20. Numquid adhæret tibi ſedes iniquitatis *c*; qui fingis laborem in præcepto?

21. Captabunt in animam juſti; & ſanguinem innocentem condemnabunt.

22. Et factus eſt mihi Dominus in refugium; & Deus meus in adjutorium ſpei meæ.

23. Et reddet illis iniquitatem ipſorum; & in malitia eorum diſperdet eos; diſperdet illos Dominus Deus noſter.

a Parum abfuit.
b Vacillabant res meæ.
c q. d. nihil commune habes cum iniquo, nec tribunal.

16. Ktoż mi powſtanie przećiw złośnikom? ábo kto przy mnie ſtánie przećiw czyniącymi nieprawość?

17. Iedno że mię Pan wſpomogł; máło by byłá duſzá moiá nie mieſzkáłá w piekle.

18. Ieſlim mowił: Záchwiałá ſię nogá moiá; miłośierdźie twoie Pánie wſpomagáło mię.

19. Według mnoſtwá boleśći moich w ſercu moim; twoie poćiechy uweſeliły duſzę moię.

20. Izali dźierży ſię ćiebie ſtolicá nieprawośći; ktory tworzyſz pracą w przykazániu?

21. Záſadzą ſię ná duſzę ſpráwiedliwego; á krew niewinną potępią.

22. Y ſtał mi ſię Pan ućieczką; á Bog moy obroną nádźieie moiey.

23. Y odda im nieprawość ich; á we złośći ich wytraći ie; wytráći ie Pan Bog náſz.

PSALMUS XCIV.

Synagoga ad Dei cultum invitat. Sic & Eccleſia ad colendum Chriſtum Deum & regem, tum ob creationis tum incarnationis beneficium, ne nobis introitum ad requiem præcludamus. Hebr. 3. & 4.

Laus Cantici ipſi David.

1. VEnite, exultemus Domino; jubilemus Deo ſalutari noſtro,

2. Præoccupemus *d* faciem ejus in confeſſione *e*; & in pſalmis jubilemus ei.

3. Quoniam Deus magnus Dominus; & rex magnus ſuper omnes deos.

4. Quia in manu ejus ſunt omnes fines terræ; & altitudines montium ipſius ſunt.

5. Quoniam ipſius eſt mare, & ipſe fecit illud; & ſiccam manus ejus formaverunt.

6. Venite adoremus, & procidamus; & ploremus ante Dominum, qui fecit nos.

7. Quia ipſe eſt Dominus Deus noſter; & nos populus paſcuæ ejus, & oves manus ejus.

8. Hodie *f* ſi vocem ejus audieritis; nolite obdurare corda veſtra.

9. Sicut in irritatione ſecundum diem tentationis in deſerto; ubi tentaverunt me patres veſtri, probaverunt me, & viderunt opera mea.

10. Quadraginta *g* annis offenſus *h* fui generationi illi; & dixi: Semper hi errant corde.

11. Et iſti non cognoverunt vias meas *i*; ut juravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam *k*.

d Chald. præveniamus, ſc. antequam puniat.
e Confitendo ejus beneficia & noſtra delicta.
f Hebr. 3. 7. & 4. 7.
g Num. 14. 34.
h Pſalterium Romanum; proximus ſcilicet tanquam patiens redditor & ultor.
i Hebr 4. 3.
k Terram quietis, anagogice in cœlum.

PSALM XCIV.

Syndgogá ku chwale Pánd Bogá upominá. Też zgromadzenie ku wielbieniu Chryſtuſá Bogá, y krolá, ták dla dobrodźieyſtwá ſtworzenia, iáko y dla wćielenia iego; ábyſmy ſobie weśćie do odpoczynienia niezagradźili. Hebr. 3. & 4.

Chwałá pieśnia, ſámemu Dawidowi.

1. POdźćie, ráduymy ſię Pánu; śpiewaymy Bogu zbáwićielowi náſzemu.

2. Uprzedźmy oblicze iego z wyznawániem; á pſalmámi śpiewaymy mu.

3. Abowiem Bog wielki Pan; y krol wielki nádewſzemi Bogi.

4. Bo w ręce iego ſą wſzytkie kráie źiemie; y gor wyſokośći iego ſą.

5. Bo iego ieſt morze, á on ie uczynił; á ſuchą utworzyły ręce iego.

6. Podźćie, pokłońmy ſię, y upadaymy; y płáczmy przed Pánem, ktory nas ſtworzył.

7. Abowiem on ieſt Pánem Bogiem náſzym; A my ludem páſtwiſká iego, y owcámi ręki.

8. Dźiś ieſli głos iego uſłyſzyćie; nie zátwárdzayćież ſerc wáſzych;

9. Iáko w draźnieniu wedle dniá kuſzenia ná puſczy; kędy mię kuśili oycowie wáſzy, doświádczáli mię, y uyźrzeli uczynki moie.

10. Czterdźieśći lat gniewałem ſię ná ten narod; y rzekłem: Záwſze ći błądzą ſercem.

11. A ći nie poználi drog moich; iákom przyśiągł w gniewie moim, ieſli wnidą do pokoiu mego.

PSALM XCV.

Synágogá zapraſza wſzytko ſtworzenie, ku wyſławiániu Páná Bogá ná Sionie. To ieſt: Prorok nas pobudza ku wyſławiániu Chryſtuſá Páná, ktory ma wſzytkie ſprawiedliwie ſądźić.

1. Pieśnie ſámemu Dawidowi, kiedy budowano dom po náwroceniu z niewoley.

(*1. Par. 15.*)

SPiewayćie Pánu pieśń nową; śpiewayćie Pánu wſzytká źiemio.

2. Spiewayćie Pánu, á błogosławćie imieniowi iego; opowiadayćie odedniá do dniá zbáwienie iego.

3. Opowiádayćie między narody chwałę iego; między wſzytkimi ludźmi dźiwy iego.

4. Iż wielki Pan, y bárzo chwálebny; ſtráſzliwy ieſt nádewſzytkie Bogi.

5. Abowiem wſzyſcy Bogowie pogáńſcy czárći; ále Pan niebioſá uczynił.

6. Wyznawánie y piękność przed oblicznośćią iego; świątość, y wielmożność w świątobliwośći iego.

7. Przynośćie Pánu pokolenia pogáńſkie; przynośćie Pánu cześć, y chwalę.

8. Przynośćie Pánu chwalę imieniowi iego; Biezćie ofiáry, á wchodźćie do śieni iego.

9. Kłániayćie ſię Pánu w śieni świętey iego; Niech ſię wzruſzy od oblicznośći iego wſzyſtká źiemiá.

10. Powiádayćie między narody, iż Pan krolował. Abowiem náprawił okrąg źiemie, ktory ſię nieporuſzy; będźie ludźie ſądźił w ſpráwiedliwośći.

11. Niech ſię weſelą niebioſá, á niech ſię ráduie źiemiá, niech ſię wzruſzy morze, y pełność iego;

12. Rozráduią ſię polá, y wſzytko co ieſt ná nich. Tedy ſkakáć będą wſzytkie drzewá leśne.

13. Przed Pánem, że przyſzedł; bo przyſzedł ſądźić źiemię. Będźie ſądźił świát w ſpráwiedliwośći, á narody według prawdy ſwoiey.

PSALMUS XCV.

Synagoga omnes invitat ad Deum laudandum in Sion. Allegorice propheta nos excitat ad Christum Dominum extollendum, qui omnes ex æquo judicaturus eſt.

1. Canticum ipſi David, quando domus ædificabatur poſt captivitatem.

(*1. Par. 14.*)

CAntate Domino canticum novum; cantate Domino omnis terra.

2. Cantate Domino, & benedicite nomini ejus; annuntiate de die in diem ſalutare ejus.

3. Annuntiate inter gentes gloriam ejus; in omnibus populis mirabilia ejus.

4. Quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis; terribilis eſt ſuper omnes deos.

5. Quoniam omnes dii Gentium dæmonia; Dominus autem cœlos fecit.

6. Confeſſio & pulchritudo *a* in conſpectu ejus; ſanctimonia, & magnificentia in ſanctificatione ejus *b*.

7. Afferte Domino Patriæ Gentium; afferte Domino gloriam, & honorem.

8. Afferte Domino gloriam nomini ejus; Tollite hoſtias *c*, & introite in atria ejus.

9. Adorate Dominum in atrio ſancto ejus; Commoveatur a facie ejus univerſa terra.

10. Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit. Etenim correxit *d* orbem terræ, qui non commovebitur; judicabit populos in æquitate.

11. Lætentur cœli, & exultet terra, commoveatur mare, & plenitudo ejus;

12. Gaudebunt campi, & omnia, quæ in eis ſunt. Tunc exultabunt omnia ligna ſylvarum.

13. A facie Domini, quia venit; quoniam venit judicare terram. Judicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate ſua.

a Semper adſunt ei.

b In Sanctuario, allegorice in Eccleſia, tropologice in anima, anagogice in cœlo relucent.

c Hebr. mincha ſeu ſacrificium incruentum panis, myſtice Euchariſtiam.

d Sua doctrina, cruce & paſſione.

PSALM XCVI.

Prorok, y Synágogá; to ieſt: Kośćioł Ludźi, y Anyołow przyzywá ku chwaleniu Chriſtuſá, ktory ná oſtátnim przyśćiu ſwym bałwochwálce zawſtydźi, á wierne oświeći. Hebr. 1. v. 6.

1. Temu Dawidowi, kiedy źiemiá iego byłá przywrocona.

PSALMUS XCVI.

Propheta & Synagoga. Allegorice Eccleſia homines & Angelos invitat ad Chriſtum Dominum adorandum, qui ſit extremo ſuo adventu idolatras pudore affecturus, bonisque lucem allaturus. Hebr. 1. v. 6.

1. Huic David, quando terra ejus reſtituta *e* eſt.

e Domino legitimo reddita.

DOminus regnavit, exultet terra; lætentur insulæ multæ.

2. Nubes, & caligo in circuitu ejus; justitia, & judicium correctio sedis ejus *a*.

3. Ignis *b* ante ipsum præcedet; & inflammabit in circuitu inimicos ejus.

4. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ; vidit, & commota est terra.

5. Montes, sicut cera fluxerunt a facie Domini; a facie Domini omnis terra.

6. Annuntiaverunt cœli justitiam ejus; & viderunt omnes populi gloriam ejus.

7. Confundantur *c* omnes, qui adorant sculptilia; & qui gloriantur in simulacris suis *d*. Adorate eum omnnes Angeli ejus;

8. Audivit, & lætata est Sion *e*. Et exultaverunt filiæ Judæ *f*, propter judicia tua Domine.

9. Quoniam tu Dominus Altissimus super omnem terram; nimis exaltatus es super omnes deos.

10. Qui *g* diligitis Dominum odite malum; custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos.

11. Lux orta est Justo *h*; & rectis corde lætitia.

12. Lætamini justi in Domino; & confitemini memoriæ sanctificationis ejus.

a Rectitudo seu columnæ throni ejus. *b* Quo orbis conflagrabit. *c* Exod. 29. 4. Lev. 26. 1. Deut. 5. 8. *d* Hebr. 1. 6. *e* Ecclesia. *f* Fideles animæ. *g* Amos 5, 15. Rom. 12. 9. *h* Lux gloriæ & omnis felicitas.

PAn kroluie, niech się ráduie źiemiá; niech się weselą wyspy mnogie.

2. Obłok y mgłá około niego; spráwiedliwość, y sąd nápráwienie stolice iego.

3. Ogień przed nim uprzedźi; y zápali w około nieprzyiaćioły iego.

4. Oświećiły błyskáwice iego okrąg źiemie; uyźrzáłá, y zádrżáłá źiemiá.

5. Gory się iáko wosk rozpłynęły przed obliczem Páńskim; przed obliczem Páná wszytká źiemiá.

6. Oznaymiły niebiosá spráwiedliwość iego; y oglądáli wszyscy ludźie chwałę iego.

7. Niech będą záwstydzeni wszyscy, ktorzy służą ryćinom; y ktorzy się chlubią w báłwánách swoich. Kłániayćie się mu wszyscy Anyołowie iego;

8. Usłyszał, y uweselił się Sion. Y rozrádowáły się corki Judskie, dla sądow twoich Pánie.

9. Abowiem tyś Pan naywyższy nádewszytką źiemią; bárzoś wywyszony nádewszytkie Bogi.

10. Ktorzy miłuiećie Páná, miećież złość w nienawiśći; strzeże Pan dusz świętych swoich, wyrwie ie z ręki grzeszniká.

11. Swiátłość weszłá spráwiedliwemu; á wesele ludźiom práwego sercá.

12. Weselćie się spráwiedliwi w Pánu; á wysławiayćie pámiątkę świątobliwośći iego.

PSALMUS XCVII.

Synagoga invitat, Allegorice Ecclesia ad Deum celebrandum, qui sit Christum omnibus exhibiturus & per eum orbem judicaturus.

1. Psalmus ipsi David.

CAntate Domino canticum novum; quia mirabilia fecit. Salvavit sibi *i* dextera ejus & brachium sanctum ejus.

2. Notum *k* fecit Dominus salutate suum; in conspectu gentium revelavit justitiam suam.

3. Recordatus est misericordiæ, & veritatis suæ domui Israel. Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.

4. Jubilate Deo omnis terra; cantate, & exultate, & psallite.

5. Psallite Domino in cithara; in cithara & voce psalmi;

6. In tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ. Jubilate in conspectu regis Domini.

7. Mo-

i Suæ fidei & Ecclesiæ subjiciendo. *k* Isai. 52. 10. & 63. 8. Luc. 3. 6.

PSALM XCVII.

Syndgogá, to iest: Kośćioł wzywa ku chwáleniu Páná Bogá, ktory má wszytkim pokazać Chrystusá, świát sądzącego.

1. Psalm sámemu Dawidowi.

SPiewayćie Pánu pieśń nową; bo uczynił dźiwy. Zbáwiłá sobie práwicá iego, y rámię święte iego.

2. Obiawił Pan zbáwienie swoie; przed oczymá pogánow oznaymił spráwiedliwość swoię.

3. Wspomniał ná miłośierdźie swoie, y ná prawdę swą domowi Izráel. Oglądáły wszytkie kráie źiemię zbáwienie Bogá nászego.

4. Wykrzykayćie Pánu wszytká źiemio; śpiewayćie á weselćie się, y grayćie.

5. Grayćie Pánu ná Citrze; ná Citrze y z głosem Psalmu;

6. Ná puzanách, y ná kornetách głośnych. Wykrzykayćie przed oblicznośćią krolá Páná.

7. Niech

7. Niech ſię wzruſzy morze, y pełność iego; okrąg źiemie, y mieſzkáiący ná nim.
8. Rzeki będą kláſkáć rękomá; gory ſpołem będą ſię weſelić
9. Przed oblicznośćią Páńſką; bo przyſzedł ſądźić źiemię. Będźie ſądźił świat w ſpráwiedliwośći, á narody w práwośći.

7. Moveatur mare *a*, & plenitudo ejus; orbis terrarum, & qui habitant in eo.
8. Flumina plaudent manu; ſimul montes exultabunt
9. A conſpectu Domini; quoniam venit judicare terram. Judicabit orbem terrarum in juſtitia & populos in æquitate.

a Mare, terra, flumina, montes, per proſopopæjam omnia ad lætitiã & Chriſti cultum invitat.

PSALM XCVIII.

Synagogá Páná Bogá wyſłáwia, iż wſtawił ſkrzynią w nowym przybytku. To ieſt: Kośćioł chwali Chriſtuſá, iáko Páná, w S. Sakramenćie, áby go wzywano, y iemu ſię kłaniano przykładem Moyzeſzá, Aaroná, y Samuelá.

1. Pſalm ſámemu Dawidowi.

PAn krolował, niech ſię gniewáią národowie; ktory śiedźi ná Cherubinách, niech ſię trzęśie źiemiá.
2. Pan wielki ná Sionie; y wywyſzony nád wſzytkie narody.
3. Niech wyznawáią imieniowi twemu wielkiemu; ábowiem ſtráſzne, y święte ieſt;
4. A cześć krolewſka ſąd miłuie. Tyś nágotował proſtowánia; tyś uczynił ſąd, y ſpráwiedliwość w Jákob.
5. Wywyſzayćie Páná Bogá náſzego, á kłániayćie ſię podnożkowi nogi iego; bo święty ieſt.
6. Moyzeſz, y Aaron między kápłany iego; á Sámuel między tymi, ktorzy wzywáią imienia iego. Wzywáli Páná, á on ich wyſłuchywał;
7. W ſłupie obłokowym mawiał do nich. Strzegli świádectw iego, y przykazánia, ktore im podał.
8. Pánie Boże náſz tyś ie wyſłuchawał; Boże tyś im był miłośćiw, y mſczący ſię wſzytkich wynálázkow ich.
9. Wywyſzayćie Páná Bogá náſzego, y kłániayćie ſię gorze świętey iego; ábowiem święty Pan Bog náſz.

PSALMUS XCVIII.

Synagoga Deum laudat ob repoſitam arcam in novo tabernaculo. Eccleſia Chriſtum in Euchariſtia, ut Dominum, celebrat, & ad eum invocandum, & adorandum nos inducit exemplo Moyſis, Aaronis, & Samuelis.

1. Pſalmus ipſi David.

DOminus regnavit, iraſcantur populi; qui ſedet ſuper Cherubim, moveatur terra *b*.
2. Dominus in Sion magnus; & excelſus ſuper omnes populos.
3. Confiteantur nomini tuo magno; quoniam terribile, & ſanctum eſt;
4. Et honor regis judicium diligit *c*. Tu paraſti directiones; judicium & juſtitiam in Jacob tu feciſti.
5. Exaltate Dominum Deum noſtrum, & adorate ſcabellum pedum ejus *d*; quoniam ſanctum eſt.
6. Moyſes, & Aron in ſacerdotibus ejus; & Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus; invocabant Dominum, & ipſe exaudiebat eos;
7. In columna nubis loquebatur ad eos. Cuſtodiebant teſtimonia ejus, & præceptum, quod dedit illis.
8. Domine Deus noſter tu exaudiebas eos; Deus tu propitius fuiſti eis, & ulciſcens in omnes adinventiones eorum.
9. Exaltate Dominum Deum noſtrum, & adorate in monte ſancto ejus; quoniam ſanctus Dominus Deus noſter.

b Incolæ terræ paveant, & contremiſcant.

c Chriſti honor & majeſtas conſiſtit in ſuavitate imperii, & æquitate judicii.

d Arcam, myſtice Euchariſtiam.

PSALM XCIX.

Synágogá, nas Chrześćianinow Kośćioł, nápomina ku chwale, y nábożeńſtwiu Páná Bogá.

1. Pſalm ná wyznawánie.

2. WYkrzykayćie Bogu wſzytká źiemio; ſłużćie Pánu z weſelem. Wchodźćie przed obliczność iego, z rádośćią.

PSALMUS XCIX.

Synagoga, nos Chriſtianos Eccleſia, ad Dei laudes & cultum cohortatur.

1. Pſalmus in confeſſione.

2. JUbilate Deo omnis terra; ſervite Domino in lætitia. Introite in conſpectu ejus, in exultatione.

a Sic clamant omnes creaturæ.
b sc. templi.
c Gratiarum actione.

3. Scitote, quoniam Dominus ipse est Deus; ipse fecit nos, & non ipsi nos *a*; populus ejus, & oves pascuæ ejus;

4. Introite portas ejus *b* in confessione *c*, atria ejus in hymnis; confitemini illi. Laudate nomen ejus.

5. Quoniam suavis est Dominus; in æternum misericordia ejus, & usque in generationem & generationem veritas ejus.

3. Wiedźćie, iż Pan sam iest Bog; on nas uczynił, á nie my sámi śiebie; Ludu iego, y owce pástwiská iego;

4. Wchodźćie w bramy iego w wyznawániu, do śieni iego z pieśniámi wyznawayćie mu. Chwalćie imię iego;

5. Boć słodki iest Pan; na miłośierdźie iego; y áż od rodzáiu do rodzáiu prawdá iego.

PSALMUS C.

David officium boni principis tum in se ipso tum in Josia, Allegorice & vel maxime in Christo rege proponit, ejus extollens gratiam.

1. Psalmus ipsi David.

MIsericordiam, & judicium cantabo tibi Domine; psallam,

d Ut illumines & doceas me.

2. Et intelligam in via immaculata, quando venies ad me *d*. Perambulam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.

3. Non proponebam ante oculos meos rem injustam; facientes prævaricationes odivi. Non adhæsit mihi

e A meis moribus & religione.

4. Cor pravum; declinantem a me *e* malignum non cognoscebam.

5. Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar. Superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebam.

f Regnum administrantes.

6. Oculi mei ad fideles terræ, ut sedeant mecum *f*; ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.

g Vitam suam

7. Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam; qui loquitur iniqua, non direxit *g* in conspectu oculorum meorum.

h Mane, mature & tempestive.

8. In matutino *h* interficiebam omnes peccatores terræ; ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem.

PSALM C.

Dawid opisuie sprdwę dobrego krolá w wizerunku swoyim, y Josiaszá, To też Kośćioł nabárźiey w wizerunku Chrystusá krolá, wysławiá łaskę iego.

1. Psalm sámemu Dawidowi.

MIłośierdźie, y sąd będą śpiewał tobie Pánie; będę śpiewał,

2. A będę rozumiał ná drodze niepokaláney, kiedy przyidźiesz do mnie. Chodźiłem w niewinnośći sercá mego, w pośrzoku domu mego.

3. Nie kładśem przed oczy swe niesprawiedliwey rzeczy; czyniące przewrotnośći miałem w nienawiśći. Nie przystáło ku mnie

4. Serce złośliwe; odstępuiącego odemnie złośniká nie znałem.

5. Ktory uwłacza potáiemnie bliźniemu swemu, tegom prześladował. Z człowiekiem pysznego oká, á nienásyconego sercá, z tymem nie iadał.

6. Oczy moie ná wierne ná źiemi, áby śiadáli zemną; chodzący drogą niepokaláną, ten mi służył.

7 Nie będźie mieszkał w pośrzod domu mego, ktory czyni pychę; ktory mowi nieprawośći, nie miał szczęśćia w oczách moich.

8. Ráno trácilem wszytkie grzeszniki w źiemi; ábym wykorzenił z miástá Páńskiego wszytkie czyniące nieprawość.

PSALMUS CI.

Propheta afflictus valde orat Christum, terræ cœlique fundatorem, ut Sionis misertus, ex ea ædificet Ecclesiam, in quam populi & regna ad Deum colendum conveniant. Allegorice afflicta Ecclesia orat liberari a peccati servitute & pœnis.

1. Ora-

PSALM CI.

Prorok bardzo utrápiony prośi Chrystusá źiemie, y nieba fundátorá, áby litośćiwym będąc nád Sionem z niego budował kośćioł, do ktorego by się národowie, y krolestwá schadzały ku chwale Pánu Bogu. To iest: utrápiony kośćioł prośi o wyswobodzenie z niewoley grzechu, y męk.

1. Ora-

1. Modlitwá ubogiego, kiedy ieſt w úćiſku, á wylewa przed Pánem prośbę ſwoię.

2. PAnie wyſłuchay modlitwę moię; á wołánie moie niech do ćiebie przyidźie.

3. Nie odwrácay oblicza twego odemnie; ktoregokolwiek dniá ieſtem uciśniony, nákłoń ku mnie uchá twego. Ktoregokolwiek dniá wzywáć ćię będę, prędko wyſłuchay mię.

4. Abowiem uſtáły iáko dym dni moie; á kośći moie iáko ſkwárczki wyſchły.

5. Zwiądłem iáko śiáno, y wyſchło ſerce moie; iżem zápomniał pożywáć chlebá mego.

6. Dla głoſu wzdychánia moiego; przyſchły kośći moie do ćiáłá mego.

7. Sſtałem ſię podobnym Pelikanowi puſczy; y sſtałem ſię iáko kruk nocny w puſtkách.

8. Nie ſpałem, y sſtałem ſię iáko wrobl ſam ieden ná dáchu.

9. Przez cáły dźień urągáli mi nieprzyiaćiele moi; á ći ktorzy mię chwalili, przećiwko mnie przyśięgáli.

10. Bom popioł iáko chleb iadał; á pićie moie mieſzałem z płáczem.

11. Dla gniewu y popędliwośći twoiey; ábowiem podnioſzſzy roztrąćiłeś mię.

12. Dni moie zeſzły iáko ćień; á iam uſechł iáko śiáno.

13. Ale ty Pánie trwaſz ná wieki; á pámiątka twoiá od rodzáiu do rodzáiu.

14. Ty powſtawſzy ſmiłuieſz ſię nád Sionem; boć czás ſmiłowánia nád nim, bo przyſzedł czás.

15. Abowiem upodobáło ſię ſługom twoim kámienie iego; á użalą ſię źiemie iego.

16. Y będą ſię národy báły imięnia twego Pánie; y wſzyſcy krolowie źiemſcy chwały twoiey.

17. Abowiem Pan pobudował Sion; y okaże ſię w chwale ſwoiey.

18. Weyźrzał ná modlitwę poniżonych; y nie wzgárdźił ich prośbą.

19. Niech to nápiſzą rodzáiowi potomnemu; á lud, ktory będźie ſtworzony, będźie Páná chwalił.

20. Abowiem weyźrzał z wyſokiey świątnice ſwoiey; Pan z niebá ná źiemię poyźrzał.

21. Aby wyſłuchał wzdychánia więźniow; áby rozwiązał ſyny pomordowánych.

22. Aby wyſławiáno imię Páńſkie ná Sionie; y chwałę iego w Jeruzálem.

23. Gdy ſię národowie zbiorą wiedno; y krolowie, áby ſłużyli Pánu.

24. Od-

1. Oratio pauperis, cum anxius fuerit, & in conſpectu Domini effuderit precem ſuam.

2. DOmine exaudi orationem meam; & clamor meus ad te veniat.

3. Non avertas faciem tuam a me; in quacumque die tribulor, inclina ad me aurem tuam. In quacumque die invocavero te, velociter exaudi me.

4. Quia defecerunt ſicut fumus dies mei *a*; & oſſa mea ſicut cremium *b* aruerunt.

5. Percuſſus ſum ut fœnum *c*, & aruit cor meum; quia oblitus ſum *d* comedere panem meum.

6. A voce gemitus mei; adhæſit os meum carni meæ.

7. Similis factus ſum pelicano ſolitudinis; factus ſum ſicut nycticorax *e* in domicilio.

8. Vigilavi, & factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto.

9. Tota die exprobrabant mihi inimici mei; & qui laudebant me, adverſum me jurabant.

10. Quia cinerem tamquam panem manducabam; & potum meum cum fletu miſcebam.

11. A facie iræ *f* & indignationis tuæ; quia elevans alliſiſti me.

12. Dies mei ſicut umbra declinaverunt; & ego ſicut fœnum arui.

13. Tu autem Domine in æternum permanes; & memoriale tuum in generationem & generationem.

14. Tu exurgens miſereberis Sion; quia tempus miſerendi ejus, quia venit tempus.

15. Quoniam placuerunt ſervis tuis lapides ejus *g*; & terræ ejus miſerebuntur.

16. Et timebunt Gentes nomen tuum Domine; & omnes reges terræ gloriam tuam.

17. Quia ædificavit Dominus Sion; & videbitur in gloria ſua *h*.

18. Reſpexit in orationem humilium; & non ſprevit precem eorum.

19. Scribantur hæc in generatione altera; & populus, qui creabitur, laudabit Dominum.

20. Quia proſpexit de excelſo ſancto ſuo; Dominus de cœlo in terram aſpexit.

21. Ut audiret gemitus compeditorum; ut ſolveret filios interemptorum;

22. Ut annuntient in Sion nomen Domini; & laudem ejus in Jeruſalem.

23. In conveniendo populos in unum; & reges, ut ſerviant Domino.

24. Re-

a Poetica hypotyposi deſcribit extremas ſuas miſerias per diverſas ſimilitudines.

b Dolor exhauſit omnē ſuccum corporis

c Uredine afflictionum.

d Præ mœrore & impotentia

e Chald noctua. Hieron. bubo.

f Propter iram tuam.

g Rudera Sionis, ut illa inſtaurent.

h Priſtina, imo majori propter ſplendorem miraculorum & doctrinam Chriſti in Sion.

24. Reſpondit ei in via viutuis ſuæ; Paucitatem dierum meorum nuntia mihi.

25. Ne revoces me in dimidio dierum meorum; in generationem & generationem anni tui *a*.

26. Initio tu Domine terram fundaſti; & opera manuum tuarum ſunt cœli.

27. Ipſi peribunt *b*, tu autem permanes; & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent. Et ſicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur;

28. Tu autem idem ipſe es; & anni tui non deficient.

29. Filii ſervorum tuorum *c* habitabunt *d*; & ſemen eorum in ſæculum dirigetur.

a i. e. ſunt æterni.

b Secundum præſentem ſtatum & conditionem ſervitutis & circumgyrationis.

c Reduces ex Babylone.

d In Judæa myſtice in Eccleſia.

24. Odpowiedźiał mu w drodze mocy ſwoiey; krotkość dni moich obiaw mi.

25. Nie bierz mię w połowicy dni moich; látá twoie od wieku do wieku.

26. Tyś Pánie ná początku źiemię ugruntował; á dźiełá rąk twoich ſą niebiosá.

27. One poginą, ále ty zoſtáieſz; y wſzytkie iáko ſzátá zwietſzeią. Y iáko odźienie odmieniſz ie, y odmienią ſię;

28. Ale ty tenżeś ieſt; y látá twoie nie uſtáną.

29. Synowie ſług twoich mieſzkáć będą; á náśienie ich ná wieki będźie ſczęśliwie prowádzone.

PSALMUS CII.

Synagoga ad Dei laudes ſe excitat. Eccleſia ſe, Angelos, & omia excitat ad innumerabilia Dei beneficia prædicanda.

1. Ipſi David.

BEnedic anima mea Domino; & omnia, quæ intra me ſunt, nomini ſancto ejus.

2. Benedic anima mea Domino; & noli oblíviſci omnes retributiones ejus *e*.

3. Quia propitiatur omnibus iniquitatibus tuis; qui ſanat omnes infirmitates tuas.

4. Qui redimit de interitu vitam tuam; qui coronat te in miſericordia & miſerationibus.

5. Qui replet in bonis deſiderium tuum; renovabitur ut aquilæ juventus tua.

6. Faciens miſericordias Dominus; & judicium omnibus injuriam patientibus.

7. Notas fecit vias ſuas Moyſi; filiis Iſrael voluntates ſuas.

8. Miſereatur *f*, & miſericors Dominus; longanimis, & multum miſericors.

9. Non in perpetuum iraſcetur; neque in æternum comminabitur.

10. Non ſecundum peccata noſtra fecit nobis; neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis.

11. Quoniam ſecundum altitudinem cœli a terra *g* corroboravit miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe.

12. Quantum diſtat Ortus ab Occidente; longe fecit a nobis iniquitates noſtras.

13. Quomodo miſeretur pater filiorum; miſertus eſt Dominus timentibus ſe;

e Symmachus: omnia beneficia.

f Num. 14. 18.

g q. d. ut cœlum ſuperat terram, ita ejus miſericordia excedit merita noſtra.

PSALM CII.

Synágogá ſię pobudza ku chwale Páná Bogá. Kośćioł ſię y Anyoły y wſzytkie rzeczy pobudza ku wyſławidniu niezliczonych dobrodźieyſtw Bożych.

1. Sámemu Dawidowi.

BŁogoſłáw duſzo moiá Pánu; y wſzytko, co we mnie ieſt, imięniowi świętemu iego.

2. Błogoſłáw duſzo moiá Pánu; á nie zápámiętyway wſzytkich dobrodźieyſtw iego.

3. Ktory miłośćiwie odpuſcza wſzytkie nieprawośći twoie; ktory uzdrawia wſzytkie choroby twoie.

4. Ktory odkupuie żywot twoy od zátrácenia; ktory ćię koronuie miłośierdźim y litośćiámi.

5. Ktory nápełnia dobrámi żądzą twoię; odnowi ſię iáko orłowa młodość twoiá.

6. Czyniący miłośierdźie Pan; y ſąd wſzytkim krzywdę ćierpiącym.

7. Oznaymił drogi ſwe Moyzeſzowi; y wolą ſwoię ſynom Izráelſkim.

8. Litośćiwy y miłośćiwy Pan; długo czekáiący, a wielce miłośierny.

9. Nie ná wieki ſię gniewáć będźie; áni wiecznie grozić będźie.

10. Nie według grzechow náſzych uczynił nam; áni według nieprawośći náſzych oddał nam.

11. Abowiem według wyſokośći niebá od źiemie utwierdźił miłośierdźie ſwoie nád tymi, ktorzy ſię go boią.

12. Iáko dáleko ieſt wſchod od zachodu; dáleko oddalił od nas nieprawośći náſze.

13. Iáko lituie oćiec ſynow ſwoich; zlitował ſię Pan nád tymi;

14. Quo- 14. Kto-

14. Ktorzy śię go boią, boć on zna utworzenie náſze. Wſpomniał iżechmy proch;
15. Człowiek, iáko trawá dni iego; iáko kwiát polny, ták okwitnie.
16. Abowiem powienie wiátr nań, y nie oſtoi śię; y więcey nie pozna mieyſcá ſwego.
17. Ale miłośierdźie Páńſkie od wieku, y áż do wieku, nád tymi, ktorzy śię go boią. Y ſpráwiedliwość iego ná ſyny ſynow,
18. Tych, ktorzy chowáią teſtáment iego; Y pámiętáią ná przykazánia iego, áby ie pełnili.
19. Pan ná niebie przygotował ſtolicę ſwoię; á kroleſtwo iego nád wſzemi pánowáć będźie.
20. Błogoſławćie Pánu wſzyſcy Anyołowie iego; możni w śile, ktorzy czynićie słowo iego ná uſłyſzenie głoſu mow iego.
21. Błogoſławćie Pánu wſzyſtkie woyſká iego; ſłudzy iego, ktorzy czynice wolą iego.
22. Błogoſławćie Pánu wſzyſtkie uczynki iego; ná wſzelkim mieyſcu pánowánia iego, błogoſław duſzo moiá Pánu.

14. Quoniam ipſe cognovit figmentum noſtrum. Recordatus eſt, quoniam pulvis ſumus;
15. Homo ſicut fœnum dies ejus; tamquam flos agri ſic efflorebit.
16. Quoniam ſpiritus *a* pertranſibit in illo; & non ſubſiſtet; & non cognoſcet amplius locum ſuum.
17. Miſericordia autem Domini ab æterno, & usque in æternum, ſuper timentes eum. Et juſtitia *b* illius in filios filiorum,
18. His, qui ſervant teſtamentum ejus; Et memores ſunt mandatorum ipſius, ad faciendum ea.
19. Dominus in cœlo paravit ſedem ſuam; & regnum ipſius omnibus dominabitur.
20. Benedicite Domino omnes Angeli ejus; potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam *c* vocem ſermonum ejus.
21. Benedicite Domino omnes virtutes *d* ejus; miniſtri ejus, qui facitis voluntatem ejus.
22. Benedicite Domino omnia opera ejus; in omni loco dominationis ejus, benedic anima mea Domino.

a Ventus urens.
b Gratia, quæ juſtos facit.
c Et faciendã.
d Chald. exercitus nempe Angeli.

PSALM CIII.

Synágogá Páná Bogá chwali ſtrony ſtworzenia, y opátrznośći iego. To ieſt: Kośćioł onego wyſławia ſtrony ſwoyiego poſtánowięnia, y záchowánia.

1. Sámemu Dawidowi.

BŁogoſław duſzo moiá Pánu; Panie Boże moy bárzoś śię wielmożnym okazał. Obłokleś śię w wyznánie, y ozdobę;
2. Odźiány świátłośćią iáko ſzátę; Ktory rozśćiągaſz niebo iáko ſkorę;
3. Ktory okrywaſz wodámi wierzch iego. Ktory kłádźieſz obłoki wſtępem twoim; ktory chodźiſz ná ſkrzydłách wiátrowych.
4. Ktory czyniſz Anyoły twoie duchy; y ſługi twoie ogień pałący.
5. Ktoryś ugruntował źiemię ná iey; ſtałośći nie náchyli śię ná wieki wieku.
6. Głębokośći, iáko ſzátá odźienie iey; nád gorámi ſtáną wody.
7. Ná fukánie twoie ućieką; ulękną śię głoſu gromu twego.
8. Podnoſzą śię gory, y zniżáią polá ná mieyſce, ktoreś im záłożył.
9. Zámierzyleſz kres, ktorego nie przeſtąpią; áni śię wrocą okryć źiemię.

PSALMUS CIII.

Synagoga Deum ab opificio mundi & providentia celebrat. Allegorice Eccleſia eumdem pro ſui conſtitutione & conſervatione collaudat.

1. Ipſi David.

BEnedic anima mea Domino; Domine Deus meus magnificatus es vehementer. Confeſſionem & decorem *e* induiſti;
2. Amictus lumine ſicut veſtimento; Extendens cœlum ſicut pellem *f*;
3. Qui tegis aquis ſuperiora ejus. Qui ponis nubem aſcenſum *g* tuum; qui ambulas ſuper pennas ventorum.
4. Qui facis Angelos tuos ſpiritus; & miniſtros tuos ignem urentem *h*.
5. Qui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam; non inclinabitur in ſæculum ſæculi.
6. Abyſſus, ſicut veſtimentum, amictus ejus; ſuper montes ſtabunt aquæ.
7. Ab increpatione tua fugient; á voce tonitrui tui formidabunt.
8. Aſcendunt montes, & deſcendunt campi in locum, quem fundaſti eis.
9. Terminum poſuiſti, quem non transgredientur; neque convertentur operire terram.

e Chald. laudem & pulchritudinem, ſcilicet omniũ rerum creatarum, tanquã veſtem polymitam.
f Tentorium ex pellibus.
g Hieronym. currum.
h Tam mobiles & agiles, ac ſi venti eſſent, & tam ſubtiles, ferventes, puros, ac ſi forent flammæ ignis. Hebr. 1. 7.

10. Qui emittis fontes in convallibus; inter medium montium pertranſibunt aquæ.

11. Potabunt omnes beſtiæ agri; expectabunt onagri in ſiti ſua.

12. Super ea volucres cœli habitabunt; de medio petrarum dabunt voces.

13. Rigans montes de ſuperioribus ſuis *a*; de fructu operum tuorum ſatiabitur terra.

a de nubibus.

14. Producens fœnum jumentis, & herbam ſervituti *b* hominum; Ut educas panem *c* de terra;

b Et uſui.
c Allegorice Euchariſtiam

15. Et vinum lætificet cor hominis; Ut exhilaret faciem in oleo; & panis cor hominis confirmet.

16. Saturabunt ligna campi; & cedri Libani, quas plantavit.

17. Illic paſſeres nidificabunt. Herodii *d*. domus dux eſt eorum;

d Ciconiæ.

18. Montes excelſi cervis; petra refugium herinaciis.

19. Fecit lunam in tempora *e*; ſol cognovit occaſum ſuum.

e Ad diſcrimina temporũ, menſium, annorum, feſtorum, &c.

20. Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox; in ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſilvæ.

21. Catuli leonum rugientes; ut rapiant, & quærant a Deo eſcam ſibi.

22. Ortus eſt ſol, & congregati ſunt; & in cubilibus ſuis collocabuntur.

23. Exibit homo ad opus ſuum; & ad operationem ſuam usque ad veſperum.

24. Quam magnificata ſunt opera tua Domine! omnia in ſapientia feciſti; impleta eſt terra poſſeſſione tua.

25. Hoc mare magnum, & ſpatioſum manibus *f*; illic reptilia, quorum non eſt numerus. Animalia puſilla cum magnis;

f Id eſt finibus.

26. Illic naves pertranſibunt. Draco iſte quem formaſti ad illudendum ei;

27. Omnia a te expectant; ut de illis eſcam in tempore.

28. Dante te illis, colligent; aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate *g*.

g Bonis tuis.

29. Avertente autem te faciem, turbabuntur; auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in pulverem ſuum revertentur.

30. Emittes ſpiritum tuum, & creabuntur; & renovabis faciem terræ *h*.

h Allegorice animam.

31. Sit gloria Domini in ſæculum; lætabitur Dominus in operibus ſuis.

32. Qui

10. Ktory wypuſzczaſz źrzodłá po dolinách; pośrzodkiem między gorámi popłyną wody.

11. Będą pić wſzytkie zwierzętá polne; oſłowie dźicy czekáć będą w prágnieniu ſwoim.

12 Nád nimi mieſzkáć będą ptáſzkowie powietrzni; z pośrzodká ſkał wydádzą głoſy.

13. Ktory pokrapiaſz gory z wyſokośći ſwoich; z owocu ſpraw twoich náſyći ſię źiemiá.

14. Ktory czyniſz, że śiáno rośnie bydłu, á źiołá ná poſługę człowieczą; Abyś wywiodł chleb z źiemie;

15. A wino rozweſeliło ſerce człowiecze; Aby uweſelił oblicze oliwą; á chleb ſerce człowiecze potwierdźił.

16. Náſycáią ſię drzewá polne; y Cedry Libanu, ktorych náſádźił.

17. Tám ſię wroble gnieźdźić będą. Herodiná gniazdo ieſt wodzem ich;

18. Gory wyſokie ieleniom; opoki ućieczká ieżom.

19. Uczynił księżyc dla czáſow; słońce poznáło záchod ſwoy.

20. Przywiodłeś ćiemność, y ſtáłá ſię noc; w nię przechodźić będą wſzytkie zwierzętá leśne.

21. Szczenięta lwie ryczące; aby porwáły, y ſzukáły od Bogá pokármu ſobie.

22. Wzeſzło słońce, y zgromádźili ſię; y w iámách ſwoich położą ſię.

23. Wynidźie człowiek ná robotę ſwoię; y ná ſpráwy ſwoie áż do wieczorá.

24. Iáko wielmożne ſą Pánie uczynki twoie! wſzytkoś w mądrośći uczynił; nápełniona ieſt źiemiá ośiádłośćią twoią.

25. To morze wielkie, y ſzerokie odnogámi; tám płazy, ktorych niemáſz liczby. Zwierzętá máłe z wielkimi;

26. Tám okręty pływáć będą. Smok ten, ktoregoś ſtworzył ku náigrániu iemu;

27. Wſzytkie ná ćię czekáią; ábyś im dał pokarm czáſu ſwego.

28. Gdy im ty daſz, będą zbieráć; gdy otworzyſz rękę twoię, wſzytkie ſię dobrem nápełnią.

29. Ale gdy ty odwroćiſz oblicze, zátrwożą ſię; odeymieſz duchá ich, y uſtáną, y w proch ſię ſwoy obrocą.

30. Wypuśćiſz duchá twego, á będą ſtworzone; y odnowiſz oblicze źiemie.

31. Niechayże chwałá Páńſká będźie ná wieki; będźie ſię Pan weſelił w uczynkách ſwoich.

32. Ktory

32. Ktory pátrzy ná źięmię, y czyni, że drży; ktory tyka gor, y kurzą śię.

33. Będę śpiewał Pánu zá żywotá mego; będę grał Bogu memu, poki mię sstawa.

34. Niech mu będźie wdźięczna wymowá moiá; á ia śię rozkocham w Pánu.

35. Niechay ustáną grzesznicy z źiemie, á złośnicy ták, że ich nie będźie; błogosław duszo moiá Pánu.

PSALM CIV.

Synágogá wzywa ludźi ku chwaleniu Bogá, ktory Izráelski lud záchował, y do źiemie obiecaney przywiodł. Kośćioł chwali Chrystusa dla wykupienia od gorszego Ægyptu, to iest: od grzecha, y piekła.

Alleluia. (*1. Par. 16. 8.*)

1. WYznawayćie Pánu, y wzywayćie imię-nia iego; opowiádayćie między pogány sprawy iego.

2. Spiewayćie mu, y gráyćie mu; oznaymiayćie wszytkie dźiwy iego.

3. Chłubćie śię w imieniu świętym iego; niech śię weseli serce szukáiących Páná.

4. Szukayćie Páná, á bądźćie umocnieni; szukayćie oblicza iego záwsze.

5 Pámiętayćie ná dźiwy iego, ktore uczynił; ná cudá iego, y sądy ust iego.

6. Náśienie Abráhámowe, sludzy iego; synowie Jákobowi, wybráni iego.

7. Onći Pan Bog nász; po wszytkie źiemi sądy iego.

8. Pámiętał wiecznie ná testáment swoy; ná słowo, ktore przykazał ná tyśiąc narodow.

9. Ktore postánowił z Abráhámem; y ná przyśięgę swą z Izáákiem.

10. Y postánowił ią Jákobowi zá przykazánie; á Izráelowi zá testáment wieczny.

11. Mowiąc: Tobie dam źiemię Chánáán; sznur dźiedźictwá wászego.

12. Gdy byli w máley liczbie bárzo; trochá y obywátele ich.

13. Y przechodźili od národu do narodu; y z krolestwá do innego ludu.

14. Nie dopuśćił im krzywdy czynić człowiekowi; y pokarał dla nich krole.

15 Nie tykayćie pomázáńcow moich; á ná proroki moie nie bądźćie złośliwemi.

16. Y záwołał głodu ná źiemię; y skruszył wszytko pośilenie chlebá.

17. Posłał

32. Qui respicit terram, & facit eam tremere; qui tangit montes, & fumigant.

33. Cantabo *a* Domino in vita mea; psallam Deo meo, quamdiu sum.

a Infr. 145. 2.

34. Jucundum sit ei eloquium meum; ego vero delectabor in Domino.

35. Deficiant peccatores a terra, & iniqui ita, ut non sint; benedic anima mea Domino.

PSALMUS CIV.

Synagoga omnes ad Deum laudandum vocat, qui Israelitas multis bonis affecerit, conservarit, & in terram promissam perduxerit. Allegorice Ecclesia laudat Christum pro redemptione ex deteriori Ægypto, peccato scilicet & inferno.

Alleluja. (*1. Par. 16. 8.*)

1. COnfitemini *b* Domino, & invocate nomen ejus; annuntiate inter Gentes opera ejus.

b 1. Paral. 16. 8. Isai. 12. 4.

2. Cantate ei, & psallite ei; narrate omnia mirabilia ejus.

3. Laudamini in nomine sancto ejus; lætetur cor quærentium Dominum.

4. Quærite Dominum, & confirmamini *c*; quærite faciem ejus semper.

c Estote fortes & constantes.

5. Mementote mirabilium ejus, quæ fecit; prodigia ejus, & judicia *d* oris ejus.

d Præcepta.

6. Semen Abraham, servi ejus; filii Jacob electi ejus.

7. Ipse Dominus Deus noster; in universa terra judicia ejus.

8. Memor fuit in sæculum testamenti sui; verbi, quod mandavit in mille generationes.

9. Quod *e* disposuit ad Abraham; & juramenti sui ad Isaac.

e Gen. 22. 16.

10. Et statuit illud Jacob in præceptum; & Israel in testamentum æternum.

11. Dicens: Tibi dabo terram Chanaan; funiculum hæreditatis vestræ.

12. Cum essent numero brevi *f*; paucissimi & incolæ ejus.

f Exiguo.

13. Et pertransierunt de gente in gentem; & de regno ad populum alterum.

14. Non reliquit hominem nocere eis; & corripuit pro eis reges *g*.

g Ægypti & Palæstinæ.

15. Nolite *h* tangere Christos meos; & in prophetis meis nolite malignari.

h 2. Reg. 1. 14. 1. Par. 16. 22.

16. Et vocavit famem super terram; & omne firmamentum panis contrivit.

17. Misit

a Gen. 37. 36.
b Gen 39. 20.
c Catena ferrea.
d Gen. 41. 14.
e Ad formam vitæ suæ Sa.
f Gen. 46. 6.
g Exod. 17. Act. 7. 17.
h Exod. 3. 10. & 4. 29.
i Exod. 7. 10.
† Exod. 10. 21.
k Non irritavit; nec immutavit promissa sua.
l Exod. 7. 20.
m Exod. 8. 6.
n Exod. 8. 16. & 24.
o Exod. 10. 12.
p Exod. 12. 29.
q Exod. 12. 35.
r Exod. 13. 21. Psal. 77. 14. 1. Cor. 10. 1.
s Exod. 16. 13.
t Num. 20. 11.
u Gen. 17. 7.

17. Misit ante eos *a* virum; in servum venumdatus est Joseph.

18. Humiliaverunt *b* in compedibus pedes ejus; ferrum *c* pertransiit animam ejus;

19. Donec veniret verbum ejus. Eloquium Domini inflammavit eum.

20. Misit *d* rex, & solvit eum; princeps populorum, & dimisit eum.

21. Constituit eum dominum domus suæ; & principem omnis possessionis suæ.

22. Ut erudiret principes ejus sicut semetipsum *e*; & senes ejus prudentiam doceret.

23. Et *f* intravit Israel in Ægyptum; & Jacob accola fuit in terra Cham.

24. Et *g* auxit populum suum vehementer; & firmavit eum super inimicos ejus.

25. Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus; & dolum facerent in servos ejus.

26. Misit *h* Moysen servum suum; Aaron, quem elegit ipsum.

27. Posuit *i* in eis verba signorum suorum; & prodigiorum in terra Cham.

28. Misit † tenebras, & obscuravit; & non exacerbavit sermones suos *k*.

29. Convertit *l* aquas eorum in sanguinem; & occidit pisces eorum.

30. Edidit *m* terra eorum ranas in penetralibus regum ipsorum.

31. Dixit *n*, & venit cœnomyia, & cinifes in omnibus finibus eorum.

32. Posuit pluvias eorum grandinem; Ignem comburentem in terra ipsorum.

33. Et percussit vineas eorum, & ficulneas eorum; & contrivit lignum finium eorum.

34. Dixit *o* & venit locusta, & bruchus, cujus non erat numerus.

35. Et comedit omne fœnum in terra eorum; & comedit omnem fructum terræ eorum.

36. Et percussit *p* omne primogenitum in terra eorum; primitias omnis laboris eorum.

37. Et *q* eduxit eos cum argento & auro; & non erat in tribubus eorum infirmus.

38. Lætata est Ægyptus in profectione eorum; quia incubuit timor eorum super eos.

39. Expandit *r* nubem in protectionem eorum; & ignem, ut luceret eis per noctem.

40. Petierunt *s*, & venit coturnix; & pane cœli saturavit eos.

41. Dirupit *t* petram, & fluxerunt aquæ; abierunt in sicco flumina.

42. Quoniam *u* memor fuit verbi sancti sui; quod habuit ad Abraham puerum suum.

43. Et

17. Posłał przed nimi mężá; zá niewolniká przedan iest Jozeph.

18. Poniżyli w pętách nogi iego; żelázo przeszło duszę iego;

19. Aż przyszło słowo iego. Mowienie Páńskie zápáliło go.

20. Posłał krol, y rozwiązał go; Pan ludu, y wypuśćił go.

21. Postánowił go pánem domu swego; y książęćiem wszytkie dźierżáwy swoiey.

22. Aby ćwiczył książętá iego iáko śiebie sámego; á stárce iego mądrośći náuczył.

23. Y wszedł Izráel do Ægyptu; y Jákob był obywátelem w źiemi Chám.

24. Y rozmnożył lud swoy bárzo; y zmocnił ji nád nieprzyiaćioły iego.

25. Odmienił serce ich, áby nienawidźieli ludu iego; y czynili zdrády nád slugámi iego.

26. Posłał Moyżeszá slugę swego; Aaroná, ktorego obrał.

27. Położył w nich słowá znákow swoich; z cudow w źiemi Chám.

28. Puśćił ćiemnośći, y záćmił; y nie uprzykrzył słow swoich.

29. Obroćił wody ich w krew; á ryby ich pomorzył.

30. Zrodźiłá źiemiá ich żáby, w pokoiách krolow ich.

31. Roskazał, y przyszłá rozmáita muchá; y mszyce we wszytkich gránicách ich.

32. Uczynił dżdże ich grádem; y ogień pałący ná ich źiemi.

33. Y potłukł winnice ich y figi ich; y pokruszył drzewá w ich gránicách.

34. Rzekł, y przyszłá száráńcza, y chrząszcz, ktoremu nie było liczby.

35. Y poiadł wszytkę trawę w ich źiemi; y poiadł wszytek owoc źiemie ich.

36. Y pobił wszytkie pierworodne w źiemi ich; pierwastki wszelkiey prace ich.

37. Y wyprowádźił ie ze srebrem y złotem; a nie był miedzy ich pokoleniem chory.

38. Radował się Ægypt z wyszćia ich; bo był przyszedł ná nie strách ich.

39. Rozciągnął obłok ná okryćie ich; á ogień, áby im świećił w nocy.

40. Żądáli, y przylećiáła przepiorká; y chlebem niebieskim násyćił ie.

41. Rozszczepił opokę, y wypłynęły wody; płynęły rzeki ná suszy.

42. Abowiem pomniał ná słowo święte swoie; ktore miał do Abráhámá slugi swego.

43. Y

43. Y wywiodł lud swoy z weselem; á wybráne swe z rádośćią.

44. Y dał im kráiny pogánow; á roboty narodow pośiedli.

45. Aby przystrzegali usprawiedliwienia iego; y o zakonie iego się bádáli.

43. Et eduxit populum suum in exultatione; & electos suos in lætitia *a*.

44. Et dedit illis regiones Gentium; & labores populorum possederunt.

45. Ut custodiant justificationes ejus; & legem ejus requirant *b*.

a Chald. in laude.

b Chald. custodiant.

PSALM CV.

W niewoley będący lud Izráelski grzechy swe, y przodkow swych wyznáwa, á o łaskę y wybáwienie prośi. To iest: Chrześćiánie, przez Chrystusowe dobrodźieystwá, ktore pod podobienstwámi, y sprawámi stárego testámenta były zastániono, żądáią zupełne wykupienie.

Alleluia. (*Judith.* 13. 21.)

1. WYznawayćie Pánu boć dobry; bo ná wieki miłośierdźie iego.

2. Ktoż wysławi możnośći Páńskie, da w posłuch wszytkie chwały iego?

3. Błogosławieni, ktorzy strzegą sądu; á czynią sprawiedliwość ná káżdy czás.

4. Wspomni ná nas Pánie, w upodobániu ludu twego; náwiedź nas przez zbáwienie twoie.

5. Abyśmy oglądáli dobrá wybránych twoich, y rozweselili się weselem ludu twego; ábyś był pochwalon z dźiedźictwem twoim.

6. Zgrzeszyliśmyć z oycy naszymi; niesprawiedliwieśmy czynili, nieprawość popełnili.

7. Oycowie naszy w Ægyptćie nie zrozumieli dźiwow twoich; nie pámiętáli ná wielkość miłośierdźia twego. Y drażnili, gdy wstępowáli w morze, w morze czerwone.

8. Y wybáwił ie dla imienia swego; áby okazął możność swoię.

9. Y sfukał morze czerwone, y wyschnęło; y przewiodł ie przez głębokośći iáko przez puszczą.

10. Y wybáwił ie z ręki tych, ktorzy ich nienawidźieli: y wykupił ie z ręki nieprzyiaćielskiey.

11. Y okryłá wodá te, ktorzy ich ćiążyli; ieden z nich niestoitał.

12. Y uwierzyli słowom iego; y wysławiáli chwałę iego.

13. Prędko odpráwili, zápomnieli uczynkow iego; á nie czekáli rády iego.

14. Y byli źięći chćiwośćią ná puszczy; y kuśili Bogá ná mieyscu bezwodnym.

15. Y dał im prośbę ich; y przepuśćił násycenie ná dusze ich.

PSALMUS CV.

Captivi Israelitæ Deo peccata sua, & majorum confitentes, veniam salutemque poscunt. Allegorice Christiani per Christi beneficia, quæ sub figuris & gestis antiqui testamenti adumbrantur, plenam petunt redemptionem.

Alleluja. (*Judith.* 13. 21.)

1. COnfitemini Domino *c* quoniam bonus; quoniam in sæculum misericordia ejus.

2. Quis *d* loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus?

3. Beati, qui custodiunt judicium; & faciunt justitiam in omni tempore.

4. Memento nostri Domine in beneplacito *e* populi tui; visita nos in salutari tuo *f*.

5. Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ; ut lauderis cum hæreditate tua.

6. Peccavimus *g* cum Patribus nostris; injuste egimus, iniquitatem fecimus.

7. Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua; non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ. Et irritaverunt ascendentes in mare, Mare rubrum.

8. Et salvavit eos propter nomen suum; ut notam faceret potentiam suam.

9. Et *h* increpuit Mare rubrum, & exiccatum est; & deduxit eos in abyssis sicut in deserto.

10. Et salvavit eos de manu odientium; & redemit eos de manu inimici.

11. Et *i* operuit aqua tribulantes eos; unus ex eis non remansit.

12. Et crediderunt verbis ejus; & laudaverunt *k* laudem ejus.

13. Cito fecerunt, obliti sunt operum ejus; & non sustinuerunt consilium ejus.

14. Et *l* concupierunt concupiscentiam in deserto; & tentaverunt Deum in inaquoso.

15. Et *m* dedit eis petitionem ipsorum; & misit saturitatem in animas eorum.

c Judith 13. 21.

d Eccli. 43. 35.

e Pro tua benevolentia erga populum tuum.

f Allegorice in salvatore Christo.

g Judith 7. 1.

h Exod. 14. 21.

i Exod. 14. 27.

k Cecinerunt præcinente Moyse & Maria. Exod. 15.

l Exod. 17. 2.

m Num. 11. 31.

16. Et irritaverunt Moyſen in caſtris; Aaron ſanctum Domini.

a Num. 16. 32.

17. Aperta *a* eſt terra, & deglutivit Dathan; & operuit ſuper congregationem Abiron.

18. Et exarſit ignis in ſynagoga eorum; flamma combuſſit peccatores.

b Exod. 32. 4. *c* Juxta montem Sinai. *d* Deum, Rom. 1. v. 23.

19. Et *b* fecerunt vitulum in Horeb *c*; & adoraverunt ſculptile.

20. Et mutaverunt gloriam ſuam *d* in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum.

21. Obliti ſunt Deum, qui ſalvavit eos; qui fecit magnalia in Ægypto,

22. Mirabilia in terra Cham; terribilia in mari rubro.

e Exod. 32. 10. *f* Confringens, ſeu impediens ejus iram.

23. Et *e* dixit, ut diſperderet eos; ſi non Moyſes electus ejus ſtetiſſet in confractione in conſpectu ejus. *f* Ut averteret iram ejus, ne diſperderet eos;

24. Et pro nihilo habuerunt terram deſiderabilem; Non crediderunt verbo ejus.

25. Et murmuraverunt in tabernaculis ſuis; non exaudierunt vocem Domini.

g Num. 14. 32.

26. Et *g* elevavit manum ſuam ſuper eos; ut proſterneret eos in deſerto.

27. Et ut dejiceret ſemen eorum in Nationibus; & diſpergeret eos in regionibus.

h Conſecrati. *i* Idolo Moab. *k* Idolorum.

28. Et initiati *h* ſunt Beel-phegor *i*; & comederunt ſacrificia mortuorum *k*.

29. Et irritaverunt eum in adinventionibus ſuis; & multiplicata eſt in eis ruina.

l Num. 20. 10.

30. Et *l* ſtetit Phinees, & placavit; & ceſſavit quaſſatio.

31. Et reputatum eſt ei in juſtitiam; in generationem & generationem usque in ſempiternum.

m Num. 25. 7.

32. Et *m* irritaverunt eum ad aquas contradictionis; & vexatus eſt Moyſes propter eos.

n Moyſes dubius hærens in animo, & verbis, num poſſibile eſſet, ut petra daret aquam.

33. Quia exacerbaverunt ſpiritum ejus. Et diſtinxit *n* in labiis ſuis.

34. Non diſperdiderunt gentes; quas dixit Dominus illis.

35. Et commiſti ſunt inter gentes; & didicerunt opera eorum.

36. Et ſervierunt ſculptilibus eorum; & factum eſt illis in ſcandalum.

37. Et immolaverunt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis.

38. Et effuderunt ſanguinem innocentem, ſanguinem filiorum ſuorum, & filiarum ſuarum; quas ſacrificaverunt ſculptilibus Chanaan. Et infecta eſt terra in ſanguinibus,

39. Et

16. Y rozdraźnili Moyzeſzá w obozie; Aaroná świętego Páńſkiego.

17. Otworzyłá ſię źiemiá, y pożárłá Dátháná; y okryłá zbor Abironow.

18. Y zápalił ſię ogień w ich zborze; płomień popalił grzeſzniki.

19. Y uczynili ćielcá przy Horeb; y kłániáli ſię ryćinie.

20. Y przemienili chwałę ſwą w podobieńſtwo ćielcá iedzącego trawę.

21. Zápomnieli Bogá, ktory ie zbáwił; ktory czynił wielkie rzeczy w Ægyptćie,

22. Dźiwy w źiemi Cham; ſtráſzne rzeczy ná czerwonym morzu.

23. Y rzekł, że ie miał wytráćić; by był Moyzeſz wybrány iego nie záſtáwił ſię w przełomieniu przed oczymá iego. Aby był odwróćił gniew iego, żeby ich nie wytrácał;

24. Y zá nic ſobie niemieli źiemie pożądliwey; Nie wierzyli ſłowu iego.

25. Y ſzemráli w namiotách ſwoich; nie ſłucháli głoſu Páńſkiego.

26. Y podniosł rękę ſwoię ná nie; áby ie położył ná puſczy.

27. A żeby porzućił naśienie ich między narody; y roſproſzył ie po źiemiách.

28. Y poświęćili ſię Beel-Phegorowi; y iedli ofiáry umárłych.

29. Y wzruſzyli go ku gniewu wynálazkámi ſwemi; y ſtał ſię w nich więtſzy upadek.

30. Y ſtánął Phinees, y ubłagał; y przeſtáłá porażka.

31. Y poczytano mu ku ſpráwiedliwośći; od narodu do narodu áż ná wieki.

32. Y wzruſzyli go ku gniewu u wod ſprzećiwieńſtwá; y utrapiony był Moyzeſz dla nich.

33. Ze rozdraźnili duchá iego. Y wyráźił uſty ſwymi.

34. Nie wygłádźili pogánow; o ktore im był Pan rzekł.

35. Y pomieſzáli ſię z pogány; y náuczyli ſię uczynkow ich.

36. Y ſłużyli ryćinom ich; y ſtáło ſię im ná upad.

37. Y ofiárowáli ſyny ſwoie, y corki ſwoie czártom.

38. Y wylewali krew niewinną, krew ſynow ſwoich, y corek ſwoich; ktore ofiárowáli ryćinam Chánáneyſkim. A ſplugáwioná byłá źiemiá krwiámi,

39. Y

39. Y zeszpecona ich uczynkámi; y cudzołożyli w wynálazkách swoich.

40. Y rozgniewał się Pan zapalczywośćią przećiw ludowi swemu; y obrzydźił sobie dźiedźictwo swoie.

41. Y podał ie w ręce pogánom; y pánowáli nád nimi, ktorzy ie mieli w nienawiśći.

42. Y ćiażyli ie nieprzyiaćiele ich; y byli uniżeni pod rękámi ich;

43. Często ie wybáwiał. Ale oni do gniewu go przywodźili rádámi swymi; y poniżeni byli dla nieprawośći swoich.

44. Y widźiał, kiedy byli ućiśnieni; y wysłuchał ich modlitwę.

45. Y wspomniał ná testáment swoy; y żal mu było według wielkośći miłośierdźia swego.

46. Y dał ie ná miłośierdźie, przed oczymá wszytkich, ktorzy ie byli poimáli.

47. Wybawże nas Pánie Boże nász; á zgromadz nasz narodow. Abyśmy wyznawáli imieniowi twemu świętemu; á chłubili się w chwale twoiey.

48. Błogosłáwiony Pan Bog Izráelski od wieku áż ná wieki; á niechay rzecze wszytek lud: Sstań się sstań się.

PSALM CVI.

Synágogá Bogá chwalić każe, ktory z trudnośći, y niebeśpieczeństw drog, błędow, więźien, chorob, żeglowania, wybáwia tych, ktorzy go wzywaią, też onych dobrámi obdarzi. To iest: Kośćioł nas pobudza ku chwaleniu Bogá, ponieważ one wybáwienia znaczą wybawienie Chrystusowe.

Alleluia. (*Judith. 13. 21.*)

1. WYznawayćie Pánu, bo dobry iest; bo ná wieki miłośierdźie iego.

2. Niech powiedzą, ktorzy są od Páná odkupieni, ktore wykupił z ręki nieprzyiaćielskiey; y z kráiow zgromádźił ie.

3. Ze wschodu słońcá, y z zachodu; z połnocy, y od morzá.

4. Błądźili po puszczy ná mieysku bezwodnym; y nienáydowáli drogi do miástá, w ktorymby mieszkáli.

5. Láknącymi, y prágnącymi; duszá ich w nich ustawálá.

6. Y wołali do Páná, gdy ućiśnieni byli; y wyrwał ie z ich potrzeb.

7. Y

39. Et contaminata est in operibus eorum; & fornicati sunt *a* in adinventionibus suis.

40. Et iratus est furore Dominus in populum suum; & abominatus est hæreditatem suam.

41. Et tradidit eos in manus gentium; & dominati sunt eorum, qui oderunt eos.

42. Et tribulaverunt eos inimici eorum; & humiliati sunt sub manibus eorum;

43. Sæpe liberavit eos. Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo; & humiliati sunt in iniquitatibus suis.

44. Et vidit, cum tribularentur; & audivit orationem eorum.

45. Et *b* memor fuit testamenti sui; & pœnituit *c* eum secundum multitudinem misericordiæ suæ.

46. Et dedit eos in misericordias *d* in conspectu omnium, qui ceperant eos.

47. Salvos *e* nos fac Domine Deus noster; & congrega nos de Nationibus. Ut confiteamur nomini sancto tuo; & gloriemur in laude tua.

48. Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo, & usque in sæculum; & dicet omnis populus: Fiat, fiat.

a Relicto Deo tanquam sponso, & amico legitimo adhæserunt diis alienis.

b Deut. 30. 1.

c Quasi pœnitens revocavit sententiam de iis perdendis.

d Ut hostes eos mollius haberent; & in patriam remitterent, ut fecerunt Cyrus, Darius, Artaxerxes, aliique.

e q. d. nos a te ampliorem misericordiā petimus, sc. salutem verā.

PSALMUS CVI.

Synagoga invitat ad Deum laudandum, qui ex itinerum errore, carcere, morbo, navigantium discriminibus, denique periculis omnibus se invocantes liberet, & bonis cumulet. Allegorice Ecclesia nos excitat ad Dei laudes: quia liberationes illæ significant Christi liberationem.

Alleluja. (*Judith. 13. 21.*)

1. COnfitemini Domino quoniam bonus; quoniam in sæculum misericordia ejus.

2. Dicant, qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimici; & de regionibus congregavit eos.

3. A solis ortu, & occasu; ab aquilone, & mari.

4. Erraverunt in solitudine in inaquoso; viam *f* civitatis habitaculi non invenerunt.

5. Esurientes, & sitientes; anima eorum in ipsis defecit.

6. Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur; & de necessitatibus eorum eripuit eos.

f Ducentem ad civitatem habitabilem.

7. Et

7. Et deduxit eos in viam rectam; ut irent in civitatem habitationis.

8. Confiteantur *a* Domino misericordiæ ejus; & mirabilia ejus filiis hominum.

9. Quia satiavit animam inanem; & animam esurientem satiavit bonis.

10. Sedentes in tenebris, & umbra mortis; vinctos in mendicitate, & ferro.

11. Quia exacerbaverunt *b* eloquia Dei; & consilium Altissimi irritaverunt.

12. Et humiliatum est in laboribus cor eorum; infirmati sunt, nec fuit, qui adjuvaret.

13. Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur; & de necessitatibus eorum liberavit eos.

14. Et eduxit eos de tenebris, & umbra mortis; & vincula eorum disrupit.

15. Confiteantur Domino misericordiæ ejus; & mirabilia ejus filiis hominum.

16. Quia contrivit portas æreas; & vectes ferreos *c* confregit.

17. Suscepit eos de via iniquitatis eorum; propter injustitias enim suas humiliati sunt.

18. Omnem *d* escam abominata est anima eorum; & appropinquaverunt usque ad portas mortis.

19. Et clamaverunt ad Dominũ, cum tribularentur; & de necessitatibus eorũ liberavit eos.

20. Misit verbum *e* suum, & sanavit eos; & eripuit eos de interitionibus eorum.

21. Confiteantur Domino misericordiæ ejus; & mirabilia ejus filiis hominum.

22. Et sacrificent sacrificium laudis; & annuntient opera ejus in exultatione.

23. Qui descendunt mare in navibus; facientes operationem in aquis multis.

24. Ipsi viderunt opera Domini; & mirabilia ejus in profundo.

25. Dixit, & stetit spiritus procellæ; & exaltati sunt fluctus ejus.

26. Ascendunt usque ad cœlos, & descendunt usque ad abyssos; anima eorum in malis tabescebat.

27. Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius; & omnis sapientia eorum devorata est *f*.

28. Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur; & de necessitatibus eorũ eduxit eos.

29. Et statuit procellam ejus in auram *g*; & siluerunt fluctus ejus.

30. Et lætati sunt, qui siluerunt; & deduxit eos in portum voluntatis eorum *h*.

31. Confi-

a Passive, sc. prædicentur.

b Acerbe restiterunt Dei eloquiis.

c Fortissimos carceres, & compedes.

d Excellentissimam escam, sc. Manna.

e Allegorice Christum.

f Seu absorpta omnis peritia rei nauticæ

g Placidam & serenam.

h sc. quem volebant.

7. Y náwiodł ie ná prostą drogę; áby szli do miástá, w ktorymby mieszkáli.

8. Niechayże wyznawáią Pánu miłośierdźia iego; y cudá iego synom ludzkim.

9. Bo násyćił duszę głodną; á duszę łáknącą dobrámi nápełnił.

10. Siedzące w ćiemnośćiách, y w ćieniu śmierći; więźnie w niedostátku, y w żeleźie.

11. Bo śię sprzećiwiáli słowom Bożym; y rádę Nawyższego rozdraźnili.

12. Y uniżone było w pracey serce ich; upádli, á nie był, ktoby ich rátował.

13. Y wołáli do Páná, gdy utrapieni byli; y wybáwił ie z ich potrzeb.

14. Y wywiodł ie z ćiemnośći, y z ćieniá śmierći; y okowy ich połamał.

15. Niechayże wyznawáią Pánu miłośierdźia iego; y cudá iego synom ludzkim.

16. Przeto że skruszył drzwi miedźiáne; y połamał zapory żelázne.

17. Wybáwił ie z drogi ich nieprávośći; bo dla niespráwiedliwośći swoich byli poniżeni.

18. Wszelákim pokármem brzydźiłá śię duszá ich; y przybliżyli śię áż do bram śmierći.

19. Y wołali do Páná, gdy ućiśnieni byli; y wybáwił ie z ich potrzeb.

20. Zesłał słowo swoie, y uzdrowił ie; y wyrwał ie od ich zginienia.

21. Niechże wyznawáią Pánu miłośierdźia iego; y cudá iego synom ludzkim.

22. A niech ofiáruią ofiárę chwały; y niech opowiádáią uczynki iego z weselem.

23. Ktorzy zstępuią ná morze w okręćiech; y máią spráwy po wodách wielkich.

24. Ci widźieli dźieła Páńskie; y dźiwy iego ná głębinie.

25. Rzekł, y powstał wiatr burzliwy; y podniosły śię nawálnośći iego.

26. Wstępuią áż do niebá, y zstępuią áż do przepáśći; duszá ich schła we złey przygodźie.

27. Strwożyli śię, y zátaczáli śię iáko piiáni; y wszytká ich mądrość pozárta iest.

28. Y wołáli do Páná, gdy byli ućiśnieni; y wywiodł ie z ich potrzeb.

29. Y obroćił burze iego w ćiszą; y uspokoiły śię nawalnośći iego.

30. Y urádowáli śię, że ućichły; y przyprowádźił ie do portu woley ich.

31. Niech

31. Niech wyznawáią Pánu miłośierdźia iego; y cudá iego synom ludzkim.
32. Y niech go wywyższáią w zgromádzeniu ludźi; á ná stolicy stárcow niech go chwalą.
33. Obroćił rzeki w puszczą; á potoki wod w suszą.
34. Ziemię rodzáyną wsłone polá; dla złośći tych, ktorzy w niey mieszkáią.
35. Obroćił pustynią w ieźiorá wodne; á źiemię bezwodną w strumienie wodne.
36. Y osádźił tám łáknące; y záłożyli miásto ku mieszkániu.
37. Y pośiali polá, y násádźili winnice; y uczyniły pożytek urodzáiu.
38. Y błogosłáwił im, y bárzo się rozmnożyli; y bydłá ich nie umnieyszył.
39. Y mało ich zostáło; y udręczeni są, od utrapienia złego, y od boleśći.
40. Wylána iest wzgárdá ná przełożone; y dopuśćił, że błądźili ná bezdrożnym mieyscu, á nie ná drodze.
41. Y wspomogł ubogiego z niedostátku; y uczynił iáko owce fámilie.
42. Uyźrzą spráwiedliwi, y weselić się będą; á wszelką nieprawość zátką ustá swoie.
43. Ktoż mądry, á strzedz będźie tego? á wyrozumie miłośierdźiá Páńskie?

31. Confiteantur Domino misericordiæ ejus; & mirabilia ejus filiis hominum.
32. Et exaltent eum in ecclesia plebis; & in cathedra *a* seniorum *b* laudent eum.
33. Posuit flumina in desertum; & exitus aquarum in sitim.
34. Terram fructiferam in salsuginem *c*; a malitia inhabitantium in ea.
35. Posuit desertum in stagna aquarum; & terram sine aqua in exitus aquarum.
36. Et collocavit illic esurientes; & constituerunt civitatem habitationis.
37. Et seminaverunt agros, & plantaverunt vineas; & fecerunt fructum nativitatis.
38. Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis; & jumenta eorum non minoravit.
39. Et pauci facti sunt *d*; & vexati sunt a tribulatione malorum, & dolore.
40. Effusa est contemptio super principes *e*; & errare fecit eos in invio, & non in via.
41. Et adjuvit pauperem de inopia; & posuit sicut oves familias.
42. Videbunt *f* recti, & lætabuntur; & omnis iniquitas oppilabit os suum.
43. Quis sapiens & custodiet hæc; & intelliget misericordias Domini?

a Chald. consessu.
b Senatorum & magistratuum.
c Ut loca fertilia fierent arida & sterilia.
d Rursus ob scelera imminuti sunt numero & opibus.
e Facti sunt contemptibiles.
f Job. 12. 19.

PSALM CVII.

Synágogá (Kośćioł Boży) prośi Bogá, áby mu dał szczęśćie przećiw Moábitom Palestinom, Idumeiczykom (to iest: Máhometánom, y Heretikom) Iest psalm prorokuiący o sławie z martwych wstánienia Chrystusowego, o iego wstępu ná niebiosza, y o krolestwu.

1. Pieśnie Psalmu sámemu Dawidowi. (*Supr. 56. 8.*)
2. Gotowe serce moie Boże, gotowe serce moie; będę śpiewał, y grał w chwale moiey.
3. Powstań chwało moiá, powstań árfo y cytro; wstánę ná świtániu.
4. Będęć wyznawał między ludem Pánie; á będę tobie śpiewał między narody.
5. Abowiem wielkie iest nád niebiosá miłośierdźie twoie; y áż pod obłoki prawdá twoiá.
6. Wywyższże się nád niebiosá Boże, á po wszytkiey źiemi chwałá twoiá;
7. Aby byli wybáwieni umiłowáni twoi. Wybáw práwicą twoią, á wysłuchay mię;

8. Bog

PSALMUS CVII.

Synagoga, Allegorice Ecclesia, precatur Deum sibi propitium contra Moabitas, Palæstinos, Idumæos (id est Mahometanos & hæreticos) Psalmus est propheticus de Christi resurgentis gloria, ascensione, & regno.

1. Canticum Psalmi ipsi David. (*Supr. 56. 8.*)
2. Paratum cor meum Deus *g*, paratum cor meum; cantabo, & psallam in gloria mea.
3. Exurge gloria mea *h*, exurge psalterium, & cithara; exurgam diluculo.
4. Confitebor tibi in populis Domine; & psallam tibi in nationibus.
5. Quia magna est super cœlos misericordia tua; & usque ad nubes veritas tua *i*.
6. Exaltare super cœlos Deus, & super omnem terram gloria tua;
7. Ut liberentur dilecti tui. Salvum fac dextra tua, & exaudi me;

8. Deus

g Bis paratū ad excipienda bona & mala
h Allegorice Christus laus Dei gloriosa. S. August.
i Immensa est & ubique diffusa.

8. Deus locutus eſt in ſancto ſuo; Exultabo, & dividam Sichimam, & convallem tabernaculorum dimetiar.

9. Meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes; & Ephraim ſuſceptio capitis mei. Juda rex meus *a*.

10. Moab *b* lebes ſpei meæ. In Idumæam extendam calceamentum meum; mihi alienigenæ amici facti ſunt.

11. Quis deducet me in civitatem munitam? quis deducet me usque in Idumæam?

12. Nonne tu Deus, qui repuliſti nos; & non exibis Deus in virtutibus noſtris?

13. Da nobis auxilium de tribulatione; quia vana ſalus hominis.

14. In Deo faciemus virtutem; & ipſe ad nihilum deducet inimicos noſtros.

a Deſcendet ex Juda.
b Regio Moabitica.

8. Bog mowił w świątnicy ſwoiey; Rozweſelę ſię, y będę dźielił Sichymę, y dolinę Námiotow pomierzę.

9. Moy ieſt Gáláád, y moy Mánáſſes; y Ephráim obroná glowy moiey. Judá krol moy.

10. Moáb gárniec nádźieie moiey. Ná Idumęą rośćiągnę bot moy; mnie cudzoźiemcy ſſtali ſię przyiaćioły.

11. Ktoż mię doprowádźi do miáſtá obronnego? kto mię doprowádźi áż do Idumęiey?

12. Izali nie ty Boże, ktoryś nas odrzućił; y nie wynidźieſz Boże z woyſki náſzemi?

13. Day nam rátunek w utrapieniu; boć omylne wybáwienie człowiecze.

14. Bogu uczynimy moc; á on wniwecz obroći nieprzyiaćioły náſze.

PSALMUS CVIII.

David Doeg, Allegorice Chriſtus, Judæ proditori cæteriſque malevolis dignas pœnas, per triginta maledictiones, ſibi vero ſalutem prophetice precatur. Actor. 1. 20.

1. In finem, Pſalmus David.

2. DEus laudem meam *c* ne tacueris; quia os peccatoris, & os doloſi ſuper me apertum eſt.

3. Locuti ſunt adverſum me lingua doloſa, & ſermonibus odii *d* circumdederunt me; & expugnaverunt me gratis.

4. Pro eo ut me diligerent; detrahebant mihi; ego autem orabam *e*.

5. Et poſuerunt adverſum me mala pro bonis; & odium pro dilectione mea.

6. Conſtitue ſuper eum peccatorem *f*; & diabolus *g* ſtet a dexteris ejus.

7. Cum judicatur, exeat condemnatus; & oratio ejus fiat in peccatum *h*.

8. Fiant dies ejus pauci; & epiſcopatum *i* ejus accipiat alter.

9. Fiant filii ejus orphani; & uxor ejus vidua.

10. Nutantes transferantur filii ejus, & mendicent; & ejiciantur habitationibus ſuis.

11. Scrutetur fœnerator omnem ſubſtantiam ejus; & diripiant alieni labores ejus.

12. Non ſit illi adjutor; nec ſit, qui miſereatur pupillis ejus.

13. Fiant nati ejus in interitum; in generatione una deleatur nomen ejus.

c Innocentiã & laudabilem vitam.
d ex odio profectis.
e Pro eis.
f Tyrannum aliquem.
g Calumniator accuſans eum
h In majorem offenſam, ut accidit Antiocho 2. Machab. 9. 13.
i Allegorice Judæ Apoſtolatum. Act. 1. 20.

PSALM CVIII.

Dawid Doegowi (Chryſtus Judaſzowi) á inſzym zazdrośćiwym opowiáda godne kárania prez trzydźieśći złorzeczęnia; lecz ſobie ſámemu zbáwienie Actor. 1. 20.

1. Ná koniec, Pſalm Dawidowi.

2. BOże chwały moiey nie zámilczay; boć uſtá grzeſzniká, y zdrayce przećiwko mnie ſię otworzyły.

3. Mowili przećiwko mnie ięzykiem zdrádliwym, y ogárnęli mię mowámi nienawiſtnemi; y walczyli ná mię bez przyczyny.

4. Miáſto tego, co mię miłowáć mieli, uwłaczáli mi; á iam ſię modlił.

5. Y oddawáli mi złym zá dobre; á nienawiśćią zá miłość moię.

6. Poſtawże nád nim grzeſzniká; á diabeł niech ſtoi po práwicy iego.

7. Gdy go ſądzą, niech wynidźie potępiony; á modlitwa iego niech ſię w grzech obroći.

8. Dni iego niechay będą krotkie; á biſkupſtwo iego niechay weźmie inny.

9. Synowie niech będą śierotámi; á żoná iego wdową.

10. Niech ſię tułáiący przenoſzą ſynowie iego, á niech żebrzą; y niech będą wyrzuceni z mieſzkánia ſwego.

11. Niech ſzperuie lichwiarz wſzytkę máiętność iego; á niech rozchwycą obcy prace iego.

12. Niechay niema pomocniká; á niech nie będźie, ktoby ſię zlitował nád śirotámi iego.

13. Dźieći iego niech będą zniſczone; w iednym rodźie niech zginie imię iego.

14. Niech przyydźie ná pámięć przed oczymá Páńſkimi niepráwość oycow iego; á grzech mátki iego niechay nie będźie zgłádzony.

15. Niechay będą przed Pánem záwzdy; á niech wyginie z źiemi pámiątká ich.

16. Przeto, że nie pámiętał czynić miłośierdźia.

17. Y prześládował człowieká niedoſtátecznego y żebraká; á ſkruſzonego ná ſercu, áby go zámordował.

18. Y umiłował przeklęctwo, y przyydźie náń; y niechćiał błogosłáwieńſtwá, á będźie oddalone od niego. Y oblokł ſię w przeklęctwo iáko w ſzátę; y weſzło iáko wodá we wnętrznośći iego, á iáko oliwá w kośći iego.

19. Niechże mu będźie iáko odźienie, ktorym ſię okrywa; y iáko pás, ktorym ſię záwżdy opáſuie.

20. To dźieło tych, ktorzy mi u Páná uwłaczáią; y ktorzy źle mowią przećiw duſzy moiey.

21. A ty Pánie, Pánie, uczyń zemną dla imienia twego; ábowiem ſłodkie ieſt miłośierdźie twoie.

22. Wyzwol mię, bom ia ieſt ubogi, y nędzny; y ſerce me we mnie ieſt utrapione.

23. Przeminąłem iáko ćień, kiedy ſchodźi; y ieſtem ſtrząśniony iáko ſzáráńcza.

24. Koláná moie zemdlały od poſtu; á ćiáło moie odmieniło ſię od oleiu.

25. A ia ſtałem ſię u nich naśmiewiſkiem; pátrzáli ná mię, y kiwali głowámi ſwymi.

26. Wſpomożże mię Pánie Boże moy; zbáw mię według miłośierdźia twego.

27. A niech poznáią, że to ręká twoiá; á ześ ty Pánie uczynił ią.

28. Oni będą złorzeczyć, á ty rácz błogosłáwić; ktorzy powſtáią przećiwko mnie niech będą záwſtydzeni, á ſługá twoy będźie ſię weſelił.

29. Niechayż będą ći, ktorzy mi uwłoczą, ſromotą obleczeni; á niech ſię przyodźieią iáko dwoiſtym płáſczem zelżywośćią ſwoią.

30. Będę bárzo wyznawał Pánu uſty mymi; w pośrzod wiela chwalić go będę.

31. Iż on ſtánął po práwey ſtronie ubogiego; áby wybáwił od prześládowcow duſzę moię.

14. In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conſpectu Domini; & peccatum matris ejus non deleatur.

15. Fiant contra Dominum ſemper *a*; & diſpereat de terra memoria eorum.

16. Pro eo, quod non eſt recordatus facere miſericordiam.

17. Et perſecutus eſt hominem inopem, & mendicum; & compunctum corde mortificare.

18. Et dilexit maledictionem, *b* & veniet ei; & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. Et induit maledictionem ſicut veſtimentum, & intravit ſicut aqua in interiora ejus, & ſicut oleum in oſſibus ejus.

19. Fiat ei ſicut veſtimentum, quo operitur; & ſicut zona, qua ſemper præcingitur.

20. Hoc opus *c* eorum, qui detrahunt mihi apud Dominum; & qui loquuntur mala adverſus animam meam.

21. Et tu Domine, Domine, fac mecum propter nomen tuum; quia ſuavis eſt miſericordia tua.

22. Libera me, quia egenus, & pauper ego ſum; & cor meum conturbatum eſt intra me.

23. Sicut umbra cum declinat, ablatus ſum *d*; & excuſſus ſum *e* ſicut locuſtæ.

24. Genua mea infirmata ſunt a jejunio; & caro mea immutata *f* eſt propter oleum *g*.

25. Et ego factus ſum opprobrium illis; viderunt me, & moverunt capita ſua.

26. Adjuva me Domine Deus meus; ſalvum me fac ſecundum miſericordiam tuam.

27. Et ſciant, quia manus tua hæc; & tu Domine feciſti eam.

28. Maledicent illi *h*, & tu benedices; qui inſurgunt in me, confundantur; ſervus autem tuus lætabitur.

29. Induantur, qui detrahunt mihi, pudore; & operiantur ſicut diploide *i* confuſione ſua.

30. Confitebor Domino nimis in ore meo; & in medio multorum laudabo eum.

31. Quia aſtitit a dextris pauperis; ut ſalvum faceret a perſequentibus animam meam.

a Scelera eorum, ut illa puniat in filiis.

b Nempe qui ſcelera diligit, cenſetur & diligere annexam pœnam.

c Hæc erit merces operis.

d De terra viventium.

e Contemptus & abjectus.

f In maciem.

g Pugnam paſſionis.

h Judæi.

i Duplicato pallio ſeu multiplici ignominia.

PSALM CIX.

Synágogá ſławi śiedmioraki zacnośći Chryſtuſowe, zwłaſzczá iego ná práwyći śiedźienie, krole-ſtwo,

PSALMUS CIX.

Synagoga canit ſeptem Meſſiæ excellentias, præſertim Chriſti ad patris dexteram ſeſſionem regnum

regnum & victoriam. Mystice concinit Ecclesia de Christi regno & sacerdotio æterno.

stwo, y zwyćięstwo. W duchownym wyrozumieniu: Kośćioł śpiewa o Chrystusowym krolestwu, y wiecznym kápłanstwu.

1. Psalmus David.

DIxit Dominus *a* Domino meo *b*: Sede a dextris meis *c*; donec *d* ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum *e*.

2. Virgam virtutis *f* tuæ emittet Dominus ex Sion *g*; dominare in medio inimicorũ tuorũ.

3. Tecum principium *h* in die virtutis *i* tuæ in splendoribus sanctorum; ex utero *k* ante luciferum genui te.

4. Juravit *l* Dominus, & non pœnitebit eum; Tu *m* es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

5. Dominus a dextris tuis; confregit in die iræ suæ reges.

6. Judicabit in nationibus *n*, implebit ruinas *o*; conquassabit capita in terra multorum.

7. De torrente in via bibet; propterea exaltabit caput.

a Deus pater. *b* Filio Messiæ. Matth 22.24. *c* Regna mecum in summa gloria & felicitate. *d* 1. Cor. 15. 25. Hebr 1.13. & 10. 13. *e* Dum eos perfecte tibi subjiciam. *f* Potentiæ. *g* In universum orbem. *h* Principatus. *i* Potentiæ. *k* Ex mea substantia. *l* Certo constituit. *m* Joan. 12. 34. Hebr. 5.6. & 7.17. *n* Ulciscetur omnes tibi inimicos. *o* Angelorum per homines.

1. Psalm Dawidowi.

RZekł Pan Pánu memu: Siedź po práwicy moiey; Aż położę nieprzyiaćioły twoie, podnożkiem nog twoich.

2. Laskę mocy twoiey wypuśći Pan z Sionu; pánuy w pośrzod nieprzyiaćioł twoich.

3. Przy tobie przodkowánie w dźień możnośći twoiey w iásnośćiách świątośći; z żywotá przed iutrzenką zrodźiłem ćię.

4. Przyśiągł Pan, á nie będźie mu żal; ty iesteś kápłanem ná wieki, według porządku Melchisedechowego.

5. Pan po práwicy twoiey; poráźił w dźień gniewu swego krole.

6. Będźie sądźił narody, nápełni ũpáśći; potłucze głowy wielu ná źiemi.

7. Z strumienia ná drodze pić będźie; dla tego wywyszy głowę.

PSALMUS CX.

Synagoga, mystice Ecclesia Dominum laudat, qui tot beneficia in Ecclesiam contulit præsertim Escam seu Manna sanctissimæ Eucharistiæ.

Alleluja.

1. COnfitebor tibi Domine in toto corde meo; in consilio justorum & congregatione *p*.

2. Magna opera Domini; exquisita *q* in omnes voluntates ejus.

3. Confessio & magnificentia opus ejus; & justitia ejus manet in sæculum sæculi.

4. Memoriam *r* fecit mirabilium suorum; misericors & miserator Dominus.

5. Escam *s* dedit timentibus se. Memor erit in sæculum testamenti sui;

6. Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo.

7. Ut det illis hæreditatem gentium; opera manuum ejus veritas & judicium.

8. Fidelia omnia mandata ejus; confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate & æquitate.

9. Redemptionem misit populo suo; mandavit in æternum testamentum suum. Sanctum, & terribile nomen ejus *t*;

10. Initium sapientiæ timor Domini *u*. Intellectus bonus omnibus facientibus eum *x*; laudatio ejus manet in sæculum sæculi.

p Id est clam & palam. *q* Exquisite facta. *r* Memoriale. *s* Illam singularem SS. Eucharistiæ. *t* Ergo nemo impune violat ejus testamentum. *u* Prov. 1. 7. & 9. 17. Eccli. 1. 16. *x* Timorem observando legem.

PSALM CX.

Syndgogá (Kośćioł) Pánà Bogá chwali, że ták wiele dobrego uczynił kośćiołowi, właszcza pokarm, to iest: Manne nayświętszego Sakramenta.

Alleluja.

1. BĘdęć wyznawał Pánie wszystkim sercem moim; w rádźie spráwiedliwych, y w zgromádzeniu.

2. Wielkie spráwy Páńskie; doświádczone we wszytkim upodobániu iego.

3. Wyznánie y wielmożność dźieło iego; á spráwiedliwość iego trwa ná wieki wiekow.

* 4. Uczynił pámiątkę dźiwow swoich; miłośierny á litośćiwy Pán.

5. Dał pokarm tym, ktorzy śię go boią. Pámientáć będźie wiecznie ná testáment swoy;

6. Moc uczynkow swoich oznaymi ludowi swemu.

7. Aby im dał dźiedźictwo pogánow; uczynki rąk iego práwdá y sąd.

8. Pewne są wszytkie przykazánia iego; utwierdzone ná wieki wieczne, uczynione w prawdźie y w práwośći.

9. Posłał odkupienie ludowi swemu; postánowił ná wieki testáment swoy. Swięte y strászne imię iego;

10. Początek mądrośći boiazń Páńská. Wyrozumienie dobre wszystkim, ktorzy ie czynią; chwałá iego trwa ná wieki wieku.

PSALM CXI.

Prorok opowiáda, że ludźie pobożni, á miłośierni ſą błogoſławieni, á niezbożni będą pohanbieni. Kośćioł Chryſtuſá ſpráwiedliwego ſpráwiedliwych ſławi.

Alleluia, náwrocenia Aggęuſzá, y Záchárjaſzá.

1. BŁogoſłáwiony mąż, ktory ſię boi Páná; w przykazániu iego będźie ſię kochał wielce.

2. Można ná źięmi będźie náśienie iego; narod práwych będźie błogoſłáwiony.

3. Sławá y bogáctwá w domu iego; á ſpráwiedliwość iego trwa ná wieki wiekow.

4. Weſzłá w ćięmnośćiách świátłość práwym; miłośćiwy, miłośierny, y ſpráwiedliwy.

5. Roſkoſzny człowiek, ktory ſię zlituie y pożycza; będźie miárkował mowy ſwe z rozſądkiem.

6. Bo ná wieki nie będźie poruſzon.

7. W wieczney pámiątce będźie ſpráwiedliwy; nie będźie ſię bał posłuchu złego. Gotowe ſerce iego nádźieię mieć w Pánu.

8. Umocnione ieſt ſerce iego; nie poruſzy ſię, áż wzgárdźi nieprzyiaćioły ſwymi.

9. Rozproſzył, dał ubogim; ſpráwiedliwość iego trwa ná wiek wieku, rog iego wywyſzy ſię w chwale.

10. Grzeſznik uyźrzy, y będźie ſię gniewał, będźie zgrzytał zębomá ſwymi, á będźie ſchnął; żądza niezbożnych záginie.

PSALMUS CXI.

Propheta prædicat juſtos & beneficos eſſe beatos, ſed peccatores perituros. Eccleſia Chriſtum juſtum juſtorum laudat.

Alleluja, Reverſionis Aggæi, & Zachriæ.

1. BEatus vir, qui timet Dominum; in mandatis ejus volet nimis *a*.

2. Potens in terra erit ſemen ejus; generatio rectorum benedicetur.

3. Gloria, & divitiæ in domo ejus; & juſtitia ejus manet *b* in ſæculum ſæculi.

4. Exortum eſt in tenebris *c* lumen rectis; miſericors, & miſereator, & juſtus.

5. Jucundus homo, qui miſeretur, & commodat; diſponet ſermones ſuos in judicio.

6. Quia in æternum non commovebitur.

7. In memoria æterna erit juſtus; ab auditione mala *d* non timebit. Paratum cor ejus ſperare in Domino;

8. Confirmatum eſt cor ejus; non commovebitur, donec deſpiciat inimicos ſuos.

9. Diſperſit, dedit pauperibus; juſtitia ejus manet in ſæculum ſæculi, cornu *e* ejus exaltabitur in gloria.

10. Peccator videbit, & iraſcetur, dentibus ſuis fremet & tabeſcet; deſiderium peccatorum peribit.

a Valde.

b Conſtanter perſeverat in acceptatione Dei, ut præmium accipiat.

c Rebus adverſis.

d Nuntio rerum triſtium ſententia reprobationis.

e Robur potentia & gloria.

PSALM CXII.

Prorok zázywá ku chwalie Páná Bogá, ktory choć ieſt wyſoki, ma ſtáránie o tych niſkich rzeczách. Kośćioł chwali iego hoyność, że prez Chryſtuſá wywyſzył niſkych Apoſtołow, y zgromadzenie národow.

Alleluia.

1. CHwalćie dźieći Páná; chwalćie imię Páńſkie.

2. Niechay będźie imię Páńſkie błogoſłáwione; od tąd y áż ná wieki.

3. Od wſchodu słońcá áż do zachodu; chwalebne imię Páńſkie.

4. Wyſoki nád wſzyſtkie narody Pan; á nád niebioſá chwáłá iego.

5. Ktoż iáko Pan Bog náſz; ktory mieſzka ná wyſokośći.

6. A ná niſkie rzeczy pátrzy ná niebie; y ná źiemi?

7. Pod-

PSALMUS CXII.

Propheta invitat ad Deum laudandum, qui excelſus ima curet. Eccleſia laudat ejus magnificentiam, quod per Chriſtum exaltet Apoſtolos humiles & gentium Eccleſiam.

Alleluja.

1. LAudate pueri *f* Dominum; laudate nomen Domini.

2. Sit nomen domini benedictum; ex hoc nunc, & usque in ſæculum.

3. A ſolis *g* ortu usque ad occaſum; laudabile nomen Domini.

4. Excelſus ſuper omnes gentes Dominus; & ſuper cœlos gloria ejus.

5. Quis ſicut Dominus Deus noſter; qui in altis habitat.

6. Et humilia *h* reſpicit in cœlo; & in terra?

7. Suſci-

f Servi puri & innocentes.

g Malach. 1. 11.

h Ima & vilia.

a Sordibus peccatorum & infima conditione.

7. Suſcitans a terra inopem; & de ſtercore *a* erigens pauperem.

8. Ut collocet eum cum principibus; cum principibus populi ſui.

9. Qui habitare facit ſterilem in domo; matrem filiorum lætantem.

7. Podnoſzący z źiemie nędznego; á z gnoiu wywyſzáiąc ubogiego.

8. Aby go poſádźił z kśiążęty; z kśiążęty ludu ſwego.

9. Ktory czyni, iż niepłodna mieſzka w domu; mátká ſynow weſoła.

PSALMUS CXIII.

Synagoga recolit Dei beneficia in exitu Iſrael de Ægypto, Deumque precatur, ut oſtendat, quod gentium ſimulacra ſint vana: ipſe vero ſit omne piorum præſidium. Eccleſia canit Chriſti redemptionem Deum verum piorum præſidium eſſe.

Alleluja.

b Exod. 13. 3.

c Dei ſancta familia.

d Sinai & juncti colles ſub ſilierunt terræ motu. Pſ. 67. v. 9. dum lex promulgaretur.

1. IN exitu Iſrael de Ægypto *b*; domus Jacob de populo barbaro.

2. Facta eſt Judæa ſanctificatio ejus *c*; Iſrael poteſtas ejus.

3. Mare vidit, & fugit; Jordanis converſus eſt retrorſum.

4. Montes *d* exultaverunt ut arietes; & colles ſicut agni ovium.

5. Quid eſt tibi mare, quod fugiſti; & tu Jordanis, quia converſus es retrorſum?

6. Montes exultaſtis ſicut arietes; & colles ſicut agni ovium?

7. A facie Domini mota eſt terra; a facie Dei Jacob.

8. Qui convertit petram in ſtagna aquarum; & rupem in fontes aquarum.

PSALM CXIII.

Synágogá wſpomina cudá Páńſkie w wyprowádzeniu Zydow z Ægyptu pokázane, y prośi, áby pokázał, że bałwány národow ſą marne; lecz on że ieſt obroną nabożnych. Kośćioł ſławi wykupienie Chryſtuſowe, á że Bog ieſt prawdźiwą obroną pobożnych.

Alleluia.

1. GDy wychodźił lud Izráel z Ægyptu; dom Jákobow z ludu pogáńſkiego.

2. Sſtał ſię lud Judſki poświęcenie iego; Izráel moc iego.

3. Morze uyźrzáło, y ućiekło; Jordan wroćił ſię názad.

4. Gory ſkakáły iáko baráni; á págorki iáko iagnięta.

5. Cożći ſię sſtáło morze, żeś ućiekło; y tobie Jordanie, żeś ſię ná zad wroćił?

6. Gory wyſkoczyłyśćie iáko báráni? á págorki iáko iágnięta?

7. Od oblicza Páńſkiego zádrżáłá źiemia; od oblicza Bogá Jákobowego.

8. Ktory obroćił opokę w wodne ieźiorá; á ſkáłę w źrzodłá wodne.

e i. e. propter.

f Infr. 134. 15.

g Sap. 15. 15.

h Hinc nos Chriſtiani in imaginibus Dei nil numinis, nil vitæ, nil veræ ſimilitudinis admittimus, ſed ſolummodo nudam repræſentationem Dei, eamque analogicam prout res corporalis rem ſpiritualem repræſentare poteſt.

1. NON NOBIS DOMINE, NON NOBIS; ſed nomini tuo da gloriam.

2. Super *e* miſericordia tua, & veritate tua; nequando dicant Gentes: Ubi eſt Deus eorum?

3. Deus autem noſter eſt in cœlo; omnia quæcumque voluit, fecit.

4. Simulachra *f* gentium argentum; & aurum; opera manuum hominum.

5. Os *g* habent, & non loquentur; oculos habent, & non videbunt.

6. Aures habent, & non audient; nares habent, & non odorabunt.

7. Manus habent, & non palpabunt; pedes habent, & non ambulabunt; non clamabunt in gutture ſuo.

8. Similes illis fiant, qui faciunt ea; & omnes, qui confidunt in eis *h*.

1. NIe nam Pánie, nie nam; ále imieniowi twemu day chwalę.

2. Dla miłośierdźia twego, y dla prawdy twoiey; áby ſnadź nie rzekli pogáni: Gdźież ieſt Bog ich?

3. Ano Bog náſz ná niebie: wſzytko cokolwiek chćiał, uczynił.

4. Bałwány pogáńſkie ſrebro, y złoto; robotá rąk cziowieczych.

5. Uſtá máią á nie mowią: Oczy máią á nie uyźrzą.

6. Uſzy máią, á nie uſłyſzą; nozdrze máią, á nie powoniáią.

7. Ręce máią, á nie będą mácáć; nogi máią, á nie będą chodźić; áni wołáć będą gárłem ſwoim.

8. Niech im podobni będą, ktorzy ie czynią; y wſzyſcy, ktorzy w nich ufáią.

9. Dom Izráelſki nádźieię miał w Pánu; pomocnikiem ich y obrońcą ich ieſt.
10. Dom Aaronow nádźieię miał w Pánu; pomocnikiem ich y obrońcą ich ieſt.
11. Ktorzy ſię boią Páná, nádźieię mieli w Pánu; pomocnikiem ich y obrońcą ich ieſt.
12. Pan pámiętał ná nas; y błogoſłáwił nam; Błogoſłáwił domowi Izráelſkiemu; błogoſłáwił domowi Aaronowemu.
13. Błogoſłáwił wſzytkim, ktorzy ſię boią Páná; máłym z więtſzymi.
14. Niech przyczyni Pan ná was; ná was, y ná ſyny wáſze.
15 Błogoſłáwieni wy od Páná; ktory ſtworzył niebo, y źiemię.
16. Niebo nád niebioſy Pánu; á źiemię dał ſynom człowieczym.
17. Nie umárli będą ćię chwalić Pánie; áni wſzyſcy, ktorzy ſſtępuią do piekłá.
18. Ale my, ktorzyſmy żywi, błogoſłáwiemy Pánu; od tego czáſu áż ná wieki.

9. Domûs Iſrael ſperavit in Domino; adjutor eorum & protector eorum eſt.
10. Domus Aaron ſperavit in Domino; adjutor eorum & protector eorum eſt.
11. Qui timentDominum, ſperaverunt inDomino; adjutor eorum & protector eorum eſt.
12. Dominus memor fuit noſtri; & benedixit nobis; benedixit domui Iſrael; benedixit domui Aaron.
13. Benedixit omnibus, qui timent Dominum; puſillis cum majoribus.
14. Adjiciat Dominus ſuper vos; ſuper vos, & ſuper filios veſtros.
15. Benedicti vos a Domino; qui fecit cœlum, & terram.
16. Cœlum cœli *a* Domino *b*; terram autem dedit filiis hominum.
17. Non *c* mortui laudabunt te Domine; neque omnes, qui deſcendunt in infernum.
18. Sed nos, qui vivimus, benedicimus Domino; ex hoc nunc & usque in ſæculum.

a Supremum, empyreum.
b Sedes eſt & thronus.
c Baruch. 2. 17.

PSALM CXIV.

Utrapiony Prorok modli ſię zá raz, y dźiękuie, że z wielkich niebeſpiecznośći był wyrwány. To taiemnie zgadza ſię ná Chryſtuſa, y ná Kośćioł zolduiący, á oczyśćiący.

Alleluia.

1. ROzmiłowałem ſię, iż wyſłucha Pan głos modlitwy moiey.
2. Abowiem náklonił uchá ſwego ku mnie; á we dni moie będę wzywał.
3. Ogárnęły mię boleśći śmiertelne; á niebeſpieczeńſtwá piekielne potkály mię. Nalazłem ućiſk y boleść,
4. Y wzywałem imienia Páńſkiego. O Pánie, wybaw duſzę moię!
5. Miłośćiwy Pan, y ſpráwiedliwy; á Bog náſz ieſt litośćiwy.
6. Pan ſtrzeże máluczkich; uniżyłem ſię, á wybáwił mię.
7. Náwroć ſię duſzo moiá do odpoczynienia twego; ábowiemći Pan dobrze uczynił.
8. Bo wyrwał duſzę moię od śmierći; oczy moie od płáczu, nogi moie od upadku.
9. Będę ſię podobał Pánu, w kráinie żywiących.

PSALMUS CXIV.

Afflictus propheta orat ſimul, & gratias agit, quod fuerit magno e periculo ereptus. Myſtice Chriſto congruit, & Eccleſiæ militanti, & purganti.

Alleluja.

1. DIlexi *d*, quoniam exaudiet *e* Dominus vocem orationis meæ.
2. Quia inclinavit aurem ſuam mihi; & in diebus meis invocabo.
3. Circumdederunt me dolores mortis *f*; & pericula inferni invenerunt me. Tribulationem & dolorem inveni,
4. Et nomen Domini invocavi. O Domine libera animam meam!
5. Miſericors Dominus, & juſtus; & Deus noſter miſeretur.
6. Cuſtodiens parvulos Dominus; humiliatus ſum, & liberavit me.
7. Convertere anima mea in requiem tuam; *g* quia Dominus benefecit tibi.
8. Quia eripuit animam meam de morte; oculos meos a lachrymis, pedes meos a lapſu.
9. Placebo *h* Domino in regione vivorum.

d ſc. Deum.
e Sicut exaudire ſolet.
f Extremi, & lethales.
g Ad priſtinam tranquillitatem ad Deum.
h Conabor placere.

PSALM CXV.

Jeſcze dźiękuie Bogu, ktory go wybáwił. (bo ten Pſalm u Żydow wtora częśc ieſt owego wyżſzego)

PSALMUS CXV.

Pergit gratias agere Deo, a quo fuerat liberatus (nam hic Pſalmus in Heb. pars altera eſt

est superioris) *Christo congruit, & Christiano calicem passionis offerenti pro gratiarum actione.*

Alleluja.

10. CRedidi *a* propter quod locutus sum *b*; ego autem humiliatus sum nimis *c*.

11. Ego dixi in excessu meo *d*: Omnis homo mendax *e*.

12. Quid retribuam Domino, pro omnibus, quæ retribuit mihi?

13. Calicem salutaris accipiam *f*; & nomen Domini invocabo.

14. Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus;

15. Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus.

16. O Domine, quia ego servus tuus; ego servus tuus, & filius ancillæ tuæ *g*. Dirupisti vincula mea;

17. Tibi sacrificabo hostiam laudis; & nomen Domini invocabo.

18. Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi ejus.

19. In atriis domus Domini; in medio tui Jerusalem.

a Deo promittenti.
b 2. Cor. 4.13.
c Et afflictus valde.
d Stupore & ecstasi.
e Insufficiens, & impotens ad salvandū. Rom. 3. 4.
f Sacrificabo Domino hostiam pacificam, & Eucharisticam, tropologice calicem passionis.
g Synagogæ, Ecclesiæ, Deiparæ.

szego) *To wykłada się ná Chrystusá, y Chrześcianina ofiáruiącego kielich męki zá dźięk czynienie.*

Alleluia.

10. UWierzyłem, przeto żem mowił; á iá poniżon iestem bárzo.

11. Iam rzekł w záchwyceniu moim: Káżdy człowiek kłamcá.

12. Coż oddam Pánu zá wszytko, co mi dobrze uczynił?

13. Kielich zbáwienia wezmę; á imienia Páńskiego wzywáć będę.

14. Szłuby moie Pánu oddam przedewszytkim ludem iego;

15. Droga przed oblicznośćią Páńską śmierć świętych iego.

16. O Pánie, bom ia sługá twoy; iam sługá twoy, y syn służebnice twoiey. Potárgałeś pętá moie;

17. Tobie ofiáruię ofiárę chwały; á imienia Páńskiego wzywáć będę.

18. Szluby moie Pánu oddam przed oczymá wszytkiego ludu iego.

19. W śieniách domu Páńskiego; w pośrzodku ćiebie o Jeruzálem.

PSALMUS CXVI.

Vaticinium de conversione gentium, quas Synagoga, Ecclesia invitat ad Deum collaudandum, ob Christum exhibitum. Rom. 15.

Alleluja.

1. LAudate Dominum *h* omnes Gentes; laudate eum omnes populi.

2. Quoniam confirmata *i* est super nos misericordia ejus; & veritas Domini manet in æternum *k*.

h Rom. 15.11.
i Exhibita, & stabilita misso Christo.
k Joan. 12,34.

PSALM CXVI.

Iest proroctwo o nawróceniu narodow, ktorych Synágogá (Kośćioł) wzywa ku chwaleniu Bogá, że im dał Chrystusá. Rom. 15.

Alleluia.

1. CHwalćie Páná wszyscy pogáni; chwalćie go wszyscy narodowie.

2. Bo się umocniło nád námi miłośierdźie iego; á prawdá Páńská trwa ná wieki.

PSALMUS CXVII.

David pro sua coronatione, & Synagoga pro translatione arcæ. Mystice Christus pro resurrectionis gloria, denique Ecclesia gratias agit pro salute per Christum obtenta. Matth. 11. & 12.

Alleluja.

1. COnfitemini Domino, quoniam bonus; quoniam in sæculum misericordia ejus.

2. Dicat nunc Israel, quoniam bonus; quoniam in sæculum misericordia ejus.

3. Dicat nunc domus Aaron; quoniam in sæculum misericordia ejus.

4. Di-

PSALM CXVII.

Dawid zá swe koronowánie, lecz Synágogá zá przenoszenie skrzyny, tdiemnie Chrystus zá chwałe zmartwych stania; też Kośćioł zá wybáwienie, przez Chrystusá otrzymáne, dźiękuie. Matth. 11. & 12.

Alleluia.

1. WYznawayćie Páná, bo dobry; bo ná wieki miłośierdźie iego.

2. Niechay teraz mowi Izráel, że dobry; bo ná wieki miłośierdźie iego.

3. Niechay teraz mowi dom Áronow; że ná wieki miłośierdźie iego.

4. Nie-

4. Niechay teraz mowią, ktorzy śię boią Páná; że ná wieki miłośierdźie iego.
5. Z ućiſku wzywałem Páná; y wyſłuchał mię ná przeſtrzeńſtwie Pan.
6. Pan pomocnikiem moim; nie będę śię bał, coby mi uczynił człowiek.
7. Pan pomocnikiem moim; á ia wzgárdzę nieprzyiaćioły moie.
8. Lepiey ieſt ufáć w Pánu; niżli ufáć w człowieku.
9. Lepiey ieſt mieć nádźieię w Pánu; niżli mieć nádźieię w kśiążętách.
10. Wſzyſcy narodowie obtoczyli mię; á w imię Páńſkie pomśćiłem śię nád nimi.
11. Obſtąpiwſzy ogárnęli mię; á w imię Páńſkie pomśćiłem śię nád nimi.
12. Obſtąpili mię iáko pſczoły, y roſpalili śię iáko ogień w ćierzniu; á w imię Páńſkie pomśćiłem śię nád nimi.
13. Potrącony wywroćiłem śię, ábym upadł; á Pan wſpomogł mię.
14. Moc moiá y chwałá moiá Pan; y sſtał mi śię zbáwieniem.
15. Głos weſelá; y zbáwienia w przybytkách ſpráwiedliwych.
16. Práwicá Páńſká uczynilá moc; práwicá Páńſká wywyſzyłá mię, práwicá Páńſká dokazáłá mocy.
17. Nie umrę, ále będę żył; y będę opowiádał ſpráwy Páńſkie.
18. Karząc karał mię Pan; á nie zdał mię ná śmierć.
19. Otworzćie mi bramy ſpráwiedliwośći; wſzedſzy w nie będę Pánu wyznawał.
20. Tá bramá Páńſká; ſpráwiedliwi przez nię będą chodźić.
21. Będęć wyznawał, ześ mię wyſłuchał; y sſtałeś mi śię zbáwieniem.
22. Kámień, ktory odrzućili buduiący; ten śię sſtał głową węgłá.
23. Od Páná śię to sſtáło; á ieſt dźiwno w oczách náſzych.
24. Ten ieſt dźień, ktory uczynił Pan; ráduymy śię, y weſelmy śię weń.
25. O Pánie zbáw mię; o Pánie zdarz dobrze.
26. Błogosłáwiony, ktory przychodźi w imię Páńſkie. Błogosłáwiliſmy wam z domu Páńſkiego;
27. Bog Pan, y oświećił nas. Poſtánowćie dźień uroczyſty w gęſtwie, áż do rogu ołtarzá.

28. Bog

4. Dicant nunc, qui timent Dominum; quoniam in ſæculum miſericordia ejus.
5. De tribulatione invocavi Dominum; & exaudivit me *a* in latitudine *b* Dominus.
6. Dominus mihi adjutor; non timebo, quid faciat mihi homo.
7. Dominus *c* mihi adjutor; & ego deſpiciam inimicos meos.
8. Bonum *d* eſt confidere in Domino; quam confidere in homine.
9. Bonum eſt ſperare in Domino; quam ſperare in principibus.
10. Omnes gentes circuierunt *e* me; & in nomine Domini, quia ultus ſum in eos.
11. Circumdantes circumdederunt me; & in nomine Domini, quia ultus ſum in eos.
12. Circumdederunt me ſicut apes, & exarſerunt, ſicut ignis in ſpinis; & in nomine Domini, quia ultus ſum in eos.
13. Impulſus everſus ſum, ut caderem; & Dominus ſuſcepit me.
14. Fortitudo *f* mea, & laus mea Dominus; & factus eſt mihi in ſalutem.
15. Vox exultationis; & ſalutis *g* in tabernaculis juſtorum *h*.
16. Dextera Domini fecit virtutem; dextera Domini exaltavit me, dextera Domini fecit virtutem.
17. Non moriar, ſed vivam; & narrabo opera Domini.
18. Caſtigans caſtigavit me Dominus; & morti non tradidit me.
19. Aperite mihi portas juſtitiæ; ingreſſus in eas confitebor Domino.
20. Hæc porta Domini *i*; juſti intrabunt in eam.
21. Confitebor tibi, quoniam exaudiſti me; & factus es mihi in ſalutem.
22. Lapidem *k*, quem reprobaverunt ædificantes, hic *l* factus eſt in caput anguli.
23. A Domino factum eſt iſtud; & eſt mirabile in oculis noſtris.
24. Hæc eſt dies, quam fecit Dominus; exultemus, & lætemur in ea.
25. O Domine ſalvum me fac *m*; o Domine bene proſperare.
26. Benedictus, qui venit in nomine Domini. Benediximus *n* vobis de domo Domini;
27. Deus Dominus, & illuxit nobis. Conſtituite diem ſolemnem in condenſis, usque ad cornu altaris.

28. Deus

a Conſtituens me.
b Lata & vera libertate.
c Hebr. 13. 6.
d i. e. melius per idiotismū Hebr.
e Obſederunt.
f Exod. 15. 2.
g Gratia actionis pro ſalute.
h. Reſonet.
i Quæ ad Dominum ducit.
k Iſaiæ 28. 16. Matth. 21. 42. Luc. 20. 17. Act. 4. 11. Rom. 9. 33. 1. Petr. 2. 7.
l Allegorice Chriſtus.
m Hebr. Oſanna, id eſt ſalva quæſo.
n Reſpondent ſacerdotes.

28. Deus meus es tu, & confitebor tibi; Deus meus es tu, & exaltabo te. Confitebor tibi, quoniam exaudisti me; & factus es mihi in salutem.

29. Confitemini Domino, quoniam bonus; quoniam in sæculum misericordia ejus.

28. Bog moy iesteś ty, y wyznawáć ći będę; Bog moy iesteś ty, y wywysźáć ćię będę. Będęć wyznawał, iżeś mię wysłuchał; y stałeś mi się zbáwieniem.

29. Wyznawayćie Pánu, bo dobry; bo ná wieki miłośierdźie iego.

PSALMUS CXVIII.

Synagoga legem, & figuras; Ecclesia Evangelium & Domini legem laudat, cujus amantissimam & studiosissimam se conservari optat, ac precatur 22. octonariis.

Alleluja.

A L E P H. *a*

a Psalmus est alphabetarius, quia lex divina est alphabetum fidelium.

1. BEati immaculati in via; qui ambulant in lege Domini.

2. Beati, qui scrutantur testimonia ejus; in toto corde expuirunt eum.

3. Non enim, qui operantur iniquitatem; in viis ejus ambulaverunt.

4. Tu mandasti, mandata tua custodiri nimis.

5. Utinam dirigantur viæ meæ; ad custodiendas justificationes tuas.

6. Tunc non confundar; cum perspexero in omnibus mandatis tuis.

7. Confitebor tibi in directione cordis *b*; in eo, quod didici judicia justitiæ tuæ *c*.

b In corde recto directo ad te.

c Leges tuas justas.

8. Justificationes tuas custodiam; non me derelinquas usquequaque.

B E T H.

9. In quo corrigit *d* adolescentior viam suam? in custodiendo sermones tuos.

d Hebr. purificat.

10. In toto corde meo exquisivi te; ne repellas *e* me a mandatis tuis.

e Ne finas me aberrare.

11. In corde meo abscondi eloquia tua; ut non peccem tibi.

12. Benedictus es Domine; doce me justificationes tuas.

13. In labiis meis pronuntiavi *f* omnia judicia oris tui.

f Prædicavi.

14. In via testimoniorum tuorum delectatus sum; sicut in omnibus divitiis.

15. In mandatis suis exercebor; & considerabo vias tuas.

16. In justificationibus *g* tuis meditabor; non obliviscar sermones tuos.

g Justissimis mandatis.

GI-

PSALM CXVIII.

Synágogá wysławia zakon, y podobieństwá; Kośćioł Evangelią, y przykazánie Boże, o wyrozumienie, y zachowánie tego prosząć przez 22. ośmkrotnych wierszow.

Alleluia.

A L E P H.

1. BŁogosłáwieni niepokaláni w drodze; ktorzy chodzą w zakonie Pańskim.

2. Błogosłáwieni, ktorzy się pilno pytáią o świádectwách iego; szukáią go ze wszytkiego sercá.

3. Nie chodźili bowiem w drogách iego; ktorzy nieprawość czynią.

4. Tyś roskazał, áby przykazánia twego strzeżono bárzo.

5. Day Boże, áby się prostowáły drogi moie; ku strzeżeniu usprawiedliwienia twoich.

6. Tedy się nie záwstydzę; gdy weyźrzę we wszytkie roskazánia twoie.

7. Wyznáwáć ći będę w prostośći sercá; przeto, żem się náuczył sądow spráwiedliwośći twoiey.

8. Spráwiedliwośći twoich będą strzedz; nie opuszczay mię do końcá.

B E T H.

9. Czymże popráwia młody człowiek drogi swoiey? gdy záchowa mowy twoie.

10. Ze wszytkiego sercá mego szukałem ćiebie; nie odpądzay mię od mándatow twoich.

11. W sercu moim skrzyłem słowá twoie; ábych nie grzeszył tobie.

12. Błogosłáwionyś iest Pánie; náucz mię spráwiedliwośći twoich.

13. Wárgámi moimi opowiádałem wszytkie sądy ust twoich.

14. Kochałem się w drodze świádectw twoich; iáko we wszytkich bogáctwách.

15. Będę się ćwiczył w roskazániach twoich; y przypátrzę się drogam twoim.

16. Będę rozmyślał w spráwiedliwośćiách twoich; nie zápomnię mow twoich.

GI-

GIMEL.

17. Uczyń dobrze ſłudze twemu, ożyw mię; á będę ſtrzegł mow twoich.

18. Odſłoń oczy moie; á przypátrzę ſię dźiwom zakonu twego.

19. Ieſtem ia gośćiem ná źiemi; nie kriy przedemną mándatow twoich.

20. Prágnęłá duſzá moiá żądáć ſpráwiedliwośći twoich ná káżdy czáś.

21. Zgromiłeś pyſzne; przekłęći, ktorzy odſtępuią od mándatow twoich.

22. Oddał odemnie pohańbienie, y wzgárdę; bom ſię bádał o świádectwách twoich.

23. Bo y kśiążętá śiadały, y przećiwko mnie mowiły; ále ſługá twoy ćwiczył ſię w ſpráwiedliwośćiách twoich.

24. Bo y świádectwá twoie ſą rozmyślánie moie; y ſpráwiedliwośći twoie rádą moią.

DALETH.

25. Przylnęłá do źiemie duſzá moiá; ożyw mię według ſłowá twego.

26. Drogi moie rozpowiedźiałem, y wyſłuchałeś mię; náucz mię ſpráwiedliwośći twoich.

27. Náucz mię drogi ſpráwiedliwośći twoich; á będę ſię ćwiczył w cudách twoich.

28. Drzymálá duſzá moiá od teſknice; pośił mię w ſłowiech twoich.

29. Drogę niepráwośći oddał odemnie; á w zakonie twoim ſmiłuy ſię nádemną.

30. Obrałem drogę prawdy; nie zápomniałem ſądow twoich.

31. Przyſtáłem do ſądow twoich Pánie; nie záwſtydzay mię.

32. Bieżałem drogą mándatow twoich; gdyś rozſzerzył ſerce moie.

HE.

33. Połtaw mi zakon Pánie drogę ſpráwiedliwośći twoich; á będę iey ſzukał záwſze.

34. Day mi zrozumienie, á będę ſię badał zakonu twego; y będę go ſtrzegł ze wſzytkiego ſercá mego.

35. Prowadz mię ſzćieżką mándátow twoich; bom iey prágnął.

36. Nákłoń ſerce moie ku świádectwom twoim; á nie ku łakomſtwu.

37. Odwroć oczy moie, áby nie pátrzáły ná prożność; ożyw mię w drodze twoiey.

38. Potwierdz ſłudze twemu wyrok twoy; w boiáźni twoiey.

39. Odetni pohańbienie moie, ktoregom ſię obawiał; ábowiem ſądy twoie ućieſzne.

40. Otom

GIMEL.

17. Retribue ſervo tuo, vivifica me *a*; & cuſtodiam ſermones tuos.

18. Revela *b* oculos meos; & conſiderabo mirabilia *c* de lege tua.

19. Incola *d* ego ſum in terra; non abſcondas a me mandata tua.

20. Concupivit anima mea deſiderare juſtificationes tuas, in omni tempore.

21. Increpaſti ſuperbos; maledicti, qui declinant a mandatis tuis.

22. Aufer a me opprobrium, & contemptum; quia teſtimonia tua exquiſivi.

23. Etenim ſederunt principes, & adverſum me loquebantur; ſervus autem tuus exercebatur in juſtificationibus tuis.

24. Nam & teſtimonia tua meditatio mea eſt; & conſilium meum juſtificationes tuæ.

DALETH.

25. Adhæſit pavimento *e* anima mea; vivifica me ſecundum verbum tuum.

26. Vias meas enuntiavi *f*, & exaudiſti me; doce me juſtificationes tuas.

27. Viam juſtificationum tuarum inſtrue me; & exercebor in mirabilibus tuis.

28. Dormitavit anima mea præ tædio; confirma *g* me in verbis tuis *h*.

29. Viam iniquitatis amove a me; & de lege tua miſerere mei.

30. Viam veritatis elegi; judicia tua non ſum oblitus.

31. Adhæſi teſtimoniis tuis Domine; noli me confundere.

32. Viam mandatorum tuorum cucurri; cum dilataſti cor meum *i*.

HE.

33. Legem pone mihi Domine viam juſtificationum tuarum; & exquiram eam ſemper

34. Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam; & cuſtodiam illam in toto corde meo.

35. Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum; quia ipſam volui.

36. Inclina cor meum in teſtimonia tua; & non in avaritiam *k*.

37. Averte oculos meos, ne videant vanitatem; in via tua vivifica me.

38. Statue *l* ſervo tuo eloquium tuum *m*; in timore tuo.

39. Amputa *n* opprobrium meum, quod ſuſpicatus ſum *o*; quia judicia tua jucunda.

Hhh hhh h 40. Ecce

a Chald. tribue, ut vivam.
b Illumina, auferendo velum ignorantiæ.
c Myſteria.
d Chald. peregrinus viam ad cœlum ignorans.
e Pondere ærumnarum humi proſtata.
f Aperui, & permiſi tibi.
g Erige,
h Secundum promiſſa tua.
i Ex anguſtiis me liberans, & deducens in campum libertatis, & lætitiæ.
k Sinas me inclinari.
l Ob oculos.
m Legem.
n Aufer & everte.
o Veritus.

40. Ecce concupivi mandata tua; in æquitate tua vivifica me.

VAU.

41. Et veniat super me misericordia tua Domine; salutare tuum secundum eloquium tuum.

42. Et respondebo exprobrantibus *a* mihi verbum; quia speravi in sermonibus tuis.

43. Et ne auferas *b* de ore meo verbum veritatis usquequaque; quia in judiciis tuis supersperavi *c*.

44. Et custodiam legem tuam semper; in sæculum, & in sæculum sæculi.

45. Et ambulabam in latitudine; quia mandata tua exquisivi.

46. Et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum; & non confundebar.

47. Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi.

48. Et levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi; & exercebar in justificationibus tuis.

a Quod rejectus sim, & derelictus.
b Ne permittas auferri.
c Valde speravi.

ZAIN.

49. Memor esto verbi tui *d* servo tuo; in quo mihi spem dedisti.

50. Hæc me consolata est in humilitate mea; quia eloquium tuum vivificavit me.

51. Superbi inique agebant usquequaque; a lege autem tua non declinavi.

52. Memor fui judiciorum tuorum *e* a sæculo Domine; & consolatus sum.

53. Defectio *f* tenuit me; pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.

54. Cantabiles mihi erant justificationes tuæ; in loco peregrinationis meæ.

55. Memor fui nocte nominis tui Domine; & custodivi legem tuam.

56. Hæc facta est mihi *g*; quia justificationes tuas exquisivi.

d Promissionis factæ de Christo.
e Quod semper pios ab impiis liberaveris.
f Animi deliquium ex tristitia & zelo.
g Sors & occupatio mea.

HETH.

57. Portio *h* mea Domine, dixi, custodire legem tuam.

58. Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo; miserere mei secundum eloquium tuum.

59. Cogitavi *i* vias meas; & converti pedes meos in testimonia tua.

60. Paratus sum, & non sum turbatus; ut custodiam mandata tua.

61. Funes *k* peccatorum circumplexi sunt me; & legem tuam non sum oblitus.

62. Me-

h Hæreditas, & thesaurus.
i Expendi.
k Insidiæ hostium, allegorice dæmonum. S. Aug.

40. Otom pożądał mándatow twoich; ożyw mię w spráwiedliwośći twoiey.

VAU.

41. A niech ná mię przyidźie, Pánie, miłośierdźie twoie; zbáwienie twoie według wyroku twego.

42. Y odpowiem tym, ktorzy mi urągáią słowo; iżem nádźieię miał w słowiech twoich.

43. A nie odeymuy nigdy z ust moich słowá prawdy; gdyżem bárzo nádźieię miał w sądźiech twoich.

44. Y będę strzegł zakonu twego záwżdy; ná wieki, y ná wieki wieku.

45. Y chodźiłem ná przestrzeństwie; iżem pilnie szukał przykazánia twego.

46. Y mowiłem o świádectwách twoich przed oczymá krolow; á nie wstydźiłem się.

47. Y rozmyślałem w przykazániách twoich, ktorem umiłował.

48. Y podniosłem ręce swe ku mándatom twoim, ktorem umiłował; y ćwieczyłem się w spráwiedliwośćiách twoich.

ZAIN.

49. Pomni ná słowo twoie słudze twemu; w ktorymeś mi nádźieię uczynił.

50. To mię ćieszyło w utrapieniu moim; bo wyrok twoy ożywił mię.

51. Pyszni bárzo niespráwiedliwie czynili; á nie odstąpiłem od zakonu twego.

52. Pámiętałem Pánie ná sądy twoie od wieku; y ućieszyłem się.

53. Mdłość mię zdymowálá; dla grzeszników opuszczáiących zakon twoy.

54. Pieśniámi były mi ustáwy twoie; ná mieyscu pielgrzymowánia mego.

55. Pámiętałem w nocy ná imię twoie Pánie; y strzegłem zakonu twego.

56. To mi się stáło; iżem pilnie szukał spráwiedliwośći twoich.

HETH.

57. Cząstká moiá Pánie, obiecałem strzedź zakonu twego.

58. Prośiłem obliczá twego ze wszytkiego sercá mego; smiłuy się nádemną według mowy twoiey.

59. Rozmyślałem drogi moie; á obrácałem nogi moie ku świádectwom twoim.

60. Iestem gotow, á nie strwożyłem się; ábych strzegł mándatow twoich.

61. Powrozy grzesznikow uplotły mię; á nieprzepomniałem zakonu twego.

62. Wsta-

62. Wſtawałem o poł nocy, ábych ći wyznawał; dla ſądow ſpráwiedliwośći twoiey.

63. Uczeſtnikiem ia ieſtem wſzytkich, ktorzy ſię boią ćiebie; y ſtrzegą przykazánia twego.

64. Miłośierdźia twego Pánie pełná ieſt źiemiá; náucz mię ſpráwiedliwośći twoich.

T E T H.

65. Uczyniłeś łáſkę z ſługą twoim Pánie; według ſłowá twoiego.

66. Náucz mię dobroći, y kárnośći, y umiętnośći; bom uwierzył mándatom twoim.

67. Pierwey niżlim był uniżon, iam wykroczył; dla tego ſtrzegłem wyroku twego.

68. Dobryżeś ty; á według dobrotliwośći twey náucz mię ſpráwiedliwośći twoiey.

69. Rozmnożyłá ſię nádemną niepráwość pyſznych; á ia ze wſzytkiego ſercá będę ſię bádał mándatow twoich.

70. Zśiádło ſię iáko mleko ſerce ich; á iam rozmyślał w zakonie twoim.

71. Dobrze ná mię, iżeś mię uniżył; ábych ſię náuczył ſpráwiedliwośći twoich.

72. Lepſzy mi ieſt zakon uſt twoich; niżli tyśiące złotá y ſrebrá.

J O D.

73. Ręce twoie uczyniły mię, y ulepiły mię; day mi rozum, á náuczę ſię mándatow twoich.

74. Ktorzy ſię ćiebie boią, uyźrzą mię, y rozweſelą ſię; iżem bárzo nádźieię miał w ſłowiech twoich.

75. Poznałem Pánie, że ſpráwiedliwość ſądy twoie; á w prawdźie twoiey uniżyłeś mię.

76. Niechay będźie miłośierdźie twoie, áby mię ćieſzyło; według wyroku twego ſłudze twemu.

77. Niechay ná mię przyidą litośći twoie, á będę żył; bo zakon twoy ieſt rozmyślánie moie.

78. Niechay będą záwſtydzeni hárdźi, bo nieſłuſznie nieſpráwiedliwość nádemną czynili; á ia będę ſię ćwiczył w mándatách twoich.

79. Niech ſię obrocą do mnie, ktorzy ſię boią ćiebie; y ktorzy znáią świádectwá twoie.

80. Niech będźie ſerce moie niepokaláne w ſpráwiedliwośćiach twoich; ábym ſię nie záwſtydźił.

C A P H

81. Uſtáłá duſzá moiá prágnąc zbáwienia twego; y miałem nádźieię bárzo w ſłowie twoim.

82. Uſtáły oczy moie czekáiąc obietnice twoiey; mowiąc; Kiedyż mię poćieſzyſz?

83. Bom

62. Mediá nocte ſurgebam ad confitendum tibi; ſuper judicia juſtificationis tuæ.

63. Particeps *a* ego ſum omnium timentium te; & cuſtodientium mandata tua.

64. Miſericordia tua Domine plena eſt terra; juſtificationes tuas *b* doce me.

T E T H.

65. Bonitatem feciſti cum ſervo tuo Domine; ſecundum verbum tuum.

66. Bonitatem, & diſciplinam, & ſcientiam doce me; quia mandatis tuis credidi.

67. Priusquam humiliarer, ego deliqui; propterea eloquium tuum cuſtodivi.

68. Bonus es tu; & in bonitate tua doce me juſtificationes tuas *c*.

69. Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum; ego autem in toto corde meo ſcrutabor mandata tua.

70. Coagulatum eſt *d* ſicut lac cor eorum; ego vero legem tuam meditatus ſum.

71. Bonum mihi, quia humiliaſti me; ut diſcam juſtificationes tuas.

72. Bonum mihi lex oris tui,; ſuper millia auri, & argenti.

J O D.

73. Manus tuæ fecerunt me, & plasmaverunt me; da mihi intellectum, & diſcam mandata tua.

74. Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur; quia in verba tua ſuperſperavi.

75. Cognovi Domine, quia æquitas judicia tua; & in veritate tua humiliaſti me.

76. Fiat miſericordia tua, ut conſoletur me; ſecundum eloquium tuum ſervo tuo.

77. Veniant mihi miſerationes tuæ, & vivam; quia lex tua meditatio mea eſt.

78. Confundantur ſuperbi, quia injuſte iniquitatem fecerunt in me; ego autem exercebor in mandatis tuis.

79. Convertantur mihi *e* timentes te; & qui noverunt teſtimonia tua.

80. Fiat cor meum immaculatum in juſtificationibus tuis; ut non confundar.

C A P H.

81. Defecit *f* in ſalutare tuum anima mea; & in verbum tuum ſuperſperavi.

82. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum; dicentes: Quando conſolaberis me?

83. Quia

a Participans de communione Sanctorum, de ſingulorum meritis, & bonis

b Mandata tua, quibus nos juſtificas.

c Ut ſciam, quid & quomodo ſit agendum.

d Induratum, & impinguatum, adeoque ad divina ineptum.

e Ad me revertantur, qui propter calamitatem a me aufugerant.

f Præ deſiderio Chriſti & ſalutis.

a Durus & rugosus, sic ego in ærumnis obdurui, & arui.

83. Quia factus sum sicut uter *a* in pruina; justificationes tuas non sum oblitus.

84. Quot sunt dies servi tui? quando facies de persequentibus me judicium?

85. Narraverunt mihi iniqui fabulationes; sed non ut lex tua.

86. Omnia mandata tua veritas; inique persecuti sunt me, adjuva me.

87. Paulominus consummaverunt me in terra; ego autem non dereliqui mandata tua.

88. Secundum misericordiam tuam vivifica me; & custodiam testimonia oris tui.

LAMED.

b Præceptum datum stellis.

89. In æternum Domine; verbum *b* tuum permanet in cœlo.

90. In generationem & generationem veritas tua; fundasti terram, & permanet.

91. Ordinatione tua perseverat dies; quoniam omnia serviunt tibi.

c Me recreans & conservans.

92. Nisi quod lex tua meditatio *c* mea est; tunc forte periissem in humilitate mea.

93. In æternum non obliviscar justificationes tuas; quia in ipsis vivificasti me.

94. Tuus sum ego, salvum me fac; quoniam justificationes tuas exquisivi.

95. Me expectaverunt peccatores, ut perderent me; testimonia tua intellexi.

d Omnis rei consummatæ.

96. Omnis consummationis *d* vidi finem; latum mandatum tuum nimis *e*.

MEM.

e Extendens se ad omnia loca & tempora.

97. Quomodo dilexi legem tuam Domine? tota die meditatio mea est.

98. Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo; quia in æternum mihi est *f*.

f In animo reconditum semperque servandum.

99. Super omnes docentes me intellexi; quia testimonia tua meditatio mea est.

100. Super senes intellexi; quia mandata tua quæsivi.

101. Ab omni via mala prohibui pedes meos; ut custodiam verba tua.

102. A judiciis tuis non declinavi; quia tu legem posuisti mihi.

103. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua; super mel ori meo!

104. A mandatis tuis intellexi; propterea odivi omnem viam iniquitatis.

NUN.

105. Lucerna pedibus meis verbum tuum; & lumen semitis meis.

106. Jura-

83. Bom się sstał iáko łagiew skorzána ná mroźie; nie zápomniałem spráwiedliwośći twoich.

84. Wieleż iest dni sługi twego? kiedyż uczynisz z prześládownikow moich spráwiedliwość?

85. Powiádáli mi złośnicy baśni; ále nie iáko twoy zakon.

86. Wszytkie przykazánia twoie prawdá; prześládowáli mię niespráwiedliwie, rátuy mię.

87. Bez málá mię nie dokończyli ná źiemi; á nie opuszczałem mándatow twoich.

88. Według miłośierdźia twego ożyw mię; á będę strzegł świádectw ust twoich.

LAMED.

89. Ná wieki Pánie; słowo twoie trwa ná niebie.

90. Do rodzáiu, y rodzáiu prawdá twoiá; ugruntowałeś źiemię, y trwa.

91. Zrządzeniem twoim dźień trwa; ábowiem tobie wszytko służy.

92. Iedno że zakon twoy iest rozmyślániem moim; tedybych był zginął w uniżeniu swoim.

93. Ná wieki nie przepomnię spráwiedliwośći twoich; boś mię przez nie ożywił.

94. Twoyćiem ia, zbawże mię; boćiem szukał spráwiedliwośći twoich.

95. Ná mię czekáli złośnicy, áby mię zátráćili; zrozumiałem świádectwá twoie.

96. Wszelkiey doskonáłośći widźiałem koniec; bárzo szerokie przykazánie twoie.

MEM.

97. Iakom się rozmiłował zakonu twego Pánie? cáły dźień iest rozmyślániem moim.

98. Nád nieprzyiaćioły moie mądrymeś mię uczynił przykazániem twoim; bo wiecznie iest zemną.

99. Nád wszytkie uczyćiele moie zrozumiałem; bo świádectwá twoie są rozmyślánie moie.

100. Nád stárce zrozumiałem; iżem się dowiádował mándatow twoich.

101. Od wszelákiey złey drogi hámowałem nogi moie; ábych strzegł słow twoich.

102. Nie odstępowałem od sądow twoich; boś ty mnie zakon ustáwił.

103. Iáko wdźięczne podniebieniu memu słowá twoie; nád miod ustam moim!

104. Z przykazánia twego zrozumiałem; przetożem miał w nienawiśći wszelką drogę niepráwośći.

NUN.

105. Pochodnia nogom moim słowo twoie; y świátłość sćieżkam moim.

106. Przy-

106. Przyśiągłem; y postánowiłem strzedz sądow spráwiedliwośći twoiey.
107. Iestem zewsząd uniżony Pánie; ożyw mię według słowá twego.
108. Dobrowolne ust moich przyimi wdźięcznie Pánie; á náucz mię sądow twoich.
109. Duszá moiá záwżdy w rękách moich; y nie zápomniałem zakonu twego.
110. Zástáwiáli grzesznicy śidło ná mię; y nie zábłądźiłem od mándatow twoich.
111. Dostałem dźiedźictwem świádectw twoich ná wieki; bo są rádośćią sercá mego.
112. Nákłoniłem sercá swego; ábych czynił spráwiedliwośći twoie ná wieki dla odpłáty.

SAMECH.

113. Złośniki miałem w nienawiśći; y rozmiłowałem się zákonu twego.
114. Pomocnik, y obrońcá moy iesteś ty; á iam bárzo nádźieię miał w słowie twoim.
115. Odstąpćie odemnie złośnicy; á będę się wywyádował mándatow Bogá mego.
116. Broń mię według wyroku twego, y niechay żywię; á nie záwstydzay mię w oczekiwániu moim.
117. Wspomoż mie a zbáwion będę; y będę rozmyślał w spráwiedliwośćiách twoich záwżdy.
118. Wzgárdźiłeś wszytkie odstępuiące od sądow twoich; bo niepráwa myśl ich.
119. Poczytałem zá przestępce wszytkie grzeszniki źiemie; przetożem umiłował świádectwa twoie.
120. Przebiy boiáźnią twoią ćiáło moie; bom się bał sądow twoich.

AIN.

121. Czyniłem sąd y spráwiedliwość; nie day mię potwarcom moim.
122. Przyimi sługę twego ku dobremu; niech mię nie potwarzáią hárdźi.
123. Oczy moie ustały prágnąc zbáwienia twego; y wyrokow spráwiedliwośći twoiey.
124. Uczyń z sługą twym według miłośierdźia twego; á náucz mię spráwiedliwośći twoich.
125. Sługáćiem ia twoy; day mi rozumienie, ábych umiał świádectwá twoie.
126. Czás czynić Pánie; rozmiotáli zakon twoy.
127. Przetożem umiłował mándaty twoie; nád złoto, y nád topázion.
128. Dla tegoż według wszytkich mándatow twoich spráwowałem się; wszelką drogę niepráwą miałem w nienawiśći.

106. Juravi; & statui custodire judicia justitiæ tuæ.
107. Humiliatus sum usquequaque Domine; vivifica me secundum verbum tuum.
108. Voluntaria oris mei *a* beneplacita fac Domine; & judicia tua doce me.
109. Anima mea *b* in manibus meis semper; & legem tuam non sum oblitus.
110. Posuerunt peccatores laqueum mihi; & de mandatis tuis non erravi.
111. Hæreditate *c* acquisivi testimonia tua in æternum; quia exultatio cordis mei sunt.
112. Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum; propter retributionem.

a Spontaneæ oblationes, & vota.
b Vita mea semper periclitatur, Joh. 13.
c Pro hæreditária portione accepi.

SAMECH.

113. Iniquos odio habui; & legem tuam dilexi.
114. Adjutor, & susceptor meus es tu; & in verbum tuum supersperavi.
115. Declinate a me maligni; & scrutabor mandata Dei mei.
116. Suscipe *d* me secundum eloquium tuum; & vivam; & non confundas me ab expectatione mea.
117. Adjuva me, & salvus ero; & meditabor in justificationibus tuis semper.
118. Sprevisti omnes discedentes a judiciis tuis; quia injusta cogitatio eorum.
119. Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ; ideo dilexi testimonia tua.
120. Confige timore tuo *e* carnes meas *f*; a judiciis enim tuis timui.

d Chald. sustenta.
e Quasi clavo.
f Carnis concupiscentias.

AIN.

121. Feci judicium & justitiam; non tradas me calumniantibus me.
122. Suscipe servum tuum in bonum; non calumnientur me superbi.
123. Oculi mei defecerunt in salutare tuum; & in eloquium justitiæ tuæ.
124. Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam; & justificationes tuas doce me.
125. Servus tuus sum ego; da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua.
126. Tempus faciendi *g* Domine; dissipaverunt legem tuam.
127. Ideo dilexi mandata tua; super aurum & topazion.
128. Propterea ad omnia mandata tua dirigebar; omnem viam iniquam odio habui.

g sc. misericordiam, tempus succurrendi, hostes puniendi &c.

P H E.

129. Mirabilia teſtimonia tua; ideo ſcrutata eſt ea anima mea.

130. Declaratio ſermonum tuorum illuminat; & intellectum dat parvulis.

131. Os meum aperui *a*, & attraxi ſpiritum *b*; quia mandata tua deſiderabam.

132. Aſpice in me, & miſerere mei; ſecundum judicium *c* diligentium nomen tuum.

133. Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum; & non dominetur mei omnis in juſtitia.

134. Redime me a calumniis hominum; ut cuſtodiam mandata tua.

135. Faciem tuam illumina ſuper ſervum tuum; & doce me juſtificationes tuas.

136. Exitus *d* aquarum deduxerunt oculi mei; quia non cuſtodierunt legem tuam.

S A D E.

137. Juſtus es Domine; & rectum judicium tuum.

138. Mandaſti juſtitiam *e* teſtimonia tua; & veritatem tuam nimis.

139. Tabeſcere me fecit zelus meus; quia obliti ſunt verba tua inimici mei.

140. Ignitum *f* eloquium tuum vehementer; & ſervus tuus dilexit illud.

141. Adoleſcentulus *g* ſum ego, & contemptus; juſtificationes tuas non ſum oblitus.

142. Juſtitia tua, juſtitia in æternum *h*; & lex tua veritas.

143. Tribulatio & anguſtia invenerunt me; mandata tua meditatio mea eſt.

144. Æquitas teſtimonia *i* tua in ærernum; intellectum da mihi, & vivam.

C O P H.

145. Clamavi in toto corde meo, exaudi me Domine; juſtificationes tuas requiram.

146. Clamavi ad te, ſalvum me fac; ut cuſtodiam mandata tua.

147. Præveni in maturitate *k*, & clamavi; quia in verba tua ſuperſperavi.

148. Prævenerunt oculi mei ad te diluculo; ut meditarer eloquia tua.

149. Vocem meam audi ſecundum miſericordiam tuam Domine; & ſecundum judicium tuum vivifica me.

150. Appropinquaverunt perſequentes me iniquitati; a lege autem tua longe facti ſunt.

151. Prope *l* es tu Domine; & omnes viæ tuæ veritas.

a Inſtar familici, petendo, deſiderando.
b ſc. Intelligentiam.
c Legem & conſuetudinem, qua uteris erga amicos tuos.
d Fluvius lacrymarum.
e Juſtas leges tuas.
f Chald. purum, igne probatum.
g Parvulus & abjectus.
h Semper durans, & conferens mercedẽ æternam.
i Præcepta tua, quibus tuam voluntatem teſtaris.
k Mature, ante conſuetum tempus ſurgendi & orandi.
l Præſens, & præſto te invocantibus.

P H E.

129. Dźiwne świádectwá twoie; przetoż ſię ich wywiádowáłá duſzá moiá.

130. Wykład ſłow twoich oświeca; y dáie wyrozumienie málutkim.

131. Otworzyłem uſtá moie, y wźiąłem w ſię duchá; iżem prágnął przykázánia twego.

132. Weyźrzyſz ná mię, á ſmiłuy ſię nádemną; według ſądu miłuiących imię twoie.

133. Kroki moie proſtuy według ſłowá twego; á niech nádemną żadná nieſpráwiedliwość nie pánuie.

134. Wykup mię od potwarzy ludźi; y będę ſtrzegł mándatow twoich.

135. Oblicze twe rozświeć nád ſługą twoim; á náucz mię ſpráwiedliwośći twoich.

136. Strumienie łez wypućiły oczy moie; iż nie ſtrzegły zakonu twego.

S A D E.

137. Spráwiedliwyś ieſt Pánie; y ſąd twoy práwy.

138. Przykazałeś ſpráwiedliwość świádectwá twoie; y prawdę twoię bárzo.

139. Wyſuſzyłá mię zapálczywość moiá; iż zápomnieli ſłow twoich nieprzyiaćiele moi.

140. Ogniſte bárzo ſłowo twoie; á ſługá twoy rozmiłował ſię go.

141. Młodźieniaſzkiem ieſtem ia, y wzgárdzony; niezápomniałem ſpráwiedliwośći twoich.

142. Spráwiedliwość twoiá ſpráwiedliwość ná wieki; á zakon twoy prawdá.

143. Ućiſk y utrapienie ogárnęły mię; mándaty twoie ſą rozmyślánim moim.

144. Spráwiedliwość świádectwá twoie ná wieki; day mi rozum, á żyć będę.

K O P H.

145. Wołałem ze wſzytkiego ſercá mego, wyſłuchay mię Pánie; będę ſię dowiádował ſpráwiedliwośći twoich.

146. Wołałem ktobie, zbaw mię; ábych ſtrzegł mándatow twoich.

147. Uprzedźiłem bárzo ráno, y wołałem; iżem bárzo nádźieię miał w ſłowiech twoich.

148. Uprzedzáły oczy moie do ćiebie ná świtániu; ábych rozmyślał ſłowá twoie.

149. Uſłyſz głos moy Pánie, według miłośierdźia twego; á według ſądu twego ożywiay mię.

150. Przybliżyli ſię przeſzládownicy moi ku nieprawośći; á oddalili ſię od zakonu twego.

151. Bliſkoś ty ieſt Pánie; á wſzytkie drogi twoie prawdá.

152. Z początku poznałem świádectwá twoie; że ná wieki ugruntowałeś ie.

RESZ.

153. Obacz uniżenie moie, á wyrwi mię; bociem nie zápomniał zakonu twego.

154. Osądź sąd moy, á odkup mię; dla słowá twego ożyw mię.

155. Dáleko od grzesznikow zbáwienie; bo spráwiedliwośći twoich nie szukáli.

156. Litośći twoie mnogie Pánie; ożyw mię według sądu twego.

157. Wiele tych, ktorzy mię przeszladuią, y trapią mię; nie uchyliłem się od świádectw twoich.

158. Widźiałem przestępce á schnąłem; że nie strzegli wyrokow twoich.

159. Obacz, żem umiłował mándaty twoie Pánie; ożyw mię według miłośierdźia twego.

160. Początek słow twoich prawdá; ná wieki wszytkie sądy spráwiedliwośći twoiey.

SZIN.

161. Książętá przeszládowáły mię niewinnie; á słow twoich bało się serce moie.

162. Będę się ia weselił w wyrokách twoich; iáko ktory nálazł korzyśći wiele.

163. Nienawidźiałem niepráwośći, y brzydźiłem się; á zákon twoy umiłowałem.

164. Siedmkroć przez dźień chwalem tobie dawał; dla sądow spráwiedliwośći twoiey.

165. Pokoy wielki tym, ktorzy zakon twoy miłuią; á nie máią obráżenia.

166. Oczekawałem zbáwienia twego Pánie; á mándatym twoie umiłował.

167. Strzegłá duszá moiá świádectw twoich; y miłowáłá ie bárzo.

168. Chowałem mándaty twoie, y świádectwá twoie; bo wszytkie drogi moie przed oczymá twemi.

THAU.

169. Niechay się przybliży Pánie, przed ćię prośbá moiá; według słowá twego day mi zrozumienie.

170. Niechay modlitwá moiá wnidźie przed oblicznośc twoię; wyrwi mię według mowy twoiey.

171. Będą wydawáć wárgi moie chwałę; gdy mię náuczysz spráwiedliwośći twoich.

172. Będźie opowiádał ięzyk moy wyroki twoie; bo wszytkie mándaty twoie práwośći.

173. Niech będźie ręká twoiá, áby mię zbáwiłá; bom obrał mándaty twoie.

174. Prá-

152. Initio *a* cognovi de testimoniis tuis; quia in æternum fundasti ea.

RES.

153 Vide humilitatem meam, & eripe me; quia legem tuam non sum oblitus.

154. Judica judicium meum *b*; & redime me *c*; propter eloquium tuum *d* vivifica me.

155. Longe a peccatoribus salus; quia justificationes tuas non exquisierunt.

156. Misericordiæ tuæ multæ; Domine secundum judicium tuum vivifica me.

157. Multi, qui persequuntur me, & tribulant me; á testimoniis tuis non declinavi.

158. Vide prævaricantes, & tabescebam; quia eloquia tua non custodierunt.

159. Vide, quoniam mandata tua dilexi Domine; in misericordia tua vivifica me.

160. Principium *e* verborum tuorum, veritas; in æternum omnia judicia justitiæ tuæ.

SIN.

161. Principes persecuti sunt me gratis *f*; & a verbis tuis formidavit cor meum.

162. Lætabor ego super eloquia tua; sicut qui invenit spolia multa.

163. Iniquitatem odio habui, & abominatus; sum legem autem tuam dilexi.

164. Septies *g* in die laudem dixi tibi; super judicia justitiæ tuæ:

165. Pax multa diligentibus legem tuam; & non est illis scandalum.

166. Expectabam salutare tuum Domine; & mandata tua dilexi.

167. Custodivit anima mea testimonia tua; & dilexit ea vehementer.

168. Servavi mandata tua, & testimonia tua; quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.

THAU.

169. Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo Domine; juxta eloquium tuum da mihi intellectum.

170. Intret postulatio mea in conspectu tuo; secundum eloquium tuum eripe me.

171. Eructabunt labia mea hymnum; cum docueris me justificationes tuas.

172. Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum; quia omnia mandata tua æquitas.

173. Fiat manus tua, ut salvet me; quoniam mandata tua elegi.

174. Con-

a Ab initio ætatis meæ.

b Causam meam.

c Ab hostibus meis.

d sc. promissum.

e Hebr. caput scilicet intentio & finis.

f Sine causa Joan. 15. v. 35.

g Sæpius per diem: hinc septem horæ canonicæ jam fuere in usu apud Judæos in templo & Synagogis v. Tirinum.

174. Concupivi falutare tuum Domine; & lex tua meditatio mea eft.

175. Vivet anima mea, & laudabit te; & judicia tua *a* adjuvabunt me.

176. Erravi *b*, ficut ovis, quæ periit; quære fervum tuum *c*, quia mandata tua non fum oblitus.

a Quibus decernis bonis præmia, & improbis fupplicia.
b A via legis.
c Quære per gratiam prævenientem & excitantem.

174. Prágnąłem zbáwienia twego Pánie; á zakon twoy ieft rozmyślánie moie.

175. Będźie żyć dufzá moiá, y będźie ćię chwalić; á fądy twe pomagáć mi będą.

176. Zbłądźiłem iáko owca, ktora zginęłá; fzukay fługi twego, bom nie zápomniał przykazánia twego.

PSALMUS CXIX.

Propheta exul petit reftitui patriæ. Myftice Chriftus & Ecclefia petit liberari a maledicis & Cedarenis, id eft, Mahometanis, a Cedar Ifmaelis filio, a quibus affligitur.

1. Canticum graduum *d*.

AD Dominum, cum tribularer, clamavi; & exaudivit me.

2. Domine libera animam meam a labiis iniquis; & a lingua dolofa.

3. Quid detur tibi, aut quid apponatur *e* tibi ad linguam dolofam?

4. Sagittæ potentis *f* acutæ; cum carbonibus defolatoriis *g*.

5. Heu mihi! quia incolatus meus prolongatus eft; habitavi cum habitantibus Cedar.

6. Multum incola fuit anima mea.

7. Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus; cum loquebar illis, impugnabant me gratis.

d Primum.
e Quem percipies inde fructum.
f Dei vindicis.
g i. Vaftantibus.

PSALM CXIX.

Prorok wygnániec prośi, áby do Oyczyzny náwrácony był. To ieft: Chryftus, y kośćioł żąda, áby od złorcezących, y Cedarenow; to ieft: Máhometánow, od Cedar fyná Ismáela, od ktorych utrápiony, wybáwion był.

1. Pieśń ftopniow.

WOłałem do Páná, gdym był utrapiony; y wyfłuchał mię.

2. Pánie wyzwoł dufzę moię od uft niepráwych; y od ięzyká zdrádliwego.

3. Coć może bydź dano, ábo coć może bydź przyłożono do ięzyká zdrádliwego?

4. Strzały mocarzowe oftre; z węglem puftofzącym.

5. Ach mnie, że fię mieszkánie moie przedłużyło; mieszkałem z obywátelmi Cedar.

6. Długo przebywáłá dufzá moiá.

7. Z tymi, ktorzy nienawidzą pokoiu, byłem fpokoyny; gdym mowił z nimi, przeszládowáli mię bez przyczyny.

PSALMUS CXX.

Vates, myftice Chriftus, hortatur Ecclefiam fperare in folo Deo; fic fore eam & ubique tutam, fub Domini cuftodia.

Canticum graduum.

1. LEvavi *h* oculos meos in montes *i*; unde veniet auxilium mihi.

2. Auxilium meum a Domino; qui fecit cœlum & terram.

3. Non det *k* in commotionem pedem tuum; neque dormitet, qui cuftodit te.

4. Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui cuftodit Ifrael.

5. Dominus cuftodit te, Dominus protectio tua; fuper manum dexteram tuam.

6. Per diem fol non uret te; neque luna per noctem.

7. Dominus cuftodit te ab omni malo; cuftodiat animam tuam Dominus.

h 2. Par. 20. 17.
i Anagogice ad Cœlites.
k Non permittat te labi.

PSALM CXX.

Prorok, to ieft: Chryftus, nápomniá Kośćioł, áby dufánie miał ná fámego Bogá, iże tak wfzędy beśpieczny będźie pod ftrzeżenię Páná.

Pieśń ftopniow.

1. POdnośiłem oczy moie ná gory; fkąd mi przyidźie pomoc.

2. Pomoc moiá od Páná; ktory ftworzył niebo y źiemię.

3. Niech nie da záchwiać fię nodze twoiey; y niech fię nie zdrzymie, ktory ćię ftrzeże.

4. Oto fię nie zdrzymie, áni záśnie, ktory ftrzeże Izráelá.

5. Pan ćię ftrzeże, Pan obroná twoiá; po práwey ręce twoiey.

6. Nie upali ćię fłońce we dnie; áni mieśiąc w nocy.

7. Pan ćię ftrzeże ode wfzego złego; Pan niech ftrzeże dufze twoiey.

8. Pan niech ſtrzeże weſzćia twego y wyſzćia twego; od tąd, y áż ná wieki.

8. Dominus cuſtodiat introitũ tuum *a*, & exitum tuum *b*; ex hoc nunc, & usque in ſæculũ.

a Vitam.
b Mortem.

PSALM CXXI.

Prorok Jeruzalem y kośćioł iego; w zamiánie ſłow: naſz Kośćioł, w duchownym wykładźie: niebo, wyſłáwia od pobożnośći, zgody, y ſpráwiedliwośći, y modli ſię zá nim.

1. Pieśń Stopniow.

WEſeliłem ſię z tego co mi powiedźiano; poydźie my do domu Páńſkiego.

2. Stawáły nogi náſze, w śieniách twoich Jeruzálem.

3. Jeruzálem, ktore ſię buduie iáko miáſto; ktorego uczeſtnictwo ſpołeczne.

4. Bo tám wſtępowáły pokolenia, pokolenia Páńſkie; świádectwo Izráel, ku wyznawániu imieniu Páńſkiemu.

5. Bo tám poſtáwione ſą ſtolice ná ſąd; ſtolice w domu Dawidowym.

6. Prośćie, co ieſt ku pokoiowi Jeruzálem; á doſtátek tym ktorzy ćię miłuią.

7. Niechay będźie pokoy w mocy twoiey; á doſtátek w báſztách twoich.

8. Dla bráćiey moiey, y bliźnich moich; mowiłem pokoy o tobie.

9. Dla domu Páná Bogá náſzego; ſzukałem dobrá tobie.

PSALMUS CXXI.

Propheta Jeroſolymam & templum, Allegorice Eccleſiam & anagogice cœlum laudat a concordia, pietate, juſtitia, eique prophetice bene precatur.

1. Canticum graduum.

LÆtatus ſum in his, quæ dicta ſunt *c* mihi; in domum Domini ibimus.

2. Stantes erant pedes noſtri; in atriis tuis *d* Jeruſalem.

3. Jeruſalem, quæ ædificatur ut civitas; cujus participatio *e* ejus in idipſum *f*.

4. Illuc enim aſcenderunt tribus, tribus Domini; teſtimonium Iſrael ad confitendum nomini Domini.

5. Quia illic ſederunt *g* ſedes in judicio; ſedes ſuper domum David.

6. Rogate, quæ ad pacem ſunt Jeruſalem; & abundantia diligentibus te.

7. Fiat pax in virtute tua; & abundantia in turribus tuis.

8. Propter fratres meos, & proximos meos; loquebar *h* pacem de te:

9. Propter domum Domini Dei noſtri; quæſivi bona tibi.

c Per Prophetas & doctores.
d In Eccleſia militante.
e Participes & cives.
f Conſpirant omnes.
g Sunt ſtabiles.
h Apprecans.

PSALM CXXII.

Syndgogá (w tdiemny wyrozumieniu Kośćioł) prośi, áby od potwarz złych wybáwiony był.

Pieśń Stopniow.

1. KU tobie podnośiłem oczy moie; ktory mieſzkaſz w niebieśiech.

2. Oto iáko oczy ſług w rękách pánow ſwoich; Jáko oczy ſłużebnice w rękách pániey ſwoiey; ták oczy náſze do Páná Bogá náſzego, áż ſię ſmiłuie nád námi.

3. Smiłuy ſię nád námi Pánie, ſmiłuy ſię nád námi; boſmyć bárzo nápełnieni wzgárdy.

4. Bo ieſt bárzo nápełniona duſzá náſzá; pośmiewiſkiem bogátych, y wzgárdą pyſznych.

PSALMUS CXXII.

Synagoga, myſtice Eccleſia, precatur ab impiorum calumniis liberari.

1. Canticum graduum.

1. AD te levavi oculos meos; qui habitas in cœlis.

2. Ecce ſicut oculi ſervorum, in manibus dominorum ſuorum *i*; Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ tuæ; ita oculi noſtri ad DominumDeum noſtrũ, donec miſereatur noſtri.

3. Miſerere noſtri Domine, miſerere noſtri; quia multum repleti ſumus deſpectione.

4. Quia multum repleta eſt anima noſtra; opprobrium abundantibus *k*, & deſpectio ſuperbis.

i Ut reſpiciant eorum nutus, imperia, liberalitatem, & opem.
k Chald. opulentis.

PSALM CXXIII.

Syndgogá (w taiemnym rozumu Kośćioł) dźiękuie, że z nawiętſzego niebeśpieczeńſtwá ieſt wybáwion.

PSALMUS CXXIII.

Synagoga, Myſtice Eccleſia, gratias agit, quod ab extremo periculo ſit erepta.

1. Canticum graduum.

NIſi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Iſrael:

2. Niſi quia Dominus erat in nobis; cum exurgerent homines in nos.

3. Forte vivos deglutiſſent nos; Cum iraſceretur furor eorum in nos,

4. Forſitan *a* aqua abſorbuiſſet nos.

5. Torrentem *b* pertranſivit anima noſtra; forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquam intolerabilem *c*.

6. Benedictus Dominus; qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

7. Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium; laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus.

8. Adjutorium noſtrum in nomine Domini; qui fecit cœlum, & terram.

a Certe, quia non eſt dubitantis, ſed aſſeverantis.
b Periculorũ.
c Malorum.

1. Pieśń Stopniow.

JEdno że Pan był známi, niech teraz powie Izráel:

2. Iedno że Pan był známi; Gdy ná nas ludźie powſtáli.

3. Snadźby nas byli żywo pożárli; Gdy ſię gniewáłá zapálczywość ich przećiwko nam,

4. Snadźby nas byłá wodá zátopiłá.

5. Strumień przeſzłá duſzá náſzá; ſnadźby byłá przeſzłá duſzá náſzá wodę nie przebytą.

6. Błogoſłáwiony Pan; ktory nas nie dał w záchwycenie zębom ich.

7. Duſzá náſzá iáko wrobl, wyrwána ieſt z śidłá łowiących; Sidło ſię potárgáło, á myſmy wybáwieni.

8. Wſpomożenie náſze w imieniu Páńſkim; ktory ſtworzył niebo y źiemię.

PSALMUS CXXIV.

Iſrael, myſtice Eccleſiam, ejusque cives eſſe tutiſſimos, impios autem perituros.

1. Canticum graduum.

QUi confidunt in Domino, ſicut mons Sion *d*; non commovebitur in æternum, qui habitat in Jeruſalem.

2. Montes in circuitu ejus; & Dominus in circuitu populi ſui, ex hoc nunc, & usque in ſæculum.

3. Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum *e* ſuper ſortem juſtorum; ut non extendant juſti ad iniquitatem manus ſuas.

4. Benefac Domine bonis; & rectis corde.

5. Declinantes autem in obligationes *f* adducet Dominus cum operantibus iniquitatem; pax ſuper Iſrael.

d Erunt ſtabiles.
e Sceptrum & imperium tyrannorum.
f Qui innocentes tortuoſis viis obligant, & irretiunt.

PSALM CXXIV.

Nápominá Izráel, tdiemnie: Kośćioł, iż mieſzkánie iego ſą nábeſpiecznieyſzy, á niezbożni zginą.

1. Pieśń Stopniow.

KTorzy ufáią w Pánu, iáko gora Sion; nieporuſzy ſię ná wieki, ktory mieſzka w Jeruzálem.

2. Gory około niego; á Pan około ludu ſwego; od tąd y áż ná wieki.

3. Bo nie zoſtáwi Pan láſki grzeſznikow nád dźiedźictwem ſpráwiedliwych; áby ſpráwiedliwi nie śćiągnęli ręki ſwey ku nieſpráwiedliwośći.

4. Czyń dobrze Pánie dobrym; y tym, ktorzy ſą práwego ſercá.

5. Ale te, ktorzy uſtępuią zá obwiąſkámi, powiedźie Pan z dźiáłáiącymi nieprávość; pokoy nád Izráelem.

PSALMUS CXXV.

Iſraelitæ reduces e captivitate; Allegorice Chriſtiani liberati a ſervitute peccati, anagogice: Beati in cœlo congratulantur & orant, ut reſidui quoque liberentur per Chriſtum. Congruit præſertim martyribus.

1. Canticum graduum.

IN convertendo *g* Dominus captivitatem Sion; facti ſumus ſicut conſolati.

g Hieron. cum converteret.

2. Tunc

PSALM CXXV.

Izráelitowie wrácuiący ſię zniewoley; tdiemnie: Chrześćianinie wybáwieni z niewoley grzechá; w duchownym wykłádźie: błogoſłáwioni w niebie wynſzuią, y proſzą, áby też pozoſtáli wybáwieni byli przez Chryſtuſá. Zgadzá ſię ná męczenniky.

1. Pieśń Stopniow.

GDy Pan náwroćił niewolą Sion; ſtáliſmy ſię iáko poćieſzeni.

2. Tedy

2. Tedy się nápełniły weselem ustá nászé; á język nász rádością. Tedy mowić będą między narody: Wielmożne rzeczy uczynił Pan znimi.

3. Wielmożne rzeczy Pan uczynił známi; stáliśmy się weseli.

4. Náwroćże Pánie poymánie nászé; iáko strumień ná południe.

5. Ktorzy śieią ze łzámi; będą ząć z rádośćią.

6. Idąc szli y płákáli, rozśiewáiąc náśienia swoie. Ale wrácáiąc się przyidą z weselem, niosąc snopy swoie.

2. Tunc repletum est gaudio os nostrum; & lingua nostra exultatione. Tunc dicent inter gentes: Magnificavit Dominus facere cum eis.

3. Magnificavit Dominus facere nobiscum; facti sumus lætantes.

4. Converte Domine captivitatem nostram *a*; sicut torrens *b* in austro.

5. Qui seminant in lacrymis; in exultatione metent.

6. Euntes ibant & flebant; mittentes semina *c* sua. Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos *d*.

a Reliquam, & exhilara.
b Aquarum copia impletur flante Austro.
c Bona opera.
d Merita.

PSALM CXXVI.

Ze dni domu, dni miástá, dni Kośćioł ustrzedz; dni dźiatek, dni Apostolskich mężow mieć się nie może oprocz pomocy Bożey, y łásky Chrystusowie.

1. Pieśń Stopniow Sálomoná.

IEśli Pan niezbuduie domu, prozno prácowáli, ktorzy ji buduią. Ieśli Pan nie będźie strzegł miástá, prozno czuie, ktory go strzeże.

2. Prozno maćie przededniem wstáwáć; wstańćie, skoro uśiądźiećie, ktorzy pożywaćie chlebá boleśći. Gdy da miłym swym spánie;

3. Oto dźiedźictwo Páńskie, synowie; zapłáta, owoc żywota.

4. Iáko strzały w ręku mocarzá; ták synowie utrapionych.

5. Błogosłáwiony człowiek, ktory nápełnił żądzą swoię z nich; nie záwstydźi się, kiedy będźie mowił, z nieprzyiáćiołmi swymi w bramie.

PSALMUS CXXVI.

Nec familiam, nec urbem, nec Ecclesiam custodiri; nec liberos, vel viros apostolicos haberi citra Dei favorem, donum & Christi gratiam.

1. Canticum graduum Salomonis.

NIsi Dominus ædificaverit domum *e*, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam.

2. Vanum est vobis ante lucem *f* surgere; surgite postquam sederitis; qui manducatis panem doloris. Cum dederit dilectis suis somnum;

3. Ecce hæreditas Domini, filii *g*; merces, *h* fructus ventris *i*.

4. Sicut sagittæ in manu potentis; ita filii excussorum *k*.

5. Beatus vir, qui implevit desiderium suum ex ipsis; non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta.

e Materialem, seu politicam.
f Ad laborem.
g Seu Christi illis obtingit.
h Eorum est.
i IpseChristus, fructus Virginis.
k Viri Apostolici.

PSALM CXXVII.

Ze y błogosławieństwie ná tym świećie, przez boiázn Páná, się otrzymáwá, y boskie synostwo, y ustáwiczny pokoi.

1. Pieśń Stopniow.

BŁogosłáwieni wszyscy, ktorzy się boią Páná; ktorzy chodzą drogámi iego.

2. Prace rąk twoich że pożywáć będźiesz; szczęśliwyś iest, y dobrze się mieć będźiesz.

3. Zoná twoiá iáko winna máćiá, płodna w kąciech domu twego. Synowie twoi iáko látorośli oliwne około stołu twego.

4. Oto ták ubłogosłáwion będźie człowiek; ktory się boi Páná.

PSALMUS CXXVII.

Timore Domini beatitudinem hujus vitæ obtineri. Divinam filiationem, & perpetuam pacem.

1. Canticum graduum.

BEati omnes, qui timent Dominum; qui ambulant in viis ejus.

2. Labores manuum tuarum *l*, quia manducabis; beatus es, & bene tibi erit.

3. Uxor tua *m* sicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ. Filii tui sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ.

4. Ecce sic benedicetur homo; qui timet Dominum.

l Tuæ industriæ.
m Allegorice Ecclesia Christi, filiis genuinis, floridis abundans.

5. Benedicat tibi Dominus ex Sion; & videas bona Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ.

6. Et videas filios filiorum tuorum; pacem super Israel.

5. Niechżeć błogosławi Pan z Sionu; y oglądaj dobra Jeruzálem po wszytkie dni żywotá twego.

6. Y oglądaj syny synow twoich; pokoy nád Izráelem.

PSALMUS CXXVIII.

Israel, Mystice Ecclesia, gratias agit, quod Domini ope tuta semper permaneat, & suis hostibus pœnas prophetice apprecatur.

1. Canticum graduum.

SÆpe expugnaverunt *a* me a juventute *b* mea; dicat nunc Israel.

2. Sæpe expugnaverunt me a juventute mea; etenim non potuerunt mihi.

3. Supra dorsum *c* meum fabricaverunt peccatores; prolongaverunt iniquitatem suam.

4. Dominus justus concidit cervices peccatorum;

5. Confundantur & convertantur retrorsum omnes; qui oderunt Sion.

6. Fiant sicut fœnum tectorum; quod, priusquam evellatur, exaruit.

7. De quo non implevit manum suam, qui metit; & sinum suum, qui manipulos colligit.

8. Et non dixerunt, qui præteribant: Benedictio Domini super vos *d*; benediximus vobis in nomine Domini.

a Conati sunt me expugnare inimici mei *b* Et ab ortu meo, tempore patriarcharum &c. *c* Chald. corpus. *d* Quia nulla aderat messis.

PSALM CXXVIII.

Izrael, tajemnie: Kościoł, dźiękuie, że pod obroną Bożą, zawsze iest bespieczny, prosząc, áby nieprzyiaćiele iego byli porażeni.

1. Pieśń Stopniow.

CZęsto walczyli ná mię od młodośći moiey; niech teraz powie Izráel.

2. Często walczyli ná mię od młodośći moiey; wszákże mię nie przemogli.

3. Ná grzbiećie moim budowáli grzesznicy; przedłużáli nieprawość swoię.

4. Pan sprawiedliwy ućiął szyię grzesznikow;

5. Niech będą záwstydzeni, y ná zad obroceni wszyscy, ktorzy Sion máią w nienawiśći.

6. Niech będą iáko trawá ná dáchu; ktora pierwey uschłá, niżeli ią wyrwą.

7. Ktorą nie nápełnił ręki swoiey, ktory żnie; áni łoná swego ten, ktory snopy zbiera.

8. Y nie rzekli, ktorzy mimo szli: Błogosławieństwo Páńskie nád wámi; błogosławilichmy wam w imię Páńskie.

PSALMUS CXXIX.

Israel, Mystice Ecclesia, peccatorum veniam deposcit, & perfectam redemptionem per Christum.

1. Canticum graduum.

DE profundis *e* clamavi ad te Domine;

2. Domine exaudi vocem meam; Fiant aures tuæ intendentes; in vocem deprecationis meæ.

3. Si iniquitates observaveris Domine; Domine, quis sustinebit?

4. Quia apud te propitiatio est; & propter legem tuam *f* sustinui te Domine. Sustinuit anima mea in verbo ejus.

5. Speravit anima mea in Domino.

6. A custodia matutina usque ad noctem; speret Israel in Domino

7. Quia apud Dominum misericordia; & copiosa apud eum redemptio *g*.

8. Et ipse *h* redimet Israel; ex omnibus iniquitatibus ejus.

e sc. miseriis. *f* Quæ pœnitentibus promittit indulgentiam. *g* Quia redemit nos omnes, non auro, sed sanguine suo, non ad paucos annos sed pro tota æternitate. *h* Dominus.

PSALM CXXIX.

Izráel, taiemnie: Kośćioł, odpuszczenia grzechow prośi, á zupełne odkupienie przez Chrystusá.

1. Pieśń Stopniow.

Z Głębokośći wołałem k tobie Pánie;

2. Pánie wysłuchay głos moy; Niech będą uszy twoie nákłonione, ná głos modlitwy moiey.

3. Ieśli będźiesz obaczał nieprawośći Pánie; Pánie, ktoż wydźierży?

4. Abowiem u ćiebie iest ubłagánie; y dla zakonu twego czekałem ćię Pánie. Czekálá duszá moiá ná słowo iego,

5. Nádźieię miálá duszá moiá w Pánu.

6. Od straży poránney, áż do nocy; niechay nádźieię ma Izráel w Pánu.

7. Bo u Páná miłośierdźie; y obfite u niego odkupienie.

8. A on odkupi Izráelá; ze wszytkich nieprawośći iego.

PSALM CXXX.

Pokorę, y ſkromność ſwoię Bogu przekłáda, y ofiáruie, ofiárę bárzo wdźięczną. Táiemnie: Chryſtus prośi oycza zá kośćioł przez ſwoię pokorę.

1. Pieśń Stopniow Dawidowá.

PAnie, nie wyniosło ſię ſerce moie; áni ſię wywyſſzyły oczy moię. Anim chodźił w rzeczách wielkich, áni w dźiwnych nád mię.

2. Ieſlim nie pokornie rozumiał; álem wywyſſzał duſzę moię; Iáko dźiećiątko oſłáwione u mátki ſwoiey; ták odpłátá ná duſzy moiey.

3. Niechayże Izráel nádźieię ma w Pánu; od tąd áż ná wieki.

PSALMUS CXXX.

Humilitatem & modeſtiam ſuam Deo offert & proponit, ſacrificium longe gratiſſimum Myſtice Chriſtus pro Eccleſia per ſuam humilitatem Patrem obſecrat.

1. Canticum graduum David.

Domine non eſt exaltatum cor meum; neque elati ſunt oculi mei Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus ſuper me *a*.

2. Si non humiliter ſentiebam; ſed exaltavi animam meam; ſicut ablactatus eſt ſuper matre ſua, ita retributio in anima mea.

3. Speret Iſrael in Domino; ex hoc nunc & usque in ſæculum.

a Tranſcendentibus meas vires, vel meum intellectum.

PSALM CXXXI.

Izráel y Synágogá przez Dawidowe zaſługi; Kośćioł przez zaſługi Chryſtuſowe Bogá prośi, áby w Sionie mieſzkał, y zeſłał Chryſtuſá, z wielką ſłow uroczyſtoſcą obiecánego.

1. Pieśń Stopniow.

POmni Pánie ná Dawidá; y ná wſzytkę ćichość iego.

2 Iáko przyśiągł Pánu; ślubował ślub Bogu Jákobowemu.

3. Ieſli wnidę do przybytku domu mego; ieſli wſtąpię ná łoże poſłánia mego.

4. Ieſli przypuſczę ſen ná oczy moie; y drzymánie ná powieki moie.

5. Y odpoczynek ná ſkronie moiey; áż naydę mieyſce Pánu, przybytek Bogu Jákob.

6. Otoſmy o nim ſłyſzeli w Ephraćie; náleźliſmy ji ná polách leśnych.

7. Wnidźiemy do przybytku iego; kłániáć ſię będźiemy ná mieyſcu, gdźie ſtały nogi iego.

8. Powſtań Pánie do odpoczynienia twego; ty y ſkrzyniá poświęcenia twego.

9. Kápłani twoi niech ſię obloką w ſpráwiedliwość; á święći twoi niechay ſię weſelą.

10. Dla Dawidá ſługi twego; nieodwrácay oblicza Chryſtuſá twoiego.

11. Przyśiągł Pan Dawidowi prawdę, á nie odmieni iey; z owocu żywotá twego poſádzę ná ſtolicy twoiey.

12. Ieſli ſynowie twoi ſtrzedz będą teſtámentu mego, y świádectw moich tych, ktorych ich náuczę; Y ſynowie ich áż ná wieki będą śiedźieć ná ſtolicy twoiey.

13. Abo-

PSALMUS CXXXI.

Synagoga & Iſrael per merita Davidis; Eccleſia per merita Chriſti Deum obteſtatur, ut in Sione ſecum habitet propitius, Chriſti gratiam ipſumque Chriſtum ſibi exhibeat, quem magna verborum ſolemnitate promiſerat.

1. Canticum graduum.

MEmento Domine David; & omnis manſuetudinis ejus.

2. Sicut *b* juravit Domino; votum vovit Deo Jacob.

3. Si *c* introiero in tabernaculum domus meæ; ſi *d* aſcendero in lectum ſtrati mei.

4. Si dedero ſomnum oculis meis; & palpebris meis dormitationem.

5. Et requiem temporibus meis; donec inveniam locum Domino, tabernaculũ Deo Jacob.

6. Ecce audivimus eam in Ephrata *e*; invenimus eam in campis ſilvæ *f*.

7. Introibimus in tabernaculum ejus; adorabimus in loco, ubi ſteterunt pedes ejus.

8. Surge *g* Domine in requiem tuam; tu & arca ſanctificationis tuæ.

9. Sacerdotes tui induantur juſtitiam; & ſancti tui exultent.

10. Propter David ſervum tuum; non avertas faciem Chriſti tui.

11. Juravit Dominus David veritatem, & non fruſtrabitur eam *h*; de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam.

12. Si cuſtodierint filii tui teſtamentum meum, & teſtimonia mea hæc, quæ docebo eos; Et filii eorum usque in ſæculum ſedebunt ſuper ſedem tuam.

13. Quo-

b Quomodo David.
c 2.Reg. 7. 2.
d Si Hebræis nota eſt jurantis, & execrantis.
e In agro Bethlehemitico
f Ubi antea erant ſilvæ.
g 2.Par. 6. 41.
h 2.Reg. 7.12. Luc. 1. 55. Act. 2. 30.

13. Quoniam elegit Dominus Sion; elegit eam in habitationem ſibi.

14. Hæc requies mea in ſæculum ſæculi; hic habitabo, quoniam elegi eam.

15. Viduam ejus *a* benedicens benedicam; pauperes ejus ſaturabo panibus.

16. Sacerdotes ejus induam ſalutari *b*; & ſancti ejus exultatione exultabunt.

17. Illuc *c* producam *d* cornu David; paravi lucernam Chriſto meo.

18. Inimicos ejus induam confuſione; ſuper ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea.

a i. Viduas & pauperes Sionis alam.
b Salute & juſtitia per Chriſtum.
c Malach. 3. 1. Luc. 1. 69.
d Ex Sion oriri faciam.

13. Abowiem Pan obrał Sion; obrał ji ná mieſzkánie ſobie.

14. To odpoczynienie moie ná wieki wiekow; tu mieſzkáć będę, bom ie obrał.

15. Wdowę iego błogoſłáwiąc ubłogoſłáwię; ubogie iego náſycę chlebem.

16. Kápłany iego przyoblokę zbáwieniem; á święći iego weſelem weſelić ſię będą.

17. Tám wynioſę rog Dawidowi; zgotowałem pochodnią Chryſtuſowi memu.

18. Nieprzyiáćioł iego przyoblokę wſtydem; á nad nim ſię roſkwitnie poświęcenie moie.

PSALMUS CXXXII.

Synagoga, myſtice Eccleſia, pacem, & concordiam ſub uno rege, Chriſto, Principe & Sacerdote commendat.

1. Canticum graduum David.

ECce quam bonum, & quam jucundum habitare fratres in unum.

2. Sicut unguentum *e* in capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron; quod deſcendit in oram veſtimenti ejus.

3. Sicut ros Hermon, qui deſcendit in montem Sion; Quoniam illic *f* mandavit *g* Dominus benedictionem, & vitam usque in ſæculũ.

e Illud optimum & ſuaviſſimum effuſum in caput Aaronis mire omnes recreabat.
f In congregatione & Eccleſia pacifice.
g Promiſit.

PSALM CXXXII.

Synágogá, taiemnie: Kośćioł, zálecá nam pokoi, á zgodę pod iednym krolem, Chryſtuſem, kśiążętę, y kapłanem.

1. Pieśń Stopniow Dawid.

OTo iáko dobra, á iáko wdźięczna rzecz mieſzkáć bráćiey ſpołem.

2. Iáko oleiek ná głowie, ktory ſpływa ná brodę, brodę Aaronowę; Ktory ſpływá ná kráie odźienia iego.

3. Iáko rosá Hermon, ktora zſtępuie ná górę Sion; Abowiem tám przykazał Pan błogoſłáwieńſtwo, y żywot áż ná wieki.

PSALMUS CXXXIII.

Synagoga, myſtice Eccleſia, ad Dei laudes hortatur omnes, etiam detentos in limbo.

1. Canticum graduum.

ECce nunc benedicite Dominum, omnes ſervi Domini; qui ſtatis in domo Domini, in atriis domus Dei noſtri.

2. In noctibus *h* extollite manus veſtras in ſancta; & benedicite Dominum.

3. Benedicat te *i* Dominus ex Sion; qui fecit cœlum & terram.

h Quoque & tribulationibus.
i Viciſſim.

PSALM CXXXIII.

Synágogá, taiemnie: Kośćioł, nápomina ku chwaleniu Bogá wſzytkich, też y w otchłaniu zátrzymánych.

1. Pieśń Stopniow.

OToż teraz błogoſławćie Páná, wſzyſcy ſługi Páńſcy; ktorzy ſtoićie w domu Páńſkim, w śieniách domu Bogá náſzego.

2. W nocy podnośćie ręce wáſze ku świątnicy; y błogoſławćie Páná.

3. Niechay ćię błogoſłáwi Pan z Sionu; ktory ſtworzył niebo y źiemię.

PSALMUS CXXXIV.

Synagoga ad Dei beneficia celebranda invitat, myſtice Eccleſia, ob beneficia Chriſtianis exhibita, Deum celebrat.

1. Alleluja.

LAudate nomen Domini; laudate ſervi Dominum.

2. Qui ſtatis in domo Domini; in atriis domus Dei noſtri.

3. Lau-

PSALM CXXXIV.

Synágogá wzywa ku chwaleniu Bożych dobrodźieyſtw. Taiemnie: Kośćioł Bogá ſławi, że chrześćiáninow wielkimi dobrodźieyſtwy obdárzył.

1. Alleluiá.

CHwalćie imię Páńſkie; chwalćie ſludzy Páná.

2. Ktorzy ſtoićie w domu Páńſkim; w śieniách domu Bogá náſzego.

3. Chwal-

3. Chwalćie Páná, bo dobry Pan; śpieway-ćie imieniowi iego, bo wdźięczne.

4. Abowiem Jákobá obrał sobie Pan; Izráelá zá ośiadłość swoię.

5. Bomći ia doznał, iż wielki iest Pan; á Bog nász náde wszemi bogi.

6. Wszytko, co iedno chćiał Pan, uczynił ná niebie, ná źiemi, ná morzu, y we wszytkich przepáśćiách.

7. Ktory wywodźi obłoki z kończyn źiemie; łyskáwice ná descz uczynił. Ktory wywodźi wiátry z skárbow swoich.

8. Ktory pobił pierworodne Ægyptskie od człowieká áż do bydlęćiá.

9. Y posłał znáki y cudá w pośrzod ćiebie Ægyptćie; ná Pháráoná, y ná wszytkie sługi iego.

10. Ktory poráźił wiele narodow; y pozábiiał krole mocne.

11. Sehoná krolá Amorreyczykow; y Ogá krolá Bázán, y wszytkie krolestwá Chánáán.

12. Y dał źiemię ich w dźiedźictwo; w dźiedźictwo ludowi swemu Izráel.

13. Pánie, imię twoie ná wieki; Pánie, pámiątká twoiá do narodu y narodu.

14. Bo Pan będźie sądźił lud swoy; á da się uprośić sługom swoim.

15. Báłwány pogáńskie srebro, y złoto; robotá rąk ludzkich.

16. Ustá máią, á nie będą mowić; oczy máią, á nie uyźrzą.

17. Uszy máią, á nie usłyszą; bo niemász tchnienia w uśćiech ich.

18. Niech im podobni będą, ktorzy ie czynią; y wszyscy, ktorzy w nich ufáią.

19. Domie Izráelski błogosłáwćie Pánu; Domie Aaron błogosławćie Pánu.

20. Domie Lewi błogosławćie Pánu; ktorzy się boyćie Páná, błogosławćie Pánu.

21. Błogosłáwiony Pan z Sionu; ktory mieszka w Jeruzálem.

3. Laudate Dominum, quia bonus Dominus; psallite nomini ejus, quoniam suave.

4. Quoniam Jacob elegit sibi Dominus; Israel in possessionem *a* sibi.

5. Quia ego cognovi, quod magnus est Dominus; & Deus noster præ omnibus diis.

6. Omnia, quæcunque voluit, Dominus fecit in cœlo, in terra, in mari, & in omnibus abyssis.

7. Educens *b* nubes ab extremo terræ *c*; fulgura in pluviam fecit. Qui producit ventos de thesauris suis.

8. Qui *d* percussit primogenita Ægypti ab homine usque ad pecus.

9. Et misit signa & prodigia in medio tui, Ægypte; in Pharaonem, & in omnes servos ejus.

10. Qui *e* percussit gentes multas; & occidit reges fortes.

11. Sehon *f* regem Amorrhæorum; & Og regem Basan, & omnia regna Chanaan.

12. Et dedit terram eorum hæreditatem; hæreditatem Israel populo suo.

13. Domine, nomen tuum in æternum; Domine, memoriale *g* tuum in generationem & generationem.

14. Quia judicabit *h* Dominus populum suum; & in servis suis deprecabitur.

15. Simulachra *i* gentium argentum, & aurum; opera manuum hominum.

16. Os *k* habent, & non loquentur; oculos habent, & non videbunt.

17. Aures habent, & non audient; neque enim est spiritus in ore ipsorum.

18. Similes illis fiant, qui faciunt ea; & omnes, qui confidunt in eis.

19. Domus Israel benedicite Domino; domus Aaron benedicite Domino.

20. Domus Levi benedicite Domino; qui timetis Dominum, benedicite Domino.

21. Benedictus Dominus ex *l* Sion; qui habitat in Jerusalem.

a Hebr. in monile, & cimelium, Hieron. in peculium.
b Jerem. 10. 13.
c Elevans exhalationes, & vapores.
d Exod. 12. 29.
e Jos. 12. 1. 7.
f Num. 21. 24. 35.
g Allegorice Eucharistia memoriale ferculum.
h Vindicabit a malis.
i Sup. 113. 4.
k Matth. 15. 15.
l Pro, in Sion, in Ecclesia, ubi colitur.

LSAPM CXXXV.

Synágogá Izráelá, nas Kośćioł pobudza ku wysławiániu Bogá dla iego dobrodźieystw, y opátrzność, ludu pokázáną.

1. Alleluia.

WYznawayćie Pánu, bo dobry; bo ná wieki miłośierdźie iego.

2. Wyznawayćie Bogu nád bogi; bo ná wieki miłośierdźie iego.

3. Wyzna-

PSALMUS CXXXV.

Synagoga Israel, Nos Ecclesia ad Dei confessionem excitat propter ipsius, in populum suum, providentiam atque beneficia.

1. Alleluja.

COnfitemini Domino, quoniam bonus; quoniam in æternum *m* misericordia ejus.

2. Confitemini Deo deorum; quoniam in æternum misericordia ejus.

3. Con-

m Supple: durat, & est laudabilis.

a Gen. 1. 1.
b Sapientissime.
c i. e. juxta aquas, & superiorem aquis.
d Dominium.
e Exod. 12. 29.
f Exod. 13. 17.
g Exod. 14. 28.
h Exercitum ejus.
i Num. 21. 24.
k Num. 21. 33.
l Jos. 13. 7.
m Possidendam.
n Afflictione.
o Eripuit.
p Animanti.

3. Confitemini Domino dominorum; quoniam in æternum misericordia ejus.

4. Qui facit mirabilia magna solus; quoniam in æternum misericordia ejus.

5. Qui *a* fecit cœlos in intellectu *b*; quoniam in æternum misericordia ejus.

6. Qui firmavit terram super *c* aquas; quoniam in æternum misericordia ejus.

7. Qui fecit luminaria magna; quoniam in æternum misericordia ejus.

8. Solem in potestatem diei *d*; quoniam in æternum misericordia ejus.

9. Lunam, & stellas in potestatem noctis; quoniam in æternum misericordia ejus.

10. Qui *e* percussit Ægyptum cum primogenitis eorum; quoniam in æternum misericordia ejus.

11. Qui *f* eduxit Israel de medio eorum; quoniam in æternum misericordia ejus.

12. In manu potenti, & brachio excelso; quoniam in æternum misericordia ejus.

13. Qui dimisit mare rubrum in divisiones; quoniam in æternum misericordia ejus.

14. Et eduxit Israel per medium ejus; quoniam in æternum misericordia ejus.

15. Et *g* excussit Pharaonem, & virtutem ejus *h* in mari rubro; quoniam in æternum misericordia ejus.

16. Qui traduxit populum suum per desertum; quoniam in æternum misericordia ejus.

17. Qui percussit reges magnos; quoniam in æternum misericordia ejus.

18 Et *i* occidit reges fortes; quoniam in æternum misericordia ejus.

19. Sehon regem Amorrhæorum; quoniam in æternum misericordia ejus.

20. Et *k* Og regem Basan; quoniam in æternum misericordia ejus.

21. Et *l* dedit terram eorum hæreditatem; quoniam in æternum misericordia ejus.

22. Hæreditatem *m* Israel servo suo; quoniam in æternum misericordia ejus.

23. Quia in humilitate *n* nostra memor fuit nostri; quoniam in æternũ misericordia ejus.

24. Et redemit *o* nos ab inimicis nostris; quoniam in æternum misericordia ejus.

25. Qui dat escam omni carni *p*; quoniam in æternum misericordia ejus.

26. Confitemini Deo cœli; quoniam in æternum misericordia ejus. Confitemini Domino dominorum; quoniam in æternum misericordia ejus.

PSAL-

3. Wyznawayćie Pánu nád pány; bo ná wieki miłośierdźie iego.

4. Ktory sam czyni wielkie dźiwy; bo ná wieki miłośierdźie iego.

5. Ktory uczynił niebiosa z rozumem; bo ná wieki miłośierdźie iego:

6. Ktory utwierdźił źiemię nád wodámi; bo ná wieki miłośierdźie iego.

7. Ktory uczynił świátłá wielkie; bo ná wieki miłośierdźie iego.

8. Słońce áby pánowáło we dnie; bo ná wieki miłośierdźie iego.

9. Mieśiąc y gwiazdy, áby pánowáły nocy; bo ná wieki miłośierdźie iego.

10. Ktory pobił Ægypt z ich pierworodnymi; bo ná wieki miłośierdźie iego.

11. Ktory wywiodł Izráelá z pośrzodku ich; bo ná wieki miłośierdźie iego.

12. Ręką mocną y rámieniem wysokim; bo ná wieki miłośierdźie iego.

13. Ktory rozdźielił morze czerwone ná rozdźiały; bo ná wieki miłośierdźie iego.

14. Y przeprowádźił lud Izráelski przez pośrzodek iego; bo ná wieki miłośierdźie iego.

15. Y zrzućił Pháráoná, y woysko iego w morze czerwone; bo ná wieki miłośierdźie iego.

16. Ktory przeprowádźił lud swoy przez puszczę; bo ná wieki miłośierdźie iego.

17. Ktory poráźił krole wielkie; bo ná wieki miłośierdźie iego.

18. Y pobił krole możne; bo ná wieki miłośierdźie iego.

19. Sehoná krolá Amorrhęyczykow; bo ná wieki miłośierdźie iego.

20. Ogá krolá Bázán; bo ná wieki miłośierdźie iego.

21. Y dał źiemię ich w dźiedźictwo; bo ná wieki miłośierdźie iego.

22. W dźiedźictwo Izráelowi słudze swemu; bo ná wieki miłośierdźie iego.

23. Abowiem w uniżeniu nászym pámiętał ná nás; bo ná wieki miłośierdźie iego.

24. Y odkupił nas od nieprzyiáćioł nászych; bo ná wieki miłośierdźie iego.

25. Ktory dáie pokarm wszelkiemu ćiáłu; bo ná wieki miłośierdźie iego.

26. Wyznawayćie Bogá niebá; bo ná wieki miłośierdźie iego. Wyznawayćie Pánu nád pány; bo ná wieki iest miłośierdźie iego.

PSALM

PSALM CXXXVI.

Synágogá, to ieſt: Kośćioł, opłákiwá ſwego ludu poimanie, á wybáwienie żąda, też w prorockim duchu życzy Idumeyczykom, y Bábylonczykom ſwoym nieprzyiaćielom káránia. Ile zgádza ſię Kośćiołu, między Máhometány ná wygnániu zoſtaiącemu.

Pſalm Dawidowi, Jeremiáſzá.

1. NAd rzekámi Bábylońſkiey ziemie, támeſmy śiedźieli y płákáli; gdyſmy wſpomináli ná Sion.

2. Ná wierzbách w pośrzod iey; powieſzáliſmy muzyckie naczynia náſze.

3. Bo nas tám pytáli, ktorzy nas w niewolą zágnáli, o słowách pieśni. A, ktorzy nas záwiedli; śpiewayćie nam pieśń z pieśni Sionſkich.

4. Iákoż mamy śpiewać pieśń Páńſką w cudzey ziemi?

5. Ieſli ćię zápomnię Jeruzálem; niech zápomniána będźie práwicá moiá.

6. Niechay przyſchnie ięzyk moy do podniebienia mego, ieſlibym ná ćię nie pomniał; Ieſlibym nie pokładał Jeruzálem, ná początku weſela mego.

7. Pomni Pánie ná ſyny Edom, w dźień Jeruzálem; Ktorzy mowią: Spuſtośćie, ſpuſtośćie aż do gruntu w nim.

8. Corko Bábylońſka nędznico; błogosłáwiony, ktory tobie odda nagrodę twoię, ktorąś nam zádźiałáłá.

9. Błogosłáwiony, ktory pochwyći; y roztrąći dźieći twe o opokę.

PSALMUS CXXXVI.

Synagoga; Eccleſia, luget ſuorum captivitatem, & reſtitui optat, pœnasque Idumæis & Babyloniis ſuis hoſtibus prophetice precatur. Congruit præſertim Eccleſiæ inter Mahometanos exulanti.

Pſalmus David, Jeremiæ *a*.

1. SUper *b* flumina Babylonis, illic ſedimus, & flevimus; cum recordaremur Sion.

2. In ſalicibus in medio ejus *c*; ſuſpendimus organa noſtra *d*.

3. Quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum; Et, qui abduxerunt nos; Hymnum cantate nobis de canticis Sion.

4. Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?

5. Si oblitus fuero tui Jeruſalem; oblivioni detur dextera mea.

6. Adhæreat lingua mea faucibus meis, ſi non meminero tui; Si non propoſuero Jeruſalem, in principio lætitiæ meæ *e*.

7. Memor eſto Domine filiorum Edom *f*, in die Jeruſalem; Qui dicunt: Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea.

8. Filia Babylonis miſera; beatus *g*, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuiſti nobis.

9. Beatus, qui tenebit; & allidet parvulos tuos ad petram.

a Quia Jeremias hos threnos latius proſecutus eſt.
b i. e. juxta Tigrin & Euphraten.
c Regionis.
d Inſtrumenta muſica.
e Principium & caput lætitia
f Idumæorũ, qui in die deſtructionis Jeruſalem ſuaſerunt in Babyloniis.
g Cyrus ſit glorioſus.

PSALM CXXXVII.

Synágogá, y kośćioł dźiękuią Bogu dla dobrodźieyſtw, dla chwały Meſziaſzá, dla nawrácenia Pogánow.

1. Sámemu Dawidowi.

BĘdęć Pánie wyznawał ze wſzytkiego ſercá mego; żeś wyſłuchał słow uſt moich. Przed oblicznośćią Anyołow będęć śpiewał.

2. Będę ſię kłániał ku kośćiołowi twemu świętemu, y będę wyznawał imieniowi twoiemu. Dla miłośierdzia twego y dla prawdy twoiey; boś uwielbił náde wſzytko święte imię twoie.

3. W ktorykolwiek dźień wzywáć ćię będę, wyſłuchay mię; rozmnożyſz moc w duſzy moiey.

PSALMUS CXXXVII.

Synagoga, & Eccleſia gratias agunt Deo pro beneficiis, pro Meſſiæ gloria, & gentium converſione.

1. Ipſi David.

COnfitebor tibi Domine in toto corde meo; quoniam audiſti verba oris mei. In conſpectu angelorum pſallam tibi.

2. Adorabo ad templum ſanctum tuum, & confitebor nomini tuo. Super miſericordia tua *h*, & veritate tua *i*; quoniam magnificaſti ſuper omne *k*, nomen ſanctum tuum *l*.

3. In quacumque die invocavero te, exaudi me; multiplicabis in anima mea virtutem *m*.

h quod remittas peccata.
i Quod reddas promiſſa.
k Ens.
l Majeſtatem, Verbũ, Chriſtum tuum.
m Et dona Spiritus S.

4. Confiteantur tibi Domine omnes reges terræ; quia audierunt omnia verba oris tui.

5. Et cantent in viis Domini; quoniam magna eſt gloria Domini.

6. Quoniam excelſus Dominus, & humilia reſpicit; & alta a longe cognoſcit.

7. Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me; & ſuper iram inimicorum meorum extendiſti manum tuam, & ſalvum me fecit dextera tua.

8. Dominus retribuet pro me; Domine miſericordia tua in ſæculum; opera manuum tuarum ne deſpicias.

4. Niech ći wyznawáią Pánie wſzyſcy krolowie źiemſcy; bo ſłyſzeli wſzytkie ſłowá uſt twoich.

5. Y niech ſpiewáią ná drogách Páńſkich; iż wielka ieſt chwałá Páńſká.

6. Abowiem wyſoki Pan, á ná niſkie pátrzy; á wyſokie z dáleká poznawa.

7. Ieſlibym chodźił w pośrzodku utrapienia, ożywiſz mię; á ná gniew nieprzyiaćioł moich wyćiągnąłeś rękę twoię; y zbáwiłá mię práwicá twoiá.

8. Pan odda zá mię; Pánie miłośierdźie twoie ná wieki; dźieła rąk twoich nie wzgardzay.

PSALMUS CXXXVIII.

Synagoga, & Eccleſia ad Dei cultum exhortatur; eum omnia ſcire, ubique præſentem eſſe, ejus providentiam & vim nihil utut occultum evadere.

1. In finem, Pſalmus David.

DOmine probaſti me, & cognoviſti me;

2. Tu cognoviſti ſeſſionem meam; & reſurrectionem meam *a*.

3. Intellexiſti cogitationes meas de longe; ſemitam meam, & funiculum meum *b* inveſtigaſti.

4. Et omnes vias meas prævidiſti; quia non eſt ſermo *c* in lingua mea.

5. Ecce Domine, tu cognoviſti omnia noviſſima, & antiqua; tu formaſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam *d*.

6. Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me *e*; confortata eſt, & non potero ad eam.

7. Quo ibo a ſpiritu tuo? & quo a facie tua fugiam?

8. Si *f* aſcendero in cœlum, tu illic es; ſi deſcendero in infernum, ades.

9. Si ſumpſero pennas meas diluculo; & habitavero in extremis maris.

10. Etenim illuc manus tua deducet me; & tenebit *g* me dextera tua.

11. Et dixi: Forſitan tenebræ conculcabunt me *h*; & nox illuminatio mea in deliciis meis.

12. Quia tenebræ non obſcurabuntur a te, & nox ſicut dies illuminabitur; ſicut tenebræ ejus, ita & lumen ejus.

13. Quia tu poſſediſti *i* renes meos; ſuſcepiſti me de utero matris meæ.

14. Con-

a Omnes motus & actiones.
b Filum totius vitæ.
c Tibi occultus.
d Conſervatricem.
e Ex mei ſtructura, & conſervatione.
f Amos 9. 2.
g Ubique ut nequeam effugere.
h Abſcondent me, ut calceus terram.
i Habens in tua poteſtate & ſcientia.

PSALM CXXXVIII.

Synágogá y kośćioł ku wyſławiániu Bogá pobudza; y nápomina, że on wſzytko wi, wſzędy obecny ieſt; á że iego opátrzność, y mocność nic nie może uchodźić, choćiażby w ſkrytośći było.

1. Ná koniec, Pſalm Dawidowi.

PAnie doświadczyłeś mię, y doznałeś mię;

2. Tyś doznał śiedzenia mego; y wſtawánia mego.

3. Wyrozumiałeś myśli moie z dáleká; wyſzládowałeś ſzćieżkę moię y ſznur moy.

4. Y przewiedźiałeś wſzytkie drogi moie; bo niemáſz mowy w ięzyku moim.

5. Oto Pánie, tyś poznał wſzytkie rzeczy, naośledniey ſze, y dawne; tyś mię utworzył, y położyłeś ná mnie rękę ſwoię.

6. Dźiwna ſię ſtáłá znáiomość twoiá zſtrony mnie; zmocniła ſię, y nie będę mogł do niey.

7. Dokąd poydę od duchá twego? á kędy ućiekę od oblicza twego?

8. Ieſli wſtąpię do niebá, támeś ty ieſt; ieſli zſtąpię do piekłá, támeś ieſt.

9. Ieſli wezmę ſkrzydłá moie ráno; á będę mieſzkał ná końcu morzá.

10. Y tám mię doprowádźi ręká twoiá; y trzymáć mię będźie práwicá twoiá.

11. Y rzekłem: Owa podobno ćiemnośći zákrzyią mię; y noc oświecenie moie, w roſkoſzách moich.

12. Abowiem ćiemność nie záćimia tobie, á noc iáko dźień będźie oświecona; iáko ćiemność iey, ták świátłość iego.

13. Abowiem tyś pośiadł nerki moie; przyiąłeś mię z żywotá mátki moiey.

14. Wyż-

14. Wyznawáćći będę, iżeś ſię ſtráſzliwie uwielbił; dźiwne ſpráwy twoie, á duſzá moiá zna bárzo.

15. Nie zátáiłá ſię żadná kość moiá przed tobą, ktorąś uczynił w ſkrytośći; y iſtność moiá w niſkośćiách źiemie.

16. Niedoſkonáłość moię widźiáły oczy twoie, y w kśięgách twoich wſzytkie będą nápiſáne; dni będą kſztałtowáne, á żaden z nich.

17. A u mnie w wielkiey uczćiwośći ſą Boże przyiaćiele twoi; bárzo ſię zmocniło ich pánowánie.

18. Będę liczył, y rozmnożą ſię nád piaſek; powſtałem, á ieſczem ieſt z tobą.

19. Ieſli Boże pobiieſz grzeſzniki; mężowie krwáwi odſtąpćie odemnie.

20. Bo mowićie w myśli: wezmą prozno miáſtá twoie.

21. Izalim nie miał w nienawiśći tych, ktorzy ćię nienawidzą Pánie; y nieſchnąłem nád nieprzyiaćioły twymi?

22. Doſkonáłą nienawiśćią nienawidźiałem ich; y ſtáli mi ſię nieprzyiaćioły.

23. Doświadcz mię Boże, á znay ſerce moie; probuy mię, á poznay ſzćieżki moie.

24. A obacz, ieſli drogá niepráwośći we mnie ieſt; y prowadz mię drogą wiekuiſtą.

PSALM CXXXIX.

Syndgogá, Chryſtus, kośćioł proſzą, áby od złoſliwych á złorzeczliwych wybáwioni byli.

1. Ná koniec, Pſalm Dawidowi.

2. WYrwi mię Pánie od człowieká złego; od mężá złośliwego wyrwi mię.

3. Ktorzy myślili niepráwośći w ſercu; cáły dźień ſtáwiáli bitwy.

4. Záoſtrzyli ięzyki ſwe iáko wężowe; iad żmiiow pod ich wárgámi.

5. Záchoway mię Pánie od ręki grzeſzniká; á od ludźi nieſpráwiedliwych wyrwi mię. Ktorzy myślili wywroćić kroki moie;

6. Zákryli pyſzni śidłá ná mię; Y powrozy rozćiągnęli ná śidło; záſtáwili mi przy ſzćieżce obrázę.

7. Rzekłem Pánu: Tyś ieſt Bog moy; wyſłuchay Pánie głos proſby moiey.

8. Pánie, Pánie mocy zbáwienia mego; záſłoniłeś głowę moię w dźień woyny.

9. Nie poday mię Pánie, nád wolą moię, grzeſznikowi; myślili przećiwko mnie, nie opuſczay mię, by ſię ſnadź nie podnieśli

10. Gło-

14. Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es; mirabilia opera tua, & anima mea cognoſcit nimis.

15. Non eſt occultatum os meum a te, quod feciſti in occulto *a*; & ſubſtantia mea in inferioribus terræ.

16. Imperfectum meum *b* viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur; dies formabuntur, & nemo in eis *c*.

17. Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui, Deus; nimis confortatus eſt principatus eorum.

18. Dinumerabo eos, & ſuper arenam multiplicabuntur *d*; exurrexi, & adhuc ſum tecum.

19. Si occideris Deus peccatores; viri ſanguinum declinate a me.

20. Quia dicitis in cogitatione: Accipient in vanitate civitates tuas.

21. Nonne qui oderunt te Domine, oderam; & ſuper inimicos tuos tabeſcebam?

22. Perfecto odio oderam illos; & inimici facti ſunt mihi.

23. Proba me Deus, & ſcito cor meum; interroga me, & cognoſce ſemitas meas.

24. Et vide, ſi via iniquitatis in me eſt; & deduc me in via æterna *e*.

a Matris utero.
b Hebr. embrionem, me inchoatum.
c Effugiet librum tuæ memoriæ.
d Opibus & gloria.
e Via virtutū, quæ ducit ad vitam æternā.

PSALMUS CXXXIX.

Synagoga, Chriſtus, Eccleſia rogant ab improbis & maledicis defendi.

1. In finem, Pſalmus David.

2. ERipe me Domine ab homine malo; a viro iniquo eripe me.

3. Qui cogitaverunt iniquitates in corde; tota die conſtituebant prælia.

4. Acuerunt *f* linguas ſuas ſicut ſerpentis; venenum aſpidum ſub labiis eorum.

5. Cuſtodi me Domine de manu peccatoris; & ab hominibus iniquis eripe me. Qui cogitaverunt ſupplantare greſſus meos;

6. Abſconderunt ſuperbi laqueum mihi; Et funes extenderunt in laqueum; juxta iter ſcandalum *g* poſuerunt mihi.

7. Dixi Domino: Deus meus es tu; exaudi Domine vocem deprecationis meæ.

8. Domine, Domine virtus ſalutis meæ; obumbraſti ſuper caput meum in die belli.

9. Ne tradas me Domine, a *h* deſiderio meo peccatori; cogitaverunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur.

10. Ca-

f Supr. 5. 11. Rom. 3. 13.
g Hier. offendiculum Chald rete ſeu varias inſidias.
h Contra meum deſideriū.

10. Caput circuitus eorum; labor labiorum ipsorum operiet eos.

11. Cadent super eos carbones, in ignem *a* dejicies eos; in miseriis non subsistent.

12. Vir linguosus non dirigetur in terra; virum injustum mala capient in interitu.

13. Cognovi, quia faciet Dominus judicium inopis; & vindictam pauperum.

14. Verumtamen justi confitebuntur nomini tuo; & habitabunt recti cum vultu tuo *b*.

a Inferni.

b Benigno, anagogice cũ clara visione Dei.

10. Głowá oblężenia ich; y praca warg ich okryie ie.

11. Będą ná nie pádáć węgle, wrzućisz ie w ogień; w nędzách nie wytrwáią.

12. Człowiek ięzyczny nie będźie poszczęśćion ná źiemi; człowieká niesprawiedliwego złośći ułowią ná zátrácenie.

13. Poznałem, że Pan uczyni spráwiedliwość ubogiemu: y pomstę nędznemu.

14. Ale spráwiedliwi będą wyznawáć imięniowi twemu; á práwi będą mieszkáć z obliczem twoim.

PSALMUS CXL.

Synagoga, mystice Christus & Ecclesia in afflictionibus patientiam & ab adversariis securitatem postulant.

1. Psalmus David.

DOmine, clamavi ad te, exaudi me; intende voci meæ, cum clamavero ad te.

2. Dirigatur *c* oratio mea sicut incensum in conspectu tuo; elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum *d*.

3. Pone Domine custodiam ori meo; & ostium circumstantiæ labiis meis.

4. Non declines *e* cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Cum hominibus operantibus iniquitatem, & non communicabo cum electis eorum.

5. Corripiet me justus in misericordia, & increpabit me; oleum *f* autem peccatoris non impinguet caput meum. Quoniam adhuc *g* & oratio mea in beneplacitis eorum;

6. Absorpti sunt *h* juncti *i* petræ judices eorum. Audient *k* verba mea, quoniam potuerunt;

7. Sicut crassitudo terræ erupta est super terram. Dissipata sunt ossa nostra secus infernum;

8. Quia ad te Domine, Domine oculi mei; in te speravi, non auferas animam meam.

9. Custodi me a laqueo, quem statuerunt mihi; a scandalis operantium iniquitatem.

10. Cadent in retiaculo ejus peccatores; singulariter sum ego *l*, donec transeam *m*.

c Hebr. ascendat directe & placeat tibi.

d Nempe farinæ cum agno immaculato.

e Ne permittas, ut declinet.

f Blanda adulatio non me decipiat.

g Modicum temporis superest & Deus juxta orationem meam finiet illorum delicias.

h Certo interibunt.

i Allisi saxis.

k Alii.

l Tutus a laqueis eorum.

m Illæsus.

PSALM CXL.

Syndgogá, tájemnie: Chrystus, y kośćioł żądáią, áby w utrapieniu ćierpliwi byli, y od przećiwnikow obroioni.

1. Psalm Dawidowi.

PAnie, wołałem do ćiebie, wysłuchay mię; posłuchay głosu mego, gdy wołáć będę ktobie.

2. Niech idźie modlitwá moiá, iáko kádzenie, przed obliczność twoię; á podnoszenie rąk moich, ofiárá wieczorna.

3. Postaw Pánie straż ustom moim; á drzwi osádzone wárgom moim.

4. Nie náchylay sercá mego ku słowom złośliwym, ku wymawiániu wymowek w grzechách. Z ludźmi broiącymi niepráwość, á nie będę spółkował z wybornymi ich.

5. Będźie mię karał spráwiedliwy miłośiernie, y będźie mię strofował; lecz oleiek złośniká niechay nie tłuśći głowy moiey. Bo iescze y modlitwá moiá w upodobániu ich;

6. Zginęli przy kámięniu sędźiowie ich. Usłyszą słowá moie, iż przemogły;

7. Iáko skibá roley wyrwána iest ná źiemię. Rozsypáne są kośći násze podle piekła.

8. Bo ku tobie Pánie, Pánie oczy moie; w tobiem nádźieię miał, nie odeymuy dusze moiey.

9. Strzeż mię od śidłá, ktore ná mię zástáwili; y od obrázy tych, ktorzy broią złośći.

10. Wpádną w śiatkę iego złośnicy; osobnom ia áż przeminę.

PSALMUS CXLI.

Sicut Synagoga, ita Ecclesia afflicta & humana ope destituta contra insectatores auxilium Dei implorat.

PSALM CXLI.

Iáko Syndgogá, ták Kośćioł, utrápiony, á od człowieczey pomocy opuszczony, prośi o bożą obronę przećiw prześládowcy.

1. In-

1. Wy-

1. Wyrozumienia Dawidowi,
Gdy był w iáſkini modlitwá. (1. Krol. 24.)

2. GŁoſem moim wołałem do Páná; głoſem moim modliłem ſię Pánu.

3. Wylewam przed oblicznośćią iego prośbę moię; á utrapienie moie przed nim opowiádam.

4. Gdy we mnie duch moy uſtawał; á tyś znał ſcieżki moie. Ná tey drodze, ktorąm chodźił, zákryli śidło ná mię.

5. Oglądałem ſię ná práwą ſtronę; á baczyłem, y niebył, ktoby mię poznał. Zginęłá mi ućieczká, á nie ieſt, ktoby ſię pytał o duſzy moiey.

6. Wołałem, ktobie Pánie, rzekłem: Tyś ieſt nádźieiá moiá cząſtká moiá w źiemi żywiących.

7. Wyſłuchay prośbę moię; bomći uniżony bárzo. Wybaw mię od przeſzládowcow moich; boć ſię zmocnili nádemną.

8. Wywiedź z ćiemnice duſzę moię, ku wyznawániu imięniowi twemu; ná mię czekáią ſpráwiedliwi, áż mi nágrodźiſz.

1. Intellectus David.
Cum eſſet in ſpelunca, oratio. (1. Reg. 24.)

2. VOce mea ad Dominum *a* clamavi; voce mea ad Dominum deprecatus ſum.

3. Effundo in conſpectu ejus orationem meam; & tribulationem meam ante ipſum pronuntio.

4. In deficiendo ex me ſpiritum meum *b*; & tu cognoviſti ſemitas meas *c*. In via hac, qua ambulabam, abſconderunt laqueum mihi.

5. Conſiderabam ad dexteram, & videbam; & non erat, qui cognoſceret me. Periit fuga *d* a me, & non eſt, qui requirat animam meam.

6. Clamavi ad te Domine, dixi: Tu es ſpes mea, portio *e* mea in terra viventium.

7. Intende ad deprecationem meam; quia humiliatus ſum nimis. Libera me a perſequentibus me; quia confortati ſunt ſuper me.

8. Educ de cuſtodia *f* animam meam ad confitendum nomini tuo; me expectant juſti, donec retribuas mihi.

a Sup. 76. 2.
b Cum deficeret præ anxietate ſpiritus meus.
c Rationes vitæ meæ.
d Locus & modus fugæ.
e Hæreditaria.
f Hieron. de carcere.

PSALM CXLII.

Iáko dawno Synágogá, ták teraz Kośćioł prośi przez Chryſtuſá o wybáwienie od nędzy, przeſládowánia, nieprzyiaćioł y grzechow.

1. Pſalm Dawidowi, gdy go przeſzládował Abſalon ſyn iego. (2. Krol 17.)

PAnie, wyſłuchay modlitwę moię; przyimi w uſzy prośbę moię, w prawdźie twey; wyſłuchay mię w ſpráwiedliwośći twoie.

2. A nie wchodź do ſądu z ſługą twoim; ábowiem nie uſpráwiedliwi ſię przed tobą żaden żywiący.

3. Abowiem przeſzládował nieprzyiaćiel duſzę moię; poniżył ná źiemi żywot moy. Poſádźił mię w ćiemnych mieyſzcách, iáko zdawná pomárłe;

4. Y zfráſował ſię o mię duch moy; ſerce moie we mnie ſię ſtrwożyło.

5. Pámiętałem ná dni ſtáre, rozmyślałem o wſzytkich ſpráwách twoich, y uczynki rąk twoich rozbierałem.

6. Wyćiągnąłem ku tobie ręce ſwoie; duſzá moiá iáko źiemiá bez wody tobie.

7. Wyſłuchayże mię prędko Pánie; duch moy uſtał. Nie odwracay oblicza twego odemnie; y będę podobnym zſtępuiącym do dołu.

PSALMUS CXLII.

Sicut olim Synagoga, ita nunc Eccleſia orat per Chriſtum liberari a miſeria, perſecutione, hoſtibus, & peccatis.

1. Pſalmus David, quando perſequebatur eum Abſalon filius ejus. (2. Reg. 17.)

DOmine, exaudi orationem meam; auribus percipe obſecrationem meam in veritate tua; exaudi me in tua juſtitia.

2. Et non intres in judicium cum ſervo tuo; quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens *g*.

3. Quia perſecutus eſt inimicus animam meam; humiliavit in terra vitam meam. Collocavit me in obſcuris ſicut mortuos ſæculi;

4. Et anxiatus eſt ſuper me ſpiritus meus; in me turbatum eſt cor meum.

5. Memor fui dierum antiquorum *h*, meditatus ſum in omnibus operibus tuis; in factis manuum tuarum meditabar.

6. Expandi manus meas ad te; anima mea ſicut terra ſine aqua tibi *i*.

7. Velociter exaudi me Domine; defecit ſpiritus meus. Non avertas faciem tuam a me; & *k* ſimilis ero deſcendentibus in lacum *l*.

g Nemo eſt, qui per omnia & ſemper juſtus ſit.
h Quando Abraham alioſque Patres miris modis liberaſti.
i Sitit tuam gratiam.
k Alioquin.
l Mortis.

8. Auditam fac mihi mane misericordiam tuam; quia in te speravi. Notam fac mihi viam, in qua ambulem; quia ad te levavi animam meam.

9. Eripe me de inimicis meis Domine; ad te confugi.

10. Doce me facere voluntatem tuam; quia Deus meus es tu. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam *a*.

11. Propter nomen tuum Domine vivificabis *b* me in æquitate tua. Educes de tribulatione animam meam;

12. Et in misericordia tua disperdes inimicos meos. Et perdes omnes, qui tribulant animam meam *c*; quoniam ego servus tuus sum.

a Virtutis, ut pertingam ad beattitudinē. *b* Virum & beatum facies.

c Allegorice Ecclesiam.

8. Day mi usłyszeć ráno miłośierdźie twoie; bom w tobie nádźieię miał. Ukaż mi drogę, ktorąbych miał chodźić; bom ku tobie podnośił duszę moię.

9. Wyrwi mię od nieprzyiaćioł moich Pánie; do ćiebiem się ućiekł.

10. Náucz mię czynić wolą twoię; ábowiem tyś ieſt Bogiem moim. Duch twoy dobry poprowádźi mię do źiemie práwey.

11. Dla imięnia twego Pánie, ożywisz mię w spráwiedliwośći twoiey. Wywiedźiesz z utrapienia duszę moię;

12. A zmiłośierdźia twego wytráćisz nieprzyiaćioły moie. Y zágubisz wszytkie, ktorzy dręczą duszę moię; boćiem ia sługá twoy.

PSALMUS CXLIII.

David pro victoria contra Goliath; Christus & Ecclesia pro triumpho contra Luciferum gratias agunt, & rogant defendi ab hostibus.

1. Psalmus David, adversus Goliath.

BEnedictus Dominus Deus meus, qui docet manu meas ad prælium; & digitos meos ad bellum.

2. Misericordia mea *d*, & refugium meum; susceptor meus, & liberator meus. Protector meus, & in ipso speravi; qui subdit populum meum sub me.

3. Domine, quid est homo, quia innotuisti ei *e*? aut filius hominis, quia reputas eum?

4. Homo vanitati similis factus est; *f* dies ejus sicut umbra prætereunt.

5. Domine inclina cœlos tuos, & descende *g*; tange montes, & fumigabunt.

6. Fulgura coruscationem, & dissipabis eos; emitte sagittas tuas *h*, & conturbabis eos.

7. Emitte manum tuam de alto; eripe me, & libera me de aquis *i* multis, de manu filiorum alienorum.

8. Quorum os locutum est vanitatem; & dextera eorum, dextera iniquitatis.

9. Deus, canticum novum cantabo tibi; in psalterio decachordo psallam tibi.

10. Qui das salutem regibus; qui redemisti David servum tuum, de gladio maligno *k*.

11. Eripe me. Et erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem; & dextera eorum, dextera iniquitatis;

d Activa.

e Dans homini cognitionē tui, & amicitiam.

f Job 8. 9. & 14. 2.

g Allegorice veni Messia, & libera nos. S. August.

h Tonitrua fulmina, famem &c.

i Calamitatū.

k Goliath.

PSALM CXLIII.

Dawid dla zwyćięstwá nád Goliaszem; Chrystus, y Kośćioł dla tryumfu nád Luciferem dźiękuią, á proszą, áby od nieprzyiaćioł obronioni byli.

1. Psalm Dawidowi, przećiw Goliatowi.

BŁogosłáwiony Pan Bog moy, ktory uczy ręce moie ná bitwę; á pálce moie ná woynę.

2. Miłośierdźie moie, y ućieczká moiá; wspomożyćiel moy, y wybáwićiel moy. Obrońcá moy, y wnimem nádźieię miał; ktory poddawa lud moy pod mię.

3. Pánie, coż ieſt człowiek, żeś mu się oznaymił? ábo syn człowieczy, że go sobie ważysz?

4. Człowiek podobny sstał się márnośći; dni iego iáko ćień przemiiaią.

5. Pánie, nákłoń niebios twoich, á sstąp; dotkni gor, á zákurzą się.

6. Zábłyśni błyskáwicą, á rozproszysz ie; wypuść strzały twoie, á zátrwożysz ie.

7. Spuść rękę twoię z wysokośći; wyrwi mię, á wybaw mie z wod wielkich, y z ręki synow obcych.

8. Ktorych ustá mowiły nikczemność; á práwicá ich, práwicá niepráwośći.

9. Boże, pieśń nową záśpiewam tobie; ná árfie o dźieśiąći stronách grać tobie będę.

10. Ktory daiesz zbáwienie krolom; ktoryś odkupił Dawidá sługę twego.

11. Od mieczá złego wyrwi mię. A wybaw mię z ręki synow obcych, ktorych ustá mowiły nikczemność; á práwicá ich, práwicá niepráwośći.

12. Quo- 12. Kto-

12. Ktorych ſynowie iáko nowe ſczepki w młodośći ſwoiey. Corki ich przyſtroione; y ze wſząd ozdobione, ná kſztałt kośćiołá.

13. Spiżárnie ich pełne, iedno po drugim wydáiące. Owce ich płodne, wielkimi trzodámi wychodzące;

14. Y woły ich tłuſte. Niemáſz obálenia w płoćiech, áni przeſzćia; áni wołánia po ich ulicách.

15. Błogosłáwionym názwáli lud, ktory to ma; błogosłáwiony lud, ktorego Pan Bog iego.

12. Quorum filii, ſicut novellæ plantationes in juventute ſua. Filiæ eorum compoſitæ; circumornatæ, ut ſimilitudo templi.

13. Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud. Oves eorum fœtoſæ, abundantes in egreſſibus ſuis;

14. Boves eorum craſſæ. Non eſt ruina maceriæ *a*, neque tranſitus; neque clamor in plateis eorum.

15. Beatum dixerunt populum, cui hæc ſunt; beatus *b* populus, cujus Dominus Deus ejus.

a Nullus hoſtis eorum domos diruit, ut eis noceat.
b Revera.

PSALM CXLIV.

Iáko Synágogá, ták kośćioł wyſławia Chryſtuſá Meſziáſzá, iáko Bogá, iáko krolá, iáko dobrego, miłośiernego, wſzytko rządzącego, záchowuiącego, á wielkimi dobrodźieyſtwy ludźi obdaruiącego.

1. Chwałá ſámemu Dawidowi.

WYwyſzáć ćię będę Boże; krolu moy, y będę błogosłáwił imię twoie ná wieki, y ná wieki wieku.

2. Ná káżdy dźień będę ćię błogosłáwił; y będę chwalił imię twe ná wieki, y ná wieki wieku.

3. Wielki Pan, y bárzo chwálebny; á wielkośći iego niemáſz końcá.

4. Narod y narod będźie chwalił uczynki twoie; y moc twoię będą oznaymowáć.

5. Wielmożność świątobliwośći twey opowiádáć będą; á dźiwne ſpráwy twe wyſławiáć będą.

6. Y moc ſtráſznych ſpraw twoich ogłaſzáć będą; á wielkość twoię będą opowiádáć.

7. Pámiątkę obfitey ſłodkośći twoiey wydawáć będą; á z ſpráwiedliwośći twoiey będą ſię weſelić.

8. Lutośćiwy y miłośćiwy Pan; ćierpliwy, á wielce miłośierny.

9. Słodki Pan wſzytkim; á litośći iego nád wſzytkie uczynki iego.

10. Niechći Pánie wyznawáią, wſzytkie ſpráwy twoie; á święći twoi niech ćię błogosłáwią.

11. Sławę kroleſtwá twego będą opowiádáć; á o możnośći twoiey mowić będą.

12 Aby oznaymili ſynom człowieczym możność twoię; y chwałę wielmożnośći kroleſtwá twego.

13. Kroleſtwo twe Kroleſtwo wſzytkich wie-

PSALMUS CXLIV.

Sicut Synagoga, ita Eccleſia Chriſtum Meſſiam extollit, ut Deum, ut regem, ut bonum, miſericordem, omnia gubernantem, conſervantem, hominibus ingentia beneficia conferentem.

1. Laudatio ipſi David.

EXaltabo te Deus meus rex; & benedicam nomini tuo in ſæculum; & in ſæculum ſæculi.

2. Per ſingulos dies benedicam tibi; & laudabo nomen tuum in ſæculum, & in ſæculum ſæculi.

3. Magnus Dominus, & laudabilis nimis; & magnitudinis ejus non eſt finis.

4. Generatio & generatio laudabit opera tua; & potentiam tuam pronuntiabunt.

5. Magnificentiam *c* gloriæ ſanctitatis tuæ loquentur; & mirabilia tua narrabunt.

6. Et virtutem *d* terribilium tuorum *e* dicent; & magnitudinem tuam narrabunt.

7. Memoriam abundantiæ ſuavitatis tuæ eructabunt *f*; & juſtitia tua exultabunt.

8. Miſerator & miſericors Dominus; patiens & multum miſericors.

9. Suavis Dominus univerſis; & miſerationes ejus ſuper omnia opera ejus *g*.

10. Confiteantur tibi Domine omnia opera tua; & ſancti tui benedicant tibi.

11. Gloriam regni tui dicent; & potentiam tuam loquentur.

12. Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam; & gloriam magnificentiæ regni tui.

13. Regnum tuum, regnum omnium ſæculo-

c Magnificam gloriam & ſanctitatem.
d Potentiam.
e Judiciorum, & ultionum.
f Pleno corde & ore memorabunt abundantem tuam bonitatem.
g In omnibus operibus relucent.

culorum; & dominatio tua in omni generatione & generationem. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis; & sanctus in omnibus operibus suis.

14. Allevat Dominus omnes, qui corruunt; & erigit omnes elisos.

15. Oculi omnium in te sperant Domine; & tu das escam illorum in tempore opportuno.

16. Aperis tu manum tuam *a*; & imples omne animal benedictione *b*.

a sc. aperta, ac liberali manu das cibum &c.
b Bonis & beneficiis.

17. Justus Dominus in omnibus viis suis; & sanctus in omnibus operibus suis.

18. Prope est Dominus omnibus invocantibus eum; omnibus invocantibus eum in veritate.

19. Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet; & salvos faciet eos.

20. Custodit Dominus omnes diligentes se; & omnes peccatores *c* disperdet.

21. Laudationem Domini loquetur os meum; & benedicat omnis caro *d* nomine sancto ejus in sæculum, & in sæculum sæculi.

c In peccatis perseverantes cum diabolo.
d Homo.

wiekow; á pánowánie twoie we wszelkim rodzáiu y rodzáiu. Wierny Pan we wszytkich słowiech swoich; á święty we wszech sprawách swoich.

14. Podnośi Pan wszytkich, ktorzy upadáią; á podnośi wszytkie powálone.

15. Oczy wszytkich nádźieię máią w tobie Pánie; á ty dáiesz pokarm ich czásu słusznego.

16. Otwarzasz ty rękę swoię; á nápelniasz wszelkie zwierzę błogosławieństwem.

17. Sprawiedliwy Pan we wszytkich drogách swoich; á święty we wszech sprawách swoich.

18. Blisko ieſt Pan wszytkim, ktorzy go wzywáią; wszytkim, ktorzy go wzywáią w prawdźie.

19. Uczyni wolą tych, ktorzy się go boią; y prośbę ich wysłucha, y zbáwi ie.

20. Strzeże Pan wszytkich, ktorzy go miłuią; á wszytkie grzeszniki wytráći.

21. Chwałę Páńską wysławiáć będą ustá moie; á wszelkie ćiáło niechay błogosławi imię święte iego ná wieki, y ná wieki wiekow.

PSALMUS CXLV.

Synagoga & Ecclesia prædicat Deo fidendum, non hominibus, nec principibus; & a vero Messia expectanda esse bona solida, & æterna, non transitoria, & vana.

1. Alleluja, Aggæi, & Zachariæ *e*.

2. Lauda anima mea Dominum *f*, laudabo Dominum in vita mea; psallam Deo meo, quamdiu fuero. Nolite confidere in principibus;

3. In filiis hominum; in quibus non est salus *g*.

4. Exibit spiritus ejus *h*, & revertetur *i* in terram suam; in illa die peribunt *k* omnes cogitationes eorum.

5. Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus; spes ejus in Domino Deo ipsius.

6. Qui *l* fecit cœlum & terram; mare, & omnia, quæ in eis sunt.

7. Qui custodit veritatem in sæculum, facit judicium injuriam patientibus; dat escam esurientibus. Dominus solvit compeditos *m*.

8. Dominus illuminat cæcos. Dominus erigit elisos, Dominus diligit justos.

9. Dominus custodit advenas, pupillum, &

e Quia ab his decantatus est, cum reverterentur e Babylone.
f Sup. 144. 2.
g Vis, & potentia salvandi.
h Hominis.
i Homo.
k Evanescent.
l Actor. 14. 14. Apoc. 14. 7.
m Vinctos & incarceratos, ut Josephum, Manassen, Jechoniam & alios.

PSALM CXLV.

Synágogá, y kośćioł nápomina, że nie w ludźiach, nie w kśiążętach, ále w Bogu dufáć potrzebá; iże od prawdźiwego Mesziasza dobra státe, á wieczne; nie przemiiáące á márne oczekiwáć się máią.

1. Alleluia, Aggeuszá, y Záchariaszá.

2. Chwal duszo moiá Páná, będę chwalił Páná zá żywotá mego; będę śpiewał Bogu memu, poki mię sstawa. Nie ufayćie w kśiążętách;

3. W syniech człowieczych; w ktorych niemász zbáwienia.

4. Wynidźie duch iego, á obroći się w źiemię swoię; w ten dźień zginą wszytkie myśli ich.

5. Błogosławiony, ktorego Bog Jákob pomocnikiem; nádźieiá iego w Pánu Bogu iego.

6. Ktory stworzył niebo y źiemię; morze y wszytko co w nich ieſt.

7. Ktory strzeże prawdy ná wieki, czyni sprawiedliwość ukrzywdzonym; dáie pokarm łakoącym. Pan rozwięzuie spętane.

8. Pan oświeca ślepe. Pan wzwodźi upádłe; Pan miłuie sprawiedliwe.

9. Pan strzeże przychodniow, śierotę, y wdo-

wdowę wspomoże; á drogi grzesznikow zágubi.

10. Będźie Pan krolował ná wieki; Bog twoy Sionie ná pokolenie y pokolenie.

& viduam suscipiet; & vias peccatorum disperdet.

10. Regnabit Dominus in sæcula; Deus tuus Sion, in generationem & generationem.

PSALM CXLVI.

Chwała Bożey opátrznośći ku ludu swemu; bo Synágogá, y kośćioł nápominá ku sławie Bogá; że rosproszonego Izráela, y Pogány do iednośći wiary, y Kośćiołá z gromadźił.

1. Alleluia.

CHwałćie Páná, bo dobry iest Psalm; Bogu nászemu niech będźie wdźięczna, y ozdobna chwałá.

2. Pan buduiący Jeruzálem; rozprószenia Izráelá zgromádźi.

3. Ktory uzdrawia skruszone ná sercu; y záwięzuie ich rány.

4. Ktory liczy mnostwo gwiazd; y im wszytkim imioná dáie.

5. Wielki Pan nász, y wielka moc iego; á mądrośći iego niemász liczby.

6. Podnośi Pan ćiche; á grzeszniki poniża áż ná źiemię.

7. Záczynayćież Pánu z wyznawániem; grayćie Bogu nászemu ná cytrze.

8. Ktory okrywa niebo obłokámi; y źiemi descz gotuie. Ktory czyni, że rośćie trawá po gorách; y źiolá dla posługi ludzkiey.

9. Ktory dáie bydłu żywność iego; y kruczętom wzywáiącym go.

10. Nie kocha się w śiele końskiey; áni w goleniách męskich ma upodobánie.

11. Kocha się Pan w tych, ktorzy się go boią; y w tych, ktorzy nádźieię máią w miłośierdźiu iego.

PSALMUS CXLVI.

Laus divinæ providentiæ in populum suum; nam Synagoga & Ecclesia hortatur ad Deum laudandum, quod dispersum Israel, & Gentes in unitatem fidei, & Ecclesiæ collegerit.

1. Alleluja.

LAudate Dominum, quoniam bonus est psalmus *a*; Deo nostro sit *b* jucunda decoraque laudatio.

2. Ædificans Jerusalem Dominus; dispersiones Israelis congregabit.

3. Qui sanat contritos corde; & alligat contritiones *c* eorum.

4. Qui numerat multitudinem stellarum; *d* & omnibus eis nomina vocat.

5. Magnus Dominus noster, & magna virtus ejus; & sapientiæ ejus non est numerus.

6. Suscipiens mansuetos Dominus; humilians autem peccatores usque ad terram.

7. Præcinite Domino in confessione; psallite Deo nostro in cithara.

8. Qui operit cœlum nubibus; & parat terræ pulviam. Qui producit in montibus fœnum; & herbam servituti hominum.

9. Qui dat jumentis escam ipsorum; & pullis corvorum invocantibus eum.

10. Non in fortitudine equi voluntatem *e* habebit; nec in tibiis viri beneplacitum erit ei *f*.

11. Beneplacitum est Domino super timentes eum; & in eis, qui sperant super misericordia ejus.

a Laus Dei.
b Exhibeatur hilariter, & decore.
c Plagas & vulnera.
d Allegorice electorum suorum.
e Vos salvandi.
f q. d. nec in peditibus, nec in equitibus.

PSALM CXLVII.

Niegdy Synágogá, teraz Kośćioł iescze się sam nápominá ku chwaleniu Bogá, dla iego osobliwey dobroczynnośći. Bo ten Psalm przywyzszym u Zydow przywięzány iest.

Alleluia.

12. CHwał Jeruzálem Pan; chwał Sionie Bogá twego.

13. Abowiem umocnił zawory bram twoich; błogosłáwił synom twym w tobie.

14. Ktory uczynił gránice twoie pokoy; y násyca ćię nawybornieyszym zbożem.

15. Kto-

PSALMUS CXLVII.

Synagoga olim, nunc Ecclesia pergit seipsam ad Dei laudes hortari, ob singularem ejus beneficentiam. Hic enim Psalmus superiori in Hebræo annectitur.

Alleluja.

12. LAuda Jerusalem Dominum; lauda Deum tuum Sion.

13. Quoniam confortavit seras portarum tuarum; benedixit filiis tuis in te.

14. Qui posuit fines tuos pacem *g*; & adipe frumenti *h* satiat te.

15. Qui

g Pacificos.
h Optimo frumento, allegorice S. Eucharistia.

15. Qui emittit eloquium ſuum terræ; velociter currit ſermo ejus.

16. Qui dat nivem *a* ſicut lanam; nebulam ſicut cinerem ſpargit.

17. Mittit cryſtallum ſuam ſicut buccellas; ante faciem frigoris ejus, quis ſuſtinebit?

18. Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea; flabit ſpiritus ejus, & fluent aquæ.

19. Qui annuntiat verbum ſuum Jacob; juſtitias, & judicia ſua Iſrael.

20. Non fecit taliter omni nationi; & judicia ſua non manifeſtavit eis, Alleluja.

a Ut terram foveat, & calefaciat cohibens expirationes.

PSALMUS CXLVIII.

Synagoga olim, nunc Eccleſia Angelos, omne hominum genus, cœleſtia, terreſtriaque adhortatur ad laudandum Chriſtum Dominum, utpote verum Deum. Pſalmus eſt propheticus.

1. Alleluja.

LAudate Dominum de cœlis *b*; laudate eum in excelſis.

2. Laudate eum omnes Angeli ejus; laudate eum omnes virtutes *c* ejus.

3. Laudate eum ſol & luna *d*; laudate eum omnes ſtellæ & lumen.

4. Laudate *e* eum cœli cœlorum; & aquæ omnes, quæ ſuper cœlos ſunt,

5. Laudent nomen Domini. Quia ipſe dixit, & facta ſunt; ipſe mandavit, & creata ſunt.

6. Statuit ea in æternum, & in ſæcum ſæculi; præceptum poſuit, & non præteribit.

7. Laudate Dominum de terra; dracones, & omnes abyſſi.

8. Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum; quæ faciunt verbum ejus.

9. Montes, & omnes colles; ligna fructifera, & omnes cedri.

10. Beſtiæ, & univerſa pecora *f*; ſerpentes, & volucres pennatæ.

11. Reges terræ, & omnes populi; principes, & omnes judices terræ.

12. Juvenes & virgines; ſenes cum junioribus laudent nomen Domini.

15. Quia exaltatum eſt nomen ejus ſolius.

14. Confeſſio ejus ſuper cœlum, & terram; & exaltavit cornu *g* populi ſui. Hymnus omnibus ſanctis ejus; filiis Iſrael, populo appropinquanti ſibi, Alleluja.

b Vos omnes cœlites.
c Copiæ & exercitus.
d Metaphorice objective, & metonymice, ut faciant homines laudare Deum.
e Dan. 3. 59. 60.
f Quia omnia creata ſunt ad hominis commodum, & uſum, eruditionem, & caſtigationē.
g Potentiam.

PSAL-

15 Ktory puſzcza ſłowo ſwe ná źiemie; bárzo prędko bieży mowá iego.

16. Ktory dawa śnieg iáko wełnę; á mgłę rozſypuie iáko popioł.

17. Spuſzcza lod ſwoy iáko brely; kto ſię oſtoi przed źimnem iego?

18. Pośle ſłowo ſwoie, á roſtopi ie; wienie wiátr iego, á pocieką wody.

19. Ktory oznaymuie ſłowo ſwe Jákobowi; ſpráwiedliwośći, y ſądy ſwoie Izráelowi.

20. Nie uczynił ták żadnemu narodowi; y nie obiáwił im ſądow ſwoich, Alleluiá.

PSALM CXLVIII.

Dawno Synágogá, teraz Kośćioł Anyoły, wſzytko pokolenie ludzkie, niebieſki, y źiemſki ſtworzenie pobudza ku chwaleniu Chryſtuſá Páná, iáko práwdźiwego Bogá. Ten Pſalm ieſt Prorocki.

1. Alleluia.

CHwalćie Páná ná niebieśiech; chwalćie go ná wyſokośći.

2. Chwalćie go wſzyſcy Anyołowie iego; chwalćie go wſzytkie woyſká iego.

3. Chwalćie go ſłońce y mieśiącu; chwalćie go wſzytkie gwiazdy y świátłośći.

4. Chwalćie go niebioſá nád niebioſy; y wody, ktore ſą ná niebie,

5. Niech imię Páńſkie chwalą. Abowiem on rzekł, y uczynione ſą; on roſkazał, y ſtworzone ſą.

6. Poſtánowił ie ná wieki, y ná wieki wieku; uſtáwę dał, y nie przeminie.

7. Chwalćie Páná ná źiemi; ſmokowie, y wſzytkie przepáśći.

8. Ogniu, grádźie, śniegu, ledźie, y wietrze gwałtowny; ktore czynią ſłowo iego.

9. Gory y wſzytkie págorki; drzewá owoc dáiące, y wſzytkie Cedry.

10. Zwierzętá, y wſzytko bydło; rzeczy płazáiące, y ptaſtwo ſkrzydláſte.

11. Krolowie źiemſcy, y wſzyſcy narodowie; kśiążętá, y wſzyſcy ſędźiowie źiemſcy.

12. Młodźieńcy y pánienki; ſtárzy y młodźi, niech imię Páńſkie chwalą.

13. Bo wywyſzyło ſię imię iego ſámego.

14. Wyznánie iego ná niebie, y ná źiemi; y wywyſzył rog ludu ſwego. Chwałá wſzytkim świętym iego; ſynom Izráelſkim, ludowi przybliżáiącemu ſię do niego. Alleluia.

PSALM

PSAMM CXLIX.

Synágogá, y Kośćioł śpiewáć káže krolowi Chrystusowi, iż on swoie zbáwi, Pogány pogubi, y da Kośćiołu zwyćięstwo.

1. Alleluia.

SPiewayćie Pánu pieśń nową; chwálá iego w zgromádzeniu świętych.

2. Niech się weseli Izráel w tym, ktory go stworzył; á synowie Sionscy niech się ráduią w krolu swoim.

3. Niechay imię iego chwalą w śpiewániu społecznym; ná bębnie, y ná árfie niechay mu gráią

4. Bo się kocha Pan w ludu swoim; y podwyszy ćiche ku zbáwieniu.

5. Rozweselą się święći w chwale; rozráduią się w łożnicách swoich.

6. Wysłáwiánia Bogá w gárdlech ich; á miecze z obu stron ostre w rękách ich.

7. Aby czynili pomstę nád pogány; skaránie między narody.

8. Aby powiązáli krole ich pętámi; á szlachten ich okowámi żeláznemi.

9. Aby uczynili o nich práwo nápisáne; Táć iest chwałá wszytkim świętym iego. Alleluia.

PSALMUS CXLIX.

Synagoga & Ecclesia prædicant regem Christum, qui suos sit salvaturus; gentes destructurus, & Ecclesiæ victoriam plenam daturus.

1. Alleluja.

CAntate Domino canticum novum *a*; laus ejus in Ecclesia sanctorum.

2. Lætetur Israel in eo, qui fecit eum; & filii Sion exultent in rege suo *b*.

3. Laudent nomen ejus in choro; in tympano, & psalterio psallant ei.

4. Quia beneplacitum est Domino in populo suo; & exaltabit mansuetos in salutem.

5. Exultabunt sancti in gloria; lætabuntur in cubilibus suis *c*.

6. Exaltationes *d* Dei in gutture eorum; & gladii ancipites *e* in manibus eorum.

7. Ad faciendam vindictam in nationibus; increpationes in populis.

8. Ad alligandos reges eorum in compedibus; & nobiles eorum in manicis ferreis.

9. Ut faciant in eis judicum conscriptum; *f* gloria hæc est omnibus sanctis ejus. Alleluja.

a Ob novum argumentū.
b Deo & Christo.
c Locis quietis.
d Laudes.
e Potestas judicandi & puniendi.
f Decretum, & scriptum in lege.

PSĄLM CL.

Syndgogá, y kośćioł nápomina ku chwaleniu Bogá wszelaką muzyką dla wysławiania świętych; to iest: áby Chrystus w wszytkim od wszytkich chwalony był.

1. Allaluia.

CHwalćie Páná w świętych iego; chwalćie go ná utwierdzeniu mocy iego.

2. Chwalćie go w możnośćiách iego; chwalćie go według mnostwá wielkośći iego.

3. Chwalćie go głosem trąby; chwalćie go ná árfie, y ná cytrze.

4. Chwalćie go ná bębnie y ná piszczalce; chwalćie go ná strunách, y ná orgániech.

5. Chwalćie go ná cymbalech głośnych; chwalćie go ná cymbalech krzykliwych.

6. Wszelki duch niechay Páná chwali. Alleluia.

PSALMUS CL.

Synagoga & Ecclesia hortatur ad Deum, omni musicæ genere laudandum propter glorificationem Sanctorum, ut videlicet Christus in omnibus laudetur ab omnibus.

1. Alleluja.

LAudate Dominum in sanctis ejus *g*; laudate eum in firmamento virtutis ejus *h*.

2. Laudate eum in virtutibus ejus *i*; laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus.

3. Laudate eum in sono tubæ *k*; laudate eum in psalterio, & cithara.

4. Laudate eum in tympano *l*, & choro; laudate eum in chordis, & organo.

5. Laudate eum in cymbalis bene sonantibus; laudate eum in cymbalis jubilationis.

6. Omnis spiritus laudet Dominum. Alleluja.

g Perfectionibus, operibus, & servis.
h Allegorice in Deipara, & in Ecclesia.
i i. Angelis.
k Apostolis &c.
l In Martyribus vide S. Vincent. Ferrer. Serm. de omn. Sanctis.

LIBER PROVERBIORUM.

Quem Hebræi

משלי MISLE APPELLANT.

CAPUT I.

Salomon hortatur ad quærendam ſapientiam. Filium monet, fugere peccatorum blanditias 8. Sapientia ad ſui amplexum invitat, & contemptoribus minatur exitium. 20.

1. PArabolæ Salomonis, filii David, regis Iſrael.

2. Ad ſciendam ſapientiam, & diſciplinam;

3. Ad intelligenda verba prudentiæ, & ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ, juſtitiam, & judicium, & æquitatem;

4. Ut detur parvulis aſtutia *a*, adoleſcenti ſcientia, & intellectus.

5. Audiens ſapiens, ſapientior erit; & intelligens, gubernacula *b* poſſidebit *c*.

6. Animadvertet parabolam, & interpretationem, verba ſapientum, & ænigmata eorũ.

7. Timor *d* Domini principium ſapientiæ. Sapientiam, atque doctrinam ſtulti deſpiciunt.

8. Audi, fili mi, diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ *e*;

9. Ut addatur gratia capiti tuo *f*, & torques collo tuo.

10. Fili mi, ſi te lactaverint peccatores, ne acquieſcas eis.

11. Si dixerint: Veni nobiſcum, inſidiemur ſanguini, abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra *g*.

12. Deglutiamus eum ſicut infernus viventem, & integrum quaſi deſcendentem in lacũ.

13. Omnem pretioſam ſubſtantiam reperiemus, implebimus domos noſtras ſpoliis.

14. Sortem mitte nobiſcum, marſupium unum ſit omnium noſtrum.

15. Fili mi, ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum a ſemitis eorum.

16. Pedes *h* enim illorum ad malum currunt, & feſtinant, ut effundant ſanguinem.

17. Fruſtra autem jacitur rete ante oculos pennatorum *i*.

a Non qua decipiant, ſed ne decipiantur.
b Vitæ ſuæ, & Reip.
c Recte diriget.
d Pſalm. 110. 10. Eccli. 1. 16.
e Allegorice Eccleſiæ.
f Animæ, quæ caput, & pars hominis præcipua eſt.
g Gratis ſine ejus cauſa & merito.
h Iſaiæ 59. 7.
i Sed homines magis fatui videntes rete ineſcantur.

18. Ipſi

KSIĘGI PRZYPOWIESCI.

Ktore Zydźi

משלי MISLE NAZYWAIĄ.

ROZDZIAŁ I.

Salomon nápomina, áby mądrośći ſzukáno; Syná przeſtrzega, áby ſtrzedł ſię złego towárzyſtwá; mądrość do śiebie wſzytkich woła; á gárdzącym grozi zátráceniem.

1. PRzypowieśći Sálomoná, ſyná Dawidowego, krolá Izráelſkiego.

2. Dla náwyknienia mądrośći, y ćwiczenia,

3. Dla wyrozumienia ſłow roſtropnych; y dla przyięćia ćwiczenia náuki, ſpráwiedliwośći, y ſądu, y práwośći;

4. Dla podánia máluczkim biegłośći, młodemu umieiętnośći, y rozumu.

5. Słucháiąc mądry, mędrſzym będźie; á rozumny rządy otrzyma.

6. Wyrozumie przypowieść, y wykład, ſłowá mądrych, y gadki ich.

7. Boiaźń Páńſká początek mądrośći. Mądrośćią, y nauką głupi gárdzą.

8. Słuchay ſynu moy ćwiczenia oycá twego, á nie opuſczay zakonu mátki twoiey;

9. Aby byłá przydána łáſká głowie twoiey, á łáńcuch ſzyi twoiey.

10. Synu moy, ieſliby ćię nęćili grzeſznicy, nie przyzwalay im.

11. Ieſliby rzekli: Podź ználmi, záſadźmy ſię ná krew, zákryimy śidłá ná niewinnego bez przyczyny.

12. Pożrzemy go iáko piekło żywego, á cáłego iáko zſtępuiącego w doł.

13. Wſzelką máiętność drogą naydźiemy, nápełniemy domy náſze korzyśćią.

14. Puść los ználmi, mieſzek ieden niech będźie wſzytkich nas.

15. Synu moy, nie chodź z nimi, powśćiągni nogę twoię od ſzćieżek ich.

16. Abowiem nogi ich bieżą ku złemu, y kwápią ſię, áby krew przelali.

17. Ano prozno zárzucáią śieć przed oczymá ſkrzydláſtych.

18. Oni

18. Oni też przećiw krwi swoiey záſadzáią ſię, y czynią zdrády przećiw duſzam ſwoim.

19. Ták ſzćieżki wſzelkiego łákomego duſze máiętnych odeymuią.

20. Mądrość przed domy opowiáda, ná ulicách ſwoy głos wypuſzcza.

21. W głownieyſzych gromádách woła, we drzwiách bram mieyſkich wydáie słowá ſwe mowiąc:

22. Dokądże máluczcy będźiećie miłowáć dźiećińſtwo, á głupi rzeczy im ſzkodliwych żądáć będą, á nieroſtropni nienáwidźieć umieiętnośći?

23. Náwroććie ſię ná káránie moie; oto wynioſę wam duchá mego, y ukażę wam słowá moie.

24. Iżem wołáłá á niechćieliśćie; wyćiągáłám rękę moię, á nie był, ktoby poyźrał.

25. Wzgárdźiliśćie wſzelką rádą moią, á łáiánia moich zániedbáliśćie.

26. Ia ſię też śmiáć będę w wáſzym zátráceniu, y urągáć będę, gdy to ná was prziydźie, czegośćie ſię bali.

27. Gdy przypádnie nagle nieſzczęśćie, y zginienie iáko burza przypádnie; kiedy prziydźie ná was utrapienie, y ućiſk;

28. Tedy mię wzywáć będą, á nie wysłucham; ráno wſtáną, á nie naydą mię;

29. Dla tego, że mieli w nienawiśći kárność, á boiáźni Páńſkiey nie przyięli;

30. Ani przeſtawáli ná rádźie moiey, y uwłoczyli wſzelkiemu karániu memu.

31. A ták będą ieść owoce drogi ſwoiey, y náſycą ſię rádámi ſwemi.

32. Odwrocenie máluczkich zámorduie ie; á ſzczęśćie głupcow zátráći ie.

33. Ale kto mię usłucha; bez boiáźni będźie odpoczywał, y záżyie obfitośći odiąwſzy boiáźń złego.

18. Ipſi quoque contra ſanguinem ſuum inſidiantur, & moliuntur fraudes contra animas ſuas.

19. Sic ſemitæ omnis avari animas poſſidentium rapiunt.

20. Sapientia foris *a* prædicat, in plateis dat vocem ſuam.

21. In capite turbarum clamitat *b*, in foribus portarum urbis profert verba ſua, dicens:

22. Usquequo parvuli diligitis infantiam *c*, & ſtulti ea, quæ ſibi ſunt noxia, cupient, & imprudentes odibunt ſcientiam?

23. Convertimini ad correptionem meam; en proferam vobis ſpiritum meum, & oſtendam vobis verba mea.

24. Quia *d* vocavi, & renuiſtis; extendi manum meam, & non fuit, qui aſpiceret.

25. Deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis.

26. Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, cum vobis id, quod timebatis, advenerit.

27. Cum irruerit repentina calamitas, & interitus, quaſi tempeſtas ingruerit; quando venerit ſuper vos tribulatio, & anguſtia;

28. Tunc invocabunt me, & non exaudiam; mane conſurgent, & non invenient me;

29. Eo, quod exoſam habuerint diſciplinam, & timorem Domini non ſuſceperint;

30. Nec acquieverint conſilio meo, & detraxerint univerſæ correptioni meæ.

31. Comedent igitur fructus viæ ſuæ, ſuisque conſiliis ſaturabuntur.

32. Averſio *e* parvulorum interficiet eos, & proſperitas ſtultorum perdet illos.

33. Qui autem me audierit, absque terrore requieſcet, & abundantia perfruetur, timore malorum ſublato.

a Chald. in vicis, vicatim.
b ſc. Chriſtus ſapientia increata prædicat ubique & ſemper per ſuos doctores.
c Moralem, & culpabilē.
d Iſai 65. 14. & 66. 4. Jer. 7. 13.
e ſc. a miſeria & calamitate, ſeu requies & tranquillitas temporalis.

ROZDZIAŁ II.

Mądrość dobrego wiele przynośi, á wiele złego odwodźi; znią dáry Boſkie przychodzą, bez niey obłędliwośći nádchodzą.

1. SYnu moy, ieśli przyimieſz mowy moie, á przykazánia moie ſkryieſz przy ſobie,

2. Aby słuchálo mądrośći ucho twoie; nákłoń ſercá ſwego ku poznániu roſtropnośći.

CAPUT II.

Sapientia multa bona confert, & multa mala avertit 1.; Cum ea Dei dona veniunt, & ſine ea ubique erratur 9.

1. FIli mi, ſi ſuſceperis ſermones meos, & mandata mea abſconderis penes te,

2. Ut audiat ſapientiam auris tua; inclina cor tuum ad cognoſcendam prudentiam.

3. Si enim ſapientiam invocaveris, & inclinaveris cor tuum prudentiæ;

4. Si quæſieris eam quaſi pecuniam, & ſicut theſauros effoderis illam;

5. Tunc intelliges timorem Domini, & ſcientiam Dei invenies *a*.

6. Quia Dominus dat ſapientiam; & ex ore *b* ejus prudentia, & ſcientia.

7. Cuſtodiet rectorum ſalutem *c*, & proteget gradientes ſimpliciter,

8. Servans ſemitas juſtitiæ, & vias ſanctorum cuſtodiens.

9. Tunc intelliges juſtitiam, & judicium, & æquitatem, & omnem ſemitam bonam.

10. Si intraverit ſapientia cor tuum, & ſcientia animæ tuæ placuerit;

11. Conſilium cuſtodiet te, & prudentia ſervabit te,

12. Ut eruaris a via mala, & ab homine, qui perverſa loquitur;

13. Qui relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebroſas;

14. Qui lætantur, cum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis;

15. Quorum viæ perverſæ ſunt, & infames greſſus eorum.

16. Ut eruaris a muliere aliena, & ab extranea *d*, quæ mollit ſermones ſuos,

17. Et relinquit ducem pubertatis ſuæ,

18. Et pacti Dei ſui oblita eſt; inclinata eſt enim ad mortem domus ejus, & ad inferos ſemitæ ipſius.

19. Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non revertentur *e*, nec apprehendent ſemitas vitæ.

20. Ut ambules in via bona; & calles juſtorum cuſtodias.

21. Qui enim recti ſunt, habitabunt in terra, & ſimplices permanebunt in ea.

22. Impii *f* vero de terra perdentur; & qui inique agunt, auferentur ex ea.

a ſc. veram ſapientiam prece, deſiderio & labore.
b Quia exterius docet per doctores, interius per inſpirationes.
c Ut recti ſeu juſti ſalutem obtineant.
d Meretrice, allegorice hæreſi.
e Ad mentem, ad pœnitentiam, ad ſalutem, ſc. ſine ſpeciali gratia Dei.
f Job 18. 17.

3. Bo ieſli wzowieſz mądrośći, y nákłoniſz ſerce twe roſtropnośći;

4. Ieſli iey ſzukáć będźieſz iáko pieniędzy, á iáko ſkárbow dokopaſz ſię iey;

5. Tedy wyrozumieſz boiaźń Páńſką, y umieiętność Bożą naydźieſz;

6. Bo Pan dawa mądrość; á z uſt iego roſtropność y umieiętność.

7. Strzedz będźie práwych zbáwienia, y obroni chodzących w proſtośći,

8. Záchowuiąc ſzćieżki ſpráwiedliwośći, y drog świętych przeſtrzegáiąc.

9. Tedy wyrozumieſz ſpráwiedliwość, y ſąd, y práwość, y wſzelką ſzćieżkę dobrą.

10. Ieſli wnidźie mądrość do ſercá twego, á umieiętność ſpodoba ſię duſzy twoiey;

11. Rádá ſtrzedz ćię będźie, á roſtropność záchowa ćię,

12. Abyś był wyrwan z drogi złey, y od człowieká, ktory mowi przewrotność;

13. Ktorzy opuſczáią drogę proſtą, á chodzą drogámi ćiemnemi;

14. Ktorzy ſię weſelą źle uczyniwſzy, á ráduią ſię w rzeczách nágorſzych;

15. Ktorych drogi przewrotne ſą, y poſtępki ich bezecne.

16. Abyś był wyrwány od cudzey niewiáſty, y od obcey, ktora głádźi mowy ſwoie,

17. Y opuſcza wodzá młodośći ſwoiey,

18. Y zápomniáłá przymierza Bogá ſwego; Abowiem dom iey náchylił ſię do śmierći, y ſzćieżki iey do piekłá.

19. Wſzyſcy, ktorzy wchodzą do niey, niewrocą ſię, y niechwycą ſię ſzćieżki żywotá.

20. Abyś chodźił drogą dobrą, y ſtrzegł ſpráwiedliwych ſzćieżek.

21. Bo ktorzy ſą práwi, będą mieſzkáć ná źiemi, á prośći trwáć będą ná niey.

22. Ale niezbożni będą z źiemie wytráceni; á ktorzy czynią nieſpráwiedliwie, będą z niey znieśieni.

CAPUT III.

Sapientiæ præcepta de miſericordia, veritate, fiducia in Deum, timore, cultu, & correptione Dei. 1. Sapientiæ laus, quod ſequentibus eam omnia proſpera ſint 23. Sapientiæ monita amico ſtatim dandum, non contendendum; iniqui non imitandi; impiorum perditio; & piorum benedictio 27.

ROZDZIAŁ. III.

Náuki mądrośći: o miłośierdźiu, prawdźie, duſaniu w Bogá, boiazni, chwale, y ſtrofowániu Bożym. Mądrośći chwała, że náſláduiącym ie, w wſzytkim ſię ſzczęśći. Mądrośći nápominánia: przyiaćielu zdraz dać, znim nie gárdźić; złych nienáśládowáć; złych zatrátá, dobrych błogoſłáwienie.

1. SYnu moy, nie zápominay zakonu mego, á przykazań moich niech ſtrzeże ſerce twoie.

2. Przedłużenia bowiem dni, y lat żywota, y pokoiu przydádzą tobie.

3. Miłośierdźie, y prawdá, niech ćię nie opuſczáią; obwin ie około ſzyie twoiey, y nápiſz ná tablicách ſercá twego;

4. A naydźieſz łáſkę, y rozum dobry u Bogá u ludźi.

5. Miey ufność w Pánu ze wſzytkiego ſercá ſwego, á nie polegay ná roſtropnośći twoiey.

6. Ná wſzytkich drogách twoich myśl o nim, á on wyproſtuie ſzćieżki twoie.

7. Nie bądź ſam u śiebie mądrym; boy ſię Bogá, á odſtąp od złego;

8. Zdrowie bowiem będźie żywotowi twemu; á odwilżenie kośćiom twoim.

9. Czći Páná z máiętnośći twoiey, á z pierwiaſtek wſzelkiego zboża twego daway mu;

10. A nápełnią ſię gumná twoie obfitośćią, y práſy twe winem opływáć będą.

11. Káránia Páńſkiego, ſynu moy, nie odrzucay; áni uſtaway, gdy od niego karan bywaſz.

12. Bo kogo Pan miłuie, karze; á iáko oćiec w ſynie kocha ſię.

13. Błogoſłáwiony człowiek, ktory nálazł mądrość, y ktory obfituie w roſtropnośći;

14. Lepſze ieſt nábyćie iey niżli kupiectwo ſrebrá y złotá pierwſzego, y naczyſtſzego owoc iey;

15. Drożſza ieſt nád wſzytkie bogáctwá; á wſzytkie rzeczy, ktore bywáią pożądáne, niemogą iey bydź przyrownáne.

16. Przedłużenie dni ná práwicy iey, á ná lewicy iey bogáctwá, y ſławá.

17. Drogi iey drogi piękne, y wſzytkie ſzćieżki iey ſpokoyne.

18. Drzewem żywot ieſt tym, ktorzyby ſię iey chwyćili; y błogoſłáwiony, ktory ią otrzyma.

19. Pan mądrośćią ugruntował źiemię, roſtropnośćią niebioſa utwierdźił.

20. Mądrośćią iego wyniknęły głębokośći, y obłoki zśiadáią ſię w roſę.

21. Synu moy, niech te rzeczy nieſchodzą z oczu twoich; ſtrzeż zakonu y rády;

22. Y będźie żywotem duſzy twoiey, y łáſką ſzyi twoiey.

23. Tedy poydźieſz śmiele drogą twoią, y nogá twoiá nie potknie ſię;

23. Ieſli

1. FIli mi, ne obliviſcaris legis meæ, & præcepta mea cor tuum cuſtodiat.

2. Longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi.

3. Miſericordia, & veritas te non deſerant, circumda eas gutturi tuo *a*, & deſcribe in tabulis cordis tui;

4. Et invenies gratiam, & diſciplinam bonam coram Deo, & hominibus.

5. Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ.

6. In omnibus viis tuis cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos.

7. Ne *b* ſis ſapiens apud temetipſum; time Deum, & recede a malo;

8. Sanitas quippe eris umbilico tuo *c*; & irrigatio oſſium tuorum.

9. Honora *d* Dominum de tua ſubſtantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da ei;

10. Et implebuntur horrea tua ſaturitate, & vino torcularia tua redundabunt.

11. Diſciplinam *e* Domini, fili mi, ne abjicias; nec deficias, cum ab eo corriperis.

12. Quem enim diligit Dominus, corrigit; & quaſi pater in filio complacet ſibi.

13. Beatus homo, qui invenit ſapientiam, & qui affluit prudentia;

14. Melior eſt acquiſitio ejus negotiatione argenti, & auri primi & puriſſimi fructus ejus;

15. Pretioſior eſt cunctis opibus; & omnia, quæ deſiderantur, huic non valent comparari.

16. Longitudo dierum *f* in dextera ejus, & in ſiniſtra illius divitiæ, & gloria *g*.

17. Via ejus viæ pulchræ, & omnes ſemitæ illius pacificæ.

18. Lignum vitæ *h* eſt his, qui apprehenderint eam; & qui tenuerit eam, beatus.

19. Dominus ſapientia fundavit terram, ſtabilivit cœlos prudentia.

20. Sapientia illius eruperunt abyſſi, & nubes rore concreſcunt.

21. Fili mi, ne effluant hæc ob oculis tuis; cuſtodi legem atque conſilium;

22. Et erit vita animæ tuæ, & gratia faucibus tuis *i*.

23. Tunc ambulabis fiducialiter in via tua, & pes tuus non impinget;

24. Si

a Collo' tuo velut pretioſa monilia, ut ſemper facias veritatem ſeu officia debita, & miſericordiam ſeu gratuita.

b Rom. 12. 16.

c Metaphorice toti homini.

d Tob. 4. 7. Luc. 14. 13.

e Hebr. 12. 5. Apoc. 3. 19.

f Felicitas vitæ æternæ.

g Hujus vitæ.

h Inſtar arboris vitæ affe-ret vitam.

i Ut eloquiū tuum ſit gratum omnibus

24. Si dormieris, non timebis, quiefces, & fuavis erit fomnus tuus.

25. Ne paveas repentino terrore, & irruentes tibi potentias impiorum.

26. Dominus enim erit in latere tuo, & cuftodiet pedem tuum, ne capiaris.

27. Noli prohibere benefacere eum, qui poteft; fi vales, & ipfe benefac.

28. Ne dicas amico tuo: Vade, & revertere; cras dabo tibi; cum ftatim poffis dare.

29. Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam.

30. Ne contendas adverfus hominem fruftra, cum ipfe tibi nihil mali fecerit.

31. Ne *a* æmuleris hominem injuftum, nec imiteris vias ejus;

32. Quia abominatio Domini eft omnis illufor *b*, & cum fimplicibus *c* fermocinatio ejus.

33. Egeftas a Domino in domo impii; habitacula autem juftorum benedicentur.

34. ipfe deludet illufores, & manfuetis dabit gratiam.

35. Gloriam fapientes poffidebunt; ftultorum exaltatio, ignominia.

a Pfalm. 36 1.

b Hebr. perverfus Chald. iniquus.

c Juftis & rectis.

24. Iefli záfniefz, nie zlękniefz fię; będźiefz odpoczywał, y będźie wdźięczny fen twoy;

25. Nie ulękniefz fię ftráchu nagłego, áni przypadáiących ná ćię mocy niezbożnikow.

26. Pan bowiem będźie przy boku twoim, y będźie ftrzegł nogi twoiey, áby ćię nie poymano.

27. Nie broń dobrze czynić temu, ktory może; iefli możefz, y fam dobrze czyń.

28. Nie mow przyiaćielowi twemu: Idź, á wroć fię; iutroć dam; gdy możefz záraz dáć.

29. Nie myśl przyiaćielowi twemu złego, gdy on w tobie dufność ma.

30. Nie wadź fię z człowiekiem bez przyczyny, gdy on tobie nic złego nie uczynił.

31. Nie zayrzy człowiekowi niefpráwieliwemu, áni náfzláduy drog iego;

32. Bo obrzydłośćią Pánu ieft káżdy naśmiewcá, á z proftymi rozmowá iego.

33. Uboftwo od Páná w domu niezbożnego; lecz miefzkánia fpráwiedliwych będą błogofłáwione.

34. On fię náśmieie z naśmiewcow, á ćichym da łáfkę.

35. Sławę mądrzy ośięgną; głupich wywyfzenie zelżywość.

CAPUT IV.

Sapiens fuo exemplo hortatur quærere fapientiam, ejus explicans utilitates: 1. Viam impiorum declinandam 10. Cuftodiam cordis, oris, & greffuum effe neceffariam. 20.

1. AUdite filii difciplinam patris, & attendite, ut fciatis prudentiam.

2. Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis.

3. Nam & ego filius fui patris mei, tenellus, & unigenitus *d* coram matre mea.

4. Et docebat me, atque dicebat: Sufcipiat verba mea cor tuum, cuftodi præcepta mea, & vives.

5. Poffide fapientiam, poffide prudentiam; ne oblivifcaris, neque declines a verbis oris mei.

6. Ne dimittas eam, & cuftodiet te; dilige eam, & confervabit te.

7. Principium *e* fapientiæ, poffide *f* fapientiam, & in omni poffeffione tua acquire prudentiam.

8. Arripe illam, & exaltabit te; glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus.

d Unice dilectus inftar unigeniti.

e Primum fundamentū & præceptū.

f Eme & compara quantovis pretio & labore.

9. Da-

ROZDZIAŁ IV.

Przykładem fwym Salomon przywodźi ku nábywániu mądrośći, y okázuie użytek iey, odwodźi od złego, rádźi ftrzedz ferca, ufţ, oczy, y chodu.

1. SŁuchayćie fynowie nauki oycowfkiey, á pilnuyćie, ábyśćie umieli roftropność.

2. Dar dobry dam wam, nie opufczayćie zakonu mego.

3. Bo y ia byłem fynem u oycá mego, młodźiuchnym, y iedynaczkiem przed mátką moią.

4. Y náuczał mię, y mowił: Niech przyimie fłowá moie ferce twoie; ftrzeż przykazań moich, á będźiefz żył.

5. Ośiągni mądrość, ośiągni roftropność; nie zápominay, áni fię odchylay od fłow ufţ moich.

6. Nie opufczay iey, á będźie ćię ftrzegłá; miłuy ią, á záchowa ćię.

7. Początek mądrośći, ośiągni mądrość, á we wfzelkiey ośiádłośći twoiey 1 ábyway roftropnośći.

8. Uchwyć fię iey, y wywyfzy ćię; będźiefz wfławion od niey, gdy ią obłápifz.

9. Da

9. Da ná głowę twoię pomnożenie łáſki, y koroną ozdobną nákryie ćię.
10. Słuchay ſynu moy, á przyimi ſłowá moie, ábyć ſię rozmnożyły látá żywotá.
11. Drogę mądrośći ukażę tobie, poprowádzę ćię ſzćieżkámi práwośći;
12. Ktoremi gdy poydźieſz, nie będą śćiśnione kroki twoie, á bieżąc nie będźieſz miał obrázy.
13. Trzymay ſię nauki, nie puſzczay ſię iey; ſtrzeż iey, bo oná ieſt żywotem twoim.
14. Niekochay ſię w ſzćieżkách niezbożnikow, áni ſobie upodobay drogi złośnikow.
15. Ućiekay od niey, áni chodź po niey; odchyl ſię, á opuść ią.
16. Nie ſpią bowiem, áż co złego zbroią; y nie mogą ſpáć, áż kogo podeydą.
17. Iedzą chleb niezbożnośći, y wino niepráwośći piią.
18. A ſzćieżká ſpráwiedliwych, iáko iáſna świátłość wſchodźi, y rośćie áż do doſkonáłego dniá.
19. Drogá niezbożnych ćiemna; nie wiedzą, gdźie upádną.
20. Synu moy, ſłuchay powieśći moich, á ná wymowy moie nákłoń uchá twego.
21. Niech nie odchodzą od oczu twoich, choway ie w pośrzod ſercá twego.
22. Zywotem bowiem ſą tym, ktorzy ie náyduią; á zdrowiem wſzelkiemu ćiáłu.
23. Wſzeláką ſtrażą ſtrzeż ſercá twego; bo z niego żywot pochodźi.
24. Oddal od śiebie uſtá przewrotne, á wárgi uwłaczáiące niechay będą dáleko od ćiebie.
25. Oczy twoie niechay proſto pátrzą, á powieki twe niech uprzedzáią kroki twoie.
26. Proſtuy ſzćieżki nogom twoim, á wſzytkie drogi twoie będą z mocnione.
27. Nie uſtępuy ná práwo áni ná lewo; odwroć nogę twoię od złego. Bo drogi, ktore ſą po práwey ſtronie, zna Pan; á przewrotne ſą, ktore ſą po lewey ſtronie. A on proſte uczyni biegi twoie, á drogi twoie w pokoiu poprowádźi.

9. Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclyta proteget te.
10. Audi fili mi, & ſuſcipe verba mea, ut multiplicentur tibi anni vitæ.
11. Viam ſapientiæ monſtrabo tibi, ducam te per ſemitas æquitatis;
12. Quas cum ingreſſus fueris, non arctabuntur greſſus tui *a*, & currens non habebis offendiculum.
13. Tene diſciplinam, ne dimittas eam; cuſtodi illam, quia ipſa eſt vita tua.
14. Ne delecteris in ſemitis impiorum, nec tibi placeat malorum via.
15. Fuge ab ea, nec tranſeas per illam; declina, & deſere eam.
16. Non enim dormiunt, niſi malefecerint; & rapitur ſomnus ab eis, niſi ſupplantaverint.
17. Comedunt panem impietatis *b*, & vinum iniquitatis bibunt.
18. Juſtorum autem ſemita, quaſi lux ſplendens, procedit & creſcit usque ad perfectam diem *c*.
19. Via impiorum tenebroſa; neſciunt ubi corruant.
20. Fili mi, auſculta ſermonens meos, & ad eloquia mea inclina aurem tuam.
21. Nec recedant ob oculis tuis, cuſtodi ea in medio cordis tui.
22. Vita enim ſunt invenientibus ea, & univerſæ carni ſanitas.
23. Omni cuſtodia ſerva cor tuum *d*; quia ex ipſo vita procedit.
24. Remove a te os pravum, & detrahentia labia ſint procul a te.
25. Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos.
26. Dirige ſemitam pedibus tuis, & omnes vitæ tuæ ſtabilientur.
27. Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram; averte pedem tuum a malo; vias enim, quæ a dextris ſunt *e*, novit *f* Dominus; perverſæ vero ſunt, quæ ſiniſtris ſunt. Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, itinera autem tua in pace producet.

a q. d. non te terreat arcta virtutis ſemita; non eſt præpedita.
b Furto & rapinis partum.
c Meridiem, metaphorice usque ad perfectionem virtutis, gratiæ, gloriæ.
d Intentionē appetitum & amorem ſanctum.
e Bonæ & rectæ.
f Notitia approbationis.

ROZDZIAŁ V.

Káże ſię ſtrzedz nierządnośći, á nieuczywey niewiáſty, áby ſię prace, y látá márnie nieuſtráwiły; właśną żonę miłowáć, á cudzey ſię ſtrzedz

CAPUT V.

De fugienda fornicatione; vitare jubet meretricem; ne labores & anni perdantur, 1. Diligere propriam uxorem & fugere alienam, 18.

1. FIlli mi, attende ad ſapientiam meam, & prudentiæ meæ inclina aurem tuam.

2. Ut cuſtodias cogitationes, & diſciplinam labia tua conſervent. Ne attendas fallaciæ mulieris.

3. Favus enim diſtillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur ejus *a*.

4. Noviſſima autem illius amara quaſi abſynthium, & acuta quaſi gladius biceps.

5. Pedes ejus deſcendunt in mortem, & ad inferos greſſus illius penetrant.

6. Per ſemitam vitæ non ambulant, vagi ſunt greſſus ejus, & inveſtigabiles.

7. Nunc ergo fili mi audi me, & ne recedas a verbis oris mei.

8. Longe fac ab ea viam tuam, & ne appropinques foribus domus ejus.

9. Ne des alienis *b* honorem tuum, & annos tuos crudeli *c*.

10. Ne forte impleantur extranei *d* viribus tuis; & labores tui ſint in domo aliena,

11. Et gemas in noviſſimis, quando conſumpſeris carnes tuas & corpus tuum, & dicas:

12. Cur deteſtatus ſum diſciplinam, & increpationibus non acquievit cor meum?

13. Nec audivi vocem docentium me, & magiſtris non inclinavi aurem meam?

14. Pene fui in omni malo *e*, in medio eccleſiæ & ſynagogæ *f*.

15. Bibe aquam *g* de ciſterna tua, & fluenta putei tui.

16. Deriventur fontes tui *h* foras, & in plateis aquas tuas divide.

17. Habeto eas ſolus, nec ſint alieni participes tui.

18. Sit vena tua *i* benedicta; & lætare cum muliere adoleſcentiæ tuæ;

19. Cerva chariſſima *k*, & gratiſſimus hinnulus; ubera ejus inebrient te in omni tempore, in amore ejus delectare jugiter.

20. Quare ſeduceris fili mi ab aliena, & foveris in ſinu alterius?

21. Reſpicit *l* Dominus vias hominis, & omnes greſſus ejus conſiderat.

22 Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur.

23. Ipſe morietur, quia non habuit diſciplinam, & in multitudine ſtultitiæ ſuæ decipietur.

CA-

a Ob blanda verba.

b Meretricibus & amaſiis.

c Ipſi diabolo Aſmodeo eos conſecrans.

d Fœneratores.

e Infirmitatis, inopiæ & infamiæ.

f Adeoque publice.

g Voluptatem conjugii e propria uxore.

h Filii tui, puri, non ſuppoſititii.

i Uxor.

k In ſenſu allegorico præcipue intento, vena, cerva, uxor, eſt Eccleſia, cujus ubera duo teſtamenta Beda, Tir. aliena eſt ſecta ſeu hæreſis, quæ ſeducit hic v. 20.

l Job 14. 16. & 31. 4. & 34. 11.

1. SYnu moy, bądź pilne mądrośći moiey, á ku roſtropnośći moiey nákłoń uchá twego.

2. Abyś ſtrzegł myśli, á wárgi twe náukę záchowáły. Nie ſłuchay chytrośći niewieśćie.

3. Plaſtr bowiem miodu ćiekący wárgi nierządnice, á gárdło iey gładſze niż oliwá;

4. Lecz oſtátnie rzeczy iey gorſkie iáko piołun, y oſtre iáko miecz odwu oſtrzu.

5. Nogi iey ſſtępuią do śmierći, á kroki iey przechodzą do piekłá.

6. Po ſzćieżce żywotá nie chodzą, błędne ſą kroki iey, y nie wyſzládowáne.

7. Teraz tedy ſynu moy ſłuchay mię, á nie odſtępuy od ſłow uſt moich.

8. Oddal od niey drogę twoię, á nie przybliżay ſię ku drzwiam domu iey.

9. Abyś nie dał obcym czći twoiey, á lat twoich okrutnemu.

10. By ſnac nie náſyćili obcy śiły twoiey; á prace twe nie były w cudzym domu.

11. Y ábyś nie wzdychał ná oſtátku, kiedy zniſczyſz mięſá twoie, y ćiáło twoie, y rzeczeſz:

12. Czemużem ſię ia brzydźił nauką, á ſerce moie nie przeſtáło ná karániu?

13. Anim ſłuchał głoſu uczących mię, á náuczyćielom nie náchyliłem uchá mego?

14. Bez máłá byłem w káżdey złośći w pośrzodku zgromádzenia, y zboru.

15. Piy wodę z ciſterny twoiey, y wody płynące ſtudnice twoiey.

16. Niech śćiekáią źrzodłá twoie z domu, á ná ulicách wody twe rozdźielay.

17. Miey ie ſam, á obcy niech nie będą ucześnikámi twemi.

18. Niech będźie zdroy twoy błogoſłáwiony, á weſel ſię z żoną młodośći twoiey;

19. Láni namiłſza, y ielonek nawdźięczniey-ſzy; pierśi iey niech ćię upaiáią ná káżdy czáś, á w miłośći iey kochay ſię uſtáwicznie.

20. Czemu ſię daſz ſynu moy zwodźić obcey, y odpoczywaſz ná łonie cudzey?

21. Pan pátrzi ná drogi człowiecze, y wſzytkie kroki iego upátruie.

22. Nieprawośći iego połmáią niezbożniká, á powrozámi grzechow ſwych związan bywa.

23. On umrze, przeto że nie miał ćwiczenia, á w wielkośći głupſtwá ſwego oſzukan będźie.

ROZ-

ROZDZIAŁ VI.

Salomon, taiemnie: Chrystus, odrádza zuchwáłe rękoieństwo, y leniwstwo; też y odszczepieństwo, á sześć rzeczy, ktorych Pan nienáwidźi; wszelkiego nierządu, zwlasszczá cudzołostwa.

1. SYnu moy, ieslibyś ręczył zá przyiaćielá twego, uwiązáłeś u obcego rękę twoię.

2. Uśidliłeś się słowy ust twoich, y poymáneś własnemi mowámi.

3. Uczyńże tedy, co mowię synu moy, á wyzwol się sam; boś wpadł w rękę bliźniego twego. Biegay, śpiesz się, wzbudź przyiaćielá twego.

4. Nie daway snu oczom twoim; y niech nie drzymią powieki twoie.

5. Wyrwi się iáko sárná z ręki, y iáko ptak z ręki ptasznika.

6. Idź do mrowki o leniwcze! á przypátruy się drogam iey, á ucz się mądrośći;

7. Ktora nie máiąc wodzá, áni nauczyćielá, áni przełożonego,

8. Gotuie w lećie pokarm sobie, y zgromadza we żniwá, coby iádłá.

9. A dokądże leniwcze spáć będźiesz? kiedy powstániesz ze snu swego?

10. Máło pospisz, máło podrzymiesz, máło złożysz ręce ku spániu;

11. Y przyidźie ná ćię iáko podrożny niedostátek, á ubostwo iako mąż zbroyny. Lecz iesli będźiesz nie leniwym, przyidźie iáko źrzodło żniwo twoie, á niedostátek dáleko ućiecze od ćiebie.

12. Człowiek odstępcá, mąż nie użyteczny, chodźi z przewrotnemi usty,

13. Mruga oczymá, poćiera nogą, pálcem mowi,

14. Złym sercem myśli złość, á ná káżdy czás swary rozśiewa.

15. Temu nagle przyidźie zátrácenie iego, y zárázem stárt będźie, áni będźie więcey mieć lekárstwá.

16. Sześć rzeczy są, ktorych nienawidźi Pan, á śiodmą brzydźie się duszá iego;

17. Oczu wyniosłych, ięzyká kłamliwego, ręku przelewáiących krew niewinną,

18. Sercá wymyśláiącego myśli złośliwe, nogi prędkich ná bieżenie ku złemu,

19. Swiádká fálszywego, ktory mowi kłamstwo, y tego, ktory śieie rosterki między bráćią.

20. Záchoway synu moy przykazánia oycá twego, á nie opuszczay zakonu mátki twoiey.

21. Uwiąż

CAPUT VI.

Salomon, mystice Christus, dissuadet temerariam sponsionem & otium. 1. Apostasiam, & sex, quæ Dominus odit: 12. Omnem fornicationem, præsertim spiritualem. 20.

1. FIli mi, si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam,

2. Illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus.

3. Fac ergo, quod dico fili mi, & temetipsum libera; quia incidisti in manum proximi tui. Discurre, festina, suscita amicum tuum.

4. Ne dederis somnum oculis tuis; nec dormitent palpebræ tuæ.

5. Eruere quasi damula de manu, & quasi avis de manu aucupis.

6. Vade ad formicam, o piger *a*! & considera vias ejus, & disce sapientiam *b*;

7. Quæ, cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem,

8. Parat *c* in æstate cibum sibi, & congregat in messe, quod comedat.

9. Usquequo piger dormies? quando consurges e somno tuo?

10. Paululum *d* dormies, paululum dormitabis, paululum conseres manus, ut dormias;

11. Et veniet tibi quasi viator *e* egestas, & pauperies quasi vir armatus. Si vero impiger fueris, veniet, ut fons messis tua, & egestas longe fugiet a te.

12. Homo apostata *f*, vir inutilis, graditur ore perverso,

13. Annuit oculis, terit pede, digito loquitur,

14. Pravo corde machinatur malum, & omni tempore jurgia seminat.

15. Huic extemplo veniet perditio sua, & subito conteretur, nec habebit ultra medicinam.

16. Sex sunt, quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima ejus;

17. Oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem,

18. Cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum,

19. Proferentem mendacia, testem fallacem, & eum, qui seminat inter fratres discordias *g*.

20. Conserva fili mi præcepta *h* patris tui, & ne dimittas legem matris *i* tuæ.

Mmm mmmm m 2

21. Liga

a Redactus ad inopiam.
b Miram sedulitatem.
c Sine exemplo, præcepto & imperio.
d Infr. 24. 33.
e Velox.
f Desertor Dei, vel fidei.
g Per susurrationem.
h sc. Dei.
i sc. Ecclesiæ Sa.

21. Liga ea in corde tuo jugiter, & circumda gutturi tuo.

22. Cum ambulaveris, gradiantur *a* tecum; cum dormieris, custodiant te; & evigilans loquere cum eis *b*.

a Ut duces viarum.

b Ut animum semper occupes, & munias sanctis cogitationibus.

23. Quia mandatum lucerna est, & lex lux, & via vitæ increpatio disciplinæ *c*;

c i. corrigens.

24. Ut custodiant te a muliere mala, & a blanda lingua extraneæ.

25. Non concupiscat pulchritudinem ejus cor tuum, nec capiaris nutibus illius;

26. Pretium enim scorti vix est unius panis *d*; mulier autem viri pretiosam animam capit.

d i. res vilis est, & redigens ad paupertatem.

27. Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta illius non ardeant?

28. Aut ambulare super prunas, ut non comburantur plantæ ejus?

29. Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus *e*, cum tetigerit eam.

e Chald. innoxius.

30. Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit; furatur enim, ut esurientem impleat animam;

31. Deprehensus quoque reddet septuplum, & omnem substantiam domus suæ tradet.

32. Qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam;

33. Turpitudinem, & ignominiam congregat sibi, & opprobrium illius non delebitur;

34. Quia zelus, & furor viri non parcet in die vindictæ.

35. Nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.

21. Uwiąż ie záwſze u ſercá twego, y obwiń koło ſzyie twoiey.

22. Gdy będźieſz chodźił, niechay idą z tobą; gdy będźieſz ſpał, niech ćię ſtrzegą; á gdy ſię ocućiſz, rozmawiay znimi.

23. Bo przykazánie pochodnia ieſt, á zakon świátłość, y drogá do żywotá, kárność ćwiczenia.

24. Aby ćię ſtrzegły od złey niewiáſty, y od łágodnego ięzyká obcey.

25. Niechay nie pożąda piękności iey ſerce twoie, áni ſię day poimáć mrugániu iey;

26. Cená bowiem nierządnice ledwie zá ieden chleb ſtoi; á niewiáſtá drogą duſzę mężową poymuie.

27. Izáli człowiek może ſkryć ogień w zánádrzu ſwoim, áby nie gorzáły ſzáty iego?

28. Abo chodźić po rozpalonym węglu, áby ſię nie opárzyły nogi iego?

29. Ták ten ktory wnidźie do żony bliźniego ſwego, nie będźie czyſty, kiedy ſię iey dotknie.

30. Nie wielkać ieſt winá, kiedy kto ukrádnie; bo krádnie, áby duſzę łáknącą náſyćił;

31. Gdy go też záſtáną nágrodźi śiedmioráko, y wyda wſzytkę maiętność domu ſwego.

32. Ale kto cudzołożnik ieſt, prze niedoſtátek ſercá ſtráći duſzę ſwoię;

33. Zelżywość, y ſromotę zgromadza ſobie, á háńbá iego nie będźie zgłádzona;

34. Bo zawiſtna miłość, y zapálczywość mężowa nie przepuśći w dźień pomſty.

35. Y nie da ſię użyć niczyiey prośbie, y nie przyimie zá odkupienie nawięcey dárow.

CAPUT VII.

Hortatur adolescentem ad sapientiæ amplexum, & mandatorum custodiam, 1. Ut effugiat scortorum blanditias, quas late describit; 6. Ut evitet mala maxima inferorum, 24.

1. Fili mi, custodi sermones meos, & præcepta mea reconde tibi.

2. Fili, serva mandata mea, & vives; & legem meam quasi pupillam oculi tui.

3. Liga eam in digitis tuis *f*, scribe illam in tabulis cordis tui.

f Ut sint ad manum, & obversentur oculis.

4. Dic sapientiæ: Soror mea es; & prudentiam voca amicam tuam;

5. Ut custodiat te a muliere extranea, & ab aliena, quæ verba sua dulcia facit.

6. De

ROZDZIAŁ VII.

Upomina młodźiencá, áby ſię mądrośći rozmiłował, á ſtrzegł przykázánia; á żeby ſię pilnie ſtrzegł łagodnośći nierządnić; co ſzeroko opiſuie; áby uſzedł nawiętſzym złym piekełnym.

1. SYnu moy, ſtrzeż mow moich, á przykázánia moie záchoway u śiebie.

2. Synu, ſtrzeż przykazań moich, á będźieſz żyw, y zakonu mego, iáko źrzenice oká twego.

3. Przywiąż ji ná pálcách twoich, nápiſz ji ná tablicách ſercá twego.

4. Rzecz mądrośći: śioſtrą moią ieſteś; á roſtropność názyway przyiaćiolką ſwoią;

5. Aby ćię ſtrzeglá od obcey niewiáſty, y od cudzey, ktora ſłowá ſwoie łágodnemi czyni.

6. Bom

6. Bom oknem domu ſwego przez krátę wyglądał,

7. Y uyźrzałem máluczkie, obaczyłem głupiego młodźieńcá,

8. Ktory ſzedł przez ulicę przy kąćie, á wedle drogi domu iey, poſzedł,

9. Z mierzkiem, pod wieczor, w ćiemnośći nocney, y w mroku.

10. A oto wyſzłá przećiw iemu niewiáſtá w ubierze wſzetecznym, gotowa ná łowienie duſz, ſwiegotliwa y błędna,

11. Nieſpokoyna, y nie mogąc oſtáć ſię w domu ſwym, ná nogách ſwoich,

12. To przed domem, to ná ulicách, to przy kąćiech, záſadzkę czyniąc.

13. Y uiąwſzy młodźieńcá pocáłowáłá, á nie wſtydliwą twarzą pochlebuie mowiąc:

14. Szlubiłám ofiáry zá zdrowie; dźiśiam oddáłá ſzluby moie;

15. Przetożem wyſzłá przećiw tobie, prágnąc ćię widźieć, y nálázłam.

16. Uſznurowáłám powrozkámi łożko moie, uſłáłám ie kobiercámi wzorzyſtemi Ægyptu.

17. Potrzęſłám pośćiel moię mirrą, y áloeſem, y cynámonem.

18. Podźże, upiymy ſię pierśiámi, y nákochaymy ſię w pożądanym obłápiániu, áż do białego dniá;

19. Bo niemáſz mężá w domu iego, iáchał w daleką drogę.

20. Wźiął z ſobą worek pieniędzy; w pełney kśiężycá ma ſię wroćić do domu ſwego.

21. Uśidliłá go rozmáitą mową, y łágodnośćią uſt przyćiągnęłá go.

22. Wnet poſzedł zá nią, iáko woł gdy go ná rzeź wiodą, y iáko báran poſkákuiący, á nie wiedząc że do powrozá głupiego ćiągną.

23. Aż przebiie ſtrzałá wątrobę iego; iáko gdyby ptak ſpieſzył ſię do śidłá, á nie wie, że idźie o niebeſpieczeńſtwo duſze iego.

24. Teraz tedy ſynu moy ſłuchay mię, á bądź pilen ſłow uſt moich.

25. Niechay ſię nie unośi zá drogámi iey ſerce twoie, y nie day ſie zdrádzáć ſzćieżkam iey.

26. Wielu bowiem zrániwſzy powáliłá, y namocnieyſzy od niey ſą pozábiiáni.

27. Drogá do piekłá dom iey, przechodząca áż do gmáchow śmierći.

6. De feneſtra enim domus meæ per cancellos proſpexi,

7. Et video parvulos *a*, conſidero vecordem juvenem,

8. Qui tranſit per plateam juxta angulum, & prope viam domus illius graditur,

9. In obſcuro, adveſperaſcente die, in noctis tenebris, & caligine.

10. Et ecce occurrit illi mulier ornatu meretricio præparata ad capiendas animas, garrula & vaga,

11. Quietis impatiens, nec valens in domo conſiſtere pedibus ſuis,

12. Nunc foris, nunc in plateis, nunc juxta angulos inſidians.

13. Apprehenſumque deoſculatur juvenem, & procaci vultu blanditur, dicens:

14. Victimas pro ſalute *b* vovi; hodie reddidi vota mea;

15. Idcirco egreſſa ſum in occurſum tuum, deſiderans te videre, & reperi.

16. Intexui funibus lectulum meum, ſtravi tapetibus pictis ex Ægypto,

17. Aſperſi cubile meum myrrha, & aloe, & cinnamomo.

18. Veni, inebriemur uberibus *c*, & fruamur cupitis amplexibus, donec illuceſcat dies;

19. Non eſt enim vir in domo ſua, abiit via longiſſima.

20. Sacculum pecuniæ ſecum tulit; in die plenæ lunæ reverſurus eſt in domum ſuam.

21. Irretivit eum multis ſermonibus, & blanditis labiorum protraxit illum.

22. Statim eam ſequitur quaſi bos ductus ad victimam, & quaſi agnus laſciviens, & ignorans, quod ad vincula ſtultus trahatur.

23. Donec transfigat ſagitta *d* jecur ejus; *e* velut ſi avis feſtinet ad laqueum, & neſcit, quod de periculo animæ illius agitur.

24. Nunc ergo fili mi audi me, & attende verbis oris mei.

25. Ne abſtrahatur in viis illius mens tua; neque decipiaris ſemitis ejus.

26. Multos enim vulneratos dejecit, & fortiſſimi quique interfecti ſunt ab ea.

27. Viæ inferi domus ejus, penetrantes in interiora *f* mortis.

a Hebr. ſtultos.

b Mea & tua.

c Amoribus quia ubera ſunt amoris illices, & cor amoris ſedem ſtipant, & circumdant.

d Libidinis.

e In quo ſedes appetitus concupiſcibilis.

f Penetralia.

CAPUT VIII.

Sapientia ad ſui amplexum invitat, ſe multis modis commendans, quod ſit Deo coæterna, cum ipſo cuncta componens; quod quærentes ſe, beati; ſpernentes vero, miſeri tandem evadant 32.

1. NUmquid non ſapientia clamitat, & prudentia *a* dat vocem ſuam?

2. In ſummis, excelſisque verticibus ſupra viam, in mediis ſemitis *b* ſtans,

3. Juxta portas civitatis in ipſis foribus loquitur, dicens:

4 O viri, ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum.

5. Intelligite parvuli aſtutiam, & inſipientes animadvertite.

6. Audite, quoniam de rebus magnis locutura ſum; & aperientur labia mea, ut recta prædicent.

7. Veritatem meditabitur *c* guttur meum, & labia mea deteſtabuntur impium.

8. Juſti ſunt omnes ſermones mei, non eſt in eis pravum quid, neque perverſum.

9. Recti ſunt intelligentibus, & æqui invenientibus ſcientiam.

10. Accipite diſciplinam meam, & non pecuniam; doctrinam magis, quam aurum eligite.

11. Melior eſt enim ſapientia cunctis pretioſiſſimis; & omne deſiderabile ei non poteſt comparari.

12. Ego ſapientia habito in conſilio, & eruditis interſum cogitationibus.

13. Timor Domini odit malum; arrogantiam, & ſuperbiam, & viam pravam, & os bilingue deteſtor.

14. Meum eſt conſilium, & æquitas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo.

15. Per me reges regnant; & legum conditores juſta decernunt.

16. Per me principes imperant, & potentes decernunt juſtitiam.

17. Ego diligentes me diligo; & qui mane vigilant ad me, invenient me.

18. Mecum ſunt divitiæ, & gloria, opes ſuperbæ *d*, & juſtitia.

19. Melior eſt enim fructus meus auro, & lapide pretioſo, & genimina *e* mea argento electo.

20. In viis juſtitiæ ambulo, in medio ſemitarum judicii,

21. Ut

a Eadem. eſt, & ſapientia hic, quia practice omnia ad finem ultimum dirigit.

b Ubique.

c Meditando loquetur. Ita Hebr.

d Sa. excellentes Complut. ſupernæ Hebr. durabiles.

e Fructus.

ROZDZIAŁ VIII.

Mądrość ludźi do śiebie zwoływa ſię zálecać: że ieſt Bogu ſpołwieczna, y znim wſzytko ſkłada, á że ſzukáiący mądrośći, błogoſławieni; lecz gardzący, będą nędzni.

1. ZÁli mądrość nie woła, á roſtropność nie podowa głoſu ſwego?

2. Ná wierzchách, y wyſokich gorách przy prodze, w pośrzodku drog ſtoiąc,

3. Przy bramách mieyſkich, y w ſámych drzwiách mowi, rzekąc:

4. O ludźie do was wołam, á głos moy ku ſynom człowieczym.

5. Zrozumieyćież máluccy chytrość, á głupcy obaczayćie ſię.

6. Słuchayćie, bo o wielkich rzecách mowić będę, y otworzą ſię uſtá moie, áby opowiádáły práwośći.

7. Prawdę rozmyśláć będźie gárdło moie, á wárgi moie będą ſię brzydźić niezbożnośćią.

8. Spráwiedliwe ſą wſzytkie powieśći moie, niemáſz w nich nic krzywego, áni przewrotnego

9. Proſte ſą rozumnym, y práwe nayduiącym umieiętnosc.

10. Przyimićie ćwiczenie moie, á nie pieniądze; umieiętność ráczey, niż złoto obierayćie.

11. Lepſza ieſt bowiem mądrosć nád wſzelákie nadrożſze rzeczy; y wſzytko co może bydź pożądáne, nie może iey bydź przyrownáne.

12. Ia mądrość mieſzkam w rádźie, á przy myślách ćwiczonych bywam.

13 Boiaźń Páńſká nienawidźi złośći; pychą, y hárdośćią, y drogą złą, y uſty dwuięzycznemi brzydzę ſię.

14. Moiá ieſt rádá, y práwość, moiá ieſt roſtropność, moie ieſt męſtwo.

15. Przez mię krolowie kroluią, y práwoſtawcy ſtánowią ſpráwiedliwosc.

16. Przez mię kśiążętá pánuią, y mocarze ſkázuią ſpráwiedliwie.

17. Ia miłuię tych, ktorzy mię miłuią; á ktorzy ráno czuią do mnie, naydą mię.

18. Przy mnie ſą bogáctwá, y ſławá, pyſzne máiętnośći, y ſpráwiedliwość.

19. Lepſzy bowiem ieſt owoc moy niż złoto, y kámienie drogie; á urodzáie moie niż ſrebro wyborne.

20. Ná drogách ſpráwiedliwośći chodzę, w pośrzodku ſzćieżek ſądowych;

21. Abych

21. Abych ubogáćiłá te, ktorzy mię miłuią, y ſkárby ich ábym nápełniłá.

22. Pan mię pośiągł ná początku drog ſwoich, pierwey niżli co czynił z początku.

23. Od wiekum ieſt zrządzoná, y zſtároda-wná pierwey niżli ſię źiemiá ſſtálá.

24. Ieſcze nie było przepáśći, á iam iuż poczętá byłá; áni ieſcze źrzodłá wod były wyniknęły;

25. Ani ieſcze gory ćiężką wielkośćią były ſtánęły przed págorkámi iam ſię rodźiłá;

26. Ieſcze był źiemie nie uczynił, áni rzek, áni zawias okręgu źiemie.

27. Gdy gotował niebioſá, támem ia byłá; gdy pewnym porządkiem, y kołem otaczał przepáśći.

28. Gdy niebioſá utwierdzał wzgorę, y ważył źrzodłá wod.

29. Gdy zákłádał morzowi gránice iego, á uſtáwę dawał wodom, áby nie przeſtępowáły gránic ſwoich; kiedy záwieſzał fundámenty źiemie.

30. Z nimem byłá wſzytko ſkłádáiąc; y kochałám ſię ná káżdy dźień; Igráiąc przed nim ná káżdy czás,

31. Igráiąc ná okręgu źiemię; á kochánie moie bydź z ſynmi człowieczymi.

32. Teraz tedy ſynowie ſłuchayćie mię; Błogoſłáwieni, ktorzy ſtrzegą drog moich.

33. Słuchayćie ćwiczenia, á bądźćie mądrymi; á nie odrzucayćie go.

34. Błogoſłáwiony człowiek, ktory mię ſłucha; y ktory czuie u drzwi moich ná káżdy dźień, y pilnuie u podwoiow drzwi moich.

35. Kto mię naydźie, naydźie żywot, y wyćierpnie zbáwienie od Páná.

36. Ale kto przećiw mnie zgrzeſzy, obráźi duſzę ſwoię. Wſzyſcy, ktorzy mię nienawidzą, kocháią ſię w śmierći.

21. Ut ditem diligentes me, & theſauros eorum repleam.

22. Dominus *a* poſſedit me in initio viarum ſuarum *b*, antequam quidquam faceret a principio.

23. Ab æterno ordinata *c* ſum, & ex antiquis antequam terra fieret.

24. Nondum erant abyſſi, & ego jam concepta eram; necdum fontes aquarum eruperant;

25. Necdum montes gravi mole conſtiterant; ante colles ego parturiebar;

26. Adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terræ.

27. Quando præparabat cœlos, aderam; quando certa lege, & gyro vallabat abyſſos *d*.

28. Quando æthera firmabat ſurſum, & librabat fontes aquarum *e*.

29. Quando circumdabat mari terminum ſuum, & legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos, quando appendebat fundamenta terræ.

30. Cum eo eram cuncta componens; & delectabar per ſingulos dies, ludens coram eo omni tempore *f*,

31. Ludens in orbe terrarum; & deliciæ meæ, eſſe cum filiis hominum.

32. Nunc ergo filii audite me; beati, qui cuſtodiunt vias meas.

33. Audite diſciplinam, & eſtote ſapientes, & nolite abjicere eam.

34. Beatus homo, qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie *g*, & obſervat ad poſtes oſtii mei.

35. Qui me invenerit, inveniet vitam, & hauriet ſalutem a Domino;

36. Qui autem in me peccaverit, lædet animam ſuam. Omnes, qui me oderunt, diligunt mortem.

a IN CONCEPT. & NATIVIT. B. VIRGINIS

b Operum ſuorum. Hebr. in principio creaturæ.

c Ego ſapientia increata, & incarnata.

d Aquarum.

e Appendens in nubibus.

f Omnia iſta in ſenſu allegorico B. V. Deiparæ Eccleſia accommodat, quia & ipſa ſimiliter cum ſapientia incarnata prædeſtinata eſt, eidem vel maxime conformis eſt.

g Studio me audiendi & colendi.

ROZDZIAŁ IX.

Mądrość dom ſobie zbudowáwſzy, wſzytkich do śiebie wábi; oná żywot przedłuża, á od głupyie, y wrzaſliwyie niewiáſty wybáwia. Złośnik á naśmiewcá karania nie przyimuie, á mądry przyimuie. Mámy ſię ſtrzedz łagodnośći głupyie niewiáſty.

1. MĄdrość zbudowálá ſobie dom, wyćioſálá śiedm filorow.

2. Ofiárowálá ofiáry ſwoie, roſtworzyłá wino, y ſtoł ſwoy wyſtáwiłá.

3. Po-

CAPUT IX.

Sapientia ad domum ſuam invitat omnes, vitam prorogat, & a muliere ſtulta, ac vaga liberat 1.: Eruditionem & correptionem non ſuſcipit impius, ac deriſor, ſed juſtus & ſapiens 7. Fugienda eſt mulieris ſtultæ illecebra 13.

1. SApientia ædificavit ſibi domum *h*, excidit columnas ſeptem *i*.

2. Immolavit victimas ſuas, miſcuit vinum, & propoſuit menſam ſuam *k*.

3. Mi-

h Eccleſiam allegorice B. V. Deiparam, tropologice animam juſti, quam v. 3. vocat civitatem & arcem, ob capacitatem, firmitatem, & altitudinem virtutum.

i Seu multas nempe virtutes, & ſeptem dona Spiritus ſancti.

k Doctrinæ, & Euchariſtiæ.

a Animas zeloſas Apoſtolos &c.

b Pſalm. 110. 10. ſup. 1. 7. Eccli. 1. 16.

c Meretrix ſeu hæreſis.

d i. ſvoluptates.

e In inferno.

f Heroes.

g Id eſt gnomæ, ſeu ſententiæ graves, ſed breves.

h Infr. 11. 4.

i Seu inopia.

k Nota, ſi Deus has promiſſiones non exhibet corporaliter, compenſat alio majori bono ſpirituali.

3. Miſit ancillas ſuas *a*, ut vocarent ad arcem, & ad mœnia civitatis;

4. Si quis eſt parvulus, veniat ad me. Et inſipientibus locuta eſt:

5. Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miſcui vobis.

6. Relinquite infantiam, & vivite, & ambulate per vias prudentiæ.

7. Qui erudit deriſorem, ipſe injuriam ſibi facit; & qui arguit impium, ſibi maculam generat.

8. Noli arguere deriſorem, ne oderit te; Argue ſapientem, & diliget te.

9. Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia. Doce juſtum, & feſtinabit accipere.

10. Principium *b* ſapientiæ timor Domini; & ſcientia ſanctorum, prudentia.

11. Per me enim multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitæ.

12. Si ſapiens fueris, tibimetipſi eris; ſi autem illuſor, ſolus portabis malum.

13. Mulier ſtulta *c* & clamoſa, plenaque illecebris, & nihil omnino ſciens,

14. Sedet in foribus domus ſuæ ſuper ſellam in excelſo urbis loco,

15. Ut vocaret tranſeuntes per viam, & pergentes itinere ſuo;

16. Quis eſt parvulus, declinet ad me; Et vecordi locuta eſt:

17. Aquæ *d* furtivæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuavior.

18. Et ignoravit, quod ibi *e* ſint gigantes, *f* & in profundis inferni convivæ ejus.

PARABOLÆ *g* SALOMOMIS.

CAPUT X.

Alternat ſermonem de filio ſapiente, & ſtulto, juſto & impio, operante & otioſo, ſimplici & pravo, de charitate, & odio 1. De bonis & damnis linguæ 31.

1. Filius ſapiens lætificat patrem; filius vero ſtultus mœſtitia eſt matris ſuæ.

2. Nil *h* proderunt theſauri impietatis; juſtitia vero liberabit a morte.

3. Non affliget Dominus fame *i* animam juſti, & inſidias impiorum ſubvertet *k*.

4. Egeſtatem operata eſt manus remiſſa; manus autem fortium divitias parat. Qui ni-

3. Poſłáłá dźiewki ſwe, áby przyzwáły ná zamek, y ná mury mieyſkie;

4. Ieſli kto ieſt máluczkim, niechay przyźie do mnie. Y głupcom mowiłá:

5. Podźćie, pożywayćie chlebá mego, y piyćie wino, ktorem wam roſtworzyłá.

6. Opuść ćię dźiećiństwo á żyyćie, y chodźćie drogámi roſtropnośći.

7. Kto uczy naśmiewcę, ſam ſobie krzywdę czyni; á kto ſtrofuie niezbożniká, zmázę ſobie rodźi.

8. Nie karz naśmiewce, áby ćię nie miał w nienawiśći; karz mądrego, á będźie ćię miłował.

9. Day mądremu powod, á przyczyni mu ſię mądrośći; náuczay ſpráwiedliwego, á pokwápi ſię wźiąc.

10. Początek mądrośći boiaźn Páńſká; á umieiętność świętych roſtropność.

11. Bo przez mię rozmnożą ſię dni twoie, y przyczynią ſię tobie látá żywotá.

12. Ieſli będźieſz mądrym, ſam ſobie będźieſz; á będźieſzli naśmiewcą, ſam złe ponieśieſz.

13. Niewiáſtá głupia, y wrzaſkliwa, y pełna łudárſtwá, á nic zgołá nie umieiąca,

14. Siedźi we drzwiách domu ſwego ná ſtołku, ná wysſzym mieyſcu w mieśćie,

15. Aby wołáłá miiáiących drogą, á idących drogą ſwoią;

16. Kto ieſt máluczki, niechay zſtąpi do mnie; A głupcowi rzekłá:

17. Wody kráʒione ſłodſze ſą, á chleb kryiomy ſmácznieyſzy.

18. A niewiedźiał, że tám ſą obrzymowie, y w głębokośćiách piekielnych gośćie iey.

PARABOŁY SALOMONOWE.

ROZDZIAŁ X.

Mowi w tym Rozdźiale o ſynie mądrym, y głupim, ſpráwiedliwym, y złym, robotnym, y legáwym, uprzeymym, y przewrotnym, o miłośći, y nienáwiśći, o dobroći, y złośći ięzyká.

1. MĄdry ſyn rozweſela oycá; á ſyn głupi ſmutkiem ieſt mátce ſwoiey.

2. Nic nie pomogą ſkárby niezbożnośći; lecz ſprawiedliwość wybáwi od śmierći.

3. Nie udręczy Pan głodem duſze ſpráwiedliwego, á záſadki niezbożnych wywroći.

4. Uboſtwo ſpráwiłá ręká leniwa; ále ręká mocnych bogáctwá gotuie. Kto ſię wſpiera

ra ná kłamstwách, ten páśie wiátry; á tenże też śćiga latáiące ptaki.

5. Kto zbiera we żniwá, syn mądry iest; ále kto spi lećie, syn pokáńbienia.

6. Błogosłáwieństwo Páńskie nád głową sprá-wiedliwego; á nieprawość ustá bezbożnych pokrywa.

7. Pámiątká spráwiedliwego z chwałą; ále imię niezbożnych zginie.

8. Mądry sercem przyimuie przykazania; głupi bywa bit wárgámi.

9. Kto chodźi w prostośći, bespiecznie cho-dźi; Lecz kto wywrácá drogi swe, wyiáwion będźie.

10. Kto mruga okiem, przynieśie żal; á głupi wárgámi będźie bit.

11. Zrzodło żywotá, ustá spráwiedliwego; á ustá niezbożnych nieprawość pokrywáią.

12. Nienawiść wzbudza swary; á wszytkie występki, miłość pokrywa.

13. W uśćiech mądrego náyduie się mądrość; á kiy ná grzbiećie tego, ktoremu nie stáie sercá.

14. Mądrzy táią umieiętność; lecz ustá głu-piego są bliskie pohańbienia.

15. Máiętność bogátego, miásto mocy iego; boiaźń ubogich, niedostátek ich.

16. Robotá spráwiedliwego ku żywotowi; ále urodzay niezbożnego ku grzechowi.

17. Drogá do żywotá, strzegącemu ćwicze-nia; lecz kto opuszcza kárność, błądźi.

18. Wárgi kłamliwe táią w sobie nienawiść; kto mowi potwarz, głupi iest.

19. W wielomowności nie będźie bez grze-chu; lecz kto miárkuie wárgi swe, bárzo ro-stropny iest.

20. Srebro wyborne, ięzyk spráwiedliwe-go; ále serce niezbożnych zá nic nie stoi.

21. Wárgi spráwiedliwego náuczáią wielu; lecz ktorzy nie umieiętni są, w niedostátku sercá pomrą.

22 Błogosłáwieństwo Páńskie czyni bogáty-mi, áni się przyłączy do nich utrapienie.

23 Głupy iákoby śmiechem czyni niecno-tę; ále mądrośćią iest mężowi baczność.

24. Czego się boi niezbożnik, przydźie nań; żądánie ich spráwiedliwym będźie dano.

25. Iáko chmurá przechodząca przeminie niezbożnik; lecz spráwiedliwy iáko fundá-ment wieczny.

26. Iáko ocet zębom, á dym oczom, ták leniwy tym, ktorzy go posłáli.

27. Bo-

nititur mendaciis, hic pascit ventos; idem autem ipse sequitur aves volantes.

5. Qui congregat in messe, filius sapiens est; qui autem stertit æstate, filius confu-sionis.

6. Benedictio Domini super caput justi; os autem impiorum operit iniquitas.

7. Memoria justi cum laudibus; & nomen impiorum putrescet.

8. Sapiens corde præcepta suscipit; stul-tus cæditur labiis.

9. Qui ambulat simpliciter, ambulat con-fidenter; qui autem depravat vias suas, ma-nifestus erit.

10. Qui *a* annuit oculo, dabit dolorem; & stultus labiis verberabitur

11. Vena vitæ *b*, os justi; & os impiorum operit iniquitatem.

12. Odium suscitat rixas; *c* & universa de-licta operit charitas *d*.

13. In labiis sapientis invenitur sapientia; & virga in dorso ejus, qui indiget corde.

14. Sapientes abscondunt scientiam; os autem stulti confusioni proximum est.

15. Substantia divitis *e*, urbs fortitudinis ejus; pavor pauperum, egestas eorum.

16. Opus justi ad vitam; fructus autem impii ad peccatum.

17. Via vitæ, custodienti disciplinam; qui autem increpationes relinquit, errat.

18. Abscondunt odium labia mendacia; qui profert contumeliam, insipiens est.

19. In multiloquio non deerit peccatum; qui autem moderatur labia sua, prudentissi-mus est.

20. Argentum electum *f* lingua justi; cor autem impiorum pro nihilo.

21. Labia justi erudiunt plurimos; qui au-tem indocti sunt, in cordis egestate morien-tur.

22. Benedictio Domini divites facit, nec sociabitur eis afflictio.

23. Quasi per risum stultus operatur sce-lus; sapientia autem est viro prudentia.

24. Quod timet impius, veniet super eum; desiderium suum justis dabitur.

25. Quasi tempestas transiens non erit im-pius; justus autem quasi fundamentum sem-piternum *g*.

26. Sicut acetum dentibus, & fumus ocu-lis, sic piger his, qui miserunt eum.

Nnn nnn n

27. Ti-

a Eccli. 27. 25.

b Promittit conducentia ad bonam vitam.

c 1. Cor. 13. 4. 1. Pet. 4. 8.

d Aliorum peccata, dissimulando, tegendo, ignoscendo, propriis per actus charitatis, veniam impetrando. 1. Pet. 4. & 2. Cor. 13.

e Videtur esse instar urbis munitissimæ, ideo superbit.

f sc. pretiosū & gratum eloquium profert justus.

g Stabile in æternum, quia æterna benedictione firmabitur.

27. Timor Domini apponet dies; & anni impiorum breviabuntur,

28. Expectatio justorum lætitia; spes autem impiorum peribit.

29. Fortitudo simplicis via Domini; & pavor his, qui operantur malum.

30. Justus in æternum non commovebitur; impii autem non habitabunt super terram.

31. Os justi parturiet *a* sapientiam; lingua pravorum peribit.

32. Labia justi considerant placita *b*; & os impiorum perversa.

a Proferet.

b Deo & hominibus grata.

27. Boiáźń Páńſká dni przyczyni; á látá niezbożnych będą ukrocone.

28. Oczekawánie ſpráwiedliwych weſeſe; lecz nádźieiá niezbożnych zginie.

29. Moc proſtego drogá Páńſka; á ſtrách tym, ktorzy źle czynią.

30. Spráwiedliwy ná wieki poruſzon nie będźie; á niezbożnicy mieſzkáć nie będą ná źiemi.

31. Uſtá ſpráwiedliwego zrodzą mądrość; ięzyk przewrotnych zginie.

32. Wárgi ſpráwiedliwego upátruią wdźięczności; á uſtá bezbożnych przewrotności.

CAPUT XI.

Æquitatis & justitiæ, 1. Misericordiæ, cæterarumque virtutum commoda, & vitiorum ac vanarum divitiarum incommoda. 17.

1. Statera *c* dolosa, abominatio est apud Dominum; & pondus æquum *d*, voluntas ejus.

2. Ubi fuerit superbia, ibi erit & contumelia *e*; ubi autem est humilitas, ibi & sapientia.

3. Simplicitas justorum diriget eos; & supplantatio perversorum vastabit illos.

4. Non *f* proderunt divitiæ in die ultionis; justitia autem liberabit a morte.

5. Justitia simplicis diriget viam ejus; & in impietate sua corruet impius.

6. Justitia rectorum liberabit eos; & in insidiis suis capientur iniqui.

7. Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes; & expectatio sollicitorum *g* peribit.

8. Justus de angustia liberatus est; & tradetur impius pro eo.

9. Simulator ore decipit amicum suum; justi autem liberabuntur scientia.

10. In bonis justorum exultabit civitas; & in perditione *h* impiorum erit laudatio *i*.

11. Benedictione justorum exaltabitur civitas; & ore impiorum *k* subvertetur.

12. Qui despicit amicum suum, indigens corde est; vir autem prudens tacebit.

13. Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana; qui autem fidelis est animi, celat amici commissum.

c Infr. 20. 10. & 20.

d Et rectum judicium.

e Infr. 15. 33.

f Sup. 10. 2.

g Anxie inhiantium opibus & honoribus.

h Extirpatione.

i Laus & exultatio.

k Exitiali eorum consilio & exemplo.

ROZDZIAŁ XI.

Opiſuie użytki ſpráwiedliwości, y práwości, miłośierdźia y inſzych cnot, á záś ſzkody, ktore przynoſzą złości, y márne bogáctwá.

1. Wagá zdrádliwa, brzydliwość ieſt u Páná; á gwicht ſpráwiedliwy, wola iego.

2. Gdźie będźie pychá, tám będźie y háńbá; á gdźie ieſt pokorá, tám y mądrość.

3. Proſtotá ſpráwiedliwych poprowádźi ie; á podeſzćie fałſzerzow ſpuſtoſzy ie.

4. Nie pomogą bogáctwá w dźień pomſty; ále ſpráwiedliwość wybáwi od śmierći.

5. Spráwiedliwość proſtego náproſtuie drogę iego; á niezbożnik upádnie w ſwoiey niezbożności.

6. Spráwiedliwość práwych wyzwoli ie; á nieſpráwiedliwi w zaſádkách ſwoich poimáni będą.

7. Gdy umrze człowiek niezbożny, uſtánie wſzytká nádźieiá; y oczekawánie fráſowliwych zginie.

8. Spráwiedliwy zućiſku wyrwan ieſt; á miáſto niego niezbożnik będźie dány.

9. Obłudnik uſty zdradza przyiaćielá ſwego; ále ſpráwiedliwi umieiętnośćią będą wybáwieni

10. Wſczęśćiu ſpráwiedliwych będźie ſię rádowáło miáſto; á w zátráceniu niezbożnych będźie pochwała.

11. Błogoſłáwieńſtwem ſpráwiedliwych wywyſſzy ſię miáſto; á uſty niezbożnych wywroći ſię.

12. Kto gárdźi przyiaćielem ſwoim, potrzebuiący ſercá ieſt; á człowiek rozumny milczy.

13. Kto zdrádliwie chodźi, obiawia táiemnice; ále kto wiernego ſercá, tái tego czego mu ſię przyiaćiel zwierzył.

14. Gdźie niemáſz rządźce, lud upádnie; á zdrowie, gdźie wiele rády.

15. Złym utrapion będźie, ktory ręczy zá obcego; lecz kto ſię ſtrzeże śideł, beſpieczen będźie.

16. Niewiáſtá wdźięczna doſtąpi ſłáwi; á mocarze będą mieć bogáctwá.

17. Dobrze czyni duſzy ſwey człowiek miłośierny; á ktory okrutnym ieſt, odrzuca y krewne,

18. Bezbożnik czyni dźieło nie trwáłe; á śieiącemu ſpráwiedliwość, zápłátá wierna.

19. Láſkáwość gotuie żywot; á náśládowánie złych śmierć.

20. Brzydliwe Pánu ſerce przewrotne; á upodobánie iego w tych, ktorzy w proſtośći chodzą.

21. Ręká w ręce nie uydźie zły karánia; ále naśienie ſpráwiedliwych záchowaná będźie.

22. Kolce złote w pyſku u świnie, niewiáſtá piękna á głupia.

23. Żądza ſpráwiedliwych wſzelka dobra ieſt; oczekawánie niezbożnikow zapálczywość.

24. Iedni udźieláią właſnych, á bogátſzymi ſię ſtawáią; á drudzy wydźieráią nie ſwoie, á záwſze ſą w niedoſtátku.

25. Duſzá, ktora błogoſłáwi, utyie; á kto upaia, y ſam też upoion będźie.

26. Kto kryie zboże, przeklnie go poſpolſtwo; lecz błogoſłáwieńſtwo nád głową przedawáiących.

27. Dobrze wſtáie ráno, ktory ſzuka dobrá; ále kto ſzuka złośći, zátłumi go.

28. Kto ufa w bogáctwách ſwoich, upádnie; á ſpráwiedliwi iáko źielony liſt zákwitną.

29. Kto mieſzá dom ſwoy, odźiedźiczy wiátry, á kto głupi ieſt, będźie ſłużył mądremu.

30. Owoc ſpráwiedliwego drzewo żywotá; á kto przyimuie duſze, mądry ieſt.

31. Ieſliż ſpráwiedliwy ná źiemi odnośi; iáko daleko więcey niezbożny, y grzeſzny?

14. Ubi non eſt gubernator, populus corruet; ſalus autem, ubi multa conſilia.

15. Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo; qui autem cavet laqueos, ſecurus erit.

16. Mulier gratioſa inveniet gloriam; & robuſti habebunt divitias.

17. Benefac animæ ſuæ vir miſericors; qui autem crudelis eſt, etiam propinquos abjicit,

18. Impius facit opus inſtabile; ſeminanti autem juſtitiam merces fidelis.

19. Clementia præparat vitam; & ſectatio malorum mortem.

20. Abominabile Domino cor pravum; & voluntas ejus in iis, qui ſimpliciter ambulant.

21. Manus in manu *a* non erit innocens *b* malus; ſemen autem juſtorum ſalvabitur.

22. Circulus aureus in naribus ſuis *c*, mulier pulchra & fatua.

23. Deſiderium juſtorum omne bonum eſt; præſtolatio impiorum furor *d*.

24. Alii dividunt propria, & ditiores fiunt; alii rapiunt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt.

25. Anima, quæ benedicit, impinguabitur; & qui inebriat, ipſe quoque inebriabitur.

26. Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis; benedictio autem ſuper caput vendentium.

27. Bene conſurgit diluculo, qui quærit bona; qui autem inveſtigator malorum eſt, opprimetur ab eis.

28. Qui confidit in divitiis ſuis, corruet; juſti autem quaſi virens folium germinabunt.

29. Qui conturbat domum ſuam, poſſidebit ventos; & qui ſtultus eſt, ſerviet ſapienti.

30. Fructus *e* juſti lignum vitæ; & qui ſuſcipit animas *f*, ſapiens eſt.

31. Si *g* juſtus in terra recipit; quanto magis impius & peccator?

a Quærat impius manus auxiliares & ſocios.
b Non evadet noxam & pœnam.
c Seu res ridicula & proboſa eſt, ſic & pulchritudo cum ſtultitia.
d ſc. ira Dei, quæ ipſos manet.
e Opera.
f Docet & pertrahit ad pietatem.
g 1. Pet. 4. 18.

ROZDZIAŁ XII.

Zás tu mowi o miłuiącym karność, álbo onę nienáwidzącym; o bezbożnym, y ſpráwiedliwym, o prácowitym, y legáwym, głupim, y mądrym; o pożytku y ſzkadźie ięzyká.

1. KTo miłuie karność, miłuie umieiętność; ále kto nienawidźi ſtrofowánia, głupi ieſt.

CAPUT XII.

Viciſſim loquitur de diligente diſciplinam & eam odiente; de impio & juſto, operante & otioſo, ſtulto & ſapiente, 1. De bonis ac malis linguæ. 13.

1. QUi diligit diſciplinam, diligit ſcientiam; qui autem odit increpationes, inſipiens eſt.

2. Qui bonus eſt, hauriet gratiam a Domino; qui autem confidit in cogitationibus ſuis, impie agit.

3. Non roborabitur homo ex impietate; & radix juſtorum non commovebitur *a*.

4. Mulier diligens, corona eſt viro ſuo; & putredo *b* in oſſibus ejus, quæ confuſione res dignas gerit *c*.

5. Cogitationes juſtorum judicia; & conſilia impiorum fraudulenta.

6. Verba impiorum inſidiantur ſanguini; os juſtorum liberabit eos.

7. Verte *d* impios, & non erunt; domus autem juſtorum permanebit.

8. Doctrina ſua noſcetur vir; qui autem vanus & excors eſt, patebit contemptui.

9. Melior *e* eſt pauper & ſufficiens ſibi; quam glorioſus & indigens pane.

10. Novit juſtus jumentorum ſuorum animas; viſcera autem impiorum crudelia.

11. Qui *f* operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus; qui autem ſectatur otium, ſtultiſſimus eſt. Qui ſuavis eſt in vini demorationibus *g*, in ſuis munitionibus relinquit contumeliam.

12. Deſiderium impii munimentum *h*, eſt peſſimorum; radix autem juſtorum proficiet.

13. Propter peccata labiorum ruina proximat malo; effugiet autem juſtus de anguſtia.

14. De fructu oris ſui unusquisque replebitur bonis; & juxta opera manuum ſuarum retribuetur ei.

15. Via ſtulti recta in oculis ejus; qui autem ſapiens eſt, audit conſilia.

16. Fatuus ſtatim indicat iram ſuam; qui autem diſſimulat injuriam, calidus eſt.

17. Qui, quod novit, loquitur, index juſtitiæ eſt; qui autem mentitur, teſtis eſt fraudulentus.

18. Eſt, qui promittit, & quaſi gladio pungitur conſcientiæ *i*; lingua autem ſapientium ſanitas *k* eſt.

19. Labium veritatis firmum erit in perpetuum; qui autem teſtis eſt repentinus *l*, concinnat linguam mendacii.

20. Dolus in corde cogitantium mala; qui autem pacis ineunt conſilia, ſequitur eos gaudium.

21. Non contriſtabit juſtum, quidquid ei acciderit; impii autem replebuntur malo.

22. Abo-

a Ullis procellis.
b Arrodens & conſumens opes.
c Rixas & adulteria.
d ſc. tu o Deus ſubvertes.
e Eccli, 10. 30.
f Eccli. 20, 30.
g Conviviis.
h Fœdus & ſocietas, cum aliis.
i Pœnitentia.
k Errores, rixas &c. ſanans.
l Temerarie verba effutiens.

2. Kto dobry ieſt, wyczerpnie łáſkę u Páná; ále kto ufa w myślách ſwoich, niezbożnie czyni.

3. Nie zmocni ſię człowiek z niezbożnośći; á korzeń ſpráwiedliwych nie będźie poruſzony.

4. Niewiáſti piłna, ieſt koroną mężowi ſwemu; á zgniłość w kośćiách iego, ktora czyni rzeczy godne ſromoty.

5. Myśli ſpráwiedliwych ſądy; á rády niezbożnych zdrádliwe.

6. Słowá niezbożnikow czyháią ná krew; uſtá ſpráwiedliwych wybáwiáią ie.

7. Obroć niezbożne, á nie będźie ich; á dom ſpráwiedliwych ſtać będźie.

8. Z náuki ſwoiey mąż będźie poznány; ále kto ieſt nikczemny á głupi, wzgárdźie podlęże.

9. Lepſzy ieſt ubogi máiąc ſwą potrzebę; niżli chłubliwy, ktory potrzebuie chlebá.

10. Zna ſpráwiedliwy duſze bydłá ſwego; á wnętrznośći niezbożnych okrutne.

11. Kto ſpráwuie źiemię ſwoię, będźie náſycon chlebem; ále kto ſię proznowánim báwi, nagłupſzy ieſt. Kto weſoły ieſt w záśiadániu ná winie, w zamkách ſwoich zoſtáwi ſromotę.

12. Żądza niezbożniká zmocnienie niecnotliwych; lecz korzeń ſpráwiedliwych rość będźie.

13. Dla uſt przewrotnych przybliża ſię upad złośliwemu; lecz ſpráwiedliwy uydźie ućiſku.

14. Z owocu uſt ſwoich káżdy będźie nápełnion dobrámi; á według uczynkow rąk iego będźie mu oddano.

15. Drogá głupiego proſta w oczách iego; lecz kto mądry ieſt, ſłucha porády,

16. Głupi nátychmiaſt gniew ſwoy pokázuie; lecz kto krzywdę pokrywa, chytry ieſt.

17. Ktory, co wie mowi, świádek ieſt ſpráwiedliwy; ále ktory kłama, ieſt świádek zdrádliwy.

18. Ieſt, ktory obiecuie, á iáko mieczem ſumnienia kłoty bywa; á ięzyk mądrych ieſt zdrowie.

19. Wárgá prawdy trwáła będźie ná wieki; á kto ieſt świádek nagły, ten ſtroi ięzyk kłamſtwá.

20. Zdrádá w ſercu myślących złośći; ále ktorzy rádzą opokoiu, idźie zá nimi weſele.

21. Nie záfráſuie ſpráwiedliwego, cokolwiek nań przypádnie; lecz niezbożnicy będą pełni złego.

22. Brzyd-

22. Brzydkośćią ſą Pánu wárgi kłamliwe; á ktorzy ſię wiernie obchodzą, podobáią mu ſię.

23. Człowiek chytry tái umieiętność; á ſerce głupich wywolywa głupſtwo.

24. Ręká mocnych pánowáć będźie; á ktora leniwa ieſt, pod hołdem będźie.

25. Smutek w ſercu mężá poniży go; á powieśćią dobrą uweſelon bywa.

26. Kto nieważy ſzkody dla przyiaćielá, ieſt ſpráwiedliwy; lecz drogá niezbożnych zdrádźi ie.

27. Nie naydźie zyſku zdrádliwy; á máiętność człowieká będźie ceną złotá.

28. Ná ſzćieżce ſpráwiedliwośći, żywot; á drogá zdrożna wiedźie do śmierći.

22. Abominatio eſt Domnio labia mendacia; qui autem fideliter agunt, placent ei.

23. Homo verſatus *a* celat ſcientiam; & cor inſipientium provocat ſtultitiam.

24. Manus fortium dominabitur; quæ autem remiſſa eſt, tributis ſerviet.

25. Mœror in corde viri humiliabit illum; & ſermone bono lætificabitur.

26. Qui negligit damnum propter amicum, juſtus eſt; iter autem impiorum decipiet eos.

27. Non inveniet fraudulentus lucrum; & ſubſtantia hominis *b* erit auri pretium.

28. In ſemita juſtitiæ, vita; iter autem devium *c* ducit ad mortem.

a Chald. aſtutus nempe in bonam partē.
b Juſti & induſtrii.
c A Juſtitia.

ROZDZIAŁ XIII.

O Synu mądrym; o ſtrzeżeniu uſt, y o nieoſtrożneiy mowiey; o bogaczu ubogim, ſwiece niezbożnych, máiętnośći prędkiey, á o nádźieiey z odwłoką. Iáko wſzytko zdradą chytry czyni, á zmądrym chodźi; o folguiącey rozdze, á nienáſyconym brzuchu.

1. SYn mądry, nauká oycowſka; á ktory ieſt naśmiewcá, nie ſłucha, kiedy go ſtrofuią.

2. Z owocu uſt ſwoich człowiek będźie náſycon dobrámi; ále duſzá przeſtępcow złośliwa.

3. Kto ſtrzeże uſt ſwoich, ſtrzeże duſze ſwoiey; lecz kto nie rozmyſlny ieſt ku mowieniu, poczuie ſzkody.

4. Chce y nie chce leniwiec; á duſzá robiących utyie.

5. Słowem kłamliwym będźie ſię brzydźił ſpráwiedliwy; lecz niezbożnik záwſtydza, y záwſtydzon będźie.

6. Spráwiedliwość ſtrzeże drogi niewinnego; lecz niezbożność pochodźi grzeſzniká.

7. Ieſt iákoby bogáty, choć nic nie ma; á ieſt iákoby ubogi, choć ma wiele bogactw.

8. Okup duſze mężá, bogáctwá iego; lecz ubogi nie odnośi łáiánia.

9. Swiátłość ſpráwiedliwych uweſela; ále świecá niezbożnych zágáśnie.

10. Między pyſznymi záwſze ſą ſwary; á ktorzy wſzytko czynią z porádą, rządzą ſię mądrośćią.

11. Máiętność prędko nábyta umnieyſzy ſię; á

CAPUT XIII.

De filio ſapiente, de oris cuſtodia, & inconſiderato ad loquendum, 1. De paupere divite, & divite paupere, lucerna impiorum, ſubſtantia feſtinata, & dilatione ſpei, 7. Omnia cum conſilio agenda, & cum ſapientibus gradiendum; de parcente virga, & inſaturabili ventre impii 15.

1. FIlius ſapiens, doctrina patris *d*; qui autem illuſor eſt, non audit, cum arguitur.

2. De fructu oris ſui homo ſatiabitur bonis; anima autem prævaricatorum iniqua.

3. Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit animam ſuam; qui autem inconſideratus eſt ad loquendum, ſentiet mala.

4. Vult & non vult piger; anima autem operantium impinguabitur.

5. Verbum mendax juſtus deteſtabitur; impius autem confundit, & confundetur.

6. Juſtitia cuſtodit innocentis viam; impietas autem peccatorem ſupplantat.

7. Eſt quaſi dives *e* cum nihil habeat; & eſt quaſi pauper *f*, cum in multis divitiis *g* ſit.

8. Redemptio animæ viri, divitiæ ſuæ; qui autem pauper eſt, increpationem non ſuſtinet.

9. Lux juſtorum lætificat; lucerna *h* autem impiorum extinguetur.

10. Inter ſuperbos ſemper jurgia ſunt; qui autem agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapientia.

11. Subſtantia feſtinata *i* minuetur, quæ autem

d Prodit ac manifeſtat in ſuis moribus doctrinam & probam inſtitutionem patris.
e Fingens ſe divitem, aut talem ſe reputans.
f Opibus.
g Virtutum & gratiæ.
h Gloria impiorum exigue, & brevis eſt.
i Opes cito & inique partæ, cito minuentur & deficient.

autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur.

11. Spes, quæ differtur, affligit animam; lignum vitæ desiderium veniens.

13. Qui detrahit alicui rei *a*, ipse se in futurum obligat *b*; qui autem timet præceptum, in pace versabitur. Animæ dolosæ erant in peccatis; justi autem misericordes sunt, & miserantur.

a Præceptæ.
b In judicio ad pœnam.

14. Lex sapientis fons vitæ; ut declinet a ruina mortis.

15. Doctrina bona dabit gratiam; in itinere contemptorum vorago.

16. Astutus *c* omnia agit cum consilio; qui autem fatuus est, aperit stultitiam,

c Bona astutia.

17. Nuntius impii cadet in malum; legatus autem fidelis, sanitas.

18. Egestas, & ignominia ei, qui deserit disciplinam; qui autem acquiescit arguenti, glorificabitur.

19. Desiderium si compleatur, delectat animam; detestantur stulti eos, qui fugiunt mala.

20. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit; amicus stultorum similis efficietur.

21. Peccatores persequitur malum; & justis retribuentur bona.

22. Bonus relinquit hæredes filios, & nepotes; & custoditur justo substantia peccatoris.

23. Multi cibi in novalibus patrum *d*; & aliis congregantur absque judicio.

d Allegorice in libris & exemplis Patrũ & doctorum.

24. Qui *e* parcit virgæ, odit filium suum; qui autem diligit illum, instanter erudit.

e Infr. 23. 13.

35. Justus comedit, & replet animam suam; venter autem impiorum insaturabilis.

á ktora polekku bywa ręką zgromádzona, rozmnoży się.

12. Nádźieiá, ktora się odwłoczy, trapi duszę; drzewo żywotá pożądanie wypełnione.

13. Kto uwłacza rzeczy iákiey, sam się ná przyszły czás opowięzuie; á kto się boi przykázánia, w pokoiu będźie mieszkał. Dusze zdrádliwe błądzą w grzechách; ále spráwiedliwi są miłośierni, y lituią się.

14. Zakon mądrego zdroy żywotá; áby odwodźił od upadku śmierći.

15. Nauká dobra da łáskę; ná drodze gárdzących przepáść.

16. Chytry czyni wszytko zdrádą; ále kto głupi iest, pokázuie głupstwo.

17. Poseł niezbożnego wpádnie we złe; ále poseł wierny zdrowie.

18. Nędzá y sromotá temu, ktory opuscza ćwiczenie; á kto słucha karzącego, wsławion będźie.

19. Żądza iesli się spełni, roskoszuie duszę; brzydzą się głupi temi, ktorzy się strzegą złego.

20. Kto chodźi z mądrym, mądrym będźie; przyiaćiel głupich, stánie się podobny.

21. Grzeszniki goni niesczęśćie; á spráwiedliwym nágrodźi się dobrem.

22. Dobry zostáwuie dźiedźicámi syny, y wnuki; y chowáią ná spráwiedliwego máiętność grzesznego.

23. Obfita żywność ná nowinách oycow; ále innym bywáią zbieráne bez rozsądku.

24. Kto folguie rozdze, nie nawidźi syná swego; lecz kto go miłuie, ustáwnie ćwiczy.

25. Spráwiedliwy ie, y násycá duszę swoię; lecz brzuch niezbożnych nie násycony.

CAPUT XIV.

De fructibus & effectibus sapientiæ & stultitiæ; prudentia quemvis statum debite regulari, hominem ad misericordiam moveri & afflictiones moderari 1. Vitia autem perdere homines 22.

1. Sapiens mulier ædificat domum suam, insipiens extructam quoque manibus destruet.

2. Ambulans recto itinere, & timens Deum *f* despicitur ab eo, qui infami graditur via.

f Job. 12. 4.

3. In ore stulti virga *g* superbiæ; labia autem sapientum custodiunt eos.

g Nam verbis mordacibus & injuriosis alios flagellat; ut ipse vicissim flagelletur.

4. Ubi non sunt boves *h*, præsepe vacuum est; ubi autem plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bovis.

h Terræ cultores, nullus est fructus; mystice ubi nulli doctores nulla conversio.

5. Te-

ROZDZIAŁ XIV.

O pożytku, y skutku mądrośći, á głupstwa; á iáko káżdy stan dobrze się rządźi przez mądrość, człowiek się pobudza ku miłośierdźiu, á utrápienia się hámuią; lecz złośći złowieka iże gubią.

1. Mądra niewiástá buduie dom swoy; á głupia y zbudowány rękomá zepsuie.

2. Chodzący prostą drogą y boiący się Bogá wzgárdzon bywa od tego, ktory bezecną drogą chodźi.

3. W uśćiech głupiego kiy pychy; lecz wárgi mądrych strzegą ich.

4. Kędy niemász wołow, złob prozny iest; á gdźie wiele zboża, tám iest iawna moc wołu.

5. Swiá-

5. Swiádek prawdźiw nie kłáma; lecz nie prawdę powiáda świádek zdrádliwy.

6. Szuká naśmiewcá mądrośći, á nie náyduie; náuká roſtropnych łácna.

7. Idź przećiw mężowi głupiemu, á nie zna warg mądrośći.

8. Mądrość chytrego ieſt rozumieć drogę ſwoię; á nieopátrzność głupich obłędna.

9. Głupi będźie ſię śmiał z grzechu; á między ſpráwiedliwymi będźie mieſzkáłá łáſká.

10. Serce, ktore zna gorzkość duſze ſwoiey, do weſela iego nie przymieſza ſię obcy.

11. Dom niezbożnych zgłádzon będźie; lecz przybytki ſpráwiedliwych zákwitną.

12. Ieſt drogá, ktora ſię zda człowiekowi ſpráwiedliwa; ále koniec iey prowádźi do śmierći.

13. Smiech będźie zmieſzan z żáłośćią; á koniec weſela ſmutek pośiada.

14. Drogámi ſwymi náſycon będźie głupi; á nád nim będźie mąż dobry.

15. Proſtak wierzy káżdemu słowu; chytry rozważa kroki ſwoie. Syn zdrádliwy nie będźie miał nic dobrego; ále ſłudze mądremu poſzczęśćią ſię ſpráwy, y wyproſtuie ſię drogá iego.

16. Mądry boi ſię, y odſtępuie od złego; głupi przeſkákuie, á dufa.

17. Niećierpliwy czynić będźie głupſtwo; á mąż chytry przemierzły ieſt.

18. Máluczcy pośiędą głupſtwo; á opátrzni będą czekáć umieiętnośći.

19. Będą leżeć źli przed dobrymi; á niezbożnicy u drzwi ſpráwiedliwych.

20. Ubogi y bliźniemu ſwemu omierzły będźie; ále bogátych ieſt przyiaćioł wiele.

21. Kto gárdźi bliźnim ſwoim, grzeſzy; ále kto ma litość nád ubogim, błogosłáwiony będźie. Kto wierzy w Páná, miłośierdźie miłuie.

22. Błądzą, ktorzy źle czynią; miłośierdźie, y prawdá gotuią dobrá.

23. Ze wſzelkiey roboty będźie doſtátek; ále gdźie słow wiele, tám czeſto niedoſtátek.

24. Koroná mądrych, bogactwá ich; ſzaleńſtwo głupich nie roſtropność.

25. Wybawia duſzę świádek prawdźiwy; á zdrádliwy kłamſtwá mowi.

26. W boiáźni Páńſkiey ufánie mocy; y ſynowie iego nádźieię mieć będą.

27. Boiaźń Páńſká zdroy żywotá; áby uſzli upadku śmierći.

28. W

5. Teſtis fidelis non mentitur; profert autem mendacium doloſus teſtis.

6. Quærit deriſor ſapientiam, & non invenit; doctrina prudentium facilis *a*.

7. Vade contra virum ſtultum, & neſcit labia prudentiæ.

8. Sapientia callidi eſt intelligere viam ſuam; & imprudentia ſtultorum errans.

9. Stultus illudet peccatum; & inter juſtos morabitur gratia.

10. Cor, quod novit amaritudinem animæ ſuæ *b*, in gaudio *c* ejus non miſcebitur extraneus.

11. Domus impiorum delebitur; tabernacula vero juſtorum germinabunt.

12. Eſt via, quæ videtur homini juſta; noviſſima autem ejus deducunt ad mortem.

13. Riſus dolore miſcebitur; & extrema gaudii luctus occupat.

14. Viis ſuis replebitur ſtultus; & ſuper eum erit vir bonus.

15. Innocens *d* credit omni verbo; aſtutus conſiderat greſſus ſuos. Filio doloſo nihil erit boni; ſervo autem ſapienti proſperi erunt actus, & dirigetur via ejus.

16. Sapiens timet, & declinat a malo; ſtultus tranſilit, & confidit.

17. Impatiens operabitur ſtultitiam; & vir verſutus odioſus eſt.

18. Poſſidebunt parvuli ſtultitiam; & expectabunt aſtuti ſcientiam.

19. Jacebunt mali ante bonos; & impii ante portas juſtorum.

20. Etiam proximo ſuo pauper odioſus erit; amici vero divitum multi.

21. Qui deſpicit proximum ſuum, peccat; qui autem miſeretur pauperis, beatus erit. Qui credit in Domino, miſericordiam diligit.

22. Errant, qui operantur malum *e*; miſericordia, & veritas *f* præparant bona.

23. In omni opere erit abundantia; ubi autē verba ſunt plurima *g*, ibi frequenter egeſtas.

24. Corona ſapientium, divitiæ eorum; fatuitas ſtultorum, imprudentia.

25. Liberat animas teſtis fidelis; & profert mendacia verſipellis.

26. In timore Domini fiducia fortitudinis; & filiis ejus erit ſpes.

27. Timor Domini fons vitæ; ut declinent a ruina mortis.

28. In

a Inventu, Deo providente, agente, illuminante.

b Ipſum ſolum ſentit ſuam tribulationem & compunctionem.

c Et conſolatione.

d ſc. in malam partem Chald. inſipiens.

e Ut ſe ſuaqua malis artibus promoveant.

f Actus virtutum gratuiti & debiti.

g Sine labore, & induſtria.

28. In multitudine populi dignitas regis; & in paucitate plebis ignominia principis.

29. Qui patiens est, multa gubernatur prudentia; qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam.

30. Vita carnium, sanitas cordis *a*; putredo ossium invidia *b*.

31. Qui *c* calumniatur egentem, exprobrat factori ejus; honorat autem eum, qui miseretur pauperis.

32. In malitia sua expelletur impius; sperat autem justus in morte sua.

33. In corde prudentis requiescit sapientia, & indoctos quosque erudiet.

34. Justitia elevat gentem; miseros autem facit populos peccatum.

35. Acceptus est regi minister intelligens; iracundiam ejus inutilis sustinebit.

a Tranquillitas & puritas a passionibus.
b Et passio exorbitans.
c Infr. 17. 5.

CAPUT XV.

De bono & malo usu linguæ; de vera fortitudine 1. De victimis impiorum, de solido gaudio 9. De variis thesauris, viro iracundo, & rixoso; laude patientis; domo superborum; fide, & misericordia purgari peccata; de abjiciente disciplinam; de timore Domini, & humilitate, 16.

1. RESponsio mollis frangit iram *d*; sermo durus suscitat furorem.

2. Lingua sapientium ornat scientiam; os fatuorum ebullit stultitiam.

3. In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos.

4. Lingua placabilis *e*, lignum vitæ; quæ autem immoderata est, conteret spiritum.

5. Stultus irridet disciplinam patris sui; qui autem custodit increpationes, astutior fiet. In abundanti justitia virtus *f* maxima est; cogitationes autem impiorum eradicabuntur.

6. Domus justi plurima fortitudo; & in fructibus impii conturbatio.

7. Labia sapientium disseminabunt scientiam; cor stultorum dissimile erit.

8. Victimæ *g* impiorum abominabiles Domino *h*; vota justorum placabilia.

9. Abominatio est Domino via impii; qui sequitur justitiam, diligitur ab eo.

10. Do-

d Infr. 25. 15.
e Placida, placans, liniens iram, & dolorem.
f i. fortitudo.
g Infr. 27. 27. Eccli. 34. 21.
h Quia sacrificia vetera non valebant vel placebant nisi ex opere operantis.

28. W wielkośći ludu godność Krolewska; á w trosze ludźi zelżywość kśiążęćiá.

29. Kto iest ćierpliwy, wielką się mądrośćią rządźi; á kto nie ćierpliwy iest, wywyssza swe głupstwo.

30. Żywot ćiáłá, zdrowie sercá; sprochnienie kośći, zazdrość.

31. Kto czyni krzywdę ubogiemu, urąga stworzyćielowi iego; á czći go, kto ma smiłowánie nád ubogim.

32. Dla złośći swey niezbożnik wygnány będźie; ále spráwiedliwy nádźieię ma przy śmierći swoiey.

33. W sercu rostropnego odpoczywá mądrość; y wszelkie nieuczone wyćwicy.

34. Spráwiedliwość wywyssza narod; ále grzech czyni ludźie mizernymi.

35. Sługá rostropny wdźięczny iest krolowi; niepożyteczny gniew iego odnieśie.

ROZDZIAŁ XV.

O dobrym, y złym używániu ięzyká; o ofiárze bezbożnych; o stałym weselu; o rozmaitych skárbach, o mężu gniewliwym, y zwadliwym; o ckwale ćierpliwego, o domie pysznych; że przez wiare, á miłośierdźie grzechy się oczyśćiáią; y o odrzucaiącego karność; o boiazni Bogá, y o pokorze.

1. ODpowiedź łágodna uśmierza gniew; ále mowá przykra pobudza.

2. Ięzyk mądrych zdobi umieiętność; ustá głupich wywieráią głupstwo.

3. Ná káżdym mieyscu oczy Páńskie, wypátruią dobre y złe.

4. Ięzyk łágodny, drzewo żywotá; á ktory nie mierny iest, zetrze duchá.

5. Głupi śmieie się z strofowánia oycá swego; lecz kto strzeże kárnośći, chytrszy będźie. W obfitey spráwiedliwośći moc iest nawiętsza; á myśli niezbożnych będą wykorzenione.

6. Dom spráwiedliwego moc wielka; á w dochodźie h niezbożnego zámieszánie.

7. Wárgi mądrych śiać będą umieiętność; serce głupich ináksze będźie.

8. Ofiáry niezbożnych obrzydłe Pánu; modlitwy spráwiedliwych przyiemne.

9. Obrzydłość iest Pánu drogá niezbożnego; ktory idźie zá spráwiedliwośćią, iest umiłowány od niego.

10. Nán-

10. Náuká zła opuſczáiącemu drogę żywotá; kto nienawidźi kárnośći, umrze.

11. Piekło, y zátrácenie przed Pánem; iáko dáleko więcey ſercá ſynow człowieczych?

12. Zárázliwy nie miłuie tego, kto go karze; y do mądrych nie idźie.

13. Serce weſołe rozweſela oblicze; w fráſunku ſercá duch upada.

14. Serce mądrego ſzuka náuki; á uſtá głupich karmią ſię nieumieiętnośćią.

15. Wſzytkie dni ubogiego, złe; myśl beſpieczna iáko uſtáwiczne gody.

16. Lepſza ieſt trochá z boiaznią Páńſką; niż wielkie ſkárby, á nie náſycáiące.

17. Lepiey ieſt bydź proſzonym ná iárzynę z miłośćią; niż ná ćielę tłuſte z nienawiśćią.

18. Mąż gniewliwy pobudza ſwary; ktory ćierpliwy ieſt, uśmierza wzbudzone.

19. Drogá leniwych iáko płot ćierniowy; drogá ſpráwiedliwych bez obrázy.

20. Syn mądry uweſela oycá; á głupi człowiek gárdźi mátką ſwoią.

21. Głupſtwo weſele głupiemu; á mąż mądry proſtuie kroki ſwoie.

22. Rozpraſzáią ſię myśli, kędy niemáſz rády; ále gdźie ieſt wiele radzących, utwierdzáią ſię.

23. Weſeli ſię człowiek w zdániu uſt ſwoich; á mowá czáſu ſwego rzeczoná ieſt bárzo dobra.

24. Szćieżká żywotá nád umieiętnym; áby ſię uchronił piekłá nagłębſzego.

25. Dom pyſznych Pan wywroći; á gránice wdow potwierdza.

26. Obrzydłość Pánu myśli złe; á czyſta mowá nápięknieyſza potwierdzona będźie od niego.

27. Mieſza dom ſwoy, ktory łákomſtwá náſzláduie; á kto nienawidźi dárow, będźie żył. Przez miłośierdźie, y wiárę bywáią oczyśćiáne grzechy; á przez boiaźń Páńſką wſzelki odſtępuie od złego.

28. Serce ſpráwiedliwego rozmyśla poſłuſzeńſtwo; uſtá niezbożnych opływáią złośćią.

29. Dáleko ieſt Pan od niezbożnych; á modlitwy ſpráwiedliwych wyſłucha.

30. Swiátłość oczu uweſela duſzę; á dobra ſławá czyni tłuſte kośći.

31. Ucho, ktore ſłucha kárnośći żywotá; w pośrzodku mądrych miaſzkáć będźie.

32. Kto odrzuca kárność, wzgardza duſzę ſwoię; ále kto przyimuie karánie, pánem ieſt ſercá.

33. Bo-

10. Doctrina mala deſerenti viam vitæ; qui increpationes odit, morietur.

11. Infernus, & perditio coram Domino; quanto magis corda filiorum hominum?

12. Non amat peſtilens eum, qui ſe corripit; nec ad ſapientes graditur.

13. Cor *a* gaudens exhilarat faciem; in mœrore animi dejicitur ſpiritus.

a Infr. 16. 24. & 17. 22.

14. Cor ſapientis quærit doctrinam; & os ſtultorum paſcitur imperitia.

15. Omnes dies pauperis, mali; ſecura mens quaſi juge convivium.

16. Melius eſt parum cum timore Domini; quam theſauri magni, & inſatiabiles.

17. Melius eſt vocari ad olera cum charitate; quam ad vitulum ſaginatum cum odio.

18. Vir iracundus provocat rixas; qui patiens eſt, mitigat ſuſcitatas.

19. Iter pigrorum quaſi ſepes ſpinarum *b*; via juſtorum absque offendiculo.

b Ubique ſpinas timent; hinc nihil boni aggredi audent.

20. Filius ſapiens lætificat patrem; & ſtultus homo deſpicit matrem ſuam.

21. Stultitia gaudium ſtulto; & vir prudens dirigit greſſus ſuos.

22. Diſſipantur cogitationes, ubi non eſt conſilium; ubi vero ſunt plures conſiliarii, confirmantur.

23. Lætatur homo in ſententia oris ſui; & ſermo opportunus eſt optimus.

24. Semita vitæ ſuper eruditum *c*; ut declinet in inferno noviſſimo.

c Chald ſurſum intelligentem nempe ſuperna, & cœleſtia.

25. Domum ſuperborum demolietur Dominus; & firmos faciet terminos viduæ.

26. Abominatio Domini cogitationes malæ; & purus ſermo pulcherrimus firmabitur ab eo.

27. Conturbat domum ſuam, qui ſectatur avaritiam; qui autem odit munera, vivet. Per *d* miſericordiam, & fidem purgantur peccata; per timorem autem Domini declinat omnis a malo.

d Infr. 16. 6.

28. Mens juſti meditatur obedientiam; os impiorum redundat malis.

29. Longe eſt Dominus ab impiis; & orationes iuſtorum exaudiet.

30. Lux oculorum lætificat animam; fama bona impinguat oſſa.

31. Auris, quæ audit *e* increpationes vitæ; in medio ſapientium commorabitur.

e ſc. libenter.

32. Qui abjicit diſciplinam, deſpicit animam ſuam; qui autem acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis *f*.

f i. Cordatus, Chald. poſſidet ſapientiã.

33. Ti-

33. Timor Domini, diſciplina ſapientiæ; & gloriam præcedit humilitas.

33. Boiaźń Páńſká ćwiczenie mądrośći; á ſławę uprzedza pokorá.

CAPUT XVI.

Variæ viæ, & effectus divinæ providentiæ, cui omnia, quamvis fortuita videantur, ſunt ſubjecta; nam homo animam præparat, Deus linguam viasque hominum dirigit, omnia propter ſeipſum operans, cui abominatio eſt omnis arrogans, 1. Miſericordia redimuntur peccata, pondus, & ſtatera Dei judicia; clementia regis laus ſapientis, ac dulcis in verbo, & patientia, 6. Vituperatur inſipiens, ſortes a Domino temperantur, 27.

1. HOminis *a* eſt animam præparare; & Domini gubernare linguam.

2. Omnes *b* viæ hominis patent oculis ejus; ſpirituum ponderator eſt Dominus.

3. Revela Domino opera tua *c*; & dirigentur cogitationes tuæ *d*.

4. Univerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus; impium quoque *e*; ad diem malum.

5. Abominatio Domini eſt omnis arrogans; etiam ſi manus ad manum fuerit, non eſt innocens. Initium viæ bonæ, facere juſtitiam; accepta eſt autem apud Deum magis, quam immolare hoſtias.

6. Miſericordia *f* & veritate redimitur iniquitas; & in timore Domini declinatur a malo.

7. Cum placuerint Domino viæ hominis; inimicos quoque ejus convertet ad pacem.

8. Melius eſt parum cum juſtitia; quam multi fructus cum iniquitate.

9. Cor *g* hominis diſponit viam ſuam *h*; ſed Domini eſt dirigere greſſus ejus.

10. Divinatio in labiis regis; in judicio non errabit os ejus.

11. Pondus & ſtatera judicia Domini ſunt; & opera ejus omnes lapides ſacculi.

12. Abominabiles regi, qui agunt impie; quoniam juſtitia firmatur ſolium.

13. Voluntas regum labia juſta; qui recta loquitur, diligetur.

14. Indignatio regis, nuntii mortis; & vir ſapiens placabit eam.

15. In hilaritate vultus regis, vita; & clementia ejus quaſi imber ſerotinus.

a Inf. v. 9.
b Infr. 20. 24. & 21. 2.
c Ad ejus gloriam ſuſcipe, ipſi commenda.
d Ad optatum finem.
e Dum rapit illum ad ſupplicium, ut glorificetur ejus juſtitia.
f Supr. 15. 27.
g Supr. v. 1.
h Cum concurſu Dei naturali, & auxilio gratiæ ſupernaturali.

ROZDZIAŁ. XVI.

Rozmáite drogi, á ſkutki opátrznośći boſkiey, ktoriey wſzytko, chćiażby trefunkowe ſię być zdá, podległe ieſt. Poniewadź człowiek duſzę przygotuie, ále Bog ięzyk, á drogi człowieká rządźi; wſzytko dla śiebie czyni, ktory ſię brzydźi nad káżdym pyſznym. Miłośierdźie odkupuie grzechy; wagá, y ſzalá ieſt ſąd Páńſki; łáſka krolewſka chwała mądrego, roſtropność, y wdźięczność w mowie, á ćierpliwość. Gánięnie głupiego; łoſy od Páná bywáią náſtroione.

1. CZłowieczá ieſt duſzę przygotowáć; á Páńſká rządźić ięzykiem.

2. Wſzyſtkie drogi człowiecze ſą iáwne przed oczymá iego; Pan ieſt, ktory uważa duchy.

3. Obiaw Pánu uczynki twoie; á będą wyproſtowáne myśli twoie.

4. Pan wſzytko udźiáłał ſam dla śiebie; też y niezbożniká ná zły dźień.

5. Obrzydły ieſt Pánu káżdy pyſzny; by też ręká do ręki byłá, nie uchodźi karánia. Początęk drogi dobrey, czynić ſpráwiedliwość; y wdźięcznieyſza Bogu niżli ofiáry ofiárowáć.

6. Miłośierdźiem y prawdą nieprawość bywa odkupiona; á w boiáźni Páńſkiey ſtrzegą ſię złego.

7. Gdy ſię podobáią Pánu drogi człowiecze; tedy y nieprzyiaćioły iego przywiedźie do pokoiu.

8. Lepſza ieſt trochá z ſpráwiedliwośćią; niżli wielkie dochody z nieprawośćią.

9. Serce człowiecze rozrządza drogi ſwoie; ále Páńſká ieſt proſtowáć kroki iego.

10. Proroctwo w wárgách krolewſkich; w ſądźie nie błądzą uſtá iego.

11. Wagá y ſzalá ieſt ſąd Páńſki; á uczynki iego wſzytkie gwichty w worku.

12. Obrzydliwi krolowi, ktorzy źle czynią; bo ſpráwiedliwośćią umacnia ſię ſtolicá.

13. Upodobánie krolewſkie wárgi ſpráwiedliwei kto mowi dobrze, będźie umiłowan.

14. Gniew krolewſki poſłowie śmierći; á mąż mądry ubłaga ji.

15. W weſołośći twarzy krolewſkiey żywot; á łáſká iego iáko deſcz poźny.

16. Nábyway mądrośći, bo lepſza ieſt nád złoto; y nábyway roſtropnośći, bo droższa ieſt nád ſrebro.

17. Szćieżká ſpráwiedliwych odchyla ſię od złego; ſtroż duſze ſwey ſtrzeże drogi ſwoiey.

18. Przed zginieniem uprzedza pychá; á przed upadkiem duch ſię wynośi.

19. Lepiey ieſt korzyć ſię z ćichymi; niżli dźielić korzyśći z pyſznymi.

20. Cwiczony w ſłowie naydźie dobrá; á ktory ma nádźieię w Pánu, błogoſłáwiony ieſt.

21. Ktory ieſt mądrego ſercá, będźie názwány rozumnym; á kto wdźięczney wymowy, więcey odnieśie.

22. Zdroy żywotá náuká tego, kto ią ma; á náuká głupich, ſzaleńſtwo.

23. Serce mądrego wyćwiczy uſtá iego; á wárgam iego przyda wdźięcznośći.

24. Pláſtr miodu ſłowá ozdobne; ſłodkość duſzy, zdrowie kośćiom.

25. Ieſt drogá, ktora ſię zda człowiekowi prawa; á koniec iey prowádźi do śmierći.

26. Duſzá robiącego robi ſobie; bo go przymuſzáią uſtá iego.

27. Mąż niezbożny wykopuie złość; á ná wárgách iego ogień ſię rozpala.

28. Człowiek przewrotny wſczyna zwády, á świegotliwy rozłącza kśiążętá.

29. Mąż złośćiwy nući bliźniego ſwego; y prowádźi go drogą nie dobrą.

30. Kto zápátrzywſzy ſię myśli przewrotnośći; gryząc wárgi ſwoie dokázuie złośći.

31. Wieniec godnośći ſzedźiwość; ktora ſię nayduie w drogách ſpráwiedliwośći.

32. Lepſzy ieſt cierpliwy niżli mąż mocny; á ktory pánuie ſercu ſwemu, niż ten co miaſt dobywa.

33. Loſy do łoná rzucáią; ále od Páná bywáią náſtroione.

16. Poſſide ſapientiam, quia auro melior eſt; & acquire prudentiam, quia pretioſior eſt argento.

17. Semita juſtorum declinat mala; cuſtos animæ ſuæ ſervat viam ſuam.

18. Contritionem præcedit ſuperbia; & ante ruinam exaltatur ſpiritus.

19. Melius eſt humiliari cum mitibus, quam dividere ſpolia cum ſuperbis.

20. Eruditus in verbo reperiet bona; & qui ſperat in Domino, beatus eſt.

21. Qui ſapiens eſt corde, appellabitur prudens; & qui dulcis eloquio, majora *a* percipiet.

a ſc. & meliora bona, fructusque.

22. Fons vitæ eruditio poſſidentis; doctrina ſtultorum, fatuitas.

23. Cor ſapientis erudiet os ejus; & labiis ejus addet gratiam.

24. Favus *b* mellis, compoſita verba; dulcedo animæ, ſanitas oſſium.

b Supr. 15. 13. Infr. 17. 22.

25. Eſt via, quæ videtur homini recta; & noviſſima ejus ducunt ad mortem.

26. Anima laborantis laborat ſibi; quia compulit eum os ſuum.

27. Vir impius fodit malum; & in labiis ejus ignis ardeſcit,

28. Homo perverſus ſuſcitat lites; & verboſus ſeparat principes.

29. Vir iniquus lactat amicum ſuum; & ducit eum per viam non bonam.

30. Qui attonitis oculis cogitat prava; mordens labia ſua perficit malum.

31. Corona dignitatis ſenectus; quæ in viis juſtitiæ reperietur.

32. Melior eſt patiens viro forti; & qui dominatur animo ſuo, expugnatore urbium.

33. Sortes mittuntur in ſinum; ſed a Domino temperantur.

ROZDZIAŁ XVII.

Rozmáite kondycyie, y ſkutki mądrośći á ſpráwiedliwośći; pobożnośći á niezbożnośći; bo Pan uważa ſercá; pátrzy ná gardzącego ubogim; ná raduiącego ſię nad upadkiem drugiego; ná táiącego wyſtępki. Ze głupiemu niepożyteczne ſą máiętnośći.

1. Lepſzy ieſt kęś chlebá ſuchego z weſelem; niżli dom pełen ofiar z ſwarem.

2. Sługá roſtropny będźie pánował nád ſynmi

CAPUT XVII.

Variæ conditiones, & effectus, prudentiæ & juſtitiæ, pietatis & impietatis; nam Dominus corda probat; videt deſpicientem pauperes, gaudentem de alterius ruina, celantem delictum, &c. 1. Stulto ſunt inutiles divitiæ &c. 16.

1. Melior eſt bucella ſicca cum gaudio; quam domus plena victimis *c* cum jurgio.

c i. Copia ciborum.

2. Servus *d* ſapiens dominabitur filiis ſtul-

d Eccli 10. 8 2

ſtultis; & inter fratres hæreditatem dividet.

3. Sicut igne probatur argentum, & aurum camino; ita corda probat Dominus.

4. Malus obedit linguæ iniquæ; & fallax obtemperat labiis mendacibus.

5. Qui *a* deſpicit pauperem exprobrat factori ejus; & qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus.

6. Corona ſenum filii filiorum; & gloria filiorum patres eorum.

7. Non decent ſtultum verba compoſita; nec principem labium mentiens.

8. Gemma gratiſſima, expectatio *b* præſtolantis; quocumque ſe vertit, prudenter intelligit.

9. Qui celat delictum, quærit amicitias; qui altero ſermone repetit *c*, ſeparat fœderatos.

10. Plus proficit correptio apud prudentem; quam centum plagæ apud ſtultum.

11. Semper jurgia quærit malus; angelus *d* autem crudelis mittetur contra eum.

12. Expedit magis urſæ occurrere raptis fœtibus; quam fatuo confidenti in ſtultitia ſua.

13 Qui *e* reddit mala pro bonis; non recedet malum de domo ejus.

14. Qui dimittit aquam *f*, caput eſt jurgiorum; & antequam patiatur contumeliam, judicium deſerit.

15. Qui *g* juſtificavit impium, & qui condemnat juſtum; abominabilis eſt uterque apud Deum.

16. Quid prodeſt ſtulto habere divitias, cum ſapientiam emere non poſſit? qui altam facit domum ſuam, quærit ruinam; & qui evitat diſcere, incidet in mala.

17. Omni tempore diligit, qui amicus eſt; & frater in anguſtiis comprobatur.

18. Stultus homo plaudet manibus; cum ſpoponderit pro amico ſuo.

19. Qui meditatur diſcordias, diligit rixas; & qui exaltat oſtium *h*, quærit ruinam.

20. Qui perverſi cordis eſt, non inveniet bonum; & qui vertit linguam, incidet in malum.

21. Natus eſt ſtultus in ignominiam ſuam; ſed nec pater in fatuo lætabitur.

22. Animus *i* gaudens ætatem floridam facit; ſpiritus triſtis exſiccat oſſa.

23. Munera de ſinu impius accipit; ut pervertat ſemitas judicii.

24. In

a Supr. 14. 31.

b Bonum expectatum, & vehementer expetitum, cum advenit.

c Delictum proximi manifeſtans.

d Nuntius.

e Rom. 12 17. 1 Theſſal. 5. 15. 1. Pet. 3. 9.

f Rupto aggere cauſa eſt damnorum, ita qui caput & auctor eſt litium.

g Iſaiæ 5. 23.

h Domus ſuæ nempe ſuperbus, qui altas ſubſtructiones molitur.

i Sup 15 13. & 16. 24.

mi głupimi; á miedzy bráćią będźie dźielił dźiedźictwo.

3. Iáko w ogniu probuią ſrebro, á złoto w piecu; ták Pan probuie ſercá.

4. Złośnik poſłuſzen ieſt ięzykowi złośliwemu; á zdrádliwy ſłucha warg kłamliwych.

5. Kto gárdźi ubogim, łży ſtworzyćiela iego; á kto ſię ráduie z upadku drugiego, nie uydźie karánia.

6. Wieńcem ſtárych ſą ſynowie ſynow; á chwalá ſynow, oycowie ich.

7. Nie przyſtoią głupiemu ſłowá poważne; áni kśiążęćiu uſtá kłamliwe.

8. Kámięń drogi nawdźięcznieyſzy, oczekiwánie czekáiącego; gdźie ſię kolwiek obraca, mądrze rozumie.

9. Kto tái grzech, ſzuka przyiáźni; kto inákſzemi ſłowy powtarza, rozłącza złączone.

10. Więcey waży upominánie u roſtropnego; niżli ſto plag u głupiego.

11. Zły człowiek záwſze ſwaru ſzuka; ále Anyoł okrutny będźie wyſłan przećiw iemu.

12. Lepiey ieſt potkáć ſię z niedźwiedźicą, kiedy iey dźieći wezmą; niżli z głupim ufáiącym w głupſtwie ſwoim.

12. Kto oddáie złe zá dobre; nie wynidźie złe z domu iego.

14. Kto ſpuſcza wodę, początkiem ieſt ſwarow; y niżli odnieśie lekkość, odſtępuie ſądu.

15. Kto uſpráwiedliwia niezbożnego, y kto potępia ſpráwiedliwego, obádwá ſą obrzydłymi Pánu.

16. Coż pomoże głupiemu, że ma bogáctwá; ponieważ mądrośći kupić nie może? Kto dom ſwoy wyſoko podnośi, ſzuka obálenia; á kto ſię chroni náuki, we złe wpádnie.

17. Ná káżdy czáś miłuie, kto ieſt przyiaćielem; á brát doznan bywa w utrapieniu.

18. Głupi człowiek kláſkáć będźie rękomá; gdy záręczy zá przyiaćielá ſwego.

19. Kto myśli o roſterkách, miłuie ſwary; á kto podnośi drzwi, upadku ſzuka.

20. Kto ieſt przewrotnego ſercá, nie naydźie dobrá; á kto wywraca ięzyk, we złe wpádnie.

21. Głupi ſię urodźił ná ſromotę ſwoię; ále áni oćiec głupiego będźie miał poćiechy.

22. Serce weſołe czyni wiek kwitnący; duch ſmutny wyſuſza kośći.

23. Dar z zanádrza niezbożnik bierze; áby wywroćił ſcieżki ſądowe.

24. Ná

24. Ná twarzy roſtropnego świeći ſię mądrość; oczy głupich ná kończynách źiemie.

25. Syn głupi gniewem oycowi; á żáłośćią mátce, ktora go porodźiłá.

26. Nie dobrze ieſt uſzkodźić ſpráwiedliwego; áni bić przełożonego, ktory dobrze ſądźi.

27. Kto miárkuie mowy ſwe, ieſt uczony, y mądry; á drogiego duchá mąż ćwiczony.

28. Y głupi ieſli milczy, będźie mian zá mądrego; á ieſli ſtuli uſtá ſwe, zá roſtropnego.

24. In *a* facie prudentis lucet ſapientia; oculi ſtultorum in finibus terræ *b*.

25. Ira patris, filius ſtultus; & dolor matris, quæ genuit eum.

26. Non eſt bonum, damnum inferre juſto; nec percutere principem, qui recta judicat.

27. Qui moderatur *c* ſermones ſuos, doctus & prudens eſt; & pretioſi ſpiritus vir eruditus.

28. Stultus quoque ſi tacuerit, ſapiens reputabitur; & ſi compreſſerit labia ſua, intelligens.

a Eccl. 2. 14. & 8. 1.
b Vagantur in circumferentia, nec intendunt in centrum, in ultimum finem.
c Jacobi 1. 19.

ROZDZIAŁ XVIII.

Nie má ſię odſtępowáć od przyiaćielſtwa, od miłośći, ſpráwiedliwośći, práwdy, á inſzych cnot; o nieukaránym; o uſt głupiego. O ſprawiedliwym ſtrofuiącym ſię; o bráćie pomágaiącym brátu; o pożytku uſt; o żenie dobrey, y zley; o młowie bogáteko, y ubogiego; o mążu przyiáźnym.

1. PRzyczyn ſzuka, kto ſię chce z przyiaćielem rozſtáć; ná káżdy czás urągánia godźien będźie.

2. Nie przyimuie głupi ſłow roſtropnośći; chybábyś to powiádał, co ma w ſercu ſwoim.

3. Niezbożnik gdy przydźie w głębokość grzechow, zá nic ſobie nie ma; ále zá nim idźie háńbá, y ſromotá.

4. Wodá głęboka ſłowá z uſt mężá; potok wylewáiący zdroy mądrośći.

5. Mieć wzgląd ná oſobę niezbożnego, nie ieſt rzecz dobra; ábyś uſtąpił od prawdy ſądu.

6. Wárgi głupiego wdawáią ſię w ſwary; á uſtá iego wzbudzáią roſterki.

7. Uſtá głupiego zá zginieniem iego; á wárgi iego, upadkiem duſzy iego.

8. Słowá dwuięzycznego iákoby proſte; á one przerażáią, áż do ſámych wnętrznośći żywotá. Leniwego poraża boiaźń; á duſze niewieśćiuchow będą łáknąć.

9. Kto niedbáły, y leniwy ieſt w robоćie ſwoiey, brátem ieſt rozpraſzáiącego roboty ſwoie.

10. Wieża namocnieyſza imię Páńſkie; do niego bieży ſpráwiedliwy, á będźie wywyſſzon.

11. Máiętność bogátego miáſto mocy iego; y iáko mur mocny obtaczáiący go.

12. Przed upadkiem podnośi ſię ſerce człowiecze; y przed ſławą bywa uniżone.

13. Kto pierwey odpowiáda, niżli wyſłuchá, pokázuie ſię bydź głupim, y pohánbienia godnym.

CAPUT XVIII.

Non recedendum eſt ab amicitia, charitate, juſtitia; veritate aliisque virtutibus; de incorrigibili; de ore ſtulti 1. De juſto ſe accuſante; fratre juvante fratrem fructu oris; muliere bona & mala; locutione divitis & pauperis, viro amicabili 17.

1. OCcaſiones quærit, qui vult recedere ab amico; omni tempore erit exprobrabilis.

2. Non recipit ſtultus verba prudentiæ; niſi ea dixeris, quæ verſantur in corde ejus.

3. Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit; ſed ſequitur eum ignominia & opprobrium.

4. Aqua *d* profunda verba ex ore viri *e*; & torrens redundans fons ſapientiæ.

5. Accipere perſonam impii non eſt bonum, ut declines a veritate judicii.

6. Labia ſtulti miſcent ſe rixis; & os ejus jurgia provocat.

7. Os ſtulti contritio ejus; & labia ipſius, ruina animæ ejus.

8. Verba bilinguis, quaſi ſimplicia; & ipſa perveniunt usque ad interiora ventris. Pigrum dejicit timor; animæ autem effeminatorum eſurient.

9. Quia mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſſipantis.

10. Turris fortiſſima *f*, nomen Domini *g*; ad ipſum currit juſtus, & exaltabitur.

11. Subſtantia divitis urbs roboris ejus, & quaſi murus validus circumdans eum.

12. Antequam *h* conteratur, exaltatur cor hominis; & antequam glorificetur, humiliatur.

13. Qui *i* prius reſpondet, quam audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat, & confuſione dignum.

d Infr. 20. 5.
e Vir prudens graves & profundas ſententias eructat.
f Præſidium firmiſſ.
g Dominus ipſe, ejus potentia, ſapientia.
h Supr. 11. 2. Eccl. 10. 15.
i Eccl. 11. 8.

14. Spiritus viri suſtentat imbecillitatem ſuam; ſpiritum vero ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere?

15. Cor prudens poſſidebit ſcientiam; & auris ſapientium quærit doctrinam.

16. Donum *a* hominis dilatat viam ejus; & ante principes ſpatium ei facit.

17. Juſtus, prior eſt accuſator ſui *b*; venit amicus ejus, & inveſtigabit eum *c*.

18. Contradictiones comprimit ſors; & inter potentes quoque dijudicat.

19. Frater, qui adjuvatur a fratre, quaſi civitas firma; & judicia quaſi vectes urbium.

20. De fructu oris viri replebitur venter ejus; & genimina labiorum ipſius ſaturabunt eum.

21. Mors & vita in manu linguæ; qui diligunt eam, comedent fructus ejus.

22. Qui invenit mulierem bonam, invenit bonum; & hauriet jucunditatem a Domino. Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum; qui autem tenet adulteram, ſtultus eſt & impius.

23. Cum obſecrationibus loquetur pauper; & dives effabitur rigide.

24. Vir amabilis ad ſocietatem, magis amicus erit, quam frater.

a Sic tropologice eleemoſyna viam ad Deum aperit.
b Inquirens & emendans ſuos mores.
c Et mores ejus, ut corrigat eum & in viam reducat.

14. Duch mężá podpiera mdłość iego; ále duchá do gniewu łácnego, kto będźie mogł znośić?

15. Serce roſtropnego otrzyma umieiętność; á ucho mądrych ſzuka wiádomośći.

16. Dar człowieczy rozprzeſtrzenia drogę iego; y czyni mu mieyſce przed kśiążęty.

17. Spráwiedliwy, napierwey ſam ná ſię żáłuie; przydźie przyiaćiel iego, y doświadczáć go będźie.

18. Los uśmierza zwády; y miedzy możnymi też rozſądek czyni.

19. Brát, ktory bywa w ſpomagan od brátá, iáko miáſto mocne; á ſądy iáko zawory miaſt.

20. Z owocu uſt mężá nápełni ſię brzuch iego; á urodzáie warg iego náſycą go.

21. Smierć y żywot w ręce języká; ktorzy ji miłuią, będą ieść owoce iego.

22. Kto nálazł żonę dobrą, nálazł rzecz dobrą; y wyczerpuie poćiechę od Páná. Kto wygania żonę dobrą, wygania rzecz dobrą; ále kto trzyma cudzołożnicę, głupi ieſt y niezbożny.

23. Człowiek ubogi z prośbámi mowi; ále bogáty ſurowie odpowiáda.

24. Mąż przyiaćielſki do towárzyſtwá, większym przyiaćielem będźie, niżli brát.

CAPUT XIX.

Simplicitas, manſuetudo, & virtutes connexæ commendantur; divitiæ addunt amicos; verba jectans 1. Falſus teſtis; non decent ſtultum deliciæ; doctrina per patientiam probatur; ira & hilaritas regis; mulier litigioſa; uxor prudens; præcepti cuſtodia 9. Miſericordia in pauperem; eruditio filii; acceptio conſilii; vir mendax; timor Domini; pigritia; peſtilens; inobediens parentibus; teſtis iniquus; deriſores 17.

1. MElior eſt pauper, qui ambulat in ſimplicitate ſua; quam dives torquens *d* labia ſua; & inſipiens.

2. Ubi *e* non eſt ſcientia animæ, non eſt bonum; & qui feſtinus eſt pedibus, offendet.

3. Stultitia hominis ſupplantat greſſus ejus; & contra Deum fervet animo ſuo *f*.

4. Divitiæ addunt amicos plurimos; a paupere autem & hi, quos habuit, ſeparantur.

5. Teſtis *g* falſus non erit impunitus; & qui mendacia loquitur, non effugiet.

6. Mul-

d Hebr. & Græce pervertens.
e Infr. 21. 16.
f Murmurat, conqueritur.
g Dan. 13. 61.

ROZDZIAŁ XIX.

Zaleca proſtość, łagodność, y cnoty ſpoione; á że bogactwa przyiaćioł przyczyniaią; o ſadzącym ſię ná ſłowiech. O świátku fałeſznym; że nieprzyſtoyne ſą głupiemu rozkoſze; nauka dowodźi ſię przez ćierpliwość; o gniewie, y weſołośći krola; o żenie ſwárliwey, á roſtropney; o ſtrzeżeniu przykazánia, o miłośierdźiu ku ubogiemu; o ćwiczeniu ſyna; o ſłuchániu rády; o kłamcu; o boiaźni Páná; o lenistwie; o zárázliwym; o nieczcącym rodźicow; o świadku nieprawym; o naśmiewcow.

1. LEpſzy ieſt ubogi, ktory chodźi w proſtoćie ſwey; niżli bogáty warg przewrotnych y głupi.

2. Gdźie niemáſz umieiętnośći duſze, niemáſz dobrá; á kto prędkich ieſt nog, potknie ſię.

3. Głupſtwo człowiecze wywraca drogę iego; á ná Bogá wre ſercem ſwym.

4. Bogáctwá przyczyniáią wiele przyiaćioł; lecz od ubogiego y ći, ktore miał, odſtępuią.

5. Swiádek fałeſzny nie uydźie karania; á kto mowi kłamſtwá, nie ućiecze.

6. Wiele

6. Wiele tych, ktorzy ćczą osobę możnego, y są przyiaćiołmi dáry dáiącego.

7. Bráćia człowieká ubogiego nienawidzą go; á ktemu y przyiaćiele dáleko odstąpili od niego. Kto się tylko ná słowiech sádźi, nic nie będźie miał.

8. Lecz kto ma rozum, miłuie duszę swoię; á strzegący rostropnośći naydźie dobrá.

9. Swiádek fałeszny nie uydźie karánia; á kto mowi kłamstwá, zginie.

10. Nie przystoi głupiemu roskosz; áni słudze pánowáć nád kśiążęty.

11. Náuka mężá po ćierpliwośći bywa doznána; á cześć iego iest miiáć nieprawość.

12. Iáko ryk lwi, ták y gniew krolewski; á iáko rosá ná trawie, ták też wesoła twarz iego.

13. Záłość oycowá syn głupi; á dách ustáwicznie kąpiący, swarliwa niewiástá.

14. Dom y máiętnośći dáne bywáią od rodźicow; ále żoná rostropna właśnie od sámego Páná.

15. Lenistwo przynośi ospáłość; á duszá niedbálá będźie láknęłá.

16. Kto strzeże przykazánia, strzeże dusze swoiey; lecz kto zániedbawa drogi swey, umorzon będźie.

17. Ná lichwę dáie Pánu, kto ma litość nád ubogim; y nagrodę iego odda mu.

18. Ćwicz syná twego nierospáczay; á ku zábićiu iego nieprzykłáday dusze twoiey.

19. Kto nie ćierpliwy iest, szkodę popádnie; á gdy wydrze, drugie przyda.

20. Słuchay porády, á przyimuy ćwiczenie; ábyś był mądrym ná ostátku twoim.

21. Wiele myśli w sercu mężą; á wola Páńská trwáć będźie.

22. Człowiek potrzebny iest miłośierny; á lepszy iest ubogi niż mąż kłamliwy.

23. Boiaźń Páńská do żywotá; w obfitośći mieszkáć będźie bez náwiedzenia złego.

24. Kryie leniwy rękę swą pod pachy; áni ią do ust swoich przykłáda.

25. Gdy zaraźliwego ubiiesz, głupi mędrszym będźie; á iesli skarzesz mądrego, zrozumie kárność.

26. Kto fráfuie oycá, á wypądza mátkę; bezecny iest, y niesczęśliwy.

27. Nie przestaway synu słucháć náuki; á umiey słowá umieiętnośći.

28. Swiádek nieprawy śmieie się z sądu; á ustá niezbożnych żrzą nieprawość.

89. Ná-

6. Multi colunt personam potentis; & amici sunt dona tribuentis.

7. Fratres hominis pauperis oderunt eum; insuper & amici procul recesserunt ab eo. Qui tantum verba sectatur, nihil habebit.

8. Qui autem possessor est mentis *a*, diligit animam suam; & custos prudentiæ inveniet bona.

9. Falsus testis non erit impunitus; & qui loquitur mendacia, peribit.

10. Non decent stultum *b* deliciæ; nec servum dominari principibus.

11. Doctrina viri per patientiam noscitur; & gloria ejus est iniqua prætergredi.

12. Sicut fremitus leonis, ita & regis ira; & sicut ros super herbam, ita & hilaritas ejus.

13. Dolor patris, filius stultus; & tecta jugiter perstillantia *c* litigiosa mulier.

14. Domus, & divitiæ dantur a parentibus; a Domino autem proprie uxor prudens.

15. Pigredo immittit soporem; & anima dissoluta esuriet.

16. Qui custodit mandatum, custodit animam suam; qui autem negligit viam suam, *d* mortificabitur.

17. Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis; & vicissitudinem suam reddet ei.

18. Erudi filium tuum, ne desperes; ad interfectionem autem ejus, ne ponas animam tuam.

19. Qui impatiens est, sustinebit damnum; & cum rapuerit, aliud apponet.

20. Audi consilium, & suscipe disciplinam; ut sis sapiens in novissimis tuis.

21. Multæ cogitationes in corde viri; voluntas autem Domini permanebit.

22. Homo indigens misericors est; & melior est pauper quam vir mendax.

23. Timor Domini ad vitam *e*; & in plenitudine commorabitur, absque visitatione pessima.

24. Abscondit *f* piger manum suam sub ascella; nec ad os suum applicat eam.

25. Pestilente *g* flagellato stultus sapientior erit; si autem corripueris sapientem, intelliget disciplinam.

26. Qui affligit patrem, & fugat matrem; ignominiosus est & infelix.

27. Non cesses fili audire doctrinam; nec ignores sermones scientiæ.

28. Testis iniquus deridet judicium; & os impiorum devorat iniquitatem *h*.

29. Pa-

a Cordis per prudentiam.

b Corpus indomitum.

c Quæ domũ labefactant, & habitationem sordidam & molestam faciunt.

d mores componere.

e Fovendam, ornandam, perpetuandam servit.

f Infr. 26. 15.

g Infr. 21. 11.

h Ut helluo avidissime se infarcit sceleribus.

29. Parata ſunt deriſoribus judicia; & mallei percutientes *a* ſtultorum corporibus.

a Verbera & ſupplicia hic & ibi.

CAPUT XX.

De cavenda ebrietate, offenſione regis vel magiſtratus; & fugienda contentione, & otio &c. rex in ſolio; pondus & pondus; malum eſt, dicit emptor; panis mendacii; revelans myſteria 1. Noli reddere malum; devorare ſanctos; feſtinare ad hæreditatem; veritas & clementia roborant thronum 22.

1. Luxurioſa res, vinum *b*, & tumultuoſa ebrietas; quicumque his delectatur, non erit ſapiens.

b ſeu vini uſus immoderatus

2. Sicut rugitus leonis, ita & terror regis; qui provocat eum, peccat in animam ſuam.

3. Honor eſt homini, qui ſeparat ſe a contentionibus; omnes autem ſtulti miſcentur contumeliis.

4. Propter frigus piger arare noluit; mendicabit ergo æſtate, & non dabitur illi.

5. Sicut *c* aqua profunda, ſic conſilium in corde viri; ſed homo ſapiens exhauriet *d* illud.

c Sup. 18. 4.
d Eliciet, aſſequetur.

6. Multi homines miſericordes vocantur; virum autem fidelem *e* quis inveniet?

e Per omnia cum Deo, tum proximo.

7. Juſtus, qui ambulat in ſimplicitate ſua; beatos poſt ſe filios derelinquet.

8. Rex, qui ſedet in ſolio judicii; diſſipat omne malum intuitu ſuo.

9. Quis *f* poteſt dicere: Mundum eſt cor meum; purus ſum a peccato.

f 3. Reg. 8. 47. 2 Par. 6. 36. Eccl. 7. 21. 1. Joan. 1. 8.

10. Pondus *g* & pondus *h*, menſura & menſura; utrumque abominabile eſt apud Deum.

g Supr. 11. 1. infr 20. 23.
h Diverſa injuſta.

11. Ex ſtudiis ſuis intelligitur puer; ſi munda & recta ſint opera ejus.

12. Aurem audientem, & oculum videntem; Dominus fecit utrumque.

13. Noli diligere ſomnũ, ne te egeſtas opprimat; aperi oculos tuos *i*, & ſaturare panibus.

i Evigila ab inertia & ſomno.

14. Malum eſt, malum eſt, dicit omnis emptor; & cum receſſerit, tunc gloriabitur.

15. Eſt aurum, & multitudo gemmarum; & vas pretioſum labia ſcientiæ.

16. Tolle *k* veſtimentũ ejus, qui fidejuſſor extitit alieni; & pro extraneis aufer pignus ab eo.

k Infr. 27. 13.

17. Suavis eſt homini panis mendacii *l*; & poſtea implebitur os ejus calculo.

l Metonymice voluptas, hæreſis &c.

18. Cogitationes conſiliis roborantur; & gubernaculis tractanda ſunt bella.

19. Ei,

29. Nágotowano pośmiewcom ſądy; y młoty biiące ćiałom głupich.

ROZDZIAŁ XX.

O warunku piiáńſtwá, obrażenia krola dbo urzędu. O odſtępku od zwady, od leniwſtá &c. Krol ná ſtolicy; wagá y wagá; złe ieſt, mowi káżdy kupuiący; chleb kłamſtwa; obiawiaiący táiemnice. Nie oddái złość; pożyrać rzeczy poświęcone; do dźiedźictwa ſię kwapić; prawdá y miłośierdźie ſtrzegą ſtolicę.

1. Rozpuſtna rzecz wino, y zwádliwe piiáńſtwo; ktokolwiek ſię w nich kocha, nie będźie mądrym.

2. Iáko ryk lwi, ták y ſtrách krolewſki; kto go draźni, grzeſzy przećiw duſzy ſwoiey.

3. Poczćiwość ieſt człowiekowi, ktory ſię odłącza od zwády; á wſzyſcy głupi wdawaią ſię w ſwary.

4. Dla źimná leniwiec oráć niechćiał; przetoż będźie żebrał lećie, á nie dádzą mu.

5. Iáko wodá głęboka, ták rádá w ſercu mężá; ále człowiek mądry wyczerpnie ią.

6. Wiele ludźi miłośiernymi zowią; ále mężá wiernego, kto naydźie?

7. Spráwiedliwy, ktory chodźi w proſtoćie ſwoiey; błogosławione po ſobie ſyny zoſtáwi.

8. Krol, ktory śiedźi ná ſtolicy ſądowey; rozpraſza wſzytko złe poyźrzeniem ſwoim.

9. Ktoż może mowić: czyſte ieſt ſerce moie; ieſtem prozen grzechu?

10. Wagá y wagá, miárá y miárá; oboie obrzydłe ieſt u Bogá.

11. Po zabáwách iego poznáć dźiećię; ieſli czyſte y práwe ſą uczynki iego.

12. Ucho ſłucháiące, á oko widzące, Pan oboie uczynił.

13. Nie kochay ſię w ſpániu, áby ćię uboſtwo nieśćiſnęło; otworz oczy ſwoiey, náiedz ſię chlebá.

14. Złe ieſt, złe ieſt, mowi káżdy kupuiący; á odſzedſzy tedy ſię będźie chwalił.

15. Ieſt złoto, y obfitość perel; y naczynie drogie uſtá umieiętnośći.

16. Weźmi ſuknią tego, ktory ręczył zá obce; á zá obce weźmi ſánt od niego.

17. Słodki ieſt człowiekowi chleb kłamſtwá; á potym nápełnią ſię piaſkiem uſtá iego.

18. Myśli porádámi ſię utwierdzáią; á rządem máią bydź ſpráwowáne woyny.

19. Z

19. Z tym, ktory obiáwia táiemnice, á chodźi zdrádliwie á rozwodźi wárgi ſwe; nie miey towárzyſtwá.
20. Kto złorzeczy oycu ſwemu, y mátce; pochodnia iego zgáśnie w pośrzod ćiemnośći.
21. Dźiedźictwo, do ktorego ſię z przodku kwápią; ná końcu błogoſłáwieńſtwá miec nie będźie.
22. Nie mow: Oddam złośc; czekay ná Páná, á wybáwi ćię.
23. Brzydliwość ieſt u Páná wagá y wagá; ſzalá zdrádliwa nie ieſt dobra.
24. Od Páná bywáią proſtowáne kroki mężá; á ktoryż z ludźi może zrozumieć drogę ſwoię?
25. Upadek ieſt człowiekowi pożrzeć święte; á ſzlubiwſzy odmienić.
26. Krol mądry rozpądza niezbożniki; y obráca ná nie koło.
27. Duch człowieczy ieſt pochodnia Páńſká; ktora wypátruie wſzytkie ſkrytośći wnętrzne.
28. Miłośierdźie, y prawdá ſtrzegą krolá; á láſkáwośćią umacnia ſię ſtolicá iego.
29. Weſele młodych, moc ich; y ozdobá ſtárych, ſzedźiwość.
30. Siność ràny otrze złośći; y rázy wewnętrznośćiach brzuchá.

19. Ei, qui revelat myſteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia ſua *a*; ne commiſcearis.
20. Qui *b* maledicit patri ſuo, & matri; extinguetur lucerna *c* ejus in mediis tenebris.
21. Hæreditas, ad quam feſtinatur in principio; in noviſſimo benedictione carebit.
22. Ne *d* dicas: Reddam malum; expecta Dominum, & liberabit te.
23. Abominatio *e* eſt apud Dominum pondus & pondus; ſtatera doloſa non eſt bona.
24. A *f* Domino diriguntur greſſus viri; quis autem hominum intelligere poteſt viam ſuam?
25. Ruina eſt homini devorare ſanctos *g*; & poſt vota retractare.
26. Diſſipat impios rex ſapiens; & incurvat ſuper eos fornicem *h*.
27. Lucerna Domini ſpiraculum hominis; inveſtigat omnia ſecreta ventris.
28. Miſericordia, & veritas cuſtodiunt regem; & roboratur clementia thronus ejus.
29. Exultatio juvenum, fortitudo eorum; & dignitas ſenum, canities.
30. Livor vulneris abſterget mala; & plagæ in ſecretioribus ventris.

a Garrulus & blandus eſt.
b Exod. 21. 17. Lev. 20. 9. Matth. 15. 4.
c Gloria & felicitas.
d Rom. 12. 17. 1. Theſſ. 5. 15. 1. Pet. 3. 9.
e Sup. v. 10.
f Sup. 16. 2.
g Loca & perſonas ſacras bonis ſuis ſpoliare, vel illis vota non reddere.
h Obruet eos, & ruinis involvet.

ROZDZIAŁ XXI.

Ze każdy Bogu poſłuſzny má być; á w miłośierdźiu, ſpráwiedliwośći, á inſzych cnotach ſię ćwiczić. Ze ſerce krolewſkie ieſt w ręce Bożey; miłośierdźie y ſpráwiedliwość więcey ſię Pánu podobá, niżli ofiáry; ſkarbiący nieſpráwiedliwie. Zatułaiący uſzy przed ubogim &c. Kochaiący ſię w używániu. Kto ſtrzeże uſt ſwoich. Niemáſz roſtropnośći przećiw Pánu. Konia gutuią do bitwy.

1. JAko rozdźiały wod, ták ſerce krolewſkie w ręce Páńſkiey; kędy iedno chce, náchyli go.
2. Wſzelka drogá człowiecza zda mu ſię bydź práwa; ále Pan uważa ſercá.
3. Czynić miłośierdźie y ſpráwiedliwość; więcey ſię Pánu podoba, niżli ofiáry.
4. Wynoſzenie oczu ieſt rozſzerzenie ſercá; świecá niezbożnych grzech.
5. Myſli dużego, záwſze w doſtátku; lecz káżdy leniwy záwſze ieſt w niedoſtátku.
6. Ktory zbiera ſkárby iężykiem kłamliwym, nicze-

CAPUT XXI.

Deo obſequendum & miſericordiæ, juſtitiæ, cæteriſque virtutibus ſtudioſe vacandum eſt; Cor regis in manu Domini; miſericordia & judicium magis placens quam victimæ; inique theſaurizans 1. Obturans aurem pauperi, &c. diligens epulas 13. Qui cuſtodit os ſuum; non eſt ſapientia contra Dominum; equus paratur ad bellum, &c. 23.

1. SIcut diviſiones aquarum, ita cor regis in manu Domini; quocumque voluerit, inclinabit illud *i*.
2. Omnis *k* via viri recta ſibi videtur; appendit autem corda Dominus.
3. Facere miſericordiam & judicium; magis placet Domino, quam victimæ *l*.
4. Exaltatio oculorum eſt dilatatio cordis; lucerna impiorum peccatum.
5. Cogitationes robuſti *m* ſemper in abundantia *n*; omnis autẽ piger ſemper in egeſtate eſt.
6. Qui congregat theſauros lingua menda-

i Non cogendo, ſed ſuaviter flectendo.
k Sup. 16. 2, & 22. 24.
l Seu ſacrificia ſine ſtudio virtutum.
m Hebr. ſedulі.
n Illum conſtituunt.

cii,

cii, vanus & excors; & impingetur ad laqueos mortis.

7. Rapinæ impiorum detrahent eos *a*; quia noluerunt facere judicium.

a In perniciem.

8. Perverſa via viri, aliena eſt; qui autem mundus eſt, rectum opus ejus.

9. Melius *b* eſt ſedere in angulo domatis; quam cum muliere litigioſa, & in domo communi.

b Infr. 25. 24.

10. Anima impii deſiderat malum; non miſerebitur proximo ſuo.

11. Mulctato *c* peſtilente ſapientior erit parvulus; & ſi ſectetur ſapientem, ſumet ſcientiam.

c Sup. 19. 25.

12. Excogitat *d* juſtus de domo impii; ut detrahat impios a malo.

d Sollicitus eſt ex charitate.

13. Qui obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis; & ipſe clamabit, & non exaudietur.

14. Munus abſconditum extinguit iras; & donum in ſinu, indignationem maximam.

15. Gaudium juſto eſt facere judicium; & pavor operantibus iniquitatem.

16. Vir, qui erraverit a via doctrinæ; in cœtu gigantum *e* commorabitur *f*.

e Dæmonum.
f Punietur cum illis.

17. Qui diligit epulas, in egeſtate erit; qui amat vinum, & pinguia, non ditabitur.

18. Pro juſto datur impius *g*; & pro rectis iniquus.

g Ad ſupplicium.

19. Melius *h* eſt habitare in terra deſerta; quam cum muliere rixoſa & iracunda.

h Sup. v. 9. & Eccli. 25. 23.

20. Theſaurus deſiderabilis, & oleum in habitaculo juſti; & imprudens homo diſſipabit illud.

21. Qui ſequitur juſtitiam & miſericordiam; inveniet vitam, juſtitiam, & gloriam.

22. Civitatem fortium aſcendit ſapiens *i*; & deſtruxit robur fiduciæ ejus *k*.

i Myſtice Chriſtus cum ſuis aſſeclis cœlum.
k Diaboli, non potentia, & armis ſed ſapientia & cruce.

23. Qui cuſtodit os ſuum, & linguam ſuam; cuſtodit ab anguſtiis animam ſuam.

24. Superbus & arrogans vocatur indoctus; qui in ira operatur ſuperbiam.

25. Deſideria occidunt pigrum; noluerunt enim quidquam manus ejus operari.

26. Tota die concupiſcit & deſiderat; qui autem juſtus eſt, tribuet, & non ceſſabit.

27. Hoſtiæ *l* impiorum abominabiles; quia offerunt ex ſcelere.

l Sup. 15. 8. Eccl. 34. 21.

28. Teſtis mendax peribit; vir obediens loquetur victoriam.

29. Vir impius procaciter obfirmat vultum

---

niczemny y ſzalony ieſt; y wpádnie w śidłá śmierći.

7. Drapieztwá niezbożnych zrzucą ie; iż niechćieli czynić ſądu.

8. Przewrotna drogá człowiecza, dáleka ieſt; ále kto czyſty ieſt, ſczera ſpráwá iego.

9. Lepiey ieſt śiedźieć w kąćie domu; niżli z żoną ſwarliwą, á w domu ſpołecznym.

10. Duſzá niezbożnego żąda złego; nie zliтuie ſię nad bliźnim ſwoim.

11. Skarawſzy záráźliwego mędrſzy będźie proſtak; á ieſli náśláduie mądrego, przyimie naukę.

12. Myſli ſpráwiedliwy o domu niezbożnego; áby odćiągnął niezbożne od złego.

13. Kto zátula uſzy ſwe ná wołánie ubogiego; będźie y ſam wołał, á nie wyſłucháią go.

14. Dar potáiemnie dány gáśi gniewy; á upominek w zánádrzu, rozgniewánie wielkie.

15. Rádość ſpráwiedliwemu ieſt czynić ſąd; á ſtrách dźiáłáiącym nieprawość.

16. Człowiek, ktory zbłądźi z drogi nauki; we zborze obrzymow mieſzkáć będźie.

17. Kto ſię kocha w używániu, w niedoſtátku będźie; kto miłuie wino y tłuſte kąſki, nie zbogáći ſię.

18. Niezbożni będźie dan zá ſpráwiedliwego; á nieprawy zá práwe.

19. Lepiey ieſt mieſzkáć w źiemi puſtey; niżli z żoną ſwarliwą á gniewliwą.

20. Skarb pożądány, y wonny oleiek w mieſzkániu ſpráwiedliwego; á głupi człowiek rozleie go.

21. Kto náśláduie ſpráwiedliwośći y miłośierdźia; naydźie żywot, ſpráwiedliwość y chwałę.

22. Miáſto mocnych ubiegł mądry; y zepſował moc ufánia ich.

23. Kto ſtrzeże uſt ſwoich, y ięzyká ſwego; ſtrzeże od ućiſkow duſze ſwoiey.

24. Hárdego y pyſznego zowią nieuczonym; ktory w gniewie pyſznie ſię ſpráwuie.

25. Pożądliwośći zábiiáią leniwego; ábowiem niechćiáły nic robić ręce iego.

26. Przez cáły dźień prágnie y pożąda; á kto ſpráwiedliwy ieſt, dáie bez przeſtanku.

27. Ofiáry niezbożnych brzydliwe; iż ſię ofiáruią z grzechu.

28. Świádek kłamliwy zginie; mąż poſłuſzny będźie mowił zwyćięſtwo.

29. Człowiek niezbożny niewſtydliwie zátwár-

twárdza twarz ſwoię; ále kto práwy ieſt, poprawia drogi ſwoiey.

30. Niemáſz mądrośći, niemáſz roſtropnośći; niemáſz rády przećiw Pánu.

31. Koniá gotuią ná dźień bitwy; ále Pan dáie wybáwienie.

tum ſuum; qui autem rectus eſt, corrigit viam ſuam.

30. Non eſt ſapientia, non eſt prudentia; non eſt conſilium contra Dominum.

31. Equus paratur ad diem belli; Dominus autem ſalutem tribuit.

ROZDZIAŁ XXII.

Mámy ſię ſtárać o dobrey powieśći, o czyſtośći ſerdeczney, pobożnośći, miłośierdźiu, ufániu w Pánú; Smilny obaczy złe; kto śieie niepráwość. Mowi leniwiec: lew &c. Głupſtwo w ſercu dźiećięcym; kto potwarza ubogiego. Słuchay mądrośći. Waruy ſię tych, ktorzy ſię czynią rękoymiámy; nie przeſtępuy gránic ſtárych. Mąz biegły w ſpráwách ſwoich.

1. LEpſze ieſt imię dobre, niż wielkie bogáctwá; łáſká nád ſrebro y złoto.

2. Bogáty y ubogi potkáli ſię; obudwu Pan ieſt ſtworzyćielem.

3. Smyślny obaczy złe, y ſkrył ſię; proſtak minął, y popadł ſzkodę.

4. Koniec ſkromnośći boiaźń Páńſká; bogáctwo y chwałá, y żywot.

5. Oręża y miecze ná drodze przewrotnego; á ſtroż duſze ſwey dáleko odſtępuie od nich.

6. Przypowieść ieſt: Młodźieniec wedle drogi ſwey, chośby ſię zſtárzał, nie odſtąpi od niey.

7. Bogáty ubogim roſkázuie; á kto u kogo pożycza, ſługą ieſt tego, ktory mu pożyczył.

8. Kto śieie niepráwość, będźie żął nieſczęśćie; y łáſką gniewu ſwego zniſczeie.

9. Kto ſkłonny ieſt ku miłośierdźiu, błogoſłáwion będźie; bo chlebá ſwego dał ubogiemu. Zwyćięſtwá y czći doſtánie, kto dáry dáie; á duſze odeymuie tych, co ie biorą.

10. Wypądź naśmiewcę, á wynidźie z nim ſwar; y uſtáną práwá, y potwarzy.

11. Kto miłuie czyſtość ſerdeczną; dla wdźięcznośći uſt ſwoich, będźie miał przyiaćielem krolá.

12. Oczy Páńſkie ſtrzegą umieiętnośći; á ſłowá niepráwego bywáią wywrocone.

13. Mowi leniwiec: Lew ieſt ná dworze, w pośrzod ulic zábit będę.

14. Uſtá cudzey ſą dołem głębokim; ná kogo ſię Pan gniewa, wpádnie weń.

15. Głupſtwo przywiązáne ieſt do ſercá dźiećięcego; ále rozgá karánia wypędźi ie.

16. Kto

CAPUT XXII.

Cura habenda eſt de bono nomine, cordis munditia, pietate, miſericordia & fiducia in Deum; callidus videns malum; ſeminans iniquitatem 1. Dicit piger: Leo, &c. ſtultitia in corde pueri; calumnians pauperem 13. Audi ſapientiam; vita ſponſores; termini antiqui ſervandi; velox in opere ſuo &c. 17.

1. MElius eſt nomen bonum *a*, quam divitiæ multæ; ſuper argentum & aurum gratia bona *b*.

2. Dives *c*, & pauper obviaverunt ſibi; utriusque operator eſt Dominus.

3. Callidus vidit malum, & abſcondit ſe; innocens *d* pertranſiit, & afflictus eſt damno.

4. Finis *e* modeſtiæ timor Domini; divitiæ & gloria, & vita.

5. Arma & gladii in via perverſi; cuſtos autem animæ ſuæ longe recedit ab eis.

6. Proverbium eſt: Adoleſcens juxta viam ſuam, etiam, cum ſenuerit, non recedet ab ea.

7. Dives pauperibus imperat; & qui accipit mutuum, ſervus eſt fœnerantis.

8. Qui ſeminat iniquitatem, metet mala; & virga iræ ſuæ conſummabitur *f*.

9. Qui *g* pronus eſt ad miſericordiam, benedicetur; de panibus enim ſuis dedit pauperi. Victoriam, & honorem acquiret, qui dat munera; animam autem aufert accipientium.

10. Ejice deriſorem, & exibit cum eo jurgium; ceſſabuntque cauſæ, & contumeliæ.

11. Qui diligit cordis munditiam; propter gratiam labiorum ſuorum habebit amicum regem.

12. Oculi Domini cuſtodiunt ſcientiam *h*; & ſupplantantur *i* verba iniqui.

13. Dicit piger: Leo eſt foris; in medio platearum occidendus ſum.

14. Fovea profunda, os alienæ *k*; cui iratus eſt Dominus, incidit in eam *l*.

15. Stultitia colligata eſt in corde pueri; & virga diſciplinæ fugabit eam.

16. Qui

a Eccli. 7. 2.
b Gratioſitas, ſeu benevolentia populi, quæ per virtutem comparatur.
c Inf. 29. 23.
d In malam partem, Hebr. ſtultus.
e Fructus.
f i. flagello, quo voluit alios punire, ipſemet punietur.
g Eccli 31. 28.
h ſenſum conſilia & nomina ſapientū.
i Subvertuntur.
k Meretricis.
l Permittente Deo, in pœnam peccati præcedentis.

16. Qui calumniatur pauperem, ut augeat divitias suas; dabit ipse ditiori, & egebit.

17. Inclina aurem tuam, & audi verba sapientium; appone autem cor ad doctrinam meam;

18. Quæ pulchra erit tibi, cum servaveris eam in ventre tuo; & redundabit in labiis tuis;

19. Ut sit in Domino fiducia tua; unde & ostendi eam tibi hodie.

20. Ecce descripsi eam tibi tripliciter *a*, in cogitationibus; & scientia;

a Multipliciter variis modis.

21. Ut ostenderem tibi firmitatem, & eloquia veritatis; respondere ex his illis, qui miserunt te.

22. Non facias violentiam pauperi, quia pauper est; neque conteras egenum in porta;

23. Quia judicabit Dominus causam ejus; & configet eos, qui confixerunt animam ejus.

24. Noli esse amicus homini iracundo; neque ambules cum viro furioso.

25. Ne forte discas semitas ejus; & sumas scandalum animæ tuæ.

26. Noli esse cum his, qui defigunt manus suas; & qui vades se offerunt pro debitis;

27. Si enim non habes, unde restituas; quid causæ est, ut tollat operimentum de cubili tuo?

28. Ne transgrediaris terminos antiquos; *b* quos posuerunt patres tui.

b Transferendo limites agrorum, possessionum &c. allegorice doctrinas & traditiones Patrum.

29. Vidisti virum velocem in opere suo? coram regibus stabit, nec erit ante ignobiles.

16. Kto potwarza ubogiego, áby przyspor-zył máiętnośći sobie; da sam bogátszemu, y będźie nędzę klepał.

17. Nákłoń uchá twego, á słuchay słow mądrych; á serce swoie przyłoż do náuki moiey;

18. Ktorać piękna będźie, gdy ią záchowasz w sercu swoim; y rozpłynie się po wárgách twoich.

19. Aby było w Pánu ufánie twoie; y przetożemći ią dźiś pokazał.

20. Otomći ią troiáko opisał w myślách; y w náuce;

21. Abymći okazał stałość, y powieśći prawdźiwe; ábyś z nich odpowiádał tym, ktorzy ćię posłáli.

22. Nie czyń bezpráwia ubogiemu, iż ubogi iest; áni niscz nędzniká w bramie;

23. Abowiem Pan będźie sądźił spráwy iego; y przebiie tych, ktorzy przebili duszę iego.

24. Nie bądź przyiaćielem człowiekowi gniewliwemu; áni chodź z mężem zápálczywym.

25. Byś snadź nie przywykł śćieżkom iego; á wźiął zgorszenie dusze twoiey.

26. Nie byway miedzy temi, ktorzy rękę dáią; y ktorzy się czynią rękoymiámi zá długi;

27. Bo iesli niemász zkąd wroćić, czemuć nie ma wźiąć przykryćie z łożká twego?

28. Nie przestępuy gránic stárych; ktore záłożyli oycowie twoi.

29. Widźiałeś mężá biegłego w spráwách swoich? przed krolmi stać będźie, á nie będźie przed podłymi.

CAPUT XXIII.

Regulæ pro epulis, divitiis, deliciis. Quomodo edendum cum principe; non appete divitias, nec cibos invidorum 2. Non opprime pupillos; quære sapientiam; fuge peccatores & gulæ deditos; honora parentes 10. Fuge meretricem, & ebrietatem 19.

1. QUando sederis, ut comedas cum principe; diligenter attende *c*, quæ apposita sunt ante faciem tuam;

2. Et statue cultrum *d* in gutture tuo; si tamen habes in potestate animam tuam *e*.

3. Ne desideres de cibis ejus; in quo est panis mendacii.

4. Noli laborare, ut diteris; sed prudentiæ tuæ pone modum.

c Fercula & vina.
d Refræna gulam.
e Illi dominans.

ROZDZIAŁ XXIII.

Reguły, iáko się, kto ma mieć ná godźiech, w bogáctwach, roskoszach. Iáko ieść z kśiążęćiem. Nie prágni pokármow zazdrośćiwego. Nie ućiskai śierot. Szukay mądrość. Strzedź się grzesznikow, y piianicow. Czcyi rodźice. Strzedź się nierządnice, y piáństwa.

1. GDy śiędźiesz, ábyś iadł z kśiążęćiam; pilnie obacz, co położono przed tobą;

2. Y położ noż w gárdle twoim; iesliż iednák masz w mocy duszę twoię.

3. Nie pożąday pokármow tego; w ktorym iest chleb kłamstwá.

4. Nie prácuy, ábyś się zbogáćił; ále záłoż miárę opátrznośći twoiey.

5. Nie podnoś oczu twoich ná bogáctwá, ktorych mieć nie możeſz; bo uczynią ſobie ſkrzydłá iákoby orłowe, y ulecą do niebá.

6. Nie iaday z człowiekiem zazdrośćiwym; y nie prágni pokármow iego;

7. Bo ná kſztałt wieſczká, y práktykarzá, domniemawa ſię czego niewie. Iedz á piy, rzecze tobie; á myśl iego nie ieſt z tobą.

8. Pokármy, ktoreś iadł, zrzućiſz; y utráćiſz wdźięczne ſłowá twoie.

9. Nie mow w uſzách głupich; bo wzgárdzą náukę wymowy twoiey.

10. Nie tykay gránic máłych dźiatek; á nie wchodź ná rolą śierot.

11. Bo powinni ich mocny ieſt; á on będźie ſądźił przećiw tobie ſpráwy ich.

12. Niech wnidźie do ćwiczenia ſerce twoie; á uſzy twoie do ſłow umieiętnośći.

13. Nie odeymuy od dźiećięćiá kárnośći; bo ieſli go ubiieſz rozgą, nie umrze.

14. Ty go ubiieſz rozgą; á duſzę iego z piekłá wybáwiſz.

15. Synu moy, będźieli mądre ſerce twoie; będźieć ſię z tobą rádowáło ſerce moie.

16. Y będą ſię weſelić nerki moie; gdy będą dobrze mowić uſtá twoie.

17. Niech nie zayźrzy grzeſznym ſerce twoie; ále w boiáźni Páńſkiey trway przez cáły dźień.

18. Bo będźieſz miał nádźieię ná końcu; á oczekawánie twe nie będźie odięte.

19. Słuchay ſynu moy, á bądź mądry; á proſtuy ná drodze duſzę twoię.

20. Nie byway ná bieśiádách piiánicow; áni ná kołácyiách tych, ktorzy mięſo ná iedzenie znaſzáią.

21. Bo ktorzy ſię piiáńſtwem báwią, y ktorzy ſię ſkładáią, zniſczeią; á w látách chodźić będźie oſpáłość.

22. Słuchay oycá twepo, ktory ćię zrodźił; á nie gárdźi, gdy ſię zſtárzeie mátká twoiá.

23. Kupuy prawdę; á nie przedaway mądrośći, y náuki, y umieiętnośći.

24. Ráduie ſię bárzo oćiec ſpráwiedliwego; krory zrodźił mądrego, weſelić ſię będźie z niego.

25. Niech ſię weſeli oćiec twoy, y mátká twoiá; á niech ſię ráduie, ktora ćię urodźiłá.

26. Day mi ſynu moy ſerce twoie; á oczy twoie niech ſtregą drog moich.

27. Bo doł głęboki ieſt nierządnicá; á ſtudnia ćiáſna, cudza.

28. Czy-

5. Ne erigas oculos tuos ad opes, quas non potes habere; quia facient ſibi pennas quaſi aquilæ, & volabunt in cœlum.

6. Ne comedas cum homine invido; & ne deſideres cibos ejus *a*;

7. Quoniam in ſimilitudinem arioli, & conjectoris, æſtimat, quod ignorat. Comede & bibe, dicet tibi; & mens ejus non eſt tecum.

8. Cibos *b*, quos comederas, evomes; & perdes pulchros ſermones tuos.

9. In auribus inſipientium ne loquaris; quia deſpicient doctrinam eloquii tui.

10. Ne attingas parvulorum terminos; & in agrum pupillorum ne introeas.

11. Propinquus *c* enim illorum fortis eſt; & ipſe judicabit contra te cauſam illorum.

12. Ingrediatur ad doctrinam cor tuum; & aures tuæ ad verba ſcientiæ.

13. Noli *d* ſubtrahere a puero diſciplinam; ſi enim percuſſeris eum virga, non morietur.

14. Tu virga percuties eum; & animam ejus de inferno liberabis.

15. Fili mi, ſi ſapiens fuerit animus tuus; gaudebit tecum cor meum.

16. Et exultabunt renes mei; cum locuta fuerint rectum labia tua.

17. Non *e* æmuletur cor tuum peccatores; ſed in timore Domini eſto tota die.

18. Quia habebis ſpem in noviſſimo; & præſtolatio tua non auferetur.

19. Audi fili mi, & eſto ſapiens; & dirige in via animum tuum.

20. Noli eſſe in conviviis potatorum; nec in comeſſationibus eorum, qui carnes ad veſcendum conferunt.

21. Quia vacantes potibus, & dantes ſymbola conſumentur; & veſtietur pannis *f* dormitatio *g*.

22. Audi patrem tuum, qui genuit te; & ne contemnas, cum ſenuerit mater tua.

23. Veritatem *h* eme; & noli vendere *i* ſapientiam, & doctrinam, & intelligentiam.

24. Exultat gaudio pater juſti; qui ſapientem genuit, lætabitur in eo.

25. Gaudeat pater tuus, & mater tua; & exultet, quæ genuit te.

26. Præbe fili mi cor tuum mihi; & oculi tui vias meas cuſtodiant.

27. Fovea enim profunda eſt meretrix; & puteus anguſtus *k*, aliena.

28. In-

a Lautos blandos appetitus, myſtice dogmata hæreticorum.
b Noxios.
c Redemptor.
d Supr. 13. 24. Eccli. 30. 1. Supr. 29. 15.
e Infr. 24. 1.
f Laceris.
g Dormitans, & iners.
h Ut verum & ſolidum theſaurum.
i A te alienare.
k Sci. unde difficile exire.

28. Insidiatur in via quasi latro; & quos incautos viderit, interficiet.

29. Cui væ *a*? cujus patri væ? cui rixæ? cui foveæ? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum?

30. Nonne his, qui commorantur in vino; & student calicibus epotandis?

31. Ne intuearis vinum, quando flavescit, cum splenduerit in vitro *b* color ejus; ingreditur blande.

32. Sed in novissimo mordebit *c*, ut coluber; & sicut regulus venena diffundet.

33. Oculi tui videbunt extraneas; & cor tuum loquetur perversa.

34. Et eris sicut dormiens in medio mari; & quasi sopitus gubernator, amisso clavo *d*;

35. Et dices: Verberaverunt me, sed non dolui; traxerunt me, & ego non sensi; quando evigilabo, & rursus vina reperiam?

a Gravissima calamitas.
b Hebr. & Chald. calice.
c q. d. plurimum nocebit.
d Nempe usu rationis, quæ per ebrietatē perditur.

28. Czyha ná drodze iáko zboycá; á ktore uyźrzy nieopátrznie, zábiie.

29. Komu biádá? czyiemu oycu biádá? komu swary? komu doly? komu bez przyczyny rány? komu płynienie oczu?

30. Izali nie tym, ktorzy záśiadáią ná winie; á báwią się kubkow wytrząsániem?

31. Nie pátrz ná wino, gdy się rumieni, gdy się rożiáśni w śklenicy bárwá iego; łágodnie wchodźi.

32. Ale ná końcu ukąśi iáko wąż; á iáko zmiiá iad rozpuśći.

33. Oczy twe będą pátrzyć ná cudze; á serce twe będźie mowić przewrotnośći.

34. Y będźiesz iáko śpiący ná śrzod morzá; y iáko uśpiony sternik gdy ster stráći;

35. Y rzeczesz: Bili mię, ále mię nie boláło; ćiągnęli mię, á nie czułem; kiedyż ocucę, y záśię wino naydę?

CAPUT XXIV.

Regulæ agendi cum proximo. Sapientia & eruditio; cogitatio stulti 1. Erue oppressos; doctrina, ut melle utere; casus inimici; juste judica; nullum verbis lacta, nec malum malo redde 11. Ager pigri, dormitanti venit egestas 30.

1. NE æmuleris *e* viros malos *f*; nec desideres esse cum eis.

2. Quia rapinas meditatur mens eorum; & fraudes labia eorum loquuntur.

3. Sapientia ædificabitur domus *g*; & prudentia roborabitur *h*.

4. In doctrina replebuntur cellaria; universa substantia pretiosa, & pulcherrima.

5. Vir sapiens *i*, fortis est; & vir doctus, robustus, & validus.

6. Quia cum dispositione initur bellum; & erit salus, ubi multa consilia sunt.

7. Excelsa stulto sapientia; in porta non aperiet os suum.

8. Qui cogitat mala facere; stultus vocabitur.

9. Cogitatio stulti peccatum est; & abominatio hominum detractor.

10. Si desperaveris lassus *k* in die angustiæ; imminuetur fortitudo tua.

11. Erue *l* eos, qui ducuntur ad mortem; & qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses.

e Imiteris.
f Sup. 23. 17.
g Familia, q. d. bene instituitur.
h i. stabilietur.
i Chald. & Hebr. melior est vir sapiens robusto.
k Remissus & negligens propter occurrentem difficultatem.
l Psalm. 81. 4.

ROZDZIAŁ XXIV.

Reguły: iáko z bliznim się má obchodźić. Mądrość, y rostropność; myśl głupiego. Wybáway ućyśnione; náuki używai iáko miodu; upad nieprzyiaćiel; sądź sprawiedliwie; nie pochlebuy; áni złe żá złe odday. Pole człowieká leniwego. Śpiącemu przydźie ubostwo.

1. Nie násládowy ludźi złych; áni żąday bydź z nimi.

2. Abowiem serce ich myśli o drapierztwie; á ustá ich mowią zdrády.

3. Mądrośćią będźie budowány dom; á rostropnośćią umocnion będźie.

4. Umieiętnośćią nápełniáią się spizárnie; wszelákiey máiętnośći kosztowniey, y piękniey.

5. Człowiek mądry mocny iest; á mąż uczony śilny, y potężny.

6. Bo spráwą záczyna się woyná; á będźie zdrowie, kędy wiele rády iest.

7. Wysoka głupiemu mądrość; nie otworzy w bramie ust swoich.

8. Kto myśli złe czynić; głupim názwan będźie.

9. Myśl głupiego iest grzech; á brzydliwośćią ludzką obmowcá.

10. Iesli zwątpisz sprácowány w dźień ućisku; umnieyszy się śiłá twoiá.

11. Wybawiay te, ktore ná śmierć wiodą; á ktore ćiągną ná stracenie, wyzwáláć nieprzestaway.

12. Iesli rzeczesz: Niemam zto śiły; ktory pátrzy ná ferce, ón rozumie, á ftrożá duſze twe nic nie omyli; y odda człowiekowi według uczynkow iego.

13. Iedz miod ſynu moy, bo dobry ieſt; y plaſtr náſłodſzy gárdłu twoiemu.

14. Tákżeć umieiętność mądrośći duſzy twoiey; ktorą gdy naydźieſz, będźieſz miał nádźieię ná oſtátku, á nádźieiá twoiá nie zginie.

15. Nie czyń zdrády, y nie ſzukay niezbożności w domu ſpráwiedliwego; y nie pſuy pokoiu iego.

16. Bo śiedmkroć upádnie ſpráwiedliwy, y powſtánie; lecz niezbożni we złe upádną.

17. Gdy upádnie nieprzyiaćiel twoy, nie weſel ſię; á z upadku iego niech ſię nie ráduie ſerce twoie;

18. Aby nie uyźrzał Pan, á miałćiby zá złe; y odwroćiłby gniew ſwoy od niego.

19. Nie ſprzeczay ſię ze złymy; áni zayźrzy niezbożnym;

20. Bo źli nie máią nádźieie ná potym; á świecá niezbożnych zágáśnie.

21. Boy ſię Páná, ſynu moy! y krolá; á z obmowcami nie mieſzay ſię;

22. Bo nátychmiaſt powſtánie zátrácenie ich; á upadek obudwu, kto wie?

23. Y to też dla mądrych. Mieć wzgląd ná oſobę u ſądu nie ieſt rzecz dobra.

24. Ktorzy mowią niezbożnemu: Ieſteć ſpráwiedliwy; będą ie ludźie przeklináć, á brzydźić ſię nimi będą pokolenia.

25. Ktorzy go karzą, będą chwaleni; y przyidźie ná nie błogoſłáwieńſtwo.

26. Wárgi pocáłuie; ktory odpowiáda ſłowá dobre.

27. Gotuy ná dworze dźieło twoie, y ſpráwuy pilnie rolą twoię; ábyś potym dom twoy budował.

28. Nie bądź świátkiem niepotrzebnie przećiw bliźniemu twemu; y nie zdradzay nikogo wárgámi twemi.

29. Nie mow: Iáko mi uczynił, ták mu uczynię; oddam káżdemu według uczynku iego.

30. Szedłem przez pole człowieká leniwego; y przez winnicę męża głupiego.

31. Ano wſzędy zároſło pokrzywámi; y ćiernie pokryło grunt iego, y rozwálił ſie płot kámienny.

32. Co uyźrzawſzy, ſchowałem do ſercá ſwego; á z przykłádu náuczyłem ſię rozumu.

33. Má-

12. Si dixeris: Vires non ſuppetunt; qui inſpector eſt cordis, ipſe intelligit, & ſervatorem animæ tuæ nihil fallit; reddetque homini juxta opera ſua.

13. Comede *a*, fili mi, mel, quia bonum eſt; & favum dulciſſimum gutturi tuo.

14. Sic *b* & doctrina ſapientiæ animæ tuæ; quam cum inveneris, habebis in noviſſimis ſpem, & ſpes tua non peribit.

15. Ne inſidieris, & quæras impietatem in domo juſti; neque vaſtes requiem ejus *c*.

16. Septies enim cadet juſtus, & reſurget; impii autem corruent in malum.

17. Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas; & in ruina ejus ne exultet cor tuum;

18. Ne forte videat Dominus, & diſpliceat ei; & auferat ab eo iram ſuam.

19. Ne contendas cum peſſimis; nec æmuleris impios;

20. Quoniam non habent futurorum ſpem mali; & lucerna impiorum extinguetur.

21. Time Dominum, fili mi! & regem; & cum detractoribus non commiſcearis;

22. Quoniam repente conſurget perditio eorum; & ruinam utriusque, quis novit?

23. Hæc quoque ſapientibus. *d* Cognoſcere perſonam in judicio non eſt bonum.

24. Qui dicunt impio: Juſtus es; maledicent eis populi, & deteſtabuntur eos tribus.

25. Qui arguunt eum; laudabuntur; & ſuper ipſos veniet benedictio.

26. Labia deoſculabitur; qui recta verba reſpondet.

27. Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum; ut poſtea ædifices domum tuam.

28. Ne ſis teſtis fruſtra *e* contra proximum tuum; nec lactes *f* quemquam labiis tuis.

29. Ne *g* dicas: Quomodo fecit mihi, ſic faciam ei; reddam unicuique ſecundum opus ſuum.

30. Per agrum hominis pigri tranſivi; & per vineam viri ſtulti.

31. Et ecce totum repleverant urticæ; & operuerant ſuperficiem ejus ſpinæ, & maceria lapidum deſtructa erat.

32. Quod cum vidiſſem *h*, poſui in corde meo; & exemplo *i* didici diſciplinam.

33. Pa-

a Infr. 25. 16. & 27.

b Imo magis haurienda eſt ſapientia.

c Tranquillitatem illi inſidiando, famā denigrando.

d Levit. 19. 15. Deut. 1. 17. & 16. 19. Eccl. 42. 1.

e Temere.

f Blandiendo.

g Sup. 20. 22.

h Peſſimos nempe ſocordiæ fructus.

i Infelicis illius

33. Parum, inquam, dormies, modicum dormitabis; pauxillũ manus conferes, ut quiefcas;

34. Et veniet tibi quafi curfor egeftas; & mendicitas quafi vir armatus.

CAPUT XXV.

Induftriæ pro procuranda gloria Dei, & regum, per varios virtutum actus. Pietatis: cor regis, rubiga & impietas. Humilitatis: ne te exaltes, ne detrahas, fecreta tua ferva, mala aurea, frigus in meffe, nubes fine pluvia: lingua mollis 6. Moderationis: mel inveniſti, fagitta acuta, dens putridus, benefac inimico, aqua frigida, fons turbatus, urbs absque muro 16.

1. HÆ quoque parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiæ regis Juda.

2. Gloria Dei eft celare verbum *a*, & gloria regum inveftigare *b* fermonem.

3. Cœlum furfum, & terra deorfum; & cor regum infcrutabile.

4. Aufer rubiginem de argento; & egredietur vas puriffimum.

5. Aufer impietatem de vultu regis; & firmabitur juftitia thronus ejus.

6. Ne gloriofus appareas coram rege; & in loco magnorum ne fteteris.

7. Melius eft enim, ut dicatur tibi: Afcende huc; quam ut humilieris coram principe.

8. Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in jurgio cito; ne poftea emendare non poffis, cum dehoneftaveris amicum tuum.

9. Caufam tuam tracta cum amico tuo; & fecretum extraneo ne reveles;

10. Ne forte infultet tibi, cum audierit, & exprobrare non ceffet. Gratia & amicitia liberat; quas tibi ferva, ne exprobrabilis fias.

11. Mala aurea in lectis *c* argenteis; qui loquitur verbum *d* in tempore fuo.

12. Inauris aurea, & margaritum fulgens; qui arguit fapienten, & aurem obedientem.

13. Sicut *e* frigus nivis in die meffis; ita legatus fidelis ei, qui mifit eum, animam ipfius requiefcere facit.

14. Nubes, & ventus, & pluviæ non fequentes, vir gloriofus, & promiffa non complens.

a Involvere allegoriis.
b Declarare ejusmodi arcana.
c Menfis ponit.
d Congruum loco, tempori, & perfonis.
e Infr. 26. 6.

15. Pa-

33. Máło, rzekę, pofpifz, máło podrzymiefz; trochę ręce złożyfz ku odpoczywániu.

34. Aż ći przyidźie iáko pofeł ubóftwo; á żebráctwo iáko mąż zbroyny.

ROZDZIAŁ XXV.

Cwyczenie o wywyfzeniu chwały Bożey, y krolewfkey, przez rozmaite acty cnot. I. Nabożeńftwa: ferce krola, rdzá y niezbożność. II. Pokory: niepowyfzay fię, nie łży nikogo, táiemnice fwe choway, iábłká złote; źimmno śnieżne we żniwá; obłok bez defzcza; miękі ięzyk. III. Skromnośći: miodeś ználazł; ftrzała oftra; ząb fprochniáły; nieprzyiaćielowi dobrze czyń; źimna wodá; zrzodło nogą zámącone, miáfto otworzyfte.

1. Y Te przypowieśći Sálomonowe, ktore wypifáli mężowie Ezechiaſzá krolá Judźkiego.

2. Cześć Boża ieft táić fłowo, á cześć krolewfka wywiádowáć fię powieśći.

3. Niebo wyfoko, á źiemiá nifko; á ferce krolewfkie ieft niewybádáne.

4. Odeym zużelicę od frebrá; á wynydźie naczynie czyfte.

5. Odeym niezbożność od oblicznośći krolewfkiey; á umocni fię fpráwiedliwośćią ftolicá iego.

6. Nie popifuy fię zacnośćią przed krolem; á ná mieyfcu wielmożnych nie ftaway.

7. Bo lepiey, iżći rzeką: Wftąp wysfzey, á niżbyś miał bydź uniżon przed kśiążęćiem.

8. Co widźiáły oczy twoie, tego wnet nie powiáday w fwarze; byś záś potym popráwić tego niemogł, gdybyś zelżył przyiaćielá fwego.

9. Spráwuy rzecz twą z przyiaćielem twoim; y táiemnice obcemu nie odkryway;

10. By fię fnadź nie nátrząfał z ćiebie ufłyfzawfzy, y nie przeftał ći ná oczy wyrzucáć. Łáfká á przyiaćielftwo wolnym czynią; ktore fobie choway, byś nie był ná pośmiech.

11. Iábłká złote w frebrnych łożkách; kto mowi fłowo fwego czáfu.

12. Naufznicá złota, y perłá świecąca; ktory ftrofuie mądrego, y ucho pofłufzne.

13. Iáko źimno śnieżne we żniwá; ták pofłániec wierny temu, ktory go pofłał, dufzy iego ufpokoienie fpráwuie.

14. Obłok, y wiátr, y defcz zá niemi nie idźie, mąż wychwaláiący fię, á obietnic nie pełniący.

15. Cier-

15. Cierpliwośćią będźie książę ubłagáne; á ięzyk miękki złamie zátwárdzenie.
16. Miodeś ználazł, iedz ileć potrzebá; byś snadź obiadszy się go nie zrzućił.
17. Powśćiągni nogę twoię z domu bliźniego twego; by kiedy będąc syt nie miał ćię w nienawiśći.
18. Oszczepem, y mieczem, y strzałą ostrą człowiek; ktory mowi przećiw bliźniemu swemu fałszywe świádectwo.
19. Ząb sprochniáły y nogá sprácowána, ktory ma nádźieię w niewiernym w dźień ućisku;
20. Y utraca płaszcz w dźień źimny. Ocet w sáletrze, ktory śpiewa pieśni sercu złemu. Iáko mol odźieniu, á robak drzewu; ták smutek mężá szkodźi sercu.
21. Iesli łáknie nieprzyiaćiel twoy, nákarm go; iesli prágnie, day mu się wody nápić.
22. Bo węgle ognište zgromádźisz ná głowę iego; á Pan ći to nagrodźi.
23. Wiátr połnocny rospądza deszcz; á oblicze smutne ięzyk uwłaczáiący.
24. Lepiey śiedźieć w kąćie domu; niżli z żoną swarliwą w domu społecznym.
25. Zimna wodá duszy prágnącey; á poselstwo dobre z źiemie dálekiey.
26. Zrzodło nogą zámącone, y zdroy zápsowány; spráwiedliwy przed niezbożnikiem upadáiący.
27. Iáko temu, ktory ie wiele miodu, nie iest zdrowo; ták, kto się wiele báda o máiestáćie, będźie zátłumion od chwały.
28. Iáko miásto otworzyste á bez murow; ták człowiek, ktory w mowie nie może záwśćiągnąć duchá swego.

15. Patientia lenietur princeps *a*; & lingua mollis confringet duritiam.
16. Mel *b* invenisti, comede; quod sufficit tibi, ne forte satiatus evomas illud.
17. Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui; ne quando satiatus oderit te.
18. Iaculum, & gladius, & sagitta acuta, homo; qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium.
19. Dens putridus, & pes lassus, qui sperat super infideli in die angustiæ;
20. Et amittit pallium in die frigoris. Acetum in nitro *c*, qui cantat carmina cordi pessimo. Sicut tinea vestimento, & vermis ligno; ita tristitia viri nocet cordi.
21. Si *d* esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitierit, da ei aquam bibere.
22. Prunas enim congregabis *e* super caput ejus; & Dominus reddet tibi.
23. Ventus aquilo dissipat pluvias; & facies tristis linguam detrahentem.
24. Melius *f* est sedere in angulo domatis; quam cum muliere litigiosa, & in domo communi.
25. Aqua frigida animæ sitienti; & nuntius bonus de terra longinqua.
26. Fons turbatus pede, & vena corrupta; justus cadens coram impio.
27. Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum *g*; sic qui scrutator est majestatis, opprimetur *h* a gloria.
28. Sicut urbs patens & absque murorum ambitu; ita vir, qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum *i*.

a Supr. 15. 1
b Gratiam & laudes hominum, opes, & fortunas, consolationem vel dulcedinem in meditatione.
c Ponit.
d Rom. 12. 20.
e q. d. incendes amore.
f Supr. 21. 9.
g Eccli 3. 22.
h i. Obruetur & succumbet.
i i. iram seu loquendi intemperantiā.

ROZDZIAŁ XXVI.

O Rozmáitych actach rostropnośći; chwała w głupim; ptak przelataiący; odpowiedźiec głupiemu; poseł głupi; przysłowie głupiego; pośćiwość głupiemu; roskazaiący milczenie głupiemu; pies zwracący się do zwrocenia swego. Mądry w oczach swoich; wdawać się w swary; szkodzący przyiaćielowi; podszczuwacz; wargi nadęte; kopaiący doł; ięzyk kłamliwy.

1. IAko śnieg lećie, á deszcz we żniwá; ták nieprzystoi głupiemu chwałá.
2. Iáko ptak gdźie indźie przelatáiący, y wrobł kędy chce bieżący; ták przeklęctwo bez przyczyny wymowione ná kogo przyidźie.

CAPUT XXVI.

De actibus prudentiæ variis, gloria in stulto, avis volans, respondere stulto, nuntius stultus, parabola stulti 1. Honor insipientis, imponens stulto silentium, canis ad vomitum 8. Sapiens proprio judicio; commisceri rixæ; nocens amico; susurro; labia tumentia; fodiens foveam; lingua fallax 16.

1. QUomodo nix in æstate, & pluviæ in messe; sic indecens est stulto gloria.
2. Sicut avis ad alia transvolans, & passer quo libet vadens; sic maledictum frustra *k* prolatum in quempiam superveniet *l*.

k Temere.
l Super eum, qui protulit.

a Supr. 23 13.

b Spurca regerendo.

c Repone verbera pro verbis.

d Supr. 25. 13.

e Stupido & bardo.

f Magiſtratũ vel imperiũ.

g 2. Pet. 2. 22.

h Melioris frugis.

i Humilis.

k Supr. 19 24.

l Quod periculoſum eſt.

m Mortiferas.

n Supr. 15. 18.

o Mentis.

p Velut dignum operculum.

3. Flagellum equo, & camus aſino; *a* & virga in dorſo imprudentium.

4. Ne reſpondeas ſtulto juxta ſtultitiam ſuam *b*; ne efficiaris ei ſimilis.

5. Reſponde ſtulto juxta ſtultitiam *c* ſuam; ne ſibi ſapiens eſſe videatur.

6. Claudus *d* pedibus, & iniquitatem bibens; qui mittit verba per nuntium ſtultum.

7. Quomodo pulchras fruſtra habet claudus tibias; ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola.

8. Sicut, qui mittit lapidem in acervum Mercurii; ita qui tribuit inſipienti *e* honorem *f*.

9. Quomodo ſi ſpina naſcatur in manu temulenti; ſic parabola in ore ſtultorum.

10. Judicium determinat cauſas; & qui imponit ſtulto ſilentium, iras mitigat.

11. Sicut *g* canis, qui revertitur ad vomitum ſuum; ſic imprudens, qui iterat ſtultitiam ſuam.

12. Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri? magis illo ſpem *h* habebit inſipiens *i*.

13. Dicit piger: Leo eſt in via; & leæna in itineribus.

14. Sicut oſtium vertitur in cardine ſuo; ita piger in lectulo ſuo.

15. Abſcondit *k* piger manum ſub aſcella ſua; & laborat, ſi ad os ſuum eam converterit.

16. Sapientior ſibi piger videtur ſeptem viris loquentibus ſententias.

17. Sicut, qui apprehendit auribus canem; *l* ſic qui tranſit impatiens, & commiſcetur rixæ alterius.

18. Sicut noxius eſt, qui mittit ſagittas; & lanceas in mortem *m*;

19. Ita vir, qui fraudulenter nocet amico ſuo; & cum fuerit deprehenſus, dicit: Ludens feci.

20. Cum defecerint ligna, extinguetur ignis; & ſuſurrone ſubtracto, jurgia conquieſcent.

21. Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem *n*; ſic homo iracundus ſuſcitat rixas.

22. Verba ſuſurronis quaſi ſimplicia; & ipſa perveniunt ad intima ventris *o*.

23. Quomodo ſi argento ſordido ornare velis vas fictile; ſic labia tumentia *p* cum peſſimo corde ſociata.

24. Labiis ſuis intelligitur inimicus; cum in corde tractaverit dolos.

25. Quan-

3. Bicz ná koniá, á ogłow ná oſłá; á kiy ná grzbiet głupiego.

4. Nie odpowiáday głupiemu według głupſtwá iego; ábyś nie był iemu podobny.

5. Odpowiedz głupiemu według głupſtwá iego; áby ſię ſobie nie zdał bydź mądrym.

6. Chromy ná nogi, y nieprawość piiący; kto poſyła słowá przez poſłá głupiego.

7. Iáko chromy prozno ma cudne golenie; ták nieprzyſtoyna ieſt przypowieść w uśćiech głupiego.

8. Iáko, kto rzuca kámień ná gromádę Merkuriuſzowę; ták kto wyrządza poććiwość głupiemu.

9. Iáko gdyby ćiernie uroſło w ręce piiánego; ták przypowieść w uśćiech głupiego.

10. Sąd czyni koniec ſpráwom; á kto głupiemu roſkaże milczenie, gniew uśmierza.

11. Iáko pies, ktory ſię zwraca do zwrocenia ſwego; ták głupi, ktory powtarza głupſtwo ſwoie.

12. Widźiałeś człowieká, ktory ſię ſobie zda bydź mądrym? większą nádeń nádźieię będźie miał głupi.

13. Mowi leniwiec: Lew ieſt ná drodze; y Lwicá ná drogách.

14. Iáko drzwi obracáią ſię ná zawiáſach ſwoich; ták leniwiec ná łożku ſwoim.

15. Kryie leniwiec rękę pod pachy ſwoie; á z pracą ie podnośi do gęby ſwoiey.

16. Leniwiec zda ſię ſobie mędrſzy, niżli śiedm mężow mądrze mowiących.

17. Iáko gdy, kto pſá ułápi zá uſzy; ták kto nie ćierpliwy mimo idźie, á wdáie ſię w ſwary drugiego.

18. Iáko ieſt winny ten, ktory wypuſzcza ſtrzały; y włocznie ná zábićie;

19. Ták człowiek, ktory zdrádliwie ſzkodźi przyiaćielowi ſwemu; á gdy go doznáią, mowi: Zem żártem uczynił.

20. Gdy nieſtánie drew, zgáśnie ogień; gdźie niemáſz podſczuwáczá, uſtáną zwády.

21. Iáko węgle mártwe do rozpalonych, y iáko drwá do ogniá; ták człowiek gniewliwy ſwary pobudza.

22. Słowá podſczuwáczá iákoby proſte; á one przerażáią áż do wnętrznośći żywotá.

23. Iáko gdybyś naczynie gliniáne ſrebrem nieczyſtym chćiał ozdobić; ták wárgi nádęte ze złym ſercem złożone.

24. Po mowie ſwey bywa poznan nieprzyiaćiel; kiedy w ſercu rozmyśla zdrády.

25. Gdy

25. Gdy ſpuśći głos ſwoy, nie wierz mu; bo śiedm złośći ſą w ſercu iego.

26. Kto pokrywa nienawiść zdrádliwie; tego złość będźie odkryta przed rádą.

27. Kto kopa doł, wpádnie weń; á kto toczy kámięń obroći ſię nań.

28.Ięzyk kłamliwy nie miłuie prawdy; á uſtá ſliſkie czynią zatrácenie.

ROZDZIAŁ XXVII.

Nie zwłaczai; o regułach prawdźiwey roſtropnośći; nie chwal ſię ſam; chroń ſię przed pochlebcę, przypuſzczai kárdiącego; rány od miłuiącego; duſzá náſycona; ręczący zá obcego; zona ſwarlywa; piekło nienáſycone. Miey ſtáránie o śiebie ſamym; poznaway twarz bydłá twoiego.

1. NIe chłub ſię dniem iutrzeyſzym; niewiedząc co przyſzły dźień przynieśie?

2. Niech ćię chwali cudzy, á nie uſtá twoie; obcy, á nie wárgi twoie.

3. Ciężkić ieſt kámięń, y ważny piaſek; ále gniew głupiego nád oboie ćięższy.

4. Gniew nie ma miłośierdźia, áni nagła zapálczywość; á popędliwość w zruſzonego duchá kto będźie mogł zſtrzymáć?

5. Lepſze ieſt iáwne karánie, niż miłość táiemna.

6. Lepſze ſą rány od miłuiącego, niż zdrádliwe cáłowánia od nienawidzącego.

7. Duſzá náſycona podepce plaſtr miodu; á duſzá głodna y gorzkie przyymie zá ſłodkie.

8. Iáko ptak przenoſząc ſię z gniazdá ſwego; ták człowiek, ktory opuſca mieyſce ſwoie.

9. Oleykámi, y rozmáitą wonią uweſela ſię ſerce; á dobremi rádami od przyiáćielá duſzá ſię ćieſzy.

10. Przyiaćielá twego, y przyiaćiela oycá twego nie opuſczay; á w dom brátá twego nie wchodź w dźień kłopotu twego. Lepſzy ieſt ſąśiad bliſki, niżli brát dáleki.

11. Ucz ſię mądrośći, ſynu moy, á uweſelay ſerce moie; ábyś mogł urągáiącemu odpowiedźieć mowę.

12. Smyślny uyźrzawſzy złe ſkrył ſię; máluczcy miiáiąc podięli ſzkodę.

13. Weźmi ſuknią tego, ktory ręczył zá obcego; á zá inne weźmi fánt od niego.

14. Kto błogoſłáwi bliźniemu ſwemu wielkim głoſem; ráno wſtawſzy będźie podobny złorzeczącemu.

15. Dách

25. Quando ſubmiſerit vocem ſuam, ne crediderìs ei; quoniam ſeptem *a* nequitiæ ſunt in corde illius.

26. Qui operit odium fraudulenter; revelabitur malitia ejus in concilio.

27. Qui fodit foveam, incidet in eam *b*; & qui volvit *c* lapidem, revertetur ad eum.

28. Lingua fallax non amat veritatem *d*; & os lubricum operatur ruinas.

CAPUT XXVII.

Ne procraſtines; de regulis veræ prudentiæ, ne te ipſum laudes, etiam fuge 1. Fuge adulatores, admitte correptionem; vulnera diligentis; anima ſaturata; ſpondens pro extraneo; litigioſa mulier; infernus inſatiabilis 6. Gere curam tui & tuorum; vultum pecoris agnoſcere &c. 21.

1. NE glorieris in craſtinum *e*; ignorans quid ſuperventura pariat dies?

2. Laudet te alienus, & non os tuum; extraneus, & non labia tua.

3. Grave *f* eſt ſaxum, & onerosa arena; ſed ira ſtulti utroque gravior.

4. Ita non habet miſericordiam, nec erumpens furor; & impetum concitati ferre quis poterit?

5. Melior eſt manifeſta correptio, quam amor abſconditus *g*.

6. Meliora ſunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oſcula odientis.

7. Anima *h* ſaturata calcabit favum; & anima eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet.

8. Sicut avis transmigrans de nido ſuo; ſic vir, qui derelinquit locum ſuum *i*.

9. Unguento & variis odoribus delectatur cor; & bonis amici conſiliis anima dulcoratur.

10. Amicum tuum, & amicum patris tui ne dimiſeris; & domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuæ. Melior eſt vicinus juxta, quam frater procul *k*.

11. Stude ſapientiæ, fili mi, & lætifica cor meum; ut poſſis exprobranti reſpondere ſermonem.

12. Aſtutus videns malum, abſconditus eſt; parvuli tranſeuntes ſuſtinuerunt diſpendia.

13. Tolle *l* veſtimentum ejus, qui ſpopondit pro extraneo; & pro alienis, aufer ei pignus.

14. Qui benedicit proximo ſuo voce grandi de nocte *m* conſurgens; maledicenti ſimilis erit.

15. Tecta

a Plurimæ.

b Capietur ſuis dolis.

c Projicit in altum.

d Nec quærit amatores veritatis, ſed homines molles, qui ſuis laudibus delectantur.

e De craſtino ſeu futuro opere.

f Eccli 22.18.

g Non exhibens ullum opus vel obſequium amico.

h Job. 6. 7.

i Sc. expoſitus eſt periculis.

k Hinc ſerio monen. SS. Aug. & Chryſoſt. ut diligant nos vicini.

l Supr. 2. 16.

m Intempeſtive, creans moleſtiam.

15. Tecta *a* perſtillantia in die frigoris, & litigioſa mulier comparantur;

16. Qui retinet eam, quaſi qui ventum teneat, & oleum dexteræ ſuæ vocabit.

17. Ferrum ferro exacuitur *b*, & homo exacuit faciem *c* amici ſui.

18. Qui ſervat ficum, comedet fructus ejus; & qui cuſtos *d* eſt domini ſui, glorificabitur.

19. Quomodo in aquis reſplendent vultus proſpicientium; ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus.

20. Infernus & perditio numquam implentur; ſimiliter & *e* oculi hominum inſatiabiles.

21. Quomodo *f* probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum; ſic probatur homo ore laudantis. Cor iniqui inquirit mala; cor autem rectum inquirit ſcientiam.

24. Si contuderis ſtultum in pila *g*, quaſi ptiſanas *h* feriente deſuper pilo; non auferetur ab eo ſtultitia ejus.

23. Diligenter agnoſce vultum pecoris tui; tuosque greges conſidera *i*.

24. Non enim habebis jugiter poteſtatem; ſed corona tribuetur in generationem & generationem.

25. Aperta ſunt prata, & apparuerunt herbæ virentes; & collecta ſunt fœna de montibus.

26. Agni *k* ad veſtimentum tuum; & hœdi, ad agri pretium *l*.

27. Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in neceſſaria domus tuæ, & ad victum ancillis tuis.

a Supr. 19. 13.
b Iratus per iram alterius.
c Ingenium, eruditionem, & virtutem.
d Tropologice S. Joſeph Chriſti cuſtos & nutritius.
e Eccl. 14. 9.
f Supr. 17. 3.
g Mortario. Sa.
h Hordei decorticati.
i ſc. ſubditorum curam habe.
k 1. Tim. 6. 8.
l q. d. noli oves deglubere aut expilare.

15. Dách przez ktory kápie w dźień źimny; á niewiáſtá ſwarliwa ſą podobni ſobie;

16. Kto ią trzyma, iákoby, kto wiátr trzymał, y oliwy práwice ſwey wołáć będźie.

17. Zelázo oſtrzy ſię żelázem, á człowiek záoſtrza oblicze przyiaćielá ſwego.

18. Kto ſtrzeże drzewá figowego, będźie iadł owoc iego; á kto ſtrzeże Páná ſwego, ucczon będźie.

19. Iáko w wodźie pokázuią ſię twarze patrzáiących; ták ſercá człowiecze iáwne ſą mądrym.

20. Piekło y zátrácenie nie bywáią nigdy nápełnione; ták y oczy człowiecze nie náſycone.

21. Iáko probuią ſrebro w ogniu, á złoto w piecu; ták człowiek bywa probowány uſty chwalącego. Serce złośnikowe wynáyduie złośći; á ſerce dobre ſzuka umieiętnośći.

22. Choćbyś ſtłukł głupiego w ſtępie iáko krupy, biiąc zwierzchu ſtąporem; nie będźie odięte od niego głupſtwo iego.

23. Pilnie poznaway twarz bydłá twoiego; á miey ſtáránie o trzodách twoich.

24. Bo nie záwſze będźieſz miał moc; ále koroną będźie dána od narodu do narodu.

25. Otworzyły ſię łąki, y ukazáły ſię trawy źielone; y zebrano śiáná z gor.

26. Owce ná ſzáty twoie; á kozłowie ná zapłátę pola.

27. Miey doſyć ná koźim mleku ku żywnośći twoiey, y ná potrzeby domu twoiego, y ná pożywienie ſłużebnicom twoim.

CAPUT XXVIII.

Regulæ juſtitiæ: fuga impii & ſecuritas juſti; propter peccata terræ multi principes; pauper pauperem calumnians 1. Injuſte congregans divitias; nolens audire legem; exultatio juſtorum; abſcondens ſcelera ſua 8. Beatus ſemper pavidus; princeps impius ut leo; terram ſuam operans, a patre ſubtrahens 24.

1. Fugit impius, nemine perſequente; juſtus autem quaſi leo confidens, absque terrore erit.

2. Propter peccata terræ multi principes ejus *m*; & propter hominis ſapientiam, & horum ſcientiam, quæ dicuntur, vita ducis longior erit.

3. Vir pauper calumnians pauperes, ſimilis eſt imbri vehementi, in quo paratur fames.

4. Qui

m Cito pereunt, ex quo oriuntur turbæ.

ROZDZIAŁ XXVIII.

Reguły ſpráwiedliwośći: boiaźń złych, beſpiecżeńſtwo dobrych; dla grzechow źiemie wiele kśiążąt; ubogi potwarzáiący ubogie. Zbieráiący bogáctwá z lichwy; nieſłucháiący zakonu; raduiący ſię ſpráwiedliwy; pokrywáiący złośći ſwe. Błogoſłáwioni boiący ſię záwſze; pan niezbożny iáko lew; ſpráwuiący rolą ſwą; kradnący oycá ſwego.

1. Ucieka niezbożny, choć go nikt nie goni; ále ſpráwiedliwy iáko lew śmiáły, bez boiáśni będźie.

2. Dla grzechow źiemie wiele kśiążąt iey; á dla mądrośći człowieká, y wiádomośći tego co ſię mowi, przedłuży ſię żywot kśiążęćiu.

3. Człowiek ubogi potwarzáiący ubogie, ieſt podobien dżdżowi gwałtownemu, ktory głod przynośi.

4. Kto.

4. Ktorzy odstępuią zakonu, chwalą niezbożnego; ktorzy go strzegą, zápaláia się przećiw niemu.

5. Zli ludźie nie myślą o sądźie; á ktorzy szukáią Páná, obáczywáią wszytko.

6. Lepszy iest ubogi chodzący w prostośći swey; á niżli bogáty w drogách przewrotnych.

7. Kto strzeże zakonu, syn mądry iest; ále ktory karmi obżerce, záwstydza oycá swego.

8. Kto zbiera bogáctwá z lichwy y płátu; zbiera ie sczodremu ná ubogie.

9. Kto odwraca uszy swe, áby nie słuchał zakonu; modlitwá iego obrzydła będźie.

10. Kto záwodźi spráwiedliwe ná złą drogę, w upadku swym zginie; á prośći pośiędą dobrá iego.

11. Człowiek bogáty zda się sobie mądry; ále ubogi rostropny doświadczy go.

12. Gdy się ráduią spráwiedliwi, wielka iest sławá; gdy kroluią niezbożni są upadki ludźi.

13. Kto pokrywa złośći swe, poszczęśćion nie będźie; lecz kto się spowiáda, á opuśći ie, miłośierdźie otrzyma.

14. Błogosłáwiony człowiek, ktory się záwsze boi; á ktory iest twárdego sercá, we złe upádnie.

15. Lew ryczący, y niedźwiedź łáknący; Pan niezbożny nád ubogim ludem.

16. Kśiążę niemáiące rostropnośći, wielu ućiśnie przez potwarz; á kto nienawidźi łákomstwá, dni iego będą przedłużone.

17. Człowieká, ktory potwarza krew dusze, by też do grobu ućiekł, nikt nie dźierży.

18. Kto ohodźi w prostośći, zbáwion będźie; kto przewrotnemi drogámi idźie, raz upádnie.

19. Kto spráwuie rolą swą, náie się chlebá; lecz kto się proznowániem báwi, będźie syt ubostwá.

20. Mąż wierny wielce chwalon będźie; lecz kto się prędko chce zbogáćić, nie będźie bez winy.

21. Kto ma wzgląd u sądu ná osobę, nie dobrze czyni; ten y dla kęsá chlebá odstępuie prawdy.

22. Człowiek, ktory się prędko chce zbogáćić; á innym zayźrzy, niewie, iż nań przyydźie niedostátek.

23. Kto strofuie człowieká, więtszą potym łáskę

4. Qui derelinquunt legem, laudant impium; qui custodiunt, succenduntur contra eum.

5. Viri mali non cogitant judicium; qui autē inquirunt Dominum, animadvertunt omnia.

6. Melior *a* est pauper ambulans in simplicitate sua; quam dives in pravis itineribus.

7. Qui custodit legem, filius sapiens est; qui autem comessatores pascit, confundit patrem suum.

8. Qui coacervat divitias usuris & fœnore; liberali in pauperes congregat eas.

9. Qui declinat aures suas, ne audiat legem; oratio ejus erit execrabilis.

10. Qui decipit justos in via mala *b*, in interitu suo corruet; & simplices possidebunt bona ejus *c*.

11. Sapiens sibi videtur vir dives; pauper autem prudens scrutabitur eum *d*.

12. In exultatione justorum multa gloria est; regnantibus impiis ruinæ hominum.

13. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur; qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur.

14 Beatus homo, qui semper est pavidus; qui vero mentis est duræ, corruet in malum.

15. Leo rugiens, & ursus esuriens; princeps impius super populum.

16. Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam; qui autem odit avaritiam, longi fient dies ejus.

17. Hominem, qui calumniatur animæ sanguinem, si usque ad lacum *e* fugerit, nemo sustinet *f*.

18. Qui ambulat simpliciter, salvus erit; qui perversis graditur viis, concidet semel.

19. Qui *g* operatur terram suam, satiabitur panibus; qui autem sectatur otium, replebitur egestate.

20. Vir fidelis multum laudabitur *h*; qui autem festinat ditari, non erit innocens.

21. Qui cognoscit in judicio faciem, non bene facit; iste & pro bucella panis deserit veritatem.

22. Vir, qui festinat ditari, & aliis invidet; ignorat, quod egestas superveniet ei.

23. Qui corripit hominem, gratiam post-ea

a Sup. 19. 1.
b Actione fraudulenta.
c Per occultam Dei dispositionem.
d Nunc suo exemplo arguet de errore, & in judicio damnabit. Matth. 19. v. 18.
e Præcipitii.
f Retinet, sustentat.
g Sup. 12. 11. Eccli. 20. 30.
h Sup. 13. 11 & 20. 21. & inf. v. 22.

ea inveniet apud eum, magis quam ille, qui per linguæ blandimenta decipit.

24. Qui ſubtrahit aliquid a patre ſuo, & a matre; & dicit, hoc non eſſe peccatum, particeps *a* homicidæ eſt.

25. Qui ſe jactat, & dilatat, jurgia concitat; qui vero ſperat in Domino, ſanabitur.

26. Qui confidit in corde ſuo, ſtultus eſt; qui autem graditur ſapienter, ipſe ſalvabitur.

27. Qui dat pauperi, non indigebit; qui deſpicit deprecantem, ſuſtinebit penuriam.

28. Cum ſurrexerint impii, abſcondentur homines *b*; cum illi perierint, multiplicabuntur juſti.

a Socius, quia illis aufert, quibus omnia ſua debet.

b Fugientes & timentes illorum violentiam.

ſáſkę naydźie u niego, niżli ten, ktory łágodnym ięzykiem zwodźi.

24. Kto bierze co u oycá ſwego ábo u mátki; á mowi, że to nie grzech, ieſt towarzyſzem mężoboyce.

25. Kto ſię chłubi, y ſzerzy, wſczyna zwády; lecz kto ma nádźieię w Pánu, uzdrowion będźie.

26. Kto ufa w ſercu ſwoim, głupi ieſt; ále kto mądrze ſobie poſtępuie, ten zbáwion będźie.

27. Kto dáie ubogiemu, nie zubożeie; kto gárdźi proſzącym, będźie niedoſtátek ćierpiał.

28. Gdy powſtáią niezbożnicy, tedy ſię kryią ludźie; gdy oni zginą, mnożyć ſię będą ſpráwiedliwi.

CAPUT XXIX.

Signa prudentiæ: audire corripientem, multiplicare juſtos, amare ſapientiam, juſtitiamque 1. Cauſam pauperum curare; fugere peſtilentes, viros ſanguinum, verba mendacii &c. 7. Adhibere circumſpectionem in loquendo, non delicate ſervum ſeu corpus nutrire, fugere iram, ſuperbiam, fures & furtiva &c. 19.

1. VIro, qui corripientem dura cervice contemnit; repentinus ei ſuperveniet interitus, & eum ſanitas non ſequetur *c*.

2. In multiplicatione juſtorum, lætabitur vulgus; cum impii ſumpſerint principatum, gemet populus.

3. Vir, qui amat ſapientiam, lætificat patrem ſuum *d*; qui autem nutrit ſcorta, perdet ſubſtantiam.

4. Rex juſtus erigit terram *e*; vir avarus deſtruet eam.

5. Homo, qui blandis, fictisque ſermonibus loquitur amico ſuo; rete expandit greſſibus ejus *f*.

6. Peccantem virum iniquum involvet laqueus; & juſtus laudabit atque gaudebit.

7. Novit *g* juſtus cauſam pauperum; impius ignorat ſcientiam *h*.

8. Homines peſtilentes diſſipant civitatem; ſapientes vero avertunt furorem.

9. Vir ſapiens, ſi cum ſtulto contenderit, ſive iraſcatur, ſive rideat; non inveniet requiem.

10. Viri ſanguinum oderunt ſimplicem; juſti autem quærunt animam ejus.

c q. d. nunquam curabitur.

d Lucæ 15. 13.

e Reſtituit in bonum ſtatum.

f Ut implicetur & retineatur in peccatis

g Et curat.

h Talem Sa.

ROZDZIAŁ XXIX.

Znáki roztropnośći: ſłucháć karzącego, rozmnożyć ſpráwiedliwych, miłowáć mądrość, á ſpráwiedliwość. Znáć ſpráwę ubogich; chronić ſię przed zárážliwym, mężę krwáwym, ſłow kłamliwych &c. Porozumieć, co ſię mowi, nieroſkoſznie chowáć ſługę ſwego, to ieſt: ćiáła, wárowáć ſię gniewu, pychy, złodźieia, y ſpołk z nim.

1. CZłowiekowi, ktory karzącego twárdym kárkiem wzgardza; nagle zginienie nań przyidźie, á nie przyidźie ku zdrowiu.

2. Kiedy ſię mnożą ſpráwiedliwi, będźie ſię rádowáło poſpolſtwo; gdy niezbożni władzą wezmą, wzdycháć będźie lud.

3. Człowiek, ktory miłuie mądrość, uweſela oycá ſwego; ále ktory chowa wſzeteczne niewiáſty, utráci máiętność.

4. Krol ſpráwiedliwy wynośi źiemię; mąż łákomy wywroći ią.

5 Człowiek, ktory łágodnemi, á obłudnemi ſłowy mowi przyiaćielowi ſwemu; śieć záſtáwia ná nogi iego.

6. Grzeſzącego mężá nieſpráwiedliwego uwikle śidło; á ſpráwiedliwy chwalić, y weſelić ſię będźie.

7. Zna ſpráwiedliwy ſpráwę ubogich; niezbożny nie rozumie umieiętnośći.

8. Ludźie zárážliwi rozpraſzáią miáſto; á mądrzy gniew odwracáią.

9. Człowiek mądry, będźieli ſię z głupim práwował, choć ſię gniewa, choć ſię śmieie; nie naydźie pokoiu.

10. Mężowie krwáwi nienawidzą proſtego; ále ſpráwiedliwi ſzukáią duſze iego.

11. Wſzytkiego duchá ſwego pokazuie głupi; mądry odkłada, y chowa nápotym.

12. Pan, ktory rad ſłucha ſłow kłamliwych; wſzytkie ſługi ma niezbożne.

13. Ubogi, á ten ktory pożycza, zábieżeli ſobie; obudwu Pan oświeca.

14. Krol, ktory ſądźi według prawdy ubogie; ſtolicá iego będźie ná wieki utwierdzona.

15. Rozgá y karánie dáie mądrość; ále dźiećie puſczone ná ſwą wolą záwſtydza mátkę ſwoię.

16. Gdy ſię mnożą niezbożni, mnożyć ſię będą złośći; á ſpráwiedliwi uyźrzą ich upadek.

17. Cwicz ſyná twego, á ochłodźi ćię; y da kochánie duſzy twoiey.

18. Gdy uſtánie proroctwo, rozproſzy ſię łud; á kto ſtrzeże zakonu, ieſt błogoſłáwiony.

19. Niewolnik nie może bydź ſłowy ukarány; bo rozumie, co mowiſz, á odpowiádáć nie chce.

20. Widźiałeś człowieká prędkiego do mowienia? więcey ſię trzebá głupſtwá ſpodźiewáć, niż ukaránia iego.

21. Kto w roſkoſzy z młodu chowa ſługę ſwego; potym go dozna krnąbrnego.

22. Człowiek gniewliwy wzbudza zwády; á kto ieſt prędki do gniewu, będźie ku zgrzeſzeniu ſkłonnieyſzy.

23. Zá pyſznym chodźi uniżenie; á pokornego duchem ogárnie chwałá.

24. Kto ſpołkuie ze złodźieiem, ma w nienawiśći duſzę ſwoię; ſłuchá poprzyśięgáiącego, á nie wydáie.

25. Kto ſię boi człowieká, prędko upádnie; kto ma nádźieię w Pánu, podnieśion będźie.

26. Wiele ſzukáią twarzy Páńſkiey; á od Páná wychodźi ſąd káżdego.

27. Brzydzą ſię ſpráwiedliwi mężem niezbożnym; á niezbożni brzydzą ſię tymi, ktorzy ſą ná proſtey drodze. Syn ſtrzegący ſłowá, uydźie zátrácenia.

11. Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus; ſapiens differt, & reſervat in poſterum.

12. Princeps, qui libenter audit verba mendacii; omnes miniſtros habet impios.

13. Pauper *a*, & creditor obviaverunt ſibi; utriusque illuminator *b* eſt Dominus.

14. Rex, qui judicat in veritate pauperes; thronus ejus in æternum firmabitur.

15. Virga *c* atque correptio tribuit ſapientiam; puer autem, qui dimittitur voluntati ſuæ, confundit matrem ſuam.

16. In multiplicatione impiorum multiplicabuntur ſcelera; & juſti ruinas eorum videbunt.

17. Erudi filium tuum, & refrigerabit te; & dabit delicias animæ tuæ.

18. Cum prophetia *d* defecerit, diſſipabitur populus *e*; qui vero cuſtodit legem beatus eſt.

19. Servus verbis non poteſt erudiri; quia quod dicis, intelligit, & reſpondere contemnit.

20. Vidiſti hominem velocem ad loquendum? ſtultitia magis ſperanda eſt, quam illius correptio *f*.

21. Qui delicate a pueritia nutrit ſervum ſuum *g*; poſtea ſentiet eum contumacem.

22. Vir iracundus provocat rixas; & qui ad indignandum facilis eſt, erit ad peccandum proclivior.

23. Superbum *h* ſequitur humilitas; & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.

24. Qui cum fure participat, odit animam ſuam; adjurantem *i* audit, & non indicat.

25. Qui timet hominem, cito corruet; qui ſperat in Domino, ſublevabitur.

26. Multi requirunt faciem *k* principis; & judicium a Domino egreditur ſingulorum.

27. Abominantur juſti virum impium; & abominantur impii eos, qui in recta ſunt via. Verbum cuſtodiens filius, extra perditionem erit.

a Supr. 22. 2.
b Vivificator Sa.
c Supr. 23. 13. & infr. 17.
d Inſtructio populi, & verus Dei cultus
e In factiones, errores, hæreſes.
f Emendatio.
g Myſtice corpus.
h Job. 22. 29.
i i. judicem, ut prodat furem.
k Gratiam.

ROZDZIAŁ XXX.

Początki á Grunty mądrośći opiſuie pod ćiemnemi, á dźiwnemi allegoriámi; ma ſię człowiek trzymać zá głupiego dla boſkich nieobiętych dźieł; nic nieprzydawać do ſłow iego; żądać, áby ſię oddaliłá márność, ſłowá kłamliwe, żebractwo,

CAPUT XXX.

Principia & fundamenta ſapientiæ proponuntur ſub obſcuris & miris allegoriis; Judicare ſe inſipientem, ob opera Dei incomprehenſibilia; ſermoni Dei nihil addere; deprecare vanitatem, verba mendacii, mendicitatem & di-

divitias; non accusare servum apud Dominum 1. Attendere ad generationes execrabiles; sanguisugas; tria difficilia; tria moventia terram 11. Quatuor minima terræ; tria bene gradientia, &c. 24.

y bogactwo; nieoskarżać sługi do Páná iego; pilnowáć rodzaie przeklęte, piiáwki; trzy rzeczy trudne; pod trzemá drzy ziemiá; cztery rzeczy máluczkie ná ziemi; trzey poważnie chodzący &c.

a Sententias. b Eructantis eas. c Prophetia, vel revelatio. d Si spectem me, seu quæ ex me habeo.

1. VErba congregantis *a*, filii vomentis *b*. Visio *c*, quam locutus est vir, cum quo est Deus; & qui Deo secum morante confortatus, ait:

2. Stultissimus sum virorum *d*; & sapientia hominum non est mecum.

3. Non didici sapientiam; & non novi scientiam sanctorum.

4. Quis ascendit in cœlum, atque descendit? quis continuit spiritum in manibus suis? quis colligavit aquas quasi in vestimento? quis suscitavit omnes terminos terræ? quod nomen est ejus, & quod nomen filii ejus, si nosti?

e Psal. 11. 17.

5. Omnis *e* sermo Dei ignitus, clypeus est sperantibus in se;

f Deut. 4. 2. & 12. 32.

6. Ne *f* addas quidquam verbis illius, & arguaris, inveniarisque mendax.

7. Duo rogavi te, ne deneges mihi, antequam moriar.

8. Vanitatem, & verba mendacia longe fac a me. Mendicitatem, & divitias ne dederis mihi; tribue tantum victui meo necessaria.

9. Ne forte satiatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis est Dominus? aut egestate compulsus furer, & perjurem nomen Dei mei.

10. Ne accuses servum ad Dominum suum; ne forte maledicat tibi, & corruas.

g Malorum quadruplex. h Prima est ingratorum. i Secunda hypocritarum. k Tertia superborum.

11. Generatio *g*, quæ patri suo maledicit, & quæ matri suæ non benedicit *h*.

12. Generatio, quæ sibi munda videtur; & tamen non est lota a sordibus suis *i*.

13. Generatio, cujus excelsi sunt oculi; & palpebræ ejus in alta surrectæ *k*.

l Quarta, crudelium, qui opprimunt pauperes.

14. Generatio, quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus suis; ut comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus *l*.

m Cupiditatis. n Ira quasi infernale supplicium. o Luxuria. p Avaritia. q Ambitio.

15. Sanguisugæ *m* duæ sunt filiæ, dicentes: Affer, affer. Tria sunt insaturabilia, & quartum, quod nunquam dicit: Sufficit.

16. Infernus *n*, & os vulvæ *o*, & terra *p*, quæ non satiatur aqua; ignis *q* vero nunquam dicit: Sufficit.

17. Oculum, qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ; effodiant eum corvi de torrentibus, & comedant eum filii aquilæ.

18. Tria

1. SŁowá zgromadzáiącego, syná Zwracáiącego. Widzenie, ktore powiádał mąż, z ktorym Bog iest; y ktory Bogiem z nim mieszkáiącym umocniony, rzekł:

2. Iestem nagłupszy miedzy mężámi; y mądrośći człowieczey niemász we mnie.

3. Nie náuczyłem się mądrośći; á nie náwykłem umieiętnośći świętych.

4. Ktoż wstąpił do niebá, y zstąpił? kto zátrzymał wiátr w rękách swoich? kto záwiązał wody iáko w száćie? kto záłożył wszytkie kończyny źiemie? ktore iest imię iego? y ktore imię syná iego, ieśli wiesz?

5. Wszelka mowá Boża ognistá, tarcza iest máiącym nádźieię w nim;

6. Nieprzydaway nic do słow iego, áby ćię nieprzekonał, y nie nálazł kłamcą.

7. Dwu rzeczy prośiłem u ćiebie, nie odmawiay mi, pokim żyw.

8. Márność, y słowá kłamliwe oddal odemnie. Zebráctwá, y bogáctwá nie daway mi; day tylko potrzeby do żywnośći moiey.

9. Bych snadź násycony, nie był przywiedźiony do záprzenia, y rzekł: Ktoż iest Pan? ábo ubostwem przyćiśniony, nie iął się kráść, y fałszywie nieprzyśięgał przez imię Bogá mego.

10. Nie oskarżay sługi do Páná iego; áby ćię snadź nieprzeklinał, y upadłbyś.

11. Rodzay, ktory oycu swemu złorzeczy, y ktory mátce swey nie błogosłáwi.

12. Rodzay, ktory się sobie zda bydź czysty; á przećię nie omył się z plugástwá swego.

13. Rodzay, ktory ma wyniosłe oczy; á powieki ku gorze obrocone.

14. Rodzay, krory ma miásto zębow miecze, á żuie trzonowemi swemi; áby wyiadł nędzniki z źiemie, á ubogie z ludźi.

15. Piiawká ma dwie corce, mowiące: Przynieś, przynieś. Trzy rzeczy są nie násycone, á czwarta, ktora nigdy nie rzecze: Dosyć.

16. Piekło, łono białogłowskie, y źiemiá, ktora się nie násyca wodą; á ogień nigdy nie mowi: Dosyć.

17. Oko, ktore urąga oycu, y ktore gárdźi rodzenim mátki swoiey; niech wykluią krucy od potokow, y niech ie wyiedzą orlętá.

18. Trzy

18. Trzy rzeczy ſą u mnie trudne; á czwartey zgołá niewiem.
19. Drogi orłowey ná powietrzu, drogi wężowey ná ſkále, drogi okrętu w pośrzod morzá, á drogi mężá w młodośći.
20. Tákaż ieſt y drogá cudzołożącey niewiáſty, ktora źiádłá, y ućieráiąc uſtá ſwoie, mowi: Nie uczyniłám nic złego.
21. Pod trzemá rzeczámi drży źiemia; á cwartey znieść nie może.
22. Pod ſługą kiedy kroluie; pod głupim kiedy ſię náie chlebá.
23. Pod nienawiſną niewiáſtą kiedy zá mąż poſzłá; á pod ſłużebnicą kiedy ſię zſtánie dźiedźiczką po Pániey ſwoiey.
24. Cztery rzeczy ſą máluczkie ná źiemi; á one ſą mędrſze nád mędrce.
25. Mrowki, lud ſłáby, ktory gotuie we żniwá żywność ſobie;
26. Záiączek, gmin nie duży, ktory czyni ſobie w ſkálách łożyſko ſwoie;
27. Szárańcza, krolá niemá, á wſzytká huſcámi ſwemi wychodźi.
28. Páiąk, rękomá ſię wſpiera; á mieſzka w pálacách krolewſkich.
29. Trzy rzeczy ſą, ktore dobrze chodzą; á czwarta, ktora ſczęśliwie kroczy.
30. Lew namocnieyſzy miedzy źwierzęty, niczyiego ſię potkánia nie zlęknie;
31. Kur máiący biodrá podkaſáne; y báran; á y krolá niemáſz, ktoryby mu ſię ſprzećiwił.
32. Ieſt, ktory ſię głupim pokazał, ſkoro wzgorę ieſt wynieśiony; bo by był rozumiał, zátuliłby był ręką uſtá ſwoię.
33. A kto mocno śćiſka wymioná, chcąc wydoić mleko, ten wyćiſka máſło; á kto bárzo nos wyćiera, wyćiſka krew; á kto wzbudza gniewy, wywodźi niezgody.

18. Tria ſunt difficilia mihi; & quartum penitus ignoro.
19. Viam aquilæ in cœlo *a*, viam colubri ſuper petram *b*, viam navis in medio mari, *c* & viam viri in adoleſcentia *d*.
20. Talis eſt & via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os ſuum dicit: Non ſum operata malum.
21. Per tria movetur *e* terra; & quartum non poteſt ſuſtinere.
22. Per ſervum cum regnaverit; per ſtultum cum ſaturatus fuerit cibo.
23. Per odioſam mulierem, cum in matrimonio fuerit aſſumpta; & per ancillam, cum fuerit hæres dominæ ſuæ.
24. Quatuor ſunt minima terræ; & ipſa ſunt ſapientiora *f* ſapientibus
25. Formicæ *g*, populus infirmus, qui præparat in meſſe cibum ſibi;
26. Lepuſculus *h*, plebs invalida, qui collocat in petra cubile ſuum;
27. Regem locuſta *i* non habet, & egreditur univerſa per turmas ſuas.
28. Stellio *k* manibus nititur; & moratur in ædibus regis.
29. Tria ſunt, quæ bene gradiuntur; & quartum, quod incedit feliciter.
30. Leo fortiſſimus beſtiarum, ad nullius pavebit occurſum;
31. Gallus ſuccinctus lumbos; & aries; nec eſt rex, qui reſiſtat ei.
32. Eſt, qui ſtultus apparuit, poſtquam elevatus eſt in ſublime; ſi enim intellexiſſet, ori ſuo impoſuiſſet manum.
33. Qui autem fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum; & qui vehementer emungit, elicit ſanguinem; & qui provocat iras, producit diſcordias.

a Allegorice Chriſti aſcenſionem.
b Chriſti reſurrectionem.
c Chriſti converſationem in mundo.
d Chriſti nativitatem ex Virgine.
e Turbatur.
f Sapienter edocta a natura, ſeu Deo auctore naturæ.
g Ab his diſcant agricolæ indefeſſum laborem.
h Seu cuniculus: ab iſto diſcent cives curam, & ſolertiam.
i Hæc milites inſtruit.
k Iſte magiſtratus, & aulicos inſormat, ut fidis manibus, ac ſervitiis principes demereantur.

ROZDZIAŁ XXXI.

Sálomon wyraża mátki ſwoyie nápominánia o uśćiu od ćieleſnośći, od piiáńſtwá; y o rządceniu ſprawiedliwośći. Przydaie chwalenie mężney, y wyborney niewiáſty, to ieſt: M. P. á Kośćioła.

1. SŁowá Lámuelá krolá. Widzenie, ktorym go ćwiczyłá mátká iego.
2. Cożmiły moy? Cożmiły żywotá mego? coż miły żądánia mego?
3. Nie daway niewiáſtom máiętnośći twoiey; y bogáctw twoich ná zniſczenie krolow.

CAPUT XXXI.

Salomon refert monita matris de luxuria & crapula vitanda & juſtitia adminiſtranda 1. Subnectit encomium mulieris fortis & excellentis, allegorice B. V. & Eccleſiæ 10.

1. VErba Lamuelis regis. Viſio *l*, qua erudivit eum mater ſua *m*.
2. Quid dilecte mi? Quid dilecte uteri mei? Quid dilecte votorum meorum?
3. Ne dederis mulieribus ſubſtantiam tuam; & divitias tuas ad delendos reges.

l Seu doctrina prophetica
m Bethſabee.

4. Noli regibus, o Lamuel! noli regibus dare vinum; quia nullum ſecretum eſt, ubi regnat ebrietas.

5. Et ne forte bibant, & obliviſcantur judiciorum; & mutent cauſam filiorum pauperis.

6. Date ſiceram mœrentibus; & vinum his, qui amaro ſunt animo.

7. Bibant, & obliviſcantur egeſtatis ſuæ; & doloris ſui non recordentur amplius.

8. Aperi os tuum muto *a*; cauſis omnium filiorum, qui pertranſeunt.

9. Aperi os tuum, decerne, quod juſtum eſt; & judica inopem, & pauperem.

20. † Mulierem fortem, quis inveniet? procul, & de ultimis finibus pretium ejus *b*.

11. Confidit in ea cor viri ſui; & ſpoliis *c* non indigebit.

12. Reddet ei bonum, & non malum omnibus diebus vitæ ſuæ.

13. Quæſivit lanum & linum; & operata eſt conſilio manuum ſuarum.

14. Facta eſt quaſi navis inſtitoris; de longe portans panem ſuum.

15. Et de nocte *d* ſurrexit, deditque prædam *e* domeſticis ſuis, & cibaria ancillis ſuis.

16. Conſideravit agrum, & emit eum; de fructu manuum ſuarum plantavit vineam.

17. Accinxit fortitudine lumbos ſuos; & roboravit brachium ſuum.

18. Guſtavit, & vidit *f*, quia bona eſt negotiatio ejus; non extinguetur in nocte lucerna ejus.

19. Manum ſuam miſit ad fortia; & digiti ejus apprehenderunt fuſum.

20. Manum ſuam aperuit inopi; & palmas ſuas extendit ad pauperem.

21. Non timebit domui ſuæ a frigoribus nivis; omnes enim domeſtici ejus veſtiti ſunt duplicibus.

22. Stragulatam *g* veſtem fecit ſibi; byſſus & purpura indumentum ejus.

23. Nobilis in portis vir ejus; quando ſederit cum ſenatoribus terræ.

24. Sindonem fecit, & vendidit; & cingulum tradidit Chananæo *h*.

25. Fortitudo *i*, & decor *k* indumentum ejus, & ridebit *l* in die noviſſimo.

26. Os ſuum aperuit ſapientiæ *m*; & lex clementiæ *n* in lingua ejus.

27. Conſideravit ſemitas domus ſuæ; & panem otioſa non comedit.

a Patrocinare imperito, qui inſtar muti nequit ſe defendere.
† Sanctarum non Virginū.
b Superat res pretioſiſſimas pretio.
c Monilibus & mundo muliebri.
d valde mane.
e Eſcas labore & ſudore partas.
f Uſu & experientia didicit.
g Variæ texturæ.
h Inſtitori.
i Virtus.
k Nativus.
l Lætabitur.
m Chald. in ſapientia, 70. ſapienter.
n Chald. gratiæ.

4. Nie daway krolom, o Lámuelu! nie daway krolom winá; bo tám niemáſz żadney táiemnice, gdźie pánuie opilſtwo.

5. By ſnadź nie pili, y nie zápomnieli ſądow; á nie odmienili ſpráwy ſynow ubogiego.

6. Dawayćie ſycery ſmutnym; á winá tym, ktorych ſerce ieſt w gorzkośći.

7. Niech piią, y zápámiętáią nędze ſwoiey; á boleśći ſwoiey więcey niech nie wſpomináią.

8. Otworz uſtá ſwe niememu; y ſpráwam wſzytkich ſynow miiáiących.

9 Otworz uſtá twoie, ſkaż co ieſt ſpráwiedliwego; á ſądź nędznego, y ubogiego.

10. Niewiáſtę mężną, ktoż znaydźie? dáleko, y od oſtátecznych gránic cená iey.

11. Ufa w niey ſerce mężá iey; á korzyśći nie będźie potrzebował.

12. Odda mu dobrym, á nie złym; po wſzytkie dni żywotá ſwoiego.

13. Szukáłá wełny y lnu; y robiłá dowćipem rąk ſwoich.

14. Sſtáłá ſię iáko okręt kupiecki; z dáleká przywożąca żywność ſwoię.

15. Y w nocy wſtawáłá, y dáłá korzyść domownikom ſwoim, y pokármy ſłużebnicam ſwoim.

16. Oglądáłá rolą, y kupiłá ią; z pożytku rąk ſwoich náſádźiłá winnicę.

17. Przepáſáłá mocą biodrá ſwoie; y zmocniłá rámioná ſwoie.

18. Skoſztowáłá, y uyźrzáłá, że dobre ieſt kupiectwo iey; nie zgáśnie w nocy kágániec iey.

19. Rękę ſwą śćiągnęłá do mocnych rzeczy; á pálce iey uięły wrzećiono.

20. Rękę ſwą otworzyłá ubogiemu; á dłonie ſwe śćiągnęłá ku niedoſtátecznemu.

21. Nie będźie ſię bałá domowi ſwemu źimná śnieżnego; bo wſzyſcy domownicy iey máią po dwu ſukniách.

22. Obićie ſpráwiłá ſobie; biśior, y ſzárłat odźienie iey.

23. Znáczny ieſt mąż iey w rádźie; gdy uśiędźie między ſtárſzymi źiemie.

24. Rąbek urobiłá, y przedáłá; y pás podáłá Chánáneyczykowi.

25. Moc, y ochędoſtwo ubior iey; y śmiáć ſię będźie czáſu potomnego.

26. Uſtá ſwe otwarza mądrośći; á zakon miłośierdźia ná ięzyku iey.

27. Upátrowáłá ſzćieżki domu ſwego; á chlebá proznuiąc nie iádłá.

28. Powſtáli ſynowie iey, y ſczęśliwą ſławili; mąż iey, y chwalił ią.

29. Wiele corek zebráło bogáctwá; tyś przewyſzyłá wſzytkie.

30. Omylna wdźięcność, y márna ieſt piękność; niewiáſtá boiącá ſię Bogá tá będźie chwalona.

31. Dáyćie iey z owocow ręku iey; á niech ią chwalą w bramách uczynki iey.

28. Surrexerunt filii ejus, & beatiſſimam prædicaverunt; vir ejus, & laudavit eam.

29. Multæ filiæ congregaverunt divitias; tu ſupergreſſa es univerſas.

30. Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo; mulier timens Dominum ipſa laudabitur.

31. Date *a* ei de *b* fructu manuum ſuarum; & laudent eam in portis *c* opera ejus.

a Laudem.
b Ob fructum.
c In publicis.

EKKLESIASTES, Ktory Zydowie קהלת KOHELETH zowią.

ROZDZIAŁ I.

I. Sálomon (inácżey rozumieiąc) Chryſtus, uczy wzgardę świátá, wykładáiąc: że wſzyſtkie rzeczy márne, á prozne, á nic nowego pod ſłońcem. II. Trudne wſzech rzeczy wyſzukánie. III. Y w tych utrápienie, nie ſpokoyność, duchá.

SŁowá Ekkleſiáſtá, ſyná Dawidowego, krolá Jerozolimſkiego.

2. Márność nád márnośćiámi, rzekł Ekkleſiáſtes; márność nád márnośćiámi, y wſzytko márność.

3. Co więcey ma człowiek ze wſzytkiey prace ſwey, ktorą ſię prácuie pod ſłońcem?

4. Rodzay przemiia, y rodzay nádchodźi; á źiemiá ná wieki ſtoi.

5. Słońce wſchodźi, y zachodźi, y wracá ſię do mieyſcá ſwego; y tám znowu wſzedſzy,

6. Krąży przez południe, y ſkłania ſię ku połnocy; przechodząc wſzytko wokoło idźie wiátr, y náwraca ſię do okręgow ſwoich.

7. Wſzytkie rzeki wchodzą do morzá, á morze nie wylewa; do mieyſcá, z ktorego wyſzły rzeki, wrácáią ſię, áby znowu ćiekły.

8. Wſzytkie rzeczy trudne; nie może ich człowiek wymowić. Nie naſyca ſię oko widzenim, áni ſię ucho nápelnia ſłyſzenim.

9. Coż ieſt, co było? toż, co potym będźie. Coż ieſt, co ſię ſtáło? toż, co ſię ſtánie.

10. Nic niemáſz nowego pod ſłońcem, y niemoże nikt mowić: Oto to ieſt nowe; iuż bowiem uprzedźiło w wiekách, ktore były przed námi.

11. Nie-

ECCLESIASTES, qui ab Hebræis קהלת COHELETH appellatur.

CAPUT I.

I. Salomon, allegorice Chriſtus, docet contemptum mundi, explicans omnia vana, & nihil ſub ſole novum 1. II. Cunctarum rerum difficilem eſſe inquiſitionem 8. III. Eamque ſpiritui afflictionem, non tranquillitatem afferre 12.

VErba Eccleſiaſtæ, filii David, regis Jeruſalem.

2. Vanitas vanitatum *d*, dixit Eccleſiaſtes; vanitas vanitatum, & omnia vanitas.

d Vaniſſima.

3. Quid habet amplius *e* homo de univerſo labore ſuo, quo laborat ſub ſole?

e Quam vanitatem.

4. Generatio præterit, & generatio advenit *f*; terra autem in æternum ſtat.

f Morientibus ſuccedunt alii.

5. Oritur ſol, & occidit, & ad locum ſuum revertitur; ibique renaſcens,

6. Gyrat per Meridem, & flectitur ad Aquilonem; luſtrans univerſa in circuitu pergit ſpiritus, & in circulos ſuos revertitur.

7. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat; ad locum, unde exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant.

8. Cunctæ res difficiles; non poteſt eas homo explicare ſermone. Non ſaturatur oculus viſu, nec auris auditu impletur.

9. Quid eſt, quod fuit? ipſum, quod futurum eſt. Quid eſt, quod factum eſt? ipſum, quod faciendum eſt.

10. Nihil ſub ſole novum, nec valet quiſquam dicere: Ecce hoc recens eſt; jam enim præceſſit in ſæculis, quæ fuerunt ante nos.

11. Non

11. Non est priorum memoria; sed nec eorum quidem, quæ postea futura sunt, erit recordatio apud eos, qui futuri sunt in novissimo *a*.

12. Ego Ecclesiastes fui rex Israel in Jerusalem,

13. Et proposui in animo me quærere, & investigare sapienter de omnibus, quæ fiunt sub sole. Hanc occupationem pessimam *b* dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea.

14. Vidi cuncta, quæ fiunt sub sole; & ecce, universa vanitas, & afflictio spiritus *c*.

15. Perversi difficile corriguntur; & stultorum infinitus est numerus.

16. Locutus sum in corde meo, dicens: Ecce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Jerusalem; & mens mea contemplata est multa sapienter, & didici.

17. Dedique cor meum, ut scirem prudentiam, atque doctrinam *d*, erroresque & stultitiam; & agnovi, quod in his quoque esset labor, & afflictio spiritus.

18. Eo quod in multa sapientia multa sit indignatio *e*; & qui addit scientiam, addit & laborem *f*.

a Extremis temporibus.
b Molestissimam.
c Animi.
d Scientiam.
e Molestia.
f Alii dolorē.

11. Niemász pámięći pierwszych rzeczy; ále áni tych, ktore potym będą, nie będźie pámiątki u tych, ktorzy ná końcu będą.

12. Ia Ekklesiástes byłem krolem Izráelskim w Jeruzálem,

13. Y umyśliłem w sercu moim szukáć, y dowiádowáć się mądrze o wszytkim, co się dźieie pod słońcem. Tę zabawkę nagorszą dał Bog synom człowieczym, áby się nią báwili.

14. Widźiałem wszytko, co się dźieie pod słońcem; á oto wszytko márność, y utrapienie duchá.

15. Przewrotni z ćiężkośćią bywáią náprawieni; á głupich iest poczet nieprzeliczony.

16. Mowiłem w sercu moim, rzekąc: Otom się stał wielkim, y przeszedłem mądrośćią wszytkie, ktorzy przedemną byli w Jeruzálem; á serce moie widźiało wiele rzeczy mądrze, y náuczyłem się.

17. Y udałem serce moie, ábych poznał mądrość, y umieiętność, y błędy, y głupstwo; y doznałem, że y w tych iest praca, y utrápienie duchá.

18. Tym, że w wielkiey mądrośći wiele iest kłopotu; á kto przyczynia umieiętnośći, przyczynia y pracey.

CAPUT II.

I. Docet vanum esse, & affligere spiritum deliciis & divitiis abundare, ædificia moliri 1. II. Pro sapientis nomine laborare 12. III. Congregare futuro hæredi, qui, qualis futurus sit, ignoratur 18.

1. Dixi ego in corde meo: Vadam, & affluam deliciis, & fruar bonis. Et vidi, quod hoc quoque esset vanitas *g*.

2. Risum *h* reputavi errorem; & gaudio dixi: Quid frustra deciperis?

3. Cogitavi in corde meo abstrahere a vino *i* carnem meam, ut animum meum transferrem ad sapientiam, devitaremque stultitiam; donec viderem, quid esset utile filiis hominum; quo facto opus est sub sole numero dierum vitæ suæ.

4. Magnificavi *k* opera mea; ædificavi mihi domos, & plantavi vineas.

5. Feci hortos, & pomaria; & consevi ea cuncti generis arboribus.

6. Et extruxi mihi piscinas aquarum; ut irrigarem silvam lignorum germinantium.

g Res vana, vacua, inanis, non implens animum.
h Ex insolenti gaudio.
i Voluptate, & lascivia.
k Magnifice extruxi.

7. Posse-

ROZDZIAŁ II.

I. Uczy: że w dostátku roskoszy, y bogactw, w budowániu. II. Y w chwale bezpotrzebney, iest prozność, y utrápienie sercá. III. też márność iest: robić ná dźiedźicá, o ktorym niewiesz, iáki będźie.

1. Mowiłem ia w sercu moim: Poydę, á rospuszczę się w roskoszách, y będę záżywał dobrá. Y widźiałem, że y to iest márność.

2. Smiech poczytałem zá błąd; á do wesela rzekłem: Co się dármo zwodźisz?

3. Myśliłem w sercu swoim, ábych záwśćiągnął od winá ćiáło moie, ábych serce swe przeniosł ku mądrośći, á uchronił się głupstwá; áżbych obaczył, coby było pożytecznego synom ludzkim; coby czynić potrzebá pod słońcem, przez wszytkie dni żywotá ich.

4. Rozwielmożyłem dźiełá moie; nábudowałem sobie domow; y násádźiłem winnic.

5. Náczyniłem ogrodow y sádow; y násczepiłem w nich drzew rodzáiu wszelákiego

6. Y nábudowałem sobie stawow; dla odwilżánia lásow drzew rodzących.

7. Náby-

7. Nábyłem ſobie ſlug, y ſłużebnic, y miałem czeladz wielką; ſtádá też, y wielkie trzody owiec nádewſzytkie, ktorzy przedemną byli w Jeruzálem.

8. Zgromádźiłem ſobie ſrebro, y złoto, y máiętnośći krolow, y kráin; ſpráwiłem ſobie śpiewaki, y śpiewaczki, y roſkoſzy ſynow człowieczych, kubki, y czáſze ná ſłużbę do nálewánia winá.

9. Y przeſzedłem bogáctwy wſzytkie, ktorzy przedemną byli w Jeruzálem; mądrość też zoſtáłá zemną.

10. Y wſzytko, czego żądáły oczy moie, nie broniłem im; ánim odmawiał ſercu memu, áby nie miało używáć wſzelákiey roſkoſzy, y kocháć ſię w tym, com był zgotował; á miałem to zá cząſtkę ſwoię, gdy bych zázył prace ſwoiey.

11. A gdym ſię obroćił ku wſzytkim dźiełom, ktorych náczyniły ręce moie, y ku robotam, w ktorychem ſię prozno poćił; obaczyłem we wſzytkich márność, y udręczenie myśli, á iż nic nie trwá pod ſłońcem.

12. Przeſzedłem, ábych oglądał mądrość, y głupſtwá y ſzáleńſtwá; (Coż ieſt, rzekłem, człowiek, áby mogł náśládowáć krolá ſtworcę ſwego?)

13. Y obaczyłem, iż ták dálece mądrość przechodźi głupſtwo; iáko rozna ieſt świátłość od ćiemnośći.

14. Mądrego oczy ſą w głowie iego; głupi w ćiemnośći chodźi; y poznałem, iż iednákie ieſt obu dokończenie.

15. Y rzekłem w ſercu ſwym: Ieśliż iedno będźie, y głupiego, y moie dokończenie, coż mi pomoże, żem ſię więcey o mądrość ſtárał? y rozmawiáiąc z ſercem ſwoim, obaczyłem, że y to ieſt márność.

16. Nie będźie bowiem pámięći ták mądrego, iáko, y głupiego ná wieki, á potomne czáſy zápomnieniem wſzytko zárowno pokryią; umiera uczony, tákże iáko nie uczony.

17. A dla tegoż umierzł mi żywot moy, widząc że wſzytko złe ieſt pod ſłońcem, y wſzytko ieſt márność, y utrapiene duchá.

18. Brzydźiłem ſię záś wſzytką pracą moią; ktorąm pilnie prácował pod ſłońcem, gdyż mam mieć dźiedźicá po ſobie.

19. O ktorym niewiem, ieſli mądry, ábo głupi będźie; y ma pánowáć w prácách moich, w ktorychem ſię poćiłi; y kłopotałem ſię, á ieſtże co ták márnego?

7. Poſſedi ſervos & ancillas, multamque familiam habui; armenta quoque, & magnos ovium greges, ultra omnes, qui fuerunt ante me in Jeruſalem.

8. Coacervavi *a* mihi argentum, & aurum, & ſubſtantias regum, ac provinciarum; feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum, ſcyphos, & urceos in miniſterio ad vina fundenda.

9. Et ſupergreſſus ſum opibus omnes, qui ante me fuerunt in Jeruſalem; ſapientia *b* quoque perſeveravit mecum.

10. Et omnia, quæ deſideraverunt oculi mei, non negavi eis; nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, & oblectaret ſe in his, quæ præparaveram; & hanc ratus ſum partem meam, ſi uterer labore meo.

11. Cumque me convertiſſem ad univerſa opera, quæ fecerant manus meæ, & ad labores, in quibus fruſtra ſudaveram; vidi in omnibus vanitatem, & afflictionem animi, & nihil permanere ſub ſole.

12. Tranſivi ad contemplandum ſapientiam, erroresque & ſtultitiam; (quid eſt, inquam, homo, ut ſequi *c* poſſit regem factorem ſuum?)

13. Et vidi, quod tantum præcederet ſapientia ſtultitiam; quantum differt lux a tenebris.

14. Sapientis *d* oculi in capite ejus *e*; ſtultus in tenebris ambulat; & didici, quod unus utriusque eſſet interitus *f*.

15. Et dixi in corde meo: Si unus & ſtulti & meus occaſus erit, quid mihi prodeſt, quod majorem ſapientiæ dedi operam? Locutusque cum mente mea, animadverti, quod hoc quoque eſſet vanitas.

16. Non enim erit memoria ſapientis ſimiliter ut ſtulti in perpetuum, & futura tempora oblivione cuncta pariter operient; moritur doctus ſimiliter ut indoctus.

17. Et idcirco tæduit me vitæ meæ videntem mala univerſa eſſe ſub ſole; & cuncta vanitatem & afflictionem ſpiritus.

18. Rurſus deteſtatus ſum omnem induſtriam meam; qua ſub ſole ſtudioſiſſime laboravi, habiturus hæredem poſt me.

19. Quem ignoro, utrum ſapiens an ſtultus futurus ſit; & dominabitur in laboribus meis, quibus deſudavi & ſolicitus fui; & eſt quidquam tam vanum?

a 3. Reg. 12. 4.

b Saltem illa ſpeculativa.

c Aſſequi Deum, & hic perfectam felicitatem obtinere.

d Infr. 8. 1. Prov. 17. 24.

e Conſiderat ſuum principium, finem, & ſalutem.

f Utrique moriendum eſt: ergo (concludit ex opinione vulgi) non melioris conditionis videtur eſſe ſapiens.

20. Unde ceſſavi, renuntiavitque cor meum ultra laborare ſub ſole.

21. Nam cum alius laboret in ſapientia, & doctrina, & ſolitudine, homini otioſo quæſita dimittit; & hoc ergo vanitas, & magnum malum.

22. Quid enim proderit homini de univerſo labore ſuo, & afflictione ſpiritus, qua ſub ſole cruciatus eſt?

23. Cuncti dies ejus doloribus & ærumnis pleni ſunt; nec per noctem mente requieſcit; & hoc nonne vanitas eſt?

24. Nonne melius eſt comedere & bibere, & oſtendere animæ ſuæ bona *a* de laboribus ſuis? & hoc de manu Dei eſt *b*.

a Animam oblectare.
b Dei domum eſt naturale.

25. Quis ita devorabit, & deliciis affluet ut ego?

26. Homini bono in conſpectu ſuo dedit Deus ſapientiam, & ſcientiam, & lætitiam; peccatori autem dedit afflictionem; & curam ſuperfluam, ut addat, & congreget, & tradat ei, qui placuit Deo; ſed & hoc vanitas eſt, & caſſa ſolicitudo mentis.

20. A przetożem przeſtał, y odmowiło ſerce moie więcey prácowáć pod słońcem.

21. Bo gdy drugi prácuie w mądrośći, y umieiętnośći, y w pilnym ſtárániu człowiekowi proznuiącemu zoſtáwuie nábyćie; y to tedy márność, y nieſczęśćie wielkie.

22. Bo coż zá pożytek człowiekowi ze wſzytkiey prácey iego, y z udręczenia duchá, ktorym ſię męczył pod słońcem?

23. Wſzytkie dni iego boleśći, y nędze ſą pełne; áni w nocy ſercem odpoczywa; więc y to nie ieſt márność?

24. Izáli nie lepiey ieſt ieść y pić, y okazác duſzy ſwey dobrá z pracey ſwoiey? y toć ieſt z ręki Bożey.

25. Ktoż ták używáć, y roſkoſzy záżywáć będźie, iáko ia?

26. Człowiekowi, ktory ieſt dobry przed oczymá iego, dał Bog mądrość, y náukę y weſele; lecz grzeſznemu dał fráſunek, y zbitnią pracą, áby przyczyniał y zbierał, á potym dał temu, ktory ſię Bogu upodobał; wſzákże y to ieſt márność, y prozne myśli utrapienie

CAPUT III.

I. Quod omnia ſuo proveniant tempore & tranſeant, quodque in rebus fluxis ſit nulla mentis quies, 1. II. Sed in pia ſedulitate & timore Domini 12. III. Conqueritur impietatem in loco judicii dominari, & unum hominis ac jumentorum interitum 16.

1. Omnia tempus *c* habent, & ſuis ſpatiis *d* tranſeunt univerſa ſub cœlo.

2. Tempus naſcendi, & tempus moriendi. Tempus plantandi, & tempus evellendi, quod plantatum eſt.

3. Tempus occidendi *e*, & tempus ſanandi. Tempus deſtruendi, & tempus ædificandi.

4. Tempus flendi, & tempus ridendi. Tempus plangendi, & tempus ſaltandi.

5. Tempus ſpargendi lapides, & tempus colligendi. Tempus amplexandi *f*, & tempus longe fieri ab amplexibus.

6. Tempus acquirendi, & tempus perdendi. Tempus cuſtodiendi, & tempus abjicendi. *g*

7. Tempus ſcindendi, & tempus conſuendi. Tempus tacendi, & tempus loquendi.

8. Tempus dilectionis, & tempus odii. Tempus belli, & tempus pacis.

c Suum, ſeu congruum & conſtitutum a Deo.
d Temporum congruis.
e Forte alludit ad illud. Deut. 32. Ego percutiam & ego ſanabo.
f q. d. nuptiarum.
g Expendendi: ſc. hominum affectus & deſideria, ſtudia & opera ſunt mutabilia & inconſtantia.

ROZDZIAŁ III.

I. Ze wſzyſtkie rzeczy czáſu ſwego przychodzą, y odchodzą; iż w rzeczách nietrwáłych duſzá nie má odpocznienia. II. Ale w pobożney pilnośći, á w boiazni Bożey. III. Narzeka, że ná mieyſcu ſądu, niezbożność pánuie; á że iednákie ieſt dokonczenie człowieká, y bydląt.

1. Wſzyſtkie rzeczy máią czás, á ſwym zámierzonym biegem przemiiá wſzytko pod słońcem.

2. Czás rodzenia, y czás umieránia. Czás ſczepienia, y czás wyrywánia tego, co ſczepiono.

3. Czás zábiiánia, y czás leczenia. Czás rozwálánia, y czás budowánia.

4. Czás płákánia, y czás śmiania. Czás nárzekánia, y czás táńcowánia.

5. Czás rozrzucánia kámieni, y czás zbieránia. Czás obłápiánia, y czás oddalánia ſię od obłápiánia.

6. Czás nábywánia, y czás utracánia. Czás chowánia, y czás odrzucánia.

7. Czás dárćia, y czás ſſzywánia. Czas milczenia, y czás mowienia.

8. Czás miłowánia, y czás nienáwidzenia. Czás woyny, y czás pokoiu.

9. Quid 9. Coż

9. Coż więcey ma człowiek z prace ſwey?

10. Widźiałem udręczenie, ktore dał Bog ſynom człowieczym, áby ſię ćiągnęli w nim.

11. Wſzytko uczynił dobre czáſu ſwego, á świát podał rozbieràniu ich; áby nie nálazł człowiek ſpráwy, ktorą uczynił Bog od początku áż do końcá.

12. Y poznałem, że niemáſz nic lepſzego, iáko weſelić ſię, á czynić dobrze zá żywotá ſwego.

13. Káżdy bowiem człowiek, ktory ie y piie; y widźi dobrá z prace ſwoiey; to dar Boży ieſt.

14. Doznałem, iże wſzytkie ſpráwy, ktore Bog uczynił, trwáią ná wieki; nie możemy im nic przydáć áni uiąć, ktory Bog uczynił, áby ſię go bano.

15. Co iuż było, to y teraz ieſt; co będźie, iuż było; á Bog odnawia, co przeminęło.

16. Widźiałem pod ſłońcem ná mieyſcu ſądu, niezbożność; á ná mieyſcu ſpráwiedliwośći, niepráwość.

17. Y rzekłem w ſercu ſwoim: Spráwiedliwego y niezbożnego Bog ſądźić będźie; y czás káżdey rzeczy tedy będźie.

18. Rzekłem w ſercu ſynom ludzkim: áby ich Bog doświadczył, y ukazał, że ſą beſtiam podobni.

19. Przetoż iednákie ieſt dokończenie człowieká y bydląt, y rowny ſtan oboygá; iáko umiera człowiek, ták y one umieráią; y iednáko tchną wſzytkie, y nie ma człowiek nic więcey nád bydlę; wſzytko podległo márnośći.

20. Y wſzytko idźie ná iedno mieyſce; z źiemie ſą uczynione, y w źiemię ſię iednáko obracáią.

21. Ktoż wie, ieſli duch ſynow Adámowych wſtępuie w zgorę; á ieſli duch bydlęcy ſtępuie ná doł?

22. Y obaczyłem, iż nic lepſzego, iedno weſelić ſię człowiekowi w uczynkách ſwych, á iż to ieſt dźiał iego. Bo ktoż go przywiedźie, iżby poznal to, co po nim będźie?

9. Quid habet amplius homo de labore ſuo?

10. Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum, ut diſtendantur in ea.

11. Cuncta fecit bona in tempore ſuo, & mundum tradidit diſputationi *a* eorum; ut non inveniat homo opus, quod operatus eſt Deus ab initio usque ad finem *b*.

12, Et cognovi, quod non eſſet melius niſi lætari *c*, & facere bene in vita ſua,

13. Omnis enim homo, qui comedit & bibit; & videt *d* bonum de labore ſuo; hoc donum Dei eſt.

14. Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perſeverent in perpetuum *e*; non poſſumus eis quidquam addere, nec auferre, quæ fecit Deus, ut timeatur.

15. Quod factum *f* eſt, ipſum permanet; quæ futura ſunt, jam fuerunt *g*; & Deus inſtaurat, quod abiit.

16. Vidi ſub ſole in loco judicii impietatem; & in loco juſtitiæ iniquitatem.

17. Et dixi in corde meo: Juſtum, & impium judicabit Deus; & tempus omnis rei tunc erit.

18. Dixi in corde meo de filiis hominum: ut probaret eos Deus, & oſtenderet ſimiles eſſe beſtiis.

19. Idcirco unus interitus eſt hominis, & jumentorum, & æqua utriusque conditio; ſicut moritur homo, ſic & illa moriuntur; ſimiliter ſpirant omnia, & nihil habet homo jumento amplius *h*; cuncta ſubjacent vanitati.

20. Et omnia pergunt ad unum locum *i*; de terra facta ſunt, & in terram pariter revertuntur.

21. Quis novit *k*, ſi ſpiritus filiorum Adam aſcendat ſurſum; & ſi ſpiritus jumentorum deſcendat deorſum?

22. Et deprehendi nihil eſſe melius, quam lætari hominem in opere ſuo, & hanc eſſe partem *l* illius. Quis enim eum adducet, ut poſt ſe futura cognoſcat?

a Examini inquiſitioni & electioni.
b Plene & perfecte.
c Chald. delectari in lege divina.
d Fruitur.
e Certa ratione.
f Decretum.
g Decreta a Deo.
h Quoad corporalia.
i Terram.
k Notitia ſenſum & experimentali.
l Felicitatem.

ROZDZIAŁ IV.

I. Márność żywotá tego pokázuie z niewinnych ućiśnienia; á że pilność człowiecza podległa ieſt zazdrośći. II. Też że ſię trafia, że niemaiąc potompká ſkárby zbiera. Wykłada pożytki towarzy-

CAPUT IV.

I. Vanitatem hujus vitæ arguit ſapiens, ex innocentum oppreſſione, & quod induſtria humana ſit invidiæ obnexia 1. II. Quod contingat, ut hæredem non habens theſaurizet ſolicite; explicat

plicat commoda ſocietatis 8. III. Ob regum regnorumque vanitatem, obedientia præſtat ſtultorum victimis 13.

1. VErti me ad alia, & vidi calumnias, quæ ſub ſole geruntur, & lacrymas innocentium, & neminem conſolatorem; nec poſſe reſiſtere eorum violentiæ cunctorum auxilio deſtitutos.

2. Et laudavi magis mortuos *a*, quam viventes;

3. Et feliciorem utroque judicavi, qui necdum natus eſt; nec vidit mala, quæ ſub ſole fiunt.

4. Rurſum contemplatus ſum omnes labores hominum, & induſtrias animadverti patere invidiæ proximi; & in hoc ergo vanitas, & cura ſuperflua eſt.

5. Stultus complicat manus ſuas *b*, & comedit carnes ſuas *c*, dicens:

6. Melior eſt pugillus cum requie; quam plena utraque manus cum labore, & afflictione animi.

7. Conſiderans reperi & aliam vanitatem ſub ſole;

8. Unus eſt, & ſecundum non habet, non filium, non fratrem; & tamen laborare non ceſſat, nec ſatiantur oculi ejus divitiis; nec recogitat, dicens: Cui laboro, & fraudo animam meam bonis? in hoc quoque vanitas eſt, & afflictio peſſima.

9. Melius eſt ergo duos eſſe ſimul, quam unum; habent enim emolumentum ſocietatis ſuæ.

10. Si unus ceciderit, ab altero fulcietur; væ ſoli, quia cum ceciderit; non habet ſublevantem ſe.

11. Et ſi dormierint duo, fovebuntur mutuo; unus quomodo caleſiet?

12. Et ſi quiſpiam prævaluerit contra unum, duo reſiſtunt ei; funiculus *d* triplex difficile rumpitur.

13. Melior eſt puer pauper & ſapiens, rege ſene & ſtulto; qui neſcit prævidere in poſterum *e*.

14. Quod de carcere, catenisque interdum quis egrediatur ad regnum; & alius natus in regno, inopia conſumatur.

15. Vidi cunctos viventes, qui ambulant ſub ſole cum adoleſcente ſecundo *f*, qui conſurget pro eo.

16. Infinitus numerus eſt populi omnium, qui

a In quantum non poſſunt Deum amplius offendere &c.
b Dans ſe ſordidæ inertiæ.
c Conficiens ſe fame, invidia &c.
d Societas & amicitia triū juſtorum.
e Periculo.
f Succeſſore vel æmulo.

wárzyſtwá. III. Krolow, y kroleſtw márność. Lepſze ieſt poſłuſzenſtwo, niżli ofiáry głupich.

1. OBróćiłem śię do innych rzeczy, y uyźrzałem potwarzy, ktore ſię dźieią pod ſłońcem, y łzy niewinnych, á żádnego poćieſzyćielá; y nie mogą ſię ſprzećiwić gwałtowi ich, nie máiąc żadnego pomocniká.

2. A chwaliłem więcey umárłe, niżli żywe;

3. A miałem zá ſczęśliwego nád obudwu, ktory ſię ieſcze nie národźił; áni wiedźiał złego, ktore ſię dźieie pod ſłońcem.

4. Ieſcze przypátrzałem ſię wſzelákim pracam ludzkim, y zábiegi obaczyłem, że podległy ieſt zazdrośći ludzkiey; y w tym tedy márność ieſt, y praca zbyteczna.

5. Głupi ſkłáda ręce ſwoie, á ie ćiáło ſwoie, mowiąc:

o. Lepſza ieſt iedná garść ſpokoiem; niż obie ręce pełne z pracą,, y z udręczeniem myśli.

7. Przypátruiąc ſię nálazłem, y drugą márność pod ſłońcem.

8. Ieſt ieden, á nie ma drugiego, áni ſyná, áni brátá; á wżdy prácowáć nie przeſtáie, á nie mogą ſię náſyćić bogáctwem oczy iego; y ine myśli, mowiąc: Komuż prácuię, á pozbawiam duſzę moię dobr? w tym też ieſt márność, y złe udręczenie.

9. Lepiey tedy dwiemá bydź ſpołem, niż iednemu; ábowiem máią pożytek z ſwego towarzyſtwá.

10. Ieſli ieden upádnie, drugi go podeprze; biádá ſámemu, bo ieſli upádnie; nie ma, ktoby go podnioſł.

11. Ieſli dwá ſpáć będą, zágrzeie ſię ieden od drugiego; ieden iáko ſię zágrzeie?

12. Ieſli też kto przemoże iednego, dwá ſię mu záſtáwiáią; ſznur troiſty nie łácno ſię przerywa.

13. Lepſze ieſt pácholę ubogie á mądre, niżli krol ſtáry, á głupi; ktory nie umie opátrzyć ná przyſzły czás.

14. Że czáſem drugi z więźienia, y z okow wychodźi ná kroleſtwo; á drugi urodźiwſzy ſię krolem, zoſtawa żebrakiem.

15. Widźiałem wſzytkie żywiące pod ſłońcem, chodzące z młodźieńcem wtorym, ktory ma náſtáć po nim.

16. Niezliczona liczbá ieſt ludźi wſzytkich, kto-

ktorzy byli przed nim; á ktorzy potym będą, nie będą ſię weſelić z niego; ále y to márność, y utrapienie duchá.

18. Strzeż nogi twoiey, gdy idźieſz do domu Bożego, á przybliżyſz ſię, ábyś ſłuchał. Dáleko bowiem lepſze ieſt poſłuſzeńſtwo, niżli ofiáry głupich, ktorzy nie wiedzą, co złego czynią.

ROZDZIAŁ V.

I. Wykłada cztery punkty prawdźiwey bogoboyności, to ieſt: o Bogu, y opátrzności iego nie mamy nic niebácznie mowić, lecz ſlubi mu pełnić. II. Niedźiwowáć ſię ubogich ućiśnieniu, gdyż nieſpráwiedliwi maią ſędźiego Bogá. Bogacz pod czás zbiera pieniądze ná ſwe złe. III. Námawiá, áby człowiek waruiąc ſię łakomſtwa, używał weſela z prace ſwey.

1. Nie mow nic nie rozmyślnie, á niech nie będźie ſerce twe prędkie ná wymowienie ſłowá przed Bogiem. Bog bowiem ná niebie, á ty ná źiemi; przeto niech będźie ſłow twoich máło.

2. Zá wielkim ſtárániem ſny idą; á w wielo mowſtwie głupſtwo ſię naydźie.

3. Ieſliś co ślubił Bogu, nie omieſzkayże ſpełnić; ábowiem nie podoba ſię mu niewierna á głupia obietnicá; ále cokolwiek ślubiſz, odday.

4. Y dáleko lepiey ieſt nie ślubowáć; niżli po ślubie obietnic nie ſpełnić.

5. Nie daway uſtom twoim, ábyś o grzech przypráwił ćiáło twoie; áni mow przed Anyołem: Niemáſz opátrzności; by ſnać Bog rozgniewawſzy ſię ná mowę twoię, nie rozproſzył wſzytkich ſpraw rąk twoich.

6. Gdźie wiele ſnow, wiele márności, y mowy nie zliczone; ále ty Bogá ſię boy.

7. Ieſli uyźrzyſz potwarzy ná ubogie ludźi, y gwałtowne ſądy, y wywrocenie ſpráwiedliwośći w kráinie; nie dźiwuyże ſię tákowey ſpráwie; bo nád wyſokiego ieſt wyſſzy drugi, á nád te ieſcze ſą drudzy zwierzchnieyſzy.

8. A nád te ieſcze wſzytkie źiemi krol roſkázuie ſłużącey.

9. Łákomy nie náſyći ſię pieniędzy; á kto miłuie bogáctwá, nie weźmie z nich pożytku; przetoż y to ieſt márność.

10. Gdźie ieſt wiele máiętności, wiele y tych, kto-

qui fuerunt ante eum; & qui poſtea futuri ſunt, non lætabuntur in eo *a*; ſed & hoc vanitas & afflictio ſpiritus.

17. Cuſtodi pedem tuum *b* ingrediens domum Dei, & appropinqua, ut audias *c*. Multo enim melior eſt obedientia *d*, quam ſtultorum victimæ, qui neſciunt, quid faciunt mali *e*.

a In ejus principatu. *b* Affectum. *c* Verbum Dei. *d* 1.Reg.15.22. Oſee 6. 6. *e* Dum Deum ita offendunt.

CAPUT V.

I. Explicat quatuor veræ religionis capita, nempe, nil temere de Deo & ejus providentia loqui & vota reddere 1. II. Non ſcandalizari ob egenorum oppreſſionem, cum iniqui Deum judicem habeant; & miſera ſit conditio avari coacervantis divitias 7. III. Suadet vitatæ avaritiæ frugalem & jucundam vitam 17.

1. NE temere quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad proferendum ſermonem *f* coram Deo *g*. Deus enim in cœlo, *h* & tu ſuper terram *i*; idcirco ſint pauci ſermones tui.

2. Multas curas ſequuntur ſomnia; & in multis ſermonibus invenietur ſtultitia.

3. Si quid voviſti Deo, ne moreris reddere; diſplicet enim ei infidelis, & ſtulta promiſſio; ſed quodcunque voveris, redde.

4. Multoque melius eſt non vovere; quam poſt votum promiſſa non reddere.

3. Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam; neque dicas coram angelo: Non eſt providentia; ne forte iratus Deus contra ſermones tuos, diſſipet cuncta opera manuum tuarum.

6. Ubi multa ſunt ſomnia, plurimæ ſunt vanitates, & ſermones innumeri; tu vero Deum time.

7. Si videris calumnias egenorum, & violenta judicia, & ſubverti juſtitiam in provincia; non mireris ſuper hoc negotio *k*; quia excelſo excelſior eſt alius, & ſuper hos quoque eminentiores ſunt alii.

8. Et inſuper univerſæ terræ rex imperat ſervienti.

9. Avarus non implebitur pecunia; & qui amat divitias, fructum non capiet ex eis; & hoc ergo vanitas.

10. Ubi multæ ſunt opes, multi & qui come-

f Præſertim preces. *g* Ubique præſente. *h* Unde te videt. *i* Velut theatrum patens ejus oculis & auribus. *k* Quod toleretur à Deo, nempe ob graves cauſas.

comedunt eas. Et quid prodeſt poſſeſſori; niſi quod cernit divitias oculis ſuis?

11. Dulcis eſt ſomnus operanti, ſive parum, ſive multum comedat; ſaturitas autem divitis non ſinit eum dormire.

12. Eſt *a* & alia infirmitas peſſima, quam vidi ſub ſole; divitiæ conſervatæ in malum domini ſui *b*.

13. Pereunt *c* enim in afflictione peſſima; generavit filium, qui in ſumma egeſtate erit.

14. Sicut *d* egreſſus eſt nudus de utero matris ſuæ; ſic revertetur, & nihil auferet ſecum de labore ſuo.

15. Miſerabilis prorſus infirmitas; quo modo venit, ſic revertetur. Quid ergo prodeſt ei, quod laboravit in ventum?

16. Cunctis diebus vitæ ſuæ comedit *e* in tenebris; & in curis multis, & in ærumna atque triſtitia.

17. Hoc itaque viſum eſt mihi bonum, ut comedat quis, & bibat *f*; & fruatur lætitia ex labore ſuo, quo laboravit ipſe ſub ſole, numero dierum vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus; & hæc eſt pars *g* illius.

18. Et omni homini, cui dedit Deus divitias, atque ſubſtantiam, poteſtatemque ei tribuit, ut comedat ex eis, & fruatur parte ſua, & lætetur de labore ſuo; hoc eſt donum Dei.

19. Non enim ſatis recordabitur dierum *h* vitæ ſuæ; eo quod Deus occupet deliciis cor ejus *i*.

a Job. 20. 20.
b Ut crucietur curis.
c Divitiæ.
d Job. 1. 21. 1. Tim. 6. 7.
e Clam, & ſecreto, quia avare & ſordide victitat.
f Cum moderatione.
g Felicitas.
h Miſerorum.
i Ut quieſcat in ejus providentia.

ktorzy ie trawią. A coż zá pożytek Pánu z tego, iedno iż widźi bogáctwá oczymá ſwemi?

11. Wdźięczny ieſt ſen robiącemu, choćia máło, choćia wiele źie; lecz náſycenie bogátego ſpáć mu nie dopuſcza.

12. Ieſt y druga niemoc bárzo zła, ktorąm widźiał pod ſłońcem; bogáctwá záchowáne ná złe Páná ſwego.

13. Giną bowiem w złym utrapieniu; urodźił ſyná, ktory będźie w wielkim uboſtwie.

14. Iáko wyſzedł nági ze żywotá mátki ſwey; ták ſię wroći, á nic nie weźmie z ſobą z prace ſwoiey.

15. Záłoſna zgołá niemoc; iáko przyſzedł, ták ſię wroći. Coż tedy mu pomoże, że ná wiátr prácował?

16. Po wſzytkie dni żywotá ſwego iadał w ćięmnośći; y w fráſunku wielkim, y w kłopoćie, y ſmutku.

17. Przetoż to zdáło mi ſię bydź dobre, áby człowiek iadł y pił; y używał weſela z prace ſwey, ktorą ſam prácował pod ſłońcem w liczbie dni żywotá ſwego, ktore mu Bog dał; y to ieſt dźiał iego.

18. Y káżdemu człowiekowi, ktoremu Bog dał bogáctwá, y máiętnośći, y moc mu dał, áby iadł z nich, y używał cząſtki ſwoiey, y weſelił ſię z pracey ſwoiey; toć ieſt dar Boży.

19. Bo nie wiele będźie pámiętał dni żywotá ſwego; iż Bog zábáwił roſkoſzámi ſerce iego.

CAPUT VI.

Pergit inſectari calamitoſam avari divitis conditionem.

1. EST & aliud malum, quod vidi ſub ſole; & quidem frequens apud homines.

2. Vir, cui dedit Deus divitias, & ſubſtantiam, & honorem; & nihil deeſt animæ ſuæ ex omnibus, quæ deſiderat; nec tribuit ei *k* poteſtatem Deus, ut comedat ex eo, ſed homo extraneus vorabit illud. Hoc vanitas & miſeria magna eſt.

3. Si genuerit quiſpiam centum *l* liberos, & vixerit multos annos, & plures dies ætatis habuerit, & anima illius non utatur bonis ſubſtantiæ ſuæ, ſepulturaque careat; de hoc ego pronuntio: quod melior illo ſit abortivus.

4. Fruſtra enim venit, & pergit ad tenebras;

k Ob ejus peccata.
l Id eſt, plurimos, eſt Hebraiſmus.

ROZDZIAŁ VI.

Nieprzeſtaie dokuczáć nędzny ſtan bogaczá łákomego.

1. IEſt y drugie złe, ktorem widźiał pod ſłońcem; á iśćie częſte u ludźi.

2. Mąż, ktoremu Bog dał bogáctwá, y máiętnośći, y ſławę; y nie ſchodźi niwczym duſzy iego we wſzytkim, czego iedno żąda; lecz mu Bog nie dał tey mocy, áby pożywał z tego, ále człowiek obcy ono pożrze. Toć ieſt márność y nędzá wielká.

3. Ieſliby kto ſpłodźił ſto ſynow, y żyłby wiele lat, y miałby wiele dni wieku, á duſzá by iego nie użyłá dobrá maiętnośći ſwoiey, y nie miałby pogrzebu; o tym ia powiadam: iż lepſzy ieſt martwy płod niżli on.

4. Abowiem prozno przyſzedł, y idźie do ćięmno-

ćiemnośći; y zápámiętániem zgłádzone będźie imię iego.

5. Nie widźiáł słońcá, áni poznał rozności dobrego y złego.

6. A choćby żył przez dwá tyśiącá lat, á nie záżył dobrá; ázaż nie do iednego mieyscá wszytko idźie?

7. Wszytká pracá człowiecza w uśćiech iego; lecz duszá iego nie będźie násycona.

8. Coż ma więcey mądry nád głupiego? á co ubogi, iedno áby tám szedł, gdźie ieſt żywot?

9. Lepiey ieſt widźieć to, czegoś żądał; niżli prágnąć, czego nie znasz. Alec y to márność, y dumá duchá.

10. Ktory ma bydź, iuż názwano ieſt imię iego; y wiedzą, że ieſt człowiek, y nie może práwowáć śię u sądu z mocnieyszym nádeń.

11. Wiele ieſt słow, y wielką w gádániu máią prozność.

nebras; & oblivione delebitur nomen ejus.

5. Non vidit ſolem, neque cognovit *a* diſtantiam boni & mali.

6. Etiam ſi duobus millibus annis *b* vixerit, & non fuerit perfruitus bonis *c*; nonne ad unum locum properant omnia?

7. Omnis labor hominis in ore ejus *d*; ſed anima ejus non implebitur.

8. Quid habet amplius ſapiens a ſtulto? & quid pauper, niſi ut pergat illuc, ubi eſt vita?

9. Melius eſt videre, quod cupias; quam deſiderare, quod neſcias. Sed & hoc vanitas eſt, & præſumptio ſpiritus.

10. Qui *e* futurus eſt, jam vocatum eſt nomen ejus *f*; & ſcitur, quod homo ſit, & non poſſit contra fortiorem ſe *g* in judicio contendere.

11. Verba ſunt plurima, multamque in diſputando habentia vanitatem.

a Neque potuit ſc. abortivus, ſed avarus.
b Avarus.
c Totidem miſer fuit.
d Avari.
e 1. Reg. 13. 14. & 3. Reg. 13. 2.
f Nempe Adam pulverulentus terrenus, rediturus in terram.
g Deum nempe.

ROZDZIAŁ VII.

I. Pisze o regułach mądrośći: márność ieſt szukáć rzeczy wyższych nad śię; co raczey w wielu obieráć; mądrość pożyteczniejsza ieſt z bogáctwem; strzeż śię dniá złego; nie bądź mądrym więcey, niż potrzeba. II. Towarzyſtwo z niewiaſtą gorzki ieſt, y niebeśpieczne. Ndoſtátek: Bog człowieká uczynił práwego.

1. COż potrzebá człowiekowi szukáć rzeczy więtszych nád śię, gdyż niewie, co mu ieſt pożyteczno w żywoćie iego, w liczbie dniow pielgrzymowánia iego, y w czáśie, ktory iáko ćień przemiiá? Abo kto mu oznaymić może, co będźie po nim pod słońcem?

2. Lepsze ieſt imię dobre, niżli máśći drogie; y dźień śmierći niżli národzenia.

3. Lepiey iść do domu żałobnego, niżli do domu godownego; bo w onym przypomina śię koniec wszytkich ludźi, á człowiek żywiący rozmyśla, co ná potym będźie.

4. Lepszy ieſt gniew niżli śmiech; bo przez smutek twarzy poprawuie śię umysł przeſtępnego.

5. Serce mądrych gdźie smutek ieſt; á serce głupich kędy weſele.

6. Lepiey ieſt dáć śię károć mądremu; niżli dáć śię oszukáć pochlebſtwámi głupich.

7. Bo iáki trzask ćierznia pod kotłem gorąiącego, táki śmiech głupiego; ále y to márność.

8. Po-

CAPUT VII.

I. Tradit principia Sapientiæ: vanum eſt altiora ſe quærere; inter multa magis eligenda; ſapientia utilior eſt cum divitiis; diem malum præcavere; non plus, quam oportet, ſapere 1. II. Mulieris conſortium amarum eſt, & periculoſum; denique homo a Deo creatus eſt rectus 26.

1. QUid neceſſe eſt homini majora ſe *h* quærere, cum ignoret, quid conducat ſibi *i* in vita ſua numero dierum peregrinationis ſuæ, & tempore, quod velut umbra præterit? Aut quis ei poterit indicare, quid poſt eum futurum ſub ſole ſit?

2. Melius eſt nomen bonum *k*, quam unguenta pretioſa; & dies mortis *l* die nativitatis.

3. Melius eſt ire ad domum luctus, quam ad domum convivii; in illa enim finis cunctorum admonetur hominum, & vivens cogitat, quid futurum ſit.

4. Melior eſt ira *m* riſu; quia per triſtitiam vultus corrigitur animus delinquentis.

5. Cor ſapientium, ubi triſtitia eſt; & cor ſtultorum, ubi lætitia.

6. Melius eſt a ſapiente corripi; quam ſtultorum adulatione decipi.

7. Quia ſicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla, ſic riſus ſtulti *n*; ſed & hoc vanitas *o*.

8. Ca-

h Captum ejus ſuperantia.
i Ad ſalutem ſuam.
k Prov. 22. 1.
l Cum naſcimur, ingredimur carcerem laborum & dolorum; cũ morimur, evadimus.
m Indignari quam male arridere & blandiri male agentibus.
n Adulatoris.
o Quia evacuat veris bonis adulantē & audientem. Hugo Card.

8. Calumnia conturbat ſapientem; & perdet robur cordis illius.

9. Melior eſt finis orationis, quam principium. Melior eſt patiens arrogante.

10. Ne ſis velox ad iraſcendum; quia ira in ſinu ſtulti requieſcit.

11. Ne dicas: Quiſi putas cauſæ eſt, quod priora tempora meliora fuere, quam nunc ſunt? ſtulta enim eſt hujuscemodi interrogatio.

12. Utilior eſt ſapientia cum divitiis? & magis prodeſt videntibus ſolem.

13. Sicut enim protegit ſapientia, ſic protegit pecunia; hoc autem plus habet eruditio & ſapientia, quod vitam *a* tribuunt poſſeſſori ſuo.

14. Conſidera opera Dei; quod nemo poſſit corrigere, quem ille deſpexerit *b*.

15. In die bona fruere bonis, & malam diem præcave *c*; ſicut enim hanc, ſic & illam fecit Deus, ut non inveniat homo contra eum juſtas querimonias.

16. Hæc quoque vidi in diebus vanitatis meæ; Juſtus perit in juſtitia ſua; & impius multo vivit tempore in malitia ſua.

17. Noli eſſe juſtus multum *d*; neque plus ſapias, quam neceſſe eſt, ne obſtupeſcas *e*.

18. Ne impie agas multum *f*; & noli eſſe ſtultus *g*, ne moriaris in tempore non tuo.

19. Bonum eſt te ſuſtentare juſtum; ſed & ab illo ne ſubtrahas manum tuam; quia, qui timet Deum, nihil negligit.

20. Sapientia confortavit ſapientem ſuper decem principes civitatis.

21. Non *h* eſt enim homo juſtus in terra; qui faciat bonum, & non peccet *i*.

22. Sed & cunctis ſermonibus, qui dicuntur, Ne accommodes cor tuum; ne forte audias ſervum tuum maledicentem tibi.

23. Scit enim conſcientia tua; quia & tu crebro maledixiſti aliis.

24. Cuncta tentavi *k* in ſapientia; dixi: Sapiens efficiar; & ipſa longius receſſit a me.

25. Multo magis, quam erat; & alta profunditas, quis inveniet eam?

26. Luſtravi univerſa animo meo, ut ſcirem, & conſiderarem, & quærerem ſapientiam, & rationem; & ut cognoſcerem impietatem ſtulti, & errorem imprudentium.

a Veram & perenniter felicem.
b q. d. ergo ad Deum recurre.
c Diſpice, ad illam te præpara.
d Nimis ſeverus, & accuratus.
e Ut ſtupidus cum hæreticis.
f Ut pecces graviter.
g Adeo, ut velis habere Deũ inimicum.
h 3 Reg. 8. 46. 2. Paral 6. 36. Prov. 20. 9. 1. Joan. 1. 8.
i Aliquando & leviter.
k Intelligere.

27. Et

8. Potwarz fráſuie mądrego; y ſtráći moc ſercá iego.

9. Lepſzy ieſt koniec modlitwy, niż początek. Lepſzy ieſt ćierpliwy niż chelpliwy.

10. Nie bądź ku zágniewániu prędki; bo gniew w zánádrzu głupiego odpoczywa.

11. Nie mow: Co mnimaſz zá przyczyną ieſt, że pierwſze czáſy lepſze były, niżli teraz ſą? bo głupie ieſt tákowe pytánie.

12. Pożyteczznieyſzá ieſt mądrość z bogáctwem; y więcey pomaga tym, ktorzy widzą ſłońce.

13. Iáko bowiem broni mądrość, ták też bronią pieniądze; lecz to ma nádzwyſz umieiętność, y mądrość, że dáią żywot temu, ktory ie ma.

14. Przypátrz ſię ſpráwam Bożym; iż żaden nie może popráwić, ktorego on wzgárdźi.

15. W dźień dobry zázywáy dobrá, á ſtrzeż ſię dniá złego; bo iáko ten, ták y on uczynił Bog, áby nie nalazł człowiek przećiw iemu żałob ſpráwiedliwych.

16. Tom też widźiał zá dni márnośći moiey; Spráwiedliwy ginie w ſpráwiedliwośći ſwoiey; á niezbożny długo żyie we złośći ſwoiey.

17. Nie bądź názbyt ſpráwiedliwym; áni mądrym więcey, niż potrzebá, ábyś nie zgłupiał.

18. Nie czyń bárzo niezbożnie; áni bądź głupim, ábyś nie umárł czáſu nie ſwego.

19. Dobrze ieſt wſpomágáć ſpráwiedliwego; ále y od niego nie odćiągay ręki twoiey; bo, kto ſię Bogá boi, nic nie zániedbawa.

20. Mądrość więcey umacnia mądrego, niżli dźieśięć kśiążąt, ktorzy ſą w mieśćie.

21. Niemáſz bowiem ſpráwiedliwego ná źiemi; ktoryby czynił dobrze, á nie grzeſzył.

22. Ale y do wſzytkich powieśći, ktore ſię mowią, Nie przykłáday ſercá twego; ábyś ſnadź nie uſłyſzał ſługi twego złorzeczącego tobie.

23. Wie bowiem ſumnienie twoie; żeś y ty częſto złorzeczył drugim.

24. Wſzytkiegom doświadczał mądrośćią, mowiłem: Będę mądrym; á oná dáley odſtąpiłá odemnie.

25. Dáleko więcey, niżli byłá; y głęboka głębia, kto ią naydźie?

26. Obeyźrzałem wſzytko myſlą moią, ábych wiedźiał y uważał, y ſzukał mądrośći, y rozumu; á iżbych poznał niezbożność głupiego, y błąd nierozumnych.

27. Y

27. Y doznałem, iż niewiáſtá gorźczeyſzá ieſt niżli śmierć; ktora ieſt śidłem łowcow, á ſerce iey niewod, ręce iey ſą pętá. Kto ſię Bogu podobá, wybiega ſię od niey; ále kto grzeſzny ieſt, będźie od niey poimany.

28. Otom tego doznał, rzekł Ekkleſiaſtes, iednego po drugim; ábych nálazł pewną rzecz.

29. Ktorey ieſzcze ſzuka duſzá moiá, á nie nálazłem. Męża iednego práwego z tyśiącá; lecz niewiáſty, że wſzech nienálazłem.

30. Tylkom to nálazł, że Bog uczynił człowieká práwego, á on ſię ſam wdał w niezliczone gadki. Ktoż táki ieſt, áko mądry? á kto umie rozwiązánie słowá?

27. Et inveni amariorem morte mulierem; quæ laqueus venatorum *a* eſt, & ſagena cor ejus, vincula ſunt manus illius. Qui placet Deo, effugiet illam; qui autem peccator eſt, capietur ab illa.

a Diabolorũ.

28. Ecce hoc inveni, dixit Eccleſiaſtes, unum & alterum; ut invenirem rationem.

29. Quam adhuc quærit anima mea, & non inveni. Virum de mille unum *b* reperi; mulierem *c* ex omnibus non inveni.

b Perfectum.
c Perfectam.

30. Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipſe ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus *d*. Quis talis, ut ſapiens eſt? & quis cognovit ſolutionem verbi?

d Jurgiis, & litibus.

ROZDZIAŁ VIII.

I. Mądrośći chwała, y znáki, to ieſt: nie odſtąpić od przykazáń Bożych; II. Wiedieć, że marność ieſt y nędza pilnowáć tylko terázznieyſze rzeczy; álbo dla Boſkiey łáſkawośći roſpuſtnie grzeſzić, ponieważ ſpráwiedliwym, á niepobożnym rownie ſię trafiá. III. Mądrość tákie marnośći leczy, á pokázuie, iż uczynkow Bożych żadna przyczyná ználeść ſię nie może.

1. MAdrość człowieká świeći ſię ná twarzy iego; á namocnieyſzy zmieni oblicze iego.

2. Ia ſtrzegę uſt krolewſkich; y przykazánia przyśięgi Bożey.

3. Nie ſkwápiay ſię odyść od oblicznośći iego, áni trway we złym uczynku; bo wſzytko, co chce, uczyni;

4. A mowá iego pełna ieſt mocy; áni mu żaden rzec może: Przecz ták czyniſz?

5. Kto ſtrzeże przykazánia, nie uzna nic złego. Czás y odpowiedź rozumie ſerce mądrego.

6. Káżdey ſpráwie ieſt czás, y pogodá; á wielkie człowiecze utrapienie.

7. Bo niewie przeſzłych; á przyſzłych od żadnego ſię poſlá nie dowie.

8. Nie ieſt w człowieczy mocy zábronić duchá; áni ma mocy w dźień śmierći, áni mu dopuśći odpoczynąć, gdy náchodźi woyná, áni zbáwi niezbożność niezbożnego.

9. Wſzytko to obaczyłem, y udałem ſerce ſwe ná wſzytkie uczynki, ktore ſię dźieią pod słońcem. Czáſem pánuie człowiek nád człowiekiem, ná ſwe złe.

10. Widźiałem niezbożne pogrzebione; ktorzy

CAPUT VIII.

I. Sapientiæ laudes & notæ: nempe, a Dei mandatis non recedere; 1. II. Noſſe, quod vanitas ſit & miſeria attendere tantum præſentia, vel ob Dei indulgentiam liberius peccare, ideo quod juſtis & impiis ſimilia hic eveniant 9. III. Sapientia his vanitatibus medetur, & dictat, quod operum Dei ratio nequeat inveniri 14.

1. SApientia hominis *e* lucet in vultu ejus; & potentiſſimus faciem illius commutabit.

e Supr. 2. 14. nempe modeſtia, gravitas, &c.

2. Ego os regis *f* obſervo; & præcepta juramenti Dei.

f Dei.

3. Ne feſtines recedere a facie ejus *g*, neque permaneas in opere malo; quia omne, quod voluerit, faciet;

g Imo ſi offendiſti, cito redi cum eo in gratiam.

4. Et ſermo illius poteſtate plenus eſt; nec dicere ei quiſquam poteſt: Quare ita facis?

5. Qui cuſtodit præceptum, non experietur quidquam mali. Tempus *h* & reſponſionem cor ſapientis intelligit.

h Tempus & modum reſpondendi.

6. Omni negotio tempus eſt; & opportunitas, & multa hominis afflictio.

7. Quia ignorat præterita; & futura nullo ſcire poteſt nuntio.

8. Non eſt in hominis poteſtate prohibere ſpiritum *i*; nec habet poteſtatem in die mortis, nec ſinitur quieſcere ingruente bello *k*, neque ſalvabit impietas impium.

i Animam ne diſcedat a corpore.
k Tentatione.

9. Omnia hæc conſideravi, & dedi cor meum in cunctis operibus, quæ fiunt ſub ſole. Interdum dominatur homo homini in malum ſuum *l*.

l Dominantis, & ſubditi.

10. Vidi impios ſepultos *m*; qui etiam, cum

m Honorifice.

cum adhuc viverent, in loco *a* ſancto erant, & laudabantur in civitate quaſi juſtorum operum; ſed & hoc vanitas eſt.

11. Etiam quia non profertur cito contra malos ſententia; absque timore ullo filii hominum perpetrant mala.

12. Attamen peccator ex eo *b*, quod centies facit malum, & per patientiam ſuſtentatur; ego cognovi, quod erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem ejus.

13. Non ſit bonum impio, nec prolongentur dies ejus; ſed quaſi umbra tranſeant, qui non timent faciem Domini.

14. Eſt & alia vanitas, quæ fit ſuper terram. Sunt juſti, quibus mala proveniunt *c*, quaſi opera egerint impiorum; & ſunt impii, qui ita ſecuri ſunt *d*, quaſi juſtorum facta habeant; ſed & hoc *e* vaniſſimum judico.

15. Laudavi igitur lætitiam, quod non eſſet homini bonum ſub ſole, niſi quod comederet, & biberet *f*, atque gauderet *g*; & hoc ſolum ſecum auferret de labore ſuo in diebus vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus ſub ſole.

16. Et appoſui cor meum, ut ſcirem ſapientiam, & intelligerem diſtentionem *h*, quæ verſatur in terra; eſt homo, qui diebus & noctibus ſomnum non capit oculis.

17. Et intellexi, quod omnium operum Dei nullam poſſit homo invenire rationem eorum, quæ fiunt ſub ſole; & quanto plus laboraverit ad quærendum, tanto minus inveniat; etiam ſi dixerit ſapiens, ſe noſſe, non poterit reperire.

a Miniſterio.
b Fit magis peccator, & audacior.
c Ad eorum purgationem.
d Ad remunerationem bonorum operum, quæ hic fecerunt.
e In peccatis ſecure vivere.
f Cibum & potum congruum corpori, & animæ.
g Acquieſcens Dei voluntati.
h Quid animũ anxia occupatione diſtineat.

rzy ieſcze poki żyli, ná mieyſcu świętym byli, y chwalono ie w mieśćie, iáko w uczynkách ſpráwiedliwe; ále y to márność ieſt.

11. Bo iż nie rychło wydáią dekret przećiwko złym; bez żadney boiáźni ſynowie człowieczy broią złośći.

12. Wſzákże grzeſznik ztądże ſtokroć złość czyni, á ćierpliwie go czekáią; iam poznał, iż tym dobrze będźie, ktorzy ſię Bogá boią, ktorzy ſię wſtydzą twarzy iego.

13. Nie ieſt dobrze niezbożnemu, y dni iego nie przedłużáią ſię; ále niech przemiiáią iáko ćięń, ktorzy ſię nie boią oblicza Páńſkiego.

14. Ieſt y drugá márność, ktora ſię dźieie ná źiemi. Są ſpráwiedliwi, ktorym ſię źle wiedźie, iákoby uczynki niezbożnych uczynili; y ſą niezbożni, ktorzy ſą ták beſpieczni, iákoby mieli uczynki ſpráwiedliwych; lecz y to mam zá náwiętſzą márność.

15. Chwaliłem tedy weſele, że niemáſz nic lepſzego człowiekowi pod ſłońcem, iedno ieść y pić, á weſelić ſię; á iż to tylko z ſobą weźmie z pracey ſwey we dniách żywotá ſwego, ktore mu Bog dał pod ſłońcem.

16. Y udałem ſerce ſwe, ábym poznał mądrość, y rozumiał zábáwienie, ktore ieſt ná źiemi; ieſt człowiek, ktoremu we dnie y w nocy ſen ná oczách nie poſtoi.

17. Y zrozumiałem, iż wſzytkich ucynkow Bożych żadney przyczyny ználeść człowiek nie może, ktore ſię dźieią pod ſłońcem; á czim więcey prácuie ſzukáiąc, tym mniey náyduie; choćby też mowił mądry, że wie, nie będźie mogł náleść.

CAPUT IX.

I. Regulæ ſapientiæ: Nemo ſcit, an Dei odio, vel amore ſit dignus; quod eadem cunctis hic eveniant 1. II. Cum poſt hanc vitam non reſtet tempus operandi, nunc operibus inſtanter incumbendum 4. III. Sapientia præſtat fortitudini, & in paupere deſpicitur 11.

1. OMnia hæc tractavi in corde meo, ut curioſe intelligerem; Sunt juſti, atque ſapientes, & opera eorum in manu Dei; *i* & tamen neſcit *k* homo, utrum amore, an odio dignus ſit.

2. Sed omnia in futurum ſervantur incerta; eo quod univerſa æque eveniant juſto &

i In ſcientia, memoria, & continua acceptatione Dei.
k Scientia infallibili & certa.

ROZDZIAŁ IX.

I. Reguły mądrośći: żaden niewie, ieſli ieſt godźien miłośći, czyli nienawiśći Bożey; że wſzytko iednáko ná wſzytkich przychodźi. II. Poniewadź po tym krotkim żywoćie nie będźie czáſu záſługi, teraz uśilnie ma ſię prácowáć. III. Mądrość lepſzá niż męſtwo, á w ubogim nie ieſt poważna.

1. WSzytkom to rozważał w ſercu ſwoim, ábych pilnie zrozumiał; ſą ſpráwiedliwi y mądrzy, á uczynki ich ſą w ręce Bożey; á przećię niewie człowiek, ieſli ieſt miłośći, czyli nienawiśći godźien.

2. Ale wſzytkie rzeczy ná przyſzły czás záchowáne ſą niepewne; przeto że wſzytko iedná-

dnáko przychodźi ná ſpráwiedliwego y niezbożnego, ná dobrego, y ná złego, ná czyſtego, y nieczyſtego, ná czyniącego ofiáry, y gárdzącego nimi. Iáko dobry, ták y grzeſzny; iáko krzywo przyśiężcá, ták y ten ktory prawdźiwie przyśięgá.

3. To ieſt nágorſza, że wſzytkiego, co ſię dźieie pod słońcem, że ſię iednáko że wſzytkimi dźieie; przecę y ſercá ſynow człowieczych nápełnią ſię złośći, y wzgárdy w ſwym żywoćie, á potym doprowádzeni będą do piekłá.

4. Niemáſz żadnego, ktoryby záwſze żył, y ktoryby o tym nádźieię miał; lepſzy ieſt pies żywy, á niżli lew zdechły.

5. Bo żywiący wiedzą, iż umrzeć máią; lecz umárli nic więcey niewiedzą, áni dáley máią zapłaty; gdyż pámiątká ich przyſzłá w zápámiętánie.

6. Miłość też y nienawiść, y zazdrośći pospołu zginęły; áni máią częśći ná tym świećie, y w uczynku, ktory ſię dźieie pod słońcem.

7. Idźże tedy, á iedz chleb ſwoy z weſelem, á piy wino ſwe z rádośćią; bo ſię uczynki twoie Bogu podobáią.

8. Ná káżdy czás niech będą białe ſzáty twoie; á oleiek niechay nie ſchodźi z głowy twoiey.

9. Záżyway żywotá z żoną, ktorą miłuieſz, po wſzytkie dni żywotá nieſtáteczności twoiey, ktoreć dáne ſą pod słońcem przez wſzytek czás márnośći twoiey; bo to ieſt dźiał w żywocie, y w pracey twey, ktorą prácuieſz pod słońcem.

10. Cokolwiek czynić może ręká twoiá uſtáwicznie czyń; bo áni ſpráwy, áni rozumu, áni mądrośći, áni umieiętnośći nie będźie w piekle, gdźie ſię ty kwápiſz.

11. Obroćiłem ſię ku drugiemu, y widźiałem pod słońcem, iż áni prędkich ieſt bieg, áni mężnych woyná, áni mądrych chleb, áni uczonych bogáctwá, áni ſmyślnych łáſká; ále czás, y treſunek ieſt we wſzytkim.

12. Nie wie człowiek koncá ſwego, ále iáko ryby łowią wędą, y iáko ptaká śidłem imáią; ták też ludźie bywáią poimáni we zły czás, gdy ná nie nagle przypádnie.

13. Widźiałem też y tę mądrość pod słońcem; y doznałem, że ieſt wielka.

14. Miáſto máłe, y máło w nim mężow; przyćiągnął przećiwko niemu krol wielki, y obległ ie, y pobudował ſzańce w około, y dokonáło ſię oblężenie.

& impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas, & ſacrificia contemnenti. Sicut bonus, ſic & peccator; ut perjurus, ita & ille, qui verum dejerat *a*.

3. Hoc eſt peſſimum *b* inter omnia, quæ ſub ſole fiunt, quia eadem cunctis eveniunt; unde & corda filiorum hominum implentur malitia, & contemptu in vita ſua, & poſt hæc ad inferos deducentur.

4. Nemo eſt, qui ſemper vivat, & qui hujus rei habeat fiduciam; melior eſt canis vivus leone mortuo *c*.

5. Viventes enim ſciunt, ſe eſſe morituros; mortui vero nihil *d* noverunt amplius, nec habent ultra mercedem; quia oblivioni tradita eſt memoria eorum.

6. Amor quoque, & odium, & invidiæ ſimul perierunt; nec habent partem in hoc ſæculo, & in opere, quod ſub ſole geritur.

7. Vade ergo, & comede in lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum; quia Deo placent opera tua.

8. Omni tempore ſint veſtimenta tua candida *e*; & oleum de capite tuo non deficiat.

9. Perfruere vita cum uxore, quam diligis, cunctis diebus vitæ inſtabilitatis tuæ, qui dati ſunt tibi ſub ſole omni tempore vanitatis tuæ; hæc eſt enim pars *f* in vita *g*, & in labore tuo, quo laboras ſub ſole.

10. Quodcumque facere poteſt manus tua, inſtanter operare; quia nec opus *h*, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia erunt apud inferos, quo tu properas.

11. Verti me ad aliud, & vidi ſub ſole, nec velocium eſſe curſum, nec fortium bellum, nec ſapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam; ſed tempus, caſumque in omnibus *i*.

12. Neſcit homo finem ſuum, ſed ſicut piſces capiuntur hamo, & ſicut aves laqueo comprehenduntur; ſic capiuntur homines in tempore malo, cum eis ex templo ſupervenerit.

13. Hanc quoque ſub ſole vidi ſapientiam; & probavi maximam.

14. Civitas parva, & pauci in ea viri; venit contra eam rex magnus, & vallavit eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta eſt obſidio.

a Hic in mundo tractatur.
b Nobis moleſtum & difficillimum intellectu.
c Proverbium eſt, q. d. vita præſtat morti.
d Novi ad novum merítum.
e Feſtiva & nitida pro ſtatu tuo.
f Felicitatis.
g Hac.
h Tempus operandi, vel merendi.
i Plurimum valere.

15. Inventusque eſt in ea vir pauper, & ſapiens, & liberavit urbem per ſapientiam ſuam; & nullus deinceps recordatus eſt hominis illius pauperis.

16. Et dicebam ego, meliorem eſſe ſapientiam fortitudine; quomodo ergo ſapientia pauperis contempta eſt, & verba ejus non ſunt audita?

17. Verba ſapientium audiuntur in ſilentio, plus quam clamor principis inter ſtultos.

18. Melior *a* eſt ſapientia, quam arma bellica; & qui in uno peccaverit *b*, multa bona perdet *c*.

a Sup. 7. 20.
b Etſi multa bona fecerit & Reip. præſtiterit.
c Uno peccato multa damna ſibi aliiſque inferens.

CAPUT X.

Pergit laudare ſapientiam I. propter ſapientis a ſtulto differentiam; & tentationes potentis ſpiritus, quibus reſiſtendum 1. II. Propter hominum ambitionem, & perverſitatem, ubi de ſtulto, ac ſervo elevatis, de divite, ac principe humiliatis; occulto detractore 5. III. De rege puero, & principibus mane comedentibus; nec regi, nec diviti detrahendum 16.

1. MUſcæ morientes perdunt ſuavitatem unguenti *d*. Pretioſior *e* eſt ſapientia & gloria, parva, & ad tempus *f* ſtultitia.

2. *g* Cor *h* ſapientis in dextera ejus *i*; & cor ſtulti in ſiniſtra illius *k*.

3. Sed & in via ſtultus ambulans, cum ipſe inſipiens ſit; omnes ſtultos æſtimat.

4. Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te *l*, locum tuum *m* ne dimiſeris; quia curatio *n* faciet ceſſare peccata maxima.

5. Eſt malum, quod vidi ſub ſole, quaſi per errorem egrediens a facie principis.

6. Poſitum ſtultum in dignitate ſublimi, & divites ſedere deorſum.

7. Vidi ſervos in equis, & principes ambulantes ſuper terram quaſi ſervos.

8. Qui *o* fodit foveam, incidet in eam; & qui diſſipat ſepem, mordebit eum coluber.

9. Qui transfert lapides, affligetur in eis; & qui ſcindit ligna, vulnerabitur ab eis.

10. Si retuſum fuerit ferrum, & hoc non ut prius, ſed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur; & poſt induſtriam ſequetur ſapientia.

11. Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet, qui occulte detrahit.

12. Ver-

d Sic crimen admiſſum a ſapiente inficit & corrumpit ejus famam & gloriam.
e Unguento.
f Seu brevis.
g Vid. Deut. 1. 29. cum Jonæ 4. in fine.
h Cura & intentio.
i Eſt circa bona ſolida.
k Circa mala & vilia.
l Te permoverit.
m Priſtinam modeſtiam, & virtutem.
n Cura talis.
o Prov. 26 27. Eccli. 27. 29.

15. Y nálazł ſię w nim mąż ubogi á mądry, y wybáwił miáſto mądrością ſwą; á żaden nie wſpomniał potym ná onego człowieká ubogiego.

16. Y mowiłem ia, iż lepſzá ieſt mądrość, niżli moc; czemuż tedy mądrość ubogiego wzgárdzena ieſt, y ſłowo iego nie ſłuchano?

17. Słow mądrych ſłucháią w milczeniu, więcey niż wołánia kśiążęcego między głupiemi.

18. Lepſzá ieſt mądrość niż oręże woienne; á ktoby w iednym zgrzeſzył, wiele dobrego ſtráći.

ROZDZIAŁ X.

Nieuſtaie chwalić mądrość I. dla rozności mądrego od głupiego; á że pokuſam duchá mocnego ſprzećiwiać ſię mamy. II. Dla człowieczey pychy, y przewrotnośći; gdźie ſię opiſuią; głupi, y ſługá wynieśiony, bogac y kśiążę upokaſzáne, obmowcá potáiemny. III. Krol dźiećie; pánowie iadaiący ráno; krolowi nieuwłaczać, áni bogátemu.

1. MUchy zdycháiące pſuią wonną wdźięczność drogiego oleyku. Drożſza ieſt mądrość, y ſławá, máłe y ná czás ſzaleńſtwo.

2. Serce mądrego po práwey ſtronie iego; á ſerce głupiego po lewey ſtronie iego.

3. Ale y wdrodze kiedy głupi chodźi, ſam będąc ſzalonym; wſzytkie ma zá głupie.

4. Ieſli duch pánuiącego wſtąpi ná ćię, nie opuſzczay mieyſcá twego; ábowiem leczenie uczyni, że przeſtáną grzechy wielkie.

5. Ieſt złość, ktorąm widźiał pod ſłońcem, iákoby zá obłądzeniem wychodzącą od oblicznośći kśiążęćia.

6. Głupiego poſádzonego ná godnośći wyſokiey, á bogáte ná dole śiedzące.

7. Widźiałem ſługi ná koniech, á kśiążętá chodzące po źiemi iáko ſługi.

8. Kto doł kopa, wpádnie weń; á kto rozrzucá plot, wąż go ukąśi.

9. Kto przenośi kámienie, ſprácuie ſię nimi; á kto rąba drwá, będźie ránion od nich.

10. Ieſli ſię przytępi żelázo, á to nie iáko pierwey, ále ſtępione będźie, z wielką pracą náoſtrzone będźie; á po dowćipie przychodźi mądrość.

11. Gdyby ukąśił wąż po ćichu, nic nie ma mniey nádeń, ktory potáiemnie uwłoczy.

12. Sło-

12. Słowá uſt mądrego wdźięczność; á wárgi głupiego zrzucą go.
13. Początek słow iego głupſtwo; á oſtátek uſt iego błąd wielki.
14. Głupi rozmnaża słowá. Niewie człowiek, co przed nim było; á co po nim będźie, kto mu oznaymić może?
15. Praca głupich utrapi ie; ktorzy nie umieią jiśdź do miáſtá.
16. Biadá tobie źiemio, ktorey krol ieſt dźiećięćiem; y ktorey kśiążętá ráno iadáią.
17. Szczęśliwá źiemia, ktora ma krola zacnego; y ktorey kśiążętá iedzą czáſu słuſznego, dla pośilenia, á nie dla zbytku.
18. Dla leniſtwá pochyláią śię dáchy; á dla słábych rąk będźie przećiekał dom.
19. Ná śmiech czynią chleb, á wino, żeby záżywáli żywi; á pieniądzam wſzytko ieſt posłuſzno.
20. W myśli twoiey nie uwłaczay krolowi, á w ſkrytośći pokoiu twego, nie łay bogátemu; bo y ptacy powietrzni głos twoy zánioſą, á ktory ma ſkrzydłá, oznaymi powieść.

12. Verba oris ſapientis gratia; & labia inſipientis præcipitabunt eum.
13. Initium verborum ejus ſtultitia; & noviſſimum oris illius error peſſimus,
14. Stultus verba multiplicat. Ignorat homo, quid ante ſe fuerit; & quid poſt ſe futurum ſit, quis ei poterit indicare?
15. Labor ſtultorum affliget eos *a*; qui neſciunt *b* in urbem pergere *c*.
16. Væ tibi terra, cujus rex puer eſt; & cujus principes mane comedunt.
17. Beata terra, cujus rex nobilis *d* eſt; & cujus principes veſcuntur in tempore ſuo, ad reficiendum, & non ad luxuriam.
18. In pigritiis humiliabitur contignatio; & in infirmitate *e* manuum perſtillabit domus.
19. In riſum faciunt panem, & vinum, ut epulentur viventes; & pecuniæ obediunt omnia.
20. In cogitatione tua regi ne detrahas, & in ſecreto cubiculi tui ne maledixeris diviti; quia & aves cœli portabunt vocem tuam, & qui habet pennas, annunciabit ſententiam.

a Fatigabit implexis quæſtionibus.
b Vulgaria & neceſſaria.
c ſc. in cœlum.
d Genere & educatione.
e Remiſſione.

ROZDZIAŁ XI.

I. Mądrość napominá ku miłośierdźiu. II. Ku pilney pobożnośći, álbo: że śię ma záwſze dobrze robić; áby przyſzłego ſądu pámięć śię zátrzymała, ná ktorym wſzytko ſądzone będźie. III. Ku wyrzuceniu z ſercá wſzelkiego gniewu, y złośći.

1. RZucay chleb twoy ná wody ćiekące; bo po długim czáśie naydźieſz ji.
2. Day część śiedmi, y osmi; bo niewieſz, co zá złe będźie ná źiemi.
3. Ieſli śię nápełnią obłoki, wyleią deſcz ná źiemię. Ieſli upádnie drzewo ná południe, álbo ná połnocy, ná ktorymkolwiek mieyſcu upádnie, tám będźie.
4. Kto śię ná wiátr ogląda, nigdy śiąć nie będźie; á kto śię przypátruie obłokom, nigdy żąć nie będźie.
5. Iáko niewieſz, ktora ieſt drogá duchá, y iáko śię zraſtáią kośći w żywoćie brzemienney; ták nie wieſz ſpraw Bożych, ktory ieſt tworcą wſzytkiego.
6. Poránu śiey naśienie twoie, á w wieczor niech nie odpoczywa ręká twoiá; bo niewieſz, ktore lepiey wznidźie; to ábo ono; y ieſli oboie ſpołem, lepſze będzie.
7. Wdźięczne świátło, y miła rzecz ieſt oczom widźiec słońce.

CAPUT XI.

I. Sapientia hortatur ad miſericordiam 1. II. Ad ſedulam pietatem, ſeu ſemper bene operandum; ad futuri judicii memoriam retinendam, in quo de omnibus judicandi ſumus 6. III. Ad iram & malitiam a corde auferendam 9.

1. MItte panem tuum *f* ſuper tranſeuntes aquas *g*; quia poſt tempora multa invenies illum.
2. Da partem *h* ſeptem *i*, nec non & octo *k*; quia ignoras, quid futurũ ſit mali ſuper terram.
3. Si repletæ fuerint nubes, imbrem ſuper terram effundent *l*. Si ceciderit lignum *m* ad Auſtrum *n*, aut ad Aquilonem *o*, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.
4. Qui obſervat ventum, non ſeminat; & qui conſiderat nubes, numquam metet.
5. Quomodo ignoras, quæ ſit via ſpiritus; & qua ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis; ſic neſcis opera Dei, qui fabricator eſt omnium.
6. Mane ſemina ſemen tuum, & veſpere ne ceſſet manus tua; quia neſcis, quid magis oriatur, hoc aut illud; & ſi utrumque ſimul, melius erit.
7. Dulce lumen, & delectabile eſt oculis videre ſolem.

f Eleemoſynam.
g Pauperes, qui affluunt.
h Tuam.
i Multis egenis.
k Seu omnibus.
l Sic tu effunde eleemoſynam.
m Homo.
n Sub auſtro comprehenditur & purgatorium ſicut limbus patrum.
o Status damnationis, ſeu peccati.

8. Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus lætatus fuerit, meminiſſe debet tenebroſi temporis, & dierum multorum; qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita.

9. Lætare ergo juvenis in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuum in diebus juventutis tuæ, & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum; & ſcito, quod pro omnibus his adducet te Deus in judicium.

10. Aufer iram a corde tuo, & amove malitiam a carne tua. Adoleſcentia enim, & voluptas vana ſunt.

CAPUT XII.

I. Sapientiæ præcepta: Deum præ oculis habe in juventute, ante ſenium, & mortem 1. II. Dei præcepta obſerva, cum de omnibus ſit reddenda ratio 8.

1. MEmento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ; antequam veniat tempus afflictionis *a*, & appropinquent anni, de quibus dicas: Non mihi placent.

2. Antequam tenebreſcat ſol *b* & lumen, & luna, & ſtellæ; & revertantur nubes poſt *c* pluviam.

3. Quando commovebuntur *d* cuſtodes domus, & nutabunt viri fortiſſimi *e*; & otioſæ erunt molentes *f* in minuto numero, & tenebreſcent videntes *g* per foramina.

4. Et claudent oſtia in platea *h*, in humilitate vocis molentis; & conſurgent *i* ad vocem volucris, & obſurdeſcent omnes filiæ carminis *k*.

5. Excelſa quoque timebunt, & formidabunt in via, florebit amygdalus *l*, impinguabitur locuſta *m*, & diſſipabitur *n* capparis; quoniam ibit homo in domum æternitatis ſuæ; & circuibunt in platea plangentes *o*.

6. Antequam rumpatur funiculus *p* argenteus, & recurrat *q* vitta aurea *r*; & conteratur hydria *s* ſuper fontem, & confringatur *t* rota ſuper ciſternam.

7. Et revertatur pulvis in terram ſuam, unde erat & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.

8. Vanitas vanitatum, dixit Eccleſiaſtes, & omnia vanitas.

9. Cumque eſſet ſapientiſſimus Eccleſiaſtes, docuit populum, & enarravit, quæ fecerat; & inveſtigans compoſuit parabolas multas.

10. Quæ-

8. Ieſliby przez wiele lat żyw był człowiek, á w tych wſzytkich ſię weſelił, ma pámiętáć ná czás ćiemny, y ná długie dni; ktore kiedy przyidą, przeſzłe rzeczy pokażą ſię márnośćią.

9. Weſelże ſię tedy młodźieńcze w młodośći twoiey, á niech záżyie dobrego ſerce twe we dni młodośći twoiey, y chodź drogámi ſercá twego, y według weyźrzenia oczu twoich; ále wiedz, iż zá to wſzytko przywiedźie ćię Bog ná ſąd.

10. Oddal gniew od ſercá twego, y odrzuć złość od ćiáłá twego. Bo młodość, y rozkoſz ſą rzeczy márne.

ROZDZIAŁ XII.

I. Mądrośći náuki: w młodośći mieć Bogá przed oczyma pierwey, niż przydźie ſtárość, á śmierć. II. Strzedz przykazánia Bożego, poniewadz wſzytko przywiedźie ſię ná ſąd.

1. POmni ná ſtworzyćielá twego, zá dni młodośći twoiey; poki nie przydźie czás udręczenia, y nie nádeydą látá, o ktorych mowić będźieſz: Nie podobáią mi ſię.

2. Poki ſię nie záćmi ſłońce, y świátło, y księżyc, y gwiazdy; y poki ſię nie wrocą po dżdżu obłoki.

3. Kiedy ſię poruſzą ſtrożowie domowi, y záchwieią ſię duży mężowie; y proznowáć będą mielące w máley liczbie, y záćmią ſię pátrzące przez dźiury.

4. Y záwrą wrotá zá ulicę, w poniżeniu głoſu mielącey; y powſtáną ná głos ptáſzy, y ogłuſzeią wſzytkie corki śpiewánia.

5. Będą ſię też bać mieyſc wyſokich, y będą ſię lękáć ná drodze, zákwitnie drzewo migdałowe, utyie ſzáráńcza, á rozproſzą ſię kappáry; bo poydźie człowiek do domu wiecznośći ſwey; y będą chodźić po ulicách płáczący.

6. Poki ſię nie przerwie ſznur ſrebrny, á ſkurczy ſię czepek złoty; y ſtłucze ſię wiádro nád zdroiem, y złamie ſię koło nád ſtudnią.

7. Y wroći ſię proch do źiemie ſwey, z ktorey był, á duch wroći ſię do Bogá, ktory go dał.

8. Márność nád márnośćiámi, rzekł Ekkleſiáſtes, y wſzytko márność.

9. A Ekkleſiáſtes będąc namędrſzy, náuczał lud, y powiedźiał, co był uczynił; á wiwiedźiawſzy ſię złożył wiele przypowieśći.

10. Szu-

a Senectutis, quæ in ſeq. graphice deſcribitur, allegorice judicii extremi.
b In oculis ſenum caligantibus.
c Caliginoſi vapores poſt catarrhos.
d Alterabuntur oculi & reliqua ſenſuū organa.
e Crura, fortiſſimæ corporis partes.
f Dentes.
g Oculi ſeu pupillæ.
h In hominis facie.
i Quia ſenes ad leviſſimum ſonum evigilant.
k Omnis concentus in auribus ſenum.
l Id eſt caput caneſcet, ſicut amygdalus omnium arborum prima candeſcit.
m Corpus ſenis propter pituitam & aquam inter cutem.
n Extinguetur appetitus cibi: nam capparis alias excitat appetentiam, cibi & veneris.
o Amici moribundi.
p Sacra ſpina dorſi, ejus oſſa & medullæ colore argenteo ſunt.
q A cranio.
r Meninx ſeu membrana tenuis, cerebri involucrum.
s Venæ quæ ex jecore hauriunt ſanguinem.
t Vis attractiva ex ſtomacho.

10. Szukał słow pożytecznych, y spisał mowy ná prawdźie, y pełne prawdy.

11. Słowá mądrych są iáko ośćienie, y iáko gwoźdźie głęboko wbite; ktore przez rádę mistrzow dáne są od pásterzá iednego.

12. Nád to synu moy więcey się nie pytay, czynienia wiele kśiąg niemász końcá; á częste myślenie iest ćiáłá utrapienie.

13. Końcá mowienia wszyscy społem słuchaymy: Bogá się boy, á strzeż przykazánia iego; bo to iest wszelki człowiek.

14. Wszytko, co się dźieie, przywiedźie Bog ná sąd, zá káżdy występek lub dobry lub zły, ono będźie.

10. Quæsivit verba utilia, & conscripsit sermones rectissimos, ac veritate plenos.

11. Verba sapientium sicut stimuli & quasi clavi in altum defixi; quæ per magistrorum consilium data sunt a pastore uno *a*.

a DEO.

12. His amplius, fili mi, ne requiras. Faciendi plures libros nullus est finis; frequensque meditatio, carnis afflictio est.

13. Finem loquendi pariter omnes audiamus: DEUM TIME, ET MANDATA EJUS OBSERVA; HOC EST ENIM OMNIS HOMO *b*.

b Per hoc efficitur homo perfectus & beatus.

14. Et cuncta, quæ fiunt, adducet Deus in judicium pro omni errato, sive bonum, sive malum, illud sit.

PIESN Nád PIESNIAMI SALOMONA, Ktorą po Zydowsku שיר השירים SIR HASIRIM. zowią.

ROZDZIAŁ I.

I. Obłubienicá żąda początek, śrzodek, á ostatek swoiego zbáwienia, y doskonałośći. II. Obłubieniec oną uczy drogą doskonałośći w rozmaitych podobieństw. III. Dla tego z obu stron ku społeczney chwale, y miłośći się pobudzaią.

1. Niech mię pocáłuie pocáłowániem ust swoich; bo lepsze są pierśi twe nád wino

2. Woniáiące oleykámi nawybornieyszemi. Oleiek wylany imię twoie; dla tego pánienki umiłowáły ćię.

3. Pociągni mię zá tobą, pobieżemy do wonnośći oleykow twoich. Wprowádźił mię krol do pokoiow swoich; rozráduiem się y rozweselemy w tobie, pámiętáiąc ná pierśi twoie nád wino; práwi miłuią ćię.

4. Czarnaćiem, ále piękna, corki Jerozolimskie; iáko namioty Cedár, iáko skory Sálomonowe.

5. Nie pátrzayćie ná mię, żem iest śmiáda, bo mię opaliło słońce; synowie mátki moiey walczyli przećiwko mnie, postáwili mię strożem w winnicách; winnice moiey nie strzegłám.

6. Oznaymiże mi, ktorego miłuie duszá moiá,

CANTICUM CANTICORUM SALOMONIS, Quod Hebraice שיר השירים SIR HASIRIM dicitur.

CAPUT I.

I. Sponsa petit omnia salutis & perfectionis suæ primordia, media, & summa 1. II. Sponsus illam instruit in via perfectionis per varias similitudines 7. III. Unde ad mutuas laudes & amores utrinque excitantur 11.

1. Osculetur me osculo oris sui; quia meliora sunt ubra *c* tua vino *d*.

c Sapientia & charitas tua.
d Terreni amoris.

2. Fragrantia unguentis optimis *e*. Oleum effusum nomen tuum; ideo adolescentulæ dilexerunt te.

e Quæ sanant nos & roborant.

3. Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum. Introduxit *f* me rex in cellaria sua; exultabimus & lætabimur in te, memores uberum tuorum super vinum; recti diligunt te.

f Post præfata desideria.

4. Nigra sum *g*, sed formosa *h*, filiæ Jerusalem; sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.

g Quoad naturam.
h Per gratiam.

5. Nolite me considerare, quod fusca sim, quia decoloravit me sol; filii matris meæ pugnaverunt contra me, posuerunt me custodem in vineis; vineam meam non custodivi.

6. Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi

ubi pafcas, ubi cubes in meridie; ne vagari incipiam poft greges fodalium tuorum *a*.

7. Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres; egredere, & abi poft veftigia gregum & pafce hœdos tuos *b* juxta tabernacula paftorum.

8. Equitatui meo *c* in curribus Pharaonis affimilavi te amica mea.

9. Pulchræ funt genæ *d* tuæ ficut turturis; collum tuum ficut monilia.

10. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.

11. Dum effet Rex in accubitu fuo; nardus mea *e* dedit odorem fuum *f*.

12. Fafciculus myrrhæ dilectus meus mihi; inter ubera mea commorabitur.

13. Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.

14. Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es; oculi tui columbarum.

15. Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus. Lectulus *g* nofter floridus *h*.

16. Tigna *i* domorum noftrarum cedrina, *k* laquearia *l* noftra cypreffina *m*.

iá, kędy páśiefz, kędy odpoczywafz w południe; ábych śię nie poczęłá błąkáć zá trzodámi towárzyfzow twoich.

7. Iefli śię nie znafz, o napięknieyfza miedzy niewiáftámi; wynidź á idź zá ftádem trzod, á páś koźlętá twoie przy budkách páfterfkich.

8. Ieźdźie moiey w woźiech Pháráonowych przyrownałem ćię przyiaćiołko moiá.

9. Piękne fą iágody licá twego iáko Synogárlice; fzyiá twoiá iáko kleynoty.

10. Láncufzki złote uczynimy tobie frebrem nakrapiáne.

11. Kiedy krol był ná pokoiu fwoim; fpikánard moy wydał wonność fwoię.

12. Snopek mirrhy ieft mi miły moy; miedzy pierśiámi moiemi mieszkáć będźie.

13. Grono Cypru mi miły moy, w winnicách Engáddy.

14. Otoś ty piękna przyiáćiołká moiá, otoś ty ieft piękna; oczy twoie iáko gołębice.

15. Otoś ty ieft piękny miły moy, y wdźięczny. Łożko náfze kwiećia pełne.

16. Bálki domow náfzych Cedrowe, ftropy náfze Cypryfowe.

CAPUT II.

Divini amores mutuis colloquiis, elogiis & laudibus amplius inflammantur.

1. EGo flos campi *n*, & lilium convallium *o*.

2. Sicut lilium inter fpinas; fic amica mea inter filias.

3. Sicut malus inter ligna filvarum; fic dilectus meus inter filios. Sub umbra illius, quem defideraveram, fedi; & fructus ejus dulcis gutturi meo.

4. Introduxit me in cellam vinariam *p*, ordinavit in me charitatem.

5. Fulcite me floribus, ftipate me malis; quia amore langueo.

6. Læva ejus fub capite meo; & dextera illius amplexabitur me.

7. Adjuro vos filiæ Jerufalem, per capreas cervosq; camporum, ne fufcitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoad usque ipfa velit.

8. Vox dilecti mei †; ecce ifte venit faliens in montibus, tranfiliens colles.

9. Similis eft dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum; en ipfe ftat poft parietem noftrum *q*, refpiciens per feneftras, profpiciens per cancellos *r*.

ROZDZIAŁ II.

Bofke miłowánia z fpołecznemi rozmowámi, chwáłámi, á ozdobámi śię więcey rofpalaią.

1. IA kwiát polny, y lilia pádolna.

2. Iáko lilia miedzy ćierniem; ták przyiaćiołká moiá miedzy corkámi.

3. Iáko iábłoń miedzy drzewem leśnym; ták miły moy miedzy fynámi. Pod ćieniem iego, ktoregom prágnęłá, śiedźiáłám; á owoc iego fłodki gárdłu memu.

4. Wprowádźił mię do piwnice winney, rozrządźił we mnie miłość.

5. Obłożćie mię kwiećiem, ofypćie mię iábłki; boć mdleię od miłośći.

6. Lewa ręka iego pod głową moią; á práwicá iego obłápi mię.

7. Poprzyśięgam was corki Jerozolimfkie, przez fárny y przez iełenie polne, ábyśćie nie budźiły, áni ocućić dawáły miłey moiey, dokąd fámá nie zechce.

8. Głos miłego mego; oto ten idźie fkacząc po gorách, przefkákuiąc págorki.

9. Podonbny ieft myły moy fárnie, y ielonkowi; oto on ftoi zá śćiáną náfzą, pogládáiąc okny, pátrzáiąc przez kraty.

a Qui nequeunt me juvare, & beare.
b Non folum agnos fed & fœtentes peccatores.
c Nobiliori parti exercitus mei.
d Ob modeftiam, & caftã pudicitiam.
e Humilitas.
f Propter varios actus virtutum fuaviffimum.
g Menfæ & thalami.
h Ornatus flofculis, virtutũ.
i Suftentacula.
k Fortia & conftantia.
l Quæ prope tectum, puta mentis, elevationes.
m Stabiles rectæ, odoriferæ.
n Totius mundi.
o Amans valles & humiles.
p Ubi præbuit vinum devotionis.
† IN VISITAT. B. VIRG.
q Poft humanitatem; fub carne noftra latens.
r Per omnes creaturas.

10. En

10. Oto

10. Oto miły moy mowi ku mnie: wſtań, ſpieſz ſię przyiaćiołko moiá, gołębico moiá, piękna moiá, á przyidźi.

11. Boć iuż źimá minęłá, deſcz przeſzedł, y przeſtał.

12. Ukazáły ſię kwiatki po źiemi náſzey, przyſzedł czás winnic obrzynánia; głos ſynogarlice ſłyſzan ieſt w źiemi náſzey.

13. Figá wypuśćiłá niedoyźrzáłe figi ſwoie; winnice kwitnące wydáły wonność ſwoię. Wſtań przyiaćiołko moiá, piękna moiá, á przyidźi.

14. Gołębico moiá, w roſpádlinách ſkálnych, w maclochu párkanu, ukaż mi oblicze twoie, niechay głos twoy zábrzmi w uſzách moich; ábowiem głos twoy wdźięczny, á oblicze twoie piękne.

15. Poymaycie nam liſzki máłe, ktore pſuią winnice; bo winnica náſzá zákwitłá.

16. Miły moy mnie, á ia iemu, ktory ſię páśie miedzy liliámi.

17. Poki dźień nie nádydźie, á nie przeminą ćienie; wroć ſię, bądź podobiem myły moy ſárnie, y ielonkowi ná gorách Bether.

10. En dilectus meus loquitur *a* mihi: Surge, propera amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni.

11. Jam enim hyems *b* tranſiit, imber *c* abiit, & receſſit.

12. Flores *d* apparuerunt in terra noſtra, tempus putationis advenit; vox turturis *e* audita eſt in terra noſtra.

13. Ficus protulit groſſos *f* ſuos; vineæ florentes dederunt odorem ſuum. Surge amica mea, ſpecioſa mea, & veni *g*.

14. Columba mea in foraminibus *h* petræ, in caverna *i* maceriæ, oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis; vox *k* enim tua dulcis, & facies tua decora.

15. Capite nobis vulpes parvulas *l*, quæ demoliuntur vineas; nam vinea noſtra *m* floruit.

16. Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia *n*.

17. Donec aſpiret dies *o*, & inclinentur *p* umbræ; revertere *q*, ſimilis eſto *r*, dilecte mi, capreæ, hinnuloque cervorum ſuper montes Bether.

a Per ſcripturas &c.
b Tentationū.
c Perſecutionum.
d ſc. pia deſideria.
e Spiritus S. qui poſtulat, pro nobis gemitibus.
f Primos & dulces fructus.
g Per pia deſideria & bona opera.
h Vulneribus Chriſti.
i Chriſti latere.
k Confeſſionis, laudis, prædicationis
l Scandaloſos, hæreticos.
m Eccleſia.
n Virginum choros.
o Cœleſtis.
p Hebr. fugiant, abeant.
q In cœlum aſcendens.
r Velocitate.

ROZDZIAŁ III.

I. Obłubieniec ná rozmayte ſpoſoby ſzukány, á wyndleźiamy ieſt przez ſkutki żywotá prácowitego, y rozmyślaiącego. II. Opiſuie ſię Obłubienca Mdieſtat, á koroná doſkonáłość y taiemnic.

1. NA łożku moim w nocy ſzukałám tego, ktorego miłuie duſzá moiá; ſzukałám go, á nie nálazłám.

2. Wſtánę, á obbieżę miáſto; po ulicách, y po rynkách ſzukáć będę, ktorego miłuie duſzá moiá; ſzukáłám go, á nie nalázłam.

3. Ználeźli mię ſtrożowie, ktorzy ſtrzegą miáſtá; Zaliśćie widźieli, ktorego miłuie duſzá moiá?

4. Máluczko odſzedſzy od nich, nálázłám tego, ktorego miłuie duſzá moia; poymáłám go, y nie puſzczę go, áż go wprowádzę do domu mátki moiey, y do komory rodźićielki moiey.

5. Poprzyśięgam was corki Jerozolimſkie, przez ſárny, y ielenie polne, ábyśćie nie budźiły, áni ocućić dawáły miley, dokąd ſámá nie zechce.

6. Ktoraż to ieſt, ktora wſtępuie przez puſzczą iáko promień dymu z wonnych rzeczy mirrhy

CAPUT III.

I. Sponſus variis modis quæritur & invenitur per opera vitæ activæ & contemplativæ 1. II. Sponſi majeſtas & diadema perfectionum & myſteriorum deſcribitur 7.

1. IN lectulo meo per noctes quæſivi, quem diligit anima mea; quæſivi illlum, & non inveni.

2. † Surgam *s* & circuibo civitatem; per vicos & plateas quæram, quem diligit anima mea; quæſivi illum, & non inveni.

3. Invenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt civitatem; Num, quem diligit anima mea, vidiſtis?

4. Paulులum cum pertranſiſſem eos *t*, inveni, quem diligit anima mea; tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ *u*, & in cubiculum genitricis meæ.

5. Adjuro vos filiæ Jeruſalem, per capreas cervosque camporum *x*, ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit *y*.

6. Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi *z* ex aromatibus myrr-

† B. MARIÆ MAGDALENÆ.
s In mea deſolatione.
t Cum me elevarem ſuper omnia creata.
u In cor meū.
x Per animas ſanctas veloces & fervidas.
y CÆTERA EPISTOLÆ QUÆRE cap. 8. v. 6. pone me.
z ſc. thymiama.

a Mortificationis & pœnitentiæ.
b Orationis & contemplationis.
c Ob cæteras virtutes.
d Ecclesiam Christi.
e Plurimi.
f Pastores & præsules.
g Spiritualia.
h Chald. dæmones.
i Alii vertunt lecticam, vel talamum sc. Ecclesiam.
k Fidelibus.
l Fidei articulos.
m Veritates puras & probatas.
n supereminentem charitatem.
o Ascenditur per tribulationem & martyrium.
p Ut suprema infima media, & latera charitate fulciantur, sicut throni undique serico coccineo obducuntur.
q Animas electorum.
r Contemplando.
s Christum.
t Humanitatis, spinea corona & gloriæ.
u Maria & Synagoga.
x Incarnationis, passionis, glorificationis.
y Cogitationes & affectiones tuæ.
z Sub vigili pastoris cura.
a Meditatio & oratio.
b Producentes in intellectu veram cognitionem, in voluntate ardentem amorem &c.
c Obedientia tua, qua jugum legis bajulas, fortis est & generosa.
d Charitas Dei & proximi.
e Corona filiorum, donorum, & gratiarum.

myrrhæ *a*, & thuris *b*, & universi pulveris pigmentarii *c*?

7. En lectulum Salomonis *d* sexaginta *e* fortes *f* ambiunt ex fortissimis Israel.

8. Omnes tenentes gladios, & ad bella *g* doctissimi; uniuscujusque ensis super femur suum propter timores *h* nocturnos.

9. Ferculum *i* fecit sibi rex Salomon de lignis *k* Libani;

10. Columnas *l* ejus fecit argenteas *m*, reclinatorium aureum *n*, ascensum purpureum; *o* media *p* charitate constravit propter filias *q* Jerusalem.

11. Egredimini, & videte *r* filiæ Sion regem Salomonem *s* in diademate *t*; quo coronavit illum mater *u* sua in die desponsationis *x* illius, & in die lætitiæ cordis ejus.

CAPUT IV.

I. Sponsus laudat sponsæ oculos, dentes, labia, ubera 1. II. Ad sublimiora provocat, sc. charitatem proximi 8. III. Ad perferendos labores pro Christo 16.

1. QUam pulchra es amica mea, quam pulchra es! oculi tui columbarum absque eo, quod intrinsecus latet. Capilli tui *y* sicut greges caprarum *z*, quæ ascenderunt de monte Galaad.

2. Dentes tui *a* sicut greges tonsarum; quæ ascenderunt de lavacro; omnes *b* gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas.

3. Sicut vitta coccinea, labia tua; & eloquium tuum dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ; absque eo, quod intrinsecus latet.

4. Sicut turris David collum tuum *c*, quæ ædificata est cum propugnaculis; mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.

5. Duo ubera tua *d*, sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in liliis;

6. Donec aspiret dies, & inclinentur umbræ; vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.

7. Tota pulchra es amica mea; & macula non est in te.

8. Veni de libano, sponsa mea, veni de Libano, veni; coronaberis *e* de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.

9. Vulnerasti cor meum soror mea sponsa,

mirrhy y kádźidłá, y káżdego prochu áptekárſkiego?

7. Oto łoże Sálomonowe ſześćdźieśiąt mężnych obſtąpiło, z namężnieyſzych Izráel.

8. Wſzyſcy trzymáiąc miecze, y bárzo ćwiczeni ku bitwie; káżdego miecz przy boku iego, dla ſtráchow nocnych.

9. Lektykę uczynił ſobie krol Sálomon z drzewá Libáńſkiego;

10. Filary iey poczynił ſrebrne, poręcze złote, podniebienie ſzárłatowe; śrzodek iey náſłał miłośćią dla corek Jerozolimſkich.

11. Wynidźćie, á oglądayćie corki Siońſkie krolá Sálomoná, w koronie; ktorą go ukorowáłá mátká iego, w dźień zrękowin iego, y w dźień weſela ſercá iego.

ROZDZIAŁ IV.

I. Oblubieniec chwáli ſwey oblubienicey oczy, zęby, wárgi, pierśi. II. Przyzywá ku wyſzokośći, to ieſt miłośći bliżnego. III. Ku Ponoſzeniu prac dla Chryſtuſá.

1. O Iákożeś piękna przyiaćiołko moiá, o iákożeś piękną! oczy twoie gołębie, oprocz tego, co ſię wewnątrz tái. Włoſy twoiey iáko ſtádá koz, ktore zſtąpiły z gory Galáád.

2. Zęby twoiey iáko trzody owiec poſtrzyżonych, ktore wyſzły z kąpieli; káżda máiąc po dwoygu iágniąt, á niepłodney niemáſz miedzy nimi.

3. Iáko tkánicá kármázynowa wárgi twoie; á wymowá twoiá wdźięczna. Iáko ułomek iábłká gránatowego, ták iágody twoie; oprocz tego, co ſię we wnątrz tái.

4. Iáko wieżá Dawidowá ſzyiá twoiá, ktorą zbudowano zobronámi; tyśiąc tarcz wiſzą ná niey, wſzytká broń mocarzow.

5. Dwie pierśi twoie, iáko dwoie bliźniątek u ſárny, ktore ſię páſą między liliámi;

6. Poki dźień nie nádeydźie, á nie náchylą ſię ćienie; poydę do gory mirrhy, y do págorku kádźidłá.

7. Wſzytká ieſteś piękna przyiaćiołko moiá; á niemáſz w tobie zmázy.

8. Podźże z Libanu oblubienico moiá, podź z Libanu, podź; będźieſz koronowáná z wierzchu Amáná, z wierzchu Sánirá y Hermoná, z łożyſk lwich, z gor Ryśiow.

9. Zrániłáś ſerce moie, śioſtro moiá oblubienico

nico, zrániłáś ferce moie iednym okiem twoim, y iednym włofem fzyie twoiey.

10. Iáko piękne fą pierśi twoie śioftro moiá oblubienico! pięknieyfze fą pierśi twe niż wino, á wonność oleykow twoich niż wfzytkie wonnośći.

11. Plaftr miodu płynący wárgi twoie oblubienico, miod y mleko pod ięzykiem twoim; á wonność fzat twoich, wonność kádźidłá.

12. Ogrod zámkniony śioftrá moiá oblubienicá; ogrod zámkniony zdroy zápieczętowány.

13. Szczepy twoie fad máłogránatow z owocámi iábłek. Cyprifu z Nardem,

14. Spikánárd y fzáfran, káfsia y Cynámon, ze wfzemi drzewy Libáńfkiemi, mirrhá y áloes, że wfzemi przednieyfzemi oleykámi.

15. Zdroy ogrodow, ftudnia wod żywych, ktore płyną pędem z Libanu.

16. Wftań wiatrze połnocny, á przyidź wiatrze z południá; przewiey ogrod moy, á niech płyną wonnośći iego.

ROZDZIAŁ V.

I. Záprafzanie oblubienca do ogrodu; taiemne żniwo, á bankiet. II. Sen oblubienice. III. Oblubienca przymioty, á znáki, zkąd od wfzytkich może fię poznać, y fzukac.

1. Niech przyidźie miły moy do ogrodá fwego; á niech ie owoce iábłek iego. przyfzedłem do ogrodá mego śioftro moiá oblubienico, zebrałem mirrhę moię z wonnemi źiołámi memi; iadłem plaftr z miodem moim; piłem wino moie z mlekiem moim; iedźćież przyiaćiele, y piyćie á popiyćie fię namilfzy.

2. Ia fpię, á ferce me czuie; głos miłego mego kołácącego; Otworz mi śioftro moiá, przyiaćiołko moiá, gołębico moiá, niepokaláná moiá; boć głowá moiá pełna ieft rofy, á kędźierze moie kropli nocnych.

3. Zwlokłam fuknię moię, iákoż ią oblec mam? umyłam nogi moie, iákoż ie zmázáć mam?

4. Miły moy śćiągnął rękę fwoię dźiurą; á żywot moy zádrżał ná dotknieni iego.

5. Wftáłám, ábym otworzyłá miłemu memu; ręce moie kápáły mirrhą, á pálce moie były pełne mirrhy, co nawybornieyfzey.

6. Zaworę drzwi moich otworzyłám miłemu

---

fa, vulneraſti cor meum in uno oculorum tuorum, & in uno crine colli tui.

10. Quam pulchræ ſunt mammæ *a* tuæ ſoror mea ſponſa! pulchriora ſunt ubera *b* tua vino & odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata.

a Obſequia charitatis in proximum.
b Et lac doctrinæ.

11. Favus diſtillans labia tua *c* ſponſa, mel & lac ſub lingua tua; & odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.

c Sermo tuus gratioſus eſt, & purus.

12. Hortus concluſus *d* ſoror mea ſponſa; hortus concluſus, fons ſignatus *e*.

d Abundans fructibus.
e Plenus aquis gratiarum.

13. Emiſſiones *f* tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus. Cypri *g* cum nardo,

f Fructus & propagines.
g Arbor eſt odoratiſſima in Engaddi.

14. Nardus & crocus, fiſtula & cinnamomum cum univerſis lignis Libani, myrrha & aloe, cum omnibus primis *h* unguentis.

h Præſtantiſſimis: per iſta omnia ſignificatur bonorũ operum præſtantia & ſuavitas.

15. Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.

17. Surge Aquilo *i*, & veni Auſter *k*; perfla hortum meum, & fluant aromata *l* illius.

i Tribulatio.
k Spiritus Sancti gratia, & charitas.
l Bona opera, quæ cum Dei gratia fiunt.

CAPUT V.

I. Invitatio Sponſi in hortum; myſtica meſſio & convivium, 1. II. Sponſæ ſomnus, 2. III. Sponſi notæ & qualitates, ut dignoſci poſſit, & quæri ab omnibus 10.

1. VEniat dilectus meus in hortum ſuum; & comedat fructum pomorum ſuorum. Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa, meſſui myrrham *m* meam cum aromatibus meis; comedi favum cum melle meo; bibi vinum meum cum lacte meo *n*; comedite amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi.

m Dolorum & paſſionum.
n Per iſta omnia intellige verbum Dei, ſcripturam S. &c.

2. Ego dormio, & cor meum vigilat; vox dilecti mei pulſantis; Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea; quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium.

3. Expoliavi me *o* tunica mea, quomodo induar illa? lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?

o Pergit Sponſa referre errores ſuos & caſus.

4. Dilectus meus miſit manum ſuam per foramen *p*; & venter meus intremuit ad tactũ ejus

p Ut removeret inordinatum amorem

5. Surrexi, ut aperirem dilecto meo; manus meæ ſtillaverunt mirrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima.

6. Peſſulum oſtii mei aperui dilecto meo; at

a Quæ erat nova myrrha & calamitas. *b* Precibus. *c* Operibus. *d* Gladio verbi Dei. *e* Sagittis suis & sermonibus *f* Omnes prætextus & impedimenta amoris. *g* Animæ Patriarcharum & Prophetarum &c. *h* Verbum Filius Dei. *i* Deo, Patre cœlesti genitus. *k* i. Natura divina. *l* Ejus perfectiones, curæ, opera. *m* Sapientia & providentia. *n* Compositio virtutum exterior. *o* Præcepta & consilia. *p* Optimam, Chald. electa. *q* Vis operandi, sine ullo impedimento *r* Ob charitatē *s* Ob spem cœlestis præmii. *t* Mens candida & incorruptibilis. *u* variis gratiis *x* Vires & fortitudo. *y* Charitatem geminam, Dei & proximi. *z* Doctrina, & prædicatio. *a* Ecclesiam. *b* Minoribus sc. in animabus justis.

at ille declinaverat *a*, atque transierat. Anima mea liquefacta est, ut locutus est; quæsivi *b*, & non inveni illum; vocavi *c*, & non respondit mihi.

7. Invenerunt me custodes, qui circumeunt civitatem; percusserunt me *d*, & vulneraverunt me *e*; tulerunt pallium meum *f* mihi custodes murorum.

8. Adjuro vos filiæ Jeruzalem *g*, si inveneritis dilectum meum; ut nuntietis ei, quia amore langueo.

9. Qualis est dilectus tuus *h* ex dilecto *i*, o pulcherrima mulierum? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos?

10. Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.

11. Caput ejus *k* aurum optimum; Comæ ejus *l* sicut elatæ palmarum, nigræ quasi corvus

13. Oculi ejus *m* sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident juxta fluenta plenissima.

13. Genæ *n* illius sicut areolæ aromatum consitæ a pigmentariis. Labia *o* ejus lilia distillantia myrrham primam *p*.

14. Manus illius tornatiles *q* aureæ *r*, plenæ hyacinthis *s*. Venter *t* ejus eburneus, distinctus sapphiris *u*.

15. Crura *x* illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas *y*. Species ejus, ut libani, electus, ut cedri.

16. Guttur *z* illius suavissimum, & totus desiderabilis; talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus, filiæ Jerusalem.

17. Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum? quo declinavit dilectus tuus? & quæremus eum tecum.

CAPUT VI.

I. Locus ubi sponsus inveniri possit 1. II. Repetita Sponsæ elogia 3. III. Ejusdem lucta & victoria de hostibus domesticis, & externis 9.

1. DIlectus meus descendit in hortum suum *a* ad areolam aromatum, ut pascatur in hortis *b*, & lilia colligat.

2. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia.

3. Pulchra es amica mea, suavis, & decora sicut Jerusalem; terribilis, ut castrorum acies ordinata.

4. Averte oculos tuos a me, quia ipsi me

mú memu; ále on był odszedł y minął. Duszá moiá roztopiłá się gdy mowił; szukáłám, á nie nálázłam go; wołáłám, á nie odpowiedźiał mi.

7. Náleźli mię strożowie, co chodzą po mieśćie; ubili mię, y zránili mię; wźięli płaszcz moy ze mnie strożowie murow.

8. Poprzyśięgam was corki Jerozolimskie; ieśli náydźiećie miłego mego, ábyśćie mu oznaymiły, iż mdleię od miłośći.

9. Iákiż iest miły twoy nád miłego, o nápięknieysza miedzy niewiástámi? iákiż iest miły twoy nád miłego, żeś nas ták poprzyśięgłá?

10. Miły moy iest biały y rumiány, wybrány z tyśiącow.

11. Głowá iego złoto nalepsze; włosy iego iáko látorośli pálmowe, czarne iáko kruk.

12. Oczy iego iáko gołębice nád strumieńmi wod, ktore są w mleku wymyte, y śiedzą nád potoki napełnieyszemi.

13. Policzki iego iáko grządki wonnych źioł, náśádzone od Aptekárzow. Wárgi iego lilia, kápiące myrrhę przednią.

14. Ręce iego utoczone złote, pełne Hiácyntow. Brzuch iego z kośći słoniowey, ośádzony száfirámi.

15. Golenie iego słupy mármurowe, ktore postáwiono ná podstawkách złotych. Ozdobá iego, iáko Liban, wyborny, iáko cedry.

16. Gárdło iego nasłodsze, á wszystek pożądliwy; tákić iest miły moy, á ten iest przyiáćiel moy, corki Jerozolimskie.

17. Gdźież poszedł miły twoy, o napięknieysza miedzy niewiástámi? gdźie się obroćił miły twoy? á będźiem go z tobą szukáć.

ROZDZIAŁ VI.

I. Mieysce, gdźie oblubieniec może być wyndydowány. II. Powtárzáne chwalenie oblubienicey. III. Jey potykánie, á zwyćięstwo nád domowemi, y czudzemi nieprzyiácielami.

1. MIły moy stąpił do ogrodá swego, do grządki wonnych źioł, áby się pasł w ogrodźiech, á lilie zbierał.

2. Ia miłemu memu, á mnie miły moy, ktory się páśie miedzy liliámi.

3. Pięknaś iest przyiaćiołko moiá, wdźięczna, y ozdobna, iáko Jeruzálem; ogromna iáko woyská uszykowánie porządne.

4. Odwroć oczy twe odemnie, boć te uczyniły

niły żem uleciał. Włosy twoie iáko trzodá koz, ktore się ukazáły z Galáád.

5. Zęby twoie iáko trzodá owiec, ktore wyszły z kąpieli, wszytkie máiące po dwoygu iágniątek, á niepłodney niemász miedzy nimi.

6. Iáko skorká iáblká gránatowego, ták iágody twoie, oprocz táiemnych twoich.

7. Sześćdźieśiąt iest krolewskich żon; á ośmdźieśiąt nałożnic, á pánien niemász liczby.

8. Iedná iest gołębicá moiá, doskonáła moiá, iedynaczká iest mátki swoiey, wybrána rodźićielki swoiey. Widźiáły ią inne corki, y zá násczesliwszą wysławiáły; krolewskie żony, y nałożnice y chwaliły ią.

9. Ktoraż to iest, ktora idźie iáko zorzá powstáiąca, piękna iáko kśiężyc, wybrána iáko słońce, ogromna iáko woyská uszykowánie porządne?

10. Stąpiłem do ogrodá orzechowego, ábym oglądał iáblká ná dolinách, y obaczył, iesli zákwitłá winnicá, á iesli zrodźiły iáblká gránatowe.

11. Niewiedźiałám; duszá moiá zátrwożyłá mię dla wozow Aminádábowych.

12. Náwroć się, náwroć Sulámitko; náwroć się, náwroć się, ábyśmy ná ćię pátrzyli.

me avolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad.

5. Dentes tui sicut grex ovium, quæ ascenderunt de lavacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis.

6. Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque occultis tuis.

7. Sexaginta sunt reginæ *a*; & octoginta concubinæ *b*, & adolescentularum *c* non est numerus.

8. Una est columba mea, perfecta mea, una est matris suæ, electa genitricis suæ. Viderunt eam filiæ, & beatissimam prædicaverunt; reginæ & concubinæ, & laudaverunt eam.

9. Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?

10. Descendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium *d*, & inspicerem si floruisset vinea, & germinassent mala punica *e*.

11. Nescivi; anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab *f*.

12. Revertere, revertere Sulamitis *g*; revertere, revertere, ut intueamur *h* te.

a adeptæ perfectionem charitatis.
b animæ proficientes.
c incipientium.
d fructus humilium.
e Sponsæ opera, actiones zeli, & vitæ activæ.
f ob pericula belli spiritualis.
g i. perfecta.
h pro imitatione.

ROZDZIAŁ VII.

I. Chwała obłubienicey dla męstwa, y zacnych woyenskich dźieiow. II. Dla płodnośći, á uśilnośći w mychowániu duchownego płodu, y w pomagániu poczynáiących, postępuiących, á doskonáłych. III. Náostátek: dla bankietu, ktory oblubiencowi nagotowáłá.

1. COż uyźrzysz ná Sulámitce, iedno usy woienne? Iákoż są piekne kroki twoie w trzewicách, corko kśiążęćiá! stáwy udow twoich są iáko zawieszenia, urobione ręką rzemieślniká.

2. Pępek twoy iáko czászá toczona, ktora nigdy nie iest bez nápoiu. Brzuch twoi iáko brog pszenice osádzony liliámi.

3. Dwie pierśi twoie, iáko dwoie máłych bliźniąt sárnich.

4. Szyiá twoiá iáko wieżá z kośći słoniowych. Oczy twoie iáko sadzawki w Hezebonie, ktore są przy bramie corki mnostwá. Nos twoy iáko wieżá Libáńská, ktora pátrzy ku Dámászkowi.

5. Głowá twoiá, iáko Kármel; á wárkocze glo-

CAPUT VII.

I. Celebratur Sponsa a fortitudine, & rebus bello præclare gestis 1. II. A fœcunditate & studio educandi spiritualem prolem, juvando incipientes, proficientes, perfectos 2. III. Denique ab epulo, quod Sponso apposuit 9.

1. QUid videbis in Sulamite *i*, nisi choros castrorum *k*? quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! Juncturæ femorum tuorum, sicut monilia, quæ fabricata sunt manu artificis.

2. Umbilicus tuus *l* crater tornatilis, numquam indigens poculis. Venter tuus *m* sicut acervus tritici, vallatus liliis.

3. Duo ubera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ.

4. Collum tuum sicut turris eburnea. Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis. Nasus *n* tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.

5. Caput *o* tuum, ut Carmelus *p*; & comæ

i reduce ex bello, & victrice.
k ornatam exercitu virtutum.
l cura fovendi pia proposita, & tenellos fœtus spirituales.
m mens tua est velut ditissimum penu.
n sagacitas, & solertia in præcavendis hostium insidiis.
o Christus.
p altus mons, fertilis.

mæ *a* capitis tui, ſicut purpura regis vincta canalibus.

6. Quam pulchra es, & quam decora chariſſima, in deliciis!

7. Statura *b* tua aſſimilata eſt palmæ *c*, & ubera tua botris *d*.

8. Dixi: Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus ejus; & erunt ubera tua ſicut botri vineæ; & odor oris tui, ſicut malorum.

9. Guttur *e* tuum, ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo *f* ad potandum, labiisque & dentibus illius ad ruminandum *g*.

10. Ego dilecto meo *h*, & ad me converſio *i* ejus.

11. Veni dilecte mi; egrediamur in agrum, *k* commoremur in villis.

12. Mane *l* ſurgamus ad vineas, videamus, ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica; ibi dabo tibi *m* ubera mea.

13 Mandragoræ *n* dederunt odorem. In portis noſtris omnia poma; nova & vetera, *o* dilecte mi, ſervavi tibi *p*.

głowy twoiey, iáko ſzárłat krolewſki zwiniony ná cewki.

6. Iákożeś piękna, y iáko wdźięczna namilſza, w roſkoſzách!

7. Twoy wzroſt podobny ieſt pálmie, á pierśi twoie gronam winnym.

8. Rzekłem: Wſtąpię ná pálmę, y uchwycę owoce iey; á będą pierśi twoie iáko groná winnice; á wonność uſt twoich iáko iábłek.

9. Gárdło twoie iáko nalepſze wino, godne miłemu memu ku pićiu, wárgam też, y zębam iego ku ſmákowániu.

10. Ia miłemu memu, á do mnie żądza iego.

11. Przydź miły moy, wynidźmy ná pole, mieſzkaymy we wśiách.

12. Ráno wſtaymy do winnic, oglądaymy, ieſli kwitnie winnicá, ieſli kwiećie záwięzuie śię w owoc, ieſli kwitną iábłká gránatowe; tám tobie dam pierśi moie.

13. Mándrágory dáły wonność. Wbramách náſzych wſzelákie iábłká; nove y ſtáre, miły moy, záchowáłám tobie.

CAPUT VIII.

I. Ardens deſiderium Sponſæ fruendi continua Sponſi præſentia 1. II. Epulum, quo Sponſum ſuum excipit 3. III. Deliciæ & leges perfectæ dilectionis 6. IV. Sponſæ vota extrema 14.

1. Quis mihi det te fratrem meum *q* ſugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris *r*, & deoſculer te, & jam me nemo deſpiciat?

2. Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ *s*; ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum meorum.

3. Leva ejus ſub capite meo; & dextera illius amplexabitur me.

4. Adjuro vos filiæ Jeruſalem, ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit.

5. Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto, deliciis affluens, innixa ſuper dilectum ſuum? Sub arbore malo ſuſcitavi te *t*; ibi corrupta eſt mater tua, ibi violata eſt genitrix tua.

6. † Pone me, ut ſignaculum ſuper cor tuum,

ROZDZIAŁ VIII.

I. Gorącá żądość oblubienicey, áby zawſze záżywała obecnośći oblubiencá. II. Pánkiet, ktorym oblubiencá ſwego częſtuie. III. Lubieżność, y reguły doſkonałey miłośći. IV. Oſtátni pożądánie oblubienice.

1. Ktoż mi da ćiebie brátá mego śsącego pierśi mátki moiey, ábych ćię nálázłá ná dworze, y cáłowáłá ćię, á iużby mię żaden nie wzgárdźił?

2. Poymam ćię, y prowádzę do domu mátki moiey; tám mię będźieſz uczył, á dam ći pełną z winá przyprawnego, y moſczu z iábłek gránatowych moich.

3. Lewicá iego pod głową moią; á práwicá iego obłápi mię.

4. Poprzyśięgam was corki Jerozolimſkie, nie obudzayćież, áni dawayćie ocućić miłey, poki ſámá nie zachce.

5. Ktoraż to ieſt, ktora wſtępuie z puſczey, opływáiąca roſkoſzámi, podpárſzy śię miłego ſwego? Pod iábłoniowym drzewem wzbudźiłem ćię; tám náruſzona ieſt mátká twoiá, tám zgwałcona ieſt rodźićielká twoiá.

6. Przyłoż mię, iáko pieczęć do ſercá twego,

a cogitationes & curæ, item ſancti, juncti Chriſto capiti.
b perfectio.
c ſc. juſtis: quia juſtus, ut palma celſitudine, robore, &c.
d Martyribus.
e prædicatio.
f membris ejus.
g per meditationem.
h tota dedita.
i per amorem.
k locum remotum a tumultu.
l mature.
m tuis membris, lactando, & docendo.
n ſententiæ ſcripturæ ſacræ, quæ oblivionem inducunt temporalium.
o fructus virtutum ſanctorum novi & veteris teſtamenti.
p ad tui gloriam.
q hominem factum.
r etiam in medio curarum, & negotiorum.
s in fundum animæ, in cor.
t deſtinavi ad vitam, ad tantam gratiam, & dignitatem.
† B. Mariæ. Magdalenæ.

go, iáko pieczęc do rámieniá twego; bo mocna ieſt iáko śmierć miłość, twárda iáko piekło rzewliwość, pochodnie iey, pochodnie ogniá, y płomieniow.

7. Wody mnogie nie mogły ugáśić miłośći, y rzeki nie zátopią iey, choćby człowiek dał wſzytkę máiętność domu ſwego zá miłość, wzgárdźi ią iáko nic.

8. Sioſtrá náſzá máła, y pierśi nie ma; coż uczyniemy śieſtrze náſzey, w dźień, w ktory będą mowić do niey?

9. Ieſliż ieſt mur, zbuduymyſz ná niem báſzty ſrebrne; ieſliż ieſt drzwiámi, ſpolymy ie deſkámi cedrowemi.

10. Iaćiem ieſt mur, á pierśi moie iáko wieżá, od kądem byłá u niego iáko pokoy náyduiąca.

11. Winnice miał ſpokoyny w oney, ktora ma ludźie; poruczył ią ſtrożom; mąż przynośi zá owoc iey tyśiąc ſrebrnikow.

12. Winnicá moiá przedemną ieſt. Tyśiąc twoich ſpokoynych, á dwieśćie tym, ktorzy ſtrzegą owocow iey.

13. Ktora przebywaſz w ogrodźiech, przyiaćiele ſłucháią; day mi uſłyſzeć głos twoy.

14. Ućiekay miły moy, á bądź podobny ſárnie, y ielonkowi ná gorách źioł wonnych.

tuum *a*, ut ſignaculum ſuper brachium tuum *b*; quia fortis eſt, ut mors dilectio *c*; dura ſicut infernus æmulatio *d*, lampades ejus, lampades ignis, atque flammarum.

7. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam; ſi dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione *e*, quaſi nihil deſpiciet eam.

8. Soror noſtra parva *f* & ubera non habet; quid faciemus ſorori noſtræ in die, quando alloquenda eſt *g*?

9. Si murus *h* eſt, ædificemus ſuper eum propugnacula argentea; ſi oſtium *i* eſt, compingamus *k* illud tabulis cedrinis.

10. Ego murus, & ubera mea ſicut turris; ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens.

11. Vinea *l* fuit pacifico *m* in ea *n*, quæ habet populos; tradidit eam cuſtodibus *o*; vir affert quo fructu ejus mille argenteos.

12. Vinea mea coram me eſt. Mille *p* tui pacifici, & ducenti *q* his, qui cuſtodiunt fructus ejus.

13. Quæ habitas in hortis, amici auſcultant; fac me audire vocem tuam.

14. Fuge *r* dilecte mi, & aſſimilare capreæ, hinnuloque cervorum ſuper montes aromatum.

a Ut me unice ames.
b Ut propter me cuncta facias.
c Separat ab omnibus.
d Tenaciſſime retinet &c.
e Acquirenda & conſervanda.
f Hoc nomine vocat quamlibet animam juniorem, debilem, & tenellam.
g Invitanda ad deſponſatione & perfectionem: tu illam doce, dirige &c.
h Fortis.
i Per quod Chriſtus intret.
k Ornemus.
l Eccleſia.
m Hebr. Salomoni, ſc. Chriſto.
n In fidelium multitudine.
o Paſtoribus.
p Id eſt plurimum gloriæ.
q Magnum meritum.
r Ab immunda & vili creatura.

KSIĘGI MĄDROSCI.

ROZDZIAŁ I.

I. Mądrość nápominá: iż ſędźiowie máią bydź ſpráwiedliwi. II. Bog ſię dáie ználeść tym, ktorzy go proſtym ſercem, y wiarą ſkukaią, lecz nie mieſzka w grzeſznych. III. Iż nápełnia wſzytko, nic ſię przed nim zátáić niemoże; á obmawiániem, y kłamſtwę ſię brzydźi. IV. Wſzytko ſtworzył, áby żyło; ále grzeſzni śmierć ſobie nárządźili.

1. Miłuyćie ſpráwiedliwość, ktorzy ſądźićie źiemię. Rozumieyćie o Pánu w dobroći, á w proſtośći ſercá ſzukayćie go.

2. Gdyż od tych bywa náleźion, ktorzy go nie kuſzą; á tym ſię okázuie, ktorzy máią wiárę w nim.

3. Przewrotne bowiem myśli odłączáią od

LIBER SAPIENTIÆ.

CAPUT I.

I. Sapientia monet Judices, ut ſint juſti 1. II. Dominus invenitur, ſi ſimplici corde & fide quæratur; fugit autem a peccatoribus 2. III. Cum omnia repleat, nihil eum latere poteſt; detractionem & mendacium deteſtatur 7. IV. Omnia fecit ad vitam, ſed mortem ſibi peccatores accerſunt 13.

1. Diligite *s* juſtitiam, qui judicatis terram. Sentite de Domino in bonitate *t*, & in ſimplicitate cordis quærite illum.

2. Quoniam *u* invenitur ab his, qui non tentant illum; apparet autem eis, qui fidem habent in illum.

3. Perverſæ enim cogitationes ſeparant a

s 3. Reg. 3. 9. Iſai. 56. 1.
t Bene, de Dei juſtitia.
u 2. Par. 15. 2.

a Dei potentia tot operibus comprobata.
b Tradens instar magistri disciplinam.
c Gal. 5. 22.
d Jer. 17. 10.
e Isaiæ 6. 3.
f Græce Pneuma sc. Spiritus Sanctus.
g Ambit, & conservat omnes creaturas.
h sc. Dei zelosa.
i Ezech. 18. 32. & 33. 11.
k Salubres.
l Quia homini in primæva justitia permanenti nulla animalia nocuissent.
m Mortem & mortis seu inferorum regnum & potestatem.

a Deo; probata autem virtus *a* corripit insipientes.

4. Quoniam in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.

5. Spiritus enim sanctus disciplinæ *b* effugiet fictum; & auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu; & corripietur a superveniente iniquitate.

6. Benignus *c* est enim spiritus sapientiæ, & non liberabit maledicum a labiis suis *d*; quoniam renum illius testis est Deus, & cordis illius scrutator est verus, & linguæ ejus auditor.

7. Quoniam *e* spiritus Domini replevit orbem terrarum; & hoc *f*, quod continet *g* omnia, scientiam habet vocis.

8. Propter hoc, qui loquitur iniqua, non potest latere; nec præteriet illum corripiens judicium.

9. In cogitationibus enim impii interrogatio erit; sermonum autem illius auditio ad Deum veniet, ad correptionem iniquitatum illius.

10. Quoniam auris zeli *h* audit omnia; & tumultus murmurationum non abscondetur.

11. Custodite ergo vos a murmuratione, quæ nihil prodest, & a detractione parcite linguæ; quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit; os autem, quod mentitur, occidit animam.

12. Nolite zelare mortem in errore vitæ vestræ; neque acquiratis perditionem in operibus manuum vestrarum.

13. Quoniam *i* Deus mortem non fecit; nec lætatur in perditione vivorum.

14. Creavit enim, ut essent omnia, & sanabiles *k* fecit nationes orbis terrarum; & non est in illis medicamentum exterminii *l*, nec inferorum regnum in terra.

15. Justitia enim perpetua est; & imortalis.

16. Impii autem manibus & verbis accersierunt illam *m*; & æstimantes illam amicam defluxerunt, & sponsiones posuerunt ad illam; quoniam digni sunt, qui sint ex parte illius.

od Bogá; á moc doświádczona karze głupie.

4. Abowiem w złośćiwą duszę nie wnidźie mądrość, áni będźie mieszkáć w ćiele grzechom poddánym.

5. Duch bowiem święty kárnośći ućiecze przed obludnośćią; y oddali się od myśl, ktore są bez rozumu; y záfrásowány będźie od nádchodzącey nieprawośći.

6. Duch bowiem mądrośći iest dobrotliwy, y nie wyzwoli złorzeczącego od ust swoich; bo nerek iego świádek iest Bog, y sercá iego bádácz iest prawdźiwy, y słuchácz ięzyká iego.

7. Gdyż Duch Páński nápełnił okrąg źiemie; á to, co wszytko ma w sobie, ma wiádomość głosu.

8. Dla tegoż, kto nieprawość mowi, nie może się zátáić; áni go minie sąd karzący.

9. W myślách bowiem niezbożnego bádánie będźie; á mow iego słuch do Bogá przyidźie, ná skaránie nieprawośći iego.

10. Abowiem ucho zárzliwośći słuchá wszytkiego; á zgiełk szemránia nie zátái się.

11. Strzeżćież się tedy szemránia, ktore nic nie pomaga, á od obmowiská wśćiągayćie ięzyká; bo mowá pokątna dármo nie poydźie; á ustá, ktore kłamáią, zábiiáią duszę.

12. Nie żądayćie śmierći w błędźie żywotá wászego; áni nábywayćie zginienia przez sprawy rąk wászych.

13. Gdyż Bog śmierći nie ućzynił; áni się weseli w zátráceniu żywych.

14. Stworzył bowiem, áby było wszytko, y zdrowe uczynił rodzáie okręgu źiemie; y niemász w nich iádu zátrácenia, áni krolestwá piekielnego ná źiemi.

15. Sprawiedliwość bowiem wieczna iest; y nieśmiertelna.

16. Ale niezbożnicy rękámi y słowy przywabili ią; á mniemáiąc ią bydź przyiaćiołką zeszli, y przymierze z nią uczynili; gdyż godni są, áby byli z strony iey.

CAPUT II.

I. Inepti ad sapientiam sunt impii, vitæ futuræ spem non habentes, qui unice volunt hujus vitæ voluptates 1. II. Ideo justum, qui diversum respicit finem, ad mortem usque persequuntur 10. III. Cum tamen homo

ROZDZIAŁ II.

I. Niezbożni niesposobni są do mądrośći, poniewadź nie máią nádźieię przyszłego żywota, iedynie żądáiąc roskosze nimieysze. II. Dla tego pobożnego, ktory ná inákszy pátrzi koniec, áż do śmierći dośćigáią. III. Wszakże przecie Bog, cyto-

człowieka ſtworzył, áby miał żywot, y nieſkáżytelność.

1. MOwili bowiem, rozmyśláiąc nie dobrze u śiebie: Krotkić á teſkliwy ieſt czás żywotá náſzego, y niemáſz ochłody ná końcu człowieczym, y niemáſz, ktoby był pozńány, że ſię z piekłá wroćił.

2. Bo z niczegoſmy ſię národźili, y potym będźiemy, iákoby nas nie było; bo dym ieſt duch w nozdrzách náſzych, á mowá iſkrá ná poruſzenie ſercá náſzego.

3. Ktora gdy zgáśnie, popiołem będźie ćiáło náſze, á duch rozwienie ſię iáko miękkie powietrze; y przeminie żywot náſz iáko ſzlad obłoku, y rozeydźie ſię iáko mgłá, ktora roſpędzona ieſt od promieniow ſłonecznych, y od gorącośći iego obćiążona.

4. A imię náſze zá czáſem będźie zápámiętáne; y żaden nie będźie miał w pámięći uczynkow náſzych.

5. Bo przemiiánie ćieniá, ieſt czás náſz, á niemáſz náwrocenia ſkończenia náſzego; gdyż ieſt zápieczętowáne, żaden ſię nie wraca.

6. Podźćież tedy, á używaymy dobr niniey-ſzych; á záżywaymy rzeczy ſtworzonych prędko iáko w młodośći.

7. Winem drogim, y oleykámi ſię nápełniaymy; á niech nas nie miia kwiát czáſu.

8. Chodźmy w wieńcách rożánych, poki nie uwiędną; żadna łąká niech nie będźie, ktoreyby nie miáłá przeyźdź roſpuſtność náſzá.

9. Zaden z nas niech prozen nie będźie roſpuſty náſzey; wſzędźie zoſtáwuymy znáki roſkoſzy; gdyż to ieſt cząſtká náſzá, y ten ieſt dźiał.

10. Ućiśńmy ubogiego ſpráwiedliwego, á nie przepuſczaymy wdowie; áni ſię ſtárcá wſtydaymy ſzedźiwośći długiego wieku.

11. A moc náſzá niech będźie zá práwo ſpráwiedliwośći; co bowiem mocy nie ma, niepożyteczne ſię nayduie.

12. Záſadzmy ſie tedy ná ſpráwiedliwego, gdyż nam ieſt niepożyteczny, y przećiwnym ieſt ſpráwam náſzym; y wymiáta nam grzechy przećiw zakonowi, y rozgłaſza ná nas grzechy żyćia náſzego.

13. Obiecuie, iż ma znáiomość Bogá; názywa ſię ſynem Bożym.

14. Sſtał ſię nam ku ſtrofowániu myśli náſzych.

15. Ciężko nam y nań pátrzáć; gdyż rozny ieſt

mo a Deo creatus ſit ad vitam & immortalitatem 22.

1. DIxerunt enim cogitantes apud ſe non recte: Exiguum *a*, & cum tædio eſt tempus vitæ noſtræ, & non eſt refrigerium *b* in fine hominis, & non eſt, qui agnitus ſit reverſus ab inferis.

2 Quia ex nihilo ſumus, & poſt hoc erimus, tamquam non fuerimus *c*; quoniam fumus flatus eſt in naribus noſtris, & ſermo ſcintilla ad commovendum cor noſtrum.

3. Qua extincta, cinis erit corpus noſtrum, & ſpiritus diffundetur tamquam mollis aer; & tranſibit vita noſtra tamquam veſtigium nubis, & ſicut nebula diſſolvetur, quæ fugata eſt a radiis ſolis, & a calore illius aggravata.

4. Et nomen noſtrum oblivionem accipiet per tempus; & nemo memoriam habebit operum coſtrorum.

5. Umbræ *d* enim tranſitus eſt tempus noſtrum, & non eſt reverſio finis noſtri; quoniam conſignata eſt, & nemo revertitur.

6. Venite *e* ergo, & fruamur bonis, quæ ſunt; & utamur creatura tamquam in juventute *f* celeriter.

7. Vino pretioſo, & unguentis nos impleamus; & non prætereat nos flos temporis.

8. Coronemus nos roſis, antequam marceſcant; nullum pratum ſit, quod non pertranſeat luxuria noſtra.

9. Nemo noſtrum exors ſit luxuriæ noſtræ; ubique relinquamus ſigna lætitiæ; quoniam hæc eſt pars noſtra, & hæc eſt ſors.

10. Opprimamus pauperem juſtum, & non parcamus viduæ; nec veterani revereamur canos multi temporis.

11. Sit autem fortitudo noſtra lex juſtitiæ; quod enim infirmum eſt, inutile invenitur.

12. Circumveniamus ergo juſtum *g*, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris; & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ.

13. Promittit *h* ſe ſcientiam Dei habere; & filium Dei ſe nominat.

14. Factus *i* eſt nobis in traductionem cogitationum noſtrarum.

15. Gravis eſt nobis *k* etiam ad videndum; quo-

a Job. 7. 1. & 14. 1.
b Græce, remedium contra obitum ſeu mortem.
c Sic loquuntur athei opinantes poſt mortem & animam interire.
d 1. Par. 29. 15.
e Iſaiæ 22. & 13. 56. 1. Cor. 15. 32.
f More juvenum.
g Vox Judæorum contra Chriſtum.
h Matth. 27. 43.
i Joan. 7. 7.
k Impiis & Judæis juſtus, præſertim Chriſtus juſtorum.

quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutatæ sunt viæ ejus.

16. Tamquam nugaces æstimati sumus ab illo, & abstinet se a viis nostris tamquam ab immunditiis, & præfert novissima justorum, & gloriatur patrem se habere Deum.

17. Videamus ergo si sermones illius veri sint, & tentemus, quæ ventura sunt illi; & sciemus, quæ erunt novissima illius.

18. Si *a* enim est verus filius Dei; suscipiet illum, & liberabit eum de manibus contrariorũ.

19. Contumelia & tormento *b* interrogemus eum; ut sciamus revertentiam *c* ejus, & probemus patientiam illius.

20. Morte *d* turpissima condemnemus eum; erit enim ei respectus ex sermonibus illius *e*.

21. Hæc cogitaverunt, & erraverunt; excæcavit enim illos malitia eorum.

22. Et nescierunt sacramenta Dei; neque mercedem speraverunt justitiæ *f*, nec judicaverunt honorem animarum sanctarum.

23. Quoniam *g* Deus creavit hominem inexterminabilem; & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum.

24. Invidia *h* autem diaboli mors introivit in orbem terrarum;

25. Imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.

a Psal. 21. 9.
b Ignominioso tormento.
c Modestiam mansuetudinem & virtutem.
d Jer. 11. 19.
e Respicietur & juvabitur a Deo, sicut prædixit.
f Mysteria & arcana consilia de justo, præsertim de Christo.
g Gen. 1. 27. & 2. 7. & 5. 1. Eccli. 17. 1.
h Gen. 3. 1.

iest żywot iego od innych, y odmienione są drogi iego.

16. Iáko plotki poczytáni iesteśmy od niego, y strzeże się drog nászych iáko plugástwá, y przekláda skończenie spráwiedliwych, y chlubi się iż Bogá ma oycem.

17. Spátrzmysz tedy, iesli mowy iego są prawdźiwe, á doświádczmy, co nań potym przyiydźie; á dowiemy się, iákie będźie dokonánie iego.

18. Bo iesli iest prawdźiwy syn Boży; obroni go, y wybáwi z rąk nieprzyiaćielskich.

19. Potwarzą y mękámi wybádaymy go; ábyśmy doználi skromnośći iego, y doświádczyli ćierpliwośći iego.

20. Skażmy go ná śmierć, co nasromotnieyszą; będźie bowiem nań wzgląd z mow iego.

21. To myślili, y pobłądźili; záślepiłá ie bowiem złość ich.

22. A nie poználi táiemnic Bożych; áni się spodźiewáli zapłáty spráwiedliwośći, áni rozsądzali dusz świętych poczćiwośći.

23. Gdyż Bog stworzył człowieká nieskáżitelnego, y uczynił go ná wyobráżenie podobieństwá swego.

24. A z nienawiśći dyabelskie wefzłá śmierć ná okrąg źiemie;

25. A násláduią go, ktorzy są z strony iego.

CAPUT III.

I. Felices justi, qui in hac vita ab impiis contempti, tentationibus a Deo probantur 1. II. Infelices impii 10. III. Castitatis & bonorum operum merces, ac infelicitas adulterorum, seu impiorum 12.

1. † Justorum autem animæ in manu Dei sunt; & non tanget illos tormentum mortis.

2. Visi sunt oculis insipientium mori *i*; & æstimata est afflictio exitus illorum *k*;

3. Et quod a nobis est iter, exterminium; *l* illi autem sunt in pace *m*.

4. Et si coram hominibus tormenta passi sunt; spes illorum immortalitate plena est.

5. In paucis vexati, in multis bene disponentur *n*; quoniam Deus tentavit eos, & invenit illos dignos se.

6. Tamquam aurum in fornace probavit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos; & in tempore erit respectus illorum.

7. Fulgebunt *o* justi; & tamquam scintillæ in arundineto discurrent.

† PLUR. MART. TEMP. PASCH.
i Deut. 33. 3. Infr. 5. 4.
k Mera miseria mors illorum.
l Exitium & interitus.
m Felicitate Sa.
n Illic in altera vita.
o Math. 13. 43.

ROZDZIAŁ III.

I. Szczęśliwi są spráwiedliwi, ktorzy ná tym świećie od złych wzgárdzeni, od Bogá pokusámi probowáni bywáią. II. Nieszczęśliwi niezbożni. III. Zapłáta czystośći, y dobrych uczynkow; Nieszczęśćie cudzołożnikow, álbo niezbożnych.

1. A Dusze spráwiedliwych są w ręce Bożey; á nie tknie się ich męká śmierći.

2. Zdáło się oczom głupich, że umárli; poczytánie iest utrapieniem dokończenie ich;

3. Y drogá, ktora od nas iest zátráceniem; lecz oni są w pokoiu.

4. Y choć przed ludźmi męki ćierpieli; nádźieiá ich pełna iest nieśmiertelnośći.

5. Ná mále bywszy utrapieni, ná wielu będą dobrze sposobieni; bo ich Bog doświadczał, y nálazł ie godne bydź śiebie.

6. Iáko złotá w piecu probował ich, y iáko ofiárę cáłopalenia przyiął ie; á czásu swego będźie wzgląd ná nie.

7. Swiećić się będą spráwiedliwi; y iáko iskry miedzy trzćiną biegáć będą.

8. Będą ſądźić narody, y panować nád ludem; á będźie Pan nád nimi krolował ná wieki.

9. Ktorzy w nim ufáią, zrozumieią prawdę; á wierni w miłośći przeſtáną z nim; gdyż dar y pokoy ieſt wybránym iego.

10. Lecz niezbożni wedle tego, co myślili, karánie mieć będą; ktorzy zániedbáli ſpráwiedliwego, y Páná odſtąpili.

11. Mądrość bowiem y kárność, kto odrzuca, nieſczęſny ieſt; y prozna ieſt nádźieiá ich, y prace bez pożytku, y ſpráwy ich niepożyteczne.

12. Niewiáſty ich głupie ſą; á ſynowie ich niecnotliwi.

13. Przeklęty národ ich; iż ſczęſzliwa ieſt niepłodna, y niepokalána, ktora nie uznáłá łożá w grzechu; będźie miáłá pożytek w náwiedzeniu duſz świętych.

14. Y trzebieniec, ktory rękámi ſwemi nie czynił niepráwośći, áni myślił przećiw Bogu złego; bo mu dádzą wybrány dar wiáry, y dźiał w kośćiele Bożym naprzyiemnieyſzy.

15. Dobrych bowiem prac chwalebny ieſt pożytek; y ktory nie upádnie korzeń mądrośći.

16. Ale ſynowie cudzołożnikow w zniſczeniu będą; y od złego łożá náśienie będźie wygłádzone.

17. A choćby też długiego żywotá byli, zá nic będą poczytáni; á ſtárość ich oſtátnia bezczći będźie.

18. A ieſli prędzey pomrą, nádźieię mieć nie będą; áni w dźień rozeznawánia rozmowy.

19. Złośliwego bowiem narodu ſrogie ſą dokończenia.

ROZDZIAŁ IV.

I. Náśladowcy mądrośći, álbo czyſty narod w żywoćie, y w śmierći od cudzołożnego rozny. II. Wiele rozny koniec oboich.

1. O Iáko piękny ieſt czyſty rodzay z iáſnośćią! nie śmiertelna ieſt bowiem pámiątká iego; gdyż y u Bogá znáioma ieſt y u ludźi.

2. Gdy przytomna ieſt, náſzláduią iey; y prágną iey, gdy odeydźie, y ná wieki koronowána triumphuie, niepokalanego boiowánia zápłátę wygrawáiąc.

3. Lecz

8. *a* Judicabunt *b* nationes, & dominabuntur populis; & regnabit Dominus illorum in perpetuum.

9. Qui confidunt in illo, intelligent veritatem; & fideles in dilectione acquieſcent illi; quoniam donum *c* & pax *d* eſt electis ejus.

10. Impii autem, ſecundum quæ cogitaverunt, correptionem habebunt; qui neglexerunt juſtum, & a Domino receſſerunt.

11. Sapientiam enim & diſciplinam, qui abjicit, infelix eſt; & vacua eſt ſpes illorum, & labores ſine fructu, & inutilia opera eorum.

12. Mulieres eorum inſenſatæ ſunt; & nequiſſimi filii eorum.

13. Maledicta creatura *e* eorum; quoniam felix eſt ſterilis, & incoinquinta, quæ neſcivit tortum in dilecto; habebit fructum in reſpectione animarum ſanctarum.

14. Et *f* ſpado, qui non operatus eſt per manus ſuas iniquitatem, nec cognovit adverſus Deum nequiſſima; dabitur enim illi fidei donum electum, & ſors in templo Dei acceptiſſima.

15. Bonorum enim laborum glorioſus eſt fructus; & quæ non concidat *g* radix ſapientiæ *h*.

16. Filii autem adulterorum in conſummatione erunt; & ab iniquo toro ſemen exterminabitur.

17. Et ſi quidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur; & ſine honore erit noviſſima ſenectus illorum.

18. Et ſi celerius defuncti fuerint, non habebunt ſpem *i*; nec in die agnitionis *k* allocutionem *l*.

19. Nationis enim iniquæ diræ ſunt conſummationes *m*.

CAPUT IV.

I. Sapientiæ ſectatores ſeu caſta generatio ab adulterina diſſidet in vita & morte 1. II. Finis utrorumque plurimum differt 16.

1. O Quam pulchra eſt caſta generatio cum claritate *n*! immortalis eſt enim memoria illius; quoniam & apud Deum nota *o* eſt, & apud homines.

2. Cum præſens eſt, imitantur illam; & deſiderant eam, cum ſe eduxerit *p*, & in perpetuum coronata *q* triumphat incoinquinatorum certaminum præmium vincens.

3. Mul-

a 1 Cor. 6. 2.
b Cum Chriſto. Matth. 19. 28.
c Gratiæ.
d Felicitatis æternæ.
e Græce: Generatio progenies.
f Iſai. 56. 3.
g Nec depereat unquam.
h ſc. Sapientia cœleſtis, firmiter eſt radicata in ſpirituali eunucho
i Speratam ſalutem.
k Judicii.
l Conſolationem.
m Fines & exitus.
n Græce: cum virtute, ſeu ſplendore virtutum.
o In approbata, ut Pſal. 16. & Matth. 7. 23.
p Ab oculis.
q Ut victrix.

3. Multigena autem impiorum multitudo non erit utilis; & ſpuria vitulamina *a* non dabunt radices altas, nec ſtabile firmamentum collocabunt.

4. Et *b* ſi in ramis in tempore *c* germinaverint infirmiter poſita, a vento comovebuntur; & a nimietate ventorum eradicabuntur.

5. Confringentur enim rami inconſummati *d*; & fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducandum, & ad nihilum apti.

6. Ex iniquis enim ſomnis filii, qui naſcuntur, teſtes ſunt nequitiæ adverſus parentes in interrogatione ſua.

7. Juſtus autem ſi morte præoccupatus fuerit, in refrigerio *e* erit.

8. Senectus enim venerabilis eſt non diuturna, neque annorum numero computata; cani autem ſunt ſenſus hominis.

9. Et ætas ſenectutis, vita immaculata.

10. Placens *f* Deo factus eſt dilectus; & vivens inter peccatores translatus eſt.

11. Raptus eſt *g*, ne malitia mutaret intellectum ejus; aut ne fictio deciperet animam illius.

12. Faſcinatio enim nugacitatis *h* obſcurat bona; & inconſtantia concupiſcentiæ transvertit ſenſum ſine malitia.

13. Conſummatus *i* in brevi explevit tempora multa.

14. Placita enim erat Deo anima illius; propter hoc properavit educere illũ de medio iniquitatum; populi autem videntes, & non intelligentes, nec ponentes in præcordiis talia;

15. Quoniam gratia Dei, & miſericordia eſt in ſancto ejus; & reſpectus in electos illius.

16. Condemnat *k* autem juſtus mortuus vivos impios; & juventus celerius conſummata, longam vitam injuſti.

17. Videbunt enim finem ſapientis, & non intelligent, quid cogitaverit de illo Deus; & quare munierit *l* illum Dominus.

18. Videbunt & contemnent eum; illos autem Dominus irridebit.

19. Et erunt poſt hæc decidentes ſine honore, & in contumelia inter mortuos in perpetuum; quoniam diſrumpet illos inflatos ſine voce, & commovebit illos a fundamentis, & usque ad ſupremum deſolabuntur; & erunt gementes, & memoria illorum peribit.

20. Venient in cogitatione peccatorum ſuorum timidi; & traducent illos ex adverſo iniquitates ipſorum.

a Stolones. Aug. l 2 de doctr. Chriſt. c. 12. adulterinæ plantationes.
b Jer. 17. 6. Matth. 7. 27.
c Ad tempus.
d Imperfecti.
e Græce: quiete.
f Hebr. 11. 5.
g Ex ſingulari Dei favore & providentia.
h Græce: faſcinum improbitatis.
i Perfectus in virtutibus.
k Suo exemplo.
l Inſtruens illum omnibus neceſſariis.

CA-

3. Lecz rozmnożone niezbożnych mnoſtwo nie będźie pożyteczne; y cudzołożne ſczepy nie puſczą korzenia głęboko, áni záłożą gruntu ſtátecznego.

4. Y choć zá czáſu ná gáłęźiách pąkowie puſczą, ſłábo wſádzone, będą od wiátru wzruſzone; y od gwałtownych wiátrow będą wykorzenione.

5. Bo ſię połamią gáłęźie niedoſzłe; á owoc ich niepożyteczny, y ćierpki ku iedzeniu, y niczemu ſię nie godzący.

6. Ze złośliwego bowiem ſpánia ſynowie, ktorzy ſię rodzą, ſą świádkámi złośći przećiwko rodźicom, w wypytániu ich.

7. Ale ſpráwiedliwy ieſli śmierćią będźie uprzedzony w ochłodzeniu będźie.

8. Stárość bowiem poczćiwa ieſt niedługo wieczna, áni liczbą lat poráchowána; ále ſzedźiwośćią ieſt roſtropność człowiecza.

9. A wiek ſtárośći, żywot niepokalány.

10. Podobáiąc ſię Bogu ſtał ſię umiłowánym; y żyiąc miedzy grzeſznikámi, przenieśion ieſt.

11. Pochwycon ieſt, áby złość nie odmieniłá umyſłu iego; ábo obłudność, áby nie oſzukáłá duſzę iego.

12. Zmamienie bowiem márnośći záćimia dobre rzeczy; á nieſtáteczność pożądliwośći wywráca umyſł beż złośći.

13. Stawſzy ſię zá krotki czás doſkonáłym, przeżył czáſow wiele.

14. Podobáłá ſię bowiem Bogu duſzá iego; dla tego pokwápił ſię wywieźć go z pośrzod nieprawośći; á ludźie widźieli, á nie rozumieli, áni kładli w ſercá tákich rzeczy;

15. Gdy łáſká Boża, y miłośierdźie ieſt ku świętym iego; y wzgląd ná wybráne iego.

16. A potępia ſpráwiedliwy umárły żywe nie pobożne; á młodość prędzey ſkończona, długi żywot nieſpráwiedliwego.

17. Uyźrzą bowiem koniec mądrego, y nie zrozumieią, co o nim myślił Bog; y dla czego obroną go opátrzył Pan.

18. Uyźrzą, y wzgárdzą go; á z nich Pan náśmiewáć ſię będźie.

19. Y będą potym upadáiący bezecźći, y w zelżeniu miedzy umárłymi ná wieki; bo ie roſtrąći nádęte bez głoſu y z gruntu ie wzruſzy, y áż do wierzchu ſpuſtoſzeni będą; y będą wzdycháć, y pámiątká ich zginie.

20. Przyidą do záchowánia grzechow ſwoich boiáźliwi; y ſtrofowáć ich będą z przećiwia nieprawośći ich.

ROZ-

ROZDZIAŁ V.

I. Niezbożni ná sądźie poznawszy chwałę spráwiedliwych, ktore tu gnąbili, obpłákuią swą nędzę. II. Spráwiedliwych wesele będźie wieczne. III. Uzbroie się Bog y sam sobą, y przez stworzenie ná káránie złośliwych.

1. TEdy staną spráwiedliwi z wielką stałośćią, przećiwko tym, ktorzy ie ćisnęli, y ktorzy prace ich odięli.

2. Uyźrzawszy będą zátrwożeni boiáźnią strászliwą, y zdumiewáć się będą w prędkośći niespodźiewánego zbáwienia.

3. Mowiąc sámi w sobie, pokutę czyniąc, y dla ućisku duchá wzdycháiąc: Ćić to są, ktoreśmy niekiedy mieli zá pośmiech, y zá przysłowie urągánia.

4. My głupi, mieliśmy żywot ich zá szaleństwo, y zá sromotne ich dokończenie.

5. Oto, iáko policzeni są między syny Boże, y między świętymi dźiał ich iest.

6. A ták zbłądźiliśmy z drogi prawdźiwey, y nie świećiłá nam iásność spráwiedliwośći, y słońce rozumienia nie weszło nam.

7. Náprácowáliśmy się ná drodze niepráwośći, y zátráceniá, y chodźiliśmy drogámi trudnemi; á drogi Páńskiey nieználiśmy.

8. Coż nam pomogłá pychá? ábo chlubá bogactw, co nam przyniosłá?

9. Przeminęło ono wszytko iáko ćień, y iáko poseł przebiegáiący;

10. Y iáko okręt, ktori przechodźi przez burzącą się wodę; ktorego, gdy przeydźie, szlad się náleśc nie może, áni ścieżká dná iego miedzy nawálnośćiámi.

11. Abo iáko ptak, ktory leći przez powietrze; ktorego drogi żaden znák nie znáyduie się; ále tylko szum skrzydeł, biiący w lekki wiátr, y rozbiiáiący gwałtem powietrze drogi; ruszáiąc skrzydłámi przelećiał, á potym żadnego znáku nie znáć drogi iego.

12. Abo iáko strzałá wypuszczona do celu pewnego; rozbite powietrze wnet się záśie zbieżáło, ták iż nieznáć przeszćia iey.

13. Tákżeć y my národźiwszy się wnetesmy bydź przestáli, á cnoty żadnego znáku nie moglismy po sobie pokázáć; álesmy zniszczeli we złośći nászey.

14. Tákieć rzeczy mowili w piekle ći, ktorzy zgrzeszyli.

15. Bo nádźieiá niezbożnego iest, iáko perz, kto-

CAPUT V.

I. Impii in judicio videntes gloriam justorum, quos hic contempserant, deflebunt suam miseriam 1. II. Justorum felicitas erit perpetua 16. III. Deus, tum per creaturas, tum per se, armatur ad puniendos impios 18.

1. TUnc stabunt justi in magna constantia, adversus eos, qui se angustiaverunt, & qui abstulerunt labores *a* eorum.

† SS. PHILIP. & JACOBI. UNIUS MART. TEMP. PASCH.

2. Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis.

3. Dicentes intra se, pœnitentiam *b* agentes, & præ angustia spiritus gementes: Hi sunt, quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperii.

4. Nos *c* insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore.

5. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est *.

6. Ergo erravimus a via veritatis, & justitiæ lumen *d* non luxit nobis, & Sol intelligentiæ non est ortus nobis.

7. Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulavimus vias difficiles; viam autem Domini ignoravimus.

8. Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia, quid contulit nobis?

9. Transierunt *e* omnia illa tamquam umbra, & tamquam nuntius percurrens;

10. Et *f* tamquam navis, quæ pertransit fluctantem aquam; cujus, cum præterierit, non est vestigium invenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus.

11. Aut tamquam avis, quæ transvolat in aere; cujus nullum invenitur argumentum *g* itineris; sed tantum sonitus alarum verberans levem ventum, & scindens per vim itineris aerem; commotis alis trasvolavit, & post hoc nullum signum invenitur itineris illius.

12. Aut tamquam sagitta emissa in locum destinatum; divisus aer continuo in se reclusus est, ut ignoretur transitus illius.

13. Sic & nos nati continuo desivimus esse; & virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere; in malignitate autem nostra consumpti sumus.

14. Talia dixerunt in inferno hi, qui peccaverunt.

15. Quoniam *h* spes impii tamquam lanu-go

a Bona laboribus parta.
b Nimis serâ.
c Sup. 3. 2.
d Quod corde exclusimus aditum divinæ gratiæ & illustrationi denegantes.
e 1. Par. 29. 15. Sup. 2. 5.
f Prov. 30. 19.
g Indicium.
h Psalm. 1. 4. Prov. 10. 28. & 11. 7.

go eſt, quæ a vento tollitur; & tamquam ſpuma gracilis, quæ a procella diſpergitur; & tamquam fumus, qui a vento diffuſus eſt; & tamquam memoria hoſpitis unius diei prætereuntis.

16. † Juſti autem in perpetuum vivent, & apud Dominum eſt merces eorum, & cogitatio illorum apud Altiſſimum.

17. Ideo accipient regnum decoris *a*, & diadema ſpeciei *b* de manu Domini; quoniam dextera ſua teget eos, & brachio ſancto ſuo defendet illos.

18. Accipiet *c* armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad ultionem inimicorum.

19. Induet pro thorace juſtitiam *d*, & accipiet pro galea judicium certum *e*.

20. Sumet ſcutum inexpugnabile æquitatem;

21. Acuet autem duram iram in lanceam; & pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos.

22. Ibunt directe emiſſiones fulgurum, & tamquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum inſilient.

23. Et a petroſa ira *f* plenæ mittentur grandines; excandeſcet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter.

24. Contra illos ſtabit ſpiritus virtutis *g*, & tamquam turbo venti dividet illos; & ad eremum *h* perducet omnem terram iniquitas illorum; & malignitas evertet ſedes potentium.

† PLUR. MART. EXTRA TEMP. PASCH.
a Regnum decorum & pulcherrimum.
b Coronam ſpecioſiſſimã.
c Pſal. 17. 40. Epheſ. 6. 13. Iſa 59. 17.
d Quia Deo ſunt virtutes armorum loco.
e Alii: rectum.
f Græce: ab ira petras ſeu lapides jaciente.
g Ventus vehemens.
h Solitudinem & deſolationem.

ktory wiátr porywa; y iáko ćienka piáná, ktorą wicher rozpędza; y iáko dym, ktory wiátr rozwiewa; y iáko pámiątká gośćiá iednego dniá przemiiáiącego.

16 Ale ſpráwiedliwi ná wieki żyć będą, á ich u Páná ieſt zapłátá; y ſtáránie o nich u Naywyżſzego.

17. Przetoż doſtąpią kroleſtwá zacnego, y korony piękney z ręki Páńſkiey; gdyż práwicą ſwą ſzczyćić ich będźie, y rámieniem ſwym świętym obroni ie.

18. Weźmie zá wſzelákie uzbroienie zápálczywość iego, y przyzbroi ſtworzenie ná pomſtę nieprzyiaćioł.

19. Oblecze miáſto pleſzek ſpráwiedliwość, á miáſto przyłbice wezmie ſąd pewny.

20. Weźmie tarczą niezwyćiężoną práwość;

21. A záoſtrzy ſrogi gniew miáſto oſczepu; y będźie znim walczył okrąg świátá przeciw ſzalonym.

22. Polecą proſto ſtrzały łyſkáwic, á iáko od dobrze náćiągnionego luku z obłokow wypuſczone będą, y do mieyſcá pewnego ugodzą.

23. Y do opoczyſtego gniewu grády wielkie wypuſczone będą; oborzy ſię ná nie wodá morſka, y rzeki gwałtownie zbiegáć ſię będą.

24. Przećiwko im ſtánie wiátr mocny, y iáko wicher rozwieie ie; y obroći w puſtynią wſzytkę źiemię nieprawośći ich; á złość wywroći ſtolicę Mocarzow.

CAPUT VI.

I. Reges & judices ſapientiam & juſtitiam ſectentur 1. II. Grave manet injuſtos rectores ſupplicium 6. III. Obvia ſapientia eſt quærentibus eam, ejusque acquiſito utilis 14.

1. Melior eſt *i* ſapientia quam vires *k*; & vir prudens quam fortis.

2. Audite ergo reges, & intelligite; diſcite judices finium terræ.

3. Præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum *l*;

4. Quoniam *m* data eſt a Domino poteſtas vobis; & virtus ab Altiſſimo, qui interrogabit opera veſtra, & cogitationes ſcrutabitur.

i Eccl. 9. 18.
k Naturales & militares.
l Subditarum.
m Rom. 13. 1.

ROZDZIAŁ VI.

I. Krolow, y Sędźiow upomina, áby ſię trzymáli mądrośći, y ſpráwiedliwośći. II. Nieſpráwiedliwi przełożeni ćiężko będą karáni. III. Mądrość łácno náleść tym, ktorzy iey ſzukáią, á nábywánie iey ieſt pożyteczne.

1. Lepſza ieſt mądrość niżli śiły; y mąż roſtropny niżli mocny.

2. Słuchayćież przeto krolowie, y rozumieyćie; náuczćie ſię ſędźiowie kończyn źiemie.

3. Nádſtawćie uſzu wy, ktorzy władniećie ludem, y podobaćie ſię ſobie z wielkośći narodow;

4. Gdyż dána ieſt wam władza od Páná; y moc od Naywyżſzego, ktory ſię pytáć będźie o uczynkách wáſzych, y myśli bádáć ſię będźie.

5. Quo- 5. Ze

F 5. Ze będąc sługámi królestwá iego, nie sądźiliśćie spráwiedliwie; ániśćie strzegli práwá spráwiedliwośći, ániśćie chodźili według woley Bożey.

6. Stráſznie á prędko ukaże się wam; bo nasrożſzy sąd będźie tym, ktorzy są przełożeni.

7. Bo máły otrzyma miłośierdźie; ále mocarze mocne męki ćierpieć będą.

8. Nie będźie bowiem dbał ná żadnego osobę Bog, áni się zlęknie żadnego wielkośći; gdyż on uczynił máłego, y wielkiego, y iednáko o wszytkie pieczą ma.

9. Ale nád mocnieyszym mocnieysza męká wiśi.

10. Do was tedy krolowie są te mowy moie; ábyśćie się náuczyli mądrośći, á nie występowáli.

11. Ktorzy bowiem będą strzedz spráwiedliwośći spráwiedliwie, będą uspráwiedliwieni; á ktorzy się tego náuczą, naydą co odpowiedźieć.

12. Pożądayćież tedy powieśći moich; miłuyćie ie, á będźiećie mieć naukę.

13. Zacnać iest, y ktora nigdy nie więdnieie mądrość; y łatwie bywa obaczona od tych, ktorzy ią miłuią, y nálieźiona od tych, ktorzy iey szukáią.

14. Uprzedza, ktorzy iey pożądáią, áby się im pierwey okazáłá.

15. Kto do niey ráno wstánie, nie będźie prácował; bo ią naydźie śiedzącą u drzwi swoich.

16. Myślić tedy o niey iest doskonáła rostropność; á kto dla niey czuć będźie, rychło bespiecznym będźie.

17. Bo te, ktorzy iey są godni, sámá obchodźi szukáiąc, y ná drogách weseło się im pokázuie, y zábiega im we wszelkim obmyślániu.

18. Początek bowiem iey iest naprawdźiwsze pożądánie umieiętnośći.

19. Stáránie tedy o umieiętność, iest miłość; á miłość iest záchowánie praw iey; á záchowánie praw iest upewnienie nieskáżytelnośći.

20. A nieskáżytelność czyni bliskim Bogu.

21. Pożądánie tedy mądrośći przywodźi do wiecznego krolestwá.

22. Przetoż iesli się kochaćie w stolicách y w sceptrách, o krolowie ludu; miłuyćie mądrość, ábyśćie ná wieki krolowáli.

23. Miłuyćie świátło mądrośći wszyscy, ktorzyśćie są nád ludem przełożeni.

5. Quoniam, cum essetis ministri regni illius, non recte judicastis; nec custodistis legem justitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis.

6. Horrende & cito apparebit vobis; quoniam judicium durissimum his, qui præsunt, fiet.

7. Exiguo enim conceditur misericordia; potentes autem potenter tormenta patientur.

8. Non *a* enim subtrahet personam cujusquam Deus, nec verebitur magnitudinem cujusquam; quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de omnibus.

9. Fortioribus autem fortior instat cruciatio.

10. Ad vos ergo reges sunt hi sermones mei; ut discatis sapientiam, & non excidatis.

11. Qui enim custodierint justa juste, justificabuntur; & qui didicerint ista *b*, invenient, quid respondeant *c*.

12. Concupiscite ergo sermones meos; diligite illos, & habebitis disciplinam *d*.

13. Clara est, & quæ numquam marcescit, sapientia; & facile videtur ab his, qui diligunt eam, & invenitur ab his, qui quærunt illam.

14. Præoccupat, qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat.

15. Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit; assidentem eum illam foribus suis inveniet.

16. Cogitare ergo de illa *e*, sensus est consummatus *f*; & qui vigilaverit propter illam, cito securus erit.

17. Quoniam dignos se ipsa circuit quærens, & in viis *g* ostendit se illis hilariter, & in omni providentia occurrit illis.

18. Initium enim illius, verissima est disciplinæ concupiscentia.

19. Cura ergo disciplinæ, dilectio *h* est; & dilectio custodia legum illius est; custodio autem legum consummatio *i* incorruptionis est.

20. Incorruptio autem facit esse proximum Deo.

21. Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum perpetuum.

22. Si ergo delectamini sedibus & sceptris, o reges populi; diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis.

23. Diligite lumen sapientiæ omnes, qui præestis populis.

a Deut. 10. 17. 2. Par. 19. 7. Eccli. 35. 15. Act. 10. 34. Rom. 2. 11. Gal. 2. 6. Ephes. 6. 9. Col. 3. 25. 1. Petr. 1. 17.

b Facere.

c Quo se in die judicii defendant.

d Aptam rationem vivendi.

e Adipiscenda.

f Cura & cogitatio optima.

g sc. Quibus suos quærit, vel ab iis quæritur.

h Dei, & increatæ sapientiæ.

i Et causa.

24. Quid eſt autem ſapientia, & quemadmodum facta ſit, referam; & non abſcondam a vobis Sacramenta *a* Dei, ſed ab initio nativitatis *b* inveſtigabo, & ponam in lucem ſcientiam illius, & non præteribo veritatem.

a Myſteriâ ſeu arcana. *b* A prima origine.

25. Neque cum invidia tabeſcente iter habebo; quoniam talis homo non erit particeps ſapientiæ.

26. Multitudo autem ſapientium ſanitas eſt orbis terrarum; & rex ſapiens ſtabilimentum populi eſt.

27. Ergo accipite diſciplinam *c* per ſermones meos; & proderit vobis.

c Eruditionẽ.

CAPUT VII.

Salomon ſuo exemplo docet media adipiſcendæ ſapientiæ, quorum primum eſt: illam ſerio, & inſtanter a Deo petere, eo quod adferat cuncta bona, & ſpiritum intelligentiæ multiplicem.

1. SUm quidem & ego mortalis homo, ſimilis omnibus, & ex genere terreni illius *d*, qui prior factus eſt, & in ventre matris figuratus ſum caro.

d Adami, Græce: ptotoplaſti.

2. Decem menſium tempore *e* coagulatus ſum in ſanguine *f*, ex ſemine hominis, & delectamento ſomni conveniente.

e i. decem menſes lunares. *f* Job. 10. 10.

3. Et ego natus accepi communem aerem, & in ſimiliter factam decidi terram, & primam vocem ſimilem omnibus emiſi plorans.

4. In involumentis nutritus ſum, & curis magnis.

5. Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium.

6. Unus *g* ergo introitus eſt omnibus ad vitam, & ſimilis exitus.

g Joh. 1. 21. 1. Tim. 6. 7.

7. Propter hoc † optavi, & datus eſt mihi ſenſus; & invocavi, & venit in me ſpiritus ſapientiæ;

† S. THOMÆ.

8. Et præpoſui illam regnis & ſedibus, & divitias nihil eſſe duxi in comparatione illius.

9. Nec *h* comparavi illi lapidem pretioſum; quoniam omne aurum in comparatione illius, arena eſt exigua, & tamquam lutum æſtimabitur argentum in conſpectu illius.

h Job. 28. 1. 5. Prov. 8. 11.

10. Super ſalutem *i* & ſpeciem *k* dilexi illam, & propoſui pro luce habere illam; quoniam inextinguibile eſt lumen illius.

i Valetudinem. *k* Pulchritudinem.

11. Ve-

24. A co ieſt mądrość, y iáko ſię poczęłá powiem; á nie zátáię przed wámi táiemnic Bożych, ále od początku národzenia wyſzláduię, y położę ná świátle wiádomość iey, á nie opuſczę prawdy.

25. Ani z tym, ktory wyſechł od nienawiśći, poydę w drogę; gdyż táki człek nie będźie uczeſtnikiem mądrośći.

26. A mnoſtwo mądrych ieſt zdrowie okręgu, źiemie; á krol mądry ieſt ugruntowánie ludu.

27. Przetoż przyimićie naukę przez powieśći moie; á będźie wam pożyteczno.

ROZDZIAŁ VII.

Swym przykładem Salomon dowodźi ſpoſoby ku nábywánia mądrośći; iże napierwſzy ieſt: żądać iey po prawdźie, á uśilnie od Bogá żądać, ponieważ wſzytko dobre przynośi, też y duchá rozumienia rozmáytego.

1. IEſtemći ia też śmiertelny człowiek, podobny wſzytkim, y z rodzáiu źiemſkiego, onego, ktory był pierwſzy ſtworzon, y w żywoćie mátki byłem ukſzałtowan ćiáłem.

2. Przez dźieśięć mieśięcy zśiadłem ſię we krwi, z naśienia człowieczego, y z lubośći ze ſpániem ſię ſchodzącey.

3. Y ia národźiwſzy ſię wźiąłem oddech poſpolity, y wypadłem ná źiemię tákże uczynioną, y pierwſzy głoś podobny wſzytkim wypuśćiłem płácząc.

4. Wychowanem ieſt w powićiu, y w prácách wielkich.

5. Zaden bowiem z krolow niemiał inſzego początku rodzenia.

6. Iedno tedy ieſt wſzytkich weſzćie do żywotá, y iednákie zeſzćie.

7. Y dla tegom żądał, á dána mi ieſt roſtropność; y wzywałem, y przyſzedł ná mię duch mądrośći;

8. Y przełożyłem ią nád kroleſtwá y nád ſtolicę, y bogáctwá zá nicem nie miał w zględem iey.

9. Anim iey przyrownał drogiego kámienia; gdyż wſzytko złoto iey przyrownáne ieſt trochá piaſku, á iáko błoto będźie poczytáne ſrebro przećiwko niey.

10. Nád zdrowie y piękność umiłowałem ią, y umyśliłem mieć ią miáſto świátłośći; gdyż świátło iey nigdy nie zgáſnie.

11. A

11. A przyſzły mi poſpołu z nią wſzyſtki dobrá, y niezliczona poczćiwość przez ręce iey.

12. Y rozrádowałem ſię we wſzyſtkich; bo przedemną ſzłá tá mądrość, á nie wiedźiałem, iż oná ieſt mátką tych wſzyſtkich.

13. Ktoreyem ſię bez obłudnośći náuczył, y użyczam bez zazdrośći, á nie kryię poczćiwośći iey.

14. Nieprzebrány bowiem ſkarb ieſt ludźiom; ktorego, ktorzy używáli, zſtáli ſię uczeſtnikámi boſkie go przyiáćielſtwá, dla dárow umieiętnośći záleceni.

15. A mnie dał Bog mowić wedle myśli, y myślić rzeczy godne tych, ktore mi dáią; gdyż on ieſt wodzem mądrośći, y poprawcą mądrych.

16. W ręce bowiem iego y my, y mowy náſze, wſzelká mądroſś, y rzemioſł umieiętność, y ćwiczenie.

17. On bowiem dał mi tych rzeczy, ktore ſą, prawdźiwą wiádomość; ábych wiedźiał rozrządzenie okręgu źiemie, y mocy żywiołow.

18. Początek y dokończenie, y śrzodek czáſow, przemian odmiennośći, y odmiány czáſow.

19. Roczne biegi, y rozrządzenie gwiazd,

20. Przyrodzenie zwierząt, y gniewy beſtiy, moc wiátrow y myśli ludzkie, rozności drzewek, y mocy korzenia.

21. Y ktorekolwiek ſą ſkryte, y niewiádome, náuczyłem ſię; wſzytkich bowiem rzeczy robomicá náuczyłá mię mądrość.

22. Ieſt bowiem w niey duch rozumienia, święty, iedyny, rozmáity, ſubtelny, wymowny, żártki, niepokalány, pewny, ſłodki, miłuiący dobre, oſtry, ktorego nic nie hámuie, dobrze czyniący.

23. Ludzki, łáſkáwy, ſtáteczny, nie umylny, przeſpieczny, máiący wſzełáką moc, wſzytko przepátruiący, y ktory wſzytkie duchy przenika, rozumny, czyſty, ſubtelny.

24. Nád wſzytkie bowiem rzeczy, ktore ſię ruſzáią, prędſza ieſt mądrość; á dośięga wſzędy dla ſwoiey czyſtośći.

25. Párá bowiem ieſt mocy Bożey, y wypłynienie iákieś iáſności Bogá wſzechmogącego ſczere; y przetoż nic plugáwego ná nię nie przypada.

26. Iáſnośćią ieſt bowiem wieczney świátłośći,

11. Venerunt *a* autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis *b* honeſtas per manus illius.

12. Et lætatus ſum in omnibus; quoniam antecedebat me iſta ſapientia, & ignorabam, quoniam horum omnium mater eſt.

13. Quam ſine fictione didici, & ſine invidia communico, & honeſtatem illius non abſcondo.

14. Infinitus enim theſaurus eſt hominibus; quo, qui uſi ſunt, participes facti ſunt amicitiæ Dei, propter diſciplinæ dona commendati.

15. Mihi autem dedit Deus dicere ex ſententia, & præſumere digna horum, quæ mihi dantur; quoniam ipſe ſapientiæ dux eſt, & ſapientium emendator *c*.

16. In manu enim illius & nos, & ſermones noſtri, & omnis ſapientia, & operum ſcientia *d* & diſciplina.

17. Ipſe enim dedit mihi horum, quæ ſunt, ſcientiam veram; ut ſciam diſpoſitionem orbis terrarum, & virtutes elementorum.

18. Initium, & conſummationem, & medietatem temporum, viciſſitudinum permutationes, & commutationes temporum.

19. Anni curſus, & ſtellarum diſpoſitiones;

20. Naturas animalium, & iras beſtiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum.

21. Et quæcumque ſunt abſconſa & improviſa, didici; omnium enim artifex docuit me ſapientia.

22. Eſt enim in illa ſpiritus intelligentiæ, ſanctus, unicus *e*, multiplex *f*, ſubtilis, diſertus, mobilis *g* incoinquinatus, certus, ſuavis, amans bonum, acutus, quem nihil vetat, benefaciens.

23. Humanus, benignus, ſtabilis, certus, ſecurus, omnem habens virtutem, omnia proſpiciens, & qui capiat omnes ſpiritus, intelligibilis, mundus, ſubtilis.

24. Omnibus enim mobilibus mobilior *h* eſt ſapientia; attingit autem ubique propter ſuam munditiam *i*.

25. Vapor eſt enim virtutis Dei, & emanatio quædam eſt claritatis omnipotentis Dei ſincera; & ideo nihil inquinatum in eam incurrit.

26. Candor *k* eſt enim lucis æternæ, & ſpe-

a 3. Reg. 3. 13. Matth. 6. 33.
b Græce; opulentia.
c Director & corrector.
d Scientia ſc. operandi ſeu practica.
e In ſe.
f In effectu.
g Faciens animam facile mobilem ad bonum.
h In activitate, efficacitate & celeritate.
i Nec inquinatur.
k Hebr. 1. 3.

a Repræsentans & manifestans nobis omnes perfectiones Patris.
b Simplex persona.
c Eas sanctificans.
d Communicans eis donum prophetiæ & alias gratias gratis datas.

speculum *a* sine macula Dei majestatis, & imago bonitatis illius.

27. Et, cum sit una *b*, omnia potest; & in se permanens omnia innovat, & per nationes in animas sanctas se transfert *c*, amicos Dei & prophetas constituit *d*.

28. Neminem enim diligit Deus, nisi eum, qui cum sapientia inhabitat.

29. Est enim hæc speciosior sole, & super omnem dispositionem stellarum, luci comparata invenitur prior.

30. Illi enim succedit nox; sapientiam autem non vincit malitia.

łośći, y zwierćiádłem bez zmázy Bofkiego Máiestatu, y wyobráženiem dobroći iego.

27. A będąc iedyny, wszytko może; y w sobie trwáiąc wszytko odnawia, y przez narody, w duſze święte ſię przenośi, przyiaćioły Boże y proroki postánowia.

28. Zadnego bowiem Bog nie miłuie, iedno tego, ktory z mądrośćią przebywa.

29. Ieſt bowiem oná ślicznieyſza niż słońce, y nád wszytek porządek gwiazd świátłośći przyrownána náyduie ſię bydź pierwſzą.

30. Po oney bowiem náſtawa noc; ále mądrośći nie zwyćięża złość.

CAPUT VIII.

Cum Sapientiam comitentur omnia desiderabilia, ardentissime ambienda est, & petenda a Deo una cum continentia.

e Nobilitatē.
f Quia eligit ea, quæ sunt præstanda.
g Græce: industria, artificiū.
h Sapientiæ.
i Consolatio.

1. Attingit ergo a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter.

2. Hanc amavi, & exquisivi a juventute mea; & quæsivi sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius.

3. Generositatem *e* illius glorificat, contubernium habens Dei; sed & omnium Dominus dilexit illam.

4. Doctrix enim est disciplinæ Dei, & electrix *f* operum illius.

5. Et si divitiæ appetuntur in vita, quid sapientia locupletius, quæ operatur omnia?

6. Si autem sensus *g* operatur; quis horum, quæ sunt, magis quam illa est artifex?

7. Et si justitiam quis diligit; labores *h* hujus magnas habent virtutes; sobrietatem enim, & prudentiam docet, & justitiam, & virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus.

8. Et si multitudinem scientiæ desiderat quis, scit præterita, & de futuris æstimat; scit versutias sermonum, & dissolutiones argumentorum; signa & monstra scit, antequam fiant, & eventus temporum & sæculorum.

9. Proposui ergo hanc adducere mihi ad convivendum; sciens, quoniam mecum communicabit de bonis, & erit allocutio *i* cogitationis & tædii mei.

10. Ha-

ROZDZIAŁ VIII.

Gdyż zá mądrośćią przychodzą wszytkie dobrá, od ludźi požądáne, przeto ſię o nie náwięcey ſtáráć, y Bogá o nie, y o powśćiągliwość prośić mamy.

1. Dośięga tedy od końcá áž do końcá mocnie, y rozrządza wszystko wdźięcznie.

2. Tęm umiłował, y ſzukałem iey od młodośći moiey; y ſtárałem ſię wźiąć ią ſobie zá oblubienicę, y ſstałem ſię miłośnikiem cudnośći iey.

3. Obiáśnia ſzláchetność ſwoię, máiąc wespoł žyćie z Bogiem; ále y Pan wszech rzeczy umiłował ią.

4. Náuczyćielką bowiem ieſt umieiętnośći Bożey, y obierzyćielką ſpraw iego.

5. A ieſli bogáctwá bywáią požądáne w žywoćie, coż nád mądrość bogátſzego, ktora ſpráwuie wszytko?

6. A ieſliż roſtropność robi; ktoż tych wszytkich rzeczy, ktore ſą, ieſt lepſzy rzemieśłnik nád nie?

7. Y ieſli ſpráwiedliwość miłuie kto; prace tey máią wielkie cnoty; bo márnośći y roſtropnośći uczy, y ſpráwiedliwośći, y mocy, nád ktore nic nie ieſt ludźiom w žywoćie požytecznieyſzego.

8. A ieſli kto požąda wielkiey umieiętnośći, wie przeſzłe rzeczy, y o przyſzłych zdánie wydawa; wie chytrośći mow, y rozwiązánie gadek; znáki y cudá wie pierwey niżli będą, y przypadki czáſow y wiekow.

9. Przetoż umyśliłem ią ſobie przywieźdźná žyćie wespoł; wiedząc, że ſię zemną porozumiewáć będźie w dobrych rzeczách, y będźie rozmowá myśli y teſknice moiey.

10. Dla

10. Dla tey będę miał ſławę w poſpolſtwie, y cześć u ſtárſzych młodźieniec;

11. Y będę ználeźion dowćipnym u ſądu, y przed oczymá mocarzow będę w podźiwieniu, y oſoby kśiążęce będą mi ſię dźiwowáć.

12. Mnie milczącego czekáć będą, y ná mnie mowiącego pátrzyć będą, á gdy będą dłużey rozmawiał, uſtá ſwe ręką zátulą.

13. Nád to, przez nię otrzymam nieśmiertelność; y wieczną pámiątkę zoſtáwię tym, ktorzy po mnie będą.

14. Będę rządźił ludźie, á narody będą mi poddáne.

15. Będą ſię mnie bać ſłucháiąc mię krolowie ſtráſzni; między wielkośćią ludu pokażę ſię dobrym, á ná woynie mocnym.

16. Wſzedſzy do domu mego odpocznę z nią; nie ma bowiem przykrośći towarzyſtwo iey, áni teſknośći ſpolne żyćie z nią, ále rádość y weſele.

17. To u śiebie rozmyśláiąc, y wſpomináiąc w ſercu moim; gdyż nieśmiertelność ieſt w ſpowinowáceniu z mądrośćią.

18. A w przyiáćielſtwie iey kochánie dobre, á w pracách ręku iey poczćiwość bez uſtánia, á w ćwiczeniu ſię w rozmowie z nią roſtropność, y zacność w ſpolkowániu mow iey; obchodźiłem ſzukáiąc, ábych ią ſobie wźiął.

19. A byłem dźiećięćiem dowćipnym, y doſtáłá mi ſię duſzá dobra.

20. A gdym był ieſcze lepſzym, przyſzedłem do ćiáłá niepokalánego.

21. A zrozumiawſzy, żem ináczey nie mogł bydź powśćiągliwy, áż by Bog dał, y to ſámo było mądrośći, wiedźieć czey to ieſt dar; ſzedłem do Páná y prośiłem go, y rzekłem że wſzytkich wnętrzności moich.

10. Habebo propter hanc claritatem ad turbas, & honorem apud ſeniores juvenis;

11. Et acutus inveniar in judicio, & in conſpectu potentium admirabilis ero, & facies principum mirabuntur me.

12. Tacentem me ſuſtinebunt *a*, & loquentem me reſpicient, & ſermocinante me plura, manus ori ſuo imponent.

a Expectabunt.

13. Præterea habebo per hanc, immortalitatem; & memoriam æternam his, qui poſt me futuri ſunt, relinquam.

14. Diſponam populos; & nationes mihi erunt ſubditæ.

15. Timebunt me audientes reges horrendi; in multitudine videbor *b* bonus, & in bello fortis.

b Conſpiciar.

16. Intrans in domum meam, conquieſcam cum illa; non enim habet amaritudinem converſatio illius, nec tædium convictus illius, ſed lætitiam & gaudium.

17. Hæc cogitans apud me, & commemorans in corde meo; quoniam immortalitas eſt in cognatione *c* ſapientiæ.

c Conjunctione & familiaritate.

18. Et in amicitia illius delectatio bona, & in operibus manuum illius honeſtas *d* ſine defectione, & in certamine *e* loquelæ illius ſapientia, & præclaritas in communicatione ſermonum ipſius; circuibam quærens, ut mihi illam aſſumerem.

d Opulentia.
e Græce: in coexercitatione colloquii ipſius.

19. Puer autem eram ingenioſus, & ſortitus ſum animam bonam *f*.

f Bonæ indolis & propenſam in bonũ.

20. Et, cum eſſem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum.

21. Et ut ſcivi, quoniam aliter non poſſem eſſe continens *g*, niſi Deus det, & hoc ipſum erat ſapientiæ, ſcire, cujus eſſet hoc donum; adii Dominum, & deprecatus ſum illum, & dixi ex totis præcordiis meis.

g A venere aliisque vitiis.

ROZDZIAŁ IX.

Modlitwá Mędrcowa, ktorá áż do końcá kśięgi ſię rośćiągá. I. Uznawa ſwą niepotężność. II. Zeznawa, że wſzyſtkim, nawięcey rządzcom ludu, potrzebna ieſt. III. Iże mądrość człowiecza niepewna.

1. BOże oycow moich, y Pánie miłośierdźia, ktoryś uczynił wſzytko ſłowem ſwoim.

2. A mądrośćią twą poſtánowiłeś człowieká, áby pánował nád ſtworzeniem, ktoreś ty uczynił.

CAPUT IX.

Oratio ſapientis, quæ usque ad finem libri protenditur. I. Agnoſcit propriam imbecillitatem 1. II. Confitetur ſapientiam omnibus neceſſariam eſſe, potiſſimum rectoribus populorum. 6. III. Incertam humanam ſapientiam eſſe 14.

1. DEus *h* patrum meorum, & Domine miſericordiæ *i*, qui feciſti omnia verbo tuo.

h 3. Reg. 3. 9.
i Seu miſericors.

2. Et ſapientia tua conſtituiſti hominem, ut dominaretur creaturæ, quæ a te facta eſt.

3. Ut diſponat orbem terrarum in æquitate & juſtitia, & in directione cordis judicium judicet.

4. Da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam, & noli me reprobare a pueris tuis *a*;

5. Quoniam *b* ſervus tuus ſum ego, & filius ancillæ tuæ, homo infirmus, & exigui temporis, & minor *c* ad intellectum judicii, & legum.

6. Nam & ſi quis erit conſummatus *d* inter filios hominum; ſi ab illo abfuerit ſapientia tua *e* in nihilum computabitur.

7. Tu *f* elegiſti me regem populo tuo, & judicem filiorum tuorum, & filiarum.

8. Et dixiſti me ædificare templum in monte ſancto tuo, & in civitate habitationis tuæ altare, ſimilitudinem tabernaculi ſancti tui, quod præparaſti ab initio *g*.

9. Et *h* tecum ſapientia tua *i*, quæ novit opera tua, quæ & affuit tunc, cum orbem terrarum faceres; & ſciebat, quid eſſet placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis.

10. Mitte illam de cœlis ſanctis tuis, & a ſede magnitudinis tuæ, ut mecum ſit, & mecum laboret, ut ſciam, quid acceptum ſit apud te.

11. Scit enim illa omnia, & intelligit, & deducet me in operibus meis ſobrie *k*, & cuſtodiet me in *l* ſua potentia.

12. Et erunt accepta opera mea; & diſponam populum tuum juſte, & ero dignus ſedium *m* patris mei.

13. Quis *n* enim hominum poterit ſcire conſilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus?

14. Cogitationes enim mortalium timidæ; & incertæ providentiæ noſtræ.

15. Corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem *o*.

16. Et difficile æſtimamus, quæ in terra ſunt; & quæ in proſpectu ſunt, invenimus cum labore. Quæ autem in cœlis ſunt, quis inveſtigabit?

17. Senſum autem tuum, quis ſciet, niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris Spiritum ſanctum tuum de Altiſſimis;

18. Et ſic correctæ ſint ſemitæ *p* eorum, qui ſunt in terris, & quæ tibi placent, didicerint homines.

a Servis tuis.
b Pſal. 115. 16.
c Minus idoneus.
d Perfectus.
e Quæ omnia ad debitum, & ultimum finem dirigit.
f 1. Paral. 28. 4 & 5. 2. Par. 1. 9.
g Egreſſus Hebræorum ex Ægypto.
h Prov. 28. 22. & 27. Joan. 1. 1.
i Præparavit.
k Græce: moderate.
l Id eſt, pro ſua.
m Et ſolii.
n Iſai. 40. 13. Rom. 11. 34. 1. Cor. 2. 16.
o Mentem impedit, ne converſetur cum Deo.
p Mores, juxta normam juſtitiæ.

3. Aby rządźił okrąg źiemie w práwośći, y ſpráwiedliwośći, á ſądźił ſąd w uproſtowániu ſercá.

4. Dayże mi mądrość ſtoiącą przy ſtolicy twoiey, á nie odrzucay mię od ſłużebnikow twoich;

5. Gdyżem ia ieſt ſługá twoy, y ſyn ſłużebnice twoiey, człowiek mdły, y krotkiego wieku, á mnieyſzy niżlibych mogł zrozumieć ſądy, y práwá.

6. Bo choćby też kto był doſkonáły między ſynmi człowieczymi, ieſli nie będźie w nim mądrość twoiá, zá nic nie będźie poczytány.

7. Tyś mię obrał krolem ludowi twemu, y ſędźiem ſynow twoich, y corek.

8. Y kazałeś mi budowáć kośćioł ná gorze twey świętey, á w mieśćie mieſzkánia twego ołtarz ná podobieńſtwo przybytku twego świętego, ktoryś zgotował od początku.

9. A ztobą mądrość twoiá, ktora zna ſpráwy twoie, ktora też byłá przytomna ná on czás, gdyś okrąg źiemie czynił; y wiedźiáła, co ſię podobáło oczom twoim, y co ieſt proſtego w przykazániach twoich.

10. Zeſzliże ią z świętych niebios twoich, y z ſtolice wielkośći twoiey, áby zemną byłá, y zemną prácowáłá, ábych wiedźiał, co ieſt przyiemnego u ćiebie.

11. Bo oná wſzytko wie, y rozumie, á poprowádźi mię ſkromnie w ſpráwách moich, y będźie mię ſtrzegłá w mocy ſwoiey.

12. Y będą przyiemne ſpráwy moie; y będę lud twoy rządźił ſpráwiedliwie, y będę godnym ſtolic oycá moiego.

13. Bo ktoryż człowiek będźie mogł wiedźieć rádę Bożą? ábo kto ſię domyślić będźie mogł coby chćiał Bog?

14. Gdyż myśli ludzkie ſą boiáźliwe; y niepewne opátrznośći náſze.

15. Bo ćiáło, ktore ſię káźi, obćiąża duſzę, á źiemſkie mieſzkánie tłumi umyſł wiele myślący.

16. Y z trudnośćią ſię domyślamy rzeczy, ktore ſą ná źiemi, y co mamy przed oczymá z pracą nayduiemy. A ktore w niebie ſą, kto dośćignie?

17. A rádę twoie, kto pozna, ieſli ty nie daſz mądrośći, á nie ſpuśćiſz duchá twego świętego z wyſokośći;

18. Y ták byłyby náproſtowáne ſzćieżki tych, ktorzy ſą ná źiemi, á ludźie náuczyliby ſię tego, coć ſię podoba.

19. Nam

19. Bo

19. Bo przez mądrość uzdrowieni ſą, ktorzykolwiek ſię tobie Pánie podobáli od początku.

19. Nam per ſapientiam ſanati ſunt *a*, quicumque placuerunt tibi Domine a principio.

a Græce ſalvati & ſervati ſunt.

ROZDZIAŁ X.

I. Zálecá mądrość, iż oná záchowáła, y od złego wybáwiłá, Adámá Noego, Abrahámá, Lotá, Jákobá. II. Jozephá. III. Moyzeſzá, przez ktorego Izráelczyki wywiodłá z Ægyptu przez czerwone morze, potopiwſzy Ægyćiány.

1. TAć onego, ktory pierwſzy uczynion ieſt od Bogá, oćiec okręgu źiemie, gdy ſam był ſtworzony, záchowáłá.

2. Y od iego upadku wyzwoliłá, y dáłá mu moc pánowánia nád wſzytkimi rzeczámi.

3. Od tey odſtąpiwſzy nieſpráwiedliwy w gniewie ſwoim; przez gniew bráterſkiego mężoboyſtwá zginął.

4. Dla ktorego gdy wodá wygłádzáłá źiemię, mądrość powtore náprawiłá, przez wzgárdzone drzewo ſpráwiedliwego rządząc.

5. Tá też y w przyśiężeniu złośći gdy ſię narody ſpiknęły, znáłá ſpráwiedliwego, y záchowáłá Bogu nienágánionego, y w miłośierdźiu ku ſynowi mocnego záchowáłá.

6. Tá ſpráwiedliwego od ginących niezbożnych ućiekáiącego wybáwiłá, gdy ogień zſtąpił ná pięć miaſt.

7. Ktorym ná świádectwo złośći, ſtoi ſpuſtoſzáła kurzącá ſię źiemiá; y niepewnego czáſu máiące owoce drzewá, y ſłup ſolny ſtoiący ná pámiątkę duſze niewierney.

8. Mądrość bowiem miiáiący, nie tylko w tym upádli, że nie poználi dobrá; ále y głupſtwá ſwego zoſtáwili ludźiom pámiątkę, iż w tym, w czym zgrzeſzyli, áni zátáić ſię nie mogli.

9. Ale mądrość te, ktorzy ią w uczćiwośći máią, z boleśći wybáwiłá.

10. Tá ućiekáiącego przed gniewem bráterſkim ſpráwiedliwego drogámi proſtemi prowádźiłá; y ukazáłá mu kroleſtwo Boże, y dáłá mu poznánie świętych; uczćiłá go w pracách, y nápełniłá prace iego.

11. W zdrádźie oſzukawáiących go, byłá przy nim, y uczćiłá go.

12. Záchowáłá go od nieprzyiaćioł, y obroniłá go, od zwodźićielow; y mężne boiowánie wyſtáwiłá mu, áby zwyćiężył, y poznał, że nádewſzytko mocnieyſza ieſt mądrość.

13. Tá

CAPUT X.

I. Commendatur ſapientia, quod ſervarit, & a malis liberaverit Adam, Noe, Abraham, Lot, Jacob 1. II. Joſeph 15. III. Moyſen, per quem filios Iſrael de Ægypto duxit per mare rubrum, demerſis in eo Ægyptiis 16.

1. HÆc illum *b*, qui primus formatus eſt a Deo pater orbis terrarum, cum ſolus eſſet creatus, cuſtodivit.

2. Et *c* eduxit illum a delicto ſuo, & dedit illi virtutem continendi omnia *d*.

3. Ab hac ut receſſit injuſtus *e*, in ira ſua; *f* per iram homicidii fraterni deperiit *g*.

4. Propter *h* quem *i*, cum aqua deleret terram, ſanavit *k* iterum ſapientia, per contemptibile lignum juſtum gubernans.

5. Hæc *l* & in conſenſu nequitiæ, cum ſe nationes contuliſſent, ſcivit juſtum *m*, & conſervavit ſine querela Deo, & in filii miſericordia *n* fortem cuſtodivit.

6. Hæc *o* juſtum *p* a pereuntibus impiis liberavit fugientem, deſcendente igne in Pentapolim.

7. Quibus in teſtimonium nequitiæ fumigabunda *q* conſtat deſerta terra; & incerto tempore fructus habentes arbores, & incredibilis animæ *r* memoria, ſtans figmentum ſalis.

8. Sapientiam enim prætereuntes *s* non tantum in hoc lapſi ſunt, ut ignorarent bona; ſed & inſipientiæ ſuæ reliquerunt hominibus memoriam *t*, ut in his, quæ peccaverunt, nec latere potuiſſent.

9. Sapientia autem hos, qui ſe obſervant, a doloribus liberavit.

10. Hæc *u* profugum iræ fratris † juſtum deduxit per vias rectas; & oſtendit illi *x* regnum Dei, & dedit illi ſcientiam ſanctorum; honeſtavit *y* illum in laboribus, & complevit labores illius.

11. In fraude circumvenientium illum affuit illi, & honeſtum fecit illum.

12. Cuſtodivit illum ab inimicis, & a ſeductoribus tutavit illum; & certamen forte dedit illi, ut vinceret, & ſciret, quoniam omnium potentior eſt ſapientia.

13. Hæc

b Gen. 1. 27.
c Gen. 2. 7.
d ſub imperio.
e Gen. 4. 8.
f Cain, & invidia.
g Quoad animam deſtitutus præſidio ſapientiæ.
h Gen. 7. 21.
i Cainum, & poſteros, ejus imitatores.
k Servando Noemum &c.
l Gen. 11. 2.
m Heber, & Abraham.
n Velut filiũ.
o Gen. 19. 17. & 22.
p Lot.
q Græce: fumigans.
r Incredulæ uxoris Lot.
s Negligentes.
t Memoriale.
u Gen. 28. 50. & 10.
† CONFESSOR. VEL. MART. NON PONTIF.
x Jacobo ſcalam myſticã.
y Ditavit.

a Gen. 37. 28. b Joſeph. c Carcerem. d Gen. 41. 40. Act. 7. 9. e Exod. 1. 11. f Moyſis. g Pharaonem, & principes ejus. † PLUR. MART. h Nube, inter diu æſtum temperans, noctu caſtra illuſtrans. i Exod. 14. 22. Pſal. 77. 13. k Exod. 12. 35. l Ægyptiorũ. m Exod. 15. 1.

13. Hæc *a* venditum juſtum *b*, non dereliquit, ſed a peccatoribus liberavit eum; deſcenditque cum illo in foveam *c*;

14. Et *d* in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi ſceptrum regni, & potentiam adverſus eos, qui eum deprimebant; & mendaces oſtendit, qui maculaverunt illum, & dedit illi claritatem æternam.

15. Hæc *e* populum juſtum, & ſemen ſine querela liberavit a nationibus, quæ illum deprimebant.

16. Intravit in animam ſervi Dei *f*, & ſtetit contra reges horrendos *g* in portentis, & ſignis.

17. Et † reddidit juſtis mercedem laborum ſuorum, & deduxit illos in via mirabili; & fuit illis in velamento diei *h*, & in luce ſtellarum per noctem.

18. Tranſtulit illos per *i* mare rubrum, & transvexit illos per aquam nimiam.

19. Inimicos autem illorum demerſit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit illos. *k* Ideo juſti tulerunt ſpolia impiorum *l*.

20. Et *m* decantaverunt Domine nomen ſanctum tuum, & victricem manum tuam laudaverunt pariter.

21. Quoniam ſapientia aperuit os mutorum; & linguas infantium fecit diſertas.

13. Tá ſpráwiedliwego záprzedánego nie opuśćiłá, ále go od grzeſznych wybáwiłá; y zſtąpiłá z nim do dołu;

14. Y w więźieniu go nie opuśćiłá, áż mu przynioſłá ſceptrum kroleſtwá, y moc przećiwko tym, ktorzy go tłumili; y pokazáłá kłamce, ktorzy go łżyli, y dáłá mu ſławę wieczną.

15. Tá lud ſpráwiedliwy, y nienágánione potomſtwo wybáwiłá od narodow, ktorzy go ćiemiężyli.

16. Weſzłá w duſzę ſługi Bożego, y ſtánął prećiw ſrogim krolom przez cuda, y znáki.

17. Y oddáłá ſpráwiedliwym prace ich, y prowádźiłá ie dźiwną drogą; y byłá im we dnie miáſto záſłony, á w nocy miáſto świátłośći gwiazd.

18. Przepráwiłá ie przez morze czerwone, y przeprowádźiłá ie przez wielką wodę.

19. Lecz nieprzyiaćioły ich potopiłá w morzu, y wyrzućiłá ie z głębokośći piekielney. A przetoż ſpráwiedliwi odnieśli łupy niezbożnych.

20. A twoie święte imię Pánie śpiewáli, y zwyćięzką rękę twą iednoſtáynie wychwaláli.

21. Bo mądrość otworzyłá uſtá niemych; á ięzyki niemowiątek wymowne uczyniłá.

CAPUT XI.

I. Sapientia filios Iſrael per deſertum deducit, devictis inimicis, datisque e petra aquis 1. II. Punit multiplici flagello idololatras Ægyptios 11. III. Omnium quærens ſalutem, longanimiter tolerat peccatores, ut reſipiſcant, quos univerſos ſolo nutu perdere poſſet 18.

n Exod. 16. 1. o Moyſis. p Græce tabernacula, ſeu tentoria. q Exod. 17. 12. r Num. 20. 11. s Refrigerium Græce: remedium ſitis ex petra. Exod. 17. t Aquas, ſc. converſas in ſanguinem. u Recreati.

1. DIrexit *n* opera eorum in manibus prophetæ ſancti *o*.

2. Iter fecerunt per deſerta, quæ non habitabantur; & in locis deſertis fixerunt caſas *p*.

3. Steterunt *q* contra hoſtes, & de inimicis ſe vindicaverunt.

4. Sitierunt *r*, & invocaverunt te, & data eſt illis aqua de petra altiſſima; & requies *s* ſitis de lapide duro.

5. Per quæ *t* enim pœnas paſſi ſunt inimici illorum, a defectione potus ſui, & in eis, cum abundarent filii Iſrael, lætati ſunt *u*.

6. Per

ROZDZIAŁ XI.

I. Mądrość ſyny Izraelſkie przez puſzczą prowádźiłá, zwyćiężywſzy ich nieprzyiaćiele, y dawſzy im wodę z ſkały. II. Y pokaſawſzy rozmáitemi plagámi bałwochwalce Ægytiány. III. Szukawſzy wſzytkiego ludu zbáwienie, długo znoſáć grzeſzniki, ktore by mogła nátychmiaſt wygłádźić.

1. PRowádźiłá ſpráwy ich przez ręce proroká świętego.

2. Szli drogą po puſczách, w ktorych nie mieſzkano; á ná mieyſcách puſtych budy zásadźáli.

3. Stánęli przećiwko nieprzyiaćiołom, y pomśćili ſię nád nieprzyiáćioły.

4. Prágnęli, y wzywáli ćiebie, y dáná im ieſt wodá z wyſokiey ſkáły, y uśmierzenie prágnienia z twárdego kámienia.

5. Przez co bowiem ćierpieli męki ich nieprzyiaćiele, dla niedoſtátku pićia ſwego, y w tym, gdy obfitowáli ſynowie Izráelſcy, weſelili ſię;

6. Przez

6. Przez teſz rzeczy, gdy im ná nich ſchodźiło, dobrze ſię im dźiáło.

7. Bo miáſto źrzodłá rzeki uſtáwicznie płynącey, dałeś nieſpráwiedliwym krew ludzką.

8. Ktorych gdy ubywáło, ná ſkáránie dźiátek zábitych; dałeś obfitą wodę nieſpodźiewánie;

9. Pokázuiąc przez prágnienie, ktore ná on czás było, iákoś wywyſzał ſwoie, á zábiiał ich przećiwniki.

10. Gdy bowiem byli doświádczáni, y zaiſte z miłośierdźiem karánie odnoſząc; poználi, iáko w gniewie oſądzeni niezbożni męki ćierpieli.

11. Tycheś iáko Oćiec upomináiąc doświádczył; á onych iáko ſrogi krol męcząc potępił.

12. Niebytni bowiem, y obecni iednáko byli męczeni.

13. Dwoiáka bowiem ich źięłá byłá teſknicá; y wzdychánie z wſpominániem przeſzłych rzeczy.

14. Gdy bowiem ſłyſzeli, że przez ich męki dobrze ſię z nimi dźiáło; wſpomnieli ná Páná, dźiwuiąc ſię przy końcu wyſzćia.

15. Z ktorego ſię bowiem czáſu wyrzucenia nieſpráwiedliwego porzuconego pośmiewáli, temu ſię ná oſtátek dźiwowáli; nie iednákie z ſpráwiedliwemi prágnienie máiąc.

16. Lecz zá ſzalone myśli złośći ich, że niektorzy zwiedźieni węże nieme, y inne beſtyie nikczemne chwálili, przepuśćiłeś ná nie mnoſtwo niemych źwierząt ná pokáránie;

17. Aby wiedźieli, iż przez co kto grzeſzy, przez toż karan bywa.

18. Nie było bowiem niepodobno wſzechmocney ręce twoiey, ktora z niewidźiáney máteriiey okrąg źiemie ſtworzyłá; przepuśćić ná nie mnoſtwo niedźwiedźi, ábo śmiáłych lwow;

19. Abo iákie nowo národzone, á nieznáiome beſtye pełne ſrogośći, ábo párę ogniſtą parzkáiące, ábo dymny ſmrod wypuſzczáiące, ábo ſtráſzne iſkry z oczu wyſtrzeláiące;

20. Ktore nie tylko obráżenim ſwoim mogły ie zátráćić; ále też weyźrzenim od ſtráchu zágubic.

21. Ale y oprocz tych iednym tchnieniem mogli bydź pobići, przeſzládowáni od ſámych uczynkow ſwych, á rozproſzeni duchem mocy twoiey; Aleś ty wſzytko pod miárą, y liczbą, y wagą rozrządźił.

22. Wiel-

6. Per hæc, cum illis deeſſent, bene cum illis actum eſt.

7. Nam pro fonte quidem ſempiterni fluminis *a*, humanum ſanguinem *b* dediſti injuſtis.

8. Qui, cum minuerentur in traductione infantium occiſorum; dediſti illis abundantem aquam inſperate;

9. Oſtendens per ſitim, quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, & adverſarios illorum necares.

10. Cum enim tentati ſunt, & quidem cum miſericordia *c* diſciplinam accipientes; ſcierunt, quemadmodum cum ira judicati impii tormenta paterentur.

11. Hos quidem tamquam pater monens probaſti; illos autem tamquam durus rex interrogans condemnaſti.

12. Abſentes enim & præſentes ſimiliter torquebantur.

13. Duplex enim illos acceperat tædium; & gemitus cum memoria præteritorum.

14. Cum enim audirent per ſua tormenta bene ſecum agi; commemorati ſunt Dominum, admirantes in finem exitus.

15. Quem enim in expoſitione prava projectum deriſerunt, in finem eventus mirati ſunt; non ſimiliter juſtis ſitientes.

16. Pro cogitationibus autem inſenſatis iniquitatis illorum *d*, quod quidam errantes colebant mutos ſerpentes, & beſtias ſupervacuas, immiſiſti illis multitudinem mutorum animalium *e* in vindictam;

17. Ut ſcirent, quia, per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.

18. Non enim impoſſibilis erat omnipotens manus tua, quæ creavit orbem terrarum ex materia inviſa; *f* immittere illis multitudinem urſorum, aut audaces leones;

19. Aut novi generis ira plenas ignotas beſtias, aut vaporem ignium *g* ſpirantes, aut fumi odorem proferentes, aut horrendas ab oculis ſcintillas emittentes *h*;

20. Quarum non ſolum læſura poterat illos exterminare; ſed & aſpectus per timorem occidere.

21 Sed & ſine his, uno ſpiritu *i* poterant occidi, perſecutionem paſſi ab ipſis factis ſuis, & diſperſi per ſpiritum virtutis tuæ; ſed omnia in menſura, & numero, & pondere *k* diſpoſuiſti.

a Nili.
b Græce: cruentam aquā, ſimilem humano ſanguini.
c Ex miſericordia profectam.
d Infr. 12. 24.
e Sc. ranas, ſciniphes, muſcas, & locuſtas.
f Lev. 26. 22. Infr. 16. 1. Jerem. 8. 17.
g Græce: ignivomum halitum efflantes.
h Græce: fulgurantes, uti ſolent balenæ, baſiliſci, lupi.
i Flatu.
k Summa æquitate & ratione, numerans plagas &c.

 22. Mul-

a Seu posse & potentia.

22. Multum enim valere *a*, tibi soli superat semper; & virtuti brachii tui quis resistet?

23. Quoniam tamquam momentum stateræ, sic est ante te orbis terrarum; & tamquam gutta roris antelucani, quæ descendit in terram.

24. Sed misereris omnium; quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam.

25. Diligis enim omnia, quæ sunt, & nihil odisti eorum, quæ fecisti; nec enim odiens aliquid constituisti, aut fecisti.

26. Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod a te vocatum *b* non esset, conservaretur?

b Creatum.

27. Parcis autem omnibus *c*; quoniam tua sunt Domine, qui amas animas.

c Hominibus, si pœniteant.

22. Wielka moc bowiem tobie sámemu zbywálá záwsze; á śile rámioná twego, kto się sprzećiwi?

23. Abowiem iáko namnieysze źiarnko ná wadze, ták iest przed tobą okrąg źiemie; á iáko kropká rosy poránney, ktora upada ná źiemię.

24. Ale ty máſz litość nád wszytkimi; gdyż wszytko możesz, á przebaczasz grzechow ludzkich dla pokuty.

25. Miłuiesz bowiem wszystko, co iest, y nic nie masz w nienawiśći z tego, coś uczynił; boś nic nie postánowił, ábo uczynił máiąc w nienawiśći.

26. A iákożby co mogło trwáć, kiedybyś był niechćiał? áby coby mogło bydź záchowano, czegobyś ty nie miánował?

29. A przepuszczasz wszytkim; gdyż twoie są Pánie, ktory dusze miłuiesz.

CAPUT XII.

I. Sapientia in terram sanctam introducit 1. II. Non subito Chananæos delet, cum tamquam omnium Dominus posset 8. III. Ut hac clementia electos suos de sua bonitate bene sperare faceret, eosque a peccatis revoraret 19.

1. O Quam bonus, & suavis est Domine, spiritus tuus in omnibus!

2. Ideoque eos, qui exerrant *d*, partibus corripis; & de quibus peccant, admones, & alloqueris *e*; ut relicta malitia, credant in te, Domine.

d Per partes & paulatim.

e Intus per inspirationes, deforis per correptiones.

3. Illos *f* enim antiquos inhabitatores terræ sanctæ tuæ, quos exhorruisti;

f Deut. 9. 20. & 12. 29. & 18. 12.

4. Quoniam odibilia opera tibi faciebant per medicamina *g*, & sacrificia injusta.

g Græce: veneficia.

5. Et filiorum suorum necatores sine misericordia, & comestores viscerum hominum, & devoratores sanguinis a medio *h* sacramento tuo.

h Haurientes humanum sanguinem, dum interponerent juramentum.

6. Et auctores parentes animarum inauxiliatarum perdere voluisti per manus parentum nostrorum;

7. Ut dignam perciperent peregrinationem puerorũ Dei, quæ tibi omniũ charior est terra.

8. Sed & his tamquam hominibus pepercisti, & misisti antecessores exercitus tui vespas *i*, ut illos paulatim exterminarent.

i Jos. 24. 12.

9. Non quia impotens eras in bello subjice-

ROZDZIAŁ XII.

I. Mądrość swoy lud do źiemie świętey prowádźi. II. Nie zárázem Chananeyczykow wygłádzaiąc, iakby była mogła przez swą wszechmocność. III. Aby tą łaskáwośćią wybránym swym o swey dobroći nadźieię dobrą uczynił y one od grzechow odćiągnął.

1. O Iáko dobry, y słodki iest Pánie, duch twoy we wszytkich!

2. Y Przetoż te, ktorzy występuią, po kęsku karzesz; y w czym grzeszą, upominasz, y mowisz do nich; áby opuśćiwszy złość, wierzyli w ćię Pánie.

3. One bowiem zstáradawne mieszkáńce w źiemi swiętey twoiey, ktoreś miał w nienawiśći;

4. Gdyż obrzydłe tobie uczynki czynili, przez czarnodźieystwá y ofiáry złośliwe.

5. Y synow swych bez miłośierdźia zábiiácze, y pożerácze wnętrzności ludzkich, y żárłoki krwie z pośrzodku táiemnice twoiey.

6. Y przyczyńce rodźice dusz nieporátowánych, chćiałeś wytráćić przez ręce oycow náſzych;

7. Aby godną sług Bożych odnieśli gośćinę źiemie, ktora tobie namilsza iest.

8. Ałeś y tym iáko ludźiom przepuśćił, á posłałeś uprzedzácze przed woyskiem twym sierszenie, áby ie polekku wytráćili.

9. Nie przeto żebyś nie mogł ná woynie pod-

poddáć niezbożne ſpráwiedliwym; ábo przez ſrogie beſtie, ábo też ſrogim ſłowem záraz wytráćić;

10. Ale poczęśći ſądząc, dawałeś mieyſce do pokuty, wiedząc, iż zły ieſt narod ich, y wrodzona złość ich, á iż myśl ich nie mogłá ſię odmienić ná wieki.

11. Naśieniem bowiem byli przeklętym z początku; á nie bołąc ſię nikogo, dawałeś ich grzechom odpuſczenie.

12. Bo ktoż tobie rzecze: Coś uczynił? Abo kto ſię záſtáwi ſądowi twoiemu? Abo, kto przed oczy twoie przyidźie zemśćićiel niezbożnych ludźi? Abo, kto tobie przyczyta, ieśli zginą narody, ktoreś ty uczynił?

13. Bo niemáſz inſzego Bogá oprocz ćiebie, ktory maſz ſtáránie o wſzytkich; ábyś pokazał, iż nie ſądźiſz nieſpráwiedliwie ſądu.

14. Ani krol, áni okrutnik przed oblicznośćią twoią, nie będźie ſię pytał o tych, ktoreś zátráćił.

15. Gdyżeś tedy ſpráwiedliwy, wſzytko ſpráwiedliwie ſpráwuieſz; tego też, ktory nie ma bydź karány, potępić, nieprzyſtoyną rzecz mocy twoiey bydź rozumieſz.

16. Moc bowiem twoiá ieſt początkiem ſpráwiedliwośći; Y przeto, żeś ieſt Pánem wſzytkich, zwykłeś wſzytkim przepuſczáć.

17. Moc bowiem pokázuieſz ty, o ktorym nie wierzą, żeś ieſt doſkonáły w mocy, y tych, ktorzy ćię nie znáią, śmiáłość karzeſz.

18. Ale ty Pánie mocy, ſądźiſz z ćichośćią, á z wielką folgą nas rządźiſz; bo maſz pogotowiu moc, kiedy chceſz.

19. A náuczyłeś lud twoy przez tákie ſpráwy, gdyż ſpráwiedliwym potrzebá bydź, y ludzkim; y uczyniłeś dobrą nádźieię ſynom twoim, gdyż ſądząc dawaſz mieyſce w grzechách do pokuty.

20. Ieśli bowiem nieprzyiaćioły ſług twoich, y winnych śmierći karałeś z táką piłnośćią, dáiąc czás, y mieyſce, przez ktoreby od złośći ſwey odmienić ſię mogli.

21. Z iákże wielką piłnośćią ſądźiłeś ſyny twoie, ktorych oycom dałeś przyśięgi, y umowy obietnic dobrych?

22. Gdy tedy nas karzeſz, nieprzyiaćioły náſze rozmáićie chłuſtaſz, ábyſmy dobroć twoię rozmyśláli uważáiąc; á gdy nas ſądzą, miłośierdźia ſię twego ſpodźiewáli.

23. Ztądże y onym, ktorzy zá żywotá ſwego

jicere impios juſtis; aut beſtiis ſævis, aut verbo duro ſimul exterminare;

10. Sed partibus *a* judicans dabas locum pœnitentiæ, non ignorans, quoniam nequam eſt natio eorum, & naturalis *b* malitia ipſorum, & quoniam non poterat *c* mutari cogitatio illorum in perpetuum.

11. Semen enim erat maledictum ab initio; nec timens aliquem, veniam dabas peccatis illorum.

13. Quis enim dicet tibi: Quid feciſti? aut quis ſtabit contra judicium tuum? aut quis in conſpectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit, ſi perierint nationes, quas tu feciſti?

13. Non enim eſt alius Deus quam tu, *d* cui cura eſt de omnibus; ut oſtendas, quoniam non injuſte judicas judicium.

14. Neque rex, neque tyrannus in conſpectu tuo inquirent de his, quos perdidiſti.

15. Cum ergo ſis juſtus, juſte omnia diſponis; ipſum quoque, qui non debet puniri, condemnare, exterum æſtimas a tua virtute.

16. Virtus enim tua juſtitiæ initium eſt; & ob hoc, quod omnium Dominus es, omnibus te parcere facis.

17. Virtutem enim oſtendis tu, qui non crederis eſſe in virtute conſummatus, & horum, qui te neſciunt, audaciam traducis *e*.

18. Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate judicas, & cum magna reverentia *f* diſponis nos; ſubeſt enim tibi, cum volueris, poſſe.

19. Docuiſti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet juſtum eſſe & humanum *g*, & bonæ ſpei *h* feciſti filios tuos; quoniam judicans das locum in peccatis pœnitentiæ.

20. Si enim inimicos ſervorum tuorum, & debitos *i* morti, cum tanta cruciaſti attentione, dans tempus & locum, per quæ poſſent mutari a malitia.

21. Cum quanta diligentia judicaſti filios tuos, quorum parentibus juramenta & conventiones dediſti bonarum promiſſionum?

22. Cum ergo das nobis diſciplinam *k*, inimicos noſtros multipliciter flagellas, ut bonitatem tuam cogitemus judicantes *l*; & cum de nobis judicatur *m*, ſperemus miſericordiam tuam.

23. Unde & illis, qui in vita ſua inſenſate &

a Per partes paulatim Exod. 23. 30. Deut. 7. 22.
b Græce: ingenita.
c Ex hypotheſi, quod nollent attendere prodigia, mentemque mutare.
d 1. Petr. 5. 7.
e De culpis ad pœnas.
f Cum moderatione.
g Benignum.
h Bene ſperare de tua miſericordia.
i Dignos & deſtinatos.
k Nos caſtigans.
l Expendentes, tantam bonitatem.
m Dum caſtigamur.

& injuſte vixerunt, per hæc, quæ coluerunt, dediſti ſumma tormenta.

24. Etenim *a* in erroris via diutius erraverunt, deos æſtimantes hæc, quæ in animalibus ſunt ſupervacua *b*, infantium inſenſatorum more viventes.

25. Propter hoc tamquam pueris inſenſatis judicium *c* in deriſum dediſti *d*.

26. Qui autem ludibriis *e* & increpationibus non ſunt correcti, dignum Dei judicium experti ſunt.

27. In quibus enim patientes indignabuntur, per hæc, quos putabant deos, in ipſis, cum exterminarentur videntes *f* illum; quem olim negabant ſe noſſe; verum Deum agnoverunt; quod & finis condemnationis *g* eorum venit ſuper illos.

a Super 11. 16. Rom. 1. 23. *b* Græce: vilia noxia. *c* Punitionem. *d* Puerilibus pœnis eos caſtigando per veſpas, crabrones, muſcas. *e* Levibus pœnis. *f* Animadvertentes. *g* Extrema & perfecta condemnatio.

CAPUT XIII.

Abeſt Sapientia a vanis & ſtultis, I. Vani ſunt, qui ex creaturis Deum non agnoſcentes, ipſas pro diis colunt 1. II. Stultiores, qui opus artificis Deum dicunt, ab inſenſato idolo futura interrogantes 10.

1. VAni *h* autem ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei, & de his, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui eſt *i*, neque operibus attendentes, agnoverunt, quis eſſet artifex;

2. Sed *k* aut ignem *l*, aut ſpiritum *m*, aut citatum aerem, aut gyrum *n* ſtellarum, aut nimiam aquam *o*, aut ſolem & lunam, rectores orbis terrarum deos putaverunt.

3. Quorum ſi ſpecie delectati, deos putaverunt; ſciant, quanto his dominator eorum ſpecioſior eſt; ſpeciei enim generator hæc omnia conſtituit.

4. Aut ſi virtutem, & opera eorum mirati ſunt; intelligant ab illis, quoniam, qui hæc fecit, fortior eſt illis.

5. A magnitudine enim ſpeciei & creaturæ, cognoſcibiliter poterit creator horum videri.

6. Sed tamen adhuc in his minor eſt querela; & hi enim fortaſſe errant, Deum quærentes, & volentes invenire.

7. Etenim *p* cum in operibus illius converſentur, inquirunt; & perſuaſum habent, quoniam bona ſunt, quæ videntur.

8. Ite-

h Rom. 1. 18. *i* Seu ens, quod ſemper & neceſſario eſt. *k* Deut. 4. 19. & 17. 3. *l* Vulcanum dicebant. *m* Aerem ſuperiorem, & puriorem, quem Jovem. *n* Zodiacum. *o* Neptunum. *p* Rom. 1. 21.

go głupie á nieſpráwiedliwie żyli, przez te rzeczy, ktore chwalili, zádałeś wielkie męki.

24. Abowiem w obłędney drodze dłużey błądźili, máiąc zá bogi te, ktore miedzy zwierzęty ſą napodleyſze, dźiecek głupich obyczáiem żywiąc.

25. A przetoż iáko nierozumnym dźiećiom dałeś karánie ná pośmiewiſko.

26. Lecz ktorzy ſię niepolepſzyli, pośmiewiſki, y karániem, doználi godnego ſądu Bożego.

27. Bo o co ſię gniewáli ćierpiąc, przez te rzeczy, ktore zá bogi mieli, przez to gdy wytráceni byli, widząc onego, ktorego niegdy przeli ſię znáć; poználi go prawdźiwym Bogiem; przeto też, y koniec potępienia ich przyſzedł ná nie.

ROZDZIAŁ XIII.

Márni, á głupi mądrośći nie máią. I. Márni ſą ći, ktorzy Bogá z ſtworzenia niepoznawſzy, ſamo ſtworzenie zá Bogá chwalą. II. Głupſzy ſą, ktorzy robotę rzemieſlnicza Bogiem nazywaią, pytaiąc ſię od nieżywego Bałwana przyſzłych rzeczy.

1. A Ludźie wſzyſcy ſą nikczemni, w ktorych niemaſz znáiomośći Bożey; y z tych rzeczy dobrych, ktore widzą, niemogli zrozumieć tego, ktory ieſt; áni przypátruiąc ſię ſpráwam, obaczyli, ktoby był ſpráwcą;

2. Ale ábo ogień, ábo wiátr, ábo prędkie powietrze, ábo obrot gwiazd, ábo gwałtowną wodę, ábo ſłońce y księżyc, zá ſprawce okręgu źiemie Bogi mieli.

3. Z ktorych pięknośći kocháiąc ſię, ieſli ie Bogámi bydź mniemáli; niechże wiedzą, iáko nád nie pięknieyſzy ieſt pánuiący nád nimi; Gdyż ſprawcá pięknośći to wſzyſtko ſtworzył.

4. Abo ieſli ſię mocy, y ſpráwam ich dźiwowáli; niech rozumieią z nich, iż mocnieyſzy ieſt ten, ktory ie uczynił.

5. Z wielkośći bowiem ozdoby, y ſtworzenia, iáſnie ſtworzyćiel tych rzeczy poznány bydź może.

6. Wſzákże ći mnieyſzą przygánę máią; bo y ći podobno błądzą, Bogá ſzukáiąc, y chcąc ználeźć.

7. Bo gdy ſię obieráią w ſpráwách iego, bádáią ſię; zápewne máią, że dobre ſą rzeczy, ktore widzą.

8. Wſzák-

8. Wſzákże záśię y tym niema bydź odpuſzczono.

9. Bo ieſli ták wiele umieć mogli, iż świát mogli rozumem ogárnąć; iákoż Páná iego nie łácniey náleźli?

10. Ale nieſzczęſni ſą, y miedzy umárłymi ieſt nádźieiá ich, ktorzy Bogámi názwáli dźiełá rąk ludzkich, złoto y ſrebro, wymyſł rzemieſłá, y podobieńſtwá zwierząt, ábo kámięń niepożyteczny, robotę ręki ſtárodawney.

11. Abo ieſli ktory rzemieſlnik ćieślá z láſá wyćiął drzewo proſte, á wſzytkę ſkorę z niego miſternie oberznął, y używáiąc rzemieſłá ſwego z pilnośćią urobiłby naczynie pożyteczne, ná poſługę żywotá;

12. A oſtátkow oney roboty używałby do gotowánia potraw;

13. A co zoſtáło z nich, co ſię ninacz niegodźi, drzewo krzywe y ſękow pełne wyrzezałby z pilnośćią; gdyby mu łacno było, y według náuki rzemieſłá ſwego uformowałby ji, y podobny uczynił wyobráżeniu człowieczemu;

14. Abo, ktoremu z zwierzątby ie przyſpuſobił poſtrychnąwſzy miniią; y uczyniwſzy rumiáną bárwiczką fárbę iego, y wſzelką mákułę, ktora w nim ieſt zámázawſzy;

15. Y uczyniłby mu godne mieſzkánie, y ná ścienie ie poſtáwiwſzy, y żelázem utwierdźiwſzy,

16. By ſnać nie ſpádło, opátrzyłby ie, gdyż wie, że ſię rátowáć nie może; bo ieſt obrázem, á trzebá mu pomocy.

17. Y o máiętność, y zá ſyny ſwe, y o gody modląc ſię pyta; Nie wſtydźi ſię mowić z tym, ktory ieſt bez duſze.

18. Y o zdrowie prośi niemocnego, á o żywot prośi umárłego, y wzywa ná pomoc niepożytecznego.

19. Y o drogę prośi tego, ktory chodźić niemoże; y o nábywánie, y o ſpráwy, y o wſzytkich rzeczy powodzenie prośi tego, ktory ná wſzytkim ieſt nie pożyteczny.

8. Iterum autem nec his debet ignoſci.

9. Si enim tantum potuerunt ſcire, ut poſſent æſtimare *a* ſæculum; quomodo hujus Dominum non facilius invenerunt?

10. Infelices autem ſunt, & inter mortuos ſpes illorum *b* eſt, qui appellaverunt deos opera manuum hominum, aurum & argentum, artis inventionem, & ſimilitudines animalium, aut lapidem inutilem opus manus antiquæ.

11. Aut *c* ſi quis artifex faber de ſilva lignum rectum ſecuerit, & hujus docte eradat omnem corticem, & arte ſua uſus; diligenter fabricet vas utile in converſationem vitæ;

12. Reliquiis autem ejus operis ad præparationem eſcæ abutatur;

13. Et reliquum horum, quod ad nullos uſus facit, lignum curvum, & vorticibus plenum *d*; ſculpat diligenter per vacuitatem ſuam *e*, & per ſcientiam ſuæ artis figuret illud, & aſſimilet illud imagini hominis;

14. Aut alicui ex animalibus illud comparet *f*, perliniens rubrica; & rubicundum faciens fuco colorem illius, & omnem maculam, quæ in illo eſt, perliniens;

15. Et faciat ei dignam habitationem, & in pariete ponens illud, & confirmans ferro,

16. Ne forte cadat, proſpiciens illi, ſciens quoniam non poteſt adjuvare ſe; imago enim eſt, & opus eſt illi adjutorium.

17. Et de *g* ſubſtantia ſua, & de filiis ſuis, & de nuptiis votum faciens inquirit *h*; Non erubeſcit loqui cum illo, qui ſine anima eſt.

18. Et pro ſanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum, & in adjutorium inutilem invocat.

19. Et pro itinere petit ab eo, qui ambulare non poteſt; & de acquirendo, & de operando, & de omnium rerum eventu petit ab eo, qui in omnibus eſt inutilis.

a Cognoſcere.
b De illorum ſalute deſperatum eſt.
c Iſai. 44. 12. Jerem. 10. 3.
d Græce: cum nodis natum, nodoſum.
e Otium ſuum.
f Aſſimilet.
g Id eſt, pro ſubſtantia, &c.
h Opem.

ROZDZIAŁ XIII.

I. Pożyteczne należenie okrętu, w ktorym w czás potopy záchowán był rodzay ludſki. II. Lecz bałwan przeklęty ieſt, y z tym, ktory go czynił. III. Co zá początek, y poſtępek był bałwánow, y bałwochwálſtwá, też y złe z onych wychodzące.

CAPUT XIII.

I. Utilis inventio navis, qua tempore diluvii ſemen humanum per Sapientiam ſervatum eſt 1. II. Idolum autem maledictum eſt cum ſuo fabricatore 8. III. Idololatriæ exordia, progreſſus, & mala ex illa procedentia. 20.

1. Iterum alius navigare cogitans, & per feros fluctus iter facere incipiens, ligno portante ſe, fragilius lignum *a* invocat.

2. Illud enim cupiditas acquirendi excogitavit, & artifex ſapientia fabricavit ſua.

3. Tua autem pater, providentia gubernat *b*; quoniam dediſti & in mari viam, & inter fluctus ſemitam firmiſſimam *c*.

4. Oſtendens, quoniam potens es ex omnibus ſalvare, etiam ſi ſine arte aliquis adeat mare.

5. Sed ut non eſſent vacua *d* ſapientiæ tuæ opera; propter hoc etiam & exiguo ligno credunt homines animas ſuas, & tranſeuntes mare per ratem liberati ſunt.

6. Sed *e* & ab initio, cum perirent ſuperbi gigantes, ſpes orbis terrarum ad ratem confugiens, remiſit *f* ſæculo ſemen nativitatis *g*, quæ manu tua erat gubernata.

7. Benedictum eſt enim lignum, per quod fit juſtitia *h*.

8. Per *i* manus autem quod fit idolum, maledictum eſt & ipſum, & qui fecit illud; quia ille quidem operatus eſt; illud autem, cum eſſet fragile, deus cognominatus eſt.

9. Similiter *k* autem odio ſunt Deo impius & impietas ejus.

10. Etenim, quod factum eſt, cum illo, qui fecit, tormenta patietur *l*.

11. Propter hoc & in idolis nationum non erit reſpectus *m*; quoniam creaturæ Dei in odium factæ ſunt, & in tentationem animabus hominum, & in muſcipulam pedibus inſipientium.

12. Initium enim fornicationis eſt exquiſitio idolorum; & adinventio illorum, corruptio vitæ eſt.

13. Neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum.

14. Supervacuitas *n* enim hominum hæc advenit in orbem terrarum; & ideo brevis illorum finis eſt inventus *o*.

15. Acerbo enim luctu dolens pater, cito ſibi rapti filii fecit imaginem; & illum, qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, nunc tamquam deum colere cœpit, & conſtituit inter ſervos ſuos ſacra & ſacrificia.

16. Deinde interveniente tempore, convaleſcente iniqua conſuetudine, hic error, tamquam lex, cuſtoditus eſt, & tyrannorum imperio colebantur figmenta.

17. Et

a Græce: putridum lignū, ex quo idolū eſt factum.
b Exod. 14. 22.
c Tutam.
d Otioſa, ſed navibus advecta ſervirent hominum uſibus.
e Gen. 6. 4. & 7. 7.
f Reliquit.
g Poſteritatē.
h Juſtus & honeſtus uſus: myſtice reſpicit ad Chriſti crucē & ſatisfactionem.
i Pſalm. 113. 4. Baruch. 6. 3.
k Æque.
l Eo modo, quo capax eſt.
m Sine reſpectu & exceptione deſtruentur.
n Superflua vanitas, Græce: genodoxia ſeu vana gloria.
o Sub illud tempus, quo idololatria eſt invecta.

1. Zaś drugi myśląc żeglowáć, á po ſrogich nawáłnośćiách poczynáiąc pływáć, wzywa drzewá ſłábſzego, niż drzewo, ktore go nieśie.

2. Bo to wymyśliłá chćiwość nábywánia, á rzemieſlnik mądrośćią ſwą zbudował.

3 A twoiá oycze opátrzność rządźi; boś dał, y ná morze drogę, á miedzy nawáłnośćiámi ſzćieżkę beſpieczną.

4. Pokázuiąc, iżeś mocen ieſt ze wſzytkiego wybáwić, chocby ſię, kto bez umieiętnośći puśćił ná morze.

5. Ale áby ſpráwy mądrośći twoiey nie były prozne, przetoż też ludźie málemu drzewu zwierzáią ſię duſz ſwoich, á przebywáiąc morze przez okręt ſą záchowáni.

6. Alećy z początku, gdy ginęli pyſzni obrzymowie, nádźieiá świátá ućiekſzy ſię do okrętu, zoſtáwiłá świátu naśienie rodzenia, ktory ręką twą był ſpráwowány.

7. Błogoſłáwione bowiem ieſt drzewo, przez ktore ſię dźieie ſpráwiedliwość.

8. Ale báłwan, ktory ręką bywa urobiony, przeklęty ieſt y ſam, y ten, ktory ji uczynił; bo ten urobił, á on będąc ſkáźitelnym, Bogiem ieſt názwány.

9. A Bog zá rowno nienawidźi niezbożniká, y niezbożność iego.

10. Bo y robotá poſpołu z rzemieſlnikiem, męki ćierpieć będźie.

11. Y przetoż ná báłwány pogáńſkie nie będźie w zględu; bo ſtworzenie Boże ku nienawiśći ieſt uczynione, y ku pokuśie duſzom ludzkim, y ku ſámołowce nog ludźi głupich.

12. Początek bowiem cudzołożenia ieſt wymyślenie báłwánow; á wynáleźienie ich ſkáżeniem żywotá ieſt.

13. Gdyż áni były z początku, áni będą trwać ná wieki.

14. Zbytnia bowiem tá márność ludzka weſzła ná świát; y dla tego krotki ſię koniec ich nálazł.

15. Ciężkim bowiem żalem boleiąc oćiec prędko ſobie ſyná wźiętego, uczynił obraz; y onego, ktory ná ten czás iáko człowiek był umárł, teraz począł iáko Bogá chwalić, y miedzy ſługámi ſwemi obchody, y ofiáry ſtánowił.

16. Potym zá czáſem, gdy ſię zły zwyczay zámogł, ten błąd, iáko práwo, záchowány ieſt, y z roſkazánia tyrannow, chwalono wymyſły.

17. A

17. A tych, ktorych w oczy ludźie cźćić nie mogli, przeto że dáleko byli, przyniozſzy figurę ich z dáleká, iáſny obraz krolá, ktorego uczćić chćieli, ſpráwili, áby niebytnemu, iáko obecnemu uśilnie ſłużyli.

18. A pomogłá ku chwaleniu tych y tym, ktorzy nie wiedźieli, oſobliwa pilność rzemięſlniká.

19. On bowiem chcąc ſię przypodobáć temu, ktory go w moc wźiął, uśiłował rzemięſłem ſwym, áby iáko nalepiey podobieńſtwo wyráźił.

20. A mnoſtwo ludźi pięknośćią roboty uwiedźione; tego, ktory przed tym iáko człowiek był czczony, teraz zá Bogá mieli.

21. A toć było żywotá ludzkiego oſzukánie; iż ábo żądzy, ábo krolom ludźie ſłużąc, imię, ktore żadney rzeczy niema bydź przywłáſczone, dáli ie kámięniom, y drzewom.

22. Y nie doſyć ná tym było, że obłądźili około znáiomnośći Bożey, ále też żyiąc w wielkim boiu nieumieiętnośći, ták rozliczne, y ták wielkie złośći pokoiem názywáią.

23. Bo ábo ſyny ſwe ofiáruiąc, ábo ofiáry táiemne ſpráwuiąc; ábo ſzaleńſtwá pełne czuyności obchodząc.

24. Ani żyćia, áni małżeńſtwá czyſtego iuż nie záchowuią; ále ieden drugiego z nienawiśći zábiia, ábo cudzołożąc záſmuca.

25. Y wſzytko ſię pomieſzáło, krew, mężoboyſtwo, złodźieyſtwo y obłudność, ſkáżenie, y niewiárá, záburzenie, y krzywoprzyśięſtwo, trwogá miedzy dobrymi,

26. Zápámiętánie Bogá, zplugáwienie duſz, przyrodzenia odmienienie, nieſtáteczność małżeńſtwá, nierządność cudzołoztwá, y niewſtydliwośći.

27. Niegodnych miánowánia bowiem, báłwánow chwalenie, wſzytkiego złego ieſt przyczyną, y początkiem, y dokończeniem.

28. Bo álbo będąc dobrey myśli ſzáleią; ábo więc falſze prorokuią, ábo nieſpráwiedliwie żywią, ábo ſkwápliwie krzywoprzyśięgáią.

29. Ufáiąc bowiem w báłwániech, ktore ſą bez duſze, źle przyśięgáiąc, nieſpodźiewáią ſię, áby im ſkodźić miáło.

30. Oboie przeto ná nie ſłuſznie przyidźie, gdyż źle o Bogu rozumieli, pátrząc báłwánow, y nieſpráwiedliwie przyśięgáli, zdrádliwie gárdząc ſpráwiedliwośćią.

31 Nie tych bowiem moc, przez ktore przy-

17. Et hos, quos in palam homines honorare non poterant propter hoc, quod longe eſſent, e longinquo figura eorum allata, evidentem imaginem regis, quem honorare volebant, fecerunt; ut illum, qui aberat, tamquam præſentem colerent ſua ſolicitudine.

18. Provexit autem ad horum culturam, & hos, qui ignorabant *a*, artificis eximia diligentia.

19. Ille enim volens placere illi, qui ſe aſſumpſit *b*, elaboravit arte ſua, ut ſimilitudinem in melius figuraret.

20. Multitudo autem hominum abducta per ſpeciem operis; eum, qui ante tempus tamquam homo honoratus fuerat, nunc deum æſtimaverunt.

21. Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio; quoniam aut affectui, aut regibus deſervientes homines, incommunicabile *c* nomen *d* lapidibus, & lignis impoſuerunt.

22. Et non ſuffecerat erraſſe eos circa Dei ſcientiam, ſed & in magno viventes inſcientiæ bello *e*, tot & tam magna mala pacem appellant.

23. Aut *f* enim filios ſuos ſacrificantes, aut obſcura ſacrificia facientes; aut inſaniæ plenas vigilias habentes *g*.

24. Neque vitam, neque nuptias mundas jam cuſtodiunt; ſed alius alium per invidiam occidit, aut adulterans contriſtat.

25. Et omnia commiſta ſunt, ſanguis, homicidium, furtum & fictio, corruptio & infelicitas, turbatio & perjurium, tumultus bonorum *h*;

26. Dei immemoratio *i*, animarum inquinatio, nativitatis *k* immutatio, nuptiarum inconſtantia, inordinatio mœchiæ & impudicitiæ.

27. Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali cauſa eſt, & initium & finis.

28. Aut enim, dum lætantur, inſaniunt; aut certe vaticinantur falſa, aut vivunt injuſte, aut pejerant cito.

29. Dum enim confidunt in idolis, quæ ſine anima ſunt, male jurantes noceri ſe non ſperant *l*.

30. Utraque *m* ergo illis evenient digne, quoniam male ſenſerunt de Deo, attendentes idolis, & juraverunt injuſte, in dolo contemnentes juſtitiam.

31. Non enim juratorum virtus; ſed pec-

a Id eſt: ignorantes & ſtultos.
b Conduxit ad opus faciendum.
c Creaturis.
d Naturam, gloriam, & cultum Dei.
e Ignorantiæ diſcordia.
f Deut. 18. 10. Jer. 7. 6.
g Græce commeſſationes agentes.
h Vexatio & perturbatio.
i Dei veri oblivio.
k Generationis per præpoſteras libidines.
l Lædi ſc. vel læſum iri non timent, vel expectant.
m Pœna idololatriæ & perjurii.

can-

cantium pœna perambulat ſemper injuſtorum prævaricationem.

CAPUT XV.

I. Vox & gratiarum actio fidelium, quod per miſericordiam Dei ab idololatria ſint ſervati 1. II. Subſannat idolorum artifices, ac cultores. 7.

1. TU autem Deus noſter, ſuavis & verus *a* es, patiens, & miſericordia diſponens omnia.

2. Etenim ſi peccaverimus, tui *b* ſumus, ſcientes magnitudinem tuam *c*; & ſi non peccaverimus, ſcimus, quoniam apud te ſumus computati *d*.

3. Noſſe enim te *e*, conſummata juſtitia eſt; & ſcire juſtitiam *f*, & virtutem tuam, radix eſt immortalitatis.

4. Non enim in errorem induxit nos hominum malæ artis excogitatio; nec umbra *g* picturæ labor ſine fructu, effigies ſculpta per varios colores.

5. Cujus aſpectus inſenſato dat concupiſcentiam, & diligit mortuæ imaginis effigiem ſine anima.

6. Malorum amatores, digni ſunt, qui ſpem habeant in talibus, & qui faciunt illos, & qui diligunt, & qui colunt.

7. Sed *h* & figulus mollem terram premens, laborioſe fingit ad uſus noſtros unumquodque vas, & de eodem luto fingit, quæ munda ſunt in uſum vaſa, & ſimiliter, quæ his ſunt contraria; horum autem vaſorum quis ſit uſus, judex eſt figulus.

8. Et cum labore vano deum fingit de eodem luto; ille *i*, qui paulo ante de terra factus fuerat, & poſt puſillum reducit ſe *k*, unde acceptus eſt, repetitus animæ debitum *l* quam habebat.

9. Sed cura eſt illi, non quia laboraturus eſt *m*, nec quoniam brevis illi vita eſt, ſed concertatur aurificibus & argentariis; ſed & ærarios imitatur, & gloriam præfert *n*, quoniam res ſupervacuas fingit.

10. Cinis eſt enim cor ejus, & terra ſupervacua ſpes illius, & luto vilior vita ejus.

11. Quoniam ignoravit, qui ſe finxit; & qui inſpiravit illi animam, quæ operatur, & qui inſufflavit ei ſpiritum vitalem.

12. Sed & æſtimaverunt luſum eſſe vitam no-

a Verax.
b Sub tua poteſtate.
c Græce: potentiam tuam
d Tibi in pretio, & chari, Græce: æſtimati.
e Noſſe ut par eſt, vera & ſincera fide.
f Modum & rationem juſtam te colendi & amandi.
g Adumbratio.
h Rom. 9. 21.
i Figulus.
k Græce: redibit in terram.
l Debitum moriendi.
m Ægrotaturus, ſeipſum confecturus.
n Ducit & reputat.

---

przyśięgáią; ále grzeſzących káźń záwżdy chodźi po przeſtępſtwie nieſpráwiedliwych.

ROZDZIAŁ XV.

I. Głos wiernych, zálecáiących miłośierdźie Boże, ktorego łáſką od báłwochwalſtwá byli záchowáni. II. Smieie ſię z tych, ktorzy báłwány czynią, ábo ie chwalą.

1. ALe ty Boże náſz wdźięczny ieſteś, y práwdźiwy, cierpliwy y rozrządzáiący wſzyſtko miłosierdźiem.

2. Bo ieśli zgrzeſzymy, ieſteſmy twoi, znáiąc wielkość twoię; á ieśli nie zgrzeſzymy, wiemi, żeſmy ſą u ćiebie poczytáni.

3. Ciebie bowiem znáć, ieſt doſkonáłá ſpráwiedliwość; á zrozumiec ſpráwiedliwość, y moc twoię ieſt korzeń nieśmiertelnośći.

4. Nie záwiodł nas bowiem w błąd ludźi wymyſł złego miſterſtwá; áni ćień máłowánia, praca niepożyteczna, wyobráżenie ryte z rozmáitemi fárbámi.

5. Ná ktorego weyźrzenie głupiemu czyni pożądliwość, y miłuie obrázu umárłego wyráżenie bez duſze.

6. Miłośnicy złych rzeczy, godni ſą, áby w tákowych nádźieię mieli, y ktorzy ie czynią, y ktorzy miłuią, y ktorzy chwalą.

7. Ale y gárncarz miękką źiemię gniotąc, prácowićie káżde naczynie lepi ku używániu náſzemu; y z teyże gliny lepi naczynia, ktore ſą czyſte do używánia, y tákże, ktore tym ſą przećiwne; á tego naczynia iákie ieſt używánie, rozſądza gárncarz.

8. Y z prozną pracą Bogá z tegoż błotá lepi, ten ktory máło przedtym ieſt ulepion z źiemie, y pochwili wraca ſię w to, zkąd wźięty ieſt, gdy od niego będą ſię upominác dłúgu duſze, ktorą miał.

9. Ale ſtáránie iego ieſt, nie iż będźie prácował; áni że ktotki ieſt żywot iego; ále ſię przećiwi złotnikom y ſrebrnikom; ále y náśláduie miedźiennikow, y ma to ſobie zá cześć: iż lepi rzeczy nikczemne.

10. Popioł bowiem ieſt ſerce iego, á nádźieiá iego podlieyſza niż źiemiá, á żywot iego nikczemnieyſzy niż błoto.

11. Gdyż niepoznał, ktory go ulepił; y ktory weń nátchnął duſzę, ktora dźiáła, y nádchnął weń duchá żywiącego.

12. Ale y poczytáli zá igrzyſko żywot náſz,

á obcowánie żywotá dla zyſku ſpráwione, á iż potrzebá zkądkolwiek, y ze złego nábywáć.

13. Ten bowiem wie, iż nád inne wſzytkie grzeſzy, ktory z máteriiey źiemſkiey wątłe naczynie, y ryćiny czyni.

14. Wſzyſcy bowiem głupi, y nieſczęśliwi náder niż duſzá pyſznego, ſą nieprzyiaćiele ludu twego, y pánuiący nád nim;

15. Gdyż wſzytkie bálwány pogáńſkie zá Bogi mieli, ktore áni oczu używáią ku widzeniu; áni nozdrzy ku bkrániu wśię wiátru; áni uſzu ku ſłuchániu; áni pálcow u rąk ku dotykániu; ále y nogi ich leniwe ku chodzeniu.

16. Człowiek ie bowiem uczynił; á ktory ma użyczonego duchá, ten ie ulepił. Zaden bowiem człowiek Bogá ſobie podobnego uczynić nie może.

17. Bo śmiertelnym będąc, martwego czyni rękomá złośliwemi. Lepſzy bowiem ieſt ſam nád te, ktorym ſłuży; bo on przećię żył, choćia był śmiertelny, á ći nigdy.

18. Ale y źwierzętom nanędznieyſzym ſłużą; bo nie máiące ſmyſłow, tym przyrownáne ſą nád nie gorſze.

19. Ale áni weyźrzeniem może, kto z tych źwierząt, co dobrego widzieć; lecz oddalone ſą od chwały Bożey, y błogoſłáwieńſtwá iego.

nostram, & converſationem vitæ compoſitam ad lucrum, & oportere undecumque etiam ex malo acquirere.

13. Hic enim ſcit *a* ſe ſuper omnes delinquere, qui ex terræ materia fragilia vaſa, & ſculptilia fingit.

14. Omnes enim inſipientes, & infelices ſupra modum animæ *b* ſuperbi, ſunt inimici populi tui & imperantes illi;

15. Quoniam omnia idola nationum deos æſtimaverunt, *c* quibus neque oculorum uſus eſt ad videndum; neque nares ad percipiendum ſpiritum; neque aures ad audiendum; neque digiti manuum ad tractandum; ſed & pedes eorum pigri *d* ad ambulandum.

16. Homo enim fecit illos; & qui ſpiritum mutuatus eſt, is finxit illos. Nemo enim ſibi ſimilem *e* homo poterit Deum fingere.

17. Cum enim ſit mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior enim eſt ipſe his, quos colit; quia ipſe quidem vixit, cum eſſet mortalis, illi autem numquam.

18. Sed & animalia miſerrima *f* colunt; inſenſata enim comparata his, illis ſunt deteriora *g*.

19. Sed nec aſpectu aliquis ex his animalibus bona poteſt conſpicere; effugerunt autem Dei laudem, & benedictionem ejus.

a Poteſt facile ſcire.
b Quam poſſit capere anima, vel homo.
c Pſal. 113. 5. & 134. 16.
d Inepti,
e Viventem.
f Græce: odioſiſſima.
g Quia noxia ſunt, ut ſerpentes, &c.

ROZDZIAŁ XVI.

I. Gdy Ægyptćiánie dla bałwochwalſtwá wźięli ſwą zapłatę; tedy Zydom dał Bog nowy pokarm; ále będąc potroſze ſkarani kąsánię wężow, wyſtawiwſzy węźá miedząnego byli uzdrawiáni. II. Niezbożni śmierćią pogynęli od ſzarańczey &c. III. Lud Boży tym czáſem był manną nákármiony.

1. DLa tych, y przez tym podobne rzeczy ſłuſznie ućierpieli męki; y przez mnoſtwo źwierząt ſą wytráceni.

2. Zá ktore męki dobrześ uczynił ludowi twemu, ktorym dałeś pożądánie kochánia ich nowy ſmák, nágotowawſzy im pokarm przepiorki;

3. Aby oni żądáiąc pokármu, przeto co im pokazano y doſłano, y od potrzebney chući byli odwroceni. A ći ná máły czás niedoſtátek ućierpiawſzy nowego pokármu pożywáli.

4. Potrzebá bowiem było, áby ná one, ktorzy

CAPUT XVI.

I. Ægyptii ob idololatriam digna paſſi ſunt; Hebræi vero eſcam a Deo accipiunt; rurſus caſtigati per ſerpentes, erecto ſerpente æneo ſanantur a Deo 1. II. Impii morte conſumpti ſunt per locuſtas, &c. III. Iſti per manna ſatiati ſunt 20.

1. PRopter hæc, & per his ſimilia paſſi ſunt digne tormenta; & per multitudinem beſtiarum exterminati *h* ſunt.

2. Pro quibus tormentis bene diſpoſuiſti populum tuum *i*, quibus dediſti concupiſcentiam delectamenti ſui novum ſaporem, eſcam parans eis ortygometram *k*;

3. Ut illi *l* quidem concupiſcentes eſcam propter ea, quæ illis oſtenſa & miſſa ſunt, etiam a neceſſaria concupiſcentia averterentur. Hi *m* autem in brevi inopes facti, novam guſtaverunt eſcam.

4. Oportebat enim illis ſine excuſatione, qui-

h Græce: cruciati.
i Num. 11. 31.
k Coturnices.
l Ægyptii.
m Iſraelitæ.

quidem ſupervenire interitum exercentibus tyrannidem; his autem tantum oſtendere, quemadmodum inimici eorum exterminabantur.

5. Etenim *a* cum illis ſupervenit ſæva beſtiarum ira, morſibus perverſorum colubrorum exterminabantur *b*.

6. Sed non in perpetuum *c* ira tua permanſit; ſed ad correptionem in brevi turbati ſunt, ſignum *d* habentes ſalutis ad commemorationem mandati legis tuæ.

7. Qui enim converſus eſt, non per hoc, quod videbat, ſanabatur; ſed per te omnium ſalvatorem.

8. In hoc autem oſtendiſti inimicis noſtris, quia tu es, qui liberas ab omni malo.

9. Illos *e* enim locuſtarum, & muſcarum occiderunt morſus; & non eſt inventa ſanitas animæ illorum; quia digni erant ab hujusmodi exterminari.

10. Filios autem tuos, nec draconum venenatorum vicerunt dentes; miſericordia enim tua adveniens ſanabat illos.

11. In memoria enim ſermonum tuorum examinabantur *f*; & velociter ſalvabantur, ne in altam incidentes oblivionem *g*, non poſſent tuo uti adjutorio.

12. Etenim neque herba, neque malagma ſanavit eos; ſed tuus, Domine, ſermo, qui ſanat omnia.

13. Tu *h* es enim, Domine, qui vitæ & mortis habes poteſtatem; & deducis ad portas mortis, & reducis.

14. Homo autem occidit quidem per malitiam, & cum exierit ſpiritus *i*, non revertetur, nec revocabit animam, quæ recepta eſt *k*.

15. Sed tuam manum effugere impoſſibile eſt.

16. Negantes *l* enim te noſſe impii, per fortitudinem brachii tui flagellati ſunt; novis *m* aquis, & grandinibus, & pluviis perſecutionem paſſi, & per ignem conſumpti *n*.

17. Quod enim mirabile erat, in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat; vindex eſt enim orbis juſtorum.

18. Quodam enim tempore, manſuetabatur ignis, ne comburerentur, quæ ad impios miſſa erant animalia; ſed ut ipſi videntes ſcirent, quoniam Dei judicio patiuntur perſecutionem.

19. Et quodam tempore in aqua ſupra virtutem ignis exardeſcebat undique; ut iniquæ terræ nationem exterminaret.

20. Pro

a Num. 21. 6.
b Aliqui Hebræorum.
c Seu longum tempus.
d Serpentem æneum, ſignum ſalutis per Meſſiam.
e Exod. 8. 24. & 10. 4. Apoc. 7. 9.
f Græce: exſtimulabantur.
g Tuæ legis.
h Deut. 32. 39. 1. Reg. 2. 6. Tob. 13. 2.
i De corpore.
k In aliam vitam.
l Exod. 9. 23.
m Inſuetis & inſolitis.
n Nota, hic circa plagas Ægypti quædam narrari, quæ in Exodo ſubticentur.

rzy używáli okrućieńſtwá, nie uchronione przyſzło zátrácenie; á tym to tylko okazáć, iáko ſprzećiwnicy ich byli tráceni.

5. Bo gdy ſię ná nie ſroga popędliwość beſtiy oburzyłá, ginęli od kąſánia wężow ſzkodliwych.

6. Ale nie ná wieki trwał gniew twoy; ále dla pokarania ná máły czás byli zátrwożeni, máiąc znák zbáwienia, áby pámiętáli roſkazánie zákonu twego.

7. Ktory ſię bowiem náwroćił, nie przez to był uzdrowion, ná co pátrzał; ále przez ćię wſzytkich zbáwiećielá.

8. A wtymeś pokazał nieprzyiaćiołom náſzym, iżeś ty ieſt, ktory wybáwiaſz od wſzego złego.

9. Bo one kąſánie ſzáránczey, y much zábiiáło; y nie nálázło ſię lekárſtwo duſzy ich; iż byli godni, áby od tákich byli wytráceni.

10. Ale ſynow twoich nie przemogły, áni zęby ſmokow iádowitych; bo miłośierdźie twoie nádſzedſzy, uzdrawiáło ie.

11. Abowiem byli pobudzeni ku pámiętániu ná ſłowá twoie, y prędko byli uzdrawiáni; by ſnadź upadſzy w głębokie zápámiętánie, niemogli więcey używáć twego dobrodźieyſtwá.

12. Abowiem áni źiołá, áni plaſtry uzdrowiły ich; ále twoiá mowá, Pánie, ktora uzdrawia wſzytko.

13. Tyś ieſt bowiem, Pánie, ktory żywot y śmierć maſz w ſwey mocy; y przywodźiſz do bram śmierći, y wywodźiſz.

14. Ale człowiek ácz ze złośći zábiie, á gdy wynidźie duch, nie wroći ſię, áni przywroći duſze, ktora ieſt odięta.

15. Ale uyść ręki twoiey ieſt rzecz niepodobna.

16. Bo ktorzy przeli, że ćię nie ználi niezbożni, mocą rámieniá twego byli karáni; nowemi wodámi, y grády, y dżdżámi przeſzládowánie ćierpiąc, y ogniem zniſczeni.

17. A co dźiwnieyſza, nád wodą, ktora wſzytko gáśi, więcey ogień przemagał; bo ſię mśći świát ſpráwiedliwych.

18. Nie kiedy bowiem ućiſzał ſię ogień, áby nie palił źwierząt, ktore były ná złoſniki puſzczone; ále áby oni widząc obaczyli, iż zá ſądem Bożym ćierpią udręczenie.

19. Nie kiedy záś ogień rozpalał ſię nád śiłę zewſząd w wodźie; áby źiemie złośliwey rodzay wytráćił.

20. Zá,

20. Zá co karmiłeś lud swoy pokármem Anielskim, y dałeś im z niebá bez prace chleb gotowy, máiący w sobie wszytkie roskoszy, y słodkość wszelákiego smaku.

21. Istność bowiem twoiá pokázowálá słodkość twą, ktorą masz ku synom; á służąc woley káżdego, obracálá się, w co kto chćiał.

22. Snieg lepak, y lod moc ogniową zádźierzawáły, y nieroztapiáły się; áby zrozumieli, iż pożytki nieprzyiaćielskie wygradzał ogień goráiący błyskáiąc się przez dżdże, y przez grády.

23. A tenże záśię, áby się żywili spráwiedliwi, y mocy swey zábaczył.

24. Stworzenie bowiem tobie stworzyćielowi usługuiąc, zápala się ku męce ná niespráwiedliwe; á ućisza się ku okazániu dobrodźieystwá tym, ktorzy w tobie ufáią.

25. Przetoż y ná on czás we wszytko się odmieniáiąc usługowáło łásce twey, ktora wszytko obżywia, k woli tym, ktorzy od ćiebie żądáli.

26. Aby zrozumieli synowie twoi, ktoreś umiłował Pánie, iż nie urodzáiu pożytki nákarmiáią ludźie; ále mowá twoiá te záchowywa, ktorzy w ćię uwierzą.

27. Bo co od ognia nie mogło bydź strawiono, wnet od máluczkiego promienia słonecznego zágrzawszy się rostopiło.

28. Aby wszem wiádomo było, że potrzebá uprzedźić słońce ku błogosłáwieniu ćiebie, á gdy wschodźi świátłość, modlić się do ćiebie.

29. Niewdźięcznego bowiem nádźieiá rostopi się iáko lod z źimy, y rozpłynie się iáko zbytnia wodá.

ROZDZIAŁ XVII.

Ægyptćiánie przez trzy dni byli w wielkiey ćiemnośći, z niewymownym stráchem; lecz wszytek okrąg źiemie, też y Żydźi w oney kraynie, iásną świátłośćią byli oświeceni.

1. Wielkie bowiem są sądy twoie Pánie, y niewymowne słowá twoie; dla tego dusze nieumieiętne pobłądźiły.

2. Gdy bowiem niezbożnicy mniemáią, żeby pánowáć mogli nád narodem świętym; związkámi ćiemnośći, y długiey nocy spętáni, zámknieni pod dáchy, od wieczney opátrznośći wygnáni leżeli.

20. Pro *a* quibus *b* angelorum esca nutrivisti populum tuum, & paratum panem de cœlo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suavitatem.

21. Substantia enim tua *c* dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat; & deserviens uniuscujusque voluntati, ad quod quisque volebat, convertebatur.

22. Nix *d* autem, & glacies sustinebant vim ignis, & non tabescebant; ut scirent, quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine, & pluvia coruscans.

23. Hic autem iterum, ut nutrirentur justi, etiam suæ virtutis oblitus est *e*.

24. Creatura enim tibi factori deserviens exardescit in tormentum adversus injustos; & lenior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt.

25. Propter hoc & tunc in omnia transfigurata *f* omnium nutrici gratiæ *g* tuæ deserviebat, ad voluntatem eorum, qui a te desiderabant.

26. Ut scirent filii tui, quos dilexisti Domine *h*, quoniam non nativitatis fructus *i* pascunt homines; sed sermo tuus hos, qui in te crediderint, conservat.

27. Quod enim ab igne non poterat exterminari, statim ab exiguo radio solis calefactum tabescebat.

28. Ut notum omnibus esset, quoniam oportet prævenire solem *k* ad benedictionem *l* tuam, & ad ortum lucis te adorare.

29. Ingrati *m* enim spes tamquam hybernalis glacies tabescet, & disperiet tamquam aqua supervacua *n*.

CAPUT XVII.

Ægyptii triduanas passi sunt tenebras, cum incredibili timore; reliqua orbis parte, imo Hebræis in eadem regione, clara luce fruentibus.

1. Magna sunt enim judicia tua Domine, & inenarrabilia verba tua; propter hoc indisciplinatæ *o* animæ erraverunt.

2. Dum *p* enim persuasum habent iniqui posse dominari nationi sanctæ; vinculis tenebrarum, & longæ noctis compediti, inclusi sub tectis, fugitivi *q* perpetuæ providentiæ jacuerunt.

a Exod. 16. 4. Num. 11. 7. Psal. 77. 25. Joan. 6. 31.
b q. d. econtra.
c Seu manna.
d. Exod. 9. 24.
e Idem ignis non consumens, sed coquens manna, ut in tortulas & placentas induresceret hic v. 27. & Num. 11.
f Propter varios sapores.
g Providentiæ
h Deut. 3. 3. Matth. 4. 4.
i Fructus nati e terra.
k Ortum solis.
l Græce: Eucharistiam, bonam gratiam tuam accipiendam, petendam, & reddendam.
m Pigri & somnolenti.
n Inutilis.
o Imperitæ & disciplinæ impatientes.
p Exod. 10. 23.
q Velut fugitiva mancipia a divina providentia, quæ alias orbem per solem & fidem illuminat, relegati.

a Occultis.

3. Et dum putant ſe latere in obſcuris *a* peccatis, tenebroſo oblivionis velamento diſperſi ſunt, paventes horrende, & cum admiratione nimia perturbati.

4. Neque enim, quæ continebat illos ſpelunca, ſine timore cuſtodiebat; quoniam ſonitus deſcendens perturbabat illos, & perſonæ triſtes *b* illis apparentes pavorem illis præſtabant.

b Spectra.

5. Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere; nec ſyderum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam.

6. Apparebat autem illis ſubitaneus ignis, timore plenus; & timore perculſi illius, quæ non videbatur, faciei, æſtimabant deteriora eſſe, quæ videbantur,

c Exod. 7. 22. & 8. 7.

7. Et *c* magicæ artis appoſiti erant deriſus, & ſapientiæ gloriæ correptio cum contumelia.

8. Illi enim, qui promittebant timores & perturbationes expellere ſe ab anima languente; hi cum deriſu pleni timore languebant.

d Magos, qui ejusmodi monſtris aſſueverant.

9. Nam etſi nihil illos *d* ex monſtris perturbabat; tranſitu animalium & ſerpentium ſibilatione commoti, tremebundi peribant; & aerem, quem nulla ratione quis effugere poſſet, negantes ſe videre *e*.

e Vel ferre poſſe.

10. Cum ſit enim timida nequitia, dat teſtimonium condemnationis; ſemper enim præſumit *f* ſæva, perturbata conſcientia.

f Græce: repræſentat ſibi gravia & truculenta.

11. Nihil enim eſt timor, niſi proditio *g* cogitationis auxiliorum.

g Derelictio, & inopia.

12. Et dum ab intus minor eſt expectatio; *h* majorem computat inſcientiam ejus cauſæ, de qua tormentum præſtat.

h Auxiliorũ.

13. Illi *i* autem, qui impotentem *k* vere noctem, & ab infimis, & ab altiſſimis inferis ſupervenientem, eumdem ſomnũ *l* dormientes;

i Ægyptii.
k Intolerabilem.
l Licet vigilarent, vacabant tamen ab omni opere conturbati ſpectris, &c.

14. Aliquando monſtrorum exagitabantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione; ſubitaneus enim illis & inſperatus timor ſupervenerat.

15. Deinde ſi quisquam ex illis decidiſſet, cuſtodiebatur in carcere ſine ferro recluſus.

16. Sí enim ruſticus, quis erat, aut paſtor, aut agri laborum operarius præoccupatus eſſet; ineffugibilem ſuſtinebat neceſſitatem.

17. Una enim catena tenebrarum omnes erant colligati. Sive ſpiritus ſibilans, aut inter

3. Y gdy mnimáią, żeby ſię w táiemnych grzechách zátáić mieli, ćiemną zaſłoną zápámiętánia rozproſzeni ſą, ćiężko przeſtráſzeni, y z wielkim podźiwieniem ſtrwożeni.

4. Ani bowiem iáſkinia, ktora ie záchowywáłá, ſtrzegłá bez boiáźni; bo ſzum zſtępuiący trwożył ie, y oſoby ſtráſzliwe ukázuiące ſię, lękánia im dodawáły.

5. Y żadna moc ogniá, świátłośći im dawáć nie mogłá; áni iáſne gwiazd płomienie nie mogły oświećić oney ſtráſzney nocy.

6. A ukázował ſię im nagły ogień, ſtráchu pełen; y boiáźnią oney twarzy, ktorey nie widźieli, przeráżeni, mniemáli bydź, coś gorſzego to, co widźieli.

7. Y okazáły ſię obłudnośći náuki czárnokśięzkiey, y chełpliwośći mądrośći ſkáranie z żelżewośćią.

8. Ci bowiem, ktorzy obiecowáli ſtráchy, y trwogi odegnáć od duſze záchorzáłey; ći z pośmiewiſkiem pełni ſtráchu mdleli.

9. Bo choćia ich nic ſtráſznego nie trwożyło; przechodzeniem zwierząt, y kſzykánim wężow przeſtráſzeni, ginęli ze drżeniem; prząc ſię że nie widźieli powietrza, ktorego żadnym obyczáiem nikt ſię uchronić nie może.

10. Gdy bowiem złość ieſt rzecz lękliwa, dáie świádctwo potępienia; bo záwſze ſię ſrogich rzeczy ſpodźiewa ſumieniem zátrwożona.

11. Nic bowiem boiaźń ieſt, iedno wydánie pomocy od rozumu pochodzących.

12. A gdy ieſcze we wnątrz mnieyſze ieſt oczekiwánie; zá więkſzą ſobie poczyta niewiádomość tey przyczyny, ktora mękę zádáie.

13. A oni, ktorzy przez noc prawdźiwie nieznośną, y z nanižſzych, y nagłębſzych piekłow nádchodzącą, tymże ſnem uſpieni;

14. Czáſem boiaźnią dźiwow bywáli trwożeni, czáſem odſtąpieniem duſze omdlewáli; bo nágły á nieſpodźiewány ſtrách był przypadł ná nie.

15. Potym ieſli ktory z nich upadł, był zádźierżan w więźieniu bez żelázá zámkniony.

16. Bo choćiaż, ktory oracz, ábo páſterz, ábo rolney prace robotnik ná polu był záchwycony; ćierpiał niewolą, przed ktorą ućieć niemogł.

17. Iednym bowiem wſzyſcy łáńcuchem ćiemnośći związáni byli. Coći wiátr ſzumiący,

cy, ábo miedzy gęſtym gáłęźim drzew wdźięczny głos ptáſzy, ábo gwałt wody bárzo zbiegáiącey;

18. Abo ogromny trzaſk wálących ſię ſkał, ábo igráiących zwierząt bieg nie doyźrzány, ábo głos ſrogi zwierząt ryczących, ábo głos od gor nawyſzych ſię odbiiáiący; czynił, że od ſtráchu omdlewáli.

19. Wſzytek bowiem okrąg źiemie iáſną świátłośćią był oświecony, y w nieprzekáżonych robotách trwał.

20. A nád onymi ſámymi wiśiáłá ćiężka noc, obraz ćiemnośći, ktore ná nie przypáść miáły. A ták ſámi ſobie byli ćiężſzymi niż ćiemnośći.

ter ſpiſſos arborum ramos avium ſonus ſuavis, aut vis aquæ decurrentis nimium;

18. Aut ſonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium curſus inviſus, aut mugientium valida beſtiarum vox, aut reſonans de altiſſimis montibus Echo; deficientes faciebant illos præ timore.

19. Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur.

20 Solis autem illis *a* ſuperpoſita erat gravis nox, imago tenebrarum, quæ ſuperventura illis erat. Ipſi ergo ſibi erant graviores tenebris *b*.

a Ægyptiis.

b Propter tenebras internas, malam conſcientiam &c.

ROZDZIAŁ XVIII.

I. Zydźi, będąc ſynowie mądrośći, świátłość mieli; ále Ægyptćiánie w ćiemnośći byli, á wſzytkie pierworodne iey Anyoł zabiiał. II. Zydźi w rozgruchu Korego w pośrzodku ogniá wybáwioni ſą, gdy Aaron kádźidło ofiárował.

1. ALe świętym twoim wielka byłá świátłość; á głos onych w prawdźie ſłyſzeli, ále oſoby nie widźieli; á iż tego ſámi nie ćierpieli, wielbili ćię.

2. A ktorzy pierwey byli obráżeni, że nie byli trapieni, dźiękowáli; á żeby byłá rozność łáſki, prośili.

3. Dla tego ſłup ogniſty gorąiący mieli przewodnikiem nieznáiomey drogi; y nie ſzkodliwe ſłońce dla dobrey goſpody dałeś im.

4. Bo oni godni byli bydź bez świátłośći, y ćierpieć więźienie ćiemnośći, ktorzy w zámknieniu chowáli ſyny twe, przez ktore wieczna świátłość zakonu poczynáłá bydź świátu podána.

5. Gdy umyślili ſpráwiedliwych pomordowáć dźiatki; y gdy ieden ſyn był wyrzucony, y wybáwiony, ná ſkaránie ich odiąłeś mnoſtwo ſynow, y w gwałtowney wodźie poſpołuś ie potráćił.

6. Oná bowiem noc byłá przed tym oycom náſzym oznaymiona; áby wiedząc prawdźiwie, ktorym przyśięgam uwierzyli, ſpokoynieyſzego umyſłu byli.

7. A odnioſł lud twoy zdrowie w prawdźie ſpráwiedliwych, á zginienie nieſpráwiedliwych.

8. Bo iákoś obráźił nieprzyiaćioły; tákeś y nas przyzwawſzy uwielbił.

CAPUT XVIII.

I. Hebræi tanquam filii ſapientiæ, luce gaudent, ſed Ægyptii ſunt in tenebris, & eorum primogenita cæduntur 1. II. Hebræi in ſeditione Core in medio incendii liberantur, offerente Aaron incenſum 20.

1. SAnctis autem tuis *c* maxima erat *d* lux; & horum *e* quidem vocem audiebant, ſed figuram *f* non videbant; Et quia non & ipſi eadem paſſi erant, magnificabant te.

2. Et qui ante læſi erant, quia non lædebantur, gratias agebant; & ut eſſet differentia, donum petebant.

3. Propter *g* quod ignis ardentem columnam ducem habuerunt ignotæ viæ; & ſolem ſine læſura boni hoſpitii præſtitiſti.

4. Digni quidem illi carere luce, & pati carcerem tenebrarum, qui incluſos cuſtodiebant filios tuos, per quos incipiebat incorruptum legis lumen ſæculo *h* dari.

5. Cum *i* cogitarent juſtorum occidere infantes; & uno expoſito filio *k* & liberato, in traductionem illorum, multitudinem filiorum abſtuliſti, & *l* pariter illos perdidiſti in aqua valida.

6. Illa enim nox *m* ante cognita eſt a patribus noſtris *n*; ut vere ſcientes, quibus juramentis *o* crediderunt, animæquiores *p* eſſent.

7. Suſcepta eſt autem a populo tuo ſanitas quidem juſtorum, injuſtorum autem exterminatio.

8. Sicut enim læſiſti adverſarios; ſic & nos provocans magnificaſti.

c Hebræis, tibi dicatis.
d Exod. 10. 23.
e Ægyptiorū.
f Et tenebras.

g Exod. 14. 24. Pſal. 77. 24. & 104. 39.

h Mundo.
i Exod. 1. 16. & 2. 3.
k Moyſe.

l Exod. 14. 27.

m Qua cæſa ſunt primogenita.
n ſc. illic prædicta Exod. 12 2.
o Promiſſis divinis.
p Ad credenda cætera.

9. Po- 9. Ab-

9. Abſconſe enim ſacrificabant *a* juſti pueri bonorum, & juſtitiæ legem in concordia diſpoſuerunt; ſimiliter & bona mala recepturos juſtos, patrum jam decantantes laudes.

10. Reſonabat autem inconveniens inimicorum vox; & flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium.

11. Simili *b* autem pœna ſervus cum domino afflictus eſt; & popularis homo regi ſimilia paſſus.

12. Similiter ergo omnes uno nomine *c* mortis mortuos habebant innumerabiles; Nec enim ad ſepeliendum vivi ſufficiebant; quoniam uno momento, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata *d* eſt.

13. De omnibus enim non credentes *e* propter veneficia *f*; tunc vero primum, cum fuit exterminium primogenitorum, ſpoponderunt *g* populum Dei eſſe.

14. Cum enim quietum ſilentium contineret omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet;

15. Omnipotens ſermo tuus de cœlo a regalibus ſedibus, durus debellator in mediam exterminii terram *h* proſilivit;

16. Gladius acutus inſimulatum *i* imperium tuum portans; & ſtans replevit omnia morte, & usque ad cœlum attingebat ſtans in terra.

17. Tunc continuo viſus ſomniorum malorum turbaverunt illos; & timores ſupervenerunt inſperati.

18. Et alius alibi projectus ſemivivus, propter quam moriebatur, cauſam demonſtrabat mortis.

19 Viſiones enim, quæ illos turbaverunt, hæc præmonebant; ne inſcii, quare mala patiebantur, perirent.

20. Tetigit autem tunc & juſtos tentatio mortis, & commotio in eremo facta eſt multitudinis; ſed non diu permanſit ira tua.

21. Properans *k* enim homo *l* ſine querela deprecari pro populis, proferens ſervitutis ſuæ ſcutum *m*; orationem, & per incenſum deprecationem allegans; reſtitit iræ, & finem impoſuit neceſſitati *n*; oſtendens quoniam tuus eſt famulus.

22. Vicit autem turbas, non in virtute corporis, nec armaturæ potentia; ſed verbo illum, qui ſe *o* vexabat, ſubjecit, juramenta *p* parentum, & teſtamentum *q* commemorans.

23. Cum

a Agnum paſchalem.
b Exod. 12. 30.
c Genere mortis ſc. primogenitorum.
d Interempta.
e Verbis Moyſis.
f Magorum.
g Confeſſi ſunt.
h Ægyptum.
i Non fictum, ſed efficax.
k Num. 16. 46.
l Aaron.
m Græce; myſterii ſui arma.
n Græce: calamitati.
o Et populum Dei.
p Promiſſa.
q Pactum.

9. Potátemnie bowiem ofiáry ſpráwowáli ſpráwiedliwi ſynowie ludźi dobrych, y zakon ſpráwiedliwi w zgodźie ſtánowili; y dobre y złe iednáko odnioſą ſpráwiedliwi oycow iuż śpiewáiąc chwały.

10. A brzmiał niezgodliwy krzyk nieprzyiaćioł; y było ſłyſzáne żáłoſne nárzekánie nád dźiátkámi, ktore opłákiwano.

11. A iednákąż kaźnią ſługá z Pánem utrapion był; y człowiek poſpolity zá rowno z Krolem ćierpiał.

12. Iednáko tedy wſzyſcy iednákąż śmierćią mieli umárłych liczbę niezliczoną; bo y do pogrzebowánia nie było doſtátku żywych; gdyż w iednym oká mgnieniu, co przednieyſzy narod ich záginął.

13. Bo wſzytkiemu nie wierząc dla czárow; ná ten czás dopiero gdy było zginienie pierworodnych, wyznawáli ie ludem bydź Bożym.

14. Gdy bowiem wſzytko było w ſpokoynym milczeniu, á noc w ſwym biegu puł drogi miáłá;

15. Wſzechmocne ſłowo twoie z niebá z ſtolice krolewſkie, ſrogi walecznik, w pośrzodek ſtráconey źiemie przyſkoczyło;

16. Oſtry miecz nioſący nie omylne roſkazánie twoie; á ſtoiąc wſzytko nápełniło śmierćią, á dośięgáło áż do niebá ſtoiąc ná źiemi.

17. Tedy nátychmiaſt widzenia złych ſnow zátrwożyło ie; y nádeſzły ſtráchy nieſpodźiewáne.

18. A ieden tam drugi ſám leżący ná poły umárły, pokázował przyczynę śmierći, dla ktorey umierał.

19. Widzenia bowiem, ktore ie trwożyły, o to przed tym upomináły; aby nie pogineli, nie wiedząc przecz złe ćierpieli.

20. Dotknęło też ná on czás, y ſpráwiedliwych doświádczenie śmierći, y ſtáłá ſię w poſpolſtwie porażká ná puſczy; ále gniew twoy nie długo trwał.

21. Poſpieſzáiąc ſię bowiem człowiek niewinny prośić zá lud, wyniożſzy tarczą ſłużby ſwey modlitwę; y z kádzenim prośbę ſwą ofiáruiąc, záſtáwił ſię rozgniewániu, y uczynił koniec nędzy; pokázuiąc, że był ſługą twoim.

22. A zwyćiężył zámieſzánia ćiáłá nie mocą, áni mocą zbroie; ále ſłowem tego, ktory ie trapił, podbił, wſpomináiąc przyśięgi oycow y Teſtáment.

23. Bo

23. Bo gdy iuż umárli kupámi iedni ná drugie padáli; w pośrzodku śię záſtáwił, y odćiął gwałt, y przerwał onę, ktora do żywych wiodłá drogę.

24. Bo ná ſzáćie długiey, ktorą miał, był wſzytek okrąg świátá, y zacne ſpráwy oycow ná czterech rzędách kámięni wyryte były, á máieſtat twoy ná koronie głowy iego był wyrázony.

25. Tymći uſtąpił, ktory tráćił, y tych śię rzeczy ulękł; ábowiem ná ſámym doświádczeniu gniewu dosyć było.

ROZDZIAŁ XIX.

I. Ægyptćidnie, goniący Zydy, potonęli, w morzu, muchámi, y żábámi pierwey utrápieni. II. Zywioły Bogu ſłużą w utrápieniu złych, á uſługowániu dobrym.

1. ALe ná niezbożniki gniew bez miłośierdźia áż do końcá przypadł. Bo przewiedźiał y przyſzłe rzeczy ich.

2. Bo gdy ſámi dopuśćili, áby śię wyprowádźili, y z wielką pilnośćią ie przed ſobą wyſłáli; gonili ie, żalem źięći.

3. Abowiem máiąc ieſcze żał w rękách, y nárzekáiąc przy grobiech umárłych, wźięli przed śię inną rádę głupią; y ktore z prośbą byli wypędźili, tych iáko zbiegow gonili.

4. Słuſzna bowiem potrzebá ku temu ich końcowi ćiągnęłá; y zápámiętawáli tego, co śię z nimi dźiáło, áby czego nie doſtáwáło mękom, karánie dołożyło.

5. A żeby lud twoy dźiwnie przeſzedł; á oni nową śmierć náleźli.

6. Wſzełkie bowiem ſtworzenie w ſwym rodzáiu znowu śię przetwarzáło; ſłużąc roſkazániu twemu, áby dźieći twoie bez obrázy były záchowáne.

7. Bo obłok záſłániał obozich, á z wody, ktora pierwey byłá, ukazáłá śię ſucha źiemiá, á ná czerwonym morzu drogá bez przekázy, y źielone pole z zbytniey głębokośći.

8. Przez ktore przeſzedł wſzytek lud, ktoryś okrywał ręką ſwoią; pátrząc ná dźiwy y cudá twoie.

9. Iáko bowiem konie ſpáſli pokarm; y weſelili śię iáko iágniętá, wychwaláiąc ćiebie Pánie, ktoryś ie wybáwił.

10. Ieſcze bowiem pámiętáli ná one rzeczy, kto-

23. Cum enim jam acervatim cecidiſſent ſuper alterutrum mortui; interſtitit, & amputavit impetum, & diviſit illam, quæ ad vivos *a* ducebat viam.

24. In veſte *b* enim poderis, quam habebat, totus etat *c* orbis terrarum, & parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant ſculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius ſculpta erat.

25. His autem ceſſit *d*, qui erterminabat, & hæc extimuit; erat enim ſola tentatio iræ ſufficiens.

a Interimendos.
b Exod. 28. 6.
c Figurate deſcriptus.
d Ignis vel angelus.

CAPUT XIX.

Hebræos perſequentes Ægyptii, poſt muſcas & ranas mari abſorbentur 1. Elementa Deo ſerviunt ad afflictionem malorum, & obſequium bonorum 17.

1. IMpiis autem usque in noviſſimum *e* ſine miſericordia ira ſupervenit. Præſciebat enim & futura illorum.

2. Quoniam, cum ipſi permiſiſſent, ut ſe educerent *f*, & cum magna ſolicitudine permiſiſſent illos; & conſequebantur illos pœnitentia acti.

3. Adhuc *g* enim inter manus habentes luctum, & deplorantes ad monumenta mortuorum, aliam ſibi aſſumpſerunt cogitationem inſcientiæ *h*; & quos rogantes projecerant, hos tamquam fugitivos perſequebantur.

4. Ducebat enim illos ad hunc finem digna neceſſitas *i*; & horum, quæ acciderant, commemorationem amittebant; ut, quæ deerant tormentis, repleret punitio.

5. Et populus quidem tuus mirabiliter tranſiret; illi autem novam mortem invenirent.

6. Omnis enim creatura ad ſuum genus ab initio refigurabatur; deſerviens tuis præceptis, ut pueri tui *k* cuſtodirentur illæſi.

7. Nam nubes caſtra eorum obumbrabat, & ex aqua, quæ ante erat, terra arida apparuit, & in mari rubro via ſine impedimento, & campus germinans de profundo nimio.

8. Per quem omnis natio *l* tranſivit, quæ tegebatur tua manu; videntes tua mirabilia & monſtra *m*.

9. Tamquam enim equi *n* depaverunt eſcam; & tamquam agni exultaverunt, magnificantes te Domine, qui liberaſti illos.

10. Memores enim erant adhuc eorum, quæ

e A Primo usque ad ultimum, id eſt omnibus.
f Diſcederent.
g Exod. 14. 5.
h Græce: aliud inſanum conſilium.
i Divinæ punitionis neceſſitas, ſeu ordinatio conſequens eorum impœnitentiam.
k Servi tui.
l Hebræorũ.
m Signa & prodigia.
n Liberi & ſoluti.

a In Ægypto.
b Loco nascentium.

quæ in incolatu illorum *a* facta fuerant; quemadmodum pro *b* natione animalium eduxit terra muscas, & pro piscibus eructavit fluvius multitudinem ranarum.

c Exod. 16. 13. Num. 11. 31. Sup. 16. 2.
d Coturnicũ.
e Levamine.

11. Novissime *c* autem viderunt novam creaturam avium *d*; cum adducti concupiscentia postulaverunt escas epulationis.

12. In allocutione *e* enim desiderii, ascendit illis de mari ortygometra; & vexationes peccatoribus supervenerunt non sine illis, quæ ante facta erant, argumentis per vim fulminum; juste enim patiebantur secundum suas nequitias.

f Ægyptii quam Sodomitæ.
g Græce: beneficos.
h Indignam.

13. Etenim detestabiliorem inhospitalitatem instituerunt *f*; alii quidem ignotos non recipiebant advenas; alii autem bonos *g* hospites in servitutem *h* redigebant.

14. Et non solum hæc, sed & alius quidam respectus illorum erat; quoniam inviti recipiebant extraneos.

i Legibus civilibus, & institutis.
k Laboribus & verberibus.
l Triduo illo tenebrarum.
m Gen. 19. 11.

15. Qui autem cum lætitia receperunt hos, qui eisdem usi erant justitiis *i*; sævissimis afflixerunt doloribus *k*.

16. Percussi sunt autem cæcitate *l*; sicut *m* illi in foribus justi, cum subitaneis cooperti essent tenebris, unusquisque transitum ostii sui quærebat.

17. In se enim elementa dum convertuntur, sicut in organo qualitatis sonus immutatur, & omnia suum sonum custodiunt; unde æstimari ex ipso visu *n* certo potest.

n Intuitu sc. factorum.
o sc. jumenta per mare transeuntia.
p Ranæ, quæ vexarunt Ægyptios.

18. Agrestia *o* enim in aquatica convertebantur; & quæcumque erant natantia *p*, in terram transibant.

19. Ignis in aqua valebat supra suam virtutem; & aqua extinguentis naturæ obliviscebatur.

q Manna.

20. Flammæ e contrario, corruptibilium animalium non vexaverunt carnes coambulantium, nec dissolvebant illam, quæ facile *q* dissolvebatur sicut glacies, bonam escam. In omnibus enim magnificasti populum tuum Domine, & honorasti, & non despexisti; in omni tempore, & in omni loco assistens eis

ktore się dźiały w ich mieszkániu; iáko miásto rodzáiu źwierząt wydáłá źiemiá muchy, á rzeká miásto ryb wielkość żab wypuśćiłá.

11. A ná ostátek widźieli nowy rodzay ptástwa; gdy poruszeni chćiwośćią pożądáli potraw używánia.

12. Bo ná poćiechę chćiwośći, przylećiáły im od morzá przepiorki; y utrápienia przyszły ná grzeszniki, nie bez tych, ktore się pierwey dźiáły znákow przez gwałtowne pioruny; spráwiedliwie bowiem ćierpieli wedle złośći swoich.

13. Abowiem brzydliwszą nieludzkość okázowáli; niektorzy nieznáiomych gośći nie przyimowáli; á drudzy dobre gośćie w niewolą wpráwowáli.

14. A nie tylko to, ále iescze inszy wzgląd ich był; bo oni nie rádźi cudzoźiemcow przyimowáli.

15. A ktorzy z weselem tych przyięli, ktorzy iednychże z nimi praw używáli; okrutnemi utrapili.

16. A byli ślepotą záráżeni; iáko oni we drzwiách spráwiedliwego, kiedy ogárnieni nagłą ćiemnośćią szukał káżdy przeszćia drzwi swoich.

17. Żywioły bowiem gdy się iedne w drugie odmieniáią, iáko ná árfie odmieniáią się głosy, á wszytkie swoy dźwięk záchowuią; co się z sámego przypátrowánia pewnie obaczyć może.

18. Ziemskie bowiem rzeczy odmieniáły się w wodne; á ktorekolwiek były pływáiące, wyláźiły ná źiemię.

19. Ogień przemagał w wodźie nád moc swoię; á wodá zápominálá przyrodzenia gászącego.

20. Płomienie przećiwnym obyczáiem, źwierząt skáźitelnych po nich chodzących mięsu nic nie szkodźiły, áni roztapiáły onego dobrego pokármu, ktory się łacno iáko lod roztapiał. We wszytkich bowiem rzeczách uwielmożyłeś Pánie lud twoy, y uczćiłeś á nie wzgárdźiłeś káżdego czásu, y ná káżdym mieyscu przy nich stoiąc.

Ná EKKLESIASTIKA
JEZUSA SYNA
SYRACH.

PRZEDMOWA.

1. WIela, y wielkich rzeczy mądrość ieſt nam przez zakon y proroki, y inne, ktorzy ich náśládowáli, pokazána; w czym Izráelczyki chwalić muśiem dla náuki y mądrości.

2. Bo potrzebá, áby nie tylko ſámi mowiący uczeni byli; ále też y obcy żeby y mowiąc y piſząc uczonymi bydź mogli.

3. Dźiad moy Jezus, udawſzy ſię więcey ná pilne czytánie zakonu y prorokow, y innych kśiąg, ktore nam ſą od przodkow náſzych podáne; chćiał też y ſám piſáć nieco z tych rzeczy, ktore do náuki, y mądrośći należą;

4. Aby ći, ktorzy ſie chcą uczyć, y ſtawſzy ſię w nich biegłymi, im dáley tym więcey ſercá przykłádáli, y potwierdzáli ſię ku życiu zakonnemu.

5. A przetoż was nápominam, ábyśćie z wdźięcznośćią, y z pilnośćią czytáli, y odpuśćili w tym, w czym ſię zdamy idąc zá obrázem mądrośći, uſtępowáć w ſkłádániu ſłow.

6. Bo nie táką moc máią ſłowá Zydowſkie, kiedy ſą ná inſzy ięzyk przełożone.

7. A nie tylko te, ále y ſam zákon y prorocy, y inne kśięgi nie máłą rozność máią, gdy ſwym włáſnym ięzykiem wyſłowione bywáią.

8. Bo trzydźieſtego, y oſmego roku zá czáſow Ptolomeuſzá Euergetá krolá, przyſzedſzy do Ægyptu, y mieſzkáiąc tám długo; náláẓłem tám kśięgi zoſtáwione nie máłey, y nieośledniey náuki.

9. Zdálo mi ſię tedy zá rzecz dobrą, y potrzebną, ábym y ſam iákiey pilnośći, y práce przyłożył, w przetłumáczeniu tey kśięgi;

10. Y wielką czuynośćią przywiodłem náukę w tym czáśie do tych rzeczy, ktore do końcá wiodą, kśięgę tę podáć, y tym, ktorzy chcą ſercá przyłożyć, y náuczyć ſię,

11. Iáko trzebá ćwiczyć ſię w obyczáiach tym, ktorzy wedle zakonu Páńſkiego poſtánowili żywot prowádźić.

ROZ-

ECCLESIASTICUS
JESU FILII
S I R A C H.

PROLOGUS.

1. MUltorum nobis, & magnorum *a* per legem, & prophetas, aliosque, qui ſecuti ſunt illos, ſapientia demonſtrata eſt; in quibus oportet laudare Iſrael doctrinæ & ſapientiæ cauſa.

2. Quia non ſolum ipſos loquentes neceſſe eſt eſſe *b* peritos; ſed etiam extraneos poſſe & dicentes & ſcribentes doctiſſimos fieri.

3. Avus meus Jeſus *c*, poſtquam ſe amplius dedit ad diligentiam lectionis legis, & prophetarum, & aliorum librorum, qui nobis a parentibus noſtris traditi ſunt; voluit & ipſe ſcribere aliquid horum, quæ ad doctrinam & ſapientiam pertinent;

4. Ut deſiderantes diſcere, & illorum periti facti, magis magisque attendant animo, & confirmentur ad legitimam vitam.

5. Hortor itaque venire vos cum benevolentia, & attentiori ſtudio lectionem facere; & veniam habere *d* in illis, in quibus videmur ſequentes imaginem ſapientiæ, deficere in verborum compoſitione.

6. Nam deficiunt *e* verba Hebraica, quando fuerint translata ad alteram linguam.

7. Non autem ſolum hæc, ſed & ipſa lex, & prophetæ, cæteraque aliorum librorum, non parvam *f* habent differentiam, quando *g* inter ſe dicuntur.

8. Nam in octavo & trigeſimo anno temporibus Ptolomæi Evergetis regis *h*, poſtquam perveni in Ægyptum, & cum multum temporis ibi fuiſſem; inveni ibi libros relictos, non parvæ, neque contemnendæ doctrinæ.

9. Itaque bonum & neceſſarium putavi & ipſe aliquam addere diligentiam & laborem interpretandi librum iſtum;

10. Et multa vigilia attuli doctrinam in ſpatio temporis, ad illa, quæ ad finem ducunt, librum iſtum dare & illis, qui volunt animum intendere & diſcere,

11. Quemadmodum oporteat inſtituere mores, qui ſecundum legem Domini propoſuerint vitam agere.

a Myſteriorũ.
b Græce: fieri.
c Quem unum ex ſeptuaginta interpretibus fuiſſe multi volunt.
d Græc. dare.
e Gr. non parem vim habent.
f i. Multum differunt a verbis & ſententiis Hebræis.
g Gr. in ſe, & in propria ſua ſingula. Hinc colligere eſt, jam tum & Prophetas, & illos ſacros libros ex Hebræo verſos. Utrum autem ab Septuaginta interpretibus, ſub Ptolomæo Philadelpho (ann. M. 3719. ante Chr. 285) dubitant nonnulli; negat vero Hieronymus (lib. 2. Comment. in Ezech. cap. 5. cum l. 1. c. 16.) cum Joſepho, & ſchola Judæorum. Vide notas ad c. 11. Eſther.
h Evergetis ſecundi ſive Phyſconis, cujus annus 38. ab eo ſcilicet tempore, quo cum fratre Philometore regnare cœperat, incidit in annum M. 3873. ante Chr. 131. atque adeo ann. 154. poſt egregie navatam operam Septuaginta interpretum Pontificatum tunc gerente Hircano, Simonis Machabæi filio.

CAPUT I.

I. Sapientia Dei incomprehenſibilis in creaturis relucet, & originem a Deo trahit 1. II. Deus illam dat diligentibus ac timentibus ipſum; nam timor Domini, & ſapientiam, & juſtitiam 11. III. Cum reliquis virtutibus affert 33.

1. Omnis *a* ſapientia a Domino Deo eſt; & cum illo fuit ſemper, & eſt ante ævum.

2. Arenam maris, & pluviæ guttas, & dies ſæculi, quis dinumeravit? Altitudinem cœli, & latitudinem terræ, & profundum abyſſi, quis dimenſus eſt?

3. Sapientiam Dei, præcedentem omnia, quis inveſtigavit *b*?

4. Prior omnium creata *c* eſt ſapientia; & intellectus prudentiæ ab ævo.

5. Fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis; *d* & ingreſſus illius mandata æterna.

6. Radix ſapientiæ cui revelata eſt? & aſtutias illius *e*, quis agnovit?

7. Diſciplina ſapientiæ cui revelata eſt, & manifeſtata? & multiplicationem ingreſſus illius *f*, quis intellexit?

8. Unus eſt altiſſimus Creator omnipotens, & Rex potens, & metuendus nimis; ſedens ſuper thronum illius, & dominans Deus

9. Ipſe creavit *g* illam in ſpiritu ſancto; & vidit, & dinumeravit, & menſus eſt.

10. Et effudit illam ſuper omnia opera ſua, & ſuper omnem carnem ſecundum datum ſuum *h*; & præbuit illam diligentibus ſe.

11. Timor Domini gloria, & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis.

12. Timor Domini delectabit cor; & dabit lætitiam, & gaudium, & longitudinem dierum.

13. Timenti Dominum bene erit in extremis; & in die defunctionis ſuæ benedicetur.

14. Dilectio Dei honorabilis ſapientia.

15. Quibus autem apparuerit in viſu, diligunt eam in viſione, & in agnitione magnalium ſuorum.

16. Initium *i* ſapientiæ timor Domini; & cum fidelibus in vulva *k* concreatus eſt, cum electis feminis graditur; & cum juſtis & fidelibus agnoſcitur.

17. Timor Domini, ſcientiæ religioſitas *l*.

18. Religioſitas cuſtodiet & juſtificabit cor, jucunditatem atque gaudium dabit.

19. Ti-

a 3. Reg. 3. 9. & 4. 29.
b Magis incomprehenſibilis eſt.
c Genita & prædeſtinata ante omnia.
d Excelſum & increatum.
e Rationes, vias, & modos, quibus omnia diſponit, & gubernat.
f Multiplices ejus vias & ſemitas.
g Produxit, quocunque demum modo producendi.
h Donum ſuum.
i Pſal. 110. 10. Prov. 1. 7. & 9. 10.
k Ab infantia.
l Eſt ſciens prudens & vera religio.

ROZDZIAŁ I.

I. Niepoięta mądrość Boſka w ſtworzeniu ſię oświecá, á początek ſwoy od Bogá ćiągnie. II. Bog ią dá onym, ktorzy go miłuią, á boią ſię go; bo boiáźn boſka, mądrość, y ſpráwiedliwość. III. Z ynſzemi cnotámi przynoſzy.

1. Wſzelka mądrość od Páná Bogá ieſt; y z nim záwſze byłá, y ieſt przed wieki.

2. Piaſek morſki, y krople dżdżowe, y dni wiekow, kto przeliczył? Wyſokość niebios, y ſzerokość źiemie, y głębokość przepáśći, kto zmierzył?

3. Mądrość Bożą uprzedzáiącą wſzytko, kto wyſzlákował?

4. Pierwſza ze wſzytko ſtworzona ieſt mądrość; á rozum roſtropnośći od wieku.

5. Zdroy mądrośći ſłowo Boże ná wyſokośći; á drogi iey przykazánia wieczne.

6. Korzeń mądrośći komuż obiáwion ieſt? y chytrośći iey kto zrozumiał?

7. Náuká mądrośći komuż odkryta, y okazána ieſt? á rozmnożenie drog te, kto poznał?

8. Ieden ieſt nawyſzy ſtworzyćiel wſzechmogący, y krol możny, á bárzo ſtráſzny; śiedzący ná ſtolicy ſwoiey, y pánuiący Bog.

9. Ten ią ſtworzył w Duchu świętym; y widźiał, y rozliczył, y rozmierzył.

10. Y rozlał ią po wſzytkich ſpráwách ſwoich, y ná wſzytko ćiáło podług datku ſwego; y użyczył iey miłuiącym go.

11. Boiáźń Páńſka chwałá, y chełpienie, y rádość, y koroná weſela.

12. Boiáźń Páńſká ućieſzy ſerce; y da rádość y weſele, y długi żywot.

13. Temu kto ſię Páná boi, będźie ſię dobrze dźiáło ná oſtátku; á w dźień śmierći ſwey będźie błogoſłáwiony.

14. Miłość Bogá mądrość poczćiwa.

15. A ktorym ſię pokaże w widzeniu, miłuią ią uyźrzawſzy, y poznawſzy zacność iey.

16. Początek mądrośći boiáźń Páńſka; y z wiernymi w żywoćie ieſt ſpołu ſtworzona, á z wybránymi niewiaſtámi chodźi; y z ſpráwiedliwymi á z wiernymi bywa poznána.

17. Boiáźń Páńſka umieiętne nabożeńſtwo.

18. Nabożeńſtwo ſtrzedz będźie y uſpráwiedliwi ſerce, roſkoſz y weſele da.

19. Te-

19. Temu kto ſię Bogá boi, dobrze ſię powiedźie; á we dni konánia iego błogosłáwion będźie.

20. Zupełność mądrośći ieſt, bać ſię Bogá; y od owocow iey náſycenie.

21. Wſzytek dom iego owocámi nápełni, á komory iego ſkárby ſwemi.

22. Boiaźń Páńſka koroná mądrośći; nápełniáiąc pokoy, y owoc zbáwienny.

23. Y widźiał, y rozliczył ią; á oboie ſą dáry Boże.

24. Náukę y wyrozumienie roſtropnośći mądrość podźielać będźie; y chwałę dźierżących ią podwyſza.

25. Korzeń mądrośći ieſt, bać ſię Páná; á gáłązki iey długowieczne.

26. W ſkárbiech mądrośći rozum, y umieiętne nabożeńſtwo; ále grzeſznym obrzydła mądrość.

27. Boiaźń Páńſka wypędza grzech.

28. Bo kto bez boiáźni ieſt, nie będźie mogł bydź uſpráwiedliwiony; bo zapálczywość śmiáłośći iego, ieſt wywroceniem iego.

29. Aż do czáſu znieśie ćierpliwy; á potym oddánie wdźięcznośći.

30. Dobry rozum áż do czáſu zátái słowá ſwoie, á uſtá wiela ludźi będą wyſłáwiáć mądrość iego.

31. W ſkárbiech mądrośći okazánie náuki;

32. Ale grzeſznemu brzydka chwałá Boża.

33. Synu pożądáiąc mądrośći, záchoway ſpráwiedliwość; á Bog da ią tobie.

34. Mądrość bowiem y umieiętność boiaźń Boża; y co mu ſię podoba.

35. Wiárá, y ćichość, y nápełni ſkárby iego.

36. Niewątp w boiáźni Páńſkiey; á nie przyſtępuy do niego ſercem dwoiſtym.

37. Nie bądź pokrytym przed obliczem ludzkim; á nie gorſz ſię wárgámi twemi.

38. Bądź ich pilen, ábyś ſnadź nie upadł, y nie przywiodł zelżenia duſzy twoiey;

39. Y áby nie okrył Bog táiemnic twoich, á nie zrzućił ćię w pośrzod zgromádzenia.

40. Ześ obłudnie przyſtąpił do Páná, á ſerce twe ieſt pełne zdrády, y falſzu.

19. Timenti Dominum bene erit; & in diebus conſummationis *a* illius benedicetur.

20. Plenitudo ſapientiæ eſt timere Deum; & plenitudo a fructibus illius.

21. Omnem domum illius implebit a generationibus, & receptacula a theſauris illius.

22. Corona ſapientiæ, timor Domini; replens *b* pacem, & ſalutis fructum.

23. Et vidit, & dinumeravit eam; utraque autem ſunt dona Dei.

24. Scientiam, & intellectum prudentiæ ſapientia compartietur; & gloriam tenentium ſe, exaltat.

25. Radix ſapientiæ eſt timere Dominum; & rami illius *c* longævi.

26. In theſauris ſapientiæ intellectus, & ſcientiæ religioſitas; execratio autem peccatoribus ſapientia.

27. Timor Domini expellit peccatum.

28. Nam qui ſine timore eſt, non poterit juſtificari; iracundia enim animoſitatis illius, ſubverſio illius eſt.

29. Usque in tempus ſuſtinebit patiens; & poſtea redditio jucunditatis.

30. Bonus ſenſus *d* usque in tempus abſcondet verba illius, & labia multorum enarrabunt ſenſum illius.

31. In theſauris ſapientiæ ſignificatio diſciplinæ;

32. Execratio autem peccatori, cultura *e* Dei.

33. Fili concupiſcens ſapientiam, conſerva juſtitiam; & Deus præbebit illam tibi.

34. Sapientia enim, & diſciplina timor Domini; & quod beneplacitum eſt illi,

35. Fides *f*, & manſuetudo, & adimplebit theſauros illius *g*.

36. Ne ſis incredibilis *h* timori Domini; & ne acceſſeris ad illum duplici corde.

37. Ne fueris hypocrita in conſpectu hominum; & non ſcandalizeris *i* in labiis tuis.

38. Attende in illis, ne forte cadas, & adducas animæ tuæ inhonorationem *k*;

39. Et revelet Deus abſconſa tua, & in medio ſynagogæ elidat te.

40 Quoniam acceſſiſti maligne ad Dominum, & cor tuum plenum eſt dolo, & fallacia.

a Mortis.
b Plenam afferens pacem.
c Adeoque & fructus.
d Vir boni ſenſus.
e Seu cultus.
f ſeu fidelitas.
g Qui hæc obſervabit.
h Incredulus.
i Offendas.
k Dedecus.

ROZDZIAŁ II.

1. Gdo chce Bogu ſłużyć, má ſtać w ſpráwiedliwo-

CAPUT II.

1. Deo ſerviturus ſtet in juſtitia, Dei timore

re & patientia 1. II. Timentes vero Deum credant, fidantque in illum, ut maximos inde fructus accipiant 7. III. Væ autem incredulis & impatientibus 14.

1. Fili accedens ad servitutem Dei; sta in justitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem *a*.

2. Deprime cor tuum *b*, & sustine; inclina aurem tuam, & suscipe verba intellectus; & ne festines in tempore obductionis *c*.

3. Sustine sustentationes Dei; conjungere Deo *d*, & sustine, ut crescat in novissimo vita tua *e*.

4. Omne, quod tibi applicitum fuerit accipe; & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe.

5. Quoniam *f* in igne probatur aurum & argentum; homines vero receptibiles in camino humiliationis.

6. Crede Deo, & recuperabit te *g*; & dirige viam tuam, & spera in illum. Serva timorem illius, & in illo veterasce.

7. Metuentes Dominum sustinete *h* misericordiam ejus; & non deflectatis ab illo, ne cadatis.

8. Qui timetis Dominum, credite illi; & non evacuabitur *i* merces vestra.

9. Qui timetis Dominum, sperate in illum; & in oblectationem veniet vobis misericordia.

10. Qui timetis Dominum, diligite illum; & illuminabuntur corda vestra.

11. Respicite filii nationes hominum; & scitote, quia nullus speravit in Domino, & confusus est.

12. Quis *k* enim permansit in mandatis ejus, & derelictus est? aut quis invocavit eum, & despexit illum?

13. Quoniam pius & misericors est Deus, & remittet in die tribulationis peccata; & protector est omnibus exquirentibus se in veritate.

14. Væ duplici corde *l*, & labiis scelestis, & manibus malefacientibus, & peccatori *m* terram ingredienti duabus viis *n*.

15. Væ dissolutis corde, qui non credunt Deo; & ideo non protegentur ab eo.

16. Væ his, qui perdiderunt sustinentiam *o*, & qui dereliquerunt vias rectas, & diverterunt in vias pravas.

17. Et

a Matth. 4. 1. 2. Timoth. 3. 12.
b Ne intumescat.
c Afflictionis.
d Glutino amoris, & resignationis.
e Vita gratiæ & gloriæ.
f Sap. 3. 6.
g Eruens ex angustiis.
h Expectate.
i Frustrabitur.
k Psal. 30. 1.
l Ficto & hypocritico.
m 3. Reg. 18. 21.
n Nunc in hanc, nunc in illam partem claudicanti.
o Patientiam.

dliwośći, w boiáźni bożey, y w ćierpliwośći. II. Ktorzy Bogá się boią, maią wierzić, y w nim ufność mieć, áby wiele pożytku stąd odnieśli. III. Biádá tym, ktorzy niewierni, á niećierpliwi są.

1. SYnu przystępuiąc do służby Bożey; stoy w spráwiedliwośći, y w boiáźni, á przygotuy duszę swą ná pokusę.

2. Poniż serce twe, á ćierp; nákłoń uchá twego, á przyimuy słowá rozumne; á nieskwápiay się czásu przećiwnego.

3. Znoś oczekiwánie Boże; złącz się z Bogiem á trway, áby urosł nakońcu żywot twoy.

4. Wszytko, co ná ćię przyidźie, przyimuy; á w boleśći trway, á w uniżeniu twoim miey ćierpliwość.

5. Bo złoto y srebro ogniem bywa probowáne; á ludźie przyiemni w piecu utrapienia.

6. Wierz Bogu, á on ćię wydźwignie; y prostuy drogę twoię, á miey nádźieię w nim. Záchoway boiáźń iego, á stárzey się w nim.

7. Ktorzy się Páná boićie, czekayćie miłośierdźia iego; á nie odstępuyćie od niego, ábyśćie nie upádli.

8. Ktorzy się Páná boićie, wierzćież mu; á nie zginie zapłátá wászá.

9. Ktorzy się Páná boićie, mieyćie nádźieię w nim; á przyidźie wam w kochánie miłośierdźie.

10. Ktorzy się Páná boićie, miłuyćie go; á będą oświecone sercá wásze.

11. Przypátrzćie się synowie narodom ludzkim; á wiedźćie iż żaden nie był záwstydzon, ktory w Pánu nádźieię miał.

12. Bo kto trwał w roskazániu iego, á był opuszczony? ábo kto wzywał go, á wzgárdźił im?

13. Gdyż dobrotliwy, y miłośierny iest Bog, y odpuśći grzechy w dźień utrapienia; y obrońcę iest wszytkim, ktorzy go w prawdźie szukáią.

14. Biádá człowiekowi dwoistego sercá, y ustam złośliwym, y rękam źle czyniącym, y grzesznikowi, ktory po źiemi czodźi dwiemá drogámi.

15. Biádá tym, ktorzy są upádłego sercá, ktorzy nie wierzą Bogu; á przetoż też nie będą mieli obrony od niego.

16. Biádá tym, ktorzy utráćili ćierpliwość, y ktorzy opuśćili drogi proste, y událi się krzywemi drogámi.

17. A

17. A cożći uczynią, kiedy pocznie wglądáć Pan?

18. Ktorzy ſię boią Páná, nie będą niewierni ſłowu iego; á ktorzy go miłuią, będą ſtrzedź drogi iego.

19. Ktorzy ſię boią Páná, będą ſię pytáć o tym, co mu ſię podobá; á ktorzy go miłuią, będą nápełnieni zákonu iego.

20. Ktorzy ſię boią Páná, przygotuią ſercá ſwe, á przed oczymá iego poświęcą duſzę ſwoię.

21. Ktorzy ſię Páná boią, ſtrzegą przykazánia iego, y ćierpliwość mieć będą áż do weyźrzenia iego,

22. Mowiąc: Ieſli pokutowáć nie będźiemy, wpádniem w ręce Páńſkie, á nie w ręce ludzkie.

23. Bo wedle wielkośći iego; ták y miłośierdźie iego z nim ieſt.

ROZDZIAŁ III.

I. Cześć oddáná rodźicom, biorę Boſkie pożegnánie; ále zelżenie ich przynośi złorzeczenie. II. Cichość, á ſkromność ſercá chwalebná ieſt przećiw bádániu. III. Biádá ſercu twardemu, nierządnemu, y pyſznemu; ále mądre, á Jáłmużny rozdawaiące, będźie błogosławione.

1. SYnowie mądrośći, zgromádzenie ſprawiedliwych; á rodzay ich poſłuſzeńſtwo y miłość.

2. Wyroku oycowſkiego ſłuchayćie ſynowie, y ták czyńćie, ábyśćie zbáwieni byli.

3. Bog bowiem oycá w ſyniech uczćił; y práwo máćierzyńſkie wyćiągáiąc, utwierdźił nád ſyny.

4. Kto miłuie Bogá, uproſi odpuſcenie grzechow, y powśćiągnie ſię od nich, á ná modlitwie powſzedniey wyſłuchan będźie.

5. A iáko, ktory ſkárbi, ták y kto ma w uczćiwośći mátkę ſwą.

6. Kto czći oycá ſwego, doczeka poćiechy z dźiatek; á w dźień modlitwy ſwey wyſłuchan będźie.

7. Kto czći oycá ſwego, będźie długo żyw; á kto ieſt poſłuſzen oycu, ochłodźi mátkę.

8. Kto ſię boi Páná, ten czći rodźice, y iáko Pánom ſłużyć będźie tym, ktorzy go porodźili.

9. Uczynkiem y mową, y wſzelką ćierpliwośćią czći oycá twego;

10. Aby

17. Et quid facient, cum inſpicere *a* cœperit Dominus?

18. Qui timent Dominum, non erunt incredibiles *b* verbo illius; & *c* qui diligunt illum, conſervabunt viam illius.

19. Qui timent Dominum, inquirent, quæ beneplacita ſunt ei; & qui diligunt eum, replebuntur *d* lege ipſius.

20. Qui timent Dominum, præparabunt corda ſua, & in conſpectu illius ſanctificabunt animas ſuas *e*.

21. Qui timent Dominum, cuſtodiunt mandata illius, & patientiam habebunt usque ad inſpectionem illius *f*,

22. Dicentes: Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus Domini, & non in manus hominum.

23. Secundum enim magnitudinem ipſius; ſi & miſericordia illius cum ipſo eſt.

CAPUT III.

I. Honor parentum Dei meretur benedictionem, & inhonoratio maledictionem 1. II. Manſuetudo & modeſtia animi laudatur contra curioſitatem 19. III. Væ cordi duro nequam & ſuperbo, ſed ſapiens & eleemoſynam tribuens beatificatur 27.

1. FIlii *g* ſapientiæ, Eccleſia juſtorum; & natio *h* illorum, obedientia & dilectio *i*.

2. Judicium patris audite filii, & ſic facite, ut ſalvi ſitis.

3. Deus enim honoravit patrem in filiis; *k* & judicium matris exquirens, firmavit in filios *l*.

4. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit ſe ab illis, & in oratione dierum exaudietur.

5. Et ſicut, qui theſaurizat, ita & qui honorificat matrem ſuam.

6. Qui honorat patrem ſuum, jucundabitur in filiis *m*; & in die orationis ſuæ exaudietur.

7. Qui honorat patrem ſuum, vita vivet longiore; & qui obedit patri, refrigerabit matrem.

8. Qui timet Dominum honorat parentes, & quaſi dominis ſerviet his, qui ſe genuerunt.

9. In *n* opere, & ſermone, & omni patientia honora patrem tuum;

10. Ut

a Inquirere.
b Increduli, & diffidentes.
c Joan. 14. 23.
d Ditabuntur per obſervantiam legis.
e Ut Deus in illis habitet.
f Donec viſitet, & liberet.
g Genuini.
h Proles.
i Sunt obedientes, & diligentes Deũ & proximum.
k His præcipiendo, ut patrem honorent.
l Matris imperium.
m Suis ipſe.
n Exod. 20. 12. Deut. 5. 16. Matth. 15. 4. Marc. 7. 10. Epheſ. 6. 2.

10. Ut ſuperveniat tibi benedictio ab eo, & benedictio illius in noviſſimo maneat.

11. Benedictio *a* patris firmat domos *b* filiorum; maledictio autem matris eradicat fundamenta.

a Gen. 27. 27. & 49.
b Familias.

12. Ne glorieris in contumelia patris tui; non enim eſt tibi gloria ejus confuſio.

13. Gloria enim hominis ex honore patris ſui; & dedecus filii pater ſine honore.

14. Fili ſuſcipe *c* ſenectam patris tui, & non contriſtes eum in vita illius.

c Subleva, & fove.

15. Et ſi defecerit ſenſu, veniam da, & ne ſpernas eum in virtute *d* tua; eleemoſyna *e* enim patris non erit in oblivione *f*;

d Quod illo ſis fortior, prudentior, &c.
e Beneficentia exhibita patri.
f Apud Deũ.

16. Nam pro peccato matris *g* reſtituetur tibi bonum *h*.

17. Et in juſtitia ædificabitur *i* tibi, & in die tribulationis commemorabitur tui; & ſicus in ſereno glacies ſolventur peccata tua.

g Si patienter toleres ejus moleſtiam, & injuriam.
h Præmium.
i Domus.

18. Quam malæ famæ eſt, qui derelinquit patrem; & eſt maledictus a Deo, qui exaſperat matrem.

19. Fili in manſuetudine opera tua perfice; & ſuper hominum gloriam diligeris.

20. Quanto *k* magnus *l* es, humilia te in omnibus; & coram Deo invenies gratiam.

k Philip. 2. 3.
l Major.

21. Quoniam magna potentia Dei ſolius, & ab humilibus honoratur.

22. Altiora *m* te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris; ſed, quæ præcipit tibi Deus, illa cogita ſemper, & in pluribus operibus ejus ne fueris curioſus.

m Prov. 25. 27.

23. Non eſt enim tibi neceſſarium, ea, quæ abſcondita ſunt, videre oculis tuis.

24. In ſupervacuis *n* rebus noli ſcrutari multipliciter; & in pluribus operibus ejus non eris curioſus.

n Ad te non pertinentibus.

25. Plurima enim ſuper ſenſum *o* hominum oſtenſa ſunt tibi.

o Et captum naturalem.

26. Multos quoque ſupplantavit ſuſpicio illorum; & in vanitate detinuit ſenſus illorum.

27. Cor durum *p* habebit male in noviſſimo; & qui amat periculum, in illo peribit.

p Obſtinatum in malo.

28. Cor ingrediens duas vias, non habebit ſucceſſus; & pravus corde in illis ſcandalizabitur.

29. Cor

10. Aby ná ćię przyſzło błogoſłáwieńſtwo od niego, á błogoſłáwieńſtwo iego, áby áż do końcá trwáło.

11. Błogoſłáwieńſtwo oycowſkie utwierza domy dźiatek; á przeklęctwo máćierzyńſkie wywráca fundámenty.

12. Nie ohłub ſię z zelżywośći oycá twego; bo nie ieſt tobie ku ſławie zelżywość iego.

13. Sławá bowiem człowiecza z uczćiwośći oycá iego; á ſromotá ſynowſka oćiec bezczći.

14. Synu wſpomagay ſtárość oycá twego, á nie záſmucay go zá żywotá iego.

15. A ieſli ná baczeniu uſtánie; odpuść, á nie wzgardzay go w śile twoiey; bo miłośierdźie oycu pokazáne nie przyidźie w zápámiętánie.

16. A bowiem, zá grzech mátczyn będźieć oddano dobro.

17. Y będźieć budowano w ſpráwiedliwośći; A czáſu utrapienia wſpomnią ná ćię; á iáko lod w pogodę rozpłyną ſię grzechy twoie.

18. O iáko złą ſławę ma, ktory opuſcza oycá; á przeklęty ieſt od Bogá, ktory draźni matkę.

19. Synu, rzeczy twe odpráwuy w ćichośći; á będźieſz miłowan nád chwałę ludzką.

20. Imeś ieſt więtſzy, pokorniey ſię we wſzytkim zachoway; y naydźieſz łáſkę przed Bogiem.

21. Bo wielka moc Bogá ſámego, á od pokornych ucczon bywa.

22. Wyſſzych rzeczy nád ćię nie pytay ſię, á mocnieyſzych nád ćię nie báday ſię; ále coć Bog roſkazał, to rozmyślay záwżdy, á w wielu uczynkách iego nie bądź dworny.

23. Bo nie potrzebá tobie, ábyś ſkryte rzeczy oczymá twemi upátrował.

24. W rzeczách niepotrzebnych nie zábáwiay ſię rozmáićie; á w wielu uczynkách iego nie będźieſz dworny.

25. Wiele rzeczy bowiem tobie nád rozum ludzki ſą pokazáne.

26. Wiele też ludźi omyliło ich domniemánie; y myśli ich w prozności zátrzymáło.

27. Serce twárde źle ſię ná oſtátek będźie miáło; á kto miłuie niebeſpieczeńſtwo, w nim zginie.

28. Serce, ktore chodźi dwiemá drogámi, nie będźie miáło ſczęśćia; á człowiek złego ſercá potknie ſię ná nich.

29. Serce

29. Serce złośliwe będźie obćiążone boleśćiámi; á grzesznik do grzeszenie przyda.

30. Zbor pysznych nie będźie miał zdrowia; sczep bowiem grzechu roskorzeni się w nich, á nie będźie zrozumian.

31. Serce mądrego bywa poznáne w mądrośći; á ucho dobre słucháć będźie mądrośći ze wszystką pilnosćią.

32. Mądre serce y rozumne wstrzyma się od grzechow, á w uczynkách spráwiedliwośći będźie miáło szczęśćie.

33. Ogień gorąiący gáśi wodá; á iáłmużná grzechom się przećiwia.

34. A Bog iest opiekumem tego, ktory nágradza łáskę; pámięta nań ná potym, á czásu upadku swego naydźie pokrzepienie.

29. Cor nequam gravabitur in doloribus; & peccator *a* adjiciet ad peccandum.

30. Synagogæ superborum non erit sanitas; frutex enim peccati radicabitur in illis, & non intelligetur.

31. Cor sapientis intelligitur in sapientia; & auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam.

32. Sapiens cor, & intelligibile *b* abstinebit se a peccatis, & in operibus justitiæ successus habebit.

33. Ignem *c* ardentem extinguit aqua; & eleemosyna resistit peccatis.

34. Et Deus prospector est ejus, qui reddit gratiam *d*; meminit ejus in posterum, & in tempore casus sui inveniet firmamentum.

a Impœnitens.

b Intelligens.

c Dan. 4. 24.

d Benefaciendo miseris.

ROZDZIAŁ IV.

I. Uczynki miłośierdźia. II. A mądrość zálecá; zátrwożęnie dobre, y złe; nie má być zátáiená mądrość; áni się sprzećiwiać práwdźie. III. Zá spráwiedliwośćią mámy boiowáć; z słowem má się uczynek zgadzáć; mász być poddánym przyiázny, nie łakomy.

1. SYnu, nie odeymuy iáłmużny ubogiemu; á oczu twoich nie odwracay od ubogiego.

2. Nie wzgardzay dusze łáknącey; y nie draźni ubogiego w niedostátku iego.

3. Nie trap sercá człowieká niedostáteczne-go, á nie odwłaczay datku ućiśnionemu.

4. Nie odrzucay prośby utrapionego; á nie odwrácay obliczá twego od potrzebuiącego.

5. Nie odwrácay oczy twoich od ubogiego dla gniewu; á nie dopuśczay proszącym z tyłu ćię przeklináć.

6. Bo tego, ktory ćię w gorzkośći dusze przeklina, modlitwá wysłucháná będźie; á wysłucha go ten, ktory go stworzył.

7. Zgromádzeniu ubogich stáw się łáskáwym; á stárszemu poniżay duszę twoię, á przełożonemu nákłoń głowę swoię.

8. Nákłoń ubogiemu bez smutku uchá twego, y odday dług twoy, á odpowiedz mu spokoynie w ćichośći.

9. Wybáw tego, ktory krzywdę ćierpi z ręki pysznego; á nie kwáśno znoś ná duszy twoiey.

10. Ná sędźie bądź miłośierny śierotom, iáko oćiec, á mátce ich miásto mężá;

CAPUT IV.

I. Ad opera misericordiæ 1. II. Ad sapientiam hortatur; confusio bona & mala; non occultanda sapientia, nec veritati contradicendum 12. III. Pro justitia certandum; verbo opus respondeat; sis humanus erga subditos, non avarus 33.

1. FIli *e* eleemosynam pauperis ne defraudes; & oculos tuos ne transvertas a paupere *f*.

2. Animam esurientem ne despexeris; & non exasperes pauperem in inopia sua.

3. Cor inopis ne affixeris, & non protrahas datum angustianti.

4. Rogationem contribulati ne abjicias; & non avertas faciem tuam ab egeno.

5. Ab inope ne avertas oculos tuos propter iram; & non relinquas quærentibus tibi retro maledicere.

6. Maledicentis enim tibi in amaritudine animæ, exaudietur deprecatio illius; exaudiet autem eum, qui fecit illum.

7. Congregationi pauperum affabilem te facito; & presbytero *g* humilia animam tuam, & magnato *h* humilia caput tuum.

8. Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, & redde debitum tuum, & responde illi pacifica in mansuetudine.

9. Libera eum, qui injuriam patitur de manu superbi; & non acide *i* feras in anima tua.

10. In judicando esto pupillis misericors, ut pater, & pro viro matri illorum;

e Tob. 4. 7.

f Ut faciunt superbi, qui nec aspectu pauperem dignantur.

g Id est: senio-ri.

h In dignitate constituto.

i Non moleste & ægre.

11. Et eris tu velut filius Altiſſimi obediens; & miſerebitur tui magis quam mater.

12. Sapientia *a* filiis ſuis vitam inſpirat *b*, & ſuſcipit inquirentes ſe; & præibit *c* in via juſtitiæ.

13. Et qui illam diligit, diligit vitam; & qui vigilaverint ad illam, complectentur placorem ejus *d*.

14. Qui tenuerint illam, vitam hæreditabunt; & quo introibit, benedicet Deus.

15. Qui ſerviunt ei, obſequentes erunt ſancto *e*; & quo introibit, benedicet Deus.

16. Qui audit illam *f*, judicabit Gentes; & qui intuetur illam, permanebit confidens.

17. Si crediderit ei, hæreditabit illam; & erunt in confirmatione *g* creaturæ *h* illius;

18. Quoniam in tentatione ambulat *i* cum eo, & in primis eligit eum.

19. Timorem & metum, & probationem inducet ſuper illum; & cruciabit illum in tribulatione doctrinæ ſuæ; donec tentet eum in cogitationibus ſuis, & credat animæ illius *k*.

20. Et firmabit illum, & iter adducet directum *l* ad illum, & lætificabit illum.

21. Et denudabit abſconſa ſua illi, & theſaurizabit ſuper illum ſcientiam, & intellectum juſtitiæ.

22. Si autem aberraverit, derelinquet eum, & tradet eum in manus inimici ſui.

23. Fili conſerva tempus *m*, & devita a malo.

24. Pro anima tua *n* ne confundaris dicere verum.

25. Eſt enim confuſio adducens peccatum; & eſt confuſio adducens gloriam & gratiam.

26. Ne accipias faciem *o* adverſus faciem tuam *p*, nec adverſus animam tuam mendacium.

27. Ne reverearis *q* proximum tuum in caſu ſuo *r*.

28. Nec retineas verbum *ſ* in tempore ſalutis; non abſcondas ſapientiam tuam *t* in decore ſuo *u*.

29. In lingua enim ſapientia dignoſcitur; & ſenſus, & ſcientia, & doctrina in verbo ſenſati, & firmamentum in operibus juſtitiæ.

30. Non contradicas verbo veritatis ullo modo; & de mendacio ineruditionis tuæ confundere.

31. Non confundaris confiteri peccata tua;

a Dei.
b Ut mater.
c Ut dux, & magiſtra.
d Fruentur ejus favore & benignitate.
e Deo.
f ſc. obſequens; nota hic in ſenſu myſtico prærogativas Apoſtolorum.
g In firma ejus poſſeſſione.
h Filii.
i Sapientia eum protegens.
k Quod ſit ſatis firmus in dilectione; loquitur enim de ſapientia divina modo humano.
l Faciens illi viam expeditam.
m Obſerva opportunitatem bene faciendi.
n Servanda.
o Perſonam.
p Perſonam tibi commiſſam.
q Corripere.
r Lapſu in peccatum.
ſ Inſtructionis, vel correptionis.
t A Deo, acceptam.
u Cum decorum, & decens eſt eam promere ad Dei gloriam, & proximi ſalutem.

11. Y będźieſz ty iáko ſyn Nawyſzego poſłuſzny; y ſmiłuie ſię nád tobą więcey niżli mátká.

12. Mądrość ſynom ſwym wdycha żywot, y wſpomaga tych, ktorzy iey ſzukáią, y wprzod poydźie w drodze ſpráwiedliwośći.

13. A kto ią miłuie, miłuie żywot; á ktorzyby czuli do niey, ośięgną ſłodkość iey.

14. Ktorzy ią otrzymáią, odźiedźiczą żywot; á gdźie wnidźie, Bog będźie błogosłáwić.

15. Ktorzy iey ſłużą, będą posłuſzni świętego; á tych, ktorzy ią miłuią, Bog miłuie.

16. Kto iey ſłuchá, będźie ſądźił narody; á ktory ná nie pátrzy, beſpiecznie mieſzkáć będźie.

17. Ieſli iey uwierzy, odźiedźiczy ią; y będą w potwierdzeniu potomkowie iego;

18. Bo w doświádczániu z nim chodźi, á naprzod go obiera.

19. Strách y boiaźń, y doświádczenie náwiedźie nań; y utrapi go utrapieniem náuki ſwey; áż go doświadczy w myślách iego, y uwierzy duſzy iego.

20. Y umocni go, y drogę proſtą przywiedźie do niego, y uweſeli go.

21. Y odkryie mu táiemnice ſwoie, y ſkárbić będźie nád nim umieiętność, y rozumienie ſpráwiedliwośći.

22. Ale ieſli ſię obłądźi, opuśći go, y poda go w ręce nieprzyiáćiełá iego.

23. Synu pilnuy czáſu, á ſtrzeż ſię złego.

24. Nie wſtyday ſię mowić prawdy zá duſzę twoię.

25. Bo ieſt wſtyd przywodzący grzech; á ieſt wſtyd przywodzący ſławę y łáſkę.

26. Nie miey względu ná oſobę przećiw oſobie twoiey, áni ná kłamſtwo przećiw duſzy twoiey.

27. Nie wſtydź ſię bliźniego twego w upadku iego.

28. Ani záwśćiągay ſłowá czáſu zbáwiennego; nie kryy mądrośći twey w ozdobie ſwey.

29. Bo mądrość poznána bywa z ięzyká; á ſmyſł y umieiętność, y náuká, z mowy roſtropnego, y ſtáteczność z uczynkow ſpráwiedliwych.

30. Nie ſprzećiway ſię ſłowu prawdźiwemu żadnym obyczáiem; y ſromay ſię kłamſtwá nie umieiętnośći twoiey.

31. Nie wſtyday ſię ſpowiádáć grzechow twoich;

twoich; á nie poddaway śię káżdemu człowiekowi zá grzech.

32. Nie sprzećiwiay śię obliczu możnego; á nie uśiłuy przećiw bystrośći rzeki.

33. Zá spráwiedliwośćią boiuy zá duszę twoię, y biy śię o prawdę áż do śmierći; á Bog zá ćię zwalczy nieprzyiaćioły twoie.

34. Nie bądź prędkim w ięzyku twoim; á nieporzytecznym, y niedbáłym uczynkách twoich.

35. Nie bądź iáko lew w domu twym, wywrácáiąc domowniki twoie, á obćiążáiąc poddáne tobie.

36. Niech nie będźie ręká twoiá wyćiągniona ku bràniu; áskurczona ku dawániu.

tua *a*; & ne subjicias te omni homini pro peccato.

a Infr. 6. 6.

32. Noli resistere contra faciem potentis; nec coneris contra ictum fluvii *b*.

b Contra id, quod superat vires tuas.

33. Pro justitia agonizare pro anima tua, & usque ad mortem certa pro justitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos.

34. Noli citatus esse in lingua tua; & inutilis, & remissus in operibus tuis.

35. Noli esse sicut leo in domo tua, evertens domesticos tuos, & opprimens subjectos tibi.

36. Non sit porrecta manus tua ad accipiendum; & ad dandum collecta.

ROZDZIAŁ V.

I. Nápominá ku rychley, á powázney pokutie; nie ufáć w bogáctwách, w młodźieństwu, w męstwie, ábo w miłośierdźiu Páńskim. II. Ku stałośći: ábyś śię nie błąkał w drodze Páńskiey. III. Ku szczerośći: ábyś niebył podszczuwácz, ábo dowoistego ięzyka.

1. Nie pátrz ná máiętnośći niespráwiedliwe, á nie mow: Mam dosyć żywnośći; boć nic nie pomoże czásu pomsty y utrapienia.

2. Nie nászláduy w mocy twey żądzy sercá twego;

3. A nie mow: Iákom przemogł? ábo kto mię podbiie zá uczynki moie? Abowiem Bog mscząc śić mśćić śię będźie.

4. Nie mow: Zgrzeszyłem, á coż mi śię złego sstáło? Abowiem Nawyszszy iest ćierpliwy oddawácz.

5. Zá odpuszczony grzech nie bądź bez boiáźni, áni przykłáday grzechu do grzechu.

6. Y nie mow: Miłośierdźie Páńskie wielkie iest, smiłuie śię nád mnostwem grzechow moich.

7. Miłośierdźie bowiem, y gniew prędko przybliżáią śię od niego; á ná grzeszniki pátrzy gniew iego.

8. Nie omieszkaway náwroćić śię do Páná; á nie odkłáday odedniá do dniá.

9. Nagle bowiem przyidźie gniew iego, á czásu pomsty zágubi ćię.

10. Nie frásuy śię o bogáctwá niespráwiedliwe; boć nie pomogą w dźień utrapienia y pomsty.

11. Nie chwiey śię od káżdego wiátru, y nie káżdą

CAPUT V.

I. Hortatur ad conversionem maturam & seriam, ne præsumas ob divitias, juventutem, fortitudinem aut misericordiam Domini 1. II. Ad constantiam, ne sis vagus in via Domini 12. III. Ad sinceritatem, ne sis susurro, aut bilinguis 16.

1. Noli attendere ad possessiones iniquas, *c* & ne dixeris: Est mihi sufficiens vita; nihil enim proderit in tempore vindictæ & obductionis *d*.

c Inique acquirendas.

d Punitionis & mortis.

2. Ne sequaris in fortitudine tua *e* concupiscentiam cordis tui;

e Pro viribus.

3. Et ne dixeris: Quomodo potui? aut quis me subjiciet propter facta mea? Deus enim vindicans vindicabit.

4. Ne dixeris: Peccavi, & quid mihi accidit triste? Altissimus enim est patiens redditor.

5. De propitiato peccato noli esse sine metu, neque adjicias peccatum super peccatum.

6. Et ne dicas: Miseratio Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur.

7. Misericordia *f* enim, & ira ab illo cito proximant; & in peccatores respicit ira illius.

f Prov. 10. 6.

8. Non tardes converti ad Dominum; & ne differas de die in diem.

9. Subito enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te.

10. Noli *g* anxius esse in divitiis injustis; *h* non enim proderunt tibi in die obductionis & vindictæ.

g Prov. 11. 4. 28.

h Injuste acquirendis. Sa.

11. Non ventiles te in omnem ventum *i*, &

i Per inconstantiam.

& non eas in omnem viam; sic enim omnis peccator probatur in duplici lingua *a*.

12. Esto firmus in via Domini, & in veritate sensus tui & scientia; & prosequatur te verbum pacis & justitiæ *b*.

13. Esto mansuetus ad audiendum verbum, ut intelligas; & cum sapientia proferas responsum verum.

14. Si est tibi intellectus, responde proximo; sin autem, sit manus tua super os tuum, ne capiaris in verbo indisciplinato *c*, & confundaris.

15. Honor & gloria in sermone sensati; lingua vero imprudentis subversio est ipsius.

16. Non appelleris susurro; & lingua tua ne capiaris, & confundaris.

17. Super furem enim est confusio & pœnitentia, & denotatio *d* pessima super bilinquem; susurratori autem odium, & inimicitia, & contumelia.

18. Justifica pusillum, & magnum similiter *e*.

a Sibi non constante.

b Constanter dicas sententiam tuam pacificam & justam.

c Imperito.

d Nota confusionis.

e Nulli detrahe sed de omnibus bene loquere.

każdą drogą chodź; bo ták doświadczon bywa káżdy grzesznik rozdwoionego ięzyká.

12. Bądź státeczny w drodze Páńskiey, y w prawdźie umysłu twego, y w umieiętnośći; á niech ćię náśláduie słowo pokoiu, y sprawiedliwośći.

13. Bądź ćichy ku słuchániu słowá, ábyś wyrozumiał; á z mądrośćią daway odpowiedź prawdźiwą.

14. Ieśli masz rozum, odpowiáday bliźniemu; á ieśli nie, niech będźie ręká twoiá ná ustách twoich; by ćię nie podchwycono w nieobácznym słowie, á byłbyś záwstydzon.

15. Część y chwałá w mowie rostropnego; lecz ięzyk niebácznego iest upadek iego.

16. Niechay ćię nie zową obmowcą; á ięzykiem twoim nie dáy się poimáć, y záwstydzáć.

17. Bo nád złodźieiem iest sromotá y żáłość, á ná człowieká dwoistego ięzyká złe potępienie; á ná obmowcę nienawiść, y nieprzyiaźń, y sromotá.

18. Usprawiedliwiay iednáko máłego, y wielkiego.

CAPUT VI.

I. Amicitiam lædunt: improperium, invidia, ac ferocitas: Sed eam fovet dulcedo in verbis & pacifica conversatio 1. II. Verus amicus, mystice Christus, non potest satis æstimari 6. III. Diligenda & conservanda sapientia; quærenda prudentum societas, & servanda Dei præcepta 18.

1. Noli fieri *f* pro amico inimicus proximo; improperium enim & contumeliam malus hæreditabit, & omnis peccator invidus & bilinguis.

2. Non *g* te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus; ne forte elidatur *h* virtus tua per stultitiam;

3. Et folia tua *i* comedat, & fructus tuos perdat, & relinquaris velut lignum aridum in eremo.

4. Anima enim nequam *k* disperdet, qui se habet, & in gaudium inimicis dat illum, & deducet in sortem impiorum.

5. Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos; & lingua eucharis *l* in bono homine abundat.

6. Multi pacifici sint tibi; & consiliarius sit tibi unus *m* de mille.

f Per susurrationem vel detractionem.

g Rom. 12. 16. Phil. 2. 3.

h A Deo puniente superbiam.

i Ornatum & gloriam tuam

k Superba, amara, virulenta.

l Gratiosa.

m Cui arcana tua credas.

ROZDZIAŁ VI.

I. Przyiáćielstwo poniewáżą: zelżywość, zazdrość, á zuchwálstwo; lecz mową łágodną, á spokoyne obcowánie záchowuią go. II. Prawdźiwy przyiáćiel, to iest: Chrystus, niemá godney wági. III. Máfz mytowáć, y záchowáć mądrość; szukáć rostropnych towárzystwa, á strzec Bo-skie przykazánia.

1. Nie sstaway się bliźniemu z przyiaćielá nieprzyiaćielem; złą sławę bowiem, y sromotę zły człowiek odźiedźiczy, y wszelki grzesznik zazdrośćiwy, y dwoistego ięzyká.

2. Nie wynoś się w myśli duszе twoiey iáko byk; áby snadź nie byłá zrážona moc twoiá przez głupstwo;

3. A nie pożárłá liśćia twego, y potráćiłá owocu twego, á zostałbyś iáko drzewo suche ná puszczy.

4. Duszá bowiem złośćiwa zátráći tego, kto ią ma, y podáie go poćiechą nieprzyiaćiołom, y przywiedźie w dźiał niezbożnikow.

5. Wdźięczne słowo rozmnaża przyiaćioły, y ubłaga nieprzyiaćiele; á ięzyk wymowny w dobrym człowiecze obfituie.

6. Miey wiele życzliwych; á od porády miey iednego z tyśiącá.

7. Iesli nábywasz przyiaćielá; przez doświádczenie go nábyway, á nie łácno mu wierz.

8. Bo iest przyiaćiel według czásu swego; á nie wytrwa w dźień utrapienie.

9. Y iest przyiaćiel, ktory się obraca do nieprzyiáźni; y iest przyiaćiel, ktory nienáwiść, y swar, y hánbę obiáwi.

10. A iest przyiaćiel towárzysz stołu, y nie zetrwa czásu potrzeby.

11. Przyiaćiel iesli wytrwa státecznie, będźie tobie iáko rowiennik, á miedzy domowniki twemi bespiecznie sobie poczynáć będźie.

12. Iesli się uniży przećiw tobie, á skryie się przed tobą; iednomyślną będźiesz miał przyiaźń dobrą.

13. Odłącz się od nieprzyiaćioł twoich, á bądź ostrożny z przyiaćioły twemi.

14. Wierny przyiaćiel iest mocna obroná; á kto go nálazł, skarb nálazł.

15. Wiernemu przyiaćielowi niemász porownánia; y niemász godney wagi złotá, y srebrá przećiw dobroći wiáry iego.

16. Przyiaćiel wierny lekárstwo żywotá, y nieśmiertelnośći; á ktorzy się boią Páná, naydą go.

17. Kto się Bogá boi, rownie będźie miał przyiaćielstwo dobre; bo iákim on iest, tákim będźie y przyiaćiel iego.

18. Synu od młodośći twoiey przyimuy náukę, á naydźiesz mądrość áż do szedźiwośći.

19. Iáko ten, ktory orze, y śieie, przychodź do niey, á czekay dobrych iey owocow;

20. Niewiele się bowiem sprácuiesz robiąc około niey, á rychło będźiesz używał pożytkow iey.

21. Iáko przykra zbytnie iest mądrość nieumieiętnym ludźiom; y nie wytrwa w niey głupi.

22. Iáko moc kámienia będźie w nich doświádczenie, á bez omieszkánia odrzucą ią.

23. Mądrość bowiem náuki iest wedle imięnia swego, y nie iest wielom znáioma; á ktorym iest znáioma, trwa áż do widzenia Bożego.

24. Słuchay synu, á przyimi rádę rozumu, á nie odrzucay rády moiey.

25. Poday nogę twoię w pętá iey, y szyię twoię do láncuchá iey.

26. Podłoż rámię twoie, á noś ią, á niechći się nie przykrzą związki iey.

27. Ze wszytkiego umysłu twego przychodź do niey, á ze wszytkiey mocy twey strzeż drog iey.

28. Szu-

7. Si possides amicum; in tentatione *a* posside eum, & ne facile credas ei.

8. Est enim amicus secundum tempus suum; & non permanebit in die tribulationis.

9. Et est amicus, qui convertitur ad inimicitiam; & est amicus, qui odium & rixam, & convitia denudabit.

10. Est autem amicus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis.

11. Amicus, si permanserit fixus, erit tibi quasi coæqualis, & in domesticis tuis fiducialiter aget.

12. Si humiliaverit se contra te, & a facie tua absconderit se *b*; unanimem habebis amicitiam bonam *c*.

13. Ab inimicis tuis separare, & ab amicis tuis attende.

14. Amicus fidelis *d*, protectio fortis; qui autem invenit illum, invenit thesaurum.

15. Amico fideli nulla est comparatio; & non est digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius.

16. Amicus fidelis, medicamentum vitæ & immortalitatis; & qui metuunt Dominum, invenient illum.

17. Qui timet Deum, æque habebit amicitiam bonam; quoniam secundum illum erit amicus illius.

18. Fili a juventute tua excipe doctrinam, & usque ad canos invenies sapientiam.

19. Quasi is, qui arat, & seminat, accede ad eam, & sustine bonos fructus illius;

20. In opere enim ipsius exiguum laborabis, & cito edes de generationibus *e* illius.

21. Quam aspera est nimium sapientia indoctis *f* hominibus; & non permanebit in illa excors *g*.

22. Quasi lapidis *h* virtus probatio *i* erit in illis, & non demorabuntur projicere *k* illam.

23. Sapientia enim doctrinæ secundum nomen est ejus *l*, & non est multis manifesta; quibus autem cognita est, permanet usque ad conspectum Dei.

24. Audi fili, & accipe consilium intellectus *m*, & ne abjicias consilium meum.

25. Injice pedem tuum in compedes illius, *n* & in torques illius collum tuum.

26. Subjice humerum tuum, & porta illam, & ne acedieris *o* vinculis ejus.

27. In omni animo tuo accede ad illam, & in omni virtute tua conserva vias ejus.

28. In-

a á Prius explora.
b Opem subtrahens.
c Cum altero, mystice cum Christo.
d Mystice Christus.
e Fructibus.
f Indisciplinatis.
g Stultus.
h Lydii.
i Tentatio.
k Non cito abjicient sapientiam veram.
l Quia in Hebraico, & Arabico idiomate sapientia cognationem habet cum verbo abscondere.
m Seu prudens.
n Sapientiæ.
o Tædio afficiaris.

28. Inveſtiga illam, & manifeſtabitur tibi; & continens factus ne derelinquas eam.

29. In noviſſimis enim invenies requiem in ea, & convertetur tibi in oblectationem.

30. Et erunt tibi compedes ejus in protectionem fortitudinis, & baſes virtutis; & torques illius in ſtolam gloriæ.

31. Decor enim vitæ eſt in illa, & vincula illius alligatura ſalutaris.

32. Stolam gloriæ indues eam, & coronam gratulationis *a* ſuperpones tibi.

a Feſtivam & lætam cum illa.

33. Fili, ſi attenderis mihi, diſces; & ſi accommodaveris animum tuum, ſapiens eris.

34. Si inclinaveris aurem tuam, excipies doctrinam; & ſi dilexeris audire, ſapiens eris.

35. In *b* multitudine presbyterorum *c* prudentium ſta, & ſapientiæ illorum ex corde conjungere; ut omnem narrationem Dei poſſis audire, & proverbia laudis *d* non effugiant a te.

b Infr. 8. 9.
c 1. Seniorum.
d Laudabiles ſententiæ.

36. Et ſi videris ſenſatum, evigila *e* ad eum, & gradus oſtiorum illius exterat pes tuus.

e Summo mane adeas.

37. Cogitatum *f* tuum habe in præceptis Dei, & in mandatis illius maxime aſſiduus eſto; & ipſe dabit tibi cor, & concupiſcentia ſapientiæ *g* dabitur tibi.

f Pſal. 1. 2.
g Concupita ſapientia.

28. Szukay iey, á oznaymi ſię tobie; á doſtáwſzy nieopuſczay iey.

29. Bo ná oſtátek naydźieſz w niey odpocznienie, á obroćić ſię w kochánie.

30. Y będą tobie pętá iey obroną mocną, y ſtałym fundámentem; á łáncuchy iey ſzátą chwały.

31. Bo ubior żywotá ieſt w niey, á związki iey záwieſzenia zbáwienne.

32. W ſzátę chwały obleczeſz ią, á koronę rádośći włożyſz ná ſię.

33. Synu będźieſzli mię ſłuchał, náuczyſz ſię; á ieſli przyłożyſz myśli twe, mądrym będźieſz.

34. Ieſli nákłoniſz uchá twego, poymieſz náukę; á ieſlić miło będźie ſłucháć, mądrym zoſtánieſz.

35. Staway w gromádźie ſtárcow roſtropnych, á przyłączay ſię z ſercá mądrośći ich; ábyś wſzelką powieść Boſką ſłyſzeć mogł, á przypowieśći chwały godne, ábyć táyne nie były.

36. A uyźrzyſzli mądrego, porań ſię do niego, á nogá twoiá niechay trze progi drzwi iego.

37. Myśl twoię miey w przykázaniu Bożym, y w mándaćiech iego nabárźiey bądź uſtáwiczny; á on tobie da ſerce, y pożądánie mądrośći będźie dano tobie.

CAPUT VII.

I. Fugienda ſunt mala, ambitio, præſumptio, puſillaminitas, mendacium, verboſitas, præſumptio in oblationibus &c. 1. II. Parentes filios erudiant, & filias elocent; filii honorent parentes 25. III. Deus ac ſacerdotes ipſius honorandi; opera miſericordiæ, & memoria noviſſimorum commendatur 31.

1. NOli facere mala, & non te apprehendent.

2. Diſcede ab iniquo, & deficient mala abs te.

3. Fili, non ſemines mala in ſulcis injuſtitiæ *h*, & non metes ea in ſeptuplum.

h Obſequens deſideriis carnalibus.

4. Noli quærere a Domino ducatum *i*, neque a rege cathedram honoris *k*.

i Seu principatum.
k Primum in aula locum.

5. Non *l* te juſtifices ante Deum; quoniam agnitor cordis ipſe eſt; & penes regem noli velle videri ſapiens.

l Job. 9. 2. Pſal. 142. 2. Eccl. 7. 17. Luc. 18. 11.

6. Noli quærere fieri judex, niſi valeas virtute

ROZDZIAŁ VII.

I. Abyśmy złośći nieczynili: przepychę, otuchę, upadłość ſercá, kłamſtwa, wielomowność, uprzedzánia w ofiárach &c. II. Aby oyczowie ſyny ćwiczyli, corki wydáli; á ſynowie rodźicze czćili. III. Máſz Bogá, y iego kapłany czćić; w myłośierdnych ſkutach ſię ćwiczić, á ná oſtátne rzeczy pamiętać.

1. NIe czyń złych rzeczy, á nie imą ſię ciebie.

2. Odſtąp od nieprávnego, á odſtąpią złe od ćiebie.

3. Synu nie śiey złośći ná zágoniech nieſpráwiedliwośći, ánie będźieſz ich żął śiedmioráko.

4. Nie proś zwierzchnośći od Páná, áni zacney ſtolice od krolá.

5. Nie czyń ſię ſpráwiedliwym przed Bogiem; bo poznawcá ſercá on ieſt; á przed krolem niechćiey bydź widźian mądrym.

6. Nie ſtáray ſię, ábyś był ſędźią, áżbyś mogł

mogł mocą przełomić niepráwośći; byś śię znać nie uląkł osoby możnego, y nie uczynił z gorszenia w spráwiedliwośći twoiey.

7. Nie grzesz przećiwko mnostwu miástá, áni śię wdaway miedzy lud.

8. Ani wiąż dwoiákich grzechow; bo y zá ieden wolen nie będźiesz.

9. Nie bądź boiázliwym ná umyśle twoim.

10. Modlić śię, y iálmużny czynić, nie opuszczay.

11. Nie mow: zá wielkośćią dárow moich weyźrzy Bog; á gdy będę ofiárował Bogu Naywyższemu, przyimie dáry moie.

12. Nie naśmieway śię z człowieká w gorzkośći dusze; bo iest, ktory uniża, y podwyższa Bog wszytko widzący.

13. Nie orz kłamstwá przećiw brátu twemu; áni przećiw przyiaćielowi ták czyń.

14. Niechćiey kłamáć wszelákim kłamstwem; bo ustáwiczność iego nie iest dobra.

15. Nie bądź wielomownym w gromádźie stárych, á nie powtarzay słow ná modlitwie twoiey.

16. Nie miey w nienawiśći robot prácowitych, áni spráwowánia roley postánowionego od Nawyższego.

17. Nie licz śię w gromády niekárnych.

18. Pámiętay ná gniew, że nie omieszka.

19. Uniżay bárzo duchá twego; bo pomstá ćiáłá złośliwego, ogień y robak.

20. Nie wykracay ná przećiwko przyiaćielowi odwłaczáiącemu pieniądze; áni brátá namilszego dla złotá nie wzgárdzay.

21. Nie odłączay śię od żony mądrey y dobrey, ktoreyeś dostał w boiáźni Páńskiey; bo wdźięczność iey wstydliwośći nád złoto.

22. Nie obrážay czeládniká wiernie prácuiącego; áni naiemniká wydawáiącego duszę swą.

23. Sługá mądry niech ći będźie miłe iáko duszá twoiá; nie omylay go w wolnośći, y nie zostáwuy go w ubostwie.

24. Máśz dobytek? przyglądayże go; á iesli iest pożyteczny, niech trwa u ćiebie.

25. Masz syny? ćwicz ie, á náchylay ich z dźiećińśtwá ich.

26. Masz corki? strzeżże ćiáłá ich, á nie okázuy im wesołey twarzy.

27. Wyday corkę, á wielką rzecz spráwisz; á day ią zá człowieká rostropnego.

28. Iesli masz żonę według dusze twoiey, nie

virtute irrumpere iniquitates; ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in æquitate tua.

7. Non pecces in multitudinem civitatis, nec te immittas in populum.

8. Neque *a* alliges duplicia peccata *b*; nec enim in uno eris immunis *c*.

9. Noli esse pusillanimis in animo tuo.

10. Exorare, & facere eleemosynam ne despicias.

11. Ne dicas: In multitudine munerum meorum respiciet Deus; & offerente me Deo altissimo, munera mea suscipiet *d*.

12. Non irrideas hominem in amaritudine animæ *e*; est enim, qui humiliat & exaltat, circumspector Deus.

13. Noli arare *f* mendacium adversus fratrem tuum; neque in amicum similiter facias.

14. Noli velle mentiri omne mendacium; assiduitas enim illius non est bona.

15. Noli verbosus esse in multitudine presbyterorum, & non iteres verbum in oratione tua *g*.

16. Non oderis laboriosa opera, & rusticationem creatam ab Altissimo.

17. Non te reputes *h* in multitudine indisciplinatorum.

18. Memento iræ *i*, quoniam non tardabit.

19. Humilia valde spiritum tuum; quoniam vindicta carnis impii, ignis & vermis.

20. Noli prævaricari in amicum pecuniam differentem; neque fratrem carissimum auro spreveris.

21. Noli discedere a muliere sensata & bona, quam sortitus es in timore Domini; gratia enim verecundiæ illius super aurum.

22. Non *k* lædas servum in veritate operantem; neque mercenarium dantem animam suam.

23. Servus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua; non defraudes illum libertate *l*; neque inopem derelinquas illum.

24. Pecora tibi sunt? attende illis; & si sunt utilia, perseverent apud te.

25. Filii tibi sunt? erudi illos, & curva illos a pueritia illorum.

26 Filiæ tibi sunt? serva corpus illarum, & non ostendas hilarem faciem tuam ad illas.

27. Trade filiam, & grande opus feceris; & homini sensato *m* da illam.

28. Mulier si est tibi secundum animam tuam

a Infr. 12. 7.
b Alios incitando ad seditionem.
c A pœna, quot ergo pœnas subibis, si insuper alienis peccatis te oneres?
d sc. sine pœnitentia.
e 1. Reg. 2. 7.
f Laborare seu laboriose confingere dolos & fraudes.
g In precibus fuge irreverentem & inutilem tautologiam. Tirin.
h Computes & socium impiis præstes.
i Vindictæ.
k Lev. 19. 13.
l Quam illi suo tempore debes.
m Prudenti & cordato, nec specta solas opes.

tuam, non projicias illam; & odibili *a* non credas te.

29. In toto corde tuo honora *b* patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne oblivisc aris.

30. Memento, quoniam nisi per illos natus non fuisses; & retribue illis, quomodo & illi tibi.

31. In tota anima tua time Dominum, & sacerdotes illius sanctifica *c*.

32. In omni virtute tua dilige eum, qui te fecit; & ministros ejus ne derelinquas.

33. Honora *d* Deum ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes, & propurga *e* te cum brachiis.

34. Da illis partem, *f* sicut mandatum est tibi, primitiarum & purgationis; & de negligentia tua purga te cum paucis *g*.

35. Datum brachiorum tuorum & sacrificium sanctificationis offeres Domino, & initia *h* sanctorum.

36. Et pauperi porrige manum tuam; ut perficiatur propitiatio, & benedictio tua.

37. Gratia dati in conspectu omnis viventis; & mortuo non prohibeas gratiam *i*.

38. Non *k* desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula.

39. Non *l* te pigeat visitare infirmum; ex his enim in dilectione firmaberis.

40. In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis.

a Odiosæ.
b Tob. 4. 3.
c Sancte honora, ut sanctos & Deo consecratos.
d Deut. 12. 18.
e Expurga & expia te, offerendo etiam brachia seu armos victimarum.
f Lev. 2. 3. Num. 18. 15.
g Quod pauci faciunt, offerendo saltem pauca, si multa no potes.
h Primitias.
i Fieri per sepulturam & suffragia.
k Rom. 12. 15.
l Matth. 25. 36.

nie porzucay iey; á nie zwierzay się tey, ktorey nienawidźisz.

29. Ze wszytkiego sercá twego czći oycá twego, á nie zapominay stękánia máki twoiey.

30. Pomni, żebyś się był nie národźił, by nie przez nie; y oddaway im, iáko y oni tobie.

31. Ze wszytkiey duszé twoiey boy się Páná, á kápłany iego miey zá święte.

32. Ze wszytkiey śiły twoiey miłuy tego, ktory ćię uczynił; á sług iego nie opuszczay.

33. Czći Bogá ze wszytkiey duszé twoiey, y czći kápłany, á oczyśćiay się rámiony.

34. Daway im część, iákoć roskazano, pierwiastek, y oczyśćienia; á zá niedbáłośći twoie oczyść się z niewielą.

35. Dar łopátek twoich, y ofiárę poświęcenia ofiáruiesz Pánu, y pierwiastki rzeczy świętych.

36. Y ubogiemu śćiągni rękę twoię; áby się wykonáło ubłagánie, y błogosłáwieństwo twoie.

37. Wdźięczność datku przed oczymá u káżdego żywiącego; á umárłemu nie zabrániay łáski.

38. Nie zániechiway płáczących ćieszyć, á z płáczącymi chodź.

39. Nie leń się náwiedźić chorego; bo z tąd w miłośći będźiesz utwierdzony.

40. We wszytkich spráwách twoich pámiętay ná ostátnie rzeczy twoie, á ná wieki nie zgrzeszysz.

CAPUT VIII.

I. Non contendendum cum potente, indocto &c. 1. II Non fœnerandum fortiori, nec spondendum supra virtutem &c. 15. III. Quomodo agendum cum audace, iracundo, fatuo, extraneo 18.

1. NOn litiges cum homine potente; ne forte incidas in manus illius.

2. Non *m* contendas cum viro locuplete; ne forte contra te constituat litem tibi.

3. Multos *n* enim perdidit aurum & argentum; & usque ad cor regum extendit, & convertit.

4. Non litiges cum homine linguato, & non strues in ignem illius ligna *o*.

5. Non communices homini indocto; ne male de progenie tua loquatur.

6. Ne despicias hominem avertentem se a

m Matth. 25. 25.
n Infr. 31. 6.
o Præbens illi occasionem male loquendi.

ROZDZIAŁ VIII.

I. Nie mász się swárźić z możnym, nieumieiętym &c. II. Niepożyczac możney szemu, nie ręczić nád przemożenie &c. III. Iák się mász sprawowáć z zuchwáłym, gniewliwym, głupim, obcym,

1. NIe wadź się z człowiekiem możnym; byś snádź nie wpadł w ręce iego.

2. Nie spieray się z człowiekiem bogátym; by snádź przećiw tobie práwem nie czynił.

3. Bo mnogich zátráćiło złoto y srebro; y áż do serc krolewskich przebyło, y wywroćiło ie.

4. Nie swarz się z człowiekiem ięzycznym, á nie przykłáday drew ná ogień iego.

5. Nie obcuy z nieumieiętnym człowiekiem; áby źle nie mowił o rodzáiu twoim.

6. Nie wzgardzay człowieká, ktory się od-

wráca od grzechu, áni mu urągay; pomni, żeſmy wſzyſcy godni karánia.

7. Nie gardź człowiekiem w ſtárośći iego; bo y z nas ſię zſtárzeią.

8. Nie ráduy ſię z śmierći nieprzyiaćielá twego; wiedząc, że wſzyſcy umieramy, á do weſela przyśdź niechcemy.

9. Nie lekce waż powieśći ſtárcow mądrych, á w przypowieśćiách ich baw śię.

10. Bo ſię od nich náuczyſz mądrośći y náuki rozumu, y ſłużyć pánom bez przygány.

11. Nie puſzczay mimo ſię powieśći ſtárſzych; bo ſię oni náuczyli od oycow ſwoich;

12. Bo od nich náuczyſz ſię rozumu, y dáwáć odpowiedź czáſu potrzeby.

13. Nie roſpalay weglá grzeſznikow karząc ie, y nie zápalay ſię płomieniem ogniá grzechow ich.

14 Nie ſprzećiway ſię człowiekowi potwarnemu; áby nie śiadł iáko nieprzyiaćiel przećiw uſtam twoim.

15. Nie pożyczay człowiekowi nád ćię możnieyſzemu; á ieſli pożyczyſz, miey zá rzecz ſtrácóną.

16. Nie ręcz nád przemożenie twoie; á ieſliś ręczył, obmyślay, iákobyś miał zápłáćić.

17. Nie ſądź przećiw ſędźiemu; ponieważ według ſpráwiedliwośći ſądźi.

18. Nie chodź w drogę z człowiekiem śmiáłym, by ſnadź nie zwálił złośći ſwoich ná ćię; bo on idźie według woley ſwoiey, á weſpoł z iego ſzaleńſtwem zginieſz.

19. Nie będźieſz ſię wádźił z gniewliwym, á z śmiáłym nie chodź ná puſzczą; bo iáko nic w oczách iego ieſt krew, á gdźie niemáſz rátunku, zábiie ćię.

20. Z głupimi nie miey rády; ábowiem nie może ſię im podobáć, ieno co im miło.

21. Przed obcym nie miey rády; bo nie wieſz, co urodźi.

22. Nie káżdemu człowiekowi otwarzay ſercá twego; bydź ſnadź nie oddał łáſką falſzywą, á nie ſzkálował ćię.

a peccato, *a* neque improperes ei; memento, quoniam omnes in correptione *b* ſumus.

7. Ne *c* ſpernas hominem in ſua ſenectute; etenim ex nobis ſeneſcunt.

8. Noli de mortuo inimico tuo gaudere; ſciens, quoniam omnes morimur, & in gaudium *d* nolumus venire *e*.

9. Ne *f* deſpicias narrationem presbyterorum ſapientium, & in proverbiis eorum converſare.

10. Ab ipſis enim diſces ſapientiam & doctrinam intellectus, & ſervire magnatis ſine querela.

11. Non te prætereat narratio ſeniorum; ipſi enim didicerunt a patribus ſuis;

12. Quoniam ab ipſis diſces intellectum, & in tempore neceſſitatis dare reſponſum.

13. Non incendas *g* carbones peccatorum arguens eos, & ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum.

14. Ne contra faciem ſtes contumelioſi; ne ſedeat quaſi inſidiator ori tuo.

15. Noli *h* fœnerari homini fortiori te; quod ſi fœneraveris, quaſi perditum habe.

16. Non ſpondeas ſuper virtutem tuam; quod ſi ſpoponderis, quaſi reſtituens cogita.

17. Non judices contra judicem; quoniam ſecundum, quod juſtum eſt, judicat.

18. Cum *i* audace non eas in via, ne forte gravet mala ſua in te; ipſe enim ſecundum voluntatem ſuam vadit, & ſimul cum ſtultitia illius peries *k*.

19. Cum *l* iracundo non facies rixam, & cum audace non eas in deſertum; quoniam quaſi nihil eſt ante illum ſanguis; & ubi non eſt adjutorium, elidet te.

20. Cum fatuis conſilium non habeas; non enim poterunt diligere, niſi quæ eis placent.

21. Coram extraneo ne facias conſilium *m*; neſcis enim, quid pariet *n*.

22. Non omni homini cor tuum manifeſtes; ne forte inferat tibi gratiam *o* falſam, & convitietur tibi.

a 1. Cor. 2. 6. Gal. 6. 1.
b Digni reprehenſione.
c Lev. 19. 32.
d Cœleſte.
e Impediti tali odio.
f Sup. 6. 35.
g Arguendo exaſperes.
h Infr. 29. 4.
i Gen. 4. 8.
k Juxta antiquam Grammaticam, id eſt, peribis.
l Prov. 22. 24
m Manifeſtans ei tua ſecreta
n Molietur.
o Pro gratia contumeliam

ROZDZIAŁ IX.

I. Oſtroznie ſię má z niewiaſtámi obcowáć; towarzyſtwo ich ieſt niebeſpieczne męszczyznom. II. Stáry przyiaćiel má ſię zachowáć. III. Dáleko máſz bydź od człowieká, ktory ma moc zábić; á ná Bogá wzgląd mieć.

CAPUT IX.

I. Caute cum mulieribus agendum; ſocietas earum viris periculoſa 1. II. Amicus antiquus ſervandus 14. III. Abſis ab habente poteſtatem occidendi; Deumque præ oculis habe 18.

1. NOn zeles mulierem sinus tui; ne ostendat super te malitiam doctrinæ nequam *a*.

2. Non des mulieri potestatem *b* animæ tuæ, ne ingrediatur in virtutem tuam *c*, & confundaris.

3. Ne respicias mulierem multivolam; ne forte incidas in laqueos illius.

4. Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam; ne forte pereas in efficacia illius.

5. Virginem *d* ne conspicias; ne forte scandalizeris in decore illius.

6. Ne *e* des fornicariis animam tuam in ullo; ne perdas te, & hæreditatem tuam.

7. Noli circumspicere in vicis civitatis, nec oberraveris in plateis illius.

8. Averte *f* faciem tuam á muliere compta, & ne circumspicias speciem alienam.

9. Propter speciem mulieris multi perierunt; & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit.

10. Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur.

11. Speciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti sunt; colloquium enim illius quasi ignis exardescit.

12. Cum aliena muliere ne sedeas omnino, nec accumbas cum ea super cubitum *g*.

13. Et non alterceris *h* cum illa in vino; ne forte declinet cor tuum in illam, & sanguine *i* tuo labaris in perditionem.

14. Ne derelinquas amicum antiquum *k*; novus enim non erit similis illi.

15. Vinum novum, amicus novus; veterascet, & cum suavitate bibes illud.

16. Non *l* zeles gloriam, & opes peccatoris; non enin scis, quæ futura sit illius subversio.

17. Non placeat tibi injuria *m* injustorum; sciens, quoniam usque ad inferos non placebit impius.

18. Longe abesto ab homine potestatem habente occidendi; & non suspicaberis *n* timorem mortis.

19. Et si accesseris ad illum, noli aliquid committere; ne forte auferat vitam tuam.

20. Communionem mortis scito; quoniam

a Quam tua zelotypia ipsam docuit.
b Ut possit quidquid vult.
c Dominatum tibi debitum obtineat.
d Gen. 6. 2.
e Prov. 1. 2.
f Gen. 34. 2. 2. Reg. 11. 4. & 13. 1. Matth. 5. 28.
g Tuum innixus colloquens ei.
h Invitans ad potum.
i Concupiscentia.
k Antonomastice, & per excellentiam intellige Christum.
l Jud. 9. 4. 2. Reg. 15. 10.
m Injusta actio.
n Cum anxietate.

1. NIe miey w podeyźrzeniu niewiásty łoná twego; áby nie okazáłá nád tobą złośći náuki złey.

2. Nie daway niewieśćie mocy nád duszą twą; áby nie wstąpiłá ná śiłę twoię, y byłbyś záwstydzony.

3. Nie pátrz ná niewiástę wielochćiwą; byś snadź nie wpadł w śidłá iey.

4. Z tanecznicą nie bądź ustáwiczny, áni iey słuchay; byś snac nie zginął iey potężnośćią.

5. Nie pátrz ná pánnę; ábyś się nie zgorszył z iey pięknośći.

6. Nie day duszę twoiey niwczym wszetecznicam; ábyś się nie zágubił, y dźiedźictwá twego.

7. Nie pogląday po ulicách miástá, áni się przebiegay po rynkách iego.

8. Odwroć oblicze twoie od niewiásty pięknie ubráney, á nie przypátruy się cudzey pięknośći.

9. Wiele ludźi zginęło dla pięknośći niewieśćiey; á ztąd się poządliwość zápala iáko ogień.

10. Káżda niewiástá, ktora iest nierządna, iáko gnoy ná drodze podeptána będźie.

11. Pięknośći cudzey niewiásty wiele dźiwuiąc się sstali się złośliwemi; bo rozmowá z nią iáko ogień się rozpala.

12. Z cudzą niewiástą zgołá nie śiaday, áni śiedź z nią podpárwszy się łokćiá.

13. Ani z nią sporu wiedź ná winie; by się snadź nie skłoniło ku niey serce twoie, á upádłbyś w zátrácenie przez krew twoię.

14. Nie opuszczay stárego przyiaćielá; bowiem nowy nie będźie mu podobny.

15. Nowe wino przyiaćiel nowy; podstárzeie, á z roskoszą pić ie będźiesz.

16. Nie zayźrzy chwały, y bogactw złośliwemu; bo nie wiesz, ktore ma bydź wywrocenie iego.

17. Nie kochay się w krzywdźie niesprawiedliwych; wiedząc, że áż do piekłá nie będźie się podobał niezbożny.

18. Dáleko bądź od człowieká, ktory ma moc zábić; á nie będźiesz się obawiał boiáźni śmierći.

19. A iesli prystániesz do niego, nie dopuszczay się niczego; bydź snadź nie odiął żywotá twego.

20. Wiedz o pospolitośći śmierći; bo przez po-

pośrzodek śideł będźiesz chodźił, á po zbroiách ludźi boleiących będźiesz śię przechodźił.

21. Wedle możnośći twey wáruy śię od bliźniego twego, á z mądrymi, y rostropnymi mieway spráwy.

22. Ludźie spráwiedliwe mieway u stołu swego, á w boiáźni Páńskiey niech będźie chłubá twoiá.

23. A w rozumie niechći będźie myśl o Bogu; á wszytká rozmowá twoiá o przykazániu Nawysszego.

24. Z ręki rzemieslnikow robotę chwalić będą, á przełożonego nád ludem z mądrośći mowy iego; á słowo z rostropnośći stárszych.

25. Strászny iest w mieśćie swym człowiek ięzyczny; á niebáczny w mowie obrzydły będźie.

niam in medio laqueorum ingredieris, & super dolentium arma ambulabis.

21. Secundum virtutem tuam cave te a proximo tuo, & cum sapientibus & prudentibus tracta.

22. Viri justi sint tibi convivæ, & in timore Dei sit tibi gloriatio.

23. Et in sensu *a* sit tibi cogitatus Dei; & omnis enarratio tua in præceptis Altissimi.

24. In manu artificum *b* opera laudabuntur, & princeps populi in sapientia sermonis sui; in sensu vero seniorum verbum.

25. Terribilis est in civitate homo linguosus; & temerarius in verbo suo odibilis erit.

a Mente.

b Ex artis peritia.

ROZDZIAŁ X.

Ktore cnoty przystoyne są sędźiom, y przełożonym. Bo I. sędźiá mądry, iest pożyteczny; głupi, szkodliwy; przełożonego poddáni náśláduią; wszytko w ręce Bożey. II. Dla dźiewięc przyczyn Pychá obráźliwá iest, á dla złączonych niecnot: niespráwiedliwośći, zelżywośći, łakomstwa &c. III. Chwałá boiáźni Bożey; nie gardźić ubogim, nie ważić grzesznego; w ćichośći záchowáć duszę.

1. SĘdźia mądry będźie sądźił lud swoy, á przełożeństwo rostropnego stałe będźie.

2. Iáki iest sędźia ludu, tácy też słudzy iego; á iáki przełożony miástá, tácy y mieszkáiący w nim.

3. Krol nieumieiętny potráći lud swoy; á miástá osádzone będą rostropnośćią mądrych.

4. W ręce Bożey władza nád źiemią; y pożytecznego sprawce wzbudźi nád nią ná czás.

5. W ręce Bożey szczęśćie człowiecze; á ná osobę człowieká uczonego włoży sławę iego.

6. Nie pámiętay káżdey krzywdy bliźniego; á nie czyń nic w spráwách krzywdy.

7. Omierzła iest pychá przed Bogiem y przed ludźmi; y brzydliwa wszelka niespráwiedliwość narodow.

8. Krolestwo bywa przenaszáne od narodu do narodu dla niespráwiedliwośći y krzywd, y potwarzy, y rozmáitych zdrad.

9. A nád łákomego nic niemász gorszego. Przeczże śię pyszni źiemiá y popioł?

CAPUT X.

Quæ virtutes deceant judices, & principes: nam I. sapiens judex utilis; insipiens, perniciosus; rectorem subditi imitantur; omnia in manu Dei. II. Detestabilis superbia est propter novem rationes & adjuncta crimina injustitiæ, contumeliæ, avaritiæ &c. 7. III. Laus timoris Dei: non despiciendus pauper, nec peccator honorandus; anima in mansuetudine servanda. 23.

1. JUdex sapiens judicabit populum suum, & principatus sensati stabilis erit.

2. Secundum *c* judicem populi, sic & ministri ejus; & qualis rector est civitatis, tales & inhabitantes in ea.

3. Rex *d* insipiens perdet populum suum; & civitates inhabitabuntur per sensum potentium.

4. In manu Dei potestas terræ; & utilem rectorem suscitabit in tempus *e* super illam.

5. In manu Dei prosperitas hominis; & super faciem scribæ *f* imponet honorem suum.

6. Omnis injuriæ proximi ne memineris; *g* & nihil agas in operibus injuriæ.

7. Odibilis coram Deo est & hominibus superbia; & execrabilis omnis iniquitas gentium *h*.

8. Regnum *i* a gente in gentem transfertur propter injustitias, & injurias, & contumelias, & diversos dolos.

9. Avaro autem nihil est scelestius *k*. Quid superbit terra & cinis?

c Prov. 29. 12.

d 3. Reg. 12. 13.

e Tempore opportuno.

f Veri litterati, & docti.

g Lev. 19. 13.

h Causaliter est superbia.

i Dan. 4. 15.

k Maxime si superbia accesserit.

10. Nihil eſt iniquius, quam amare pecuniam; hic enim & animam ſuam venalem habet; quoniam in vita ſua projecit intima ſua *a*.

11. Omnis potentatus *b* brevis vita. Languor prolixior gravat medicum.

12. Brevem *c* languorem præcidit medicus; ſic & rex hodie eſt, & cras morietur.

13. Cum enim morietur homo, hæreditabit ſerpentes, & beſtias, & vermes.

14. Initium ſuperbiæ hominis, apoſtatare a Deo *d*.

15. Quoniam ab eo, qui fecit illum, receſſit cor ejus *e*; quoniam initium omnis peccati eſt ſuperbia; qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & ſubvertet eum in finem.

16. Propterea exhonoravit Dominus conventus malorum, & deſtruxit eos usq; in finẽ.

17. Sedes ducum ſuperborum deſtruxit Deus, & ſedere fecit mites pro eis.

18. Radices gentium ſuperbarum arefecit Deus, & plantavit humiles ex ipſis gentibus.

19. Terras gentium evertit Dominus, & perdidit eas usque ad fundamentum.

20. Arefecit ex ipſis, & diſperdidit eos, & ceſſare fecit memoriam eorum a terra.

21. Memoriam ſuperborum perdidit Deus, & reliquit memoriam humilium ſenſu.

22. Non eſt creata hominis ſuperbia; neque iracundia nationi mulierum *f*.

23. Semen hominum honorabitur hoc, quod timet Deum; ſemen autem hoc exhonorabitur, quod præterit mandata Domini.

24. In medio fratrum rector illorum in honore; & qui timent Dominum, erunt in oculis illius.

25. Gloria divitum, honoratorum, & pauperum, timor Dei eſt.

26. Noli deſpicere hominem juſtum pauperem; & noli magnificare virum peccatorem divitem.

27. Magnus, & judex, & potens eſt in honore; & non eſt major illo, qui timet Deum.

28. Servo *g* ſenſato liberi ſervient; *h* & vir prudens & diſciplinatus non murmurabit correptus; & inſcius *i* non honorabitur.

29. Noli extollere te in faciendo opere tuo; & noli cunctari in tempore anguſtiæ.

30. Melior *k* eſt, qui operatur, & abundat in omnibus; quam, qui gloriatur, & eget pane.

a Viſcera, lædens valetudinem ex nimia contentione &c.
b Et tyranni hujusmodi.
c Recentem, ſic Deus cito tollit tyrannice imperantem.
d Deficere a Deo, & lege Dei.
e Prov. 18. 11.
f Natis ex mulieribus.
g Prov. 17. 2.
h 2. Reg. 12. 13.
i Imperitus.
k Prov. 12. 9.

31. Fili

10. Nic nie ieſt złośćiwſzego iáko miłowáć pieniądze; bo ten y duſzę ſwą ma przedayną; gdyż w żywoćie ſwoim wyrzućił wnętrznośći ſwoie.

11. Wſzytkich mocarzow krotki żywot. Długa niemoc obćiąża lekárzá.

12. Ktotką niemoc odćina lekarz; ták y krol dźiś ieſt, á iutro umrze.

13. Bo kiedy człowiek umrze, odźiedźiczy węże, y beſtye, y robaki.

14. Początek pychy człowieczey, odſtąpić od Bogá.

15. Bo od tego, ktory go uczynił, odſtąpiło ſerce iego; bo pychá ieſt początkiem grzechu káżdego; kto ſię iey trzymáć będźie, pelen będźie przeklęctwá, á ná koniec go wywroći.

16. Przeto Pan pohánbia zbory złych ludźi, y zepſował ie do końcá.

17. Stolice kśiążąt pyſznych wywroćił Bog, á ná ich mieyſce pokorne poſádźił.

18. Korzenie pyſznych narodow uſuſzył Bog, á wſczepił pokorne z tychże narodow.

19. Ziemie narodow wywroćił Pan, y wytráćił ie áż do gruntu.

20. Wyſuſzył z nich, y wytráćił ie, y wygłádźił pámiątkę ich z źiemie.

21. Pámiątkę pyſznych wytráćił Bog, y zoſtáwił pámiątkę pokornych umyſłem.

22. Nie ieſt ſtworzona dla ludźi pychá; áni gniew dla narodu niewieśćiego.

23. Naśieni ludźi to ucczone będźie, ktore ſię Bogá boi; á to naśienie bezecźći będźie, ktore przeſtępuie Páńſkie przykazánie.

24. Między bráćią rządźcá ich we czći; á ktorzy ſię boią Páná, będą w oczách iego.

25. Chłubá bogátych, poczćiwych, y ubogich, ieſt boiaźń Boża.

26. Nie gardz człowiekiem ſpráwiedliwym ubogim; áni ſobie waż człowieká grzeſznego bogátego.

27. Wielki y ſędźia y możny ieſt w uczćiwośći; á z nich niemáſz więtſzego nád tego, ktory ſię Bogá boi.

28. Niewolnikowi mądremu wolni ſłużyć będą; á mąż roſtropny, y ćwiczony nie będźie ſzemrał ſtrofowány; á nieuk nie będźie ucczony.

29. Nie wynoś ſię w czynieniu roboty twoiey; áni ſię oćiągay czáſu niedoſtátku.

30. Lepſzy ieſt, co robi, á ma doſyć wſzytkiego; niż, co ſię pyſzni, á nie ma chlebá.

31. Sy-

31. Synu w ćichośći záchoway duszę twoię, á miey ią w uczćiwośći według godnośći iey.

32. Grzesżącego przećiw duszy swoiey, kto usprawiedliwi? á kto uczći nie czcącego dusze swoiey?

33. Ubogi dla swey náuki, y boiáźni wsłáwion bywa; á iest człowiek, ktorego czczą dla máiętnośći iego.

34. A kto iest wsłáwion w ubostwie, iáko dáleko więcey w bogáctwie? lecz kto iest wsłáwion dla máiętnośći, niech się ubostwá boi.

31. Fili in mansuetudine serva animam tuam *a*, & da illi honorem *b* secundum meritum suum.

32. Peccantem in animam suam quis justificabit? & quis honorificabit exhonorantem animam suam?

33. Pauper gloriatur per disciplinam & timorem suum; & est homo, qui honorificatur propter substantiam suam.

34. Qui autem gloriatur *c* in paupertate, quanto magis in substantia? & qui gloriatur in substantia, paupertatem vereatur.

a Mundam a peccato.
b Hunc, quem debes merito.
c Id est: gloriam habet.

ROZDZIAŁ XI.

I. Akty skromnośći, á pokory. II. Nie mámy gromádźić dobrá doczesne; áni w nich ufáć, ábo się chełpić; dobre, y złe od Bogá. III. Nie káżdy człowiek má się do domu wprowádźić; lecz mámy się strzeż chytrośći zárádźliwego.

1. MÁdrość uniżonego wywysszy głowę iego; y w pośrzodku wielkich Pánow posádźi go.

2. Nie chwal człowieká z pięknośći iego; áni gardź człowiekiem dla osoby iego.

3. Máluczka iest pszczołá miedzy latáiącymi, á przodek słodkośći ma owoc iey.

4. Nie chlub się nigdy w odźieniu, áni się wynoś w dźień poczćiwośći twoiey; bo dźiwne są spráwy sámego Nawyższego, á chwalebne, y skryte, y niewidome są uczynki iego.

5. Wiele okrutnikow uśiádło ná stolicy; á ten o ktorym nic nie myślono, odniosł koronę.

6. Wiele możnych gwałtownie są śćiśnieni; á zacni ludźie dáni są w ręce innych.

7. Nie gań nikogo pierwey niż się wywiesz; á wywiedźiawszy się, strofuy spráwiedliwie.

8. Pierwey niż wysłuchasz, nie odpowiáday słowá; á w pośrzodku mow nie wtrącay się.

9. Nie wadź się o to, co ćię nie dolega; á nie postaway w sądźie grzesznikow.

10. Synu nie zábawiay się wielą spraw; á ieśli będźiesz bogátym, nie będźiesz wolny od występku; bo ieśli śćigáć będźiesz, nie dośćigniesz; á choćbyś wybieżał, nie wybiegasz się.

11. Iest człowiek prácuiący, y spieszący się, y boleiący niezbożnik; á tym więcey się nie zbogáći.

12. Iest człowiek leniwy, rátunku potrzebuiący, ná śile bárźiey schodzący, á dosyć ubostwá máiący.

CAPUT XI.

I. Actus modestiæ & humiliatis 1. II. Non cummulanda temporalia, nec in illis fidendum aut gloriandum; bona & mala a Deo 10. III. In domum non quivis inducendus, & ab insidiis dolosi cavendum 31.

1. SApientia humiliati *d* exaltabit caput illius, & in medio magnatorum consedere illum faciet.

2. Non *e* laudes virum in specie sua; neque spernas hominem in visu suo.

3. Brevis in volatilibus est apis, & initium dulcoris habet fructus illius.

4. In *f* vestitu ne glorieris umquam, nec in die honoris tui extollaris; quoniam mirabilia opera Altissimi solius, & gloriosa, & absconsa, & invisa opera illius *g*.

5. Multi tyranni sederunt in throno; & insuspicabilis portavit diadema.

6. Multi *h* potentes oppressi sunt valide; & gloriosi traditi sunt in manus alterorum.

7. Priusquam interroges *i*, ne vituperes quemquam; & cum interrogaveris, corripe juste.

8. Priusquam *k* audias, ne respondeas verbum; & in medio sermonum ne adjicias loqui.

9. De ea re, quæ te non molestat, ne certeris *l*; & in judicio peccantium ne consistas *m*.

10. Fili ne in multis sint actus tui; & *n* si dives fueris, non eris immunis a delicto; si enim secutus fueris, non apprehendes *o*; & non effugies *p*, si præcucurreris.

11. Est *q* homo laborans, & festinans, & dolens impius; & tanto magis non abundabit.

12. Est homo marcidus egens recuperatione *r*, plus deficiens virtute, & abundans paupertate.

d Gen. 41. 4. Dan. 6. 3. Joan. 7. 18.
e 1. Reg. 16. 7. 2. Cor. 10. 10. Jacob. 2. 1. & 9.
f Actor. 12. 21. & 22.
g Nescis, quid vertici tuo immineat.
h 1. Reg. 15. 28. Esth. 6. 7.
i Causam inquiras.
k Prov. 18. 13.
l Ne litiges.
m Ut probes illorum sententiam.
n 1. Tim. 6. 9
o Nolente Deo.
p Paupertatem, si volet Deus eam immittere.
q Eccles. 4. 8.
r Græce: auxilio.

a Job. 42. 10.

13. Et *a* oculus Dei respexit illum in bono, & erexit eum ab humilitate ipsius, & exaltavit caput ejus; & mirati sunt in illo multi, & honoraverunt Deum.

b Job. 2. 10.
c Opulentia.

14. Bona *b* & mala, vita & mors, paupertas & honestas *c* a Deo sunt.

d A Deo.
e Græce: ab ipso.

15. Sapientia & disciplina, & scientia legis apud Deum *d*. Dilectio, & viæ bonorum apud ipsum *e*.

f Congenita sunt.

16. Error & tenebræ peccatoribus concreata sunt *f*; qui autem exultant in malis, consenescunt in malo.

g Donum.
h Vivendo.

17. Datio *g* Dei permanet justis, & profectus illius successus habebit *h* in æternum.

18. Est, qui locupletatur parce agendo; & hæc est pars mercedis illius.

i Luc. 12. 19.

19. In eo, quod dicit: *i* Inveni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis solus;

k Alii: prætereat.

20. Et nescit, quod tempus prætereat *k*, & mors appropinquet, & relinquat omnia aliis, & morietur.

l Constans.
m Pacto cum Deo inito.
n De illo tracta & meditare.
o Tibi datorū.

21. Sta *l* in testamento tuo *m*, & in illo colloquere *n*, & in opere mandatorum *o* tuorum veterasce.

22. Ne manseris in operibus peccatorum. Confide autem in Deo, & mane in loco tuo.

23. Facile est enim in oculis Dei subito honestare pauperem.

24. Benedictio Dei in mercedem justi festinat, & in hora veloci processus illius fructificat.

p Supple: benefacere.

25. Ne dicas: Quid est mihi opus *p*, & quæ erunt mihi ex hoc bona?

q Mali patiar.
r Infr. 18. 25.

26. Ne dicas: Sufficiens mihi sum; & quid ex hoc pessimabor *q*?

27. In *r* die bonorum ne immemor sis malorum; & in die malorum ne immemor sis bonorum.

28. Quoniam facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique secundum vias suas.

s Afflictio horaria
t Deliciarum præcedentiū.

29. Malitia horæ *s* oblivionem facit luxuriæ magnæ *t*; & in fine hominis denudatio operum illius.

u Operibus Sa., Rhaban.

30. Ante mortem ne laudes hominem quemquam; quoniam in filiis suis *u* agnoscitur vir.

31. Non omnem hominem inducas in domum tuam; multæ enim sunt insidiæ dolosi.

32. Sicut enim eructant præcordia fœtentium,

13. A oko Boskie weyźrzáło nań ku dobremu, y podniosł go od uniżenia iego, y podwyszył głowę iego; y dźiwowáli mu się wiele, y dáli część Bogu.

14. Dobre y złe, żywot y śmierć, ubostwo y bogáctwá, od Páná pochodzą.

15. Mądrość y náuká, y umieiętność zakonu u Bogá. Miłość y drogi dobre od niego.

16. Grzesznikom błąd y ćiemnośći wrodzone są; á ktorzy się ráduią we złych rzeczách, stárzeią się we złośći.

17. Dar Boży trwa spráwiedliwym, á pomnożenie powodźić się będźie ná wieki.

18. Iest, ktory się bogáći skąpło żyiąc; á tá iest część zapłáty iego.

19. W tym, co mowi; Nálazłem sobie odpoczynienie, á teraz będę sam używał dobrá mego;

20. A niewie, że czás przeminie, á śmierć się przybliża, y wszytko innym zostáwi, y umrze.

21. Trway w postánowieniu twoim, á rozmawiay o nim, y sstárzey się w uczynku przykazań tobie dánych.

22. Nie trway w uczynkách grzesznikow. A ufay w Bogu, á mieszkay ná mieyscu twoim.

23. Bo łacno iest w oczách Boskich nátychmiast uczćić ubogiego.

24. Błogosłáwienie Boże prędkie iest ku zapłáćie pobożnego, á w krotkim czáśie postępek iego pożytek czyni.

25. Nie mow: Coż po mnie, á coż od tąd będźie dobrego?

26. Nie mow: Mam dostátek; á coż mi się od tąd przyda złego?

27. W dźień dobrego, nie zápominay złego; á w dźień złego nie zápominay dobrego.

28. Bo łácno iest przed Bogiem w dźień śmierći zápłáćić káżdemu według drog iego.

29. Złość godźiny przynośi zápámiętánie zbytku wielkiego; á przy skończeniu człowieczym odkryćie uczynkow iego.

30. Nie chwal przed śmierćią żadnego człowieká; bo w syniech swych poznan bywa mąż.

31. Nie káżdego człowieká wprowadzay do domu swego; bo wiele iest chytrośći zdrádliwego.

32. Iáko bowiem wypuszczáią smrod wnętrzno-

trznośći śmierdzących ludźi, y iáko kuropátwę wprowadzáią w klatkę, y iáko sárnę w śidło; ták y serce pysznych ludźi, y iáko stroż widzący upadek bliźniego swego.

33. Dobre bowiem rzeczy we złe obracáiąc zákłáda zdrády, á w rzeczách wybránych włoży zmázę.

34. Od iedney iskierki rozżarza się ogień, y od iednego zdrádliwego mnoży się krew; á człowiek grzeszny godźi ná krew.

35. Strzeż się zárázliwego, bowiem knuie złośći; by snáć ná ćię nie przywiodł pośmiewiská ná wieki.

36. Przypuść do śiebie cudzoźiemcá, y wywroći ćię w wichrze, y oddáli ćię od twego własnego.

tium, & sicut perdix inducitur in caveam, & ut caprea in laqueum; sic & cor superborum *a*, & sicut prospector *b* videns casum proximi sui *c*.

33. Bona enim in mala convertens insidiatur, & in electis imponet maculam *d*.

34. A scintilla una augetur ignis, & ab uno doloso augetur sanguis *e*; homo vero peccator sanguini insidiatur.

45. Attende tibi a pestifero, fabricat enim mala; ne forte inducat super te subsannationem in perpetuum.

36. Admitte ad te alienigenam, & subvertet te in turbine, & abalienabit te a tuis propriis.

a Eructat malitiam & inducit in laqueū.
b Et auceps est.
c Supple: ridet.
d Per calumnias.
e Cædes.

ROZDZIAŁ XII.

I. Ráczey czyn dobrze sprâwiedliwemu, niż niepobożnemu, á grzesznemu. II. Niewierz nieprzyiáćielowi, choćby upokorzony, skurczywszy się, chodzył, miey się ty ná pieczy, á strzeż się go.

1. IEsli uczynisz dobrze, wiedz komu uczynisz; y będźie wielka łáská w dobrách twoich.

2. Czyń dobrze sprâwiedliwemu, á odnieśiesz zápłátę wielką; iesli nie od niego, pewnie od Páná.

3. Bo nie dobrze się dźieie temu, ktory ustáwiczny iest we złośćiách, y ktory iálmużny nie dáie; ponieważ y nawyższy ma w nienawiśći grzeszne, á zmiłował się nád pokutuiącymi.

4. Daway miłośiernemu, á nie wspomagay grzeszniká; y niezbożnym y grzesznikom odda pomstę, záchowuiąc ie ná dźień pomsty.

5. Daway dobremu, á nie wspomagay grzeszniká.

6. Czyń pokornemu dobrze, á nie daway niepobożnemu; zákaż mu dáwáć chlebá, áby przezeń nie był mocnieyszy nád ćię.

7. Bo tyle dwoie złego odnieśiesz zá wszytko dobre, ktoreś mu uczynił; bo y Nawyszy nienawidźi złośnikow, y niezbożnym odda pomstę.

8. Nie poznáć będźie przyiaćielá czásu szczęśliwego; áni się zátái nieprzyiaćiel czásu przećiwnego.

9. W szczęśćiu mężá, nieprzyiáćiele iego w smutku; á w nieszczęśćiu iego przyiaćiel poznan iest.

CAPUT XII.

I. Benefaciendum potius justo, quam impio & peccatori 1. II. Inimico etiam reconciliato, quantumvis amicitiam simulet, nunquam fidendum 8.

1. SI benefeceris, scito cui feceris; & erit gratia in bonis tuis multa.

2. Benefac justo, & invenies retributionem magnam; & si non ab ipso, certe a Domino.

3. Non est enim ei bene, qui assiduus est in malis, & elemosynas non danti; quoniam & Altissimus odio habet peccatores, & misertus est pœnitentibus.

4. Da *f* misericordi *g*, & ne suscipias *h* peccatorem; & impiis & peccatoribus reddet vindictam, custodiens eos in diem vindictæ.

5. Da bono, & non receperis peccatorem.

6. Benefac humili, & non dederis impio; prohibe panes illi dari, ne in ipsis potentior te fit.

7. Nam duplicia *i* mala invenies in omnibus bonis, quæcunque feceris illi; quoniam & Altissimus odio habet Peccatores, & impiis reddet vindictam.

8. Non agnoscetur in bonis *k* amicus; & non abscondetur in malis *l* inimicus.

9. In bonis viri, inimici illius in tristitia; & in malitia *m* illius, amicus agnitus est.

f Gal. 6. 10.
g Græce: humili, id est pio.
h Adjuves.
i Multiplicia.
k Prosperis.
l In adversis.
m In afflictione.

10. Non credas inimico tuo in æternum; ſicut enim æramentum, æruginat nequitia illius.

11. Et ſi humiliatus vadat curvus; adjice animum tuum *a*, & cuſtodi te ab illo.

12. Non ſtatuas illum penes te, nec ſedeat ad dexteram tuam, ne forte converſus in locum tuum inquirat cathedram tuam; & in noviſſimo agnoſcas verba mea, & in ſermonibus meis ſtimuleris *b*.

13. Quis miſerebitur incantatori a ſerpente percuſſo? & omnibus, qui appropiant beſtiis *c*? & ſic, qui comitatur cum viro iniquo, & obvolutus eſt in peccatis ejus.

14. Una hora tecum permanebit; ſi autem declinaveris *d*, non ſupportabit.

15. In *e* labiis ſuis indulcat *f* inimicus; & in corde ſuo inſidiatur, ut ſubvertat te in foveam.

16. In oculis ſuis lacrymatur inimicus; & ſi invenerit tempus, non ſatiabitur ſanguine *g*.

17. Et ſi incurrerint tibi mala, invenies eum illic priorem.

18. In oculis ſuis lacrymatur inimicus, & quaſi adjuvans ſuffodiet plantas tuas *h*.

19. Caput ſuum movebit *i*, & plaudet manu, & multa ſuſurrans commutabit vultum ſuum *k*.

a Attende.
b Compungaris.
c Noxiis.
d Ad deteriorem ſtatum vel fortunam.
e Jer. 41. 6.
f Dulcia verba facit.
g Cæde.
h Opes, fructus & vires.
i Præ lætitia.
k Ad riſum fictum.

10. Nie wierz ná wieki nieprzyiaćielowi twemu; bo iáko miedź rdzewieie złość iego.

11. A choćby upokorzony ſkurczywſzy ſię chodźił; miey ſię ty ná pieczy, á ſtrzeż ſię go.

12. Nie ſtawiay go podle śiebie, á niech nie śiedźi ná práwicy twoiey, by ſnadź obroćiwſzy ſię do mieyſcá twego nie ſzukał ſtołká twego; á ná oſtátek poznałbyś ſłowá moie, y záfráſowałbyś ſię z powieśći moich.

13. Ktoż ſię zlituie nád zákliná czem, ktorego wąż ukąśi? y nád wſzytkimi, ktorzy ſię ku źwierzom przyſtępuią? Tákże y nád tym, ktory towárzyſzy ze złym człowiekiem, á uwikłał ſię w grzechách iego.

14. Ná iednę godźinę będźie trwał przy tobie; ále ieſli ſię pochyliſz nie dotrwa.

15. Lágodnie mowi wárgámi ſwemi nieprzyiaćiel; á w ſercu ſwym godźi iákoby ćię w doł wtrąćił.

16. Płácze oczymá ſwemi nieprzyiaćiel; ále ieſli tráfi ná czás, nie náſyći ſię krwie.

17. A ieſli ćię potká co złego, naydźieſz go tám pierwſzego.

18. Oczymá ſwemi płacze nieprzyiaćiel, á wrzkomo rátuiąc będźie podkopywał ſtopy twoie.

19. Głową ſwą będźie chwiał, y kláſkał ręką, á wiele ſzepiąc odmieni oblicze ſwoie.

CAPUT XIII.

I. Perículoſa ſunt conſortia cum ſuperbo, divite, & potentiore 1. II. Dilige Deum ac proximum 12. III. Non convenit diviti cum paupere, quia hic deſpicitur, ille honoratur 22.

1. QUi tetigerit picem, inquinabitur ab ea; & *l* qui communicaverit ſuperbo, induet ſuperbiam.

2. Pondus ſuper ſe tollet, qui honeſtiori *m* ſe communicat. Et *n* ditiori te ne ſocius fueris.

3. Quid communicabit *o* cacabus *p* ad ollam *q*? quando enim ſe colliſerint, confringetur.

4. Dives injuſte egit, & fremet; pauper autem læſus tacebit.

5. Si largitus fueris, aſſumet te; & ſi non habueris, derelinquet te.

6. Si habes, convivet tecum, & evacuabit te; & ipſe non dolebit ſuper te *r*.

l Deut. 7. 2.
m Græce: potentiori.
n Pro: igitur.
o Commodi afferet.
p Vas æneum.
q Vas teſtaceum.
r Redactum ad inopiam.

ROZDZIAŁ XIII.

I. Niebeśpieczne ſą towárzyſtwá z pyſznym, bogátym, y z możnieyſzym. II. Miłuy Bogá, y bliźniego. III. Nieprzyſtoi bogátemu z ubogim; bo tego miną, onego wáżą.

1. KTo ſię ſmoły dotknie, pomáże ſię od niey; á kto ma z pyſznym towárzyſtwo, oblecze ſię w pychę.

2. Brzemię ná ſię kłádźie, kto z poczćiwſzym nád ſię ſpołkuie. Y bogátſzemu nád ćię nie bądź towárzyſzem.

3. Co zá towárzyſtwo ma koćieł z gárncem? bo kiedy wśię uderzą, ſtłucze ſię.

4. Bogáty nieſpráwiedliwie uczynił, y będźie zgrzytał zębomá; á ubogi obrážony milczeć będźie.

5. Ieſli będźieſz dawał, przyimie ćie; ále ieſli nie będźieſz miał, opuśći ćię.

6. Ieſli maſz, będźie używał z tobą, y wytrawi ćię; á nie będźie ćię żałował.

7. Ieśli mu ćię będźie potrzebá, podeydźie ćię; á uśmiecháiąc śię, będźieć nádźieię czynił powiádáiąc ći dobre, y rzecze: A czegoć potrzebá?

8. Y záwstydźi ćię potráwámi swymi, áż ćię wyniszczy po drugie, y po trzećie; á ná ostátek náśmieie śię z ćiebie; á potym widząc opuśći ćię, á będźie chwiał głową przećiw tobie.

9. Ukorz śię Bogu, á czekay rąk iego.

10. Strzeż śię, ábyś zwiedźiony w głupstwo nie był poniżony.

11. Nie uniżay śię w mądrośći twoiey; byś uniżywszy śię nie był zwiedźion w głupstwo.

12. Wezwány od możnieyszego, odeydźi; bo ćię od tąd więcey wzywáć będźie.

13. Nie uprzykrzay śię, ábyś odrzucon nie był; á bądź dáleko od niego, ábyś nie przyszedł w zapámiętánie.

14. Nie zwyczáy śię zá rowno z nim mowić; áni wierz mnogim powieśćiom iego; bo z długiey rozmowy będźie ćię doświadczał, á uśmiecháiąc śię będźie ćię pytał o táiemnicách twoich.

15. Nie miłośierny umysł iego będźie záchowywał słowá twoie; á nie opuśći, áby ćię trapić, y do więźienia dáć nie miał.

16. Strzeż śię á pilnuy tego, co słyszysz; bo chodźisz z upadkiem twoim.

17. A słucháiąc tego iáko we śnie, pátrz y czuy.

18. Przez wszytek żywot twoy miłuy Bogá, y wzyway go ku zbáwieniu twemu.

19. Káżde źwierzę miłuie sobie podobne; ták y káżdy człowiek bliźniego swego.

20. Wszelkie ćiáło przyłączy śię ku podobnemu sobie; á wszelki człowiek przyłączy śię do podobnego sobie.

21. Ieśli kiedy wilk z owcą społkowáć będźie; ták grzesznik z spráwiedliwym.

22. Co zá społkowánie świętemu człowiekowi ze psem? ábo co zá część bogátemu z ubogim?

23. Ośieł leśny ieśt łowem lwowi ná puszczy; ták páśtwiskiem bogaczow są ubodzy.

24. A iáko pysznemu obrzydła ieśt pokorá; ták y ubogi obrzydłość bogátemu.

25. Bogacz pochylony, bywa rátowány od przyiaćioł swoich; á nędznik gdy upádnie, y od znáiomych bywa wypędzony.

26. Bogacz, gdy oszukány będźie, ma wiele pomocnikow; hárdźie mowił, y uspráwiedliwili go.

27. Nęd-

7. Si necessarius illi fueris, supplantabit te; & subridens spem dabit, narrans *a* tibi bona, & dicet: Quid opus est tibi?

8. Et confundet te in cibis suis *b*, donec te exinaniat bis, & ter; & in novissimo deridebit te; & postea videns derelinquet te, & caput suum movebit ad te.

9. Humiliare Deo, & expecta manus ejus.

10. Attende, ne seductus *c* in stultitiam humilieris.

11. Noli esse humilis *d* in sapientia tua; ne humiliatus in stultitiam seducaris.

12. Advocatus a potentiore discede; ex hoc enim magis te advocabit.

13. Ne improbus sis, ne impingaris; & ne longe sis ab eo, ne eas in oblivionem.

14. Ne retineas ex æquo loqui cum illo; nec credas multis verbis illius; ex multa enim loquela tentabit te, & subridens interrogabit te de absconditis tuis.

15. Immitis animus illius conservabit verba tua; & non parcet de malitia, & de vinculis.

16. Cave tibi, & attende diligenter auditui tuo; quoniam cum subversione tua ambulas.

17. Audiens vero illa quasi in somnis vide, & vigilabis.

18. Omni vita tua dilige Deum, & invoca illum in *e* salute tua.

19. Omne animal diligit simile sibi; sic & omnis homo proximum sibi.

20. Omnis caro *f* ad similem sibi conjungetur, & omnis homo simili sui sociabitur.

21. Si communicabit lupus agno aliquando; sic peccator justo.

22. Quæ *g* communicatio sancto homini ad canem *h*? aut quæ pars *i* diviti ad pauperem?

23. Venatio leonis onager in eremo; sic & pascua divitum sunt pauperes.

24. Et sicut abominatio est superbo humilitas; sic & execratio divitis pauper.

25. Dives commotus *k* confirmatur ab amicis suis; humilis autem cum ceciderit, expelletur & a notis.

26. Diviti decepto multi recuperatores *l*; locutus est superba, & justificaverunt illum.

27. Humi-

a Promittens.
b Lauto convivio ut cogat te vicem rependere.
c A ditiore amico.
d Et abjecti animi.
e Id est: pro.
f Animal.
g 2. Cor. 6. 14.
h Peccatorem immundum.
i Græce: pax, participatio, communicatio.
k Aliqua calamitate.
l Fautores & adjutores.

27. Humilis deceptus eſt, inſuper & arguitur; locutus eſt ſenſate, & non eſt datus ei locus.

28. Dives locutus eſt, & omnes tacuerunt, & verbum illius usque ad nubes perducent.

29. Pauper locutus eſt, & dicunt: Quis eſt hic? & ſi offenderit, ſubvertent illum.

30. Bona eſt ſubſtantia, cui non eſt peccatum in conſcientia; & nequiſſima paupertas in ore impii *a*.

31. Cor hominis immutat faciem illius, ſive in bona, ſive in mala *b*.

32. Veſtigium cordis boni, & faciem bonam difficile invenies, & cum labore.

a Impius paupertatem, ut rem peſſimã deteſtatur.
b q. d. in lætitiam & in triſtitiam.

27. Nędznik oſzukány ieſt, nád to ieſcze nań fukáią; mowił roſtropnie, á mieyſcá mu nie dano.

28. Mowił bogacz, á wſzyſcy umilkli, y wywyſzą áż pod obłoki ſłowá iego.

29. Ubogi mowił, y mowią: Ktoż to ieſt? á ieſli ſię podtknie, wywrocą go.

30. Dobrać ieſt máiętność, kto nie ma grzechu ná ſumnieniu; á złe uboſtwo w uśćiech złośniká.

31. Serce człowiecze odmienia twarz iego, bądź ku dobremu, bądź ku złemu.

32. Szlad ſercá dobrego, y oblicze dobre, z trudná, y z pracą naydźieſz.

CAPUT XIV.

I. Beatus eſt prudens & beneficus; avaro & livido pernicioſæ divitiæ 1. II. De ſubſtantia benefaciendum ante mortem, quæ non tardat 12. III. Beatus ſapientiæ & juſtitiæ ſtudioſus 22.

1. BEatus vir, *c* qui non eſt lapſus verbo ex ore ſuo; & non eſt ſtimulatus in triſtitia delicti *d*.

2. Felix, qui non habuit animi ſui triſtitiam *e*, & non excidit a ſpe ſua.

3. Viro cupido & tenaci ſine ratione *f* eſt ſubſtantia; & homini livido ad quid aurum?

4. Qui acervat ex animo ſuo injuſte, aliis congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur.

5. Qui ſibi nequam eſt, cui alii bonus erit? & non jucundabitur in bonis ſuis.

6. Qui ſibi invidet, nihil eſt illo nequius; & hæc redditio eſt malitiæ illius.

7. Et ſi bene fecerit, ignoranter, & non volens facit; & in noviſſimo manifeſtat malitiam ſuam.

8. Nequam eſt oculus lividi; & avertens faciem ſuam *g*, & deſpiciens animam ſuam.

9. Inſatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis; non ſatiabitur, donec conſumat arefaciens animam ſuam.

10. Oculus *h* malus ad mala; & non ſatiabitur pane, ſed indigens & in triſtitia erit ſuper menſam ſuam.

11. Fili, ſi habes, benefac tecum, & Deo dignas oblationes offer *i*.

c Infr. 19. 17.
d Ob triſte delictum.
e Ob admiſſa peccata.
f Uſu, & fructu, nota hic argumenta contra avaritiam.
g A paupere.
h Avari.
i Ex tua ſc. ſubſtantia.

12. Me-

ROZDZIAŁ XIV.

I. Szczęśliwy ieſt baczny, á dobroczynny; ſkąpemu, y zazdrośćiwemu ſzkodliwe ſą bogáctwa. II. Przed śmierćią, ktorá nie omieſzka, czyń dobrze z twego przemożenia. III. Błogoſławiony, kto mądrość, á ſpráwiedliwość miłuie.

1. BŁogosłáwiony mąż, ktory ſię nie podtknął w ſłowie uſt ſwoich; y nie ieſt trapion fráſunkiem grzechu.

2. Sczęśliwy, ktory nie miał ſmutku ná umyśle ſwoim, y nie utráćił nádźieie ſwoiey.

3. Człowiek chćiwy, y ſkąpy prozno ma bogáctwá; á człowiekowi zázdrośćiwemu ná co złoto?

4. Kto zbiera nie ſłuſznie, od duſze ſwey innym zbiera; á w dobrách iego inſzy zbytku używáć będźie.

5. Kto ſobie ieſt złym, komuż innemu dobrym będźie? y dobrá ſwego z poćiechą nie záżywie.

6. Kto ſam ſobie zayźrzy, nic nádeń nie ieſt gorſzego; y ta ieſt zapłátá złośći iego.

7. Y ieſli co dobrze uczyni, niewiádomie, á niechcąc czyni; á ná oſtátek pokázuie złość ſwoię.

8. Złośliwe ieſt oko zazdrośćiwego; y odwracáiące twarz, y gárdzące duſzą ſwoią.

9. Nie náſycone oko chćiwego częśćią nieſpráwiedliwośći; nie náſyći ſię, áż wyniſczy ſuſząc duſzę ſwoię.

10. Oko złe do złego; á nie náie ſię chlebá, ále niedoſtáteczne, y ſmutne będźie u ſtołu ſwego.

11. Synu ieſli maſz, czyń ſam ſobie dobrze, á ofiáruy Bogu godne ofiáry.

12. Pá-

12. Pámiętáy, żeć śmierć nie omieszka, á iżći iest okazan testáment piekielny; testáment bowiem tego świátá, śmierćią umrze.

13. Przede śmierćią czyń dobrze przyiaćielowi twemu, á według przemożenia twego śćiągáiąc daway ubogiemu.

14. Nie utracay dniá dobrego, á cząstká dobrego dáru niechay ćię nie miia.

15. Izali inszym nie zostáwisz boleśći, y prace twoiey ná rozdźiał losu?

16. Daway y bierz, á usprawiedliwiay duszę swoię.

17. Przed śmierćią twą czyń dobrze; bo w piekle nie naydźiesz pokármu.

18. Wszelkie ćiáło zwiotszeie iáko śiáno, y iáko liśćie kwitnące ná drzewie źielonym.

19. Iedno rośćie, á drugie opada; ták rodzay ćiáła y krwie, ieden zchodźi á drugi nástawa.

20. Káżde dźieło skáźitelne ná koniec ustánie; á ktory ie czyni, poydźie znim.

21. Y wszelkie dźieło osobliwe będźie usprawiedliwione; á kto ie czyni, będźie uczczon przez nie.

22. Błogosłáwiony mąż, ktory trwáć będźie w mądrośći, y ktory w spráwiedliwośći swey rozmyśláć będźie, á w umyśle uważáć będźie opátrzność Bożą.

23. Ktory rozmyśla drogę iey w sercu swoim, á táiemnice iey zrozumiewáiąc, idąc zá nią iáko śláduiący, á ná drogách iey stoiący.

24. Ktory wgląda przez okná iey, y u drzwi iey słuchá;

25. Ktory odpoczywa u domu iey, á wbiwszy gwoźdź w śćiány iey, postáwi domek swoy pod ręką iey; y w domku iego będą odpoczywáć dobrá ná wieki.

26. Postáwi syny swe pod przykryćiem iey, y będźie mieszkał pod iey gáłąśkami.

27. Będźie obronion od upalenia pod dáchem iey, á w chwale iey będźie odpoczywał.

12. Memor esto, quoniam mors non tardat, & testamentum inferorum *a* quia demonstratum est tibi; testamentum enim hujus mundi morte morietur.

13. Ante *b* mortem benefac animo tuo, & secundum vires tuas exporrigens da pauperi.

14. Non defrauderis a die bona *c*, & particula boni doni non te prætereat.

15. Nonne aliis relinques dolores & labores tuos in divisione sortis?

16. Da, & accipe *d*, & justifica animam tuam.

17. Ante obitum tuum operare justitiam; quoniam non est apud inferos invenire cibum *e*.

18. Omnis *f* caro sicut fœnum veterascet, & sicut folium fructificans in arbore viridi.

19. Alia generantur, & alia dejiciuntur; sic generatio carnis, & sanguinis; alia finitur, & alia nascitur.

20. Omne opus corruptibile *g* in fine deficiet; & qui illud operatur, ibit cum illo *h*.

21. Et omne opus electum justificabitur; & qui operatur illud, honorabitur in illo.

22. Beatus *i* vir, qui in sapientia morabitur, & qui in justitia sua meditabitur, & in sensu cogitabit circumspectionem Dei *k*.

23. Qui excogitat vias illius in corde suo, & in absconditis suis intelligens, vadens post illam quasi investigator, & in viis illius consistens.

24. Qui respicit *l* per fenestras illius, & in januis illius audiens;

25. Qui requiescit juxta domum illius, & in parietibus illius figens palum statuet casulam *m* suam ad manus illius; & requiescent in casula illius bona per ævum.

26. Statuet filios suos sub tegmine illius, & sub ramis ejus morabitur.

27. Protegetur sub tegmine illius a fervore *n*, & in gloria ejus requiescet.

a Decretum universale de morte omniū.
b Sup. 4. 1. Tob. 4. 7. Luc. 16. 9.
c Convivii vel festi.
d Quia si dederis, plura accipies.
e Vel materiā de aliis bene merendi.
f Isaiæ 40. 6. Jacob. 1. 10. 1. Pet. 1. 24.
g Peccatum carnis.
h Ad perditionem.
i Psalm. 12.
k Deum ubique præsentem.
l Quasi per fenestras in arcana sapientiæ.
m Tabernaculum.
n Concupiscentiæ, & tribulationis.

ROZDZIAŁ XV.

I. Głupi, á kłamliwi mądrość nie dostáną. II. Bog nie iest przyczyną grzechu; ále człowiek, ktory máiący wolność woley może mandáty zachowáć.

1. KTo się Bogá boi, będźie czynił dobrze; á kto się trzyma spráwiedliwośći, dostánie iey,

CAPUT XV.

I. Sapientiam stulti & mendaces non assequentur 1. II. Peccata Deo non sunt adscribenda, sed homini, qui præditus libero arbitrio præcepta servare poterat 11.

1. † QUi timet Deum, faciet bona; & qui continens est justitiæ, apprehendet illam.

† S. Joanvis Apostoli.

2. Et obviabit illi quaſi mater honorificata, & quaſi mulier a virginitate *a* ſuſcipiet illum.

3. Cibabit illum pane vitæ & intellectus *b*, & aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum; & firmabitur in illo, & non flectetur;

4. Et continebit illum, & non confundetur; & exaltabit illum apud proximos ſuos.

5. Et in medio Eccleſiæ aperiet os ejus, & adimplebit illum ſpiritu ſapientiæ & intellectus, & ſtola gloriæ veſtiet illum.

6. Jucunditatem & exultationem theſaurizabit ſuper illum, & nomine æterno hæreditabit *c* illum.

7. Homines ſtulti non apprehendent illam, & homines ſenſati obviabunt illi, homines ſtulti non videbunt eam; longe enim abeſt a ſuperbia & dolo.

8. Viri mendaces non erunt illius memores, & viri veraces invenientur in illa *d*; & ſucceſſum habebunt usque ad inſpectionem *e* Dei.

9. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris;

10. Quoniam a Deo profecta eſt ſapientia; ſapientiæ enim Dei aſtabit laus, & in ore fideli abundabit, & dominator dabit eam illi.

11. Non dixeris: Per Deum abeſt *f*; quæ enim odit, ne feceris *g*.

12. Non dicas: Ille me implanavit; non enim neceſſarii ſunt ei homines impii.

13. Omne execramentum erroris odit Dominus; & non erit amabile timentibus eum.

14. Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilii ſui.

15. Adjecit mandata & præcepta ſua.

16. Si *h* volueris mandata ſervare conſervabunt te, & in perpetuum fidem placitam facere *i*.

17. Appoſuit tibi aquam & ignem; ad quod volueris, porrige manum tuam.

18. Ante *k* hominem vita & mors, bonum & malum; quod placuerit ei, dabitur illi.

19. Quoniam multa ſapientia Dei, & fortis in potentia, videns omnes ſine intermiſſione.

20. Oculi *l* Domini ad timentes eum, & ipſe agnoſcit omnem operam hominis.

21. Nemini mandavit impie agere, & nemini dedit ſpatium *m* peccandi;

22. Non enim concupiſcit multitudinem filiorum infidelium & inutilium *n*.

a Quaſi virgo ipſi deſponſata.
b Joan. 4. 10.
c Donabit quaſi ſtabili hæreditate.
d In illius conſortio.
e Viſitationē.
f Iſta ſapientia & juſtitia a me.
g Tunc illam aſſequeris, ut dixi c. 1. v. 33.
h Matth. 19. 17. Joan. 8. 31. & 32.
i Jungendum cum: ſi volueris.
k Jer. 21. 8.
l Pſal. 33. 16. Heb. 4. 13.
m Græce: licentiam.
n Seu improborum & reproborum.

2. Y zábieży mu iáko uczćiwa mátká, á iáko żoná pánną poięta przyimie go.

3. Nákarmi go chlebem żywotá, y rozumienia, á wodą mądrośći zbáwienney nápoi go; y umocni ſię w nim, y nie pochyli ſię;

4. Y zátrzyma go, y nie záwſtydźi ſię; y wywyſzy go u bliźnich iego.

5. Y w pośrzod kośćiołá otworzy uſtá iego, y napełni go duchem mądrośći, y rozumienia, y ſzátą chwały przyodźieie go.

6. Weſele y rádość będźie ſkárbilá nád nim; y imięnia wiecznego dźiedźicem go uczyni.

7. Ludźie głupi nie doſtáną iey, á báczni ludźie zábieżą iey; głupi ludźie nie oglądáią iey; bo dáleko ieſt od pychy y zdrády.

8. Ludźie kłamliwi nie wſpomnią iey; á ludźie prawdźiwi naydą ſię u niey; y ſczęśćie mieć będą áż do oglądánia Bogá.

9. Nie ieſt piękna chwałá w uśćiech złośliwego;

10. Abowiem od Bogá poſzłá mądrość; bo przy mądrośći Bożey ſtać będźie chwałá; y rozmnoży ſię w uśćiech wiernego, á pánuiący da mu ią.

11. Nie mow: Przez Bogá nie ieſt przy mnie; bo czego on nienawidźi, nie czyń.

12. Nie mow: On mię w błąd wpráwił; bo mu nie potrzebá niezbożnych ludźi.

13. Wſzelkiey ubrzydliwośći błędu Pan nienawidźi; y nie będźie ſię podobałá boiącym ſię go.

14. Bog od początku ſtworzył człowieká, y oſtáwił go w ręce rády iego.

15. Przydał mándaty y przykazánia ſwoie.

16. Ieſli będźieſz chćiał mándaty záchowáć, záchowáią ćię, y ná wieki wiarę miłą trzymáć.

17. Położył przed ćię wodę y ogień; do czego chceſz, śćiągni rękę twoię.

18. Przed człowiekiem żywot y śmierć, dobre y złe; co ſię mu podoba, będźie mu dano.

19. Iż wielka mądrość Bożá, á śilny ieſt w mocy, widzący wſzytkie bez przeſtánku.

20. Oczy Páńſkie ku tym, ktorzy ſię go boią, á on zna wſzelką ſpráwę człowieczą.

21. Nikomu nie roſkazał źle czynić, y nie dał żadnemu czáſu dla grzeſzenia;

22. Abowiem nie prágnie mnoſtwá ſynow nie wiernych, y niepożytecznych.

ROZDZIAŁ XVI.

I. Nápominá rodźicze ku prawdźiwey miłośći, ábo stárániu o synow; áby śię nie rádowáli z złośliwych synow. II. Z rozważánia gniewu Boskiego ná złe, á miłośierdźia iego ná dobre. III. Bogá poięćie, sąd, á uczynky są niendleżiste.

1. Nie ráduy śię ze złośliwych synow, ieśli śię mnożą; áni śię kochay w nich, ieśli niemász w nich boiáźni Bożey.

2. Nie ufay zdrowiu ich, áni pátrz ná roboty ich.

3. Lepszy bowiem ieſt ieden boiący śię Bogá, niżli tyśiąc synow niezbożnych.

4. Y lepiey ieſt umrzeć bez potomſtwá, niżli zoſtáwić syny niepobożne.

5. Przez iednego roſtropnego miáſto będźie osádzone; pokolenie niepobożnych spuſtoszeie.

6. Wiele tákowych rzeczy widźiáło oko moie, á potężnieysze niż te słyszáło ucho moie.

7. We zborze grzeszących zápali śię ogień, á w narodźie niewiernym zápali śię gniew.

8. Nie uprośili odpuszczenia grzechow swoich ſtárodawni obrzymowie; ktorzy skáżeni są, że ufáli w śiłách swoich;

9. Y nie przepuśćił gośćinie Lotowey, y obrzydźił ie dla pychy słowá ich.

10. Nie smiłował śię nád nimi, lud wszytek wytracaiąc, y wynoszącego śię w grzechách swoich.

11. Y iáko sześć kroć ſto tyśięcy pieszych, ktorzy śię byli zgromádźili w uporze sercá swego. A ieſliby ieden był twárdey krzczyce, dźiwby był, kiedy by był uszedł.

12. Miłośierdźie bowiem y gniew ieſt u niego. Możne ubłaganie, y gniew wylewáiący.

13. Wedle miłośierdźia iego ták kâránie iego, sądźi człowieká według spraw iego.

14. Nie uydźie grzesznik z drapieztwem; y nie omieszka ćierpliwość miłośierdźie czyniącego.

15. Wszelkie miłośierdźie uczyni mieysce káżdemu według zasługi uczynkow iego, y według roſtropnośći pielgrzymowánia iego.

16. Nie mow: Skryię śię przed Bogiem; á z wysokośći kto ná mię wspomni?

17. Miedzy ludem wielkim nie poznáią mię; bo coż ieſt duszá moiá miedzy ták nie zliczonem ſtworzeniem?

18. Oto niebo, y niebá niebios, głębokość,

CAPUT XVI.

I. Exhortatur parentes ad veram pietatem seu curam filiorum; Non exultandum in filiis impiis 1. II. Ex consideratione iræ Dei in malos & misericordiæ in bonos I. III. Dei cognitio, judicium, & opera sunt inscrutabilia 18.

1. Ne jucunderis in filiis impiis, si multiplicentur; nec oblecteris super ipsos, si non est timor Dei in illis.

2. Non credas vitæ illorum *a*, & ne respexeris in labores eorum.

3. Melior est enim unus timens Deum, quam mille filii impii.

4. Et utile est mori sine filiis, quam relinquere filios impios.

5. Ab uno sensato *b* inhabitabitur patria *c*; tribus *d* impiorum deseretur.

6. Multa talia vidit oculus meus, & fortiora horum audivit auris mea.

7. In *e* synagoga peccantium exardebit ignis, & in gente incredibili *f* exardescet ira.

8. Non *g* exoraverunt pro peccatis suis antiqui gigantes; qui destructi sunt confidentes suæ virtuti;

9. Et non pepercit *h* peregrinationi *i* Lot; & execratus est eos præ superbia verbi illorum.

10. Non misertus est illis, gentem totam perdens, & extollentem se in peccatis suis.

11. Et *k* sicut sexcenta millia peditum, qui congregati sunt in duritia cordis sui *l*. Et si unus fuisset cervicatus, mirum, si fuisset immunis.

12. Misericordia enim & ira est cum illo. Potens exoratio, & *m* effundens iram.

13. Secundum misericordiam suam, sic correptio illius, hominem secundum opera sua judicat.

14. Non effugiet in rapina peccator; & non retardabit sufferentia *n* misericordiam facientis.

15 Omnis misericordia faciet locum *o* unicuique secundum meritum operum suorum, & secundum intellectum peregrinationis ipsius.

16. Non dicas: A Deo abscondar, & ex summo quis mei memorabitur?

17. In populo magno non agnoscar; quæ est enim anima mea in tam immensa creatura?

18. Ecce cœlum, & cœli cœlorum, abyssus,

a Ne confidas diu & feliciter victuros.
b Sapiente ac timente Deū.
c Et per posteros ejus complebitur integrum regnū.
d Natio & familia.
e Infr. 21. 10.
f Incredula.
g Gen. 6. 4.
h Deus.
i Loco peregrinationis.
k Num. 14. 20. & 26 51.
l Nolentes invadere terram Chanaan.
m Alioquin Deus.
n Patientia.
o Rom. 2. 6.

sus, & universa terra, & quæ in eis sunt, in conspectu illius commovebitur *a*.

19. Montes simul, & colles, & fundamenta terræ; cum conspexerit illa Deus, tremore concutientur.

20. Et in omnibus his insensatum est cor *b*; & omne cor intelligitur ab illo.

21. Et vias illius, quis intelligit, & procellam *c*, quam *d* nec oculus videbit hominis?

22. Nam plurima illius opera sunt in absconsis; sed opera justitiæ ejus, quis enuntiabit? aut quis sustinebit? Longe enim est testamentum *e* a quibusdam; & interrogatio *f* omnium in consummatione est *g*.

23. Qui minoratur corde, cogitat inania; & vir imprudens, & errans cogitat stulta.

24. Audi me fili, & disce disciplinam sensus, & in verbis meis attende in corde tuo;

25. Et dicam in æquitate disciplinam, & scrutabor enarrare sapientiam; & in verbis meis attende in corde tuo, & dico in æquitate spiritus virtutes, quas posuit Deus in opera sua ab initio; & in veritate enuntio scientiam ejus.

26. In judicio Dei opera ejus ab initio, & ab institutione ipsorum distinxit partes *h* illorum; & initia eorum in gentibus suis.

27. Ornavit in æternum opera illorum; nec esurierunt, nec laboraverunt, & non destiterunt ab operibus suis.

28. Unusquisque proximum sibi non angustiabit *i* usque in æternum.

29. Non sis incredibilis *k* verbo illius.

30. Post hæc Deus in terram respexit, & implevit illam bonis suis.

31. Anima omnis vitalis denuntiavit *l* ante faciem ipsius *m*, & in ipsam iterum reversio illorum.

a Timore & tremore ad præsentiam Dei.
b Peccatorũ.
c Divinæ vindictæ.
d Qualem ante tempus judicii.
e Dei pactum & decretum de retributione operum.
f Judicialis inquisitio.
g In fine & morte singulorum instituitur.
h Dona, officia, metus, & influentias.
i Nec impediet &c.
k Incredulus & inobediens.
l Aperte indicat, quod jam dixi, sc. Deum replevisse terram bonis.
m Terræ, seu viventium in terra.

kość, y wszytká źiemia, y wszytko, co w nich ieſt, poruszą się przed oblicznośćią iego.

19. Gory społu, y págorki, y fundámenty źiemie; gdy ná nie Bog poyźrzy, zátrząsną się od ſtráchu.

20. A w tym wszytkim ſerce głupie ieſt; á on rozumie wszelkie ſerce.

21. A drogi iego, kto rozumem poymie, y wicher, ktorego áni oko ludzkie nie doyźrzy?

22. Bo nawięcey ſpraw iego wſkrytośći; ále uczynki ſpráwiedliwośći iego, kto wymowi? ábo kto zniesie? Zrządzenie bowiem dáleko ieſt od niektorych; á wywiádowánie wszytkich ná dokonániu ieſt.

23. Kto ieſt málego baczenia, myśli pro-znośći; á mąż nie rozumny, y błędny, myśli głupie rzeczy.

24. Słuchay mię synu moy, á ucz się náuki rozumu, á słowá moie uważay w ſercu twoim;

25. A powiem náukę z uważeniem, y będę się ſtarał mądrość wypowiedźieć; á słowá moie uważay w ſercu twoim; y powiem z uważeniem duchá mocy, ktore położył Bog w uczynkách swoich od początku; y oznaymię wprawdźie umieiętność iego.

26. Z rozsądkiem Bożym ſpráwy iego od początku, á od ſtworzenia ich rozrządźił części ich; y przełożeństwá ich według rodzáiow ich.

27. Ozdobił ſpráwy ich ná wieki; áni łáknęły, áni prácowáły, áni przeſtáły od ſpraw swoich.

28. Zaden bliſkiego sobie nie uciśnie áż ná wieki.

29. Nie bądź niepoſłuszny słowu iego.

30. Potym Bog poyźrzał ná źiemię, y nápełnił ią dobrámi swemi.

31. Duszá wszelákiego żywiącego oznaymiłá przed obliczem iey, y w nię záśię obrocenie ich.

CAPUT XVII.

I. Deus creavit homines, dona ipsis contulit ac præcepta & ipsorum opera universa intuetur 1. II. Virtus eleemosynæ 18. III. Pœnitentia agenda, dum sani sumus, propter Dei misericordiam 20.

1. DEus creavit de terra hominem, & secundum *n* imaginem suam fecit illum.

2. Et iterum convertit illum in ipsam & secundum se vestivit illum virtute *o*.

n Gen. 1. 27. & 5. 1.
o Fortitudine, imo & gratia.

3. Nu-

ROZDZIAŁ XVII.

I. Bog ſtworźił człowieká, y dał mu dáry, á przykazánia, pátrząc ná wszytke iego uczynki. II. Przymiot iáłmużny. III. Pokutuymiś, pokiś my zdrowi, dla miłośierdzá Bożego.

1. BOg ſtworzył z źiemie człowieká, á według obrázu swego uczynił go.

2. Y záśię obroćił go w nię, y ná kształt swoy przyodźiał go mocą.

3. Licz-

3. Liczbę dni y czás dał mu; y dał mu moc nád temi rzeczámi, ktore ſą ná ziemi.

4. Położył ſtrách iego náde wſzytkim ćiáłem, y pánował nád źwierzem y nád ptáſtwem.

5. Stworzył z niego pomoc iemu podobną; y dał im rádę, y ięzyk, y oczy, y uſzy, y ſerce ku myśleniu, y náuką rozumu nápełnił ie.

6. Stworzył w nich umieiętność duſzną, rozumem nápełnił ſercá ich, y złe y dobre ukazał im.

7. Przyłożył oko ſwe do ſercá ich, áby im okazał wielmożność ſpraw ſwoich;

8. Aby chwalili imię święte; y chłubili ſię w cudách iego, áby opowiádáli wielmożnośći ſpraw iego.

9. Przydał im umieiętność, y zakon żywotá dał im zá dźiedźictwo.

10. Uczynił z nimi przymierze wieczne, y ukazał im ſpráwiedliwość y ſądy ſwoie.

11. Y wielmożność chwały iego widźiáło oko ich, á uſzy ich ſłyſzáły cześć głoſu iego; y rzekł im: Strzeżćie ſię wſzelkiey niepráwośći.

12. Y káżdemu z oſobná dał roſkazánie o bliźnim ſwoim.

13. Drogi ich záwżdy ſą przed nim, nie ſą zákryte przed oczymá iego.

14. Nád káżdym narodem poſtánowił przełożonego.

15. A Izráel ſtał ſię iáwną częśćią Bożą.

16. Y wſzytkie ſpráwy ich iáko ſłońce przed oblicznośćią Bożą; á oczy iego bez przeſtánku pátrzą ná ich drogi.

17. Nie zátáiły ſię przymierza przez złośći ich, á wſzytkie niepráwośći ich przed oblicznośćią Bożą.

18. Iáłmużná mężá iáko pieczęć u niego; á uczynność człowieká záchowa iáko źrzenicę.

19. A potym powſtánie, y odda im zapłátę, káżdemu ná głowę iego; y obroći ná głębſze częśći ziemie.

20. Ale pokutuiącym dał droge ſpráwiedliwośći, y utwierdźił uſtáiące w ćierpieniu; y náznáczył im dźiał prawdy.

21. Náwroć ſię ku Pánu, á opuść grzechy twoie.

22. Modl ſię przed oblicznośćią Páńſką, á umnieyſzay obráženia.

23. Ná-

3. Numerum dierum & tempus dedit illi; & dedit illi poteſtatem eorum, quæ ſunt ſuper terram.

4. Poſuit timorem illius ſuper omnem carnem, & dominatus eſt beſtiarum & volatilium.

5. Creavit *a* ex ipſo adjutorium ſimile ſibi; conſilium, & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi; & diſciplina intellectus replevit illos.

6. Creavit *b* illis ſcientiam ſpiritus *c*, ſenſu implevit cor illorum, & mala & bona oſtendit illis.

7. Poſuit oculum ſuum *d* ſuper corda illorum *e* oſtendere illis magnalia operum ſuorũ;

8. Ut nomen ſanctificationis collaudent; & gloriari in mirabilibus illius, ut magnalia enarrent operum ejus.

9. Addidit illis diſciplinam, & lege *f* vitæ hæreditavit illos.

10. Teſtamentum æternum conſtituit cum illis, & juſtitiam & judicia ſua oſtendit illis.

11. Et magnalia honoris ejus vidit oculus illorum, & honorem vocis audierunt aures illorum; & dixit illis: Attendite ab omni iniquo.

12. Et mandavit illis unicuique de proximo ſuo.

13. Viæ illorum coram ipſo ſunt ſemper, non ſunt abſconſæ ab oculis ipſius.

14. In *g* unamquamque gentem præpoſuit rectorem.

15. Et *h* pars Dei, Iſrael facta eſt manifeſta.

16. Et omnia opera illorum velut ſol in conſpectu Dei; & oculi ejus ſine intermiſſione inſpicientes in viis eorum.

17. Non ſunt abſconſa teſtamenta *i* per iniquitatem illorum, & omnes iniquitates eorum in conſpectu Dei.

18. Eleemoſyna *k* viri quaſi ſignaculum cum ipſo *l*; & gratiam hominis quaſi pupillam conſervabit.

19. Et *m* poſtea reſurget, & retribuet illis retributionem, unicuique in caput ipſorum; & convertet in interiores partes terræ *n*.

20. Pœnitentibus autem dedit viam juſtitiæ, & confirmavit deficientes ſuſtinere; & deſtinavit illis ſortem veritatis.

21. Convertere ad Dominum, & relinque peccata tua.

22. Precare ante faciem Domini, & minue offendicula.

23. Re-

a Gen. 2. 18.
b Incidit.
c Spiritualem.
d Divinæ providentiæ.
e Animas, implens eas gratia & juſtitia originali.
f Et conditionem: ſi vellent vitam & hæreditatem.
g Rom. 13. 1.
h Sed.
i Pacta non ſunt abolita.
k Infr. 29. 16.
l Quaſi ſyngrapha.
m Matth. 25. 35.
n In infernum impios.

a Vehementer. *b* Peccatum, quod Deus execratur. *c* Psal. 6. 6. Isaiæ 38. 19. *d* sc. cum sanctis in cœlo. *e* Laudem.

23. Revertere ad Dominum, & avertere ab injustitia tua, & nimis *a* odito execrationem *b*.

24. Et cognosce justitias & judicia Dei, & sta in sorte propositionis, & orationis altissimi Dei.

25. In partes vade sæculi sancti *c*, cum vivis *d* & dantibus confessionem Deo *e*.

26. Non demoreris in errore impiorum, ante mortem confitere; A mortuo quasi nihil, perit confessio.

27. Confiteberis vivens, vivus & sanus confiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in miserationibus illius.

28. Quam magna misericordia Domini, & propitiatio illius, convertentibus ad se!

f Bona & necessariæ. perfectiones. *g* Peccata. *h* Desinet illuminare orbem sublunarem, multo magis homo, nisi, &c.

29. Nec enim omnia *f* possunt esse in hominibus, quoniam non est immortalis filius hominis; & in vanitate malitiæ *g* placuerunt.

30. Quid lucidius sole? & hic deficiet *h*; Aut quid nequius, quam quod excogitavit caro & sanguis? & hoc arguetur.

31. Virtutem altitudinis cœli ipse conspicit; & omnes homines terræ & cinis.

23. Náwroć się do Páná, á odwroć się od niesprawiedliwośći twoiey, á bárzo nienawidź obrzydłośći.

24. A poznay sprawiedliwośći y sądy Boże, á stoy w dźiale postánowienia, y w modlitwie Bogá nawyszego.

25. Idź w strony wieku świętego, z żywiącymi, y dáiącymi wyznánie Bogu.

26. Nie mieszkay w błędźie niezbożnych, przede śmierćią wyznaway; od umárłego iáko nic, ginie wyznánie.

27. Będźiesz wyznawał żywiąc, żywy y zdrowy będźiesz wyznawał y chwalił Bogá, y będźiesz się chłubił w miłośierdźiu iego.

28. Iáko wielkie iest miłośierdźie Páńskie, á litość iego nád tymi, ktorzy się do niego náwracáią!

29. Wszytko bowiem nie może bydź w ludźiách, gdyż nie iest nieśmiertelny syn człowieczy; á w proznośći złośći się podobáły.

30. Co iáśnieyszego nád słońce? y to ustánie; ábo co gorszego nád to, co wymyśliło ćiáło y krew? y to będźie karano.

31. Moc wysokośći niebá ono przegląda; á wszyscy ludźie źiemiá y popioł.

CAPUT XVIII.

I. Dei magnalia inscrutabilia, & illius erga hominem miseratio 1. II. Proximo miserandum; quomodo orandum, & Dei judicium considerandum 19.

* Gen. 1. 1. *i* Id est: Pariter, nullo, excepto, quamvis non uno die. *k* Laudabiliter ut perfecte justus.

1. QUi vivit in æternum, creavit omnia simul *i*. Deus solus justificabitur *k*, & manet invictus rex in æternum.

2. Quis sufficit enarrare opera illius?

3. Quis enim investigabit magnalia ejus?

4. Virtutem autem magnitudinis ejus, quis enuntiabit? aut quis adjiciet enarrare misericordiam ejus?

l In operibus Dei nihil deest, & nihil redundat. *m* Fecerit finem perscrutandi. *n* Psal. 89. 10. *o* Respectu totius terræ. *p* Respectu æternitatis.

5. Non est minuere, neque adjicere *l*; nec est invenire magnalia Dei.

6. Cum consummaverit *m* homo, tunc incipiet: & cum quieverit, aporiabitur.

7. Quid est homo, & quæ est gratia illius? & quid est bonum, aut quid nequam illius?

8. Numerus *n* dierum hominum ut multum centum anni; quasi gutta aquæ maris deputati sunt; & sicut calculus arenæ *o*, sic exigui anni in die ævi *p*.

9. Pro-

ROZDZIAŁ XVIII.

I. Wielmożne sprawy boskie, y miłośierdźie iego ku człowieku. II. Oddáymy bliźniemu połutowánie; iáko się mámy modlić, á Boski sąd rozważáć.

1. KTory żywie ná wieki, wszytko wobec stworzył. Bog sam usprawiedliwion będźie, á trwa ná wieki krol niezwyćiężony.

2. Ktoż sprosta wypowiedźieć sprawy iego?

3. Kto bowiem dośćignie zacnych uczynkow iego?

4. A moc wielkośći iego, kto wysłowi? ábo kto się będźie ważył wypowiedźieć miłośierdźie iego?

5. Nie podobna uiąć, áni przydáć; áni wybádáć wielmożnośći Bożych.

6. Gdy człowiek skończy, dopiero pocznie; á gdy przestánie, wątpliwym iescze będźie.

7. Coż iest człowiek, ábo co zá pożytek iego? á co iest dobrego, ábo co złego od niego?

8. Liczbá dni człowieczych nawięcey sto lat; iáko kropia wody morskiey poczytáne są, y iáko piasek piasku, ták trochá lat przećiw dniowi wieku.

9. Dla

9. Dla tegoż ćierpliwy ieſt Bog z nimi, y wylewa ná nie miłośierdźie ſwoie.
10. Widźiał dumę ſercá ich, że zła ieſt; y poznał wywrocenie ich, iż hániebne ieſt.
11. Przetoż wypełnił zlitowánie ſwe nád nimi, y ukazał im drogę práwośći.
12. Miłośierdźie człowiecze ku bliźniemu ſwemu; ále miłośierdźie Boże ná wſzelkie ćiáło.
13. Ktory ma miłośierdźie, náucza, y ćwiczy iáko paſterz trzodę ſwoię.
14. Miłośćiw ieſt temu, ktory przyimuie náukę miłośierdźia, á ktory kwápi ſię do ſądow iego.
15. Synu w dobrym nie uſkarżay ſię, á we wſzelkim datku nie záſmucáy złym ſłowem.
16. Izali roſa nie ochłodźi gorącośći? także y ſłowo lepſze niż datek.
17. Azaż oto ſłowo nie nád dobry datek? lecz oboie przy człowieku uſpráwiedliwionym.
18. Głupi oſtrze ná oczy wyrzucać będźie; á datek nie wyćwiczonego wyſuſza oczy.
19. Przed ſądem gotuy ſpráwiedliwość ſobie, á pierwey, niż co mowiſz, náucz ſię.
20. Przed chorobą używay lekárſtwá, á przed ſądem pytay ſám śiebie; á przed oblicznośćią Bożą naydźieſz ſmiłowánie.
21. Przed chorobą ukorz ſię, á czáſu niemocy pokazuy náwrocenie twoie.
22. Nie zátrudniay ſię, ábyś ſię záwſze modlić nie miał, á nie wſtydź ſię áż do śmierći uſpráwiedliwiáć ſię; bo zapłátá Boża trwa ná wieki.
23. Przed modlitwą przygotuy duſzę twoię; á nie bądź iáko człowiek, ktory Bogá kuśi.
24. Pámiętay ná gniew w dźień dokonánia, y ná czás odpłáty w odwroceniu twarzy.
25. Pomni ná uboſtwo czáſu obfitośći, á ná potrzeby uboſtwá w dźień bogactw.
26. Odmieni ſię czás od poránku áż do wieczorá, á to wſzytko prędkie przed oczymá Bożemi.
27. Człowiek mądry we wſzytkich rzeczách obáwiáć ſię będźie, á we dni złośći będźie ſię ſtrzegł gnuśnośći.
28. Wſzelki dowćipny poznawa mądrość, y tego, ktory ią naydźie, wyſławiáć będźie.
29. Roſtropni w ſłowiech, y ſámi mądrze ſię ſpráwowáli; y zrozumieli prawdę y ſpráwiedliwość, y wlewáli przypowieśći y ſądy.
30. Nie chodź zá pożądliwośćiámi twemi, á odwracay ſię od ſwey woley.

31. Ieſli

9. Propter hoc patiens eſt Deus in illis, & effundit ſuper eos miſericordiam ſuam.
10. Vidit præſumptionem cordis eorum, quoniam mala eſt; & cognovit ſubverſionem illorum, quoniam nequam eſt.
11. Ideo adimplevit propitiationem ſuam in illis, & oſtendit eis viam æquitatis.
12. Miſeratio hominis circa proximum ſuum; miſericordia autem Dei ſuper omnem carnem.
13. Qui miſericordiam habet, docet, & erudit quaſi paſtor gregem ſuum.
14. Miſeretur excipientis doctrinam miſerationis, & qui feſtinat in judiciis ejus.
15. Fili in bonis non des querelam, & in omni dato non des triſtitiam verbi mali.
16. Nonne ardorem refrigerabit ros? ſic & verbum melius, quam datum.
17. Nonne ecce verbum ſuper datum bonum? ſed utraque cum homine juſtificato.
18. Stultus acriter improperabit; & datus indiſciplinati tabeſcere facit oculos.
19. Ante judicium para juſtitiam tibi, & antequam loquaris, diſce.
20. Ante languorem adhibe medicinam, *a* & ante judicium interroga te ipſum; & in conſpectu Dei invenies propitiationem
21. Ante languorem humilia te, & in tempore infirmitatis oſtende converſationem tuam *b*.
22. *c* Non impediaris orare ſemper, & ne verearis usque ad mortem juſtificari *d*; quoniam merces Dei manet in æternum.
23. Ante orationem præpara animam tuam; & noli eſſe quaſi homo, qui tentat Deum.
24. Memento *e* iræ in die conſummationis, & tempus retributionis in converſatione faciei.
25. Memento *f* paupertatis in tempore abundantiæ, & in neceſſitatum paupertatis in die divitiarum.
26. A mane usque ad veſperam immutabitur tempus *g*, & hæc omnia citata in oculis Dei.
27. Homo ſapiens in omnibus metuet, & in diebus delictorum *h* attendet ab inertia.
28. Omnis aſtutus agnoſcit ſapientiam, & invenienti eam dabit confeſſionem.
29. Senſati in verbis, & ipſi ſapienter egerunt; & intellexerunt veritatem & juſtitiam, & impluerunt proverbia & judicia.
30. Poſt *i* concupiſcentias tuas non eas, & a voluntate tua avertere.

a 1.Cor. 11.18.
b Bonum coram Deo per patientiam, &c.
c Luc. 18.1. 1. Theſſ. 5.17.
d Per opera juſtitiæ, & pœnitentiæ.
e Sap. 7. 18.
f Sup. 12. 27.
g Sæpe & facile ex nubilo in ſerenum.
h Quando vilis plebecula putat ſibi omnia licere.
i Rom. 6. 12. 13. & 13. 14.

31. Si

31. Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus; faciet te in gaudium inimicis tuis.

32. Ne oblecteris in turbis *a*, nec in modicis *b*; assidua enim est commissio *c* illorum.

33. Ne fueris mediocris *d* in contentione ex fœnore, & est tibi nihil in sacculo; eris enim invidus vitæ tuæ.

a Hominum. *b* Cum vilibus & plebeis in popina. *c* Peccatum. *d* Pauper.

31. Iesli pozwolisz duszy twoiey żądze iey; wystáwi ćię ná rádość nieprzyiaćiołom twoim.

32. Nie kochay się w gromádźie, áni w trosze; bo ustáwiczne są występki ich.

33. Nie stáway się chudym sprzećiwiáiąc się z pożyczek, á niemász nic w mieszku; bo zostániesz zayźrzącym żywotowi twemu.

CAPUT XIX.

I. De vino & luxuria, 1. II. De loquacitate, cito credente, gaudente super iniquitate 4. III. De odiente correptionem, exultante in malitia 13. IV. De discretione in verbis servanda, correptione, ficta humilitate, & laude tacentis 18.

1. Operarius ebriosus, non locupletabitur; &, qui spernit modica, paulatim decidet.

2. Vinum *e* & mulieres apostatare *f* faciunt sapientes, & arguent sensatos.

3. Et, qui se jungit fornicariis, erit nequam; putredo & vermes hæreditabunt illum, & extolletur in exemplum majus, & tolletur de numero anima ejus.

4. Qui *g* credit cito, levis corde est, & minorabitur *h*; &, qui delinquit in animam suam, insuper habebitur *i*.

5. Qui gaudet iniquitate, denotabitur; & qui odit correptionem, minuetur vita; & qui odit loquacitatem, extinguit malitiam.

6. Qui peccat in animam suam, pœnitebit; & qui jucundatur in malitia, denotabitur.

7. Ne iteres verbum nequam & durum, & non minoraberis.

8. Amico & inimico noli narrare sensum tuum; & si est tibi delictum, noli denudare.

9. Audiet enim te, & custodiet te *k*, & quasi defendens *l* peccatum odiet te, & sic aderit tibi semper.

10. Audisti verbum adversus proximum tuum? commoriatur in te, fidens, quoniam non te dirumpet.

11. A facie verbi *m* parturit fatuus *n*; tamquam gemitus partus infantis.

12. Sagitta infixa femori carnis, sic verbum *o* in corde stulti.

13. Corripe *p* amicum, ne forte non intelle-

e Gen. 19. 33. 3 Reg. 11. 1. *f* A Deo & fide deficere. *g* Jos. 9. 15. & 22. 11. *h* Privabitur bonis. *i* Deterior. *k* Tua verba observabit. *l* Simulans se excusare. *m* Mox ut secretum audivit. *n* Effundere. *o* Arcanum. *p* Lev. 19. 17. Matth. 18. 15. Luc. 17. 3.

ROZDZIAŁ XIX.

I. O winie, á nierządu. II. O wielomowności, o rychło wierzącym, o weselącym się z nieprawości. III. O nienawidzącym karánia, o kochaiącym się we złości. IV. O rozsądku záchowánym w mowie, y w karániu; o złośliwey pokorze, o chwale milczącego.

1. Robotnik opiły nie zbogáći się; á kto gárdźi máłemi rzeczámi, pomáłu upádnie.

2. Wino, y niewiásty zwodzą mądre, y wytkną rostropne.

3. A, kto się przyłącza ku nierządnicam, będźie nie cnotá; zgniłość y robacy odźiedźiczą go, y będźie wynieśion ná przykład większy, y będźie wyięta z liczby duszá iego.

4. Kto rychło wierzy, iest lekkiego sercá, y umnieyszon będźie; y nád to będźie mian zá tego, ktory grzeszy przećiw duszy swoiey.

5. Kto się weseli z nieprawośći, karan będźie; á kto nienawidźi karánia, umnieyszy mu się żywotá; á kto nienawidźi wielomownośći, gáśi złość.

6. Kto grzeszy przećiw duszy swoiey, będźie pokutował; á kto się kocha we złośći, karan będźie.

7. Nie powtarzay słowá złego y przykrego, á nic ći nie ubędźie.

8. Przyiaćielowi y nieprzyiaćiolowi nie oznaymuy umysłu swego; á iesli masz grzech, nie odkryway.

9. Bo będźie ćię słuchał, y będźie się strzegł ćiebie, y iákoby broniąc grzechu, będźie ćię nienawidźiał, y ták będźie przy tobie záwżdy.

10. Słyszałeś słowo przećiw bliźniemu twemu? niech záraz umrze w tobie, ufáiąc, że się nie rozpukniesz od niego.

11. Od słowá rodząc prácuie głupi; iáko stękánie rodzenia dźiećięćiá.

12. Strzałá, ktora utknęłá w biedrze ćiáłá, ták słowo w sercu głupiego.

13. Strofuy przyiaćielá, by snadź nie zrozumiał,

miał, y rzekł: Nie uczyniłem; ábo ieśli uczynił, áby drugi raz nie czynił.

14. Strofuy bliźniego, by snadź nie rzekł; á ieśli rzekł, by snadź nie powtorzył.

15. Strofuy przyiaćielá; bo często bywa występek.

16. A nie wierz káżdey powieśći; Ieſt, co się potyka w ięzyku, ále nie z umysłu.

17. Ktoż ieſt bowiem, ktoryby nie zgrzeszył ięzykiem swoim? strofuy bliźniego pierwey, niż grozić będźiesz.

18. A day mieysce boiáźni nawyższego; bo wszytká mądrość boiaźń Boża; á w niey bać się Bogá, á we wszelkiey mądrośći wykonánie zakonu.

19. A náuka złośći nie ieſt mądrość; y myśl grzesznych nie ieſt roſtropność.

20. Ieſt złość, á w niey przeklęctwo; y ieſt głupi, ktoremu schodźi ná mądrośći.

21. Lepszy ieſt człowiek bogoboyny, ktoremu schodźi ná mądrośći, y niedoſtáie rozumu, niżli, ktory ma dosyć rozumu á przestępuie zakon Nawyższego.

22. Ieſt chytrość osobliwa, á nie spráwiedliwa.

23. Y ieſt, ktory wypuscza słowo pewne powiádáiąc prawdę. Ieſt, ktory się złośliwie korzy, á wnętrzności iego są pełne zdrády.

24. A ieſt, ktory się názbyt zniża od wielkiey pokory; y ieſt, ktory skłánia oblicze swe, y czyni, iákoby nie widźiał czego niewiedźiano.

25. A ieśli słábość śił grzeszyć mu nie dopuśći; ieśli czás naydźie źle czynienia, uczyni źle.

26. Z weyźrzeniá poznáć męża, á od potkánia obliczá poznáć roſtropnego.

27. Ubior ćiałá, y oścerzánie zębow w śmiechu, y chod człowieczy, wydawáią go.

28. Ieſt skaranie falszywe w gniewie sfromocącego; y ieſt sąd, ktory się nie zda bydź dobrym; y ieſt milczący, á ten ieſt roſtropny.

tellexerit, & dicat: Non feci; aut si fecerit, ne iterum addat facere.

14. Corripe proximum, ne forte non dixerit; & si dixerit, ne forte iteret.

15. Corripe amicum; sæpe enim fit commissio *a*.

16. Et non omni verbo credas; est, qui labitur lingua, sed non ex animo.

17. Quis *b* est enim, qui non deliquerit in lingua sua? Corripe proximum, antequam commineris.

18. Et da locum timori Altissimi *c*; quia omnis sapientia timor Dei; & in illa *d* timere Deum, & in omni sapientia *e* dispositio *f* legis.

19. Et non est sapientia nequitiæ disciplina; & non est cogitatus peccatorum prudentia.

20. Est nequitia, & in ipsa execratio; & est insipiens, qui minuitur sapientia.

21. Melior est homo, qui minuitur sapientia *g*, & deficiens sensu in *h* timore, quam, qui abundat sensu *i*, & transgreditur legem Altissimi.

22. Est solertia certa, & ipsa iniqua.

23. Et est, qui emittit verbum certum enarrans veritatem. Est, qui nequiter humiliat se, & interiora ejus plena sunt dolo.

24. Et est, qui se nimium submittit a multa humilitate; & est, qui inclinat faciem suam, & fingit se non videre, quod ignoratum est.

25. Et si ab imbecillitate virium vetetur peccare; si invenerit tempus malefaciendi, malefaciet.

26. Ex visu *k* cognoscitur vir; & ab occursu faciei cognoscitur *l* sensatus.

27. Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo.

28. Est correptio mendax *m* in ira contumeliosi; & est judicium, quod non probatur esse bonum; & est tacens, & ipse est prudens.

a Peccatum.
b Jac. 3. 8.
c Quando corripis.
d Docemur.
e Docetur.
f Græce: impletio.
g Idiota.
h Cum.
i Scientia.
k Aspectu.
l Per multas conjecturas.
m Frustranea.

ROZDZIAŁ XX.

I. O karániu, á pokutie karanego; o milczącym, y wielo mownym. II. O datku mądrego, y głupiego; o falszywie obietnicy, á kłamstwie. III. O dobrym, y złym zátrwożeniu; o mądrym podobáiącym się Magnátom; ábyś dátki nie brał; o skrytey mądrośći.

1. O iáko lepiey ieſt skáráć, niżli się gniewáć, á wyznawáiącemu z prośbą nie przekáżáć!

CAPUT XX.

I. De correptione, & correpti pœnitentia; de tacente, & loquace 1. II. De dono sapientis, & fatui; de falsa promissione, & mendacio 9. III. De bona & mala confusione; de sapiente, qui placet magnatis; de donis non accipiendis, & sapientia abscondita 23.

1. QUam bonum *n* est arguere, quam irasci, & confitentem in oratione non prohibere!

n Quanto melius.

a Infr. 30. 21.
b Qui cuſtos eſt gynecæi.
c Judex iniquus.
d Seu proſperitas ſubinde.
e Subinde.
f Multiplex.
g Privatio.
h Intenti in proprium commodum.
i Cholera & maledictio.
k Sc. adulatores, impii, ipſi ſimiles.
l Sine gratia, inſulſus, ingratus.
m Perpetuo cum illis laſciviens.

2. Concupiſcentia *a* ſpadonis *b* devirginabit juvenculam;

3. Sic *c*, qui facit per vim judicium iniquum.

4. Quam bonum eſt correptum manifeſtare pœnitentiam! ſic enim effugies voluntarium peccatum.

5. Eſt tacens, qui invenitur ſapiens; & eſt odibilis, qui procax eſt ad loquendum.

6. Eſt tacens non habens ſenſum loquelæ; & eſt tacens ſciens tempus aptum.

7. Homo ſapiens tacebit usque ad tempus; laſcivus autem, & imprudens non ſervabunt tempus.

8. Qui multis utitur verbis, lædet animam ſuam; & qui poteſtatem ſibi ſumit injuſte, odietur.

9. Eſt proceſſio in *d* malis viro indiſciplinato; & eſt *e* inventio in detrimentum.

10. Eſt datum, quod non eſt utile; & eſt datum, cujus retributio duplex *f*.

11. Eſt propter gloriam minoratio *g*; & eſt, qui ab humilitate levabit caput.

12. Eſt, qui multa redimat modico pretio, & reſtituens ea in ſeptuplum.

13. Sapiens in verbis ſeipſum amabilem facit; gratiæ autem fatuorum effundentur.

14. Datus inſipientis non erit utilis tibi; oculi enim illius ſeptemplices *h* ſunt.

15. Exigua dabit, & multa improperabit; & apertio oris illius inflammatio *i* eſt.

16. Hodie fœneratur quis, & cras expetit; odibilis eſt homo hujusmodi.

17. Fatuo non erit amicus, & non erit gratia bonis illius.

18. Qui enim edunt panem illius, falſæ linguæ ſunt *k*. Quoties, & quanti irridebunt eum?

19. Neque enim, quod habendum erat, directo ſenſu diſtribuit; ſimiliter & quod non erat habendum.

20. Lapſus falſæ linguæ, quaſi qui in pavimento cadens; ſic caſus malorũ feſtinanter veniet.

21. Homo acharis *l* quaſi fabula vana, in ore indiſciplinatorum aſſidue erit *m*.

22. Ex ore fatui reprobabitur parabola; non enim dicit illam in tempore ſuo.

23. Eſt, qui vetatur peccare præ inopia, & in requie ſua ſtimulabitur.

24. Eſt,

2. Zapalczywość trzebieńcá zgwałći pánnę;

3. Ták, ktory przez gwałt odpráwuie ſąd nieſpráwiedliwy.

4. O iáko dobra rzecz ieſt, gdy ſkárány pokázuie żal! bo ták uydźieſz grzechu dobrowolnego.

5. Ieſt milczący, ktory nayduie ſię mądrym; y ieſt obrzydły, ktory płochy ieſt ku mowieniu.

6. Ieſt milczący, y nie ma rozumu do mowienia; á ieſt milczący, ktory wie czás przyſtoyny.

7. Człowiek mądry będźie milczał áż do czáſu ſłuſznego; ále wſzeteczny, y głupi nie będą pátrzáć czáſu.

8. Kto wiele ſłow używa, obráźi duſzę ſwoię; á kto ſobie moc przywłaſcza nieſłuſznie, będźie w nienawiśći.

9. Ieſt powodzenie we złych rzeczách mężowi niekárnemu; á ieſt náleźienie ku ſzkodźie.

10. Ieſt datek, ktory nie ieſt pożyteczny; á ieſt datek, ktorego dwoiáka nagrodá.

11. Ieſt dla chwały umnieyſzenie; y ieſt, ktory podnieśie głowę z uniżenia.

12. Ieſt, co wiele zá máło kupuie, á śiedmioráko ie wracáiący.

13. Mądry w ſłowiech czyni ſámego śiebie przyiemnym; á wdźięczności głupich wylane będą.

14. Datek od głupiego nie będźiec pożyteczny; ábowiem oczy iego śiedmiorákie ſą.

15. Da mało, á wieleć wymowi; á otworzenie uſt iego ieſt zápalenie.

16. Dźiś pożyczy kto, á iutro ſię upomina; obrzydły ieſt człowiek tákowy.

17. Głupi nie będźie miał przyiaćielá, y nie będźie łáſká dobram iego.

18. Bo ktorzy iedzą chleb iego, falſzywy ięzyk máią. Iáko wiele kroć, á iáko wiele ich będą ſię śmiáć z niego?

19. Bo áni tym, co miał mieć, dobrze ſzáfuie; tákże y tym, czego mieć nie miał.

20. Upad falſzywego ięzyká iáko gdy, kto ná tło ſpádnie; ták złośnikow upadek prędko przydźie.

21. Człowiek niewdźięczny iáko bayká prozna w uśćiech nieukow uſtáwiczna będźie.

22. Z uſt głupiego nie ieſt przyiemna przypowieść; bo iey nie powiáda czáſu ſwego.

23. Ieſt, ktory nie może dla niedoſtatku grzeſzyć, á w ſwym upokoieniu będźie pobudzan.

24. Ieſt,

24. Ieſt, co dla wſtydu utráći duſzę ſwoię, y dla nieopátrzney oſoby ſtráći ią; á ſolguiąc cudzey oſobie, ſtráći ſam śiebie.

25. Ieſt, ktory dla wſtydu obiecuie przyiaćielowi, á nábył go ſobie nie przyiaćielem dármo.

26. Zelżywośc bárzo zła w człowiecze kłamſtwo, á w uśćiech nieumieiętnych będźie uſtáwiczne.

27. Lepſzy złodźiey niż mąż uſtáwicznie kłámáiący; á obá odźiedźiczą zátrácenie.

18. Obyczáie ludźi kłamliwych ſą bezecne; á ſromotá ich ieſt z nimi bez przeſtánku.

29. Mądry ſłowy ſwemi pokaże ſam śiebie; á człowiek roſtropny ſpodoba ſię pánom.

30. Kto ſpráwuie źiemię ſwoię, wynieśie wyſoko brog zboża; á kto czyni ſpráwiedliwość, ten powyſſzon będźie; á kto ſię podoba pánom, uydźie niepráwośći.

31. Dáry y upominki záślepiáią oczy ſędźiom; á iáko niemy w uśćiech záwśćiąga karánia ich.

32. Mądrość zátáiona á ſkarb niewidźiány; co zá pożytek z oboygá?

33. Lepſzy ieſt, ktory tái głupſtwo ſwe, niż człowiek, ktory kryie mądrość ſwoię.

24. Eſt, qui perdet animam ſuam præ confuſione, & ab imprudenti perſona perdet eam; perſonæ autem acceptione perdet ſe.

25. Eſt, qui præ confuſione promittit amico, & lucratus eſt eum inimicum gratis *a*.

a Dum fallit promiſſa.

26. Opprobrium nequam in homine mendacium, & in ore indiſciplinatorum aſſidue erit.

27. Potior fur *b* quam aſſiduitas viri mendacis *c*; perditionem autem ambo hæreditabunt.

b Auferens bonum temporale.
c Veritatem auferentis.

28. Mores hominum mendacium ſine honore; & confuſio illorum cum ipſis ſine intermiſſione.

29. Sapiens in verbis producet ſe ipſum; *d* & homo prudens placebit magnatis.

d Sua facta ad exemplum.

30. Qui operatur terram ſuam, inaltabit acervum frugum; & qui operatur juſtitiam, ipſe exaltabitur; qui vero placet magnatis, effugiet iniquitatem.

31. Xenia *e* & dona excæcant oculos judicum; & quaſi mutus in ore avertit correptiones eorum.

e Exod. 23. 8. Deut. 16. 19.

32. Sapientia *f* abſconſa & theſaurus inviſus; quæ utilitas in utriſque?

f Infr. 41. 17.

33. Melior eſt, qui celat inſipientiam ſuam, quam homo, qui abſcondit ſapientiam ſuam *g*.

g Præſertim ſi judex ſit.

ROZDZIAŁ XXI.

I. Każe ſię ſtrzedź grzechow; naprzod w powſzechnośći, potym w oſobliwośći; przywodząc rozmáite grzechy. II. Od pychy, á roſpuſty w obyczáiach. III. W mowach, w ſpráwách &c.

1. SYnu ieſliś zgrzeſzył? nie przydaway drugi raz; ále y zá dawne proś, ábyć były odpuſzczone.

2. Ućiekay przed grzechu iáko przed wężem; á ieſli ſię do nich przyſtąpiſz, ukąſzą ćię.

3. Zęby lwie zęby ich, zábiiáiące duſze człowiecze.

4. Wſzelki grzech ieſt iáko miecz z obu ſtron śiekący, mánie iego niemáſz uleczenia.

5. Fukánia y krzywdy wniwecz obrocą máiętność; á dom, ktory bárzo bogáty ieſt, będźie zniſzczon pychą; ták máiętność pyſznego wykorzeniona będźie.

6. Modlitwá z uſt ubogiego przyidźie aż do uſzu iego, á ſąd prędko przyidźie nań.

7. Kto nie nawidźi karánia, znák ieſt złośliwego; á kto ſię Bogá boi, náwroći ſię do ſercá ſwego.

8. Możny w śmiáłym ięzyku, dáleko ſłynie; á mądry wie, że bywa omylon od niego.

CAPUT XXI.

I. Docet fugiendum peccatum; primum in genere, deinde in ſpecie productis variis peccatis 1. II. A ſuperbia & immodeſtia in moribus 14. III. In verbis, geſtibus &c. 23.

1. FIli peccaſti? non adjicias iterum; ſed & de priſtinis deprecare, ut tibi dimittantur.

2. Quaſi a facie colubri fuge peccata; & ſi acceſſeris ad illa, ſuſcipient te.

3. Dentes leonis dentes ejus, interficientes animas hominum.

4. Quaſi rhomphæa bis acuta *h* omnis iniquitas, plagæ illius non eſt ſanitas.

h Gladius anceps, bis nocens animæ & corpori.

5. Objurgatio, & injuriæ *i* annullabunt ſubſtantiam; & domus, quæ nimis locuples eſt, annullabitur ſuperbia; ſic ſubſtantia ſuperbi eradicabitur.

i Rixa & lites.

6. Deprecatio pauperis ex ore uſque ad aures ejus *k* perveniet, & judicium feſtinato adveniet illi.

k Dei, quod more Hebræorum ſubintelligendum relinquitur utpote omnibus notum.

7. Qui odit correptionem, veſtigium eſt peccatoris; & qui timet Deum, convertetur ad cor ſuum.

8. Notus a longe potens lingua audaci; & ſenſatus ſcit labi ſe ab ipſo.

9. Qui ædificat domum ſuam impendiis alienis, quaſi qui colligit lapides ſuos in hyeme.

a Sup. 16. 7.

10. Stuppa *a* collecta Synagoga peccantium, & conſummatio illorum flamma ignis.

11. Via peccantium complanata lapidibus; *b* & in fine illorum inferi, & tenebræ, & pœnæ.

b Videtur commoda & pulchra.

12. Qui cuſtodit juſtitiam, continebit ſenſum ejus.

13. Conſummatio timoris Dei, ſapientia & ſenſus.

14. Non erudietur, qui non eſt ſapiens in bono.

15. Eſt autem ſapientia, quæ abundat in malo *c*; & non eſt ſenſus *d*, ubi eſt amaritudo *e*.

c In nequitia, in dolis & inſidiis ſtruendis.

d In tali ficta ſapientia.

e Acerbitas peccati.

16. Scientia ſapientis tamquam inundatio abundabit, & conſilium illius ſicut fons vitæ permanet.

17. Cor fatui quaſi vas confractum, & omnem ſapientiam non tenebit.

18. Verbum ſapiens quodcumque audierit ſcius *f* laudabit, & ad ſe adjiciet *g*; audivit luxurioſus, & diſplicebit illi, & projiciet illud poſt dorſum ſuum.

f Græce: ſciens, prudens.

g Sibi applicabit ad uſum.

19. Narratio fatui quaſi ſarcina *h* in via; nam in labiis ſenſati invenietur gratia.

h Moleſtia.

20. Os prudentis quæritur in eccleſia; & verba illius cogitabunt *i* in cordibus ſuis.

i Auditores.

21. Tamquam domus exterminata *k*, ſic fatuo ſapientia; & ſcientia inſenſati inenarrabilia verba.

k Everſa & diruta.

22. Compedes in pedibus, ſtulto doctrina, & quaſi vincula manuum ſuper manum dextram.

23. Fatuus in riſu exaltat vocem ſuam; vir autem ſapiens vix tacite ridebit.

24. Ornamentum aureum prudenti doctrina, & quaſi brachiale in brachio dextro.

25. Pes fatui facilis in domum proximi; & homo peritus confundetur a perſona potentis.

26. Stultus a feneſtra reſpiciet in domum; vir autem eruditus foris ſtabit.

l Quid intus fiat & dicatur.

27. Stultitia hominis auſcultare per oſtium *l*; & prudens gravabitur contumelia *m*.

m Tali.

28 Labia imprudentium ſtulta narrabunt; verba autem prudentium ſtatera ponderabuntur.

29. In ore fatuorum *n* cor illorum *o*; & in corde ſapientium os illorum.

n Eſt quaſi.

o Quia loquuntur, quidquid venit in buccā.

30. Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipſe animam ſuam *p*.

p Quæ per malitiam diabolo ſimilis eſt.

31. Su-

9. Kto buduie dom ſwoy cudzym nakłádem, iáko ktory zbiera kámięnie ſwoie źimie.

10. Zbor grzeſzących kupá zgrzebi, á dokonánie ich płomień ognity.

11. Drogá grzeſzących kámięniem ubrukowána; á ná końcu ich piekło y ćiemnośći y męki.

12 Kto ſtrzeże ſpráwiedliwośći, obeymie zrozumienie iey.

13. Doſkonáłość boiáźni Bożey mądrość y rozum.

14. Nie będźie náuczon, ktory nie ieſt mądry w dobrym.

15. A ieſt mądrość, ktora obfituie we złośći; á niemáſz rozumu, gdźie ieſt gorzkość.

16. Náuká mądrego iáko powodź wzbierze, á rádá iego trwa iáko źrzodło żywotá.

17. Serce głupiego iáko naczynie ſtłuczone; á żadney mądrość nie zádźierży.

18. Słowo mądre, ktorekolwiek uſłyſzy umieiętny, pochwali, y ieſcze przyda do niego; uſłyſzał roſkoſznik, y nie podoba mu ſię, y zárzući ie w tył ſwoy.

19. Powieść głupiego iáko tłomok w drodze; bo w uśćiech roſtropnego náydźie ſię przyiemność.

20. Uſt mądrego ſzukáią w zgromádzeniu; á ſłowá iego uważáć będą w ſercách ſwoich.

21. Iáko dom zniſczony, ták mądrość głupiemu; á náuká nie umieiętnego niewymowione ſłowá.

22. Pętá ná nogách náuká głupiemu, á iáko okowy rąk ná práwey ręce.

23. Szalony śmieiąc ſię głos ſwoy podnośi; á człowiek mądry záledwie milczkiem ſię uśmiecháć będźie.

24. Złote ochędoztwo náuká mądremu, á iáko rámiennik ná práwem rámłęniu.

25. Nogá głupiego łácna w dom bliźniego; ále człowiek świádomy wſtydźi ſię oſoby możnego.

26. Głupi przez okno pátrzyć będźie do domu; ále mąż ćwiczony ſtać będźie ná dworze.

27. Głupſtwo człowiecze ſłuchać przezedrzwi; á mądremu będźie zá ćiężką ſromotę.

28. Uſtá nieopátrznych mowić będą głupie rzeczy; á ſłowá mądrych ná wadze będą rozważone.

29. W uśćiech głupich ſercá ich; á w ſercu mądrych uſtá ich.

30. Gdy niezbożny przeklina ſzátáná, ſam przeklina duſzę ſwoię.

31. Ob-

31. Obmowcá ſplugáwi duſzę ſwoię, y u wſzytkich będźie w nienawiśći; á kto z nim przebywa, też przemierzłym będźie; milczączy á báczny ucczon będźie.

31. Suſurro coinquinabit animam ſuam, & in omnibus odietur; & qui cum eo manſerit, odioſus erit; tacitus & ſenſatus honorabitur.

ROZDZIAŁ XXII.

I. Czynią przećiw mądrośći: leniwiec kámionujący, ſyn złe wychowány, corká głupia, muzyká w żałobie, uczący głupiego. II. Nie mow z ſzalonym; o ſercu głupiego, y boiáźliwego. III. Záchoway wiárę z przyiaćielem; o ſtrzeżęniu uſt.

1. KAmieniem ubłoconym leniwiec ieſt ukámionowan, á wſzyſcy będą mowić ku wzgárdźie iego.

2. Gnoiem wołowym leniwy ieſt ukámionowány; á káżdy, kto ſię go dotknie, otrząśnie ręce.

3. Sromotá oycowſka ieſt z ſyná źle wychowánego; á corká w umnieyſzeniu będźie.

4. Corká mądra dźiedźictwo mężowi ſwemu; bo ktora lekkość czyni, bywa ku zelżywośći oycu.

5. Oycá y mężá záwſtydza beſpieczna, y nád niezbożne mnieyſza nie będźie; á od obu będźie nie ucczona.

6. Muzyká w żáłobie, gowieść nie wedle czáſu; karánie y náuká ná káżdy czas mądrość.

7. Kto uczy głupiego, iáko kto ſkorupy zlepia.

8. Kto powiáda ſłowo nie ſłucháiącemu; iáko ktory budźi ſpiącego z twárdego ſnu.

9. Z ſpiącym gada, ktory powiáda mądrość głupiemu; á ná końcu powieśći mowi: Ktoż to ieſt?

10. Płácz nád umárłym, bo uſtáłá świátłość iego; y nád głupim płácz, bo rozum uſtáie.

11. Máło płácz nád umárłym, ábowiem odpoczynął.

12. Bo niecnotliwego niecnotliwy żywot nád śmierć głupiego.

13. Żáłobá po umárłym przez śiedm dni; ále po głupim, y niezbożnym po wſzytkie dni żywotá ich.

14. Z głupim nie wiele mow, á z niemądrym niechodź.

15. Strzeż ſię go, ábyś trudnośći nie miał; á nie będźieſz zplugáwion grzechem iego.

16. Odſtąp od niego, á naydźieſz pokoy, y nie będźieſz utrapion głupſtwem iego.

17. Nád

CAPUT XXII.

I. Agunt contra ſapientiam: piger lapidans, filius indiſciplinatus, filia fatua, muſicus in luctu, docens fatuum 1. II. Cum ſtulto non loquendum; de corde ſtulti ac timidi 14. III. De ſervanda fide cum amico, & oris cuſtodia 24.

1. IN lapide luteo lapidatus eſt *a* piger, & omnes loquentur ſuper aſpernationem illius.

2. De ſtercore boum lapidatus eſt piger; & omnis, qui tetigerit eum, excutiet manus.

3. Confuſio patris eſt de filio indiſciplinato; filia *b* autem in deminoratione fiet *c*.

4. Filia prudens hæreditas viro ſuo; nam quæ confundit, in contumeliam fit genitoris.

5. Patrem & virum confundit audax *d*, & ab impiis non minorabitur; ab utriſque *e* autem inhonorabitur *f*.

6. Muſica in luctu importuna narratio; flagella & doctrina in omni tempore ſapientia *g*.

7. Qui docet fatuum, quaſi qui conglutinat teſtam.

8. Qui narrat verbum non audienti; quaſi qui excitat dormientem de gravi ſomno.

9. Cum dormiente loquitur, qui enarrat ſtulto ſapientiam; & in fine narrationis dicit: Quis eſt hic?

10. Supra *h* mortuum plora, defecit enim lux ejus; & ſupra fatuum plora, deficit enim ſenſus.

11. Modicum plora ſupra mortuum, quoniam requievit.

12. Nequiſſimi enim nequiſſima vita ſuper mortem fatui *i*.

13. Luctus *k* mortui ſeptem dies; fatui autem & impii omnes dies vitæ illorum.

14. Cum ſtulto ne multum loquaris, & cum inſenſato ne abieris.

15. Serva te ab illo, ut non moleſtiam habeas; & non coinquinaberis peccato illius.

16. Deflecte ab illo, & invenies requiem, & non acediaberis *l* in ſtultitia illius.

17. Su-

a Sordibus commaculatur ac ſi lapide lutoſo aut ſtercore boum eſſet impetitus.
b Indiſciplinata, male morata.
c Convellet patris famam &c.
d Fœmina.
e Patre & marito.
f Ob petulantes mores repelletur.
g Sapienter & opportune adhibetur.
h Inf. 38. 16.
i Eſt mala & miſera.
k Gen. 50. 10.
l Afficieris moleſtia, & tædio.

17. Super plumbum, quid gravabitur? & quod illi aliud nomen quam fatuus?

18. Arenam *a*, & ſalem, & maſſam ferri facilius eſt ferre, quam hominem imprudentem, & fatuum, & impium.

19. Loramentum ligneum colligatum in fundamento ædificii non diſſolvetur; ſic & cor confirmatum in cogitatione conſilii.

20. Cogitatus ſenſati in omni tempore metu non depravabitur.

21. Sicut pali in excelſis, & cæmenta ſine impenſa poſita contra faciem venti non permanebunt;

22. Sic & cor timidum in cogitatione ſtulti contra impetum timoris non reſiſtet.

23. Sicut cor trepidum in cogitatione fatui omni tempore non metuet; ſic & qui in præceptis Dei permanet ſemper *b*.

24. Pungens oculum deducit lacrymas; & qui pungit cor *c*, profert ſenſum.

25. Mittens lapidem in volatilia, dejiciet illa; ſic & qui conviciatur amico, diſſolvit amicitiam.

26. Ad amicum etſi produxeris gladium, non deſperes; eſt enim regreſſus.

27. Ad amicum ſi aperueris os triſte, non timeas; eſt enim concordatio; excepto convitio, & improperio, & ſuperbia *d* & myſterii revelatione, & plaga doloſa; in his omnibus effugiet amicus.

28. Fidem poſſide cum amico in paupertate illius; ut & in bonis illius læteris.

29. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis; ut & in hæreditate illius cohæres ſis.

30. Ante ignem camini vapor, & fumus ignis inaltatur; ſic & ante ſanguinem maledicta, & contumeliæ, & minæ.

31. Amicum *e* ſalutare non confundar, a facie illius non me abſcondam; & ſi mala mihi evenerint per illum, ſuſtinebo.

32. Omnis, qui audiet, cavebit ſe ab eo.

33. Quis *f* dabit ori meo cuſtodiam, & ſuper labia mea ſignaculum certum *g*; ut non cadem ab ipſis, & lingua mea perdat me?

a Prov. 27. 3.
b Nihil metuit niſi ſolam Dei offenſam.
c Objurgando.
d Superba inſultatione & contemptu.
e Etiam pauperem.
f Pſal. 140. 4.
g Firmum.

17. Nád ſłowo co ćiężyé będźie? á ktore inſze imię iemu iedno głupi?

18. Piaſek, y ſol, y breię żelázá łácniey ieſt nieść, niż człowieká nieroſtropnego, y głupiego, y niezbożnego.

19. Wiązánie drzewiáne ſpoione ná fundámenćie budowánia nie rezerwie ſię; ták y ſerce umocnione rozmyślániem rády.

20. Myśl mądrego ná káżdy czás boiáźnią nie będźie ſkáżona.

21 Iáko koły ná wyſokim mieyſcu, y wapno bez nakłádu, nie oſtoią ſię położone przećiw wiátru;

22. Ták y ſerce lękliwe w myśli głupiego nie oſtoi ſię przećiw gwałtowi ſtráchu.

23. Iáko ſerce lękliwe w myśli głupiego, ná káżdy czas nie będźie bało; ták y ten, ktory w przykazániu Bożym trwa uſtáwicznie.

24. Kto kole oko, wywodźi łzy; á kto bodźie ſerce, pokázuie czućie.

25. Kto ciſka kámięniem ná ptaki, ſpędźi ie; ták y ktory łáie przyiaćielowi, rozrywa przyiaźń.

26. Choćbyś dobył mieczá ná przyiaćielá, nie rozpaczay; bo ieſt náwrot.

27. Ná przyiaćielá, ieſli otworzyſz uſtá przykre, nie boy ſię, bo ieſt poiednánie; wyiąwſzy przymowki, y wyrzucánie ná oczy y pychę, y obiáwienie táiemnice, y ránę zdrádliwą; dla tych wſzytkich odbieży przyiaćiel.

28. Záchoway wiárę z przyiaćielem w uboſtwie iego; ábyś ſię y w ſczęśćiu iego weſelił.

29. Czáſu ućiſku iego trway mu wiernym; ábyś w dźiedźictwie iego był ſpoł dźiedźicem.

30. Przed ogniem z kominá, párá y dym ogniſty w zgorę idźie; ták y przedekrwią złorzeczeńſtwá, y potwarzy y groźby.

31. Pozdrawiáć przyiaćielá nie będę ſię wſtydźił, nie ſkryię ſię przed nim; á ieſli mi ſię co złego przezeń przyda, zćierpię.

32. Káżdy, kto uſłyſzy, będźie ſię go ſtrzegł.

33. Ktoż da ſtraż uſtom moim, á pieczęć pewną ná wárgi moie; ábym nie upadł dla nich, á ięzyk moy żeby mię nie zátraćił?

CAPUT XXIII.

I. Oratio adverſus ſuperbiam, gulam & luxuriam 1. II. Conſuetudo jurandi vitanda, & indiſciplinatus ſermo afferens improperium 7. III. Duo genera in peccato abundantiæ, & tertium

ROZDZIAŁ XXIII.

I. Modlitwá náprzećiwko pyſze, obżárſtwu, y nieczyſtośći. II. Warui ſię zwyczáiu przyśięgánia częstego, á niekárney mowy przynoſącey urągánie. III. Dwá rodzáie obſituią w grzechach, á treći

treći przywodźi gniew; o grzechách ſchadzących ſię w cudzołoſtwiu; o chwále boiáźni Bożiey.

1. PAnie Oycze, y pánuiący żywotowi memu, nie opuſzczay mię w rádźie ich; y nie dopuſzczay mi dla nich upáść.

2. Ktoż włoży ná myśli moie káranie, á ná ſerce moie naukę mądrośći, áby nieumieiętnośćiam ich nie folgowano mnie; á nie pokazáły ſię grzechy ich.

3. Y áby ſię nie rozroſły niewiádomośći moie, y nie rozmnożyły ſię wyſtępki moie, á grzechy moie nie obfitowáły; y abych nie upadł przed oczymá przećiwnikow moich, á nie rádował ſię nádemną nieprzyiaćiel moy?

4. Pánie oycze, y Boże żywotá mego; nie opuſzczay mię w myśli ich.

5. Podwyſszenia oczu moich nie daway mi; y wſzelką żądzą odwroć odemnie.

6. Oddal odemnie pożądliwość brzuchá, y pożądliwośći nierządu niech mię nie ogárną; á duſzy niewſtydliwey, y nie báczney nie podaway mię.

7. Słuchayćie ſynowie nauki o uśćiech, y kto iey ſtrzedz będźie, nie zginie uſty, áni ſię obráźi uczynkámi złemi.

8. W prozności ſwey ułowion bywa złośnik, á pyſzny, y złorzeczący obráźi ſię przez nie.

9. Przyśięgániu niech nie przywykáią uſtá twoie; bo wiele upáśći w nim.

10. A miánowánie Bogá niech nie będźie uſtáwiczne w uśćiech twoich, y do miánowánia świętych nie przymieſzaway ſię; ábowiem nie będźieſz bez obrázy od nich.

11. Bo iáko niewolnik częſto męczony, nie ieſt bez śinośći; ták wſzelki przyśięgáiący, y wſpominąiący w cále od grzechow nie będźie oczyśćion.

12. Mąż częſto przyśięgáiący będźie pełen niepráwośći, á nie wynidźie z domu iego kařánie.

13. A ieſli nie ſpełni, winá iego ná nim zoſtánie; á ieſli nie uzna, dwoiáko grzeſzy.

14. A ieſli prozno przyśiągł, nie będźie wolen; bo dom iego nápełni ſię pomſtą.

15. Ieſt y ina mowá przećiwna ku śmierći, boday ſię nie náláźłá w ośiádłośći Jákobowey.

16. Bo od miłośiernych wſzytko to będźie oddalono; á w grzechách wáłáć ſię nie będą.

17. Nieobyczáyney mowie niechay nieprzywykáią uſtá twoie; ábowiem w niey ieſt ſłowo grzechu.

18. Pá-

tium adducens iram; de peccatis in adulterio concurrentibus, & laude timoris Domini 21.

1. DOmine pater, & dominator vitæ meæ, ne derelinquas me in conſilio eorum *a*; nec ſinas me cadere in illis.

2. Quis ſuperponet in cogitatu meo flagella *b*, & in corde meo doctrinam ſapientiæ, ut ignorationibus eorum non parcant mihi; & non appareant delicta eorum.

3. Et ne adincreſcant ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea, & peccata mea abundent, & incidam in conſpectu adverſariorum meorum, & gaudeat ſuper me inimicus meus?

4. Domine pater & Deus vitæ meæ; ne derelinquas me in cogitatu *c* illorum.

5. Extollentiam oculorum meorum *d* ne dederis *e* mihi; & omne deſiderium averte a me.

6. Aufer a me ventris concupiſcentias, & concubitus concupiſcentiæ ne apprehendant me; & animæ irreverenti *f* & infrunitæ *g* ne tradas me.

7. Doctrinam oris audite filii, & qui cuſtodierit illam, non periet labiis, nec ſcandalizabitur in operibus nequiſſimis.

8. In vanitate ſua apprehenditur peccator, & ſuperbus & maledicus ſcandalizabitur in illis.

9. Jurationi *h* non aſſueſcat os tuum; multi enim caſus in illa.

10. Nominatio vero Dei non ſit aſſidua in ore tuo, & nominibus Sanctorum non admiſcearis; quoniam non eris immunis ab eis.

11. Sicut enim ſervus interrogatus aſſidue, a livore non minuitur *i*; ſic omnis jurans, & nominans *k*, in toto a peccato non purgabitur.

12. Vir multum jurans implebitur iniquitate, & non diſcedet a domo illius plaga.

13. Et ſi fruſtraverit, delictum illius ſuper ipſum erit; & ſi diſſimulaverit, delinquit dupliciter.

14. Et ſi in vacuum juraverit, non juſtificabitur; replebitur enim retributione domus illius.

15. Eſt & alia loquela contraria *l* morti, non inveniatur in hæreditate Jacob.

16. Etenim a miſericordibus omnia hæc auferentur; & in delictis non volutabuntur.

17. Indiſciplinatæ loquelæ non aſſueſcat os tuum; eſt enim in illa verbum peccati.

18. Me-

a Fatuorum.
b Seu vincula.
c Poteſtate & arbitrio.
d Superbos vagos & elatos oculos vel animos.
e Ne ſinas obvenire.
f Inverecundæ.
g Impudenti & inſatiabili.
h Exod. 20. 7. Matth. 5. 33.
i Non ſanatur a plagis.
k Sanctos.
l Objecta.

a Prosapiæ & familiæ tuæ.

18. Memento patris & matris tuæ *a*; in medio enim magnatorum consistis.

19. Ne forte obliviscatur te Deus in conspectu illorum, & assiduitate tua infatuatus, improperium patiaris, & maluisses non nasci, & diem nativitatis tuæ maledicas.

b 2. Reg. 16.

20. Homo *b* assuetus in verbis improperii, in omnibus diebus suis non erudietur.

21. Duo genera abundant in peccatis; & tertium adducit iram *c*, perditionem.

c Vindictam Dei.
d Iracundi.
e sc. aliosque lædat.
f Luxuriosus.
g In appetitu.

22. Anima calida *d* quasi ignis ardens non extinguetur, donec aliquid glutiat *e*.

23. Et homo nequam *f* in ore *g* carnis suæ non desinet, donec incendat ignem.

24. Homini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur transgrediens usque ad finem.

h Adulter.

25. Omnis homo *h*, qui transgreditur lectum suum, contemnens in animam suam, & dicens: *i* Quis me videt?

i Isai. 29. 15.

26. Tenebræ circumdant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumspicit me; quem vereor? delictorum meorum non memorabitur Altissimus.

k Humanus.

27. Et non intelligit, quoniam omnia videt oculus illius; quoniam expellit a se timorem Dei hujusmodi hominis *k* timor, & oculi hominum timentes illum.

28. Et non cognovit, quoniam oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in absconditas partes.

29. Domino enim Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita; sic & post perfectum *l* respicit omnia.

l Postquam creata sunt.
m Ab insequentibus.

30. Hic in plateis civitatis vindicabitur, & quasi pullus equinus fugabitur *m*; & ubi non speravit, apprehendetur.

31. Et erit dedecus omnibus, eo quod non intellexerit timorem Domini.

n Lev. 20. 10. Deut. 22. 22.
o Substituens hæredem.

32. Sic *n* & mulier omnis relinquens virum suum, & statuens *o* hæreditatem ex alieno matrimonio.

33. Primo enim in lege Altissimi incredibilis fuit; secundo in virum suum deliquit; tertio in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi.

p Juridice inquiretur.

34. Hæc in Ecclesiam adducetur, & in filios ejus respicietur *p*.

35. Non

18. Pámiętay ná oycá, y ná mátkę twoię; bo w pośrzodku pánow stoisz.

19. By snadź ćiebie Bog przed oczymá ich nie zápámiętał, ábyś od zwyczáiu twego zgłupiawszy lekkośći nie ćierpiał, á wolał, byś się był nie národźić, y przeklinałbyś dźień národzenia swego.

20. Człowiek, ktory przywykł słowom urągánia, przez wszytki dni swoie, nie będźie wyćwiczon.

21. Dwá rodzáie obfituią w grzechách; á trzeći przywodźi gniew, y zátrácenie.

22. Duszá gorąca iáko ogień pałáiący, nie będźie ugászona áż co połknie.

23. A człowiek złośliwy w uśćiech ćiáłá swego nie przestánie, áż ogień podpali.

24. Człowiekowi nieczystemu káżdy chleb iest słodki, niezprácuie się przestępuiąc áż do końcá.

25. Káżdy człowiek, ktory występnie z łożá swego, wzgardzáiący duszę swoię, y mowiący: Ktoż mię widźi?

26. Ciemnośći ogárnęły mię, á śćiány mię okryły, á żaden mię nie widźi; kogoż się obawiam? grzechow moich nie będźie pámiętał Nawyższy.

27. A nie rozumie, iż wszytko widźi oko iego; ábowiem wypądza od niego boiaźń Bożą táka boiaźń człowieká, y oczy człowiecze boiące się go.

28. A nie baczy, iż oczy Páńskie dáleko są iáśnieysze nád słońce wypátruiące wszytkie drogi człowiecze, y głębokość przepáśći, y ná ludźkie sercá pátrzáiące ná skryte strony.

29. Abowiem Pánu Bogu pierwey niżli były stworzone wszytkie rzeczy, znáiome są; tákże y po dokończeniu ná wszytko pátrza.

30. Ten ná ulicách mieyskich pomstę odnieśie, á iáko zrzebiec końskí gonion będźie; á gdźie się nie spodźieie, będźie poiman.

31. Y będźie sromotą wszytkim dla tego, iż nie rozumiał boiáźni Páńskiey.

32. Ták y niewiástá káżda, ktora opuscza mężá swego, y stánowi dźiedźictwo z cudzego małżeństwá.

33. Naprzod bowiem byłá niewierna w zakonie Nawyższego; potym zgrzeszyłá przećiw mężowi swemu; potrzećie przez cudzołostwo nierząd popełniłá, á z innego mężá dźieći podrzućiłá.

34. Tá będźie wywiedźiona do zgromádzenia, á o synách iey dozor się uczyni.

35. Nie

35. Nie rozkorzenią śię dźiátki iey, á gáłąſki iey nie dádzą owocu.

36. Zoſtáwi pámiątkę ſwą ná przeklęctwo, á ſromotá iey nie będźie zgłádzona.

37. Y poznáią, ktorzy pozoſtáli, iż nie ieſt nic lepſzego iáko boiaźń Boża; á nic wdźięcznieyſzego iáko pilnowáć roſkazánia Páńſkiego.

38. Wielka ieſt chwałá náſzládowáć Páná; bo przedłużenie żywotá będźie wźięte od niego.

35. Non tradent *a* filii ejus radices, & rami ejus non dabunt fructum.

36. Derelinquet in maledictum *b* memoriam ejus, & dedecus illius non delebitur.

37. Et agnoſcent, qui derelicti *c* ſunt, quoniam nihil melius eſt, quam timor Dei; & nihil dulcius, quam reſpicere *d* in mandatis Domini.

38. Gloria magna eſt ſequi Dominum; longitudo enim dierum aſſumetur ab eo.

a Facient.
b Execrationem.
c Superſtites.
d Attendere & meditari.

ROZDZIAŁ XXIV.

I. Mądrość opiſuie ſwoie chwalenie, y początek. II. Swoie uczynki. III. Mieſzkánie ſwoie. IV. Piękność, y zacność. V. Wyborne pożytki. VI. Ku towárzyſtwu, y obięćiu ſwemu zalecá, ponieważ iáſnośćią nauki ſwoiey wſzytko obiáśnia.

1. MAdrość záleći duſzę ſwoię, á w Bogu będźie ucczona, á w pośrzod ludu ſwego będźie śię chłubiłá.

2. Y w kośćielech Nawyſſzego otworzy uſtá ſwe, á przed oczymá woyſká iego będźie śię chłubiłá.

3. A w pośrzod ludu ſwego będźie wywyſſzona; á w zupełnośći świętey będźie w podźiwieniu.

4. A w wielkośći wybránych będźie miáłá chwałę, á miedzy błogoſłáwionymi będźie błogoſłáwioná, mowiąc:

5. Iam wyſzłá z uſt Nawyſſzego, pierworodna przed wſzytkim ſtworzenim.

6. Iam ſpráwiła ná niebie, áby wſchodźiłá świátłość nieuſtáiąca; á iáko mgłá okryłám wſzytkę źiemię.

7. Iam mieſzkáłá ná wyſokośći; á ſtolec moy ná ſłupie obłokowym.

8. Sámám obeſzłá okrąg niebios; y przeniknęłám głębokość przepáśći, chodźiłám po wálech morſkich;

9. Y ſtáłám ná wſzelkiey źiemi; y miedzy wſzelkim ludem;

10. Y w káżdym narodźie miáłám przodek.

11. A wſzytkich wyſokich, y niſkich ſercá mocąm podeptáłá; á w tym wſzytkim ſzukáłám odpoczynku, y w dźiedźictwie Páńſkim mieſzkáć będę.

12. Tedy przykazał, y rzekł mi ſtworzyćiel wſzech rzeczy; á ktory mię ſtworzył, odpoczynął w przybytku moim;

CAPUT XXIV.

I. Sapientia ſuas laudes, & originem deſcribit 1. II. Sua opera 6. III. Suam habitationem 12. IV. Pulchritudinem & excellentiam 17. V. Eximios fructus 24. VI. Ad ſui amplexum, & familiaritatem invitat, quod ſuæ doctrinæ ſplendore illuſtret omnia 32.

1. SApientia *e* laudabit animam ſuam, & in Deo honorabitur, & in medio populi ſui glorificabitur.

2. Et in Eccleſiis Altiſſimi aperiet os ſuum, & in conſpectu virtutis illius gloriabitur.

3. Et in medio populi ſui exaltabitur; & in plenitudine ſancta *f* admirabitur *g*.

4. Et in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur, dicens:

5. Ego *h* ex ore Altiſſimi prodivi primogenita ante omnem creaturam.

6. Ego feci in cœlis, ut oriretur lumen indeficiens; & ſicut nebula texi omnem terram.

7. Ego in altiſſimis habitavi; & thronus meus in columna nubis.

8. Gyrum cœli circuivi ſola; & profundum abyſſi penetravi, in fluctibus maris ambulavi;

9. Et in omni terra ſteti; & in omni populo;

10. Et in omni gente primatum habui.

11. Et omnium excellentium & humilium corda virtute calcavi; & † in his omnibus requiem quæſivi, & in hæreditate Domini morabor.

12. Tunc præcepit, & dixit mihi Creator omnium; & qui creavit *i* me, requievit in tabernaculo meo;

e Quam introducam loquentem.
f In cœtu ſanctorum.
g Admirationi erit.
h Sapientiæ: nota, conveniunt hæc ſapientiæ increatæ, & creatæ, quatenus ſapientia idæa & cauſa eſt omnium creaturarum ideoque & B. V. Matri ſapientiæ appropriantur.
† In aſſumpt. B. Virginis.
i Produxit vel genuit me.

a Familia Jacob.

† In præsentat. B. Virg.

b Prov. 8. 22.

c i. genita & quoad Kumanitatem prædestinata.

d Genus arbusculæ valde odoriferæ.

e Storax est resina, seu succus odoratus defluens ex arbore Arabica.

f Est resina, seu lacrymæ frutricis Syriacæ.

g Ungula aroma est valde odoratum colore unguis humani.

h Gutta, quæ & stacte, fluit ex myrrhæ frutice.

i Thus ex arboribus Libani thuriferis sponte fluit.

k Replevi odore.

l Purum.

m Fructibus.

n Joan. 6 15.

o Supple: continet.

p Scriptura.

13. Et dixit mihi: In Jacob *a* inhabita, & in Israel hæreditare, & in electis meis mitte radices.

14. † Ab initio *b*, & ante sæcula creata *c* sum, & usque ad futurum sæculum non desinam; & in habitatione sancta coram ipso ministravi.

15. Et sic in Sion firmata sum, & in civitate sanctificata similiter requievi, & in Jerusalem potestas mea.

16. Et radicavi in populo honorificato, & in parte Dei mei hæreditas illius; & in plenitudine sanctorum detentio mea.

17. Quasi cedrus exaltata sum in Libano, & quasi cypressus in monte Sion.

18. Quasi palma exaltata sum in Cades, & quasi plantatio rosæ in Jericho.

19. Quasi oliva speciosa in campis, & quasi platanus exaltata sum juxta aquam in plateis.

20. Sicut cinnamomum, & balsamum *d* aromatizans odorem dedi; quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris.

21. Et quasi storax *e*, & galbanus *f*, & ungula *g*, & gutta *h*, & quasi Libanus *i* non incisus vaporavi *k* habitationem meam; & quasi balsamum non mistum *l* odor meus.

22. Ego quasi terebinthus extendi ramos meos; & rami mei honoris, & gratiæ.

23. Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris; & flores mei fructus honoris & honestatis

24. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei.

25 In me gratia omnis viæ & veritatis; in me omnis spes vitæ, & virtutis.

26. Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, & a generationibus *m* meis implemini;

27. Spiritus enim meus super mel dulcis; & hæreditas mea super mel, & favum.

28. Memoria mea in generationes sæculorum.

29. Qui *n* edunt me, adhuc esurient; & qui bibunt me, adhuc sitient.

30. Qui audit me, non confundetur; & qui operantur in me, non peccabunt.

31. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.

32 Hæc omnia *o* liber *p* vitæ, & testamentum altissimi, & agnitio veritatis.

33. Legem mandavit Moyses in præceptis justitiarum, & hæreditatem domui Jacob, & Israel promissiones.

34 Po-

13. Y rzekł mi: Mieszkay w Jákobie, á w Izráelu weźmi dźiedźictwo, á między wybránymi memi rozpuść korzenie.

14. Od początku y przed wiekiiestem stworzona, y áż do przyszłego wieku nie ustánę; á w mieszkániu świętym służylám przed nim.

15. Y tákem w Sionie iest utwierdzona, á w mieśćie świętym tákżem odpoczywálá, á w Jeruzálem władza moiá.

16. Y roskorzeniłam się w zacnym narodźie, y w dźiale Bogá mego dźiedźictwo iego; á w pełnośći świętych zádźierżenie moie.

17. Wyniesionam w zgorę iáko drzewo Cedrowe ná Libánie, y iáko Cypris ná gorze Sionie.

18. Wywyszyłám się iáko pálmá w Kádes, y iáko szczepienie rożey w Jerychu.

19. Iáko piękna oliwá ná polu, á iáko láwor iestem powyszona nád wodą ná ulicách.

20. Iáko cynámon, y bálsam woniáiący wydáłám wonność; iáko mirrhá wyborna dáłám słodkość wonnośći.

21. A iáko storáx, y gálbán, y ungulá, y guttá, y iáko kádźidło nienárznione nápełniłám wonnośćią mieszkánie moie; y iáko bálsam nie mieszány wonność moiá.

22. Ia iáko terebint rozśćiągnęłám gáłęźie moie; á gáłęźie moie czći y łáski.

23. Ia iáko winne drzewo wypuśćiłám wdźięczną wonność; á kwiatki moie owocem czći y uczćiwośći.

24. Ia mátká piękney miłośći, y bogoboynośći, y uznánia, y nádźieie świętey.

25. We mnie wszelka łáská drogi y prawdy; we mnie wszytká nádźieiá żywotá y cnoty.

26. Przeydź ćię do mnie wszyscy, ktorzy mnie prágniećie, y náiedzćie się owocow moich;

27. Abowiem duch moy słodszy nád miod; á dźiedźictwo moie nád miod, y plastr miodu.

28. Pámiątká moiá ná rodzáie wiekow.

29. Ktorzy mię iedzą, iescze łáknąć będą; á ktorzy mię piią, iescze prágnąć będą.

30. Kto mię słucha, nie będźie záwstydzon; á ktorzy przez mię spráwuią, nie zgrzeszą.

31. Ktorzy mię obiáśniáią, będą mieć żywot wieczny.

32. To wszytko kśięgi żywotá, y testáment nawyższego, y poznánie prawdy.

33. Zakon roskazał Moyzesz w przykazániu uspráwiedliwnśći, zá dźiedźictwo domowi Jákobowemu, y obietnice Izráelowi.

34. Po-

34. Postánowił Dawidowi słudze swemu wzbudźić z niego krolá namocnieyszego, á ná stolicy máiestatu śiedzącego ná wieki.
35. Ktory obfićie wylewa iáko Phison mądrość, á iáko Tygrys czásu nowych zboż.
36. Ktory iáko Euphrates nápełnia rozum; ktory zbiera iáko Jordan we żniwá.
37. Ktory wydawa náukę iáko świátłość, á stáwia iáko Gehon czásu zbieránia winá.
38. Ktory ią sam pierwszy poznał doskonále; á mdleyszy nie dośćignie iey.
39. Bo nád morze obfitowáło zrozumienie iey; á rádá iey nad przepáść wielka.
40. Ia mądrość wylałám rzeki.
41. Iam iáko przekop wody niezmierny z rzeki; iam iáko row rzeki, á iáko rury wywiedźienie wyszłám z ráiu.
42. Rzekłám: Poleię ogrod moy szczepienia, y nápoię owoc łąki moiey.
43. A oto sstał mi się przekop pełny; á rzeká moiá podobna morzu.
44. Bo náukę iáko świtánie oswiecam wszytkim, y opowiem ią áż w dálekie strony.
45. Przeniknę wszytkie nizsze częśći źiemie; á oglądam wszytkie śpiące, y oświecę wszytkie ufáiące w Pánu.
46. Iescze wyleię náukę iáko proroctwo, y zostáwię ią szukáiącym mądrośći; á nie przestánę w rodzáiu ich áż do wieku świętego.
47. Obaczćie, żem ći nie sam sobie prácował; ále wszytkim szukáiącym prawdy.

34. Posuit David puero suo excitare regem ex ipso fortissimum *a*, & in throno honoris sedentem in sempiternum.
35. Qui *b* implet quasi Phison sapientiam, & sicut Tigris in diebus novorum.
36. Qui *c* adimplet quasi Euphrates sensum *d*; qui multiplicat quasi Jordanis in tēpore messis.
37. Qui mittit disciplinam sicut lucem, & assistens quasi Gehon in die vindemiæ.
38. Qui perficit primus scire ipsam; & infirmior non investigabit eam.
39. A mari *e* enim abundavit cogitatio ejus; & consilium illius ab abysso magna.
40. Ego sapientia effudi flumina,
41. Ego quasi trames aquæ immensæ de fluvio; ego quasi fluvii Dioryx *f*, & sicut aquæductus exivi de paradiso.
42. Dixi: Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum.
43. Et ecce factus est mihi trames abundans; & fluvius meus appropinquavit ad mare *g*.
44. Quoniam doctrinam quasi antelucanum *h* illumino *i* omnibus, & enarrabo illam usque ad longinquum *k*.
45. Penetrabo omnes inferiores partes terræ; & inspiciam *l* omnes dormientes, & illuminabo *m* omnes sperantes in Domino.
46. Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam, & relinquam illam quærentibus sapientiam; & non desinam in progenies illorum usque in ævum sanctum.
47. Videte *n*, quoniam non soli mihi laboravi; sed omnibus exquirentibus veritatem.

a Messiam Christum. *b* Gen. 2. 11. *c* Idem Deus. *d* Jos. 3. 15. *e* Præ mari. *f* Fossa manu facta. *g* Simile evasit mari. *h* Diluculum. *i* Communico. *k* Remotas gentes. *l* Visitabo. *m* Lumine gloria. *n* Infr. 33. 18.

ROZDZIAŁ XXV.

I. O trzech rzeczách, ktore są lube Pánu, álbo mądrośći, y o innych trzech nielubych. II. Dźiesięć barzdo pożytecnych; chwała boiáźni Bożey. III. Od niewiásty początek grzechá, y śmierći; nie dawáy iey wolnośći pánowánia.

1. WE trzech rzeczách upodobáło się duchowi memu, ktore się podobáią przed Bogiem, y przed ludźmi.
2. Zgodá bráćiey, á miłość bliskich, á mąż y niewiástá dobrze się z sobą zgadzáiący.
3. Trzech rodzáiow nienawidźi duszá moiá, á ćiężko mi bárzo ná duszę ich;
4. Ubogiego pysznego; bogaczá kłamliwego; á stárcá głupiego, y bez rozumnego.
5. Czegoś w młodośći swey nie zgromádźił, iáko w swey stárośći náydźiesz?

CAPUT XXV.

I. Tria, quæ Domino seu sapientiæ placent, & tria, quæ odit 1. II. Decem valde salutaria; laus timoris Dei 9. III. A muliere initium peccati & mortis; dominium illius non ferendum 17.

1. IN tribus placitum est Spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo, & hominibus.
2. Concordia fratrum, & amor proximorum, & vir & mulier bene sibi consentientes.
3. Tres species odivit anima mea, & aggravor *o* valde anima illorum;
4. Pauperem superbum; divitem mendacem; senem fatuum & insensatum.
5. Quæ in juventute tua non congregasti, quomodo in senectute tua invenies?

o Græce: Indignor.

6. Quam ſpecioſum canitici *a* judicium, & presbyteris cognoſcere conſilium!

7. Quam ſpecioſa veteranis ſapientia, & glorioſis intellectus, & conſilium!

8. Corona ſenum multa peritia; & gloria illorum timor Dei.

9. Novem inſuſpicabilia cordis *b* magnificavi; & decimum dicam in lingua hominibus.

10. Homo *c*, qui jucundatur in filiis *d*; vivens; & videns ſubverſionem inimicorum ſuorum.

11. Beatus *e*, qui habitat *f* cum muliere ſenſata; *g* & qui lingua ſua non eſt lapſus; & qui *h* non ſervivit indignis ſe.

12. Beatus *i*, qui invenit amicum verum; & qui *k* enarrat juſtitiam auri audienti.

13. Quam magnus *l*, qui invenit ſapientiam; & *m* ſcientiam! ſed non eſt ſuper timentem Dominum.

14. Timor Dei *n* ſuper omnia ſe ſuperpoſuit.

15. Beatus homo, cui donatum eſt habere timorem Dei; qui tenet illum, cui aſſimilabitur?

16. Timor Dei initium dilectionis ejus; fidei autem initium agglutinandum eſt ei.

17. Omnis *o* plaga, triſtitia cordis eſt *p*; & omnis *q* malitia, nequitia mulieris.

18. Et omnem plagam *r*; & non plagam videbit cordis *s*.

19. Et omnem nequitiam; & non nequitiam mulieris.

20. Et omnem obductum; & non obductum odientium.

21. Et omnem vindictam; & non vindictam inimicorum.

22. Non eſt caput nequius ſuper caput colubri.

23. Et non eſt ira ſuper iram mulieris *t*. Commorari leoni & draconi placebit, quam habitare cum muliere nequam.

24. Nequitia mulieris immutat faciem ejus; & obcæcat vultum ſuum tamquam urſus; & quaſi ſaccum oſtendit.

25. In medio proximorum ejus, ingemuit vir ejus, & audiens ſuſpiravit modicum.

26. Brevis omnis malitia ſuper malitiam mulieris; ſors peccatorum cadat ſuper illam.

27. Sicut aſcenſus arenoſus in pedibus veterani; ſic mulier linguata homini quieto.

28. Ne

a Senibus.
b De quibus nemo male ſuſpicatur.
c Prima beatitudo.
d Secunda.
e Tertia.
f Infr. 26. 1.
g Sup. 14. 1. & 19. 16. Jacob. 3. 2. hic quarta.
h Quinta.
i Sexta.
k Septima.
l Octava.
m Nona.
n Decima.
o Summa, ſeu maxima.
p Quæ oritur ex conſcientia mala.
q i. Summa.
r Feret homo.
s Dummodo non plagam, ſeu triſtitiam cordis.
t Prov. 21. 19.

6. Iáko piękny ſzedźiwośći rozſądek, á ſtárcom wiedźieć rádę!

7. Iáko piękna ſtárzáłym mądrość, á ſłáwnym rozum y rádá!

8. Koroná ſtárych wielka wiádomość; á ſłáwá ich boiaźń Boża.

9. Dźiewięć rzeczy ſercu nie podeyźrzánych wielcem ważył; á dźieśiątą opowiem ludźiom ięzykiem.

10. Człowiek, ktory zá żywotá ma poćiechę z dźiatek; á widźi upadek nieprzyiaćioł ſwoich.

11. Sczęśliwy, ktory mieſzka z roſtropną żoną; á ktory ſię nie potknął ięzykiem ſwoim; y ktory nie ſłużył niegodnym śiebie.

12. Sczęśliwy, ktory nálazł przyiaćielá wiernego; y ktory opowiáda ſpráwiedliwość uſzom ſłucháiącym.

13. O iáko wielki, ktory nálazł mądrość, y umieiętność! ále nie ieſt nád boiącego ſię Páná.

14. Boiaźń Boża wynioſłá ſię nádewſzyſtko.

15. Błogoſłáwiony człowiek, ktoremu dárowano ieſt, áby miał boiaźń Bożą; kto ią otrzyma, komuż przyrownan będźie?

16. Boiaźń Boża początek miłośći iego; ále wiáry początek ma bydź przyłączon do niey.

17. Wſzelka ráná ſmutek ſerdeczny ieſt; á wſzelka złość, złość niewieśćia.

18. Y wſzelką ránę; y nie ránę znieśie ſerdeczną.

19. Y wſzelką złość; y nie złość niewieśćią.

20. Y wſzelkie utrapienie; y nie utrapienie nienawidzących.

21. Y káżdą pomſtę; y nie pomſtę nieprzyiaćielſką.

22. Niemáſz głowy gorſzey nád głowę wężową,

23. Y niemáſz gniewu nád gniew niewiśći. Mieſzkáć ze lwem, y ze ſmokiem będźie ſię podobáło, ráczey niż mieſzkáć ze złą niewiáſtą.

24. Złość niewieśćia odmienia oblicze iey; y záślepia twarz ſwą iáko niedźwiedź; y ukázuie iáko wor.

25. Miedzy bliſkimi ſwemi zápłákał mąż iey, á uſłyſzawſzy weſtchnął máło.

26. Máła ieſt káżda złość przećiw złośći niewieśćiey; dźiał grzeſznikow niech ná nię przypádnie.

27. Iáko wſtępowánie piaſczyſte nogom ſtárego; ták niewiáſtá świegotliwa człowiekowi ſpokoynemu.

28. Nie

28. Nie pátrz ná piękność niewieśćią, á nie pożąday niewiásty dla piękności.
29. Niewieśći gniew, y nie uczćiwość, y záwstydzenie wielkie.
30. Niewiástá iesli ma przodek, iest przećiwna mężowi swemu.
31. Serce poniżone, y twarz smutna, y rána serdeczna zła niewiastá.
32. Słábe ręce, y zemdláłe kolána, żoná, ktora nie błogosłáwi mężá swego.
33. Od niewiásty sstał się początek grzechu, y przez nię wszyscy umieramy.
34. Nie daway wodźie twey wyśćia by namniey; á niewieśćie złey wolnośći wychodzenia.
35. Iesli nie będźie chodźiłá pod ręką twoią, zelży ćię przed oczymá nieprzyiaćioł.
36. Odetni ią od ćiáłá twego, áby ćię záwżdy źle nie używáłá.

28. Ne *a* respicias in mulieribus speciem, & non concupiscas mulierem in specie.
29. Mulieris ira, & irreverentia, & confusio magna.
30. Mulier si primatum habeat, contraria est viro suo.
31. Cor humile, & facies tristis, & plaga cordis *b* mulier nequam.
32. Manus debiles, & genua dissoluta *c*, mulier quæ non beatificat virum suum.
33. A *d* muliere initium factum est peccati, & per illam omnes morimur.
34. Non des aquæ tuæ exitum, nec modicum; nec mulieri nequam veniam prodeundi.
35. Si non ambulaverit ad manum tuam, confundet te in conspectu inimicorum.
36. A carnibus tuis abscinde *e* illam, ne semper te abutatur.

a Infr. 42. 6.
b Marito talis mulier est causative,
c Causat.
d Gen. 3. 6.
e Per legitimum divortium.

ROZDZIAŁ XXVI.

I. O chwale dobrey niewiásty, á o gdnięniu złey, y zazdrośćiwey. II. Nád corką postáw straż. III. O boiáźni trzech rzeczy, o dwu rzeczach záśmucaiących, y o dwu niebezpiecznych.

1. NIewiásty dobrey błogosłáwiony mąż; bo liczbá lat iego dwoiáka.
2. Niewiástá mocna rozwesela mężá swego, y látá żywotá iego w pokoiu wypełni.
3. Dobry dźiał żoná dobra, w dźiale boiących się Bogá będźie dána mężowi zá uczynki dobre.
4. A bogátego y ubogiego serce dobre; ná káżdy czás twarz ich wesołá.
5. Trzech się rzeczy lękáło serce moie, á czwartey bałá się twarz moiá.
6. Niesławy mieyskiey; y wzruszenia pospolstwá.
7. Potwarzy kłamliwey; co wszytko ćięższe niżli śmierć.
8. Boleść serdeczna, y zła niewiástá złego mniemánia o mężu.
9. W niewieśćie niewierzącey mężowi, bicz ięzyká przed wszytkimi powiadáiący.
10. Iáko iárzmo wołow, ktore się chwieie, ták y zła niewiástá; kto ią trzymá, iákoby trzymał niedźwiadká.
11. Niewiástá opiła gniew wielki; á zelżywość, y szkárádość iey nie będźie zákryta.
12. Nieczystość niewiásty w podniosłych oczách, y w powiekách iey będźie poznána.

13. Nád

CAPUT XXVI.

I. Proponit vicissim Laudes bonæ mulieris, & vituperia malæ ac zelotypæ 1. II. Filiæ custodienda 13. III. Tria timenda; duo contristantia; & duo periculosa 25.

1. MUlieris bonæ beatus vir; numerus enim annorum illius duplex *f*.
2. Mulier fortis oblectat virum suum, & annos vitæ illius in pace implebit.
3. Pars bona, mulier bona, in parte timentium Deum, & dabitur viro pro factis bonis.
4. Divitis autem, & pauperis cor bonum; in omni tempore vultus illorum hilaris.
5. A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit;
6. Delaturam *g* civitatis & collectionem populi *h*.
7. Calumniam mendacem; super mortem omnia gravia.
8. Dolor cordis & luctus, mulier zelotypa.
9. In muliere zelotypa flagellum *i* linguæ, omnibus communicans *k*.
10. Sicut boum jugum, quod movetur, ita & mulier nequam; qui tenet illam, quasi qui apprehendit scorpionem.
11. Mulier ebriosa, ira magna; & contumelia, & turpitudo illius non tegetur.
12. Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnoscetur.

f Duplo diutius vivet.
g Seu proditionem.
h Seditiosam.
i Quia flagellat, & incusat multum famulos, vicinos, &c.
k Quæ suspicatur.

13. In

a Infr. 42. 11. b Græce: Inverecunda.

13. In *a* filia non avertente se *b*, firma custodiam; ne inventa occasione utatur se.

14. Ab omni irreverentia oculorum ejus cave, & ne mireris, si te *c* neglexerit.

c Tua monita.

15. Sicut viator sitiens, ad fontem os aperiet, & ab omni aqua proxima bibet, & contra omnem palum sedebit, & contra omnem sagittam aperiet pharetram, donec deficiat.

16. Gratia mulieris sedulæ delectabit virum suum, & ossa illius impinguabit.

17. Disciplina illius datum *d* Dei est.

d Donum.

18. Mulier sensata & tacita, non est immutatio *e* eruditæ animæ.

e Commutatio seu pretium pro tali anima.

19. Gratia super Gratiam, mulier sancta & pudorata.

20. Omnis autem ponderatio non est digna continentis animæ.

21. Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei; sic & mulieris bonæ species *f* in ornamentum domus ejus.

f Pulchritudo & ratio agendi.

22. Lucerna splendens super candelabrum sanctum; & species *g* faciei super ætatem stabilem.

g Sic & species & forma mulieris bonæ omnibus prælucet.

23. Columnæ aureæ super bases argenteas; & pedes firmi super plantas stabilis mulieris.

24. Fundamenta æterna super petram solidam; & mandata Dei in corde mulieris sanctæ *h*.

h In sensu mystico præcipue a Spiritu S. intento laudatur Ecclesia, & B. V. M.

25. In duobus contristatum est cor meum; & in tertio iracundia mihi advenit.

26. Vir bellator deficiens per inopiam; & vir sensatus contemptus.

27. Et qui transgreditur a justitia ad peccatum; Deus paravit eum ad rhomphæam *i*.

i Gladium, seu suppliciũ.

28. Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt; difficile exuitur negotians a negligentia; & non justificabitur caupo a peccatis labiorum.

CAPUT XXVII.

De fugienda avaritia & vitiis linguæ. I. Ob amorem divitiarum multi delinquunt 1. II. Timor Domini constanter servandus; sequenda justitia, & modestia in verbis 4. III. Secreta amici non revelanda 17. IV. De annuente oculo, & insidioso 25.

1. PRopter inopiam multi deliquerunt; & qui quærit locupletari, avertit oculum suum *k*.

k Et mentem suam a recto & æquo.

2. Si-

---

13. Nád corką nieodwracáiącą się postáw straż; by upátrzywszy czásu nie użyła swey woley.

14. Strzeż się wszelkiey niewstydliwośći oczy iey, á nie dźiwuy się, ieśli ćię zániedba.

15. Iáko podrożny prágnący u zdroiu otworzy ustá, y z káżdey wody bliskiey będźie pilá, y u káżdego kołu uśiędźie, y przećiw káżdey strzale otworzy sáydak, áż ustánie.

16. Wdźięczność żony pilney ućieszy mężá swego, y wytuczy kośći iego.

17. Wyćwiczenie iey iest dar Boży.

18. Zoná rostropna á milcząca, niemász frymárku ná duszę wyćwiczoną.

19. Łáská nád łáskę żoná święta, y sromieźliwa.

20. Y niemász wagi, ktoraby godna byłá dusze wstrzemieźliwey.

21. Iáko słońce wschodzące świátu ná wysokośći Bożey; ták piękność dobrey żony ku ochędostwu domu iey.

22. Swiecá świecąca ná lichtarzu świętym; á piękność twarzy w lećiech státecznych.

23. Słupy złote ná podstáwkách srebrnych; y nogi mocne ná stopách státeczney niewiásty.

24. Fundamenty wieczne ná skále mocney; á przykazánie Boże w sercu niewiásty świętey.

25. We dwu rzeczách záfrásowáło się serce moie; á w trzećim gniew mi przyszedł.

26. Mąż waleczny ustáiący od ubostwá; y mąż mądry wzgárdzony.

27. A ktory od spráwiedliwośći ustępuie do grzechu; Bog ná miecz go nágotował.

28. Dwie mi się rzeczy trudne á niebespieczne widzą; trudno się kupiec wyzuć może z występku; á káczmarz nie będźie uspráwiedliwiony od grzechow ustnych.

ROZDZIAŁ XXVII.

O chronięniu się przed łakomstwem, y przed nákáżeniem ięzyká. I. Dla pożądliwośći bogáctwá wiele grzeszą. II. Boiaźń Páná stále záchowáná ma być; tákże y spráwiedliwość, á skromność w mowie. III. Táiemnic przyiaćielskich nieodkrywai. IV. O tym, ktory okiem mrugá; y o zdráycu.

1. DLa ubostwá wiele ich zgrzeszyło; á kto się chce zbogáćić, odwraca oko swe.

2. Iáko

2. Iáko w pośrzodku ſpoienia kámieni koł ſię w biia; ták y miedzy przedawániem, y kupowániem śćiśnie ſię grzech.

3. Będźie ſtárt grzech pospołu z grzeſznikiem.

4. Ieſli ſię nie będźieſz w boiáźni Páńſkiey uſtáwicznie trzymał; prędko będźie dom twoy wywrocony.

5. Iáko w prześiewániu rzeſzotá zoſtánie proch; ták utrapienie człowiecze w myśli iego.

6. Naczynia gárncárſkiego piec doświadcza; á ludźie ſpráwiedliwe pokuſá utrapienia.

7. Iáko praca około drzewá pokázuie owoc iego; ták ſłowo rozmyſłne, ſerce człowiecze.

8. Przed mową nie chwal mężá; bo to ieſt ludźi doświádczenie.

9. Ieſli będźieſz náśládował ſpráwiedliwośći, doſtąpiſz iey, y obleczeſz ią iáko długą ſzátę poczćiwą; y będźieſz mieſzkał z nią, y będźie ćię broniłá ná wieki, á w dźień uznánia naydźieſz umocnienie.

10. Ptacy zlatáią ſię ku ſobie podobnym; á prawdá wroći ſię do tych, ktorzy ią czynią.

11. Lew dybie ná źwierzę záwſze; ták grzechy ná czyniące nieprawośći.

12. Człowiek święty w mądrośći trwa, iáko ſłońce; bo głupi odmienia ſię iáko księżyc.

13. W pośrzodku niemądrych záchoway ſłowo czáſowi; ále miedzy bácznymi uſtáwicznie byway.

14. Powieść grzeſzących przykra; á śmiech ich w roſkoſzách grzechu.

15. Mowá częſto przyśięgáiącá czyni, że włoſy wſtáią ná głowie; á nieuczćiwość iego zátkánie uſzu.

16. Krwie rozlanie w ſwarze pyſznych; á przeklinánie ich ćiężkie ku ſłuchániu.

17. Kto odkrywa táiemnice przyiaćielſkie, tráći wiárę; y nie naydźie przyiaćielá po myśli ſwey.

18. Miłuy bliźniego, á złącz ſię z nim wiárą.

19. A ieſli odkryieſz táiemnice iego; niedośćignieſz go.

20. Iáko bowiem człowiek, ktory tráći przyiaćielá ſwego; ták y ten, ktory tráći przyiaźń bliźniego ſwego.

21. A iáko, kto ptaká z ręki ſwey upuśći; tákeś upuśćił przyiaćielá ſwego, á nie uchwyćiſz go.

22. Nie

2. Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur; ſic & inter medium venditionis & emptionis anguſtiabitur peccatum.

3. Conteretur cum delinquente delictum.

4. Si non in timore Domini tenueris te inſtanter; cito ſubvertetur domus tua.

5. Sicut in percuſſura cribri remanebit pulvis; ſic aporia hominis in cogitatu illius *a*.

6. Vaſa figuli probat fornax; & homines juſtos tentatio tribulationis.

7. Sicut ruſticatio de ligno *b* oſtendit fructum illius; ſic verbum ex cogitatu cordis hominis.

8. Ante ſermonem non laudes virum; hæc enim tentatio *c* eſt hominum.

9. Si ſequaris juſtitiam, apprehendes illam, & indues quaſi poderem *d* honoris; & inhabitabis cum ea, & proteget te in ſempiternum, & in die agnitionis *e* invenies firmamentum.

10. Volatilia ad ſibi ſimilia conveniunt; & veritas ad eos, qui operantur illam, revertetur.

11. Leo venationi inſidiatur ſemper; ſic peccata operantibus iniquitates.

12. Homo ſanctus in ſapientia *f* manet ſicut ſol; nam ſtultus ſicut luna mutatur.

13. In medio inſenſatorum ſerva verbum tempori *g*; in medio autem cogitantium *h* aſſiduus eſto.

14. Narratio peccantium odioſa; & riſus illorum in deliciis peccati.

15. Loquela multum jurans horripilationem capiti ſtatuet; & irreverentia ipſius obturatio aurium.

16. Effuſio ſanguinis in rixa ſuperborum; & maledictio illorum auditus gravis.

17. Qui denudat arcana amici, fidem perdit; & non inveniet amicum ad animum ſuum.

18. Dilige proximum, & conjungere fide cum illo.

19. Quod ſi denudaveris abſconſa illius; non perſequeris poſt eum.

20. Sicut enim homo, qui perdit amicum ſuum; ſic & qui perdit amicitiam proximi ſui.

21. Et ſicut, qui dimittit avem de manu ſua; ſic dereliquiſti proximum tuum, & non eum capies.

22. Non

a Potius attendit furfures non ad flores, ad triſtia præſentia non ad læta.
b Cultura arboris.
c Seu probatio ordinaria.
d Græce: tunicam gloriæ.
e Judicii.
f ſc. ſapientiæ ſtudio.
g Quo poterunt capere.
h Prudentiū, qui ſeriæ cogitant.

22. Non illum ſequaris, quoniam longe abeſt; effugit enim quaſi caprea de laqueo; quoniam vulnerata eſt anima ejus.

23. Ultra eum non poteris colligare. Et maledicti eſt concordatio *a*;

a Poſt maledicta poteſt fieri reconciliatio.

24. Denudare autem amici myſteria *b*; deſperatio eſt animæ infelicis.

b Secreta.

25. Annuens oculo fabricat iniqua; & nemo eum abjiciet.

27. In conſpectu oculorum tuorum condulcabit os ſuum, & ſuper ſermones tuos admirabitur; noviſſime autem pervertet os ſuum, & in verbis tuis dabit ſcandulum.

27. Multa odivi, & non coæquavi ei *c*; & Dominus odiet illum.

c Nihil æque odi ac talem.

28. Qui in altum mittit lapidem, ſuper caput ejus cadet; & plaga doloſa *d* doloſi dividet vulnera.

d Dolo inflicta, vulnerabit & perdet ipſum doloſū.

29. Et, qui foveam fodit, incidet in eam; & qui ſtatuit lapidem proximo, offendet in eo; & qui laqueum alii ponit, peribit in illo.

30. Facienti nequiſſimum conſilium, ſuper ipſum devolvetur; & non agnoſcet, unde adveniat illi.

31. Illuſio, & improperium ſuperborum, & vindicta ſicut leo inſidiabitur illi.

32. Laqueo peribunt, qui oblectantur caſu juſtorum; dolor autem conſumet illos, antequam moriantur.

33. Ira & furor, utraque execrabilia ſunt; & vir peccator continens *e* erit illorum.

e Retinens ac particeps.

CAPUT XXVIII.

I. Septem motiva de offenſa remittenda; ab ira ac lite ceſſandum 1. II. Mala linguæ & pericula ipſius; aures ſepiendæ adverſus linguam nequam, orique frœnum imponendum 15.

1. **Q**ui vindicari vult, a Domino inveniet vindictam *f*; & peccata illius ſervans ſervabit.

f Deut. 7. 10. Matth. 6. 14. Marc. 1. 25. Rom. 12. 19.

2. Relinque proximo tuo nocenti te; & tunc deprecanti tibi peccata ſolventur *g*.

g Remittentur.

3. Homo homini reſervat iram; & a Deo quærit medelam?

4. In hominem ſimilem ſibi non habet miſericordiam, & de peccatis ſuis deprecatur?

5. Ipſe cum caro ſit, reſervat iram, & propitiationem petit a Deo? quis exorabit pro delictis illius?

6. Me-

22. Nie ścigay go, boć dáleko ieſt; bowiem uciekł iáko ſárná z ſidłá; bo zrániona ieſt duſzá iego.

23. Iuż go więcey nie będźieſz mogł związąć. Y złorzeczeńſtwá ieſt poiednánie;

24. Ale obiáwiáć táiemnice przyiaćielſkie; ieſt roſpácz duſze nieſczęśliwey.

25. Kto okiem mruga, knuie złośći; á żaden go nie odrzući.

26. Przed oczymá twymi oſłodźi uſtá ſwoie, y będźie ſię dźiwował powieśćiam twoim; ále ná końcu wywroći uſtá ſwoie, á w ſłowiech twych uczyni obrázę.

27. Wiele rzeczy mam w nienawiśći, ále nie zrownałem z tym; y Pan będźie go nienáwidźiał.

28. Kto kámień rzucá ku gorze, ná głowę iego pádnie; á raz zdrádliwy zdraycá rozſzerzy ránę.

29. A kto doł kopa, weń wpádnie; á kto zákłáda kámień bliźniemu, oń ſię obráźi; á kto ná drugiego ſidło ſtáwia, zginie w nim.

30. Kto czyni złą rádę, obáli ſię nań; á nie obaczy, zkąd mu przychodźi.

31. Náigránie, y urągánie pyſznych, á pomſtá iáko lew czyháć będźie ná niego.

32. Sidłem poginą, ktorzy ſię ćieſzą z upadku ſpráwiedliwych; á boleść zniſczy ie pierwey niżli pomrą.

33. Gniew y zápálczywość oboie ſą obrzydłe; á człowiek grzeſzny będźie ie miał w ſobie.

ROZDZIAŁ XXVIII.

I. Siedmiorákí przyczyny do odpuſzczenia krzywdy; pochamuy ſię od gniewu, y od zwády. II. Grzechy, á niebeśpieczenſtwá ięzyká; ogrodź ćiernim uſzy twoie, nie ſłuchay ięzyká złośliwego, á uſtom twoim uczyń zamki.

1. **K**To ſię chce mśćić, naydźie od Páná pomſtę; á grzechy iego chowáiąc chowáć będźie.

2. Odpuść bliźniemu twemu, ktory ćię ſzkodźi; á tedy tobie proſzącemu grzechy rozwiązáne będą.

3. Człowiek ná człowieká trzyma gniew; á od Bogá ſzuka uzdrowienia?

4. Nád człowiekiem podobnym ſobie nie ma miłośierdźia, á zá grzechy ſwoie prośi?

5. Sam będący ćiáłem, záchowuie gniew, á prośi od Bogá ſmiłowánia? ktoż ſię będźie modlił zá grzechy iego?

6. Pá-

6. Pámiętay ná oſtáteczne rzeczy, á przeſtań wieźdź nieprzyiáźni.
7. Abowiem ſkázá y śmierć wiſzą w przykazániu iego.
8. Pomni ná boiaźń Páńſką; á nie gnieway ſię ná bliźniego.
9. Pomni ná zakon Nawysſzego; á nieważ ſobie niebáczności bliźniego.
10. Pohámuy ſię od zwády, á umnieyſzyſz grzechow;
11. Bo człowiek gniewliwy zápala zwádę; á mąż grzeſzny zámieſza miedzy przyiacioły, á miedzy te, ktorzy pokoy máią, wrzući nieprzyiaźń.
12. Abowiem według drew leśnych, ták ſię ogień rozpala; á według mocy człowieczey ták zapálczywość iego będźie, á według bogactw ſwych podnieśie gniew ſwoy.
13. Swar prędki zápala ogień, á zwádá ſkwápliwa wylewa krew; á ięzyk poświadczáiączy przywodźi śmierć.
14. Ieſli ná iſkrę dmucháć będźieſz, rozpali ſię iáko ogień; á ieſli ná nię pluinieſz, zágáśnie; oboie z uſt pochodźi.
15. Obmowcá, y dwuięzyczny przeklęty; bo wielu zámieſzá pokoy máiących.
16. Ięzyk trzeći wzruſzył mnogie, y rozegnał ie z narodu do narodu.
17. Miáſtá murowáne bogaczow pokáźił, y domy mocarzow wywroćił.
18. Siły narodow poodćinał, á lud mocny rozerwał.
19. Ięzyk trzeći mężne niewiáſty wygnał, y pozbáwił ie prac ich.
20. Kto ſię nań ogląda, nie náydźie pokoiu; áni będźie miał przyiaćielá, ná ktorymby polegał.
21. Raz od biczá czyni śiność; ále raz od ięzyká pokruſzy kośći.
22. Wiele ich legło páſczeką mieczá; ále nie ták iáko, ktorzy poginęli od ięzyká ſwego.
23. Szczęśliwy, ktory ieſt obronion od ięzyká złego, y kto nie przeſzedł w popędliwośći iego; y ktory nie ćiągnął iárzmá iego, áni był związan zwiąſkámi iego.
24. Iárzmo bowiem iego ieſt iárzmo żelázne; á związká iego związká miedźiána ieſt.
25. Smierć iego śmierć nagorſza; pożytecznieyſzee piekło niżli on.
26. Trwáłość iego nie będźie trwáłá; ále otrzyma drogi nieſpráwiedliwych; á płomieniem ſwoim nie ſpali ſpráwiedliwych.

27. Kto-

6. Memento noviſſimorum, & deſine inimicari.
7. Tabitudo *a* enim & mors imminent in mandátis ejus *b*.
8. Memorare timorem Dei; & non iraſcaris proximo.
9. Memorare teſtamentum Altiſſimi; & deſpice *c* ignorantiam proximi.
10. Abſtine te a lite, & minues peccata;
11. Homo enim iracundus incendit litem; & vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam.
12. Secundum enim ligna ſilvæ ſic ignis exardeſcit; & ſecundum virtutem hominis, ſic iracundia illius erit, & ſecundum ſubſtantiam ſuam exaltabit, iram ſuam.
13. Certamen feſtinatum incendit ignem, & lis feſtinans effundit ſanguinem; & lingua teſtificans adducit mortem.
14. Si ſufflaveris in ſcintillam, quaſi ignis exardebit; & ſi expueris ſuper illam, extinguetur; utraque ex ore proficiſcuntur.
15. Suſurro & bilinguis maledictus; multos enim turbabit pacem habentes.
16. Lingua tertia *d* multos commovit, & diſperſit illos de gente in gentem.
17. Civitates muratas divitum deſtruxit, & domos magnatorum effodit.
18. Virtutes populorum concidit, & gentes fortes diſſolvit.
19. Lingua tertia mulieres viratas *e* ejecit, & privavit illas laboribus ſuis.
20. Qui reſpicit illam, non habebit requiem; nec habebit amicum, in quo requieſcat.
21. Flagelli plaga livorem facit; plaga autem linguæ comminuet oſſa *f*.
22. Multi ceciderunt in ore gladii; ſed non ſic quaſi, qui interierunt per linguam ſuam.
23. Beatus, qui tectus eſt a lingua nequam *g*, qui in iracundiam illius non tranſivit; & qui non attraxit jugum illius, & in vinculis ejus non eſt ligatus.
24. Jugum enim illius, jugum ferreum eſt; & vinculum illius, vinculum æreum eſt.
25. Mors illius *h*, mors nequiſſima; & utilis potius infernus *i* quam illa.
26. Perſeverantia illius non permanebit *k*; ſed obtinebit vias injuſtorum; & in flamma ſua non comburet juſtos.

a Corruptio.
b Propoſitæ prævaricatoribus ut pœna.
c Contemne & diſſimula.
d Quæ intervenit inter duos amicos diſcordias ſeminans.
e Viriles fortes, item maritatas.
f Robur & vires corporis & animi.
g Sibi inimica & infeſta.
h Per illam inflicta.
i Sepulchrum & mors ordinaria.
k Apud juſtos.

27. Qui

27. Qui relinquunt Deum, incident in illam, & exardebit in illis, & non extinguetur; & immittetur in illos quasi leo, & quasi pardus lædet illos.

28. Sepi aures tuas spinis, linguam nequam noli audire; & ori tuo facito ostia & seras.

29. Aurum tuum & argentum tuum confla, & verbis tuis facito stateram, & frænos ori tuo rectos *a*;

30. Et attende, ne forte labaris in lingua, & cadas in conspectu inimicorum insidiantium tibi, & sit casus tuus insanabilis in mortem.

a Id est: fac, & cura, ut rite loquaris, & taceas.

27. Ktorzy Bogá opuszczáią, wpádną nań, y rozpali się ná nie, y nie będźie zágásźon; á będźie puszczon ná nie iáko lew, y iáko Ryś obraźi ie.

28. Ogrodz ćiernim uszy twoie, nie słuchay ięzyká złośliwego; á ustom twoim uczyń drzwi y zamki.

29. Złoto twoie y srebro twoie zley, á słowom twoim udźiałay wagę, á ustom twoim wędźidłá proste;

30. A strzeż się, ábyś snadź nie podknął się ięzykiem, á żebyś nie upadł przed oczymá nieprzyiaćioł záśadzáiących się ná ćię, á byłby upad twoy nie uleczony ná śmierć.

CAPUT XXIX.

I. Per mutuum subveniendum proximo, fidesque mutuanti servanda; nec cessandum ab eleemosyna 1. II. Laudes & motiva eleemosynæ 11. III. Fidejussori gratia habenda est, fidesque servanda; in quibus consistat initium vitæ hominis 19. IV. De vagis & ingratis hospitibus 28.

1. QUi facit misericordiam, fœneratur *b* proximo suo; & qui prævalet manu *c*, mandata servat.

2. Fœnerare proximo tuo in tempore necessitatis illius; & iterum redde proximo in tempore suo.

3. Confirma verbum *d*, & fideliter age cum illo; & in omni tempore invenies, quod tibi necessarium est.

4. Multi quasi inventionem æstimaverunt fœnus *e*; & præstiterunt molestiam his, qui se adjuverunt.

5. Donec accipiant, osculantur manus dantis, & in promissionibus humiliant vocē suam;

6. Et in tempore redditionis postulabit tempus; & loquetur verba tædii & murmurationum, & tempus causabitur.

7. Si autem potuerit reddere, adversabitur, solidi *f* vix reddet dimidium, & computabit illud quasi inventionem.

8. Sin autem, fraudabit illum pecunia sua; & possidebit illum inimicum gratis.

9. Et convitia & maledicta reddet illi; & pro honore & beneficio reddet illi contumeliam.

10. Multi non causa nequitiæ non fœnerati sunt; sed fraudari gratis timuerunt.

b Mutuum dat.
c Liberaliter tribuens egenti.
d Reipsa, comple.
e Eleemosynam.
f Totius summæ.

ROZDZIAŁ XXIX.

I. Przez pożyczánie wspomogai bliźniemu, á pożyczącemu bydź wiernym; nie prożnui w rozdániu iáłmużny. II. Chwálenie, a przyczyny iáłmużny. III. Rękoymiu doświadcz łaskę, á záchowie wierność; w iákich rzeczách ustáie początek żyćia człowieczego.

1. KTo czyni miłośierdźie, pożycza bliźniemu swemu; á kto przemaga ręką, chowa przykazánie.

2. Pożyczay bliźniemu twemu czásu potrzeby iego; á záśię oddaway też bliźniemu czásu swego.

3. Utwierdzay słowo, á obchodź się z nim wiernie; á ná káżdy czás naydźiesz, coć potrzebá.

4. Mnodzy rzecz pożyczoną poczytáli zá rzecz náleźioną; y czynili przykrość tym, ktorzy ie rátowáli.

5. Poki nie wezmą, cáłuią ręce dáiącego, á w obiecowániu głos swoy uniżáią;

6. Ale czásu oddánia będźie prośił o czás; y będźie mowił słowá tesknice, y szemránia, y będźie się skárżył ná czás.

7. A ieśli będźie mogł oddáć, będźie się ociągał, ledwie połowicę iśćizny odda, y będźie to policzał zá rzecz náleźioną.

8. A ieśli nie, zbáwi go pieniędzy iego; y będźie go miał nieprzyiaćielem bez przyczyny.

9. Y łáiániem y złorzeczeństwem odda mu; á miásto czći y dobrodźieystwá odda mu potwarzą.

10. Wiele ich nie pożyczáli, nie ze złośći; ále się bali, áby nie byli oszukáni bez przyczyny.

11. A wſzákoż nád człowiekiem pokornym bądź ſercá mężnieyſzego; á nie wlecz go dla iáłmużny.

12. Dla przykazánia wſpomoż ubogiego; á dla niedoſtátku iego nie opuſczay go prożnego.

13. Utráć pieniądze dla brátá, y przyiáćielá twego; á nie kryy ich pod kámięniem ná ſtrácenie.

14. Położ ſkárb twoy w przykazániach Nawyſszego; á będźieć pożyteczniey niżli złoto.

15. Zámkni iáłmużnę w ſercu ubogiego;

16. A tá ćię wyproſi odewſzego złego.

17. Bárźiey niżli tarcz mocárzá, y niżli włocznia przećiwko nieprzyiaćielowi twemu będźie walczyłá.

18. Człowiek dobry ręczy zá bliźniego ſwego;

19. A ktory wſtyd ſtráćił opuśći go.

20. Nie zápominay łáſki rękoymiego; ábowiem dał zá ćię duſzę ſwoię.

21. Przed rękoymiem ućieka grzeſzny y nie czyſty.

22. Dobrá rękoymie przypiſuie ſobie grzeſznik; á niewdźięcznego ſercá człowiek opuſcza tego, ktory go wybáwił.

23. Mąż ręczy za bliźniego ſwego; á gdy ſtráći wſtyd, będźie opuſczon od niego.

24. Rękoiemſtwo złe, pogubiło wiele tych, co ſię im dobrze powodźi, y zruſzyło ie iáko nawáłnośći morſkie.

25. Ludźie możne obroćiwſzy w koło z domu wypędźiło, y tuláli ſię miedzy cudzemi narody.

26. Grzeſznik przeſtępuiący przykazánie Páńſkie wpádnie we złe rękoiemſtwo; á kto uśiłuie wiele ſpráwowáć, wpádnie w ſąd.

27. Podpomagay bliźniego według możnośći twoiey; á ſtrzeż ſię, ábyś nie upadł.

28. Przednieyſze potrzeby żywotá człowieczego, wodá, y chleb, y odźienie, y dom, ku okryćiu ſzkárádośći.

29. Lepſze ieſt żyćie ubogiego pod dáchem z deſczek; niż koſztowne potráwy w gośćinie bez domu.

30. Máło zá wiele niechći ſię podoba; á nie uſłyſzyſz urągánia tułánia ſię.

31. Nędzny żywot przenośić ſię z domu do domu; y gdźie będźie komorą mieſzkał, nie pocznie ſobie beſpiecznie, áni gęby otworzy.

11. Verumtamen ſuper humilem animo *a* fortior eſto; & pro eleemoſyna non trahas illum.

12. Propter mandatum aſſume pauperem; & propter inopiam ejus ne dimittas eum vacuum.

13. Perde pecuniam propter fratrem & amicum tuum; & non abſcondas illam ſub lapide in perditionem.

14. Pone theſaurum tuum in præceptis Altiſſimi *b*; & proderit tibi magis quam aurum.

15. Conclude *c* eleemoſynam in corde pauperis;

16. Et hæc pro te exorabit ab omni malo.

17. Super ſcutum potentis, & ſuper lanceam adverſus inimicum tuum pugnabit.

18. Vir bonus fidem *d* facit pro proximo ſuo;

19. Et qui perdiderit confuſionem *e*, derelinquet ſibi.

20. Gratiam fidejuſſoris ne oblivifcaris; dedit enim pro te animam ſuam *f*.

21. Repromiſſorem fugit peccator, & immundus.

22. Bona repromiſſoris ſibi adſcribit peccator; & ingratus ſenſu derelinquet liberantem ſe.

23. Vir repromittit *g* de proximo ſuo; & cum perdiderit reverentiam *h*, derelinquetur ab eo.

24. Repromiſſio nequiſſima *i* multos perdidit dirigentes *k*, & commovit illos quaſi fluctus maris.

25. Viros potentes gyrans migrare fecit, & vagati ſunt in gentibus alienis.

26. Peccator transgrediens mandatum Domini, incidet in promiſſionem nequam; & qui conatur multa agere, incidet in judicium.

27. Recupera proximum ſecundum virtutem tuam *l*; & attende tibi, ne incidas.

28. Initium *m* vitæ hominis aqua, & panis, & veſtimentum, & domus protegens turpitudinem *n*.

29. Melior eſt victus pauperis ſub tegmine aſſerum; quam epulæ ſplendidæ in peregre *o* ſine domicilio.

30. Minimum *p* pro magno *q* placeat tibi; & improperium peregrinationis non audies.

31. Vita nequam *r* hoſpitandi de domo in domum; & ubi hoſpitabitur, non fiducialiter aget, nec aperiet os.

a Pauperem.
b Expende juxta legem Dei.
c Tob. 4. 10. ſup. 17. 18.
d Sponſione.
e Verecundiam.
f Seipſum tui juvandi cauſa periculo expoſuit.
g Fide jubet.
h Pudorem exuerit.
i Nequiſſime fruſtrata.
k Recte agentes.
l Vires & opes, non ulterius.
m Infr. 39. 31.
n Id eſt: natura paucis eſt contenta.
o Apud alienos.
p Epulum domi tuæ.
q Apud alienos.
r Miſera, infelix.

32. Hoſpitabitur, & paſcet, & potabit ingratos; & ad hæc amari audiet.

33. Tranſi hoſpes, & orna menſam; & quæ in manu habes, ciba ceteros *a*.

a Meos ſocios.

34. Exi a facie honoris amicorum meorum; neceſſitudine domus meæ hoſpitio mihi factus eſt frater.

35. Gravia hæc homini habenti ſenſum; correptio domus, & improperium fœneratoris.

32. Będźieſz przyimował gośćiá, y karmił, y nápawał niewdźięczne; á nád to ſłow przykrych ſłucháć będźie.

33. Chodź ſam komorniku, á przykryy ſtoł; á co maſz pogotowiu, nákarmi inſze.

34. Uſtąp dla poczćiwośći przyiaćioł moich; dla potrzeby domu mego mam brátá gośćiá.

35. Ciężko to człowiekowi máiącemu rozum; łáiánie dla domu, á urągánie pożyczáiącego.

CAPUT XXX.

I. Filii in diſciplina educandi, & quam ſit pernicioſum illis indulgere 1. II. Corporis ſanitas præſtat divitiis 14. III. Quam ſit noxia & fugienda homini triſtitia, cordis vero jucunditas quam ſit utilis 22.

b Prov. 13. 24. & 23. 13.

c Mendicans.

1. QUi diligit *b* filium ſuum, aſſiduat illi flagella, ut lætetur in noviſſimo ſuo, & non palpet proximorum oſtia *c*.

2. Qui docet filium ſuum, laudabitur in illo, & in medio domeſticorum in illo gloriabitur.

d Deut. 6. 7.

e Iram & invidiam.

3. Qui *d* docet filium ſuum, in zelum *e* mittit inimicum, & in medio amicorum gloriabitur in illo.

4. Mortuus eſt pater ejus, & quaſi non eſt mortuus; ſimilem enim reliquit ſibi poſt ſe.

5. In vita ſua vidit, & lætatus eſt in illo, in obitu ſuo non eſt contriſtatus, nec confuſus eſt coram inimicis.

6. Reliquit enim defenſorem domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam.

f Excipiet ſi opus ſit, & colligabit.

g Vel rumorem de filiorum periculo.

7. Pro animabus filiorum *f* colligabit vulnera ſua, & ſuper omnem vocem *g* turbabuntur viſcera ejus.

8. Equus indomitus evadit durus; & filius remiſſus evadet præceps.

9. Lacta filium, & paventem te faciet; lude cum eo, & contriſtabit te.

10. Non corrideas illi, ne doleas, & in noviſſimo obſtupeſcent dentes tui.

11. Non des illi poteſtatem in juventute, & ne deſpicias *h* cogitatus illius *i*.

h Sed corrige.

i Quæ ſtulte cogitat.

k Sup. 7. 25.

12. Curva *k* cervicem ejus in juventute, & tunde latera ejus, dum infans eſt; ne forte induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ.

13. Do-

ROZDZIAŁ XXX.

I. O wychowániu ſynow w ćwiczeniu; á iak ſzkodliwá rzecz ieſt: im przeglądacz. II. Lepſze ieſt zdrowie ćieleśne, niż bogactwá. III. Iak ſzkodliwy człowieku ieſt ſmutek; lecz iák pożyteczná ieſt weſołość ſercá.

1. KTo miłuie ſyná ſwego, uſtáwicznie go biczem wzbiera, áby ſię ćieſzył ná ſwym oſtátku á nie mácáł drzwi ſąśiedzkich.

2. Kto ćwiczy ſyná ſwego, będźie chwalon z niego; á miedzy domowymi będźie ſię z niego chlubił.

3. Kto náucza ſyná ſwego, czyni zazdrość nieprzyiaćielowi, á miedzy przyiaćioły będźie ſię z niego chelpił.

4. Umárł oćiec iego, á iákoby nie umárł; bo po ſobie zoſtáwił podobnego ſobie.

5. Widźiał zá żywotá ſwego, y miał poćiechę z niego; á umieráiąc nie záfráſował ſię, áni ſię záwſtydźił przed nieprzyiaćioły.

6. Abowiem zoſtáwił obrońcę domu przećiw nieprzyiaćiołom, á przyiaćiołom oddawáiącego dobrodźieyſtwá.

7. Dla duſz ſynowſkich będźie obwięzował rány ſwe, á ná káżdy głos zátrwożą ſię wnętrznośći iego.

8. Koń nieobieżdżony ſtáie ſię twárdouſty; á ſyn rozpuſtny ſtánie ſię nieuięty.

9. Pieść ſyná, á przeſtráſzy ćię; igray z nim, á záſmući ćię.

10. Nie śmiey ſię z nim, ábyś nie żáłował, á ná oſtátku z ćierpną zęby twoie.

11. Nie daway mu ſwey woley zá młodu, á nie lekce ſobie waż myśli iego.

12. Náchylay ſzyie iego zá młodośći, á obiiay boki iego, poki ieſt dźiećięćiem; by ſnadź nie zátwardniał, y nieſtáłći ſię niepoſłuſznym, á będźieſz miał żáłość ſerdeczną.

13. Cwicz

13. Cwicz syná swego, y prácuy około niego, ábyś się nie obráźił o szkárádość iego.
14. Lepszy ieśt ubogi zdrowy, á mocny w śiłách, niż bogacz słáby, y utrapieniem skaŕány.
15. Zdrowie duszne, y w świętobliwośći spráwiedliwośći, lepsze ieśt nád wszelkie złoto y srebro; á ćiáło duże nád niezmierne bogáctwá.
16. Niemász bogáctwá nád bogáctwo zdrowia ćielesnego; y niemász ućiechy nád wesołe sercá.
17. Lepsza ieśt śmierć niżli gorzki żywot; y odpoczynienie wieczne niżli niemoc długa.
18. Dobre niepospolite u gęmby zámknioney; iáko noszenia potraw śtáwione około grobu.
19. Co pomoże ofiárá bálwánowi? bo áni ieść będźie, áni woniáć,
20. Ták ktorego Bog przeszláduie, odnoszący zapłátę niepráwośći.
21. Pátrzący oczymá, y wzdycháiący, by trzebieniec obłápiáiący pánnę, y wzdycháiący.
22. Nie podaway w smętek sercá twego; áni sámego śiebie tráp rádą twoią.
23. Wesele sercá toć ieśt żywot człowieczy, y skarb świątobliwośći nieprzebrány; á wesele mężá ieśt długi wiek.
24. Smiłuy śię nád duszą swoią podobáiąc śię Bogu, á wśtrzymay śię; zgromadzay serce swe w świątobliwośći iego, y odpędzay fráśunek dáleko od śiebie.
25. Bo wiele ludźi smutek pobił, á niemász w nim pożytku.
26 Zazdrość á gniew umnieyszáią dni, á zbytnie śtáránie śtárość przed czásem przywiedźie.
27. Serce iásne wesołe też ieśt przy potráwách; bo potráwy iego z pilnośćią gotuią.

13. Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas.
14. Melior est pauper sanus, & fortis viribus, quam dives imbecillis, & flagellatus malitia *a*.
15. Salus animæ in sanctitate justitiæ, melior est omni auro & argento; & corpus validum, quam census immensus.
16. Non est census super censum salutis corporis; & non est oblectamentum super cordis gaudium.
17. Melior est mors, quam vita amara; & requies æterna, quam languor perseverans.
18. Bona abscondita in ore clauso; quasi appositiones epularum circumpositæ sepulchro *b*.
19. Quid *c* proderit libatio idolo? nec enim manducabit, nec odorabit;
20. Sic qui effugatur a Domino, portans mercedes iniquitatis.
21. Videns *d* oculis, & ingemiscens, sicut spado complectens virginem, & suspirans.
22. Tristitiam *e* non des animæ tuæ; & non affligas temetipsum in consilio tuo.
23. Jucunditas cordis hæc est vita hominis, & thesaurus sine defectione sanctitatis; & exultatio viri est *f* longævitas.
24. Miserere animæ tuæ placens Deo, & contine, congrega cor tuum in sanctitate ejus, & tristitiam longe repelle a te.
25. Multos *g* enim occidit tristitia, & non est utilitas in illa.
26. Zelus & iracundia minuunt dies, & ante tempus senectam adducet cogitatus *h*.
27. Splendidum *i* cor, & bonum in epulis est *k*; epulæ enim illius diligenter fiunt.

a Morbi, vel vitii.
b Id est: perinde sunt avaro divitiæ, ac mortuo epulæ.
c Dan. 14. 6.
d Sup. 20. 2.
e Prov. 12. 25. & 15. 13. & 17. 22.
f Causat longævitatem.
g 2 Cor. 7. 10.
h Solicitudo.
i Dei luce.
k Bene utitur cibis.

ROZDZIAŁ XXXI.

I. O wzgárdźie bogactw; bo fráśunek, á utrapienie łakomego wielki ieśt; y bywá w złotie wielá przypadkow; chwała bogátego bez zmázy. II. Trzeźwość mámy przy śtole záchowáć; chwała iey. III. Chwała winá, miernie pitego; gánienie winá, zbytnei pitego.

1. Szuyność około bogactw wysuszy ćiáło; á zbytnie myślenie około nich odeymie sen.
2. Myślenie o przeyźrzeniu odwraca smysł; á ćiężka chorobá trzeźwią czyni duszę.

3. Prá-

CAPUT XXXI.

I. De contemptu divitiarum; quia curæ & angores avari multi sunt, & multi casus in auro; laus divitis sine macula 1. II. Modestia in mensa servanda; laus sobrietatis 12. III. Usus modici vini, immodici vituperatur 30.

1. Vigilia honestatis *l* tabefaciet *m* carnes; & cogitatus illius auferet somnum.
2. Cogitatus præscientiæ *n* avertit sensum *o*, & infirmitas gravis sobriam facit animam.

3. La-

l Cura opum.
m Exedet, & absumet.
n Solicitudo providendi sibi.
o A Deo.

3. Laboravit dives in congregatione ſubſtantiæ; & in requie ſua replebitur bonis ſuis *a*.

4. Laboravit pauper in diminutione victus; & in fine inops fit.

5. Qui aurum diligit, non juſtificabitur; & qui inſequitur conſumptionem *b*, replebitur ex ea.

6. Multi *c* dati ſunt in auri caſus; & facta eſt in ſpecie ipſius perditio illorum.

7. Lignum offenſionis eſt aurum ſacrificantium *d*; væ illis, qui ſectantur illud, & omnis imprudens deperiet in illo.

8. Beatus † dives, qui inventus eſt ſine macula, & qui poſt aurum non abiit; nec ſperavit in pecunia, & theſauris.

9. Quis eſt hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita ſua.

10. Qui probatus eſt in illo, & perfectus eſt, erit illi gloria æterna; qui potuit transgredi, & non eſt transgreſſus; facere mala, & non fecit.

11. Ideo ſtabilita ſunt bona illius in Domino; & eleemoſynas illius enarrabit omnis Eccleſia ſanctorum.

12. Supra menſam magnam ſediſti; non aperias ſuper illam faucem tuam prior.

13. Non dicas ſic: Multa ſunt, quæ ſuper illam ſunt.

14. Memento, quoniam malus eſt oculus nequam *e*.

15. Nequius oculo *f* quid creatum eſt? ideo ab omni facie ſua lacrymabitur; cum viderit *g*.

16. Ne extendas manum tuam prior; & invidia contaminatus erubeſcas.

17. Ne comprimaris *h* in convivio.

18. Intellige *i*, quæ ſunt proximi tui ex te ipſo.

19. Utere quaſi homo frugi his, quæ tibi apponuntur; ne, cum manducas multum, odio habearis.

20. Ceſſa prior cauſa diſciplinæ; & noli nimius eſſe, ne forte offendas.

21. Et ſi in medio multorum ſediſti, prior illis ne extendas manum tuam; nec prior poſcas bibere.

22. Quam ſufficiens eſt homini erudito vinum exiguum; & in dormiendo non laborabis ab illo, & non ſenties dolorem.

23. Vigilia, cholera; & tortura viro infrunito. *k*

24. Som-

a q. d. hic dives dicendus eſt.
b Sectatur corruptionem, caduca bona.
c Sup. 8. 3.
d Avaris, qui auro omnia ſua ſacrificant
† CONFESSOR. NON PONTIF.
e Avari, qui te invitavit.
f Avari.
g Hoſpites hilarius veſcentes.
h Cibo, vel potu.
i Tum in menſa, tum alibi.
k Intemperanti.

3. Prácował bogacz w zbieraniu máiętnośći; á w odpoczynieniu ſwoim będźie nápełnion dobrámi ſwemi.

4. Prácował ſię ubogi w niedoſtátku żywnośći; á ná koniec nędznym ſię ſtáie.

5. Kto miłuie złoto, nie będźie bez winy; á kto ſzuká ſkáźitelnośći, będźie iey nápełnion.

6. Wiele ludźi dáni ſą ná upadek dla złotá; y dla pięknośći iego ſtáło ſię ich zátrácenie.

7. Drzewo obráżenia ieſt złoto ofiáruiących; biádá tym, ktorzy zá nim gonią, á káżdy głupi zginie przez nie.

8. Szczęśliwy bogacz, ktory ieſt náleźion bez zmázy, y ktory zá złotem nie biegał; áni ufał w pieniądzách, y w ſkárbiech.

9. Ktoż ieſt táki, á będźiem go chwálić? ábowiem uczynił dźiwy w żywoćie ſwoim.

10. Kto ieſt w tym doświádczony, á ieſt doſkonáły, będźie miał chwałę wieczną; ktory mogł zgrzeſzyć, á nie zgrzeſzył; źle czynić, á nie czynił.

11. Y przetoż utwierdzone ſą dobrá iego w Pánu; á iáłmużny iego będźie wyſławiáło wſzytko zgromádzenie świętych.

12. Uśiadłeś zá ſtołem wielkim; nie rozdźiewiay pierwſzy nád nim gęby twoiey.

13. Nie mow ták; Wiele ieſt, co ná nim ieſt.

14. Pámiętay, że ieſt złe oko złośliwe.

15. Co gorſzego ſtworzono ieſt nád oko? przeto ná káżde weyźrzenie ſwe płákáć będźie, gdy pátrzy.

16. Nie śćiągay ręki twey pierwſzy; ábyś ſię nie ſromał zelżony zazdrośćią.

17. Nie obćiążay ſię ná uczćie.

18. Rzeczy bliźniego ſwego zrozumiey z ſámego śiebie.

19. Pożyway iáko człowiek ſkromny tych rzeczy, ktore przed ćię kłádą; ábyś wiele iedząc nie był mian w nienawiśći.

20. Pierwey przeſtań dla dobrych obyczáiow; á nie bądź zbytnim, ábyś ſnadź nie obráźił.

21. A ieſliś miedzy wielą uśiadł, nie śćiągay pierwey niż oni ręki twoiey; áni pierwey chćiey pić.

22. Iáko doſyć ieſt człowiekowi ćwiczonemu trochá winá; á ſpiąc nie będźieſz ſtyſkował od niego, áni poczuieſz boleśći.

23. Czućie, kolerá, y gryźienie męzowi głupiemu.

24. A

24. A w miernym człowieku ſen zdrowy; będźie ſpał áż do zaránia, á duſzá iego z nim ſię kocháć będźie.

25. A ieſli będźieſz przymuſzon wiele ieść, wſtań z pośrzodku, zwroć; á ulżyć ſię, y nie przypráwiſz o niemoc ćiáłá ſwego.

26. Słuchay mię ſynu, á nie gardz mną; á ná oſtátku naydźieſz ſłowá moie.

27. Bądź rączy w káżdey ſpráwie twoiey; á nie przyidźie ná ćię żadna chorobá.

28. Chlebodawcę błogoſłáwić będą wárgi wielu; á świádectwo prawdy iego wierne.

29. Przećiw ſkąpłemu w chlebie będźie ſzemráło miáſto; á świádectwo złośći iego prawdźiwe ieſt.

30. Ktorzy rádźi piią wino, nie pobudzay; bo wino mnogich zátráćiło.

31. Ogień doświádcza żelázá twárdego; ták wino do upićia pite ſercá pyſznych pokaże.

32. Ludźiom ſtoi zá żywot, wino w trzeźwośći; ieſli ie miernie piieſz, będźieſz trzeźwi.

33. Coż ieſt zá żywot tego, ktorego umnieyſzá wino?

34. Coż odeymuie żywot? Smierć.

35. Wino dla uweſelenia ſtworzone ieſt, á nie dla piiáńſtwá, z początku.

36. Rádość duſze y ſercá, wino miernie pite.

37. Zdrowie ieſt duſze y ćiáłá, mierne pićie,

38. Wino zbytnie pite, czyni záiątrzenie, y gniew, y wiele upadkow.

39. Gorzkość duſze, wino zbytnie pite.

40. Smiáłość piiáńſtwá nieopátrznego obráženie, umnieyſzáiąca śił, y zadáiąca rány.

41. Nie ſtrofuy bliźniego przy bieśiedźie winá; áni lekce go waż przy dobrey myśli iego.

42. Nie mow mu ſłow ſromotnych; á nie nalegay mu upomináiąc ſię.

24. Somnus ſanitatis in homine parco; dormiet usque mane, & anima illius cum ipſo delectabitur.

25. Et ſi coactus fueris in edendo multum, ſurge e medio, evome *a*, & refrigerabit te; & non adduces corpori tuo infirmitatem.

26. Audi me fili, & ne ſpernas me; & in noviſſimo invenies verba mea.

27. In omnibus operibus tuis eſto velox *b*; & omnis infirmitas non occurret tibi.

28. Splendidum *c* in panibus benedicent labia multorum; & teſtimonium veritatis illius fidele.

29. Nequiſſimo *d* in pane murmurabit civitas; & teſtimonium nequitiæ illius verũ eſt.

30. Diligentes in vino noli provocare; multos *e* enim exterminavit vinum.

31. Ignis probat ferrum durum; ſic vinum corda ſuperborum arguet *f* in ebrietate potatum.

32. Æqua *g* vita hominibus, vinum in ſobrietate; ſi bibas illud moderate, eris ſobrius.

33. Quæ vita eſt ei, qui minuitur *h* vino?

34. Quid defraudat vitam? Mors.

35. Vinum *i* in jucunditatem creatum eſt, & non in ebrietatem, ab initio.

36. Exultatio animæ, & cordis vinum moderate potatum.

37. Sanitas eſt animæ, & corpori ſobrius potus.

38. Vinum multum potatum; irritationem *k*, & iram, & ruinas multas facit.

39. Amaritudo animæ, vinum multum potatum.

40. Ebrietatis animoſitas, imprudentis offenſio *l*, minorans virtutem *m*, & faciens vulnera.

41. In convivio vini non arguas proximum; & non deſpicias eum in jucunditate illius.

42. Verba improperii non dicas illi; & non premas illum in repetendo *n*.

a Myſtice: per confeſſionẽ.
b Alacer.
c Liberalem.
d Avaro.
e Judith. 13. 4.
f Oſtendet.
g Commoda.
h Deſtituitur, & caret.
i Pſal. 103. 15. Prov. 31. 4.
k Animi.
l Facit per imprudentiam offendere.
m Minuit vires animi & corporis.
n Debitum.

ROZDZIAŁ XXXII.

Iáko ſię potrzebá chowáć przy bieśiedźie á dobrym rządźie. I. Mátſzáłek weſelny má bydź ludzky, y pokorny. II. Starzy niech záczyndią mądre rozmowy. III. Má być przytomná muzycá. IV. Młodźiency mdią być ſkromni. V. Bogu dźięki czyń; chwáłá boiáźni Bożey VI. Nie chroń ſię karánia; á bez rády nic nie czyń.

CAPUT XXXII.

Requiſita ad convivium, & bonum regimen. I. Sympoſiarcha ſit comis & humilis 1. II. Senes inſtituant cordata colloquia 4. III. Adſit muſica, 8. IV. Adoleſcentes ſint modeſti 10. V. Deo gratiæ agantur; laus timoris Domini 17. VI. Admittenda eſt correptio, & absque conſilio nihil agendum 21.

a Convivii, symposiarcham.

1. RECtorem *a* te posuerunt? noli extolli; esto in illis quasi unus ex ipsis.

2. Curam illorum habe, & sic conside; & omni cura tua explicita *b* recumbe.

b Officio probe peracto.

3. Ut læteris propter illos, & ornamentum gratiæ accipias coronam; & dignationem consequaris corrogationis.

4. Loquere major natu; decet enim te.

c Exacta.

5. Primum verbum diligenti *c* scientia, & non impedias musicam.

6. Ubi auditus non est, non effundas sermonem; & importune noli extolli in sapientia tua.

7. Gemmula carbunculi in ornamento auri; & comparatio musicorum in convivio vini.

d Annulo aureo.

8. Sicut in fabricatione auri *d* signum est smaragdi; sic numerus musicorum in jucundo & moderato vino.

e Modestia benevolentia.

9. Audi tacens; & pro reverentia *e* accedet tibi bona gratia *f*.

f Et favor Dei & hominum. Liran.

10. Adolescens loquere in tua causa vix.

11. Si bis interrogatus fueris; habeat caput *g* responsum tuum.

g Breve compendium, seu summam, q. d. summatim, & paucis sermonem tuum comprehende.

12. In multis esto quasi inscius; & audi tacens simul, & quærens.

13. In medio magnatorum non præsumas; & ubi sunt senes, non multum loquaris.

14. Ante grandinem præibit corruscatio; & ante verecundiam præibit gratia; & pro reverentia accedet tibi bona gratia.

h Alii legunt: tetrices

15. Et hora surgendi non te trices *h* præcurre autem prior in domum tuam *i*; & illic avocare *k*, & illic lude *l*,

i Conscientiam.

k A tumultibus.

16. Et age conceptiones *m* tuas; & non in delictis, & verbo superbo *n*.

l Recreare spiritualiter.

17. Et super his omnibus benedicito Dominum, qui fecit te; & inebriantem *o* te ab omnibus bonis suis.

m Meditationes.

n Sed pure & humiliter.

18. Qui timet Dominum, excipiet doctrinam ejus; & qui vigilaverint ad illum, invenient benedictionem.

o Implentem.

19. Qui quærit legem, replebit ab ea; & qui insidiose agit, scandalizabitur in ea.

p Bona opera.

20. Qui timent Dominum, invenient judicium justum, & justitias *p* quasi lumen accendent.

q Qua se excuset.

21. Peccator homo vitabit correptionem, & secundum voluntatem suam inveniet comparationem *q*.

22. Vir

1. PRzełożonym ćię uczyniono? nie wynoś śię; bądź miedzy nimi iáko ieden z nich.

2. Stáray śię o nie, á ták śiądź; á odpráwiwszy wszytko stáránie swe, śiądź do stołu.

3. Abyś śię weselił dla niech, y wźiął wieniec ozdobę łáski; y dostał uraczenia od towárzystwá.

4. Mow stárszy; boć przystoi.

5. Pierwsze słowo z wielkim baczeniem, á nie przeszkadzay muzyce.

6. Gdźie niemász słuchánia, nie wyleway mowy; á nie wynoś śię w mądrośći twoiey, gdy czás nie potemu.

7. Kámyszek kárbunkulus w kleynoćie złotym, á hármonia Muzykow przy bieśiedźie winá.

8. Iáko w robоćie złotey sygnet iest Smárágdowy; ták melodia śpiewakow przy wdźięcznym á miernym winie.

9. Słuchay milcząc; á dla uczćiwośći przybędźieć dobrey łáski.

10. Młodźieńcze mow záledwie w rzeczy twoiey.

11. Ieśli ćię dwá kroć zopytáią; niech będźie krotka odpowiedź twoia.

12. W wielu rzeczách bądź, iákobyś nie wiedźiał; á słuchay milcząc, tudźiesz y pytáiąc.

13. Miedzy Pány nie bądź śmiáły; á gdźie są stárzy, nie wiele mow.

14. Przed grádem uprzedźi błyskánie; á przed sromieźliwośćią uprzedźi wdźięczność; á dla uczćiwośći przybędźieć dobrey łáski.

15. A w godźinę wstánia, nie baw śię; ále pierwszy bież do domu swego; y tám śię zábáwiay, y tám gray,

16. Y czyń pomyślenia twoiey; á nie w grzechách, y w pysznych słowiech.

17. A z tego wszytkiego błogosław Pánà, ktory ćię stworzył; y ktory ćię nápaia wszytkiego dobrá swego.

18. Kto śię boi Páná, przyimie naukę iego; á ktorzy go szukáią ráno, naydą błogosłáwieństwo.

19. Kto szuka zakonu, będźie nim nápełnion; á kto zdrádliwie czyni, obráźi śię oń.

20. Ktorzy śię boią Páná, naydą sąd spráwiedliwy, á spráwiedliwośći iáko świátłość zápalą.

21. Człowiek grzeszny będźie śię chronił karánia, á wedle woley swey naydźie przykłády.

22. Mąż

22. Mąż porády nie zárzući wyrozumienie; obcy y pyszny nie ulęknie śię stráchu.

23. Y potym iáko uczynił sam przez śię bez porády; swymi też wynálazkámi karán będźie.

24. Synu nic nie czyń bez rády; á po uczynku nie będźiesz żáłował.

25 Drogą upáśći nie chodź, á nie obráźisz śię o kámienie; nie zwierzay śię prácowitey drodze, byś nie uczynił duszy twey obrázy.

26. Y od synow twoich miey śię ná pieczy.

27. W káżdey spráwie twoiey wiárą wierz duszy twoiey; bo to iest záchowánie przykazań.

28. Kto wierzy Bogu, strzeże przykazánia; á kto w nim ufa, nie będźie umnieyszon.

22. Vir consilii non disperdet intelligentiam; alienus & superbus non pertimescet timorem.

23. Etiam postquam fecit cum eo sine consilio; & suis insectationibus *a* arguetur.

24. Fili sine consilio nihil facias; & post factum non pœnitebis.

25. In via ruinæ non eas, & non offendes in lapides; nec credas te viæ laboriosæ, ne ponas animæ tuæ scandalum.

26. Et a filiis tuis cave; & a domesticis tuis attende.

27. In omni opere tuo crede *b* ex fide *c* animæ tuæ; hoc est enim conservatio mandatorum.

28. Qui credit Deo, attendit mandatis; & qui confidit in illo, non minorabitur *d*.

a Operibus, quæ sectatus est.
b Obsequere dictamini conscientiæ.
c Fideliter & recte monenti.
d Non egebit.

ROZDZIAŁ XXXIII.

I. Nápominá ku boiáźni bożey, ktorá wybáwiá od złego. II. Mądrość boska rządźi dni, y czásy; iáko gliná gárnczarza w ręku iego, ták człowiek w ręku bożey; on rządźi przećiwko złemu dobre. III. W dźień skończenia żywotá twego, á czásu zeszćiá twego rozdźiel dźiedźiczom dźiedźictwo twoie. IV. Iáko śię z czeladźią obchodźić.

1. BOiącego śię Páná nie podkáią złe; ále go Bog w pokuśie záchowa, y wybáwi od złego.

2. Mądry nie ma w nienawiśći przykazánia, y spráwiedliwośći; y nie rozbiie śię iáko okręt w nawálnośći.

3. Człowiek rostropny wierzy zakonowi Bożemu; á zákon mu wierny.

4. Kto pytánie obiáśnia, nágotuie słowo, á ták będąc proszony będźie słuchan; y záchowa naukę, y dopiero odpowie.

5. Wnętrznośći głupiego iáko koło u wozá; á myślenie iego iáko oś, ktorá śię obráca.

6. Stádnik ták, y przyiaćiel naśmiewcá, pod káżdym, ktory ná nim śiedźi, rza.

7. Czemu dźien przewyższa dźień, y świátłość tákże świátłość, y ieden rok drugi, od słońcá?

8. Rozdźielone są umieiętnośćią Páńską przez uczynione słońce, y strzegące roskazánia.

9. Y odmienił czásy, y świętá ich; á w nie święćieli dni święte ná godźiny.

10. Z tych wywyższył, y wsławił Bog, á z nich włożył w liczbę dni. A wszyscy ludźie z

CAPUT XXXIII.

I. Exhortatur ad timorem Domini, qui liberat a malis 1. II. Dei sapientia dies & tempora ordinat; in ejus manu est homo ut lutum in manu figuli; ipse disponit bonum contra malum 7. III. Possessio non in vita, sed in morte, distribuenda hæredibus 20. Quomodo servi sint tractandi 25.

1. TImenti Dominum non occurrent mala; sed in tentatione Deus illum conservabit, & liberabit a malis.

2. Sapiens non odit mandata & justitias *e*; & non illidetur quasi in procella navis.

3. Homo sensatus credit legi Dei; & lex illi fidelis.

4. Qui interrogationem manifestat *f*, parabit verbum *g*, & sic deprecatus exaudietur; & conservabit disciplinam, & tunc respondebit.

5. Præcordia *h* fatui quasi rota carri *i*; & quasi axis versatilis cogitatus illius.

6. Equus emissarius, sic & amicus subsannator *k*, sub omni suprasedente hinnit.

7. Quare dies diem superat, & iterum lux lucem, & annus annum a sole?

8. A Domini scientia separati sunt, facto sole, & præceptum custodient.

9. Et immutavit *l* tempora, & dies festos ipsorum; & in illis dies festos celebraverunt ad horam *m*.

10. Ex ipsis exaltavit & magnificavit Deus, & ex ipsis posuit in numerum dierum. Et

e Bona opera.
f Declarat.
g Responsionis viam.
h Sup. 21 17.
i Huc illuc volvitur.
k Applaudit non tui causa, sed propter equam & voluptatem.
l Variis modis distinxit.
m Statutam.

Et omnes homines de solo, *a* & ex terra, unde creatus est Adam.

a Gen. 2. 7.

11. In multitudine disciplinæ Dominus separavit eos, & immutavit vias *b* eorum.

b Status.

12. Ex ipsis benedixit, & exaltavit; & ex ipsis sanctificavit, & ad se applicavit; & ex ipsis maledixit, & humiliavit, & convertit illos a separatione ipsorum.

13. Quasi *c* lutum figuli in manu ipsius, plasmare illud & disponere.

c Rom. 9. 21.

14. Omnes viæ ejus secundum dispositionem ejus; sic homo in manu illius, qui se fecit, & reddet *d* illi secundum judicium suum *e*.

d Tamen. *e* Justum.

15. Contra malum bonum est, & contra mortem vita; sic & contra virum justum peccator. Et sic intuere in omnia opera Altissimi. Duo & duo, & unum contra unum *f*.

f Passim est reperire.

16. Et ego novissimus evigilavi, & quasi, qui colligit acinos post vindemiatores.

17. In benedictione Dei & ipse speravi, & quasi, qui vindemiat, replevi torcular.

18. Respicite *g*, quoniam non mihi soli laboravi; sed omnibus exquirentibus disciplinam.

g Sup. 24. 47.

19. Audite me magnates, & omnes populi, & rectores Ecclesiæ auribus percipite.

20. Filio & mulieri, fratri & amico non des potestatem super te in vita tua; & non dederis alii possessionem tuam; ne forte pœniteat te & depreceris pro illis *h*.

h Repetens ea, quæ dedisti.

21. Dum adhuc superes & aspiras, non immutabit *i* te omnis caro.

i Ab isto consilio.

22. Melius est enim, ut filii tui te rogent, quam te respicere in manus filiorum tuorum.

23. In omnibus operibus tuis præcellens esto.

24. Ne dederis maculam in gloria tua. In die consummationis dierum vitæ tuæ, & in tempore exitus tui distribue hæreditatem tuam.

25. Cibaria, & virga, & onus asino; panis, & disciplina *k*, & opus servo.

k Correctio & castigatio.

26. Operatur in disciplina, & quærit requiescere; laxa manus illi, & quærit libertatem.

27. Jugum & lorum curvant collum durum; & servum inclinant operationes assiduæ.

28. Servo malevolo *l* tortura & compedes; mitte illum in operationem, ne vacet.

l Malitioso.

29. Mul-

z ziemie á z prochu, zkąd Iádam iest stworzony.

11. W wielkośći umieiętnośći Pan ie rozdźielił, á drogi ich odmienił.

12. Z nich błogosłáwił, y wywyższył; y z nich poświęćił, y przywłaszczył sobie; y z nich przeklął, y uniżył, y wywroćił dla ich odłączenia.

13. Iáko gliná gárncarzá w ręku iego, czynić z niey y lepić.

14. Wszytkie drogi iego są według woley iego; ták człowiek w ręku tego, ktory go uczynił, y odda mu według zdánia swego.

15. Przećiwko złemu dobre, á przećiwko śmierći żywot; ták y przećiwko mężowi sprawiedliwemu grzesznik. Y ták pátrz ná wszytkie spráwy nawyższego. Dwoie á dwoie, á iedno przećiw iednemu.

16. Y ia naposlednieyszy ocućiłem się, á iáko ten, ktory zbiera winne iágody po tych, co wino zebráli.

17. W błogosłáwieństwie Bożym, y samem miał nádźieie, á iáko ten, ktory zbiera wino, napełniłem prásę.

18. Obaczćież, żećiem nie sobie sámemu prácował; ále wszytkim szukáiącym umieiętnośći.

19. Słuchayćież mię wielmożni, y wszyscy ludźie, á przełożeni kośćiołá bierzćie w uszy.

20. Synowi y niewieśćie, brátu y przyiaćielowi nie day mocy nád sobą zá żywotá; á ośiádłośći twoiey nie pusczay drugiemu; bydź snadź żal nie było, y żebyś nie muśiał o nie prośić.

21. Pokiś iescze żyw y tchniesz, niechay ćię nie odmieni żadne ćiáło.

22. Bo lepiey iest, áby u ćiebie synowie twoi prośili, niżlibyś ty miał pátrzáć w ręce synow twoich.

23. We wszytkich spráwách twych miey sam zwierzchność.

24. Nie czyń zmázy słáwie twoiey. W dźień skończenia żywotá twego, á czásu zeszćiá twego rozdźiel dźiedźictwo twoie.

25. Obrok, y kiy, y brzemię osłowi; chleb y karánie, y robotá niewolnikowi.

26. Prácuie w kárnośći, á szuka odpoczynąć; Puść mu wolno ręce, á szuka wolnośći.

27. Iárzmo y lec szyię twárdą kieruią; á niewolniká náchyláią roboty ustáwiczne.

28. Słudze złośliwemu męki y pętá; posśli go ná robotę, áby nie proznował.

29. Bo

29. Bo wielkiey złośći náuczyło prożnowánie.

30. Postáwiay go ná robocie, bo mu ták przystoi. A iesliby nie słuchał, náchyl go pętámi. A nie przewodź zbytnie nád wszelkim ćiáłem; wszákże bez rozsądku nie czyń nic ćiężkiego.

31. Iesli masz sługę wiernego, niech ći będźie iáko duszá twoiá; iáko brátá ták go szánuy; boś go we krwi dusze dostał.

32. Iesli go obráźisz nie winnie, ućiecze;

33. A iesli powstawszy odeydźie, kogożbyś miał szukáć, y ná ktorey drodze go szukáć, nie wiesz.

ROZDZIAŁ XXXIV.

O nádźiei, á prawdźiwym męstwu, bo I. Márne są sny, gusty, czáry, kłamstwa. II. Potrzebne iest pokuszenie. III. Błogosławioni są boiący się Bogá. IV. Bogu nie iest przyiemná ofiárá niesłusznikà, uszukiwącego ubogich, niewaruiącego się grzechow.

1. PRozna nádźieiá, y kłamstwo mężowi głupiemu; y sny wynoszą nie rostropne.

2. Iáko, ktory chwyta ćień, y wiátr goni; ták y ktory wiárę dáie snom kłamliwym.

3. To wedle tego, widzenie snow; przed obliczem człowieczym podobieństwo człowiecze.

4. Od nieczystego, co będźie oczyśćiono? á od kłamce, co prawdźiwego będźie powiedźiano?

5. Wieszczby obłędne, y wrożki kłamliwe, á sny złe czyniących, márność są.

6. A iáko rodząc prácuiącey, serce twoiey fantázye ćierpi; Chybá iesliby od Nawyższego zesłáne było náwiedzenie, nie przykłáday do nich sercá twego.

7. Bo wielu w błąd sny wpráwiły; y wypádli máiący w nich nádźieię.

8. Bez kłámstwá będźie wykonano słowo zakonu; á mądrość w uśćiech prawdźiwego będźie wyrownána.

9. Kto nie iest kuszony, coż wie? Mąż wielu rzeczy świádomy wiele myślić będźie; á kto się wiele náuczył, będźie wypowiádał mądrość.

10. Kto nie iest świádom, máło wie; á ktory w wielu bywał, rozmnaża złość.

11. Kto nie iest doświádczony, coż umie? kto wędrował, będźie obfitował w złośći.

12. Wie-

29. Multam enim malitiam docuit otiositas.

30. In opera constitue eum; sic enim condecet illum. Quod si non obaudierit, curva illum compedibus; & non amplifices *a* super omnem carnem; verum sine judicio nihil facias grave.

31. Si *b* est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua; quasi fratrem sic eum tracta; quoniam in sanguine animæ comparasti illum.

32. Si læseris eum injuste, in fugam convertetur;

33. Et si extollens discesserit, quem quæras, & in qua via quæras illum, nescis.

CAPUT XXXIV.

De spe & vera fortitudine, nam: I. Vana sunt somnia, divinationes, auguria, mendacia 1. II. Necessaria est tentatio 9. III. Beati sunt timentes Deum 14. IV. Displicent Deo oblationes iniqui, fraudantis pauperem, nec abstinentis a peccatis 21.

1. VAna spes, & mendacium viro insensato; & somnia extollunt imprudentes.

2. Quasi, qui apprehendit umbram, & persequitur ventum; sic & qui attendit ad visa mendacia *c*.

3. Hoc secundum hoc *d* visio somniorum; ante faciem hominis similitudo hominis.

4. Ab immundo, quid mundabitur? & a mendace, quid verum dicetur?

5. Divinatio erroris, & auguria mendacia, & somnia malefacientium, vanitas est.

6. Et sicut parturientis, cor tuum phantasias patitur; nisi ab Altissimo fuerit emissa visitatio *e*, ne dederis in illis cor tuum.

7. Multos enim errare fecerunt somnia; & exciderunt sperantes in illis.

8. Sine mendacio *f* consummabitur verbum legis; & sapientia in ore fidelis *g* complanabitur.

9. Qui non est tentatus, quid scit? vir in multis expertus, cogitabit multa; & qui multa didicit, enarrabit intellectum.

10. Qui non est expertus, pauca recognoscit; qui autem in multis factus est, multiplicat malitiam *h*.

11. Qui tentatus non est, qualia scit? qui implanatus est *i*, abundabit nequitia *k*.

12. Mul-

a Non tamen amplius castiges, quam par est.
b Sup. 7. 23.

c Somnia.
d Hoc huic simile, seu inanis repræsentatio, qualis similitudo est in speculo.

e Revelatio per somnium.

f Sine adminiculo somniorum, auguriorum, divinationum.
g Doctoris.

h Cognitionem malitiæ.
i Deceptus sæpius.
k Astutia, in utramque partem.

12. Multa vidi errando, & plurimas verborum *a* consuetudines.

a Idiomatum, & morum.

13. Aliquoties usque ad mortem periclitatus sum horum causa; & liberatus sum gratia Dei.

14. Spiritus timentium Deum quæritur, & in respectu illius *b* benedicetur.

b Deo respiciente.

15. Spes enim illorum in salvantem illos, & oculi Dei in diligentes se.

16. Qui timet Dominum nihil trepidabit, & non pavebit; quoniam ipse est spes ejus.

17. Timentis Dominum beata est anima ejus.

18. Ad quem respicit? & quis est fortitudo ejus?

19. Oculi *c* Domini super timentes eum; protector potentiæ *d*, firmamentum virtutis *e*, tegimen ardoris, & umbraculum meridiani *f*.

c Psal. 33. 16. *d* Potens, supple: est Deus. *e* Forte. *f* Æstus.

20. Deprecatio *g* offensionis, & adjutorium casus *h*; exaltans animam, & illuminans oculos, dans sanitatem, & vitam, & benedictionem.

g Objectiva. *h* Cadentis.

21. Immolantis *i* ex iniquo oblatio est maculata; & non sunt beneplacitæ subsannationes injustorum.

i Prov. 21. 27.

22. Dominus solus *k* sustinentibus *l* se in via veritatis & justitiæ.

k Quæri debet & sufficit. *l* Expectantibus.

23. Dona *m* iniquorum non probat Altissimus; nec respicit in oblationes iniquorum; nec in multitudine sacrificiorum eorum propitiabitur peccatis.

m Prov. 15. 1.

24. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui.

25. Panis egentium vita pauperum est; qui defraudat illum, homo sanguinis *n* est.

n Homicida.

16. Qui aufert in sudore panem *o*, quasi qui occidit proximum suum.

o Partum.

27. Qui effundit sanguinem, *p* & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt.

p Deut. 24. 14. Sup. 7. 22.

28. Unus ædificans, & unus destruens; quid prodest illis nisi labor?

29. Unus orans, & unus maledicens; cujus vocem exaudiet Deus?

30. Qui baptizatur *q* a mortuo; & iterum tangit eum, quid proficit lavatio illius?

q Abluitur, ut se purificet.

31. Sic *r* homo, qui jejunat *s* in peccatis suis, & iterum eadem faciens; quid proficit humiliando se? orationem illius, quis exaudiet?

r 1. Petr. 2. 21. *s* Se macerat ob peccata.

CA-

12. Wielem rzeczy obaczył błąkáiąc się, y rozmáite mow obyczáie.

13. Kilkákroć byłem w niebespieczeństwie áż do śmierći, dla tych rzeczy; y wybáwion iestem z łáski Bożey.

14. Duch boiących się Bogá bywa szukan, y zá weyźrzeniem iego będźie błogosłáwion.

15. Po nádźieiá ich, w ich zbáwićielu, á oczy Boskie nád tymi, ktorzy go miłuią.

16. Kto się Páná boi, nic się nie lęka, áni się bać będźie; bo on iest nádźieiá iego.

17. Kto się Páná boi, błogosłáwiona iest duszá iego.

18. Ná kogoż pátrzy, y kto iest umocnienie iego?

19. Oczy Páńskie nád tymi, ktorzy się go boią; obrońcá mocy, umocnienie śiły, zásłoná od upalenia, y chłodnik w południe.

20. Wyprośzenie od obráżenia, á rátunek upadku; wywyśzáiący duszę, y oświecáiący oczy, dáiący zdrowie, y żywot, y błogosłáwienie.

21. Ofiárá ofiáruiącego z rzeczy źle nábytych splugáwiona iest; á nie są przyiemne pośmiewiská niesprawiedliwych.

22. Sam Pan tym, ktorzy go ćierpliwie znoszą w drodze prawdy, y spráwiedliwośći.

23. Dáry niezbożnych nie podobáią się Naywyszemu; áni pátrzy ná ofiáry ludźi niespráwiedliwych, áni będźie ubłagan mnostwem ofiar ich zá grzechy.

24. Kto ofiáruie ofiárę z máiętnośći ubogich, iáko ktory rzeże syná ku ofierze przed oczymá oycá iego.

25. Chleb niedostátecznych żywot ubogich iest; kto go odeymuie, człowiek krwáwy iest.

26. Kto odeymuie chleb z potu, iáko ktory zábiia bliźniego swego,

27. Kto wylewa krew, á kto zdrádę czyni naiemnikowi, bráćia są.

28. Ieden buduiący, á drugi psuiący; coż w zysku máią iedno prace?

29. Ieden modlący się, á drugi przeklináiący; ktoregoż głosu Bog wysłucha?

30. Ktory się omywa od umárłego, á záś się go dotyka; coż pomaga omywánie iego?

31. Tak człowiek, ktory się pośći zá grzechy swoie, á znowu się ich dopuszcza; co sobie pomaga unižáiąc się? modlitwą iego, kto wysłucha?

ROZ-

ROZDZIAŁ XXXV.

O actach bogoboyności. I. Prawdźiwá, y przyięmná Bogu ofiárá. II. Nie ukażesz śię przed oczymá páńskimy prozen; pierwiastki, á opłatki z wesołym sercem oddáwai. III. Bog nie pátrzy ná ofiárę niesprawiedliwą; lecz wysłucha prośbę obráżonego, śieroty, á wdowy płáczące; też prośby spráwiedliwych, wybawiwszy ie od utrapiących ie, y oddawszy każdemu według uczynkow iego.

1. KTo záchowywa zakon, rozmnaża ofiáry.

2. Ofiárá zbáwienna ieſt ſtrzedz przykazánia, y odſtępowáć od wſzelákiey nieprawośći.

3. Odſtąpić od nieſpráwiedliwośći ieſt ofiárowáć ubłágánie ofiáry zá nieprawośći, y prośbá zá grzechy.

4. Odda łáſkę, kto ofiáruie pſzeniczną mąkę; á kto czyni miłośierdzie, ofiáruie ofiárę.

5. Podoba śię Pánu odſtąpić od złośći; á modlitwą zá grzechy odſtąpić od nieſpráwiedliwośći.

6. Nie ukażeſz śię przed oczymá páńſkimi prozen.

7. Bo to wſzyſtko dźieie śię dla przykazánia Bożego.

8. Ofiárá ſpráwiedliwego tłuſty czyni ołtarz, y wonnośćią wdźięczną ieſt przed oczymá Nawysſzego.

9. Ofiárá ſpráwiedliwego ieſt przyiemna; á pámiątki iey Pan nie zábaczy.

10. Dobrym umyſłem oddaway chwalę Bogu; á nie umnieyſzay pierwiaſtek rąk twoich.

11. W káżdym datku weſołą czyń twarz twoię, á z rádośćią poświęcay dźieśięćiny twoie.

12. Day Nawysſzemu według datku iego; á dobrym okiem czyń nábyćie rąk twoich.

13. Bo Pan ieſt nadgrodźcą, á tyle śiedmioro odda tobie.

14. Nie ofiáruy dárow nákáżonych; boć ich nie przyymie.

15. Y nie pátrz ná ofiárę nieſpráwiedliwą; bo Pan ieſt Sędźią, á niemáſz u niego zacnośći oſoby.

16. Nie będźie miał względu Pan ná oſobę przećiw ubogiemu; y wyſłucha prośbę obráżonego.

17. Nie wzgárdźi modlitwámi śieroty; áni wdowy, ieſliby wylałá mowę wzdychánia.

18. Izali

CAPUT XXXV.

De actibus religionis. I. Verum & acceptum Deo ſacrificium. II. Non appareas coram eo vacuus; primitias & oblationes hilari animo tribue 6. III. Deus non acceptat injuſti ſacrificium, ſed exaudit pauperem læſum, pupillum & viduam lacrymantes, item orationes juſtorum, liberans eos ab affligentibus, & cuique reddens juxta opera ſua 14.

1. QUi conſervat legem, multiplicat oblationem *a*.

2. Sacrificium *b* ſalutare eſt attendere mandatis, & diſcedere ab omni iniquitate.

3. Et propitiationem litare ſacrificii ſuper injuſtitias *c*, & deprecatio pro peccatis, recedere ab injuſtitia.

4. Retribuet gratiam, qui offert ſimilaginem; & qui facit miſericordiam, offert ſacrificium *d*.

5. Beneplacitum *e* eſt Domino recedere ab iniquitate; & deprecatio pro peccatis recedere ab injuſtitia.

6. Non *f* apparebis ante conſpectum Domini vacuus.

7. Hæc enim omnia propter mandatum Dei fiunt *g*.

8. Oblatio juſti impinguat *h* altare, & odor ſuavitatis eſt in conſpectu Altiſſimi.

9. Sacrificium juſti acceptum eſt; & memoriam ejus non obliviſcetur Dominus.

10. Bono animo gloriam redde *i* Deo; & non minuas *k* primitias manuum tuarum.

11. In *l* omni dato hilarem fac vultum tuum, & in exultatione ſanctifica decimas tuas.

12. Da Altiſſimo ſecundum datum ejus; & in bono oculo adinventionem *m* facito manuum tuarum.

13. Quoniam Dominus retribuens eſt, & ſepties tantum reddet tibi.

14. Noli *n* offerre munera prava; non enim ſuſcipiet illa.

15. Et noli inſpicere ſacrificium injuſtum; quoniam Dominus judex eſt, & *o* non eſt apud illum gloria perſonæ.

16. Non accipiet Dominus perſonam in pauperem *p*, & deprecationem læſi exaudiet.

17. Non deſpiciet preces pupilli; nec viduam, ſi effundat loquelam gemitus.

18. Non-

a Perinde facit.
b 2. Reg. 15. 22.
c Ad eas abolendas.
d Opus æque gratum.
e Jer. 7. 3. & 26. 13.
f Exod. 23 15 & 34. 20. Deut. 16. 16.
g A juſtis.
h Acceptatur ut pinguis.
i Tuis ſacrificiis.
k Decerpens.
l 2. Cor. 9. 7. Tob. 4. 9.
m Secundum quod inveniunt manus tuæ.
n Lev. 22. 21. Deut. 15. 21.
o Deut. 10. 17. 1. Par. 19. 7. Job. 34. 19. Sap. 6. 8. Rom. 2. 11. Galat. 2. 6. Col. 3. 25. Act. 10. 34. 1. Petr. 1. 17.
p Contra pauperem.

18. Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam defcendunt, & exclamatio ejus fuper deducentem *a* eas?

a Contra lædentem, qui eas exprimit.

19. A maxilla enim afcendunt usque ad cœlum; & Dominus exauditor non delectabitur in illis.

20. Qui adorat Deum in oblectatione *b*, fufcipietur; & deprecatio illius usque ad nubes propinquabit.

b Alacriter & ferio.

21. Oratio humiliantis fe, nubes penetrabit; & donec propinquet *c*, non confolabitur *d*; & non difcedet, donec Altiffimus afpiciat.

c Deo, ut exaudiat.

d Non quiefcet ab oratione.

22. Et Dominus non elongabit *e*, fed judicabit juftus, & faciet judicium; & Fortiffimus non habebit in illis patientiam, ut contribulet dorfum ipforum *f*.

e Non differet.

f Iniquorum.

23. Et Gentibus reddet vindictam, donec tollat plenitudinem fuperborum; & fceptra iniquorum contribulet;

24. Donec reddat hominibus fecundum actus fuos, & fecundum opera Adæ *g*, & fecundum præfumptionem illius.

g Hominis prout meritus eft.

25. Donec judicet judicium plebis fuæ, & oblectabit juftos mifericordia fua.

26. Speciofa *h* mifericordia Dei, in tempore tribulationis; quafi nubes pluviæ in tempore ficcitatis.

h Grata.

18. Izali łzy wdowy niefpływáią ná twarz, á krzyk iey przećiw temu, ktory ie wywodźi?

19. Abowiem z twarzy wftępuią áż do nieba; á Pan wyfłucháiący nie będźie fię w nich kochał.

20. Kto Bogá chwali z kochániem, będźie przyięt; á modlitwá iego przybliży fię áż do obłokow.

21. Modlitwá korzącego fię przeniknie obłoki; áni będźie poćiefzona, áż fię przybliży, á nie odeydźie áż Nawyſzy weyźrzy.

22. A Pan nie odwlecze, ále będźie fądźił fpráwiedliwy, y uczyni fąd; á namocnieyfzy nie będźie miał nád nimi ćierpliwość, áby pokrufzył grzbiet ich.

23. Y uczyni pomftę nád pogány, áż wygłádźi mnoftwo pyfznych; y pokrufzy fceptrá niefpráwiedliwych;

24. Aż odda ludźiom według fpraw ich, y według uczynkow człowieká, y według dumy iego.

25. Aż ofądźi fąd ludu fwego, y ućiefzy fpráwiedliwe miłośierdźiem fwoim.

26. Piękne miłośierdźie Boże czáfu utrapienia; iáko obłok dźdżowy czáfu fuchośći.

CAPUT XXXVI.

I. Super Ifrael & civitatem Jerufalem invocat Dei mifericordiam; fuper gentes vero Dei timorem ac manum, ut convertantur, & ipfum folum Deum agnofcant 1. II. Monet cautos effe, ne fint nimis faciles in credendo, & incurii in agendo cum mulieribus; fpecies mulieris faciem viri exhilarat; bonæ mulieris poffeffio 20.

+SABB. 4. TEMP. QUADR. EPIST. 1.

1. Miferere noftri Deus omnium! & refpice nos; & oftende nobis lucem miferationum tuarum.

2. Et immitte timorem tuum fuper Gentes, quæ non exquifierunt te; ut cognofcant, quia non eft Deus nifi tu, & enarrent magnalia tua.

3. Alleva manum tuam fuper Gentes alienas *i*, ut videant potentiam tuam.

i A te.

4. Sicut enim in confpectu eorum fanctificatus es in nobis *k*; fic in confpectu noftro magnificaberis in eis;

k Toties oftendendo tuam fanctam potentiam.

5. Ut cognofcant te, ficut & nos cognovimus; quoniam non eft Deus præter te Domine

6. In-

ROZDZIAŁ XXXVI.

I. Wzywá Bofkie miłośierdźie ná Izráelá, y miáfto Jeruzálemfkie; lecz ná Pogány Bożą boiáźń, y rękę, áby fię náwróćili, á iego fámego zá bogá uználi. II. Nápomina: áby oftrożni byli, nie wierząc łacno, nie będąc zániedbáni w obchodźie z niewiáftámi, piękność niewieśćia rozwefelá twarz mężá; ośiádłość dobrey żony.

1. Smiluy fię nád námi Boże wfzyftkiego ftworzenia! á weyźrzy ná nas; y ukaż nam świátłość fmiłowánia twego.

2. A przepuść ftrách twoy ná pogány, ktorzy ćię nie fzukáli; áby poználi, iż niemáfz Bogá iedno ty, y żeby opowiádáli wielmożne fpráwy twoie.

3. Podnieś rękę twą ná obce narody, áby oglądáli moc twoię.

4. Bo iákoś przed oczymá ich poświęcony był w nas; ták przed oczymá náfzemi będźiefz uwielbiony w nich.

5. Aby ćię poználi, iáko, y myfmy poznali; iż niemáfz Bogá oprocz ćiebie Pánie.

6. Wznow

6. Wznow znáki, y odmień cudá.
7. Uwielb rękę, y práwe rámie.
8. Wzbudz zapalczywość, á wyley gniew.
9. Zgładz przećiwniká, á utrap nieprzyiaćielá.
10. Pospieſz ſię z czáſem, á pomni ná ſkończenie; áby wyſławiano dźiwne ſpráwy twoie.
11. Gniewem płomieniá niech będźie pożárt, ktory uchodźi; á ktorzy lud twoy ſzkodzą, niech naydą zginienie.
12. Zetrzy głowę kśiążąt nieprzyiaćielſkich, mowiących: Niemáſz żadnego oprocz nas.
13. Zgromadz wſzytkie pokolenia Jákob, áby poználi, iż niemáſz Bogá oprocz ćiebie; y wyſławiali wielmożne ſpráwy twoiey, á odźiedźiczyſz ie iáko od początku.
14. Smiłuy ſię nád ludem twoim, nád ktorym wzywáne ieſt imię twoie; y nád Izráelem, ktoregoś zrownał z pierworodnym twoim.
15. Smiłuy ſię nád miáſtem świątobliwośći twoiey Jeruzálem, nád miáſtem odpoczynienia twego.
16. Nápełń Sion niewymownemi ſłowy twemi; á lud twoy chwałą twoią.
17. Wyday świádectwo tym, ktorzy od początku ſą ſtworzeniem twoim; á wzbudz opowiádánia, ktore mowili w imię twe pierwſzy prorocy.
18. Day zapłátę tym, ktorzy ćię oczekawáią; áby ſię náleźli prawdźiwi prorocy twoi; á wyſłuchay prośby ſług twoich.
19. Według błogosłáwieńſtwá Aaronowego nád ludem twoim, á proſtuy nas ná drogę ſpráwiedliwośći; y niech wiedzą wſzyſcy, ktorzy mieſzkáią ná źiemi, iżeś ty ieſt Bog pátrzący ná wieki.
20. Wſzelką potráwę będźie iadł brzuch; á ieſt pokarm nád pokarm lepſzy.
21. Gębá koſztuie pokármu zwierzyny; á ſerce mądre ſłow kłamliwych.
22. Złośliwe ſerce záda ſmutek; á człowiek ćwiczony ſprzećiwi ſię mu.
23. Wſzelkiego mężczyznę przyimie niewiáſta; á ieſt corká lepſza nád corkę.
24. Piękność niewieśćia rozweſela twarz męża ſwego, á nád wſzelką żądzą przywodźi chęć.
25. Ieſli ieſt język leczenia, ieſt y ulżenia, y ſmilowánia; mąż iey nie ieſt iáko ſynowie ludzcy.
26. Kto ma żonę dobrą, záczyna ośiádłość; domoc wedle niego ieſt, y ſilar iáko odpoczynie.

27. Gdźie

6. Innova ſigna, & immuta mirabilia.
7. Glorifica manum, & brachium dextrum.
8. Excita furorem, & effunde iram.
9. Tolle adverſarium, & afflige inimicum.
10. Feſtina *a* tempus *b*, & memento finis; ut enarrent *c* mirabilia tua *.
11. In ira flammæ devoretur, qui ſalvatur *d*; & qui peſſimant *e* plebem tuam, inveniant perditionem.
12. Contere caput principum inimicorum, dicentium: Non eſt alius præter nos.
13. Congrega omnes tribus Jacob, ut cognoſcant, quia non eſt Deus niſi tu; & enarrent magnalia tua, & hæreditabis eos, ſicut ab initio.
14. Miſerere plebi tuæ, ſuper quam invocatum eſt nomen tuum; & Iſrael, *f* quem coœquaſti primogenito tuo.
15. Miſerere civitati ſanctificationis tuæ Jeruſalem, civitati requiei tuæ.
16. Reple Sion inenarrabilibus verbis tuis; & gloria tua populum tuum.
17. Da teſtimonium his, qui ab initio creaturæ tuæ *g* ſunt; & ſuſcita prædicationes *h*, quas locuti ſunt in nomine tuo prophetæ priores.
18. Da mercedem ſuſtinentibus te; ut prophetæ tui fideles inveniantur; & exaudi orationes ſervorum tuorum.
19. Secundum *i* benedictionem Aaron de populo tuo, & dirige nos in viam juſtitiæ; & ſciant omnes, qui habitant terram, quia tu es Deus conſpector ſæculorum.
20. Omnem eſcam manducabit venter; & cibus cibo melior.
21. Fauces contingunt *k* cibum feræ *l*; & cor ſenſatum verba mendacia *m*.
22. Cor pravum dabit triſtitiam; & homo peritus reſiſtet illi.
23. Omnem maſculum excipiet *n* mulier; & eſt filia melior filia.
24. Species mulieris exhilarat faciem viri ſui, & ſuper omnem concupiſcentiam hominis ſuperducit *o* deſiderium.
25. Si eſt lingua curationis *p*, eſt & mitigationionis & miſericordiæ; non eſt vir illius ſecundum filios hominum.
26. Qui poſſidet mulierem bonam, inchoat poſſeſſionem; adjutorium ſecundum illum eſt, & columna, ut requies.

a Accelera.
b Salutis & ſalvatoris.
c Etiam gentes.
d Ab uno genere mortis.
e Peſſime tractant.
f Exod 4. 22.
g Clientes & filii.
h Inſtructiones.
i Num. 6. 24.
k Guſtant & dijudicant.
l Ferinæ carnis.
m Diſcernit a veris.
n In maritum, nec multum examinat.
o Excitat ſuper omnia deſiderabilia; ergo cavę.
p In uxore.

27. Ubi

27. Ubi non eſt ſepes, diripietur poſſeſſio; & ubi non eſt mulier, ingemiſcit egens.

28. Quis credit ei, qui non habet nidum, & deflectens ubicumque obſcuraverit; quaſi ſuccinctus latro exiliens de civitate in civitatem *a*?

a Inſidians pudicitiæ puellarum

27. Gdźie niemáſz płotu, rozſzárpáią ośiádłość; á gdźie niewiáſty niemáſz, wzdycha potrzebuiący.

28. Ktoż wierzy temu, ktory gniazdá nie-ma, y ktory ſkłánia ſię gdźiekolwiek zámierzknie; iáko podkaſány zboycá, ktory biega od miáſtá do miáſtá?

CAPUT XXXVII.

I. Conſulta cum veris amicis, fictum deteſtare 1. II. Diſcerne, cum quibus conſulas, & quibus conſilium tuum occultes 7. III. Laus viri periti, & ſapientis; qui ſophiſtice loquitur, odibilis eſt 22. IV. Tenta animam tuam; ſi nequam ſit; non des illi poteſtatem; fuge luxuriam & crapulam 30.

1. OMnis amicus dicet: Et ego amicitiam copulavi; ſed eſt amicus ſolo nomine amicus. Nonne triſtitia ineſt *b* usque ad mortem?

b In eo, quando, ut ſequitur.

2. Sodalis autem, & amicus ad inimicitiam convertentur.

3. O præſumptio nequiſſima! unde creata es *c* cooperire aridam malitia, & doloſitate illius?

c Prodiiſti.

4. Sodalis amico conjucundatur in oblectationibus; & in tempore tribulationis adverſarius erit.

5. Sodalis amico condolet cauſa ventris; & contra hoſtem accipiet ſcutum *d*.

d Non ſincero affectu, ſed ut genio, & commodo ſuo conſulat.

6. Non obliviſcaris amici tui in amico tuo; & non immemor ſis illius in opibus tuis.

7. Noli conſiliari cum eo, qui tibi inſidiatur; & a zelantibus te abſconde conſilium.

8. Omnis *e* conſiliarius prodit conſilium; ſed eſt conſiliarius in ſemetipſo *f*.

e Talis.

f Sibi conſulens, ſtudens ſuo commodo.

9. A conſiliario ſerva animam tuam; prius ſcito, quæ ſit illius neceſſitas; & ipſe enim animo ſuo cogitabit;

10. Ne forte mittat ſudem *g* in terram, & dicat tibi:

g Palum præacutum, offenſionẽ, &c.

11. Bona eſt via tua; & ſtet e contrario videre, quid tibi eveniat.

12. Cum viro irreligioſo tracta de ſanctitate, & cum injuſto de juſtitia, & cum muliere de ea, quæ æmulatur; cum timido de bello, cum negotiatore de trajectione, cum emptore de venditione, cum viro livido de gratiis agendis;

13. Cum

ROZDZIAŁ XXXVII.

I. Náradzai ſię z wiernemi przyiaćielámi; nieſzczeremi brzydź ſię. II. Rozeznáwái, z ktoremi ſię máſz náradźiś, á przed ktoremi twoie rády táić. III. Chwáła człowieká uczonego, á mądrego; ktory wykręney mowi, nienáwiſtny ieſt. IV. Doświadczai duſze twoiey; á ieſli będźie zła, nie daway iey ſwey woley; wárui ſię buynośći, y obżárſtwá.

1. KAżdy przyiaćiel rzecze: y iam złączył przyiaćielſtwo; ále ieſt przyiaćiel imieniem tylko przyiaćiel. Izali ſmutek nie trwa áż do śmierći?

2. A towarzyſz, y przyiaćiel obrocą ſię do nieprzyiáźni.

3. O dumo niecnotliwa! z kądżeś ſię wźięłá, ábyś złośćią, y zdrádą ſwą okryłá źiemię?

4. Towárzyſz weſeli ſię z przyiaćielem w ućiechách; á czáſu utrapienia będźie przećiwnym.

5. Towárzyſz żáłuie z przyiaćielem dla brzuchá; y weźmie tarcz przećiw nieprzyiaćielowi.

6. Nie zápámiętyway w myśli twey przyiaćielá ſwego; áni go przepominay w bogáctwách twoich.

7. Nie radz ſię tego, ktoryć ieſt ná zdrádźie; á tay rádę o tych, ktoryć zayźrzą.

8. Wſzelki porádnik dáie rádę; ále ieſt porádnik ſam ſobie.

9. Od porádniká ſtrzeż duſze twoiey; pierwey wiedz, co ma zá potrzebę; bo y ſam o ſobie myślić będźie;

10. Aby ſnadź nie wetknął kołu w źiemię, y rzekłby tobie:

11. Dobrać ieſt drogá twoiá; á ſtałby ná przećiwko pátrząc, iákoć ſię powodźić będźie.

12. Z człowiekiem nienabożnym mow o świątobliwośći, á z nieſpráwiedliwym o ſpráwiedliwośći, á z niewieſtą o tey, ktora iey zayźrzy; z boiáźliwym o woynie; z kupcem o przewieźieniu, z kupuiącym o przedániu, z mężem zadrośćiwym o dźięk czynieniu;

13. Z

13. Z niezbożnym o pobożnośći, z niepoczćiwym o poczćiwośći, z robotnikiem rolnym o wſzelkiey robоćie;

14. Z naiemnikiem dorocznym o dokończeniu roku, z niewolnikiem leniwym o wielkiey robоćie; nie ſłuchay tych we wſzelkiey rádźie;

15. Ale z mężem świętym bądź uſtáwicznym, ktoregokolwiek poznaſz, iż záchowywa boiaźń Bożą;

16. Ktorego duſzá ieſt według duſze twoiey; á ktory ſię użali ćiebie, gdy ſię potknieſz w ćiemnośći.

17. Serce, dobrey rády przyſtaw do śiebie; bo nád nie niemáſz nic droźſzego.

18. Duſzá mężá świętego, prawdźiwiey podczás powie, niżli śiedm ſtrożow śiedzących ná wyſokim mieyſcu ná ſtraż.

19. A w tym wſzytkim proś Nawyżſzego, áby ſpráwował w prawdźie drogę twoię.

20. Przed wſzelkim uczynkiem ſłowo prawdźiwe niech przed tobą idźie; á przed káżdą ſpráwą rádá ſtáteczna.

21. Słowo złe odmieni ſerce; z ktorego czterzy częśći pochodzą, dobre y złe, żywot y śmierć; á Pánem nád nimi uſtáwicznym ieſt ięzyk. Ieſt człowiek roſtropny, ktory wiele innych uczy, á duſzy ſwoiey ieſt niepożyteczny.

22. Mąż uczony wielu náuczył; á duſzy ſwey ieſt wdźięczny.

23. Kto wykrętnie mowi, obrzydły ieſt; ná wſzytkim mu ſchodźić będźie.

24. Nie ieſt mu dána łáſká od Páná; áż żadney mądrośći w ſobie nie ma.

25. Ieſt mądry duſzy ſwey mądry; á owoc roſtropnośći iego chwalebny.

26. Mąż mądry náucza lud ſwoy; á owoce roſtropnośći iego ſą wierne.

27. Mąż mądry będźie nápełnion błogosłáwieńſtwy; á ktorzy go uyźrzą, chwalić będą.

28. Zywot mężá pod liczbą dni; ále dni Izráelowe ſą niezliczone.

29. Mądry między ludem odźiedźiczy część; á imię iego na wieki żyć będźie.

30. Synu zá żywotá twego doświádczay duſze twoiey; á ieśli będźie zła, nie daway iey ſwey woley.

31. Bo nie wſzytkie rzeczy ſą káżdemu pożyteczne; y nie káżdey duſzy wſzytko ſię podoba.

13. Cum impio de pietate, cum inhoneſto de honeſtate, cum operario agrario de omni opere;

14. Cum operario annuali de conſummatione anni, cum ſervo pigro de multa operatione; non attendas bis in omni conſilio;

15. Sed cum viro ſancto aſſiduus eſto, quemcumque cognoveris obſervantem timorem Dei;

16. Cujus anima eſt ſecundum animam tuam; & qui, cum titubaveris in tenebris, condolebit tibi.

17. Cor *a* boni conſilii ſtatue tecum; non eſt enim tibi aliud pluris *b* illo.

18. Anima viri ſancti enuntiat aliquando vera, quam *c* ſeptem circumſpectores ſedentes in excelſo ad ſpeculandum.

19. Et in his omnibus deprecare Altiſſimum, ut dirigat in veritate viam tuam.

20. Ante omnia opera verbum verax *d* præcedat te, & ante omnem actum conſilium ſtabile.

21. Verbum nequam *e* immutabit *f* cor; ex quo partes quatuor *g* oriuntur, bonum & malum, vita & mors; & dominatrix illorum eſt aſſidua lingua. Eſt vir aſtutus multorum eruditor, & animæ ſuæ inutilis eſt.

22. Vir peritus multos erudivit; & animæ ſuæ ſuavis eſt.

23. Qui ſophiſtice loquitur, odibilis eſt; in omni re defraudabitur *h*.

24. Non eſt illi data a Domino gratia; omni enim ſapientia defraudatus eſt *i*.

25. Eſt ſapiens animæ ſuæ ſapiens; & fructus ſenſus illius laudabilis.

26. Vir ſapiens plebem ſuam erudit; & fructus ſenſus illius *k* fideles ſunt.

27. Vir ſapiens implebitur benedictionibus; & videntes illum laudabunt.

28. Vita viri in numero dierum; dies autem Iſrael *l* innumerabiles ſunt.

29. Sapiens in populo hæreditabit honorem; & nomen illius erit vivens in æternum.

30. Fili in vita tua tenta *m* animam tuam; & ſi fuerit nequam, non des illi poteſtatem.

31. Non enim omnia omnibus expediunt; & non omni animæ omne genus placet.

a Prudentem & cordatum virum aſſume.
b Potius.
c Plusquam.
d Conſilium rectum.
e Conſilium pravum.
f In malum.
g Valde diverſæ.
h Carebit ſucceſſibus.
i Privatus eſt.
k Mentis.
l Reipublicæ, & Eccleſiæ, in qua fructus viri prudentis permanent.
m Explora, & fac noris teipſum tuam indolem.

32. Noli avidus eſſe in omni *a* epulatione; & non te effundas ſuper omnem *b* eſcam;

33. In multis enim eſcis erit infirmitas; & aviditas appropinquabit usque ad choleram.

34. Propter crapulam multi obierunt; qui autem abſtinens eſt, adjiciet *c* vitam.

a Ulla. *b* Ullam. *c* Producet.

32. Nie bądź chćiwy ná káżdych godźiech; á nie wydaway ſię ná wſzelką potráwę;

33. Bo z wiela pokármow będźie chorobá; á chćiwość przybliży ſię áż do kolery.

34. Dla obżárſtwá wiele ich pomárło; á kto mierny ieſt, przyczyni żywotá.

CAPUT XXXVIII.

I. Commendatur medicus, & medicina 1. II. Quomodo ægrotus ſe habeat erga Deum, & medicum 9. III. Mortuum plora; ſed tempera a triſtitia, quæ mortuo non prodeſt, & tibi obeſt 16. IV. Sapientia tranquillo ſtudio, cæteræ artes exercitio acquiruntur 25.

1. HOnora medicum *d* propter neceſſitatem; etiam illum creavit Altiſſimus *e*.

2. A Deo eſt enim omnis medela *f*; & a rege accipiet donationem.

3. Diſciplina medici exaltabit caput illius, & in conſpectu magnatorum collaudabitur.

4. Altiſſimus creavit de terra medicamenta; & vir prudens non abhorrebit illa.

5. Nonne *g* a ligno indulcata eſt aqua amara?

6. Ad agnitionem hominum virtus illorum *h*, & dedit hominibus ſcientiam Altiſſimus *i*; honorari in mirabilibus *k* ſuis.

7. In his curans mitigabit dolorem; & unguentarius faciet pigmenta *l* ſuavitatis, & unctiones conficiet ſanitatis, & non conſummabuntur opera ejus *m*.

8. Pax enim Dei ſuper faciem terræ.

9. Fili *n* in tua infirmitate ne deſpicias te ipſum; ſed ora Dominum, & ipſe curabit te.

10. Averte a delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum.

11. Da ſuavitatem, & memoriam ſimilaginis, & impingua oblationem, & *o* da locum medico;

12. Etenim illum Dominus creavit; & non diſcedat a te, quia opera ejus ſunt neceſſaria.

13. Eſt enim tempus, quando in manus illorum *p* incurras.

14. Ipſi vero Dominum deprecabuntur, ut dirigat requiem *q* eorum, & ſanitatem, propter converſationem illorum.

15. Qui delinquit in conſpectu ejus, qui fecit eum, incidet in manus medici.

d Reverentia & juſta mercede.
e Concedens artem medicinæ.
f Et ab eo potiſſimum pendet, ut medicinæ habeant felices ſucceſſus.
g Exod. 15 25.
h Medicamentorum.
i Volens.
k Donis.
l Confectiones.
m Indies novæ herbarum vires innoteſcunt.
n Iſaiæ 38. 3.
o Poſtea.
p Medicorū.
q Quietam ſanitatem.

ROZDZIAŁ XXXVIII.

I. Zálecenie lekárzá, y lekárſtwá. II. Iáko ſię w chorobie záchowáć przećiw Bogu, á lekarzowi. III. Umárłego záłowáć; lecz podług rozſądku trwai w ſmętku, ktory umarłemu nie pomága, ále tobie ſzkodźi. IV. Mądrość w wolney uśilnośći, inſze rzemięsła w ćwiczeniu nábywáne będą.

1. CZći lekárzá dla potrzeby; ábowiem go Nawyżſzy ſtworzył.

2. Bo od Bogá ieſt wſzytkie lekárſtwo; á od krolá weźmie podárzenie.

3. Náuká lekárzowá podwyżſzy głowę iego, á przed obliczem wielkich pánow chwalon będźie.

4. Nawyżſzy ſtworzył lekárſtwá z źiemie; á człowiek mądry nie będźie ſię nimi brzydźił.

5. Izali od drzewá nie osłodzona ieſt gorzka wodá?

6. Aby moc ich byłá od ludźi poznána, y dał ludźiom umieiętność Nawyżſzy; áby był ucczon w dźiwách ſwoich.

7. Temi lecząc uśmierzy boleść; y Aptekarz uczyni lekárſtwá ſłodkie, y máśći zdrowe uczyni, y nie będźie końcá pracam iego.

8. Bo pokoy Boży po wierzchu źiemie.

9. Synu w chorobie twoiey nie opuſczay ſámego śiebie; ále proś páná, á on ćię uzdrowi.

10. Odwroć ſię od grzechu á proſtuy ręce; y od wſzelkiego wyſtępku oczyść ſerce twoie.

11. Day wdźięczność y pámiątkę przedniey mąki, á uczyń tłuſtą ofiárę; á day mieyſce lekarzowi;

12. Abowiem go Pan ſtworzył; á niech nie odchodźi od ćiebie, boć prace iego ſą potrzebne.

13. Abowiem ieſt czás, kiedy w ręce ich wpádnieſz.

14. A oni Páná prośić będą, áby ſpráwił ich ulżenie, y zdrowie dla urzędu ich.

15. Kto zgrzeſzy przed oczymá tego, ktory go ſtworzył, wpádnie w ręce lekárſkie.

16. Synu nád umárłym wyleway łzy, á pocezni płákáć, iákobyś co okrutnego ćierpiał; á podług rozsądku przykriy ćiáło iego, á nie zaniedbaway pogrzebu iego.

17. A dla obmowiská płácz gorzko nád nim przez ieden dźień, á ćiesz się dla smętku.

18. A czyń pogrzeb według godnośći iego przez ieden dźień, ábo dwá dla obmowiská.

19. Bo od smętku prędko przypada śmierć, y pokrywa śiłę, á smutek serdeczny skurcza szyię.

20. W odwroceniu trwa smętek; á żywność niedostátecznego wedle sercá iego.

21. Nie podaway sercá twego w smętek, ále ji odpądzay od śiebie; á pámiętay ná rzeczy ostáteczne.

22. Nie zápominay, bo niemász náwrocenia; y temu nic nie pomożesz, á sam sobie zászkodźisz.

23. Pámiętay ná osądzenie moie; bo tákże będźie y twoie; mnie wczorá, á dźiś tobie.

24. W odpoczynieniu umárłego day odpoczynąć pámiątce iego, á ćiesz go przy wyszćiu duchá iego.

25. Mądrość náuczonego w czáśie wolnym; á kto mniey ma zabaw mądrośći nábędźie.

26. Co zá mądrośćią nápełnion będźie, ktory pług dźierży, y ktory się chełpi w styku, ośćieniem woły pogania, y obiera się przy roboćie ich, á rozmowá iego o ćielętách?

27. Serce swoie uda ná wywrácánie brzod; á stáránie iego około karmienia krow.

28. Ták káżdy rzemieślnik y ćieślá, ktory noc iáko dźień trawi, y ktory sygnety ryte rzeże, á ustáwiczność iego czyni rozmáite málowánie; serce swoie ná podobieństwo málowánia wyda, y czuynośćią swą robotę wypráwi.

29. Tákże kowal śiedzący przy nákowádlni, y przypátruiący się robоćie żelázney; Párá ognista upali ćiáło iego, á biedźi się z gorącem od kámieniá.

30. Głos młotá odnawia ucho iego, á ná wizerunk naczynia oko iego.

31. Serce swe uda ná odpráwienie robot, á czuynośćią swą ozdobi ku doskonáłośći.

32. Ták gárncarz śiedząc nád robotą swoią, obracaiąc koło nogámi swemi; ktory záwsze iest w pieczołowániu dla swey roboty, á pod liczbą iest wszytká praca iego.

33. Upráwi glinę rękámi swemi, á przed nogámi swemi zgniećie twárdość iey.

34. Ser-

16. Fili in mortuum produc lacrymas, & quasi dira *a* passus incipe plorare; & secundum judicium *b* contege corpus illius, & non despicias sepulturam illius.

17. Propter delaturam *c* autem amare fer luctum illius uno die, & consolare propter tristitiam.

18. Et fac luctum secundum meritum ejus uno die, vel duobus propter detractionem.

19. A *d* tristitia enim festinat mors, & cooperit virtutem, & tristitia cordis flectit cervicem.

20. In abductione *e* permanet tristitia; & substantia *f* inopis secundum cor ejus.

21. Ne dederis in tristitia cor tuum, sed repelle eam a te; & memento novissimorum.

22 Noli oblivisci, neque enim est conversio; & huic nihil proderis, & te ipsum pessimabis.

23. Memor esto judicii mei; sic enim erit & tuum; mihi heri, & tibi hodie.

24. In *g* requie mortui requiescere fac memoriam ejus *h*, & consolare illum in exitu spiritus sui.

25. Sapientia scribæ in tempore vacuitatis; & qui minoratur actu *i*, & sapientiam percipiet.

26. Qua sapientia replebitur *k*, qui tenet aratrum, & qui gloriatur in jaculo, stimulo boves agitat, & conversatur operibus eorum, & enarratio ejus in filiis taurorum?

27. Cor suum dabit ad versandos sulcos; & vigilia *l* ejus in sagina vaccarum.

28. Sic omnis faber, & architectus, qui noctem tamquam diem transigit, qui sculpit signacula sculptilia, & assiduitas ejus variat picturam; cor suum dabit in similitudinem *m* picturæ, & vigilia sua perficiet opus.

29. Sic faber ferrarius sedens juxta incudem, & considerans opus ferri; Vapor ignis uret carnes ejus, & in calore fornacis concertatur *n*.

30. Vox mallei innovat aurem ejus, & contra similitudinem vasis *o* oculus ejus.

31. Cor suum dabit in consummationem operum, & vigilia sua ornabit in perfectionem.

32. Sic figulus sedens ad opus suum, convertens pedibus suis rotam; qui in solicitudine positus est semper propter opus suum, & in numero *p* est omnis operatio ejus.

33. In brachio suo formabit lutum, & ante pedes suos curvabit virtutem suam.

34. Cor

a Acerba.
b Morem.
c Detractionem.
d Prov. 15. 13. & 17. 22.
e A cogitatione læta.
f Græce: vita afflicti pendet ex cordis constitutione.
g 2. Reg. 12. 21.
h Te plus æquo crucientem.
i Ab externis negotiis.
k Ironice loquitur de sequentibus.
l Cura.
m Expressionem.
n Conflictatur.
o Typum vasis aspicit.
p Nuttiera legit. Sa.

34. Cor ſuum dabit, ut conſummet lini-tionem *a* & vigilia ſua mundabit fornacem.

35. Omnes hi in manibus ſuis ſperaverunt, & unusquisque in arte ſua ſapiens eſt.

36. Sine his omnibus non ædificatur civitas.

37. Et *b* non inhabitabunt *c*, nec inambulabunt; & in eccleſiam *d* non tranſilient.

38. Super ſellam judicis non ſedebunt, & teſtamentum judicii non intelligent; neque palam facient diſciplinam, & judicium, & in parabolis non invenientur;

39. Sed creaturam ævi confirmabunt *e*, & deprecatio illorum in operatione artis; accommodantes animam ſuam, & conquirentes in lege Altiſſimi *f*.

a Vaſis pro ornamento.
b Tamen hi opifices cum illis artibus.
c In domo ſapientiæ.
d Cœtum ſapientum.
e Subminiſtrando neceſſaria.
f Stupentes legi Dei cognoſcendæ & complendæ, quatenus illos concernit.

CAPUT XXXIX.

I. Officia & ſtudium ſapientis, ipſius præclara opera, & nomen perpetuum 1. II. Deus benedicendus in operibus ſuis, ob miſericordiam in bonos, & iram in malos 19.

1. SApientiam omnium antiquorum exquiret ſapiens, & in prophetis vacabit.

2. Narrationem *g* virorum nominatorum conſervabit, & in verſutias parabolarum ſimul introibit *h*.

3. Occulta proverbiorum exquiret; & in abſconditis parabolarum converſabitur.

4. In medio magnatorum miniſtrabit; & in conſpectu præſidis apparebit.

5. In terram alienigenarum gentium pertranſiet *i*; bona *k* enim, & mala *l* in hominibus tentabit *m*.

6. Cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum, & in conſpectu Altiſſimi deprecabitur.

7. Aperiet os ſuum in oratione, & pro delictis ſuis deprecabitur.

8. Si enim Dominus magnus voluerit, ſpiritu intelligentiæ replebit illum;

9. Et ipſe tamquam imbres *n* mittet eloquia ſapientiæ ſuæ, & in oratione confitebitur Domino.

10. Et ipſe *o* diriget conſilium ejus, & diſciplinam; & in abſconditis ſuis *p* conſiliabitur *q*.

11. Ipſe *r* palam faciet diſciplinam doctrinæ ſuæ; & in lege teſtamenti Domini gloriabitur.

g Explicationem rerum difficilium per viros doctrina celebres.
h Penetrabit.
i Diſcendi ſtudio.
k Utilia.
l Noxia.
m Inquiret.
n Copioſe & fructuoſe.
o Deus.
p Penetralibus, & myſteriis.
q Græce: conſiderabit, quia Deus meditantem adjuvat, & illuminat.
r Sapiens.

12. Col-

34. Serce ſwe uda, áby wykonał polewánie, á czuynośćią ſwą wychędoży piec.

35. Ci wſzyſcy nádźieię mieli w ręku ſwych, á káżdy w ſwym rzemieśle mądry ieſt.

36. Bez tych wſzyſtkich nie buduie ſię miáſto.

37. Y nie będą mieſzkáć, áni ſię przechodźić; y do zgromádzenia nie przeſkoczą.

38. Ná ſtolcu ſędźiego nie uśiędą, y ſtánowienia ſądowego nie zrozumieią; áni iáwnie okążą náuki y rozſądku, y w przypowieśćiách nie będą náleźieni.

39. Ale ſtworzenie świetckie potwierdzą; á żądánie ich około roboty rzemieſłá przychyláiąc umyſł ſwoy, á pytáiąc ſię o zakonie Nawyſzego.

ROZDZIAŁ XXXIX.

I. Uczynność, á ćwiczenie mądrego, iego wyborne dźieła, y nieprzetrwáne imię. II. Mámy błogoſłáwić Bogá w ſpráwach iego, dla miłośierdźiá pokazánego dobrym, á gniewá złym.

1. O Mądrośći wſzech ſtárodawnych pytáć ſię będźie mądry, y będźie ſię báwił prorokámi.

2. Powieśći mężow záwołánych będźie záchowywał, á ſubtelnośći przypowieść weſpoł dośćignie.

3. Táiemnie przypowieśći bádáć ſię będźie; á w ſkrytych podobieńſtwách obieráć ſię będźie.

4. W pośrzodku wielkich panow będźie ſłużył; á przed oczymá ſtároſty okazáłym będźie.

5. Do źiemie narodow cudzoźiemſkich przeydźie; bo miedzy ludźmi dobrego, y złego ſkoſztuie.

6. Obroći ſerce ſwe, áby wſtawał ráno do Páná, ktory go ſtworzył, á przed oczymá Nawyſzego modlić ſię będźie.

7. Uſtá ſwe otworzy ná modlitwie, y zá grzechy ſwoie modlić ſię będźie.

8. Bo ieſli Pan wielki będźie chćiał, nápełni go duchem zrozumienia;

9. A on iáko deſcze wyda z śiebie wymowy mądrośći iego; á będźie Pánu wyznawał w modlitwie.

10. A on wyproſtuie rádę, y umieiętność iego; y będźie rozmyślał o taiemnicách iego.

11. On iáwnie okaże umieiętność náuki iego; á będźie ſię chlubił zakonem teſtámentu Páńſkiego.

12. Mno-

12. Mnodzy będą chwalić mądrość iego; y áż ná wieki nie będźie wymázána.

13. Y nie ustánie pámiątká iego; y o imieniu iego pytáć śię będą od narodu do narodu.

14. Mądrość iego narodowie wysłáwiáć będą; á kośćioł chwałę iego opowiádáć będźie.

15. Iesli wytrwa zostáwi sławę więcey niż tyśiąc; á iesli odpocznie, będźie mu to pożyteczno.

16. Iescze śię rozmyślę, ábych opowiedźiał; ábowiem iáko szaleństwem iestem nápełniony.

17. Głosem mowi: Słuchaycie mię boskie owoce, á iáko roża wsádzona nád strumieniem wod owoc czyńćie.

18. Wydaycie z śiebie wdźięczną wonność iáko kádźidło.

19. Wypuszczaycie kwiatki iáko lilia, á dawaycie wonność, y wypuszczaycie látorośli wdźięczne; á śpiewaycie chwały, y błogosławćie Páná w sprawách iego.

20. Oddawaycie imieniowi iego wielmożność, á wyznawaycie mu głosem ust wászych, y pieśniámi ustnemi, y ná árfách; á ták mowić będźiecie w wyznawániu.

21. Wszytkie sprawy Páńskie bárzo dobre.

22. Ná słowo iego stánęłá wodá iáko kupá; á ná mowę ust iego iáko naczynia wod.

23. Abowiem w roskazaniu iego dźieie śię upodobánie; á niemász umnieyszenia w wybáwieniu iego.

24. Sprawy wszelkiego ćiáłá przed nim; á nie iest nic zákrytego oczom iego.

25. Od wieku áż do wieku przepátruie; á niemász nic dźiwnego przed oblicznośćią iego.

26. Nie godźi śię mowić: Coż to iest, ábo ná co to iest? wszytkiego bowiem czásu swego szukáć będą.

27. Błogosłáwieństwo iego iáko rzeká wylało;

28. Iáko powodź nápoiłá źiemię, ták gniew iego odźiedźiczy pogány, ktorzy go nie szukáli.

29. Iáko obroćił wody w suchość, y uschłá źiemiá; á drogi iego drogam ich proste są; ták złośnikom obráżeniem w gniewie iego.

30. Dobre rzeczy dobrym są stworzone od początku; ták złośnikom dobre y złe.

31. Przodek rzeczy potrzebnych żywotowi człowieczemu, wodá, ogień, y żelázo, sol, mleko, y chleb pszeniczny, y miod, y grono winá, y oliwá, y száty.

32. Te wszytkie rzeczy świętym w dobre; ták niezbożnym, y grzesznym we złe śię obrocą.

33. Są

12. Collaudabunt multi sapientiam ejus; & usque in sæculum non delebitur.

13. Non recedet memoria ejus; & nomen ejus requiretur a generatione in generationem.

14. Sapientiam ejus enarrabunt gentes; & laudem ejus enuntiabit ecclesia.

15. Si permanserit *a*, nomen derelinquet plus quam mille *b*; & si requieverit, proderit illi.

16. Adhuc consiliabor *c*, ut enarrem; ut furore *d* enim repletus sum *e*.

17. In voce dicit *f*: Obaudite me divini fructus *g*, & quasi rosa plantata super rivos aquarum fructificare.

18. Quasi Libanus *h* odorem suavitatis habete.

19. Florete flores, quasi lilium *i*, & date odorem, & frondete in gratiam, & collaudate canticum, & benedicite Dominum in operibus suis.

20. Date nomini ejus magnificentiam, & confitemini illi in voce labiorum vestrorum, & in canticis labiorum, & citharis; & sic *k* dicetis in confessione.

21. Opera *l* Domini universa bona valde.

22. In *m* verbo ejus stetit aqua sicut congeries *n*; & in sermone oris illius sicut exceptoria aquarum *o*;

23. Quoniam in præcepto ipsius placor *p* fit; & non est mineratio *q* in salute ipsius.

24. Opera omnis carnis coram illo; & non est quidquam absconditum ab oculis ejus.

25. A sæculo usque in sæculum respicit; & nihil est mirabile in conspectu ejus.

26. Non est dicere: Quid est hoc, aut quid est istud? omnia enim in tempore suo quærentur *r*.

27. Benedictio illius quasi fluvius inundavit;

28. Quomodo *s* cataclysmus aridam inebriavit, sic ira ipsius gentes, quæ non exquisierunt eum, hæreditabit.

29. Quomodo *t* convertit aquas in siccitatem, & siccata est terra; & viæ illius viis illorum directæ *u* sunt; sic peccatoribus offensiones in ira ejus.

30. Bona bonis creata sunt ab initio, sic nequissimus *x* bona *y* & mala *z*.

31. Initium *a* necessariæ rei vitæ hominū, aqua ignis, & ferrum, sal, lac, & panis similagineus, & mel, & botrus uvæ, & oleum, & vestimentū.

32. Hæc omnia sanctis in bona; sic & impiis, & peccatoribus in mala *b* convertentur.

33. Sunt

a In vita.
b Vulgares.
c Edisseram consilia.
d Quasi.
e Sapientiæ lumine crescente. Tirin.
f Sapientia.
g Filii.
h Thus ex Libano.
i Doctores enim debent esse casti.
k Hunc in sensum.
l Gen. 1. 31. Marc. 7. 37.
m Gen. 8. 3.
n Collecta.
o Ac si in vasis conclusæ essent.
p Placatio favor.
q Defectus. Sa.
r Suumque habent usum.
s Gen. 7. 21.
t Exod. 14. 21.
u Conformes.
x Peccatoribus.
y Si velint bene uti.
z Si malint abuti.
a Sup. 29. 28.
b Culpæ consequenter & pœnæ.

a Angeli mali. Rhabanus. *b* Supposita sua culpa. *c* Quæ constanter in impios exequuntur. *d* Dei. *e* Complebunt.

33. Sunt spiritus *a*, qui ad vindictam creati sunt *b*, & in furore suo confirmaverunt tormenta sua *c*.

34. In tempore consummationis effundent virtutem; & furorem ejus *d*, qui fecit illos, placabunt *e*.

35. Ignis, grando, fames, & mors, omnia hæc ad vindictam creata sunt.

36. Bestiarum dentes, & scorpii, & serpentes, & rhomphæa vindicans in exterminium impios.

37. In mandatis ejus epulabuntur, & super terram in necessitatem præparabuntur; & in temporibus suis non præterient verbum.

38. Propterea ab initio confirmatus sum, & consiliatus sum, & cogitavi, & scripta dimisi.

f Gen. 1. 31. Marc. 7. 37.

39. Omnia *f* opera Domini bona, & omne opus hora sua subministrabit.

40. Non est dicere: Hoc illo nequius est; omnia enim in tempore suo comprobabuntur.

41. Et nunc in omni corde & ore collaudate, & benedicite nomen Domini.

33. Są duchowie, ktorzy ku pomśćie stworzeni są, y w zapálczywośći swoiey zmocnili męczenia swoie.

34. Czásu dokonánia moc wyleią; y zapálczywość tego, ktory ie stworżył, uśmierzą.

35. Ogień, grad, głod, y śmierć, wszystko to iest ná pomstę stworzono.

36. Zęby bestiy, y niedźwiadkowie, y wężowie, y miecz czyniący pomstę nád niezbożnymi, ná wytrácenie.

37. Weselić się będą w roskazániu iego, á ná źiemi ná potrzebę pogotowiu będą; á czásu swego nie przestąpią słowá.

38. Dla tego, y od początku iestem utwierdzony, y nárádźiłem, y námyślił, y zostáwiłem ná piśmie.

39. Wszytkie spráwy Páńskie dobre, á wszelkiey potrzeby dodá czásu swego.

40. Nie godźi się mowić: To iest gorsze niż ono; bo wszytko czásu swego będźie pochwalono.

41. A teraz zupełnym sercem, y usty chwalćie, y błogosławćie imię Páńskie.

CAPUT XL.

I. Motiva sapientiæ: jugo gravi ac variis miseriis homo obnoxius; iniqui cum suis divitiis cito delendi; laus vitæ sibi sufficientis 1. II. Varios binarios commendat; omnibus ante ponit timorem Domini 19 III. Fac, ne indigeas, ne in alienam mensam respicias, quod vir disciplinatus & eruditus cavet 29.

g Molestia.

1. OCcupatio *g* magna creata est omnibus hominibus; & jugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ, in matrem omnium.

h Plena curis. *i* Remedii. *k* Contra mala, quæ expectantur. *l* Obitus.

2. Cogitationes eorum *h*, & timores cordis, adinventio *i* expectationis *k*, & dies finitionis *l*.

3. A residente super sedem gloriosam, usque ad humiliatum in terra & cinere.

m Turbulentorum. *n* Invidentiū. *o* Lites & bella. *p* Perturbat. *q* Temporis. *r* Aspectus.

4. Ab eo, qui utitur hyacintho, & portat coronam usque ad eum, qui operitur lino crudo; furor *m*, zelus *n*, tumultus, fluctuatio, & timor mortis, iracundia perseverans, & contentio *o*.

5. Et in tempore refectionis in cubili somnus, noctis immutat *p* scientiam ejus.

6. Modicum *q* tamquam nihil in requie; & ab eo in somnis, quasi in die respectus *r*.

7. Con-

ROZDZIAŁ XL.

I. Nápomináńiá ku mądrośći: ćiężkim iárzmię, á rozmáitą nędzą człowiek obćiążány iest; niezbożni ze swym bogáctwem prędko zgládzeni będą; chwálá żywotá przestawáiącego ná swym. II. II. Rozmáite dwoiáke rzeczy zálecá; wszytkim przenosży boiáźnie Bożą. III. Pilnui, ábyś nie żebrał, y ná cudzy stoł nie pátrził; co mąż uczony, y ćwiczony stredz się będźie.

1. WIelka zabáwá iest stworzona wszystkim ludźiom; á iárzmo ćiężkie ná syny Adámowe, odedniá wyszćia z żywotá mátki ich, áż do dnia pogrzebienia w mátkę wszytkich.

2. Myśli ich, y boiáźni serdeczne, wynálazki oczekawánia, á dźień skończenia.

3. Od śiedzącego ná stolicy chwalebney, áż do poniżonego ná źiemi, y w popiele.

4. Od tego, ktory używa hyacintu, y nośi koronę, áż do tego, ktory się okrywa surowym płotnem; zapálczywość, zawiść, rozruch, wątpliwość, y boiáźń śmierći, gniew trwáły, y swar.

5. Y czásu odpoczynienia ná łożu nocny sen, odmieniáią wiádomość iego.

6. Máło co iákoby nic w odpoczynieniu; á potym we śnie, iáko w dźień straży.

7. Zá-

7. Zátrwożon ieſt w wielzeniu ſercá ſwego, iáko ktory wybiegał ſię w dźień bitwy. Czáſu wybáwienia ſwego powſtał, y dźiwuiąc ſię, że ſtráchu żadnego niemáſz.

8. Ze wſzelkim ćiáłem od człowieká áż do bydlęćiá; á nád greſznikámi śiedm kroć.

9. Nad to śmierć, krew, zwádá, y miecz, gwałty, głod, ſkruſzenie, y plagi.

10. Wſzyſtko to ná nieſpráwiedliwe ſtworzono; y dla nich ſtał ſię potop.

11. Wſzyſtko, co ieſt z źiemie, w źiemię ſię obroći; á wſzyſtkie wody do morzá ſię wrocą.

12. Wſzelkie podárowánie, y nieſpráwiedliwość będźie wygłádzoná; á wiárá ná wieki trwáć będźie.

13. Máiętnośći nieſpráwiedliwych iáko rzeká wyſzną; á iáko wielki grom we dżdżu zágrzmią.

14. Gdy ręce ſwe otwiera weſelić ſię będźie; tákżeć przeſtępnicy do ſczętu uſchną.

15. Wnukowie niezbożnych nie rozmnożą gáłęźi; y korzenie nieczyſte ná wierzchu ſkáły trzeſczą.

16. Nád káżdą wodą źieloność, y nád brzegiem rzeki przed wſzelką trawą wyrwána będźie.

17. Láſká iáko Ray w błogoſłáwieńſtwách; á miłośierdźie trwa ná wieki.

18. Zywot robotniká przeſtawáiącego ná ſwym, oſłodnieie, á w nim ſkarb naydźieſz.

19. Synowie, y budowánie miáſtá potwierdźi ſławę; á nád to niewiáſtá niepokalána będźie przełożona.

20. Wino y muzyká rozweſeláią ſerce, á nád oboie miłość mądrośći.

21. Piſczáłki, y árfá wdźięczną melodią czynią; á nád oboie ięzyk wdźięczny.

22. Przyiemnośći, y pięknośći będźie żądáło oko twoie; á nád to źielonego śiewu.

23. Przyiaćiel, y towárzyſz czáſu ſwego ſię zchodzący; á nád obudwu niewiáſtá z mężem.

24. Bráćia ná porátowánie czáſu utrapienia; á nád nie miłośierdźie wybáwi.

25. Złoto, y ſrebro ieſt ſtánowienie nog; á nád oboie podoba ſię rádá.

26. Bogáctwa, y śiły wywyſzáią ſerce, á nád nie boiaźń Páńſka.

27. W boiáźni Páńſkiey niemáſz niedoſtátku; y niepotrzebá w niey ſzukáć wſpomożenia.

28. Bo-

7. Conturbatus eſt in viſu cordis ſui, tamquam qui evaſerit in die belli. In tempore ſalutis ſuæ exurrexit, & admirans ad nullum timorem.

8. Cum omni carne *a*, ab homine usque ad pecus; & ſuper peccatores ſeptuplum.

9. Ad *b* hæc mors *c*, ſanguis *d* contentio, & rhomphæa *e*, oppreſſiones, fames, & contritio, & flagella.

10. Super iniquos creata ſunt hæc omnia; *f* & propter illos factus eſt cataclysmus.

11. Omnia *g*, quæ de terra ſunt, in terram convertentur *h*; & omnes aquæ in mare revertentur.

12. Omne munus *i*, & iniquitas delebitur; & fides *k* in ſæculum ſtabit *l*.

13. Subſtantiæ *m* injuſtorum ſicut fluvius ſiccabuntur; & ſicut tonitruum magnum in pluvia perſonabunt.

14. In aperiendo manus ſuas lætabitur *n*; ſic prævaricatores in conſummatione tabeſcent.

15. Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos; & radices immundæ ſuper cacumen petræ *o* ſonant.

16. Super *p* omnem aquam viriditas, & ad oram fluminis *q* ante omne fœnum evelletur.

17. Gratia *r* ſicut paradiſus in benedictionibus; & miſericordia in ſæculum permanet.

18. Vita ſibi ſufficientis operarii condulcabitur, & in ea invenies theſaurum.

19. Filii, & ædificatio civitatis confirmabit nomen; & ſuper hac mulier immaculata computabitur.

20. Vinum & muſica lætificant cor; & ſuper utraque dilectio ſapientiæ.

21. Tibiæ, & pſalterium ſuavem faciunt melodiam; & ſuper utraque lingua ſuavis.

22. Gratiam, & ſpeciem deſiderabit oculus tuus; & ſuper hæc virides ſationes.

23. Amicus, & ſodalis in tempore convenientes; & ſuper utroſque mulier cum viro.

24. Fratres in adjutorium in tempore tribulationis; & ſuper eos miſericordia liberabit.

25. Aurum & argentum eſt conſtitutio *s* pedum; & ſuper utrumque *t* conſilium beneplacitum *u*.

26. Facultates & virtutes *x* exaltant cor; & ſuper hæc timor Domini.

27. Non eſt in timore Domini minoratio *y*; & non eſt in eo inquirere adjutorium *z*.

28. Ti-

a Accidit hæc miſeria.
b Sup. 39. 35. 36.
c Peſtis.
d Cædes.
e Gladius & bellum.
f Gen. 7. 10.
g Infr. 41. 13.
h Eccleſ. 1. 7.
i Corruptela judicum.
k Veritas & juſtitia
l Durabit in æternum.
m Opes.
n Pluvia.
o In arido ſaxeo ſolo.
p Juxta.
q Sic & impius cito.
r Beneficentia in egenos.
s Firmamentum.
t Probatur.
u Prudens & opportunum.
x Vires.
y Defectus, & inopia.
z Aliud medium.

28. Timor Domini ficut paradifus benedictionis; & fuper omnem gloriam *a* operuerunt illum *b*.

29. Fili, in tempore vitæ tuæ ne indigeas *c*; melius eft enim mori, quam indigere.

30. Vir refpiciens in menfam alienam, non eft vita ejus in cogitatione *d* victus; alit enim animam fuam cibis alienis *e*.

31. Vir autem difciplinatus, & eruditus cuftodiet fe *f*.

52. In ore imprudentis *g* condulcabitur inopia; & in ventre ejus ignis ardebit.

CAPUT XLI.

I. Memoria mortis cui amara; mortem non metuas, fed aquiefce divinæ difpofitioni 1. II. De filiis abominationum; maledictione impiorum; cura boni nominis 8. III. De fapientia & thefauro abfcondito; de erubefcendis, feu cavendis 27.

1. O Mors! quam amara eft memoria tua, homini pacem *h* habenti *i* in fubftantiis fuis.

2. Viro quieto, & cujus viæ directæ *k* funt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum!

3. O mors! bonum eft judicium tuum *l* homini indigenti, & qui minoratur viribus;

4. Defecto ætate, & cui de omnibus cura eft, & incredibili *m*, qui perdit patientiam *n*!

5. Noli metuere judicium *o* mortis. Memento, quæ ante te fuerunt, & quæ fuperventura funt tibi; hoc judicium a Domino omni carni.

6. Et quid fuperveniet *p* tibi in beneplacito Altiffimi *q*? five decem, five centum, five mille anni *r*.

7. Non eft enim in inferno accufatio vitæ *s*.

8. Filii abominationum funt filii peccatorum; & qui converfantur fecus domos impiorum.

9. Filiorum peccatorum periet hæreditas, & cum femine illorum affiduitas opprobrii.

10. De patre impio queruntur filii, quoniam propter illum funt in opprobrio.

11. Væ vobis viri impii, qui dereliquiftis legem Domini Altiffimi.

12. Et fi nati fueritis, in maledictione nafce-

a Magnificentiam.
b Ornarunt illum Elohim dii divinæ perfonæ. Tirin.
c Ex otio.
d In honefta comparatione
e Adulando, & parafitando.
f Ab hujusmodi ignavi vita.
g Græce: impudentis.
h Felicitatem fuam.
i Conftituendi
k Profperæ.
l Sententia moriendi.
m Diffidenti de meliori fortuna.
n Succumbens malis.
o Decretum.
p Mali.
q Acceptando.
r Tibi decernat.
s Moræ fed morum in vita.

28. Boiáźń Páńfka iáko Ráy błogofłáwieńftwá; y nád wfzytkę chwalę ozdobiono ią.

29. Synu, czáfu żywotá twego nie żebrzy; bo lepiey ieft umrzeć, niżli żebráć.

30. Człowiek, ktory ná cudzy ftoł pátrza, nie ieft żywot iego w obmyśláníu żywnośći; bo karmi dufzę fwoię pokármy cudzemi.

31. Ale mąż uczony, y ćwiczony ftrzedz fię będźie.

32. W uśćiech niepátrznego ofłodnieie żebrániná; ále w brzuchu iego ogień goráć będźie.

ROZDZIAŁ XLI.

I. Pámięć śmierći komu ieft gorzka; nie lękay fię śmierći, ále przyftay ná Páńfkie poftánowienie. II. O fynach obrzydliwośći; o przeklęctwie niezbożnych; o powinnośći dobrego imięna. III. O mądrośći, y fkarbie niewidźiánym; o rzeczach, w ktorych fię wftydźić á wárowáć mamy.

1. O Smierć! iákoż ieft gorzka pámięć o tobie, człowiekowi pokoy máiącemu w dobrách fwoich;

2. Człowiekowi fpokoynemu, ktorego drogi we wfzytkim fczęśliwe fą, y ktory iefcze może ieść!

3. O śmierć! dobry ieft fąd twoy człowiekowi niedoftátecznemu, y ktoremu ná śiłách fchodźi;

4. W lećiech zefzłemu, y ktory o wfzytko fię fráfuie, y niemáiącemu nádźieię, ktory ćierpliwość tráći!

5. Nie lękay fię fądu śmierći. Pámiętay, co przed tobą było, y co po tobie będźie; ten fąd od Páná wfzelkiemu ćiáłu.

6. A cożći przybędźie nád to, co fię podobáło Nawyżfzemu? choć dźieśięć, choćia fto, choćiá tyśiąc lat.

7. Bo w piekle niemafz fkárgi ná żywot.

8. Synámi obrzydliwośći ftawáią fię fynowie grzefznikow; y ktorzy miefzkáią podle domow niepobożnikow.

9. Dźiedźictwo fynow ludźi grzefznych zginie, á z naśieniem ich uftáwiczność poháńbienia.

10. Ná niepobożnego oycá fkárżą fię fynowie; bo dla niego fą w poháńbieniu.

11. Biádá wam ludźie niezbożni, ktorzyśćie opuśćili zakon Páná Nawyżfzego.

12. Bo iefli fię národźićie, w przeklęctwá fię náro-

národźićie; á iesli umrzećie w przeklęctwie będźie dźiał wáſz.

13. Wſzytko, co ieſt z źiemie, w źiemię ſię obroći; ták złośnicy z przeklęctwá ná zginienie.

14. Zal człowieczy nad ćiáłem ich; á imię niezbożnych będźie zgładzone.

15. Stáray ſię o dobrą ſławę; bo tá dłużey trwáć będźie tobie, niż tyśiąc ſkárbow drogich y wielkich.

16. Dobrego żywotá poczet dni; á dobra ſławá trwáć będźie ná wieki.

17. Záchowayćie ſynowie kárność w pokoiu; mądrość bowiem zákryta á ſkarb niewidźiány, coż zá pożytek oboygá?

18. Lepſzy ieſt człowiek, ktory tái głupſtwo ſwoie, niżli człowiek, ktory kryie mądrość ſwoię.

19. A przetoż wſtydayćie ſię w tym, co pochodźi z uſt moich.

20. Bo nie ieſt rzecz dobra we wſzytkim śie ſromáć; y nie wſzytkim ſię wſzytko podoba, co ſię wiernie dźieie.

21. Sromayćie ſię nieczyſtoty dla oycá y mátki; á kłamſtwá przed przełożonym, y mężnym;

22. Wyſtępku przed kśiążęćiem, y ſędźiem; przeſpráwia przed zgromádzeniem y poſpolſtwem;

23. Nieſpráwiedliwośći przed towárzyſzem, y przyiaćielem; złodźieyſtwá dla mieyſcá, ná ktorym mieſzkaſz;

24. Dla prawdy Bożey, y teſtámentu; wſpieránia ſię łokćiem ná chlebie; y zelżywośći wydawánie y odbierá nie.

25. Milczenia przed pozdrawiáiącymi; pátrzánia ná niewiaſtę nierządną; y odwrocenia twarzy od powinnego.

26. Nie odwrácay twarzy od bliźniego twego; y od odeymowánia część, á nie wracánia.

27. Nie pátrz ná cudzą żonę; y nie gábáy ſłużebnice iego, áni ſtoy u łożá iey.

28. Przed przyiaćioły ſłow urągánia; á gdy daſz, nie wymiátay ná oczy.

ſcemini; & ſi mortui fueritis, in maledictione erit pars veſtra.

13. Omnia *a*, quæ de terra ſunt, in terram convertentur; ſic impii a maledicto *b* in perditionem.

14. Luctus hominum in corpore *c* ipſorum; nomen autem impiorum delebitur.

15. Curam habe de bono nomine *d*; hoc enim magis permanebit tibi, quam mille theſauri pretioſi & magni.

16. Bonæ vitæ numerus *e* dierum; bonum autem nomen permanebit in ævum.

17. Diſciplinam in pace conſervate filii *f*; ſapientia enim abſcondita, & theſaurus inviſus, quæ utilitas in utrisque?

18. Melior eſt homo, qui abſcondit ſtultitiam ſuam, quam homo, qui abſcondit ſapientiam ſuam.

19. Verumtamen reveremini in his, quæ procedunt de ore meo.

20. Non eſt enim bonum omnem reverentiam obſervare; & non omnia omnibus beneplacent *g* in fide *h*.

21. Erubeſcite a *i* patre & matre de fornicatione; & a præſidente, & a potente de mendacio;

22. A principe & a judice de delicto; a ſynagoga & plebe de iniquitate;

23. A ſocio & amico de injuſtitia; & de furto de loco, in quo habitas,

24. De veritate Dei, & teſtamento; de diſcubitu *k* in panibus *l*; & ab obfuſcatione dati & accepti *m*;

25. A ſalutantibus de ſilentio; a reſpectu mulieris fornicariæ; & ab averſione vultus cognati.

26. Ne avertas faciem a proximo tuo; & ab auferendo partem & non reſtituendo.

27. Ne *n* reſpicias mulierem alieni viri; & ne ſcruteris ancillam ejus, neque ſteteris ad lectum ejus.

28. Ab amicis de ſermonibus improperii; & cum dederis, ne improperes.

a Sup. 40. 11.
b Peccato.
c Ob corporis mortem.
d Habendo in libro Dei ſeu vitæ.
e Brevis eſt.
f Sup. 20. 32.
g Probantur.
h Fideliter.
i Apud, ſeu coram.
k Incompoſito & incivili.
l Cibis ſumendis.
m A fraudibus in dandis rationibus.
n Matth. 5. 28.

ROZDZIAŁ XLII.

Akty mądrośći: I. Táiemnicę nie obidwać; względu ná Perſony á inſzych, tu opiſánych złośći, ſię warować; datek, y wźiątek wpiſowáć. II. Nád corką poſtánowić pilną ſtraż, nię bawić ſię z

CAPUT XLII.

Actus ſapientiæ: I. Secretum non revelare; a reſpectu perſonarum & aliis vitiis hic enumeratis abſtinere; datum & acceptum ſcribere I. II. Solicite cuſtodire filiam, non commorari mulieri

lieri 9. III. Sed conſiderare opera & omniſcientiam Dei 15.

1. NOn duplices *a* ſermonem auditus, de revelatione ſermonis abſconditi; & eris vere ſine confuſione, & invenies gratiam in conſpectu omnium hominum; ne pro his omnibus confundaris *b*, & ne accipias perſonam, ut delinquas *c*.

2. De lege Altiſſimi, & teſtamento, & de judicio juſtificare impium;

3. De verbo ſociorum & viatorum, & de datione hæreditatis amicorum;

4. De æqualitate ſtateræ & ponderum, de acquiſitione multorum & paucorum;

5. De corruptione emptionis, & negotiatorum, & de multa diſciplina filiorum, & ſervo peſſimo latus ſanguinare *d*.

6. Super mulierem nequam bonum eſt ſignum *e*.

7. Ubi manus multæ *f* ſunt, claude *g*; & quodcumque trades, numera, & appende; datum vero, & acceptum omne deſcribe,

8. De diſciplina inſenſati & fatui *h*, & de ſenioribus *i*, qui judicantur *k* ab adoleſcentibus; & eris eruditus in omnibus; & probabilis in conſpectu omnium virorum.

9. Filia patris abſcondita eſt vigilia; & ſolicitudo ejus aufert ſomnium; ne forte in adoleſcentia ſua adulta efficiatur; & cum viro commorata odibilis fiat.

10. Nequando polluatur in virginitate ſua, & in paternis ſuis *l* gravida inveniatur; ne forte cum viro commorata transgrediatur, aut certe ſterilis efficiatur.

11. Super filiam luxurioſam confirma cuſtodiam; ne quando faciat te in opprobrium venire inimicis; a detractione in civitate, & objectione plebis, & confundat te in multitudine populi.

12. Omni homini noli intendere in ſpecie; & in medio mulierum noli commorari.

13. De veſtimentis enim procedit tinea; & a muliere iniquitas viri,

14. Melior eſt enim iniquitas *m* viri, quam mulier benefaciens; & mulier confundens in opprobrium *n*.

15. Memor ero igitur operum Domini, & quæ vidi, annuntiabo. In ſermonibus *o* Domini opera ejus *p*.

16 Sol illuminans per omnis reſpexit; & gloria Domini plenum eſt opus ejus.

17. Nonne

a Non iteres. *b* Lev. 19. 15. Deut. 1. 17. & 16. 19. Prov. 24 23. Jacob. 2. 1. *c* Prævaricando in ſequentibus. *d* Flagellis cruentare. *e* Græce: ſigillum, nimirum ſera & clauſura. *f* Domeſticorum & exterorum. *g* Quæ furto ſurripi nolis. *h* Subintellige confundaris. *i* Juvaudis & tutandis. *k* Et vexantur. *l* Ædibus. *m* Iniqua vexatio. *n* Præcipitando in fornicationem. *o* Verbis, & juſſis. *p* Omnia facta ſunt.

z niewiáſtámi. III. Ale rozwáżáć ſpráwy Páńſkie, y wſzytkę umieiętność iego.

1. NIe powtarzay mowy, ktorąś ſłyſzał, w obiáwieniu mowy táiemney; á práwdźiwie będźieſz bez záwſtydzenia, y znaydźieſz łáſkę przed oczymá wſzech ludźi; tego wſzytkiego niewſtyday ſię, áni miey względu ná oſobę, ábyś miał zgrzeſzyć.

2. Z zakonu Nawyſſzego, y teſtámentu, y ſądu, żebyś miał uſpráwiedliwić niezbożnego;

3. Nie wſtyday ſię ſłowa towárzyſzow, y podrożnych ludźi, dźiału dźiedźictwá miedzy powinowátymi;

4. Pomierzánia wagi, y gwichtow, nábyćia wiela y trochy;

5. Popſowánia przedawánia y kupcow, częſtego karánia ſynow; y czeládnikowi złemu bok ſkrwáwić.

6. Ná złą niewiáſtę dobra ieſt pieczęć.

7. Gdźie ieſt wiele rąk, zámykay; y cokolwiek wydaſz, policz, y zważ; á co wydaſz, y weźmieſz, wſzyſtko nápiſz,

8. Karánia człeká niemądrego y głupiego, y ſtárcow, ktorych młodźi ſądzą; y będźieſz we wſzytkim wyćwiczony, y przyiemny przed oczymá wſzytkich żywiących.

9. Corká ieſt táiemna czuyność oycowſka; á ſtáránie o niey ſpáć mu niedopuſzcza; by ſnadź lat w młodośći ſwey nie przeſzłá; á z mężem mieſzkáiąc obrzydłą ſię nie ſtáłá.

10. By kiedy w pánieńſtwie ſwym zmázána nie byłá, á w domu oycowſkim brzemienną nie zoſtáłá; by ſnadź z mężem mieſzkáiąc nie wyſtąpiłá, ábo więć niepłodną nie zoſtáłą.

11. Nád corką nieſromieźliwą poſtánow pilną ſtraż; áby kiedy nie uczyniłá, żebyś przyſzedł w pośmiewiſko nieprzyiaćiołom; dla obmowiſká w mieśćie, y zárzucánia poſpolſtwá, y áby ćię nie záwſtydźiłá w gromádźie ludu.

12. Nie zápátrzay ſię ná pięknoſć żadnego człowieká; á nie záśiaday miedzy niewiáſtámi.

13. Bo z ſzat mol pochodźi; á z niewiáſty złość mężowá.

14. Lepſza bowiem ieſt złość męzka, niż niewiáſtá dobrze czyniąca; y niewiáſta záwſtydzáiąca ná zelżywośći.

15. Będę tedy przypominał ſpráwy Páńſkie, á com widźiał, opowiem. Przez mowy Páńſkie dźiełá iego.

16. Słońce oświecáiące ná wſzytko pátrzy; á chwały Páńſkiey pełne ieſt dźieło iego.

17. Izali

17. Izáli Pan nie kazał świętym ſwoim opowiádáć wſzytkie cudá iego, ktore wſzechmocny Pan ugruntował, áby były umocnione w chwale iego?

18. Głębokośći, y ſercá człowieczego doſzedł; y chytre rády ich wyrozumiał.

19. Abowiem Pan umie wſzytkę umiejętność, y weyźrzał ná znák wieku; oznáymuiąc rzeczy, ktore przeſzły, y ktore przyśdź máią, ſzláki táiemnie okrywáiąc.

20. Nie ieſt mu táyna żadna myśl; y żadna powieść nie ieſt przed nim ſkryta.

21. Wielmożne ſpráwy mądrośći ſwey przyozdobił ten, ktory ieſt przed wieki, y áż ná wieki.

22. Ani mu ſię nic nie przyczyniło, áni mu ubywa; áni potrzebuie rády żadnego.

23. Iáko ſą pożądáne wſzytkie ſpráwy iego; y iáko iſkierką ſą te, ktore ſię widźieć godźi!

24. Wſzytkie te rzeczy żywią, y trwáią ná wieki; y wſzytkie ſą mu poſłuſzne w káżdey potrzebie.

25. Wſzytko dwoiſte, iedno przećiw iednemu, á nie uczynił nic niedoſtátecznego.

26. Káżdey rzeczy dobroć utwierdźił. A ktoż ſię náſyći przypátruiąc ſię chwale iego?

17. Nonne Dominus fecit ſanctos enarrare omnia mirabilia ſua, quæ confirmavit Dominus omnipotens ſtabiliri in gloria ſua?

18. Abyſſum, & cor hominum inveſtigavit; & in aſtutia eorum excogitavit *a*.

19. Cognovit enim Dominus omnem ſcientiam, & inſpexit in ſignum ævi; annuntians, quæ præterierunt, & quæ ſuperventura ſunt, revelans veſtigia occultorum.

20. Non præterit illum omnis cogitatus; & non abſcondit ſe ab eo ullus ſermo.

21. Magnalia ſapientiæ ſuæ decoravit; qui eſt ante ſæculum, & usque in ſæculum.

22. Neque adjectum eſt, neque minuitur *b*; & non eget alicujus.

23. Quam deſiderabilia omnia opera ejus; & tamquam ſcintilia *c*, quæ eſt conſiderare!

24. Omnia hæc vivunt, & manent in ſæculum; & in omni neceſſitate omnia obediunt ei.

25. Omnia duplicia *d*, unum contra unum, & non fecit quidquam deeſſe.

26. Uniuscujusque *e* confirmavit bona. Et quis ſatiabitur videns gloriam ejus?

a Novit.
b q. d. de operibus vel ipſi Deo nihil adjici vel adimi poteſt.
c Divinæ potentiæ, ſapientiæ, &c.
d Gemina ſunt oppoſita, vel condiſtincta.
e Rei.

ROZDZIAŁ XLIII.

I. Chwałá, ſławá, y wydatność ſtworźićiela oświecá ſię w ozdobie, y pięknośći nieba; w zrzenicy &c. II. Dla tego Bog z cáłych śił, á od wſzytkich má uwielbiony bydź.

1. UTwierdzenie wyſokośći, piękność iego ieſt; á śliczność niebá w widzeniu chwały.

2. Słońce gdy ie widáć, opowiáda gdy wſchodźi, dźiwne naczynie dźieło Nawyſſzego.

3. W południe pali źiemię, á przed gorącośćią iego, kto ſię oſtoi? Piecá ſtrzegący w dźiełách roſpalonych.

4. We troy naſob słońce rozpala gory, wypuſczáiąc promienie ogniſte, á błyſcząc promienie ogniſte, á błyſcząc promieńmi ſwemi záślepia oczy.

5. Wielki Pan, ktory ie ſtworzył; y ná słowá iego poſpieſzył ſię w drodze.

6. Y księżyc we wſzytkim czáſu ſwego, okazánie czáſow, y znák wiekow.

7. Od księżycá znák dnia świętego, świátło, ktorego obywá od pełniey.

8. Mie-

CAPUT XLIII.

I. Laus, gloria & eminentia Creatoris relucet in cœlorum ornatu, & pulchritudine: Iride, &c. 1. II. Ergo Deus pro viribus, & ab omnibus glorificandus eſt 29.

1. ALtitudinis firmamentum pulchritudo ejus eſt; ſpecies cœli in viſione gloriæ *f*.

2. Sol in aſpectu annuntians *g* in exitu *h*; vas admirabile opus excelſi.

3. In meridiano exurit terram, & in conſpectu ardoris ejus, quis poterit ſuſtinere? Fornacem cuſtodiens *i* in operibus ardoris.

4. Tripliciter ſol exurens montes, radios igneos exſufflans, & refulgens radiis ſuis obcæcat oculos.

5. Magnus Dominus, qui fecit illum; & in ſermonibus ejus feſtinavit iter *k*.

6. Et luna in omnibus *l* in tempore ſuo, oſtenſio temporis, & ſignum ævi.

7. A luna ſignum diei feſti *m*, luminare, quod minuitur in conſummatione.

8. Men-

f Ex eo videri poteſt Dei gloria, & magnificentia.
g Imo cauſans nobis diem.
h In ortu.
i Sicut aurifaber.
k Curſum velociſſimum.
l Mire dominatur.
m Paſcha &c

8. Mensis secundum nomen ejus est *a*, crescens mirabiliter in consummatione.

9. Vas castrorum *b* in excelsis, in firmamento cœli resplendens gloriose.

10. Species cœli gloria stellarum; mundum illuminans in excelsis Dominus.

11. In verbis sancti *c* stabunt ad judicium *d*, & non deficient in vigiliis suis.

12. Vide arcum, & benedic eum *e*, qui fecit illum; valde speciosus est in splendore suo.

13. Gyravit cœlum in circuitu gloriæ suæ; manus excelsi aperuerunt illum.

14. Imperio suo acceleravit nivem; & accelerat corruscationes emittere judicii sui.

15. Propterea aperti sunt thesauri; & evolaverunt nebulæ sicut aves.

16. In magnitudine sua posuit nubes; & confracti sunt lapides grandinis.

17. In conspectu ejus commovebuntur montes *f*, & in voluntate ejus aspirabit Notus.

18. Vox tonitrui ejus verberabit terram; tempestas Aquilonis, & congregatio spiritus.

19. Et sicut avis deponens ad sedendum, aspergit nivem; & sicut locusta demergens descensus ejus.

20. Pulchritudinem candoris ejus admirabitur oculus; & super imbrem ejus expavescet cor.

21. Gelu *g* sicut salem effundet super terram; & dum gelaverit, fiet tamquam cacumina tribuli *h*.

22. Frigidus ventus Aquilo flavit, & gelavit crystallus ab aqua *i*; super omnem congregationem aquarum requiescet, & sicut lorica induet se aquis.

23. Et devoravit montes *k*, & exuret *l* desertum, & extinguet viride, sicut igne.

24. Medicina omnium *m* in festinatione nebulæ; & ros obvians ab ardore venienti humilem efficiet eum *n*.

25. In sermone *o* ejus siluit ventus, & cogitatione sua placavit abyssum *p*; & plantavit in illa Dominus insulas.

26. Qui navigant mare, enarrent pericula ejus; & audientes auribus nostris admirabimur.

27. Illic præclara opera, & mirabilia; varia bestiarum genera, & omnium pecorum, & creatura belluarum.

28. Propter ipsum *q* confirmatus est itineris finis; & in sermone ejus composita sunt omnia

29. Mul-

a Apud Hebræos, Græcos &c.
b Militiæ, seu siderum.
c Dei.
d Imperium ejus.
e Gen. 9. 13.
f Terræ motu.
g Pruinam.
h Seu spinosum quoad extremitates.
i Glacies.
k Montium herbas.
l Frigo e suo.
m Damno. rum est.
n Ventum & dissolvet glaciem &c.
o Præcepto,
p Mare.
q Deo aucto- re.

8. Mieśiąc wedle imienia iego ieſt, y roſtączy dźiwnie dopełniey.

9. Náczynie woyſká ná wyſokośći, ná utwierdzeniu niebieſkim świeći ſię ozdobnie.

10. Piękność, niebá, iáſność gwiazd, świát oświecáiący Pan ná wyſokośći.

11. Ná ſłowá świętego ſtoią wedle rozſądku, á nie uſtáną ná ſtrażý ſwoiey.

12. Pátrz ná tęczę, á błogoſław tego, ktory ią ſtworzył; bárzo ieſt piękna w iáſnośći ſwoiey.

13. Obtoczyłá niebo okrażeniem świátłośći ſwoiey; ręce Naywyżſzego wyćiągnęły ią.

14. Roſkazániem ſwym śnieg przyſpieſzył; á pokwápia ſię wypuſzczáć błyſkánia ſądu ſwego.

15. Przetoż ſkárby ſą otworzone; y wylećiáły obłoki iáko ptacy.

16. Wielmożnośćią ſwą záłożył obłoki; y połamáły ſię kámienie grádowe.

17. Ná iego weyźrzenie zátrząſną ſię gory, á wiátr południowy wiáć będźie ná wolą iego.

18. Głos gromu iego uderzy w źiemię; nawálność połnocna, y zgromádzenie wiátru;

19. A iáko ptáſtwo zlatáiące ku uśiędźieniu, ſpuſzcza śnieg; á iáko ſzáráńcza ſpadáiąca ſpádnienie iego.

20. Pięknośći białośći iego oko ſię dźiwowáć będźie; á ſerce zdumiewáć ſię przed deſczem iego.

21. Mroz wyſypie ná źiemię iáko ſol; y gdy zmárznie, będźie iáko wierzchołki oſtu.

22. Zimny wiátr z połnocy wiał, y śćiął ſię lod z wody nád wſzytkim zgromádzeniem wod odpoczynie, y iáko páncerz wewlecze ſię ná wody.

23. Y pożrze gory, y powárzy puſzcze, y źieloność iáko ogniem połuſzy.

24. Lekárſtwo ná wſzytko, w pokwápieniu obłoku; y roſá nádchodząca od ćiepłá nádchodzącego uniży go.

25. Ná ſłowo iego ućichł wiátr, á pomyśleniem ſwym ućiſzył głębokość; y ugruntował Pan ná niey wyſpy.

26. Ktorzy ieżdżą po morzu niech powiádáią o niebeſpieczeńſtwách iego; á ſłyſząc uſzámi náſzemi będźiem ſię dźiwowáć.

27. Tám známienite ſpráwy, y dźiwne, ; rozmáite rodzáie źwierząt, y wſelkiego bydłá, y ſtworzenie wielorybow.

28. Przezeń utwierdzony ieſt koniec biegu; y mową iego wſzytkie rzeczy ſą złożone.

29. Wiele

29. Wiele będźiem mowić, á ustániemy w słowiech; á summá mow, on iest we wszytkim.

30. Wysławiáiąc dokądże przemożeny? Bo on wszechmogący nád wszytkimi sprawámi swemi.

31. Strászliwy Pan, y bárzo wielki, y dźiwna moc iego.

32. Wysławiayćie Páná im nawięcey możećie; bo iescze przewyszszy, y dźiwna wielmożność iego.

33. Błogosławiąc Páná, wywyszszayćie go ile będźiećie mogli; bo większy iest náde wszelką chwalę.

34. Wywyszszáiąc go nápełniáyćie się mocą, nie ustawayćie; bo nie ogárniećie.

35. Ktoż go uyźrzy, y wypowie? á kto go wychwáli, iáko iest od początku?

36. Wiele rzeczy skrytych, większych niżli te; bosmy máło widźieli spraw iego.

37. A Pan stworzył wszytko, á pobożnie żyiącym dał mądrość.

29. Multa dicemus, & deficiemus in verbis; consummatio autem sermonum, ipse *a* est in omnibus.

a Deus omnia.

30. Gloriantes ad quid valebimus? ipse enim omnipotens super omnia opera sua.

31. Terribilis Dominus, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius.

32. Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis; supervalebit enim adhuc, & admirabilis magnificentia ejus.

33. Benedicentes Dominum, exaltate illum, quantum potestis; major enim est omni laude.

34. Exaltantes eum replemini virtute, ne laboretis *b*; non enim comprehendetis.

b Ne quid nimis faciatis.

35. Quis *c* videbit eum, & enarrabit? & quis magnificabit eum, sicut est ab initio?

c Psal. 105. 2.

36. Multa abscondita sunt majora his; pauca enim vidimus operum ejus.

37. Omnia autem Dominus fecit, & pie agentibus dedit sapientiam.

ROZDZIAŁ XLIV.

I. Chwała Bogá w oycach świętych, przez ktore on dźiwne rzeczy czynił. II. Z osobná chwali: Enochá, Noego, Abrahámá, Izáaká, Jákobá.

1. WYsławiaymi męże chwalebne, y oyce násze w rodzáiu swoim.

2. Wielką chwałę uczynił Pan wielmożnośćią swą od wieku.

3. Pánuiące we władzách swych ludźie wielkiey mocy, y mądrośćią swą obdárzeni; pokázuiący w pismách prorockich zacność prorocką.

4. Y roskázuiący ludowi czásu swego; y mocą rostropnośći ludźiom naświętsze słowá.

5. Umieiętnośćią swą wynáydowáli śpiewánia Muzyckie, y wiersze pismá wykłádáli.

6. Ludźie bogáći w mocy, stáráiący się o poczćiwość domá spokoynie mieszkáiący.

7. Ci wszyscy w rodzáiach narodu swego sławę otrzymáli, á zá dni swoich byli w pochwaleniu.

8. Ktorzy się z nich národźili zostáwili imię, áby opowiádano chwały ich.

9. A są, ktorych niemász pámiątki; zginęli iáko ći, ktorych nie było; y národźili się iákoby się nie rodźili, y synowie ich znimi.

10. Ale oni są ludźie miłośierdźia, ktorych pobożnośći nie ustáły.

11. Z

CAPUT XLIV.

I. Laus Dei in patribus; per quos Deus mirabilia fecit 1. II. In specie laudantur Enoch, Noe, Abraham, Isaac & Jacob 16.

1. LAudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua.

2. Multam gloriam fecit *d* Dominus magnificentia, sua a sæculo.

d In eis, ut additur in Græco.

3. Dominantes in potestatibus suis homines magni virtute, & prudentia sua præditi; nuntiantes in prophetis dignitatem prophetarum,

4. Et imperantes in præsenti populo; & virtute prudentiæ populis sanctissima verba *e*.

e Monita & instructiones, supple: tradiderunt.

5. In peritia sua requirentes modos musicos, & narrantes carmina scripturarum.

6. Homines divites in virtute, pulchritudinis *f* studium habentes; pacificantes in domibus suis.

f Decora sc. in cultu Dei.

7. Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habentur in laudibus.

8. Qui de illis nati sunt, reliquerunt *g* nomen narrandi laudes eorum.

g Per gloriosa sua facinora.

9. Et sunt *h* quorum non est memoria; perierunt, quasi qui non fuerint; & nati sunt, quasi non nati, & filii ipsorum cum ipsis.

h Alii

10. Sed † illi viri misericordiæ *i* sunt, quorum pietates non defuerunt.

† SS. Joan. & Paul. Mart. & Oct. Apostol. Petr. & Paul.

i Misericordes.

11. Cum

11. Cum ſemine eorum permanent bona;

12. Hæreditas ſancta nepotes eorum, & in teſtamentis *a* ſtetit ſemen eorum.

13. Et filii eorum propter illos usque in æternum manent; ſemen eorum, & gloria eorum non derelinquetur.

14. Corpora ipſorum in pace ſepulta ſunt; & nomen eorum vivit in generationem, & generationem,

15. Sapientiam ipſorum narrent populi; & laudem eorum nuntiet eccleſia.

16. Henoch *b* placuit Deo, & translatus eſt in paradiſum, ut det *c* gentibus pœnitentiam.

17. Noe *d* † inventus eſt perfectus; juſtus, & in tempore iracundiæ factus eſt reconciliatio.

18. Ideo dimiſſum eſt reliquum terræ, cum factum eſt diluvium.

19. Teſtamenta *e* ſæculi poſita ſunt apud illum, ne deleri poſſit diluvio omnis caro.

20. Abraham *f* magnus pater multitudinis gentium, & non eſt inventus ſimilis illi in gloria; qui conſervavit legem Excelſi, & fuit in teſtamento cum illo.

21. In *g* carne ejus ſtare fecit teſtamentum; & *h* in tentatione inventus eſt fidelis.

22. Ideo jurejurando dedit illi gloriam in gente ſua, creſcere illum quaſi terræ cumulum,

23. Et ut ſtellas exaltare ſemen ejus, & hæreditare illos a mari usque ad mare; & a flumine usque ad terminos terræ.

24. Et in Iſaac eodem modo fecit propter Abraham patrem ejus.

25. Benedictionem omnium Gentium dedit illi *i* Dominus; & teſtamentum *k* confirmavit ſuper caput Jacob.

26. Agnovit † eum in benedictionibus ſuis *l*, & dedit illi hæreditatem *m*, & diviſit illi partem in tribubus duodecim.

27. Et conſervavit illi homines miſericordiæ *n*, invenientes gratiam in oculis omnis carnis.

11. Z naśieniem ich trwáią dobrá;

12. Dźiedźictwo święte wnukowie ich, á w teſtámenćie trwáło naśienie ich.

13. Y ſynowie ich dla nich trwáią áż ná wieki; naśienie ich y ſławá ich nie będźie opuſzczona.

14. Ciáłá ich ſą w pokoiu pogrzebione; á ſławá ich żywie ná pokolenie, y pokolenie.

15. Mądrość ich niech powiádáią narodowie; á chwałe ich niech opowiáda kośćioł.

16. Henoch podobał ſię Bogu, y przenieśion ieſt do Ráiu, áby dał pokutę narodom.

17. Noe náleźion ieſt doſkonáłym; ſpráwiedliwym, á czáſu rozgniewánia ſtał ſię poiednániem.

18. A przetoż zoſtáwion ieſt oſtátek źiemi, kiedy przyſzedł potop.

19. Przymierze wieczne ſtáło ſię z nim, żeby nie mogło bydź zgłádzone potopem wſzelkie ćiáło.

20. Abráhám wielki oćiec mnoztwá narodow, y nie ieſt mu náleźion podobien w ſławie; ktory zahował zákon Nawyſzego, áby był z nim w przymierzu.

21. Ná ćiele iego przymierze ſtánowił; náleźion był wiernym w pokuſzeniu.

22. Przetoż pod przyśięgą dał mu chwałę w národźie iego, że miał ſię rozmnożyć iáko kupá źiemie,

23. A iż iáko gwiazdy miał wywyſzyć náśienie iego, á dáć im dźiedźictwo od morzá do morzá; y od rzeki áż do kráiow źiemie.

24. Tákże y z Izáákiem uczynił dla Abráháma oycá iego.

25. Błogoſłáwieńſtwo wſzytkich narodow dał mu Pan; y przymierze potwierdźił ná głowie Iákobowey.

26. Poznał go w błogoſławieńſtwách ſwoich, y dał mu dźiedźictwo, y rozdźielił iego część ná dwoienaśćie pokolenia.

27. Y záchował mu ludźie miłośierne, ktorzy náleźli łáſkę w oczách wſzelkiego ćiáłá.

CAPUT XLV.

I. Laus Dei in Moyſe 1. II. In Aaron 7. III. In Phinees 28.

1. Dilectus † Deo, & hominibus Moyſes; cujus memoria in benedictione *o* eſt.

2. Similem illum fecit in gloria ſanctorum *p*, &

ROZDZIAŁ XLV.

I. Chwała Bogá dla Moyzeſzá. II. Aaroná. III. Dla Phineeſzá.

1. Miły Bogu, y ludźiom Moyzeſz; ktorego pámiątká ieſt w błogoſłáwieńſtwie.

2. Podobnym go uczynił świętym w chwale,

a Præceptis legis.
b Gen. 5. 24. Hebr. 11. 5.
c Prædicet.
d Gen. 9. 9.
† Conf. Pontif. Epiſt. quæ incipit: Ecce ſacerdos, inde paſſim ad v. 20. excerpitur.
e Gen. 6. 14. & 7. 1. Hebr. 11. 7.
f Gen. 11. 2. 15 5. & 17. 4.
g Gen. 17. 10. Gal 3. 6.
h Gen. 22. 2.
i Iſaac, ut in ſemine ejus, i. d. Meſſia benedicerentur omnes gentes
k Hoc ſtabilivit rejecto Eſau.
† Vigil. unius Apoſt. usque ad v. 9. c. ſeq.
l Pro legitimo hærede illarum.
m Terram promiſſam.
n Moyſen & Aaron.
† Exod. 11. 3. Comm. Abbat
o Laude.
p Pro ſanctis.

le, y uczynił go wielkim przez ſtrách nieprzyiaćioł; y ná iego ſłowá dźiwy uśmierzył.

3. Uczynił go zacnym przed oczyma krolow; y dał mu roſkazánie przed ludem ſwoim, y ukazał mu chwałę ſwoię.

4. Uczynił go świętym w wierze, y w ćichośći iego; y wybrał go ze wſzelkiego ćiáłá.

5. Abowiem ſłuchał go, y głoſu iego, y w wiodł go w obłok.

6. Y podał mu oblicznie przykazánia, y zakon żywotá, y umieiętnośći, áby nauczył Iákobá przymierza iego, á Izráelá práwá iego.

7. Wywyſzył Aaroná brátá iego, y iemu podobnego z pokolenia Lewi.

8. Uczynił z nim przymierze wieczne, y poruczył mu urząd kápłáńſki miedzy ludem; y ubłogoſłáwił go w chwale.

9. Y opoſał go páſem chwały, y przyoblokł go ſzátą chwały, y ukoronował go w naczyniách mocy.

10. Szátę długą, y ubránie, y narámiennik nań włożył, y obtoczył go w koło dzwonkámi złotemi gęſtemi;

11. Aby dawály dźwięk w chodzeniu iego, áby brząkánie ich ſłycháne było w kośćiele ná pámiątkę ſynom narodu iego.

12. Swiętą ſzátę złotem, y hyácintem, y ſzárłatem robotę háftowáną; mężá mądrego, ſądem y prawdą ozdobionego;

13. Kręconego kármázynu robotę rzemieſlniczą kámięńmi drogimi, rzezánemi w opráwie złotey, y robotą ſznicárſką rytemi, ná pámiątkę według liczby pokolenia Izráelſkiego.

14. Koroná złota ná czapce iego wyryta, známięniem świątośći, y chwałą poczćiwośći; dźieło śiły, y pożądánia oczu ochędożne.

15. Ták piękne przed nim nie były tákie rzeczy áż do początku.

16. Zaden obcy nie obłoczył śię w nię; ále tylko ſámi ſynowie iego, y wnukowie iego, przez wſzytek czás.

17. Ofiáry iego były palone ogniem ná káżdy dźień.

18. Nápełnił Moyzeſz ręce iego, y pomázał go oleykiem świętym.

19. Stáło mu śię ná przymierze wieczne; y naśieniu iego iáko dni wieczne, áby ſpráwowáli urząd kápłáńſki, y mieli urząd chwaleniá, y błogoſłáwili ludowi w imię iego.

20. Tego obrał ze wſzech żyiących, áby ofiárował ofiáry Bogu, kádzenie, y dobrą wonność ná pámiątkę ku ubłagániu zá lud ſwoy.

& magnificavit eum in *a* timore inimicorum; & in verbis ſuis monſtra placavit *b*.

3. Glorificavit *c* illum in conſpectu regum *d*; & juſſit *e* illi coram populo ſuo, & oſtendit illi gloriam ſuam.

4. In *f* fide & lenitate ipſius ſanctum fecit illum; & elegit eum ex omni carne.

5. Audivit enim eum, & vocem ipſius, & induxit illum in nubem.

6. Et dedit illi coram præcepta, & legem vitæ & diſciplinæ, docere Jacob teſtamentum ſuum, & judicia ſua Iſrael.

7. Excelſum fecit Aaron fratrem ejus, & ſimilem ſibi de tribu Levi.

8. Statuit ei teſtamentum æternum, & dedit illi ſacerdotium gentis; & beatificavit illum in gloria.

9. Et circumcinxit eum zona gloriæ, & induit eum ſtolam gloriæ, & coronavit eum in vaſis *g* virtutis. *

10. Circumpedes *h*, & femoralia, & humerale poſuit ei, & cinxit illum tintinnabulis aureis plurimis in gyro;

11. Dare *i* ſonitum in inceſſu ſuo, auditum facere ſonitum in templo in memoriam filiis gentis ſuæ.

12. Stolam ſanctam, auro, & hyacintho, & purpura, opus textile; viri ſapientis, judicio & veritate præditi;

13. Torto cocco opus artificis, gemmis pretioſis figuratis in ligatura auri, & opere lapidarii ſculptis, in memoriam ſecundum numerum tribuum Iſrael.

14. Corona aurea *k* ſuper mitram ejus expreſſa *l* ſigno ſanctitatis *m*, & gloria honoris; opus virtutis, & deſideria oculorum ornata.

15. Sic pulchra ante ipſum non fuerunt talia usque ad originem.

16. Non eſt indutus illa alienigena aliquis; ſed tantum filii ipſius ſoli, & nepotes ejus per omne tempus.

17. Sacrificia ipſius conſumpta ſunt igne quotidie.

18. Complevit *n* Moyſes manus ejus, & unxit illum oleo ſancto.

19. Factum eſt illi in teſtamentum æternum; & ſemini *o* ejus ſicut *p* dies cœli *q*, fungi ſacerdotio, & habere laudem, & glorificare populum ſuum in nomine ejus.

20. Ipſum elegit ab omni vivente, offerre ſacrificium Deo, incenſum, & bonum odorem, in memoriam placare pro populo ſuo. * *

a Pro: ad.
b Portentoſas plagas ceſſare fecit.
c Exod. 6. 7. & 8.
d Æpypti, Amalec.
e Tradidit juſſa & leges. Exod. 19. & 35.
f Num. 12. 3. & 7. Hebr. 3. 2. & 5.
g Inſtrumentis, & veſtibus, quæ ejus virtutem & poteſtatem deſignabant.
h Veſtem talarem.
i Exod. 28. 35.
k Lamina aurea inſtar coronæ cingens frontem.
l Ornata.
m Sanctiſſimo nomine Jehova.
n Lev. 8. 12.
o Seu poſteris.
p Seu quamdiu.
q Illuceſcent.

21. Et dedit illi in præceptis suis potestatem *a*, in testamentis judiciorum, doceret Jacob testimonia, & in lege sua lucem dare Israel.

a Auctoritatem docendi, & explicandi.
b Num. 16. 1. & 3.

22. Quia *b* e contra illum steterunt alieni, & propter invidiam circumdederunt illum homines in deserto, qui erant cum Dathan & Abiron; & congregatio Core in iracundia.

23. Vidit Dominus Deus, & non placuit illi; & consumpti sunt in impetu iracundiæ.

24. Fecit illis monstra *c*, & consumpsit illos in flamma ignis.

c Monstrosas, & portentosas plagas immittens.

25 Et addidit Aaron gloriam *d*; & dedit illi hæreditatem, & primitias frugum terræ divisit illi.

d Miraculo virgæ florentis.

26. Panem ipsis in primis paravit in satietatem; nam & sacrificia Domini edent, quæ dedit illi, & semini ejus.

27. Ceterum in terra gentes non hæreditabit, & pars non est illi in gente; ipse est enim pars ejus, & hæreditas.

28. Phinees *e* filius Eleazari tertius in gloria est; imitando eum *f* in timore Domini.

e Num. 25. 7. 1. Mach. 2. 26. 45.
f Aaron avum suum.

29. Et stare in reverentia gentis; in bonitate & alacritate *g* animæ suæ placuit Deo pro Israel.

g Bono, & alacri zelo.

30. Ideo statuit illi testamentum pacis, principem sanctorum *h*, & gentis suæ, ut sit illi, & semini ejus sacerdotii dignitas in æternum.

h Sacerdotũ.

31. Et testamentum *i* David regi filio Jesse de tribu Juda, hæreditas ipsi, & semini ejus; ut daret sapientiam in cor nostrum judicare gentem suam in justitia, ne abolerentur bona ipsorum, & gloriam ipsorum in gentem eorum æternam fecit.

i Simile.

21. Y dał mu moc w przykazániu swoim w stánowieniu sądow, áby náuczał świádectw Jákobá, y dawał świátłość w zakonie iego Izráelowi.

22. Iż przećiwko niemu powstáli obcy, á przez zazdrość ogárnęli go ludźie ná puszczy, ktorzy stali przy Dáthán, y Abiron; y zbuntowánie Korego z gniewem.

23. Uyźrzał Pan Bog, á nie podobáło mu się; y w popędliwośći gniewu są potráceni.

24. Uczynił im dźiwy, y potráćił ie płomieniem ognistym.

25. A Aaronowi przydał chwały; y dał mu dźiedźictwo, pierwiastki zboża z źiemie oddźielił mu.

26. Przygotował im naprzod chlebá ná násycenie; bo y ofiár Páńskich pożywáć będą, ktore mu dał, y naśieniu iego.

27. Ale ná źiemi ludźi nie będźie dźiedźiczył, y dźiału niema w narodźie; ábowiem on iest dźiałem iego, y dźiedźictwem.

28. Phinees syn Eleázárow, iest trzeći w chwale; násláduiący go w boiáźni Páńskiey.

29. Aby się zástáwił w sromoćie ludu; dla dobroći, y ochoty dusze swoiey, podobał się Bogu zá Izráelem.

30. Przetoż stánowił z nim przymierze pokoiu, áby był przełożonym nád świętymi, y nád ludem iego, áby przy nim, y naśieniu iego zostálá godność kápłáńska ná wieki.

31. Y przymierze z Dawidem krolem synem Jesse z pokolenia Judá, dźiedźictwo iemu, y potomstwu iego; áby dawał mądrość w serce násze, á żeby lud iego był spráwiedliwie sądzon, áby dobrá ich nie były wygłádzone, á chwałę ich ná lud ich wieczną uczynił.

CAPUT XLVI.

I. Laudatur Deus in Josue 1. II. In Caleb 11. III. In Judicibus, maxime in Samuele 13.

1. FOrtis in bello Jesus *k* Nave, successor Moysi in prophetis; qui fuit magnus secundum nomen suum *l*

k Josue.
l Quod significavit salvatorem.

2. Maximus in salutem electorum Dei, expugnare insurgentes hostes; ut consequeretur hæreditatem Israel.

3. Quam gloriam adeptus est in tollendo manus suas *m*, & jactando contra civitates rhomphæas *n*?

m Ad Deum.
n Et clypeum vide Jos. 8. 18.

4. Quis ante illum sic restitit? Nam hostes ipse Dominus perduxit *o*. 5. An

o Ad internecionem.

ROZDZIAŁ XLVI.

I. Chwali Bogá dla Jozuy. II. Dla Calebá. III. Dla Sędźiow, nábárźdy dlá Samuelá.

1. MĘżny ná woynie Jezus Nawe, ktory nástąpił po Moyzeszu ná proroctwo; ktory był wielki według imienia swego.

2. Nawiętszy ku wybáwieniu wybránych bożych, woiuiąc nieprzyiaćioły powstáiące; áby ośięgnął dźiedźictwo Izráelá.

3. Iákiey dostał chwały podnosząc ręce swoie, y rzucáiąc przećiw miástam miecze?

4. Ktoż przed nim ták się sprzećiwił? bo nieprzyiaćioły sam Pan podał. 5. Izali

5. Izáli ná rozgniewánie iego nie záhámowáne ieſt ſłońce, á dźień ieden ſtał ſię iáko dwá?

6. Wzywał Nawysſzego, gdy go zewſząd nieprzyiaćiele ućiſkáli; á wielki, y święty Bog wyſłuchał go przez kámienie grádowe mocy bárzo gwałtowney.

7. Uderzył ná lud nieprzyiaćielſki, á ná zſtępowániu pobił przećiwniki,

8. Aby narodowie poználi moc iego; iż nie łacno ieſt walczyć przećiwko Bogu. Y ſzedł z tyłu mocarzá;

9. A zá dni Moyzeſzowych miłośierdźie uczynił on, y Káleb ſyn Jephone, ſtoiąc przećiw nieprzyiaćielowi, y niedopuſzczáiąc grzeſzyć ludowi, y przełámuiąc ſzemránie złośliwe.

10. A ći dwá z ſześći kroć ſtá tyśięcy pieſzych wybawieni ſą od niebeśpieczeńſtwá, áby byli wprowadzeni do dźiedźictwá, do źiemie, ktora opływa młekiem, y miodem.

11. Y dał Pan ſamemu Kálebowi moc, y áż do ſtárości trwáłá w nim śiłá, áby wſtąpił ná wyſokie mieyſce źiemie; á potomſtwo iego otrzymáło dźiedźictwo.

12. Aby widźieli wſzyſcy ſynowie Izraelſcy, iż dobrze bydź poſłuſznym Bogu świętemu.

13. Y ſędźiowie, káżdy ſwym imieniem, ktorych ſerce nie było ſkáżone; ktorzy ſię nie odwroćili od Páná;

14. Aby pámiątká ich byłá w błogoſłáwieńſtwie, á kośći ich kwitnęły z mieyſcá ſwego,

15. A imię ich, áby trwáło ná wieki, zoſtáiąc ná ſyniech ich świętych mężow chwałą.

16. Umiłowány od Páná Bogá ſwego Sámuel prorok Páńſki, odnowił páńſtwo, á nád ludem iego kśiążętá pomázował.

17. W zakonie Páńſkim ſądźił zgromádzenie; y weyźrzał Bog ná Jákobá, y z wierności ſwoiey był doświádczony prorokiem.

18. Y doznan ieſt w słowiech ſwoich wiernym; iż widźiał Bogá świátłośći.

19. Y wzywał Páná wſzechmocnego, gdy go ze wſząd ućiſkáli nieprzyiáćiele iego przez ofiárę báránká niepokalánego.

20. Y zágrzmiał z niebá Pan, y dał głos ſwoy ſłyſzeć z wielkim gromem;

21. Y poráźił kśiążętá Tyriyczykow, y wſzytkie hetmány Philiſtymow.

22. A przed czaſem ſkończenia żywotá ſwego, y wieku, oświadczał ſię przed Bogiem, y

5. An *a* non in iracundia *b* ejus impeditus eſt ſol, & una dies facta eſt quaſi duo?

6. Invocavit Altiſſimum potentem in oppugnando inimicos undique; & audivit illum magnus & ſanctus Deus in ſaxis grandinis virtutis valde fortis.

7. Impetum fecit contra gentem hoſtilem, & in deſcenſu *c* perdidit contrarios *d*.

8. Ut cognoſcant Gentes potentiam ejus; quia contra Deum pugnare non eſt facile. Et ſecutus eſt a tergo potentis *e*;

9. Et *f* in diebus Moyſi miſericordiam *g* fecit ipſe, & Caleb filius Jephone, ſtare contra hoſtem, & prohibere gentem a peccatis, & perfringere murmur malitiæ.

10. Et ipſi duo conſtituti, a periculo liberati ſunt a numero ſexcentorum millium peditum, inducere illos in hæreditatem, in terram, quæ manat lac & mel.

11. Et dedit Dominus ipſi Caleb fortitudinem, & usque in ſenectutem permanſit illi virtus, ut aſcenderet in excelſum terræ locum; & ſemen ipſius obtinuit hæreditatem.

12. Ut viderent omnes filii Iſrael, quia bonum eſt obſequi ſancto Deo.

13. Et judices ſinguli ſuo nomine *h*, quorum non eſt corruptum cor, qui non averſi ſunt a Domino;

14. Ut ſit memoria illorum in benedictione, & oſſa eorum pullulent *i* de loco ſuo;

15. Et nomen eorum permaneat in æternum, permanens ad filios illorum, ſanctorum virorum gloria.

16. Dilectus a Domino Deo ſuo Samuel Propheta Domini, renovavit imperium *k*, & unxit *l* principes in gente ſua.

17. In lege Domini congregationem judicavit; & vidit Deus Jacob, & in fide ſua probatus eſt propheta.

18. Et cognitus eſt in verbis ſuis fidelis; quia vidit Deum lucis.

19. Et *m* invocavit Dominum omnipotentem, in oppugnando hoſtes circumſtantes undique in oblatione agni inviolati *n*.

20. Et intonuit de cœlo Dominus, & in ſonitu magno auditam fecit vocem ſuam;

21. Et contrivit principes Tyriorum, & omnes duces Philiſthiim.

22. Et *o* ante tempus finis vitæ ſuæ & ſæculi, teſtimonium præbuit in conſpectu Domini,

a Joſ. 10. 14.
b Zelo.
c ſc. Bethhoron.
d Hoſtes.
e Dei, Deo in omnibus obediens.
f Num. 14. 6.
g Beneficium ingens.
h Recenſentur in libro Judicum.
i Iſtorum heroum gloriâ.
k Novam imperii formam nempe regiam induxit.
l Saulem & Davidem.
m 1. Reg. 9. 7.
n Mundi ſine macula.
o 1. Reg. 12.

a Saulis uncti in regem. *b* Gen. 14. 13.

mini, & Christi *a*, pecunias *b*, & usque ad calceamenta ab omni carne non accepit; & non accusavit illum homo.

c Obiit. *d* Sauli. *e* 1. Reg. 28. *f* Impios de gente Israel.

23. Et post hoc dormivit *c*, & notum fecit regi *d*, & ostendit illi finem vitæ suæ; & exaltavit vocem suam *e* de terra in prophetia delere impietatem *f* gentis.

y pomazáńcem, iż pieniędzy, y áż do obuwia od żadnego ćiáłá nie wźiął; y niewinował go człowiek.

23. A potym záſnął, y oznaymił krolowi, y ukazał mu koniec żywotá iego; y podniosł głos swoy z źiemie prorokuiąc, że złośći ludzkie miáły bydź wygłádzone.

CAPUT XLVII.

I. Laudes Nathan & Davidis 1. II. Et Salomonis 14.

g 2. Reg. 12. 1. 1. POst hæc surrexit *g* Nathan propheta in diebus David.

h Pars nobilior in sacrificio. 2. Et quasi adeps *h* separatus a carne, sic David a filiis Israel.

i 1. Reg. 17. 34. 3. Cum *i* leonibus lusit quasi cum agnis; & in ursis similiter fecit sicut in agnis ovium in juventute sua.

k 1. Reg. 17. 49. 4. Numquid *k* non occidit gigantem, & abstulit opprobrium de gente?

5. In tollendo manum, saxo fundæ dejecit exultationem Goliæ.

l Robur & potentiam. 6. Nam invocavit Dominum omnipotentē, & dedit in dextera ejus tollere hominem fortem in bello, & exaltare cornu *l* gentis suæ.

m 1. Reg. 18. 7. *n* Decoravit eum. 7. Sic *m* in decem millibus glorificavit eum, & laudavit *n* eum in benedictionibus Domini *o*, in offerendo illi coronam gloriæ.

o Maximis beneficiis. 8. Contrivit enim inimicos undiq;, & extirpavit Philisthiim contrarios usq; in hodiernū diem; contrivit cornu ipsorum usq; in æternū.

p David gratus in benefactorem. 9. In omni opere *p* dedit confessionem sancto, & excelso in verbo gloriæ.

10. De omni corde suo laudavit Dominum, & dilexit Deum, qui fecit illum; & dedit illi contra inimicos potentiam.

q In tabernaculo. *r* Psalmos. 11. Et stare fecit *q* cantores contra altare; & in sonitu eorum dulces fecit modos *r*.

12. Et dedit in celebrationibus decus, & ornavit tempora usque ad consummationem vitæ, ut laudarent nomen sanctum Domini, & amplificarent mane Dei sanctitatem.

s 2. Reg. 12. 13. 13. Dominus *s* purgavit peccata ipsius, & exaltavit in æternum cornu ejus: & dedit illi testamentum regni, & sedem gloriæ in Israel.

t Salomon. 14. Post ipsum surrexit filius sensatus *t*, & propter illum dejecit omnem potentiam inimicorum.

u 3. Reg. 3. 1. 15. Salomon *u* imperavit in diebus pacis; cui subjecit Deus omnes hostes, ut conderet do-

ROZDZIAŁ XLVII.

I. Chwała Nátánowá, y Dawidowá. II. Też y Sálomonowá.

1. POtym powstał Náthán prorok zá dni Dawidowych.

2. A iáko tłustość odłączona od mięſá, ták Dawid od synow Izráelſkich.

3. Ze lwámi grał iáko z báránki; á z niedźwiedźmi tákże czynił iáko z iágnięty owiec w młodośći swey.

4. Izali nie zábił Obrzymá, y odiął pohářbienie od ludu?

5. Gdy rękę swą podniosł, kámieniem z proce strąćił chłubę Goliatowę.

6. Bo wzywał Páná wszechmocnego, y dał práwicy iego, áby zgłádźił człowieká mocnego ná woynie, y podwyższył rog ludu swego.

7. Ták w dźieśiąćiu tyśięcy wysławiał go, y wychwalał go w błogosłáwieństwách Páńſkich, ofiáruiąc mu koronę chwały.

8. Bo ſkruszył nieprzyiáćioły zewsząd, y wykorzenił Philistimy przećiwniki áż po dźiśieyszy dźień; zstárł rog ich áż ná wieki.

9. W káżdey spráwie dawał wyznawánie Świętemu, y Nawyższemu słowy chwały.

10. Ze wszytkiego sercá swego chwalił Páná, y miłował Bogá, ktory go stworzył; y dał mu moc przeciw nieprzyiaćiołom.

11. Y postánowił śpiewaki przed ołtarzem; y ná głosy ich uczynił wdźięczną muzykę.

12. Y dał ozdobę świętam, y ozdobił czásy áż do ſkończenia żywota swego, áby chwalili święte imię Páńſkie, y wysławiáli ráno świętobliwość Bożą.

13. Pan oczyśćił grzechy iego, y wywyższył ná wieki rog iego; y dał mu przymierze krolestwá, y stolicę chwały w Izráelu.

14. Po nim nástał syn mądry, y dla niego obálił wszytkę moc nieprzyiaćielſką.

15. Sálomon pánował we dni pokoiu; ktoremu Bog poddał wszytkie nieprzyiaćioły, áby zbudował dom w imię iego, á iż by mu nágoto-

gotował świątnicę ná wieki; Iákożeś się sstał uczonym w młodośći twoiey.

16. Y nápełnioneś mądrośći iáko rzeká, y źiemię odkryłá duszá twoiá.

17. Y nápełniłeś podobieństwámi gadki; do wyspep dáleko się rozsławiło imię twoie, y umiłowány iesteś w pokoiu twoim.

18. Dla pieśni, y przypowieśći, y podobieństw, y wykłádow, dźiwowáły się źiemie.

19. A dla imięnia Páná Bogá, ktorego przezwisko iest Bog Izráel.

20. Názbierałeś złotá iáko mośiądzu, á nágromádźiłeś srebrá iáko ołowu.

21. Y skłoniłeś biodrá twoie do niewiast; y miałeś swą wolą w ćiele twoim.

22. Uczyniłeś zmázę sławie swoiey, y splugáwiłeś náśienie twoie; przywodząc gniew ná dźieći twoie, y wzbudzáiąc głupstwo twoie.

23. Abyś uczynił krolestwo rozdwoione; y żeby z Ephraim roskázowáło pánowánie ćiężkie.

24. A Bog nie zániecha miłośierdźia swego, y nie zepsuie áni zgłádźi spraw swoich, áni wygubi z korzenia wnukow wybránego swego; y nie skáźi naśienia tego, ktory miłuie Páná.

25. Ale dał Jákobowi ostátki, á Dawidowi z tegoż pokolenia.

26. Y miał koniec Sálomon z oycy swemi,

27. Y zostáwił po sobie głupstwo ludu z naśienia swego;

28. Y máłego baczenia Roboámá, ktory swą rádą lud odwroćił.

29. Y Jeroboámá syná Nábátowego, ktory w grzech wpráwił Izráelá, á podał Ephráimowi drogę do grzechu; y bárzo wiele grzechow ich wylało.

30. Bárzo ich oddaliły od ich źiemie.

31. Y wynáydowáł wszytkie złośći, áż ná nie przyszłá pomstá, y wyzwoliłá ie od wszytkich grzechow.

domum in nomine suo, & pararet sanctitatem *a* in sempiternum; quemadmodum eruditus es in juventute tua.

16. Et *b* impletus es, quasi flumen, sapientia, & terram retexit *c* anima tua.

17. Et replesti in comparationibus ænigmata; ad insulas longe divulgatum est nomen tuum, & dilectus es in pace tua.

18. In cantilenis, & proverbiis, & comparationibus, & interpretationibus, miratæ sunt terræ.

19. Et in nomine *d* Domini Dei, cui est cognomen, Deus Israel.

20. Collegisti *e* quasi aurichalcum aurum, & ut plumbum complesti argentum.

21. Et inclinasti femora tua mulieribus; potestatem *f* habuisti in corpore tuo.

22. Dedisti maculam in gloria tua, & profanasti *g* semen tuum; inducere iracundiam ad liberos tuos, & incitari stultitiam tuam *h*;

23. Ut faceres imperium bipartitum *i*; & ex Ephraim imperare imperium durum.

24. Deus autem non derelinquet misericordiam suam, & non corrumpet *k*, nec delebit opera sua, neque perdet a stirpe nepotes electi sui *l*; & semen ejus, qui diligit Dominum, non corrumpet.

25. Dedit autem reliquum Jacob, & David de ipsa stirpe.

26. Et finê habuit Salamon cum patribus suis.

27. Et dereliquit post se de semine suo, gentis stultitiam *m*;

28. Et imminutum *n* a prudentia, Roboam, qui avertit gentem consilio suo;

29. Et *o* Jeroboam filium Nabat, qui peccare fecit Israel, & dedit viam peccandi Ephraim; & plurima redundaverunt peccata ipsorum.

30. Valde averterunt illos a terra sua *p*.

31. Et quæsivit *q* omnes nequitias, usque dum perveniret ad illos defensio *r*, & ab omnibus peccatis liberavit eos.

a Templum sanctum.
b 3. Reg. 4. 31.
c Operuit, & replevit.
d Virtute & ope.
e 3. Reg. 10. 27.
f Libertatem & licentiam.
g Contaminasti.
h Ad idololatriam.
i 3. Reg. 12. 16.
k Non destruet.
l Davidis.
m Roboam.
n Destitutum.
o 3. Reg. 12. 28.
p Peccata illos expulerunt longe in alias terras.
q Excogitavit Israel.
r Græce: Ira, vindicta.

ROZDZIAŁ XLVIII.

I. O chwale Eliaszá, y Elizeuszá. II. Ezechiaszá, y Izdiaszá, ktorych modlitwá wybáwiła lud Izráelsky od woyska krolá Sennácheribá.

1. Y Powstał Eliasz prorok, iáko ogień, á słowo iego iáko pochodnia gorzáło.

2. Ktory przywiodł ná nie głod, y draźniących go zazdrośćią swą mało zostáło; bo nie mogli znośić przykazánia Páńskiego.

CAPUT XLVIII.

I. Laudes Eliæ, & Elisæi. II. Ezechiæ, & Isaiæ, quorum oratio liberavit Israel ab exercitu Senacherib 19.

1. ET surrexit Elias Propheta, quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat.

2. Qui induxit in illos famem, & irritantes illum *s* invidia sua pauci facti sunt; Non enim poterant sustinere præcepta Domini.

s Prophetæ Baal. 3. Reg. 10.

3. Verbo *a* Domini continuit cœlum; & dejecit de cœlo ignem ter *b*.

4. Sic amplificatus eſt Elias in mirabilibus ſuis; & quis poteſt ſimiliter ſic gloriari tibi *c*.

5. Qui *d* ſuſtuliſti mortuum ab inferis, de ſorte mortis in verbo Domini Dei.

6. Qui dejeciſti *e* reges ad perniciem, & confregiſti facile potentiam ipſorum, & glorioſos de lecto ſuo.

7. Qui audis in Sina judicium *f*, & in Horeb judicia defenſionis *g*.

8. Qui ungis reges ad pœnitentiam *h*, & prophetas facis ſucceſſores poſt te *i*.

9. Qui *k* receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum.

10. Qui ſcriptus es in judiciis temporum lenire iracundiam Domini *l*; conciliare cor patris *m* ad filium, & reſtituere tribus Jacob.

11. Beati ſunt, qui te viderunt, & in amicitia tua decorati ſunt.

12. Nam nos vita vivimus tantum; poſt mortem autem non erit tale nomen noſtrum.

13. Elias *n* quidem in turbine tectus eſt, & in Eliſeo completus eſt ſpiritus ejus in diebus ſuis non pertimuit principem, & potentia nemo vicit illum.

14. Nec ſuperavit illum verbum aliquod *o*, & mortuum prophetavit *p* corpus ejus.

15. In vita ſua fecit monſtra *q*, & in morte mirabilia operatus eſt.

16. In omnibus iſtis non pœnituit populus; & non receſſerunt a peccatis ſuis, usque dum ejecti ſunt de terra ſua, & diſperſi ſunt in omnem terram.

17. Et relicta eſt gens perpauca, & princeps in domo David.

18. Quidam ipſorum fecerunt, quod placeret Deo; alii autem multa commiſerunt peccata.

19. Ezechias munivit civitatem ſuam, & induxit in medium ipſius aquam; & fodit ferro rupem *r*, & ædificavit ad aquam puteum.

20. In *s* diebus ipſius aſcendit Sennacherib, & miſit Rabſacen, & ſuſtulit manum ſuam contra illos, & extulit manum ſuam in Sion, & ſuperbus factus eſt potentia ſua.

21. Tunc mota ſunt corda & manus ipſorum; & doluerunt quaſi parturientes mulieres.

22. Et

a 3. Reg. 17. 1.
b 4. Reg. 1. 10. & 12. & 3. Reg. 8.
c Ut tu Eliæ.
d 3. Reg. 17. 22.
e Prædicans interituros Achab. 3. Reg. 21. & Ochoziam 4. Reg. 1. 16. Joramum regem Iſrael. 4. Reg. 9. & Joramum regem Judæ 2. Paral. 21. per literas e paradiſo miſſas.
f Græce: correptionem.
g Græce: ultionis. 3. Reg. 19.
h Punitionem inferendam idololatris.
i 4. Reg. 2.
k 4. Reg. 2. 11.
l Malach. 4. 6.
m Ut Judæi filii fideliter credant in Meſſiam ſicut Patriarchæ.
n 4. Reg. 2. 11.
o 4. Reg. 13. 21.
p Fecit opus Prophetæ, ſuſcitando mortuum.
q Prodigioſa miracula.
r 2. Par. 32. v. 4.
s 4. Reg. 18. 13.

3. Słowem Páńſkim zátrzymał niebo; y trzy kroć z niebá zrzućił ogień.

4. Ták wielkiey chwały Eliaſz doſtąpił z cudow ſwoich; A ktoż ſię może ták pochwalić rownie tobie.

5. Ktoryś wzbudźił umárłego z piekłá z dźiału śmierći ſłowem Páńſkim.

6 Ktoryś zrzućił krole ná zginienie, y łátwieś moc ich przełomił, y chełpliwe złożá ich.

7. Ktory ſłyſzyſz ná Sinái ſąd, á ná Horebie ſądy pomſty.

8. Ktory pomázuieſz krole ná karánie, y proroki czyniſz náſtępuiące po tobie.

9. Ktory ieſteś wźięt w wichrze ogniá, ná woźie koni ogniſtych.

10. Ktoryś ieſt opiſan w ſądźiech czáſow, że maſz ubłagáć gniew Páńſki; źiednáć ſercá oycowſkiego z ſynem, y nápráwić pokolenia Jákob.

11. Błogoſłáwieni ſą, ktorzy ćię widźieli, á przyiaćielſtwem twoim ſą ozdobieni.

12. Bo my żywotem żywiemy tylko; ále po śmierći nie będźie tákie imię náſze.

13. A ták Eliaſz wichrem był okryty, á duchem iego Elizeuſz był nápełnion; zá dni ſwoich nie bał ſię kśiążęćiá, á żaden go mocą nie zwyćieżył.

14. Ani go zwyćiężyło ſłowo żadne, á ćiáło iego umárłe prorokowáło.

15. Zá żywotá ſwego czynił dźiwy, y przy śmierći cudá czynił.

16. W tym wſzytkim lud nie pokutował; áni odſtąpili od grzechow ſwoich; áż ſą wyrzuceni z źiemie ſwoiey, y rozproſzeni ſą po wſzytkie źiemie.

17. Y zoſtáłá máła trochá ludu, y kśiążę w domu Dawidowym.

18. Niktorzy z nich czynili, co ſię Bogu podobáło; ále drudzy wiele ſię grzechow dopuśćili.

19. Ezechiaſz obronne uczynił miáſto ſwe, y przywiodł wodę w pośrzod niego; y wykował żelázem ſkálę, y zbudował ſtudnie dla wody.

20 Zá iego dni przyćiągnął Sennácherib, y poſłał Rápſáká, y podnioſł rękę ſwą przećiwko nim, y przećiwko ſynowi wynioſł rękę ſwoię, y pyſznym ſię ſtał dla mocy ſwoiey.

21. Tedy wzruſzone ſą ſercá, y ręce ich; y boleśćią były ogárniemi, iáko niewiáſty prácuiące przyrodzeniu.

22. Y

22. Y wzywáli Páná miłośiernego, y wyćiągnąwszy ręce swe, podnośili ku niebu; á święty Pan Pog prędko głosu ich wysłuchał.

23. Nie pámiętał ná grzechy ich, y nie podał ich nieprzyiaćiołom ich; ále ie oczyśćił w ręku Izaiaszá świętego proroka.

24. Poráźił woyská Assyriyskie; y stárł ie Anyoł Páński.

25. Bo Ezechiasz czynił, co się Bogu podobało, á státecznie chodźił drogą Dawidá oycá swego, ktorą mu roskazał Izáiasz prorok wielki, y wierny przed oczymá Bożemi.

26. Zá iego dni słońce ná zad się wroćiło, y przyczynił żywotá krolowi.

27. Wielkim duchem przeyźrzał poślednieysze rzeczy, y płáczące w Sionie poćieszył.

28. Pokazał áż ná wieki przyszłe rzeczy, y skryte pierwey, niż się sstáły.

22. Et invocaverunt Dominum misericordem, & expandentes manus suas, extulerunt ad cœlum; & sanctus Dominus Deus audivit cito vocem ipsorum.

23. Non est commemoratus *a* peccatorum illorum, neque dedit illos inimicis suis; sed purgavit *b* eos in manu *c* Isaiæ sancti prophetæ.

24. Dejecit *d* castra Assyriorum; & contrivit illos Angelus Domini.

25. Nam fecit Ezechias, quod placuit Deo, & fortiter ivit in via David patris sui, quam mandavit illi Isaias propheta magnus, & fidelis in conspectu Dei.

26. In *e* diebus ipsius retro rediit sol, & addidit regi vitam.

27. Spiritu magno vidit *f* ultima *g*, & consolatus est lugentes in Sion.

28. Usque in sempiternum ostendit futura & abscondita, antequam evenirent.

a Recordatus.
b Liberans a peccatis & pœnis.
c Opera.
d 4. Reg. 19. 35. Tob. 1. 21. Isaiæ 37. 36. 1. Mach. 7. 41. 2. Mach. 9. 19.
e 4. Reg. 20. 11. Isaiæ 38. 8.
f Isaias.
g Tempore Messiæ adventum utrumque.

ROZDZIAŁ XLIX.

I. Chwáli Jozyaszá, Ezechielá, y 12. Prorokow. II. Zorobabelá, Jezusá syna Josedek, Nehemiaszá. III. Enochá, Jozephá, Sethá, Semá, y Addmá.

1. JOzyaszowá pámiątká iáko przyprawá wonnośći uczyniona od áptekárzá.

2. W uśćiech káżdych iáko miod osłodnieie pámiątká iego; y iáko muzyká ná bieśiedźie winá.

3. Ten ieśt od Pogá zrządzony ná pokutę ludu, y obrzydłe złośći zniosł.

4. Y obroćił ku Pánu serce swoie, á zá dni grzesznikow zmocnił pobożność.

5. Oprocz Dawidá, á Ezechiaszá, y Oziaszá, wszyscy się grzechu dopuśćili.

6. Bo opuśćili zakon Nawyższego krolowie Judzcy, y boiaźń Bożą wzgárdźili.

7. Bo krolestwo swe dáli inszym, á chwałę swą narodowi postronnemu.

8. Spalili wybráne miásto świątobliwośći, ulice iego spustoszáłe uczynili według proroctwá Jeremiaszowego.

9. Abowiem źle czestowáli tego, ktory z żywotá mátki był poświęcon prorokiem, áby wywrácał, y wyrywał, y tráćił, y zásię budował, y odnawiał.

10. Ezechiel, ktory widźiał widźienie chwały, ktorą mu okazał ná woźie Cherubim.

11. Bo

CAPUT XLIX.

I. Laudatur Josias, Jeremias, Ezechiel, & duodecim Prophetæ 1. II. Zorobabel, Jesus filius Josedec, Nehemias 13. III. Enoch, Joseph, Seth, Sem, & Adam 16.

1. MEmoria Josiæ *h* in compositionem odoris facta, opus pigmentarii *i*.

2. in omni ore quasi mel indulcabitur ejus memoria; & ut musica in convivio vini.

3. ipse est directus divinitus in pœnitentiam gentis *k* & tulit abominationes impietatis.

4. Et gubernavit *l* ad Dominum cor ipsius *m*, & in diebus peccatorum corroboravit pietatem.

5. Præter David, & Ezechiam, & Josiam omnes peccatum commiserunt.

6. Nam reliquerunt legem Altissimi reges Juda, & contempserunt timorem Dei.

7. Dederunt *n* enim regnum suum aliis, & gloriam suam alienigenæ genti.

8. Incenderunt *o* electam sanctitatis civitatem, & desertas fecerunt vias ipsius in manu Jeremiæ *p*.

9. Nam male tractaverunt illum, qui a ventre matris consecratus est propheta, evertere *q*, & eruere, & perdere, & iterum ædificare, & renovare.

10. Ezechiel *r*, qui vidit conspectum gloriæ, quam ostendit illi in curru Cherubim.

11. Nam

h Piissimi regis. 4. Reg. 22. 1. est velut compositio odorifera.
i Unguentarii.
k Ad conversionem populi.
l Græce: direxit.
m Populi.
n Meruerunt, ut daretur.
o 4. Reg. 25. 9.
p Prophetante Jeremia.
q Ad evertendum.
r Ezech. 1. 4.

a Recordatus prophetare de imbre vindictæ divinæ.
b Prædicare beneficia Dei.
c Pœnitentiæ.
d Flores & fructus.
e Ab omni culpa & calumnia.
f Fideli & ſtrenua prædicatione.
g 1. Esdr. 3. 2. Agg. 1. 1. 14. 2. & 3. 3. & 22. 24.
h Annulus dilectus.
i Dei.
k Zach 3. 1.
l Gen. 41. 40. 42. 3 45 5. & 50. 20.
m Singulari cura Moyſis.
n Gen. 4. 25. & 5. 31.
o Immediate a Deo formatus, ut omniū principium.

11. Nam commemoratus *a* eſt inimicorum in imbre, benefacere illis *b*, qui oſtenderunt rectas vias *c*.

12. Et duodecim prophetarum oſſa pullulent *d* de loco ſuo; nam corroboraverunt Jacob, & redemerunt ſe *e* in fide virtutis *f*.

13. Quomodo *g* amplificemus Zorobabel? nam & ipſe quaſi ſignum *h* in dextera manu *i*.

14. Sic *k* & Jeſum filium Joſedec? qui in diebus ſuis ædificaverunt domum, & exaltaverunt templum ſanctum Domino, paratum in gloriam ſempiternam.

15. Et Nehemias in memoria multi temporis; qui erexit nobis muros everſos, & ſtare fecit portas & ſeras, qui erexit domos noſtras.

16. Nemo natus eſt in terra, qualis Henoch; nam & ipſe receptus eſt a terra.

17. Neque *l* ut Joſeph, qui natus eſt homo, princeps fratrum, firmamentum gentis, rector fratrum, ſtabilimentum populi.

18. Et oſſa ipſius viſitata *m* ſunt, & poſt mortem prophetaverunt.

19. Seth *n*, & Sem apud homines gloriam adepti ſunt; & ſuper omnem animam in origine *o* Adam.

11. Bo przypominał nieprzyiaćioły przez deſcz, á iż dobrze czynić miano tym, ktorzy po kazáli drogi proſte.

12. Y dwunaśćie prorokow kośći niech zákwitną z mieyſc ſwoich; bo potwierdźili Jákob, y odkupili go w mocney wierze.

13. Iákoż mamy wyſłáwiáć Zorobabelá? bo y on iáko ſygnet ná práwey ręce.

14. Ták y Jezuſá ſyná Joſedek? ktorzy zá ſwych dni dom budowáli, ywynieśli kośćioł święty Pánu nágotowány ná chwałę wieczną.

15. Y Nehemiaſz w pámięći długiego czáſu; ktory nam mury obálone wywiodł, y wyſtáwił bramy, y z zaworámi, ktory domy náſze wyſtáwił.

16. Zaden ſię ná źiemi nie národźił, iáko Henoch; bo y ten ieſt wźięt z źiemie.

17. Ani iáko Jozeph, ktory ſię człowiekiem národźił, książęćiem bráćiey, utwierdzeniem ludu, rządźcą bráćiey, umocnieniem narodu.

18. Y kośći iego náwiedzone były, á po śmierći prorokowáły.

19. Seth, y Sem chwały u ludźi doſtąpili; y nád wſzelką duſzę w ſtworzeniu Adam.

CAPUT L.

I. Simonis pontificis filii Oniæ præconia 1. II. Duæ gentes odio habitæ, & tertia ſtulta; ſeu reprehenduntur Idumæi, Philiſthæi, & Sichimitæ 27. III. De Jeſu filio Sirach hujus libri auctore 29.

p Novis fulcris firmavit.
q Templi.

1. Simon Oniæ filius, ſacerdos magnus, qui in vita ſua ſuffulſit domum *p*, & in diebus ſuis corroboravit templum.

2. Templi etiam altitudo ab ipſo fundata eſt; duplex ædificatio, & excelſi parietes templi.

3. In diebus ipſius emanaverunt putei aquarum, & quaſi mare adimpleti ſunt ſupra modū.

4. Qui curavit gentem ſuam, & liberavit eam a perditione.

5. Qui prævaluit amplificare civitatem, qui adeptus eſt gloriam in converſatione gentis; & ingreſſum domus *q*, & atrii amplificavit.

6. Quaſi ſtella matutina in medio nebulæ; & quaſi luna plena in diebus ſuis lucet.

7. Et quaſi ſol refulgens, ſic ille effulſit in templo Dei.

8. Quaſi

ROZDZIAŁ L.

I. Chwálenie Simoná kápłaná wielkiego, Oniaſzowego ſyná. II. Dwá narody były w nienawiśćiu, á trzeći głupi; to ieſt: ſtroſuie Idumeyczyki, Philiſthimy, y Sichimity. III. O Jezuſu, ſynu Sirachowym, ktory wydawcę tych kśiąg był.

1. Simon ſyn Oniaſzow kápłan wielki, ktory zá żywotá ſwego dom podpárł, á zá dni ſwych kośćioł umocnił.

2. Kośćiołá też wyſokość od niego ieſt ugruntowána; dwoiſte budowánie, y wyſokie śćiány kośćiołá.

3. Za iego dni wyniknęły ſtudnice wod, á iáko morze nápełnione ſą zbytnie.

4. Ktory miał pieczą o ludu ſwoim, y wybáwił ji od zátrácenia.

5. Ktory przemogł rozprzeſtrzenić miáſto, ktory doſtąpił chwały w obcowániu z ludźmi; y rozſzerzył weſzćie do domu, y do śieni.

6. Iáko gwiazdá iutrzenna miedzy mgłámi; á iáko pełny księżyc we dni ſwoie świeći.

7. A iáko ſłońce iáſne, ták on świećił w kośćiele Bożym.

8. Iá-

8. Iáko tęczá iáſnieiąca ſię pięknie miedzy iáſnemi obłokámi; iáko kwiat rożey we dni Wioſny; y iáko lilie, ktore ſą nád ćiekącą wodą, y iáko kádźidłowa páchnąca we dni letnie.

9. Iáko ogień błyſkáiący ſię, y kádźidło goráiące w ogniu.

10. Iáko naczynie ze złotá zupełne, wſzelkim drogim kámieniem ozdobione.

11. Iáko oliwá rodząca, y Cyprys podnoſzący ſię wyſoko, gdy brał ná ſię świetną ſzátę, á ubierał ſię w zupełność powagi.

12. Y gdy wſtępował do ołtarzá świętego, uczynił chwałą święty ubior.

13. A biorąc częśći z rąk kápłáńſkich, á ſam ſtoiąc przy ołtarzu; á około niego zgromadzenie bráćiey; iáko ſczepienie Cedru ná gorze Libánie,

14. Ták około niego ſtáli iáko gáłęźie pálmowe, y wſzyſcy ſynowie Aaronowi w chwale ſwoiey.

15. A ofiárá Páńſka w ręku ich, przed wſzytkim zgromádzeniem Izráelſkim; y wykonywáiąc poſługę ná ołtarzu, áby rozmnożył ofiárę krolá Nawyſszego.

16. Sćiągnął rękę ſwą ku mokrym ofiárom; y ofiárował ze krwi iágody.

17. Wylał ná fundáment ołtarzá wonność Boſką Nawyſszemu kśiążęćiu.

18. Tedy Aaronowi ſynowie zákrzyknęli, ná trąbách kutych zátrąbili, y dali ſłyſzeć głos wielki ná pámiątkę przed Bogiem.

19. Tedy wſzyſtek lud poſpołu poſpieſzyli ſię, y upádli ná oblicze ſwe ná źiemi, áby chwalili Paná Bogá ſwego, y oddáli modlitwy wſzechmocnemu Bogu Nawyſzemu.

20. Y śpiewacy wyſłáwiáli głoſy ſwemi; y w wielkim domu był wielki dźwięk wdźięczności pełny.

21. Y prośił lud Páná Nawyſzego w modlitwie, áż ſię dokonałá chwałá Páńſká; y dokończyli ſłużby ſwoiey.

22. Tedy zſtępuiąc, podnioſł ręce ſwe ná wſzytko zgromádzenie ſynow Izráelowych, áby dał Bogu chwałę, uſty ſwemi, y chlubił ſię imieniem iego;

23. Y powtorzył modlitwę ſwoię, chcąc pokázáć moc Bożą.

24. A teraz modlćie ſię Bogu wſzytkich rzeczy, ktory uczynił wielkie rzeczy po wſzytkie źiemi, ktory rozmnożył dni náſze z żywotá

8. Quaſi arcus *a* refulgens inter nebulas gloriæ *b*; & quaſi flos roſarum in diebus vernis; & quaſi lilia, quæ ſunt in tranſitu aquæ, & quaſi thus redolens in diebus æſtatis.

9. Quaſi ignis effulgens, & thus ardens in igne.

10. Quaſi vas auri ſolidum, ornatum omni lapide pretioſo.

11. Quaſi oliva pullulans *c*, & cypreſſus in altitudinem ſe extollens, in accipiendo ipſum ſtolam gloriæ *d*, & veſtiri eum in conſummationem virtutis *e*.

12. In aſcenſu altaris ſancti, gloriam dedit ſanctitatis amictum.

13. In accipiendo autem partes *f* de manu ſacerdotum, & ipſe ſtans juxta aram; & circa illum corona fratrum; quaſi plantatio cedri in monte Libano,

14. Sic circa illum ſteterunt quaſi rami palmæ, & omnes filii Aaron in gloria ſua.

15. Oblatio autem Domini in manibus ipſorum, coram omni ſynagoga Iſrael; & conſummatione *g* fungens in ara, amplificare oblationem excelſi regis,

16. Porrexit manum ſuam in libatione; & libavit de ſanguine uvæ.

17. Effudit in fundamento altaris odorem divinum excelſo principi.

18. Tunc exclamaverunt filii Aaron, in tubis productilibus ſonuerunt, & auditam fecerunt vocem magnam in memoriam *h* coram Deo.

19. Tunc omnis populus ſimul properaverunt, & ceciderunt in faciem ſuper terram, adorare Dominum Deum ſuum, & dare preces omnipotenti Deo excelſo.

20. Et amplificaverunt *i* pſallentes in vocibus ſuis; & in magna domo auctus eſt ſonus ſuavitatis plenus.

21. Et rogavit populus Dominum excelſum in prece, uſquedum perfectus eſt honor Domini; & munus ſuum perfecerunt.

22. Tunc deſcendens, manus ſuas extulit in omnem congregationem filiorum Iſrael dare gloriam Deo a labiis ſuis, & in nomine ipſius gloriari;

23. Et iteravit orationem ſuam, volens oſtendere virtutem Dei.

24. Et nunc orate Deum omnium, qui magna fecit in omni terra, qui auxit dies noſtros a ventre matris noſtræ, & fecit

a Iris.
b Glorioſas, ſeu ſplendidas.
c Recentes flores.
d Veſtem gloriæ.
e Perfecte in argumentum ſumma, ſeu pontificalis poteſtatis.
f Sacrificiorū.
g Perfecto munere.
h Populo.
i Dei laudes.

cit nobiſcum ſecundum ſuam miſericordiam.

25. Det nobis jucunditatem cordis, & fieri pacem in diebus noſtris in Iſrael per dies ſempiternos.

26 Credere Iſrael nobiſcum eſſe Dei miſericordiam, ut liberet nos in diebus ſuis.

27. Duas gentes odit anima mea; tertia autem non eſt gens *a*, quam oderim.

28. Qui ſedent in monte Seir *b*, & Philiſthim, & ſtultus populus, qui habitat in Sichimis *c*.

29. Doctrinam ſapientiæ & diſciplinæ ſcripſit in codice iſto Jeſus filius Sirach Jeroſolymita, qui renovavit *d* ſapientiam de corde ſuo.

30. Beatus, qui in iſtis verſatur bonis; qui ponit illa in corde ſuo, ſapiens erit ſemper.

31. Si enim hæc fecit, ad omnia *e* valebit; quia lux Dei veſtigium ejus eſt *f*.

a Seu indigna hoc nomine, ſc. Samaritani conflati ex variis gentibus.
b Id eſt: Idumæi.
c Populus Samaritanorū.
d Scribendo.
e Bona præſtanda in ſtatu ſuo.
f Ambulat in luce Dei.

tá mátki náſzey, obſzedł ſię z námi według miłośierdźia ſwego.

25. Niechże nam da weſele ſerdeczne, y áby był pokoy zá dni náſzych w Izráelu, ná wieczne dni.

26. Aby wierzył Izráel, że známi ieſt miłośierdźie Boże, áby nas wybáwił zá dni náſzych.

27. Dwá narody ma w nienawiśći duſzá moiá; á trzeći nie ieſt narodem, ktorego nienawidzę.

28. Ktorzy śiedzą ná gorze Seir, y Philiſthymy, y lud głupi, ktory mieſzka w Sichimiech.

29. W tych księgách náukę mądrośći, y umieiętnośći ſpiſał Jezus ſyn Syráchow Jerozolimczyk, ktory odnowił mądrość z ſercá ſwego.

30. Błogoſłáwiony, ktory ſię w tych dobrách obiera; kto ie kłádźie w ſerce ſwe, będźie záwſze mądrym.

31. Bo ieſli to czynić będźie, zgodźi ſię ku wſzemu; bo świátłość Boża ſzćieżká iego ieſt.

CAPUT LI.

I. Laudat Jeſus Deum, & exaltat 1. II. Laudat ſapientiam 18. III. Omnes ad eam complectendam exemplo ſuo cohortatur 31.

1. † ORatio Jeſu filii Sirach: Confitebor *g* tibi Domine rex, & collaudabo te Deum ſalvatorem meum.

2. Confitebor nomini tuo; quoniam adjutor, & protector factus es mihi,

3. Et liberaſti corpus meum a perditione, a laqueo linguæ iniquæ, & a labiis operantium mendacium, & in conſpectu aſtantium *h* factus es mihi adjutor.

4. Et liberaſti me ſecundum multitudinem miſericordiæ nominis tui a rugientibus, præparatis ad eſcam;

5. De manibus quærentium animam meam, & de portis tribulationum *i*, quæ circumdederunt me;

6. A preſſura flammæ, quæ circumdedit me, & in medio ignis non ſum æſtuatus.

7. De altitudine *k* ventris inferi, & a lingua coinquinata *l*, & a verbo mendaci, a rege iniquo, & a lingua injuſta.

8. Laudabit usque ad mortem anima mea Dominum;

9. Et vita mea appropinquans erat in inferno deorſum.

† Vigil. S. Laurent. comm. Sanctæ Mart. Virgin & non Virgin.
g Celebrabo.
h Contra me, ſeu calumniantium, Græce: Adverſantium.
i Summis tribulationibus.
k Profunditate.
l Calumniante.

10. Cir-

ROZDZIAŁ LI.

I. Chwáli Jezus Bogá, y wywyſzá go. II. Chwáli mądrość. III. Wſzytkich ku obięćiu iey, ſwym przykładem, nápominá.

1. MOdlitwá Jezuſá ſyná Syráchowego: Wyznáwáć ći będę Pánie krolu, y będę ćię chwalił Bogá zbáwićielá mego.

2. Będę wyznawał imię twoie; boś mi ſię ſtał pomocnikiem, y obrońcą,

3. Y záchowałeś ćiáło moie od zginienia, od śidłá ięzyká złośliwego, y od uſt ſpráwuiących kłamſtwo, y ſtałeś mi ſię pomocnikiem przed oczymá ſprzećiwnikow.

4. Y wybáwiłeś mię według wielkośći miłośierdźia imienia twego, od ryczących nágotowánych do żeru;

5. Z rąk ſzukáiących duſze moiey, y bram utrapienia, ktore mię ogárnęły;

6. Od úćiſku płomieniá, ktory mię ogárnął, á w pośrzod ogniá nie upaliłem ſię;

7. Z głębokośći brzuchá piekielnego, y od ięzyká ſplugáwionego, y od ſłowá kłamliwego, od krolá niezbożnego, y od ięzyká nieſpráwiedliwego.

8. Będźie chwaliłá áż do śmierći duſzá moiá Páná;

9. A żywot moy przybliżał ſię ná doł do piekłá.

10. Ob-

10. Obtoczyli mię zewſząd, á nie był nikt, coby był rátował. Oględowałem ſię ná rátunek ludźi, á nie było go.

11. Wſpominałem ná miłośierdźie twoie Pánie, y ná ſpráwę twoię, ktore ſą od wieku.

12. Bo wyrywaſz czekáiących ná ćię Pánie, y wybawiaſz ie z rąk Pogáńſkich.

13. Wywyſſzyłeś ná źiemi mieſzkánie moie, y o ſpłynienie od śmierći prośiłem.

14. Wzywałem Páná, Oycá Páná mego, áby mię nie opuſczał w dźień utrapienia mego, y czáſu pyſznych, bez pomocy.

15. Będę chwalił uſtawicznie imię twoie, y będę ie wyſławiał w wyznániu, y wyſłuchána ieſt modlitwá moiá.

16. Y záchowałeś mię od zginienia, y z czáſu złego wyrwałeś mię.

17. Przetoż będę wyznawał, y będę chwalił, y błogoſławił imię Páńſkie.

18. Gdym ieſcze był młodźieniaſzkiem, niżlim począł błądźić, przez modlitwę ſwą ſzukałem iáwnie mądrośći.

19. Przed kośćiołem prośiłem o nie, y áż do koncá ſzukáć iey będę. Y zákwitnęłá iáko ſkorożrzáła iágodá winna.

20. Rozweſeliło ſię w niey ſerce moie. Nogá moiá chodźiłá proſtą drogą, ſzukałem iey z młodośći moiey.

21. Nákłoniłem trochę uchá mego, y przyiałem ią.

22. Nálazłem w ſobie wielką mądrość; y uczyniłem w niey wielki poſtępek.

23. Będę dawał chwałę dáiącemu mi mądrość.

24. Bom u śiebie doſtánowił, ábym ią czynił; prágnąłem zapálczywie dobrego, á nie będę záwſtydzon.

25. Biedźiłá ſię duſzá moiá około niey; y byłem utwierdzon czyniąc ią.

26. Podnioſłem ręce ſwe ku gorze, y opłákáłem głupſtwo iey.

27. Udałem duſzę moię ku niey, y nálazłem ią w uznániu.

28. Pośiadłem ſerce z nią od początku; á dla tegoż nie będę opuſczon.

29. Zywot moy poruſzył ſię ſzukáiąc iey; przetoż doſtánę dobrey ośiádłośći.

30. Pán mi dał ięzyk zapłátę moię, y nim go będę chwalił.

31. Przybliżćież ſię ku mnie ludźie nie umieiętni, á zgromadźćie ſią do domu nauki.

32. Przecz-

10. Circumdederunt *a* me undique, & non erat, qui adjuvaret. Reſpiciens eram ad adjutorium hominum, & non erat.

11. Memoratus ſum miſericordiæ tuæ Domine, & operationis tuæ, quæ a ſæculo ſunt.

12. Quoniam eruis ſuſtinentes te Domine, & liberas eos de manibus gentium.

13. † Exaltaſti ſuper terram habitationem meam *b*, & pro morte defluente deprecatus ſum.

14. Invocavi Dominum patrem Domini mei *c*, ut non derelinquat me in die tribulationis meæ, & in tempore ſuperborum ſine adjutorio.

15. Laudabo nomen tuum aſſidue, & collaudabo illud in confeſſione, & exaudita eſt oratio mea.

16. Et liberaſti me de perditione, & eripuiſti me de tempore iniquo.

17. Propterea confitebor, & laudem dicam tibi, & benedicam nomini Domini.

18. Cum adhuc junior eſſem, priusquam oberrarem *d*, quæſivi ſapientiam palam in oratione mea.

19. Ante templum poſtulabam pro illa, & usque in noviſſimis inquiram eam. Et efflorui *e* tamquam præcox uva.

20. Lætatum eſt cor meum in ea. Ambulavit pes meus iter rectum, a juventute mea inveſtigabam eam.

21. Inclinavi modice aurem meam, & excepi illam.

22. Multam inveni in meipſo ſapientiam, & multum profeci in ea.

23. Danti mihi ſapientiam, dabo gloriam.

24. Conſiliatus ſum enim ut facerem illam *f*; zelatus ſum bonum, & non confundar.

25. Colluctata eſt anima mea in illa *g*; & in faciendo eam confirmatus ſum.

26. Manus meas extendi in altum *h*, & inſipientiam *i* ejus *k* luxi.

27. Animam meam direxi ad illam, & in agnitione inveni eam.

28. Poſſedi *l* cum ipſa cor *m* ab initio; propter hoc non derelinquar.

29. Venter *n* meus conturbatus eſt quærendo illam; propterea bonam poſſidebo poſſeſſionem.

30. Dedit mihi Dominus linguam *o* mercedem meam; & in ipſa laudabo eum.

31. Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domum diſciplinæ.

32. Quid

a Adverſarii.
† Virginis & Mart.
b Domum & familiam.
c Meſſiæ filii ejus. En clarum teſtimonium de diſtinctione perſonarum in divinis.
d Peccando, vel peregrinando.
e Sapientia in me fructus proferens ante tempus maturioris ætatis.
f Mihi ducem & magiſtram.
g Obtinenda
h Aſſidua oratione.
i Ignorantiã.
k In me.
l Acquiſivi.
m Generoſum animum.
n Mens & animus.
o Eruditam & diſertam.

32. Quid adhuc retardatis? & quid dicitis in his? animæ veſtræ ſitiunt vehementer.

33. Aperui os meum, & locutus ſum; Comparate vobis ſine argento,

34. Et collum veſtrum ſubjicite jugo, & ſuſcipiat anima veſtra diſciplinam; in proximo eſt enim invenire eam.

35. Videte oculis veſtris, quia modicum laboravi, & inveni mihi multam requiem.

36. Aſſumite diſciplinam in multo numero argenti *a*, & copioſum aurum *b* poſſidete in ea.

a Velut theſaurum.
b Seu opes.

37. Lætetur anima veſtra in miſericordia ejus; & non confundemini in laude ipſius.

38. Operamini *c* opus veſtrum ante tempus *d*, & dabit vobis mercedem veſtram in tempore ſuo *e*.

c Diligenter.
d Mortis.
e Retributionis ſuæ.

32. Przeczże ſię ieſcze oćiągaćie? á co ktemu mowićie? duſze wáſze bárzo prágną.

33. Otworzyłem uſtá moie, y powiedźiałem; Nábywayćie ſobie bez ſrebrá.

34. A ſzyie wáſze poddayćie pod iárzmo, á duſzá wáſzá niech kárność przyimuie; bo náprędce náleść ią możećie.

35. Obaczćie oczymá wáſzemi, żećiem máło prácował, á doſtałem ſobie wielkiego odpoczynienia.

36. Nabywayćie nauki z wielką liczbą ſrebrá, á ośiągnićie z nią wiele złotá.

37. Niechay ſię duſzá wáſzá rozráduie w miłośierdźiu iego, á nie záwſtydźićie ſię w chwale iego.

38. Sprawuyćie dźieło wáſze przed czáſem, á da wam zapłátę wáſzę czáſu ſwego.

ERRATA.

LATINA.

In Libro Geneſis.

Errata.	*Corrige.*
Cap. 6. v. 7. voluces	volucres,
- 9. v. 19. iſt	iſti
- 19. v. 28. formacis	fornacis
- 21. v. poperit	peperit
- 24. v. 33. papis	panis
- - v. 39. filo	filio
- 29. v. 34. peperim	pepererim
- 31. v. 10. einim	enim
- 34. v. 25. doſo	dolor
- 38. v. 18. quo	pro
- - v. 29. maceria	materia
- 49. v. 3. aum	cum
- 51. v. 31. uberitatis	ubertatis
- - v. 45. veritque	vertitque
- 53. v. 21. reſendit	reſpondit
- 58. v. 1. rranſactis	tranſactis
- - v. 11. Ædyptiis	Ægyptiis

In Libro Exodi.

Errata.	*Corrige.*
Cap. 1. v. 11. urques	urbes,
- 2. v. 3. exporuit	& expoſuit
- - v. 9. mutri	nutri
- 3. v. 21. populi	populo.
- 6. v. 5. Ægypti	Ægyptii.
- - v. 11. filos	filios
- 10. v. 17. dimitte	dimittite
- 12. v. 6. filorum	filiorum
- 13. v. 5. introduxit	introduxerit
- 15. v. 16. Eomine	Domine
- 16. v. 9. & Aaron	ad Aaron.
- 17. v. 1. Sion	Sin
- - v. 15. Moyſis	Moyſes
- 18. v. 3. Geram	Gerſam
- - v. 21. timentem,	timentes
- 20. v. 3. deos	deos alienos
- 26. v. 1. varietas	variatas
- 32. v. 16. ſcriptura quoque	quoque Dei.

In Libro Levitici.

Errata.	*Corrige.*
Cap. 10. v. 12. Moyſls	Moyſes
- 14. v. 32. emendationem	emundationem.

In Libro Numerorum.

Errata.	*Corrige.*
Cap. 5. v. 14. appe-itur,	appetitur
- 6. v. 14. arietem immaculatam,	arietem immaculatum
- 8. v. 26. odera	opera
- 14. v. 1. omnia	omnis
- 21. v. 24. Arnre	Arnon
- 24. v. 16. ſermonem	ſermonum.

In Libro Deuteronomii.

Errata.	*Corrige.*
Cap. 8. v. 8. re	te
- 10. v. 12. perit	petit
- 14. v. 26. placueris	placuerit
- 19. v. 16. cum	eum
- 31. v. 4. Sehon Og	Sehon, & Og

In Libro Joſue.

Errata.	*Corrige.*
Cap. 1. v. 3. lucum	locum
- 4. v. 16. fœderis de Jordane	fœderis, ut aſcendant de Jordane
- 9. v. 3. Gabau	Gabaon
- 10. *in margine* 25. 52.	25. 53.
- 15. v. 15. *in margine* acamia	academia
- 18. v. 17. Populus es,	Populus multus es,
- - v. 22. Samariam	Samaraim

In Libro Judicum.

Errata.	*Corrige.*
Cap. 8. v. 22. eos	nos
- 9. v. 16. conſtituitis	conſtituiſtis.

In Libro Ruth.

Errata.	*Corrige.*
Cap. 4. v. 20. Naſſon	Nahaſſon.

In Libro I. Regum.

Errata.	*Corrige.*
Cap. 2. v. 4. ſuparatus	ſuperatus
- - v. 16. quantumque	quantumcunque.

In Libro II. Regum.

Errata.	*Corrige.*
Cap. 1. v. 12. venient	veniant
- 2. v. 26. internectionem	internecionem

In Libro III. Regum.

Errata.	Corrige.
Cap. 11. v. 27. coæquavit	- & coæquavit

In Libro IV. Regum.

Errata.	Corrige.
Cap. 2. v. 17. acquiefcere	- acquiefceret.

In Libro I. Paralipomenon.

Errata.	Corrige.
Cap. 8. v. 38. Azricam	- Ezricam.
- 9. v. 36. Nadub	- Nadab.

In Libro II. Paralipomenon.

Errata.	Corrige.
Cap. 17. v. 4. patri	- patris
- 32. v. 9. urce	- urbe

In Libro I. Esdræ.

Errata.	Corrige.
Cap. 6. v. 1. pofuerant	- pofueram

In Libro Efther.

Errata.	Corrige.
Cap. 1. v. 21. pofito caput	- pofito fuper caput.

In Libro Job.

Errata.	Corrige.
Cap. 18. v. 15. obricum	- obrizum

In Libro Pfalmorum.

Errata.	Corrige.
Pf. 15. v. 6. Eunes	- Funes
- 21. v. 19. meum	- meam
- 49. v. 8. fuper	- femper
- 74. v. 9. fax	- fæx
- 93. v. 1. ultionem	- ultionum.
- 95. v. 1. 1. Par. 14.	- 1. Par. 15.

In Libro Proverbiorum.

Errata.	Corrige.
Cap. 3. v. 8. eris	- erit
- 21. v. 6. excors	- excors eft.

In Libro Ecclefiaftæ.

Errata.	Corrige.
Cap. 1. v. 13. me quærere	- meo quærere
- 12. v. 5. filorum	- filiorum

In Libro Sapientiæ.

Errata.	Corrige.
Cap. 19. v. 20. oco	- loco

In Libro Ecclefiaftci.

Errata.	Corrige.
Cap. 2. v. 33. fi	- fic

ERRATA

POLONICA.

In Libro Genefis.

Errata.	Corrige.
Cap. 1. v. 3. *adde:*	y ftała fię światłość.
- - v. 10. wiedźiał	- widźiał
- - v. 21. żywaiaca	- żywiąca
- 4. v. 17. zponznał	- y poznał
- 5. v. 1. rodzai	- rodzaiu
- 9. v. 24. fe	- fię
- 10. v. 19. Sdomy	- Sodomy
- 11. v. 4 dośiepał	- dośięgał
- 14. v. 2. krolow	- krolowi
- - v. 13. Echol	- Efchol
- 15. v. 6 fpráwiedliwość	fpráwiedliwośći
- 19. v. 12. ktorzy fą	- *adde*: twoyi
- 20. v. 3. precfzedl	- przifzedl
r 22. v. 16. rednorodziemu	iednorodzonemu
- 23. v. 13. dofłuchai	- pofłuchai
- 24. v. 10. Mefopotayie	Mefopotamyie
Cap. 24. v. 65. Dan	- Pan
- 25. v. 9. Synowi	- Synowie
- - v. 18. Sar	- Sur
- 26. v. 34. doiał	- poiał
- 27. v. 1. Ezawe	- Ezáwá
- - v. 25. dodai	- podai
- 28. v. 3. Pog	- Bog
- - v. 6. doiał	- poiał
- 31. v. 22. Labanow	- Labanowi
- 33. v. 5. niewiafty, y	- *adde*: dźieći ich
- 36. v. 15. *adde:*	Książę Theman.
- 37. v. 14. bráćiey *adde:*	twoym
- 38. v. 24. niewiáfta *adde*;	twoya
- 40 v. 19. záwieśi ie	- záwieśi ćię
- 41. v. 49. rownąłá *adde*;	fię
- - v. 50. Jozephowá	- Jozephowi
- 43. v. 6. u innego	- y innego
- 44. v. 24. dowiedźielismy	powiedźieliśmy

Cap

Errata.	*Corrige.*
Cap. 45. v. 20. nie	- nic
- - v. 23. ſza	- ſzat
- - v. 27. comu poſłał	*omitte:* mu.
- 46. v. 2. Jakobie *adde:*	Jakobie
- - v. 27. ktorego	- ktore
- 48. v. 5. Joſeph	- Joſepha
- 49. v. 25. będźieć *adde:*	błogoſławić

In Libro Exodi.

Cap. 2. v. 5. ſłużebnie	- ſłużebnic
- - v. 10. mowięc	- mowiąc
- - v. 16. śedm	- śiedm
- - v. 22. drudiego	- drugiego
- - v. 24. uczynin	- uczynił
- 3. v. 8. odływa	- opływa
- - v. 18. ſtárſzy	- y ſtárſzy
- - v. 22. bębźie	- będźie.
- 8. v. 14. zniła	- zgniła
- 9. v. 4. ż zgoła	- że zgoła
- 12. v. 10. ieſli	- ieſli.
- - v. 17. rogzáiách	- rodzáiách
- 14. v. 27. wyćiągnąś	- wyćiągnął
- 15. v. 9. pobiie y	- pobiie ie
- 18. v. 12. powiony	- powinny.
- 22. v. 6. kody	- kopy
- 23. v. 15. ukażeſz	- ukażeſz śię
- 28. v. 13. ye złotá	- ze złotá.
- - v. 30. wnieźie	- wnidźie
- 40. v. 16. poſtawił	- poſtawił

In Libro Levitico.

Cap. 6. v. 5. cześć	- część
- 9. v. 17. obrzęrow	- obrzędow
- 11. v. 43. nie	- nic.

In Libro Numerorum.

Cap. 1. v. 13. Aſar	- Aſer
- - v. 20. roku y	- roku y wyſzey
- 5. v. 10. świąnice	- świątnice
- - v. 19. rzecze.	- y rzecze
- 9. v. 5. borze	- gorze.
- - v. 7. rzekł	- rzekli
- 19. v. 9. pipioł	- popioł.
- 32 v. 6. wu ty	- wy tu

In Libro Deuteronomii.

Cap. 5. v. 5. wám czáſu	- wámi czáſu
- 6. v. 10. przyśiął	- przyśiągł
- 17. v. 15. nieprzyiaćiołu	- nieprzyiaćioły
- 18. v. 2. y nie	- y nic
- 30. v. 13. przynieſz	- przynieść

In Libro Joſue.

Errata.	*Corrige.*
Cap. 7. v. 5. y bili że	- y bili ie
- 8. v. 2. ktorzyść	- korzyść
- 9. v. 27. wſzydze	- omittatur
- 13. v. 17. Báálmeon	- Báálmaon.
- 17. v. 4. Nun, kśiążąt	- Nun, y kśiążąt
- 19. v. 50. ządkl	- żądał

In Libro Judicum.

Cap. 5. v. 4. wdą	- wodą
- - v. 21. pòdepe	- podepc

In Libro Ruth.

Cap. 2. v. 5. ſta	- ſtał

In Libro I. Regum.

Cap. 4. v. 8. Bládá	- Biádá
- - v. 15. nle	- nie
- 7. v. 8. Y rzekł	- Y rzekli
- 20. v. 2. nie wielkiego	- nic wielkiego.

In Libro II. Regum.

Cap. 7. v. 21. wegług	- według.
- 9. v. 12. mlał	- miał.
- 19. v. 41. nężowie	- mężowie.

In Libro III. Regum.

Cap. 11 v. 10 było	- był
- 19. v. 5. zasnągł	- zasnął.

In Libro IV. Regum.

Cap. 8. v. 21. Saira	- Seira
- 19. v. 21. páná	- panná
- 25. v. 25. mćżow	- mężow

In Libro I. Paralipomenon.

Cap. 17. v. 11. poydźiere	- peydźieſz
- - - - do tobie	- po tobie
- 21. v. 30. mecz	- miecz

In Libro II. Paralipomenon.

Cap. 18. v. 7. nie dobrego	- nic dobrego.
- 26. v. 15. kozmáitey	- rozmáitey

In Libro I. Esdræ.

Cap. 10. v. 15. Azábel	- Azáhel.

In Libro II. Esdræ.

Cap. 9. v. 27. y nieba	- z nieba.

In

ERRATA.

In Libro Job.

	Errata	*Corrige.*
Cap. 17. v. 1.	ſtrocą	- ſkrocą
- 18. v. 12.	zmorzenie	- y zmorzenie
- 37. v. 13.	náleśćić	- náleść ie.

In Libro Pſalmorum.

Pſ. 17. v. 34.	mogi	- nogi
- 22. v. 4.	świerći	- śmierći
- 31. v. 2.	ducha	- duchu
- 65. v. 12.	wywiołes	- wywiodłes
- 95. v. 8.	Biezćie	- Bierćie
- 108. v. 7.	poęgpiony	- potępiony
- 118. v. 11.	ſkrzyłem	- ſkryłem

In Libro Proverbiorum.

	Errata.	*Corrige.*
Cap. 8. v. 2.	prodze	- drodze
- 10. v. 5.	pokánbienia	- pohańbienia
- 27. v. 2.	nic	- nie
- 28. v. 4.	zápałáia	- zápałaią.

In Libro Eccleſiaſtæ.

Cap. 3. v. 14.	ktory	- ktore
- 7. v. 30.	áko	- iáko